6
18
45

6
16 N
28

6.16 N.28

Non videbis hanc Virginis [illegible]

[illegible]

6–18 a 4,5

P. VIRGILII MARONIS POETÆ MANTVANI

Vniuerſum Poema:

CVM ABSOLVTA SERVII HONORATI MAVRI, Grammatici, & Badij Aſcenſij interpretatione: Probi, & Ioannis Viuis in Eclogas allegorijs;

QVIBVS ACCESSERVNT LVDOVICI COELII RHODIGINI, Ioan. Scoppæ Parthenopæi, Iacobi Conſtantij Fanenſis, Franciſci Campani Colenſis, Iacobi Crucij Bonon. necnon alterius docti hominis lucubrationes, & annotationes in loca difficiliora.

ELEGANTISSIMAE PRAETEREA LIBRORVM OMNIVM FIGVRAE, argumenta, lectionum denique varietates, quas & Ioannes Pierius, & alij doctiſſimi viri hactenus obſeruarunt.

Quæ non, vt antea, plurimis fœdata mendis, ſed acri ſtudio emendata, atq. omni quantum licuit, ex parte expolita, emiſimus. quod, alios libros cum noſtro conferentibus, patebit.

VENETIIS,
Apud Petrum Duſinellum, M D LXXV

PVB VIRGILII MARONIS VITA.

PER AEL. DONATVM CELEBREM Grammaticum Edita.

VIRGILIVS Maro parẽtib, modicis fuit, & præcipue patre Marone. quem quidã opificẽ figulum, plures, magi cuiuſdã viatoris initio mercenariũ, mox ob induſtriã generum tradiderunt quẽ cum agricolationi reiq; ruſticæ, & gregib. p̃fecisset ſocer, ſiluis coemũdis apib. curãdis, reculam auxit. Natus eſt Cn Põpeio Magno, & M. Licinio Craſſo, j. Coss. iduũ Octo. die, in pago q Andes dr, qui eſt à Mãtua nõ procul. Prægnãs mater Maia cũ ſomniaſſet enixam ſe laureũ ramum, quẽ cõpactũ terræ coaluiſſe, & excreuiſſe illico in ſpeciẽ maturæ arboris refertæ, variis pomis, & floribus cerneret. Sequẽti luce cũ marito rur propinquũ petẽs, ex itinere diuertit, atq; in ſubiecta foſſa partu leuata eſt. Ferunt infantẽ, vt fuit editus, nec euagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, vt haud dubiã ſpẽ proſperioris genituræ iã tũ indicaret. Et acceſſit aliud præſagiũ. Si quidẽ virga populea more regionis in puerperiis eodẽ ſtatim loco depacta ita breui coaluit, vt multu ante ſatas populos adæquarit, q̃ arbor Virgilij ex eo dicta, atq. cõſecrata eſt ſũma grauidarũ, & fœtarũ religione ſuſcipientiũ ibi, & ſoluẽtiũ vota. Initia ætatis. i. vſq; ad ſeptimũ annũ, Cremonæ egit, & 17. anno virilẽ togã cepit illis Cõſulib. iterũ, quib natus erat. Euenitq. vt eo ipſo die Lucretiꝰ poeta decederet. Sed Virgilius à Cremona Mediolanum, & inde pauló poſt Neapolim trãſiit. vbi cum literis, Græcis, & Latinis vehementiſſimã operam dediſſet, tãdem omni cura, omniq; ſtudio indulſit medicinæ, & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorq; eſſet, ſe in vrbem contulit, ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſq; morbos incidẽtes equis curauit. At ille in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, vt vni ex ſtabulariis, dari iuſſit. Interea a Crotoniatis pullus eq miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus, qui omniũ iudicio ſpẽ portendebat uirtutis, & celeritatis immenſæ, Hunc cũ aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit natum eſſe ex morboſa equa, & nec virib. valiturum, nec celeritate, idq; verum fuiſſe inuẽtũ eſt Quod cũ magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes iuſſit, Cum itẽ ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum, dixit Virg. & animũ celeritatemq; futuram. Quo cognito mãdat iterũ Virgilio panes duplicari. Dubitauit Auguſtus Octauij ne filius eſſet ante alterius idq· Maronẽ aperire poſſe arbitratus eſt, quia canũ, & equi naturam parenteſq; cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris illum in penitiorẽ partẽ domus vocat, & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet? noui inquit, Maro te Cæſar Auguſte, & ferme æquam cũ diis immortalibus poteſtatẽ habere, vt quem vis felicẽ facias ſco animo ſum, reſpondebit Cæſar, vt ſi verum percontanti dixeris, beatum te. felicemq; reddam. Vtinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queã. Tunc Auguſtus, Putant alij me natum Octauio, quidam ſuſpicãtur alio me genitum viro: Maro ſubridens, Facile, inquit, ſi impune, licenterq, quæ ſentio, loqui iubes, id dicam. Affirmat Cæſar iureiurando nullum eius dictũ ægre laturum, imo non niſi donatum ab eo diſceſſurũ. Ad hæc, oculis oculis Auguſti infigens Maro, facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum mathematicis, & philoſophia cognoſci poſſunt, in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te cõiecturam habeo ſimilem veri, vt quid exercuerit pater tuus ſcire poſſim. Attente expectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille Quantum ego rem intelligere poſſum piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo voluebat. Interrumpens Virg. Audi, inquit, quo pacto id conijcio. Cũ quædam enunciarim, prædixerimq; quæ intelligi, ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſq; viris potuiſſent, tu princeps orbis item, & itẽ, panes in mercedem dari iuſſiſti, quod idem aut piſtoris aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia, Ad deinceps iquit Cęſar, non a piſtore ſed a rege magnanimo dona feres, illũq. plurimi fecit, & Pollioni commendauit. Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore facie ruſticana, valetudine varia. nam plerũq; ab ſtomacho, & faucibus ac dolore capitis laborabat, ſanguinem etiam ſæpius eiecit, cibi, viniq́ue minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe. Sed boni ita eum pueros amaſſe putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter oẽs maxime dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum Ecloga Alexin appellat, donatũ ſibi ab Aſinio Pollione, vtrunque non ineruditum accepit, nam Alexandum grãmaticum Cebetem vero, & poetã. Vulgatũ eſt conſueuiſſe eũ cum Plotia Hieria, Sed Aſconius Pedianus affirmat ipſum poſtea maioribus natu narrare ſolitum inuitatum quidem ſe a Varro ad cõmunionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cætera ſanè vita & ora, & animo tam probum fuiſſe conſtat, vt Neapoali parthenias appellaretũ. vulgò. Ac ſi quãdo Romæ [quo rariſſime commeabat] viſeretur, in publico ſectantes, demonſtranteſqua ſe, ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cuiuſdam exulantis offerente Auguſto non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertium ex liberalitatibus amicorum, Habuitq; domũ Romę in Aeſquilis iuxta hortos Mecœnatianos quanquẽ ſeceſſu Campaniæ Sicilięque plurimum vteretur. Quæcunque ab Auguſto peteret repulſã nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantẽ alitum mittebat, quos iam grandis amiſit, ex quib. partẽ oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberẽ, Flaccũ iam adultum, cuius exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter, cetera ſtudia [vt ſupra diximur] medicinę quoq; ac maxime mathematicę operam dedit. Egit & cauſam vnã omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimam ac penè indocto ſimilẽ fuiſſe Meliſſeus tradidit. Poeticã puer adhuc auſpicatus in Baliſtam ludi magiſtrum ob infamiã latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus.
Nocteq; dieq; tutum carpe viator iter.

Deinde Moretum & Priâpeiam, & Epigrammata, & Diras, & Culicem cum eſſet annorũ quindecim, cuius materia talis eſt: Paſtor fatigatus ęſtu, cum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpẽs ad illum prorepseret, è palude culex prouolauit, atque inter duo tẽpora aculeum fixit paſtori. At ille cõtinuo Culicem cõtriuit, & viſam ſerpentem interemit, ac ſepulchrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parue culex, pecudum cuſtos, tibi tale merenti,
Funeris officium vita pro munere reddit.

Scripſit etiam [de qua ambigitur] Aetnam. Et mox cũ res Romanas inchoaſſet, offenſus matèria, & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit, maxime, vt Aſinium Pollionem, Alphenum Varrum, & Cornelium Gallum celebraret, quia in diſtributione agrorũ, q poſt Philippenſem victoriã veteranis triumuirorum iuſſu trans Padum diuidebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mecœnatis edidit, cum ſibi vix dum noto opem tuliſſe aduerſus Claudii veterani militis, vel vt alii putant, Arii centurionis violentiã, a quo in altercatione litis Agrarię parum abfuit quin occideretur. Nouiſſime autem Aeneidem aggreſſus eſt, argumentum variũ & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminũ inſtar. Pręterea nominibus ac rebus Gręcis, Latiniſque cõmune, & in quo, quod

maxime ſtudebat, Romanę ſimul vrbis & Auguſti origo cõtineretur. Cũ Georgica ſcriberet, tradıẽ quotidie meditatos mane plurimos verſus dictitare ſulitum, ac per totũ diẽ tractando ad pauciſſimos redigere, non abſurde carmen ſe vrſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere, Aeneida proſaica prius oratione formatam, digeſtamq; in 12. libros particulatim componere inſtituit, vt quidam traduut. Alij eius ſententiæ ſunt, vt exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti li. vſq; ad Auguſti tempora ſcripturum, atque alia quædam percurſurũ, Auguſti vero geſta diligentiſſime executurum, quippe qui dũ ſcriberet, ne quid ineptum moliretur, quædam imperfecta reliquit, Alia leuiſſimis verſibus ſcripſit, quos per iocũ pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ aduenirent.

Bucolica triennio Aſinij Pollionis ſuaſu perfecit. Hic trãſpadanam prouinciam regebat, cuius fauore cũ veteranis Auguſti militib. Cremonenſium & Mãtuanorum agri diſtribuerentur ſuos Virg. nõ amiſit. Facta enim diſtributione ſuos Claudio, ſeu Ario datos recuperauit, Hunc Pollionẽ maxime amauit Maro & dilectus ab eo magna munera tulit, quippe q inuitatus ad cœnam captus pulchritudine, & diligentia Alexãdri Pollionis pueri, eum dono accepit. Huius Pollionis filiũ C. Aſinium, Corneliũ Gallum oratorem clarum & poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virg. Is tranſtulit Euphorionem in latinũ, & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit, Hic primo in amicitia Cæſaris Auguſti fuit. Poſtea in ſuſpicionẽ cõiurationis cõtra illum ductus occiſus eſt. Cujus Prop. meminit dicens.

Gallus & in caſtris dum credita ſigna tuetur.

Concidit ante Aquilæ ſigna cruenta ſua.

Verum vſque adeo hunc Gallum Virg. amarat, vt iiij. Georgic. à medio vſq; ad finem eius laudem contineret, quem poſtea iubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutauit. Georgica ſeptennio Neapoli, Aeneida partim in Sicilia, partim in Cãpania vndecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſcena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. At cum Cic. quoſdam verſus audiſſet, & ſtatim acri iudicio intellexiſſet non communi vena editos, iuſſit ab initio totam Eclogã recitari, quam cum accurate pernotaſſet in fine ait, Magnæ ſpes altera Romæ. quaſi ipſe linguæ latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecũda. quę verba poſtea Aeneidi ipſe inſeruit. Georgica, reuerſo ab Actiaca uictoria Auguſto, atq; reficiendarum virium cauſa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, ſuſcipiente Mecœnate legẽdi vicem quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione Pronunciabat autem maxima cum ſuauitate, & lenocinijs miris. Seneca tradidit Iuliũ Montanum poetam ſolitum dicere inuolaturum ſe q̃dã Virg. ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſim; eoſdem enim verſus eo pronũciante, bene ſonare, ſine illo, inareſcere quaſi mutos, Aeneidos uix dum cęperę, tanta extitit fama, vt Sextus Propertius nõ dubitarit ſic prædicare.

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graij.

Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

Auguſtus vero cum iam forte expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus atque minacib. per iocum literis efflagitaret, vt ſibi de Aeneide, vt ipſius verba ſunt, vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret, negauit ſe facturum Vir. Cui tamen multo poſt, perfecta demum materia tres omnino libros recitauit, ſecũdum videlicet, quartum, & ſextum. Sed hũc præcipue ob Octauiam, quæ cum recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, Tu Marcellus eris, defeciſſe fertur atq; ægre refocillata, dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari iuſſit. Recitauit & pluribus, ſed neque frequenter, & ferme illa de q̄bus ambigebat, quo magis iudicium hominũ experiretur. Erotum librarium & libertum eius exactæ iam ſenectutis, tradunt referre ſolitũ, quondam in recitando eum duos dimidiatos verſus compleſſe ex tempore, Miſenum Aeolidem adieciſſe, Quo non præſtantior alter. Item huic, Aere ciere viros, ſimili calore iactatum ſubiunxiſſe, Martemque accenderet cantu, ſtatimque ſibi imperaſſe, vt vtrũq; volumini aſcriberet. Bucolica, Georgicaque emendauit. Anno vero quinqueſimo ſecundo, vt vltimã manum Aeneidi imponeret, ſtatuit in Græciam, & Aſiam ſecedere, trienniоq; continuo omnem operam limationi dare, vt in reliqua vita tantum philoſophiæ vacaret. Sed cum agreſſus iter. Athenis occurriſſet Auguſto ab Oriente Romam reuertẽti. vna cum Cæſare redire ſtatuit. At cum Megara vicinũ Athenis oppidum viſendi gratia peteret, languorem nactus eſt, quẽ non intermiſſa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies tandem Brunduſium aduentarit, vbi diebus paucis obijt X. Kl. Oct. Cal. Plautio, & Q. Lucretio conſulibus. qui cum grauatim morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe & magna inſtãtia petiuit crematurus Aeneida, quibus negatis, teſtamento comburi iuſſit, vt rẽ inemendatam imperfectamq; Verum Tucca & Varrus monuerunt id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Varro ac ſimul Tuccæ ſcripta ſub ea conditione legauit, ne quid ederent, quod à ſe editum non eſſet, & verſus ẽt imperfectos, ſi qui erãt, relinquerent. Voluit etiam eius oſſa Neapolim transferri, vbi diu & ſuauiſſime vixerat, ac extrema valetudine hoc ipſe ſibi epitaphiũ fecit diſtichon.

Tranſlata igitur iuſſu Auguſti eius oſſa, prout ſtatuerat, Neapolim fuere, ſepultaq; via Puteolana intra lapidem ſecundum, ſuoque ſepulcro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt.

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc

Parthenope: cecini paſcua, rura, duces

Hæredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrẽ ex altero patre, ex quarta Auguſtũ, ex 12. Mecœnatẽ, ex reliqua L. Varrum, & Plocium Tuccam, qui eius Aeneidem poſt obitũ ꝑut petiuerat, iuſſu Cæſaris emendauerunt. Nam nullius omnino ſententia crematio Aeneidis digna viſa fuit, de qua re Sulpitij Carthaginenſis extant eiuſmodi verſus:

Iuſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis.

Virgilius: Phrygium quæ cecinère ducem.

Tucca vetat Varruſq́; ſimul tu maxime Cæſar

Non ſinis: & Latiæ conſulis hiſtoriæ.

Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,

Et pene eſt alio Troia cremata rogo.

Extant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures & clariſſimi. quorum initium ita eſt:

Ergo ne ſupremis potuit vox improba verbis.

Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes?

Magnaq́; docti eloquii morietur Muſa Maronis? Et paulo poſt.

Sed legum ſeruanda fides, ſuprema voluntas

Quod mandat fieriq́; iubet: parère neceſſe eſt.

Frangatur potius legum veneranda poteſtas,

Quam tot congeſtos noctesq́;, dieſq́;, labores.

Hauſerit vna dies.

Et ea quæ ſequuntur. Nihil igitur auct. Auguſto Varrus edidit, quod & Maro præceperat, ſed ſummatim emẽdauit, vt qui verſus etiam imperfectos ſi qui erãt, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, q̃d oĩa ferè apud eum hemiſtichia [pręter illud, Quam tibi iam Troia peperit] ſenſum videntur habere perfectum. Niſius grãmaticus audiſſe ſe a ſeniorib. dicebat Varrũ, duorum librorum ordinem cõmutaſſe, & q̃ tum ſecundus erat, in tertium locũ tranſtuliſſe etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena

Carmen, & egreſſus ſiluis vicina coegi.

Vt quamuis auido parerent arua colono.

Gratum opus agricolis: At nunc horrentia Martis.

Arma virumque cano.

Nec Virg. qui columen linguę latinæ fuit, caruit obtrectatorib. In Bucolicis enim duas Eclogas, ſed inſulſiſſime, Paro quidam deridet, & ſic deridendo incipit.

Tityre ſi toga calida tibi eſt, quo tegmine fagi.

Dic mihi Damœta cuium pecus? an ne Latinum?

Non, verum Aegonis, noſtri ſic rure loquuntur.

Alius recitãte eo, ex Georgicis, Nudus ara, ſere nudus, ſubiecit habebis frigora, febrem.

Eſt & aduerſus Aeneida liber Carbili pictoris titulo Aeneidomaſtix. M. Vipsanius eum a Mecœnate ſuppoſitũ appellabat nouæ *κακοζηλίας* repertorem, dicebatque neq; tumidum, neque exilem, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herẽnius vitia eius tantum contraxit: Pecilius Fauſtinus, furta. Sũt & Quint. Octauij Auiti volumina, quibus annotantur, quos, & vnde, verſus tranſtulerit, Aſconius Pedianus lib. quem contra obtrectatores Virgilij ſcripſit, pauca admodũ ei obiecta proponit, & potiſſimum quod non recte hiſtoriam contexuit, & q̃d pleraque ab Homero ſumpſit, ſed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait, Cur non illi quoque eadem furta tentarẽt. Verum intellecturos facilius eſſe Herculi clauam, quam Homero verſum ſurripere, & tamen deſtinaſſe ſecedere, vt omnia ad ſatietatem maleuolorum decideret. Refert etiã Pedianus benignũ cultoremq; omnium bonorum, atque eruditorum fuiſſe, & vi-

que

que adeo inuidiæ expertem, vt ſi quid erudite dictũ inſpiceret alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet, neminem vituperare, laudare bonos, ea humanitate eſſe, vt niſi peruerſus maxime, quiſq; illum non diligeret modo ſed amaret. Nihil proprij habere videbat. Eius bibliotheca nõ minus alijs doctis patebat, ac ſibi. Illudq; Euripidis antiquũ ſæpe vſurpabat τὰ τῶν φίλων κοινά, Communia amicorum eſſe omnia. Quare coæuos omnes poetas ita adiunctos habuit, vt cum inter ſe plurimum inuidia arderent, illum vno oẽs colerẽt, Varrus, Tucca, Horatius, Gallus Propertius. Anſer vero quoniam Antonij partes ſecutus eſt, illum non obſeruaſſe dicitur. Cornificius ob peruerſã naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemptor fuit, vt cum quidam verſus quoſdam ſibi aſcriberent, eademq; re docti haberẽtur, non modo ægre non ferebat, immò voluptuoſum id ſibi erat Cum enim diſtichon quod laudem felicitatẽq. Augusti continebat, feciſſet, valuiſque non nominato auctore inſixiſſet (id erat huiuſmodi:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet)

Diu quæritans Auguſtus cuiuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inueniebat. Bathyllus vero poeta quidã mediocris, tacentibus alijs ſibi aſcripſit, quamobrẽ donatus, honoratuſq. a Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdẽ valuis affixit quater hoc principium, Sic vos non vobis. Poſtulabat Auguſtus, vt hi verſus complerentur. quod cũ fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius propoſito diſticho, ſic ſubiunxit:

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis, fertis aratra boues.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romę fabula fuit: Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturq. quidnam faceret, rñdit ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poeta ille egregias ſententias ſub verbis non multum ornatis. Interrogatus ab Auguſto quo pacto ciuitas feliciter gubernaretur: Si prudẽtiores, inquit temonem tenuerint, & boni malis præponantur, itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tñ aliorum iniuſti quidquam fiat. At Mecœnas, Quid inquit, Virgili, ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpõdit aut ſimilitudo, aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Item interrogauit quo pacto quis altam felicemque ſui fortunam ſeruare poteſt. Cui Maro, Si quantũ honore ac diuitijs alijs præſtãtior ſit, tanto liberalitate, & iuſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere nullam virtutem commodiorẽ homini eſſe patientia, ac nullam aſperã adeo eſſe fortunã q̃ prudenter patiendo uir fortis non vincat. Quam ſententiã in v. Aeneid. inſeruit:

Nate dea quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur:
Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt:

Cũ quidam eius amicus Cornificij in eum maledicta, & inimicitias ſibi enarraret: Quam putas, inquit, eſſe huiuſce maleuolentiæ cauſam? Nam neque vnquam Cornificium offendi, & eũ amo. An, inquit Heſiodi ſententiæ non meminiſti? vbi ait:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων,
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

Architectum architecto inuidere, & poetã poetæ. De malis inquit Græcus ille intellexit. Nã boni, eruditiores amant. Sed magna cũ mea laude, & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam, atque eo elegantior ego fiam, eo vehementius inuidia rũpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidã orator, & poeſim mediocriter doctus, cui multiplex variũque ingenium erat, qui omniũ omnia dicta reprehendere conabaẽ, non vt verũ dignoſceret (quod Socrates facere conſueuit) ſed vt eruditior videretur: hic Virgilium vbicunq; cõuenire dabatur, maledictis, ſalibuſq. vexabat. Quare ille ſæpe aut tacibũdus, diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verũ cũ Auguſto audiẽte elinguẽ illũ diceret, & cauſam etiam ſuam ſi linguam haberet, defendere nequiret: Tace, inquit, rabula. Nã hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarũ mearũ Auguſtũ fecit, & Mecœnatem, & ea tuba cum volo loquor, quæ vbiq;, & diutiſſime audietur, Tu loquacitate non modo aures hominum, ſed muros rũpis. Auguſtus vero Filiſtum graui vultu increpauit. Tũc Maro. Si tempus Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretẽ. Tacendum. n. ſemper eſt, niſi cũ taciturnitas tibi noceat, aut oratio alijs proſit. Nam qui contendit, & contentionis finis vtilis non eſt, ſtultis illum annumerandũ ſapientes putãt. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem an conduceret tyrannidẽ omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & ſenatui rempub. reddere, in qua re diuerſę ſniæ conſultos habuit Mecœnatem, & Agrippam, Agrippa. n. vtile ſibi fore, etiam ſi honeſtũ non eſſet, relinquere tyrannidẽ longa oratione cõtendit, quod Mecœnas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus, & hinc ferebatur, & illinc. Erant enim diuerſæ ſententiæ varijs rationib. firmatę. Rogauit igitur Maronem an conferat priuato homini, ſe in ſua rep. tyrãnum facere. Tum ille, Omnib. ferme, inquit, rempublicam occupantib. moleſta ipſa tyrãnis fuit, & ciuibus, quia neceſſe erat propter odia ſubditorũ, aut eorum iniuſtitiam, magna ſuſpicione, magnoq. timore viuere. Sed ſi ciues iuſtũ aliquem ſcirent, quem amarent, plurimũ ciuitati id vtile foret, ſi in eo vno omnis poteſtas eſſet. Quare ſi iuſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurũ nulla hominum facta compoſitione diſtribues, dominari te, & tibi conducet, & orbi. Beneuolentiam enim omniũ ita habes, vt Deum te, & adorent, & credant: Eius ſententiam ſecutus Cæſar, principatũ tenuit. Audiuit a Silone præcepta Epicuri, cuius doctrinæ ſociũ habuit Varrum, Quamuis diuerſorũ philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de animo maxime videatur, ipſe tñ fuit Academicus. Nam Platonis ſentẽtias omnibus alijs prætulit.

Nunc Q̃m de auctore ſummatim diximus, de ipſo iam carmine dicendum videtur, quod bifariam tractari ſolet, hoc eſt & ante opus, & in ipſo opere Ante opus, titulus, cauſa, intentio. Titulus, in quo quæritur cuius ſit. Cauſa, vnde ortũ ſit, & quare hoc potiſſimum ſibi deſcribendũ poeta pręſumpſerit. Intentio in qua cognoſcitur, quid efficere conetẽ poeta. In ipſo opere ſanè tria ſpectantẽ. Numerus, ordo, explanatio. Quamuis igitẽ multa ψευδογραφῆ, id eſt falſa inſcriptione ſub alieno nomine ſint prolata, vt Thyeſtes tragædia huius poetæ, quam Varrus edidit pro ſua, & alia huiuſcemodi, tñ Bucolica liquido Virgilij eſſe minime dubitandum eſt, preſertim cum ipſe poeta tanq̃ hoc metuens, principio Aeneidos, & in alio carmine ſuũ eſſe teſtatus ſit, ſic dicens. Ille ego, qui quondã gracili modulatus auena, & reliqua. & Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta, Tityre te patule cecini ſub tegmine fagi. Bucolica aũt & dici, & recte appellari, vel hoc ſolum indicium ſuffecerit, qđ hoc eodẽ nomine apud Theocritum cenſeatur. Verũ ratio quoque demonſtranda eſt. Tria ſunt paſtorum genera, quæ dignitatẽ in Bucolicis habent, quorum qui minimi ſunt αἰπόλοι dũt à Græcis iidem, à nobis caprarij, Paulo honoratiores, q̃ ποιμένες. i. opiliones dñr, honeſtiſſimi, & maximi βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis decuit paſtorali carmini nomen imponi, q̃ ab eo gradu, q̃ apud paſtores excellẽtiſſimus inuenitur? Cauſa dupliciter inſpici ſolet, ab origine carminis, & à voluntate ſcribentis. Originem autem Bucolici carminis alij ob aliam cãm ferũt. Sũt enim qui à Lacedæmonijs paſtorib. Dianę primũ carmẽ hoc redditum dicant, cum eidem deæ propter bellũ, qđ toti Græciæ illo tẽpore Perſæ inferebant, exhiberi per virgines de more ſacra non poſſent. Alij ab Oreſte circa Siciliã vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipſum atq; paſtores, quo tẽpore de Scythia, cum Pylade fugerat ſurrepto numinis ſimulacro, & cælato in faſce lignorũ. Vnde Faſcelidẽ Dianã perhibẽt nũcupatã, apud cuius aras Oreſtes per ſacerdotem eiuſdẽ numinis Iphigeniã ſororẽ ſuã a parricidio fuerat expiatus. Alij Apollini Nomio, paſtorali. ſ. Deo, qua tẽpeſtate Admeti boues pauerat. Alij Libero nympharum. ſ. & ſatyrorum, & id genus numinũ principi, q̃b. placet ruſticũ carmẽ. Alij Mercurio Daphnidis patri paſtorũ omniũ principi, & apud Theocritũ, & apud hũc ipſum poetã. Alij in honorẽ Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis Dei, itẽ Sileni, Siluani atq. Faunorũ. Quæ cũ omnia dicantur, illud erit probatiſſimũ Bucolicũ carmen originem ducere a priſcis tẽporibus, quibus vita paſtoralis exercita erat, & ideo velut aurei ſeculi ſpeciẽ in huiuſmodi perſonarũ ſimplicitate cognoſci. Et merito. Virgiliũ proceſſurũ ad alia carmina, nõ aliũde cœpiſſe, niſi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nã poſtea rura culta, & ad poſtremũ pro cultis, & feracibus terris bella ſuſcepta, quod videtur Virgilius in ipſo ordine operũ ſuorũ voluiſſe monſtrare, cũ paſtores primo, deinde agricolas canit, & ad vltimum bellatores.

Reſtat, vt quę cauſa voluntatẽ attulerit poetæ, Bucolica potiſſimũ ſcribẽdi, cõſideremus. Aut. n. dulcedine carminis Theocriti, & ad miratione eius illectus eſt, aut ordinẽ temporũ eſt

ſocu-

ſecutus ergo vitam humanã, vt ſupra diximus. Aut tris modos locutionũ, quos χαρακτῆρας Græci vocant, ἰσχνὸν, qui tenuis, ἁδρὸν, qui validus, μέσον, qui mderatns intelligitur. Credibile erat Virgilium qui in omni genere præualuerit, Bucolica primum, Georgica ſecundum, Aeneida tertium voluiſſe conſcribere. Aut ideo potius primo Bucolica ſcripſit, vt in eiuſmodi carmine quod & paulò liberius, & magis validum, quã cetera eſt, facultatem haberet captandæ Cæſaris indulgentiæ, repetendiq́ue agri quem amiſerat. Ob hanc cauſam die tertio iduum Martiarum, C. Cæſare interfecto, cum Auguſtum Cæſarem pene puerum veterani milites non abnuente ſenatu, ſibi ducẽ conſtituiſſent, exorto ciuili bello Cremonenſes cum ceteris eiuſdem ſtudij, aduerſarios Auguſti Cæſaris adiuuarũt. Vnde factum eſt, vt cum victor Auguſtus in eorũ agros ueteranos deduci iuſſiſſet, non ſufficiente agro Cremonenſium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem ſuorum finiũ perdiderint eo quod vicini Cremonenſibus fuerant. Sed Virgilius Auguſti familiaritate, ſuoq́. carmine fretus, Cẽturione Arrio obſiſtere auſus eſt. ille ſtatim, vt miles ad gladium, manũ admouit. Cuiq́. ſe in fugam proripuiſſet poeta, non prius perſequẽdi finis fuit, quam ſe in fluuium Virgilius coniecisſet. Sed poſtea Mecœnate, & Pollione, & ipſo Auguſto fauentibus, agros ſuos recepit. Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poetæ conſtituitur, qui Siculus, & Syracuſanus fuit. Eſt intentio etiam in laudem Cæſaris, & principium ceterorum, per quos in ſedes ſuas redijt, omnia deduci. Vnde & vt delectationem, & utilitatem finis contineret, ſecundum præcepta cuncta confecit.

Quæri ſolet cur non plures quàm decem eclogas conſcripſerit. quod nequaquam mirandum videbitur ei q̃ conſiderauerit ætatem ſcenarum paſtoralium, quæ vltra hunc numerum non poteſt proferri, præſertim cum ipſe poeta circũſpectior Theocrito, vt ipſa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga quæ Pollioni inſcribitur, minus ruſtica videatur, cum ipſam ſic præſtruat, ipſe dicens:

Sicelides muſæ paulo maiora canamus,

Et item ſimiliter in aliis duabus facit, Illud tenendum eſſe prędicimus in Bucolicis Virgilii, neque nuſquam neq. vbiq́; aliqd figurate dici, hoc eſt per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæſaris, & amiſſos agros hęc Virgilio conceduntur, cum Theocritus, quem hic noſter toto ſtudio imitari conatur, ſimpliciter omnino conſcripſerit.

QVOD autem in ipſo carmine tractari ſolet, eſt numerus, ordo, explanatio. Numerus eclogarum manifeſtus eſt, nam decem ſunt ex quibus proprie Bucolicę ſeptẽ eſſe creduntur. Nã tres vltimæ proprie Bucolicę dici non debent, Pollio, & Silenus, & Gallus.

Prima igitur continet conqueſtionem publicam, & priuatã congratulatione de agro, & dicitur Tityrus.

Secunda, amorem pueri, & dicitur Alexis.

Tertia, certamen paſtorum, & dicitur Palęmon.

Quarta, genethliacum, & dicitur Pollio.

Quinta, epitaphium, & dicitur Daphnis.

Sexta, metamorphoſin, & dicitur Varus, & Silenus.

Septima, Pharmaceutria.

Octaua amores diuerſorum ſexuum, & dicitur Damon.

Nona, continet poetæ conqueſtionem de amiſſo agro, & dicitur Mœris.

Decima, deſiderium Galli, & dicitur Gallus.

Quod ad ordinem ſpectat, illud ſcire debemus in prima tantum & vltima Ecloga, poetam voluiſſe ordinem ſeruare, quoniã in altera principium conſtituit, vt in Georgicis ait:

Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

In altero oſtendit finem, quippe qui dicat, extremũ hunc Arethuſa mihi concede laborem. Verum inter ipſas eclogas, paſtoralem, conſcriptarumq́ue ordinem nullum eſſe certiſſimum eſt. Sed ſunt qui dicunt initũ Bucolici carminis nõ Tityre eſſe, ſed, Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu, ſupereſt explanatio, ad quam antequam veniamus illud dixerim, tenue eſſe Bucolicum carmen, & vſque adeo ab heroico charactere diſtare, vt verſus quoq; huius carminis ſuas quaſdam cæſuras habeãt, & ſuis legibus diſtinguantur. Nam cum trib. probetur metrum cæſura, ſcanſione, modificatione, non erit Bucolicus verſus niſi in quo, & pes primus partẽ orationis abſoluerit, & tertius Trochæus fuerit, & cæſura, & quartus pes Dactylus magis quã ſpondeus partem orationis terminauerit, quintus & ſextus pes ex integris dictionib. fuerit, quod Virgilius à Theocrito ſępe ſeruatum victus operis difficultate neglexit, in ſolo principio incertum induſtria an caſu has cæſuras ſeruauerit. Nam Tityre, Dactylus partem orationis abſoluit, tu patulæ recu, tertium trocheum quamuis de compoſita dictione cõcluſit, bans ſub, quartum ſpondeum pro Dactylo, cum ſubiunxit, tegmine fagi, terminatis partibus orationis integrum comma perficit. Cuius rei diligentiam licet in Theocrito fermè omnib. verſibus admirari. Qui vero ſupra dicta acri iudicio diligenterq́ue cõſiderarit, facile intelliget quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit nec minus etiã in Aeneide. Poematis ſtyli genera tria ſunt, aut enim actiuum, vel imitatiuum, quod Græci δραματικὸν appellant, in quo perſonæ loquentes introducuntur, ſine poetę interlocutione, vt ſunt Tragœdiæ, & Comœdiæ, δρᾶν enim Grece agere dicit, quo genere ſcripta eſt prima Tityre. & Quo te Meri pedes. Aut enarratiuũ, quod Græci διηγηματικὸν appellant, in quo poeta ipſe loquit ſine interpoſitione pſonę, vt tres primi Georg. lib. Itẽ Lucretii carmina. Aut commune vel mixtũ, quod Græci μικτὸν appellant, vbi & poeta ipſe loquitur & introductæ perſonæ, vt ſunt Virgilii Aeneis,

EX LIBRO ANNOTATIONVM IACOBI CRVCII

Bononienſis.

IN Ludrico Maronis ſcriptū eſt. Arcades ambo,& cantare pares,& reſpondere parati,& illud:Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet: Pan etiā Arcadia dicet ſe iudice d ctū.Et hoc,ſoli cātare parati Arcades]Cur tā frequenter Maro Arcades in cantu celebres ponat, nullus interpres hactenus(qđ legerim)enarrat. Nos vero communi vtilitati conſultum cupientes ex Polybio hæc excerpſimus quæſitum ſoluentia. Muſicam vniuerſis hominibus vtilem eſſe conſtat, Arcadibus neceſſariam. Arcades in ea nō ſolum pueros,verum etiam adoleſcētes,& iuuenes vſq; ad xxx.annum exerceri volunt, homines alioq vitæ difficilis,& auſteræ. Pueros ergo ab ineunte ætate in cantibus hymnorū,& pæanū aſſueſieri mos eſt,quib.ſinguli iuxta patriæ morē Genios,Heroas,& Deos laudare cōſueuerunt. Poſt hæc Philoxoni,& Timothei diſciplinis inſtructi cū cantibus,& choræis ludos Libero patri faciunt. Omnis deniq; eorum vita in huiuſmodi cantib.verſatur. Quæ res a maioribus inſtituta non deliciarum aut laſciuiæ gratia, ſed cum animaduerterent aſſiduos eius gentis labores in colendis agris, & duritiam atq. aſperitatem vitæ,præterea ēt morum auſteritatem,quę ex frigiditate,& triſtitia aeris prouenit,cui nos ſimiles gigni neceſſario oportet,non obſcurū eſt.n.plagas cœli eſſe,quæ gentes morib⁹,& forma,& colore,& plerisq. diſciplinis inter ſe diſſimiles faciunt. Volentes igitur Arcades mitem,& tractabilē reddere naturam,quæ per ſe ferocior ac durior videbatur,primo ea oīa, q̄ ſupra meminimus,introduxerūt. Deinde conuentens omnis,& ſacrificia plurima, in quibus viri ac mulieres congregarentur, poſtremo Virginum ac puerurum choros, quæ omnia ad eum finem fecere, vt id, quod in animis hominum natura durius erat,conſuetudine placaretur,ac mitius fieret.] In eodem,verſus hi ſunt. Quid loquar aut Scyllam Niſi,quam fama ſecuta eſt,Candida ſuccinctam latrantib. inguina monſtris, Dulichias vexaſſe rates?&c.]Plerique omnes verſus hoc ita exponunt perinde ac Scyllam Niſi pro Phorci poeta poſuerit, tanquam hæc in auem tantummodo fuerit transfigurata, Illa vero in monſtrum maris deformata. Cæterum ex Marone ad Meſſalam ſcribente, tum etiam ex Oui.accuratus lector hanc Metamorphoſim monſtri maritimi vtrique Scyllæ conuenire clarius ſole deprehendet,ex quo Lucr. docte Scyllas ſuccinctas canibus ſeminarinis multitudinis numero ſcripſit. Ouid.huic noſtræ ſententiæ in amoribus ita aſtipulatur. Per nos Scylla patri canos furata capillos Pube premit rapidos inguinibusq; canes. Necnon in ſecundo de remedio Amoris,inquit. Præterita cantus Niſeide nauita gaudet,ex quib.colligimus Scyllam Niſi filiam accipiendā.non Phorci,vt ait Seru. In quam noſtram ſententiam verba Strabonis adiicimus Scyllęum,quod in Hermione eſt,nomen à Niſi filia Scylla cepiſſe inquiunt,quæ Minois cupiditate capta,cui Niſęam proditione tradidiſſet,ab eo in ꝓfundū deiecta eſt, & fluctib. ſeorſum agitata ſepulturam obtinuit. Id quoq.obſeruatione dignum putamus, quod ait Seru. idem, dum hoc Vir.exponit,Quas illi Philomela dapes Atq hoc Progne fecit, per hoc volens innuere poeta improprie Philomelā pro Progne poſuiſſe. At nos Philomelā pro hirundine eaq. quæ Terei coniunx memoratur,dici poſſe aſſeueramus. Papinius,nō ſic Philomela penates circuit amplectens,animamq. in pignora transfert.Legimus ad hoc apud M.Varronem hęc verba,Luſciola,quod luctuoſe canere exiſtimatur,atq.eſſe ex Attica Progne facta auis,quibus verbis Prognen conſtat in Luſciniam conuerſam.Probus etiam huic noſtræ ſententiæ reſpondens Prognen in Luſciniam,Philomelam in hirundinē commutatas affirmat proprie ergo,& docto poetam etiam hoc loco locutum cōtendimus,ſicut & in ſuperiori exēplo de Scylla Niſi probauimus. Et quia adduximus Varonis teſtimonium, vbi Luſciola parim legitur caſtigato audaſter verbum hoc, Luſciola reponēdo. Eſt n.diminutiuum a Luſcinia,quippe q̄ eiuſdem Varronis auctoritate confirmatur in libris de Re Ruſt. cantatrices Luſciniolas appellantis.[In tertio Geor.volumine verſus hic eſt,Labitū infelix ſtudiorum atque immemor herbæ victus equus[Vbi herbæ legiť,nos exponimus victoriæ Marcelli auctoritate Vtq.ait Pōpeius,Herbam do,cum dixit,Plautus fateor me victum intellexit.Plinius quoq. huiuſmodi ſcripta reliquit. Nam ſuum apud antiquos ſignum victoriæ erat herbam porrigere victos,hoc eſt terra, & altrice ipſa humo,& humatione etiam cędere,

ASCENSIVS.

SERVIVS exponens illud Virg. Non ſecus ac patrijs acer Romanus in oris, Iniuſto ſub faſce viam dum carpit, & hoſti Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris] Iniuſto ſub faſce magno exponit Cuius ſententię Vegetius aſtipulatur, primo de re militari,verſus hos citans. Aſconius vero Pedianus Cic.clauſulam hanc declarans,Iuſtas inimicitias,Iuſtas magnas,inquit, vt econtrario Virg. Iniuſto ſibi faſce viam dum carpit.Quæ quidem expoſitio ſi admittatur probeturq., tunc patrio referendū erit ad robur inuictum fortitud·nauiq. immenſam militis Romani,cuius animo ac laborum meditationi nihil tam arduū occurrere poteſt,quod non tranſigendo paruum reddat, iuxta illud Salluſtianum. Igitur talibus viris non labor inſolitus, nō locus vllus aſper aut arduus erat, non armatus hoſtis formidoloſus.[In quarto illud quoq. Quippe ita Neptuno viſum eſt immania cuius Armenta,& turpes paſcit ſub gurgite phocas[Ser. exponit phocas turpes.i.magnas,vt,cui turpe caput. Cæterū nos cum & hunc locum legeremus,necnon deformes phocas apud Ouid.in libris Metam.huius epitheti diligentius rationem perſcrutantes ita ſcriptum offendimus in II. Ariſt.de Animalib. Vitulus marinus tanquam lęſa imperfectaq. quadrupes eſt,quippe qui continuo à ſcapulis pedes habet manib. ſimiles modo vrſę. In quintos enim findūtur digitos. qui ſinguli ternis articulis flectūtur. Quia igitur Phoca,quæ idem quod vitulus marinus,eſt læſa,& imperfecta quadrupes,vt ſupra dictū eſt ex Ariſt.ob hoc nunc deformes.nunc turpes denorari à poetis aſſerimus. [In primo Aenei.à plerisq. alioqui eruditiſſimis carpitur. idem Seru. illud exponens, Aeoliam venit]Perinde ac probat inſulas, quæ Hepheſtiades a Græcis,Latinis Vulcaniæ dicuntur,nouem eſſe,cum cęteri ſeptem tantum aſſeuerent. De quib.inſulis Varro,Strabo,Plinius,& Solinus multa.Nos vero audaciſſime contendimus,ac in re tam lucida claraq; Seruium haudquaquā caligaſſe, immo ſcripſiſſe Aeoliam nomen eſſe inſulæ non nouem, aut aliud ſimile,tanquam Aolia illa ex 7. peculiariter oſtendat appellatam,in qua habitauit Aeolus,hocq. Vir.credimus,ſicuti pleraq.,ex Homero deductum, apud quem in x.Odyſſ.in hanc ſententiam legitur. Aeoliam inde nauigantes ad inſulam venimus, in ea habitabat Aeolus Hippotades amicus immortalibus dijs. Quemadmodum igitur Hom.Æoliam inſulam dicit, ſi eā nomen inſulæ potuit Ser.nominare,quippe quem locupletiſſimum interpretē ait ignoraſſe inſulas Vulcania 7. numero eſſe, ex hoc probamus,quatinus,commentario 8.dū hęc enarrat, Inſula Sicanium iuxta latus Aeoliamq. Erigitur Liparem fumantibus ardua ſaxis,hæc ad verbum ſcripta reliquit. Aeoliam aūt ideo Liparem,quia vna eſt de illis ſeptem inſulis,quibus Aeolus imperauit. Ex quib.colligi poteſt haud veriſimile eſſe,ī principio nouem,hic tantum ſeptem inſulas recenſere; perinde atq. nunc excidiſſent.[Apud eundem Seruium carmen hoc enarrantem. Alij fontemq;ignemq. ferebant ornati limo, & verbena tempora vincti]Mēda eſt,ita enim legitur,limus eſt veſtis,qua vſque ad pedes tegūtur pudenda pomparum, verbum hoc emēdamus pomparum,poparum legētes. Popæ enim dicuntur victimarij,& miniſtri in ſacrificijs.Propertius:Succinctiq. calent ad noua ſacra popę. & popam ventrem dixit Perſius,pro pingui,& craſſo.[In viij.Aen.legitur,Et magnis Circenſib.actis] Quē locum eleganter explicat Aſconius,cur.ſ. magni Circenſes dicti ſint a poeta. Romani ergo,inquit, ludi ſub regib. inſtituti ſunt magniq. appellati, quod magnis impenſis dati; Tunc.n primū ludis impenſa ſunt ducenta millia nummum, ideo magnos ludos factos putant, quod conſiliorum ſecretorum debeo. id eſt, Neptuno dati, & dijs magnis.i. Laribus vrbis Romæ dati ſunt, quibus aūt raptas Sabinas,vt videatur propter hoc dicere Vir. Magnis Circenſib.actis. In eodē octauo Alumnum ait dici eum qui alit,& qui alitur,vbi ab aliquibus carpitur. in qua re ingenue fatemur alumnum frequentius pro eo accipi qui alitur.nō tamen pernegamus eum quoq. Alumnum dici poſſe,qui alit. Marcellus noſtræ opinioni reſpondens ait. Alumnos,conſuetudo,quos alas,vel educes, vel eos,qui alunt,dici vult.

SERVII HONORATI MAVRI GRAMMATICI IN VIRGILII BVCOLICA Commentarius.

BVCOLICA, vt ferũt, dicta à cuſtodia boũ, i. ἀπὸ τῶν βουκόλων ꝓcipua. n. sũt animalia apud ruſticos boues. Huius autem carminis origo varia eſt. Nã alij dicunt eo tꝑe, quo Xerxes Perſarũ rex inuaſit Greciã, cũ oẽs intra muros laterẽt, nec poſſent more ſolito Dianæ ſacra ꝑſolui, peruenisse ad montes Laconas ruſticos, & in eius honorẽ hymnos dixiſſe. Vnde natũ carmẽ Bucolicũ ætas poſterior clamauit. Alij dicũt Oreſtẽ cũ Dianę Phaſelitidis ſimulacrũ raptũ ex Scythia adueheret, & ad Siciliã eſſet tẽpeſtate delatus cõpleto anno Dianæ feſtũ celebraſſe hymnis, collectis nautis ſuis, & aliquib. paſtorib. cõuocatis, & exinde permãſiſſe apud ruſticos cõſuetudinẽ. Alij nõ Dianæ, ſed Apollini Nomio cõſecratũ carmẽ hoc volũt, quo tꝑe Admeti regis pauit armẽta. Alij ruſticis numinib. à paſtoribus dicatũ hoc aſſerũt carmẽ, vt Pani, Faunis, ac Satyris. & hic eſt huius carminis titulus. Qualitas autẽ hæc eſt. ſ. humilis character Tres. n. ſunt characteres, humilis, medius, grandiloquus, quos oẽs i hoc inuenimus poeta. Nã ĩ Aeneide grãdiloquũ hẽt, in Georgicis mediũ, in Bucolicis humilẽ, pro qualitate negociorum, & perſonarum. Nã perſonæ hic ruſticę ſunt, ſimplicitate gaudẽtes, ſ. à quib. nihil altũ debet requiri. Adhibetur autẽ ad carmen Bucolicum, qͥ debet quarto pede terminare partẽ orationis. Qui pes ſi ſit dactylus meliorẽ efficit verſum, vt, Nos patriæ fines, & dulcia. Primus etiam pes, ſecundum Don. dactylus eſſe debet, & terminare partẽ orationis, vt Tityre. Quam legẽ Theocritus vehementer obſeruat, Virgilius non adeo. Ille. n. in paucis verſibus ab iſta ratione deuiauit, hic eam in paucis ſecutus eſt. Terẽtianus cũ de hoc metro doceret Plurimꝰ hoc pollet Siculæ telluris alũnus: Noſter rarus eo paſtor Maro. Intẽtio poetæ hæc eſt, vt imitetur Theocritum Syracuſanũ meliorem Moſco, & cæteris, qui Bucolica ſcripſerunt. vnde eſt:

Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu, *Noſtra nec &c.*

Et aliquibus locis per allegoriam agit gratias Auguſto, vel alijs nobilibus, quorum fauore amiſſum agrum recepit. In qua re tantum diſſentit à Theocrito. Ille. n. vbiq. ſimplex eſt, hic neceſſitate cõpulſus aliquib. locis miſcet figuras, quas peritè plerunq. & ex Theocriti verſib. facit, quos ab illo dictos conſtat eſſe ſimpliciter. hoc autem fit poetica vrbanitate. Sic Iuuenalis; Actoris Arunci ſpolium. Nam Virgilij verſum de haſta dictum figurate ad ſpeculum tranſtulit. Et cauſa ſcribendorum Bucolicorũ hæc eſt, Cum poſt occiſum tertio Iduum Martiarum die in ſenatu Cæſarem, Auguſtus eius filius contra percoſſores patris, & Antonium ciuilia bella mouiſſet, victoria potitus, Cremonẽſiũ agros, qui contra eum ſenſerant, militibus ſuis dedit, qui cũ nõ ſufficerent etiã Mantuanorum iuſſit diſtribui, non propter culpam ſed propter vicinitatem. Vnde eſt.

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

Perdito ergo agro Virgilius Romam venit, & potentũ fauore meruit, vt agrum ſuum ſolus reciperet. Ad quem accipiendũ profectus, ab Ario centurione qui eum tenebat, pene eſt interemptus, niſi ſe præcipitaſſet in Mincium: Vnde eſt allegoricos:

Ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.

Poſtea ab Auguſto miſſis triũuiris, & ipſi integer ager eſt redditus, & Mãtuanis pro parte Hinc eſt quod eum in 1. Ecl. legimus recepiſſe agrum, poſtea eum querelantem inuenimus, vt,

Audieras, & fama fuit. ſed carmina tantum
Noſtra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Nec numerus hic dubius eſt, nec ordo librorum. Quippe cum vnus ſit liber, de Eclogis tantum dubitant, quæ licet decem ſint incertum tamen eſt, quo ordine ſcriptæ ſint. Pleriq. duas certas volunt ipſius teſtimonio, vltimam, vt, Extremum hunc, & primam, vt in Georg.

Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Alij primam illam volunt:

Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu.

Sed eſt ſciẽdum, 7. Eclogas eſſe meras ruſticas, quas Theocritus decem habet hic in tribus à Bucolico carmine, ſed cum excuſatione diſceſſit, vt in genethliaco Salonini, & in Sileni theologia vel vt ex inſertis altioribus rebus poſſet placere, vel quia tot varietates implere nõ poterat. Poetæ vitam in Aeneide diximus. Operis explanatio, in ſequentibus comprobabitur. Sane ſciendum Virg 28. annorum ſcripſiſſe Bucol. Vnde etiam ipſe in fine Georg.

Audaxq́; iuuenta, Tityre te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Et dicit Don. (quod etiam in poetæ memorauimus vita) in ſcribendis carminibus naturalem ordinẽ ſecutum eſſe Virg. Primo enim paſtoralis fuit in montib. vita, poſt agriculturæ amor. inde bellorum cura ſucceſſit. Notãdũ quoq. Bucolica, vel Georgica, cum apud Græcos in fine habeant accentum, apud nos in tertia a fine habere. Nã vt in vltima ſit, latinitas vetat, vt in penultima non ſit, breuitatis efficit ratio. etiã hoc ſciendum, & ꝑſonas huius operis ex maiori parte nõia reb. ruſticis habere conficta, vt Melibœus ὁ τιμέλει αὐτῶν βοῶν. i. quod curam gerit boum. Et Tityrus nam Laconum lingua Tityrus dicitur aries maior, qui gregem anteire conſueuerit, ſicut etiam in comędijs inuenimus. Nam Pãphylus, eſt totus amans. Glycerium, quaſi dulcis mulier. Philumela, amabilis Perſonæ, ſicut ſupra dixi, ruſticæ ſunt, & ſimplicitate gaudentes. Vnde nihil in his vrbanũ nihil declamatorium inuenitur, ſed ex re ruſtica ſunt omnia, negocia, cõparationes, & ſiqua ſunt alia. Hinc eſt quod annos fructibus computat, vt,

Poſt aliquot; mea regna videns mirabor ariſtas.

Hinc etiam illæ comparationes ſunt:

Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM IN TITYRON VIRGILII.

Ecloga prima ſui qua laudat Tityrus oci
Auctorem, profugum, querulumq́; canit Melibœum.

ECLOGA &c.] Octauius Auguſtus Cęſar q (vt Suet. inquit) nihil cõuenictius duxit, quam C. Iulij Cæſaris maioris auunculi ſui, necẽ vindicare, tueriq́ acta, inter quinq. ciuilia bella, ſecũdum in Philippis contra Caſſium, & Brutũ Cęſaris percuſſores geſſit, eoſq; adiutus ab Antonio fudit. poſt quã victoriã excitato iã in ſe M. Antonij odio, veteranos [ideſt qui iam multos annos ſub ſacramento, ſeu iuramento militauerunt] in Italiã, ad diſtribuendos illis Traſpadanorum agros, reduxit, in qua diſtributione non ſatis æqua militibus viſa, & colonis nimitum iniquiſſima, & militum & colonorum odium incurrit, vſqoeadeo vt hortante Fuluia M. Antonij, Triumuiri [ideſt qui vnus ex tribus erat, qui rempub. regebant] coniugi L. Antonius, Marci frater, cum militibus, & colonis, illi bellum intulerit, ſed capto peruſio & Lucio, ad deditionẽ coacto, Auguſtus Cremonenſium præcipue, qui Lucio adhæſerant agros militibus ſuis addixit, qui cum non ſufficerẽt adiecti ſunt nonnulli Mãtuanorũ agri, non ꝑꝑ culpam, ſed propter vicinitatem, vnde poeta dicturus eſt, Mantua vę miſerę nimium vicina Cremonæ, Inter quos Virgilianus ager Claudio, aut potiꝰ Arrio militi, addictꝰ fuerat, donec ab Aſinio polhone, Alpheno Varo, & Corn. Gallo, quibus in Bucolicis, vteunque gratias refert, Auguſto commendatus ſuorum recipiendorum auctoritatem haberet, qui, vt Arrio oſtendit, ab eo interemptus fuiſſet, ni ſe in Mincium fluentum proximum præcipitem dediſſet, vnde eſt, Ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat, ſed primam Eclogam iam quaſi ſecurus condidit. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt. prima Ecloga, ideſt prima paſtorum cantilena. qua, ideſt in qua. Tityrus laudat auctorem ſui oci, pro ocij [ſicut ad finem Georg. Parthenope, ſtudijs florentem ignobilis oci] videlicet Auguſtum. Canit, id eſt carmine Bucolico deſcribit Melibœum profugum. i. à patria fugientem. Et querulum. i. miſere lamentantem de expulſione ſui. Vnde duo propoſuiſſe vſ in prima Ecloga poeta, & pro agris ſuis quos receperat gratias agere, & pro reliquorum Mantuanorũ recipiẽdis per cõmiſerationem intercedere. In toto aũt opere conſtituit Theocritũ imitari, & paſtorũ mores explicare. Cetera Seruius docet.

SERVII HONORATI MAVRI Grammatici in Virgilij Bucolica Commentarius.

BVCOLICA, vt ferūt, dicta ſunt, a cuſtodia boū.i. ἀπὸ τῶν βουκόλων præcipua.n. ſūt animalia apud ruſticos, boues. Huius aūt carminis origo varia eſt. Nā alij dicunt eo tpe, quo Xerſes Perſarū rex inuaſit Græciā, cū oēs intra muros laterēt, nec poſſēt more ſolito Dianæ ſacra perſolui, puenifſe ad montes Laconas ruſticos & in eius honorē hymnos dixiſſe, vnde natū carmē Bucolicū, ætas poſterior elimauit. Alij dicūt Oreſtē, cū Dianę Phaſelitidis ſimulacrum raptū ex Scythia adueheret, & ad Siciliam eſſet tempeſtate delatus, completo anno, Dianę feſtum celebraſſet hymnis, collectis nautis ſuis, & aliquibus paſtoribus conuocatis, & exinde permanſiſſe apud ruſticos conſuetudinē. Alij nō Dianæ, ſed Apollini Nomio conſecratū carmen hoc volunt, quo tpe Admeti regis pauit armenta. Alij ruſticis numinib. à paſtorib. dicatū hoc aſſerūt carmē, vt Pani, Faunis, Nymphis, ac Satyris, & hic eſt huius carminis titulus. Qualitas aūt hæc eſt.ſ. humilis caracter. Tres.n. ſunt characteres, humilis, medius, grādiloquos, quos oēs in hoc inuenimus poeta, nam in Aeneid. Grādiloquū habet, in Georgicis medium, in Bucolicis humilem, pro qualitate negociorum, & perſonarum, Nam perſonæ hic ruſticæ ſunt. ſimplicitate gaudentes. Ꝗ̄ quib. nihil altū dēt requiri. Adhibetur autē ad carmen Bucolicum, ꝙ dēt quarto pede terminare partē orationis. Qui pes ſi ſit dactylus, meliorem efficit verſum, vt, Nos patrię fines, & dulcia primus etiam pes ſecūdū Donatū dactylus eſſe dēt, & terminare partem orationis, vt Tityre. Quam legem Theocrit. vehementer obſeruat Virg. non adeo. Ille etiam in paucis verſibus ab iſta ratione deuiauit, hic eam in paucis ſecutus eſt. Terentianus eum de hoc metro doceret, Plurimus hoc pollet Siculæ telluris alumnus. Noſter rarus eo paſtor Maro. Intentio poetæ hæc eſt, vt imitetur Theocritum Syracuſanum meliorem Moſcho, & cęteris qui Bucolica ſcripſerūt. Vnde eſt, prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu. Noſtra nec, &c. Et aliquibus locis per allegoriam agit gratias Auguſto, vel alijs nobilibus, quorum fauore amiſſum agrum recepit in qua re tm̄ diſſentit à Theocrito. Ille.ſ. vbique ſimplex eſt, hic neceſſitate compulſus aliquibus locis miſcet figuras quas perite plerunq; etiam ex Theocriti verſibus facit, quos ab illo dictos conſtat eſſe ſimpliciter, hoc autem fit poetica vrbanitate. Sic Iuuen. Actoris arunci ſpolium. Nam Virgilij verſum de haſta dictū figurare ad ſpeculum tranſtulit. Et cā ſcribēdorum Bucolicorum hæc eſt. Cū poſt occiſum Id. Martijs ā ſenatu Cæſ. Auguſtus eius filius cōtra percuſſores patris & Antonium ciuilia bella mouiſſet, victoria potitus, Cremonenſium agros, qui cōtra eum ſenſerant, militib. ſuis dedit, q cum non ſufficerent, ēt Mātuanorum iuſſit diſtribui, nō ꝓꝑ culpam, ſed propter vicinitatē: vnde eſt, Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ, perdito ergo agro Virgili⁹ Romam venit, & potētium fauorem meruit, vt agrū ſuū ſolus reciperet. Ad quem accipiēdū profectus, ab Ario centurione qui eum tenebat, penè eſt interemptus, niſi ſe præcipitaſſet in Mincium. Vnde eſt allegoricos. Ipſe aries etiam nūc vellera ſiccat. Poſtea ab Auguſto miſſis triumuiris, & ipſi, integer ager eſt redditus, & Mātuanis pro parte. Hinc eſt, quod cum in prima Egloga legamus recepiſſe agrum, poſtea tū querelantem inueniamus, vt Audieras, & fama fuit ſed carmina tantū noſtra valēt Lycida tela inter martia, quātum Chaonias aquila venientē colūbas. Nec numerus hic dubius eſt, nec ordo librorum, qppe cū vnus ſit liber, de Eglogis tm̄ dubitant, quæ licet decem ſint, incertum tū eſt, quo ordine ſcriptæ ſint. Pleriqun duas certas volunt ipſius teſtimonio vltimam, vt Extremū hunc, & primam, vt in Georgicis. Tityre te patulę cecini ſub tegmine fagi. Alij primam illā volunt; Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu. Sed eſt ſciendum, 6. Eglogas eſſe meras ruſticas, quas Theocritus decem habet, hic in trib. à Bucolico carmine, ſed cum excuſatione, diſceſſit, vt in genethliaco Saloni, & Silēi theologia; vel vt ex inſertis altioribus rebus poſſet placere, vel qa tot varietates implere non poterat. Poetæ vitam in Aeneide diximus. Operis explanatio, in ſequentibus comprobabit. Sane ſciendum Virgilium a 8. annorum ſcripſiſſe Bucolica. Vnde etiam ipſe in fine Georgicorum, Audaxque iuuenta, Tityre te patulę cecini ſub tegmine fagi. Et dicit Donat.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICA;

EGLOGA P[RIMA].

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ARGVMENTVM.

IN diſtributione Cremonenſis agri, quē Auguſtus militibus ſuis addixerat, cum Virgilius ſua ipſe quoque prædiola propter vicinitatem amiſiſſet, Romam venit atq; ea tandem recepit ab Aſinio Pollione, & alijs adiutus, quos ſua ſibi virtute, & arte, vt credibile, eſt muſica, amicos parauerat. Itaq; vt gratum ſeſe oſtenderet, hoc illos bucolico carmine celebrare aggreſſus eſt, in quo paſſim Pollionis nomen legitur, tum, & Vari, & Cor. Galli, quorum omniū amicitia Poeta fuerat adiumento. Hæc autem Egloga tota Auguſto dicta eſt in qua recuperati ruris beneficium commemoratur.

TITYRVS

MOELIBEVS TITYRVS.

TITYRE, tu patulę recubans ſub tegmine fagi
Silueſtrem tenui muſam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.
Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſiluas.

(quod etiam in poetæ memorauimus vita) in ſcribendis carminibus naturalem ordinẽ ſecutum eſſe Virgilium. Primo.n. paſtoralis fuit in montibus vita, poſt agricultura amor, inde bellorum cura ſucceſſit. Notandum quoque Bucolica, vel Georgica cum apud Græcos in fine habeant accentum, apud nos in tertia finem habere. Nam vt in vltima ſit, latinitas vetat: vt in penultima non ſit, breuitatis efficit ratio. Etiam hoc ſciẽdum, & perſonas huius operis ex maiori parte nomina de reb. ruſticis habere conficta, vt Melibœus. ὅτι μέλα αὐτῷ τῶν βοῶν i. quod curã gerit boum. Et Tityrus. nam Laconũ lingua Tityrus dicitur aries maior, qui gregem anteire conſueuit, ſicut etiam in comœdijs inuenimus. Nam Pamphilus, eſt totus amans: Glycerium, quaſi dulcis mulier. Philumela amabilis. Perſonæ ſicut ſupra dixi, ruſticæ ſunt, & ſimplicitate gaudentes. Vnde nihil in his vrbanum, nihil declamatoriũ inuenitur, ſed ex re ruſtica ſunt oĩa, negocia, comparationes, & ſi qua ſunt alia. Hinc eſt quod annos à fructibus computat: vt, Poſt aliquot, mea regna videns mirabor, ariſtas. Hinc etiam illę comparationes ſunt. Nam neque me tantũ venientis, ſibilus Auſtri. Nec percuſſa iuuant fluctu tã littora, nec quæ Saxoſas inter decurrunt flumina valles. [Tityre tu patulæ, &c.] Inducitur paſtor quidam iacens ſub arbore ſecurus, & ocioſus dans operãm cãtilenæ. Alter verò qui cum gregibus ex ſuis pellitur finibus, qui cum Tityrum reſpexiſſet iacẽtem ita eſt locutus. Et hoc loco Tityrum ſub perſona Virgilij debemus accipere! non tamẽ vbique, ſed tantum vbi exigit ratio. Quod autem eum ſub fago dicit iacere. Allegoria eſt honeſtiſſima: quaſi ſub arbore glandifera: quæ victus cauſa fuit. Antea enim homines glandibus veſcebantur. Vnde etiam fagus dicta eſt, ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, quod eſt comedere. Hoc videtur dicere, lates ſub vmbra fagi in agris tuis, tuas retentans poſſeſſiones, quibus aleris, ſicut etiam glandibus alebantur antea mortales. [Patulæ] Patulum dicimus, quod per ſe patet naturaliter vt nares, arbor. Patens vero eſt quod & aperitur, & clauditur, vt oſtium, & oculi. [Silueſtrem muſam] ideſt ruſticum carmẽ [Tenui auena] Culmo, ſtipula, vnde ruſtici plerunque cantare conſueuerunt. vt alibi. Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen. Dicendo autem tenui auena, humilis ſtyli genus latenter oſtendit. quo, vt ſupra dictum eſt, in Bucolicis vtitur. [Meditaris] Quod Græci μελετᾷ dicunt, per antiph. cum meditor dixerunt Latini, l, enim, & d, interdum ſibi inuicem cedunt, vnde & ſella pro ſeda dicitur à ſedendo. [Nos patriam fugimus] Fugimus, plus eſt, quam ſi diceret relinquimus; ſic Horatius, Teucer Salamina patremque Cum fugeret [Lentus] Id eſt ocioſus; vt, Qui nunc lenti conſedimus aruis. [Reſonare doces Amaryllida ſiluas] ideſt carmen tuum de amica Amarylli compoſitum, doces ſiluas ſonare, & melius eſt, vt ſimpliciter intelligamus. Male enim quidam allegoriam volunt, tu carmẽ de vrbe Roma componis celebrandum omnibus gentib. plus enim ſtupet Melibœus, ſi ille ita ſecurus eſt, vt tantum de ſuis amoribus cantet.

IODOCI BADII ASCENSII in Bucolica Virgilij Explicatio.

TITYRE, tu patulæ] Totius Eglogæ argumentum iam declarauimus, huius autem particulæ tale eſt. Melibœus paſtor, qui interpretatur, curam boum diligens, aut gerens; in perſona omniũ Mantuanorum inſontium, & ob vicinitatem duntaxat profligatorum vides Tityron, quaſi cæterorum ductorẽ, (interpretatus enim aries maior, qui toti gregi præire ſolet) propter ruſticos agros, ſecurum ſub tegmine fagi recubantem Ah, inquit, Tityre, tu quidẽ heu fortunatus es, qui in medio diuitiarum tuarum recubans, tanta animi ſecuritate donaris, vt amicæ cantilenis indulgeas, at nos æque, ac tu inſontes patrijs finibus extruſi, tam diram multum ſeruitiũ illic tulimus, vt ſatius ſit patriã fugere in luctu & gemitu. q̃ illic immorari. dũ tu lentus in vmbra, doces ſiluas reſonare Amarillida formoſam amicam tuam, h.d. Vt autem ordinem facilius colligamus, referemus ſub oculos mentis. Melibœum Tityri familiarem, & amicum, ab agris ſuis expulſum per eã regionem fugitantẽ, in qua Tityrus ſub fago, amicæ ſuæ cantilenam meditabatur, atque inter fugiendũ ipſum, illic oſtendiſſe, atq. ſic allocutum, Tityre, tu patule, &c. Verum vt habitũ quoque noſcas, induetur veſte paſtorali ad fugam ſubducta, trahetque altera manu capellam, altera pedũ tenens, & ſarciuulæ nonnihil in collo ferẽs, gregem aũt caprarũ ante ſe minans. Ordo eſt. Loquente Melibęo, & familiariter ac; amice Tityrum proprio nomine compellante, ſic. Tityre, amice videlicet, ac noie, tu recubans, i. ocioſus, & ſecurus ad laxũ proſtratus, iacens, ſub tegmine, i. tegumento, ac defenſione a calore ſolis, fagi. i. iſtius arboris tuæ glãdiferę, hoc eſt frugibus aruorum tuorum gaudens, meditaris, i. attento animo exerces, muſam, i. cantilenam, ſilueſtrem, i. qualẽ ſilueſtres. hoc eſt, ſecuri meditari ſolent, auena. i. fiſtula ex culmo auenę, tenui. i. gracili, artificioſe ac delicate inflanda, i. totus ſecurus amoribus tuis in medio poſſeſſionum tuarum indulges. Nos. i. ego, & mei, ac noſtri ſimiles, linquimus fines, i. confinia; & limites ac vltimos terminos, patriæ, i. regionis, quæ nos peperit, i. natalis ſoli, & p, i. dulcia arua, i. terras proſciſſas, & aratas, hoc eſt cultiſſima (vt dicturus eſt) noualia immo, inquit qđ plus eſt, Nos fugimus patriam, propter afflictionem quæ nobis à militibus illic infertur, verum tu Tityre exiſtens lentus, i. proſtratus, & flexus ac ocioſus, recubans in vmbra, ſcilicet fagi tuæ, doces ſiluas, ideſt loca ſilentia, quod magni ocij indicium eſt, reſonare, ideſt ſonitu per Echo referre, ac repræſentare, Amaryllida, ideſt carmen de amica tua ſplendida, quam accepi te nunc deperire, verum lõge plus ponderis habet, q. d. Amaryllida, quã ſi diceret carmen de Amaryllide. Amatorie enim dictum eſt. Nam qui amant, amati nomen ſæpe repetunt, itaque referebant ſiluæ Amaryllida, eo quod eam vocem ſæpe acceperant. De Echo & Amaryllida legiſtis iam Mancinellum, ſed tamen aperiemus rem latius. Singula enim vocabula emphaſim quandam ac vim propriæ ſignificationis habent, & cum ſtylus ſit exilis, ac gracilis, nihil tamen artis prætermiſſum, quod ad excitandam miſerationem facit. Nam ſtatim in principio, vtitur contentione, qui color rethoricus habet fieri, quoties ſententiæ inter ſe contendunt, ac fere contrariæ ſunt, multum elucidationis, atque ornatus affert. hic autem totum principium in contentione eſt. Nam & nomina quaſi antitheta ſunt, id eſt contrapoſita inter ſe quodam modo. [Tityre] Tityrus enim, ideſt aries præruptus videtur neglecto grege quoquo verſum quo impetus trahat, diuagari, vt Melibęus, ideſt diligens boum cuſtos, nihil gregis ſui prætermittit, vnde, inquit, Etiam hanc vix Tityre duco. Nihil autem magis contendit, quàm hunc recubantem ſub tegmine fagi cantilenis indulgere, at illum profugum à patria, ignarum quo ſe recipiat, ſarcinulis ac miſera pecude infeliciter depreſſum, ſub faſce ingemiſcere. *Cõtentio* *Antitheta.*

Eſt præterea hic vt Landinus annotauit expolitio, quia eandem de re ſæpius dicit. Eſt & Repetitio, quam Nos in principio clauſulæ repetitur. Eſt ad hoc interpretatio, quæ ſæpe affert magnum augmentum rei. Nam interpretatur, fines patriæ eſſe dulcia arua, quę res mouet commiſerationem. Eſt quoque cum dicit tu, recubans, meditaris, euocatio etiam potior nota. Sed vt vim ſermonis etiam pueri intelligant, ſingulas voculas ab origine repetamus. Tityrus, licet ſecundum Probum lingua Libyca, hircus dicatur, tamen non minus quadrans, nec minus recipienda eſt Seruiana interpretatio, dicens, quia aries maior eſt, qui gregem anteire conſuerit, id tamen ei loco congruit, vbi poeta per allegoriam de ſe loquens ait, Ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat. Quæ circa licet apud Theocritum. Tityrus mercenarij paſtoris nomen ſit, vt Mancinellus attulit ſicut & apud auctorem noſtrum alibi, vbi dicet Tityre coge pecus, & iterum, Tityre dum redeo breuis eſt via paſce capellas, tamen hinc maximopere reſpicit ad etymologiam quam diximus; non enim mercenarij, ſed eius qui in propria poſſeſſione recubet, ſignificationem habet. Nam vt Seruius dicit Tityrum pro Virgilio accipiemus, non vbique, ſed vbi ratio exigit, Probus quoque dicit, Tityrum eſſe Maronem, & Melibœum, Cornelium Gallum. Cur autem non ſemper manifeſta videtur quibuſdam ratio, quia cum ſe in fine Georgicon in audaci iuuẽta dicat Bucolica ſcripſiſſe, non conuenit, inquiunt, & eius perſonæ quod dicit; Candidior poſtquam tondenti barba cadebat, & iterum. Fortunate ſenex, &c. At ſi percuncteris quomodo excuſetur ea confuſio perſonarũ ſub vno nomine? dicant patris, & filij, quibus vnũ fuit nomen (quia vterque, Maro dicebatur) quodãmodo vnam eſſe perſonam, vnde fictione iuris non aditam ſed continuatam in filio, dicimus poſſeſſionẽ. Patri ergo per interceſſionẽ filij reſtituta eſt poſſeſſio. Eſt, & alia, inquiunt, *Cæterri colores.* *Tityrus.* *An Tityrus ſemper Maronẽ hic ſignificet.*

cur

aut non ſemper ſed Tityrum ſignificet, ratione videlicet hiſtoriam omnino contexere videatur: ſed (vt ſuis locis declarabimus) Tityrus hic vbique Virgilium ſignificat, nec eius barba dicitur candidior, nec ipſe tunc ſenex. [Tu] Tu autem pronomen, tunc recte exprimitur, vbi excludit, quia nos patriam fugimus. [Patulæ] Patulum quoque plus eſt quam patens, vt in re- *Tu recubans.* gulis dicam [Recubans] Recubans autem ſibi indulgenté, ac plane ſecurum notat, nam recubans, quodammodo proſtratus eſt in molli videlicet ſtrato, vnde in Euangelio de triclinio dicitur *Cubo.* amant primos recubitus. Notum eſt, quia cubo, in compoſitione, ſi m, adſumat, fiat tertiæ, ſi non, maneat primæ incumbere, & re- *In. Sub.* cubare. [Sub tegmine] Signanter dicit, ſub tegmine, & in vmbra. nam non erat, in tegmine, hoc eſt in contextu ramorum fagi, ſed ſub ipſo, erat tamen in vmbra, quæ ipſum continebat *Tegmē.* Tegmen, a tegendo dicitur, in quo vocabulo tutela denotatur. [Fagi] Manifeſta eſt ſignificatio. nã (vt Ser. dicit) ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, *Fagus.* id eſt, comedendo deducitur. vnde & φηγὸς, hoc eſt Fagos, voraх dicitur, græce auté φηγὸς dicitur Fagus, atque ita ſcriberetur per ph. Eſt autem arbor glandifera, glandibus autem priſca ætas veſcebatur, vnde bene agrorum uberum, poſſeſſionem ſignificat. Et bene dicitur, ſub fago recubare, quia Ecloga nona dicitur in agro Maronis eſſe, his verbis. Vſque ad aquam, & veteris iam fracta cacumina fagi, Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcam. [Silueſtrem muſam] Secundum interpretes, fecit ruſticum carmen. [Tenui auena] Tenui aũt auena. i. gracili culmo, aut calamo, vt fiſtula, vel ſtipula, per quod (inquit Man.) gracile dicendi genus, oſtendit. Sed mihi etiam aliud ſignificat, Nam ſilueſtre, dicitur a ſilua: ſilua autem à ſilendo, vnde Horatius in carminibus, triſſyllabum dicit dicendo ſiſue, per u, & e diuiſa, ſiue ab Hyle, quæ dicitur informis materia, ac prima rerũ congeries, vnde ad magnũ ociũ pertinet meditari muſam ſil- *Silueſtri* ueſtrem, i. cantilenam, ad voluptatem propriam, more auicula- rum non captantium cuiuſuis gratiam, vt pote in ſiluis ſibi conti- *Tenuis.* nentiũ. Nec pondere caret q dicit, tenui auena. Nam (vt Landi- *Auena.* nus inquit) tenue diſtat à ſubtili. Tenue. n. diminutioné rei, vt *Silueſter.* plurimum notat, vnde eſt, Tenuis, vbi argilla, & tenue argentum. vuæq. ſecundæ. hinc attenuo, & extenuo. Nec habet laudé, niſi *Silua.* illa diminutio fit ex vſu, ſicut velleraq. vt foliis depectant, te- *Tenue.* nuia ſeres. Vellera tenuia, ad laudem dixit. Subtile vero acuita- *Subtile.* tem habet. Et ita laudatur ſubtile ingenium, tenue vituperatur. *Auena.* hæc ille. Paſſim apud Ciceronem, tenuem conditionem, & facultaté, pro modica, & exili inuenies. Eſt autem proprie deductum, nec corpulentum, aut dẽſum, vnde hic ad delicias Tityri oſtendendas, non parum facit, quippe qui non contentus eſt vulgari ac rudi auena, verum tenui, ac delicata, amicæ cantilenam canens. Etſi omnia perſequi non vererer, dicerem auenæ quoque mentionem non in caſſum fieri, nam cum graues auctores ab auiditate dictam velint, vel quòd auide veniat, vnde eſt, Grandia ſæpe quibus mandauimus ordea ſulcis: infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ. Et alibi, interque nitentia culta, infelix lolium, &c. vel quod auide abſumatur, poteſt nonnihil ad auiditatem canentis facere, ſed illud maxime, quòd quibus alii ad neceſſitatem vtantur ipſe fruatur. Plus vero momenti habet quòd dicit, meditaris. Nam licet (ſecundum Vallenſem) id verbum ſignificet exercere, & ad corpus, magis quam ad animum pertineat, tota tamen Latinorum manus ferè ad animum transfert, vnde ſunt quas vulgo, meditationes vocamus, Non ergo curis diſtratus præter opinionem in cantilenam forte vt fit, prorumpit, ſed totus in eis verſatus cantationibus indulget, Omnia igitur Tityrum reſpicientia ad ſecuritatem, ac delicias eius pertinet. In qua re oſtenditur pondus beneficij ab Auguſto impenſi, præſertim cum ſine eo miſer, & profugus ſit, qui nunc deliciis affluit, vnde (ſicut auctoritate Donato ad pondus ſpectat beneficij, quod Simo Terentianus dicit, Feci ex ſeruo vt eſſes libertus mihi. (in eo enim duplicis beneficii, & ablatæ ſeruitutis, & collatæ libertatis fit mentio) ita hic quoque multum elucet magnitudo beneficii cum eo ablato, vt Melibœus miſerrimus ſit, ſicut ingeniorum fons, & princeps Homerus. vt Achillis virtutem Græci agnoſcant, docet quòd eo ob irã immiſſam à bello ceſſante Græci vincerentur, qui eo belligerante victores fuerant. [Nos patriæ fines] Omnia præterea quæ Melibæum concernunt pathos habent, & ad commiſerationem faciunt. Primo, quia dicit, Nos, hoc enim excluſiuum eſt, & quãuis in prima perſona liceat cuiuis vni, de ſe ſolo pluraliue loqui, tamen vim habet, quod cum vnus, videlicet Tityrus, maneat, plures fugiant. Et quem non moueat, quod dicit ſe linquere, non ſolum medium tractum, ſed fines, nec cuiuſlibet regionis, ſed patriæ, quippe in qua natus ſit, vnde caueat adole- *Patria* ſcens ne patriam pro regione ponat, dicendo regem, aut princi- *fines.* pem multas habere patrias, cum vnam tantum habeat, quã dulce autem ſit natale ſolum, Ouidius aliique non pauci ſatis oſtendunt, cum nemo non ſentiat: Verbum tamen Ouidianum de Ponto eſt, Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui. Miram autem vim habet, ſummamque contentionem quod dicit. Et dulcia linquimus arua. *Arua.* Nam ſi aruum ab arando dictum eſt, vt Varro aſſerit, eo quòd arando, vomer ſuſtulit ſulcos, indigniſſimum eſt, quod aruo ſuo expellatur, cum Tityrus ſub fago recubet, cuius fructus ſponte naſcitur. [Nos patriam fugimus] Auxeſis autem eſt, cum *Fugere.* dicit. Nos patriam fugimus, quia plus eſt fugere, quàm linquere patriam. Non enim fugimus, niſi coacti, & fugati, linquimus autem etiam ſponte, atque vltro interdum. Sed ad contentioné pertinet, quod ſubdit, Tu lentus in vmbra. qui enim fu- *Lentus.* git, præceps ruit, cui contrarium facit lentus, qui dicitur (auctore Nonio Marcello) ſecurus, & ocioſus, ſed proprie is eſt, cui membra ſunt laxa & animi deſides, & ſegnes. Ocii vero indicium eſt ſummum, quod doret ſiluas, nec quamlibet rem, ſed reſonare Amaryllida, id eſt amicam eius vrbanam, quam iam Romæ delegerat, quæ interpretari poteſt ſplendida, ac lucens, vt latius dicam illic, poſtquam nos Amaryllis habet, ſeruius argute dicit melius eſſe intelligere ſimpliciter. Tityrum canere carmen compoſitum de amica, quam allegorice carmen de Roma, quod ſic *Amaryllis.* tamen accipio, vt per Amaryllida amicam, quam Romæ amare cœperat intelligam, quia dicturus eſt poſtquam nos Amaryl. habet, &c. verum dicendum eſt, notos eſſe Melibœo, quos iam Romæ acceperat amores, atque ita tanquam ad eum qui vtranque amicam nouerat, dicere, poſtquam nos &c. Eſt autem accuſatiuus more Græcanicarum dictionum formatus hæc amaryllis, huius amarillydos hanc amarillida. Verum quia iuuentuti hanc operam præcipue nauamus, cui non parum commodi accedet ſi ex Latinorum poetarum doctiſſimo Latinam linguam didicerit, conſtitui pro locorum captu, atq. opportunitate regulas grammaticales, cum ex textu, tum ex commentarijs colligere, atque adeo in principio, vt vbertatem poetæ noſcant ſer- *Decē regula.* monemque ſuum expleant, decem colligere, quarum prima eſt in propriis nominibus ad placitum fingendis, habendus eſt ſcriptoro delectus, vt eorum ſignificatio, reliquis q dicturus eſt congruat ſicut in hac Ecloga, Tityri Melibæi, Amaryllidos, & Galatheæ. Apud comicum Pamphili, & Glycerii. Secunda, proprii nominis in æquali expreſſio beneuolentiæ, indicium eſt, in inferiore, ac vilis officii viro etiam beneficentiæ, in maiore, & amplis honoribus prædito, contemptus. Cum ergo hic æqualem compellet beneuolentiæ eſt, quod dicit, Tityre tu &c. Contra qui ſeruum, lenonem, tortorem, furem, adulterum, ſacrilegum, ſicarium, aut ſimilem officii nomine, pontificem ſummum aut epiſcopum, imperatorem ac regem, ſeu alium non paruæ dignitatis virum proprium nomine, ſine dignitatis expreſſione cõpellauerit, iniurius cenſebitur. Tertia, vocandi caſus, pro affectione nunc principio, nunc paulo inferiori loco congruunt, at extremum in carmine reſpuunt, bene ergo dicit, Tityre tu patulæ, &c. Quarta, quia in verbis primæ vel ſecundæ perſonæ certum intelligitur ſuppoſitum, non oportet, nec decet ipſum expreſſum, niſi emphaticos, aut per contentionem loquaris, ſicut hic loquitur, vt docui. Quinta, participia præſentis temporis, licet in nomina migrent, tamen præſentis ſignificationis notam retinẽt, quo circa extemporaneam cõnotant qualitatem, cum verbalia quæ aptitudinem innuunt connaturalem, ac perpetuam ſignificent, vnde ſicut timens, audens, frigens, patens, & ſimilia pro tempore quo enonciantur, intelliguntur. ita timidus, audax, frigidus, patulus, perpetuam (vt dicunt) paſſionem indicant. Sexta, re, præpoſitiua particula cum dictionibus, ad velamen, aut clauſuram pertinentib. contrarium importat, cum reliquis ferre iterationem. Exemplum prioris. vt reuelo, refero, retexo. Secundorum, vt hic recubo, quod eſt quaſi corpus inclinatum reſupinum facio. Eſt quoque vt Vallenſis docet vbi re, quodammodo vacat; vt pote, vbi dictio ex, ea compoſita pro ſimplici vſurpatur, vt redire, & reuerti, pro ire, & verti Memineris autem, quod cubo, m, literam recipiẽs in compoſitione, fit tertiæ inflexionis, ſine qua manet primæ, vt iam prius tetigimus. Addere poſſumus, licet in ſupino cubitum faciat, verbale tamen eſſe cubito, ſed cubatio, in tor, tamen formatur incubitor cubator, quorum poſteriore vſus eſt Macrob. in ſe

pionis Septima, ſub, quandu ſignificat tendere in locum, aut vergere in tempus, accuſatiuo quidem præconſtruitur, ſed quando quietem, aut immutationem notat, ablatiuo tunc ornate, quando rum ſuperiorem ſignificat. Qui ergo dicet, Oculoſque ſub aſtra tenebat. id eſt aſtra verſus, aut in aſtra tendentes: & ſub lucem exportent calathis, & ſub noctem cura recurſat. i. tempore vergente in lucem, & noctem, aut paulo ante lucem, & noctem, bene hic dicit recubans ſub tegmine fagi, quia & quietem, & rem ſuperiorem connotat. Octaua oblatiuus inſtrumentalis cum præpoſitione, quæ comitem, aut comitātis importat, omnino refugi, quo circa ſeptimus caſus appellari ſolet Licut ergo Latine diceris, Rea cum toto aſtātium cœtu, reſpexit me cum dira truculentia, non tamen cum truculentis oculis, vnde hic Latine dicitur, tenui meditaris auena, quod non expones. i. cum tenui &c. Nona, verba abſoluta ad ſenſum pertinentia præter cætera, paſſim a poetis, & nonnunquam ab oratorib. cum accuſatiuo cōſtruuntur, vt. i. Aeneid. Namq. haud tibi vultus mortalis, nec voa hominem ſonat. Et apud Horat. lib. 1. Serm. ingenium cui ſit, cui mens diuinoi, atque os Magna ſonaturū, des nominis huius honorem. Sic dicunt, ſapit hæreſim, redolet vetuſtatem, & hic doces ſiluas reſonare Amaryllida. i. referre her Echo vt in expoſitionibus dictum eſt. Dixi præter cætera. Nam & alia abſoluta, videntur interdum cum accuſatiuis conſtrui, vt apud Iuuen. Sat. 3. qui Curios ſimulanꝫ, & Bacchanalia viuunt, vbi quidam malunt Bacchanalia, aduerbium cenſeru, aut nomē pro aduerbio poſitum, & vt ſit Bacchanalia, pro Bacchanaliter Sicut caput Flaccum. Magna ſonaturam, pro magne, aut magna voce. Verum, nullum verbum, vt inquit, tam abſolutum eſt quin regat accuſatiuum proportionabilis ſignificationis, itaqꝫ paſſim reperimus, Viuo vitam ærumnoſam, curro curſum inſtitutum. Verum ab iis quæ mere tranſumuntur, abſtinendum eſt oratori, non igitur dices. Paſtor Corydon ardebat Alexim, vt in ſequentibus dicetur ad principium 2. Eclogæ, quamuis paſſim reperias hoc loquendi genus. Hic illam deperit, i. perdite amat quumadmodum etiā Comicus aliquando locutus reperitur, Verū ne prolixior ſim, his in mediū adductis, aliis ſuperſedeo. Decima, nomina a Græcis deducta genitiuos creſcentes, in os, mittētia accuſatiuum fere ſingularem in a, pluralem, in as, correptam mittunt, in is autem, non creſcentia, aut non ſemper creſcētia, & genitiuum in is mittentia, pro quanto non creſcunt, accuſatiuum ſingularem in im, vel in in, mittunt, vt Amaryllis, Amaryllidos, Amarillida &c. Daphnis, Daphnis, Daphnin. Id aūt fere vſu venit, vt quæ accuſatiuo ſingulari in, habeant, plura. genitiuum in ium, & accuſatiuum in is, amittant, etiam Latine, vt alibi dicendum erit. Poſſum longe plures quam dictiones ſint, regulas colligere, ſed his modo contenti ſumus.

VARIA LECTIO.

Silvastram tenui muſam meditaris auena] Multi quidem atque literatiſſimi viri, Quintiliani ſecuti auctoritatem. Agreſtē, loco hoc legendum cenſuere. Sed falluntur, quia enim citauit ex Syleno illud, Agreſtem tenui meditabor arundine muſam, quem verſum librarius cum deſcriberet, vbi Agreſtem tenui, notauit, pro eo ꝙ ſcribēdum fuit, meditabor arūdine muſam, ſubiecit ex Tityro, Muſam meditaris auena, deceptus ſimilitudine vocum vtriuſque carminis, & tenui dictione vtroque verſu ſecunda.

SERV.

O Meliboee Deus nobis hęc ocia fecit:
Namque erit ille mihi ſemper deus illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, ut cernis, & ipſum
Ludere quæ uellem calamo permiſit agreſti.
Non equidem inuideo miror magis. vndiq. totis
Vſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protinus æger ago, hanc etiam vix Tityre duco.
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos
Spem gregis † ah ſilice in nuda connixa reliquit
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non lęua fuiſſet,
De cælo tactas memini prædicere quercus,
† Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen iſte Deus qui ſit, da Tityre nobis.

O Mełibaee] Scilicet quod miraris; [Deus] Id eſt Cæſar. [Hæc ocia] Hanc ſecuritatem, vel felicitatum. [Namque erit ille mihi ſemper Deus] Et iteratio ipſa excluſit adulationis colorem. [Semper]. i. poſt mortem, & dum viuit, Alii enim imperatores poſt mortem in numerum referuntur deorum. Auguſtus templa viuus meruit. Hora. Præſenti ibi maturos largimur honores, iurandaſque tuum per nomen ponimus aras. Sic Lucanus du Nerone. Sed mihi iam numen. [Illius] Octaui Cæſaris [Imbuet agnus] Imbueru uſt proprie inchoare, & initiaru. Nemo autem vnam eandem rem ſæpe inchoat, ſed conſtat ſæpe paſcua mutare paſtores. ſicut etiam in Georgicis legimus itaque pecus longa in deſerta ſine vllis hoſpitiis, tantum campi iacet. Vnde neceſſe eſt paſtores toties aras imbuere, quoties mutauerint paſcua. Inuenimus etiā apud antiquiores imbuere eſſe non inchoaru. ſed perfundere, & madefacere. ſecundum quòd abſolutus eſt ſenſus, vt ſit. ſæpe perfundet. [Errare] Id eſt paſci. vt, Mille meæ Siculis errant in montibus agnę. [Ludere] Scribere, vt, Carmina, q̄ luſi more paſtorū. rat. poſcimus ſi quid vacui ſub vmbra Luſimus tecū, [Calamo agreſti] Ruſtico ſtylo, ſicut ſupra, tenui auena. [Non equidem inuideo] Excuſat ſe, Ne frequens interrogatio ſelicitatis alienæ ex inuidia venire videatur, dicit ſe admirari potius, quam inuidere. [Vſque adeo] In tantum. [Turbatur agris] Turbantur ſine vlla diſcretione culpæ, vel meriti. Et inuidioſe tempora Auguſti carpit latenter. Sanā vera lectio eſt, turbatur, vt ſit imperſonale, quod ad omnes pertinet generaliter. nam Mantuanorum fuerat communis expulſio. Si enim turbamur a lege res videretur ad paucos referri. [Protenus] Porro tenus, id eſt longe à finibus. Vnde uſt paulo poſt: At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros [Aeger] Et corpore, & animo æger dicitur, vt, Eſto, ægram nulli quondam flexere mariti. Sed ægrotos, corpore tantum [Ago] autem, propriu, nam agi dicuntur pecora [Spem gregis] Id eſt marem, & feminam, reparatio enim gregis, in ſexu vtroque conſiſtit. [Ah ſilice in nuda] ad hoc pertinet velut præmiſſa dolentis interiectio, nā ſolent herbas ſubſternere parientibus, vt ipſe in Georgicis dicit. Et multa duram ſtipula ſilicumq. maniplis ſcernere [Connixa] Pro eo quod eſt enixa. i. partu ſoluta, nam hiatus cauſa mutauit præpoſitionē, ſicut ſecludite curas pro excludite. [Læua] Stulta contraria, Et ſenſus hic eſt, perdituros nos quoq. agros res manifeſta prædicebat, ſed nos mentis imprudentia intelligere nequiuimus.] De cœlo tactas memini prædicere quercus] Mire compoſitum augurium. Nam quercus in tutela Iouis eſt, & huius arboris fructu olim homines veſcebātur. per quercus ergo, agri, per fulmen, ita Iouis per irā Iouis, iræ Cæſaris per damnum arborum, damnum agrorum figurabatur. Hæc quercus ergo tacta. i afflata, & leuiter fulminata, vt Cicero, Tactus eſt ille, qui hanc vrbē condidit Romulus, ſignificabat motu Imperatoris poſſe agros eorum perire, apud quos fulminatæ ſunt arbores. nam agri, cauſa victus ſunt, ſicut olim quercus. Quod autem ait tactas, oſtendit temporale fore damnum, quale patiuntur arbores leuiter fulminatæ. Et bene prædixiſſe, quaſi præloqui, & prædiuinaru, cum ita manifeſtum conſtet eſſe augurium. [Da]. i. dic. Sic contra, Accipe nunc Danaum inſidias, id uſt audi.

A. ſine ſpiratio e ex pro ſinten ta. *Verſus e i quo uſdā co ſcrib. nō abetur.*

ASC.

O Melibœe, &c] Tityrus videns Melibęum profugum, tantopere de tranquillitate, ac ocio ſubſtupentem, quid miraris, inquit Melibœe? ocia mea, ſi neſcis, deus nobis hæc ocia fecit. q. d. mirandum quidem eſſet, ſi humanis opibus parta forent, ſed deus longe maiora conferre poſſet, verum quia du Cæſaru Auguſto loquitur, eumq. adhuc viuentem deum vocat, quaſi remordenti conſcientiæ reſpondet, ac dicit, bene dixi, quòd deus fecerit namque ille qui fecit, erit mihi ſemper deus, illique nouas aras conſtituam, & eas ſacrificiis imbuam, quod quia cōfidentius viſus eſt dicere, aut potius, quia auidius potuit, Męlibęus percunctatus videri (nam qui multa percunctantur, aut ſecreta reuelare volunt, vnde eſt illud j. Epiſtolarum Horatii, percunctorem fugito, nam garrulus idem eſt, aut quippiam furari, vt auctor eſt in trinummo Plautus, aut ceſſitantes, & nimium curioſi ſunt, vt atteſtatur in Heautont. Terentius, aut alterius ſaluti inuident, vt hic innuitur) ideo ſubdit, Non equidem inuideo, hoc eſt non ideo id percunctatus ſum, quaſi proſperi-

ſpereti tuæ inuidiem, Tityre; ſed miror magis, vnde eem nactus ſis, cum tāta turba, vndique in totis agris fiat, & tam vehemēs vt cōpulſus ſim, ſcœtus capellæ meæ in ſilice dereliquiſſe, eamq. infeliciter ducere, ſed tamen: quamuis nulla mihi ſpes ſalutis ſit, aut quamuis deo euctore, te credem, ocia iſta nactū. da, ideſt fac nos intelligere Tityre, qui ſit iſte deus. Ordo eſt o Melibœe q.d. ne mireris amice, quia deus fecit nobis hęc ocia. i. hanc vacationem, a curis, & negociis dico, ſubaudi, deus namque ille. ſ. qui fecit nobis hæc ocie; erit mihi, ideſt reputabitur e me ſemper, ideſt quamdiu viuā, deus: tener. i. mollis, & delicatus agnus ab ouilibus, noſtris. i. excerptus ex caulis, & eb ouilibus noſtris imbuet. i. ſanguine ſuo, ad primem tincturam dandā reſperget ſæpe aram illius, ideſt in honoré illius extructam. Ille. ſ. deus (videlicet Cæſar Auguſtus, ſed hoc noſter expreſſit) permiſit meas bouer, ideſt vaccas, & iuuencas errare, ideſt diuageri libere, & ſecure paſcendo, vt. i. quemadmodum cernis. & permiſit ipſum, ideſt me ludere, ideſt facili, & iocoſo carmine conſequi, quæ. i. quæcunque, eut ea quę vellem, calamo agreſti. l. vena ruſtica,

Equidē. aut fiſtula inculta, & rudi. Reſpondit Melibœus. Equidem. i. ego quidem (ſic enim ſemper e Virgilio accipitur) hoc eſt certe, ego non inuideo proſperitati tuæ. q.d. non ideo quæro, ac ſi diceet, nō percūctor id ex inuidia, ſed miror magis, nam turbatus. ideſt turbatio ſit omnibus, vndique, ideſt ex omni parte, totis agris, ideſt per totos agros vſque adeo, ideſt vſque ad id, eut in tantum vt. ſ. poſſem admirari, te tātum ocii agitare. En, ideſt vide enim, q.d. ſi vis ſcire quāta ſit vis perturbationis, vide, quia ipſe, ideſt ego existens æger, ideſt iniquo, & mæſto animo. multumque crucia to, ago. i. celeriter impello, protenus. i. porro tenus, hoc eſt ad extremas vſque oras, & quam longiſſime effugere poſſum, capellas. ideſt capras meas, (ſed diminutiuo vtitur, forte ad moleſtiā) & ò Tityre ego duco. i. leuiter imo & vix. i. cū difficultate, hanc ſ. capellam (mōſtrat enim eam) duco autem eam, quia vix ingredi poteſt, namque pro quia; ipſa connixa. i. partu ſoluta, modo i. paulo ante reliquit gemellos, ideſt binos fętus, vno partu appoſitorie, ſpem gregis, ideſt maſculum, & fæmellam, vnde ſpes futuri gregis aut perpetuandi gregis, dependet, hic inter denſas corylos, ideſt arbores nuculam ferentes (quam e loco vbi abundare ſolebat, auellanam vocant) reliquit, inquam eos. Ah, dolentis interiectio, & congrue interiecta, queſi non poſſit ruſticus, id ſine ſuſpirio & gemitu meminiſſe (cum boni paſtoris ſit pecus fœcundum, vbi poſſit mollius fouere) in nuda ſilice, cū fronder aut herbas ſubſtinere ſoleat. ego memini. i. memoria repeto. quercus tactas de cœlo, ideſt proſtrates, aut efflatas fulmine, prædicere, ideſt quod prędicebaut ſup. ſatis nobis, hoc malum: i. hanc fugam, & hoc exilium, ſi mens non fuiſſet læua, ideſt ſtulta, & ſibi aduerſa, ſicut contra, dexterum proſperum dicimus, vel ſic, ſi, ideſt vtinam cum prędicerent, mens non fuiſſet læue, ideſt ſegnis, & ignaua ad attendendum, & cornix ſiniſtra. ideſt importuna volucris, & malum augurio ſuo prætendens, prædixit nobis hoc malum, āb ilice, ideſt erbore illa glandifera caua. Sed tamen quamuis mihi fugiēdum ſit, aut quamuis non inuideam. da, ideſt dic, aut de intelligere nobis Tityre, qui ſit iſte, ideſt tuus, aut cuius tu meminiſti deus. O, varijs modis accipi ſolet, vnde ſunt ple-

O, varie. bei verſiculi. O, ſtupet o dubitat, vocat, indignatur & optat. Clamat, conqueritur, velut eeemplis reperitur. Stuporem indicat, hoc eſt admirationé; vt, O quam glorifica luce corruſcas. Dubitationem, vt apud Comicum, O qui vocare, & 1. Aen. O quam te memorem virgo Vocat; vt Huc ades ò Melibœe. Indignatur, vt O onmem ſceleſtem, ſed ſi ſubticeatur, ò, accuſatiuus minorem excideſcentiam prænotaret, vt auctor eſt Valla optat, O mi

ASC. hi tam longe maneat pars vltime vitæ. Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta. Clamat. i. exclamat; vt, O fortunati quorum iam mœnie ſurgunt. & o fortunatos nimium ſua ſi bona norint Agricolas. Conqueritur, vt epud Statium in Achilleide, O dolor o feri materno in corde dolores. Hic ergo aut admirationem importat; vt, Mancinellus ſentit, cuius verba ſunt. Eſt hoc loco, o admirandi aduerbium, ſeu mauis interiecto. Vtrumque enim dici poteſt, vt Priſcianus lib. 15. docuit, melius temen interiectio diceent. Ea enim ſola animi affectus exprimit, vt Donatus etiam ſcribit. admirabatur autem Tityrus quod ille dixerat. Nos patriam fugimus, tu Tityre, lentus &c. Eſt ergo cum admiratione legendum ſic Mancinellus. Lendinus autem ſic; O Melibœe; hic ſermo familiaris eſt, & amicus, o vero non vocantis eſt, ſed planè lætantis, quod præter ſpem, amicum nihil tale expectantem, viderit. Et diſtingue o Melibœe vt ſit ſalutantis; deinde adde. Deus nobis hæc ocia fecit, vel ſi coniungis, & continua ſit Oratio O Melibœe Deus nobis hæc ocia fecit, erit, ò hominis admirantis magnitudinem beneficij in ſe adeo collati. Hæc ille. Mihi eutem non videtur reſponſio Tityri præ ſe ferre admirationem, nā & ipſe in hac Ecloga fatebitur, ſe prius expulſum fuiſſe poſſeſſionibus ſuis, cum ſcilicet Auguſtus dixerit paſcite vt ante boues pueri &c. Non ergo veriſimile eſt, mirari in alio quod ipſe paſſus ſit. Neque vocantis rationem habet; nam ſi ſic diſtinguentes, videretur Tityrus, cantilenis intentus non animaduertiſſe præſentiam Meliboei, ſed eo viſo dixiſſe, o Melibœe at quomodo tunc reſpondet ad Meliboei verba, dicendo, Deus nobis hæc ocia fecit. Meo aūt iudicio, o, hic commiſerātis, & placide ad ſtuporem Melibęi reſpondentis, eſt, ſicut illic O decus Italiæ virgo quas dicere grates, Quas ve referre parem. Senſus ergo eſt o amice Melibœe, ne mireris tātopere ocia noſtra, deus nobis hæc ocie fecit [Deus] Vnde dicatur alibi dicemus: ne hic prolixior ſim, *Deus.* Notum eſt eum de Auguſto loqui, Vt recitat Seruius cui addendum eſt quod affert Mancinellus, quod videlicet (vt Suetonius auctor eſt) Auguſto viuenti prouinciarum plereque, templa & aras, ludos quoque quinquennales pene oppidatim, (Ideſt per ſingula oppida) conſtituerunt, de quo latius Ecloga quarta, dicendum erit. Nota eſt autem hiſtorie, quæ de era cæli, & de diue Virgine a Sibylla Auguſto oſtenſa *Augu-* cum infante circumfertur; cui licet non omnia quadrent, ad *ſtus.* ſtipulatum templum quod ſub aræ cęli nomine. Romæ adhuc viſitur, & non futilis, imò grauiſſimus auctor Baptiſta Mantuanus id plane in Parthenice, Mariana conteſtans. Nobis ſecundum eos, qui dicunt, ſub Tityri nomine patrem, & filium intelligi recte pluraliter dixerit, ſed (vt in regulis dicemus) licet cuique, de ſe vno pluraliter loqui. [Hæc] Ideſt mea, ad primam enim perſonam (vt dicemus) pertinet. [Ocia] Proprie ſunt vacationes a negocio publico. vnde ſtudia literarum, & vacationes poeticæ, ac philoſophicæ, ocia vocantur, verum omnis ceſſatio ab negocio, ocium dici poteſt; vt ocium ſit ſecura, & tranquilla requies. Sunt ergo ocia ſæpe appetende, & bona; ceſſationes, & vacationes priuationem notant, oſcitando, negligentiam, & ignauiam vitioſam. [Fecit] Decenter eutem dicit, fecit; quia magis ad Latinum morem dixeris. Fecit tibi ocia, aut poteſtatem ociandi, quem dedi. Semper Deus] & ante mortem, & poſt mortem. Sic Seruius, & Mancinellus. ſed videant an decenter. Nam ſi Romulum, qui inter mortales conuerſatus, pro deo habitus non eſt, quidam tamen (vt Liuius libro primo aſſerit affirmabant e medio patrum, viuum, non obeundo mortem ad cęlos translatum, quod quamuis verum non fuerit, tamen creditum eſſe ab ijs, qui Auguſtum, viuentem deum prædicabant, verofimile eſt, non videtur Tityrus ſenſiſſe, quòd Auguſtus aliquando moreretur. Quod tamen ſi ſenſiſſet, temeritatis magnæ fuiſſet opinari ſe Auguſto ſuperuicturum, cum Auguſtus tunc nondum vigeſimum quartum attigeret annum. Dic ergo, Semper, ideſt quamdiu viuam, eut toto tempore vitæ meæ. [Aram] Aram etiam inferis, altare tantum ſuperis dabam, vt alibi dicetur. [Tener agnus] Ad laudem dicitur, ideſt molliculus, & delicatus. Agnum eutem omnes prædicant ab agnoſcendo dictum, quod balatu matrem *Ara.* agnoſcat. Imbuere eſt rei primam tincturam dare, ac madefa- *Altare* cere, vt Horat. 1. epiſto. quo ſemel eſt imbuta recens ſerua- *Tener* bit odorem. Teſta diu, vnde (vt quidam ſentiunt iuuenes ſco- *agnus.* laſtici) ab iis vnde primas inſtitutiones, ac præceptiones habent *Imbue.* imbui non inepte dicuntur. [Sæpe] Ergo agnus tener ſ. imbuet illius aras, quia hoſtia, ac victima ſanguinolenta aris, a ſacrificantibus imponebatur, & deinde concremebatur, vnde dicetur. Quotannis Biſſenos cui noſtra dies altaria fumant. [Ille meas] &c. Docet cur ei ſacrificaturus ſit, ob beneficia videlicet impenſa [Meas boues] Fęmineo genere dixit, quia ad vaccas ſolummodo refertur. [Errare] Errare eutem, hic ad laudem ponitur *Boues.* quia armenta, ac pecora dum paſcuntur libere in campo pin- *Errare* gui, & amplo; errant, ideſt vagantur huc, illuc, nullis limitibus coercita. Significat ergo magnitudinem agri reſtituti. [Vt cernis] Bona parenteſis eſt, quæ certitudinem rei indicat. [Ipſum] Ideſt me, vt in regulis dicam. [Ludere] Ludere dicitur qui rem iocularem, aut non apprime grauem, carminibus *Ipſum.* proſequitur, vt qui epigrammata, aut elegias, aut tenuia *Ludere* opuſcula condunt; quia id facili vena, & non elaborata, ſed ſe ipſam quaſi offerente Minerua, efficiunt. Vnde ea opuſcula etiam luſus dici ſolent, & nonnunquam nugæ. Non ergo dicemus in magnis operibus, graues auctores luſiſſe; ſi- *Luſus.* cut nec Liuium, aut Saluſtium in hiſtorie, nec Ciceronem in

Philippicis. Tuſculanis, Verrinis, de te publica, aut alijs magni ponderis operibus, ſicut Ouidium in de Amoribus. vnde in perſona eius dicitur; ille ego qui fueram tenerorum luſor emorum Ingenio par Naſo poeta meo, & ſicut Horatium in quibuſdam odis vnde de ſe dicit. Poſcimus ſi quid vacui ſub vmbra Luſimus tecum. Et ſicut poetem noſtrum hic, vbi de amica cãtilenam meditabatur, & in Culice, vbi dicit. Luſimus Octaui graci li modulante Thalia, Atque vt Araneoli tenuem formauimus orſum &c. Magna autem vis beneficij eſt, in eo quod tantam

Equidẽ. ſecuritatem contulerat, vt luderet quæ vellet. Equidẽ (vt dixi apud Maronem) ſemper in prime perſona dicitur, vnde compoſitum videtur ab ego, & quidem. Alij autem pro ſimplici etiam vſurpant, vt ſi dicant, Hoc equidem dixiſti: aut. Hoc equidem dixerunt cum Virgilius diceret. Hoc quidem dixiſti, vel dixerunt. eoe, Hoc equidem dixi.

Vndique [Vndique totis. Vſque edeo turbetur agris &c.] Pulcherrima auxeſis, & admiranda calamitatis accumulatio. nullum enim vocabulum pondere vacat. Nam. vndiq;, ſignificat ab omni parte, ne forte eb vna duntexat periculum ingruiſſe putes.

Totus. Totus, ſignificat ſingulas partes agrorum, ne quam quietam cenſeas.

Quo. Eo. Vſqueadeo ſignificat intentionẽ, ne leniter turbatum iudices. Nam ſicut quo, ſolet poni pro eo quod eſt, ad quid, vel ad quod, vt quouſque, vel vſquequo vſque ad quid, ita eo, ſolet poni pro, ad id: vt, Eo miſeriarum deductus ſum, ideſt ad id.

Vſque ad eo. Vſque adeo ergo, eſt vſque ad id, ad quod, ſcilicet magnum eſt. hoc eſt valde & in tantum. Turbatur aũt (vt in regulis dicã) quia imperſonale, generalitatẽ hẽt, ne ipſe ſolus turbatus habeatur: Denotatur ergo, vt logice loquar, quadruplex vniuerſalitas. Prima eſt inſectẽtium, quia vndiq;, nõ enim põt vnus vndiq; infeſtus eſſe. Secunda locorum, aut partium integralium, quia totis agris. Tertia, qualitatum, quia vſqueadeo, quaſi dicat omnibus modis. Et quarta, eorum quibus turbatio infertur, quia turbatur, ſcilicet ab omnib. hoc eſt omnes deturbantur agris ſuis. Quia tñ imperſonalia actiue exponi ſolẽt, neutraliter, cõtendit no legendũ turbatur, ſed turbamur.

[Capellas] Capella diminutiuũ eſt a capra. Nam et, ra, rum, vt Valla libro primo docet. mutãtur per diminutionem in ellus, ella, ellũ: vt miſer, miſere, miſerũ, miſellus, miſella, miſellũ: liber, bellus: capra, capella. flagrum, flagellum. Errant autem, qui pro, facello, vſurpant.

Protenus. [Protenus] Per e, ſcribendum eſt & ſignificat, porro tenus, hoc eſt a longe, aut in longum, ſeu longinquum, & eſt aduerbium locale.

Protinus. Protinus autem, per i, aduerbium eſt, temporale, ideſt ſtatim: vt auctor eſt Caper. Qui conſimile diſcrimẽ ponit inter quatenus, & quatinus, ſed mihi hoc diſcriminis videtur, vt protenus, & quatenus, quaſi per appoſitionem dicantur: protinus, & quetinus per compoſitionem. Nam locorum & temporum aduerbie, ferè communia ſunt.

Ager. [Aeger] Et ad animum, & ad corpus referri poteſt, & per id quoque pathos, ideſt (vt dicũt) paſſio ſeu affectio, atq; clades animi augetur

Ago. [Ago] Agere, eſt impellere, vnde cogere componitur, & abigere, atque

Abigo. abigeus, qui furtim alterius pecus abigit. Melibœus autem hic non abigit ſed egit: quie ſuum pecus. Verum proprie dicit, ſe capellas validas, videlicet agere, & paulo prius. connixam, ideſt. partu ſolutam, ducere, quod beneuolentiæ eſt, & vltro ſequẽtis: vnde dicit Senece: Ducunt volentem fare, nolentem trahunt.

Duco. [Hic inter &c.] Hic omnia quoque, pathos habent. Primo quod Hic, ideſt in conſpectu noſtro: nam res conſpecta, plus mouet quam eudita. Deinde quod: Inter denſas corylos, quaſi lapis ex poſita. Tum quia: Modo, ideſt paulo ante, vt recens caſus præſentia eius dolorem augeat. Tum quia gemellos cõnixa, vt magis doleat, & fœtum derelictum eſſe, & matrem vexari. Tum quia, Spem gregis, quia maſculum, & fœmellam, & nouiſſimo quod & maxime dolet, quia in ſilice, vide interiectionem dolentis interſerit, dicens, Ah ſilice in nuda, vbi duplex eſt volendi ratio, &

Silex. quia, in ſilice lapide præduro. vnde in ſexto Aene. Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes. vbi ſicut hic fœminino genere protulit: cum tamen potius ratio exigat maſculino enuntiari, ſicut apud Iuuenalem, Silicem q̃ conterit atrũ, & in ſilice nuda, ideſt ſine frondibus, aut virgultis, aut alio ſtramẽto.

Corylus. [Corylos] Corylus eſt arbor producens nuces, quæ auellanæ, vel præneſtinę, ab Italis dicuntur: a Græcis, ponticę, dum vnaquæque natio indit eis nucibus: nomen ex loco in quo naſcuntur copioſiores, vt auctor eſt Macrobius Saturnal. 3.

Gemelli. Diminutiuæ. [Gemellos] Bene autem dicit, per diminutionem quæ tribus de cauſis adhiberi ſolet, aut modeſtiæ gratia, vt, Ingeniolum meum, aut blandimenti, vt apud Plautum, corculũ, animula, &c. aut neceſſitate ob rei modum, ac naturam, vt, Regulus, &, Puer bimulus. Hic eũt ob hæc omnia diminutio vti videri põt. Primo, modeſtiæ gratia, poſſeſſiones ſuas extenuans, ſicut prius, capellas dixit, ſed meo iudicio id non quadrat, nam qui commiſerationem mereri volũt, rem amiſſam non extenuãt, ſed ampliant; minus enim dolendum eſſet, ſi periret res imminuta. Secundo blandimenti cauſa, quaſi dilectione quadam eos proſequeretur, ob quod gemellos vocet, ſicut pater, filium puſillum (auctore Flacco) puſillum vocat. Tertio, quia hœduli recens nati, omnes parui ſunt, poteſt ætatis naturam exprimere, ſicut quæ biennio adhuc parua ſunt bimula vocamus, & quæ triẽnio, trimula, & quadriennio,

Gemini. quadrimula auctore Vallen. Gemini autẽ dicuntur ex vno vtero, eodem die editi, aut ſaltẽ ſimul geſtati, vt Marcellus ait. Philoſophus vero libro ſeptimo de natura, ſeu hiſtorie naturali animaliũ ſcribit. In gñe humano paucos geminos ſeruari, ſi alter

Malum. mas ſit, alter fœmina. [Sæpe malum hoc nobis, &c.] Hic Manc. quod dicit, inquit Tityrus fabula non eſt. Nam poſt Iulij Cæſaris mortem, prodigie fuere quamplurima, inter quæ continua fulmina in templa ſtatuaſq; deciderunt, vt etiam Appianus libro tertio oſtendit. Quam rem late exequitur Horatius lib. 1. Carminum, Ode 2. dicens: Iam ſatis terris niuis, atq; diræ. Grandinis miſit pater, & rubẽti Dextere ſacras iaculatas arces. Terruit vrbem. & auctor noſter ad finem 1. Georg. dicens inter cętera. Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno Fulgura, &c. Malum

Tactas Quercus. aũt hic incommodum, & exturbationem vocat [Tactas quercus] Malum prædicere bene docet Seruius, ſed latius Mancinellus dicens, Quinque ſignorum genera obſeruabant au-

Auguribus obſeruata. gures, ex cœlo, ex auibus, ex tripodibus, ex quadrupedibus, ex diris, auctor eſt Feſtus. Tactas, ideſt, fulminatas, quoties enim quercus fulmine tangitur, vt plurimum malum portendit, ſed potiſſimum agricolis, propter glandem, quæ frugem ſignificat.

Si. [Si mens non] læua, &c.] Si (inquit Mancinel.) ideſt vtinam. Eſt enim hoc loco, optandi aduerbium, vt in lib. 6. Aene. Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus. Oſtendat. Poſſet tamen conditionalem vim habere, vt ſit, ſatis quidem præmoniti eramus, ſi mens non læua fuiſſet.

Læua. [Læua] ideſt aduerſa. auctore Nonio, aut forte iners, & non ſatis ſtrenua ad futurum malum attendendum, ſicut econtrario, dextrum expedite, ac fauſte, operam nauans vocamus. [Sæpe ſiniſtra &c.] Non omnibus textibus ineſt hic verſus, ſed quia appoſitus eſt memineris videre, cornicem vnicam, putatam eſſe mali ominis, binas vero boni. Ipſa autem eſt inauſpicatæ garrulitatis, vt Plinius ſcribit, ideſt infelicis. Cicero autem libro primo de Diuinatione ſcri-

Cornix. bit, Coruum à dextra, à ſiniſtra Cornicem, facere ratum, vnde hic, ſiniſtra dicitur, quaſi vera malorũ index.

Ilex. [Ilice] Ilex præterea arbor glandifera eſt, vnde eiuſdem ominis, cum quercu

Numeri mutatio. habetur, dum fulminatur. [Da Tityre] ideſt, dic, aut da, vt dicitur, nobis intelligere. ſicut 5. Aeneid. Do (nõ indebita poſco Regna

Modeſtia Humilitas. meis fatis) Latio conſiſtere Teucros. Et 2. eiuſdem. Da propriã Thimbrea domum, da mœnia feſſis. Non enim domum Apollinem petebat attribui, ſed eddici, & ſignificari, vnde accipere,

Da. eſt interdum capere intellectũ, atque addiſcere, ſicut 7. Aeneid. Accipe nũc Danaum inſidias, & crimine eb vno, Diſce omnes,

Accipe. vbi &, ponitur expoſitiue, hoc eſt, & diſce, pro ideſt diſce. Sic Saluſtius, Vrbem Romam, ſicuti accipimus, eb initio condidere Troiani. [Quis ſit] Non quis ſit, ferè textus habet, eſſet autem ſibilus, ſi legetur, quis ſit, quem poeta nimirum vitenit. Sed fortè dum manifeſta explicatione rerum prodeſſe, ac placere ſtudeo, prolixitate diſplicebo. Addam tamen pubi imperitæ, regulas quaſdam, præcipuè de pronominibus. Quarum prima eſt, licet modeſtiæ gratia cuiuis vni de ſe, nunc ſingulariter, nunc pluraliter, nunc vtroque modo in prima perſona loqui, in ſecunda nõ licet. vnde hic Tityrus de ſe, dicit, prius. nobis, & poſtea, mihi, vt Deus nobis hæc ocia fecit. Namque erit ille mihi, ſemper Deus. Item prius, noſtris, & poſtea meas, videlicet, Sæpe tenet noſtris eb ouilibus. Et ille meas &c. Dixi gratia modeſtiæ (quam nunc humilitatem vocant cum humilitas proprie, ſit obiecto quædam, ab humo dicta) quia cum quis de ſe pluraliter loquitur, ſignificat ſe fretum ſuorum auxilio, aut ſubſidio, quocirca principibus conuenit pluratiue loqui, modeſtiæ gratia, quod animaduertentes imperiti potiſſimum in Gallice lingua, putent ſibi iniuriam fieri, ſi vnitatis numero compellentur, cum tamen omnis Latinorum conſuetudo, in ſecunda perſona, pluralem numerum, eb vna (quacunque dignitate præditus ſit) arceat. De qua re, Sipontinus ſatis præcepit. Verum (quia diximus) noſtris, plurale, & meas, ſingulare, ne quis titubet, ſit hæc Secunda regula. Ego, & meus, tu, & tuus: ad ſin-

gulos pertinēt. noſter, & veſter, noſtràs, & veſtras, ad plures, ſed, vt dixi, noſter, & noſtras, ad ſingulos retorquentur. Tertia regula Hic, & omnia aduerbia ab eo deducta, vt hic, hîc, huc, hac, horſum, ad primam perſonam pertinent, iſte, & eius aduerbia, ad ſecundam, ille ad tertiam perſonam pertinent, iſte, & eius aduerbia, ad ſecundam. ille, ad tertiā diſtantem. ſ. aut re, aut fictione, & ab eo qui loquitur, & ab eo ad quem loquitur, Vnde hæc ocia. i. mea, nemo iſtinc huc venit. i. nemo a te ad me venit. Huc ades. i. ad me, &c. Quarta ipſe (quod olim ipſus dicebatur) apud Latinos, & αὐτὸς apud Grecos, trium perſonarum cenſentur, quia ſine adiectione trium perſonarum, verbis legitime ſupponuntur. Primæ, vt hic, En ipſa capellas, Protinus æger ago. Secundæ, vt 6. Aene. Ipſa canas. i. tu. Tertiæ, vt paulo inferius in hac Ecloga: ipſę te Tityre pinus. Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant. Quinta, ille, ſæpe gloriam nobilitatis præ ſe fert: iſte, contemptum, ac vilitatē ipſe, cū emphaſi principatū. vt Alexāder ille Macedo. i. notiſſimus. Quid petis iſtis. i. vilibus, & abiectis. Ioue miſſus ab ipſo. i. ab eo qui magnus eſt, nec ab inferiore. Rex ipſe hoc ſcripſit, quod dicunt in propria perſona, aut propria manu. Cum autem dicit, ſed tñ iſte deus, &c. nō ad obiectionem, ſed ad ſecundam perſonam pertinet. Sexta, verba imperſonalia, quia a propriis perſonis ſecluduntur, ad generalitatē tranſeūt, vt hic, turbatur. ſ. ab omnib. Et in principio ſermonū Horatius qui fit Mecœnas vt nemo &c. ſeptima, quæ eſt Agretii, Memini me facere, dicere debemus, nō memini me feciſſe Nam memini, ſermo eſt totus præteriti temporis, qui ante factā rem, in præſens reuocat. Et ſi dixeris, Memini me feciſſe, duo præterita ſimul iunges. Cicero, Memini Pamphilum Labrianū mihi narrare ſolitum. Idem infra. Reſpondi Metello vt debui, & Memini me dicere. Terentius, Ego illam vidi virginem forma bona, memini videre. Virgilius, De cęlo tactas memini prędicere quercus. Idem Cantando ſolitum memini me condere ſoles. Idem, Memini at uncos ita ferre ſenes. Et multis præterea in locis. Neque inuenitur, vbi ab aliis magnis auctoribus memini, ita poſitum ſit, vt non addatur, aut ēt, aut aliquātus ſermo, qui pręſens tēpus teſtituat, niſi vno in loco, & quaſi hoc mirabile. Is autem eſt Virgilii in Georg. Namq; ſub Oebaliæ memini me turrib. altis Coricium vidiſſe ſenem. Quod poetæ, pro neceſſitate metri, licuit vſurpare. Hæc Agretius, qui addere potuiſſet illud Perſianum. Nec in præcipiti, ſomniaſſe Parnaſo; memini.

VSQVE adeo turbatur agris] in peruetere quidē co. quodam turbatur legere eſt. ſed in Romano illo antiquiſſimo, Turbamur non inuenuſte legitur. Sæpe ſiniſtra caua pdixit ab ilice cornix] verſus hic in veteribus quos ſequimur codicib. non habetur, in aliquot altera manu ſuppoſititius eſt, vt in Oblōgo, & in Longobardico, in quo etiam, dicebat pro prædixit, habetur. VARTA LACQ.

SCIENDVM eſt quoque legem fuiſſe latam vt nullus aliquid componeret, ni prius ad ædiles acceſſiſſet, & ſcribendi veniam (cum illi prius ſcriptoris vires perpēdiſſent, moxque ſecūdum ingenij capacitatem, & doctrinam dabant componendi poteſtatē) impetraſſet. deinde pręerant recitandis, & recitata emptitabāt, de qua lege Virg. intellexit in Buc. Ludere quę vellem calamo permiſit agreſti. i. ne excederem à ſtylo agreſti vltra legem, & veniam impetratam, donec eſſem maturus ad altiora componenda, quod Ecloga ſexta quoque, cum ad Cynthiam. i. Apollinem. i. Auguſtum (quoniam Auguſtus Apollo dictus eſt, ac Apollinis filius exiſtimatur) acceſſiſſet, gratiam altiora componendi impetraturus, innuit, Cum canerem reges, & prœlia, Cynthius aurem, vellit, & admonuit, paſtorem Tityre pingues paſcere oportet oues, deductum dicere carmen. Nunc ego (namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes, Varre tuas cupiant, & triſtia condere bella) Agreſtem tenui meditabor arundine muſam. Non iniuſta cano. quod Auguſtus deorum more autem, caputque commouens abnuit, atque recuſauit. IOAN. SCOP.

TI. Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe putaui
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ouium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus † hædos
Noram, ſic paruis componere magna ſolebam,
Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TI. Libertas: quæ ſera, tamen reſpexit inertem,
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit,
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis, & ingratæ premeretur caſeus vrbi;
Non vnquam grauis ęre domū mihi dextra redibat.

† agnos.

SERV. VRbem, quam dicunt Romam Quæritur cur de Cæſare interrogatus, Romam deſcribat, & aut ſimplicitate vtitur ruſtica, vt ordinem narrationis plene non teneat, ſed per longas ambages ad interrogata deſcendat, aut certe, quia nullus quis continet, eſt ſine ea re quæ continet, nec poteſt vlla perſona eſſe ſine loco. vnde neceſſe habuit interrogatus de Cæſare, locum deſcribere, in quo eum viderat. Eſt autem longum Hyperbaton, Vrbem quam dicunt Romam, Hic illum vidi iuuenem Melibœe. [Stultus ego] ideſt ruſticus qui neſciui iudicare. [Noſtræ] Mantuę. [Quo] ideſt ad quam. nam aduerbium poſuit pro nomine. vt Genus vnde Latinum i. à quo. [Ouium teneros] periphraſis agnorum. [Depellere]. i. à lacte remouere. [Sic canibus catulos ſimiles] vult vrbem Romam non tantum magnitudine, ſed etiam genere differre à cæteris ciuitatibus, & eſſe velut quendam alterum mūdum, aut quoddam cœlum, in quo deum Cæſarem vidit. Qui enim comparat cani catulum, vel hœdum capellæ, magnitudinis facit, non generis differentiam. Qui autem dicit, leo maior eſt cane, & generis facit, & magnitudinis differentiam, ſicut nunc de vrbe Roma fecit. Putabam, inquit, ante ita Romam comparandam eſſe aliis ciuitatibus, vt ſolet hœdus capræ comparari, nam quamuis maior eſſet, tamen eam ciuitatem eſſe dicebam, nunc vero probaui cā etiam genere diſtare, nam eſt ſedes deorum. Hoc autem eum dicere, ille comprobat verſus. [Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.] Nam viburnum, breuiſſimum eſt, cupreſſus vero arbor, eſt maxima. Hoc autem genus argumentationis, & apud Ariſtotelem lectum eſt, & apud Ciceronem. [Componere] Comparare. [Et quæ tanta fuit] Quæ tanta, ad magnum enim aliquid omnia neceſſitas venire compellit. Vnde quaſi miratur hominem ruſticum Romam uidere potuiſſe. [Libertas] Amor libertatis, etenim aliter dicit ſeruus, libertatē cupio, aliter ingenuus Ille cui carere vult ſeruitute, hic habere liberam vitā, pro ſuo. ſ. arbitrio agere. ſicut nūc Virgilius ſub pſona Tityri dicit ſe amore libertatis Romā venire cōpulsū, & item latēter carpit ea tēpora quibus libertas nō niſi in vrbe Roma erat. Aut certe ſimpliciter intelligamus hoc loco Tityrum ſicut paſtorem loquium. Nam vbique enim Theocritus mercenarium inducit. Itē Virgilius, Tityre dum redeo (breuis eſt via) paſce capellas [Reſpexit inertem] Deſidem ſeſe nō requirentem. Nam culpat ſuā inertiam, quòd non ante Romā ierit, & ſit vlus puer libertate qua vti cœpit puerioris ętatis. [Candidior poſtq̃ tondenti barba cadebat] Aut mutatio perſonæ eſt, vt quendam ruſticum accipiamus loquentem, non Virgilium, per allegoriā. Nam, vt diximus 28. annorum ſcripſit Bucolicam: Aut certe eſt mutanda diſtinctio, vt ſit, non barba candidior, ſed libertas. nam 28. annorum barbam poteſt quiuis mittere, ſed non canā, Et bene candidior libertas, vt intelligamus etiam ante in libertate, ſed non tali, fuiſſe Virgilium. [Et longo poſt tempore venit, Poſtquam uos Amaryllis habet, Galatea reliquit] Iungendum eſt hoc totum. nam duplici ratione tempus oſtendit. quo eum liberas aſpexerit. i. quando cœpit ſecare barbam, & relicta Galatea Amaryllidis amore detineri. allegorice autem, hoc dicit poſtquam relicta Mantua Romam me contuli. nam Galateam, Mantuam vult eſſe, Romam Amaryllida. Et bene tempora, quaſi ruſticus, computat à barbæ ſectione [Longo poſt tempore] aut ἀρχαϊσμὸς, eſt, Antiqui enim poſt, ante, circum etiam ablatiuo iungebant. quod hodie facere minime poſſumus: aut longo poſt, vna eſt pars orationis, vt ſit ſenſus, Venit tempore longo poſt, ſicut multo minus, multo magis, poſtmodo. Horat.

Poſt modo quod mi obſit clare multumque locuto.

[Longo poſt] vt poſtpoſita videatur eſſe præpoſitio. & in vpiterea

gem coacta. [Patebor.n.] Hoc per parentheſim dictum eſt. [Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi] Nec ſperare poteram libertatẽ in oppreſſa ciuitate, nec habere curã patrimonij. Peculi autem, aut antique dixit, quia oẽ patrimonium apud antiquos, peculium dicebatur, a pecoribus, in quibus eorum conſtabat vniuerſa ſubſtãtia, vnde etiam pecunia dicta eſt a peculio, aut certe, & ad morſum temporum pertinet, nam modo rñ ſerui peculium dicimus,, vt inuidioſe patrimoniũ ſuũ dixerit peculiũ, ac ſi ſeruus eſſet: quia ſe diu apud Mantuam ſeruiſſe memorauit. Sane peculi, pro peculij, per ſynęreſim dictũ eſt. [Exiret victima ſeptis] Septa proprie ſunt loca in cãpo Martio incluſa tabulatis, in quibus ſtans populus R. ſuffragia ferre conſueuerat. Sed qm̃ hæc ſepta, ſimilia ſunt ouilibus: duo hæc inuicem pro ſe ponuntur, vt hoc loco, ſepta pro ouilib. poſuit. Item Lucanus contra, & miſeræ maculauit ouilia Romæ. Iuuenalis: Antiquo quæ proxima ſurgit ouili. [Pinguis] Melius ad victimam q̃ ad caſeum refertur. [Ingratæ vrbi] quia cũ alimenta ciuitatib. pręſtent, & ruſticorum labore, & in his ruſtici ẽt deridentur a ciuibus, & multa perdunt, aduectarum rerũ pretia iniqua ſuſcipiũt.

ASC. VRBEM &c.] Aut ruſtica ſimplicitate, aut quia in rẽ ſuam conducere putabat, interrogatus de deo, Tityrus locum pręſcribit, cuius præſcriptio põt catenus ad inſtitutum eius conducere, quatenus vult cõuincere Auguſtum eſſe deum, nam ſicut de vrbe Roma nondum viſa, falſam opinionem habuerat, credẽs eam vrbem, licet maximam, cenſendam, cum cœlum ſit, ita de Auguſto deceptus erat, credens eũ quidem principem, ſed mortalem, cum inter deos ſit collocandus. Dicit ergo. O Melibœe ego ſtultus, & temerarius rerum cẽſor, putaui Romam eſſe cõparabilem Mantoæ, ſaltem vt catuli comparantur canib. videlicet grandibus, & hædi matribus, hoc eſt capris adultis, verum nulla fere eſt comparatio, nam tanto alias vrbes excedit, quãto cupreſſi excedunt viburna, quæ ſunt humilima virgulta. Ad id Melibœus ignorans quo Tityrus prætendebat, interrumpit ſermonem eius noua interrogatione dicens, Et quæ tanta cauſa fuit tibi videndi Romam? Reſpondet Tityrus, ꝙ libertas quæ cãdidior, ideſt munda ab omni inuidentium liuore, illic cõceſſa eſt, quam Mantuæ nanciſci non poterat. Itaque Galateam relinquens animum ad Amaryllida conuerterat, quod & Melibœo innotuerat, vt ſequẽtia docebũt, hoc dicit. Ordo eſt O Melibœe, ego ſtultus. i. ruſticus, & rerum ignarus, aut nimium vrbi noſtræ ſtudens, & indulgens ac concedens, putaui vrbem quam dicũt Romam, aut potius ſic, putaui Romam, quam. ſ. fere omnes mortales dicunt vrbem, cum potius cęlum dici mereatur eſſe. ſup. ſimilem huic noſtræ, ſup. vrbi, videlicet quo. i. ad quam nos paſtores ſolemus depellere. i. lacte abducere, hoc eſt, raptos ab vbere matrum venales adigere, aut importare teneros fętus ouium. i. agnos. Ego noram, i. noueram, ac arbitrabar (eſt n. imperfecti temporis, a noui, deductum) catulos eſſe, ſup ſic. i. in tali proportione, ſimiles. i. comparabiles, canibus, ſ. magnis, & hædos. i. teneros fętus caprarum, eſſe ſup. ſimiles, ſic, i. in tali ꝓportione, in qua Mantuam Romæ ſimilem putaui, matribus. i. capris, ſeu capellis grãdibus, & ego ſolebam componere. i. conferre ad comparanda, ſic paruis. i. cũ paruis. ſ. rebus magna. i. res magnas, hoc eſt, putaui quidem Romam eſſe maiorem ciuitate noſtra, ſed tamen comparabilem illi. verum. i. ſed hæc. ſ. quam priorem dixi, hoc eſt, Roma extulit. i. extra tulit. & leuauit, ab extollo, caput, ſup. ſuum, inter alias vrbes, tm̃. i. intantum quantũ cupreſſi. i. arbores illæ altiſſimæ ſolẽt, ſup. extollere & efferre caput inter viburna. i frutices illos humillimos, & maxime depreſſos, lenta. i. flexibiles, & tenellos. Ad hoc addit Melibœus, & quæ tanta. i. tam efficax cã. fuit tibi videndi. i vt videre cuperes Romam? vbi ex conſuetudine loquentium vtitur, &, non. n. copulatiuam, ſed continuãdi vim habet. Reſpondet autem Tityrus, Libertas. i. vt libere in meis poſſeſſionibus viuã, fuit. ſup. cauſa, quæ. ſ. libertas, exiſtens cãdidior. i. fauorabilior, & melior quam merueram, reſpexit, quamuis ſup. ſera. i. tarda, reſpexit tamen. i. miſeranter aſpexit, me inertẽ. i. ſine arte, & induſtria, in patria, vbi nulla libertatis habẽdæ ſpes erat immorantem, reſpexit dico. Poſtquam barba, ſup. mea, cadebat tondenti. i. eã abradenti, videlicet tonſori (hoc eſt poſtquam primam barbam mihi abradi feceram, cum tamen iunior eam libertatẽ impetrare potuiſſem) Niſi forte quod nunc quidem faciunt, tunc quoque faciebant, vt. ſ. ad firmiter exequendam rem inſtitutã cõſtituerit non prius radere barbam, quam agros ſuos liberos receperit & de eorum receptione deſperans iã barbam raſerit, reſpexit inquam tamen. i. tandem, aut quãtumcunq;, ſera tamen reſpexit & venit poſt. i. poſtea q̃ barbam radere cęperam, multo tempore. i. multi tpis intercapedine, ac ſpatio. At poſtquam Amaryllis, ideſt ſplendida amica noſtra. Romana, ideſt nitida, & candidior libertas, habet nos, ideſt fruitur præſentia mea, & potitur me Galatea, ideſt amica noſtra Mantuana, hoc eſt ſeruitium illud quod ſubibam dum patriæ noſtræ amore detentus Mantuæ immorabar, reliquit me, q.d. non potuit tolerare ſe a me, derelinqui, & ita dereliquit me. Namque, pro quia (ego enim fatebor. ſ. quod uerum eſt, licet iniquus cenſeat, hoc autem per parentheſim interſerit) hoc eſt ſi percunctens, cur eam prius dereliquerim? ſcies quia dum. i. quamdiu. Galatea. i amor patrię aut commerciũ cum amica mea Mãtuana: illa ruſtica tenebat. i. detinebat me, nec ſpes libertatis, ſup impetrandę, erat, ſup. mihi. nec cura peculi, pro peculij, hoc eſt alicuius proprij boni mihi accumulandi, ſup. erat. Nam quamuis multa victima pinguis. i. plurimus agnus, aut vitulus dignus. quia victima fieret, pro victis hoſtibus exiret meis ſeptis. i. depelleretur ad vrbẽ ex meis ouilibus, in agro ſeptis. i. ſepibus, & cratibus munitis. (Verum, vt duplex ſenſus, ita duplex poteſt eſſe expoſitio. Nam ſi ſenſus, eſt, ꝙ ex ſeptis ſuis portauerit, aut egerit in vrbẽ pingues agnos vnde cõdignæ victimæ fieri poſſent, qui ſatis quadrat, cum ſequentib. iam habita eſt expoſitio. At ſi diceret ſe de ouibus ſuis ſæpe rem ſacram feciſſe, vt victor. i. voti compos fieret, exponetur quamuis multa victima exiret meis ſeptis. i. quamuis ſæpe ſacrificium facerem de ouibus meis) & quamuis caſeus premeretur iam. ſ. coagulatus (nã mactatis agnis e lacte, caſeos premere ſolet) vrbi ingratæ. i. ſumptui, & laboribus ruſticorũ, iniquã mercedem aut nullam pendenti, & vltro illudenti, tamen ſup. dextra non redibat mihi. i ad vtilitatem meam vnquam domũ exiſtens. ſ. grauis. i. onuſta ære i. pecunia ærea. i parum, aut nihil lucri ex multo labore referebam. Sed elegantiam ſermonis declaremus.

Vrbs. [Vrbem quam dicunt] vt prænotaui, ordo duplex eſſe põt, aut, ego putaui vrbem quam dicũt Romam, aut Romam, quam dicunt vrbem, cum non vrbs, ſed cęlum potius cenſeri debeat, quippe quæ deum contineat, ſed vbi deus, illic quoque cęlum, cum omnium conſenſu in cœlo ſedes dei ſit. Vrbis autem appellatione etiam ſi nomen non adijceretur. Romam tamen accipi receptum eſt, vt Fabius lib. 6. docuit. Sane ædificia, & fabricas, vrbem vocamus, ciuium concilia, ſeu conuentum ciuitatẽ, ita quòd dicemus vrbem concrematam, & ciuitatem illacrymaſſe. Seruius autem ad illud 1. Aeneid.

Vrbs antiqua fuit, docet vnde vrbis nomen deducatur.

Stultus. [Stultus] Is proprie dr̃, qui cuiuis rei, plus æquo ſtudet, unde ſtulti in amoribus, & mercatu dicimur. Fatuus autẽ, qui plus ęquo fatur, appellari poteſt, quamuis primæ ſyllabæ quantitas non conſentiat. [Huic noſtræ] videlicet Mantuæ. [Quo]. i. ad quam vt in regulis patebit [Teneros fœtus ouiũ] i. agnos, per periphraſim. i. deſcriptionem [Catuli] Etiam leonum, ac tigrium ſunt, catelli duntaxat canum. [Componere] ideſt comparare, eo quod quæ comparare volumus, componimus, vt compoſitorum magis elucescat diuerſio, de hoc quoque videbimus in regulis.

Hædi. [Hœdi] ſunt autem hœdi, teneri fœtus caprarum, ſicut agni ouium. grandiores autem hædi, ſi maſculi ſunt, hirci appellantur ſi fœmellæ, capræ: ſi coles capti, hoc eſt caſtrati, aut emaſculati, capri dicuntur. Agni vero ouium, qui grãdiores, arietes, capti autem, aut caſtrati, verueces appellantur. Muro autem, quem Galli pro veruece accipiunt merulum, hoc eſt mẽbrum virile, apud Horat. in 1. Serm. ſignificat. [Fœtus] A fouendo deducitur, vnde fœtura, pro toto prouentu, qui fouendo, & gignendo ſperatur, accipi ſolet, vnde eſt, Si fœtura gregem ſuppleuerit aureus eſto. [Depellere] Eſt autem depellere, ab lacte diſiungere verum agni, quarto menſe ex quo nati ſunt, a mammis diſiunguntur hędi tertio: porci ſecundo, vt ſentit Varro. [Cupreſſi] vt notum eſt arbores ſunt ſane altę, quę cypreſſi dicũtur, ſed y, in u, vertitur, ſicut cyminum, & cuminum.

Viburna. [Viburna] Sunt aũt uiburna humillimi frutices, qui in altum non eriguntur, vt geniſtæ myricæ. [Quæ tanta cauſa] Quia magna videtur fuiſſe, quæ ruſticum a Mantua Romam vſque protraxerit, ſane cauſa eſt, quæ nos impingit, atque inſtigat, ſeu mouet ad aliquid faciendum. Ratio autem qua vtimur in faciẽdo (vt auctor eſt Seruius in arte) videndi Romam, dici poſſet, & Romæ videndæ, forte magis eleganter, ſed minus concinne. vt in regulis dicam. [Tamen] Dicit Landinus. i. tandem, ſed aliter expoſuimus in ordine contexendo. [Sera] Serum dicimus, quod ſero, ideſt tarde operatur. [Reſpexit] Reſpicere proprie, ad commiſerationem pertinet: ſicut, Reſpexit in orationẽ humilium. Reſpexit humilitatem

militatem ancillæ ſuæ &c. Tractum ex eo, quod qui miſerũ inſpiciunt, ſi reſpiciant. ſ. iterum inſpiciant, miſericordia afficiũtur. *Iners.* [Inertẽ] iners dicitur ſine arte : cõtra, ſolers totus in arte. Iners aũt fuit Tityrus, qui tantum diſtulit Romam viſere, cũ tñ aliunde ſpes nulla fuerit libertatis obtinendæ. Magna tñ eſt beneficiũ vis, ꝙ cũ ipſe iners fuerit, ipſum tñ libertas reſpexerit, vnde dr̃ ab eo, candidior, i. purior, a liuore quã meruerit, hoc eſt beneficentior. [Candidior] Candidum enim dicimus, qui liuorem non habet. i. inuidiæ maculam. Nec conſtruenius; vt ſit barba candidior, quia cum nondum trigenarius eſſet, non veroſimile eſt barbam eius canuiſſe. Eius aũt quod dicetur, Fortunate ſenex, alia eſt quam plurimi credant ſententia, vt illic dicemus. [Longo poſt tempore] Poſt, & ante, ratione exceſſus, aut menſuræ rectæ, ablatiuum regũt, vt dicam in regulis. [Amaryllis] Dici poteſt ſplendida amica, nã Amarygma huius Amarygmatis, ſplendor dicitur, & Amaryſſo, luceo, ſeu ſplendeo. *Galatea* [Galatea] Galatea aũt quaſi lactis dea. Nam γάλα. i. hoc Gala, huius Galactos, græce, lac dr̃, thea aũt dea, verũ græce ſcribitur γαλατεία hoc eſt Galateia, per diphthongũ, ſine aſpiratione, qđ profertur Galatia, & ita ſcribendũ hic puto, Galatea, quia nõ deã, ſed amicã ruſticã, hic ſignificat, Sumptũ aũt eſt vocabulũ, ab ea nympha, quam apud Theocritum Eclog. j. Polyphemus dr̃ adamaſſe, verum allegoricos, pro Mãtua ponitus, ſicut Amarillis pro Roma, quam rem mire, vocabulis ipſis decernit poeta. Nã ſiue Galathea, ſiue Galatea ſcribatur, a lacte nomẽ ſumpſit, quod albũ quidẽ, ſed non ſplendidum, ac lucidũ, itaq; amica ruſtica, & alba, & dulcis eſſe poteſt, ſed non ſplendida, vt vrbana, quam Amaryllis exprimit. Landinus dicit putari per Galateam, Lydiam intelligi. Reliquit autem Galateã, quia (vt dicit Seneca) Nec regna parẽ, nec referre Venus poteſt, itaque videns ſe contemptam dereliquit eum, per quod innuit Mantuanorum inuidiam in Virgilium concitatam, ꝙ ſolus agros ſuos receperat, a qua ſe purgauit Melibœus, dicens : Non equidẽ inuideo, mire aũt dicit, nõ ꝙ ipſe Galateam reliquerit, ſed ꝙ ab ea derelictus ſit, cum tamen ſubiungat, nã dum me Galatea tenebat &c. per quod innuit, ſe eam dereliquiſſe prius. [Peculi] Pro peculi, quia cum datur, bina iacitur, quandoque ſuprema, quod autem dicit Seruius, pecuniam a peculio dictam, retractat vt nra ætate doctiſſimus Philippus Beroaldus dicens. *Peculium.* Marcus Varro Romanorum doctiſſimus, qui vocabulorum etymologias acutiſſime ac eruditiſſime perſcurtatus eſt, tradit pecuniam a pecore nominatam eſſe, quoniam priſcorum diuitiæ in pecore conſiſtebant. Sententiam Varonis confirmat Colum. libro 7 & Ouidius illo verſu, Hinc etiam locuples, hinc ipſa pecunia dicta eſt. Plinius autem libro 33. ſcribit : Pecuniam ſortitam eſſe nomen, a nota pecudis quoniam antiquitus nũmi, effigie pecudis ſignabantur. Hinc Plutarchus aſſerit in Publicola in vetuſtiſſimis nũmis ſignum fuiſſe ouis, & ſuis, boniq. conſpectum. Hæc ille Landinus autem, Peculium ſic definit Labeo, eſſe id quod ſeruus domini permiſſu ſeparatim a dominicis rationibus habet. *Peculiũ.* Sed & domino peculiũ eſſe poteſt oſtendit Celſus, & caſtrenſe peculiũ eſſe, quod a parentibus & cognatis militiæ acquiſiuit. Ruſticos ait audiſſe Celſus, qui pecuniam ſine peculio fragilem eſſe dictitarent. peculium appellantes, quod præſidij cauſa imponitur, vnde Vlpianus, peculium, ait, dictum quaſi ſit puſilla pecunia, ſiue puſillum patrimoniũ. Ego inquit Landinus, puto peculium eſſe, quidquid noſtra induſtria acquiritur, in quacunque fortuna ſimus, ſeu liberi, ſeu ſerui. & id ſenſiſſe ſenes pecuniam ſine peculio. t. ſine noſtro lucro fragile eſſe, hæc ille. Sane peculium proprie eſt ſeruorum, à pecore dictũ ſicut & pecunia, nobiliũ, vt Feſtus ait. Et quia ſerui à ſeruando dicti ſunt, eo quod occidi potuiſſent in bello, cum ſeruati ſunt quæcunque acquirunt, dominis acquirunt, præter peculium, quod eis domini permiſſu proprium eſt, ideo peculiare vocamus, quod cuique proprium eſt, nec cum aliis commune, ſed tamen illius labore, atque induſtria partum, & acquiſitum [Septis] Illud autem quod dicit Seruius, ſepta ſunt loca in campo Martio, & certa, ſic idem Beroaldus examinat. Elegantius & verius explanatum fuiſſet Maronianum carmen a Seruio ſi dixiſſet, Septa generali vocabulo ſignificãt omnia loca munita. & quodam ſepimento vallata, inde ſtabula, ouilia, bubilia, caprilia, & id genus reliqua, ſepta nũcupant. Inde ſepta in cãpo Martio, loca incluſa tabulatis; ſepta dici meruerũt, de quibus Martial. In ſeptis Mamurra diu, multumq; vagatus. Auſonius in Panegy. Paſſus non ſepta, non campũ. Et Suetonius venationẽ in ſeptis datam eſſe teſtatur. De his ſentire videtur, & Plinius ſic ſcribens in 16. Trabs in porticibus ſeptorũ Marco Agrippa relicta. Præterea Marcus Varro in re Ruſticaà appellat oia ſepta quæ habent incluſa animalia, q̃ paſcuntur. Vnde ab eodem laudantur ſepta Fuluii Hirpini, & ſepta Pompeii. i. loca quibus concluſæ feræ paſcebantur. Idem inquit, intra ſepta villæ habeas aquam. Apud eundẽ, inſcriptio eſt de ſeptis fundi à ſepio, quod ſignificat munio, hæc dictio deriuari videtur. Inde ſeptus locus, ſepta villa, ſeptum tectum, nuncupatur. Et apud iuriſconſultos ſepta accipiuntur pro obiicibus, & clauſtris, quibus vtimur ad inceptus fluuiorum coercendos. Præterea apud Lucanũ non eſt exponẽdum ouile. pro ſeptis, ſicut exponit Seruius. Nã ouile, erat locus in campo Martio, ita peculiariter nuncupatus de quo hæc Liuius lib. 26. Ciuitatis Venturiæ ſenioribus, datũ ſecreto in ouili, cum his colloquendi tempus. Nam ſi verum eſſet id, quod tradit Seruius, videlicet Lucanũ, ouilia pro ſeptis poſuiſſe, nunquã Liuius tam licenti tranſlatione vſus foret, vt & ipſe ouile pro ſeptis poneret, cũ poetæ aliter quam hiſtorici loquantur. Cæterum Lucanus eo modo dixit ouilia, quo Liuius, quo Strabo, qui in quinto referẽs id quod Lucanus de crudelitate Sillæ, adeo conuenit cum Lucani verbis, vt alter ab altero accepiſſe videatur, Strabonis verba hæc ſunt : Syllæ, alios qui arma proiecerãt ad millia tria; vel, vt alii, quatuor in cãpo Martio ad ouilia coactus, immiſſis militibus iugulauit. In eadem ſignificatione accipiendum eſt apud Iunen. in eo verſiculo : Antiquo quæ proxima ſurgit ouili, Hæc Beroaldus. [Multa pinguis victima] Quid victima, & hoſtia differant, docet Ouidius libro primo Faſtorum ſic : victima quæ cecidit dextra victrice, vocatur, Hoſtibus à domitis, hoſtia nomen habet *Victima.* Feſtus tamen vult, hoſtiam dictã ab hoſtire, quod eſt ferire. Addit Landinus, Hoſtiam à Chriſtianis dici Euchariſtiam, id eſt bonã gratiam, quæ ad Deum mittitur, dum res diuina ſit, eo quod hoſtis noſter, & aduerſarius Diabolus ea victus eſt, quomodo autem non ſint duo epitheta inepte cohærentia, in regulis dicam. *Hoſtia.* [Grauis ære.] Id eſt pecunia maioris precii, vt pote quadrantibus, aut trientibus, vt vero recitat Mancin. in Cypro fuit prima æris inuentio. Seruius autem rex primus ſignauit æs, antea rudi ære vſus Romanæ Timæus tradit. Signatum eſt nota pecudum. Vñ pecunia appellata auctor eſt Plin. lib. 33. & 34. Addit Landinus, primos nummos æreos fuiſſe, nõ aureos, nec argenteos. Vnde Ouid. de Faſtis, Aera dabant olim, melius nunc omen in auro eſt, Victaq; conceſſit priſca moneta nouæ. *Aes. Pecunia* Hinc pecuniam debitam, æs alienum dicimus, & ærarium locũ, vbi publica aſſeruantur. Credo nunc fiſcum vocari. Sed ne in immenſum creſcat opus præceptiones imperitis demus, vnde parta eſt : Verba tertiæ perſonæ, in quibus ſuppoſitum cõmune liquido cognoſcitur, & ſpeciale non exigitur ſine ſuppoſito nõ inepte ponuntur. Cuiuſmodi ſunt verba ad loquelam pertinentia, quorum ſuppoſitum generale homo eſt, vt hic; Vrbem quã dicunt, videlicet homines fere omnes. Secunda, aduerbia localia, a relatiuis pronominibus deducta, pro ipſis poni poſſunt, vt, Sunt mihi loculi, vnde, id eſt è quibus parum deprompſi, vrbe quo, id eſt ad quam depellere ſolemus, In agro moriar, vbi, id eſt in quo natus ſum. Tertia eſt, plurima verba non repetitis cum quibus componuntur præpoſitionibus, datiuum tegunt, quæ eis repetitis accuſatiuum, aut ablatiuum regerent, vt Inſero tibi, id eſt in te. Appello litori, id eſt ad litus, & compono tibi id eſt tecum. dicam autem, Mantua non eſt cum Roma comparanda, aut cõponenda potius, quàm e contrario Quarta, quamuis pro gerundiis, caſum verborum ſuorum poſt regentibus, ſtnuſſe vtamur gerundiuis nominibus cum ipſis caſibus è quibus gerundia regi videntur rectis, tamen ſi concentus, aut conſuetudo refragetur, gerundijs vteris, vt, Cauſa videndi Romã, dulcius, quam videnda Romæ ſonat, vt bonis auribus conſtat, quando vero relatiuum interuenit, tunc Valla vult neceſſariã eſſe gerundiciũ incurrerem, qualis eſt. Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti. vbi nr in proſa quidem dicere liceret, ludendorum eum in quæ vellem poteſtatem fecit. Quinta, comparatiua, quoties ſine caſibus ſuis ponuntur, aut pro abſolutis, hoc eſt poſitiuis poſita cenſebuntur, cum exceſſu tamen aut caſum generalem ſubaudiemus, vt Libertas cãdidior. i. valde candida, aut candidior q̃ meruerim, cũ fuerim iners. Generales aũt cõparatiuorum caſus ſunt, æquo, opinione, fide, ſolito iuſto, q̃ decet, &c. vt hic iracũdior eſt, ſup. paulò quam decet, &c. Sexta, poſt & ante, præter accuſatiuos quibus deſeruire ſolẽt, regũt, & ablatiuos exceſſus, aut mẽſuræ, vt, Veni multo poſt te triduo ante regem, ita & hic, Multo poſt tẽpore venit. Septi-

ma

ma,bina epitheta.i.adiectiua, ſine coniunctione media,ſi quidẽ integra,&(vt dialectici dicunt)categoreumata ſunt,vni ſubſtãtiuo ex eadem parte non cohęrebunt,ſed pronomina,& nomina numeralia ſigna,& eis ſimilia, quia plena non ſunt, cum plenis recte maritantur. Nõ ergo dicetur.Grauis honeſtus homo, ſed Grauis,& honeſtus Sicut contra bene diceretur,Multi graues viri;quinque prudentes virgines : & hic, Multa pinguis victima.Octauo,ex eo,& gredior,ſi ab ex cõpoſita intelligenſ cũ ablatiuo,ſi ab extra,cũ accuſatiuo conſtruentur,vt hic.Exiret victima ſeptis, & pauloſpoſt.Neq.ſeruitio me exire licebat.Sic 2.Aen.eſt vrbe egreſſis tumulus, templumque vetuſtum, Deſertæ Cereris. Et apud Flaccum in Sermonibus : Egreſſum magna me cæpit aricia Roma. Plurima ſunt huius rei apud doctos exempla,cum tamen qui duntaxat legerint, Verbo compoſito caſum qñque locabis.Quam dat componens.vt,Vis exire Penates,putent non licere cum ablatiuo dicere,Exeo modo, egredior templo,&c.Nona,omnis dictio plenitudinem,vacuitatem,diuitias,vel inopiam cõnotans, regit id circa quod verſatur in genitiuo,vel ablatiuo, ſed in ablatiuo ois, in genitiuo autem hęc præcipue,diues,inops,pauper,locuples, dis, plenus, abundãs, & refertus nomen : bene ergo dicitur, Grauis ære, Decima, licet præteritum imperfectum in quarta coniugatione,e longam ante bam,& bar efflagitet, tñ eo,& queo, & quædam alia,quæ futurum indicatiui in bo, & in bor mittere leguntur ipſam deponunt.vnde non iebam,ſed ibam,vt hic,Redibat,dices. ſic lenibam,polibam,operibat,legimus ſortiata. notum autem eſt,quod domus, more propriorum cum verbo, vel participio ſine pręposition conſtrui ſoleat. vnde dicit hic. Redibat domum. Et apud Ouidium etiam pluraliter,quo tutius vestras quiſque redite domos.

IOAN. SCOP. CANDIDIOR poſtquam tondenti barba cadebat;cuius erit ordo & ſenſus, poſtquam barba cãdidior, non libertas candidior,(vt aiunt) i candida,vt ſit cõparatiuũ pro poſitiuo,vel aliquando candidior [Cadebat]Vtitur imperfecto, vt rẽ ſignificaret imperfectam,quæ adhuc erat, & hoc,vt ſuæ tempus denotaret ætatis,quo Romam venit. Erat n.annos natus viginti tres, quo tempore pili groſſiores erumpunt, & lanugo illa cãdidior cadebat. Poſſemus etiam ad perſonatos referre recitantes,qui ſenum gerebant perſonas barbatas, vt inferius, Fortunate ſenex,ſed priorem magis commendo ſententiam.

SERV. AMaryllli] Vocatiuus græcus eſt, q breuis eſt quotieſcunque nominatiuus in is terminatur,vt Amarillis,Pieris Horatius Dulcemq; ſtrepitum Pieri temperas. [Cui].i. i cuius honorem[Sua poma]. i ipſius arbori. poma propria [Quid vocares] Hoc Virgilij perſonæ cõuenit[Meſta Amarylli]Quæ nemine lætabare poeta. [Cui pendere].i. tibi quia laudari a te non meruerunt.[Tityrus]Virgilius. Pinus Romana ; vel Cæſar Fontes Poetæ, vel Senatores [Arbuſta]Fruteta. i. ſcolaſtici [Seruitio] Ab ſeruitio Seruitium eſt conditoris indicium.] Licebat. id eſt nec deeſſe officio poterã. [Iuuenem] Cæſarem dicit Octauianum Auguſtum, decreuerat,enim Senatus,ne quis cũ puerũ diceret, ne maieſtas tãti imperii minueretur. [Dies,]Id eſt principia menſium,vel idus omniũ menſium. [Fumant.Id eſt ſacrificant. [Reſponſum primus dedit,]Id eſt pmiſit libere viuere,[Primus,]Id eſt ante quẽ nullus ſit,[Paſcite]Id eſt vt aſſueratis o pueri,ſic mõ paſcite i pace.

† Mi. ex codi. ve tuſto.

†Primũ.

ME. Mirabar quid mœſta Deos Amarylli vocares,
Cui pendere ſua patereris in arbore † poma;
Tityrus hinc aberat,ipſę te Tityre pinus,
Ipſi te fontes,ipſa hæc arbuſta vocabant.
TI. Quid facerem? neque ſeruitio† me exire licebat
Nec tam præſentes alibi cognóſcere Diuos.
Hic illum vidi iuuenem Melibœe,quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum†primus dedit ille petenti:
Paſcite,vt ante,boues pueri, ſubmittite tauros.

† Mala.

ſic intelligitur Mantuanus, & nõ cogimur aliũ intelligere, pergamus vt cępimus(q. d. ex quo Tityrus paulo poſt ad te venit, facile perſpicere poſſem ꝙ illius præſentiã deſiderabas, & illi mala reſeruabas, quo verbo innuit Tityrum.i. Virgiliũ Romanis carũ eſſe, deinde,conuerſo ſermone ad Tityrũ dicit, o Tityre,dũ ſup. abeſſes.i.ipſæ pinus.i.altiſſimæ arbores, in cacuminibus montium naſcentes.ipſi fontes in decliuo ferè montiũ ſcatentes,& ipſa arbuſta. i.loca arboribus vitiferis conſita.i.omnia gña locorum, ac hominum vocabant te. Reſpõdet Tityrus.q.d. ſcieõã quidẽ hoc ꝙ ea oĩa me vocarẽt,ſed dubitabã,quid facerẽ,id eſt facere deberẽ Tityre,pſcribe, aut ſic, quid facerẽ.i.facere tunc debebã, q d.non aliud ſcio. Aut potiſſimum ſic, quid facerem, ſupple apud Galateã.q.d.nõ videbã.n.pro quia,neque licebat me exire ſeruitio.i.iugo duro,qđ Arrius,cæterique agrorum noſtrorũ incubatores impo nebant, ſupple quãdiu Mantuæ agerẽ, nec, ſupple licebat.permittebatur.cognoſcere alibi ſ quam Romæ, diuos.i.heroas, ac principes viros,more diuorum clemẽter opẽ ferentes,tam præſentes,id eſt tam cito,& tam fauorabiliter auxiliantes.Et ideo,ſupple cõtuli me Romam, vnde, O Melibœe ego vidi hic.i. Romæ,illũ,hoc eſt nobiliſſimũ & præclariſſimũ, iuuenẽ, videlicet Auguſtum Cæſ.cui.i.ad cuius honorẽ,altaria nſa.i.honorẽ eius,à nobis cõſtructa,fumant quotãnis.i.ſingulis annis,biſſenos.i.duodenos.i,ſingulis annis 12.die,hoc eſt ſingulis menſibus vnũ diẽ videlicet calendarũ, aut iduum,ſcđm Ser. ille.ſ. pclariſſimus iuuenis Auguſtus,dedit hic Romæ primus. i.ante oẽs alios,mihi petẽti.i.efflagitanti, rñſum.ſ.iuxta votũ, videlicet,ò pueri, paſcite boues.ſ. veſtros,vt.i. quemadmodũ, ſ.paſtiſtis, ante. i. prius q̃ agri veſtri ablati eſſent, & ſubmittite i.ſurſũ,aut ſuſum,ad generationẽ faciẽdã mittite tauros i.maſculos vaccarũ,aut ſubmittite.i.domate ad arandũ tauros.i.pſtãtiſſimos boues.Mirabar qd mœſta &c.Egregia & artificioſa laus & cõmẽdatio poetæ, egregia quidẽ, quia ad excellẽtẽ muſicũ pertinet ita amari,vt ob eius abſentiam quaſi deſperatis rebus deos inuoces. Artificioſa vero eſt,licet p Amaryllyda Romã allegoricos intelligas,tñ quia verba de amica Tityri ſonãt,nõ ſe expreſſe Romanis oibus,ſed ſoli Amaryllidi ſuæ tã dilectũ ſignificat. Notãdũ aũt eſt,ꝙ tunc quoq; in aduerſitatibus deos inuocabant.Sua,ablatiui caſus eſt.Itaque nõ dices ſua poma,ſed in ſua arbore.nec ponit reciproce, ſed pro eo quod eſt debita, ac propria videlicet natiua.Mãc.dicit,per poma cũcta bona,& atua intelligi? & pendere in ſua arbore.i. ſalua eſſe,ſed nõ placet, quia dura eſſet tranſumptio,& minus quadrãs ſnia,nã notũ eſt ꝙ amatores,amatis poma mittere ſoleant, vnde Eclo.3. Quod potuit pueto ſilueſtri ex arbore lecta. Aurea mala decẽ, miſi, cras altera mittã.Sũt aũt poma,oẽs fructus arborũ,quorũ cortices duri nõ ſunt,vt mala,pira,ceraſia.Per Poma,Landinus vult alleg.

Sua. Poma.

ASC. MIRABAR] Melibęus intelligens Tityrũ aliquãdo Galatheæ amoribus intentum,in agro immoratum,& innuens ſe Amaryllidis non mediocrem habuiſſe notitiã(vnde Probus p Melibęum intelligit, vt dixi,Cornelium Gallum) Per apoſtrophen.i.conuerſionem ſermonis, ad abſentem, & familiarem eius collocutionẽ affatur ſic Amaryllida. Amarylli,ego mirabar,ad quid męſta eſſes,& deos inuocares, ſed nũc ſcio,quia Tityri abſentiã ægerrime tuliſti,ad cuius aduentũ,ſeruaſti ei mala recentia,& ideo paulo poſt, Tityrus hinc aberat,cum vero abeſſes Tityre, (conuertit enim ſermonem ad Tityrum) ipſæ te Tityre pinus.i.maximi quique. ipſi te fontes.i.mediocres, ipſa hæc arbuſta.i. minimi te vocabant. Rñdet Tityrus.Quid facerem Melibęe?q.d.id mihi incertũ erat,nã ſciebã me hic quidẽ à vobis deſiderari, ſed Romæ eſſe conueniebat, nam quãdiu Mantuæ eſſem,non poteram libertatem agrorũ impetrare,vnde immorari nõ expediebat,nec tam fauſtos interceſſores,aut beneficii collatores alibi quam Romę comperire,vnde illic eſſe cõueniebat.Nam hic illum vidi iuuenem qui agrorum recipiendi poteſtatem fecit,hoc dicit. Ordo autem eſt.O Amarilli ego mirabar.quid.i.ad quid.tu ex ſtens mœſta,vocares.i.inuocares,deos.i auxiliũ deorũ (vnde & notus auctor, dicit in Pſal. Ad dominũ cũ tribularer clamaui, & exaudiuit me &c) & mirabar cui,id eſt ad cuius gratiam, honorem,aut vtilitatẽ,tu patereris poma, id eſt quoſuis arborum fructus,corticem mollem habẽtes,pendere,id eſt ſuſpenſa immorari,quãuis matura eſſent in ſua.i. propria & natiua arbore vero recentia manere. ſed ſu. nũc ſcio, quia paulo poſt, Tityrus aberat hinc,id eſt à nobis.ſ. Mantuanis. (Et hoc quidẽ intelligendo per Melibęum qui hoc dicit, Virum Mantuanũ.Nam ſi Romanum intellexeris,ſenſus eſſet,ſed iam ſcio,quia Tityrus aberat hinc.i à loco in quo ambo eramus,hoc eſt a Roma.vt verũ ,quia in principio manife-

allegoricè intelligi, facta Romanorum à Virgilio celebranda,
ſed neſcio, an id ruſtico cóueniat da Virgilio ſentira. Ipſę ta pi-
nus (ſcd̃m Manc.) oia ſimpliciter, ac ruſtice intelligenda ſunt,
plus tamen ſnix eſſet, ſi per pinos, ſummi, par fontes medij, per
arbuſta, infimi intelligãtur. Nam pinus, in ſummis locis ferè na
Arbuſta ſcitur, fontes ad medium montium ſæpe ſcatant. Arbuſta aũt di
cuntur loca arboribus vitiferis conſita, Epiſt. 87. Illud etiã vidi,
vitem aa arbuſto ſuo, annoſam transferri. Et Colum. lib. 3. de
Arbuſtis, ſic ait: Arbuſtum inter quadragenos pedas diſpoſitum
eſſe conuenit, ſic anim & ipſæ arbores, & appoſitæ vites, melius
Ipſe. conualeſcunt, fructumq; meliotam dabunt. Ipſa antem, & ille,
& iſte, ſcd̃m bonos grammaticos, in fęminino non hñt vltimam
diphthongatam, ſed diphthongatæ ſimilam. Præſentes (inquit
Mancin.) ideſt propitios. ſed manifeſtum, ꝙ præſens dr̃, quod
quia non abeſt cito operatur aut bonum, aut malum, vnda nu-
mina, dicuntur præſentia, quæ cito auxiliantur, & iuuant, & ve-
nena præſentia quæ cito necant, quaſi præſantes, vires, nac aliun-
da colligendas habẽtla. Diui (ſcd̃m quoſdã) id propria à deo dif-
Diuus. ferunt, ꝙ diui cęperint, deus æternus ſit. Vnde imperatores ſum
mos, gẽtilitas diuos, & nos ſanctos, aliqñ diuos vocamus, intelli
git aũt nõ ſolũ Auguſtũ, ſed ẽt Pollionem, Varrũm, Gallum, &
cæteros heroas fautores ſuos. Hic illũ vidi &c. hic completum
aſt hyperbaton. nã tandem ad interrogata reſpondet, quis, ſcili
cet fuerit deus, cui ſacrificaturũ ſa diaerat Tityrus, dicit anima
ꝙ Auguſtus Cæſar, abi quo libertatẽ receperat, vnda hic dicit,
ꝙ ſingulis annis, duodecim dies totos, illi ſacrificium facturus
eſt, exponens, videlicat illud, Illius aram ſæpe tenet noſtris ab
ouilib. imbuet agnus. Nã ſi percuncteris, quoties? Raſpondebit
ꝙ duodecies ſingulis annis vnda dicit quotãnis biſſenos, cui no
ſtra dies altaria fumãt. Illum iuuenem, emphaticos dicit. nam,
vt dixi, ille ad nobilitatem pertinet, ſignificat autem Octauiũ
Auguſtum, quem imperiti Octauianum vocant, ſumentes deri-
uatiuum pro principali, hunc aũt in fin[illegible]. Georg. etiam ſic vo-
cat, dicens. Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurere ſeclo: Nec
prohibete, &c. Et ſimiliter Florus dicens. Prima ciuilium mo-
tuum cauſa teſtamentum Cæſaris fuit, cuius ſecundus hæres
Octauius. Marcus Antonius, prælatum ſibi Octauium, furens inexpiabila,
contra adoptionam acerrimi iuuanis ſuſceperat bellum, cum in
Auguſtus. tra 18. annos tenerum & obnoxium & opportunum iniuriæ, iu
nenam videret. Cic. autam Philippica 4 ait: Laudo, laudo. vos
Iuuenis. Quirites cum grauiſſimis animis proſaquimini, nomenq; clariſ-
ſimi adoleſcentis, vel pueri potius. Sunt. n facta eius immorta-
Octauius. litatis, non ætatis. Idem Philippica 5. Quis Populo Ro. obtulit
hunc diuinum adolaſcantam? Deus. Nõ ab re igitur, Maro iuua
Puer appellatus. nam appallauit, quãuis nonnunquam puer appallatus ſit, Aeger
time aũt tulit ſa puerũ appellari, vnde Suat. ri. de facta optima-
tum, per aum deſerta, dicta, factaq;, quotuudam calumniatus,
quaſi alii ſe puerum, alii ornaodum, tollandumq; iactaſſent,
vbi autaus intarptas Beroal. [Alij ſa puerũ. &c.] vt Marcus Bru-
tus, qui in epiſtolis puarum appellat Auguſtum, & vix virũ his
verbis. Ex nunc puerum iſtum extulit, vt tu iudicares precibus
eſſe impetrandum ſalutem talibus viris, miſaricordiaq; vnius,
& vix nunc viri, tutos fore nos, haud alia re, Alij ornandum, vt
M. Tull. qui in Philippicis decernit Cæſarẽ ornandum ampliſ-
ſimis honoribus, & formulam decreti conficit, atque ſe habere
cognitos omnes ſenſus adolaſcantis, nihilq; illi eſſe rep. carius.
nihil ſenatus auctoritate grauius, nihil vara gloria dulcius. Sed
cum mox Auguſtus, mutata voluntate, coniunxiſſat ſe cum M.
Ant. Exclamat Cic. O me nunquam ſapientem. & aliquando in
quod non erat fruſtra axiſtimatum, quãtum te popula R. & me
fefellit opinio? Ego remp. ſefelli, cum ta Iunonium puerum, &
matris tuæ, partũ aureũ eſſe dixi. Hæc illa: Quotannis cõponi-
tur ſicut quotidia, quaſi quoqua anno, & quoqua die, non enim
dicimus omni quinquageſimo anno, ſed quinquageſimo quoq;
anno iubilant eſt, ſed quia quotidia primã producit, ſcribi ſolet
geminot, ſicut quatuor, quod tamen Ennius corripit. [Bis ſa-
nos] Ideſt ſingulis annis, duodecim. Nam numarale eſt aius for-
mæ, quam diſtributiuam vocant, vnda a ſemal, ſinguli, à bis, bi-
ni, à ter, terni, à quater. quaterni, à quinquies, quini, ita à ſexies
ſeni deducuntur. [Altaria fumant] Fumant autam altaria, poſt
quam ſacrificia incenſa ſunt. In allenationem autem Cæſatis,
biſſenos dicit. [Nam Iulius annum in duodecim menſas tade-
git. Primus dedit ſummæ liberalitatis indiciũ, quia primus, atq;
accaptiſſima, quia petenti, nam nihil acceptum conſartur in no
lentes accipere, licet aliquando gratum, ideſt, vtile ſit. [Paſcite
Pueri. pueri] Atqui dictum aſt non decera ad vnum pluratiue loqui?
id verum aſt, neque hic ad vnum loquitur, ſed ad Tityrum, &
bubulcos aius, quos pueros, beneuolentiæ gratia, vocat: non
ætatis, nam pueri ferè dicuntur, reſpectu patrisfamilias. Vnda
eſt: Suſcapit Iſrael puerum ſuum, &c. [Submittite tauros] Du- *Submitte,*
plex expoſitio: aut, ſubmittite iugo, ſcilicet ad arandũ, hoc eſt
domata, & ſubiugata tauros. i. validiores iuuencos, vt Manci-
nellus, & Landinus exponunt, aut (vt aſt prior Landini expo-
ſitio) ſubmittite, ideſt ſupermittite, vt ſit à ſurſum, antiqua præ-
poſitione, ſic alibi. Quantum vare nouo florens ſe ſubiicit alnus
i. ſurſum, aut ſuſum agit. Ergo ſubmittite tauros i. date operã
vt tauri ſaliant ſuper vaccas, ad nouam fœturam comparandã.
Hæc [illegible]. Quarum expoſitionum prior mihi vidatur, & hone-
ſtior, & loco conuenientior, honeſtior quidem, quia hone-
ſtior aſt aratio quàm talis propagatio. Conuenientior autem
quia Melibœus infert, Ergo tua rure manebunt. Vtraque ta-
men ſuſtineri poſſet, vt in ſequanti lectione dicturus ſum. Præ
miſſis more quem in Bucol ſeruare conſtitui, puarilib. regulis. *Regula,*
Prima eſt, quanta eſt vltima nominatiui in s, literam finiti, tã-
ta aſt vltima vocatiui etiã ea ablata, vt Pallas, Pallados, Palla:
Amaryllis, Amarylli in vtroq; caſu vltima breuis eſt. Aeneas,
Aenea: Anchiſes, Anchiſe, Vliſſes, vlyſſe Pallas, pallantis, Palla:
Orpheus, Orpheu, in vtroque caſu longa aſt. Secunda: Omnis
dictio commodum, aut incommodum notans, datiuum cui re-
git, vt, Cui pendara ſua, &c. Tertia: Omna verbũ cuiuſcunque
ſignificationis tegere poteſt tampus reſpõſibile ad quamdudũ,
aut quamdiu in accuſatiuo vel in ablatiuo, ſed in accuſatiuo
potius, ſi ſit continuum tempus, ſed quando, & intra quod in ab
latiuo tantum præpoſitione, exemplum primi, va Quamdiu fu-
mabant altaria: Bis ſanos dies, q.d. continuo. Secundi: vt, Quan-
do fumabant? Quotannis. Tertij, quanto tempora abſoluit Vir-
gilius Bucolica? Triannio. Dixi in accuſatiuo potius, ſi ſit tem-
pus continuum, nam licet id Valla & Neſtor negent, illis ta-
men reſponſum eſt in expoſitione noſtra in Vallen. vbi cum
tota latine loquentium manu, Feſtum & Seruium ſequimur.
Nam quid Valla in argumentum affert, ad probandum non
ſignificari tempus continuum, eo quòd nota continuitatis adij
ci ſoleat, vt 1. Aen. Hic iam inter centum totos regnabitur an-
nos, Genta ſub Hectorea &c. etiam imperiti purgare norunt
per illud auctoris ſui verbum. Aequiualens geminis harum, ſi
iungitur vni Dictio, pro reliqua tantummodo debet haberi. In-
tereſt ergo, an dicas: hunc diem tacum aro an hodie, nam prio-
ri modo, totum diem etiam continuum ſignificas: poſteriori,
quamuis diei partem, vnde & elegantar dicetur. Nunquam ho-
die affugies veniam quocunque vocaris. &, Nunquam omnes
hodie moriemur inulti, quod & in Eunucho leges. Quaſi huius
diei multæ ſint partes. Cum ergo dicitur 6. Aeneid. Noctes,
atq; dies, patat atri ianua ditis, cõtinuum nimirum tempus ſi-
gnificatur. Dixi in regula, Sed quando, & intra quod tampus,
vbi minus periti dicare ſolent, Infra quod, ſicut infra paucos
dies expugnatũ eſt oppidum. cum dicere debeant. Intra paucos
dias &c. Quarta regula aſt, noia numeralia, quę diſtributiua vo
cantur, licet abuſiue citra diſtributionem poſita legantur, pro-
prie tamen diſtributiue ponentur, idque in pluratiuo numero,
cum vnius non ſit diſtributio, quia ergo in ſingulis annis duo-
decim ſunt menſes, è ſingulis menſibus, vnũ diem Auguſto di-
cate conſtituit: bene dicit, Biſſenos dies. Valla aũt docet pecu-
liare, ac proprium eſſe dictionib. ſingulari carentibus, vt citra
diſtributionem cum diſtributiuis ponantur, vnda binas litaras
dedi puaro meo ad te, pro eo quod eſt, duas epiſtolas, & alii di-
ci prædicant, verum qui argutius Ciceronem legerunt, dicunt,
etiam diſtributionem notandam, cum ſe, Binas literas dediſſe,
dicit. Ea autem numeralia, ſi quis forte ignorat, ſunt. ſinguli, bi-
ni, terni, quaterni, quini, ſeni, ſepteni, octeni (aut potius octoni)
noueni, (nã nonus, ordinis eſt) deni vndeni, duodeni, ternideni,
quaterni deni, quinideni, ſenideni, (vel deniquaterni, deniqui-
ni, deniſeni) deniſeptimi, deniocteni, deninonani, viceni, vi-
ceniſinguli, vicenibini, viceniterni, vel ſinguli & viceni, bini &
viceni, &c. Poſt enim viginti, & ante centũ, hoc aſt intra vigin-
ti & centum, ſi intercedat coniunctio, minor numerus præcedit,
Non ergo dices, viceni & ſinguli. ſed ſinguli & viceni. Et licet
dicamus viginti, tamen quia hæc numeralia ab aduerbiis for-
mãtur, & vicies, ac tricies, nõ vigintles, nec trigintles, dicimus,
ideo dicimus, viceni, triceni, quadrageni, quinquageni, ſexageni,
ſeptuageni, Octogeni (nõ octogeni) nonageni, ceteni, & mille-
ni, ꝓ maſculinis generib. pro fœmininis aũt exibũt in æ, & pro
neutris in a. Itẽ a nouẽ, ſit nonies, vnda & nouẽ, ſed finẽ facio.

Fortunata

SERV. FOrtunate ſenex] Non ad ætetem Virgilij refert, ſed ad fortunatum futurum, præſago vſus eſt verbo. [Et tibi magne ſatis. Ordo eſt, Magna ſatis paſcua, ſubanditur erunt [Quamuis lapis] Quemuis monſit & lacus. Nam a monte vſque ed lacum, & inde vſque ad arborem quandam fuerat poſſeſſio ei donata [Palus] ideſt æquor [Obducat] Tegat. [Iunco] fęno. [Limoſo] Flumine Mincij. [Graues] Fętas, accuſatiuus pluralis, quaſi graues.i.greuidas.i.non enixas. [Contagia lædent] Morbi vel peſtilentiæ corrumpent, vnde cõtingit, vt vna aliquo morbo moriente, omnes idem morbus corrupeas interimat. Dicit ergo, quod nec inſolita paſcua tentaturæ ſunt pecudes, nec ex alicuius infirmitate corrumpendæ. [Hic inter flumina] Inter Padum & Mincium, vbi nutritus es, vel cognitus, [Nota] cara. [Fontes ſacros] Quia omnibus aquis nymphæ ſunt præſidentes. [Frigus opacum] Quia æſtiuo tempore ſub vmbre fit frigus. Opacum autem, verum pro opacis locis, incertum eſt, an pro valde frigidum. Nam vnum frigus eſt hyeme, alterum quo refrigeramus æſtate [Ab limite] Limes, eſt agris terminus. [Sepes] Subaudi fiet. [Hybleis] Hybla vel Hyblu oppidum eſt Siciliæ, quod nunc Megara dicitur, vel locus in Attica, vbi optimum mel naſcitur, & poſuit ſpeciem pro genere. [Depaſta florem] Depaſtũ florem habens. Hypallage. [Salicti] Virgulti genus, dictum eo ꝙ ſalit, & ſurgit cito. [Leui ſuſurro] Dulci murmure. Hic vocat ruſticũ ad dulcia, quę ſunt in rebus, quib. delectatur. [Somnũ inire] i. dormire vel carpere [Frõdator] i. ruſticus, vel quod animal frondibus veſcitur. Nam tria genera ſunt frondatorum. Frondator, qui arbores amputat, & qui frondibus manipulos facit hyemis tempore animalibus ad paſtum offerendos, & qui manibus vitium ſolie euellit, quo ardor Solis vuam maturiorem reddat, aut euis, quæ in frondibus habitat, & his veſcitur, vel etiã palumbes, quæ in frondibus nidificãt. [Ad auras]. i. in die. [Raucæ] Βραγχώδεις, vel βραχίδες Brongidæ. [Palumbes] Columbæ, quas vulgus tetas vocat, & non dicunt latinè, ſed multorum auctoritates latinum facit. Cicero in Eleg. quæ Talemaſtis inſcribitur: iam mare Tyrrhenum longe, penitusque palumbes, Reliquit. [Gemere] Canere, proprie tamen dicitur de turture. [Turtur] Et maſculino, & fęminino genere inuenitur: vt hic. Aeria turtur ceſſabit. Et Plaut. in Moſtell. tu tibi iſtos habeas turtures. [ab vlmo] vlmus lignum eſt ſub quo vinea fit.

ME. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt,
Et tibl magna ſatis: quamuis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua iunco:
Non inſueta graues tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex; hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hybleis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras,
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aerea ceſſabit turtur ab vlmo.

ASC. FORTVNATE ſenex &c.] Quia Tityrus dixit, ſibi ab Auguſto deo dictum, Submittite Tauros, quod ſiue ad arationem, ſiue ad generationem pertinet, ſtabilem, & diuturnam promittit Tityro poſſeſſionem. Nam Auguſtus non iuberet, ad arandum domari tauros, ſi cenſeret aliquando agros iterum auferendos, neq; iuberet agros arari ſi puraret fruges ab aliis poſſidendas, quod ſibi contigiſſe queritur Melibœus, dicens, impius, hæc tam culta noualia miles habebit? Barbarus has ſegetes, en queis cõſeuimus agros? &c. Nec iuberet tauros ad generationé ſubmitti, ſi alii vitulos ablaturi eſſent, quia ergo ſtabilé promiſit poſſeſſionem, viſa eſt Meliboeo conſequens illetio. quam pauci hactenus & periti animaduerterunt, qui videlicet in ſenium vſq; fortunatus eſſet, ac agros ſuos poſſeſſurus, non ergo dicit, eum nũc ſenem, vt quidam putant, ſed fore, quaſi ſubaudiatur etiã, vt ſit, fortunate etiam ſenex, aut potius, future ſenex, vt ſit, ſenex fortunate future, quia tua rura manebũt. Et ſi forte Tityrus dicat, parum eſt Melibœe quod poſſideo, occurrit Melibœus. [Et tibi magna ſatis, &c.] Hoc eſt, ſatis paſcuorum habes, & ea tuta à cõtagione pecoris infecti, & delicioſa, quia inter frondes, & fontes. Ad quæ Tityrus, quia ergo, inquit, tanta eſt diui Auguſti in me beneficentia, tota rerum natura prius mutabitur quàm illius obliuiſcar. Ordo eſt. Ergo quia id tibi dictum eſt ab Auguſto, qui poteſt, quæ dixit perficere. O Tityre, fortunate etiam ſenex, aut fortunate ſenex future, rura, ideſt arua tua manebunt tua (bis enim ponitur tua) ideſt in poſſeſſione, & ditione tua, & ſup. arua, aut ab eo quod ſequitur paſcua manebunt tibi ſatis magna, quamuis lapis nudus.i. nulla re tectus, aut oblitus, obducat.i. circumdet omnie paſcua, & quamuis palus.i. lacus paluſtris, obducat.i. circumdet, aut obſideat omnia paſcua tua, iunco limoſo.i. herbe a iungendo dicta, eo quod ſine interno diis iungitur, pabula.i. nutrimente herbacea inſueta non tentabunt, ideſt moleſtiis non afficient propter innouationem, aut non corrumpent tentando fœtas, ideſt ouer fœcundas, graues.i. grauidas, & prægnantes. nec contagia i. contactiones, mala.i. nociua, & infectiue, pecoris vicini lædent, ſup. pecus tuum, aut fętas tuas ſenex fortunate. ideſt o Tityre, q futurus es ſenex fortunatus, tu captabis.i. frequenter, & delicate capies. hic.i. hoc loco, ne moleſtum ſit proficiſci. inter flumina ſ. Padum & Mincium, nota i. cara & conſueta, inter fontes ſacros, ſcilicet Naiadib. hoc eſt fontium nymphis conſecratos, aut quos Muſis tuis conſecraſti, frigus opacum.i. refrigerium, ſub tegmine arborum denſo, & opaco. Sepes. ideſt munitio ex virgultis ſalicum, inter ſe ſeptis, & implicatis, quæ, ſup. eſt tibi ſemper ab limite vicino, ideſt ponens diſcrimen, ac terminum, inter te & proximum, depaſta florem ſalicti.i. deſt habens florem ſalicti.i. multarum ſalicum, illic adhuc virentium, depaſtum epibus.i. ab apibus hybleis.i. optimis, aut optimum mel conficientibus, vt faciunt Hybleæ, quæ ſunt iuxta Hyblam, ciuitaté Siciliæ ſuadebit tibi ſæpe hinc, i. ex vna parte, videlicet e plaude, ſuadebit, dico.i. hortabitur, leui ſuſurro.i. dulci apum murmure, inire ſomnum.i. gratam dormitionem & frondator, ideſt ruſticus mercenarius, decerpens frondes canet ad auras.i. alta voce, & propter animi ſecuritatem, ventis expoſita, hinc, i. ex alia parte, ſub alta rupe? in qua. ſ. vitæ conſitæ ſunt. Aut quia tunc aues in frondibus nidificanter v: philomelæ, præcipuè cannot, cum apes è floribus ſalicum melle, & fauos colligunt, non inepte forte dixeris, frondator. i. auis in frondibus nidificans, canit tibi ſub alta rupe ad aures, eo quod ſequitur. [Nec gemere &c.] Sed longe plus voluptatis, capit ruſticus ex cantu mercenarij ſui, quam aniculæ. Nec tamen palumbes.i. columbæ ſilueſtres, raucæ, id eſt, rauca voce, quaſi, pro cantu gemiſcẽtes appoſitorie, tua cura.i. quas curas, aut vt amicæ ipſarum pullos doner, aut vt ipſe tibi adducas, ceſſabũt, ſup. interea gemere.i. querulоſe canere, ſub vlmo.i. arbore illa, ratis frondibus. & Ita ſæpe vitifera aeria.i. alte, & eere in alium explicata, nec turtut ceſſabit gemere ſub vlmo eerie (is aũt melior ordo eſt, quàm ſi dicatur, turtur aeria', quia vltima corriperetur ſi eſſet nominatius caſus in dictione aeria, quæ nunc producitur. & At ſi dicas, finalitatis gratia produci, quie eſt vltima dictionis, & prima tertij pedis dicã eſt rariſſime apud idoneos poetas produci) Reſpõdit Tityrus. Ergo, quie tm̃ ocii ac voluptatis per Cęſaré Aug. conſecutus ſum, cerui leues.i. veloces, & quaſi volatiles, paſcentur añ.i. prius, in æthere.i. ſphæra ignea ac ſummo aere, q̃ vultus illius.i. præclariſſimi, & munificentiſſimi iuuenis, videlicet Auguſti. labatur.i. decidat, nr̃o pectore.i. à memoria, & contemplatione noſtra, & freta.i. maria feruentia deſtituẽt.i. ſtatuent ſeorſum à ſe, hoc eſt dereliquet piſces nudos.i. ounq̃ tegi ſolitos. in littore ante.i. priuſq̃ vultus &c. & aut Partus.i. homo ex Parthie p̃ q̃ Tygris fluit exiſtens exul, bibit añ.i. prius Ararim.i. fluuium illũ Galliæ Lug. q nunc Sagona dr̃, & non longe a Germania oritur. aut Germania.i. Germanus (vt ſit cõtinẽs, p cõtẽto) bibet prius Tygrim fluuiũ Perthiæ, & hoc finib.i. limitib amborũ. ſ. fluuiorum ſecũdum Manci. pererratis.i. mutatis ſic, vt Araris Parthiam adeat, & Tygris Germaniã, q̃ noſtra, &c. [Fortunatus] Licet vocabulũ cõe ſit fere, tamen in bonam ſignificationem accipitur, ſicut, & fortuno, verbum, vnde eſt illud Flac. Et quacunque deus tibi fortunauerit horam, grata ſume manu. [Senex] Senex dicitur ex æuo proprio, vetus, ex æuo mũdi, vt qui diu ante nos fuit, ſicut Abel, licet iuuenis mortuus fuerat, antiquus, ex vtroque. [Rura] Rus ſecundum Varronem dr̃, ꝙ in eo rurſum omnia fieri debeant, vnde eſt illud in Georg. Redit agricolis labor actus in orbem. [Et tibi magna] De ſitu agri Virgiliani, dicetur manifeſtius Eclog 9. [Obducet] Circumdet, inquit Manc. Ob enim aliquando ponitur pro circum, vt etiam Feſt. ait, vt cum dicimus. *Fortunatus.* *Fortuno.* *Senex.* *Rus.* *Obduco.* *Obſideo.*

Vrbem

Vrbem obſideri, aliquando pro propter, vt Ob merita, ob ſuperatos hoſtes, vnde obſides, quaſi obſides, nam ob fidem præſtandam dantur[Non tentabunt] Ideſt non corrumpent, non variabunt lanam agnis in vtero grauidarum manentibus. Ait enim Pli. lib. 8. de arietibus ſcribens, Et mutatio aquarũ, potiuſq; variat. Id autem Plin. accepiſſe videtor a Varrone. Is enim lib. 2. de ouibus, ſic ait: Quamdiu admiſſura ſit, eadem aqua vti oportet, ꝙ commutatio & lanam facit variam, & vterum corrumpit. [Tentare] Pro corrumpere. Plinius autem lib. 24 vtitur de ſalicum natura inquiens, Caput tentat vini modo. ſic Mancin. Verum neque in Virgiliano, neque in Pliniano verbo, tentare, ſignificat primũ, & ex primaria, vt dicunt, impoſitione, corrumpere, ſed ex conſequenti. Nam tentare proprie eſt rem quãpiam per petulantiam, nunc inuadere, nunc dimittere, hoc eſt, frequenter tenere, & frequenter dimittere, ſicut feles, murem, quod qui facit, corrumpit nimirum, ꝙ atterit, vnde & ſpiritus mali tentare dicuntur, quia reſiſtentibus nobis, & angelis bonis ſæpe inſultant, & quaſi tenent nos, & ſæpe repelluntur. [Graues] Hic accuſatiuus eſt additus, quia fœta dicitur, & prægnans, & enixa, vt ergo ꝑgnantes ſignificet, dicit graues. [Contagia] .i. ſcabies, & infectiones ex contactu ortæ. Feſtus negat contagium, ſingulariter dici quo A. Gellius lib. 7. vtitur dicens, & venenum, & contagium. Et Seneca epiſt. 13. Quid eſt quod trepident, & cõtagium quoq; mei timeant? Sane in vſu eſt hæc contagio ſingulariter. Vnde Iuuen. Saty. 2. Dedit hanc contagio labem, Et dabit in plures. In plurali autem non legi, contagiones. Contra, frequentius contagia in plurali, quam contagium in ſingulari. Reperitur ẽt contages Lucr. lib. 4. Quæ contage ſua palloribus omnia pingunt. Dr aũt contagio, à contingendo morbus, qui contactu polluit. vnde Columella lib. 8. c. 5. ſcri. Oues frequentius quam vllũ aliud animal, infeſtari ſcabie, eſſeq; illico occurendum ne tota progenies coinquinetur[Et fontes ſacros] Flumina nota, & Padum, & Mincium, ſcd͂m Probũ & Seruiũ. nam Mincius præterfluit Mantuã è lacu Benaco, qui ex alpibus oritur, ſcd͂m Strab. lib. 4 effluens. Padus autem princeps eſt fluuiorum Italiæ, in quem Mincius influit. Sacros autem fontes dicit, quia nymphis conſecrati putabãtur. [Ab limite] Limes in agris nunc terminus eſt, nunc via tranſuerſa auctore Feſto. diciturq; à limo. i. tranſuerſo, vnde & limẽ. [Hyblęis.] Hybla eſt vrbs vetus Atticæ regionis, quam vbi Dorienſes inſtauraſſent, Megarem vocauerunt. Eſt ẽt vrbs Siciliæ, vt iam Mancinellus recitauit, & in agro vtriuſque ꝑꝑ vim thymi, optimi quoq; mellis copia eſt. Et quia res per excellentiam loci in quo optimæ, aut plurimæ ſunt, denominari ſolent, ideo Hyblæis apibus dixit. [Salicti] Salictum eſt, vbi ſalices creſcunt, aut ſalicum copia, ſed ſolent ſalicum virgæ viuæ adhuc ſępibus inſeri, quo diutius durent. Dicitur aũt per ſyncopã, pro eo quod eſt ſalicetum, ſicut carectum, pro cariceto. [Leui ſuſurro] .i. murmure, & eſt nomen à ſono dictum, per onomatopœiam. Frondator eſt, qui frondes carpit. Nã Columella lib. 7. ſcr. A calendis Iuliis in calendas Nouembris, tota æſtate, & deinde autumno, boues ſatiandos fronde. Probaturq; maxime, inquit, vlmea, poſt fraxinea, & ab hac populea, vltima iligna, querna, & laurea.

Obſes. Tenta. Grauis. Cõtagia. Cõtagiũ. Cõtagio. Micius. Limes. Hybla. Salictũ. Suſurrus. Frondator.

SERV. IN Aethere cerui] Ideſt auiũ more ante cerui volabunt, & piſces ſine aqua viuent, hoc eſt ante rerum natura mutabitur, quam nos Cæſarem poſſimus obliuiſci [Freta] Maria à feruore dicta [Deſtituent] Id eſt derelinquent. [Pererratis] Luſtratis, vel errore confuſis. [Amborum] Ideſt. Germanorum, & Parthorum. [Exul] ideſt Parthus, & Germanus, Cæſar ſcilicet quo duce, Germanis, & Parthis victis, milites Ararim Galliæ flumen biberunt [Illius] .i. Auguſti Cæſaris. [Labatur] Reſpuatur, vel oblinioni tradatur. [Ararim] Arar fluuius Galliæ, fluens in flumen Rhodanũ [Tygrim] Armeniæ fluuius, influens Perſicum ſinum. Itaque per Tygrim, & Ararim vult diuerſa loca inter ſe ſignificare. Dicit enim prius Parthum ex Araſe bibiturum, & Germanum ex Tygri, q̃ ſibi obliuioné futuram non amiſſi agri Cęſaris beneficio. [Sitientes ibimus Afros] Tropus ſynecdoche, ab Afris. n. Libyam quæ aqua indiget intelligi vult. Eſt. n. calidiſſima regio, & penè inhabitabilis.

†Oaxen Vide Angel. Poli. ĩ Miſcel. cap. 37.

ſ quis & quibus.

† felix quondã.

T1. Ante leues ergo paſcentur in æthere cerui,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante pererratis amborum finibus exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tygrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
Me. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus †Oaxem,
Et penitus toto diuiſos orbe Britannos.
En vnquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor ariſtas?
Impius hæc tam culta nouália miles habebit?
Barbarus has ſegetes, en quo diſcordia ciues
Perduxit miſeros, †en queis conſeuimus agros.
Inſere nunc Melibœe piros, pone ordine vites,
Ite meæ, †quondam felix pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac viridi proiectus in antro
Dumoſa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non me paſcente capellæ
Florentem cythiſum, & ſalices carpetis amaras.
T1. Hic tamen hãc mecum poteris requieſcere noctẽ.
Fronde ſuper viridi, ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et iam ſumma procul villarum culmina fumant,
Maioreſq; cadunt altis de montibus vmbræ.

priſca ruſticanorum ætas habitabat, ideo culmina dicta ſunt tecta, quia veteres ædificia de culmo contegebant, id eſt paleis è meſſibus. [Tuguri] A tegendo dictum. [Ceſpite] .i. terra cum propria herba euulſa. [Poſt aliquot ariſtas] Poſt multa tempora, & quaſi ruſticus per ariſtas, numerat annos, [Mea regna] .i. vbi dominatus ſum. Vel ſenem ſe dicit agros ſuos recepturum. [Ariſtas:] Gradatim dictum, ex tropo metalepſi, vt per ariſtas, meſſes, per meſſes æſtates, per æſtates, annos numeret. [Impius miles] Proprium militis epitheton. Iratus Melibæus impium militem dicit, ſeu, quòd agrum ſuum teneat, ſeu quòd ciuile geſſerit bellum, qui pro Antonio arma portauit, qui bella ciuilia geſſit. Hic læſit Virgilius Octauianum Auguſtum tamen ſecutus eſt veritatem. Dum miles portando arma, vicit alios. impius nocendo dictus eſt. [Noualia] ideſt noua rura, quæ per ſingulos annos nouantur per ſemina. Vel etiam noualia dicuntur, vnde ſilua tollitur. [Habebit] In ſpe ponitur. [En quò diſcordia] Ad quam miſeriam. [Inſere] Sibimetipſi imperat, & apoſtrophen facit ad ſeipſum, dolendo vel inuidendo non habere ſe id, quod Tityrus. [Pone ordine vites] Quia quadrato ordine vites ponuntur. [Quondam felix pecus] Quando manebat mihi hæreditas, vel quamdiu ego felix fui, aliquando in finibus noſtris, hic videt ſe paſtor excluſum eſſe, & videt ſe non habere illud quo Tityrus vtitur [Dumoſa] Ideſt rigida, ſpinoſa. [Pendere] Quia cum paſcuntur, pendent. [Carmina] .i. quia non libet ruſtico canere carenti poſſeſſione [Cythiſum] Genus fruticis, vel herba quæ naſcitur inter campos & ſiluas in Cythiſa ciuitate. [Amaras] Ad noſtrum ſaporem: nam capris dulces ſunt [Mitia] Matura, quæ non remordent cum mordẽtur. [Caſtaneæ] .i. mala antiquiora [Molles] .i. maturæ. [Et preſſi] Emulcti & in caſeum coacti [Fumãt] .i. ad veſperũ cęna præparãda. [Maioreſq; cadut] Duplicantur. Quia dum duplicantur vmbræ, nox imminet

[Scythiam] Regio Septentrionalis eſt frigidiſſima. [Et rapidum Cretæ veniemus Oaxem] Hoc eſt lutulentum, quòd rapiat cretam, Creta terra alba dicitur. Nam Oaxis fluuius eſt Meſopotamiæ, qui velocitate ſua rapiens albam cretam, & turbulentus efficitur. Vel Oaxis, fluuius Scythiæ in Creta inſula non eſt, ſed aqua, cretei coloris eſt. Oaxem Philiſthenes ait Apollinis & Anchiales filium? hunc Oaxem, in Creta oppidum condidiſſe, quod ſuo nomine nominauit, vt Varro ait. Quos magno Anchiale parthus adducta dolore, Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis Scindere dicta, [Penitus] ideſt omnino. [Diuiſos] Quia olim iuncta fuit orbi terrarum Britannia. eſt enim inſula ſita in Oceano Septentrionali & a poetis, alter orbis terrarum dicitur. [En] Ecce. [Vnquam] Aliquando, En vnquam. Virgilius alio loco diuidit per interpoſitionem, vt infra in ipſo libro, En erit vnquam ille dies? quod ſignificat vnquam ne, ideſt aliquando [Culmen]. Eo ꝙ culmis tegitur. Hic

Ante

ASC. ANTE leues ego] Sic & in carmine ad Battarum, Dulcia, amara prius fient & mollia, dura. Candida, nigra oculi cernent & dextera læua, Migrabunt caſus aliena in corpora rerum. Quam tua de noſtris emigret cura medullis, &c. [Ante pererratis] Secundum Mancinellum, ordo eſt quem poſuimus, vt *Parthus.* tantum Parthus, exul dicatur. Parthorum aūt imperium, Orientis erat, vt Trogus & Iuſtinus aiunt lib. 40. Scytharum exules fuerant, quod ēt ipſorum vocabulo manifeſtatur nam Scythico ſermone, Exules, Parthi dicuntur, quare exul, ad Parthum ſolūmodo, non ēt ad Germaniā refertur. Hæc ille. Secundum Seruiū autem, vterque exul dicetur, nec eſt contra decorum. ꝙ is qui ex vocabulo exul non eſt, exul tñ fiat. Itaque ordo etiam eſſe poteſt. Parthus bibet ante Ararim, & Germania.i. Germanus Tygrim, exiſtēs vterque.ſ.exul, & hoc finibus patriæ.ſ.amborum pererratis. i. per errorem derelictis q̄ noſtro, &c. Araris (Pli.teſte lib. 3.cap.5.) fluuius eſt in Gallia Narbonenſi, & (Auct. Strab.lib.4.) vbi Arar Rhodano commiſcetur, Lugdunum in colle conditum eſt: quod & tunc verum fuit, ſed nunc priore vrbe per incēdium, vna nocte totaliter (vt Seneca ſcr.in epiſt.) deleta: videtur non in colle, ſed in decliuo, ac valle, intra Rhodanū & Ararim, ſed Araris nunc ab accolis Sagona dicitur. Labitur autem lentiſſimo fluxu ex Vogeſo monte per fines Heduorum, & Sequanorum, in *Germania.* Rhodanum incidens, vbi & nomen amittit, Germania vero (vt Tacitus ſcr.) omnis à Gallis, Retijsq; & Pannonijs, & Rheno, & Danubio fluminibus à Sarmathis, Dacisq; mutuo metu, aut mon*Tigris.*tibus ſeparatur, cętera Oceanus ambit. Tygris oritur in Armenia maiore, fonte conſpicuo in planicie, à celeritate ſic dictus, nā Medi Tygrim, ſagittam vocant. vt Plin. atteſtatur lib. 6. Armeni autem vicini ſunt Parthis, vnde Iuuen. Sat. 6.

Inſtantem regi Armenio, Parthoque cometem.

Sed, vt finem faciam, regula .j. eſt, quoties genitiuus pluralis tertiæ inflexionis in ium exit accuſatiuus in eis, legitime finitur, & potiſſimum quando & nominatiuus ſingularis, in is terminatur vt hic, Graues fœtas. Secunda, à nominatiuo alio, q̄ in is, non formabitur, accuſatiuus in im, vel in in. Itaque ab Arar non dices Ararim, ſed à nominatiuo Araris, vterq; enim reperitur, Tibullus. Teſtis Arar Rhodanusq; celer, &c. Tertia, græca, & ſynecdochica locutio, poetis frequētiſſima, oratori ſummopere fugiēda eſt, nam & ſuus cuiq; ſtylus eſt, Græcam vocat Seruius, quoties accuſatiuus, per modū ſynecdoches, iungitur verbo, aut participio, vt, Depaſta florem, vbi & depaſta, paſſiue ponitur, cum in actiua ſignificatione dicere liceat. Apes paſcuntur florem [At nos hinc alij ſitientes ibimus Afros, &c.] Melibœus quo miſerationem ſui mereatur, ſecuritati & ocio Tityri, obijcit exilium ſuū, dicens: Manebis tu quidem Tityre hic inter flumina nota. At nos.i. alij Mantuani, diſpergemur profugi in omnem terram Sed Tityre, ſi forte dabitur aliqñ ſaltem reuiſere agros meos, mirabor, ꝙ miles Barbarus habebit tam culta noualia, & tantam ſegetem Deinde ſeipſum. (vt miſeri ſolent) alloquitur, inſere nunc piros, & pone vites ex ordine, hoc eſt, planta, ac inſere arbores, & alius carpet fructus, planta vineam, & Barbarus potabit vinum. Quod quia facere recuſat, malitq; potius omnia relinquere, vale dicit gregi ſuo, dicens. Ite meæ quondam felix pecus, Ite capellæ. quia poſthac non habebo curam veſtri, cogor enim profugere. Ad quod Tityrus ſignificans per ſummam artem modicam ſibi eius retinendi facultatem, largam tamen voluntatem dicit, tametſi non poſſum efficere, vt non profugias Melibœe, tamen poteris requieſcere mecum hac nocte, ruſticis cibis, & toris accipiendus, hoc dicit. Ordo eſt. At.i. ſed, hoc eſt, tu quidem Tityre in poſſeſſionibus manes acturus gratias, ſed nos ibimus hinc, i. à patria noſtra, alij ſup. ibimus, ſubaudi, ad Afros ſitientes, id eſt frequenti ſiti laborantes, propter ſiccitatem terræ (maior tamen eſſet vis ſermonis, ſi dicatur alij ibimus ſitientes ad Afros, quia Afer, qui calori aſſuetus eſt, minus ſitit quam cæterus (pars, id eſt partim ibimus Scythiam, id eſt ad regionem frigidiſſimam, & ſupp. partim veniemus. Oaxem.i. ad illum fluuium Cretæ.i. illius regionis. rapidum, i. velociter currētem, & veniemus, ſup. partim ad Britannos, qui nunc Angli dicuntur. diuiſos.i. diremptos, & ſeparatos, per interpoſitionem Oceani, penitus, ſup. à toto orbe.i. globo terræ, Oceano circūcincto En, q.d. quod nouum eſſet, & præter opinionem, at ſpem, ego videns poſt, id eſt poſtea, longo tempore, vnquam.i. quouis tempore. fines.i. limites (quaſi ingredi non ſperaret, ſed à longe forte videre poſſe) patrios.i. patriæ meæ, vnde exactus ſum, & videns poſt aliquot ariſtas.i. meſſes, hoc eſt, annos, quia ſingulis annis ariſtæ meſſes fiunt, culmen pauperis, i. exigui, tugurij, pro tugurij l. integumenti contra ſæuitiam cœli. congeſtum ceſpite. id eſt terra cum herbis euulſa, appoſitorie, mea regna. q.d licet tugurium ſit, tamen eſt mihi pro regno (quia quilibet, quodammodo domi ſuæ regnat, & ideo dicit ſuue. Eſt aliquid ſeſe dominum vnius feciſſe lacertæ) Mirabor quod. ſup. impius miles habebit, hæc tam culta noualia. i. arua innouata ad ſationem proxime faciendam, & hoc modo non eſſet interrogatio, quæ eſſet ſic exponendo, vt mirabor abſolutè ponatur, & ſit finis ſententiæ, aut vt ſubintelligatur ea, vt ſit, Videns poſt aliquot ariſtas mea regna, mirabor, id eſt admiratione afficiar, aut mirabor, ſup. ea regna, videlicet mea, & id quidem libentius dixero propter verbum futurum habebit, nam cum ipſe poſtea reuiſurus eſſet ſua regna, iam non habiturus eſſet ea miles, ſed haberet, incipiens ergo nouam ſententiam non expleta prima, ſed ſuppreſſa per apoſiopeſin, propter mœrorem poſt aliquantulum moræ ſuſpitijs datæ, exclamat rurſum quaſi prius oculos lacrymabundus, ad arua ſua contorſerit, dicens. nunquid, ſup. dignum eſt, ac dijs æquum viſum, quòd impius.i. libertatis patriæ violator, & incubator, miles.i. ſtipēdiarius, habet hæc.i. mea? monſtrat autem ea noualia. i. arua innouata per ſationem, aut ad futuram ſationem, tam culta? Miles barbarus. i. craſſilinguis & alienigena, vt Gallus, aut Teuto, habebit has ſegetes. ſup. tam cultas, & tantam de futuræ meſſis ſpem oſtētātes? q. d. id iniquiſſimum eſſe, vnde ſubdit, en quo.i. ad quàm conditionem, & ad quem ſtatum, diſcordia.ſ. ciuilis perduxit miſeros ciues, quorum coloni expelluntur? en queis.i. quibus, hoc eſt, ad quorum vtilitatem conſeuimus agros? q.d. ad impiorum commoda. Quo dicto, apoſtrophat.i. ſeipſum tanquam alium alloquitur, & vtens figurata iuſſione, quæ prohibendi vim habet, dicit. Melibœe inſere.i. per inſitionem producere ſtude, pyros.i. arbores piriferas. q.d. alius tñ pira carpet (cū tñ poſtea dicatur, Carpent tua poma nepotes) Pone vites ordine.i. per ordinem, vt.ſ. melius ſolē excipiāt, & æqualiter nutriantur, hoc eſt adhibe omnē curā vineis colendis, quia vinum, Barbarus inde bibet, quod quia facturus non eſt, & potius diſcedere vult dicit, Ite, i. diſcedite à me, ite (inquam) meæ capellæ, appoſitoriè quondam.i. quæ aliquando fuiſtis pecus felix.ſ. diligenter curatū, paſtum Ite, i. diſcedite à me, quia ego proiectus.i. recubans, & proſtratus, in antro viridi.i. virentibus herbis, aut fruticib. cincto, non videbo poſthac.i. poſt hoc tps, & ex hac hora, procul.i. de longe, vos pendere.i. adhærere, quaſi ſuſpenſæ ſitis, de rupe.i. inclinato capite deorſum de rupe, dumoſa.i. dumis, & veprib. ac virgultis plena. Ego nulla carmina canam ſup. vobis, vt ſolebam, & vos capellæ non carpetis.i. abrodetis me paſcente.i. exiſtente paſtore veſtro. Cythiſum.i. fruticem illum ſucci plenum vnde multum lactis oues effundunt, dictum à Cythiſo inſula, florentem. i. flore & fronde abundantem, nec carpetis me paſcente quia ſub alio paſtore id facere poſſint, ſalices amaras.ſ. hominibus, ſed vobis dulces. Et hoc dicens, viſus eſt diſcedere, vnde ſubdit Tityrus. Tamen.i. tametſi tibi abeundum eſt Melibœe, tamen poteris requieſcere mecum, hic, i. hoc loco, in his ſeptis, aut tugurijs meis, ſuper viridi fronde. i. toto herbaceo, aut frondaceo, poteris & cœnare mecum, quia poma mitia.i. matura ſunt nobis, & caſtaneæ molles.i. maturæ, aut decoctæ, aut quæ non remordent dum mordentur, ſup. ſunt nobis, & copia lactis preſſi.i. coagulati, hoc eſt caſei recentis, & mollis eſt nobis, hoc eſt habemus poma, & caſtaneas, & lac preſſum, quibus poteris mecum refici, deinde oſtendens ſe verum amicum & ſincero animo inuitaſſe, nec optare, vt abeat, dicit, & iam ſumma culmina.i. ſummitates villarum.i. domuum in agris conſtructarum, fumant.i. fumoſo colore propter aduentum noctis, obducuntur, procul.i. à longe aſpicientib. nam ijs montes & villæ videntur quaſi cœleſti colore & fumo tegi, vnde exponeas, quid ſit quòd procul fumant, addit &, Maiores vmbræ, hoc eſt nocturnæ, cadunt de altis montib. hoc eſt nocteſcit. Niſi adiecta eſſet particula procul, concederem in ſententiam, dicentium villas fumare, quia cœnæ coquerentur, ſed id quo propius eſſent, eo melius viderent non ergo adderet procul. [At nos hinc alij] At particula aduerſatiua eſt, & contentioni, quæ ſit, vt dixi, vbi ſententiæ inter ſe contendunt, aptiſſima, ſicut hic, quia Tityrus manſurus erat, inter flumina nota, & ad paſcua ſua, bene dicit, At nos hinc &c. Et in principio. 4. Aeneid. quia dictum erat in fine. 3. Factoque hic fine, quieuit bene ſubditur, At regina graui iandudum ſaucia cura Vulnus alit venis & in eodem 3. poſt commemorationem quietis cęterorum animantium ſubditur, At non infelix animi &c. Eſt autem πρόληψις. id eſt præſumptio totius, quod poſtea per partes, ad idem verbum reducibiles, diuiditur ¿ Nam totum eſt nos: verbum, ibimus: partes alij, & pars: ſed noris puer,

quòd

ꝙ πρόληψις diuerſitatẽ perſonæ non admittit, vt ſi euocatoriè vnde non dices, non ibimus, alij. ſupple ibunt, ſed nos ibimus, alij ſupp. noſtrũ, ideſt nos partim, ibimus ad Afros, &c. Omnes ferè intelligũt Afros hic dici, ſitientes. vnde Mancinellus, Sitiẽtes Afros, ibi enim multum torrida zona occupat, quare maxima mediterraneæ Libyæ pars, & regio, circa oceanum deſerta eſt, id Strabo docuit lib. 17. verum (vt dixi) plus ponderis eſſet ſi ipſi ſitientes intelligantur ire ad Afros, quæ regio aquarũ indigna eſt, cum Tityrus ad ſacros fontes maneat. [Scythia] Re-
Scythia. gio eſt ad ſeptentrionem in Orientem porrecta, includitur ab vno latere Põto, ab altero mõtib. Ripheis à tergo Aſia, & Phaſi flumine, multum in longitudinem, & altitudinem patet, vt auctor eſt Iuſtinus, libro ſecundo. Solitus autem dicit, eos amare prælia, & cruorem interemptorum ex ipſis vulneribus ebi-
Oaxis. bere. [Oaxis] Cretæ inſulæ fluuius eſt, vt dicit Politianus Cẽturiæ ſuæ cap. 37. vbi hunc locũ Seruianũ damnat. Sanè quæ nuper de Oaxi, Cretã, Britannia, Tugurio, &c. ex Mancinello attulimus, quia nunc Mancinellum integrum poſuimus, conſulto
Barbarus. dempſimus quia. [Barbarus has ſegetes] Satis aperte in Auguſtũ dictũ videtur, qui Cæſaris acta tuebatur, qui Gallo milite fretus, cæteros ſuperauerat. ſed ad ruſticã eſt ſimpliciatem referen-
Super. dũ [Fronde ſuper viridi] Quia motus non eſt ablatiuo, iunxit ꝓpoſitionem, ſuper, quæ, niſi accipiatur ferè pro de, nunc tantum ablatio deſeruit. [Sunt nobis] Zeugma à ſupremo, quia reperi-
Fumat. tur. Et preſſi copia lactis, ſupple eſt nobis, dixi, quomodo intelligerem culmina villarum fumare procul, non ꝑ cœnam, quæ
Villa. paretur, ſed ꝑ colorem cœleſtinum, qui cadentibus vmbris à
Regula. longe diſtãtibus, induitur, Villa autẽ eſt, quævis domus in agro.
puerorũ. quaſi villis tecta, vnde peccant, qui oppidũ dicũt Sed regularum prima eſt, quoties dictio collectiua, aut pluralis numero, verbo plurali recte conformatur, poſſunt pro quibus ea ſupponit, ſine repetitione verbi ſubiungi: vt, Nos ibimus alij Afros, pars Scythiam. Secunda, licet poetæ licentioſè prouinciæ, aut appellatiuo nomini, præpoſitionem auferant, nos tñ eã exprimemus, niſi fuerit proprium nomen loci minoris, & ſimplicis figuræ, vnde dicam ad Afros, ad Scythiam, ad Oaxem. Tertia, nomina adiectiua, quorum exitus nominatiui neutrum genus refugit, in obliquis ſæpe recipiunt; vt, pauperis tugurij, in locuplete penũ. Quarta in oppoſitione, verbũ ferè ſequitur principale ſuppoſitũ non quod magis cõmune eſt, ſed quod præponitur, vt. Ite meæ quondã felix pecus, ite capellæ. Quid meruere boues, animal ſine fraude, doliſque? Quinta ſuper, & ſubter, licet olim ſine mutatione loci, ablatiuis deſeruiebant, nunc tantum accuſatiuis deſeruiunt, non ergo dices vt hic, Fronde ſuper viridi, nec vt ſexto Aeneidos. Gemina ſuper arbore ſidũt, nec vt alibi, Denſa ſubter teſtudine. ſed, ſuper frondem, ſubter teſtudinẽ, & ita in reliquis.

VARIA LECTIO.

En quo diſcordia ciues. Perduxit miſeros? in peruetері expoſito codice Vaticano, & in Longobardico, perduxit, omnino legitur, vt vulgata habent exemplaria. Sed in Romano, in Mediceo, & quibuſdam alijs, produxit, habetur, id quod alij videant. [En queis conſeuimus agros?] Veteres quidem pleri que omnes codices ita habent, vt vulgò legitur: Romano excepto, in quo ſcriptum eſt. His nos conſeuimus agris? [Dumoſa rupe procul pendere videbo] Hic etiam numerus mutatus in codicibus aliquot manuſcriptis, in quibus legitur: Dumoſa pendere procul de rupe videbo, & ita legitur apud Aruſianum in elocutionum libello. In Mediceo libro, vno mutato vocabulo, Frondoſa pendere procul de rupe, ſcriptum eſt. [Hic tamen hac mecum poteras requieſcere noctem] In Romano libro, & in Mediceo, Poteras exacta ſpecie ſcriptum eſt, quod valde placet, in Longobardico, in Mediceo & pleriſque alijs: Hac mecum poteras requieſcere nocte, ablatiuo caſu habetur, vt pleraque, etiam vulgata habent exemplaria. Sed, Hanc noctem agnoſcit Aruſianus Meſſus.

IOANNIS LUDOVICI VIVIS
Bucolicorum Virgilij interpretatio potiſſimum allegorica.

ECLOGA PRIMA.

TITYRE, tu patulæ recubans] Hac Ecloga gratitudinẽ ſuã teſtatur Poeta aduerſus Cæſarem Octauianũ. Ac primo felicitatẽ cõmemorat eſt, n. genus gratitudinis agnoſcere bene ſecũ agi, hinc pfecta gratitudo, à qua. Sed vbi felicitatẽ tuam recordaris, breuis eſt illius gradus ad benefactorẽ. Eã vero inducta narrat perſona, in quo verſatẽ ſpecies iactãtiæ, nã ꝙ addit ipſe deinceps, alia ex prouocatione facit, maleuoli & ingrati ſignificationẽ præbiturus, ſi vel tacuiſſet omnino, vel leuiter eſſet aſſenſus. Felicitas aũt hæc eſt, ꝙ in oĩum trepidatione ſit quietus ipſe ac ſecurus, in periculo tutus, qđ recubãdi verbũ oſtẽdit. Locus ipſe non ſolũ animi trãquillitatẽ notat, ſed delectationẽ, ſub tegmine, ſub vmbra patulæ ac late diffuſæ arboris, & quidẽ glandiferæ, vnde olim gẽtib. cibus, ſimul attingit rẽ geſtã, de qua in Mœri. Certe equidẽ audierã qua ſe ſũmittere colles incipiũt. Oblectamenti ſignum eſt euidentiſſimum cantiones, non gemebundæ, aut querulæ, ſed ſuis amorib. cum cæteri velut relegati aliam quærant patriam, naturali atque antiqua relicta. Tityrus autẽ in altiſſimo ocio requieſcit ſub vmbra, [Dulcia arua] Ad miſerationẽ maiorem facit vt illic, Et moriens dulces reminiſcitur agros. [Amaryllida] Hæc Roma eſt, vel Octauianus quõ ipſe tenui auena canebat, hoc eſt Bucolico carmine [O Melibœe nobis, &c.] Nondum quidem pro Deo habebatur, colebaturq́, Octauianus, cum hæc Virgilius caneret, propterea dicit Mihi. nã ſi iã tũ fuiſſet, ſuperflueret pronomeo illud emphaticon, quod poſitum alioqui eſt magna de cã, Deus eſt homo homini. a quo iuuatur, inquit, Plinius, & antiquitas Deos ex beneficijs finxit etiã brutas animantes, vt Aegyptij feles, canes, boues, ibes. Græci vero inuentores rerum vtiliũ Mineruã oleę, Bacchũ vini Aeſculapiũ medicinæ. [Deus nobis] Gratitudinẽ patefacit, ſicut inuidiam omnẽ ſubmoueri à felicitate, licet propria, nam ſi Deus fecit. habenda illi gratia, non inuidendum Virgilio, ſed gratulãdum potius, Quid enim vel dei damnet iudicium, vel inuideat, aut oderit eos, quib. faueant dij? [Sæpe tener noſtris] Non ſolum animo, & ingratitudinẽ erit mihi Octauianus deus, ſed. cultu & ceremonijs. Gentilitia ſunt hæc non Chriſtianis imitanda, quod quidã noſtræ profeſſionis impie faciunt, qui incõicabilem Dei appellationem, ac pene cultũ, miſeris ac infirmiſſimis mortalib. cõmunicãt. [Ille meas] Redit ad narrationem beneficiorũ. quid ille nõ mihi reddidit, cui omnia erant belli turbine excuſſa? reddidit fortunas, nempe & agros, & boues, tũ libertatẽ. nã permiſit boues errare, quo vellent, cultum animi, nẽpe Muſas ipſas, vt cantẽ, nõ quæ illæ præſcribit, de ingentib. a ſe rebus geſtis, ſed pro arbitratu meo carmẽ paſtoriciũ. & agreſte. tu hæc cernis oĩa, nihil neceſſe habeo multis explicare. [Non equidem inuideo: Suſpicioni occurrit, ne inuidere videatur felicitati in tanto omnium miſeria, ſed mirari ſe teſtatur, ꝙ ille cõmunẽ calamitatẽ potuerit effugere. [En ipſe capellas] Ego vero non ſolum turbor, ſed exturbor, & expellor cum tenui re ac familia, & ad miſerationem maiorẽ oſtẽdit ſe abire, impeditum atque onuſtum filia, & vxore, recens enixa geminos, ſpem propagandi generis. Nam ſi vſquam eſt quies neceſſaria, maxime eſt puerperis, & teneris infantibus. Ad affectum autem paternum facit, quod pueri illi ſint ſpes generis, quo grauius laturus ſit iacturam eorum, ideoq́ periculum transferendi, & migrandi laborioſius ſit, ac moleſtius. Hęc tanta amplificatio miſeriæ, auget Virgilij felicitatem, ac proinde laudes Octauiani, vt ſe plurimũ debere Auguſto manifeſtius cõteſtetur, & ꝑ hoc gratitudinem ſuam declaret, quo ille maximi fieri ſuum beneficium gaudet, optimeque cenſeat eſſe collocatum allicitaturque ad benefaciendum homini tam grato. Ad dandum enim inuitat, qui ſe accepiſſe profitetur. [Sæpe malum] Auertit inuidiam crudelitatis huius à Cæſare, in fata, & deorum voluntatem. quàm pronunciatam ſibi ait oſtento, ſi animum voluiſſet aduertere. [Si mens nõ læua fuiſſet] Culpa mea eſt, qui potuiſſem parere cœleſtibus monitis. ſed obſurdeſcebam ad manifeſtas deorum voces. [De cœlo Tactas] Effugere licuiſſet tantam

cala-

calamitatẽ, ſi cũ primũ viderem fulgure ictas quercus, hoc eſt Brutos, Caſſiũ, & alios Cæſaris percuſſores proſcriptos victosq; in quorum partibus Cremonenſes erant, longius diſceſſiſſem a contagio victorũ, tanquam à peſtilentia, aut victorem conciliaſſem mihi aliqua ratione. [Vrbem quam dicunt Romam] Reſponſio paſtoralis. Rogatus de Cæſare, de Roma reſpondet, longis ambagibus, ſed acute tñ & callide, magnitudinẽ.n. Octauiani eſſert deſcribenda Roma, quæ illius imperio regatur. [Quã dicunt Romam] Et hoc ruſtice, tanquã illis non admodum ſit nota Roma, ſed ea leui quadam auditione, vt agricolis omnib. paululum longinqua, quantũuis ampla & illuſtria, ignota ſunt. non enim curioſi ſunt, nec auidi cognoſcendi res cæteras [Huic noſtræ ſimilem] Vt enim rudes ſunt atq; inexpertes omnia metiuntur ex ſuis rebus. [Quo ſæpe ſolemus] Vrbem plenam nobilitatis, ducum, heroum, ſedem imperij, ſtultus æſtimabat ſimilem paſtoriciæ vrbis, & planè ouilis cuiuſdam, vt ingenium, eloquentiam, humanitatem, educationem Romani populi, Mãtuani arbitraretur eſſe ſimilẽ. [Et quæ tanta fuit] Ruſtica locutio, & interrogatio congruens, paſtoriciæ admirationi. paſtores. n. & agricolæ facile quiduis mirantur, quia res ignorant. [Libertas] Speciſus titulus, & qui facile vel in paſtorum pectora penetret nec magis poterat Octauiano blãdiri, q̃ quod per eum fateatur ſe eſſe libertatem aſſecutum, qui ſuſpectus eſſet tanquam adẽmiſſet eam omnibus. Libertatẽ, & opes auctas ſibi declarat Augusti beneficio, ſed libertatem vti par eſt anteponit. [Reſpexit inertem] Merito inertem. nam libertatem, quam ipſo per ſe nũquam eſſet conſecutus, Augusti eſt nactus beneficio. [Cãdidior poſtquam] Bucolica ſcripſit Virgilius iuuenis, nempe ante annum trigeſimum. Natus eſt enim Pompeio & Craſſo primum. Cos. à quo anno vſq; ad triumuiratum ſunt anni X X I I I. Porrò I I I. viratus, decem annos durauit. Itaq. hyperbole eſt ex affectu Virgilij, qui tamdiu ſine libertate, & peculio vixiſſet, vt ſibi in ea ſeruitute conſenuiſſe videretur. Sed referri tamen Candidior poteſt ad libertatem, quaſi pulchra, & ſpecioſa, benigna quod quibuſdam magis placet. [Namq; fatebor enim] Mantuæ nec liber eſſe poteram, nec diues, quamuis non paucas ederẽ ingenij ſignificationes, & eruditionis, haud vtique pauciores quã Romæ, ſed nullum precium virtuti, & bonis artibus inter eos, q illas vt non intelligerent, ita nec curarent. [Mirabar quid mœſta Deos] Senſus difficilis, ſed peculiaris ſignificatur Romanorum fauor erga Virgilium. Mirabar quid tantæ eſſet rei, cur Roma vniuerſa pro te deos inuocaret, vt eſſent tibi propitij, Auguſtum, ſcilicet & proceres, & cui iuberet ſalua eſſe ſua poma in arbore, ne quis quid de bonis Virgilij raperet. [Tityrus hinc aberat] Atqui cum hinc es profectus Romam, magnum tui deſiderium omnibus reliquiſti, ſummis, infimis, mediocribus, vt cũ non fuerit, cur hinc diſcederes, vel hinc, i. Roma, vt non referãtur ad locum, in quo ſunt, ſed de quo loquuntur. [Quid facerẽ] Hoc ad illud videtur pertinere, quod Virgilius Mantuæ eſſet nobis cariſſimus, nec opus illi iuſſiſſe, Romam proficiſci. ideo reſpõdet, quid facerem, quo minus irem Romam? quid agerem potius, aut commodius? neq. enim libertatẽ eſſem vnquã nactus, nec deos nouiſſẽ, hoc eſt Romanos proceres, adeo propitios, & fauentes ingenijs. [Hic illum vidi] Tanti profecto fuit Romam adiſſe. nam illũ vidi magnum iuuenem, Octauianũ, pro cuius ſalute duodenos dies annis ſingulis vota ſuſcipio. Iuuenis erat tũ Cæſar Octauianus, nempe quinq; & viginti annorum plus minus, adoleſcẽte etenim, qui eius eſſent ætatis, nominabant [Hic mihi rñ. pri.] Ipſe vltro, & primus, non rogatus ab vllo ex Romanis magnatib. [Paſcite vt ante, pergite in ſtudijs cœptis, & augete illa, me auctore.] Fortunate ſe] Tali auctore, & tutore, ingenij tui monumẽta ſemper manebunt, vel ſimpliciter de agris intelligendũ in laudẽ Cæſaris. Senex dr̃ ad decorũ perſonæ. nã inducuntur ſenes paſtores, quò pertinere & illud poteſt.

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Vel ſenex nomen eſt dignitatis paſtoralis, ſicut præcipuus, vel maximus, vel dominus, vel pater. [Quãuis lapis] Simpliciter, & ſine figura intelligendum, agros quidem Vir. eſſe leptos vndiq; hinc mõte. illinc palude, ſed ſuffecturos ipſi & gregi eius nec futurũ opus, vt aliud foris quærat ad ſe & pecus ſuum alendũ. tũ addit ex ea munitione ingentẽ commoditatẽ, quod damna viciniæ non peruenient ad ea animalia, quæ ſolent errare, cuiuſmodi ſunt pecudes & apes. [Non inſueta graues] Veſſatus his patronis, quantumlibet agri alijs tuis adimantur, eris ipſe incolumis, nec æſtimationi ingenij erit quod timeas, fauentib. tibi columinibus totius eruditionis [Fortunate ſe] Deſcriptio eſt ruſticarum voluptatum, quæ oculis, auribus, ſomno, & refrigeratione capiũtur, tũ fructu paſtionum. [Hic inter flumina nota] Facit hoc ad felicitatem. conſeneſcere in patria, vel vbi diu aſſueueris, vt eſt apud Claudianum:

Felix qui patrijs æuum tranſegit in aruis,

[Ante leues ergo] Huc pertinent ſuperiora, ad teſtificationem gratitudinis erga Octauianũ. A. Quam no. ill. lab p. vul] Ille vultus, quo mihi & fortunas reſtituit, & libertatem dedit, & animum auxit. [At nos hinc alij] Poſt gratitudinem ſequitur affectus commiſerationis de alijs, ſic quomodo poſſit animum Cæſaris flectere, & alijs ſuis municipibus propitiorem reddere] Diuiſos orbe Britannos] Orbem vocabant olim terra continentẽ quæ Oceano alluitur, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, non item inſulæ maris mediterranei, vt Sicilia, & Sardinia & Cyclades, & eiuſmodi. Magna calamitas, quæ propinqua migratione ſeparari non ſ̃bat. quæ cũdæ erant Romanis ciuib. ſedes extra orbem Romanum. [En vnquam patrios] Affectus naturalis exulum & profugorum, vt ſpem quandam vſurpent reuiſendi aliquando quæ relinquunt, & cum reuiſunt, aduiſitãtur atq. exhilareſcũt. idem contingit poſt longas peregrinationes. [Poſt aliquot mea regna. &c.] Ruſtica annorum notatio; non ex Olympiadibus, vt apud Græcos, neque ex conſulibus, vt apud Romanos, ſed ex temporum annuis qualitatibus, ſicut Claudianus inquit:

Frugibus alternis non conſule, computat annum.

[Impius has ſegetes] Magnæ indignationis eſt, quæ ciuis elaborauit, ea poſſidere barbarum, & quidẽ impium. [En quo diſcordia ciues] Bella ciuilia non ſolum Romæ publica, & in ſũma imperij, ſed etiam inteſtina, in ſingulis municipijs. Et eſt ſententia indignationi conueniens [En queis conſeuimus agros] [Ita euenit in pleriſq. humanis rebus, vt ij fruantur noſtris laboribus, q ſunt indigniſſimi, aut quos minime omniũ vellemus, de quo Salomon conqueritur in concionatore. [Ite nunc] Omnia hæc ſunt pathetica, plena commiſerationis, mouent enim miſericordiam mala, quæ nos vrgent, & bona quæ amittimus. Oſtẽdit vices rerũ humanarum, & ignorantiam futuri. En queis cõſeuimus agros? Hoc cum commune ſit omnibus vnicuiq. pro ſtatu, & conditione ſua, maxime miſericordiam elicit facile, n. mouemur in malis, quæ ad nos peruenire poſſe exiſtimamus. [Ite meæ quondam] Diſceſſus à rebus caris, et audientibus, vel ipſe & auribus miſerabilis eſt [Non ego vos poſthac [Tam tristis] graue paſtori illi, conſueta oblectamenta, & vitam, cui à puero aſſueuerat, relinquere, q̃ Cæſari ſuum imperiũ, hæc oĩa ita canit Virgilius pp eam cauſam, q̃ modo attigimus, vt Auguſtum ad miſericordiã erga municipes ſuos Mantuanos adduceret. [Hic tñ hac mecum] Benignitas, & hoſpitalitas ruſtica, & inuitatio ad opes ſuppeditaturus ipſum. Probitatem ſuam oſtendit erga miſerum, & octauianum allicit ad miſerãdum exẽplo ſuo. Noctem dicit impendere, ideo quia quieſcendum, per quod innuit non procul abeſſe finem turbationis illius & malorum.

ASC. PROXIMA formoſum] Secundæ Eclogæ, quæ inſcribitur Alexis argumentum tale eſt: Corydon paſtor impatienter amans Aleaim, formoſiſſimũ puerum, ipſumq; per ania, & inacceſſa quæritans omnia ferè quæ ad conciliandum amorem facere poſſant cõmemorat, quib. cum nihil proficeret, prope ſuadet, ſtulto amori modũ imponere. Huius Eclogæ ſcribẽdæ ratio potuit eſſe, Vt Theocriti Eclogam tertiam, cui ſimillima eſt imitetur, ſed illic Amaryllis, vt hic Aleis, amatur. Siue, vt pueri à ſe, licet honeſte dilecti, quem ab Aſinio Pollione dono acceperat, amicabiliter meminiſſe poſſet, Siue, vt Pollioni blandiatur, nam (vt Donat. dicit) eum maxime amauit Maro, & ab eo magna munera tulit, quippe qui inuitatus ad cœnam captus pulchritudine, & diligentia, ſeu indulgentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Quam rem videtur Horatius tangere, primo epiſtolarum, dicens: Non ancilla tuum iecur vlceret vlla puerve. Inter marmoreũ venerandi limen amici, Ne dominus pueri pulchri, caræve puellæ, Munere te paruo beet, aut incommodus angat. Hæc ibi, Quam rem Virgilio vſu veniſſe dicunt, ſed neque illud Horatij Maronem exprimit, neque hic aliud ad id, quod Donatus aſſerit, magis alludit, quàm quod dicit eum Delicias amaſſe domini. Verum eum in fine dicat, ſe eo non potiri, aliumque quæſitum, non videtur ſemper de Alexandro loqui, quo donatus fuerat. De hac re autem plenius dicam ibi, Mille meæ ſiculis, &c. Lege etiam Mancinellum. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt: Proxima, ſcilicet a prima, hoc eſt ſecunda Ecloga, qua, ideſt in qua. Corydon paſtor ille amaſius, luſtrat, ideſt quærit Aleaim puerum illum, formoſum .i. ſpecioſum, & formæ plenũ ſuadet, ſ. in fine carminis, diſcedere amori. i. ab amore, ſi nequeat flecti. Dicit enim, Inuenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis. Et hæc de argumento in generali.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM IN ALEXIM VIRGILII.

Proxima formoſum Corydon qua luſtrat Alexim,
Si nequeat flecti, diſcedere ſuadet amori.

SERV. FORMOSVM Paſtor Corydõ] Virgilius in perſona Corydonis intelligitur, & Cæſar in perſona Alexis inducitur [Corydon] Fictum nomen eſt ab aue, quæ corydalus dicitur. [Ardebat Alexim] Impatienter diligebat. [Aleaim] Quam dicunt Alexandrum, fuit ſeruus Aſinij Pollionis, quem Virgilius rogatus ad prandium, cum vidiſſet in miniſterio omnium pulcherrimum, dilexit, eumque dono accepit. Cæſarem quidam acceperunt formoſum in operibus, & gloria. Alij puerum Cæſaris, quem ſi quis laudaſſet, gratam rem Cæſari feciſſet. Nam Virgilius dicitur in pueros habuiſſe amorem, nec enim turpiter eos diligebat. Alij Corydonem Aſinij Pollionis puerum adamatum à Virgilio ferunt, eumq. a domino ipſi datum Corydonem a Virgilio ficto nomine nuncupari ex eo genere auis, quæ corydalus dicitur, dulce canens. Aleaim vero puerum, quaſi ſine reſponſione ac ſuperbum. hunc autem dilectum fuiſſe Pollionis, & Virgilium gratum ſe futurum exiſtimaſſe, ſi eum laudaret, cuius forma Pollio delectabatur, qui eo tẽpore Tranſpadanam Italiæ partem tenebat, & agris præerat diuidendis. [Delicias domini] Hoc eſt qui ſuo domino Cæſari, vel Pollioni in delicijs erat, [Nec, qui ſperaret]. ideſt nec ſpem potiendi habebat. [Tantum] Tantummodo. [Aſſidue] ideſt ſæpius [Incondita] Incondita, ſubito dicta, agreſtia, vel inſanæ mentis dicta verba. vel incondita, ideſt inconſcripta, vt Salluſtius in Jugurthino. At illi, quib. res incognita erat rue re cuncti ad portas incondita tenere [Montibus] Qui amorem ei præſtabant. [iactabat] ideſt fundebat incaſſum. [Inani.] Præ amore nihil ſibi procurans, ſed in abſentem ruentem loquebatur.

ARGVMENTVM.

CORYDON Paſtor impatienter amans Alexim puerum formoſiſſimum, omnia ferè, quæ ad conciliandum amorem facere poſſent, commemorat: quibus cum nihil proficeret, quod maximum eſt in amore remedium. ad neglectam rerum domeſticarum curam animum ſibi eſſe conuertendum cenſet, iuxta illud, Ocia ſi tollas, perire Cupidinis arcus.

A L E X I S.

EGLOGA SECVNDA.

FORMOSVM Paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini, nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas vmbroſa cacumina fagos
Aſsidue veniebat, ibi hæc incondita ſolus.
Montibus, & ſyluis ſtudio iactabat inani.

FORMOSO Paſtor Corydon ardebat, & cæte.] ASC. Corydon inquit poeta, paſtor quidam vehemẽter amabat Aleaim formoſum puerum, quem in delicijs ſuis dñs eius habuerat, vnde nulla eius potiundi ſpes Corydoni erat, nec tamen minus amauit, vnde aſſidue veniebat ad ſolitudinem nemorum, vbi cantilenam de amato puero maniter repetebat, hoc dicit. Seruius per Corydona, Virgilium, & per Aleaim, Alexandrum Pollionis puerum intelligit, ad quod dicendum dixi non cogi interpretem, quia ſi ex communi paſtorum aceruo, perſonas depromptas dixerit, non minus conſequeretur quod prẹtẽdit poeta amoris. ſ. impatientis ſtultitiã exponere, & remedium dare, verum quia (vt dixit Mancinellus) Apul. manifeſte prẹdicat, per Corydona Virgilium intelligi, dicamus id verum eſſe, ſic tamen vt nõ omnia ei quadrẽt, qꝫ artificioſe facit, ne hiſtoriam cõtexiſſe dicatur; nec Auguſtum per Alexim ſignificaſſe, vllo modo dicendus eſt. Ordo eſt, Corydon paſtor, ſ. ouium, ardebat. i. impatienter amabat, ac deperibat Alexim, puerum illũ formoſum. id eſt formæ, & ſpeciei plenum, appoſitorè, delicias domini. i. patroni ſui, nec, ſupple Corydon habebat quid ſperaret. id eſt, vnde eius potiundi ſpem haberet, tantum. i. tantummodo, ſupp. hoc ſpei habere videbatur, quòd aſſidue veniebat inter denſas fagos appoſitorie cacumina vmbroſa i. ſummitates montium, aut arborum, vmbris arborum tectas, & ipſe ſolus iactabat. i. incaſſum fundebat. inani ſtudio, i. ſtulto conatu in montib. & ſyluis, hæc incondita. i. rudia, & incompoſita, quæ ſequuntur carmina. [Formoſus.] Dicitur à forma, & forma (ſecundum Donatum) a formo; quod eſt calidum ſecundum eundem, quia ſanguinei, & fere iuniores omnes, quibus ſanguis adhuc calidus eſt formoſi, eſſe ſolent potius, quam pulchri. Co-

rydon] Vt dixi paſtoris epud Theocritum nomen eſt. hic autē ptn Virgilio ſumitur, ſic tñ, vt pro quouis impatienter amante ſumi poſſit. [Alexim] Alexis dici poteſt ſine dictione, ent reſpō ſo, vt putauit in Mancinello. Declinatur autem hic Alexis, huius Alexis, vel Alexidis, Cic. ad Atti. Nam Alexidis manū amebam, ꝙ rem prope accedebat ad ſimilitudinem literæ tuæ. *Regula. puerile.* Regula prima eſt. In appoſitione, licet, conformitas caſuum ſit neceſſaria, non tamen numerorum, nec generum, tunc autem diuerſi ſunt numeri, quando alterum ſingulari caret ſicut hic. Alexim. Delicias domini aut alterū collectiuū eſt, vt Felix pecus ite capellæ, ant ſingularia copulantur, vt Homerus & Maro poetæ clariſſimi. Exemplum de diuerſis generibus: vt, Denſas vmbroſa cacumina ſagos. Secunde; locutiones græcæ tranſlatitiæ, & mere poeticæ ſunt oratori fugiendæ. Vnde non dices in ſoluta oratione, Corydon ardebat Alexim, ſed ardenter emabat. Tertia, quanta eſt vocalis ante nouiſſimam literem, tanta eſt ante nouiſſimam ſyllabam, ſi non mutetur ſcriptura in nominib. in n, præter on, ſemper longū, vt Titan, Pan, ren, ſplen, lien, ſyren, delphin, Corydon, vltimam nominatiui, & penultimam genitiui producunt, quam nomen, & omen, corripiunt.

IOAN. SCOP. MARO, quem merito diuinum poetam Macrobius nuncupat, multa adeo ingenioſe conſcripta poſteris reliquit, ꝙ doctiſſimum quemq. licet iugi exercitatum lectione defatigant. Et quamuis in eo ipſo dilucidando, enodandoq. grauem tulerint laborem Interpretes. multa tamen diligentiori cura, remotioriq. doctrina digna, intacta, tanquam intellectu facilia, omiſerunt. Sed ne loquendo tempus fruſtremur, ad Maronis carmen perueniamus, Feſſis meſſoribus æſtu Allie, ſerpillumqua herbas contundit olentes. Quid in hoc carmine, interpretes viri ſenſerint diſertiſſimi, cuique, cū circumferantur, videre licet. Nos vero hoc ideo à Virgilio rerum omnium ſcio dictum putamus, in æſtu meſſores Allia, Serpillumq;, quo ſerpentes, cum illorum morſus dormientes impenſe timeant, odore repellant, ſub cœnitate ſolent, quod Macer his carminibus, cum de Serpillo loquitur indicat.

Nidor combuſti ſerpentes effugat omnes.
Et quoduis animal infundens ore venenum;
Hoc ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi forte ſuper feſſos depreſſerit illos.
Vermibus a nocuis tuti requieſcere poſſint.
Peſtiferos morſus bibitum mutat.

Quid ergo clarius, & quorſum ipſe poeta dixerit? Alter. n. ab altero mutuari vſ, cur ſubcęnare, merendareq., vel prandere meſſores allia, ſarpillumq. ſolēt. De alio quoq. ſic. Idē Macer ſentit.

In quarto poſuere gradu, manſum, vel inunctum,
Curas, quos ſerpens. vel ſcorpius intulit ictus;
Et nocuus vermes orits pelluntur odore;
Sanat & appoſitum morſus cum melle caninos,
Et bibitum vermes ventris, taeniasq́; repellit.
Ex oleo cum vecte ſua ſi decoquit illud:
Morſus peſtiferos reddes cum vnguine ſanos.

Poſſem quod Serapio de ſimplicibus capit. 299. & Plinius vigeſimoſecundo, & quod alij de Serpillo conſcripſerunt, hic contexere, ſed ſilentio, cum nihil ad Maronis carmen pertineat, tranſibo. Hoc tamen de allio non ſupprimam, quod Auicēna cum vino dandum præcipit aduerſus ſerpentum morſus, & vt Galenus ait, allium eſt Theriaca ruſticorum, quod Horatius execratur in Epodo.

SERV.

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil noſtri miſerere: mori me deniq; coges:
Nunc etiam pecudes vmbras, & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos.
Theſtylis, & rapido feſsis meſſoribus æſtu
Allia, ſerpillumq., herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.

CRudelis] Inexorabilis, q non flecteris meo amore, nec te potiundum præbes. Vel allegoricos, crudelis Cæſar q qui non flecteris meis ſcriptis, & non das ereptos agros [Alexi].i. Cæſar. [Mori] Pro contēptu. [Frigora] Nō eprica loca. [Æſtu] Æſtiua Flagrantia [Lacertos] Genus ſerpentis. [Theſtylis] Nomē ruſticę mulieris, quę meſſorib. ęſtu fatigatis diuerſe genera herbarum contundens, pulmentarium his parat: Vel concubina Corydonis. Vel Theſtylis. i. fictilis, ruſticum nomen, vt ab eo ꝙ ponat cibū ruſticis. [Feſſis] Vel labore, vel æſtu, vel feſſis, i. ſeruentib. vehementi ardore ſatigatis, vel laboris inſtātia. [Allie, ſerpillumq. Herbas calidas, quę æſtum repellunt. Nam vt ēt Plinius dicit in naturali hiſtoria, omnis medicina aut à contrario, aut à ſimili quærit. Vnde ēt calor, pōt, aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc eſt quod in vltima ecloga, cū amator remedium quærit ardori, dicit ſe iturum ant ad Scythiā, eut ad Æthiopiā: vt, Aethiopum verſemus oues ſydere Cancri quarum regionum altera eſt frigidiſſima, altera feruens calore. Senē ſerpillus, herba eſt, quæ in græco aſpirationē habet, q̄ Græci ἑρπιλλον dicunt. In multis. n. nominibus, quæ in græco aſpirationem habent, nos pro aſpiratione, s, ponimus. Inde eſt ꝙ pro herpillo, ſerpillum, pro ἕξ ſex, pro ἑπτὰ ſeptem. [Rapido æſtu] Vehementi, & feruenti. Feſſis autem, vel æſtu vel labore. [At mecum reucis, tua dum veſtigia luſtro. Sole ſub ardenti, reſunant arbuſta cicadis. [At] Si per d, fuerit, erit hyperbaton, vt ſit, Dum tua luſtro veſtigia, me arbuſta reſonent, cum raucis cicadis. Sed melius eſt vt. [At] Coniunctio ſit, & ita intelligamus, Theſtyle herbas tritas meſſorib. parat; Verum mecum reſonent, arbuſta, cum raucis cicadis.

O CRVDELIS Alexi, &c.] Ab hoc loco in fine vſque recitatur carmē amatorium ipſius Corydonis, quod in principio animum quodammodo amantis indicat, & inſolitum concentum parit, nam cum cæſura fere carmina penthemimerim, hoc eſt primam tertij pedis, habeant vltimam dictionis, in his fit illud quarto loco, ſicut etiam in illo, Formoſam reſonare doces, Amaryllida ſyluas. Eſt praterea mira vis in ſententiis, nā ſi quis ad mores trahere velit, dicat eos, qui aliquos iuuare poſſent, cū inedia pereāt occidere, quia. n. nil noſtri miſereris, mori me cogis. Probat autē ſe infeliciſſimū, & iniquiſſimū ſortitum amores, cum cætera oīa ſolatium, aut conſolationem obtineant, ipſe avt nullam. Eorum vero, quib. refrigerium, aut beneficiū impēditur, quadruplex eſt diſcretio. Nam in beneficio conferendo, duo animeduertere ſolemus, bonitatem. ſ. eius, vt referre gratiā velit, & prudētiā, vt recognoſcat: tametſi. n. nil remunerationis liberalis collator expectet, tñ duplex beneficiū dediſſe, videtur, qui grato dedit, Horū igitur, tm̄ alij boni ſunt, alij tm̄ recognoſcentes, alij. neq. boni, neque recognoſcentes, alij, & boni, & recognoſcēter. Tm̄ bonæ vſit pecudes innocuæ, quibus natura refrigerium præſtat, ſed non recognoſcunt. Tm̄ recognoſcentes, ſunt ingrati homines, vt ruſtici, qui ſcire poſſunt quid acceperint, referre tñ recuſant. Neq; boni, neque recognoſcentes, ſunt lacerti, qui benefico officiunt, ſi poſſunt. Et boni recognoſcentes, ſunt viri boni, & grati, qui ſoli beneficio digni ſunt, de quorum numero ſe eſſe ſatis innuit Corydon: vnde cum cęteris indignis, videlicet beneficium pręſtetur, dolet id ſibi denegarum. Per amaritudinē animi, exclamans, O crudelis Alexi. Si dicat Alexis, at qui crudelis. Rñdeat, quia nihil mea carmina curas, & nihil nr̄i miſereris, ob quā rem me mori cogis, facisq. vt ſim omnium amantium miſerrimus, nam pecudes captant refrigeriū ſub vmbris, lacerti in dumetis, meſſores per expulſionē caloris, à calore alii, qđ eis à Theſtyli coquitur. at ego ſine refrigerio te quæritās, ardore cōſumor, & extrinſecus p p æſtum ſolis, & intrinſecus, ob ardorē amoris. Ordo eſt. O Alexi. i. ò puer formoſe, qui formoſitate tua allexiſti, ſed reſponſo non dignaris, & ideo crudelis, tu nihil curas mea carmina, tu nihil i. in nullo, miſerere. i. miſereris (eſt. n. pñtis indicatiui) noſtri, deniq; . i. &, vt vno verbo crudelitatē tuā explicē, tū cogis me mori, cum cæteris animalibus etiam indignis refrigerium ac ſolatium ſiat, nā et pecudes, quæ licet bonæ ſint, non recognoſcunt, tamen captāt nunc vmbras, & frigore. i. frigus vmbrarū, aut ſub vmbris, & ſpineta, ideſt ſpinarum naſcentium congeries, & occultant nunc ēt lacertos. ſ. eius generis ſerpentes, virides. ſ. in calore. Et Theſtylis mulier ruſtica, contundit meſſorib. i. ſegetē metentib. feſſis. i. ſatigatis, & tentatis rapido ęſtu. ſ. ſolis, allia, ſerpillū, appoſitorie, herbas olētes, & vim expellendi caloris per calorem quem generāt, habētes, ſed id nimiū phyſicè dixiſſet, vnde iuſte vocat herbas olentes, vt qui neſciat vnde uis ea expellēdi eis ſit. At. i. ſed (aduerſatiua) vt dixi (particula, contentioni apta) arbuſta. i. arbores vitiferę, aut ſimiles conſitę in latebris aruorū per quæ diſcurro, reſonant. i. referunt, me. i. cantilenam meam, cum cicadis raucis. i. aſſiduo cantu rauceſcentibus, hoc eſt reſonāt me, & cicadas. i. cantum meum, & cicadarum, dū ego luſtro, i. inquiro,

tua veſtigia.i.ſignacula pedū tuorū ſub ſole ardenti.i.dum ego ardore conſumor, reliqua animantia refrigerio refocillanſ, ſecūdum Manc. Ordo eſſet, at dum veſtigia tua luſtro ſub ſole ardenti arbuſta mecum reſonant, cicadis raucis.i.propter cicadas, vel cū cicadis. Ego vero longe pleniorem ordinem puto, vt me, cum, diuiſis ſyllabis, & dictionib. legam, & ſit locutio. Reſonant me, qualis in prima, reſonare doces Amaryllida, & ſenſus ꝙ inueſtigando Alexim ſæpe exclamauerim, ita, vt arbores in cōuallib. referant ipſum.i. vocem eius: aut reuera ipſum ſe incuſat dicendo, Ah Corydon, &c. ſed potius priori modo adhæſerim, quia cū particula hinc, comitē ſignificat, æquipollens coniunctioni copulatiue, vt ſit: Reſonant mecū cicadis raucis i. & cicadas raucas quæ tunc vehamentiſſime canunt cū cauma intentiſſimum vrget. Eſt autem manifeſtiſſima contentio, dū cæteris requiem in vmbris, ſibi ſummam commotionē ſub ardenti ſole prædicat.

Crudelis [Crudelis] Dicitur a crudo, quod qui crudum, & male digerentem ſtomachum habent, immiti aſpectu, & feroci animo ſunt, Nec eſt contra amorem, ꝙ crudelem vocat, nam deos per impatientiam amantes, crudeles appellant, vnde illud eſt, Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater. & illud Tibulli, Crudeles diui ſerpens nouus exuit annos, Formæ non vllam fata dedere moram.

Denique [Denique] Particula tunc locum habet, quando multa vno verbo concludere volumus: vt hic, Mori me denique cogis. Nam (vt Flaccus ait) mors, vltima linea rerum eſt. [Theſtylis] Ruſtica mulier: a theſta aūt teſtylis adiectiuum, ſecunda longa deducitur. Cætera ferè Mancinellus declarat, cuius verba ſunt. [O, crudelis] O, doloris interiectio eſt hoc loco, potius quam vocandi aduerbium, quod ſequentia indicant. [Nihil mea carmina curas] Theocr. in 3. Eclog. Non Amarylli audis, non vox hęc fertur ad aures mœſta tuas. [Nil noſtri miſerere] In 3. quoq; Theo. At tibi nulla mei virgo extat cura doloris. [Mori me denique cogis] Theocritus ait in vltima, Poſtquam difficilis nunquam miſeratur amicum. Ille meum, miſeroque mori, ſed cogit amore. [Nunc etiam pecudes] Arguit ſe amoris furore vexari, nam cum cæteri omnes & animalia bruta quieſcant, ſolus tempore vagatur ſub ſole ardenti. [Nunc virides etiam lacertos] Theocritus in vltima inquit, Quo nunc care, die nitido flagrantibus auris, Tendis iter, viridis rapido ſpineta lacertas? Symichia ſub ſole tegunt felicibus vmbris. Ac etiam obſcœnæ volucres nunc frigus opacum, Et molles altis captant in montibus vmbras. [Theſtylis] Et cætara apud Manc. patēt. Prima regula eſt, *Regula.* miſereor, potius genitiuum, quàm datiuum regit, miſeret accuſatiuum, & miſeret, ac miſereſcit vtrumque, exempla nota ſūt, vt 1. Aen. O ſola infandos Troiæ miſerata labores. Et eiuſdem. Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores. Et apud comicum, Atque inopis te miſereſcat mei. In 2. Aenei. videtur datiuo iungi, His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus. Secunda eſt, ſæpe per endiadem, in eodem caſu per coniunctionem ponimus, quorum ea ablata, alterum eſſet genitiui caſus, vt hic Vmbras, & frigora, quaſi vmbrarū frigora. Aliter tamen Seruius exponit.

Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia: non ne Menalcam,
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus eſſes?
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vacinia nigra leguntur.

SERV. TRISTES Amaryllidis iras] Bene addit triſtes plerunq; enim, vt ait Terentius, Amantium iræ, amoris redintegratio eſt, vt veram iram oſtenderet, & nō fictam illam quæ aliquid gratiæ habere cōſueuit Vnde Horatius. Vrit grata proteruitas. [Superba faſtidia: Ex faſtidio enim venit omnis ſuperbia. [Nōne menalcā?] Tres dicitur amaſſe Virgilius, Alexandrum, quem donauit ei Pollio, & Cebetem puerum, cum Leria puella, quos a Mecenate dicitur accepiſſe. Vnde volunt quidam per Amaryllida, Leriam, per Menalcam, Cebetem intelligi. [O formoſe puer] Bene dicit Donatus ſuſpendendum O, & ſic dicendū. Formoſe puer, vt intelligamus per iram eum aliud voluiſſe dicere, ſed in hæc verba, ne Alexim offenderet, amoris neceſſitate compulſum [Ne crede] Ne confide. Saluſtius, Virtuti ſatis credebant.i.confidebant. [Alba liguſtra cadunt] Et ruſtice, & amatorie ex floribus facit comparationem. Liguſtrum autem, flos eſt candidus, ſed viliſſimus. Vacinia vero ſunt violæ, quas purpurei coloris eſſe manifeſtum eſt.

ASC. NON ne &c.] Legem amatori præſcribit tacite, dicens, ſatius eſſe, aut Amaryllida ſuperbam amaſſe, aut Menalcā deformem, quia vtriuſque amoris facilis fuiſſet medela, Dum.n. ſuperbe contemnitur amans, ſicut ab Amaryllide, i. ſuperba, & reſplendente, ac pompoſa muliere in vrbe reſidēte, ruſticus deſperans amari, amori modū imponi, & dum nimis facilē amorē inuenit, ſicut in non ſatis pulchris, facile ſui copiā facientib. illico ſatiatus abit. Vnde Hor. in Odis docet gratā eſſe in puellis proteruitatem. Satius ergo fuiſſet, aut Amaryllida ſuperbā, aut Menalcam facilem amaſſe, q̃ Alexim puerū ſuperbū quidem, ſed tamen forte blando aſpectu allicietem Nā ſtulti amatores quidquid ab amatis ridetur, ſibi rideri putant. Alloquitur ergo dilectum puerum cohortās eum ad amorē ſui, mouensq; ne propter formam ſuperbiat, cum non omnia quæ candida, eadem dilecta, nec omnia quæ nigra, continuo aſpernata ſint. Nam liguſtra cadunt, & vacinia leguntur, volebat antē neſcio quid amarius in Alexim dicere per exclamationem, incipiens, O, quaſi addere voluiſſet, puerum, inaniter ſuperbientem, cum licet formoſus, non tamē dulcis ſit, aut quid ſimile, ſed ne amatum offenderet, repreſſit vocem aliud tandē inſerens, ac dicēs, Formoſe puer, nimium ne crede colori: Ordo eſt. Nonne, quaſi dicat maxima ſatius, ideſt melius fuit pati, ideſt perpeti, & pertolerare, triſtes, ideſt veras, & non fictitias, ſed ex contemptu ſeuero procedentes, iras, ideſt proteruias, atque pro & ſuperba faſtidia, ideſt ſuperbam contemptionem: Amaryllidis, ideſt quæ me ſplendida amica vrbana, aſpernata tandem eſt: non ne fuit ſatius pati Menalcam paſtorem nigrum, & deformem, è cuius fruitione parum delectationis eſſet, vnde, & eum patiare quamuis ille, ſcilicet Menalcas, eſſet, ſuppla niger, & quāuis tu, ò Alexi, eſſes candidus. O, quaſi dicat, puerum inaniter ſuperbiētē, ſed repreſſo ſermone, tandem ſubdit puer formoſe, ne crede ideſt ne confidas nimium colori, quia liguſtra, ideſt flores liguſtri ligni, alba ideſt licet albi, tamen quia inutiles, & ad nihil conducentes cadunt, ideſt decidunt in terram, nullis eos, aut ea colligentibus, & vacinia nigra, ideſt flores vaciniorum, qui licet nigri, tamen quia vtiles ſunt, leguntur, ideſt colliguntur, & ita deberet Menalcas vernas vtilis, licet deformis a ruſtico potius amari, quàm puer ſuperbus forma, & ad nihil vtilis. Seruius liguſtrum & vacinia, flores dicit, quod fortaſſe non omnino aſpernandum eſt. Nam ſicut poma balſama, thura, hebenum, pro arbore, aut ligno, ita liguſtrum, & vacinia pro floribus earum arborum poſuiſſe potuit: verum audiamus virum per quā anxiè doctum Beroaldum qui ita dicit, apud Plinium legi liguſtrum, & vacinia magis inter arbores, quam inter flores numerari: q. in 12. ſcribit, Cyperum appellari In Italia Liguſtrum, & in 24. inquit, Liguſtrum eadem arbor eſt, quæ in Oriente Cyperos, cuius Acini contra Phthiriaſim ſunt efficaciſſimi. Idem in 16. refert, Vacinia Italiæ in aucupiis ſata eſſe Galliæ, etiam purpurea tingendi cā ad ſeruorum veſtes. Hæc ille. ex quibus patet, & liguſtrum, & vacinia flores habere, nam acini non ſunt ſine floribus, ſed liguſtri flores albos penitus inutiles, & vaciniorum nigros ad tincturam vtiles. Landinus quoque ex Plinio, & Columella, docet liguſtrum eſſe herbam, vt etiam apud medicos, ſed ſiue arbor ſit, ſiue herba, florem album habet, qui hic decidere intelligitur: non n. de ligno, ac cortice dicat, quod cadunt. [Triſtes] Hic accuſatiuus eſt pluralis. [Superba faſtidia].i. aſpernationē ex faſtu. qui fera formoſitatis comes eſt. vnde Ouidius in Faſtis, Faſtus ineſt pulchris, ſequiturq; ſuperbia formam Irriſum vultu deſpicit ille ſuo. [Ne crede colori] Sic Iuuen. Sat. 2. Fronti nulla fides. quis.n. nō vicus abundat Triſtibus obſcœnis? Regula eſt. Ne, particula, licet apud poetas frequenter cum imperatiuo conſtruatur, optatiuum tamen prohibitiue poſitū apud oratores aſſlagitat. dicit ergo Maro, Ne crede, ne ſæui magna ſacerdos, ne quære doceri. vbi orator diceret, ne credas, ne ſæuias, ne quæras. Nam Seruius conſtanter dicit, ne ſic imperatiuæ formæ non congruere, cum tamen Comicus dicat, ne nega cum dicere potuiſſet, ne neges.

CORN. RHOD. ESSE autem ex hiacynthis albos quoſdam, ferrugineos alios, produnt eruditi.i. cæruleos, quo argumento, cæli colorem hiacynthinum vocant plerique. Vacinium Romani dicunt florem, hūc, vt ſcribit Dioſcorides, et ſi Seruium in eo lacerant noſtri. Vacinia Maronis vocari nigra interpretantur ſcientiſſimi, ea ratione, qua & purpuream, item violam dicunt nigrā poetæ.

Deſpectus tibi ſum, nec quis ſim, quæris Alexi,
Quàm diues pecoris niuei, quam lactis abundans.
Mille meę Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit.
Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare. non ego Daphnin
Iudice te metuam, ſi nunquam fallit imago.

SERV. Quàm diues niuei pecoris] Tria ſunt quibus amatores poſſunt placere. Diuitijs, pulchritudine, Cantilena, quibus omnibus ſe valere commemorat. Et multi ſecundum Homerum, qui ait, χαὶ γαραλδασὶν, legunt, niuei, quàm lactis. Sed melius eſt, Quam diues pecoris niuei. Nam candidæ oues, in ingenti ſunt precio. vnde in Georg. legimus: Continuoque greges villis lege mollibus albos. Item alibi, munere ſic niueo lanæ, ſi credere dignum eſt. [Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ] The. Α'λλ' αὐτὸς τοιοῦτος, ἐὼν βοτ' ἀχίλια βόσκω. Errant] Aut cum ſecuritate paſcuntur. Et quod ait agnæ, & a ſexu & ab ętate laudauit, nam ex fęmineo ſexu in pecoribus copioſior poſſeſſio peruenit. [Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit] Multo melius quàm Theocritus, ille. n. ait, Τυρὸς δ' οὐ λείπει μ' οὔτ' ἐν θέρει, οὔτ' ἐν ὀπώρῃ, οὐ χειμῶνος ἄκρω. Sed quia caſeus ſeruari poteſt, nõ mirum eſt, ſi quouis tempore quis habeat caſeum. Hoc vero laudabile eſt, ſi quis habeat lac nouum. i. coloſtrum, quod primum poſt fœtum natum mulgetur: neutri generis eſt, nam fœminini eſſe penitus non poteſt. Sanè hunc verſum male diſtinguens Virgilio maſtix vituperat: Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit. Ideſt ſemper mihi inde eſt.] Amphion Dircæus in Actęo Aracyntho] Amphion & Zetus fratres fuerunt ex Ioue & Antiopa, ſed Zetus ruſticus fuit, Amphion vero muſicæ artis peritus. Sane Aracynthus, mons eſt Thebanus. Vnde Actæo, littorali debemus accipere (vt, At procul in ſola ſecretæ Troades acta) non Athenienſi, licet Athenæ primo Actis dictæ ſint: quanquam plerique Actæo Aracyntho, Athenienſi accipiant, non quod Aracynthus, apud Athenas eſt, ſed vt oſtendatur ruſtici imperitia. Nam Theocritus ad exprimendam ruſticam ſimplicitatẽ, multa aliter quàm res habeat, dicit. Hac rõne põt & Oaxis, Cretæ fluuius accipi, cũ Mons ſit, vt diximus, Scythiæ. [Nec ſum adeo informis] Verecundè ſuã commemorat pulchritudinẽ. Sic Cic. in Cœliana, vt eũ non pœniteat non deformẽ eſſe natũ. Nam pulcherrimũ voluit dicere. [In littore vidi. Cum placidum ſtaret uentis mare] Negatur hoc per rerũ naturã fieri poſſe. ſed Theocritũ ſecutus eſt, qui hoc dicit de Cyclope, ἦ γὰρ, πρᾶν ἐς πόντον ἐσέβλεπον, ἦς δὲ γαλάνα. Sed illi eſt excuſatio, vel quia ingentem habet oculum Cyclops, vel quia filius Neptuni eſt. Vnde quia ait, in littore, volunt quidam in aqua a fluctibus derelicta. i. in lacuna littoris eũ ſe videre potuiſſe, quam rẽ illud excludit, Cũ placidũ ventis ſtaret mare. Sed ideo in mari imago non cernitur, quia non ſtat, quod ſi ſtet non poteſt & nobis imaginem reddere. [Nõ ego Daphnin] Daphnis filius fuit Mercurii, formoſiſſimus puer, qui primus dr̃ paſtor fuiſſe. [Si nunquam fallit imago] Nulla. n. res ita decipit, quemadmodũ imago. Nam & in ſpeculo contraria oſtendit vniuerſa, & in aqua remum integrum quaſi fractum videmus, quod etiam Cicero in Tuſculanis plenius docet. [Iudice te metuam] Ac ſi diceret, Qui meam reſpuis pulchritudinem.

ALC. DESPECTVS tibi ſum [Reſpondet per antipophoram tacitæ obiectioni, ſi enim Alexis dicat, Nõ ſum crudelis Corydon, tametſi te non redamo, quia amabilis non es, ad hoc Corydon oſtendit, ſe quidem amabilem & habere omnia, quæ ad conciliandum amorem valent, diuitias, ſuauitatem vocis, ac comitatẽ ſermonis, & formam non deſpectabilem, ſe tamen non amatum quia deſpectum, vnde ſicut Sappho docet apud Ouidium, & nigræ puellæ ſæpe amatæ ſunt quia amanter inſpectæ, ſic formoſæ neglectæ, quia deſpectæ, dicit ergo Corydon, ò Alexi, tu deſpicis me, nec quæris qui ſim, quàm diues, quàm ſuauiter cantans, & quàm non difformis, quod ſi inquireres forte me amares. Ordo eſt. O Alexi, ego ſum deſpectus tibi. i. contemptus à te, nec quæris. i. inquiris, aut attendis, qui. i. qualis ſim, videlicet quàm. i. quantum diues pecoris niuei. i. ad æquiparantiam niuis albi, cuius precioſiſſima eſt lana, & ad purpuram vtiliſſima, & quàm abundans lactis. Quod ſi neſcis, mille agnæ. i. oues fęmellæ ad propagationem aptæ, errant. i. in latis paſcuis paſcuntur. mihi. i. ad vtilitatẽ meã, quia meæ ſunt in montib. Siculis. Hic manifeſte deprehenditur. non de ſe omnino loqui poetam, ſed imitari Theocritum Siculum [Lac nouũ] i. recens mulſum, non deſit. i. non deficit mihi æſtate, nec frigore. i. hyeme. ſed licet ruſtice, ſignificantius dicit æſtate, & frigore. quàm ſi dicat Iulio, & Decembri, nam æſtas, dr̃ ab æſto, æſtu autem & frigore lac in vaccis, & pecudibus imminuitur. Si ergo in Iulio fuerit temperatum cauma, lac abundare poſſet, ſicut & hyeme tepida, licet non tantum, ac in vere. Ego canto ſupp. ea quæ Amphion Dircæus. i. Thebanus vates, & muſicus, ſolitus, ſup. eſt canere in Aracyntho, monte Acarnanię Actęo. i. littorali, ſic vocato, quando. i. aliquando, armenta. i. maiora animalia, quibus armi eminẽt vt ſunt boues, tauri, & vaccæ. Plin. vt Beroaldus in Seruium notauit, dicit li. 4. Aracynthũ eſſe montem Acarnaniæ, quæ eſt pars Epiri. *Aracynthus.* Sed quò Amphion Theban⁹ dr̃ in Acarnania cecinisse, niſi dicas vt Seruius, ruſtice locutũ, & regionem ignoraſſe, aut ſequamur Probũ dicentem ſic: A monte Amœno Thebano, quem Actæum dicit, non Atticum quod ibi Actæon à canib. ſit laceratus. Mihi præcipue placet, ruſtice locutum, & erraſſe Corydona quod ex pluribus coniecturis aſſequor, & quia Theocritũ imitatur, qui errores imperitis non imperite aſſignat, ſicut & Plautus, ſeruis minus grammaticas dat elocutiones, in quibus papauere gutturem, & ſimilia enunciant, & militi non recte pronomine ſui vtenti, vnde conuenit, vt amanti, quaſi amenti, detur imperitorum ſermo, ſicut Comicus ſeruum non amantem domino amante prudentiorem facit. Præterea verſus ipſe durior eſt, vt qui in quinto pede rei lætæ, videlicet, cantilenæ, narratione ſpondeum habet, nec eum ſatis artificioſe poſitum, nam neque dactylum in quinto habet, neque quantitatis ſatis conſtat ratio, quàm vult, quod vocalis ante vocalem in diuerſis dictionibus eiuſdem verſus abijciatur, aut ſaltem abbreuietur, ſicut ibi, Et longum formoſe vale, vale, inquit Iola, & ibi, imponere Pelio Oſſam. dicamus ergo in Aracyntho monte Acarnaniæ, quem tamen forte Corydon Thebanum putauit, ſi non ſinas cõmiſci Amphiona Dircæum, quo tpe a patre expulſus erat, ad Epirum ſe contuliſſe, quod Corydon Siculus audire poterat. quamuis in promptu non ſit a quo. Nam ſæpe occurrunt loci in poetis, qui aut ſemel tantũ, aut nuſquam alibi leguntur, quæ res Plautũ obſcuriorẽ facit. Sed ad ordinem redeo, nec ſum adeo. ſ. vſque adeo, informis. i. ſine forma, hoc eſt formoſitatis expers, vt ob id repelli debeã, ego vidi nuper ideſt paulo ante, me. i. imaginem, & effigiem meam in littore, in aqua. ſcilicet pluuiali illic collecta, aut a maris refluxu derelicta, cum. i. quando, mare placidũ. i. placatum, & immotum, ventis ſtaret. ſ. immotorum maneret. Ego non metuam, Daphnin paſtorem Siculum & filium Apollinis indulgentiſſimum. i. non verear contendere cum Daphni, aut Daphnide de formoſitate, te iudice. i. iudicante, ſi imago nunquam fallit. i. ſi talis ſum, qualis mihi in aquis viſus ſum, quia ſolẽt pulchriores apparere facies in ſpeculo, aut aquis viſæ, quam ſint [Qui ſim] Durus eſſet ſybilus ſi quis ſim, legeretur, quia concurſus eiuſdem literæ. Siculis in montib. Et hoc loco manifeſtiſſime conuincitur Corydona, non omnino ſignificare Virgiliũ, nam vnde eius agni, in ſiculis montib. errẽt? dicere tñ poſſumus, ſic eas illic errare, vt in 1. Ecloga dicta eſt, Sepes depaſta apib. Hyblæis, quæ etiã Siculæ ſunt. nã in oib ferè a Siculo Theocrito aliqd ſumit, vnde dicturus eſt Sicelides muſæ, &c [Lac mihi] Bero. carpit Ser. quia coloſtrũ dicit, lac nouũ, tñ neutro genere dici his verbis. In tam paucis verbis duplex eſt error manifeſtarius: nã & fęmineo gñe, coloſtram reperiri oſtendit Colum. in 8. his verbis Exiguũ emulgendum eſt, quod paſtores coloſtram vocant, ea niſi aliquatenus emittitur, nocet agno. Et Plaut. in Penulo fœminino genere vſus eſt, Mea coloſtra, meus molliculus caſeus. Præterea coloſtrum non proprie ſignificat lac nouum, ſed eſt ſpongioſa denſitas lactis, a partu, vt auctor eſt Plinius, ad quod alluſit epigrãmaticus poeta illo diſticho. Subripuit paſtor, quæ non dũ ſtantibus hędis. De primo matrum lacte, coloſtra damus. A coloſtro, coloſtrati dicuntur infantes. Cætera, vt hæc proſequitur ſatis exacte Mancinel. cuius verba iam prępoſui. Addere poteſ, quod paſtorum mos eſt dum armenta aut gregem vocãt, vt ſe domum referant, quaſi receptui canere, & dulcius modulari iam peractis laboribus diurnæ cuſtodiæ. [Deſpectus] Dicitur aũt a deorſum, & ſpecio, verbo *Deſpicio* antiquo & ſæpe ſignificat, deorſum inſpicere, citra cõtemptum, vt cũ Iuppiter, hoc eſt deus, deſpicit ſuos, ſicut Æn. 1. Deſpiciens mare veliuolũ, &c. quia tamen qui aſpicere, ac ſuſpicere in quẽpiam nolunt, eum contemnunt & aſpernantur, pro eiſdem verbis accipi ſolent. Prima regula eſt: quædam verba, & partici- *Regula.*

pia

pia paſſiuè ſignificantia regunt datiuum reſolubilem in ablatiuum à quo, vt deſpectus, dilectus viſus tibi.i à te. Secunda. Vitandus eſt creber eiuſdem literæ ſtrepitus quem s, litera præcipuum habet, nón ergo dices, quis ſim quæris Alexi, ſed nec qui ſim quæris Alexi. Tertia, quàm acceptum pro eo, quod eſt, quãtum, poſitiuo quadrat, pro quanto, licet rarius cõparatiuo, pro valde ſuperlatiuo, ſed cũ poſitiuo ferè figurata locutio eſt, aut dubitatiua, ſeu infinita, vt neſcio quàm diues ſit, aut interrogatiua, vt q̃ diues es? aut relatiua, vt tam diues, quàm honeſtus, aut admiratiua, vt ò quàm diues eſt, qui ſuis contentus eſt, aut ſimilis. Exemplum de comparatiuo, vt quàm magis illa tremẽs tanto magis effera flammis, quàm magis. i. quãto magis. De ſuperlatiuo, vt, vir quàm ditiſſimus, aut, quàm maxime diues.

PROB. AMPHION Dircæus] Amphionem & Zetũ Euripides, & apud nos Pacuuius Iouis ex Antiopa Nyctei filia, ait natos cãtando potuiſſe armẽta vocare. Teſtant̃ id Thebę, quas Apollonius in Argonauticis, à fratrib. antedictis, muro eſſe clauſas, ait. Sed Zetus humeris ſaxa contulit operi, Amphion cãtu vocauit, ſi quidem ſenſus animaliũ faciliùs, q̃ ſaxa vincũtur. Panyaſis & Alexãder, lyram à Mercurio muneri datã dicit, quod primus Cynaram liberauit. Dircæum aũt dixit pro Thebano, à fonte Dirce. [Actæo Arac.] Amęno mõte Thebano, quẽ Actæũ dixit, non Atticum, ſed ꝙ ibi Actæon à canibus ſit laceratus.

IOAN. SCOP. TANTA eſt non Grammaticorum, ſed auctorũ etiam varietas, & pene diuerſitas, quàm nos eligendo, quem potiſſimum ſequamur, ambigere maxime ſubigunt, qua de re qui hãc interpretandi prouinciã ſuſcipiunt, multa, cũ omnia non poſſint, aſſidua lectione, acutiori examine, & pertinaci memoria videre, diſcutere, ac meminiſſe debent. Hoc equidẽ aſſero, ꝙ eſt carmẽ in Maronis Ecloga, Amphion Dircæus in Actęo Aracyntho. In quo quidẽ carmine dum varias auctorum de monte opiniones exquirerent, interpretes valde laborarunt, ꝙ etiam legentium oculos caligantes reddunt: Nos verò ipſorum ſententia omiſſa (ibi nãque, niſi deſidia, ſecordiaq́; langueſcas, tuo legere poteris arbitratu) affirmamus Maronem Aracyntum montẽ Atheniensem dubio procul intellexiſſe. Vibius.n. Sequeſter his ait verbis: Aracynthus mons eſt in Attica, quidam in Arcadia volunt: Quibus Vibij verbis ſatis liquido patet, Aracynthum eſſe Athenienſem montem. Attica namque olim, vt Plin. in quarto cap. ſeptimo, Gellius, & Lycophron Poeta Græcus teſtantur, Actę nuncupabatur. vel vt Stra. in 11. ab Actæone, vel ab Actæo rege indigena, qui primus (vt Pauſanias in primo) Athenis regnaſſe fertur, vel quia littoralis (vt ſcribit Strabo) ferè tota ſit. Acte namque litus dicitur, inde Actæus Athenienſis, in Actæo ergo Aracyntho. i. Athenienſi. Luctatius in quarto Thebaidos ſcribit, quod Actæ dicitur Regio Attica, vnde Virgilius montem Atticum Aracynthum Actæum dixit. Eſt & Aracynthus mons clarus in Acarnania Epiri parte, vt Pli. in 4. & Martianus Capella, eſt & Thebanus, vt Seruius, quem comprobat Propert. in tertio. Pęana Amphion rupe Aracynthe tua. Q̃m Amphion cũ Zetho fratre Thebis Dircen lacerari curauit, & hoc ex ipſo Propertio maxime liquet, non ergo foret abſurdum eſſe intelligendum Maronem Aracyntum appellaſſe Actæum, nuncupatum (vt Probus) ab Actæone ibi à ſuis lacerato canibus. Poteris igitur ſtudioſe Lector, ſi diluas aures aceto, hãc noſtram, vel interpretum ſententiam comprobare, & vtram malis, eligere.

EX iis verò palam fieri poteſt, quid ſibi voluerit Seruius Grammaticus ſuper eo Virg. loco in Buco. Nec ſum adeo informis, nuper me in littore vidi. Cum placidum ventis ſtaret mare. Non reddit, inquit, nobis imaginem mare, quia non ſtat, atque etiam ſi ſtet, reddere non poteſt. Cur enim non poteſt? An quia, vt ex Peripateticis probauimus ſcholis, in ſerenitate calorem ſibi trahit mare, & oleoſum ſupernatat pingue, indeq́; reddi imago nequit? quod in ſpeculo obnubilato perſpicere licet, & in aqua, vbi caro præpinguis fuerit percocta. Quod verò ait Poeta. Cum placidum ventis ſtaret mare. Tranquillum (inquit in Naturæ quæſtionibus Seneca) mare dicitur, cum leniter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Quod & de aere iudicandum eſt, qui nunquam immobilis eſt, etiam ſi quietus ſit. Verum alibi Seneca idem: Fons, inquit, cuique pellucidus, aut lene ſaxum imaginem reddit. Virgil. Nuper me in littore vidi. Nam in Alcione Lucianus, ἀκύμαντον δὲ καὶ γαληναῖον ἅπαν τὸ πέλαγος, ὅμοιον ὡς εἰπεῖν κατόπτρῳ. Quietum, inquit, & tranquillum mare vniuerſum, ac ſimile (vt ita dicam) ſpeculo. Sed & alibi in Dialogis, quos vocat ἐναλίους, i. marinos, ἀπὸ πέτρας τινὸς, εἴποτε γαλήνη εἴη, ἐπικύψασα ἐς τὸ ὕδωρ ἰδὲ σεαυτὴν οὐδὲν ἄλλο ἢ χροιὰν λευκὴν ἀκριβῶς. Ex petra, inquit, ſi quando ſit tranquillitas, in aquam procumbens inſpice te ipſam nil aliud quàm albam omnino. In ijs verò tam diſceptantibus auctorum ſententiis habet, quod proferat, perſpicax & ingenioſus Lector, ſi quæ de Aquilonis ratione, deque Auſtri paulo ante ſunt allata rependat amplius. COEL. RHO.

O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humiles habitare caſas, & figere ceruos,
Hœdorumq́; gregem viridi compellere hibiſco,
Mecum vnà in ſyluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit: Pan curat oues, ouiumq́; magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.
Hæc eadem vt ſciret, quid non faciebat Amyntas?

SERV. TIa e ſordida rura] Vtinã libeat tibi mecũ habitare rura tibi ſordida, i. quæ tu putas ſordida, nã bis accipimus, Tibi. [Atq; humiles habitare caſas] Sanè melius, habito illã rẽ, q̃ habito in illa re, dicimꝰ. Nã ẽt principalitas huius verbi frequẽtatiui, accuſatiuum regit: vt, habeo illã rem. Inde fit, habito illã, rem, nõ illa re, vt habitare caſas. [Figere ceruos] Aut furcas, quę figũtur ad caſæ ſuſtentationẽ, quæ dictæ ſunt cerui ad ſimilitudinẽ cornuum ceruinorũ. Aut, quod melius eſt, figere ceruos. i. venari, & iaculari, intelligamus, vt magis ad voluptatẽ eum, q̃ ad laborem inuitare videatur. [Viridi hibiſco] Ad hibiſcũ compellere. ſ. à lacte depulſos. Hibiſcus autẽ genus eſt herbæ, & ſic dixit hibiſco, ad hibiſcũ: vt, It clamor cœlo. i. ad cœlum. [Imitabere Pana canendo] Exemplo numinis, in agris mecum poteris canere. Nam Pan, deus eſt ruſticus, in naturæ ſimilitudinem formatus. Vnde & Pan dictus eſt. i. omne. habet. n. cornua in radiorũ Solis, & cornuũ Lunæ ſimilitudinem. rubet eius facies, ad ætheris imitationẽ. in pectore nebridem habet ſtellatã, ad ſtellarum imaginem pars eius inferior, hiſpida eſt pp arbores virgulta, feras, caprinos pedes habet, vt oſtendat terræ ſoliditatem, fiſtulam ſeptem calamorum habet pp harmoniam cœli, in qua ſeptem ſoni ſunt, vt diximus in Aeneide, Septẽ diſcrimina vocum ῥάβδον habet. i. pedum, hoc eſt baculum recuruũ, propter annum qui in ſe recurrit, quia hic totius naturæ deus eſt. Poetæ fingitur cũ Amore luctatus, & ab eo victus: quia, vt legimus, omnia vincit amor. Ergo Pan, ſm̃ fabulas, amaſſe Syringam nympham dr̃, quam cum ſequeretur, illa, implorato Terræ auxilio, in calamum conuerſa eſt, quem Pan, ad ſolarium amoris incidit, & ſibi fiſtulam fecit. Sane ſciendum, Pana, pa, habere accentum. Græca enim monoſyllaba, quæ ad nos trãſeunt, creſcunt in obliquis caſibus, & in genitiuo; & datiuo tantũ ſingularib. vltimæ ſyllabæ accentum dant: vt, Pan or pani, Lyncos lynci. Plurales ẽt iſti duo, hñt accentũ, licet ad nos transire non poſſint [Nec te pęniteat calamo triuiſſe labellũ] Non tibi parũ videatur. Terentius, At. n. quantum hic operis fiat pœnitet. i. parum vr̃. Et nondum pęniteat triuiſſe, præteritũ pro præſenti poſitum vſurpatiue eſt, ꝙ in defectiuis licenter fit, vbi præſens non inuenitur: vt, Quãquam animus meminiſſe horret. [Labellum] Paruũ labium. Hinc inaniſſimam quidam tentans facere diſcretionem, vt virorum labra, mulierum labia dicantur. [Quid non faciebat Amyntas?] Quemadmodũ mihi non obſequebatur? Et ex affectu alterius hunc cogit.

Hibiſcus

Pan deſcriptio.

ASC. O TANTVM libeat, &c.] Bono ordine procedit cantilena Corydonis, licet prius incondita cecinisse dictus ſit, quod per impatientiã amoris, non cohærentia canit. Nam poſtquam oſtenderat amicũ puerum eſſe crudeliſſimũ, qui carmina eius non curaret, & ſe miſerrimũ, qui nihil refrigerij impertaret, nec amaretur, quãuis ſit redamari digniſſimus, vtpote diues, formoſus, & bene canens, idq́; eueniſſe ſatis docuiſſet, quia deſpectus eſſet vſque adeo, vt Alexis non dignetur inſpicere quis eſſet, prudenter inuitat eum ad commerciũ, ac ſocietatem, vt ſ. ex familiari conſuetudine ab eo amari mereatur. Maximæ autẽ eſt fiduciæ, quod dicit, ò tantum libeat, q. d. vnum peto, vt mecum conuerſeris, & vici: quia tãta eſt mihi morum comitas & ſuauitas, vt non poſſis me non redamare. Ordo eſt. O, optandi particula, q. d. vtinam ſic eſſet, ò Alexi, vt tantum. i. tantummodo libeat tibi habitare mecum, rura ſordida tibi, id eſt ad exiſtimationem tuam, cum tamen ſordida non ſint, ſed quondam a dijs culta,

itq; caſas humiles.i.tuguria humilia & demiſſa. Et figere.i.tráſfigere ceruos venãdo.ſ.aut figere in terra.ſ.cetaor.i.ſtipiter cornutos ac furcas ad caſam conſtruendam, verum prior lectio præſtat, quia inuitat puerum delicatū ad rem placidam, quæ eſt venatio, non ad duram, vt eſſet furcarum fixio: & compellere gregem hœdorum, viridi hibiſco.i. ad viridē, aut viridē hibiſcum (vtroque.n.modo dicitur) tu imitabere mecum, vna, i.pariter, aut conformiter, Pana.i. deum paſtorē canendo, in ſyluis, id.n. Pan feciſſe dr, vnda ſubdit, Pan inſtituit.i. ſtatuit primur coniungere plures calamos.i. fiſtulas, aut culmos, cera, ideſt glutino cereo? Pan curat oues, & magiſtros ouiū.i.paſtores. Nec, ò Alexi, pęniteat te.i. parum videatur tibi, aut pęnitudine, ſi feceris, afficiat te, triuiſſe calamo.i. frequenti inflatione calami ac fiſtulæ, labellum.i. tenellum labrum tuum: nam quid non faciebat Amyntas paſtor, ille non ſatis eruditus in muſica, ſed ob id ſtudioſus, vt ſciret hæc eadem.ſ. ad quæ te inuito.ſ. vt ſciret terere labellum inflando calamum, q.d. nihil non faciebat, ſed omnia faciebat. Quæ expoſitionis egent habita ſunt ex Manc. Regula eſt. Locum in quem, aut ad quem aliquid infertur, tendit aut dirigitur, Virg. ſæpe in datiuo ponit, vt cæteri auctores, repetita prępoſitione in accuſatiuo, vt Cōpellere hibiſco.i. ad hibiſcum. It cœlo, clamorq; virum, clangorq; tubarum. Obuertunt pelago proras.i. in pelagus, aut pelagus verſar. *Regula*

PAN primus calamos cera coniungere plures inſtituit, Pan curat oues, in Rom. cod. Primum, legitur aduerbialiter: ſed, primus, omnino melius, vt in aliis habetur. VAR. LECT.

Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens, te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas; inuidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ouis vbera, quos tibi ſeruo.
Iampridem à me illos abducere Theſtylis orat,
Et faciet, quoniam ſordent tibi munera noſtra.

SERV. DIſparibus ſeptem compacta cicutis] Inæqualibus cannis. Nam & harmonia inæqualis eſt. *Cicuta.* Cicuta autem eſt ſpatium quod eſt inter cannarum nodos. [Cōpacta] Coniuncta: vt, Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe. [Te nūc habet iſta ſecundū] Commendat munus, & ex eo quod ei hæreditarium datum eſt, & ex eo quod inuidiā meruit. Nam res optimæ, & difficiles donantur à viuis, & acceptæ, facile merentur inuidiā. Nec tuta mihi valle reperti Capreoli] Commendat à difficultate. Sic in primo: Relliquias Troia ex ardente recepras. [Sparſis pellibus albo] Qui habent adhuc maculas à prima ætate venięntes, proceſſu.n. temporis mutant colorē, & eorum maculæ eſſe gratiæ minoris incipiunt. Ergo hic dicit, Seruo tibi capreolos, qui adhuc ſunt pellib. albo ſparſis. [Quos etiam nunc tibi ſeruo] i. quos adhue tibi ſeruo, licet rogar à Theſtyli amica, quæ hoc à me cupit abducere. [Siccant] Sugunt. [Orat, abducere] Orat vt abducat, figuratum eſt, vt donat habere.i. donat vt habeat. [Et faciet] Noluit dicere, & faciam, na quem amabat offenderet, ſi ſa velle alteri dare munus diceret, quod ei præparauerat.

ASC. EST mihi, &c.] Inuitauit Alexim Corydun ad ſecū habendam in ſyluis exercitationē.ſ. ad venationem, & ad amicū commereiā, ac ſtudiū cantandi, more Amphionis, & Panos. & nunc inuitat eandē ad munera accipienda, quæ illi parata habet, dicēs ſe habere fiſtulam affabre factam, ex teſtamento amici morientis, & capreolos, ex venatu periculoſo acquiſitos. Ordo eſt. Fiſtula. i. inſtrumētum muſicum quod inflatur, fitq; ex tibiis gruum, interdum etiā herba fiſtuloſa, ſeu concaua, aut ex culmo aut ligno cauato, aut quouis metallo, compacta.i. conſtipata & condenſata, ſeptem cicutis.i. internodiis cicutæ herbæ fiſtuloſæ, diſparibus.i. diuerſę quantitatis, & ſoni, quod ad artem muſicam pertinet. quam.ſ. fiſtulam Damœtas paſtor ille bonus, & muſicæ peritus, ac ſingularis amicus meus, dedit mihi dono.i. (vt dicūt) in donū, & pro peculiari dono, & ipſe moriens.i. cum iam eſſet prope exitum vitæ, nec poſſet amplius eam poſſidere, dixit, ſup. ad me, ò Corydon, iſta, ſup. fiſtula, quam modo taues, ſed eam non nominat, quia propriis manib. moribundus porrexerat, habet te nunc ſecundū, ſup. poſſeſſorem, quia quādiu mihi ſpes vitæ fuit, nulli tam amice eam concedere volui. Damœtas, inquam, dixit, ſup. hoc & Amynthas paſtor ille ſtultus. i. perdita eam amans, inuidit.i. inuidia commotus eſt. Præterea.i. præter, & vltra hanc fiſtulam, duo capreoli.i. caprearum, hoc eſt, caprarum ſylueſtrium, fœtus iuniores ſparſis pellib. i. quibus pelles ſunt ſparſæ, aut habentes pelles ſparſas, etiam nunc.i. adhuc, albo.i. maculis albis, nec. i. & non, & reperti cū difficultate inuenti, mihi.i. à me valle non tuta, ſed periculoſa. ſiccant.i. omnino exugunt, aut ſugendo emulgent, die.i. quotidie, bina vbera.i. ambas mammas, ouis.i. pecudis fœtæ, quos.ſ. capreolos ego ſeruo tibi.i. ad commodum tuum vt tibi eos dono dem, vbi veneris ad me. Theſtylis mulier illa ruſtica, ſed venefica & amatoriis intenta, orat iampridem.i. iam à pluſculo tpe ex quo incepit orare, abducere.i. vt abducat, aut vt poſſit abducere i. à me ad ſe ducere, & faciat.i. abducet, qm̄ noſtra munera ſordēt.i. ſordida videntur tibi. Artificioſe igitur commendat munera ſua, ſicut & Phędria Terentianus in Eunucho præcipit dicens, Munus noſtrum ornato verbis quoad pōteris, quod faciens Parmeno Eunuchum, hoc eſt Chęream, in ſpecie Eunuchi commēdat ab arte, ſicut hic Corydon, fiſtulam, dicens, Fac periculum in muſica, &c. ſed ille docet artificem eſſe Chęream, hic fiſtulam artificioſè factam, & Aethiopiſſam commendat à difficultate acquirēdi, dicens, Ex Aethiopia eſt vſque hęc, ſicut hic, Corydon, nec tuta mihi valle reperti. vnde & Aen. 1. Relliquias Troia ex ardente recepias. Commēdare autem opus ſuum proprium eſt poetæ, quem ſe Corydon prædicauit dicens, Canto quæ ſolitus, &c. vnde Flaccus carminum 4. ad Margium, Gaudet carminib. carmina poſſamus donare, & precium dicere muneri. Precium ergo fiſtulæ ex multis accumulat. Primo ax artificio, quia ſeptem diſparibus compacta eſt cicutis, quaſi ſeptenas ſphęraram ſyrenas æquiparet. Deinda ex poſſeſſore, quia Damœtas, qui etiam in ſequenti Eclo. optimus muſicus oſtenditur eam poſſedit ad mortē vſque, ita vt iam moriens eam manu teneret, & diceret, Te nunc habet iſta ſecundū. Tertio ex inuidia Amyntæ, qui eā vſq; adeo amauit, ac concupiuit, vt priuatus ea, ſtultus efficeretur: vnde dicit, Inuidit ſtultus Amyntas. Sunt & alia non contēnenda fiſtulā commendantia, vt quia dono dedit, quaſi nullo precio vendere voluiſſet, nec dare, niſi moriens, & ꝙ habet, non hr. In capreolis autē non minor eſt commendatio. Et quia duo, quod indiciū eſt bonæ, & fœcundæ matris. Et quia capreoli, qui cariores ſunt q̄ hœduli cicures. i. domeſtici. Et quia reperti.i. ſummo labore iterum atque iterum parti, i. acquiſiti, ſicut infans matri, à pario.n. fit reperio, vt quia in valle non tuta, vbi.ſ. lupi, & leones timerentur. Et à teneritudine, quia Sparſis etiam nunc pellibus albo, vnda malim dicere, dictum eſſe etiā nunc.ſ. adhuc pp teneritudinem: q̄q̄ Theſtylis adhuc abducere oret, hoc.n. iampridem explicat. Et à pingui, & bona educatione, quia bina die ſiccant ouis vbera, hoc eſt, ſinguli duo, ꝙ importat dictio bina. Et quia Theſtylis eos orat, i. non imperioſe, vt meretrices in re modica ſolent exigit, ſed ſupplex rogat, non aſportare, ſed abducere, quia iam ingredi firmiter poſſent. Et quia orat iampridem, ideſt iam orat, nec deſiuit orare, & pridem, ideſt à pluſculo tempore orauit, vbi ſcias, olim, de magno quouis tempore ſolere dici, tam præterito quàm futuro, & abuſiue de præſenti, pridem, de mediocri, ſecundum rerum durationem, dudum de minimo, & cum verbo etiam præteriti temporis, rectè conſtrui, ſed iam olim, aut olim, iam, iampridem, & iamdudum, ſeruata ratione, ediuerſo durationis cum verbo præſenti velle cōſtrui, eo quòd videtur poſſe addita, vt ſit iam à pridem, ab olim, &c. Cætera Manc. graphice exequitur. Prima regula plurima verba, præter datiuum acquirantem, regunt ſecundum ſignificantem modū, aut finem acquirendi, qui in accuſatiuum, mediante in, aut ad, reſolui poteſt, vt do tibi dono, i. in donum, aut ad donum, ſum tibi voluptati, ideſt ad voluptatem, domus mea patet tibi hoſpitio, venio tibi ſubſidio, do tibi vitio, cedit tibi honori &c. Secunda: Iampridem, iamdudum, & olim iam, quia continuatum tempus important, & conſiſtentiam actionis, præſens tempus efflagitant, vt Iampridem orat, vnde dices, Veni dudum, & obſerno te iamdudum, vt Valla præcipit. *Olim Pridem Dudum. Iā olim. Iampridem. Iādudū Regula.*

SPARSIS etiam nunc pellibus albo, antiquiſſimus ille codex maioris notæ, mēbrum vnum ita diſtinguit. Sparſis etiam nunc pellibus. Inde vltimam ex verſu dictionē cum ſubſequenti iungit, hoc pacto: Ambo bina die ſiccant ouis vbera. [Quos tibi ſeruo] In Romano codice quod, habetur. [Ruſticus es Corydon VAR. LECT.

rydon

rydõ nec munera curat Alexis] et, quidẽ ſecunda pſona paſſim legitur, præterquam in Romano codice, vbi eſt. hī perſona tertia. [Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas] In Romano codice, certet legiẽ quod non placet. [Eheu quid volui] In ſingulis penes codicibus, varie ſcriptā inuenias interiectionẽ hanc Eheu. Hic mihi non diſplicet; quod in Romano codice interea interiectio duplicata eſt, Heu heu. [Perditus, & liquidis,] In Romano codice, Perditos per os ſcriptum habetur. [Pallas quas condidit arces, Ipſa colat] In Romano codice, quæ condidit, legitur.

Huc ades ò formoſe puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis; tibi candida Naís
Pallentes violas, & ſumma papauera carpens,
Narciſſum, & florem iungit benè olentis anethi.
Tum † caſia atq; alijs intexens ſuauibus herbas,
Mollia luteola pinguit vacinia caltha.
Ipſe ego cana legam, tenera lanugine mala,
Caſtaneasq; nuces, meas quas Amaryllis amabat.
Addã cerea pruna: & honos erit huic quoq; pomo,
Et vos ò lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic poſitæ, quoniam ſuaues miſcetis odores.

SERV. HVc ades ò formoſe puer tibi lilia plenis ecce ferũt nymphæ calathis] Tantum honoris habet puero, ut ei dicat etiam numina obſecutura. Sanè calathus, græcum eſt, nam latine quaſillum dicitur Cic. in Philippicis, An non inter quaſilla pendatur aurum? [Candida Nais] Vel pulchra, vel Dea. Nam dij vmbrit contrarij ſunt, quas nigras eſſe cõſtat. hinc eſt, candidus inſuetũ miratur limẽ Olympi [Pallẽtes violas] Amantium tinctas colore Horat. Et tinctus viola pallor amantium. Vnde non ꝑter affectionem amantis, eos flores nymphas dicit offerre, qui ſunt amantib. ſimiles. [Papauera carpens, & Narciſſum & florẽ bene olentis anethi] Sane Papauer, Narciſſus, Anethus, pulcherrimi pueri fuerunt, qui in flores ſuorum nominum verſi ſunt, quos ei offerendo, quaſi admonet ne quid ęquale aliquid vnq̃ ex amore patiatur. [Tũ caſia] Herba ſuauiſſimi odoris, vt ſequentia indicant, q̃ Græci caſiam dicunt. Et ſic dictũ eſt Tum caſia, atq; alijs intexens ſuauibus herbas: ut in Salluſtio Leonẽ, atq; alias feras. [Mollia luteola pingit vacinia caltha] Mollia vacinia pingit. componit da caltha luteola. Nam niſi luteola ſeptimus ſit caſus, nõ ſtat verſus. Mollia autem, tactus plumei. ſ. Hoc dicens, ex colorum diuerſitate quærit ornatum. [Cana legam tenera lanugine mala] Mala dicit cydonea, q̃ lanuginis plena ſunt, ſed non ꝑtet obliquitatem. Nã in Aeneide diximus, apud Cretenſes, infamiæ gentis veneſtib. fuerat, nõ amatos fuiſſe. Et verecunde rem inhoneſtã ſupprimit, q̃ Theocritus aperte commemorat. [Caſtaneasq; nuces] Bene ſpeciẽ addidit. dicens caſtaneas. Nam Nuces generaliter dicũtur oia tecta cortice duriore, ut auellanę, amygdalę, & glandes caſtaneę, ſicut contra dicuntur poma oia molliora [Mea quas Amaryllis amabat] ne eas viles exiſtimes, quas Amaryllis eſt amare dignata, nam apud illam in ingenti fuerunt honore. [Cerea pruna] Aut cerei coloris, aut mollia. Horatius, Cerea Telephi laudat brachia.] Honos erit huic quoq; pomo] Si a te delectũ fuerit, ſicut caſtaneę in honore fuerũt amatæ Amaryllidi. [O lauri] Licet Horat. dixerit, Depone ſub lauro mea, melius tñ eſt iuxta ſecundam formam inflectere nã melius ſonat. [Proxima myrte] vel vicina lauro, vel ad odorem proxima, poteſt. n. vtrũque intelligi [Sic poſitæ quoniam ſuaues miſcetis odores] Quoniam permixtione veſtra ſuauem ordorem creatis.

† Caſia a Græcis ſſ. ſcribitur, gemmato.

† Et redũdatur aſpiratio pro conſonante.

ASC. HVC ades, &c.] Rurſum Alexium allicit, inuitatq; ad concedendũ in agrũ dicens ei, paratos eſſe flores ſuauiſſimos, atq; herbas maxime odoriferas, quos & quas nymphę illi vltro afferent ſi venerit: additurum præterea ſe ſertum ex varijs floribus, herbis, & fructib. Ordo eſt. O formoſe puer Alexi, ades. i. adſis, aduenias, huc. i. ad me, ecce, ſi munera noſtra tibi ſordent, nymphæ. i. deę, hoc eſt rerum naturalium productrices, ferunt ſ. obuiam, aut afferunt tibi lilia plenis calathis. i. vaſculis vimineis: Nais. i. dea illa, candida. i. decens, & formoſa carpẽs. i. legens carpendo. i. ſummis digitis abrumpendo violas pallentes, ita amanti congruas, & ſumma papauera. i. ſummitatem papauerum, iungit. i. conſerit, ſolertum colligit narciſſum, florem illum, in quem Narciſſus puer trãsformatus fingitur, & florem anethi, herbæ videlicet, bñ. i. ſuauiter, olentis. i. fragrantis, tũ deinde, aut inſuper ipſa intexens ſ. ſertum ipſum, hoc eſt in medio ſuffulciens in interxendo caſia, herba illa ſuaui atq; alijs herbis ſuauib. pingit. i. componit, aut potius in morem pictoris diuerſarum herbarum coloribus diuerſis exornat cõponendo, vacinia. i. flores vaciniorum, mollia. i. plumei tact⁹, caltha. i. flores illius herbę, luteola. i. aliquãtulum lutei coloris, q̃ color eſt in vnguibus, aut cornu oris merulæ. eſt. n. ruber cum croceo: aut ſic, tum. i. inſuper. Nã intexens vacinia mollia, caſia, atq; alijs ſuauib. herbis pingit, ſup. ea caltha luteola. Ipſe ego. i. egomet, legam. i. ex arbore molliter, ne lędantur, excerpam, mala cana. i. caueſcẽtia, q̃ cotonea, à doctis, ab imperitis (liceat alio fine) coſtana vocantur, tenera lanugine. i. quib. adhæret quędam lanugo tenera, & caſtaneas, quas nuces. aut caſtaneas caſtenſes oure⁹, Amaryllis mea. ſ. amica. amabat, ſup. tunc, cũ à me amaretur, & erat faſtidioſiſſima, vñ nõ niſi delicatiſſima amaſſe putanda eſt: ergo addam pruna cerea. i. ceræi coloris, & honos i. decor, erit quoq;. i. ét huic pomo. ſ. pruno, qđ pomum eſt, quia corticem mollem habet. Et ò lauri (monſtrat amatoriẽ lauros, quas Alexi iampridẽ deſtinat) ego carpam vos, & ò myrte, arbor odorifera, Veneri ſacra, proxima, q̃ proxima lauro es, ego carpam. i. decerpam te. ſup. nunc, q̃ᵃ nunc molliter ſeruem, ac cuſtodiam, quoniam vos. ſ. lauri, & myrtas, poſitæ ſic, ideſt circum mala, & poma iam dicta miſcetis ſuaues odores. Multa hic Seruius ſubtiliter diſſerit, non pauca Mancinellus, quibus ne vbique longus ſim, contentus ſim. Tametſi quatuor modis dici poteſt hæc, & conſimilis locutio, Malum tenerum lanuginem, quod animis Græcum, ac poeticum eſt. Tenerum lanugina: quod hiſtorico permittitur; & Teneræ lanuginis, quod maxime grammaticum eſt, & Tenera lanugine; quod maxime Latinum eſt. tamen, qui oratorie ac Latine loqui volet, vltimum modum, niſi concentum repugnet, amplectetur, vt alibi latius dicam. *Regula.*

NARCISSVS] Flos. Acheſilaus refert à Narciſſo Amarantei qui fuit Erechthei ex inſula Eubœa, interemptus ab Epope, ex cruore eius flores, qui nomen eius acceperunt, procreati. à Pictore Narciſſi floribus Erinyas, ideſt furias primas coronatas auum. *Prob.*

Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu quid volui miſero mihi? floribus auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quẽ fugis ah demẽs: habitarunt dij quoque ſyluas,
Dardaniusq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſyluæ.
Torua leęna lupũ ſequitur, lupus ipſe capellam,
Florentem cythiſum ſequitur laſciua capella.
Te Corydon ò Alexi, trahit ſua quemq; voluptas.

SERV. RVſticus es Corydon] Arguit ſe ſtultitiæ, quod cũ ſperat placare muneribus, qui poteſt habere meliores, nam ſupra ait, Delicias domini. [Iolas] vel ditior amator, vel eius dominus. Eheu quid volui miſero mihi? quo autem diſcedere dicit, quẽ ſupra cũ eo diximus non fuiſſe? Nam ait ſolus montib. & ſyluis, ſed rõne nõ caret. Epicurei. n. dicũt (quod et Cic. tractat) geminã eſſe voluptatem, vnam quæ percipitur, & alteram imaginariam. ſ. eã quę naſcitur ex cogitatione, Vnde ita dẽmus accipere hũc verſum ꝑ cogitatione illa & imaginaria voluptate, qua & cernere, & alloq videbatur abſentẽ. Sed poſtq̃ abiurgatione ſua in naturalem prudentiã eſt reuerſus, caruit vtiq; illa imaginaria voluptate, vbi nunc ſibi ſe obfuiſſe dicit per hãc ratiocinationem. Ruſticus es Corydon, nec munera curat Alexis. Nec ſi muneribus certes, cõcedat Iolas. [Floribus auſtrum] Quo ſiccilliut areſcunt. [Fontib. apros] Qui puros fontes cęnoſos efficiunt [Quem fugis ah demens] Iterum per phantaſiam quaſi ad puerũ loquit, & quaſi ille dixiſſet ſyluas, hic infert [Habitarunt

runt dij quoq; ſyluas, Dardaniuſq; Paris. [Et Paris habitauit ſyluas, q de dearũ pulchritudine iudicauit [Pallas quas cõdidit arces, ipſe colat] Ideo dea artiũ Minerua dr̃, qoia de capite Iouis nata eſt, ſed quia dea eſt artium & ingenij, iõ iſta fingontur. Nihil.n.eſt excellentius ingenio, quippe quo reguntur vniuerſa. [Torua leæna lupũ] Theocriti ſunt iſti verſus. Et bñ ſe reuocat ad ruſticas cõparationes, pene.n. fuerat lapſus, dicendo, Pallas quas cõdidit arces. Leæna aũt dictũ eſt, ſicut dracæna. Et qđ ait, Torua leæna lupum ſequitur, verum eſt. Nã neceſſe eſt vt veniente lupo, aduentus agnoſcat leonis. [Cythiſus] Herba eſt. [Laſciua] voluptuoſa & deſidioſa.] Te Corydon ô Alexi] Dimato a, antibacchius eſt, ſed ô breuis ſit. quia vocalis vocalẽ ſequit. ſic Homerus, πλάγχθη ἐπεὶ τροίης ἱερὸν. [Trahit ſua quẽq; voluptas] Notabat, a Criticis, ꝙ hanc ſniam dederit ruſtico ſupra Bucolici carminis legẽ, aut poſſibilitatem.

Rvsticvs es Corydon] Graphice admodum, vt cætera oia perdite amantem exprimit Maro; nunc ſanæ mentis, nũc furentis vẽ, nam per interualla q̃ recta ſunt cõſilia, amplectitur & rurſus deſerit, qđ & Phædria Terẽtianus lepidum in ſe demõſtrat. Quaſi ergo interuallũ bonæ mentis nactus Corydõ dicit, ſeipſum alloquẽs. O Corydõ, tu es ruſticus. Alexis aũt, puer vrbanior, quocirca nihil illi iucundum offerre poſſis, ſordent.n. munera tua illi, qui muneribus obtinendus non eſt, & ſi ea via obtinẽdus ſit, adhuc nihil profeceris, quia Iolas cõriualis tu°, te multo ditior, munere te vinceret, proinde ſtulte operã das talibus amorib. qđ cognoſcens exclamat, Heu heu: aut Eheu, quid volui mihi miſero? qui perditus rem ſurgentem dieci, & lympidam turbaui, ſicut qui florib. Auſtrũ, & fontib. apros immittit. Deinde irrepente rurſus amore. quaſi Alexis quẽ præſentem imaginabatur, ob talu dictum aufugerit exclamat, Alexi, quem fugis: Nunquid quia ruſticus ſum, me fugis? Ah demens, hoc eſt peruerſæ mentis puer, qui nõ recte ſapis, ſi habitãtes in ſyluis. ob id ſolum ꝙ in ſyluis habitẽ, fugis, quia habitarunt dij quoq; ſyluas, Dardaniuſq; Paris, proinde cum tu ruſticus ſis (Id.n. innuit. Et ideo manifeſtum eſt, quia non ita de Alexandro, Pollionis puero; loquitur, quin ad aliũ referri poſſit. Non.n. quod quidam perperã criminantur, amores ſuos in pueros fatetur Maro) egoq; ruſticus ſim, ſinamus Pallada, vrbes quas condidit, habitare, & colamus nos ſyluas, qđ ſieri decere probat exemplis, & inductione quadã non perfecta, dicẽs quia Leæna ſequitur lupum, lupus capellã, capella cythiſum & Corydõ Alexin, quia Quemq; ſua voluptas trahit, q̃ ſnia licet à criticis. i. rigidis cenſorib. notatur, tñ à Corydone nõ abhorret, qui & Amphiona, & Parin, & Pallada, & cæteros quos nominat quodãmodo nouit, vnde non omnino ruſticus aut imperitus exiſtimabitur, ut non poſſet prouerbium, ẽt ſi nõ intelligat, proferre. Ordo eſt. O Corydon, tu es ruſticus, & ita nõ places per te, nec Alexis curat munera, & ſi eũ nõ captabis eum munere, nec Iolas, paſtor ille diues, & riualis tuus (vñ non placet Pollionẽ, per Iolã intelligere, ẽt ſi per Alexim, Alexandrũ Pollionis puerum, intelligam) concedet, ſup. te vincere, aut potiri optato, ſi certes. i. cõtendas muneribus. i. per munera Alexim allicere, hoc aũt dicit per apoſtrophẽ ad ſe, deinde, in ſua, hoc eſt, in prima perſona, dicit. Eheu, vel Heu, heu dolentis interiectio, quid volui mihi miſero, q.d. maximum malum, dum tales amores, inceptarem. nam ego perditus immiſi floribus. i. reb. trãquillitatẽ amantib. vt flores amant. Auſtrũ. i. ventũ turbulentum, & eos decutientem, hoc eſt tranquillo ſtatui ſummã cõmotionem (allegoricos. o. loquitur) & immiſi fontib. i. reb. claris claris, & lympidis, ac pellucidis, ſeu tranſparentibus cuiuſmodi ſunt fontes, apros. i. porcos ſylueſtres, & immũdos ſues oĩa turpãtes, & cõtaminãtes, eſt.n. (vt dicit Flac. in j. libro epiſt. Amica lutoſus. Et ita conſtituit reſipiſcere, ſed mox quaſi per hoc puer indignatus aufugere, iterũ furẽs dicit, Quẽ fugis (viſus.n eſt ſibi, puerum videre) ah demens. i. malæ & peruerſæ mentis Alexi, qui ſyluas fugis, quia quoq; i. ẽt dij, non ſolum homines ſummi, habitarunt. i. incoluerunt ſyluas, & fauni, & panes ac ſatyri, & Paris Dardanius, i. heros, ex alto ſanguine Dardani progenitus, ſop. habitauit ſyluas, ipſa Pallas. i. Minerua, q̃ græce Athena dr̃, colat arces, quas condidit. ſ. Athenas, q.d. vacet Philoſophiæ, & ſyluę placeãt nobis, qui. ſ. paſtores ſumus ante oĩa. i. ante oẽs res. Neq; vero moleſte feras, ſi te amo iu captus ſequor? quia leæna torua. i. feroci, & immiti aſpectu, ſequit̃ lupũ. [Id eũt Seru. euenire docet] Et ipſe lupus ſequit̃ capellã, qua. ſ. lubitiſſime veſcit̃, & capella laſciua. i. petulãs & lubrica, ſequit̃ cythiſum herbã, aut fruticẽ dulcẽ, & ſucci plenã, & ô Alexi Corydum, ſup ſequitur, hoc eſt ego ſequor te, quia Quemq; ſua voluptas trahit. [Dij quoq;] Annotandũ vbi dicit. Habitarũt dij quoq; ſyluas, ꝙ gẽtilitas deos ſylueſtres poſuit, quos ſemideos vocauit, videlicet faunos, & ſatyros nemorũ Aegipanes deſertorũ Aethiopiæ q ſunt nudi leues, caprinos pedes habentes, qualem diuo Antonio occurriſſe dr̃, Syluanos, ſyluarũ, & Panas, agrorũ, ſed confundunt̃ hęc, vnde auctor noſter, Et vos agreſtum pſentie numina fauni, Ouid. Sunt mihi ſemidei, ſunt ruſtica numina nymphæ, Et fauni ſatyriq;, & monticolæ, ſyluani, Quos qm̃ cęli nõdum dignamus honore, Quas dedimus certe, terras habitare ſinamus, Pomponius Mela ſcribit, vltra Atlantem, Mauritaniæ montẽ, noctu p ſæpe viſa luminia, & crepitus cymbalorum, ac fiſtularũ cantus auditos, nec die repertum quẽq̃. icciroo pro cõſtãti habitũ, hos faunos eſſe, ac ſatyros, & eiꝰ generis animalia [Dardaniuſq; Paris] Dardanus Iouis ex Electra filius, in Phrygiã migrauit. vbi auctor generis Priamidarum fuit, itaq; Paris, qui & Alexãder dr̃ Priami filius, recte Dardanius dr̃. Is aũt cum adhuc à matre geſtaret futuri excidij Troię indiciũ tulit. Nã viſus eſt matri, facem ardentem in ore geſtare, vnde tota incenderetur ciuitas, quod viſum cum Priamo marito ſuo reuelaſſet, iuſſit partũ occidi, ſed miſeratione ſeruatus, ſyluis expoſitus eſt, vbi paſtor Oenonem nympham amauit, donec fortiſſimus pugilum Hectore congreſſus, & ab indignãte, quòd ab eo ſuperatus eſſet, pene occiſus, & tandem agnitus promiſſam à Venere prędã abſtulit Nyceni Helenam, Menelai coniugem, cuius raptum ſecutum eſt Troianum excidium. [Pallas quas condidit, &c.] Cum contentio eſſet inter Pallada, ſeu Minerua, & Neptunum, vter ciuitati iam ab eius conſtructę, aut inſtauratę, nomẽ daret, eo peruenit, vt vter produceret pulchriorem fœtum, & reip. magis vtilem, ciuitatem de ſuo nominaret. Neptunus ergo, ratus equum maxime cõmodum, ꝙ & paci & bello prodeſſet, percuſſa terra tridẽte equũ produxit. Minerua ſciens equũ eſſe belli indicem, vñ de viſo equo exclamat Anchiſes 3. Aen. Bello armãtur equi, bellum ò terra hoſpita portat, & ſciens oliuã eſſe ſignificatiuã pacis, & ſumme medicinalẽ, eam, produxit. quam ciues ſibi cõmodiorem rati voluerunt, vt ab ea quę Grecę Athena dicit̃, Athenę denominarentur. Cetera Mancinellus explanauit. Prima regula eſt, eheu, abſolute ponitur, hei cum datiuo, heu, cũ nominatiuo, & frequentius cũ accuſatiuo, heus, qđ eſt reuocãdi aduerbium, cum vocatiuo. Primi, vt hic. Eheu, quid volui miſero mihi? & Eclog 3. Eheu quã pingui macer eſt mihi taurus in eruo: Secũdi, vt 2. Aenei. Hei mihi qualis, &c. Tertij, vt eiuſdem 6. Heu pietas, heu priſca fides, &c. & alibi, Heu ſtirpẽ inuiſam. Quarti, vt eiuſdem. i Heus iuuenes monſtrare, &c. Secunda quia relatiuum ſine antecedente conſtrui nequit, oportet antecedens poſt relatiuum ſępe pręconſtrui, vt hic, Quemque ſua voluptas trahit.

Dij.

Paris.

Aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci [Horatius, Videre feſſos vomerem verſum Boues collo trahentes languido. Et hoc vult dicere. Oia excepto amore finiuntur [Et ſol creſcentes decedẽs duplicat vmbras] variauit, nã ait ſupra. Maioreſq; cadũt altis de montib. vmbræ. Duplicat aũt, auget. Sal. Et Marius victus duplicauerat bellũ. [Me tñ vrit amor] Cũ iam calor ſit ſolis exhauſtus. [Quę te dementia cepit?] i. cur amorib. vocas

> Aſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
> Et ſol creſcentes decedens duplicat vmbras:
> Me tamen vrit amor: quis.n. modus adſit amori?
> † Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
> Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt.
> Quin tu aliquid ſaltẽ potius, quorum indiget vſus,
> Viminibus, molliq; paratas detexere iunco?
> Inuenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis.

† Alij, O Corydon ad Theocriti ſimi ta ritem ὦ κύκλωψ κύκλωψ

cum multa ſint, quę debes in agro perficere? [Semiputata tibi frondoſa vitis i vlmo eſt.] Plus eſt, q̃ ſi imputata diceret tolerabilius eſt. n. oẽ incipere aliquid, quàm incepta deſerere. Hinc eſt illud in primo: Mene incepto deſiſtere victam? Item in Georgicis, Atq; opere i medio defixa reliquit aratra. Sane geminã arguit neglĩgentiam, & ꝙ ſemiputate vitis ſit, & quod frondoſe vlmus, nã vtrumq; obeſt, Vñ eſt in Georgicis, Bis vitib. ingruit vmbra.

Et

Et aut ſimpliciter intelligimus hunc locum, vt ſuá arguat negligentiam: Aut certe illud eſt. Non mirum me eſſe dementẽ qui habeo vites ſemiputatas. Nã in ſacris dr̃, qđ corripiatur furore qui ſacrificauerit de vino, quod eſt de viteb. imputatis. [Quin tu] Quinimò, hortantis eſt. [Quorũ indiget vſus, i. quę vſus ruſticus requirit.] Sane, & eget illa re, dicim⁹, & eget illo ſenatu, & eget illius rei, inde eſt indiget. Nam & hoc, vtrique iungitur caſui. [Detexere] Perficere, finire maltum texere, nã [De] Modo non minuentis eſt, ſed augentis. [Inuenies aliũ, ſi te hic faſtidit Alexis] Alium, Alexim, aliũ puerũ formoſiſſimũ, qui te minime ſpernat. Et volunt quidã in hoc loco eſſe allegoriã antiquã in Auguſtũ, vt intelligamus, Inuenies aliũ imperatorẽ, ſi te Auguſtus contemnit pro agris ſegetani. Sed melius ſimpliciter accipimus hunc locum. Nam nihil hẽt quod poſſit ad Cæſarem trahi, illud vero paulo poſt penè apertę dicitur in Auguſtum Cæſ. Quoniam ſors omnia verſat.

Aſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci &c.] Aut ad ſe, aut ad puerũ loquitur. Si ad ſe, ſenſus eſt. Aſpice infelix Corydon, quo decidiſti, cum ardoris tui nullum ſit refrigeriũ, & ita ſtultę amas, & tua perdis: proinde, hoc vnũ eſt remedium vt ſicut clauus, clauo retunditur, ita amore nouo, veterẽ expellas, vnde, Inuenies alium, ſi te hic faſtidit Alexis, quia ut dicit Ouid.) ſucceſſore nouo, vincitur omnis amans. Si ad puerum ſit principium, vſque ad illud. Ah Corydon, Corydon, q̃ te dementia &c. Senſus eſt. Si vis ſcire, quomodo te ſequar Alexi, & quã ardẽtes amem, Aſpice, quia cum boues aratorij domum redeunt, ego ardore amoris inflammor. Et hic ſenſus placet, q̃a ſi ad ſe loquereẽ dicaret, Te tñ vrit amor. Ordo eſt. Aſpice ò Alexi, quod iuuenci iuniores boues referunt. i. retrahunt domũ aratra ſuſpenſa iugo, & ſol decedens i. occidens, duplicat vmbras creſcentes i. adueſperaſcit, & nox humida, refrigerium adducit, tñ amor vrit me, enim pro quia, quis modus. i. q̃ moderatio, aut finis, adſit amori? q. d. nullus, niſi eum dederis, deinde, iterum conuerſus ad ſe, dicit. Ah Corydõ, Corydõ, quæ. i. qualis, & quàm vehemens dementia cepit. i. irretiuit te? Vitis ſemiputata. i. ad dimidium reſecta, eſt tibi. i. tu habes eam, in vlmo frondoſa. i. plena frondium, cum vitis deberet putari ante ſectionem frondium, hoc eſt, ergo per ſtultos amores, eunt res tuæ perditũ. Quin. i. qui non paras potius detexere. i. valde texere, viminib. & molli iunco, ſaltem aliquid, ſup. eorũ, quorum, hoc eſt earum rerum, quarum vſus, ſ. tuus, indiget, hoc eſt cur nõ cõtexeris urbes ad vinum muſtum vehendũ, aut vuas decerptas Tu inuenies alium. ſ. Alexim, ſi hic Alexis faſtidit. i. cum ſuperbia, & faſtu aſpernatur te. Cætera dicit Mancin. Regula prima eſt, in relatiuis, ſi ſine antecedente ponantur, relatiuum generale, vt hic, aut is, aut ens &c. intelligetur, vt hic, aliquid quorum, vbi ſubauditur eorũm. Secũda indigeo, & egeo, genitiuo, & ablatiuo conſtruuntur.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS Bucolicorum Virgilij interpretatio potiſſimum allegorica.

ECLOGA SECVNDA.

CORNELIVS Gallus poeta fuit illa ætate inſignis, quem Auguſtus Cæſar adminiſtrationi reip. & bellis gerendis admouit; Huius familiaritatem ambibat Virgilius, vt qui maxime, da quo eſt illud; Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas. Quãtũ vere nouo viridis ſe ſubijcit alnus. Sed impediebatur negocijs ab Auguſto iniunctis, & familiaritate ipſius principis, qui illum ſecum quocunque proficiſcetur, adducebat, tum aliquo fortaſſe contemptu Galli de Virgilio, quem poeta locis quibuſdam ſignificat, vt erat Gallus prouincijs atque exercitibus præfectus, Virgilius autem ruſticus, & poeta, quæ ars apud maiores nullo in precio fuerat, temporibus Auguſti honorem cœperat nanciſci, q̃ ea delectarẽtur principes, vt in Hiſpania carmen vernaculum ſub Ioanna ſecundo rege Caſtellæ. De his amoribus ac deſiderijs, quibus frui non poteſt, compoſuit hãc Eclogam queribundam, initium hoc eſt amicitiarũ, & inſtitutio, nã etſi Gallus Cornelius amiciſſimus aliq̃n fuerit Virgilij, à primo tamen nondum tanto ingenio percognito, credibile eſt, principi viro, & eruditiſſimo ſorduiſſe ruſticum municipalem, leui tantum poetę titulo commẽdatum, [Formoſum.] Quid formoſius, quàm animi lineamenta, vt dixit Stoici, & amico ſuus amicus. & doctus docto, candido vtrq. alter. il inuidere figulus. figulo iuxta verus Heſiodi dictum. [Delicias domini] Dominus apud paſtores eſt it, cuius eſt pecu ſicut in conuiuio. q̃ præbet illud. Itaque paſtoritio more principẽ Octauianũ dñm appellauit, non quidẽ ex eius voluntate, qui vetuit ſe, & ioco & ſerio dominum nuncupari, ſed ex ruſtica cõſuetudine. Carus admodum fuit Gallus Cornelius Auguſto ſed poſtea reiectus eſt ab inimicitia, vt Ecloga decima dicetur. [Nec quid ſperaret] Nam aberat in negocijs Octauij, bellis, & reip. adminiſtratione occupatiſſimus. [Tm̃ inter denſas Sæpe requirebat eum longis itinerib. profectione Romam, & alias ad ciuitates, tum prouocatione carminum ruſticorum, ſed ſurdis canebat. [O crudelis Alexi] Et aduertebat Gallus negocia principis ſui, nec ipſe magnifaciebat beneuolẽtiã poetæ. [Nunc, & pecudes] In tanta pace Italiæ, in tanta quiete omnium, & ſecuritate Octauiani virtute parta, ego ſolus inquietus ago cupidus fruendi tui; geris, & procul cũ alijs bella, i qb. videor mihi militare, & geris mecũ. nõ ſtudens amori meo atgate. [Nõne fuit ſatius] Mihi qdẽ ad fructũ familiaritatis, ſatius fuiſſet aliquẽ amaſſe inferioris notæ amicum, quicum potuiſſem verſari, miſcere ſermones, oblectare me ex animi ſententia, nihil. n. iucundius q̃ pares amici. [Triſtes Amaryllidis iras.] Indignatio eſt, affectus ex amoris impatientia. Meli⁹, inquit, fuiſſet et moroſos, & iracundos, & difficiles diligere, modo datum eſſet non torqueri deſiderio, & conſpectu, atq; alloquio caro frui, ſciſſem. n accomodare me illorum morib. illi autem humilitatem meam nõ deſpexiſſent. [Quamuis ille niger] Quamuis ille imperitus, & ruſticus, & puer, tu contra eruditus, vrbanus, locuples, potens. O formoſe puer] Ne nimium fidas fortunæ dotib. ex quib. quæ ingentes ſunt, ſæpe numero concidunt, mediocres aut paruæ conſeruantur. Tũ amicitiæ magnorũ ſæpe diſſoluuntur, coluntur aũt inter mediocres, quis enim appetat amicitiam eius quo frui per magnitudinem nunquã liceat? Aequalitatẽ eſſe in amicitia oportet, vt alter altero ex animi ſui ſnia fruatur [Deſpectus tibi ſum] Fortaſſe ingenio meo non perinde delectaris. at quæras ab ijs, qui hac de re iudicium ferre poſſint, qua ſim eruditione q̃ præditus oĩ cultu animi, omnib. diſciplinis. Haſce diuitias dotes atque opes paſtoritijs opib. explicat, vt decet titulũ ſuſcepti argumenti. [Canto quæ ſolitus] Nec ſolum artes humanitatis teneo, ſed pango et carmen antiquorum ſimile ac par, ita vt idem videri poſſit. Viuentib. n. ſatis magna vſ gloria, æquari poſſe cum ſuperioribus. cum non raro ſuperent. [Nec ſum adeo informis.] Etſi ruſticis parentibus, non tamen moribus vel ruſticanis, vel aſpernendis, tamen nec corpore pudendo, hoc eſt cultu corporis, & formatione, vt pudere te poſſit, ſi inter Romanos proceres familiarius tecum verſer [Nuper me i littore vidi] Nam, & verſatus ſum cũ Octauiano, Mecœnate, Pollione. Tucca, Varro; & cepi experimentum mei ex illorũ iudicio. [Cũ placidũ ventis ſtaret mare. [Pro alma pace eſt in armorũ quiete omnes ſe domum receperint, poſitis armis & ſummotis tumultibus. ut appareat, eos per otium potuiſſe de me iud care. Nam quemadmodum quieta aqua imaginem recipit, & reddit, ita mens in quiete recte ſtatuit, nõ item in motu, & agitatione. Apte vocauit Italiam mare, & ventos bellorum turbines. [Non ego Daphnin] Aliquem alium poetã excultũ, & expolitum vſu vrbano. [Iudice te metuam] Si nõ velis vacare ad carmina vtriuſque noſtrũ cognoſcenda [Si nũquã fallit imago] Si mihi non imponunt iudicia illorũ. [O tm̃ libeat: Nihil reſtat, niſi vt non reſpuat ingenium ruri natum, alienumque carmẽ quoq. de re paſtoricia. Sunt. n. & in hac materia, atque hoc vitæ genere ſuæ voluptates, in ducendo grege, & venatu, ſumat ſolũ experimentũ conuerſationis huius mediocriũ amicorũ videbit quãtũ in ea inſit dulcedinis. [Pascẽdo] Nec deſunt nobis dij, vt hominẽ nõ pudeat, quod Deus iudicauit ſe non indignum, illumq; habemus nos, & auctorem, atq; inſtitutorem vitæ huius, & tutorem & ſocium. [Nec te pœniteat] Aperte oſtendit, hunc eſſe Cor. Gallum, qui carmen paſtoritium cõpoſuit Expertus quidem erat Gallus carmen ruſticum ſed non vitam ruſticanam. [Hæc eadem vt ſciret] Poeta aliquis non parui nominis, nec ingenij, qui paſtoriciũ carmen affectabat, nec poterat tñ aſſequi. [Et mihi Magna] in hoc genere facultas, non vnus calamus aut fiſtula, ſed ſeptẽ coniunctæ, & compactæ, & quidem diſpares; quas inſtrata ad concentũ maxime eſt artis, nã ſi in vna peritia eſt laudabilis,

bilis, q d'i ſepté pariter, & diſparibus? [Damœtas dono mihi] Theocritus eſt hic Damœtas, vel ſi qs fuit Virgilii, hac in re peritiſſimus magiſter, & præcipuus. [Dixit Damœtas] Non cuiuſlibet iudicio ſecundus iudicatus eſt Virgilius, ſed illius ipſius, q eſſet primus. [Inuidit ſtult' Amyntas] Huic ſucceſſioni principatus inuidit Amyntas, merito ſtultus, qui id affectaret, qđ eſſet ſibi à natura, vel à negligentia negatũ, & inuideret, qbus eſſet cõceſſum. vel quod ipſi paraſſent ſibi induſtria. [Prçterea duo, nec tua.] Duo poemata, Bucolicum, & Georgicũ, magna cura, & difficultate excuſſa, quæ ſtatuerat dicare Gallo Cornelio, quo munere cum ille nõ videretur magnopere capi, dici translaturum ſe inſcriptionem ad Pollionem, aut Mecœnatem à quibus rogatur. [Bina die ſiccant] Elaborationé ſignificat operum, quaſi exhauriũt gemionum ſtudium parẽtus, diurnum & nocturnũ. [Huc ades o formoſe puer] Maximas ruris delicias oſtẽtat, vt eum teneat cupido ruſticãdi. Carminis ruſtici ſuauitatẽ ſignificat, & vitæ agreſtis, quæ quoniã naturales ſunt, maiores ſunt ac diuturniores, q̃ vrbicæ, q̃ cõſtãt artificio humano. imò vrbanæ ipſæ ab ijs petuntur quę ruri, & in agris naſcuntur. [Pallentes violas] Delectatio eſt in colore atq. odore florum, fructus autem in malis, caſtaneis, prunis & huiuſmodi flores ad paſtoricium poema pertinent, fructus ad Georgicum. [Ruſticus es Corydon.] Faſtidit Gallus cornelius hominẽ ruſticum, vrbanus humilem, potens locuples munera ſordida, & humilia, & maiorem habet animi concitationem cõuerſio ſermonis ad ſe, tanquam ad alteram perſonam. [Nec ſi muneribus certes] Quidem tandem afferes ad alliciẽdum Alexim, qđ ille non copioſius, & præſtantius Romæ inueniat, etiã in ipſo Cæſare? vel ſi bella ſint canẽda, & magnorum heroũ res geſtæ, Auguſtus. n. poemata conſcripſit, inter quæ etiam tragœdiã Aiacem, de qua eſt illud, In ſpongiam decubuiſſe Aiacẽ ſuũ apud Tranquillum. [Eheu quid volui] Inanem operam ſumo, fundo carmina, vbi non eſt auris, ſpargo flores ſpiranti auſtro, quod rapiat, inutiliter perdo tempus, & corrũpo mihi aliarũ amicitiarum pulcherrimas occaſiones, dum huic vni ſtudeo. [Quem fugis ah demens] Dementem ruſtico more vocat, inconſideratum, vel reuera demẽs eſt, qui ſe potiorem eſſe, rerur, quàm deos, fugis & hominẽ ruſticum & carmẽ ruſticũ: antiqui his duobus delectati ſunt, aliquãdo magni principes, & heroes.

[Dardaniuſq Paris] Heros propemodum æqualis dijs, filius regis, formoſiſſimus, cuius iudicium tres deæ ſubierunt. ſi exemplum deorum imitari nõ potes, moueat te exemplũ hominis. [Pallas quas condidit arces] Canũt alij ſanè res bellicas grandi carmine, vel iactent ſe rebus bello geſtis ſuis aut maiorum ſuorum, nobis nec origo, nec vita ruſtica videtur pœnitẽda nec cõſilij noſtri piget, qui paſtoritia, & agreſtia cantamus. hoc vti maneat propoſitum, optet ſibi, ſicut illic.

Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes.

Flumina amem, ſyluaſque inglorius.

[Torua leæna lupum, &c.] Sentẽtia generalis, collecta ab exẽplis, quæ dẽ dialecticis inductio, & addita gradatione fit cõcinnior, ſenſus eſt. Age tu mecum Corneli Galle, vt tibi libuerit fugias, aſpernis me, ego tamẽ neſcio quo animi mei nutu, ad tui beneuolentiam feror, nec eam deponam, qualemcunque te experiar aduerſum me. rapior enim naturæ meæ tractu, vt Leæna ad lupum, lupus ad capellam, capella ad cytiſum, qſque ad id, quod naturæ ſuæ ſentit eſſe congruum, & expedire. [Trahit ſua quẽque voluptas] voluptas propoſita, tanquam finis, trahit animum, finis enim eſt impulſor actionis, propoſito primus, executione poſtremus, in eo nãque ſiſtitur. [Aſpice aratra iugo] Omnia quietem recipiunt, animata, inanimata, etiam cœlum ipſum, ſenſu paſtorico, qui exiſtimant illud humano more per noctem conquiſcere, ſolum amoris deſiderium quietem non nouit, donec re cara perfruatur. Talis eſt hominum vita, quoad iungatur, & vnum fiat cum Deo. [Ah Corydon Corydon, &c. Magnitudinẽ amoris dementiam nominauit, qđ ſui ſit oblitus, & extra ſe poſitus, & ã philoſophis furor nuncupatur. Colligit autem dementiam, quod opera relinquat inchoata, & prætermittat occaſiones perficiendi, ſectetur inertia, quo tempore poſſet ea parare, quæ paulo poſt futura eſſent vſui. [Semiputata tibi] Verte te ad opera tua cœpta, et his pete huic deſiderio ſolacium, abſolue Georgica & Aeneidem, quæ opera pendent tibi inchoata. [Quin tu aliquid] Aut leuioris operę collige materiam, aut eorum, quæ ſcis hoc tempore preciũ habere ac gratiã. [Inuenies alium, ſi te] Tuquidẽ amabis Gallum, quia illuc te rapit pronitas animi tui, ſed alijs operibus abſolutis, ſi ab hoc nõ redamabere, inuenies alium cui ſis carus.

ASC. TERTIA certantum &c.] Ecloga 3. ex 4. & 5. Theocriti potiſſimum ſumpta. Damœtæ, & Menalcæ paſtorum cantandi peritiſſimorũ. Primũ ex æmulatione conuitia. Deinde muſicum certamen, iuxta amœbæi carminis legem. Et nouiſſimo Palæmonis ſententia in qua æqualem eis cantandi gloriam adiudicat. & æqualiter eis, alijsque omnibus amores fugiendos concludit dicens. Et quiſquis amores Aut metuet dulces, aut experietur amaros. Ordo aũt ſpeculorũ noſtrorũ eſt, tertia ſupple Ecloga Maronis dirimens. i. decidens, & terminãs Palæmone cenſore. i. iudice, aut

ARGVMENTVM ASCENSIANVM.

IN PALAEMONEM VIRGILII.

Tertia certantum cenſore Palęmone litem
Aequalem dirimens, fugere exhortatur amores.

iudicante, hoc eſt, ſcdm iudicium Palęmonis, litem, id eſt contentionem artis muſicæ, ęqualé. i. ęqualis artis, & glorię, certantum. i. contendentium paſtorũ Menalcę, & Damœtę. exhortatur fugere amores, ſ. lubricos, & ſingulariter dicimus. laſciuos. nam caſtum amorem ſingulariter dicimus.

DIC

A R G V M E N T V M.

MEnalcas, & Damœtas paſtores, iurgijs primum, deinde alternis verſibus Palæmone iudice contendentes deſcribũtur. eſt autem huius carminis ratio tota ex Theocrito deſumpta, quem in Bucol. ſibi ad imitandum propoſuerat.

P A L Æ M O N,

M E N A L C A S, D A M O E T A S, P A L Æ M O N.

E C L O G A T E R T I A.

ME. DIC mihi Damœta; cuium pecus; an Melibœi?
ME. Non verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.
DA. Infelix ò ſemper ouis pecus, ipſe Neæram:
Dum fouet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur,
Hic alienus ouis cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.

SERV. DIc mihi Damœta] Tranſit in Eclogam plenam litigij, & iurgij & paſtoralium conuiciorum. Qui Bucolica ſcribit curare debet ante omnia, ne ſimiles ſibi ſint Eclogæ, quod etiã Virgilius fecit. Nam prima habet vnius ocium, & alterius, qui de ſuo agro pellitur, conqueſtioné. Secunda amantem exprimit ruſticum. Hæc vero lites hẽt, & altercationem. Vnde etiam dramatico caractere ſcripta eſt, nam nuſquam poeta loquitur, ſed introductæ tantũ perſonæ. Nouimus autem tres eſſe caracteres dicendi, vnum Exegematicum, in quo tantũ poeta loquitur, vt eſt in tribus libris Georg. alium Dramaticum, in quo nuſquã poeta loquitur, vt eſt in comœdijs, & tragœdijs. Tertium Mixtum, vt eſt in Aeneide, nã & poeta illic, & introductæ pſonæ loquuntur. Hos autem omnes caracteres in Bucolico eſſe conuenit carmine, ſicut liber etiam iſte demonſtrat nã habet ſimplicem illum exegematicum, in quo tñ poeta loquitur, vt, Sicelides muſæ pau lo maiora canamus. Habet mixtum, vt Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem. Nam etiam Gallum illic inducit loquentem. Habet drãmaticum, vt in prima Ecloga item in hac, quam miro ordine ex rebus cõibus venientem compoſuit. Habet, n. in ipſo quaſi primo occurſu, lites, & iurgia: Inde quæritur iudex quo præſente, habeant conflictum, & diſceptationem. Sequitur inde ſententia, quæ vniuerſa concludit. [Cuium pecus;] Ab amaritudine cępit. Nam dicendo, cuium pecus, oſtendit eum eſſe mercenarium. Eſt autem Theocriti carmen εἰπέ μοι ὦ Κορύδων, τίνος αἱ βόες ἦ ῥα φιλώνδα οὐκ ἀλλ' αἴγωνος. Cuium autem antique ait vitans, ὁμοιοτέλευτον, ne diceret cuius pecus, quod modo triũ eſt generum Antiqui dicebant ſicut meus mea meũ, ſic cuius cuia cuiũ. Teré. Quid virgo cuia eſt; Nõ verũ [Aegonis] Amare ẽt hæc riualis eius pecora eſſe dicit, vt, & diuitias illius oſtẽdat, & dicat duras eſſe huius partes, ſi quidé riualis eius, traditis ouibus, ſolus amicæ cõis amorib. vacet. [Mihi tradidit] Meæ fidei commiſit, & credidit. [Infelix ò ſp ouis pecus] Ordo eſt. O infelix pecus ſemp ouis. i. ſemper futurum imbecille. [Neæram] Amicã cõem ſuã, & Menalcæ. [Dum fouet] Dũ amplectitur: [Præferat illa, veretur] Ac ſi diceret, ideo timet ab illa diſcedere, quia ſcit me pręferri, ſi ipſe diſceſſerit. [Bis mulget in hora] Quod vix per totum dié põt in ouibus fęcundis fieri. Nam pro laude in Georg. poſuit, bis ad diem mulgeri oues, dicens: Quod ſurgente die mulſere, horiſq. diurnis, Nocte premunt, quod iã tenebris & ſole cadente. Sub lucem exportant calathis. quid autem ſi bis Mulget in hora, ipſe dicit. Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.

ASC. DIC mihi Dameta, cuium pecus? an Melibęi, Non, verum Ægonis, nuper &c. [Ad futuram contentioné, quæ erit de peritia cantandi inducenda, & præmittit paſtorum conuitia], ex æmulatione quadam riuali orientia, vnde cum Menalcas filiusfamilias, & gregis patris ſui cuſtos, Damętam mercenarium egregium pecus paſcere videret, motus inuidia vel quòd eum cum riuali ſuo Aegone commercium habere ſciret, vel qđ illum in arte cantandi æmulũ haberet, vel ꝙ pecoris fœcunditatem illi inuideret. A conuitio & exprobatione incipiens, inquit, Dic mihi Damœta, cuium pecus, an Melibœi, hoc eſt ſocij, quia tuum non eſt, cum miſer, & pauper ſis, eſt ne forte Melibœi, illius paſtoris, quem profugum, prius dixerat Virg. Maro, q. d. forte ab iniquo milite, iniquus paſtor boni pecoris, ſed alienã curã ſuſcepiſti. Itaq. eum, & paupertatis, & furti quodammodo arguit, quod intelligens Damœtas regerit conuitia in Menalcam eũ amare mordens, ac dicens, Non eſt Melibœi, ſed Ægonis riualis tui, vt ſ. noris, qui duram prouinciam agas, qui tam potentem, ad diuitem virum ęmulũ habes. q. d. ſi ergo mercenarius ſum, tu tamé infelicior, & miſerior es, qui cũ domino meo contendis. Riualis autem (ne quid titubes) eſt, qui cum altero ad eundem amoris riuum: hoc eſt ad eandem amicã non ſine æmulatione contendit, ſicut tauri dum ad eundem riuum aquantur concertare ſolent. Ad hoc Menalcas. O infelix pecus, quod dum dominus Neæram fouet, veritus ne me ſibi præferat illa, mercenarius bis molget in hora, & ita, & ſucc⁹ pecori, & lac ſubducitur agnis ad qđ Damętas Parcius etc. Ordo eſt Loqtur Menalcas ò: Damœta, dic mihi, cuium, ſup. eſt hoc pec⁹ i. hic grex ouium, an. i. nonne eſt Melibæi, quod Melibœo ſubreptum eſt; Rñdet Damętas, Non, ſup. eſt Melibæi, verum. i. ſed, eſt, ſup. Aegonis, illius diuitis paſtoris conriualis tui, nam Aegon tradidit mihi nuper, i. à pluſculis diebus. Ad quod, inquit Menal. O ouis, tu ſupp es infelix pecus, ſemper ideſt à domino amoribus perdito, & negligenter cuſtodiente, ſiue à mercenario fure paſcaris, quia dum ipſe. ſ. Ægon dominus fouet. i. molliter amplectitur, & educat: Neæram. ſ. amicam. nobis communem, et veretur ne illa. ſ. Neęra, præferat ſibi me, qđ ſ. faceret, ſi ſemel illinc pedem amoueret, hic. ſ Dameta. (Monſtrat, n. eum, & non loquitur ad eum, ſed de eo quaſi ad alium loquať. Nã ſicut beneuolentię ſępe indicium eſt ad abſentem per apoſtrophẽ loqui, ita inuidiæ nolle ad pſentẽ ſed potius de præſente ad alium loqui) Exiſtens cuſtos ouis alienus. i. mercenarius, ad quẽ nihil de ouibus ſpectat mulget bis in hora. i. quaſi p ſingulas horas, & ita, & i. ſimul ſucc⁹ i. naturalis humor ad viuacitatẽ neceſſarius, ſubducitur. i. ſubtrahitur, pecori. ſ. matrib. quia cũ ſedula natura in id quod exhauſtũ eſt, quidquid vndecũq. coaceruare põt, cõuertit, ſicut in frequenter coeunte, in ſperma ſanguinem, ita lactante pecude, ſuccum in lac, atq. ita ſæpe mulgendo, ſuccus ſubtrahitur pecori, & lac ſubducitur. i. clã ſubtrahitur agnis. ſ. lactẽtib. adhuc. Succus (inqt Land.) ꝓprie, humor eſt, quo aĩal s corpus alitur, ac ſuſtentatur. Teren. Corpus ſolidũ, & ſucci plenum. Qui vero corruptus eſt humor, pus dř. Cætera, præter Ser. explicat Manc. Regula prima eſt, cũ oĩs genitiu⁹, aut paſſiue tñ, aut actiuè ſed poſſeſſiue tñ, aut vtroq. modo, ſignificet mei tui, ſui noſtri, & veſtri, ẽt nunc tñ paſſiue ſignificant. mis, tis, ſis, olim, & noſtrũ, & veſtrum ẽt, nunc tñ actiue, ſeu poſſeſſiue, certi omnes, vtroq; modo ſignificant. Secunda, quia mis, tis, ſis, ab vſu receſſerunt loco eorum vtimur meus, tuus, ſuus, & loco noſtrum, & veſtrum

inter-

interdū noſter, & veſter, in ſignificatione actiua, aut poſſeſſiua. Itaq. dices. Pecus meum, non mei, creatio mei, non mea, quia tu non creas, ſed creatis amor tui, ſi amatis, amor tuus, ſi amas. Tertia, quia omnis conformitas caſuum, a dictiona regente dependet, nec omnis dictio omnē dictionē in eodem caſu regere pōt; contingit interrogatiuum, & reſponſiuum, & dictiones per coniunctionē copulatiuam, aut diſiunctiuam copulatas, aut centinue ſine cōiunctione poſitas, diuerſorum caſuum eſſe. Itaq. interrogatus. Cuium pecus? reſpondere poteſt Aegonis, & Cuius hic fundus? meus, & fratris, & continuo dicere, mea ſolius opera id factum eſt, tuam ipſius animam petrāſit gladius, ſed de his apud Vallam latius locuti ſumus. Quarta: Quia, quoties, & dum, patrium, ſi, aut, va, vel, an, neq. & ſimiles particolæ, geminatæ, aut multiplicatæ, vni, aut alteri coniunctorum præponuntur, etiam reliquo, aut reliquis præponi volunt: non dices, Et ſuccus pecori lac, &; ſed, & lac ſubducitur agnis, licet vocalis, ante vocalem neque corripiatur, neque abiumatur, ſicut nec ibi in Actæo Aracyntho, vt illic docuimus.

SERV. Parcius] melius, hic diſtinguitur, licet poſſit dici ēt, Parcius iſta. Senſus autē eſt. Noli valde hęc obijcere, tamē ſcias viris fortib. obijcieda rapinas. Ipſe.n. ait in 9. Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto. [Nouimus, & qui te] Subaudi corruperunt, qđ ſuppreſſit verecunde, licet Theocritus aperte ipſam turpitudinē ponat, & exprimat ἤ οὐ μέμνασ' ὅτ' ἐγώ τυ κατήλασα, καὶ τὺ σεσαρὼς ἀπότε κιγιλλ.

DA. Parcius iſta viris tamen obijcienda memento.
Nouimus, & qui te, tranſuerſa tuentibus hircis.
Et quo, ſed faciles nymphæ riſere, ſacello.
MA. Tum credo, cum me arbuſtum videre Myconis.
Atque mala vites incidere falce nouellas.
DA. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregiſti, & calamos: quæ tu peruerſe Menalca
Et cum vidiſti puero donata, dolebas;
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.

obijcis, parcius. i. modeſtius, & temperatius, ſup. ſunt. obijcienda viris. i. marib. virilibus, & fortib. à viribus. aut virtute dictis, cuiuſmodi ego ſum, & tamen memētu ea obijciēda, ſup eſſe aliquibus, quia tibi effœminato, nam nos nouimus, ſupra omnia. i. pariter. ſup os qui te ſup. ſtuprauerūt (ſed id honeſtatis gr̄a ſubticuit. cum moris ſi ēt inter turpes turpia reticere, quaſi nota)

[Sacello.] i. in quodā ſacro, nā diminutione dictum eſt. Tranſuerſa tuentibus hircis] Hircos. i. capros libidinoſa cōſtat eſſe animalia. Vnde. Hora. Libidinoſus immō labitur caper, & agna tempeſtatibus. Quod etiam Plin. 2. dicit, Hirci ſi caſu aliquo coeuntes vident, adeo indignātur, vt in eos penè impetū faciant. Hinc eſt, Tranſuerſa tuentibus hircis. i. veſtram turpitudinem indignantib. Alij hoc improbant, & legunt hirquis. Hirqui autē ſunt oculorū anguli ſecundū Suetoniū trāquillum, in vitijs corporalibus, vt ſit ſenſus, Nouimus qui te corruperit: hirquis tranſuerſa tuentibus, & eſt Hypallage pro oculis in hirquos retortis, quā rē ſolet libido perficere. Vnde Iuuē. Oculoſq. in fine trementis. Perſius. Patranti fractos ocellos. [Sed faciles nymphæ riſere] Ideo, inquit, indulſere nymphæ quia mites ſunt, & exorabiles. Sic in Geor. Et faciles venerare Napęas. [Tum credo] Et ruſtice, & naturaliter rūdet, non. n. ante purgat obiecta, ſed obijcit. Ita. n. irati facere conſueuerunt, cum aut nō potuerint, aut noluerint obiecta diſſoluere. [mala falce] Qua tu male vteris. Et dictum eſt ex affectu vtentis, ſi vt in vtile iterū Cingitur, In hoc autē maximū nefas eſt, quod ait vites nouellas Nam vetulæ, & cum vtilitate inciduntur. Fuerat autem capitale ſuppliciū arbores alienas incidere. Et. [Arbuſtum] Quidā locum in quo arbores ſunt, volunt accipere, ſicut ſalictū. [Arcū, & calamos] Nā habēt arma paſtores vt in Georgicis docuit. [Armaq. Amycleumq. canem, Creſſaſq. pharetras. [Peruerſe Menalca] Aut conuerſe ad turpitudinem, aut intelligamus quendā fuiſſe Menalcam nobilem, vt iſtum peruerſum Menalcam dixerit, illius comparatione. Sic Salluſt. Sęuus iſte Romulus. [Aliquā nocuiſſes]. i. aliquatenus, aliqua ratione.

& hoc hircis. i. maſculis caprarū, tuentib. tranſuerſa, in tranſuerſum. nec directo dignātib. vos aſpicere, aut potius hirquis. i. angulis oculorū tuorū tuentib. trāſuerſa. i. in tranſuerſum, & libidinoſe ſe circū agitantib. [Dixi potius, quia ſi in ſacello id factū eſt non poterant hirci videre) & nouimus quo ſacello. i. paruo fano conſecrato, ſeu ædicula ſacra, quam barbari capellam vocant, ſup. te ſubegerunt, ſed nymphæ. i. deæ aquarum, aut montium, faciles. ſ. ad ignoſcendum, riſere. i. riſerunt turpitudinem tuā, quā grauiter vlciſci debuerunt. Ad quod Menalcas, ego, inquit, credo, tum. i. ꝙ tunc riſerunt nymphę, cum, i. quando videre, i. viderunt me (quod tamen ego non feci, ſed tu) incidere falce mala. i. ad uſum malū applicata, arbuſtum. i. nouellas arbores ad vites ferendas conſitas, atq. nouellas vites. i. palmites bonos, & racemiferos, Myconis. i. illius viri diuitis, vicini noſtri, cui tu inuidens vites eius incidiſti. Ad ꝙ Damętas, aut ſi ſu. tunc hoc riſerunt. hic, ſup. riſerūt. ſ. ad veteres fagos, cum. i. qn̄ tū fregiſti, ſup. ibi arcum, & calamos Daphnidis, illius pueri pulcherrimi, & quæ. i. quas res cū tu, ò peruerſe Menalca, vidiſti donata puero. ſ. Daphnidi, dolebas, & ſi non nocuiſſes aliqua, ſup. parte, aut via, aut re, aut ratione, tu eſſes mortuus. ſ. ex inuidia, ſicut dicetur. Inuidia rumpantur vt ilia Codro item legitur apud Theocritum, vt dicit Manc. vnde eſt etiam illud Iuuen. Sat. 4. ebrius aut petulans, qui nullū forte cecidit, Dat pœnas (quia ſeipſum torquet, vt ibi ſubditur) nocte patiē lugentis amicū Pelidæ, &c. Reprehenditur Seru. quia ſuccinctius de arbuſto loquitur à Beroal. ſic dicēte mutilata hæc eſt interpretatio. Nā nō oīs locus in duo ſunt arbore, nominatur arbuſtum. Quid ſi eſſent quercus ilices quam plurimæ? quid ſi innumerabiles? quid ſi ſylua an ſignificantur arbuſtum nuncupabimus? minime. Etenim arbuſtū, vt ego accuratius animaduerti, proprie ſignificat arbores vitib. maritatas, atq. vitiferas, quæ in ordine rediguntur, vt docet Pli. Col. atq. Palladius, ſcribentes, quomodo arbuſtum ſit faciendū, vnde vitis arbuſtina, & vinum, muſtumq. arbuſtū appellatur ex huiuſmodi arboribus collectum. Cato quoq. collocat arbuſtū in octauo loco prædiorum, & ne quiſpiam exiſtimet eū intelligere de ſylua, ſubiunxit loco nono, ponendam eſſe glādiariam ſyluam. Claudius Quadrigarius, locū in quo ſunt, arbores pluximæ inuſitato vocabulo, arboreum appellat, quod ipſe nimis licenter peperiſſe, ac formaſſe creditur. Apud Palladium legi arbuſtum, pro caſtaneto poſitum, quod non longe abeſt a Seruij ſignificantione. Sic. ille Da reliqs audiſtis Mā. Regula eſt, Res turpis, & lubrica, aut reticenda, aut per metaphoram, honeſtamq. tranſlationem ſignificanda eſt. Reticēda, vt hic, & in Eun. Ego Eunuchum illum vel ſobrius, ſup. ſubagitarem, per tranſlationem ſignificanda, vt Georg. 3. de armentis ante coitum emacerandis, & fatigandis locutus dicit. Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior vſus Sit genitali aruo, & ſulcos oblimet inertes. Sed rapiat citius venere, interius recondat, vbi de receptaculo ſeminis honeſte loquitur, vocans genitale aruum, & ſulcos.

ASC. Parcius &c.] Reſpondet ad obiecta Damœta, dicens, O: Menalca, tu debeses iſta. ſ. tua aut turpia flagitia, parcius obijcere viris, vt mihi, & alijs, qui vlciſci poſſemus, tū memento ea obijcienda eſſe tibi, videlicet eſſæminato, & tui ſimilibus, nam ſcimus te eſſæminatum eſſe, nouimus. n. & qui te ſtuprauerunt hircis indignantibus, aut oculis tuis in fine trementibus, & quo ſacello, qa in paſtoraliū nympharū ſacello id fecerūt, ſed nymphæ faciles. ſ. per ſexum benignę, riſerunt, cum de te vlciſci deberent ſi in ſeueræ coinſpiā deæ, vt Palladis, aut Mineruę fanis cōmiſiſſes. Reſpondet Menalcas, non purgandu ſibi obiectum crimē, ſed p ruſticā vlciſcendi cupiditatē, aliud crimen illi obijciendo, ſic credo, ꝙ tunc riſerint nymphæ faciles qn̄ viderunt me incidere vites nouellas, & arbores vitiferas Myconis, quod p ironiā dicit, quia non Menalcas, ſed Damœtas id fecerat, qđ vtriq. conſtabat, erat autē capitale, vnde reſpondet Menalcas aut ſic, tunc nō riſerint, quia non viderunt te nymphæ id facere, ſed vis dicere, ꝙ me viderint, id facere: tūcq; riſerunt qn̄ fregiſti p malitioſam inuidiā, & æmulationē arcū Daphnidis indulgentiſſimi pueri innata. n. eſt tibi peruerſe Menalca malitia, vt ſi non in aliquo nocuiſſes mortuus eſſes. Ad quod exclamat Menalcas. Quid dn̄i &c. Ordo eſt. Iſta. ſ. turpia facinora, quæ in te ſunt, & mihi tamē

SERV. Quid domini facient, &c. Plerunque perſonæ ſuis nominibus ex

ME. Quid domini facient, audeant cum talia fures.
Non ego te vidi Damonis peſſime caprum

primuntur, plerunq. per officia deſignantur, vt ſi dicas philoſophus, nomē ipſum ponit.

Si

Excipere inſidijs multum latrante lyciſca?
Et cum clamarem, quò nunc ſe proripit ille?
Tityre coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit, & mihi D[illegible] non
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.

Si autem velis dicere, ſapientiæ operam dans, pſonam exprimit per officium, ſicut hoc loco fecit. Nam pro ſeruo, furem poſuit. Furta.n. ſpecialiter ſeruorum ſunt. Sic Plautus de ſeruo. Tu trium literarū homo vituperas me? ideſt fur. [Non ego te vidi] Manifeſte eum furti arguit, dicendo, vidi. [Excipere] Dolo capere, vt, Excipit incautū inſidijs. [Latrāta lyciſca?] Lyciſcæ sūt, vt ēt Plinius dicit, canes nati ex lupis, & canib. cū inter ſe forte miſcentur: [Proripit] i. aufugit, & à conſpectu aufert, vel errat. [Ille?] ideſt caper. [Tityre] Alius paſtor. [Coge] i. collige, & in vnum redige [Poſt carecta latebas] Loca caricis plena. Carex autem herba eſt acuta, & duriſsima, ſpartho ſimilis. Alibi. Et carice paſtus acuta. Sanè ſuper hoc locū ſuperfluam volunt eſſe allegoriam, dicentem rem nuſquā lectā de Virgilio aiunt.n.hoc, Varus tragœdiarū ſcriptor habuit vxorē literatiſsimā, cum qua Virgilius adulteriū ſolebat admittere, cui ēt dedit ſcriptā tragœdiam, q̄ illa marito dedit, tanquam à ſe ſcriptam. Hāc recitauit pro ſua Varus, q̄ rem Virgilius dicit per allegoriam: nam tragędiæ præmium caper fuerat. Horatius Carmine qui tragico vilem certauit ob hircū. Sed melius ſimpliciter accipimus, refutandæ.n. ſunt allegoriæ in Bucolico carmine, niſi cum vt ſupra diximus, ex aliqua agrorum perditorum neceſsitate deſcēdunt. [Meus caper] Debitus merito victoriæ. [Reddere poſſe] Scilicet ne ſuo iudicio videretur eſſe ſuperatus.

diam pecoris apta latrante multum, & cum clamarem quo ille. ſ. fur, ſe proripit, i. procul rapit, & dixi ſup. mercenario meo. Tityre, coge, ideſt in vnum compelle, pecus. ſupple noſtrum, dum. ſ. illum perſequor, aut ne noſtras quoque pecudes diſperſas excipiat, tu latebas, ideſt occultabaris poſt carecta, i. denſam cōgeriem caricum. i. herbarum aſperarū in palude creſcentium. Reſpondet Damœtas cum indignatione ęgreferens ſe furti accuſari, pro re quam iuſte ſibi vendicaſſet: An ille victus cātando, i. dum mecum canebat, non redderet. i. non debebat reddere caprum, quē mea fiſtula meruiſſet carminib. i. aut pluribus bonis, aut totidem, ſed melioribus q.d. ſi id ſcis, iniquus es. et ſi neſcis, ille caper, quem ſ. abſtuli fuit meus: & Damon ipſe. ſ. ad quem maxime ſpectabat negocium, fatebatur mihi. ſ. quod eum lucratus eram, ſed negabat poſſe reddere, quia eius non erat, rem. n. non ſuam depoſuerat, & amiſerat. Nihil hic expoſitionis eget, qđ non ſit ſatis apertum per Seru. aut Manc. Regula eſt. Si coniunctio, dum conditionalis eſt, ſubiunctiuum modum, dum cauſalis, indicatiuum efflagitat: vt Si neſcires, dicerem tibi: Si neſcis, dico tibi. *Reg da.*

Atc. QVID &c.] Menalcas indignatus, q̄ talia tam petulanter ſibi à ſeruo obijcerentur, quid, inquit, faciēt dn̄i cū ſures, i. ſerui, qui fere fures ſunt, talia audent dicere? deinde furem probat eſſe, q̄a Damonis caprū furatū deprehēderat, quē Damœtas fatetur quidem abſtuliſſe, ſed ob id ſe furtum cōmiſiſſe negat, cum eum cantando luctatus fuerit, quod Menalcas irridens dicit, Cantando tu illum? &c. Ordo eſt. Quid domini facient, cum. i. quandoquidem ita eſt, qđ fures. i. ſerui furaces, audent talia. ſ. fingere, & dicere, in ingenuos, & filioſfamilias? & forte viſus eſt Damœtas ægreferre, qđ furem dixerit, vnde illud probat Menalcas, dicēs. Nōne, ò peſsime. ſ. Dameta, vidi ego te excipere, inſidijs. i. p inſidias, & furtiuam abactionem, caprū Damonis? & hoc lyciſca. i. cane ex lupo genita, q̄ acris eſſe ſolet, & ad cuſtodiam pecoris apta latrante multum ...

AB hoc euentu putāt eruditi, & Sex. Pompeius docuit cum Cenſorino, pueros dici hirquitalos, vbi primum ad virilitatem accedunt, ſitq; Venereorum appetentia opportuna, ex hircorum libidine, aut odoris inſuauitate, quem nunc tragū vocant, nunc hircum, aut (ut Catulus) caprū. At q̄m præpingues hirci minus fœcundi ſunt, inde cū vires non ferunt, dicuntur τραγίζειν ideſt hirceſcere. Porrò quia contrudit libido oculos in angulorum anguſtias, quos vocant hircos, auctore Suetonio in vitijs corporalib. inde à Virgilio ſcriptum volunt: Tranſuerſa tuentibus hirquis. Quoniā libidinis, quæ in hirco pſeruida eſt, illic promantur ſigna: etiam ſi Apuleius grammaticus, q̄ illic hæreant oculi, hirquos dici opinatur. Alij hircos defendunt, quoniam id animal oculos habeat ad nares conuerſos. Proindeque apud Ariſt. τὰ τραγικὰ πρόσωπα nō laruas, interpretamur, quod fecit Theodorus, ſed tragicas facies, ad hanc hircorum naturam referentes, quoniam tragœdorum perſonę nihilominus, quam oculos ad nares valeant inflectere. COAL RHOD.

ME. Cantando tu illum? aut vnquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit? non tu in triuijs indocte ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen;
DA. Vis, ergo, inter nos, quid poſsit vterq; viciſsim
Experiamur, ergo hāc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos ait vbere fœtus)
Depono: tu dic, mecum, quo pignore certes.

SERV. CAntando tu illum?] Imperitus peritum.] Cera iuncta fuit?] Supra, Pan primus calamos cera coniungere plures inſtituit. [In triuijs] Conſuetudo enim fuerat vt per triuia, & quadriuia vlularent, & flebile quiddam in honorem Dianę canerent ruſtici ad reddendam Cereris imitationē, quæ captam Proſerpinam in triuijs clamore requirebat. Nonnulli aūt eandem eſſe Proſerpinam quam Dianam. Sic in Aeneide: Nocturniſq; Hecate triuijs vlulata per vrbes. [Miſerum carmen?] Triſte, flebile, quale canunt ſtipulæ, & qđ congruit ad imitationem matris orbatæ. [Vis, ergo, inter nos] Aut noſtri comparatione, aut. qđ melius eſt, nullo iudice præſente, poſtea enim ex improuiſo Palæmon aduenit. [Viciſsim Experiamur?] Ideſt amębæo carmine. Amębæum aūt eſt, quoties ij, qui canunt, æquali numero verſuū vtūtur, & ita ſe habet ipſa reſponſio, vt aut maius, aut contrarium aliquid dicat, ſic vt hic ſequētia indicabunt. [Ego hanc vitulam] Subdiſtingue, vt ita intelligamus, ne eam vilem exiſtimes. [Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fętus] Vt eam laudare ex fętu, & ex ætate videatur. Male enim quidam quæſtionem mouent dicentes, vitulam paruam eſſe, nec cōgruere vt eam iam enixam eſſe dicamus. ſed debere nos iuuencam ſubaudire; vt ſit, Ego hanc iuuēcam depono, vitulam ne forte recuſes. Nam & vitula, à viridiore ætate dicta eſt, ſicut virgo, vt paulo poſt ipſe dicturus eſt. Si ad vitulam ſpectas, nihil eſt quod pocula laudes. Item, Et vitula tu dignus, & hic. Vnde, & iuuencā ſubaudire non poſſumus, ſed ſcđm ſuperiorē ſenſum intelligamus. Vitula.n. eſt nomē ætatis, non quod iā anſe partum vaccæ poſsideant.] Mulctram] Et ſeminino gn̄e dicimus hæc mulctra, & neutro, hoc mulctrale. Vnde in Georgicis. Implebunt mulctralia vaccæ. Alij faciunt diſcretionem; vt ſit mulctra, tempus quo mulgētur animalia, mulctrale, vas in qđ mulgentur, [Depono:] In ſponſione colloco, ſequeſtro.

Asc. CANTANDO tu illum? Menalcas indignatus, quod Damætas Damonem viciſſe gloriaretur. dicit ipſum omnino imperitum artis cantandi, ex quo naſcitur Damętæ occaſio prouocandi Menalcam ad certamen muſicum, quod principaliter à poeta in hac ecloga prætenditur. Tria autem prima verba ſub diſtinctione quadam legēda ſunt. Nam ſingula pōdus ſuum habēt. Primo, quia dicis, Cantando, ac ſi dicat pugnādo fortaſsis, aut currēdo, aut operatione alia quauis mechanica, illū ſuperare potuiſſes, ſed non cātando, cum tu ſis catādi imperitiſsimus, ille contra peritiſsimus. Nam imperitum te eſſe planè cōſtat, qui nunquam niſi vniformi, ac ſimplici ſtipula. & id miſerū carmen in triuijs diſperdere ſoleas. At qđ Damœtas, Vis ergo &c. Ordo eſt. Tu. i. tu ne qui imperitiſsimus es, viciſti, ſup. illum. ſ. Damona virum peritiſſimum, cantando. i. in arte muſica? aus ſup. credā tibi, q̄ fiſtula fuit tibi vnquam iuncta. i. compacta, cera. i. per cerā, vt ſit varietas, ac diſcretio vocū. Num. i. nonne, tu indocte. i. imperite cantandi ſolebas diſperdere. i. diffundere perditum, & in auras vanas, cum nullus auſcultare vellet, in triuijs. i. locis vulgarib. quo tres viæ ducunt, & quo plebei ac ignari cōuenire ſolent, qui te tñ audire recuſarunt, ſolebas, inquā, diſperdere ſtipula. i. culmo, ſtridentia, diſſone crepitanti, carmen tuum, miſ quia licet fortaſſe cum alterius auctoris eſſet bonum, fuerat tñ miſerum, quia a te imperito, atq; inepto diſperdebatur. (Nam miſerum, ferē in bonā accipimus partē, hoc eſt pro paupere, aut afflicto quidem, ſed miſeratione digno, vnde illud Aen. 2. Nec ſi miſerum fortuna Sinonē Finxit &c.) Aut ſic, carmen miſerum, i. de de miſerijs compoſitum,

poſitũ, quales ſunt nęniæ.i.lamentationes ſunebres, & elegiæ.i. carmina de miſerijs amantium, aut caſus ſepultorũ, quæ epitaphia dicuntur, hæc.n.elegiaco primũ dicebantur. vnde Flaccus in Arte. Verſibus impariter iunctis, querimonia primum, Poſt ẽt incluſa eſt voti ſentẽtia compos. Reſpondet Damœtas Ergo, hoc eſt, quia tibi perſuaſum eſt, qđ cantandi imperitus ſim, vis vt, ſup. experiamur inter nos.i.faciamus periculũ viciſsim.i.per vices canendo iuxta legem Amœbæi carminis.[Id.n. eſt quoties alterni canũt, ea lege, vt ſecundus totidem verſus dicat, ſed aut maius aut contrarium ſignificantes.] Nam ἀμοιβαδὶς καὶ ἀμοιβαδὸν, dicitur viciſſim, & ἀμοιβαῖος mutuus, & ἀμοίᾳ, mutuo. Ideo aut ſequens, plus aut contrarium debet canere, quia difficilius eſt excogitare, & primum inuenire, quã imitari (atq; ita vt æquę ſint vtriuſq; partes, ea lex ſancita eſt) quid vterque ſup. noſtrũ poſsit, ſ.in carmine & ne forte dicas quia mercenarius ſum, quod nolis mecum gratis, & ſine ſpe lucri, ſi viceris, cõtendere: ego depono hanc vitulam.i.virentem, & iuuenem vaccam, aut pro vitula, aut contra vitulam tuam, & ne forte recuſes, quia dixi vitulam, ipſa venit bis ad mulctram.i.ad vas in qđ mulgetur (.ſ.alterum ſcđm quoſdam, vber,) & alit binos.i.ſingulis diebus duos fętus.ſ.ſuos, vbere.ſ. altero (nam ſecundum eos, vt idem vber bis mulgeatur, & tñ binos fœtus alat, fidem excedit) Alijs autem ſenſus videtur, ꝙ bis mulgeat, aut binos fœtus alat, non ſimul, ſed vtrum velimus, vt.ſ. ſcđm ſit declaratiuum prioris. Nam ſi dicat Menalcas, quamlibet vitulam, aut iuuencam poſſe venire bis ad mulctram, modicum ſ.lactis daturã, ad hoc reſpondet, quod tñ lactis dat, vt ſi velis, binos alat vbere fœtus. Verum me iudice, ſenſum eorum qui dicunt bis venire ad mulctram quotidie, & alere binos fœtus vbere nõ altero, ſed vtroq;.i.vbertate, ac fœcunditate mãmillarũ ſuarum, non damnabitur: nam etiam oues, quia lac ab agnis non plane exugitur, ne, qđ remanet eis noceat, & ſterilitatem lactis pariat, licet alãt agnos, tñ mulgentur, quod & vitulę concedi poteſt: quia tamen pro vacca, quæ nondum fœtum produxerat, accipi ſolet, poſuit Seruius etiam expoſitionem quã modo recitauimus, vt ſit, ego hanc iuuencam depono vitulam.i. pro vitula, licet melior ſit, quod, & nobis dicendum eſt· niſi velimus vitulam, eam quæ iã enixa eſt dicere. tu dic quo pignore certes mecum.i. quid velis deponere vt mecum certes. [Deponere] Eſt de ſe, hoc eſt ſeorſum à ſe. & extra ſuam poteſtatem ponere in arbitrium ludi, aut exitus eius, pro quo barbari vadiare dicũt. Regula eſt. Vbi de vtraque parte, aut de pluribus partibus propoſiti, æqualiter dubitatur, ſic vt etiam ambæ, aut omnes negari poſſint, recte vtimur, aut ve & vel, ſed ſi inter partes dubitetur, certum tñ ſit vnam eſſe concedendam, vtendum ſit ne, ſiue an. Exemplum prioris, vt putas Ariſtotelem logicæ, aut phyſicæ imperitũ fuiſſe; q. d. neutrius imperitus fuit, & hoc loco, Tu illum cantando, hoc eſt credam ꝙ tu illum cantando viciſti, aut ꝙ vnquam tibi fiſtula cera iuncta fuit? q. d. neutrum credam. Exemplum ſecũdi, vt quia certum eſt, patrem meum viuere, aut mortuum eſſe; non dicam, neſcio pater meus mortuus ſit, aut viuat, ſed an viuat, aut neſcio viuat nec ne, pater meus. *Regula.*

A v t vnquam tibi fiſtula cera iuncta fuit? In Romano libro, & in aliquot alijs legere eſt. Vincta fuit, placet tamen, Iuncta, multo magis. In Mediceo autem libro, per haud, aduerbium negandi eſt. Corr. Reco.

Asc.

DE grege nõ auſim qđ quã deponere tecũ·] Supra enim eum aliena paſcere dixit animalia: vt Dic mihi Damœta cuiũ pecus? [Iniuſta nouerca] Epitheton generale nouercarũ. [Biſq; die numerant ambo pecus] Et dum vadit ad paſcua, & dũ inde reuertitur. [Alter, & hędos] Male qdã priuignũ accipiũt. alter.n. de duobus dicimus, nõ de trib. vnde alter, de nouerca intelligamus: Nec nos moueat, ꝙ alter dixit de fęmina.nã, & i ſubauditione ponunt ea q̃ nõ poſſumus dicere, & ſcimus, q̃a quoties hæc duo gña iũgunt, maſculinũ ꝑponderat fęminino. [Inſanire libet qm̃ tibi] vel ſub ſponſione contendere, vel ꝙ melius eſt carmina cõponere. Nã inſani dñr poetæ. [Diuini opus Alcimedontis, Laus ab artifice Cic. Polycreti eſſe dicebant. [Pocula aũt Fagina] Quaſi rẽ maximã [Quib. torno facilis [Don. ſic legit. Legit tñ, & torno facili, ad excludenda duo epitheta, qđ eſt in latinitate vitioſum, ſi ſit, lenta facilis vitis. [Corymbos] vuas hederarum. [Conon] Dux fuit cuius nomen dicit, quia in oium ore verſatur, nam philoſophi tacet, qđ non facile põt ad ruſticum peruenire, & bene ea dicit philoſophi, q̃ ad ruſticũ ptinẽt: vt Tpa quæ meſſor, quæ curuus arator haberet. [Radio.i. virga philoſophorũ, qua geometræ lineas indicant. Inuẽta aũt hæc eſt ars tpe, quo Nilus plus æquo creſcẽs confudit terminos poſſeſſionũ, ad quos innouandos adhibiti ſunt philoſophi, q lineis diuiſerunt agros: inde geometria dr̃, cum non tantũ terræ, ſed & maris, & cœli, & aeria ſpatia metiri conſueuerint. Significat autem aut Aratum, aut Ptolemæum, aut Eudoxum, [Nec dũ illis labra admoui] Hypallage, pocula.n.labris adhibemus: vt dare claſſibus auſtros. Et tantam in eis dicit venerationem, vt nec dum illis vſus fuerit. [Idem Alcimedon [Irriſio eſt facta iteratione verborum, & mire oia in vituperatione trahit, quæ ille laudauit. [Et nobis fecit] Ac ſi diceret, putas te ſolũ habere pocula cui.n. Alcimedon non fecit? tu pro reuerentia ea nõ tangis, ego ideo quia vilia eſſe exiſtimo. [Molli acantho] Genus eſt floris: quia ille dixerat, lenta vitis. [Syluaſq; ſequentes] Non ſecutas, ſed quaſi adhuc ſequentes, vt peritiam artificis laudet. Serv.

MA. De grege non auſim quidquam deponere tecum:
Eſt mihi náque domi pater, eſt iniuſta nouerca,
Biſque die numerant ambo pecus, alter, & hędos:
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere maius,
(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cœlatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon, & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ meſſor, qæ curuus arator haberet:
Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio poſuit, ſyluaſque ſequentes.
Nec dum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.

De grege non auſim &c.] Menalcas filius (vt dixi) familias prouocatus ad certamen muſicum, ſe quidem certare paratum oſtendit, ſed non habere quod deponat, in quo, vt in alijs multis, poeta graphice depingit mores hominum, oſtenditque quid interſit inter ingenuum, liberumque, & ſeruilis, ac mercenariæ conditionis hominem. Nam Damœtas mercenarius, confeſſus pecus, quod paſcebat eſſe Aegonis, audet de ipſo egregiam deponere vitulam: Menalcas autem, quia filiusfamilias, veritus patrem, ac formidans nouercam, nõ audet quippiam deponere de grege paterno, ſed de peculio, pocula videlicet, quæ ab Alcimedonte ſibi peculiariter obtinuerat. In quo oſtẽditur in filio plus boni timoris, q̃ in ſeruo eſſe. Nã, vt ſine offenſione pr̃is pocula deponat, ea ſummopere cõmendat, & ab artifice, & ab artificio, ſed (vt in ſequentib. dicã) cũ nollet Damętas pocula deponi, ne litẽ timore fugere putetur etiã cũ timore offenſionis paternæ, dicit ſe vitulã quoq; depoſiturũ, quaſi amor laudis plus vrgeat, q̃ timor patris. ſicut in Andria dicit Pamphilus, Si poterit fieri, vt ne pr̃ ꝑ me ſtetiſſe credat, quominus hæ fierent nuptiæ, volo, ſed ſi id non poterit, id faciã, in procliue quod eſt per me ſtetiſſe, vt credat. Ordo eſt, Ego auſim deponere quidquam.i.quamuis rem ſiue magnã, ſiue paruam de grege, ſcilicet paterno. Namque pro quia pater eſt, mihi domi, ideſt habeo domi patrem, & nouerca iniuſta, aut quia omnis iniuſta, aut quia hæc præcipue iniuſta, eſt mihi domi, & ambo, ſcilicet tam pater, quam nouerca, numerant die, ideſt quotidie, bis, ſcilicet mane & veſperi: pecus, ideſt gregem ouium, alter, ſupple eorum. ſcilicet nouerca, numerat, &, ideſt etiã præter oues hœdos, verum.i.ſed, qm̃ libet tibi inſanire.i.furore poetico rapi, aut inſanũ laborem inire (vnde videlicet, nec lucrum, nec honorem conſequaris) ego ponam, ideſt deponam, tibi, id quod tute. Ideſt tu ipſe fatebere, ſupp. eſſe, maius multo. ſ.quam vitulam, appoſitorie, pocula, ideſt vaſa potoria. Fagina.i.ex fago cœlata, iterum per appoſitionem, opus, quaſi dicat exiſtentia opus, cœlatũ.i.exculptum, diuini.i.præſtantiſſimi, & diuino ingenio præditi Alcimedontis illius artificis, aut cœlatoris, quibus, ideſt in quib. poculis, aut ad quorum decoramentum, vitis lenta flexibilis,

bilis ſuper addita torno facili. i.agili, & molliter ſculpenti ve-
ſtit.i.cooperit,aut amplectitur, corymbos.i.fructus bederæ,diſ-
fuſos.i.in diuerſa diſperſos; hedera pallētc.i.circumerrāte; aut
quia ex Theocrito ſumptū eſt, apud quem legitur, Labris pal-
lens inflectitur amplis,hinc bedera, dicamus hedera pallente.i.
ſubalbida,alba.n. laudaſ , vnde dicetur hedera formoſior alba.
duo ſigna. i.duæ imagines exculptæ ſup. ſunt in medio poculo
rum. ſ. Conon. i. Samius mathematicus, & volebat ēt alterius
nomen dicere,ſed per ſimplicitatē,ac ruſticitatē paſtoralē,obli-
tus proprii nominis alterius , dicit apud ſe, quis fuit alter ? &
cū non poſſet meminiſſe nomē eius,circumloquiſ,dicēs eſt ſup.
is,qui deſcripſit gentibus torum orbē,radiu.i. virga geometri-
ca,qui fuit Anaximander Meleſius,& qui deſcripſit radio tēpo
ra,quæ meſſor haberet,& quæ arator curuus.i.incuruatus,dum
arat,haberet.i.quib.temporibus arandum,& quibus metēdum
eſſet Necdū.i. & non adhuc, & ego non admoui adhuc illis la-
bra,ſed ſeruo condita.i.recōdita,& abſtruſa tāquā rē precioſiſ-
ſimam,adhoc (inquit Damętas) non parui faciens Alcimedon
tis pocula.Idem Alcimedon,quem tu.ſ.diuinū dicis, fecit; & i.
ēt nobis duo pocula, & amplexus eſt circum. i.in circuitu , hoc
eſt circumdedit anſas.i.ſi ſic dicamus manubria,hoc eſt quibus
pocula manu teneotur. (Vnde in Sileno dictū eſt. Et grauis at-
trita pēdebat cātharus anſa) molli.i. flexibili, acantho. i.herba
illa vrbana,aut virgulto extremitates eius,ad qđ naſciſ ambi-
re, & circumplecti ſolita , aut ſolito,hoc eſt ſculpſit in circuitu
acanthū,cuius ſculptura, & difficilior, & precioſior eſt,nōitā cō
ueniētior poculo,quia ſolent ad pocula adhiberi, quæ potum ,
aut generant,ut vites,aut conſumūt,ut capri,vnde eſt illud Iu-
uen.Et ſtantē extra pocula caprum. Quia ergo non potuit con
uenientiorem ambitū dare,dat conuenientiora ſigna; nam mu
ſicis,magis quadrat Orpheus diuinus uates,q̃ Conon, ſiue rex,
ſiue aſtrologus intelligatur ; Licet nullius rei verus poeta totus
expers ſit,& poſuit Orphea.i.muſicū illum diuinū in medio,&
ſyluas ſequenter.i.tam graphice cælatas , vt ipſum ſequi videá
tur,uecdum.i. & non adhuc, & ego non admoui illis adhuc la-
bra,aut quia non tanti ſacio,aut potius,quia ēt precioſiſſima in
dico, & tuis precioſiora, vnde & ego ſeruo , ea condita, verum
ſi ſpectes ad vitulam,quam.ſ.deponam,nihil eſt,quod laudes po
cula,quantumuis bona,& artificioſa. [Tute] Compoſitū eſt,ex
Tute. tu pronomine, & Syllaba adiectione te;valetq. idem quod tu-
met,ſed in recto nōreperitur tumet,ſed tuimet, & tibimet,paſ-
ſim,ſoletq. dici tute,vbi tu,p̃miſſum eſt,vt ſi dicas fratri,cur pa
tri noſtro egeno non ſubuenis? rñdere poſſit, cur tute id non fa
cies? [Torno] Tortus eſt quo tornando , & circungyrando, ab
Torno. taditur aſperitas ligni,& fit lene ac planum,vnde. Georg.& tor
no raſile buxum.] Eſt autem grecū,nam græce τόρος dicitur,&
toreia ſculptura,& toreuma opus torno ſculptum, & toreno or
no,& ſculpo.]Conon] Conon,dux,inquit Seruius, fuit,&c.Ad
Conon. quod Beroaldus.Quis neſcit Cononē fuiſſe, Atheneſiū ducem
omnibus inſulis præfuiſſe, Lacedæmonios profligaſſe, Athenas
in priſtinam libertatem teſtituiſſe? de quo Aemelius,Iuſtinus,
Plutarchus,multe tradiderunt.Sed diligentius,accuratiuſq. cō
ſiderandum fuit,an apud Vergilium de hoc Conone foret intel
ligendum,an potius de Conone aſtrologo. Quocirca verius, &
eruditius interpretatur Virgilianum carmen Probus grammia-
ticus,cuius hæc ſunt verba ; Conon Samius mathematicus, ſed
quamuis plures fuerunt mathematici, elengantet errantē ruſti-
cum inducit, dicentem, Quis fuit alter altet, n.accipitur vnus
de duobus. Is autem Conon de aſtrologia libros ſeptē reliquit
hactenus Probus, huius Cononis mathematici meminit Higi-
nius,ſcribens,ab eo dictum eſſe Ptolomæo , quēadmodum ipſe
viderat crinē Barinices reginæ inter ſydera collocatū,de qua re
ſcripſit Callimachus carmen elegiacum , quod Catullus inter
pretatus eſt ; in quibus verſib. ita de Conone hoc ſcriptum eſt.
Idem me ille Conon cœleſti numine vidit. E Bereniceo verti-
ce cæſariem.De hoc Conone intellexiſſe propertium exiſtimo;
cū ſcripſit i quarto . Me totat Architæ ſoboles Babylonius Or *Alibi mecreat*
pos Oron,& a proauo ducta Conone domus.Exponamus itaq;
apud Virgilium de hoc Conone aſtrologo , ſicut recte exponit
Probus; non autem de Conone duce Athenienſiū; vt perperam
exiſtimat Seruius.Hæc Beroaldus.Si tñ ad Seruiū addaſ vna par
ticula,ego dictis eius adhærerem : ſi videlicet dicatur Conon ēt
dux fuit ; cuius nomē dicit,quia in ore omnium verſatur vt ſit
ſenſus, quod Conon, quidem mathematicus, ſeu aſtrologus ſit
hic ſculpeus , ſed eius nomē mem inerit Menalcas ; quia ēt dux
fuit. [Necdum illis labra.] Quando autem dicit. Necdum il-
lis labra admoui videtur hypallage eſſe, actiuum pro paſſiuo.ſ.
necdum admota ſunt labris meis, Landinus tñ negat his verbis.
Cenſeo non hypallage vſum eſſe, ſed voluiſſe,vel venerationē
qua pocula coleret, demonſtraſſe (nam huiuſmodi reb. ſole-
mus ob reuerentiam potius labra admouere,quā illas labris,vel
morē ruſticorum, qui adeo ſolent pocula implere, veriti ne in-
ter mouendum aliquid inde excutiatur , os ad illa demittunt,
nō illa ad os attollunt. Nec puto vt hæc dicat, quia velit vtili-
tatem afferre poculis , ſed vt oſtendat ſe non minus acceptum
Alcimedonti fuiſſe,& quanto pluris illa facit, tanto pluris vitu-
tuła facienda ſit,quam illi præfert. Hæc Landinus. [Syluaſque
ſequentes.] Præterea magna laus eſt ſcripturæ, qđ ſyluas ſequē
tes affinxit , vt videlicet ſequi videatur . Dicunt autem Or-
phea,tā dulciter modulatū fuiſſe, vt rigidas quercus ad ſe tra-
heret,per quas Horatius in Arte, ſylueſtres homines intelligen
dos,docet his verbis.Sylueſtres homines ſacer, interq; deorum *Regula.*
Cædibus,& victu fœdo deterruit Orpheus, Dictus ob hoc leni-
re tigres,rapidoſq; leones.Regula eſt. Verbum, ſum, es, eſt, qñ
ſignificat habere,cōſtruitur decenter cum datiuo, & id fere in
capite locutionis : vt, Sunt nobis mitia poma eſt, Et mihi diſpa
rib.ſeptem compacta cicutis Fiſtula . Eſt mihi namq; domi pa-
ter, eſt iniuſta nouerca:Sunt mihi bis ſeptum præſtanti corpore
nymphæ : Sunt nobis ſortita Bello Pectora &c.

VARIA LECTIO.

INSANIRE libet quoniam tibi.] Hoc totum omnes ſere
per interpoſitionem legunt. In Longobardico tria tantum ver-
ba parentheſi concluduntur (Inſanire libet quoniam) In Medi
ceo vna comma clauduntur verba duo tantum; Inſanite libet,
eadem ſententia . [Quibus torno ſacili, quidem in veteribus
omnibus exemplaribus vno excepto Romano : ſcriptum eſt, In
eo enim fragilis , habetur. [Diffuſos hedera veſtit pallente co-
rymbos.] Multi libri hedera per æ, diphthongum prima ſylla-
ba. [Duo pocula fecit] In Longobardico fecit,cum nota diph- *SERV.*
tongi ſcriptum eſt, ne quid à facio deteratur . Sed vſus , per
e,ſimplex ſcribit'. [Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocu-
la laudes.] Et ſpectes, & laudes, coniunctiuo modo, in omni-
bus ferè legitur exemplaribus . In Longobardico vero, & Me-
diceo , ſpectas , & laudas .

DA. Nunquam hodie effugies : veniam quocũq. vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit,ecce, Palœmon.
Efficiam,poſthac ne quenquam voce laceſſas .
MA. Quin age,ſi quid habes:in me mora non erit vlla ,
Nec quenquam fugio,tantum vicine Palæmon
Senſibus hæc imis(rēs eſt non parua) reponas.
DA. Dicite quandoquidem in molli conſedimus herba :
Et nunc omnis ager,nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſyluæ; nunc formoſiſsimus annus .
Incipe Damœta,tu deinde ſequere Menalca ,
Alternis dicetis:amant alterna Camœnæ .

SERV. NVNQVAM hodie ef fugies:[ac ſi diceret, Ne comendas excuſationes requiris, non quia æſtimas vi lia pocula[veniam]Deſcen dam . [Audiat hęc tantum] Subaudi,aliquis.tātum aũt, quia ſuſpicatur eum victū non poſſe cedere, qui ita ēt ante certamē eſt cōtumax . [Vel qui]Quaſi requirentis eſt,cū ſubito venit Palęmō. Alij diſtinguunt,vel qui ve- nit.Bene aũt dubitat, ne eū ipſe immiſiſſe videatur , & ſit credibile,quod ad eius iudicet gratiam.Hoc etiam Damętas ſentiens dicit. Nec quenquam fugio .] Ideſt conſentio etiã ad editiũ iudicem , Edititius, autem ev iudex , quem vna pars elegit . [Vicine Palæ- mon.]Beneuolum reddit ex vicinitatis commemoratio- ne. Terē. Vel virtus me tua, vel vicinitas,quod ego i pro- pinqua parte amicitiæ puto [Et nunc omnis ager] Nunc omnis parturit arbos . Ipſe alibi . Parturit almus ager, Sanè bene ſubdidit , [Nunc frondent ſyluæ .] Referens ad arbores ſteriles , nam par turium de pomiferis dici mus. Vult autem tps exprimere, quo & deliciæ ſunt in agris, & ruſtici minus laborant . Vt ſit duplex ad cantilenam inuitatio.
[Alternis

[Alternis dicetis.] Quia quaſi iratus fuerat, ꝙ Damœtæ prior locus dabatur. iccirco ait alternis dicetis. In Amabeo.n. carmine difficilior pars rñdentis eſt, qui non pro ſuo arbitrio aliquid dicit, ſed aut maiorē, aut contrariā format iuſſionē, vt diximus

ASC. ſupra [Camœnæ] Muſæ, quibus à cantu nomen eſt inditum.

Nunquam hodie, &c.] Artificioſe præ ſe fert Menalcas fiduciam, quaſi vero Damœtas occaſionem quæritaret effugiendi, & ob id pocula vituperaret, vt certamen euitet: Vnde dicit. Tu non effugies. i. non deuitabis ſic, ad quod me prouocaſti certamen, quia veniam. i. deſcendam, & ingrediar tecum, quocunque depoſito vocaris, q. d. ego etiam vitulam tanti faciebā, quanti tuam depono, adſit duntaxat bonus cenſor, & arbiter, & hic qui venit, quicunque is eſt. cum autem propius adeſſet, & cognoſceret, quod Palæmon, dicit, Ecce Palæmon, hoc eſt vide Palæmon, vicinus noſter optimus, & iuſtiſſimus vir, aduenit. Ex ideo, quia iuſtū iudiciū daturus eſt, efficiā ne petulantia tua & procacitate ſermonis, quenquam poſt hac laceſſas, q. d. ſic te vincam, vt non audeas poſt hac te iactare, muſicæ peritum, aut cum docto concertare poſſe. Ad quod Damœtas: Quin age, ſi quid habes, hoc eſt fac quidquid potes, expone totas vires, totamque artem tuam, ego te non effugiam, quia in me mora non erit vlla. Sed ò Palæmon vicine. recognoſce ſeuero iudicio, & animaduerte diligenter ad ea, quæ dicturi ſumus, quia res eſt nō parua, amittere ſ. vitulam, famā, & gloriā. Ad quod Palæmō intelligēs ſe ab vtroque ad arbitrium electum, non grauans illis operam ſuam, dicit, Dicite, quandoquidem, &c. neque vero propterea ꝙ Damœtam priorem dicere mouet, grauetur Menalcas, & Seruio vſ, ſi non adiunxiſſet, Alternis, dicetis, quia prior, ad placitū dicit. nam ſi poſterior quoq; ad placitum diceret, longe facilius eſſet imitari, q̃ excogitare: vt ergo æqua lege contendant, alternis. i. amæbæis carminibus, eos concertare mouet Ordo eſt. Tu nunquam effugies hodie. i. in nulla parte hodierni, diei elaberis quo minus tecum certem, licet quæras occaſionem effugiendi. ego veniam. i. deſcendam in certamen, & congrediar tecū, quocunque. ſ. depoſito, aut quacunque conditione, aut quemcunque locum, ſeu arbitrum vocaris. i. vocaueris, ſupp. me, ſed mallem dicere, quocunque, ſup. præmio deponendo, vt ſit nomen q̃ quocunque. i. ad quemcunque. locum ſeu arbitrum, quia hoc dicendo innuitur depoſuiſſe vitulam: quam depoſitam vidiſſe intelligitur Palæmon dicturus, & vitula tu dignus, & hic (quod non diceret, ſi alter tm̄ depoſuiſſet) tātum. i. tantummodo, ſupple hoc detur vt aliquis, ſupp. audiat, hæc. i. hanc diſputationē noſtram, vel i. etiam, is, ſup. vbi venit, (videbat. n. Palæmona aduētare, ſed eum nō dum cognouit, quo cognito cū propius eſſet, dicit) Ecce Palæmon. i. bonus ille vicinus noſter, ſup. adeſt nobis qui nimirū iuſte iudicabit, & ita efficiam. i. perfecte. faciam ne tu laceſſas. i. laceratum eas, & prouoces poſthac. i. poſt hoc tēpus quenquā. i. quēcunq. ēt imperitum vocu. i. garrulitate, & dicacitate tua, cum rei parū habeas. Ad hoc Damœtas, quin. i. quaſi omnio, age. i. fac demonſtres. ſi quid. i. aliquid ſup. artis habes, vlla mora, nō erit in me, hoc eſt præſto ſum nec fugio quenquam ſup cēſorē, dummodo tñ iuſtus, & peritus ſit, qualem Palæmona cognouit, & ideo conuerſus ad eum dicit, tm̄ ſ duntaxat id deſidero, O Palæmon vicine, ſup. noſter, vt, ſup. reponas. i. recōdas ad bene diſquirendum, hæc i. hanc litem noſtram, ſenſib. imis. i. vt profundo examine, & ſcrutatione diligētur priuſquā iudices, diſquiras, & perpendas artem noſtram, quia res eſt non parua (imò per liptotē ſanè magna deponerē. ſ. tam bonā vitulam cum fama, & gloria) hoc audito conſedit. i. locum accepit Palæmon, dicens, dicite. i. per artē eloquimini, & litem, cauſamq. protegite, dicendo, qñquidem nos cōſedimus. i. iam locū cepimus.) A conſido. n. deductum eſt, quod conſedi in præterito hēt, ſicut conſideo ſm Vallam) in molli herba, & qñquidem. i. qm nunc omnis ager, parturit. ſ. ſegetem, aut herbam, & omnis arbor. i. arbor, parturit nunc. ſ. frondes, aut flores, ſyluę. ſ. arbores ſyluarum, frondent. nūc annus, ſup. eſt nūc formoſiſſimus ideſt nūc maxime, variis ornatus decorib. tu Damœta incipe. i. exordire certamen, & tu Menalca, ſequere deinde. i. poſtea: vos dicetis. i. artificioſe pronunciabitis quæ vultis, alternis ſup. carminibus. i amœbæis, quia camœnæ. i. Muſæ, quæ cantib. præſunt, amant alterna. ſ. carmina. i. alternatim dicta, ne vnius perpetua continuatio faſtidium pariat. Atque ita quia viſus eſt plus Damœtæ. concedere, ꝙ eum priorem cātare iuſſit, non vt Seruius dicit, quia facilius omnino eſſet: ſed, quia maioris dignitatis, maioriſq. voluptatis eſt, poſſe ad placitū incepta, quam ad alterius arbitrium, aut in ſimili maius, aut in diſſimili contrarium

Regula dicere. Regula eſt. Vel, tam apud Ciceronem, quàm apud poſteros eius pro etiam accipi ſolet auctore Valla. Et duntaxat apud poſteros. Virgilium, Quintilianum, coæuos eorum. Itaq. hic dici poſſet. Vel qui venit, etiam qui venit:

VAR. LECT. Dicite: quandoquidem molli conſedimus herba.] Itaquidem abſque in, particula præpoſitiua, in exemplaribus aliquot habetur. In nonnullis autem antiquiſſimis legere eſt, quando quidem in molli.

DA. Ab Ioue principium Muſæ: Iouis omnia plena.
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
MA. Et me Phœb. amat, Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

SERV. AB Ioue principium Muſæ] Vel Muſæ meę ab Ioue hoc eſt principiū: vel, O Muſæ ſumamus ab Ioue principium. Eſt autem Arati, qui ait:

Ἐκ Διὸς ἀρχόμεσθα, τὸν οὐδὲ ποτ' ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄῤῥητον μεσαὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί.
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραὶ μεστὴ δὲ θάλασσα,
Καὶ λιμένες πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες.

Iouis omnia plena] Lucanus, Iuppiter eſt quodcunque vides, quocunq. moueris. Ipſe alibi. Spiritus intus alit, totam. q. infuſa per artus, mens agitat molem Ipſe. n. eſt ſpiritus ſine quo nihil mouetur aut regitur. Colit terras,) Amat Ceterū ſuperior colitur: non colit inferiorem. Sic alibi: Vnam poſthabita coluiſſe Samo, ideſt amaſſe. Nec mirum ſi ruſticus ſumpſit ab Ioue principium quem amare terras conſtat, & habere carminum curā. [Et me phœb. amat;] Aut ſimile eſt quod dicit, quia vnicuiq. deus is quē colit, ſummus vſ: vt, Summe deū Sancti cuſtos Soractis. Apollo. vt Apollinē exæquauerit Ioui. Aut certe ordo ſit talis. Me & Phœb. amat, vt, & plus dicat non ſolum Iuppiter, ſed, & Phœbus, ne Ioui videatur Apollinē cōparare. [Sua munera] Ipſi grata. i. laurus, & hyacinthus. Nam ſcimus, & Daphnem Ladonis fluminis Arcadiæ filiā; dilectā Apolline. & Terræ miſeratione in laurum conuerſam. Et Hyacinthum amatum tam à Borea, q̃ ab Apolline. qui cum magis Appollinis amore lætaretur, dum exerceretur diſco, ab irato Borea eodem diſco eſt interemptus, & mutatus in florem nominis ſui.

ASCENSIVS.

ASC. AB Ioue principium Muſæ.] Ingrediens itaq. (vt iuſſus erat Damœtas) muſicū certamen exorditur ab Ioue, ꝙ is ſummus deorum habitus ſit, crediderintq. etiam Ethnici, ſine deo adiutore, & præſide, nullum rite fundari exordium. Dicit autem, ſumendum eſſe exordium ab Ioue, ꝑꝑ triplex beneficium: Vniuerſale videlicet, quia Iouis omnia plena. Nam vt dicetur Georg. 4. & Aeneid. 6. creditus eſt ſummus deus, eſſe aīa, ſeu animus mundi (vnde in noto opuſculo dr̄. Si Deus eſt animus) ſine æquo quidē animo, nihil aut viuere, aut cōſeruari poſſet, & ideo quia ſine Ioue nihil poſſumus, bene dicit, ab Ioue principium Muſę. Item ſpeciale; quia. Ille colit terras nā Iuppiter planeta oppoſitus ſæuitiæ Saturni, benignus eſt, & terrigenis fautor, deus aūt Iuppiter, quē ſummum putauerūt, omnia enutriuat, nec cōſeruaret, nec coleret, hoc eſt amaret. Vnde Seruius recte exponit, colit. i. amat. Et ſingulare? quia, illi meā carmina curæ. Solemus, n. omnes iis beneficia noſtra impendere quibus grata accepta, & iucunda eſſe ſperamus. Argute ergo exorſus eſt Damætas vſq. adeo, vt difficilimum ſit iuxta legem Amæbæi carminis ei reſpondere. Nam ſummo Deo neq. æquiualens datur, quod non ſit idipſum quod ipſe eſt, neque contrarium, quod tam planè ſummum malum ſit, vt ipſe ſummum bonum. i. infinitū, inuenit tamen Menalcas, quod illi reſponderet, dicens. Et me Phœbus amat, &c. In quo, vt ſciamus quomodo lex ſeruetur, i. aut conſimile, ſed maius, aut contrariū dicatur, æquipollens, affert Seruius duas vias, in quarum altera. Phœb. diceretur ſummus Deus, quia ſuus cuiq Deus ſummus eſt, ſicut & Phœbus, ſeu Apollo, in Aeneid. ſummus appellatus, cum dicitur, Summe Deum ſancti cuſtos Soractis Apollo, & ita ſi permittatur Phœbus eſſe eiuſdē ponderis cum Ioue, ſaltem apud poetam, qui in tutela Phœbi eſt, in ſimili plus diceret Menalcas, quia plus eſſet à Phębo amari, & eius muneribus ornari, q̃ Ioui duntaxat curæ eſſe, cum nemo ametur, qui non ſit curæ, & curare poſſumus etiam, quæ aut timemus, aut odio [illegible]. Verumtamen quia omnium cōſenſu, Iuppiter ſummus [illegible] eſt.

vſque

vſque adeo, vt ne oracula quidem Phœbo addicãtur, quia ea ab Ioue diſcere perhibetur Aene. 4. Quod Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit, &c. Ideo ponit Seruius ſecundum viam ſaluandæ legis, vt videlicet dictio, &, accipiatur pro ẽt, & ſit ſenſus, non ſolum Ioui mea carmina curæ ſunt, ſed etiã Phœbus amat me. Ad quod ſi quis obijcit, ꝙ poteſtas Phębi. i. inferioris numinis, cum poteſtate Iouis, non maior eſt quã ſolius Iouis, quia ſi ſummus deus eſt, eius poteſtas ĩfinita eſt, ad quam nihil accedere poteſt, debeamq; concedere id, Ethnicis quoque exploratum fuiſſe (quod pauciſſimis philoſophis concedam, paſtoribus tamẽ, & agricolis negẽ) ad huc eſt larga euadendi via, quia ſi non plus eſſet curæ eſſe Ioui, & Apollini, quã Ioui ſoli, tamen plus eſſet ab Ioue, & Apolline amari, quam curæ eſſe, cum plus ſit amari, quàm curæ eſſe, & ſe amari, quam carmina ſua curę eſſe. ſimile ergo dicit Menalcas, ſed in tribus videtur excedere primo, quia ſe, non ſolum Ioui, ſed etiam Phębo curæ eſſe innuit, dicens. Et. i. etiam, Phęb. amat me. Deinde, q̃a plus eſt cuiq. ſe amari, quàm carmina ſua, quia ſæpe opera amamus propter artificium, quorũ artifices odio proſequimur, non ſolum ergo (inquit Menalcas) diligit carmina mea Iuppiter, ſed etiam Phębus amat me. Tertio, quia non vulgariter amat Menalcam, & opera eius Phœbus, ſed ſic amat, vt munera ſua ſic apud eum repoſuerit, vt illic ea ſemper parata habeat. Sed hæc hactenus, poterunt alij etiam argutiora adducere: verum, vt ordinem conſeruemus addamus vnum vocabulum, videlicet muſę à quibuſdam, de quorum numero eſt Mancin. cenſeri datiui caſus, & ſingularis numeri, vt ſit, Principiũ eſt muſæ ab Ioue. i. Muſa habet principium ab Ioue. Secũdum alios, genitiui caſus, vt ſit Principiũ eſt ab Ioue. ſed meo iudicio cui poſterior expoſitio Seruiana conſonat, erit vocatiui caſus, & numeri pluralis, vt Ordo ſit. O Muſæ ſumamus principium ab Ioue, vel principium noſtrũ ſit ab Ioue. Sic. n. quaſi facta inuocatione cũ maiori reuerentia, de Ioue loquitur. Ordo igiť eſt. O Muſæ. ſ. Iouis, & Mnemoſynes. i. Memoriæ filiæ, ſumamus, ſup. principiũ. aut principium noſtrum ſit ab Ioue. i. ſummo Deo patre veſtro. nã omnia ſunt plena Iouis. i. ſummi Dei (interpretatur autem Iuppiter iuuans pater. vnde, quia omnia præſentia numinis ſui iuuat, & conſeruat. bene dicitur, ꝙ Iouis omnia plena, (vnde à noſtris, dicitur Deus vbiq. eſſe) Ille. ſ. Iuppiter, colit. i. diligit, & fauorabiliter protegit, terras. i. terrenas, & carmina mea ſunt illi curæ. i. ad curam. Reſpondet. Menalcas. Et. i. etiam, Phœbus, non ſolum Iuppiter amat, non ſolum curæ habet me, non ſolum carmina mea, & Phębo ſunt ſua. i. propria munera apud me, q. ſ. in me cõtulit, aut q. b. me donauit, aut quæ ab eo accepiſſe memini. videlicet. quæ, pro &, (Nam legendum volunt, lauriq́ propter vocalem ſequentem. dic ergo) & lauri, & hiacynthus flos ille rubẽs i. purpurei coloris, ſuaue. i. ſuauiter, hoc eſt cum ſuauitate odoris, colit, diligit. Regula puerorum eſt, Nomen comparabile neutri generis, poteſt in trib. gradib. pro aduerbio vſurpari, quãuis legitime à tertia declinatione, fiat aduerbium poſitiuum in ter, & a ſecunda in e, vt ſuaue, ſuauius, ſuauiſſime, vnde hic ſuaue dicitur, pro ſuauiter. ſicut contra, duriter; ampliter largiter, & ſimilia ſæpe leguntur. Dic ergo, ſuaue. i. ſuauiter, ne duo ſint epitheta, ſine coniunctione media dure cohærentia, cũ hiacynthus, ſuaue dici nequeat.

A B indagine vero dici Muſa videtur, quippe ex ſapientum ſententia gnoſtices copię mater eſt indagatr x. inopia. At platonicorũ ſententia nobilis, Muſarũ nomine cęleſtes intelligit cantus. Quo argumento, & Camenas dici q̃q opinantur. Haſce vero a Ioue proficiſci, quoniam vti eſt apud Plotinũ, mũdi totius animum frequenter Iouis appellatione nuncuper Platonis ſcola, cui calculum adijciat illud Platonici Maronis Principiũ cœlum ac terras camposq; liquentes, Lucentemq. globũ lunæ Titaniaq́. aſtra Spiritus intus alit, totamq́. infuſa per artus Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet. Inde namq. colligi, vt ab Ioue mundi totius ſpiritu ac mente, quoniã cœleſtes moueat ſphęras, ac regat muſici cantus Muſarum nomine ſignificati, cooriantur & profluant. Quam rem innuit illud quoque, Ab Ioue principium Muſæ, Iouis omnia plena. Qm̃ vigeat vbique Iuppiter ac impleat omnia. & cęlum, citharam velut quandam (vti eſt ab Alex. traditum Mileſio) verſet agitetq. cęleſtes inde hac harmonicos proliciens cantus. COᴘᴛ. RHOᴅ.

SERV. ANtea videri] A me anteq̃ lateat. Hora. Nunc, & latẽ proditor intimo Gratus puellæ riſus ab angulo. [Offert vltro] Iſte plus dicit lege Amæbæi carminis. [Delia noſtris]

DA. Parte meæ Veneri ſunt munera: namq. notaui
Ipſe locum, aerię quo congeſſęre palumbes.
ME. Quod potui, puero ſylueſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi, cras altera mittam.

Deliam alij amicam priorem volunt, alij Dianam quæ eſt à Delo, & eſt canib. nota, per quos venamur, quaſi dea venationis, Nã ſi ad amicam referas. h. d. Sic frequenter ad me Amyntas venit vt canibus meis notior ſit quàm amica Delia.

ASC. MALO me &c.] Auſpicatur Damœtas carmen de amica. Et licet ad placitum loquatur, tamen videtur habuiſſe rationẽ ordinis. nam vt primum. i. honeſtiſſimum. atque ſaluberrimum eſt à Deo amari, quod iam docuit, ita proximum, atq. ſuauiſſimum eſt ab amico, atque amica diligi, quod nunc proponit, dicens ſe, à Galatea amica appeti, inuitari, & pomo iniecto, qđ ipſa inijcit fugitura ad ſalices, poſtquã viſa fuerit, vt ſ. ſequať. Cui reſpondet Menalcas, in ſimili plus dicens, & ita legem ſeruans, ſe videlicet ſic amari ab Amynta puero, vt ille vltro. i. non inuitans, ſe tam frequenter obuiam ferat, vt Delia, quæ ſumma venatrix eſt, non ſit notior canibus, quàm ipſe Amyntas, qui videlicet, nõ rarius ab eo viſus ſit. Eſt præterea cõtentio & cõtrarietas pro parte; quia fugere, & vltro obuia venire, contraria ſunt. Eſt ergo ſimilitudo in re, quia vtriuſque carmen eſt de amore. ſed contrarietas in modo: quia, alter à fugiante inuitatur; alter, a ſe vltro offerente Ordo eſt. Galatea, puella laſciua, ideſt petulans, & appetens viri, petit, ideſt prouocat me, & inuitat ad coitum, malo, ideſt pomo iniecto. & ipſa poſtquam me petijt pomo, ideſt iniecit in me pomum, fugit ad ſalices, & petit ſe videri, ſupp. à me, ante. ſ. quam fugiat, vt ſequatur. Reſpõdet Menalcas. At, ideſt, ſed (eſt autem aduerſatiua) vt diximus [particula contentioni, ideſt locutionum contrarietati apta.] Amyntas, puer ille, meus ignis, ideſt qui me amore ſui incendit, offert vltro, ideſt non rogatus, mihi ſe ita. ſ. frequenter, vt Delia. i. Diana Dea venationis, aut notiſſima amica mea, quam quotidianam habeo, non ſit iam notior noſtris canibus, quàm Amyntas,

SERV. PArta] Præparata. [Meæ Veneri] Meæ amicæ. [Aerię] Aerei coloris. [Congeſſere] Nidificauere Aurea mala decem miſi] Plus dicit. nam cum ille dixiſſet ſe eſſe miſſuram? iſta

ME. Malo me Galatea petit laſciua puella,
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
DA. At mihi ſeſe offert vltro meus ignis, Amyntas,
Notior vt iam ſit canibus non Delia noſtris.

iam miſiſſe confirmat. Aurea autem, aurei coloris Et volunt quidam hoc loco eſſe allegoriam ad Auguſtum de decem eclogis, quod ſuperfluum eſt, quæ enim neceſſitas hoc loco allegoriæ?

ASC. PARTA meæ veneri, &c.] Docuit Damætas ſe amari ab amica, nunc redamare eam. & ita gaudet inueniſſe palumbinos pullos, quos illi dono daturus eſt. Ad quod Menalcas, qui ſe quoque amari docuit, in ſimili plus dicit, quia videlicet, non ſolum daturus ſit puero amato munuſcula, ſed quod dederit, & daturus ſit, quod nimirum plus eſt, & ita legem ſeruat. Ordo eſt. Munera ſunt parta, ideſt labore inuenta, & acquiſita Veneri, ideſt amicæ meæ, quæ ſcilicet illi dono daturus ſum namque, pro quia, ipſe, ideſt ego notaui locum, quo, ideſt ad quem palumbes aeriæ, i columbi aeri expoſiti, hoc eſt ſylueſtres, aut ſublimes, aut ſi quis color aeri permixto eſt aerij coloris (nam talis eſt eis fere color, qualis aeri condenſato, qui ſub noctem ad montes videtur) congeſſere, id eſt ſimul geſſerunt, ſcilicet nidum ſuum. Reſpõdet Menalcas; Ego quod potui, quaſi dicat non ſolum quod forſaſſis potero, ſed quod iã potui, miſi puero, ſcilicet dilecto, videlicet Amyntæ, decem mala, q̃ vulgo poma dicuntur, aurea, ideſt aurei coloris, quæ Græcis chryſomela dicuntur, lecta, i. collecta, leniter, ne lædantur, ex arbore ſilueſtri, id eſt in ſiluis naſcenti (vt ſ. ex difficultate, & raritate precium pẽdatur, quia rarum eſt, in ſiluis aurea mala inuenire. præterea, vt correſponderat illi, ꝙ palumbes aerias notaſſe dixerat ſe Damætas) & ego mittã cras altera ſ. decem poma. Regula eſt. Alterũ, vter, vterque, & cõparatiuè, & partitiuè ſẽta, quę de

duobus enunciari volunt, non refugiũt plura, dummodo bipartita ſint. Vnde hic, Cras altera mitiam, quia dena poma. i. bis decem poma ſignificat, quorum decem iam miſerat, decem miſſurus eſt. Conſimiliter de omnibus hominib. dicere poſſum, quia maior pars meliorem deprauat.

AVREA mala decem miſi] In Rom. cod. familiari quadã mutatione ex e, io i, atque ita viciſſim ax i, in e, ſcriptum eſt, dacim per i, vltima ſyllaba. Et ita in veteri Liuia. cod. Decim, ſcribitur. Aetas tamen noſtra maluit, decem, enunciare per e, vtrãque ſyllabam.

DA. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt,
Partem aliquam venti diuum referatis ad aures.
MA. Quid prodeſt, ꝙ me ipſe aio nõ ſpernis Amynta:
Si dum tu ſectaris apros, ego retia ſeruo?

SERV. Diuum referatis ad aures] Ita, inquit, mecum dulce locuta eſt Galatea, vt deorũ auditu eius digna ſint verba. [Animo non ſpernis]. i. libentiſſima amas. Et eſt Liptote figura. ſicut, Munera nec ſperno Et multi hunc locum allegoricos accipiunt, vt videaſ Auguſto dicere. Quid prodeſt quia me diligis, ſi ad capiẽdos hoſtes pargens, in ocio me relinquis? Dicũ Virgiliũ ſeq. voluiſſe Auguſtũ cõtra Antoniũ ad Actiaca bella proparantem, [Retia ſeruo] Quæ res in venatione minus poſſidet voluptatis. [Amynta] Vocatiuus græcus eſt. Et ſciandum. Græca nomina in as exeuntia, ſiue creſcant, ſiue non creſcãt in genitiuo, vocatiuum amittere, vt Aeneas Aenea, Pallas Pallanti, ò Palla. vt, Non hæc ò Pallas dederas promiſſa parenti.

ASC. O Quoties, &c.] Proponit Damœtas, dicens ſibi tam dulcia, tamq. aurea verba dicta ab amica ſua Galatea, vt digna ſint diuorum auribus, ideoque quaſi dij talia non haberent, precatur uentos, vt partem aliquam ad eorum aures ferant. Cui reſpõdet Menalcas, per amaram irriſionem contrarium innuens, nihil prodeſſe ei verba. inaniumque eſſe talibus lætari, q. d. illud Ouidianum, Pollicitis diues quilibet eſſe põt. Vnde ad dilecto ſuo loquens, dicit; Quid ꝓdeſt Amynta, ꝙ me nõ ſpernis aio (imo vnice amas) quod plus eſt quam dulcia ac blãda verba loqui; ſi dũ tu ſectaris apros ego retia ſeruo? i. ſi ſemper diſiũgimur, quaſi dicat nihil, innuens per hoc nihil prodeſſe Damœtę, quod verba locuta ſit Galatea, quia eius potiundæ facultatem non habet, cum confeſſus ſit eam ad ſalices fugere. Atq. ita, & plus, & cõtrariũ dicit, ſed de ſuo amore loquẽs. Damœtã taxat. Ordo eſt, O admirãtis interiectio. quoties, quaſi dicat frequentiſſime, & quæ, i. qualia, quaſi dicat plane aurea atque diuina verba locuta eſt Galatea, nobis ò venti, referatis, id eſt recenſeatis, aut repreſenteris aliquam partem ad aures diuum, i. diuorum. Ad hoc Menalcas ait: O Amynta, puer indulgentiſſime, quid prodeſt, ſupple mihi, quod ipſe, i. tu, non ſpernis me animo idest, quod amas me, ſi ego ſeruo retia dum tu ſectaris apros, i. ſi corpora ſemper diſtinguimur? quaſi dicat nihil, ſicut nec Damœtæ prodeſt, quod Galatea illi bona loquitur, quandoquidẽ ea locuta fugit.

DA. Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
MA. Phyllida amo ante alias. nam me diſcedere fleuit:
Et, longum formoſe, vale, vale, inquit Iola.

SERV. Phyllida mitte mihi] Amicam communem, cauſa natalis diei, in cuius tantum ſacrificio licebat voluptatibus operam dare. Nã in alijs ſacrificijs erat caſtitatis obſeruatio, quod etiam ſequentia indicant, vbi dicit. [Cũ faciã vitula pro frugib.] i. cum pro frugibus ſacrificare cœpero, tu tantummodo venito. Sana cũ. [Natalis] Apud maiores plenum fuerit, poſteritas. [Natalis dies] Cœpit. Nam cum Hora. dixerit. Natalis gratæ numeras. Iuuen. ait, Natali Coruine die mihi dulcior hæc lux. [Cum faciã vitula pro frugibus, ipſa venito] Cum ſacrificauero. Et ſigurate, faciam vitula ait, vt faciam tura, vt faciam agna Horat. Seu poſcat agna, ſiue maliſ hœdo. Dicitur autem hoc ſacrificium Ambaruale, quod arua ambiat victima. Sic & ipſe in Georg. terq. nouas circum felix eat hoſtia fruges. Sicut amburbale, vel amburbium dicitur ſacrificium, quo vrbem circuit, & ambit victima. [Vale vale inqr Iola] Hic paſtor autẽ habuit duo nomina, nam ſupra eũ Menalcam dixit aut ecce Iolam eum, quaſi paſtorem optimum appellauit à quodam paſtore nobiliſſimo, ſicut virum fortem plerumq. Achillem, adulterum, Parim vocamus. Sane. [Longum vale] ita ait, vt tortum clamat. pro aduerbio nomen poſuit. Vale, vale, inquit. le, corripit ſequens vocalis, vt te Corydon ò Alexi.

ASC. PHILLIDA mitte, &c.] Alterius amicę amores recẽſet Damœtas, videturq́ue dicere, non omnes amicas fugare ſolitas, quia Phyllidis conſuetudinem ſe habere docet his verbis, Phyllida mitte &c. ea. n. erat Damœtæ, & Menalcæ, qui alio nomine Iolas diceb atur, communis amica, qua viciſſim abutebatur, cũ ergo Natalis Damętæ adeſſet, in quo voluptati, ac genio, reiq. venereæ maxime indulgebant, petit eam ad ſe mitti. Ad quod Menalcas, plus in ſimili aſſerens, dicit, ſe non ſolum potiturum Phyllide, ſed iam potitum eſſe, cum ſummo eius conſenſu imò oblectatione. vſq. adeo, vt diſceſſu fleret diceretq́;, Lõgum formoſe vale, vale, Iola, quæ verba plena amoris ſunt, & inenarrabili artificio contexta. Primo ſi quidem eſt is modulus pedum quem in delicatis ſententijs Virgilius obſeruat. Sicut illic, Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas. Et illic, ò crudelis Alexi, &c. & illic, Malo me Galatea, &c. Nam quod penthemimeri fieri ſolet, heptamemeri facit, ita videlicet decidẽs, vt prima quarti pedis, ſit vltima dictionis, vt in tertio pede fieri ſolet, deinde, quia dixi, longum, quod aduerbium ad tẽpus pertinet, ſicut longe ad locum, ſignificat ergo tempus longum ſibi viſum iri, quo aberit, etiam ſi breuis ſit: Tum quia dicit, formoſe, tum, quia valedicit, tum quia bis ponit, vale, vt maiorem affectionem ſignificet, quia ſyllabam longam corripit, non abijcit, & quaſi per interuallum pronunciatum põnit, per hoc enim ſignificantur ſingultus, & fletus, vale, dicentis puellæ, vſque adeo, vt qui hoc carmen bono iudicio legerit, videat eam cum fletu ea verba proferre. Et nouiſſimo, quia nomen amati viri, nouiſſimo loco poſitũ, vix anũciare poteſt, ad quam motam ſignificandam interecta eſt particula, inquit, quæ diligẽtia cui diſplicebit, ſe amuſum fateatur oportet. Sed nos ordine ponamus, qui talis eſt. O Iola, mitte mihi i. ad me, Phyllida. i. amicam noſtram communem, dignã eius Phyllidis nomine, quæ ſe ſuſpendit ob impatientiã amoris, meus natalis. ſ. dies eſt, hoc eſt quo natus ſum, & ita voluptati indulgere debeo. Vnde Iuue. quaſi per hyperbolẽ dicit. Natali coruine die, mihi dulcior hæc lux, &c. Et Perſius, Hunc Macrine diem numera meliore lapillo, Qui tibi labentes apponit candidus annos, Funde merum genio, &c. Gentiles ergo, quo naſcebãtur die voluptati operam dabant plurimi quidem, oẽ ſunt, qui flẽdum putabant. Chriſtiani autem, diem felicis obitus, & ad æternam vitam emigrationis celebrant, natalitia vocantes, quod ſint quædam naſcendi in melius formæ. Cum. i. quando, ego faciam, ſupp. ſacrificium, vitula. i. mactando vitulam, pro frugibus, i. deæ frugũ, videlicet Cereri, quæ nuptias exoſa caſtitatem amat, ipſa. i. tu venito, quia tunc amicę operam dare non potero (plurimis. n. diebus feſtis, à concubitu etiam legitimo abſtinebant, vnde Iuue. Sat. 6. Ille petit veniã quoties non abſtinet vxor Concubitu ſacris, ob ſeruandiſq. diebus, Nuncio autem diebus abſtinebant, quæ Iſidi ſacrificare volebant, in Ambarualibus quoque caſtos eſſe docuit) Reſpondet Menalcas, quem Iolam vocaui. Ego amo Phyllida ante alias. i. pluſquam alias. nã ipſa fleuit me diſcedere. i. ꝙ ego diſcederem, q. d. id ſignum erat vehemẽtis amoris in me, & ita redamo eam, & ipſa, inquit ò formoſe Iola vale longum. i. per longum tempus, hoc eſt quod longum videbitur mihi, etiã ſi cito redieris deinde per affectionem, ſingularemque amorem repetit dicens, iterum vale Iola. Et ita plus eſt amicã habuiſſe, quàm ſperare te aliquãdo habiturũ, & ita amari ab ea, vt fleat, dum ab ea diſcedas, vt vix per ſingultus vale dicere poſſit. Regula j. Adiectiua per ſe poſita, eius ſunt generis, cuius ſubſtantiuum, quod aperte intelligitur, quod ſi nullum eſt, ad neutrum genus tranſire debent. vt hic natalis ſubaudi dies. Hic molaris ſubaudi dens aut lapis. Hic ædilis, ſubaudi magiſtratus. Hic September, October, Nouember, December, Aprilis, Quintilis, & Sextilis, ſubaudi menſis. Hic Tyberis, Araris. Sequana. ſubaudi fluuius. & hic confluens, ſubaudi geminus. aut multiplex fluuius, &c. hæc conſonans, ſubaudi litera, hæc prægnans, ſubaudi fœmella, hæc continens, ſubaudi litera, hæc pirus, ſubaudi arbor, hæc Babylon, ſubaudi ciuitas, hæc Delos, ſubaudi inſula. Quando autem natale dicitur, poteſt ſubaudiri tempus, ſed potius abſolute, & quaſi hæc (vt dicunt) poni cenſebitur, ſicut ...

Regula.

ſte, & dulce, in ſequentibus. Secunda eſt: Quicunque graphice. atque diſerte loqui volet, rem depingere conabitur animumque loquẽtis verbis eius exprimere, ſicut puellæ à qua deſcendit amatur, vt declarabimus, quæ res non niſi ab optimis quibuſq; perpenditur, cum tamen maximi momenti ſit, quocirca quicũque, quamuis perſonã rite reprimere volet, ſe ipſum illam eſſe ſignat. Formatenim natura prius nos intus ad omnem fortunarum habitum, iuuat aut impellit ad iram: Aut ad humum mœrore graui deducit, & angit. Poſt effert animi motus interprete lingua, vt dicit Flaccus in Arte.

Cvm faciam vitula] In antiquis aliquot exẽplis vitula, quidem eſt ablatiuo caſo. in Rom. tamen, & in Mediceo, vitulã. In Longobardico, altera manu & atramento apex, a literæ ſuperadditus. Vitula vero legendum ablatiuo caſu, recte Seru. admonet. VARIA LECT.

SERV. TRiſte] Triſtis res. [Dulce] Dulcis res. [Satis] Segetibus. [Depulſis a lacte prohibitis, vt, Depulſos a lacte domi, quæ clauderet agnos.

DA. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
ME. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.

ASC. Triste lupus ſtabulis, &c.] Quia Damętas vidit Menalcam paratum in amore narrando ſequi, transfert ſe ad contrarium amoris, videlicet ad offenſionem, & iram, dicens, quod lupus res triſtis eſt ſtabulis, armentis, & capris, & imber frugibus maturis, & venti arboribus, & præcipue florentibus: vnde in Alexi dictum eſt, Floribus auſtrum Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros: Et iræ Amaryllidis nobis. vnde videtur idẽ eſſe amator Amaryllidis, & in 1. & in 2. & in 3. ſ. Vergil. In 1. per Tityrum. in 2. per Corydon, & in hac 3 per Damętam ſignificans, atq; ita quo magis immunem ab amore puerorum, Virgili ſ. cẽſeas, ſe amore puellæ, videlicet Galateæ, Phyllidis, aut Amaryllidis captũ, dicit. non puerorũ ſicut Menalcas, quem in principio eius turpitudinis incuſauit, quaſi iam paſſus ſit. Reſpõdet Igitur Menalcas per contrariũ dicẽs, Dulce ſatis humor, &c. vbi nõ debet legi, humor eſt, quia humor, primam producit, plus & videtur dicere, quia præſtantius eſt dulce eſſe, quàm triſte, eo φ bonum & appetibile pręſtat malo, & fugibili. Auget etiam quod dicit, ſolus Amyntas, vnde dulcior, qui naſcit ex fruitione Amyntæ, maior eſt, quam triſtitia nata ex iris Amaryllidis, eo q tñ dicit, quod ſolius Amarillidis iræ ſibi triſtes ſint, plus autem ponderit habere videtur, triſte, & dulce, quàm triſtis, & dulcis, quia neutrum genus etiam ſubiectum, ſaltem vniuerſale connotat, eſt enim quaſi res triſtis, & dulcis, ſicut bonum eſt mihi, lex oris tui, plus videtur quàm ſi dicat. Bona. Stabula autem proprie ſunt armentorum, & eorum quæ ferè ſtãt potiſſimum veſcendo, vt ſunt equi, boues, cerui. Cubilia autem eorum quæ cubant. ſed caprilia, ſunt cuſtodiæ, aut domicilia, ſeu ſepta caprarum. bouilia boum, ouilia ouium, equilia equorum. Ordo eſt, Lupus, ſup. eſt triſte. i. res triſtis, & incõmoda, ſtabulis. i. eorũ, quæ ſunt in ſtabulis, & imber, ſup. eſt triſte. i. res triſtis frugibus maturis, & venti, ſup. ſunt triſtes. i. res triſtis, arboribus. nam tami deijciuntur, & flores, ac fructus pereũt, & iræ amaryllidis (de quibus dictũ eſt in Alexide, Triſtis Amaryllidis iras) Reſpondet Menalcas, humor. i. pluuia recens, aut irrigatio eſt, ſup. dulce. i. res dulcis, ſatis. i. ſegetibus, paulò ante ſatis, aut ſaltẽ nondũ maturis, arbutus. i. virgultũ arboris vitiferæ, eſt, ſup. dulce. i. res dulcis, hædis. i. fœtibus caprarum, depulſis. ſ. a lacte materno, & iam ablactatis, & ſalix lenta. i. flexibilis, & ita adhuc tenera eſt, ſup. dulce. i. res dulcis, pecori fœto. i. aut prægnãti, aut iã enixæ, & ſolus Amyntas, eſt, ſup. dulce. i. res dulcis nobis. Regula eſt adiectiua in neutro genere ſubſtantiuata, quę, & plenius, dulcius quid ſignificare, vnt tripliciter reſolui ſolent, aut in ſubſtantiuum gñale, cuiuſmodi ſunt, res, & ens. vt dulce. i. res. aut ens dulce, aut per abſtractum, vt ſeruantiſſimus æqui. i. æquitatis, aut per id quod eſt pars, ſi capiatur partitiue, vt aliquid vini. i. aliqua pars vini. Regula.

SERV. POllio amat noſtrã, quamuis ſit ruſtica, muſam] Blãditur iam Pollioni patrono, quem tragœdiarum, & hiſtoriarum ſcript. Horat. fuiſſe teſtatur. Nam in ſecundo Carminum dicit de hiſtoriis, Periculoſæ plenum opus aleæ tractas, & incedit per ignes ſuppoſitos cineri doloſo, Item paulo poſt, Paolum ſeueræ muſa tragœdiæ. Deſit theatris. Quem carmen ſuum, licet ruſticum, tum amare confirmat. [Pierides vitulam lectori paſcite veſtro] i. paſcite eius armenta quia legit hoc carmen, vel vitulam ei nutrite pro præmio. [Pollio] Sanè alij legũt. Pollio per duplex ll, vt prima producatur, alij per ſimplex vt corripiatur. [Noua carmina] Magna miranda. [Paſcite taurum] Hic auget, nam vitulam dixerat.

DA. Pollio amat noſtram, quamuis ſit ruſtica, muſam:
Pierides vitulam lectori paſcite veſtro.
ME. Pollio & ipſe facit noua carmina, paſcite taurum,
Iam cornupetat, & pedibus qui ſpargat arenam,

ASC. Pollio amat] Ab Ioue, & amica, qui nobis dilectiſſimi eſſe ſolent: nam Iuppiter. i. ſummus deus eſt ſupra nos, & toto corde amandus. Amica aũt eſt, quaſi id quod nos, tam propter commixtionem, quàm propter amicitiam, tranſit ad amorem amicorum, & id quõ prius de amore dei locutus eſt, nam: ſicut primum docuit amorem actiuum, quo Iuppiter colit, i. amat terras, ita hic primum loquitur de amore Aſinii Pollionis, actiuè, dicens. Pollio amat noſtram. &c. & in ſequenti de eiuſdem amore paſſiuo, quo. ſ. amãdus eſt dicturus. Qui te Pollio amat, &c. ſnīæ. notæ ſunt. Ordo eſt, Pollio. ſ. Aſinius, vir conſulari dignitate, & multa virtute, ac literatura præditus. & quo interceſſore Virgilius agrum ſuum receperat, amat noſtram muſam i. camilenã, aut phraſim, ac venam in carmine, quamuis ſit ruſtica. i. de reb. ruſticanis tractant. Et ideo, ò Pierides. i. Muſæ, in Pierio monte ab Ioue ex Mnemoſyne genitæ, paſcite veſtro lectori, id eſt Pollioni, qui carmina mihi a vobis inſpirata libenter legit, vitulam. i. iuuencam intactam. Reſpondet Menalcas plus afferens, quia licet nemo totus amuſus, id eſt expers Muſarum, & gratiæ, libenter carmina legat, aut eis oblectetur, tamen plus eſt carmina facere, quam legere, & ideo oſtẽdit plus præmij debitũ, videlicet non vitulam paſcendam, ſed taurum pinguem. In quo triplex eſt exceſſus, in ſexu, quia ille fęmellam, hic marẽ, in ætate, quia ille vitulam, hic taurũ: & in habitudine, quia illa vitulã omnino paſcendam, hic deſtinat illi taurũ, non vitulum quidẽ, quia dicit, paſcite, ſed iam pinguem, & iuſtæ ætatis, vt qui iam cornu petat, & pedibus, qui ſpargat arenam. Ordo eſt. Pollio &. i. etiam ipſe facit noua carmina, id eſt inſolito artificio, & ideo, ò Pierides, paſcite illi taurum, non quidem puſillum, aut macrum, ſed qui iam petat. ſ. aggrediatur, aut inſiliat quemlibet conſu. ſ. vtroque, & qui ſpargat arenam pedibus, dum. ſ. amorem ingreditur. Proprie autem dicit, quòd carmina facit, nam facere proprie dicuntur poetæ dum rem nouam effingunt, vnde Teren. in prologo Andriæ, Populò vt placerent quas feciſſet fabulas. Quin etiam poetæ nomen ſumptũ eſt a verbo græco, quod eſt ποιῶ ſeu ποιῶ, hoc eſt pieo, ſeu pio, quod ſignificat idem quod facio, ac creo, vnde in ſymbolo nos deum factorem cęli, & terræ vocamus, Græci ποιητὴν.

Qvamvis ſit ruſtica] Si quidem in vet. aliquot exemp. pręſertimque in Longobardico legitur, ſed non diſplicet, Quamuis eſt ruſtica, quod habetur in Rom. codice. VARIA LECT.

SERV. Quo te quoque gaudet.] Subaudi veniſſe. peruenerat autem ad conſulatum poſt triumphum Dalmaticum. Nã vicerat Salonas ciuitatem Dalmaciæ. Hor. Cui aurus æternos honores Dalmatico peperit triompho. [Amomum] Flos eſt Aſſyrius, vt Luca. Vicinæ meſſis amomum. [Qui Bauium non odit] Pro pœna ei contingat vt diligat Mæuium peiorem poetam. Nam Mœuius, & Bauius peſſimi fuerunt poetæ, inimici tam Horatio, quam Virgilio. Vnde Horat. Mala ſoluta nauis exit alitẽ, Ferens olentem Mæuium. [Mulgeat hircos. Facit ea quæ contra naturam ſunt.

DA. Qui te Pollio amat veniat, quo te quoque gaudet:
Mala fluant illi, ferat & tribus aſper amomum.
MA. Qui Bauium non odit, amet tua carmina Męui:
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.

ASC. Qvi te Pollio &c. Incepit (vt diei) ab amore actiuo ſimiul amici Pollionis, nunc proſequitur eiuſdem amorem paſſiuum.

quo.ſ.a ſuis amatur exoptant omnibus eum amantibus, aut amatoris, aut Pollionis præſentia frui, aut dignitate fungi. Duplex enim eſt horum verſuum expoſitio, prior eſt Seruij, ſecundum quem ſenſus eſt, ò Pollio qui te amat, veniat ad eam dignitatē, ad quam tu perueniſti, & Mella fluant &c. Secunda expoſitio eſt, vt pro ſummo beneficio dari optet, vt qui Pollionem amat eius quoque præſentia gaudeat, & fruatur, & veniat eò.i.ad eum locum, quo gaudeat eò.i. eius præſentia, optat præterea, vt illi.ſ. loco, hoc eſt illic fluant mella. &c. Quæ ſententia, cur potius placeat, multiplex eſt ratio. Et quia indecorum videtur, vt tantam dignitatem amatori exoptes, quantam ſumma virtute obtinuerit amicus. Et quia poſterior verſus priori non quadrat, ſi de conſulatu intelligatur. Et quia maxime quadrat, ſi de fruitione præſentię Pollionis intelligamus. Per hoc enim ſignificatur tam dulcis, ſuauis, ac comis eſſe amicus Pollio, vt abunde beatus ſit quicunque eius præſentię gaudet. Et quia lex minus ſeruata videretur, ſi prior velit amatores Pollionis ad conſulatum euehi, & poſterior Bauij amatores ſolummodo ad Mœuianorum carminum amationem compelli, non etiam tam amata poteſt eſſe eorum amatio, quam ſuauis eſſet conſulatus aditio, Ea autem ſeruetur, ſi de præſentia Pollionis intelligatur, nam per contrarium tantundem, aut plus reſpondeat Menalcas. Tam amara.n. poſſit eſſe Mœuii aut carminum eius amatio, quam dulcis Pollionis pręſentia, & tam triſtis conditio eius, qui ob amorem Bauii ac Mœuii, cogatur vulpes iungere, & hircos mulgere, quā ſit eius, qui quia Pollionem amat, in præſentia eius melle fluentia, & amomum ex rubo legat. Plus præterea eſt, quod dicit, Qui Bauium non odit, quam ſi diceret, qui Bauium amat. Multi.n. non amaſſe poterant, qui tamen non oderint, vnde, quicunque amat Bauium, non odit eum, ſed non econuerſo, quia qui eum non cognoſcit, aut ab eo offenſus non eſt, odit eum. & tamen non amat, lex ergo plene ſeruatur, ſi poſteriori mō legatur. ſed vnum obeſt, quia ſic potius diceretur gaudeat quam gaudet, niſi vt veniat eo quo gaudet te, dum ſcilicet præſens eſt. Conſtruamus ergo vtroque modo, poſteriori ſic. O Pollio, is, ſupple qui amet te, veniat, ſupple eò, ideſt ad eum locum. quo, ideſt in quo gaudet, quoque ideſt etiam, te.i.in præſentiam tui, in qua de te gaudet, & mella fluant illi, ſup.loco, aut illi, pro illic, & rubus aſper.i.frutex ille ſpinoſus, & hirſutus, ferat amomum.i.aut arbuſculam illam, aut herbam, aut florem eius (vt frutex pro flore ponatur) Secundum Seruium autem conſtrueretur ſic, O Pollio, is qui te amat, veniet quoque i.etiam, ſupp.eò.i.ad eum, quo.i.ad quem gaudet te, ſup.veniſſe.i.ad conſulatem: & mella fluant illi, & rubus aſper ferat illi amomum, Reſpondet Menalcas: is qui non odit Bauium.ſ. Marcum peſſimum hominem, inuidumq́. poetā amet o Mœui tua carmina.i.luat eā pœnā, vt cogatur tua carmina amare, quæ tam mala ſunt, vt duriſſimus ſit crucietus ei qui id cogatur facere. Atque idem, qui.ſ. Bauium non odit, & carmina Mœuij amat, iungat.i.ad iugum coniungere cogatur, vulpes.i.animalia illa aſtuta, & veloci pede currentia, vt difficillimum ſit ea coniungere, & mulgeat hircos.i.maſculos caprarum, qui nihil lactis, ſed plurimum fœtoris habent. ſicut & Mœuiana carmina nihil boni ſucci, ſed arte lolliginis.i.inuidentiæ, plurimum habent, vnde, & eū olentē dicit Flaccus, qui, & in.j.Ser. eum inuidum detractorem docet his verbis: Mæuius abſentem Nonium dum carperet. heu tu (quidam ait) ignoras te, an tu ignotum dare nobis verba putas? Ego met mihi ignoſco: Mœuius inquit Beroaldus, Seruium notat in eo, quod dicit, amomum, flos eſt Aſſyrius, vt Lucanus, vicinæ meſſis amomum, vnde dicit, Miror Seruium auctoritate Lucani fulcire ſententiam, tanquam a Lucano dicatur, amomum florem eſſe Aſſyrium, qui inte poetico amomum quidem nominet in X. ſed quid ſit, haudquaquam aperte demonſtrat. Debuiſſet itaque Seru. Plin. conſulere, qui eum edocuiſſet, amomum non eſſe florem, ſed arbuſculam, qui in XII. ſcribens de peregrinis arboribus, amomum arborem eſſe commemorat, & eius vuam in vſu eſſe, forma eſt vite labruſca, frutice venenoſo, palmis altitudine, laudatur quam maxime, parit amomum punici mali foliis ſimile colore ruſo. Secunda bonitas pallida eſt, herba, cęterum peius, peſſimum candidum, quod & vetuſtate euenit. Hæc Beroaldus. Verum non omnes amomum arbuſculam dicunt, nam Dioſcorides, herbæ genus eſſe docet, quæ florem habet album, quid ergo prohibet herbam pro flore capi, præſertim cum dicat, quod rubus ferat? Verum (vt Landinus recitat) Dioſcorides dicit, quia in circuitu cuiuſlibet arboris naſcitur, ramulos habens ſiccos, & duros, virgulis aſſimiles, vnde hic dici poſſet, ferat & rubus aſper amomum. Regula prima eſt. Odi verbum defectiuum, in voce vtriuſque temporis ſignificationem gerit, & præteriti, & præſentis temporis, nec reperio apud idoneos perfectum, niſi ſemel apud Ciceronem odias: Non ergo dices, odio te. ſed odi te. Secunda eſt. Licet arborum nomina, quæ in um, exeunt, non legitime fœminina ſint, fruticum tamen, & in um, exeuntia, vocis genus ſeruant. Exemplum de fœmininis, vt hæc buxus, hebenus, balſamus, pomus. Exemplum de fruticibus, vt hic. pomus, rubus, hi ſentes, vepres, hoc ſiler, thus &c. Exemplū de um, vt hoc buxum, hebenum, balſamum, pomum etiam pro arbore, hoc viburnum, ſalictum &c. *Regula.*

VARIA LECTIO:

QVI Bauium non odit] Hoc quoque nomen pronunciatione græca per u, quippe diggamon habet in Rom. cod. Vauium. [Et mulgeat hircos.] In Rom. lib. & in altero peruetteri, mulceat per e, ſcriptum eſt. In longobardico, vt omnino diſcernitur, ita quoque legebatur, verum altera manu, & atramento factum eſt, Mulgeat, per g.

DA. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, ò pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. Parcite oues nimium procedere, non bene ripæ
Creditur; ipſe aries etiam, nunc vellera ſiccat.
DA. Tityre paſcentes à flumine reijce capellas:
Ipſe, vbi tempus erit, omnes in fonte lauabo.
ME. Cogite oues pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Vt nuper, fruſtra preſſabimus vbera palmis.

SERV. FRaga] Mora quæ in herbis naſcuntur, Ideo dixit [Humi naſcentia, latet anguis in herba] Allegoria eſt, nam videtur hoc ad Mantuanos dicere, qui inter milites verſabantur armatos, quos ſicut anguis mortem inferre poſſe non dubium eſt. [Nō bene ripę Creditur, ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat] Allegoria ad illud quod ſupra diximus pertinet, quia poſt acceptos agros, ab Arrio centurione pene eſt interemptus, niſi ſe præcipitaſſet in fluuium. [Parcite] Aut prohibete caute. [Procedere] ideſt ſeruate ne procedant, vt Gueris parce tuis, Tityre paſcentes a flumine reiice capellas, i. ò Mantua, noli modo velle aliquid agere de repetendis agris. Nam cum oportunum fuerit. [Ego omnes lauabo] ideſt purgabo apud Cæſarem, cum de actiaco prœlio reuerſus fuerit. Et bene in fonte, ipſe enim per amicos Cæſaris agrū meruerat, tanquam per riuulos quoſdam. nunc autem Mantuanis beneficium dicit ſe ab ipſo imperatore meriturum [Reiice capellas] Reiice ca. proceleumaticus eſt pro dactylo, & ſic eſt poſitus, vt Genua labant. Item, ariet at in portas. [Cogite oues] In ouilia colligite. vt Tityre coge pecus [præceperit] præoccupauerit, nam naturale eſt, vt lac augeatur frigore, calore minuatur.

ASC. QVI legitis flores] Aliud genus carminis, teneat Damœtas quo aduerſarium vincat, in quo licet aperta ſit ſententia nihil tamē allegorię eſt. Nam angues latere in herbis naturale eſt, idq; docet quæ de Euridice Orphei coniuge legitur fabula, eam enim cum Ariſteus inſequeretur, ſerpens in herbis deliteſcens morſu necauit. Dicit ergo Damætas ò pueri, qui legitis flores, & fraga, fugite hic, ideſt ex amenis, & iucundis rebus, quia latet anguis in herba, hoc eſt. extremum gaudii luctus occupat, quo verbo poſſit intelligi Menalcam taxare, qui ſe amoribus potitū iactauit, vnde Menalcas reiicit in Damœtam grauius malum dicens, O pueri, arcete gregem a ripis, quia ipſe aries iam vellera ſiccat, hoc eſt Damœtas, ſeu Tityrus qui agrum ſuum recepiſſe gloriatus eſt, ab Arrio expulſus, niſi pernicius, aufugiſſet, interiiſſet. Sicut autem grauius, & certius eſt malum iam acceptum, quàm quod quis minatur futurum, ita plus dicit Menalcas, ſiue ſimpliciter, ſiue per allegoriam intelligatur, quam Damœtas. nam prior malum, niſi fugeris, imminere docet, poſterior etiam eueniſſe. Ordo eſt. O pueri, qui legitis flores, & fraga.i.mora, in herbis naſcentia, humi, ideſt in humili loco, ad terram, fugite, hinc. ideſt ab hoc loco, quia anguis, ideſt ſerpens frigidus; ideſt mortifex, aut venenoſus. nam venenū frigidum eſt, latet in herba. Menalcas ad hoc. O pueri parcite, ideſt prohibete oues procedere, ideſt ne procedant nimium, quia non creditur bene, ideſt tute, ripę, ideſt margini fluuiorum. Nam ipſe aries, ideſt dux gre-

gis

gis(videlicet Damętas, Virgilium ſignificans. qui ſe Tityrum appellauit, quaſi arietem præuium ad intercedendum ad Auguſtum, pro reliquorum Mantuanorum agris recipiendis) ſiccat etiam.i.ne dum minores oues, nūc vellera, quæ reprobat ipſum in flumen incidiſſe. Licet ergo Mācinellus malit ſimpliciter dictum cenſeri, eo quod ex Theocrito, vbi ſimpliciter dicit̃ ſumptum eſt, plus tamen nerui haberet, ſi allegoricos intelligeretur. Sæpe etenim quæ ab vno ſimpliciter, ab alio allegoricos dicuntur. Sicut ab Iuuenali, Actoris Aurunci ſpolium, &c.[Tityre paſcentes]Hoc quoque carmen ſimpliciter legendum ſecundum Mancinellum eſt. ſed multo maior ſit eius vis, ſi ſub allegoria legatur, vt videlicet Damœtas intelligens in ſe dictū eſſe, Ipſe aries ēt nunc vellera ſiccat reſpondeat, tametſi ſemel præcipitē ſe in Minciū dederit, non tñ deſperare, cū ſperet adhuc recuperare non ſolū ſuos, ſed & omnium Mantuanorū agros, cū eos in fonte purgauerit.i.innocentiam eorū Auguſto oſtēderit, vnde dicit, Tityre paſcentes, &c. vt per capellas, Mantuanos intelligamus. Ad quod Menalcas id amare ridens, qa videlicet ſolā ſpē habeāt, dicit. pueri cogite oues.i. nolite eas in ſpe dilatatas diuagari, quia ſi æſtus præripuerit lac.i. ſi furor militum ingruaſit, vt nuper, fruſtra preſſabimus vbera palmis .i. fruſtra rem perditam recuperare conabimur. plus ergo mali paſſum dicit gregē Menalcas, quā boni habiturū Damœtas. vnde & contrariū, & plus dicens, legem ſeruat. Ordo eſt. O Tityre, reijce.i. amoue arce, capellas paſcentes à flumine. i. noli committere per deſperationem, vt Mantuani immergantur aduerſitatib. ipſe.i. ego, lauabo.i. purgabo. oēs i fonte.i. coram principe Auguſto. vbi ſ quando. tēpus.i. opportunitas erit. Reſpondet Menalcas. O pueri, cogite.i. cumpellite in vnum locum. ſ. ſub vmbras. quia ſi æſtus.i. ferueat calor ſolis præceperit.i. præripuerit, ac conſumpſerit lac, vt nuper, ſup. fecit, nos preſſabimus.i. frequenter conſprimemus palmis. ſ. manuum noſtrarum, fruſtra.i. in vanum. vbera. ſ. ouium. Regulæ ſunt, prima Iacio, quia in cōpoſitione, a, in i, mutat, gemino ij ſcribi debet, quorum prius eſt conſonum metri tamen cā, nonnulli alterum abiecerunt. Secunda, quæ ergo in conſonantē deſinentia, cum iacio cōponūtur, licet breuia fuerint, producuntur, vt adijcio, conijcio, ſubijcio, niſi ſubijcit, dicatur per vnum i, Tertia, i conſonum in principio dictionis poſitum, licet per compoſitionem in medio duarum vocalium ponatur. manet tamē ſimplex, vnde bigus, primā corripit. Quarta, quæ in vocalem deſinentia cum iacio cōponuntur, ſuā quātitatē ſeruāt, vt proijcio, prima longa, & reijcio, prima breui, vnde recte ſecundū artem hic proceleumaticum Seruius cenſet, licet alij aliter doceant. Nā Virgilius alibi ferè primā producit. *Regula.*

REIICE capellas.]Seruius dicit, reijce capellas, ꝓceleuſmaticus eſt. Antiquique oēs cod. Reice, ſcribunt vnico i.[Oēs in fonte lauabo]Fonte, quidem vetera habent exēplaria, Romano excepto, in quo fronte legitur, quod alij viderint.[Cogite oues pueri, ſi lac præceperit æſtus] In antiquis aliquot exem. cum antiquiſſimo maioris notæ, æſtas, legitur quod nō placet. VARIA LECT.

DA. Eheu q̃ pingui macer eſt mihi taurus in aruo,
Idē amor exitium eſt pecori, pecoriſq. magiſtro
ME. His certe neq. amor cā eſt: vix oſſibus hærent,
Neſcio qs teneros oculus mihi faſcinat agnos.
DA. Dic quib. in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli ſpatium non amplius vlnas.
ME. Dic, quibus in terris inſcripti nomina regum
Naſcantur flores, & Phyllida ſolus habeto.

SERV. VIx oſſibus hærent] Vix oſſa eorum cohærent.[Teneros ocul⁹ mihi faſcinat agnos] Dicit cauſam maciei. & per tranſitum pulchrum ſe habere pecus ſignificat, quod vtique meruit faſcinari.]Eris mihi magnus Apollo] Relicto certamine ſibi proponunt ænigmata. Bene aūt air, Eris mihi Apollo. quia in rebus incertis ſola opus eſt diuinatione:[Tres pateat cęli ſpatium nō amplius vlnas] vlna proprie eſt ſpatium in quantum vtraque extenditur manus. Dicta vlna ἀπὸ τῶν ὠλενῶν.i. à brachiis. vnde & λευκώλενος ἥρα dicitur, licet Suet. vnū cubitū velit eſſe tantū modo. Sane hæc quæſtio varie ſoluitur. Nam alij dicunt ſignificare eum ſepulchrū Cœlij luxurioſi cuiuſdam, qui vēditis oib. reb. & conſumptis, tātummō ſibi ſpatiū reſeruauit, quod ſepulchro ſufficeret, & voluiſſe eum errorē facere ex cęli, & Cœlij ſimilitudine, vt ſit, Dic mihi vbi nā ſepultus eſt Cœlius, cuius tribus vlnis continetur ſepulchrū? Alij vero volunt puteū ſignificari, qui eſt in Syene parte Aegypti, quē ad hoc nimiæ altitudinis philoſophi effoderunt, vt probarent locū illū eſſe ſolum, quē recto Sol intuitu irradiaret. Nam 8. Cal. Iul. die qñ in cētro ſuo eſt Sol, lumine ſuo tñ imam quoque illius putei, quā ſummā terrā irradiat. Sed neutrū horū conuenit ruſtico. Vnde ſimpliciter intelligendus eſt cuiuſlibet loci puteus, in quem cum quis deſcenderit, tm̃ cœli conſpicit ſpatium, quantū putei latitudo permiſerit. [Dic quib. in terris inſcripti nomina regum Naſcantur flores?]Quia ſoluere non potuit, ipſe aliam obijcit quæſtionē, & captioſe, qb. in terris dixit. Hiacynthus.n. vbiq naſcitur, flos qui natus eſt primo de Hiacynthi ſanguine, poſtea de Aiacis, ſicut etiā Ouid. docet. Eſt aūt quaſi liliū rubrum, deſignās primā Hiacynthi literā, Regum aūt nomina, nō quoniā ipſi reges fuerunt, ſed quia regum filij, vt, Magnum reginæ, ſed.n. miſeratus amorē, cū de Ariadne diceret, Paſiphaes reginæ filia. Sane multi volunt nomina regum, pro nomine Regis poſitum, vt ſit quemadmodū illud in Terentio, Non perpeti meretricum contumelias, cū de vna loqueretur. Nā flos iſte Hiacynthi tātum, & nō Aiacis nomen retinet. Tñ ſciendū ænigmata hæc, ſicut fere oia carere aperta ſolutione.[Phyllida ſolus habeto] Amicā cōem; quod plus eſt, quàm eſſe Apollinem. Nā eſſe Apollinem impoſſibile eſt, quod ille promiſerat. hic vero poſſibilia pollicetur. *Hiacynthus*

ASC. EHEV quàm pingui] Rurſum carpit Menalcam, qui ſe amoribus potitum dixit, docēs ipſum, & pecus eius, ob eos deperire, ad quod Menalcas, Non amoribus, inquit, ſed faſcino emaceratum eſt pecus meum. Per hoc innuens, ipſum inuidiam propter pulchritudinem meruiſſe, atque ita contrarium dicit, quia negat amorem, & plus, quia concedit faſcinū. Poteſt & priorū perſonam eſſe hæc ſententia, vt Damœtas de ſuo amore loquat, glorioſum cenſens amoribus elanguere, vt ſit per iactantiā dictum ꝙ ipſe, & pecus, amore deperiret. Ad quod Menalcas, His certe, hoc eſt neſcio, quid de tuis dicā, ſed meis certe amor, cauſa non eſt, ſed faſcinatio, quæ non niſi ſpecioſis infertur, cum etiā miſerrima quæque amore concutiantur. Ordo eſt. Eheu(dolentis interiectio) quā.i. quātū, macer. q.d. macerrimus eſt mihi, taurus in aruo.i. prato, aut, eruo.i. legumine illo pingui, i. vbere, & læto, aut pinguem facere ſolito. Idem amor eſt exitiū i generat ſinē vitæ, pecori, & magiſtro pecoris. ſ. mihi. Sed (vt dixi) aut de ſe loquit gloriās qa amat, aut ſub ſuo nomine Menalcā taxat, ſicut in pricipio Menalcas ipſum taxauerat, dicēs, Tū credo cū me arbuſtū videre Miconis &c. Ad hoc aūt rñdet Menalcas, amorē negās, ſed potiorē cām emacerationis pecoris ſui cōcedēs faſcinationem. ſ. quæ nō niſi lætis, & pinguib. per inuidiam inferri ſolet, nā ſumma petit liuor, perflant altiſſima vēti. Et quia infelix eſt, cui nō inuidetur, dicit Martialis. Omnibus inuideas liuide, nemo tibi. Ordo igitur eſt. Certe amor non eſt cā his.i. meis ouibus, vt. ſ. emacerentur, & tñ vix hærent oſſib.i. uix habent oſſa cohærentia. Eſt enim ablatiuus caſus, non datiuus, ſicut hoc, friget manibus.i. habet manus frigētes, ſed neſcio, quis oculus faſcinat.i. inuidia, & inimica inſpectione inficit, & deprauat agnos teneros, qui faſcinari facilius poſſunt, vt ex iis quæ Mancinellus, & Lādinus adducūt, patet, [Dic quibus in terris] Quia Menalcā reſpōdere paratū videt, ne perpetuū eſſet carmē, proponit ænigma, quod indiſſolubile putat, cuius ſi ſolutionē paratā haberet Menalcas, vinceretur nimirū Damętas; ſed cū eā ignoraret, iuxta præceptum rhetoricorum alterum proponit, & id quidem difficilius, adiecto maiore ſi diſſoluatur præmio, Rhetoricorū.n. præceptum eſt, vt quoties ad interrogata reſpōdere nequeas, æque difficilia interroges, quō Pythias illa Terentiana in Eunucho, cum neſciret quid diceret ad id, quod Eunuchus reſponderet Phedrię interroganti. Eho. tu.n. ego te, emiſſu, interrogat, veniſtin' hodie ad nos? & ipſa ꝓ illo reſpondet. Proponit ergo Damętas tale ænigma, Dic, quibus in terris ſpatium cęli pateat, non amplius trib. vlnis, & ſi id mihi dicere poteris, eris mihi.i. reputaberis a me magnus Apollo. q.d. princeps omnium diuinantium. Nam Apollo is eſt, qui oracula ex adytis olim dabat, futuraque etiam occultiſſima denūciabat. Ad quod Menalcas, Dic quibus in terris naſcantur flores habētes nomina regum inſcripta, & ſi id feceris habebis ſolus Phyllida, amicam nobis cōem, dixi, difficilius proponi à Menalca & maius præmiū, difficilius enim eſt ſcire, vbi tales flores naſcantur, quàm vbi ſpatium cęli tres vlnas duntaxat pateat. id enim fit in omnibus puteis profundis, & tumarijs.i. ut vulgo dici[illegible]

eet aliud ſint)caminis,quorũ orificia ſunt duntaxat trium vlnarũ his qui in fundo ſunt,nam ſi per extremã altitudinẽ viderint, nihil officeret orificij anguſtia,quo minus cęli quantitatem videant. Maius quoque præmium eſt, quemuis habere amicam communem ſibi peculiarem & propriam,quam ſi à ruſtico paſtore reputetur Apollo.Non enim Apollo eſſe poteſt, nec magnum eſſet Apollo cenſeri à ruſtico. Ordo eſt. O Menalca dic, in quibus terris ſpatium cęli pateat tres vlnas, non amplius,& ſup.ſi mihi dixeris, tu eris mihi.i. reputaberis à me magnus Apollo.i.vt magnus Apollo arcanorum reuelator. Ad hoc Menalcas,dic Dameta,in quibus terris naſcãtur flores inſcripti.i.habentes inſcripta nomina regum.i.puerorum regiorum(ſicut in hiacyntho inſcriptum videtur nomen pueri,in ipſum verſiculum) Nam licet Aiax, vt Ouidius atteſtatur libr.13. Metamorpho.in eundem florem, poſtea verſus ſit. tamen nomen ſolius hiacynthi in eo ſcriptum videtur,& habeto.i.permittã, vt habeas ſolus, Phyllida.i. amicam communem nobis.Regula eſt: Verba diſtantiæ,aut menſuræ,accuſatiuum, aut ablatiuum regunt.vt,Spatium cęli patet tres vlnas.aut,tribus vlnis. *Regula*

EHEV quam pingui macer eſt mihi taur⁹ in eruo]Ro.li. vna cum Longobardico,& aliquot alijs legunt, in aruo. In aliquot,in quibus,eruo,ſcriptum fuerat, a , litera ſuperne addita. [Exitium eſt pecori,pecoriſq.magiſtro]Verbum.eſt,in hoc verſu valde inconſtans reperitur apud libros manuſcriptos. Nam veluti plebeius notatus modo in hanc,modo in illam transfertur tributum.In Romano n exitiũ eſt,In Mediceo,& quibuſdã alijs pecori eſt.In Oblongo,Vaticano,& i Longobardico,magiſtro eſt,habetur [Non amplius vlnas]In Rom.lib.vlnas ea mutationa,qua nunc quoque vocabula multa.n.in l transmutant. & Vallus,& Vannus,apud veteres idem eſt.[Naſcantur flores] In Oblongo codice,in Mediceo,in Longobardico,naſcũtur, ea fatendi modo.In Rom.naſcantur,coniunctiuo. VARIA LECT.

PA. Non noſtrum inter vos tantas cõponere lites,
Et vitula tu dignus,& hic, & quiſquis amores
Aut metuet dulces,aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri, ſat prata biberunt.

SERV. NON) Hic diſtinguendum eſt , vt ſit ſenſus, officium iudicis eſt ferre ſententiam,non eorum qui inter ſe contendunt.Vnde male quidam totum iungit . Non noſtrum inter vos tantas componere lites . nam non negat ſe facturum eſſe quòd faciet , iudicaturus enim eſt eos eſſe pares , dicens,Et vitula tu dignus,& hic.[Cõponere] Finire.vt Ante diem clauſo componet veſper olympo.i.finiet. [Et quiſquis amores] Aut metuet dulces,aut experietur amaros.Et tu & hic digni eſtis vitula,& quicunq;ſimilis veſtri eſt Nam ſupra vnus dixerat. Triſte lupus ſtabulis,maturis frugibus imbres.Arboribus venti,nobis Amaryllidis iræ.Item alter:Dulce ſatis humor depulſis arbutus hędis, Lęta ſalix fęto pecori,mihi ſolus Amyntas. Ad cuius amatoris ſimilitudinẽ pertinet. Aut metuet dulces. Nanque hic Menalcas,& amabat, & amabatur.ſed tanquã prudens timebat ne vnquam poſſet amor ille diſſolui . Econtra Damętas amaritudine amoris expertus fuerat ex amicę Amaryllidis iracundia[Metuet dulces]Timebit pro dulcibus ne eos amittat.[Sat parata biberunt]Aut intelligimus hunc exiſſe,vt iuberet pueris ſuis vt arua irrigarent , quod illis cantantib.factũ eſt,aut,& re vera,dicit riuos claudite aut certe allegoricos, hoc dicit,iam cantare deſinite, ſatiati enim audiendo ſumus.

A SC. NON noſtrum &c.]Hic habet iudiciũ Palæmonis , in quo quatuor facit,dehortatur.n.primo à lite , aut ſententiæ dicẽdæ poteſtatẽ contendentibus negat,deinde fert ſententiã in qua eos æquales in arte canendi pronunciat,tum ab amoribus dehortatur,& nouiſſimo ad pueros reuerſus,eis ceſſare imperat. Primo autẽ poſui duo membra,nã(vt Land.docet)cõponere, varie accipitur. Aliquãdo.n.eſt finire,vt hic ſecundũ eũ,& 1. Aen. Ante diẽ clauſo cõponet veſper Olympo , quod inde tractum videt quia dũ res cõponitur,artificis labor finitur. Aliquãdo tranquillũ reddere,vt hic ſecundũ quoſdã 1. Aen.Sed motos præſtat cõponere fluctus, verum,dum fluctus diſperſi componuntur ſubſequitur tranquillitas. Itẽ,cõparare, vt Prius ſic paruis componere magna ſolebam . & apud Saluſt. vbi Metelli dicta , cũ factis compoſuit. Verum cõpoſita,& collata, facilius comparari pñt. Aliquãdo ornare vt illic,Dulcis cõpoſitis ſpirauit crinib.aura, ſed res decenter cõpoſita,ornatũ parit. Itẽ,cõiungere, & ſimul ponere,quæ natiua eſt ſignificatio,à qua reliquæ parum abſcedunt,ut,Componens manibuſq.manus,atq.oribus ora.Significat etiã quodãmodo fingere ad diſſimulãdum,vnde eſt illud 2. Een.Cõpoſito rumpit vocẽ &c.Hic ergo aut ſenſus eſt, nõ ſ.eſt veſtrum ſed noſtrum eſt componere,i.finire , & decidere tantas lites inter vos , hoc eſt vobis non eſt auctoritas iudicandi inter uos,ſed nobis.Iuxta quæ, Quintius Rhenius Palęmon Vincentius grãmaticus inſignis Quintiliano contemporaneus, vt ipſo lib.1.inſtitutionũ atteſtatur,tantæ arrogantię fuit vt ſecundum Suet.in lib.de grammaticis M. Varronem, porcũ appellaret,ſecum & natas,& morituras literas iactaret, nomen ſuum in Bucolicis non temere poſitum, ſed præſagente Virgilio fore quandoq.omnium poetarum,ac poematum Palęmon iudicẽ,gloria returque latrones quoſdã,ſibi propter nominis celebritatẽ pepercisse.Hęc auctore Suet.Si ergo Palæmon, qui multo poſt venit iactauit ſibi iudicium Poetarum , hoc loco per preſagium additum ſenſus eſſe poteſt, quòd ipſius ſolius ſit componere.i. finire lites inter poetas. Aut quòd arceret,& dehortaretur eos à lite,dicens,veſtrum non eſt , ò paſtores, componere.i. excitare & conſtruere, ac concitare tantas lites inter vos.i.vos nõ deberetis ita hoſtiliter cõtendere.Secundo (vt dixi)dat ſententiam,dicens, vtrunque eſſe dignum vitula, in qua ſignificatur vterque depoſuiſſe vitulam, & Amœbei carminis legẽ ſeruaſſe.Tertio ſalubriter,& eos, & cæteros mortales cohortatur. dicens,& quiſquis.i.quicunque is eſt,non ſolum vos,ſed omnis mortalis,aut metuet amores dulces.i.voluptuoſos,aut experietur amaros.i.aut abſtinebit amoribus, dum dulces videbuntur, aut ſi in eis perſtiterit experietur amaros,vnde ſumunt ampliſſimi elegiaci argumentum.Amores autem pluraliter lubricos & laſciuos,fere dicimus,amorem etiam caſtũ . Quarto monet pueros ceſſare ab opere inſtituto, quod potius ſimpliciter intelligam quàm per allegoriam.Nam iamdudum ceſſabant Damętas,& Menalcas,non ergo admonito opus erat.Ordo eſt.O paſtores,non ſup.eſt veſtrum.i.non pertinet ad vos componere.i. finire,& dirimere tantas lites inter vos,ſed,ſup.noſtrum eſt,aut ſic non ſup.eſt veſtrum.i.non pertinet ad officium veſtrum qui ſimul amicabiliter viuere debeatis,componere,i.cõſtruere,& ſonere inter vos tantas.i.tam hoſtiles lites.i.altercationes,controuerſias,aut contentiones . Additum enim reperi ad Seruiũ, Non diſtinguendum eſſe, vt ſit, non,ſupple eſt veſtrum,ſed noſtrũ &c.& tu,ſup.dignus es vitula,& hic,ſup.dignus eſt, & quiſquis.i.quicunque ſis,ſiue vos,ſiue alij,aut metuet.i.vitabit,aut formidabit amplecti amores dulces.i.dum dulces videntur,aut experietur,ſup.eos amaros,pueri.i ò miniſtri mei claudite iam riuos.i.nolite amplius deriuare aquas in prata , quia biberunt ſat.i.ſatis.hoc eſt ſatis , irrigata ſunt , ad quæ irriganda videtur exiſſe Palęmon, quod mallem dicere , quam allegoriam cuius meminit Mancinellus.

AVT metuet dulces] In Med.cod. Metuat,ſcriptũ eſt,ſpecie non ineleganti.Sed,metuet cum altero,experietur cõuenit. VARIA LECT.

IOANNES LVDOVICI VIVIS
Bucolicorum Virgilii interpretatio potiſſimum allegorica,

ECLOGA TERTIA.

NACTVS Virgilius gratiam Auguſti, Pollionis Męcenatis, Galli,& aliorum procerum , multos, habuit doctos , qui ſibi eum fauorem inuiderẽt. Ecloga hæc eſt contentio ac iurgium Virgilii ſub Dametæ noie,& poetæ alicuius,ex ijs inuidis ſub Menalcę nomine,qui illius apud Romanos principes auctoritatem gratiãq.eleuaret, anteferret autem ſuam. [Dic mihi Damœtas]Imitatio eſt Theocriti , ita ut iiſdem quoque vtatur verbis: Initium ſumitur ab inimica inſectatione, & quaſi contemptu , vt Menalcas Damœtam oſtendit non dominum eſſe gregis,ſed mercede cõductũ. Cuius eſt,inquit,carmẽ hoc paſtoricium an Melibœi poetæ alicuius ignobilis.Meuij poetæ, vel Bauij. Nõ inquit,ſed Aegonis, per quẽ ſignificat inſignẽ aliquem poetã,nempe Gallum,aut Cinnam,[Infelix ò ſemper ouis pecus]Miſeretur ſemper carmen paſtoricium,quod in manus indi

gnas

guar deuenit, dum enim Cinna,& Pollio, Gallus, & alij qui eo multum valent. ſuntq; eius quaſi domini,& gratia,& auctoritate principis populique contendunt mecum, alienus hic inuenit locum, vt ſe muſarum ſtudio ingerat, & canit carmen paſtoricium, ſine ſucco,& gratia tanquam fur detrahit huic arti ſuam venuſtaté, effundens ex tépore qualeſcunque verſus. [Parcius iſta viris] Vir nomen eſt ſæpe dignitatis, refertur. n. ad virtutem, vimque animi aut corporis, vt Cic. 11. Philipp. Virum illa cauſa deſiderabat, itaque ſe virũ dicit, quaſi alter homo ſit nequam,& vilis, non vir. [Obiicienda memento [Memineris, quæ de te poſſint dici, ne in maledicendo ſis adeo intáperans. [Nouimus,& qui te] Nam,& carmen tuum vidimus ineptum ac ridiculum, quod populus contemnens ac indignans legit , proceres autem faciles,& generoſi riſerunt. Mire expreſſit modos intuendi in contéptu, aut indignatione, nempe limis oculis, quo modo tradit Plin. leones aſpici ſe non ferre [Tum credo, cum me] Credo, per ſe poſitum ironiam plerunque ſignificat, quod apud Cic. & alios eſt frequens Itaque quod hic Menalcas dicit, non de ſe vult intelligi ſed de Damœta inimico. Obiicis, inquit, mihi carmen incópoſitũ,& incommodũ, quid faceres, ſi ego nouam,& bonã materiã imperito verſu cantaſſem, atque infelici, vt tu? Mycon de arboribus ſcripſit , itaq; res agreſtes perſequebatur Virgilius , vt quidem eſt inimici ſenſus, malo, & indocto carmine, tum etiam nouas vites , hoc eſt res Auguſti , & populi Romani . [Aut hic ad veteres fagos] Recriminatur Damœtas Menalcam, quaſi poetam aliquem bonum calumniatus ſit,& fauori ac muneribus illi collatis inuiderit, læſeritq; eum quacũq. potuerit magna rabie odij atq. inuidentiæ. [Quid domini facient, audent cum tal. fur] Dominus ad ſeruũ refertur, & inter paſtores ad alienum, & conductitium. hic ad augendum atrocitatem iurgilij, dominis opponit fures, quod indignius eſt, quàm mercenarij, quid non audeant dicere ac facere domini, cum ſi fures & nebulones perditiſſimi audeát iſta? qđ eſt multo acrius quàm ſi dixiſſet per propria relatiua [Non ego te vidi] Arguit eum eſſe furem, & compilatorem Græcorum ac Latinorum, reclamantibus alij poetis, furtumq; exprobrantibus. [Quo nunc ſe proripit ille ?] Bene expreſſit morem loquendi ruſticũ & habet indignationis vim, pronomen, Ille. [Tu poſt carecta latebas] Obtegebas te , & furtum tuum obtentu aliquo tenui verſuũ abs te, vel immixtorum alienis, vel immutatorum. Ita enim latebas, vt non omnino falleres: nam poſt carecta, quę ſunt nec alta, nec denſa, vt occultare poſſes te. [An mihi cantando] Omittit poeta reijcere crimen in aduerſariũ, & ad odioſam furti obiectionem reſpondet, idq; paſtoriciu more par interrogationé: ſe non eſſe inferiorem priſcis poetis , victoſq; eſſe illorum pleroſque omnes ab ſa cantando, ſeque artis premium ac decus ab illis extorſiſſe elegátia ſuorum carminum. [Si neſcis , meus ille caper] Decus hoc poematis quod tu ſurripuiſſe me criminaris, ne ſis inſcius , meum eſt, meo ingenio partum , nec alij vates id negant, ſe tribuere hoc mihi vel auctoritate vetuſtatis præpediuntur, vel recepta in vulgus opinione. populus enim nouis ſcriptoribus non multum tribuit, peritiam æſtimat annis, vt inquit Horatius . [Cantando tu illum?] Subticentia ex indignatione : Nunquam tu eam habuiſti eruditionis facultatem, nec maioribus aſſueuiſti fiſtulis, ſed vulgari ac triuiali peritia cantãdi præditus, apud vilem plebeculam Mantuæ aliisq. in municipijs frigidis, profundebas miſeras cantiunculas. Operæ precium eſt annotare verba ſingula, quæ habent magnam acrimoniam conuicij. Solebas tu homo indocte non canere , ſed diſperdere carmẽ miſerum, vile, ac miſerandum, vel miſerum, quod in tuas manus incidiſſet, non inter eos qui poſſent iudicare, ſed in triuijs, quo conuenit turba mulierum, puerorum, opificum, idq; non fiſtula, vel canna, in quo eſt aliquid ſolertiæ, ſed ſtipula, & ea nõ ſuauiter, aut leuiter recinenti, ſed ſtridenti. [Vis ergo inter nos] Nullus eſſet finis iurgij,& conuiciorum, ſponſione eſt certandũ de eruditione. [Ego hanc vitulam] Ego, quem tu alienum appellauiſti,& mercede conductum, depono hanc vitulã, vt ſcias me habere peculiũ, tu dic, qđ depones [De grege nõ auſim] Virgilius ait ſe pecude ſpóſurũ, hoc eſt de pſtãtia argumẽti ac materia carminis, Menalcas negat ſibi licere ea de re certare, ſed certaturũ libẽter pro poculis affabre ornatis. i. de nitore, & artificio,& nouitate gratię . Nec dum illis, inquit, labra admoui, ſed condita ſeruo. [Deſcripſit radio] Bene radio : nã mathematici formas ſuas in puluere delineabát radio. [Et nobis idẽ] Nec elegãtiam, facetiſq; dicendi genus deeſſe ſibi ait, & recenté expolitionem ac venuſtatem, nec recuſaturum ſuper ea re certamen, ſed nihil hoc eſſe, ſi cum ſolida atq; vtili materia cóferat ſplẽdor. n. & ornatus verborũ, quaſi flores ſunt quidã, ſenſus autem fruges. [Audiat hęc tm̃ vel qui] Modo ne ſine iudice, ne inficieris poſtea & tergiuerſeris, poſtquã te vicero, ſit quilibet iudex, vel hic Palæmon imperitus, ſi alius deſit, tanta eſt fiducia. [Dicite quandoquidem] Aptiſſimum tempus canendis verſib. deſcripſit, nẽpe ver, & animi non tranquillitatem modo, ſed ét alacritatem, [Ab Ioue principium Muſę] Venuſto more, ab Ioue n. exordiebantur orationes omnes, vt apud multos legimus: ſic in 10. Aen. Præfatus diuos ſolio rex infit ab alto . Hoc eſt ſolenne carmen præfari olim ſolitum , de quo in antiquis memorijs legimus , Quanto illi ſapientius auſpicabantur ab imploratione ſui ficti numinis, quam qui inter nos verum numen ne nominare quidem ſuſtinent? A quo iuſtius capiant Muſæ principium, q̃ ab auctore ac parente ſuo Ioue? à quo ingenia humana, quam a Deo, illorum conditore ac tutore? [Iouis omnia plena] Ex Arato, Iuppiter implet omnia munere ac beneficio ſuo, alioqui nõ pdurarent. quoniam ergo beneficij illius ſunt omnia, à quo potius exordiamur? [Ille colit terras] Illius nutu ac conceſſione excoluntur terræ. [Illi mea carmina curæ] Scio illum ad curam ſuam peculiarem recepiſſe mea carmina . ab illo ſunt. n. ſublimes quidam raptus ingenij mei, dum carmen compono , vnde poema meum curæ illi eſſe ſentio [Et me Phœbus amat] Ex cótentione carminis amœbęi; Ioui opponit Phœbum , patri filiũ, ſummo deorum deum quidem minorem, ſed qui peculiarius paſtorib. præſit, vt qui fuerit paſtor, vnde νόμιος dictus, & cantantibus, eſt n. dux Muſarum, Ad Auguſtum alludit , qui iuuenis reb. magnis geſtis creditus eſt Apollinis filius, ſequẽti vero ætate Apollo eſt dictus. Suet. [Phœbo ſua ſemp apud me] Hinc colligit ſe eſſe carum Phœbo, q illum gratis munerib. colat, nempe lauro,& hiacyntho, adamatis ipſi. Grati ſũt Deo, qui illũ rite colunt accepto ſacrificio, nempe puris animis. [Malo me Galatea petit] Luſus , & delicias ſuas cum Auguſto ſubſignificat malo eſt ab eo impetitus, quod eſt magnæ atq. arctæ familiaritatis,& ſubduxit ſe ad ſalices. & tñ vult videri quo abierit, vt is ſequatur. omnia ſunt familiarium colludentium. Multa,& magna fauoris ſigna præbuit Virgilio Cæſar Octauianus ; ſed occultauit ea, interdũ oſtẽdit tñ , qua poſſit ille reperire,& ad ſe ridere quod eſt principiũ, cũ in magnam gratiæ partẽ aliquẽ ſtatuerũt ſenſim recipere . [At mihi ſeſe offert Amor] Amorib. amores opponit alicuius ex nobilib. Romanis, quẽ ſignificat ſibi eſſe familiariſſimũ, adeo vt vel ipſis canib. ſit notior , q̃ luna dea venationum. [Parta meæ Veneri] Non ſolũ ſe diligi oſtendit, verũ ſe muneribus colere amicos, delectamq. ſibi materiã qua fauorẽ Auguſti erga ſe magis,& magis promereat quotidie. [Quod potui puero] Et ſe quoq; miſiſſe agreſtia munera, carmen ſ. ruſticũ, breuiterq. miſſurum aliud. Per aurea mala decẽ, ſunt qui decẽ Eclogás intelligant, nos in medio relinquimus. [O quoties,& quæ] Secreta Auguſti colloquia ſignificat, plena beneuolentiæ, quę cuperat nota fieri Romanis proceribus , vt ab illis fieret plurimi qui tam gratus eſſet principi. [Quid prodeſt] Eleuatio eſt,& irriſio ſactãtiæ fauoris Auguſti, quid iuuat, q Auguſtus tibi ex animo bene vult, ſi non admonet magnis ac præclaris rebus, ſed ſinit te in ignobilitate, & obſcuritate ſtudiorum cõſeneſcere ? [Phyllida mitte mihi [Sine me Auguſte inuitare ſ. ad has meas epulas natalitias, hoc eſt ad conuiuiũ ruſticum Pollionem, vt ei opus hoc paſtoricium dicem. Tu vero inuitaberis, cum vitula ſacrificabo, pro frugibus , hoc eſt carmine maiore cantaberis, [Phyllida amo ante alias.] Significat ſibi quoque eſſe carũ Pollionem,& cũ digrederentur, grauiter tuliſſe,& præ mœrore eſſe collacrymatum, longamque ſalutationẽ dixiſſe, vt ſolet inter amicos fieri. Lacrymæ,& geminatio ſalutationis, & probatio,& epitheton formoſi, charitatis ſunt ſigna indubitata. [Triſte lupus] Non ſolum ſe amare Męcenatem aut Pollionem , ſed venerari nihilq. ſibi eſſe triſtius quã illius animum alienatum ab ſe. [Dulce ſatis humor] Si vero nihil eſſet illorum,& alloqis, & cóſpectu iucundius . [Pollio amat noſtram] Iam aperte ſine figura Pollionẽ nominat, & grata eſſe illi ſua carmina ruſtica, O Muſæ , Pollioni, qui tã libenter veſtra legit , ijſq. delectatur alite vitulam , ſuppeditate Veneres, ſiue carmine, ſiue proſa , [Pollio & ipſe facit noua carmina] Non delectatur ruſtico poemate, ſed facit ipſe carmen noui generis, nouiq; argumẽti , quo

profligabit inimicos ſuos, & inuidos impetet cornu, verſuum acumine, & ſparget pedibus arenam, ad terrorem æmulorum puluerem excitabit, vt tantam ferociam indocti metuant, & puluis eis obijciatur ante oculos. Fuit Aſinius Pollio vir valde doctus, & acris iudicij, ſed moroſi, ac difficilis: Ci. æmulus imitator veteris elocutionis, ſcripſit orationes multas, & tragœdias. Liuium dixit Patauinitatem ſapere, & Portium Latronem ſua lingua diſertum eſſe, de hoc multa in Declamationibus Seneca [Qui te Pollio amat] vt ſe bene cupere oſtendat Pollioni, bene precatur eius amicis felicitatem aurei ſeculi, cum omnia bona vbique prouenirent. [Qui Bauium non odit] Iam ex rabie quia toties Virgilius amicitiam Pollionis iactarit, hominis ingenioſiſſimi, meminit Bauij, & Meuij infelicium poetarũ, quaſi horum ſit Virgilius ſimilis. Et tacite etiam Pollionem perſtringit, nam hoc eſt naturale, vt amicos inimicorum hac ſola de cã oderimus, alioqui bonos, & amabiles. Et obijcit poetas inimicos quo magis vrat eum. Et quemadmodum Damœtas erat copiã rerũ ſuarum precatus, ita hic imprecatur rem inanem, & ridiculam, vt qui verſibus ineptorum poetarum capitur, is iungat vulpes aratro, & mulgeat hircos. In Virgilium, & Pollionem, quorũ alter alterius probabat ingenium, quaſi mutuum muli ſcaberent. [Qui legitis flores] Qui formoſis artibus datis operam, fugite hunc poetã venenoſum. [Parcite oues] Arrius Centurio collocatus erat in agris Virgilio ademptis, vbi autem ex vrbe Virgilius reuertiſſet cum edicto Cæſaris, quo Arrius iubebatur agris cedere, Centurio militari iracundia percitus, diſtricto gladio impetum fecit in Virgilium, qui fugiens, cum alter non faceret inſequendi finem, coniecit ſe in Mincium amnem, & nando ad vlteriorem ripam peruenit. [Tityre paſcẽtes] Monet vel mercenariũ ſuum, vel Mantuanos omnes, vt caute agant, & deuitent periculum, ad tẽpus ſe reperturum occaſione, quo apud Cæſarem ipſum efficacem reſtitutionẽ agrorũ omniũ impetret, nec eſſe tribunorũ aut legatorũ fauorẽ, ſed illud ab ipſo fonte petiturum. [Cogite oues pueri.] Deſinite grandia vobis promittere, & ſperare quæ ſunt inania. Tutius erit, vt cogatis oues, & quæ vobis reliqua ſunt, conſeruetis diligenter, ne ſi turbo aliquis belli rurſum ingruat, vt nuper, vniuerſus fructus peculij pereat. [Eheu quam pingui] Non credo ſignificari à poeta res ſuas eſſe difficiles in tanto fauore Auguſti, immo ſatis ſibi ſuas res placere oſtendit. Itaque inſectatio eſt aduerſarij, miror te in tanta gratia procerum, in tanta eruditione, & applauſu oĩum, tã macrum pecus paſcere, tam habere rem tenuem. Amor. ſ. hoc eſt nimia de ſe fiducia, & ſibi plus ſatis placere, nocet poetę, & rebus eius. vel ſic: Miror te in tanta ingenij vbertate, tam tenue atq; exile carmen pangere, certe vel immodico tuimetipſius amore dementatus es, vel captus alterius amore delyras, vt idẽ amor, & ingenium tibi perturbet, & carmen deprauet. [His certe neq. amor] Demonſtrat Menalcas, Virgilij pecus. atqui his inquit, quæ non ſunt ad modum pinguia, & curata, amor non obeſt neq. n. te in eo peccare eſt credibile, de quo me reprehendis. quid ergo eſt? faſcinum eſſe in cauſa dicit, per deriſum, vt quam cauſam Virgilius attulerit, in alterum quoque poſſe competere, ne obijciat male dictum cõe. [Dic quibus in terris. Satis iurgiorũ, nec vllus eſſet finis] Proponit ergo quæſtionẽ, more vulgari, inſolubilem, ad perturbandũ aduerſarium, vt ea cõuictus decedat. [Dic quib. in terris.] Iſte ex fabulis proponit tanquam imperito, quod paſtores faciunt, ſi quid ab vrbanis audiuerunt. parauoi inter ſe triũ. [Et eris mihi magnus Apollo] vterq; in acerbas, Menalcas nihil affectabat magis, quam ingenij gloriam, ideo Damœtas dicit, aſſequere quod optas tanto opere, eris mihi Apollo ipſe. Virgilius autem gratiam, & beneuolentiam Romanorum captabat, ideo Menalcas, & ſolus fruere tua Phyllide (ſ. quam alibi vocat Amaryllida) ſine vlla contractione, nam ipſe tibi cedam. [Aut metuet dulces] Grande præmiũ meretur, quiſquis fauores principum, & auram populi ſapienter meruerit, vel deſpectũ odiũq. pertulerit fortiter.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM IN POLLIO. VIRGILII.

Quarta Sibyllini repetens oracula cantus;
Atque Genethliacon modulans collaudat Ieſum.

Asc. QVARTA Sibyllini] Magna eſt inter doctos; ſanctosq; viros controuerſia de carminis huius argumento, alijs contendentibus Chriſtianum genethliacon. i. natalitium carmen de Chriſti natiuitate poſſe cenſeri, alijs id permegantibus, cum ante Chriſtianum natalem hoc carmen diu compoſitum ſit, quippe ab eo qui ante eum obierat, quomodo ergo inquiũt de Chriſto loqui potuiſſet Poeta? Noſtra autem ſententia eſt, de Chriſto, quidem dictum, ac decantatum hoc carmen, ſed à neſciente Poeta: qui eius temporis felicitatem quæ ſub Chriſti aduentum erat, animaduertens ea Auguſto addixit. Verum, quia dicit, Vltima Cumæi venit iam carminis ætas. Hoc eſt quia Sibylla, quæ de Chriſto locuta eſt, vaticinia repetit, ipſe quoque licet ignorans de Chriſto loquitur prætendens, ſiue Auguſtum, ſiue Pollionem, ſiue Saloninum Pollionis filium, ſiue Marcellum Auguſti adoptiuum filium, ſiue omnes hos collaudare. Nam multa ſunt quæ Pollionis filio non quadrant, nam ſic eum maiorem fore etiam Auguſto cẽſeret. Videtur autem non abſurdum, ſi de Marcello, Octauiæ Auguſti ſororis filio, quem Auguſtus ſibi adoptauit, intelligatur. Nam temporis id ratio patitur, & ſpes quæ de illo erat ſuadet. vt eius natiuitate dictum putem. cuius obitum in 6. Aen. deflet egregie Poeta noſter. In hac ergo 4. Eclo. ex Sibyllino carmine deſcribuntur aurea ſecula, quæ ſub Auguſto erant, in quibus in ſignum vniuerſalis pacis, templum Iani claudebatur, eaque prope diem futura ſperabãtur, quæ Sibylla Cumana aliquã fore prædixerat, vt. ſ. Saturnia tempora redirent, in quibus ſponte ſua tellus oĩa ferret, nec animantia inter ſe ſæuirent verum ea concordia conuiuerent, quam etiã allegoricos fore præcanuerat diuinitus vates Eſaias cap. 14. in aduentu Chriſti dicens, Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Vitulus, & leo, & ouis ſimul meabũt eos. Vitulus, & vrſus paſcentur, ſimul requieſcent catuli eorum, & leo quaſi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab vbere ſuper foramina aſpidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit manũ ſuam mittet. Non nocebunt, & non occident, &c. quæ non diſſona ſunt ijs quæ dicentur. Occidet & ſerpẽs, & fallax herba veneni. Et alibi, cum canib. timidi venient ad pocula damę. Verum naſutus quiſpiam naſum ducet, q ſacra profanis cõmiſceo, verum intelligat pius lector hęc non adducta eſſe à me, quaſi ea Poeta legerit. ſed quia Sibyllina carmina ſe recenſere atteſtatur, quibus catholica ſæpe correſpondent, quod vt oſtenderẽ Eſaiæ verba citaui. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt. Quarta. ſup. Ecloga repetens. i. recenſens, aut recitans, oracula. i. vaticinia, & diuina rñſa orãtis data, cãtus. i. carminis Sibyllini. i. à Sibylla Cumana olim editi, & modulans. i. ſub modulis canẽs, Genethliacon. i. carmẽ natalitiũ. hoc eſt de natali. aut Salonini Pollionis, aut potius Marcelli Octauiæ [vt dixi] filij, collaudat. ſ. ſimul, licet Poeta ignorat. Ieſum. i. Saluatorem noſtrũ, cuius ſalutiferæ natiuitati, ea felicitas tẽporũ nimirum debebatur Genethliacos dr natalitius. Nam γενέθλη hoc eſt genethlo, dicitur genus, & genethlia, celebritas, quę fit in natali alicuius, & genethlon, natalitium. Ieſus, quia Græce ſcribitur Ἰησοῦς, triſyllabum eſt, ſecundam producens.

SERV.

SIcelides Muſæ,paulò maiora canemus] Aſinius Pollio ductor germanici exercitus eum poſt ceptas Salenios Dalmatiæ ciuitatem primo meruiſſet lauream, poſt conſulatum adeptus fuiſſet, eodem anno ſuſcepit filium, quem à capta ciuitate Salonium vocauit, cui nunc Virgilius genethliacon dicit, quem conſtat natum riſiſſe ſtatim, quod parentib. omen eſt infelicitatis, nam ipſum puerum inter ipſa primordia perijſſe manifeſtum eſt [Sicelides Muſæ] Sicelides autem græcum eſt. Nã latine Sicilienſes facit. i. theocritæ. Nam Theocritus Siracuſanus fuit, quẽ in hoc opere Virgilius imitaĩ, vt diximus ſupra. [Paulo maiora canamus] Bene paulo dicit, nã licet hæc ecloga diſcedat à Bucolico carmine, tamen inſerit aliqua apta ei operi. [Myricæ] Virgulta ſunt humilima. [Vltima Cumæi venit iam carminis ætas Sibyllini. i. Sibyllæ, quæ Cumana fuit Et ſecula per metalle diuiſit. dixit & quis, quoq; ſeculo imperaret, & ſolem vltimum. i. decimũ voluit. Nonimus autem eidẽ eſſe Appollinem] Vnde dicit, Tuus iam regnas Apollo. Dixit etiam finites omnib. ſeculis, ruſus eadem renouari, quã tem etiam philoſophi hac diſputetione colligunt, dicentes completo megno anno, omnie ſydera iu ortus ſuos redire, & referri rurſus eodẽ motu. Quod ſi eſt idem ſiderum motus, neceſſe eſt vt oĩa quæ fuerunt habeant iterationem. Vniuerſa enim ex aſtrorũ motu pendere maniſeſtũ eſt. Hoc ſecutus Virgilius, dicit reuertẽ aurea ſecula, & iterari omnia qua fuerũt [Ab integro] Denuo. [Seclorum] Syneresis pro ſeculorum. [Redit & virgo] Iuſtitia quæ Frigore fuit. Et permiſcet laudes iam pueri, q̃ Pollionis, quàmq, Auguſti. Nam felicitatis temporum, ad imperatoris pertinet laudẽ. [Iam noue progenies cœlo demittitur alto] vt videãtur homines non ex mortalibus nati, ſed ex numinib⁹, & quaſi e cœlo lapſi, Et hinc conijcitus fore aurea ſecula. quod Auguſtus imperat. Quod talis eſt natus puer. quod conſul eſt Pollio. [Quo] Deeſt neſcere. Nam hoc dicit, faue ei Lucine, cuius ortus ſecula immutabis aurea, ſcilicet ferrea. [Caſta faue Lucina] Modo Dianam accipimus. Sic Horat. Siue Lucinam probas vocari. Terentai. Iunonem Lucinam dicit, vt Iuno Lucina fer opem, ſerua me obſecro. Tamen ambæ vnum ſunt, [Tuus iam ieni regnat Apollo] Et vltimum ſeculum oſtendit, quod Sibylle ſolis eſſe memorauit, Et tangit Auguſtum, cuius ſimulacrum factum eſt cum Apollinis cunctis in ſignib. [Inibit] Inchoabit, exordium accipiet. aureum ſcilicet ſeculum. [Incipient magni procedere menſes] Illud tangit, quòd Iulius, & Auguſtus menſis in honorem Cæſeris, & Auguſti, acceperunt noĩa. Nam antea Quintilis, & Sextilis dicti ſunt. Et hoc etiam trahit ad argumentum aurei ſeculi. [Te duce] Vel Auguſte, vel Pollio, vel Salonine. [Sceleris veſtigia noſtri] Bene nullum velit eſſe præſentium temporum vitiũ ſed reliquas dicit eſſe ſuperioris ætatis. Sic in Georg. cum laudaret Auguſtum, & carpſiſſet tẽpore, dicens, Vicinę ruptis inter ſe legibus vrbes; Arma ferunt, ſæuit toto Mars improbus orbe, intulit. Fertur equis aurige, neque audit currus habenas. vt oſtenderet tantas eſſe reliquias præteritorum malorum, vt ne ab optimo quidem rectore ſedari poſſe viderentur. Veſtigia autem ſcelerum dicit bella ciuilia, quæ geſſit Auguſtus contra Antonium apud Mutinam contra. L. Antonium fratrem huius Antonij apud Peruſium, contra Sextum Pompeium filium Pompeij in freto Sicilienſi, contre Brutum & Caſſium in Theſſalia, contra Antonium, & Cleopatram in Epiro apud Actium promontorium. [Irrite] Ad nihilum deducta veſtigia, & non dicit, Iem irrita ſoluens terras formidine, ſed, fient irrita, & ſoluent terras timore, vel formidine. Perpetua] Eſt autem longa. [Ille deum vitam accipiet] Sicut ſupra artificioſe laudem confundit, vt poſſit eſſe cõmunis, nam ad quam poteſt referri. [Ille] Vel ad Auguſtum, vel ad Saloninum. [Pacatumque reget patrijs virtutibus orbem] Vel Auguſtus Cæſar, vel Saloninus Pollionis virtute pacatum orbem tenebit. Et mira laus vtriuſque eſt, & eius qui pacauit, & qui pacatum tuetur.

In codice vetuſto loco lẽnatis Interpretatione vi ſeculi A- lias ſil- nas.

ARGVMENTVM.

SCRIPTA eſt Pollioni Ecloga, cum Romæ Cos gereret. Pueri natalis dies celebratur. quo naſcente ferrea primum ætas deſitura ſit, tum aurea Saturni regna reditura. Puerum vero ſunt qui intelligant Saloninum Pollionis filium nec deſunt, qui Marcellum malint Octauiæ Auguſti ſororis, de quo in fine Sexti Aeneidos, Heu miſerande puer, ſi qua fata aſpera rumpas, Tu Marcellus eris.

POLLIO.

EGLOGA QVARTA.

SICELIDES Muſæ, paulo maiora canamus,
Non omnes arbuſta iuuant, humileſq;. Myricæ.
Si canimus ſiluas, ſiluæ ſunt conſule dignæ.
Vltima Cumæi venit iam carminis ætas.
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Iam redit, & virgo, redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Definet, ac toto ſurgens gens aurea mundo.
Caſta faue Lucina tuus iam regnat Apollo.
Teque adeo, decus hoc aui, te conſule inibit
Pollio, & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſoluent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diuiſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis,
Pacatumque reget patrijs virtutibus orbem.

ASCENSIVS.

SICELIDES Muſæ] Cum venia, & honeſta prætatione à Bucolici carminis humilitate, tranſgreditur Poeta ad genethliacon deſcribendũ eius videlicet, cuius ductu ea, quæ ſub Auguſto accepta erat, perfici ſperabatur felicitas, qua habita; & paſtoribus, & agricolis longe candidior eſſet conditio, vnde ad rem paſtoralem nonnihil facit. Alloquitur autẽ Sicelides. i. Muſas, & Theocrites, inuitans eas ad paulo maiora, quam Theocritus. ſ. cecinerant, aut ipſe haſtenus cecinit canenda, quia non omnes oblectantur rebus tam humilibus, & rebus paſtoralibus, non tamen damno, inquit argumenta Bucolica, quia, ſi canimus ſiluas, ſiluæ ſunt conſule dignæ. Deinde exorditur carmen, dicens: Vltima Cumæi venit iam carminis ætas, id eſt tranſecta eſt vltima tempeſtas, quæ ferrea eſt, quia venit, eſt præteriti temporis, & redit nona, quæ aurea erit, propter felicitatem. nam ea ætas q̃ ſub Saturno dicta eſt fuiſſe, que tellus omnia ſponte ferebat, & iuſtitia ſumma inter mortales reſonabat, vnde tunc dij cum

homi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA NAZ. ROMA

hominibus conuerſabantur, donec exactis, & expulſis cæteris numinib. Aſtrea quoq. i. iuſtitia, quæ inter colonos diu delituit ad ſuperos vltima cóceſſit. Nam (vt inquit Ouid.) vltima cœleſtiũ terras Aſtrea reliquit, quam nunc auctor noſter dicit, redire & totũ ordinem rerũ renaſci ita vt Saturnia quoq; redeãt regna. Dicit prętere a, nouã progeniẽ de cœlo demitti, quaſi videlicet apud Cretenſes, Thraces, Arcades, Aegyptios, & cæteros populos olim dij regnauerũt, ita iam noua deorum ſoboles apud Romanos ſit regnatura. Et ergo precatur Lucinam. i. Lunam ſeu Dianam, quæ in lucẽ venientibus, hoc eſt naſcentibus præeſt, vt naſcenti puero, quo ferrea genus deſinet, & aurea ſurget toto mundo faueat, eo ꝙ Apollo eius frater. i. Auguſtus, qui ſe Apollinẽ appellari gauiſus eſt, regnaret. Ordo eſt, ò Muſæ Sicelides. i. Siculæ, aut Sicilienſes. quæ. ſ. Theocrito Siculo Bucolica carmina dictitaſtis, canamus pauló maiora. i. altiora, quã. ſ. Theocritus cecinit, aut quã ſtylus Bucolici carminis exigat, arbuſta. i. humilia virgulta, & myricæ. i. frutices humiles. i. humilis materiæ, non iuuãt. i. delectant, omnes. i. quoſcunque, hoc eſt non oẽs delectãtur legendo res mere paſtorales. Si unnı canimus ſiluas. i. carmina ſilueſtria. i. Bucolica ſeu paſtoralia (vt in, Silueſtrẽ tenui muſam meditaris auena) Siluę ſunt dignæ conſule. ſ. Pollione, eius. n. iuſſu Bucolicum carmen ſcribere incæpit, vnde dictum eſt Pollio amat noſtram quãuis ſit ruſtica muſam. Per hoc aũt manifeſte probant, ꝙ hanc Eclogam in laudem Pollionis præcipue non ſcribat, ſed Auguſti, innuens rem paſtoralẽ Pollione, ſed non Auguſto dignam. Vltima ætas. ſ. ferrea, carminis Cumæi. i. oraculi, aut vaticinijs: Sibyllæ Cumanæ, hoc eſt quam Sibylla vltimam fore pronunciauit, & deinde ad primã fore regreſſum, venit. i. tranſacta eſt, nam. ſ. paucis diebus, magnus ordo ſeculorũ. i. innouatio totius vniuerſi, naſcitur. i. innouatur. nã ab integro. i. de toto. Et virgo, ſ. Aſtrea ſignificans iuſtitiam. redit. i. reuertiť. & regna Saturnia. i. liberrima, & plane aurea, qualia ſub Saturno fuiſſe perhibentur, redeũt iam. Et progenies noua. i. noua generatio deorum, demittitur. i. deorſum mittitur cœlo alto. Hoc veriſimile Chriſti aduẽti quadrat, ſed Poeta nõ intellexit de Chriſto, ſed de Cæſarum progenie quantũ perſpicere poſſum. Tu ò Lucina. i. Diana, aut Luna, ſeu Iuno, dea partus, quæ parientibus, & in lucẽ venientib. præes, caſta. i. perpetua virgo, faue modo puero naſcenti, quo ſ. puero, gens ferrea. i. dura, & immanis: deſinet ſu. eſſe. i. exterminabitur primũ, & genus aurea. i. ſplẽdidis & bonis moribus, multiſq. virtutib. prædita ſurget. i. orietur, toto mũdo. i. per totum mundũ. [Teq. adeo, &c.] Pollio, hic locus manifeſte ducet, quia præcipue laus ad Pollionẽ non tendit. Nam vť quatuor ſecula, totidem hominũ generib. ſignificare: Ferreum ſceleratis hominib. cũ dicit, Sceleris veſtigia noſtri. Aeneũ heroibus. i. optimis viris. ſed mortalibus, cũ dicit Permixtos heroas Argenteũ diuis. i. deis ex hominibus aſſumptis. quia ille deũ vitã accipiet, & aureũ regnãte mero deo, eo videlicet de quo dictũ eſt, Iam noua progenies cœlo demittitur alto. Hi ſunt ergo, quos ponit hominũ gradus, vt primo loco ſint ferrei, ob quorũ ſcelera ciuilia bella, bellorũq. mala contigerant, quos Pollione duce, & Auguſto principe, dicit ſic piandos, vt, Sceleris veſtigia irrita perpetua ſoluant formidine terras. Secundo ſint optimi viri, vt Pollio, qui cũ corpore ſint mortales, animorum tñ virtutib. immortalitatẽ meruere, heroeſq. poſſunt appellari. Nã præter eã rationẽ quã Beroaldus & D. Auguſtinus affert, vt Mau. recitat, eſt & alia, cur heroes dicãtur, qa videlicet, altero parẽte mortali, altero immortali ꝓgeniti ſunt, vt Hercules, Aeneas, Achilles, Caſtor, Pollux, Phrygus, & alij multi, aut quia corpore mortales geſtorũ claritudine, immortalem gloriã obtinuere, quo Auguſtum dicit verſaturũ inter heroas Pollionẽ videlicet Agrippã, Mæcenatẽ, & reliquos Romanę militiæ proceres. Tertio ſint diui vt D. Auguſtus, iã pro Apolline habitus quẽ dicit accepturũ vitam deorũ, & recturum orbẽ pacatũ patriis virtutibus, hoc eſt, aut patris Iulij Cæſaris, videlicet militari peritia, aut patriæ. ſ. Romæ, cuius ꝓpriũ eſſe indicat mũdo imperare, & imperio regere dicens in 6. Aen. Excudẽt alij ſpirantia mollius ęra &c. Tu regere imperio Populos Romane memẽto. Hę tibi erũt artes, paciq. ĩponere morẽ Parcere ſubiectis, & debellare ſupbos. Quarto aũt loco, ſit merus deus à Deo. ſ. Apolline, hoc eſt Auguſtus adoptatus, ad quẽ cum hæc ſcriberet, ab eo gignendũ putabat, quo iam regnante aurea forent ſecula, non ſubito quidem oborta, ſed cũ virtute noui pueri paulatim adoleſcentia, & creſcentia, vnde dicit ad puerũ. At tibi prima puer &c. nõ ergo placet vt tantum felicitatẽ Pollionis puero attribuat, vt & ipſum Pollionem, & D. Auguſtum ſuperet, ſed Auguſti filio ſaltem adoptiuo, quo defuncto, attribuet aureæ ad ſeculi gloriã non Pollioni nec Pollionis filio, ſed Auguſto, dicturus Aen. 6. Hic vir, hic eſt tibi quẽ promitti ſæpius audis Auguſtus Cæſar, diuum genus aurea condet Secula, &c. Ordo eſt. Pollio, hoc decus æui. i. hæc ornamentum aurei ſeculi inibit. ſ. initium capiet. adeo. i. certe, aut omnino te conſule. i. conſulatu tuo, nam felicitas temporum ſolebat conſulibus addici, vnde Cic. de Senect. O fortunatam natam me conſule Romam, & magni menſes, ſcilicet Iulius & Auguſtus, ſecundum commentarios (ſed, quid maiores tunc erant, cum Iulius, & Auguſtus appellabantur, nunquam cum Quintilis, & Sextilis) certe mihi non ſatisfit, vt ideo dicat magnos menſes & proceſſuros, quia in Iulio, & Auguſto, menſes magni, hoc eſt dies longi ſint. nam illi non incipiebant tum primum procedere, ſemper enim à primo tempore fuerant ſua tempeſtate, vnde videtur mihi aliud ſignificare, deorum videlicet vitam, cuius menſes magni ſunt, quia non ſubiacent viciſſitudini, nec rerum mutabilitati. vult ergo dicere, quód cum puer ille, qui aurea ſecula producet, in conſulatu Pollionis natus ſit, iam tunc inciperent procedere magni menſes, ſcilicet Iulius & Auguſtus, qui tum quaſi perpetui erunt. eo ꝙ meſſis quæ in illis colligi ſolet, vbiq. & ſemper erit. Nam molli paulatim flaueſcet campus ariſta Incultiſq. rubens pendebit ſentibus vua &c. Magni ergo menſes, ſcilicet Iulius, & Auguſtus, quorum tunc perpetuus erit prouentus, incipient procedere. i. oriri. Et ò Pollio ſi qua. i. aliqua veſtigia ſceleris noſtri, qui in ferreo ſeculo nati ſumus, manent, ideſt reliqua ſunt. ipſa irrita, i. irritata, & ad nihilum redacta, te duce. i. per auſpicium, & ductum tuum. ſoluent. i. liberabunt terras. i. terrigenas perpetua formidine, ita vt nemo formidet ea aliquãdo reditura, quia cum formidine non ſtat plena felicitas, ille. ſ. qui nunc regnat: Apollo, hoc eſt Auguſtus Cęſar accipiet vitam deum. i. deorum tranſformabitur in deum, & videbit heroas. i. principes viros, aut ſpiritus aerios, ſed potius, vt dixi, ſemideos, permixtos diuis. i. ijs qui in deos aſſumpti ſunt, & ipſe videbitur illis, ideſt ab illis, aut inter illos, & reget orbem. ſ. terrarum, pacatum. i. ad pacem & tranquillitatem perductum, virtutibus patriis. i. militaribus, quæ in patre tuo adoptiuo Iulio Cæſare, & in patria tua Romana præcipue ſunt & fuerunt. Regula. Quoties genuinę locutiones de ſuppoſito, & verbo fierẽt intercedente, ſi qua, dum poſtquam aut ſimili particula. venuſtum eſt alteram mutare in geminos ablatiuos, in deſignatione ſequelæ poſitos, & ſeptimos caſus dictos, quorum qui ex ſuppoſito fit nominalis, aut pronominalis, qui loco verbi participalis, aut verbalis eſſe ſolet. verbi gratia, loco huius, dum tu conſules, & populum duces, hæc fient, dicere poſſum, conſule te & duce, aut te conſulente, & ducente, hæc fient, &c. *Regula.*

Sicelides Muſæ) Animaduertendum antiquos pleroſque libros, Sicilides, eadem vocali tribus primis ſyllabis ſcriptum oſtendere, vti etiam in primitiuo nomine, Sicilia, ſcriptitamus. [Humileſq. Miricæ] In Mediceo lib. Humileſq. geneſtæ, poſitum eſt. Seruius. Myricæ agnoſcit. [Vltima Cumæi] veteres pleriq. libri ſcriptionem Græcam retinent in vocabulo, Cymæi ita in 6. Aen. Cymæa Sibylla. [Pacatumq. reget patrijs virtutibus orbem] Quamuis vetuſtiſſimi libri aliquot, patrijs legunt, magis tamen acceptum, patris, intelligo. VARIA LECT.

Sæpe vtiq; in poetis enarrandis ingerunt ſe, quæ ſi altius perpendas, intercutaneam requirunt eruditionem, etiam ſi noctuæ nobis intendentib. oculis, plerunq; videntř extranea ac vulgaria, cuiuſmodi Virgilianum illud ex Bucolicis, Si canimus ſiluas ſiluæ ſint conſule dignæ. Qua in parte ſciẽtiſſimus poeta morem reſpicit veterum, quo conſulibus ſiluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis nauibus materia vnquam deeſſet. Quæ ſane prouincia minor dicebatur, vt a maiorib. diſtinguerentur, quas conſulibus dabant. Proinde in Cæſare Tranquillus ab optimatibus datam ſcribit operam, vt prouinciæ futuris conſulib. minimi negocij. i. ſiluæ colleſq. decernerentur. Apud Iureconſultos de prouinciis mentio minorib. eſt, in quibus ſiluarum ſtatuitur cura. Et Seruius grammaticus in Aeneidos primum, Africam dicit conſularem prouinciã, in qua non comperiantur cerui. Siluam barbaricam, intelligit conſeminẽa. Colum. lib. 12. Sed, & illud perpenſione dignum, cur aeriam dixerit turturem Virg. eo verſiculo: Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab vlmo. Ex Seruij interpretatione, nam ſyllabæ menſus penthemimeri defenditur. Aeriam dici cõiecto, quoniam (vt ſcribit Origenes Homilia ij. ex Hieronymi tranſlatione) turtur ſemper in iugis montium, & arborum verticib. commoratur: vnde, inquit, turturis appellatione, ſanctus intelligitur Spiritus, vbi de magnis & occultoribus myſterijs agitur, quæ capere haud poſſunt multi. COEL. RHO.

AT

At tibi prima puer nullo munuſcula cultu
Errantes hederas paſsim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſę lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium, vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Iam legere, & quæ ſit, poteris cognoſcere, virtus;
Molli paulatim flaueſcit campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus vua,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

AT tibi prima puer nullo munuſcula cultu] Rhetoricæ digeſta laudatio. non enim improuide in principio vniuerſa conſcripſit, ſed paulatim fecit laudem cum ætate procedere [Munuſcula] Bene in rebus minoris ætatis vſus eſt diminutione. [Errantes hederas paſſim cum baccare tellus] Paſſim vagantes. Vnde antiqui lyrici dixerunt flexipedes hederas, quod hac atque illac vagātur. Mire autē puerum laudat ex ipſis munerib. Nā hedera indicat futurum poetā, vt Paſtores hedera naſcētē ornate poetā. Baccar vero herba eſt q̄ faſcinū depellit, vt Baccare frōtem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro, Per q̄ pulchrū indicat puerū (Ridenti acātho) Læto, & eſt herba, q̄ in Aegypto naſcitur (Ipſę lacte domum referent) Quid. n. eſt aptius īfantib. lacte? Et laus ī hoc ē, q̄ ait, Ipſæ referent. (Nec magnos metuent armenta leones) Bona vſus eſt moderatione, dicēs, Erūt q̄d magni leones, ſed minime armētis nocebūt (Cunabula) Lectuli ī q̄bus infantes iacere cōſueuerūt, vel loca in q̄bus naſcūtur, quaſi cynabula. Nā *κύειν* eſt gręce pgnātē eſſe, & eniti i. parere. [Et fallax herba veneni] Nō cicutā dicit, q̄ oībus nota eſt, ſed illā ſardoniā, q̄ apiaſtri ſimilis hoīes d̄cipit, vel aconita, vt, Nec miſeros fallūt aconita legētes. [Aſſyriū, vulgo naſceť amomū] Amomū herba eſt ſuauiſſimi odoris, q̄ tm̄ in Aſſyria naſcitur. [Vulgo] Paſſim, abūdāter. [Heroū laudes. & facta parētis] Si ſit epexegeſis, melior ſenſus eſt, q̄ erūt heroū laudes, tui virtutes parētis. [Quæ ſit, poteris cognoſcere virt⁹] [Acceſſu. n. ętatis q̄ta ſit virt⁹ agnoſciť, & cui⁹ gloriæ. [Flaueſcet] Albeſcet. [Ariſta]

ASC. Seges inculta, q̄ a nullo coliť [Rubēs] Matura [Sentibus] [Spinis, & aſpis frutetis. [Sudabūt] Defluēt. Roſcida mella. i. fragrātia.

AT tibi prima puer] Bono ordine ad laudē pueri iā nati, ſiue is Saloninus, ſed potius Marcellus ſit, progreditur. Nā Pollione conſule, & duce, docuit vitia abolitū iri. & d. Auguſto imperante, totam mundum pacatum iri. Reſtat ergo, vt notificet quid amplius ex noui pueri natali ſperem⁹, vnde dicit, pedetentim, paulatimq. ad ſummam felicitatem, atque aurea ſecula peruentum iri, vt. ſ. pueri virtutibus acceptum referamus ſi etenim ſimul ac ſubito obuenitet, nō virtutis, ſed fortunæ eē ſeri poſſet. Erūt igiť, inquit tibi ò puer diuine primū parui munera puerili ætati congrua. vt ſunt coronæ ex hedera ad dignitatis iudicium, è baccare contra faſcinum, & ex Acantho, & colocaſijs ad decus, ac ſpecimen pueriq; oblectationem. Itē lactis copiā, ad pueri educationē. Deinde, docet animalia ferocia, q̄ tamen ad decus, ac ornamentum naturæ ſunt nō interitura, ſed mitiora fore, ita vt magnos non metuant armenta leones, Inimica agit, & penitus pernicioſa interitura, vnde ſubdit: Occidet & ſerpens & fallax herba veneni. Tūm docet quædam odoriſera nunc paucis in locis reperta, tunc vulgo oritura, vt amomū, q̄ nunc potiſſimum in Aſſyria colligitur. Et hæc quidē in infantia, pueritia iam nati pueri, At ſimul. i. immediate, poſtquam ad ānos pubertatis, & diſcretiōis puenerit, frumēta, vina, & mella ſponte ſua nullo colente naſcētur. Ordo eſt. At. i. ſed, ò puer, tellus. i. dea terræ. hoc ē ipſa terra, fundet. i. germinādo emittet abūde tibi, paſſim. i. p ſingulos ferè paſſus, nullo cultu. i. nō colēdo eā, hoc eſt ſponte ſua prima munuſcula. ſ. hederas errantes. i. p obliquū reb. ad quas naſcūtur adhærētes cū baccare. i. herba illa cōtra faſcinū apta, & fundet Colocaſia. i. herbas illas maxime odoriferas in Aegypto naſcētes, mixta. i. commixta, Acātho. i. frutici illi, aut virgulto ridēti. i. ſemp florēti, & amęno. Ipſæ capellę referent domū vbera, ſup. ſua diſtenta. i. in diuerſa extēta, ſeu extēſa lacte. i. pp copiā lactis (res. n. tenax, vt coriū, & pānus, dū vltra cōſuetā capacitatē impleť, diſtēdiť) nec armēta metuēt magnos leones. i. paſcenť, ac errabūt libere, ac tute. Nā licet magni leones tūc quoq; futuri ſint, nō tn̄ nocebūt. Ipſa cunabula. i. cunę, ſeu lecti, ī quibus reponuntur infantes, fundent. i. abunde producent. tibi. i. ad tuum honorem, ac vtilitatem, flores blādos. i. molles in attractu, & p odorē adiicientes. Et ſerpens fallax occidet. i. interibit, & herba veneni. i. venenata, vt aconitū fallax. i. difficulter nūc cognoſcibilis, & nos aſſidue fallens, ac decipiens occidet. i. interibit (ab ob, & cado, vnde legitur ſecunda breui) & amomū. i. virgultum odoriferum. Aſſyriam. i. quod nunc præcipue in Aſſyria naſcitur. naſcetur vulgo. i. paſſim, ita ut & vulgo eius copia fiat, ac pro, &, aut at, pro ſed. ſimul. i. ſtatim poſtq̄ tu poteris legere laudes heroum. i. optimorum virorum, & facta. i. inclita geſta parētis. ſ. Auguſti, ſaltē adoptitij, & hoc loquēdo d̄ Marcello, aut Pollionis loquendo de Salonino) quod tn̄ mihi non placet, vt dixi, & poteris cognoſcere legendo. ſ. quæ ſit virtus parentis ſ. hoc eſt cū incipies imitari virtutem parentis, cāpus. i. capax ager, ſeu aruum, flaueſcet. i. fiet flauus paulatim, ariſta molli. i. delicata, & matura, & vua rubens. i. matura, pendebit, ſup. de, aut in ſentibus. i. ſpinis, & dumetis incultis, & quercus duræ, ſudabunt. i. diſtillabunt, & effundēt in morem ſudoris, mella roſcida. id eſt qualia nunc ab apibus colliguntur, è floribus rore cęleſti aſperſis.

AT tibi] In Romano libro. At tibi. Et ita inferius, vbi, At ſimul Ac ſimul, hť, cum tn̄ in antiquis aliis libris. At, vtrobique legatur. [Aſſyrium vulgo naſcetur amomum] In Lōgobardico libro, legere eſt, Aſſyrium, & valgo, vt Thæſtylis, & rapido. VATIC. LEGAR

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Tethin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphis, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas;
Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque iam tauris iuga ſoluet arator
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.

SERV. SVberūt veſtigia. i. erunt, ſed latēter, & bene [Priſcæ fraudis] Ad ſuorum tēporum execrationem, ſicut diximus ſupra. [Quæ tentare Tethin ratibus quæ cingere muris Oppida] A ſequentibus oſtendit præcedentia, quæ vitauit, quaſi laudi incongrua. Nam per nauigationem oſtendit fore auaritiā, quę homines nauigare compellit, per muros, bella ſignat, per agriculturam, famis oſtendit timorem [Alter erit tum Typhis] ſpecialia pro generalibus ponit, Nam per Typhin, quēcunque gubernatorem accipimus, per Argo, quamcunque nauem, per Troiam, quācunque ciuitatem, per Achillem, quemcunque virum fortem. Videtur tamen locus hic dictus per *ἀποκατάστασιν* i. pro omnium rerum volubilitatem ex ſiderū rōne venientē, vt diximus ſupra. [Cedet & ipſe mari vector] Neceſſario ſi quidem [Omnis feret oīa tellus] Nauigatio ex mercimonij rōne deſcēdit. [Diſcet mentiri lana colores] Cū. n. tingitur, mētitur alienum colorem [Murice] Conchea, vñ tingitur purpura [Mutabit] Tinget, inficiet p naturā [Luteo croceo,] Rubicundo, & eſt Hypallage, pro croco luteo. Nā crocū, lutei coloris eſt, vnde, & alutea pellis [Sandyx] Herba eſt, de qua ſandycinus tingiť color, q̄ varanā rubrā dicūt. Talia ſecla ſuis dixerūt currite fuſis. Quidam voluit curritas dici vates deas q̄ ſuis fuſis vaticinantur, ordinent oīa, & pdicāt futura, & eſſe græcum nominatiuū. Currite

rite] Melius tamen eſt currita, imperatiuũ eſſe modũ, vt ſit ſenſus, Dixerunt Parcæ concordes, ſuis ſuſis. i. vaticinationib currite talia ſecla, hoc ordine, & euentu veſtro eſtote [Stabili] Hic immutabili, & ſemper manẽti. [Fatorum numine [Fata dicta à ſando, quia quæ Parcæ dixerunt, hæc credebantur euenire mortalibus. Numine aũt. i. poteſtate, diuinatione, ac maieſtate. [Parcæ] Quæ & furiæ infernales, dictæ Parcæ, κατ' ἀντίφρασιν, quia nulli parcunt. [Concordes ſtabili fatorũ numine Parcæ] Nã & quod vna dixerit, duæ ſequuntur, & fixa ſunt ſtatuta fatorum. Horat. Quod ſemel dictum, ſtabiliſq. rerum terminus ſeruet.

ASC. P A V C A tamen &c. Tametſi quo tpe puer hic adoleſcet, patriamque virtutem cognoſcet, atque imitabitur, quæ vſui humano maxime accommoda ſunt, vt frumenta pro pane, vinũ pro potu, & mella pro obſoniis, ſponte naſcentur, tñ inquit, adhuc ſuberũt veſtigia priſcæ fraudis. i. non oĩno exterminabitur ferrei ſeculi auaritia, & ambitio, quia adhuc quærentur peregrinæ merces nauibus & gloria quærens bellis & ſeditionib, ſed ſi animus humanus iis contentus eſſet, quibus naturæ ſatiſfit, non opus eſſet præter ea quæ ſponte naſcentur alia quærere: quod ergo alia adhuc quęrentur, ad priſcam fraudem pertinat. Sed tãdem, vbi in perfectum virum euaſerit, & vitium ferrei ſeculi extinctũ erit, neque merces aliunde quærentur. neque terra ſubigetur, neq; colores adulterini imbuentur, ſed iis q̃ ſponte ſua natura producet, quę omnia erunt, quib. nobis opus erit, contenti erimus, atque ita aurea ſecula erunt, quæ Parcæ ꝓperare iuſſerũt. Ordo eſt. Tñ. i. tametſi, & fruges, & vina, & mella, ſponte naſcentur, tñ pauca veſtigia. i. paucæ reliquiæ & pauca ſemina, ſeu exemplaria priſcæ. i. prioris æui, fraudis. i. fallaciæ, & deceptionis, ſeu vitij, ſ. ambitionis, & auaritiæ ſuberunt. i. latebunt in quibuſdã, quæ. ſ. veſtigia, iubeãt tẽtare ratib. Tethin. i. maria. i. quæ impellent nauigare, & merces peregrinas nauibus tranſuehi, & quæ iubeãt cingere. i. circundare, oppida. i. munitiones vrbium circumcluſas muris. i. mœnibus, & quæ iubeant infindere, i. impingere findendo telluri. i. terræ, ſulcos. i. fiſſuras aratro factas. Alter Thyphis. i. vector, erit tunc, & altera Argo. i. nauis oblonga, quæ vehat delectos heroas, ſicut Argo vexit olim Argonautas. qui erant heroes. i. Herculem, Caſtorem, Pollucem, &c. & erunt etiam altera bella, atqua magnus Achilles mittetur iterum ad Troiam, hoc eſt, aut ſimilia his erunt, aut omnia cum ſuis cauſis redibũt. Hinc. i. ex hoc tempore. hoc eſt, poſt hoc tempus in quo hæc fient: vbi. i. poſtquam: ętas. ſ. tua ò diuine puer, firmata. i. ſtabilita: iam fecerit te virũ. &, ideſt pariter, ipſe vector cedet mari. i. diſcedet a mari, non amplius nauigaturus, nec pinus nautica. i. nauis ex pino facta, & nautis ſeruire ſolita, mutabit. i. ad commutationem tranſuehet (ante vſum pecuniæ, omnis venditio fiebat commutando) merces, ſcilicet peregrinas, quia omnis tellus ferret omnibus, nunc autem, ut in Georg. dicetur. Suus cuique terræ Genius eſt, & virtus productiua, & ita ijs quæ apud nos abundant, quærimus ea quæ nobis deſunt, atque aliis quibus noſtra deſunt, abundant, Humus. i. terra, non patietur raſtros. i. inſtrumẽta detenta quib. radatur, & vinea non patietur falcẽ, qua. ſ. putetur, & arator robuſtus ſoluet iam tauris iuga. i. nõ amplius vtetur tauris ad arationem, nec lana diſcet mentiri. i. mendaciter imbibere, varios ſ. adulterinos colores, ſed ipſe aries. i. quæuis ouis, ſed maſculo plus lanæ eſt, quàm fœmellæ, mutabit iam. i. colorabit, mutando albũ colorẽ in alium: vellera. i. lanam, aut lanitium velleris ſui, in pratis. i. paſcuis: murice. i. purpura, rubẽti. i. ruborem habenti: ſuaue. i. ſuauiter, aut cum ſuauitate odoris, quoque pro &, mutabit vellera ſua luto croceo. i. croco luteo, ſeu lutei: hoc eſt ſubrubri coloris. (Lutũ pro genere coloris crocei, aut ſubſtantiui, producit priorẽ, quã pro cęno corripit, vnde eſt plebeus verſiculus. Sus immunda uiro gaudet meretricula luto) Sandis. i. herba, vñ fit color ſandycinus. veſtiet. i. ornabit colore, ſua ſpõte. i. ſine tinctoris officio. agnos paſcentes. i. ipſam carpẽtes Parcæ. i. tres deæ fatales. i. originem, medium, & exitium omniũ rerum, ſecundum gentiles diſponentes, quarum prima, quæ Clotho dicitur baiulat colum. i. vnda filum vitæ deducitur, & Lacheſis, quę ſecũda dicitur, trahit & deducit filũ in fuſum ſuũ, & Atropos vltima occat. i. abrumpit filum cum vita. vnda eſt verſiculus oetus, Clotho colum geſtat, Lacheſis trahit, Atropos occat. dictas autẽ volunt per antiphraſim, quia nemini parcũt. Parcæ inquam, concordes. i. cõſentientes. ſtabili numine. i. firmo, & irreuocabili nutu, ac poteſtate ſatorum, dixerũt. i. iuſſerunt, dicẽtes, ſuis fuſis. i. inſtrumẽtis, quibus filum circumfunditur dũ nocet, dixerunt, inquam, o fuſi, ſup. currite. i. celeri curſu veſtro adducite, talia. i. tã aurea, & tam felicia. ſecla. i. ſecula.

Lutum.

Parcæ.

VARIA LECT. Q V A E iubeant telluri infindera ſulcos] In romano libro legera eſt, tellurem infindere ſulco, In Oblongo Vaticano, ſulcis. Longobardicus, Mediceus, & aliquot alii, vulgatam ſequuntur lectionem. [Talia ſecla ſuis dixerunt currite ſuſis] In mediceo libro, legere eſt, dixerunt currere, vt ſit, dixerunt, pro edixerunt, vel affirmauerunt. Neque illud prætereundum eſt, quod ætate maxime noſtra cœptum eſt ſcribi ſeculum abſq; dipthõgo, cuius quidem ſcripturæ rationem grãmatici nonnulli ſubiecere, a ſequendo nomen, deductum eſſe.

Aggredere ò magnos (aderit iam tempus) honores
Cara deum ſoboles: magnum iouis incrementum.
Aſpice conuexo nutantem tondere mundum,
Terraſq. tractuſq. maris, cęlumq. profundum:
Aſpice, venturo lætentur vt omnia ſeclo.
O mihi tam longæ maneat pars vltima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quãuis, atq. huic pater adſit,
Orphei, Calliopea, Lino formoſus Apollo,
Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet:
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.

SERV. IOuis incrementum] Nutrimẽtum, & eſt vulgare quod Bucolico conuenit carmini. [Nutantem mundum] Nutat, præſentibus malis, lætus eſt, bonis futuris. [Conuexo] Curuo, inclinato. [O mihi tam lõgæ maneat pars vltima vitæ] Vtinam poſſim frui vita longiſſima, & habere tantum ſpiritum, quantus poſſit ſufficere ad tuæ virtutis commemorationem. [Non me carminibus vicet nec Thracius Orpheus] Genere ſtyli ſeſe Orpheo, vel Lino fore æqualem commemorat. Nam non ſibi arrogat, ſed hoc dicit, Tãta eſt materies tuæ laudis, vt etiam humile ingenium in ea ſupra omne poſſit excellere. [Lino] Linus cum nomen hominis dicimus, Li breuis eſt. Statius, Medico Linus intertextus acantho. Cum linum dicimus, filum ſignificantes. Li longa eſt, cum producatur apud Græcos. [Pan etiam] Redit ad nomina ruſtica. nam ſatis excellerat dicendo Linum poetam, Orpheaq. theologum. [Arcadia iudice] Quæ ei fauet, vbi colitur.

ASC. A G G R E D E R E ò magnos &c.] Secundum commentarios Auguſtum affatur, meo tamen iudicio, puerũ recens natum Auguſti fortaſſis filium alloquitur. Nam Auguſtus iã magnos. ſ. diuinos honores adierat. vnde dictum eſt, Tuus iam regnat Apollo. quocirca, ne citra neceſſitatem ad diuerſos ex abrupto dirigatur oratio, placet ad eundem conferre, vt ſit, quia in fatis eſt, ea tpa properare, ò diuine puer, aggredere magnos honores, quia tempus a Parcis prædefinitum iã aderat, ad cuius felicitatem futuram exultãt omnia quæ præſentium malorum pondere premuntur. Optat igitur Poeta, ſibi tantum vitæ dari, vt poſſit aliquando eius inclita geſta carminibus proſequi, quia ſi id detur, nulli poetarum cedere vellet, non quia plus artis, quàm illi haberent, ſed quia copioſius, atque vberius, longeq. clarius ſubiectum, ſeu argumẽtum, nã ſcripturarum dignitas, ſæpe ab argumento deſumitur. Secũdus verſus huius lectionis eſt ſpõdaicus, hoc eſt ſpondeum pedem (vt Horat. dicit) ſtabilẽ, ex duabus. ſ. longis conſtantẽ, in quinto loco habens, cuius ea lex eſt, vt præcedẽs pes qui quartus eſt. dactilus ſit, & ſentẽtia ipſa, pondus ac grauitatẽ habeat, vt hic. Magnum Iouis incrementum. & ij. Aenei. Conſtitit atque oculis phrygia agmina circũſpexit. Ordo eſt. O cara ſoboles deum, ideſt deorum progenies, magnum incrementum. ideſt (ſecundum Seru.) nutrimẽtum Iouis, aut potius, magnum incrementum. ideſt augmentum Iouis ideſt generis aut progeniei eius, vt ſit ſenſus, ꝙ progenies Iouis multum incremẽti ex Auguſti, aut illius pueri natiuitate, acceperit. Et bene, Iouis. Nam Auguſtus, à Iulio Cæſare adoptatus, hunc puerum (vt dixi) adoptauit. Iulius autem, ab Iulo Aeneę filio, genus & nomẽ traxit, vnda eſt illud Aen. 1. Iulius à magno demiſſum nomen Iulo. Aeneas autẽ ab Anchiſe & Venere procreatus eſt, ſed Anchiſes à Dardano Iouis, ex Electra, filio proceſſit. Venus autem, ab Ioue, ex Dione genita eſt. Ad magnã ergo gloriam proceſſit generatio Iouis, dum ad hunc vſq. puerũ perducta eſt, vnde dicit. O cara ſoboles deum, appoſitiue magnum incremetum

Spondaicus verſus.

Auguſti genealogia.

Iouis

Iuuis,aggredere magnos.i.diuinos honores,tempus.ſ.rõſtitutũ à Pan aderit iam.i.propediem. Aſpire mũdum nutanté. i.vacillantem pondere,ſ.malorũ præſentium aut aaultarũ lætitia bono rũ futurorũ. cunnaxo,i.iu humeroſaius deuulutu, & aſpice terras.& tractus.i.regione maris & cœlũ profundũ.i.aeré,quia profundus reſpectu cœli, aut ét cęlũ, quod profundum eſt i.prorul à ſupp nutantia conneao pondere,& aſpice. vt,i. qualiter,omnia ſupp.hæc prædicta,lætentur.i.exultent, ſeclo futuro. i.de ſelicitate ſeruli, quod imminere vident. O.i.vtinam, vltima pars vitæ maneat mihi tam longe, & vtinam ſpiritus maneat mihi tantus, ſupp.vel vtinam ſpiritus.i.mens diuina, & ſpiritus poeticus,ſup. ſi mibi tantus quantũ ſat .i. ſatis erit direre .i. ornate proſequi, tua facta.i. inclita farinora tua, quę res, ſi ſup mihi erit. Nõ ſup. quiſquã me vincet carminibus. Aut legamus ſine ſubauditione (qa,vt in regulis diremus,duæ,aut plures negationes debite poſitæ,nõ plus efficiunt quam vna) Non me vincet carminibus nec Orpheus vates ille præclariſſimus Thracius i. ax Thracia oriundus,uec Linus. i.alter diuinus vates, ſup. vincet me carminibus, quamuis Mater.ſ.Calliopea Muſa,adſit.i.auxilio ſit,huic.i.alteri eorum, videlicet Orphi, pro Orpheo. & quamuis pater.ſ.formoſus Apollo adſit huic. ſ. Lino.aut ſic,quãuis mater adſit huic. ſ.prius dicto, & pater adſit huic.ſ.poſtarius dicto, quod declarat, dicens quamuis Calliopea muſa mater Orphei. adſit Orphi, & quamuis formoſus Apollo pater Lini,adſit Lino. Si Pan,deus ille Arcadiæ,& princeps muſicorum (quia, vt dictum eſt, Pan primus calamos cera coniungere plures inſtituit) Certet mecum ét Arcadia iudica.i.iodicante,quæ tñ deo ſuo faueret, tñ Pan dicat ſe victum.ſ.a me,tua facta canente,etiã Arcadia iudice,q.d.tanta erit geſtorum tuorũ gloria, vt etiam ab humili Poeta deſcripta omnem poeſim exuperent. Multa hic notato digna ſunt,quorũ noo pauca à Mancinel.explicantur. Regula prima eſt.Spõdaicus verſus,dactylum in quarto loco, & ſeutentiæ pondus, aut loquentis languidũ animũ efflagitat. Pondus,vt hir, & in illo a Perſio adducto. Si coſtam longo ſubducimus Apennino. Lãguorem, vt prius citato.Conſtitit,&c. Secunda, que, particula, a Virgilio fere communis ponitur, vt hic: Terraſque, &c. ꝙ ſi productam poſitione dixeris, propter te in ſequentis dictionis principio poſita, quam tamen poſitionem non omnes approbant, adducam illud 3. Aen.Liminaque, Laurusque dei,totusq.moueri Mons circum &c. Tertia coniunctio enclitica,vt, que,ve,ne,quoties priori parti coniungendæ adhæretur,poſteriori etiam adhærere vult. Itaque ſemper in fine interdum etiam in medio, nunquam in principio poni vult. E diuerſo,& nunquam in fine, ſemper in medio,interdum etiam in principio ponetur,vnde dices, Tu puerq. tuus, aut. Tuque puerque tuus. non Tuq; puer tuus.neque tu; puerque tuus. Item tu. & puer tuus, aut tu. & puer tuus, non autem, & tu puer tuus,&c. Quarta,quæ eſt Vallenſis, Tres aliquando negationes, non plus efficiunt, quam duæ,collatione ipſa dictionũ id efficiente, vt,Nunquam mihi nec offuiſti,nec profuiſti,vbi principalis negatio non poſſat in fine poni,ſic,nec offuiſti,nec profuiſti mihi nunquam. nam ſic direndũ eſſet vnquam. Et hic non me vincet,nec Thracius Orpheus,nec Linus, &c.bene diritur,ſad ſi direretur,nec Orpheus,nec Linus, non vincet me, male diceretur. Auferenda enim aſſet negatio,ſic, nec Orpheus, nec Linus vincet me.Quinta, Gręca in eus,apud nos ſępe exeũt. in es longum, vnde obliquos, nunc ab eus, nunc ab es, deductos inoauimus ut Olyſſeus, latine dicitur Vlyſſes, vnde in genitiuo Vlyſſeis,Sed Vlyſſi reperitur,pro Vlyſſei,per ſyneteſin, quaſi ab nominatiuo Vlyſſeis,ſic & Achilles,& Achilli,quia gręce Achilleus dicitur. & hic in datiuo Orphi, a nominatiuo Orphes, aut græcus eſt datiuus per ſynæreſin pro latino.

Duarũ negationum effectus.

Cara deum ſoboles] in Romano libro,ſuboles,per o, primã ſyllaba legitur.Cara,in aliis antiquis libris, etiam clara legitur.[Terraſque tractuſque maris] Sunt antiqui libri, in quibus. Tarram, vnitatis numero legas, ſed multo magnificentius eſt plurali direre[Aſpice, venturo lætentur vt omnia ſeclo] In Romano libro lætantur,eſt indicandi ſpecie,quod magis implet aures.[O mihi tam longe maneat pars vltima vitæ] In Longobardico, & in Mediceo,tum longa ſcriptum eſt. Sed anim tam longæ vitæ,caſta omnino lectio eſt, quam Seruius etiã agnoſcit [Orphei Calliopea] In Romano libro, & in Mediceo, Orphei,legitur par ſynæreſin. In aliis Orphai. In Longobardico etiam, Orphei prius ſcriptum erat,inde abraſis literis, factum eſt Orphei. [Pan etiam Arcadiæ mecũ ſi iudice certet, Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum. Non inficior vtrumque verſum in Romano libro,in Mediceo,& aliquò aliis eodem modo legi,Pan atiam Archadia,licet in Romano verſus inferior vna abundet litera. Sed cum mihi non diſplicet, quod in Oblõgo libro legitur. Pan deus Arcadia mecum ſi iudice certet, Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum. VARIÆ LECT.

Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe parue puer, cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

SARV. RIſu cognoſcere matrem] Alludit ad id, quod factũ eſt, & rem naturalem ais. Sicut enim maiores natu ſermone, ita infantes riſu ſe indicat cognoſcere. Ergo hor dicit: Incipe parentibus arridere, & ei ſpe ominis detrahere ſolicitudiné,vt & ipſi tibi arrideant.[Tulerunt] Alii,rulerint legũt. vt ſenſus.Si riſeris,abſtulerint decem menſes matri tuæ longa faſtidia. matri enim decam menſes attulerunt longa faſtidia [Cui non riſere parentes.Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt] Sicut Vulcano contigit, qui cum deformis eſſet, & Iuno ei minime arriſiſſet, ab Ioua eſt præcipitatus in inſulam Lemnũ, illic nutritus ab Sintijs, cum Ioui fulmina fabricaſſet, non eſt admiſſus ad epulas deorum. Poſtea cum rogaret, vt vel Mineruæ coniugium ſortiretur, ſpretus ab ea eſt, vnde diuinos honores non meruit, ad quos per conuiuium numinum, aut per coniunctioné venitur dearũ. Hinc eſt,quòd Iunoni agit in primo Aeolus gratias, quod per eius beneficium diuinos honores meruit, vt Tu das epulis accumbere diuum. [Non deus] ideſt Iuppiter. [Nec dea] ideſt Minerua.

ASC. INCIPE parue puer] Finis huius Eclogæ ſane quam difficilis eſt,vſque adeo, vt non facile ſit bonam ſententiam cum grammaticorum ordine excerpere. Nam Seruianam interpretationẽ quidam explodunt, vt Angelus Politianus cap. 89. Miſcellaneorum,cuius verba ſunt, In Bucolica Virgiliana. hi duo ſic verſiculi leguntur, Incipe parue puer, cui non riſera parentes, Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili aſt. Quod enarrans Seru. haud incelcber Grammaticus, & varam lectionem, quod aius pace dixerim, rontaminat, & fabulam ſibi ex parta commodoque ſuo confingit, contra omnem veterum auctoritatem. Neque enim cui,ſed,qui,legendum.hoc eſt non caſu datiuo ſingulariqua numero,ſed plurali nominatiuo, quamquam vtrobique apud veteres eadem vox,ijſdemq; nutata literis,ſicut in 3. Quint. de inſtitutione oratoria, non oſcitans lector inueniet, ex quo etiamnum verſiculus in 7. Valerij Flacci Argonauticum lib. Curaq; cui profuga forſan tenet alta carina Etiamnum inquam, iſte verſiculus,cui retinet,non,qui,tam.ſ.in vetuſtiſſimo libro, de quo reliqui fluxere, quam in his quoque peruulgatioribus,quod autem dicimus, qui legendum, non cui, docet idem Quint.in 9. figuram eſſe declarans hic in numero ſic, vt plurali ſingularis ſubiungatur. Ex illis enim, inquit, Qui non riſere hunc non dignata. Quis autem dubitet, quin de Virgilianæ lectionis incolumitate, Quintiliano credendum ſit, potius quam Seruio, præſertim, qui manum quoque Virgilij citet,aliquando & Ciceronis. Quo circa manifeſtum eſt quod diximus, mendoſe locum à Seruio adduci. [Nec Deus] Fabulam autem ſibi aundam ax propoſito commodoq. finxiſſe quis non videat? cum nuſquam ob id præcipitatum fuiſſe Vulranũ legamus, quoniam deformis natus, quoniamq. ei nõn arriſerit. Erenim poeta Homerus ob id ait, ꝙ matri contra Iouem patré ſuppetias tulerit. Natus.u.ex Ioue, & Iunone, ſecundũ Hom. Vulcanus, licet ex Iunone ſula fingat Heſiod.in Theog. ſicut ex ſolo Ioua. Minerua dr, ἀπάτορα, à Theocr. vocatur in ænigmatio. cui βῶμος inſcripto. Quare parentes ad Iouem. Iunonemq. vix ſatis ét proprie referentur. Sed & illud ſane ꝗ frigide Seruius idem, ꝙ neq. admiſſum ad epulas Deorũ Vulranum dicit, neq.diuinos honores meruiſſe, Quẽ Varro ét inter ſelectos deos numerat ſeptimũ. Tum ne proceſſerit quidem, vel iſto pacto quod molitur Seruius, quando non ob id alt præcipitatum, quod haud riſerit ſed quod ipſi haud arriſum. Videmus vtrum ne ipſa mox credibiliora ſuſpiceſ? certe iam Seruius veriſſimis reuincitur. Et quidem ſi ego legerim, ſic enarrauerim. Parentes Solonini pueri, de quo hic agitur, vt ſint parentes, vocandi caſu, vt qui non riſere, neque deus menſa dignatus, neque dea cubili. hoc eſt nec Genius, nec

Iuno

Iuno vitalibus quia dignum putauere, hunc ex illis qui non riſere, vt ſit figurate dictum. (Quintiliano teſte) pro eo quod eſt, hunc qui non riſit, vel, qui e numero eſt, eorum qui non riſere. Credebatur enim habere quiſque ſuum deum, ſuamque deam, hoc eſt ſuum genium ſuamque Iunonem, vitæ præſides. Hus igitur indicauit Maro catexochen [Menſa] Menſa enim Genio conuenit, vt, Funde merum Genio, Iunoni lectus. Quod Iunius quoque Philargyrius docet, hunc ipſum ita interpretans locũ, Pueris, inquit nobilibus editis in atrio Iunonis Lucinæ lectus ponitur, Herculi menſura. Sed & apud Varronem lectum eſt initiari pueros, Educæ, & Potinæ, & Cubæ, diuis edendi, potandi, & cubandi, vbi primum a lacte, & cunis transferunt, quam Varronis auctoritatem Donatus in Phormionem Terentianã adducens, etiã hunc ipſum citauit Maronis verſiculũ, atque idẽ Probum quoque retulit adnotaſſe. Menſa igitur, & lectus argumẽta vitalitatis, quod initijs ipſis adhiberentur. Ceterum habet bonioſuam ſibi ridendi proprietatẽ. Qui vero non rideant ei cui poteſt eſſe vita vitalis? vt ait Ennius, deum vero, deamq. ad has referre Varronis, Educam, Potinam, Cubãq; nequeas, ꝙ hę fœminę omnes, vt Auguſt. etiam in 6. lib. de Ciuitate Dei declarauit. Sed nec ad Pilumnum, ratione pati, & Pitumnum, cõiugales deos, quibus, vt ait Varro ſcribere Martial. in 2. libr. de vita Patruni, natus, ſi erat vitalis, ſimul ab obſtetrice fuerat ſublatus, & in terra ſtratus, vt eſſe rectus auſpicaretur. Sternere etiam in ædilibus lectum cõſueuerunt. Reſtat igit vt, qđ de Genio & Iunone diximus, auctoritatem quoque tibiciniibus fulciatur. Plinius itaque naturalis hiſtoriæ. 1. Cum ſinguli, inquit, ex ſemetipſis totidem deos faciant, Genios, Iunonesq, adoptando ſibi. Seneca epiſtolarum ad Lucil. 19. ita tamen ait, Hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui crediderint Stoicos fuiſſe: Singulis. n. Genium, & Iunonem dederunt, vnde arbitror Iuuen. & per Iunonem, inqt, domini iurante miniſtro. Hoc. n. reprehendit Satyricus poeta ꝙ non per Genium, ſed per Iunonẽ domini miniſter iuraret, videlicet more muliebri. Quo circa, ſic illa apud Petronũ Arbitrum. Quartilla loquitur. Iunonẽ meã iratam habeam, ſi vnquam meminerim virginẽ fuiſſe. Nam infans cũ pluribus inquinata ſum. & ſubinde prodeuntibus annis, maioribus me pueris applicui donec ad hanc ętatem perueni. Hinc etiam puto natum prouerbiũ illud, vt dicũt. Poſſet taurum tollere, qui vitulum ſuſtulerit. Cæterum ſi detur ſi modo, non iniquam planè à nobis peragi reprehenſionem, labeſcereq. iam commẽtum iſtud Seruianum, qđ antequam talia prodebamus, pro indubitato obtinuerat. Reliqua in mediũ, ne nobis blãdiamur, libera opinaturis relinquemur. Hæc illa. E quibus patet quàm difficilis ſit hic locus, quod que de Salonino intelligẽdũ ſit, ꝙ (vt in ſuperioribus dixi) mihi non placet, verum, vt omiſſis ambagibus, ſententiã noſtram paucis explicemus, Quia & Auguſto & Pollioni, & puero nato blãditus eſt Poeta, ne matrem præteriſſe culpetur, in eius aſſentationem inuitat puerum ad arridendum matri, aut matrem ad arridẽdum puero. Nam dupliciter poſſet intelligi, ꝙ puer riſu agnoſceret matrem, aut quia ipſe rideret, aut quia mater. [Tulerint] Preterea quidam legunt, tulerunt, & tamen graues viri legunt, tulerunt, dicentes ſecundam corripi præter naturam, vt ſignificetur ſubita longi doloris fuga. & correptio, ſicut ſubitus, ſuquiunt horror ſignificatus eſt in verſu illo 3. Aen. Obſtupui, ſteteruntq. comæ, & vox faucibus hæſit. in corruptione, videlicet mediæ ſyllabæ illius verbi, ſteterunt. Conſtruemus igitur dupliciter. Primo ſic: O parue puer. ſ. Marcelle, aut Salonine incipe cognoſcere riſu. i. dum rides matrem, & ſi hoc feceris, decem mẽſes tulerint. i. cito tranſegerint matri longa faſtidia, aut ſi hoc faeies, decem mẽſes tulerunt. i. iam tranſegerũt celerrime matri longa faſtidia. Aut ſic: O parue puer, incipe cognoſcere matrem riſu. ſ. tuo, quia decem menſes tulerunt. i. attulerunt matri longa faſtidia, quæ abierint, ſi arriſeris Incipe, inquam, puer cognoſcere matrem riſu. i. illi arridendo, vt tibi rurſum arrideat, quia nec deus. ſ. Genius, dignatus eſt menſa, hunc, cui non riſere parentes. nec dea. ſ. Iuno cubili. Secundo modo ſic: O parue puer incipe cognoſcere matrem riſu. ſ. mutuo dum tu illi, & illa tibi ridet. nam cum incaſſum loquatur, mater infanti ridet, quod autem rideat, docet, quia decem menſes tulerunt. i. cito abſtulerunt matri longa faſtidia. i. vt dicunt, nauſeam, & ægritudinem animi, omnia faſtidientis præ tædio. O parue puer, incipe, inquam deinde q. quaſi volens ſollicitare parentes, vt inducant puerum ad riſum conuerſo ſermone ad eos, dicit. O parentes, facite, ſuſ p. ve tideat, quia. nec deus. ſ. Genius, dignatus eſt hunc. ſup. eorum, q non riſere menſa, nec dea. ſ. Iuno cubili, ideſt vitalis non fuit, quiſquis alienus natus eſt à riſu. ſicut Marcello contigiſſe videtur, ex eo quod dicet 6. Aen. Sed frons lęta parum, & deiecto lumina vultu, & paulo poſt, Sed nox atra caput triſti circumuolat vmbra, &c. Quaſi ergo Virg. tunc admonere velit Octauiam, Auguſti ſororem, vt omen illud & indicium breuis vitæ, qđ frons triſtis portendit, auertat riſu, dicit, ó parentes, facite vt puer rideat. quia quiſquis eſt eorum qui non riſere, nec deus hũc menſa, dea nec dignata cubili eſt. Et hinc ſenſus vr Quintiliani, cui & Politianus aſſentitur, nec diſſentit Mancinellus, vt vidimus. Regula eſt. Dignor, verbum commune, in actiua quidem ſignificatione, accuſatiuum cum ablatiuo regit. in paſſiua, duos ablatiuos, alterum mediante a, vel ab, vt, Deus dignatus eſt hunc menſa. Item Aen. 1. Non equidem tali me dignor honore. Secundi, vt Aen. 3. Coniugio Anchiſa Veneris dignata ſuperbo. ſ. ab Ioue.

Genium Iunonẽq, cur antiqui dederunt.

Tulerũt.

Regula Dignor.

MATRI longa decem tulerunt faſtidia menſes] Tulerunt quidem in Rom. lib. legitur. In Longubardico, & in oblongo, tulerant. In Mediceo, & aliquot alijs peruetеribus tulerunt, Neque deſunt, qui (teſte Seruio) abſtulerint, legant [Cui non riſere parentes] Antiquiſſima omnia exemplaria, in quibus omnibus ſcriptum obſeruabimus, cum datiuo caſu legunt. In aliquot etiam, quot, Catulliano more ad pinguem ſonum vſo, tñ vt ab illo, qui diſtingueretur. [Dea nec dignata cubili eſt] In Romano libro ſcriptum eſt, cubili' eſt. Plautino more. In altero peruetеri, cubili, abſque verbo eſt.

VARIA LECT.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS Pollio, ſeu de ſeculi noui interpretatione.

Sicalides Muſæ.] Aſinius Pollio bellum geſſit cum Illyrijs, quo vero tempore cepit Salonas illorum vrbem: natus eſt ei filius, quem ideo Saloninum appellauit. Virgilius cum in verſibus Sibyllinis legiſſet, naſciturum per illa tẽpora admirabilẽ quẽdã puerum, qui orbem renouaret, vaticiniũ accommodauit puero. nam ex alijs gentibus non arbitrabitur futurum ꝓpter magnitudinem imperij Romani. ſed puer in tenera ætate mortuus eſt. Alterum. n. Aſinius habuit filium hæredem filiæ, qui dictus eſt Aſinius Gallus. Itaque omnia ſunt de Chriſto, de quo & nos interpretabimur, & vendicabimus ſuo Domino poſſeſſionem. Taceant impij, nam vel ſimplici verborum ſenſu abſque vllis omnino allegorijs, de nullo prorſus alio poteſt intelligi quod hic dicitur, quam de Chriſto. [Sicelides Muſæ] Propter Theocritum Siculum, qui in hoc carmine potiſſimum æmulatur, Muſas Sicilienſes appellat carmen ruſticum. [Paulo maiora canamus] Non enim omnes paſtoricia materia delectantur, hoc eſt humili [Si canimus ſiluas] Quod grandem materiam ſilueſtri Muſe canimus, mirandum non eſt. nam & ipſæ ſiluę prouincia ſunt ſæpenumero conſularis, dignæ quæ à conſule Romano curentur, vt Suetonius ſcribit, Caio Iulio Cęſari prouinciam in cõſulatu datam, ſiluas, & colles [Vltima Cumęi] De Sibillis diximus fuſe in Auguſtinum. Aduentus Domini noſtri tanta res fuit vt pronunciari conuenerit Iudeis, & gentibus, vt priores expectarent, præſentes reciperent, poſteri crederent. Ideo ſicut apud Iudæos fuerunt prophetæ, ita apud gẽtiles Sibyllæ dictæ quaſi conſciæ diuini conſilij. Vaticinij autem aduentare tempus colligebat Virgil. quòd Sybillarum multa carmina ita erant compoſita, vt primis verſuum literis, aut poſtremis perſonam vel tempus deſignarent, vt Cic. in libris de Diuinatione docet. & apud Euſebium eſt vaticinium Sibyllę, de iudicio Chriſti poſtremo, ad eundem modum, quod Auguſtinus citat lib. de Ciuitate Dei 18. [Iam redit, & virgo] Dixerat aliquid forſan Sibylla de diua Virgine, id poeta ad Virginem Iuſtitiam transfert. aut forſan de ingenti iuſtitia Chriſti, & aureo ſeculo, quod etiam deſcribit Eſaias propheta capite 9 Erit in nouiſſimis diebus, & quæ ſequuntur. [Saturnia regna] in quibus magna cum quiete, & pace viuebatur, in ęqualitate omnium, ſine ſuperbia, iracundia, & inuidia. qualis eſſet indubie populus, qui Dei iuſſis pareret. [Iam noua progenies] Non potuit ab homine Chriſtiano diſertioribus verbis explicari, deſcenſus filij Dei ad nos [Tuus iam regnat Apollo] Lucina diana eſt, à ferenda luce naſcentibus Apollo eſt eius frater, orat Dianam, vt faueat puero naſcenti libens ac propitia nempe in regno fratris ſui Apollinis. Auguſtus exiſtimatur eſt Apollinis filius, poſtmodum etiam Apollo nominatus [Te conſule inibit] Pollio Aſinius conſul fuit cum Cn.

Domitio Calvino in Triumviratu, An. V.C. 714 ante Chriſtum natum 37 [Te duce] Peccatum originis delebitur virtute Chriſti, vt in baptiſmo per fiduciā erga illum. Bene expreſſit veſtigia ſceleris. nā originis ſcelus, veſtigium eſt à parentibus tranſmiſſum in poſteros. [Soluent formidine] Fiducia enim erga illum, qui eſt Deus, omnem excludet timorem ſupplicij ob culpā, ſiue propriam, ſiue hæreditariā. [Perpetua] Quam bene? nunquam enim intermittebatur, quin nox vexaret. & hos verſus ad eundē modum interpretatur D. Auguſtinus de Ciuitate Dei. [Ille deū vitam] Puer diuinā vitam viuet, & videbit heroas, & ſemideos ſuos, quos ille conſtituet, & ipſe ab eis non corporeis modo oculis videbitur, ſed (quod potius ac beatius eſt) mentis. de quibus eſt: Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. [Pacatumq. reget] Data omnia filio in manus à patre. frequens eſt in ſacris carminibus, & alijs libris myſticis, & patrē ſubijcere omnia filio. [At tibi prima puer] Deſcribit curſum Eccleſiæ Chriſti, hoc eſt regni Chriſti in terris. Regnum enim Dei in Euangelio, inter cætera Eccleſiam quoque ſignificat. in naſcente eccleſia, nullo cultu ſed opere ſpiritus Dei, nata ſunt dona dulciſſimi & ſuauiſſimi odoris, tot Apoſtoli, diſcipuli, martyres. Bonus odor Domino, in omni loco [Ipſe lactæ domum] Fructuoſiſſimi fuerunt. nunq̄ prodibāt, quin domum reuerterentur, cum magno prouentu Domino. [Nec magnos] Neque grex Chriſti metuet Principes & Monarchas, minantes & frementes. inter ipſos autem incredibilis erat concordia, pax nullum inuidiæ aut ſuperbiæ venenum. [Iam ſimul heroū] Sequenti ætate, inſtituta doctrina Dei, exemplis Chriſti, diſciplina Apoſtolorū extendet ſe pietas latiſſime, non iam ad munuſcula, & res minutas, ſed ad colligendam meſſem, vindemiam, mel. Ingredientur Iudæi, & magna multitudo Gentilium. flaueſcet paulatim atiſta gentilis tenera, & in ſpinis humanæ contumaciæ colligetur vua ſuauis, & in dura ignorantia naſcetur dulcedo mellis. [Pauca tamen ſuberunt] Non ita poterit induci Chriſtianiſmus in animos hominū, quin multa etiamnum remaneant veſtigia veterum errorum, diffidentiæ, auaritię, inimicitiarū, belli, crudelitatis, ambitionis, arrogantię. hinc naſcetur ſtudium nauigādi, & cōmutandi merces ad quæſtum. hinc mœnia vrbibus, ex ſimultatibus & diffidentia, hinc agricultura ſolicita. hæc.n. per ſe non mala ſunt, ſed prauus noſter affectus eſt in illis. [Alter erit] Redibunt priſtina incommoda nauigationum & bellorū, vnde mala tam multa in genere humano. [Hinc vbi iam firmata virū] Vel de cœleſti beatitudine, vel de perfectis Chriſtianis id dicitur à Sibylla, in quorū animis eſt tranquillitas incredibilis, & ætas aurea. Nec ad cupiditates exercebūt res naturales, ſed ad neceſſitates ineuitabiles, quemadmodum Paulus ſcenas faciebat, & patres in Aegypto exercebant humum, nec erunt de ijs rebus vilibus ſoliciti, ſed eorum conuerſatio erit in cœlis, contenti ad vſum rebus qualibuſcunque obuijs, facileq. parabilibus, quo fiet, vt copia ſit rerum omnium, vnoquoque ad ſuos vſus ſumente, nō trahente ad improbas cupiditates. [Talia ſecla ſuis] Vel hoc dixerunt fata ex votis hominum. vt talia eſſent ſecula, vel ipſa id tulerunt: regnum enim Chriſti eſt regnum omnium ſeculorū, nec vnquam ſumet finem: fatum.n. voluntas eſt & iuſſum Dei. [Concordes ſtabili] Fortaſſe nimiū curioſum videri poſſet, ſi per haſce parcas concordes numine & voluntate fatorum, intelligi Sibyllam voluiſſe diceremus tres perſonas in diuinitate. ſed hęc ne attingamus, ne obtundamur vel impiorum, vel moroſorum vociferatione. [Aggredere ò magnos] Optat initium tantorum operum, & dicit inſtare tempus, ſiue tempus, hoc eſt præoptatum a Sibylla, ſiue occaſio rerum gerendarum, quæ ex qualitate negotiorum naſcitur. [Cara deum ſoboles] Nihil apertius de Chriſto, cara ſoboles Dei, & patris incrementum. De quo enim mortali dici poteſt, quod ſit incrementum Iouis? quis poteſt Deo dare incrementum? at Chriſtus Deus, Dei filius, gloria eſt patris, quia ſapientia & virtus illius. [Aſpice] Tempus eſt remedij, quando ruunt iam omnia, & inſtat diſcrimen extremum, quod erat in genere humano plane proſtratio, & afflictio, hoc eſt tempus, de quo loquebar modo. [Aſpice venturo] Vt non ſolum homines, ſed Angeli, & ipſæ res mutæ exhilarentur aduentu Chriſti. Nam ipſa vniuerſitas mundi, vt inquit Paulus, liberabitur à ſeruitute corruptionis. [O mihi tam longe] Infinita ſunt acta Chriſti, & ineffabilia, longiſſima vita opus eſſet, ad ea explicanda. Vtinam tamdiu viuam, dum tua facta cecinerim, vel optat ſibi longā vitam, vt talem poſſit materiam ſcribere. at ea eſt de ingenio tuo confidentia? reſpōdet. [Non me carminibus] Eiuſmodi materiam cantātem, nec vincet Orpheus, nec Linus, nec Pan, quid enim ſunt, quæ illi canunt, præ his ipſis? Fiducia eſt ergo in materia, non in ingenio [Huic mater] Etiam ſi adiuuentur, Orpheus à Calliope, matre muſa, Linus à Phœbo, deo carminū. [Pan etiam Arcadia] Non oblitus eſt decoris. paſtori enim maior & præſtātior eſt Pan, & minor Pan, q̄ Calliope & Phœbus. Ita iam ad ſummum peruenit. non vſ ei plus poſſe addi, poſtquam paſtorum deum nominauit. [Arcadia] Vbi natus, vbi educatus, vbi colitur, ita vt vel ſub iniquo ſibi iudice, & altero fauente victurum ſe confidat. magnum eſt, inimico iudici ſe approbari poſſe, vt inquit Plinius. [Incipe parue puer] Illa quidem olim futura certa, & indubitata, nunc verò incipe exhilarare matrem riſu tuo, ne des ei faſtidium tua triſtitia. ſatis ſit faſtidiorum exhauſtum decem mēſibus, quibus te vtero geſtauit. Menſes hi lunares ſunt, non ciuiles. [Tulerint] Permiſſiuum eſt, concedentis præteritum, vt retineat futurum, velut apud Ciceronem. Quæ malum ſeruitus hæc eſt voluntaria? fuerit aliqua neceſſaria. & Saluſt. Egeris, oro te Cicero, perfeceris quidlibet, ſatis eſt perpeſſos eſſe nos. [Qui non riſére] Grammatici de his verſibus ſatis multa diſſerunt, & nos in Auguſtinum. ſed breuiter, mea ſententia, per deum intelligi conuenit Genium, cui menſa parabatur, vnde Genio indulgere, & per deam, Iunonem, cui ſternebatur lectus, cum ablactatur infans, ſignificat periculum eſſe vitæ in puerili triſtitia, quod ijs dij infantium tutelares non faueant. Quod ita accidit. nam & puerulus hic celeriter eſt extinctus, nec paſſus eſt deus illum viuere, in quem poeta magnæ auctoritatis tranſtuliſſet, quæ propheti ſſa dixerat de filio Dei. atque hos verſus poſtremos ſuſpicor à Virgilio additos poſt pueri mortem.

ASC. QVINTA canit, &c.] In quinta Ecloga principaliter canitur nænia, i. funebre, atque exequiale carmen Daphnidis, per quem non diſſo-ue Cęſar intelligitur, tametſi Daphnis apud Theocritū quoque defleatur à Thyrſide. Sunt autem qui canunt inter ſe amici, Menalcas, & Mopſus ſibi inuicem cedentes, & mutuis honoribus, ac muneribus donantes, quæ res non abſurde monet Auguſtū, vt pro Daphnidis, id eſt Cæſaris funebri carmine, præmium canentibus retribuat. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt. Quinta, ſupple Ecloga, canit Daphnin, ſ. paſtorem optimum, per quem intelligitur Cæſar Imperator Maximus, cæſum, i. occiſum, vulnere crudeli, id eſt à crudelibus (videlicet quibus aliquando pepercerat) illato, & commendat, id eſt laudat. Menalcā ſcilicet, & Mopſum, paſtores amicos inter ſe ferentes, id eſt conferentes, mutua dona, i. munera, ob meritum, id eſt quia ſic meriti viſi ſunt. Ea autem videtur intentio Poetæ, vt amicitiæ legem, quæ vult vt ſibi mutuo cedant, & beneficia conferant, & defunctum defleant, explicet. & ad premium conferendum, Auguſtum honeſtè commoneat.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM IN DAPHNIN VIRGILII.

Quinta canit cæſum crudeli funere Daphnin.
Mutuaq; ob meritum commendat dona ferentes.

CVR

SERV. CVR non Mopſe, boni quoniam conuenimus ambo] Inducuntur duo amici paſtores canere ad delectationem. Vnde & laudant ſe, & ſibiinuicé cedunt. [Boni] Autẽ docti. & figurare ait, boni ambo. [Tu calamos inflare leues, ego dicere verſus) Hic corylis mixtas intar conſedimus vlmos?] Ordo eſt, Cur nó Mopſe hic conſedimus ioter vlmos mixtas, corylis. ſ. vt canamus. Sane. [Ioter] Prępoſitio, quia præpoſita eſt, mutauit accentum, ſicut circũ. [Siue ſub incertas Zephyris motantib. vmbras] Dicit quidem verecunde ſe illi obtemperare debere, oſtẽdit tamen, quid ſibi placeat. Nã ex ipſa laude antri, & ex arborum vituperatione, quarũ incertas vmbras dicit, oſtendit ſuam ſententiã eſſe meliorem. incertę autem vmbrę ſont, & ex Solis circuito, & ex mobilitate ventorũ; quod ipſe etiã dicit, Zephyris motantibus. [Labruſca] Vitis agreſtisque, quia in terrę marginib. naſcitur, labruſca dicta eſt à labris & extremitatibus terræ.

ARGVMENTVM.

DEFLENT amici Paſtores Daphnidis obitum atque eius interim laudes concinunt. quę cum eiuſmodi ſint, vt niſi magno alicui viro accommodari rectè nequeant, cui ſcilicet diuini debeantur honores, iccirco pro Daphnide C. Iulium Cęſarem intelligendum putant.

DAPHNIS.

EGLOGA QVINTA.

MENALCAS, MOPSVS.

CVR non Mopſe (boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere verſus)
Hic corylis mixtas inter conſedimus vlmos.
MO. Tu maior. tibi me eſt æquum parere Menalca:
Siue ſub incertas Zephyris motantibus vmbras,
Siue antro potius ſuccedimus, aſpice vt antrum
Sylueſtris raris ſparſit labruſca racemis.

ASC. CVR non Mopſe, boni, &c.] Inducuntur duo paſtores, vt dixi, inter ſe amici, Menalcas maior, & Mopſus minor decore cedens, & obſequens maiori, tota ecloga actiua eſt, nam nuſquam Poeta loquitur: dicit ergo Menalcas, puerum Mopſum opportune laudans à peritia canendi (Nam laudari optant pueri, laudataque virtus creſcit, & immenſum gloria calcar habet] O Mopſa quoniã nos periti in muſica conuenimus ambo, cur non conſedimus, id eſt locum cepimus etiam hic inter vlmos mixtas corylis, vt melius concinamus? Ad quod Mopſus. Menalca, inquit, cum ſis maior, tuum eſt præire. & prius locum capere, meum ſequi te, quocunque ieris, ſiue ſub vmbras, quæ tamen incertæ ſunt, ſiue potius ſub antrum, quod tam amœnum eſt, nam labruſcis exornatur. Ordo eſt. O Mopſe (inquit Menalcas) quoniam nos ambo boni, id eſt docti, & periti, tu ſupple bonus, hoc eſt doctus, inflare calamos leues, id eſt graciles, ego ſupple bonus, & doctus dicere, id aſt ad dicendum verſus, conuenimus, i. ſimul iam venimus (eſt.n. præteriti tpis) hoc eſt quã congregati ſumos, cur non conſedimus. i. iam etiã locum ad ſedendũ cepimus. (Eſt.n. etiã præteriti tpis conſedimus, ſiue a conſido, ſiue à conſideo, nam io pręſenti a conſido eſſet conſidimus, qũo verſus ſtaret. & ſententia, & à conſideo conſidemus, quod matri ratio damnat?) cur inquam non conſedimus, aut conſidimus hic inter vlmos mixtas corylis. i. ſub vmbram amœnã, & ita vmbram laudat. Ad quod Mopſus. Tu, inquit, ò Menalca, es maior. i. ſenior, & prouectior, & ideo ò Menalca ęquũ eſt me parere. i. obedire, & obtemperare tibi. Eſt autẽ moralis ſententia, vnde Iuuenalis Sat. 13. de priſcis loquẽs, inquit: Credebant hoc grande nefas, & morte piandum, Si iuuenis vetulo non aſſurrexerat, & ſi Barbaro cuicunq;, puer licet ipſa videret. Plura domi farra, & maiores glandis aceruos, Tam venerabile erat præcedere quatuor annis, &c. æquum ergo eſt me parere. ſ. vt paream tibi, ſiue nos ſuccedimus ſub vmbras incertas, ideſt dubias, & inſtabiles, & hoc Zephyris. i. ventis illis verno tẽpore flare ſolitis, motantibus. i. frequenter mouentibus. ſ. ramos arborum, quos vmbra ſequirur, ſiue nos ſuccedimus potius. i. cum maiori cõmodo, antro. i. ad antrũ hoc, aſpice. i. vide, vt. i. qualiter labruſca ſylueſtris, i. vitis inculta io labris. i. extremitatibus agrorũ ſponte naſcens ſparſit. i. ſparſim ornauit antrum racemis raris, per quod innuit, & amęnum eſſe ſub antrum concedere, & triſte ſub vmbras incertas, quia vmbrarum titubatio, & frequens mutatio memorię cantũ officeret, & per abſentiã vmbrarum etiam Sol irrueret. Regula eſt. Multa verba repetita, cum qua componũtur præpoſitione, præpoſitionis caſum regunt, quæ ſi non repetantur, datiuom regũt, vt hic ſuccedimus ſub vmbras, & antro. i. ſub antrum. De prolepſi, quæ eſt io principio, nos conuenimus ambo boni, tu inflare calamos, ego dicere verſus, alibi dedimus regulam.

VAR. LECT. CONVENIMVS ambo] In oblongo codice Conſedimus legitur omnino corrupte.

ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certat Amyntas.
MO. Quid, ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?
ME. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri
Incipe paſcentes ſeruabit Tityrus hœdos.
MO. Imo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notaui;
Experiar. tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ;
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
Sed tu deſine plura puer: ſucceſſimus antro.

SERV. MOntibus in noſtris] Ac ſi diceret, in hoc territorio. [Tibi certat] Vſurpatum eſt. nam hodie, certo tecum dicimus. [Quid, ſi idem certet Phœbum ſuparare canendo?] Offenſus comparatione inferioris, hoc dixit, licet non amare Menalcas dixerit, Solus tibi certet Amyntas. quod tamen quia hic aſpere accepit, illa paulo poſt curat, dicẽs, Lenta ſalix quantũ pallẽti cedit oliuæ.] Phyllidis ignes] Phyllis Regina Thracum fuit. Hæc Demophoontẽ Theſei filiũ Regem Athenienſiũ redeuntẽ de Troiano prælio dilexit, & io coniugiũ ſuũ rogauit. ille ait ante ſe ordinaturum rem ſuã, & ſic ad eius nuptias reuerſurũ. Profectus itaque cũ tardaret, Phyllis, & amoris impatientia, & doloris impulſu, ꝙ ſe ſpretam eſſe credebat, laqueo vitã finiuit, & cõuerſa eſt in arborem ſui nominis. i. amygdalũ ſine foliis. Poſtea reuerſus Demophoon, cognita ra eius amplexus

plexus eſt truncum, qui velut ſponſi ſentiret aduentũ, folia emiſit. Vñ & Philla ſunt dicta à Phillide, quæ ante petala dicebantur. Sic Ouid. in Met. libris. [Alconis laudes] Hic Cretenſis ſagittarius fuit. cuius cum filium draco inuaſiſſet, tãta arte direxit ſagittã, vt ea currens, in Serpentis deficeret vulnere, nec trãſiret in filium [Iurgia Codri] *Codrus*. Codrus, dux Athenienſium fuit qui orto bello inter Laconas, & Athenienſes, cũ rñdiſſet oraculũ, illos poſſe vincere, quorũ dux periſſet, habitu humili profectus eſt ad hoſtiũ vicina tentoria, & illic iurgio eos in ſuam cædẽ inſtigabat, & à nullo cognitus fecit locum oraculo. [Cortice fagi] Vbi. n. debuit magis ruſticus ſcribere. Modulãs alterna.] Secundum rythmum componens. Alterna aũt varia pp muſicam, cuius ſonus varius inuenitur ex pedũ diſſimilitudine. Significat autem cantaturum ſe epicediõ & epitaphion. Nã epicediõ eſt quod dr̃ cadauere nondum ſepulto vt. Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin. *Epicedion.* Epitaphion autẽ poſt completam ſepulturam dr̃. vt Daphnis ego in ſyluis hinc vſq; ad ſydera notus *Epitaphium.* [Lenta ſalix quantũ pallenti cedit oliuæ] Ruſticis vtitur comparationib. Salix aũt viliſſima eſt arbor, oliuæ cõparatione [Saliunca.] Herbæ genus, quã orcitunicã vulgo vocant *Vel ortigam.* [Roſetis] Vbi roſæ naſcuntur [Iudicio noſtro] Ac ſi diceret. Quid alij ſentiant, videris. [Deſine plura puer] Ceſſa te excuſando, & alia dicẽdo & ſubauditur obiẽdere vel dicere

ASC. MONTIBVS in noſtris] Inter eundũ ad antrum iterum cohortatur Menalcas Mopſum iuniorem, laudans eũ prudẽter quia ſic vt nõ ſibi nimio placeat nec ſecurus deſideat. dicẽs mõtib. in noſtris ſolus tibi certat Amyntas, hoc eſt ſolum Amyntã emulũ habes in his regionib. qui tecum audeat cõtendere de laude cãtilenæ. Ad qđ Mopſus indignatus puerili auditate laudis. Quid ſi idẽ certet Phœbum ſuperare canendo? q. d. nunquid ppea Phœbo timendus ſit? Quod intelligens Menalcas ne ab inſtituto diuertatur, omiſſa illius purgatione iterũ cohortatus dicens. Incipe mopſe prior &c. quibus verbis tangit triplicẽ materiã q̃ à poetis ſolet decãtari. Amores. ſ. Phyllidis q. ab amaſijs poetis verſu elegiaco, & pp infelicẽ exitũ à tragicis deſcribi põt. Laudes Alconis in peritia ſagittãdi, quæ lyrici carminis materies eſt, Flaccus in arte, Muſa dedit fidib. diuos puerosq; deorũ. Et pugilẽ victorẽ, & equũ in certamine primũ. Fidib. n. canuntur hymni. i. laudes deorũ, & victorũ. Et iurgia Codri q̃ ad heroicũ carmẽ ſpectãt, nã fortiter obijt pro rep. quales ab heroicis laudari & decantari ſolent. Bñ ergo ad quis harũ triũ materiarũ decantationẽ cohortatur puerũ. At ille dicit ſibi parata eſſe lõge alia carmina, intelligens de nece Daphnidis, quib. pp argumẽti atq; ſubiecti de quo ſunt nobilitatẽ tm̃ tribuit, vt nõ dubitet ſe illis Amyntã ſuperaſſe, vñ inſultans quodã modo dicit tu deinde iubeto, certet Amyntas, verũ Menalcas intelligens ſtomachum pueri gloriæ cupidi nõdũ ſedatũ placat eũ dicens. Lenta ſalix. &c. Ordo eſt. Solus Amyntas paſtor ille æmulus, de quo dictum eſt, inuidit ſtultus Amyntas. Et hęc eadẽ vt ſciret quid nõ faciebat Amyntas. Vnde non dubium quin per Amyntam intelligat quẽpiam poetæ æmulus, certat tibi, contendit tecum de laude cantilenarũ in noſtris montib. Ad Siciliã reſpicit. Ad qđ Mopſus. Quid ſup. diceres ſi idem. ſ. Amyntas, ſed inuidioſe nõ nominat eũ, certet. i. conetur ſuperare Phœbum. i. principem muſicorum (quia Virgilius de Muſis loquens dicit. In medio reſidens cõplectitur oia Phœb. Vnde Flaccus in arte. Ne forte pudori ſit tibi muſa, lyræ ſolers & cantor Apollo. Quinetiã ſm̃ Pl. heroici carminis auctorẽ, nã ipſum oraculo debemus) q. d. ſi forte certe non tñ iõ ſuperet eum, ita nec me ſuperat, licet mecũ cõtendere audet. *Phœbus muſicus.* Menalcas aũt prudenter dehortans ab æmulatione & ad cantilenam cohortãs dicit, Mopſe incipe prior. q. d. ſubſequar, & te iuuabo, ſed icipe prior. i. aute me (duo. n. ſunt) ſi tu habes aut quos. i. aliquos amores Phyllidis. i. argũ de amorib. quales erant Phyllidis reginæ Thraciæ, aut ſi habes ſup. aliquas laudes Alconis illius optimi ſagittarij. i. argũ lyricum de laude alicuius artis aut victoris, aut ſi habes ſup. aliqua iurgia Codri. i. qualia Codrus rex Athenienſiũ excitauit vt pro rep. fortiter oppeteret, hoc eſt ſi habes carmina elagiaca, tragica, lyrica, aut heroica, incipe, quia Tityrus mercenarius noſter ſeruabit. i. cuſtodiet agnos paſcẽtes. Aut iõ dicit, ſi quis aut Phyllidis &c. q. a quilibet ea libẽter canit q̃ ipſe hẽt, vñ Amaſis poeta ſuos amores canit, ſed pſtat prior expoſitio vt hęc pro oib. ſimilib. argumentis ponant. Rñdet Mopſus. Imò ego experiar. i. faciã experimentũ, & periculum an bene condita ſint hæc carmina, q̃ ego deſcripſi nup in viridi cortice fagi, illius arboris, p quã poetã intelligi dat, qui ſub fago dictus eſt recubuiſſe, & quæ ego modulans. i. cãtando componens ad modulos. & certas menſuras alterna. i. alternatim vt ex varietate deprehenderet conceptus, tu ò Menalca iubeto deinde. i. poſtquã ea expertus fuero. vt ſup. Amyntas certet mecum ſup. q. d. tantum eſt in eis pp argumenti nobilitatem artis & ſuauitatis, vt etiam æmulus ſeſe victũ fateatur vnde dicit Menalcas placans eum. Quantum ſalix lenta. i. flexibilis in paludibus naſcẽs (quamdum ſolida ſit, ſane longa eſt) cedit oliuæ. i. vincitur ab oliua pallenti ſ. cortice iam vetere, & quantum ſaliunca, herba illa humilis. i. humi naſcẽs nec multũ aſſurgens cedit roſetis. i. fruticib. roſiferis puniceis. i. rubicundis, tm̃ tibi cedit Amyntas, noſtro iudicio. i. quantum nos iudicare poſſumus. q. d. videtis tñ quid alij de te iudicent, quod dicit, ne ſecuritas victoria negligentem reddat. Sed tu puer deſine plura ſupp. obloqui, nos ſucceſſimus antro. i. peruenimus ſub antrum ubi cantare deleguſti, Regula eſt. Verba ad certamen aut congreſſum pertinẽtia apud Virgiliũ ſæpe cum datiuo conſtruuntur, quæ apud alios ferè cum ablatiuo mediante præpoſitione cum, conſtrui ſolent. Vt hic certat tibi, pro tecum & Aeneid 1. infelix puer atq; impar congreſſus Achilli i. cum Achille. Et ejuſdem 4. placido ne etiam pugnabis amori? id eſt cum amore &c. *Regula grammatica.*

IVBETO certet Amyntas in Romano libro & in Mediceo legitur. Iubeto vt certet. *VARIA LECT.*

SERV. EXtinctum nymphæ crudeli funere Daphnin] Multi dicunt ſimpliciter hoc loco defleri Daphnin quendam paſtorem, Alij dicunt ſignificari per allegoricam C. Iulium Cęſarem, qui in ſenatu à Caſſio, & Bruto viginti quatuor vulnerib. interemptus eſt. Vnde & [Crudeli funere] Volunt dictum. Alij volũt Quintilium Varum ſignificari cognatum Virgilij, de quo etiã Horatius, Ergo Quintiliũ perpetuus ſopor viget. Tñ [Crudeli funere] Ad quemuis põt referri.

MO. Extinctũ nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant, vos coryli teſtes, & flumina nymphis:
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati
Atque deos, atque aſtra vocat crudelia mater.
Non vlli paſtos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina: nulla neq; amnem
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſq; feri, ſyluæq; loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres
Inſtituit. Daphnis thyaſos inducere Baccho,
Et folijs lentas intexere mollibus haſtas.

[Vos coryli teſtes & flumina nymphis] Bene teſtimonij vtitur in rebus incredibilibus. Nã fletum facile deorũ perſona non recipit. Et bonis vſus eſt gradibus. fleuerũt nymphę, quib. inſita eſt naturaliter pietas. homines, ad quos mortis peruenit dolor. Pecudes, q̃ licet rõne careant, tñ non carent ſenſu. Feræ, crudelitate gaudentes. Quã rem rurſus quia incredibilis eſt, teſtimonio comprobat, dicens Hoc & mõtes loquũtur & ſyluæ. Quod aũt ait. coryli teſtes, & flumina, vſurpatiũ eſt. nam teſtes flumina non dicimus. Quæ. n. in iis exeunt, neutrum in e mittunt, vt agilis, & hoc agile. Sed nec hoc teſte, & hęc teſtia poſſumus dicere. Vt de per diffinitionem debemus dicere, teſtes nobis ſunt hæ res coryli & flumina. Sic Horat. Teſtis Metaurum flumẽ. Propert. Teſtes ſunt ſydera nobis. Aſtra crudelia] Quæ acceleraverunt Daphnidis mortem. [Complexa ſui corpus miſerabile nati] Lugentium eſt vt & corpori inhæreant [Nulla quadrupis] Hic, & hæc quadrupes dicimus alibi, Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit [Mõteſq. feri ſyluæq; loquuntur Hyperbolicos dixit. Et notandũ q̃ enim dicere cœperit eius apotheoſin, contra lætitiam rebus oibus dabit. quas nunc in mœrore fuiſſe memorauit. [Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigres.] Hoc aperte ad Cæſarem pertinet, quem cõſtat primum ſacra liberis tranſtuliſſe Romam. [Curru] Pro curru. [Thyaſos] Saltationes choreas. Liberi id eſt liberalia

ASC. EXTINCTVM nymphæ &c] Poſtq̃ ergo conſiderãt, incipit Mopſus experiri ea carmina quæ ſe deſcripſiſſe in cortice

ſagi prædixerit.quib.deflet necem Daphnidis,qui habitus eſt optimus paſtor intelligens haud dubie Cæſarem,quem innuit optimum Ro.Imperatorem, & dignitatis Romanæ cuſtodem atq; ita p matrē Daphnidis q̄ nympha erat, allegoricos Romā intelligere poſſumus, q̄ orbe tanta prole in luctū concidit. Qđ vero poſt mortem Daphnidis dicit pecudes mœrore contabuiſſe,& arua ſterilitate, eo ptinet vt reip. iacturā per mortē Cæſaris ſignificet, p quam eius ſalus ſperabatur. Nam poſt eum nō libera manſit, ſed à triumuiris occupata multis ciuilibus bellis attrita eſt,nec obſtat q̄ dictus eſt,& puer ipſe fuit, nā vt illic dicā,eius pōt eſſe alius ſenſus. Quæ vocabula expoſitionis egēt,aut in Seruio,aut in Mancinello declarant̄. Sciendū aūt eſt quia Mopſus iunior deflet necē Daphnidis, & Menalcas exultat ob diuinitatē eius, quā p emigrationē,ac trāſitū ad ſuperos adeptus eſt.Ordo ē,nymphę.i.deæ fluminū,ac fontiū, montium,aut ſiluarum, ſed nympha dr̄ ēt ſponſa,vnde paranymphus dr̄ pronub. quo circa allegoricos intelligendæ ſunt matronæ Romanæ, flebant.i. deplorabant, & illacrymabant Daphnim paſtorē illū optimū, & pulcherrimum Apollinis, & nymphæ filium allegoricos Cæſarē præſtantiſſimum.ſ.imperatorem extinctum,i.occiſum extincto calore vitali, vulnere crudeli,id crudeliter illato ab ijs videlicet, quib. ipſe pepercerat, vos Coryli & flumina eſtis ſup.teſtes.i.phiberis teſtimoniū nymphis) hoc eſt ſcitis quā mœſtitiā nymphæ inter corylos,& ad flumina,hoc eſt ad loca ſecreta ne ab interſectorib.deprehenderent̄ exercuerunt)flebāt inquā nymphæ cū.i.qn aut interea dū mr̄ cōplexa.i.inter brachia vi ſit cōtinēs corpus nati.i.filij ſui Daphnidis,miſerabile.i.miſeratione dignū, vocāt atq; deos atq; aſtra.i. & deos & aſtra,vel iā deos q̄ aſtra crudelia) Id aūt ſolēt q carriſſimū quēq; auferunt, vn̄ Æneas poſt amiſsā cōiugē Aen.2.Quē nō incuſaui amēs hoīumq; deorūq;) Nō vlli &c. cōuertit ſermonē ad Daphnin quaſi in cōſolationē eius ſed videnť mihi hæc carmina ſic cōdita eſſe quaſi ſint excogitata ad legē amæbei carminis,procedūt.n.per clauſulas, q̄ rē ſignificauit eorū auctor dicens.& modulis alterna notāui.Ordo igit̄ eſt.O Daphni vlli ſup Bucolici ſeu armētarii, nō egere.i. egerūt,hoc eſt minuerūt illis dieb.qb' te nymphę mātetq; flebāt,boues paſtos.i.licet paſti eſſēt, ad flumina frigida. ad refrigeratiua,& tēperatiua paſturæ,vn̄ grauē iacturā facere poterāt quia paſti nō adaqnabant̄, & nulla quadrupes.i.pecus neque libauit.i.&t modicū deguſtauit amnē.i fluuium circūnantem, nec attigit herbā graminis.i.frondem aut cōmeſtibę vulgatas. [Hic itē ū tres negationes nō plus efficiant, quā duæ facerent ſi dictiu nulla,iu fine poneret : diceretur.n.ſic,neque amnē libauit, neq; herbā attigit quadrupes vlla, non nulla.] O Daphni , & mōtes feri.i.in qb. verſantur feræ allegoricos proceres inimici & cōiurati.& ſyluæ.i.ſylueſtres.i. agreſtes,loquunt.i. phibent & atteſtantur ēt leones pęnos.i.punicos, q iubati & ferociſſimi ſunt.i.ipſos ſicarios qui te trucidauerūt, ingemuiſſe.i multum gemuiſſe, hoc eſt multo gemitu proſecutus eſſe tuū interitum (Si ad Theocritum reſpexerimus,dixerimus oīa ſimpliciter dicta . Nam ille eadem de Daphnide fere dicit, verum multa eſt Maronis ars, qui Theocritū imitādo inſtitutū ſuum perſequi nouit) Daphnis & Armenias &c. Incipit. ut dixi, quaſi nouum carmen nec ſuperiorib. continuatū, vnde & perſonam mutat in tertia perſona nunc loquens, & ſi vt Seruius docet, hæc ſequentia manifeſte de Cęſare dicta ſunt,nō video cur reliqua de eo dicta negem. Ordo eſt.Daphnis inſtituit.i primus ordinauit (quod Cæſar Romæ primus fecit) ſubiungere curru.i.ſubiugare ad currum, & i.ēt Armenias.i.hyrcanas tigres quæ ferociſſimæ ſunt, & Daphnis inſtituit inducere, aut Daphnis iducere p inducebat thyrſos.i.ſaltationes cęleſtes Bacchi.i. quæ fieri ſolēt in honorem Bacchi, & inſtituit itexere haſtas lētas.i.molles thyrſos, folijs. i.frondib. mollib.i.vitium, hoc eſt Pāpinis,ſic.n.vocant.Regula eſt.Nomina quartæ declinationis legitime. inflectuntur, ſi mittant genitiuum in us, & datiuum i u,aut genitiuum i uis, & datiuū i vi.ita ot i eis pates ſint ſyllabæ. At nunc genitiuū ī us, & datiuū to vi,dūtaxat mouem',licet veteres illū ī uis,diuiſas ſyllabas,& tūc i u,frequētius iflexerint,vn̄ ē apud Comicū.annuis cā. Et hic curru ſubiūgere pro currui , vt qdē volūt.

Frigida Daphni boues ad flumina,nulla neq; amnē.] Io Longobardico legitur, Ad flumina vlla neq; amnem. [Pęnos ēt ingemuiſſe leo] In Romano libro legere eſt, Gemuiſſe, ſed ingemuiſſe, maiorē habet vim, & numerus ipſe magis delectat. [Armenias curru ſubiungere Tigres] Ita qdē legendum.Sed in Romano lib.legit̄, Armenia,puto ſcriptoris negligētia reliquæ dictiōes primatę ſunt,& pūctis male diſtinctæ.Eſt n Curtus vbi iūgere tigres. [Inducere Baccho] Baccho paſſim hr̄ impreſſis libris. In antiqs oib.Bacchi,vt ſit, Thyaſos,Bacchis.Io Lōgobardico,vltima litera abraſa eſt.Et,ō,repoſitum aliena manu, & atramento.videtur vero Bacchi fuiſſe prius.

Vitis vt arboribus decori eſt, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri. ſegetes vt pinguibus aruis :
Tu decus omne tuis . poſtquam te fata tulerunt :
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandauimus hordea ſulcis,
Infelix lolium , & ſteriles dominantur auenæ.
Pro molli viola,pro purpureo narciſſo
Carduus , & ſpinis ſurgit paliurus acutis .
Spargite humum folijs , inducite fontib. vmbras
Paſtores, mandat fieri ſibi, talia Daphnis. en.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmi
Daphnis ego in ſyluis, hinc vſq; ad ſydera notus?
Formoſi pecoris cuſtos , formoſior ipſe .

Serv. Vitis vt arborib] Locus Theocriti eſt. [Tuis] Si Romanis, Cæſar, ſi Paſtorib. Daphnis . [Pales] Dea pabulorum , [Apollinem] Autem dicit νόμιον i.paſtoralem.Nā Ameti regis pauit armenta, & h.d. Nec pabula naſcentur, nec pecura [Grādia hordea] Viurpatiue metri cauſa dixit, nam triticum hordeum, vinum, mel, numeri tantum ſingularis ſunt , Vnde plurali in proſa vti non poſſumus. vina tamen poſſumus dicere Cic. exēplo,qui ait in prætura , Vina, cæteraq; quæ in Aſia facile comparantur.[Mandauimus] Cōmendauimus vel ſeminauimus & recte dr̄ reddituris [Infelix lolium] Inutile,infęcūdum [Steriles] Aūt auenas ſecundū ſitum Italię dixit. Nā in Thracia fructuoſæ ſunt. Hæc aūt dicit contingere. vt oſtēdat terrā dolere quoq; Daphnidis mortē [Paliurus] Herba aſperrima, & ſpinoſa [Spargite] Implete.vt Spargit & tellus lacrymis . Et dicit ornandum eſſe ſepulchri locū ex voluntate defuncti . [Inducite fontibus vmbras [Facite nemora circa fontes . & hoc iō, quia, vt diximus.heroum animę habitant vel in fontib.vel in nemorib.ut, Lucis habitamus opacis, Riparumq; toros, & prata recentia riuis,Incolimus.[Superaddite carmen] Duos verſus carmen vocauit. Nec mirum cum etiam de vno carmine dixerit : vt, Et rē carmine ſigno, Aeneas hęc de Danais victorib.arma.[Daphnis ego in ſyluis,hinc vſq; ad ſydera notus [In ſyluis not',& hic vſq; ad ſydera [Formoſi pecoris cuſtos,formoſior ipſe]· Si ad Cęſarem referas,hoc dicit, Boni populi optim' imperator.

Ascen. Vitis vt arboribus decori eſt.] Recitat adhuc carmina ſua de Daphnidis interitu Mopſus , ſed vt duas varias ſententias interſerit ita ut p internalla pronuncianda videantur, & quaſi alternatim canenda . Vtens ergo iuxta exigentiam, & decorem Bucolici carminis comparatione rerum agreſtium,dicit Daphnim fuiſſe decus oē atq; ornamentū ſuis , non dicens quib. vt ad Cęſarem referri poſſet, probat autem & dec' & ſalutē fuiſſe aruis, & paſcuis quæ eius morte a muneribus ſuis deſtituta ſunt, per quam rum oſtenditur quam neceſſaria fuerit Daphnidis præſentia innuēs dānoſiſſimā reip.fuiſſe Cęſaris necē,cōcludēs aūt carmē ſuum ponit epitaphiū inſcribendū tumulo Daphnidis,in quo manifeſta eſt allegoria vt ſuo ordine dicā. quia talis eſt. Vt.i.quēadmodū vitis eſt arborib.ſ.vlmis precipue,quib.maritatur in Italia itaq. adhęret vitis,decori.i. ad decus.& ornamētum, qđ arborib. ſterilib. ruſticus nullum iudicat eſſe. niſi vitem ſuſtētet & vt.i.qualiter vuę.i.racemi aut botri,ſunt vitib.decori, & vt tauri. i.maiores boues,aut q a ſubmiſſarij ſunt gregib.ſ.armētorū: (vnde grex generaliter eſt quorumuis animaliū cōgregatio) decori, & vt ſegetes ſunt aruis. i. agris aratis pinguib.i. opimis,decori,ita ſup.ō Daphni es tu tuis.ſ.amicis, & notis ac ſubditis,oē decus.i ornamentū. ſi probat quia poſtq̄ fata retulerunt.i.abſtulerunt te.i poſtquam mors abſtulit nobis te, ipſa Pales.i dea pabulorū, ac paſcuorū, quæ ea curare maximopere deberet, vn̄ & ipſa & ipſe hic emphaſim habēt) atq. ipſe Apol

la

lo.ſ.Nomius hoc eſt paſtoralis(quia Appollo dr̃ paniſſe armentũ Admeti] reliquit agros. Et ideo quia ſine numinibus erant, lolium.i.herba illa nociua,quæ & zizania dr̃, infelix.i. infelicitaté ac pauperiem inferens colonis, & auenæ ſteriles.i. exiguę & modicæ aut vanæ, & inanes ac ſterilitatem inducentes,dominãtur ſæpe ſulcis.i. fiſſuris aratri,hoc eſt,vi ſua oppreſſis melioribus ſatis oriuntur in illis ſulcis, quibus mandauimus.i. credidimus & commiſimus quaſi ad vſuram,vt plus reddãt quàm acceperint, hordea.i.frumenta illa grãdia.i.magna reſpectu auenæ.(Nó mirum ſit ſi hordea frumẽtũ dico, quia generali appellatione omnia ſemina quibus fruimur frumenta vocantur, licet Galli ferè pro tritico accipiant) Et carduus.i.tribulus & herba ſpinoſa, & paliurus.i.frutex ille acutis ſpinis.i.habens acutas ſpinas, aut paliurus ſurgit, ſup. cum acutis ſpinis ſuis, pro molli viola & pro Narciſſo purpureo.i.purpurei coloris, hoc eſt loco violæ,& Narciſſi, ſeu vbi violæ, & Narciſſi ſurgere deberent. Spargite, &c. Incepiat iterum aliud carmẽ inuitãs paſtores ad mollẽ ſepulturã Daphnidi extruendã,quã ad beatitudinẽ defunctorũ pertinere ſtulta credidit gentilitas,vnde eſt illud Perſianum. Aſſenſere viri,nunc non cinis ille poetæ Felix,non leuior cyppus nunc imprimit oſſa. Laudant conuiuæ nunc nõ è manibus illis.Nunc nõ è tumulo fortunataq. fauilla Naſcentur violæ. Et illud Iuuen. Dij maiorum vmbris tenuem, & ſine pondere terram, Spirantesq; crocos & in vrna perpetuum ver. Qui præceptorem ſancti voluere parentis Eſſe loco. Et Martial. Sit tibi terra leuis molliqúe tegaris arena. Tibullus autem ècontrario pro maledicto imprecatur dicens; O tu qui venerem docuiſti vendere primus Quiſquis es infelix vrgeat oſſa Lapis. Ordo igitur eſt.O paſtores ſpargite.i.cooperite ſpargendo humum.i.terram,folijs.i.frõdibus arborum,aut folijs florum,inducite fontibus vmbras.i.facite lucum circum fontes, quia Daphnis mandat talia fieri ſibi & facite ſup.Daphnidi,tumulum.i.ſepulturam habentem tumorem, tãtum.n.erigitur terra,quantum eſt quod imponitur corpus,& ſuperaddite tumulo carmẽ,i.inſcriptionem ac epitaphiũ ſequens. Ego ſup. qui hic ſepelior ſum Daphnis notus.in ſyluis. i.in locis ſylueſtribus,aut in omnium rerum congerie,hinc.i.ab hoc loco vſque ad ſydera,ipſe.i.ego qui ſum cuſtos pecoris formoſi,formoſior ſup.eo.i.boni populi optimus imperator. Et hoc ſi ad Cæſarem referatur. Ad quod aptum eſt vocabulum illud in ſyluis.Nam ſyluæ dicuntur ab hyle ſecundum quoſdam,accipitur nonnunquam pro horoſcopo, vnde allegoricè dictum volunt Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua.Itaque Cęſar diceret ſe in primordijs rerum notum.

GRANDIA ſæpe quibus mandauimus hordea ſulcis] In aliquot cod.antiquis legere eſt,Sæpe quidẽ mandauimur.[Infelix lolium,& ſteriles dominantur auenæ[Dominantur in impreſſis tñ codicibus legitur.In antiquis vero omnibus,quotquot habere cõtigit,naſcũtur eius loco poſitũ obſeruari.(Pro molli viola, pro purpureo narciſſo] In romano lib.additum eſt, Et,legiturq.[Pro molli viola, & pro purpureo narciſſo] Sed abſque ea particula copulatiua,lectio mihi vr̃ elegantior.[Inducite fontibus vmbras] Ita pleraq. antiqua legunt exemplaria, quod & in vulgaribus & codicibus habet.In Rom.tñ,aras,non vmbra,legitur.& aliquot exemplaria non fontibus,ſed frondibus,habent. VARIA LECT.

SERV. TAle tuũ carmen.] Laudãt ſe inuicẽ, vt diximus ſupra.[Quale ſopor] Qualis res: vt Dulce ſatis humor.[Feſſis] Fatigatis labore.[Nec calamis ſolũ æquiparas, ſed voce magiſtrum] Vr̃ allegoria quaſi ad Theocritũ & Virgiliũ reſpicere, hinc eſt, Nũc eris alter ab illo. i. tu ſolus poſt illũ, Bucolicũ carmẽ ſcribes[Quocunque modo] Prout poſſumus. Et dicit ſe Daphnidis dicturũ apoteoſin. i. relationem in deos.ſ. pertinentem ad diuinitatem,cum homines inter deos cõmemoramus:vt [Daphninq. tuum tollemus ad aſtra] Tuum.i. quem diligis.[Tali munere] Si amicũ laudaueris.[Puer ipſe] Modo Daphnin intelligimus. nam Cæſar non puer occiſus eſt, ſed maioris ætatis.[Iampridem Stimicon laudauit carmina vobis] Ac ſi diceret ſcio eſſe optima quæ dicturus es,fruſtra verbis extenuas, quia ille ſupra verecunde dixerat: Quocunque modo tibi noſtra viciſſim.

ME. Tale tuum carmen nobis diuine poeta.
Quale ſopor feſsis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tñ hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſsim
Dicemus, Daphninq. tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amauit nos quoque
MO. An quidq̃ nobis tali ſit munere maius: (Daphnis.
Et puer ipſe fuit cantari dignus: & iſta
Iampridem Stimicon laudauit carmina nobis.

ASC. TALE tuum carmen &c.]Menalcas vt candidus.i.minime inuidus poeta,laudat Mopſi iunioris amici carmen, quo ipſum ad maiora incẽderet.Et modeſte innuit ſibi quoque carmẽ eſſe quo rñdeat ſicut receperat.Ad qđ audiẽdũ ſe auidũ oſtẽdit Mopſus,vt mutuã amicitiã facile inter eos agnoſcas.Sanè p Menalcã vr̃ poeta hic intelligi,ſicut in Meri. Ordo eſt. O Mopſe diuine poeta.Bñ vocat poetã diuinum, quia oĩs poeta vates nec põt verus poeta dici cui nõ ſit mẽs diuinior q̃ cæteris:vnde Flaccus in primo ſermonum de poeta dicit.Ingenium cui mẽs diuinior atq; os Magna ſonaturũ,des noĩs huius honorem.Mentẽ aũt diuinã habent poetæ,aut quia diuinãdi peritiã,aut quia à deo poſſeſſam.vnde Ouid. Eſt deus in nobis, agitãte caleſcimus illo.Et quia ſpiritus diuinus in eis prædominat,ita vt deo potius auctore quã hoie cãtare putentur,dicũt ẽt inſani & furere diuino furore. Aut quia diuini officii imitatricem,nã ſicut deus ſolus ex nihilo creat,ita poetæ ſæpe quaſi de nihilo fingũt.Sed ordinẽ pſequamur,ò diuine poeta tuum carmen eſt,ſup.nobis tale.i.reatã ſuauis ac delectabilis,quale.i. quã ſuauis,ac delectabilis res ẽ, feſſis.i.defatigatis,ſopor in gramine, & quale.i.qualis res eſt,reſtinguere.i.ſedare ſitim per æſtum. i. vehementiã ſitis ex calore prouenientem,riuo dulcis aquæ ſaliẽtis.i.emicantis ac ſcaturiẽtis.Nec pro q̃a,non(nam nec,idem eſt quod & non,& aũt vr̃ interdum pro quia capi)quia tu æquiparas magiſtrum.i.te æqualẽ facis magiſtro.i.Bucolici carminis hoc eſt Theocrito, nõ ſolum calamis. i. fiſtulis tenuibus ex calamis ſeu culmis factis ſed ſup.etiam voce.ſ.tua,quæ humana eſt,hoc eſt, nõ ſolum ſcis fiſtula, ac tibiis, ſed etiam voce plurimum vales O puer fortunate.i.beate & proſpera fortuna vſe.tu eris nunc.i. poſt hac alter.i.ſecundus, & proximus ab illo.ſ. notiſſimo magiſtro, hoc eſt Theocrito, hoc eſt proxima laus in canendo Bucolico debebitur tibi. & ita eris fortunatus. Quo verbo moraliter ſignificatur vnũquenq; reponere beatitudinem in eo quod maxime diligit,;ſed qui ad carmen nati ſunt,videntur ipſum maximopere diligere, vnde Flacc. in j. carminum. Me doctarum hederæ præmia frontium Diis miſcẽt ſuperis.Et Paulò poſt. Qđ ſi me lyricis vatib.inſeris.Sublimi feriã vertice ſydera. Menalcas ergo, aut vt puerum ad carmẽ incẽderet,aut quia reuera beatũ putaret.quiſquis muſices peritus eſſet fortunatum vocat,eo q laudẽ Theocriti aſſecutus ſit,Deinde modeſte extenuãs cantilenã ſuã dicit, Tametſi proxime ad laudem Theocriti accedis, tñ nos dicemus tibi viciſſim hæc noſtra ſup.carmina, quocunque modo.i.qualitercunq; poterimus, licet ruditer ac incondite,& tollemus.i.extollemus & transferemus Daphnin tuum.i.quẽ tantopere amas, ad aſtra i.oſtẽdemus ipſum receptum eſſe in numerum deorũ. Feremus inquã Daphnin ad aſtra,quia Daphnis amauit quoq;.i. & nos, q.d non ſolũ te.Ad qđ Mopſus.An ſup.putas ò menalca, q qđ quãuis res,aut quoduis munus aut donum,ſit nobis.i. reputabitur a nobis maius.i.præſtãtius,& acceptius tali munere.ſ.quali feretur Daphnis meus in aſtra,q.d nihil gratius nobis cõtingere poſſet,quia ipſe.ſ.Daphnis fuit dignus cantari,&.i. ẽt puer.i. cum adhuc puer eſſet,nedum mõ in cœlũ translatus,& Stimicõ vir ille cantandi peritus,laudauit nobis iampridem.i.pridẽ laudauit & adhuc laudaret ſi de eo ſermo incideret, iſta.i.tua carmin.'Quibus verbis(vt prædixi) non prohibemur per Daphnin Cæſarem intelligere, licet ille non occiderat puer, quia &, accipitur hic pro etiam;vt ſit, non ſolum prouectior,ſed ẽt puer fuit dignus cantari,ad quod ſuffragatur verbũ præteriti temporis. Si etenim de eo qui puer obierat,loqueretur, diceret non fuit, ſed eſt,quia iam inter deos habitus. Præterea notandum quia iampridem,non ſemper verbo præſentis temporis iungitur,præſertim cum verbi ſignificatio non actu, ſed habitu perſiſtit, vt hic iampridem laudauit. Non enim iam actu laudabat Stimicon, & tamen ſi mentio incidaſet laudaret. Præterea iſta non dixit ad contemptum,ſed ad ſecundam perſonam referendo.

Poeta diuinus.

QVALE ſopor feſſis] In Romano libro laſſis,hoc alterum ex his paraphraſis eſſe debuit. VARIA LECT.

ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusq; videt nubes, & ſydera Daphnis.
Ergo alacreis ſyluas, & cætera rura voluptas,
Panaq; paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur. amat bonus ocia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſydera iactant
Intonſi montes, ipſę iam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta, deus deus ille Menalca.
Sis bonus ò felixque tuis. en quatuor aras:
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina nouo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſsis, in vmbra,
Vina nouum fundam calathis aruiſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Aegon:
Saltantes ſatyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolemnia vota
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piſcis amabit.
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ;
Semper honos, nomēq; tuum laudeſq; manebunt,
Vt Baccho, Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient, damnabis tu quoque votis.

SERV. Candidus] id eſt, deus. Vnde contra nigros, mortuos dicimus, ſignificat & bonus, & benignus, ſicut contra malos nigros dicimus. Horatius. Hic niger eſt, hunc tu Romane caueto. Sub pedibuſq; videt nubes & ſydera Daphnis.] Meritum eius oſtēdit qui ſummos circulus, & cœli ſecreta cōſcēdit [Ergo alacres ſyluas, & cætera rura voluptas.] Quę ſuperius occupauerat mœror, vt, Ipſa Pales agros atque ipſe reliquit Apollo. [Tenet.] i. moraē, amplectitur. [Nec retia ceruis vlla dolū meditantur] Adeo placet ſimplicitas Daphnidi, vt ēt ille dolus q voluptati ante fuerat, cōquieſcat. ſ. venationis & eſt Hyperbole. [Intōſi] Syluoſi incædui. [Deus deus ille Menalca] Hoc ſonat. Deus deus eſt Daphnis. Sis bonus ò fęliaque tuis, paſtoribus] Si Daphnin accipis. ſi Cæſarem, bene ait tuis, ſuis. n. percuſſuribus nocentiſſimus fuit: Nā Auguſtus eius filius oēs eſt perſecutus. [Fœlix] Aut propitius, vt, Sis Fœlia, noſtrumq; lenes quæcunq; laborē. Item contra Iuno. Quæ potui infelix. i. irata. Deos. n. fęlices vel infelices ex rebus quas præſtāt vocamus. [En quatuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo] Feci, inquit, aras quatuor tibi ò Daphni duas, & duas aras Apollini, quæ ſint altaria. Nouimus. n. aras & diis eſſe ſuperis & inferis conſecratas: Altaria vero eſſe ſuperiorum tantū deorum, quæ ab altitudine conſtant eſſe nominata, quæ nūc dat Apollini quaſi deo, Daphnidi vero aras ponit. Nam licet eum dixerit deum, tamen mortalē fuiſſe manifeſtum eſt. Sanè quęritur cur duo altaria Apollini ſe poſiturum dicit, cū conſtet ſupernos deos impari gaudere numero, infetus vero pari, vt, Numero deus impare gaudet. Quod etiam pontificales indicant libri. Sed conſtat ſecundum Porphyrij librum, quem Solē appellauit, triplicem eſſe Apollinis poteſtatem, & eundem eſſe Solem apud ſuperos, Liberū patrē in tertis, Apollinem apud inferos. Vnde ēt tria inſignia circa eius ſimulacrū videmus. Lyrā, quæ nobis cœleſtis harmoniæ imaginē monſtrat: Cripheneū, quod & terrenum nomen oſtendit: Sagittas, quibus infernus deus & noxius indicatur. vnde & Apollo dictus eſt ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν. Hinc ēt & Home. eundē tā peſtilētiæ dicit q̃ ſalutis eſſe auctorē. Et Horatius ait. Condito mitis placidusque telo, Supplices audi puetos Apollo. Vnde Virgilius rationis huius peritus per altaria ſupernū numē oſtendit, per parē numerū infernam indicat poteſtatem. [Bina] Duo [Quotannis] Singulis quibuſq. annis. [Pinguis oliui] Quod Græce λιπέλαιον dicūt [Hilarans] Participiū eſt ab eo quod eſt hilaso. Sanè ſciendū nomē vnde venit. i. hilarus vel hilaris, a Græco deſcendere. nam ἱλαρὸς facit. [Vina nouū fun. cal.] Ordo eſt, vina fundā calathis. i. calicibus quæ vina ſint nouū nectar. i. magna dulcedo] Aruſia] Aūt. i. Chia, a promōtorio Chij inſulæ Atuiſio. [Lictius Aegon] Cretenſis, vt, Lictius Idomenæus [Saltantes ſat. imita. Alphæſib. Paſtor quidā. Sane quidā vt in religionib. ſaltarēt, hæc rō eſt, q nullā maiores noſtri partē corporis eſſe voluerūt quæ non ſentiret religionem. Nā cantus ad animū, ſaltatio ad mobilitatem pertinet corporis. [Et cum luſtrabimus agros] Sic ſupra. Cum faciam vitula pro frugibus [Dum Iuga montis ap.] Sic in freta dum fluuij current. [Vt Baccho Cereriq.] Hæc. n. duo ſunt numina, quæ & ruſtici maxime colunt, & quorū numina contra ſunt mortalibus cunctis. Sic in Georgicis, Veſtro ſi munere tellus Chaoniam pingui glandem mutauit Ariſta Damnabis tu quoq. votis.] i. cū tu Deus præſtare aliqua hoīb. cæperis, obnoxios tibi eos facies ad vota ſoluenda, quæ antequam ſoluantur obligatos & quaſi dānatos homines retinent.

ASC. CANDIDVS inſuetū miratur limen Olympi] Decenter poeta perſonarum decora obſeruat, qui puerum Mopſum Daphnidis interim mœſtum inducit, & Menalcam quaſi virū prudentem de eius apotheoſi. i. deificatione. (Vnde ἀποθεῶ deifico, & ἀποθέωσις deificatio) Nam pueri, & rerum imperiti de ſanctorū virorū obitu dolent. perfecti gaudent ſcientes q bene cum eis actū eſt, qui feliciter vitam finiuerint, quod ēt ethnicis perſuaſum eſt. Docet ergo Menalcas Daphnin. i. Cæſarē i ſydera trāſlatū adhuc veterē ſeruare clemētiā, animiq; candorē, cū ēt feris bello interdicat, (per quod innuit clemētē imperatorē trāquilitatē reip. amaſſe. Sniā ex ordine declarabunt qui talis eſt. Daphnis candidus. i. deificatus, & nulla inuidia motus, miratur limē Olympi inſuetū. ſ. cū in terris ageret, & videt nubes & ſydera i. planetas ſub pedib. ſup. ſuis. i. exaltatus eſt ſupra nubes, & ſydera errantia ſaltē: aut ſi demus ei cōſortiū deorū, ſupra oīa ſydera. Ergo. i. & iō q a Daphnis deificatus, & in cœlum tranſlatus eſt, voluptas. i. lætitia cœlitus infuſa tenet, i. occupat ſyluas alacres. i. lętas & cętera rura. ſup. alacria. i. omnia loca in qb. Daphnis ſolitus eſt cōuerſari, & quę ob eius mortē doluerunt. gaudēt nūc de eius apotheoſi. & voluptas tenet Pana. i. deū paſtorū. & paſtores & puellas. i. nymphas dryadas, i. arboreas, nec lupus meditaē pecori inſidias, nec vlla retia meditātur ceruis dolum. i. captionē doloſam. i. ob Daphnidis, hoc eſt Cæſaris apotheoſim; tāta eſt in terris lętitia, vt ēt feræ. i. ſæuiſſimi ciues inter ſe pacē agant, quia Daphnis bonus. i. candidus & pacis amator placidus. ſ. & benignus amāt ocia. i. intermiſſionē laborū & ceſſatinnē a bellis & inſidijs. Ipſi lætitia, &c. Mira arte procedit. quia ferocia cū prodeſſe nequeant, docet (quod ſatis eſt) non nocere, mitia aūt & inanima docet hyperbolicos non ſolū nō nocere, ſed vltro lætari. dicit ergo. ipſi montes intōſi. i. ſyluoſi, iactāt voces ad ſydera, lętitia. i. p lætitia & gaudio. i. quicūq; in mōtib. & ſyluis habitāt p lætitia, & vocē ad cęlū extollunt, ipſæ rupes i. aſperitates mōtiū abruptæ vetuſtate aut ſæuitia cęli, ac imbriū ſonant. i. referūt iā carmina & ipſa arbuſta. i. arbores vitiferæ ſonāt. i. referūt ac canūt mihi o Menalca ille. ſ. quē extinctū credebā hoc eſt Daphnis deus ſup. eſt, deus inquā, eſt (ad certitudinē bis ponit deus) & ideo o Daphni ſis bonus. i. clemēs & propitius ne iniuſte punias, & ſis fœlix. i. beneficus vt bona conferas tuis. i. deditītijs, en, q. d. pter opinionē cū te extinctū vulgus crediderit, quatuor aras (pōt cōſtrui cū verbo ſtatuā ſic) en ergo ſtatuā quatuor aras, ecce ò Daphni ego ſtatuā. i. conſtituā tibi duas ſup. aras hoc eſt numero pari, eo q corpus tuū in terris & ſimulacrū apud inferos ſit (ſed de cęleſti dr, q numero deus impare gaudet) & conſtituā Phębo. ſ. Apollini duo altaria (duo quidē q a ēt apud inferos verſaē vbi Apollo dr, q a ἀπόλλω, hoc eſt Apollo dr pdo & deſtruo, altaria aūt q a altū numē hēt cui altare debetur) & ſtatuā. i. cōſtituā tibi. i. ad honorē aut vtilitatē tuā, o Daphni quotānis, i. quoq; anno, hoc eſt ſingulis annis bina pocula ſpumātia nouo lacte, & id q dē pp corpus ad qd animus vocaē lacte, vt in Aen. docēt, & conſtituā duos crateras, i. pocula maiora pinguis oliui, in quo fit pingue oleū. fructus videlicet oleæ aut oliuę arboris, hoc aūt ad vnctionē ptinet, & ego hilarās. i. lętificans in primis. i. pcipue, quaſi inter primaria officia, cōuiuia. i. parentationē, aut viſcerationē, aut epulationē, q̃ dabo i die anniuerſarij tui, multo Baccho. i. vino, fundā calatis. i. corbib. itegris aut calicib vina aruſia i. chia ex aruiſio promōtorio Chiæ inſulæ, appoſitorie, nouū nectar. i. quæ aruiſia

uiſia viua ſunt r.ouum..i.inſolitum nectar.i. potus deorum fun dam dico, ante focum.i. locum in quo ignis fouetur, ſi erit frigus: & in vmbra: ſi erit meſſis.i.calor qualis eſſe ſolet in meſſe. Videtur quibuſdam reſpicere ad necem Cæſaris, quia ad tertiū' calendas martias incerta eſt tempeſtas, nunc frigida nunc calida, non tamen ſic calida vt in vmbris agendum ſit, vnde ad libitum deliget diē ſacrificio. Et ita potius dicam in vmbra ſacrificare conſtituiſſe dum luſtrabit agros. Damœtas & Aegon Lyctius.i. cretenſis, paſtores illi cantare periti, canent mihi. i. ad voluntatem meā, & Alpheſibeus paſtor ille Imitabitur ſatyros ſaltantes.i.ſaltabit ad cantū Damętæ, & Aegonis ad morē ſatyrorū, hæc.ſ.ſacrificia iā dicta cū cantu & ſaltatione, erūt tibi ſemper & i.pariter cū.i.quādo nos reddemus nymphis.i.deab.locorū in quib. verſamur numinib. & potiſſimū nubiū, & pluuiarū directricib. vota ſolēnia.i.quæ omnib.annis præſtare ſolemus & i pariter, cū.i.quando nos luſtrabimus.i.luſtrando & circūeundo piabimus agros, hoc eſt dū celebrabimus ambaruralia, dū. i. donec aut quādiu, apri.i.porcus ſylueſtris, amabit iuga montis & dum piſcis amabit fluuios, & dum apes paſcentur thymo i. herba illa mellifero flore, & dum cicadæ paſcentur rore.i.quandiu ſtabit rerū naturæ. honos.i.veneratio & nomen tuum, & laudes ſup.tuę manebunt ſemper. Et agricolæ facient quotannis tibi.i.in honorem tuum vota. vt.i.quemadmodū ſup.faciunt Baccho deo vini. & Cereri deæ frugum, & quoque.i etiam, nō ſolū Bacchus, & Ceres, dānabis.i.obnoxios facies.votis.i. ad vota per ſoluenda poſtquā præſtiteris pro quibus impetrandis vouerint.

VARIA LECT. DRYADASQVE puellas [In Rom.lib. Dryades latiuo decliuatu. [Nec retia ceruis Vlla dolum meditantur] In codicib. aliquot antiquis malum. non dolum eſt. quia vero, retia, poſitum eſt, magis placet, dolum. [Ipſæ iam carmina rupes] In Ro. lib. & copula particula inſerta eſt. Ipſæ, & iā carmina rupes, qđ non placet [Deus deus ille Menalca] In Longobardico, & in Mediceo. Ipſe legitur [En quatuor aras, ecce duas tibi Daphni. duoque altaria Phœbo] Vide an erudite admodum legatur in Longobardico. Ecce duas tibi Daphni duas altaria Phœbo. vt altaria per oppoſitionem legamus, cōueniā utq; omnia cum eo qđ dictū eſt. En quatuor aras. poſtea diſtinguat, ecce duas tibi Daphni, duas aūt Phœbo, quæ tamen Altaria ſint, Illud addā, in antiquis aliquot codicibus, duo altaria abſque particula copulatiua huiuſmodi pleraq. inuenies numeri variandi cā poni a poetis. [Craterasq. duos ſtatuā tibi] Duos quidē in codicib. aliquot veterib legitur, quāuis in Oblongo, & pleriſq. aliis duas inſolito genere legatur. In Romano tamē duo ad ſibilē euitādū quod ſtatuā ſequitur. In altero peruetericri dictio abraſa eſt Duo tamē prius fuiſſe apparet. Hilarans conuiuia Baccho] In Mediceo libro. Hilarans altaria Baccho, reliqui oē conuiuia [Viua nouum fundam calathis aruiſia nectar] In oblongo quidem infundam legitur. Sed id mihi negociū faceſſit, ꝙ Aruiſia dictio nuſquam legitur. Eodē mō in libris antiquis, ſiquidē in antiquiſſimo notæ maioris, & in oblongo, Aruiſia legitur. In altero vero perueteri, atque itidem in Longobardico mediæ illæ literæ abraſæ ſunt, vt quid haberet antiqua lectio non diſcernas. In Mediceo Aruſia, media tamen abraſa ſyllaba legitur. Sunt alii libri, in quibus, Areruſia legas. Alii qui corruptius quid oſtendant. attamen ipſe erat tum dignus amari, ideſt formoſus & delicatus puer.

Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, cuium pecus? an Mœlibei?
At tu ſume pedum (quod me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes. & erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis, atque ære Menalca,

SERV. Reddam pro carmine dona?] Ille eum ſupra tantū laudat & de munere etiam cogitat [Sibilus] Hic ſibilus dicitur res ipſa. Nam ſibila ora, principaliter dictum eſt pro ſibilantia. [Hac te nos &c.] Bene anticipat & offert munus, quod ille ſe facturum eſſe promiſerat. [Sume pedum] Virga incurua, vnde retinetur pecudum pedes [Non tulit &c.] Aut paſtorē quendam pulcherrimum dicit aut Choraulam ſignificat, quem legimus admodum à Virg fuiſſe dilectum. [Paribus nodis] Pari & æquali tumore nodoſum. Et honeſte locutus eſt formoſum nodis vel ære, vt ſi dicas, pulcher eſt equus freuis. [Menalcas] vocatiuus eſt.

ASC. QVAE tibi, &c.] Vt in principio diximus, qui hic canunt amici ſunt, atq. ita certant mutuis ſe donare munerib. mutuoq. a ſe ſe commendant, vnde Mopſus (vt ſimul ordinem contexā) Quę inquit ò Menalca. quæ dona reddam ego tibi pro tali carmine, q.d. neſcio, nam neq. ſibilus.i.dulcis ſpiritus cum ſtridore ac ſonitu quodam flans, auſtri illius venti venientis.i. molliter ac lenter accedētis, ſup. iuuat me tantum.i.intantum, nec littora percuſſu fluctu.i.reſonantia, & dulcia murmura quæ ſunt ad littora ad quæ fluctus confringuntur iuuant. i.delectāt me tā. i. intātum, nec flumina quæ currunt inter valles ſaxoſas iuuant me tātū quantū.ſup.tua carmina. Ad quod Menalcas. Nos, inquit, donabimus te ante.ſ. priuſquam aliquid muneris in nos cōtuleris, hac fragili cicuta.i.fiſtula exigua ex cicuta compacta, hæc.ſ.fiſtula docuit nos.i.in ea modolati ſumus, formoſum Corydon ardebat Alexin.i.ſecūdam Eclogam, totū autem illud (vt dicūt grammatici) ponitur materialiter loco accuſatiui, ac ſi dicam, Chriſtus docuit nos pater noſter, &c. Hæc eadē.ſ.cicuta aut fiſtula docuit nos, cuium pecus an Melibœi.i.tertiam Eclogam ſupra poſitā.i. hac cicuta modulati ſumus duas Eclogas iā ſupra poſitas, vnde manifeſtū eſt per Menalcā Virg. intelligi. Vnde animaduertendum eſt, quod nuſquam poeta in ſua perſona puerorum amores fateatur, ſicut in perſona Mopſi dicentis. At tu ò Menalca. ſume.i.ſponte quaſi tibi debitum cape pedum.i. baculum quo pedes ouium a paſtoribus comprehenduntur, dum eas ad ſe trahere volunt, ſume inquam pedum formoſum.i.ornatū & honeſtatum nodis paribus.i.pari diſtantia diſtinctis, ac formoſum ære quod ad finem eſt, & in nodis ipſi. quod ſupp. pedū Antigenes, aut paſtor, aut cantor ille mollis, non tulit.i.abſtulit a me. & tulit ſecum.i.non obtinuit a me cum rogaret.i.quando aut q̃uis rogaret me ſæpe. i.quāuis peteret ſæpe a me, & i.

Cicuta quid ſit.

IO. LVDOVICI VIVIS.

VT ſuperiore Ecloga de ortu ſeruatoris cecinit ex verſibus Sibyllinis, quos Salonino applicauit male cohærentes, ita hic de nece atque aſcenſu eiuſdē domini & dei, ex aliis Sibillæ carminibus, quę C. Iulio Cæſari attribuit, tametſi ſub Daphnidis nomine. Sunt, qui aiunt defleri a poeta fratris ſui mortem, ſed vaticinia ſunt Sibyllæ ab illis verſibus. Extinctum nymphæ, & poſt, Candidus inſuetum miratur limen Olympi. Admiſcet poeta de ſuo nonnulla, ex ignorantia veri ſenſus: vt quadraret vaticinium, quo applicabatur. [Montib. in no ſol. Quoniam Mopſus dixerat, potius eſſe, vt ſub antro cantarent, iocatur Menalcas ſenior cum iuniore, dicens non auſurum ſe id facere. Mopſum enim Inuictum eſſe in illis montibus cantando, nec quenquam inter paſtores illius regionis inueniri, qui cum eo certet in montibus, præter Amyntam. is erat adoleſcens æqualis Mopſo, & æmulos [Quid idem] Commotus eſt Mopſus ad mentionem æmuli tam importunam, ſed reſpondet comiter, vt ſeni non magna eſt laus certare, ſed vincere, quamuis poſſet cum Hercule congredi, ſed non ſuperare. Incipe Mopſe prior] Serio iam loquitur ſenior & oſtendit materias cantatu dignas, ſiue de amorum impatientia ſiue de artis pręſtantia, ſeu de pietate patriæ. [Tu deinde iubeto] Cum ſtomachu. hæc ego poſtea quam cecinero, videbis eſſe talia, vt pudeat te de Amynta facere mentionem Habet indictionem vox illa deinde, ſicut Græce εἶτα. [Lenta ſalix quantum] Senſit offenſum eſſe Mopſum. icciico oſtendit ioco ſe illud dixiſſe. & præfert eum Amintæ, [Iudicio noſtro] Quod rem non vniuerſaliter pronunciat, ſed ita ſibi videri, argumentum eſſe manifeſtius non ſubeſſe adulationem, ſed bona fide illum loqui. Mopſum autem par eſt acquieſcere illius iudicio, de quo ſe læſum eſſe arbitrabatur. [Extinctum nymphæ [Daphnidis nomen inducit, ſiue quod Daphnis fuit quidam Mercurio genitus adoleſcens formoſiſſimus, ſiue quod vir Siculus, agris, & pecore locuples, ad quem paſtoricij carminis inuentionem nonnulli referunt. Ait ergo, vniuerſam rerum naturam condoluiſſe Chriſto morienti, primū nymphas ipſas.i.cœleſtes illas mentes. [Vos coryli teſtes Cœlum & res inferiores, motu ac perturbatione ſua teſtata ſunt, quemadmodum ſuperiora eſſent affecta.] Cū

complexa ſui] Poſt deos ſtatim ſubijcit Rom. matres dij proxima[Atque deos, atque aſtra[Hoc more gentilitio, nobis abominando : illi .n Iouem ſuum, cum non concederet res ex voto, & ferum, & crudelem nuncupabant. noſter vero, hoc eſt verus, attingit a fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter [Non vlli paſtos] Conſternatio paſtorum, hoc eſt Apoſtolorum Chriſti, & ceſſatio doctrinæ Euangelicę in Chriſti morte. vt nec fuerint, qui docerent, nec ipſi auditores voluerint audire, alienatis omnium mentibus a ſaluta[Daphni tuû pœnos[Vel leones hoc eſt beſtiæ immaniſſimæ, & a ſenſu humanitatis abhorrentes, indoluerunt neci Chriſti, multi videlicet Iudæorum & Gentilium. vt Centurio, & Pilatus, & qui reuertebantur Hierosolymas, percutientes ſua pectora.[Monteſque feri]Nã leonum mugitibus montes reſonabant, & ſyluæ vt procul exaudiri poſſent ab hominibus. Coryli & flumina de luctu Nympharum teſtata ſunt, quoniam aliter ſcire nequiuiſſemus, non.n.inter illas verſamur, mõtes & ſyluæ de leonibus, nam illi vſum & & ſocietatem noſtrã fugiunt. Fortaſſis & alluſio aſt ad ruptionẽ petrarum, & apertionem monumentorum, & terræmotum[Daphnis & Armenias] Chriſtus nouę, & ſempiternę religionis fuit auctor, indomita, & ferociſſima tigriũ colla cicurauit, & aſſuefecit iugum ferre.[Thiaſos inducere Baccho] Ad hiſtoriã hoc pertinere dicit Ser. quòd Cæſar primus ſacra liberi patris Romæ inſtituit. Non memini legere me hoc apud aliũ quenquã, nec eſt veriſimile. nã ante Cæſarẽ ſacra erant Bac. Romę. ſed nos propoſitam interpretandi rationem ſequemur. De Bacchi ſacris potiſſimum memiolt, & has antiqui ad animorum purgationem pertinere crediderunt, & ideo Liberum appellarunt, quod curis, & moleſtiis liberaret animos [Vitis vt arboribus] Chriſtus caput eſt mundi. & decus vniuerſarum mentium[Poſtquam te ſata tulerunt] Non hoc eſt ita intelligendum vt poſt Chriſti mortem ſint deſerta omnia, nam ſtatim ſubiungitur, Spargite humum foliis. ſed quòd in ipſo Chriſti ſupplicio ceſſarit cœleſtis doctrina, & informatio ad pietatem, quaſique Apoſtolorum mentes exaruerint, & ſuccreuerit in illis pro fiducia metus, & deſertio, & fuga a vita & ſalutẽ ſua. de quib. eſt, quod ſequitur. [Grandia ſæpe quibus] Apoſtoli, quibus primis doctrina atque inſtitutione Chriſti excultis, mandata, & concredita fuerant ſemina æternæ felicitatis, cum ipſius percipiendæ, tum transmittendæ in alios ac diuulgandæ, flores emiſerunt primum & a ſemine degenerantes, & a fructibus mox inſecutis.[Spargite humum foliis] Poſt Chriſti autem reſurrectionem ſequitur rerum vniuerſarum iouocatio, ac reparatio. & noua lætitia paſtoribus oſtenſa, nempe Apoſtolis, quos dominus gregi ſuo paſtores dedit. [Et tumulum facite] Memoriam ſempiternam mortis Chriſti, quam eccleſia ſemper habet præ oculis. quid.n. aliud eſt tumulus, quàm monimentum mortis? [Et tumulo ſuperaddite carmen] Hæc erit mortis Chriſti ſuperſcriptio, hoc elogium. [Daphnis ego, in ſyluis] Ne adſcribatis, vt reliquis mortuis, hic ſitus eſt ille. Iſte enim vult, non ſolum in terris, ſed etiam inter ſydera notus, & charus hominibus atque angelis. [Hinc vſque ad ſydera [Filius Dei de cœlo deſcendit, vt homo fieret, rurſus factus homo de terra aſcendit in cœlum. Chriſtus ergo homo a terris cœpit eſſe notus, & peruenit vſque ad cœlum.[Formoſi pecoris cuſtos] Ipſe formoſiſſimus, puriſſimus, optimus, non niſi formoſos, puros, bonos ad paſcua & regnum ſuum admittit. ipſe tales eos facit, qui ſe illi reformandos prorſum ac refingendos concredunt, De hoc eſt verſus in Pſalmo decimoquinto. quo dominus ipſa loquitur. Sors hereditatis meæ cecidit mihi pręclara, etenim hereditas mea præclara eſt mihi. Sortitus eſt Chriſtus angelos, & ſanctos homines. iſti ſunt pecus paſtoris ſpecioſiſſima, forma præ filiis hominum, in cuius labiis gratia eſt diffuſa. [Tale tuum carmen] Si carmen de nece Cæſariana. acerba alioqui amicis Octauiani & quæ multis nocuit, ſemini profuit, tam gratum fuit paſtori, quid erit nobis cõmemoratio ſupplicij Chriſti? a quo in genus humanum redundauit ſalus ſempiterna. [Nec calamis ſolum æquiparas] Quia Mopſus indignabundus æmuli mentione dixerat, Tu deinde iubeto certet Amyntas, nunc Menalcas ſpræto æmulo parem illum magiſtro pronunciat, & hæc laus gratior eſt Mopſo. prior enim illa, Lenta ſalix quantum &c. ad leniendum irritatum animum videri poterat prolata & appoſita, nunc ſumptus carminis experimento varior eſt, & certioris iudicii, ex re nata, non ex tempore.[Fortunate puer]Exclamatio. non ex approbatione ſolum cantus. ſed admiratione quoque. [Nos tamen hæc quocunque modo[Adeo Mopſi carmen probat, vt ſe paria factūrum neget, ſed quocunque modo vicem ſuam cantandi expleturum. Daphninque tuum[Quia abs te prius commemoratum, & laudatum, vel quia cum illius hæredi Octauiano es familiarior. Amauit nos quoque Daphnis] Non poteſt hoc de Virgil. intelligi, quem credo Cæſari nunquam eſſe cognitum ac ne viſum quidem. Erat enim Virgil. puer adhuc, cum Cæſar eſt occiſus, nec Cicero quidquã vidit, vel audiuit de Virg. q vix duobus annis ſuperſtes fuit Cæſari. Commentitium porro eſt illud, quod ſcribit neſcio quis in Virgil. vita, vt alia illic permulta, hauſta de vulgi ſermonibus & fabellis exclamaſſe Ciceronẽ. Magnæ ſpes altera Romæ. Itaque ſub perſona dicuntur Menalcæ, ſeniores Virgil. dubium tamen vter eſt Virg. Merito autem laudes illius celebrat, a quo fuerit dilectus. Quid nõ debet qui diligitur? qui non fortunas amantis reſpicit, ſed amantem ipſum, [An quidquam nobis] Reſponſio mollis, iuxta ſapientis ſententiam, frangit iram. Iam placatior Mopſus, & blandior, reſpondet ad id quod dixerat quocunque modo. Imo non dubito, inquit, quin cantio tua futura ſit optima, & quod de tam fœcunda materia, [& quod iam pridem laudata mihi a Stimicone, quem ego exiſtimo poſſe ea de re cẽſere. itaq; magni muneris loco erit mihi eam audire. [Candidus inſuetum] Prius decantauit Sybillæ mortem, hic aſcenſum ad cęlos, & æternitatem regni. Humanitas Chriſti in Cœlum ſublata, gaudet ſpectare ſubiecta ſibi eſſe omnia, quod ex ſacris oraculis diſcimus. [Nubes, & ſydera] Cęleſtia oia, & terreſtria. [Ergo alacres ſyluas] Ex aſcenſu Chriſti in cœlum maxima dimanauit lætitia, in Apoſtolos primum miſſo ſacroſancto ſpiritu, inde in homines omnes: Aſcendens, inquit, in altum captiuam duxit noſtram captiuitatem; dedit dona hominibus[Nec lupus inſidias pecori] Pax Chriſti quę exuperat omnem ſenſum, ſuperiorum cum inferioribus, ferocium cum manſuetis, aſtutorum cum ſimplicibus, exæquante omnia charitate, & reddente tuta omnia & ſecura. [Amat bonus ocia Daphnis] Charitas.n. peculiare præceptum eſt Chriſti, & pax, & hæreditas[Ipſi lætitia] Spiritus ſanctus diffuſus eſt in cordibus noſtris per Ieſum Chriſtum, inquit Paulus. hac lætitia repleti agnoſcimus, qui ſit Chriſtus Ieſus, & profitemur deum eſſe, Nemo enim dicit Domine Ieſu, niſi in Spiritu ſancto & in Euangelio, Beatus es Simon Bariona. quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus, qui eſt in cęlis. Montes vero, ideſt proceres Eccleſiæ, & doctiſſimi quique, rupes, ideſt mediocres, & arbuſta. hoc eſt plebs infima omnes Chriſti diuinitatem aperte profitentur, & adorant.[Menalca] Ad afflictum, & lugentem mortem Chriſti dicitur, quid tu fles? quin lætiſſimo es animo? Deus enim eſt ille. Quid quæris viuentem inter mortuos? Deus eſt, viuens in æternum. Vnde & lætitia redit cordibus, & ſpes optima beatitudinis. quod & proximo precatur verſu, vt omne confirmet, velitq; ratum eſſe, quod nos de illo nobis pollicemur, ex ipſius præceptis ac iuſſu. [Sis bonus o felixque tuis.[Bene tuis, qui tibi fidunt, qui ſe tibi quoad poſſunt adiungunt, & in tuum patrocinium confugiunt, tanquam in aſylum & fac plane tuos illos omnes, qui te implorant. [Et quatuor aras[Huc fortaſſe Virg. de ſuo addit. more Gentilicio. Et multus eſt in mentione Apollinis, vel propter carmen paſtoricium, vel quia poetarum omnium eſt deus, vel propter Cæſarem Auguſt. Quod ſi hoc quoque eſt ex Sibylla, ſignificatur adoratio humanitatis Chriſti in Daphnide, & diuinitatis in Apolline. Iccirco de Daphnide aras dixerit, de Apolline altaria. hæc enim dicuntur eſſe deorum ſupremorum, ſicut aræ illorum, qui ex mortalibus ſunt facti dij. Quin & Chriſtus ipſe Phębus eſt, hoc eſt ſol iuſtitiæ, ac veritatis. [Et multo in primis] Sacra Chriſti, non vt mortui cum mœrore celebrantur cum ſilentio, & luctu, ſed cum lætitia, & hilaritate, vt viuentis, & regnantis, & interpretis ſempiterni pacis noſtræ, & gratiæ apud patrem. [Hæc tibi ſemper erunt[Sacrificium Chriſti, & cultus eius in eccleſia, non accipiet finem, niſi cũ humano gñe, & vicibus naturæ rerũ: hic eſt, inquit, calix noui, & æterni teſtamenti, Paulus; Quoties panẽ illum edetis, & de calice bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. [Vt Baccho Cererique.] Vt diis maxime neceſſariis in vita. & ſine quib. homines propagare non poſſunt æuũ, ita & tibi fient vota. Nec tu minus quam illi potes, nã quẽadmodũ illi annuunt optatis, ita, & tu facies.[Hæc nos, formoſum] Hinc colligi aliquibus poſſet, Menalcam eſſe Virg. ſed non videtur. nam non ſolet Virg. eam perſonam, quam ſumit anteferre alteri. Tu maior, tibi me eſt æquũ parere Menalca. Et laus illa Nec calamis tantum æquiparas, ſed voce magiſtrũ. In Vir. potius competit. Fortaſſe duo ſunt paſtores alij, prætermiſſa Virgilij perſona.

Sexta

ASC. SEXTA canens, vt varietate placeat poeta, ne in ſingulis carminibus rem ex commodo ſuo finxiſſe dicatur in 6. Ecloga cum honorifica præfatione ad Varum amicum habere, recitat rerũ primordia, fabuloſa nonnulla interſerens. Et quia paſtorũ peritiã ea res tranſcendit, non in paſtorum, ſed in ſua perſona commemoratione tamen à Bucolico officio alienum ſit carmen, docet à paſtoribus Sileno extortum, vnde quia facilius eſt recitare quàm excogitare carmen de rebus philoſophicis, prudẽter Silenum id excogitaſſe docet. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt. Sexta ſupple. Ecloga canens, ideſt laudans & commendans, hoc carmine, Varum amicum Virgilio & coauditorem Syronis epicurei, recitat plurima primordia, ideſt principia, & prima exordia rerum, quæ cõſtant, ideſt manifeſta ſunt Sileno, & Phębo cantante. Nam ea Phœbus cantauerat ad Eurotam. vt ad finem Eclogæ dicetur.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM in ſextam Eclogam, quæ Varus, aut potius Silenus inſcribitur.

Sexta canens Varum recitat primordia rerum
Plurima quæ Phœbo conſtent, cantante Sileno.

SERV. PRIMA Syracuſio dignata eſt ludere verſu [Noſtra Romana inquit, muſa, non erubuit ſe ſyluis ante committere ideſt imitari Theocritum Syracuſanum & Bucolica ſcribere. Syracuſio autem græcè ait, nam latine Syracuſanus dicimus. Noſtra, ideſt Romana: vt, Tu quoque littoribus noſtris. Et dignata eſt, ſic dixit quaſi ex loco ſuperiore: [Syluas habitare] Sicut, Atque humiles habitare caſas [Thalia] Muſa; ſcilicet & Græce ait, Θάλεια. Nam Latine Thalea debebat dicere, ſicut κυθέρεια, cytherea, ſed propter euphoniã contempſit ius regulæ, & ideo in græcitate permanſit. [Cum canerem reges & prælia] Cum canere velle. Et ſignificat aut Aeneidem aut geſta regum Albanorum, quæ cœpta omiſit, nominum aſperitate deterritus [Cynthius] Apollo à Cyntho monte Deli, in quo natus eſt. [Aurem vellit] ideſt monuit. vt alibi. Poſteſque a cardine vellit. Aurem autem ideo, quia memoriæ conſecrata eſt, vt frons Genio, digiti Mineruæ, genua Miſericordiæ. [Deductum dicere carmen] Tenue. Tranſlatio à lana, quæ deducitur in tenuitatem. [Nunc ego] Ordo eſt. Nunc ego agreſtem tenui meditabor arundine muſam.] ideſt carmen ruſticum ſcribam.] Namque ſuper tibi erunt] Superabundabunt tibi, inquit. O vare, qui ambiant tua facta deſcribere. Hic autẽ Varus Germanos vicerat, & exinde maximã fuerat & gloriã & pecuniam conſecutus, per quem Virgilius meruerat plurima. [Triſtia condere bella] Epitheton perpetuum bellorum. [Nõ iniuſſa cano] Vel à Pollione, vel ab Auguſto, vel à Mecœnate. [Hæc quoque] Licet vilia, ſiue Theocriti. Et hoc dicit, Siquis licet ruſtica, legere fuerit iſta dignatus, tuas tamen in his laudes inueniet. Nam per myricas & nemora, Bucolica ſignificat. [Nec Phœbo gratior vlla eſt] Nec.n. pagina vlla Apollini eſt gratior, quã quæ Vari nomen geſtat in titulo. Quod ideo dicit, quia hanc Eclogã conſtat in honorem Vari eſſe perſcriptã. Dicitur aũt ingenti fauore à Virgil. fuiſſe recitata, adeo vt cum eã poſtea Cytheris cãtaſſet in theatro, quã in fine Lycoridẽ vocat ſtupefactus Cicero, cuius eſſet in theatro requireret. & cum eum tãdem aliquã vidiſſet, dixiſſe dr, & ad ſuã, & ad illius laudẽ. Magnæ ſpes altera Romæ. Quod iſte poſtea ad Aſcaniũ tranſtulit, ſicut commentatores loquuntur.

ARGVMENTVM.

VARO hæc ſcripta eſt. in qua tamen etiam de Gallo quædam perhonorifice dicta ſunt: Silenum facit canentem rerum primordia ex Epicuri ſententia, tum ſubtextem fabulas quaſdam iis & numeris & verbis, vt ad elegantiam, & iucunditatem nihil addi poſſit.

SILENVS.

EGLOGA SEXTA.

PRIMA Syracuſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſyluas habitare Thalia,
Cum canerem reges, & prælia Cynthius aurem
Vellit, & admonuit. paſtorum Tityre, pingues
Paſcere oportet opus, deductum dicere carmen.
Nunc ego (nanq. ſuper tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine muſam,
Non iniuſſa cano. ſi quis tamen hæc quoq;, ſiquis
Captus amore leget: te noſtræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet. nec Phœbo gratior vlla eſt,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.

PRIMA Syracuſio] In huius ſextæ Eclogæ principio poeta in ſua perſona loquens videtur quaſi in totum Bucolicum carmen exordiri, vnde nonnulli hanc t. Eclogã eſſe voluerunt. Alloquitur autem Varum amicum & contubernalẽ dicens. Noſtra Thalia. i. florida muſa dignata eſt prima. i. ante omnes alias, hoc eſt licet ſit materia humilis, tamen non aſpernata eſt ludere. i. tenuiter canere verſu Syracuſio. i. Theocriti poetę Syracuſani, neq. erubuit. i. turpe putauit, aut verecundata eſt habitare ſyluas. i. immorari in reb. paſtoralibus, & ſylueſtribus deſcribendis. Cum. i. quando canerem. ideſt canere vellem reges, & prælia. i. heroica carmina quibus reges, & eorum prælia decantari ſolent. Cynthius. i. Apollo vellit aurẽ, & pro. i. admonuit (quia qui admonitores faciunt, aures vellere ſolent) admonuit autem dicens ò Tityre oportet. i. decet paſtorẽ paſcere pingues oues, & dicere carmen deductum. i. extenuatum. & gracile quale eſt Bucolicum. Et ideo ſupp. ò Vare namq. ſupererunt. i. ſupra quam ſatis erunt tibi, qui cupiant dicere. i. diſerte conſequi tuas laudes, & condere, i. condite, bella triſtia non tibi, ſed quibus ea intuliſti. Nam quæ aliis, & pręcipue matribus triſtia ſunt, alios iuuãt & delectant bella, vnde dicit Hora. t. car. Multos caſtra iuuant & lituo tubæ permixtus ſonitus bellaq. matribus Deteſtanda. honeſtius autem de Varo dicit, ꝙ multi cupient dicere quam ſi dixiſſet, ꝙ multi dicent. Nam per hoc ꝙ dicit multos cupere, innuit claritudinem geſtorum Vari illorum conatus ſuperaturum, quia ergo multi cupient dicere tuas laudes, ego meditabor, i. exercebo nunc agreſti arundine i. ſtylo gracili, & agreſti muſam agreſtem. i. carmen Bucolicum

dum. Et ſi dicat Varus, quin nó potius Cæſaris arma canis, dicit non cano iniuſſa, imó caoo iuſſa ab Aug. & iñ ſi quis leget quoque. i. ćt hæc. ſ humilia, ſi quis ſoquam leget captus amore. ſ. noſtri aut muſæ ooſtræ, cui⁹ ornatu ac ſpecie capi nemo poteſt, vt inouit, O Vare noſtrę myricę, i. argumenta humilia & materię Bucolicæ ſup. canét te, & omne nemus. i. ſylua amœna canet te nec vlla pagina. i. carta ſup. erit gratior. i. acceptior Phœbo i. Apollini muſarum præſidi. quā ſup. ea qoę pręſcripſit. i. froute aut titulo ſcripſit ſibi nomen Vari, q.d. nihil Phœbo iauito de Varo cecioero, cum rerum ab eo geſtarum claritate adinter.

Pergite Pierides. Chromis & Mnaſylus in antro
Sylenum pueri ſomno videre iacentem,
Inflatum heſterno venas, vt ſemper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapſa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſsi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambos
Luſerat) inijciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſq. ſuperuenit Aegle,
Aegle Naiadum pulcherrima, iamque videnti
Sanguineis frontem notis, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit.
Soluite me pueri: ſatis eſt, potuiſſe videri.
Carmina, quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis.
Huic aliud mercedis erit, ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunoſque, feraſq. videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea
† Quātum omnis mundus gaudet cantante Sileno.
Namque canebat, vti magnum per inane coacta
Semina terrarum, animæq., mariſque fuiſſent.
Et liquidi ſimul ignis, vt his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreuerit orbis:
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas:
Iamq; nouum terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atq. cadant ſummotis nubibus imbres,
Incipiant ſyluæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.

† *Verſus hic ī quibuſdā codicib. non habetur.*

SERV. PErgite Pierides] hortatur muſam ad referēda ea quæ Sylenus cātauerat pueris. Nā vult eaequi ſectam Epicureā quam didicerāt tam virgilius quam Varus, docente Sitone, & quaſi ſob perſona Syleni, Sironem introducit loquentem Chromim autem, & Mnaſylū ſe & Varum vult accipi. Quibus ideo coniungit puellam, vt oſtēdat plenam ſectam Epicuream, quæ nihil ſine voluptate vult eſſe perfectū. [Chromis & Mnaſylus] Iſti pueri ſatyri ſunt [Inflatū] Impletum venas, figurate. [Iaccho] Aut vino, aut Libero patre, qui ēt Iacchus vocat. [Serta procul] Modo prope. Nā intulit. [Tm capiti delapſa, vt oſtenderet non longius prouoluram eſſe coronam. [Attrita anſa] Frequenti. ſ. potu.] Ipſis ex.] Ex ipſis, vt tranſtra per & remos. i. per tranſtra. [Timidis] Pro timentibus. Nam timidus eſt q ſemper timet: Timēs vero q ad tempus formidat ex cauſa. Aut re vera timidis, quia pueris per ætatem naturaliter timor eſt inſit⁹. [Soluite me pueri, ſatis eſt potuiſſe videri] ſufficit n. quia potui à vobis videri. Quod ideo dicit, quia ſemidei, cum volunt tantum, vidēntur, vt Fauni, Nymphæ, Silenus. Poteſt & aliter intelligi, Soluite me, ſufficit quòd talis vobis viſus ſum, vt ligari poſſim. [Huic aliud mercedis erit] Nymphæ minatur ſtuprum latenter quòd verecunde dicit Virgilius. [In oumerum ludere] i. ſaltate ad modum rhythmi & cantilenæ. [Motare cacumina] Quaſi hoc genus ſaltationis vult eſſe in arboribus cacumioom motu. Parnaſia rupes [Mons eſt Theſſalię Apollini conſecratus. [Rhodope & Iſmarus] Mootes Thraciæ in quib. Orpheus conſueuerat canere. Et. h.d. Nó tamen iſti montes gaudēt cantante Apolline vel Orpheo, quantum caotante Sileno lætatus eſt mundus. Nāq. ēt paulo poſt dicturus eſt, Et inuito proceſſit veſper Olympo [Nāq. canebat vti magnum per inane coacta ſemina] Varię ſont philoſophorum opiniones de rerum origine. Nam alij dicunt omnia ex igne procreari, vt Anaxagoras, Alij ex humore, vt Thales Mileſius, vnde eſt, Oceanumq; patrem. Alij ea quatuor elementis, vt Empedocles, ſecundum quem ait Lucretius, Ex imbri, terra, atq; anima naſcunt, & igni, Epicurei vero quos nunc ſequitur, nihil horum comprobant, ſed dicunt duo eſſe rerum principia, corpus, & inane. Omne. o. qđ eſt, aut continet, aut contioetur, & corpus volunt eſſe athomō, i. quaſdam minutiſſimas partes quæ τομὴν. ſectionem non recipiunt Vnde & atomi dictæ ſuot, quas Lucretius minutiores dicit eſſe illis corpuſculis, quæ infuſis per feneſtram radijs ſolis videmus, dicit. n. illi oec viſum poſſe accidere. Inaoe veso dicunt ſpaciom in quo ſuot atomi. De his itaq. duob principijs volūt iſta quatuor procreari, ignem, aerē, aquā, terrā, & ex his cætera: vt illa duo elemēta ſint, hęc vero quatuor ſyntheta. i. cōpoſita ex alijs duob. præſtent originē alijs omnib. reb. Hac autem ratione cōprobāt ea atomis & inani omnia eſſe, q nihil eſt in rerum natura quod non & corpus habeat, & quia non recipit ſectionem, indicet ēt inanitatem. [Vti magnum per inane coacta Semina] Canebat, inquit, mundi principium. i. quemadmodum coactæ, & collectæ atomi per magnum inane, fuiſſent origo ignis, aeris, terrarū, & maris. nā fœminino, atomos dicit. Dicimus hæc atomus, & hæ atomi. [Animæque] Id eſt aeris, vnde & venti ſunt. [Liquidi ignis] Puri. i. ætherei. [Omnia & ipſe tener &c. Ante orbis, & ſic omnia quæ in orbe ſint. Nam mutato ordine ait, primo oīa, & ſic orbis [Concreuit] Collectus & informatus ſit. [Tū durare, &c. Canebat etiam quemadmodū terra rerum ſumpſerit formā. [Iamq. nouum, &c.] Canebat quemadmodum poſt hæc ſtupeant terræ ſolis ortum, & quemadmodū cadant imbres nubibus in altum leuatis. Naturale. n. eſt, vt oubes, cum cœperint ſoli eſſe vicinæ, eius calore ſoluantur in pluuias. Vnde in Georg. ait, de ſignis ſerenitatis, At nebulæ magis ima petunt. [Incipiant ſyluæ] Bonum ſane ſecutus eſt ordinem, vt poſt ſolis, & pluuiarū cōmemorationem diceret ortas ſyluas, & animalia cuncta procreata.

ASC. PERGITE Pierides] p modum inuocationis cohortatur muſas, vt pergant. i. peragant & perficiant quod pręte̅dit enarrare, videlicet quo pacto Silenum inuenerint paſtores, & quæ carmina ab eo audierint, quod dicit cum decoro fingit poeta, & ſi Seruio credimus, per Chromim Varū, & ſe p Mnaſylū intelligit, p Silenū aūt Sytonē Epicureū, ſub quo ſimul ſectā epicureā didicerant, Ea ordinē patebit ſnia. Ordo aūt talis eſt. O Pierides i. muſæ rerū indagatrices, pgite. i. peragite, aut pergite, & ad optatū finē dirigite, qđ dictu velim, inde quaſi incipiant muſæ incipit narrare dicens Chromis, & Mnaſylus ſatyri illi pueri. i. adhuc ętate pueriili exiſtētes (intelligit aūt Varū & ſe) videre Silenū ſatyrū illū nutritorem Bacchi, iacētē in antro, ſomno. i pp ſomnum inflatum venas. i. habentē venas inflatas Iaccho. i Baccho, hoc eſt, vino, heſterno, i. pridiano, hoc eſt, quod pridie eius diei biberat, vt ſemper. ſ ſolitum iacere inflatum. Serta, i. coronæ ex pampinis, quas ſibi poturo imponere ſolebat, iacebant procul, i. longe ab ipſo delapſa capiti, i. de capite tantum, i. intantum. & tam longe (quia rarum eſt procul accipi pro eo, quod eſt prope, ſi tamen hic ita accipiendum eſt, vt Seruius, vult, ſit ordo. Serta iacebant procul, ideſt. prope delapſa tātum. i. tantummodo capiti,) & cantharus. i. poculum potiſſimum vt vſ fictile, grauis. i. magnæ capacitatis, attrita anſa. i. habens anſam attritā pendebat ſup. illic, aut potius, pendebat anſa attrita. i. per anſam attritam ex frequenti vſu, eſt. n. anſa quo accipitur poculum in manum circulus, & pueri, ſup. aggreſſi. i. adorti, & terribile inijciūt ſup. ipſi vincula ea ipſis ſertis, vnde patet q ſerta remotius iacebāt; nam ſi propius iacuiſſent, nō eis ad vincula conijciēda vſi fuiſſent, cū vt dicetur timidi eſſent, Aggreſſi autem ſuot, nā. ſ. Sylenus luſerat. i. deceperat & fefellerat ſępe ambos. ſ pueros, ſpe carminis, hoc eſt promiſerat eis ſæpe carmen qđ reddere recuſauerat Aegle nympha ſplendida addit ſe ſociā, & ſuperuenit timidis, ſup. pueris. Aegle inquā pulcherrima. i. formoſiſſima Naiadū. i. nympharū aquarū, pingit ipſi iāq. videnti, aut addit ſe ſociā nanq. ipſa pingit. ſ. Sileno iā eaporrecto frontē, & tēpora. i. latera capitis, notis ſanguineis. i. ſanguinei coloris. Ille. ſ. Silenus ridens dolū i. quia per dolū, vt pote cū dormiret ipſum vinxerant, inquit,

inquit, ò pueri, quo.i. ad quid, & ad quẽ finẽ nectitis. vincola.i. erãte ligatis me? ſoluite me, ſatis eſt potuiſſe videri, i. qđ potui à vobis videri, cũ n.ó viſus eſſem ſi noluiſſem: ſemidei.n. vt fauni, & ſatyri, & nymphæ nõ videbantur, niſi dum volebant. Cognoſcite.i. accipite à me carmina, quæ vultis.i. ſcio ꝙ carmina vultis, diſſoluite ergo me, & canã vobis. carmina ſup. erũt vobis pueri merces.i. in mercedẽ quod me ſolueritis, aliud mercedis.ſ. ſtuprũ, aut concubitus erit huic.ſ. puellæ Aegle. & ſimul hoc.ſ. dicens, ipſe incipit ſup. carmẽ ſuum, aut canere. Regula eſt. Venuſtius dictiones partitiuæ ad neutrũ genus redactæ, & quaſi fixæ tentæ, ſubſtantiua ſua in genitiuo regunt, quaſi cũ eis in eodem caſu regitur. vnde Venuſtius diaeris. Aliud mercedis erit huic, ꝙ alia merces. [Tum verò in numerũ &c.] Recitet igitur vt inſtituerat carmen ipſius Sileni, cuius tantã dulcedinẽ eſſe docet, vt totus mundus eo gaudeat, in qua re ſatis aperta eſt allegoria. nã ſi Silenus eſt nutritor Bacchi, Bacchus aũt pro vino accipiẽ, qđ amœnitate & grata tẽperie nutritur, non eſt mirandũ ſi eo cantãte totus mundus gaudeat, cũ ſub amœna ſerenitate & voluerũ ſit cõcentus in agris, vt alibi docet auctor noſter. Ordo eſt. Tum vero.i. maxime tunc videres.i. quilibet videre potuiſſet, & Faunos.i. deos illos ſylueſtres e faunis dictos, & feras ludere.i. ſaltare. in.i. ſecundũ numerũ.i. modulos carminis, & videres, tũ.i. tũc, quercus rigidas.i. duras, & difficulter flexibiles, motare.i. frequẽter mouere, & nutare cacumina.i. ſummitates ſuas. Nec rupes Parnaſia, quæ eſt in Parnaſo mõte Phocidis gaudet.i. exultat tantũ.i. in tantũ, Phœbo.i. Apolline, nec Rhodope, & Iſmarus mons vterq; Thraciæ miratur tantũ.i. in tantũ Orphea.i. vatem ſeũ clariſſimũ, qui ſyluas, & ſaxa poſt ſe dulcedine cãtus ſui traxit, Quantũ omnis mundus gaudet Sileno cantante.i. dum Silenus cantat Namq. pro quia, ſup. Silenus canebat vt.i. quemadmodũ ſemina.i. prima elementa, hoc eſt atomi ſecundũ Lucretiũ, & ante eum Democritũ, fuiſſent coacta.i. concreta, & cõglutinata, per magnũ inane.i. ſpatiũ capax rerũ priuſꝙ eſſent, ſemina inquam terrarũ, & animæ.i. aeris, & maris.i. aquarũ, & ſimul, i. pariter liquidi.i. elemẽtaris, & puri ignis, & canebat, vt.i. quẽadmodũ omnia exordia.i. origines, & principia rerũ ſup. cõcreuerint.i. confecta, aut cõpoſita ſint, ex ſup. his primis.ſ. ſeminib. atque elemẽtis, & vt ipſe orbis.i. globus mũdi tener.i. adhuc fluidus, nec ſatis ſolidus concreuerit.i. cõſolidatus ſit, atq. coalucerit his primis.ſ. elemẽtis vocatis ſaltem. Tum.i. deinde ſup. canebat vt ſup. orbis mũdi ceperit.i. inceperit durare.i. durũ efficere ſolũ.i. terrã quæ ſolida eſt, & diſcludere Nerea.i. aquas fluuiales, Ponto.i. ab aquis ſalſis, & marinis, & vt ſup. orbis mundi ceperit, ſumere paulatim formas rerũ, quæ omnia Metam.i. Ouid. graphice deſcribit, nec illic, aut hic dicta multũ abhorrẽt ab Geneſi catholica, niſi ꝙ creatio ex nihilo nõ potuit in animos ethnicorum cadere. ita ꝗ Chaos, aut atomos, aut hylen ab æterno poſuerũt. Et canebat vt ſup. terræ.i. genita in terris ſtupeant Solem nouũ.i. recens ortum, ac formatũ, luceſcere.i. lucem ſuã diffundere, altius.i. in regione altiore ſitu, atque vt ſup. imbres cadant.i. decidant in terras, & hoc nubibus ſummotis.i. ſublatis, hoc aũt eſt, aut ſurſum latis, quia vapores trahũtur ſurſum vnde nubes fiant, & id phyſice dictũ eſſet, aut clam amotis, & id ſecundũ vulgus imperitũ, quod cũ neq. ſcientiã, neq experientiã haberet, ſtupebat, quo nubes diffugerint, ignorans ꝙ in pluuias reſolutæ eſſent, cum.i. quo tẽpe ſyluæ incipiant primũ ſurgere, i. oriri ea pluuia.ſ. & cũ animalia rara, quia nondũ per propagationem multiplicata, cum ſecundũ ethnicos prima ea Sole, & limo procreata eſſent occulta virtute cœleſti, & ſecundũ fidẽ à Deo creata eſſent, errent per montes ignotos.i. in quibus nunquam prius fuerant, cũ iam tum primum producta eſſent. Mancinellus tamen vult vt ordo ſit. Et canebat, cum, i. quo tẽpore ſyluæ incipiant primũ ſurgere, & cum primum rara animalia errent per ignotos montes, ſed non minus concinna eſt conſtructio atque ſententia, ſi dicatur vt prius, canebat vt imbres cadant ex nubibus ſummotis.i. ſurſum latis, tunc cum ſyluæ incipiant primum ſurgere, & cum animalia errent primum per ignotos montes, quia ſecundum Phyſicos ea pluuia naſcuntur ſyluæ, hoc eſt pullulant arbores, & naſcuntur gramina, quæ vt paſcantur errare ceperunt animalia per ignotos montes, aut etiam ipſa, vt dixi, poſt pluuiam ex limo per Solem ſecũdum gentiles tunc primũ formata erant. Regula eſt. Propriorum nominum prima potiſſimum ſyllaba, cuius quantitas generali regula non agnoſcitur, ad placitum ferè ponitur, vnde prius Silenum pueri prima longa. Et hic cantante Sileno eadem correpta dicit. In Aeneide autem Sichæus prima communi profertur. Dico eius quantitas, &c. quia ſi poſitione aut diphthongo producatur, non poſſet corripi, vt Scylla, Dædalus.

CHROMIS, & Mnaſylus] In Romano lib. ſcribitur Mnaſillus, duplicato ll, & per i, præterea Valerius Probus Mnaſilos, per os legit. [Spe carminis ambos Luſerat] In libris antiquis ambo legitur. Iamq. videnti. In aliquot antiquis libris, Namq. videnti. [Quò vincula nectitis?] In antiquis aliquot libris. Quid vincula. [Motare cacumina quercus] Motare quidem in antiquis aliis libris, ſed in Longobardico, Mutare habetur. [Nec tantum Rhodope miratur] In Romano libro, & in Oblongo, Mirantur legitur [Altius atque cadent] In Romano libro, Vtq; legitur. Sed atque receptum. [Rara per ignotos errent animalia montes] In Romano libro legitur, Per ignatos. VAR. LECT.

LICET interdũ animaduertere aliquibus in locis prætermiſſa, aliquib. ſuperaddita eſſe verba ſcriptorũ male eruditorũ vitio, cũ apud Poetas, tum apud ſolute oratione ſcribentes. Vt in 6. Bucol. ecloga quos apponã verſuum vltimũ delẽdus, obliterãduſq. ex albo Virgiliano veterum exemplariũ teſtimonio, & rationis vinculo arguitur. Verſus hi ſunt. Tum verò in numerũ faunoſq. feraſq. videres Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus. Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus Orphea. Quantũ omnis mundus gaudet cantante Sileno. Is igitur, quem dixi verſus, in duob. libris, altero vetuſtiſſimo in priuata altero mediæ antiquitatis, in pub. Vaticana bibliotheca nõ inuenitur. Sed ſupadditus à neſcio quo ſtructuræ ignaro ex Honorati cõmentario ita dicentis. Nam ita gaudebat mũdus, vt inde dicat. Et inuito proceſſit veſper Olympo. Atq. vt è Virgiliana familia libentius illũ eijcias, primam in Sileno Syllabam claudicantem aduerte, quæ corripi ratione cõtra nitente non põt, cum à Græcis diphthongũ excipiat, ſic.n. ab illis Silenus ſcribit. σειληνος unde, à quibuſdã male cum y ſcribẽdus præcipitur, e quibuſdam orale ll, duplici exaratur. Conſtructio aũt pulcherrima in hunc modũ. Nec tantũ Phœbo gaudet Parnaſia rupes, quantum Fauni, feræ, quercus Sileno gaudent. Nec tantũ Rhodope miratur, & Iſmarus Orphea, quantum fauni, feræ, quercus mirantur Silenum. De Sileno autẽ non iniucunda quædã dicturus fuerã ex Pauſania, niſi me amicus meus monuiſſet, ea iam in cõmentarios fuiſſe relata, hoc tamẽ dixero Silenum hiſtorici etiã nomen eſſe Plutarcho, & Cicerone, qui inter cætera quæ cõpoſuit, opus de Aetna condidit, vt teſtis eſt Stephanus in palice. CONI.

Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaſcaſq. refert volucres, furtumq. Promethei
His adiungit Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent, vt littus Hyla Hyla omne ſonaret.

ASC. HInc lapides] Quæſtio eſt hoc loco. Nã relictis præcedentib. rebus de mundi origine, ſubito ad fabulas trãſitum fecit. Sed dicimus aut exprimere eũ voluiſſe ſectã Epicuri, quæ rebus ſeriis inſerit ſemper voluptates, aut fabulis plenis admirationis puerorũ corda mulcere. Nam fabulæ, cauſa delectationis inuẽtæ ſunt, vt ipſe in Georg. docet dicens, Cætera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes Quod autẽ dicit [Regna Saturnia] Fabularum ordinẽ vertit Nam quo tẽpe Saturnus regnauit, in terris non fuit diluuium, ſed ſub Ogyge Rege Thebanorum. Secũdum autem diluuium fuit ſub Deucalione, & Pyrrha. Sanè ſciendum, & per diluuium, & per ecpyroſin ſignificari temporum mutationem. [Caucaſeaſq. refert volucres, furtumq. Promethei] Et hic fabulæ ordinem vertit, quæ talis eſt. Prometheus poſt factos à ſe homines, dicitur auxilio Mineruæ cœlum aſcendiſſe, & adhibita facula ad rotam Solis ignẽ furatus, quem hominib. indicauit. Ob quam cauſam irati dij, duo mala immiſerũt terris, febris maciem, & morbos. ſicut & Sappho, & Heſiodus memorãt. ἀλλ' δὲ λοιπὰ λυγρὰ κατ' ἀνθρώπους ἀλάληται πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν πλείη δὲ θάλασσα. Quod tangit & Horat. dicens, poſt ignem æthera domo Subductũ macies, & noua febrium Terris incubuit cohors. Ipſum etiã Prometheũ per Mercuriũ in monte Caucaſo religauerat ad ſaxum, & adhibita eſt aquila, quæ eius cor exederet. Hæc aũt omnia non ſine rõne finguntur. Nã Prometheus vir prudentiſſimus fuit. Vnde & Prometheus dictus eſt ἀπὸ τῆς προμηθείας.i. à prouidẽtia. Hic primus Aſtrologiã Aſſyrijs indicauit, quã reſidens monte altiſſimo Caucaſo, nimia cura, & ſolicitudine deprehenderat. Hic autem mons poſitus eſt circa Aſſyrios, vicinus penè ſyde-

ſyderibus. Vnde etiã maiori aſtra demonſtrat, & diligenter eorum Ortus Occaſusq; ſignificat. Dicitur autem aquila cor eius excedere. q̃ ἄχος eſt ſolicitudo, qua illa affectus, ſyderum oẽs deprehenderat motus. Et hoc quia per prudentiã fecit, duce Mercurio, qui prudentiæ, & rationis Deus eſt, ad ſaxum dicitur eſſe religatus. Deprehendit præterea rõnem fulminũ, & hominibus indicauit, vnde cœleſtẽ ignem dr̃ eſſe furatus. nam quadam arte ab eodẽ mõſtrata, ſupernus ignis eliciebatur, qui mortalibus ꝓfuit, donec eo bene vſi ſunt. Nam poſtea malo hominũ vſu in ꝑniciẽ eorum verſus eſt, ſicut in Liuio lectum eſt de Tullo Hoſtilio, qui in eo igni exuſtus eſt cum omnib. ſuis. Numa vero Põpilius impune eo vſus eſt, tantum in ſacris deorum. Hinc eſt q̃d igne rapto ab iratis numinibus morbi hominib. dicunt immiſſi. (His adiungit. Hylam) Puerum comitẽ Herculis, quẽ perdidit in finib. Ionijs iuxta Myſiã, nec vſquã potuit reperire. Poſtea cum eſſet cognitum q̃ perijſſet in fonte, ei inſtituta ſunt ſacra, in quibus mos fuerat, vt eius nomen clamaretur in fontib. Ad quam imitationem nunc dicit. [Vt littus Hyla Hyla omne ſonaret] Poſtremum autem La breue eſt. ideo quia vocalis vocalẽ ſequitur. Nam omnis vocatiuus græcus à maſculino veniens, in

SERV. A, terminatus longus eſt: vt Aenea, Hyla, Palla.

HINC lapides &c.] Poſt phyſicam narrationem, poeticam ac fabuloſam interſerit, quæ nõ minus ad delectationẽ ac voluptatẽ q̃ pueri illi potiſſimũ expetebant, faciunt. Neq. tñ nihil ad poetæ inſtitutũ, nam ſi ipſe duntaxat philoſophica recitaſſet, non Bucolicã, ſed philoſophiã profiteri videretur. Præterea fabularũ ferè interpretatio ex phyſica dependet ratione. Fabulas autem dilucido enarrant commentarij, quocirca ſatis ſit nobis ordinem poſuiſſe, qui talis eſt. Silenus ſup. refert. i. recitat cantando hinc. i. poſt dictã rerum Geneſim, lapides Pyrrhæ iactos, ab ipſo tempore diluuij q̃ ſub Deucalione, fuiſſe perhibetur, in aut lapides iactos Pyrrhæ. i. à Pyrra vt ſit datiuus pro ablatiuo, ſicut apud Horat. Scribens vario, pro à vario &c. refert regna Saturnia. i. aurea, qualia erant tempore Saturni, & volucres caucaſeas. i. quæ in Caucaſo monte Scythiæ iecur Promethei exedunt, & furtum Promethei qui ignem de cœlo furatus dr̃ in ferula. Et ipſe adiungit his Hylam. i. fabulã aut narrationẽ de Hyla puero ab Hercule dilecto, adiungit inquam, quo fonte relictum Hylam nautæ clamaſſent ita ſup. vt omne littus ſonaret, & referret per ſonũ Echo Hyla Hyla. i. referẽdo eas voces quas nautæ quærentes Hylam emiſerant. Corripitur autem in poſteriore Hyla poſterior ſyllaba propter vocalem ſequentem, non autẽ abijcitur. In priore vero neq. corripitur neq. abijcitur, aut quia per interualla pronunciandũ, aut quia aſpiratio vim literæ obtinet breue & illic in 1. Aen Poſthabita coluiſſe ſamo hic illius arma. Fabulas, vt dixi commentarij explicant.

ASC. PAſiphaë] Nota fabula Cretenſium Reginam Minois vxorem, quæ Tauri amore flagrauit. [Ah virgo infelix] Ad hoc ptinet quod ait [Solatur] Vel q̃ amat Taurum, fortunæ magis videatur eſſe, quam morum. Virgo autem, vt diximus ſupra, à viridiore ætate, nã iã mater fuerat, Phædræ, Ariadnes, Androgei. [Prœtides implerunt falſis mugitib. agros] Prætides, Præti, & Sthenobœæ ſiue Antipæ ſecũdum Homerum filiæ fuerunt, ſe Iunoni in pulchritudine cum prætuliſſent, illa irata hũc errorem earum immiſit mentibus, vt ſa vaccas putarent, adeo vt plerunq. mugirent, & timerẽt aratra. quas Melampus poſtea purgaſſe perhibet. [Ilice ſub nigra] Vel vmbroſa, vel re vera nigra, nam talis eſt [Palentes ruminat herbas] Reuomit, & denuo conſumit. Ruminatio autem dicta eſt a ruma eminente parte, per quam demiſſus cibus a certis reuocatur animalibus. Pallentes autẽ vel aridas, vel quæ ventris calore corrupta viriditatem caruerunt. [Aliquam in magno ſequitur grege] Ac ſi diceret, Habes aliquid ſpei, ſi quidem nouiſti amare quem diligis. Notandũ autem gregem eum de bobus dixiſſe, cum Armenta dicamus. Licet grex ſit quorumlibet animalium congregatio. Sic Cicero Phili. Fudit apothecas, cecidit greges armentorum. [Claudite nymphas] Melius hoc a perſona Paſiphaes dictum accipimus, vt dicat Silenus, hoc illam aliquando dixiſſe. [Errabunda bouis veſtigia] Illud expreſſit quod vno verbo Homerus ait εἰλίποδας: hoc eſt flexis pedibus incedentes. [Ad Cortynia] Nã apud Gnoſum imperabat Minos eius maritus in Creta. Vnde illuc Taurum non vult venire, ſed ad Cortynam, vbi fuerant aliquando Solis armenta.

Et fortunatam, ſi nunquam armenta, fuiſſent,
Paſiphaen niuei ſolatur amore iuuenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cœpit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen vlla ſecuta eſt
Concubitus, quamuis collo timuiſſet aratrum.
Et ſæpe in leui quæſiſſet cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niueum molli fultus hyacintho,
Illice ſub nigra pallentes ruminat herbas,
Aut aliquã ĩ magno ſequitur grege, claudite nymphæ
Dictææ, nymphæ nemorum iam claudite ſaltus.
Si qua forte ferant oculis ſeſe obuia noſtris.
Errabunda bouis veſtigia. forſitan illum
Aut herba captam viridi, aut armenta ſecutum
Perducant aliquæ ſtabula ad Cortynia vaccæ.

filiæ impleuerunt agros falſis mugitib. i. boatibus, hoc eſt credebant quidẽ ſe vaccas eſſe, attamẽ vlla ſup. Prœtidum quæ tres erant, non eſt ſecuta tam turpes concubitus pecudum. i. iuuencorum, aut taurorũ, vt tu, quamuis ipſa ſ. quęlibet illarum triũ timuiſſet collo aratrum. i. iugum ad ducendum aratrũ, & quamuis quęſiuiſſet ſæpe cornua in fronte leui. polita, & æquali in qua nihil extabat neq. aſparum erat. Ah ò Phaſiphae infelix virgo. i. iuuẽcula tu erras i. vagaris nunc in montib. ille. i. iuuencus, aut taurus quem quæris eius amore capta. fultus latus niueum. i. habens latus niueũ i. ſuſtentandum hyacintho. i. flore illo ab hyacintho denominato molli. ſ. in attactu, ruminat i. remaſticat, ac remandit herbas pallentes. i. ſenicoctas in aluo, ſub ilice, in arbore illa glandifera nigra. i. vmbris obſita, i. dum tu miſera in aſperrimis mõtib. vagaris, ille in vmbris recubat ruminans, & nihil amoris ſentiens, atq. ita locus hic manifeſtã cõtentionẽ hẽt, aut (ſi amat nõ te amat) ſed ſequitur aliquã. ſ. vaccam magno in grege, ſ. armẽto ſũ, ò nymphæ claudite, nymphę, inq̃t, Paſiphae, dictææ, i. cretenſes claudite ſaltus in quib. feræ ſaliunt hoc eſt ãfugia ferarum, & pecudum, nemorum, i. qui ſunt in nemorib. ſi forte veſtigia bouis errabũ. i. bouis errabũdi, & quæ bouẽ errabundũ oſtentent, ferant ſi qua. i. aliqua forte, i. fortuna, vt ſit nomen a nominatiuo hæc fors, vnde eſt. Forte ſua lybicis tempeſtas appulit oris, aut ferant forte ſi, qua, i. aliqua via obuia, i. obuiã facta noſtris oculis, forſitan aliquæ vaccæ perducant illũ captũ viridi herba, aut ſecutum, i. ſequentẽ armẽta ad ſtabula Cortynia. i. Cretenſia, hoc eſt ſi non oberrauerit in ſaltus, forſitã ſe domum recipiet, quod miſero amans mulier ſummopere deſidarabat, vt eius ſaltem videndi poteſtas eſſet.

Regula eſt. Timeo, & metuo datiuum cui. i. ad cuius vtilitatẽ, accuſatiuum ad quẽ, aut ablatiuum a quo regunt. vt hic timuiſſet collo aratrum. [Itaq. dices cum comico, timeo vitæ tuæ, i. ne tibi quidquã mali eueniat, & timeo hoſtẽ, ne ſcilicet malũ inferat, & coniunctim timeo mihi ab hoſtem, metuo mihi ab hoſte. *Regula.* Addamus & illud pleroſq. textus hoc loco habere ſuſtultus, vt cũ vocali abijciatur, ſicut in pleriſq. locis Virgilij: quod tñ quia Seruius talẽ intellipſim non probat, mutauit, vt inter ſe coijſſe viros, & decernere ferro, legit cernere, hic ſpecus horrendum, & ſæui ſpiracula ditis, legit horrẽdum &c. Et ſic huc legatus fultus, eſt loco conſonantis.

ET fortunatam &c.] Proſequitur fabulam Paſiphaes quam Seruius prolixe explicabit ad principium 6. Aeneid. Signanter aũt dixit poeta ſolatur quaſi nõ fabulam narrare, ſed rem ipſam gerere videatur. Ordo eſt. Et ſup. Silenus ſolatur. i. tam graphice canit vt ſolari videatur, ſup. de amore niuei iuuenci. i. tauri candidiſſimi, aut ſolatur amore, quia docet non amplexandum amorem tauri. In amore. n. fit duplex ſolatium aut dum potiundi datur conſilium, aut dum euitandi remediũ per deteſtationẽ, vt hoc loco. Solatur inquam Paſiphaen Reginã Cretenſem Minois coniugem, & ſolis filiam fortunatã, beatã, & felicem. i. quæ fortunata, & felix fuiſſet, ſi nunquam armenta fuiſſent. Solatur autẽ condolendo, ac dehortando. Ah virgo. i. puella adhuc in viridi ætate ac vigore degens, quæ. i. qualis; dementia. i. furor, cepit. i. inuaſit te, q. d. maxime deteſtabilis. Nam prœtides. i. Præti

Tum canit heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaetontiadas muſco circundat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos;
Tum canit errãtem Permeſſi ad flumiua Gallum
Aones in montes, vt duxerit vna ſororum
Vtque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis;
Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor,
Floribus, atque apio crines ornutus amaro
Dixerit, hos tibi dant calamos (en Accipe) muſæ.
Aſcræo quos ante ſeni, quibus ille ſolebat.
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo.
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo.
Quid loquar, aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis,
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit;
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuperuolitauerit alis?
Omnia, quæ Phœbô quondam meditante, beatus
Audijt Eurotas, iuſſitque edicere lauros.
Ille canit: pulſæ referunt ad ſydera valles;
Cogere donec oues ſtabulis, numerumque referre
Iuſſit, & inuito proceſſit Veſper Olympo.

SERV. TVM canit Heſperidũ miratã mala puellã.] Mala quibus acceptis a Venere, Hippomenes vincit Atalantam puellam Cytariam curſu potentẽ, quæ multos ſponſos ſuperatos occiderat, quod plenius in Aen. 3. lib. memorauimus [Phaetontiadas] Clymenes, & ſolis filias, quæ dũ extinctũ fratrẽ flerent, conuerſæ ſunt in arbores, vt hoc loco dicit, in alnos: vt in decimo, in populos: vbi etiã plenius hanc diximus fabulam. Mira aũt eſt canẽtis laus, vt quaſi non facta rẽ cantet, ſed ipſe ei cãtando facere videaĩ. [Amaræ corticis] Alibi ait, Raptus de ſubere cortex, qđ magis ſequi debemus, vt maſculino vtatur. [Permeſſi ad flumina Gallũ] Helicõ mõs eſt Bœotiæ, qui & Aonia dicitur, de hoc plurima cadunt flumina inter quæ ẽt Permeſſus, iuxta quẽ dicit ambulantẽ Gallũ ab vna Muſa ad cæteras eſſe deductũ, & illic eſſe factũ poetã. [Aſſurexerit] honorem præbuerit, vt Tmolus aſſurgit, quibus & rex ipſe Phaneus. i. cedit. [Vt Linus] Apollinis filius, quem ſuprà memorauit. [Diuino carmine [idest vaticinãs. [Aſcræo quos ante ſeni] Heſiodo, qui Aſcræus fuerat, quẽ dicuntur Muſæ raptũ de monte Parnaſſo poetam feciſſe munere calamorum [Grynæi nemoris dicatur origo [Grynæũ nemus eſt in finib. Ioniis Apollini conſecratum, in quo aliquando Calchas, & Mopſus dicuntur de peritia diuinãdi inter ſe habuiſſe certamen. Et cũ de pomorum cuiuſdam arboris contenderent numero, ſtetit gloria Mopſo, cuius rei dolore Chalcas interiit. Hoc autẽ Euphorionis continent carmina, quæ Gallus tranſtulit in ſermonem latinum. Vnde eſt illud in fine, vbi Gallus loquitur, Ibo, & Chalcidico, quæ ſunt mihi condita verſu, Carmina. Nam Chalcis ciuitas eſt Eubeæ, de qua fuerat Euphorion. [Ne quis ſicut lucus, quo ſe plus iactet Apollo] Senſus hic eſt, Si tu Grynæũ laudaueris nemus, in nullo ſe tantum Apollo iactabit. [Quid loquar, aut Scyllam Niſi? quam fama ſecuta eſt] Scyllę duæ fuerũt, vna Phorci, & Creteidos Nymphæ filia pulcherrima, q̃ cũ amaret Glaucus deus marinus, dum ipſe amaret a Circe, & eã cõtẽneret, illa irata fontem, in quo Scylla ſolebat ſe abluere, infecit venenis, in quẽ cũ deſcẽdiſſet puella media ſui parte in ferã mutata eſt. Hic poſtea Glaucus fecit deã marinã, q̃ claſſẽ Vlyſſis, & ſocios euertiſſe narratur, altera vero Scylla fuit Niſi Megarenſium Regis filia, contra quos dum deuictis iã Athenienſib. pugnaret Minos, pp filii Androgei interitũ, quẽ Athenienſes, & Megarenſes dolo necauerant, amarus eſt a Scylla Niſi filia, quæ vt hoſti poſſet placere, comã purpureã patentis abſciſſã ei obtulit, q̃ Niſus ita habuerat conſecratã, vt tãdiu regno potiretur, q̃diu illã habuiſſet intactã. Poſtea, & Scylla a minore contẽpta, dolore in auem cõuerſa eſt, & Niſus extinctus deorum miſeratione, in auis mutatus eſt formã, quę aues hodie, vt ipſe in Georgicis, docet, flagrant inter ſe magna diſcordia. Modo ergo Virgilius aut poetarũ more miſcuit fabulas, & nomẽ poſuit pro nomine, vt diceret Scyllam Niſi, pro Phorci, ſicut alibi Domitius Pollucis habenis Cillarus, cum Caſtor equorũ domitor fuerit. Item, & manibus Progenæ pectus ſignata cruentis cũ Philomelæ, non Prognæ, abſciſſa ſit lingua. aut certe ſit Hyſteron Proteron, vt quaſi vtriuſque fabulæ videatur facere commemorationem [vt intelligamus, Quid loquar aut Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt. Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris, Dulychias vexaſſe rates, Aut certe vt bis accipiamus. Quid loquar aut Scillam Niſi; aut quam fama ſecuta eſt, vt eſt illud in primo. Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco. [Dulychias vexaſſe rates [Ithacẽſes a mõte. Dulychium inſula eſt, vbi mons eſt Ithacus, in qua ferĩ habitaſſe Vlyſſes eoq. & ipſe Dulichius, & Dulichins habuiſſe rates dr. Vexaſſe aũt rates p Tapinoſim dictũ eſt. Nã nõ vexauit, ſed euertit, ꝙ Probus vult hac ratione defendere dicens, [Vexaſſe] Venire ab eo, quod eſt veho, vecto, vexo, vt vexaſſe ſit portaſſe, & ſine dubio pro arbitrio ſuo euertiſſe. [Teri] Pro Terei. nam per ſinereſim dictum eſt, ſicut ſupra, Furtumq. Promethi, pro Promethei. Tereus autem Rex Thracum fuit. qui cum Pandionis Athenarum regis filiã Prognem nomine, duxiſſet vxorẽ, & poſt aliquantũ, tempus ab ea rogaretur, vt ſibi Philomelam ſororem videndã accerſeret, profectus Athenas dum adducit puellam, eam vitiauit in itinere, & ei linguã, ne facinus indicaret abſcidit. Illa tamen rẽ in veſte ſuo cruore deſcriptam miſit ſorori, qua ſe cognita Progne, Itym filiũ interemit, & patri epulandum appoſuit. Poſtea oẽs in aues mutati ſũt. Tereus, i vpupã: Itys in phaſianum. Progne in hirundinẽ. [Philomela dapes] Atq hoc progne fecit, ſed aut abutitur nomine, aut illi imputat propter quam factũ eſt [Eurotas] Fluuius Laconum, qui ab Apolline inſtructus ſuas edocet lauros, quibus eius plenæ ſunt ripæ. [Et inuito proceſſit Veſper Olympo.] Et ex eo quod dies inuitus abſceſſit, & ex eo qđ nimio audiẽdi deſiderio veſper exortus eſt, cantilenæ voluptas oſtendit [Olimpo. i. cœlo.

ASC. TVM canit, &c. [Proſequit. alias fabulas, & fabuloſas metamorphoſes, ſeu transformationes & primo ſabulam Atalantæ puellæ. Deinde, metamorphoſim Phaetontidum, ſeu Phaetontiadum, hoc eſt ſororum Phaetontis, eſt enim a fratre deductum patronymicum, adiecta propter metrum ſyllaba. Nam Phaetontis deberet dici, vbi nũc dicitur Phaetontias. Sicut Amphitryoniades, p Amphitryonides dicitur Hercules. Dicit autem eas in alnos verſas, cum alij in populos verſas prædicẽt: ſanè tam alni, quàm populi ad Padum, qui & Eridanus dr naſcuntur: vnde, & fabulæ datus eſt locus, Tum canit Errantẽ Permeſſi ad flumina Gallũ, quẽ ſingulari amore proſecutus eſt Virgilius, ſicut alibi dicetur. Nouiſſime proſequitur & alias fabulas, quas in ſequentibus explicabimus, hę autem ex commentariis notiſſimæ ſunt. Ordo igitur eſt. Silenus canit tũ i. poſt prædictas fabulas, puellã ſ. Atalantã miratã i. immoratã ſtupendo mala. i. poma aurea, heſperidũ. i quę heſperides in horto Atlantis in Aethiopia cuſtodiebant. Tũ i. deinde circũdat, i. tã graphicè canit, vt circundare videatur, Phaethontiades. i. ſorores Phaetontis (accuſatiuus eſt tertiæ declinationis & ideo vltimã corripit (corticis amaræ. ſ. alni arboris cuius amarus, aut vt hic dr amara eſt cortex (Forte tamen ordo eſſe poſſet. circundat Muſco corticis amaræ. ſ. arboris) atq; erigit, i. erectas canit ſolo, i. in terra iuxta Padum, alnos. i. arbores illas quæ aluntur amnibus, proceras, i. directas, & extenſas, hoc eſt canit quo Phaetontiades in eas mutatę ſunt pp mœrorẽ ſubmerſi fratris. Videretur tñ nimia periphraſi vti ſi a paſtore excogitata, & dicta recitarentũ, Sed Sileno Bacchi nutritio ars omni cõgrua eſt. Dum, i. poſtea canit Gallum poetam illũ, cui Virgilius bene voluit, errantem ad. i. iuxta flumina. i. fluenta aut fluctus Permeſſi illius fluuii in Boetia ab Helicone (vt Seruius docet) profluentis, & canit vt. i. qualiter vna ſororum, i. muſarum, quæ inter ſe ſorores ſunt, & per excellentiã ſorores dſr, quia inter ſe ſummopere conſentiunt, licet in re diuerſa, duxerit. ſ. Gallum in montes Aonas, i. Boetios, quos Aones olim habitarant. & vt, qualiter omnis chorus Phœbi. i. totus cætus muſarum aſſurrexerit. i. aſſurgendo reuerentiam, & honorẽ fecerit, viro. ſ. Gallo.

Scilla Niſi.

Phaethõtiades.

hæ

Et vt. i.qualiter Linus paſtor ornatus crines. i. habens capillos ornatos floribus. ſ. hederaceis, atq; apio amaro, i. cuius ſuccus amarus eſt, aut cuius acquiſitio difficilis atq. ita amara eſt. (Difficilis autem eſt, quia in ludis nemæis victoribus in præmiũ da- Apium. batur;) qui eo coronabantur, vnde Macer. Eſt apium dictum ꝙ apex hoc ferre ſolebat. Victoris veterum fieret dum more triũphus) dixerit, videlicet ad Varum, en ò Vare muſæ dant tibi hos calamos, accipe, ſup. eos quos ſup. dederant ante, id eſt prius ſeni Aſcræo. i. Heſiodo, cuius pater Aſcram habitabat, quã ipſe ſic apud Strabonem lib. 9. damnat. Aſcram rus miſerum pe- Aſcra. nes hic Helicona colebat, Hyberno dirum, triſte æſtu, optabile nunquã. Et cui in ea viſæ ſunt Muſæ; quib. viſis, & ad fontes ſacros pductus ſtatim poeta euaſerat, ut innuit Perſius dicẽs, Nec fonte labra &c. Et Ouidius: Ecce deas, &c hic autem dicitur accepiſſe à muſis calamos. Accipe ergo calamos, qb. ille. ſ. Heſiodus, ſolebat deducere. i. deorſum ducere cantando de montibus ſcilicet ornos. i. arbores illas, rigidas. i. duras, & difficulter flexibiles. Origo dicatur tibi his. i. per calamos nemoris Grynæi. i. qđ in Acolia habitauit Apollo, hoc eſt volunt muſæ vt per eos dicatis oriundus ex Grineo nemore, ne quis. i. aliquis lucus ſit quo Apollo iactet plus quàm. ſ. de Gryneo nemore ſe iactet ſi eius oriundus ſit, nam gloria patriæ, ex claritudine in ea genitorũ acquiritur, tãta aũt eſt Vari in poetica claritas, vt ſi ſic Grynæus ſit Apollo poetarum ſummus amator (vnde dictum eſt, & me Phœbus amat &c.) fautor Grinæum nemus omnibus lucis præfert. iis autem calamis forte illic natis Verus videret Grynæus eo ꝙ illis ab Apolline videretur muſicam doctus. [Quid loquar &c.] Aut verba ſint Sileni à poeta recitata dicentis videlicet pluries. Quid loquar aut Scyllã Niſi &c. q. d. has fabulas noſtis pueri. aut poetæ dicentis: Quid loquar aut Scyllam Niſi. s. ad quid dicam quo cecinerit fabulã de Scylla Niſi filia, aut ſupp. de Scylla Phorci. q. d. non dubium quin vtranq. graphice cecinerit, quam conſtructionem approbat ꝙ dicet. Ille canit &c. Sane ſubtractio huius particulæ, aut difficultatem in primo carmine parit, Si etenim ſic legeretur (vt meo iudicio legi debet) Quid aut Scyllam Niſi aut quam fama ſecu. eſt, &c. nulla eſſet ambiguitas neq. fabulæ confuſio. Licet autem is poetarum mos ſit, vt vni attribuant quæcunque a quouis eius nominis geſta ſunt, vt vni Saturno, Ioui, Mercurio, Herculi, Veneri, Marti, Baccho, &c. quæ multorum ſunt: tamen, vbicunque poteſt vitanda eſt confuſio. Fabulæ ſatis explicantur à Commentariis. Ordo igitur eſt. Quid. i. ad quid. (Non enim ponitur interrogatiue, vt ſit quid vultis loquar aut Scyllam, &c. quia tunc diceret, an Scillam, non aut. vt Valla docet) aut vt. ſ. Silenus narrauerit Scyllam Niſi. i. fabulã de Scylla Niſi Megarenſium regis filia, aut ſup. Scyllam, ſup. illam. ſ. Phorci filiam: quã fama ſecuta eſt, i. quæ diffamata eſt ſuccincta inguina. i. habentem ſuccincta inguina. i. partes pudendas, candida ſ. propter fluctuũ ſpumam. monſtris latrantibus, ſ. canibus, qui ab eius ventre latratũ edũt, vexaſſe. i. moleſtando ſurſum deorſumq. frequẽter vexiſſe. (Nã A. Gellius docet contra Anneum Cornutũ qui hunc locum reprehẽdit, quaſi mitius ſit verbum, quam ut tali monſtro conueniat, eſſe verbum vehemens, & graue, cum vexari ſit alieni arbitrij) rates dulichias. i. Vlyſſis, qui dulichus fuit, & laceraſſe in alto gurgite. ſ. maris, canibus marinis: ah (dolentis eſt) miſeros nautas. ad quid loquar, vt. ſ. Silenus narrauerit artus Teri, pro Terei (aut ſcribatur Terei & pronuncietur diſſylabũ) aut ſup. vt narrauerit quas dapes, qa ex ipſiusfilio decoctas, & quæ dona Philomela ſoror Prognes coniugis eius pararit, ꝓ parauerit illi ſaltẽ occaſionaliter, quia qui cauſam damni dat, damnũ feciſſe cẽſetur. Philomela autẽ à Tereo ſtuprata cauſam dedit cur Progne Itym filium Terei & ſuũ Tereo epulũdum proponeret. Sunt etiã qui reuera Philomelæ non Prognes facinus aſſerant: aut quid loquar, vt narrauerit, quo curſu tam Philomela quam Progne, & ij Tereus ac Itys petiuerit deſerta, quia non curſu pedũ, ſed alarũ, ꝙ exponit dicens, & quibus alis ipſe. i. Tereus ſupuolitauerit ante. i. priuſquã deſerta, aut ſyluas peteret, ſua. i. regie tecta, quia per phantaſiam videtur poeta innuere Terea iam in auem vpupam (cui pro criſta adhuc corona eſt) mutatũ mœſtum dereliquiſſe, regiam ſuam, & volitaſſe diu per tecta prius quã ſyluas peteret. Innotuit aũt non debere ſe id ſolum dicere, quia ille. ſ. Silenus canit oĩa, quæ Eurotas fluuius ille laconię, beatus. i. fortunatus, & bene habens, audiit quõdã Phœbo meditante. i. exercitãte muſam ſuam, & quę. ſ. Phœbus iuſſit lauros quæ ad Eurotã plurimæ ſunt ediſcere. i. memoriæ cõmẽdare. Ille inquã canit, & valles pulſæ, verberatæ & ex impulſu vocis Sileni, & referunt ſup. vocem aut cantum eius ad ſydera. i. ad cœlos, aut prius optatum eſt, ad aures diuum donec ipſe iuſſit, ſ. pueris Chromi, & Mnaſylo cogere. i. cõpellere oues ſtabulis. i. ad ſtabula, ac ouilia, & referre numerũ. ſ. ouium illis à parentibus aut heris commiſſum, & donec veſper ꝓceſſit inuito cęlo. ꝙ geſtijt adhuc audire cantũ Sileni, vnde non immerito dictum eſt, ꝙ totus mundus gaudeat eo cantãte. Nõ abſurda eſſet ſententia, nec durus ordo ſi dicatur ſic: donec veſper. i. ſtelle veſperina, hoc eſt heſperus ſeu veſperus, iuſſit. i. apparendo admonuit pueros illos cogere oues ſtabulis, & referre numero ſtabulis: & ipſe proceſſit inuito Olympo. i. cęlo. ſtabulis eſt hic vt dicunt octauus caſus, hoc eſt datiuus localis. Regule eſt. Quo- Regula ties hæ particulæ, aut, ve, vel, ne, nec, neque, &, tũ. ſeu. ſiue, neu, neue, & ſimiles ante prius, aut primum cõiungendorum ponuntur, volunt etiam ante reliquum. aut reliquam poni: vnde videtur hic repeti, Aut Scyllam, Niſi, aut &c.

VARIA LECTIO

AONAS in montes vt dixerit vna ſororum] In antiquo libro manuſcripto legere eſt abſq; in propoſitione, Aonios mõtes vt dixerit vna ſororum. [Vtque viro Phębi chorus aſſurrexerit omnis.] Apud Aruſianum Meſſum legas. Atq. viro Phębi [Quid loquar, aut Scyllã Niſi] In Romano libro, Vt Scyllam habetur, quod non placet. Vetuſtus etiam liber manuſcriptus ita legit, Quid loquar? An Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt.] Iuſſitque ediſcere lauros] Sunt veteres libri, in quibus ramos, non lauros habetur.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS.

ECLOGA hæc eſt de reconditis rebus, nempe de primordiis rerum, & theologia gentilitia. Virtus Muſarum denotatur, quæ norunt omnia, celebrant deos, & heroes, & magnos viros, vt Gallum, & Varum, tum in intima naturę penetrant, idcirca dictæ ſunt ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, quod eſt perquirere, & cognoſcere. omnium rerum habent ſcientiam. Nam ridicula eſt indoctorũ ſententia, qui Muſas ad carmina, & cantiunculas ſolum pertinere exiſtimant. quippe peritia rerum diuinarum atque humanarum eſt Muſa, quod & Virgil. declarauerat a. Georg.

Me vero primum dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra gero, ingenti percuſſus amore,
Accipiant: cœli que vias, & ſidera monſtrent.

Porrò Silenos duos fuiſſe accipimus, alterum vetuſtiſſimum, Bacchi Pædagogum, & inſtitutorem, alterum multo poſteriorem illo ſapientem, Cyri temporib. cuius illa fuit ad Crœſum Lydorum regem ſententia. Optimum non naſci, proximum cito mori. Bacchus deus eſt poetarum, vt Apollo: & Parnaſſus, mons Muſarum, duos habebat vertices, alterum Phœbo ſacrum, alterum Baccho, id eſt ad hæc tam foliis lauri, quæ arbor erat Phœbi, quàm hederæ, qua Bacchi, vates coronabantur. Itaque per Silenum, Bacchi magiſtrum, Muſam ipſam intelligi par eſt, à qua doctus ſit deos poetarum Bacchus. Iccirco & eclogam hanc excedere aiunt materiam paſtoralem. [Prima Syracuſio dignata] Hos verſus ego quidem ſic intelligo, noſtra Thalia, hoc eſt muſa, quæ agris præeſt primum dignata eſt ludere verſu Theocrito, & ad res agreſtes colendas ſe conferre. Noſtram vocat, vel propter hoc carmen, vel quia ipſe paſtor tum origine, tum operis ſui argumento. [Vare tuas cupiant] Quintilius Varus, dux exercitus, qui magnos ſæpe Germanorum exercitus fudit, ad poſtremum ab Arminio Germano ingenti clade eſt affectus, in qua ipſe mortem ſibi conſciuit, non ſuſtinens poſt tantam ignominiam viuere. quod quidem cum accidit, iam Virgil. erat mortuus. [Captus amore leget] Quam modeſte Virgil. de ſe ipſo, non quod hæc lectorem, inquit, mereantur, niſi huc veniat, beneuolentia mei adductus. [Te noſtræ Vare myricæ] Celebraberis, dum carmen hoc noſtrum bucolicum à quopiam legetur. [Nec Phebo gratior vlla eſt] Nulli carmini tam fauorem ſuum, & gratiam, & venuſtatem Phœbus inſpirat, quàm ei quod de Varo cantatur. [Chromis, & Mnaſylus &c.] Adoleſcentes duo, qui dormientes ſopitasq; æuo ſuo excitant Muſas. [Inflatum heſterno.] Sic dicebat comitem, & pædagogum Bacchi, tum magnum poetam, de quo eſt in ſatyra Horatii: Laudibus arguitur uini vinoſus Homerus? Tum Ennius. & alij, & prouerbium, Aquam bibens, bonum carmen non faciet.

[Heſter,

[Heſterno] Heſterno ſœt ere mero. inquit Mar. qui perat Acetam Fallitur, in lucem ſemper. Acerra bibit. [Serta procul] Seculum negligés poetici decoris, & humanitatis, nec quiſquã cõronari cupiebat. Senſus huius verſus eſt, nihil fuiſſe iuxta illum, niſi ſerta, quæ capiti delapſa procul iacebant. Iſtud vero ad illud pertinet, quod poſtea dicit. Iniiciunt ipſi ex vincula ſertis. quoniam aliud ad manum non habebant quo ligarẽt ſenem. [Nam ſæpe ſenex. [Non eſt ceſſandum in parenda peritia, ſi primis conatus non ſuccedat, alij tentãdi, Labor omnia vincit Improbus. [Iniiciunt ipſis ex vincula ſertis] Honeſtas ipſa eruditionis generoſa cepit ingenia, vt vellent detinere apud ſe Muſas, etque eas expergefacerent, alii gloriæ cupiditate, alii præſtantiores cupiditate ſciendi. Serta enim ad honorem doctrinæ pertinent, ſiue ea ſit pulchritudo cognitionis, ſiue excellendi deſiderium. [Addit ſe ſociam] Virilibus illis animis admiſcent ſe molles ac fœminei, qui in quærendis diſciplinis quæſtum, aut aliquid ſimile ſpectant. [Timidiſq; ſuperuenit] Anxius, & ſolicitis, ne ſe Silenus exolueret, & abiret [Sanguineis frontem] Pueri ligãt, & detinent Silenum, ſed puella illudit, & deridendum præbet. Nobilia ingenia, cura, & labore excolunt ac detinent apud ſe Muſas: viles hoies, & animis abiectis, deformant ac dehoneſtant, atq. ita tractant, vt ad vulgum irridendas exponãt. [Iamq;. videnti] Pueri excitant, vt canant, puella iam excitato illudit: Eruditionem, quam excellentes animi excludunt, degeneres ad voluptates, & pecuniam conuertunt. [Ille dolum ridens] excuſantur multi, fugacem eſſe doctrinam, nec poſſe retineri facile, culpa eſt in nobis, qui exerceri nolumus, non in rebus, quæ paratæ ſunt ſemper nobis ac expoſitæ [Satis eſt potuiſſe videri] Satis eſt, Muſas eſſe à vobis ſemel inuentas, non fugient poſthac, ſed faciles ſe vobis ac libentes dabunt. [Carmina, quæ vultis] Vos viri accipietis eruditionem, quam eligetis, hoc erit pretium laboris veſtri, animo autem fœmineo, pecunia erit curæ ſuæ pretium. [Tum Vero innumerum] Omnes exhilarat facunda eruditio, quod de Orphei lyra eſt traditum, & huic inuentionem ciuitatum aſſignat M.Cic. [Faunoſq. feraſq. videres] Cicurantur enim & manſueſcunt ferocia ingenia ab eruditione. [Tum rigidas motare cacumina quercus] Alluſio ad ea, quæ de Orpheo dicuntur. Cic. pro Arch. Siluæ, & ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur atque ſubſiſtunt. Nec tantum Phœbo] Phœbus quidem, & Orpheus ſuauius cantant, ſed plus ineſt eruditionis & cognitionis rerũ in cantu Sileni, ideo maior ex eo delectatio [Namque canebat vti] Rerum initia, & origines vltimas ex reconditiſſimis philoſophiæ. Nulla eſt hic opus allegoria, ipſa per ſe ſunt ſatis magna & cãtari digna. [Dt-ſcludere Nerea ponto.] Mari ſeparari Nereum, a terre. [Hinc lapides Pyrrhæ iactos] Poſt mundum conditum perſequitur curſum vitæ deorum, heroum, hominum, non diſſonant hæc a principio, ſed ſequuntur, & cohærent. [Et fortunatam, ſi nunquam armenta, fuiſſent [Senſus obſcurus, fortaſſis hic eſt. Inducit Paſiphaen, ſolãtem ſe ab amore iuuenci, ita vt quæ ſequuntur verba, ſint ipſius Paſiphaes, Ah virgo infelix. quibus ſeipſam de abſentia tauri conſolatur, & furorem reprehendit. in ſecunda autem perſona, ex affectu: vt Ah Corydon Corydon, quæ te dementia cepit? Mox ſequitur prima perſona, Si qua forte ferant oculis ſeſe obuia noſtris. Ideſt, ſi huc tentent venire, ſi ad me iter cõuertat. Claudite, inquit, ſaltus, ne veniat. Forſan enim veniet & vel quærens herbam viridem, vel ſequẽs vaccam aliquã. ideo arcete illũ intra nemora, vt furor hic tam fœdi amoris, abſentia ſaltem ſedetur, neu irritetur aſpectu. Tum canit errantem] Nihil eſt in hoc opere toto dictum venuſtius, aut grandiore Muſarum afflatu decantarum. Magna laus Cornelij Galli, qui item poeta fuit, de quo in Alexi, & poſtea in Gallo. [Errantem] Verſantem in ſtudiis ſapientiæ, vagantem ingenio per loca Muſis ſacrata. Aonas in montes vt duxerit.] Studium diſciplinæ vnius, paulatim ducit ad aliarum cognitionem.] Vtq; viro Phœbi [Ingeniũ admiratæ ſuot Muſæ ipſæ, ſtatim viſum cognituoiq cæperunt amare, ſeq. illi faciles, benignas, amiciſſimas præbuerũt. [Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor] Diuinum carmen, quaſi excellens, vel quia heros ipſe Calliopes filius, vel diuinãs, vt ait Seruius, [His tibi Grynei nemoris dicatur origo] Gryneũ nemus eſt in Ionia, Phœbo ſacrum. De hoc nemore, & geſtis in eo, nẽpe de diuinatione Mopſi, & Calchantis, tum de deo ipſo Apolline, ſcripſit poema Euphorion Calcidenſis. hoc è Græco magna felicitate Latinum fecit Gallus, magis argumentum, & figuram tractationis ſecutus quam verba, vt, tam ſuũ fecerit, quã Virgilius Aeneida, vel Bucolica, in quibus Theocritum, & Homerum æmulatus eſt. Teneamus hoc, quod nobis proderit ecloga X. Ideo dicit, hiſce fiſtulis acceptis dicatur tibi origo laudum Grynei nemoris, vt tu ſis auctor potius, & inuentor illarũ, quã Euphorion, quo fiat te cantante, ac celebrante nemus illud, vt cũ multa habeat Phœbus templa alia, & nemora, nullo tamen glorietur magis, & ſibi placeat, quã illo, ſic abs te cõmendato. [Omnia quæ. Phœbo qui] Dubium eſt, an hæc eadem quæ cecinit, ſint ex illis cantilenis Phœbi, vt concluſio ſit denique illum hæc & reliqua omnia ceciniſſe, quæ Phœbus modulari ſit ſolitus an ſeparatim præter iam dicta cantauerit Silenus omnia quæ Phœbus cecinerit, cum paſtor Admeti greges paſceret. Magis hoc placet. [Beatus Eurota.] Quia tali voce fruebatur.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM IN CORYDONA, SEV THYRSIM.

Septima cantantes, quos Daphnis cum Melibæo
Audit inæquales Thyrſim, Corydonaq; cenſet.

ASC. Septima cantantes. &c.] In hac ſeptima ecloga ex Theocrito ferè ſumpta, recitatur cantilena paſtorum inæquali arte contendentiũ, nam Thyrſis vincitur cum legem Amæbei carminis aſſequi nequiret, vt ſuis locis oſtendimus, vnde ab aliis Thyrſis ab aliis à victore Corydon inſcribitur. Sunt qui per Thyrſim poetæ æmulum intelligant, ſed alij malint ſimpliciter intelligere. Nam in principio loquitur poeta in perſona Melibæi. vt illic dicemus: verumtamen ſi nulla eſſet allegoria, quomodo intelligeremus Daphnin ad Mincium fuiſſe, qui Siculus nimirum erat? Aperiemus ergo mentem noſtram ante ordinem primi carminis. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt. Septima ſupple Ecloga cenſet, id eſt indicat Thyrſim, & Corydona quos Daphnis audit cum Melibæo cantantes inæquales, ſcilicet in arte cantandi quia victoria confertur Corydoni.

SERV. FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis] Ecloga hæc penè tota Theocriti eſt, nam & ipſam tranſtulit, & multa ad eam de aliis congeſſit. [Arguta] Autem, modo canora, ſtridula. Alibi argutum, breue ſignificat, vt Argutumq. caput [Daphnis] Diuinum hunc inducit. quippe filium Mercurii, vt diximus ſup. Nam hinc eſt quod paulo poſt dictur⁹ eſt. Caper tibi ſaluus, & hædi, quaſi diuinus. [Compuleratq.] Compellere proprie eſt in vnum locū, vel diuerſa, vel diuerſorum animalia cogere [Arcades ambo] Non reuera Arcades, nā apud Mantuam res agitur, ſed ſic periti, vt eos Arcades putares. Nam, & paulo poſt dicturus eſt, Soli cantare periti Arcades [Et cantare pares, & reſpondere parati] hoc eſt qui poſſent ēt continuum carmen dicere. Nā hoc eſt cantare: vt Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin. vel, Candidus inſuetum miratur lumen Olimpi. Et Amœbeum referre: vt, Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me Munera ſunt lauri. [Huc mihi] .i. circa eam partem in qua Daphnis ſedebat, [Teneras defendendo è frigore myrtos] Varie hic locus exponitur. Nam alii ſimpliciter accipiunt. Dum myrtos tego, & tueor, ne ea frigus exurat, Alii quòd ætatis illud fuiſſe aſſeritur tempus, dicunt, Defendo à frigore. i. tegò contra frigus futurum. Alii dicunt, Dum defendo: i. dum mihi ad defenſaculū ꝑparo myrtos à frigore. i. quæ ſunt ſine frigorib. Solent.n. paſtores vēdicare ſibi loca aliqua ꝓp frigus futurū, [Vir gregis] Abuſiue, nā tantum hominum eſt. Sicut alibi, quem legere virum. Sic Hor. Et olentis vxores mariti. Acyrologia eſt, qđ tamen ad Theocriti imitationem dictum eſt, qui ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἆνερ [Caper tibi ſaluus, & hædi] Aut quia in capro eſt ſpes hædorum, aut intelligimus iſtum etiā hædos perdidiſſe, ſed neſcire: quod tñ ille quaſi diuinus indicat. Pōt tamen ēt ſcire, ſed ſuum damnū maioris contemplatione cōtemnere. [Et, ſi quid ceſſare poteſt] Si potes tibi breue ocium perſuadere. Nam loquitur ad hominem amantē laboris. [Requieſce ſub vmbra] Mecum ſcilicet. [Huc ipſi potum venient per prata iuuenci] ipſi. i. ſponte ſua. Et intelligimus iſti præter capellarum gregem, iuuencos habuiſſe peculiares. aut certe Ipſi, referamus ad hædos Et caprum, vt, Per prata iuuenci [Mincius] Fluuius. intelligamus qui Venetiæ eſt. Eque. ſacra] Et de ſacra: vt, Eq. Chaos denſos diuū enumerabat amores. i. à Chāo. [Neque ego Alcippē, neq; Phyllida hebebem] Has duas intelligimus amicas eſſe cantantiū. Nā, h. d. Nec Alcippē habebā, vt ille, nec Phyllida, vt alter. [Certamē erat, Corydō cum Thyrſide, magnum] Figurate locutus eſt, Magnū certamen Ille cū illo erat, ac ſi dicat, Magna contentio eſt, cū Cicerone Vergilius [Mea ſeria] Neceſſitatē capri inquirendi. vel hædorū. [Ludo] Cātilena, vt ipſum Ludere q̄ vellem calamo ꝑmiſit agreſti Alternis igitur cōtendere verſibus ambo] Hoc eſt quòd ait ſupra, Et rñdere parati [Alternos Muſæ me. vol] Si volebant, ſenſus eſt, Muſæ vtriuſque meminerant, vt, Amant alterna camenæ. Sed multi volebam legunt: vt ſit, Optabam ò muſę meminiſſe alternos. i. omnia quæ dixerunt tenere. Nam, & in fine dicturus eſt, hæc memini [Referebat] Amœbæi carminis lege, vt diximus ſupra.

ARGVMENTVM.

REFERT Melibæus certamen Corydonis, & Thyrſidis, cui forte fortuna interfuerat eo vocatis à Daphnide, cum caprum quæreret, qui illò cum gregè deerrauerat. oſtendit autem viciſſe Coridonē, quem Virgilium intelligunt, cuius virtus ex bucolico primū carmine cognita ſit, quippe quòd extremum carmen, Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis, id plane ſignificare videatur.

M E L I B OE V S.

E G L O G A S E P T I M A.

CORYDON, THYRSIS.

FORTE ſub arguta conſederat ilice Daphnis.
Cōpuleratq; greges Coridon & Thyrſis in vnum
Thyrſis oues, Corydon diſtentas lacte capellas;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos.
Vir gregis ipſe caper deerrauerat, atq; ego Daphnin.
Aſpicio, ille vbi me contra videt, ocyus, inquit,
Huc ades ò Melibœe caper tibi ſaluus, & hædi:
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra.
Huc ipſi potum venient per prata iuuenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eq. ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerē? neq; ego Alcippē, nec Phyllida habebā,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydō cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere. alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.

ASC. FORTE ſub arguta] Hæc ecloga videtur mere Bucolica ex Thocrito ſumpta. Nonnihil tamen quod per allegoriā ad rem poetę trahi poſſet continens. Nam vt Seruius docet, quidam per Daphnin auguſtum intelligunt, nec abſurde, nam is quoque putabatur aut Appollo, aut Apollinis filius, per corydona autem Virgilium qui vicerat, quia agros receperat, per Thyrſim victum ęmulum poeſæ, per Melibeum autem Mantuanū quēuis ſaltem ex agro, ſicut in prima dictum eſt, qui hic inducitur quærere caprum, oberrātē, quia nondum agros ſuos receperat, quos illi recipiendos pollicetur Daphnis. i. Auguſtus. In hoc igitur principio Melibœus, qui cuſtos boum dicitur, gregē quęrēs dicit ſe inter quærendū offendiſſe Daphnin, qui immoratus eſt ipſum ad certamē muſicū, quod inter Thyrſim, & Corydona erat, audiendū, pollicitus gregē Melibœi eo ſaluū venturū, quod, q a filius Apollinis, p diuinādi peritiā facile noſſe potuit. Ordo eſt. Daphnis paſtor ille diuinus Apollinis ex nympha filius, per quē videtur Augu. intelligi, conſederat. i. quieſcendi aut audiendi locū (ſicut apud. Ouidiū, & Iuuen. cōſedere duces) ceperat forte. i. à caſu (nō quia caſualo erat ipſum conſediſſe, ſed tunc obſediſſe, cum ea Melibęus qui hęc recitat tranſiret) ſub ilice arguta. i. ſtridula, & leui vento crepitante. Et Coridon, & Thyrſis paſtores illi compulerant. i. coegerant greges ſupp. ſuos in vnum, ſup. locum. Thyrſis ſup. cōpulerat oues, & Corydon compulerat ſup. capellas diſtentas. i. habentes vbera diſtenta lacte. Ambo ſup. exiſtentes florentes ętatib. i. per ętatem, & ambo Arcades. i. tam parati vt Arcades putentur, parati pares. i. pariformia, cantare. i. proponere carmen, & reſpondere, aut ſic, pares. i. pari forma

periti, & cãtare, & rñdere. Dum ego defendo.i.munio quodã in regumento, hic.i.hoc tpe myrtos teneras. i.recenter plantatas a frigore.i.à frigido vẽto, vir.i.princeps, & ductor gregis ipſe caper deerrauerat. (Hædos ita potius interpretari.q̃ intelligere p virũ maſculũ,& pgenitorẽ.tũ qa cap dr a capiẽdo, q a colles nõ hẽr, qb.captus eſt, tũ qa dicturus eſt, caper tibi ſaluus & hædi,& videlicet per virũ ductorẽ præuiũ intelligamus, quẽ hœdi ſecuti erãt, vñ ſatis fuerat dixiſſe viro oberraſſet, qꝛ & Daphnis innuit dicẽs, caper tibi ſaluus, & hœdi)ſi de loco ſta, tuto errauerat.atq. ego, dũ.ſ.caprũ quæro, aſpicio Daphnim. Illu.ſ. Daphnis vbi. i. quo tpe aut qñ vidit me cõtra i.vicißim aut ex oppoſito. inquit O Melibœe ades.i aduẽi o yus eito & velociter huc.i.ad me, cap.ſup.eſt ſalu⁹ tibi,& hędi, ſup. ſunt ſalui. Et ſi tu potes ceſſare q.d.i.aliquantulũ tpis, requieſce ſub vmbra.ſ.ilicis, iuuẽci.i.iuuenior pecude, vt capitaut boues venient ipſi.i. vt euni per ſe & ſua ſponte p prata, potũ huc.i ad hũc locum ſ. in quẽ Mincius fluuius erat vñ prius diximus ambos Arcades fuiſſe i.tã peri qꝛ vt Arcades cenſeri poſſent, quia res iuxta Mãtuã agit. Nihil tñ prohibet etiam Arcades paſtores mercenarios illic tuoc fuiſſe. vbi tunc Afros plurimos videmus atq æthiopas. Maior difficultas ẽ, quõ illic Daphnis fuiſſe intelligatur, niſi allegoricos per eum Auguſtus intelligatur vt dixi, Mincius ideſt fluuius iuxta Mãtuã incidens in Padum, prægit.i.abſcondit hic ripas tecta arundine,& examina.i. conuolatus aut ſæturę ſimul eductarũ apũ reſonãte quercu, ſacra.ſ.Ioui.aut ob vetuſtate religioſa, & concaua.[In quercũ aũt cõcauã congerunt aliqñ apes mella ſua: ſolet pterea res, vt vetuſtate ita religione, p... leſe apud ethnicos, vñ eſt, iuxtaq; veterrima lauru Religione patrum multos ſeruata per annos, vetuſtas aũt cõcauitatẽ generat] Quid facerẽ.i.dubitaba quid facere deberẽ, qa ego neq; habebã Alcippẽ.i.cõiugẽ, nec Phyllida.ſ.amicã q includeret domi agnos depulſos a lacte i.monebar, hunc quidẽ redire domũ vt clauderẽ agnos ne matres infeſtarent hunc vero inuitabar ad audiendum certamẽ cantantiũ. vnde ſequitur. Et Corydon erat magnum certamẽ eiupbaticos.i.cauſa magni certaminis, aut magnopere certatur⁹ cum Thyrſide. Tñ i.tametſi vrgebat redire domu, tñ poſthabui.i.minoris feci, & propoſui. Aut ſi tamẽ.i. tãdẽ poſt lõgiuſculã deliberationẽ poſthabui, mea ſeria.i res ſerioſas.i.ſeorium a riſu & anxia q̃ ma vrgebãt ire domũ) qꝛ potius dixero q̃ vt cũ Micinello pp caprũ amiſſum dictũ putẽ, ſic.n.nõ hfet ſidẽ Daphnidi qui eũ ſaluũ pronũciauit)Igit continuatiuum eſt aut cãle, vt ſit iõ quia viderũt ma & Daphnim ioterfuturos tanq̃ cẽſores; ipſi cępere.i.inceperũt ambo cõtendere alternis verſib. hoc eſt amœbei :quia muſæ. i.camonæ,& opportunitates canendi volebãt eos meminiſſe.i ad memoriã reduxiſſe, verſus ſuos alternos.i.alternatim. Aut ſi ſic volebam legendum. Ordo eſt. O Muſæ, ego uolabã.i. optabã nos meminiſſe alternos, aut uolebã meminiſſe. i. recordari alternos.i.alternatim plans. Corydõ ſup tulit ac pponſuit hos.i. pxima ſequẽtes,& ſp priores verſos Thyrſis referebat. ſ.in reſpõſionẽ hos.i.ſubſequẽtes verſus,q poſt Corydoon ponunt. Regula eſt. In zeugmate dñs tertium cõfirmari pximiori cõſtructibili. Proximus aũt eſt qꝛ pcedit, aut immediatius ſeqt, vt caper tibi ſaluus, & hœdi. Illic aũt. Compuleratq; greges Thyrſis oues Corydon diſtentas lacte ca, ellas. Prolepſis eſt. — *Regula.*

SVPERIORI ecloga vſq; ad eum verſum, qui incipit Naiades in igno cum Gallus a p.deſunt oẽs paginæ in lib.illo antiquiſſimo maioris notæ. Quantũ vero ad ſtyli pertinat inſcriptionẽ animaduertẽdũ in vita Virg q̃ Donato aſcribitur, vbi ſingularũ Eclogarum argumenta, & tituli recenſent, hęc corrupte legi. Septima Pharmaceutria. Octaua amores diuerſorum ſexuum,& dr Damon. Ratu ita reſtitue. Septima amores diuerſorũ ſexuum,& dr Corydon. Octaua Pharmaceutria dr Damon, ſunt tñ qui pro Corydone Melibæũ inſcribãt, [Cõpulerãtq; greges Corydon, & Thyrſis in vnum] In antiquo.lib manuſcripto. Gregem, vnitatis numero hr. [Hic mihi dum teneras] Io Medices Huc, ſcriptum eſt. [Atque ſacra ex imma quercu] In Longobardicn prius erat, atq; ſacro. — VARIA LECT.

MVSICAM, ſi verum expendas atq. legitimam, vniuerſis hominib. cõferre plurimũ cõſtãs bene ſentientiũ opinio aſt. Arcadibus vero, inquit Polybius, eſt neceſſaria maxime. Proinde ita receptum moribus apud eos eſt, ut non pueros modo, verum & adoleſcentes ac iuuenes ad trigeſimum vſq; ætatis annum ea diſciplina imbuendos curent, cum ſint alioqui difficilis vitæ homines, auſteriorisq.: Cantu & Choreis Libero patri ludos cõcelebrant, ſinguli pætatis rõne. Denique vita omnis id gen⁹ cantionib. ſtudijſq; impeditur. Cæteras artes apud eos ignoraſſe, nulla prorſum ignominia eſt, Muſicã neſcire nemo poteſt, quia neceſſario diſcitur. Eius imperitũ ſateri, illic turpiſſimũ eſt, nec id laſciuiæ cã, vel deliciarum, ſed vt labores aſſiduo in colendis agris,& vitæ pterea duritiem atq. aſperitatẽ, & auſteriores mores ex cęli triſtitia quadã pueniẽtes, hac quaſi dulcedine temollirent, ac contemnerẽt. Huius aũt rei argumentum, ex Cynethẽ lib. eſt, qui cum inſtituta maiorum per incuriam aſpernari cœpiſſent, in eã breui feritatem abiere, ut in nulla Græciæ totius ciuitate ſcelera maiora, aut crudelitatis exẽpla ederẽtur immitiora, Ex his vero q̃ ex Polybij hiſtoria ſubſignauimus, dilucere manifeſtius opinor, cur vates Mãtuanus in Bucolico ludicro ſubinde in cãtilenæ mẽtione Arcades plurimis efferre laudib. nõ deſinat, vt ẽt ita enunciet. Soli cãtare periti Arcades. Et rurſum. Et Arcades ambo, Et cãtare pares. — COEL. RHOD.

NYmphæ (noſter amor) Libetrides] Libethros fons eſt vbi coluntur Muſæ, & ſic ait Libatrides, ac ſi diceret Hippocrenides à fonte Hippocrene. Vt autem poetæ inuocent nymphas (ſicut hoc loco, item in fine. Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem (hæc ratio eſt, qꝛ ſm Var. ipſæ ſunt nymphæ q̃ & Muſæ, nec immerito. Nam aquæ motus muſicã efficit, vt in hydria vitrea videmus. Sane ſciendum quod idẽ Varro tres tñ Muſas eſſe cõmemorat. Vnam q̃ ex aquæ naſcit motu. Alterã, q̃ aeris ictu efficit ſonus. Tertiã, q̃ mera tñ voce cõſiſtit. Et multi volũt in hac Ecgolga eſſe allegoriã, vt Daphnis ſit Cæſar, Corydon Virgilius, Thyrſis vero qui vincitur, Virgilij obtrectator, aut Bauius, Aut Anſer, aut Meuius poetę. [Proxima Phœbi]Subaudita carmina. [Aut ſi non poſſumus oẽs] Secũdũ illud dixit. [Nõ oia poſſumus oẽs. Nã debuit dicere. Aut ſi ego nõ poſſũ.[Sacra pinu] Matri deũ cõſecrata. Sic ſupra. Sacra quercu,ſ.Ioui dicata, [Creſcẽtẽ poetã) Verecunde locutus eſt, nõ iam poetã dicens, ſed creſcentẽ. Sane hoc loco carmẽ exprimitur Amœbeũ. Nã cũ Corydõ petijſſet ut eſſet Codri ſimilis, hic ſe adeo Codrũ ſuperare dicit, vt in ſe eius inuidiã poſſit mouere. Hędera aũt coronant poetę, vel quaſi libero conſecrati, qui & vt Bacchę inſaniunt (ſic Hor. Vt male ſanos aſcripſit Satyris Fauniſq; poetas) vel qꝛ ſemp virẽt hedera, ſicut carmina æternitatẽ merentur. [Rumpãtur vt ilia] Sicut ẽt in Aeneide diximus, hoc ilia, & hęc ilia facit. Vñ etiã Iuu ait. Vir, frater ab ipſis ilibus? Nã Marſius mimographos cõtemplit atiens, ad iocum mouendum, & patalito dixit, ita vt Hector ab ilio nũquã recedit. Eſt autem hoc dictum p amaritudinẽ ruſticã. [Vltra placitum] i omnis. Irriſorie, Vltra q̃ placeo & merear. Mala lingua] Faſcinatoria nocendi ſtudio.

CO. Nymphæ (nr̃ amor Libetrides, aut mihi carmẽ
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.

TH. Paſtores hedera creſcentem ornate poetam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro.
Aut ſi vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

NYMPHAE noſter amor] Quaternis verſib. contendunt vt in Damœta binis, incipiens itaq; Corydon facit quãdã inuocatiunculã ad muſas petens ſibi tale carmen donari, quale Codro donauerit, aut minus ſe nõ amplius cãtaturũ, ſed ad pinũ fiſtulã cũ arte ſuſpenſurũ. Solent.n.qui in quauis exercitatione emeritos ſe ſignificare volunt, nẽq. illa amplius exercere, illius arma hoc eſt inſtrã ad tolũ ac poſtem numinis qđ illi ũ eſt pẽdere, vt pueri prætextam laribus, puellæ puppã Veneri, pugiles ceſtus Polluci, bellatores ſcutũ, & enſem Herculi, nautæ remum & contũ Neptuno, muſici aũt fiſtulam aut lyram muſis. Per hoc aũt pſeit Corydõ fiduciã Codro æquari poſſe. Si.n.dubitaret nõ ſe ad artis omiſſionẽ aſtringeret. Ad hoc ſidet Thyrſis, & cõtrariũ, & plus dicẽs, atq. regẽs ſeruãs. Contrarium quidẽ dicens, quia Corydõ optauit Codro amico æquari, hic aũt eum ad inuidiam prouocare cõtẽdit. Plus autẽ, qa ſic Codrũ ſuperare vult, vt p inuidia diſrumpatur. Significat pterea ſe, & dignum hedera,& inuidia, contra quam vult baccare cingi. Ordo eſt. O nymphæ Libetridas.i.ò Muſę Libetrũ fontem in Magneſia frequentare ſolitę, appoſitoſe noſter amor. — A. C.

amor.i.q̃ eſt voicũ deſideriũ, ſola voluptas, & peculiares deliciæ noſtræ, aut cõcedite mihi carmen, ſup. tale, quale ſup. conceditis Codro meo. ſ. amico. ille.n. facit ſup. carmina proxima verſib. Phœbi.i. accedentia q̃ proxime ad artem Apollinis, q princeps heroici carminis eſt (vnde in Arte Flaccus, Liræ ſolers, & cantor Apollo &c.) Aut ſi non oẽs poſſumus ſup. tale carmen facere, quia poetæ naſci cenſeotur, eſtq; poetica ars per quam paucis data, mea fiſtula arguta.i. ſonora, aut reprehẽſa. & deuicta pendebit hic ſup. de pinu ſacra.i. conſecrata matri deũ. Ad q̃ Thyrſis ẽt in hoc plus dicens q̃ nõ inuocat, ut poeta ſit, ſed ſe iam poetã quidem eſſe verũ ne immodeſte id dicat, adhuc creſcentem i ſidet. O paſtores Arcades qui.ſ. vt alibi dicetur, ſoli peritis eſtis cantare, & ita pro merito quẽuis hedera donare poteſtis ac ſcitis. ornare poetã. ſ. me videlicet Thyrſim, & creſcentẽ, i. ſurgentẽ & nondum conſumatũ hedera, ita vt ilia rumpantur Codro inuidia.i. præ inuidia, q̃a videbit ſe à me ſuperatum. Aut ſi tãta ſop. erit mihi in c. nilenois, gloria, vt inuidiam gloria ſuperauero, & ita ipſe laudauerit vltra placitum.i. inuitus cũ deſamare nõ audeat, cingite vati. ſ. mihi frontẽ baccare. i. illa herba q̃ valet contra faſcinũ, ne lingua mala i. nocina. & faſcinatoria, noceat mihi vati futuro. hoc eſt ſi fuerit ne coactus laudauerit contra placitũ ſuum, & tñ liuorem diſſimulauerit, ne lingua eius me faſcinet, cingite, frontem baccare. Hæc potior ſententiæ viſa eſt quam vt dicat contra placitum.i. vltra æquum. ſic.n. non plus diceret, ſed minus contra legem. Regula eſt; efficiens naturalis ſæpe regitur à verbo in ablatiuo ſiue propoſitione. vt tumpor inuidia, rubeo pudore, algeo pauore, taceo pudore &c. *Regula*

CRESCENTEM ornare poetam] In Longobardico. Sc in Mediceo legere eſt, Naſcentem. Creſcentem vero omnino caſtior lectio exiſtimatur [Aut ſi vltra placitum laudauerit] In Longobardico legitur. Placidum, q̃ minueta admittemus. *VARI LEC.*

SERV. MYcõ] Vel eius filius vel patronus.] Viuacis cerui] Vt enim Plin. dicit in natur. hiſt. Cum ſe cerui grauatos ętate cognouerint, ſerpentes requirunt, & eos flatu ad ſe tractos cum comederint, reuertuntur rurſus ad ętatem priorẽ. [Si proprium hoc fuerit.] Quod ſupra petierat.ſ. vt talia carmina faceret qualia Codrus effecerat. [Leui de marmore tota] Solent.o. pleruniq. caput tñ, vel thoraca facere [Suras euincta cothurno] ió ſingulari vſus eſt numero, quia hoc genus calceamẽta vtriq. aptum eſt pedi. Sic in i. Aen. Purpureoq. alte ſuras vincire cothurno. [Sinum lactis] Sinus, genus eſt vaſis. quod cum ſignificamus, ſi producit. cum vero gremium ſignificam⁹. ſ corripim⁹. Sanè notandum, haberi conſiderationem diuioarum perſonarum. Nam ille ſupra cum venerationes locutus eſt apud numen ſeuerum. contra hic loquatur, quia loquitur numini, quod lucis gaudere manifeſtũ eſt. [Priapus] Aũt, deus Lãpſa cenus eſt Helleſponti: qui hortos tuetur [Liba] Placentas, [Pro tpe] Pro neceſſitate [Si fœtura gregẽ ſuppleuerit] Si tot agnos habuero quot oues, hoc eſt. ſi gregẽ ſupplerit p ſe tũ. [Fætura.n. eſt prouentus.i. ipſe fœtus [Nerine Galatea] O amica q̃ talis es. qualis fuit Galatea quã Cyclops amauit. Nerine aũt patronymicum eſt Græcũ. Na fœminina patronymica, aut in ias exeunt, ut Pelias, aut in eis, vt Atteis, aut in e, vt Nerine, Adraſtine, [Thymo mihi dulcior hyble [Vel odore thymi hyblæi, vcl melle hybleo, ut a materia rem ipſam dixerit. Nam apib. nõ hominib. dulcis eſt thymus. Hedera formoſior alba [Quia ſunt & nigræ hederæ, vt, Aut hederæ paudunt veſtigia nigrę. Nigra autem, vel alba hedera, nõ ea folijs, ſcd ex ligno cognoſcit [Tui Corydonis] Plenũ affectus eſt, vt, Si quis Amatæ Tangit honos animũ [Sardois herbis] In Sardinia.n. naſci ẽ q̃dã herba, ut Sal. dicit q̃ ſardon dr̃, apiaſtri ſimilis hæc ora hominum ictus dolore contrahit, & quaſi ridentes interimit. [Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuenci] Qui ad paſcendum auidiſſimi ſunt ideo autem increpat tauros tarde redeuntes ad ſtabula quia ſuperius ille dixerat, tunc amicam ſuã venire debere cũ tauri ad præſepia fuiſſent reuerſi. [Muſcoſi fontes] Lanugine viridiore coopertı [Arbutus] Genus arboris frondib. raris. [Iam venit æſtas] Iam aduenit, iam appropinquat, non.n. dicit æſtatem eſſe cum adhuc turgere gemmarum palmites dicat. Et bene tarde frondere vites commemorat in Venetia, quæ eſt prouincia frigidior. [Hic focus & tedæ pingues.] Contraria iſte dicit. Pingues autem tedas, aut ſudãtes picẽ. [Numerũ lupus] Quia ſolũ cõſiderat lup⁹ p̃dã. [Torrẽtia flumina ripas] Quæ aucta riparũ munimina ſpernunt.

CO. Setoſi caput hoc apri tibi Delia paruus.
Et ramoſa Mycon viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit leui de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras euincta cothurno.
TH. Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis
Expectare ſat eſt, cuſtos es pauperis horti,
Nunc te marmoreum pro tpe fecimus. at tu,
Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.
CO. Nerine Galatea thymo mihi dulcior hyble.
Candidior cygnis, hedera formoſior alba,
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Imò ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, proiecta vilior alga,
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuenci.
CO. Muſcoſi fontes, & ſummo mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solſtitium pecori defendite, iam venit æſtas
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ,
TH. Hic focus. & tedę pingues, hic plurimis ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

ASC. SETOSI caput hoc apri, &c.] A Muſarum inuocatione ad paſtoralẽ numen laudandum tranſit, ad Dianam videlicet, quæ quia venatrix, canib. quorũ paſtoribus ſumma cura eſt. præficitur. vnde i Damęta, Non ut iſ ſit canib. non Delia noſtris. Dicit autem Myconẽ puerum ſuũ Dianæ iam nũc afferre caput apri, & cornua cerui, quibus ſe venationis deditũ, & eius dedituſigniticat, polliceturq; et vt Appollinis ſorori ſi mina, qualia Codrus, hoc eſt p̃xima Phœbi facere poſſet, ſtatuã marmoreã facere eun cta, qua venatrix eſt. luris cothurno purpureo. Ad quod Thyrſis in ſimili plus dicens reſpondet, ſe iam Priapum marmoreũ feciſſe, facturum aũt aureum, q̃a ergo plus eſt feciſſe q̃ facturum eſſe & plus aureũ q̃ marmoreũ, nimirum plus dicit. Ordo eſt. O Delia. i. Diana venatrix ante Apollinem, ſed ex eadem matre eodemq; puerperio i Delo inſula gemita, paru⁹ Mycõ. i. puer meus humilis (ubi idem ſit, qui & Corydoo ſup. offert ac dicat tibi. hoc caput apri ſetoſi, ideſt ſetis multis quod feritatis ſignum eſt ubiq;, & hæc cornua ramoſa. i. multis ramis ornata vſque enim ad ſextum annum dicunt vnum accreſcere, & ideo bene dicit. cerui viuacis aut quia omnes diu viuunt, aut quia præcipue diu vixerit. vnde munera ſua prudenter commendat: primu, quia hic dicit ſe aut puerum ſuum paruum quo ſignificat ſe velle maiora dare ſi poſſet: deinde quia caput, & cornua quæ a venatorib. aſſeruari ſolent in laudem, & gloriã ſũ quia caput apri, q̃ difficile acquiſitu eſt: & potiſſimum ſetoſi. i. adulti iam, & ferocis, Tum q̃a viuacis cerui: & nouiſſime, quia ramoſa, vt annoſũ ſignificet ceruũ, & ita fugæ peritum fuiſſe, & aprum ferocitate immunũ, à difficultate ergo munera ſua cõmẽdat. Addit a it. Si hoc. ſ. facere carmina qualia Codru (uel ſi ad artem venandi refers) Non.n. ab Diana vĩ expectanda ars poetica, & pręterea ut ſuperioribus reſponder, non minoris facit hĩc proprium venãdi ſtudium, quam faciendi carminis peritiam, fuerit proprium. i. mihi peculiariter datum, ut. ſ. ſolus tali carmine aut tali venandi arte excellam, to ſtabis. i. erigeris in ſtatua tota de marmore leui. i. leuigato, & polito, euincta ſuras. i. habens euinctas ſuras cothurno. i. alto calciamento genuum tenus ſere p̃tenſo, puniceo. i. purpurei coloris, eo aũt gaudent venatores. vñ Aeneid. i. Venus Venatrici ſimilis dicit, Virginibus Tyrijs mos eſt geſtare pharetram. Purpureoque alte ſuras vincire cothurno. Ad hęc Thyrſis. O Priape. i. deus hortorũ (quem forte inuocat, quia hedera, & baccare cingi cupiebat quæ in hortis naſcuntur) ſat. i. ſatis eſt expectare quotannis. i. ſingulis annis à nobis ſinum. vas mulctrale ſitellam per diminutionem

nutionẽ vocant)lactis & hæc liba.i.placentas, quia tu es cuſtos pauperis horti, q.d.ſi plura poſſem plura darem. Nos fecimus nunc te marmoreum pro tpe.i. iuxta egeſtatẽ noſtrã in qua ſumus hoc tẽpore,at.ideſt ſed ſi fœtura,ideſt propagatio,& educatio ſuppleuerit id eſt æquauerit gregẽ, ita vt ſingulę,matres ſingulã prolẽ educent,tu eſto ideſt iubeo vt tunc ſis aureus.i. ex ſolo auro formatus. Poteſt etiã Dianã tanquã Bucolici pręſidẽ inuocare.[Nerine,&c.]Poſt vtrũq; numen, & muſices, & venationis, quarũ paſtores ſtudioſi,proxima cura eſt amicę,quã nunc Corydon inuitat,precaturq́.vt veſperi ad ſe veniat.Idẽ ferè reſpondent Tyrſis, ſed plus dicit quia ſe vehementius amare, vt pote qui nequeat ad veſperã vſque amorẽ differre,nec nihil contrarij interſerit.quia cũ ille de dulcibus, hic de amaris loquitur Itaq; ad huc vtcunq; legem ſeruat.Ordo eſt. O Galatea.Nerine.i.Nerei filia.(Eſt.n.patronymicum in ne) exiſtens mihi dulcior thymo hyblæ,i nato ad Hyblam oppidum Siciliæ,vbi pp eius copiã fragrantiſſimi mellis plurimũ eſt,exiſtens ẽt candidior cycnis.i.oloribus,cũ.n. ſit quaſi lactis dea,per lac ſignificat albedinẽ cycnorũ ſuperare,& cum ſit dea addere ſplendorẽ,& formoſior alba hedera quæ gẽmis in fructu ſimillima eſt. Cum primũ,ideſt vbi primũ,vel vt primũ,tauri paſti repetent.ideſt iterũ petent, & adibunt pręſepia,venito ſup.ad me,ſi qua,ideſt aliqua cura tui Corydonis,habet.i.tenet & occupat te. Ad quod Thyrſis.Imo ego videar.i.volo,vt videar tibi nõ vt ſim amarior herbis ſardois.i.quæ naſcuntur in Sardinia, & horridior.ideſt aſperior ruſco.i.herba illa hirdiſſima, & vilior.i.abiectior, alga proiecta.i.herbis aut iuncis à procellis ad littus appulſis, & proiectis,ſi hæc lux.i. hęc dies,qua Nerinem expecto quæ mihi noctẽ promiſit.nõ ſit.i.nõ videatur mihi longior toto anno,ò iuuenci. paſti.i.qui iandudũ ſatis paſti eſtis.ite domũ,ite inquã ſi quis. id eſt aliquis pudor,eſt vobis.ideſt ſi quicquã verecundamini vltra

iuſtum paſti.Et ita mouet iuuencos vt domũ abeant quo poſſit amica potiri ac frui,quã ſe ille patienter expectare ſignificauit. [Muſcoſi fontes &c.] Tandem ad gregem ſuum reſpicit Corydon conprecans ne calore ſolſtitiali conficiatur allegoricos Thyrſim eiusq́. amores taxans,quippe ſe impatientiſſimum ſignificauit,& totum ardere à quorũ ardore & ſuos defendi precatur Corydon. Contra quod Thyrſis reſpondet contrariũ & plus. Contrarium quidem, quia cum ille de calore locutus ſit, hic de frigore loquitur,plus autẽ,quia cũ ille ſe defendi precatur,hic ſe defenſum gloriatur ac ſic munitum; vt ne officere quidẽ poſſit.Nondũ ergo victus eſt.Ordo aũt eſt.O fontes muſcoſi.ideſt muſco tecti,cum ſitis in vmbris, & herba mollior ſomno.vos inquã,& viridis arbutus. quæ vos tegit.i. cũ viridi arbuto qua tegimini:defendite.i.arcete pecori.i.a pecore meo,ſolſtitiũ.i.calorẽ ſolſtitialẽ,& qui eſt in ſolſtitio ęſtiuali,quia ęſtas torrida.i.oia torrens,aut a ſole torretur,venit iam,quia gẽmæ.i. groſſi & propaginis nodi turgent.i. inflantur & exitum querũt iã in palmite(quod ſignũ futuræ æſtatis etiã ſaluatur noſter dedit)Reſpondit Thyrſis,hic ſupp.eſt focus.i.locus ad ignem fouendũ aptus, & tedę.i. ligna picis ac reſina plena,vnde pingues dicit,ſunt hic.ſ.ad ignem extruendũ apta materies. hic eſt ſemper plurimis ignis,& poſtes ſunt hic nigri aſſidua.i. continua fuligine.i.nigredine pinguis fumi.nos curamus. i. conſideramus aut timemus hic tantum.i. in tantum duntaxat frigora boreę illius venti ſeptentrionalis,de quo in Georg.& boreæ penetrabile frigus adurit,quantũ aut lupus curat numerũ,aut flumina torrentia.i.abundantia,& eleuata tumoribus aquarũ curant ſupp. ripas,quod nihil eſt.

SINVM lactis,& hæc te liba Priape quotannis expectare ſat eſt)In pluribus quidẽ antiquis libris legitur. Te.Sed in Oblongo, Tibi. LECT. VARIA

c. Stant & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ;
Strata iacent paſsim ſua quæq.ſub arbore poma
Omnia nunc rident.at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
T. Aret Ager: vitio moriens ſit aeris herba:
Liber pampineas inuidit collibus vmbras.
Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit:
Iuppiter & læto deſcendet plurimis imbri.
Popnlus Alcidæ gratiſsima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in ſyluis pulcherrima, pinus in hortis.
Populus in fluuiis, abies in montibus altis.
Sæpius at ſi me Lycida formoſe reuiſas;
C. Fraxinus in Syluis cedet tibi,pinus in hortis,
Hæd memini & victum fruſtra cõtendere Thyrſim.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

SERV. STant & iuniperi] Modo plenæ ſunt aliàs, horrent, vt,Stant lumina flãma Alias verò ſtant, vt,Stant manibus aræ.[Caſtaneæ hirſutæ]Adhuc inter ſuos echinos locatę[Rident]Læta ſunt,vt Mixtaq. ridenti colocaſia fundet acantho.Horat.ille terrarum mihi præter omnes angulus ridet.[Flumina ſicca]ὑπερβολικῶς etiam iuges aquas, & perpetuo fluentes ſiccari conſpicias.[Aret ager]Ordo eſt, aret ager, & ſitit herba moriẽs vitio aeris.i.peſtilẽtia corrupti aeris affligitur.[Liber pampineas inuidit collib.vmbras Exiccatæ ſunt vites nimio æſtu, & folia amiſerunt [Inuidit collibus vmbras] Vt Tene,inquit,miſerande puer cum veniret, Inuidit fortuna mihi?] Nam inuideo tibi illã rem dicimus.Sanè ſciendũ,has pampinos nunquã Virgiliũ dicere;ſed Varronem fœmineo vti frequentius. Iuppiter & [læto deſcendent plurimus imbri] Sic alibi Coniugis in gremium lætæ deſcendit. Aer enim in pluuias ſoluitur. Fraxinus in ſuis cedet tibi,pinus in hortis] Non ſic erunt pulchræ arbores in ſuis locis,hoc eſt ſibi aptis creatæ,ſicut tu,ſi ad me frequenter venire curaueris. Hæc memini]Et memini illã rẽ dicimus, & memini illius rei,vt,Nec veterũ memini,lætor ve malorum. Item numeros memini. [Ex illo Corydon, Corydon eſt tẽpore nobis] Victor nobilis ſupra omnes,quam rem quaſi ruſticus implere non potuit.

ASC. STANT & Iuniperi &c.] Corydon hic eundẽ cenſeas qui ſe in ſecunda Alexim adamare confeſſus eſt, in gratiã Alexidis dicit omnia eius præſentia plena eſſe,atq.læta,quæ eius abſentia & inania,& arida mœrore ſiant. Cõtra Thyrſis dicit oia triſtia atq.arida eſſe,ſed aduẽtu Phyllidis amicę ſuę læta atq.plena fore in qua re pro parte vincitur,qa licet cõtrariũ dicat, nõ tamẽ plus,imò minus eſt, ꝙ futurũ promittitur quã ꝙ præſens eſt,nec tã efficax eſt tõ mali,quã boni. Ordo eſt. Et.i.ſimul,iuniperi,i.

frutices illi quarum acinis veſcuntur ficedulæ, ſtat. i.plenæ ſunt,vt laccus turgidus,& caſtaneæ hirſutę.i. q̃ in calicib. hirſutis naſcuntur ſtãte ſup. (Eſt aũtẽ ſpondaicus artificij plenus, nã iuxta regulã prius poſitã ſpõdeũ pcedit dactylus, & pondus eſt in ſnijs ac lãguor quodãmodo in arboribus,quæ põdere fatiſcũt.Nec abijcit vltima vocalis in caſtaneæ pp aſpirationẽ vim litereobtinuẽrẽ]& poma.i.fructus arborũ q̃cunq; mollem corticem habent,iacent ſtrata paſſim.i.p aliquid interualli,ſub arbore quęq;.ſua. i. ppria ſ.ipſi arbori, eſt aũt ſua nominatiui caſus,quia corripit.Omnia rident.i.lætitiã p ſe ferunt nunc,quia.ſ.Alexis adeſt. At i.ſed ſi formoſus Alexis, Abeat his montib.i.diſcedat hinc tu uideas.i.qlibet videre poſſit,&,i.etiã flumina ſicca. Ad hoc Tyrſis ager aret.i.iam aridus, & ſiccus atq.exuſtus eſt & herba moriens vitio. i. corruptione & infectione aeris. ſitit.i.deſiccat, & ſiccitate cõficitur. Liber.i.Bacchus, qui quarũ inuentor eſt vitiũ,amator eſſe debet, inuidit.i. per inuidiam abſtulit collibus (quos) tñ amare deberet,quia dr in Georgicis deniq; aptos Bacchus amat colles).i.monticulos,vmbras pãpineas. i.pãpinorum, quę vitiũ frõdes ſunt., hoc eſt ẽt vites frõdib. ppar riditatẽ ſpoliatæ ſunt,ſed oẽ nemus virebit aduẽtu noſtræ Phyllidis,& Iuppiter. i. iuuãs aer & rerũ naturaliũ pater, deſcẽdet plurimus,i. abũdãtiſſimus ſupp.cũ imbri, læto.i.oia lætificãte & vegetante. [Populus &c.]Ne Phyllis amore ſuperbiret Thyrſis, docet Corydon ſe non minoris Phyllida facere, vt q̃q; ei placerent omnibus præferenda ẽſſet,nõ quia meliora ſint,ſed quia illi placeãt, nam populus inquit arbor eſt gratiſſima Herculi, eo ꝙ virtutis eius ſignificatiua eſt in frondiũ colore,qua introrſum virides,ex trorſum albicãt;eis quoq; coronatos inferos petiiſſe dicitur. Vitis eſt gratiſſima Baccho,quia inuenit eam.Myrtus ueneri,quia in littore naſcitur maris, e mari aũt nata Venus eſt, & laurus eſt

gratiſſima Phębo, in quã Daphne eius amica conuerſa fingitur Ea autem arbor in ſole naſcitur libenter, nec æſtu eius folia pallent aut decidunt, ſed Phyllis amat Corylos, quę viles quidem ſunt arbores ferentes nuculas, quas auellenas vocat, ſed dũ illas inquit, Phyllis amabit, nulla eas arbor ſuperabit. Ad quod Thyrſis conſimile, nec malus proferens plane vincitur, quia nõ ſeruat legem carminis Amabęi, de quo in Damœta dictum eſt ꝙ ſequens aut contrariũ, aut plus afferre debet. hic autem ſimile affert vt manifeſtum eſt: nec plus imò potius minus, quia plus eſt quod Corydon dixit, videlicet Corylos viles quidẽ arbores propterea, ꝙ Phyllidi placerent, & Herculi & Baccho, & Apollini. maximis nimirum apud gentiles numinibus ſacris arbores vincere, quã quod Thyrſis dicit, videlicet ꝙ fraxinus, pinus populus, & abies Lycidæ amico cedant, vnde parum laudis Lycidę acquiritur. Videtur ergo effœtus animus eius, ita vt quod canere, non haberet, quod intelligens Melibœus, hoc eſt poeta dicit, hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſim. Et Corydon eſt nobis ex illo tempore, ſubaudit Seruius, victor nobilis, quod per ruſticam ſimplicitatem Melibœus exprimere non potuit, aut vt Mancin. innuit, Corydõ eſt nobis Corydon. i. dulcis cantor, hoc eſt, vt nomine ita re comprobatus eſt mihi Corydon eſſe, Et ideo bis ponitur, quaſi alludat ad nominis interpretationẽ, ſicut Bernardus dicens. O Ieſu eſto mihi Ieſu, quid eſt. n. Ieſus niſi Saluator? &c. Corydon ergo eſt nobis Cory.don. i. dulcis cantor approbatus ex illo tempore. Quia autem dicit Melibœus, hęc memini, uidetur ſuperius legendũ, alternos meminiſſe volebant, vt ibi tactum eſt. Ordo eſt, Populus. i. arbor illa gratiſſima Alcidæ. i. Herculi, qui aut ab Alcæo auo ſaltem putatiuo dicit, aut eſt ab alce. i. virtute. Vitis eſt gratiſſima Iaccho, myrtus aſt gratiſſima formoſæ Veneri, & Phœbo eſt ſua. i. propria laurea. ſ. arbor, aut corona, hoc eſt laurus arbor eſt gratiſſima, ſed ſupple Phyllis amica amat corylos. i. illas arbuſculas alioq viles: ſed dum. i. quãdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus quanquam ſit gratiſſima Veneri, vincet Corylos, nec laurea. i. laurus Phœbi vincet. i. ſuperabit in æſtimatione mea Corylos. Non dicit de vite, ſed per argumẽtum quod à fortiori vocant facile conuincitur quod nec vitis eas vicerit. Non. n. hic Bacchus vitem, vt Phœbus laurum amare videtur, cum in eam verſa ſit amantiſſima puella. Reſpondet Thyrſis. Fraxinus eſt pulcherrima in ſyluis, pinus eſt pulcherrima. ſ. arbor in hortis, populus eſt pulcherrima in fluuijs, & abies. ſ. quam ſapinum vocant, eſt pulcherrima in altis montibus (Eſt autem, & alia ſpecies, abietum, quę in paludibus potius naſcuntur) At. i. ſed ò formoſe Lycida, ſi tu reuiſas me ſæpe, fraxinus cedet tibi. i. vincet in pulchritudine, pinos cedet tibi in hortis, dura ſanè, & inepta comparatio. Vnde addit Melibœus. Ego memini. i. memoriç cõmendaui hæc, & memini Thyrſim victum i. ſuperatum contendere. i. canere fruſtra, quia licet fateri volebat manifeſte, tamen victus erat. Corydon eſt nobis i. reputatus eſt à me ex illo. ſ. tẽpore. i. poſt illud tempus, ſeu propter eam victoriam, Corydon. i. dulcis, & aptus cantor.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS.

CVM eſſet Romę, poetarum duorum certemini fingit ſe interfuiſſe Virgilius: ex quibus credibile eſt alterum fuiſſe ſibi charum, Gallum puta, vel Varum, aut Aſinium, quem laudatione ſua euehit, vt alterũ deprimat, fortaſſe, ex æmulis. [Hic mihi dum teneras] Dum deditus ſum ſtudijs Muſarum manſuetiorum, amiſi præcipuam partẽ patrimonij, ea cauſa Romam veneram. [Atque ego Daphnin aſpicio] Aliquem ex eruditis amicis Cæſaris vult intelligi, qui illum bono eſſe iuſſit animo de amiſſis agris: itaque ad ſecure ocioſeq; cantantiũ certamen audiendum atq. arbitrandũ inuitat. [Caper tibi ſaluus] Non ſolum quod perdidiſti, ſed id, quod adhuc poſſides, omnia tibi ſalua, & plura his.) Et ſi quid ceſſare potes) Si domo potes aliquandiu abeſſe, nec habes illic negocium, quod eo te neceſſario reuocet, quieſce pauliſper ſub vmbra, Romæ inter nos, in ocio, & trãquillitate animi, procul a litibus, & iurgiis. (Huc ipſi potum) Omnia negocia vltro huc confluent, vt decidant, hic aderit princeps ipſe, & ductores omnes copiarum, ipſe quoque Arius centurio, expulſor tuus, omnia hic reperies, & conficies ex ſententia. [Mincius] ad regendam allegoriam, nominatus eſt Mantuæ fluuius.] Quid facerem] Ambiguitas. & perplexitas, non equidẽ domi habebam, qui rẽ meam familiarẽ cuſtodiret [Et certamen erat] Et alioqui certamen erat vatibus ſpectatu dignum & præ quo merito eſſet cura domus negligenda, ita vt illa potius existimarem ſeria, pecus autem meum nugas, nec ſine cauſa. plus. enim poterat prodeſſe Virgilio attentio ad illa quæ inter potentes illos Romanos inciderant, de ingenio & eruditione certamina quam omnis circa ruſticum cenſum diligentia. Nymphæ] Poeticus ſpiritus cœleſtis eſt, ideo ſemper diuos aut Muſas inuocant. [Noſter amor] Vt, Ingenti perculſus amore, vnde naſcitur diuinus furor qui euehit animum ſupra naturæ ſuæ vires, de quo Plato in Ione qui eſt de poetico furore dialogus. [Aut mihi carmen quale meo codro] Componit ſe ad imitationem maximi alicuius, & probatiſſimi vatis. [Proxima Phœbi. verſibus ille facit] Deus eſt Muſarum Phœbus. Moderatius paſtor, quam illi per hyperbolem, de Hom. Sil. Et cantu Muſas, & Phœbum ęquauit honore. Et de Virgilio Propert. Tale facit carmen, docta teſtudine, quale Cynthius impoſitus temperat articulis. [At ſi non poſſumus omnes] Si non eſt cœlitus datũ. Etenim, vt vulgatum eſt, naſcuntur poetæ non fiunt, certa quadã ingenij qualitate opus eſt ad hanc facultatem, ita vt maximi ſint ſæpenumero poetæ, alijs in rebus omnibus ineptiſſimi. Ergo ſtudium, & diligentia non proſunt, niſi ad hoc ſis à natura factus, & appoſitus. [Paſtores hedera] Corydon opem diuinam implorat. Thyrſis a maledicentia exorditur, & inuidum ſuũ inceſſit. [Setoſi caput hoc apri [Quanto Corydon rectius, ſimplicius, & ex agreſti pietate rurſum pergit deos colere? longe iſte melius ac cõmodius, quàm alter [Suras euincta cothurno] Quia venatrix, & quæ in ſiluis inter ſpinoſa, & lutoſa loca verſaretur, [Nerine Galatea mihi] Poſt deos, ad ſuos amores de Auguſto, quem optat Romam primo quoque tempore redire, cum primum finem bello impoſuerit, & exercitum deduxerit in agros [Si qua tui] Corydon] Si nos præcipuos amicorum tuorũ amas. [Imo ego Sardois] Ait ſe non ſolum optare reditum Auguſti vt Corydonem, ſed abſentiam non poſſe diutius perferre. Hæc lux] Hic dies abſentiæ tuæ. optat noctem quietis a bello & negocijs, vt frui liceat Cæſaris alloquiis, & fauore. [Ite domũ paſti] Ruſticis non per horas diſtinguuntur tempora ſed per ſigna illis familiaria per æſtates, & per meſſes, meridies per quietẽ pecoris, veſperus ꝑ reditũ ꝑ pecoris domũ, vellet igitur pecus ipſum, domũ ſe referre, vt ſciret noctem appetere, ruſtico plane more, quaſi rerum ſigna ſint etiam cauſæ. [Si quis pudor] Conſuetudo ruſtica; alloquuntur enim illi equos, boues, canes familiares, ſimiliter ac ſi eſſent homines, & admonent, & laudant, & reprehendunt, & mittunt, & reuocant. [Muſcoſi fontes] Ab amoribus ad pecus ſuum, quod defendi optat ab amicis Octauiani in ſoruore diſtributionis agrorum, & irarum militarium. [Hic Focus, & tedæ pingues] Ille defendi ſe poſtulat ab æſtu, hic ſe a frigore ait eſſe tutum, ſibi eſſe opes, & amicitiam potentum, nec metuere calamitatem vllam, aut aduerſus caſus imò negligere ac pro nihilo habere. [Stant & iuniperi] Pręſentia Aſinij Pollionis omnia ſunt tuta quieta, florentia, iucunda, in Inſubria, & Padana regione, cui ille præfuit. At ſi is diſcedat, areſcent vel ipſi fluuij [Stant inquit, iuniperi] Arborib. pax nec inuenitur, qui vel fructus ſpõte ſua de arborib. delapſos audeat ſurripere, ſi abeat Pollio, confeſtim ſequetur ruina, & triſtitia. [Aret ager] Illa de præſentia ad abſentiam, à lętis ad mœſta, hic viceuerſa, de aduẽtu Auguſti Cæſaris, quaſi non præſentia Pollionis exhilareſcũt cipi, & ſint pacata omnia, ſed Octauiani, quẽ per Phyllida vult intelligi. [Populus Alcidæ] Alij dij. alijs reb. delectantur, aut fauent, vnde ijs ipſis rebus honos ac precium. ſed interea dũ Octauiano placuerit poeſis, plus in ea erit decoris, q̃ in reliquis artibus. Aut ſic de Polliona. varij varijs carminum generibus capiũtur, ſed dum Pollio amabit ruſticum, nullum ei ante ponetur, quantũuis à magnis diuis probatum, [Fraxinus in ſiluis] Contẽptum arborũ præ ſe fert, quoniam aduerſarius arbores laudauerat, & malle ſignificat honorem potentum, a quib. colatur ac viſitetur. [Hæc memini & victum] Corydõ deos veneratur, Thyrſis inimicum inceſſit. exorditur Corydon a pietate, Thyrſis à rabie, inuocat deam caſtã Corydon, Thyrſis deum obſcœnum, Corydon canit res lætas, alter triſtes. ille optat, hic ſe deuouet merito igitur victoria eſt penes Corydonem.

Muſam

ASC. MVSAM octaua, &c.] In 8. Ecl. quæ aut Damon, aut Pharmaceutria inſcribitur, recitant carmina duo rum paſtorum Damonis, & Alpheſibœi. Quorum prior deflet indignum amoré Niſæ, quo Mopſo nupſerat, & poſterior reuocat Daphnin ab vrbe ad rura, vb coniux degit. & id quidé magica arte, vnde pharmaceutriç nomen ſumpſit. Quia vero ars magica Romanis ſemper diſplicuit vetitaq. fuit, vnde in 4. Aen. dicit ſe Dido magicas in vitā accingier artes, arguta vtitur phantaſia Vir. q̃ hic carmen Alphœſibei à muſis expetit, quaſi ipſe ignorat. Alpheſibœus aūt interpretatũ quæſitor aut inueſtigator boū, vnde ei cōuenit qui Daphnin ab vrbe reuocat. i. per allegoriā Augu- ſti gratiā ad agros cū bob. recipiendos implorat. Damon vero is vr qué Damœtas ſe viciſſe gloriatus eſt, & Alpheſibœus. de quo in Daphnide, dictum eſt, Saltantes ſatyros imitabitur Alpheſibœus. Eſt aūt hic mixtū poematis genus. Nam & poeta loquiť, & perſonæ introduct̃ę. Loquitur aūt ad Auguſtū, cuius gratiā in principio captat, vt illic videbim^9. Ordo verſiculorū meorū eſt. Octaua ſup. Ecl. refert. i. recéſet, recitat muſam. i. cantilenā muſicam Damonis, & Alpheſibœi: Illorū paſtorū. Quorū hic. i. prior dictus. hoc eſt Damō flet. i. conqueritur Niſā. ſ. q̃ precatus erat alteri nuptā & ille poſterior. ſ. Alpheſibœus vocat. ſ. domū, hoc eſt ad agros Daphnin morantē ſ. in vrbe, dicturus. n. ſæpe eſt, Ducite. ab vrbe domum mea carmina, Ducite Daphnin.

Alphe-ſibœus.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM in Pharmaceutriam, ſeu Damon.

Muſam octaua refert Damonis, & Alpheſibœi.
Quorum hic flet Niſam, Daphnin vocat ille morantem.

PHARMACEVTRIA.

ECLOGA OCTAVA.

DAMON, ALPHESIBOEVS.

PASTORVM muſam Damonis & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata iuuenca
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus,
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas iam ſaxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris; en erit vnquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium tibi deſinet: accipe iuſsis
Carmina cœpta tuis, atque hanc ſine tempora circū
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

SERV. PASTORVM muſam Damonis] Apud Theocritum eſt vna Ecloga quæ appellatur φαρμακεύτρια: In qua inducitur mulier quædam ſacris quibuſdam peruertere mētē amatoris à quo ſpernebatur, quam Virgilius tranſtulit ad huius eclogæ vltimam partem, Prima. n. eius pars cōqueſtionem ſolum habet amatoris decepti, quē nubendo alteri, antiqua ſponſa fefellerat. [Muſam] Cantilenam amorum quod inter ſe cecinerunt. (Immemor herbarum, quos eſt mirata iuuenca) Qui cantilenæ ſuauitate coegerunt etiam ea animalia obliuiſci paſcuorū, quæ ſunt paſcendi auidiſſima. Nam ſupra ait, Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuenci. (Stupefactæ carmine lynces) Paulatim ad augmenta procedit, dicens, (Iuuencæ oblitæ ſunt paſcuorum, ſtupuerunt feræ, flumina etiam ſenſu carentia curſus proprios tardauerunt. (Requierunt flumina curſus) Curſus proprios retardauerūt & quietos eſſe fecerunt. Sic Salu. Paululum requietis mili tib. Quieſco ego. n. aliter, & aliter quieſco ſeruum. i. quieſcere facio. (Tu mihi, ſeu magni ſuperas iam ſaxa Timaui) Vbi vbi es ò Auguſte, ſiue Venetiæ fluenta, tranſcendis (nam Timauus fluuius Venetiæ eſt) ſiue proprie Illiricum nauigas mare. i. per Dalmatiam, putas vnquam erit tempus, quo mihi liceat tua facta deſcribere, (En erit) Ecce iam aderit. Nam, en, vnum optantis eſt, aliud confirmātis. (Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?) (Ac diceret, quāquam impar ſit ingenium meum laudibus tuis, nam tuæ laudes merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno. Sophocles autem tragœdiographus fuit altiſonus. (A te principium, tibi deſinet. Sic & Homer. ἐν σοὶ μὲν λήξω, καὶ ἄρξομαι. Horat. Primus dicte mihi, ſumma dicende camena. (Iuſſis Carmina cœpta tuis) ſupra enim dixerat, Non iniuſſa cano. (Atque hanc ſine tempora circum. Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros) Allegoricos dicit. Debet etiā carmen meū florere inter tuos plures triumphos. Nam victores imperatores lauro, hedera coronantur poetæ. Verecūde autem ait. (Serpere) Hoc eſt humiliter procedere.

Quieſco ſeruum.

PAſtorum Muſam Damonis, &c.) In hac Ecloga quę propter carminum diſcernendorum, difficilem relationé, non nihil difficultatis habet, poeta quatuor facit. Primo proponit dicens Damonis Muſam dicemus, & Alpheſibœi. deinde loco inuocationis captat beneuolentiam ab Auguſto, cuius egregia facinora innuit ſe velle deſcribere, vbi exercitatior erit dicens, Tu mihi, &c. Tum proponit carmen Damonis, & nouiſſimè vt Alpheſibœi muſam recitent muſas inuocat. Vt vero in regula dicā, quia multa interdicta ſunt poſt primum carmen, non addit vndum verbum quod debuerat, ſed repetit dicens Damonis, &c. Facit autem auditorem attentum, beneuolum, & docilem. Attentum quia rem miram ſe dicturum dicit, quia certantes quorum ſtupefactæ carmine lynces, &c. Beneuolum, qui rem tam iocoſam narraturū. vtpote immemor herbarum, quos eſt mirata iuuenca. Et docilem quia quæ, & quo ordine dicturus eſt proponit. Ordo eſt. Nos dicemus muſam. i. cantilenam. Damonis, & Alpheſibœi paſtorū, quos iuuenca eſt mirata, exiſtens immemor herbarum, & quorum carmine Lynces certantes. i. quæ prius certabant ſunt ſtupefactæ, & ita certamine deſiuerunt. (Sunt qui ſic conſtruant quos certantes. i. contendentes, ſed in his carminib. non vſ æmulatio nec contentio. Præterea maior vis atq. proprietas eſt lynces certantes dixeris) & quorum carmina flumina mutata. ſ. in natura quæ ſtare, & quieſcere neſciūt. Eſt autē mira vis aperta q; auxeſis in ſermone. Nam cum iuuenca à iuniore ætate dicatur, & paſturæ auidiſſima ſit, vnde ſupradictum eſt. Ite domum paſti ſi quis pudor, ite iuuenci, mirandum eſt, q̃ immemor facta herbarū, eos mirata ſit, Plus tamen mirandum, q̃ lynces animalia perniASC.

cioſa, & ferocia tunc cum certarent ſtupefactæ ſint: multo aũt maxime, ꝙ flumina a fluendo dicta retinuerunt curſus ſuos, ꝙ quia præter naturam eſt, dicit ea mutata, hoc eſt quaſi aliam naturam induiſſe] flumina ergo mutata, requierunt. i. quieſcendo retinuerunt ſuos curſus: nos inquam dicemus muſam Damonis, & Alpheſibœi. Tu ò Auguſte, mihi ſup. numẽ ſis, aut faueas, aut aſpires, vbicunq. es, ſeu. i. ſiue ſuperas iam ſaxa magni Timaui illius fluuij, per Aquileiã labentis, ſiue legis. ſ. nauigando orã. i. extremitatẽ æquoris. i. maris æqui & plani Illyrici. i. ꝙ pertẽditur ad Illyricum vſq. littus. En, hæc optantis eſt: erit ille. ſ. optatiſſimus mihi dies vnquã, cum. i. quo liceat mihi dicere tua facta, en. i. certe erit vt liceat mihi ferre. i. efferre per totum orbẽ tua carmina ſola. i. quæ ſola digna ſunt cothurno ſophocleo. i. vt agantur in cothurno altiſſimo quo ſophoclea carmina agi meruerunt cum præſtantiſſima ſint diximus alibi, quia verſus pedib. conſtant eorũ qualitatẽ diſtingui pedum ornamentis, vt cothurno, ſocco, & planis. i. non ſublatis pedib. Principium ſup. poeſis noſtræ aut carminum noſtrorum erit ſup. aut exorditur, a te, i. laude tua, & deſinet tibi, i. in laudẽ tuã (vnde hic vr̃ conſtituiſſe eo ordine quo præceſſit procedere vt ſup. iuxta ſtyli & exercitationum qualitatem ſurgat opus: nam Bucolicum, vt dixi primo agreſtium officio cõpetit Georgicum medio, & heroicũ in quo ꝓlia canũtur iam durato, & malis aſſueto: deſinit aũt poeſis Virgiliana in laudem Auguſti vt notũ eſt. Sũt tñ qui niſi hoc hic poneretur, ad Pollionẽ referre velint. qui & Dalmates vicerat, vñ & per Illyricũ redire poterat, & tragœdiam ſcripſit, vñ dictũ eſt. Pollio & ipſe facit noua carmina. Seruio autem vr̃ ſententia eſſe, ꝙ ſola carmina tua, non quæ tu facis, ſed q̃ de te fiũt, ſunt digna ſophocleo cothurno ſeu ſtylo, ſed Bernaldus cuius verba ſtatim ponam, argutius cenſet Auguſtum etiã carmina feciſſe, vnde duplex corona aſſignatur, laurea propter bellicã gloriam, & hæredacea, ꝑ poeticam) accipe carmina ſub cępta i. incœpta tuis iuſſis, i. ꝑ iuſſa tua, atque ſine. i. permitte hanc hedera. i. coronã, quæ poetis debetur, ſerpere circũm tempora ſ. capitis tui, inter lauros. i. laureas coronas, victrices. i. victoriæ & triumphi ſignificatrices: hoc eſt accipe carmina, quæ quia cępta ſunt iuſſis tuis, tua ſunt, ita ſi hedera mihi ab ea debeaĩ, ea quoq; tua ſit, aut accipe carmina. i. amplectendo rem poeticam permitte vt non ſolum lauro ob egregie facta, ſed etiam hedera ob egregie dicta coroneris, qa tua carmina digna ſunt ſophocleo cothurno. Beroaldi verba, de quib. dixi, ſunt hæc. Sola ſophocleo, &c. Ego opinor eo verſus à Virg. laudari carmina Cæſ. Auguſti qui floruit in poetica, qui, vt auctor eſt Tranquillus reliquit librũ exametris verſibus conſcriptum, cuius titulus eſt, Sicilia, & libellũ epigrammatum. Præterea tragœdiã Aiacẽ exorſus eſt in magno impetu, volens igitur poeta laudare Auguſti poema, ſtylũq. grãdiloquũ dixit, illius carmina digna eſſe ſophocleo cothurno. i. ſtylo & ſublimitate, qua vſus eſt Sophocles in tragœdijs ſcriptitãdis, fuit. n. apud Græcos haud dubia princeps tragici poematis, ꝙ ẽt memorat Plin. in 7. hinc etiam illud in honorem Auguſti. à poeta dictum eſt. Atq. hanc ſine tpa circũ, Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros, tãquã Auguſtus hederacea corona, hoc eſt poetica, non minus coronari mereatur q̃ laurea, hoc eſt triumphali, Celebratur à Macro, atq; Trãquillo iocus Auguſti, qui cum interrogaretur, quid ageret Aiax tragœdia q̃ quod diſplicuiſſet, ipſe deleuerat tñdit Aiacem ſuũ in ſpongiam incubuiſſe. Audiui qui dicerẽt ſe vidiſſe poema Sophoclis ab Auguſto donatũ Romana lingua; quod ſi verum eſt poterit commodiſſime ad id etiam referri carmen Maronianũ. hęc ille. Regula eſt, quoties aliquam clauſulam ſemiplenã multis declaramus priuſquam principale verbum poſuerimus, poſt interpoſita quæ a principali verbo determinati deberent eã repetemus, quod in oratione ſoluta ſæpe facimus addẽtes particulã inquam, aut dico, aut ſimilẽ, vnde hic poſt primũ verſum, pa florũ muſam repetit Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.

Berol-dus.

Sopho-cles.

VARIA LECT. SVOS requierunt flumina curſus] Verbũ, Requierũt, ea loquẽdi figura nõnullis negotiũ faceſſit, & liquerũt, libri aliquot manuſcripti legunt. Verũ exẽplaria probatiora. Requierũt, hñt.

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſsimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cępit oliuæ,
D. Naſcere, præq. diem veniens age Lucifer almum,
Coniugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & diuos, quanquam nil teſtibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Menalus argutumq. nemus, pinoſq. loquentes
Semper habet, ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaq., qui primus calamos non paſſus inertes.

SERV. FRigida vix cœlo noctis deceſſerat vmbra] Statim ſimul atq. deceſſerat. Et bene oſtendit amatorem tota nocte vigilaſſe. Si quidem ortum luciferum primus aſpexit, & ad eum, quippe vt ad Veneris ſtellam, locutus eſt. [Cum ros gratiſſimus] Maſculini generis, ſecũdũ qđ ẽt in Æneide ait, Spargit rapida vngula rores Sanguineos. [Tere res eſt rotunda, & oblonga, vt columna, arbor. [Præq. diem veniens age Lucifer almum] Preueniens aga diem clariſſimum, ſic alibi, Ducebatq diem. Et. h. d. Naſcere dũ quærar Coniugis Niſæ indigno deceptus amore, & moriens alloquor diuos, q̃q̃ mihi nihil profuerit ꝙ ſum eos ſæpe teſtatus, Quã rẽ ſecũdu Epicureos ait, q dicũt, Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira. [Cõiugis] Non quæ erat, ſed quę fore ſperabaĩ Sic. n. in 4. Aen. Quos ego ſum toties iam dedignata maritos. [Extrema moriens tñ alloquor hora]. i. paulo poſt moriturus. Sic in 4. Incubuitq. toro, dixitq. nouiſſima verba. [Incipe Mœnalios mecũ mea tibia verſus.] i. Arcadicos. Nam Mænalus mons eſt Arcadiæ. Vr̃ autẽ hic verſus intercalaris, qui frequenter poſt aliquot interponitur verſus, ſicut intercalaris dies aut menſes vocantur, qui interponuntur, vt ratio lunæ ſoliſq. conueniat. Fecit autem hunc verſum ad imitationem Theocriti, qui frequenter dicit in Pharmaceutria. ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα. O turbo maritum meum domum adducito. ſicut in ſequentibus, Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnin. [Mea tibia] Mea muſa. [Mænalus.] Ille mons. [Argutumq. nemus] Garrulum, ſtridulum: vt, Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis [Pinoſq. loquentes] Ideo hoc auſus eſt dicere, quia dicturus eſt [Semper paſtorũ ille audit amores] Sic ẽt in 1. Ecloga, Formoſã reſonare doces Amaryllida ſyluas. Sic in Aen. Dant ſonitũ rauci per ſtagna loquentia cygni.

quod tempus ſummo delectaui datur quem ſpes de re vxoria fefellerat, quaſi impatiens amoris, & ſecubitus excubias fecerit, vnde optat ad uẽtũ luciferi, vt q̃relas ſuas apud deos deponere rite poſſit. In qua re, eſt veteris nonnihil religionis, aut potiꝰ ſuperſtitionis quaſi nõ niſi præſente ſole ratæ ſint preces aut imprecationes, vnde Dido 4. Aen. Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras, Tuq. harum interpres curarũ, & conſcia Iuno Accipite hæc &c. Eadem præterea vt ibidem dictum erat ante verba iam polita, Teſtatura moritura deos & conſcia fati Sydera, tum ſi qđ non æquo fœdere amantes, Curæ numen habet, iuſtumque memorq; precatur. Ibi tamen ſequitur. Nox erat, vnde infelicem habuit exitum frigida vmbra noctis via deceſſerat cœlo. i. vix erat diluculum cum. i. quando ros eſt gratiſſimus pecori in herba tenera, ea. ſ. nocte creta cũ ſup. Damon paſtor ille, cuius amica alteri nupſerat, incumbẽs præ ægritudine. ſ. animi, quia amore lãguebat, ſe fulciens incumbendo oliuę. i. arbori illi tereti. i. oblongæ, & rotundæ, cœpit ſic ſup. queri, & lamentari. O Lucifer. i. ſtella matutina quę Veneris eſt. Venus autẽ Dea amoris, naſcere. i. orire, & præueniens age. i. impelle diem, dum. i. donec, & interea dũ ego deceptus indigno amore. i. eius quæ indigna fuit amari, quia non redamauit, videlicet Niſæ coniugis. ſ. ex affectione, non quæ erat, ſed quam coniugem eſſe volebam (ſicut lib. 2. Aen. dicitur de Chorebo. Qui gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat) dum ergo ego deceptus indigno amore Niſę coniugis queror. i. querelas meas depono, & dum ego diuos (quanquam nil profeci illis teſtibus. i. quòd eos teſtatus ſum, aut ꝙ eos teſtes fecerim, fidei mihi à Niſa datę) tñ moriens alloquor extrema hora. Qui quo leguntur ordine dictiones conſtructas velit, debeat nonnihil ſubaudire atque repetere ſic. dum moriens alloquor diuos, quanquam nil profeci illis teſtibus ideſt illorum teſtimonio, tamen alloquor ſup. illos extrema hora. O mea tibia incipe mecum verſus Mænalios. i. verſus Arcadios, hoc eſt quales Arcades faciunt, qui ſoli cantare peri

SERV. FRIGIDA &c.] Adhuc ſunt verba poetæ deſcribentis, quo tempore Damon querelam ſuam fecerat de Niſa, quã nimiſere amatã amiſerat dicens, quia primo mane ſub ipſo diluculo

ti,

ti, vt autem ſignificet quid ſit arcadicos verſus dicere, ſubiũgit, Mœnalus mons ille in Arcadia, habet ſemper nemus argutum, ideſt ſtridulum, & ſonorum, in eo caneatium ſonitu crepitãs, & pinos loquẽtes, aut hyberbolycos dicit ſicut in Sileno, iuſſitq; ediſcere lauros: aut loquentes. i. loquentes ac loquelas eorum re ferenteis: deo autem habet pinos loquentes, quia ille audit ſemp amores paſtorum, & Pana qui primus nõ eſt paſſus calamos ſup. eſſe inertes. i. ſine arte factos, hoc eſt ſimplices, & vni ſonos, vnde in Alexide, Pan primus calamos cera cõiũgere plures Inſtituit. hæc autẽ quaſi pludia ſunt, & fere inuocatoria. Quæ lucis egẽt, a Mancinello præter Seruianam lucernam elucidantur.

DECESSERAT vmbra] Ita antiqua plurimum legũt exẽplaria. Sed in Oblongo libro, Diſceſſerat habetur, magis tamen placet à Oecedo ductum. [Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:] In longobardico, in Medicèo, & alijs antiquis, nõ habetur, Eſt. VARIA LECT.

Incipe Mænalies mecum mea tibia verſus,
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Iuugentur iam gryphes equis, eoque ſequeuti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge marite nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænnalior mecum mea tibia verſus.
O digno coniuncta uiro deſpicis omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba,
Nec curare Deum creuis mortalia quendam.

SERV. MOpſo Niſa datur] hunesta turpiſſimo, pulchra deformi. [Non ſperemus] Difficile putamus, quod aliquid dãnamus, vt ea quæ amamus aſſequi poſſimus? [Iũgẽtur iã gryphes equis] Hoc genus ferarum in Hyperboreis naſcit mõtibus, quæ omni parte leones ſunt, alis, & facie aquilis ſimiles, equis vehementer infeſtæ. Apollini ꝯſecratæ. [Aeuo que ſequenti] . i. acceſſu tpis non ſolum pulchræ deformibus nubent, ſed ẽt contrariæ naturæ animalia iungẽtur. [Cum canibus timidi venient ad pocula damæ] i. non ſolum pulchræ deformibus cõiungentur, ſed etiam contraria animalia alterius naturæ animalibus ſociabũtur. Et hic alludit ad perſonas. Nam Mopſum quaſi canem, Niſam quaſi damam vult. Et damas maſculino genere poſuit. ſic alibi, Timidi damæ, ceruiq́ fugaces. Horat. fœmineo ait. Et ſuperiecto pauidæ natarunt æquore damæ. [Mopſe nouas incide faces] Quæ ſolent præire nubentes puellas. Sanè Varro in nuptijs dicit ideo faces præire, quod antea non niſi per noctem nubentes ducebantur à ſponſis. Quas etiam ideo limen ait non tangere, ne a ſacrilegio inchoarent, ſi depoſituræ virginitatem calcẽt rẽ Veſtæ. i. numini caſtiſſimo conſecratam. [Tibi ducitur uxor] i. ſub tuo nomine alijs ducitur, vt eã non ipſi, ſed alijs ſeruiturũ ſignificet. ſ. eius corruptorib. [Sparge marite nuces.] Idem Varro ſpargendarum nucum hanc dicit eſſe rationẽ, vt Iouis omine matrimonium celebretur, nupta matrona ſit ſicut Iuno. Nã nuces in tutela ſunt Iouis, vnde, & iuglandes vocantur, quaſi Iouis glandes. Nam illud vulgare eſt, ideo ſparge nuces. vt a rapientibus pueris fiat ſtrepitus: ne puellæ vox virginitatem deponentis poſſit audiri. Modo tamen ideo ait, Sparge marite nuces, vt eum culparet infamiæ, Nam meritorii pueri. i. catamiti quibus licenter vtebantur antiqui, recedentes à turpi ſeruitio, nuces ſpargebant. i. ludum pueritiæ, vt ſignificarent ſe puerilia cũcta iam ſpreuere. Vnde, & illud eſt, Tibi ducitur uxor. i. ſub tuo nomine alijs ducitur, vt eam non ipſi ſed aliis ſeruituram eſſe ſignificet, ſcilicet eius corruptorib. [Tibi deſerit Heſperus Oetam] Montem Theſſaliæ, in quo ſtellæ videntur occidere, ſicut de Ida naſci: vt, Iamque iugis ſummæ ſurgebat lucifer Idę. Et. h. d. tibi. i. per te nox aduenit. [O digno cõiuncta viro iam inſultat puellæ. [Viro] Mopſo. ſ. ruſtico, & deformi, qualem tu quaſi. [Dum deſpicis omnes] Et iracunde dicit eam omnes deſpicere, cum ſe ſolum deſpiciat. [Mea fiſtula] Cantilena [Dumque capellæ]. ſ. tibi dum ſunt odio. [Hirſutumque ſupercilium] Per incultum corpus oſtendit, fortitudinem ſuam.] Prolixaque barba] Demiſſa barba. [Nec curare Deum credis mortalia quenq̃.] Superbia tua damnata eſt turpi marito dum credis nullum deorum curare mortalia. Quam rem ſecundum Stoicos dixit.

INCIPE Mænalios] Eundem verſum ante ſingulos verſus quibus vniformis ſnia complectitur repetit, vnde qui materias diſcernit, aut potius quia in muſico inſtrũ'to intercapedinẽ facit intercalaris dẽ, dicit ergo Mopſo Niſa datur, quid non ſperemus amantes?] cuius. pp verbi ſpero æquiuocationem. duplex poteſt eſſe ſnia, Altera quæ minus placet mihi quidem, eſt hæc, ſi Mop- Aſc. ſo turpiſſimo viro datũ. i. nuptum Niſa pulcherrima puella, quid nõ ſperemus amantes? q. d. nihil, & ita omnes bñ ſperare debemus cũ tm̃ boni ſorte præter ſpẽ Mopſo contingerit. Altera eſt cum Mopſo quod minime verearis (eſt, n. turpiſſimus) Niſa detur quod nõ ſperemus. i. timeamus amantes, q. d. oĩa nobis timẽda ſũt, vnde recte dicit Oui. res eſt ſolliciti plena timoris amor. Nec caret exẽplo quod ſperare pro timore accipiatur, nam v. Aen. dicit. At ſperate deos memores fandi atq; nefandi. Eſt ergo manifeſtus ſenſus omnia amantibus timenda eſſe. cum etiam Mopſo Niſa nupſerit, quod priuſquam fieret tam (ſi ita dicam) impoſſibile videbatur, quam ſi gryphes iungãtur equis, & cũ canibus timidi ueniant ad pocula damæ. Quod autem dicit Mopſe, nouas, &c. in irriſionẽ eius dicit cum non virum ſed effœminatum innuat: vnde poſtea animũ ſuum aperiẽs dicit Niſam. O digno coniuncta viro, q. d. ei q virilia agere, ſed muliebria pati ſoleat, vnde nuces eum ſpargere monet, aut vt Iouis, ne nuptiæ ſecundentur & id per ironiam, aut vt fides nuptialis firma, & munita ſit, vt nucleus in iuglãde, aut vt puellæ dum deuirginetur ploratus non percipiatur, & id quoque irriſorie, aut quia catamitus eſt Mopſus, & iam puerilem turpitudinem vna cum nucib. relictutus eſt iuxta illud Perſianum, cum ſapimus patruos, & nucibus facimus, quæcũq; relictis, aut ſimul pp hæc oĩa. Nã Mopſũ puerũ turpẽ eſſe nec planè virum oſtendit ex cõtrario: docet. n. ſe diſplicere quod uirilis eſſet, hoc eſt quia hirſutus, & barbarus, iuuẽs ineptũ imberbẽ, & leuem ob id placere. quo errore dignam cenſet Niſam, quę per ſupebiam deos nedum ſe contẽpſerit Ordo eſt. O mea tibia incipe mecũ dicere aut canere verſus Mænalios. i. Arcadicos. Niſa formoſiſſima, videlicet mulier, datur ſ. nuptũ, Mopſo ineptiſſimo, & turpiſſimo homini, quid nos amãtes nõ ſperemus. i. timeamus? q. d. nihil nõ timere debemus. ſed oĩa, cũ etiam turpiſſimus mihi præferatur, Gryphes aues illæ adũcis natib.] & leonib. in poſteriori parte perq̃ ſimiles, & equis infeſtiſſimæ iũgent, iam. i. poſtq̃ Niſa Mopſo iuncta eſt, equis, & damæ timidi. i. naturaliter, venient æuo ſequenti. i. proxime uẽturo ad pocula cum canibus. O Mopſe incide nouas faces. i. tædas, vxor ducitur tibi à te, aut tibi. i. ſub tuo nomine, ſed ad aliũ. O marite. ſ. turpiſſime, & turpiſſima paſſe, ſparge nuces, oſtẽdẽte velle relinquere pueritiã, & turpitudinẽ puerilẽ nuces ſpargẽdo, aut ad bonũ omẽ nuptiarũ ſparge nuces, qa heſperus. i. ſtella veſpertina, deſerit tibi aut in perniciem tuã, qa inſtat tẽpus vt nouæ nuptæ debitũ pſoluas, quod non poteris, aut ironice ad commodũ tuũ, quia habiturus es pulcherrimã cõiugem, Oetam mõtem illum Theſſaliæ, quem ab Occidente habebat qui hęc dicit. Incipe mea tibia mecum verſus Mœnalios. O ſup. Niſa cõiũcta viro digno. ſ. te. i. qualẽ digna es hẽre, cũ turpis, & effœminatus ſit, dum. i. quãquidẽ tu deſpicis. i. aſpernaris, & vilipendis oẽs, & dũ mea fiſtula. i. cãtilena mea (q̃ tamẽ plurimum ualere ſolet ad cõciliandos amores: vnde Corydõ, Canto quæ ſolitus ſi quãdo armenta vocabat Amphion dircæus, &c, dum capellæ ſupp. meæ ſunt, ſupp. tibi odio. i. moleſtiæ, & diſplicentiæ. per capellas aũt vult ſignificare, diuitias ſuas ſicut Corydon p oues dicẽs, deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris Alexi Quam diues niuei pecoris q̃ lactis abũdans, & dum odio eſt tibi hirſutum ſuperciliũ. ſ. meũ, & barba prolixa. i. forma mea virilis, quæ tibi cordi eſſe debebat: vnde & Corydõ. Nec ſum adeo iformis, &c. A trib. ergo ſe vt ille cõmendat, a muſica ſeu cantu, a diuitijs, & a forma, q̃ tamẽ illa deſpexit, at ne id merito feciſſe putetur, docet quod p petulantiam fecerit. cum etiam ea quæ nemo paruiſacere dẽat, videlicet fidem, & religionem contempſerit, vnde ſubdit, nec credis quẽq̃ deũ. i. deorũ curare mortalia. i. credis quod Deus non aſpiciat facta mortalium, & ita non puniat periuria, vnde & ab alio dictum eſt, quia Iuppiter periuria ridet amantum. Per hæc autem innuit ſibi datam ab ea fidem, quã non ſeruauerit, in cuius punitionem dij eam Mopſo cõiunxerint. Eſt autẽ Epicureorũ ſentẽtia deos nõ curare mortalia, quam ſecutus Flaccus dicit in 1. Sermo. Namque deos didici ſecurum agere æuum, didicit autem ab Epicuro cuius ſectator erat unde 1. Epiſtolarum: Me pinguem, & nitidam bene curata cute viſes, Cum ridere voles

Epicuri de grege porcũ. Epicurus vero iactabat ſe leuaſſe mortalium genus duobus maximis malis. religione .ſ. in præſẽti vita, cum dij non curent mortalia, & timore futuri, cũ docuerit animos cum corporibus interire: quorum vtrunque maxime erroneum eſt. vnde & hic propter eam falſam fidem dicit Damon

Niſam in eam miſeriam incidiſſe, vt Mopſo nuberet.

VARIÆ LECT. PROMISSAQVE barba] Quamuis. Promiſſa, minime diſpliceat, quod eo ſignificato frequenter apud Latinos auctores inueniatur, in antiquis tamen omnibus codicibus, quotquot habui, Prolixa, legitur.

Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sepibus in noſtris paruam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab vndecimo tum me iam cœperat annus.
Iam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abſtulit error.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc ſcio, quid ſit amor, duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Sæuus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus. crudelis tu quoque mater.
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.

SERV. ROſcida mala] Matutini roris humore perfuſa. [Dux ego veſter eram] Aut dux pręibam, aut capellas alloquitur. [Alter ab vndecimo tum me iã ceperat annus] i. tertiuſdecimus Alter. n. de duobus dicimus. Et vult ſe ſignificare iam tunc vicinum fuiſſe pubertati, vt vnus ab vndecimo, ſit duodecimus: alter, tertiuſdecimus. Nam pubertati vicinũ ſe fuiſſe ſignificare vult, quod de duodecimo anno procedere non poteſt. [Iam fragiles poteram a terra cõtingere ramos] Nec dum magnos, & altos. & h. d. Tantæ altitudinis eram iam, vt poſſem attingere minores, & fragiles adhuc arboris ramos. Et bene cum annis iungit habitum corporis. Nam iure pubertas ex vtroq; colligitur. [Vt uidi, vt perij] Vnum eſt tẽporis, aliud qualitatis. h. d. Mox vt vidi quemadmodum perij. [Malus error] Diffinito amoris. Nam amor errare plerunq; compellit. [Nunc ſcio, quid ſit amor] Vel quaſi iam iuuenis, vel quaſi ſpretus. Grauior. n. amor fit ex deſpectione, vel ex deſperatione. Terent. Perij. quanto minus ſpei eſt, tanto magis amo. (Iſmarus, aut Rhodope) Montes ſunt Thraciæ aſperrimi. Et perite uituperat amorem ab origine. Item à geſtis rebus vt, Sæuus amor docuit. Nam de exitu circa deũ vituperatio nõ cadit. [Extremi Garamantes] Populi ſunt Africæ, Extremi autẽ, ſæui, quaſi à conſortio humanitatis remoti, vt, Extremiq; hominum Morini, Renuſq; bicornis. (Nec noſtri generis puerũ, nec ſanguinis edunt) i. nihil habentem in ſe humanitatis, Nam non dicit, non mortalẽ. (Sæuus amor docuit natorum ſanguine matrem Commaculare manus) Quaſi nouam artem inſinuauit, & infundit. (Natorum ſanguine) Bene fabulam omnibus notam per tranſitum tetigit. Quis nãignorat Medeam ab Iaſone contẽptã ſuos filios interemiſſe: [Commaculare] Polluere. [Crudelis tu quoque mater] Vtitur optima moderatione. Nam nec totum amori imputat vt non defendat patricidam, nec totum matri, ne amorem eximat culpæ. ſed & illam quæ paruit, & illum qui coegit, incuſet. [Improbus ille puer. crudelis tu quoque mater] Non eſt ſuperflua hæc verborũ iteratio. Nam ſyllogiſmus eſt plenus, qui conſtat ex præpoſitione, & aſſumptione, & concluſione.

ASC. INCIPE &c.] Sepibus docet quomodo eius amore primũ captus ſit: primus aut amor feruentiſſimus eſt, ad quod ſignificã dum dicit Amatius poeta; Delia me primũ cupidis decepit ocellis, Contactum nullis ante cupidinibus.) Ordo igitur vt ſimul ſentẽtias explicem, hic eſt. Incipe mea tibia mecum verſus Mænalios. Ego vidi (eram. n. dux. i. conductor veſter. ſ. matris, & filiæ, q potius dicero quàm vt capellas alloquatur) te paruam. i. cũ adhuc paruula eſſes, legentem cum matre. mala roſcida. i. rore perfuſa in noſtris ſepibus. i. intra pomeria noſtra, epibus muniata. annus alter. i. ſecundus ab vndecimo. i. decimuſtertius, cœperat. i. acceperat me ingredientem ſe, iam tum. i. tunc primum, & ego poteram iam contingere ramos fragiles. i. inferiores, qui ſole deſtituti p interpoſitionem fragiles fiunt, vt. i. poſtq vidi te, vt. i. qualiter perij. q. d. miſerrimus, & vt, i. qualiter malus error abſtulit me, aut ſic, vt, i. quãtum cito vidi, vt. i. tã cito malus error. i. inſanus amor abſtulit me, Incipe, &c. Declarat quis ſit malus error, q a anint, dicẽs: ego ſcio nũc quid ſit amor, q. d. deus impientiſſimus. quia Iſmarus, & Rhodope montes illi Thraciæ aut Garamantes extremi. i. remotiſſimi à nobis, vt q a vltra Getulos ſunt, edũt illũ. ſ. amorẽ exiſtẽtẽ, puerũ nõ noſtri. i. humani generis nec noſtri ſanguinis. i. nihil habentẽ humanitatis. Incipe, &c. vt aũt oſtẽdat ſæuitiã amoris, adducit exemplum Medeę, q per impatientiam amoris filios abſumpſit, aut gladio, aut igne, vt Maccin. recitat. Sæuus igitur amor docuit matrẽ. ſ. Medeã cõmaculare manus ſanguine natorum. i. ex ea genitorũ, ò mater. ſ. Medea tu quoque. i. etiam tu crudelis ſupp. es, q. d. niſi & natura crudelis & impia fuiſſes, non potuiſſet te amor, ad tm̃ facinus induxiſſe. vt filios occideres, eſt ergo mater etiam crudelis, ſed an mater. ſ. Medea, quæ facinus peregit eſt magis crudelis an puer, i. amor. ſ. cupido cui eſt perpetua iuuenta atque pueritia (nam ſæpe amorem, ſeu cupidinem puerum legimus vocatum, vnde de Venere & ipſo dicitur 4. Aen. Tuq; puerq; tuus) eſt ſupp. magis improbus? q. d. id quidẽ neſcio, ſed ſcio q ille puer. ſ. Cupido, qui perſuaſit, aut te, ò Medea hoc induxit, extat impius, ſed tu ò mater. ſ. Medea tu quoq; i. etiam tu, ſup. es crudelis. Prima regula eſt, verba ad loquelam ſpectantia, qñ obſcuritatem nullã pariunt, venuſte omittũtur, vt hæc Damon. ſupp. dixit, aut cecinit, aut propoſuit. Secunda. A ſubſtantiuis ſapientibus naturam adiectiuorum, formari poſſunt formæ diminutiuæ adiectiue rentæ, vt à mas, maſculus, la, lum, vt hic, Maſcula tura. Nam mas, quodammodo adiectiue ponit apud Horat. Tyrrhenuſq; mares animos, i. viriles Et apud Perſium marem ſtrepitum. i. virilem, hinc maſcula Sappho dicatus, & maſculus animus: dico formæ diminutiuæ. non tamẽ ſunt ſic vera diminutiua, quia ſignificatio deeſt. At cum hic dico, hic puſillus non mas, ſed maſculus eſt cenſendus, iam verum eſt diminutiuũ. Sicut & emaſculus animus, aut ſonus, ſi non planè virilem, ſed aliquo modo intellexeris. Tertia, ſecundum diuerſam originem eſt ſæpe diuerſa ſcriptura, nam Tus, ſi à tundendo, vt Var. vult, dicitur, ſine h ſcribatur: ſin à thyoo θυ'ω quod eſt odorem facio, aut θύω thyo quod eſt ſacrifico, per h, ſcribetur thus. Quarta, Vel tam apud poſtero. quam apud Ci. ponitur pro etiã, potiſſimum vbi emphaticos loquimur, vt Carmina vel cęlo poſſunt deducere lunam. Nam vtrunque mirum, & quod de cœlo quidquam deduci poteſt, & q luna quæ ſuum habet celum. i. orbem ac ſphæram. Quinta. De præpoſitio, in his, quæ ad locũ deorſum ſpectant, venuſte deorſum ferri connotat, vt deducere lunã à cœlo, eſt ipſam deorſum ducere: ſed deducere lanam eſt ipſam extenuare, & in ſubtiliores partes carptim diſtrahere. Sexta. Vt prius patuit gerundium in do, quando abſolute ponitur, venuſte paſſiue ſignificat, ut cantando dum incantatur. *Regu.*

VARIÆ LECT. TVM me iam ceperat annus] In Longobardico codice. Tam iam me ceperat. In aliquot alijs acceperat, & adceperat habetur (Poterã terra contingere ramos) in Longobardico exẽplari, Cõtingere habet. (Iſmarus, vt Rhodope, aut extremi Garamãtes] Sunt antiqui libri. qui legunt. Aut Tmarus, aut Rhodope.

COLL. RHO. EPICVRI ſcholæ ſunt, quæ ſtatuunt ea magnitudine eſſe ſolem, qua videtur. Cæterum, non peruidiſſe illos, quanta inde conſequeretur abſurditas, admiratione dignum. Si enim inquit Cleomedes, in cœleſtium orbium contemplatione, tantus ſit ſol, quãtus apparet, profecto multę ſimul in ipſo magnitudines erũt, ſiquidem exoriens, & occidens maior videtur. Porro nõ apud omnes eodem exoritur tempore, nam cum ſit globata ſpecie terra, aliàs apud alios oritur & occidit, & medium cæli tenet. Quã obrem cum accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio cœli exiſtere, ſimul & maior & minor fiet, maior videlicet, quibus oritur: minor, quibus eſt in medio cęli hora eadem: quod vtique in eo abſurdiſſimum plane cenſeri debet. Horum nãque effectuum ratio ea promitur à ſcientiſſimis: Maior, inquiunt, nobis ſol exoriens, & occidens uidetur, & minor in cœli conſtitutus meditullio. propterea quod in orizonte per aerem, denſiorem & humectiorem, ipſum videbimus, Eiuſmodi nãque eſt vicinus terræ, aer. In medio autem cœli, quia in puriore cernimus, emiſſus ab oculis ad ipſum radius non reflectitur, quod in alio contingit ſitu. Argumento ſunt, quæ in aqua viſuntur grãdiora corpulentioraque: nam & ex puteis altioribus ſol conſpe-

ctus

ctus id ipſum patitur. Eiſdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli ſol conſtitutus nobis videatur propior, oriens vero aut occidens remotior. Hęc ſiquidẽ aeris efficit qualitas, ĩ humectiore namq; craſſioreq; conſpectus longius abeſſe creditur per purũ vero interuallo vĩ propinquiore. Proinde, inquit Poſſidonius, ſi fieri poſſit, vt per parietes aliaue ſolida corpora, vt de Lynceo prodit fabula, ſol cõſpiceretur, multo amplior ſe nobis ingereret, & ampliore diſtare interuallo crederetur. Viſum porrò inſigniter falli, indicio eſſe poteſt colorum ſubinde in ſole mutatio, ꝙ aeris affectio facit. Adde, ꝙ cum a montis cacumine occidit aut oritur, præ ſe fert nobis ſpeciem cacumen tãgentis, propterea doctiſſimus poeta.

Iamq; iugis ſumma ſurgebat Lucifer Ida. Et alibi;
Tibi deſerit Heſperus Oetam.

Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
Nunc & oues vltro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus,
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cygnis vlulæ: ſit Tytirus Orpheus:
Orpheus in ſyluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Menalios mecum mea tibia verſus.
Omnia vel medium ſiant mare: viuite ſyluæ
Præceps aerij ſpecula de montis in vndas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, iam deſine tibia verſus.
Hæc Damon, vos, quæ reſponderit Alpheſibeus.
Dicite Pierides. non omnia poſſumus omnes.
AL. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues & maſcula tura,
Coniugis ut magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus mihi hic, niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph-(nin.
Carmina vel cęlo poſſunt deducere lunam.
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſsi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.

SERV. OVes vltro fugiat lupus] Optat omnia fieri cõtra naturam, vt. ſ. quia illa pulcherrima turpiſſimo marito nupſit, ꝙ bene cõtra naturam videbatur, cum eſſet ipſa honeſta: pſis fit, vt ſint & alia cõtra naturam, vt fugiat lupus oues, vt ferant q̃rcus aurea mala, & reliqua quæ dici. [Electra pinguia] i. ſuccinæ gemmæ [Myricæ] Arbuſta viliſſima. [Certent & cycnis, vlulæ] Aues ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν. ideſt a fletu, vel vlulatu nominatæ. [Sit Tityrus Orpheus] Viliſſimus ruſticus, Orpheus. ſ. puteť in ſyluis, Arion uero inter Delphinas. Hic autẽ Lesbius à Leſbo, cytharedus optimus fuit, qui cum Tarento Corinthum cum multis opibus peteret, & videret ſibi in mari tẽdi à nautis inſidias. petijt vt cithara paululum caneret, ad cuius ſonum cum Delphini conueniſſent, excuſſit ſe ſupra vnum, & ita imminens vitauit periculum. [Delphinas] Nas ió breuis eſt, quia græca declinatio eſt, ſicut Arcades accenſos monitu, Nam omnia greca nomina quæ nominatiuum pluralem es, terminant, vt Arcades, Delphines, Naiades, accuſatiuum pluralem corripiunt, [Omnia uel medium fiat mare] Aut omnis terra operiatur fluctibus maris, aut medium, optat .n. confuſionem elementorum. (Viuite ſyluæ. i. valete. [Nam non bñ optãtis eſt, ſed renunciantis. Ordo eſt. Præceps deferar in vndas, de ſpecula aerij montis. [Extremum hoc munus morientis habeto] .i. moriar in inuidiam tuam. Nam amare ait. [Munus.] Sic Mezentius. Et hæc tibi porto. Dona prius. (Hæc Damon) Subaudi dixit, vel cecinit. (Dicite Pierides) Bene aĩos erigit auditorũ, dicendo, Superiora vtcunq; dicta ſunt, ſequentia, nun niſi à numinibus poterunt explanari. Sanè id debemus accipere paſtores hoc referre, quod aliquando in Arcadia audierunt. Vnde & ſuperius ait, Incipe Menalios mecum mea tibia verſus. i. Arcadicos. (Non omnia poſſumus omnes) Sic Cicero, vnum ſuſtinere vix pauci poſſunt, vtrumq; nemo. [Effer aquam] Hic inducit mulierem, ſacris quibuſdã peruertẽtem mentẽ amatoris à quo ſpernebatur. [Adole] incende, ſed κατ᾽ ἀντιφρασμόν. nam adole eſt auge. [Sanos ſenſus] Non amãtes. Vnde contra amãtes inſanos vocamus. (Auertere autem) a ſanitate mutare, aut auertere ait, pro cõuertere, vt ſit mutata prępoſitio. (Experiar) Coner, probem, incipiam. (Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam.) Vel. i. etiam: vt, uel Priamo miſeranda manus. Eſt autẽ argũ a maiore ad minus, Si hæc pñt facere carmina, cur nõ ẽt facilia impleantur? qu. d. n. facilius, q̃ vt Daphnis ex vrbe rus redeat, vt ciuitatem deſerat ruſticus? [Frigidus in pratis] Nocẽs vt, Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet. [Cantando] Dum ei incantaĩ. Nã gerundiuus modus ab omni verbo ſimiliter procreatur. Vñ modo [Cantando] A paſſiuo ait, cum ſupra ab actiuo dixerit. vt, Cantando tu illum? Tale eſt illud in Salluſt. Cum ipſe ad imperandum Tiſidium vocaretur. i. vt ei imperaretur.

ASC. NVNC &c. Optat omnia contra naturam immutari per impatientiã amoris ſibi exitium deſtinans, vt ex ordine aperietur qui talis eſt. Lupus fugiat nunc vltro, ideſt non fugatus a canibus aut paſtoribus, ſed ſua ſponte oues imbelles. fugiat dico nunc i. poſthac, ex quo nec uſu ... & quercus duræ ferant aurea. i. aurei coloris mala. i. poma quæ in tenerrima arbore naſcuntur. Alnus arbor amaro vt dictũ eſt cortice, & fronde deferente, floreant Narciſſo ſup. flore myrice. i. arida, & humilia virgulta aut humilimi frutices ſudẽt. i. ſudãdo emittant, & diſtillent corticib. ſup. ſuis, electra pinguia. i. ſuccina. Et vlulæ aues ab vlulatu dictæ certent. ſ. in cantu cycnis. i. cum oloribus, quibus moribũdis præcipue eſt ſuauiſſimus cantus. Tityrus. i. Bucolicus, & paſtoralis, & ob id rudis cantor ſit. i. reputetur Orpheus, id eſt optimus muſicus, ſit inquã Orpheus in ſyluis quas. ſ. ad ſe traxiſſe fingitur: quia ut dicit Hora. in Arte. Syluestres homines facer, interpreſq; deorũ Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus. Dictus ob id lenire tigres rabidoſque leones, &c. ſit Arion, ideſt qualis Arion Lesbius ille citharædus peritiſſimus, inter delphinas piſces illos marinos) declinatur hic Delphin. huius Delphinos, vnde fit nominatiuus hic Delphinus Delphin. In accuſatiuo habet hũc delphina, vnde pluralis hos delphinas) inter delphinas autem modulatus dr̃ tã dulciter Arion, ut eum ſaluum in dorſo ſuo ad littus perueherent. Incipe &c. Omnia fiant uel. i. etiam medium mare, hoc eſt iam altis aquis obruantur, vt quæ ſunt in medio mari, vos ſyluæ viuite. i. valete, & diſcedite. q. d. nolo amplius inter vos conuerſari, & id quidem ſm̃ mentem Seruianum, q̃ Landinus approbat. Sequitur ergo, Ego deferar præceps. i. præcipitabor de ſpecula. i. alta rupe, vnde ſpeculari liceat, montis aerij, in aera multum exaltati, in vndas. i. ſubmergar, habeto, ſ. Niſi hoc extremum munus. i. donum inuidioſum morientis. ſ. quia in inuidiam eius mori conſtitui. Deſine iam mea tibia Mænalios verſos, p hunc finẽ ſignificat carmẽ hoc amatorium eſſe cõpoſitũ nõ ab amatore vero, ſed noĩe eius, vñ non intelligemus Damona ſe pcipitare deſtinaſſe, ſed ceciniſſe carmen nomine eius qui id deſtinauerit, vnde, & Alpheſibœus nõ ſuas, ſed cõiugis alicuius partes agit in carmine. Sũt tñ q ad Damonis pſonas applicent, ppea qđ dictum eſt eũ diluculo ceciniſſe, ꝙ non oportuiſſet ſi alterius rem ageret. Sunt ẽt qui intelligãt illud, viuite ſyluæ in gratiã ſyluarum dictum, quaſi cũ oĩa obruẽda optet, ſolas ſyluas recipiat, ſed tutius eſt ab auctoritate non diſcedere, niſi rõ urgeat. (Hæc Damon uos, q̃ rñderit Alpheſibœus, Dicite Pierides, non oĩa poſſumus, &c.) Arguta ut dixi, phantaſia qua carmen ꝙ ad magicã artẽ ſpectet nõ potuiſſe, aut noluiſſe memoriæ ſuæ cõmẽdare, ſignificat muſas vt ipſæ id recitẽt cohortans. Nam ſic paſtoralis pſonæ decorum ſeruat, cui difficile nimis fuiſſet tot carmina ex vna recitatione edidiciſſe, & ſe qb⁹ Romanis interdictum erat magicis artib. non implicuiſſe ſignificat. Sunt præterea carmina quæ Alpheſibœus cantaſſe dr̃ non ſuo nomine. (non. n. illi Daphnis coniunxerat cum vterq; mas eſſet) ſed eius quæ cum ruſtica eſſet, habebat maritum in vrbe morantẽ, docet ergo eã primo præceptiſſe, ut omnia rite ad magicam, ſeu incantationẽ diſponerentur, deinde magica carmina poſtulat, ſperans eis maritum poſſe ab vrbe reuocari, quibus etiam luna de cœlo deduceretur, & ſerpentes necarentur. vnde argumentatur a fortiori, quia ſi carmina difficilius poſſunt, poterunt, etiam id quod facilius eſt. Ordo eſt. Damon ſupp. cecinit aut recitauit a paſtoribus Arcadicis audita hæc, ſcilicet etiam dicta carmina, uos ô Pierides dicite, ſupp. ea quæ Alpheſibœus reſponderit, ideſt contra recitauerit,

dicite inquam.i.recenſere, & narrate nobis, quia non oẽs poſſumus omnia. i. non omnib datum eſt omnia poſſe, & iá pręſtantem memoriam hẽre, vt omnia audita memorent. Incipit autem carmen quaſi a ninfis recitantibus verba vxoris ad ancillam fidelem Amaryllida, videlicet quã vnicam ad eam rẽ adhibet dicẽs. O ſup. Amarylli, effert.ſ.e loco vbi hactenus neculta fuit. aquã.ſ. ad magica ſacra aptam, & cinge hæc altaria molli vitta i ſertis ex herbis, aut floribus & adole.i. icẽde, & vre, verbenas.i. herbas ſacras, pingues i. oleo vt incendi poſſint pfuſas, & thura maſcula.i. teſtes maſculorum habentium, vt ego experiar. i. experiendo coner auertere. ſ ab vſu rationis ſanos. i. nõ amãtes ſenſus coniugis.i. mariti mei Daphnidis, auertere inq̃ ſacris magicis.i. incantatorijs. Et quia videt oia diſpoſita dicit, Nihil ſup deeſt hic niſi q carmina deſunt. Retulit aũt verbũ per zeugma ad vicinius ſupp... um, Et ideo quia carmina deſunt, quaſi vocans ea dixit... mea carmina ducite Daphnin maritum. ſ. meũ, Inſſium ab vrbe, q.d. id facillimũ erit vobis cũ nihil ſit facili⁹ q̃ ruſtico perſuadere, aut eũ inducere: vt ab vrbe domũ redeat, q aũt id poſſint carmina pbat a fortiori dicens, Carmina pñt deducere.i. deorſum ducere, & ducere de cœlo vel.i. etiam lunã ... credebat antiqua ſupſtitio, vnde in Theſſalia vbi plurima veneficia, & incãtamẽta fieri ſolebãt quoties lunã laboranrẽ, & ad eclipſim tẽdentẽ vi-

Magica vis in lunam.

debant, ęrea tintinnabula ac pelues pulſabant, vt videlicet crepitu vis verborum impediretur ne lunam pertingeret, ad quod alludens dicit Iuuen. Sat 6.

Tot pariter pelues, & tintinnabula dicas
Pulſari, iam nemo tubas, nemo æra fatiget.
Vna laboranti poterit ſuccurrere lunæ. Vnde Tibullus.
Cantus & e curru lunam deducere tentat,
Et faceret ſi non æra repulſa ſonant.

Leges autem vetãtes ne quis meſſem pellicat, aut magicis artibus ... at aut g... dine concutiat, docent nonnihil aliquã d... ſictum ... rce veneficia illa ſolis filia, quæ verbis, & potẽtib⁹ herbis ſocios Vlyſſis in varias feras mutaſſe, ut ad principium lep... Aeneid... dicetur, vnde dicit hic. Circe mutauit carminibus.i. incantamentis ſocios Vlyſſis, non autem Vlyſſem, quia abſtinuit a poculis eius q̃ amatoria ſeu, Philtra cõſtituebant.i. potionem magica arte confectam, & ad amoris inſaniam impellentã. Anguis frigidus.i. nocens ac veneni quod frigidum eſt plenus, aut frigore.i. morte afficiens, rumpitur in pratis cantando. i. per cãtamenta quod ſentiens aures occulit, alteram cauda, alteram terra ad quam eam applicuit, ducite, &c. Regula eſt. Gerundia in do, ſæpe ponuntur abſolute in ſignificatione paſſiua, ut hic cantando, ideſt dum incantatur, & in Georg. vritque videndo Fœmina ideſt dum videtur.

Terna tibi hæc primum triplici diuerſa colore
Licia circundo, terq; hæc altaria circum.
Effigiem duco, numero deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina ducite Daphnĩ.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:
Necte Amarylli nodo, & Veneris, dic, Vincula necto.
Ducite ab vrbe domum mea carmina, ducite Daph (nin.
Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit.
Vno eodemq. igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit: ego hãc in Daphnide laurũ.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.

SERV. Licia circundo:] Bene vtitur licijs, q̃ ita ſtamen implicatur, ut hæc adoleſcentis mentem implicare contendit. [Effigiem duco] Amatoris dicit effigiem, Sic Dido, eſſigiéque toro locat, haut ignara futuri,] Numero deus impare gaudet] Aut quemcunq. ſuperiorum, aut Hecatem dicit: cuius triplex poteſtas eſſe pbibetur. Vnde eſt. Tria virginis ora Dianæ. Nam vt ſupradictum eſt, ſuperi dij, impari numero: inferi pari gaudent] Impare] Autem propter metrũ ait. Nam ab hoc impari dicimus. (Necte) Coniũge, vt ita implicetur mens amatoris, ſicut implicantur & connectuntur illi colores in uocem. (Tribus nodis) Alligationibus. Amarylli Vocatiuus græcus. (Hic Amaryllis eſt ea quàm Græci συμμαχον dicunt. (Veneris, dic, vincula necto) Anapeſticus eſt trimeter hypercatalecticus. Hoc metrum eſt Cupidini cõſecratum. (Limus vt hic dureſcit. Fecerat illas duas imagines, alteram, ex limo, qui ex igne fit durior, alteram cera quæ igne ſoluit, vt videlicet mens amatoris ita dureſceret ad illam, quã tunc amabat. omneſq; alias, ſicut ad ignem limus, & ad ſe ita molliretur, & ſolueretur amore, vt cera ad ignem liqueſcit. (Sic noſtro Daphnis amore. Subaudi dureſcat, & liqueſcat vt ſcilicet quam apperit deſerens, me potius amet. Sparge molam. Far, & ſalem. Et fragiles incende bitumine lauros) Id eſt lauros diuino igne conſume. Nam bitumen ex fulmine dicitur procreari. Vnde iuxta Babyloniam, quia frequentia cadunt fulmina hac re lacus redundat: adeo ut inde fabricaſſe muros Semiramis dicatur. (In Daphnide laurum. Aut Archaiſmos eſt, pro in Daphnidem: aut intelligamus ſupra Daphnidis effigiem eam laurum incendere, propter nominis ſimilitudinẽ.

Bitumẽ.

Laurus.

hic limus.i. terra pinguis & lutoſa, dureſcit.i. fit dura, & ut hæc cera liqueſcit, pro liquefit, i. fit liquida vno, & eodem igni. (Notãda eſt ſyllabæ correptio, nã eodẽ debere ſecundã producere q̃ ſi corripit ſicut, & ille. Non eodem curſu fide ... vltima primis. Verum vt illic ſubitam rerum mutationem ſyllabæ correptione depictam voluit, ita hic dicere liceret ſubitam ignis operatiõnẽ ſignificatam h... ſup. dureſcat aut quieſcat, aut poti⁹ vtrumq; faciat, Daphnis nr̃o amore i. igne noſtri amoris, quo. ſ. ipſum amo. vnde dixit nr̃o, non noſtris Sane ad diuerſa referuntur hæc in Daphnide. Nam vult eum dureſcere, i. ſtabilem fieri in amore ſui, & liqueſcere in amore vrbis aut mulieris vrbanę. V... nq aũ fit ab igne amoris. qui.n. quempiam ardenter amat, ne ... alium amat, vñ dureſcit vehementia amoris, & amore languet, vnde liq cit ac diffluit virtus eius] O Amarylli ſparge molam, i. confectionẽ ex farre, & ſale moliro, ſine qua nullum ... ebat ſacrificiũ, & icẽde bitumine. i. illitas bitumine lauros fragiles. ... quia Daphnis malus. i. pernicioſus, aut multum ... cum ſit ſine redamatione, aut dic amor Daphnis malus. Indifferenter ... huius Daphnis, & huius Daphnidis ... comburo hanc laurum in Daphnide. i. ſuper effigiem Daphnidis, de qua dictum eſt. Terque hæc altaria circum effigiem duco, & ita non erit archaiſmos, nec antoptoſis, aut ſi ſenſus eſt, ego comburo in perniciem Daphnidis, aut contra Daphnin erit caſus pro caſu in Daphnide pro in Daphnidem, aut Daphnin. Ducite &c.

VAR. LECT. (Terque hæc altaria circum. In lib. Longobardico legitur, ſic ſed n. Hæc melius. [Necte Amarylli nodo, & Veneris, dic, vincula necto] Cuperé ego maxime vetus exẽplar, vnde pleriq. nodo pro modo legendũ perſuaderent. Nã his antiquiſſimis lib quotquot pigmatibus mihi fuere, Modo paſſim, ſcriptum animaduerti. [Et fragiles incende bitumine lauros.] In Oblongo libro permeteri. Non lauros, ſed ramos legitur.

ASC. Terna &c.] Tangit modum quo ſacra magica peregerat adhibens illis ternarium numerum, quem ad ſacra aptũ eſſe etiã philoſophus in lib. de cœlo, & mundo docet, & vt Mancin. recitauit Plin. impares numeros ad omnia vehementiores credit. Imparium autem numerorum primus eſt ternarius. Nam vnitas non eſt numerus, ſed principium numeri: Ternarius autem nobis in ſancta Trinitate venerabilis eſt. Ordo eſt. Ego circundo primum tibi ò Daphni, ſupple. ideſt ad irretiendum te, hæc ternalicia ſcilicet ad quæ implicantur ſtamina, diuerſa, ideſt diſtincta triplici colore, & ego duco effigiem, ideſt imaginem ad viuum effictam circum hæc altaria, duco inquam ter, quia deus præcipue ſuperus gaudet numero impare. Ducite ab vrbe. O Amarylli necte ternos colores qui ſunt in licijs tribus nodis, necte inquam nodo, & dic, ego necto vincula Veneris, ideſt conciliandæ veneris, atque amoris. Ducite, &c. vt, ideſt quemadmodum

De ternario vero qd hic exequamur poſſimũſ An illud primum Trinitatẽ Pythagoricos philoſophos rerum oĩum menſurã eſſe voluiſſe. Credo, rõne illa, qd ſũmus rerũ opifex ternario numero vniuerſa diſpẽſat. Imò vero ẽt res ipſę numero eodem terminari pernoſcũtur, ad qd reſpiciẽs poeta nobilis, Numero, inquit, deus impare gaudet. Si quidẽ ineffabile illud agẽs creat primo ſingula, rapit mox, ac deniq. perficit Singula quoque in primis ab illo pertẽti fonte affluunt, dũ naſcunt, deinde in eũdẽ refluunt. dũ origine mox ſuã repetũt, poſtremo pficiuntur, vbi in ſuũ redierint principiũ. Idipſum vaticinat⁹ Orphe⁹ Iouẽ pricipiũ; mediũ, & finẽ vocauit vniuerſi, pricipiũ, vt pducit, mediũ, ut pducta retrahit ad ſeipſũ, finẽ, vt redeũtia pficit:

Bucula]

SERV. BVcula] Bouis eſt diminutio. Sanè Bos anomalũ nomẽ eſt. Nam hic bos, & ò bos producit: ſicut his bobus, & ab his bobus. Nã reliqui oẽs caſus breuẽ habent ſyllabam primã. [Propter aquę riuũ] Iuxta. [Perdita] Amore conſumpta. [Nec ſit mihi cura mederi] Aut nolim ei magicis artib. ſubuenire, aut nolim cũ ipſo concũbere: ab vtroq; n. medicina amantib. venit. [Perfidus] Nunc. ſ. perfidus [Limine in ipſo] Loco ſacro, ſicut ſupra diximus. Veſtę. Atq; ſatas ali[illegible] vidi traducere meſſes] Magicis quibuſdam artib. hoc fiebat. Vnde [illegible] in 12 tabulis Neu [illegible] segetem pellexeris [Nec reſpexeris] Nolũt.n ſe v[illegible] numina, niſi ex nimia ne[illegible] eſſitate. Vñ pro miraculo [illegible] eſt, Alma parens cõleſſa deũ, quod non faceret, niſi in periculo filij. (Nihil ille deos, nil carmina curat) Satis ẽ quod putat artem magicam nil valere [Corripuit tremulis altaria flammis] Hoc vxori Cic. dr̃ contigiſſe, cum poſt peractum ſacrificium libare vellet in cinere viſa eſt flamma, q̃ flamma eodem anno conſulem futurum oſtendit eius maritum, ſicut Cic. in ſuo teſtatur poemate. [Bonum ſit] Ideo dubitat, & optat, vt hoc ſignum bonum ſit, quia ignis medius eſt, & qui poſſit etiã nocere. [In limine latrat] In loco vbi amati veſtes obruerat [Ipſi ſibi ſomnia fingũt?] Oia q̃ ſupra dixerat de arte magica, deſtruit dicendo, hęc vera deſiderantibus tantum videri, quod per prouerbium eſt locutus.

Talis amor Daphnin, qualis, cum feſſa iuuencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propterea aquæ riuum viridi procumbit in vlua
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti;
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui, quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Has herbas, atque hæc ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris, naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Fer cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti,
Transq; caput iace, ne reſpexeris, hic ego Daphnin
Aggrediar, nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domũ mea carmina, ducite Daphnĩ.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis.
Sponte ſua dum ferre moror, cinis ipſe, bonum ſit.
Neſcio quid certe eſt, & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab vrbe venit, iã parcite carmina, Daphnis.

ASC. TALIS amor Daphnin] Talis, inquit, amor teneat Daphnin, qualis ſolet buculã tenere, nec ſit mihi cura mederi. i. nolim remediũ amoris tũc, quia mutuus gratiſſimus fuerit, q.d. nũc q̃a ſola amo, nec redamor, alterum expeto, aut eius amore diſſolui, aut potiori: quod dido de Aenea ſic dicit. Quis mihi reddat eũ, vel eo me ſoluat [illegible]. In Ser[illegible] ois verbis cũ dicit aut nolim magicis artib. ſubuenire, aut nolim ſecu cocũbere, ſenſus eſt: nolim amori Daphnidi ſubuenire p magicã artẽ, nec meo per concubitũ, quia ſatietas cõcubitus amorem ſedat, eſt aũt mala reciprocatio vbi dicit ſecum concũbere p cũ eo. Deinde ingreditur iterum aliud argũ dicens. has olim &c, quod ſic connecti poſſit ſuperiorib. vt ſit. olim quidẽ tũc remedium q̃rere amori, quod nunc q̃rendum eſt, ad id autem conducẽt exuuię eius q̃ mihi Daphnin debent. i. q̃ tali arte tractabo, vt Daphnin venire compellant. Artem vero indicat dicens eas ſe in terram condituram, & herbas quas a mœri pbatas dicit, & ad magicam multum valere periculoſo facto cognouit ſuperiactura. Ordo eſt talis amor teneat Daphnin qualis ſup. tenet buculam. i. iuuencã, cũ. i. qñ, bucula feſſa. i. defatigata, q̃rendo iuuencũ. i. taurum iuniorem per nemora atq. altos lucos, procumbit. ſ. amplius ſtare aut currere nequiẽs, & amore languens pſternitur in viridi vlua. i. herba paluſtri pp. i. iuxta riuum aquę, vnde tñ refrigeriũ ſi nõ amaret caperet, nec ipſa perdita. ſ. amoris impatientia meminit decedere nocti ſerę. i. quis ſero & tarde aduentanti vt ſignificetur longitudo dierũ in qua vaccæ caleſcunt, ut ſeræ. i. aliquãtulum progreſſę, hoc eſt quãuis plurimũ nigreſceret & nox [illegible] ta irrueret. Talis, inq̃, amor teneat Daphnin, nec cura ſit mihi mederi. i. & noli tũc non amare quia rideret amori meo (ita malim intelligere, vt loquatur de amore ſuo q̃ Daphnidis) Ducite &c. Ille pfidus p inuidiã non nominat [illegible], de Daphnide tñ loquitur, reliq̃t mihi olim i. ſæpe longe ante acto, & id ex affectione amantis, has exuuias. i. indumẽta ſua q̃ exuit, Sic etiam Dido de veſtib. ab Aenea relictis, dulces exuuiæ dũ fata deuſq; ſinebãt appoſitorie pignora. i. monumẽta cara ſui, i. vt me ſui admoneant q̃ ſup. pignora ò terra ego mãdo. i. credo & committo tibi nũc in ipſo limine. i. ingreſſu domus, quia hęc pignora debent mihi Daphnin, ſup. reſtituere. i. ita tractabo vt mihi eum reſtituant. Ducite &c. Ipſe Mœris emphaſim habet ipſe, quaſi dicat peritiſſimus in veneficijs & arte magica, & in componendis philtris dedit mihi has herbas, atq. hęc venena. i. venenoſas herbas, lecta. i. collectas, Põto. i. in inſula Põtica plurima ſup. venena naſcunt̃ Ponto. Ego vidi Mœrin ſ. veneficũ fieri ſæpe his herbis. i. per has herbas lupũ. i. mutare effigiẽ lupi, & cõdere ſe. i abſcõdere ſe ab incurſu hominũ, & canũ ſyluis. i. in ſyluis, & vidi ipſũ Mœrĩ excire. i. euocare ſæpe his herbis animas. i. manes imis. i. pfundis ſepulchris, & traducere meſſes ſatas alio. i. in alium agrum. Ducite &c. De mutatione in lupum ꝑterea q̃ Manc. dixi addemus, & hæc Lãdini ſic dictis, Augu. in lib. de Ci. Dei refert M. Varronẽ ſcribere de arcadib. quod ſolutione ducti tranſnatant quoddam ſtagnum, vt ibi in lupos conuertantur, & cum ſimilibus feris viuãt. Si uero carne humana non veſcantur, rurſus poſt nouem annos remeatu eodem ſtagno reformantur in homines, denique quendam Demene Parrhaſium tum guſtaſſe ſe ſacrificio quod Arcades immolato puero faciunt deo ſuo Lyceo in lupum conuerſum, & decimo anno in humanam effigiẽ reuerſum in Olympia pugilẽ victoria meruiſſe, nec pp aliã cauſam, & Lycæum Iouẽ & Lycæum pana in arcadia vocari exiſtimat Varro niſi q̃ ea nõ alia vi quã diuina fieri poſſe exiſtimat. Addit idem Augu. mulieres fuiſſe in Italia q̃ dãtes aliquid in caſeo homines in iumẽta mutabant, q̃ neceſſaria quęq; portabãt, deinde perfunctis opera ad ſe redibãt, nec tñ ſenſus rationales in eis mutabantur, Hæc ille. Quod aũt dicit animas imis excire ſepulchris, nõ diſſimile eſt illi quod legitur. 1. Regum 28. de phythoniſſa, q̃ animã Samuelis exciuit. [Fer cineres Amarylli foras &c.] Significat per acta magica ſacra atque deportandos nõ ſine magica ſuperſtitiõe cineres, q̃ muneris Amaryllidis indit, quę ſm̃ Mãcinellum dũ cineres auferre conatur videt eos iterũ inflãmari, vñ dicit aſpice corripuit, &c. vt tñ vniformis ſit cõtextus malint nonnulli omnia vxoris verba cẽſere, ut ipſa dicat ad Amaryllida, aſpice Amaryllom moror, differo ferre. i. auferre cineres, vt humeris tuis imponam, ipſe cinis ſponte ſua corripuit hęc altaria tremulis flammis, quod cum nouum ſit addubitat quid portendat dicens, neſcio, an bonum ſit. eſt certè aliquid quod per hoc portenditur, & vr̃ quod aduentum mariti ſignificet, ad hoc accepit q̃ Hylax canis latrat in limine, & ita dicit, credimus ſup. bonum. ſ. aduentum mariti portendi, ſed dubitamus, an ridiculũ dicendũ ſit, eo q̃ q̃ amant ipſi ſibi ſomnia fingunt, vtrunque tñ eſt mea carmina. i. nolite efficere marito meo, quia ut ſpero, ipſe venit ab vrbe. Quia vero dixerat ea vrbe, Aſpice &c eſſe Amaryllidis, ut etiam Landinus cõſentit, erit alius ordo. Eſt ergo duplex alter, ut dicat d[illegible]o hæc oia vxori ſic. O Amarylli fer foras. i. effer cineres, & iace, id eſt pijce eos riuo fluenti. i. in profluentẽ trans caput. i. vltra verticem capitis tui, & caue ſup. ne reſpexeris. Ego aggredior i tanquã terribilem, & durum hominem innodamus, [illegible] ſanatorijs & magicis, quia ille nihil curat deos, & nil curat carmina quaſi dicat, videtur omnia contemnere, & ideo aggrediar animoſius eum, latenter autem innuit poeta magicis carminibus nullã eſſe virtutem, cum ne ruſticum quidem mouere poſſint. Ducite &c. Dum hæc precepiſſet domina volebat colligere cineres, vt eos ancillę imponeret efferendos, ſed nouum videt porten-

portentum, vnde dicit, Aſpice ò Amarylli, dum ego moror, i. procraſtinor & differo ferre, i. extollere cineres, vt i imponam igne cinis corripuit, i. celeriter rapuit ſua ſponte p ſe, & nullo inflammante altaria tremuli , i. titubantibus & ſcintillantibus, ac micantibus flammis, neſcio an, ſup. ſit bonum, aut precor, vt ſit bonum, ſed neſcio quid ſit, certe eſt quid i. aliquid, & inſuper præter hoc portentum, hylax i. canis noſter latrat in limine vbi. ſ. infoderat exuuias Daphnidis, & per quod venire debeat. Credimus, ſupple, ipſum venire, hoc eſt vtrum credam ipſum venire, an ipſi qui amant fingũt ſibi ſomnia. i. quæ cupiũt in ſomnis vident, oſtendit tamen ſe credere. vnde concludit. Parcite ò mea carmina, parcite. i. abſtinete, & cauete. ſ. violẽter & hoſtiliter adducere Daphnin (quia dixerat, his ego Daphnĩ aggrediar) nã Daphnis venit. i. redit in præſenti. ſ. tpe, qa priorem corripit) ab vrbe. Secundo modo ordo erit, & cum dña pcepiſſet efferri cineres, & ancilla paululum cunctata, & poſtea cineres inflammantes conſpicata redierit ad dominã dicens. Aſpice ò domina ignis corripuit ſua ſponte ipſa altaria tremulis flammis, dum ego moror, & differo ferre. i. efferre ipſum ut iuſſiſti, neſcio an ſit bonum: certe, quid i. aliquid ſup. portenditur & inſuper hylax latrat in limine. Ad quod domina. Credimus. ſ. bonum portendi, & Daphnin venire, deinde quaſi ſe leuitatis argueret dicit. An ipſi qui amant fingunt ſibi ſomnia? id eſt an potius credam hæc quaſi ſomnia mibi contingere. Et innuit quod non, vnde ſubdit. Parcite ab vrbe venit, &c.

VARIA LECT. PROCVMBIT in herba] In Longobardico, legere eſt. In vlua, ſed herba vſitatius. [Ned reſpexeris] In Oblõgo li. Vaticano, Nec, habetur. [Parcite, ab vrbe venit, iam parcite carmina, Daphnis, In Oblongo Vaticano tranſpoſitæ dictiones, Iam carmina parcite, quod tantundem eſt.

COEL. RHOD. ET quia de Olympo facta mentio eſt ſcribit Cæcilius Minutianus Apuleius Olympũ etiam dici Iouem: vnde Næuius, Pandit interea domus Altitonãtis Olympi. Ex quo Virg. Omnipotentis: Olympi, quod ſi eſt, falluntur, qui legendum arbitrantur, Omnipatentis Olympi. Nam & Ennius ait, Deceſſit Olympius antro. Auctor quineriam Diodorus eſt Iouem eſſe Olympium cognominatum ab Olympo præfecto, abs quo ingenij cultum acceperit.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS.

PASTORES duo cantant: alter indignatur qd laus, & honor & præmia Muſarum ad indignos atq; immerentes deferantur, digniſ poſthabitis: alter, quoniam quidem fauorem & decus ſimpliciter ac bonis artibus conſequi ſe non poſſe animaduertit, techinis, calliditate, atque aſtu quærit. In vtroque ſuam cauſam agit Virg. nam & malos poetas inſectatur, & craſſum ſæpenumero nobilitatis iudicium reprehendit. [Immemor herbarum] Tale carmen, vt Orphico par, muta & bruta moueat, querulũ tamen eſt, nec vota ſua conſequitur. [Certantes] Non ad contentionem & inimicitiam, ſicut in proxima Ecloga, ſed ad manifeſtationem ſuæ querimoniæ. [Tu mihi ſeu magni] Ad Pollionẽ, qui te geſſit in Illyrico, quo iter eſt per Venetam regionẽ à Gallia Padana, vnde eſt ad illud bellum miſſus. Verſus ſunt lepidiſſimi, & ſupra nitorem ruſticum. [Sola ſophocleo] Non ſolum res tuas in bello geſtas celebrare, ſed ingenium, & Muſas. nam ſcripſit Pollio tragœdias. [A te principium] Principium mei carminis, huius videlicet paſtoricij, abs te, iuſſum deſinet cum libuerit tibi. Vel ſic: Principium carminum meorum ab te iuſſum, finis de te. [Atque hanc ſine] Hanc gloriam Muſarũ patere inter triumphos tuos connumerari, & laudari te t ducem inuictum. & tanquam poetam excellentem N praque diem] Inuocat lucem aduerſus t tas tenebras iudi rum, & quòd auroram eſſet dicit, ſignificat initium eſſe mut n di iudiciorum [Et diuos] Proceres, purpuratos, craſſæ Mineruæ. [Extrema moriens] Deſperatio ex indignitate, vnde im patientia. [Incipe Mænalios] Mænalus mons eſt Arcadiæ vbi poetæ plurimi & optimi, & Pan præſes paſtorum, ac paſtoritij carminis inſtitutor.] Quid non ſperemus amantes? Quis non quiduis ſe conſecuturũ ſperet? quando enim Mopſo paſtori ex noia infima datur nympha elegantiſſima. i. decus eru itioni, & fauor ingenio craſſo atq; imperito, quid erit quod nõ quis conſequatur ſiue viribus, ſiue meritis, contendat modo. [O digno coniuncta viro, dum deſpicis omnes] O famam, & laudem. & auram popularem temerariam. merito cadit in indigniſſimos, quoniam deſpicis dignos, & faſtidioſſima es aduerſus oẽs: nihil enim publica laude morõſius, nihil abſurdius aut ineptius. [Dum tibi eſt odio] Tranſit populus ad peſſimos, hoc eſt ſui ſimillimos, dum bonos odit diſſimiles, vt P. R. à Catone ad Vatinium in prætura mandanda. [Dumq. capel æ] Dum ſunt odio tibi ſimplicia, ve a. ſolida, profutura, ſe ſa auſ, & ſpecioſa ſolum conſectaris. [Nec curare deum credis] Ita iudicas, ita agis vt nullum n mẽ cœleſte videaris reuereri, a e ut multi ex tuis, operibus colligant, nullam eſſe prouidẽtiam deuinam, qꝫ tu ad malos trãſfers bonorum præmia, & innocẽtiam calumnijs, pœnis, ſupplicijs afficis. Atqui oſtendit ſe deorum prouidentia quod tali merito nubit, qualẽ mereris, qꝫ propter tuam ſtoliditatem in damna incidis innumera & imprudens à dijs puniris [Sæpibus in noſtris] Primus amor ſtudiorũ, & gloriæ. [Alter ab vndecimo] Duodecimus, quaſi ſequens vndecimũ: vt, Tu nũc eris alter ab illo, & alter ac viceſimus, quaſi viginti vnus, pro Milone, Centeſima lux eſt hæc ab interitu P. Clodij, & vt puto altera. i. centeſima prima. [Iam fragiles poteram] Iam aliquid poteram in literis commẽtari. [Nunc ſcio quid ſit amor] Amorem nominamus omnem animi cupiditatem, ſiue auri, ſiue decoris, gloriæ, magiſtratus, veneris. Et cũ ille inualuit animi carnificina, multa ſunt agenda, & patienda fœda, crudelia, ſeruilia, vt quod cupis aſſequare, cupiditas velut ſæuus tyrannus vexat, & torquet animum. [Nec noſtri gen.] Non eſt humanitatis hominum, ſed immanitatis beluarum. [Omnia vel medium fiãt mare] Ex indignitate deſperatio, & odium in res humanas, vt Timonis, qui dictus eſt *μισάνθρωπος*.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM in Mœrin, quæ eſt Ecloga nona.

Nona refert obiter Mœrin, Licidamq; canentes,
Deflenteſq; ſui deperdita rura Menalcæ.

ASC. NONA refert obiter &c. Hac nona Ecloga, Lycida, & & Mœri caſu congreſſi ſimul in vrbem proficiſcuntur inter eundem autem abrupta, & ſemiplena quædam carmina enunciare conantur, ita vt nimis graphice beneuolum eius animum depictum videas volentis videlicet nunc Iulij, nũc Auguſti laudes cantare, ſed mole triſtitiarum oppreſſi, nec efficere, quod maximopere cuperet valentis. Multa præterea in Menalcæ, id eſt poetæ noſtri commendationem dicuntur, cuius agrorum iniuſta occupatio defletur. Nam poſt recuperatos agros fuerat vi ab Arrio extruſus, & niſi ſe præcipitem in Mincium flumen dediſſet, interfectus fuiſſet. Agit ergo id pricipaliter poeta, vt agros ſuos recipiat, & Auguſto rem gratam faciat Iulij Cæſaris patris cuius putatiui honeſtã mentionem faciendo. Ordo verſiculorum noſtrorum eſt. Nona, ſupple, Ecloga refert, i. eſt recitat Mœrin, & Lycidam canentes obiter. i. inter eũdum ad vrbẽ, & deflentes rura Menalcæ ſui. ſ. quem & laudabant, & amant, deperdita. i. amiſſa per occupationem iniqui militis.

MOERIS.

EGLOGA NONA.

LYCIDAS, MOERIS.

L. QVò te Mœri pedes? an, quo via ducit, in vrbem?
M. O Lycida viui peruenimus, aduena noſtri,
Quod nunquam veriti ſumus, vt poſſeſſor agelli
Diceret: hæc mea ſunt veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes, quoniam ſors omnia verſat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
L. Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, molliq; iugum demittere cliuo,
Vſq; ad aquam, & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcam.
M. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum.
Noſtra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
Quòd niſi me quacunque nouus incidere lites
Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viueret ipſe Menalcas.
L. Heu cadit in quenquã tantum ſcelus? heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta Menalca.
Quis caneret nymphas? quis humũ florentib. herbis
Spargeret aut viridi fontes induceret vmbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, (breuis eſt via) paſce capellas:
Et potum paſtas age Tityre, & inter agendum
Occuſare capro (cornu ferit) ille caueto.
M. Imò hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat,
Vare tuum nomen, ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua veh miſeræ nimium vicina Cremonæ,
Cantantes ſublime ferent ad ſydera cycni.

QVò te Mœri pedes? an, quò via ducit, in vrbem?] Hęc ecloga continuam nõ habet carmen ſed de diuerſis locis Theocriti aliqua ad eam contulit. Sanè hoc continet, Virgilius poſtquam pene occiſus eſt Ab Arrio centurione, & Romam reuertens, mandauit procuratoribus ſuis vt tuerentur agros, & ad præſens obſequerentur Arrio, Modo ergo Mœris procurator eius, ſecundũ pceptum patroni portat hædos Mantuam, quos Arrio offerat. Sequitur alter paſtor, & eũ quo pergat interrogat, ille difflet ſuas miſerias, & hinc iã va tiæ præſtatur occaſio cantilenæ. [Quò te Mœri pedes? Subaudi, ducunt. & eſt zeugma à poſterioribus. [Viui peruenimus] ideſt viuendo ad iſta peruenimus. Et oſtendit plerunque obeſſe hominibus vitæ longinquitatem, quæ interdum cã eſt miſeriarum. [Qđ nũquã veriti ſumus] Quia inopinata grauiora ſunt mala. Vnde ait Dido, hunc ego ſi potui tã tum ſperare dolorem, Et perferre ſoror potero [Nunc victi] i. impotes voti. Nam quõ victores dicimus voti compotes, qui quod volunt faciunt, ſic victos è contrario voti impotes, qui non poſſunt facere quod volunt. Cęterum quõ victi ſunt Mantuani, qui nec bella geſſerunt? [Sors omnia verſat] Niſi hoc ad perſonam ruſticam redigas, aſpere contra Auguſtum dictum eſt, cuius felicitatem, ſicut omnia, dicit poſſe mutari [Illi] Arrio centurioni. Quod nec bene uertat [quæ res eius in perniciem vertatur ideſt vt malo omine hoc munus accipiat. Tractum autem hoc eſt ab Hectore, & Aiace: Nam Hector dedit Aiaci gladium, quo ſe Aiax poſtea interemit. Hector verò Baltheum accepit ab Aiace, quo circa muros patrios tractus eſt. Poſtea inde & illud comicum ortum eſt, Dij bene vertant quod agas. Plerunque enim bona in peius: mala mutantur in melius. [Subducere colles Incipiunt] Ex alto in campos diſſolui. [Vſque ad aquam] Mincij fluminis.ſ. [Omnia] Quæ ſupra dixit. Intelligamus autem, aut Virgilij tantum agrum aut totius Mantuæ ſitum eſt deſcriptum. (Seruaſſe) Recuperaſſe. (Audieras, & fama fuit) Beneuolentiam quidem Auguſti etiã fama vulgauit, ſed eam belli Actiaci neceſſitas impediuit. Veſtrum Menalcam) i. virgilium. (Sed carmina tãtum Noſtra valent Lycida tela inter Martia, quantum) Hoc etiam Ci. ait in Miloniana. Silent. n. leges inter arma (Chaonias dicunt aquila veniente columbas) minora. n. anguria maiorib. cedunt, nec vllarum ſunt viriũ, licet priora ſint. Chaonias aũt Epiroticas. Nam in Epiro dr̃ nemus fuiſſe in quo rñſa dabant columbæ. quod ideo fingitur, quia lingua Theſſala Pelliades & colũbę vaticinatrices vocant. [Quacunq;] Subaudi rõne. Et bene augurij peritiã dat ei, de quo ſupra ait, His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis. Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris. (Nouas lites) Magnas. i. militaria iurgia. (Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix,) Hoc ad auguralem pertinet diſciplinam. Augures. n. deſignant ſpatia lituo, & eis dant nomina, vt prima pars dicatur antica, poſterior poſtica. item dextra, & ſiniſtra. Modo ergo cornicem de nulla harum parte ueniſſe dicit, ſed ab antica ad ſiniſtram partem volaſſe, & in caua ilice conſediſſe, quæ res agrorum damnum ſignificat, Ilex. n. glãdifera arbor eſt, quæ quoniã vitioſa eſt, vitium poſſeſſionis oſtẽdit fore per milites clamore gaudentes, & litibus, ſicut Cornix. Nam hæc auis & clamore lætatur, & alias frequenter inuadit. Hoc ergo nunc dicit augurio, ſe eſſe admonitum vt abſtineret ab occurſu litigioſi militis, qui retenturus fuerat poſſeſſionẽ. (Tuus Mœris) tuus amicus. (Heu cadit in quenquam tantum ſcelus?) Poſt quam audiit occidi potuiſſe Virgiliũ, quaſi obſtupuit. Hoc gñaliter dicit, poteſt in quenquam tm̃ ſcelus venire, vt Virgiliũ necare cõtẽdat? (Pene ſimul tecum ſolatia rapta Menalca) Cũ ſuis. n. ſolatijs perijt poeta qui necdum editis carminibus moritur. Virgilius autem illo tempore nõdum aliquod opus ſcripſerat. Et dicendo, (Solatia) Latenter tẽpora carpit Auguſti, quibus carmina non oblectamento fuere, ſed ſolatio, quod infeliciũ eſſe cõſueuit. (Quis humum florentibus herbis Spargeret?) Sic eſt dictum, vt, Tunc Phaetontiadas muſco circumdat amaræ Corticis, atq; ſolo proceras erigit alnos. (Fontes induceret vmbra?) Tegeret, cooperiret. (Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper) Ruſtica affectione reminiſci ſe illorũ carminum fingit, quæ aliqñ à Virgilio, licet inuito Romã euntí abſtulerat, nã (Sublegi) eſt furatus ſum. Vnde & ſacrilegus dr̃, qui ſacra legit, i. furatur. (Delicias noſtras) i. communem amicã (Tityre dũ redeo, breuis eſt via, paſce capellas) Theocriti ſunt verſus ad verbum tranſlati, ſed tamen Virgilij negotium continentes, nam allegoricos imperat ſuis, vt rem tueantur: nec tamen audeant contra Arrij preceptum venire.

Τι δύρεμὸν τὸ καλὸν περὶ λάμεναι κορυστὰς αἶγας καὶ ποτὶ τὰν κράναν ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐν ὄρχαν τὸν λιβυκὸν κνακώνα φυλάσσευ μὴ τὺ κορύψῃ. [Inter agẽdum Dum agis. Et honeſta locutio eſt, ſi dicamus inter cænãdũ hoc ſum locutus. [Necdum perfecta] Nimiæ familiaritatis eſt ſignũ q̃ ei recitabat carmen nondum ad limam redactũ. Dicit autem carmen, qđ quaſi ceperat in honorem Vari componere, & per tranſitum poniт di uerſa ſchedia. [Superet modo Mantua nobis] Superſit, reddať. Et hoc dicit: Si nobis Mãtua fuerit reddita, faciã vt te celebrent omnes poetæ. [Mantua veh miſeræ nimiũ vicina Cremonæ] Bene ingemit Mantuanorũ infelicitatem, quib. ſola obfuit vicinitas Cremonenſium. Nam Caſſij, Bruti, & Antonij copias Cremonenſes ſuſceperãt, quos etiam ipſos ore excuſat, dicens, miſeræ Cremonæ, quæ etiam ſi vellet, minime tantis copijs poſſet reſiſtere.] Nimium vicina]. i. vſque ad periculum [Vare tuũ nomen] Ordo eſt, Vare tuum nomen ſublime ferent ad ſydera.

Aſe. Cantantes cygni. ideſt poetæ. ſic Horat. de Pindaro.

Multa Dircæum leuat aura cygnum.

QVò te Mœri pedes?] Mœris (qđ nomen a merore nõ inepte deductũ putes) mercenarius olim aut potius (vt ſtatim dicam) pater Virgilij, nũc vero poſtquã Virgili⁹ agros ſemel recuperatos iterum amiſerat, extrutus ab Arrio milite, eius Arrij mercenarius, & villicus Mãtuã ꝓficiſcit ad dñm occupatorem, videlicet agrorũ, afferens illi hædulos. ad quẽ accedẽs, & eo ẽt iter hñs Lycidas, inter eundũ multa cõqueruntur de iniqua conditione Mantuanorũ, variaq; ad leuandas curas inceptãt carmina in laudem potiſſimũ Cæſaris, & Auguſti, & in commendationem Maronis, quæ omnia eo tendunt vt occupatos agros ſibi iterũ vendicet & Maro gratiam Auguſti mereatur inire. poſſet forſan Mœris dici non mercenarius Virgilij, ſed vicinus, & hędulos ad alium ſuorũ agrorũ incubatorẽ ferre: ſed quia Lycidas ad illud, veteres migrate coloni, reſpondet de Virgiliano agro. Certe equidẽ audierã &c. & quia Męris Virgiliana carmina quaſi ſua cenſet, dicens, ſed carmina tãtum noſtra valent, &c. vť Virgilij mercenarius. Aut certe pater. (cui & augurij peritiã attribuit, & qui ſe Menalcæ præponit dicens. Nec tuus hic Mæris nec viueret ipſe Menalcas. Annoſum autẽ ſe innuet vbi dicet. Omnia fert ætas. &c. Primo ergo verſu accedẽs Lycidas inquit Quò te Mœris pedes ſup. ducũt? & quia (fruſtrà quæritur quod vť, poſſetq; dicere Męris vides quo me ducat via. ſubiungit? an, quo ducit via in vrbẽ? Miratur. n. qđ diligens ruſticus, & agrorũ cultor in vrbẽ proficiſcatur. Ordo igitur eſt. O Mœri quo ſup. ducunt te pedes, ideſt quo ꝓficiſceris? (Niſi ſignanter ita dictum cenſeas vt ſignificetur animus eius alio diſtractus, ita vt non ab animi rõne, ſed à pedum vſu & viæ directione in vrbem proficiſcatur) an ſup. ducunt eo quo via ducit te, videlicet ad vrbẽ, vel an ducunt te in vrbẽ quo. ſ. ad quam ducit te via. Rñdet Męris ad id, qđ ille mirabatur, qđ videlicet inſolens, in vrbẽ proficiſceretur. O Lycida nos viui. i. viuendo puenimus ſup. ad id qđ nunq̃ veriti fuimus (vnde maior eſt calamitas, quia mala præuiſa minus lædunt) Eſt ergo pathos ab eo quod eſt ꝑter opinionem. Eſt ꝑterea ſeuera ſñia. qa vita diu beata hic eſſe nequit, vnde qui diu viuunt in calamitatem aliquam neceſſe eſt incidant, quod Iuuen. vt Mancinellus recitat graphice docet, & Chærea Teren. in Eunucho qui in beatitudine ꝑſenti, mori optat. dicens. Nunc tp̃s eſt, profecto interfici cũ perpeti me poſſum: ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua. Probat item ꝑ hoc ſe annoſum eſſe, vnde poetæ patrẽ cenſeã vt videlicet aduena, & forte Gallus, aut externus miles, effectus. ſ. poſſeſſor noſtri agelli, quia mercenarij res herorũ ſuas vocant, ſed potius noſtri, quia pater & filius vnius rei poſſeſſores ſunt, diceret hæc ſunt mea. i. hæc arua, hæc domus, & poſſeſſiones, & omnia quæ hic ſunt, ſunt mea, vos coloni veteres migrate. i. traducite alio habitationes veſtras, & euacuate noſtras. Nos ergo victi. i. violenter extruſi, quoniam ſors verſat omnia. i. quia nulla certa hic poſſeſſio, nec firma rerum conditio, vt Ofellius ruſticus apud Horat. 2. ſermonum ſic docet.

Nam propriæ telluris herum natura neque illum
Nec me, nec quenquam ſtatuit, nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inſcitia iuris
Poſtremum expellet certe viuacior hæres.
Nunc ager vmbreni ſub nomine nuper Ofelli
Dictus erit nulli proprius, ſed cedet in vſum
Nunc mihi, nunc alij: quo circa viuite fortes,
Fortiaq; aduerſis opponite pectora rebus.

Eſt autem dictum iſtud per amaritudinem ruſticanam, non quidem reſpiciendo ad Auguſtum. Nam qui ſua perdiderunt, cenſent omnia perdita. vnde Dido cui fides ſeruata nõ erat, inq̃t, nuſquã tuta fides (nos ergo victi mittimus, nunc eiſtentes triſtes) cõſtruẽda. n. ſunt ea epitheta victi triſtes, diuiſim: niſi forte legendum ſit. Nunc victi & triſtes, Aut nunc victi triſtes q̃m ſors. ne ſit triſtis ſors. ſ. aduenæ, videlicet Arrio, qui nos migrare fecit, hos hœdos, quos. ſ. in humeris portabat, quod, ideſt q̃ res nec bene vertat ſupple. l. ei, non vertatur illi in bonũ, ſed in pernicié quaſi optet vt poſt eos hędos non amplius edat. Reſpondet Lycida oſtendens, vt dixi, Męrin eſſe mercenarium aut potius patrem Menalcæ, per quẽ poeta intelligendus eſt. Equidẽ, i. ego quidem, certe audieram Menalcam veſtrum, ſ. herum, aut potius herilem filium, & ita ꝑ vtruq; parentem pluraliter loquatur, aut quia Virg. fuerant plures mercenarij, ſeruaſſe, i. recepiſſe ſibi, carminibus, i. per carmina, ſua omnia, ſup. loca vt arua & paſcua, ab ea ſupple parte qua colles. i. monticuli incipiunt ſubducere ſe, i. diſſolui in æquor, hoc eſt planos campos, & demittere. i. deorſum mittere, & relinquere iugũ. i. ſummitatem molli cliuo. i. facili deſcenſu, nec ſaxoſo, vſq; ad aquam. ſ. Mincij fluminis, & vſque ad cacumina. i. ſummitatem ſagi veteris (de qua dictum eſt. Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi. Vnde dicit iam fracta, quaſi tunc cum ſub vmbra iaceret non eſſent fracta, innuens per allegoriam nũc poſſeſſiones eſſe fractas quæ per fagum vt illic dictum eſt recte intelliguntur) iam ergo fracta. ſ. vi inuaſoris potius quàm vetuſtate. Nam quod dicit veteris, pathos habet ſicut ibi: Veteres migrate coloni, durum enim eſt diu habita derelinquere. Reſpondet Męris. Audieras. l. Menalcã, hoc eſt Virgilium ea omnia ſeruaſſe, & fama fuit. Sed ò Lycida, noſtra heri aut filij mei & mea (nã ipſe canit) carmina valent inter tela Martia. i. bellica & militaria ſigna tm̃, i. intantum, ſ. præciſe, hoc eſt, & non amplius, quantũ dicunt, ſ. hiſtoriarum aut augurij, periti, columbas chaonias, ideſt epiroticas, valere, ſupple veniente aquila. i. dum aquila inuolat in eas quod nihil eſt, aut aquila veniente. i. dũ aquila conſpicitur ab auguribus, quia vero ruſticus licet augurij nõ imperitus, quia dictum eſt ipſum ẽt magiæ peritum fuiſſe, tamẽ quia tali augurio fidem non adhibet, aut quia non ſuæ, ſed augurum authoritati innititur, bene addit, dicũt. Senſus aũt ſcđm Mancinellum eſt, quòd minus augurium per maius vincitur. Sed eſt non inepta, nec extorta allegoria. Nam per chaonias columbas Iouis ſacerdotes ſignificantur, per aquilã vero Romanorũ ſigna, ſed columbæ Iouis q̃ oracula dabant. i. mitia reſponſa Auguſti. Vnde dictum eſt, hic mihi reſponſum prius dedit &c. Parum valent contra aquilam. i. militarem violentiam, quod nimiũ prætendit. [Quòd niſi me &c.] Multa q̃ habentur, inducunt me vt ꝑ Męrim patrem Virg intelligam, rurſumq; in eorum ſeos ẽtiam incidam, q quod in prima dictum eſt, Fortunate ſenex ad eundẽ referunt, eo quod cum vterque Maro etiam vterq; Tityrus dici poſſet, vnde etiam illic inducitur augurij peritus dicens, Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læua fuiſſet. De cęlo tactas memini prædicere quercus. Vbi ẽt ſcđm nonnulla exemplaria hť hic verſus, Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix. vt ſ. eundem agnoſcas. Sed vt illum locum prætermittam, q̃ hic dũr manifeſtiſſimè patri ipſius poetę conueniunt, non. n. mercenarij videtur litem dirimere, nec ſe (vt dicam) domino præponere, ſicut hic faciet Mœris dicturus. Nec tuus hic Męris, nec viueret ipſe Menalcas. Præterea longe alienũ vť à mercenarij officio, habere augurij peritiam, quæ patriſfamilis vt homini libero optime cõpetit. Cæterum ſi qua expoſitione egent, ea ordine patebunt quem prius q̃ poſuero, Beroaldi in Seruium annotationem præmittam, quæ talis eſt Virg. vt pote omnium diſciplinarum particeps, omnis expers erroris, legerat in augurum libris cornicem à ſiniſtra parte ratum facere auſpicium. Ideo ſiniſtram cornicẽ appellauit quaſi à ſiniſtra ratum facientem, namq; vt Cic. ſcr. in libris de Diuinat. Alijs auibus dextra, alijs læua datum eſt vt ratum auſpiciũ faciãt, & alibi. Cur à dextra, inquit coruus, à ſiniſtra cornix, faciat ratum. Illud quoq; Plautinũ in Aſinaria huic ſniæ cõuenit; Picus, & Cornix eſt à lęua. Coru⁹ porrò à dextra, *Coruus dextra.* quod diligẽter videtur Maro obſeruaſſe, & facundiſſime trãſtuliſſe. *Cornix* Et hoc idem fortaſſis reſpexit Hora. ſic ſcribẽs in Carminibus. *ſiniſtra.* Teq; nec læuus vetet ire picus, Nec vaga cornix. non eſt hoc in loco prætereundũ id quod à Plin. traditur lib. 10. videlicet Cornicem eſſe alitem inauſpicatæ garrulitatis, à quibuſdam tamẽ laudatã, Hæc omnia à curioſo interprete fuerunt inueſtigãda, & ad narrationem Virgiliani carminis publicanda. Io ea

dem

dem quoq; Ecloga, illud frigidiuſcule exponit, qui humum florentibus herbis ſpargeret, cū Poeta clanculū alludit ad carmen cōpoſitum in Daphnidis laudē vbi iſte verſiculus legitur. Spargite humum folijs, inducite fontibus vmbras. hęc ille. Ordo eſt, Quòd ſi cornix ſiniſtra.i.à ſiniſtra parte à qua ratum facit augurium volans nō monuiſſet me, ante.i.prius ab ilice caua, in qua ſ.ſedebat, incidere lites nouas.i.magnas, & ruſticis inſuetas, quia cum militib. nec hic tuus Męris, hoc eſt uac ego, nec ipſe Menalcas.ſ. filius meus dulciſſimus muſicus viueret. Ad quod Lycidas, heu cadit tantū ſcelus in quenquā.i. an fieri poteſt, vt quiſque tam ſceleſtus viuere poſſit, qui te & Menalcam interimat? heu ò Menalca, fuerantne ſup. tua ſolaria.i. carmina ſolacioſa pene.i.quaſi, rapta.i.ablata tecum. Quis (ſi tu raptus eſſet) caneret nymphas, vt Galateā Amaryllida &c. quis ſpargeret herbis humum florentibus, aut quis induceret.i.delectaret, aut cooperiret fontes vmbra, hoc eſt quis caneret carmina quib. ea fierent ſicut Menalcas cecinit dicens: Spargite humum folijs, inducite fontibus vmbras &c. q.d. alius nemo id poſſet, in quo conſiſtit laus Poetę, & ideo à Lycida non à patre dr, vel quis ſup. canaret carmina, quæ ego tacitus.i.occultus, ſecretus, cum tu.ſ. modulās carmina tua notares, ſublegi.i.ſuffuratus ſum tibi cum tu ferres te ad Amaryllida appoſitorie noſtras delicias.i.cum tu profecturus ad Amaryllida, hoc eſt Romam, dicebas ad mercenarium tuum, Tityre paſce capellas dum redeo, redibo aūt propediem, quia breuis eſt via, id autem dicere ſolent heri abeuntes, ne abſentia eorum ſeruos, aut mercenarios negligentes efficiat, & ò Tityre age.i.impelle ſuper capellas, paſtas.i. poſtquā paſtæ ſunt, potum.i.ad aquas vt potent. eſt enim ſupinum à poto, & caueto inter agendum.i. dum ages tu eas potum, occurſare.i. obuiam currere capro: Theocritus dicit coleato, vt A.G. atteſtatus: ſed qui vertit, Maronem ſecutus caprum etiam dicit. Immo ſup. potius dic quis caneret ea carmina, quę Menalcas canebat Varo, necdum perfecta.i. quamuis nondum perfecta eſſent, per quod oſtēditur magna amicitia inter vtrumque cum etiā imperfecta ei recitaret carmina. Ea autem ſunt. O Vare cygni cantantes.i. Poetæ, habet tamen neſcio quid venuſtatis ac gratiæ pluſquā ſi Poetas diceret, ferent ſublime.i. in altum vt cycni volant, ad ſidera tuum nomen, modo.i. ſi modo aut dūmodo Mantua ſuperet.i.voti ſui compos fiat, Mantua inquam nimium vicina Cremonæ, væ miſeræ.i.nimium miſeræ, & miſerabiliter afflictę, vnde videtur hic vna eſſe dictio væ miſeræ, quod & Mancinellus ſentit. Si quis duas cenſerit. Ordo eſt. O Mantua nimium vicina Cremonæ. væ tibi ſup. miſeræ, ſed concinnior eſt ordo prior.

VARIA LECTIO.

NECDVM perfecta] Libri aliquot antiqui, Nondum perfecta, legunt: ſed necdum magis acceptum.

L. Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos:
Sic cythiſo paſtæ diſtentent vbera vaccæ:
Incipe, ſi quid habes, & me fecere poetam
Pierides, ſunt & mihi carmina, me quoque dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
M. Id quidem ago. & tacitus Lycida mecū ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe, neque eſt ignobile carmen.
Huc ades ò Galatea, quis eſt nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites,
Huc ades, inſani feriant ſine littora fluctus.

SERV. SIC tua Cyrneas fugiant examina taxos) Taxus venenata arbor eſt, quæ abūdat in Corſica. Hæc autem inſula Gręce Cyrne dicit̄ vnde fecit hanc deriuationem Cyrnæas taxos, quibus paſtæ apes, mel amariſſimum faciūt. [Diſtentent vbera] Plurimum lactis reportent. [Me quoque dicūt Vatē paſtores] Magna verecūdia ſuum meritum extenuat. Nec.n. ait, probant, ſed dicūt, nec docti, ſed paſtores, quibus tamen ipſe non credo. [Varo videor] Varius poeta fuit, de quo Horat. Varius dicit molle atque facetum. Itē, ſcriberis Vario fortis & hoſtium victor. Nam Varus dux fuit, cui ſupra blanditur. [Cinna Digna] Etiam Cinna Poeta optimus fuit, qui ſcripſit Smyrnam quem libellum decem annis elimauit. [Sed argutos inter ſtrepere anſer olores] Argutos canoros: vt, Forte ſub arguta conſederat ilice cornix. Et alludit ad Anſerem quendā Antonij poetam, qui eius laudes ſcribebat, quē ob hoc per tranſitum carpſit. De hoc etiam Cic. in Philip. dixit, Ex agro Falerno anſares depellantur. ipſum.n. agrum ei donarat Antonius. (Id quidem ago).i. vt carmen in memoria poſſit redire. (Si valeam meminiſſe) Vt etiam in Aeneide diximus, ideo iſta iunxit tempora, quia defectiuum eſt verbū memini. [Huc ades ò Galatea] Theocriti verſus ſunt, ἐξέλθοις γαλάτεια καὶ ἐξελθοῖσα λάθοιο. Quibus inducit Cyclopem vium cum in ſcopulo ſedens, amicam ſuam Galateam de fluctibus inuitaret ad terram. Cyclops.n. dicitur Nympham amaſſe Galateam, quæ cum quendam Acin paſtorē amaret, & Polyphemū ſpreuerer, ille iratus Acin necauit, qui poſtea Galateæ miſeratione in fontē mutatus eſt, qui hodie latine Acilius dicitur. [Quis eſt nam ludus in vndis? Hic ver purpureum, varios hic flumina circum Fundit humus flores] Ad maiorē terrarum laudem dicit in mari nullam eſſe voluptatem. nam hæc eſt plena laus, quę contrariarū rerum continet vituperationem. Inſani fluctus.i.magni: vt, Inſano iuuat indulgere dolori.

ASC. SIC tua &c.] Lycidas illectus fragmento carminis in laudē Vari decantat, & Mœri nunc recitanti ardet deſiderio plura ab eo audiendi, vnde precatur ſuppliciter dicens cū obſecratione, Sic tua &c. Sic autem particula precantib. aptiſſima eſt, vt apud Flaccum in 1. Carminum. Sic te diua potens Cypri, ſic fratres Helenæ lucida ſydera. Ventorumq; regat pater. & Ecloga ſequenti. Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos, Doris amara ſuam nō intermiſceat vndam. Obſecrat præterea per ſummam ruſticorum ſpem: & ne ille cenſetur ſe nolle indigna canere, aut tam aurea carmina recenſere, dicit, & me fecera poetā &c. Plus autē eſt vatem eſſe q̄ poetam, quia omnis vates poeta, ſed non e diuerſo, qui.n. ſine diuino furore ac diuinādi dono eleganter carmina facit, Poeta vtcūque dici poteſt, ſicut Comicus dicens, Poeta cū primum &c. non tamē Vates, vnde fatetur ſe factum poetam, dictumq; vatem. ſed non credere dicentibus tantū de ſe. Quibus inductus Mœris conatur ad memoriam reuocare carmina. adducitq; fragmentum carminis amatorij: quod ſumma arte fit, ne ex compoſito omnino Poeta rem ſuam agere videatur. Ordo eſt. Sic ſup. precor vt tua examina.i. fœturæ apum tuarū fugiāt taxos.i. amariſſimas arbores Cyrnęas, i.Corſicæ, è quibus quæ non necentur mel inſipidū referent, & precor vt vaccæ ſup. tuæ paſtæ cythiſo, i. frutico ſucculoſo & dulci, diſtentent.i. multū impleant vſq; ad diſtentionem videlicet vbera ſup. ſua, ſic ſup. vt canes, ſed malim vt cōprecatiua ſit particula, incipe ſi quid habes ſup. carminis ad manum, quia ne mē forte putes indignū, qui carmina tua audiā. Pierides.i. fecerunt, & i.ēt me poetam, & carmina ſunt mihi.i. & habeo ēt carmina, & paſtores dicunt me quoq; vatem.i. diuinum poetam, ſed ego non ſup. ſum, credulus illis, Nā ego neque videor adhuc dicere digna Varo, nec Cinna.i. quæ comparentur illis optimis poetis, ſed videor ſtrepere anſer.i. vt anſer poeta, aut potius auis, inter argutos.i. canoros olores.i. cygnos, hoc eſt ſuauiſſimos poetas. Reſpondet Mœris. Quidem.ſ. certè, ego ago.i. conor, & meditor incipere, & pro.i. ò Lycida.i. ipſe.i. ego tacitus.i. tacēs voluto.i. reuoluo & agito mecū, ſi valeam meminiſſe.i. ad memoriā reducere carmen.ſ. quod incipere paro, neq; eſt ignobile.i. aut dignū quod noſcatur, quia inſigne, aut ſatis notū, deinde quaſi iā eius in mentē venerit incipit carmē Polyphemi ad Galateā. O Galatea ades.i. accedas huc.i. ad me, nā quis ludus, i. quæ voluptas (Intelligit aūt Veneream) eſt in vndis? q.d. nulla, & contra hic.i. in terris eſt ver purpureū.i. tempeſtas verna purpureis floribus ornata, & humus fundit hic circum flumina varios flores, & populus cādida.ſ. in cortice. imminet hic antro.i. in antrum declinat, vnde & placidū congreſſum habere poſſet in vmbra populea, & rem venereā in antro, & vites lentæ.i. flexibiles. Dixit alibi, Aſpice vt antrum ſylueſtris raris ſparſit labruſca racemis, intelligit ergo labruſcas, texunt.i. contextæ, aut ex cōtextu ſuo efficiunt vmbracula.i. vmbrarum receptacula. Huc inquā ades ò Galatea, & ſine.i. permitte, vt ſuppleſ fluctus inſani.i. magni, aut rabidi & furentes: aut idem inſani, quia littora percutiētes ſe potius illidūt, nec quidquam commodi aut ſibi, aut littoribus faciunt, aut inſani.i. inſenſati: non abſurda tamen eſt Seruiana expoſitio.i. magni, quia vehemens ſenſibile aut obiectum corrum-

pit

pit ſenſum, & ideo quia pro voluptara dictū eſt in Daphnide. Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora, nec quas Saxoſas inter decurrunt flumina valles. nec remperari fluctus voluptatem pariant. dicit ſine vt inſani fluctus. i. magni & vehementes feriāt. i. percutiant littora, hoc autem dicit quaſi Galatea nympha eos impediret, & ita triſti miniſterio addicta ſit. Bona eſt phantaſia, quia ſenex difficulter meminerit eius carminis, aut quia adoleſcentiæ potius quadrat cum de amoribus ſit ad quos ſenectus inutilis eſt, quia Frigidus in Venerem ſegnior, aut quia vt dicet omnia fert ætas animum quoque &c.

DISTENTENT vbera vaccæ.] Sunt libri antiq, in qb. Diſtendans, legitur. Sed diſtentent pleniorē oſtendit vbertatē. CORL. RHOD.

L. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce Dionæi proceſsit Cæſaris aſtrum,
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Inſere Daphni piros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoq; ſæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrin
Iam fugit ipſa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen iſta ſatis refert tibi ſæpe Menalcas;
L. Cauſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hunc adeo media eſt nobis via: namq; ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris. hic vbi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hinc Mœri canamus:
Hic hœdos depone: tamen veniemus in vrbem
Aut, ſi nox pluuiam ne colligat ante veremur,
Cantantes licet vſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te faſce leuabo.
M. Deſine plura puer. & quod nunc inſtat, agamus,
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus,

SERV. PVra ſub nocte] Serena. [Numeros memini] Metra, rhythmos] Daphni, qd antiquos ſignorum ſuſpicis ortus? Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum] Cum Auguſtus Cæſar ludus funebres patri celebraret, die medio ſtella apparuit, ille eam eſſe confirmauit parentis. vnde ſunt verſus iſti compoſiti. [Dionæi] Antem, longe repetitū eſt a matre Veneris Dionæ. Sane aſtrum græce dixit. nam ſtellam debuit dicere. [Qua ſegetes gauderēt frugibus] Ad menſem, alludit Iulium, qui dictus eſt in honorem Cæſaris, quo & vuæ & frumēta matureſcūt. [Carpēt ſua poma nepotes] Ac ſi diceret, Nihil eſt quod poſſis timere. nam illud reſpicit quod ſupra inuidioſe ait, Inſere nunc Melibœe piros, pone ordine vites: Ite meæ quōdam felix pecus, ite capellæ: Non ego vos poſthac viridi proiect⁹ in antro Dumoſa pendere procul de rupe videbo. [Omnia fert ætas]. i. aufert. nā ītelligam⁹ eū ſubito obticuiſſe, nec qđ ceperat, implere potuiſſe. [Animū quoq;] Etiā memoriā. [Longos ſoles Cantando]. i. æſtiuos dies finire: vt, Tres adeo incertos cæca caligine ſoles. Cōdere] Finire, vſq; ad occaſum ducere [Lupi Mœrin videre priores] Hoc ēt phyſici confirmant quod voce deſeratur is, quē prior viderit lupus. Vnde ēt prouerbiū hoc natū eſt. Lupus eſt in fabula, quoties ſuperuenit ille de quo loquimur, & nobis ſui præſentia amputat facultatē loquendi [Cauſando noſtros in lōgū ducis amores] Cauſas nectendo, differs noſtra deſideria. [Tibi] In tuā gratiā. Et hoc dicit, Vt poſſis canere. cuncta ſiluerunt. quod quidē ex Theocrito ſcriptū eſt. τὰ δὲ νῦν καλὰ κύματα φαίνετ᾽ ἀσόχα κεχλάροντα. [Bianoris] Hic eſt qui & dictus Ocnus eſt, de quo ait in decimo, Fatidicæ Manthus & Thuſci filius Amnis, Conditor Mantuæ dictus eſt Bianor, quaſi animo, & corpore fortiſſimus, ἀπὸ τῆς βίας καὶ ἀνορίας. [Stringunt frondes.] Amputāt decutiunt. Ipſe in Georgicis.

Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere.

[Tamē veniemus in vrbem] Etiam ſi paululum quieſcēres dederimus operā cantilenæ. [Nox pluuiam ne colligat antē, veremur] Aer enim, aut ortu Solis, aut cum occaſu mutatur frequēter quod in Aeneide ēt ſæpius indicatur. [Vſq; eamus] Iugiter eamus, ſed [Cātantes] Ita n. minorem itineris ſentiemus laborem. [Hoc te faſce leuabo.] Si cantātes ierimus, hœdorū te onere ipſe releuabo. Nam faſcem ait onus. Sic in Georgicis.

Iniuſto ſub faſce viam dum Carpit:

[Deſine plura puer] Ac ſi diceret, Nimij deſiderij es. [Quod nunc inſtat, agamus] Nos centurionem placemus, nam canere, ocioſum eſt [Cum venerit ipſe] Vel Virgilius, cuius aduentu ſperabat ſecuritatem, vel ipſe Auguſtus, qui Actiacis bellis erat occupatus.

ASC. QVID, quæ te pura] Lycidas familiaris ipſis Mœris, iunenili memoria pditus, reducit ſeni ad memoriam carmen Menalcæ, hoc eſt Virgilij, quod dicit Mœrin aliquando ſub nocte ceciniſſe aſpiciendo videlicet ſydera. In qua re mira eſt ſubtilitas quaſi vero non iam ſolum ex compoſito, ſed etiam domi cum ocioſus eſſet ſolitus eſſet decantare carmina in laudem Cæſaris à Virg. confecta. Reductus ergo ad memoriam repetit carmen de Cæſare nec perficit, & ſenij mœroris præſentis mole confectus. Vnde non valens plura meminiſſe, dicit, oīa fert ætas &c. Vbi dicit Seru. fert. i. aufert. Horat. tñ accepit ferunt pro eo, qđ eſt afferunt dicens in arte. Multa ferunt anni viuētes commoda ſecum. Multa recedētes adimunt &c. verū ſimplex neq; affert, neq; auferre per ſe ſignificat, ſed vtrunq; p reſpectum, verbi gratia ſerat ruſticus agnum, & ſis in medio viæ donec ad me peruenerit afferre dicetur, & vbi p tranſierit auferre, ſemper tñ vniformiter feret, ſic tēpus fert omnia quæ in eo fiunt, quia tēpora labuntur more fluentis aquæ, vita autem noſtra virilis eſt, quaſi in medio curſu noſtro perſiſtens, eo vſque ferunt anni. i. afferunt nobis & animi & corporis vires, ſed pertranſeuntes auferunt eas quia ergo mediū vitæ tranſgreſſus eſt Mœris dicit omnia fert, hoc eſt ſecum fert, & ita quia vita me deſerit, aufert mihi oia cōmoda ineuntę, & animū in quo tñ mirum eſt quō tēpus habeat imperium, niſi q a organis pelluces, & ſecundum eorum diſpoſitionē, aut perſpicit, aut caligat. vox quoq; Mœrin. iam fugit ipſa. Contra Cic. de ſenectute. Defendi legem voconiam magna voce, bonisque lateribus. Et videtis annos meos. Ordo eſt. Quid a. cur. & ad qd ſup. non memoras ea, quæ ego audiueram te canētem ſolum. i. cum tu caneres, & eſſes ſolus, ſub nocte pura. i. luda, & ſerena cōtemplans, videlicet aſtra, & ita memor factus aſtri cæſaris; ego memini numeros, id eſt, modolos cantus, ſi, id eſt, vtinam aut ſi tenerem verba ſup. vt numeros dicerem tibi. hoc audito incipit Mœris idē carmen repetens memoriæ videlicet quod ſub nocte ſolebat canere. canebas autem ò Daphni quid, id eſt ad quid ſuſpicis, id eſt ſurſum inſpicis, ſicut illic. (Attenuati ſunt oculi mei inſpicientes in excelſo) antiquos ortus ſignorum, id eſt ortus ſignorum antiquorum, aut antiquos, id eſt, ſolitos ortus ſignorum, cum ſit nouus ortus admirandus, vnde addit, Ecce (qđ in re ſubita & miranda poni ſolet. Aſtrum, id eſt, ſydus Cæſaris Dionæi, id eſt a Dione orti. vnde Venus cuius ſydus clariſſimū proceſſit orta eſt) Aſtrum inquam pro ſegetes. i. herbæ ſatæ gauderent frugibus. i. implerentur granis (id autem fit in Iulio) & quo vua. i. botrus, racemus duceret. i. attraheret colorem. ſ. purpureum, hoc eſt, matureſceret in collibus apricis. i. ſolis expoſitis nihil vmbræ habentibus. O. Daphni inſere piros, quia nepotes. i. poſteri tui carpent poma ſua. i. arboris per te inſitæ, volebat plura dicere, ſed nequiebat oblitus præ ſenio, & curis, longe autem plus eſt, quàm ſi multa caneret, omniaq; repetiſſe conſiteretur; tunc enim non videretur tot carmina Virgili in laudem Cæſaris, & Auguſti ceciniſſe. Videtur enim hoc ſecūdum ad laudem Auguſti pertinere, qui agros reddiderat, quibus habitis cum ſpe perpetuæ poſſeſſionis, dixerit Maro. Inſere Daphni piros, ſicut contra Melibœus in prima profugus per amaritudinem dicit; Inſere nunc Melibœe piros, pone ordine vites, &c. Sciet autem lector imperitus verſum iſtius, & aliarum Eclogarum quoſdā vocari cantilenas quia ſunt mera carmina, vt Tyrire dum redeo. & Huc ades, ō Galatea, & Daphni quid antiquos. & Inſere Daphni & cætera, quoſdam autem rem narrare, qui pro ſeorationis munere funguntur, vt ſequentes, omnia fert ætas

tas:non n.eot vt cantilenã recitat,ſed interceptus obliuioni.docet ſe non amplius poſſe dicens, quia ætas.i.longæuitas vitę fert ſup ſecum,hoc eſt aufert nobis omnia.ſ.iuuentæ bona, quoq;,i. &t enimum.i.memoriã,& mẽtem ipſam nedum corporalia.ego memini me puerum.i.cum eſſem puer,condere ideſt abſcõdere cantando ſoles longos.i.diu ſuper hemiſpherium noſtrum apparentes, & tarde occidentes, hoc eſt cantaſſe,donec ſol in longis diebus occideret & conderetur per interpoſitionẽ terræ,vt Seruius dicit.Condere.i.finire(ſicut in primo Aeneid.

Ante diem clauſo componet veſper Olympo.

Vtrunque.n.tractum eſt a fabris, qui dum componunt aut condunt materiam,paratum opus abſoluunt,vnde & carmina componere & condere dicuntur qui ea abſoluũt)longos ſoles,i.dies æſtiuos,& id quoque in gratiam Iulij & Augusti, quaſi tunc lætior cecinerit quando magni menſes illi proceſſere. Nunc tot carmina,ſup.ſunt oblita mihi.i.à me,aut in damnum meũ. Et quoque.i.etiam ipſa vox fugit.i.deficit,& deſerit Mœrin.i.me, ſed plus ponderis eſt in proprio nomine, q. d. illum nobilem cãtorem,& id emphaticos.Lupi videre Mœrin priores.i.priuſquã ab eo viderentur,& ita(vt eorum dicitur eſſe natura)fecerunt Mœrin raueſcere,hoc eſt,credo quod lupi viderint me priores, quia ſic rauceſco,vt qui ab eis prius viſi dicuntur Sed tamen i. quamuis ego amplius non poſſim: Menalcas referet tibi ſatis ſæpe iſta.ſ.quæ deſideras carmina,aut ſic,ſed tamẽ iſta ſatis ſup. ſint, q̃a Menalcas referet ſæpe tibi ſup.ea.Patet manifeſte,ꝙ ſub etiam temporis non ſemper accuſatiuum poſtulat, vbi.ſ.eſt ſtatio & quies,vt hic ſub prima nocte.i.in ipſa nocte.Addi poteſt regula. Quia plurima deponentalia actiuæ ſignificantia olim cõmunia fuerũt,vnde hic paſſiue dixit: Oblita mihi tot carmina. Cauſando,puer auidus cantilenæ quo Mœrim minus poſſe videt eo vrgentius inſtat.Ea enim eſt hominum natura, quia nitimur in vetitum ſemper cupimuſq; negata, Moleſte ergo patitur quod ille ſenſum ſuũ excuſat.vnde dicit.O Mœri tu ducis in lõgum.i.protrahis, & differs nřos amores.i.res quas ſumme amo cauſando.i.annectendo cauſas in excuſationem,aut excuſando q̃ reus dũ cãs dicit purgat ſe. Aut ſenſus eſſe põt,vt quia puer nõ audet dicere eũ odioſum,ac moleſtum eſſe cauſationib.ſuis dicat verecunde,tu ducis in longum noſtros amores.i.non pateris vt te nunc amem,quia excuſationes tuæ diſplicent, & is quidem ſenſus argutior eſt.Et.i.tamẽ quamuis canere recuſas,omne æquor.i.locus æquus ſiue in mari,ſiue in terra ſtratum,i.ſedatum & æquatum,ſilet tibi. i. in gratiam tuam. i.quia nullus eſt ventus,certum eſt æquor ſterni,& ita tam in mari,quam in terris eſt amœnitas. Aut enim Padum æquor vocat reſpectu Mincij,aut ex trãquillitate Padi indicat trãquillitatẽ maris Adriatici,quod illinc videre non poteſt neque de alia vrbe,quam de Mantua loquitur,cum dicat ſepulchrum Bianoris apparere, & pro.i.omnes auræ ventoſi murmurit.i.procellæ,aut commotiones,quas vẽtus facere ſolet,cecidere.i.ſedatę ſũt. Hinc eſt adeo i.omnino,& ad id,qood expetitur,vt ſit,media via nobis. i.nos detegimus mediũ itineris cum ſimus in media via, nã ſepulcrũ Bianoris.i. Ocni filij fatidicæ Mãtus incipit apparere, & agricolæ ſtringunt.i.abſtrahunt aut excidunt tibi.i.ad ſolamen tuum, hic frondes denſas, i.luxuriantes, vnde poſſet in prima dictum intelligi de ruſtico.(Hic alta de rupe canet frondator ad auras) ò Mœri canamus hic,depone hic hędos. ſ. quos ad Arrum fers, tamen.i.tametſi requieueris modicum,nos veniemus in vrbem, ſup.tempori ac ſatis tempeſtiue, aut ſi nos veremur ne nox colligat ante. i. priuſquam peruenerimus ad vrbem,pluuiam quæ vehementum ſerenitatẽ ſequi ſolet,licet.i.licitum eſt vt eamus vſq;.i. ſemper cantantes,quia via lædet. i. offendet & fatigabit nos minus,ſ.quã ſi incederemus,quia vt eſt in mimis Publij. Comes facundus,in via pro vehiculo eſt, vt autem eamus cantantes,i.vt tu cãtes,ego leuabo te hoc faſce.i portabo hędos tuos. Ad hoc Mœris reprimẽs auiditatem pueri. O puer deſine plura, ſup.expetere à me,& agamus quod nunc inſtat.i.vrget nos.i.pficiſcãtur ocius.Nos canemus melius carmina, tum, i.tunc,cũ. i.quando ipſe.ſ.cuius mentionem fecimus,aut nobiliſſimus muſicus,aut caput lætitiæ noſtræ,aut actor carminum noſtrorum, Menalcas.ſ.venerit videlicet ab vrbe Romana, quo pfectus eſt pro recuperandis iterum agris ſuis.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS.

ECLOGA hæc eſt de eo tempore,quo Virgilius procurabat ſibi agros reſtitui. tota eſt allegorica, & manifeſta eſt allegoria. [Certe equidẽ audieram] Deſcriptio hæc eſt agrorum poetæ,qualis prima Ecloga. [Superet modo &c.[Salua ſit nobis Mantua, ſicut in tertio Aeneidos.Quid puer Aſcanius? ſuperat ne, veſcitur aura Aetherea? Et me fecere poetã Pierides [Sentiu.in me poeticos ſpiritus,nõ tam ex inſtitutione quàm diuino afflatu. (Nam neq; adhuc Varo) Non iudico me poetam,& ſi vulgus id aſſerat, quoniam nondũ videor mihi canere,quæ Varus,& Cinna poſſint approbare. Cinna poeta fuit, qui ſcripſit Smyrnam, poema triginta annis preſſum. vt Quintilianus ait. Sed videtur admodum illi ſeculo placuiſſe. nam multi grãmatici nobiles in illud ſcripſerunt commentarios,quos omnes vicit Cato grammaticus, vt refert Suetonius Tranquillus in grãmaticis. nunc tanti operis nihil extat, præter verſiculos duos, quos in primo Georgicorum citat Seruius. (Ignobile carmen) Indignum quod noſcatur,quaſi incognobile.[Huc ades ò Galatea] Verſus ſunt Cyclopis ad Galateam, ſumpti ex Theocrito. Allegoria eſt ad Auguſtum, precantis vt ex bello maritimo redeat in Italiam.nam ſæpe Galateam pro Auguſto vſurpauit, vt in tertia Ecloga: O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt? (Daphni,quid antiquos) Nihil opus eſt ad arandum.ſerendum, metendum, obſeruare poſthac veteres illos & conſuetos ortus atq; obitus ſiderum, vt Arietis, Vergiliarum Coronæ,Caniculę, ſufficit pro illis omnibus vna ſtella Iulij Cęſaris,nec opus eſt,vt alia imploremus numina,præter numen ſtratum & propitium Auguſti, ſub quo procedent nobis omnia feliciſſime. Et quia de ortu & obitu ſignorum loquitur, recte præpoſuit de nocte illum cecinisse, & ſerena nocte,tunc enim optime curſus aſtrorum obſeruãtur,vt fecerunt Aſſyrij & Æygptij.(Proceſſit Cæſaris aſtrum) Ortum eſt iampridem,& in curſu ſuo procedit. [Et nunc omne ſtratum] Hortatur vt canat, vt dedat ſe ſtudijs Muſarum in pace Italiæ.nam bello Actiaco, quod Octauianus, geſſit aduerſus M. Antonium tametſi ciuile, tamẽ Italia quieta erat in partibus Cæſarianis Quanquam nõ erant bella impedimento poetæ noſtro,ſed agrorum ademptio. [Hinc adeo media eſt vobis] Arbitror hoc ad veram deſcriptionem pertinere, vt ſepulchrum Bianoris media fuerit via inter agros Virgilij & Mantuani. [Deſine plura puer] Vrgentibus negocijs familiaribus, omittamus cantilenas, tum canemus commodius, cum Virg.recuperatis agris domum redierit, vel poſtquam redierit in Italiam Auguſtus, reddetur nobis cum illo ſtudiũ Muſarum.

ARGVMENTVM ASCENSIANVM in Gallum,quæ eſt decima, & vltima Ecloga

Vltima (quæ decima eſt) canit Ecloga depereuntem
Ah miſere, & fęde nimium te Galle Lycorim.

ASC. VLTIMA quæ,&c.] In hac vltima Ecloga canit Maro amores Galli poetę eximij in Cytheridem, quã hic Lycorim vocat,quam immutatã permiſit Auguſtus licet Gallũ oderit, quia in dedecus Galli cedit, ꝙ tam miſere amauit libertinæ conditionis,mulierẽ Antoniũ poſtea ſecutam. De Gallo autem Seruius,& Mancinellus ad principium Eclogæ ſatis dicunt, quidẽ ex parte in laudem Galli in re poetica, quẽ & muſæ curæ, & ſibi cordi eſſe poeta prædicat.Ordo verſiculorum meorum eſt. Vltima Ecloga, quę decima eſt, canit te Galle depereuntem, i. amantem vſq; ad depeditionem ah nimium miſere,i.afflictim,& fęde,i.turpiter Lycorim, puellam illam libertam olim Volumnij. quæ, & Cytheris vocata eſt,ſed ſolent puellis amatis nomina mutari, vnde ſunt Delia,Coryna,Lesbia,&c.

SERV. EXTREMVM hunc Arethuſa mihi concede laborem] Gallus ante omnes primus Aegypti præfectus, fuit poeta eximius: nam & Euphorionem (vt ſupra diximus) tráſtulit in latinum ſermoné & amorum ſuorum de Cytheride ſcripſit libros quatuor. Hic primum in amicis Augyſti Cæſaris fuit, poſtea eum veniſſet in ſuſpicionem quod contra eũ cõiuraſſet, occiſus eſt. Fuit autem amicus Virgilij, adeo vt quartus Georgicorum à medio vſq; ad finem eius laudes teneret, quas poſtea iubéte Auguſto in Ariſtæi fabulam commutauit, Hic Gallus amauit Cytheridem meretricem libertá Volumnij, quæ eo ſpreto, Antonium eũtem ad Gallias eſt ſecuta, propter quod dolorem Galli nunc videtur conſolari Virgilius. Nec nos debet mouere, ꝙ cum mutauerit partem quarti Georgicorum, hác Eclogam ſic reliqit. Nam licet conſoletur in ea Gallum, tamen altius intuenti vituperatio eſt. nam & in Gallo impatientia turpis amoris oſtenditur, & aperte hic Antonius, carpitur inimicus Auguſti, quem contra Romanum morem Cytheris eſt in caſtra comitata. [Extremum laborem] Non quod mihi laborioſum eſt (nam ſcribere, apud poetas luſus eſt, vt, Et ipſum Ludere quæ vellem calamo pmiſit agreſti) ſed rem tibi laborioſam ſcilicet vt Nympha virginitate gaudés præſtes de amoribus cantilená. Vnde & rogat dicens. [Concede.] Et verecunde pauca poſtulat, & eá adiurat etiá] Sic tibi, cũ fluctus ſubter labere Sicanos.] Per Arethuſam auté Muſam ſiculam. i. Bucolicum Theocritium inuocat carmé. Sane Arethuſa ſecũdũ latinitatem in penultima habet accentũ: ſecundũ rationé græcá, in tertia à fine, ſic vt Creuſa, & Creuſa. (Pauca meo Gallo) Non ad cæterarum Eclogarum comparationem, ſed pauca quantum ad Galli pertinet ſcripta, quæ (vt ſupra diximus) de ſuo amore compoſuit, (Sic tibi, cum fluctus ſubter labere Sicanos (Varia enĩ opinio eſt: Nam alij dicunt Arethuſam nympham Siciliæ, Alpheum de Elide venire per maria, ſecundum quos alibi dixit, Alpheum fama eſt huc Elidis amnem Occultas egiſſe vias ſubter mare. Alij dicunt ipſam Arethuſam iá in fontem mutatam Alpheũ fugere, & de Elide ad Siciliam venire, quod nunc eſt ſecutus (Doris amara) Mater nympharum eſt, quam pro mari poſuit. (Sollicitos) ſollicitatos plenos ſolicitudinis poſt Cytheridis abſceſſum, quam Lycorion vocat. Fuerunt autem vno tempore nobiles meretrices tres, Cytheris, Origo, Arbuſcula. Horat. Exploſa Arbuſcula dixit. Idem: Vt quondam Marſeus amator originis, ille qui patrium mimę donat fundumq; laremq. (Simæ) Græcum nomen. eſt. i preſſis naribus. Vnde & ſimias dicimus, quod epitheto Theocrit. dat pcipue apib. ὡς τήνω αἱ σιμαὶ λειμωνόθεν φέρβον ἰοῖσαι κέδρον ἐς ἁδεῖαν μαλακοῖς ἄνθεσι μέλισσαι. (Reſpondet omnia ſiluæ) Per Echo. i. vocis imitationem nos ſolamur. (Quæ nemora) Eſt quædam Theocriti Ecloga in qua ſuos amores deflere Daphnis inducitur. huius omnem ordinem ad hanc eclogam tranſtulit (Saltus habuere puellæ Naiades) Nymphas ſimpliciter accipiamus. nam ſi proprie loqueretur, Oreades diceret, Naiades enim fontium, Oreades montium nymphæ ſunt. Sanè quia diximus eaſdem eſſe nymphas quas etiá Muſas, vult hoc dicere. Quia ſi cum ipſo fuiſſent Muſæ, ideſt ſi dediſſet operam ſcribendis carminibus non incidiſſet in tantas amoris anguſtias. (Indigno) (Vel meretricio, vel magno. Nam & Ennius ait, Indignas turres ideſt magnas) Neque Parnaſſi vobis iuga, nam neq. Pindi) Montes Theſſaliæ ſunt Parnaſſus, & Pindus, Appollini, & Muſis conſecrati. (Aoniæ Aganippe) Nominatiui ſingulares ſunt. Aganippe autem fons eſt Bœotiæ, quæ & Aonia dicitur, Aonia autem breuis fit ni. quia ſequitur vocalis vocalem. (Sola ſub rupe deſerta) Mænalus auté & Lycæus ſunt Arcadiæ montes. Stant & oues circum). ſ. circa Gallum, eius amorem ſtupentes, Senſus autem eſt, ſicut oues ò Galle circa te ſtare non pœnitet, ita nec te illarum pœniteat, nam etiá Adonis quondam ouium extitit paſtor. Et quòd ait. (Noſtri) miſcuit ſuá perſonam, vt frequenter facere conſueuit, nam erat integrum. Tui nec pœniteat illas. (Nec te pœniteat pecoris diuine poeta) Allegoricos h. d. Nec tu erubeſcas Bucolica ſcribere (Adonis) A habet accentum, quia græcum eſt nomen, tamé & latine ſic dicimus, ná Adon nuſquá lectũ eſt. (Venit & vpilio:) Propter metrum ait vpilio, nam opilio dicimus & græco vſus eſt ſchemate, ſic vt illi dicunt οὖρεα, pro eo, & quod eſt ὄρη, & οὔνομα, pro eo, quod eſt ὄνομα, (Tardi venere ſubulci,) Id eſt ſtulti. Terent. in Heautontimorumeno: Tardus eſt. i. ſtultus. Nam porci cito ambulant. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas) Pinguis. Et humidum eſt quod extrinſecus habet aliquid humoris:

GALLVS.

EGLOGA DECIMA.

EXtremum hunc Arethuſa mihi concede laborem,
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda. neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam:
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis; reſpondent omnia ſyluæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſsi vobis iuga, nam neq; Pindi
Vlla moram fecere, neque Aoniæ, Aganippe.
Illum etiam lauri, etiam fleuere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt ſaxa Lycæi
Stant & oues circum, noſtri nec pœnitet illas.
Nec te pœniteat pecoris diuine poeta.
Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis:
Venit & vpilio, tardi venere ſubulci:
Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, vnde amor iſte, rogant, tibi venit Apollo:
Galle quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris
Perq; niues alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt,
Venit & agreſti capitis Syluanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem,
Equis erit modus, inquit? amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
Nec cythiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.

motis. Vnidũ vero qđ intrinſecus, vnde & vuæ dictæ ſunt, qđ tñ plerunq; cõfundunt poetæ. [Amor iſte.] Tã impatiẽt, tã turpis. [Tue dura Lycoris.] Penè irriſoriè dictũ eſt. [Tua cura]. ꝓ qua tu ite' es ſolicitus, te reliquit. Et bene cum alij interrogent. quaſi deus Apollo diuinat. [Perq; horrida caſtra] Hic tangit Antoniũ, vt diximus ſupra [Quaſſans.] Cõcutiẽs. [Quẽ vidimus ipſi, Solẽt.n. numina plerunque ſe ruſticis offerre. Vnde eſt, Satis eſt potuiſſe videri. Notandum ſanè qđ ea numina quæ plerunq; amauerunt, dicit ad amatorem venire. Nã Apollo amauit Daphnẽ, Pan. Syringam, Siluanus Cypariſſum. [Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubente.] Facie enim rubea pingitur pan: Propter ætheris ſimilitudinẽ. Aetheri aũteſt Iupiter. Vnde etiam triumphantes habent omnia Iouis inſignia, ſceptrum, palmatam, togã, que v... bant illi qui palmã merebãtur. Vnde ait Iuuen. In tunica Iouis. Faciem quoque de rubrica illinũt inſtar coloris ætherei. [Amor non talia curat] quaſi expertus loquitur.

ASCENSIVS.

EXTREMVM hunc, &c.] Decãtaturus poeta miſeros amores Galli amici, & impoſiturus extremam manum operi ſuo deprecatur culpam ab Arethuſa nympha Sicilienſi, per quam eam muſam. i. gratiam infuſam intelligentius quã Theocritus Siculus in deſcribẽdis Bucolicis, carminibus habuit, vnde prius dictum eſt. Sicelides muſæ paulo maiora canamus. Sicelidum aũt princeps eſt Arethuſa. Iuuitat ergo eum ad extremum laborem. i. compoſitionem amorum qui nymphæ caſtæ laborioſi ſint. Et ideo ponit obſecrationem dicẽs. Sic tibi &c. Oſtenditq; Gallum dignum eſſe cui carmina fiant. Ordo eſt. O Arethuſa nympha ſicula concede mihi hunc extremum laborem. i. qui tibi extremus labor erit (quia non plura Bucolica carmina conficere ſtatuit) pauce carmina ſunt dicẽda meo ſ. familiari, & amico Gallo, ſed ſup. talia quæ legat ipſa Lycoris. i. quæ ſunt in deteſtationem perfidiæ & inconſtantiæ eius, quam Gallus tot carminibus laudauerit, & tamen eum ſecuta eſt, quis neget carmina Gallo? q. d. nemo, cum ſit poeta eximius, & homo ſuauis ac beneficus. Sic, comprecatiua hæc eſt particula: Aut ſic mihi carmina dictabis, & incipies: Doris, i. aqua marina, amera. i. ſalſe non intermiſceat tibi. i. equis dulcib. ſuã. i. marinam & ite amaram vndam, cum i. quando ſubterlabere, i. fluens fugias Alpheum fluuium ſubter fluctus ſicanos. i. maris ſicani ſeu Sicilienſis (Notis puer ſubterlabere penultimam lõga proferre, quia futuri indicatiui eſt) Incipe igiẽ, dicamus, i. dicta, vt dicã ſollicitos amores Galli. i. quos Gallus in Lycoridem ſeu Cytherida confert, i. donec capellæ ſimæ. i. naſum depreſſum, & incuruum habẽtes, attõdent tenera virgulte, & ita erit paſtori canendi locus, nos nõ canimus ſurdis, quia ſyluæ reſpõdẽt oia, quod non facerent, ſi ſurdæ eſſent, vt viſum eſt paſtori: loquitur. n. poeta nomine paſtoris. alios ſubinde loqui faciens vnde mixtum poematis genus eſt. Reſpondent aũt ſiluæ per echo. i. reſonantiam, & redundantiã vocis. [Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere puellæ] Incipit igiẽ cantare alloquens primum muſas, rogansq;, vbi fuerint, cum Gallus ſic deperiret, quaſi vero muſarum præſentia amores cohibuiſſet. Nam, vt in 2. Aen. diuinus poeta docet, numina caſta cũ Venere non habent commercium, vnde nõ potuit ea videre Aeneas; donec Venus abiret, ſed hic amantẽ conueniũt numina amatoriæ, vt ex ordine patebit qui talis ẽ. O Naiades, id eſt fontiũ deæ, hoc eſt muſæ quæ & fontib. præſunt: nam ſecũdum Varronem eædem ſunt muſæ, & nymphæ, puellæ. i. caſtæ, & perpetua virginitate florẽtes. vnde, vt Catullus, inquit, Caſtum eſſe decet Poetam ipſum, quæ nemora, & qui ſalt⁹ habuere. i. tenuerunt vos tanquam rem charã (vñ potius habuere quem tenuere dixit, quãuis dictum ſit Tenui eũ nec dimittam) cũ, i. quando, Gallus periret amore indigno, ſcilicet tali viro, quaſi dicat certum eſt quod tunc nõ reſpexiſtis ad Gallum poetam nam neq. iuge Parnaſi montis, muſis ſacri in Beotia, neq; iuga Pindi montis Theſſaliæ, etiam muſis ſacri, feceſe vobis vllam moram, i. non detinuerunt vos quo minus ad Gallum vobis cariſſimũ veniretis, neque Aganippe, ſup. fons Aoniæ illius regionis in Beotia, ſup. fecit vobis moram. (Attẽde puer Seruius dicit nominatiuos ſingulares quaſi Aoniæ Aonies diceret. Mancinellus vult genitiuos eſſe. tunc enim diceretur Aganippe, niſi latine dicatur in recto hæc Aganippa: nos vero conſtruemus, vt alterum ſit caſus genitiui ſubſtãtiuo tẽti, alterum nominatiui, hoc eſt: neq; Aganippe fons ille Aoniæ, ſ. regionis in Bœotia, ſupple fecit tibi moram. Non autem fit ſinalœphe, ſicut nec ibi i acten aracintho.) Etiam lauri, quaſi dicat non ſolum nymphæ, & homines, ſed etiam lauri. Et ẽt myricæ, i. ſi allegoriam reſpexeris, & ſummi quique & infimi fleuere, i. fleuerunt illum, ſcilicet Gallum, & Mænalus mons ille Arcadię pinifer. i. in cuius vertice plurimæ pinus naſcuntur, & ſaxæ Lycæi montis etiam in Arcadia, gelidi, ideſt vento horrentis fleuerunt etiam illũ, ſcilicet Gallum iacentẽ ſub ſole, ideſt deſerta rupe, quod deſperantis amatoris eſt, vnde de Corydone. Ibi hæc incondita ſoles, Montib. & ſiluis ſtudio iactabat inani. Et oues ſtãt circũ. i. in circuitu vbi Gallus amore languens decubabet, nec pœnitet. i. pudet illas. ſ. oues, noſtri i. tui & mei amantium, ut quod Gallo fit ſibi fieri cẽſeat, niſi dicere malis, nec pœnitet illas noſtri pecoris, ſed malo ſic, nec pœnitet oues noſtri. ſ. paſtorum amantium, nec te pœniteat o diuine poeta pecoris. i. ouium, quas noſtri nõ peniteat. i. nõ pudeat vos Bucolica, & paſtoralia tractare, quãuis tu ſis diuinus poeta, quia Et. i. ẽt Adonis puer ille Veneri dilectiſſimus, quia formoſus, pauit oues ad... flumina. Credo poetam ... ſe carmen illud etiam ... Illum etiam lauri: illum etiam fleuere myricæ, quomodo ... eſt gratia, quam vt mutatum eſt, necnon, &c. Sed nos a veteri nihil mutare conſtituimus. [Venit & vpilio] Docet ergo (vt dixi) qui ad Gallũ ſic pręamore decubẽtem peruenerint, & primo loco ponit Vpilionem. i. ouium paſtorem, deinde ſubulcus, tum Menalcam, tum numina paſtoralia & agreſtia quæ amaſſe leguntur. Apollinem videlicet qui Daphnem puellã adamauit, is aũt quia diuinus & ſummus rerum occultarum iudex, ſignificat Gallo Lycorim ſecutam eſſe M. Antonium. Item Siluanum qui Cypariſſum adamaſſe legitur, & Pana Syringæ amatorẽ quem ſe vidiſſe dicit innuens ſe in perſona paſtorali loqui. Ordo eſt. Vpilio ideſt, ouium paſtor venit, & i. etiam cum pecore. ſ. nam dictum eſt, Stãt & oues circum ſubulci. i. ſuum, hoc eſt porcorum cuſtodes, tardi, ſtulti & ſtolidi ẽm Seruium, qui vult porcos cito ambulare, aut quia dum paſcũtur tardius eunt, ſunt etiam incellu tardi & Menalcas paſtor ille, venit vuidus. i. pinguis & intrinſecus pingui perfuſus, de glande hyberna. i. iam matura niſi fortè; Menalcã vetit eſſe porcorũ cuſtodẽ q glandẽ collegerit hyberno ipe, atq; inter legendum humefactus ſit, vt ſit vuidus ꝓ humido) Omnes. ſ. iſti, ut ruſtici & rerum ignari diuini rogãt. i. interrogant, vnde iſte. ſ. tam vilis, tam indignus amor ſubſit tibi venit ſup. etiam Apollo, & ſup inquit, ò Galle, quid ... quid, inſanis. i. furis amore? q. d. id fruſtra facis quod ſcimus q. a diuinus, Lycoris tua cura. i. quæ cor tuum vrit, ſecuta eſt aliũ. ſ. Antonium in Galliam per niues. ſ. alpium, & per horrida caſtra. Venit & i. etiam Siluanus ſup. cum agreſti honore. i. ornatu capitis quaſſans. ſ. ferulas. i. ramalia ferularum ... uiſſimi frutices, florentes. i. iam flores emittentes, & lilia grandia, pro modulo. ſ. capitis. & Pan deus Arcadiæ venit ſupp. ad Gallum: quem ipſi. i. nos paſtores (quaſi dicat Gallus nõ vidit cæcus amore numine vnde non eis, ſed paſtorib. reſpondet) vidimus rubentẽ, baccis. i. bacinis ebuli illius herbæ ſanguineis, i. ſanguinei coloris, qui color pani totam rerum naturam pręſentanti congruit, propter ętheris colorem, & rubentẽ minio, ideſt illo metalli genere. quod terra rubra videtur, & ſacris rebus aptum eſt. Et. ſ. Pan, qui e deus paſtorum, & ita curam habens de ſalute Galli inter paſtores iacẽtes, inquit, quis modus ideſt, quis finis erit quę moderatio amoris erit, amor non curat talia, ideſt nõ mitigatur afflictionibus aut lacrymis miſere amantium. Vnde dicit, Nec crudelis amor ſaturatur lacrymis, nec gramina ſatientur riuis, nec apes ſaturantur cytiſo ideſt flore cythiſi fruticis dulciſſimi, & ſucci plenis, nec capellæ ſatientur fronde pręcipue Cythiſi.

VARIA LECTIO.

ILLVM etiam lauri, etiam fleuere myricæ.] In Romeno libro legitur, illum etiam lauri, illum fleuere. In Lõgobardico vna plus dictione pleniore verſu eſt: Illum etiam lauri, illum etiam fleuere myricæ. [Venit & vpilio.] Antiqui libri Longobardicus, neque non Mediceus Opilio legunt per o] Tardi venere bubulci.] In Romano libro, in Mediceo, & aliquot alijs, Subulci, legitur. Vuidus hyberna venit de glande Menalcas.] In Romano libro, Vuidus, & abſque aſpiratione.

SERV. Triſtis at ille tamen, cantabitis.) Alij. Tñ superiorib. iungunt, ſed melius vt ſic legamus Tñ cãtabitis, vt ſit ſenſus, Licet ego duro amore cõſumar, tñ erit ſolatium quia meus amor erit veſtræ cantilena q̃q;. [Oſſa quieſcant] Nam ſe dicit eſſe moriturũ. [Olim] Futuri tpis ex mõ. [Aut cuſtos gregis] Ac ſi diceret, Quid mihi cũ vrbib. vbi ſunt meretrices tam pulchræ quam perfidæ? [Quicunque furor] Omnis enim amor plenus furoris eſt. [Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori] Ac ſi diceret, Quid te iuuat inter frigora Gallicana demorari? [Nunc inſanus amor] Hinc vſq; ad finẽ, amatoris, incõſtãtia exprimit, cui electa diſplicẽt ſtari. [Tela inter media, atq; aduerſos detinet hoſtes] Ea effectu amãtis ibi ſe eſſe putat, vbi amica ẽ. vt Me ſit meũ animum [nec ſit mihi credere, tñ] Ordo ẽ, Tu iã ꝓcul a ciuitate, q̃ ſolebas ſolis vrbib. frui. & ꝑ parẽtheſim dictũ eſt, nec ſit mihi credere. i. ꝗ vtinã nõ credam. Hi aũt oẽs verſus Galli ſunt, de ipſius, tranſlati carminib. [Ah dura] q̃ amatorẽ ſpernis & Gallicana potes frigora ſuſtinere. [Me ſine ſola vides] Hinc eſt, Sola domo mœret vacua. [Ibo & Chalcidico, q̃ ſunt mihi condita verſu, Carmina, paſtoris Siculi modulabor auena [Eubœa inſula eſt. in qua Calcis ciuitas eſt. de qua fuit Euphorion, quẽ trãſtulit Gallus. Et h.d. Ibo, & Theocritio ſtylo canã carmina Euphorionis [Spelæa] Grece ait, i. σπηλαῖα, ꝓ ſpelũcis [Creſcent illę] quaſi ei iterum diſplicet, ne cum arborib. eius creſcant amores,] Parthenios canib. circundare ſaltus] Parthenius mons eſt Arcadiæ. dictus à Virginibus. i. ἀπὸ τῶν παρθένων, q̃ illic venari cõſueuerãt. [Tanquam hæc ſit noſtri medicina laboris.] Iã quaſi ad ſe recurrit, & illud quod ſupra audijt reſpuit, Amor non talia curat. [Hamadryades] Nymphæ quæ cum arborib. naſcuntur, & pereunt, ἀπὸ τοῦ ἅμα, καὶ τῆς δρυὸς, qualis fuit illa q̃ Eriſichthon occidit, qui cum arbores incideret, & vox inde erupit, & ſanguis, ſicut docet Ouid. Dryades vero ſunt quæ inter arbores habitãt. Hoc autem ad ſuperiora pertinet, q̃a dixerat Miſtis luſtrabo Mænala nymphis.] Nec carmina nobis ipſa placent?) Quia dixerat, carmina paſtoris Siculi modulabor auena [Ipſæ rurſus cõcedite ſiluæ] ꝓp illud, Iã mihi per rupes videor, lucoſq; Sonantes Ire [Non illũ veſtri poſſunt mutare labores] Nec ſi frigoribus medijs Hebrumq; bibamus. Manifeſte hoc dicit amore ſe carere nõ poſſe, nec ſi Hebrum Thracię fluuium medijs frigoribus bibat: nec ſi æſtibus nimis fuerit ardenti prouincia. Dicit autem hoc ſecundum phyſicos, qui morbos a contrarijs aut à ſimilibus aſſerunt poſſe depelli. Sic Theocritus εἴης δ' ἐδωνῶν μὲν ἐν ὤρεσι χείματι μέσσῳ. Εὔβρον γὰρ ποταμὸν τετραμμένος ἐγγύθεν ἄρκτω ἂν δὲ θέρει, βομάτοισι παρ' Αἰθιόπεσσι νομάδεσσι. [Schytoniaſq. niues] Schyton mõs eſt Thraciæ. Liber Corticis pars inferior. [Verſemus] Paſcamus [Hæc ſat erit] Iã ad muſas loqr: [Gracili fiſcellam texit hibiſco] Ac ſi diceret, Niſi hac re occupatus, minime canerẽ. Allegoricos aũt ſignificat ſi cõpoſuiſſe hunc libellũ tenuiſſimo ſtylo [Quãtum vere nouo viridis ſe ſubijcit alnus, Amo, inquit Gallũ, ſed latenter ſicut arbores creſcunt. Nã cõparatio illa hoc ſignificat. ſ ꝓp Cæſarẽ. [Et frugib. vmbræ] Quãto magis hominibus? Vñ eſt in Georgicis, Et ruris opaci Falce premes vmbrã. [Ite domũ ſaturæ, venit heſperus, ite capellæ] Vere cũde ſe capellarũ dicit eſſe paſtorẽ. i. viliſſimorũ aialium. nã Bucolica ſcribens, debuit dicere boũ eſſe paſtorẽ, ſed vẽtans arrogantiam, vltimum ſe eſſe voluit. non principem in ſcribendis Bucolicis.

Triſtis at ille tamen, cantabitis Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris, ſoli cantare periti.
Arcades. ò mihi tum quã molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores.
Atque vtinam ex vobis vnus, veſtriq; fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor vuæ.
Certe ſiue mihi Phyllis, ſiue eſſet Amyntas,
Seu quicunq; furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigræ violæ ſunt, & vacinia nigra.)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite iaceret:
Serta mihi Phyllis legeret: cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata Lycori:
Hic nemus: hic ipſo tecum conſumerer æuo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media, atque aduerſos detinet hoſtes.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas ah dura niues, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne tenera, glacies ſecet aſpera plantas.
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina paſtoris Sicula modulabor auena.
Certum eſt, in ſiluis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſq; meos incidere amores
Arboribus: creſcent illę: creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala nymphis
Aut acres venabor apros: non me vlla vetabunt
Frigora, Parthenios canibus circundare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor, lucoſq; ſonantes
Ire: libet Partho torquere cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc ſit noſtri medicina furoris.
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Iam neq. Hamadryades rurſus, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſus concedite ſiluæ.
Non illum veſtri poſſunt mutare labores
Nec ſi frigoribus medijs Hebrumq; bibamus,
Scytoniaſq; niues hyemis ſubeamus aquoſæ:
Nec ſi cum moriens alta libraret in vlmo,
Aethiopum verſemus oues ſub ſidere cancri.
Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.
Hæc ſat erit diuæ veſtrum ceciniſſe poetam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides, vos hęc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere nouo viridi ſe ſubijcit alnus,
Surgamus: ſolet eſſe grauis cantantibus vmbra.
Iuniperi grauis vmbra: nocent & frugib. vmbræ,
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

AISC. Triſtis at ille tamẽ] Hic ponitur iſſio miſeri Galli reputãtis pro magno beneficio à paſtoribus ſe, & amorẽ rẽ ſuum diffamari, optatq; illorũ ſimilis eſſe. quod ab hiſtoria dependet, nam ſi ſcdm Euſeb. ſibi mortẽ cõſciuit poſtq̃ Auguſto ſuſpectus erat potuit tũc merito optaſſe paſtoralem exercuiſſe vitam, nam per carmina argutiora ad eã dignitatẽ peruenit, vnde Auguſto ſuſpectus eſt. Si verò paſtoralem vitam egiſſet, facilè amores inueniſſe comparabiles modica re: quibus ſaturatus reſipuiſſet, habuiſſetq; vt ſentit Lycorim amicã ſuã in ſumma tranquillitate, quam nũc aio quidem non pedibus ſequitur inter tela hoſtiũ: inter q̃ illã diuerſari, & ſummo frigore affici conqueritur. Ordo eſt. ille. ſ Gallus triſtis. i. amore lãguẽs: inquit. i. reſpondit nõ, vt dixi, d' his quos excęcatus amore non vidit, ſed paſtoribus, & ſubulcis rogantib. vnde amor iſte, quo circa neceſſe eſt Gallũ putaſſe verba Apollinis, & Panos fuiſſe, paſtorum quibus inquit, attamẽ i. quemuis indignus ſit amor meus. nec lacrymis ſaturatur, tum vos Arcades cantabitis hæc veſtris montib. ideſt erũt vobis argumenta carminum. vos, inquã Arcades ſoli periti cantare, ò quã. i. quantũ molliter quieſcẽt, tũ. i. tũc mea oſſa (de molli ſepultura i Daphnide diximus) ſi veſtra fiſtula dicat olim meos amores. [Hic patet cæcitas eius qui diffamari cupit amores fœdos, & miſeros, quia vix cuiquam ſua vitia ſordent, quod ſi eſſet iam reſipiſceret] Atque vtinam ego fuiſſem vnus ea vobis. i. paſtor, Agreſtiſq; muſicus (non caret hęc optatio futuri mali prꝑſagio, nam ſicut Iuuenalis de Cicerone dicit, quòd facile vitaſſet gladios. M. Antonij ſi non diſertius locutus fuiſſet, quàm cum dicebat ò fortunatam natam me conſule Romam. non enim ad conſularem dignitatem euectus fuiſſet, ita Gallus facile Auguſti indignationem

nem

nem, quã ad mortem cõpulſus eſt, euitaſſet, ſi per elegantiam ſermonis, & amorũ, ad magiſtratũ nõ fuiſſet promotus. Gallus aũt optat id, vt amorib. eximatur) & vtinam fuiſſem aut cuſtos veſtri gregis, aut vinitor. i. vindemiator maturæ vuæ. Certe ſiue tunc Phyllis puella illa amaſia, ſiue Amyntas, ſeu quicũq;, ſup. alius eſſet furor.i.amor vehemens (cũ aũt hoc dixit, quin Amyntas deformis, & niger erat, quaſi aut cõſciẽtia, aut aſtantium, quis dixiſſet. atqui Galle, poſſes tam deformẽ amaſſe, ad hoc ſubdet extenuans deformitatem Amyntæ, ſicut Hora. docet in j. Serm. morem eſſe amantium & dicit, quid tum.i.tunc, hoc eſt quid tũ poſtea, vt dicunt vulgares, ſi Amyntas ſup. eſt, nõ dicit niger, aut deformis, ſed fuſcus, q̃a & violæ ſunt nigræ, & vacinia ſunt nigra, & tamen leguñ, vt in Corydona dictũ eſt) ſi ergo quicunq; alius eſſet: ipſe iaceret mecum inter ſalices ſub lenta vite. quia in Italia etiam ſalices vitibus maritãtur. præcipue iuxta Mantuam & Ferrariam, & Phyllis legeret mihi ſerta.i. flores: & herbas ad cõficiẽda ſerta, Amyntas cantaret (erat enim muſicæ ſtudioſus vt dictum eſt, nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum. Hæc eadem ei ſouet quid nõ faciebat Amynthas & Lycori hic ſup. ſunt fontes gelidi. i. refrigeratiui, & prata mollia. i. herboſa. hic nemus. ſ. vmbroſum ſup. eſt ego cõſumerer. i. ego cõſumi, & mori velim hic tecum. Aut ego conſumerer hic tecum ſi adeſſes. ipſo æuo. i. toto tp̃e vitæ meæ, per quod innuit ſe nunquam eam deſerturum ſicut ille Terentianus, hanc niſi mors mihi adimet nemo, aut innuit ſe tã ardenter amaturum, vt cõſumeret, quia fortis eſt vt mors dilectio. Nunc amor inſanus.i.inſanũ faciẽs aut vehemẽs ſicut inſani, ſeuiant ſine littora fluctus. detinet me per imaginationẽ. ſ. quia vbi eſt theſaurꝰ tuus.i. res dilecta, illic eſt & cor tuum, vbi aũt cor, ibi & tu quodãmodo es, detinet ergo me nunc in armis martis, quæ longe abhorent à mollib. pratis, & inter media tela, hoc ẽ medium inter tela, quæ longe diſcrepant, à gelidis fontib. atq; inter hoſtes aduerſos. i. e regione, vt nos inuadat poſitos, aut aduerſos. i. multum inimicos, qui ſane diſcrepant a nemore ameno. Tu vides ſola (quõ ſola ſi inter martia tela!) ideo ſola; quia ſine me, exiſtẽs procul à patria, vides inquam, ah exiſtens dura, quia quæ viri robuſtiſſimi, & malo aſſueti milites perferre poſſunt perfers, niues. ſ. alpinas, i quæ ſunt in alpib. montib. Italiã a Gallijs Germania dirimẽtibus, & frigora Rheni, illius fluuij Galliã a Germania dirimẽtis, ad quæ loca tunc M. Antonius agebat, vides inquam ſola, nec ſit mihi credere tantum. i. tantam duritiẽ de te, hoc eſt vtinam non credam, vel nec. i. non tantum. i. tãtummodo ſit mihi non credere, hoc eſt vt cũque agere conſtituiſti, in tñ velim vt nõ credam, quia quibus fidẽ nõ adhibemus, non cruciant animum noſtrum: diſcruciabatur aũt Gallus, quia credebat verũ eſſe quod audierat Lycorim, videlicet M. Antoniũ per alpinas niues, & Rheni frigora ſecutã. vñ exclamet ah caue ſup. ne frigora lædent te, ah caue ſup. ne glacies aſpera ſecet. i. diffindat, & dilaceret aut diſrumpat tibi plantas teneras. Id aũt nimis amatorie, vt miſerũ Galli animũ agnoſcas. vñ bene dictũ eſt, quæ legat ipſa Lycoris. Sunt. n. quaſi in deteſtationem perfidiæ Lycoridis, ſed non parum taceant Gallum. nec minus M. Antonium, qui præter morem Romanum, vt Seruiꝰ ſupra dixit, puellas in exercitu habuit. [Ibo &c.] Miſer amator varia, ſed nihil profutura ſuis errorib. quærit remedia, dicit ſe modulaturum cantilenam ex Euphorione chalcidẽ. traductã morẽ paſtorali ad auenam. & ſi dicas quo modo generoſum animum ad paſtoralẽ vitã ſubmittere poſſet, atque inter paſtores verſari; reſpõdet, quia certum eſt. i. omnino conſtientum potius pati in ſyluis, & inter ſpeluncas ferarum q̃ tali amore diſcruciari. Verſando autem i ſyluis, vt miſer amator non oblitus amorum dicit ſe inciſurum eos in teneris corticibus, quod ad ſummam dementiã pertinet, nam quanto accuratius amores vitant, tanto magis vrgent, vnde ſummũ remedium eſt nullum conari adhibere remedium atq; quoad fieri põt obliuiſci, vnde etiam ipſi diſplicet conſilium cœptum, q̃a cum arboribus ſic creſcerẽt amores, quocirca quaſi ſenio effectus oſtẽdit ſe velle, atq; anniti, vt eorum obliuiſcatur, ob qđ dicit, ſe venationi operam nauaturum, ſed cõcludit ne eã quidem adhibitã remediũ furori ſuo, vnde infert, neq; ſyluas neque ſyluarum numina, neque venationem, neque venationis arma ſibi, vt nihil profutura placere. Nihil autẽ profutura docet, quia neque ſummo calore, neque ſummo frigore extingui poſſit amoris incendium, cum tamen alios ignes, & ignis, & frigus expellat, vnde exuſti ſolent ſe applicare igni, aut rei ſumme frigidæ Summũ aũt frigus eſt in niuibus Thraciæ, & ſummus calor in ardore Aethiopiæ ſub ſidere cancri in ſolſtitio. ſ. æſtiuali, & quia neutrũ mederi poteſt amori, infert. Oia vincit amor, & nos cedamus amori. & ita miſer amator victũ ſe fatetur, atque herbam dat amori. Sunt qui vt quantitatẽ ſeruent, legunt. Omnia vincit amor, nos &, ſed verior lectio eſt & nos. Nã Virg. quoque licet raro primum tertij pedis, ſi ſit vltima dictionis, quamuis breuem, pro longa ponit, ſicut ibi. deſine plura puer, & quod nunc inſtat agamus. Ordo eſt. Ego (inquit Gallus) ibo & modulabor auena paſtoris ſiculi, ideſt Theocriti, i. modulis carminis Bucolici, carmina quæ ſunt cõdita, i. compoſita mihi, i. à me, aut q̃ ſunt mihi. i. quæ habeo cõdita, i. compoſita verſu Chalcidico, i. Euphorionis Chalcidẽſis nã certũ eſt, i. decretum eſt mihi, malle i magis velle, & pelligare pati in ſiluis inter ſpelæa. i. ſpelũcas, & luſtrã ac latibula, ſeu latebras ferarum q̃ ſup. in tali amore perſiſtere (hoc eſt nõ ſolum paterer nobile carmen ita degenerare, vt paſtorali auena decãtet. verum & ipſe ego potius in ſyluis inter feras oberrã, quàm hunc amoris ignem perpetiar. Innuit aũt Gallũ eſſe altæ animi) & certũ eſt, me malle incidere amores meos teneris arborib. i. in corticibus teneratũ arborũ. (Valla docet recte dici incidere in arboribus, ſed non in ære, eũ ſolum dicatur, incido in æs. Verũ quidã gentiuus auctores legerũt, & incido in ære dictũ inuenerũ:) Illæ. i. arbores teneræ creſcent, & vos amores creſcetis. qđ; aut demens amans optat, aut iam ſenior effectus veret, vnde conſiliũ diſplicet, quia nihil eſt incõſtantius, & ſui diſſimilius amãte. Ego luſtrabo interea, i. dum amores creſcẽt mænala. i. mõtẽ illũ Archadiæ, mixtis nymphis, i. p nymphas aut inter nymphas mixtus. aut ego mixtꝰ nymphis luſtrabo. i. circumibo mænala, aut venabor acres. i. feroces, & acriter imnadentes apros, & vlla frigora non vetabunt me. circũdare. i. obſidere canib ſaltus partheneos, qui ſunt in Parthenio monte Archadiæ. ego videor mihi iam ire per rupes, & lucos ſonãtes, i. in Archadia, in montibus dictis, & liber. i. voluptas, & libido eſt mihi, torquere cornu. i. arcu partho. i. parthico ſ cuiꝰ extremis angulis cornu eſt, ſunt aũt parthi optimi ſagittarij. ſpicula cydonia. i. ſagittas creticas p modũ ſpicarũ factas. tanq̃ hęc ſ. dicta, hoc eſt venatio, & ferarũ ſectãdarũ defatigatio, ſit medicina noſtri furoris. i. inſani amoris, aut tã q̃ ille deus. i. amor, aut cupido diſcat miteſcere. i. mitis fieri malis. i. incõmodis, & cruciatibus hominũ. Rurſus nec Hamadryades. i. deæ ſiluarũ, & per cõſequẽs imò à fortiori nec ſyluæ, nec ipſa carmina placent iam nobis, ipſę ſiluæ quæ. ſ. placuiſtis, cõcedite. i. ſimul cũ nymphis & feris vſu cedite, q̃a noſtri. i. humani (aut de ſuis ſolius loquitur laboribus) labores. i. aut mala, aut conatus nõ poſſunt mutare illũ. ſ. deum, hoc eſt cupidinem: nec nõ etiã ſi bibamus, Hebrum fluuium illũ Thraciæ continuis niuibus inundantẽ medijs frigorib & ſi ſubeamus niuẽs Scythonias i. Thracias, hyemis. i. tẽpeſtatis aquoſę. i. quę cadunt cũ aquis, aut quæ generant aquam, nec ſi verſemus, i. paſcendo circum agamus oues Aethiopũ ſub ſidere cancri. i. in ſolſtitio ęſtiuali, tunc. ſ. quando liber. i. cortex moriens aret. i. deſiccatur in alta vlmo. ſ. præ calore, & æſtu, quia amor vincit omnia, cedamus ergo &, i. etiam nos amori, & ita ſe victum fatetur Gallus. [Hęc ſat erit &c.] Finiturus cauſatum alloquitur muſas, & dicit ſe quidem pro modulis ingenij ſui ſatis cecinisse, precans, vt muſæ cætera defleant. deinde quaſi ipſe dum paſtoralia canit paſtor eſſet, monet capellas vt iam ſaturæ redeant domũ, per qđ innuit ſe non plures Eclogas, quæ à capris dictæ ſunt decantaturum. Ordo eſt. O diuæ Pierides, i muſæ. in Pierio antro genitæ, & conuerſari ſolitæ, ſat. i. ſatis erit veſtrum poetam. ſ. me: loquitur enim de ſe poeta: hæc. ſ. dicta carmina, dum ſedet & texit fiſcellã. i. vas vimineum, gracili. i. tenui hibiſco, i. virgulto, hoc eſt dum de tenui argumento gracile carmẽ cõficit, vos autem facietis Gallo hæc maxima. ſ. quæ nos poſſumus, faciatis inquam hæc Gallo, cuius amor creſcit mihi in horas, i. p ſingulas horas tantum, i. in tantum, quantum alnus viridis ſubijcit, i. ſurſum iacit, & ſurgit ſe nouo vere, id eſt i principio veris ſtãte Fauonio, ſeu zephyro. Surgamus, aut ſuos alloquitur aut muſas, vmbra ſolet eſſe grauis cantantibus vmbra iuniperi, i. etiam minimi virgulti, aut præcipue iuniperi eſt grauis. i. moleſta, aut graues efficiens. & vmbræ nocent frugibus & ita nũc impoſiturus finem muſæ ſilueſtri deteſtatur vmbras, ò capellę ſaturæ ite domum, ite inquam, quia heſperus venit. i. aduesperaſcit, quaſi dicat iam opus ad extremum perduximus, ſatisq; capellas vnde iam ſaturæ ſunt, cecinimus.

IOANNIS LVDOVICI VIVIS.

Cornelius Gallus magni fuit ingenij ac dexterrimi,poeta inſignis: conciliatus Auguſto, euectus eſt ad Aegypti præfecturã in qua cum eſſet accuſatus, q̃ moliri diceretur quædam contra Auguſti voluntaté, ipſe ſe interfecit. Mortē hanc Virgilius deflet, ſub titulo amorum [Sed quæ legat ipſa Lycoris) Ipſe Auguſtus, tãtopere Gallo charus. [Neget quis carmina Gallo) vel tali viro, vel tali amico, vel tanto poetæ. [Quæ nemora,aut qui) vbi erat Galli ſtudium erga poeticē. quod ſi in eo perſeueraſſet, nec ſi dediſſet tantopere amicitijs potentium, nec aſcendiſſet ad ea negocia, quæ illi necem attulerũt, [Habuere] Detinuere, nec a currereris ad morientem, opem lauræ. [Nam neque Parnaſi].Omnia enim Græca ſtudia peruia ſibi fecerat Gallus.Non ergo fuit impedimento cognitio literarum,& poetarum Gręcię,quominus perſeueraret in cęptis tam feliciter ſtudijs.[Illum lauri, & fleuere myricę) Oēs doluerunt mortē Galli,lauri,hoc eſt poete ac ſtudioſi.myricę,plebes ſaxa.i.infimi in vulgo,& imperitiſſimi ac rudiſſimi. [Stant & oues circũ] Carmen Bucolicũ,quod ille cecinit. [Noſtri nec pœnitet]Nec illud carmen ita eſt a nobis tractatũ vt pœniteat illud in noſtras manꝰ incidiſſe. [Nec te pęniteat,) Non pęnitet illud noſtri,nec te pudeat illius,licet tãtus in poetica ſis,& tam admirabilis,vt diuinus poſſis exiſtimari. [Venit & vpilio] Deſcribit oium & plebis & procerum admirationē, quam ob cauſam perieet Gallus, nam incredibile videbatur,aliquid eum cogitaſſe,contra voluntatem Auguſti, tantum virum,tam prudētem, & tam Auguſto amicum,aut Auguſtum tali amico nocere voluiſſe [Galle quid inſanis] Apollinis,erat,arcanũ detegere,qui eſſet vaticinio præditus, is iubet Gallum magno animo caſum omnē expectare. Auguſtũ Cæſarem eſſe ab eo alienatum opera eorum, qui Gallo ipſi male vellent,hoc eſt quod dicit,ſecutum eſſe alios in rebus inimicis atque hoſtilibꝰ, aduerſus Gallum [Et quis erit modus?] quis erit finis amaritudinis, & mœroris huius? Amor dominandi in principe cæcus eſt, contra quē ſi quis fingatur aliq̃d tētaſſe, implacabilis eſt offenſio,nulla ſatiſfactio ſufficit.[Nec gramina riuis,nec Cyth.]Similitudo eſt hæc prioris dicti.Senſus eſt, quemadmodum nec gramina arcentur riuis, ita nec amor lacrymis.[Triſtis at ille tñ] Męſtus de amiſſis, amico & vita, & iam mori certus, commendat ſtudioſis memoriam ſui, quæ ea ſola reſtat ex tanta fortuna. [Atq; vtinam ex vobis,] vtinam manſiſſem in ſtudijs literarum,& vita priuata,fuiſſem vel eruditus, vel ſi hoc conſequi non eſſet datũ, ſtudioſorum aſſecla. [Serta ſiue mihi Phyllis] Non defuiſſent in vita illa oblectamēta, ſi non tã ſpecioſa, vt in hoc ſplendoſe dignitatis,at non minꝰ ſuauia.[Serta mihi Phyllis legeret]duo adeſſent ſerta.i. honor,ingenij,cantus.i. delectationes. [Hic gelidi fontes] Et cantarē. hæc, nempe celebratē res Auguſti: Veni Auguſte ad delectamenta Italiæ tuæ, veni ad triumphos,& fructum tuarũ victoriarũ. [Nunc inſanus amoe] Sic ego in tanta pace & qe- viaiſſem, nunc ex amicitia Auguſti viuo inter hoſtes capitales qui mihi conflarunt hanc calamitatē. & inter media arma,q̃ caput & vitam meã impetunt, [Tu procul a patria] tu mutatus erga me ꝓcul a ſolita tua humanitate, & benignitate,a ciuilitate Romana [Nec ſit mihi credere tñ] Nec ſit mihi fas credere tm̃ flagitium: ſed ſic narrant[Alpinas ah dura] Mutatus in duritiē barbaricã, nō cōtra alios, erga quos clemētiſſimus es,ſed contra me vnum. De Auguſti clemētia, Seneca lib.de Clementia.] Ah te ne frigora lædant] Iam de me nō ſum ſolicitus, ſed de te,ne immutato ingenio iſto tuo clementiſſimo fias inuiſus.[Ibo & Chalcidico] Scribã Auguſto, me rediturũ ad vitã priuatam, acturum procul ab vrbibus & congreſſu populorum,inter literas & ſiluas:] Inter ſpelæa ferarum malle pati] Solari deſideriũ,quod me ſemper de Cæſare loquutur,quocunque me recepero.] Teneriſq; meos] Poematis mãdate amores meos, qui creſcent ſimul cum ipſis carminibus. [Nõ me vlla vetabunt frigora] Venena detractionum,& inſimulationum nõ impedient meas delectationes.] Tanquã hęc ſit noſtri medicina furoris]Ironia eſt,quaſi vero ſic poſſem mederi huic meo caſui, aut amori meo erga Auguſtũ [Iam neq; Hamadryades] Inconſtantia tumultuantis affectus, vt aſpernet concupita,& concupiſcat paulo ante damnata. [Nõ illum noſtri] Cupiditatem dominandi,& zelum,ne quis attingat principatũ,aut lędat, aut imminuat eius dignitatē, & auctoritatē: hanc inquam cupiditatem nulla res poterit mitigare. [Dum ſedet] Dum agit in ocio literarum,ut illic: Studijs Florentem ignobilis ocij.] Et gracili] Exercet ſtylum tenuem ac demiſſum,nempe da paſtoritia materia.[Hæc facietis maxima Gallo] Sũt hæc quidē ex ſe parua,ſed ſi vos aſpiratis operi,& additis Geniũ, quē liber victurus debet hſe, fient maxima in laudē Galli. Vel parua hæc, vobis fauentibus videbuntur Gallo maxima optanti,fiſtula poetarum canat amores ſuos. [Gallo cuius amor] Virgilius amicus verus,& conſtans,quem viuũ dilexerat non diſſimulat ſe mortuum diligere, & quod plus eſt augeri illius deſideriũ,nõ in dies modo, ſed ēt in horas.[Subijcit] vel ruſum iacit, hoc ꝓfert,a ſubſum,quaſi ſurſum,more priſco,vel Subijcit,hoc eſt ſubtus iacit,nam arbores tm̃ ferunt ſub terra extendere radices, quantum ramos ſupra terram.

P.Virgilij Maronis Bucolicorum finis: In quibus poſt eorum iam peractam impreſſionem, aliquos verſus aliter ſe habere inuenimus in quodam exemplari manu ſcripto: quos hic annotaſſe non inutile ſtudioſis duximus.

EX TITYRO.

Nos patriam fugimus, tu Tityre LENTVS in vmbra.

EX EODEM.

Noram ſic MAGNIS componere PARVA ſolebam.

EX ALEXI.

Et vos ò lauri carpam, & te proxima Myrte,
Sic poſitæ: quoniam &c.

EX PALAEMONE.

Si vitulam ſpectes,nihil eſt,quòd pocula laudes:

EX EODEM.

Et fugit IN ſalices, & ſe cupit ante videri.

EX POLLIONE.

ROBVSTIS quoque iam tauris iuga ſoluet arator.

CONSTANTII FANENSIS annotationes non negligendæ ſuper nonnullis primi Georgicorum verſibus.

NON videtur vllo modo prætereũdus Virgilij locus.i.Georg. lib. non parua indigens penſitatioue,cum duas iunctim fabulas complectatur, quarum vuam ab interpretibus nou animaduerſam, alteram vario modo traditã liceat intueri, Locus hic eſt. Tuq. ò,cui prima frementem. Fudit equũ magno tellus percuſſa tridenti Neptune. Ad quem medullitus
intelligendũ hoc primò ignorare non debes,Neptuni & Mineruæ cõtẽdẽtiũ fabulam alio modo,quàm Seruius explicet tradi
tam inueniri.Star.iu 12. Theb. Ipſe quoque iu pugnas vacuat
collis,vbi ingens,Lis ſuperbum,dubiis donec noua rupib.arbor
Surgeret,& louga refugum mare frãgeret vmbra. Ferũt.n.Nep-
tunum & Mineruam de imponendo Athenis nomine concertã-
res,Cecrope qui διφυής. i. biformis fuit appellatus, in iudicem
electo conueniſſe,vt qui rem hominibus proferret vtiliorẽ eius
arbitri ſententia, is a ſuo nomine vrbem nuncuparet. Ac Neptu
num percuſſa tridente terra fontem aquæ ſalſæ,cui poſtea ob id
mare nomen fuit,vt Herod in 8.teſtatur, & Papinius,quo citã-
tus eſt loco ſubinnuit,Palladem vero oleã ictu ſuæ cuſpidis euo
caſſe:quib.animaduerſis Cecropem meliorem eſſe oleam ratum
Mineruæ litem adiudicaſſe. Quapropter iratum Neptunum to
tam Athenienſiam oram inundaſſe,ac ipſis præbuiſſe in pœnã,
vt in publicis conſultationibus deteriorem ſemper ſequerentur
ſententiam,ac ſemper in congreſſibus,& bellorum incendijs eſ-
ſẽt occupati. hæc ex Herodoto,Euſebio Chronographo,& Ari
ſtophanis commentarijs diuerſis locis. A quib.non multum diſſi
dentia Varro tradidit,vt auctor eſt Aug. 18.ciuitatis diuinæ,ſic
inquiens,Cum apparuiſſet Athenis repente oliuæ arbor,& alio
loco aqua erupiſſet,regem prodigia iſta mouerunt. Et miſit ad
Apollinem Delphicum ſciſcitatum quid intelligendũ eſſet,quid-
ue faciendum. Ille reſpondit, quòd olea Mineruam ſignifica-
ret: vnda Neptunum. Et quod eſſet iu ciuium poteſtate, ex
cuius nomine potius duorum deorum quorum ſigna illa eſſent
ciuitas vocaretur. Iſto Cecrops oraculo accepto ciues omnes
vtriuſque ſexus(mos enim eis tunc in eiſdem locis erat, vt fœ-
minæ publicis conſultationibus intereſſent)ad ferendum ſuffra
gium conuocauit.Conſulta igitur multitudine mares pro Ne-
ptuno,fœminæ pro Minerua tulere ſententias.Et quia vna plus
inuenta eſt fœminarum, Minerua vicit. Tunc Neptunus iratus
marinis fluctibus exæſtuantibus terras Athenienſium popula-
tus eſt. Cuius vt iracundia placaretur, triplici ſupplicio dicit,
idem auctor ab Athenienſib.affectas eſſe mulieres. Vt nulla vl-
terius ferret ſuffragia: Vt nullus naſcentium maternum nomen
acciperet, vt ne quis eas Athenis vocaret. Hactenus Auguſti-
nus, Quæ ſi ita ſunt ad aliam ſabulam opus fuerit Virg. reſpe-
xiſſe, quæ icto iu Theſſalia ſaxo tridentis impulſu excitum à
Neptuno equũ confingit,Luc.in 6. Pharſaliæ, Primus ab æquo
rea pcuſſus cuſpide ſaxi. Theſſalicus ſonipes bellis feralib.omẽ
Exiluit. Quod & Papinianus interpres in illud 4. Thebaidos,
Et inde iugo luctatur Arion.Et Probus Virgilianus interpres in
hunc,de quo agimus,locum tetigere. Quorum ille in hunc mo
dum ſcribit,Cũ olim eſſet ignotus mortalibus equorum vſus,
& eis indigerent,Neptunus in Theſſalia percuſſa tridente terra
duos pariter eduxit:Scyphium,& Arionem, Hic autẽ in hũc.Cã
pi in Theſſalia ſunt Petræi,in quib.locis Petra nomine, percuſ-
ſus tridẽte Neptuni,equũ,qui Scyphios vocatur,eduxit.Roma
ni aũt Neptunum equeſtrẽ vocant:græci ἱππικὸν ποσειδῶνα,
qꝫ exiſtimetur princeps originis equorũ Et iccirco & poetæ tra-
dunt ab eo donatũ equum Adraſto Ariona, & Iunoni Xantũ,&
Cyllaron;quos illa dederit Caſtori,& Polluci.Hæc illi. Vnde ne
ceſſe reliuquitur, vt prima tel.in Mar.carm. Theſſalia intelliga
tur. In quam,cum Deucalionis tempore maiorem græciæ partẽ
diluuium inundaſſet, multi lintribus confugientes incolumes
euaſerunt,auctore Iuſtino,Vnde datum fabulæ argumentum,
quod Deucalion hominum conditor fuerit, & Theſſalia Terra
rũ omniũ prima extiterit, qm inde poſt Diluuium in cæteram
græciam emiſſi fuerunt. Eius ſanè in Theſſalia loci, quem

Petram teſte Probo diximus nuncupatũ meminit Apollonius
iu 3. Argon.vbi eius interpres certamen quoddam fieri ait con
ſueuiſſe in honorẽ Neptuni,indeq. ipſum deum apud Pindarũ
Petræum appellari,Cæterum ſi quiſpiam Seruij fabulam ſequi
maluerit,illud aduertat primam tellurem non littus,ſed Athe-
nas exponi debere. Quoniam Athenienſes αὐτόχθονας.i.indi-
genas ſeſe appellauerint Auctore Thucydide; vnde Autochtho
nes Attici Apuleo dicuntur. 11. Meta. Propter quod & feminas
ἀστάς viros,ἀστούς vrbem ἄστυ,arcem eius πόλιν nuncupabant,vt
Stepha.ſcri.Nam ij.primi vrbes condidiſſe,& omnes orbis terra
rum gentes generis vetuſtate præceſſiſſe,traduntur.De quã in-
ter græcos cum Argiuis,vt inter barbaros Phryges cum Aegy
ptij contenderunt,teſte Pauſania. Quod autem prima Tellus
pro littore capi non poſſit,Statij,Pauſaniæ ac Probi auctorita-
te probatur: qui eam contentionem in Athenarum arce non
in littore factam meminerunt. Licet quiſpiam poſſet reſponde-
re,eos auctores nihil Seruiano interpretamẽto reluctari,quoniã
aliam ſemitam ingredi,q̃ Seruius,manifeſtè apparet. Sed quid
ego tempus in nugis contero? & non potius veritatis fores pa-
teſacio?Sciant igitur omnes volo, qꝫ & ſi Palladis cum Neptu-
no contentio eo modo ab alijs narrata inueniretur,quo a Ser.in
hos Virgilij verſus,& in octauũ Aeu.ac Lactantio 8.& 12.The.
cõmentario memoratur,non poſſet vllo pacto illis verſib. à Ma-
rone ſignari,Quoniam incõſideratus inſulſuſq; nimium poſſet
appellari,ſi beneuolentiam fauorẽq; aucupari cupiens à Neptu
no,illud ei ob oculos poneret,quo maximum in ſe odium ma-
ximamq; indignationẽ eſſet concitaturus.Nam quid ſtultius,q̃
ei,a quo gratiã captare quis ſtudeat, aliquid in mentẽ reducere,
qđ in eiuſdẽ dedecus referat? vt in rito igitur ſimus inuẽtũ in
Theſſalia ab Neptuno equum à Virgilio ſignificari dicamus,&
primã Tellurem Theſſaliam exponamus. Sed qm̃ de Neptuni
ſonte,& olea fecimus mentionem,non prætereamus quæ ſuper
vtriuſque ſcitu digna inuenimus,De ſonte ſic Pauſanias. In At
tica delubrum quod Erechteon appellant. vbi ingreſſus fueris,
videas aram Neptuni,ad quam ea oraculo Erechtheo ſacrificat
intus aqua marina in puteo. Quod ſane non eſt admodum mi-
randum.Nam quicunq. continentem ſine portu incolunt, idem
habent cum alij oẽs,tum Cares potiſſimum Aphrodiſij. Sed in
hoc puteo illud hiſtoriæ memoria dignum eſt, quod fluctibus
reſonat flante auſtro, & in ſaxo tridentis ſpecies conſpicitur.
Quæ duo teſtimonia præſto fuere Neptuno de regione certan-
ti,hæc Pauſanias.Quæ ideo recitanda cenſuimus,vt,qua cauſa
hunc ſontem Ouid.Fretum 6. Metam. appellauerit,non ambi-
geres.Nam cum non ob aquæ tantum ſalſedinem Maris,ac fre-
ti nomen,ſed & propter fluctuationẽ accepiſſe crediderim,Oui-
dij verſus hi ſunt:

Stare deum pelagi longoq; ferire tridente.
Aſpera ſaxa facit,medioq; vulnere ſaxi.
Exiluiſſe fretum,quo pignore vindicet vrbem.

Licet nonnulli ad fabulam reſpicientes, quam Seruius & Papi-
nianus interpres expoſuit,corruptis prototypis ferum repoſue-
rint.Cum non aliter quàm fretum,quiſquis ille fuit ſiue Dona-
tus,ſiue Lactantius,qui eius poetæ fabulã ſoluta oratione in cõ
pendium tranſtulit,ſcribẽdum eſſe admoneat. Quod ad oleam
autem attinet,idem Pauſanias memoriæ tradit,eam cum Me-
dorum incendio vrbs conflagraſſet,ſimul arſiſſe, ſed eodem die
in duorum cubitorum mẽſuram extreuiſſe. Herodotus vero in
Vrania aliquãtum ab hoc diſſidens meminit,poſtridie quam ea
cum templo exuſta eſt,Athenienſes ab rege iuſſos rem diuinam
facere(cum in templum aſcendiſſent) editum a ſtirpe virgultũ
inſtar cubiti repeiſſe. Qui auctor in Terpſicore ſcri.orta Epi-
daurijs ſterilitate,quoniam conſultum ab iis oraculum reſpon
deraet Damiæ,& Auxeſiæ ſimulcra ex olea eſſe erigenda,nec vſ-
quam genitæ oleæ niſi Athenis tunc erant, Athenienſes vnam
illi oleã incidẽdã permiſiſſe hac conditione,vt quotannis Miner
uæ Poliadi.i.vrbanæ(nam ſupra diximus.πόλιν. vrbẽ proprio
nomine Athenarũ arcẽ fuiſſe nuncupatã,& Erechtheo ſacra A-
thenas deferrent. Oleaginũ præterea ramũ, Mineruæ ſolitũ in
Pathenæis offerri Statianus interpres in 2. The.cõmentatio do
cet.Quem tantæ venerationis,& æſtimationis fuiſſe inuenim⁹
vt Epimenides Pheſtius(qui in condendis Athenienſium legib.
Solonis fuit adiutor)dũ ab illis diſcederet multos honores,& di
uitias largiri volentib.eum ſolam popoſcerit,atq. acceptum tu
lerit,auctore Plu.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON, LIBER PRIMVS. AD MOECENATEM.

P. OVIDII NASONIS IN PRIMVM Georgicon Virgilij Tetraſticon.

Quid faciet lætas ſegetes: quæ ſidera ſeruet
Agricola, vt facilem terram proſcindat aratris:
Semina quo facienda modo, cultasq́; locorum.
Edocuit: meſſes magno cum fœnore reddit.

ANTONII MANCINELLI in eundem Argumentum.

Scribit, arandus ager quo ſidere. quidve ſerendum
Alternis annis, quid læta & pinguia reddat.
Arua ſimul ſegetes quo tempore rite ſecundum.
Diuidit, & cæli Zonas, & tempora Lunæ.
Sidera ſæua docet, Diuumq́; indicit honorem.
Hinc tempeſtatum prognoſtica plura notantur,
Cæſaris hinc diram portenta notantia cædem.

QVID faciat lætas ſegetes, quo ſide
re terram
Vertere Mœcenas, vlmiſq; adiun-
gere vites,
Conueniat, quæ cura boum, qui
cultus habẽdo (riẽtia parcis,
Sit pecori, atq; apibus quãta expe-
Hinc canere incipiam. Vos ò clariſsima mundi

SERVII HONORATI MAVRI In primum Georgicon, Commentarius,

VIRGILIVS in operib. ſuis diuerſos eſt ſecutus poetas: Homerũ in Aeneide, quẽ (licet lõgo interuallo) ſecutus eſt tamen: Theocritũ in Bucolicis, a quo longe non abeſt. Heſiodum in his libris, quẽ penè reliquit. Hic autem (Heſiodus fuit de Aſcra ciuitate, q ſcripſit ad fratrẽ ſuũ Perſen librũ quẽ appellauit ἔργα καὶ ἡμέρας. i. opa & dies. Hic autẽ liber ptinet queadmodũ agri, & quib. tẽporib. ſint colẽdi, cuiꝰ titulũ trãsferre noluit, ſicut Bucolicorũ tranſtulit, ſicut Aeni. appellauit ad imitationẽ Odyſſeæ: & tñ eũ per periphraſim primo exprimit verſu, dicẽs, Indicabo quo opere, & quib. tẽporib. ager, colẽdus ſit. Ingẽti aũt egit arte, vt potẽtiã nobis ſui indicaret ingenij coarctanda lata, & anguſtiora dilatando. Nã cũ Homeri & Theocriti prolixitatẽ in breuitatẽ collegerit, vnũ Heſiodi librũ diuiſit in quatuor, qd̃ rõne non caret, nã oĩs terra, (vt etiam Varro docet) quadrifariam diuiditur. Aut. n. arans eſt ager. i. ſationalis, aut conſitus, i. aptus arboribus, aut paſcuus, qui herbis tãtũ animalibus vacat, aut florens, in quo ſunt horti apibus congruẽtes & floribus. Male autem quidã Georg. duos tantũ eſſe aſſerũt libros dicẽtes Georgica eſſe. ſ. γῆς ἔργον. i. terræ operam, quã primi duo continent, libri, neſciẽtes tertium, & quartũ, licet Georgicam non habeant, tñ ad vtilitatẽ ruſticam pertinere, nam & pecora & apes habere, ſtudij eſt ruſtici, licet poſſimus agriculturam ẽt in his, duobus ſequentibus inuenire Nã farrago ſiue cultura nõ naſcitur, & in hortis colẽdis non minorẽ, q̃ circa terras, conſtat impẽdi laborẽ. Et hi libri didaſcalici ſũt. Vnde neceſſe eſt vt ad aliquẽ ſcribantur, nam præceptũ, & doctoris, & diſcipuli perſonam requirit, Vnde ad Mecœnatem ſcribit, ſicut Heſiodus ad Perſen Lucretius ad Memmium. Sanè agriculturæ huius præcepta non ad omnes pertinent terras, ſed ad ſolum ſitum Italiæ, & pcipue Venetiæ, teſte ipſo Virg. qui ait: Tibi res antiquæ laudis, & artis. Ingredior, eum de Italia diceret. [Quid faciat lætas ſegetes] Quæ res terras pingues efficiat. nam ſegetem modo pro terra poſuit, ſicut alibi, Horrẽſcit ſtrictis ſeges enſibus. Pingue autem efficit terras (ſicut paulo poſt dicturus eſt) cinis, intermiſſio arandi, incenſio ſtipulatum, ſtercoratio. Vnde ẽt lætas ait. Nam fimus, qui per agros iacit, vulgo lætame vocatur [Quo ſydere terrã] Quo tpe. ex ſyderib. n. tẽpora colliguntur. Et ſciendum quatuor primis verſibus textum ſequẽtium quatuor librorũ per ordinẽ contineri. [Vlmiſq; adiũgere vites] Secundum Italię ſitũ locutus eſt, in qua vites altius eleuantur, ſic alibi. Nõ eadem arborib. pẽdet vindemia noſtris. [Quæ cura boum qui cultus habendo Sit pecori] aut in ſequenti exepegeſis eſt, vt hoc ſit, Qui cultus habendo ſit pecori, quod eſt, quæ cura boum. Aut certa κατ᾽ ἐξοχὴν ait boues, & poſtea intulit cætera pecora, vt maius animal ſepararet a minoribus ſicut de hominibus facit, dicenes, Reliquias Danaum, atq; inimitis Achilli. [Habendo pecori,] hoc eſt, vt habeatur pecus. [Experientia] Vſu, natura doctrina. [Parcis] Aut ſeruatricibus frugũ, aut frugi, quæ melſa cuſtodiunt,

Quatuor librorũ ſerioſa materia.

QVID faciat lætas &c.] Quandoquidem titulus operis per Mancin. quem integrum appoſituri ſumus notus eſt, nec de numero librorum ambigitur, auctoriſque vita ex Bucolicorũ præambulis notiſſima eſt, multaq. per Ser. graphice, & diſerte elucidatur, ne nihil dicam, pauca in faſciculum collegero. Notum eſt ex Horatio de arte, quod aut prodeſſe volunt, aut delectare poetæ, aut ſimul & iucũda, & idonea dicere vitæ, quæ omnia vbique Maro noſter perquam anxie obſeruauit, nam vbique & prodeſt, delectat plurimum, ſic tñ vt in quibuſdam plus ad delectationem, in quibuſdam plus ad vtilitatem, in quibuſdam quaſi æquis oculis ad vtramq. reſpexiſſe videatur. In Bucolicis. n. tametſi prolit, & priuatæ rei. nam agros ſuos recepit, & publicæ Mantuanorũ quibus commiſerationem impetrauit, potius tñ (vt carmen inſtitutum eſt) delectat hic cõtra, nam tametſi delectet maxime cũ oĩa iucundiſſime deſcribat, & fabulamenta iucundiſſima, vt de Ariſtæo inferat, plus tñ prodeſt. Qui agriculturam, cui ſecundum, & proximam, diuinæ contemplationi contribuit gloriam edocet, vt potè, qua nihil vtilius, nihil ſalubrius, nihilque laudabilius ASC.

ad

ad philoſophiam aſpirare non valentib. cõtingere poſſe, Eſt in quam, vtiliſſima, nempe quod ab ea tota vitæ noſtræ alimẽta dependeant, nihilq; nec in ciuitatibus nec in agris, ſine ea ſubſiſtere poſſit. Eſt præterea ſaluberrima, vt quæ per honeſtã exercitationẽ & corpus & aĩum vegetet, & incolumitate beet; quocirca Aeſculapius ille medicinarũ deus, in agro ſibi ſedẽ delegiſſe putatus eſt, Eſt ad hoc apprimè laudabilis. nam & egregiè laudatum Priſci Rom. putabãt quem bonum agricolã eſſe rẽtur, primoreſq; ſibi a leguminibus quæ optimè ſeuerãt titulum comparabãt, vnde Cicerones, Fabij, Lẽtuli, atq; alij multi. Quin adeo ſaluator noſter niſi agricolam laudandum cenſuiſſet, nõ dixiſſet, pater meus eſt agricola. Ego vitis vera: Ego paſtor bonus. Nec Noe, Abrahã, Loth, Moyſes, Dauid, cæteriq; laudatorum proceres, aut paſturæ, aut agriculturæ incubuiſſent, ſi quid dedecoris, vt alijs multis adiectũ vidiſſeor. Sed ne in re nota laborem, perſpicuum eſt Maronem in hoc opere profuiſſe, plurimũ. ĩ Aeneide verò, (vt illic dicemus) ex æquo & ꝓfuiſſe & delectaſſe; videt ergo cõſtituiſſe, vt alibi potius delectaret, alibi prodeſſet, alibi vtrũque faceret. Itẽ, vt (ſicut in Bucolicis dictũ eſt) totã ruſticorũ vitam deſcriberet, Paſtoralem, videlicet, arualem & militarem. Præterea, vt Græcorũ gloriã in Latium traduceret, eoſq; imitaretur, ſicut Heſiodum, quẽ longè, omnium conſenſu ſuperat. Qualitas carminis eſt doctrinalis in mediocri ſtylo verſata, vnde & triplicẽ ſtylũ obſeruare cõſtituit, vt alibi quoq; diximus. Argm̃ operis, eſt agricultura. Atque vt quadruplex eſt ager, ſationalis. ſ. qui quia aratus aruum vocatur: arboribus cõſitus, quem arbuſtum vocamus: paſcuus, & floridus: ita quatuor libros cõſcripſit, quos prælibauit in principio dicẽs, Quid faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram Vertere. ſ. cõueniat, vbi & aruum deſcribit, & primi libri argm̃ tangit, Vlmiſq; adiũgere vites cõueniat, vbi arbuſtũ exprimit, nã arbuſtũ dr̃ vitibuſq; arboribuſq; cõſitus ager; vnde ſignãter dicit, vlmiſq; adiũgere vites: Quæ cura &c. vbi paſcua tangũt, & tertij lib. materia, Atq; apibus &c. quæ. ſ. in florido agro verſantur: vnde eſt quarti libri farrago. Proponit ergo

Propoſitũ auctoris.

Qualitas carminis.

Argumentũ.

more latinorũ poetarũ, & deinde inuocat, ibi, Vos ò clariſſima mundi lumina, captat beneuolẽtiã Mecœnatis ſtatim in principio compellans eum, vt cui opus nũcupet. Sed & Aug. Cæſarem inuocat ibi, Tuq. adeo &c. Deinde exequitur propoſitum ibi. Vere nouo. Eſt ergo duplex pars, proœmialis, & executiua. Verùm quia omnia ſatis declarãtur binis commentarijs: ſatis erit ordinem poſuiſſe cum explanatione familiari. Ordo igitur argumenti Ouidiani eſt, Virg. ſup. aut prius liber Geor. edocuit. i. expreſſè & dilucidè, q. d. i. q̃ res faciat ſegetes, i. ſcdm Ser. terras ſatas, aut ſegetes. i. herbas ſeminũ ſatorũ, lætas. i. pigues ab vbertate lætitiã inſpicientib. afferentes, & q ſidera agricola ſeruet. i. ſeruare debeat, vt proſcindat. i. ante ſationẽ ſcidat, & ſulcet terrã facilẽ. i. paratam cõuenientẽ, & citò quod poſtulat faciẽtẽ, aratris. i. vomere, & reliquis inſtr̃is arandi & q̃uo ſemina ſup. ſint iacienda. i. deijciẽda in terra, hoc eſt qñ ſeminãdũ ſit. & edocuit cultus. i. culturas, & vt imperitiores dicũt cultiuationes, locorũ. i. tractuũ, & regionũ, hoc eſt quis cultus cuiq; loco cõueniat, & docuit meſſes reddi. ſ. ſatorib. cũ magno fœnore. i. incremento & vſura. Ordo textus auctoris eſt. O Mecœnas ego incipiam canere hinc. i. ab hoc loco, deinceps. i. in hoc toto tp̃e quid faciat ſegetes. i. aut terras, aut herbas ſeminũ ſatorum, lætas. i. pingues, & vbertate animũ inſpicientium lætificantes, & quo ſidere, i. qua conſtellatione, aut in cuius ſideris ortu conueniat, i. conueniens, ac decens ſit. (Aliqñ cõuenire eſt congredi, & citare conuẽrũ, & id cum accuſatiuo, aliquãdo in conſenſu eſſe, ut hic cõuenit inter nos, in hoc nõ diſſentimus) vertere, ſ. arando terram, & id quidem in primo lib. & quo ſidere cõueniat adiũgere vites, vlmis, i. arborib. illis iam frõdibus, quibus conuenienter adiunguntur vites, & hoc in 2. lib. & quæ cura, ſup. ſit boũ, & qui cultus, i quæ cura, & quæ diligẽtia ſit pecori habendo, i. vt habeatur, quod ad tertium librum pertinet; & quanta experientia, id eſt quantum experimentum ex induſtria naturali ſit apibus parcis, quæ. ſ. inuentis abſtinẽt, & in medium reponunt, quæ res ad quartum librum reſpicit, cætera in ſequentibus explicabuntur,

Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum;
Liber, & alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculaq; inuentis Acheloia miſcuit vuis:
Et vos, agreſtum præſentia numina, Fauni
Ferte ſimul Fauniq; pedem, Driadeſq; puellæ;
Munera veſtra cano. tuq; ò, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune; & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci,

Seru. Vos ò clariſſima mundi Lumina, Liber, & alma Ceres. Stoici dicunt non eſſe niſi vnum deum, & vnã deã, eandemq; eſſe poteſtatẽ, q̃ ꝓ rõne officiorum noſtrorũ, varijs nõibus appellaretur. Vñ eundẽ Solẽ, eundem Liberũ, eundẽ Apollinẽ vocant. Item Lunam, eandẽ Dianam, eandem Cererem, eandem Iunonem, eandẽ Proſerpinam dñt, ſm quos, pro Sole & Luna, Liberum & Cererem inuocauit. [Quæ ducitis annum] Quorum curſu tempora computantur. Nam per Lunam menſis: per Solem, annus oſtenditur. [Alma Ceres] Alma ab alendo. Ceres à creãdo dicta. [Si munere] Siquidem. nam ſi confirmantis eſt. [Chaoniam pingui glandẽ mutauit ariſta] Epiroticam a loco in quo abundãt glãdes, quibus antea homines veſcebantur. Et modo ſpeciem pro genere poſuit. non. n. aut in Epiro tantùm glandes fuerunt. aut de folijs Acheloo homines potare cõſueuerãt. Sane Acheloia non præter rationem dixit. Nã ſicut Orpheus docet, generaliter aquã veteres Acheloum vocabãt. Sed quia ſpecialiter quidã fluuius Achelous dr̃, ideo ſpecies eſt ꝓ genere. aut ſcdm antiquitatẽ eſt locutus [Pingui ariſta] Ariſtam modo pro frumẽto poſuit. Et affectatè ait pinguẽ ariſtam, cum proprie ariſta ab ariditate ſit dicta. [Et vos agreſtum pñtia numina Fauni). i. ꝓpria, vt Nec tam pñtes alibi cognoſcere diuos quorum præſẽtia fauor eſt. [Et bene de diuerſis rebus dicturus, diuerſa inuocat numina. [Ferte ſimul Fauniq. pedẽ] Ferte, aut ſimul venite, aut date carmini meo facultatem, qđ vtiq pedib. continetur, vt ſit, Ferte pedẽ, metricam præſtate rationem. [Cui prima frementem Fudit æquum magno tellus percuſſa tridẽt] Fabula talis eſt Cum Neptunus & Minerua de Athenarum nõie contenderẽt, placuit dijs vt eius nomine ciuitas appellaretur, qui munus melius mortalib. obtuliſſet. Tunc Neptunus percuſſo littore equum animal bellis aptum produxit: Minerua, iacta haſta, oliuam creauit, quæ res eſt melior cõprobata vt pacis inſigne. Vt autem modo Neptunũ inuocet, cauſa eius muneris facit, quia de equis eſt dicturus in tertio; alioquin incõgruum eſt, ſi de agricultura locuturus nomen inuocet maris. Equũ autem à Neptuno progenitũ alij Scythium. alij Scyronem, alij Arionem dñt fuiſſe noĩatum. Et ideo dr̃ equũ inueniſſe, quia velox eſt eius numen, & mobile, ſicut mare. Vnde & Caſtor, & Pollux, quia eorum velociſſimæ ſtellæ ſunt, equos in tutela habere dñr. [Et cultor nemorum, cui pinguia Cææ] Ariſtæum inuocat. i. Apollinis. & Cyrenes filiũ, quẽ Heſiodus dicit Apollinem paſtoralẽ. Hic (vt etiam Salluſt. docet) poſt laniatum à canibus Actæonem filium, matris inſtinctu, Thebas reliquit, & Ceam inſulã tenuit primus, adhuc hominib. vacuã, qua poſtea relicta, cum Dædalo ad Sardiniã tranſitum fecit.

Aſc. Vos ò clariſſima &c.] Poſt prælibationem ac propoſitionem rerum deſcribendarũ inuocat auctor diuerſa numina, Cererẽ pp primi libri argm̃, Liberũ, Faunos, Dryades, & cætera numina Syluestria; & Pallada pp ſecundi. Liberum quidem pp vites, & cætera propter arbores quibus maritantur, & Palladã pp oliuas. Item Neptunum propter tertij; produxit. n. equum, & Ariſtæum pp quarti argm̃; ſed & nymphas propter nia, nam omnibus pluuiæ conducunt. Cæſarem aũt Auguſtũ præcipue propter meſſem, quæ ad primũ librũ ſpectat. Inuocat præterea Solem & Lunam, quæ in generationib. & productionib. rerum potiſſimũ valent, efficaciuſq; quã cauſæ particulares, vnde primo loco inuocantur. Ordo itaque eſt. O vos clariſſima lumina mundi. ſ. Sol qui & Apollo, & Luna quæ & Diana Sed Seruius vult ex auctoritate Stoicorũ Liberũ eſſe Solem, ſicut & Apollinẽ; Cererem etiam Dianam, ac Lunam; iuxta quod & ordo eſſet, ò Liber & Ceres, appoſitiuè. clariſſima lumina mundi quæ ducitis. i viciſſim traducitis. (Fecit o. deus duo luminaria magna, alterum vt præeſſet diei, alterũ vt nocti) annum labentem. i. decidentem, & dependentẽ cœlo. i. à primo motore, ac motu primi mobilis (ceſſante. n. motu nõ perciperetur tp̃s) Sed melius eſt ſcdm Mancio. vt diuiſim cõ-

ſtruas,& ò Liber de⁹ vini, & Ceres alma.i.altrix noſtra,q.a dea frugum, ſi.i.ſi quidē aut quia, tellus,quæ dea terræ , ſed ponit quodāmodo pro terra,mutauit munere.i.beneficio, & inuento veſtro,glandem Chaoniam.i.Epiroticā,i.qua in ſyluā Chaonia creſcente, homines ante inuentum frumētum veſcebātur, arida.i.fruge matura,pingui,hoc ē adipe frumēti,& miſcuit.i. diluit,ac tēperauit pocula Acheloia. i. potum aquæ vuis inuentis .i .in vino à ſe inuento. (Mire & erudite h.d.nam vt tēperātiam priſcorum ſignificet,dicit nō vinum aquis miſcuiſſe,ſed aquas vino, vt plus aquæ bibiſſe ſignificet, de priſcis aūt loqui ſe docet ēr ex hoc,qđ Acheloū pro aqua ponit,qūo priſci Græci ſcđm Macrobiū locuti ſunt:debent aūt coniunctim cōſtrui.i. vt ſit propoſitio cathegorica de copulato extremo, non hypothetica copulatiua.non.n.Cereris munere inuētum eſt vinum nec Bacchi frumentū,Bacchi tamē & Cereris munere inuenta ſunt vinum, & frumentū reddendo vtrique ſuum, & ita dices coniunctim,ſi veſtro munere tellus mutauit glandem ariſta, & miſcuit pocula vuis,&c.)Et vos ò Fauni.i.dii ſyluarū,& pecorum cuſtodes,appoſitoriè nomina pręſentia.i.propitia, & ſcito quod adducit propitia numina inquā agreſtum pro agreſtium (per ſyncopam ſicuti apud Ouid. vltima cœleſtum terras Aſtrea reliquit).i.agros colētium, vos inquam Fauni & puellę.i.

Ternæ triū deorum poteſtates.

nymphæ Driades.i.arborū, potiſſimum quercuum, quarū glande ēt nunc ſues veſcuntur , ferte pedem.i conuenire in auxiliū meum,quia ego cano veſtra munera.i.inuenta , mortalib.à vobis collata.ſ. glandes , & frondes quibus paſcuntur pecora . Et tu ò Neptune cui.i. ad cuius honorem , & iuſſum aut cui.i.à quo tellus pcuſſa magno tridēti.ſ. ſceptro , hoc eſt fuſcina tres dentes habente (vt ſignificetur triplex Neptuni poteſtas,ſicut fulmen triſulcum triplicem Iouis poteſtatem ,& Cerberus triceps Plutonis indicat)fudit primum .i. antequam cuiquam alteri,equū.i. animal illud humano uſui maxime accommodatum, & ſup.ò tu, cultor nemorum.ſ.ò tu Ariſtæe , cui ad cuius utilitatem trecentum.i.trecenti iuuenci niuei .i. candidi ac relucentes eo quod pingues, aut mundi,aut reuera albi unde triūphales fieri poſſint uictimæ tondent.i.paſcuntur, & paſcēdo abrodūt,& carpūt dumeta.i.loca dumis, & ſpinis referta pinguia .i. ſuccoſa, & oues ac capras pingues reddētia, Cææ.i illius inſulæ in mari Aegeo ſupp. ferte pedem huc. Vt gratiam ineat commēdat eorum inuenta,potiſſimum Ariſtæi,à paſtura,quia tondent pinguia dumeta; ab ætate quia iouenci.i.à qualitate, quia niuei,à numero,quia tercentum , dicimus autem tercentum,ſicut ter quinquaginta , aut declinabiliter trecenti tæta. vtrunque tantum pluraliter.

SERV. LYcæi]Montis Arcadiæ, lycos græce dicit lupus, vnde hic mons uocatur,quod in lycęo quibuſdam ſacris degustatis,homines uerterentur in lupos:& poſt decem annos reuertebantur in priſtinum ſtatum ſi homnium carnibus non ueſcerentur. [Si tibi]Si quidē[Mænala]Mōs Arcadię dictus ἀπὸ τῶν μήλων.i.ab ouibus quibus plenus eſt.[Tegææ] Vocatiuus eſt, à deriuatione Tegæi oppidi Arcadiæ , & Tegæū tribracus eſt. Tegææ Præu tertius [Vncique puer monſtrator aratri]Alii Triptolemum, alii Oſirim uolūt, qđ magis uerū eſt.Nā Triptolemus frumēta diuiſit. Bene aūt tacuit de nomine & generaliter ait. [Puer]Nā nō vnus aratrum in toto orbe monſtrauit, ſed diuerſi in diuerſis locis.[Et tenerā ab radice &c.]Syluanus deus eſt ſyluarū. Hic amauit puerū Cypariſſum nomine,qui habebat manſuetiſſimam ceruam. Hanc cum Syluanus neſcius occidiſſet puer eſt extinctus dolore,quem amator deus in cupreſſum arborē eius nominis uertit,quā pro ſolatio portare dicit. [Diiq; deęq; omnes] Poſt ſpēlem inuocationem trāſit ad generalitatem , ne quod numen prætereat. Quod aūt dicit. [Studium quibus arua tueri] Nomina hæc numinum in Indigitamentis inueniuntur.i.in libris Pontificalib. qui nomina deorum , & rōnes ipſorum nominum continent, quæ ēt Varro dicit,Nā(vt ſupra diximus) nomina numinibus ex officiis cū ſtat impoſita.uerbi cā,ut ab occatione, de⁹ Occator dicatur,à Sartitione, deus Sartitor,à Stercoratione, Sterquilinius,à Satione,Sator.[Nōnullo ſemine].i.aliquo,& hoc dicit Qui nobis iacta ſemina ueſtris ſeminibus alitis. Semina aūt dicit deorum cœli temperies,pluuias, pruinam, ſeu rorem.[Satis]Segetibus vt.Sata læta boumq; labores.

Ipſe nemus linquens patrium , ſaltuſq; Lycæi
Pan ouium cuſtos,tua ſi tibi Męnala curæ ,
Adſis ò Tegææ fauens : oleæq; Minerua
Inuentrix: vnciq; puer monſtrator aratri :
Et teneram ab radice ferens Siluane cupreſſum ;
Diiq; , deæq; omnes, ſtudium quibus arua tueri ,
Quique nouas alitis non ullo ſemine fruges :
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem;

deū inuocat, Mineruam oleæ inuentricem,at Syluanū ſyluarum ac pecorum cuſtodē, deinde ne prętermittendo qđuis numen iratum ſibi conſtituat , oia ſimul inuocat , quia uero nihil difficile eſt qđ non declaretur in commentariis. Ordineo ſi habeto.O Pan Tegeæ,ideſt Arcadiæ ex Tegæa urbe Arcadię. ſi ideſt tametſi Menala ſup. ſint tibi curæ .i. licet Menalū mōtem Arcadię pcipuè colas, & inhabites,tū ſup. ipſe,tu linquens nemus patriū.i.quo natus diceris, hoc eſt Arcadicum, & pro.i.ſaltus Lycæi.ſ.mōtis in Arcadia adſis.i.auxilio, & præſens ſis.ſup nobis fauens , & ò Minerua.i.Pallas inuētrix oleæ.ſup.adſis,fauēs;& puer i Triptoleme,aut Oſyris,aut Briges, mōſtrator.i.inuētor aratri.unci, i.incurui, & uncum in ſtiua habentis. ſup. adſis fauens. & ò Syluane ferēs cupreſſū.i. arborem in quam Cypariſſus puer à te cōuerſus eſt , ab tenera radice.i pullulātem ex tenera radice.i.delicatiſſimi pueri,aut quam adhuc teneras radices habētē euulſiſti , ſup adſis fauens. Et uos omnes dii,& deæ,quib. eſt ſtudium.i cura,& diligentia tueri.i.protegere arua , & qui alitis fruges nonnullo.i quodam ſemine.i.natiuo alimēto, & ſecreta uirtute naturæ fruges nouas.i.paulo ante ſatas,& quę demittitis.i. deorſū mittitis cœlo,hoc eſt cœlitus. ſatis .i.ad vtilitatem ſatorū(quia in Bucolicis dr̄ Dulce ſatis humor &c. Eſt ergo datiuus caſus)imbrē largum.i.pluuiæ fœcunditate in largientem,ita vt potius dicatur, largus à largiendo,q̄ à largitate,nimius.n.imber noceret,vnde ſunt qui intelligant ſatis.i competēter largum, & ut imber demittatur,non ſolum in ſata, ſed & in arbores ſpōte naſcentes.

ASC. Ipſa nemus &c.] Cōtinuo inuocat ea numina quæ(vt dixi) alicui generi arborum conducunt, nunc ergo Pana Paſtorū

VARIA LECTIO.

QVIQVE nouas alitis nonnullo ſemine fruges. In Rom. libro perperam eſt, Non ullo de ſemine. quod alibi, Nullo de ſemine habetur.

SERV. TVque adeo, quem mox quæ ſint habitura deorum Concilia , incertum eſt] Iam adulatur Auguſto,quem inter deos inuocat . Nec totū tamen dādum eſt adulationi, ſed & ueritati ; nā cū oēs Imperatores poſt mortem ſint inter deos relati , Auguſtus uiuus diuinos honores meruit. quod etiā Horat. teſtatur dicens : Præſenti tibi maturos largimur honores : Iurādaſq; tuo per nomen ponimus aras. Vnde male quidam culpant Virg.dicētes eum auiditatem

Tuq;adeo,quem mox quę ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt , vrbis ne inuiſere Cæſar
Terrarumq; velis curam , & te maximus orbis
Auctorem frugum , tempeſtatumq; potentem
Accipiat , cingens materna tempora myrto;
An deus immenſi venias maris , ac tua nautæ
Numina ſola colant, tibi ſeruiat vltima Thule,
Teq; ſibi generum Tethys emat omnibus vndis;
An ne nouum tardis ſidus te menſibus addas,
Quà locus Erigonem inter , Chelaſque ſequentes
Panditur,ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius,& cœli iuſta plus parte relinquit.
Quidquid eris(nam te nec ſperant Tartara regem;

laudis in Cæſare deteſtatum ſub ſpecie laudandi citum interitū Auguſto optaſſe, cum eū conſtet ad rem,quæ tūc fiebat,reſpexiſſe [Mox] Tamen poſſumus p̄ poſtea accipere, vt Hora. Mox daturus Progeniē vitioſiorē . Id eſt poſtea. Poteſt tamē Mox ad vitæ humanæ breuitatē referri.Nam ipſe ait in decimo,Rhebe diu (res ſi qua diu mortalibus vlla eſt) Viximus. Sanè ſciēdum mire eū laudaſſe q̄ ait,quem mox q̄ ſint habitura deorum Concilia,incertū eſt.i nondū ſcimus

Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido.
Quamuis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cęptis:
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis iam nunc aſſueſce vocari.

ſcimus q̃s deus eſſe velis. nam deum fieri maximum eſt, in ptãte autem habere, q̃s deus velis fieri plus eſſe, quã maximũ, conſtat. [Vrbis ne inuiſere Cæſar] Verũ velis terrarũ, an maris an cœli imperium poſſidere [Tẽpeſtatũq. potentem.] An bonarũ tempeſtatũ vt. Vnde hæc cã clara repente Tẽpeſtas? Aut tẽpeſtatũ, aut temporum ſicut vbique Sol, [Materna myrto] Quæ in honore eſt Veneris, à qua Auguſtus originem ducit. [Numina ſola colãt.] i. magna quaſi melior ſit futurus, & Neptuno. & cęteris dijs marinis. [Thule] Inſula eſt Oceani inter Septẽtrionalẽ, & occidẽtalem plagã, vltra Britãniã, Hiberniã, & Orchanas, eſt aũt inſula Oceano vltima, in qua cũ Sol in cancro eſt, perpetui dies ſine noctib. eſſe dicũtur [Thetys emat omnibus vndis:] Tethys vxor eſt Oceani nympharum mater. Quod aũt ait. [Emat] Ad antiquum nuptarum pertinet ritum quo ſe maritus, & vxor in vicem emebant, ſicut habemus in iure. [Tardis ſidus te menſibus addas] .i. æſtiuis. [Qua locus Erigonem inter, chelaſq; ſequentes] Aegyptij duodecim eſſe aſſerunt ſigna, Caldæi vero vndecim. Nã Scorpiũ, & Librã vnum ſignum accipiunt. Chelæ. n. Scorpij Librã faciunt. Ijdem Chaldæi nolunt æquales eſſe partes in omnib. ſignis, ſed pro qualitate ſui, aliud ſignũ 20. aliud 43. habere, cum Aegiptij tricenas eſſe partes in omnibus velint. Modo ergo ſcd̃m Caldęos locutus eſt. dicens, poſſe eum habere locum inter Scorpium; & Virginẽ, nam Erigone ipſa eſt Virgo. Sciendum eſt deinde voluiſſe maiores in his ſignis eſſe deorũ domicilia, vt, Solis eſt Leo, Lunæ vero Cancer. Cęterorum vero quinque planetarum bina ſunt ſigna, prout ſerõ ſiderum ſequitur. Nam primus circulus a terra Lunæ eſt, ſecũdus Mercurij, tertius Veneris, quartus Solis, quintus Martis, ſextus Iouis, Saturni vltimus Sed remotis Sole, & Luna, quorum ſunt domicilia Leo, & Cancer, hi quinq; ordine quo eorũ ſunt circuli, bina poſſident ſigna, vnum a ſequentibus, & vnum a ſuperioribus, vt Mercurij ſint Virgo & Gemini; Veneris Libra, & Taurus; Martis, Scorpius & Aries; Iouis Sagittarius, & Piſces; Saturni Capricornus, & Aquarius. Vnde p hæc loca ſiderũ Auguſtum, & fortem propter Scorpium. i. Martis domiciliũ, & iuſtũ pp Libram, & prudentẽ, pp vicinam Virginem. i. Mercurij domicilium forte ſignificat. Bene aũt Auguſto inter Virginẽ, & Scorpium. i. inter iuſtitiam, & virtutem locum tribuit. Nã Chelę Scorpij brachia ſunt, quæ ſexaginta partes in cælo ſunt, ſolum fore ſignificat. [Panditur ipſe tibi] Ordo eſt. Quia locus ipſe tibi panditur. Tibi autem, in tuum honorem, & gratiam. [Ardens Scorpius] Ardens ad illud refertur, quia Martis eſt domicilium, nam Scorpii tempus frigidum eſt, quippe cuius Nouember menſis eſt [Iuſta plus parte] Secundum Chaldæos, qui Scorpium dicunt ſpatium duorum ſignorũ tenere [Quidquid eris] Ordo eſt. Quidquid eris, da facilem curſum Cætera. n per parentheſim dicta ſunt. [Nec ſperent Tartara regem, Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido] Allegoricos dicit illum nec debere mori velle, nec poſſe. [Quamuis Elyſios miretur Græcia campos] Licet præferantur inferi a Græcis poetis. [Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem] Ceres cum raptam a Plutone Proſerpinã filiam diu quæſiſſet, tandem aliqn eã eſſe apud inferos comperit, pro qua re cum Iouis implorаſſet auxilium, ille reſpondit poſſe eam reuerti, ſi nihil apud inferos guſtauiſſet. Illa autẽ iam Punici mali in Elyſio grana guſtauerat quam tẽ Aſcalaphus Stygis filius prodidit. Vnde Proſerpina ad ſuperos remanere non potuit. Hinc ait Lucanus.

Quare detineant Aetnaa dapes

QVAM neceſſitatem modo Virgilius Proſerpinæ tribuit voluntari. Sanè Ceres à Ioue poſtea meruiſſe dr̃, vt, Proſerpina ſex eſſet cum matre menſibus, ſex cum marito, quod ideo fingitur, quia Proſerpina ipſa eſt q̃ & Luna, quæ toto anno ſex menſib. creſcit, ſex deficit. ſ. per ſingulos menſes quindenis diebus, ut creſcens apud ſuperos, deficiẽs apud inferos eſſe videat̃. [Da facilem curſum.] Meo. ſ. poemati [Audacibus annue cęptis. Verecundè ſuas vires extenuat. Ignotoſq; viæ mecum miſeratus agreſtes Ingredere] Aut mecũ viæ, (.i. rationis) ignaros intelligas, aut ruſticis ignaris faue mecum. i. quibus, & ego his ſcriptis iuuaturus ſum, aut mecum ignaros agricolas miſerare, aut eis mecum faue. [Iam nunc] Id eſt vnius adhuc. Nã (vt diximus) Auguſtus viuus diuinos honores emeruit.

TVQVE adeo, &c. [Inuocat Auguſtum Cæſarem, quem videlicet deum in Bucolicis nuncupauit, dubitare autẽ ſe ſignificanit cum adhuc viuat in quẽ deorum cętũ ipſe voleт aſſumi, vbi deceſſerit, Aſſignat autem ei locum in cœlo conuenietem, quia vbi eſt Romani imperij ſedes inter Erigonem. id eſt hoc eſt Virginem, & brachia Scorpij, quę dicit ſe contractura vt Cæſari Auguſto locum relinquant. Argutiſſime autẽ a Mancinello locus elucidatur. Ordo igitur eſt. Et tu ò Cæſar. ſ. Auguſte adeò. i. omnino da facilem curſum quod inferius multo ponetur, niſi dicas à ſuperioribus adſis ſup. q. d. id facile (cũ præſens ſis) poteris tu inquam, quem incertum eſt, quę concilia, qui cœtus, aut quę cõuenticula deorum ſint habitura, tanquam. ſ. decus, & ſpecimẽ an videlicet velis inuiſere, i. viſitare, vrbes i. ciuitates, & velis curam. i protectionẽ terrarum. ſ. aſſumere, hoc eſt an velis coli in vrbibus ab his, qui eas inhabitant tãquam eorum protector an ab hominibus in terris, hoc eſt in agris degẽtib. & maximus orbis. i. totus mundus. aut maxima pars mundi accipiat te auctorem frugum, & potentem. i. potentiam, & dominationẽ habentẽ tempeſtatum. i. temporum aut tempeſtatum quæ ægris ingruere ſolent. An tu cinges tempora. ſ. capitis tui myrto materno. i. qui in tutela veneris Iuliæ domus genitricis eſt, & in littoribus maris naſcitur, venias. i. efficiaris, & euadas deus immẽſi maris, & nautę colant numina tua ſola i. quæ magna ſunt, & quę ſine alterius accẽſſione quod volent efficient, aut ſola. i. ſolumõdo tua, quia Thule. i. inſula vltima. i. extrema, hoc eſt ẽe extremi hominum, vt qui ſunt vltra penitus toto diuiſos orbe Brittannos ſeruiat tibi, & Thetys. i. magna maris dea, emat. i. cõparet te ſibi generum omnibus vndis i. dote vndarum omnium quarum dominus efficieris. An ne, ſed non ne potius addes te nouum ſidus. i. aſtrum, menſibus tardis. i ſideribus quibus tardi menſes competunt. ſ. Erigonæ, & Scorpioni, hoc eſt an potius imperij Romani locum occupaturus es in cęlo, in ea. ſ. parte, qua locus panditur. i. aperitur tibi inter Erigonem. i. Virginẽ (ſcribitur aũt per n, ẽ nominatiuo Erigone. Nã per m, eſſet malus verſus) & Chelas ſequentes. i. brachia ſcorpii ſubſequentia, qua ipſe Scorpius, q. d. vltro, & volẽs ardens. ſ. ardore Martis cuius domicilium eſt, contrahit. i. conſtringit, & prius extenſa ad ſe trahit iam tibi. i. ad honorẽ, & commodũ tuũ brachia i. chelas ſuas, & reliquit. ſ. poſtq̃ contraxit iã tibi plus cęli. i. de cęlo (aut conſtruatur, an licet poſt regatur ſic reliquit tibi cęli. i. de cœlo, regitur. n. ex vi partitionis, vt dicunt plus parte iuxta. ſ ad hoc vt nouum ſidus recipiat. Quidquid eris. i. quodcunq; numen) Dubitabat. n. an cęli, an maris, an terræ, ne iã indubitaſſe videatur ppea q̃ neſciat, an velit deus inferorum excludit nã nec Tartara, id eſt obſcura inferorum ſuperet terram iam dira cupido regnandi veniat tibi, vt ſ. inferis dominari velis, q̃uis Græcia. q. d. fabulatrix, & mendax, miretur. i. laudet cãpos Elyſios. i. beatorum ſedes apud inferos, nec. i & non quamuis Proſerpina. ſ. filia Cereris & vxor Plutonis effecta repetita. ſ. à matre Cerere nõ curet ſequi matrem i. nolit redire ad ſuperos quod faceret tñ niſi beatiorem inferorum locum cenſeret (hoc autem per parentheſim inſertum eſt) Quidquid inquam eris da. ſ. aſpirando facilem curſum, & annue. i. faue annuendo, cęptis. i. orſis meis, audacibus. i. ſupra vires niſi eniſeris molientibus, & tu miſeratus mecum agreſtes ignaros viæ. i. rationis colendi. ingredere. i. adſis vt numen, & aſſueſce iam nunc. i. dũ adhuc in terris es, uocari votis. i. per vota tibi facta, aut votis. i. ad vota noſtra perficienda.

COEL. RHOD.

ILLVD quoque parte hac, ut conniuens, minime tranſilierim, ad horas porro Iunii ac Iulij longiſſimas referri illud Virgilianũ poſſe ex Geo. An ne nouũ tardis ſidus te mẽſib. addas.

IOAN. SCOP.

Te QVE ſibi generum Tethys emat omnibus vndis; Sic nos omiſſa interpretum ſententia intelligendum omnino putamus, Tethys emat te ſibi generũ. i. accipiat; Emere namq; (ut Feſtus inquit) quod nũc eſt, antiqui accipiebant pro ſumere. Quæ quidem ſignificatio hoc Maronis loco admodum cõpetere uidetur, & mihi omnium placet.

Vere

SERV. VERE nouo,gelidus canis cum montibus humor Liquitur. Nouũ ver.ideo ait, quia anni initiũ menſis eſt Martius. Et ſciendum decem tm̃ menſes fuiſſe apud maiores. Martium eũt anni principiũ habere voluerunt, ꝑpter Martem ſuæ gentis auctorem. Aprilis dictus,quaſi terrai tempore aperiens. Maius à Maia Mercurii matre. vnde alibi Maia genitum dicens Virgilius, Maiæ, filium Mercurium intelligit, Iunius à Iunone, quanquam alii à maioribus hus duos menſes velint eſſe nominatos. Nam aũ P.R. in cẽturias iuniorum & ſeniorũ diuiſus fuerat. Reliq. iam a numero nominabãtur, Quintilius, Sextilius, Septẽber, October, Nouẽber, & December, & hi erant tantum

> Vere nouo,gelidus canis cum montibus humor
> Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſoluit.
> Depreſſo incipiat iam tùm mihi taurus aratro
> Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
> Illa ſeges demum votis reſpondet auari
> Agricolæ,bis quæ ſolem,bis frigora ſenſit:
> Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes,

decẽ menſes. Duos vero ꝑꝑ rationẽ ſignorũ anni, intercalabãt qui poſtea a Iano, & à Februo nominati ſunt. Februus aũt Ditis eſt pater,cui eo mẽſe ſacrificabatur. Quintilis, & Sextilis mutari ſunt poſtea in honorem Iulii Cæſaris, & Auguſti. Vñ ſũt Iulius,& Auguſtus. Sic Ouidius in Faſtis, Ergo. [Vere nouo] Et anni initiũ accipimus, & primã partẽ Veris. Nã anni quatuor ſũt tp̃a diuiſa in ternos mẽſes, qui ipſorũ tp̃m faciũt diſcretionem, vt primo menſe Veris, nouum dicatur Ver: ſcd̃o, adultũ, tertio p̃ceps. Sicut ẽt Saluſtius dicit ubiq;. Itẽ noua æſtas, adulta p̃ceps uel extrema. Sic Autumnus nouus, adultus, p̃ceps. Itẽ Hyems noua, adulta præceps, vel extrema. Vnde eſt. Extremæ ſub caſu hyemis. Sane ſciendũ Xenophontem ſcripſiſſe unum librum Oeconomicum, cuius pars vltima agriculturam continet, de qua parte multa ad hoc opus Virgilius trãſtulit, ſicut ẽt ď Georgicis Magonis Afri, Catonis, Varronis, Xenofontis quoque libro tertio Oeconomicorũ, qui agriculturã cõtinet. Nã primus p̃cepta habet quẽadmodũ debeat mater familias domi agere. Secũdus quemadmodũ foris paterfamilias. illud quoque ſciendum eſt in his libris non eſſe obſcuritatem in q̃ſtionibus, ſicut in Aeneide, niſi in paucis admodũ locis. Sed i hoc tantũ eſſe difficultatẽ vt res poſitas intelligamus. i. τὸ κείμενον ſicut hæc prima quoque eius præcepta ſignificãt. Nam hoc dicit, agrum fertilem i pinguem, & herboſũ, bis debere arari, ſemel verno tempore, vt, & herbæ adhuc teneræ & ſine ſemine auellãtur, & æſtatis calore, vt ſuperfluus humor ſiccet̃, vel glebarum putrefiat durities, & ſemel autumnali cum ſeminibus, Agrum vero tenuem, & ſterilem Autumnali tantum tempore arandum, ne ſi ẽt verno arauerit, exiguus eius humor ſiccetur æſtate. [Canis montib.] Ideſt albis ex niue. [Liquitur] Liquor cum nomen eſt, Li, breuis eſt cum ad verbũ venit, producitur, vt liquor liqueris liquitur. nã mutauit naturam, ſicut humus, hu, breuis eſt, humanus producitur. Item itur, i producitur, iturus corripitur. [Liquitur] Defluit. [Et zephyro putris ſe gleba reſoluit] Quo tp̃e Fauonii flatu arua laxant, quæ fuerãt, præcluſa frigoribus. ipſe alibi, Rura gelu claudit hyems. [Putris gleba] ſolubilis. Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro Ingemere] Aliud pendet ex alio, nam, altius Impreſſũ aratrũ boues cogit ingemere, quod genus arationis pingui conuenit terre, nam cõtra paulopoſt de infœcunda terra dicturus eſt, Tenuis ſat erit ſuſpendere ſulco [Mihi] Autem, aut vacat, vt Cic. Qui mihi accubãtes in cõuiuiis. Aut [Mihi] Hoc eſt ruſtico amãti terras. Et [Taurum] Bouem fortiſſimũ accipimus. nã tauri difficile ad aratra iunguntur. [Attritus ſplendeſcere vomer] A frequẽti aratione atteritũ, & decreſcit, Luc. Occulto decreſcit vomer in aruo. Dicimus aũt. & hic vomer & hic vomis, ſed ab vtroque, huius vomeris facit. [Illa ſeges demum] Seges modo terra [Demum] Autem, nouiſſime. vere, ſpecialiter. Votis, reſpondet] Immane plus eſt quod ait, [Votis] Nã plerũq; plus optamus, quàm ſperamus poſſe contingere. [Reſpondet] Autẽ, conſentit, vt, Dictis reſpondent cætera matris. [Bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit] Quæ bis, &. dierum calorem & noctiũ ſenſerit frigora. Per quod duplicem oſtendit arationẽ, Vernalem, & Autumnalem. nec.n. ad tẽpora æſtatis, uel hyemis referre poſſumus quod ait, Bis ſolem, bis frigora, quia non ſunt in Italia in vnu anno duæ æſtates, & duæ hyemes, ſicut Geometræ dicunt eſſe in quadã parte Indiæ in inſula Taprobana. [Ruperunt horrea] Plus eſt quàm ſi diceret impleuerunt.

ASC. VERE nouo, gelidus &c.] Hæc eſt pars executiua in qua auctor incipit docere agriculturam, & primo, quo tẽpore terra proſcindenda ſit dicens, quod vere nouo, deinde quoto ſulco ſit aranda, docet is quòd quarto ſulco, quem faciendũ dicit ſic, vt bis ſolem, & bis frigora ſentiat. Eum.n. maximus ſequetur prouentus, & quomodo aũt intelligendum ſit, quod dicit bis q̃ ſolẽ, &c. ſic docet Philippus Beroal. in Seruium, poſt Seruiana verba. Potior apud me eſt auctoritas Plin. q. Virgilianũ versũ ſecus, q̃ Seruius interp̃tatur, in 18. ſic ſcribẽs. Quarto ſeri ſulco Virg. exiſtimatur voluiſſe, cũ dixit optimã eſſe ſegetẽ, q̃ bis ſolem bis frigora ſenſiſſet. Futilis eſt me hercle Seruii interp̃tatio vt de calore diurno, & frigore nocturno loquaẽ, cũ poeta de ſole æſtiuo, & frigorib. hibernis. Et Probus grammaticus mihi vr̃ elegantius, atque eruditius enodaſſe nodum Maronianũ ſcribens, poetã loqui de agro quem nouale vocamus, q̃ ſub exitu hyemis, hoc eſt initio veris proſcinditur, & ita æſtate q̃ ſequitur, ſiccatur, deinde ſub introitu hyemis ſemẽte facta ſequentes æſtate reddit fructum, & ita bis ſentit frigus ſemel añ æſtatẽ ď ficiẽtẽ, hyeme initio veris, iterũ poſt ſemẽtẽ, bis Solẽ ſemel æſtate qua ceſſat. iterũ qua fructũ refert. Hæc ille. De qua re diligẽtius adhuc loquitur Mãc. docẽs terrã ꝑſcindi, effringi, offringi & lirari. Proſcindi quidẽ inter vernũ æquinoctium, & Virgilianũ exortũ, & ſolſtitium. Effringi aũt inter ſolſtitiũ, & caniculã. Offringi vere inter caniculã, & æquinoctium autũnale. Porto æquinoctio autumnali lirari vſque poſt brumam. Proſcinditur dũ primum ſcinditur aratro. Effringitur dum ex trãſuerſo glæbe effringuntur. Offringitur (quod quidam occari vocant) dũ quaſi dentalibus obſtantia planantur. Liratur aũt dũ in liras. i. ſulcos finditur. Ordo eſt. Taurus incipiat mihi. i. cuiuis arãti (ſæpe.n. datiuus pronominalis, vt Valla docet, nihil certi demonſtrat, aut refert, vt ſi dicas hic mihi ſẽper dormit) ingemere. i. multum gemere aratro depreſſo. i. deorſum in terram profunde impreſſo, iam tũc. ſ. uere nouo cum. i. q̃ñ humor gelidus. ſ. niues diſſolute liquitur. i. liquendo defluit ſup. de montibus canis. i. niue adhuc in uertice tectis. & gleba putris. i. putre facta zephyro. i. fauonio uẽto qui uere flat, reſoluit. i. aperit ſe. Poſſet ordo eſſe ſicut iacent uerba, uere nouo cũ humor liquit̃ canis mõtib. & gleba putris reſoluit ſe zephyro, iã tũc incipiat mihi taurus ingemere aratro dep̃ſſo, & vomer qui. ſ. terrã uomit, & ẽt vomis dr̃, incipiat, mihi iã tũc ſplendeſcere. i. ſplẽdẽs fieri, attritus. i ꝑꝑ attritionẽ, & uſu arãdi. Illa ſeges. i. ſatio frugum reſpondet demum. i. tandẽ uotis. i. deſiderii (qđ magnũ eſt) agricolæ auari, ut qui fructus multũ exigat, alibi videlicet trigeſimum, alibi ſexageſimum, alibi cẽteſimum. vocat ẽt eũ auarum, in fronte Aen. dicens. Et quamuis auido parerẽt arua colono Gratum opus agricolis, quæ. ſ. ſeges ſẽſit priuſquam videlicet ſereretur bis ſ. vernũ, & æſtiuum, & bis frigora. ſ. autũnale vſque ad brumam. i. quæ quarto ſulco ſcinditur. dico aũt reſpõdet. i. ſatiſfaciat. & correſpõdet votis agricolæ, quia meſſes immenſæ ruperunt horrea illius, hoc aũt plus eſt q̃ impleſſe, quia res arida, & fragilis, dum vltra capacitatẽ impletur, rumpitur, ubi tenax, & fortis ut corium diſtenditur.

A c patrioſq; cultuſq; habituſq; locorum] In Oblongo Vaticanæ Bibliothecæ lib. Cultus, habitusq; legitur particula, q;, ſemel tantum poſita. In Longobardico, q̃ poſt Cultus, adſcripta erat, abraſa eſt. Vetera exẽplaria reliqua, Cultuſq; habitus, q̃ legunt [Et quid quæque ferat regio, quid quæq; recuſet] In nonnullis antiquis libris legere eſt, Quid ferre recuſet [Hic ſegetes illic veniunt fœlicius vuæ] Antiquos admodum libros vidi, in quib. verſus hoc numero, legitur. Hic ſegetes veniunt, vuæ felicius illic. [Atque iniuſſa vireſcunt Gramina] In Lõgobardico exemplari abraſa eſt dictio, Iniuſſa, eiuſq; loco repoſitũ, Inuiſa. Sed iniuſſa omnino lectio caſtior eſt. VARIA LECT.

MAGNVS Ageſilaus Thaſiorum delicias reiiciens, Nõ decet inquit, fortia meditantẽ voluptatis hoc genus admittere, quæ n. ſeruile deliniunt ingeniũ ab homine libero aliena ſunt. Eundẽ legimus à ſacietate, ac ebrietate ſemper æque abſtinuiſſe, ſomno vſum, non vt domino, ſed vt gerẽdis rebus obnoxio. In caloribus, & frigoribus ita ſe geſſiſſe, vt ſoleis omnib. vteretur anni tẽporibus. Thimotheum Canonis legibus à Platone conuiuio exceptum continue admodum, & frugaliter, & vt inquit Io. ἀφλεγμάντοις τραπέζαις, i. melius nõ tume facientib. COEL. RHOD.

quas

quas ſomni conſequūtur puri cum ſumma corporis trāquillitate, ſolitum dicere, Eos quos Plato eaciperet, & in diem inſequētem bene habere. At noſtris Antipodibus optime tranſmitti ere ditur vita, ſi nec orientem ſolem ſpectarint, nec occidentē. Quid n. aliud quàm Antipodes ſunt ſaginæ mancipati, qui ad faces, & cereos viuunt, dum inter pocula tranſfiguntur noctes ſomno impenduntur dies, lucis ac tenabrarum ordine peruerſo: de his puto Virgilium dixiſſe.

Noſq. vbi primus equis Oriens efflauit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.

Ac prius, ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cæli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios, cultuſque habituſq. locorum,
Et quid quæq. ferat regio, & quid quæq. recuſet,
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ.
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Graminæ: nonne vides, croceos, vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaq. Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum;

SERV. AC prius, ignotum ferro q̄ ſcindimus æquor] Ideſt antequā faciamus, per naſtum, Aequor autem modo, terram accipe, ab æqualitate dictū. Vnde & maria æquora dicuntur. [Vētos] Quia diuerſis locis diuerſi præualent venti. Et. h. d. Debes ſcire ager cui vēto ſubiaceat. [Varium cęli prędiſcere morē] Ideſt aeris. Lucreti⁹: In hoc cęlo q̄ dicit aer. Et. h. d. Debes etiam cœli qualitatē noſſe, vtrū pluuijs gaudeat, an ſole, vel frigore [Patrios, cultuſq. habituſq. locorum] Duas res dicit, ſciendum eſt, ager, & quemadmodum à maioribus cultus ſit, & quid melius ferre conſueuerit, namque habitus locorū poſſibilitates accipimus. [Veniunt] Creſcunt, vt pulchro veniēs in corpora virtus. [Arbores fœtus alibi]. i. poma [Iniuſſa vireſcunt gramina] Bene iniuſſa, nam frumenta ſtudio non iuſſu naſcuntur. Vnde eſt, Atque imperat aruis [Nonne vides] Argumētatur, quaſi hoc dicens, Si vna prouincia ferre non poteſt omnia, quanto magis vnus ager; [Vt Tmolus] Mons eſt Ciliciæ in quo naſcitur crocum præcipue, nam loca cōmemorat, vbi plus prouenit, & melius aliquid. Nam crocum, & in Africa naſcitur ſed non tale, nec tantū, vel quale in Cilicia, [India mittit ebur] Et in Africa fuerūt elephantides, ſed maiores in India. Hinc eſt qđ ait Terētius, Elephātis quē Indicis præcerat. i. maximis. [Molles ſua turæ, Sanè Sabæi populi ſunt iuxta Syriam & Arabiā, dicti Sabæi ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, q̄ apud eos thus naſcit, quo deos placamus. Molles autem ideo, ait, aut q̄ ſub aere clemētiori ſint, (Nam vt ait Lucan Quicquid ad Eoos tractus mundique tēporem Labitur, emollit gentes clementia cęli Aut certe quia Alexander Macedo. dr̄ obſcænos omnes de ſuo exercitu ſegregatos, illic condidiſſe. Sane thus modo ſine aſpiratione dicimus, nā antiqui thus dicebant τὸ αἴτιον quod diſplicuit, thura. n. à tundendo dicta eſſe voluerunt, à glebis vnſis, cum quibus dr̄ fluens da arboribus coaleſcere. [At Chalybes nudi ferrum] Populi ſunt apud quos naſcitur ferrum. Vnde abuſiue dr̄ Chalybs, ipſa ſa materies vulnificuſque Chalybs. Nudi autem aut apud quos arbores non ſunt, aut vere nudi, propter ferri cædendi ſtudium. Nam legimus, Brontesq; Steropes, & nudus membra Pyragmō. [Viroſaq. Pontus caſtorea] Fibri, canes ſunt Pontici, quorum teſtes apti ſunt medicaminibus propter quos vbi ſe requiri ſenſerunt eos ſecant. De his Cic. Rediment ſe ea parte corporis propter quam maxime expetunē. Iauen. Qui ſe Eunuchum ipſe facit, cupiens euadere damno Teſticuli. Caſtores autem à caſtrādo dicti ſunt [Viroſa] Aut venenata. Nam licet ſint multis remedio, tamen prægnantes eorum odore abijciunt, & egerunt partum. Et viroſa dictā ab eo quod eſt virus. Alij fortia accipiunt à viribus. [Eliadum palmas Epiros equarum;] Hypallage eſt, nam hęc dicit, Epirus creat equas optimas quæ apud Elidem palmas merētur in Iouis Olympici curruli certamine. Sanè Epiros græce profertur, vnde etiam e habet accentum. Nam ſi latinum eſſe, Et prius, Epiri, Pi haberet quia longa eſt, Nec mireris equas currere. nam vt dicit Plinius, velociores ſunt ideo q̄ in curſu vrinam faciunt.

ASC. At prius, &c] Quia quarto ſulco ſerendum docuit, primus autē tiai proſcindendo, docet quid attendendum ſit proſciſſuro æquori. ideſt campum æquum, & planum, de quo nullum experimentum habet dicens, quia proſpicere conuenit ventos, & cęli varietatem ne pluuia impeditus operam interrumpere cogatur. Deinde quis cuique rei cultus adhibendus, & nouiſſimè qua regione quæq. res libentiuus naſcantur. Nāneq. terræ omnes ferre omnia poſſent, quod exēplis his probat. Seruius autem in Tmoli montis deſcriptione reprehendiē a Beroaldo ſic, Plin. in quinto refert Tmolum montē eſſe non Ciliciæ, vt Seruius opinaē ſed Lydiæ, qui ante Tymolus vocabatur, & erat vitibus cōſitus Strabo quoq. & Solinus idem ſentiunt, q̄ Plin. Tmolum in Lydia collocantes, de quo ſic ſcrib. Oui. Riget aridus alto Tmolus in aſcenſu cliuoq. extentus vtroq. Sardibus hinc illinc paruis finitur hypepis. Iuxta Sardis poſitum eſſe Tmolum indicant Ouidij verſus. Sardis autē vrbem eſſe in lydia celeberrimam Herodoti & Plinij teſtimonio notiſſimum eſt. Præterea non abſurdū fortaſſis foret illud Virgilianum croceos, & Tmolus odores ad vinum referre. Nam cum Tmoli vinetu laudentur a Priſcis tanquam generoſiſſima vr̄ poeta appellaſſe croceos odores. i. vinum Tmoli quod odoris & coloris crocei ſit, qualę vinum in primis laudatur a Palladio, vt pote ſaluberrimū, & in hanc ſniam vadit Porphyrius dicēs croceum, pro vino poſitum eſſe à Virgilio, & allegat iſtud hemiſtichion. Hoc ideo dixi, vt aliquid argutius reconditiuſq. memorarem, non vt Seruij expoſitionem refellere vellem, q̄ Probi, & Solini, atq. Columellæ auctoritate corroboratur, qui ſcribunt Tmolum eſſe croco florentiſſimum. Sed quia interdum gratæ ſunt ſtudioſis argutiores interpretationes hæc pauca libuit his cōmentarijs interſerere: ſequatur vnuſquiſq. quod velit Hæc ille, Ordo eſt. At. i. ſed, cura ſit. i. curandum eſt nobis prinſquam ſcindamus æquor i. campum æquum ignotum. i. de quo nullum adhuc fecimus periculum ferro, ſ. aratri cura, in q̄ ſit prædicere ventos. i. aūt cui vento ſubiaceat, aut q̄ venit pluuiam, qui ſerenitatem allaturi ſunt, & pro, i. varium morem cęli. i. aeris, niſi dicas variam influentiam cęleſtiū corporū, ac cura ſit prędicere cultus patrios, i. qui cuilibet patriæ. i. loco natiuo conueniant, & habitus. i. qualitates locorum. Et cura ſit prædicere quid quęq. regio ferat, & quid quæq. recuſet, ſup. ferre quia ſegetes veniunt. i. naſcuntur felicius fecundius, & vberius, hic i. hoc loco, & vuæ veniunt felicius illic. i. illo loco, fœtus arborum veniunt felicius, alibi. Atque gramina vireſcunt, iniuſſa. i. ſponte nullo ferente aut cogente, non ne vides, vt, i. quēadmodum, Tmolus mons ille Lydiæ mittit odores croceos, i. crocū, & vt India mittit ebur, & Sabæi molles, ſcilicet in tepida ſemp regione verſantes, mittant ſua ideſt propriora & peculiaria tura quia ſolis eſt turea virga Sabæis. At idem eſt ſed Chalybes populi illi aut in Ponto, aut potius in Hiſpania nudi. i. nudis mēbris Chalybem, hoc eſt ferrum mulgentes, cū Sabæi tenerrime veſtiti tura legant; epithetis ergo antitheſin facit, ſup. mittunt ferrū, ſ. Chalybem, & ponitur nomē regionis vbi naſcitur ferrū pro ferro, & Pōtus illa regio mittit caſtorea, i. medicamēta ea teſticulis caſtoris facta, viroſa, i. virū plena aut virus quādā habētia Epiros, ſ. inſula mittit ſup. palmas equarum eliadū. i. equas quibus gignantur equi in Elide vincere ſoliti, & ita palmas mereri. Elis autem ciuitas eſt Achaiæ vbi iuxta Alpheum agitabātur olim ludi Olympici. Elias ergo patronymicum eſt à patria deductum. Et ita annotandum eſt patronymicum patrium, non enim filium, aut nepotem. nec filiam, aut neptem, ſed rem in patria genitam ſignificat, videlicet equas ſicut in bucolico muſæ dictę ſunt Sicelides à patria, & alibi Hely conides, & Caſtalides, &c. *Digna Aſcēſio: etimologia.*

Continuo has leges, æternaq. fędera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem.
Vnde homines nati durum genus. ergo age terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni

SERV. COntinuo has leges) Iugiter in æternum, ad perpetuum ſicut ſequentia indicant, nam dicturus eſt. Aeternaq. fœdera [Deucaliō vacuū lapides iactauit in orbē] Iā trāſit ad fabulam, & poetice dicit. [Iſta tū primū ſtatuta quę ſub initio mundi cōſtat fuiſſe [Vū hoies nati, durū genus] Expreſſit τὸ αἴτιον i. accuſatiuū. Nam, & græce poli λαοὶ dicuntur

Fortes inuertant tauri, glebaſq; iacentes
Puluerulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At, ſi non fuerit tellus fœcunda; ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco;
Illinc officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hic ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.

cuntur à lapidib. λᾶος, n. lapidibus dicuntur. [Ergo age terræ Pingue ſolum] Iã redit ad cauſam [Primis à menſibus anni] Hoc eſt, quod dicit, Vere nouo. [Puluerulenta coquat maturis ſolib. æſtas] Quæ glebas ſoluit in pulnerem. Et reddit cãm, cur hoc debeat fieri. [Maturis aũt ſolib. i. vehementer feruidis, magnis. [Sub ipſum Arcturum. i. autumnali tpe, quo arcturus oritur. Et ſciendũ quod. [Sub] Præpoſitio, qñ tps ſignificat, accuſatiuo gaudeat, vt hoc loco quo arcturũ. i. circa arcturũ. Itẽ; aut vbi ſub lucẽ denſa inter nubila ſeſe. Et, Sub noctem exportãt caiatis. [Sulco. i aratione. Et aliter, Arcturus q. & Arctophylax. i. Bootes poſt Vrſæ caudã locatus, quẽ alij Archadẽ fuiſſe filiũ Caliſthonis & Iouis dñt, qui cũ matrẽ in figura Vrſæ ira Iunonis trãſfiguratam vellet occidere, ambos à Ioue in cœlũ eſſe trãſlatos, ille Arcturus, illa Helice dicta. Alij Icarum hunc volunt eſſe, qui à paſtoribus, quos vino tunc primo reperto ebrios fecerat velut dato veneno, fuerat occiſus, Arcturus autem, q poſt caudã vrſæ locatus ſit ἀπὸ τῆς ἄρκτου οὐρᾶς Bootes, q boues, cũ plauſtro agat dictus eſt. Oritur aũt idem arcturus ante 15. cal. Oct. atq. exinde pluuiæ incipiunt, quod ipſe aperuit dicendo. Hic ſterilem exiguus, ne deſerat humor arenam. Arcturum aũt pluuiarum, & tempeſtatum eſſe auctorem, & Plaut. oſtendit in Rud. cum eundẽ ipſum dicentem facit, Increpui hybernum, & fluctus moui maritimos [Illic] In terra pingui. [Hic] in ſterili, & tenui, & infœcunda, & (vt ſupra diximus) omnia præcepta, quæ commemorat, ad illum pertinent quod ait, Quid faciat lætas ſegetes. [Arenã] Aridam terram, quæ eſt ſicut arena.

CONTINVO has leges] Docet varietatem terrarũ in producendo naturalem eſſe, ac inſitam ab eo tempore, quo Deucalionis diluuium fuerat, vnde vt rigorem doctrinæ mitigaret per digreſſiunculam non ineptam, fabulam inſerit, quæ à Lãdino ſic explicatur. Deucalionis diluuium non fuit vniuerſale, vt diluuiũ Noe. fuit aũt vt ait Varro regnante Crinao Cecropis ſucceſſore, vt Euſebius, & Hieronymus nondum defuncto Cecrope. dictũ aũt Deucalionis, quoniam maxime eius regionem oppreſſit, ad Aegyptum autem, & eius vicinia non peruenit. Factum eſt anno mundi ſeptimo ſupra tria millia, & ſexcentos, ac ſeptuaginta, cum vniuerſale diluuium quod fuit tempore. Noe fuerit anno 32. ſupra duo millia ac ducentos. Dictus eſt autem Deucalion lapides in homines conuertiſſe, quia qui ex diluuio ſuperfuerant timentes iterum diluuium, ſe in montibus continebant, aſpero, & ferino modo viuentes. At ille verbis paulatim emolliuit, & in planum deducens ad mitiorem, & humanũ cultum traduxit. Deucalionis aũt filiũ fuiſſe dicũt Hellenem à quo Græci Hellentes ſunt dicti. Theſſaliæ aũt imperauit Deucaliõ. Hæc ille. Quia vero æternas docet naturæ leges, ita vt ſua cuiq; loco virtus ſemel inſita perpetua ſit (nam & Porphyrius locũ generatorũ principiũ, & genus cenſet) coboratur vt ſecũdũ eã rem terre arentur pingues, videlicet & cõdenſæ à primis mẽſibus, hoc eſt ab Ianuario, & Februario, vt ſole, & vẽtis mutilis humor, q nimiam luxuriem pariat exiccetur, & pingue ſuperfluũq. abſumatur, ipſæq. terræ fiant putres ac puluerulentæ. Macræ vero & ſiccæ vſq. ad ſationis tempus non ſcindãtur profundius, ſed ſuſpendantur tenui, & quaſi (vt dicunt) ſuperficiali ſulco, ne humum, & pingue qđ modicum habet, & fertilitati neceſſarium eſt, penitus exudet. Ordo eſt. Natura impoſuit certis, i. ſuis quibuſq; locis, has. i. vires legitimas, & à virtute ſuperiore, hoc eſt cœleſti cõceſſas, vt ſ. aliæ alia ferãt, & hæc æterna fœdera. i. hæc pacta, hunc cõſenſum quo inter ſe conſentiunt, ita vt aliæ aliarũ munus nõ vſurpent; quin etiã per hęc homines quodã modo fœdera ſeruent; nã ſi ferat omnia tellus, neq; alii aliorũ egeret, longè maior eſſet inter mortales principes faſtus, ita vt qui opertima quæq; haberent, aliis non cõicarent, ſed potius aditũ negarent, ſed rerũ penuria etiã cũ thurcis, & ethnicis cõmercia nobis facit. Impoſuit ergo hæc fœdera continuò, i. iugiter, & ad perpetuũ, aut vt Galli dicunt incontinenti, hoc eſt ilico, & è veſtigio, & ſine intercapedine tẽporis eo tpe quo Deucalion Rex Theſſaliæ, iactauit in orbẽ. i. in mundum vacuũ. i. vaſtatũ aquis & hominib. carentem, lapides. ſ. poſt tergũ iactos. vnde. i. è quibus lapidibus nati homines ſunt, ſup. durũ genus, aut vniuerſos reſpicit, quia ferrea nunc dicuntur ſecula, aut Theſſalos præcipue, qui duri, & immites prædicantur. vbi Lapithæ, & Centauri, & Dolopes, & Myrmidones, & id genus homines duri, & feroces. Ergo. i. qñquidem æternæ, & incõmutabiles ſunt leges, nec fruſtreris ſi ſecundum naturę exigentiã terrã colueris. [Age] Adhortãdi aduerbium, de quo Valla non recte cenſet, quod videlicet tantum ſingulare verbum expoſtulet, & agite tantum plurale, ſed agendum vtrunque, nam & hic dr inuertãt, fortes. i. robuſti tauri, inuertant. i. proſcindant extemplo, i. ilico è veſtigio (tractũ ab aruſpicibus, qui lituo templũ deſignabant ad cõtemplandum. i. inſpiciendũ auium volatum, quo deſignato dicebant extemplo, eoq. dicto ne quis obiit omnes ſe proripuerũt) è primis menſibus anni. i. à Ianuario, & Februario, ſolum pingue. i. terram pinguem opimam, quæ ſolum dr, quia omniũ ſuſtentaculũ eſt à ſoliditate, vnde quicquid aliquid ſuſtentat illi ſolum eſt, vt mare piſcibus, & aer auibus, & æſtas puluerulenta, i. plena pulueribus, & quæ per rarefactionem, & putrefactionẽ multos pulueres excitat, coquat glebas, i. terras pingues iacentes, ideſt aut inertes, niſi Sole matureſcant, aut graues, & ponderoſas. at. i. ſi tellus non fuerit fœcunda. i. ſi ſolum fuerit macrũ. ſat. i. ſatis erit ſuſpendere. i. ſuſpenſam tenere, ſcilicet terram, ſub. i. vſque ipſum arcturum. i. ortum arcturi, ſeu Bootis, qui oritur vndecim diebus ante æquinoctium autumnale, hoc eſt 13. Septembris, quo tempore ſatio fit tenui. i. modico, & exili ſulco. i. non arabitur donec ſeminandum erit, niſi vno, & eo quidem tenui ſulco, ne herbæ. i. ſponte in ſolo pingui ſuperereſcentes officiant. i. noceant, lætis. i. pinguibus frugibus, illic. i. prius dicto; hoc eſt in ſolo pingui, & ne humor exiguus, ideſt qui in terra ſterili & macra, exiguus. i. modicus eſt, deſerat. i. penitus deſtituat, & derelinquat arenam, ideſt terram arenoſam, & quæ penitus in arenam exiccetur, hic. i. in terra minus fœcunda, & macra. Exiguum eſt quod quia modicum facile exigitur.

VARIA LECTIO.

PVLVERVLENTA coquat maturis ſolibus æſtas. In Rom. libro legere eſt, Maturis frugibus. Seruius: Solibus agnoſcit cum aliis pleriſque codicibus antiquis. [At ſi non fuerit tellus fœcunda. In Longobardico, Et, ſed, at, melius. ASC.

Alternis idem tonſas ceſſare nouales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut tibi flaua ſeres mutato ſidere farra,
Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſiluamque ſonantem.
Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ,
Vrunt lethæo perfuſa papauera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neue
Effœtos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arua,
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.

ASC. ALternis]. i. alternatim Idem (ſcilicet agricola [Tonſas nouales] agros meſſos. Dicimus autem & has nouales & hæc noualia. Proprie nouales ſunt primum arua pſciſſa, & primum ſegetem ſerẽtia [Patiere] Patieris [Situ dureſcere campum] Vt redeat in vires priores, Sane ſciendum & Cic. in dialogis, & cęteros philoſophos tractare non qđ debeat fieri, ſed qđ potiſſimũ fieri. quã rem nũc Virg. ſequitur. Nã cũ dicat multa remedia agrorum recreandorũ, ponit p omnibus intermiſſionẽ, Vnde eam rem frequenter itarat. [Aut tibi flaua feres mutato ſidere farra] Si te terrarum cogit anguſtia, & non habes vbi intermiſſo agro turſus feras, ibi frumenta feras, vnde legumina ſuſtuliſti. Aut ſi tibi eſt opus frumento, ſtercora ſparge, & cinerem, vel incende ſtipulas [Sidere] Moto anno. [Lætum legumen,] Fertila. Et [Lætus] Prout res fuerit accipimus, vt lætus homo, ideſt hilaris, lętum pecus, ideſt pingue, lætum legumen vt diximus, fertile, & ſic in reliquis. [Siliqua] Theca leguminis

minit.[Quaſſante].i.quaſſa.[Legumen] Legumen dicitur qđ manu legatur, nec ſectionẽ requirit. Frumẽta vero ſunt oia q̃ ex ſe emittunt ariſtas. Nam quod ſupra ait.[Farra] Frumenta accipimus, ſpecies eſt. n pro gñe Far. n. proprie genus eſt frumenti optimi. Dr ſiunieorum à frumine, quod eſt gulæ proini mineus pars [Aut tenues fœtus viciæ] Mire ait tenues, nam vitia vix ad triplicem peruenit fructum, cum alia legumina prouẽtũ habeant feliciſſimũ, & fertili [Triſtiſq. lupini] Amari, nã incoctus amarus eſt. [Vrit.n.lini campũ ſeges] Bene excerpſit linum, auenas, papauer, & dicit poſt hac, frumenta ſerenda non eſſe. nam licet manu legantur, & ſint inter legumina, viribus tñ frumẽtis exæquãtur. [Lethæo perfuſa papauera ſomno] Plena obliuionis. Nam Ceres, Ioue admonẽte, dr cibo papaueris obitans oblita (& re vera papauer gignit ſoporẽ) cũ iã Proſerpinam raptam à Plutone ex inferno recipere nõ potuiſſet. [Alternis facilis labor] Redit rurſus ad preceptum quod ſcit eſſe pcipuum.i.ad intermiſſionẽ. [Alterni.] intermiſſi, ſubaudi agris. [Facilis] Vtilis [Ne] Pro nõ [Saturare.] recreare, & reparare. [Pinguiſſimo.] Vel humido, vel fertili, [Sola] Terras. Effœtos p agros] Cõtinua fertilitate laſſatos, ſicut ẽt frequenti partu effœta dr mulier [Cinerẽ immũdũ] Dicit ad diſcretionẽ illius quo vtunt puellæ de quib cinerib [in Bucolicis, Fer cineres Amaryllis fora.. [Mutatis fœtibus] Vt oĩ anno proferũt, ſed diuerſa, nã eadẽ terre ſemper non poſſunt, niſi intermittant. [Requieſcunt fœtib. arua] Nõ ẽt roborauẽ, quod intermiſſio efficit arationis, quã rẽ rurſus repetit, dicendo. Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ) Nã liptote figura eſt.i.maxima, & pcipua, vt Munera nec ſperno. [Inaratæ] Intermiſſæ.

ASC. Alternis Si idem, &c] Pręcepta Georgica i q̃ ad terræ opus, & culturum pertinent pro terrarũ diuerſitate diuerſa ſunt habẽda, idcoq. prius docuit, alio tẽpore terras opimas alio macras eſſe proſcindendas, verum q̃ nunc affert documẽtum de terrarũ ceſſatione, ſeu intermiſſione ad omnem vr pertinere regionẽ, ſic tñ vt alibi ſit ferè neceſſaria. alibi tantum vtilis. Nam in terra pingui, ſi intermiſſionem feceris, pinguiorem effeceris, in qua tñ cautio ſit, ne nimium luxuriet. in macra vero niſi ceſſaueris ablatione operam luſeris, nam penitus ſterilem reddideris. Quo circa nunc de terris docet quomodo ſint poſt meſſem tractandę, dicens quod aut alternis annis ceſſabunt, & vires, & ſuccum recuperantes, aut genere frumenti minus excedentis ſerentur aut ſtercurabuntur. Et ita triplex inuenit cultura. Ordo eſt. Tu idẽ qui. ſ. ſuo tpe, terrã vtranique araſtri, patiere. i. permittes nouales. i. terras innouatas, aut de nouo ſatas tonſas. i. meſſas. ceſſare, ſ. ab onere ſerendi alternis ſup. annis. [Notũ eſt qđ annalis, noualis, natalis, molaris, maxillaris, ædilis, quintilis, & alia multa adiectiua. ſunt in eo gñe proferenda in quo ponitur ſubſtãtiuum ſubauditum vnde ſi dico huuc natalem intelligo diem, hunc molarem dentẽ, hunc quintilem menſem, hos nouales agros, has nouales terras, hæc noualia arua, ſed neutrum quoque per ſe planum eſt, & ideo frequentius eo vtimur ſine ſubſtantiuo. nõ raro tñ dicimus has nouales, quia facile intelligimus terras Et tu patiere campum ſegnem i. effœtum & infœcundum, qui ia ei & nihil exurgere facit (vnde ſegnis dr q̃ ſit ſeorſum abigni q̃ aptiſſimus eſt) dureſcere. i. durum fieri & obduci ſitu. i. lanugine, & limo, vt vires recipiat, aut tu ſere. i. ſeminabis. (Nõ ergo ſcribit ſeres) farra flaua i. quæ flaueſcunt dũ matura ſunt ſidere. i. anno mutato, aut potius ſidere. i. qualitate tẽporis mutata, nã alio tpe farra, alio legumẽ ſeritur, ſeres dico ibi vnde tu ſuſtuleris. i. collegeris (nam legumen dr quidquid legitur manib. vt Ipſum, faba lupinus) prius quia legumina citius colligunt, legumen lætum. i. pingue, & abundans ſiliqua. i. tunica, aut teca leguminum quaſſante. i concutiente pondere ſuo ipſum legumen grande, & maturũ, hoc eſt ſi videris produxiſſe denſum, & amplum legumẽ, poteris tpe ſuo ſuper inſerere farra, aut ibi vnde tu ſuſtuleris fœtus tenuis viciæ, i. eius leguminis de genere lentis, & fœtus. i. pẽctũ lupini. i. illius leguminis triſtis. i. amari ante maturitatẽ appoſitorie calamos fragiles. i. faciles fractu, & ſiluã ſonantẽ. ſ. ariditate inducta. Si quęras quare non ſuper inſerã linũ, & auenam, vt farra, aut quare non ſuperinſerant farra poſt linum, & auenam, ſicut poſt pdicta aut quare nõ faciat mentionem de linu, & auena, dicit q̃ ideo. n. quia ſeges lini, vrit. i. arefaciat. & exiccat campũ, & ſeges auenæ vrit cãpũ, & papauera perfuſa ſomno Letheo. i. obliuioſo. i. quę ſomnũ, & obliuionẽ inducunt, vrunt cãpum, & ideo nõ eſſet vtile eodẽ anno far ſuperinſeri, ſed tñ facilis labor alternis ſup. annũ. i. poſtquã annus ceſſauerit, poteris vnde linum ſuſtuleris ẽt farra ſerere tantũ. i. tñ modo ne pudeat (quia ſordidum mun⁹ eſt ſaturare pingui fimo. i. ſtercore vſq; ad ſaturitatem ſola arida i. terras macras, ex antitheſi ergo ornatũ comparat. vt, prn vel ne pudeat iactare cinerem immundũ. i. limoſum, & pinguẽ (qđ epitheton adiecit ſi dni cõmentarios pp cinerẽ quo puellæ in expoliendis capillis vtunt, aut potius id dixit immundum vt cũ ſit, cur dixerit ne pudeat) per agros effœtos. i. emaceratos, & de quibus omnis fœcunditas emulcta eſt. Arua quieſcent quoque. i. ẽt ſic. i. ſtercorãdo fœtibus mutatis. i. mutando fętur hoc eſt ſi non idem genus frumenti aut leguminis feratur cõtinue nec vlla. i. nõnulla imò (p liptotẽ) plurima gratia. i. relatio beneficij eſt terræ inaratæ. i. nõ aratę, interea. i. dũ ceſſat quia ſe pinguẽ faciat ad futuros prouẽt⁹, & herbis pecora paſcit, quod nõ exprimit, ne alterius libri fatraginem huc ingerat, & opus confundat. Seruius autem legit nec minus interea. Sed plures nec nulla.

Avt ibi flaua Ceres mutato ſidere farra] In Romano libro Mutato ſemine, legitur. Sed Sidere agnoſcit Seruius. Et reliqui libri omnino. Sidere legunt. Vnde prius lętũ ſiliqua quaſſante legumen. Quamuis Seruius. Lętum, agnoſcit vide tamen an recte in Romano libro Lectum legatur. [Requieſcunt fœtib.] in Romano libro, Requieſcent fętibus, futuro tempore ſcriptum, in alijs præſenti. VARIA LECT.

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros.
Atque leuem ſtipulã crepitantibus vrere flammis:
Siue inde occultas vires, & pabulæ terræ,
Pinguia concipiunt; ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atq; exudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat quà ſuccus in herbas;
Seu durat magis venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluuiæ, rapidiue potentia ſolis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

SERV. INcendere profuit agros] Non agros, ſed ea quę in agris ſunt. i. ſtipulas vel quiſquilias, hoc eſt purgamẽta terrarum, & alia inutilia concremare. Nam ut videmus ſi in agris qui incendendi ſunt deſint ſtipulę, aliunde illuc nutrimenta portantur incendij. [Atq. leuẽ ſtipulã crepitantib. vrere flammis] ἐκβασις poetica, vel ſuperflua verborũ repetitio. Nã ſtipula p ſe leuitatẽ ſignificat. vnde leuẽ ſtipulã vocamus. [Siue inde occultas vires] Inde. i. igni, occultas aũt, arcana quadam ratione cęlatas, In hoc aũt ſenſu ſequitur Heracliti opinionem, qui dicit omnia ex igni procreari. quã nũc terris alimenta prębere commemorat. [Vitium] Quod fęcunditatem impedit. Exudat inutilis humor;] Nove locutus eſt. Nam non ipſe humor, ſed terra deſudat. vnde exudat pro exudatur accipimus. [Cęcus relaxat ſpiramẽta] Breues cauernas per quas ſudor emanat, quę tenuitate ſui non poſſunt videri. [Relaxat] Aperit. [Qua] pro quo. [Durat] actiuum eſt hic. Dicimus enim: & duro, & duror, duro, neutraliter, & dureo. [Hiantes] Apertas, & patentes. [Ne tenues pluuię [Aut lentę, & penetrabiles, aut epitheton eſt aquarũ Aquę. n. naturaliter tenues ſunt: ſic alibi, Aut in aquas tenues, dilapſus abibit. [Rapidi] Feruidi, & ardentis. [Acrior] Validior, [Boreę] Venti aquilonaris, [Penetrabile frigus] Quod omnia penetrat. [Adurat] Hoc ad ſolem, & ad frigus pertinet. nã vno ſermone duo diuerſa concludit quę tamen vnum effectum habent, nam & frigoris finis, eſt caloris initium, & ſummus calor, frigoris eſt principium. Vnde quaſi vnus effectus eſt, & frigoris, & caloris.

ASC. Saepe etiam ſteriles &c] Docuit quędam remedia cõtra ſterilitatẽ terrę hoc eſt quod propoſuit, docuit quid faciat lętas ſegetes. ex parte, quia ſtercoratio intermiſſio, & cinerum ſparſio. Nunc alia apponit dicens, quia profuit interdum incẽdiſſe ſteriles terras, hoc eſt radices, & herbas ceſpitũ deſiccatorum quę manent in terra ſterili iam deſiccato poſt arationem Cuius exuſtionis cauſas varias aſſignat, ſummã aũt Ph. putat vt herbarũ ſemen exuratur. Ordo eſt. Profuit. i. vtile fuit, & conduxit, etiam. i. pręter dictas cauſas, ſępe incẽdere agros ſteriles

tiles.i.ſtipulas, & ceſpitum ac herbarum radicumq. reliquias in agris ſterilibus poſt aratioñe ſuper eatantes. Atq. pro i.(ex. pouit.n. qũo agri vrantur) vrere ſtipulã leuem.i. deſiccatam, aut quia in ſterili terra genitã flãmis crepitantibus, pp mate-riæ.n.repugnantiã crepitãt flãmę, quaſi crepitus nõ ſit ſine cõ burendorũ motu terræ nõ inutilis? Quod vero grãmaticarũ re rũ curioſis nihil ſatis dictũ ẽ, Norint multa verba eſſe ſemijm pſonalia q̃ ſi p̃ponantur imperſonalia cenſeãtur, ſi infinitiuũ pro ſuppoſito habeant perſonalia, vt iuuat me legere imperſo nale quodãmodo eſt, legere iuuat me, pſonale. Sic profuit incẽdere,& vrere, imperſonale ẽ. Incẽdere agros ꝓfuit & vrere profuit perſonale, profuit inquam ſiue quia terræ concipiunt inde occultas vires & pinguia pabula i. nutrimẽta, ſiue q̃a oẽ vitium excoquitur.i. coquendo expellitur & conſumit̃ illis.ſ. terris per ignem, atq. humor inutilis exudat. i. exudando con ſumitur, expellit.n. ignis humorẽ, vnde exudare vr̃ humor, vn de in thermis exudamus, quod verbum componitur ab ex & ſudo, ſed quia poſt.x, nõ ſcribitur s, dicimus exudo, & exulto

eacro pro axſudo exſulto, & exſero. Seu q̃a ille calor, relaxat i. relaxare terras facit (hẽt. n. ignis etiam vim relaxatiuam, vt patet in aſſeribus, & bacillis. qui ad ignẽ laxati incuruãtur verum) videtur terrã conſtringere. quod quidem verum ſi ſit tenax,& pinguis, plures vias.ſ. obtruſas prius p inutilẽ humorem,& relaxat Piramenta. i.ſpiracula cæca. i. occluſa & occulta (Cæcum.n. nunc eſt quod non videt vt animal, nunc quod non vr̃, vt hic, cæca ſpiracula, nunc quod non permittat videre vt, Cæcus amor) hoc eſt ſecretos, & occultos meatus p quos ſpiritus aeris intret; & humor noxius euaporet qua. i. parte ſuccus veniat in nouas herbas. ſeu qua ignis durat, i. inducat magis,& aſtringit. id eſt claudit venas hiãtes, id eſt rimas, ſciſſuras, aperturas terrarũ, quæ res conducit, ne pluuiæ tenues & iõ multum penetratiuæ, rapidiuè potentia ſolis, & rapidi acrior, id eſt vehementior quam terræ parum humoris habenti conducat aut frigus boreæ, id eſt illius venti Septentrionalis à Tracia flantis, penetrabile. i. facile penetrans, habet enim hic ſignificationem actiuam, adurat. ſ. tenues venas.

Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes
Vimineaſq. trahit crates, iuuat arua, neque illum
Flaua Ceres alto nequidquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga.
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetq. frequens tellurem, atq. imperat aruis
Humida ſolſtitia, atque hyemes optare ſerenas.
Agricolæ hyberno lætiſsima puluere farra,
L[illegible]s ager nullo tantum ſe Mœſia cultu
Iactat & ipſa ſuis mirantur Gargara meſſes,

SERV. ADeo] Valde [Raſtris] Et hos raſtros dicim⁹, & hęc raſtra Legimus.n. At iſtos raſtros interea depone in Terẽtio. Item Raſtraq. & incuruis æuum tribuere ligones. Et raſtra dicta, q terrã radant [Glebas inertes] pigrat, nihil creantes. Et tranſit ad aliud præceptum [Vimineaſq. trahit crates] Ad agrorũ. ſ. exequationẽ. Et hic tranſit ad aliud p̃ceptum. [Flaua Ceres] Flaua dr̃ pp ariſtarum maturitatẽ. Et ceres nomen eſt qđ in polyſyllabis in nominatiuo ſingulari producit vltimã, cũ in obliquis, corripia[t] [Alto] De alt[o] [Ne quidquam] Non ſine cã. Nã ſemper duæ negatiuæ vnam con firmatiuam faciunt. Vnde male quidam locum illum legunt in Terent. Pater adeſt, caue ne te triſtem ſentiat. Si.n hoc eſt, dicit, vide vt te triſtem eſſe ſentiat, quod procedere minime poteſt, ſed ita legendum eſt. Caue te triſtẽ ſentiat. Nam &. Ne &. Caue prohibentis eſt. [Spectat.] Reſpicit. [Quæ ſuſcitat æquore terga] .i. terrã quam arauerat. [Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro]. ſ. Autumnali tpe, quo iam cum ſeminibus aratur. Nam hoc p̃cipit, vt cum denuo aramus, tunc per obliquũ aratra ducamus. nemo.n. vno tpe bis arat. [Atque imperat aruis] i. vt tantum ferant, quantum ipſe deſiderat. Et hoc eſt quod ait ſupra, Illa ſeges demũ votis reſpondet auari Agricolæ. [Humida ſolſtitia, atque hyemes optare ſerenas] Duo ſunt ſolſtitia. Vnum æſtiuum 9. Calend. Iulij die, quo tpe remanere ſol ad inferiores incipit circulos. Et aliud hyemale 8. Cal. Ianuarij die, quo tpe ſol altiores incipit circulos petere, Vnde hyemalis ſolſtitij dies minimus, ſicut æſtiui maximus inuenit. Vr̃ ergo contrarium eſſe quod dicit, Optare pluuia per ſolſtitia, & per hyemẽ ſerenitatẽ, cum (vt diximus) vnũ æſtiuũ ſit, & aliud hyemale ſolſtitium. Sed ſciendũ modo annũ in quatuor partes eſſe diuiſum, in duo ſolſtitia, & duo æquinoctia, vnum vernale, & aliud autumnale, quæ Græci iſo merias vocant. Sunt autem 8. Cal. Aprilis, & 8. Cal. Octob. die, quia annus olim in duas tantum partes diuidebatur, hoc eſt in æſtiuum. & hyemale ſolſtitium, & in duo hemiſpheria, vt intelligamus omnia eo tempore voluiſſe complecti. Nam hoc dicit, Optandum ruſticis vt autumnali & hyemali tpe ſit ſerenitas, quæ duo tempora pro vno habeantur ſcđm Hemycicli rationẽ ut diximus. Vernali vero, & æſtiuo tempore vt ſint pluuiæ quæ & ipſa duo tẽpora pro vno erant. Tñ ſi diligenter attendamus, poetica licentia vſus eſt, vt pluralem numerum pro ſingulari poneret. nã ſolſtitia pro ſolſtitio, & hyemes pro hyeme poſuit. dicit autem, Optanda hæc quæ per naturam non ſunt, quo poſſit vtriuſque temporis aſperitas mitigari & æſtatis calor pluuijs, & frigus hyemis ſerenitatis tempore [Hyberno puluere] Hyberna ſerenitate, eo q nimia ſerenitas puluerẽ creat. [Lætus ager Hybarno, ſ. ſereno. [Nullo tantum ſe Mœſia cultu Iactat] Conſtat quidem Mœſiam circa culturam eſſe diligentem, ſed nõ & cultus ſuus tantum prodeſt. quantum hyberna ſerenitas. Myſia autem prouincia eſt, Mœſia vero ciuitas Phrygiæ, haud longe à Troia quàm magis debemus accipere propter Gargara montes Phrygios [Mirantur Gargara meſſe] Phantaſia eſt poetica rei inanimatæ ſenſum dare, ſic alibi. Miraturque nouas frondes, & non ſua poma.

AS. MVLTVM adeo, raſtris] Doces alios colendæ terræ modos, dicens multum prodeſſe, q raſtris, hoc eſt magnis dẽtalib. glebas frãgunt, aut cratibus ſuper tractis, aut q ea trãſuerſo iterũ ducto ſul[c]o terrã intercipit & diuidit. Optanda autem eſt, inquit, agricolis ſerenitas, & ſiccitas in hyberno tpe, quo circa vult vt agricola optet vt hyemales pluuiæ in æſtatẽ transferantur, non ſit tñ ſcđm Mac. vt reuera pluuias æſtiuales optet, ſed quia hyemales nimium deprecetur, atq; abeſſe velit nõ tñ vr̃ quod in locis calidis & ſiccis obeſſe poſſunt ad maturitatẽ frugum pluuiæ, quo circa poſſet vtrunque optare vt & hyeme ſerenitas ſit, & in æſtate ſaltẽ incipiante, hoc eſt vſque ad finẽ Maij mediocris pluuia. Sed huic expoſitioni obſtat quod dicit humida ſolſtitia, quod de principio æſtatis, & fine veris intelligi nõ poſſunt, vnde ſi nullo modo humida ſolſtitia recipienda cenſeas, poſſet exponi ſic, agricolæ optate ſolſtitia humida i. quę ferè humida ſunt ſup. ſerena, & optate hyemes. i. tẽpeſtates pluuiales ſerenas, tam dicit prodeſſe vt nullus cultus ei comparandus ſit, nullaque res plus ad copiã, q̃ in Myſia eſt faciat. Cõmentarij ferè Myſia legẽdum putãt, textus tñ paſſim Mœſia habent. Priuſquã ordinẽ poſuero recitabo verba Baroaldi in Seruio contra id, qđ dicit de, ne, particula quæ ſunt. Quãuis hoc exigere videatur regula grãmatices quod à Seruio p̃cipitur, tñ veteres ſcriptores ſæpiſſime ita locuti ſunt vt hanc particulam ne cũ verbo caueo copularẽt. Hora. Vade vale, caue, ne titubes mandataq. frãgas. Plin. Terrã carioſam caue ne plauſtro neve pecore impellas: Ouid. Ne fallare caue ꝓxim⁹ acer erit, itaq; vtroq; modo, & recte, & latine dr̃ cũ auctoritas veterũ ꝓ regula ſit, & honeſtiſſimus ſit error magnos duces ſequẽtib. Itẽ Virgilianus verſus vt pote eruditione refertiſsimus eruditiorẽ expoſcebat enarrationẽ, cõciſus eſt interdũ Seruius in reb. magnis, copioſus in paruis. Quis.n. eliciet vo rã arcanamq. Virgiliani carminis ſniam ex tali interpretatione? Gargara ſunt mõtes Phrygij Nemo eruditus ignorat Gargara eſſe mõtes vel potius cacumẽ mõtis Idæ, ſed [cur]ioſo cõmẽtatori inquirẽdũ fuerat curioſius, & penſitandũ diligẽtius. an poeta poſuerit Gargara pro monte, q̃ ſerilitatis eſſe dicit exẽplar, ego apud Macr. animaduerti Maronianũ carmen explicari accuratiſſime & longe ſecus quã tradat̃ à Seruio atq; copioſius. Ait.n. Gargara nomẽ eſſe cacuminis mõtis Idę, & oppidũ, & Virgilium non de ſummo monte, ſed de oppido loqui in Georgicis. nã apud Gargara ciuitatẽ, tanta erat frugũ copia vt qui magnũ cuiuſque rei numerũ vellet exprimere pro multitudine immenſa Gargara nominaret, ita Alceus, Ariſtophanes & Varro Gargara ꝓ multitudine poſuerũt, & de his itellexit Ouid. illo v̄ſu. Gargara quot ſegetes, quot habet metymna racemos. Nõ ergo Gargara ꝓ mõte apud Virg. accipere debemus prout accepit Seru. ſed pro oppido, vt ſentiũt eruditi, qđ ASC.

poſitum

poſitū eſt in imis radicib. Idæ montis. & defluentibos inde hu moribo. Gargara irrigantur, fiuntq. feraciſsima. Cōfirmat Macrob. ſniam Pli. ſcribens in quinto. Gargara eſſe monté & oppidū. Et Strab. in 13. inquit Gargarus in ſuperioribus Idæ partib. locus oſtenditur à quo Gargara dicuntur Acolica ciuitas, faceſſat itaq; mutilata expoſitio quā Seruius, & Probus tradiderunt, q ambo nihil dixerūt niſi Gargara eſſe montem. Ordo eſt. Is ſup. qui frangit raſtris. i. détalib. glebas Inertes. i. inutiles, & quaſi ſine arte, aliquid lucrandi, aut producendi, & trahit. ſ. ſuper glebas. i. terram concretam crates vimineas. i. ex viminib. & ſubdilib. factas, iuuat. i. adiuuat. i. valde multū arua, neque nequidquam. i. & non fruſtra Ceres flaua. ſ. vt ariſta frumenti colorata, ſpectat ſupple de, aut ex alto Olympo. i. cœlo, illum. ſ. qui id facit, & ſupple illum q prorumpit. i. ꝓſciodit turſum. i. iterū aratro verſo in obliquū. i. trāſuerſum, ea ſup. terga. i. culmina ſulcorū q̄ ſuſcitat. i. ſurſum prius leuat æquore. i. cāpo plano, & æquo proſciſſo. i. prius ſciſſo, & ſulcato. i. qui poſt ſulcū ductū recte ducit altero ex tranſuerſo, & ſupp. eum, hoc eſt neq; fruſtra ſpectat, qui exercet frequens tellurē, atq; imperat agris. i. ſic domat eos vt ſibi audiētes. i. quaſi ad imperiū q̄tū vult referentes faciat. O agricolæ optare ſolſtitia. i. æſtiualia ſec. Seruiū aut ſolſtitia humida. i. hyemalia, & pro. i. hyemes ſerenas. i. ut ſerenitas ſit tpe hyberno, quia farra ſupple ſunt lætiſsima puluere. ſ. p ſiccitatē ꝓducto hyberno, & ager eſt lætus hyberno puluere, & Mœſia oppidū, aut Myſia regio nullo. i. nō vllo, nō iactat ſe tm̄. i. tm̄ vllo cultu, quantum ſupple ſerenitate hyberna, & Gargara. i. loca decliuia in Myſia nō mirant tm̄ ſuas meſſes vllo cultu, quātum ſerenitate hyberni tēpo is hoc eſt nullo cultu tm̄ prouentum habet, quantum ſerenitate hyberna. & tamē eſt illic maximus prouentus.

Quid dicam, iacto qui ſemine cominus arua
Inſequitur, cumuloſq. ruit malo pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluuium inducit, riuoſq. ſequentes
Et, cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis
Ecce ſupercilio cliuoſi tramitis vndam
Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſq. arentia temperat arua,
Quid, qui ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cum primum ſulcos æquant ſata? quiq. paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus annis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido fumant humore lacunæ.
Nec tñ (hæc cum ſint hominumq. boumq. labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæq. grues, & amaris intyba fibris.
Officiunt, aut vmbra nocet pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primus per artem
Mouit agros curis acuens mortalia corda;
Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.
Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni;
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaq. tellus
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris;
Prædariq. lupos iuſsit, pontumq. moueri;
Mellaq. decuſsit folijs; ignemq. remouit;
Et paſſim riuis currentia vina repreſsit;
Vt varias vſus meditando extunderet artes.
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam.
Et ſilicis venis abſtruſum excuteret ignem.

SERV. Cominus] .i. ſtatim, ſine intermiſſione. [Inſequitur] Proſequitur, & non ſinit quieſcere. [Cumulos ruit] euertit diſſipat. & nunc eſt actiuum ruit, vt, vna Eurus que. Notuſq. ruunt. nam aliter dictum eſt Ruit alto à culmine Troia. [Male pinguis] Non pinguis. i. ſterilis. [Deinde ſatis fluuium inducit, riuoſq. ſequentes] Poſt cōmemoratam generalem agriculturā, trāſit ad ſpecies, & culturas venientes ex tpe. Nā arare, cinerem iacere, incēdere terrenum eſt irrigare aut non niſi nimiæ ſiccitatis, eſt ſicut ſiccare etiam aut ex magnis pluuijs, aut ex fluminis eruptione compellimur. [Satis Segetib. agris ſatis nam partici. eſt. [Sequētes luges.] aut certe motum eſt epithetō. [Exuſtus ager] .i. æſtatis calore [Morienti herbis] Secundū Pythagoricos, qui dicunt oē quod creſcit habere animam. Vnde eſt. Atq; interfice meſſes. [Ecce. i.] ex improuiſo. [Supercilio] Altitudine ſummitate terrarum [Raucum per leuia murmur Saxa ciet] Non ſolum vtilitati hōc rem dicit fore, ſed etiā voluptati. [Leuia] lubrica detrita, nitida. [Scatebris] Ebullitionib. quæ fiunt cum aqua i. in quas riuus defluxerit. Vnde etiam vaſa æſtuantia calore, ſcatutire dicuntur. [Quid Subaudi, de illo dicendū eſt, aut quantū illi prodeſt [Grauidas ariſtas periphraſticos ꝓ ſpicis poſuit. Dicimus aūt, & hic ſpicis, & hæc ſpica, & hoc ſpicū Cicero in arato. Spicū illuſtre ferēs inſigni corpore virgo. Sed ſcire debemus in vſu eſſe à maſculino vtrumq; numerū, à neutro uero raro, & tm̄ ſingularē inueniri, nā pluralis nuſquā lectio eſt. [Culmus] Iunctio ſpicarū [Luxuriē ſegetū] Bene luxuriē vt oſtendat rē ſuperfluā, & nociturā niſi amputetē. [Cū primū ſulcos æquant ſata;] Cū adhuc herbæ ſunt teneræ. i. anteq̄ cogant in culmos. Et eſt Virgilij hoc hemiſtichiō vnū de inuictis [Deducit] Siccat, detrahit. Sic paulo poſt, Riuos deducere nulla religio vetuit. i. ſiccare. [Præſertim] Maxime, ꝓcipue [Incertis mēſib.] io opportunis. Incerti aūt mēſes ſunt ueris, & autūni. nā & hyemis certū eſt frigus, & æſtatis certus eſt calor. Veris vero, & autumni nūc frigus, nunc calor eſt. [Obducto late tenet oīa limo.] Superlito, ſuperfuſo. Tenet occupat, & operit. [Vñ] De hmōi inundatione. ſ. amnis. [Tepido humore] Noxio, inutili Lacunæ aūt ſunt foſſæ in quib. collecta aqua ſtare cōſueuit. [Nec tñ, hæc cū ſint hominūq., boumq. labores] Ordo eſt à ſequētib. Nec tñ nihil officiunt Et hoc dicit, Licet hæc oia q̄ dixi arando ſint experti, & huminū, & boū labores, tñ ſūt adhuc alia q̄ obsūt, niſi ꝓuideris. ſ. ut aues abſint aut vmbra arborū. [Improb⁹ anſer] Inſatiabilis nulli ꝓbandus. Et dicit, anſeres agreſtes. [Strymoniæq. grues] Thraciæ, a fluuio Strymone. [Et amaris intyba fibris] Vt etiā Donatus dicit, male q̄dā intybā aūt quoddā amari ſeco rts accidēs, nā itiba dicit cicoreas herbas quaſdā noxias, quarū radices multæ & tenues ambiūt ſegetes & necant. Fibris aūt abuſiue ait q radices intyborū hac atq. illac decurrūt, ut fibræ p iecur. i. venæ q̄dā, & netoi. [Amaris.] Aūt nocentibus ut, Hoſtis amari. [Aut vmbra nocet.] Vt. Nocēt, & frugib. vmbræ [Viam] Rationē & artē colēdi [Mouit agros curis acuēs mortalia corda] Dicturus eſt Iouem feciſſe multa, q̄ poſſunt in vituperationē venire, & ea hoc colore defendit, quod dicat voluiſſe eum ingenium mortalibus ex neceſſitate ꝓſtare, ne torperent ocio, q ex rerū abundantia procreatur. [Acuens] Exercēs [Veterno] Pigritia. nā veternus dr morb⁹ intercus, i. ὕδρωψ qui homines efficit pigros. Et dr, intercus intercutis. [Subigebant] Suo labore colebant arua. [Nec ſignare quidē; aut partiri] Diuidere, & deſignare. Fas.] i. lex, medium q̄rebant;] In cōe, [Omnia liberius. Quia ſup. ait, atq; imperat aruis. Bene tunc. n. libere cuncta ſponte ferebant? nunc aūt imperante alio per laborem culturæ ſeruiunt [Malū virus] Bene addit malū ad diſcretionē epithetō. Nā virtus, & bonū & malū eſt ſicut uenenū, nā idē ē. Venit aut à Greco, nā, & illi φάρμακον medium habēt. i. bonū, & malū. Sane vir⁹, hodie tres tm̄ habet caſus, hoc virus, hui⁹ virus, ò virus. Antiqui hoc virus, huius viri dicebant. Lucretius, Tetri primordia viri. [Ignemq. remouit. Nō penitus ſuſtulit, ſed occuluit. Vñ eſt, Quærit pars ſemina flāmæ Abſtruſa in venis ſilicis. [Paſſim] Abundanter, vbiq. [Riui] Fluminib. [Excuteret] Studioſe repetiret, & coleret. [Frumēti herbā] Periphraſis ſegens.

ASC. Qvid dicam, &c.] Proſequitur intentū, videlicet quid faciat lætas ſegetes dicens cū admiratione, quid dicam, ſup. de illo, hoc eſt quantum ille proſit aruis qui iacto ſemine. i. poſtquam iecit ſemē inſequitur arua cominus. i. de prope, & ſtatim quaſi conſertis manibus, & ruit. i. diſſipat cumulos. i. globos arenæ malæ. i. non, aut ſine commodo pinguis, q. d. plurimum

nimi-

nimirum prodeſt.& qui deinde inducit ſatis.i.ſegetibus aut ſeminatis fluuiumq; pro.i.(eſt enim epexegeſis.i.expoſitio prioris per poſterius) riuos ſequẽtes.i.defluentes in agrum,& cum ager exuſtus.ſ.nimio calore æſtuat. i.feruet & hoc herbis morientib.præ nimia.ſ.ſiccitate.Ecce.q.d.præter opinionẽ, & cum minime ſperetur quod.ſ. illic aquæ pterfluerent vbi paulo añ tanta ſiccitas erat vt oia exareſcerent. ipſe elicit.i.per aquæductus aut canales educit ſupercilio.i.ex editiore loco,q̃a alia nequiret deriuare,montis cliuoſi.i.multos cliuos habẽtis vndã.i. aquam exundantem.Illa.ſ.aqua cadens.i.defluens, ciet.i.excitat murmur raucum.i.infractum per ſaxa leuia.i.polita frequẽti impetu & tẽperat ſcatebris.i.ſcaturiginib.ˀ& ebullitionib.ac venis aquas effundentibus, arua arentia.ſ.ſiccitate. Quid ſup. de illo dicam quanium inuet arua qui ne culmus, herba ſpicã ſuſtentãs procumbat grauidis ariſtis,ipſe depaſcit. l.paſcendo pecora abſumit luxuriem.i.vegetem copiam,& ſuperabundantiã ſegetum.i pinguiũ culmorũ, ac ſtipularũ, in tenera herba.i. priuſquam ſeſe in ſpicæ collegerit formam,cum.i. qñ ſata æquant.i.cooperiunt per æqualem altitudinem ſulcos. Et quid ſup.dicã de illo qui deducit.i.auſert arena bibula.i.per ſuppoſitionem arenæ multum aquæ bibentis humorem paludis, hoc eſt paluſtrem qui præcipuè nocet, deducit inquam pſertim, i. pcipue, ſi amnis i.fluuius ex imbre ſubito genitus (qui à circũnatando dr circumfluit.n agros) Abundans.i.ſuperexcreſcens exit.ſ.ripas,& limites ſuos menſibus incertis. i.vernis aut autumnalibus quibus tempeſtas incerta eſt nunc pluuioſa,nunc ſuda,niſi ſit ſenſus in menſibus certis.i.quibuſdam,& non omnibus,quia ſi frequens aut iugis eſſet inũdatio.fruſtra fieret deſiccatio. Si ergo amnis exit aut incertis menſibus aut in mẽſib. certis, ſed maior, manus legentiũ, eſt incertus vna dictione q̃ duabus,& tenet omnia limo obducto.ſ.ſuperducto,late.i.ampliter aut in latũ, vñ.i.à quo limo lacunæ.i.recep[illegible] la aquarum,cauæ.i.excauata, aut capacia vt caua videanĩ,ſubdãt.i.diſtillant humore tepido.i.pluuia cum quodã tpe decidẽte[Nec tñ hæc &c.] Poſtq̃ edocuit diligentiã agricolis in colẽdo agro ſeruandã,ſubiungit miſera eorũ facta, vt quib ouciunt ac nocent plurima vt aues,herbæ, & vmbræ. Verum ne temere oia contingere cenſeas dicit à Ioue id inſtitutũ vt nõ torpeſcerent homines ſimul ꝙ cũ agro ſe colerent exercitationib. aſſiduis. Nã ſi vt ſub Saturno quondam omnis ferat omnia tellus, & id quidẽ ſponte nemo agros coleret, dicit ergo Iouem Saturni filium immutaſſe tempora patris ſui,qua occaſione præſtita tiã ſit ad varia diuerſorum inuenta agricolis pſertim vtilia,ſed ne in re manifeſta prolixior ſim.Ordo eſt. Nec, pro, & nõ,& cum hæc.i.prius dicta ſint labores,& hominum, & bonum experti.i. inuenti, & experientia edducti (ponitur. n. in ſignificatione paſſiua cum ſit verbum cõe experior)verſando.i.erando, & colendo terram tñ anſer improbus.i.improbandus, & deteſtãdus vt q̃ vbi nihil ſeuerit decerpat, & vaſtet, & grues ſtrymoniæ. i circa ſtrymonem lacum.aut amnem in confinib. Thraciæ,& Macedoniæ verſari plurimum ſolitæ.& intyba.i. herbæ amaris fibris.i.q̃ habent amaras; & nociuas fibras, quib. fruges attrahuntur,officiũt.i.nocent, & contrarium eius quod deberẽt faciunt. Nam cum officium in bonam partem accipiatur ferè quæras qũo officere ſit nocere. Sed ſunt qui officium ab efficiẽdo deductũ velint alijs dicentibus huius præpoſitionis ob eſſe duplex ſignificatum. alterum enim quod quaſi, propter, vt ob pietatem.i.pp pietatem, & ſic officium eſt. pp quod quid quã inſtitutum, & factum eſt,alterum vero quaſi cõtra,vñ obſum obſto,obdo,oppono,officio,quaſi contra ſum,ſto,do,& pono, & facio cõtra id,quod debebam, aut vmbra nocet,ſed ipſe pater.ſ.[Iuppiter qui dr iuuãs pater,haud.i.nõ voluit viam.i.modum, & rõnẽ colendi eſſe facilem, imò voluit eſſe difficilem, & ipſe Iuppiter mouit primus agros. i.primus exercuit p labores,acuẽs corda mortali a curis,nec paſſus ſua regna.i homines ſui tpis torpere. i.pigreſcere,graui.i.nociuo,& moleſto, veterno.i.vitio ſomnolentiæ,& obſitatis ex corpore procreato.Nulli coloni.i.agricolæ.ſubigebant.i.domabãt. Vnde dictũ eſt atq; imperat aruis, ſubigit aũt aruũ qui ipſum ad nutum ſuũ quẽ vult ferre facit añ Iouẽ.i priuſquã ea Iuppiter ſubegiſſet. Nec ſas erat ſignare quidẽ cãpũ aut partiri cãpũ limite. i.lapide ad dirimendos agros in confinio poſito,ſed ſup.homines, quærebant.i.reponebant in mediũ, & ipſa tellus ferebat omnia liberius.i.omnino libere, & non ſubacta hoc eſt nullo poſcente, i. exigente,ſponte videlicet ſua, ille.ſ. Iuppiter addit ſerpẽtibus atris.i.nociuis, virus,i venenum ſuum, & iuſſit lupos pdari.i. prædas auferre, & iuſſit pontum.i.mare moueri. ſ.per nauigationẽ auaritiæ potiſſimum cauſa inuentam. Et ipſe decuſſit.i. deorſum & in terrã excuſſit mella folijs. ſ.arborũ, hoc eſt frondibus, in quibus copioſe prius reperiebantur, & remouit.ſ.ab vſu mortalium ignem,& repreſſit.i.coercuit vina currẽtia paſſim riuis. i.per riuos, vt ſ.vſus.i.opus, & vtilitas, extũderet. i. extorqũeret, & violẽter pararet varias artes meditãdo, i.excitando, & vt vſus q̃reret.paulatim.i.paulo tenus, & ſucceſſiue poſtq̃.ſ.Ceres docuerat herbã frumẽti i ſulcis.i.p arõnẽ, & cultũ terræ,& vt excuderet.i. cudẽdo & cõcutiẽdo eliceret ignẽ abſtruſũ. i. delitentẽ,in ſup. venis ſilicis. i. lapidis illius pduri.

Variæ lect.

Rivosqve ſequẽntes.] In Romano libro legere eſt,Riuoſq; fluentes,ſumptum id nimirum ex paraphraſi [Ecce ſupcilio cliuoſi tramitis vndã Elicit,] In Romano lib.Eligit,ſcriptum ea.ſ.cognatione,qua intercedit inter g,& c, cum Elicit, omnino ſit caſta lectio. [Nec ſignare quidem] In Romano libro,Ne ſignare quidẽ,legitur [Extunderet artes] Antiqua aliquot exẽplaria,Excuderet,legunt,eaq; dictio,neſcio qua prius abraſa in Longobardico libro,ſuperinducta. Sed.n.extunderet in probatioribus libris, Romano, Nediceo, & alijs habetur. [Et ſilicis venis] Antique omnia exemplaria, quæ præ manibus fuere nobis, Vt ſilicis legunt.

Tunc alnos primum fluuij ſenſere cauantes;
Nauita tum ſtellis numeros, & nominad dedit
Pleiadas, Hayades, clarumque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus,
Atque alius latum fundo iam verberat amnem
Alta petens; pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ;
Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum;
Tum variæ venere artes. labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egeſtas.

SERV. Nauita] Pro nauta ſicut, Mauors pro Mars. [Numeros,& nomina fecit] Numeros ent currendi modos.i. ortus, & occaſus, quod ſi eſt, quaſi rem philoſophorum ptermiſit, nam tantum de nominibus dicit, vt Pleiadas, Hyadas. Aut certe re vera ait numero,nam Hipparchus ſcripſit de ſignis, & cõmemorauit ẽt, vnũ quodq; ſignum quot clara quot ſecundæ lucis, quot obſcura ſtellas habeat quòd bene commemoratis ſignis, quaſi totũ ſtellarũ numerũ pterniſit. Et in eo, ꝙ dicit nautã ſtellis numeros,& nomina feciſſe, ſignificat.neceſſitate q̃rendarũ rerũ, q̃ ante ſponte ſua cunctis prouenicbant,homines nauigandi peritiã,& ſtudiumˀreperiſſe,& ex eo quod ſequitur.id quod præcedit oſtendit. Nauigandi quippe peritiã ſequitur ſtudium motus,& rationes ſiderum cognoſcẽdi, propter tempeſtatem maris,& vẽtorum motˀ. [Pleiades] Signũ eſt ante genua Tauri, quod ortu ſuo primæ nauigationis tempus oſtẽdit. Vnde græce Pleiades dicuntur ἀπὸ τοῦ πλέειν latine Virgiliæ à verni temporis ſignificatione quo oriuntur. [Hyadas] ſignum eſt in fronte Tauri, quod ortu ſuo efficit pluuias, vnde ipſæ ſtellæ Hyades vocantur ἀπὸ τοῦ ὕειν quas Latini Seculas appellauerunt. [Claramq; Lycaonis Arcton.] Elicem dicit.i.maiorem Septentrionem, nam minor appellatur Cynoſura. Lycaonis autem,ſubaudi filiã,vt Deiphobe Glauci, Lycaon.n. rex Arcadiæ habuit filiam Caliſto,quã cum vitiaſſet Iuppiter.Iuno in vrſam cõuertit,& poſtea Iuppiter miſeratus in ſignum cœleſte trãſtulit. [Tũ laqueis captare feras; & fallere viſcò Inuentũ] Vnus ſenſus eſt diuiſus interpoſitione alteriˀ.Nã Laqueis captare feras ad venationẽ pertinet. i.illaqueare feras incuruatis arboribus. Fallere viſco, ad aucupiũ. Item ad venationem. [Et magnos canibus circumdare ſaltus] Malo aũt de aucupio quidam reſpuuet,totum referẽtes ad venationem,& dicunt.Fallere viſco,pro viſceratione poſitum. Cõſtat enim luparios carnibus tinctis veneno lupo necare, quod ideo nõ procedit,quia hoc viſcum huius viſci facit, ſicut templum templi,vñ eſt Fallere viſco. Viſcus vero, id eſt caro, viſceris facit,vt pecˀ pecoris.Et ſi de cane loquebatur,viſcere debuit dicere.Lucret. Permixtus viſcere ſanguis. Item ipſe, Viſcus

gigni

gigni,ſanguineq́; creari. Primo da nautis,& nauigio inuento, poſtaa de venatione dixit:nũc de piſcatoribus loquitur, cũcta n.hæc neceſſitas inuenit. [Funda iã verberat] Genus eſt retis dictũ à fundendo.i.retiaculum quod dr̃ βέλος [Humida lina] Verriculũ ſignificat. [Rigor] Durities. Vnde,& rigidus, durus homo dr̃. [Argutæ ſerræ] ſtridulę,ſonorę. Et dr̃ Perdix,ſororis Dędali filius,inueniſſe Circinum,& ſarram [Fiſſile] Quod findi poteſt. [Tum variæ venere artes] Ea neceſſitate.ſ.diuerſarũ rerũ,quibus homines repreſſa ſpontanea cunctarũ rerum origine,& tarrarum fructificatione cęperunt egere [Labor Improbus.] Vel magnus,vel nulli ꝓbabilis, nullus aſt. n. amator, laboris. [Duris vrgens in rebus] Vrgẽs.i.cogens,& quaſi importuna inſiſtens. [Egeſtas] Indigentia rerũ q̃ naturaliter negantur, neceſſitata tamẽ cogẽte inuenta ſunt. Partius; Magiſter artis ingeniiq́ue largitor Venter,negatas artifea ſequi voces.

A s c. Tvnc alnos &c.] Docet igitur varia inuenta per egeſtatem;& primo nanigationem, & propter eam ſiderum obſeruationẽ,deinda aucupiũ, & piſcationẽ q̃ ſunt arma mechanicorũ operũ;& tandem oia per egeſtatem inuenta concludit: Signanter autem dicit alnos cauatas tunc primum excogitatas, q̃a in paludibus prima nanigatio fuit, & ea lyntribus ax alno,videlicet cauata,ea anim arbor cũ ſit fragiliſſima, aeri expoſita, in aquis tñ prędura eſt.vt ergo fęcundo ingenio eũ poeta etiam ordinam rerum inuentarium tangit,poſt ſcaphas aũt & lyntres inuentæ ſunt rates, quibus ſa etiam mari cradebãt, vnde Horat.i.Carm. Illi robur, & æs triplex circa pectus erat, qui fragilem truci commiſit pelago ratem, primus. tũ naues, quarum q̃ prima fuerit dictum eſt in Bucolico ibi. Et altera q̃ vehat Argo. Ordo autem eſt. Fluuij (quia mari nondum ſe crediderãt mortales) ſenſera.i.ſi ſenſum habuiſſent,ſentire potuiſſent tunc primũ.ſ.poſtquã Iuppiter rerum penuriã induxerat alnos cauatas.i.ſcaphas,& lyntres ax alnis cauatis,vnde poſtea naues excogitatæ ſunt, ſenſerunt autem,quia naues immiſſæ aquis ſulcant eas, Tũ.i. deinde nauita. i. is qui nauibus vſus eſt, per ſyncopam autẽ loquitur,qui nautam dicit, fecit ſtellis numeros. i.cõſtituit vt ſtellæ ſignũ ſacerẽt,& nomina.i. quarum rerum & potiſſimum animantiũ nominibus appellarentur,vnde diſcedit à fictionibus poeticis in re ſeria:nã poetæ fingunt varia animalia in ſydera trãſlata. poetã autem hic innuit ea primum fuiſſe, ſed aliquando nomina accepiſſe propter effigies animalium,quas repræſentant (vtitur autẽ eleganti breuitate quia per id quod dicit,id quod non dicit intelligiſ. Si enim nauita ſtellis numeros,& nomina fecit,id feciſſa cõſtat vt etiam directius nauiget, vnde nauem inuentã eſſe ſignificat ſina qua nauita diei nequiret) nomina inquam fecit,videlicet pleiadas, id eſt vocauit quaſdam pleiadas, quæ ſeptẽ ſtellæ in cauda Tauri ſunt,& à noſtris Vergilię vocãtur,& hyades q̃ circa cornua Tauri etiam ſeptem ſunt,& hyades primũ,deinde ſuculæ aliq̃n vocatæ, à pluuiis autem dictæ ſunt. (Sunt autẽ accuſatiui græci tertiæ declinationis ac ſi ſit,hæc pleias huius pleiados.& hęc hyas,huius hyados in plurali hę pleiades, & hyades) & Arcton.i. vrſam maiorẽ Lycaonis. ſ. filiã clarã, q̃a ſtellas hẽt 12. aut illuſtrem, & multis verſibus memoratã. Tum.i.deinde inuẽtũ eſt captare feras laqueis.ſ pedicis,& fallere ſ.aues præcipue viſco, & inuentũ eſt circundare magnos ſaltus,quia tunc parũ terræ habitabatur,canibus.ſ. venaticis. Atque alius verberat iam.i.interea dum venationi ſtudent,latum amnẽ,funda,i.iaculo,& rete petens alta.i.profunda. vbi maiores ſint piſces,& alius trahit pelago.i.è mari. lina humida.i.retia linea humefacta per immiſſionem in aqua ad captãdos piſces. Tũ.i. deinde poſt dicta rigor ferri, ſup.inuẽtus eſt, & id quidẽ arguta dicit, nam ferrũ fuiſſe, & eo vſos fuiſſe etiã nauibus fabricandis veriſimile aſt, ſed poſtea inuẽtus eſt rigor ferri.i. modus indurandi ferrũ & temperandi more chalybũ, & lamina ſerræ argutæ.i.ſubtiliter eacogitatæ,aut ſonoræ,dũ quid ea ſecatur. Nam primi,ſup. mortales ſcindabãt lignũ fiſſile.i. quod faciliter finditur,cuneis.i.eiuſmodi inſtr̃is q̃ a lato in anguſtũ,& acutũ deſinunt;& ex ligno duriore ac ferro fiũt Tum.i.deinda paulatim varię artes venera.i.excogitatę ſunt, aut venera in vſum hominis, labor improbus i.inſatiabilis,& modũ neſciẽs,vincit.i.ſuperat,& domat oia,q̃a nihil eſt quod lõgo labore non inueniatur, aut fiat ab hoie; inueniẽdi aũt cã eſt egeſtas,vnde ſubdit,& egeſtas vrgẽs in rebus duris.i. quas durum eſt pati,aut quibus durum eſt carere, vincit omnia.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit,cum iam glandes,atque arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus; ne mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in aruis
Carduus,intereunt ſegetes; ſubit aſpera ſylua,
Lappæque, tribuliq́ue: interq́ue nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur auenæ.
Quod niſi & aſsiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aues, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votiſq; vocaueris imbrem:
Heu magnum alterius fruſtra ſpectabis aceruum,
Concuſſaq; famem ſyluis ſolabere quercu.

S e r v. Prima Ceres ferro mortales vertere terram Inſtituit] Prima Ceres omne genus agriculturæ hominibus indicauit. ſuperfluẽ enim quæſtionem mouent quidam commentarij, dicentes Oſirim, vel Triptolemum aratrum inueniſſe,nam aliud eſt vnam rem inuenita, & aliud omnem agriculturã docere; quod fecit Ceres, Nam ferrum dicendo, cuncta generaliter ruſticorum arma complectatur. [Sacræ Deficerent ſyluæ] Emphaſis eſt.i. etiam ſacræ, quarum ſterilitas, cęterum quoque ſignificat infœcunditatem. [Arbuta] Aũt ſunt rubra poma ſyluarum,q̃ Plini. vnedones vocat, ꝙ aſperitata ſua plura vno edi non poſſint. [Victũ Dodona negaret] Dodona ciuitas Epiri,iuxta q̃ nemus aſt Ioui ſacratum, & abundãs glãdibus ſemp. Vnde κατ' ἐξοχὴν Dodonæ facit mentionẽ. Et totum quod dicit hic,hoc eſt, Prius homines vt legimus paſti glandibus ſunt,nec aliud ad victum quærebant. Cum igiẽ iã deficerẽt glandes, non ſolum q̃libet ſylue, ſed etiam ſacræ victum hominibus negarent,& cum aliis ſyluis,ipſa quoque Dodona ciuitas,quæ iuxta ſe nemus Ioui cõſecratũ babebat,glãdes vſibus humanis ſubtraheret,Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit [Labor additus;] Aut datus, vt nihil mala anta habuerint,aut re vera additus,quia ante erat quidem labor,ſed tñ herbarum intuborum,poſtea acceſſit rubiginis,carduorum. [Eſſet] Conſumeret, vt eſt molles flamma medullas. [Rubigo] Aũt genus eſt vitii quo culmi pereunt, ſed abuſiua rubigo dicitur. Nam propria rubigo eſt. (vt Varro dicit) vitium obſcœnæ libidinis quod vlcus vocatur,id antẽ abundantia, & ſuperfluitate humoris ſolet naſci,q̃ Græce, σατυρίασις dr̃. [Segnis Carduus] Inutilis,infœcundus [Aſpera ſylua] Notãdũ,etiã de herbis ſyluã dictam. [Infelix loliũ] Infœcundus; contra, Felicemq; trahit limum [Steriles auenæ] Ad diſcretionẽ earum quæ feruntur. [Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris] Iam concludit. hoc dicit, Niſi ſæpe ſariatis, propter illud, Et amaris intuba fibris officiunt; Niſi aues fugaueris, propter illud, Improbus anſer Strymoniæq; grues; Niſi falce amputaueris ramos, propter illud, Aut vmbra nocet; Niſi votis inuocaueris pluuias pp illud, Humida ſolſtitia, atq; hyemes orate ſerenas, ſine tanta ingentes frumenti alieni aceruos aſpicies. Propter qđ oſtẽdit ruſticum ſua inertia famem, non anni vicio ſuſtinere. [Inſectabere pro inſectatus fueris. Futurum indicatiui pro futuro ſubiunctiui. [Raſtris] Sarculis. [Terrebis] Pro terrueris [Premes vmbras] Coarctabis, & imminues. [Vmbras] id eſt ramos arborum incumbentes ſegetibus amputans. [Votiſque vocaueris imbrem;] Vt inuoces ſura tibi pluuiam. Alterius aceruum] Qui hæc accurate egerit [Fruſtra aſpectabit] In alio cernes quod ipſa non habeas. [Famem ſolabere] Ac ſi diceret Nec glandibus quidem ſatiaberis,quia dixerat. Et victũ Dodona negaret.

A s c. Prima Ceres ferro] Redit ad inſtitutum ſuum, vt.ſ.agriculturæ auctorem ſignificet,dicens Cererem eam inueniſſe tãgans paucis eius difficultatem, vt diligentem reddat agricolã additurus mox arma ſeu inſtrumenta quibus agricolis vtendũ eſt. Ordo igiẽ aſt. Ceres iſtituit.i.ſtatuit,& docuit prima.i.priuſquam alius quiſpiã,mortales.ſ.homines cum ipſa per inuentũ ſuũ immortalitatẽ meruerit, & dea frugum habita ſit, vertere i.vertendo colere terram, ferro.i.quibuſcũq; armis,ac inſtrumẽtis ea ſarro factis, aut ferro munitis vt vomere,bidẽte,machinis foſſoriis, &c.tũc ſup. glãdes atque arbuta. fructus arbu-

torũ,&quicunq; ſyluestres deficerent.i.de eſſent ſyluę ſacre.i. Ioui cõſecratæ,cui minime deſore putabantor, & Dodona.ſ. ſylua illa ſacra in Epiro oegaret.ſ.mortalibus victũ qa tũc glã de veſci ſolebãt l.abor.i.difficultas,& calamitas, eſt addit⁹.ſ. à Ioue q̃ noluit facilẽ eſſe v à colẽdi agros &c.i. ẽt frumentis, ita ſup yt mala.i.nocua,& perniciosa rubigo eſſet.i.cõſumeret (ab edo es eſt)culmos.ſ frumẽti,qđ prius læti⁹ veniebat, & vt carduus.i herba ſpinoſa florẽ hirſutum ferens de genere tribu lurum,io cuius folijs ſẽper aqua inuenitur, vnde græce dipſacos.i.ſitiens dr̃,ſegnis i.infęcundus, & nihil boni afferens,horreret, i horrid⁹ ſtaret in aruis, & ſup poſtquã ir horrere cœpit ſegetes intereũt, & ſylua aſpera.ſ.vepriũ tribulorum, ſpinarũ, lapparũ,& ſimiliũ,ſubdit.i. p ſe ſubſecuta eſt.Sylua dico appo ſitoria lappæ , & tribuli , aut ſylua lappę , & tribuli , vt ſint genitiui ſingulares,& loliũ infelix.i. zizania iſelicitatẽ pariẽs, ſteriles.i.vẽtoſæ, & ſterilitatẽ iducẽtes, dominãtur inter culta .ſ.atna uitentra.i. ſpleodentia frequenti opera agricolæ,ita,vt non vitiũ,ſed calamitas ſit agricolæ. Dominãnt aũt vſq; adeo q̃ niſi tu in ſectabare terrã aſſiduis raſtris, i. niſi aſſidue raſeris & eradicaueris herbas nociuas, & niſi terebis aues ſonitu.ſ.arcus aut vocis.& niſi p̃met.i diminues, & exſcindes falce.i.cultro incuruo vmbras roris opaci. i. arborib. circũſepti , & niſi vocaueris imbrẽ votis.ſ.dijs ſactis , heu(dolẽtis interiectio)cu ſpectabis fruſtra i.ſina cõmodo tuo,imò cũ dolore cũ ſolus ca ſeas,magnum aceruum.ſ.frumenti alterius.ſ.vicini tui q eam diligẽtiã adhibuit , & ſolabere .i. mitigabis,ſad nõ penitus ſedabis nec placabis ſamem.ſ.tuã, & tuorum,qoercu cõcuſſa,id eſt agitara ad habendam glandẽ in ſyluis, vbi videlicet naſcit.

DEFICERENT ſylux]In libris vetuſtis nõnullis admodũ veſtutis Defuerãt,legit;ſed Deficerẽt,magis placet. [Vt mala culmos Eſſet rubigo]In Romano libro,& hic, & alibi, Rubigo,p o,prima ſyllaba ſcriptũ eſt. [Tertiũ inſectabere] Io Mediceo libro,Herbã inſectabere , ſcriptũ eſt [Fruſtra ſpectabis aceruũ]In Mediceo nõ Spactabis,ſed Expectabit habetur. VARIA LECT.

Dicendum &,quæ ſint duris agreſtibus arma:
Queis ſine nec potuere ſeri,nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primum graue robur aratri,
Tardaq; Eleuſinæ matris voluentia plauſtra,
Tribulaq;, traheæq;, & iniquo pondere raſtri:
Virgea pręterea Celei, viliſq; ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor prouiſa repones,
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuò in ſyluis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures:duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante, iugo leuis,altaq;fagus,
Stiuaq;, quæ currus a tergo torqueat imos;
Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.

SERV. DVris agreſtibus] Quia in labore durant. [Arma] Inſtra , vt alibi, Cerealiaq; arma.[Queis ſine] Sine quibus [Seri] Seminari [Surgere]Creſcere.[Vomis]Et ab eo quòd eſt vomer , & ab eo quod eſt vomis,vomeris facit ſed rationis eſt vomer, nã vomis vſurpatum eſt.rarũ.n.eſt, vt in is exeuntia, r, in obliqs recipiant,vt cinis puluis. Talis eſt,& in Græcis ratio , nã actio, & actis dicunt;Delphin, & Delphis,Eleuſin , & Eleuſis ; ſed verius in n . deſinunt, quod & ſ obliquis habent, vt accuſatiuos, Eleuſinos , Delphinos [Graue robur aratri] Propter ſulcos altius imprimendos.[Inflexi] autem,pro flexi poluit · nam, in,abundat.[Tardaq; Eleuſinę matris]Eleoſin ciuitas eſt Atticæ prouinciæ , non longe ab Athenis,in qua cum regnaret Celeus, & Cererem filiam q̃rentem liberaliſſima hoſpitio ſuſcepiſſet , illa pro munere oſtẽdit ei omnia genus agriculturæ,filiũ ẽt eius Triptolemum recẽs oarum per noctẽ igne fouit,per diem diuino lacte nutriuit , & eum alatis ſerpentibus ſuperpoſitũ per totum orbem miſit ad vsũ frumẽtorum hominibus iodicandũ Ergo hoc dicit , plauſtra volubilia matris Eleuſinæ.i. qualia oſtendit Ceres apud Eleuſinã,aut certe,qualibus mater deorum colit , nã ipſa eſt ẽt Ceres [Tribula]Genus vehiculi quo terũtur io area fruges maturæ, [Traheæq;]Epentheſim fecit cã metri trahæ pro traheæ , ſicut naenta p̃ nauta.Eſt vero traha genus vehiculi dictum à trahẽdo, nã non hẽt rotas.[Iniquo pondere raſtri.]Pro iniqui ponderis. i.magni.i.vt ſine labore ruſtici gleoas poſſint infringere.[Virgea p̃terea Celei , viliſq; ſupellex.] Id eſt vaſa de vimine facta, qualia Ceres Celeo aliqñ monſtrauit,vt quallos,corbes &c, Sanè hæc corbis dicendũ eſt fœminino gene.ſecundũ Tulliũ,qui ait, Meſſoria ſe corbe contexit Sanè. [Supellex] Vſurpatũ eſt, nã artis eſt,hæc ſuppellectilis. Genitiuus,n.aut par dẽt eſſe nominatiuo,aut maior vna ſyllaba:vt,Muſa,muſæ:doctor doctoris.Si duabus maiorẽ inuenerimus.cõtra artẽ id eſſe manifeſtũ eſt:vt,anceps,præceps & pauca alia. [Arbuteæ crates]Ex arbuto factæ. [Et myſtica vãnus Iacchi] Id eſt cribrũ areale,Legitimus aũt, & nullus,ſecuodũ Varronẽ,qđ id nihilominus ſignificat,Myſtica aũt Iacchi.Ideo ait,q̃apud antiquos Liberi patris (quẽ nunc Iacchũ vocat) ſacra,ad purgationẽ animæ pertinebãt,& ſic homines eius myſterijs purgabãtur, ſicut vãnis frumenta purgantur Hinc eſt,q̃ dr̃ Oſiridis membra a Typhone dilaniata, Iſis cribro ſuperpoſuiſſe nã idem eſt Liber pater, io cuius myſterijs vãnus eſt,quia,vt diximus,animas purgat. Vnde & Liber ab eo,q̃ liberet dictus eſt,quem Orpheus a gigantibus dixit eſſe diſcerptũ [Ante memor prouiſa repones] Antequã agriculturã exerceas, ante præparabis hæc omnia , quæ io illi⁹ rei ſunt viuin neceſſaria. [Prouiſa] i præparata.[Repones [Recondes & ſalua cuſtodies . Manet] Expectat. [Diuina gloria ruris] Id eſt ſi tu gloriam diuini ruris vis adipiſci , aut ſi id tibi conceſſum eſt cœlitus, ut gloriã ruris habeas. [Diuini] autem à Dijs conditi , vel q̃a terra Dea dicitur[Continuò] Principio ſtatim , aut prius q̃ agriculturam cœperis . [Vi] Virtute [Domatur] Vi ſeruire cogitur [In burim] In curuaturam . Nam buris eſt curuamentum aratri, dictũ quaſi βοὸς οὐρά,quod ſit in ſimilitudinem caudæ bouis . [Formam] Modum [Huic].i.aratro.[A ſtirpe]A radice,vel ima ſummitate . [Temo] ad quem ligantur,vel iunguntur boues[Pedes protentus in octo]Subaudi aptatus . [Binæ] duæ.quibus latior ſulcus efficiatur. [Duplici dentalia dorſo] Dentale eſt lignum,ad q̃ vomer includitur. Duplici autem dorſo dicitur,aut lato,vt,at duplex agitur per lumbos ſpina,aut re vera Duplici,cuius vtrũque eminet latus . Et ferè huiuſmodi ſunt omnes vomeres in Italia [Iugo] Id eſt ad iugum [Leuis] Ideo leuis,ne boues laborent. [Stiua.] Manica aratri qua regitur.Cicero in Scauriana, Ab ipſa ſtiua mecũ homines loquebantur, [Currus imos] Currus dixit, propter morem prouinciæ ſuæ, io qua aratra habent rotas quibus iuuantur . [A tergo] Poſt tergum . [Torqueat] Vertat . [Suſpenſa focis exploret robora fumus] Probatæ enim ſoliditatis ſunt ligna, ſi fumus rimas minime effecerint, nam ad exudandum fumum adhibita ſi rimas faciunt, & ſciſſuras , mala ſunt , & infirma . Totus autem hic locus de aratro , Heſiodi eſt . τῆμος ἄρ᾽ ὑλοτομεῖν μεμνημένος ὥριον ἔργον, ὅλμον μὲν τριπόδην τάμνειν, ὕπερον δὲ τρίπηχυν ἄξονα ἑπταπόδην.

Nota regulã õe caſuum excreſcentia.

DICANOVM &,quæ ſiõt, &c.]Conuenienter poſtquam docuit,quomodo,& qua diligentia terra colenda ſit,docet quibus armis,ſeu inſtrumentis. Nam arma dicuntur omniũ artificũ ioſtrumenta,vulgò tamen pro munimentis præcipuè armorũ accipi ſolent . Quæ autẽ arma deſcribat,ex ordine patebit, qui talis eſt. Dicendum,ſupple eſt.i.dicere oportet,&,id eſt ẽt quæ arma, i.inſtrumenta ſint agreſtibus. i. in agro degentibus agricolis.ſ.duris.i.labore indoratis,& malo aſſuetis.Quis ſine, i.ſine quibus,meſſes.i.fruges metuendæ,& ſecandæ,nec potuere ſeri.i.ſeminari, nec ſurgere. i.creſcere io altũ, Primum ſup. eſt vomis.i.qui terram vomit,& graue.i.ponderoſum,& forte robur.i.lignum aratri inflexi. i.incurui, & plauſtra. i.vehicula matris Eleuſinæ.i.Cereris,quæ apud Eleuſinam ciuitatem vbi coſitur, vehicula ad auehendas meſſes inſtituit,voluentia ſupple,aut voluentia.i.volubilia,tardam,pro tarde,ſup.ſunt ruſticis neceſſaria,aut quid ſimile,& tribula.i.inſtrumenta triturãdi,& traheæ pro trabæ, quæ ſunt inſtrumenta, quæ trahuntur ſine rotis, & raſtri.i.dentalia pondere iniquo.i.aut grandi, aut inæquali, quia ſecundum terræ qualitatem dentes, & pondus habent, (Seruius paſſim iouuit ſeptimos caſus, quos ablatiuos ax oſdemõſtrationis appellant,loco genitiuorum poni ut eſt, raſtri iniquo pondere pro iniqui ponderis, & lato venabula, A a C.

ferro prolati ferri, Aen. 4. veruntamen honeſtior eſt per ablatiuũ, q̃ per genitiuũ locutio) ꝑterea, i. ꝑter, hoc eſt ſup. & ruſticis habẽda, ſuppellex virgea, & vtilis. i. extẽſile ex virgis factũ, & id vile, quia virgæ non magno veneũt ruſticis, Celei. i. q̃ Celeus Rex Eleuſinus tpe Triptolemi regnãs poſtea vſus eſt; ſupellex inquam Virgea, videlicet crates arbuteæ. i. ex arbuteis virgis cõſertæ, & cõtextæ, & vãnos. i. cribrum ad vẽtilanda, & purgãda fruméta, myſtica, i. qua ẽt vtebãt i myſticis ſacris Iacchi. ſ. Bacchi, q̃ oia. ſ. dicta inſſa tu memor. ſ. indigẽtis præteritæ. repones. i. locabis in repoſitorio ſuo, ꝓuiſa multo ante. ſ. q̃ vtaris, ſi gloria digna. i. ꝓſtans diuini ruris. i. qđ dij aliqñ coluere aut fertilis, manet. i. expectat aut delectãt, & ĩmorat te. Sed ſolemus dicere id manere, quod certa futurũ iudicamus ẽt malũ, vt in Achilleide Statius. Quid maneat populos vbi tãta iniuria primos, Decraſſata duces? Continuo. i. ſtatim dum adhuc tenera eſt vlmus. i. arbor illa flexa in ſyluis. i. adhuc creſcẽs magna vi. i. violẽtia domatur. i. curuatur in burim. i. formã buris, hoc ẽ ĩcuruaméti aratri. & accipit formã aratri curui, temo. i. lignũ oblongũ, ad qđ rotæ cõnectuntur, protentus. i. porrò tentus, hoc eſt extenſus in octo pedes. i. ad longitudinem octo pedum, & aures. i. ferra aut ligna latiura in morem auriũ vtrinq; affixa, vt latiorẽ ſulcum faciãt binæ. i. duæ, aut ſingulis inſtſis ſulcandi duæ, & dẽtalia i. ligna in quibus vomer infigitur, duplici dorſo. i. angulo cum ſint quadrãgularia, aptantur. i. applicantur huic. ſ. aratro. Et tilia leuis. i. lignum tiliæ arboris parũ ponderoſæ, cæditur ante. i. priuſquam opus ſit ea vti. cæditur. i. amputatur iugo. i. ad iugum. i. vt ex ea fiat iugum Eſt. n. dãdicalus, & fagus alta. i. procera cæditur iugo, & ſtiua. i. manicala aratri à ſtãdo dicta, ceditur ſup. q̃ torqueat. i. torquẽdo dirigat imos currus a tergo. i. a parte poſteriore. ſequiẽ. n. aratrũ arans. Et ſup. exploret. i. ꝓbet, ac vires exq̃rat & ſiccet robora. i. ligna fortia, ſuſpẽſa focis. i. iuxta fumariũ, ĩ quo loco ignis fouetur.

Et myſtica vannus Iacchi] In Rom. lib. Myſtica vallus, legitur. [Prouiſa repones] In Mediceo lib. Reponas per modum imperandi. [Exploret robora fumus] In Rom. lib. & in Oblongo vetuſtiſſimo, Explorat legitur. Varia Lect.

Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſq; piget cognoſcere curas.
Area dumprimis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci;
Ne ſubeant herbæ, neu puluere victa fatiſcat;
Tum variæ illudunt peſtes; ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitq́; domos, atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inuentusq́; cauis bufo, & quæ plurima terræ.
Monſtra ferunt; populatq; ingentẽ farris aceruum
Curgulio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item; cum ſe nux plurima ſyluis
Induet in florem, & ramos curuabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequidquam pingueis paleæ teret area culmos.

Serv. NI refogis] Niſi graue tibi ſit. [Tenues] Leues. [Piget] Pigrum eſt. [Area cumprimis] Inprimis ingenti æquanda cylindro, Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci;] Hæc per Hyſteron proteron dñr. Nam primum eſt, vt manu terra vertatur, deinde ſoldetur glarea, poſtremo æquetur. [Cylindro] . i. lapide tereti, in modum columnæ, quia à volubilitate nomen accepit. κυλινδεῖν, enim eſt vertere. [Nec puluere victa fatiſcat: Hypallage eſt pro ne victa fatiſcat in puluerem. [Tum] i. etiã. [Variæ illudant peſtes] Per ludum noceant. [Exiguus mus] Nitela, Cuius Cicero meminit in Sextiana. Et quia hic Virgilius viliũ animaliũ mentionẽ fecit, iõ ꝓmiſit, Ni refugis tenueſq; piget cognoſcere curas. [Aut oculis capti fodere cubilia culpæ] Hoc eſt oculis debiles. Cum. n. talpæ cęci naſcantur, q̃uo capti oculis? illi. n. capti dñr, qui aliqñ viderũt. Et mutauit genus. nã hęc culpa dr, ſicut etiã de damis fecit, vt Et timidi venient ad pocula damæ. [Cauis] Cauernis & locis cauatis. [Bufo] Rana terreſtris, nimiæ magnitudinis. Monſtra] i. & alia purgamenta terrarum. [Ferunt] Gignunt. [Farris] Frumenti. & hinc ſpeciale poſuit pro generali, nam nõ ſolum far ſed etiã alias fruges, & ſegetes, hæc monſtra vel vermes populantur. [Curculio] Varro aut hoc nomen per Antiſticon dictũ. quaſi Gurgulio eo q nihil penè aliud ſit quàm guttur. [Inopi metuẽs formica ſenectæ] Senectus ſemper alienum quærit auxilium, nam inopi, non tantum ad formicã pertinet, ſed generale epitheton eſt ſenectutis. [Contemplator item] Prognoſticon eſt anni fertilis, vel infęcundi. Cõtemplator autem modi imperatiui eſt, futurum pro præſenti Contemplare: vt, Contẽplator aquas dulces. Teren. Loquiẽ paucula, pro loquere [Nux plurima]. i. longa ſignificat autem amygdalum, ſed hoc grecũ eſt. τὸ ἀμύγδαλον, καὶ τὰ ἀμύγδαλα. Et cũ flos induat nucẽ. i. veſtiat, figurate hoc dicit. [Syluis] In ſyluis. [Induet in florem] Se effundet in florem. Et bene elegit arborem quæ foliis prima veſtitur. [Ramos curuabit olentes;] Multitudine, & dẽſitate florum. [Olentes;] Autem odoriferos. [Si ſuperant fœtus]. i. ſi flores in fructus vertuntur, & ſi ipſi creſcant, & abundent, nam proprie ſuperant abundant eſt [Pariter frumenta ſequentur] Et frumenta copioſa prouenient. [Pariter] Hic pro ſimiliter. Plaut. in Aulul. Pariter moratus vt pater auuſq; fuit eius. [Magnaq; cũ magno veniet tritura calore] Aut æſtus nimios futuros ſignificat, cum abundantia frugum. Aut certe per calorem feſtinationem operis ſignificat, vt alibi Feruet opus, vt oſtendit eo anno, pro copia frugum feſtinatã, & ſtudioſam trituram futuram [Luxuria foliorũ exuberat.] Superabundat & amplior eſt [Ne quidquã pingues paleæ teret area culmos Nõ] pingues, i. ſine frugibus, vt alibi, Nequidquam feros exer-

cet noctua cantus. i. non. Et notandum paleam dictam numero ſingulari contra artem, nam ea quæ ex pluribus conſtat, numeri tantum pluralis ſunt, ſecundum artem, cancelli, bigæ, ſcopæ, licet abutantur poetæ.

Asc. I. POſſum multa] Sunt, inquit, alia multa agricolis neceſſaria, & a veteribus tradita, eorum eſt areæ. i. ſoli plani, & aridi (vbi frumenta teruntur & flagellantur) ſtructura, quam caute docet facere, ne mures, talpæ ſimileſque belluæ ſubterraneæ male compactam penetrent & grana furentur, dicens. Ego poſſum referre. i. recenſere, & narrare tibi. ſ. auditori, multa pręcepta veterũ. ſ. qui de agricultura ſcripſerunt, ni. i. ſi non. refugis. i. renuis, & ſi non piget ſupp. te cognoſcere tenues. i. tenuium rerum curas. i. accurationes, & ſtructuras. Area tum primum legit Seruius, Mancinellus cum prioris cum A. Gellio area igitur eſt æquanda. i. planãda ingenti cylindro. i. lapida tereti, & volubili (non dices cum cylindro) ſed cum primis ſup. rebus. i. inter ꝓcipuas res, & ipſa eſt vertenda. i. tractanda manu, & ſolidanda tenaci creta, ne herbę ſubeant. i. ſubortantur, neu. i. nene ipſa victa. i. obtrita, aut debilitata puluere, qui fieret ex terra macra, non fatiſcat. i. affatim hiſcat, & aperiatur qa variæ peſtes. i. monſtra peſtifera illudũt i. imponunt, ipſi ſ. agricolæ, hoc eſt decipiũt ipſum, tum, id eſt tunc quãdo area fatiſcat rimis, quia mus exiguus qui terrenus Sorex dicitur, & roſtrum acutũ habet, poſuit ſępe domus ſub terris, atq; fecit horrea. i. granaria ſub terris. Qui de venuſtate carminis præcipiũt, negãt monoſyllaba fini carminis, niſi ſint animaliũ nomina, vt naſceẽ ridiculus mus, & amica luto ſus apud Horat. Flaccum, & hic exiguus mus, & alibi, inuenta ſub ilicibus ſus) & talpæ capti oculis. i. qui oculos quidẽ hñt, ſed captos, quia eis uti non poſſunt (vnde & veſtales quæ ſuæ poteſtatis non manent, capt dicuntur, ſicut & amantes. Locutus autẽ eſt per maſculinum genus, ſicut in Bucol. Cum canibus timidi veniẽt ad pocula damæ) Fodere cubilia ſub terris, & bufo. i. rana terreſtris & venenoſa, inuentus ſupp. eſt in cauis. i. cauernis terræ, & male ſolidatis areis, plurima monſtra, ſupple alia quæ terræ ferunt. i. producunt, & curgulio. i. vermis gutturoſus frumenti rapax, populat, idem furatur (vtitur etiam actiua voce primo Aeneid. Non nos aut ferro libyeos populare penates Venimus, cum alij ferè populor dicant) Ingentem aceruum i. cumulum ab aggerendo dictum, farris. i. illius frumẽti, formica metuens ſenectæ inopi. i. pro ſenectã inope, cum amplius acquirere non valet, ſup. populat ingentem. i. valde magnum, quaſi extra gen. i. genus & inſolitũ aceruũ. ſ. farris, [Contemplator item; &c. Interſerit breue prognoſticum quo futuræ meſſis vbertatem prædiſcere poſſumus, dicens agrorũ fœturam atq; prouentum eſſe ſimilem fœtui Amigdalino, nã

ſi plurimæ naſcant amygdalæ, ita vt fructus multi, frõdes vero paucæ ſint, ſignum eſt magni prouentus in agro, ac ſi cõtra, magna fuerit frondium luxuries, & fructuũ raritas, rarus quoque frugum ſequetur prouentus. Ordo eſt, Tum item.i. identidem ſubinde, interdum, aut etiã cõtemplator.i. aſpicito ſi cũ nux plurima.i. lõgiſſima, hoc eſt amygdalus induet ſe in florem.i. florebit in ſyluis, ſed ſpecioſius dixit induet ſe in florem, quia amygdalus videtur tota floribus amiciri (vnde non dicam cũ nux plurima.i. frequentiſſima ſyluis.i. corylus induet ſe in florẽ quãuis ab eo quoque ruſtici qui amygdolos non habẽt prognoſticon faciant) & curuabit ramos olentes (hoc quaſi ad inglãdes ſpectat. ſed olere cõe eſt, vnde & bene, & male quid olere dicitur) Si inquam tunc fœtus.i. ipſi fructus amygdalini ſuperant.i. abundant, frumenta ſequentur pariter.i. pari menſura.i. ſuperabundanter, & magna tritura. ſfrumenti, veniet cũ magno calore.i. feruore, feruet enim opus copioſum, friger exiguum, aut calorẽ æſtatis ſignificat in qua eſt tritura, cũ flores Amygdalini ſint i Februario plurimi. at.i. ſede diuerſo, ſi vmbra exuberat.i. valde vber eſt, luxuria.i. ſuperabundãtia inurili, foliorum i. frondiũ, nec.i. & non, area teret culmos paleę nequidquam.i. fruſtra pinguis. q.a licet palea ſit pinguis luxuriãs, tata tamen habet grana, & ita eſt conformior ſimilitudo cum Amygdalo, cuius dum plurimæ ſunt frondes pauci ſunt fructus. Seruius autem ſic intelligit, area teret culmos paleæ.i. folliculi granorum, ne quidquam.i. non pinguis.

VARIA LECT. TANVASQVE piget cognoſcere curas] In Oblongo libro Cauſas habetur. [Area cum primis ingenti eſt equãda cylindro] In Mediceo libro, & pleriſque aliis veteribus, verſus is ita legitur, Area cum primis ingenti æquãda cylindro, abſque eſt. [Tum variæ illudunt peſtes] In Romano libro, & aliquot aliis antiquis, illudant, habetur [Poſuitque domos] In Longobardico libro, Domus eſt, vt quartæ ſit declinationis. [Populatque ingẽtem farris; aceruũ Curgulio] In Mediceo libro, nõ habebatur, quæ, particul, q̃ ſuperne addita eſt aliena manu. Ante vero, Populat, punctus eſt, qui Periodum claudit. Scribendum vero per C, Curculio, licet, G, audiaſ [At ſi luxurie foliorum exuberat vmbra.] In Mediceo libro. Exuberet ſubiũctino mõ legitur. In Romano libro, Luxurie. Quod ego prius fuiſſe crediderim. Luxurie, à nominatiuo luxuries. In reliqs ſanè libris, Luxuria legitur. [Nequidquã pinguis paleæ teret area culmos] In Romano libro. & in Mediceo, palea terit, legitur, & palea ablatiuum non tenere agnoſcit Seruius.

Semina vidi equidem multos medicare ferentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca;
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet,
Et quamuis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret, ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri:
Non aliter, quam qui aduerſo vix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia forte remiſit;
Atque illum in præceps prono rapit alueus amne.

SERV. SEmina vidi equidem multos medicare ferentes] Incipit dicere de medicandis ſeminibus leguminum quemadmodum & maiora fiant, & modico igni ſoluantur. Bene autem ait. [Equidem] Vt à præiudicio inchoaret. Nam hoc dicit, Equidem hæc vidi fieri, ſed ſic quoque legumina degenerant, niſi ſingulis quibuſque annis hoc fiat. Inde. n. eſt. Sic omnia fatis In peius ruere ac retro ſub lapſa referri [Medicare] Autem antique dixit, nam maiores medico, & medicor dicebant, vt populo, & populor, quæ verba modo ab vtraque ſignificatione paſſiuæ ſunt declinationis. Sed vt medicare pro medicari diceret, metiri neceſſitas fecit. Sane medicor accuſatiuum regit, vt medicor illam rẽ, medeor vero illi rei dicimus, medeor illam rem figuratum eſt. [Et nitro prius] Nitrum ex aqua in modũ ſalis coaleſcit, & ad Solem liqueſcit, quod aptũ eſt ad lauãdũ. [Nigra perfundere amurca.] Olei ſordibus, ſed his quæ præcedunt, nam ſordes quæ oleũ ſequuntur, ſeces vocantur Ex amurca per c, ſcribitur, & per g, pronũciatur, vt C. Gaius Cn. Gneus. [Grandior vt fœtus] Abundantior, & maior fructus.]Silis quis fallacibus] Quæ fallere plerunque ſolent. Interdum enim leguminum folliculi maiores vſir, cum inanes ſint. [Exiguo] Modico. [Properata maderent] Eſtimãter coquerenſ, & cito. [Spectata] Probata: vt, Et rebus ſpectata iuuẽtus. [Degenerare tũ] Cum ex bonis fuerunt ſeminimus mala efficí. & parui [Ni vis humana] Poſſibilitas. Saluſtius, Sed noſtra omnis vis in animo & corpore ſita eſt. Aut certe multitudo. Tamen verius eſt, vt vis quaſi violentia ſit in rebus, q̇ cõtra naturã vertuntur in melius, Sic enim, & Donatus ſenſit dicens. Niſi violẽtia fiat naturæ, omnia in deterius cadunt [Manu legeret] Hinc quidam volunt dictũ legumẽ. [In peius ruere, ac retro ſublapſa referri] δὶς τὸ αὐτό. Nam bis idem dixit. [Aduerſo flumine] Contra vim & curſum fluminis. [Lembum] Naniculam admodũ breuẽ. [Subigit] Aut ſurſum agitat: vt, Et corpora ſaltu Subiiciũt in equos. Aut certe ſubigit, eſt vrget, impellit. [Atque illũ in præceps] Atque, id eſt ſtatim Et hoc dicit, Ita omnia quæ terra profert, niſi continuũ in eis ſtudium agricola exerceat, licet medicentur, & grandia plerunque naſcantur, in peius runnt, & ſic feruntur ſicut qui contra curſum fluminis, & vi nauim agere vult, ſi aliquantulum manus, & brachia remiſerit, & ſeſſus vel modice ab opere ceſſauerit, ſtatim agente vim flumine, naturali curſu relabitur. nec poteſt ſurſum ire, ſed in præceps vadit. Nam proprie, præceps id ſignificat.

ASC. SEMINA vidi, &c.] Hic docet ſemina medellis iuuanda, quod ne aſpernetur agricola iterum infert difficultatem prouentus ampli obtinendi, niſi id fecerit, cur ego auidus ſit ſemper colonus facile ad id perſuaderi poſſe videtur, quæ neglecto omnia in peius ruerent, vt qui aduerſo vortice nare vellet. Ordo eſt. Equidem, id eſt ego quidem vidi multos ferentes. i. ſeminantes. vel cum ſererent medicare. i. medicamento iuuare ſemina, & perfundere ſupple ea prius ſcilicet quam ſerantur fece olei, id eſt nitro cuius natura parũ à ſale diſtat, & amurca, id eſt cęnoſa, vt grandior fętus, id eſt granum grandius eſſet ſiliquis, id eſt tunicis eius fallacibus. i. aſſidue fallentibus, quia grandes paruum granum ſæpe continet & molleſcerent properata, i. feſtinata igni quamuis. i. quantum uis exiguo hoc eſt vt facillimę ſunt coctionis ad quam dicta medicatio valet Ego vidi. ſ. ſemina lecta i. electa diu, & ſpectata ideſt probata multo labore, id eſt accuratione, & opera multa tamẽ id eſt nihilominus degenerate, id eſt minora, & deteriora fieri, ni, id eſt niſi vis, id eſt virtus aut violentia humana, quia ars quodammodo naturæ imperat, legeret quotannis, id eſt ſingulis annis ante ſationem, maxima quæque ſup. ſemina, id eſt omnia quæ præter cætera eſſent magna. Sic. ſ. vidi (aut intelligi ſolent, aut dic ruere pro ruebant, & referri pro referebantur) omnia ruere, ideſt decidere in peius. i. in deterius, quia de bono locutus eſt, ac vidi omnia ſublapſa referri retro, id eſt retrorſum. i. in deteriorẽ, & poſtponendam conditionem, non aliter quam id eſt ita vt ſup. is qui ſubigit, id eſt ſurſum agit, & impellit, vix id eſt cum difficultate ſumma remigiis, id eſt miniſterio remorum, aut remãgium, lembum. i. ſcapham, hoc eſt naniculam flumine aduerſo i. per flumen aduerſum, ſeu oppoſitum, hoc eſt cõtra fluxum, ac impetum eius ſi ipſe remiſit forte brachia, ſcilicet à remigando atque. i. ſtatim aut ſimul rapit alueus id eſt impetus intra alueum contentus amni prono i. decliui, & inclinato, in præceps i. præcipitium, & deſcenſum, hoc eſt ſicut ille deſcendit niſi continuo brachia rigida contra impetum aquarum remigando tenuerit, ita ſemina etiam grandia, & electa degenerant niſi quotannis fiat electio.

VARIA LECTIO.

ATQVE illum in præceps prono rapit alueus amne] In Romano libro. Trahit alueus. legitur. Mediceus, & reliqui, rapit habent, eſt & amni. Legitur etiam, Atq; illum in prono præceps rapit alueus amne, quod nequaquam approbatur.

Præterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis,
Hædorumque dies ſeruandi. & lucidus anguis;
Quam, quibus in patriã ventoſa per æquora vectis.

SERV. PRæterea tam ſunt Arcturi ſydera nobis] Iam dicit Aſtrologiam ruſticum, ita vt nauigantem, noſſe debere, vt ſicut nauigandi tẽpus, & ventorum atq; tẽpeſtatũ motus ille, ex ſyderum cõpoſitione cognoſcit, ita, & ille, terrã colen-

Pontus,& oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die,ſomniq; pares ubi fecerit horas;
Et medium luci,atq; umbris iam diuidit orbem:
Exercete uiri tauros,ſerite ordea campis
Vſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini ſegetem,& cereale papauer,
Tempus humo tegere,& iadudum incũbere aratris,
Dum ſicca tellure licet,dum nubila pendent,

colendi congrui tempora, & caſus diuerſos, vel caloris ſcilicet vel frigoris, aut pluuiarũ ex ſtellis agnoſcat. [Arcturus.] Autem ſtella eſt in ſigno Bootæ poſt Septentrionem,cuius ortus, & occaſus tempeſtates grauiſſimas facit. Vnde ait [Sydera]. i. tempeſtates, Vt alibi, Scit triſte Mineruæ Sydus. [Hędorum qua dies] Quibus oriuntur [Seruãdi] Obſeruandi. Aurigę ſignũ eſt haud longe à Septentrione,cuius pedem cum cornu Tauri vna ſtella coniungit. Hic in manu ſiniſtra fert hędos, in humeris capram quæ aluiſſa dr̃ Ioué. Hoc quoque ſignum tã ortu q̃ occaſu ſuo efficit tempeſtatas. Bene aũt ait.[Dies] Quia & magnitudine ſui multis diebus oritur,& tépeſtas aut pcedit ſignũ aut,ſequitur,aut cum eo aſt. Sane ſciendum omnes aſtrologos pro ratione climatum diſſentire in ortu ſyderũ,ſed ipſa diſſenſio vltra ſeptem dies non procedit,ſeptem.n.ſunt ipſa quoque climata Hinc eſt quod Solem ad vnum quodque ſignũ alij 25. Cal.die dicunt venire, alij quartodecimo,& infra vſque ad 7. nec quicquam procedit vlterius.[Lucidus anguis] Tres ſunt angues in cœlo,vnus,qui in Septentrione eſt, alter Ophiuchi,tertius auſtralis,in quo ſunt Crater,& Coruus,de quo nunc pprie ait anguis, nam ὕδρα dicitur græca, Et ſimus angues aquarũ eſſe ſerpentes terrarum. Hęc autem ſigna generaliter poſuit.nõ n. hęc tria tantum,ſed omnia pcipit obſeruanda.[Quibus in patriam ventos per æquora vectis] Sic ab agricolis obſeruanda ſigna eſſe dicit,ſicut ab his,qui in periculoſiſſimis maris locis nauigant.[Ventoſa æquora] In quibus vẽti dominentur. [Vectis] his qui vehuntur vult ſignificare,quia latina locutio non hẽt pſens participium paſſiuę ſignificationis.[Pontus, & oſtriferi fauces tentãtur Abydi] Seſtos, & Abydos ciuitates ſunt Helleſponti,quæ anguſto & periculoſo mari ſegregantur. Vnda alagit locum periculoſiorem,quem pro omni poneret pelago. Sane ſcd̃m arte hæ oſtreę. & hęc oſtrea dicimus. Nullũ.n. habet latinitas nomen animalis quod neutri ſit generis,ſicut græca τὸ μύτος, καὶ τὰ μύτα. Licet & Horatius dixerit, Oſtrea Circes, Miſeno oriũtur echini,& Iuuenalis, Grãdia quę mediji tiã noctib. oſtrea mordet,quos tamen poſſumus græce locutus accipere,ita n. dicunt ipſi τὸ ὄςρεον, καὶ τὰ ὄςρεα. [Libra die] Hic iam incipit diſputare de cognitione tẽporum ex ſyderib. [Die] Nõ eſt apocope pro diei,ſed ſcd̃m antiquos regularis genitiuus. Nã ſcd̃m illos obliqui caſus ſingularis numari,nõ dẽt eſſe maiores nominatiuo plurali,quod verum eſſe Saleſtius pbat, q in proſa ait, Dubitauit aciẽ pars Hinc eſt & illud, Currus qua ebſciſſa duorum Suſpendit capita. Sed modo dies diei dicimus. Vnde iuxta pſentem vſum die poſuit p diei] Somniq.] i. noctis:nam ab officio temporis ipſum tempus demonſtrat. Dicit autem æquinoctium autumnale,quod fit Sole in Libra poſito. Vernale quippe æquinoctiũ Sol in Ariete efficit Dicit aũt, frumenta ſerenda eſſe autumnali tpe, leguntina vero vſq; ad veris initium, [Luci] Diei. [Vmbris] Noctis.[Diuidit orbem] Vt orbem videlicet cœli mediũ teneat Sol, medium Luna] Exercete viri tauros] Ad aratra iũgite.[Tauros] Autem,boues fortes accipe [Ordea] Vſurpatiue pro ſingulari pluralem. Et ſciendum in his tres tantum caſus vſurpari,hæc ordea,hæc ordea,ò ordea,ſicut,vina,vina,vina, & mella, mella.mella.] Campis] In campis.[Vſque ſub extremum brumæ] i. non vſque ad brumę

finem, ſed circa. Nam bruma finitur octauo calen. Ian. die & iſte non vſque ad ipſum diẽ dicit eſſe ſerendum. [Intractabilis] Autem,propter frigus duræ, & aſperæ. [Cereale papauer] Vel quod aſt eſui, ſicut frumentum, vel quo Ceres vſa eſt ad obliuionem doloris. Tempus] Tunc. ſcilicet [Iandudum] Quam primum. Et dicit ſerendum eſſe eo tempore,non quo non pluit, ſed quo imminent pluuiæ incumbere aratris] Inſiſtere aratioui.[Dum ſicca tellure licet] Dum adhuc nondum pluuit,ſed iam eſt vicinum.[Dum nubila pendent] Dum pene iam videntur nubila pendere, & expectare vt effundant pluuias.

PRÆTEREA tam ſunt &c.] Oſtendit non ſolum terrarum,& ſeminum diligentẽ curam agricolis neceſſariam, ſed & aſtrorum obſeruationem,quæ ruſtico talium rerũ imperito, longa difficilima eſt,quo circa non cauſas, ſed effectum talium ruſtico notandos monet dicens Præterea.i.præter terræ culturã,& ſeminum medicamen ſydera.i. tẽpore ortus, & occaſus, Arcturi.i. illius ſyderis,& dies hędorum.i. quibus hœdi,i. ſtellę in manu aurigæ ſitæ oriuntur,& occidunt, & anguis.i. ſignum habens figuram anguis,vnde dr̃ lucidus.i. reſplẽdẽs,cum ſint angues non lucidi ſunt ſeruãda nobis.i. qui rem ruſticã,& agrariam tractamus tam.i. intantum,quam,i. inquantum ſupp. ſunt ſeruandi.ijs.quibus vectis.i. dum vehuntur in patriam p æquora ventoſa Pontus.i. mare Ponticum,& fauces.i. voraces introitus & acceſſus, Abydi.i. illius oppidi in Helleſponto, oſtriferi.i. iuxta quod in mari præterfluente naſcuntur plurima oſtrea,tẽtantur.i. experiuntur dum ingrediuntur. Maximopere ergo debet ruſticus obſeruare ortum,& occaſum Arcturi hędorum,& anguis. Item ſigni Lib. Quia, vbi.i. poſtquam Libra fecerit horas die,pro diei,& ſomni.i. noctis quãdo dormiĩ, pares.i. ęquales.i. vbi conſtituerit ęquinoctium, & diuidit luci, & vmbris iã medium orbẽ.i. quando fecerit æquinoctium autumnale, vt in Commẽtarijs patebit A. Gellius legit dies, pro diei. quomodo poſſit eſſe acculendi caſus,vt ſit vbi Libra fecarit dies, & hora noctis patet, ſed Seruius, & Priſcianus legũt diẽ. quomodo legẽdum puto aurium iudicio inducunt etiam ſi auctoritas nõ moueret. (Nam dies pares neſcio quid craſſiori ſoni ac ſibili haberet) ò viri.i. cordati & fortes agricolæ, exercete ſup. tũc tauros ſ. aratorios,ſerite hordea campis, vſque ſub.i. ad extremũ imbrem.i. pluuiam,& hyemem. brumæ.i. breuiſſimæ tempeſtatis dierum ac lucis. Nec non.i. & etiam tempus ſup. eſt iam tegere humo ſegetem lini,quę tamẽ alibi alio tempore ſeritur, & papauer cereale.i. candidum,quod Cereri.i. pani conficiendo admiſcetur,& tempus eſt incumbere.i. inniti, & vehemẽtem operã dare, iandudũ.i. iam à paucis diebus aratris.i. aratioui dum.i. donec licitum.i. licitum eſt tellure ſup. exiſtente ſicca, & dũ.i. donec nubila pendent.i. ſuſpenſa ſunt, & pendent in aere minantia pluuiam imminentem. Arc. V. ✱ 32

LIBRA dies,ſomniq, pares vbi fecerit horas] In Romano libro ſcriptum eſt, Libra diei.per ei.diphtongum. In reliquis die veteri declinatione,quæ genitiuũ per abiectiones,litteræ enunciare ſolebat. Bona tamen literatorum,qui nunc vigent, pars, Die malunt legere [Et iandudum incumbere aratris] In Mediceo lib. & aliquot alijs antiquis exemplaribus legere eſt, Incũbere raſtris, eſt & vbi, Aratris legas, quod agnoſcitur à Seruio. VARIA. LACT.

Vere fabis ſatio,tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci,& milio uenit annua cura;
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus,& aduerſo cedens Canis occidit aſtro.

SERV. VEre fabis] Tempora veris.[Satio] Sementis. Et declinatur ſicut nauis, hæc ſementis, huius ſementis. [Tunc te quoque medica putres Accipiunt ſulci] Ad ipſam herbã apoſtrophen facit. Hæc aũt herba à Media trãſlate eſt in Græciã,quo tpe eã innaſcerunt. Huius plena Venetia eſt,& vt dicit Dionyſius triũ foliorũ aſt ſemperq; virẽs. Quod aũt ait.[Putres Sulci] Naturã ipſius herbæ reſpicit, nã vno anno frequenter ſeritur, & poſtea aliquot annis ſponte pcreatur, quod ẽt ſequens indicat verſus, nam dicendo.[Et milio venit Quo annua cura;] Oſtendit medicę curã nõ eſſe annuam. Hęc aũt herba vulgo dr̃ Silla.[Venit annua cura.] Vere.ſ.[Cãdidus auratis aperit cum cornibus annum, Taurus] Quo tpa annum aperit candidus Taurus, qui aſt cum auratis cornibus, nam aperit cũ cornibus, non procedit, non.n. à capite aut à fronte, ſed à dorſo oritur, i. à medio ſui, vnde incipit apparere. nam ea parte qua latus aſt, oritur, nõ à fronte. Aperit autem ideo ait,aut quia Aprili menſe ſol in tauro aſt, quo cũcta aperiuntur, & aliud eſt apperire annũ. & aliud eſt inchoare nam nollus dubitabat Martio menſe,vt ſupra diximus, annum inchoari,& hoc aſt melius. Aut certe aperit annum dixit, quia vnumquodque ſignum poteſt inchoare annũ,& finire, vt aperiri annuum dixerit.ſ. ſuum,nam & à Tauro vſque ad Taurũ,& à Gemini, vſque ad Geminos, annus eſt.[Auerſo autẽ aſtro] Duplex lectio eſt,nam alij auerſo legunt, cum Cane exoritur,

ſcitur Syrius, qui eſt terris aduerſus, de quo legimus, Illa ſitū morboſq; ferens mortalibus ægris Naſcitur. vt, Aduerſo, ſit pu ſitiero, & cōtrario mortalibus. Si autē, auerſo, legerimus, Cū ſubaudimus neceſſe eſt et, atque itaiemj vento rota conſtitit orbis, i. cum vento. vt ſit ſenſus, quo tempore etiam canis cedent, occidit cū auerſo aſtro. i. cum ergo; quæ & ipſa media eſt, ſicut Taurus, & à puppi oritur, cui Canem cōſtat eſſe cōiū ctum. Et [Cedens Canis] Non recedens, ſed incedēt accipimus & ſa mouens. Tpe enim quo Tauris cum Sole eſt etiam Canis ad ortum feſtinat. Quod autē ait. [Occidit] Ad aſpectum noſtrum retulit, nam ortus, & occaſus duo ſunt, Vnus ἡλιακός, i. ſolaris, & alter κοσμικός, i. mundanus. unde fit et ea ſigna, quæ cum Sole oriuntur, à nobis non poſſunt videri, & ea quæ vidēmus quantum ad ſolis rationem pertinet, videantur occidere, ſecundū quod nunc ait. [Occidit Canis] Nam canis paranato lon eſt Cancri. i. cum eo oritur. Cancer autem quo tēpora Sol in Tauro eſt, poſt horam quartam diei oritur. Nam Taurus, & Gemini binas horas tenent, ſic ergo ſit, et Canis nobis occidat, quantum autem ad Solis pertinet curſum, in ortu eſſe videaſ. Secundum hanc rationem etiam paulo poſt dicturus eſt, Ante tibi Eoæ Atlantidas abſcondantur. Nā Eoas ait in ortu Heliaco poſitas, vnde & tibi abſcondantur intulit.

ASC. VERE fabis ſatio] Dixit ſyderum quorūdam ortus, & occaſus obſeruandos eſſe agricolis. Docuitque quod in propoſitione dixit quo ſydere terram vertere conueniet, nūc aut docet quo ſydere, & quo tempore ſeminādum ſit, & id quidē primo de leguminibus dicens, quòd fabę ſeri ſolēt in vere maximopere in tractu tranſpadanæ Italiæ, medice autem quā Varro, & vulgares malcam vocant eadē ferè tempeſtate in ſolo puro, & hyeme decocto, & ſtercorato, miliū autē ad ortū Tauri, & hyeme decocto, & ſtercorato, miliū autē ad ortū Tauri cum. [aperit annum cornibus auratis. i. ſtellis ſeris, ubi ſcies cum eſſe temporis aduerbium nō præpoſitionem, unde nō dicit aperit cū cornibus, id enim minus latine fecerit, ſed cū aperit cornibus. Etiam ſecundum Seruium ſententia deprauaret ſi conſtantiam ſignificet nō enim aperit cum cornibus, quia à dorſo non à capite oritur, & id quidē ad 18. aut 15. calend. Maias, vt Mancinellus latius explicat. Ordo autem eſt. Satio, idest tempus opportunū ſationi, eſt ſup. fabis. i. illis leguminibus, vere idest tempore verno, & ò medica legumē à medis tranſlatum ſolci, putres i. reſoluti per hyemale frigus, & Fauonii ſpiramēta ac ſtercorationem, accipiunt, quoque. s. etiam, tum. i. tunc. ſ. in vere te hoc eſt tu tunc quoque ſereris tēpeſtiue, & cura annua. id eſt q̄ ſingulis annis innouari vult, cum medica vno ſatu amplius triceni annis duret, venit milio, i. illi legumini modicis, ſed plurimos grauis ferenti, venit dico tūc ſup. cū. i. quādo Taurus cādidus. ſ. per quē Iuppiter Europam tranſuexit. & aperit aperit, idest reſoluit. & pulueruſentum facit, annum, id eſt ſolū quotannis tunc reſolui ſolitum, (videtur enim annū accepiſſe non pro tēpora, ſed pro qualitate temporis, ſicut in Bucolicis. nūc formoſiſſimus annus, ubi formoſitas ad agros & prata ſpectat, non ad tempus quod formam non habet Sicut hic reſolutio, & apertio anni ad ſolum, ſeu terram) Non enim aperit inchoat Taurus annū, cuius initium, aut in Martio aut in Ianuario eſt, niſi dicat ipſum aperire annum ſuum, quod minus placet, nam ideo vult miliū ſeri ſub ortu tali, quia tunc terra aperta etiam vere nouo putris ſe gleba reſoluit, ſed vere adulto aperitur, aperit dico cornibus auratis. i. quæ aurata habere fingit, propter Fulgorē potiſſimum th Sol tunc aperit, vnde & Aprilis ſecundum Ouidium ab aperiando dictus eſt, quia ſole tūc aperitur annus, & cum canis cedens ſup. cū aſtro, id eſt tauro? cuius auerſus eſt inceſſus, aut cedens, id eſt locum dans aſtro, aduerſo, id eſt agro, n eui ēt auerſæ incedenti, occidit. ſ. cōſmice quātum ad aſpectum noſtrum, qui occaſus agricolis facilior eſt annotatu, q̄ heliacus. i. ſolaris. Pulchre eūr alludit ad naturā tauri cuius eſt cornibus terram aperire, vnde dictum eſt in Bucol. Iā cornu petat, & pedibus, qui ſpargat arenā. cum. n. cornibus terra impingitur, quodammodo aperitur, & cum aperitur reſoluitur, & aperta plurima producit, vt fit in aprili, q. ſcdm vnam opinionem Ouid. ab aperiendo dictus eſt, vt patuit.

VAR. LECT. ET aduerſo cedens Canis occidit aſtro]. In Romano quidē & in Longobardico, Aduerſo. In aliis vero Aduerſo. In Mediceo, Auerſo incedens.

At ſi triticeam in meſſem, robuſtaq. farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaq; ardentis decedat ſtella coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamq;
Inuitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere, ſed illos
Expectata ſeges uanis eluſit auenis.
Si uerò, uitiamque feres, uilemque faſellum,
Nec Peluſiacæ curam aſperna bere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.

SERV. TRiticeam in meſſem] Ad meſſem tritici, vel ſegetis, [Robuſtaque farra] Frumenta, quæ plus habent virium, q̄ legumina, quo tempore nobis Atlantides occidunt, ſunt ſerenda. Atlantides aūt, licet 7. fuiſſe dicātur, 7. tamē vār in cælo quæ Nouembri menſe nobis incipiunt nō videri. Has aut, et alii volunt Iouis. vt alii Liberi nutrices fuerunt. alij ipſas fuiſſe aſſerunt Heſperidas. [Exercebis] Pro exercueris [Solis qua inſtabis ariſtis] Non leguminibus, ſed ſolis ſegetib. [Inſtabis] Pro Inſtiteris. [Ariſtis Et] hic ſicut ſupra, per ariſtas frumēta ſignificat [Gnoſiaq. ardētis] Cū liber pater Ariadnē Minois regis Cretæ filiā vxorē duceret. Vulcanus ei coronā obtulit, q̄ ille ad vxoris īſigne inter ſydera collocauit. Et hic ſtellā, poetica licentia dicit cęterorū ſex ſunt, quibus in cęlo corona declaratur. [Gnoſia] aūr Cretice ab vrbe Cretæ q̄ Gnoſis dr. Et ſtella dr Cretica, q. ad laudē illius, q̄ Cretici regis filia fuit, in cęlo ē poſita ipſa corona [. Sulcis] A rationibus [Committas] Quaſi cuſtodibus fidis. [Inuitæ terræ] Quæ quaſi coacte ruſticorum labore, & non ſponte, fructus profert. [Anni ſpem] Vt tu annum ſperes poſſe deducere. [Ante occaſum Maiæ] Anteq̄ Atlantides occidant. nam Maia vna eſt earum]Vanis] Vacuis [Eluſit] Decepit [Vilem] Abundantem. nā omnia qđ abūdat vile eſt, vt Vilibus aut onerat pomis. [Nec peluſiacæ curā aſpernabere lentis] Peluſium vnum eſt de ſeptem oſtiis Nili, vbi optima lens naſcitur, vnde κατ' ἐξοχὴν locutus eſt [Aſpernabere] Contemnes. [Lētis] Ac ſi dicat, etiam inter alia lētem feras [Haud obſcura] Non obſcura hoc eſt clara [Mittet tibi ſigna Bootes] Si viciā, & faſelum, & lentē ſerere volueris, occidente Boote debes incipere. [Cadēs] Occidens, verno. ſ. tempore Tunc. n. Bootes occidit. Quod aūt ſubdidit. [Incipe, & ad medias ſementē extende pruinas] Omnia complexus eſt tempora, & vernū. ſ. quo legumen ſeritur, & Autumnale, quo frumētum. Et multi volunt ita hanc partem Aſtrologiæ libaſſe Virgilium, vt in omnibus vtrunque tempus ſignificaret vernale, & autumnale. unde & ſupra bina ſigna memorauit. Taurum cum Cane, Atlantidas cum corona. Tamen nos, quātum ad neceſſitatem huius loci pertinet, hæc dixiſſe ſufficiat, nam maioris prudentiæ eſt ad ſubtilem harum rerum ſcientiam peruenire, adeo et ſequentem rationem zonarū Metrodorus philoſophus vix quinque expreſſerit libris inſertis tam Aſtronomiæ quam Geometriæ partibus ſine cuius lineis, haud facile zonarum deprehenditur ratio. Idem etiam Metrodorus aſſerit fruſtra culpari à pleriſque Virgilium, quaſi ignarum Aſtrologiæ, cum eum conſtat operis lege compulſum, vt quædam exponeret quæ obſcura videntur, ideo quia a natura ſi ordine remota ſunt, vt autem omnia non diceret, ruſticarū perſonarum habuit conſiderationem, & ipſius eſt operis breuitate compulſus.

ASC. AT ſi triticeam in meſſem] Docet nunc quo tempore frumentū feras, dicens quod ante occaſum. Atlantidum, ſeu Virgiliarum, hoc eſt circiter nonam cal Nouem, Monet. præterea vt ſtella ardentis coronæ prius ſecedat a radiis ſolis, quod nunc fieri docet Maac à 23. die Oct. Hoc autem tempus expectādum docet poeta iis qui triticum aut far ſerent. At q. viciā & faſellum aut lentem ſerere volet obſeruabūt occaſum, Bootæ, qui fit in vere 3. non. Martias. quo tempore ſunt ſere medię pruinæ, quæ hyeme non fiunt. & ſummo vere in rorem vertūtur. aut, hoc dicit vt fiat ſatio in tempore ſereno quod pruinę denotant quæ in pluuioſo non fiunt, quam rem diligenter exequitur Mancin. Ordo igitur eſt. At. i. ſed, ſi tu exercebis. i. coles, & arabis. humum in i. ad meſſem triticeam. i. vt inde triticum metas (quia præcipue intentio arantis non eſt ſatio, ſed meſſis,

ſis,& i ſarra robuſta.i.grãdia.i.vt farra metas, & ſi tu inſtabis .i. iuſtanter incũbes, ſolis ariſtis, ſupple metendis. i.ſi nõ petis legumina, ſed frumenta, Atlantides.i.Pleiades,& Vigiliæ ex Pleione,& Atlãte genitæ,hoc eſt ſeptem ſtellæ nominibus Atlãtidum inſignitæ,Eoæ.i.orientales aut matotinę,abſcondanẽ ita vt nõ amplius eas videas, ante.i.priuſquam cõmittas ſulcis ſemina debita.i.quaſi merita ꝓpter præparationẽ, & capacitatẽ eorum,hoc eſt anteqoam ſeras,& anteqoam properes credere, ideſt cõmittere fidei terrę,vt plusqoàm acceperit reddat, terrę inuitę, i.ſationem adhuc naturaliter refugienti, ſpem anni .i.meſſis,hoc eſt ſemẽ,quia qus parcè ſeminat,parce & metet, & qui importune ſerit,incommodè,& parum metet, & ſtellæ .ſ.precipue fulgida Gnoſia.i.Cretenſis,hoc eſt q̃ prælocet in corona Cretenſis puellæ, videlicet Ariadnæ data,vnde dicit,coronæ ardẽtis.i. reſplendentis.ſ.a radijs ſolis.i.ſit vltra medium antequam cõmittas ſulcis ſemina debita, & antequam properes credere terræ inuitę,ſpẽ anni.Multi.ſ.agricolæ cœpere.ſ.ſerere ante occaſum Maiæ.i. Atlãtidum quia ſimul occidunt, earum autẽ Maia una eſt, ſed ſeges expectata.ſ. triticea, aut adorea eluſit.i.ludib.in manifeſto affecit,& decepit illos,auenis uanis.i.ſylueſtribus & parum grani , aut nihil habẽtib. Vero pro ſed,ſi tu ſeres viciam.i.illud tenue legumen,& faſelũ vulgo faſeolum vocant per diminutionem, vilem,quia parum cõducit & multum officit,& ita nõ magni ſit, facile tamẽ naſcitur, & ſi tu non aſpernabere curam lentis Peluſiacæ, id eſt quæ in Peluſio Nili oſtio præcipua, & plurima naſcitur, Bootes.i.ſtella illa poſt vrſam maiorem(Bootes autẽ dicitur, & Arctophylax, id eſt vrſæ cuſtos,quia ſequitur plauſtrum, id eſt maiorem vrſam, & bubulcus,quia boues plauſtrum trahere ſolẽt, quos bubulcus dirigit)Bootes ergo cadens.i.occidens, dabit tibi ſigna haud.i.non obſcura,imò clara indicia ſationis faciendæ dabit. Incipe igitur, & extẽde ſementẽ.i.ſationẽ ad medias pruinas, .i.ſiue autumnali tempore triticum,& far, ſiue verno viciam, faſeolum,aut lẽtem ſeueris, expecta tẽpus ſerenum, quale eſt ad medias pruinas.i.cũ iam pluſculos dies pruinauerit, & veroſimile eſt totidem pruinarum eſſe, & ita ad omnium ſationem ſpectet,aut extende ſationem viciæ, faſeli & lentis ad medias pruinas verni temporis.i.vſque ad occaſum Bootis,& tẽpus ſerenum.

VANIS eluſit auenis] In Romano libro legere eſt, Illoſit ariſtis. In quibuſdã alijs. Eluſit ariſtis. Magis verò placet Auenis, vt habetur in Mediceo, quia frumẽti vitiũ eſt, auena.[Ad medias ſementem extẽde pruinas] In Romano libro, Expende legitur. VARIA LECT.

Iccirco certis dimenſum partibus orbem,
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlũ zonæ, quorum vna coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni;
Quam circum extrema, dextra, læuaq; trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atq; imbribus atris.
Has inter,mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuum, & via ſecta per ambas,
Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo,
Mundus vt ad Scythiam, Ríphæasque arduus arces
Conſurgit; premitur Libyæ deuexus in auſtros;
Hic vertex nobis, ſemper ſublimis, at illum,
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſq; profundi.

SERV. DImenſum partibus orbem] Annũ diuiſum in quatuor tempora. Et per 12. ſigna duodecim menſes accipimus.[Quinque tenent cœlum zonæ] Circuli qui cœlũ ac terram veluti zonæ, cingũt,Tranſlatiuè.Nam ꝓpriè zonæ in terris, ſed pro parallelis.i.circulis poſuit, ſeptentrionalis, æſtiualis, æquinoctialis, brumalis, auſtralis. [Rubens] Ardens. [Torrida] .i.accẽſa. [Quam circũ extrema] Benè extremæ addidit, ne eas intelligeremus, quæ circa igneam ſũt, quas cõſtat eſſe tẽperatas viciuitate caloris,& frigoris,quarum unam habitamus nos,alterã Antipodes,ad qoos hinc torrẽte zona,illic frigida ire prohibemur. Antipodes aũt dicũtur,ꝙ cõtra nos poſiti ſint contrarijs veſtigijs. Terrã.n. dicunt vndiq; cęlo,& aere cingi. Per has aũt duas zonas, in obliqoum vertĩ ſignifer circulus, qoi ſolis cootinet curſum. Vnde ẽt fit, vt duę zonę frigidiſſimæ ſint, ad quas nonquam accedit; vna feruens,à qua nũquã penè recedit; duæ temperatę,ad quas viciſſim venit.[Per ambas] per vtranque temperatam; ipſa præpoſitio,Per,Pro inter, accipienda eſt. [Quà]Per quam. [Mundus vt ad Scythiã Iam]hic definitio eſt noſtri climatis.i.noſtræ habitationis, q̃ à Septentrione incipiens,in Auſtrali plaga definit. Riphæas aũt arces,Scythiam dicit, cuius ſunt montes Riphęi.[Arduus]Excelſus,& ſummo oertice arctatus. [Vertex nobis ſemper ſublimis] .i. hæc pars mundi à nobis ſemper vĩ [At illum ſub pedibus Styx atra nidet] .i. axem noti.i. auſtralem, qui à nobis nunquã vĩ ſicut Borealis .i. ſeptentrionalis à nobis ſemper vĩ. Et ſicut variæ ſunt philoſophorũ opiniones,ita,& hic variè loquũtur. Nã alij dicunt à nobis abſcedentẽ ſolem ire ad Antipodas, alij negant, & volunt illic tenebras eſſe perpetuas,Mire autem ait qnaſi de inferis.[Styx atra videt,maneſq; profũdi] Vt oſtenderet illud quod dicunt philoſophi, recedẽtes hic animas, & illic alia corpora ſortiri. Vnde & Lucan. ait, Regit idẽ ſpiritus artus Orbe alio. Quod veriſimile eſt,q.a dicũr animas aut igni,aut vẽto,aut aqua purgari,quod vt fiat neceſſe eſt, dũ per aut frigidas plagas, aut igneam trãſeunt. Et licet hoc alij à Virgilio dictũ per poeticam licentiam velint, tamen ſciendũ eſt,eum poeticæ licentiæ inſeruiſſe philoſophiam.

ASC. ICCIRCO certis &c.]Quia poeta oſtendit agricolis ſiderum quorundam ortus,& occaſus obſeruãdos,docet ſphęrã cœleſtem in 12 ſigna diuiſam, & terram ĩ quinqoe zonas,quarum(vt,inquit,Ouid Metam. 1.)quæ media eſt, nõ eſt habitabilis ęſtu. Nix tegit alta duas,totidem inter vtranqoe locauit, Temperiemque dedit mixta cum frigore flamma,&c.Earũ ergo duæ habitabiles ſunt, quarum alterã nos habitamus, alterã qui habitẽt, neſcimus. Per habitabilem autẽ zodiacus.in quo

ſunt 12. præcipue obſeruãda agricolis ſigna,clauditurque, duobus polis quorum alterũ, qui ab vrſis arcticus dicĩ ſemper videre poſſumus. Alterum qui in auſtrũ abſceſſit, & antarcticus contra arcticũ poſitus dĩ, nunquam in cœlo mutauerimus. Is enim ab antipodibus noſtris videtur. Ordo eſt. Iccirco.ſ.vt diſcernamus tpa. Sol aureus .ſ.ſplendidus,& apprime utilis regit orbem mundi .i. ſphæram cęleſtem, dimenſum. i. commenſuratum certis partibus per aſtra. i. ſigna duodena .i. duodecim, aut q̃ quotãnis peraũſit vt pro orbe.i.anuo cõficiẽdo duodenis egeat. Quinque zonæ.i. circuli cælũ cingẽtes, tenent.i.circuocingout cœlom,quarũ.ſ.zonarum, vna videlicet medis, & eadem maxima eſt,ſup.ſemper rubens Sole coruſco .i.rutilãti, & eſt ſẽper torrida ab igni.ſ.cœleſti, quẽ ex directo ſupra ſe habet,qoia circum,pro circum quã,trahũtur.i.ducũt, extremę.i.remotiſſimæ duæ, dextra ſup.parte, & lęua.i.ſiniſtra.(Si cœlitus in terram deſpexeris capite in orientẽ protẽſo,dextra fuerit auſtrina,læua ſeptẽtrionalis,Si oerò terris cęlũ aſpexeris,cõtrà)trahuntur dico duæ, & concretæ.i. congelatę glacie cęrulea.i.marina,aut marini coloris, atque atris.i.denſis &nubiloſis imbribus,duæ ſup.aliæ zonæ cõceſſæ ſup.ſunt ęgris .i.miſeris, & laborioſis mortalib. inter has.ſ.extremas, & mediã,videlicet torridam,conceſſę dico munere.i.beneficio,& dono diuum.i.diuorum,ſeu deorũ,& via eſt ſecta.i.diuiſa,p,pro iter, ambas, quà .i.per q̃ uiam,obliquus ordo ſignorũ.i.zodiacus verteret.i.circumageret ſe,vt mundus.i.orbis celeſtis conſurgit arduus ad Scythiam, & arces Riphæas.i.ſublimitas mõtiũ Riphęorũ, qui ſunt in Scythia,ſeptẽtrionẽ verſus,ita ſup. ꝑmiĩ deuexus.i.deuolutus, & decliuis in auſtros.i. auſtralẽ regionẽ Libyæ.i.Libyã verſus, & id qoidem reſpectu nſi,& climatis nſi,nã reſpectu toti᷒ uniuerſi,auſter nõ minos arduus q̃ ſeptentrio dicetur.hic,ſ.prius dictus.i.Scythicus ſeu ſeptẽtrionalis vertex.i. polus ad quẽ ſphæra uertiĩ, eſt ſu.nobis ſemper ſublimis.i. altus. & ſupra caput, at.i.ſed ſtyx atra.i.palus infernalis videt illũ ſub pedib᷒.ſ.noſtris,hoc eſt apparet antipodib. noſtris, & manes profundi.i.dij inferi ſup. vident ſemper illũ.

COERVLEA glacie concretę [In pleriſque ueteribus exẽplaribus legere eſt caſu recto numero multitudinis Cærulea,puncto mox interſito vt quod ſequitur,Glacie concretę,atque imbribus atris expoſitio ſit: Cur zonę illæ cęrulę ſint. In cod.Med.prius cæruleæ legebaĩ, ſed inde aliena manu linea ſuperinducta, vltima litera fieret ,a, Sunt etiam lib. manuſcripts in quibus cæruleæ, & glacie legatur. VARIA LECT.

SVNT certè planetæ ſeptem, quorum virtutem ſtellæ omnes conſequuntur, quando ita demũ ſe illi habeant ad ſtellas COEL. RHOD.

aliis, vt, ſe habet ad corpus anima, ceu cóprobant mathematici, at planetæ ſolem ſequunt maxime, ad cuius interualla núc directi ſunt, núc ſtationarij, aut retrocedentes, qñq; ét Diis ipſis occulti, turſumq; emergentes; legitur & ſtellas omnes ſolé ſequi, at non aſtruendum eſt. At ſol meridianæ propior terræ ſine dubio eſt, ergo & portio illa merito iudicari ſuperior dét. Sed nec illud ignorandú, dici qñq; alio item modo ſupremum vel infimum in cœlo, ex ſtellarú curſu; uá cęli medium in meridie vocatur ſupremú, & mediú in hemiſphęrio inferiori vocatur infimum. Atq; ita à Mathematicis capi, ſciunt eruditiores. Hæc ſcrupuloſius pauló conſectari collibuit, tú quia mira hominum naturæ capaciú ſubtilitas arriſit plurimum, tum vt interioris doctrinæ candidatos amplius commonerem, quid aſtrui poſſit ſuper illis doctiſſimi poetæ carminib. ex li.j. Aen.

Et iam finis erat, cum Iuppiter æthere ſummo.
Deſpiciens mare velivolum, terraſque iacentes,
Littoraque, & latos populos, ſic vertice cæli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.

Sed quis non videat illud quoq;, quod ad ea, quæ attulit Aurelius Macrobius auctor excellentiſſimus, addi poſſit in carminum illorum expoſitione, quæ i. Georg. loquuntur,

Hic vertex nobis ſemper ſublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt Maneſque profundi.

Platonis tamen ſententia fuiſſe videtur, in mundo ex ſe non dici ſupernum, orbicularitatis ratione, quoniá ſit hæc vndiq; vniformis; dici tamé in eo ſurſum deorſumq;, quo ad nos, quæ ſuperna nuncupamus ſupra caput ſurrecta, è diuerſo autem inferna, quæ pedibus ſubijciantur.

Maximus hinc flexu ſinuoſó elabitur anguis
Circùm, perq; duas, in morem fluminis, Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic (vt perhibent) aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ:
Aut redit a nobis aurora, diemq; reducit;
Noſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cęlo
Poſſumus, hinc meſſiſq; diem, tempuſq; ſerendi.
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat, quando armatas deducere claſſes;
Aut tempeſtiuam ſyluis euertere pinum;
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, & ortus
Temporibusque parem diuerſis quattuor annum.

SERV. MAximus anguis] quia ipſe cæteris eſt maior. [Hinc] pro Illinc, [Circum, perq; duas] Et circum.n. eſt, & per, nam per vtranq; labitur, maiorem cauda tangens, aluo complectens minorem. In morem fluminis arctos, Heſiodus ποταμῷ ῥέοντι ἐοικώς: [Oceani metuentes æquore tingi] Hoc refertur ad fabulá. Nam hæ duæ, pellices Iunonis fuiſſe dñr, quas poſtq̃ Iuppiter in ſyderum numerum retulit, Iuno rogauit Tethyn ſuam nutricem, ne vnquá eas pateretur occidere. Vnde núc metuentes dixit .ſ. nutricem Iunonis. Nam reliqua ſigna dñr omni nocte in Oceano tingi [Vt perhibent] ſ. poetæ, ná in rebus dubijs ſuam denegat fidem [Intempeſta] Inactuoſa, alta, denſa, craſſa, qualis eſt intempeſta. Poſſe hoc aũt fieri in aliqua parte mundi, vt penè totum ſibi vendicet nox, probat Britannia, q̃ lucis diues, vix qđdam ſpaciú noctibus cedit. [Obtenta] Obducta [Diemq, reducit] Vt qñ diſcedit à nobis, & dies clauditur, tunc illic ſit aurora. [Afflauit anhelis] Curſu anhelantib. [Sera] Nocti vicina [Veſper] Stella, quæ & Venus, & Lucifer dř. Ná veſper, eo qđ quibuſdam méſibus veſpere; Lucifer autem dř, quod quibuſdá, mane oriatur. [Hinc] i. ex ratione aſtrologiæ. Et eſt cócluſio: nam hoc dicis, Non ſine cauſa intuemur ſyderum ortus, & occaſus hinc.n. vniuerſa noſcuntur. [Tempeſtates] varios eaétus, & pericula. [Dubio cœlo] i. etiam dubio. Et dubio quod nunc proſpera, nunc aduerſa ingerit. [Meſſis diem] i. qñ & metendi tempus opportunum. [Serendi] Semiuandi. [Infidum] Cui nullus poteſt, aut debet, cómittere fidem. nam ſubito fallit hominé. [Marmor] Mare [Quãdo armatas deducere claſſes] i. quando ſit tempus ad agendum nauale prælium. [Tempeſtiuam pinum] Opportunam, nam tempore importuno cæſæ arbores cito teredines faciunt, ita.n. ligni vermes vocátur. [Syluis] in ſyluis. [Euertere] excidere. [Obitus] Occaſus. [Temporibuſq; parem] De rebus contrarijs fecit declarationem, dicédo parem ex diuerſis. Reuera enim nihil eſt tam contrarium inter ſe, quàm æſtas, & hyems, & tamen de his annus efficitur.

ASC. MAXIMVS hinc flexu &c.] Apud polum, inquit, arcticum eſt draco ille ſinuoſus, qui triú anguium perhibetur maximus inter ipſas videlicet Arctos. ſ. vrſas, ſed apud Polum antarcticú, aut ſunt perpetuæ tenebræ, aut potius viciſſitudo lucis, vt Sol eò hinc abeat, & illinc huc redeat. Ex hoc aũt Solis per ſigna tranſitu licet, inquit, prędiſcere tempora opportuna varijs negocijs peragendis, vt non ſine ratione iuſſiſſe videaẽ, nos ortus, & occaſos ſyderú debere inſpicere, & varias anni, q̃ alter in anno ſimillimus eſt partes. Niſi omnia adamuſſim dicta cóperiſſem prolixior fuiſſem, at núc ne ſus (vt aiunt) Mineruam, ordinem tantum poſuero, q̃ talis eſt. Maximus anguis .ſ. draco dictus, labitur hinc. i. apud polum arcticum flexu ſinuoſo. i. annuloſo circum, & per. i. inter duas Arctos. i. vrſas maiorem. ſ. minoré, in moré, i. ſimilitudinem, aut modum fluminis, ꝙ nimirú ſinuoſum ac tortuoſum eſt, vnde littora peculiari epitheto dñr curua, & ſinuoſa; Arctos inquam (dicit poeta) metuétes tingi. i. imbui, & lauari ęquore. i. planicie, & æqualitate Oceani. ſ. maris propter offenſam. ſ. Iunonem, vt Seru. docet. Illic. i. apud polum antarcticum, & antipodas noſtros, ſilet nox itẽpeſta. i. tá caliginoſa, vt nulli rei faciundæ opportuna ſit, ſemp tenebræ denſantur nocte obtenta. i. obſcuritate téta, & obſtruſa, vt perhibẽt, ſup. quidá, q. d. id nó omnino affirmo, aut aurora. i. claritas matutinalis redit, ſup. illuc à nobis, & reducit. ſ. ad nos qué auexerat illuc dié. i. lucé diuturná, & vbi. i. qñ oriés. ſ. ſol, primus. i. vt primú oriés ſol, afflauit equis anhelis. i. pfudit afflatu equorú anhelantiú, q̃ qdé quatuor ſunt Pyrois huius pyroétis. i. ignitus, Eous ab aurora dictus, Aethos quaſi vrens, & Phlegõn ardens, de quibus Oui. Meta. i. Interea volucres Pyrois, Eous, & Aethon Solis equi, quartusq; Phlegó hinnitib. auras Flámiferis iplét, &c. *Solis equi.* veſper rubés, oſtédit illic. i. apud antipodas ſera lumina. i. crepuſcula, & vltimá diei lucé. Nos poſſumus pdiſcere hinc. i. ex harú rerú cognitione tépeſtates. i. qualitates futuras, tpm pluuias, & ſerenitaté cęlo, ſ. exiſtéte dubio. i. icertu, & nódú idicáte, q̃ futura ſit tépeſtas, q a ſerenitaté ſæpe ſubita ſeqẽ tépeſtas, vñ Aen. v. Heu nimiú cęlo cóſiſe ſereno &c.) & nos poſſumus pdicere hic dié. i. tps meſſis, q̃ prius eſt in intétione, & tps ſerédi. ꝙ pri⁹ eſt in executione, niſi ad diuerſa retuleris, vt ſit dies meſſis ex ſatione pterita, & tps ſationi futuræ. Et licet pdiſcere hic, qñ cóueniat. i. opportunú ſit impellere remis. i. diuerberare marmor, i. mare, vt, Et q̃ marmoreo ferũẽ ſub æquore móſtra &c. iſidú. i. nulli ſeruás fidé, hoc eſt piculoſú, & qñ cóueniat, deducere. ſ. a littore i altú, vñ q a deducere ſæpe eſt deorſú ducere poti⁹ diducere legá, claſſes armatas. i. naues à ligno aut ſonitu dictas. aut ordines armatorú i nauib. exiſtétes, aut euertere. ſ. incidédo in ſyluis pinú tépeſtiuá. i. ſuo tpe cędédá, nec. i. & nó, & nos ſpeculemur fruſtra. i. ſine vtilitate obitus. i. occaſus, & ort⁹ ſignorú, annú paré. i. vniformé, aut quátú ad formá circularé, aut alteri anno, quatuor diuerſis tpib. i. ex quatuor diuerſis tpibus cóſtanté, vere. ſ. æſtate, autúno, & hyeme. Sed ſi ver, & autúnus in tpe cóueniunt, differunt iñ, quia illud ornat arbores, & arua florib. fródib. herbis, & ſegetibus, hic ſpoliat.

Frigidus agricolam ſi quando continet imber;
Multa forent, quæ mox cęlo, properanda, ſereno
Maturare datur; durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cauat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſsit aceruis.

SERV. AGRICOLAM continet] Vt non poſſit propter frigus, & imbrem agriculturam exercere. [Continet] Autem. Detinet, & impedit. [Multa forent, quæ mox cœlo properanda ſereno, Maturare datus. Ordo eſt. Multa datur maturare, quæ forent properanda ſereno cœlo. i. in ſerenitate. Nam male quidá [Forent] Præſentis temporis eſſe volunt, vt ſit ſenſus. Multa ſunt, q̃ maturare datur, mox cœlo

Exacuunt alij vallos, furcaſq; bicornes;
Atque amerina parant lentæ retinacula viti.
Tunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Tunc torrete igni fruges, Tunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus,
Fas & iura ſinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſæpem:
Inſidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis; lapidemq́; reuertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis vrbe reportat.

cœlo ſereno properanda. i. in vſum ſereni cœli. Quod non eſt idoneum, licet re vera. [Fore] Nõ tñ ſemper futuri temporis ſit, nam foret, & præteritum, & præſens, & futurũ, cõplectitur. Salluſt. Ni virtus, fidesq; veſtra ſpectata mihi foret. idẽ eſſet. Ordo eſt. Multa maturere datur, & diligenter facere, quæ ſi velis cœlo ſereno properanter facere, non diligẽter poteris facere, & dũ feſtinas, tardius ad laborem redibis. Oportet ergo vt dum domi reſides, ea quæ tibi p̃parare potes, & neceſſaria vides, parare ſtudeas, vt cũ fuerit ſerenitas deta, ſtati ad laborem p̃deas. [Procudit] Cudẽdo eatenuat. [Vomeris obtuſi dentem] Antiqui th ob, addebant, quod nos propter euphoniam in aliquibus detraaimus, vt tufus. in aliquibus tum remanſit. Obtuſi autem, reuerberati, & acumine carentes. [Dentem] Acumen. [Arbore] de arbore. [Lintres] Fluuiales nauiculas. [Aut pecori ſignũ, aut numeros impreſſit aceruis]. i. facit aut caracteres, quib. pecora ſignãtur, aut teſſeras, quibus frumentorum numerus deſignatur; nam numeros pro literis poſuit, quibus numeri cõtinẽtur. [Amerina retinacula] Virgas de quibus vites religantur, quæ virgæ abundant circa Ameriam oppidũ Italiæ, cuius crebam in Roſciana facit Cicero mentionem. [Lente] Flexibili. Hic compucat ea q̃ qui libet domi poteſt facere, dũ ab agricultura, pluuijs impeditur, aut nimium frigus terram conſtringit, cuncta. n. vtilia ſunt humano vſui quæ hic dicit, & quouis tẽpore poſſunt fieri. [Exacuunt] Repurgãt & reformant in altitudinem priſtinam. [Vallos] Foſſas, & muros de terra factos, & glebis, qui fiũt in circuitu cohortium, & vinearum, aut quibus aquæ ducuntur de locis aquoſis [Bicornes] Duorum cornuũ. [Facilis fiſcina] Leuis ad faciendum. [Rubea virga] Quæ abundat, circa Rubos Italiæ oppidum. Horatius, inde Rubos feſſi peruenimus. Id eſt ea virga q̃ apud Rubos plurima naſcitur: [Tunc torrete igni fruges] Siccate. [Frangite ſaxo] Hyſteron proteron, tãquã dicat. [Torrete] Igni coquite panes, & poſtea inferat [Frãgite ſaxo] cum prius ſit frumentum molere, deinde factos panes coquere. Sed recte & ordinate dicit [Tũc torrete fruges] Non de coquẽdis panibus, ſed de ſiccandis frugibus dicit, quod fit primum, & poſtea ſiccatæ fruges moluntur. Et præcipit parandum eſſe panẽ, quo vtendum ſit ſereno cœlo, ne ea res tunc ſit impedimẽto. [Quippe etiã feſtis quędam exercere diebus] Non mirum eſt ruſticum aliqua facere debere per pluuias, cum ſint quædam quę facere poſſit etiam feſtis diebus. [Fas & iura ſinũt] Diuina humanaq́; iura permittunt. Nam fas ad religionem, iura pertinent ad homines. [Riuos deducere nulla Religio vetuit, ſegeti prætendere ſæpem Inſidias auibus moliri, incendere vepres] Deducere] i. ſiccare. Nã irrigare inducere eſt, vt, Deinde ſatis fluuium inducit. Sanè ſciendum ſecundum Varronem contra religionem eſſe, vel ſi irrigentur agri, vel lauentur animalia feſtis diebus, Nymphæ. n. ſine piaculo non poſſunt moueri. Sed ſcimus neceſſitati religionem cedere. Vnde peritè Virgil. ait, [Balantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri] i. ſalutifero. Nã dicturus eſt in tertio, ſcabie tentari animalia, niſi lauentur. De irrigatione vero nihil ad hunc pertinent locum, quia [Deducere] Vt diximus ſignificat ſiccare [Vetuit] Prohibuit. [Prætendere ſępem] Circundare, & opponere. Et ſubaudi nulla religio vetuit. [Inſidias auibus moliri]. i. ancupia facere. [Incendere vepres] Hoc etiam licet, & priora licet feſtis diebus agere. [Balantumq́; gregem]. i. ouium. [Merſare] Frequenter mergere propter ſcabiem. [Coſtas aſelli] Aut revera coſtas, aut clitellas. vt Horat. Hic muli Capuæ clitellas tempore ponunt. [Agitator] Verberator, Dictus ab agendo. [Vilibus pomis] Abundantibus, quia vulgo naſcuntur, vt, Vilemq́; phaſellũ. [Lapidem incuſum] Manualem molam cudendo aſperatam. [Maſſam picis vrbe reportat] aut quia oleum, vel poma portauerat ad vrbem, aut certe ideo. [Reportat] Quia pix in agris naſcitur, & in vrbe diſtracta, in agrum à pleriſque reportatur.

Asc. Frigidus agricolam &c.] Docet quid agendum agricolis domi interea dum cœli ſæuitia in agro laborare non permittuntur, dicens, ſolerter agricolã pluuia impediẽte, agro ſecluſum, poſſe domi, multa maturè. i. neque ſerius, neque citius, quàm decet, ſed cum quodam temperamento agere, quæ forent paulo poſt properanda, in ipſa ſerenitate. Nam, & ferrum vomeris obtuſum frequenti, aut longo vſu, acuere poteſt, aut lintres cauare in vſum porcorum, aut pecus ſignare, & aceruos aut vallos, aut furcas acuere, aut fiſcellam texere ac corbes, aut fruges deſiccare, & molere. Ordo eſt. Si imber frigidus, quia frigere, hoc eſt ceſſare ab opere facit, aut quia cum frigore cadens, aut quia nociuus, aut propter hæc omnia, cõtinet. ſ. domi, & intra tectũ, agricolam. i. colonum, datur. i. conceditur ſup. ei maturare i. mature. & ſine feſtine agitatione facere multa, quę forẽt. i. eſſent properanda. i. feſtinanter trãſigenda mox. i. paulopòſt cœlo ſupp. exiſtente ſereno, quæ arator. i. is cui arandum paulo pòſt eſt, procudit. i. prius cudit, & acuit dentẽ durum. i. partem anteriorem, quæ mordet vt dens, cui infigitur, vomeris obtuſi, ſ. ex opera longa, & ſup. alius cauat. i. cauãdo facit lintres, eſcaria ſuum, aut nauem vindemiatorum, arbore. i. ex arbore, vt piro, aut alno, aut impreſſit pecori. ſ. ouium ſignum. i. characterem, & notam, aut aceruis numerum. ſ. modiorum, vt prouentus rationem callere poſſit. Alij. ſ. quibus ſtudiũ eſt vindemiarum, exacuunt vallos. i. palos, hoc eſt ſtipites ad quos vites alligantur, aut furcas bicornes. i. bina cornua habentes, ad ſuſtinẽdas perticas, atq; parant viti lentæ. i. debili, quæ ſeſe ſuſtinere nequiret, retinacula amerina. i. ligaturas ſalignas quales ſunt iuxta Ameriam vrbem Vmbrorum plurimæ, ijs aũt alligãtur vites ad palos aut ornos. Nunc. i. aliqñ fiſcina. ſ. vas vimineum quo res feruntur, cuius diminutiuum eſt fiſcella, texatur. ſ. a ruſticis (quod verbum malim frequentatiuum cenſere, & indicatiuum, quam primitiuum, & imperatiuum, aut optatiuum, ne modum mutet cum dicit parant & texatur) texatur inquã virga rubea, aut rubri coloris, aut qualis frequens eſt apud Rubos vrbem Italiæ in Cãpania, videlicet (quod libẽtius dixerim cum Acrone) quia amerina retinacula dixerat, vt vtrunq; epithetum patrium ſit, & ò agricolæ, torrete. i. deſiccate nũc. i. aliqñ fruges igni, & frangite nunc. i. aliqñ ſaxo. i. molite, licet. n. quippe. i. quia certe fas. i. permiſſio diuina, & iura. ſ. humana ſinunt. i. permittunt exercere quędam etiam feſtis diebus. Nam nulla religio vetuit. i. prohibuit, deducere. i. detergere potius, q̃ ducere in agros aut prata, riuos. i. amnium, aut fontium, & prætendere. i. ad munimentum contra beſties tendere ſepem, & moliri auibus inſidias, & incendere vepres, & merſare frequenter. i. immergere fluuio ſalubri. i. ſalutem, & incolumitatem afferenti, gregem balantum. ſ. ouium, & agitator. i. impulſor tardi aſelli, onerat ſepe coſtas tardi aſelli oleo, quod. ſ. venũ fert, aut pomis vilib. i. paruo conſtantib. Et ideo nõ eſt commodum ea profeſtis inuehere, dum aliis operam nauare poſſet, & ipſe reuertens. i. ex vrbe reportat lapidem incuſum. i. cudendo inciſum, quo vtuntur in molendis frugib. Aut portat maſſam atræ picis. ſ. ad picanda vaſa, & ad alios vſus, de quibus Beroal Seruium notans ita dicit. Poeta ſignificare volẽs uſum picis agricolis eſſe neceſſarium, dicit picem eos ſolitos in vrbe mercari, & ex vrbe in agrum reportare aſello doſſuario, non aũt, vt exponit Ser. agricolas picem in vrbẽ deferre venalem, & reportare non venditam. Nam ſi aduertiſſet diligẽtius Ser. conſuetudinem priſcorum agricolarum, qui pice ad res quam plurimas vtebantur, dixiſſet profecto ſecus, ſententiamq́; mutaſſet. Nanq; priſci vtebantur in villa, pice potiſſimũ, ad vina cõdienda, vt auctor eſt Plin. ſcribens in 14. pice, ac reſina condire muſta vulgare eſt; ab eodẽ, ratio traditur condiendi muſta aſperſa picis, vt odor vino contingat, & ſaporis acumen. Columella & Palladius picem ad vaſa picanda, & quamplurimis in rebus vtiliſſimam eſſe tradiderunt. Porcius Cato admonet agriculas, vt vaſa habeant bene picata, vnde impicare, & oppicare, quod ſignificat pice linire verba deriuantur, quib. ſcriptores rei ruſticæ frequẽter vtunt, hæc & id genus alia in expoſitiõe Maroniani verſus ab erudito iterprete fuerãt referĩda, cũ illa Ser. enarratio nec poeta, nec cõmẽtatore digna ſit. Hęc ille. *Beroald. nõ melle xit Seru.*

Ipſa

Ipſa, dies alios alio dedit ordine luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenideſque ſatæ: tum partu terra nefando
Cœumq; Iapetumq; creat, ſæuumq; Typhoea,
Et coniuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati, imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atq; Oſſæ frōdoſum inuoluere Olympum:
Ter pater extructos diſiecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix; & ponere vites,
Et prenſos domitare boues, & licia telæ
Addere. nona fugæ melior, contraria furtis.

SERV. IPſa dies alios] Pleniſſime de lunę diebus omnibus expreſſit Heſiodus ἤματα δ᾽ ἐκ Διόθεν πεφυλαγμένος εὖ κατὰ μοῖραν πεφραδέμεν δμώεσσι, τριηκάδα μηνὸς ἀρίστην ἀρίστην ἔργα τ᾽ ἐποπτεύειν, ἠδ᾽ ἁρμαλιὴν δατέασθαι. quē rē iſte plibat [Alio ordine] Hoc eſt nō oēs dies facit ęquales, ſed diuerſi ordinis & modi, cū ipſa ſit vna & eadē. [Felices operum] Quibus feliciter poſſunt opera exerceri, vel ad opera ſumenda, vel certe. [Felices] aptos felicibus operibus [Quintam fuge] vt quinte luna nullius operis initiū ſumas. Dicitur autem hic numerus, Mineruæ eſſe cōſecratus, quam ſterilē eſſe conſtat. Vnde etiē oīe ſterilia quinta luna naſci dr̄, vt Orcus, Furię, Gigātes. [Pallidus] Quia pallidos facit. [Orcus] Pluton, deus inferni, [Eumenides] Vt ſæpe diximus, κατὰ ἀντιφρασμόν, Eumenides vocatur. [Nefando] Sacrilego. [Cœum] Nomina ſunt Gigantum, per Cœum aūt & Iapetū & Typhoeum, oēs gigantes intelligūtur, quos quinta lune dicit eſſe natos. [Et coniuratos cœlū reſcindere fratres] Oethū & Ephialtē dicit, qui fuerunt filij Neptuni, & nouē digitis ſingulis creſcebent mēſib. qua freti altitudine cœlum voluerūt euertere, ſed cōfixi ſūt ſagittis Apollinis & Dianę [Pelio oſſā] Monti Theſſaliæ. Pelio, o lōga eſt, ſed fit breuis ſequēte vocali, vt, ſub Ilio alto, [Oſſam] Alium mōtē Thraciæ. [Olympū] Tertiū montē Mecedoniæ, & tertium quaſi meiorē inuoluere ait. [Pater] Iupiter. [Diſiecit.] Deiecit. [Septima poſt decimā felix] Aut ſeptimā decimā dicit, aut hoc dicit, Felix quidē eſt ſeptima, ſed felicior decima, vt primū locū decimę tribuet, q̄ ſit valde felix; ſcd̄m, ſeptimę, q̄ poſt decimę felicitatē ſit ſcd̄a, vt ea nulla ſit felicior, excepta decima. Aut certe, ſicut qdā volūt, quartādecimā dicit q̄ felix ſit, ſeptima duplicata. i. cuius numerus poſt decimā inueniē, quo die re vera melius vites ponimus. [Domitare boues] inſtruere quo modo poſſint ferre laborē arādi, & ſciāt ad iugū pariter incedere [Nona fugæ melior, contraria furtis] Non vt quibuſdā imperitis vr̄. Virgilius aut fugam ſeruis ſuadet, aut eis indicat dies quibus ſe à rapinis abſtineāt. Nā & fugā de profectione & curſu legimus, vt Simul arua fuge, ſimul æquora verrunt: vnde velocē equum fugacē dicimus, fuga pōt etiam honeſta eſſe, vt ſi quis hoſtem, ſi quis imminentē tyrannum, ſiquis ſæuum iudicem fugiat. Cōtraria autem furtis illuc ſpectat, vt domino ſit ſpes inueniendi quod amiſerit, & ſeruus repere aliquid aufugiens formidet.

ASC. IPSA dies &c.] Ex ſuperſtitione veterum quem Heſiodus exectꝰ deſcripſit, docet quoſdē dies felices ex reſpectu lunæ, & potiſſimū dum luna eſt quīta, alios īfelices. ſed infelicitatē poeticis figmētis probat, vt poeticū & fictitium innuet. Ordo eſt. Ipſe lune quæ. ſ. dominaē multis terrenis, dedit alios dies felices operum. i. in operib. perficiendis, alio, i. diuerſo ordine, hoc eſt, ſcd̄m diuerſum ordinē, & numerū, facit diuerſitatē felicitatis ec infelicitetis. fugæ igitur quintā ſup. lunam, quia ſupple orcus. i. infernus eb vrgendo dictus quaſi vrgens, pallidus, quia vmbrerum dn̄s, & Eumenides. i. furiæ infernales. ſetæ ſup. ſunt tum. i. tūc. ſ. luna quinte, & terra creat, i. procreauit (niſi hoc dicit, quia eedem eſt malignitas, ꝙ olim crearat, nā quinta luna queli ſemper procreere videaē) creet inquā partu neſando, i. deteſtando, Cœum, Iapetum, & Typhoea, ſæuum, i. imintē & impium. hoc eſt gigantes illos, & fratres. ſ. Oetum & Ephialtē coniuratos. i. qui coniurauerāt reſcindere, i. reſecare, & ſcindēdo diſrumpere cęlum (& quidem tpe giganteo) vide cōmmētarios. Subeudi, qui, nem Virgilius ſæpe relatiuum ſubticet, vt 1. Aen. dicit. n. ter, Vrbs antiqua fuit, tyrij tenuere colom, ſubeudi quā. Eſt in ſeceſſu longo, locus, inſula, portum Efficie obiectu laterum. Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicūt, ſubaudi quem vel quā) Qui. ſ. fratres gigātes ſunt conati ter imponere Pelio. i. illi monti Theſſaliæ, Oſſam, i. alium montē non longe diſtantem, atque inuoluere, i. voluendo ſuper ingerere Oſſæ, ſcilicet Pelio iem impoſito, Olym. i. mōtem illum in continibus Theſſaliæ, frondoſum, quia arboribus conſitū, ſed pater, i. Iupiter, diſiecit, ideſt proſtreuit fulmine ter, ſ. toties quoties conſtruxerant montes, extructo. i. extra alios in altū accumulatos, vt cęlū pertingerēt, īnuit ergo mōſtra immania quinta luna naſci. Septima ſup. luna felix eſt poſt decimā. i. ꝓximè ad decimā q̄ fęlicior adhuc eſt, erit ſeptia poſt decimā. i. decimaſeptima ē felix. i. opportuna, & .i. ſimul ponere. i. ad ponendas vites, & domitare boues. prenſos. i. captos pro eo, ꝙ eſt prehenſos, & addere telę licia. Nona ſcilicet luna, eſt melior. i. opportunior, fugæ ſcilicet faciendæ, & eſt contraria furtis, quia facit cum furto deprehēdi, quæ ſuperſtitioſa ſunt, ſed poetarum eſt, & ruſticis credita īterdū inſerere, vt Quid tm̄ Oceano properent ſe tingere ſoles hyberoi &c.

COEL. RHOD. ERAT in manibus nuper Maronis Georgico. lib. 1. eò gratior nobis, ꝙ Columellæ teſtimonio poeta hic, vt in alijs ſummus, ita & agricolationis diſciplinam carmine potentem fecit. Quo nomine eum plerique omnes bene literati, approbiq; obſeruant, velut τεμενῶν ἱερά. i. templorū ſecra. Ite eſt doctrina multifarius, & morum ſanctitudine pręcellēs. Inibi ergo hoſce verſus legebamus, vbi lunarium ratio dierum pertractatur.

Septima poſt decimam felix, & ponere vites,
Et prenſos domitare boues, & licia telæ
Addere.

Quæſitum diu & anxie in eruditorū ſcholis, quid ſit qd̄ poeta nobilis ait, Septima poſt decimā felix. Seruius multa quidē affert, ſed quia dictorū rōnes minus protulit, poſteris amplius quærendi curam iniecit non mediocrē. Nos ergo q̄ apud cœleſtiū rerum peritos obſeruauimus, hic iam attexere pergemus. Illud aūt traditur primū, Lunę calorem eſſe imbecillē prorſus, adeo vti nequaquam ita vnquā augeſcat, vt ſiccitatē queat inducere, cæterum ad humefactionē vſq; modo progredi. Vnde, & illud conſecutione quadā manifeſtum, pro luminis copia, & ex eo etiam caloris, corpora humectari. Cōſimiliter ad defectū tendēte lumine, humectationis detrimēta fieri & caloris. Sciēdum, & illud: luna priore dichotomia excalfacere plus, atq; humectare q̄ ſequenti, ratione (vt prætexuimus) augeſcentis aut decreſcentis luminis. Ex ijs deprehendere periti rerū increſcētis lunæ ſpacia eſſe plantationibus velut decretiora, q͞m humoris exuperantia ſemē madeſcens celerius vendicet incremēta, Vbi vero deteritur lumen cædi optime materiam, quæ areſcat tunc, attenueturve: propterea nec carie computreſcat. Quam obrem apud Maronem, cum ſeptima poſt decimā nominatur, neutiq; decimā ſeptimam intelligi poſſe. quamuis id non abnuet interpres. Hanc ſi quidem ponendis vitibus incommodā cenſeri, propè in confeſſo eſt, ob luminis detrimēta. Verū probebilius id, aut ſeptimē ſignificari, quæ ſit poſt decimam primā, & melior, ideſt quartamdecimā, quæ dies comprobari omnium calculis poteſt, lune tum plenam faciente viſitationem, aut dies collaudaſſe duos, credamus poetā agricolationis, peritiſſimum ſeptimum ac decimum, ſed hunc eo amplius. Septima vtique lune dimidio orbe cæſa cōſiſtitur, Decima amphicyrto. i. vtrinq; gibboſa: Ec vtrobique, humor affatim, calorq; radicibus affūdi facile poteſt. Quod vero ſeptimadecima die ſubuectari in aream fruges poeta Heſiodus prodit, non aliūde videri natum pōt, quod item ex Procli interpretatiōe liquet, quem quòd à circumacto lunari orbe protrudūtur ferè ventorum afflatus euentilandis frugibus peraccommodi. Scire tamē licet, M. Manilium Aſtronomicon quarto, ſeptimam poſt decimam ex Maronis imitatione, pro decimaſeptima accepiſſe, ſic enim de Cancri partibus ſcribit.

Prima rapit, nec ter quinta clementior vſus,
Septima poſt decimam luctum, & vigeſima portat.

In collectaneis Rei ruſticæ apud Græcos ita lego, Eſſe qui ſtatuant, augeſcente modo luna, plantationi incūbendū, tendente vero in damna lucis, haudquaquam. Alij ab quarta in octauamdecimam recte plantari autumant. Nec deeſſe qui ab decima ad viceſimam quippiam fieri id genus vetent, ὅπως μὴ τὸ φῶς αὐτῆς συγκαταχωσθῇ τοῖς φυτοῖς. Illa vero rectior obſeruatio, luna inferna permeante id agere, ſupra terram autem poſita, cædere materiam.

Multa adeo, gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole nouo terras irrorat eous.
Nocte leues ſtipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur, noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroq; faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto coniux percurrit pectine telas;
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undem tepidi deſpumat aheni.

SERV. ADeo] Velde. Terentius, Adoleſcentem adeo nobilẽ. [Me hus ſe nocte dedere] Per noctem malius noſtro obſequũtur labori. Nocte autem non eſt aduerbium, ſed nomen ableriuiq; caſus, adeo vt et Horatius iunxerit ꝓpoſitionem, vt, Vt iugulent homines ſurgunt de nocte latrones, nam aduerbium Noctu facit, ſicut Diu. Salluſtius, Diu noctuq; laborare, feſtinare. [Sole nouo] Oriente die, & Sole adhuc recenti. necdum ferueuti. [Irroret] Illuſtrat: Aut ſimpliciter irrorat. matutino enim tẽpore ros cadit. Et dicit hoc loco, & dia, & noctu inſiſtendum labori. [Eous] .i. Lucifer, de quo etiam Cinna in Smyrne ſic ait, Te matutinus flentem conſpexit, Eous. Et flentam paulo vidit poſt Heſperus idem. [Arida prata] Iam matura. [Tondentur] Secantur. [Noctes] Accuſatiuus pluralis. [Non deficit] Non deferit. Vnde & qui deſerunt exercitũ ad hoſtes tranſeuntes, defectores vocauẽ. [Seros ignes] Nocturnos. [Faces iſpicat] Incidit ad ſpici & ariſtarũ imaginẽ. [Arguto] Sonoro ſtridulo. [Aut dulcis muſti Vulcano decoqt humorẽ.] Hypermetrus verſus eſt, vnde & ſequẽs ã vocali inchoat Bene autem ait. [Decoquit humorem]. i. rem ſuperfluã, ſicut ſupra poſuit, Luxuriẽ ſegetũ tenera depaſcit i herba, [Aheni] Vaſis in quo coquitur vinum. [Et tepidũ] Dicitur, quia quod bullit, quaſi tremere videtur. [Aheni] Ex ære facti.

ASC. MVLTA adeo] Docuit quota queq; luna peragi volũt, at nũc docet ẽt noctu quędã peragẽda vt ſunt collectio ſtipulatũ & ſectio fœni in loco arido, deſpumatio vini dum coquiẽ atq; id genus alia; poſt q̃ oſtẽſurus eſt q̃ ſub calore, & quæ ſub frigore peragẽda ſunt quæ vero noctu fieri vult humorem amant. Ordo eſt. Adeo ideſt valde multa dederunt, ideſt exhibuerunt ſe operſti.ſ.melius nocte gelida.i.ſubfrigida & humida ſup.q̃ ſub æſtu diurno, aut q̃ dederũt ſe melius cum.i. qñ Eous.i.lucifer matutinus, irrorat.i. ſuperfundit in morẽ roris ſole nouo.i. iam recens orto eus uondum orto ſicut res noua dr, que nondum vſi fumus. Stipulæ.i.culmi leues.i.fragiles & aridi tondentur.i. ſecantur melius nocte quam.ſ.diurno tpe & prata arida tondentur melius nocte, quia humor noctis lentus.i. laxans & lentificans aut lente decidens non deficit.i.nõ abſumitur. aut noctis accuſandi eſt caſus, vt ſit lentus humor nõ deficit i. deſetit noctes.i.ipſas. Et quidẽ.ſ. vindemiator peruigilat ideſt totã noctem vigilat & inſpicat ideſt in formam ſpicarum incidit acuto ferro ideſt cultro faces.i. tedas, ad ignes ſeros luminis hiberni.i. quo hyberno tẽpore vti conuenit. Eſt aũt duplex ſenſus, aut inſpicat ad ignes.i. vt faciat ignes, i hyeme, aut per vigilet ad ignes, ſed veriſimilius eſt poetã voluiſſe ipſum tunc incidere faces quibus vtatur in hyeme. Et coniux ſup. eius ſolata lõgum laborẽ cantu.i.quę in ſolatiũ laboris ſui cãtat, percurrit interea.ſ.dũ maritus inſpicat faces, telas, i. texturã exercet arguto.i.ſubtili aut ſtridulo pectine. i.eo extendi inſtrumẽto per cuius medium ſubtegmen trahitur, aut decoquit.i. purget & ebſumit, Vulcano.i. igni humorẽ muſti.i. vini noui dulcis. Licet aũt muſtum ſit nouum vinum, tamen non continuo vt recte dixeris dulce muſtum, ita recte dixeris dulce nouũ vinum (hic autem verſus eſt hypermeter.i.abundãs in mẽſura, vnius ſyllabæ, quem fere dũ Maro facit abundans ſyllaba per vocalem in principio ſequẽtis poſitã ebſumitur, vt hic humorem. Et &c. & pro.i. deſpumat foliis vndam.ſ. ſeperabundantẽ & inundationem aheni, tepidi, i. mediocriter feruentis.

At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus, hyems ignaua colono.
Frigoribus parto agricolæ plerunque fruuntur,
Mutuaq; inter ſe læti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems, curasq; reſoluit,
Ceu preſſæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tunc ſtringere tẽpus.
Et lauri baccas, oleamq; cruentaq; myrta.
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere ceruis,
Auritosq; ſequi lepores, tum figere damas,
Stupea torquentem balearis uerbera fundæ,
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.

SERV. CERES] Frumentum. [Medio æſtu,] ideſt per diem quando æſtus eſt. [Nudus ara, ſerendus.] Sic Heſiout, γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν γυμνὸν δ' ἀμάεσθαι, i. adeo ſereno cęlo vt veſtimentis non egeas. Sane qdã poſt hoc hemiſtichiũ dicitur ſubſecutus, habebis frigore febrem. Nã nõ dicit nudum eſſe debere, quaſi aliter non oporteat aut poſſit, ſed ſub tãta ſerenitate dicit hæc agẽda, vt & amictus poſſit contemni. [Hyems ignaua colono.] Quæ ignauum reddit colonum. [Parto] Parato. [Agricolæ plerumq; fruũtur] Dicit agricolas per hyemẽ his frui quæ æſtate parauerint. Plerũq; aũt dicit, quia dictu rusẽ aliqua quæ ruſticus ẽt hyeme poſſit efficere.] Genialis hyems] Conuiualis, voluptuoſa. Nã quoties uoluptati operã damus, indulgere dicimus Genio. Vnde e cõtrario habemus in Terent. Suum defraudans Genium. Genium autem dicebãt antiqui naturalẽ deũ vniuſcuiuſq; loci, vel rei, aut hominis. [Curasq; reſoluit] Quieſcere facit a labore, et curis. [Preſſę carinæ] Oneratæ. [Cũ iam portum tetigere] Dat comparationẽ de nauigantibus, q̃ ſicut illi expleta iã nauigatione, & poſitis in ſicco nauibus lætantur & epulis vacant, ſic ẽt ruſtici finitis completisq; æſtiuis laboribus hyeme conuiuia celebrant, & à curis ſoluuntur [Impoſuere coronas] Aut re vera coronas, aut ſpiras funium accipimus. [Sed tamen, & quernas glãdes] Sunt aliquæ deriuationes ex vſu magis q̃ ex rõne uenientes, vt quernus, ficulnus, illigaus, colurnus, à corylo, ilice. ficu. quercu. [Cruenta] Matura. Cruẽta aũt ideo, quia matura, cruoris colorem imitantur. [Pedicas] Laqueos quibus pedes illaqueantur. [Auritos lepores] Maiores aures habentes. Horatius aliter ait, doctum & auritas fidibus canoris Ducere quercus. Senſum audiendi habente. [Balearis fundæ] Hiſpanicæ, à balearibus inſulis Hiſpaniæ, vbi inuenta eſt funda.

ASC. AT rubicunda, &c.] Docuit q̃ noctes humorem poſtulant, nunc quę & calorem, & ſerenitatem ſubiungens quæ dã quæ hyberno tpe opportune fiant. Ordo igitur eſt. At, ideſt ſed Ceres rubicunda. i. matura, ſuccinditur. i. ſecatur, æſtu, i.tpe calido & diurno, quod illic fit vbi ſtipulas ſeorſum, amputant, nec ſtraminum (vt dicunt) vſum expoſtulant, & area, i. locus ad triturã frugum, vt prius pcuit extructus terit fruges toſtas, i. deſiccatas calore ſolis, medio ęſtu, vt.ſ. paleis & tunicis facilius exuaẽ. Ara nudus.i.tempore quo à pluuia nudus eſſe poſſis, cum nulla ſit, quia hyems.i.tẽpeſtas pluuioſa ac hyberna, eſt ignaua.i. nihil gnauans.i. bonis operis faciens colono.i. agricolę. Agricolę.n. fruuntur plerunq; .i. plurimum parto. i. rebus acquiſitis cũ labore frigorib.i. tpe frigoris, hoc eſt tpe hyberno, & ipſi lęti.i. exhilarãtes ſecurant inter ſe mutua cõuiuia, quia hyems genialis.i.genio, hoc aſt deo naturæ concedens & indulgere cohortãs, inuitat i. allicit agricolas ad lętius viuẽdũ, & reſoluit curas.ſ.eorum, quas cęteris tẽporibus inſerẽdis, & colligendis frugibus habent, ceu i. tanquã aut veluti nautæ ſupp. reſoluũt curas, cum carinæ preſſæ i. compreſſæ ſtipetę q.mercibus tetigere iam portum, aut preſſæ.i. tẽpeſtatibus & procellis ad ſcopulos alliſæ, quia poſt pericula dulciſſimus eſt portus, & ipſi nautę læti impoſuere puppib coronas tanquã.ſ. victricibus tempeſtatum, aut potius in ſigne quod large potaturi ſint, quia id facturi uina creterasq; coronant. Sed tñ tps aſt nũc.ſ. in hyeme ſtringere.i.decerpere, aut ſtringendo ramos decutere glandes, quernas.i. quercub. creſcẽtes, & baccas, i. fructus in morẽ baccarum

ſi lauci illi' arboris, cui' grana ab ebrietate pſeruāt, & oleā, & myrta. i. fructus myrtorū, cruēta. i. cruoris excretione fedā tes, tps ēt eſt tunc ponere gruibus pedicas. i. laqueos pedum, & ceruis retie, & ſequi. i. ſectari, & venari lepores, auritos. i. quib. magnæ ſunt aures pro modulo corporū, tps ēt eſt tunc, tunc, figere. i. trāfigere, & iaculari damas, & ſtupea verbera. i. flagella, & thordes ex ſtupa facta baleari s. i. Hiſpanicæ fundę. i. qua baleares, in extremis Hiſpaniæ oris plurimū valēt, & corguent. i. exercent, aut cōplicant, tunc cū. i. qñ nix iacet alta, & cū flumina trudūt glaciē. i. cū glacies ſupernatat aquis impetuoſis.

C V M nix alta iacet, glaciē cum flumina trudunt] In Rom. lib. Tegit, vna tamen corrupta litera, Sed, Iacet oio melius. VAR. LECT.

Quid tempeſtates autumni, & ſyndera dicam?
Atque ubi iam breuiorq; dies, & mollior æſtas;
Quæ uigilanda uiris? uel cum ruit imbriferum uer,
Spicea iam campis cum meſsis inhorruit, & cum
Frumenta in uiridi ſtipula lactentia turgent.
Sæpe ego, cum flauis meſſorem induceret aruis
Agricola, & fragili iam ſtringeret hordea culmo,
Omnia uentorum concurrere prœlia uidi,
Quæ grauidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent; ita turbine nigro
Ferret hyems culmumq; leuē, ſtipulaſq; uolantes.
Sæpe ēt immenſum cœlo uenit agmen aquarum,
Et fędam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes; ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti ſata læta, boumq; labores
Diluit, implentur foſſæ; & caua flumina creſcunt
Cum ſonitu; feruetq; fretis ſpirantibus æquor.

Turpe ſed hanc prohibere manus incumbe labori.
Forſitan ad ſtudium torpentia pectora vertes.
Dum partas oſtendis opes, virtutes adeptus
Nomen & æternum laudis decus, vtere quaſi ...
Arte para victum, vulgare aliquo nefandum eſt.
Fac ſuperis æquandum ... incumbe labori.
Ne pudeat pudor hic ... inhoneſtus egentes
Secum habet augeat opes ſi ducta, quæ ... res.
A ſuperis non, prob ... infama cupido
Prob ... infuſa lucri, iacet nulla pudoris
Cura, iacet paſſim longe poſt terga relictus.

SERV. QVID tempeſtates autumni] Verno, & autumnali tpe fiunt tempeſtates, qñ nec plena æſtas eſt, nec plena hyems. Vnde mediū & cōfine vtriuſque tpis ex coniunctione contrariarū rerum tempeſtates efficit. Sane ſciendū vltimas partes tā autumni, q̄ veris ſignificare, quibus ſūt procellæ, quod de autumno, hic indicat verſus, Atq; vbi iam breuiorq; dies, & mollior æſtas de vere hic, Spicea iam campis cū meſſis inhorruit. Deinde ait [Ruit] ideſt præcipitetur, in fine eſt. Et i hoc talis eſt ſenſus, Quid dicam, quantum oportet ſolicitū, & ſtudioſum eſſe agricolam tempore autumni, & veris? [Vigilanda viris] Vigilanter prouidenda. [Spicea meſſis] Spicas de maturis frugibus abuſiue dicimus. Nam proprie eſt ſpicus, cum per culmi folliculum, i. extremum tumorem, ariſtæ adhuc tenues in modum ſpeculi eminent. [Inhorruit] Intrem iſcit. [Frumenta lactentia] Adhuc tenuia, & lactis plena. Sane ſciendum Varronē in libris diuinarum rerum dicere Lactantem eum eſſe, qui ſe infundat ſegetibus, & eas faciat lacteſcere Et ſecundum inter lactantem, & lactentem hoc intereſſe, quod Lactans eſt, q̄ lac præbet, Lactens cui lac pbetur. [Flauis] Maturis. [Et fragili culmo] ideſt, q̄ in fragili culmo erat. [Stringeret] Secaret. vt, Hic vbi denſas Agricolæ ſtringunt frondes. [Omnia ventorū concurrere] Inter ſe, vt mutatis tranſuerſa fremunt. [Sublime expulſam eruerent] Perſublimia portarent erutam ſegetem. [Turbine nigro] Tempeſtate noxia. Horat. Hic niger eſt, hunc tu Romane caueto. [Culmūq; leuem] Culmus dr ipſe calamus, ſtipulę vero folia q̄ ambiunt culmum. [Agmenaquarum] Impetus, vt, Leni fluit agmine Thybris. Eſt autem hic Ecbaſis poetica ad deſcribendum tempeſtatem. [Collectæ ex alto nubes] Ab Aquilone, qui vtique de alto flat. i. à ſeptentrione, & tempeſtates grauiſſimas facit. Nam auſter humilis eſt. vt, Mundus vt ad Scythiam, Riphæaſq; arduus arces Cōſurgit, premitur, Libyæ deuexus in Auſtros [Ruit arduus æther] Tonitribus percrepat; vt, cœlumq; ruina. [Caua flumina] Profunda, & alta Lucā. Rutubamq; cauum. Fretis ſpirantibus] In motu poſitis. Alibi. Qua vada non ſpirant, nec fracta remurmurat vnda.

ASCE. QVID tempeſtates, autumni, &c.] Poſtquam docuit poeta agricolæ nullo tēpore ceſſandū eſſe, ſubtiliter inſerit cām eius rei, quia nullo tempore res agraria tuta eſt, quolibet. n. tempore tempeſtates oriri & calamitatem facere poſſunt quocirca ne ſegnitie torpens egeſtatem incurrat, monet cū totis viribus anniti, quam rem ea Heſiodo tranſtulit, fratrem ad grauitatem cohortatur his verbis ſic tranſlatis:

Heſiodus ad laborē inuitat.

Ergo age frater adas generoſo ſanguine Perſe
Non fuge fraternos monitus, operare laborem.
Inuideat tibi dira fames, ſpicaque recenti.
Alma Ceres ornata caput, ſua dona miniſtret,
Sit tibi plena domus: ſegnem crudelis egeſtas
Opprimit, hunc inuiſum odio ſemperque ſequuntur
Torpentis ſimilem fuco, cui ſpecula ſurgunt
Horrida diſſ enſumque fauis conſumit edendo
Semen apum, piger ipſe ſedet, vetatque laborem.
Tu modo curam operi quantum potes adijce frater
Horrea ſic rumpunt meſſes, ſic copia rerum,
Sic pecus augetur, ſic tu mortalibus, & dijs
Gratus eris, ſegnes animos & inertia corda
Oderunt, operi laus eſt impendere curam.

Tu celeris duce te, paulatim corruat illo
Dijs inuiſus homo cui mens intenta rapinis,
Inuigilat, neque enim ſemper felicia durant.

hæc, & plura notant digniſſimè illic,

Quia ergo nō ſemper felicia durāt, nec pulchræ meſſis ſemper horrea rumpit prudenter infert poeta tempeſtatū incertitudinem q̄ omni tpe oriri poſſunt, vt nunquam ſecurus, & nunquā ocioſus ſit agricola, vtitur autem in principio figurata interrogatione dicēs. Quid dicā tempeſtates autumni, & veris? q. d. id, fruſtra fecero cum etiam in æſtate, quando minus ſperātur ſæpe ſuboriantur, vnde declarat multis verſibus quorū ordo & explanatio eſt, Quid. i. ad quid dicam tēpeſtates autumni. i. quæ fieri ſolent tēpore autumnali, & quid dicā ſydera. i. tempeſtatem tunc cōcitantia. Atque quid dicam tempeſtates ſup. eius temporis vbi. i. in quo ſupp. eſt iam breuior dies. i. quā in autumno, & æſtas mollior. i. minor, & exilior, aut æſtas. i. calor eſt mollior. i. delectabilior, quia frigus vrgētius, hoc eſt in bruma, quæ ſup. eſt vigilanda. i. vigilando tranſigenda, quia breuiſſima tēpeſtas eſt aut q̄ eſt vigilanda. i. vigilanter proſpicienda quia tempeſtatis plena, vel quid dicā tēpeſtates, & ſydera ſup. temporis, cum. i. quando, vel in quo, vel imbriferum. i. aſſiduis imbribus madens (vnde Septēber quaſi ſeptimus ab imbri, hoc eſt Martio dr) ruit. i. præceps cadit in agro, & quid dicam tempeſtates, & ſydera quæ fiunt cū meſſis ſpicea. i. iam in ſpicas formata inhorruit. i. rigida, & aſpera facta ſit campis. i. in aruis, & cum frumenta lactātia. i. lactis plena, & dulcia ac mollia adhuc turgēt. i. inflātur, & augeſcunt in ſtipula. i. culmorū ſtipite adhuc uiridi. i. in fine veris, & i principio æſtatis? q. d. id fruſtra fecero cum tunc certæ ſint tempeſtates, & potius dicēdum ſit de his, quæ præter opinionem oboriri poſſunt, vnde ſubdit. Ego vidi ſæpe omnia prœlia i. certamina, & ex diuerſo cōcurſus uētorum concurrere. i. conuolui, cum agricola induceret meſſorem flauis aruis. i. in arua ariſtis maturis flaueſcētia. i. cum iā inſtaret tempus meſſis quo minime ſperantur venti & maxime obſunt. quia grana excutiūt, & cum ipſe iam ſtringeret. i. velleret, aut ſecaret hordea fragili culmo. i. habentia culmū fragilem pp ariditatem q̄ eſt maturis frugibus, quæ. ſ. prœlia ventorum, eruerent. i. eruebant, aut eruere poſſent imis radicibus ſegetem grauidam. i. oneratā granis expulſam ſublime. i. in altū. Magna ergo uis ventorum qui eruunt radicatam, & grauidā ſegetem, & vidi q̄ hyems, ideſt tempeſtas pluuioſa ferret, ideſt auheret ita culmum leuem & ſtipulas volātes, ferret dico turbine. i. agitatione ventorum nigro. i. nubilo. Immenſum. i. abūdantiſſimum & ſine mēſura agmen. i. impetus aquarū venit. i. deſcēdit, aut decidit etiam ſæpe, cœlo. i. cœlitus & nubes collectæ glomerant. i. in globi, aut glomeris formam præcipitāt ex

alto

alto.ſ aere tempeſtatem fędam i. immūdam & nocinam,atris imbribus.i.pp artos imbres,æther arduus.i.ſuperior aer in nubem collectus ruit.i.præceps cadit & diluit.i.madefacit & irrigat ingenti pluuia,ſata læta.i.pinguia,& pro.i.labores boum. t.quæ labore boū & fertilitate terræ iā parata erāt.i.Foſſæ implentur & flumina caua, quia ſiccitate exhauſta creſcunt cum ſonitu(bene cum ſonitu,quia non inſtrumentum, ſed concomitantiā ſignificat, non enim ſonitu, ſed aquis creſcunt, verum dum creſcunt,ſonitus fit aquarum præcipitanter defluentum)creſcunt ergo cum ſonitu,& æquor,ideſt,mare ante planum & æquum feruet,ideſt fit feruidum,& quaſi ebulliēs. vnde fretum dictum volunt cum feruet, cum tranquillum eſt ęquor,fretis.i.fluctibus feruentibus, ſpirantibus.i procellas excitantibus,aut in motu exiſtentibus.

VARIA LECT. OMNIA ventorum concurrere prœlia vidi]In Rom.lib. Conſurgere,habetur.Sed Cōcurrere, callior lectio cognoſcit.

Ipſe pater, media nimbrorum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra, quo maxima motu
Terra tremit, fugere feræ: & mortalia corda
Per gentes humilis ſtrauit pauor. ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopem, aut alta Ceraunia telo
Deijcit. ingeminant auſtri, & denſiſsimus imber.
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plāgunt.
Hoc metuens cęli menſes, & ſidera ſerua;
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet;
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.

SERV. CORVSCA Fulmina] Coruſcantia: vt, Sibila lambebant linguis vibrantibus ora. [Molitur] Agitat, & iacit.[Terra tremit] Terræmotus efficitur.Vel tremit terra, Ttemere videtur,& pauent hi qui terram colunt. [Humilis pauor] Qui humiles reddit, vt Pallidus morb. [Ille flagranti Aut Atho, aut Rhodopen] Secundum Epicureos per tranſitum loquitur, qui dicunt fulmina non iudicio deorum,ſed ex nubibus fieri,nam montes quid neceſſe fuerat fulminari?.Athos autem mons eſt Græciæ,Rhodope mons Thraciæ.[Aut alta Ceraunia]Montes ſunt Epiri,à crebris fulminibus dicti.Vnum.n.fulmen quod colorat,aliud quod tranſfigit,aliud quod afflat, vt eſt, Ex quo medium pater,atq; hominum rex fulminis afflauit ventis.]Ingemināt auſtri]Repetunt ſuos flatus venti.[Plangit] Reſonare facit.Alij legūt Plāgunt, vt ſit,nemora & littora plangunt.i.reſonant.[Hoc metuēs,cęli mēſes & ſydera ſerua] Ideſt duodecim ſigna quibus mēſes cognoſcimus.[Sidera] Autem vel tempeſtates,vel planetarum motus.Sciendum aūt, vt diximus, de planetis quinq; duos eſſe noxios,Martem & Saturnum, duos bonos, Iouem & Venerem:Mercurius varo talis eſt, qualis ille cui iungitur.Vnde etiam fingitur miniſter eſſe deorum,quod eorum obtemperet poteſtati. Hinc eſt quod dicit.[Quos ignis cęli Cyllenius erret in orbes]Ideſt vtrum in Septentrionalē,an in Auſtralem partem inclinetur, aut cui planetarū cohæreat, vt qualitatē Mercurij ex illo poſſis agnoſcere.Cyllenius autem ignis pp ſtellam Mercurialem dicitur, quía in Cylleno mōte Arcadiæ dr̄ natus eſſe Mercurius.[Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet;]Ideſt nocens.Frigidus, ò pueri fugite hinc, latet anguis in herba. Ideo autem hoc dicit quia Saturnus deus pluuiarum eſt. Vnde etiā ſenex fingitur, nam ſenes ſemper nouimus eſſe gelidos,hic.autem in Capricorno facit grauiſſimas pluuias,& præcipue in Italia. Vnde & Horat.ait: Seu tyrānus Heſperiæ Capricornus, vnde & in Scorpio grandines item in alio fulmina,in alio ventos. Vnde præcipit non ſcire debere in quod ſe ſignū recipiat ſidus Saturni. Sanè perite ait. [Receptet]Vt ex frequentatiuo verba nobis oſtenderet Saturnum bis ad vnūquodque ſignū reuerti, quod alij planetæ minime faciunt.Solus enim eſt qui & longius,à Sole diſcedat, & bis ad vnūquoq; ſignum recurrat, [Quos ignis cęli Cyllenius erret in orbes] Ordo eſt, in quos orbes cęli erret Cyllenius ignis .Et bene errer,nam planetæ vocant. ἀπὸ τῆς πλάνης. Ideſt,ab errore.Nā interdum ad auſtrum,interdum ad Septentrionem plerunque contra mundum,nonnunquam cum mundo feruntur.

ASC. IPSE pater]Continue exequitur tempeſtatis inſolitæ granitatem, monens agricolā ne à tali obruatur, ſignorum, ac planetarum naturas, & ortus atque occaſus obſeruet, non vt impediat cœli ſæuitiam, ſed vt frumentum cuius metat,aut protegat,aut præcib. hauriat. Poſſem quæ ab aliis dicta ſunt repetere, ſed breuitati ſtudens ordinem ſic poſuero. Ipſe.ſ Iuppiter, pater qui iuuans pater dicitur, & imbrium ac fulminum præcipuè potens creditur, molitur.i.cū mole,& pōdere excitat in media nocte & nimborū.i. tēpeſtatū,aut ī media nocte,i. caligine & obſcuritate, nimborū i.nubiū vētis cōmixtarū molitur dico fulmina,dextera.ſ.manu coruſcat,ideſt coruſcante,ac rutilia,qua motu,ideſt impetu fulminis,& tonitrui maxima terra,ideſt pars maxima terrę tremit,& ferę,ideſt belluæ ſylueſtres,& indomitæ,fugere ſcilicet priuſquā terra tremeret,quia tēpeſtatē imminere præſagiunt,abdunt ſe in ſpeluncas ſuas (vnde non ab re tēpus mutauit poeta dicēs, tremit & fugit) & pauor humilis,ideſt humiles efficiēs (quia vt dicitur in Hecyra Terēt. Profecto hoc ſic eſt, vt puta omnibus nobis vt res dant ſeſe. ita magni, atque humiles ſumus, ergo in tanta calamitate, & fulminatione nimirum humiles ſumus)aut pauor ſtrauit per gētes humiles,ideſt humilitas,aut humi verſantes cum tonitruo in ſublimi fiant corda mortalia,ideſt mortalium animos.Ille ſcilicet Iuppiter deiicit,ideſt,deorſum iaciēdo fulmina percutit, telo, ideſt, iaculo fulminis triſulci flagrant, ideſt ardēti,aut Athon montem illum Macedoniæ,aut Rhodope,montem illū, Thraciæ, aut Ceraunia montes altiſſimos Epiri continuo fulminæ (quod Græce Ceraunos dicitur)concuſſos,alta,ideſt ſublimia auſtri.i. auſtrales, venti ingeminant ſe, aut multiplicātur, & imber denſiſſimus ingeminat, ſup.ſe,& nemora plāgūt,nūc.i. aliquādo ingenti vento & littora plangunt nūc,ideſt viciſſim ingenti vento. Tu ergo metues hoc.ſ.ne talis tempeſtas te imparatum obruat,ſerua menſes cœli,ideſt,duodecim ſigna cōmenſurata certis, licet nō æqualibus ſpatiis, & ſidera, ideſt in fluētia ſiderum & ſerua quo.i. in quam partem cœli. i. aut ad quorū coniunctionē,aſpectū ſtella Saturni frigida i. ab effectu receptet ſe, & in quos orbis.i.circulo & ſphæras cęli ignis Cyllenus.i. Mercurius erret,aut cęlo.i.per cęlū qđ cū planeta ſit ei propriū dr̄; cum tn̄ nihil minus ſcd̄m Plinium planetis erret.

NIMBORVM in nocte]Sunt quidam libri antiquiſſimi in quibus,Nimborum nocte, abſque, In, legatur.Sed Nimborum in nocte, vt in Mediceo,& pleriſque aliis habetur. longe numeroſius, & elegātius mihi videtur.[Aut Atho. Aut Rhodopen] In Rom. libro in Mediceo, & aliquot aliis antiquis, Atho,ſcriptum eſt refragante ſyllaba.

In primis venerare deos; atq; annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis
Extremæ ſub caſu hyemis, Iam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſsima vina,
Tunc ſomni dulces, denſęq; in montib. vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho:
Terq; nouas circum fęlix eat hoſtia fruges;
Omnis quam chorus, & ſocij comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta: neq; ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,

SERV. IN primis venerare deos] Poſt hæc cognita da præcipue operam ſacrificiis, quib. tempeſtates, & pluuiæ poſſunt repelli, & mire hoc ſtatim ſubiunxit,quia occurrebat, quod prodeſt tempeſtates futuras videre. Et bn̄ ait. [In primis] Præcipue & ante omnia, nam alia neglecta poſſunt habere emendationē. tēpeſtatē aduenientē, niſi ante præuideris, vniuerſa ſubuertit, [Annua ſacra refer Cereri] Anniuerſaria magna,ſicut in Aen. Annua quę differre neſas. Et Ambaruale ſacrificium dicit. [Lætis operatus in hærbis] Aut diis operā conuiuio: aut poſtquā opera cūcta cōpleueris.[Extremæ ſub caſum hyemis] Circa finem hyemis,antequā ver incipiat. [Iam vere ſereno] Ver pluuiale tp̄s eſt. ſed circa finē incipit eſſe ſerenū. Dicit ergo. Vere ſereno, vt ſit iam tunc & ver & ſerenū.

[Tunc

Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

[Tuncagni pingues] Subandi ſunt, qui aut epulis, aut ſacrificijs ſunt apti. [Moliſſima vina] Carentia aſpetitate, & defæcata [Denſæ in montib. vmbræ] Quia tũc incipiunt arbores frondeſcere. [Tibi] in honoré tuum, & in tuã gratiam [Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho.i.cui tu liba de lacte, melle, & vino. Nam ſuperfluũ eſt quod quidam dicunt, contra religioné dixiſſe Virgiliũ, licere Cereri de vino ſacrificare. Pontificales nanque hoc oõ vetant libri. Quod autem ait Plautus in Aulularia cuius ipſi vtuntur exemplo, Cereri ne nuptias factori eſtis? qui? quia temerè nihil allatum intelligo, non eſt huic loco cõtrarium, nam aliud eſt ſacrificiũ, aliud nuptias Cereri celebrare; in quibus re vera vinum adhiberi nefas erat, q̃ Orci nuptiæ dicebantur; quas præſentia ſui pontifices ingenti ſolẽnitate celebrabant. Alij hunc locum aliter accipiũt, vt [Miti Baccho] Non ſit ſeptimus caſus ſed datiuus, & duo nomina intelligimus, Liberi & Cereris, nã ſupra quoq; ait. In primis venerare deos, vt ſit ſenſus, cui Cereri, & miti Baccho fauos lacte dilue.i.eis ſacrifica melle, & lacte permiatis. [Felix hoſtia].i.fœcũda Et dicit Ambaruale ſacrificium, quod ſæpe de porca fœcunda, & grauida fieri cõſueuerat, vel felicem dicit, cuius ſacrificio, & immolatione fœcunditas agrorum merebatur. [Omnis quam chorus] Chorus proprie eſt coæuorum cantus atq; ſaltatio [Cererem clamore vocent [Inuocent dari copiã frumentorũ. [Torta redimitus tẽpora quercu] ideſt, habens in memoria victũ prioré, à quo Cereris reuocatus eſt benignitate. Nam olim homines glãdibus veſcebantur. [Det motus incompoſitos] i.ſaltationem aptam religioni, nec ea vlla arte venientem. Salluſt. Saltare elegãtius quàm neceſſe eſt probę. [Carmina dicat] Hymnos.

A s c. IN primis venerare deos; [Quia ergo metuenda eſt tempeſtas nociua, nec opibus humanis propelli poteſt, imploranda docet deorum auxilia, quod & Heſiodus hortatur vbi tranſlatus eſt his verbis.

Thure pie venerare deos, ijs tempore in omni
Et munde, & pure liba, cum clara nitescit
Sole dies, aut cum nox circumfuſa tenebris
Abſcondet terras: caſto torrenda ſub igne
Hoſtia mactetur, hymnos cane, thura miniſtra,
Vt tibi dij faueant, diuerſaque copia rerum
Hinc tibi naſcatur, multis vt egentibus ipſe
Subuenias, non vt vinas germane rapina.

Hæc ille.

Poeta autem noſter docet etiam modum ſacrificandi, & tẽpus dicens, venerare in primis, ideſt ante omnia deos atque refer, ideſt iterum offer Cereri magnæ ideſt agricolis, quia ſuus cuique deus magnus eſt, annua ſacra, ideſt ſacrificia quæ quotannis fieri debent, tu inquam operatus, ideſt iam operans, ideſt ſacrificãs (vnde Prop. Cynthia iam noctes eſt operata decem. Horat. Vnico gaudens mulier marito. Prodeat iuſtis operata ſacris) In herbis lætis, ſub caſu, ideſt in ipſo caſu extremæ hyemis, & vere ſereno, ideſt tempeſtate verna ſerena exiſtẽte, hoc eſt in fine hyemis, & principio veris, quia agni ſunt ſupple tunc pingues, & vina ſup. ſunt tunc molliſſima.i.ſuauiſſima, & decocta, nec tamen pendula, nec acerba, aut acetoſa, ſomni ſũt tunc dulces, quia minor ſolicitudo eſt agricolis, & profundior etiam ex temperie ſopor, & vmbræ ſunt tunc denſæ in montibus, quia arbores, frondibus opacæ ſunt. Cuncta pubes, ideſt multitudo pubeſcẽtium, agreſtis.i.ruſtica adoret tibi.i.ad tuũ iuſſum, aut commodum, aut domi tuæ, Cererem. ſ.deam frugum. Cultu dilue.i.miſce, & tẽpera fauos, ideſt mella, lacte, & Baccho miti ſuaui, hoc eſt mulſo, & hoſtia felix.i.aut eximia, quia porcus dr̃ eximius, bos iniactus, ouis lecta, quæ ſacris conuenit, aut læta & pinguis, aut ob felicitatem & fertilitatẽ habendam mactanda eat.i.ducatur non trahatur, ter, quia ternarius religioni maxime accõmodatus eſt, circum nouas fruges, adhuc. ſ.in agro exiſtentes quã.ſ.hoſtiam, omnis chorus.i.multitudo pubeſcẽtium, & canẽtium, & omnes ſocij.ſ laboris aut vicini ouantes.i.mediocriter lęti, comitẽtur & vocẽt clamore, Cererẽ.i.deam frugum cũ frugibus, aut ipſas fruges, in tecta i. horrea ſua.i.clamando, & inuocãdo deam mereantur colligere fruges in horrea ſua, neque quiſquam ſupponat ariſtis maturis falcẽ. s. cultrum meſſorium qui incuruus eſt, ante, ideſt priuſquam ipſe redimitus tempora.i. habens tempora capitis ſui redimita, quercu torta.i. intorquẽ conuoluta in morem coronæ, aut ſerti, quod propter glandem ex quercu Cereri ſacrificantes geſtant det.ſ.Cereri motus incompoſitos.i.ſaltationes quibus in ſacrificijs vtebantur, nequa corporis pars ceſſet & inmonis ſit à re ſacra, incompoſitos autem dicit, vt non ad voluptatem, ſed ad religionem pertineant, aut vt ruſticorum noret morem, & dicat carmina.i.hymnos.

Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis,
Aeſtusq;, pluuiaſq;, & agentes frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua luna moneret,
Quo ſigno caderent auſtri, quid ſæpe videntes
Agricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & horridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Littora miſceri, & nemorũ ĩcrebreſcere murmur.

S e r v. MEnſtrua luna] Vnde & *μήνη* dicitur. [Caderẽt auſtri] Deſinerent venti. Ex hoc etiam loco prognoſtica ſunt tranſlata de Arato, pauca de multis. [Ventis ſurgentibus] Flare incipientibus, Vnde e contrario, Cum venti poſuere, ideſt flare deſierunt. [Aut freta ponti] Littora pelagi, quæ feruntur fluctibus. Duo autem dicit naturalia. Futura enim tempeſtate, & ante ventum fluctus mouetur, & fragor audiunt ea ſyluis, arcana a quadã ratione naturæ. [Aridus fragor] Sonitus qualis ſolet fieri ea aridis, cũ franguntur arbores, Ergo aridus nimis, omne enim quod aridum eſt, cum frangi cęperit, nimium efficit ſonum. Fragor etiam a fractarum rerum nominatus eſt ſonitu. [Aut reſonantia lõge Littora miſceri] *δὶς τὸ αὐτὸν*.i.bis idem dixit. [Miſceri.] Autem, perturbari: vt, Miſcet agens telis.

A s c. A T Q V E hæc, vt certis &c.] Poſtquam docuit tempeſtaté metuẽda, & ſacris auertendam, aut ſedandam, docet certis ſignis noſcitandã. Non enim ruſtici omnes Saturni curſus, cur ſuuoſq; ſignificationes noſcere poſſunt, quo circa confugit ad naturalia, quæ in rebus notis fiunt prognoſtica, atque iudicia, q̃ ea Arato ferè deprompſit Ordo autem eſt. At vt nos ſ.agricolæ, poſſimus noſcere certis ſignis hæc.ſ.ſequentia, videlicet & æſtus.i.vehementes calores, & pluuias, & vẽtos agẽtes.i.impellẽtes frigora. ipſe pr̃.ſ rerum Iuppiter ſtatuit.i cõſtituit ſignificãdum quid Luna mẽſtrua .i. mẽſium cõſtitutrix moneret, i.indicaret, quo ſigno auſtri.i. illi venti ea meridie flãtes. caderent.i.ceſſarent, & quid, i.quod ſignũ. aut quam rem, agricolæ vidẽtes ſæpe, ſup. contingere, tenerent armenta.i.boues, quibus magni ſunt, propius ſtabulis, à ſtando.ſ.dictis, vnde ſtãtium ſunt, ſicut cubilia cubãtiũ. (Prope pnomen datiuo iungitur, vt prope eſt domitnus oibus inuocantib. eum, inde propius aduerbium, hic etiã dandi caſui iunctum eſt. Prope præpoſitio accuſatiuo, ſicut proxime aduerbium. Salluſtius: Proxime Hiſpaniam Mauri ſunt: Continuo ventis ſurgentibus.i.dum venti ſurgere tentant, aut de propinquo ſurrecturi ſunt, freta, ponti i.maris, agitata i.commota, incipiunt tumeſcere i.inflari, & fragor aridus i.qualis eſt in aridis fondibus incipit audiri in altis montibus, aut littora reſonãtia longe. i. q̃ longe ſtãtes percipere poſſent, incipiunt ſup. miſceri.i. perturbari, & murmur nemorum incipit, ſup. increbeſcere.i. creber fieri, aut eſſe, quę oia ſigna ventorum ac turbinum ſunt à Pli. diligẽter annotata, vt Beroal. in Seruium annotauit, cuius verba ſunt. Si Seruius curioſe, pẽſiculateq; annotaſſet prognoſtica tẽpeſtatum, q̃ à Virg. referuntur. quæ exequitur Lucanus, quæ enumerat Plin. profecto non dixiſſet bis idem dici à poeta in expoſitione carminis Maroniani. Nãque aliud eſt. Haud dubie fragor in mõtibus, tumor in mari, aliud ſonitus littorum, aliud mugitus nemorum, proinde ad expoſitioné Virgilianam, prognoſticorum ſubiungemus verba Pli. ex lib. 18 quæ ita apertè, ita eleganter enarrant dicta poetæ, vt ab interprete nullo apertius, elegãtiusve poſſint enarrari. Verba Plinii ſunt hęc, Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi tranquillum murmurauerit, intra ſe ventum prædicit; identidem, & hyemem, & imbrem. Littoris, ripæque, ſi reſonabunt tranquilla, aſperam tẽpeſtatẽ: & non paulo, ſæpe & ſilẽtio mare ĩtumeſcit, fluctusq; altior ſolito iam intra ſe ventos fatetur. Equidem, & montiũ ſonitus, nemorumque mugitus prędicunt tempeſtatem. Hæc

verba

verba Plin. adeo poetę carminibus conueniunt, adeo quadrāt, vt alter ab altero mutuatus eſſe videatur, & Lucanus Virgiliū (vt arbitror) imitatus, talia quoque ipſe tempeſtatū præſagia recenſet in quinto, ſcribens.

Sed mihi nec motus nemorum nec littoris ictus,

Et paulopóſt

Turbida teſtantur conceptos æquora ventos.

Si murmura pōti conſulimus Cūm verrent mare. Hæc ille.

VARIA LECT. ATQVE hæc certis poſſimus diſcere ſignis] In Rom. lib. Poſſemus dicere, legitur. [Quid ſæpe videntes] In antiquis aliquot exemplaribus. Quod, habetur, lectio à Seruio agnita. In Rom. tamen, & in Mediceo, Quid, indiffinitum.

Iam ſibi tum curuis male temperat vnda carinis,
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamoremq; ferunt ad littora; cumq; marinæ
In ſicco ludunt fulicæ, notasq; paludes
Deſerit, atq; altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi; noctisq; per vmbras,
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus;
Sæpe leuem paleam, & frondes volitare caducas;
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas;
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Euriq; Zephyriq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſsis; atq; omnis nauita ponto
Humida uela legit. nunquam imprudentib. imber
Obfuit: aut illum ſurgentem uallibus imis
Aeriæ fugere grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captauit naribus auras:
Aut arguta lacus circū̃muolitauit hirundo;
Et ueterem in limo ranæ cecinere quærelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit oua
Anguſtum formica terens iter; & bibit ingens
Arcus; & è paſtu decedens agmine magno
Coruorum increpuit denſis exercitus alis:

SERV. IAM ſibi tū curuis male tēperat vnda carinis] Scias, inquit, in pelago eſſe grauiſſimam tempeſtatē cum mergi ad littora confugiunt. Poeticè autem ait, Iam ſibi tum vnda male tēperat curuis carinis, id eſt ſibi non parcit, ſed creſcit in perniciem ſuam, nam in carinam ſcindendam conſurgit. [Clamoremq; ferūt] .i. ſi cum clamore reuertūtur nā plerunq; plura dicit ſigna, è quib. vnum non ſufficit, ſed oīa animaduertenda, vt, Tū cornix plena pluuiam vocat improba voce, Et ſola in ſicca ſecum ſpatiat arena. [Marinæ fulicæ] Ad diſcretionem fluuialium. [Altam ſupra volat ardea nubem] Ardea dicta eſt quaſi ardua, quę cū altius volauerit, ſignificat tempeſtatem. Lucanus.

Aut ſiccum quod mergus amat
quodque auſa volare
Ardea ſublimis pennæ confiſa
natanti.

[Præcipites cœlo labi] Sequitur vulgi opinionē, non enim omnia prudenter à poeta dicēda rūt. Quod autem uidemus è cœlo ſtellas quaſi labi, *ἀποῤῥοίας*, ſunt ignis ętherij, q̄ fiunt cum vehementior vētus altiora conſcenderit, & trahere exinde aliquas particulas cœperit, quæ ſimulant caſum ſtellarū. Nā ſtellæ cadere non poſſunt, quarū natura eſt vt ſtent ſemper; vnde & ſtellę vocantur. Sanè ſciēdū eſt ab illa parte vētum flaturū, in q̄ ille ignis ceciderit. [Colludere plumas] Moueri Terent. Congium iſtū maximū in aqua ſinito ludere .i. moueri. Virg. Ludere prudentes puero, At Boreæ de parte trucis cū fulminat] Hoc vult dicere, vbiq; igētes effici pluuias cùm ab iſtis ventis mota tēpeſtas fuerit [Nunquā imprudētibus imber obfuit] Alij, iam vacare volunt, alij augentis habere ſignificationem ut ſit, Nunquam imber obfuit ualde prudētib. q̄ res valdè non ſunt idoneæ. Vnde melius eſt ita intelligere, Nunquā imber obfuit nō ante prouiſus, tam clara ſui dat ſigna, vt [Imprudentibus] Ignaris accipiamus, nam hoc dicit, Nunquam neſcienti nocet imber, quia ſe ſignat ante vēturū, & ſcimus leuiora eſſe mala, q̄ ex opinione cōtingūt. [Aerię fugere grues] Aeris colore, aut altum volantes. Dicit aūt grues de vallibus fugere, non pluuiam de vallibus ſurgere. [Aut bucula cœlum Suſpiciens, patulis] Hic locus omnis de Varrone eſt, Ille enim ſic.

Tum liceat pelagi volucres, tardaque paludis.
Cernere inexpleto ſtudio certare lauandi.
Et velut inſolitum pennis infundere rorem:
Aut arguta lacus circùmuolitauit hirundo,
Et bos ſuſpiciens cælum (mirabile viſu)
Naribus aerium patulis decerpſit odorem.
Nec tenuis formica cauis non euehit oua.

[Et veterem in limo ranæ cecinere quęrelā] Fabula duplex eſt Nam, vt Oui. dicit, Ceres cum Proſerpinā quęreret, ad releuādam ſitim acceſſit ad quēdā fontem; tunc eam Lycij ruſtici à pōtu prohibere cœperunt, conturbantes pedibus fontem & contra eam emittētes turpem aurib. ſonum; illa irata eos conuertit in ranas, q̄ nunc quoq; ad illius ſoni imitationē coaxāt. Sed hoc non eſt valde aptum. Nā illa magis inſultatio fuerat, q̄ quætela, & pœnam ſacrilegij iuſtè pertulerūt. Vnde magis Aeſopus eſt ſequendus qui dicit hoc, Cum Iuppiter omnibus animalib. reges, daret, & ranis, (ni fallor) colēdum breuiſſimū lignum dediſſet, illæ quæſtæ & aſpernatæ ſunt eum, & tunc eis

hydrum iratus dedit, qui veſcitur ranis [Bibit ingens Arcus] Sequitur iterum vulgi opinionem. [Coruorum exercitus] Multitudo.

ASC. IAM ſibi tum curuis. Docet alia tempeſtatum prognoſtica dicens, vnda .ſ. maris male .i. nō temperat .i. parcit ſibi, quia concutit ſe, & collidit carinis curuis .i. ventris nauiū iam .i. tunc, cum .i. quādo mergi .ſ. aues à mergēdo dictæ, reuolant celeres ex æquore medio, vbi .ſ. futuram noſcunt tēpeſtatem, & ferunt clamorem ad littora .i. cum clamore volant ad littora, & cum fulicę, .i. aues illæ marinæ .i. in mari verſari ſolitę, ludunt in ſicco .i. in arena littoris; & cum ardea auis nota, deſerit paludes notas, in quibus piſcari ſolet, & volat ſupra altā nubē. Tu videbis etiā ſæpe ſtellas, hoc eſt impreſſiones, & faces ſtellis ſimiles, labi .i. decidere, & percurrere cœlo .i. per aerem, vēto impellēte, q̄ ſtatū in terras, ac maria deſcēſurus ē, & videbis longos tractus flammarū .i. flammas in longū tractas albeſcere à tergo p vmbras noctis, quia interdiù videri nequirēt. Et tu videbis paleā leuē .i deſiccatā, & frondes caducas volitare .i. p aera ferri, aut videbis pluuias nantes .i. ſupernatātes colludere .i. in morē ludētium agitari nunc huc, nūc illuc occulta vi vētorum in ſummia aqua. In quibus locutionibus ex more qualibet rem certā narrantium ponitur ſecūda perſona ēt ſingularis numeri pro qualibet, hoc eſt quolibet, aut quibuſlibet, præſente vel præſentibus, vt ēt Aen. 4. Migrantis cernas, totaq; ex urbe ruentes. Cernas inquam, ſi adſis, & nō magis tu, q̄ quilibet alius. Sed reuertamur ad ordinē, At .i. ſed, cū .i. qñ fulminat .i. fulmen cadit de parte Boreæ illius uenti, trucis .i. terribilis, hoc eſt a ſeptentrionali regione; & cū domus Euri, qui ab oriēte flat, q̄ pro &, zephyri, qui ab occidēte, tonat, tūc ſup. oia rura natant .i. aquis obruuntur & inundantur, foſſis .i. aquarum receptaculis exiſtentibus plenis, ita ꝙ amplius capere nō poſſent. Nouè tñ dr̃ rura natare, cum aquæ natent, ferantur aquis, aut ſuper aquā, aut aerē, vnde forte accipit rura pro his, quæ in rure ſunt, ſicut de Pado dictū eſt, ꝙ cū ſtabulis armēta trahit, Aut reciprocus eſt illis ſenſus ſicut in quibuſdā alijs, veſicut dicimus flores ſpargi ſuper lectum & lectū floribus, ita dicamus aquas natare ſuper rura & rura natare aquis. Sanè legēdū putem, Euri zephyriq; &c. & non Euriq; & zephiri, nullius .n. neceſſitatis eſt addere particulā, &, cū particula, q;, alibi ſæpe longa legatur, vt Aen. 4 Liminaq; laurusq; dei, totusque moueri, &c. Atq; tunc omnis nauita .i. nauta, legit .i. colligit dū ſtringit uela humida, ex pluuia .ſ. quæ ſubſequuta eſt, imber nūquam obfuit .i. nocuit imprudentibus, .i. valde prudentibus, aut prudentiā ſuam his prognoſticis augentib. aut nunquā nocuit imprudentibus, i. incautis, & vt Galli dicunt non præuiſatis, hoc eſt non præmonitis, quia omnes admonētur preuijs ſignis. quam expoſitionē approbat quæ ſequitur. Nam aut grues aerię, in altum ſe tollentes, aut aerei ferè coloris, fugere illum .ſ. imbrem ſurgentem .i. orientem, aut venturum, imis .ſ. decliuis uallibus, aut bucula .i. vacca, aut iuuēca ſuſpiciēs cœlum .i. ſurſum aſpiciens, quod illi naturale eſt, captauit auras, narib. patulis .i. ſemper & multū patentibus, aut hirundo auis nota arguta .i. canora. aut ſtridula pēnis circumuolitauit lacus, & ranę cecinere i limo quęrelam veterem. i. à multis annis eis cōſuetam

tam (niſi ad fabulā retuleris) & formica terens anguſtū iter.i. callē, aut viam extulit ſæpius tectis penetrali bus.i. arcanis, & quæ ipſa ſola penetrat oua.ſ.ſua verita.ſ. ne madeſiant, & ingens,i. valde magnus arcus.ſ.cęleſtis quem Irim vocāt, bibit.i. attrahit materiā nubis, & exercitus.i.grex coruorum decedēs è paſtu magno agmine.i.turmati, aut agminatim. increpuit.i. crepitum fecit & ſtridorem, alis dēſis. i.coniunctis, quia comminus volant, & quaſi connexis alis.

VARIA LECT. IAM ſibi tum curuis] In Rodi. Iam ſibi . tum à curuis legit vna plus ꝓpoſitione. [Et ueterem in limo] In libris aliquot antiquis, Aut veterem, legitur. In vulgatis, vtrumq; procedit.

COAL. RHOD. EVANESCIT primo quoque tempore iris, quia generatio eius eſt in materia iam deflua. Quippe vbi primo eleuatꝰ vapor diu perſtat prius, quàm frigore extrudatur calidū ſurgans, & dēſatur in nubem. Vbi vero iam nubes eſt, diu perſeuerat, nec ſtatim reſident partes vt conuertātur in aquam. Verū vbi id obuenerit, non diu poſt inſequitur pluuia. Quia vero cōcipitur iris in portionib. aquoſę nubis, quę iā ad ima feruntur, tamdiù apparet, donec appluat iam, quā mobrē deficit mox. Hac de cauſa vel imperiti eadem hora ingruere præſagiūt pluuiam, qua ſeſe oſtētarit iris, quæ vbi euaſcere incipit, vertitur in pallorem, viſunturq; in nubibus virgæ intermiatæ deſcendentes, quia tūc defluit roratio per guttas grādiores. Quod de pluuiæ diximus ꝓſagio, lucē infert (opinor) Virgiliano verſiculo: Et bibit ingens arcus, Geor. 1. Quem locum per incuriam pleriq; negligunt. Meminit etiam Seneca Nat. 1. Quanquam, inquit, nō eaſdē vndecunq; apparuerit, minas afferat; à meridie ortus, magnam vim aquarū vehet, vinci enim non poterūt vehemētiſſimo ſole, tantū eſt illis virium; ſi circa occaſum refulſerit, rorabit, & leniter īpluet: ſi ab ortu, circa ve ſurrexerit, ſerena promittit. Ex ijs etiam clarius ſe aperiunt Plautini ſales ex Curculione, de anu. vini vas exiccante. Ecce autem bibit arcus, pluet credo hercle hodie. Item apud Elegiacum poetam legimus. Cæruleus pluuias cur bibit arcus aquas?

Iam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in vndas;
Et ſtudio incaſſum uideas geſtire lauandi.
Tum cornix rauca pluuiā uocat improba uoce.
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Et caput obiectat querulum venientibus vndis.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſciuere hyemem, teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis:
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radijs obnoxia ſurgere luna,
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetydi Halciones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues iactare maniplos:
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt:
Solis & occaſum ſeruans, de culmine ſummo
Nequidquam ſeros exercet noctua cantus:
Apparet liquido ſublimis in aere Niſus;
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunq; illa leuem fugiens ſecat æthera pennis
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras,
Inſequitur Niſus: & quà ſe fert Niſus ad auras
Illa leuem fugiens raptim ſecat ęthera pennis.
Tum liquidas corui preſſo ter gutture uoces
Aut quater ingeminant, & ſepe cubilibus altis
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Interſe folijs ſtrepitant. iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulceſq; reuiſere nidos.

SARV. IAM varias pelagi volucres & quæ Aſia circum Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri] Hæc vera lectio, & ſenſus talis eſt, Iam varias pelagi volucres, & eas quæ circū prata rimantur in dulcib. ſtagnis Cayſtri videas certatim largos humeris infundere rores. Nam ſi Iam variæ legeris ſenſus nulla ratione ꝓcedit. Cayſtrus aūt Aſiæ fluuius eſt. Aſia vero palus. Vnde fecit Aſia prata. Et de palude Aſia, A longa eſt, nā de prouincia corripitur: vt, Europa atque Aſia pulſus, & eſt Home. uerſus ἀσίῳ ἐν λειμῶνι καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα. [Rimātur prata] Paſcūtur in pratis, cibum per terræ rimas requirētes. Nam rimari hinc tractum eſt à porcis, qui glandes rimantur de rimis terrarū. [Et ſtudio geſtire lauādi] Geſtire eſt lætitiā ſuā corporis habitu ſignificare, nā vt hoies uerbis lætitiā ſuā exprimūt, ita aues corporis geſticulatione. Incaſſū aūt ideo ait, quia plumarum cōpoſitio, aquam minime ad corpꝰ admittit. [Rauca pluuiā vocat īproba voce [Rauca contra naturam ſuam. Et [Vocat] Poetice ait, nō.n. uocat, ſed denūciat pluuiam. Et notādum cornicem, & rauca voce, & ſol, pluuiam prædicere: Coruos uero ſerenum & pluuias, & uoce tenui, ac puriſſima contra naturā ſuā, vt, Tū liquidas corui preſſo ter gutture voces. [Teſta cū ardēte viderēt] Propter vilitatē: noluit.n. dicere Lucernā, nec iterū Lychnū, ſicut in heroico carmine: vt Depēdēt lychni. Medius vero in his libris eſt ſtylus, ſicut diximus ſupra. [Puttes concreſcere fungos] Nam, vt dicit Plin. cū aer humidus eſſe cæperit, fauilla q̄ cū fumo ſolet egredi, ꝓhibita, aeris craſſitate i lucernis reſidet, & quaſdā velut fungorū imitaſ imagines. [Nec minus ex imbri ſoles].i. ſerenitates. Et verſa vice dat prognoſtica quib. agnoſcamus ex tēpeſtiuo cœlo ſerenitatem futuram [Aperta ſerena] Aer enim denſatur nubilo, & rareſcit ſereno: Denſet erāt q̄ rara modo, & quæ denſa, relaxet. [Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna] Obtuſa ſubaudi à ſuperioribus, nā hoc dicit. Nec tñ luna videtur obtuſa, quæ eſt radiis Solis obnoxia, nam vt dicunt phyſici, ab eo accipit lumen. [Tenuia] Proceleuſmaticus eſt pro dactylo, quam rem quotieſcunque facit Virgilius, ſeruat locū Synizeſi, vt tenuia. Itē & Genua labāt. [Dilecte Thetydi Halcyones] Ceyx filius Luciferi habuit uxorem Halcyonem, à qua cū prohibitus iſſet ad conſulēdū Apollinē de ſtatu regni, naufragio perijt. Cuius corpus cum ad uxorem delatū fuiſſet, illa ſe præcipitauit in pelagus. Poſtea miſeratione Thethidis & luciferi conuerſi ſunt ambo in aues marinas, quæ Halcyones uocitur. Sanè ſciēdum eſt, quod cū de muliere dicimus, Hæc Halcyone facit, cum de auibus, hic & hæc Halcyon, hi & hæ Halcyones. Iſtæ aūt aues nidos faciūt ī mari media hyeme. Quibus diebus tanta eſt tranquillitas, ut penitus nihil in mari poſſit moueri. Inde èt dies ipſi, Halcyonia nominantur. [Non ore ſolutos].ſ. manipulos. Alij.] Soluto eſſe ore] Accipiunt.i. nimiū patenti. [Immundi] Aūt, Luto gaudentes. Hora. Et amica luto ſus. [Magis ima petunt] Deprimuntur ad valles. [Nequidqoam ſeros exercet noctua cantus.i. non. Perſius:

Nequidquam fundo ſuſpiret nummus in imo. Item Virg.

Et ſummo clypei nequiſquam umbone pependit.

Noctua aut auis eſt lucifuga, quæ ſignificat pluuiā ſi cecinerit poſt ſolis occaſum. De hac autē talis eſt fabula. Nyctimine poſtquam cum patre concubuit, & agnouit facinus eſſe, in ſyluis ſe abdidit, & lucē refugit, vbi deorū voluntate conuerſa eſt in auē, q̄ pro tanto facinore omnibus auibus eſt admirationi, [Sublimis in aere Niſus] rex Megarēſium pater Scyllæ, de quo plenius in Bucolicis dicimus [Pœnas dat.] Aduerſante ſibi patre. Scylla eiuſdē Niſi filia, q̄ patri ſuo abſciſſam comā purpureā Minoi obtulit cōtra patrē pugnāti, & ī aues ambi cōuerſi ſunt, quas dicit nūc diſcordes nimis eſſe inter ſe. [Fugiēs] Patrē, ſ. [Aethera] Aerē. [Atrox] Crudelis & īmitis. [Stridore] Sonitu alarū [Tū liquidas corui preſſo ter gutture voces, Aut quater ingeminant] Plin. in nat. hiſt. dicit coruos eſſe obliuioſos, & plerunq; minime ad nidos ſuos reuerti, ſed quadam ratione naturæ ea congerunt ad ſuos nidos, quæ vermes poſſint creare; ex quibus, relicti eorum pulli aluntur interdū. Horū obliuionem probat etiam ex rebus, quas cum abſconderint, derelinquunt, quod etiam Muſtellæ dicuntur efficere.

IAM varias &c.] Eandem rem proſequitur oſtendens videlicet ASC.

delicet alia tempeſtatum ſigna quæ hoc ordine patebunt, *Tu* videas.i.videre poſſis,eſt autem ſecunda perſona, pro quauis iam,ſ.imminente pluuia,quam arcus pluuialis collegerat, volucres pelagi.i.in mari verſari ſolitas,& ſupp. eas quæ rimant circũ.i per circuitũ Aſia prata.i, Aſiana q̃ adiacent Aſiæ paludi,quæ in Mæonia eſt,non longe à Cayſtro, & iõ addit in dulcibus ſtagnis Cayſtri,ſ.fluuij io Mœonia. (Declinatur autem hic Cayſter,aut Cayſtrus qun Seruius vtitur, nam græca in us apud nos vtrunq; habent,vt Teocer,& Teucrus,&c.) Tu videas (in quam) has volucres dictas infundere certatim. i.cum certamine,humeris.i.i humeros ſuos largos rores,i.aſpergines ſeu aſperſiones aquarum prius hauſtarum,& videas eas, obiectare nunc,i.aliqñ,fretis,ideſt mari feruenti,caput,ſ.ſuum, & ſe immergere,& nunc.i.aliquando currere in vndas,& geſtire .i.geſtu ſuum deſiderium indicare,ſtudio, ideſt cupiditate lauandi.i.vt lauentur, aut lauandi,ſupple ſe, & id incaſſum, ideſt fruſtra,quia fruſtra laborioſe quæritur,qđ mox gratis,& abũdanter offertur, ſed cum ita ſe lauant volucres, ſunt pluuiæ proximæ,quod libentius dixerim quàm Seruianum commentum,& cornix improba.i.improbanda, aut inſatiabilis, vocat tum,ideſt tunc plena voce pluuiam, & ſpatiatur ſecum ſola.i. ſine aliarum auium comitatu, in ſicca arena, & obiectat caput querulum,quaſi dicat garrulũ, vndis venientib.i.ſurgentibus. Nec nocturna quidẽ,recitat prognoſticũ ex ioanimis, hoc eſt ex igni ſumendum dicens. Nec puellæ quidem,ideſt nec et puellæ carpentes,ideſt deducẽtes penſa nocturna.i.laoã,quum noctu carpunt penſum, futuram neſciuere, ideſt ignorauere, hoc eſt bene ſciuerunt,quia duæ negationes,vt ſunt, nec neſciuere,æquipollent affirmationi,hyemem, ideſt futurã tempeſtatem pluuialem ab hyo,quod eſt pluo dictum,cũm, ideſt, qñ,ipſe viderent oleum ſcintillare, ideſt ſcintillas quaſi iniecta aqua emittere,& cũm viderent fungos, ideſt fungorum figuras ex fuligine concreſcere, ideſt ſimul naſci [Nec minus] Poſtquàm docuit varia indicia,ac ſigna futuræ hyemis,ſeu tẽpeſtatis,docet ſigna ſerenitatis dicens ea non minus certa eſſe, quam ſit hyemis. Ordo autem ne prolixior ſim eſt. Nec minus ideſt pariformiter poteris proſpicere, ideſt præuidere ex imbri,ideſt pluuia præoia,hoc eſt poſt imbrem, Solis.i.apparationem ſolis, & ſuditatem,& pro, ideſt ſerena, ſcilicet tempora, aut loca cęli,& aeris aperta,ideſt nullis nubib. cooperta, & tu poteris non minus cognoſcere,ſcilicet iam dicta, ſignis certis, .i.infallibilibus. Nam neq; acies, videtur tunc ſtellis obtuſa. i, ſtellæ non vñr tũc habere aciem obtuſam, nec Luna obnoxia radijs fratris.i.Phœbi,hoc eſt ſolis cui obnoxia eſt,quia ab eo illuminatur,videtur ſurgere,ideſt oriri,tum,ideſt tunc obtuſa,nec tenuia vellera lanæ.i.lanuginis arborũ populi, aut ſpinæ vñt tunc ferri per cœlum, & Halcyones,ſ.aues,in mari tẽpore ſummæ tranquillitatis nidificantes,ob quam rem dñr dilectæ Thetidi,ideſt,nymphæ illi, ac Deæ maris, non pandunt, ideſt explicant in littore pennas,ſcilicet alarũ ſuarum, & ſues ideſt porci immundi,ideſt obſcœni, & cœno gaudentes ac fœdi,non meminere,ideſt non meditantur iactare ore,ſ.ſuo, maniplos pro manipulos, ideſt faſciculos ſtramentorum,quanti manibus comprehendi ſolent,ſolutos,ideſt diſſipatos ore, ſcilicet ſuum [Poteſt.n bis conſtrui] At, ideſt, ſed nebulæ petũt magis ima, & ita humiditas aeris vincitur ſolis radijs vnde naſcitur ſerenitas,& ipſæ nebulæ recumbunt campo. Et nocturna auis,noctu volare ſolita,ſeruans, ideſt obſeruant occaſum, Solis,ante quem non euolat, exercet nequicquam, ideſt non, quaſi ſit nequaquam,cantus ſeros,ideſt ſerotinos cãtus, Et Niſus,auis illa in quam Niſus Megarenſium rex conuerſus fingitur,q & Halictus dicit, apparet ſublimis,ideſt altus, & p ſublime volans in liquido aere, & Scylla ſcilicet filia Niſi dat pœnas,quia profligatur a patre pro capillo purpureo,ideſt purpurei coloris quem pater conſecratum habebat, Quacunq; ſcilicet parte,illa,ſcilicet Scylla fugiens, ſcilicet patrem Niſum ſecat,ideſt ſulcat, & diuidit aera pennis, ſcilicet alarum, ecce, quaſi dicat de repente, & improuiſo, Niſus inimicus,ſequitur ſupple eam,exiſtens inimicus ſup.cum magno ſtridore,& qua ſupp parte, Niſus fert ſe ad auras,ideſt aperte volat. illa, ſcilicet Scylla fugiens,ſcilicet Niſum leuem, ideſt celerem, ſecat raptim,ideſt celeriter æthera,ideſt ſublimem aerem pennis,ſ. tuis. Tum,ideſt prętere a,corui ingeminãt ter,aut quatet gutture rauco, voces liquidas,ideſt præter morem claras, vt facile ſerenitatis indicium agnoſcas, & ipſi læti ſæpe in altis cubilibus,ſcilicet,arborum,aut rupium, ſtrepitant in folijs, inter ſe neſcio qua dulcedine,ſcilicet vocis,præter ſolitum,ideſt vltra quam ſolet eis vox dulcis eſſe; niſi ſit, Neſcio qua dulcedine, ſcilicet temporis, ipſi læti ſtrepitant inter ſe iuuat, ideſt delectat,ſupple eos reuiſere progeniem paruam,i.pullos, que,pro ideſt nidos dulces;ideo autem dulces, quia progeniem continent, & hoc imbribus actis,ideſt tranſactis : Mire exprimit naturam coruorum,quibus pullorum eſt obliuio, niſi ſerenitate commoneantur.

VARIA LECTIO.

Nec minus ex imbri ſoles] Antiqui aliquot libri, Ex imbre ſoles, legunt. [Sublimis in aere Niſus] In Romano libro, in æthere. Sed omnino melius,in aere. Inter ſe folijs ſtrepitant. [In Mediceo, & antiquis ferè omnibus exemplarib. legitur, Inter ſe in folijs.

SERV. HAVD equidem credo] Proponit ſibi quæſtionem acerrimam,& de intima philoſophia,quã tñ multa facilitate diſſoluit. Nam quærit cur homines quos conſtat eſſe prudentiores animalib.per ſe non ſentiant qualitatẽ aeris futuram, ſed eã magis ex alijs animalibus colligant. Et hoc dicit homines prudẽtiam habere naturalem,& ſuo iudicio poſſe vel lætos eſſe,vel triſtes, quæ res in hæc animalia cadere minime poſſunt, quæ nihil ſuum habentia, naturam aeris ſequuntur; & pro eius qualitate,aut lęta videntur aut triſtia, nec prædicere aeris naturam vidẽtur, ſed eam vel proſperam,vel aduerſam aduenientem ſequuntur. Nos vero & læti inter nubila eſſe poſſumus,& in ſerenitate ſoliciti. [Aut rerum fato prudentia maior] .i.nõ eſt illis diuinius conceſſum ingenium, nec prudentia, quæ eſt maior rerum fato. Alibi, Metus omnes, & inexorabile fatum ſubiecit pedibus. [Iuppiter] Aer, vt Hora. Manet ſub Ioue frigido Venator. [Auium concentus] Commixtus cantus, ideſt ſymphonia. [Lætę pecudes] Aeris ſerenitate gaudentes. [Solem ad rapidum] Velocem. Et notandum, hæc ſigna magis fida, & ſubtiliora eſſe, quæ ex ſole & luna colligimus. [Lunaſque ſequentes ordine reſpicies] Non ordinem reſpicies,ſed ordine lunas,ideſt rationabiliter ſolem ſequentes. Luna enim ſolis circulum ſequit, licet ipſa ſit inferior, Donatus dicit Lunas, noctes accipiendas, ſed male,non enim ſigna quę dicturus eſt,ex nocte,ſed ex Luna colligimus.] Nunquam te craſtina fallet Hora.] Hyperbole eſt,ne hora quidẽ te decipiet. [Neque inſidijs noctis capiere ſerenæ.] Decipieris. Nam aphæreſis eſt, & plerumque ſcimus nos decipi ſerenitate. [Reuertentes cum primum

Haud equidem credo, quia ſit diuinius illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verum vbi tempeſtas, & cœli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter humidus auſtris
Denſat erãt quæ rara modo; & quæ denſa relaxat,
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc hos, nunc alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes; & ouantes gutture corui.
Si vero ſolem ad rapidum, lunaſq; ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidijs noctis capiere ſerenæ.
Luna reuertentes cum primum colligit ignes;
Si nigrum obſcuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoq́. parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit, vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (nanq. is certiſſimus auctor)
Pura, nec obtuſis per cęlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluuia, ventiſq. carebunt,
Votaque ſeruari ſoluent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

mum colligit ignes;] Cũ incipit renaſci. [Obſcuro cornu] Nõ clare lucens. [Maximus agricolis, pelagoq́. parabitur imber] .i. ſi non habuerit pura cornua, & intra eam nigrum aerem videris, erit vbique pluuia, ſicut ſupra, Omnia plenis Rura natant foſſis, atq; ois nauita ponto. [Si virgineum ſuffuderit ore ruborem,] .i. Si forinſecus habuerit ruborem, nam de interiori parte, infuderit, diceret. [Aurea] Ideſt pulchra: vt, At non Venus aurea contra. [Phœbe] .i. Luna. Venit autem ab eo quod eſt Phœbus. Et ſciendum quædam propria nomina fœmininum ea ſe facere, neutrũ autem nulla, vt Phœbus, Phœbe: Iulius, Iulia: Tullius Tullia. non vt appellatiuum, doctus docta doctũ. [Sin ortu in quarto] Aratus tertiã dicit animaduertendam eſſe lunam, hic quartam non illud improbans, ſed hoc magis probans, nam huc pertinet. [Namq; is certiſſimus auctor Exactum ad menſem] Vſque ad menſis vltimam partẽ. Vnde & exacti menſes dicuntur, qui circa finem ſunt. [Ipſe in ſequẽtibus, Exactis grauidæ cum menſibus errant.] Glaucõ, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ] Glaucus piſcator fuit de Anthedone ciuitate, qui cum captos piſces ſuper herbam poſuiſſet in littore, & illi recepto ſpiritu rurſus mare petiiſſent, ſenſit quandam in herbarum potentiam, quibus eſis conuerſus eſt in numen marinum. Panopea autem eſt nympha marina. [Inoo] Autem. patronymicum eſt a matre Ino. Melicerta, proprium numinis. Sanè Ino & Melicerta filius, poſtquam ſunt in numina commutati, græce Palæmon & Leucothoe ſunt appellati. latine Portunus, & mater Matuta. His ergo numinibus dicit vota ſacrificaturos nautas in littore, iis diebus quibus prædicta ſerenitas affuerit, eo quòd ſint in mari ſeruati.

ASCENSIVS.

HAVD equidem credo &c.] Quia dictum eſt aues, & feras tempeſtatem præſagire, eamq́; hominib. indicare, quæri põt, quò id fiat, cum homo excellentiſſimo ingenio præditus, debeat eam prius percipere, & cęteris animantibus indicare Ad hoc reſpõdet, verum quidem eſſe ꝙ nulli animantiũ diuinius ſit ingeniũ q̃ homini, ſed quia homo libertate arbitrij ſui contra influentiam cœleſtam, ſe aut lætitia, aut triſtitia, aut alia quauis paſſione afficere põt, nec naturali inclinationi ſemper obtemperat, cęteræ aũt animantes ſolis naturæ atq; cœlorũ influentiæ habenis cohibitæ, & rationis expertes, non poſſunt non geſtire, & cœlo obtemperare; quocircà imminente ſerenitate exultant, & ſęuitia ingruente mœrẽt, eo ꝙ ante mutationem aeris mutant̃ cãæ, quæ ſunt ſyderum influentiæ, quas beſtiæ per rationis diſcurſum ab illis non diſtinctæ facillime percipiunt, hominesq́; ſi attenderent, non minus ſentirent. Ordo aũt eſt. Equidem .i. ego quidem haud .i. non credo, quia ingenium .i. perſpicacitas, & prudentia ingenita, & cõnaturalis ſit illis .ſ. iã dictis bellnis diuinius .i. diuinæ pfectioni aut puidentiæ cõformius, aut quia maior prudẽtia rerũ ſit illis .ſ. belluis quàm ſup. hoibus. fato .s deorum voluntate, aut neceſſitate cęleſti, hoc eſt per fatum, vbi non regitur ablatiuus ex vi comparatiua, vnde non eſſet ſenſus fato .i. quã fatum habeat. Nec quã fatũ ſit. Veruntñ Ser. ita intelligit vt ſit, aut quia prudẽtia maior fato. i. quæ maior eſt quam fatum, ſit illis diuinitus .i. a Deo infuſa. Eſt.n. prudẽtia maior fato .i. influentia cęleſti, qa ſapiens dominabit̃ aſtris, vnde dicturus eſt poeta, Fęlix qui potuit rerum cognoſcere cãs; Atq; metus omnes, & inexorabile fatum Subiecit pedibus. Itaq; ſecundum Seruium legendum diuinitus, vt ſit Equidẽ ego haud credo, ꝙ ingenium ſit illis diuinitus, hoc eſt, ꝙ habeãt ingeniũ diuinitus infuſum, aut qa prudẽtia rerũ, quæ .ſ. maior eſt fato, ſit illis, veruntñ, quia vt dictũ eſt in quarto huius, Eſſe apibus partem diuinæ mẽtis, & hauſtus Aethereos dixere, Deũ nanque ire per omnes Terraſq́; tractu q́; maris &c. in vj. Aen. de omnibus animantibus, quod Igneus eſt ollis vigor, & cęleſtis origo, non male forſan legeret qui diceret, quia ſit diuinius illis, ingenium .ſ. quam hoib. ſicut Flaccus in primo ſermonum poetis mentem diuiniorem, quã cęteris hoibus cõcedit, dicẽs. [Ingeniũ cui ſit, cui mẽs diuinior, atq; os Magna ſonaturũ, des nois huius honorẽ.] legamus ergo aut cũ Ser aut ſicut prius expoſuim⁹. Verũ .i. ſed, vbi .i. quo tpe (nã localia, & tpalia aduerbia ferè cõiter ponũtur) tẽpeſtates, & humor cęli .i. aeris mobilis .i. mutabilis, mutauere vias .i. abierũt, & alio ſe receperũt, & Iuppiter .i. aer humidus, dẽſet, aut potius dẽſeat (nã denſeo proprie neutrũ, aut paſſiuũ eſt ab intrinſecus nata paſſione, ſignificat .n. id, qđ eſt, denſus ſum, aut fio, dẽſo vero actiuũ ſignificãs dẽſum facio, vt hic) dẽſat .i. denſa facit, auſtris .i. p auſtros vẽtos deſiccatiuos, ea, q̃ erant mõ .i. paulo ante rara, & relaxat q̃ erãt dẽſa, tũc ſup. ſpẽs aiorũ .ſ. brutorũ, vertunt̃ cũ qualitate aeris, & pectora cõcipiũt nũc. ſ. tpe ſerenitatis futuræ, alios motus .i. affectus, & alios ſup. cõcipiebãt, dũ vẽtus agebat nubila .i. impellebat nubes tempeſtiferas, hinc. i. ex hac animorũ cũ tẽpeſtate immutatione naſcit̃ ille, ſ notiſſimus, & ſuauiſſimus concentus .i. melodia, aut ſymphonia auiũ .ſ. cõtinentium in agris, ꝙ bene addit, vt non quæſtuaria, aut victus, ſed naturali influẽtia cantare credas, & hinc ſup ſunt pecudes lætæ, & corui ſunt ouantes .i. lætitiã vocalem ſignificantes, gutture .ſ. ſuo, quod raucum prius dixit. [Si vero ad ſolem] Docet, certiſſima ſigna, ex Solis, & Lunæ obſeruatione haberi. Prius tamẽ de Lunæ, quã de Solis indiciis loquit̃ dicẽs, Vero p ſed, ſi tu reſpicies ad ſolẽ rapidũ .i. velocẽ, quod illi perpetuum eſt epitheton, unde ut Ouid. docet, equus illi ſacrificatur. Ne detur celeri uictima tarda Deo, & ad Lunas ſequentes .i. futuras, aut ſuccedentes ordine .ſ. naturali hora craſtina .i. poſtridiana, cuius pridie id feceris, nũquã fallet .i. decipiet te, neq; capieris .i. decipieris inſidiis ſerenæ noctis, q̃ ſi ſerenitatẽ dicit promittere, ſallere vr. Si cum i. qñ Luna colligit primũm ignes reuertentes .i. ſplendorem ſuum, i ſi poſt nouilunium Luna cõprehẽderit obſcuro cornu aera nigrum. i. nimboſum, tunc ſup. maximus imber parabitur agricolis ſ. in agro, & pelago .i. nautis, pelagus frequentantibus. At .i. ſed ſi ſup. Luna ſuffuderit ore .i. forinſecus expreſſerit, ruborem virgineũ. i. i. qualis in vultu virgineo eſſe ſolet, cum calorem adhuc plenũ habeat, tunc ſup uentus erit; erit; Phœbe .i. Luna aurea .i. rutila & pulchra, rubet ſemper vento, ſ. futuro, quia aer denſus, & nubiloſus radios eius in rubedinẽ trahit. Sin .i. ſed ſi ſup Luna. ibit .i decurret per cœlum pura .i. ſine nimbo, aut circulo denſi aeris, neque obtuſis cornibus, ſed acutis, & hoc ortu quarto .ſ. poſt nouilunium (nã is .ſ. quartus ortus, eſt certiſſimus auctor, ſ. ſerenitatis pronunciandæ, quem Aegyptij etiam ſummopere obſeruãt) ſi inquam ſic ibit .i. ſimul totus ille dies, & omnes ſup. qui naſcentur ab illo, i. poſt illum, ſ. quarti ortus, uſq; ſup. ad menſem exactum .i. conſummatum, carebunt uentis, & pluuia, & nautæ ſeruati .ſ. a ſubmerſione, ſoluent in littore uota Glauco, deo illi marino, & Panopeæ nymphę illi marinę, & Melicertæ, Deo quoque marino, Inoo .i. Inus filio.

SERV. SOl quoque, & exoriens, & cum ſe cõdet in undas] Dicitur enim occidens ſol ſe in mare tingere. [Signa dabit] Pluuiarum uel ſerenitatis. [Certiſſima] De quibus nemini ſit neceſſe dubitare. [Et quæ mane refert] Ortu diei [Surgentibus aſtris] Superueniente nocte. [Maculis uariauerit ortum] Non clara & pura luce reſplendens in ortu ſuo [Conditus in nubem] .i. ſi orbis eius quaſi cõcauus fuerit, quod ipſe exprimit dicẽs, [Medioq; refugerit orbe]

Sol quoque & exoriens, & cũ ſe condet in vndas,
Signa dabit: ſolem certiſsimą ſigna ſequuntur,
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioq́; refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: nanque vrget ab alto
Arboribusq́;, ſatisq́, Notus, pecoriq; ſiniſter.
Aut vbi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diuerſi rumpent radij, aut vbi pallida ſurgit
Tithoni croceum linquens aurora cubile:
Heu male tùm mites defendet pampinus vuas;
Tã multa in tectis crepitans, ſalit horrida grando.
Hoc etiam, emenſo cum iam decedet Olympo,

Auſter [Vrget ab alto] Imminet, & inſiſtit [Satisq;] Segetibus. [Notus] Ventus. [Siniſter] Noxius. [Sub lucem] Oriente luce. [Denſa inter nubila] Operto ſole nubibus. [Diuerſi rumpent radij] Abſcondito ſole, & operto, diuerſi radij per nubem erumpent. [Tithoni croceum linquens aurora cubile] Tithonus frater Laomedontis Regis, adamatus eſt ab aurora; Cumq; optaſſet prolixiorem uitam, cõuerſus eſt in cicadam. [Male defendet pampinus vuas]

Ideſt

Profuerit meminiſſe magis. nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denunciat, igneus euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni:
Omnia tunc pariter vento, nimbisq́; videbis
Feruere, non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat conuellere funem.
At ſi, cum refertq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbis erit: fruſtrà terrebere nimbis;
Et claro ſyluas cernes aquilone moueri.

Ideſt, non defendet, nam decuſſis pampiois ēt vim grandinis patitur [Emēſo Olympo]Percuſſo & pluſtrato cœlo, cū iam deſcēdet ad occaſū[Profuerit meminiſſe magis] Ideo magis quia à ſole veoiētia veſpertina ſigna me lιora ſunt. [Cęruleus pluuiā denunciat [Breuiter collecta concluſio. [Omnia tunc pariter vento]. i. vbiq;, & pluuiæ & veoti erunt. [Feruere] Aeſtuare, & iupleri. Cuncta hæc erunt in occaſu conſidesanda. [Me oocte]Gratiorem ſenſum fecit interpoſita ſuæ perſonę cōmemoratione, nam hoc dicit, nulli ſuadere illa nocte nauigare. [At ſi cum refertq́ ; diem, condetq; relatum]Hoc ad futuræ ſerenitatis pertinet ſignum, nam ſi de ipſo die dicas, de quo præmiſit, ſtultiſſimū eſt [Claro aqoilone Serenifico, quia eſt & oubilus, ſicut ferè omnes vēti. Horatius, Albus vt obſcuto detergit nubila ecelo, Sæpe Notus, oeque parturit imbres perpetuos.

SOL quoq; & exoriens &c] Nouiſſimo loco ſigna quæ à ſole deprehenduntur recitat, nō præter rherorum inſtitutum, qui maximi quæque ponderis ad finem dicenda monent. Certiſſima aūt atq; eadem maxime futurę tempeſtatis īdiciā ſolis ſuot. Quio etiā ad id, quod prætendit, maximè cōducit, ꝙ vltimo loco ſolis ſignificationē recitat, vt. ſ. nactus occaſionem in gratulatiooem Auguſti, ſigna Cæſaris mortis io ſole pruſequaẽ. Dicit ergo ſolis eſſe eertiſſima ſigna & in ortu & ī occaſu, quę uarijs eius colotibus, quorū ſignificatiooes pooit, explicantur. Ordo aūt eſt, ſol quoq;. i. etiā ſol nedum luna, & cęteri planetæ dabit ſigna. i. indicia tēpeſtatis, & . i. ſimul exoriens. i. quaodo exoritur, & cum. i. quādo coodet. i. abſcondet ſeu præcipitabit ſe in vndas. i. cū occidit (oā vulgus eredit ipſū ī vndas maris oecidere, & ꝑcipitari) certiſſima ſigna ſeqoēt ſolem, & ſup. ea quæ ipſe refert. i. repræsētat maoe. i. tempore matutino, & quæ ipſe refert aſtris ſurgentib. i. incipiētibus apparere nobis, hoc eſt tēpore veſpertino, Ille. ſ. ſol, de quo. ſ. ſermo eſt, ubi. i. qñ variauerit maculis. i. offulcatione non integra ſed interciſa, quæ facit vt ſol minus ſit illuſtris, ortum naſcētē . ſ. primum & matutinum. cum enim vſq; ad meridiē ſol exiſtens condiius in nubem. ſ. pro parte media, refulſerit medio otbe, tūc ſup. imbres ſint tibi ſuſpecti, qnia ſtatim futuri ſunt, nanq; notus, ventus ille pluuiam excitās latioe aoſter dictus, ſiniſter. i. inimicus arborib. & ſatis. i. ſegetibus & pecori, urget . ſ. imbres hoc eſt impellit eos, ab alto. ſ. aere vt præcipitentur. Aut ubi. i. quādo diuerſi. i. diſcolores radij rumpent ſeſe iter

nubila, ſub lucē. i. paulo ante lucē, & tpe vergente in lucē aut ubi . i. qñ aurora. i. Dea matutini tpis, linquens cubile Tithoni, mariti . ſ. ſui croceum. i. crocei coloris ſurgit pallida. i. pallorem inducens in auras, heu, dolētis eſt, pāpinus. i. frons vitium, mitis. i. tenera adhuc (Repetiẽ hic aut hæc pampioos, ſed Virg. nuſquam epithetum pooit qno genos diſcernas, inuēſp hoc dubijs ſuperſedendū) defendet, Ideſt proteget à grandioe, malè. i. non; aot dic, pampinus male. i. nō defendet, mites. i. teneras aut maturas vuas, quia dicturus eſt, Et iam maturis metuēdus Iuppiter vois, tum. i. tūc multa horrida grando ſalit crepitās in tectis, hic vidētur multa epitheta, ſed nō ſunt vitioſe poſita, nā multa cū ſint, nomerale non eſt plenum epithetum, licet. n. dicere, multi diſerti viri & pauci caſti viri, crepitās aūt, diuiſim conſtruitur ab horrida interiecto verbo, fallit. Sunt qui legāt tā multa vt ſit, tā multa, vt pampinus non poſſit vuas defendere, Hoc etiam &c. nūc de ſole occidēte loquitur dicens. Profuerit i. vtile fuerit etiā oieminiſſe. i. annotaſſe hoc. ſ. qđ de ſole oriente dictum eſt, cū decedet iam Olympo. i. hemiſphærio nr̄o emenſo. i. trāſcurſo i. cū ſol occiderit, profuerit dico magis, quia veſpertina ſigna in ſole ualidiota ſuot. Nā nos videmus ſæpe varios colotes errare. i. ſpargi & mutari ī eius. ſ. ſolis vultu. Cærule⁹ color ſolis . i. marin⁹, denūciat pluuiā, color igneus. i. rutilus, denūciat euros. i. ventos orientales. Sin. i. ſed ſi maculæ incipient īmiſceri igni rutilo, tu uidebis tū. i. tūc omnia feruere . i. increbreſcere pariter vēto & nimbis. i. pluuioſis nubib⁹. Quiſqoā. i. qoiſcūq; is fuerit, oō moneat, qa fruſtra id fecerit, me ire illa nocte, qua . ſ. talia ſigna apparuerit, per altum. ſ. mare, neq; cōuellere, i. deripere, & diſſoluere, funē. i. retinacula nauiū, à terra quib. terræ affigūtur naues. At. i. ſed ſi orbis. i. globus. ſ. ſolaris erit lucidus . i. illuſtris, q̄ pro &, & pariter, cū. i. qñ refert, i. reducit diem. i. claritatē diurnā, & cū cōdet. i. abſcōdet, aut finiet, & cōponet . ſ. diē relatū. i. ad nos reductū, hoc eſt, ſi io ortu, & io occaſu lucidus erit globus ſolaris, tu terrebere fruſtrà nimbis, & tu cernes ſyluas, moueri aquilone. ſ. vēto, claro i. ſerenitatē īducēte.

DIVERSI erumpent radij [In Romano lib. rumpunt, biſyllabum præſenti tēpore. In Med. & aliquot alijs peruetuſtis diuerſi rumpent, eſt & diuersè. [Aut vbi pallida ſurgit] In Mediceo, & aliquot alijs antiquis, Surget futoro tēpore. [Sin maculæ incipient]In antiquis aliquot, Incipioot, & ſuperius Decedit, ſed futurum io vtroque receptum magis. VARIA LECT.

Denique, quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Vētus agat nubes; qđ cogitet humidus auſter,
Sol tibi ſigna dabit, ſolem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cœcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudemq; & operta tumeſcere bella,
Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaq́; æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tpe quanquā illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obſcœniq; canes, importunæq́; volucres
Signa dabāt. quoties Cyclopum efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam?
Flāmarumq́; globos, liquefactaq́; voluere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit, inſolitis tremuerunt montibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens; & ſimulachra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudesq; locutæ
Infandum: ſiſtuntur amnes, terręq; dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat tēplis ebur, æraq; ſudant,
Proluit inſano contorquens vertice ſyluas

DEniqoe, qoid veſper ſerus vehat] Cooclufio eſt quæ hoc continet, Signa quæ poſſumus ex ſtellis vel ex uentis colligere, melius ex ſole colligimos. [Quid cogitet humidus auſter]. i. in quā partē ſe flectat, vtrum ad ſerenitatē, an ad pluuias, vt diximus ſupra. [Solē quis dicere falſum audeat.]. i. fallacē. Saluſt. Ambitio multos mortales falſos fieri coegit. [Cæcos tumultus.] Cōiurationes & latētes inſidias. [Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romā] Bonum epilogi repetit locū, vt in Auguſti gratiā defleat Cęſaris mortē. Conſtat autem occiſo Cæſare io ſenatu pridie Iduum Martiarum, Solis fuiſſe defectum, ab hora ſexta vſque ad noctem, quod quia multis protractū eſt horis, dicit in ſequentib. Aeternā timuerunt ſecula noctem. [Ferrugine texit] Ferrugo, eſt purpura oigrior Hiſpana, Alibi, Et ferrugine clarus Hibera [Impia ſecula] Quib⁹ fuerat Cæſar occiſus. [Aeternam timuerunt ſecula noctem] Propter diutiorē, & prolixum ſolis defectum. i. timoeruot, ne ſemper ille defectus maneret. [Tempore quāquam illo tellus] Ac ſi diceret, quāquā illo tpe non ſolum ſol defecerit, ſed ēt diuerſæ res, & elementa quaſi fleuerit Cęſaris mortem, & inaudita portēta fueriot, vt ex reliqoorū comparatione, nuous mirū videatur ſolē defeciſſe. [Aequora pōti] Nō ſine eaoſa addidit, ponti, quia ſunt cāpi æquora, vt, Ac prius ignotū ferro quam ſcindimus ęquor [Importunæq́; uolucres] In alienum tempus ruentes, vt ſtriges, aut bubones nocte gaudētes, per diē poſſent uideri, [Vidimus vndaotem ropeis fornacibus Aetnam.] Magnū Virg. h a enim

Fluuiorum rex Eridanus, campoſq́; per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit, nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſauit, & altæ
Per noctem reſonare lupis vlulantibus vrbes.

enſ omne eſt, quoties Aetna mons Siciliæ non fumũ, ſed flammarum egerit globos, & vt dicit Liuius, ingens flãma ante mortem Cęſaris ex Aetna monte defluxit, vt nõ tantum vicinæ vrbes, ſed etiam Rhegina ciuitas quæ molto ſpacio diſtat, afflaretur. [Vndãtẽ] Autem, vndæ modo flammas euomentem [Liquefacta ſaxa] Igne ſoluta. [Sonitum toto Germania cęlo Audiit] Bene Germania, quam vicerat Cæſar, vt eo occiſo, in rebellionem videref eaurgere. [Inſolitis tremuerunt mõtibus alpes] Aut nouis .i. nunquam antea in alpibus factis, aut magnis & maiorib ſolito. [Sub obſcurum noctis] Circa noctis obſcurum [Pecudeſq; locutæ infandum] Aut infanda verba protulerunt, aut hoc ipſum infandum fuit, ꝙ ſunt contra naturã locutæ [Illacrymat templis ebur] ſ. ſimulachrorum. [Aeraq; ſudãt] Signa ſunt laboris futuri [Inſano] Magno, vt, Quid tantum inſano iuuat indulgere labori? Et ſciendum flumina, cum ſupra modum creſcunt, non tantum præſens inferre damnum, ſed etiam alia futura ſignificare [Fluuiorum rex Eridanus] Padũ dicit. Fluuiorum autem rex per Italiã, aut certe per totum orbem ſecundũ quod dicit Lucanus, qui ait cum de iſto flumine loqueretur, Non minor hic Nilo, ſi non per plana iacẽtis Aegypti Libycas Nilus ſtagnaret arenas, Nõ minor hic Iſtro, niſi ꝙ dũ permeat orbẽ, Iſter caſuros in quælibet æquora fontes Accipit, & Scythicas exit non ſolus in vndas. Dicit ergo tãtũ tũc excreuiſſe Eridanũ, vt etiam ſyluas moueret, & erueret arbores. [Triſtibus extis] Viſceribus pecorum triſtia portendentib. [Fibræ minaces] Fibras dicit venas aliquas, q̃ ſi fortè apparerent in viſceribus, malum omen erat, quæ tunc apparuere. [Aut puteis manare cruor] Nec ceſſauerũt eodem tẽpore, aut fibræ minaces apparere, aut puteis manare cruor. [Altę vrbes.] Magnæ.

ASC. DENIQVA quid &c.] Cõcludit omnia ex ſole melius cognoſci, quam ex aſtris minoribus, & quò id probet, tranſit nõ ineptè ad alias ſignificationes ſolis, quibus mortem Iulij Cæſaris prænotaſſe creditus eſt. Ordo eſt. Deniq; .i. vt ſemel dicã, aut vt oĩa cõcludã, & vno verbo explicẽ, ſol dabit tibi ſigna .i. ĩdicabit tibi quid veſper .i. heſperus, ſeu veſperus ſerus, .i. tardus, vehat, .i. afferat, aut ingerat, ſeu indicet nobis, & vnde .ſ. flans vẽtus agat ſerenas nubes, & q̃d auſter ſeu notus humidꝰ .i. humorẽ in nubẽ colligens, cogitet .i. cõgreget. Eſt .n. frequẽtatiuum a cogo, quod ſignificat ſimul agere, & cõpellere, aut quid cogitet .i. prætendat, quia nimirum imbres, & pluuiam .i. quicquid per ſidera aut vẽtos predicere poteſt, ẽt à ſole diſces, & quidẽ certius, nã qs audeat dicere .i. affirmare ſolẽ falſum? .i. deceptoriũ, & nõ veraciter indicãtẽ, & id in ſignificatione actiua, Ille .ſ. (quo magis naturalia, & q̃ naturæ ſubiecta ſunt credas) monet ſępe ẽt tumultus cęcos .i. excęcãtes, aut ignotos, priuſq̃ oriantur inſtare .i. de proximo aduentare, & monet ſę

pe fraudem, id eſt proditionem inſtare, & monet bella operta, id eſt latentia & fraude tecta, vnde poſſet cõſtruã fraus, & bella operta, ideſt bellorum opertorum materiam tumeſcere, i. creſcere, ille .ſ. ſol ẽt miſeratus, ſup. eſt Romã .i. Remp Romanã Cæſare .i. Iulio extincto. multis vulneribus interẽpto in ſenatu, cũ .i. qñ .ſ. ſol texit .i. velauit caput nitidũ .i. illuſtre, & ſplẽdidũ prius ferrugine .i. caligine ferruginei coloris, obſcura .i. ſubnigra & pulla. (Alludit ergo ad veſtes lugubres quaſi ſol ob necẽ Cæſaris in luctu fuerit, nã ferrugo eſt purpura hiſpanica ſubnigra) & ſecula impia, in quibus tam bonus princeps, tãm crudeliter occiſus erat, timuerũt æternã noctem, quod tenebra in Saluatoris noſtri obitu multo pòſt contigit, quanq̃. ſ. ſol ſigna dedit nihilominus, & tellus, & æquora ponti .i. maris, & canes obſcœni .i. obſcęnè vlulantes, aut horribilia portẽdẽtes, & volucres importunæ .i. non ſuo tpe volantes, nec cõſueta naturæ facsẽtes (dicerem quæ, ſi Mancin. taceret) dabãt quoq; .i. ẽt nedũ ſol, ſigna .i. prodigia illo tpe .ſ. quo Cęſar occiſus fuerat paulò ante, aut paulo poſt. Quoties vidimus .q.d. frequẽtiſſimè, Aetnam .ſ. montẽ Siciliæ ꝑpetuas flãmas euomentẽ, vndantẽ .i. ebulliẽtẽ, ac eructãtẽ flãmarũ globos, in morẽ ſup vndãtis aquæ, efferuere, .i. feruorẽ extẽdere in .i. vſq; ad cãpos Cyclopũ .i. Siculos, in quibus Cyclopes olim verſati dñr, & quoties vidimus Aetnã, voluere .i. eructare globos flãmarũ, & ſaxa liqueſacta .i. in calcẽ, ac cinerẽ ferè reſoluta, ex feruore ignis incluſi, Germania, .i. populus Germaniæ, audiit ſonitũ armorũ toto cęlo, & alpes, mõtes inter Italiã, & Galliã, tremuerunt inſolitis motib. Quoq;, pro &, vox ingens .i. valde magna, eſt exaudita .i. clare audita, & accepta vulgo .i. a vulgo, aut paſſim, ꝑ lucos .i. ſyluas ſacras & inceduas, & ſilentes .i. quib. cũ ſyluæ ſiut, ſilentiũ eſſe ſolebat, & ſimulachra pallẽtia miris modis, viſa ſup. ſub .i. pauloantè obſcurũ .i. caliginẽ & obſcuritatẽ, ſeu tenebras noctis, & pecudes locutæ ſunt (infandũ) interiectio obſtupentis, q.d. quod fari non licet. Amnes ſiſtunt .ſ. ſe, aut curſum ſuũ, vnde inũdatio miranda facta eſt ipſius Tyberis, qui ſtupore viſus eſt ſiſtere curſum ſuũ, & terræ dehiſcũt .i. magnũ hiatũ faciũt, & ebur .ſ. ſimulachrorũ, męſtũ .i. męſtitiã ſuã indicans, illacrymat .i. lacrymis & guttis madet in tẽplis, & æra .i. ſimulachra ærea ſudãt .i. ſudorẽ emittũt, Eridanus .i. Padus rex fluuiorũ .ſ. Italiæ, (eſt aũt anapęſtus in primo loco pro dactylo) proluit .i. porro lauit, & inũdauit ſyluas, cõtorquẽs eas, inſano .i. valde magno vortice .i. gyro & vertigine aquarũ, & tulit .i. vexit armẽta cũ ſtabulis .ſ. eorum, per oẽs cãpos .ſ. vicinos, nec fibræ .i. extremitates, aut venæ extorũ, ceſſarũt ſup. eodẽ tẽpore apparere minaces .i. malũ portendentes, extis triſtib .i. rem triſtem indicãtib. aut cruor nõ ceſſauit manare .i. defluere puteis, & vrbes nõ ceſſauerunt reſonare per noctẽ altè, & hoc lupis vlulantibus, quæ oĩa triſtiſſimi euẽtus prodigia ſunt, vt à Manc. explicatur.

Non aliàs cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ;
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & lætos Aemi pingueſcere campos:
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exeſa inueniet ſcabra rubigine pila;
Aut grauibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaq́; effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dij patrij indigetes, & Romule, Veſtaq́; mater,
Quę Thuſcũ Tyberim, & Romana palatia ſeruas,
Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete: ſatis iampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ:
Iampridem nobis cœli te regia Cæſar
Inuidet, atque hoĩum quæritur curare triumphos;
Quippè vbi fas verſum, atq; nefas: tot bella ꝑ orbẽ,

SERV. NOn aliàs cœlo ceciderũt plura ſereno] Omen eſt in eo, & quia ſereno cœlo miſſa ſunt fulgura, & quòd plura miſſa ſunt. [Diri cometæ] Criniti & peſſimi, q̃a ſunt & boni, vt diximus in Aenei. facti ea Ioue vel Venere, quos rẽ pleniſſimè Anienus exequtur. [Parib. concurrere telis] Quia in ciuili bello Romani contra Romanos eiſdem, & ſimilibus telis, armiſq; pugnauerunt. Lucan. Pares aquilas, & pila minantia pilis. [Iterum videre Philippi] Ciuitas eſt Theſſaliæ, in qua primo Cæſar & Põpeius, poſtea Auguſtus & Brutus cũ Caſſio dimicauerunt [Nec fuit indignũ ſuperis] Quaſi exclamatio eſt ad deos. [Emathiam & lætos Aemi pingueſcere cãpos] Emathia Theſſalia eſt, dicta ab Emathio rege: Aemus aũt mons eſt Theſſalię, Pingueſcere vero aut fœcundos fieri ex humano cruore, aut pingueſcere dixit poeticè, quaſi humana corpora terra deuorans pinguis effici potuerit, ſicut ex carniũ cõmixtione frequẽter humana caro pingueſcit. [Incuruo] Vna pars orationis eſt. [Scabra rubigine) Aſpera, vndè & ſcabies dr a corporis aſperitate. [Galeas inanes] Cõcauas. vt, Galeã ante pedes proiecit inanem. [Grandia oſſa] Aut multa, aut ingẽtia, quaſi antiquorum heroũ. [Dij patrij indigetes, & Romule, Veſtaq; mater] Patrij dij, ſũt qui pręſunt ſingulis ciuitatib vt Minerua Athenis, Iuno Carthagini Indigetes aũt propriè ſunt dij ex hoib. facti quaſi in dijs

agentes

Tam multæ ſcelerum facies: non vllus aratro
Dignus honos; ſqualent abductis arua colonis:
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus vrbes
Arma ferunt: ſæuit toto Mars impius orbe;
Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

agentes. Abuſiue autem omnes Dij generaliter poſſunt dici Indigetes, tanquam nullius rei egẽtes. Romulum autem adeo inuocat, quia ipſe iam inter Deos colebatur. Et rectè aum ad Auguſti ſalutem inuocat, quaſi ex eo deſcendẽtis, & qui illius ſit vrbis imperator, quam Romulus condiderat. Veſtaque mater, Quæ Thuſcum Tyberim, & Romana palatia ſeruas] Poeticè Nam verũ nomen eius numinis quod vrbi Romæ præeſſet, ſciri ſacrorum lege prohibetur, quod auſus quidã tribunus plebis enunciare, in crucem leuatus eſt.] Laomedõteæ luimus periuria Troiæ] Excuſat Auguſti tempora, & cum dicat, ſuis virtutibus non compenſare dãna reip. quæ ex maiorum vitiis deſcendiſſe cõfirmat Horatius, Negligis immaritis nociturum poſt modo natis. Te fraudem cõmittere. [Atq; hominũ queritur &c. [Cũ cæleſtes poſſis mœrere [Vbi fas verſum atq; nefas] Apud homines. ſ. qui ſpernunt licita appetentes illicita. [Squalent abductis arua colonis] Ad bella. ſ. vt, Et latos vaſtant cultoribus agros. [Hinc mouet Euphrates illinc Germania bellũ] Vndiq; bellũ mouetur. [Euphrates] Namq; orientis eſt fluuius, Germania autem occidẽtis prouincia. [Vicinæ ruptis inter ſe legib. vrbes Arma ferũt] ſit externa, & ciuilia bella deſæuiunt. [Vt cum carceribus] Hoc vult dicere Res quidẽ publica habet optimum imperatorem, ſed tanta ſunt vitia temporum præteritorum quæ in dias ſingulos aucta ſunt quamadmodum in proceſſu equorum curſus augetur, vt ea (licet optimus rector) refrẽnare non poſſis, ſicut & auriga à ferueti curſu equos plarunque non poteſt reuocare. [Addunt in ſpatia. i.] cur rendo plus eorũ curſus augent [Neq; audit currus habenas] Currus. i. equi. Sanè ſciendum tranſlationem hanc eſſe, non comparationem, quæ ſi ponatur in fine vitioſum eſt.

ASC. NON alias &c.] proſequitur inſtitutum, ſigna videlicet, & prodigia quæ Cæſaris necem præceſſerunt, & mala quæ ſubſecuta ſunt, quæ omnia innuit ſolem prænotaſſe. Ordo autem eſt. Plura fulgurã. ſ. tunc non cecidare, alias. i. alio quouis tempore, cœlo ſup. exiſtente ſereno, quod ad prodigium non ad naturam pertinat, nec cometæ. i. ſtellæ crinitæ & cometæ, diri. ſ. tẽ diram vt principis interitum ſignificantes, non arſere alijs totics. Ergo quia id præſignatum erat, Philippi. ſ. campi Theſſaliæ videre acies Romanas concurrere iterum, quia ſemel ante mortẽ dm Cæſaris cum ipſa cum Põpeio magno dimicaret, & ſemel poſt mortẽ eius, cũ Auguſtus cum Caſſio & Bruto eius occiſoribus pugnaret, cõcorrara dico inter ſe. i. mutuo & inteſtino ac ciuili bello, paribus telis. i. armis, vnde etiinus inuadere poſſunt, loquitur aũt da pilis quæ ſunt Romanorũ tela. Nec fuit indignum ſuperis. i. ita dignum duxerunt ſuperi, Emathiã. i. Macedoniam & latos cãpos Aemi, qui in confinio ſunt pinguaſcere, i. pingues fieri, noſtro. i. Romano ſanguine. i. cruore illic effuſo. Scilicet. i. ſcire licet (hoc dicendo ſignificat ſe non immemorẽ agriculturæ quamuis digreſſus ſit) & i. etiam tempus venit cũ. i. quando vel quo tpe, agricola molitus terram incuruo aratro. i. arans ac ſulcans terram, inuenit, pila. i. tala Romana, exeſa. i. corroſa ſcabra rubigine, quam. i. vligo & conſtatus terræ generat, aut quãdo ipſe pulſabit raſtris. i. dentalibus grauibus i ponderoſis inanes galeas, quia conſumptis capitibus cum quib. ſepultæ erant, mirabitur oſſa grandia, quia præſupponebant oſſa hominum in ſingulos annos futura minora, quod & Homerus docuit, vnda Satyricus, Tarra malos homines nunc educat, atq; puſillos. Magna ergo oſſa reſpectu eorum quæ tunc forent, & hoc ſepulchris offenſis i. læſis, aut effoſſis. effodiendo apertis. [Dij patrij &c.] expoſitis malis quæ ſol futura indicauit poſt Cæſaris necem, precatur deos patrios, vt ſaltem Auguſtũ in reipub. ſalutẽ atq; Romani imperij conſeruationem diutius viuere ſinant, cũ is optimus ſit eius gubernator, tametſi ſint qui gubernentur peſſimi. ordo eſt. O dij patrij. i. ad patriam pertinentes, aut à patria noſtra, Indigetes. i. nunc inter deos æternos agentes, & nullius indigeſtes, vt Ianus, Faunus, Aeneas, Romulus, &c. & ſup. tu ò Romule, pater videlicet vrbis, & Vaſta mater. i. protectrix mater in affectione aut Veſta. ſ. Ilia rhea virgo vaſtalis mater. ſ. Romuli & per eum Romani imperij, quæ ſeruas. i. cuſtodis & conſeruas Tyberim Tuſcum, i. per Hetruriam ex Apenninis montibus fluentem. [Ad Tyberim aũt ſepulta fuit Rhea Ilia adhuc viua, vnde ab Hora. in j. Carm. dr vxorius amnis, quaſi Iliæ ma-

ritus ſit, verba eius ſunt (Vidimus flauũ Tyberim retortis, Littore Etruſco violenter vndis, Ire deiectum monumenta regis, Templaq; Veſtæ Iliæ dũ ſe nimium querenti Iactat vltorẽ vagus, & ſiniſtra Labitur ripa, Ioua non probãte vxorius amnis.) & quæ ſeruas Romana palatia, ne probibete. i. ne prohibeatis ſaltẽ hũc Iuuanẽ. ſ. Auguſtũ ſuccurrare. i. opitulari & ne corruat ſuccurrẽdo auxilia ri (tractũ eſt. n. ab infantib. aut ædificiis caſum minantibus quibus priuſquam cadãt ſuccurritur ab his qui ruinam proſpiciũt) nos luimus ſatis iampridẽ. i. iã a pluſculis annis, noſtro ſanguine. i. effuſione ſanguinis Romani à Troianis oriũdi, periuria Troiæ Laomedonteæ. i. ab Laomedõte rege denominatæ. Id diligens poeta fere obſeruat, vt condignis appellationibus Troianos nuncupet. Nã vbi mollitiẽ exprobrat, Phryges aut Phrygios appellat, vt ò vere Phrygiæ neq; n Phyges, & vbi virtutẽ, Dardanidas vt, Dardanidæ duri quos à ſtirpe parẽtũ Prima tullit tellus &c. vbi perfidiæ nocat Laomendontiadas, vt hic & 3. Aen. Laomedontia de bellumnẽ inferre paratis? Et eiuſdem 4. Nec dum Laomedonteæ ſentis periuria gentis.) O Cæſar. ſ. Auguſte (quod potius cũ Seruio dixero quam vt cum Mãcinello de Iulio intelligam. Nã pũtis tpis verbũ, & aduerbium, iampridem indicant continuatam eſſe actionem; ita vt nunc quoq; inuideat atq; queratur cur tara triumphos humanos, non curauiſſe ſolum. Senſus ergo eſt. qd Dii inuidentes hoibus pñtiam Cæſ. Auguſti, quem vt malos iuſtius puniant, in cœlos tranſlatum velint, quaſi verò ob Auguſti pñtiam cohibeatur Dii à ſeuiore vltione) ò Cæſar igitur Auguſte, regia cœli. i. regnum cœleſte) Eſt aũt regia domus quã reges habitant quaſi ſubaudiatur domus, vt ædes græco dicitur, αὐλὴ. i. aulæ) inuidet. i. moleſtè permittit iampridẽ nobis te, & queritur. i. conqueritur te curare triumphos hominum, cum ſis dignus cœleſtibus. Quippe. i. vtpote vbi. i. poſtq̃ phas. i. licitum & a diis approbatum, verſum ſup. eſt ſ. in nephas, hoc eſt reputatur ac ſi ſit nephas, atq; nephas, verſum ſit, ita vt phas putetur, & vbi tot bella. ſ. geruntur per orbem. i. mundum hunc, & tam multæ facies. i. ſpecies ſcelerum ſup. fiunt per orbem, & vllus honos. i. reuerẽtia aut cultus nõ eſt. ſ. amplius aratro. i. agriculturæ dignus. i. debitus, aut non vllus honos dignus aratro eſt aratro, & vbi arua ſqualent. i. ſqualida fiunt ac ſitu vincuntur, colonis. i. agricolis, abductis. ſ. ab aratro in bellũ ciuile & vbi falces. i. culltri meſſorij, curuæ conflantur. i. flatu follium fabrorum conuertũtur in rigidum. i. induratum & difficulter flexibilem enſem. i. mucronem, & Euphrates. ſ. accola Euphratis populus. ſ. maioris Armeniæ & Parthiæ, mouet bellũ hinc i. ab vna parte & Germania. i. populus Teutonũ Rheni accola, mouit bellum illinc. i. ab altera parte, & vrbes vicinæ. i. italiæ & ſociales quaſi in medio im... poſitæ, ferunt. i. inferunt arma, hoc eſt bella gerunt inter ſe. i. inteſtina & ſocialia, legibus. i. fœderibus quibus inter ſe cunfœderatæ erãt ruptis. i. violatis. Mars impius. i. ob impia bella, vt ſunt inteſtina i. ſugans ſæuit. i. ... ſuam exercet toto orbe. & ideo vt per Auguſtũ pacẽ opta pꝛ eta, vt diutius apud ſe maneat. Vnde dictũ eſt in Buc. Pacatumq; reget patriis virtutib. orbẽ. Vt. i. quemadmodũ cũ quadrigæ. i. quaterni equi currũ trahere ſoliti, effudere. i. effuſi prorupuere, ſe carceribus. i. repagulis quibus à curſu donec ſignũ daretur, arcebãtur, addunt ſe in ſpatia. ſ. intra metas conſtituta, & auriga. i. rector equorum tendens. i. contrahens, & tenſa tenẽs fruſtra qꝛ in par ſit virib. eorũ, fertur. i. violenter protrahitur, equis. ſ. ſuis, neq; currus. i. equus currens, aut quadrigæ audit. i. obtemperat, hoc eſt contẽnit habenas quib. cohiberi & contineri debeat. Sanè ſicut eques pro equo aliquando reperitur, ita & hic currus niſi metaphora ſit. Ideo aũt curulia certamina inſtituta ſunt vt ſint aurigandi cõpluresperiti, nam è curribus olim dimicabant, ſicut, in bello Troiano factum docet Hom. Et hæc in I. lib. Georg ſuccinctius emiſſa ſunt.

ILLVD quoq;. Hic ſubueſte viſum] Fuit carmen, quod eſt in j. Georg. Grandiaq; effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris. Vbi IOAN. SCOP. reſeruat, ideo grandia oſſa ait poeta, quia olim fuerunt homines grãdiores, vt Hom. indicat, & Iuuen. Terra malos homines nunc educat, atq; puſillos. Nos vero non ad illam ætatem referendũ cenſemus, ſed grandia oſſa interpretamur grandium Romanorum, & hoc non ad corporis proceritatem, atque magnitudinem, ſed ad facinora, & geſta referimus.

Aſc. HACTANVS aruorum cultus &c.] Vt perpetuo tenore P. Virgilij Maronis textum explicare poſſim, conſtitui argumẽtorum, quæ ab Ouidio, & Mãcinello collecta ſunt, ordinem atque facilẽ explanationem præmitteru. Argumentum itaque Ouidianum eſt tetraſticon.i.quaternarium, quaternis.n.verſib. complectitur in ſingulis libris totam materiam, quod quoties ſingulis ſit carminibus, monoſtica dicuntur, quoties binis diſticha, quoties ternis triſticha, quoties quaternis tetraſticha, quoties quinis pentaſticha, & ita deinceps. Nam monos dicĩt vnum ſeu ſolum, dyo duo, tris tres, tettas quatuor, pẽta quinque, ſtichos autem verſus. Ordo autem eſt illa.ſ. poeta nobilis videlicet Maro hactenus ſup. cecinit, cultus aruorum.i. agri culturam, & ſydera cęli.i. quę ſunt in cęlo, hoc eſt ſyderum obſeruationem & prognoſtica, & canit.ſ. modo in hoc.2.lib. comas pampineas.i. frondes vites, & colles virentes.i. habentes arbores virides, & virẽtes, vites locis deſcriptas,i. loca vitium deſcriptarum, in quibus.ſ. optime naſcantur, niſi legendum ſit locis, & ſenſus canit vites deſcriptas.i. perſcriptas aſsignatas locis.ſ. quaſque ſuis. atque canit dona Lyæi.i. Bacchi, hoc eſt vinum curas reſoluens, & canit ex ordine lætos i. fæcundos, & vberes, & fertiles ramos oleæ, & pomorum, alij legunt lectos, vt ſic canit ramos oleæ lectos, ideſt interciſos ex ordine pomorum, ideſt pomiſeratum per inſitionem videlicet, alij, læto, ideſt pulchro ordine.

PROPONIT &c.] Ordo eſt. Maro.ſ. Virg. proponit.ſ. narranda, ſecũdo.ſ. libro, & vocat i. inuocat.i. rite. i. decenter ſcdm priſcam poetarum conſuetudinem Bacchum.ſ. vt fatorẽ, vbi de viribus præcipue locutus eſt, & id quidem primo loco facit, proponit inquam, & inuocat. Natura datur arboribus creandis, i. diuerſa deſcribitur natura arborũ procreandarũ, & id ſtatim prima parte executionis. Inſitio.i. modus inſerendi & inſitas faciendi, Panditur.ſ. in ſecunda parte executionis: Vitis diuerſa.i. diuerſæ naturæ, & bonitates notantur.ſ. in tertia parte executionis. Laudes Italiæ habentur.i. recitantur.ſ. in quarta parte, & ſpecies telluris habentur.ſ. in quinta, & quomodo vitis ſup. ſit ponenda.i. conſerenda, habetur ſup. in ſexta.ſ. parte, & quo tempore, & id in ſeptima, & quid ver afferat, habetur. ſup. & hoc in octaua parte, & ſ. Maro monſtrat.i. oſtendit, & docet, videlicet in nona parte qualis cultus ſit habendus.i. adhibendus viti, & monſtrat ſcilicet in decima parte commoda ſyluarum.ſ. olearum, & aliarum arborum ſponte naſcentium, & non tantopere coli exigentiũ vt vites, Et agreſtes.i. in agris verſantes, laudant.ſ. in vltima parte huius ſecundi libri. Et ita ſingulæ ferè materiæ in toto libro pertractantur ſuo ordine.ſ. quo iã explicitæ ſunt. Reſtat igitur auctoris explanatio, ante cuius textum tetraſticon Ouidianum ſicut in omnibus ferè codicibus reperitur, ponemus.

P. OVIDII NASONIS IN II. Georgicon Virgilij Tetraſticon.

Hactenus aruorum cultus, & ſydera cœli.
Pampineas canit inde comas, colleſq́ue virentes.
Deſcriptaſq́ue locis vites, & dona Lyæi.
Atque olea ramos pomorum ex ordine lectos.

ANTONII MANCINELLI in eundem argumentum.

Proponit, Bacchumq́ue vocat Maro ritè ſecundo.
Arboribus diuerſa datur natura creandis.
Panditur inſitio: vitis diuerſa notatur;
Italiæ laudes, ſpecies telluris habentur.
Quo vitis ponenda modo quo tempore, quid ver
Afferat, hinc vitis qualis ſit cultus habendus.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON, LIBER SECVNDVS.

HACTENVS aruorum cultus & ſydera cœli:
Nunc te Bacche canam: nec non ſylueſtria tecum
Virgulta, & prolem tardè creſcẽtis oliuę,
Huc pater ò Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus: Tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia labris)
Huc pater ò Lenæe veni, nudataq́; muſto
Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis

Servi. HActenus aruorũ cultus, & ſydera cęli. Nunc te Bache canã] Mire iterauit illũ verſũ, q̃d faciat lætas ſegetes quo ſydere terram. In hoc aũt li. exequitur culturã agri conſitĩ, qui ſolum arborũ continet gña. Et ſciẽdũ eſt Vir. vites quoq; arbores dicere, vt, Nec ſecius omnes in vnguem Arborib. poſitis ſecto via limite quadret: &, Hactenus, vt multi volunt, vna pars orationis, eſt, & eſt aduerbiũ ſignificans hucuſque. Alij duas partes volunt, pronomen, & aduerbium, vt ſit tenus hac, ſicut, Et crurum tenus à mento, palearia pẽdent, ſed melius eſt vnam partem accipere orationis. [Hactenus ſyde. cęli] Pleonaſmos, nec enim alibi, quam in cęlo ſunt ſydera. [Bacche] Inuentorem pro vitib. poſuit de quibus κατ᾽ ἐξοχὴν in hoc lib. loquitur, nam vites præſunt, licet & aliarum arborum faciat commemorationem. [Nec non ſylueſtria tecum Virgulta]. i. infęcundas arbores, quibus præcipuè in Italia vites cohærent. [Tarde creſc. ol.] Res. n. diu duratura tardius creſcit. Huc pater ò Lenæe. Pater, licet generale ſit omnium Deorum, tamen propriè Libero ſemper cohæret nam Liber pater vocatur. [Lenæus] Aut ἀπὸ τοῦ ληνοῦ. i. à lacu. Nam quod Dona dicit ab eo quod mentum leniat, non procedit, nec enim poteſt gręcum nomen latinã etymologiã recipere. [Tuis hic oĩa plena Muneribus] Tuis muneribus hic ſunt omnia plena, & ea vbique reperiũtur. [Pampineo autumno] Cuius tempore vites folijs, & fructibus plenæ ſunt, & ſub quo maturæ fiunt. Et pampineo pro pampinoſo dixit, vt nemus frondeum pro frõdoſum. [Tibi Floret] In honorem tuum exultat, & lætus eſt. Nã aut vranali tempore rurera florere non poteſt ager. Vindemia] Cum vindemiam numero ſingulari dicimus, vnius anni ſignificamus, cum plurali multorum, vt meſſem meſſes, hyemem hyemes, hęc n. ſemel tñ annis quibuſq. cõtingunt. Multi tamen volunt Vindemiam eſſe totius orbis generaliter, Vindemias ſingularum partium. vt plus ſignificet ſingularis, quam pluralis numeri, ſicut plus etiã cum dicimus, per terram pluit, q̃ per terras tunc enim omne elementum per ſingularem numerum, non terras aliquas ſignificamus. [Muſto] Muſtum numero tantum ſingulari dicimus, ſicut & vinum licet Oui. abuſine dixerit muſta. Sed hoc ille plus fecit, qꝫ & muſtis dixit, cum (vt diximus) de his nominibus tres caſus tãtũ vſurpati conſueuerint.

Hactenus

Aſc.

HActenvs aruorum cultus &c.] Poſtquam in primo lib. oſtenſum eſt. Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terrá Vertere conueniat, núc docturus vlmis adiungere vites, arbuſtumq́, deſcripturus, facit continuationẽ ſequentiũ cum præcedentib. dicẽs, hactenus deſcripſi cultus aruorum & ſydera cęli, nunc Te Bacche canam &c. Itaq; proponit in principio, inuocat ibi, huc pater ò Lenæe, & proſequit̃ ibi, principio arborib. In primo aũt libro agriculturam executus eſt, quia ea magis neceſſaria eſt mortalib. q̃ vitium plantatio, priorq́; inuenta. Sanè ſm Mancin. meſozeugma eſt in primi verſus elocutione. De quo quid ſentiam puerulis paucis explicauero.

Zeugma.

Zeugma fit quoties duorum aut plurium cõſtructibilium tertium expreſſum cõformatur viciniori; aut viciniſſimo in debitis accidentibus, & ad reliquum, aut reliqua reduci põt facta accidentium conformitate. Quoties aũt tertiũ in principio ponitur, dr̃ protozeugma, hoc eſt anterius zeugma qđ Ser. vocat zeugma à ſuperiori, Vt ſi dicam, Fleuit mater, & filij eius, quoties in medio, meſozeugma, nam meſon medium dñt Græci, vt mater fleuit, & filij eius. Quoties vero in fine, dr̃ hypozeugma, ſeu ſubzeugma, hoc eſt zeugma ab inferiori, vt mater & filij eius fleuerunt, hic ergo quia tertiũ, hoc eſt verbum in fi. ponitur, vr̃ potius hypozeugma dicendum. Neque id quidem in accidente congruitatem mutante, hoc eſt in genere, aut numero, aut perſona, aut caſu, ſed in tpe duntaxat, nam in verbo, caná, intelligitur verbũ cecini, eiuſdẽ numeri, & perſonę, ſed diuerſi tpis. Seru. quoque atteſtatur pleonaſmon, cum dicit ſydera cœli, quia non ſunt alibi q̃ in cęlo ſidera, vt inquit, abundat ergo particula cœli, verumtñ nõ difficilis eſt eius rei purgatio. Sed nos ordiné proſequamur q̃ talis eſt. Ego inquit Virg. hactenus .i. ad hunc vſq; locum ſubaudi cecini cultus aruorũ, & ſidera cœli .i. occaſus, & ortus ſiderũ in cęlo exiſtentiũ, & qualẽ quæq; tempeſtatẽ cient. Nunc .i. deinceps .i. in hoc a li. ò Bacche ego caná te .i. tua dona, hoc eſt vitẽ. Poſſemus a vocandi caſu incipere ſic, ò Bacche, ego cecini hactenus cultus, &c. nunc canam te, necnon .i. & ẽt caná tecũ, virgulta ſylueſtria .i. arbores in ſyluis naſci ſolitas, & & prolẽ oliuæ .ſ. arboris q̃ & olea dr̃ creſcentis tarde. O pater Lenæe .i. torcularis, aut torculari pfecte, hoc eſt Bacche veni huc .i. ad me, & in auxiliũ meũ oĩa ſup. ſunt hic .i. in hoc opere, plena tuis munerib. i. inuentis, & donis, hoc eſt plurima eorum q̃ hic daſcribentur, vt vites, & earũ arbores ſunt tua munera, ager grauidus .i. onuſtus aut vino aut pãpinis, hoc eſt vitiũ, frõdib. aut folijs decoratus floret tibi .i. in honorẽ tuũ, aut tibi, tanquam actori, aut inuẽtori ſuo. Vindemia ſpumat tibi labris .i. vaſis labratis quib. vinum ac muſtũ transfunditur, plenis .ſ. muſti recẽns preſſi. Veni, inquam huc ò pater Lenæe, & tinge mecũ .i. vt ego crura nudata .i. nuda facta cothurnis i. altis illis calciamentis, quæ ẽt ſuras ambiunt, & quib. agricolæ fere vtunt̃, ſicut, & venatores, & oẽs quib. inter ſpinas, & vepres currendum eſt, ſignificat aũt ſe poeta in hoc opere agricolam, & vinitorem pro loci qualitate, cothurnis, inquam, detractis .i. raptim depoſitis, tinge dico muſto .i. vino nouo, q̃ a nõdũ in vas ſuum miſſo, hoc eſt, aſpira mihi rẽ vitium tractáti,

PRincipio arborib.] creandarum arborum naturaliter ſunt tria genera. Aut .u. ſua ſponte naſcuntur, aut ex ſeminibus fortuito cadentib. ſurgunt, aut ex radicib pullulant. nam cetera vſus inuenit fauente natura. [Sponte ſua] Sponte modo nomẽ eſt, quia iunctũ eſt ei genus, quo caret ſemper aduerbiũ. [Veniunt] Creſcunt, vt alibi, Illic veniunt felicius vuæ. [Campoſq́; , & flumina late Curua tenẽt,] Per tranſitũ oſtendit

Principio, arboribus varia eſt natura creandis.
Nanque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, camposq́; , & flumina late
Curua tenent; vt molle ſiler, lenteſque geniſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta:
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: vt altæ
Caſtaneæ, nemorumq́; Ioui quæ maxima frondet
Aeſculus, atque habitæ Graijs oracula quercus.
Pullulat ab radice alijs denſiſsima ſylua,
Vt ceraſis, vlmisq; , etiam Parnaſsia Laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.

in qua incipit tractare de arborib. fructiferis, vitiferis, & cęteris. Nulla .n. ẽ arbor q̃ nihil agricolis cõferat. Sylueſtres .n. & ſteriles ex ſe aliqd pbẽt, hoc ẽ materiá, aut ædificiorũ, aut ignis. Oſtendit aũt variá arborũ naturam. vt qua via eas ſibi agricola comparet ac noſcat. Ordo eſt Principio .ſ. caná, aut deſcribam quia varia, &c. Aut principio .i. in primis notádũ agricolæ, q̃ eſt varia natura creádis arborib. i. ad creádas, & pducendas arbores, aut arborib. creandis .i. quæ creantur. Ná pro quia aliæ .i. aliquæ veniunt .i. oriunt̃ ipſæ i. per ſe nullis hoium. i. nullis hominib. [Elegantius tñ, & ſignificantius dixit, quam ſi dixiſſet nullis hominib. nam nullis hominum, qui partitionem denotat idẽ eſt ac ſi dicat, ne vnus quidem homo quicunque is ſit) cogentib. i. compellentibus per artem aut laborem, & tenent .i. occupant late .i. ampliter, cãpos, & flumina curua. i. ripas fluminũ q̃ ferè curuæ ſunt, vt ſiler. i. illud genus fruticis, molle .i. tenerum, & geniſtæ lentæ ideſt flexibiles, & tenerę, & populus arbor iuxta ripas ſponte naſcẽs, & ſalicta canentia .i. albicátia .ſ. in cortice, fronde glauca .i. cærulei ac viridis coloris. Et hæ quidẽ ſponte. Aũt pro ſed, pars .ſ. arborũ, hoc eſt arbores partim ſurgũt .i. pullulant, & exoriunt̃ de ſemine, vt caſtaneæ altę .i. ſublimes, & æſculus, q̃ frõdet Ioui, i. in honorẽ, aut tutelá Iouis, maxima .i. maximis florib. aut vberrimis, nemorũ .i. inter nemora Ioui ſacra, & quercus habitæ .i. exiſtimatę, Graijs, i. grecis, oracula .i. pro oraculis, & reſpõſis dentũ, credũt .n. Gręci i Dodonęa ſylua quercus vocales oracula edidiſſe. Denſiſſima ſylua .ſ. maxima coogeries arborũ nouellarũ pullulat alijs ab radice, vt ceraſis, & vlmis, ẽt laurus Parnaſſia .i. q̃ plurima naſcit̃ in Parnaſſo in gratiá Phębi, parua .i. cum adhuc parua eſt, ſubijcit .i. ſurſum facit, & attollit ſe ſub ingenti vmbra matris .i. maioris lauri ẽ cuius radice, pullulat. Sunt ergo triplices naturæ arboribus creandis. Nam aliæ naſcunt̃ ſine ſemine, & radice, alię ex ſemine, alię ex radice, addi põt quarta, ſed mixta earũ, quæ ex ſemine, & ex radice naſcuntur, nam fere quæ ea ſemine, etiam ex radice naſcuntur.

in quib. locis arbores ſponte naſcantur .ſ. in humilib. Ná terra mater eſt rerũ oĩum, & ſeminum cũctorum creatrix. [Vt molle ſiler] Arboris genus eſt ſiler, & notandum genus neutrum de arbore, quod eſt admodum rarum. [Glauca canentia frõde ſalicta.] Locum ſalicum pro ipſis arborib. poſuit, bene aũt ait [Et glauca canentia[Nam ſalix ab vna parte alba eſt, ab altera viridis. Sanè Cacephaton eſt glauca canẽtia. [Pars aũt poſito de ſemine ſurgunt,] Quacunq; rõne proiecto, vel ab auib vel ab hoibus, ne incipiat eſſe induſtriæ. Dicit quippe pleraſq́; arbores ex ſemine naſci nõ ſtudio hoium iacto, ſed quocunq; mõ, & euentu. [Pars ſurgunt] Pro ſurgit [Nemorumq́; Ioui q̃ maxima frõdet Aeſculus] Ordo eſt. Nemorũque maxima æſculus, q̃ Ioui frondet .i. q̃ creſcit in Dodonęo nemore, qđ erat Ioui conſecratum. [Atq; habitæ graijs oracula quercus] Ná in Dodonęo nemore arbores dantes reſpõſa fuiſſe dñr [Habitæ aũt Graijs] Vel quaſi non credens dixit, vel quaſi Italus, qui loca illa neſciret, vel reuera quondá habitæ, quia illo iam tpe ſiebãt. [Pullulat ab radice] Mira in ſingulis proprietas, nam ait, ſponte ſua veniunt, ſurgunt de ſemine, pullulat ab radicib [Vt ceraſis, vlmiſq́;] Hæc ceraſus, his ceraſis facit, Sanè Ceraſus ciuitas eſt Ponti, quá cũ deleſſet Lucullus, genus hoc pomi inde aduexit, & à ciuitate Ceraſũ appellauit. Ná arbor ceraſus pomum ceraſum dr̃. Hoc autem ẽt ante Lucullum erat in Italia, ſed durum, & cornum appellabatur, quod poſtea mixto nomine, cornoceraſum dictum eſt. [Parnaſia laurus] A Parnaſo monte Apollini conſecrato.

Principio arboribus &c.] Hæc eſt pars executiua

HOs natura modos primum dedit:] Bene primum. Nam vt etiam ſupra diximus, fauor naturæ fuit ẽt

Hos natura modos primum dedit: his genus oẽ
Syluarum, fruticumq; viret nemorumq; ſacrorũ.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit vſus.

ad alios inueniendos contra naturam, nihil hominum inuentum valeret. [Via ſibi repperit vſus] Ratione: vt Inue-

h 4 na

ni germanã Viam. [Hic plantas tenero] Inter plantas, & plantaria, hoc intereſt, quod plãtæ raptæ ſunt de arborib. Plãtaria vero, q̃ ex ſeminib. nata, cũ radicib. & terra propria transferantur, vt, Et viua ſua plãtaria terra [Sulcit] Foſſis: vt, Auſim vel tenui vitem cõmittere ſulco. [Hic ſtirpes obruit arno] Altius deponit validiores cũ radicib. plantas, [Quadrifidaſq; ſudes] Ita robuſtas, vt poſſint in quatuor partes diuidi [Et acuto robore] Pro acuti roboris accipimus. Et bis idẽ eſt dictũ, nã & valli, & ſudes idẽ ſunt. [Syluarumq; aliæ preſſos ꝓpaginis arcus. [Expectant] Propago ꝓcipuè vitib cõgruit, vñ apparet tũ de ſyluis, tũ ẽt de vitib. dicere. [Et viua ſua plantaria terra] Et aliæ ſyluarũ expectãt plãtaria cũ ſua terra viua. i. naturali: vt, viuoq; ſedilia ſaxo. i. naturali, Inde eſt. Mutata ignorent ſubito ne ſemina matrẽ. [Quin & caudicib ſectis] Caudicibus, poſuit pro codicib. ſicut caulem, pro colẽ, ſauricem, pro ſorice dicimus. Fit aũt, ꝙ dicit de oliua, & myrto, quarum ſicci ſtipites ſecantur, vſq; ad medullam, & terræ infoſſi ex ſe arbores creant, qđ ſine dubio mirũ eſt. [Trudit] Vrgente natura procreat, [Ex ſicco ligno] Ex arido [Radix oleagina] Deriuatum ab olea, [Impune videmus] Sine dãno ſui. Et loquitur de inſitione. Sane inſitas arbores dicimus, ĩlertas vero cãs aut fabulas [Lapidoſa corna] Dura. Alibi, lapidoſaq; corna Dãt tami. [ꝓprios gñatim] Gñatim, per ſingula genera, Gñaliter aũt eſt ſimul oĩa. γενικῶς καὶ κατὰ γένος. [Segnes. terrę] Pigræ, infęcundę, & docet poſſe induſtria, ẽt loca aſperrima ad fertilitatẽ pduci [Iſmara] Mõtes Thracię.]Olea magnũ veſtire Taburnũ] p hos mõtes ligũ ſt ẽt mõtuoſa & aſpera loca tẽtãda eſſe. Taburnus aũt mons Campaniæ [Veſtire,] Vero implere ſignificat.

Hic plantas tenero abſcindẽs de corpore matrum
Depoſuit ſulcis; hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidaſq; ſudes, & acuto robore vallos.
Syluarumq; aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viua ſua plantaria terra,
Nil radicis egent aliæ, ſummumq; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen,
Quin & caudicibus ſectis, (mirabile dictu)
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pirum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite ò proprios generatim diſcite cultus
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes iaceant terræ. iuuat Iſmara Baccho
Conſerere, atq; olea magnum veſtire Taburnum.

viua. i. vitẽtla ſua terra. i. per ſuã propriã, & natiuã terram, aut expectant plantaria viua cũ ſua terra. i. volunt vt radices transferant vna cũ terra in qua primũ natæ ſunt. Aliæ. ſ. arbores, nil. i. non alicuius, nõ egent alicuius radicis, aut nil. i. nõ egent radicis, & putator. i. amputator, & deciſor referens ſummum cacumen. i. virgultũ ex vertice arboris, haud. i. nõ dubitat. i. veretur, aut formidat, mãdare. i. committere terræ. ſ. ipſum cacumẽ, vt radices faciat, & pullulet. Quin. i. quinẽt. q. d. & qđ plus ẽ, radix oleagina, i. olea arboribus truditur. i. pullulat vbertim è ligno ſicco, cui. ſ. incluſa eſt, & hoc caudicib. i. codicib. hoc eſt trũcis ſectis. i. fiſſis, & diuiſis, mirabile dictu. i. q̃ res ẽ mirabilis dictu. i. dũ dr, aut vt dicat. Codicẽ pro trunco accipi notũ eſt ex illo Iuuen. reſiſtens in codice pellex, pro volumine verò accipitur, eo ꝙ ſicut in codice. i. trunco, ſunt multi libri. i. interiores cortices, in quib. vt in mẽbranis olim ſcriptitabant, ita in codice, ſunt multa folia ex libro olim conſtantia. Reprehendit aũt hoc loco Ser. à Beroaldo his verbis, Dñra Seruio hoc in loco ea quę nec vera ſunt, nec veriſimilia, nec ab vllo ſcriptorũ memora, neq; Virgilianis verſib. conuenientia, namq; poeta illis verſibus loquit de inſitione qua leuigat falce truncus, & aut inter corticẽ lignumq; inſerit calamus, aut ſciſſo trunco imprimit medullæ, cuius rei tota diſciplina tradita eſt à Coll. in iiij. à Pli. in 17. à Palladio plurib. in locis, & tanta eſt vis inſitionis, vt ẽt ſatiuæ ſyluestriũ radicib. inſerant natura ſiccioribus. aptiſſima. n. eſt inſitis ſiccitas, vt auctor eſt Plin. Inde dictũ ẽ à poeta, Trudit e ſicco radix oleagina ligno i. olea inſerit, & radices agens, vireſcit: ẽt i ſicco ligno, quod eſt mirabile dictu. Cato pcipit inſeri oleas Luna ſicca. Hæc ille, ex quib. patet ꝙ nõ lignũ ſectũ pullulat, ſed in ligno ſicco ſecto iclusum, virgultũ ſed ad ordinẽ redeo. Et nos videmus impune i. paſſiuẽ, ſicut qđ impune ſit, paſſim fieri ſolet, vertere. i. trãſmutare ramos alterius. i. vnius arboris, in ramos alterius, ſ. arboris, & nos videmus pirũ mutatã. ſ. in alia nã p inſitionẽ ferre mala inſita, & ramorũ inſitorũ fructus à piris lõge eſſe diuerſos, & nos videm⁹ ſępe corna lapidoſa. i. lapidib. ſeu oſſib. plena, rubeſcere prunis. i. ferre pruna rubicũdula. Quare, i. quamobrẽ, qđ. ſ ſua eſt cuiq; natura, & natura ſequit ſemina ſua, Agite, adhortandi aduerbiũ, ò agricolæ diſcite generatim. i. per ſingula genera, proprios cultus. ſ. arborũ, i. qũo coli volũt vt ferãt mites fructus, vñ ſequit, & mollite. i. molles, & mites facite fructus feros, i ſylueſtres, colendo i. per cultũ. (Capitur aũt hoc loco colendo actiue apud Quintilianum paſſiue cũ dicit. Sed memoria excolendo ſicut cætera oĩa, auget) neu. i. neve terræ iaceant ſegnes. i. ignauæ. & inutiles nihil frugum, aut bonorũ fructuũ ferentes (niſi forte malis dicere, neu fructus iaceãt ſegnes terræ. i. in terra, hoc eſt humi) iuuat. i. adiuuat rẽ agricolæ, & delectat conſerere Iſmara montem Thraciæ Baccho i. arbutis, vt vites Baccho dicatas ferant, & iuuat, veſtire Taburnum. i. montem illum Apulię, olea, cuius ferax eſt. Iuuat autem. i. delectat, quia iucundum eſt videre lætos fructus, aut iuuat. i prodeſt, quia vtile eſt feraces terras conſerere.

ASC. Hos natura modos primũ &c.] Sunt itaque, inquit, tres modi arborũ naturaliter naſcẽtiũ, quib. quartum adiecit ars q̃ triplex eſt, nam aut alteri arbori per inciſionem infigit virgultũ, aut abſciſſum terrę cõmittitur eiq; conglutinatur, vel per tranſplantationem, plantata verò nouã naturã induunt. Quinetiam radix, aut truncus interdum pro planta terrę cõmittitur. Ordo eſt. Natura dedit primum. ſ. priuſquam ars inuenta eſſet, q̃ naturã imitat, hos. ſ. dictos modos arborum, videlicet creãdarum, oẽ genus ſyluarum. i. magnarum arborũ in quib. ſunt alta ſilentia, & fruticum. i. humilium virgultorum, q̃ ad menſuram iuſtam arboris nõ aſſurgunt hyeme tñ non intereunt, & ſacrorum nemorum. i. lucorum viret his. ſ. modis dictis. Alij ſ. modi ſunt. i. extant & reperiuntur, quos ipſe vſus. i. experientia reppetit ſibi. i. ad ſuam commodũ via. i. rõne, & exercitatione, hic. i. quiuis plantator abſcindens plantas. i. ramos, aut virgulta vt plãtent, & de tenero corpore matrum dẽpoſuit. i. credidit, & cõmiſit ſulcis, i. ſcrobibus hic. i. alius, obruit, i. ſepeliuit, & cooperuit aruo, i. terra qualis eſt in aruo, ſtirpes, i. truncos craſſos cum radicibus, & ſudes, i. perticas, quadrifidas, i. in quatuor partes ſciſſas, & vallos. i. palos, & ſtipites, robores. i. trunco acuto quomodo ſalices in ſepib naſcuntur. Et aliæ ſyluarum. i. aliæ ſyluæ, expectant, i. deſiderãt, vt procuruentur in arcus. i. curuaturas, ſeu ramos circũflexos propaginis. i. vitis, vt pinus citreæ, aliarumq; ex propaginẽ naſcentium, & expectant plantaria. i. plantas cum radicibus

VARIA LECT. Svnt alij, quos ipſe via ſibi repperit vſus] In Longobardico exemplari, Viam legitur accuſatiuo caſu.

SERV. TVque ades Mecænas.] Adeſto, & inceptum fauorem omnibus libris impendito, nam vbique eum inuocat [O decus, ò famę merito pars maxima noſtrę] Horatius: O & præſidium & dulce decus meum [Pelagoq; volẽs da vela patenti] Simplici ghi carminis præſta fauorẽ,

Tuq; ades, inceptumq; vnà decurre laborem,
O decus, ò famæ meritò pars maxima noſtræ
Mecęnas, pelagoq; volens da vela patenti,
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto,
Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraq; centum,
Ferrea vox. ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ (non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorſa tenebo)

vt vela fauorẽ accipiant [Patens pelagus] Carminis facilitatem, Hoc aũt carmẽ facile eſſe ipſe ſignificat dicẽs, & [In manib. terræ] Hoc eſt in facili, & in prõptu res poſita eſt; & [Non ego cuncta meis amplecti verſib. opto] . i. non ſum vniuerſa dicturus nec. n. poſſũ, quare, & ſuã verecunde

ſecundè extenuát poſſibilitaté, & Mecœnatis auribus ex ſui car minis breuitate blãditur. Alij aliter accipiunt. Conſtat Mœcenatem fuiſſe lſarũ peritum, & plura cópoſuiſſe carmina, nam ét Auguſti Cęſaris geſta deſcripſit, qđ teſtatur Hora. dicens. Tuq; pedeſtrib. Dicis hiſtorijs prælia Cęſaris, Mecęnas, melius, ductaque per vias Regum colla minaciũ vt hoc nunc dicat. [Inceptum vna decurre laborẽ] i. adeſto, & ſimul ſcribamus. licet. n. quæ tu ſcribis, cõſtet eſſe ingentia, meum autem carmen, & breuę ſit, & totũ id explicare nõ poſſim, debes tñ fauere minoribus, vt Pelagoque volans da vela patenti, i. ingentia ſcribe. [Et primi lege littoris oram] Faue minora ſcribenti. Non ego cuncta meis. Lucretij verſus, ſed ille ærea vox ait, non ferrea [Primi lege littoris orã] Lege, nauticus ſermo eſt, qui nunc, & ad nauigãdum, & ad lectionem pót referri. Nam

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras
Infęcunda quidem, ſed læta, & fortia ſurgunt;
Quippe ſolo natura ſubeſt: tamẽ hæc quoq; ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis;
Exuerint ſylueſtrem animum, cultuq; frequenti,
In quaſcunque voces artes haud tarda ſequentur;
Necnon, & ſterilis, quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros.
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Creſcentiq; adimunt fętus, vruntq; ferentem,
Iam quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram;
Pomaq; degenerant ſuccos oblita priores.
Et turpes auibus prædam fert vua racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & oẽs
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandę,
Sed truncis oleæ melius, propagini vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus;
Plantis, & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæq; arbos vmbroſa coronæ,
Chaonijq; patris glandęs: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos,

gnum, ſed ad fructum ipſarũ referens. Alij eduræ legunt, quaſi nõ durę, aut pauloꝑoſt Enodes trunci, i. ſine nodis, vt E modò minuentis non augẽtis hẽat ſignificationem, Sanè coryli propriè dñr, nam auellanę ab Auellano Campanię oppido, vbi abundant, nominatæ ſunt. [Herculeæq; arbos vmbroſa coronæ] Ipſe alibi, Herculea bicolor cum populus vmbra. [Chaonijq; patris] Iouis Epirotici. [Ardua palma] Aut alta, aut ad quam difficile peruenitur. [Caſus abies viſura marinos] Eſt enim abietis ſpecies apta nauibus, quam Sappinũ vulgo vocant.

Tvqve ades] Quẽ primo volumine duntaxat nuncupauit dicẽs, quo ſydere terrã Vertere Mecęnas &c. Hic inuocat Mecęnatem non vt numẽ, ſed vt amicum numinis. Inuocat aũt quia ſupra vires vſ arborũ & naturas exequi; quocirca dixerat prius generatim, diſcite cultus agri A ſc.

h. d. faueto principio vel humilitati carminis mei. [In manibus terræ] .i. facili, & in prõptu eſt terrarũ deſcriptio, quod πρόχειρον Græci dñt. [Nõ hic te carmine ficto; Atq; per ambages, & longa exorſa tenebo] i. ſimpliciter vniuerſa deſcribã, neq; vt in Aene. aliquib. figmentis, aut illis vtar ambagib. [Longa aũt exorſa] Dicit procemia longe repetita, q̃ cõſtat eſſe vitioſa [Sponte ſua &c [Ad illud qđ omiſerat redit, & exequit qualitaté triũ generũ, q̃ ſupra memorauit, arborũ. ſ. ſpõte natarũ, procreatarũ ex ſemine, & earũ q̃ de radicib pullulant. [Infęcunda quidem] Fœtu carentia, & per tranſitũ rem phyſicam tangit, nam ſemen ſalicis eſum, dr infęcũditatem gignere Et ſupra ait, Glauca canẽtia fronde ſalicta. [Læta, & fortia] Quaſi hoc in ipſis arborib. genus ſit fęcunditatis, Quippe ſolo natura ſubeſt] Quia vt ſupra diximus naturaliter rerum nium mater eſt terra, & vniuerſa intra ſe continet ſemina. Hinc eſt, Quippe ſolo natura ſubeſt. Nam natura dicta eſt ab eo qđ naſci aliquid faciat. Mire aũt ait, [Subeſt] .i. ineſt latẽter, quia non apparet. Vñ Epicurei dñt nihil eſſe, qđ non habeat originẽ ſui. Nã hoc eſt, Gigni de nihilo nihil, in nihilũ nil poſſe reuerti [Scrobib. mandet mutata ſubactis] Nos ſcrobes genere dicimus maſculino, licet Luc. dixerit contra artẽ, Exigua poſuit ſcrobe [Exuerit ſylueſtrẽ aium] Naturalẽ aſperitatẽ, & infęcunditatẽ. [Artes] Fœcunditatẽ ex arte venienſẽ [Hoc faciet] .i. erit fęcũda, ſi inde transferat. [Vruntq; ferentẽ] Quæ ſcire pót, ſi ei vmbra nõ noceat. [Pomaq; degenerant] Mõ degenerãt, in peius vertuntur, aliàs in melius, Poma vero arborũ ex ſemine ꝓcreatarũ dicit: quas cõſtat, niſi trãſlatæ aut inſitæ fuerint, nõ reſpõdere qualitati ſeminis ſui [Fert vua racemus:] Vuã pro vitẽ poſuit, i. fructũ pro arbore, Sanè racemus botryonis eſt pars, & botryo græcum eſt, & ſic vuam pro vite poſuit. ſicut Hora. pro vino: nã ſic ait, Cecubum, & pręlo domitam Caleno Tu bibes vuam. [Cogendæ in ſulcũ] In ordinẽ cõponendæ, aut certè arãdæ. [Multa mercede] Multo labore, à ſequente, qđ præcedit intellige. [Sed truncis oleæ melius] Quia ſupra ait, Trudit̃ è ſicco radix oleagina ligno. Et iã redit ad eos modos quos inuenit induſtria. Dicendo aũt Melius, oſtẽdit ẽt alias arbores ex trũcis poſſe creari Sanè olea eſt arbor ipſa, vnde deriuatio eſt, oleum. Oliua vero fructus ipſe, vnde oliuum dicitur. Legimus tamen & oliuam de arbore, vt, Incũbens tereti, Damon ſic cępit oliuæ. [Solido Paphiæ de robore myrtus] Sicut & olea. Paphiæ aũt Venereæ, à Papho inſula, in qua Venus colitur. Huic autem myrtus cõſecrata eſt, vel quòd hæc arbor gaudet littoribus, & Venus de mari dicitur procreata, vel quòd vt medicorum indicant libri, hæc arbor apta eſt mulierum neceſſitatibus plurimis, [Plantis, & duræ coryli naſcuntur] Duræ dicit, non ad li-

colæ, & ne temere rẽ tantã conatus culparetur, dicit non ego cuncta meis amplecti verſib. opto. Ne tñ breuitati deſit vtilitas, dicit ſe reciſurũ ſuperflua, hoc modo; Nõ hic te carmine ficto, Atq; per ambages, & lõga exorſa tenebo. Nunc incipit docere de arborib. ſpontè naſcentib. vt in ſequenti particula videbimus. Ordo aũt in hac particula eſt. Tuq; i. & tu, hoc ẽ ẽt tu nõ ſolũ Auguſtus, ò Mecęnas decus. i. ornamẽtũ. ſ. meũ, & merito. ſ. tuo pars maxima nſæ famæ, ades. i. adſis tũ fauore tuo, & decurre mecũ laborẽ inceptũ. i. adiuua me inceptũ opus ad finẽ celerius perducere; & tu volãs. ſ. mecũ. i. celerem operam nauans da pelago patẽti. i. ꝑ metaphorã materiæ expoſitæ velis. i. ſm proceſſũ, & auxilium ſicut naues velis celerius prouehunt̃ q̃ remis duntaxat. Ego nõ opto amplecti. i. ꝓſequi meis verſib. i. carminib. cuncta. ſ. ad arbores pertinẽtia. Nõ, ſ. optarẽ amplecti cuncta, aut nõ poſſem exequi cuncta, ſi .i. tametſi linguæ ſint mihi centũ, & vox ferrea. i. infrãgibilis, & firmiſſima (Lucr. tñ dixit ærea) ades inquã, & lege orã i. extremitatẽ primi littoris. i. proximã primo littori regionem (ꝓſtat i metaphora ſumpta à nautis ab ea vbi dixit, pelagoq; volans da vela patẽti. Nã q egregiè laborãt dñr nauare, quaſi nauib. quibus cõmodè, & abunde multa ad portũ peruehunt̃ id agant, non minorib. vehiculis, lege ergo orã primi littoris mecũ. i. ſtatim à principio ingredere mecum hoc patens pelagus, in tã vaſtã, atque amplam de arborib. creandis materiam, quã nõ penitus percurremus, ſed generatim capita dicemus, ita vt in primo littore ſemper verſari videamur) Lege inquã orã in manib. i in ſinu, & cõplexu terræ, hoc eſt nõ profundã naturalium rerũ ſcrutationẽ, ſed facilẽ, & apertã trademus, vñ ego nõ tenebo. i. immorabor, & ſuſpenſũ faciã te, hic, i. in hac materia carmine ficto. i. figmentis poeticis ornato, atq; nõ tenebo te hic ꝑ ambages. i. verborũ circuitus, & inuolucra, hoc eſt ꝑ dubias ſnĩas, & per lõga exorſa. i. exordia, & per longas inſinuationes, quib. in cã honeſta vti nõ docet. [Spõte ſua &c, Incipit ergo narrare, & primo dę ſponte. i. ſine ſemine ac radice naſcentib. dicens eas robora lęta. i pulchra, & procera habere, cuius rei cãm interrogatus Aeſopus. Cur videlicet herbæ, & arbores natiuæ pulchriores ſint ſatiuis reſpondit, has à matre, illas ab aliena educari. Vnde Maro hic dicit quippe ſolo natura ſubeſt. Ineſt. n. inquit, ſua cuique vis, atq: naturalis potentia, quam amittunt q̃ illinc transferunt̃ aliò Veruntamẽ ſi transferuntur mitiores fiunt, & fructus ſi quos ferunt, mitiores edent, quaſi domita luxuriantis naturæ ferocitate. Simile quoque iudicium cenſet de ijs, quæ ex radicibus pullulant, vt ex ordine textus patebit, qui talis eſt. Ea ſupple quæ tollunt, ideſt erigunt ſe ſua ſponte, ideſt ſpontanea natura nullo cogente, nec ſerente, nec plantante ſine ſemine, & radice in auras

ras

ras luminis.i.in aera,hoc eſt in ſublime,ſurgunt quidẽ infœcunda.i.ſterilia, aut fœcunditatẽ impedientia, aut immites, inutiles fructus quantum ad eſum ferè afferentia, ſed ſurgũt leta.i.in bona habitudine,hoc eſt pulchra,&nitida ſicut ſunt ferè animalia lætè viuentia, & omniuò ſui aſpectu lætitiã nobis afferẽtia,& fortia.i.robuſta,hoc eſt ſunt ſterilia quidẽ ſed fortia,& pulchra,& ita materiã vtilẽ pſtãt,non fructũ, iõ aũt læta,& fortia ſurgũt quippe.i.qa certe natura.i. naturalis vis producẽdi ſubeſt.i.occulte ineſt ſolo,i.terræ natiuæ,tñ ſi quis inſerat.i.per inſitionẽ in aliũ truncũ transferat, aut mãdet.i, cõmiſtat ea ſcrobib.i.foſſis ſubactis.i.apertis, ipſa mutata.i. qñ mutata fuerint,& exuerint aĩum ſylueſtrẽ, aut ipſa exuerint aĩum.i.naturã ſylueſtrẽ, iã mutata. ſ.ad mitiorẽ naturã, & ipſa ſeqnentſ haud tarda.i.nõ cũctãtia, nec immorãtia aut repugnantia,frequenti cultu.i.per frequentẽ cultum in quaſcunq; artes voces.i.vocaueris ea.Necnon.i.ẽt ſup.arbor ſterilis i.infœcunda,q̃ eait i. pollulat ab imis ſtirpib.i.radicib.faciès hoc.i eauet ſylueſtrẽ aĩum, & ſequetur in quaſcunq; voces artes,frequenti cultu, & id quidẽ ſi ſit digeſta. i. domita, & mortificata per agros vacuos.i.apricos,& ſoli expoſitos, vt à Sole coquat.Nã frondes altæ,& rami matris opacant.ſ.vmbris,hanc.ſ.in ſyluis natãtem, & adimunt,i.impediũt ipſi creſcẽti fętus.i.fructus,& vrunt.i.opprimunt,& macerãt ferentẽ .i.ferre parantẽ, & flores emittentẽ. Nã arbos,q̃ ſuſtulit. i.ſurſum tollit.i.ereait, & extulit ſe ex ſeminib iactis,vt q̃rcus,venit.i.creſcit tardi,factura vmbrã nepotib.feris.i.diù poſt eam venientib.hoc eſt diù eſt, antequã largos fructus habeat, & diutius antequã alias arbores,aut ex fructu, aut ex radice ſua creet.quib. vmbram faciat. Et poma degenerant.i.generoſitatem,ſeu nobilitatẽ virtutemq; ſuam amittunt,oblita priores ſuccos.i per inumbrationẽ, aut diuturnũ in vno loco ſitũ, & per longã propagationẽ fiunt poma minora, & deteriora quã in prima plãtatione,aut inſitione fuerãt.Et vua.ſ.neglecta, & ſylueſtris fert auib.prædã,videlicet turpes racemos, quos homines colligere refugiũt.Scilicet.i.ſcire licet,cur id fiat, quia labor eſt impẽdendus oĩbus.ſ. arborib. vnde fructum bonum expectas,& oẽs.ſ.arbores cogendæ ſup.ſunt in ſulcum.i.lineã, & ordinem interuallo ſignaro per vomerẽ, & domandæ ſunt multa mercede.i.fęnore, & lucro,quod domanti eas obuenerit.Sed oleæ. i. arbores oliuæ,reſpondent melius. ſ. votis nrīs truncis, i. melius naſcuntur è truncis,& vites reſpondẽt melius.ſ.deſiderio noſtro,propagine.i.per propaginem .i.palmitem propagantem (Sanè propago,pro progenie primã corripit,quam pro vite poſuit) Myrtus Paphiæ.i. Veneri Paphiæ .i.cypriæ dedicatæ,aut quæ iuxta Paphũ om plurimæ naſcunt, naſcuntur de ſolido robore.i.non de ramali, aut ſurculo,aut coryli eduræ.i.non ſatis duræ,aut & duræ.ſ.in fructu, ſed plures eduræ legunt.i.extra duritiem poſitæ,hoc eſt fragiles,naſcuntur plantis, & fraxinus arbor illa ingens. i. valde magna naſcitur.ſ. plantis,& arbos vmbroſa Herculeæ coronæ, i. populus è cuius frondib.Hercules ſibi coronam conſeruit,& glãdes,patris Chaonij.i.Epirotici,videlicet Iouis, hoc eſt iuglandes naſcuntur ẽt plantis, & palma ardua naſcitur ẽt plantis,& ebies.i.arbor, vnde ferè naues texũtur,potiſſimum ex ea quæ in montibus,naſcitur (nam eſt paluſtris ẽt mollior) viſura caſus marinos.i.pericula,& naufragia in mari, naſcitur plantis, poſſet fortaſſis conſtrui ſic coryli duræ in fructu, videlicet naſcuntur è plãtis,& ita de alijs repeteretur,e,propoſitio, ſed dura eſſet poſt poſitio plantis e, vbi poſſet dicere è plantis, ſtante verſu. Quo circa conſultius Mancinellum ſequeris.

VARIA LECTIO.

In quaſcunque voces artes] In codicibus aliquot antiquis legere eſt, In quaſcunque voles artes. In quibuſdam, Velis, ſed enim, Voces,magis omnino placet eruditis.

SERV. Foetu nucis arbutus horrida] Verſus dactylicus, nam male quidam horrens legunt. Horrida aũt, hiſpida. Et iam tranſit ad inſitionem q̃ duplex eſt. Nam aut inſitio dicitur cum intiao trũco ſurculus fęcundæ arboris ſterili inſeritur,aut occulorum impoſitio, cum inciſo cortice libro alienæ arboris germen inſerimus. [Et ſteriles platani malos geſſere valentes, Caſtaneæ fagos; ornuſq; incanuit albo. [Flore piri] Dicit quid in quam arborem debeamus inſerere. In arbuto nucem, in platano malum, in fago caſtaneam, in orno pirum. Sed caſtaneæ fagos, eget expoſitione, non.n.in caſtanea fertili infœcunda fagus inſeritur. Vnde aut hypallage eſt. vt, Caſtaneæ fagos ſit, pro fagi caſtaneas geſſere, aut eſt mutanda diſtinctio, vt ſit, Et ſteriles platani malos geſſere valentes Caſtaneæ. Hoc eſt infęcundæ arbores platani fortes ramos Caſtaneæ portauerunt [Fagos, ornuſq; incanuit albo Flore piri:] Secundum quam diſtinctionem fagos, licet breuis ſit gos, finalitatis tñ ratione producitur. Fagos enim, incipit eſſe nominatiuus caſus græcus ſingularis, non pluralis, noſter accuſatiuus. Alij neutrũ probant, & ita accipiunt. Caſtaneæ flore fagos, incanuit, Piri flore ornus incanuit, vt ſimiliter fagos nominatiuus ſit græcus. [Nec modus inſerere, atque oculos imponere, ſimplex] aut non eſt ſimplex, aut fortuita ratio, ſed ea quæ ingenti labore colligitur aut hoc dicit Non eſt idem inſerere, quod & oculos imponere, quarum rerum diſcretionem hoc loco commemorat, ſicut nos diximus ſupra. [Trodunt] Propellunt eijciunt [Tenues tunicas] i.arborum interiores libros. [Huc includunt] Quia aũt ex aliena arbore, & eſt mutatio, ideo non ait hic includunt, ſed Huc. Sic Cicero, Includuntur in carcerem condemnati, vtique qui illuc fuerant aliunde deducti. [Inoleſcere] Concreſcere, συμφύειν [Mirata eſt que nouas frondes, & non ſua poma, Ingens fantaſia. Et ſane mirata eſt que legendum eſt, vt ſtet verſus.

Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneæ fagos; ornuſq; incanuit albo
Flore piri, glandemq; ſues fregere ſub vlmis.
Nec modus inſerere, atq; oculos ĩponere ſimplex;
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nido ſinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoq; docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis via; deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus: & ingẽs
Exijt ad cęlum ramis felicibus arbos:
Miraturq; nouas frondes, & non ſua poma.

Inseritvr vero ex fœtu &c.] Poſtq̃ locutus eſt de naturali arborum pcreatione, nunc loquitur de artificiali, quã tñ natura, & inuenit & perficit, videlicet de inſitione, quæ tribus modis fit, ſemine inſitis, & inoculatione. Semine, quoties arbor puluerulenta, aut putris incidit, & inſeritur germẽ quod germinat, germiniſq; radices principali trunco cõglutinantur, ita vt ab ijſdem radicib. poſt ea nutriantur. De inſitio aũt, & inoculatione Ser dixit, q.a vero non vr̃ Seruio approbabile arborem ſterilem fœcundæ inſeri, vt fagum caſtaneæ, nec hypallagę locus ſat aptus eſt in mediocri ſtylo, & re'feria, mauult, dictionẽ ſagos eſſe nominatiui caſus ſingularis numeri vt ſit ordo. Steriles platani geſſere malos .i.ramos caſtaneæ valẽtes, i.tam validos vt mali, i.arbores nauium eſſe poſſint, & fagos, i.arbor illa glandifera, & ornus incanuit, i.albicauit albo colore piri. verum Mancin. ſentit caſtaneæ ſylueſtri, & parum fertili, inſitas eſſe fagos, vt glandem ferat, q̃ ſuib. vtilior ſit, quo modo ordo erit. Vero, pro ſed arbutus, i.arbor illa horrida, ideſt hiſpida, inſeritur, ideſt recipit inſitionem ex fętu, ideſt ſurculo aut fruſtu nucis.i nux, aut ſurculus eius poteſt per inſitionem arbuto conglutinari, & platani arbores illæ à latitudine foliorum dictæ, geſſere malos i.arbores pomiferas, valentes.i.vtiles. & fertiles (niſi mauis Seruium prius expoſitum imitari) & caſtaneæ. ſ ſylueſtres geſſere fagus, ideſt arbores glandiferas in vſum porcorum, aut ad materiam habendam (materies enim ſagorum cælatorib.magno vſui eſt, vnde in Bucolicis. Pocula ponam fagina, cælatũ diuini opus Alcimedõtis. Præterea poſſet loqui de inſitione naturali, ſi videlicet aut auis glandem fagi in caſtaneæ ſpecũ detulerit, aut ipſa deciderit, vt poeta uarietam rerum exprimat, & non ſolũ quod agricolis conducat (& ornus arbor illa ſterilis incanuit .i.albi. aut albo flore piri, & ſues fregere glãdẽ ſub vlmis) ergo in glandiũ vſum facta eſt inſitio, vnde non mirũ ſi fagum

caſtaneæ inſitam dicit præſertim illic, vbi nimia caſtanearũ copia, nec modus inſerere, id eſt inſerendi, & inſitionem faciendi eſt ſimplex. i. vniformis, & vnus, & modus imponere. i. imponendi oculos. i. modus inoculandi non eſt ſimplex. Nam qua ſuper parte gemmæ, i. groſsi noduli, ſeu germina, è quibus frondes, & fruct⁹ exeũt, trudũt ſe de cortice medio, & rũpũt tenues tunicas idest librum, ſeu corticem interiorem. ea, ſup. parte fit anguſtus ſinus, i. occulus, & receptaculum in ipſo nodo, & ipſi inſitores, includunt huc. i. in hũc ſinum, ſeu oculum, germen i. ſurculum, aut virgulam, quæ quia inſeritur, inſita dicitur, & docẽt. ſ. germen inſitum, inoleſcere i. concreſcere. & conſolidari, libro i. interiore cortice, vdo. i. homorem, & ſuccum intrinſecus habẽrẽ, & ita vegeto, ac veſco. Aut trunci enodes. i. nullũ nodũ habentes reſecantur. i. finduntur, rurſum. i. iterum & via. i. rima & apertura finditur, ſ. findendo fit alte. i. profunde in ſolidũ s. in robur, & lignum ipſum nedum in corticem ad librũ finditur dico cuneis, qui oſſei præcipiuntur eſſe, deinde. i. poſt aperturam, plantæ feraces immittuntur, i. inſeruntur, nec longũ tempus ſup intercidit, aut elapſum eſt, & ingens arbor exijt ad cœlum. i. exorta eſt, felicibus i. fœcundis, & fertilibus ramis, & eſt mutata. ſ. arbor prior, nouas frondes. ſ. arboris, inſitæ poma non ſua idest ſuæ natura conformia.

Serv. PRæterea genus haud vnum] Docet nunc etiam in ſingulis arborum ſpeciebus eſſe aliquam varietatem. [Lotoq.] Lotos nympha quędam fuit, quam cũ amatam Priapus perſequeretur, illa Deorum miſeratione in arborem conuerſa eſt, quæ vulgo faba ſyriaca dr. [Vnam in faciem] In eandem ſimilitudinem. [Orchites] A græca etymelogia, ſed obſcœna, idest a teſticulis qui ὄρχεις dicuntur, [Radij] Oliuæ ita à longinquitate nominatæ. Amara pauſia bacca] Oliua à pauiendo dicta, id eſt tundendo, aliter. n. ex ſe oleum non facit. Amara aũt bacca viridi, vt alibi, Floribus atque apios crines ornatus amaros. i. viridi, nam de pauſia viride oleum fit, vnde cõtra dulce dr non viride. [poma que] Subaudi à ſuperioribus, Non vnam naſcuntur in faciem. [Alcinoi ſyluæ] Idest pomiferæ arbores. nã Alcinous rex Phæacum fuit diligẽs cultor hortorum, vnde per eius ſyluas, arbores pomiferas intelligimus: de quo Homerus ait, quod haberet καὶ ὄχνην ἐπ' ὄχνῃ γηράσκει μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ αὐτὰρ ἐπὶ σταφυλῇ σταφυλή σῦκον δ' ἐπὶ σύκῳ [Cruſtumij.] Cruſtumia pira ſũt ex parte rubentia ab oppido Cruſtumio noiata.] Syrijſq. piris, grauibuſque Volemis], i. magnis. Nam & volema ab eo q̃ volam in pleant dicta ſunt. Vnde & inuolare dicimus.

Præterea genus haud vnum nec fortibus vlmis.
Nec ſalici, lotoq́. nec Idæis cypariſsis:
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ
Orchites, & radij, & amara Pauſia bacca
Pomaque, & Alcino ſiluæ; nec ſurculus idem
Cruſtumijs, Syrijſq. pyris, grauibuſq́. volemis.

tes, idest baccę oliuæ pingues multum olei habentes, & a teſticulis quorum formam habent denominatæ, & radij idest oliuæ oblongæ, & pauſia i. oliua carnoſa [quam Plin. poſitam vocat, ſed au in ò, paſsim mutatur) amara bacca i. habens amaram baccam, & poma ſup. non naſcuntur in vnam faciem, & ſyluæ Alcynoi, id eſt quales coluit Alcynous Phæacũ rex, hoc eſt arbores pomiferę, non naſcuntur in vnam faciem, nec idẽ ſurculus, i. germẽ aut virgultum eſt pyris cruſtumijs, id ab illo oppido in latio denominatis, & ſyrijs patria ſic vocatis, aut qa ſubnigra ſunt, & volemis. ſ. pyris grauib. i. põderoſis & volã. i. interiorem partẽ manus ĩplẽtibus, vñ dicta putãtur, hoc eſt non ſatis eſt ſcire diuerſos inſerẽdi modos, ſed oportet noſſe, q̃ arbores in vlmũ, q̃ in ſalicem, quę in loton, & quæ in cypariſſum inſeri velint. Neque id q̃dẽ ſatis, nã dato q̃ vlmo norıs oliuã rectè inſerere, nõ cõtinuo quãliber ſpeciem oliuæ inſeres, ſed noris prius, an orchites, an radios, an poſitas habere velis, & cui arbori conueniat item ſi pyrum habere velis non ſatis eſt inſitionem facere, ſed pro volemis habẽdis opus erit ſurculo Volemi, & ita de reliqs.

Asc. PRAETEREA] poſtq̃ prænotauit varios inſerendi modos, monet varietatẽ eſſe in ſingulis arborum ſpeciebus, dũ inſeruntur, quæ qualis ſit nõ exequitur, ſed ne inertiæ colpetur præmunit ſeſe dicens Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto, & quare agite ò proprios generatim diſcite cultus. Agricolæ &c. Nominat ergo arbores quæ variè inſeri volunt, quas quia commentarij ſatis deſcribunt, Ordinem tantum cõpegero qui talis eſt, præterea. i. præter hoc quod ſit diuerſus inſerendi modus, genus. ſ. inſerendarũ arborum eſt, haud. i. nõ vnũ, ſed ſuppl. diuerſum, nec vlmis fortibus. i. diu durãtibus è quib. rotæ fieri ſolent, id eſt nec ſalici, nec loto, nec cypariſsis Idæis. i. in Ida plurimum naſcentib. ſ. vnum genus eſt, nec oliuæ pingues naſcuntur in vnam faciem, idest ſpeciem aut formam. ſ. orchi-

Varia Lect. Naſcuntur oliuæ Orchites, & radij, & amara Pauſia bacca] Quamuis Seruius Orchites, agnoſcit In Mediceo tamen Longobardico, & alijs antiquis libris manuſcriptis, quos ego viq. in hunc tempus viderim, Orchades habetur.

Sed vt iſta certiore metiamur modulo, ſciendũ amplius, non vnam priſcis fuiſſe oliuitatem, ſi quidem prima fuit, Columella tradente, in qua acerbum exprimetur oleum ex necdum matureſcentib. baccis, æſtiua dicebatur hęc. Sequens habebat, ſub Nouembris finẽ. inde oleũ erat virens, ex viſibus manans oliuis. Tertia Decembri fiebat menſe, huius erat maturum oleum. Vltima fuit menſis Ianuarij album oleum appellat Dioſcorides, ut à viridi ſepatetur, cuius confectionem pluribus idem ea equitur. Seruius in 2. Geog. illud enarrans. Et amara Pauſia bacca. Amara, inquit, id eſt viridi, nam de panſia viridi oleum fit, vnde contra dicitur dulce, quod virens non eſt.

Serv. NON eadem arboribus pendet vindemia noſtris] id eſt vites quoque diuerſæ ſunt. Noſtris autem Italis. Et bene pendet dixit, nulla enim vitis in Italia eſt, quæ non pendeat. [Quam Methymneo, carpit de palmite Lesbos] Lesbos inſula eſt, cuius ciuitas Methymna habens precioſiſſimum vinũ. [Thaſiæ vites] A Thaſo inſula noiatæ. [Mareotides albę] Aegyptię, Mareotis. n. pars eſt Aegypti, & dicẽdo Albæ oſtendit & eſſe purpureas, vel alterius coloris.] Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ [Pinguibus Thaſiæ, leuioribus Mareotides. Nam ordinem poſitum ſequimur, cum apte aliquid non cõmemoratur. [Paſſus pſythia utilior] Bene vtilior, vt oſtendat etiã de alia vua poſſe paſſum fieri, ſed melius de Pſythia, paſſum antẽ dr à patiendo. Nam decoquitur muſtum, & inde fit paſſum hinc Defrutum dictum eſt, quod defraudatur, & quaſi fraudem patitur.] Tenuiſque Lageos] Lageos eſt quę Latine leporaria dicitur, tenuis autem penetrabilis quia cito deſcendit ad nẽruos, uenas] Tentatura pedes] Terentius Neque pes, neq; mens ſuũ ſatis officiũ facit. Olim autem aduerbium eſt, cuiuſlibet tpis purpureæ] purpurei coloris [Præcięque.] Hę cito matureſcunt, vnde & Pręcie dictę. ſunt, quaſi pręcoquę, quòd ante alias coquantur. [Quo te carmine dicam Rhetica;) Hanc vuam Cato pręcipue laudat in libris, quos ſcripſit ad filium, contra Catullus eam vituperat, & dicit nulli aptam eſſe, miraturque cur eam laudauerit Cato, Scite ergo vtruſque

Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris.
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos,
Sunt Thaſiæ vites; ſunt & Mareotides albæ;
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ;
Et paſſo Pſythia vtilior, tenuiſq. Lageos,
Tentatura pedes olim, vinctura que linguam;
Purpureæ Preciæq. & quo te carmine dicam
Rhetica; nec cellis ideo contende Falernis
Sunt etiam Amineæ vites, firmiſsima vina;
Tmolus, & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor; cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos
Non ego te menſis, & Dijs accepta ſecundis,
Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis,
Sed neque q̃ multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neq. n. numero cõprehendere refert
Quem qui ſcire velit: Lybei velit æquoris idem
Diſcere quàm multæ zephyro turbantur arenæ
Aut, vbi nauigijs violentior incidit eurus,
Noſſe quot Ionij veniant ad littora fluctus,

que Virgilius medium tenuit, dicens, Quo te carmine dicam Rhetica,[Nec cellis ideo contende Falernis] Licet ſis à Catone laudata, tamen vino te Campano præferre non debes. Cellis aũt apothecis dicit. nã cellas vinarias dicimus. Et Falernus mõs eſt Campaniæ in quo optima vina naſcuntur.[Sunt & Amineę vites firmiſſima vina;] Amineum vinum dictum eſt, quaſi ſine minio. i. rubore, nam album eſt. Sane, Amineum dici verſus ꝓbat, qui ſtare non poteſt ſi Aminæum, dixerimus.[Tmolus, & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus] Aſſurgit. Duplex eſt hoc loco expoſitio, nã alij volunt ſine vitio in ſubauditione eſſe poſitã, q̃ aperte dicere non poſſumus, vt ſit, quibus vinis aſſurgit. i. cadit Tmolus, & Phanæus. Quod ſi aperte dicatur, eſt vtrũque vitio ſum. tñ vinis de græco traxit, nã οἶνος dicitur. Pleraque aũt ſubaudiri quæ aperte non poſſumus dicere. & ipſe alibi docet dicens, de Alecto. Nec dextrę errãti deus affuit. Et Saluſt. qui ait, Quis à Sertorio triplices inſidiæ, per idoneos ſaltus poſitæ erãt. Prima aũt, & ſubaudiendum reliquit inſidiæ, quod penitus dicere non poſſumus. Alij ad ſuperiora referunt, vt Quibus, nõ ad vina referamus, ſed ad vites, vt ſit quibus vitibus cedit Tmolus & Phanæus montes vitibus conſiti. Et eſt figura, qualis illa in Aeneide, Me puer Aſcanius capitiſq; iniuria cari. Quem regno Heſperiæ fraudo. ſ. Aſcanium, non quem caput. Tmolus mõs eſt Ciliciæ. Phanæus mons eſt in promõtorio Chii dictus a phaneo rege. Vt aũt aſſurgit. cedit, ſic tractum eſt a ſedentibus, qui in honorem alicuius, aſſurgere cõſueuerũt [Rex ipſe Phaneus] de Lucilio hoc tractũ eſt, q̃ ait, χῖος τε δυνάστης. i. ainne. [Argitiſq. minor:] Quantum ad ſolam pertinet ſpeciem [Menſis. & dijs accepta ſecundis] Grata ſacrificijs, & menſis ſecundis pomorum ſ. [Bumaſthe] Vua in mammæ bouis ſimilitudinem. [Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint, Et numerus,] Scit apud diuerſos lecta eſſe innumerabilia vitium genera quibus offenſus ait. Colligere tanta vitium genera, nec vtile eſt nec poſſibile. Qui enim conatur vniuerſa cognoſcere, debet & impoſſibilia ſcire, vt eſt arenarum vel fluctuum numerus.

ASC. Non eadem arboribus &c.] In vitibus quoque varietatem eſſe oſtendit, earumq. varias ſpecies enumerat dicens. Non eadem. i. illa ipſa vindemia. i. non eadem vitis vindemianda pendet noſtris. i. Italicis (loquitur enim Italicis) arboribus quib. ſ. maritantur vites, non eadem dico, quam Leſbos. i. vindemiator Leſbius, capit. i. captim aufert de palmite methymnæo. i. iuxta Methymnam Leſbi ciuitatem creſcentes vites, Thaſiæ, à Thaſo inſula maris Aegei olim & Veletria dicta, denominatę ſunt ſu. ſed non eadẽ cũ ijs quæ pendent in noſtris arboribus. Et ſunt Mareotides ſ. vuæ aut vites Aegyptiacæ albæ. ſ. in colore, & hæ. Thaſiæ vites ſunt habiles. i. cõptabiles terris pinguibus. q̃ a in illis plantari volũt, & illæ. ſ. Mareotides ſunt habiles terris leuioribus. i. puluerulentis, & Pſythia. ſ. vua vtilior paſſo. i. faciẽdo qđ quo fiat ex Beroal. in Seruium ſtatim diſces ſupp. eſt, & Lageos. ſ. vua tanuis. i. ſubtilis tẽtatura. i. titubare, & vacillare factura olim pedes. ſ. poti, & vinctura. i. connexura, & impeditura linguam. ſ. eius qui eius vinum ſubtile, & penetratiuum immodica bibasit, & ſup. ſunt purpureæ. ſ. vuę, & preciæ, & ꝓcoces id eſt ꝑter cętera coctæ, & mites ac maturæ, & ò Rhœtica, quo carmine, ſcilicet an laudatiuo cum Catone, an vituperatiuo cum Catullo, dicam, id eſt deſcribã te; q. d. id dubito, nec contẽdo ideo quia ſ. laudaris à Catone, cellis. ſ. vinarijs, falernis. i. q̃b. ſunt vina Falerna, à Falerno monte Cãpaniæ italię, vbi naſcuntur denominata. Et ſunt vites Aminęę à regione potiusquam à colorę ſic dictę, appoſitorie, firmiſſima vina, quibus ſ. vitibus nam, vinis non vtimur. Tmolus mons ille Lydię. Sed Neſtor Tmolus legit hoc loco, preter aliorum morem dicitque, errorem Seruianum ſecutus, Ciliciæ montem eſſe. Et præterea controuerſia de ſignificatione huius verbi aſſurgit, Nam Manc. ita interpretatur, vt ſit tãtet ſe. vel eleuat, & creſcit. Altior enim, inquit, mons ipſe vt vitibus adultis. Ser. aũt exponit aſſurgit. i. cedit, & reuerentiam facit, in cuius ſniam libenter eo, non tam ꝙ ita legi apud Iuuen. Si iuuenis vetulo non aſſurrexerat, &c. quam ꝙ vberior ſit ſententia, & maior ornatus. Nam laudem Amineañ vitium dicit ꝙ Tmolus, & Phanæos, aſſurgunt. ſ. tã quam melioribus reuerẽtiã præbent. Quæ ſi doc. loco dñr amineæ nõ accumulantur eis Tmolus & phanæus. Ornatus aũt mirus eſt in vocabulo rex. Magnę. n. dignitatis ſunt, quibus rex aſſorgit. i. reuerentiam præbet, nõ quibus altior ſit, itaque haud dubiæ poetę mens eſt vites amineas præſtantiores eſſe ijs, quæ in Tmolo, & Phanęo creſcũt. Ordo igitur eſt. Quibus. ſ. vitibus Tmolus mons ille Lydię aſſurgit. i. aſſurgendo reuerentiam facit tanq̃ melioribus, & quibus ipſe Phanęus, portus. i. Chię inſulæ à rege denominatus, in Chio autẽ ſunt optima vina, optima aũt quæque ſolent in portum deferri, vt vendantur, ꝓ portũ ergo omnia vina illius inſulæ intelligit. Et eſt argitis. ſ. vua candida minor. ſ. in mole, & extenſione, ſed quia acinos modicos habet, & pelliculã tenuem ſuccum vero ſubtilem, dicit, cui i. cum qua vllã. ſ. alia vua non certauerit. i. contenderit, aut fluxe tantum, i. influxis tantũ, hoc eſt in reddendo tanto vino, aut durare. i. in durando per totidem annos, reddit. ergo plus vini, quod diutiſſime conſeruar poteſt. Et ò Rhodia. ſ. vua aut vitis a Rhodo inſula Liciæ dicta, accepta. i. grata dijs. ſ. in ſacrificijs, & ſecundis menſis qñ ſ. bellaria, & dulciora vina exponebantur, ego non tranſierim i. ſilentio pterierim, hoc eſt præter miſiſſe velim te, & ò Bumaſthe vua dicta, & bouis mamma, tumidis. i. amplis, & inflatis racemis, ego non tranſierim te. i. ſine tui mentione. Quia vero harum mentionem facit ne culpetur aliarum non meminiſſe, dicit. Sed neque refert. i. intereſt ad rẽ facit ſcire, q̃ multę ſint ſpecies. ſ. vitium, nec quæ ſunt nomina. ſ. earum eſt numerus ſ. vitium, neque refert comprehẽdere ſu. eas, numero quem ſ numerum, qui velit ſcire. idem velit diſcere. i. tantundẽ profecerit ac ſi velit diſcere, quam multæ arenæ litoris Lybici turbentur zephyro. i. vento illo ab occidẽte flante, aut idem velit noſſe. i. nouiſſe, & ſcire ſe cognoſcere quod Ionij fluctus, aut quot fluctus. i. procellæ Ionij. ſ. maris, ueniant i. appellantur ad litora, vbi. i. qñ Eurus ventus ille ab oriente flãs incidit, violentior i. valde impetuoſus, & violentior ſolito incidit dico nauigijs. i. in nauigia, quoniam ſcire, vt difficillimũ ita minime vtile foret; quocirca dehortatur à numero vitium comprehendendo.

Et quo tẽ carmine dicam Rhetica? nec cellis ideo contẽde Falernis] In libris aliquot antiquis legere eſt, Ne cellis, ideo, vt etiã citatum eſt ab Aruſiano. Quod neſcio quid alegãtius habere videtur, adeo pro tamen. Quamuis ideo Seruius agnoſcit [Tmolus, & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus] In antiquis aliquot libris manuſcriptis legere eſt abſque, & particula, Tmolus aſſurgit quibus. VARIA LECT.

Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſsiſque paludibus alni,
Naſcuntur ſteriles ſaxoſis montibus orni;
Littora myrtetis lætiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem & frigora taxi.
Aſpice, & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
Diuiſæ arboribus patriæ; ſola India nigrum
Fert hebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaq. & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethyopum molli canentia lana?
Velleraque vt folijs depectat tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

SERV. Nec vero terræ ferre omnes omnia poteſt] Aut generale eſt, ſicut ait in primo, Et quid quęque ferat regio, aut ad ſuperiora pertinet, vt ſenſus talis, Non prodeſt noſſe cuncta vitium genera, nec oia procreantur in omnibus terris [Craſsis paludib.] Lutoſis naturaliter. [Littora myrtetis lętiſsima] Locum poſuit pro ipſis arboribus, ſicut ſalictum pro ſalicib. nam myrtetum eſt locus, arbor vero ipſa myrtus vocatur. [Denique apertos Bacchus amat colles] Hinc eſt quod vites amãs montium latera. [Aſpice & extremis] Intuere & extremum orbem cum ſuis cultoribus domitum. nam ſubaudiuimus eſſe. Et ꝑ tranſitũ moſteſtatem Romani laudat imperij [Eoaſq; domos Arabum] Arabia, Pachaia. Sabæorũ gẽs eſt, apud q̃ thus naſcit, vt Solis eſt thurea virga Sabæis. Item, totaq. thuriferis Pachaia pinguis arenis. Plautus Arabico thure [Pictoſq. Gelonos] Stigmata habentes, populi Scythiæ, vt pictique Agathyrſi. [Diuiſæ, arboribus patriæ] Regiones vt, ital. ſ quarũ patria [Sola India nigrum fert hebenũ] Atq. & in Aegypto naſcitur; ſed Indiam, omnem plagam Aethiopiæ accipimus. Sane,

Extremi ſinus orbis? vbi aera vincere ſummum
Arboris, haud vllæ iactu potuere ſagittæ.
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.

Sanè,& hæc hebenus, & hoc hebenum dr̃, hic neutro vſus eſt, Lucanus vero ait Hebenus Meteorica, vaſtos Non operie poſtes. Heben⁹ aũt arbor eſt, q̃ cęſa, dureſcit ĩ lapidẽ. [Balſamaq;] que, vacat, ut alibi, Dixitq; & ꝑlia voce diremit: Sanè Balſamũ, ẽ arbor ipſa, Opobalſamũ ſuccus collectus ex arbore: nã ὀπὸς dr̃ ſuccus τὸ ξύλον lignũ ipſius arboris. Probatio aũt opobalſami, vt dicit Plinius, hæc eſt, Si contra ſolem feratur, & corruptum non ſit, manum ferẽtis exurit. [Semper frõdẽtis acanthi;] Acãthus arbor eſt in Aegypto ſemper frondens, vt oliua, laurus. Acanthos dicta, quia ſpinis ẽ plena. Abũdat hac ẽt Cercina iſula [Velleraq; vt folijs depectãt tenuia Seres?] Apud Indos, & Seres, ſunt qdã in arboribus vermes, & bombices appellantur, qui in aranearum morẽ tenuiſſima fila deducunt. Vnde eſt ſericum, nam lanã arboreã non poſſumus accipere, quia vbique procreatur. [Oceano propior gerit India lucos] Hæc.n. habet arbores magnas, quæ eſt iuxta Oceanum, hinc eſt, Extremi ſinus orbis. [Depectant] Decerpãt, ſed alij depectat legunt, quod ſi eſt Seres, poſuit ꝓ Sers, ſicut trabes pro trabs. Sic Lucanus ſub iuga iam Sers, iã barbarus iſſet Araxes [Nõ tarda] i. ſtrenuiſſima, nã Liptotes figura ẽ.

A s c. NEC vero terræ &c.] Docet cam, quare nõ conducat nec facile ſit omnes vites noſſe, quia. ſ. non omnes vbiq; naſcũtur. Et ita qui vites Italiæ, nõ aliarũ regionũ adhuc ignoret, neq; eas noſſe profuerit. Et quò id probet, vtitur quadã inductione aliorum terræ naſcentium. Repræhẽditur aũt Ser. à Beroaldo in expoſitione illius, Velleraq; vt fo. cuius verba recitabantur ibi, vnctos ſalıere per vtres, quia ſimul repræhendũtur. Ordo hic eſt, Nec vero .i. nõ ẽt omnes terræ poſſunt ferre omnia, quia ſalices naſcuntur in fluminibus, alni naſcuntur in craſſis paludibus, orni ſteriles naſcuntur in ſaxoſis mõtibus. Littora ſunt lætiſſima. i. acceptiſſima myrtetis. i. myrtis ipſis; deniq; i. vt ad inſtitutũ redeã, bacchus. i. vitis, amat colles apertos. i. apricos, & ſoli expoſitos, taxi arbores ĩ Corſica plurimæ naſcẽtes, amant aquilonem, & frigora, aſpice orbem. i. globũ terræ domitum. i. ſubactum, & cultum extremis cultoribus. i. vſque in extremum eius extenſis(quod in Auguſti gratiam dicit, per qnem tunc licebat etiam extremos cultores orbis aſpicere, videtur enim commentarijs ſnĩa, vt orbis dicat̃ domitus cum cultoribus, hoc ẽ vt etiam cultores domiti dicantur: veruntamen poſſet ſenſus eſſe, quod orbis ſit domitus cũ cultorib. & tñ adhuc ſeruet naturam ſuam, ita vt nec omnes terræ ferre omnia poſſint, quã tũcũque domitæ, & ſubactæ ſint) & aſpice domos Eoas, ideſt orientales, Arabũ. i. quas Arabes ad mare rubrũ protenti habitant, & Aſpice Gelonos, populos illos Scythiæ, pictos more. ſ. Agathyrſorũ (de quibus Mãcin. & ſupp. videbis quia patriæ. i. terræ nariņ ſunt arboribus diuiſæ. i. diſtinctæ, id eſt quod ſua cuique arbori, ſit patria. Nam ſola India fert bebenũ, id eſt lignum illud nigrũ (pro arbore autem nigra dicitur Hebenus Mareotica &c.) Virga turea. i. turifera eſt ſolis Sabæis populis illis ĩ cõfinibus Arabiæ. Quid. i. ad quid referã, id eſt recenſeam, & narrẽ tibi, &. i. pariter balſama ſudantia ligno odorato, ideſt odorifero. &. i. ſimul baccas. i. fructus ſylueſtres ſparſim naſcentes, acanthi, illius virgulti ſemper frondentis? Quid. i. ad quid dicam tibi nemora Aethiopũ canẽtia. i. albicantia molli lana, quę non multo à lino diſcedit, & quid dicam, &, id eſt, qualiter Seres populi illi ad ęſtiuum orientem protenti, depectant, id eſt decerpãt pectinibus folijs. i. de frondibus arborum, tenuia vellera, ſcilicet lanas vnde fiũt veſtes ſericæ tenuiſſimę bombicinis non diſſimiles, aut quid dicam, quos lucos. i. quas arbores India propior, i. valde vicina Oceano, ſcilicet mari, appoſitoriè, ſinus extremi orbis, gerit, id eſt producit, vbi. i. ĩ quo loco vllæ ſagittæ. haud, id eſt non potuere vincere, id eſt ſupare, & excedere iactu. i. proiectu ex arcu, ſummum aera, ad quẽ ſ. arbores pertingũt, & quidẽ. i. tamen, certe, illa gens eſt non tarda, imò apprime ſtrenua, pharetris ſũptis, ſcilicet ad ſagittandũ, quia optimi ſunt ſagittarij, & tñ non ita altum iacere poſſunt telum, vt ſummitatem arborum in aera extenſarum attingere poſſiet, vnde notum eſt miram eſſe celſitudinem eorum, ſed quid, inquit, dicam. i. prolixius deſcribam hæc? quaſi dicat, Id fruſtra fecero, cũ in noſtris regionibus nõ naſcãtur, & ita pſtat ĩ cã reddẽda, cur nõ ꝓſit cõprehẽdere vites numero.

Media fert triſtes ſuccos, tardumq; ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius vllum,
Pocula ſi quando ſæue infecere nouercæ,
Miſcueruntq; herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemq; ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis;
Flos apprimè tenax: animas, & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.

S e r v. MEdia fert triſtes, ſuccos] Di, ſine ſibylo proferenda eſt, græcum enim nomẽ eſt, & Media prouincia eſt. [Triſtes ſuccos] Amaros vt, Triſteſq; lupini. [Tardumque ſaporem Felicis mali] Apud Medos naſcitur quædã arbor ferens mala, q̃ medica vocat̃, q̃ per Periphraſim oſtẽdit, cuius ſupprimit nomen. Hanc pleriq; citrũ volũt eſſe, quod negat Apuleius in libris quos de arboribus ſcripſit, & docet longè aliud genus arboris eſſe [Tardũ aũt ſaporem] Dicit, uix intelligibilẽ qđ illi ad carnẽ mediã citri referũt, nã prima, & interior facile ſuũ oſtẽdit ſaporẽ [Felicis mali] ſcđm eos q dicũt citrũ fœcũdã, nã hæc arbor. i. citri, omni penẽ tpe plena eſt pomis, q̃ in ea partim matura, partim acerba, partim adhuc in flore ſũt poſita. Aut certè, Felicis, ſalubris. Nulla. n. efficacior res eſt ad uenena pellenda. [Sæuę nouercę] Aut hæ q̃ ſæuę ſunt, aut epitheton eſt omnium nouercarum. [Non innoxia verba] Liptotes. i. nocentiſſima. Et eſt augumentum, quaſi parum putẽt venena miſcere, niſi ẽt magicos citus addiderint. [Membris agit atra venena] Radices, nuces, lupini, citrũ, apiũ, proſunt contra futurum, non contra iam acceptum venenum. Vnde ẽt antiquitus ante omnes alias epulas, hęc ſolebant menſis apponi, apparet ergo non eum de citru loqui in præſenti, cũ dicit. Membris agit atra venena iam data. [Faciemque ſimillima lauro] Figura Ciceronis, qui ait in Verinis, Sed ſimillimũ deo indico. Sanè etiam hæc probat citrum non eſſe, nam citri arbor, & multum non poteſt creſcere, & multò habet folia maiora quam laurus. [Alium latè iactaret odorem] Et infinitum emittit ſummi odorem, & longè alium quam laurus. [Flos apprimè tenax] Apprimè. i. maxime. Et eſt nomẽ pro aduerbio ſicut, Et pede terrã Crebra ferit, pro crebrò [Alcimas] δυσπνοιαν id eſt pulmonis vitioſum anhelitũ, quod exprimit ſubdẽs, Senibus medicantur anhelis. [Olentia Ora] Putẽtia, ideſt δυσωδίαν otis: Notãdum ſanè huic vni tantum arbori incubuiſſe Virgilium, & expreſſe vbi ſit, qualis ſit, cuius poteſtatis ſit, ſicut in quarto de herba amello, quod qui de arboribus, aut herbis ſcripſerunt, in omnibus exequuntur.

MEDIA fert] Deſcribit prolixius unius mali uirtutem, quod alij citrum, alij patrionomine medicum malum appellandum putant, alij roſam lauream, de qua re Manc. videbis citationes. Seru. ſummoperè contendit non eſſe citrum, cõtrà, Macrobius ſentit: at qui cum Plinio medicũ malum appellabit, errare nõ poterit, naſcitur. n. in Media. Eius aũt deſcribẽdi vr̃ hęc rõ, vt ſignificet multas eſſe arborũ ſpecies, variaſq̃; naturas, quas Italia non fert. Ideoq; fruſtra deſcribi, q.d. quid proſit noſſe, quia Media fert triſtes ſuccos, &c. Ordo eſt, Media ſcilicet regio à Medo Medę filio denominata, fert ſuccos triſtes, i. amaros, & ſaporem tardum, i. immorantem, & hebetantem guſtum mali. i. pomi felicis. i. ſalubris, quo. ſ. malo, vllum auxiliũ non venit præſentius, i. ſalubrius, & citius, aut melius adiuuans, ſępe nouercæ, infecere, qñ. ſ. aliqñ pocula. ſ. priuignorum, hoc eſt liberorum, & miſcuerunt herbas. ſ. nõ innoxias, hoc eſt toxica, & verba nõ innoxia. imò maxime noxia, & faſcinatoria, ac, pro &, ſup. quo vllum aliud auxilium, nõ agit. i. expellit à membris, i. à corporibus ſumentium, non agit dico præſentius. i. citius, & melius, q̃ ſ. dictum pomum venena. (Dixi, poetam interdum rem depingere, ac ſyllabę mutatione ſententiam innuere, vt illic, Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes, & in 3. Aen. Obſtupui, ſteterũtq; comę, & vox faucibus hæſit. in quibus ſyllaba media præter naturam correpta, videtur ſubitum motũ ſignificare ſicut, & hic penultima in dictione miſcuerunt, quæ cum longa ſit,

ſit, tñ corripitur fortè, vt ſubitã nouercæ ad facinus accinctionem depingat, atque mali dexteritatẽ in medẽdo. Nec aodiẽdus erit, qui miſcuerant, leget, quia tuuc dixiſſet, uon infecere ſed infecerũt (ipſa arbor.ſ.medica, qoę hoc pomum fert, eſt ſu. ingẽs.i. valdè magna, & ſimillima faciẽ.i.habens faciem, hoc eſt facturam, & effigiem corporis, ſimillimã lauro) vnde rotã lauream quidam iotelligunt. Eſt aũt figurata locutio, faciẽ ſimillima, quæ ſinecdoche à pleriſq; dicit. Facies aũt, totã corporis deſcriptionẽ ac facturam ſignificat. Vñ quinto Aeneid. quibus aſpera quõdã Viſa maris facies Et ſi.ſ.arbor, uõ iactaret.i.a ſe emitteret latè.i.protenſe aliũ odorẽ quam.ſ.laurus, erat, id eſſet laurus[Erat apud Ouid.nõ ſemel legẽs pro foret, aut eſſet poſitum, & apud Flac.i.ſer.ſat.3. Decies centena de diſſes huic parco, & paucis cõtento, V.diebus, Nil erat in loculis) folia ſupp.haud.i. non labentia.i. fluentia. aut decidentia vllis vẽtis, flos eſt tenax apptima, pro apprimè, nomeu pro aduerbio.i.valdè (quaſi ad primos gradu i tenacitatis, Iungiẽ aũt nominibus nõ verbis. Habetq́ue mediam ſicut primã. Comicus.[Apprime vtile i vita]Medi.i. populi Mediæ, fouẽt illo.ſ. flore, animas.i.halitũ ſiue anhelitũ, & ora olẽtia.ſ.grauiter, & medicãtur.i.medenẽ, ſenib.anhelis.i.animã, aut anhelitũ ęgrè trahẽtibus. Et ita hoc pomũ peculiariter deſcribit, ac laudat, vt uanciſcatur occaſionẽ laudũ Italię ferendarum. Cum.n.apprime vtile ſit, & in ſola Media repertũ videaẽ, ſingularis eſſet Medię gloria. Si ergo pcũcteris an qd ſimile i Italia repiatur, Reſpondeat louge excellentiora, vnde infert. Sed neque Medorum ſyluæ &c vt in ſequentibus explanabimus.

QVO non præſentius vllum]In Longobardico libro Præſtantius legitur. Sed Præſentius magis placet eruditis, Miſcueruntq; herbas]In Oblongo peruetert libro, atque ẽt in Longobardico, Miſcuerant, legiẽ, quod minime placet, In altero antiquo Miſcuerint, habetur. Sed ego nunquam lectionẽ primã reijcerem, cum in Bucol.tuleruut, & apud Terentium, emerũt eadem figura legatur. VARIA LECT.

SERV. SEd neque Medorũ ſyluæ] Iam incipit laos Italię, q̃ exequitur ſecundũ pręcepta rhetorica. Nã dicit eã, & habere bona oĩa, & carere malis vniuerſis. [Gãges]Indiæ fluuius, per quã prouincia ſignificatur [Hęmus] Lydiæ fluuius, arenas aureas trahens. [Laudibus Italiæ certẽt] Figurate. nã certo tecũ dicim^9. [Bactra]Regio iuxta Aſſyrios, vnde & populi Bectriani dicuntur [Pãchaia] Arabia, vt diximus ſupra [Non tauri ſpitantes, uaribus ignem] Quales fueruut in Colchide ciuitate Scythiæ. nam hoc habet fabula, Iaſou Colchos profectus ad

Sed neque Medorum ſyluæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Gãges, atq; auro turbidus Hæmus
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neque Indi,
Totaque turiſeris Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Inuertere; ſatis immanis dentibus Hydri
Nec galeis, denſiſq; virum ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Impleuere, tenent oleæq;, armentaque læta:
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert;
Hinc albi Clitumne greges, & maxima Taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos
Hic ver aſsiduum, atque alternis menſibus æſtas
Bis grauidæ pecudes; bis pomis fertilis arbos.

vt Iuſt.ſcrib.flumina exhauriebantur Medis, non diuitiæ, ſub Xerxe rege. Nec Ganges fluuius Indiæ pulcher. i. ſpectabilis in maguitudine, aut varijs diuitijs ornatus, atque Hæmus fluuius Mœoniæ, turbidus .i. turbulentus auro i.aureis arenis immixtis, certent.i.merito contendant laudibus, & titulis Italiæ, non Bactra vrbs Scythiæ, & regio vicina non ſup.certet laudibus Italiæ: neque Iudi. ſup. certent, hoc eſt regiones Indiæ, & tota Panchaia pinguis arenis turiſeris, ſupp.non certet. Quia tauri ſpirantes.i. aſflantes naribus, i. per uares ignem nõ iuuertere hæc.ſ. Italiæ loca, ſicut iu Cholchide ciuitate Scythiæ, & hoc dẽtib.immanis.i. efferatiſſimi hydri.i.auguis acquatici, ſatis.i.ſeminatis, uec ſeges.i.ſatio virũ horruit.i.horrida creuit, dẽſis galeis, & haſtis ſicut i Cholchide ẽt contigit. Sed fruges grauidæ.i.fecundæ, & grandes, fecundæ quidem ad alias procreandas, grãdes aũt ad vſum, ſeruiũt, & humor Bacchi.i.vini, Maſsicus.i. Cãpanus à mõte Italiæ deuoĩatus, impleuere, ſup.hæc loca ſ. Italiæ, & oleæ ſup.lætæ, & armenta læta.i.pinguia, & incolumia, ac nitida, tenẽt hæc loca. Equus bellator.i. belliger infert hinc.i. ex his locis Italiæ ſeſe.i.ſemetipſum, cãpo,i.in cãpum, exiſteus arduus.i.altus, & erectus. Et ò Clitũne (amnis in phaliſco apud Meuaniam defluens) albi greges.i.equorũ, aut iuuencorũ, & pro.i.taurus ſ albus, appoſitorè maxima victima, hoc eſt quæ Ioui à triũphante offertur, perfuſi tuo flumine ſacro.i. ad ſacrificium eos perfuſos (quia poti eo fluento albeſcunt) duxere ſæpe.hinc, i.ex his locis Italiæ, triumphos.i.triumphãtes Romanos ad templa Deum.i. Deorum.ſ.capitoliũ. Inſidebant enim equis albis, ſacrificaturi iuuencũ intactum, & album. (Sanè, ſi per albos greges, iuuẽcos intelligit, dicẽdo, & maxima, taurus, victima, oſtendit taurũ eſſe egregium i. ſeorſum à grege nominandũ, ſicut Achillem, dicẽdo Troianos reliquias Danaũ, atq; immitis Achilli, & ita expoſitiuè ponit particula, &; ſi vero de equis loquiẽ, duos dicit) hic.ſ.in Italia eſt ver.i.tẽperies verna, quia nunquam eſt iotẽſiſſimum frigus, aut cauma aſſiduum.i.perpetuum, atq; æſtas.i.calor æſtiuus, menſibus alternis ſ.in quib.alibi hyems eſt, pecudes ſunt bis grauidæ, hic ſ.in Italia. vnde in Buc. Lac mihi non ęſtate nouũ, non frigore deſit, & arbos.i.arbor eſt bis fertilis pomis.i.bis fert quotannis poma.i. bifera eſt, ſicut plurimæ faciunt ficus.

tollendum vellus aureũ quod dicatũ erat Marti phrygio fretus Medeæ auxilio, & peruigilẽ dracouem occidit, & eius dẽtes ſeuit iuuctis tauris ignẽ afflantibus, vnde nati ſunt armati qui primũ fecerũt impetum in Iaſonẽ fruſtra, poſtea mutuis vulneribus cõciderũt. Has aũt cõditiones octo Rex propoſuerat, cui Apollo reſponderat, tandiù eum fuiſſe regnaturũ, quandiù illud vellus fuiſſet in templo.[Seges horruit] nõ placuit. Seges autem quia de ſemiue.[grauidæ fruges] Large abũdãtes.[Maſſicus humor] Vinum Campanum à Maſſico mõte Cãpanię [Hinc albi Clitumne greges] Vocatiuus eſt Clitũne, Clitumnus aotẽ fluuius eſt in Meuania, quæ pars eſt Vmbriæ ptis Thuſciæ, de quo fluuio, vt dicit Pli.in hiſt.nat. animalia, quæ potauerit, albos fœtus creaot [Maxima taurus Victima] Qui triumphantes de albis tauris ſacrificabant.[Perfuſi flumine ſacro] Fluẽto. Perfuſi aũt tauri qui ante triũphantes vſque ad templa ducebãtur. Aut certe Perfuſi greges itelligamus, quod ad equos triumphales poteſt referri, [Duxere triumphos] Si equi duxere, ſi boues, duxerunt. Hic ver aſſiduum] Verna temperies, nã ver aſſiduum eſſe nõ poteſt. Horat. Ver vbi lõgũ tepidaſq; præbet Iuppiter vmbras] Bis grauidæ pecudes] Verum eſt. vnde enim iu Bucol. Lac mihi nõ ęſtate nouum, non frigore deſit, [Bis pomis fertilis arbos Biferæ ſunt arbores.

A 2 C. SEU neque Medorũ &c.] Apte ingreditur laudes Italiæ, ne videlicet patriæ ſuę immemor culpetur, vbi laudarit alias. Laudat autem eam plena laude, oſtẽdes videlicet, & mala abeſſe, quæ tñ alijs ſunt, & bona ferè omnia adeſſe. Quam rem & Plin. approbat, vt oſtenduut verba Manci. ſuis locis ponenda. Sane ſi ad ſingula boua reſpexeris, inuenies ea in multis regionibus vberiora, aut meliora, ſi ad omnia nuſquam cũ nou deſint, quibus etiam peculiariter viucaẽ Ordo eſt. Sed neque ſylnę.ſ.pomiferę. Medorũ, appoſitorie ditiſſima terra, q̃a

TENANT oleęq;, armentaq; læta] In Mediceo, & antiquioribus aliquot libris, & ijs pręſertim, qui particulam, que, geminare gaudent, legere eſt, Tenent oleę, armentaq; lęta. VARIA LECT.

SERV. AT rabidę tigres abſunt] Malum Armenię] Et ſęua leonum Semina] Malum Libyę. Semina, Genera. Et eſt Lucretij ſermo. Nã quod

At rabidæ tigres abſunt, & ſæua leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squammeus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.

ait Sęua, aut cruenta accipimus, aut re vera ſęua ſemia. Vt.n.dicit Plin. Aĩalia hęc q̃ ſunt cũ acutis vnguibus, frequenter parere nõ poſſunt, vã

trans-

tiantur.n.Intrinſecus ſe monẽ tibus pullis, [Nec miſeros fal lunt aconiſa legenres] Mira arte vſus eſt, vt excuſaret rem quã negare non potuit, Nam aconita naſcuntur in Italia; ſed non ea obeſſe dicit, quia ſunt oĩbus nota. Hæc aũt herba dr̃ nata eſſe de ſpumis Cerberi, quo tp̃e eũ Hercules ab inferis traxit. Quæ quia in ſaxis, & cotibus naſcitur, aconitũ dr̃ ἀπὸ τῆς ἀκόνης. i. à cote, & dicimus, καὶ τὰ ἀκόνιτα [Neque tanto Squammeu·]

Adde tot egregias vrbes, operumq́; laborem;
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis;
Fluminaq; antiquos ſubter labentia muros.
An mare, qđ ſupra, memorem, quodq́; alluit infra?
An ne lacus tantos, te Lari maxime, teq́;
Fluctibus, & fremitu, aſſurgens Benace marino.
An memorem portus, Lucrinoq; addita clauſtra;
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor;
Iulia quà ponto longe ſonat vnda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Auernis.

& Tyrrhenũ. Ordo eſt. At.i. ſed tigres rabidæ.i.pernicioſiſſimæ, & immaniſſimę, vt ſunt ĩ armẽta, abſunt.ſ.ab Italia, et ſæua. i. ferocia ſemina leonũ, vt ſunt in Africa abſunt.ſ.ab Italia, nec Aconita.ſ.venenata vt ſunt in Ponto fallunt.ſ.in Italia legentes. i. colligentes miſeros.i.ignaros, nec prætendentes malum, & ita miſeratiõe dignos. Nec anguis ſquãmeus.i ſquammoſus rapuit p̃ humum.i.terram.ſ. Italię immenſos.i. maximos orbes.i.ſinus, & annulos in quos ſe colligit neq; colligit ſe in ſpiram. i. collectionẽ volubilitatis, hoc eſt, vt iterũ dicat in anulos, tanto tractu, quãto alibi, videlicet in Africa aut Aegypto, adde.ſ. ad pecudũ fœcunditatẽ, aut ad vacationẽ incõmodorũ, tot egregias vrbes, & labores operũ. i.laboriola, ac elaborata opa, & tot oppida cõgeſta.i.accumulata, ſaxis p̃ruptis manu, & flumina ſubter labẽtia antiquos muros. An memorem? q.d.non opus eſſe (cũ nemo ſit q̃ ignoret).i.recisẽ mare.ſ. Adrianum ꝙ alluit.ſ.Italiã ſupra.i.ad partẽ ſuperiorẽ, hoc eſt oriẽtẽ verſus, ad Venetias.ſ.an mare, qđ alluit infra.i.à parte inferiori, hoc ẽ mare Tyrrhenum qđ inferũ vocant ad Caietã, occidentẽ verſus An ne.ſ.memorẽ potius, rãtos lacus.i.ſtagna aquarũ videlicet, ò Lari maxime. i. ampliſſime (eſt aũt in Gallia Ciſalpina prope Comũ, ſup.memorẽ te, & te ò Benace, lacus ſ.Italiæ, aſſurgẽs.i. eleuãs, fluctib.& fremitu marino.i.ad inſtar, & in forma maris. An memorẽ portus, & clauſtra.i.obſtacula, & obices, addita.ſ.ab Iulio Cæſare, Lucrino.ſ.lacui, & memorẽ æquor.i. mare indignatũ.ſ.iter.ſibi p̃cluſum eſſe indignatum dicũ magnis ſtridorib. qua.ſ.parte vnda Iulia.i.a Iulio Cæſare occluſa, ad portũ Iuliũ, ſonat lõge, & hoc põto.i.mari refuſo.i.iterũ infuſo ruptis obſtaculis, vñ Hora.i arte. Debemur morti nos, noſtraq;, ſiue receptus Terra Neptunus, claſſes aquilonib. arcet, Regis opus, ſterilisq; diu palus aptaq; remis, &c.) & qua.ſ. parte, Tyrrhenus ęſtus.i ſeruor maris Tyrrheni, inmittit fretis Auernis.i.in freta Auerna, hoc ẽ in ſeruorẽ, & inũdationẽ, atq; acceſſum maris i Auernum, ideſt lacum vicinum Baijs: iuxta quem dicitur, deſcenſus ad inferos.

Sunt quidem ſerpentes in Italia, ſed non tales quales in Aegypto aut in Africa. [In ſpiram] Aũt, in collectionem volubilitatis, quod eſt à funib. tractum [Adde tot egregias vrbes [Laudat Italiam à ciuitatib. quas & plures hẽt, & maximas, & opportuniſſime collocatas [Fluminaq́; antiquos ſubter labẽtia muros] Quod laudat ẽt Cic. in libris de rep. [An mare, qđ ſuprà] i. Adriaticum. [Quodq́; alluit infra?] .i. Tyrrhenũ, [Te Lari maxime] Larius eſt lacus vicinus Alpibus, qui iuxta Catonẽ in originib. per ſexaginta tenditur millia. Et Larius, Lari vocatiuũ, facit, ſicut Iulius Iuli, Mercurius Mercuri. [Fluctib. & fremitu aſſurgens Benace marino?] Benacus lacus eſt Italię, qui magnitudine ſui tempeſtates imitatur marinas. Aſſurgens aũt vocatiuus eſt caſus, vt ſit, Memorem & te ò Benace aſſurgens.i.tumeſcens fremitu marino. Aut certe Antiptoſis ſit, pro aſſurgentem [An memorem &c.] In Baiano ſinu Campaniæ contra Puteolanam ciuitatẽ lacus ſunt duo, Auernus, et Lucrinus, qui olim pp̃ copiam piſcium vectigalia magna pręſtabant. Sed cũ maris impetus plerumq; irrumpens exinde piſces excluderet, & emptores grauia dãna paterent, ſupplicauerunt ſenatoi, & profectus C. Iulius Cæſar, q ductis brachijs, excluſit partẽ maris, q̃ antea infeſta eſſe conſueuerat, reliquitq; breue ſpatiũ per Auernum, quò & piſciũ poſſet copia intrare, & fluctus nõ eſſent moleſti: quod opus, Iuliũ dictũ eſt; ſed hic ambitioſe vndã Iuliã appellauit, fremenſẽ cõtra moles à Iulio oppoſitas [Indignatũ magnis ſtridoribus æquor] A ſolita excluſum licentia, & indignationem ſuam ſtridoribus prodens.

AT rabidæ tigres &c.] Iterũ in laudem Italiæ oſtendit illi mala & incõmoda aliarum regionũ deeſſe, & bona abũdare, dicẽs illic nec tigres, nec leones, nec Aconita venenata, atq; immanes ſerpẽtes eſſe, ſed egregias vrbes, amęna, & vtilia flumina, lacus, & prata, & duplex mare, ſuperũ, & inferũ.i. Adriaũ

VARIA LECTIO.

AT rabidæ tigres abſunt] Non diſplicet, qđ in Mediceo, & antiquis alijs legitur, At rapidæ tigres, ea enim animalia, & pernicitate curſus, & truculentia notantur.

AVro plurima fluxit] Copiotior fuit in rẽ precioſiorẽ. [Aſſuetumq́; malo Ligurẽ].i. labori. [Vulſcoſq; verutos] Italiæ populi ſunt [Extulit hæc Decios] Creauit. Decij aũt duo fuerunt, quorum vnus bello Italico, alter Gallico ſe deuouere pro rep. [Marios] Marij multi fuerũt, quorũ vnus ſepties fuit conſul. [Camillos] Abuſiue, Nam vnus fuit qui à Gallis ſublata ſigna reuocauit. [Scipiadas] Pro Scipionibus dixit, ſicut Amazonidũ pro Amazonũ

Hæc eadem argenti riuos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc, genus acre virum, Marſos, pubemq; Sabellã,
Aſſuetumq; malo Ligurem, Volſcoſq; verutos
Extulit; hæc Decios, Marios, magnoſq. Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maxime Cæſar;
Qui nunc extremis Aſiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum Saturnia tellus,
Magna virum. tibi res, antiquæ laudis, & artis,
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes:
Aſcræumq; cano Romana per oppida carmen.

oĩs terrę metalla ęris, & fluxit plurima auro, hęc.ſ. Italia extulit.i.ſublimauit, & ad gloriã deduxit acre genus virũ. i. virorũ.ſ. Marſos. & pubẽ.i iuuẽtutẽ Sabellã.i. Samnitũ, & Ligurẽ populũ inferioris Italiæ, aſſuetũ malo.i.labori, & duræ vitæ, & Volſcos illos populos Italiæ, verutos.i.q veruta, & ſudes præuſtas in p̃lia ferre ſolebãt, hi ſunt populi de quibus gñaliter locutus ẽ, hęc.i Italia extulit Decios.ſ.patrẽ, & filiũ, q ſe ambo p̃ rep deuouerũt; hęc Marios, & Camillos p̃ſtãtiſſimos Romanorũ duces, extulit hęc Scipidas.i. Scipiones duros i.fortes, & inuincibiles bello.i.ad bellũ, & extulit te ò maxime Cæſar.ſ. Auguſte, q exiſtẽs nũc victor in extremis oris. i regionib. Aſiæ, auertis Indũ.ſ.populũ, imbellę.i. qui facis ipſũ imbellẽ auertẽdo arcibus Romanis, ita ꝙ in eas moliri nihil audeat, quaſi vero illic ſtatus ſit, ita vt cu Horatio dicat. Nihil tale ortum aut oriturum, & quod in ſexto dicturus eſt. Nimiũ Romana propago viſa potẽs ſuperis, & p̃ gaudio, & admiratione exclamet ſalutans Italiã his verbis. O tellus; ſcilicet Italica, Saturnia, quæ, ſcilicet ab eo ꝙ illic Saturnus aliquando latuit, Latium appellatur, magna parens frugum, & magna parens virũ, ideſt virorum videlicet præſtantium, ſalue, i. ſalua, & incolomis ſis, ego ingredior, ideſt exordior tibi. i.in tuam gloriam

aſibi poſuit: Scipiones aũt duo fuerunt, auus & nepos, quorum vnus leges victæ Carthagini impoſuit, alter eãdẽ diruit. Hæc aũt oĩa plenius in ſexto memorauimus. [Imbellẽ auertis].i. auertẽdo reddis imbellẽ, [Romanis aũt arcib] Romanis vrbibus ẽ Romano imperio, [Magna virũ] Virorũ fortiũ. Iã concludit laudans à viris, à fertilitate rerũ, a Saturni imperio. [Tibi res, antiquę laudis, & artis Ingredior] In ſuã vtilitatẽ ſcribo carmen Georg. Antiquæ aũt laudis, vel magnæ, vel ꝙ apud maiores in ingenti honore fueras Agricultura. [Aſcræũ carmen] Heſiodicum. Nam Heſiodus de ciuitate Aſcra fuit.

HAEC eadẽ &c.] Cõtinue laudat Italiã, ſed nũc a venis, et viris, dicẽs hæc eadẽ.ſ. Italia oſtẽdit, & tñ nõ ſcrutatẽ, riuos argẽti.i. argẽtiferos, aut riuos.i.venas argẽti, & oſtẽdit venis.i.i ve-

gloriam res antiquæ laudis,& artis.ſ.agrariam,hoc eſt agricul turā auius recludere.i.aperire,ſanctos.i.inuiolabiles fontes vi delicet muſarum, aut abſtruſos locos rei ſanctæ, & cano per oppida Romana,carmen Aſcræum.i. Georg. quale Heſiodus Aſcræus primus ſcripſit. Dixi in regulis Bucolici carminis, re, particulam quoties verbo ad velamen aut clauſuram pertinenti coniungitur,contrarium importare, vt claudo, & recludo, velo, & reuelo &c.

Nunc locus aruorum ingeniis,quæ robora cuiq;
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſq; maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumoſis calculus aruis,
Palladia gaudent ſylua viuacis oliuæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylueſtribus agri;
At quæ pinguis humus, dulciq; vligine læta,
Quique frequens herbis, & fertilis vbere campus,
Qualem ſæpe caua montis conualle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Feliçemque trahunt limum: quique editus auſtro,
Et filicem curuis inuiſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multoq; fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, & auro,
Inflauit cum pinguis ebur tyrrhenus ad aras,
Lancibus, & pandis fumantia reddimus exta.

SERV. NVNC locus aruorum ingeniis.] Maturis. Tempus eſt, inquit, naturam agrorum deſcribere. Et multi hoc loco culpant Virgilium, quod in vnum coegit quatuor librorum propoſitionem. Nam & de aruo,& denem, & de paſcuo, & de florao,iſto in loco commemorat:quod ideo nō eſt reprehēdēdū,quia nō ea late exequitur, ſed carptim, & breuiter tranſit,quæ latius explanat in ſingulis. [Quæ robora cuiq;] Quæ ſit poſſibilitas vniuſcuiuſq; [Quis color] Quæ ſpecies, quomodo diximus quo colore ille creauit,licet breuiter ēt ſit dicturus ď colore terrarū. [Difficiles primū] Penè ſteriles, parū creantes. [Maligni] Infœcundi.[Tenuis vbi argilla] Sine humore, q̄a eſt pinguis [Calculus]Lapis breuis terræ admixtus.Dictus calculus q̄ď ſine moleſtia ſui breuitate calcetur.[viuacis oliuę]Diu viuentis;Hinc ſupra, Tardę creſcētis oliuæ,&res.n,diu duraturatarde creſcat neceſſe eſt[Tractu] Plaga,regione [Dulcique vligine læta] Vligo proprie eſt naturalis humor terræ,& ex ea nunq̄ recedens. Bene aūt dulci addit,ad diſcretionē amaræ, Vliginoſus ergo ager eſt,ſemper vuidus,nam vuidus, patet ꝙ aliq̄ ſiccat. Felicē limū [Terrarū.i.fertilē, nā flumiuū limus, ē noxius [Huc] illic. [Et filicē curuis iniſā] Radices.n.eius ſibi inuicē ſunt nexę, & auulſæ renaſcuntur. [Olim] Quouis tpe, [Pateris,& auro]Pateris aureis ἓν διὰ δυοῖν vt Molemq;,&montis.[Pinguis Tyrrhenus]Victimarum.ſ.carnib.[Inflauit ebur] Tibiarum quib.in aurem ſacerdotis cani ſolebat. [Lancib.pandis] Aut patulis, aut extremo pondere curuatis. [Fumantia reddimus exta] Sacerdotum vſus eſt verbo. Reddi enim dicebantur exta,cum probata,& elixa, aræ ſuperponebantur.

malıgni.ſ. ad frugū pductionem,vbi.i.in quib. eſt argilla.i.terra cretacea, tenuis. i. non pinguis,& vbi eſt aruis dumoſis.i. veproſis, calculus, lapillus frequens, q̄ calce offendit, gaudēt ſylua oliuæ viuacis.i. diu durātis anteq̄ moriatur, Palladia.i.à Pallade ſeu Mineruа inuenta, hoc eſt vbi terra ad fruges inutilis eſt,aptiſſima eſt ferendis olais, vñ oleaſter. i.imitator oleæ, hoc eſt olea ſylueſtris,ſurgens eodem tractu.i. in eadem regione cœli, plurimus, i. frequentiſſimus, eſt indicio.i.ad iudicium,hoc eſt, indicat illic oleam quoq; faciliter naſci poſſe, & agri ſtrati.i. conſperſi, & oppleta baccis.ſ.oliuis ſylueſtrib. q̄.ſ. ab oleaſtris decidunt, ſupp. ſunt iudicio. At.i.ſed humus .i.terra,verbum ponet ibi,Sufficiet Baccho vites,&c.q̄ erit pinguis,& læta vligine.i.naturali humore,& cāpus q̄ frequēs eſt herbis.i. multas herbas ſpōte pducēs,& fertilis vbere.i.fęcunditate ſua naturali, qualē nos ſolemus deſpicere.i.deſpicientes, hoc eſt deorſum inſpiciētes videre ſępe in caua cōualle mōtis (q̄a ſup. amnes liquūtur. i. defluunt dulciter,huc.ſ ad hmōi cāpum ſup. de ſummis rupibus.i.montib.ſaxoſis,& ꝑruptis,& ſ.amnes trahunt huc.i. ad hunc quē diximus cāpum,limū feliceē.i.fœcundum,quiq; duæ ſunt dictiones.i & hic ſuppla cāpus qui eſt editus. i. expoſitus in altiore loco,auſtro i.vento meridionali,& qui paſcit filicē.i.herbā illā inuiſam.i.moleſtā aratris, quia radices eius obſunt aratris,hic dico cāpus,& hæc humus ſufficiet.i.abunde ſubminiſtrabit tibi olim vires ꝑualidas.i.præ ceteris validas, & fluentes multo Baccho.i.vino hic.ſ.cāpus aſt fertilis vuæ.i.bene ferē vuā.hic ſupp ē fertilis laticis.i. liquoris in vua latentis,hoc eſt vini,qualē.ſ.liquorē aut laticē,nos libamus i. offerimus pateris,& auro,pro pateris aureis par endiadin, quæ fit quoties inter dictionē regentem, & rectam ponitur coniunctio, faciens ambo ſubſtantiua eiuſdē caſus,q̄ deberēt eſſe diuerſi caſus,aut alterū in adiectiuum verti,vt molem,& montes pro molē mōtium,&c. Sunt aūt pateræ vaſa ampliar parentia eum. i.q̄n tyrrhenus.i.lydius aut thuſcus ex tyrrhenis ſeu lydijs oriundus,pinguis,aut ex frequēti ſacrificio, aut pinguis apparet,dū inflat,quia maxillæ inflantibus tubas inflantur, cum ergo inflauit ebur.i.tybias eburneas,& inflando viſus eſt pinguis, ad .i.iuxta aras, & cum. i. q̄n nos reddimus. i. offerimus lancibus paudis.i.in curuum patentibus, exta,ideſt inteſtina extantia, fumantia.ſ ab igne quo cremabantur, aut recens exempta.

ASC. NVNC locus aruorū ingenijs,] Facto honeſto ad inſtitutā materiam regreſſu,poeta incipit recludere ſanctos fontes,hoc eſt ſubtiles,ad rem agrariam pertinentes,indagines, quales ſūt de terrarū ingenijs atq; naturis, quæ non ſine ſubtiliori ſcrutatione deprehenduntur. Ordo igitur eſt,nunc locus.ſ.eſt ingenijs.i.ingenitis naturis, & vitib. aruorum.ſ.deſcribendis, hoc eſt deſcribenda ſunt ingenia aruorum,q̄ videlicet robora.i.q̄ vires ſint cuique,ſ.aruo, & quis color,i.quæ qualitas,que ex colore deprehendit,& quæ natura ſit rebus ferendis.i.producendis;tam ergo de fertilib.videlicet aruis,quam de ferēdis.ſ.vitibus,& pomiferis arborib.quæ ferunt, & feruntur loqui pṫendit.Primū.ſ,cano aut ſcire oportet ꝙ terræ difficiles, & colles

Sin armenta magis ſtudium, vituloſq; tueri,
Aut fętus ouium, aut vrentis culta capellas:
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes non gramina deſūnt,
Et quantum longis carpunt armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit.
Nigra ferè & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum, (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis: non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis;
Aut vnde iratus ſyluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,

SERV. AVT vrentis culta capellas] Omne enim quod momorderint, vrunt, vnde eſt. Et admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix. [Saturi Tarenti] Aut fœcundi, aut quod aſt iuxta oppidum Saturū. Tarantū.n. & Saturū vicinę ſunt Calabrię ciuitates. Horat. Me Saturiano vectari rura caballo [Liquidi fontes] Puri,ſine peſtilentia. [Et quantum longis] Vt in Aenei.diximus hoc dicit Varro, fuiſſe in Roſulano agro, poſtquam Velinus ſiccatus eſt lacus, vbi longā perticā magni tudo ſuperabat herbarū. [Aut vñ iratus]

Infœcūditate diuturna[Antiquaſque domos] Aut reuera antiquas,aut charas.Saluſtius Tantum antiquitatis, cureq; maiorib.pro Italica gēte fuit. Eſt autem ecbaſis in iſta deſcriptione. [Ieiuna glarea] Sicca,& ſterilis terra [Caſiae roremq;] Caſia, & Roſmarinus apibus aptę ſunt herbę. [Tophus ſcaber] Lapis aſperimus, vñ & ſcabies dē ab aſperitate [Nigris] Nocentib. [Negant] Nicander, & Solinus, qui de his rebus ſcripſerunt. Quę tenuem exhalat nebulam] Dicit agrum omnium terum feracem. Quatuor

tuor. n. genera agrorũ imitatẽ qui ſolus poteſt qđ illi quatuor, ſicut ſequentia indicant. [Fumoſque volucres;] ſcilicet ex humore. [Suo gramine] Naturali. ſ. non coacto. [Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum] Propriè. Nam rubigo quaſi ſcabies ferri eſt [Diues Capua] Ideo diues, q̃a talẽ arat. [Veſeuo] Veſeuus mons eſt Liguriæ, ſub alpib. poſitum, nam Campaniæ Veſuuius dicitur, pro quo multi Veſeuum eſſe poſitum volunt. [Et vacuis Clanius non æquus Acerris] Acerræ ciuitas Campaniæ, haud longe, à Neapoli, q̃ Clanius pterfluit fluuius, cuius, frequens inundatio eam exhaurit. Vnde ait [vacuis]. i. inſequentibus.

Antiquaſque domos auium cum ſtirpibus imis
Eruit; ille altum nidis petiere relictis:
Aut rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias, roremq; miniſtrat;
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta; negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſq; volucres;
Et bibit humorem, &, cum vult, ex ſeipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie, & ſalſa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos;
Illa ferax oleæ eſt, illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Veſeuo
Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.

putre, i. reſolutum, & non nimis cõpactum (nanque pro quia, nos imitamur arãdo efficere terrã putrẽ ſicut nõ nulla naturaliter eſt) hmõi inq̃ terra eſt ſup. optima. i. conuenientiſſima frumẽtis. s. varijs frugibus vt tritico, & hordeo ac ſacrimo, tu non cernes. i. nemo cernet plora plauſtra. i. frugũ vehicula, decedere ex vllo æquore. i. ex cãpo æquo, & plano decedentes, redire domum. i. in horreũ tuũ, & hoc iuuencis. i. bobus iunioribus & ita fortioribus & agilioribus ex inuẽta, ſed tardis. i. tarditatis pondere, & onere frugum quas domũ auebant, plura dico, q̃ ex tali terra, hoc ẽ illa terra maximam faciet tibi vſurã frumenti. Aut ſn. vtilis eſt ille cãpus vñ arator iratus. ſ. ſterilitati arborũ deuexit ſyluã. i. cũctas arbores, & euertit & funditus eruit, nemora ignaua, i. inutilia. & nullum fructũ afferentia p multos annos, & eruit cũ imis ſtirpib. i. radicibus antiquas domos. i. habitationes auiũ. i. arbores excelſas, & illæ. ſ. aues petiere altũ. ſ. aera, relictis nidis, at. i. ſed campus rudis. i. ſterilis, & macer, aut reuera adhuc icultus, enituit. i. incanuit, & albicauit. ſ. paulo poſt vomere impulſo Nã glarea ieiuna. i. terra macra lapillis imixta, quidẽ. i. certe ruri cliuoſi. i. qualis eſt in rure cliuoſo, vix miniſtrat apib. caſias. i. herbas illas odoriferas quib. apes veſcunt, humiles. i. humi naſcẽtes, paruniq; pp ſterilitatẽ illic ſurgẽtes, & vix miniſtrat rorẽ. ſ. marinũ. Et tophus. i. lapis ille ſcaber. i. aſper. & caueroſus, hoc eſt terra in qua frequẽs tophus ẽ & creta. i. terra cretacea exeſa. i. cõſumpta chelydris. i. ſerpentib. illis nigris. i. nociuis. Eſt aũt cõſtructio ſemiplena, nõ. n. vr̃ refereodũ ad illud vix humiles apib. &c. vñ ſubaudiendũ mihi vr̃ tales ſunt ꝙ q de cultura ſcribunt, vt Nicãder, & Solinus, negẽt alios agros ferre cibũ ęque. i. ęqualiter dulcẽ ſerpẽtib. & pbere latebras curuas ſerpẽtib. ſ. hoc eſt talis terra eſt aptiſſima latebris, & eſcis ſerpentũ, nõ frugib. ſerendis. (Si in textu eſſet vt tophus, vbi eſt & tophus, facile reperiret ordo, ſic videlicet negãt alios agros ferre ęquæ dulcẽ cibũ, vt tophus ſcaber. ſop. fert, qđ quia non exprimit eſt locutio minus grãmatica Sit ergo in ſubauditiõe qđ diximus) illa. ſ. terra q̃ exhalat. i. expirat, & emittit tenuẽ. i. modicã, & exilẽ nebulã, & fumos volucres. i facilıter euaneſcẽtes, & q̃ bibit. i. attrahit humorẽ, & q̃ ipſa. i. p ſe nullo adiuuante remittit ex ſe. ſ. humorem cũ ipſa vult (non dices ex ſeipſa vna dictione, q̃a ſi ipſa ablatiui caſus pduceret, vbi nunc, quia noiatiui caſus, corripitur) quæque. i. & q̃ (ſunt. n. duæ dictiones) veſtit ſe ſemper ſuo gramine viridi. i. terra herbifera ſpõte ſua, nec lædit ferrũ. ſ. aratri, ſcabie, & rubigine ſalſa. ſ. ex ſalſedine naſcẽti, illa dico intexet vlmos vitib. lętis. i fęcundis, & iucundis aſpectu, & illa. ſ. eadẽ eſt ferax oleæ, & tu experiere. i inuenies colendo. i. dum colis illã, & ſ. ſimul facilẽ. i. parabilẽ, & benignã, q̃a multũ herbiferã pecori, & patiẽtem (nomen eſt). i. toleratiuam, vomeris vnci. incurui, & ſic adiectiuũ aut vnci. i. dentis ipſius vomeris, vt ſubſtãtiuum ſit, Capua. i. tractus iuxta Capuam q̃ ciuitas eſt Italiæ, Campaniæ caput, diues. ſ. fertilitate agrorũ, arat talem. ſ. agrũ, & ora. i. regio vicina iugo Veſeuo. ſ. monti in Campania, & Clanius. i. accola Clanij qui eſt fluuius Campaniæ non æquus. i. iniurius Acerris. i ciuitati illi Cãpaniæ, vacuis. i. euacuatis ex frequẽti inundatione Clanij, q̃ ſi nulla eſſet, nihil eſſet illa agro fertilius, arat ergo talem. ſ. terram, in omnibus autem ponitur continens, pro contentis, ager pro colonis quorum eſt arare.

Asc. · Sin armenta magis ſtudium] Quia cõſtituit deſcribere, ingenia terrarũ & cuius rei, q̃libet fertilis ſit, ſubinfert naturã ẽt terræ paſcuæ atq; herbiferæ, oſtendẽs quo in loco pſtet, dicẽs quia iuxta Tarentũ, & Mantuã, itemq; per tranſitũ nõ inutilẽ plangit Mantuanorũ iacturã, qui citra culpam tã felicia prata amiſerant. Sanè in qua re Mancinellus diſputat, difficultatẽq; facit, alij facili pede elabunt legentes neq; aut ouiũ fętũ, neq; aut ouiũ fœtus, ſed aut fętus ouiũ, aut fętũ Ser. ſũmopere cõtẽdit Virg. ñ vſũ eſſe eclipſi huius lr̃a s, quã tñ veteres frequẽtiſſime vſurpant, vbi ergo alij eius lr̃æ aſſumptionẽ cenſent, vt in illo. Inter ſe coijſſe viros, & decernere ferro, quõ multi legunt, Ser. iudicat legendũ, & cernere ferro; Et vbi quibuſdã legendum vr̃, Hic ſpecus horrendus, & ſæui ſpiracula Ditis Ser. legendũ cenſet, Hic ſpecus horrendũ, cui lectioni ẽt ſonoritas ſuffragaẽ, q̃ & huic loco negat legendũ, aut ouium fœtum, legamus ergo, Aut fętus ouium. Ordo eſt. Sin. i. ſed ſi ſtudiũ ſup. eſt tibi. i. ſtudes, & optas magis. ſ. q̃ vineã tueri. ſ. a fame, & inedia armẽta, & vitulos, aut fętus ouiũ, i. agnos, aut capellas vrẽtes. ſ. morſu ſuo, quia quidquid mordent areſit, culta. ſ. aut vineas, aut arbuſta, aut ſegetẽ, petito ſaltus, & longinqua. i. longinquas regiones Tarenti ſaturi, quod eſt iuxta ſaturã paludẽ, vñ & ſaturum dicere põt, & ꝙ ſaturas reddit pecudes, & petito cãpũ qualem Mãtua infelix. i. infortunata q̃ citra culpã agros, & prata amiſit, amiſit, dico, paſcẽtem flumine herboſo, cignos. i. olores niueos. i. ſanè candidos, & vbi ſup. fontes liquidi non deſunt gregib. ſ. ad potum, & gramina non deſunt, imò abundant (per liptotem) ſ. dulciã, & vbi ros gelidus. i. frigore matutinali concretus, reponet. i. reſtituet tm̃. ſ. herbarum, exigua. i. modica, & breui nocte ſ. æſtiua, hoc eſt ſpatio ẽt breuiſſimæ noctis, tm̃ dico, quantum armenta, vt boues bubuli, vaccę, tauri, equi, & ſimilia animalia carpent, i. obrodent longis dieb. ſ. æſtiuis, eſt ergo antitheton longis dieb. & exigua nocte. Reponere autem eſt reſtituere ablatum, tractum à nummularijs, quibus dum ſatisfit reponitur quod prius poſuerant, & ita eſt gratiam, aut debitum referre, vnde, Iuturna, hæc capta pro virginitate reponis? Sanè ſicut ponere eſt aliquando materiã quamuis primum deſcribere, ita reponere eſt interdũ quod ſemel ſcriptum eſt iterum ſcribere, quò id emendatius fiat vnde Horat. in Arte, ſcriptis honoratũ ſi forte reponis Achillem, & Iuuen. *Nunquam ne reponam* &c.

[Nigra ferè. &c.] Oſtendit quæ terra vitioſa, & quæ paſcuis, cõgruat, nunc docet, q̃ frumento conueniat dicens, ꝙ nigra, & pinguis ſic tñ, vt ſit putris, non nimis compacta. Item quæ prius arboribus conſita, erutis illis noualis facta ſit, deinde iterum redit ad arbuſtorum. i. arborum vitibus maritandarum terram. Itẽ ad eam in qua oleæ vberius naſcantur, vt ex ordine patebit qui talis eſt. Terra nigra ferè, i. pulla, & fuſca, & pinguis ſub vomere preſſo, idelt profundius immiſſo; & cui, ſcilicet terræ eſt ſupple ſolum, idelt ſuſtentaculum glebæ,

Avt vnde iratus, &c.] In Mediceo li. Deiecit, legiẽ [Et tophus ſcaber, &c.] Ita in veterib. lib. hr̃, male vero q̃ Scaber, nigerq; ſcribere curauerunt. [Illa ferax oleæ eſt;] In Ro. li. & in Mediceo, Oleo, legitur, & ita, in quodã alio vetuſtiſſimo. Varia Lect.

Serv. Svpra morem] Abundanter, plus æquo. Iſti autem verſus incõparabiles ſũt

Nũc, quo quamque mõ poſsis cognoſcere dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:

tanta hñt ſine aliqua pſſologia repetitionẽ.] Dele magis Ceres] Bene addidit magis, Virg. i nam,

Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
Denſa magis Cereri, rariſsima quæque Liæo:
Ante locum capies oculis; alteq; iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemq; repones
Rurſus humum, & pedib. ſummas æquabis arenas,
Si deerunt: rarum pecoriq; & vitibus almis,
Aptius vber erit: ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes, craſſaq; terga
Expecta, & validis terram proſcinde iuuencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando;
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat)
Tale dabit ſpecimen. tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaq; prœlorum fumoſis deripe tectis,
Huc ager ille malus, dulceſq; a fontibus vndæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttę.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud vnquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipſaq; iuſto
Lætior, ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe præualidam primis oſtendat ariſtis.
Quæ grauis eſt ipſo tacitam ſe pondere prodit,
Quæq; leuis; prōptum eſt oculis prædiſcere nigrā,
Et quis cui color. at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantum, taxiq; nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.

nā hoc vult oſtendere, qđ vbi melius naſcitur, pōt n. & frumentum in rara, & vinum in denſa, ſed non feliciter naſci. [Capies] Eliges, vt, Aut capere; aut captas iam deſpectara vfīr. [In ſolido] Ne ager ſit cō cauus. [Aptius vber erit] Aptior vbertas, & fertilitas. [Glebas cunctantes] Validas, graues, magnas vt, Auidoſque ra fringit Cūctantem [Expecta] Proba vt, Et rebus ſpectata iuuentus [Nec manſueſcit arādo] Dum aratur, alibi de arboribus ita, Exuerint ſylueſtrē animum. [Sua nomina] propriam generoſitatem, vt, Et nos aliquod nomenq; decuſque Geſsimus. [Speciem] Dignam probationem [Spiſſo vimine] Spiſſi viminis. [Qualos, Colaque prœlorū] Qualos, per quos vinum defluit, qui, & ipſi à colando dicti ſunt. Prœla autem trabes ſunt quib. vina iam calcata ꝓmūtur. [Eluctabitur] Cū mora egredietur [Amaror] Amaritudo, & eſt ſermo Lucretij, & vera lectio ipſa eſt. Nā multi Amaro legunt, vt ſit ſenſus amaro. [Habendo] Dum habetur. [Lenteſcit] Cohæret. [Iuſto lætior] vltra modum, pluſquā oportet. [Ah nimiū ne ſit mihi fertilis illa] Na herbæ plus æquo creſcentes ſpem adimant frumētorum. Vnde ait in primo, Luxuriem ſegetū tenera depaſcitur herba. [Primis ariſtis] Herbis ſurgentib. quarum luxuries futuris frugib. nocet, quas culmi tenues ferre non pñt. [Et quiſcui color] Vera lectio hæc eſt, nā mala quidā. Et quis cuiq; legunt excludentes at, vt ſit, Et quis cuiq; color, ſceleratum exquirere frigus Difficile eſt. Alij colos legunt, vt excluſo s, fiat ſynalœpha, & ſcādamus ita, Et quis cuiqueco l'atſcele ratum, vt ſic ſit, quemadmodum, Inter ſe coijſſe viros, & decernere ferro, quod non procedit. Tunc.n. r, in s, mutatur, cum longa opus eſt ſyllaba, vt color colos, labor, labos, honor, & honos, hic autem non ſolum longam non facit ſyllabam, ſed etiam excluditur s, cum ſuperiore vocali, vnde legendum eſt quiſcui color, quod nec obſcuritatē affert. nec fidē derogat lectioni [Sceleratū] Nocens oīa exurens. [Hedera pādunt veſtigia nigræ] Hederæ nigrę indicāt frigus, nam veſtigia, appellauit indicia. Nigræ aūt, ad albarū diſcretionē, vt, Hedera formoſior alba.

ASCENSIVS.

NVNC, quo quamque modo] Docuit, quæ terræ quibus rebus congruant, nunc docet, qūo tales eſſe noſcantur dicens, ego dicam. i. deſcribam, nunc. i. deinceps qūo tu poſſis. i. quilibet poſſit cognoſcere quamque. i. quamlibet terram, Igitur, Si tu requiras. i. diſquiras. & noſſe velis, an. ſ. terra ſit rara an denſa ſupra morem. i. modum. & menſuram, hoc eſt immodice requirere ai[...]otes, quia altera ſ. denſa fauet magis Cereri. i. frumen[...] & altera. ſ. rara fauet magis Baccho. i. vino, aut vitibus, q[...]d exponit dicens denſa. ſ. fauet magis Cereri, & q̄que rariſſima, i. oīs, valde rara. ſup. fauet Lyęo. i Baccho, hoc eſt vino aut vitib. Si tu ergo id requiras, tu capies oculis, i. deliges ante. i. priuſquam agas, hoc eſt primū, & iubebis, puteū demitti. i deorſum mitti in ſolido. ſ. loco, hoc eſt pleno, & nō cauernoſo, nec rimoſo, demitti dico alte. i. profunde, & repones rurſus oēm humū. i. terram, & tu æquabis. i, planabis pedibus. i, cōcludendo, & ſuppeditādo ſummas arenas. i. ſummitatem terrę iam parū deſiccatę. ſi. ſ. arenæ, deerunt. i. deficiēt, ita q͛ non potuerint foſſam replere, rarū ſup. eſt illud vber, & erit aptius pecori. i, paſcuis, aut arborib. quibus pecus veſcit̄, & vitibus almis. i. altricib. aut Baccho ſacris, Sin. i. ſed ſi. ſ. arenæ negabunt poſſe ire. i. redire in ſua loca. i. in foſſam vnde paulo ante effoſſe erant, & terra ſuperabit. i. ſuper extabit, & abundabit, repletis ſcrobib. i. poſtq̄ ſcrobes, & foſſæ fuerint repletæ, ager. ſ. ille eſt ſpiſſus. i. dēſus, & expecta a tali agro poſt arationē glebas cūctātes i graues, & quæ ita immorari poſſent, & terga craſſa. i. porcas, hoc eſt terras ab aratro proiectas craſſas, & denſas, & proſcinde terrā iuuencis validis. i. robuſtis. Aūt pro ſed, tellus ſalſa, & amara ꝑhibetur. i. dr̄ infelix. i. infauſta, frugibus (nam ea nec māſueſcit. i. māſueſit arando. i. dum aratur nec ſeruat Baccho genus. i ꝓpaginem, quia ea vitib. illis ſapiens nemo plantaria ſeruat, cum immite vinum ferat, aut nō ſeruat pomis ſua nomina q̄ ſ à loco nobili denominari ſolent, vt punica, perſica picētina) ea dico terra dabit tale ſpecimen. i experimentum, et iudicium ſpectabile, tu deripe. i. rapiendo aſſume, tectis fumoſis vbi ſ. pendēt in futurā vindemiā, qualos, i. calathos, & corbes vimine ſpiſſo idest, denſe conſerto, & deripe cola prelorum. i. vaſa viminea quæ ad pręla hoc eſt ligna quibus vuæ premunt̄ extenduntur, & ille malus. i. ſalſus, & amarus ager hoc eſt terra ſumpta ex illo agro, & dulces vñ à fontib. ſ. ſumptæ calcent̄. i ſtipētur calcib. huc. i. hæc vaſa viminea ad plenū. i. donec plena fuerint. Scilicet. i. ſcire licet, cur id præcipiā. quia oīs aqua eluctabit̄. i. expelletur vi pedum cū quib. luctari vr̄, & grandes guttæ. ſ. aquæ ibunt. i. manabunt per vimina, at. i. ſed ſapor manifeſtus faciet indiciū. ſ. ſui, an dulcis, an vero ſalſus atque amarus ſit, & amaror. i. amaricies, ſeu amaritudo ſi ſit, torquebit ora tētantū. i. periculū facientiū ſenſu. i. per ſenſum. Sunt q̄ legūt, ſenſu amaro. ſed A. Gellius cōuincit legēdū eſſe amaror. Multa ergo ſunt abſtracta huius concreti amarus videlicet amaritas, amaritudo, amaricies, & amaror amaroris, ſicut dulcor dulcoris. [Pinguis itē &c.] Eandē rē proſequit̄ oſtendens, videlicet qua via poſſumus terrarū qualitates deprehēdere. Vñ ordo eſt. Itē nos diſcimus, deniq; hoc pacto. i. mō q̄ tellus ſit pinguis. Nā ea ſup. iactata manib haud, i. nō fatiſcit. i. diſſoluit̄, & aperit̄, ſed lēteſcit. i. fit lenta, hoc eſt cohæret ad digitos, habēdo. i. dū hr̄ in manu i morē picis, ſicut pix q̄ ſe tāgētib. hæret. Et per ſensū à cōtrario dat intelligere qđ q̄ fatiſcit, & reſoluit̄ in puluerē macra ſit. Humida alit herbas maiores q̄ ſup. arida aut maiores. i. ſanè magnas, & ipſa eſt lætior. i. vegetior iuſto. i. q̄ iuſtū ē, & quā oporret. ah ne illa ſ humida, ſit mihi nimiū fertilis. i. feraa, aut luxuriās neu. i ne ve illa oſtēdat ſe pręualidā. i. præter cęteras, validā, & vberē in primis ariſtis. i cū primū exurgent ſpicæ. Cognoſcit̄ ergo humida ex abundātia herbarum, & ſegetum. Contra arida ex raritate earum. Terra ſup. q̄ grauis eſt quæque. i. & quæ leuis, prodit. i. manifeſtat ſe tacitam, ideſt tacentem, licet nihil de ea dicatur, ipſo pondere i. grauitate, & ponderoſitate. Promptum, ideſt facile eſt prædiſcere, ſcilicet priuſquam aliquis dicat oculis ideſt viſu, nigrā ſ. terram, quæ terra nigra ſit, & quiſquis. i. quicunque ſit ſup. terræ color. At, ideſt ſed, requirere. ideſt exquiſire noſſe, frigus ſceleratum, ideſt infeſtum, & nociuum occultè nocēs more ſceleratorum, eſt difficile, tantum ideſt, tantummodo piceæ, ſcilicet arbores, & taxi etiam arbores quæ frigora amāt, nocentes, immo interdum ſola vmbra necantes, & hederæ nigræ

grę(quia ſunt ét albæ,vñ in Bucolicis:Hedera formoſior alba) pandunt.i.manifeſtant,& palá oſtendunt interdú veſtigia.i.in dicia frigoris,q̃ ſic frigidá terrá eſſe indicant, vt veſtigia greſſum eius cuius ſunt. Et hæc de terrarū ingenijs, & qualitatib.

VARIA LECT. NVNC, quo quamq; modo] In libris ferè oib antiquis, quocunq; modo,legitur. Quæ lectio minime recepta eſt [Alteq; iubebis. In ſolido puteum damitti] In Mediceo, Videbit, legitur. [Si deerit] In Mediceo,& antiquis alijs, Deerunt, & Derunt facta ſyneresi ex duob. eſſa in vnū [Craſſaq; terga. Expecta] In Ro.li.legat, Exerce, ſed longe melius, Expecta, vt in cæteris libris habetur. [Neu ſe prævalidā] In Rom. li. in Med. & aliquot alijs, Nec, hř. In quibuſdam alijs Ne [Ipſo, tacitum ſe pondere prodit] Antiqua omnia exemplaria, Tacita hřc. [Et quiſquis color, at ſceleratum exquirere frigus Difficile] In libris nonnullis admodum vetuſtis legere eſt, Et quis cuique color ſceleratus. In Mediceo, Et quis cuique color.

COEL. RHOD. ADVERTENDA vero parte iſta Virg. loci expoſitio ex Hyeronimo, Virgilius, inquit, alter Home apud nos patriæ ſuæ ſequés cōſuetudiné ſceleratū frigus appellat, virgilij ex a. Geor. carmen eſt. At ſceleratū exquirere frigus Difficile eſt.

SERV. His animaduerſis].i. agri qualitate deprehēſa. Terram multo ante memēto. Excoquere] h. d. non eſſe eo anno ponendas vites, quo fodiūtur ſcrobes, ſed poſt annum, vt calore frigore, & labore ruſtici poſſit terra putreſieri. [Infodias] Obruas. [Et labefacta mouens] hypallage mouens, & labefaciens. [Ante locum ſimilem exquirunt] dicit in trāſlatione arborum ſimilem terram eſſe requirēdam. [Arboribus ſeges] Quia de ſeminatis loquitur arborū hīc ſegetē appellauit. [Digeſta] .i. ordinata vt, Digerit in numerum. [Matrem] Terrā: vt Antiqua exquirite matrē. [Quæ terga obuerterit axi] Septentrioni. Nam græce ἄμαξα dr. [Collibus, an plano melius ſit ponere vites, Quare] Atqui ſupra ait Deniq; apertos Bacchus amat colles, ſed ét in vallibus poni poſſe vites ſuperius indicauit: vt, Hic tibi prævalidas olim multoq; fluentes ſufficiet Baccho vites. Vnde nūc vtrunque complectitur, & dicit quemadmodum in plano, quemadmodum collibus vites ponere debemus. [Metabere] Eliges, & longe alia ſignificatio eſt metor metaris (vnde Luc. Heſperios audax veniam metator in agros) & alia metior metiris. Illud enim metatur ſum, hoc mēſus ſum facit [Denſa] pro denſa, vt. Et pede terram Crebra ferit, pro crebro. [Indulge ordinib.] Da operam vt Indulgeant vano, et eos effice largiores. Nam de plano ait, Denſa ſere. [In vngue] ad perfectionem. Et eſt tranſlatio a marmorarijs, qui iuncturas vnguibus probant. Hora. Ad vnguem factus homo [Arboribus poſitis] vitibus ordinatis [Secto, limite] Ducto. Vnde & ſectæ Philoſophorum dīr. i. ductus. [Quadret] Conſentiat congruat, tranſlatio à quadris lapidibus qui ſibi bene conueniunt.] Fluctuant [ſplendet] Numeris [Ordinibus. Paſcat proſpec] delectet, ut, Atq; animum pictura paſcit inani.

His animaduerſis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobib. concidere mōtes;
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus. optima putri
Arua ſolo. id venti curant, gelidæq; pruinæ,
Et labefacta mouens robuſtus iugera foſſor.
At ſi quos haud vlla viros vigilantia fugit,
Ante locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus ſeges, & quò mox digeſta feratur,
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem,
Quinetiam cęli regionem in cortice ſignant:
Vt, quo quæque modo. ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Reſtituant, adeo in teneris conſueſcere multū eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere uites,
Quære prius. ſi pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue ſolum, colleſq; ſupinos,
Indulge ordinibus; nec ſecius omnis in vnguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Vt ſæpe ingenti bello, cum longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, necdum horrida miſcent
Prelia; ſed dubius medijs Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa uiarum:
Non animo modo uti paſcat proſpectus inanis;
Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in uacuum poterūt ſe extendere rami.

i. durus, & fortis mouens ingera. i. terram quam par boum ſingulis diebus arare pōt, labefacta. i. effoſſa, & ſubacta hoc eſt ſubigens, & mouens eā, vt ſit ſcdm Ser. hypallage labefacta pro labefaciens paſſiuum ꝓ actiuo, aut labefacta. i. mollificata priuſq̃ moueat aut inuertat, at. i. ſed ſi vlla vigilantia haud. i. non fugit, i. præterijt eſt. n. ꝑterit tpis quia priuſq̃ producit quos. i. aliquos viros. i. ſi qui adhibuerint omnem diligentiā, ipſi exquirunt ante. ſ. q̃ transferant vites, aut arbores, locum ſimilē, vbi. i. in quo prima ſeges. i. ſatio paret arborib. & quo. i. ad quē locū ipſa ſeges digeſta. i. adulta ſetatē. ſ. transferatur, mox. i. paulo poſt. ſ. curabunt, vt locus, vbi prima erit ſatio, aut plātatio arborū ſit ſimilis illi quo mox transferatur, ne ſemina, i. plātariæ mutata ſubito ignorēt matrem. i. primam productricē. Quinēt. i. inſuper illi vigilantiſſimi ſignāt in cortice. ſ. arboris transferendæ, regionem. i. faciē, & ſitum cœli, vt quō quæque. i. qualibet. ſ. arbor, aut vitis ſteterit. ſ. priore ſolo, qua parte tulerit. i. perpeſſa ſit, calores auſtrinos. i. adustionē venti auſtralis, & q̃ terga ipſa obuerterit ex ſeptentrionali eo ſup. modo, & ab ea parte, reſtituant eam terræ adeo. i. in tm eſt multū conſueſcere. i. cōiunctum eſſe in teneris. ſ. annis, & naturis, quia prima quaque tenacius hærent, atq; conſuetudo eſt altera natura: quæret. i. diſquiret ét prius, an melius ſit ponere vites ſu. in collib. an in plano, q̃a dictū eſt, deniq; apertos Bacchus amat colles. Sin metabere. i. parabis, aut eliges ad parādū ſicut qui caſtra metantur, locum capiunt agro campi. i. loci capacis, & pinguis, ſere dēſa, ꝓ eo qđ eſt densè, & unatim; quia Bacchus. i. vitis ē nō ſegnior vbere. i. fecūditate campi in denſo. ſ. loco hoc, & vitis ſtudet vbertati terræ, Sin. i. ſed ſi ſup. metabere ſolū in quo ſeras vineā, accliue. ſ. aſſurgēs paulo collib. i. monticulis, & colles ſupinos, ideſt ad cęlū erectos, indulge, ideſt da operá ordinib. i. vt in ordinem digerantē, nec ſecu . i. nō aliter ois via. i. ſitus arborū quadret in vnguem. i. perfecte in formā quadrangularem, ſiat arborib. poſitis. i. diſpoſitis, limite ſecto i. diuiſo in lineas directas, & quadiangulas. Vt. i. quēadmodū cum legio explicuit. i. ordinauit ſæpe, & ingenti bello cohortes. i. claſſes ſuas, & agmen. i. quæ a duce in prælium iam iam agi pōt multitudo, ſterit in campo aperto, & acies directæ. ſ. ſunt, & ois tellus fluctuat. i. micat late. i. ampliter ære renidenti. i. armis æris nitentib. a niteo non à nitor. Ipſi ſup inſtructi necdum. i. non adhuc miſcent prælia. i. conſerunt manus, ſed Mars dubius. i. incertus an eos in prælia inflāmet an ad concordiam reducat, errat in medijs armis. i. ſic conſtruunt in ordinem vites, vt ſolēt ante prælium inſtrui exercitus, q̃ ſigno dato mox conſerunt manus. ne ergo oia dimenſa. i. commenſurata parib. numeris. i. ordinationibus, q̃ ſup. ideo vti. i. vt

Hic animaduerſis, &c.] Poſtquam naturas terrarū edocuit, præſcribit quo pacto terra colenda ſit poriſſimū pro vitibus ſerēdis, quod peritiſſime fecit ne primi libri partem in hūc congeſſiſſe culpetur. Nam in hoc lib. catenus licet agricultură deſcribere quatenus ad vitiū, & arborum ſationem conducit. Ordo igitur eſt. His. i. pdictis de terrarū ingenijs animaduerſis. i. cōſideratis, & cognitis. i. poſtquā noſti quæ ſit ſua cuiq; terræ natura, & quorum feliciter ferax ſit, tu memento quoque. i. ét excoquere. ſ. ſolib. terram, & concidere ſcrobib. i. in ſcrobes, hoc eſt foſſas, magnos montes, & memento oſtendere aquiloni glebas ſupinatas. i. qua parte terra ſpectet cęlum verſus, ante. i. priuſquam infodias. i. plantes, aut obruas in foſſam genus vitis lætum. i. fertile, & lętitiam tibi allaturum, arua ſunt optima ſolo putri. i. putrefacto, & reſoluto, vēti, & gelidæ pruinæ curant id. ſ. vt ſolum putreſiat, & id inuertendum, & ventis ac ſolibus pruiniſque exponendum eſt, & foſſor robuſtus

prospectus.i.pulcher, de longe, hoc eſt porro eſpectus. (Eſt.n. pulchrũ videre arbores vitiferaces in urdinẽ cõſertæ) paſcat .i.delectet animũ inanẽ.i.ſeſe rebus inutilib. oblectantem, ſicut.i. Aen. Atq; animũ pictura paſcit inani, Sed ſup iõ quia terre nnu dabit aliter. ſ.q̃ in ordinem digeſtis oibus. ſ. arborib. & vitib æqua.i.æquales vires, hoc eſt ęqualie nutrimenta neque remi.ſ.arborum poterunt ſe aliter extendere in vacuum, & quia ſi cõfuſe, & mixtim ſerantur elie altam impediret, & ite neq; ſolem ſimiliter exciperent, neq; nutrimentũ à terra æquale haberent, neque ramos impeditos extenderent.

VARIA LECT. ET magnos ſcrobibus concidere montes] In lib. Rom. Circũda montes legi. In Mediceo abſque. & legitur, Excoquere magnos ſcrobib. cõcidere montes. [Mute a ignorent ſubitu ne ſemine matrem] Aliquot ab hinc annis, oẽs ad vnũ cõuenere, vt mutata. ſcriberent, & ſemina referri vellent, cũ ſit in veterib. oibus exemplarib. manuſcriptis. Mutatã quippe matrẽ, legat [Directaq; acies] In Ro lib & hic, & alibi, Directæ legitur, eademq; lectio eſt in Mediceo. [Aere renidenti tel.] In li. aliquot. Renitenti, ſyllaba refragante legitur. Sed.n. Renidenti, cũ Ro.li. & quibuſdam alijs legendum [Terra neq; in vacuũ poterunt ſe ext.ra.] In Ru.li. abſq; pronomine ſe. legit, Poterunt extendere. In Med. tñ. & alijs, id pronomen hẽ.

Forſitan, & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altius, ac penitus terræ defigitur arbos
Aeſculus in primis; q̃ quantum in vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neq; imbres,
Conuellunt, immota manet, multosq; per annos
Multa virum voluens durando ſecula vincit.
Tam fortes late ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet vmbram.
Ne vè tibi ad ſolem vergant vineta cadentem;
Ne ve inter vites corylum ſere: ne ve flagella
Sũma pete, aut ſummas defringe ex arbore plãtas,
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina: ne vè oleæ ſylueſtres inſere truncos,
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis;
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus,
Robora comprendit, frondeſq; elapſus in altas,
Ingentem cœlo ſonitum dedit: inde ſecutus
Per ramos victor, perq; alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram
Ad cęlum picea craſſus caligine nubem;
Præſertim ſi tempeſtas a vertice ſylnis
Incubuit, glomeratq; ferens incendia ventus
Hoc vbi, non à ſtirpe valent, cæſæque reuerti
Poſſunt, atque ima ſimiles reuireſcere terra:
Infelix ſuperat folijs oleaſter amaris.

SERV. FOrſitan, & ſcrobibus quę ſint faſtigia, quæras] Vt ẽt ſupra diximus, ſcrobes ſunt maſculini gñis, nam Cice. in Oeconomicis ſic dicit, & Plautus ait Sexegenns ſcrobes. Minor autem eſt Lucani, & Gracchi auctoritas. Nã Luca. ait: Exigue poſuit Scrobe, Gracchus, Abunde foſſa ſcrobis eſt, qđ exemplum in Terẽtiano eſt. [Quæ ſint faſtigia, quæras] Feſtigium, & ſummę, & imæ partis poſſumus dicere, ſicut altũ, & mare, & cęlũ dicimus. Hinc eſt, Cęlumque profundum, Cũ & puteus ſie ꝓfundus. [Auſim] Auſus ſim nu debo. [Sulco] .i. foſſa. [Aeſculus in primis] Arbor glandifera, q̃ licet ab eſu dicta ſit, tñ p æ ſcribitur, ſicut & cæla, tũ licet à cœlo cœlas habeat deriuationem, tñ alterius eſt ſenſus, nã cęlum dicimus, qđ videmus, & oibus videntib. patet, cælatum autem dr̃ qđ à viſu abſconditur. [Non flabra] hoc nomen tñ pluralem recipit numerum ab eo vero qđ eſt flamine, flamen poſſumus dicere, licet ſit vitãdum pp aliã ſignificationem. Nã dr̃ flamen Dialis, flamen Martialis. [Neve inter vites corylũ ſere] radices.n.eius nocent vitibus. [Ne ve flagelle. Summe pete] Flagella dñr ſummę arborum partes, ab eo qđ ventorũ crebros ſuſtinent flatus. [Tãtus amor terræ.] Sic diligenter è ruſticis ager eſt colẽdus. [Ferro læde retuſo] Retuſo, obtuſo, quo vites, quaſſant ur potius, q̃ putent. [Ne ve oleæ ſylueſtres inſere truncos] Non qđ nõ proſit, ſed vt ẽt ipſe dicit pp caſum incendij [Incautis paſtorib.] Negligẽtib. circa alia occupatis [Et ruit atram] Egerie emittit, & ruere facit. Nam mõ ruit agẽtis eſt. [A vertice] Ab Aqlone, vt, Hic vertex nobis ſemp ſublimis [Ferẽs] Flãs, vt, Fere vento moras neu qua ferenti [Hoc vbi] Subaudi cõtigit. [Superat] Supereſt vt, Quid puer Aſcanius ſuperat ne? git.

ASC. FORSITAN, & ſcrobibus &c.] Quia ꝑmonuit ſcrobes præfodere, & vites in ordinem diſponere, docet ſcrobiũ profunditatem dicens. Tu quæras.i. percuncteris forſitan, & i. ẽt quæ ſint faſtigia.i. altitudines, ſeu profunditates ſcrobib.i. fodiendis, hoc eſt quam profunde effodi debeat. Ad qđ reſpondet, ego auſim committere vitem, & .i. ẽt tenui ſulco, ſed arbur, cui vitis maritatur, defigitur. i. deorſum infigitur terræ altius.i. profundius, & penitus.i. penè intus, & viſcerib. terræ, & ęſculus.ſ. arbor in primis.i. inter primas, hoc eſt ꝑcipue ęſculus infigit alte, quæ.ſ.æſculus tendit tñ.i in tñ, radice.i. per radicem in tartara.i. ad inferna quantum tendit vertice. i. ſummitate, & cacumine, ad auras æthereas. i. cęlum verſus. Ergo quàm tam firmiter radicata eſt, hyemes i. tẽpeſtates non conuellunt illam.ſ. æſculum, non flabra.i. venti neq; imbres. i. pluuiæ, ſed manet immota, & vicit.i. vt ti cõpos permanet durando per multos annos voluens. i. tranſiens multa ſecula virum.i. virorum, aut legemus multoſque nepotes, & ipſa voluẽs durãdo multa ſecula virum vincit multos nepotes.i. poſteriores eorum, tũ i. deinde poſtq̃ ſic radicata eſt. ipſa tendens.i. extendens huc illuc. i. in diuerſas partes ramos fortes, & pro. i. brachia ſup. fortia, ipſa exiſtẽs media ſuſtinet ingentem vmbrã ſ ramorum ſuorum. [Ne ve &c] Docet quo loco, & quo reſpectu ad cęlũ vites ſerendæ ſint dicens, Ne ve, ſere corylũ.i. auellanã inter vites, ne ve, pete ſumma.i. extrema flagella. i. ramalia, aut ne defringe plãtas.i. ſurculos, & virgulas inſerẽdas ex ſumma arbore. i. ex ſummitate arboris. tãtus. i. tã magnus eſt amor terræ. ſ. q̃ quo ei viciniora ſunt oia eo ſunt fertiliora, neu i. neve læde ſemina. i. virgultum inſerendum, ferro retuſo.i. hebeti ne ve inſere ſylueſtres trũcos oleæ. ſ. inter vites, & arbuſta nam ignis excidit ſæpe paſtorib. incautis.i nõ recte cauentib. nec proſpicientibus, qui. ſ. ignis tectus primũ furti i. murẽ furti ſub pingui cortice, videlicet oleæ comprẽdit.i. inuadit poſtea, & ſimul occupat, robora.i. truncũ, & elapſus ſurſum, & extra lapſus cõponit n. ab extra, in altas frondes. ſ. oleæ, dedit cęlo. i. aeri ingentẽ ſonitum.i. crepitũ, & fragorẽ. eo.n. quod frondes virides ſunt, crepitant, & quia pingues cremari pñt, & ipſe ignis victor ſecutus inde. i. poſt cõbuſtionem frondiũ, regnat per ramos, & per alta cacumina, i. ſummitatẽ arborũ, & inuoluit.i. implicat, totũ nemus flãmis, & ipſe craſſus caligine i. fuligine picea.i. qualẽ pix generat, ruit.i. proijcit capiẽ.n. hic actiue) atrã nubẽ. ſ. fumi ad cœlũ ꝑſertim ſi tẽpeſtas. ſ. ventorũ, incubuit.i. ingruit ſyluis. i. in ſyluas a vertice. i. ſeptẽtrione ſcđm Mãcinellũ, aut potius deſuper ita, vt ignis à ſummitate vi ventorũ deiciat, in truncos, & inde in vicinas arbores, & ſi ventus ferens. i. inflans glomerat incendia.i. flãmerũ globos ꝑ cacumina. Vbi.i. in quo loco aut tpe, hoc ſu. euenerit, ipſæ oleæ nõ valẽtes reuireſcere à ſtirpe & cæſæ.i. iã putatæ non pñt reuerti, & reuireſcere ſimiles in ima terra, & ita oleaſter infelix.i. infœcũdus, ſuperat.i. ſuperabundans folijs amaris.i. habens amara folia, qui dominantur extinctis oleis.

VARIA LECT. MVLTOSQVE per annos Multa virum voluens durando ſecula vincit] In Rom. li. legere eſt, Multoſq; nepotes, Multa virũ. [Aut ſummas defringe ex arbore plantas] In veterib. oib. libris, Summas oinu legitur. In quibus &. Deſtringe nõ Defringe, habetur, In Rom, vero, & aliquot alijs antiquioribus. Summe, vnitatis numero ſexto caſu legitur.

Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante mouere.

SERV. NEc tibi tam prudẽs quiſquam] Dic ẽ quo tẽpore vites ponendæ ſint, & probat tolerabiliter autum-

Rura gelu tum claudit hyems nec ſemine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ,
Optima vinetis ſatio: cum vere rubenti
Candida venit auis longis inuiſa colubris;
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus ſol
Nondū hyemē contingit equis, iā præterit æſtas,
Ver adeo frondi nemorum ver vtile ſyluis,
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt;
Tum pater omnipotens fęcundis imbribus æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit; & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus:
Auia tum reſonant auibus virgulta canoris,
Et venerem certis repetunt armenta diebus;
Parturit almus ager: zephyriq; tepentibus auris,
Laxant arua ſinus, ſuperat tener omnib. humor,
Inq. nouos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere; nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cęlo magnis aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

no melius verno, nā dicturus, Ver adeo frondi nemorū, ver vtile ſyluis. [Concretam radicem] Ante.n. quaſi gutta q̄dā eſt ex terra, & humore ꝓcreata, q̄ poſtea tendit in radicē. [Vere rubenti] Floribus ſplēdido [Candida venit auis] Iuuenalis, Serpente Ciconia pullos Nutrit. [Vere tument terræ] Aſper ſimpliciter accipi, vt terræ nominatiuus ſit pluralis, Donatus vero terrę genitiuum vult eſſe ſingularē, vt ſit ſenſus mutata diſtinctione, vere tumēt, ſyluæ, ſcilicet à ſuperioribus, terræ, & genitalia ſemina poſcunt. i. tumēt ſyluæ, & genitalia ſemina terrarū requirūt. Sed melius Aſperum ſequimur, vt [Genitalia ſemina] Quæ nos iacimus intelligamus, non q̄ ex terra ſyluæ ſuſpiciunt. Genitalia aūt dicimus ſemina, quib. aliquid procreaſ, & gignit. [Tument.] Suſpenduntur [Pater omnipotens fœcundis] Interdū ꝓ aere Iuno, & ꝓ æthere Iuppiter accipiť. Aliquoties, & pro aere & æthere Iuppiter, Iuno vero pro terra, & aqua, ſicut hoc loco intelligimus. Nā æther nō hēt pluuias, vn̄ætherē pro Ioue accipimus, cui tribuunť aer, & æther, q̄ duo mixta terræ, & humori vniuerſa procreāt. Dicit aūt verno tpe eſſe pluuias quib. cuncta naſcunť vn̄ fœcundu imbrib. dixit, quibus terra fœcundatur [Magno cōmixtus corpore fœtus] Pro corpori. vt, Hæret pede pes. Itē alibi, Et magno ſe corpore miſcet. Licet poſſimus accipere. Cōmixtus terrę magno ſuo corpore. i. æthereo [Certis dieb.] Statutis, legitimis à natura arcana quadā rōne diſpoſitis, vt tractat Lucr. qui dicit rōnem hic ex ęthereo calore deſcendere. [Almus ager] Ab eo qđ nos alat. [Zephyri] [Fauonij, alibi. Et zephyro putris ſe gleba reſoluit. Hora. Soluitur acris hyems grata vice veris, & Fauoni [Nouos ſoles] Dies vernales, [Nec metuit ſurgētes pāpinus Auſtros] Varie. Nam ſupra ait, Audēt ſe gramina tuto Credere. [Trudit] Propellit, Effundit in folia.

tingit equis ſuis hyemē. i. lineā, aut ſignum vbi exiſtens hyemem facere ſolet, & cū iā æſtas præterit. i. inter cauma, & frigus inteuſū ver eſt adeo i. valde multū vtile frōdi nemorum, ver eſt adeo vtile ſyluis, terræ tument. i. grauidæ fiunt vere, & poſcunt ſemina genitalia. i. quibus conceptis generent, quia æther. i. aer tepidus, hoc eſt Iuppiter exiſtēs př omnipotens, deſcendit tū. i. tunc. ſ. tempore verno, læte .i. lætanter in gremium cōiugis. ſ. Iunonis quæ pro terra ponitur, vnde & terrenorum regnorum moderatrix à poetis cenſetur, ſupp. cum imbribus fœcundis. i. fertilibus aue fœcunditatem parientibus & ipſe. ſ. Iuppiter cuius oia plena ſunt commixtus. ſ. cū magno corpore. ſ. totius terræ alis oēs. ſ. terras, & virgulta auia .i. in quibus nulla eſt via, hoc eſt ſylueſtria, reſonant, tum. i. tunc auibus canoris, & armēta repetunt tunc certis dieb. (Cæteris. n. in coitu & ſacietas eſt, homini pene nulla) Venerē. i. rē naturalē ad propagandā prolē. Et ager almus. i. quo alimur, parturit tunc. ſ. in vere, & arua laxant ſinus. i. gremium, & receptaculum ſeminum laxant dico. i. aperiunt, & diſſoluūt, auris zephyri tepentib. i. teporē afferentib humor tener. i. molliculus ſuperat oīb. ſ. viuentib et gramina audent credere i. cōmittere ſe, tuto. i. ſine periculo, nec pāpinus. i. frons vitium, metuit ſup. tunc auſtros ſurgētes, aut imbrē. i. copiam pluuiæ, actum. i. impulſum ſup. de cœlo ſuo cū magnis aquilonib. ſed trudit. i. propellit, & effundit in folia gēmas. i. vitium oculos aut modulos, & explicat. i. pandit, omnes frondes, quibus ſcilicet opus eſt arboribus fructiferis.

Asc. Nec tibi, &c.] Docet quo vento flante arandæ, aut fodiēdę ſint terrę dicēs, qa nō Borea, ſed Zephyro, q veris tpe flat, in cuius laudē parūper digrediť. Ordo eſt. Nec q̄ſquā auctor ſā prudens, i. q̄tumcunq; prudēs habeaſ, pſuadeat tibi mouere. i. apire arādo, aut fodiendu tellurē, i. terrā rigidā, i. conſtrictā gelu, & hoc Borea. i. vento illo Septētrionali ſpirante. i. cū ſpiritu, & ſybilo flāte, q a hyems. i. tēpeſtas hyberna, ac pluuioſa, claudit, tū. i. tunc, ſ. cū Boręas flat gelu, nec patiť. i. non permittit, aut ſinit affigere terræ radicem concretam, hoc ſemine iacto. i. poſtquam iactum ſit ſemen. Optima autem ſatio eſt vinetis. i. vitibus vere rubenti. ſ. floribus, vnde purpureū alibi dicitur, cum. i. quando auis candida. ſ. ciconia inuiſa colubris longis quib. ſ. paſcitur, venit. i. ad nos vel ſub. i. paulo ante prima frigora autumni, cum. i. quādo ſol rapidus .i. ad ſe humores attrahens, aut celeriter ſemper currens nondum cō-

Varia Lect. Tellvram borea rigidā ſpirante mouere.] In Romāno libro, Moueri legiť, qđ minime diſplicet. [Zephyriq; tepētib. auris Laxant arua ſinu] In Romano libro, & in Mediceo Tepentib legitur. Qđ ſi admittas, dictum erit ab effectu magis vero placet, Tepentibus. [Audent ſe gramina tuto Credere Celſus ait] Virgiliū ſcriptū reliquiſſe, Germina, quare male Gramina repoſitum eſt, loquitur enim de arborū oium fętu.

Coel. Rhod. Varvm enimuero quem nam dicere deum verum oporteat, parum veterib. conſtitiſſe video. Nam Mileſius Thales, qui oium prius naturalia exactius ſcrutari eſt auſus, aquam eſſe dixit, de qua nata oia ſint. Deum aūt eſſe mentem quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras vero deū eſſe animum credidit, per vniuerſas mundi partes, omnemq́, naturam commeantem atque diffuſum, ex quo omnia quæ naſcuntur animalia vitā capiant. Anaxagoras auctor eſt, deum eſſe infinitā mentem, quæ per ſeipſam moueatur. Cleantes, & Anaximenes ęthera dicunt eſſe ſummum deum. Ex quo & Virgilius.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Coniugis in gremium læta deſcendit, & omnes
Magnus alit magno permixtus corpore fœtus.

Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus euri,
Cum primum lucem pecudes hauſere, virumq.
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immiſſaq; feræ ſyluis, & ſydera cęlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusq;, caloremq.
Inter, & exciperet cęli indulgentia terras.

Serv. NON alios prima] Hoc ſecundum licentiam poeticam dixit, nā falſum eſt. Conſtat. n. poſt factum mundum & ex qualitate curſus ſolis tēpora eſſe diuiſa. [Tenorem] Ductum. [Ver illud erat] Abſoluta elocutio, quidquid illud fuit, ver fuit. [Hybernis flatibus] Aſperis, ſęuis. [Virumq; Ferrea progenies] Procreata ex lapidib. ad laborem alibi. Vnde homines nati durū genus. [Immiſſęque ferę ſyluis] Hunc ordinem pp Arcades tenuit, qui ſe Proſelenos eſſe aſſerunt. i. ante Lunam natos, quod & Cicero in Fundamana cō memorat, & Statius qui ait, Arcades aſtris Lunaq; priores. [Huuc laborem] vel frigoris, vel caloris. [Quies] tranquilitas. Et eſt veris definitio Cœli indulgentia

Asc. NON alios &c.] Quo facilius perſuadeat vernā tēperiē eſſe in rebus ineuntibus, & iā primū creandis aptiſſimam dicit ēt mundi totius originē in verno tpe fuiſſe, non quia iam ver eſſet cum mundus fieret, ſed quia prima temperies quę iam producto mundo fuerat verna erat, primumq; qui illuxerint ſoles vernales. Cōſentit ergo cum hic mūdū eſſe creatum,

tũ, & aliqñ incepiſſe, & ſtatim eo creato vel fuiſſe, hominesq; vltimo loco creatos, ſed poetice dicit ferreos, ſicut lib. de lapidib. iactis loquẽs. Vnde homines nati durum genus, verumtñ meo iudicio de his oĩbus qui tpe Pyrrhę erant non loquitur, ſed de primis, nam loquitur de his qui ſtatim poſt productionem primarum pecudũ progeniti ſunt, quos ferreã progeniẽ forte appellat, quia progenitores erãt ferreorum, vt progenies non ſolum progenitos, ſed & progenitores ſignificet. Inde.n. cæteri progeniti dicuntur. Ordo eſt. Ego crediderim nõ alios dies. i. ſoles qui dies faciunt non alios dico, q̃ vernos illuxiſſe ſup. in prima origine mundi creſcentis. i. vt primũ mũdus creatus ad aliarũ rerũ propagationẽ creſcere cœpit, ve, pro vel ego credidarim. i. auſim credere dies in prima origine mundi, creſcentis non habuiſſe aliũ tenorẽ. i. ductum aliam q̃ vernũ illud ſ. quidquid fuit in prima origine mundi erat ver magnus orbis. i. principiũ magnę rauoluti onis totius. ſ. mũdi agebat ver. i. tẽpeſtatẽ vernã, & euri. i. venti illi orientales frigidi, & cõtrarij zephiro, ſeu Faunnio in vere flanti, parcebãt. i. abſtinebant hybernis flatibus, tunc. ſ. cum. i. qñ pecudes hauſere primũ. i. vt dñt primitus, lucem. i. claritatẽ diei (quia pecudes erant ante hoĩes formatæ) & tum progenies ferrea. i. dura quaſi robore aut lapidib. primum genita aut potius, dixi vt progenies ferea. i. ferreos progenitura virum. i. virorũ extulit caput duris auris, ſ. ſaxoſis, & feræ ſunt immiſſæ ſyluis. i. in ſyluas, & ſydera ſunt imiſſa cęlo, niſi dicas feræ immiſſe ſydera. i. immittẽdo effectæ ſydera cęlo. i. ad ornatũ cęli. ſabulant.n. ſigna cœleſtia feras ferme fuiſſe, ſed prior cõſtructio meliorẽ Nec res teneræ, i. recẽs genitæ poſſent pferre hũc. i. talẽ laborẽ vẽtorũ .i. & frigoris, ſi tãta quies. i. tẽperies, & cõcordia nõ iret. i. intercederet inter frigus, q. ſ. in hyeme eſt, & calorem qui eſt in æſtate, & ſi indulgẽtia. i. benigna influentia, & quaſi clementia, cęli. i. aeris nõ excipet. ſ. ab aduerſis, & nociuis terras.

Cvm primũ lucem pecudes] Romanus, & Mediceus libri, Cum primæ lucam pecudes legunt, quod non diſplicet. Varii Lect.

Homynam, quẽ Mercurius miraculũ ingens eſſe dicit, limo terræ confictũ, non ſanctæ modo produnt literæ, ſed in Menexeno, Protagora, & Politico, atq; Critia teſtatur Plato, prouidentia diuinæ bonitatis id agenta, ab terra olim propagat, ũcũ artificis ſui imagine, ob idq; Theoidam Appellatũ. Nec tñ inficiaſ idem, exundante amplius humoris elemento, moxq; reſidẽta eo, ex humiditatis copia, & in ſequentis æſtus terrã tot tãtaq; fęcũditaris ſemina cõcipere, vt cuiuſq; modi prũpant inde aïalia. A qua origina ſpontali, na homo quidẽ abiũgitur, ſicut Aegyptiorũ doctrina cõtineri nouimus, atq; itẽ Arabũ, ſed Algazeles tradidit maxi. nec Aui cẽnæ diſplicuit tractatu de diluuijs. Et Maro cõprobaſſe vſ illo varſicu. Coel. Rhod.

Terrea progenies duris caput extulit aruis.

Genr. 2. atiam ſi modo Ferrea legitur in vulgatis codicib. ſuperioris tũ ſentantiæ auctorem Lactantius, ſi modo emacula tus eſt codex. Et nos alibi ſuper re iſta copioſe diſſeruimus.

Serv. Qvod ſupereſt.] Non qđ deaſt, ſed quod ſequiſ. [Premer] Demerges, in fodies. [Quæcunq; virgulta] Siue de plantarijs, ſiue de arboribus. [Lapidem bibulũ] Qui arenarius vocatur, [Aut ſqualentes infode conchas] Coclea anté propter admittenda ſpiramina infodiũtur. Lapis vero arenarius, & pp ſpiramina, & pp hauriẽdum humorẽ, ſi forte nimius fuerit. Squalentes Sordidas. [Animos tollent] Sument ab his rebus magnanimitatẽ. [Iamq; reperti.] Scilicet diligentiores. [Effuſos munimen ad imbres] Contra nimias pluuias. [Hiulca] Nimijs calorib. ſciſſa. [Ad capita.] Poſitarum. ſ. vitium. [Iactare autem bidẽtes.] Hoc ad cominuẽdas pertinet glebas. [Flectere luctantes.] Cum quadam moderatiõe ducere, ne tenera adhuc virgulta concurrant. [Leues calamos] Nitidos. Dicit aũt, & cannas, & virgas radendas, ne ex corticibus rubigo aduerſa vitibus poſſit creari. [Sequi tabulata] Tabulata ſunt rami effuſiores, & in plana tẽdentes, non in altiora creſcentee. [Per purum] Per aerem. [Ipſa acie falcis nondum tentanda] Si acies ſenſus hic eſt, Tenaris adhuc vitibus, nõ eſt falcis acies neceſſaria ſi acie, ſubaudiuimus virgulta, vt ſit. Ipſa virgulta nondum falcis acie tentãda ſunt. Stirpibus] Solidiorib. palmitib. i. truncis. [Frons tenara] Frondes vera lectio eſt. Lucr. Frondiferaiq; domos auiũ. Apud antiquiores.n. ſingularis nominatiuus erat frondes hodie verò, & à fronte, & à fronde vnus eſt nominatiuus frons, ſicut etiam lens à lente, & a lende capitis breuiore pediculo.

Quod ſupereſt, quæcunq; premes virgulta p agros
Sparge fimo pingui, & multa memor occulte terra,
Aut lapidẽ bibulũ, aut ſqualentes infode conchas.
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit
Halitus, atq; animos tollent ſata, iamque reperti,
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Vrgerent, hoc effuſos munimen ad imbres
Hoc, vbi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.
Seminibus poſitis ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentes,
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
Tum leues calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſq; aptare ſudes, furcaſq; bicornes,
Viribus eniti quarum, & contemnere vento,
Aſſueſcant, ſummaſq; ſequi tabulata per vlmos.
Ac dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris, & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit laxis per purum immiſſus habenis:
Ipſa acie falcis nondum tentanda, ſed vncis
Carpendæ manibus frondes, int[...] legendæ,
Inde, iam vbi validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint, tum ſtringe comas, tum brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes

Arg. Qvod ſupereſt.] Redit ad inſtitutum ſuũ docens quo pacto terræ vitib. ſerendis aptandæ ſint. Ordo aũt eſt. Quod. i. vt agamus quod ſupereſt. i. agendum, & docendum reſtat, quæcunque virgulta tu premes, i. preſſa plantabis per agros ſparga ſup. ea fimo pingui, & tu memor, aut pcepti mei, aut infelicitatis al iter plãtatorũ, occule. i. occulta. & abſcõde ea, multa terra, & infonde. i. ſimul cũ vitib. in eadẽ foſſa fode aut lapidẽ bibulum. ſ. aquæ, hoc eſt arenariũ, aut conchas ſqualentes. i. ſordidas, vt. ſ. p teſtas fiant ſpiramenta n pq a, aquæ. ſ. pluuiæ aut deriuatæ, labanſ inter. ſ. cõchas, & tenuis halitus. i. ſpiritus ſubibit. i. clanculũ intrabit, & ſata. i. ſeminata plantarũ tollent. ſ. erigent animos. i. vigorem ſuum. Et iam reperti. ſ. ſunt qui ſuperurgerent. i. premerent ſaxo atque pondere, ingẽtis teſtæ, q a hoc. ſ. aut ſaxum, aut teſtam magnã ſuperponere eſt munimen. i. p tectio, ad. i. cõtra imbres perfuſos. i. nimis impetuoſos hoc .i. etiam munimen eſt contra æſtum cum. i. qñ canis æſtifer in quo ſigno ſole exiſtente intẽſiſſimus ſolet eſſe calor, findit, i. ſecat, & dimidit arua hulca. i. hiantia ſiti. i. ſiccitate. Seminib. poſitis docet qd agendum ſit poſtquam ſemina poſita ſunt, dicens ſeminib. poſitis. i. poſtquam ſemina poſita ſunt, ſupereſt. i. reliquum eſt, deducere. i. deorſum ducere ſæpius terrã ad capita, ſ ſeminũ, & iactare. ſ. ſuperinijcere bidentes; inſtra vinitorũ duos dentes habentia, duros, quia ex ferro aut reſpectu glebarũ, & hoc ad glebas diſcutiendas & diſſoluendas, aut exercere ſolũ, i. terram ſub vomere preſſo. i. altius immiſſo, & flectere. i. cum moderatione ducere iuuencos luctantes. i. petulcos, & qui luctarentur ſi non flectarentur inter vineta. i. loca in quib vites naſcuntur. Loquiſ de ſitu Italico, vbi inter ordines vinearum agri frugiferi ſatis de relinquitur vt arari poſſit. Habent.n. fere in eandem ſolo vinũ frumentum, & fructus arborum. Tum. i. deinde ſupereſt aptare. ſ. ad vites ſuſtẽtãdas, calamos leues nitidos ac politos ſeu leuigatos, hoc eſt decoriatos, pducuſ.n prima, & haſtilia. i p ticas virgæ raſæ. i. decoriatæ, & ſudes fraxineas vñ paliſiunt, et furcas bicornes. i. bina cornua habentes, ad ſuffulciandas vites aut impoſitas perticas quarum. ſ. furcarum viribus. i. ſuſtẽtaculis. ſ. vites aſſueſcant. i. aſſuetę fiant, eniti. i. angi cũ quodam annixu, & contemnere ventos, vnde deijcerentur ſi non haberent ſulcimen, & aſſueſcant ſequi tabulata (quæ vulgus ſolaria vocat quia ſolum faciunt quaſi per aerem euntib. ſed tabulata dicunſ, quia ex tabulis ſup trabes poſitis cõficiuntur,

tur, vitium autem teſtodines tabulata dicũtur, quia perticę ꝑ trabibus, & vites cum frondibus ac fructibus tabularum vicé præſtant, tabulata igitur.i.connexiones perticarum in moré tabulatorũ, per vlmos ſummas.i.quæ ſunt in ſummitatibus vl morum. Ac dum.i.quandiu prima ętas adoleſcit frondibus no uis.i.quandiu frondes teneræ ac nouæ, & nondũ adultæ ſunt, parcendũ.ſ.eſt.i.parcere oportet, teneris frondibus vitium, videlicet, hoc eſt pampinis, & i.etiã dum palmes lætus.i.vegetus attollit ſe ad auras.i.erigitur, & multũ adhuc creſcit immiſſus ꝑ purũ.i.liquidum aeré, & hoc habens laxi.i.libero excremento, ipſa acies falcis nondũ.ſ.eſt tentanda.ſ.in putãdis vitibus.i. nondũ putandæ ſunt vites, ferro ipſius falcis.i. cultri incurui, quo vites putari ſolét, ſed frõdes.ſ.luxuriãtes, & ſuperflue pãpini, carpendæ ſunt manibus vncis.i.incuruatis apte videlicet conſtrictis digitulis, & frondes ſunt interlegendæ.i.tollendæ de medio nõ temere, ſed cura delectu, inde.i.poſtmodũ, vbi adoleuerint vites, vbi.ſ.frondes exierint, ſtringe.i.decerpe ſtringendo, tum.i.tunc comas.i.pampinos, quæ ſunt vitium comæ, & tonde.i.reſeca, & putatum i.tũc brachia.i.palmites. Nam ipſa brachia.i.palmites redundãt ante.ſ.priuſq̃ emiſerint frõdes, ferrum.i.falcis, deniq;.i.vt ſemel præcipiam, exerce tum.i.tũc dura imperia.ſ.amputando (nam durus imperator eſt qui in capita ſuorum animaduertit) & pro.i.compeſce.ſ.putando ramos fluentes.i.luxoriantes, hoc eſt qui effluerent luxurioſe, niſi compeſcerentur.

Svparest deducere terram] In Rom.lib. diducere. In aliquot aliis educere. Sed vulgata lectio caſtior. [Furcaſque bicornes] In Rom.lib legere eſt Furcaſque valentis, quod mihi non ſatiſfacit, tametſi in aliquot aliis lib. ea lectio reperiatur. [Palmes agit] In Med.lib. aget, futuro tempore legitur [Ipſa acie falcis nondum tentanda] In Rom.lib. numerus, ita habet. Ipſa acie nondum falcis. In aliquot aliis, Ipſa acies legitur. [Et ramos compeſce fluẽtes.] In antiq.lib.Rom. legere eſt, Ramos compeſce valentis. Varia Lect.

Texendæ ſæpes etiam, & pecus omne tenendum
Præcipue dum frons tenera, imprudensq́. laborum.
Cui, ſuper indignas hyemes, ſolemq́. potentem,
Sylueſtres vri aſsidue, capreæq́. ſequaces
Illidunt: paſcuntur oues, auidæq́ iuuencæ:
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas;
Quantum illi nocuere greges, duriq. venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcænia ludi,
Præmiaq. ingentes pagos, & compita circum
Theſcidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres.

Serv. Texendæ ſæpes etiam.] Alij hic diſtinguunt, alij ſeparant texendæ, ſæpes etiam, & pecus omne tenẽdum. [Solem potentem.] Intolerabilé, grauem. [Indignas autẽ hyemes] Sæuas [Sylueſtres vri.] i. boues agreſtes qui in Pirenæo monte naſcuntur inter Gallias, & Hiſpanias poſito. Sunt autem exceptis elephantis maiores animalib. cęteris. dicti, vti ἀπὸ τῶν ὄρων, id eſt, a montibus. [Capreæq; ſequaces].i. perſecutrices, vt Maleęque ſequacibus vndis. [Incũbens ſcopulis] Etiã ſaxa caloribus penetrãt. [Admorſo] Participiũ eſt, ac ſi diceret abroſo [Non aliã ob culpã] victimæ numinib. aut per ſimilitudiné, aut per contrarietatem immolantur. Per ſimilitudinem, vt nigrum pecus Plutoni: per contrarietatem, vt porca quæ obeſt frugibus Cereri, & caper qui obeſt vitibus, Libero. Itẽ capra Aeſculapio qui eſt deus ſalutis, cum capra nunquam ſine febre ſit. [Aris aũt oibus] Non ſine cauſa dixit. Nam cum numinibus cæteris varie pro qualitate regionum ſacrificetur, vt Veneri Paphiæ tantum de thure, vnde eſt, Haud equidem tali me dignor honore. Genitrici vero.i. Romanæ, etiam de victimis: Libero vbique caper immolatur. [Veteres ineunt proſcœnia ludi] Primi ludi theatrales ex liberalib᷒ nati ſunt. Ideo ait, veteres ludi. Proſcœnia autem, ſunt pulpita ante ſcenã, in quibus ludrica exercentur [Pagos, & cõpita circum].i. per quadriuia, q̃ compita appellantur ab eo quod multę viæ in vnam confluant, & villas, quæ pag. ἀπὸ τῶν πηγῶν appellantur.i. a fontibus circa quos villæ conſueuerunt condi. vnde & pagani dicti ſunt quaſi ex vno fonte potantes. Compita autẽ, ſunt vnde ludi compitalitij vocantur. [Theſide] Athenienſes, qui primi ludos inſtituere liberales [Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres] vnctos vel oleo vel ſaliuia. In pratis, autem ideo ne læderentur cadentes. Vtres vero fiebant ad inſultationem etiã mortuorum caprorum, ne quid ex his eſſet quod non ſentiret iniuriam. Saliere. Secundum artem locutus eſt. Nam a ſalio ſalui dicebant, vnde & Cic. ait in Milon Cum hic de rheda rejecta penula deſiluiſſet, Sic etiam ab eo quod eſt cano, non cecini, ſed canui dicebant, vnde Saluſt. Cornua occanuerunt.

Asc. Texandae ſæpes &c.] Adhortatur præmunire vineas ſæptis ab hircorum caprarumq. incurſibus, facturus inde tranſitũ ad ſacrificia ruſticorum deſcribẽda. Ordo eſt. Sæpes.i. munitiones ex virgultis in cratium morem complicatis vineas ſepientes ſup. ſunt etiam texendæ & omne pecus eſt tenendũ.i. arcendũ a vineis, præcipue dum.i. donec ſeu quandiu, frõs eſt tenera, & imprudens.i. inexperta, laborum, i. incommodorũ, cuiuſmodi ſunt hyemes, venti, grandines, morſus, infractiones putationes &c Cui.i. frõdi, vri.i. id genus bouũ, ſylueſtres.i. petulci, & indomiti, & capreæ.i. caprę ſylueſtres, ſequaces.i. perſecutrices, aut q̃ vineas inſequũtur illidũt.i. nocent, & officiunt ſup.i. vltra, aut præter, indignas.i. nimis magnas, hyemes i.tẽpeſtates pluuiolas, & ſolẽ potentem.ſ. in ardore atq. æſtu, oues paſcuntur.i. vineas: & iuuẽcæ auidę.ſ. cibi paſcunt.ſ. vineas. Nec ſ.non, & frigora tõcreta i. conſtricta pruina cana.i. per pruinam albicãtem, aut æſtas grauis.i. calor vehementer æſtuans incumbens.i. violenter ingruens, ſcopulis.i. ſaxis in mare ſitis, arẽtib.i. præ ſiccitate, & ita vehemẽti calore ſerſis, & nocuere.ſ. frõdi aut vitibus im.i. intantũ, quantũ illi greges.ſ. caprarũ præcipuæ, & quantum.ſ. nocuit, venenũ dentis duri.ſ. caprearum qui quidquid abrodit ſimul exurit, & cicatrix.i. ſtigma duri dẽtis ſignata.i. infixa, in ſtirpe i. trunco, & ſtipite, admorſo.i. mordicibus abroſo. Caper cæditur.i. mactat, vt Baccho exiſtẽs ſacer, aut execrabilis, aut ſacrificabilis, ceditos dic oib. aris cum aliis numinibus variæ mactẽtur hoſtiæ ac victimæ ob nõ aliã cãm.i. ob eã cauſam, quia.ſ. vitẽ obrodit, vt inquit vndo Oui. in Faſt. Rode caper vitem, tñ hic cũ ſtabis ad arã, In tua qđ ſpargi cornua poſſit, erit: & ludi veteres imo vetuſtiſſimi quia primi creduntur iuiſſe, incũt proſcenia.i. loca ante ſcenas.i. vmbracula pro quibus agebantur aut ludebantur fabellæ, & Theſidæ.i. Athenienſes a Theſeo in ciuitatẽ collecti poſuere ꝑmia.ſ. caprarũ, vñ Hora. Carmine qui tragico vilẽ certauit ob hircum. ingentes.i. valde magnos, pagos.i. vicos circa fontem in agro exiſtentes. (Galli villagia vocãt) & circũ compita.i. loca quo plures cõfluunt.ſ. quo pluries conueniũt, vt ſunt triuia atq; ipſi læti inter pocula.i. poſt epulationẽ, & cõpotationem ſaliere in pratis mollibus, i. herboſis ꝑ vtres.i. ſaccos ex corio factos, & vino impletos, unctos.i. pingues, & lubricos. De his autem latius diſquirit Beroald. in Seru. cuius verba ſimul cũ his, q̃ de ſericis lanis annotauit in hũc locũ recepi. Sũt aũt illo verba Seruiana. Apud Seres ſunt i arborib. vermes qui in aranearum morẽ fila tenuiſſime deducũt vnde eſt ſericũ. Cõtra quæ Beroald. & hiſtorici oẽs diſſentire vſũ a Seruij ſnia ſcribentes quemadmodum apud Seres ſunt arbores lanigeræ ſine vermibus quarum frondibus caniciem depectunt aqua perfuſam, ex quo vellere veſtimenta conficiuntur, quę ſerica nuncupant, vt auctor eſt Plin. cuius verba libet ſubtexere ex lib. 6. Sares lanicio ſyluarũ nobiles perfuſam aqua depectẽtes frondium caniciem, vnde geminus fœminis noſtris labor reordiendi fila rurſumq; texẽdi, tam multiplici opere tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona tranſluceat. Hoc idem Solin. in collectaneis tradit. Et profecto Plin. ac Solini verba ita Virgiliano carmini cõueniunt, vt ab illis mutuata eſſe videantur, nam que poeta ſic ſcribit, Velleraq; vt folijs depectãt tenuia Seres: Quo quidem verſu apertiſſime demonſtrat vellera, & laniciũ apud Seres colligi ex folijs, nõ autem confici a bõbicibus vermiculis, ſicut exponit Seru. Enimuero bombices non apud Seres, ſed in Aſſyriæ inſula Coo peculiariter ꝑueniũt, qui quidẽ bõbices vermiculi ſunt, telaſq́. aranearum modo texũt ad veſtem luxumq́. fœminarum quæ bombicina appellantur, cuius mentio ſit apud Iuuen. Quarum delicias vel panniculus bom

bicinus vrit. Prima eas veſtes texiſſe in inſula Coo Pāphyla Platys filia dicitur, vt auctor eſt Ariſt. 15. de animalibus, & repetitū eſt à Plinio in 9. vnde veſtis Coa nominal vt cuius crebro meminerū poetæ, & in primis Oui. atq; Propertius, Præterea non ſatisfacit mihi Ser. in enarratione illius Virgilieni carminis, vnctos ſaliere per vtres, cum hic locus ab vnico tātum Hyginio (qđ quidem legerim) optime declaretur, adeo vt nihil Virgilianæ ſniæ, ſit accomodatius. Scribit. n in lib. de ſignis, Bacchum, vinum, & vitem, & vuā Icaro tradidiſſe, vt oſtēderet hominib. quō ſereretur, & qđ ex ea naſceretur, hic cum adoleuiſſet vitis hircus in vineā ſe conijciens tenerrima quæque folia decerpit, ex quo fcō Icarus indignebūdus hircū interfecit, & eius pelle vtrē confecit, quē vino plenū coniecit in mediū ſodaleſq; ſuos circa eum ſalire coegit. Alij tradunt Icarum cū à Libero patre vinū accepiſſet ſtatim vtres plenos ĩ plauſtrū impoſuiſſe. Ea hac Hyginij narratione, vt ego ſentio Maronianū carmen apertiſſime illuſtretur, & ſnia efficitur manifeſta. Hæc ille, quod quidem Manci. hoc aſſumpſit.

VARIA. LECT. ET pecus omne tenendum eſt.] In Rom. lib. Tuendū hēs. In Mediceo, Tenendum, abſq; eſt. [Aut grauis incūbens ſcopulis arentib. æſtas.] In li. Mediceo, Aeſtus legitur. [Et admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.] Admorſo quidē in veteribus aliquot libris habetur. In pleriſq; vero, d, litera abraſa eſt, imperite, vt mihi videtur, niſi ſit, quod in antiquis alijs, A morſu, legitur, Sanē Romanus liber, Admorſu, vnica, dictione, verbali nomine legit. In Mediceo prius ſcriptum erat, Admorſu, per u, In de alio elemento factum eſt, vt Admorſo dicat.

ASCOLIASMVS ſaltatio erat Bacchi dicata feſtis, quæ vocent Aſcolia, Quod theatri medio vtres, quos vocant ἀσκοὺς inflatos obunctoſq; vno tantum inſilerent pede, vt delabentes riſum excitarent. Hoc agere apud Græcos dicitur ἀσκωλιάζειν. Ad quod apertiſſime Virg. reſpexit Geor. 2 illo verſu. Mollibus in pratis vnctos ſaliere per vtres. Quod ineruditi nimis, καὶ ἀναγώγως & me iudice non perpendunt interpretes, negligentia prorſum fuſtuario digne, Aduertendū quoque, qui vni tñ innitentes pedi ſaltant, quod vel rēpeſtate noſtra frequentiſſimum eſt, dici item ἀσκωλιάζειν, & ſaliendi modum, aſcoliaſmum. Sed tunc non ab vtre inclinatur vocabulum, verum ab ſcolon, quod impedimentum itineris ſignat, quod claudicantibus euenit atque ſui rectum palum. C. ll. Ka. a.

SERV. NEcnon Auſonij. Troia gens.] Hoc eſt ēt Romani hæc ſacra celebrant, & canunt, nam hoc eſt. [Verſibus incomptis ludunt] .i. carminibus Saturnio metro compoſitis, quod ad rhythmum ſolū vulgares componere conſueuerunt Hora. Libertaſque recurrentes accepta per annos Luſit amabiliter. [Riſuq; ſoluto] .i. cachinno. [Oraq; corticibus ſumunt.] Quia neceſſe erat pro ratione ſacrorū aliqua ludrica, & turpia fieri q. bus poſſet populo riſus moueri, qui ea exercebāt pp verecundiæ remedium hoc adhibuerunt, ne agnoſcerentur, vt perſonas ſactas de arborū corticibus ſumerent. [Et te Bacche vocent.] Hymnos in tuum canunt honoē. [Tibiq; Oſcilla] Mollia, pēſilia, vt, Pilentis matres in mollib. Oſcillorum aūt variæ ſunt opiniones, Nā alij hanc aſſerunt fabulam, Icarus Athenienſis pater Erigones, cū acceptum à Libero patre vinum mortalib indicaſſet, occiſus eſt à ruſticis, qui cum plus æquo potaſſent, inebriati venenū ſe accepiſſe crediderant, huius canis eſt reuerſus ad Erigonē filiā quæ cum eius comitate veſtigia perueniſſet ad patris cadauer, laqueo vitam finiuit. Hęc deorum volūtate inter aſtra relate eſt, quam vocant virginem Canis quoq; ille eſt inter ſydera collocatus. Sed poſt aliquantum tps Athenienſib. morb. immiſſus eſt talis, vt eorum virgines furore quodā cōpellerent ad laqueum, reſponditq; oraculum ſedari poſſe peſtilētiam illam, ſi Erigonis, & Icari cadauera requirerentur quæ cū diu quæſita nuſquam inuenirentur, ad oſtendendū ſuam deuotionem Athenienſes vt ēt in alieno ea quærere viderent elemento ſuſpenderunt de arborib. funem, ad quem ſe tenentes hoīes, hac atq; illac agitabantur, vt quaſi ēt per aerem illorū cadauera quærere viderentur. Sed cū inde pleriq; cadere inuētum eſt formas, ad oris ſui ſimilitudinem fecerunt, & eas pro ſe ſuſpenſas mouerunt. Vnde & Oſcilla dicta ſunt ab eo, quod in his cillerentur. i. mouerentur ora. nā cillere eſt mouere, vnde & furcillæ dictæ ſunt, quib. frumenta cillentur. Alij dicunt oſcilla membra eſſe virilia de florib. facta, quæ ſuſpēdebantur p intercolumnia, ita vt in ea homines acceptis clauſis perſonis impingerēt, & ea ore cillerent. i. mouerent ad riſum populo commouendum, & hoc in Orpheo lectum eſt, Prudētiorib. tñ aliud placet, qui dñt ſacra Liberi patris ad purgationem animæ pertinere, omnis aūt purgatio, aut per aquam fit, aut per ignem, aut per aerem, ſicut & in ſexto ait, Aliæ pandūtur inanes Suſpenſæ ad ventos: alijs ſub gurgite vaſto Infectū eluitur ſcelus, aut exuritur igni. Vt nunc per oſcilla genus purgationis, videlicet aeris, quod eſt maximum intelligamus. Nam primum aquæ eſt, ſecundum eſt ignis, tertiū aeris. [Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu.] Poſt hæc ſacra celebrata. [Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem.] Iuſte igitur Liberi celebrabimus ſacra. [Honeſtum] Pulchrum. [Carminibus patrijs] .i. Romana lingua, pleraque. n. ſacra, pro gētium qualitate, pleraq; ſecundum ſuum ritum coluntur, nā hymni, Libero apud Græcos græca, apud Latinos latine voce dīr. Hymni vero matris Deū vbiq; propriā. i. græcam linguam requirunt. [Stabit ſacer] Placebit. Tunc. n. eſt aptum ſacrificium, cū dedicatū animal victimæ patiēs inuenit, vnde & alibi ſic ait, Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum. i. placere ſaciā. Contra Lucanus, Diſcuſſa fugit ab ara Taurus: Sacer autem execrabilis ut, Auri ſacra fames. [In verubus torrebimus exta colurnis.] Quia ſicut etiā caper eſt, inimicus vitibus, ita eis nocet, & corylus. Vnde & ait ſupra Ne ue inter vites corylum ſere.

Necnon Auſonij, Troia gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuq; ſoluto,
Ora corticibus ſumunt horrenda cauatis;
Et te Bacche vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu.
Complentur valleſq; cauæ, ſaltuſq; profundi,
Et quocunq; deus circum caput egit honeſtum:
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patrijs; lanceſq; & liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram;
Pinguiaq; in verubus torrebimus exta colurnis.

NECNON Auſonij Athenienſiū, inquit, ritū Auſonij quoq; coloni aſſumpſerunt. Quia vero ne per hoc videretur ſentire Romanos à Græcis, & originem, & ritum traxiſſe, qūa Auſonij ab Auſone Vlyſsis, & Circe filio dicti ſunt, ſubiūxit Troia gens miſſa, q d. tametſi gñaliter Auſonij nominent ab Auſone, tñ Romani præcipuam originem traxerunt à Troianis. Ordo eſt. Necnon. i. ēt. q. d. non ſolum Athenienſes, ſed ēt coloni Auſonij. i. agricolæ Italici, & potiſſimū Romani (Appoſitio reſtringendæ generalitatis gratia) gens miſſa Troia s. ab vrbe Troiæ poſt deſtructionem eius hoc eſt Romani ludunt verſibus incomptis. i. inornatis, & pedeſtribus exordijs, et riſu ſoluto. i. cachino ruſtico, hoc eſt vero, & non diſſimulato, & ſumunt horrenda ora. i. perſonas, per quarū mediū ſonant verba Galli appellant ſeulxuiſaige) corticib. cauatis. i. ut faciei applicent factis foraminib. pro oculis naribus, & ore. & vocant, i. inuocant te ò Bacche per carmina læta. i. lætitiā eorum poſt vinū indicantia, & ſuſpēdunt tibi. i. in honorē tuū ob memorie Icari, & Erigones, quib. fauiſti Oſcilla. i. facierum ſimulacra parue mollia. i. penſilia aut ex molli materia effecta, ex pinu alta. Hinc. i ex his ſacrificijs aut poſt hæc ſacrificia, oīs vinea pubeſcit. i. germinat ac floret largo. i. abundanti, & fertili fœtu, hoc eſt fit quales pubeſcentes puellæ q̄ facile grauidæ fiunt atq; cōcipiūt, & ita valles cauæ, & ſaltus profundi nō ſolū colles cōplent. i. implēt ſimul largo. ſ. fętu vineaū, & ſup. oīe loca cōplent quocunq; i. in quęcunq; loca deus. ſ. Bacchus circūegit. i. duxit, & quaſſauit, caput honeſtū. i. pulchrū. Ergo qui. ſ. Baccho fauente oīa cōplent, dicemus rite. i. ſcđm ritum & debitū morem Baccho ſuum. i. proprium honorem. i. hymnū, & canticum laudis, carminib. patrijs. i. Romana lingua. & nos feremus lāces. i. vaſa ſacrificijs apta, & liba. i. molā, & hircus ductus nō tractus, ſpōte adductus, ſtabit ſacer. i. erit placēs, & couenięs ſacrificio, ad arā. ſ. Baccho extructā, & nos torrebimus exta pinguia, vt nō abiectā offerāt hoſtiā in verub. i. paxillis, colurnis. i. ex corylo factis, corylus eū vitib. obē vt caper & ita cōgruit ī ſacrificijs. Et Bacchi eā amputaſ vt fiāt veru, A 19

Ergo

VARIA LECTIO.

Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem]In veterib. aliquot codicibus legere eſt, Suos honores, quod rem ſplendi- diorem efficit [In verubus torrebimus exta colurnis] In lib. Mediceo, Torquebimus, legitur, quod ipſius rei miniſterium videtur exprimere. Sed enim Torrebimus, receptius.

Eſt etiam labor curandis uitibus alter:
Cui nūquam exhauſti ſatis eſt: namq; oē quotānis
Terq;, quaterq; ſolum ſcindendū, glebaque uerſis
Aeternū frangenda bidentibus: omne leuandum
Fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbē,
Atque in ſe ſua per ueſtigia uoluitur annus.
Etiam olim, ſeras poſuit cum uinea frondes,
Frigidus & ſyluis aquilo decuſsit honorem;
Iam tum acer curas uenientem extendit in annum
Ruſticus, & curuo Saturni dente relictam
Proſequitur uitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito: primus deuecta cremato
Sarmenta, & uallos primus ſub tecta referto.
Poſtremus metito, bis uitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. laudato ingentia rura,
Exiguum colito: necnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſyluam, & ripis fluuialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Iam uinctæ uites. iam falcem arbuſta reponunt:
Iam canit extremos effœtus uinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, puluiſque mouendus:
Etiam maturis metuendus Iuppiter vuis.

SERV. EST etiam ille labor [Iam paulatim tendit ad vitiū vituperationem, dicens, & infinitum eſſe earum laborem, vt, Cui nunquam exhauſti ſatis eſt, & incertum fructus: vt, Et iā maturis metuēdus Iuppiter vuis, & ipſum etiam fructum pernitioſum: vt, Bacchus, & ad culpam cauſas dedit. [Exhauſti ſatis eſt] Exhauſtionis, finitionis, quod quia aſperum viſum eſt, ſe ad figurā tranſtulit, & ait, Exhauſti, vt ſeruantiſſimus æqui, pro æquitatis. [Omne Solū] Continens. ſ. vites. [Aeternū] Semper, perpetuo. Et abſolute locutus eſt [Leuandum Fronde nemus] Releuandum, ſpoliandum, Omne autem nemus dicit, & arborum, & vitiū. Vnde paulo poſt dicturus eſt, Bis vitibus ingruit vmbra. [Labor actus in orbem] i. in anni circulū labor ſe inuicem ſequitur ruſticorum. [Olim] Quandoque. Significat, autē finale tpi autumni, [Seras frondes] Sero cadentes. Tardem ſpoliant vites frondib. [Frigidus, & Siluis aquilo decuſſit honorē;] Varro. hic verſus ē. [Acer] Nō quilibet, ſed diligēs. [Curas venientē extendit in aenum] Quaſi in tpe alieno pmeditat̄ futurū laborē [Et curuo Saturni dente]. i. falce q̄ eſt in eius tutela. Ni Saturnus dr̄ patri cęlo virilia falce amputaſſe, q̄ io mare cadentia, Venerē creauerūt, qđ iō fingit̄ quia niſi humor de cœlo in terras deſcenderit, nihil creat̄. Alij Saturnum Deum eſſe temporum dīt, quę ſicut falx in ſe recurrunt. Alij vero dīt Saturnum in progreſſu nihil nocere, cum retrogradus eſt, eſſe periculoſum. Ideoq; eū habere falcē in tutela, quod & ipſa protēta nihil valet retroacta vero, quicquid ei occurrerit ſecat. [Relictā.] Scilicet à ſe Paulo ante deſertā. [Fingitq; putando] Cōponit: vt, Fingitq; pmendo [Primus humū fodito] Hoc eſt ad laborē primum te eſſe conuenit, vltimum ad fructus legendos. Vinum. n. factum de immaturis cito aceſcit, & hoc loco ineſt vitium vituperatio quarum fructus aut immaturi collecti depereunt: aut ſi earum fuerit expectata maturitas, nihilominus pereunt Nam dicturus eſt, Etiam maturis metuēdus Iuppiter vuis. [Et vallos primus ſub tecta referto] Vitiū ſuſtentacula, quæ in nōnullis locis, in tecta portantur, ne imbrib. depereant cito. [Metito.] Vindemiato. [Bis vitibus ingruit vmbra:] Vitis, & arboris, vt dempta folia ſolem admittāt, quo poſſint vuæ matureſcere. [Bis ſegetem denſis obducuet ſentib. herbæ] Semel autumnali, ſemel vernali tpe. [Durus vterq; labor.] Et vellendarū herbarū, & frōdiū ſecandarum. Laudato ingentia rura, Exiguum colito] Hoc ēt Cato ait in libris ad filium de agricultura, qđ iō dictum eſt, vel quia maiores agros, incultos iura dicebāt. i. ſyluas, & paſcua, agrum vero, qui colebatur, vt intelligamus. Laudato ingentes ſyluas, colito agrū minorē, vel, qđ melius eſt, quia eſt in primo. Alternis idē tonſas ceſſare nouales, Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum, quod fieri non pōt niſi fuerint ſpatio maiora terrarū. Nā & Cato, vt diximus, & Cicero in Oeconomicis ob hoc laudāt prædia latifundia, vel qđ, vt dicit Donatus, ēt non culta præſtant aliquid domino. [Ruſci.] Ruſcum virgultum eſt, vnde vites ligitur. Et commemorat labores qui circa alia, tñ pro vitib. exercentur. [Incultiq; exercet cura ſalicti] Quaſi cum indignatione ait, Cauſa uitiū cura nos etiam ſponte naſcentium rerum fatigat. [Falcem arbuſta reponunt:] Putatæ ſunt, nec falcem requirunt. [Iam canit extremos effœtus vinitor antes.] Melius eſt effętus legere q̄ effectus, vt quidā legunt, Et antes alij extremos vinearū ordines accipiant alij maceriaſ quib. vineta clauduntur, quæ maceriæ fiunt de aſſis. i. ſiccis lapidibus, vnde aſſæ tibiæ dicuntur, quib. canitur ſine chori voce. Dicuntur autem antes à lapidibus eminentiorib. qui interponuntur ad maceriam ſuſtinendam, nam proprie antes ſunt eminentes lapides, vel columnæ vltimæ, quibus fabrica ſuſtinetur, & appellantur antes, ἀπὸ τοῦ ἀντιτείνειν, ad quam etymologiam etiam extremos ordines vitium poſſumus trahere, qui ante ſtant. Hoc autem dicit, Iam cantat ruſticus labore finito: tamen deeſſe non poteſt quod exercere circa culturam vitium debeat [Puluiſq; mouendus] Genus ipſum culturæ pulueratio vocatur, quo imminutæ glebæ vitibus applicantur. [Maturis metuēdus Iuppiter vuis] Aer, more ſuo, cuius varietas plerunque laborem decipit ruſticorum. Et tacite videtur admonere, quod in primo aperte dixit ſacrificijs tēpeſtates eſſe pellendas.

ASC. EST ēt ille labor &c.] Vt Ser. docet paulatim ad vitiū vituperationē tendit vt plenius oleas laudet, q̄ & ſine multo labore naſcuntur, & facile conſeruant̄, & ſalubrē ferunt fructum. Ordo eſt. Eſt ēt illi alter labor curandis vitibus, i. ad curādas aptē vites, ſ. laboris nunquā eſt ſatis exhauſti, i. peractæ, & conſummatæ aut impenſæ operæ, nam omne ſolū continēs ſ. vites eſt ſcindendū ideſt ſulcandum aut aperiendū quotannis. i. ſingulis annis ter, & quater. i. frequenter, & oē nemus. ſ. tam arborum, q̄ vitiū eſt leuandū fronde. i. ſtringendū, & frōde priuandū vt botri ſolē excipiāt, labor redit agricolis, actus . i. impulſus, & reductus in orbē. i. circulū atq;. i. & aut atq;. i. pariformiter vt annus voluit̄ in ſe per ſua veſtigia. i. vt à vere p æſtatē, autumnū, & hyemē fit ſemp reditio i ver. Ac iā cū. i. qn̄ vinea poſuit. i. depoſuit oli frōdes ſeras. i. quas ſero, & tarde deponit, & Aqlo ſ. ventus frigidus, qa à Septētrione flans decuſſit ſibi is honorē. i. ornatū frondiū, iam tū ruſticus acer. i, ſtrenuus, extēdit. i. dilatat curas in annū venientē. i. incipit curare q̄ anno ſeqnēti pagēda ſūt, & pſeqtur curuo dēte Saturni. i. falce qua Saturnus vſus dr̄ vitē relictā. i. paulo añ à ſe deſertam, vel cuius culturā paulū intermiſerat, & attondens. ſ. eā hoc eſt vitē fingit. i. cōponit putādo. i. reſecando ſuperflua, & coaptando vtilia [Primus humū &c.] Docet diligentē vinitorē, & qui multūvini expetit debere eſſe primū in labore, et vltimū in meſſe, ſeu vindemia, quare iterū probat difficultatē laborioſam in vitib. eſſe. Ordo eſt. Tu fodito primus humū. vbi, ſ. vitē plātes aut ſtercores, & cremato primus Sarmenta. i. amputamēta, hoc ē ſuperfluos, & refectos palmites deuecta. ſ. à vinea domū. In quo verbo eſt fęcūda breuitas. Nā multa ſimul dicit, nō. n. poteris, primus ſarmēta domū vehere, & cremare, niſi & primū potaueris, nā rariſſimus quiſq; ſarmēta iā putata in vineis dereliquit, & referto primus ſub tecta ne. ſ. putrefaciāt vallos. i. palos quib. vites ſuffulciunt̄, hoc eſt ſtipites, & metito. i. vindemiato poſtremus. i. vltimus, vmbra. ſ. frōdiū aut pāpinorū ingruit vitib. bis. i. bis eijciūt vites frondes qđ manifeſtatū eſt, vnde libētius dixero ſic q̄ bis. i. duarū quia arboris, & vitis, ſic. n. de vitib. ad vallos fixis non procederet) & herbæ obducūt. ſ. cooperiunt bis ſegetem. i. ſeminaria, hoc eſt nouellas vitium plantas, bis. ſ. vere, & autumno ſentibus. i. herbis ſpinoſis, & nociuis, denſis. i. de ſe naſcentib. vterq; labor. ſ. qui eſt in amouendis pāpinis, & ſentibus eſt durus. i. molestus,

leſtus, & grandis,& ergo laudato ingentia rura.ſ.aliorum,aut ingentia rura tibi ad variũ vſum accõmoda,vt eorum multũ paſcuis,& multũ ſyluis cæduis parum autem vineis deputes, vnde ſubdit colito exiguum.ſ.rus ad vinum aut frumentũ ha bẽdum.Necnon.i.etiam,aut inſuper,aſpera vimina ruſci illius fruticis lenti de genere veprium quo vites ligantur, cædũtur .ſ.à ruſticis,& arundo fluuialis cæditur.i.amputatur,ripis.i.in marginibus fluuiorum,arundinibus autem faciunt Itali ſepimenta in hortis ſuis,& cura ſalicti inculti.i.ſalicum incultarũ, hoc eſt ſponte naſcentium exercet.ſ.cultorem vitiũ,iam vites ſup. q̃ ſunt vinctæ. i.ad palos ligatæ.i.ponatur tẽpus quo id verum ſit dicere, & quo iam arbuſta.i.arbores vitibus maritatæ reponunt.i.requieſcere faciunt ſalcem,quia nolunt putari amplius,& quo vinitor.i.vineæ curator,effętus.i.laſſus,& virium expers canit.i laudat canẽdo,antes.i.ordines vinearum extremos.i.ad conſummationem perductos, & tamen tellut eſt ſollicitanda.ſ raſtris,& puluis eſt mouendus,vt.ſ.eo obducantur vuæ priuſquam maturæ ſint,& Iuppiter.i.aer , hoc eſt rempeſtas dij , hoc eſt cœli , ſeu aeris eſt metuendus vuis maturis, quia marceſcunt pluuia, vinumq. hebeſcit.

VARIA LECT. ET iam olim ſeras.] In Rom.lib.legere eſt.Ac iam olim.In aliquot aliis,At iam,quarum lectionum nullam improbarim. [Curam venientem extendit in annum Ruſticus] In Rom.lib. pro Ruſticas, Agricola,legitur,magis vero placet Ruſticus [Iã canit extremos effętus vinitor antes]Carminis huius lectio in antiq.libris varia eſt,nam in li. Rom. Iam canit effectos extremus vinitor. Verũ id improbatur à Seruio,qui mauult effętus, legere. In Longobardo,atq. etiam in Mediceo ; Canit effętus extremos aliqui timentes ſyllabæ dictionum ordinẽ tranſmutarunt Multaq. ita,vt videmus, toto opere auſi ſunt aggredi.

COEL. RHOD. SED & acutiſſimã gentem Pœnos dixiſſe,conſtat,imbecilliorem agrum,q̃ agricolam eſſe debere, qm̃ cum ſit colluctandũ cũ eo,ſi fundus præualeat,allidi dñm Nec dubium,quin minus reddat laxus ager non recte cultus,q̃ anguſtus eximie.Propterea de ſe ac Homero Virgilius noſter Metaphora honeſtiſſima putatur ceciniſſe. Illius immenſos miratur Græcia campos, At minor eſt nobis ,ſed bene cultus ager.Illud fuerit ſuper proditum, ordinem ſulcorum dici ogmon, quanquam verbo eodẽ vocatur ἐπίστιχος φυτουργία.i.in ſeriem digeſta arborũ plãtatio,ſed & ordinata educatio,inflexa dictione ab ἄγω, ut ſit ogmos,uelut agmos,more Aeolico, A tranſeunte in O,Sulcus pro aratione capitur quandoq. hinc in epiſtolis Cæcilius Tantis glebis, tenaciſſimum ſolum cum primum proſecatur, aſſurgit,ut demum nouo ſulco perdonetur.Et Pli.Quarto ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur uoluiſſe,cum dixit,Optimam eſſe ſegetem, quę bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet.

SERV. NON vlla,] Ideſt nulla. Alij nonnulla legunt. i. aliqua non vt vitibus nimia. [Pro curuam expectãt falcem] Vt putentur, quod tñ ad curam refertur anniuerſariam,nam neceſſe eſt,licet tarde, oliuam putari . [Raſtroſq; tenaces. Ad fodiẽdũ ſ. Negligentiam aũt ferunt oleæ cum iam cœperunt eſſe ualentiores, nam adhuc paruæ nimiã curam requirunt . [Auraſq; tulerunt] Ferre auras propria eſt aſſueſcere aeris uarietati, quæ obeſt reb. teneris, nimiũ. [Ipſa ſatis tellus] Hoc dicit. Aratum oliuetũ, & oleis prodeſt, & exinde frumenta gignuntur.[Sufficit humorem].ſ.ſubminiſtrat arboribus.[Grauidas cũ uomere fruges]Cum abũdat: nã hoc dicit, Subminiſtra fruges uomere.i. per uomerẽ.Ennius. Effudit voces proprio cũ pectore ſancto.i .proprio pectore.Nam, Cũ uacat. Vrbanus tñ ſic accipit. Grauidas cũ uomere.i. ſtatim poſt aratione . [Hoc] Hac re.[Nutritor] Aũt pro nutri . nam pro actiui imperatiuo præſenti , paſſiuum futurum poſuit . [Et uires habuere ſuas,] Quia tenera uirgulta ſolẽt religari fultibus ualidioribus. ſicut ſupra ait de uitibus, Vstib.euiti quarum, & contemnere uentos.[Fętu nemus omne graueſcit] Fętu.i.utilitate, nam omnis utilitas fętus eſt,illuc autem tendit laus iſta ſyluarũ, ut & probet non mirum eſſe ſi & poma, & oliuæ, ſiue ulla cultura præbeantur, & creſcat uirium uituperatio circa quas tantus impẽditur labor. [Auiaria]Secreta nemora , quæ aues frequentant. per baccas autẽ ſanguineas accipimus poma ſylueſtria. [Tondentur cythiſi] Virgulta a Cytho inſula ubi abundant noiata.

Contra,non ulla eſt oleis cultura; neq; illæ
Procuruam expectant falcem , raſtroſq; tenaces,
Cum ſemel hæſerunt aruis , auraſq; tulerunt.
Ipſa ſatis tellus , cum dente recluditur unco;
Sufficit humorem,& grauidas cum uomere fruges.
Hoc pinguem , & placitam paci nutritor oliuam.
Pôma quoque ut primum truncos ſenſere ualentes,
Et uires habuere ſuas ; ad ſydera raptim
Vi propria nituntur , opiſq; haud indiga noſtræ,
Nec minus interea fętu nemus omne graueſcit,
Sanguineiſq; incultu rubent auiaria baccis .
Tondentur cythiſi : tędas ſylua alta miniſtrat ,
Paſcunturq; ignes nocturni , & lumina fundunt :
Et dubitant hoĩes ſerere, atque impendere curam?

homines ferè nutriunto , q.d. impero,vt homines nutriant, oporteret imperſonali dare accuſatiuum,ſicut præcipitur ab eo , qui dixit Matthæum legitur, ſed eiuſmodi locutiones apud idoneos eſſe negantur. Contra autem quamplurima olim in deponentali uoce proferebantur , quæ nunc actiua ſunt , dicamus ergo cũ Seruio. Nutritor , ideſt nutri, aut nutrito hoc,id eſt hac re.ſ. dicta hoc eſt per id autem propter id , quod dictum eſt , oliuam pinguem , & placidam paci.cuius.i. ſignificatrix eſt, ut per columbam etiam Noe patuit.Poma quoq; &c.ingreditur aliarũ arborũ laudem,accipit aũt poma gñe neutro, hoc eſt fructũ pro arboribus,ſed ut in Grãmatica diximus quæcũq; in um,exeunt, ſi non ſunt mulierũ propria neutri ſunt gñis, ut rhenũ & ſcortũ &c.Ordo eſt Poma quoq;.i. etiam poma, hoc eſt arbores pomiferæ, ut.i.ubi primum ſenſere truncos ualentes.i.robuſtos, & habere ſuas.i.debitas, aut proprias uires , ita ut non indigeant furcarũ fulcimentis,ipſa nitũtur.i.eriguntur, & tendunt ad ſydera . i. cœlum uerſum ui i.uirtute propria, haud .i.non indiga. i. indigentia noſtræ. i. humanæ opis , ideſt auxilij,& poteſtatis.Nec minus,ideſt, & tantundem omne nemus graueſcit , ideſt grauidum fit ex ſe, interea.ſ. dum vitibus tantum laboris impenditur, fœtu.i. utilitate aut fructu quẽ ex eis exigimus,ſiue materies,ſiue baccæ acinĩq; ſint, & auiaria.i. auiũ domicilia inculta.i.neglecta ab hominibus,rubẽt bacis.i. fructib.ſylueſtribus ſanguineis.ſ.colore dum maturæ ſunt. Cythiſi.i.frutices illi pecori gratiſsimi.tondentur.ſ.in uſum pecoris,hoc eſt metuntur,alta ſylua miniſtrat tedas.i.faces ex tedis quæ arbores reſinoſæ,& picis plenæ ſunt,quo circa in multis locis in morem candellarum vtuntur in remedium tenebrarum, quæ pro.i.ignes nocturni paſcuntur.i.nutriuntur: iniectis.ſ.tedis,ignes fundũt lumina atq; ita duplex bonũ eſt in eis,quia & calore,& lumine proſunt. Et dubitant &c duplex ſenſus, nam alij accipiũt , ſic vt propterea quòd paratę ſint arbores nulloq; labore indigentes homines dubitent eas ſerere, ideſt an ſerendæ debeantur cum ſponte naſcantur , & tunc ſimpliciter indicat atq; enũciat, aut utitur figurata interrogatione ut ſit, & ideſt attamen dubitant homines ſerere.ſ huiuſmodi arbores et tedas, & ceteras tam utiles,atque impendere curas , ut ſ.conſeruentur,q d.id non decere: ſed eas quoque arbores ſerẽdas eſſe. Licet enim ſylueſtres arbores ſponte ſua ueniant , tamẽ quia magis,quod illa nobis uſui eſt,operæprecium fuerit illam ſerere : quia maxime indigemus . Similis eſt locutio 6. Aeneid. Et dubitamus adhuc uirtutẽ extendere factis,de qua illic uidebimus,

CONTRA, non ulla &c.]Ingreditur laudes olearum,quę nullo labore conſeruantur diutius minime,largos & eoſdem ſalubres fructus afferunt,affert præterea, & alia arborum cõmoda,quæ ex ordine patebunt.is autem talis eſt.Contra.i.ecõtrario , qua.ſ.uitibus maxima eſt non ulla ,i. ulla penitus cultura eſt oleis,,neq; illæ, hoc eſt oleæ expectant.i. deſiderant ſalcem, & raſtros tenaces. i. cui incuſſi ſunt donec eruerint eradicauerint tenentes cum.i.poſtquam.ſ.oleæ hæſerunt ſemel aruis i.radicatæ ſunt in terra & tulerunt auras.i.impetus uentorum . Et ipſa tellus cum.i.quando recluditur.i.aperitur dente unco.i.rigno incuruo ſufficit.i ſufficienter facit & miniſtrat ſatis i. conſitis,& plantatis arboribus humorẽ, & cum recluditur.i.ſulcatur uomere ſufficit grauidas fruges.' & ita nõ abundat particula cum nec eſt præpoſitio,ſed aduerbium temporis . Nutritor autem ſecundum commentatores,& perſonale eſt uerbũ futuri imperatiui uocis deponentalis, pro qua nũc actiue dicimus nutrito, ſi quis aũt imperſonaliter conſtruxerit, ut ſit nutritor.i.

mus, hic autem priori modo. Ordo eſt. Et quia.ſ.hæ arbores ſponte naſcuntur homines dubitant ſerere.ſ.eas, & impẽdere curas.ſ.eis poſteriori ſic. Et nonne tñ homines dubitant ſerere ſup.eas, & impendere eis cures, q.d. eot quidem id facere, decet eum tñ oẽs vineas curent, ſed perperam, cum illis nũquam ſit ſatis laboris exhauſti, his autem nunquam nimis parum.

Quid maiora ſequar? ſalices, humilesq́; geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus vmbram
Sufficiunt, ſeptemq́; ſatis, & pabula melli,
Et iuuat vndantem buxo ſpectare Cytorum,
Nariciæq́ picis lucos: iuuat arua videre
Non raſtris hominum, non vlli obnoxia curæ.
Ipſe Caucaſeo ſteriles in vertice ſyluæ.
Quaſi animoſi Euri aſſidue franguntq́; feriuntq́;
Dant alios aliæ fœtus: dant vtile lignum
Nauigijs pinos, domibus cedrosq́; cupreſſosq́;.
Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas:
Viminibus ſalices fęcundæ, frondibus vlmi:
At myrtus validis haſtilibus: & bona bello
Cornus: Itureos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leues, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroq; cauantur acuto.
Necnon & torrentem vndam leuis innatat alnus
Miſſa Pado: necnon & apes examina condunt
Corticibusq; cauis, vitioſæq; ilicis alueo.
Quid memorandũ æquè Baccheia dona tulerunt?
Bacchus, & ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhetumq;, Pholumq;
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

SERV. AVT illæ] i. ſalis aut geneſtæ. Multi tñ, & tiliæ legunt, vt tria dixerit, Salices, tilias, & geneſtas. [Vndantem buxo ſpectare Cytorum] Mõtes Macedoniæ, in quo abundat buxus quæ vento mota, æſtus imitatur vnderum. [Nericiæq́; picis] A loco in quo abundant pices. [Non vlli obnoxia curæ] Non debitricia, nihil labori noſtro debentia. [Ipſa Caucaſeo] Caucaſus mons eſt Scythiæ, poſitus hic p quibuslibet aſperrimis mõtibus. Steriles aũt ait ſyluas cõparatione pomiferarũ arborum [Hinc] De ſyluis. ſ. nam de cupreſſo efficit rotas nullus aut radios. [Triuere] Tornauere, compoſuere de torno. [Tympana] Tecta vehiculorum. [Pandas] Curuas. [Viminibus ſalices fœcundæ] Legitur, & fæcundæ frondib. vlmi. [At myrtus validis haſtilibus] Alibi, Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum. [Et bona bello Cornus:] Apta eſt n. ẽt cornus haſtilibus. [Itureos taxi curuantur in arcus] Itureos, hoc eſt in arcuũ Itureorum ſimilitudinem. Ityreos aũt dicit. Parthicos. [Nec tiliæ leues, aut torno raſile buxum] Ordo eſt, Necnon tiliæ leues aut raſile buxum, torno formam accipiunt. [Necnon] Dicit, hoc eſt ẽt. [Miſſa Pado:] Species eſt pro genere. [Vitioſaq́; ilicis alueo] Cerioſæ, vult aũt probare ẽt putres arbores habere aliquã vtilitatẽ. Sanè pro alueo per ſynæreſim aluo dicimus. [Quid memorandum æquè] Quid ſimiliter laudãdum. [Tulerunt] Dona. Liberi ſicut ſyluæ multa ſponte procreantes. Alij, & q́ legũt vt ſit ſenſus. Quid dicẽdũ eſt q́ tulerunt. i. attulerunt, ipſa ẽt dona Bacchia, vt hoc dicat, Perũ eſt ꝙ vites tñ laborem requirunt etiam munera earum cauſas præſtant furoris. [Ille furentes Centauros] At in Aeneide ait, Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit. Sed hoc ſoluit Hora. dicens, Nec ſe Mars melius cum Marte cõfundat Thyaneus. Nam re vera licet iretum cauſas Mars habuerit, Lapithæ tñ, & Centeuri in furorem ſunt ebrietate compulſi. Deinde hoc loco Centeurus ait in furorem actos à Libero, non Lapithas. [Centauros letho] Hic quæſtio eſt, cur Pholum inter Cẽtauros interfectum dicat. quam Hercules etiam hoſpitẽ habuit, & necdum infeſtauerit, ſed peremptis centauris, cum ſagittas eius Pholus miraretur, vna earum ſuper pedes ipſius cecidit, & letalis ei fuit, Inter Lapitthas autem, & centauros bellum fuit pp Hippodamiam, ſiue Deianiram, & cum ad rapiẽdum virginem inſolentes centauri fuiſſent, à Lapithis ſunt attriti. [Magno Hyleum Lapithis cratere minantem] Bonum ſchema. ita enim pinguntur, quaſi poculis bella tractantes.

ASC. QVID maiora ſequar.] Docet nullas ferè eſſe arbores quarũ nonnullus ſit nobis vſus vt de ſalice arbore lenta, & fragili geniſta virgulto humili, & buxo frutice aut arbuſcule ſterili, & alijs plurib. oſtendit. Sanè in deſcriptione Cytori mõtis notatur Seruius à Beroaldo his verbis. Diximus alies Seruiũ in reb. his q́ ad geographiam pertinent parum fuiſſe curioſum, cũ in ipſius cõmentarijs errores emergant manifeſtarij, qualis eſt hic. Nam Cytorus non eſt in Macedonia regione Europea, ſed in Aſiatica regione quæ Paphlagonia nuncupatur, vt auctor eſt Plin. Fuit eũt Cytorum ciuitas à Cytoro Phryxi filio condite & appellate, quod Mela Straboq́; teſtantur. In mõte Cytoro buxus plurime naſcebetur, vnde à Catullo, Cytorus buxifer cognominatur. Credidit fortaſſis interpres Virgilianus Macedoniã & Paphlegoniam eandem eſſe regionem, ob quandam nominis ſimilitudinem, ſed profecto quãtũ Hiſpenus Tagus à Veneto Eridano diſiungitur, tm̃ Macedonie abeſt à Papolagonia, cum altera ſit, vt diximus, Europea regio, altera Aſietica. Atqui hoc tem turpe erratũ commentarijs Seruij perinde ac depranatis aſcribere mali, q̃ Seruio, quem mihi perſuedere non poſſum tam neglig ẽter commentarios ſcriptitaſſe. Hæc ille. Ordo autem eſt, Quid. i. ad quid ſequet. ſ. perſcribendo maiora. i. res in quibus maior, & manifeſtior eſt, vtilitas, q. d. non opus eſſe cũ ẽt minima multo vſui fiant, nã ẽt ſalices, & geniſtæ humiles. i. breuis ſtaturæ frutices, illæ quaſi dicat, q̃ viliſſimæ reputant̃ ſufficiunt. i. ampliter ſubminiſtrant, aut pecori frõdem, i. pabulũ frondeum, aut paſtorib. vmbras, & ſufficiunt ſatis ſepẽ, i. munimen, & melli. i. mellificantib. apibus pabula, i. nutrimente, vnde Ecloga. i. Hibleis apib. florem depaſta ſalicti, & iuuat. i. delectat, & vtile eſt ſpectare, Cytorum montem illum Paphlagoniæ, vndantem. i. abundantem, aut in morem vndarum ſe habentem, buxo. i. illo genere arbuſcularum quarum materies vtiliſſima eſt torno laborantib. & lucos. i. arbores feraces picis nariciæ. i. qualis plurima eſt in Naricia patria Vlyſſis, vbi plurimæ ſunt piceæ arbores, & iuuet videre arua. i. loca vt arua nobis vtilia non obnoxia. i. nihil debentia nec obligata raſtris. i. dentalib. quib. terra raditur cum hæc loca inculta ſint, & non obnoxie vlli curæ hominũ, quia negliguntur, & tñ proſunt plurimum. Ipſæ ſyluæ ſteriles in vertice caucaſeo. i. ẽt arbores in caucaſo mõte Scythiæ cuius vertex hyeme inacceſſibilis eſt, conſitæ quas. ſ. ſyluas Euri. i. vẽti illi animoſi. i. impetuoſi frangunt, & feriunt. i. impellunt aſſidue, dant fœtus aliæ alias. i. diuerſæ diuerſos, quæq; ſuos, nã dant vtile lignũ nauigijs. ſ. pinus, & dant lignũ vtile domib. ſ. cõſtruendis: vt cedrũ, & cupreſſos. Agricolæ triuere. i. ornauere hinc. i. ex his ſyluis aut his, hoc eſt aliquib. arborib harum ſyluarũ rotis. i. ad rotas cõſtruendas, radios. i. ligna q́ ſunt inter axẽ, & circumferentiã, aut canthos roterũ qui radij dicti, qđ vt radij à globo ſolis, ita ab axe deducent̃, & triuere hinc. i. e alijs arborib. harũ ſyluarũ, plauſtris. i. vehiculis tympana. i. integumenta, ite vehicule obtegentia, vt ẽt tympana corijs obteguntur, & poſuere ratib. carinas. i. alnos aut trabes earũ infimas pandas. i. incuruas, & ſalices ſunt fęcundæ viminibus. i. vimina dant pro fœtu ex viminib. eũt vaſa intexuntur vaſa agricolis neceſſaria, vanni & corbes, vlmi ſunt fœcundæ frondibus quibus, & terra pinguior fit, vnde & à vitib. diliguntur. Et myrtus ſupple eſt fęcunda validis haſtilibus, & cornus eſt bona, i. vtilis bello. i. ad bellũ, quia ex ea haſtilia ſint atque alia tela, taxi torquentur, i. curuentur in arcus Itureos. i. in formam arcuũ optimorum quales habent Iturei populi Syriæ, necnon. i. etiam tiliæ leues. i. planæ, & non aſperæ, & buxum raſile. i. quod faciliter radi poteſt torno i. verſatili inſtrumẽto accipiant formam. ſ. vaſorum aut inſtrumentorum nobis vtilium nã tiliæ iugis faciendis congruunt, & buxum pyxidib. lagenis alijsq́; multis, vnde addit & cauant̃ acuto ferro. Necnõ. i. ẽt alnus arbor illa leuis, i. fragilis præ ſiccitate ſi extra ſolum aut aquas ſit, aut ſicut alnus miſſa pado. i. à quonis flumine in cuius ripis ferè naſcitur an natet leuis. i. agilis & cita, vndam torrentem. i. præcipitanter fluentem necnon. i. etiam apes condunt, i. abſcondũt, & locant examina. i. fœtus ſuos qui dũ educantur

eantur, examen dicuntur. in corticib. cauis & a'uo illicis. i. il-
lius arboris glãdiferæ vitioſæ. i. putrefactę. Si ergo vitioſa vſui
ẽ q̃to magis integra in alueũ cedit, Q nid æquè memorandũ.
i. æquè dignũ qđ memoreĩ, & laudeĩ tulerunt dona baccheia,
hoc eſt à Baccho inuẽta. i. vites? q. d nihil. & i. inſuper, Bacchus
hoc eſt inuentũ Bacchi, videlicet vinum dedit cauſas. i. occa-
ſionem ad culpam. ſ. cõmittendam per ebrietatem. Ille. ſ. Bac-
chus per vinum domuit letho. i. morte, Centauros. i. populos
illos Theſſaliæ furentes, ſ. ebrietate aut cupiditate vini habẽ
di. qđ Olæ fecerant Centauros dico vt Rhetum, & Pholum,
& Hyleum minantem Lapithis. i. populis illis vicinis, quib. cũ
Centauris ſæpe certamen erat, vnde Cẽtauri poti cũ. ſ. fortio-
res ſibi viſi ſunt poculo illis minitabanĩ magno cratere. i. po-
culo capaci, qđ inter bibendum in manu habebant. Itaq; vi-
nũ difficulter acquiriĩ, periculoſe naſciĩ, & cũ periculo abſu-
mitur; cum aliæ aliaq; multæ arbores ſponte ferè naſcantur
nullo labore conſeruentur, & vſum ſine periculo præſtent.

Varia Lect. A v T paſtorib. vmbras] In veterib. omnib libris ſcriptum obſeruaui, vmbras, numero multitudinis. [Cedroſq; cupreſ-
ſoſq;.] In Romano, in Mediceo, & alijs antiquioribus; libris
legitur Cedrumq;, cupreſſuſq; quanquam in Longobardico,
Cupreſſos, abſque particula enclitica ſcriptum ſit ſcriptoris
negligentia. [Ityreos taxi turuantur in arcus] Inuenies om-
nino in aliquot libris antiquis, Curuantur, & ea Strabone. Sed
in Mediceo. Torquentur, habetur.] Vitioſeq; ilicis aluo] In
Rom. lib. legitur Alueo, quod mirifice placet.

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas, quibus ipſa procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum iuſtiſsima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis.
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam:
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſq; auro veſtes, Ephyreiaq; æra,
Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui:
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Diues opum variarum, at latis ocia fundis,
Speluncæ, viuiq; lacus, at frigida tempe,
Mugituſq; boum, molleſq; ſub arbore ſomni,
Non abſunt: illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, paruoq; aſſueta iuuentus,
Sacra deum, ſanctiq; patres extrema per illos
Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit.

SERV. O FORTVNATOS nimium, ſua ſi bona norit, Agricolas,] Non eſt abruptus tranſitus ad laudem vitæ ruſticæ, nam ad ſuperiora pertinet, poſt vituperationẽ quippe vini, iſta quaſi conſolatio eſt per quam oſtenditur quãtas voluptates ruſticis natura ꝓſtiterit. Quod aũt Fortunatos nimium ait, non ad fortunam, ſed ad fortunæ pertinet quantitatẽ, nam h. d. Quantũ in re eſt, maximas eius natura ꝓſtituit voluptates, quas ſi noſſent, eſſent nõ fortunati, ſicut nunc ſunt, ſed nimium fortunati. [Procul diſcordibus armis, [Longe à ciuitatib plenis iurgio & rapinis. [Iuſtiſſima tellus] Proprie. nã ſi iuſtus eſt qui quod acceperit reddit, terra vtique iuſtiſſima eſt, quę maiore fœnore ſemina accepta reſtituit. [Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis] vt etiam in laudem fecit Italię, nõ ſolum vitam laudat ruſticam, ſed etiam cõtrariam. i. vrbanã, vituperat. Nã iſta q̃ de vrbib. dicit opinabilia ſunt bona non vera, ſicut ruſtica. Multũ. n. intereſt inter verũ, & opinatũ malũ, ſeu bonũ, Vñ Iuue. Pauci dignoſcere pñt Vera bona [Inhiant] Hñt deſiderant. Et dicimus inhio illã rem. [Pulchra teſtudine] .i. Indica, vñ poſtes ornabantur, vel lectis. Luca. Forib. teſtudinis Indi Terga ſedent fuluo maculas diſtincta ſmaragdo [Illuſaq; auro re.] In quib. artifex ludens, auro aliqua depinxerat. Male aũt quidam incluſas legunt. [Ephyræiaq; æra] Corinthia, quæ laudat ẽt Cic nam Ephyrus eſt Corinthus. [Alba nec Aſſyrio fucatur lana veneno] Aſſyrij populi ſunt adiacentes Syriæ, apud quos primum vſus inuentus eſt purpuræ [Veneno] Colore. [Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui] Caſia eſt herba de qua fit vnguentum. Mire autem ait vſus oliui corrumpitur, nam oleum generalem vſum habet, quod cum in vnguentum fuerit corruptum, voluptati tantum eſſe aptum incipit [Et neſcia fallere vita] Aut quia innocentes ſunt, aut quia immobilis eſt ſtatus vitæ eorum Vrbanorum. n. fortuna, aut inſidijs, aut proſcriptione variatur. [Latis ocia fundis] Fundus dicitur ab eo quod ſit rerũ omnium fundamentum [Speluncæ, viuiq; lacus].i bona naturalia, non ſicut in vrbibus labore quæſita vnde Iuue. Et ſpeluncas diſſimiles veris. [Frigida Tempe] Tẽpe propie ſunt loca amęna Theſſaliæ. Abuſiue cuiuſuis loci amenitas. [Molleſq; ſub arbore ſomni] Μαλακοὶ δ᾽ ὑπὸ δένδρεσιν ὕπνοι [Illic ſaltus] Venationes quæ penitus in vrbibus non ſunt. [Luſtra ferarũ] Bene ferarum addidit, quoniam ſunt in vrbibus luſtra meretricum. [Paruoq; aſſueta] i. non vt vrbana, quæ eſt ſegnis, & prodiga [Sacra deum, ſanctiq; patres] Duo dicit, Sacra deorũ ſancta apud illos ſunt, ſancti etiam parentes. [Extrema per illos Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit] Hoc Aratus dicit, Iuſtitiam primo & in vrbibus, poſtea in agris tantum fuiſſe, vbi eam inducit loquentem cur abſcedat è terris.

ASC. O FORTVNATOS &c.] Quia varios oſtendit vinitorũ labores dubioſq; nec eos ſemp fauſtos fructus nec eos infelices per hoc cenſuiſſe putentur, atq; ita rem quam laudare debet vituperaſſe culpetur cum exclamatione quadam dicit agricolas eſſe felices qui tot bona ſponte naſcentia haberent, licet vitibus magnus ſit impendendus labor, & qui ab vrbanorum curis longe grauioribus minusq; ferè ſalutarib. liberi ac immunes ſunt, vnde faſces, & veſtium ac cæterarũ rerũ luxus ſuperfluuſque ſplendor nõ vera ſunt bona, ſed bona apparentia vnde ea deeſſe agricolis ꝓ bñficio deputat. Ordo aũt eſt. O Agricolas fortunatos nimiũ ſi norint. i. cognouerint ſua bona .i. cõmoda, quæ percipiunt ex agricultura, & ruſticana vita. (Notum eſt & trib. caſib. iungi. & expreſſũ ſine verbo maiorẽ hẽre vim in ſignificando. Si tñ ſcrupuloſus, & anxius grammaticus verbum deſiderat habeat, cenſeo aut iudico, vt ſit. ò quàm fortunatos cenſeam Agricolas ſi ſua bona norint: ſed qui nil ſubaudierit minus ineptus erit, vt. n. vulgares ita & latinæ locutiones quædã in affectu ſunt, nec pertinent effectu) quib. ſ. agricolis ipſa tellus iuſtiſſima, quia plus reddit quam accipit, ſed non quàm dẽt, fundit procul. i. longe à diſcordib. armis, neq; in mari, ſed humo victum facilem. i. ꝓbabilẽ, & ſine difficultate acquiſibilẽ. Si. n. tametſi, domus alta qualis eſt in vrbib. cũ ruſticorũ ſit humiles habitare caſas ſuperbis forib. i habentes ſuperbas, hoc eſt magnificas. & ſuperbe ornatas fores in quib. ſ. ſpolia hoſtium & ferarũ, atq; ſculpturæ variæ conſpici ſolent, vomit totis ædib. ingentem. i. ſane magnã, vndam. i. multitudinem vndatim prouenientẽ ſalutantum. mane. ſ. prima hora diei (vnde Martia Prima ſalutãtes atq; altera continet hora &c. De qua conſuetudine apud Iuue. Satyra prima. vbi de ſportula loquitur plenius eſt videte) nec. i. & non & ſi ſup. non inhiant. i. cum hiatu ferino ſe cõſpicere indicãt poſtes varios. i. ornatos, aut forte iaſpidos pulchra teſtudine i. que ſunt in pulchra teſtudine, teſtudo aũt ẽ circũuolutio, & curuatura cameręe, vt dñt in morem teſtudinis deuexa (vulgus voltam appellat) Mira eſt in oĩbus vrbanis pompis vituperatio, & in ruſtica ſimplicitate laus. Nã Epithetis ſingulis res eleuat. atq; dãnat, vt poſtes, quia varij ſunt varietas. n. ad pompam, & proſpectum inanem non ad vtilitatẽ pertinet, fores damnat ſuperbiæ, vndam ſalutantum moleſtię, quid. n. miſerius q̃ tot ſalutantib. aures accommodare ſub primam lucem! Veſtes autem non decentes ornatas, ſed illuſas auro dicit, æs Corinthium propter vrbis luxum, & immodeſtiam hoĩum appetitionẽ taxat. Nã eiuſmodi cõmiſtionem eo quod noua eſſet multi pluris quàm ſolidũ aurum, ſiue argentũ faciebant ſolebãtq; ex eo conflare ſigna precioſiſſima. Sanè æs Corinthium illud erat quod poſt deflagrationẽ Corinthij ex varijs metallis commiſtum poſt incendium cõpertum eſt. Præterea quod lana fucatur ideſt veneno corrumpitur manifeſtam habet vituperationem, ſed ad ordinem redeo. Et ſi non inhiant veſtes illuſas, i. ad illuſionẽ intextas auro, i filis auratis, & æra Ephyreia. i, Corinthia varia miſtione ex incẽdio vrbis nata miſere placentia. Nec vſus oliui liquidi ideſt, puri liquoris corrumpitur. ſ. a ruſticis caſia. i. admiſtione vnguẽti ex caſia facti vt fit ab vrbanis. At. i. ſed quies ſecura. i.

ſeparata à curis, & vita neſcia fallere.i.fallendi ignara,& ſpelũcæ.i.antra amœna, & lacus viui.i.fluentes nec arte, ſed natura comparati,& Tempe.i.loca amœna, & temperata qualia ſunt Tempe in Theſſalia frigida.ſ. frigore opaco, de quo in Bucol. Hic inter flumina nota.Et fontes ſacros frigus captabis opacũ, & mugitus boum gratus ſ.paſtoribus,& molles.i.ſine anxietate ſomni ſub arbore i.in vmbris aliorum non abſunt. i à rure, imò adſunt abundè ſalius ſup ſunt illic.ſ.ruri. & luſtra.i. latibula,& diuerſoria ferarum ſunt illic, & iuuentus.i.multitudo iuuenum,patiens operum.i.operationum, hoc eſt laborum nõ vt vrbana delitijs aſſueta,& aſſueta paruo.ſ.ſumptui, & expenſis modicis,ſu a.eſt illic & ſacra deum.i.deorum ruſticorũ precipue ſunt illic ſancta,& patres ſunt illic ſancti, & iuſtitia, ſcilicet virgo Aſtrea excedens terris.i.derelinquens ob ſcelera hominum terras,& in cęlum faceſſens, fecit extrema veſtigia per illos ſcilicet ſanctos patres rure degentes.

VARIA LECT. TOTIS vomit ædibus vndam] In Mediceo libro, Vomat, ſcriptum, quod neſcio quid elegantius ſonat. [Illuſasq; auro veſtes] In lib.aliquot antiq.legere eſt, Incluſasq; auro. [Alba nec Aſſyrio] In Mediceo,& aliquot alijs antiquis, Neq; Aſſyrio legitur.[Et neſcia fallere vita] In Romano lib. Vitam legitur. [At ſecura quies, & At frigida tempe] In Longobardico At,vtrobique ſcriptum.[Non abſunt illis ſaltus, ac luſtra ferarum] Vetera omnia exemplaria quotquot habere contigit, nõ Illis, ſed illic, legunt, quod mirifice placet.idq; etiam Seruius agnouiſſe videtur [Paruoq; aſſueta iuuentus] In Romano lib legitur Exiguoq; aſſueta.

COR L. RHOD. AVDIO. Florum ita ſcribẽtem : Corinthus Achaiæ caput, Græciæ decus,inter duo maria Ionium,& Aegeũ. quaſi ſpectaculo expoſita.Et infra, vbi ruinas eiuſdem felici breuitate trãſcurrit:Quid ſignorũ?quid veſtiũ? quidve tabularũ raptum incenſum,proiectũ eſt?quantas opes victor abſtulerit,& cremarit?hoc ſcias,ꝙ quidquid Corinthij æris toto orbe laudatur,incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam & æris notã precioſiorẽ ipſa opulentiſſimę vrbis fecit iniuria, q.a incẽdio peruſtis plurimis ſtatuis atq; ſimulacris æris, auri argentiq; venę in cõmune fluxere. Hinc æra Ephyreia celebrata Virg.quibus cum vehementim caperetur Auguſtus,etiã dici Corinthiarius cœpit.

Me vero primum dulces ante omnia muſæ,
Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant : celiq; vias, & ſydera monſtrent.
Defectus ſolis varios, Lunæq; labores,
Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſusq; in ſeipſa reſidant;
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſsim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, ſyluasq; inglorius: ò, vbi campi,
Sperchiusque, & virginibus baccata Lacænis
Taygeta: ò, qui me gelidis in vallibus Aemi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra.

SERV. ME vero] Diu quæſitum eſt, vtrum philoſophiæ an ruſticitatis eſſet vita falicior, vnde nunc dicit primam eſſe philoſophicam, poſt ipſam ruſticam vitam. Suam autem perſonam pro quocunq; ponit. ſic paulò poſt, Ruta mihi.pro cuilibet. Sic in primo, Non illa quiſpiam me nocte per altum Ire iuuat, In tertio: Ne mihi tunc molles ſub diuo carpere ſomnos. Et hoc eſt, quod dicit Horatius in Arte poetica : Hoc amet,hoc ſpernat promiſſi carminis auctor. [Quarum fero] Poeta.n quaſi muſarum ſacerdos eſt. [Cœliq; vias] Aut artes. vt, Inueni Germana viam, aut certe circulos,quibus ſydera continẽtur. [Defectus ſolis varios] Atqui vno modo tantum, Sed deficere nobis videtur, tunc.ſ cum Luna plena è regione eius obſtiterit radijs, & eos nobis fecerit nõ videri. Vnde varios accipimus defectus,non quia varia ratione contingant (nam ratio vna eſt,vt diximus)ſed quia vel varijs temporibus fiunt,vel varie,interdum enim duobus, interdum quatuor,interdum pluribus deficit digitis. [Lunæq; labores] Vel errores,quia non recta incedit, vel defectus, qui contingunt Lunæ quoties terræ altitudo interueniens radijs Solis, eam illuminari non patitur, a quibus dicitur lumen accipere. [Vnde tremor terris] Variæ ſunt opiniones. Alij dicunt ventum eſſe in concauis terræ, qui motus etiam terram mouet, Sali Venti per caua terræ citati. Lucan Quærentem erumpere ventum Condiderit. Alij aquam dicunt genitalem, ſub terris moueri, & ſimul eas concurere, ſicut vas aquæ, vt dicit Lucr. Alij ϲφαιροειδῆ terram volunt, cuius plerunque laſcentes ruinæ,ſuppoſita cuncta concutiunt [Qua vi maria alta tumeſcãt Obicibus ruptis] Alij ſic accipiũt,quòd ruptis obicibus.i.Calpe & Atlante montibus Hiſpaniæ,& Mauritaniæ Oceanus eruperit,& iſta fecerit maria. quod non procedit. Si enim hoc eſſet, non diceret tumeſcant, ſed tumuerunt, cum eruperint oceani maria. Vnde æſtuari oceanũ accipimus, quia per Gallias,& Hiſpanias in infinitum erumpit contenta lege riparum, ad quas rurſus recurrit. Cuius rei opiniones: Lucanus in primo commemorat dicens.

Ventus ab extremo pelagus ſic axe volutet,
Deſtitua q; ferens an ſydere mota ſecundo
Tethyos vnda vagę lunaribus æſtuat oris.
Flammiger an Titan vt alentes hauriat vndas;
Erigat Oceanum, fluctusq; ad ſydera tollat.

[Quid tantũ Oceano properent ſe tingere Soles Hyberni] Circulorum hoc efficit ratio, vt ẽt in Aeneide diximus [Tardis mora noctibus] Tarde venientib.i. æſtiuis. [Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes] Phyſice Philoſophiæ vnde ſunt illa,ꝗ dixit. [Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis] Secundũ phyſicos,qui dicunt ſtultos homines eſſe frigiditate ſanguinis, prudentes,callidi. Vnde & ſenes, in quibus iam friget, & pueri in quibus nedũ calet, minus ſapiũt. [Inglorius] Cõparatione philoſophiæ, ſic in Aeneide. Et mutas agitare inglorius artes, Nõ quod nulla gloria medicinæ ſit, ſed quod minor ꝗ̃ diuinitatis, & augurandi, quæ ei Apollo obtulerat munera: vt Augurium, citharãq; dedit, celeresq; ſagittas. [Sperchiusq;] Fluui9 Theſſaliæ [Taygeta] Mons Laconum Libero. i. Baccho ſacratus. [Aemi] Montis Theſſaliç, in quo etiam ſunt Tempe.

ASC. ME vero &c.] Quia rãtopere ruſticam vitã laudauit : ne illam etiam philoſophicæ, & contẽplatiuę ꝓtuliſſe videatur, dicit ſe quidẽ præferre ruſticanæ vitæ philoſophicã,& muſarum diuina inuẽta, ſed ſi ad ea feliciter aſpirare nequiret, nullã eſſe, in praxi vitam, ꝗ̃ ruſticæ prætulerit, primas ergo partes diuinarum, humanarumq; rerũ contẽplationi, hoc eſt philoſophiæ attribuit, proximas agriculturæ, dicens. Verum pro ſed, muſæ.i.deæ rerum inuẽtrices, hoc eſt diuinarum rerum contemplationes dulcia ante omnia exercitia humana, quarum ergo perculſus.i.affectus ingenti amore fero ſacra, vt.ſ.ſacerdos accipiant me primum. i.primo,& ꝓcipuo loco, quo nihil gratius, aut iucundius contingit, & mõſtrent mihi vias.i.curſus, aut meatus cęli, & ſydera. i. ſyderũ virtutem,& ſignificationem,& varios defectus. i.eclipſes ſolis, & labores, id eſt eclipſes lunæ.i. immutiones Lunæ, & monſtrẽt mihi vñ tremor.ſ. accidat terris, & qua vi tumeſcant. i. inflent, & extollant, maria alta.i.eleuata,& hoc obicib. i. obſtaculis aus littorib. ruptis.i.diſſipatis, & deiectis, & reſidãt.i. deſcendãt, vt locũ capiant, rurſus in ſeipſa.i.in ꝓpria receptacula, prioresq; alueos,& ambitus Et mõſtrent qd i.ad quid ſoles hyberni.i.qui illucent tpe hyberno, hoc eſt hyemali, properent.i.feſtinent tm.i. tantum, tingere ſe oceano. i. magno mari terrã ambienti, & id dicit ſcdm opinionẽ vulgi credẽtis, ſolẽ in Oceanum ſui lauandi cã decidere, vel quæ mora obſtet non noctib. hyemalib.tardis i.tarde decidentibus, ſed æſtiuis tardis i. tarde venientibus (idem in ſi j. Aeo. reperies.) Sin.i. ſed ſi, ſanguis frigidus circũ præcordia.ſ. tarditas igenij ex ſanguine frigido circa cor producta. (vnde Iune. ꝙ leuæ in parte mamillę nil ſalit arcadico iuueni) obſtiterit.i.obſiſtẽdo affecerit, ne. i. vt non, vel quominus poſſim accedere. ſ.intelligẽdo, has partes naturæ.i.rerum cęleſtium, hoc eſt cãm rerum, Rura.i. res ruſticanę. & amnes rigui.i.irrigatiui placeant mihi in vallib.i accedã ad delitias ruſticanas, & amem flumina.i.amęnitati fluminũ, & ſyluas, exiſtens inglorius.i. ſine gloria, quã cauſas rerum inuenientib deberet. O optantis eſt interiectio, ſcribunt quidem oh O qui me ſiſtat.i. conſtituat, & vt ſibi repſentet, vbi.ſ. ſunt campi.ſ amęni, & Sperchius ſ.fluuius Theſſaliæ ad quem Orpheus canticorum ſacra peregit, & Taygeta

(declina-

(declinatur ſicut Hyſmarus hic Taygetus, & pluraliter hæc Taygeta) mõs Laconiæ in Achaia, bacchata, ideſt è bacchantibus frequentata, virginibus Lacęnis. O qui ſiſtat me in gelidis.i.refrigeratiuis vallibus Aemi, illius montis Thraciæ, & protegat me ingenti vmbra ramorum.i.qui dabit vt naturali locorum dictorum, ac conſimilium perfruar amœnitate, ſ. q.d. ſe beatum fore ſi id contigerit.

VARIA LECT. QVARVM ſacra fero, ingenti percuſſus amore] In libro Longobardico tantum legitur, percuſſus. Sed in Romano, in Mediceo, & alijs antiquioribus, Percuſſus. [Qua vi maria alta tumeſcant] In Longobardico, Tumuſcũt. legitur. [Oceano properent ſe tingere Soles] Tingere (vt in veteribus habetur) ſcribendum eſſe oſtendit artinguo [Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes] in Rom. lib. Rigidi, legitur.

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitumq; Acherontis auari.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agreſtes,
Panaq;, Syluanumq; ſenem, Nymphasq; ſorores.
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut coniurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraq; regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quod ipſa volentia rura
Spontè tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumq; forum, aut populi tabularia vidit,

SERV. FELIX, qui potuit, rerũ cognoſcere cauſas] Repetitio eſt ſuperioris coloris. nã hoc dicit. Et ruſtici felices ſũt, & qui tribuunt operam philoſophiæ. [Rerũ cauſas] .i. phyſicam philoſophiam. [Inexorabile fatum] Alibi. Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum. [Subiecit pedibus] Calcauit. [Fatum] Ex fato venientia. [Acherontis auari] Omnem mundum in mortem trahentis. [Deos qui nouit agreſtes] Qui abſtinet ciuicis malis, & aut rura habitat, aut cũ ſuis numinib. rura deſcripſit. [Nymphasq; ſorores] Nã Panis, vel Syluanis, ſed inter ſeſe ſorores, vt Aetneos fratres inter ſe ſ. [Populi faſces] Honores q. a populo pręſtantur. Propriè aũt locutus eſt, vt faſces populi, regũ purpurã diceret. [Infidos agitãs diſcordia fratres] Diſcordiã poſuit pro auaritia. Ab eo qd̃ præcedit id, qd̃ ſequitur. Infidos aũt fratres iõ ait, q̃ auaritiæ cauſa diſſentiũt. [Aut cõiurato deſcẽdẽs Dacus ab Iſtro.] i. nõ eũ ſollicitat cõiuratio Barbarorũ. Iſter aũt fluuius eſt Scythiæ. [Nõ res Romanæ, perituraq; regna] Regna. ſ. Barbarorũ. Nã duo dicit. Barbarũ nec Romanũ imperiũ mouet. i. ad ambitũ cogit, nec Barbarorũ regna peritura. Nõ n. Romano maledicit imperio, licet hoc alij dictũ velint ex gñali venire ſnia, quòd õis magnitudo iperij periculis ſubiaceat, vñ ẽt Iuuenalis ait; Ad generum Cereris ſine cęde, & ſanguine pauci deſcendũt reges, & ſicca morte Tirãni. [Aut doluit miſerans inopẽ, aut inuidit habẽti] (Cic. in Tuſcul. v. lib. hoc tractat, dicens, in quẽ cadit vna metus perturbatio, poſſe in eũ oẽs cadere, ſicut pòt omni virtutę pollere, cui virtus vna contigerit. vñ nũc Virgil. noluit ruſtico aſſignare miſericordiã, ne ei daret ẽt cæteras animi paſſiones, quas nouimus & a bonis, & a malis rebus venire; a bonis opinatis duas, vnã præſentis tpis, vt gaudium, & vnam futuri ſpem; a malis ſimiliter duas vnã præſentis, vt dolorem, & vnã futuri, vt metũ, quas paſſiones, eſſe animi non dubiũ eſt, vnde & ipſe ait in 6. Hinc metuunt, cupiuntq; dolentq;, gaudentq;. Sal etiã in Catilinæ bello ait: Omnes homines, qui de rebus dubijs cõſulunt, ab odio, amicitia, ira, atq; miſericordia vacuos eſſe decet. nam aius haud facile verum prouidet vbi illa officiunt. Ergo aut ſic Cicero nit tractatũ huc diait, aut qd̃ abſolutũ eſt, intelligamus iõ ruſticum paupertatem non dolere, qd̃ eam malum eſſe nõ credat, ſed munus deorum: Luca. de paupertate: Et munera nondum intellecta deũ. Eſt & aliud quod poſſumus accipere, ideo ruſticum, nec bonis, nec malis alienis moueri, quia eius nõ intereſt, quippe qui ab vrbib. eſt remotus. [Ferrea iura] Dura, inexorabilia, immutabilia [Inſanumq; forũ] Litigioſum. [Populi tabularia] Vbi actus publici continentur. Significat aũt templum Saturni, in quo & ærarium fuerat, & vbi reponebãtur acta quæ ſuſceptis liberis faciebant parentes. Iuuen. Tullius enim, & titulis actorum aſpergere gaudet. Argumenta viri.

ASC. FELIX, qui &c.] Sicut primum muſis vacare optauit, deinde agriculturæ, ita docet primam felicitatem q̃ quidem in terris contingere poteſt, in muſis ac philoſophia conſiſtere, proxima in re ruſtica. Ordo eſt. Felix. ſup. eſt qui potuit cognoſcere cauſas rerum, per quas, muſas, & philoſophiam deprehendimus, atque qui ſcilicet ſubiecit pedibus omnes metus, & ideſt etiam fatum inexorabile, i. neceſſitatem moriendi, is profecto felix eſt, qui vere cum Apoſtulo dicere poteſt.

& eſſe cum Chriſto, & qui ſubiecit pedib. ſtrepitũ Acherõtis. i. fluuij aut principis infernalis, auari, qoia oium auidi. Nam ſerius aut citius ſedem properamus ad vnam, hoc eſt oẽs deſcendimus in mortẽ, ſi non oẽs in infernum, omnesq; in Acheronta, qui ſine lætitia dr̃ fluuius, dum mortis guſtamus amara; ſed felix cuius tã munda, & purgata eſt p philoſophiam ſcd̃m illos, & ſcd̃m nos per gratiã vita, vt nec inferorũ cõcutiatur metu. Fortunatus ſup. eſt. i. beatus. (Nã fortunatus in bonam partem accipit) & i. ẽt ille qui nouit. i. per experientiã Deos agreſtes. i. agreſtiũ Deorũ munera, hoc eſt q. intelligit, & cognoſcit q̃rum boni habeat agricolarum parſimonia, atq; cõtinentia; non. n. oia q̃ bona ſunt, continuo ab oibus intelliguntur qui ea vident; vnde de paupertate Luc. Et munera nõdũ intellecta Deũ. Qui inquã nouit, Pana Deũ paſtorũ, & Syluanũ ſenem, deũ. ſ. ſyluarũ, & nymphas. ſ. montium, fontiũ fluminũ, aut ſyluarũ ſorores. ſ. inter ſe. Ideo aũt fortunatus eſt, quia faſces populi. t. quos per populũ in populum ferunt magiſtratus, aut honores populares, non ſup. flexerunt illũ. ſ. qui Deos agreſtes nouit, & purpura regũ ſ. indumẽtũ non flexit. ſ. ſolicitauit aut attraxit. i. inclinauit ſe ad illũ ſ. aiũm illius, & diſcordia ſ. ex auaritia, aut ambitione nata, agitans. i. vexans fratres infidos i. iniquè ſua diſtribuentes, vt qui nec partẽ poſuere ſuis q̃ plurima turba eſt, aut Dacus populus à Germanis Danubio diuiſus deſcendens ab Iſtro cõiurato. i. ab accolis Iſtri, vt Dacis, Getis Germanis in Romanos conſpirantibus, & cõiuratis. i. timor illorũ, non flexit ſup. Nõ res Romanæ, & regna peritura. i. inquit Ser. Barbarorũ, quaſi Romana peritura nõ ſint, cũ dicturus ſit Iuppiter in primo Aen. de Romanis: His ego nec metas rerũ nec tẽpora pono, Imperium ſine fine dedi. ſed D. Augu. vt ad dictum locũ primi Aene. dicemus, Hunc locũ atq; illum de verbis dñi Ser. 29. arguit ut ca ptt dicens ex perſona poetæ dictũ eſſe regna peritura. & ex perſona Iouis, quaſi ſa lacis numinis, Imperiũ ſine fine dedi. Nõ abſurdum tñ eſſet pro ſnia poetæ dicere, & quem res Romanæ. i. adminiſtrationes rerum quas Romani poſſident, & regna. ſ. Barbarorum peritura. i. à Romanis ſubigenda, & ad Romanum imperiũ transferenda ſup. non flexerunt. Alij. n. laborãt res partas poſſidere. alij vt poſſideãt parare. Nec ille, ſ. Agricola, qui nouit Deos agreſtes, aut doluit miſerans inopẽ. i. miſeratus quidẽ eſt inopem, ſed non cum dolore. i. animi cruciatu, ita vt paupertatẽ tanquã ſein malam miſere metuat, cum ſit paucis contentus, aut inuidit habenti hoc eſt mediũ, in affectionib. tenuit. ita vt neq; turpiter cruciet̃ viſis miſerijs, neque inuideat viſis aliorũ diuitijs, ſed ſup. carpſit fructus quos rami tulere ſua ſponte, quos ipſa rura tulere volẽtia. i. nõ coacta, & qa illis cõtentus erat non doluit miſeratus inopẽ, quia paupertatẽ nõ putauit eſſe malũ. & eſt altera expoſitio Seruij nec vidit iura ferrea. i. dura & inflexibilia, nec forum. ſ. iudicia le inſanum. i. litigioſum, aut tabularia. i. loca vbi tabulæ. i. inſtrumenta, hoc eſt literæ publicæ ponuntur, vnde dicit populi. i. quæ ſunt de rebus populi, hoc eſt de rebus publicis.

VARIA LECT. ATQVE metus omnes, & inexorabile fatum Subiecit pedibus] In Romano libro legitur, Ineluctabile fatum, quod & alibi poſitum à Virg. magis tamen eruditi probant, quod varium eſt, ad fertilitatis facundiæ copiam.

Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntq;
In ferrum, penetrant aulas, & limina regum.

SERV. CAeca freta.] Subito in tempeſtatem ſurgentia. [Penetrant aulas, & limina regum] Proferuntur ſatellitum. Limina autem ait interiorem laud[...]tatem. S[...] Turnus,

Hic petit excidiis vrbem, miſeroſq; penates,
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoq; incubat auro.
Hic ſtupet attonitus roſtris, hunc plauſus hiantē
Per cuneos geminatus enim plebiſq; patrumq;
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exilioq; domos, & dulcia limina mutant.
Atq; alio patriam quærunt ſub ſole iacentem.

Turnus. ſtirpē admiſceri Phrygiam, ſe lumine pelli. [Petit excidiis vrbem] Incertum alienā, an ſuam.] Gemma bibat] Gemmeo poculo, non Gēmato. [Sarrano dormiat oſtro] Tyria purpura, quæ.n. nunc Tyros dr̄, olim Sarra vocabatur, à piſce quodam, qui illic abundat: quem lingua ſua Sar appellant. Iuuen. Aut pictā Sarrana ferentem, Ex humeris olea togam [Hic ſtupet attonitus roſtris] ſ. vt concionetur [Per cuneos] Geminatus.n. (plebiſq; patrumq; Corripuit:) Ordo eſt. Corripuit n hunc geminatus p cuneos plauſus, & plebis, & patrum [Exilioq; domos] Volūtario. ſ. propter auaritiam [Alio ſub ſole] ſub alio climate.

abſcondit opes & incubat auro defoſſo. i. incubando inuoluit ſe in aurum quod prius infoſſum vt nunc conſpiciat defodit vt̄ Hora. in ſermone. i. cō geſtis vndiq; facis, indormis inhians, & tanq̄ parcere ſacris Cogeris, aut pictis tanquā gaudere tabellis: his attonitus, i. ſtupefactus, & captus admiratione indigna, ſtupet roſtris. i. magiſtratib. pro roſtris gerendis, Plauſus corripuit. i. totum ad ſe rapuit, hunc. i. alium. hiantem. i. auiditate gloriæ captū, ita vt more canis ſitibundæ vix os occludere poſſit, corripuit dico per cuneos. i. populorū receptacula. n pro quia, geminatus, q. d. nec id mirum, quia geminatus (& eſt faceta irriſio, ſicut illa Horatij in Tygillum Mæſtum, ac ſollicitum cantoris morte Tygilli, Quippe benignus erat) plebis & patrū qui ſ. magnus & multum appetendus vr̄. Alij ſup gaudent perfuſi. i qn̄ perfuſi ſunt ſanguine fratrum, & mutant domos. ſ. paternas, & limina dulcia. i quæ merito dulcia ſunt exilio. i p dulcib. domibus exulant vltro vt. ſ. diuitias acquirant, aut poſt effuſionē ſanguinis fraterni, vt ſcelerati voti compotes fiant, & quærunt patriam iacentem ſub alio ſole. i. ſub alio climate, ſed fæcundius dicit ſole. Nam ſi in diuerſo climate eſſet idem ſol. i. idem reſpectus, & eadem influentia ſolis, leuior eſſet mutatio loci, quàm vbi alius eſt ſol. i. diuerſus influxus eius.

ASC. SOLLICITANT alij remis freta] Vt plenius ruſticorum quietem & continentiā laudet inuehit̄ in aliorum cōmoditates, & luxum dicens. Alij. ſ. vrbani rerū & honorum plus q̄ ſat eſt cupidi. ſollicitant remis freta cæca i. occulta, & latētia, & ruunt. i pcipites currunt in ferrū. i. in arma, & penetrāt aulas. i. theatra, aut regias, & limina regū. i. fiunt aulici, vt fauore regū emergant. i. quiuis eorū petit. i. adorit̄ vrbem inſidijs. i. per inſidias affectat gubernacula vrbis, & petit miſeros penates i. domeſticos deos, aut optima quæq; miſerorū. & penitiſſimè cuſtodita ab eis, vt bibat gemma. i. aut poculo gēmato, aut (quod plus eſſet) gēma, & vt dormiat oſtro Sarrano i. purpura tyria, nā tyros olim Sarra dicta eſt, ea aūt purpura præſtat cæteris cū ſit dibapha. i. bis tincta. ſ. vt habeat lectum coopertū purpura tyria, aut tapetis purpureis, alius condit. i.

VARIA LECT. HVNC plauſus hiantem. Per cuneos (geminatus n) plebiſq; patrumq; Corripuit) Rom lib Mediceus, Longo & pleriq; alij geminatus, legunt, quod etiam approbatur à Seruio.

Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam, paruoſq; nepotes
Suſtinet: hinc armenta boum, meritoſq; iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Prouentuq; oneret ſulcos, atq; horrea vincat.
Venit hyems: teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſyluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea pendent dulces circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſeruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſque in gramine læto,
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hædi.
Ipſe dies agitat, feſtos, fuſuſque per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocij, cratera coronat,
Te, libans, Lenæe vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporaq; agreſti nudat prædura palæſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:
Hanc Remus, & frater; ſic fortis Hetruria creuit
Scilicet, & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemq; vna ſibi muro circundedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quàm cæſis gens ſit epulata iuuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica: necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatijs confecimus æquor,
Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.

SERV. HINC anni labor.] Ex agricultura habet totius anni ſubſtātiam. [Hinc patriam] Donatus villani intelligit non te vera patriam [Meritoſque iuuencos] Suis conſortes laboris [Nec requies] i. nunquā pōt ruſticus oī parte deſtitui. [Cerealis mergite culmi] Manipulos ſpicarum mergites dicimus [Sicyonia bacca trapetis] Oliua, à ciuitate Laconiæ Sicyone, vbi abūdāt olea Trapetis aūt molis oliuarib. Et declinatur trapetum ſicut tēplū Tere. Quos ſup inſidens trapetos ſigna gyris tēperat. Qd̄ metrū aptū eſt oliuā terentib [Arbuta] Poma ſylueſtria [Pendent circū oſcula nati] Cōtra illud, Exilioq; domos, & dulcia limina mutant. Caſta pudicitiā ſeruat domus] Non vt in vrbib. impudica. [Ipſe dies agitat] Suſpendendū, & ſic inferendū, feſtos. nā. h. d oēs dies ſic hēt vt feſtos putes. Alij dnt, feſtos dies cū religioni cōcelebrat [Agreſti palæſtra] Ruſtica luctatio. Paleſtra aūt dicta eſt, vel ἀπὸ τῆς πάλης i à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν hoc eſt a motu vrnæ: nā ducti ſorte luctātur [Sic fortis Hetruria creuit] ſecūdum hiſtoriam, nam cōſtat, Thuſcos vſq; ad fretum Siculum omnia poſſediſſe, [Ante etiam ſceptrum Dictæi regis] Antequā regnaret Iuppiter qui eſt in Dictæo monte Cretæ nutritus. [Impia quàm cæſis gens ſit epulata iuuencis] Aratū eſt hoc quod dicit q̄ maiores bouem comeſſe, nefas putabant. [Necdum Impoſitos duris] Iuue. Neſcierant primi gladios excudere fabri. [Et iam tempus equū fumantia ſoluere colla] Allegoricos h d. Debemus fatigato ingenio parcere, & facere finē carmini. Sanè nō eſt comparatio, ſed tranſlatio, ſicut & in primi fine diximus. Et pleriq; volunt nō eum dixiſſe hoc loco carmini Georgico finē ſe eſſe facturū. q̄ duo ſequētes libri paſtorales ſūt, nō Geor. vt etiam in prima huius carminis parte memorauimus.

ASC. AGRICOLA incuruo terrā, &c.] Ducet agricolā non ocioſum eſſe neceſſitate, ſed longe lætioribus exercitationib. teneri. Quia vbi ſupple, ſeu poſtq̄ agricola dimouit idēſt cū in diuerſas partes mouit, & diſcidit, terrā aratro incuruo. i. poſtquam arauit, & coluit vt decet terram, hinc. i. ex hac re, hoc eſt ex agricultura eſt labor anni, i. totu anno nō diſtinct̄ alio labore quā qui in agros fit, aut ad agrū quodāmodo pertinet, & ſuſtinet hinc. i. ex hac re patriā: quia omnes viuunt ex agricultura, fueruntq; agricolæ ſæpe bellis gerēdis optimi, & ſuſtinet i. ſuſtentat, & educat hinc paruos nepotes. i. liberorū ſuorū liberos, & ſuſtinet hinc armenta & iuuēcos meritos. i. boues aratorios qui meruerunt ex fructu, quem pepererunt labore ſuo ſuſtētari, nec requies. i intermiſſio, vlla ſupple eſt, quin, i quoniā nus hoc eſt, non fit, nunquam eſt, quin annus, exuberet. i. valde vber, & fœcundus fit, aut potius fœtu pecorum, aut mergite. i. manipulo, culmi, i. calami, cerealis, i. frumētacei a Cerere inuenti, & quin annus oneret ſulcos prouentu. i frugib. alūde prouenientib. aut vincat, i. ſuperet horrea, quod plus eſt, quàm

quàm ſi horrea rumpat. Nam vincere bottea dr̃r fruges, cũ tot ſuat, vt nulla ſit ſpes in horrea poſſe ingeri. ſed in agro reponuotur, rumpi aũt cum paulò amphores, q̃ capere poſſint horrea, ſint, ita vt vi ingerantur. Mancin. expoiut, quin prout, ac ſi dicat, nec requies eſt ſup. agricolæ. i. nunqnam ceſſatur, quin. i. vt annus ante exuberet, &c. non eſt legendũ exuperet, pp ſyllabam ſecundam quæ corriperetur, ſed meo indicio melior ſenſus eſt, vt dicamus agricolæ quidem requiem eſſe, quamnis prius dictum ſit. redit agricolis labor actus in orbẽ, nam & nunc dicit. At ſecura quies, & neſcia fallere vita, ſaltẽ in aio, ſed non anno, ita vt intermittente agricola patumper operas ſuas, annus non intermittat prouentus. Nam ſniæ accipiendæ ſunt pro locis, q̃uo aũt agriculturam laudet, ſi dicat agricolæ nullam eſſe requiem? niſi dicamus nõ eſſe requiem in colligendis, quãquam ſit pariendis ſtuctibus, & frugibus. Venit byem. i. vbi hyems venit, id iam acceſſit (eſt n. præteriti tpis) bacca Sicyonia. i. oliua quę naſcitur plurima ad Sicyoniã Achaiæ oppidum. teritur. i. premitur trapetis. i. molis oliuarijs, & ſues. i. porci redeunt læti. i. pingues glaode, q̃. i. ſub quercubus ſaginati ſunt, ſyluæ dant arbuta. i. fructus arborum, &. autumnus ponit varios fœtus, is. n. pomifer ac vinifer dr̃, & vindemia mitis. i. botrus aut vua vindemianda, coquitur alte in ſaxis apicis. i. ſoli expoſitis. Interea. ſ. dum fotis naſcũtur fructus, & fruges, dulces nati pendent circũ vbera. ſ. matrũ & domus, i. familia, & p̃cipue coniux caſta, ſeruat pudicitiã, vaccæ demittunt. i. deorſum mittunt iam diſtenta vbera lactea. i. lactis plena quaſi lactoſa, ſed id, quia inſuetius, vitauit, & hædi pingues luctantur in ſe cornibus aduerſis, i. ex aduerſo obiectis, in gramine læto. i. pingui. ipſe. ſ. paterſamilias, & princeps domus agricols, agitat dies feſtos, & fuſus, i. proſtratus, & recubans per herbam. i. pratum herboſum. vbi. ſ. in medio ẽ ignis ad ſacrificium. ſ. cremandum, & vbi ſocij. ſ. laboris coronant cratera poculum magnũ ampliter poturi, ò Lenæe, i. Bacche, ipſe libans. i. ſacrificans, vocat. i. inuocat te, & ponit magiſtris pecoris. i. primis paſtoribus certamina saculi velocis. i. ſagittatom. hoc eſt ſignum quod ſagittis certatim deijciũ in vlmo, i. alta quauis arbore. Et. ſ. ſocij nudant corpora prædura. ſ. ſole & vento indurata palęſtra. i. luctatione agreſti. i. rudium, & agreſtum, ſi legendũ eſt palæſtræ, dic palęſtrę. i. ad palæſtrã: Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:] Laudat agriculturam ab antiquitate, & veteri actoritate, oium. n. cõſenſu vetuſtiſſimi mores approbatiſſimi ſunt, vñ Fauor apud A. G. lib. i. c. 10. Viue morib p̃teritis, loquere verbis pręſentib. Ordo eſt. Veteres Sabini. i. populi illi Italiæ ſanè antiqui, coluere olim hanc vitã. ſ. Ruſticanã, & Remus, & frater. ſ. Romulus, coluere hic vitã pręcipue paſtoralẽ, & Hetruria fortis creuit ſic. i. per agriculturã, ſcilicet. i. ſcire licet q́d agricultura põt, quia &. i. ẽt Roma pulcherrima facta eſt. i. ſic, i. per agricolas, & paſtorales, aut Roma facta eſt, i. euaſit ſic. i. per agriculturam, pulcherrima rerum, quia agricolæ multũ decoris, ac roboris attulerunt reb. Romanis, quæ pro &, Roma circundedit ſic &c. aut quæ. ſ. Roma circundedit vna ſibi. i. ad decus, & ornatũ ſuũ ſeptẽ arces. i. colles, muro, ſ. vno, hoc eſt vnis męnib. Saturnus ẽt aureus. i. optimus antea ſecula inſtituens, agebat in terris hanc. i. ruſticanã vitam ante ſceptrũ. i. regnũ Dictæi. i. Cretẽſis regis. ſ. Iouis, hoc eſt antequã Iuppiter expulſo patre ſibi regnũ vſurparet, & antequã gens impia. ſ. ſcelerata, eſt epulata. i. epulum publicũ conſtituit iuuẽcis cæſis. i. mactatis quod impium vr̃, cuio ſint ſocij laboris nunc præcipitur, Thure deum placa, vitulum ſine creſcat aratro. Etiam ſup. homines necdum. i. non adhuc non audierant, adhuc claſſica. i. ſigna bellica, vt tubas, lituos, & cornua inflari. ſ. cum hæc vita in honore eſſet ſub Saturno, & necdum audierant enſes impoſitos duris incudibus. ſ. vt cudantur crepitare. i. crepitum, & ſonitũ dum percutiebantur dare: ſed nos confecimus æquor immenſum ſpatijs. i. abſoluimus immenſam materiã, aut nauauimus magnã operam in æquore, i. re ruſtica, quæ vt æquor plana eſt. Et tempus eſt iam ſoluere. i. à iugo eximere, hoc eſt tempus eſt ſoluendi, eximendi colla equum. i. equorũ, fumantia. ſ. ex diuturno labore, hoc eſt iam faciendus eſt finis, materiæ peractæ, & ad metam perductæ.

VARIA LECTIO.

INTEREA pendent dulces circum oſcula nati] Oẽs antiqui lib. hoc ordine legunt, Interea dulces pendent. [Corporaq; agreſti nudat prædura palæſtra. [Io Roma. lib. Mediceo, & antiquiſſimis alijs, Nudant, numero multitudinis legitur.

Asc. TE QVE Pales, &c.] Vt morẽ inſtitutũ obſeruẽ, argumẽta librorũ pauẽs explanabo priuſquã rẽ aggrediar. Ouidiani aũt argumenti explanatio huiói eſt q̃, p &. Vates. i. diuinus poeta Virg mõſtrauit, diuino. i. artificioſiſſimo carmine, oia, & te ò Pales. ſ. Dea pabulorũ, hoc eſt vos pabula, & te ſupple paſtorũ. i. inter paſtores memorande. i. digne qui memoreris & p̃diceris. p orbẽ, hoc eſt te ò Apollo Deus paſtorũ, & cultus. i. cuſtodiam & curã pecorũ, & paſcua læta. i. iocunda aſpectu & fœcunda gramine, & quis. i. quibus locis armẽta. i. maiora animalia quib. armi extant, vt boues. equi, & aſini, habitent. ſ. ſtationem ſuam hoc eſt vbi paſcantur, & ſtabulentur, & quis locis ſtabuletur agni. Bene ſtabulentur. & agni qui propter teneritudinem in ſtabulis aut potius caulis, & ſeptis hoc eſt ouilibus detinentur noctu, cum armenta per prata vagentur ſub dio.

P. OVIDII NASONIS IN III. GEORGICON VIRGILII TETRASTICON.

Teq; Pales, & te paſtor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramina paſcua læta,
Quis habitent armenta locis, ſtabulentur & agni,
Omnia diuino monſtrauit carmine vates.

ANTONII MANCINELLI IN EVNDEM ARGVMENTVM.

Panditur apta boum, vel equùm tibi forma notanda:
Poſt vitulùm curam monſtrat, curamq́; parentum;
Tradit equis aliam. Vim poſtea pandit amoris.
Curat oues, caprasq́; ſimul, lactis quoque, & lanæ
Mentio fit. Canum, ſerpentum cura notatur.
Morborum quoque & cauſas, & ſigna docebit,
Communemq́; luem cunctis animalibus olim.

ſtabulentur ergo ideſt, in ſtabulis locentur. Stabulum autem à ſtando dictum eſt, vnde ſtantibus fere attribuitur, equis, bobus, & nonunquam ouibus. Mancinellus qui ſingulas partes explicat ex ordine argumentum conſtituit ſic.

APERTA. i. conueniẽs forma boum, vel equum. i. equorum: panditur. i. reſeratus, & manifeſtatus. ſ. in hoc tertio libro notanda tibi. i. cuius paſtorali cura detento, & ſup. poeta monſtrat poſt. i. poſtea ex ordine curam vitulũ. i. vitulorum, & cura parentũ. ſ. ipſorum, & tradit aliam ſ. curam equis, pandit poſtea vim. i. violẽtiã amoris, & curat oues. i. docet curare. (Eſt enim accuſatiui caſus pluralis numeri) & capras ſimul, & fit mentio lactis quoque, pro & lanæ, & fit cura canum, & notatur cura ſerpentum, & docebit. ſ. ad finem operis te cauſas & ſigna, ideſt indicia morborum, & luem ideſt peſtẽ communem olim, ideſt quæ olim contigit cunctis animalibus. A16

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON,

LIBER TERTIVS.

TE quoque magna Pales, & te memorandæ canemus,
Paſtor ab Amphryſo: vos ſiluę amneſque Lycæi.
Gætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia iam vulgata quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis atas?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque humeroſq; Pelops inſignis eburno
Acer equis, tētanda via eſt, qua me quoque poſsim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

TE quoque magna Pales] Innocat deam pabuli, dicturus de animalibus, ſicut de frumētis dicturus & vitibus, Cererem inuocauit, & Liberum. Sanè non eſt mitandum eſſe vſum eum procœmio, ſicut eſt vſus in primo, nam aliud quodammodo incnoaturus eſt carmen, paſtorale, ſ. poſt completum Georgicū, deinde etiam ſi vnū ſit, ſcimus conceſſum eſſe ſcribentibus, vt iteratione procœmii legentium interdum reficiant laborem. Nam & Liuius frequenter innouat principia, vt, Incenſa à Gallis urbe, vt completis conſulibus. Et Cicero in Verrinis, qui in frumentaria conciliauit auditorum animos, iteratione principii: vt, Omnes qui alterum iudicāt. Pales autem, vt diximus dea eſt pabuli, quam alii Veſtam alii matrem Deum vocant. hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quas Varo, maſculino genere, vt hic Pales. Huic ſacra ſoluuntur 6. cal. Maias die, quæ Palilia vocantur. [Paſtor ab Amphryſo] Amphryſus fluuius Theſſaliæ apud quem Apollo ſpoliatus diuinitate, ob occiſos Cyclopa, Admeto regi pauiſſe armenta dicitur. vnde eum nunc inuocat, qui Nomius vocatur, vel ἀπὸ τῆς νομῆς .i. a paſcuis, vel ἀπὸ τῶν νόμων .i. a lege chordarum. [Siluæ amneſque Lycæi] κατ' ἐξοχὴν montem Arcadiæ potuit, vel quia pecoroſa, vel quia Pā illic eſt ruſticum numen. [Cetera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mētes] Hoc eſt fabulæ quæ delectationi eſſe poterant, & occupare mentis curis ſolutas, iā deſcriptæ a multis in omnium ore verſantur. [Quis aut Euryſthea durum] Euryſtheus rex fuit Græciæ Perſei genus, qui Iunonis inſtinctu imperabat Herculi, vt varia monſtra ſuperaret, quibus poſſet perire. vnde cum durum appellauit, qui potuit ad complendum odium nouercale ſufficere. [Aut illaudati neſcit Buſiridis aras] Buſiris rex fuit Ægypti, qui cum ſuſceptos hoſpites immolaret, ab Hercule interemptus eſt, cum etiam eum voluiſſet occidere. huius laudes ſcripſit Iſocrates, vnde illaudati participium eſt pro nomine, vt ſit illaudabilis, non qui laudatus non ſit, ſed qui laudari non meruit, vt eſt illud in 8. Aeneid. Diues inacceſſos vbi ſolis filia lucos. Pro inacceſſibiles, non ad quos nullus acceſſit, ſed ad quos nullus accedere debeat. [Cui non dictus Hylas puer.] Id eſt a quo. Horat. Scriberis Vario fortis, & hoſtium. Pro à Vario. Hylas autem ſocius Herculis fuit, qui aquarum profectus, raptus eſt à nymphis in Myſia. [Latonia Delos] In qua Latona enixa eſt Apollinem, & Dianam, quam inſulam ante vagam Apollo, vt in tertio legimus, Mycone celſa Gyaroque reuinxit; vbi fabulam plenius diximus, ſtabilem fecit. [Hippodameque] Græca quæ in η, exeunt plerunque ipſum η, in ia, ſoluunt: vt, Hippodame, Hippodamia: Penelopeia. Fabula talis eſt, Hippodamia filia fuit Oenomai regis Elidis, & Piſarum hic equos habuit velociſſimos, vtpote ventorum flatu creatos, quibus procos filiæ multos necauit, ſub hac conditione prouocatos ad curule certamen, vt aut victus traderet filiam; aut victos necaret. Poſtea cum Pelopem amaſſet Hippodamia, corrupit Myrtilum aurigam patris, primi coitus pactione, qui factis cereis axib. cum victore Pelope à puella promiſſum poſceret præmiū, ab eius marito præcipitatus in mare eſt, cui nomē impoſuit. nā ab eo Myrteum dicitur pelagus. [Humeroque Pelops inſignis eburno] Tantalus pater Pelopis, volens deorum tentare diuinitatem, inuitatis filium ſuum epulandum appoſuit, a quo omnes alii abſtinuerunt, excepta Cerere, quæ brachium eius conſumpſit. Poſtea punito Tantalo cum dii voluiſſent eius filium reuocare ab inferis. Ceres eburneum brachium reſtituit, Quod ideo fingitur, quia Ceres ipſa eſt terra, quæ corpora vniuerſa conſumit, oſſa tantum reſeruans. [Acer equis] Victor etiam Oenomai. [Via] Ratio. [Me quoque poſſim] Sicut ſe elii ſuſtulerunt carminis merito. [Victor] Effectur propoſiti: Sic paulò poſt, illi victor ego.

Te quoque magna Pales,] Asca. In hoc tertio libro deſcripturus paſcua, & pecora inuocat eorum numina, & fere inuocat & proponit more Græcorum. Nam per metonomiam deorum dearumque nomina pro rebus quibus præſunt poni ſolent, quocirca dicens, te quoque &c. duo facit: nam inuocat uenerabili illa compellatione ac affatione, ſimulque proponit, quia non numina, ſed res quibus præeſſe putabantur deſcripturus intelligitur. Ordo igitur eſt. O magna (quia ſuum cuique nomē magnum eſt) Pales .i. dea pabularum, nos canemus, id eſt cum laude tua deſcribemus carmine te, id eſt dona & munera tua, hoc eſt pabula, & te ò paſtor, ſcilicet Apollo memorande, i. denominandæ, & memoria digne ab Amphryſo fluuio illo Theſſaliæ. i. propterea quòd illic Admeti regis gregem pauiſſe perhiberis, unde nomios, i. paſtorū deos habitus es, & nos canemus vos ò ſiluæ, & amnes Lycæi, id eſt, Arcadici, apud quos ſ. Pan & cæteri paſtores plurimum diuerſati ſunt. hoc eſt in hoc opere paſcua, & pecora, i. eſt rem paſtoralem pertractabimus. Cętera quæ vacuas, &c. Ne quis calumnietur poetam rem vtilem munuſque delectabilem deſcripturum quòd pecoris curam ſuſcipiat, iucundaque figmēta, ac poetarum fabulamenta præterea, innuit ſe hanc rem deſcripturum non ignobilitate quadam animi, ſed ſumma generoſitate, quippe qui falcem in facilem meſſem immittere nolit, nec aliorum inuenta ſectari. Nam licet Heſiodum imitetur, cum tñ longe præterijt atq; præcellit, quia ergo cætera quæ vacuas tenuiſſent carmina mētes: Oīa iam uulgata, tentanda, inquit, eſt via, qua me quoq; poſſim tollere humo victorque & virum volitare per ora. i. excogitanda eſt mihi materia non ignobilis, aut in re, tenui elaborandū eſt, vt non tenuis ſit gloria, ſicut in quarto dicturus eſt. In tenui labor, at tenuis non gloria, &c. Ordo autē eſt. Cætera carmina. i. cæteræ res carmine deſcribendæ, quæ tenuiſſent. i. occupare potuiſſent mentes vacuas. i. ſecuras, nec de lodice paranda ſollicitas, ſed ocioſas & liberas. ſunt iam omnia vulgata. i. ipſæ res ſunt vulgo expoſitæ & notæ, frequenterque deſcriptæ. Nā quis neſcit. q. d. nemo, aut Eriſthea regē Græciæ, hoc eſt Mycenarum & Lacedæmoniorum. ſ. in Herculē quem ad tot labores implicatus impulit, aut quis neſcit aras. ſ. in quib. hoſpites immolauit, aut arces, i. aulam tyrannicā Buſiridis. ſ. regis Aegypti illaudati. i. illaudabilis, aut nūquā iuſte laudati. Cui non eſt dictus. i. narratus, & recitatus carmine Hylas pueri. ſ. Herculi dilectus, & cui nō eſt dicta Delos. i. īſula illa Latonia. i. qua Latona, Dianam, & Apollinē enixa eſt, & cui non eſt dicta Hyppodame. ſ. puella dicta quaſi equorū domitrix, aut bellicoſa, & cui nō eſt dictus. Pelops. ſ. filius Tantali à quo Peloponneſos dicta eſt acer, i. ſtrenuus equis, i. bellator domitor Oeno-

mal in equis is ſup.Inſignis.i.clarus & famatus humero eburno quem.ſ.illi reſtituiſſe dicuntur dii exeſo a Cerere eius proprio cui inquam hæc omnia non ſunt dicta? q.d.nemini,quia omnes norunt.(Sunt qui ne vitioſum ſit bina epitheta ſine coniunctione uni dediſſe dicant legendū,humeroq; Pelops inſignis eburno,& Acer,equis)quia ergo cætera iam nota ſunt diuulgata tentanda.i.attentanda eſt via qua ego poſſim tollere.i.erigere humo.i.a re humili qualis aliorum inuentus duntaxat, iuniti quo

que.i.etiam me ſicus cæterarum rerum inuectores ſe extulerūt, & qua ego victor.i.compos voti, poſſum volitare p ora virum .i.virorum.ſ.præſtantium quia à viribus ac virtute dicuntur viri,ſed pulchrum eſt à laudatis laudari,vt Hector Neuianus, inquit,auctore etiam Cicerone.

CAETERA quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes]Quā Varinis,Carmina,non improbarum, in codicib. tamen aliquot manuſcriptis legitur,Carmine ſeptimo caſu. VARIA LECT.

SERV. PRimus ego in patriam]id eſt primus quia ante illum nullus Mantuanus poeta fuit, aut quia nullus exinde talis emerſit.[Modo] Tantummodo. [Aonio uertice]Bœotio. Heliconia ipſa eſt Bœotia, in qua eſt Helicon mons muſis dicatus.[Idumæas palmas] Abundantes quantæ ſunt apud Idumen ciuitatem Phœnices,Lucanus. Et arbuſto palmarū diues Idume[In medio mihi Cęſar erit, templumque tenebit] Ideſt ipſi templū dabo. Et uerbo uſus eſt Pontificali. Nā qui templum dicabat poſtem tenens dare ſe dicebat numini, quod ab alio neceſſe fuerāt iam teneri, & ab humano iure diſcedere. Quod autem dicit.[In medio mihi]Eius templum fore ſignificat,nam ſemper ei ſacratur numini locus eſt, cuius ſimulacrum in medio collocatur, alia enim adornatum tantum pertinent.[Tyrio conſpectus in oſtro] In habitu Pontificis ,cuius ſe officium dicit in conſecratione ſumpturum. [Cētum quadriiugos agitabo ad flumina]Id eſt unius diei exhibebo Circenſes,quia ut Varro dicit in libris de gente populi R.olim uiginti quinque miſſus fiebant,ſed uigeſimusquintus dicebatur ærarius,eo quod de collatione populi exhibebatur,qui deſiit eſſe poſtquam conferendæ pecuniæ eſt conſuetudo ſublata,unde hodieque permanſit, ut ultimus miſſus,appelletur ærarius. Ergo centum currus ſecūdum antiquitatem dixit,ſicut etiam ad flumina. Olim enim in littore fluminis Circenſes agitabantur, in altero latere poſitis gladiis,ut ab utraque parte eſſet ignauiæ præſentis periculū unde & Circenſes dicti ſunt,quia exhibebantur in circuitu enſib.poſitis,licet alii a circumeundo dicant Circenſes uocari[Cūcta mihi]In honorem meum.Et hoc dicit, Ex Aliis agonib.ad quos certaturæ Græcorum multitudo conuenit. Per Alphæum aūt,Iouis Olympici agonem ſignificat. Nam Alphæus fluuius eſt Elidis,quę ciuitas iuxta Piſas eſt,in qua colitur Olympicus Iuppiter. [Locoſque Molorchi] Id eſt ſiluam Nemeam, in qua celebratur Agon in honorem Archemori. Molorchus autē paſtor fuit,qui Herculem uenientem ad occidendum Nemeū leonem ſuſcepit hoſpitio.[Crudo cæſtu]Duro, ut, Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu.[Tonſę oliuæ] Minutis foliis compoſitæ,ut, Tonſiſque ferunt mantilia uilis, Habiturum ſe autē coronam tōſilem dicit.[Vel ſcene ut uerſis]Apud maiores theatri gradus tantum fuerunt. Nam ſcena de lignis tantum ad tēpus fiebat,unde hodieque permanſit conſuetudo,ut componātur pęgmata a ludorum theatralium editoribus.Scena aūt quæ fiebat,aut uerſilis erat aut ductilis,Verſilis tunc erat,cum ſubito tota machinis quibuſdam cōuertebatur, & aliam picturę faciem oſtendebat.Ductilis tunc cum tractis tabulatis hac atque illac ſpecies picturę nudabatur interior. Vnde perite utrumq; tetigit,dicens.Verſis diſcedat frontibus,ſingula ſingulis complectens ſermonibus. Quod Varro,& Suetonius commemorant. [Purpurea intexti tollant aulæa Britanni] Hoc ſecūdum hiſtoriam eſt locutus. Nam Auguſtus poſtquam uicit Britanniam, plurimos de captiuis quos adduxerat,donauit ad officia theatralia dedit ēt aulæa.i.uela,in quib.depinxerat Victorias ſuas, & quemadmodū Britanni ab eo Donati, eadē uela portarent,

Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et uiridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit,templumque tenebit,
Illi victor ego,& Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi Alphæum linquens, lucoſq; Molorchi
Curſibus,& crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ folijs ornatus oliuæ
Donaferam, iam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cęſoſque videre iuuencos.
Vel ſcena vt verſis diſcedet frontibus: vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanui.
In foribus pugnam auro,ſolidoque, elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum,ac nauali ſurgentes ære columnas.
Addam Vrbes Aſię domitas pulſumque Niphatem,
Fidentemque fuga Parthum, verſiſque ſagittis,
Et duo rapta manu diuerſo ex hoſte trophęa,
Biſque triomphatas vtroque ab littore gentes,

quæ te vera portare conſueuerāt, quam rem mira expreſſit ambiguitate, dicens.[Intexti tollant] Nam in velis ipſi erāt picti qui eadē vela portabant. Aulæa autem dicta ſunt ab aula Attali, in qua primū inuenta ſunt vela ingentia, poſtq̄ is populum R.ſcripſit hæredem. [Solido elephanto] Ebore integro,non ſectili[Gangaridum] Gangaridæ populi ſunt inter Indos, & Aſſyrios habitantes circa Gangem fluuium, vnde etiam Gangaridæ dicti ſunt. Hos deuicit Auguſtus, vnde eſt Imbellem auertis Romanis arcibus Indum. Gargaridum vero pro Gangaridarū poſuit, quia hic Gāgarida facit.Quod autem ait, Victoriſque arma Quirini, Non eſt contrarium, nam ut etiam in 1.Aeneid.diximus. Suetonius Tranquilus hoc de Auguſto cōmemorat, Quodam tempore tres partes populi conſentiente ſenatu obtuliſſe ei tria nomina: Quirini, Auguſti, Cęſaris, ille ne unū eligendo, alias offendere partes,primo Quirinus eſt dictus inde Cæſar poſt in nomine permanſit Auguſti,unde eum Virgilius omnibus iſtis appellat nominibus. Nam Quirinum Romulum accipere non poſſumus quia Gangaridas penitus ignorauit.[Vndantem bello]Quaſi non undas, ſed bella portātem, propter Antonii & Cleopatræ grauiſſimum prœlium. [Magnumque fluentem] Magnæ ut, Totumque repente clamat. [Ac nauali ſurgentes ære colūnas]Auguſtus victor totius Ægypti quam Cæſar pro patre ſuperauerat,multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra,quibus conflatis quatuor effecit columnas quę poſtea à Domitiano in capitolio ſunt locutæ, quas hodieq; cōſpicimus.unde ait.Nauali ſurgentes ære columnas.Nam roſtratas Iulius Cęſar poſuit victis pœnis nauali certamine, è quibus unam in Roſtris, alteram ante circum uidemus a parte ianuarum[Niphatem] Niphates & fluuius eſt & mons.ut, Et Cimini cum monte lacum. Per Niphatem autem, populos iuxta habitantes accipimus.Nam nec fluuius nec mons unquam poteſt pelli.Fidentemque fuga Parthum]Tunc.n.melius iaculantur ſagittas.[Rapta trophæa]Raptim & ſine labore q̄ſita.[Diuerſo autem ex hoſte]Orientis & occidentis accipimus. Vnde ait, Vtroque ab littore. Orientis, propter Gangaridarum, Occidentis propter Britannorum triumphum.

PRIMVS Ego in patriam &c.]Oſtendit, qua via ſperet ſe victorem fore, & humo efferri poſſe, ſi uidelicet primus Mātuā muſas tranſferat,eiſque illic ædem dicet, quod ſe facturū dicit in honorem Auguſt. Cæſaris qua occaſione deſcribit ſacrificii concepti pompam, & Cæſaris triumphalia inſignia,cuius etiā egregia facinora ſe deſcripturum pollicetur. Ordo igitur eſt. Ego rediens non illinc,ubi fuerit corpore, ſed contemplatione, & animi exercitatione,deducam uertice. Aonio.i.ab Helicone monte Aoniæ,quæ Bœtiæ pars eſt,deducam dico primus mecū muſas in patriam,ſ.meam,hoc eſt Mantuam,ubi natus & quaſi ſi id dicā,partus ſum modo.i.dūmodo uita ſuperſit, & ó Mantua ego referam tibi.i.ad te,& ad honorē tuum primus palmas Idumæas.i.gloriam & laudem, qualē habent palmis coronati. quarum Idumęæ,præſtantiſſimæ habētur,hoc eſt primus merebor nobili palma coronatus in patriā meam redire, Et ego ponam, ASC.

am.i. conſtitum templum.i. ędem ſacram cōtemplationi, dicatam de marmore.i.conſtructum ſup.in campo virili,propter i.iuxta aquam, vbi.ſ. locus purgatior & amœnior eſſe ſolet, vbi i.in quo loco Mincius fluuius illi apud Mātuam in Padum incidens errat.i.circunfluit,non recto tramite erranti ſimilis,tardis flexibus, hoc eſt ipſum tardantibus,cuius tarditas in cōmodum accolarum vergit. Nam fluuii pręcipites negāt reditū cū difficillimum ſit aduerſo flumine quidquā vehere, & vbi Myncius prætexit.i.cooperit, & munit ripas tenera arundine Cæſar ſ. Auguſt.arit mihi.i. ad votum meum in medio.ſ. templi quaſi Princeps eius,& tenebit.ſ.tanquā rem ſibi dicatā templum. Ego victor.i.voti cōpos,illi.i.in illius honoré, aut conſpectus illi ab illo in oſtro tyrio.i.purpura tyria,vt præſes ludorū agitabo ad flumina centū currus quadriiugos.i. habētes quaternos equos, hoc eſt exhibebo vnius diei ludos Circenſes,& cuncta Gręcia.i. pubes Græcorum linquens Alphæum.ſ.amnē.Elidis, id quē curules ludi fieri ſolebant,& lucos.i.ſiluas inceduas.Molorchi.i.q́ ſunt in Arcadia,à Molorcho denominati,certet mihi.i.ad votū meum curſib.ſ.equorū,vt apud Alphæum ſolet,& cęſtu.i.munimina manuū quo pugiles ſe inuicem cædunt, crudo.i.ex corio crudo, & plūbi pleno ſ. cto, quō apud Molorchū certare ſolebāt Arcades in ludis nemęis.[Ipſa caput &c.] Oſtēdit mirifice poeta,ſe ſuper ſe vehi ac rapi gloriā,ac laudationē Auguſti, vt qui quo illi decentius obſequatur, ſibi ornatum oēm vendicet per imaginationé, ac phantaſiā quandā quaſi ex deſiderio obſequēdi ortam.Sed na cum cōmētariis qui prolixi, ſed non ſuperflui ſunt opus immenſum faciā.Ordo eſt.Ipſe.i.ego Maro.eſt enim apud nos trium perſonarum,ſicut αὐτὸς apud Græcos ornatus caput.ſ habens caput ornatum ſoliis.i.frondib.oliuę tonſę.i.decerptæ e frondibus tonſilibus,feram.i.offeram dona.ſ. Auguſto templi ipſius præſidi,iuuat i.delectat iā nunc.ſ.etiam ante conſtitutum templum ducere.i per phantaſiam,& imaginationem ducere.ſ.ſponta accedentes, ad delubra.i.templa in quibus ſunt deorum ſacra pompas ſolennes. i. quales in ſolennibus ſacrificiis duci conſueuere,& videre.ſ.animo iuuencos cæſos.i.mactatos,vel.i.etiā aut viciſſim iuuat videre,vt.i.quo pacto aut qualiter ſcena.i.vmbraculum ad ludos ſcenicos exhibendos extructum diſcedat.ſ.a loco priore,ſontibus verſis.ſ.in ſcena verſatili aut verſili de qua Valla & Manci.hic q́;, pro & vt.i.qualiter Britanni.i.qui nunc Anglici dicuntur intexti.ſ.in aulæis tollāt.i.ferant,hoc eſt ſic acu picti, & intexti aulęis vt videātur ferre aulæa.i. velamenta parietum aularum quæ ſi proſternant tapeſes dici ſolent, cum vero pendent aulæa purpurea.i.ex purpuraceo filo contexta. poſſet forte dici q́ Britanni tollant.i.extollāt & erigant cum grādiores ſint. Ego faciam in foribus,ſ. templi, hoc eſt in veſtibulis ex auro, & elephantio.i.dente elephantino ſolido.i.non integro,ſed duro,hoc,eſt ebore inaurato,pugnam gangaridum pro gangaridarum, i.qua gandaridæ populi inter Indos & Aſſyrios ab Auguſto deuicti ſunt, & faciā.i.ex auro, & ebore,arma Quirini.i.Auguſti. Quirini appellationé populus obtulit victoris.ſ.Indorum,Parthorum, & reliquorum feſè populorum,atque ſup.faciam hic Nilum fluuium Aegypti, cuius reginam Cleopatram,& M.Ant.deuicit Auguſtus vndantē ergo.i.abundantem bello.i.rebus bellicis,vt armis,& nauibus, & fluētem magnum.i.magnæ, & faciam columnas ſurgentes.i. editiores ex ære nauali.i.roſtris nauium victarū detracto,& addam.ſ.in ſculptura,vrbes Aſię domitas,ſ.ab Auguſto,& Niphatem.i.accolam niphatis fluuii,& montis,in Armenia pulſum,& Partum fidentem fuga i. fugiendo, & ſagitis verſis.ſ. inter fugiendum in hoſte,& addam duo tropheæ.i.ſpolia quaſi opima, rapta manu.ſ. Cæſaris victoris ex diuerſo hoſta.ſ. tam oriētali, quam occidentali, & gētes triumphatas.i.in triumphum actas, & de quibus triumphatum eſt bis ſ. ſub Cæſare, & ſub Auguſto. Ab littore.ſ.Oceani, vtroq́.ſ.tam orientali,quam occidentali,& ita raptim Auguſti triumphos commemorat.

ILLI victor.ego]In Rom.in Med.& aliquot antiqui cod. illic legitur. [Et crudo decernet Gręcia cœſtu] In Rom. cod. Duro,cœſtu,legitur. VARIA LECTIO.

XV. STABVNT & Parii lapides, ſpirantia ſigna]In tēplo Cæſaris maiorum ſtatuas eius dicit eſſe poſiturum,quas cōmendat, & à precioſo marmore, & ab arte,dicens, Spirātia ſigna, ſic alibi, Viuos ducent de marmora vultus.Item partus ve lapis circūdatur auro.[Aſſaraci proles, demiſſæq́; ab Ioue gentis Nomina] Ponā,inquit,eorum ſtatuas, qui à Ioue vſq; ad Aſſaracum, & ab Aſſaraco vſq; ad Auguſtū originem ducunt. Aſſaracus fuit auus Anchiſæ, pater Capis fuit.[Troſq; parens]Troianorum rex,Ganymedis pater,à quo Troia nominata eſt. [Troię Cynthius auctor] Vel

Stabunt & parij lapides,ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Ioue gentis
Nomina, Troſq; parens,& Troię Cynthius auctor
Inuidia infelix furias, amnemque ſeuerum,
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſiluas, ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua Mecœnas haud mollia iuſſa:
Te ſine nil altum mens inchoat: en age ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorū:
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cęſar.

equis nobilis.[Vox ingeminata remugit] Duplicata per Echo. Alibi, Nō canimus ſurdis, reſpondent omnia ſiluæ. [Mox tū]i.poſtquam Georgica conſcripſero. Et ardētis pugnas legendum eſt, nam male quidam ardentis Cęſaris accipiunt, vt Is cōis ſit ſillaba.[Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar]id eſt tua facta tot annis celebrabuntur, quot anni ſunt à te uſq; ad mūdi principium. Et modo Tithonum pro ſole poſuit.i. pro Titane, Nam Tithonus frater Laomedontis fuit,quem prœliantem Aurora dilexit, & rapuit, à quo uſque ad Cæſarem non ualde multum tempus eſt.

Apollinem dicit propter muros, vel Cynthium regem Troiæ, quem in Troicis ſuis Nero cōmemorat.[Inuidia infelix]Quæ inuidentes efficit infelices. Dicit autem ſe talia ſcripturum vel facturum, vt magnitudine ſui mereātur inuidiam. ipſam tamē inuidiam nihil eſſe nocituram timore pœnarum.[Amnemque ſeuerum] Triſtem. Contra Terentius. Triſtis ſeueritas ineſt in vultu atque in verbis fides.[Tortoſq; Ixionis angues] Quibus religatus ad rotam eſt, poſtquam illicitos Iunonis petiuit emplexus. [Et non exuperabile ſaxum] Quod contra montem Siſyphus voluit. Et non exuperabile dixit, non quod ſuperari non poteſt, ſed quod exuperare non valet ſummū montis cacumen.[Interea Dryadum ſiluas]Donec laudādi Cæſaris tempus adueniat, interim Georgica ſcribo. Intractos autem ait ſilius quod ante ipſum nullus latine carmen georgicum ſcripſit.[Te ſine nil altum mens inchoat]ac ſi diceret,Nō meo ingenio, ſed tuo fretus imperio ad hoc carmé acceſſi. [Vocat ingēti clamore Cithæron]Hortantur nos ad ſcribendum illi montes qui animalibus ſunt referti. Cithæron autem pars eſt Parnaſſi. [Taygetiq; canes]i.Lacones,nam Taygeta ciuitas eſt Laconiæ. Et hoc ideo,quia dicturus eſt. Nec tibi cura canum fuerit poſtremo. [Domitrixque Epidaurus equorum.] Epiri ciuitas eſt

STABVNT & Parii &c.] Eiuſdem templi quod animo conceperat exornationem proſequitur poeta, nō qui ſe diuinis carminibus i.lapidibus conſtruendum putarit,dicit ergo & lapides parii.i.ſculpturæ ex marmore candido quod in Paro inſula plurimū naſcitur,ſtabūt.ſ.adornatum templi in foribus,aut alibi appoſitorie, ſigna ſpirantia.i.quaſi ſpiritum habeant ſpirare viſa.vnde in 6. Credo equidem viuos ducent de marmore vultus,& proles.i.progenies Aſſaraci illius Principi. Troiani,vnde Iulius & Auguſtus origine traxerūt, ſtabit ſup.ex marmore illo exſculptaq; pro.i.nomina. i.ſtemata,aut tituli, gētis demiſſæ i.deductæ ab Ioue.i.per Dardanum,& Electrā(uide Mancinellum)& Tros patens.ſ. Aſſaraci,& ab eo deſcendētium,& Cynthius.i.Apollo auctor.i.fabricator Troię cū Neptuno,ſed Phębum, Apollinem fingit poeta Troiani ſemper propitiū fuiſſe, vnde eſt. Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores Dardana qui Paridis dilexit tēla manuſq; Neptunum autem aduerſum,& ſęuum, vnde eſt Neptunus muros magnoſq; emota tridenti Fundamenta quatit,&c. quod quantum ad Apollinem, ideo mihi videtur finxiſſe quod in illius tēplo Achilles occiſus eſt & quam poſtea Auguſtus eius perſonam induerat in eiuſdem tutelam ſe commiſerat cui & ædé ſacrauerat) Inuidia infelix ASCA.

felix quiſ ſe plus quam inuiſum cruciat metuet furias, & amne ſeuerũ, imo implacabilẽ Cocyti.i. fluuij illius infernalis à perpetuo luctu denominati, & angues Ixionis (Micin Ixionis ſcripſit.) qui dependent ad rotam Ixionis tortos.i. amplicitos, & rotam immanẽ, & ſaxum.ſ. Siſyphi aut qđ Siſyphus voluit nõ exuperabile.i. ꝙ nunquam ad quietem deduci pôt: hoc eſt quiſquis inuidia concutieẽ ob has Cæſaris laudes æterna ſibi ſupplicia timere debet aut tanta erit gloria Cæſaris, vt multi rũpẽdi ſint ꝑ inuidia, qđ apud inferos, æterna manẽt ſupplicia, de q̃b. in 6. Aen. latius. & Mancin. abunde. [Interea Dryadũ &c.] Redit ad inſtitutũ ſuum, quod eſt Georgicam deſcribere. Non modo q̃ eſt in agricultura, ſed quæcunq; ea ſit dicens, interea dum hæc moliar iuſteq; apparatu templum Auguſto conſtituam ſequamur ſiluas Dryadum.i. rem agreſtem, verum quia de ſiluis locutus fuit in ſecundo libro bene adiecit, ſaltoſq; ſequamur intactos, vt ſcilicet de ſyluis & ſaltibus ſe locutum ſignificet, quatenus ad rẽ pecuariã, & ad pabula pertineant, aut vt metaphoricos loqui inſinuat, de materia videlicet cõfuſa, & à Latinis ſcriptoribus adhuc intacta. Nominat autem ſaltus quoſdã cuiuſmodi ſunt Cythæron in Bœotia propter Boues, Taygete in Laconia propter canes, & Epidaurum inter Achaiam Peloponneſum propter equos. Notatur aũt Seru. in deſcriptione Epidauri à Beroaldo his verbis. Quemadmodum in Cytori expoſitione errauit Seruius, vel potius ipſius adulterata volumina, ita in Epidauri narratione turpis eſt error cum ciuitas fuerit non in Epiro, ſed in Peloponneſo, vt Plin. Stra. omneſq; geographi teſtantur, & fuit in Saronico ſino Epidaurum oppidum locatum Aeſculapii templo celeberrimum alio nomine vocatur Epitaurus. verum opinor, Seruium ſimilitudine nominis fuiſſe deceptũ cũ Epidamnus inueniatur & Epidaurus, de Epidauro iam dictum eſt. Epidamnus autẽ cuius meminit Plautus in Menechmis. Ciuitas eſt Epiri quam Romani, vt in 3. ſcribit Plin. propter inauſpicatum nomen Dyrrhachiũ appellauerunt, de cuius conditoribus ita ſcribit Appianus, Epidamnus rex vrbem condidit, quæ ab ipſo nomen aſſumpſit, huius ex filia nepos Dyrrhachius portum vbi adiecit, ꝙ Dyrrhachium appellatur Epidãni meminit Luc. in 10. ad campos Epidamen tuos, quæ dictio in omnibus ferè codicibus deprauata legitur, & pro Epidãne paſſim ſcriptum eſt Epidaure, quod nec hiſtoriæ, nec Lucani ſiniæ conuenit. Cum de Sæua Centurione loquatur, qui apud Dyrrhachium, hoc eſt Epidamnũ in partibus Cæſaris viriliter dimicauerat, & memorabile facinus quod hiſtorici omnes concelebrant, audacia prope incredibili patrauerat. Hæc ille. Ordo autem eſt. O Mœcenas nos ſequamur interea. ſ. dum Cæſari molia templum, & pompam triumphalem ſiluas Dryadum.i. dearum arborum, hoc eſt quas illæ frequentant.i. vt attemur in ſiluis vbi ſunt pecorum quorundam pabula. vt ſuum in glandibus. & boum in frondibus, & ſaltus. ſ. armẽtorũ intactos.i. nõ prius deſcriptos ab Latinis poetis appoſitiore tua iuſſa aut mollia.i. nõ futilia nec paruipendenda, quia mens. ſ. noſtra nil.i. nõ aliquid, non inchoat aliquid altum ſine te.i. ſine auctoritate tua, aut aſſenſu tuo. En age adhortandi aduerbium eſt age, en vero ad nonos conatus pertinet, rũpe moras ſegnes.i. quę ſegnes efficiũt, quia Cytheron ſaltus ille in Bœotia vbi boum ac ederæ copia eſt, & Bacchi cum muſis ratio vocãt. ſ. nos ad ſe deſcribendã ingenti clamore, & canes Taygeti.i. Laconici vocant nos, & Epidaurus. ſ. ciuitas iuxta Peloponneſum domitrix equorum. ſ. pręſtantium, & animoſorum (quia aliorum aut inutilis aut facilis eſt domatio) ſup. vocat nos, & vox.i. ſonitus dictorum remugit, i. reboat aut reſonat ingeminata.i. duplicate aſſenſu nemorum, quia nemora reſonando, & reſpondendo idem qđ acceperunt videntur ſentire, idem velle atque itidem clamare Ego tamen accingar.i. diſponar & habilitabor, mox.i. paulò poſt peracta. ſ. hoc opere, dicere.i. laudare carminibus meis pugnas Cęſaris. ſ. Auguſti ardentis.i. fulminanter factas in pręlio Martio ardore, & accingar ferre.i. extollere nomẽ Cæſaris per tot annos, quot Ceſar abeſt à prima origine Tithoni, patris aut fratris Priami, cuius prima origo ſecundũ Mancin. fuit à Dardano & Electra, ſed & Dardanus, & Electra originem habuerunt vſque adeo vt ad primum hominem ſecundum ueritatem recurrẽdum eſſet, Quocirca ſecundum rigorem verborum, quia non dicit ab origine, ſed à prima origine ſignificat Cæſarem fuiſſe in medio tẽporum, tantumq; alius famam duraturam, quantum mũdus durauerit, ſed duplex poteſt eſſe expoſitio illius genitiui Tithoni actiua. ſ. qua Tithonus Cæſarem procreauit, & tũc minor eſt tempeſtas, aut paſſiua qua Tithonus productus eſt à primis parentibus quod quia poetam latuit, accipiamus ſimpliciter ut cęteri commentarii tempus finitum pro infinito poſitum.

ORTOAQVA Ixionis angues] In Rom. libro, Orbes legitur. In aliis, Tortos angues, quod agnoſcit Seruius. Vari Lect

SERV. SEV quis Olympiacæ] Dicturus eſt de armentis, & gregibus. Armẽta autem ſunt equorum & boũ, quod hęc animalia apta ſunt armis: ut, ſcutis bonum coria, equi prœlio. Greges uero capellarum & ouium ſunt. ipſe paulo poſt, Hęc ſatis armẽtis ſuperat pars altera curæ, Lanigeros agitare greges hirtaſque capellas, [Hæc tamen,] ideſt armenta & greges. Sciendum quòd plerunque confundit auctoritas. [Olympiacæ miratus pręmia palmæ] Studioſis curulis certaminis, quod geritur apud Piſas in honorem Iouis Olympici. [Corpora præcipue matrum legat] Megis matrum, per quod oſtenditur etiam patrum corpora eſſe requirenda. [Toruæ forma bouis] Paulo poſt, Et faciem tauro ꝓpior.i. tauro ſimilis. [Toruæ] Terribilis. [Turpe caput] Magnum: ut, Turpes paſcit ſub gurgite phocas. [Plurima ceruix] Longa: ut, Cum ſe nux plurima ſiluis Induet in florem. [Crurum tenus] Vſque ad crura Et modo tenus aduerbium eſt, nam ſi eſſet præpoſitio, ablatiuo cohæreret. Palearia autem ſunt pelles dependentes e gutture. [Et camuris hyrtæ ſub cornib. aures] i. curuis, unde & cameræ appellantur. Præcepit autem aures & magnas & hirſutas eſſe debere. [Nec mihi diſpliceat] Liptotes figura eſt, i. valde placeat. ut Munera nec ſperno. [Faciem tauro propior] Imaginem ſimilitudinem totam.

Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Paſcit equos: ſeu quis fortes ad aratra iuuencos:
Corpora præcipue matrum legat optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam: & camuris hirtę ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo:
Aut iuga detrectans, interdumque aſpera cornu:
Et faciem tauro propior quęque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.

bus in Achaia iuxta Alphæũ paſcit equos. ſ. quibus ea præmia merentur, ſeu quis paſcit, ſ. iuuencos fortes.i. idoneos ad aratra legat.i. deligat præcipua corpora matrum.i. proſpiciat præcipue qua matre uelit eos procreari. Forma bouis.i. vaccæ toruæ.i. ob tortæ frontis, & immitis eſt ſup. optima, cui caput ſupp. eſt torpe.i. toruum aut magnũ pro modulo corporis, cui ceruix eſt plurima.i. ſatis longa, & cui palearia.i. pelles laxę, pendent a mẽto tenus crurũ.i. uſq; ad crura, tũ.i. deinde cui, ſ. eſt latere lõgo, i. in latere prolongo nullus modus.i. menſura proportionabilis cęteris membris & cui. ſ. ſunt omnia, magna etiam pes, quaſi dicat, nedũ alia membra, eut qui breuior in mulgis placere ſolet, & aures hirtæ.i. hirſutæ, hoc eſt piloſæ ſub cornibus. camuris i. incuruis & intortis, nec.i. & non, & ſ. bos inſignis.i. notata maculis, & albo.i. albo colore immiſta, nõ diſplicebit.i. per liptotem multum placebit, mihi, aut. ſ. bos, aut vacca, (loquitur enim de matre) detrectans.i. refugiens pro ferocitate & ꝓteruia iuga & aſpera interdum cornu.i. cornupetens aliquando & minitãs propior.i. uicinior & ſimilior tauro. ſ. quàm uaccæ, hoc eſt maſculo q̃ fœmellæ faciem.i. facie, aut ſecundum faciẽ per ſynechdochen, hoc eſt habens faciem ſimiliorem tauro quàm uaccæ. quæ qua.i. & quæ, ſup. ea non diſplicebit mihi, quæ eſt tota ardua & quæ gradiens.i. ingrediens; uerrit, i. delet ſicut ſcopis uerritur atrium ueſtigia. ſ. pedum ſuorum antecedentium cauda ima.i. uſque ad terram demiſſa.

ASCE. SEV quia &c.] Hæc eſt pars executiua in qua ſincipiens determinare de animalibus nobis præcipue conducentibus, de equis. ſ. & bobus docet primum, quibus matribus procreari debeant, deinde quo tempore illæ habiles ſint partui. Ordo eſt. Seu.i. ſiue quis.i. id aliquis miratus.i. cum admiratione affectãs præmia palmæ olimpiacæ.i. quæ olim dabantur equis uictori-

VARIA LECTIO.

ET faciem tauro proprior] In lib. Longobardico Propior, legitur. Sed uulgata lectio, Propior, à prope, caſtior eſt.

Lucinam

Aetas Lucinam, iuſſoſque pati Hymenæos,
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos.
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta iuuentus;
Solue mares: mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alio generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit; ſubeunt morbi: triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit clementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice; ac, ne poſt amiſſa requiras
Ante veni, & ſobolem armento ſortire quotannis.
Necnon & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis.
Præcipuum iam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in aruis,
Altius ingreditur, & mollia crura reponit,
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſe ſe committere ponti;
Nec vanos horret ſtrepitus, illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga,
Luxuriatque toris animoſum pectus, honeſti
Spadices, glaucique color deterrimus albis,
Et giluo) tum ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque pręmens voluit ſub naribus ignem.
Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina cauatque
Tellurem, & ſolido grauiter ſonat vngula cornu.

LVCINAM, iuſſoſque pati Hymenæos] Hyſteron proterō eſt. Ante enim eſt Hymenæus, poſt Lucina conſequitur. Item Hyſteron proteron eſt. Deſinit ante decem poſt quatuor incipit annos. Ante enim incipit, ſic deſinit. [Cætera] Aetas. ſ. q̄ eſt vel ante quartum uel poſt decimum annum. Et bene oſtēdit per hæc tempora poſſe quidem armentis, ſed inutilem prouenire fœturam. [Superat gregibus dum læta iuuentus] Dum ſuppetit. Et dicit iuuenili ætate eas debere concumbere, quia cito tēpora meliora depereūt. [Pecuaria] Ab eo quod eſt pecuare uenit, nam pecua, ut ait in Pōpeiana Cicero, ab eo q̄d eſt pecu uenit, ut genus genua [Suffice prolem] Subminiſtra. Vnde etiam ſuffectos cōſules dicimus [Miſeris mortalibus æui Prima fugit.] Iſta ſententia nō ſolum ad animalia pertinet, ſed generaliter ad omnia. [Subeūt morbi, triſtiſque ſenectus] Naturalem ordinem ſecutus, dicens aduenire morbum, ſenectutem mortem, [Inclementia] Inexorabilitas, & duritia. [Semper. n. refice] Vacat. n. Sanè dicit anteueniēdū eſſe, ut antequam pereant reparentur armenta. [Sobolē armento ſortire quotannis] Subſtitue, ſubminiſtra. Et eſt uerbum iudiciorum, nam ſubſortiri dñr iudices. qui occupatorum funguntur officio. [Eſt idē delectus equino] Vt habeant matres optimas. [In ſpē ſtatues ſummittere gētis]. i. quos uis admiſſarios fieri Notanda ſane exquiſita uarietas, nam in bobus matres ante deſcripſit, in equis admiſſarios ante commemorat, [Altius ingreditur] Cum exultatione quadam icedit. [Mollia crura reponit] Ennius de gruibus dicit. Perque ſabam repunt, & mollia crura reponunt. [Primus ire uiam] Matris præire ueſtigia. [Ignoto pōti] Per quem nunq̄ tranſierat [Argutum] Breue. [Luxuriatq; toris animoſum pectus.] Nodoſum, & eminens pulpis. [Spadices] Quos phœniciatos uocant profeſſos myrteos. Glauci aūt ſunt fœlineis oculis. i. ſplendore perfuſis. [Color deterrimus albis. Et giluo] Atqui albis ait. Qui candore niues anteirent. Sed aliud eſt candidum eſſe. i. quadā inten i luce perfuſum, aliud albū q̄d pallori conſtat eſſe uicinum. Giluus autem melinus eſt color. Multi aūt ita legunt Albis & giluo, ut non albū, & giluum, ſed albogiluū uituperat, q̄d ſi ſinguli colores uituperādi ſunt, quanto magis mixtus uterq;. i. albogilnus. [Tremit artus] Figurate, pro artub. tremit. [Voluit ſub narib. ignē] Flatu indicat magnanimitatē ſuā. [Duplex ſpina] Aut re uera dulex aut lata: ut, Duplicē gēmis auroq; coronā. Itē, Et duplici aptant dētalia dorſo.

AETAS, Lucinā] Docuit qua facie matres eligendæ ſint ad ſufficiendam prolem, nunc ſignificat qua ætate ad partum habiles ſint dicens. Aetas pari. i. patiendi aut idonea ad patiendum, Lucinam. i. partum ut ſit dea partus pro partu, & Hymenæos, i. coitus iuſtos, deſinit ante decem annos, & incipit poſt quatuor annos, eſt ergo inter quatuor & decem annos. Cætera, id eſt reliqua ętas (dicimus autem cetera in fœminino, & cæterum in neutro etiam ſingulariter, ſed cæterus, aut cæter in maſculino non legitur) nec eſt habilis, ideſt idonea, fęturæ. i. propagationi, nec eſt fortia, id eſt per defectum fortitudinis non eſt conueniēs aratris. i. ad arationem. Interea autem i. inter quartum, & decimum annum, dum. i. donec, iuuentus pro iuuenta ætate, ſuperare. i. ſuperſtes eſt gregibus, id eſt boum, & equorum, unde Cicero dixit, gregem armētorum (eſt enim generale) ſolue mares. ſ. in Venerem, hoc eſt ad opus uenereum cohibendum, & mitte primus. i. cum primum congruerit non expectans experimentū ab aliis, pecuaria. i. pecora in Venerem. i. opus venereum & ſuffice. i. ſubſtitue, generando, i. per generationem pecuariā, prolē aliam ea alia quod uulgo dicunt unam ex alia, ita ut per propagationem ſit conſeruatio ſpecierū, quæ per indiuidua decedentia eſſe nō poteſt. Nam optima quęque dies. i. tempeſtas ad omnia conuenientiſſima, fugit, id eſt elabitur miſeris mortalibus etiam cunctis prima & morbi ſubeunt. i. ſubſequuntur, & ſenectus triſtis ſubit i. ſubſequitur, & labor. i. ſubſequitur, & inclementia i. rigoroſa ſæuitia, & duritia mortis duræ. i. amariſſimæ aut diræ. i. crudelis, rapit. ſ. de medio, hoc eſt delet, & extinguit enim ꝓ quia, quia ſemper erunt ſup. matres, & præcipue uaccæ, quarum corpora tu mauis. i. quilibet mauult aut malis mutari. ſ. in melius, refice. i. reforma in melius, ac repara, quód uetuſtate degeneratum eſt, Quia particula enim non ſuo ordine ponitur, dicitur à Seruio uaccara. i. ſuperflua eſſe, ſed quo ordine à nobis poſita eſt, non uacat, uerum ſi eſſet. Semper item refice minor eſſet in cōſtructione obſcuritas) ac anteueni. i. præueni, & ſortire. i. elige quotannis. i. ſingulis annis armento. ſ. reficiendo, ſobolem. i. propagationem nouam ne requiras poſt. i. poſtea amiſſa. i. genus bonorum armentorum degenerando ad interitū intendiſſe. [Necnon & pecori &c.] Poſtquam de boum generatione locutus eſt, proſequitur equinam de qua Landinus ſic. Mira, inquit, uarietas, nam in bubulo pecore à matribus, in equino à patrib. incipit. Sunt hęc tria pecorum genera omnib præcipua. Bos enim non terram aolit, ſine cuius opera agricultura omnino difficilis eſſet, Equus, & commode nos uehit, & in bello auxiliatur egregie, & in multis rebus comes eſt homini, atque in uectuiris, & ueterrimos habemus equos & iumenta. Docilitas maxima eſt in equo. Admiſſos luget dominos, deſideriis lachrymas mittit, interfecto Nicomode rege, eius equus inedia uitam finiuit. refert Philarchus Centaretrium è Galathis occiſo in pugna Antiocho pontum equo eius illum aſcendiſſe. at equum indignatione aſcenſum præcipitem in abruptariſſe, ac ſe equitē & perdidiſſe. Bucephalus Alexandri equus neminem ornatu regio inſignitum præter ipſum Alexandrum accipere uoluit, in expugnatione Thebarum uulneratus Alexādrum in aliū equū tranſire non eſt paſſus. Equus Cæſaris nullum niſi ipſum Cæſarem dorſo accipere uolnit. Hic anteriores pedes humanos habebat. Semiramis equum vſq; in coitu amauit, ut ait Iuba Ariſtoteles autem in lib. de animalibus, Equum equamque poſt hominem reliquis animalib. ſalaciorem eſſe dicit. Addidit etiam ipſum xl. dentes habere primores quatuor xxx. menſe mutare. Anno deinde poſt binos, utrinq; ſuperne, & inferne. Item alio anno iiii. Itē alio iiii. Completis annis iiii. & menſibus vi. non emittit, & tunc idoneum tempus ad procreandum habet, refert præterea equum omnibus, & donec viuit coire. Idem facere fœminam. Dicit præterea ætatem ad xviii. annum protēdi in equo. Sed ad longum ad xxx. vſque produci. in nōnullis etiā ad quinquageſimum, ſed minus viuere, qui domi aluntur, quam gregarii. Albertus aūt cognomento magnus ait, equū biennio inire incipere. ſed meliorē eſſe fœtū poſt triennium vſque ad xx. qui eſt arctus ſecundum quem minori coniunctione iungūtur Iuppiter & Saturnus. Inire autem vſque ad xx. annū, & equam concipere quāmuis debiliter vſque xl. quod fere ſpatiū eſt ſuę vitæ quamuis olim inuētus ſit equus lxx. annorum. ipſe autem

Albertus refert vidiſſe ſe equum ex maioribus apud militem, qui adhuc robuſtus exceſſerit annum lx. Hæc ille. Ordo eſt, nec non.i.& idem delectus.i.ad eligendum diſquiſitio, eſt pecori, equino.i.circa pecus equinum, hoc eſt circa equos, hoc eſt eadem diligentia habenda eſt in parentibus boni equi diligendis, & quotannis reficiendis. Tu impende iam inde vſque a teneris.ſ. annis, aut membris laborem præcipuum.i. præcipuam diligentiã & curam ſup. illis equis quos tu ſtatuis modo.i.proponis & prætendis in i.ad ſpem gentis.i. generis ſicut ibi illa de gente creatos &c. ſubmittere.ſ. ſupermittere: hoc eſt admiſſarios facere.i. qui admittantur ad generationem vt autem a teneris annis generoſum equi animum agnoſcamus dicit Pullus generoſi pecoris ingreditur continuo.i.mox vt natus eſt altius.i. ceruice erecta, in aruis vbi.ſ.libere ingredit᷑ & reponit crura mollia.i. molliter more gruum, aut mollia, hoc eſt decenter flexibilia. Et audet ire viam.ſ.inſolitã & periculoſam, primus.i.ante alios nec expectat vt alii periculum faciant, ſeu experiantur, & audet tentare fluuios minaces, ſ.profunditate, aut præcipiti curſu, & audet committere ſe ponto.i. mari ignoto.i. per quem pontũ aut quod mare non prius tranſiuerat. Ego in pluribus legi ponti, atque ita legẽdum putem, quia pro aquis ſatis eſt dixiſſe, fluuios tentare minaces, ſolent autem equi meticuloſi difficulter primi tranſire pontem. Nec.ſ. pullus generoſi equi horrent.i.cum horrore formidat, ſtrepitus vanos.i. futiles, & inanes vt arborum vento concuſſarum aut ſimilium. Ceruix ſup. eſt illi ardua.i.erecta & ſublimis, & caput argutum.i.breue ac politum, aluus ſu. eſt breuis & terga ſup. ſunt obeſa.i.pinguia, & pingui immorata, & pectus animoſum luxuriat toris.i.abundat pulpis. Honeſti.i.pulchri ſunt pulli aut equi, ſpadices.i.punicei, ſeu phœnicei, hoc eſt rubricũ ſplendore, & glauci.i.cœrulei, hoc eſt ſubuirides cum nigro immixto, color deterrimis eſt albis, & giluo, ineſt qui in albo gilnas, hoc eſt buxeas ac ſubcroceas habẽt maculas, buxeus autẽ color eſt qui in buxo ligno noti coloris, aut deterrimus color eſt albis.i.pallidulis & giluo.i.buxeo & ſemiluteo. Tũ.ſ.equus nõ deterrimus, ſed generoſus, neſcit ſtare.i.requieſcere, loco.i. vno & eodẽ ſi qua arma dedere procul ſonũ, quia cõtinuo ceſpitat, micat aurib.i.arrigit.& rurſum deprimit aures, ſicut qui digitis micãt.i.diuinandi ludũ exercent, nũc eos prȩmunt, nunc erigunt, & tremit artus.i.habet artus trementes, & vehemẽtia.ſ.ſpiritus atq; animorum, & ipſe fremens voluit ſub narib. ignem.i.calidum flatum atque anhelitum collectũ.ſ. inſpirando Iuba ſup. eſt illi denſa, & recumbit.i.quieſcit, aut reponitur iactata in armo.i.humero, dextero.i.dexteri lateris. at .i.ſed duplex.i.lata ſpina arguitur.i.deducitur per lumbos & ipſe in ingreditur præcipua currendo cauat tellurem.i.eiicit terrã & ungula.ſ.eius cornu ſolido.i.duro aut integro, nec fiſſo.i.habens cornu ſolidum, ſonat grauiter.i.vehementer.

DESINIT ante decem] In Longobardico. Definet, futuro tempore legitur. [Quarum mutari corpora nauis] In antiquis li. Malis eſt quod venuſtius uidetur. [Anteueni, & ſobolem armẽto quot annis] In Mediceo, & in Longobardico abſque, &, Ante veni ſobolẽ. In aliquot libris, Ante veni, vnica dictio. [Quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis] In Rom. lib. & in quibuſdam aliis, Statues, futuro tẽpore legitur. Ita correctum in Mediceo. [Et ignoto ſeſe committere ponto] In Romano in Longobardico, & quibuſdã aliis vno conſenſu. Ponti legitur. [Collectumq; fremens voluit ſub narib. ignem] In Mediceo libro correctũ eſt Fremens. Sed.n. prius recte, Premens, ſcriptum erat, vt in aliis emẽdationib habetur [Et ſolido grauiter ſonat vngula cornu] In Romano, Quatit vngula, habetur. Sed magis placet, Sonat. Vatic. Lact.

VERVM vt in grãmaticorum etiam diuertamus hortulos, quando & ibi dii ſunt, ne quis protinus obiiciat, ollas oſtentari a nobis, ſciendum eſt, Iridis nomine nonnunquam placentæ intelligi ſpeciem, ſed & lapides chriſtallum generis, & aromaticam item herbam, quæ à Romanis dicatur radix marica ab aliis etiam conſecratis, ab Aegyptiis vero nar. Eius etiam commeminit Plinius, ſed (vt auctor eſt, Dioſcorides) a ſimilitudine cœleſtis iridis appellatio ducta. Flores enim habet mira diſtinctos uarietate, tum enim pallent aut albent, tum mel inum prȩferunt colorem, quem luteum interpretantur, quod ex Plinio euidentiſſimum, ac Dioſcoride. ſorba.i.οὖα dicit μηλίζοντα.i. colorem præferentia luteum, Apud Athæneum, Epheſiorũ ſatrapes dicuntur fuiſſe, melini & purpurei, ſunt autem eo nomine tunicæ Quamuis etiam à Melo inſula pro candido accipiat Plinio, Plutarcho, cæteris. Nec ignoro Seruium Georg. 3. giluã colorem Melinum interpretari Heluum vero ſunt, qui ex Palladio cipericiem accipiant. Cor. Rom. Virgil.

Glaucique color deterrimus albis, Et gilno.

Sarv. AMyclæi domitus Pollucis habenis Cyllarus] At qui Caſtor equorum domitor fuit, ſed fratrem ꝓ fratre poſuit poetica licentia: vt Quas illi Philomela dapes, pro Progne. Item reuocato à ſanguino Teucri. Pro Dardam. Aut certe ideo Pollucem pro Caſtore poſuit, quia ambo licenter, & Polluces, & Caſtores uocantur, nam & ludi & templum, & ſtellæ Caſtorum vocantur. [Matris equi] λαίμος καὶ αὐνος. [Et magni currus Achillis] Pro eqst Baliarchus & Xanthus [Coniugis aduentus pernix Saturnus] Dum cum amata Phylira Saturnus coiret, Ops eius vxor aduenit, cuius præſentiam veritus, ſe in equum cõuertit, qualem poſuit numen imitari, exinde natus eſt Chiron dimidia parte homo dimidia equus. Sane ops cum de vxore Saturni dicimus, ò corripitur, ut ops opis, cum vero de nympha dicimus, opis longa eſt ò: vt, Opis ad æther eũ pennis aufertur Olympum. Pernix autem ad equum refertur, nam Saturni ſtella tardiſſima eſt. Pelion montem Theſſaliæ, in quo Cyron habitauit. [Hunc quoque] Licet bonum & tot ſignis probatum. [Morbo grauis, aut iam ſegnior] Duo ſunt quibus muniuntur corporis ſucci, ſenectus, & morbus, unde mire utrunque complexus eſt.

Talis Amyclȩi domitus Pollucis habenis
Cyllarus & quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentus pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto:
Huc quoq; vbi aut morbo grauis, aut iã ſenior annis
Deficit abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit, &, ſi quando ad prȩlia ventum eſt,
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. ergo animos, æuumque notabis
Præcipue, hinc alias artes; prolemque parentum,
Et quis cuique dolo victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides cum præcepti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere, currus:
Cum ſpes arrectæ iuuenum: exultantiaque haurit
Corda pauor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iamque humiles, iamque elati ſublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque aſſurgere inauras.
Nec mora, nec requies, aut fuluæ nimbus arenæ
Tollitur, humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum,
Tantus amor laudum tantæ eſt victoria curȩ.

[Abde domo] In domo, nam ſi aduerbialiter vellet loqui, domi diceret. Tale eſt illud in quarto, Non Libyæ non ante Tyro. [Nec turpe ignoſce ſenectæ] Cicero in Catone maiore & laudat, & vituperat ſenectutem, unde dupliciter hũc locum intelligimus, aut Nec ignoſce turpi ſenectæ, aut, Non turpi ſenectæ ignoſce, i. abde, & ignoſce ſenectæ, quæ turpis non eſt, quia per naturam venit. [Ad prælia uẽtum eſt] Alibi, Nocturnoque bella. [Animos æuumque notabis. Præcipue] Ante omnia ætatem, & magnanimitatem requires. Poſt, cætera. id eſt, parentes & ſtudium. [Et q; cuique dolor uicto, quæ gloria palmæ] Vult probari equos, vel amiſſione, vel acquiſitione uictoriæ, nam eo tendit ſequens iſte decurſus, Vnde & paulò poſt. Tantus amor laudum, tanta eſt victoria curæ. Lucan. Quantum clamore iunatur Eleus ſonipes. [Effuſi carcere currus] Vſurpauit ꝓ carceribus, qui ab arcendo dicti ſunt. Nam carcer eſt cuſtodia noxiorum. [Iuuenum] Aurigarum, vel ſpectantium. [Haurit] Ferit: ut, Latus haurit apertum. [Verbere torto] Frequenti, ſcilicet iteratione. [Feruidus axis] Alibi, Frænaque ferventeſque ratas. Nam tam rotæ quam axis curſu caleſcunt.

ASCENSIVS.

Talis Amyclęi] Adducit exēpla laudatiſſimorū equorum quos tñ non ſemper permanſiſſe docet in eadem præſtantia vt admiſſarii cōueniēter fiant, per quod innuit ſummam diligentiā adhibendā in diligendo bono equo admiſſario, cum etiā laudatiſſimi degenerent, niſi ſumma cura reficiantur quos annis. Ordo eſt. Talis.ſ. erat Cyllarus, equus ille nobilis, domitus habenis Pollucis fratris.i. Caſtoris. & filii Iouis ex Lęda Amyclei.i.apud Amyclas Laconum ciuitatē orti, ſed Seruius vult fratrē pro fratre politū eſſe, hoc eſt Pollucē pro Caſtore, & tales ſup. fuerunt illi quorum poetę Graii.i. Gręci. meminere.i.mētionem fecere.ſ. equi Martis biiuges.i. boni iugum trahentes in curru Martis, ſunt autem Dimos & Phobos ſecundū Seruium appellati, & talis.i.fuit currus.i.equus curſarius, aut potius equi trahētes currū, magni Achillis, & ipſe Saturnus pernix.i.celeriter currens, aduentu coniugis.i.cum aduentantē ſentiret coniugē Opim.ſ.effudit.talis.ſ.effectus equus iubam.i. comā colli ceruice equina.i. per ceruicem equinā in q̄ ſuā transformauerat ne a coniuge agnoſceretur rē cū Phyllira habēs, & ipſe Saturnus fugiens.ſ.a facie coniugis, impleuit Peleon montem illū Theſſalię altū.i.excelſum, hinnitu acuto.i.ſonitu equino in ſignum ferocis animi prolato. Adde.i.occulta & ſegrega ab equabus nec coeat, quoq;.i.etiā hūc talem (ſicut Aen. 11. Hūc ergo te Euryale aſpicio) hoc eſt licet optimū dum iuuēta & valetudine pręſtare, abde tñ domo.i. contine domi, vbi.i. qñ ipſe deficit.i.deficitur a virib. & impotens efficitur, aut grauis.i.grauatus morbo aut ſegnior.i. tardior & iacentior annis.i. annoſitate, nec.i.& nō, noli ignoſce ſenectę turpi.i.deformi ſecundum Iuuen. cum iuuenta in oībus placida ſit, aut ignoſce.i. indulge ſenectæ non turpi ſed debili ſed prior expoſitio mihi grauior eſt, licet enim ſenes non ſint turpes in moribus, ſunt tñ aſpectu quæ turpitudo in pecore ſat eſt, nā quid ad pecus quod moraliter non turpis ſenectus per naturā non per animi vitium eueniat, nōn ergo ignoſca.i. ne indulgeas ſenectę turpi.i. ne ſis clementior in ſenectā turpem, ita vt dicas, fuit admiſſarius iunior validosq; procreauit, quo circa & ſenior admittetur, ea.n.ſtulta eſt clementia, cū nec quo nec rebus tuis conſuleris, quia ſenior.i. pluſquā ſat eſt ſenex, eſt frigidus.i. ſegnis quaſi ſeorſum ab igni venereo, in Venerē.i.ad coitum. & trahit id eſt longo tractu vix peragit, fruſtra laborem ingratum.i.inutilē vtriuſq;, & minus acceptū fœmellæ calenti & ſi ventum eſt, quando.i. aliquando ad prœlia.i.cōcertamina equorum, ipſe furit.i.excādeſcit incaſſum.i.inuanum quia non pōt rebellare, aut ſaltem expugnare. vt.i.quemadmodū, ignis magnus furit quōdā.i.aliquādo in ſtipulis.i. materia læui ſine viribus.i. quia cum ipſum combuſtibile non ſit capax vehementis caloris nec habeat vim reſiſtēdi cito extinguitur & lāguet ignis; ergo tu notabis.ſ.in equo admiſſario, hoc eſt quē admittas ad procreationem, pręcipua animos.i.animoſitatē, & æuum.i.ætatem, & notabis hinc, i.deinde & ſecundo loco, alias artes.ſ.ad quas eos deſtines & notabis prolem parentem.i.qualem prolem parentes eius progenuerint olim, hoc eſt, & quis cuiq; dolor ſup. ſit victo.i.cum victus eſt, & quæ gloria palmę.i.dum vincit, hoc eſt qua generoſitate animi ſint an videlicet gaudeant victores, & doleāt victi quod in generoſis equis accidit, qui etiam ſeſſore nobili gaudent & animos extollūt. vnde ſubdit: Nonne vides, qđ videre quidem potes cum.ſ.equi corripuere.i.ſimul rapuere campum.i. locum deſignatum intra metas capacem, & amplum certamine.ſ.curuli præcipiti.i. in quo præcipites currunt & cum.i. quādo currus id eſt ipſi quadrigę ruūt.i.protrahūtur quaſi ruant effuſi.i.fuſim emiſſi carcere pro carceribus.i.loco vbi prius arcebantur. & cū.i.quando ſpes iuuenum.ſ.aurigarum, aut ſpectantium, arrectæ.i.attentę ſunt ad victoriam, & pauor.i.metus ne vincantur quibus fauēt, aut proſunt, pulſans.i.ſolicitans, haurit.i.inuadit, corda exultātia.ſ.de ſpe victoriæ, ſunt ergo ſpemq; metumq; inter dubii, exultāt de victorię ſperata, pauent ob formidatam iacturam illi.ſ.iuuenes aurigę inſtāt verbere torto.i. flagello ex chordis intorti, & proni.i.inclinato capite, quaſi protrahant equos, graphica effingit geſtum, & ſitum aurigarum agitātium equos ſuos, dant.i.laxant, lora.i.habenas, axis feruidus.ſ.ex ſubito motu volat.i.iā pręceps fert, vt volare videatur, vt.i.vehemēti tractu equorū, & ipſi aurigæ videtur iā humiles, & iā alati, ſitu animo, ſitu quidē quia volatus auium & curſus equorū ferā in morem vndarū aſcēdendo, & deſcendēdo ſit animo aūt quia vt dicit Terentius in Hecyra, Profecto, hoc ſit vt puto omnibus modis, vt res dant ſeſe ita magni atque humiles ſumus, ipſi ergo iā alati, & iam humiles vñr ferri ſublime.i.ſublimiter per aera vacuū.i.capacē ac ſi vacuus ſit, atque aſſurgere.i.erigi in auras nec mora, nec requies eſt.ſ.aurigiis & equis. at.i.ſed nimbus.i.globo in morē nubis, harenæ flauæ.i.ex harena flaua collectus, tollit.i.erigitur a pedib. animoſorum equorū excitatus, nam generoſi equi ſit terrā profundius carpere, & ipſi equi humeſcunt.i.humectunt, & irrigantur ſpumis.ſ.proprii ſudoris, & flatu.i.anhelitu ſequentū.i.ſequentium equorum. tantus amor.i.tanta auiditas laudum eſt ſup. equis, & victoria eſt tantæ curæ, vt.ſ.ſine intermiſſione & requie tā præcipites currant vt volare videant̃, vnde facile cōcludit̃ equus animorum ſuorum indicia facere.

VARIA LECTIO.

Ivbam ceruice quia effudit quina] In Rom. & quibuſdā aliis, Effundit, præſenti tēpore legitur. In aliquot aliis, Fudit. ſed Effudit legēdū de præterito ipſa narrationis ordo expoſcere videtur [Aut iā ſegnior annis Deficit] In Rom. lib. Segnior ętas legitur. [Et quondam in ſtipulis] In Rom. lib. legitur. In ſtipula. viuitatis numero. In aliis plurale eſt. [Cum præcepti certamine campum Corripuere ruuntque] In veteris aliquod exemplar. Præcipiti conamine legitur, In iiſdem antiquis notatū eſt, Corripuere, ruuntque. Atque aſſurgere in auras] In Rom. lib. Exurgere, legitur. In Longobardico, & in Oblongo, inſurgere. In reliquis, Aſſurgere, & hoc magis receptū. Legas etiam in aliquot ex his antiquis. In aures, ſed Auras omnino caſta lectio.

XV. PRimus Erichthonius] Vulcanus impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram, inde natus eſt puer draconis pedibus, qui appellatus eſt Erichthonius, quaſi de terra & lite procreatus. Nam ἔρις eſt lis. & χθὼν terra. Hic ad tegendā pedū fœditatem, iunctis equis vſus eſt curru quo tegeret ſui corporis turpitudinē. [Rapidus] Velox. [Victor] Sui ꝓpoſiti effector. [Frena Pelethronii] Pelethroniū oppidū eſt Theſſaliæ, vbi primū domandorū equorum repertus eſt vſus. Nam cum quidā Theſſalius rex bobus æſtro agitatis ſatellites ad eos reuocandos ire iuſſiſſet, illique curſu non ſufficerent, aſcenderunt equos, & eorum velocitate boues ſecuti, eos ſtimulis ad tecta reuocarunt. Sed hi viſi, aut cum irent velociter aut cum eorum equi circa flumē

Primus Ericthonius currus, & quatuor vſus
Iungere equos, rapidisque rotis inſiſtere victor.
Fręna Pelethronii Lapithæ gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Aequus vterque labor. ęque iuuenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem.
Quamuis ſæpe fuga verſo ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat. forteſque Mycenas,
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animaduerſis inſtant ſub tempus, & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui
Quem legere ducem & pecori dixere maritum.
Florenteſque ſecant herbas, fluuioſque miniſtrant,
Farraque ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Inualidique patrum referant ieiunia nati

Peneon potaret capitibus inclinatis locū fabulæ dederunt, vt Centauri eſſe crederentur qui dicti ſunt cētauri ἀπὸ τοῦ κεντᾶν τοὺς ταύρους. Alii dicūt Centaurorū fabulā eſſe cōfictam, ad exprimendum humanæ vitæ velocitatem, quia equum conſtat eſſe velociſſimum. Bene autem Pelethronii addidit, quia ſunt & alii Lapithę. [Equitem] Equum pro equo rectorem poſuit. [Greſſus glomerare ſuperbos] Vt cum diſciplina incedat. [Quāuis ſæpe fuga verſos] Ordo eſt. Quamuis ſit ſæpe victor quamuis nobili genere procreatus, tamen a magiſtris eſt ætas magnanimitaſque requirenda quæ ſi non fuerint, illa nihil proſunt [Neptunique ipſa deducat origine gentem] Ab equo Neptuni, qui natus eſt tridentis percuſſione. His animaduerſis] Moribus & ætate deprehenſis [Inſtant ſub tēpus] Coeū

di.ſ.quo eis cura maior adhibeat.[Dēſo diſtēdere pingui.] Nō laxo,qđ quibuſdā portionib.per fraudem Agaſone s facere conſueuerūt. Vnde ait,Denſo pingui.i.virib.pleno. Sanè pingue eſt generis neutri,& ite omnib.idoneis inuenitur. Nā nec pinguēdo,nec pinguetudo latinū eſt.[Pudenteſq; ſecant herbas.]Adultas maturiores quibus robur ecquiritur. [Blando labori] Periphraſis eſt coitus.[Ieiunia] Infirmitatem venientem ex inedie.

Asca. Primvs Erichthonius &c.] Quia generoſitatem animi exquirendem docuit in certamine curuli docet incidētaliter q primi fuerint equorū domitores, rediturus ed inſtitutū quod eſt per annos, & animos admiſſarii diligenter annotandos eſſe. Erichthonius eutem ſecundum D.Auguſtinum in lib. de Ciui. Dei, vt recitat hic Laudimus, fuit infans inuentus in Vulcani, Mineruæq; tēplo ſerpente implicatus, qđ quia illi regnū portendere iudicatum eſt, diligenter enutritus. & dictotū, hoc eſt Vulcani & Mineruæ filius habitus, vnde fabulæ locus. Ordo eſt.Erichthonius vir ille enguineis pedib. auſus ſup.eſt primus iungere currus, & quatuor equos.i.quadrigas,aut equos quadriiugos,& ipſe victor.i.voti compos,aut victor aliorum in curuli certamine,auſus eſt primus inſiſtere rotis rapidis.i.raptim ꝑ currentibus, Lapithæ populi illi Theſſaliæ, Peletronii.i.Peletronio oppido vicini impoſiti dorſo.ſ.equino,aut equorum.dedere.ſ.equis frena,& gyros.i.modum ducendi eos in gyros,atque docuere equitem.i.equum(aut reuera equitē, quia directo rem vt eques dicatur feciſſe quidquid eius imperio equus fecerit)inſultarc.i.inſultum facere ſolo.i.terræ,ſub armis, & glomerare.i.in gyrum glomeris formam facere ingreſſus ſuperbos.i.ſuperbi & elati animi indices,vterque labor.ſ.docendi inſultū, & ingreſſum, vt inſultus ſit ætetis iuuenalis, ingreſſus ſuperb. animi nobilis indiciumq; pro & magiſtri.ſ. armentorum procreandarum,exquirunt æque.i.equaliter iuuenem.ſ.equū calidū annis vnde inſultet,& aciem curſibus vt ſciat greſſus glomerare ſuperbos,exquirunt autem ad hoc, vt edmiſſarium faciāt quamuis.i.quentumuis,ille.ſ.nobilis equus, egerit fuga.i.fugauerit, eut egerit in fugā (poteſt.n.bis conſtrui ablatiuus fuga) & quamuis referat Epirum patriā.i. iactet, ſe ortum in Epiro, & quamuis referat Mycenas,fortis vnde.ſ. fortis Agamemnon fuit,& ibi Argolici equi ſunt fortes,& generoſi,& quamuis deducant gentem.i.genus ſuum ipſa origine Neptuni,i.de eo quē primum Neptunus produxit percuſſe tridente terra,aut de procreato ex coitu Neptuni in equum verſi cum Cerere in equam verſa, Aut ſi quamuis.i.licet ille &c.tamen magiſtri exquirunt æque iuuenem,& curſibus acrem &c.His enimaduerſis.Proſequitur eandem rem dicēs vbi in equo edmiſſario annotarerūt, ætatem,& mores ipſi magiſtri iuuenco boni animi bonaq; grates equo,ſtudent illi vires eddere ſedula eccuratione.Ordo autem eſt.His.ſ.annis,& animis animaduerſis.i.cōſideratis,& annotatis in equo.i.poſtquam annotauerunt equum non eſſe nimium aenoſum,& ſatis animoſum, ipſi magiſtri.i. armentorū inſtant.i. diligenter curant,ſub.i.ante tempus.i.coitus,& pro.i.impendū, curas.i.curant,diſtendere.i.farcire, & implere, denſo.i.ſolido & non turgido,aut infecto pingui ſup.eum equum, quem legere.i.elegerunt ducem.i.armenti, hoc eſt principem,& patrem & quem dixere.i.adduxerūt pecori maritum,& ſecāt.i.abſcindant ei herbas florentes.i. ſuccoſas adhuc in flore exiſtēs, & miniſtrant fluuios.i.aquam fluuialem qua pingues fiunt, & farra .i.ea frumenta pinguia,ne.i.vt non,vt.ſ. equus admiſſarius,non nequeat.i.poſſit ſupereſſe.i.ſuper quā ſatis eſt eſſe,hoc eſt ſufficere labori blando.i.venereo qui blande impenditur, & nati.i. pulli,inualidi referant.i.repreſentant ieiunia.i. macilentiam patrum.i.progenitorum ſuorum. Hæc de patrib.reprehenditur a Beroaldo Seruius,eo,quod negat pinguedinem,& pinguetudinem dici his verbis,Si vera eſt Seruii ſententia,non latine locutus eſt M.Varro latinorum omnium, vt ita dicam, latiniſſimus, qui in ſecundo de Re Ruſt.ſic ſcriptum reliquit.Sus præ pinguedine carnis non modo ſurgere non poſſet.Idem in 3.Motus enim & lux pinguedini inimica. Plin. quoque non latine ſi Seruium ſequitur ſcripſit qui haud dubie latinam linguam locupletauit,cuius verba hæc ſunt ex li.11. In corde ſumma pinguitudo eſt quædam lætis extis, & alibi pleriſque animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu. Col. in Barbarolexin.i. dictionē lapſus eſt ſcribens in 13.non ſola exprimitur amurca, ſed & aliquid ſecum pinguitudinis attrahit. & alibi Repulit olei pinguitudo materiam qualis eſt gummi.Et Palladius pinguedine,inqt, ſiue brachium quoq; proximum debilitauerit,quid multa? eruditorum libri ſcatent pinguedine, cum quibus equidem maſim errare quam Seruii commentariis,recte ſentire.

Raptoisqve rotis inſiſtere victor]In Ro.lib.legitur Rapidus: quod & Seruius agnoſcit. [Neptuniq; ipſa deducat origine gentem]In Rom.lib.nō Gentem,ſed Nomen, legitur. Vari. Lect.
[Florenteſq; ſecēt herbas]In libris aliquot antiquis legere eſt. Pubēteſq; quale pabulū lōge delicatius eſt.Nā moderatius equorum gregib.paſcua mollib. potius q̄ proceris herbis ebūdantia ꝑcipit eligenda.[Ne blando nequeant ſupereſſe labori] In Ro. & antiquiſſimis aliquot libris.Nequeant ſingulari numero legitur,de eo.n.loquitur:Quē legere ducē & pecori dixere maritū.

Serv. Iam nota voluptas Sollicitat]Dicendo nota,per tranſitum tetigit rem ab illi diligenter expreſſam. Nam equæ puellæ cum primum coeūt ſi macrę ſint, & debilitentur,& debiles creent, poſt primum aūt patrum tenues eſſe debēt, [Frondeſq; ne negant, & fontibus arcent,] Contra illud Florenteſq; ue ſecant herbas, fluuioſq; miniſtrant.[Cū grauiter]Hoc eſt die medio. Hoc autem ad exprimendum diei tempus eſt poſitum, nō quod equæ æſtatis tempore coeāt, [Nimio ne luxu]Nimio, pingui.Et bene rem turpem aperte à Lucretio tractatā vitauit tranſlationibus, quas omnes ab agricultura traxit[Luxu] Propter luxuriē ſegetū[Genitali aruo] Pro muliebri folliculo, quem.ſ.vuluam vocant, vt etiam Plin.docet,nam folliculus ante dicebatur.[Sulcos oblimet inertes]claudat meatus.Et hoc ſimiliter per trāſlationem dixit,nam legimus ſæpe, Et obducto late tenet oia limo. [Exactis grauidæ cum menſibus errant] Vicinis partui,tunc enim diligentius tractandæ ſunt,ne abigant.[Saltu ſuperare viam]Quod ſolet fieri,cum paſcunt pedibus impeditis.[Vacuis magnis.[Plena Flumine]Ne inclinetur ad potum.[Eſt lucos Silari circa illicibus virentem Plurib. Alburnum volitans] Ordo talis eſt,Circa lucos Silari fluminis Lucanię,& Alburnū eiuſdem montē,eſt plurimus volitans: ac ſi diceret, eſt multa muſca. Volitans autem modo nomē eſt, non participium [Oeſtru Graii vertere vocantes]Vertere ex ſoni ſimilitudine, Onomato pœia facere.Nō.n.poſſumus accipere, ex Latina lingua mutauere,cū conſtet Gręcam primam fuiſſe, Oeſtrum aūt Gręcum eſt:Latinę Aſylus, vulgo Tebanus vocatur [Cui nomē Aſylo]Vt,Cui Romulo cognomen erat. [Sicci Tanagri] Non multū valentis, Tanager autē fluuius eſt Lucaniæ. Et hoc dicit,armentorū mugitu cuncta reſonare. [Hoc quondam monſtro, Argumentatur ab exēplo dicēs, œſtro cōtra pelicem ſe defendiſſe

Ipſa autem macie tenuant armenta volentes,
Atque vbi concubitos primos iam nota voluptas
Sollicitat frondeſque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, & Sole fatigant,
Cum grauiter tonſis gemit area frugibus,& cum
Surgentem ad zephyrum paleæ iactantur inanes,
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior vſus
Sit gentali aruo, & ſulcos oblimet inertes,
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit,exactis grauidæ cum menſibus errant,
Non illas grauibus quiſquam iuga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus,& acri
Carpere prata fuga, fluuioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Fumina,muſcus vbi, & viridiſsima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet vmbre.
Eſt lucos Silari circa, illicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Aſylo
Romanum eſt, (œſtron Graii vertere vocantes)
Aſper, acerba ſonans, quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta: ſutit mugitibus æther
Concuſſus,ſiluæque,& ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno peſtem meditatam iuuencæ

Hunc quoq; (nam medijs feruoribus acrior inſtat)
Acerbis grauido pecori, argumentaque paſces
Solo recens orto, aut noctem dicentibus aſtris.

diſſe Iunonem. Nota autẽ eſt fabula, Iouis Inachi filiam è Ioue Iunonis aduentu conuerſam eſſe in vaccam, cui Iuno immiſit œſtrum, quo toto orbe fatigata tandem aliquando venit ad Aegyptum, & illic in Iſim conuerſa eſt. Tranſiit autem per mare anguſtum, quod Boſphoron appellatum eſt, nunc Helleſphontum nominatur. [Peſtem meditata iuuencæ] Vel quam peſtem ante excogitauerat, vel meditata Inſerens, & axercens accipiamus. Horat. Horrendaque cultis diluuium meditatur agris. i. infert, exercet. Nã & in ipſa meditatione exercitum eſt. [Hunc quoque]. i. ẽt hoc malum remone. [Feruoribus acrior inſtat] Tũc eſt acrior. Et dicẽdo tp̃s, oſtendit quẽadmodum poſſit euitari [Granido pecori] A grauido pecore. Nã arceo a te dicimus. [Sole recens orto] Statim. Saluſtius. Coria recẽs detracta veluti glutino adoleſcebant.

I. c. IPSA autem macie &c.] Poſtquam de cura patrum equorum locutus eſt, proſequitur de cura matrum, additurus, & curam natorum. Ordo autem eſt. Ipſi ſup. magiſtri armentorum extenuant. i. tenuia faciunt, macie volentes. i. voluntarie, & ſciẽtes, & ex deliberatione, ipſa armenta quæ fœtus concipiant, atque vbi voluptas iãm nota. i. antea attentata ſolicitat. i. procurat primos concubitus. i. vbi primum coire cupiunt ipſi magiſtri. i. negant frondes, & arcent ſup. ea fontibus, & quatiunt. i. concitant ẽt ſæpe curſu, & fatigant ſole. i. æſtu ſolari, tunc. ſ. cũ area. i. locus aridus trituræ frugum aptus gemit. i. more gementium præmitur grauiter. i. moleſte frugibus tonſis quæ tonſæ, & interciſæ iã ſunt, non tonſis pro tondendis. hoc eſt in medio die cũ fruges tõſæ flagellis excuti ſolent, & cum paleæ inanes, ſ. frugibus excuſſis, iactantur. ſ. ad purgationem frugũ ad zephyrũ. i. ventũ dulcem, & calidũ ſurgentem. i. flantem mollius, & ſup. magiſtri, faciũt hnc. ſ. quod dictũ, hoc eſt extenuãt ſic equas ne vſus ſit obtuſior. i. hebetior q̃ decet aruo genitali. i. folliculę matricis, aut vulnæ, nimio luxu. i. pp nimiũ luxum, hoc aſt ſup abundatem pinguedinem, & ne luxus. ſ. oblimet. i. oppleat quaſi limo ſulcos. i. receptaculos ſeminum, inertes. i. hebetata, & obtuſe facta, ſed vt ſup. aruum illud genitale, hoc eſt vulna, rapiat ſitiens. i. appetens, Venerem. i. ſemen, & recõdat interius. i. in intimis cellulis. Rurſus. i. iterum poſt ſuſceptũ ſemẽ, cura patrum incipit cadere. i. deficere, & cura matrũ incipit ſuccedere. i. poſt conceptum habenda eſt cura præcipua de matribus, vt poſt partum de pullis. Cum. i. quando matres. ſ. erant. i. paſcunt adhibitum exiſtens grauidæ. i. prægnantes menſibus exactis. i. perfectis & partui vicinis, quiſquam non ſit paſſus. i. nemo patiatur illas ducere iuga grauib. planſtris, & quiſquam non ſit paſſus illa ſuperare viam ſaltu, & carpere. i. carptim tranſire prata acri fuga. i. curſu veloci fugiẽti ſimili, & innare fluuios rapaces. i. præcipites omnia innmiſſa, ſecum rapientes, ſed ſup. magiſtri paſcãt eas in ſaltibus vacuis. i. campis magnis carentibus obſtaculis, & ſecundum. i. propa flumina plena ne ſe fatiget inclinando ad hauriendum potum vbi. ſ. eſt muſcus, & vbi eſt ripa viridiſſima gramine. i. herba in ea naſcente & vbi ſu. ſpeluncæ regant. ſ. equas à ſole, & vmbra ſaxea. i. à ſaxis deriuata procubet. i. longe extendat, vt in ea grauidæ recubent. Et luco ſylari &c. Docet cur vmbræ diligendæ ſint vt videlicet veſpæ & aſyli arceantur dicens uolitans. ſ. vermis, aut aſylus (& eſt maſculini generis, cum volucris ſit fœminini, teutones quoq; muſcas volitantes vocant) plurimus. i. frequentiſſimus, eſt circa lucos Silari illius fluuii Italiæ qui veterem Campaniã à picẽtib. diuidit, & circa Alburnum Lucaniæ portum virẽtem illicib. i. vbi ſunt plurimæ ilices virentes, cui. i. volitãti, eſt Aſylo nomen Romanũ. i. vocabulo Romano, Graii i. Græci, vertere. ſ. à ſono uolatus vocantes œſtrũ, aut vertere a re quia furorẽ, quem œſtron vocant animalib. quæ perſequit̃ inducit, volitans dico aſper. ſ. aculeo aut morſu, & ſonans acerba. i. acerbe. ſ. uolatu quo tota armẽta exterrita diffugiunt ſiluis. i. per ſiluas æther cõcuſſus mugitib. ſ. taurorum, & boũ, aut generaliter oium armentorum fuerit. i. furorẽ illorum reſonat, & ſiluæ ſu. percuſſæ fuerunt, & ripa Tanagri, illius torrentis Lucaniæ, ſicci. ſ. in æſtate ſup. fuerit. Iuno meditata. i. exercẽs, & inferens peſtem. i. furorẽ iuuencæ. i. iuniori vaccæ. Inachiæ. i. in quã Io. Inachi Arginorum regis filia in adulterio cũ Ioue deprehẽſa conuerſa fingit̃ exercuit quondã. i. aliqñ horribiles iras. ſ. ſuas in pellicẽ, hoc monſtro. i. œſtro quo vaccam illam perſequebat̃ vſque in Aegyptum. Tu acerbis pecori grauido vt quæ vaccæ cuilibet alii quoque. i. ẽt hunc. ſ. volitantem, hoc eſt œſtrũ, aut aſilum, ſeu tabanum, & tu paſces armenta ſole orto recens. i. recenter, hoc eſt ſub prima luce, & aſtra ducentibus noctem. i. ſub crepuſculo, nam ipſe volitans inſtat. i. ingruit acrior mediis feruoribus. i. ſub medio æſtu ſolis qui ferè eſt paulo poſt meridiẽ.

VARIA LECTIO.

FRONDESQVE negans, & fontibus arcent:] In libris aliquot antiquis perperam omnibus, Frondibus, legitur ſententia fruſtra repetita.

Poſt partum, in vitulos cura traducitur omnis:
Continuoque notas, & nomina gentis inurunt,
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſeruare ſacris, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu, quos ad ſtudium, atque vſum formabis agreſtẽ,
Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas:
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Ceruici ſubnecte: dehinc, vbi libera colla
Seruitio aſſuerint, ipſis è torquibus aptos
Iunge pares, & coge gradum conferre iuuencos.
Atque illis iam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia puluere ſignent:
Poſt valido nitens ſub pondere fraginus axis
Inſtrepat, & iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ. non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, vluamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctralia vaccæ,
Sed tota in dulces conſument vbera natos.

SERV. IN vitulos] Modo generaliter, & de equis, & de bob. accipimus. [Notas Characteres.] Pecori habendo ſubmittere] Admiſſarios facere. [Et campum horrentem fractis inuertere glebis] Phraſis poetica. Suffecerat enim aut, ſcindere terram [Cætera paſcuntur] Per hoc intelligimus illa omnia, quę dixit animalia domi eſſe ſeruãda. [Tu quos ad ſtudium] Locus de bobus domandis. [Viamque inſiſte domandi] Inſtitue artem domandi [Circlos] Circus eſt principale, vnde fit circulus, & per ſyncopam circlus, ſicut periculũ, & periclum, ſeculum, & ſeclũ. [Gradum cõferre] Pariter incedere [Rotæ inanes] Sine põdere. [Temo æreus] Fortis, ſic in quinto ærea quem obliquum rota trãſiit. Item Horatius: Incluſam Danaen turris ærea. [Pubi indomitæ] Hoc ad iuuencos tantum pertinet. Nã de equis contra dicturus eſt, vt, Nanque ante domandum Ingentes tollent animos. [Veſcas frondes] Siccas, & teneras. Nã veſcum, hoc eſt proprie, vnde & telæ aranearum veſcæ uocantur. [Frumenta manu] Bis etiã farraginem dabis.

ASCA. POST partum, cura in uitulos &c.] Poſtquam docuit in generandus uitulis primã curam adhibendam matribus, & in generandis pullis equinis patribus, poſt conceptum autem utrorumque matribus, nunc docet poſt partũ præcipuam curam adhibendam natis, tam vitulis, quàm pullis, & primo vitulis dicẽs. Omnis cura traducitur ideſt trãsfertur poſt partum, à matribus, ſcilicet in vitulos, & ſupple magiſtri pecoris, aut diligentes cuſtodes, aut paſtores inurunt continuo. i. vt primũ nati ſunt natos. i. ſigna & nomina gentis. i. generis, & inurunt notas. i. notant. quos. ſ. vitulos, malint ſubmittere. i. ſupermittere pecori habendo. i. ad habendam prole, & propagationem aut quos malunt ſeruare. ſ. intactos, aris ſacris. i. ad ſacrificia aris imponenda, aut ſupp. quibus malint ſcindere aut potius quos ſeruant ſcinde. i. ad ſcindendã, & ſulcãdã terram, & inuertere glebis fractus. i. diſſolutis, campã horrentem. i. aſperum

aſperum nerboſum ac tribuloſum, Cætera armenta.ſ.iuniora peſcuntur per herbas virides.i.pratis ſine cura domationis, ſed tu hortare iam vitulos.i.cum adhuc vituli ſunt ſuper eos quos formabis ad ſtudium.i.exercitium, & vſum agreſtem.i.agrorũ colendorum, & inſiſte.i.inſtitue, viam.i.rõnem domãdi dum.i.donec, vel quandiu anni iuuenum.i.iuuencorum ſunt faciles.i.flexibiles, & dociles ad faciendum quod volumus, & dũ ætas eſt mobilis quod ad omnia animalia etiam ad homines ſpectare põt. Ac (vt habeas viam domandi) ſubnecte primum ceruici ciclos.i.circulos laxos.i.ſolutos nec dure prementes de tenui vimine, vt.ſ.ceruices aſſuetas haberet vinculis, dehinc.i.poſtmodum, vbi.i.qñ colla libera.i.non abluctãtia, ſed domita, & libera, hoc eſt vltro ſe ſubmittentia, aſſuerint.i.aſſuefacta fuerint iã ſeruitio (mire dicit Seruitium cui aſſuetas ſit libertatẽ eſſe, quia nihil ſeruile quod libens feceris) iunge iuuencos pares.i.cõſentientes ac pariter trahentes æqualium videlicet vitiũ, ac corporũ animorumq; quo ad fieri põt, aptos.i.aptatos ex ipſis orqui bus.i.circulis, hoc eſt ex eo qđ pares circulos perpeſſi ſint, aut ſtatim poſtq̃ circulos depoſueris, & coge iuuencos conferre.i.ſimul ferre gradum, vt æque velociter ingrediantur, quia ſecus altero ducente alter ceſſitaret, atque rotæ inanes.i.non onuſtæ ducantur illis.ab illis iam.ſ.vbi domiti ſunt ſæpe per terrã & ſignent veſtigia ſummo puluere.i.diſcãt clerius incedere nã q põdere preſſi ſunt altius figunt veſtigia firmiuſq; incedũt, ſed longe tardius, vbi aũt celeritatẽ induerint firmitudinẽ indicet põdus, atq; onus quo præment. Poſt.i.poſtea vbi, vt dixi celeres effecti ſunt axis faginus.i.ex fago factus, nitẽs.i.laborãs ſub valido poodere, cõſtrepitat.i.ſtrepitũ ac crepitũ validũ faciat, & temo æreus.i.fortis & aere munitus trahat orbes iunctos.i.rota ſibi annexas. Interea.i.dũ iſta moliris, carpes pubi.i.iuuẽcis in domitæ.i.adhuc domãdis non tñ.i.nõ ſolũ gramina.i.herbas vulgo creſcẽtes, nec frondes ſalicũ veſcas.i.minutas, & vuluã.i.herbã vlã paluſtrẽ.i.q̃ in paludib.naſcitur, ſed carpes ſop.ẽt frumẽta ſata manu.i.legumina meliora, vel carpes manu legumina ſata non ſponte naſcentia, hoc eſt hordea, & farra, aut farraginẽ, nec vaccæ fętæ.i.q̃ iã pepererunt, implebunt more patrũ.i.ſicut partib.hoc eſt maiorib.noſtris ſolebant, q lactis ſtudioſi erãt mulctra.i.vaſa q̃ mulgentur, niuea à candore.ſ.lactis, hoc eſt nõ mulgebis matres, ſed cõſument.i.expẽdent, tota vbera.i.totum lac vberum ſuorum in dulces natos.i.vitulos ad aratra deſtinatos. Capitur Seru.in expoſitione huius vocabuli veſcas à Beroaldo his verbis. Veſcũ q d ſit optime intelligimus ſi eius originẽ, & etymologiã diligenter perſcrutati fuerimus. Nã Veſcũ ex vs particula, & eſca copulatũ eſt, vt auctor eſt Gell. lib. 15. noctiũ atticarum, & cũ ve particula tũ intentionem ſignificet nõ minutionẽ, ita veſcũ vtriuſque diueſę ſignificationis viam capit, alter.n. Lucretius veſcũ ſaltem dicit, ex edendi intentione, aliter Lucilius veſcum appellat cum edendi faſtidio, veſcũ itaq; id ſignificat, quod in eſca, & cibatu appetitur, & id qđ faſtidioſum eſt in altero; hæc particula ve intẽdit, in altero minuit. Et ita Vir. appellat veſcum pauper ab edendi incenſione, qđ videlicet in cibis adhibeatur veſcas ſalicum frondes, quæ.ſ.eſcis iuuencorum ſunt accommodatæ. Feſtus quoq; ſer. veſcũ faſtidioſum, ſignificare, & edacem. Pręterea vt aliquid de interiori. literis depromamus, veſcus apud Priſcos pro puſillo vſurpabaſ, qđ declarat quid in Faſtis ſic ſcribẽs. Vt grandia ſerta coloni, Quæ male creuerunt vaſcaq; parua vocant, & veſculi male curati, & graciles oẽs nuncupantur, namq; antiqui, ve, ſyllabã rei paruæ ꝓpodebant, vnde ut Iouis ꝓ puſillo Ioue dictus eſt, quauis in alia ſignificatione, vt mox docebimus, accipiaſ, & ve grã dem fabã, pro minuta vocitauerunt, & apud Auſonium ve grãdes meſſes legimus pro paruis, & à Varrone ſcriptũ eſt in Rs Ruſt. Oues ſunt ve grãdes. ac imbecillæ. in hac ſignificatione vt equidem arbitror accipitur, apud Pli. q ſcribit in 7. Corpore veſcos eſſe, ſed eximiis virib. Seruii aũt expoſitio, vt, ditã qđ ſentio, nõ ſolũ nõ vera eſſe vr. ſed ẽt ſibiipſi diſcors, cũ veſca ſalicarum frondes interpretatur ſiccas, & teneras cum ſiccum tenero contrarium eſſe videatur. Exponamus igitur Veſcas frõdes, vel quod eſca ſunt, & cibaria iuuencorum, vel ut exponit Non. Marcellus, quod ſaſtidioſæ ſunt. Commentatoris officiũ fuerat diligentius ſcitiuſq; Virgilianũ carmen arbitrari, & ſuper hac dictione ueſcũ uetuſtatem redoleat, & eruditionẽ reconditam, præ ſe ferat, copioſius diſputare, & eruditius. Hæc ille. Veſca

AVT aris ſeruare ſartis, aut ſcindere terram] In Ro. & in Mediceo lib. Sacros legitur, quod minime diſplicet. [Tu, quos ad ſtudium, atque uſum formabis agreſtem.] In Rom lib. legiſ. Ad ſtudia, ſed hoc ſignificato melius, Studium, ſingulare. [Ipſis è torquibus aptos] In antiquiſſimo lib. Oblongo, De torquib. legitur. In Longobardico ipſis, & torquibus aptos. [Et iunctos temo trahat æreus orbes] In antiquiſſimis, uinctos. Veru Lect.

Serv. PRælabi flumina Piſæ] Quia ut ſupra diximus, circa ripas fluminum agitabatur curule certamẽ. [Inque uicem [Frænorum.ſ. ne adhuc tenera ora lædantur. [Etiã inſcius æui] Nondum habens ab anni fiduciã [Vbi quarta acceſſerit ætas] Quartus annus, Nam ætatem plerunque generaliter dicimus, pro anno, pro triginta, pro centum, quouis tempore [Sitque laboranti ſimilis;] Præparetur ad futurũ laborẽ. [Qualis Hyperboreis [Hyperborei] mõtes ſunt Scythiæ, ſic dicti quòd ſupra.i.ultra eos flat Boreas. dicit autẽ ſic currat equus, ut uẽtus. [Arida autem nubi. [Sine pluuiis. [Differt] Diſſipat. [Horreſcunt] Contremiſcunt. Perſius. Scis comitem horridulũ trita donare lacerna.i.trementem. [Ille volat] ſ.uentus. [Verrens] Trahens. [Ad Elæi metas] .i. Circi. Elis autem ciuitas Arcadiæ, in qua agebatur curule certamẽ, & eſt ſpecies pro genere. [Spumas aget ore cruentas] Quod eſt ſignum equi fortiſſimi, ſi uelut rubras egerit ſpumas. [Belgica eſſeda] Gallicana uehicula. Nam Belgæ ciuitas eſt Galliæ i qua

Sin ad bella magis ſtudium turmaſque feroces
Aut Alphæa roris prçlabi flumina Piſæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantes.
Primus equi labor eſt animos, atque arma videre
Vellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonanteis:
Tum magis, atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſę ſonitum ceruicis amare,
Atque hæc iam primo depulſus ab vbere matris
Audiat, inque uicem det mollibus ora capiſtris
Inualidus, etiamque tremens etiam inſcius æui.
At, tribus exactis, vbi quarta acceſſerit ętas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis, tum curſibus auras
Prouocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix ſumma veſtigia ponat arena:
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes, atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ, campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris ſummæque ſonorem
Dant ſiluæ, longique vrgent ad littora fluctus:
Ille volat, ſimul arua fuga, ſimul æquora verres.
Hic, vel ad Elæi metas, & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo
Tum demum craſſa magnum faragine corpus
Creſcere iam domitis ſinito: namq; ante domandum

huiuſcemodi uehiculi repertus eſt uſus. [Mollit collo] Domito ut, Mollita colla re, flectunt, [Duris parere lupatis] Frenis aſperrimis dicta autem lupata à lupinis dentibus qui inæquales ſunt, unde etiã eorum morſus uehementer obeſt.

SIN ad bella magis, &c.] Docuit quæ cura ſit circa boues generandos, educandos, & domandos habenda idque primo loco eo quòd agriculturã præſertim in Italia maxime cõducat magiſque agriculturã, q̃ bella probet, nunc tñ curã pullorũ proſequiſ q bello aptantur, unde dicturus eſt Anchiſes. Aen. 3. Bello armantur equi, bellum, terra hoſpita portas. Sed tñ iidẽ olim curru ſuccedere ſueti. Itaque non nihil ad agriculturam faciunt, cũ in multis locis boum munus in arando expleat. Ordo eſt. Sin.i.ſed, ſi ſtudiũ ſupp. eſt tibi magis ad bella, quã ad turmas.i.acies feroces.i.hoſtiles, aut ſtudium eſt prælabi.i.celeri curſu præuolare, rotis.ſ. in curuli certamine, flumina Alphæa.i. Alphęum fluentum Piſę, illius ciuitatis Elidis. Et pro.i.agitare currus volantes

i.celerrime decurrentes in luco Iouis ſcilicet. Olympici dũ Olympica aguntur certamina.

Ingentes tollent animos, prenſique negabunt:
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Primus labor.i.prime exerciſetio equi, eſt videre animos.i. geſtus qui animos bellantur indicát, atq; arme bellantũ.i.cligo rem armorum, & ſtrepitum cornuum clemoremq, virorũ animoſe bellantium, & pati lituos.i.tubas incuruas clareq; ſonãtes quib.equites accendi ſolent, & ferre totam gementem tractu.i. dum trahiť, & audire in ſtabulo frenos.ſ.areos ſonãtes.i.crepitãtes. Tum.i.deinde.ſ.ſtudium eſt gaudere magis, atq, magis.i. dies in aut in horas magis glandis laudib.magiſtri.ſ.equorũ, & amare.i.affectare, ſonitum ceruicis plauſæ.i. molliter palpitatæ. Atque pullus.ſ.audiat hæc.ſ.dicta depulſus iam à primo vbere matris.i.vt primũ ab vbere matris depellitur, & ablactatur, & det inuicem.ſ.frenorum quę dura ſunt capiſtris mollibus.i.nõ aſperis hore.ſ.ſua exiliẽs iã.i.adhuc inualidus.ſ.corpore, & iãq; tremens ſ.animo ẽt inſcius æui.i.moris viuendi, vñ nõ habeat fiduciam q̃ habẽt experti, quie nihil id facere dubitat quod ſe bene didiciſſe confidit. [At, tribus exactis, vbi quarta acceſſerit ætas &c.] Docet quo pacto triẽnio equus ſit inſtruendus dicẽs. At.i.ſed vbi.i.poſtquã quarta ætas i.quartus annus (alii æſtas legunt, ſed veri textus habẽt ætas, nec ab re; nã in quartũ vſq, annũ eſſe vr̃ noua ætas, vnde & anniculos, & bimulos trimos, & quadrimos dicimus non vltra præcedentes. Anniculi ſunt mollius educandi, bimi ablactandi, trimi domandi, & inſtruẽdi quadrimi vſibus applicandi) acceſſerit.i aduẽtauerit, trib.exactis.i. expletis, & tranſactis ſup.equus incipiet mox.i.ſtatim, carpere id eſt carptim efficere gyrum.id eſt geſſum in morẽ gyri, & ſonare, id eſt ſonitum facere gradibus cõpoſitis, id eſt arte factus & decentes, & ſinuet.i. voluter in ſinum colligat atque incuruet alterna volumina, i.inflexiones crurum, & ſit ſimiles laboranti.i.ſic ingredietur vt laborans, tum.i deinde equus ille prouocet.i.laceſſat auras curſibus, quaſi velit cũ ipſis contẽdere velocitate curſus, & volans per æquora aperta.i. campos patẽtes ceu tanquam liber habenis ponat vix veſtigia ſup. in ſumma harene, vt.ſ.peruolaſſe videatur qualis ſup.peruolat Aquilo.i.ventus ille cum i. qñ ipſe dẽſus.i.nubiloſus, & pluuioſus, incubuit.ſ.mari, ac tertis ab oris i.regionibus Hyperbores.i.Scythis ſuper quas flat borea (Alii legunt, condenſus, vt ſit qualis Aquilo condenſus.i.cõdenſatus incubuit Hyperboreis oris, ſed quæ ſequitur non diſtulit, ſed differt verior mihi lectio vr̃ cum denſus) ut qualis Aquilo uolat cũ ipſe denſus incubuit ab oris Hyperboreis, & qualis aquilo differt.i.diſſipet, & in diuerſas regiones fert, id eſt tempeſtates Scythie, atq; nubila arida.i.ſine pluuiis, aut exiccata nã nimis pp partes terreſtres admixtas habentia. tũ.i. deinde ſegetes altæ, & campi natantes.i.more natantium difluentes ventorum inundatione horreſcunt.i. cõtremiſcunt lenibus.i.æqualiter ingruentibus flabris.i.ventis, & ſiluæ ſummæ.i.ſuprema flagella arborum dans ſonoré.i.ſonoritatem, & crepitum, & fluctus longi in longum trahi vrgent.i.impellunt ſuſe ad littora, ille.ſ.vẽtus Aquilo, videlicet volat, verrens.i.trahens, aut æquas, & quaſi ſcopus purgans ſimul arua, & ſimul æquora.i. (hoc loco) maria, hic.ſ. equus q. ſic vt Aquilo ſuperuolat vel ſudabit ad metas, & maxime ſpatia Elæi cãpi.i. in curuli certamine qđ in Elide fit, & aget ore.i, excutiet cruentas ſpumas, quod ſignum videlicet eſt magni roboris, atq; animi vel feret.i.trahet, melius qui cæteri, aut valde eſſede.i.vehicula, Belgica, id eſt Galliæ Belgicæ, quæ inter Sequanem, & Scaldim eſt collo molli, id eſt non rebelli.domitis finito.i.permittito tum demum.i.tunc primum equis ſupp.domitis tã corpus, ſcilicet eorum magnum creſcere farragine, id eſt nutrimento ex farre facto craſſa, id eſt pingui dixit iã domitis. namque ipſi tollent ante domandum.i. prius quã domiti fuerint, ingentes.i.valde magnos animos, ſi ſic farragine craſſa creſcerent, & ipſi prenſi.ſ.ad domandum negabunt.i.nolent pati verbera.ſ.ſcuticas, & flagella, lenta.i.flexibilia, & parere, id eſt obtemperare, lupatis, id eſt frenis à lupinis dentibus denominans vocanturque vulgo morſus aſperi.duris, id eſt aſperis, & dure trectantibus ora equorum.

SERV. CAeci amoris] Latentis Cupidinis, [Relegant] Remouent. [Flumina lata] Nec natatus ſic facilis. [Videndo] Dum videtur Gerundii modus à paſſiuo. [In magno ſilua] Alii Sile legunt. vt ſit mons Lucaniæ. quod modo nulla neceſſitas cogit, vt in Aeneide.

Ac velit ingente Sila ſub monte Taburno.

Vbi vtrumq; ſpeciale eſt. [Reboant ſiluę] Reſultant, remugiunt. Eſt autem græcum verbum, nam apud Latinos, nullum verbum eſt quod ante oſinalem, habeat o: excepto Incoho, quod tamen maiores aliter ſcribebant, aſpirationem interponentes duabus vocalib. & dicebant incoho, tria.n. habebant nomina in quib. c. literam ſequeretur aſpiratio, ſepulchrũ, orchus, pulcher, è quibus pulcher tantum hodie recipit aſpirationem [Exulat] Extra ſuum ſolum habitat. Aſpectans] Cicero de Catil. Retorquet oculos profecto ſe pe ad hanc vrbem, quã è ſuis manibus ereptam eſſe luget. [Vires exercet] Ab in cultu robur acquirit. [Pernix] Modo perſeuerans. Horat. Pernicis vxor Apuli. Pernix aũt perſeuerans à pernitẽdo tractũ eſt. [Carice acuta,] Herba duriſſima. [Oblitum] Iam ſecurum ex ante acta victoria. [Fluctus ut in medio] Sic paulatim taurus mouetur ad prelia. [Immane] Aduerbiũ eſt.

Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quàm Venerem: & cęci ſtimulos auertere amoris
Siue boum, ſiue eſt cui gratior vſus equorum.
Atque ideo tauros procul, atque in ſola relegant
Paſcua, poſt monte oppoſitum, & trans flumina lata,
Autintus clauſos ſatura ad pręſepia ſeruant.
Carpit enim vires paulatim, vritque videndo
Fęminam, nec nemorũ patitur meminiſſe, nec herbę
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſępe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſilua formoſa iuuenca
Illi alternantes multa vi prælia miſcent.
Vulneribus crebris: lauit ater corpora ſanguis
Verſaque in obnixos vrgentur cornua vaſto
Cum gemitur roboãt ſiluęque & magnus Olimpus.
Nec mos bellantes vnà ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris
Multa gemens, ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit multus amores.
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit auitis
Ergo omni cura vires & exercet: & inter
Dura iacet pernox inſtreto ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta.
Et tentat, ſeſe atque iraſci in cornu diſcit
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus: & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, vbi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa mouet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem
Fluctus vt in medico cœpit cum albeſcere ponto
Longius, ex altoque ſinum trahit, vtque volutus
Ad terras immane ſonat per ſaxa, nec ipſo.

ASCA. SED non ulla magis &c.] Apte digreſſione uim amnorum interſerit docens uires maſculorum. Præcipue amoribus diſſolui atque eneruari ideoque monet a Venere arcendos ſeruato ordine quo in ſuperioribus proceſſit, nam prius de tauris quam ceteris loquitur cum boues ſint præcipue agricolis uſui, qui & labore, & carne, & coriis, proſunt, Ordo eſt. Sed ulla induſtria. i. ſubtilitas à natura inducta, non firmat, id eſt roborat magis uires ſiue boum ſiue equorum ſicut uſus equorum eſt gratior.i.utilior, & acceptior q̃ ſup. boũ quod quia paucis accidit, quaſi præter opinionem contingat addubitare vr̃ non ulla dico induſtria auertere.i.amouere preueniendo Venerem, id eſt rem uenercam, & ſtimulos cæci, id eſt latentis, aut excæcantis amoris uideť quibuſdã amorem præcedere uenetemque ſequi, ſed non ab re amorem id eſt cupidinem Veneris non patrem, ſed filiũ dixerunt maiores. Nam natura quidem excitat ad actum, ſed actus inflammat, & ita ſicit Venus ebria ſemper paritque uſus inſanus amorem. At ideo, ſcilicet quia tanta eſt uis amoris

Monte minor procumbit, at ima exæſtuat vnda
Vorticibus, nigramque alte ſubiectat arenam.

lis magiſtri.ſ. pecorum, relegant.i. remouent, aur potins remittunt, & ablegant tauros procul.ſ.a vaccis, atque in paſcua ſola.ſ.à vaccis vacua, poſt montem oppoſitum.ſ. à conſpectu vaccarum, & trans flumina lata, aut ſeruant tauros clauſos intus.ſ. in ſtabulis ad præſepia ſatura.i.plena, & ipſos ſaturantia. Enim pro qua, femina ſ. vacca, & quis alia carpit vires.ſ.maſculorũ, paulatim.i.lēta vi amoris, & virit.i.incendit animos marıũ, videndo.i.dum vr̄.q.d. ſolo aſpectu, paſſio.i.dũ ſolummodo aſpicitur nec patitur.ſ.maſculũ vt taurum meminiſſe nemorum pp frōdes, nec herbę.ſ.in paſcuis. Illa quidem.i.certe, aut exceptiua eſt particula, vt ſit, illa quidē illecebris &c.ſed illi alternātes &c.illa igitur.ſ.fremella vt vacca ſubigit.i.cōpellit dulcib.illecebris.i. illectionib. venereis ſuperbos.ſ.tauros amātes.i. amore iuuencæ captos decernere.i.decertare inter ſe cornibus, aut decernere cornibus.i.diiudicare, & dignoſcere p certamē vtri illa cedat, docet aũt qũo illa ſubigat q.a nō vi, nec imperio, ſed vidēdo.i.dũ vr̄ ēt neſcia, vnde dicit Iuuenca formoſa, paſcit̄ in magna ſilua, ſecura.ſ.armorũ, illi.ſ.tauri amantes altemātes.i.alternatim uim inferentes, multa vi i.violētia miſcēt prœlia crebris vulnerib.i. ſe crebro vulnerādo ſanguis ater.i.cruor concretus lauit.i.inficit, & imbuit corpora.ſ.taurorum, & cornua verſa.i.obuerſa in alterutrum cum uaſto.i. valde amplo gemitu.i. preſſura, vnde gemitus naſci ſolet vrgentur.i.imprimuntur in obnoxios i.obtinentes, & obluctantes raurus ſiluæ.ſ.vicinæ reboant.i.boatum referunt, & mugitum per ſonum. Echo, & Olympus.ſ. mōs aut quiuis alius vicinus, magnus ſup.reboat. Nec mos i.conſuetudo eſt ſup.paſtoralem rem tractantib.ſtabulare.i.ſtabulis locare bellātes in cōtendentes de iuuēca tauros vna.i.ſimul in eodē videlicet ſtabulo, ſed alter.ſ.taurorũ, victus.i.qui victus eſt, abit.i.diſcedit præ ignominia, & exulat.i.extra ſolum ſuum vitā agit in oris ignōtis longe.ſ.poſitis à patria gemens multa.i.multum, aut gemens multa videlicet ignominiam, & plagas.i.vulnera uictoris.i.tauri à quo uictus eſt ſuperbi.i.elati & ferocientis pp victoria, q.a geminat victoria vires. (Notāter præponit ignominiā plagis, quia eam generoſus amicus indignus fert) tum.i.deinde ipſe aſpectans amores quos amiſit inultus.i.amicam iuuencam quā amiſit, & nondum ultionem cepit & aſpectans ſtabula ſcilicet in quibus victor cum illa conuerſatur, exceſſit, id eſt exit quaſi ab exceſſo, aut præteritũ ab excedo, exceſſit.i.abiicit regnis auitis, id eſt in quibus maiores ſui dominati ſunt (Mirus artifex poeta, nam, ut Hom, in deis hominum uitam edocuit ita hic in pecore. ſi enim pecori dolet ignominioſe uinci, uireſque recuperat, & contumeliam deleat uictorque euadat, turpe eſſet homini ſi non idem faceret quod & ii feciſſe leguntur qui ab Annibale intercluſi ſub iugũ miſſi legũtur Romani) Ergo quia.ſ.impatiēter fert ignominiā illatā exercet uires.ſ.ſuas omni cura, & ipſe pnix.i.perſeuerās, & quaſi pernoctans, iacet inter ſaxa dura cubili inſtrato.i.non ſtrato equato ſed aſpero paſtus frondibus hirſutis.i.ſpinoſis, & ueproſis & carice herba illa acuta.i. aſpera, & tentat.i.experitur ſeſe, id eſt ſemetipſum, atque diſcit iraſcit in cornua.ſ ſua obnixus, id eſt obtinens, & inſultans aut impetens trunco arboris, & laceſſit, id eſt diſcindit & prouocat ictibus, ſcilicet cornuum, uentos, id eſt auras, & proludit, id eſt facit proludium, & exordium ad pugnam, arena ſparſa.ſ.pedibus unde in Bucol. Cott. Rues

Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat harenam.

Poſt.i.poſtea ubi.i.quo tempore, robur collectũ ſup.eſt & uires receptæ.i.exercitio non indulgētia quæ res notatu digna eſt, ipſe mouet ſigna morē uidelicet dulcis ac Principis militiæ. & ipſe præceps.i.impetuoſus fertur in hoſtem oblitum.i.negligenter propter paratam uictoriam agentem & ingenio indulgentem, ut id eſt quemadmodum (Eſt enim aduerbium ſimilitudinis cuius prima corripitur) fluctus cum cœpit albeſcere, id eſt albus fieri, ſup.in medio Ponto, id eſt mari trahit ſignum, id eſt uolubilitatem longius, & ex alto, ſcilicet mari, hoc eſt ut fructus excitatus in medio maris leniter paulatimque per aquas depellitur, quæ pro, & ut id eſt poſtquam uolutus ſup.eſt ad terras ſonat immane, id eſt immaniter, & nimis impetuoſę per ſaxa, neque, id eſt & non procumbit non minor ipſo mōte, id eſt æqualis ipſi monti, ut unda ima, id eſt in imo ſita, & exæſtuat, id eſt ebullit & efferuet uorticibus, id eſt gyris, & ſcaturiginibus, & ſubiectat, id eſt erigit, & ſurſum iactat alte arenam nigram, quia humidam, aut terræ profundæ permixtam.

VARIA LECTIO.

SED non ulla magis uires induſtria firmat] In ueterib. aliquot libris. Seruat, legitur. ſed longe plures, Firmat, habent. [Meminiſſe, nec herbæ] In Oblongo lib. Neque, quod mollius uidetur. [Iacet pernox] Cur, Pernox, innouari debeat non video, cũ vetera exemplari mauuſcripta, vno conſenſu legant, Pernis, id que tam manifeſte agnoſcet Seruius, & à permittendo dictum velit. [Ictibus, & ſparſa] Non placet quod in Romano legitur Aut ſparſa. [Nec ipſo monte minor] In Longobardico, in Mediceo, quod dulcius eſt, Neque ipſu legitur.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarũque,
Et genus æquorum, pecudes, pictęque volucres
In furias, ignemque ruunt amor omnibus idem
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sęuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrſi, ſtragemque dedere
Per ſiluas, tum ſæuus aper, tum peſſima tygris
Heu male tum Libyæ ſolis eratur in agris
Nonne vides, vt tota tremor, pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neqũe eos iam fræna virum, nec verba ſęua
Non ſcopuli, rupeſque cauæ. atque obiecta retardant
Flumina correptos vnda torquentia montes
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede pro ſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc, humoros ad vulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui verſat in oſsibus ignem,
Durus amor; nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus fræta quem ſuper ingens
Porta touat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Aequora, nec miſeri poſſunt reuocare parentes
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo
Quid lynces Bacchi varię; & genus acre luporum
Atque canum? quid quæ imbelles dant pręlia cerui.

SERV. AMor omnibus] ideſt in vno quoq; genere vnus eſt amor, id eſt ſimilis, vt puſa in lupis vnus eſt amor, id eſt ſimilis. Item in equis, & aliis omnib. pro qualitate ſui gñis, ſicut alibi ait, Sopor ſuus occupat artus.i.ipſis aptus. Nam in omnibus animalibus nō eſt amor vnus atque idem, ſed in ſingulis generibus, pro qualitate naturæ [Catulorum oblita] Vi.ſ.nimii amoris. [Leæna] autem græcum eſt ſicut dracęna, nam nos hic & hæc leo dicimus [lea namq; vſurpatũ eſt] quia in eo exeũtia fęminina ex ſe non faciũt, vt ſullo, latro, leo. [Informes vrſi.] Vel magni, vel qui tempore quo naſcũtur, forma carent, dr̄.n. quædam caro naſci, quā mater labēdo in mēbra cōponit, [Solis] Diſertis [Libyę autem in arıis] Serpentibus plenis. [Tota tremor, pertētet equorum Corpora] Signatis ſermonibus vtitur ad, vim amoris exaggerandum, dicens, & tota corpore, & pertinent. i. penitus teneret, cum dicat leuem odorē equarum, [Notas odor attulit auras;] Hypallage eſt pro auræ odorem appoitauerint notum. [Fræna uirum] Pro uirorum lotium. [Rupeſque cauæ, atque obiecta retardant] Ad illud ſuperius reſpicit, poſt montem oppoſitum, & trans flumina lata. [Sabellicus exacuit ſus] Sabinus, & eſt ſpecies pro genere. Dicit aũt ſuē domeſticum quē eircurē uocant, nam de apris ſupra ait. Tunc ſæuos aper, hoc enim nult probatu non tantũ feras, ſed & manſueta animalia, amore in furorem moueri. [Pro ſubigit] Fodit, & pedibus impellit alternis, quod pugnaturi ſues facere conſueuerunt ad acquirendum robur. Vnde etiam latera, & coſtas terentes, durant ea in futura certamina. [Hinc atque illinc] Et ad pedum motum, & ad atricionem coſtarum. [Quid iuuenis] Nec fınte occurreret illa animalia carere ratione, dicit etiam grauius homines in amore moue-

Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum,
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ
Illas ducit amor trans Gargara tranſq; ſonantem.
Aſcanium ſuperant montes, & flumina tranant
Continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis
Vere magis (quia vere calor redit oſsibus) illæ
Ore omnes verſę in Zephyrum ſtant rupibus altis.
Exceptantque leueis auras, & ſæpe ſine vllis
Coniugijs vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas conualles
Diffugiunt. non Eure tuos, neque ſolis ad ortus,
In Boręam, Caurumq; aut inde nigerrimus Auſter,
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demũ Hippomanes, vero quod nomine dicũt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus,
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba,

moueri.i. Fabula telis eſt. Leander Abydenus, & Hero Seſtias fuerunt inuicem ſe amantes. Sed Leander ad Hero natatu ire conſueuerat per fretum, Helleſpontiacum, quod Seſtõ & Abydõ ciuitates interfluit. Cum igitur iuuenis oppreſſi tempeſtate cadauer ad puellã delatum fuiſſet, illa ſe præcipitauit è turri [Porta tonat cęli] Aer nubibus pleñus, per quem iter in cœlum eſt. [Nec miſeri poſſunt reuocare parentes] Hoc eſt amor parentum. [Imbelles] Licet imbelles, tamen mouentur in pugnam. [Furor inſignis] Notabilis, & præcipuus. [Glauci Potniades malis mẽbra abſumpſere quadrigæ] Potnia ciuitas eſt, de qua fuit Glaucus, qui cum ſacra Veneris ſperneret, illa irata, equabus eius immiſit furorem, quibus vehebatur ad currum, & eum morſibus dilacerauerunt. Ordo autem talis eſt, Quo tempora Glauci membra malis aſſumpſerunt Potniades quadrigæ. Hoc autem ideo fingitur quod eis furorem Venus immiſerit, quia dilaniatus eſt Glaucus effrænatis nimia cupiditate equabus, cum eas cohiberet à coitu, vt eſſent velociores. [Trans Gargara, tranſque ſonantem Aſcanium:] Gargara pro quibuſlibet montibus ſicut Aſcanium pro quibuſlibet fluminibus poſuit, quod etiam ſequentia indicant. [Superant montes, & flumina tranant] Hoc etiam Varro dicit, in Hiſpania vlteriora verno tempore equas nimio ardore commotas, contra frigidiores ventos ora pateſacera ad ſedandum calorem, & eas exinde concipere, & edere pullos, licet veloces, diu tamen minime duraturos. Nam breuis admodum vitæ ſunt. [Exceptant] Frequenter excipiunt. [Caurum.] Pro corũ ſicut faurex, pro ſorea, caulis pro colis. [Hinc demũ Hippomanes] Scit lectum eſſe apud Heſiodum herbam eſſe quandã quæ Hippomanes vocatur, quaſi ἱπποµανία ſi enim eam comederent equi, furorem patiuntur vnde nunc adiecit. Vero quod nomine dicunt. Nam vult illam herbam abuſiue Hippomanes dictam ꝙ poſſunt equi furere, & alia quacunq; rõne. Reuera autem Hippomanes dicit eſſe virus defluens ex equarum inguinibus quo tempore feruntur amoris furore, vt ſit Hippomanes viſus natum, ἀπὸ τῆς µανίας τῶν ἵππων [Lentum virus:] Viſcidum. [Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba] Exprimit augmenta malitiæ nouercarum, quæ virus herbis, & cantibus herbarum armant venena.

ASCENSIVS.

OMNE adeo genus in terris, &c.] Locutus eſt de amoribus taurorum, nunc eos omnibus animantibus communem docet peſtem hominibus, feris ſiluestrib. æquoreis, terreſtribus, & volucribus. Prius tamen de belluis inducit cum ſit belluina voluptas, deinde de hominibus. Ordo eſt. Adeo.i. omnino, & vſq; ad vnum omne genus hominem, & ferarum.i. brutorum in terris.i. animal terreſtre, & omne genus æquorum.i. marinum, & pecudes quæ ferocitatem non habent, nec tamen rõnem, & volucres quæ in aere verſantur, pictę.i. pulchræ, ruunt.i. præcipites currunt in furias, & ignem.i. in ignem amorum excitantem furorum quendam, idem amor eſt omnibus.i. omnia hæc amant, non tamen videtur omnibus idem, & Mancinell. vult.i. eodem modo ſæuus, & vehemens, Leæna non errauit campis.i. per cãpos alio tempore. ſ. quàm quo amat ſæuior.i. immanior, & ferocior exiſtens oblita catulorum in qua re maxima vis amoris venerei oſtenditur, qui maternum expellit, nec vrſi informes,.i. turpes. & qui quaſi ſine forma in globum naſcuntur, non dedere alio tempore vulgo, id eſt paſſim tam multa funera, & tantam ſtragem, id eſt proſtrationem cadauerum per ſiluas, ac. ſ. tempore amorum, tygris animal illud pernicioſiſſimum, & inimicum aſt ſupp. tunc peſſima, id eſt immaniſſima haud dolentis eſt male, id eſt periculoſe erratur. ſ. a quouis, tunc. ſ. cum tygres ſunt in amore, in aruis ſolis, id eſt deſertis Libyæ vel potius eratur ſolis, id eſt ab iis qui ſoli ſunt, male in aruis Libyæ, id eſt Aphricæ. Nonne vides vt tremor ſcilicet ex amora natus,

(Galli nocant, Les ſicures blã ches) pertentet.i. afficiat, tota corpora equorum ſi tantum, id eſt tantum modo, odor. ſ. ab equalibus diffuſis attulit auras notas. ſ. equis qui noſcunt quando ab equa appetente venerem diffunduntur. ac nonne vides ſup. vt neque fræna virum.i. virorum nedum puerorum, neque ſæua verbera non ſcopuli, & rupes cauæ, atque flumina obiecta.i. interpoſita, retardant.i. immorantur eos, ſcilicet equos quo minus accedant ad equas. ideo autem dictum eſt de tauris trans flumina lata, non tam vt non videant quam vt non olfaciant vaccas nec flumina torquẽtia.i. uoluentia montes.i. ſaxa, & ſcopulos correptos vnde.i. quę etiam rupes, & ſaxa impetu ferunt, non retardant eos, ipſe ſus.i. porcus ſabellicus i. qui plurimus eſt in Sabinis ruit.i. præceps fertur tempore amorum. & eſ acuit dẽtes, & pro ſubigit.i. porro.i. de longe ſubigit. & effodit terram & fricat coſtas. ſ. ſuas arbore.i. ad arborem in q̃ tranſuerſus currit iratus, atque durat humeros ad.i. contra vulnera hinc atque illinc. i. vtrinque aut ex diuerſis. [Quid iuuenis in ignum &c.] Oſtendit idem in hominibus, quod in feris oſtenſum, eſt nullam. ſ. eſſe peſtẽ, quæ magis ac citius in furorem ●piat quàm amorem inſanum, idque exemplo Leandri quem amor impulit, ad amicam Hero tranare ſub ſæuiſſima tempeſtate, & aquarum commotione. Quid iuuenis ſuperegit? q.d. nonne vides aut noſtri quid iuuenis. ſ. Leander egit, cui durus.i. ad dura impellens amor verſat.i. excitat, & ſtimulat ignẽ. ſ. amoris, magnum in oſſibus.i. in medullis, quia vt dr in IIII. Eſt mollis flamma medullas q.d. ſi neſcis nẽpe.i. certe ipſe natant.i. tranatat, exiſtens ſerus.i. tardus, & poſt intẽpeſtã noctem, quia nocte ceca freta turbata procellis abruptis, omnia ſignãter, & ad partos dicta, & quia ſerus quo longã expectationem ſignificat. & etiã deſperationem auxilii, & nocte, & cæca.i. caliginoſa, & freta, à feruore dicta non æquora, & turbata non tranquilla, & procellis.i. nubibus vẽto immixtis, & abruptis. Quia ſi perpetuo tenore eſſent melius perducãt, & ẽt minus obruant aut ſubmergant ſuper quem. ſ. iuuenẽ, ingens porta cœli.i. cataracta cœli.i. aeris tonat.i. tonitru minatur ſubmerſionẽ, & æquora.i. maria quę prius erãt ęquora illiſa, ſcopulis.i. ſaxis in aquis exiſtentib. reclamãt.i. magnũ ſonitum contra mittunt, nec parentes miſeri poſſunt reuocare. ſ. à profectione ad amicam, nec virgo ſ. Hero moritura ſ. quæ poſtmodũ mortua eſt, aut quæ decreuerat iam tũ mori, vt ſcribit ad eũ apud Ouidium ſuper funere crudeli ... aut parentib. rebelli, & clementis. Quid ſup. dicam quæ prælia dant lynces variæ.i. miraculoſæ Bacchi.i. q̃ ſunt in tutela Bacchi, & quæ dat aeſe genus luporum atque canum? q.d. non opus eſt, quia ẽt non amantes fore ſunt, quid dicã quæ prœlia dant cerui imbelles. ſ. alias? q.d. notum eſt, quamuis ſint imbelles, tunc tñ prælia geſtare. Scilicet.i. ſcire licet, quia furor equarum eſt inſignis i. Infamis, & notatus, ante oẽs. ſ. alios amores, & ipſa Venus dedit mentẽ.i. talem i.i. peſſimã ... eo tpe quo quadrigæ.i. a quæ quadriiuges. Potniades.i. in Potnia Bœotia ciuitate à Glauco educatæ, & abſumpſere.i. deuorauerunt, malis. ſ. maxillis, & mordicus membra Glauci. ſ. educatoris & dormitoris earum, id. n. fecerunt incitatæ à Venere. Amor ducit.i. fert, & impellit, illas. ſ. equas quaſlibet trãs Gargara.i. quoſuis montes non ſolum Myſiæ, & trans Aſcanium.i. quemuis fluuium, non ſolum Aſcanium fluuium Myſiæ, ſonantem. ſ. impetu aquarum, ipſæ equæ ſuperant.i. trãſcedunt montes, & tranant flumina continuo.i. ſtatim vbi flamma eſt ſubdita.i. ſubtus data.i. immiſſa medullis calidis. ſ. igni amoris. Id aũt magis vere.i. tpe verno, quia calor redit oſſibus vere.i. tempore veris illæ ſ. equæ ſtant oẽs in altis rupibus verſæ ore.i. habentes os verſum in Zephyrũ.i. fauoniũ ventũ illum dulcẽ ex occidente tempore verno flantem, & exceptãt.i. concipiunt auras leues.i. vento motas, & ipſæ ſæpe grauidæ vento ſine vllis coniugiis.i. maſculorũ ſemine aut commixtione (mira-

bila

bile dictu.i.quæ res eſt mirabilis dictu)diffugiunt.i. celeriter diſcurrunt per ſaxa,per ſcopulos,& cõualles depreſſas.i. humiles non Eure,quia ventus orientalis eſt ad tuos ortus, neq; ad ortus ſolis,ſed ſup.in Boream.i.ventum ſeptentrionalẽ, & caurũ .i.eorum ventum occidentalem, ab occaſu ſolſtitiali ant ſup.eo vnde auſter naſcitur nigerrimus.i.denſiſſimus, & caliginoſiſſimus,& contriſtat cœlũ.i.aerem frigore pluuio.i.ex pluuia aut cũ pluuia nato Demum.i.vt tandẽ vehementiã,& venenũ amoris dicam virus lentum.i. lente agens(quod paſtores dicunt vero nomine Hippomanes,quia Hippos equus eſt, & equa mano autem diſtillo,ſed mano priorem producit,cum in Hippomanes penult.corripiat,vnde non à mano,ſed à mania.i. furore deducit)diſtillat hinc.i.ex hoc furore libidinis ab inguine.i. pudibundis equæ Hippomanes dicit quod nouercæ malæ, vel q̃ male ſunt,vel quia omnes male legere.i.collegerũt ſæpe,& miſcuerunt(iterum penul.cor.præter morem) herbas ſup.nõ innoxias vt verba non innoxia(Regula eſt,& quoties res ſunt in animę venuſte transferatur adiectum ad neutrum genus. Item ut tertium reſpondeat viciniori).i.nouercæ fecerunt ſæpe ex eo quod diſtillat ab inguine equæ cum ſint in coitu amatorium virus atque aliud ad inficiendos priuignos aut alliciendos & maritos, vnde Iuuen.Sat.VI.vt dicet Mancinellus,Hippomanes,&c.

VARIA LECTIO.

HSV male tunc Libyæ ſolis erratur in agris] In antiquiſſimo lib.Verſatur,legitur.In Mediceo,Erraui,habetur.[Et Pluuio contriſtat frigore cœlum]In Rom.lib.Pluuio ſidere legitur Hinc demum Hippomanes] In Rom. & in Mediceo libris hic, hoc eſt,hoc tempore diſtillat.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capit circumuectamur amore,
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ
Lamigeros agitare greges, hirtaſque capellas
Hic labor; hinc laudem fortes ſperare coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem
Sed me Parnaſsi deſerta per ardua dulci,
Raptat amor, iuuat ire iugis,quia nulla priorum
Caſtalia molli diuertitur orbita cliuo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum:
Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oueis,dum mox frondoſa reducitur æſtas
Et multe duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat,turpeiſq; podagras
Poſt hinc digreſſus, iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluuios præbere recenteis
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium conuerſa diem, cum frigidus olim
Iam cadit,extremoque irrorat Aquarius anno
Hæc quoque non cura nobis leuiora tuenda:
Nec minor vſus erit: quamuis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.

SERV. SIngula dum capti circunuectamur amore] Dum ſpeciatim ſingula deſcribimus.[Hirtaſq; capellas].i.ſetoſas:vt, Hirſutumque ſupercilium.[Hic labor, hinc laudẽ]Ad tuenda imbecilliora animalia,[Et anguſtis hunc addere rebus honorem:]Humilẽ materiam alto ſermone decorare.Sic illud in quarto eſt. In tenui labor,ac tenuis non gloria. [Sed me Parnaſsi deſerta per ardua] Per Parnaſſi ardua,Heliconẽ,& Citheronem mõtes muſis dicatos ſignificat & hoc dicit.Scribendi amor rapit me ad opus arduum & à nullo ante deſcriptum. Quod per periphraſim, & allegoriã poeticam indicat.[Iugis] Per iuga.[Quia nulla priorum]Diſpono ire ad fontem Caſtaliã, per eam viam, per quam nullus ante egit exorbitãs ſuã. Ordo aũt eſt. Qua nulla priorum orbita Caſtaliã diuertit[Molli cliuo].i.facili itinere,& deſcẽſione. Hic autem locus totus de Lucretio tranſlatus eſt. Nũc veneranda Pales.i.Dea pabuli inuocanda nunc maxime.[Stabulis in mollibus]Clementioribus,& aeris temperati vel pp plagam auſtralem,vel pp ſuppoſitas herbas animalibus,[Frondoſa reducitur æſtas[Donec vernũ tp̃s adueniat.Nam vt ẽt in primo diximus, ver & æſtas, ſicut ẽt hyems,& autumnus, vnum fuerunt ſecũdum rõnem hemiſphęrii.[Turpeſq; podagras]Reſpexit ad curam quæ ſine pannis,& medicaminibus ſordidis non fit.[Poſt hinc]Cum hoc feceris,& Poſt hinc vnum uocat:ſicut,Primus ibi ante oẽs[Fluuios pręberere recenteis.i.aquam ſtatim auſtam. [Niſi pigram potauerint, ſtatim contra hunc morbum.]Stabula ventis]Figurate.ſ.vẽtos non perferentia[Hyberno Soli]Contra plagam meridianã,per quam ſol currit per hyemem,quod explanat dicens, At mediũ conuerſa diem(Extremo anno] Menſe Ian.qui eſt penultimus. Nam vt etiam in primo diximus, Vt primis exemplo à menſib. anni,a Martio menſe inchoabat annus apud maiores.Ergo extremo anno,Extrema parte anni.[Hæc quoque nõ cura]Cum de capellis loquitur,figura neutro vſus eſt genere.Nam integrũ erat.[Hęc quoque non cura nobis leuiora tuenda:]Sanè perire quoniam ſcit prauam eſſe ouium vtilitatem,eam præterit,& exaggerat meritum capellarum,vt dictis in lucem ponat rem per ſemitus patentem, [Mileſia Vellera] Lanæ precioſiſſimæ,nam Miletus ciuitas eſt Aſiæ,ubi tinguntur lanæ optimę .Ipſe in 4. Mileſia Vellera nymphæ Carpebant.Cic.in Verrem,Quid à Mileſiis lanæ ſuſtulerit.Magno autem mutẽtur] Ingenti præcipuo comparentur.Nam apud maiores omne mercimonium in permutatione conſtabat quod & Caius Homerico confirmat exẽplo.[Tyrios incocta rubores]Figurate,quæ coquendo Tyrium traxit ruborem.i.migrauit in purpuram.

ASCE. Sed fugit &c.]Regreditur ab amoribus ad aliarum rerum quæ ad rem paſtoralem faciunt deſcriptionem, dicens, ſed tp̃s fugit.i.pterit interea tp̃s,inqt, irreparabile quo circa a prudẽtibus care, & anxie expendendum eſt,fugit interea dum nos capti amore.ſ. ſuſcepti operis. Liuis in præfatione.Cæterum autem me amor ſuſcepti negocii fallit, aut &c.circumuectamur ſingulas .i. vectamur circa ſingulas res, hoc.ſ.dictũ eſt ſatis armentis.i.de maioribus aĩalibus,vt bobus & equis altera pars curæ i.negocii ſuſcepti ſuperat,i. ſupereſt ac reliqua eſt, aut reſtet.ſ.agitare ſup. verbis hoc eſt deſcribere greges lanigeras,vt oues,& capella hirtas.i.ſeroſas aut piloſas,hic.i.ex harum pecudium, cura eſt ſup.aut naſcitur labor ſed vos ò coloni fortes.i.perſeuerãtes,in labore,ſperate hinc laudem quia quo res factum difficilior eſt,eo maiore laude perficit.ſi modo bona ſit.Nec ſum dubius animi.non dubito qua magnum.i. quam tamen difficile ſit vincere.ſ. ſuperare, aut extollere verbis, ea.i. res exiguas per & addere huc honorem rebus anguſtis.i.exiguis,ſed dulcis amor.ſ.ſuſcepti negocii, aut gloriæ ſperatæ rapiat me per ardua deſerta.i.à poetis latinis loca Parnaſſi.i.mõtis illius in Phocide muſis conſecrati,hoc eſt trahit me ad contemplandas res poetico ſcrutinio,& huiuſmodi inuẽtiones cuiuſmodi ſe Græci in Parnaſſo adeptas gloriantur, dicit aũt deſerta Parnaſſi,eo ꝙ nullus latinorum poetarũ hanc partẽ, quã da agricultura agere attigerit,nec quiſquã Gręcorũ poſt Heſiodũ plene de eã locutus ſit,vnde ſi in Parnaſſo p fictionẽ quãdã ſint oẽs ſcientiarum theſauri cũ Phœbo, & muſis reconditi hæc pars q̃ de agricultura eſt,deſerta vẽ,iuuat.i. delectat igitur (inquit Maro)me ira iugis.i. p iuga Parnaſſi mõtis ſu.ea parte qua nulla orbita.i.ſemita priorũ.i.veterũ poetarũ diuertitur .i.traducit Caſtaliã.i.fontẽ illũ muſis ſacrũ, molli.i.trito cliuo, q.a nullus ingreſſus eſt per eiuſmodi cliuũ quo circa mollis eſt, & quia id per q̃ difficile eſt rurſus inuocat,& dicẽs.O pales dea pabulorũ veneranda.i.digna veneratione ſonandũ eſt.i. ſonare decet nunc,dico.ſ.in re tenui & abſtruſa ora magno.i. carmine res paruas extollẽtes,aut Pales eſt nũc venerãda.[Incipiẽs &c.] Incipit ergo quo ordine ꝓpoſuerat de ouib. loq dicẽs ego incipiẽs.ſ.pcipere,aut alius ſonare edico(qđ maiorũ eſt).i.in manifeſte,& publico p̃cipuo ouis, accuſatiuus eſt.i.oues carpere.i.vt oues carpãt in ſtabulis mollib.i.tẽperatis a frigore, & ſtratis herbã.i.tenũ. dũ.i.donec æſtas frondoſa. i. frondib. plena, reducit mox.i.paulo poſt & edico ſternere humum durã, ſubter.ſ.oues multas ſtipula.i.ſtraminib.& maniplis ꝓ manipulis.i faſciculis filicũ.i.illarũ.i.herbarũ,ne glacies frigida lędat pecꝰ molle.i. tenerũ,& ferat.i.inferat ſcabiẽ,& podagras.i.pedum ægritudines turpes,poſt.i.deinde ego digreſſus hinc.i.ab ouiũ p̃ceptione iubeo ſufficere.i.abũde ſubminiſtrare capris,arbuſta frondentia.i. frondes arbutorũ,p̃bere fluuios recẽtes, & opponere ſtabula.i.

aperturis

aperturis eorũ ſoli hyberno à ventis.i.habeãt ſolẽ incumbentẽ, & ventũ, & tergo, hoc eſt à ſeptentrione à vento munita ſint & me ridiei expoſita conuerſa.i.ad mediũ diẽ.i. ad eũ locũ in quo ſol nobis vr in meridie, tunc.ſ.cũ Aquarius frigidus olim.ſ.in Ianuario, aut circiter cadit.i.occipit vt ad medium Martis, hoc eſt circa æquinoctiũ vernale, tũc.n.ſoli in meridie ex directo op ponitur ſeptentrioni, & irrorat.i.rorem inducit anno extremo. circa principiũ Martii, vbi olim erat, & principiũ anni, pruinæ que in locis calidis in rorem commutantur. hæc quoque.i.etiã hæc pecora videlicet caprina erunt tuenda.i. protegenda nobis non leuiore.i.minore cura quam.ſ.oues, nec vſus, id eſt vtilitas erit minor,ſ.in capris q̃ in ouibus quãuis vellera Mileſia.ſ.quæ ferũt oues iuxta meleton Ioniæ regionis caput incocta. i. tingendo incoctos habentia Tyrios rubores.i. liquorem purpureum. mutẽtur.i.cum aliis mercibus, aut pecunia ſed more antiquo dicit mutentur, magno.ſ.precio aut aliarum merciũ cumulo, hoc eſt quamuis Mileſia vellera in ſummo præcio ſint, eo quod eorum lanæ molles ad purpuram aptiſſimæ ſunt, tamen non minor eſt vſus in capris, quod probat ſequentibus.

Tyrios incocta rubores] In Rom.lib.& aliquot aliis per veteribus, Colores legitur. In Med.quidem Rubores, eſt ſupra eo, notatũ antiqua manu figurarius, tamen eſt Rubores, legere. VARIA LECT.

Denſior hinc ſoboles:hinc largi copia lactis,
Quam magis exhauſto ſpumaueris vbere mulctas
Læta magis preſsis manabunt vbera mammis,
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphij tondent hirci, ſetaſque comanteis
Viſum, & caſtorum, & miſeris velamina nautis
Paſcuntur vero ſiluas & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt, in tecta, ſuoſque
Ducunt, & grauido ſuperant vix vbere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſq; niuales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Auertes, victumque feres & virgea lætus
Pabula:nec tota claudes fœnilia bruma,

Denſior hinc ſoboles:] Bines enim pariuntur capellæ plerunq; [Barbas Sic de quadrupedib. Nam hominun. barbam vocamus [Incana] Antẽ dicit nimiũ cana. [Cinyphii hirci] Libyas, à flumo Cinyphæ. [Miſeris nautis] Qui frequenter patiuntur pericula. In vſum aũt caſtrorũ ideo dixit. & quia de Ciliciis poluntur loricæ, & regun tur tabulata turrium, ne iactis iacibus ignis poſſit adhærere. Et bene laudat capellas, dicens. Ciliciorum vſum, & in mari, & in terra ꝓdeſſe mortalibus, hoc eſt in duobus elementis conceſſit hominibus.

Cinyps ſcribendũ, Cinypei, nã à Cinype fieret Cinypei penult. longa Nota eſt in ſaua, & friuola controuerſia eorum qui de lana caprina cõtendũt dicentibus, aliis lana, aliis villum, aliis pilum, aliis ſetã dici Sanè, lana eſt mollior villus in ouibus, villus criſpans pilus in leone, & quibuſdam canio. ſeta durus admodum, & riges pilus vt in porco. Pilus aũt inter ſetã, & lanam medius, vt in equo, cane, homine, atque aliis multis, tondent dico in vſum caſtrorum. vt.ſ.fiant integumenta contra pluuiam, & tondet miſeris nautis ſu. in velamẽta.i.cooperimenta, & integumẽta corporum vero ꝓ ſed, capræ.ſ.& hirci paſcunt ſiluas & ſumma.i.verticẽ, & ſummitate Lycæi.ſ.mõtis Arcadie, & paſcuntur rubos.i.vepres horrẽtis.i.aſperos, & hirſutos, & dumos amantes.i.appetentes ardua.ſ.loca, hoc eſt capræ non carpunt prata, quorũ fœnum præcioſum ſit, ſed frondes q̃ niſi carpſerunt in nihilum deciderint, itaque nihil cõſtante earum ferè pabula nec moleſta eſt cuſtodia, vnde ſubdit. Atque ipſæ, i.ſine cuſtode aut paſtore memores, ſ.capriliũ ſuorum redeũt in tecta, & ducunt ſ ſecum in tecta, ſuos.ſ.fœtus, hoc eſt hœdulos, aut ducunt i.educant, & vix ſuperant.i.ſupertranſire poſſunt, habere grauido.i.lacte diſtento, & omnino, limen.i.lignũ tranſuerſũ in ioſtro tu. Ergo quia tãto ſunt vſui, tu auertes.ſ. ab eis omni ſtudio. i. conamine, & diligentia glaciẽ, & ventos niuales, ſup.eo diligẽtius, quo egeſta s.i.neceſſitas, & labor mortalis.i.mortalitatis, q̃ aut qui mortalibus ferè comes eſt, eſt illis minus curæ.i.quã. tum ad curã hoc eſt minori curæ ſi legatur quo minus, &c. facilior eſſet cõſtructio, Senſus aũt eſt, quia capræ ſunt, ſui cultus negligẽtes, minuſq; ꝓuidæ circa miſerias mortaliũ, eo diligentius nobis curandæ ſunt. tu ergo auertes glaciẽ, & vẽto, niuales, i.qui cum niuibus decidũt, & tu lætos.i.libens, & bñ volens feres.ſ. in ſtabula victũ, & pro.i.pabula virgea.i. virgarum frondes, aut comãs in pabula dearum deceptas, nec claudes fænilia i. loca in quib.fœnũ reponitur, tota bruma.i.mediæ hyemis tẽpore, hoc eſt non negabis eis fœnum ſaltem deuterum.i. ſecũdæ ſectionis quod Cordum vocant, ſecaturq; e in autumno,

[Paſcuntur ſiluas] Et paſco, & paſcor illã rem dicimus. [Summa Lycei] Mõtis Arcadiæ.& eſt ſpecies pro genere. [Suoſq, ducũt] Educunt fœtus proprios, & enutriũt: vnde, & educator dicimus [Quo minus eſt illis curæ] Ordo eſt, Igitur omni ſtudio auerte ab eis vẽtos, & glaciem, quo egeſtas mortalis.i.neceſſitas mortalitatis minus eſt illis curæ, hoc eſt minus ad ipſarum pertinet curam. nam h.d. Quanto illæ ſibi adeſſe non poſſunt, tanto eis à te impendenda eſt maior diligentia.

Denſior hinc] Docet (vt dixi) vtilitatem quam capræ pluſquam oues afferunt dicens eas & fœtu & lacte præſtare, & tñ ex pilis earum ẽt integumẽta fieri contra pluuiã vtilia, deinde q.a minori cura atq; cuſtodia paſcuntur æſtate, & minori impẽſa hyeme, Ordo aũt eſt. Denſior ſoboles.i.ꝓles aut fœtus ẽt ſo.hinc.i.ex capris q̃ binos ferè pariunt q̃ ex ouibus q̃ fere ſingulos, & copia lactis largi eſt hinc, ſ.ex capris maior q̃ ex ouibus. Et q̃.i.quãto magis mulctra, i.vas mulctrale in q̃ ſ. mulgetur ſpumauerit vbere exhauſto.i.emulctu, & extracto.ſ.oi lacte ſup. tãto magis vbera.ſ. earũ manabunt.i.deſtillabunt lacte mãmis preſſis.ſ.palmis, exprimendo lac, quia re oues nõ patiũtur vnde dictũ eſt in Buc. Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis nec minus.i. quin etiã hirci Cinyphæi tondent.i.tondẽtur barbas.i.habent barbas tonſas, & id quo Priſ.interpretatur aut paſtores tondent barbas, & incana.i.multum cana menta, & ſetas comantes, i.fructificantes, & oblongas hirci Cinyphæi.i.libyci ſunt enim plurimi in Libya ẽt tõſili villo. vr aũt a nominatiuo

At verò Zephyris cum læta vocantibus æſtas,
In ſaltus vtrunque gregem, atq; in paſcua mittes
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, gramina canent.
Et ros in tenera pecori gratiſsimus herba eſt,
Inde vbi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ,
At puteos aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam.
Aeſtibus at medijs vmbroſam exquirere vallem;
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos aut ſicubi nigrum
Illicibus crebris ſacra nemus accubet vmbra;
Tum renues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus,
Solis ad occaſum:cum frigidus aera Veſper.

At Vero zephyris cum læta vocantibus æſtas] Subaudi aduenerit. Dicit autem ver quo ſtare Zephyrus incipit, vt in primo. Et Zephyro putris gleba reſoluit Frigida rura Carpamus] id eſt carpere cogamus animalia Et mane paſci oues præcipit ſm morẽ ſuæ pronunciæ nã in aliquib. locis morbũ cõtra hũt niſi iã ſiccato rore paſcãtur. [Dũ gramina canẽt] Nocturnis, & matutinis lucentes rorib. herbæ. [Querulæ cicadæ Canoræ] Horatius, Subcantu querulæ deſpice tibiæ. Aut certe querulæ dr̃ propter illam fabulã, q̃ Tithonus maritus Auroræ poſt optatam longiſſimam vitam, in Cicadam dr̃ eſſe conuerſus. [Rumpent arbuſta] Nimio clamore. Iuuenalis. Et aſſiduo ruptæ lectoræ columnæ. Perſius, pindor, vt Arcadiæ pecuaria rudere dicas. [Ilignis canalib.] Factis ex ilice. Sanè canalis melius genere fœminino quã maſculino proferimus. [Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus. Quia omnis quercus Ioui eſt conſecrata. Quod autẽ dicit Iouis quercus, & ilicibus crebris ſacra nemus accubat, vmbra, Non reuera conſecratos locos dicit non petere debere, ſed ita denſos

denſos quales ſunt illis quos religio defendit. Vnde apparet quercum Iouis,& ſacram vmbrã,generalia eſſe non ſpecialia epitheta:nã, vt dicimus,& oĩs quercus Ioui eſt conſecrata,& oĩs lucus Dianæ.[Tennes aqua Epitheton eſt aquarũ. Alibi, Aucin aquas tenes dilapſus ab ibit [Aera Veſper Temperat] Refrigerat æſtatis calorem.[Reficit] Recreat]Luna]Nnx.[Littoraq; Halcyonem reſonant,& Acanthida dumi] Quo tẽpore reſonat per littora Halcyon auis cuius fabulam in primo memorauimus.Per Dumoa vero Achãtidis,quam alij Lucinã eſſe volunt, alij vero carduelum quæ ſpinis,& cardinis paſcitur,vt inde etiã apud Græcos, ἀκανθὶς dicta ſit ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν id eſt ſpinis quibus paſcitur.

Asca. AT vero Zephyris,&c.]Docuit quo pacto tẽpore hyberno educandæ ſint capræ, ſed & oues ferè eadẽ poſtulant nutrimẽta nunc decet quomodo tẽporibus reliqui paſcendæ ſint, tactu rus de varietate paſcendi,& de diuerſitate cœli non iniucundã nec ineptam digreſſionẽ.Ordo eſt. At vero.i.ſed certe cũ æſtas læta.i.quæ eſt in fine Aprilis,& in Maio,ſup.eſt aut aduenit, vt mittes vtrunque gregem.ſ.tam ouium, q̃ caprarũ, in ſaltus atque in paſcua,& hoc zephyris vocantibus.i.inuitantibus te, & gregem.Carpamus.i.carpere cogamus,rura frigida.i.nocturno frigore cum primo ſidere.i.cum primum apparet ſidus luciferi i.ſtellæ lucem ferentis,& ſolẽ tẽpore matutino p̃cedentis veſpertino aũt ſequentis, dum.i.quandiu manet.i.tempus matutinũ, eſt nouum,& dum.i.quãdiu gramina canent.ſ.pruina,& dũ ros eſt gratiſſimus pecori in tenera herba,& id ſecũdũ morẽ patriç ſuæ præcipit poeta,inde vbi i.poſtquam quarta hora.ſ.poſt ortũ ſolis,collegerit ſitim.i ſiccitatem cœli.i.aeris & cicadç quærulæ rumpent.i.diffindent cãtu.ſ.ſuo, arbuſta i.arbores vicioas de quibus in 2. Eclog. Sole ſub ardenti reſonãt arbuſta cicadis (hyperbole aũt eſt in hoc quod dicit arbuſta cantu rũpi, quaſi vero tãto impetu emittant crepitus ſuoa vt arbores diffindant quam imitatus eſt Iuuen.Sat.i.dicens, Frontonis platani cõuulſaq; marmora clamant Sẽper, & aſſiduo ruptæ lectore columnç)cum ergo cauma nilabit, iubeto portare.i.ad potũ agere greges ad puteos aut alta.i. profunda ſtagna,ad vndam currentem,id eſt defluentem canalibus.i.turbis cauatis, ilignis.i.ex ilice factis. At.i.ſed iubeto ſu, gregem exequirere vmbroſam vallẽ medijs æſtubus.i.dum medij ſunt æſtus ſicubi.i.ſi alicubi magna quercus Iouis.i. Ioui ſacra,tendant antiquo robore.i.ex trunco longeuo,& grandi,ramos ingẽtes.i.valde amplos,& excẽlos, aut ſi nemus.i.arboretũ nigrũ.i.caliginoſum vmbra ſacra.i. tali quali ſolet eſſe in lucis ſacris,accubet.i.vicinum iaceat, crebris illicibus.i. illis arboribus cõdenſe poſitis, à quibus naſcitur vmbra ex aduerſo.ſ.ſolis,tu iubebis dare rurſus.i.iterum,tum.i.tunc dum ſe ſub vmbram receperint,aquas.i.potum aquarum, & paſcere rurſus ad occaſũ ſolis cum veſper, id eſt veſperus ſeu veſperus ſtella veſpertina frigidus.i.frigus nocturnũ afferens,temperat,ſcilicet ab æſtu aera,& luna roſida.i. humore nocturno perfundens terram reficit iã ſaltus,& cum littora reſonant.i.referunt cantantem Halcyonem auiculam illam quæ in mari in ſumma tranquilitate nidificare ſolet, & dumi referunt Acanthida auiculam illa dumis gaudentem, hoc eſt cantũ eius quẽ recepit æſtu diurno ſedato.

Temperat,& ſaltus reficit iam roſcida Luna:
Littoraque Halcyonẽ reſonant; & acanthida cumi

VARIA LECTIO.

CVRRENTEM illignis potare canalibus vndã, in Rom. lib. Lignis,nõ Illignis ſcriptum eſt. Verum, Ligneis, fuiſſe prius videtur in aliquot codicibus. In nonnullis, Iligneis, eſt per ei diphthongum[Tum tenues dare rurſus aquas]In Romano libro, Tunc tenuis,ſed Tum,multo magis placet.[Roſonant, & Achantida dumi.]Vel vt Alij Acãthida. Scio fore, vt multi mihi negocium faceſſant, ſi dixero in antiquis omnibus codicibus quoquot ad manus meas peruenera, vno conſenſu legi. Acalanthida dumi. Ita enim in Roma. ita in Longobardico codicibus antiquiſſimis. ita in mediceo, ita denique habetur in plerisque alijs.

Sarv. QVid tibi paſtores Lybiæ]Dicit pro qualitate prouinciarum diuerſa eſſe genera paſtorum. [Sine vllis hoſpitijs] Sine vllis ſtabulis. [Armentarius abuſiue. nam de gregibus loquitur [Tectumq; laremq;] Tẽtoria more militũ,ac ſi caſam diceret[Amycleumq; canem]Laconicũ. Et eſt ſpecies pro genere Amycla autẽ ciuitas eſt Lachoniæ, vñ eſt, Talis Amiclçi domitus Pollucis habentis Cyllarus.[Patrijs acer Romanus in armis.] Generaliter ſibi cõceſſis, ac ſi diceret Martiis, [Iniuſto ſub faſce] Sub magno onere. vt, Ego hoc te faſce leuabo Magnũ autem onus dicit pp arma, alimenta, veſtitum. [Ante expectatũ [Dicto citius, antequã eius expectetur aduentus. Et eſt vna pars orationis, hoc eſt aduerbium.[Stat] Obſtat, nam Aphæreſis eſt. [At non quà Scythiæ gentes] Subaudi talis eſt paſtio. [Mœoticaque] Mœotis palus eſt Scythiæ frigore congelaſcens.[Iſter] Fluuius Scythiæ qui & Danubius nominatur.[Quaque redit medium Rhodope porrecta ſubaxem] Qua Rhodope mons Thraciæ porrectus in orientalem plagam, Gammaides in ſeptentrionalem reflectitur. Nam ideo ait [Redit ſub axem] Nam axis eſt ſeptentrio, q Græce ἄμαξα nominatur.[Informis terra] Niuis ſuperfuſionẽ carens varietate formarum, nulliſque agnoſcenda limitibus. [Septem aſſurgit in vlnas] Creſcit in ſeptem vlnas.

Quid tibi paſtores Libyæ,quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis
Sæpè diem,noctemq; & totum ex ordine menſem.
Paſcitur,itque pecus longa in deſerta ſine vllis
Hoſpitijs: tantum campi iacet:omnia ſecum
Armentarius Ater agit,tectumque,laremque,
Armaq; Amyclęumque canem Creſſamq; pharetrã,
Non ſecus ac patrijs acer Romanus in armis
In iſto ſub faſce viam cum carpit:& hoſti
Ante expectatum poſitis,ſtat in agmine caſtris
At non,qua Scythiæ gentes. Menticaq; vnda,
Turbidus,& torquens flauentes Iſter arenas,
Quaque redit medium Rhodope correcta ſubaxem
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta,neque ullæ
Aut herbæ campo apparet,aut arbore frondes,
Sed iacet aggeribus niueis informis,& alto
Terra gelu late,ſeptemque aſſurgit in vlnas.
Semper hyems,ſemper ſpirantes frigora Cauri
Tuum ſol pallentes haud vnquam diſcutit vmbras
Nec cum inuectus equis altum petit æthera, nec cũ
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currentis in flumine cruſtę
Vndemque iam tergo ferratos ſuſtinet orbes;
Puppibus illa prius putulis,nunc hoſpita plauſtris
Areaque diſsiliunt vulgo,veſteſque rigeſcunt.
Indutæ cædunt que ſecuribus humida uina;
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horridaque barbis.

Vulna autem, vt diximus ſecũdũ alios,vtriuſq; manus extenſio eſt,ſm alios,cubitus,q magis verũ eſt quia grece ὠλένη dicitur cubitus, vnde eſt λευκώλενος ἥρη. [Pallentes haud vnquam] Nũquã nubes diſſoluit Nã pallentes vmbrę ſunt non ex nocte, ſed ex nubibus factæ.[Cõcreſcunt ſubitæ currentis in flumine cruſtę] Aquę congelaſcunt fluentes. Notandum ſanè,quia cum hæc cruſta dicimus fœminino genere,lapidis, aut ligni, aut gelu partem ſignificamus.Cũ vero cruſtum dicimus, edulũ aliquod ſignificamus,partem panis vel placentæ.Ipſe in ſeptimo Orbem fatalis cruſti hora tius, Dant cruſtuls blandi doctores. Iuuenalis, Nos colaphum incutimus lãbenti cruſtula ſeruo. [Hoſpita plauſtris] Facilis. Vñ, & hoſpitalũ homo dicitur hoſpiti apte ſeruiens. Aeraq; diſſiliũt vulgo] Paſſim crepant,nam tã nimio frigore q̃ calore ara tumpuntur. Perſius. Findit infantes ſtatuas. [Veſteſque rigeſcunt] Durantur, vt frangi potius q̃ ſcindi poſſe videantur.[Cæduntq; ſecuribus humida vina: Etiam vinum naturaliter calidum illic gelatur. Intelligimus autem peregrinum, nam illic non naſcitur, ſicut paulo poſt ipſe docet, dicens. Fermento atque accidit imitantur vitea ſorbis. Sanè volunt phyſici vinum non gelari, vnde hoc loco aut Hyperbole eſt. Aut quia dixit Humida, aquæ mixta intelligamus. Ita enim gelari dicuntur. [Totæ ſolidam

dam in glaciem vertere lacunæ] Foſſe ad ſiccandos agros parate cum alibi tantum incruſtentur, illic vſque ad imum cõgelaut.[Stiriaque impexis induruit] Stiria.i.gotta, inde fit diminutiuum, vt dicamus ſtilia. Inde eſt diſtillat, & ſtillicidium. Senſus autem duplex eſt, Nam aut hoc dicit, De impexis barbis pecudum pendens gutta duratur. Aut certe de tectis, & arboribus gutta horrida induruit in modum barbarum.

Qvid tibi paſtores &c.] Quia qualitatem aeris obſeruandam paſtoribus ſignificauit: docet diuerſa genera paſtionum in diuerſis eſſe regionibus, lõgeq; aliter in Lybia æſtua aſſiduo ſerè concuſſa, aliterque in Scythia perpetuo frigore horrente pecora eſſe paſcenda. Significat tamen id non apprime neceſſariũ eſſe cognitu, cum Italici paſtores quibus temperatior eſt regio ad illorum morem non paſcant, dicit ergo. quid.i. ad quid, pſequar tibi verſu.i. decãtem, aot deſcribam carmine paſtores, & paſcua Libyæ mapalia quæ & magalia, ſed magalia primam producit, mapalia corropit, vtrunque aũt ſingulari caret.i. caſas, & humilia domicilia Libyæ habitata raris tectis, quaſi dicat id inutiliter faciam cũ paſtorib. Italicis non cõducat id noſſe. Per tranſitum tamen tangit dicẽs. Pecus paſcitor ſ. in Libyæ ſæpe diem, & noctem, & totum menſem ex ordine, & it, id eſt errat paſcendo in longa deſerta ſiue vllis hoſpitiis, id eſt ſeptis ant caulia ſeu ouilibus caprilibus vt tantum campi, id eſt tã amplius, & capax campus tacet.i. requieſcit à ſatione, & paſcuis exponitur.i. illic, vt ſic dioagari permittatur pecus armẽtarius id eſt cuſtos armẽti, Afer.i. ex Africa & Libycus agit id eſt ante ſe impellit omnia.i. omnes res ſuas, & tectum, & larem.i. rẽ familiarem, & arma.i. inſtrumenta ſua, & canẽ Amyclæum.i. Laconicum, & pharetram Creſſam, id eſt Cretenſem, cydoniis ſagittis refertam non ſecus, id eſt non aliter ac.i. quã Romanus, ſcilicet miles, acer, id eſt ſtrenuus in armis patriis, id eſt Martiis ſup. agit ſecum omnia cum, id eſt quando carpit viam ſub faſce iniuſto.i. iniquo, hoc eſt nimis ponderoſo, & ſtat hoſti, & id eſt in perniciem, & malum hoſtium ante expectatum.i. ante expectationẽ enim hoc eſt priuſquã expectatus fuerit. ſtat dico caſtris poſitis in agmine. Ser. vult vnam eſſe partem orationes ſed certe ſicut ablatiui perſonalium participiorum io vſu ſunt cum dicitᷣ. Et dicto citius tumida æquora placat, haud anſpicato aduent &c. inſperato accidit isa qood raréter fit accuſatiunm hic vſurpare videtur Vrgil. cũ præpoſitione vt ſit ante expectatum i. priuſquam expectetur. Et ita per tranſitum ſuos lauda poeta [At non qua Scythiæ gentes &c.] Docet diuerſum eſſe paſtionis genus apod Scytas, longeque aliam aeri qualitatem, & paſtoribus vidẽdi formam quam in Lybia. Ordo eſt. At ideſt ſed nõ.ſ. ſicit pecus in lõga deſerta ſine vllis hoſpicus ſicut in Africa (dependet enim ordo à ſuperioribus) ſupple in ea parte mũdi qua.ſ. ſunt gentes Scythiæ, & vnda Mæotica i. Mçotis palus Scythiæ, ſupple eſt, & qua Iſter fluuius ille qui ſuis locis Danubius dicitur, turbidus, & torquens.i. voluẽs arenas flauentes, id eſt flaui coloris, & qua Rhodope mõs aut rupes Thraciæ redit i. ſurſum. tendit porrecta, id eſt extenda in medium axem.i. in mediam regionem ſeptẽtrionis. Non dico ſit id pecus, quia paſtores tenent illic armenta clauſa ſtabulis, neq; aut vllæ herbæ apparent ſupple in campo, aut vlle frondes ſupple apparent in arbore, ſed terra iacet informis, id eſt ſine ornato, & varietate formarum aggeribus niueis, id eſt niue aggeſtis cumulis. & alto gelu late, id eſt ampliter, & in longum ambitum, & aſſurgit.i. creſcit ſcilicet gelu aut glacies ſeu nia in ſeptem vlnas, hyems ſup. eſt illic ſemper, & cauti ſpirantes, id eſt efflantes aut flando producentes frigora ſemper ſup. ſunt illic. Tum, id eſt prçterea ſol, id eſt radius ſolaris haud.i. non diſcutit, id eſt amouet, vmbras pallentes, id eſt pallorem inducentes, quia interdiu non eſt caligomera ſed pallida lux ex niue, & nube mixtim producta nec, id eſt neque tunc ſupple diſcutit vmbras, cum, id eſt quãdo ipſe.ſ. ſol petit altum æthera, id eſt oritur inuectus.ſ. in hemiſperium noſtrum æquis, ſcilicet ſuis nec ſupple tunc cum lauit, id eſt tingit (ſecundum opinionem vulgi, & eſt præſentis tẽporia à lauo lauis lauere) currum præcipitem, id eſt præcipitãter currentem, lauit dico æquore Oceani rubro, id eſt quod rubrũ mare ſeu Aethiopicum appellant: quod auſtrum verſus effunditur, ſed cruſtæ.i. fragmenta glaciei, cõcreſcunt.i. congelantur ſubitç in flumine currenti, idque vt quidam ſentiunt in fundo vbi minor eſt aquarum modus, & vnda ſuſtinet iam tergo, id eſt io ſuperficie ſua orbe, ſcilicet rotarum, hoc eſt circunferentias, & cathos ferratos, id eſt ferro contra aſperitatẽ, & quo firmius currãt munitus, illa, ſcilicet vnda ſupple fuit prius hoſpita.i. traoabilis, puppibus patulis.i. amplis, & ſemper patentibus, & nunc ſupple eſt heſpita.i. tranſmeabilis, aut ſopermeabilis pauſtri.i. vehiculis aut curribus æra.i. inſtrumenta ærea diſſiliunt.i. diſrumpuntur ſubita vi frigoris. ita vt in diuerſa diſſitiant fragmenta, vulgo.i. paſſim, & pluribus locis, & veſtes indutæ.i. quas homines induti ſunt rigeſcunt.ſ. congelatæ: & ipſi cædunt, ideſt ſecant ſecuribus vina humida, id eſt aquoſa aut vapida, aut vina humida cedunt.i. locum dant, quod parum eſſet, quia vbiq; cederent, ſed non vbique ceduntur ſecuribus vina, & lacunæ, id eſt receptiones aquarum rotę.i. ad fuodũ vſque vertere ſupple ſe in ſolidam glaciem, id eſt vt vnus ſit globus glaciei nihil fluidæ aquæ permixtum habẽs, & ſtiria, id eſt glacies ex ſtillis naſiant halitus cõcreta, induruit, id eſt congelata eſt horrida.i. aſpera; barbis.ſ. Scytharũ impexis, id eſt horridus, & incultis. Id autem potius placãs quàm vt de ſtiriis tectorem intelligam.

VARIA LECTIO.

Qvaqva radit medium] In antiquiſſimo tamen libro. Quaque redit, legituc.

Interea toto non ſecius aere ningit.
Intereunt pecudes: ſtant circunfuſa pruinis
Corpora magna boum, confertoque agminæ cerui
Torpent male noua, & ſummis vix cornibus extãt
Hos non immiſsis canibus, non caſsibus vllis
Punicæ ve agitant pauidos formidinæ pennę:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, grauiterque rudenteis.
Cędunt, & magno læti clamore reportant
Ipſi in defoſsis ſpecubus, ſecura ſua alta
Ocia agunt terra: congeſtaque robora, totaſque
Aduoluere focis vlmos ignique dedere
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti.
Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubiecta trioni
Gens effręna virum Riphęo tunditur Euro,
Et pecudum fuluis velantur corpora ſetis.

Sv. Non ſecius] Non ſegnius quã inchoauerat.[Pruinis] Abuſiue niuibus, nam pruma eſt matutini temporis frigus. Conferto augmine cerui.] Coniuncto. Cerui enim congregatione gratulantor. [Mole noua] Nimia magnitudine. [Caſſibus.i. retibus. Hinc eſt quod & incaſſum dicimus, id eſt ſine cauſa, quaſi ſine caſibus, ſiue, quibus venatio eſt inanis.[Grauiterque rudenteis] Ru. enim more ſuo corripuit, vt in ſeptimo. Et cera ſub nocte rudentium. Perſius producit, Findor, vt Arcadiæ pecuaria rudere dicas. [Specubus] Artis fuerit ſpecibus, quia quarta declinatio in datiuo, & ablatiuo pluralibus, u, in i, vertit, & ita facit datiuũ pluralẽ vt ab fluctu, his fluſtibus, ſed q a pinguius ſonat, melius, ſpecubus dicimus, vnum tamen nomen eſt quod aliter non dicimus, vt tribubus.[Hic noctem ludo ducũt] Quaſi perpetuitatem noctis ſub terris locati ludo concelebrant [Furmento atque acidis imitãtur vitrea ſorbis] Potionis genua eſt quod ceruiſia nuncupatur, & cõſequens eſt vt vinum per naturã calidum in prouincia frigida non poſſit creari. [Septem ſubiecta troni] Tmeſis, pro ſeptentrioni. [Gens effræna virum] Sæua, rectorem recuſans. [Riphęo Euro] Scythico vento. Riphę, autem mõtes Scythię vt diximus, à perpetuo ventorum flatu nominati. Nam ῥυ ὴ græce impetus, & ὁρμὴ dicitur, ἀπὸ τῦ ῥεῖπτειν. [Percudũ fuluis velantur corpora ſetis] Rhenonib. Nã vt Saluſtius dicit in hiſtoriis, veſtes de pellibus Rhenones vocantur.

Intarea &c.] Proſequitur inſtitutum docens qualem vitã deuant Scythæ cæteriq; frigidæ zonæ in ſeptẽtrione vicini, oſtẽdens adhuc vim frigoris, addicens. Interea, ſcilicet dum ſic congelaſcunt aquæ ningit.i. nix cadit, non ſecius, id eſt nõ minus aut ſegnius cum tamen in ſummo frigore alibi non cingat toto aere ita, vt totus niue caliginoſus, pecudes intereunt id eſt emoriũtur frigore.ſ. inedia, & magna corpora boum, ſtant.i. regeſcunt circumfuſa pruinis, & cerui torpent.i. pigritantur, & conſtringuntur, frigore, noua mole.ſ. non corporis, ſed niuium, & glacies, & Asc.

hoc agmine conſerto,quia agminatim paſci,& vagari cupiunt cerui,& extant.i.eminent. & extra niues apparent vix ſummus cornibus,& ipſi Scythiæ non agitant.i.venantur,& perſequuntur,hos.ſ.ceruos pauidos.i.naturaliter timidos canibus immiſſis,& non agitant hos vllis caſibus.i.retibus,ve pro vel formidine peonæ puniceæ.i.rubri coloris, quam funibus reuſi affigunt vt cerui terreti & in neutram partem declinãtes recta in caſſes incidant,ſed ipſi obtruncant ferro cominus i.de prope quaſi cõſerta manu,ſup.ceruos trudentes.i.impellentes pectore fruſtra: quia propellere nequeunt,montem.i. niuis cumulum oppoſitũ, & cedunt.i.occidunt ceruos rudentes grauiter,& ipſi læti reportant eos ſupp.cum magno clamore,& ipſi.ſ.qui hæc faciunt Scythæ,agunt ocia ſecura ſub alta terra in ſpecubus.i. antribus, & ſpeluncis defoſſis,& aduoluere foſſis robora.i.truncos arborum congeſta.i.accumulatos,& dedere igni rota.i. integras vlmos.i. arbores illas,& ipſi ducunt hic.i.in huiuſmodi ſpecub.ante ignẽ noctem.i.tempus caliginoſum ludo.i.ludendo, & ipſi læti imitãtur pocula vitea.i.potum quẽ vitis profert,hoc eſt vina,frumento atque ſorbis.i.fructibus illis acidis.i. habentibus ſuccum acidum ſaporem vini vtcunque imitantem. Gens effrena.i.genus ſilueſtre,& ſine fræno honeſtæ conuerſationis vagans, virum.i. virorum,ſubiecta ſeptentrioni, hyperboreo.i. ſuper quem Boreas flat,tunditur.i.feritur, & concutitur,Euro.i.vento Riphęo, id eſt Scythico à Riphęis mõtibus flante,& ſup.ipſi(aut qa collectiuum eſt nomen,gens dedit illi plurale) velantur corpora.i. habent corpora non decenter veſtita,ſed velata,& tecta,ſetis.i. duris pilis fuluis.i.fului coloris,quales ſunt ceruorũ,ſe dicit pecudum, de ouibus intelligens, quarum lanæ ſubtuſæ illic ſunt, ex nimium aquis corrupto candore, poſſemus th,& ceruũ pecudem dicere, cũ pecus ſit qdq̃d animaliũ humana caret effigie.

Conſertoque agmine cerui]In Rom.lib. Confecto legitur.In Mediceo,& aliis omnibus antiquioribus, Conſerto[Et pecudũ fuluis velantur corpora ſetis]In Rom.lib. Velatur,numero vni tetis habetur. In altero etiam peruetuſto, Velatur, legere erat: ſed altera inde manu,enim ſuperaddita.

VERVM vt ex noſtris item literis doctrina corroboretur, apud Senecam libro De ira tertio, ita reperio: Quod accidere vides animalibus mutis,idem in homine deprehendes, friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicũdus excitat:ad umbrum aſpis exurgit vrſos leoneſq. mappa proritat.Omnia,quæ natu referra,ac rabida ſunt,conſternantur ad minima Porro & ceruos rupræ pennæ aſpectu terreri,nonne & Auſonius cõprobat illis verſibus?

An cum fratre vagos dumeta per auia ceruos.
Circumdas maculis & multa indagine pinna?

Id Seneca ſignificare videtur libro de clementia primo: Si feras,inquit,linea,& pinna concluſus contineas,iubeaſque telis in ceſſi tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant; proculcabuntque formidinem.Sed,& in Georg.lib.3.commeminit Virgi. vbi de ceruis ait,Puniceæve agitant pauidos formidine pennæ. Quem tamen locum inſcitiſſime explicari. animaduertes etiam ab iis qui fimbrias expandunt,& oſtentui ſua habent omnia,& peſſimum ſuum bibliothecam rentur. Album porrò colorem lunæ contribuũt quoniam aquis dominetur is planeta, quarum natura eſt, vti concretione inalbeſcãt.Et propterea Virgilium, ab Pane deceptam lunam continxiſſe muneribus candioris lanicii.

Si tibi lanicium curæ,primum aſpera ſylua,
Lappæque,tribulique abſint,fuge pabula læta
Continuoque greges villis lege mollibus albos
Illum autem,(quamuis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt vdo,tantum cui lingua palato,
Reijce,ne maculis infuſcet uellera pullis
Naſcentum plenoque alium circunſpice campo
Munere ſic niueo lanæ(ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te luna feſellit,
In nemora alta vocans;nec tu aſpernata vocantem.
Aut cui lactis amor; cythiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu,ſalſaſque ferat præſepius herbas.
Hinc & amant fluuios magis & magis vbera tẽdunt
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die muliere,horiſque diurnis,
Nocte præmunt,quod iam tenebris, & ſole cadente
Sub lucem exportant calathis (adit oppida paſtor).
Aut parco ſale contingunt,hyemique reponunt.

Serv. SI tibi laniciũ curæ] Et hæc lana dicimus,& hoc lanicium, ſicut fuga & effugium. Quod autem dicit oues lanæ cauſa nõ debere pingueſcere, phyſicum eſt.Omne.n.pingue animal caret pilis, quod hirſutum efficit macies.[Lappæq; tribulique]A quibus rebus lana decerpitur.[Villis lege,mollibus albos] Lana.n. alba precioſior eſt, quippe ſuſceptura alium quemlibet colorẽ. Qđ autem hic per tranſitum tangit,in aliis plenius legitur,maritum pecoris, & cornu,& vngulis,& palato album eſſe debere. Alioquin licet ſit candidus lanis, conſtat ex eo pulloe nigros creari [Aries ſit candidus ipſe] Bene addidit ipſe quaſi qui aut dominus gregis eſt, aut qui antea pro damno capitali dari conſueuerat. Nã apud maiores,homicidii pœnam noxius,arietis dãno luebat,quod in regnum legibus legitur.[Pullis]Nigris.[Vdo palato]Semper humido. Alibi:Et vdæ vocis iter. [Reiice]Reii, aut quaſi monoſyllabũ produxit licenter, aut vt ſupra diximus q.a cum faciat reieci.i.pro duplici habetur, & reii, efficit longã nõ & in aliis modis præſumit ſibi productione.[Munere ſic niueo lanæ] Mutat fabulam. Nam non Pan,ſed Endymion amaſſe,dr̃, nãq; ſpretus paruit pecora candidiſſima, & ſic eã in ſuos illexit amplexue,cuius rei myſticã volunt quandã ſecretam eſſe rõnẽ [Si credere dignum eſt]Tm̃ de luna ſacrilegium.[Salſaq; ferat pſepius herbas]Et vt multum potantes, reddãt plurimũ lactis, & ipſum lac non ſit fatuũ, ſed habeat ſalis occultũ ſaporẽ.i. vix intelligibilẽ,& nõ ſtatim apparentẽ [Excretos] Validiores.[Ferratis capiſtris].i.duris.[Nocte p̃munt] Cogunt in caſeos. [Calathis]Vaſis æreis,in quib.lac,vel recens caſeus in vrbe diſtrahit̃ [Aut parco ſale]Aut modico ſale, aut reuera parco.i. ſeruatori,quia oẽ in qđ mittitur ſeruat.Nã & homo frugi; parcus vocatur. Aut certe parco dixit pro parce, vt ſit nomẽ ꝓ aduerbio.

ASCENSIVS.

SIT tibi,&c.]Reddit ad inſtitutum à paſtoribus ad rem eorum tranſiens, oſtendens,quo modo & plurimam, & ſanè albam lanam habere poſſint paſtores ſi vellera conſeruentur,ne vepribus diſtrahantur, & ſi agnorum generatio à mere candido ariete fiat. deinde docet quomodo copia lactis comparabitur, & quod ex eo facient paſtores. Ordo eſt. Si laniciniũ.i.lana.aut vtilitas, & exercitium lanarum eſt tibi curæ primum, ſylua aſpera ideſt dentoſa,& ſpinoſa,vt vepres,ſpinæ,& lappæ,& tribuli .i. herbæ aſperæ abſint.ſ.à paſcuis ouium, & fuge pabula læta.i.nimis pinguia,aut pingues facientia, & lege continuo,id eſt ſtatim à prima ætate eorum, aut à prima cuſtodia tua, greges albos villis,id eſt velleribus, aut globulis lanarum mollibus, aut pro ſed, reiice,id eſt repellendum,ſcilicet arietem admiſſarum, cui tantummodo lingua ſubeſt, id eſt occulte eſt nigra ſub palato vdo quamuis ipſe aries,id eſt exterior facies eius tota ſit candidus,id eſt cum candore albicans,reiice dico ne infuſcet.i. fuſca faciat,& denigret vellera naſcentium,ſ. agnorum maculis pullis,id eſt ſubnigris,& circumſpice,id eſt circumſpiciendo delige alium,ſcilicet arietem,in campo pleno,vbi,ſcilicet ex omni parte eum inſpicere potes, aut ex pleno grege in campo exiſtente. Vt autem ſciamus quantum pecus album eligendum ſit docet, quia etiam luna eius capta deſiderio pani conſenſit, aut ut ſciamus quam diligenter inſpiciendum ſit ne macula ſubſit docet,quia etiam luna quæ ob arietem album, ſui copiam fecerat à pane decepta eſt, vnde dicit. O Luna Pan Deus Arcadiæ fefellit te captam munere lanæ,id eſt ariete lanigero niueo,id eſt valde candido, fefellit dico ſic; id eſt per hoc quod ſuberat macula nigra palato uocans te in alta nemora, vbi, ſcilicet tui copiam facias arietem candidum in mercedem receptura, nec tu aſpernata es uocantem, id eſt etiam ſecuta es ſi dignum eſt credere,quod prudenter addit quia poeticum eſt figmentum,nec eum decoro lunæ. At,id eſt ſed illæ cui amor, eſt ad cupiditas lactis, ſcilicet habendi eſt ferat præſepibus, id eſt ad præſepia,cythiſum fruticem illum dulcem,& ſuccoſum, & lotos,

& lotos, id eſt frondes loti, frequentes, id eſt frequenter adhibitas, & herbas ſalſas. i. ſale aſperas, quia. ſ. oues, & cætere pecudes amant magis hinc. i. ex ſale aut ſalſis herbis, fluuios. i. frequentius potát, vt plus lactis habét, ac tendunt. i. diſtendunt magis vbera, & referunt in lacte occultum ſaporem ſalis, quia lac eſt ſapidius. Multi prohibent. i. arcét, hœdos excretos, id eſt maiuſculos, & validiores, vt trimeſtres, à matribus, id eſt ablactant eos, & præfigũt prima ora. i. extrema labra capiſtris ferratis, id eſt ferro vt clauis munitis, vnde ſugere volentes matrẽ lędát, & ſupple multi aut paſtores premunt, id eſt coagulát, & in formá caſei conſtringunt, quem à forma nonnulli formagiuem appellant, vnde eſt Gallicum uocabulum, premunt ergo nocte, id eſt ante lucem illud. ſ. lac (vnde in Bucolicis, & preſſi copia lactis) quod mulcere, id eſt mulgendo extraxere die. i. luce aut ſole ſurgente, & horis diurnis. ſ. ad meridiem ſic vbi ter mulgeát, & exportant ſub. i. ante lucem calathis. i. vaſculis uiminеis in quib. formá caſei accepit illud. ſ. lactis qđ mulſere ſup. iá tenebris ſu. exiſtétib. aut ingruentibus, & ſole cadente. paſtor adit oppida ſ. ut uendat, unde in Buc. & ingratæ premeretur cenſus vbi &c. aut ſup. paſtores contingunt. i. reſpergunt lac preſſum ſale parco. i. conſeruatiuo aut modico, & reponunt. i. reſeruant repoſitum hyem. i. ad hyemem aut hybernum tempus, in quo nó omnes copiam lactis habent, vnde per excellentiam dicit ille. Lac mihi non æſtate nouum non frigore deſit.

av. NEc tibi cura canum fuerit] Liptotes, pro magna tibi cura ſit canum. [Poſtrema] Vilis. [Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum] In illis velocitas in his fortitudo laudatur. Sparta autem Laconiæ eſt ciuitas. Moloſſia ciuitas Epiri. [Paſce ſero pingui] Aqua lactis, quę pingues efficit canes. [Nocturnũ furẽ] Noctis opportunitatem captantem. Fur autem à furuo dictus eſt ideſt nigro. Nam noctis vtitur tempore. Horatius, Quam pene vidimur furuæ regna Proſerpinę. Aut certe à gręco venit. nam fur φὼρ vocatur. [Iberos] Abactores, ferè enim. Hiſpani oés acerrimi abactores ſunt. [Onagros.] Agreſtes aſino: Et eſt laus canum. [Sæpe volutabris ſylueſtribus] Volutabra, loca ſunt in quibus ſe apri volunt. Syl̃ueſtribus autem ideo, & quia circa caſas eſſe, & in ciuitatibus poſſunt. [Odoratã ſtabulis] Pro odoriferã, & loquitur de ſerpentum remediis, qui ingreſſi tecta, animalib. nocent; [Agitare Perſequi.] Graui nidore] Serpentibus. ſ. noxio, [Galbaneoqua] Galbanũ ſpecies eſt multis apta medicaminibus. [Chelydros] Chelydri dicti ſunt quaſi cherſydri, qa in aquis, & in terris morantur. Nã χέρσος dirimus terram ὕδωρ autẽ aquam. [Aut mala tactu] Quæ, & tracta nocet eſt pernicioſa dum tangi. Vipera autem ſpecie eſt ſerpentis, q̃ vi parit. nã corroſis eius lateribus exeunt pulli cum matris interitu, Lucanus: Viperei coeunt abrumpto corpore nodi. [Cœlũ exterrita fugit] Gaudet tectis, vt ſunt ἀγαθοὶ δαίμονες, quos Latini genitos vocant. [Fouit humũ:] Amplexa terram eſt in qua poſſit latere. [Timidum caput abdidit alte] Cui timet. Nã vt dicit Plinius, ſerpentis caput etiã ſi cum duobus euaſerit digitis nihilominus viuit [Agmina caudæ] Lotus. Et hoc dicit, Cæde ſerpentẽ donec caudæ volubilitas cõquieſcat. [Squamea cõuoluens ſublacto pectore terga] Id eſt attactus, qđ ad expreſſionẽ generis ſerpentis poſuit. Alii n. repunt toto corpore. Alii eriguntur corporis parte: Lucanus, Et cõtentus iter cauda ſulcare parias. [Vdo vere] Alibi, Cũ ruit imbriferum ver. [Improbus inſatiabilis. [Ingluuiẽ] Ventris capacitatẽ. [Ranis loquacibus] Clamoſis. Loquacibus ideo, q a ex hominibus factæ ſunt, vt dicit Ouid. [Aſperq; ſiti] Salnit. Quod genus, ſit magis quam alia reaccenditur. [Mihi] Cuicunque, vt, non illa quiſquam me nocte per Altum ire. [Nitiduſq; iuuenta] Pelle enim depoſita redit ad ætatem priorem. [Catulos] Abuſiuè dicit. Nam catuli proprie ſunt canum.

Nec tibi cura canum fuerit poſtrema, ſed vna
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui, nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pullos ſylueſtribus apros
Latratu turbabis agens, monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graues nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit,
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ
Peſtis acerba boum, pecorique aſperge virus,
Fouit humum: cape ſaxa manu, cape robora paſto
Tollentemque minens, & ſybila colla tumentem,
Deijce. iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medij nexus extremæque agmina caudæ
Soluuntur tardoſque trahit ſinus vltimus orbes
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis
Squamea conuoluens ſublato pectore terga
Atque notis longam maculoſus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus auſtris,
Stagna colit, ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, raniſque loquacibus explet
Poſtquam exhauſta palus, terreq; ardore dehiſcunt,
Exulit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum mollet ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas
Cum poſitis nouus exuuijs nitiduſque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad ſolem; & linguis micat ore triſulcis.

Nec tibi cura canũ. &c.] Asc. Poſt boum, equorum, omniũ, & caprarũ deſcriptionẽ tráſit & canes, quod dicit curandos & diligenter nutriendos. ſunt enim paſtoribus magno vſui. Ordo eſt. Nec cura canũ fuerit tibi. ſ. paſtori, poſtremi. i. minima, & vltimo loco habenda, ſed paſcem vna. i. ſimul veloces catulos Spartæ. i. Laconiæ, & Moloſſum. i. canẽ Epiro. i. cum acrem. i. ſtrenuum ad venatũ, & cuſtodiam pecoris, paſce ſero. i. liquore à caſeo, aut lacte defluẽte pingui. ideſt pingues fiunt canes, tu nunq̃ horrebis. i. cum horrore expauebis, illis cuſtodibus, id eſt cuſtodientibus pecus tuum non horrebis dico ſtabulis. i. pecori tuo in ſtabulis exiſtenti. (Eſt autẽ datiui caſus nã ſicut Timeo, & metuo tibi aduerſitatẽ dicimus, ita, & horreo) furem nocturnum. i. noctu adorientem, & incurſus luporum qui nocte graſſantur, aut nunq̃ horrebis à tergo. i. per inſidias gregem quem minaueris inſequentes Iberos. i. illos populos Hiſpaniæ, impacatos i. impacabiles, qui abigei, & fures nunq̃ pacati ſunt, licet diſſimulent, quandiu quod furentur habeas. Tu etiam agitabis canibus curſus. i. ſequendo cũ eis onagros. i. aſinos ſylueſtres, timidos ſ. ex natura, & tu venabere canibus leporem. & damas, & tu agens, id perſequens apros. i. porcos ſylueſtres pulſos ex volutabris. i. locis cœnoſis in quibus obuolui ſolent ſylueſtribus, turbabis ſup. eos ne infeſtent ſegetem aut pecus tuũ latratu. ſ. canũ, & p̃mes. i. cõpelles clamore. ſ. tuo cũ latratu canũ ad retia. ſ. tenſa, per alios montes ceruum ingentẽ. i. valde magnũ, & ita cõſtat canes per quã vtiles nõ negligenter curãdos eſſe. [Diſce, & odoratã &c.] Poſt vtiliũ animalium educationẽ, & cuſtodiã congrue docet nocentium depulſionem & p̃cipue ſerpẽtum, qui pecoribus ſępe moleſti ſunt. Ordo eſt. Diſce accendere ſtabulis cedrũ, illã arborem, cuius etiã ſcrobe i. minutiſſimis particulis, quę à ſcrobina, ſeu lima, aut ſerra decidunt, ſerpentes fugantur, odoratam. i. odoriferam, & magnos odores à ſe demittentem, cuius ſucco illita à carie conſeruantur, diſce agitare. i. profligare, chelydros. i. ſerpentes tam in terris, quàm in aquis verſari ſolitos, graues, id eſt moleſtes agitare dico nidore, id eſt graui, & fumoſo odore, galbaneo, id eſt galbani fruticis in Syria in Amano monte plurimum naſcẽtis uam Aut vipera ſerpens venenatiſſimus vi pariens mala, id eſt nocina actu, id eſt dũ tangitur, delituit. id eſt occulta latuit ſępe ſub præſepius immotis, id eſt ſub quibus fimus, & immundi

cię diu iacuerunt immotæ,& ipſa exterrita.ſ.à conſpectu homi num aut lucius fugit cœlum.i.aarem perſpicum,aut eo luber.i. ſerpens oblongus aſſuetus ſuccedere.i. locum capere ſub tecto, & vmbra appoſirorie,exiſtens peſtis bouni acerba & ſup.aſſuetus aſpergere pecoris virus,fouit humum.i.incubat terram quã amplexus eſt,ò paſtor qui talem oſtendis cape ſaxa manu cape robora.i.lingua dura,'& deiice.i.'deorſum iaciendo ſaxũ aut de primendo caput eius iactu tuo occide ſup.ipſam viperã, aut ipſum colubrum tollem.i.erigentem iras.i.collum, & caput iratum, & tumentem colla.i.habentem colla ſybila.i.ſybilãtia tu mentia,iamq; ideſt.& iam cum.i.quãdo ipſe abdidit alte, ideſt profunde fuga.i. fugæ loco, aut dum fugere tentat caput timidum.i.cui præcipue timet,& cum medii nexus.i.reuolutiones, & collectiones in annulos, & agmina.i.circuli qui inuicẽ agun tur extremę caudæ ſoluuntur.i. quando caput abditur, & media membra diſſoluuutur ab extremis, & explicando ſic mẽbra ſua ſingit ſe ſerpens mortuum, & vltimus ſinus.i.vltimus annulus aut ſpira trahit iam extrenios orbes ita vt non videatur ſe amplius moturus,tunc ſupp.deiice caput qđ fuga abdidit,quia capite ſaluo cętera membra facile conglutinauerit Eſt etiam ille anguis.i.notiſſimus,& cuius iam meminit.ſ.chelydrus, malus.i.nociuus in ſaltib. Calabris.i.Calabriæ regionis Italiæ vbi primus eſt conuoluens.i.complicans terga ſquamea.i.ſquamoſa pectore ſublato.i. erecto atque maculoſus aluum longam. i. habens aluum longam, ſeu ventrem longum maſculoſam, ſeu maſculoſum grandib.notis.i.maculis.qui.ſ.ſanguis, dum ideſt. quandiu vlli amnes rumpuntur. i. deſſuunt fontibus i. per fontes & dum terræ madent vere hudo, id eſt irriguo, & auſtis.i. ventis illis pluuialibus,id eſt quandiu riuos,& quas offendit in cãpis,& pratis,colit, id eſt habitat, & frequẽtat ſtagnat.i.aquas ſtagnantes,aut ſtantes,& ipſe improbus, id eſt inſatiabilis habitans.ſ. hic in ripis explet atram ingluuiem.i.voracitatem gulæ. ſ.ac ventris capacitatem ſędam piſcibus, & ranis loquacibus.i. querulis,vt prius dictũ eſt,ſed poſtquam pallus exhauſta.ſ.calore ſolis,& terræ dehiſcunt.i.finduntur,& fatiſcunt ardore, ipſa exilit.i.extra paludes, & lacus ac ſtagna ſalit in ſiccum, & ipſe torquens.i .inuoluens lumina flammantia.i.oculos ignotos ſæuit.i.ſæuitiam,& ferocitatem ſuam exercet,agris,exiſtens aſper i.irritatus, & infeſtus ſiti.i.propter ſitim, atq; exercitus æſtu.i. vehementi ardore ne libeat.ſ.nolim libeat.i. libido ſit mihi aut cuicunq; alteri carpere mollis ſomnos. i. ſecuram dormitionẽ ſubdio.i.ſub Ioue,id eſt ſub aere,aut cęlo,ne ue iacuiſſet in dorſo.i.in margine nemoris in vmbra.ſ.per herbas. Mancinellus tamen vult, nec refragor,ſic conſtrui, ne libeat mihi iam iacuiſſe dorſo.i. ſuper dorſum vt reſupinus iaceam per herbas nemoris ne libeat,nq̃ iacuiſſe,tum.i.tunc,cum.i.quando ipſe chelydrus ſ. nouus.i.innouatus, & hoc exuuiis.i.vetere pelle poſitis.i.depoſita, vnde Elegiacus Crudelis diui ſerpẽs nouus exuuit annos Formæ non vllam fata dedere moram,& cum ipſe nitidus iuuẽta.i.pellicula nitida,& noua qualem habuit in iuueta, voluitur ardus ad ſolem.i.ſoli expoſitus, & micat, id aſt ſine ordine per vices mouetur aut nunc micantium ludum exercet ore linguis triſſulcis.i.in tris ſulcos fiſſis,hoc eſt nunc exerit, nũc inſerit linguas ſicut micantes nunc erigunt,nunc deprimunt digitos, micat dico relinquens tectis catulos.i.fœtus ſuos,aut oua.ſ.ſua,vnde fœtus edat.Seruius legit non graues nidore, ſed graui, vt ſic duo ſine epitheta graui,& galbaneo,itaque alii legunt graue & hæc de ſerpentibus.

SAEPE volutabris pulſos ſylueſtribus apros Latratu turbabis agens] In Romano libro ſcriptum eſt, Latratu terrebis,ſed enim,Turbabis.pleniorem ſententiam reddit. [Calbaneoque agitare graui nidore chelydros] Lege grauis, quippe chelydros, ex veterum librum teſtimonio, & ſtructæ ipſius concinnitate. Sæpe ſub immotis præſepius]In Romano libro,legitur Ignotis.ſed immotis,melius.[Fouis humum:]In libris aliquot manuſcriptis,Fodit,legitur.ſed,Fouit,Seruius agnoſcit,& vetera ſic habent exemplaria[Poſtquam exhauſta palus, terręq; ardore dehiſcant]In Romano libro, in Oblongo, in Longobardico,& aliquot aliis non indecenter legitur.Exuſta,ſed n.Exhauſta proprie dictum videtur.[Exilit in ſiccum]In codicibus Longobardico, atque etiã in Mediceo, Exiit, habetur.ſed in nimis ſegniter concitatius vero mihi videtur,Exilit. Vari. Lect.

Morborum quoque te cauſas,& ſigna docebo.
Turpis oues tentat ſcabies, vbi frigidus imber
Altius ad viuum perſedit,& horrida cano
Bruma gelu,vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor,& hirſuti ſecuerunt corpora vebres.
Dulcibus iccirco fluuijs pecus omne magiſtri
Perfudunt,vdiſque aries in gurgite villis
Merſatur,miſuſque ſecundo denuit,amni:
Aut tonſum triſti centingunt corpus amurca
Et ſpumas miſcent argenti,& viaque ſulfura,
Idæaſque pices,& pingues vnguine ceras.
Scyllãque helleboroſque graues, nigrumq; bitumẽ,
Non tamẽ vlla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſiquis ferro potui reſcindere ſummum
Vlceris os:alitur vitium, viuitque tegendo,
Dum Medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat,& meliora deos ſedet omnia poſcens.

SERV. MOrborum quoque te cauſas, & ſigna docebo] Tria, dicit ſigna morborum, cauſas, & remedia ſed nõ ſeruat legitimum ordinem. Nã poſt remedia morborum,ſigna commemorat[Turpis ſcabies] Quæ aſperũ turpe efficit corpus,[Et altius ad vitiũ perſedit] Medullas,& oſſa penetrauit. [Illotus adhæſit, Sudor] Lotus vel lautus dicimus.inde eſt,& lautũ eo.Nam illud ab Horatio ſatis licenter dictum eſt, Aſt.vbi me feſſum ſol acrior ire lauatum. Admonuit. [Dulcibus fluuiis]Salſa enim aqua magis prurtiginem creat. [Vdiſque aries in gurgite villis Meſat] Simonẽ dicit ducẽ,gregis,quem ira, & Varro cõmemorat.huic autẽ partem aliquam lauæ paſtores ſolent relinquere, vnde ait udis uillis.Nam ſemper oues tonſæ lauantur.[Secundo amo]Deſſuenti,cum aqua ſcilicet. [Triſti amurca] Amaris olei ſordib. Hoc autem eſt contra ſcabiem,& contra lęſum uepribus corpus.[Viuaq; ſulſura] Dactylicus verſus.[Idæaſq; pices] Liquidas quæ In Ida Phyrgiæ monte naſcuntur. [Scyllamq; helleboroſque] Genera herbarum ſunt.[Præſens fortuna] Efficax, vtilis profutura. Et dicis incendendum eſſe vulnus ſi medicaminibus emolliri minime poterit.[Summum Vlceris os:] Ergo tunc ſecandum eſt cum os habuerit.[Et meliora deos ſedet omnia] Maiores. n. expugnantes religionem, totum in experientia collocabant.Saluſtius,Non votis neque ſuppliciis mulieribus deorum auxilia comparantur,uigilando laborando, proſpere omnia cedũt,ubi ſocordię atque ignauię tradideris, nequidquam deos implores,irati infeſtique ſunt.

ASCE. MORBORVM quoque &c.]Nũc morbus pecorum eorũ que remedia docet,& primo ouium,dicens. Ego docebo te.ſ. quamuis paſtorẽ,cauſas,& ſigna.i.indicia morborum.i.habitum, naturalẽ incolumitatẽ deprauãtiũ. Scabies turpis, i.turpes efficiens tentat.i.afficit. & moleſtat atque inficit oues vbi. i. quoties vel poſtq̃, imber frigidus perſedit.i. perfecte ſedit à perſideo.i.locum cępit aut à perſideo,id eſt affixus tãſit ad viuum i. vſque ad interiora, videlicet ad medullas vſq; penetrans,& cum horrido bruma.i. hyems horrere, hoc eſt frigere faciens, gelu cano. i. pruina albicantes vel cũ ſudor illotus i. nõ ablutus aut laudando nõ deterſus, adhęſit oſſibus, & cum vepres hirſuti i.dẽtati ſecuerint, dilacerauerunt corpora. ſ.ouiũ magiſtri i. periti paſtores, iccirco ideſt pp hanc contagionem quæ naſcitur ex ſudore indeterſo, profundũt omnes pecus fluuiis dulcibus,& aries merſatur.i.frequẽter immergitur ab eis uillis udis ideſt habens illos udos ſaltem dum remittitur, & ipſe aries miſſus.ſ.in fluuiũ deſſuit.i. deorſum fluit amni ſecundo.i.deſcendente,& non contra impetum eius,quia id aries pondere lanarum preſſus nequiret. Aut ſcilicet magiſtri contingunt.i.molliter inungunt, & fricant corpus ſcilicet ouis tonſum amurca,id eſt olei fece triſti. i. ad dolorem afferente aut amara,& miſcent ſpumas argẽti, id eſt uiui, & ſulfura vitia.(Ser.attaſtatur legendum eſſe vinaq; ſulfura non, & ſulfura uina)& piſces Idæas.i.quales plurimæ naſcuntur in Ida aut diſtillant ex arboribus in Ida Phrygię naſcentib. & miſcẽt ceras pingues unguine. i. uiſcoſitate quidã ſunt qui de butyro loqui cẽſeant,& miſceat ſcillam.i.herbam illam, & helleboros etiam herbam in Antycira plurimum naſcentes,& bitumen,id eſt illud genus uiſet nigrum,quia id contra ſcabiem ſicut helleborus niger ualet, dicitur autem etiam hoc helleborũ ſeu helleborum

barum genere neutro. Tum vlla fortuna laborum.i. vlla meditatio fortuita nō eſt magis præſens.i.efficacior,hoc eſt citius,& melius curans lca)ieni,quam ſiquis potum reſcindere.i.reſeca re & aperire ſummum os vlceris id eſt putredinis clauſæ?& intrinſecus inflatæ.Nam vitium.i.corruptio alitur.i.fouetur,& augmentatur,& viuit.i.vegetatur, & creſcit tegēdo.i.dum tegitur dum.l.paſtor abnegat adhibere manus medicas.i. medicatrices ad vulnera.i.vlcera ouiū aut ſedet.i.ceſſat. & ocio indulget,poſcens deos omnia meliora. ſ. qui habeat nec quidquam operās verum dii cooperantur ooo uperantur nobis omnia.

T V R P I S oues tentat ſcabies,vbi frigidus imber Altius ad vinum] In Romano libro, Temptat ſcabies cum frigius imber Altius ad viuum.Ea his uoo reſecceretur Cum:licet,Vbi,nō diſplicear.[Et ſpumas miſcent argenti,viuaq; ſulfura]In Romano libro ſcriptum eſt Argenti,& ſulfura viua.[Et meliora deos ſedet omnia poſcens] In Romano libro, Aut, pro lit. pro Omnia Omnia legitur quod non ęquē placet.

E T quoniam Virgilii locum excuſſimus, iuuenus eundem pro vtili apud quem in Georgicis ita legendum videtur eruditis, vbi pecudum annumerantur remedia. Et ſpumas miſcent genti, viuaque ſulfura, ideaſque pices, & pingues vnguine ceras Sic enim agnoſci à Seruio, & Macrobio, non vt modo paſſim lectitamus, ac ſulfura viua.Eſſe enim dactylicum carmen, cum io ſede poſtrema dactylum ſeruet: Sicut Aenei. item 6. Quin protinus omnia Perlegerent oculis, in iam præmiſſus Achates Afforet. Cosl. Rhod.

Quin etiam,ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum fuerit,atque,artus depaſcitur arida febris,
Profuit incenſos æſtus auertere.& inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent,acerque Gelonus
Cum fugit in Rhodopen,atque indeſerta Getarum,
Et lat concretum cum ſanguine portat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius vmbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
Extremamq; ſequi, aut medio procumbere cāpo,
Paſcentem,& ferræ ſolam decedere nocti;
Continuo ferro culpam compeſce prius,quàm
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemen, ruit æquore turbo
Quàm multæ pecudum peſtes; nec ſingula morbi
Corpora corripiunt,ſed tota æſtiua repente
Spēq; gregemque ſimul cūctāque ab originem gētē,
Tum ſciat aerias alpes,& Norica ſi quis.
Caſtella in tumulis,& lapidis arua Timaui,
Nunc quoque poſt tanto videat,deſertaque regna
Paſtorum,& longe ſaltus,lateque vacantes,
Hic quondam morbo cœli miſeranda cohorta eſt
Tempeſta,totoque autumni incanduit æſtu:
Et genus omne neci pecundum dedit,omne ferarū:
Corrupitque lacus,infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex : ſed,vbi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.

A Reus depaſcitur] Et paſco, & paſcor illam rem dicimus [Arida febris] Quæ arida efficit corpora. Tamen ſciendum febrem licet à feruore dicta ſit eſſe etiam frigidam, vnde modo ad diaſtolem ait aridam. [Incenſos æſtus]i.febrem[Inter Ima ferire pedis ſalientem]i.mobilem. Dicit autem illam venam eſſe feriendam quæ ſupra vngulam eſt animalis, tam lata q̃ mobilis. [Biſaltæ quo more] Populi Scytharum,qui fugiētes equorum ſanguine aluntur lacte permixto. [Cum fugit, vel re vera fugit, vel pergit celeriter. [Carpentē ignauius]Negligentius,ſiue auiditate. [Culpam ferro compeſce] Atqui habere morbum culpa non eſt,ſed hoc dicit occidendo eam, tuam culpam compeſce, id eſt vita crimen io quod potes incidere,ſi,dum vni parcis, fuerit totus grex eius contagione corruptus. [Incautū vulgus[Quod morbolis pecoris contagione abſtinere non nouit. [Tota æſtiua] Loca poſuit pro animalibus. Aeſtiua autem ſunt loca vmbroſa, in quibus per æſtatem pecora vitant ſolis calorem. Statius, Et vmbroſa pauere æſtiua licat [Spemque gregemque ſimul] Agnos cum matribus. [Tunc ſciat aerias alpes, Norica ſi quis]Senſus hic eſt,ſi quis eſt qui ſciat iſta loca qualia tunc fuerint,cum pecoribus erāt referta, nūc quoque ea vacantia videat,licet plurimum, à peſtilētia fluxerit tempus [Hic quondam morbo cœli miſerāda cohorta eſt]Deſcribit peſtilentiam Venetiæ,Galliæ illirici,nam quodam tempore cum Nilus plus equo excreuiſſet, & diu permanſiſſet in campis, ex qua fluminis, & calore prouinciæ diuerſa, & plurima in limo animalia ſunt creata,qua recedēte in alueos ſuos Nilo,& integra,& quæ ſemiplena fuerant putrefacta ſunt,ea inde corruptio aere nata peſtilentia eſt, quam Auſter flans primo ex Aegypto ad Atticam prouinciam pepulit,Mox inde in tractum Venetię, & Illyrici,vſquequaque vniuerſa uaſtauit.Hanc autē peſtilentiā ordine quo diximus pleniſſime Lucretius eſt executus. Aerias Alpes,Galliam. Et dicendo aeris verbum expreſſit ex uerbo.Nam Gallorum lingua alti montes Alpes vocātur. [Norica ſi quis]Noricū pars eſt Illyrici.] Et lapidis arua Timaui]. Id eſt Venetiam,Nam lapida pars eſt Venetiæ dicta ab lapido oppido,Saluſtius:Primam modo Iapidiam ingreſſus.Huius eſt fluuius Timaus. Vnde male quidam lapidis legunt, cum Iapigia ſit Apulia.[Miſeranda tempeſtas] Peſſima, ferens rem digna miſeratione.[Totoque autumni incanduit æſtu] Exarſit prima autumni parte,quæ ſemper grauem efficit peſtilentiam Vt autem autumnus abūdet morbis,facit cōfine frigoris,& caloris, quòd licet etiam vernus tempus habeat caret morbo, q a tunc corpora præcedenti durata ſunt frigore, quæ autumnus corrumpit, laxiora inueniens poteſtatie calore. [Corripuitque lacus, infecit pabula tabo] Ordinem ſecutus eſt, quem, & Lucanus tenuit, & Saluſtius: Primo aerem, inde aquam, poſt pabula eſſe corrupta. [Nec via mortis erat ſimplex [Nec moriebantur ex vſu, id eſt ſecundum naturalem ordinem,non tantum fuga animæ, ſed etiam corporis reſolutione. Eſt autem Saluſtii, qui ait. Nec ſimplici quidem morte moriebantur.[Ignea venis. Ouibus acta ſitis] Feruidus calor, ab eo quod præcedit id,quod ſequitur [Fluidus liquor] Humor ſordidus [Oſſa] Etiam oſſa. Et per Hyperbolem totum hominem ſignificat.

Q V I N E T I A M, &c.] Docet oues non ſolum ſcabie ſed & febre nunnunquam tentari,datque ſignum conceptæ infirmitatis in oue factutus tranſitum ad grauem peſtilentiam,quæ olim ferè pecora aſſumpſit in Italia. Ordo eſt. Quin etiam.i.inſuper cum dolor lapſus ad ima oſſa,id eſt ad medulla vſque fuerit.i. debacchatur, & ſædit, & febris arida.i.lenta tabe conſumens: & deſiccans oſſa, depoſcitur.i.abſumit, artus.i.mēbra pecoris, tūc ſup.profuit.i.utile fuit,auertere.i.depellere,aut potius expellere æſtus.ſ.febrium,incenſus.ſ.in ſanguine,& medulla, & ferire id eſt percutere, & aperire percutiendo, venā ſalienrē.i.ſcatētem ſanguine inter, ima.i. Plantam pedis.quo more Biſaltæ.i. populi illi in Macedonia Scythię vicini,& Gelonus.ſ.populus, acer.ſ.ad prœlia,ſolent.ſ.ferire uenam, vt ſanguinem hauriāt, cum.ſ.Biſalta,aut Gelonus fugit in Rhodopen,mōtē Thraciæ atque in deſerta Getorū illorū populorū Thraciæ cōfinibus, et ponat lac concretum cū ſanguine equino quo.ſ.anhelitum fortiorem habent. Quā procul &c. Docet quo modo latētē morbum in pecude deprehendans,dicens,compeſce.i.cōprime, aut reſeca ferro.i.cultro aut cauterio,culpam.ſ.contagii futuri niſi auerteris ſupp.eius pecudes,q̃ tu videris ſæpius procul.i.de lōge,hoc eſt extremā in grege incedentem, aut ſuccedere ſæpius molli umbra.i.ſub mollē umbrā,aut qui uideris carpente ignauius.i.ſegnius ſummas herbas,& ſequi.ſ.gregē, extremā.i.ultimā,& decedere ſolā nocti feræ.i.tardæ aduentanti cōpeſce dico culpā tuam continuo priuſquā dira contagia. i. infectiones ex contractu naſcentes ſerpāt.i.lente diffundantur per vulgus incautum,id eſt per cęterum corpus gregis tui cauere ſecreta documenta neſcientis.Non enim vitant oues ſcabiem,aut morbū latentē,ſicut lupum fugiunt,quem natura docet inimicū [Non tam creber,agēs &c.]Docet, vt dixi generalem peſtilentiā quæ olim in Italia,& etiā Gallia fuiſſe perhibetur, imitatus ut Mar- Asca.

cinellus dicit Lucretium in ſexto. Ordo eſt. Nec turbo.i.ventorum ex diuerſo ſtantium commotio agens hyemum.i. tẽpeſtatem, aut calamitatem grandinis æquore.i. in æquore.i. mari, aut per æquor.i. campos æquos ruit tã creber.i.crebris grandinibus, q̃ id eſt quantum multæ peſtes pecudum ſup. ſunt. Nec morbi corripiunt.i.raptim inuadunt ſingula corpora, ſed inuadunt repente tota æſtiua.i. omnia pecora æſtiuantia in æſtiuis locis, hoc eſt vmbroſis in quibus ab æſtu proteguntur vmbris agunique æſtatẽ (poſuit ergo locum pro locatis, & corripiunt ſpem.ſ.gregis, hoc eſt agnos, & hædos, & gregem.i. parentes, & cunctam gentem.i. totam ſpeciem, aut totam propagationem ab origine.i.à primis vſque ad ſummas. Si quis ſupple viderit, (Eſt enim zeugma ab inferiore ab tempore) aut vidiſſet tum.i. tunc cum hæc peſtis inciperet alpes acrias.i.valde altas, hoc eſt ſummos montes Italiam à Gallis, & Germaniã dirimentes, & caſtella Norica.i. Illyrica in tumulis.i.colliculis ſita, & viderit aut vidiſſet tunc arua Timaui. ſ. fluuii Iapidis.i. qui in Iapidia regione Venetiæ vidiſſet, dico tunc, & videat quoque.i.etiam nunc tanto.i.tam longo tempore poſt.i.quamuis tantum temporis interlapſum ſit vt pecus inſtaurari potuiſſet, & videat regna paſtorum (q etiã tuguria, & ſæpia regna vocãt, vt poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas) & ſaltus.i.cãpos in quibus ſalire poſſent pecudes vacantes.i.vaſtos, & vacuos mõ longe, & late.is ſupple ſciat quod dictum eſt.ſ.q morbi non ſingula ſed vniuerſa ſæpe corripiunt corpora: vñ ſequitur. Tẽpeſtas.ſ. peſtilentialis miſeranda, id eſt peſſima inferens rem dignã miſeratione, cohorta, id eſt ſimul orta eſt quondam, id eſt ſuperioribus temporibus hic, id eſt in dicti regionibus, morbo, id eſt infectione, & corruptione cœli i.aeris, & ipſa peſtis incanduit, id eſt efferbuit, toto æſtu, id eſt incendio feroſium, & morbo omni autumni.i.quale ſolet eſſe in autumno, vt Iuuen. atteſtatur, & dedit nec.i.necauit omne genus pecudũ.i. animalium cicurum præcipue; id eſt domeſticorum, & omne genus ferarũ.i.ſylueſtrium quæ fera ſunt vt plurimum, & corrupit lacus, id eſt paſcua tabo.i.corrupto ſucco. Nec via.i.aditus mortis.i.ad mortẽ, vel qua mors ingruebat, & graſſabatur erat ſimplex.i.vniformis, aut naturalis, & ſine malo extrinſecus aduenictu, ſed vbi ſitis ignea.i.ardẽtiſſima, hoc eſt tabes, aut ſiccitas penetratiſſima ex calore generata acta.i. impulſa omnibus venis.i. per omnes venas, aut ad omnes venas abduxerat.ſ.à proprio, & naturali ſitu, hoc eſt contraxerat miſeros artus.i.membra miſerorum animaliũ, liquor fluidus, id eſt ſuperfluus, & corruptus, abundabat rurſus, & trahebat omnia oſſa collapſa in ſemiminatim, id eſt p minutas particulas morbo, id eſt per violentiam morbi, hoc eſt ex corruptione aeris ſanguis, & ſuccus bonus deſiccabat, & in tabem contrahebatur, ſed amittente natura (quæ quantũ poteſt ad conſeruationem diuiduorum nititur) & conante deperditũ ſuccum inſtaurare cum nimium ſit inualida, non ſolidum ſuccũ ſed ventorum, & ſuperfluum liquorum, colligit vnde poſt omnia oſſa reſoluta collabuntur.

AVT ſummas carpentem ignauius herbas] In Romano libro Segnius ſed ignauius agnoſcit Seruius. [Et feræ ſolam decedere nocti] In antiquis libris, Sera nocte ſed datiuo melius. [Continuo ferro culpam compeſca] In Romano, in Mediceo, & quibuſdam aliis peruetuſtis libris dictionum ordo eſt. Continuo culpam ferro. [Et lapidis arua Timaui] Non negarim Iapidis legendum, & Iapidiam, Venetiæ proximam regionẽ appellatam. Non tamen reiiciendum eſt, quod in Romano lib. atque etiã in Mediceo legitur, Iapygis [Corripuitq; lacus] In Romano, in Mediceo, & antiquis aliis libris, Corrupit, habetur. Vir. Lec.

SERV. IN honore Deum medio] in ſacrificiis, vt, Haud equidem tali me dignor honore. [Lauea] i. victima. Nam nõ ſtat verſus, ſi lineaſvitta dixeris. [Mactauerat ante ſacerdos] Eius.ſ. mortem præueniens. [Ardent altaria fibris] Quia, vt dicit Plinius ſecundus morboſa caro non coquitur. [Ne reſponſa poteſt conſultus reddere vates] Colligi enim niſi ex ſana victima, futura nõ poſſunt. [Suppoſitis tinguntur ſanguina culti] Sic, & in ſexto, Supponunt alii cultros.i.iugulant hoſtias. Dicendo autem Suppoſiti, feriendi genus oſtendit. Nam interdũ ab inferiori parte, interdum deſuper feriebantur. [Summaque iaiuna ſanie infuſcat arena] Signatis vſus eſt verbis, nimiumque libratis. [Vulgo] Vbique paſſim, & cateruatim [In lætis autem verbis.] Ideo, ne eos fame periſſe putaremus. [Hinc canibus blandis] Etiam blandis canibus rabies ex peſtilentia naſcitur.

Sæpe in honore deũm medio ſtans hoſtia ad aram,
Linea dum niuea circundatur infula vitta
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros
Aut, ſi quam ferro mactauerat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque ieiuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbę
Victor equus, fonteſque auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor: & ille quidem moriturus frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit,
Hęc ante exitium primis dant ſigna diebus
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus:
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis: imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.

pecus mactanda ſtans in medio honorem deum.i.deorum ad arma.ſ.hoc eſt parata in honore.i.deorum, mactetur, dum in via lauea.i.facia in modum diadematis à qua vittæ vtrinque dependent. [Diadema autem erat panniculus interdũ lineus ſuper quem coronæ imponebantur] his autem quæ ſacrificari debebant imponebantur vittæ (vnde Aen.2.) Si non ad victimã expoſtulatus dicit, mihi ſacra parari. Et falſæ fruges, & circum tempora vittæ circundantur vitta.i.velamine capitis dependente niuea.i.candidiſſima, cecidit ſæpe moribunda. i. moriens inter miniſtros.i. ſacrificulos cũctantes.i. immorantes, & ſegnius ferientes. Aut ſi ſacerdos videlicet ſacrificulus mactauerat ferro, quã.i.aliquam hoſtiam, ante.i.priuſquam moribunda, caderet hoc eſt ſi feſtinando præuenerat mortẽ, neque.i.non, altaria non ardent inde.i. ex tali hoſtia fibris.ſ.ex totum.impoſitis.ſ.ad cremandum, hoc eſt extra illa corruptiſſima nolebant inflãmari aut incendi, nec vates.ſ.aruſpex conſultus.i.interrogatus conſilium poteſt reddere reſponſa inde.i.ex inſpectione talium extorum ac cultri ſuppoſiti.ſ.vt in eos quaſi ſponte iret, victima tinguntur.i. imbuunt vix ſanguina, quia totus lenta tabe abſumptus fuerat, & arena ſumma.i.ſuperficialis, infuſcat.i.fit fuſca ſanie id eſt corrupto ſanguine, ieiuna.i.macilento, & modico, hinc.i. ex hac tanta corruptione, aut poſtquam hæc portenta in ſacrificando viſa ſunt, vituli.i.iuuenci, moriũtur vulgo.i.paſſim in herbis lætis.i. pinguib. & reddunt animas, idest uitas dulcis ad prӕſepia plena.ſ.pabulorum, hinc, id eſt ex hac corruptione, aut ignea ſiti rabies uenit canibus blandis. i. domino ſuo blandiri ſolitis, & tuſſis anhela.i.anhelitũ trahens miſere quatit. i. cõcutit, & tremere facit ſues.i. porcos ægros.i.morbo affectos ac tangit, id eſt ſtrangulat faucibus obeſis. t. aut pinguibus. vt

[Quatit agros tuſſis anhela ſues] Proprie. nam tuſſis commouet corpora.] Et faucibus angit obeſis] Tumentibus. Angit autem, bene ait. Nam angina dicitur porcorum morbus qui occupat fauces, Plautus, Vellem ma in anginam verti, vt huic aniculę fauce præoccuparem. [Crebra fecit,] Crebro nomen pro aduerbio, [Incertus ibidem Sudor] Irrationabilis ſine labore, cuius cauſa non apparet. [Moriturus frigidus] Frigidus ſudor mortis futuræ ſignum eſt. & moriturus, frigore plenus eſt. [Tractanti dura reſiſtit] Frigida eſt, nec cohæret digitis. [Cœpit crudeſcere morbus] Validior fieri, vt, Deiecta crudeſcit pugna Camilla, & iam dat ſigna morbi validioris. [Obſeſſas fauces] id eſt clauſas [Aſpera lingua] ſcilicet nimia ſiccitate.

ASCA. SAEPE in honore deum medio, &c.] Proſequitur quod inſtituit dolens quam miſeranda fuerit lues, ac dicens. Hoſtia.i.

media

media putentur mori, aut ſic inflatis vt pingues putent. Equus victor.i.vincere ſolitus in curuli certamine, labitur infelix ſtudiorum.i.certaminum, quæ non amplius exercebit, ſicut ò felix animi iuuenis, aut equus victor labitur infelix exiſtens immemor ſtudiorum atque herbæ, ſed prior conſtructio licet ratior magis tamen quadrat cõtextui ſi enim dixeris equus infelix victor, iam duo ſunt epitheta ſine coniunctione. Si ſic equus victor labitur infelix immemor ſtudiorũ atque herbæ, iterum totidẽ ſunt. At ſi ſic, Equus victor labitur infelix atque immemor ſtudiorum, herbæ deerit coniunctio genitiuis, nec ſatis eſt ꝙ participium exiſtens ſubandiri poteſt vt ſit labitur infelix exiſtens immemor ſtudiorũ atque hærbe. Quia ergo alibi conſimiliter loquitur, & felix cũ genitiuo cõſtruit, maiorq; eſt ſignificantia dicendo infelix ſtudiorum, quã immemor ſtudiorum. Nã priore mõ ſignificatur infeliciter ſtudiſſe alios equos vincere, cum iã à fœdiſſimo morbo vincatur, & ipſe equus auertitur.i.aſpernatur, & indignatur aſpicere fontes.i.aquas lympidas, & pluras, & ferit.i.coucutit pede terram crebra.i.crebro aures.ſ.equi languentis demiſſæ ſunt, quas validus erigere ſolebat, & ſudor eſt ibidem.i. interea dum aures demittit incertus.i. cuius cã latet cum non eueñat ex calore, aut agitatione, ſeu labore, & ille.ſ.ſudor incertus quidẽ.i.certe eſt ſub.ſ.equis morituris frigidus pellis aret, & reſiſtit tractanti exiſtẽs dura.i.rigida, & aſpera ad tactum.i.dum quis attingit ea, qđ ſignum eſt exauſti ſucci, vnde nõ cutem, ſed pellẽ dicit, nam habent, vt Iuuen. de Se dicit. deformem pro cute pellem, vſi & Perſius. Cute perditus & contra de ſe Horat. in epiſt. Me pinguem & nitidum bene curata cute viſes cũ redire voles Epicurei de grege porcum, & ſ.equi morituri dant hæc ſigna primis diebus ante exitium.i. mortẽ & vitæ exitũ, hoc eſt vbi primum incipiũt languere, ſin.i. ſed ſi morbus cœpit crudeſcere.i. crudior & ſęuior fieri in ſucceſſu.i. continuatione, tũ vero.i. ꝓcipue, & ad verum tunc ſup. fiunt oculi ardentes atq; ſpiritus grauis.i. moleſtus, attractus ſup. eſt aliqñ obgemitu alto.i. ab alto pectore ſumpto, & Ilia ima.i. inteſtina interiore tendunt.i. tentantur ſingultu longo.i. longe, tracto, aut equi tenduut.i. trahunt illa longo ſingultu. Sãgois ater ſ. corruptus, it.i. deſluit narib. & lingua aſpera.i. ee nimia ſiccitate rigẽs ꝑmit.i. iẽtat fauces obſeſſas.i. concluſas, & obſtructas.

LIBRA dum niuea circundatur infula vitta] In Mediceo in Longobardico, & quibuſdam aliis antiqui libris, Lanea legitur, quod agnoſcit Seruius. [Inter cuuctantes cecidit moribunda miniſtros,] In Rom. lib. Magiſtros, legitur. [Crebra ferit] In Longobardico, Crebro ferit. [Et ad tractum [In Rom. At vt ſolet. In Longobardico, Et ad tractum. VARIA LACT.

Profuit incerto lati ces infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus vna:
Mox erat hoc ipſum exitio, furijſque refecti
Ardébant; ipſique ſuos iam morte ſub ægri
(Dij meliora pijs erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſo: nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumatis ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomitore cruorem
Extremoſque ciet gemitus, it triſtis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non vmbræ altorum nemorum, non gramina poſſũt
Grata mouere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis. at ima
Soluntur latera, atque oculos ſtupor vrget inertes
Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuant? qđ vomere terras
Inuertiſſe graues atqui non Meſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.
Frondibus victu paſcuntur ſimplicis herbæ.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boues Iunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ęgre raſtris terram rimantur, & ipſis
Vnguibus fodiunt fruges, monteſque pꝰr altos
Contenta ceruicet trahunt ſtridentia plauſtra.

PRofuit incerto latices infundere cornu] Non ſemper, ſed aliquando, nam hoc ſolum eſt, quod morbo liberat, aut commouet in furorem. [Mox erat hoc ipſum exitio] Quod ſaluti eſſe putabatur. Et hoc eſt quod paulo poſt dicturus eſt. Quæſitæque nocent artes. [Furiiſque refecti] Quia languentia corpora in vitis quodammodo excita furor, & facit ea in exitũ conualeſcere. [Dii meliora piis] Per parentheſin in execrationem hoſtiam hanc torquet in ſeuiam. [Fumans ſub vomere taurus] Per hoc oſtendit etiã fortes tauros repente morbo concidere. Nemo enim peſtilentem ad aratra ducit iuuencum. [Extremoſq; ciet gemitus] Vltimum genuit. Sanè ciet mõ Dei ſignificat, ſicut in tertio de Andromache Lachrymiſq; ciebat, cum ciere proprie ſit alteri aliquid commouere. [Fraterna morte iuuencum] Conſortis interitu. Et ex affectu dictum eſt ruſtici. [Mouere animum] in ſuum deſiderium illicere [Purior electro cãpum petit amnis] Nam ſicut electrum defęcatiũs eſt ineralis omnibus, ita & currens æqua cęteris purior. [Ad terramque fluit] Luc. Feſſumque caput ſe ferre recuſat [Quid labor aut benefacta iuuant?] Si neutrum mortem repellit, nec corporis exercitum, nec mentis religio. Nam ſi generalis eſt ſententia ſecundum Epicureos contra religionem eſt. Si autem tantum ad bouem refertur, hoc dicit, Quid ei prodeſt labore ſuo aluiſſe mortales? [Atqui non Maſſica Bacchi Munera] Vna precioſa à Maſſico monte Campaniæ. Et per tranſitum tangit illa, quæ dicunt phyſici, morbos venire ex cibi, & potut nimietate, vel mutatione de nimiis vigiliis, & multa ſolicitudine. Dicuntq; etiam ſine his naſci ægritudinem, nam in animalibus cum nihil horum ſit, tamen ægritudines cernimus. [Epulæ repoſitæ] Aut abundantes, aut variæ [Simplicis herbæ] Propter varietates epularũ dicit ſimplicis herbæ. [Nec ſomuos abrumpit cura ſalubres] Ex cura enim nimia vigiliæ procreantur. Et vris Imparibus ductos alta] Bobus agreſtibus, & ipſis inęquali bus. Nã vri agreſtes boues ſunt, vt diximus ſupra. Et hoc poetice dicit. Cæterũ veritas hæc eſt, Cum mos eſſet ſacerdotem Arginam iunctis bobus ire ad templa Iunonis, & ſolemni die boues non inuenirentur (peſtilentia.n. quæ per Atticã tranſierat, vniuerſa conſumpſerat) duo ſacerdotis filii, Cleobis, & Bito, matrem ſubeuntes, iugo ad templa duxere Tum Iuno probans eorum religionem, obtulit matri vt quod vellet poſceret filii, illa pia reſpõſione ait, vt quod ſciret de vtile mortalibus, ipſa præſtaret. Altero itaque die ſacerdotis filii iuuenes reperti ſunt mortui. Ex quo probatũ eſt nihil eſſe morte præſtãtius, quod Herodotus apud Græcos pleniſſime cõmemorat in prima hiſtoria [Donaria] Donaria ꝓprie loca ſunt in quibus dona reponunť deorum. Abuſiue templa. Nam ita & puluinaria pro templis ponimus, cum ſint proprie lectuli ſterni qui in templis conſueuerant plerìſque. [Aegre] Difficulter. [Rimantur] In rimas agunt. [Ipſis Vnguibus] Hyperbolicos, id eſt meuibus.

PROFVIT incerto] Exaggerat poſtis quam narrat, ſæuitiam cum nullo medicamine ſedari potuerit, quando & ea quæ contra peſtes valere conſueuerant contra eam inualida fuerit. Ordo eſt. Profuit ſcilicet alias, hoc eſt in aliis boris, & peſtilentiis, aut potius in principio huius peſtilentiæ infundere, ſcilicet in pecus langues, cornu inſerto, id eſt ori immiſſo, hoc eſt per cornu inſertum, latices Lenæos, id eſt Bacchieos, hoc eſt vinum quod latex dicitur, quia io vis latet, & Lenæum, quia à Baccho inuentum, & ea ſalus eſt viſa vna id eſt ſola morientibus, id eſt mortalibus, aut contra mortem hoc ipſum ſcilicet infundere viuum erat exitio, id eſt ad exitũ, id eſt mortem, & ſcilicet equi refecti, id eſt recreari, & validiores apparentes furiis, id eſt per furorẽ, qui vires efferre videť, ſed nõ diu duraturas, ardebant, id eſt incedebantur maioribus furiis, & ipſi laniabant dentibus nudis, id eſt denudatis, id enim equi ſolent mordere volentes ſuos, id eſt proprios artus diſciſſos, id eſt dilanietos, iam ſub morte ęgra, id eſt ægros faciente, aut extrema cum non amplius poſſunt. Dii ſupple concedãt piis, id eſt bonis, & deorum cultoribus meliora, ſcilicet omnia aut euenta, & interant ſupple hoſtibus, ſcilicet regionis, & patriæ ASCA-

 pietatis,

pietatis, illum errorem.i.furorem quẽ tum equi perpeſſi ſunt. Honeſta eſt parentheſis affectionis plena, & p apoſiopeſin verbum ſubticens, vt in patheticis locutionibus ſolet. Aut ꝓ ſed, ecca quaſi de repente, & ex improuiſo taurus concidit.i.mortuus cecidit fumans.i. cum fumaret, & impenſe laboraret ſub duro vomere, & vomit ore cruentũ mixtum ſpumis, & ciet.i.excitat, & ex imò pectore trahit extremos gemitus, aratoris.i.abit, & diſcedit triſtis abiungens.i.ſeparans, & abiugo diſſoluens, iuuencum, ſ.alterum mœrentem.i.dolentem, & mœſtum morte fraterna.i.coniugalis ſui quo quaſi fratre in labore vſus fuerat, at que arator relinquit, quod ſi legendum eſt vt ferè textus habent relinquit. Ordo eſt. Atque.i.poſtquam iuuẽcus, ſ.reliquit aratra defixa in medio opere. vmbræ altorum nemorum non poſſunt mouere animum eius, & mollia prata non poſſunt mouere animum eius. & amnis, id eſt riuus qui volutus per ſaxa, petit campum exiſtens purior.i.defæcatiur electio, id eſt illo genere metali puriſſimo at, id eſt ſed laterna eius ima.i.inferiora ſoluunt i.labaſcunt, & ſtupor.i.hebetudo, vrget.i.obſidet, oculos inertes.i.paruum videntes præſtupo.c. & vertigine ex moleſtato cerebro procreata, ceruix.ſ.eius qui ſic ſtupet fluit.i.circũfertur, & voluitur morem fluminis, ad terram pondere. ſ. corporis aut capitis deuexo.i.deuoluto, quid labor ſup.iuuat? quid bene facta iuuant.i.proſunt, quid iuuat inuertiſſe terras graues.i.pingues, vomere.i.ea parte aratri ab eo q terram vomit dicta.q.d. nihil. Atque.i.ſed quomodo ſupple id euenit? q.d. id mirari, licet nam munera Bacchi.i.vina maſſica, id eſt maſſico monte Cãpaniæ creſcere ſolita, quæ fortia ſunt, & homini nocere ſueta, non nocuere illis, ſcilicet iuuẽcis aratorii, & epulæ repoſtæ, id eſt abundantes, & variæ, aut ſeptæ ſumptæ.aut tecnicæ, non nocuere illis, q.a paſcuntur frondibus, & victu ſimplicis herbæ fontes liquidi ſunt illis pocula. i. potus atque flumina exercita i.purificata, & vegetata nec torpentia, curſu.i.repentino fluxu, nec cura abrũpit ſomnos ſalubres ſicut hominib.ſolet, dicunt i.ſeniores, aut qui res priſcas reperiũt boues quæſitas.i. deſideratas nec iuuenias eſſe in illis regionibus, ad ſacra iunonis, non alio tempore quam.ſ.hoc quo cunctæ perierant, & cũcurrus deeſſe ductos ad donaria, id eſt ſacraria, hoc eſt repoſitoria rerum quæ diis donantur, alta.ſ.in capitolio conſtituta, vris, id eſt bobus ſyluestribus imparibus.i.indomitis, & ob id impariter trahentib. aut reuera imparibus, quia ita vti quidem pares ſic reperiri poterãt (Alludit quidem poeta ad hiſtoriã Cleobis, & Bitonis: ſed non continuo loquitur de his, nam non fuarant illis regionibus, hoc eſt in italia, & confinio eius, potuit autem fieri vt cõſimili modo Romæ ſacrificarent Iunoni cumq; boues deeſſent vrio vterentur) Ergo quia.ſ.deerant boues aratorii agricolæ ſup.timantur.i.ſolcant agre.i.cum difficultate, terram raſtris.i.raſtellis ligonibus, & moris dentatis, & infodiunt fruges ipſis vnguibus, & trahunt per altos montes plauſtra.i.vehicula ſtridentia ceruice contenta.i.contracta propter preſſuram.

Ebnoramqva [?] collibus illum] In Romano Ardorem. [Nõ grauamina phi Grata mouere animũ] Legẽdũ ex vetuſtioribus libris, Nõ mollia poſſunt prata mouere animum. Quę lectio maxime probatur ab eruditis omnibus. [Et victu paſcunt ſimplicis herbæ] In Longobardico, Victum, non ineleganter, Vitte Lect.

Non lupus inſidias explorat ouilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat acrio illum.
Cura domat, timidi damæ, ceruique fugaces,
Nunc iterque canes, & circum tecta vagantur,
Iam maris immẽſi prolem, & genus omne natantũ,
Littorem in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ,
Interit, & curuis fruſtra defenſa latebris
Vibera, & attoniti ſquammis aſtantibus hydri,
Ipſis eſt aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Præterea, nec iam mutari pabula refert:
Quæſitæque nocent artes, ceſſere magiſtri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus
Sæuit, & in lucem Stygijs emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone, morbos agit ante, metumque,
Inque dies auidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Iamque cateruatim dat ſtragem, atq; exaggeras ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadauera tabo,
Donec humo tegere, ac foueis abſcondere diſcunt.
Nam neque erat coriis viſus, nec viſcera quiſquam
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma.
Nec tondere quidam morbo, illuuieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres,
Verum etiam, inuiſos ſi quis tentarat amictus
Ardentes pabulę, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebantur nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat;

Serv. NOcturnius obambulat] inſidiatur. Quod autem ait nocturnus figurare rem temporis, ad perſonam tranſtulit, [Cura donant] i.peſtilentiæ. [Timidi damnæ] Mutauit genus, vt vitaret ὁμοιοτέλευτον. Horat. Et ſuperiecto pauidæ natarum æquore damæ: Dicendo damas & ceruos errare cum canibus duo oſtẽdit, hos timoris, & illos ferocitatis eſſe oblitos Fugiunt in flumina phocæ] Quaſi timentes marinã peſtilentiam. [Ipſis auibus] Suis quodammodo, q alarũ velocitate ſupgredi poterant aerẽ peſtilentẽ. [Philyrides Chiron] Medicinæ inuentor, Saturni, & Philyræ filius. [Amychaoniuſque Melampus] Amythaonis filius καθαρτὴς, id eſt purgator. Nam Prætidas ipſe purgauit luſtrationibus quas inuenerat. Hoc dicit, conualeſcente morbo nec medicinã ꝓdeſſe nec religionem. [Arenteſq; ſonant ripæ] Velut peſtilentiam etiam elementa ſentire ſic in tertio. Arebãt herbæ, & victũ ſeges ægra negabat. Nam ſegetem pro terra poſuit. [Nam neque erat coriis vſus] Quippe morbo putrefactis, Nec viſcera quiſquam, Aut vndis abolere poteſt. Nec lauari nec coqui poterant. Caro enim corrupta morbo, quendam habet mucorem, qui nõ ablui poteſt, quoniam omne poſſidet corpus. Item igni ſuperpoſita, aut putreſit, aut dureſcit, nam non coquitur. [Ardentes papulæ] Id eſt carbũculi. [Immundus ſudor] Morbus pedicularis φθειρίασις [Sacer ignis] Quem Græci ἱερὸν πῦρ [?] vocant.

Asca. N o n lupus inſidias] Docuit pecudum.i.circurum ſeu domeſticorum animalium per diram peſtem abſumptionẽ, nunc docet ferarum quoque tam terreſtrium quam marinarũ atq; aeriarum miſeram atque ſtragem atque lucem. Ordo autem eſt,

Lupus non explorat.i. non facit explorando inſidias circum ouilia, nec obambulat.i.circũ ambulat gregibus, i. perniciẽ gregum nocturnus.i. tempore nocturno, & ſolet dum valet quia, acrior cura.ſ. inſtantis mortis, domat illum. Damæ timidi, & cerui fugaces.i.aſſidue fugientes, & quibus tum ſalus eſt fuga nunc (pro tunc) in hac, quã narro tempeſtate & inter canes, & circum tecta fluctus pluit, id eſt prouoluit ad littora, aut aſpergit ſuper natantem iam prolẽ immenſi maris, & pro.i. omnes genus natantum natante ſolicitorũ, proluit dico in littore extremo ceu corpora naufragia, id eſt poſt naufragium proiecta ad litora, phocæ inſolitæ.ſ. magnitudinis aut raro viſæ, ſunt autem vituli marini, fugiunt in flumina, & vipera.i. ſerpẽs illa nociua defenſa fruſtra.i. nequidquã latebris curuis vnde extrahi, & in quibus occidi nõ poterant, interit.ſ. peſtilentia, & hydri.i.ſerpẽtes aquatici attoniti.i. ſtupefacti ſquammis aſtantibus.i. erectis & auxiliantibus quidẽ contra externa ſi qua vim inferẽt, ſed non cõtra peſtem iatrinſecus graſſantem. Aer eſt nõ equus i.iniquus, & peſtilẽs, ipſis auibus quibus tũ propriũ eſt ſolum, & illæ.ſ.aues præcipites.i. præcipitanter in terra decedentes, relinquunt vitam.i.animam ſed anima interit cum vita, vnde recte vitam dixit, non quia derelicta maneret, ſed quia quam illic habebant in terris non haberent ſub alta nube.i.regione nubiũ. Præterea præter hæc mala, nec refert.i. quidquam ad rẽ facit aut rei.i. cõmodũ fert pabula iam mutari, & artes quęſitę nocẽt, id eſt officiũ, magiſtri i. periſſimi medici hoc eſt iuuẽta eorum ceſſere.i. victi ſunt à morbo, & ſuccubuerunt chiron.ſ.cẽtaurus ille iuſtiſſimus Philyrides.i.Phillyræ ex Neptuno filius, & Melãpus purgator ille

Præti

Prœtidum cum furore agitarentur, Amythaonius.i. Amythaonis filius ſup.ceſſit, Triſphone.i.furia illa infernalis, & pœnam, & cædem inferés, pallida.ſ.ab effectu, aut quia in vmbris verſata, ſæuit.i.crudeſcit, & ſæua atque immanis fit, & ipſa emiſſa tenebris ſtigijs.i.triſtitiæ infernalis, in lucem.i. ad regionem noſtram agit.ſ.ante ſe morbos & metum.i. mortem quæ ex metu vel cum metu conſpicitur, & ipſa ſurgens.i.ſurſum agens ſe, effert, i.extollit, caput.ſ.ſuum auidum.ſ.cædis, & ſanguinis, & in dies altius (bene addit altius, quia in dies, & in horas particulā exceſſiuam expoſtulant) hoc eſt in dies ſingulos maior eſt vis diræ peſtis à Tiſiphona excitata, amnes, & ripæ arentes.ſ.æſtu aeris corrupti & colles ſupini.i.editio res, hoc eſt omnia loca in quibus pecora paſci ſolebant, ſonant.i.reſonant & balatu pecorum, hoc eſt ouium, & crebris mugitibus.ſ. taurorum morientium.ſ.Tiſiphone dat iam ſtragem.i.cumulum proſtratorum ac morientium, caternatim.i. per cateruas non per ſingula capita, atque aggerat.i.accumulat in ipſis ſtabulis, quia efferri nequeūt præmultitudine, ipſa cadauera delapſa.i.quæ occiderant, turpi tabo donec.ſ.homines diſcunt tegere.ſ.cadauera homo.i. inhumare, & abſcondere foueis, diſcunt autem experiendo, quia multa infectio & nulla vtilitas ex conſeruatione cadauerum prouenirer. Nam neque vſus.i.vtilitas, erat corijs.i. pellibus è quibus coria parantur, nec quiſquam poteſt aut abolere.i.purgare, viſcera.i. carnes vndis aut uincere.i. excoquere, flamma.i. igni. Nec ſcilicet, paſtores poſſunt quidem.i. ſaltē tondere vellera pereſa morbo & illuuie.i.ſanie & corruptione illuente, ideſt intrinſecus imbuente, nec poſſunt attingere, ideſt per laborē peruenire ad hoc, vt ex his habeant telas etiam putres, verumetiā id eſt inſuper, ſi quis tentatat, id eſt conatus fuerat facere amictus inuiſos, ſcilicet à natura hoc eſt quos natura inuidit & negauit mortalibus, papulæ.i.carbūculi & puſtulæ ardentes.ſ.ſacro igni, atque ſudor, immundus, id eſt corruptos ſequebatur, ideſt perſequebatur, & conficiebat, membra olentia, ſcilicet grauiter, hoc eſt fœtida, & ignis ſacer, ideſt execrabilis, & peſtilentialis, edebat, ideſt abſumebat deinde tempore non longo, ideſt non longum, aut diu moranti, ſed ſtatim ſubſequēti, hoc paulò poſt artus contractos, ſcilicet ab illis amictibus, hoc qui in talibus veſtiebantur etiam inficiebantur. Et hæc de his quæ in tertium Georgicon adducta voluimus.

VARIA LECTIO.

Argentisqve ſonant ripæ] In Rom.lib. Horrenteſque[Ac foueis abſcondere diſcunt] In antiquiſſimo quidem libro foſſis, legere eſt. [Verum etiam inuiſos] In Rom.li. legitur, Quin etiam inuiſos. [Contractos artus ſacer ignis edebat] vulgata quædam exemplaria legunt, Contractos artus. Sed in Rom. legitur mutato etiam numero, Contractos ſacer artus.

P. OVIDII ARGVMENTVM in vltimum Georgicon Librum.

Protinus aerii mellis redolentia regna,
Hybleas, & apes, aluearum & cerea tecta,
Quique albi flores, examina quæque legenda,
Indicat; humenteſque fauos, cæleſtia dona,

ANTONII MANCINELLI IN QVARTVM GEORGICON.

Quæ ſedes apibus, ſtatio ve paranda, reponit.
Languentem quoque ſigna docet, medicamque ſalutem.
Naſcendique modum, Nympharum nomina multa,
Pandit Ariſtæi luctum, matriſque fauorem,
Tum vatis Protei patriam, mores, ſpecieſque.
Orpheus Eurydicen ſtigia vt reuocarit ab vnda,
Examenque apium tandem reparare docemur.

Protinvs aerii mellis] Tetraſtichi Ouidiani. Ordo eſt.i. Vates ſup. ſeu poeta Virgilius, indicat, id eſt, notificat hoc quarto libro, protinus ideſt ſtatim, aut protinus.i.deſt ampliter, regna ideſt apum (quæ regem habent, & ita aulam & regna) aloeaſia mellis aerii ideſt ex aere collecti redolentia ideſt ſuauiter fragrātia, & apes hybleas, ideſt optima mella facientes quales ſunt Hyblez in Sicilia, & tecta cerea, ideſt fauos luorum pro aluearū, hoc eſt quæ ſunt in aluuis, ſeu aluearib. earum, quæ, pro &, flores qui albi ſcilicet naſcuntur quā apud Hybleam vbi copiam thymi naſcitur, & indicat quæ examina ſint legenda ideſt colligenda ut habeantur mella aut reparanda, & indicat fauos humentes, ideſt melle fluentes dona cœleſtia, ideſt beneficio cœli, aut rore cœleſti collecta.

Qvae ſedes apibus, &c. heptaſticorum carminum Manci. uberius ex ordine quæ toto libro continentur explicatiuum ordo eſt. Poeta reponit, i.doctius emendatius ſcr. hoc 4. li. quæ ſedes ve pro vel, quæ ſtatio ſit paranda apibus, & docet quoque.i. etiam ſigna languentum.i.languentium apiū, ſcilicet & ſalutem medicam.i. ex medicina comparandum, & modum, naſcendi, vt ſ.ſine concubitu ore, legant natos, & multa nomina nympharum inter quas Ariſtæi matrē nominat, & pandit luctum Ariſtæi ob demortuas.ſ.apes, & fauorem matris, quæ conſilium dederat adoriundi Protei abs quo reparationem didicit, Tū .i.deinde pandit patriam.ſ.carpathon Protei vatis.i. diuinantis ac futura vaticinantis, & mores.i. inſtituta eius & ſpecies, in quas.ſ.ſe tranſmutauerat & pādit, vt.i.qualiter Orpheus reuocaret Euridicem coniugem ſuam, ab vnda ſtygia.i.infernali, quod fecit threicia fretus cithara, & nos docemur tandē, reparare.i.inſtaurare examen.i.fœtum apium.ſ. extinctarum.

SERV. PROTINVS aerii mellis cœleſtia dona. Exequar] Rhetorice dicturus de minoribus rebus magna promittit, vt & leuem materiam ſubleuet & attentum faciat auditorem. Saaè perire, quoniam ſcit breue eſſe opus hoc de apibus & intra paucos verſus poſſe conſumi, vſus eſt tranſlationibus ad dilatandam materiam, dicens, apes habere reges, prætoria, vrbes, & populos. Sanè ſciendum, vt ſupra diximus, vltimam partem huius libri eſſe mutatam, nam laudes Galli habuit locus ille, qui nunc Ariſtæi continet fabulam, quæ inſerta eſt poſtquam irato Auguſto Gallus occiſus eſt. [Protinus] Deinceps, Exinde. Floreum agrum exequar, ſicut cæterus executus. [Aerii mellis] Nam mel ex rore colligitur, qui vtique ex aere defluit, vnde eſt [Cœleſtia dona] i. munus deorum. Ante mel inueniebatur in foliis, vt, Mellaque decuſſit foliis. [Hanc etiam] Sicut ſuperiores. [Admiranda tibi leuiũ ſpectacula rerum] Audies ex leuibus rebus digna ſtupore eſſe, in apibus proceres, & tanta certamina. [Mores] Quia caſtæ ſunt, vt illum adeo placuiſſe mirabere morem. [Et ſtudia] vt, tantus amor florũ, & generãdi gloria mellis. [Et populos] vt, binæ regum facies, ita corpora plebis. [Prælia dicam] vt, Erumpunt portis, cõcurritur æthere in alto. [In tenui labor, at tenuis non gloria] Comparatio eſt laboris q magnam dat gloriam ſi fuerit materia exilis ornata. [Numina læua] Proſpera, ut alibi. Intonuit læuum. [Auditque vocatus Apollo] aut quaſi poetam Apollinem inuocat, aut quaſi deum paſtoralem. Nam Apollo, Nonius dicitur.

P. VIRGILII
MARONIS GEORGICON,
LIBER QVARTVS.

PROTINVS aerij mellis cœleſtia dona
Exequar. hanc etiam Mçcenas aſpice partem.
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ex ordine gentis;
Mores, & ſtudia, & populos, & prœlia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria ſi quem
Numina lçua ſinunt, auditque vocatus Apollo.

ASCENSIVS.

PROTINVS aerii mellis] Admirabili artificiorem tenuẽ extollit Poeta, ſic enim de apibus tractat, vt res diuinas, & heroicas aptiſſime inferãt, diuinas quidem vt vbi dicturus eſt. Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus Aethereos heroicas quidem, quia admiranda tibi leuium ſpectacula rerum, Magnanimoſq; duces, &c. Ordo eſt. O Mœcenas ego exequar, ideſt executione cçpit operis perſcribam, protinus, id eſt ſtatim, vel omnino, & quaſi porro tenus, ideſt, ampliter dona cœleſtia, ideſt beneficio cœli, aut in aere collecta mellis aerii, ideſt, quod rore & floribus in aere vt dixit de apibus colligitur, aſpice, ſcilicet fauenter ẽt hanc partem ſicut ſup. reliquas aſpexiſti, quia ſtatim in principio primi libri Mecœnatem nuncupauit. Aſpica inquam, quia ego dicam tibi ſpectacula rerũ leuium vt pote apum quæ inter animalia nobis commoda minima habent corpuſcula, admiranda, ideſt digna admiratione, quia admirabere morem, quod nec concubitu indulgent, item quod rege incolumi meus omnibus vna eſt atq; alia multa, & duces magnanimos qui animas in vulnere linquunt, & mores, & ſtudia totius gentis. i. generis apud videlicet quæ more humano inſtituta, & exercitamenta habent, & dicam populos, id eſt vulgus apum & prœlia quæ, ſcilicet ab eis committuntur, quia illis ira modum ſupra eſt. Labor ſupp. erit mihi, ſcilicet in tenui, ideſt in re exili & modica, at. i. ſed gloria non ſupple erit tenuis, ideſt exilis, & modica, ſi numina læua. i. gloriæ humanæ inimica, ſinũt quem. i. aliquem glorioſe dicere, hoc eſt ſi numina inimica inferiorum non obſtiterint, & ſi Apollo qui deus ſuperus eſt, & poetis beneuolus, eſſe ſolet, vocatur in auxilium meum, auditq; exaudit. ſ. me, hoc eſt ſi aſpirat cœptis meis hæc de mente A.G. vt Beroal. in Ser. annotauit ſic ſcribẽs. Romani antiquitus deos quoſdam, vt prodeſſent colebant, quoſdã vero ne obeſſent placabant. Cum Iouẽ igitur, & diiouem à iuuando nomina eſſent veriorem appellauerũt. dempta atq; detracta iuuanda facultate, vt auct. eſt Gel. in V. ſimulacrum enim veiouis ſagittas tenet quæ ſunt videlicet paratæ ad nocendum, quapropter eum deum plerią; Apollinem eſſe dixerunt, præterea Virg. quoque aiunt multæ antiquitatis hominem ſine oſtentationis odio peritum, numina lçua deprecari in his verſibus. In tenui labor, at tenuis non gloria ſi quam Numina læua ſinunt, auditq; vocatur Apollo. Significat enim quandam vim eſſe huiuſmodi deorum in lædendo, magis quam in iuuando potentem. Et ita ſecundum Gellium, auct. qui per eum ſcite, et adamuſſim Virg. maieſtatem penſitauit. Exponemus potius. Numina lædentia quàm iuuantia. Et quoniam in Gelii mẽtionem incidimus, admonendi ſunt illius ſcriptoris ſectatores, vt locum emendent in eo capite, in quo de veioue diſſerit deprauatum, cum in omnibus poſſim codicibus Gellianis, hæc verba legantur. In his diis, quos placari oportet vti mala à nobis, vel à frugibus, natis amoueantur arungus, hæ & rogibus. Mendum eſt maximum in nouiſſimis tribus verbis, quod niſi emendentur, difficultatã pariet inextricabiles, nos vero Marte noſtro, ita correximus. Aueruncus habetur, & robigus & ita corrigendum eſſe cenſemus fulti auctoritate eruditiſſimorum, nanque Aueruncus deus eſt, qui malorum auertendorum cauſa colebatur ab aueruncando nominatur, vt docet M. Varro. in libris de lingua latina auerũcare autem vocabulo antiquo ſignificat auertere atque depellere, quam dictionem vſurpat Liuius ſic ſcribens in 8. placuit ad aueruncandam deum iram victimas cædi, & in 80. prodigiorũ auerũcãdorum cauſa ſupplicationis in biduum ſenatus decernit. Cic. ad Att. in epiſt. ſic ſcrib. Certa contra igitur iniquis dii aueruncent. Cato quoque in re ruſtica viduitatem, inquit, vaſtitudinemq; calamitates, intemperiaſque, phibebis defendas, auerunceſq;. Et Feſt. pacuianum dictum amentiam auerũcaſſent tuam interpretatur, i. auertiſſent. Aueruncum itaq; deum Romani colebant, & ab eo precabãtur vt pericula auerũcaret, hoc eſt auerteret amoliret æque, ppulſaret, legatur ergo apud Gèllium, Aueruncus, non autem arungus. Cum arungus nihil ſignificet & dictio ſit illiterata, Aruncus apud Plinium accipitur pro uillo qui à capellarum mento dependet. Sed hoc, & id genus ſexcenta alia quæ apud ſcriptores in latina lingua reperiuntur partim obſcura, partim deprauata tractantur ac enodãtur à nobis uberiori uolumine quod quotidie cudimus, & adhuc ſub incude eſt quod detur in tẽpore, in quo omni ſtudio ac uigilantia contendimus laboramus euitimur pro nirſ parte de latinæ linguæ ſectatoribus bene mereri. Hæc ille,

VARIA LECTIO.

TOTIVSQVE ex ordine] In Rom. lib. atque etiam in Mediceo, legitur abſq; Ex, prçpoſitiua particula, Totiusq; ordine. In aliis antiquis libris, ex habetur in quo animaduertẽdũ eſſe ſyneresin ex duabus ultimis ſyllabis, in Totius, ſi electio ea, Totiusq; ex ordine gentis, admittatur. Verũ ego crediderim, Ex, inſertum. Ex Paraphraſi, recteq; ue legi, Dicam ordine.

Principio,

Principio, ſedes apibus ſtatioque petenda
Quò neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oues, hædiq; petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, ſurgentes atterat herbas,
Abſint & picti ſquallentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque aliæq; volucres,
Et manibus Progne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem, nidis immitibus eſcam.

Serv. Principio, ſedes] Dicit vbi aluearia ponenda ſunt, in qua re ſatis perite, & ea quæ abeſſe debent ne noceant apib. & ea quæ adeſſe, vt poſſint ꝓdeſſe, cum memorat. Sanè quoniam ſupra ait, magnanimoſque duces, ideo intulit modo, Sedes, ſtatioque, quam tranſlationem diligenter reſeruat. [Hædique petulci] Laſciui, Exultantes. Et petulci dicti ab appetendo, vnde & meretrices petulas dicimus. [Picti terga] Picti terga habentes. [Pinguibus ſtabulis] Plenius, ſicut manes res tenues nominamus è contrario. [Meropeſque, aliæque volucres] Dicendo, aliæque volucres, oſtendit etiam aues eſſe meropes. Sunt autem virides, & vocantur apiaſtræ, quia apes comedunt. [Et manibus Progne pectus ſignata cruentis] Nomen poſuit pro nomine. Nam Philomela in hirundinem verſa eſt, pro qua Prognem vel quaſi ſororem poſuit, vel quaſi eam quæ fuerat illius ſceleris cauſa. Nam ipſa Tereum miſerat ad deducendam ſororem. [Dulcem, nidis immitibus eſcam] ideſt crudelibus puellis qui apum more nutriuntur.

Asc. Principio, ſedes &c.] Hæc eſt prima executionis in hoc opere, in qua vt à Mancinello prænotatum eſt poeta de ſedibus ſeu ſtationibus apum diſſerit, dicens. Principio, id eſt pro primo præcepto, ſedes ſtatio.i. habitatio (ſed eaeuntibus iunioribus videtur ſtatio, ea enim eſt vbi naues ad tempus ſtant reſidentibus autem ſenioribus ſedes eſt petenda.i. diligenda apibus datiuus eſt vtilitatis non paſſionis hoc eſt non ab apib. (non.n. illis præcipit) ſed ab agricolis pro apibus. Quo.i. ad quam ſedē, & ſtationem aduerbium pro nomine, neque ſit aditus.i. afflatus ventis, nam venti prohibent.i. impediunt ferè domum pabula, vt thymum & etiam mella, neque oues, ve ꝓ vel hœdi petulci.i. petulantes, & laſciui cū̄cta laceſſentes inſultent.i. frequenter inſiliant florib. & ita ſcilicet, decutiant rorem aut neque ſup. bucula ideſt iuuenca, aut iunior bos, errans, i. paſcens uagando, campo.i. per campum decutiat.i. concutiē̄do deiiciat rorē, & atterat herbas ſurgentes è quibus.ſ. pabula atque fauos colligerent apes, & lacerti picti terga ſquallentia.i. rubrica & immunda, hoc eſt habentes terga picta.i. maculis diſtincta, abſint à ſtabulis.i. aluearib. in quibus ſtationem habent, vt dictus eſt, apes, pinguibus, id eſt plenis & melle diſtentis, & meropes, volucres & illæ aliæ volucres quæ.ſ. apes deuorāt, & Progne, hoc eſt hirundino in quā verſa portatur ſignata pectus, id eſt pectus habens ſignatum manibus cruentis, ſcilicet ſanguine filii quem patri epulandum dederat, ſup. abſint à pinguibus ſtabulis, Nam huiuſmodi vaſtant omnia late & ferunt ore, ipſas, volantes.i. apes appoſitorie eſcam vel in eſcam dulcem immitibus nidis.i. quibus pulli ſunt ex rapina paſcendi, poſſet etiam ordo eſſe, ferunt nidis.i. ad nidos. Itē̄ ſic & ipſe aues volantes ferunt ipſas ſcilicet apes, quia volando captando apes, ſed in idem redit.

VARIA LECTIO.

Meropesqve, aliæque volucres] In Mediceo lib. nō eſt geminata particula, q., ſed Meropes, aliæque legitur magis tamen placet geminari, vt in aliis libris habetur.

At liquidi fontes; & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina riuus:
Palmaque veſtibulum, aut ingens oleaſter obū̄bret.
Vt, cum prima noui ducent examina reges
Vere ſuo, ludètque fauis emiſſa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaque hoſpitij teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor
Tranſuerſas ſalices, & grandia conijce ſaxa,
Pontibus vt crebris poſsint conſiſtere, & alias
Pandere ad æſtiuum ſolem, ſi forte morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpilla, & grauiter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.

Serv. Et tenuis fugiens per graminariuus] Suſpendendum eſt tenuis, ne incipiant eſſe duo epitheta, quod apud Latinos conſtat eſſe vitiolum. Vere ſuo] Sibi grato, & aptiſſimo. [Decedere rapina calori,] Vt æſtus poſſint aquarum vicinitate vitare. [In mediū] Ordo eſt, in medium tranſuerſas ſalices, & grandia conijce ſaxa. [Pontibus, vt crebris] Veluti pontibus, nam nō ſunt pontes. [Si forte morantes] Tarde remeantes ex paſcuis. [Neptuno immerſerit] Deum pro aquis poſuit. [Grauiter ſpirantis copia thymbræ] Genus eſt herbæ abundantis in Phrygia. Grauiter autem modo bene, & multum ſignificat, aliàs male, vt, Aut vbi odor grauis. Item Graue olentis Auerni. [Violaria] Loca in quibus naſcuntur violæ.

Ascen. At liquidi fontes] Poſtquàm deſcripſit quæ abeſſe debeant apib. atq; aluearijs nunc quæ adeſſe velit deſcribit dicens. At.i. ſed fontes liquidi.i. puri & limpidi, & ſtagna virentia muſco.i. in quib. creſcit muſcus viridis, & riuus tenuis.i. exilis ne murmure, ſ. aquæ impetuoſæ decurrentis offendantur apes fugiens .i. recurrens per gramina adſint.ſ. ad aluearia, & ſedē ſtationēque apū, & palma.i. arbor illa longiſſimis frondib. aut oleaſter .i. olea ſylueſtris, ingens i. ingē̄tes ramos expā̄dens, obū̄bret veſtibulū.i. paruū ſtabulū, hoc eſt primū introitū ſtationis, vt cū.i. qn̄ reges.i. primores apum regali more viuē̄tes, noui.ſ. ad nouā pubem regendā, electi ducent, i. educent, ſuo.i. opportuno, & debito vere, prima examina.i. primos fœtus apum, & iuuentus.i. multitudo iuniorem apum emiſſa.i. educta tunc primum, ludet fauis.ſ. à ſe collectis, ripa vicina inuitet.ſ. alliciat, decedere calori ad frigus opacum in ripis, & vt arbos.ſ. palma aut oleaſter, obuia.i. obiecta decedere volentib. teneat ideſt immoretur, hoſpitiis.i. ſedibus frondē̄tib. nuper captis, frondib.i. ramorum frondentium, hoc eſt vt propter amœnitatem riparum allicantur exire aluearijs, ſed propter amœnitatem arboris redeant nec ſedes mutent, ſeu.i. ſiue humor.i. aqua vicina, ſtabit, i. ſtagnabit iners .i. torpens, ſeu profluat, conijce, ſalices tranſuerſas.i. tranſuerſum, & ſaxa grandia in medium.ſ. eius, hoc eſt humoris, ſeu aquæ vt.ſ. apes poſſint cō̄ſiſtere, id eſt requieſcere, crebris pontibus.i. lignis, aut lapidibus iniectis quibus, vt homines pontibus vtantur, & poſſint pandere.i. explicare alas ad ſolem æſtiuū, ſi fortè Eurus uentus ille impetuoſus ſparſerit.i. deſperſerit.ſ. apes morantes, tardius redeuntes, dum.n. incumbentem pluuiam percipiſcunt non ſolent abire à ſtabulis longius ſaltem & ſi forte abiuerint præcipites redire, ſi quæ autem immoratæ fuerint ne aliis humidis immergant dum aquam peruolare cupiant monet pontes conſtituere, & ſi Eurus præceps, i. præcipitanter flans & ingruens, immerſerit Neptuno.i. aquis quibus Neptunus præeſt caſſiæ.i. herbæ illæ odoriferæ virides floreant ſupple circum hæc.ſ. dicta loca ac ſtabula apum & ſerpilla olentia late, & copia, i. abundā̄tia, & vbertas, thymbræ in Phrygia abundantis aqua Apollo Thymbræus dictus eſt, ſpirantis.i. fragrantis grauiter.i. potanter, floreat circū hæc, & violaria.i. violarum frutices, aut copia earum aut loca in quibus naſcuntur, bibant circum hæc fontē Irriguum, i. irrigantem, hoc eſt habeant etiam herbas odoriferas in confinio ad paſtum, & mellificium.

Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Anguſtos habeant editus: nam frigore mella

Serv. Vtraque vis apibus pariter metuenda] Tam coloris quam frigoris. Quod licet vtrunque æquali modo metuendum ſit, tā̄ diſſimiliter nocet. nam calore liquefacta defluunt mella, quæ ſi fuerint frigore cō̄durata, q̄ cō̄ſtrictas apes

Cogit hyems, eademque calor liqueſacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda, neque illæ
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, ſucoque, & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco, & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam, effoſis (ſi vera eſt fama) latebris,
Sub terra ſodere larem, penituſque repertæ.
Pumicibuſqua cauis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & leui rimoſa cubilia limo,
Vnge, ſouens, circum, & raras ſuperiniice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neue rubentes
Vre ſoco cancros, altæ neu crede paludi;
Aut ubi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.

apes interimunt. [Spiraméta] Exitus. Alibi, Sæui ſpiracula ditis. [Fucoque] Genus eſt herbæ, vnde tinguntur veſtes. Fucum autem & flores pro cera poſuit quam ex his colligunt rebus. [Hæc ipſa ad munera] Ad officia coangulſandarum cauernarũ. [Et viſco, & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ] Ordo eſt, Seruant gluten, qđ eſt lentius & viſco, & Phrygiæ Idæ pice. Seruant autem mire ait: nam pilas quaſdam in aluearibus faciunt, de quibus poſtea cerea tecta componunt. [Si vera eſt fama] Si credendum eſt apes poſſe terras effodere. [E leui rimoſa cubilia limo] Alii, Et leui legunt. Vnus tamen ſenſus eſt, Nam hoc dicit, Quod illæ nimio labore perficiunt, tu è leui vnge rimoſa cubilia circunfouens limo, etiã raras frondes ſuperiiice. Quod ideo fit ne vel limus crepet, vel cauernæ aut ſolæ penetrentur, aut frigore. [Taxum ſine] venenatam arborem, vt in bucolicis, Sic tua cyrneas fugiant examina taxos. Mel enim peſſimum eainde gignitur. [Rubentes cancros] Odore enim ipſo pereunt. Rubentes autem cum vruntur, non quia per naturam ſint huius coloris. [Altæ neu crede paludi] Ne facile mergantur. [Vociſque offenſa] Reſonat Echo repercuſſa, quam apes, vehementer horere manifeſtum eſt.

tur in tectis. i. aluearibus, aut aluearijs ſuis ſpiramẽta. i. rimas per quæ ſpiritus. i. ventus intret, tenuia. i. quantumuis tenues, & modicas, & explẽt. i. opplent, oras. i. extremas fiſſuras, fucos. i. herba illa rubea, & floribus. i. cera ex floribus collecta, aut re vera ſurſolis florũ, & ipſæ ſeruant gluten. i. genus, conglutinationis collectum. ſ. ex floribus & herbis, ad hæc ipſa munera. i. officia, hoc eſt ad obſtruendas rimas lentius. i. viſcoſius, & i. ſimul viſcoſo, & pice Idæ Phrygiæ, i. quæ colligitur ex arboribus piceis in Ida Phrygia abundátibus. Apes etiam fodere ſæpe, ſi fama eſt vera, quia non eſt veriſimile apes fodiſſe ſub terra larem. i. foramẽ aut domum, & hoc latebris. i. cauernis terræ, effoſis. i. fodiendo apertis, & repertæ. ſ. ſunt ſup. in pumicibus. i. lapidibus illis ſpongioſis penitus. i. valde & pene intus, cauis. i. cauatis & in antro arboris exeſæ. ſ. à cariæ aut vetuſtate, hoc eſt apes ſummũ quidem ſtudium adhibent ad obſtruendas rimas alueariorum, tamen, & i. etiam tu vnge cubilia rimoſa. i. hiantia & rimas ac fiſſuras habentia limo leui. i. molli & faciliter leuigabili fouens circum. i. in circuitu, & ſuperiniice raras frondes ne. ſ. deſiccatus limus diſſoluatur neu ſine. i. & non permitta, taxum arborem illam in corſica frequentem & mella deprauantem propius. i. vicinius quã ſatis ſit, aut valde vicine, tectis. ſ. aluearium, neve vre. i. vel ne vras foco. i. igni aut in foco. i. loco vbi ignis fouetur cancros. i. piſciculos illos rubentis. ſ. dum cocti ſunt, hæc autem uetat ne graui odore necentur apes neu crede. i. committe. ſ. apes paludi altæ. i. profundæ ne. ſ. immergantur peruolantes, cum non poſſit ſaxa eminentia iniici, aut ne graui odore ea balante ſuffocentur, aut ne credes apes ſup. illi loco, vbi eſt odor grauis cæni. i. luti, aut vbi ſonent pulſu. i. ex impulſu aquarum, ſaxa concauata pulſu, i. per impetum, & impulſum aquarum. & vbi imago vocis. i. Echo referens eandem vocem quam acceperat, reſultat. i. repercutitur offenſa. ſ. ab obſtaculo loci concaui, quia ut graui odore ita vehementi ſono obtunduntur apes.

ASCENSIVS.

Ipsa autem, ſeu corticibus, &c.] Docet aluearia conficere oſtendens ex qua re & qua forma fieri debeant. Ordo eſt, Aũt, pro ſed, ipſa aluearia (ſi non ſcribendum eſt alueara, quod ab aluo formetur, ſicut ab alueo aluearia dicimus, eſt contractio vocalium in unam ſyllabam, & pronunciandum quaſi aluearia) i. domicilia apum, ceu fuerint tibi ſuta. i. conſuta, & conſuetudo formata ſup. ex corticib. cauatis, extractis. ſ. ilignis, ſeu fuerint texta, i. contexta vimine lento. i. flexibili, ſicut ex culmis frumenta ... is etiam fiunt, ex quacũque ergo materia formata fuerint, habeant anguſtos. i cõſtrictos, aditus. i. acceſſus. Nã hyems cogit. i. conſtringit & contrahit mella frigora quod. ſ. per latos aditus intraret, & calor. ſ. æſtiuus, remittit. i. defluere facit eadẽ. ſ. mella liquefacta. i. reſoluta, & vtraque vis. i. violentia aut abũdantia tam frigoris quàm caloris eſt metuenda pariformiter, apibus ne. ſ. illis officiat. Neque illæ. ſ. apes ne quidquam. i. fruſtra, hoc eſt non ab re, ſed ſumma ratione linunt. i. obſtruunt cera certatim. i. cum magno conamine, ſicut vbi pro laude certa

VARIA LECTIO.

Svb terra fodere larem] Sunt libris, in quibus, Sub terrã fit. In Mediceo, Sub terras. Atq; etiam, Fouere larem. [Exæſæq; arboris antro] In libris nõnullis manuſcriptis legere eſt. Arboris aluo. Sed antro per hyperbolem longe melius uſ, ac figurate.

Saav.

Quod ſuper eſt, vbi pulſam hyemem ſol aureus egit,
Sub terras, cœlumque æſtiua luce recluſit,
Illæ continuo ſaltus, ſyluaſque peragrant,
Purpureoſque metuunt flores, & flumina libant.
Summa leues, hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem, nidoſque fouent, hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia figunt,
Hinc, vbi iam emiſſum caues ad ſydera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi uento mirabere nubem,
Contemplator, aquas dulces, frondéa ſemper
Tecta petunt. huc tu iuſſos aſpergere ſapores,
Trita meliphvlla, & Ceryntha ignobile gramen,
Tinnituſque cie, & matris quare cymbala circum,
Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.

Pvlſam hyemẽ ſol aureus egit] Secundum phyſicos qui dicunt quo tẽpore hic hyems eſt, æſtatem eſſe ſub terris, & verſa uica cũ hic æſtas, illic hyemem. Quod etiam Lucretius exequitur, & trahit in argumentum putealem aquam, quæ æſtate frigidiſſima eſt, hyeme vero calidiſſima. [Metunt flores] Secãt. Vnde & meſſores dicti ſunt. Sanè meto metis, facit præteritum perfectum meſſui. [Hinc] Ex floribus. ſ. ex quib. primo mel, moa pullos efficiunt. [Neſcio qua dulcedine lætæ] Quadam arcana ratione naturæ. [Mella tenacia figunt.] Quia cum inuerſi ſunt faui, mel tamen inde non funditur. vnde ait Tenacia, quæ in reſupinatis fauis cohærent. [Caues] Alueatibus. [Aeſtatem liquidum ſuſpexeris agmen] Per ve ſerenum, [Contemplator] Pro intuere, nam tempus futurum pro præſenti poſuit ab imperatiuo modo. [Aquas dulces, & frondea ſemper]

Propter hoc ait ſupra. Et tenus fugiens per gramina riuus. Palmamque veſtibulum. [Trita meliphylla] Varro hic herbam apiaſtrum dicit in i. libro operis ruſtici. [Ceryntha ignobile gramen] vile, ubique naſcẽs, [Matris cymbala] Quia io eius rutela ſunt, ideo quod ſimilia ſunt hemyclis cœli, quibus cingitur terra, quæ eſt mater deorum. [More ſuo] Naturali ratione, cuius cauſa non redditur. Quis enim nouit cur æris ſono redeãt in alueariã licet ipſe paulò poſt dicit, crepitãtiaque æra ſecutæ Dictæo cœli regem pauere ſub antro.

ASCENSIVS.

Qvod ſuper eſt] Docet reliqua ad apes pertinentia, quomodo videlicet educant fœtus, & quo medicamento retinendæ ſint ne diuagentur. Ordo eſt reſpiciens ad id, principio ſedes apibus &c. ut ſit illud quidem in principio faciẽdum eſt, ſed ut quod ſupereſt, id eſt quod

reliquum

reliquum eſt, aut quod reſtat, præcipiam, vbi.i.poſtquã ſol aureus.i.rutilus egit ſub terras exigit conſpectu ſuo hyemẽ.i.frigus, & pluuias hyemis, pulſam.i.exactã, & recluſit.i.aperuit luce æſtiua.i.ſplendore æſtiuali, illæ.ſ.apes. peragrant.i.peruolant cõtinuo ſaltus, & ſyluas, & metunt.i.exugũt flores purpureos i. purpure, coloris, aut pulchros vt purpurea eſt, & ipſę leues.i.agiles, & veloces libant, id degustant aut attingunt flumina ſumma.i.ſummitatẽ fluminum, et ipſæ letæ neſcio qua dulcedine.i. delectatione naturali, fouent hinc.i.ex floribus & flumine progeniem.i.fætum & nidos.i.fauos, & excudunt hinc, arte.i. artificioſe recentes ceras, & figunt.i.affigunt, aut fingunt.i.cõponũt mella tenacia hic.i.deinde, vbi ſuſpexeris.i.ſuſpiciendo, hoc eſt ſurſum inſpiciendo videris agmen.i. examẽ apium agminatim volãtiũ emiſſum, caueis.ſ.alueis ad ſydera cęli.i.in altum aera videris dico mare.ſ.remigio alarũ, hoc eſt volare, quia ſic aere vtitur volucris vt natãt aquis, per æſtatem liquidam.i. ver tepidum & ſerenum, & mirabere nubem, obſcuram trahi vento.i. ſi tunc vbi emiſſæ ſunt apes, oborta fuerit tempeſtas nubiloſa aut mirabere nubem obſcuram trahi vento, cum non ſit nubes ſed examen apium emiſſarum, vt aũt ſcias quo conſidant, contemplator.i.reſpice, & attende, quia ipſæ petũt dulcis aquas, & tecta frondea.ſ.arbores.i.vmbroſas, aſperge tu huc.i.ad hanc rẽ quam ſponte petunt ſapores iuſſos, ſ.à rei ruſticæ pceptoribus, videlicet meliſphylla.i.apiſtrum quod apis foliũ interpretatur trita.i.contuſa, vt ſaporem mellis quem continent edant, & gramen ignobile.i.vile quo ad alios & vulgo naſcens, cerinthæ illius hęrbæ, & cie.i.excita tinnitus.i.crepitus peluuium, & quare.i.concute circum.i.per circuitum cymbala.i.inſtrumenta ſonora matris.i.deum, hoc eſt Cybeles ſeu cybelis ipſæ.ſ.apes excitæ aut conſitæ conſident. i. ſedem ſimul capient ſedibus medicatis.i.dictis herbis illitis, & ipſę.s.ſponte ſua non coactæ condenti.recipient ſe ſuo more.ſ.naturali in intima cunabula.i.penitiſſimas cellas ſuas. Et docet quomodo reuocari, poſſunt ita quoties ſerenitate euocantur.

Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſsit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello.
Corda licet longe præſtiſcere, nanque morantes
Martius ille ęri rauci canor increpat, & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata tubarum,
Tum trepidæ interſe coeunt, penniſque corruſcãt,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem, atque ad ipſa ad prætoria denſę.
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, vbi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis, concurritur æthere in alto
Fit ſonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Pręcipiteſque cadunt. non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant.
Vſque adeo obnixi nõ credere, dum grauia aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit,
Hi motus animorum, atque certamina tanta,
Pulueris exigui iactum compreſſa quieſcent,

INceſſit ingruit, inuaſit. Alibi: Inceſſi muros, ignes ad tecta volare. Et inceſſit regibus figuratum eſt, nam inceſſit reges dicimus. [Trepidantia bello. Corda] Alacritate pugnandi non timore. Alibi. Exultãtiaq; haurit. Corda pauor pulſans. [Morãtes] Tarde incedẽtes. [Fractos] Colliſos. [Trepidæ coeũt] Feſtinãt inter ſe in aluearibus. [Penniſque coruſcant] Quemadmodũ ſecuta milites commouent. [Vocant clamoribus hoſtem,] Prouocãt. [Ver nactę ſudum] Serenum poſt pluuias: vt, Per ſudum rutilare vident. [Campoſque patentes] i.per aerem purum & liquidum, nõ nubibus clauſum, & ita aer, cãpus eſt apum, vt mare nauium, hominum ſolum. Ipſe in 5. Subtrahiturq; ſolum. [Glomerantur in orbem] Mere bellantiũ [Non denſior aere grando] in aliis.n. bellis victi tm̃ pereunt. in certamine vero apum etiã victrices. Nã dictus eſt, Animaſque in vulnere ponunt. [Tantum pluit ilice glandis] Erit nominatiuus hæc glans. [Ingentes animos] Statius.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus. Homerus.

Μικρὸς μὲν ἔην δέμας ἀλλα μαχητής.

Pulueris exigui iactu] Quia cum puluerem viderint, ſperant tẽpeſtatem futuram, quæ eis plurimum nocet.

ASCENSIVS.

SIN autem ad pugnam] Quia docuit apes euocari aliquando ſerenitate, docet conſequenter eas etiam ad pugnam excitari, & excitatas modica re, vt puta iactu pulueris poſſe ſedari. Ordo eſt. Sin,.i.ſed ſi ſupple apes exierint ad pugnam (nam ne id mireris) diſcordia inceſſit.i. irrepſit ſæpe duobus regibus.ſ. apum magno motu.i.cum tumultu populi.ſ.præſciſcere, & prædiſcere continuo animos, vulgi.i.reliquarum apum quæ reſpectu regum vulgus.i.vilis populus ſunt, & corda trepidantia bello longe, ſ.antequam ineant pręlia. Nanque ille.ſ. notiſſimus & inclitus canor.i.clãgor, Martius.i.bellicus eris.i.ãreus, aut tubæ ęrcę, rauci.i.rauce ſonantis, hoc eſt murmur & ſtrepitus apum bellicum clangorum imitans increpat.i.carpit, & exprobat cum crepitu quodam morantis.ſ.intra cellas, aut aluearia ſua nõ ſtatim prorumpentis. (Eſt accuſatiuus pluralis numeri, exponit, quis ſit canor dicens) & pro.i.vox imitata.i.imitans, & effingens ſonitus tubarum fractos.ſ.raucitate canentis cum ſtupore auditur.ſ.inter apes, tum ipſe apes coeunt.i.congrediuntur, & conuentum faciunt inter ſe exiſtentes trepidæ.i. feſtinæ cum tremore ſicut in bello tumultuario homines ſolent & coruſcant.i. micant pennis.i.vibrantibus alis, & exacuunt, roſtris ſpicula.i.aculeos ſuos, & aptant ſuos lacertos ad ſufultus faciendos, & recipiendos, & miſcẽtur circa regẽ denſæ, & ad ipſam ꝓtoria. ſ. vbi ꝓtor.i. princeps belli, & index locum hẽt, hoc eſt ſumma cura cuſtodiũt regẽ, & ductorem ſuũ in qua re, vt dixi, Poeta per apes docet quid hoĩbus faciẽdũ eſt quoq; peculiari quadã laude Galli hactenus obſeruant, & vocant. i. prouocant magnis clamoribus hoſtem, aut ſingularis eſt pro plurali, quia plus ſignificat, aut multo ſignificantius hoſtem. i. regem caput belli & diſcordiæ, q.d. vt ad ſui regis cuſtodiam feruent, ita in aduerſarii perniciem ardent. Ergo quia.ſ.non nunquam ad pugnam exire ſolent vbi ipſæ apes.ſ. nactæ ſũp. ſunt. i. obtinuerunt, vel ſudum. i. ſeorſum ab vdo eſt clarum, & ſerenum & campos patentes vbi. i. æquo Morte pugnent, hoc eſt data opportunitate tẽporis, & loci ipſæ erumpunt.i.viſę emittunt portis (Alluſio ad ciuitates) & concurſus fit.ſ. ab vtroque exercitu in alto æthere ſonitus.ſ. pugnantium fit, & ipſæ mixtæ glomerantur.i.conuoluuntur in magnum orbem.i.glomus, & cadunt præcipites.ſ.mutuis vulneribus interemptæ & amiſſis potiſſimum ſpiculis, grãdo non cadit, aut non pluit denſior aere, quã.ſ.apes, nec tantum.i.tam multum glandis pluit de ilice concuſſa quantum.ſ.apium cadit ex tali conflictu (& eſt apta ſimilitudo, nam corpuſcula apum grãdinis, & glandis fere inſtar ſunt) Ipſi ſcilicet reges, & primi ductores verſant in anguſto corpore ingentes animos (pulchrum antitheton) obnixi.i.obnitentes & conſtituentes vſque adeo, id eſt omnino non cedere, dum, id eſt donec, victor grauis.i.moleſtus & grauiter vrgẽs ſubegit, aut hos, hoc eſt, aut vnos, aut alteros dare terga verſa.i. obuerſa fuga.i.per fugam, hi.ſ.immenſi motus animorum atque hæc tanta certamina.ſ.apum, quieſcent.i.ſedabuntur compreſſa iactu ideſt per iniectionem exigui pulueris credunt enim aut grandinẽ, aut imbrem decidere, & eſt iterum antitheton, tanta.i.tam magna certamina, & exigui pulueris &c. Antitheton autem, vt ſæpe admonui dicitur contra poſitum, hoc eſt contrariorum poſitio, quæ plurimum ſplendori habet, vnde ab inanib. cauſidicis plus iuſto effectari ſolet, dicente Perſio. pedius quid? Crimina raſis librat in antitheti, doctas poſuiſſe figuras Laudatur, Sanè ex huiuſmodi coloribus, quibus hic ſparſim vtitur poeta liquet in mediocri dicendi charactere etiam exornationibus eſſe locum, dummodo non ſint affectatæ, nec penitus impertinentes, ſed ad continuam tranſlationem pertinentes. Quales ſunt quibus in hoc potiſſimum lib. 4. vtitur Maro noſter. Nam niſi metaphoricos loquatur, non poſſet exhibere, quod in fronte receperat ad miranda leuium ſpectacula rerum. Opus enim erat in apibus animalium vtilium facile minimis res regales imò pluſquam heroicas fingere, unde dicturus eſt, eſſe apibus partem diuinæ

mentis

mentis & hanſtus Aetherios dixere. Vnde nunc reges apum da ſcribens, reges hominnm graphice depingit non minus arguta intentione quam Homerus, qui in deorum factis bumana perſcribit. Artificioſius enim eſt in minimis animalium ſummos hominum deſcribere quam in deis homines. Omnia itaq; belli inter reges gerendi officia præſcribit. Nam animoſi duces, non ſinunt ſe caſtris aut mœnibus includi, ſed ſtatim in hoſtem prodeant, quod quia non fecerunt Troiani eis vitio daturus eſt in noue, vocaturus eos nó Phryges, ſed Phrygias, mulierculárum enim eſt includit, vnde nunc dicit. Sin aút ad pugnam exeriut, & diſcordia magno motu, quæras quomodo magno motu, cú tantilia ſint illis corpulcula? Nempe animorum, quia regibus inceſſit. Illud autem inceſſit videtur præſentis temporis. Nam dicitur inceſſo iuceſſis, cum dandi caſu, vt inceſſit mihi Cupido &c. Animos vulgi id quoque ductorum optimorú eſt. Vude ante prælia committenda ferè concionem habere inducuntur, vt militum animos prænoſcant, trepidantia aut Martio furore concuſſa, aut ſpemque metumqua inter dubia longe præciſcere, quia longe dicit, certum eſt non eſſe inchoatiuum verbum, non enim longa eſt inchoatio, ſed pro principali ponit, dicere etiam potuiſſet prædiſcere. Martius, ideſt bellicus, aut quali Mars ſuos accendere ſolet. Multum aút ad bellum poſſa clangorem tubarum indicat illud, quod in 6. Aeneid. da miſeno docet. Aere cira viros, Martemq; accédere cantu: Quia vero apes non vtuntur tubis apte dicit, vox auditur factos ſonitus imitata tubarum. Vbi miram vim depingendi etiam qui pingi non poteſt ſonitus habet vocabulú fractos, nam ſubraucum, & bellicum ſonátis tubæ ſonitum, aut militis clamorem tremulum, & ſubaridum indicat. Coruſcant pennis, & milites armis. Natura autem hoc omnibus animalib. dedit, vt quibus maxime, valent minentur, anteqnam prelium committant. Sic enim canes dente feles, vngues, tauri, & arietes cornua oſtentant, vt milites haſtas ſuas vibrant, quia vero apes pennis, quæ alarum ſunt tibicines, plurimum poſſunt, nam factis illis & penitus inuelles ſint. Non ab re eas eaplicant, ſpiculaque exacuunt roſtris, &c. Et circa regem quippe cuius cura ipſis præcipua eſt, quia rega incolumi mens omnibus vna eſt amiſſio rupere fidem, tota ita que reipub. ſalus in regis ſalute conſiſtit. Ad ipſa prætoria. i. tabernacula & tentoria regis. Ná prætoris eſt quinqua in caſtris ins dicit, ſiue rex, ſiue imperator, ſiue dux, ſiue conſul, alio qui ſit. Vocant ergo fiduciam præ ſe ferunt, quod militibus faciendum eſt, eo quod multi poſſunt. quia poſſe videntur. Apte cui dicit hoſtem non hoſtes, aut quia plus ſæpe per ſingularitatem ſignificamus, aut quia ad totum exercitum hoſtilem reſpicit, aut potiſſimum, quia ad alterius factionis regem, ſicut enim in ſui cuique regis incolumitate ſalus eſt, ita in alterius regis eſt victoria. Ergo vbi ver nactæ ſudum. Ideo ſerenitaté expectant, quia ventus officit volatui, nec conſilio, ſed naturę ſtimulis ad prœlia impelluntur. Sudum autem dicitur ſeorſum ab hudo, aut ſine vdo, vnde & Plautus. Quintu in paludem is, exagitaſq; arundinem, qui pertegamus, vllam, dum ſudum eſt. Irrumpunt portis, alludit ad portas caſtrorú, vnde nullus mihi tam inepte fuerit ſciolus, vt dicat inepte dictas portas de aluearum rimulis. Nam ſummo artificio res minimas vt maximas effert. Alludit etiam ad militum bellicoſorum animos qui non expectant donec educátur, ſed prorumpunt. Ipſi quippe, qui magnis, quia reges. Ipſi enim emphaſim habet. Obniai. i. obnitentes. Poſſemus plura etiam in ſequentem partem, imò totum opus afferre, ſed breuiati ſtudentes interdum monuiſſe contenti ſumus multum plura quàm à commentariis afferantur eſſe ab diligente interprete afferenda. Nos autem ideo breuiores ſumus, quod culpamur, à nonnullis nimis apertis, & faciles eſſe, atq; vtinam id ſolum ſit in noſtris vitii. Multa autem argute dicuntur à cómentariis reliquis, è quibus non oſcitabundus lector plura diſcere poterit, vt ex illo Seruiano quod dictum eſt ad aliud vela trabam, & terris feſtinem aduertere proram, ubi illam, inquit, allegoriam reſpicit, quia eſt vſu, in principio ades, & primi lege littoris oram. Item pelagoq; uolans ad uela patenti &c. Traximus quod modo diximus alluſione, & metaphoras cóuenientes eſſe continuas.

VARIA LECTIO.

VICTOR dare terga coegit] In omnibus iis libris, quos habere potuimus, Subegit ſcriptú obſeruauimus, pro, Coegit. [Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcent. In Mediceo & antiquis pleriſque libris, Quieſcunt præſenti tempora legitur, vt præcepta hæc magis aſſeuerate videatur.

Verum vbi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquammis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Nanque aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus. elucent aliæ, & fulgore coruſcant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntque fauos, & frigida tecta relinquunt:
Inſtabile animos ludo prohibebis inani:
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe, non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter. aut caſtris audebit vellere ſigna.

SERV. DEterior qui vſus] Peior à malo dicitur detarior à meliore. [Prodigus] Non mella cóficiens ſed mella conſumens. Ideo autem regem ſolú pręcipit occidendú, quia eo amiſſo ſuus diſſipatur exercitus. Nam & Binæ regum facies, & corpora plebis. [Squallentibus] Splendentibus, quod à ſquamis venit, vt, Squamis auroq; trilicem. Nam à ſquallore, ſordidum ſignificat, vt, Squallentem barbam [Terram ſicco ſpuit ore viator] Aut in terram, aut re uera terram, propter pulueré. [Paribus lita corpora guttis] Similib. ideſt aureis habentis diſtincta corpora. Nam lita, eſt illita, diſtincta [Potior ſoboles] ad mella. ſ. procreanda. [Cœli tépora certo] Et cú ortú tur pleiades, & cú occidunt. i. verno & autumno. [Dulcia mella,] Nó eſt ſupernum epitheton. Nam ideo ait dulcia, quia etiam ſunt amara, vt corſicaua ſicut in Bucolicis diximus, [Liquida] Defæcata, ſine ſordibus non quæ fluunt, nam mala ſunt. [Durum Bacchi domitura ſaporem] Apta mulſo. Bene autem ait durum ſaporem, quia maiores vina aſperrima mellis dulcedine temperabá. [Frigida tecta] Mella vacua, inoperoſa, contra, feruet opus. [Inſtabiles animos] Suadentes inanem uagandi licentiam. [Quiſquam] Subaudi militum, aut certe quiſquam da exercitu [Altum Ire iter] Aut ludendo in altum volare aut in bella procedere, alias non audebit.

ASC. VERVM, vbi ductores acia &c.] Docet duorum regum præſtantiorem eſſe eligendum, & ſigna quibus is dignoſci poſſet, deteriorem autem occidendum ne prodigus obſit dicens. Verum. i. ſed vbi id eſt poſtquam tu reuocaueris acie. i. à pugna per iactum ſcilicet pulueris, ambos ductores. i. principes belli, hoc eſt reges dede neci. i. occide eum qui viſus ſup. fuerit, aut qui videbitur, deterior. i. minus bonus ne ipſe prodigus, ideſt, diſſipator rerum & exercitus ſui obſit, id eſt noceat rei pub. ſuæ & rei tuæ priuatæ, & ſine. i. permitte vt ſup. melior. i. pręſtantior eorum regnet in aula vacua. ſ. ab hoſte qui iam occiſus fuerat. Bene autem dicitur in aula quę proprię regia dicitur, licet pro atrio vulgo accipiatur. Alter ſcilicet regum, hoc eſt pręſtantior erit ardés ideſt coruſcans, & reſplendens maculis ſqualentibus, ideſt, ſplendentibus more ſquammarum in piſcibus, auro, ideſt colore fuluo (dico, inquit, alter. Nam duo ſunt genera, ſcilicet regum, hoc. ſ. de quo loquitur, videlicet inſignis, ideſt inſignitus & decoratus ore. i. facie. Eſt autem diaſtole. i. poſitio breuis pro longa, iambus pro ſpondeo in quarto pede, melior inſignis &c. & clarus ſquammis rutilis. i. micátibus in morem tauri, ille alter. ſ. detarior, horridus deſidia. i. ſegnitie, & etiá ignauia torpens, & trahens ſupp. erit inglorius aluum latam, ideſt obæſam & oblongam. Vt ideſt,

quem

quemadmodũ binę ſup.ſunt facies.i.ſacturæ, & formæ corporum regum.ita ſup.bina ſunt corpora plebis.i. vulgi hoc eſt reliquarum apum, nanq; aliæ.i.aliquę horrent exiſtentes turpes, ceu.i.veluti, cum viator aridos,ſ.deſiccatione aut ſiti, venit ab alto puluere.i.poſtquam permeauit terrã puluerulentã,& ſpuit ore ſicco.i.per puluerem ſaliuæ concretum exiccato, terram.i. puluerem cum ſaliua, vt dixi concretum, aliæ.ſ.apes elucent.i. coruſcant fulgore ardentes.i. reſplendentes auro.i.fulgore auri fulgorem imitante,& corpore ſup.earum lita ſup.ſunt, paribus guttis.i. maculis quaſi guttatim ſparſis,hæc.ſ. poſterior ſoboles eſt potior.i.potius eligẽda,tu premes.i.coges hinc.i. ex hac poſteriore ſobole,certo tempore.i.diſpoſitione cœli, mella dulcia nec tantum dulcia quantum,& i.pariter liquida.i.defæcata,& domitura durum ſaporem Bacchi.i. acre vinum faciẽdo.i.mulſum,hoc eſt quæ quidem dulcia erãt, ſed tamen magis liquida, & ad mulſum conficiendũ vtilia.[At cum incerta volant]Tangit tertium euolandi modum. nam non ſolũ euolant dum educuntur,aut dum ad pugnam exercitantur, ſed etiam ad ludum inanem quem prohibere monet dicens. At.i.ſed cum.i.quando examina.ſ.apum volãt incerta.i.vagabunda, ſine certa ratione euolatus,& ducunt cęlo.i.in aere, & cõtemnunt fauos, & relinquunt tecta ſua.ſ.frigida, vt pote ab operatione ceſſantes, nam feruet nõ pur redolentq; thymo fragrantia mella, tu prohibebis animos.ſ.licet apum inſtabilis.i. vagos, & inconſtantes nec ad rem intentos ſupple ab ludo inani, nec magnus labor.i. & non magna difficultas eſt prohibere,pro eo quod eſt prohibẽdi, tu eripe.i.de me regibus alas, & ſup.prohibueris, quia quiſquã.ſ. de plebe,non audebit ire iter altum.i.euolare per aera, aut vellere ſigna caſtris.i.egredi ad pugnam,illis.ſ.regibus cunctantib. id eſt,immorantibus in tectis.

xv. CRoceis floribus horti] Tam odoris optimi,quã coloris, non enim dicit illic crocum ſolum eſſe debere. [Falce ſaligna] Facta de ſalice quaſi in ſimulacro ligneo. [Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi] Non dicit Priapum illic eſſe debere,ſed præcipit tales eſſe hortos, vt mereamur deum habere cuſtodem. Hic autem Priapus fuit de Lampſaco ciuitate Helleſponti, de qua pulſus ꝓpter virilis membri magnitudinem,poſt in numerum deorum receptus meruit numen eſſe hortorum. De hoc Horat.

Nam fures extra coercet,
Obſcœnoque rubet porrectus ab inguine palus:
Aſt importunas volucres in vertice arundo Terret fixa.

Inuitet croceis halantes floribus horti;
Et cuſtos furum, atque auium, cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.
Ipſe thymum, pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ferat late circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat; ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem extremo ni iam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem aduertere proram,
Forſitan, & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem. biferique roſaria Pæſti,
Quoque modo potis gauderent intiba riuis,
Et virides apio ripæ, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comentem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi;
Pallenteſque ederas, & amantes littora myrtos.

pingi ſolet cum arundine, aut falce ex ſalice facta, hoc eſt Priapus quamuis falx Saturno detur appoſitorie tutela, q.d. qui cuſtos iſte & tutela Priapi helleſpontiaci.i. ex Helleſponto oriundi,& illic ſummopere culti, ſeruet.ſ. hortos aut tales ſint vt ſeruari mereãtur ipſe.ſ.diligens ruſticus, ferens.ſ. ad aluearia, de altis montibus thymum.i. herbam illã apibus gratiſſimã, & præcipue in montibus natã, quia dulcior eſt, & pinos.ſ.ad ceras cõficiendas & thymũ ad mella,& is.ſ.cui talia,ſcilicet mella, & ceræ, ſunt curę ferat late circuntecta.ſ.thymũ, & pinos, hoc eſt frondes pinorum, ipſe.ſ.miſticus apum curator, terat manum duro labore, & ipſe figat,id eſt affigat humo plantas feraces,& irriget.i.ſuperfundat, imbres amicos.i. ſalubres. Atq; equidem.i.ego certé.i.non niſi ego traham iam vela.i.ſim juxta nauigationis inſtitutæ portũ,hoc eſt ſub extremo fine laborũ, & niſi feſtinem aduertere terris.i.ad terram proram.i.poſteriorem nauis partem, quod faciunt qui in ſtatione non diu manſuri ſunt, vt Aen.6. Obuertunt pelago proras, ego forſitam canerem, & i.ſimul quæ cura colendi.i.in colendo, ornaret hortos pingues.i.fœcundos,& roſaria.i.roſarum copiam aut plãtaria, Pæſti.i. illius oppidi in Calabria biferi.i. bis quotannis fructus ferentis quoque(duæ ſunt voces).i. & quõ inthyba gauderent.i.læta eſſent riuis potis.i.abſumptis,& imbibitis,& quõ ripæ virides gauderent opio.i.herba illa viridi,& cucumis herba illa tortus.i.plicata per herbã creſceret in ventrem.i.latum ventrem acciperet,nec tacuiſſem.i.etiam ceciniſſem. Narciſſum.i. herbam illam eiuſdem nominis florem ferentem comantem i. frondentẽ aut florẽtem ſero.i. tarde & vimen acanthi, illius fruticis ſpinoſi, flexi.i.flexibilis, aut reuera flexi in hortis, & hederas pallentes.i.albas, aut pallere facientes, & myrtos amãtis littora.i. feliciter naſcentes in littoribus quare in Veneris quæ nata in mari eſt dicuntur tutela.

Dicitur autem pręeſſe hortis propter eorum fęcunditatem, nã cum alia terra ſemel creet aliquid horti nunquam ſine fructu ſunt.[Ipſe thymum] Diligens ruſticus,& cultor hortorum.[Irriget imbres]ideſt aquas. Iuuen.

In tenues plantas facili diffunditur hauſtu.

[Vela traham,& terris feſtinem aduertere proram] Illam allegoriam reſpicit qua eſt vſus in primo.

Ades,& primi lege littoris oram. Item:
Pelagoque volans de vela patenti.

[Pingues hortos] Fœcũdos[Biferiq; roſaria Pęſti] Pæſtum oppidum eſt Calabriæ,in quo vno anno bis naſcitur roſa.[Creſcere in ventrem cacumis] In curuaturam. Ideo autem ſi qui per herbam nam, rectius creſcit ſi pendeat. Sanè hic cacumis huius cucumis declinatur,ſicut agilis,ſecundum Idoneos. Nam neoterici huius cucumeris dixerunt,ſicut puluis pulueris. [Nec ſera comantem Narciſſum]Sero flores habentem.

c. INVITANT croceis &c.] Admonuit ſubitos tumultus atq; inanis luſus apum prohibendos,nunc monet ad mellificationem eliciendos, & croceis floribus imitãdos tacturus digreſſiunculam de hortorum cultu ſubiuncturuſq, cuiuſdam ſenis, fœcundam in ea re diligentiam. Ordo eſt. Horti halantes.i.fragrantes, & ſpirantes floribus croceis.i.aut tenera croci aut crocei coloris, inuitent.i.alliciant, & attrahant apes ad ſe,& cuſtos furum atque auium.ſ. importunarum. cum falce ſaligna.i. qui

QVOQVE modo potis gauderent intyba riuis]In Longobardico verſus ita legitur. Quoque modo poſitis gauderent intybra fibris,quanquam Fibris, ſuperaditum eadem tamen manu,atramento non diſſimili. VARIA LECT.

xv. OEbaliæ turribus altis] Oebalia ipſa eſt laconia, vnde de Caſtore, & Polluce ait Statius Oebalide fratres. [Galeſus] vero fluuius eſt Calabriæ, qui iuxta ciuitatẽ labitur Tarentinam, in qua ſe hortos optimos vidiſſe commemorat. Oebaliæ aũt turres ait quas condiderant hi qui de Oebalia venerant. Nam vt etiam in tertio Aeneidos diximus, Lacones

Nanque ſub Oebaliæ meminĩ me turribus altis,
Quà niger humectat flauentia culta Galeſus,
Corytium vidiſſe ſenem, cui pauca relicti
Iugera ruris erant. nec fertilis illa iuuencis.
Nec pecori opportuna ſeges,nec commoda Baccho
Hic rarum tamen in dumis olus,albaque circum
Lilia, verbenaſque premens; veſcumq; papauer
Regum ęquabat opes animis: ſeraque reuertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma.

diu bello attriti ab Atheniẽſibus, & inopiam timẽtes virorum, pręceperunt vt virgines cum quibuſcunque concuberent, quo facto cũ poſt victoriam iuuenes de incertis parẽtibus nati erubeſcerent originem ſuam.(nam & Partheniatæ appellabantur) duce Phalanto octauo ab Hercule naui gii profecti venerunt ad oppidum Calabrię, qd Taras Neptuni filius condiderat, & id

auctum

Et, cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frenaret aquarum,
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Aeſtatem increpitans ſeram zephiroſque, morantes.

auctum habitauerunt. [Corycium vidiſſe ſenem] A Cicilia. Corycos enim ciuitas eſt Ciliciæ, in qua antrum illud famoſum pene ab omnib. celebratum. Et per tranſitum tangit hiſtoriam memoratam à Suetonio. Pompeius enim victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Græcia, partim in Calabria agros dedit. Vnde Lucanus.

An melius figent piratæ magna coloni.

Male autem quidam Corycium proprium aſſerunt eſſe nomē, cum ſit appellatiuum eius qui more Corycio hortos excoluit. Quod etiam Plinii teſtimonio comprobatur. [Vidiſſe ſenem: Ordo eſt. Memini vidiſſe dicimus autem & memini videre. Terentius. Memini videre, quo ęquior ſum Pamphilo ſi ſe illā in ſomnis. [Relicti] Deſerti, atque contempti. Quis enim agrum non ſperneret nulli rei aptum non vitibus, non frumentis, vel paſcuis? [Rarum olus] i. plantatile. [Veſcumq; papauer] Quo veſcimur. Nam eſt aliud lethęum quo non vtimur. Nam veſcas ſalicum frondes aliter dictū eſt. [Regum æquabat opes animis] Bene animis, non poteſtate, quia regum more cibis non comparatis vtebātur. [Frigore ſaxa Rumperet] Vnus eſt enim, vt diximus, effectus & caloris & frigoris. [Glacie curſus frenaret aquarum] Mira varietas. Nam ſupra ait, Concreſcunt ſubitæ currēti in flumine cruſtæ. [Aeſtatem increpitans ſeram] Tarde venientem, cum ille iam eius carperet fructus.

ASCENSIVS.

NANQVE ſub Oebaliæ &c.] Vt paucis nos inuitet ad hortorum culturam oſtendit quantum valeat per ſenem quēdam qui in Italia ſterilem locum alioquin cultu diligenti tam fertilem fecerat: vt ex eo ſibi victum compararet, varioq; ornatus haberet, vnde dicit, Canerē quidē prædicta: Nanq; pro q̃a ego memini in memoria repeto, me uidiſſe. (Agretius dicit hūc locum eſſe mirabilē rarumq; inuentu, vbi memini apud Idoneos cum uerbo præteriti t̄pis coaſtruatur, cum totus ſermo de pręterito ſit) i. quod uidetim aliq̃n, ſub altis turribus Oebaliæ. i. Tarentinę vrbis Calabriæ ab Oebaliis, hoc eſt laeonib. extructæ in ea. ſ. parte qua Galeſus fluuius ille Calabriæ niger. i. cęruleus, aut profundus humectat. i. irrigat, culta. ſ. arua flauentia. ſ. ex flaua cerere, hoc eſt ſegete, uidiſſe dico ſenem Corycium, ſ. Cilicē, hoc eſt, ex Coryco Ciliciæ oppido piratam Tarētinæ cū allis colonum effectum, cui. ſ. ſeni erant pauca iugera ruris relicti. i. deſerti & pp ſterilitatem à nemine occupati nec culti. illa ſeges. i. terra non dato opportuna. i. accommoda, & grata iuuencis. i. armētis nō pecori. ſ. gregario, nec erat commoda Baccho. i. uitibus, tamē ille premens. i. ui conferens, in damis olus rarum. i. plantatile, & premēs alba lilia & uerbenas. i. herbas quib. in ſacris uti ſolebant, circum. i. per circuitum uletum, & papauer ueſcum. i. imminutum & paruæ eſcæ accomodum, aut quo ueſci poſſet æquabat animis, quia re ipſa non potuit, opes. i. diuitias & facultates regum. i. ditiſſimorum, & ipſe reuertens. i. rediens ea illo agro ſterili, domū nocte ſera. i. ſuprema luce poſtquam totam diem cultiuerat onerabat menſas. ſ. ſuas dapibus. i. eſcis inemptis. i. non emptis, ſed ex agro ſuo collectis, quia forte moretum, aut aliquid placentæ genus ex olerib. & herbis confecerat. Ipſe carpere. i. carpebat. (Figura hiſtoriis apta qua infinitum pro indicatiuo ponimus) Primus roſam uere. i. tempore uerno, atq; carpebat primus poma autumno. i. tpe autumnali, & cum hyemis triſtis rumperet etiam nūc. i. ipſo puncto temporis ſaxa frigore. i. gelu aſperrimo, & frenaret curſus aquarum. i. cōſtringeret aquas currere ſolitas glacie, ille tondebat. i. metebat iamiam tum comam. i. recentem frondem, aut ſummitatem, acanthi mollis. i. teneræ, & eo anno natæ increpitans. i. cum crepitu exprobrans æſtatem ſeram. i. tarde aduentantem, & zephyros uentos illos dulces uernam tēpeſtatē afflare ſolitos, & Fauonios latine dictos morantes. i. tardantes uenire, & flare ſua tempeſtate.

IOAN. SCOP.

EST Virgilii carmen Georg. 4. Qua niger humectat flauentia culta Galeſus. Ipſe licet Tarentū acceſſerim, ſed qui meus eſt mos, ciues interrogaui de flumine, & loco, eoq; curioſius id percontabar, quod nō uidebatur competere ut legeretur niger Galeſus. Galeſus enim lacteus interpretatur à gala galactos. i. lac lactis, quod eſt contrarium nigro, cuius peculiare epithetō eſt albus Galeſus. Mar. in 12. albiq; ſuperas oues Galeſi. Ideo penitus affirmarem, ut piger, & nō niger legatur, eo magis q̃ eſt, ut accolæ tradunt, inſtar lacus parum currentis, & ubi fœminæ pannos lauant, eſt ibi pagus Galaſus nuncupatus, & templū appellatum S. Marię de Galaſo.

Ergo apibus fœtis, idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſsis
Mella fauis: illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quotque in flore nouo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit vlmos,
Eduramque pirum, & ſpinos iam pruna ferentes
Iamque miniſtrantem platanum potantibus vmbra
Verum hæc ipſe equidem ſpatijs diſcluſus iniquis
Prætereo, atque alijs poſt commemoranda relinquo
Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter Ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus, crepitantiaque ære ſecutæ,
Dictæo cœli regem pauere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Vrbis habent, magisque agitant ſub legibus æuum:
Et patriam ſole, & certos nouere penates:
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Nanque aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris. pars intra ſepta domorum
Narciſsi lacrymam, & lentum decortice gluten,
Prima fauis ponunt fundamina: deinde tenaces
Suſpendunt ceras. aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſsima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas,

Serv. ERgo apibus fœtis idem, atque examine] Non ſine cauſa hortos deſcripſiſſe uideretur. [Illi tiliæ, atq; uberrima pinus] Illi uberrima. ſ. Nam per naturā, & tiliæ, & pinus ſteriles eſſe dr̄. [Seras] Maiores, q̃d nimiæ difficultatis eſt. [In uerſum] In ordinē ut, Triplici pubes qua Dardana uerſu impellunt. [Diſtulit] Tranſtulit. Nam mutauit præpoſitionē [Eduram] Nimium duram, ualidam. [Et ſpinos iam pruna ferentes] Prunorū arbor uocatur pinus, genere maſculino. Nam lentes, has ſpinas dicimus. [Spatiis iniquis] Anguſtis, ut, Spatioq; ſubit Sergeſtus iniquo. Et dicit ſe carminis breuitate conſtrictum hortos plenius non poſſe deſcribere. [Aliis] Gargeliū & Martialē ſignificat. [Naturas apibus quas Iuppiter ipſe Addidit] Naturas pro moribus poſuit. Addidit antē, aut dedit, aut re uera addidit. Neceſſe. n. eſt eas etiam ante habuiſſe mores aliquos pprios. [Pro quo mercede canoros] Ordo eſt, Expediam naturas apū, quę canores Curetū ſonitus Crepitantiaq; æra ſecutæ Dictæum, cœli regem pauere ſub antro. [Pro qua mercede] ideſt gratia, vel labore. [Solæ cōes natos, cōſortia tecta Vrbis habent] Nam ut etiā Donatus dicit, tragicum eſt, & ultra carmen Georgicon ſi accipiamus pro qua mercede, exclamationē eſſe, ut ſit, pro quanta hoc mercede fecerūt? ſcilicet ut Iouē, alerēt, quem Ops Saturni uxor Curetibus Coribantibus, & Idæis dactylis cuſtodiendum dedit in mōte Cretæ Dictæo, ne eum Saturnus conſumeret, ut filios oēs ſolebat. Quod ideo fingitur, q̃a Saturnus, ut diximus tēporū deus eſt, quæ in ſe cuncta ſoluntur in æternū. Tunc itaq; apes æris ſecutæ ſonū, Iouem melle aluiſſe dr̄, pro quare eis poſtea præſtitit Iuppiter, ut haberent liberos ſine ullo concubitu. [Sole cōes natos] Plato in libris quos περὶ πολιτείας ſcripſit, dicit amori reip. eſſe nihil pręponendū. Omnes præterea & uxores, & liberos, ita nos tanquam communes habere debere, ut caritas ſit non libido confuſa. Quod

præce-

Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti,
Inq; vicem ſpeculantur aquas, & nubila cęli,
Aut onera accipiunt, venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à pręſepibus arcem.
Feruet opus, redolentiq; thymo fragrantia mella

pręceptum dicit nullum præter apes ſeruare potuiſſe [Magnis legibus, id eſt ęternis, nunquam mutabilibus. Iiſdē enim legibus ſemper vtuntur, nec eas, vt homines, ſæpe commutant [Nouere penates] Cariſſima habent: vt, Hic inter flumina nota. i. cara. [In medium quęſita reponunt [Quæſita & parta in commune conſeruant. Ipſe alibi, in medium quęrebant. [Victu.] victui. [Fędere] Pacto, vt viciſſim in aluearibus, vel in agris laborent. [Narciſſi lacrymam] Narciſſi humorem. Quod autem ait Narciſſi lacrymā, alluſit ad fabulam, quia, vt diximus, de puero eſt conuerſus in florem. [Prima fauis ponunt fundamina] Græce προπόλιν, locant, dupliote cera, quæ vix ferro poteſt frangi, quam colligunt de gummi arborum, & raſis lapidibus. vnde paulo poſt dicet, Sæpe etiam duris errando in cotibus alas Attriuere. [Tenaces ceras Mella retinentes. [Adultos Educunt fœtus] Educendo adultos faciunt. Cecidit cuſtodia ſortis:] Ex ſorte. Nam aduerbium eſt, quod dixit a militia. Legimus enim, Partibus æquabat iuſtis, aut ſorte trahebat.

ASCENSIVS.

Ergo apibus &c.] Ne præter inſtitutum diuagatus culpetur applicat quæ de ſene corycio elocutus eſt ad prępoſitam materiam docens. Ergo quia. ſ. diligens fuerat hortorum cultor idē ſ. ſenex Corycius, abundare. i. abundabat primus apibus fœtis. i. enixis partum, atque multo examine. i. fœtu educendo, & ipſa cogere. i. cogebat, hoc eſt conſtipabat primus fauis preſſis mella ſpumantia. ſ. expreſſura, aut ex impetu vehementi caſu. pondus enim aquarum & præceps caſus ſpumam procreat, tiliæ ſupple fuerant illi, atque pinus vberrima ſup. fuerat illi, quotq; i. & quot, pomis arbos. i. arbor, fertilis, induerat. i. ornauerat, & veſtierat ſe in flore nouo. i. quot flores produxerat arbor, ipſa ſenex tenebat totidem. ſ. poma matura in autūno, & ita nullus flos ritū deciderat. Ille. ſ. idem ſenex, diſtulit. i. trāſtulit, & diſpoſuit etiam vlmos ſeras. i. grandes, & diutinas, in verſum. i. ordinem, & lineā ab qua directa vertatur, & pirum eduram. i. valda duram, & ſpinos ferentes iam pruna, hoc eſt iam fœcundus. Nā Seruius vult genera maſc. dici arborem ſpinam, putatur tamen voluiſſe dicere voce maſculina ſubus. ſ. non, a diſtulis etiam platanum arborem ablatis ramalibus dictam miniſtrantem potantibus. ſ. ſub eam vmbrā. Nam is præcipuus eius arboris vſus verum. i. ſed, ipſe. i. ego equidem. i. certe excluſus. ſ. ab huiuſmodi rerū executione iniquis. i. inæqualibus, hoc eſt nimis breuibus, & anguſtis ſpatiis. i. metis aut vitę, aut carminis, aut aliis negociis vrgentibus pretereo hæc atque relinquo commemoranda, i. recenſenda poſt. i. huius operis editionem, aut conſummationem, aliis. ſ. poetis, & ſcriptoribus. [Nunc age, &c.] Ingreditur ergo ad deſcribendas naturas apum, & mores ſane mirabiles dicens. Nunc age adhortandi eſt ad auditorem ſpectans, aut etiam primam perſonam reſpiciens, expediam. i. paucis aperiam naturas quas Iuppiter ipſe, ſcilicet qui maximus eſt, & præcipue poteſt, addidit. ſ. ad priores naturas, & pro qua mercede. i. qd mercedis acceperunt ipſę ſecutæ canoros ſonitus curetum illorum populorum Cretæ, qui Iouem in Dictęo monte alendū ſuſceperant, & ſecutæ æra crepitantia. i. cum crepitu ſonantia dum à curetibus pulſabantur ne Saturnus, vagitum Ioui perciperet [Haduerunt ergo iam tunc apes naturam ſequendi crepitum pelnium, ſed addidit Iuppiter vt ſolæ communes natos haberent, & vt ſine concubitu ederent fœtus (quod ergo ipſæ ſecutę æra crepitātia, pauere regens cœli, videlicet Iouem, ſub antro Dictæ, qui in Dictæ monte Cretenſi abſconditus erat. Incipit ergo narrare naturas ſuper additas mores apum, dicens: Solæ, ſcilicet apes habent natos cōmunes etiam à multis partos, & genitos, & habent tecta vrbis, i. habitationis conſortia. i. communia, & ad communem ſortem pertinentia, & agitant æuum ſub magnis legibus, quia ſub legibus naturæ, & ipſæ ſolę. ſ. inter animantia rationis expertia nouere patriam, ita vt ad eam redeāt & certos penates. i. lares apud quos naſcuntur, & ipſæ memores. i. prouidæ venturæ hyamis experiuntur laborem æſtate (non dicit hic quod ſolæ id faciant, nam & formicis ea natura eſt) & reponunt quæſita, i. parta, & accumulata in medium. i. in commune ſicut communiter laborant. Nanque aliæ. i. aliquæ inuigilant victu (datiuus eſt) i. victui habendo, & exercentur agris. i. per agros in acquirendo victu, fœdere pacto. i. inter eas vt non ſibi ſolis, ſed omnibus victum quærant, pars. i. aliæ ponunt intra ſepta domorum. i. aluearium lacrymam. i. rorem, aut tenuem ſuccū, ſed lacrymā ſignāter dicit, quod is flos ex puero lacrymante prouenit) Narciſſi illius floris in quem puer flens conuerſus fingitur, & glutē i. glutinum, & viſcum, lentum. i. fluidum aut liquidum de cortice. i. ſumptum, vt durius ſit, appoſitorie prima fundamina. i. quę tes ſint prima fundamenta, fauis quos primum cōſtruunt, deinde ſuſpendunt ceras tenaces. i. pinguiores, & firmius adhærētes, aliæ educunt fœtus adultos, appoſitorie, ſpem gregis. i. in quibus eſt ſpes de conſeruando grege aliæ ſtipant, i. cōdenſānt mella puriſſima, & diſtendunt. i. ſic farciunt vt diſtendi cogātur, cellas. i. fauorum receptacula, nectare, melle liquido. i. puro, & pellucente. Sunt ſup. aliæ quibus cuſtodia ad portas. i. excubitus cecidit ſorti. i. in ſortem, & ſpeculentur inuicem. i. viciſſim aquas, vt. ſ. inde prognoſtica capiāt, & nubila cæli, ne. ſ. operariæ exeāt imminente imbre Aut accipiunt onera venientum, quia nō eędē ſtipant & colligunt mella, aut ipſæ facto agmine. i. manu cōſerta, arcent. i. amouent & abigunt à præſepibus. i. aluearib. ſuis fucos (appoſitorie) pecus ignauum. i. nullius grauitatis, hoc eſt induſtriæ & laboris nihil agens, & aliena conſumens. Sunt. n. fuci veſpæ ignobiles non mellificantes, ſed tamen melle veſcētes. Opus. i. exercitatio omnium earum feruet. i. cum feruore fit, & mella flagrantia. i. redolentia, & molliter ſpirantia redolent thymo. i. trahunt odorem thymi, vnde collecta ſunt: & apes Paſtæ.

VARIA LECT. Iamqva miniſtrantem platanum potantibus vmbram] Veteres omnes libros, Vmbras, habent numero multitudinis. [Atque aliis poſt commemoranda relinquo] In libris aliquot legas, Poſt hæc memoranda, ſed Commemoranda Longobardicus, & aliquot alii libris habent. [Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten] In libris aliquot antiquis, & pręſertim in Longobardico, Lectum legitur, non Lentum. [Redolentiq; thymo flagrantia mella] In Longobardico, Flagrantia, ſcriptum eſt non quod non probatur.

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſsis
Cum properant; alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntq;, alii ſtridentia tingunt
Aera lacu; gemit impoſitis incudibus Aetna;
Illi inter ſeſe magna vi bracchia tollunt
In numerum, verſantq; tenaci forcipe ferrum,
Non aliter (ſi parua licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor vrget habendi,
Munere quanque ſuo grandæuis oppida curę,
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.
At feſſę multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſsim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumq; rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.

Ac veluti lentis Cyclopes fulmina] Comparatio ad feſtinationem pertinens ſolé. [Cecropias] id eſt Athenienſes à rege Cecrope Atticæ, vbi optima mella naſcuntur [Innatus] Inſitus. [Vrget] Premit. [Grandęuis oppida curę] ſicut ſenes muros tuentur, nec in bella prorumpunt. [Dędala tecta] Ingenioſa, vt, Dedala Circe. [Crocumq; rubentē] Sal. in hiſ. ait, In qua crocum gignit ğñ a neutro ſecundū artē vſus eſt. hic poetice maſculino refereus ſe ad puerū qui in hunc florem dī eſſe conuerſus. [Ferrugineos hyacinthos] Ferruginei. i. nigri coloris. [Corpora curant] Se reficiunt, vt, Feſſiq; & equos, & corpora curāt. Sanè curare corpus, ſi de hominibus dicimus, & cibo, & lauacro intelligimus, vel alterutro, ſi de apibus, tantum cibo accipimus [Sapor ſuus] Ipſis aptus. [Aut credunt cœlo] .i. ſuos volatus. [Aquātur] Aquā hauriunt ex vicino. [Inſtabiles] Fluctuantes.

Asc. Ac veluti lentis &c.] Facit digreſſiunculam adducēdo ſimilitudinem ſumptam à Cyclopibus, q. miniſtri Vulcani cum eo in antro Vulcani dānt Ioui arma & fulmina fabricare qd dicit poeta non maiori cum feſtinatione nec molimi-

Mane ruunt portis: nuſquam mora. rurſus, eaſdem
Veſper vbi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantq; oras, & limine circum.
Poſt, vbi iam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſosq; ſopor ſuus occupat artus:
Nec vero a ſtabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cęlo aduentantibus Euris:
Sed circum tutę ſub męnibus vrbis aquantur,
Excurſusq; breues tentant; & ſępe lapillos
Vt cymbę inſtabiles fluctu iactante ſaburram,
Tollunt, his ſeſe per inania nubila librant.

ne ac ordine faciunt, atque ſi parua licet componere magnis, hoc eſt reddendo ſingula ſingulis, apes pro virili ſua mellificio intendunt nam ſicut Cyclopum alius flando maſſam calefacit, alius ſuerit, immo plures ferunt in numerum, id eſt ſecundum proportionem muſicam quã Pythagora eſt ictibus inueniſſe dicitur, alius extinguit & ſuo quiſque muneri intentiſſimus eſt, ita, & apum ſuum quęque munus ſumma cũ diligentia ſummoq; conamine non ſine ordine deplet, Ordo verborum talis eſt. Ac veluti.i.quemadmodũ. cum.i.quando, Cyclopes.i.populi illi olim in Sicilia vnum oculum habere, reperti properant.i. properanter fabricant, maſſis lentis.i.mitigatis & mulcendo lętificatis, fulmina.ſ. Iouis, alii ſ.quidam eorum accipiunt & reddunt auras.i. flatus & reflatus follibus taurinis.i.corio taurino munitis & circũſpectis. Alii tingunt.i.extingunt ęra.i.quęuis metalla ſtridentia.i.quę ſtridorẽ emittunt, & crepitum dum extinguuntur lacu.i.aqua cęnoſa aut reuera lacu cum naturalis ſit hmõi fabricatio. Aetna mons ille Sicilię perpetuo ardore ęſtuans (vnde propter ſulfur & ceteram materiam in fulminis cuius illic copia datus eſt fabulę locus vt fulmina Iouis illic fabricare dicantur) gemit.i.fatiſcit, aut reſonat quaſi gemitum referẽs, illi.ſ.Cyclopes, tollunt.i.erigunt inter ſeſe in numerum.i. ſecundum ordinem, & concentum muſicum qui ex proportione & apta viciſſitudine reſultat Brachia.ſ.ſua magna vi.i.mollimine ingenti, & verſant ferrũ.ſ. quod cudunt, forcipe. i. inſtrumento (quam tenellam quidam vocant, ab eo autem quod forunni. i. calidum capiat, nomen ſumpſit) quo calida capi poſſunt non aliter.i.conſimiliter (ſi licet cõponere.i.conferre, & comparare parua, quantę ſunt apes magnis, quanti ſunt Cyclopes. Contra in Bucolicis. Sic paruis componere magna ſolebam (amor habendi.ſ.mel, aut mellis, & fauorum, innatus.i.connaturalis, & ita non vitioſus vt eſt ſępe in hominibus verget.i.impellit, & inſtigat, apes cecropias.i.atticas quę in Hymeto mõte Atticę regionis, vbi optimi mellis copia eſt natę dicuntur, aut cecropias quaſi Palladias, & Dedalias i.ſubtiles. & operoſas, in contexendis fauis, vrget dico quanque ſ.quamlibet aptum ſuo.i.proprio munere, quod.ſ.ei ſorti cecidit oppida.i.aluearia operta in quibus ſunt varię domicilia, ſũt curę.i.ad curam deputata grandęuis.i. prouectioribus apibus, & muniret.ſ. contra frigus calorem & fures fauos, & fingere.i. componere, tecta Dędala.i.ſubtilia quaſi à Dędalo fabricata eſſent, at.i.ſed minores.i.iuniores feſſę.ſ.ex onere & labore, referũt.ſ.alis ſuis, ſe hoc eſt ſeipſas eum melle ſuo referunt aũt domum, multa nocte.i.cum iam plurĩma, pars noctis tranſacta ſit computando nocte reſpectu aliarum volucrum quę ante veſperum conſidunt ad concubitum, referunt dico ſe plenę crura, i. habentes crura plena. i. onuſta aut onerata thymo. i. melle ex thymo collecto aut florẽ eius & ſ.apes paſcuntur.i. depabulitur paſſim.i. in plurimus paſcibus & locis, & i.etiam, arbuta, i.frondes, aut flores arbutorum, & ſalices glaucas.i.glauci hoc eſt viridis, ac cęruleo coloris, hoc eſt flores ſalicũ, vnde in Bu. hyblęis apibus florem depaſta ſalicti, & paſcuntur caſiam herbam illã odoriferam, aut florem eius, et crocum rubentum.ſ. filo florũ, & tiliam ſ.arborem, pinguem.ſ.in fronde viſcoſa, & Hyacinthos.ſ. flores ferrugineos: i. cęruleos. ac ſubnigri admixto rubro coloris. Vna quies operum.i. ab operatione eſt omnibus.i.omnes ſimul quieſcunt, labor eſt omnib. vnus. i. eodem tempore. Ipſę ruunt.i. celeriter excurrunt mane portis (Alludit ſemper ad homines gnauos) nuſquam.i.in nulla parte eſt mora, rurſus vbi.i.poſtquam veſper.ſ. ſtella veſpertina admonuit eaſdem.ſ. apes decedere tandem.i. poſt multam moram campis è paſtu.i.tunc, petunt, id eſt repetunt, tecta.i.domos ſuas, & curant.i.molliter tractant, ac reficiunt corpora.ſ.ſua ſonitu fit, & muſſant.i.obſtrepunt circum oras, & limina.ſ.regni ſui quaſi hoſtem terrentes, poſt, id eſt poſtea vbi ipſo cõpoſuere ſe thalamis.i.cubilibus, ſiletur.ſ.ab omnibus.in noctem.i.ad cõticinium noctis perficiendum, & ſuus.i.proprius, & conueniens ſopor. i. profundior ſomnus, aut dormitio occupat. i. ſopit artus feſſos.ſ. ex labore diurno. Nec vero.i. & certe non recedunt longius à ſtabulis.i.aluearibus ſuis, pluuia impendente.i.imminente, quę quaſi in nubibus pendeat, aut non credunt. i.non committunt ſup. ſe aut non credunt.i. confidunt cœlo.i. ſereno aeri (vnde ad Palinurum in fine quinti. heu nimium cœlo confiſe ſereno) & hoc Euris.i. ventis illis pluuiam afflare ſolitis aduentantibus.i.ingruentibus, ſed ipſę aquantur.i. potantur tutę, ſ.protectę a pluuia, & vento, circum.i.in circuitu, ſub mœnibus vrbis tutę, i.defendentis, & tutantis eas a pluuia & vento (Nam tutum communiter dicitur, & quod defendit vt locus, & quod defenſum eſt vt homo) & tentant, i.attentant, & cum anxietate faciunt excurſus breues, & tollunt.i.aſportant ſępe lapillos quibus.ſ.contra impetum ventorum ferantur, vt cymbę.i.nauiculę inſtabiles.i.mobiles, & vento agitabiles & fluctuantes, hoc eſt minima nauigia tollunt ſaburram. ſ. arenam & grauem terram fluctu iactante.i.huc illuc impellente eas, vnde ſubuerterentur niſi pondere ſaburrę ſtabilirentur, & apes ſup. librant id eſt ęquis alis firmant, & ſtabiliũt ſeſe his.ſ. lapillis, per nubilia inania.i.per aerem nubiloſum, & ventoſum.

VARIA LECTIO.

CVM properant, alii taurinis follibus auras Accipiunt] In Longobardico, totum hoc deſideratur, alii. Taurinis follibus auras, quę lectio nimis detruncata eſſet [Gemit impoſitis incudibus Aetna] In Longobardico, in Mediceo, & aliquot aliis libris antiquis non Aetna, ſed Antrum habetur.

Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgẽt, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fętus nixibus edunt.
Verum ipſę a foliis natos, & ſuauibus herbis
Ore legunt: ipſę legem, paruosq; Quirites
Sufficiunt, aulasq;, & cerea regna refigunt.
Sępe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere, vltroq; animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis
Ergo ipſas quamuis anguſtus terminus ęui
Excipiat, neq; enim plus ſeptima ducitur ęſtas)
At genus immortale manet: multosq; per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.
Pręterea regem non ſic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpe
Obſeruant. rege incolumi, mens omnibus vna eſt;
Amiſſo, rupere fidem, conſtructaq; mella

SERV. CONCUBITU] Pro concubitui. Nam indulgeo illi dicimus. [Nec corpora ſegnes. In Venerem ſoluunt] i. in libidinem non reſoluuntur. Perſius, Ille in Venerem putris. [Nixibus] Partubus. vnde & enixa dicimus. [Refigunt] Figunt [Sub faſce] Sub onere, vt, Iniuſto ſub faſce viã dicit Cicer. [Tantus amor florum] Supra de equis, Tantus amor laudum, tanta eſt victoria curę. [At genus immortale manet] Genus manet.ſ.per ſucceſſionẽ. [Domus] Familia, vt, Da propriã Tymbree domum. [Medus Hydaſpes] Fluuius Medię. De his autem gentibus Saluſtius dicit, Adeo illis ingenita eſt ſanctitás regii nominis, quas tamen apes dicit amore circã regem ſuperare Virgilius. [Obſeruant] venerantur. Alias obſeruare eſt callide aduertere. Terentius, Obſerues filium, quid agat, quid cũ illo conſilii captat. Mens omnibus vna eſt. i. concordanter operantur & viuunt. [Diripuere ipſę] Quę etiam ipſę animam colligendo mel impẽdere conſueuerunt, vt, Vltroq; animã ſub faſce dederunt. [Stipantq; frequentes] Quaſi quodam ſatellitio embiunt. Sępe attollunt humeris] Aeſtate. ſ.feſſum. [Pulchram mortem. [Glorioſam, quippe quę pro rege ſuſcipitur. Traxit autem hoc de Celtiberorum more,

qui

Diripuere ipſæ, & crates ſoluere fauorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circunſtant fremita denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſępe attollunt humeris; & corpora bello
Obiectāt, pulcramque petunt per vulnera mortem.

qui vt in Saluſtio legimus, ſe regibus deuoluent, & poſt eos vitam refutant.

SC. ILLVM adeo &c. [Proſequitur reliquam apum naturam cum proxime ad humana inſtituta accedétē imo in multis excellentem vt in eo quod ſine concubitu procreant & regē inuiolata fide ſemper obſeruāt. Ordo eſt. Tu mirabere.i.mirari poteris & quilibet alius, illū morem quē dicturus eſt placuiſſe adeo.i. omnino apibus videlicet quod nec indulgēt.i.incumbūt concubitu.i.coitui.(Nota eſt regula qua præcipitur datiuū non debere maiorem eſſe genitiuo, vnde a genitiuo annuis & ſenatuis legitimus datiuus eſt anui, & ſenatui, a genitiuo aūt anus & ſenatus, anu, & ſenatu, vnde hic concubitu in dandi caſu poſitū volunt, quā formationem Seruius legitimā cenſet negans obliquos ſingulares in quarta excedere poſſe nominatiuū pluralem. Verum in multis locis vbi datiuum in u, formatum interpretes dicunt poſſe ablatiuum cenſeri, vt ſic hoc loco ſubaudiatur natis ꝗ nec indulgent natis, concubitu.i.per concubitum, & illic curruq; volans dat lora ſecūdo, vt ſubaudiatur equis, & ſic volans ſecundo curru dat equis lora, & parce metu pro abſtine à metu, verumetiam in hoc quarto manifeſte datiuū in u, reperimus) nec ipſæ apes ſegnes.i.torpentes, & pigritantes (nā Ocia ſi tollas per te Cupidinis artes, ſeu arcus) ſoluūt corpora in Venerē.i.luxuriā & coitū, & haud.i.non edunt.i.in lucē producunt ſætus.ſ.ſuos, nixibus, i.partub.& corporum molimine, verū ipſæ legunt.i.colligunt ore natos.i. ſemen natorū vnda naſcātur & incubando fouentur apes è ſoliis, & herbis ſuauibus tam guſtu ꝙ odoratu. Ipſæ.i.apes.(Dicitur aūt per emphaſim.q.d.nō alieno labore adiutæ, nec aliena auctoritate fretæ, ſed vt dicunt per ſe, & propriis virib.) ſufficiunt.i.ſufficienter faciunt, & conſtituūt ac procreant regē, qui non naſcitur vermiculus, ſed ſtatim penniger, & paruos quirites.i.ciues quales erāt Quirites.i. Romani ſuo Quirino.i.Romulo qui ſibi regem conſtituerunt & refigūt, i.diligentius figunt aulas.i.regias ſuas, & regna cerea.i. in cera cōſtructa, & quibus mœnia ſunt ferè cereà, hoc eſt ex cera facta aut ea munita. Apes atriuere etiam ſępe alas in duris cotibus. i. ſaxis, & rupibus, & dedere vltro.i.nunc ab extremo, ſed vt ꝓpria impulſæ, animam.i.vitam ſub faſce.i.onere mellis, & pabuli qđ afferunt, tantus.i.tam magnus (vt.ſ.moriantur vltro, aut acclamatio eſt) amor florum aſt ſup.apibus, & tanta gloria.i. cupido glorię mellis generandi.i. quam obtinere ſperant in generando melle. Loquitur, vt dixi, fere ex affectione hoīum qui gloriæ cu-

pidiſſimi ſunt. Ergo.i. quia in tantum ſtudent proli procreādę & regno augendo, & ditando, quamuis terminus anguſti i.breuis & paruo ſpatio contenti æui, excipiat.i.cōprehendat, ipſas.ſ.apes enim pro q̄a, quia ſeptima æſtas ducitur.i.degitur apibus, neq; plus, i.& non amplius at genus, i.progenies & propagatio, manet immortale, i.in perpetuū, & aut aurorū numerātur.ſ.inter apes ſimul ſuperſtites quod in hoībus quibus longiſſima eſt vita, raro contingit. Præterea Aegyptus & ingēs Lydia, nec populi Parthorum aut Medus, ve, pro vel Hydaſpes.i.Indus, vt ſit fluuius pro accolis. Legi in vetuſto libro Hydaſpes ve, nam Medus non eſt Hydaſpes, niſi quia ex India ad Medios pertingit, ſi tū velimus poetam ſentire Hydaſpē eſſe medię quoq; fluuiū legatur ſina particula ue, vt non ſit hypermeter ſic) aut Hydaſpes Medius.i.ad Medos vſq; pertingens nō obſeruant.i.venerantur, & cuſtodiūt ſic regē vt.i.apes. Nā rege incolumi.i.quādiu rex eſt incolumis & ſanus mens eſt oībus vna.i.ſimul viuendi remp.augendi, & regi obſequēdi, ſed rupere fidē.i.fœdus & cōcordiā rege ſup.amiſſo, & diripuere mella conſtructa.ſ.ſub rege, & ipſæ q.ſ.collegerāt, ſoluere.i.diſſipauere crates.i.cōtextus fauorum. Ille.ſ.rex ſup. eſt cuſtos.i.conſeruator nō opera, ſed auctoritate, & venerātur illū.ſ. regē, & oēs circum ſtant illū.i. ad illius obſequiū ſatellitiū præbent, denſo fremitu.ſ. indignatæ ſi quiſq; vim inferat, aut diligentius ſe obſequatur, & ipſę frequentes.i. condenſæ ſtipant.i. arte ſæpiunt regem, & ipſæ attollunt.i. erigunt & portant ſæpe regē humeris, obiectant.i. frequenter obiiciunt bello. i. periculis bellicis, corpora.ſ.ſua pro rege, & petunt pulchram.i. glorioſam mortem per vulnerā, ſuſcepta.ſ.pro rege, quā laudem. Ser. Celtiberis concedit, nec quiſq; Gallis iuſte abſtulerit. Si quis autem hæc oia pernitioſioribus oculis inſpicere velit dixerit (quoniā res Romana ad Monarchiam iam tunc redacta erat, ipſæq; Maro Auguſto volenti rerum adminiſtrationē derelinquere ꝑſuaſerat nihil melius ꝙ vt reſp.ab vno regatur, dūmodo is princeps bonus ſit) poetam inuitara Romanos ad Auguſti obſeruationem, cum etiam apes doceant optimum eſſe reipub. ſtatum, vbi vnus ſit rex, hoc eſt monarcha, ſeu ſolus princeps.

VARVM ipſæ foliis natos & ſuauibus herbis] In codicibus aliquot mutato numero legas. Ipſæ natos foliis. In Rom. vero, Ipſæ è foliis, non inuenuſte. [Ergo ipſas quamuis anguſtus terminus æui] In Ro.lib.in Mediceo, & aliis omnibus libris, quotquot habere potuit, vno conſenſu. Auguſti terminus æuis, legit. VARIA LECT.

His quidam ſignis atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem diuinæ mentis & hauſtus
Aethereos dixere; deum nanque ire per omnes
Terraſque tractuſque maris, cęlumq; profundum;
Hinc pecudes armenta, viros genus omne ferarum,
Quenque ſibi tenues naſcentem arceſcere vitas,
Scilicet huc reddi deinde hac, reſoluta referri
Omnia; nec morti eſſe locum, ſed viua volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.

V. HIS quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti.] Locum hunc plenius eſt executus in 6. quem hoc loco breuiter colligit, vt probet etiam apes partē habere diuinitatis. Namque omnia animalia ex quatuor elementis, & diuino ſpiritu conſtare manifeſtū eſt. Trahunt enim a terra carnem ab aqua humorē, ab aere anhelitum, ab igne feruorem a diuino ſpiritu ingenium. Quod quia eſt in apibus ſicut etiam in hominibus, (nanque metuunt cupiunt, dolent, gaudent, quæ probantur ex his, quæ faciunt, dimicant.n.colligunt flores, præuident pluuias) fateamur neceſſe eſt etiam apes partem habere diuinitatis. Vt aūt hoc exemplis.i. rebus ſimilibus comprobaret, Lucretiū ſecutus eſt, qui dicit, ea quæ inter ſe probare non poſſumus, à ſimilibus comprobanda. Ventum nanque docet corporalem eſſe, non ꝙ eum tenere vel cernere poſſumus, ſed quod eius ſimilis atque aquę effectus eſt, ꝗ corporalem eſſe manifeſtū eſt. [Hauſtus Aethereos] Diuinos ſpiritus [Deum nanque ire per omnes] Ipſe in ſexto: Cœlum ac terras campoſque liquentes Spiritus intus alit. Lucanus: Iuppiter eſt quodcunque vides, quocunq; moueris. Hinc pecudes] Hinc.i. ex deo, ex diuino ſpiritu ſumunt omnia cum naſci cœperint, vitam, cęterum corpus ex quatuor elementis eſt, vt diximus. [Scilicet huc reddi] Sine dubio etiam cuncta diſſolui, & redire rurſus in originem ſuam neceſſe eſt. [Locum morti:] i.perditioni. Nihil eſt enim quod perire funditus poſſit, cum ſit, τὸ πᾶν.i. omne in quod redeunt vniuerſa reſoluta. Res autem hęc quę mors vocatur, non eſt mors, quippe quæ nihil perire facit, ſed reſolutio. Vnde mire à pleriſq; bene interitus dicta eſt, quaſi interueniens, & mixtarum rerum connexionem reſoluens, Lucretius: Cōtinuo hoc mors eſt illius quod fuit ante connexio.

ASC. HIS quidam ſignis, &c.] Quia quę de apib. dixit bellunam naturam ſupercedere videntur maioraq; quàm vt apibus conueniant cum ſit rationis expertes ex ſecta Pythagorica innuit eundem eſſe ſpiritum in apibus atque hominibus, cum ſpiritus immortalis de corpore in corpus migeret, & ex homine in pecus atque è diuerſo præterea animos vbicunque ſint eſſe particeps diuinę mentis, accipeſeque infuſionem eius qui in omnibus eſt dei, cum tamen inter philoſophos magna ſit quæſtio, an deus ſit in vniuerſo ipſum inanimans, an extrinſecus ipſum gubernans, nam vt de fide loquar, manifeſtum eſt ſimpliciſſimum eſſe deum, & ante cuncta creata, omnia tamen, cum vbique ſit conſeruare, ſed poeta cenſet omnium vitam dependere à deo ab ipſo originem habere, & ad ipſum tendere, nullamque animam interire quod quātum ad fidem ſpectat, erroneum eſt. Nam ſpiritus pecorum cum ipſis extinguitur. Ordo eſt. Quidam, ſcilicet philoſophi, aut rerum indagatores his ſignis, ideſt propter hæc ſigna, aut inducti ſupp.his ſignis prędictis, & ſecuti .i. conſiderantes hęc exempla.i. argumenta in approbationem & declarationem rei dixere partem. i. participationem diuinæ mentis.i.magnæ animę mundi & hauſtus ęthereos.i. ſpiritus ex æthere

æthere hauſtos, & ſumptos eſſe apibus, nanq; ſup. dixere deum rei. i. extendi per omnes terras, & tractus maris, & cœlũ profundum. i. aerem qui procul a fundo eſt & dixere pecudes. i. animalia gregaria, & armẽta & viros. i. homines, & omne genus ferarũ quenque. i. quemlibet horum (maſculinum. n. præponderat) naſcentem. i. dum naſcitur, arceſſere. i. accire, & attrahere ſibi, hinc i. ex deo aut ſpiritu diuino per omnia diffuſo, animas tenueis. i. ſpiritus vitales, & ſubtiles, quib. etiam ſecundum organi diſpoſitionem in diſquirendo vti poſſit (ſecundum mentem videlicet Pythagoræ, quæ nimirum erronea eſt, ſed poetam interpretari non eſt errorem approbare, cum & ipſe varias ſectas ſecutus, nunc hoc nunc illud ſequatur) Scilicet. i. ſcire licet quomodo id dixerint quia dixere omnia reddi, deinde huc. i. in deũ & principia ſua, quia vnumquodq; cõpoſitum probatur ex eo in quod reſoluitur, ſi ergo animos omnis cęlos petit inde ſumptus videtur, & omnia reſoluta, non dicit mortua aut interempta, ſed reſoluta per animæ a corpore ſeparationem, referri huc. ſ. in deũ, & ętherа nec locum eſſe morti. i. interitui, aut annihilationi ſpirituũ, ſed omnia. ſ. vitalia volare viua, aut ſed omnia viua. i. principia viuendi, hoc eſt omnis ſpiritus vitales volare in numerũ ſideris. i. inter comparia ſidera aut in ordinem ſiderum, atq; ſuccedere alto cęlo. i. ad altum cęlum propter differentiã profundi cœli iam nunc pro aere poſiti cum tamẽ alti & profundi reſpectu diuerſarum vna ſit appellatio, vnda elatum dicitur altum & procul a fundo profundum.

VARIA LECTIO.

SIDARIS innumerum, atque alto ſuccedere cœlo] In Rom. Altu ſe condere cœlo, pro, Succedere.

Si quando ſedem auguſtum, ſeruataque mella
Theſauris retines, prius hauſtus ſparſus aquarum,
Ore foue, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis grauido cogunt fætus, duo tempora meſſis;
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias & Oceani ſpretos pede reppulit amnes;
Aut eadem ſidus fugiens vbi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in vndas,
Illis ira modum ſupra eſt læſęque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cęca relinquunt
Affixæ venis: animaſque in vulnere ponunt.

SERV. SI quãdo ſedem anguſtam] id eſt aluearia. Et propter Auguſtum eſt tectum augurio conſecratum. Abuſiue nobile quaſi maieſtatis plenum. [Theſauris] id eſt repoſitionibus, ac ſi diceret apotheticis. [Sparſus] Spargens. Participiũ eſt pro participio. [Ore foue] Ipſo hauſtu ſcilicet. Et hoc dicit ſpargendo aquã imitare pluuiam. Alii, Ore faue legunt, vt ſit tace, etiam ipſe in 5. Ore fauere omnes. Horat. Fauete Linguis. [Fumoſque manu prætende] Fumum etiã præfer. Quib. rebus cum territiæ illæ diſceſſerint, impune poteris mella colligere. [Fumos ſequaces] Quippe apum perſecutores, vt, Maleæq; ſequacibus vndis. Bis grauidos cogunt fœtus] Gemina eſt fœcunditas mellis. [Duo tempora meſſis] i. fructus. [Iuuenalis, veram deprehendere meſſem ſi libet. [Taygete ſimul os] Taygete vna eſt Pleiadibus ſeptem. vt autem ẽt ſupra diximus, bis mel præcipit colligẽdum, orientibus Pleiadibus. i. verno. Item cum occidunt autumnali. ſ. tẽpore. [Oceani amnes] Homeri eſt, πὰρ ὠκεανοῖο ῥοάων Amnes autem bene ait, quia in morem fluminis eius fluẽtia reditura prorumpunt. [Aut eadem ſidus] Auſtralem piſcem ſignificat, qui aquarii vndã ore ſuſcipit. Vnde & aquoſi addidit. Tũc enim piſcis hic oritur quo tempore Pleiades occidũt. Triſtior] vel propter occaſum, vel propter propinquitatam iam hyemis aſperitatem. [Illis ira modum ſupra eſt] Excedunt modum. nam cum ſuo interitu iraſcuntur. [Spicula cæca] Breuia quæ poſſunt latere. [In vulnere ponunt] Non ſuo, ſed à ſe illato, & Amphibolicos dictum eſt, vt cum Turni iniuria matrem admonuit, quã inſerebat, ſed non quam inferebant validiores. Item Sal. Iniuria validiorum, ſcilicet quam inferebant validiores.

ASC. SI quando &c.] Oſtenſa apum natura redit poeta ad earum curam, & cuſtodiã, quæ eius operis principalis eſt inſtitutio dicens. Si tu relinques. i. eximes, quando. i. aliquando, theſauris. i. expoſitoris, hoc eſt aluearibus ſedem auguſtam. i. quaſi augurio conſecratam regalem, aut anguſtam, & mella ſeruata, ſ. ab opib. te ſparſus. i. ſpargens, aut ſparſus hauſtus. i. habens hauſtus aquarum ſparſos. i. theſauros ore. ſ. in ſpargendo hauſtus acceptos, & prætende. i. ante te extende manu fumos ſequaces i. perſecutores apum, vnde. ſ. apes enecantur, aut qui ſe continuo ſubſequuntur. Senſus ergo eſt, priusq̃ eximes mella in ſperges ore hauſtus aquarum vt apes verentes pluuiam ſe contineant intra aluearia, deinde p̃tende fumos, quibus aliquæ necent, vt illis ſuffocatis mella diripias: non. n. ablato melle ſuperuiuere omnes permittuntur, nam hyeme inedia intereunt. Apes autem cogunt. i. congregant ac ſtipant bis. ſ. quotannis, hoc eſt in vere, & autumno, fœtus grauidus. i. mella ponderoſa, & abundantia, & duo ſupp. ſunt tempora meſſis. i. colligendi, aut eximẽdi mellis, videlicet ſimul. i. cõtinuo poſtquam Taygete Pleias. i. vna de Pleiadibus ex Pleione, & Atlante genita, & in ſtellam verſa, oſtendit terris os honeſtum. i. pulchrum nec pudibundum vt conſororis, quæ mortali nupta ſe abſcondit, aut honeſtum. i. pulchrum propter lætitiam, vnde Statius in Achilleide, ò quãtum grauida formę adiiciunt, læti enim videntur pulchriores triſtibus, vnde ſtatim ſequitur. Triſtior hybernas &c. hoc eſt ad Nonas Maias quando Virgiliæ oriũtur, & cum ipſa reppulit pede. i. cõculcauit amnes Oceani. i. maris fluctus è quibus oriri videtur, ſpretos cum ſ. ortum magis diligat. Aut ſup. tunc tẽpus meſſis eſt vbi eadem ſ. Taygete fugiens ſidus piſcis aquoſi. i. aquas dum oritur inducentis, deſcendit exiſtens triſtior, deſcendit dico cœlo in vndas hybernas. i. quas à vulgo eo tempore occupare putatur. Docet quare occidebant, aut iterum redit ad naturam earum deſcribẽdam dicens: Ita eſt illis ſupra modum, & ipſæ læſæ. i. offenſæ, læſæ ab apibus inimicis, inſpirant morſibus, venenum. i. vim inflandi, & relinquunt ſpicula. i. aculeos, cęca. i. breuia, & occulta, quæ latere poſſunt affixa in venis. ſ. inimicarum, & ponunt animas. i. vitas in vulnere, quia exempto aculeo ſæpe necantur, & ita debent apes languidæ reddi fumo ſequaci.

Sin duram metues hyemem parceſque futuro,
Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas:
Aut ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe fauos ignotus adedit
Stellio lucifrugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis:
Aut durum tineę genus, aut inuiſa Mineruę
In foribus laxas ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcitet ruinas,
Complebuntque foros & floribus horrea texent.

SERV. PArces futuro] ſ. tempore. [Contuſos animos] Confractos. [Res miſerabere fractas] id eſt afflictas. [Suffire thymo] i. fumigare, vt exinde inimica illis animalia fugiant. [Ceraſq; recidere inanes] Sane hoc dicit, ſi nihil habuerint in aluearibus vel te tollente, uel ex edentibus prauis animalibus; apibus minutatim inciſam cera miniſtra. Stelliones vero & cetera, thymi fumo ab eis repelle. [Ignotus] Ignobilis, vel ex improuiſo veniens. [Adedit] Cõſumpſit. [Lucifugis blattis] Per noctẽ vagantibus. [Immuniſq; fucus] A labore, ſ. ventri tantum indulgens. [Imparibus armis] Inequali conſilio. Nam apes laborantes conſumia. Alibi, Et quærere cõſcios arma. i. conſilium. [Foribus ſuſpendit aranea caſſes] Virgilius quidẽ confundit, tamen ſciendum maiores animal ipſum maſculino genere, appellaſſe, hic araneus, retia vero quæ faciunt, fœminino. [Inuiſa Mineruę] Ideo ait, Mineruæ inuiſa, quod ab ea in hoc animal puella Lydia commutata eſt, cum deam lanificio prouocaſſet inferior.

ASC. SIN duram &c.] Docet in edimendo melle diſpoſitionẽ atque prouidentiam adhibendam, & apibus ſuccurrendum eſſe dicens. Sin. i. ſed, ſi tu metues duram. i. longam hyemẽ, & tu parces futuro. i. quo in futurũ opus erit, & miſerabere animos. ſ. apum, conuulſos. i. labefactos, & concuſſos timore famis & inediæ, quis dubitet? q. d. merito nullus, aut ſuffire. i. ſubfumigare contra fures thymo, q. pro vel forte legẽdo eſt, ceras ue &c. recadere

recidere.i.reſecare ceras inanes, i.vacuas ne illis viſis animi apũ contundantur timore famis, oſtendit cur ſufficere iuſſerit, dicãs nam ſtellio. i. lacerta ſtellaris maculis ignotus.i.ignobilis, aut reuera latens, & nõ perceptus ab apib.cum adoriatur ab inferiore parte, adedit.i.abſumpſit fauos, & cubilia ſup.ſunt congeſta.i. ex congerie herbarum, aut foliorum cõſtructa, videlicet in aluearibus, blattis illis vermimbus pennatis a nocẽdo dictis, lucifugis i.lucem fugientibus, & in tenebris aluearium vbi ſæpe gignuntur diuerſitantibus, & fucus.i.veſpa, aut apes ignaua ſedens.i.reſidens & ceſſitans, immunis.i.nõ particeps operis, & ſine munere laboris, ad pabula aliena, i.alieno labore, ut pote apũ congeſta & parta, aut crabro etiam veſpę genus, aſper.i. rigidus & immanis hoſtis immiſcuit ſe.ſ.apibus armis.i.aculeis, imparibus.i.longe maioribus q̃ apes habeant, aut genus tineæ.i.vermis oĩa eradentis, & ob id dirum.i.execrabile, quia immitã ſup.adedi.fauos aut ſedens.ſup. eſt immunis ad aliena pabula, aut aranea (reſpicit ad Arachnẽ puellam Lydã, vnde fæminino vtitur genere, cũ vermiculus araneus dicatur genere maſculino. Inde araneolus diminutiuum, quo vtitur in culice. Atq; vt araneoli tenuem formauimus orſum aranea igitur. i. Arachne puella Lyda in araneum verſa, in uiſa Mineruæ.i.Palladi pp æmulationẽ in arte texẽdi, ſuſpendit in foribus.i.pro portis, & introitibus, atq; egreſſibus ceſſas laxos.i.retia laxa, quæ laxa ſuſpendunt, vt fortius implicent, nam tenſa obſtant, ſed nõ irretiunt tã faciliter. quo.i quãto magis apes fuerint exhauſtę. i. euacuatæ rectis fauis, ac ceris inanibus, & ab animalib.nociuis exeſis, hoc. i.tanto acrius incũbens.i.animentur oẽs ſarcire.i.inſtaurare, & reparare, ſeu reficere ruinas.i.iacturam, & damna, generis lapſi.i.ad interitum decidentis, & cõplebuntur foros.i.loca, per quę inferunt Mella ſua, ſicut nautæ per foros inferunt mercimonia, hoc eſt cellas vſque ad foros, & texent.i.conficient denuo horrea.i.receptacula mellis fauos videlicet floridus.i.ex foliolis, vt dictum eſt.

SIN duorum metus hyemem] In codicibus aliquot Metuens legitur. [Contuſosq; animos, & res miſerabere fractas] Sanè verò in libro Longobardico, Mirabere prius legebatur, mos, ſe, ſyllaba ſecunda ſuperaddita eſt, quod reliqui habent libri. [Aut ſuffire thymo] In codicib. aliquot antiquiſſimis, At, non; Aut legitur, & Subferre, pro Suffire omnino, id corrupte, ſed enim. At, perique viri non expungunt, quæ lectio etiam libris eſt Medicei. [Nam ſæpe fauos ignotus adedit Stellio] In Rom.lib. Adhæſit corrupte (vt mea fert opinio) legitur. Aduertendum vero libros omnes legere ſubſequentem verſum per creticum pedem primo loco, Stellio, & lucifugis congeſta cubilia blattis.] Aut durum tineæ genus] Sunt libros admodum veteres, in quibus legatur, aut dirum tineæ genus, ſed durum magis placet, vt abrodenti vim, quæ tinearum propria eſt, indicet quamuis durum non reiecerim omnino ſuum epitheton, & iis præcipue omnibus aptum, quæ damnum inferant. Sanè equidẽ in Mediceo libro durum prius ſcriptum fuit mox parte primę vocalis abraſa, dirum factum eſt. [In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.] Antiqua omnia exemplaria, quæ verſamus, hoc numero legunt, Laxos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.

VIta tulit] Vitæ longitudo morborum creatrix. Sic in Buc. O Lycida viui peruenimus. [Alius color] i. pallidus, quia dixit ſupra, Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis. [Funera ducunt] Cum exequiali.ſ. pompa. Et ducere propria funerum eſt. Perſius, Nerio iam tertia ducitur vxor. [Pedibus connexæ] Hinc multi dictas apes volunt, quod ſe pedibus inuicem teneant, licet crebrior ſit illa opinio quod ſine pedibus primo eſſe dicuntur, vt, Trunca pedum primo.] Tractim] Sine intermiſſione, iugiter. [Frigidus vt quondam ſiluis immurmurat auſter] Tres comparationes ſingulis impletę verſiculis de Homero tranſlatæ ſunt quas ille binis verſibus poſuit [Hic iam Galbaneos] i.cum hic proceſſerit morbus, galbanum incendenda eſt, non ut ſupra dixit, thymum, mel etiam in aluearia medicatum, tamen inferendum, non ut ſupra ceræ inanes. [Gallæ ſaporem] Multi pilas cipariſſi accipiunt. Eſt etiam flos in pratis. Plene hũc herbam, vt etiã ſupra arborem felicis mali exequitur. Nam dicit vbi creetur, qualis ſit, quid poſſit. [Aureus ipſe] Flos.ſ. [Violæ ſub lucet purpura nigræ] Mire ait ſublucet: vt oſtendat purpurei coloris ſolia quodam uitore eſſe perfuſa [Tonſis in vallibus illum] Non ſiluoſis. Vnde eſt contra, Intonſi montes. [Prone flumina Mellæ] Mella fluuius Galliæ eſt, iuxta quem herba hæc plurima naſcitur. Vnde & Amello dicitur, ſicut etiam populi habitantes iuxta Lemannum fluuium Alemani dicuntur. Lucan. Deſeruere cauo tentoria fixa lemanno.

Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo;
Quod iam non dubiis poterit cognoſcere ſignis:
Continuo eſt ægris alius color horrida vultum
Deformat macies; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent:
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq; fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur grauior, tractimq; ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſiluis immurmurat auſter:
Vt mare ſolicitum ſtridet refluentibus vndis:
Aeſtuat vt clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam Galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaq; arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tonſum gallæ admiſcere ſaporem,
Atentesq; roſas, aut igni pinguia multo.
Defruta, vel Pythia paſſos de vite racemos:
Cecropiumq; thymum, & graueolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen Amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba
Namque vno ingentem tollit de ceſpite ſiluam.
Aureus ipſe, ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deum nexis ornatę torquibus aræ:
Aſper in ore ſapor: tonſis in uallibus illum
Paſtores; & curua legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq; in foribus plenis appone caniſtris,

bus. Sed vt in 3.lib. vbi de peſtilentia locutus eſt, innuit homines ferè ſibi ſuæ cauſa morborum, nã variis & vltra modum ſeſe ingurgitãt cibis, pecudes autem & boues ſimplici cibo, & ſalubrifero potu tãperantius victitãt, quia igitur apes neque cibo nimio, neque potu, neq; otio aut torpore, morbũ contrahunt, videtne merito a morbis immunes fore, præſertim cũ tam carę ſint Ioui vt illis hoc dederit quod ſine concubitu procreent. Vita ergo tulit apibus quoq; caſus noſtros.i. nobis ad immoderatum, & varium victũ debitos. Eſt autem in principio ut ſignauimus duplex parentheſis, nam illis ſublatis ſententia manet integra ſic. Si vero triſti languebũt corpora morbo. Hinc iam Galbaneos ſuadebo incedere odores, vt cum ordine repetam. Sane ex hoc loco patet odores non ſemper in plurali ſignificare ſpecies aromaticas odoriferas, nam galbaneos odoras ponit pro his qui galbano incenſo fiunt. Et tamen idem ac ſi dicat galbanum odoriferum inferre canalibus. Quia cana in primam corripit ſcribendum eſt vniron. Ordo autem eſt. Si vero triſti languebunt corpora morbo: Hic iam Galbaneos ſuadebo incendere odores. Cetera autem quaſi per parentheſim inſerta ſunt, quæ etiam conſtruendo interſerere poſſumus ſic. Vero pro ſed ſi corpora, ſ.apum languebunt triſti.i. lætali morbo, quoniam vita. ſ. longior, quæ tamen apibus reſpectu hominum perquam breuis eſt. tulit.i.attulit quoque.i.etiam apibus noſtros.i.humanos caſus, ideſt miſerias, & aduerſitates per morbos aduentantes, quod.ſ. corpora apum languere triſti morbo, tu poteris cognoſcere ſignis non dubiis.i.certis, nam color alius, quam.ſ.fuerat ſanis eſt continuo ægris macies horrida.i.aſpera rugoſa, & horrorẽ generãs, deformat i. deformẽ facit vultum.i.os aut faciẽ apum,

Si vero &c.] Docet apum morbos, morborumque ſigna & remedia. Mire autem dicit in principio. Quoniam caſus apibus quoque noſtros. Vita tulit. Quaſi uero morbi infirmitates, cæteraq; miſeriæ homini debitæ, & non ceteris animanti-

tum.i. preterea aut poſt mortem reliquæ rea exportant tectis corpora carentum luce.i. vita frunctarum,& ducunt triſtia funera ſemper (Alludit ad humanos ritus) aut illæ.ſ.morboſæ, & languidæ, pendent ad limina.i.ad introitus,conneaæ.i.complicatę,& condependentes,pedibus aut inter ſe aut potius ad limina, quia ſi non conoectterent ſeſe deciderent præ laoguore, aut ipſę omnes cuoctantur.i.immorãtur intus in ędibus clauſis,hoc eſt non egrediuotur ad opus, & ignauæ ſunt.ſupp.i. ſine induſtria, & labore fame.i.propter famẽ quæ naſcitur ex inedia,& pigræ i.torpentes ſrigota cõtracto ex deſidia.ſ.& languore, tum.i. ad hoc ſonus grauior.i. triſtior, & fractior auditur, & ſuſurrant tractim. i. per longos tractus vt languidi ſolent qui ſuſpiria ex imo pectore trahunt(non dicam ergo tractim.i.continue,nec iugiter aut ſine intermiſſione, cũ verior & conueotior ſit propius ſignificatus) vt.i.quemadmodum auſter frigidus immurmurat.i.longe,& tractim reſonans murmor facit in ſiluis.& vt mare ſolicitum.i.ea ſolicito.i.integro citatum, & commodatum ſtridet, i.ſtridorem i.procul flantibus affert vodis refluentib. & vt ignis rapidus.i vebemens æſtuat.i.feruet cũ ſooitu obſcuro, & concano, fornacibus clauſis.i.occluſis,& opertis, nã clarior ſonus editur ab opertis, hic.i.modo cũ talia morborum ſigna videris ego ſuadebo incendere odores galbaneos.i.incedendo galbaoum deſpergere odores eius, aut odores poſuit pro odoramentis, & rebus odoriferis ſicut Media mittit odores, & ego ſuadebo te hortantem.vltro.i ſponte apes feſſas, & vocantem eas ad pabula nota,i. qualia ipſę ſibi comparare ſolent,inferre.ſ.in aluearia canalib.arundineis.i.fiſtulis, ex arundine factis mella.ſ.io pabulum quæ ſunt pabula nota, ea autem adhibentur ad inſtaurandas ires tum corporum tum animorum,odores aũt ad recreandos ſpiritus. Proderit.i. utile erit,&,i.etiaoi admiſcere ſaporem gallæ tunſum.i.cõtuſam gallam,vt magis ſapida ſit, & roſas arẽtes deſiccatas. ſ.in ſole, aut deſrutta i. vina pinguia,multo igoi, ſ. decocta,& recocta, vel racemos de vite Pythia paſſos.i.vuam Paſſam quę eſt ex vite Pythia quę ſuauis eſt,& ſaporem melius referens, & thymum Cecropinm.i.atticum & centaurea herbas calidas, & ſiccas, olentia graue.i. grauiter multum. Eſt etiam flos in pratis cui amello agricolæ fecere nomen, licet dicere cui agricolæ fecere nomen amellum, amelli, & forte amellus herba.ſ.quæ cum florem fert, eſt facilis.i.faciliter reperibilis quærentibus, Naoq; tollit.i.erigit, & extollit. & excreſcere facit ingentem ſiluam &.i.foliorum,& caulium de vno ceſpite.i.de radice in vno ceſpite contenta ipſe. ſ.flos eſt aureus. i.aurei coloris, ſed purpura.i.purpureus color violæ nigræ, hoc eſt ferrugineæ, ſublucet i.parum lucet,quia fuſcus eſt in folis, quæ funditor plurima circum, ideſt per circuitum, aræ deum. i.deorum ſæpe ſup.ſunt ornatę torquibus.i.circulis intortis,nexis,i.complicatis ex huiuſmodi floribus, & folis, ſapor eſt aſper in ore paſtores legunt.i.colligunt illum, i.florem in vallibus tonſis.i.apricis,& oo ſiluoſis,& prope flumina curua.i.per littora curua defluentia, Mellæ illius fluti in Gallia, tu iecoq; Baccho,i.vino, odorato.i. forti, & odorem magnum exhalante quale eſt vetus amineum, de quo prius, ſunt & amineæ vites firmiſſima vina, radices huius.i.floris aut herbæ,& appone.ſ.apibus,pabula.i.nutrimenta ea tali decoctione, plenis caniſtris,i.ſportellis, aut calathis,vaſis.ſ. vimineis.

VARIA LECTIO.

Ignavequa fame] Legitur, & Ignauæ. [Aut illæ pedibus] In libris aliquot antiquis, Atque illæ. [Frigidus vt quondam ſiluis immurmurat auſter] In Longobardico, ſiluas. quippe, murmurat in ſiluas [Nanq; vno ingentem tollit de ceſpite ſiluam] vt veteres præteream libros, in quibus, De vertice ſcriptum eſt id minime diſſimulandum, quod in pleriſque manuſcriptis exemplaribus, Imo ingentem tollit de ceſpite, ſcriptũ inuenimus. [Et curua legunt prode flumina Mellæ] In Ro. lib. Per flumina, legitur. [Pabulaq; in floribus plenis appone caniſtris] In Rom. lib. & aliquot alus, Expone legitur.

Sed, ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus inde nouæ ſtirpis reuocentur, habebit:
Tempus, & arcadii memoranda inuenta magiſtri
Pandere, quoq; modo cæſis iam ſæpe iuuencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repentes ab origine famam
Nam, qua Pellęi gens fortunata Canopi
Accolis effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſellis;
Quaq; pharetratæ vicina perſidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena,
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte ſalutem.

Serv. Seo, ſi quem proles ſubito defecerit omnis] Miro vſus eſt ordine, Nam primo ait quemadmodum animalia apibus inimica pellenda ſint, deinde quibus medicaminib. morbo poſſint carere. nunc dicit penitus amiſſæ qua poſſint ratione reparari. [Tempus] Subaudi eſt nũc. [Arcadii magiſtri] Ariſtęi. [Cæſis iuuencis] verberibus occiſis. Bono autẽ ſermone vſus eſt, nam cædi interdum occidi, interdum verberari ſignant. [Inſincerus cruor] Viciatus, corruptus. Nam ideo verberantur vt ea putrefacto cruore vermes creentur, vnde apes ſint. [Altius omnem Expediam] Contra in Aeneide, Sed ſumma ſequar faſtigia rerũ. Saue ſcieodum Plinium dicere de duobus apes, de equis crebrones, de mulis fucos, de aſinis veſpas procreari [Pellæi Canopi] Canopus ciuitas eſt iuxta Alexandriam, quam Alexander condidit inſtar clamydis ſuæ, qui fuit de ciuitate Macedoniæ, quæ Apella nominatur. Canopus autem dicta eſt quaſi Canobus, a Canobo Menelai gubernatore illic ſepulto. [Phaſelis;] Breuibus nauiculis, quibus vtuntur cum ſtagnauerit Nilus. [Nigra fęcundat arena] Nouam n. ſemper limum trahit, qui efficit fęcunditatem. Vnde & Nilus dictus eſt quaſi νέαν ἰλὺν. i.trahens nouũ limum, Nam antea Nilus latine Melo dicebatur. [Iacit ſalutem] Ponit apum reparandarum ſalutem. Cic. Iacta ſunt fundamenta defenſionis meæ.

Asc. Sao, ſi quidem proles &c. Docet reparandarum apium vbi penitus extinctę fuerint modum. Nam notum eſt non omnia animalia per propagationem gigni, cum multa gignantur per putrefactionem, hoc eſt ea materia putrefacta per virtutem cęleſtem, & præcipue ſolis quem ideo patrẽ rerum appellauit Homerus. Vt autem id doceat latam fabulam ingredietur repetendo, videlicet quomodo Ariſtæus, amiſſis apibus matrem adiit, qua auctore & cohortante Protea deũ marinum, & vatem adiit, & in vincula conſecit, abs quo tandem didicerat cauſam apum interemptarum eſſe, quę ipſis peculiãtia Euridice Orphei coniux,& nympharum napęarum hoc eſt florum in choreis ducendis, ſocia à ſerpente interẽpta ad inferos deſcenderat,cũ vero ad placandas nymphas iuſſu matris ſacrificaret ſimul apes recuperauit, ut ſuo loco dicetur. Ordo eſt. Sed ſi omnis proles. i. tota progenies apum defecerit .i. deſtituerit aut dereliquerit, quem.i.aliquem, ſubito.i. ea improuiſo, & ſubito interitu, nec habebit.i.aliquis apes, aut aliud quoduis, vnde genus nouæ ſtirpis, & i.progeniei, aut prolis reuocetur. i. ab interitu tempus, ſup. eſt pandere.i.manifeſtare,& .i.ſimul inuẽta magiſtri Arcadii.ſ.Ariſtęi, q in Arcadia regnaeit. memoranda.i.digna memoratu,aut ipſe eſt pandere, & memorãda ſunt.i.ad memoriã reducenda,quoq; i.quomodo cruor inſincerus.i. immundus, & corruptus tulerit, i. produxerit ſępe apes iuuencis cæſis.i.occiſis, & in pelle derelictis,& ideo ſup.in qoi poeta,ego expediam.i.expedire enarrabo, omnem famam.i.quidquid de ea re fama ad nos attulit, altius, i.loudius aut profundius repetens.i. recenſens a prima origine. Nam omnis regio(vt dicitur ibi omnis in hac)ab ea ſup.parte qua gens fortunata.i. larga fortunas, ac diuitias habens Canopi oppidi Pellei.i.ab Aleaandro Pellæo conditi.i. Macedonico ſecundum Solin. aut Pellæi. i. vici Alexandriæ Pellæi videlicet Aleaandri regiæ accolit Nilum fluuius illum Aegypti ſtagnantem i.inundantem,& in campos effluentem(vbi ad tempus ſtagna & fertilitatem parit, vnde fortunatam gentem dixit) flumine effuſo ſ.in agros,& vehitur circum ſua rure phaſelis.i.ſcaphis pictis.i.ornatis aut pictis,ſed etiam teſtaceis vtuntur illic ſcaphis, quaque. i.qua. ſ.parte annis. ſ.Nilus vrget vicina Perſidis regionis pharetratæ i. cuius incolæ pharetris, & ſagittis multũ valeot, Nilus vrget & fecundat Aegyptum viridum. ſ. ſeges aut herbis poſt inundationem, arena nigra. i.limo oigro quem illic reliquit,& ruẽs diuerſa.i.in diuerſas partes,aut ruens.i.de

fluens

fluēs diſcurrit in ſeptē ora.i.oſtia diuerſa, amnis dico deuexus, i.defluens & deorſum ductus, vſque ad vndis coloratis.i.nigris, qui color fortis eſt. Ab ea dico parta amnis regio iacit.i.conſti-

tuit, & ponit in hac arte, quam.ſ.dicturus eſt certam ſalutem.ſ. reparandarum apum. Eam autem artem ex ſacrificio pro placandis nymphis inſtitutā inuentam ſuo loco auctor docebit.

IPso a contractus] Ad ſuſtinēdum tantū, & coarctandū bouis cadauer. [Anguſtique imbrice tecti] Licet & hic imbrex lectū ſit, melius tñ ſecundū Plautum, hęc imbres dicimus: Nanq; ait, Fregiſti imbrices meas dū ia dignā ſectaris ſimiā. [Obliqua luce feneſtras] Quę ex obliquo lumen infundunt, vt in horreis cernimus. [Molta relućtanti] Pro multū, nomē eſt pro aduerbio. Soluuntur viſcera pellē. Liqueſcunt, & putreſiunt, [Ramea fragmēta] De ramis fracta.i.fragmina ramorum. [Dicimus autem & hic ramus, & hoc ramale. Perſius, vt ramale vetus. [Caſiaſque recentes] Statim carptas [Zephyris primum impellētibus vndas] Incipiente vnda. [Teneris tepefactus in oſſibus humor] vt pote, bimi vituli, in quo plurimum feruentis ex ſanguinia. [Viſenda modis animalia miris] Et quod ex cadauere naſcuntur animalia, & q apes ex vermibus procreantur. [Trunca pedum] i.ſine pedibus. Et bene addidit primo. Nā poſtea tam pinnas quam pedes accipiunt. [Pinnis, Miſcentur] Inter ſa pinnarū leuitate conueniunt.

Exiguus primum, atque ipſos contractus ad vſus
Eligitor locus, hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt arctis, & quatuor addunt
Quatuor a ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa relućtanti obſtruitur, plagiſque perempto
Tunſa perintegram ſoluuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subiiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellētibus vndas,
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat; & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pennis,
Miſcentur, tenuemque magis aera carpunt,
Donec, vt æſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupere, aut vt neruo pulſante ſagittę,
Prima leues ineunt ſi quando prœlia Parthi.

anhelitus oris obſtruitur hic relućtanti multa.i.multum, & viſcera.i.carnes omnes, tonſa, i.percuſſa & cōtuſa, & ſoluuntur.i.laxantur, huic.ſ.vitulo pẽempto plagis.i.fuſtigatione. ſoluuntur dico per pellem integram.i.ſolidam ne ſpiritus, aut ſuccus, aut ſanguis exhaletur & ipſi qui hæc fecerunt linquunt, i.relinquūt.ſ.vitulū poſitum ſic in clauſo.i.occluſo loco, & ſubiiciunt coſtis.ſ.vituli ne pellis putreſcat, fragmenta ramea.i.ramorum, & thymū & caſias recentes.ſ.ſtatim carptas, hoc.ſ.quod dictū eſt geritur, i.ſit zephyris impellentibus primū, vndas.i.principio veris, ante q̃ prata rubeant coloribus nouis, i.nouorū ſlorū, & anteq hirundo garrula ſuſpendat nidū tignis.i.ad tigna domorū interea, ſ.dū zephyri flant, & hirundo nidificat humor.ſ.vituli tepefactus in oſſibus teneris & æſtata & fuſtigatione, æſtuat.i.efferuet, & animalia viſanda.i.quæ poſtea viſuntur & miſcentur miris modia exiſtentia primo trunca pedū.i.pedibus carentia, vnde apes quidā dictas volunt. (Eſt aūt inuſitata grammatica, trunca pedum) & ſtridentia mox.i.paulo poſt pennis, & carpunt.i.inſpirant magis, & magis tenuem auram.ſ.vitalem donec erupere.i.vt euolauere ex corio vitulino, vt imber ſup.erūpit, effuſis nubibus æſtiuis, quæ ſubitæ & impetuoſæ ferè ſunt, cum aer prurior eas cōtinere non valeat, & velut ſagittæ ſup.erūpunt, aut potius emittunt, ſeu eiaculantur neruo.i.arco neruis munito pulſante.i.impellente, ſi Parthi.i.populi illi leues.ſ.in fuga cōfidentes, ineūt, i.inceptant, quando.i.aliquandò prima prœlia.i.præludia prœliorum, tunc enim ſagittis, quibus multum valent, obnituntur.

Exiguus primum &c.] Exequitur quam prælibauit materiam dicens. Locus exiguus.i.modicus & anguſtus atque contractus.i.conſtrictus in ipſe vſus.i.ad hanc ipſam vtilitatem vt ſ.in eo bos putreſcat eligitur primum ab his.ſ.quia pes reparare prætendunt, & ipſi præmunt.i.obſtringunt hunc.i.locum imbrice.i.integumento contra imbres tecti anguſti, & parietibus arctis.i.anguſtis.ſ.tectum tepidum tenentibus (Eſt autem proceleumatib, in primo loco poſitus) & addunt quatuor feneſtras lucē obliqua.i.ex obliquo infuſa, & inter media nō directè aſpecta à quatuor ventis.ſ.principalibus qui forte frigus non teporem generent ſi ex directo intrent. Tam.i.deinde poſtq̃ locus ſic conſtitutus eſt, vitulus curuantiam cornua in fronte bina.i.bienni, hoc eſt ipſe vitulus bimus, & ita tener & ſanguinis ac ſucci plenus, quæritur.ſ.ab his qui apes reparare volunt, Nares geminæ.i.ambę & pares obſtruuntur ſup.huic.ſ.vitulo & ſpiritus.i.

VARIA LECTIO.

Thymum, caſiaſqua virentes] Antiqua omnia exemplaria, quotquot legi, Recentes, habent, pro Virentes. [Eruperet aut vt neruo] In libris aliquot antiquis, Eripuere, legitur imperfecto ſenſu. In aliquot aliis, Eripuere velut, hoc ſuauius, illud vero primum numeroſius.

EXtudit] Studioſe reperit. [Ingreſſus] exordia. [Noua experientia] nullo docente, ars per vſum reperta. [Paſtor Ariſtæus] filius fuit Apollinis & Cyrenes filiæ Penei fluminis Theſſaliæ, qui cum Eurydicem nymphā vxorem Orphei vitiare voluiſſet, & illa fugiens à ſerpente fuiſſet occiſa, Nympharum iracūdia cūctis animalibus perditis ſeu dictus & cunctis apibus, oratus auxilium petit. [Extremi amnis] i.ſummi, vnde naſcitur, & ſic dicimus, Proli ſupreme Iuppiter. [Mater Cyrene, mater] Inuidioſum eſt nomine parentes vocare. Vnde eſt paulò poſt, Et ca crudelem nomina dicit. Sic in duodecimo in deſperatione ait, Ruitque implorans nomina Turnoni. [Gurgitis huius] .i.Penei fluminis. [Inuiſum fatis genuiſti] Si natus ex diis, inuiſus eſt fatis, Sic in 6. Aen. Nos tua progenies, cœli quibus annuis ar-

Quis deus hanc Muſæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneia tempe,
Amiſſis (vt fama) apibus morboque, fameque
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem,
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes, quid me preclara ſtirpe deorum
(Si modo, quē perhibes, pater eſt Timbreus Apollo)
Inuiſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor; quid me cœlum ſperare iubebas?
En etiam hunc ipſum vitę mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudū cuſtodia ſolers,
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſiluas:
Fer ſtabulis inimicum ignem atque interfice meſſes.
Vre ſata & validam vites molire bipennem:
Tanta me ſi te ceperunt tædia laudis.

cem. Item, Quis te nata dea per tanta pericula caſus Inſequitur? [Vita mortalis honorem] Bene honorem ait, quia arare animalia paſcere, apes etiam habere, erat honor. Nam in ingenii honore fuit ruſticitas. Alibi, [Non vllus aratro, Dignus honos. [Cuſtodia ſolers] Diligens, & perita induſtria. [Te matre relinquo] Ac ſi diceret, Sub ea perdo vſum laboris ſub qua augere debueram. [Felices] Fertiles [Fer] Infer. [Interfice meſſes] Secundum Pythagoram, qui habere animam dicit cuncta creſcentia. vnde & alibi, Aret ager vitio moriens. [In vites] Contra vites. [Molire bipennem] aut eas ſuccidas, [Tędia laudis] Tędium eſt angor mentis & animi, non corporis inualetudo.

Qvia deus hanc muſæ &c. Apte ingreditur fabulam Ariſtæi, cum enim ſupra humanas vires videatur inuentū, vt ex vitulo Arc.

tulo putrefacto generentur apes, merito confugit ad diuinas. Quærit argo a muſis omnium gnatis, & inuentoribus, quis deus eam artem primus extuderit? Ad quod quaſi muſa raſpondarit, incipit narrare quo pacto Ariſteus apas ſamel omnes amiſarat, querelasq; apud matram nympham dapoſuerat, cuius tandem conſilio Protea deum marinum, & vatam agreſſus banc artem tandam didicit, ſed ſabulam multis exorant, vt nympharum deſcriptione, & Orpbæi ſabula, nunc ergo Ariſtæi lamenta declarabimus, hoc ordine. O muſæ dicite ſup quis daus quis in quam deus extudit. i. cum labora & molimine quaſi ſepe obtūdando caput ſuum, reperit nobis. i. ad vtilitatem noſtram, cum deo nullum ſit ex ea commodum, hanc artem. ſ. raparandarum apum ex vitulo vnde. i. a quo, noua experientia hominum cepit i. accepit ingreſſus. i. axordia, & principia? Reſpondat Ariſtæus Apollinis ille, & Cyrenes nymphæ filius, paſtor fugians, hoc eſt celeriter quaſi ex odio daſatens, tampa amœniſſima loca Theſſaliæ, Peneia. i. circum quæ Penaios auus illi materiſus circunfluit (vbi annotandum quod nihel dulce, & amœnum ſit agricolis ſua amittentibus, cum Ariſtæus tempe etiam Peneia ſugeret) fugiens dico apibus amiſſis. i. poſtq̃ apes ſuas amiſerat, & morbo, & ſame (modo quintæ aſt) vt ſama eſt, quod addit, quia ſabulam Orphei recitaturus eſt, aſtitit triſtis, ad ſacrum caput amnis. ſ. Penai, extremi. i. ſummi, vidalicet iuxta Pindum montem vbi ortū habet. aſtiuit dico querens, i. conquerens multa. i. multum atq; affatus. i. alloquens, parentem. ſ. matrem, hac voca. i. hac orationa. O Cylene matar, mater (dicit) quæ tenes. i. habitas ima. i. profunda huius gurgitis. ſ. Penai fluminis, quid. i. ad quid genuiſti ma inuiſum ſatis. i. diis diſſauantibus ſup. de prēclara ſtirpe deorum, ſi modo. i. dico me genitum da præclara ſtirpe deorum, dummodo Apollo Tymbręus. i. a copia Timbrę in Phrygia vbi præcipue colitur dictus, quā perhibes. i. attaſtaris & aſſeris mihi patrē, eſt mihi pater, aut ſi deorū progenies ſum nec ſatis inuiſus, quo. i. ad quem locum, amor noſter. i. qui ſit de nobis pulſus ſup. eſt tibi. i. a te, quid. i. ad quid iubebas ma ſpera cœlum. i. quod reciperet in deorum numerum, en indignantis eſt demonſtratio. Ego relinquo. i. amitto, quia aliter non relinquerem, te matra. i. cum tamen tu mihi matar ſis quia de matra nihil abigitur cū pater ſæpe incertus ſit, etiam hunc ipſum honorem mortalis vitæ. i. quam inter mortales merui, quem ſ. ſolers. i. diligens & ſolidę. i. plenæ artis cuſtodia i. accuratio frugum, & pacudum. vix. i. cum ſumma difficultata extuderat. i. peperarat, & parauerat (venit vt opinor ab extudo extudi. Nam excudo ſecundam producit, vt Aen. 6. Excudent alii ſpirantia mollius æra. Et a cudo prętaritum antiquum eſt cuſi, aut vt nūc dicimus, cudi priora longa, aſſet ergo contra naturam ſi excuderat legatur, quomodo fere taxtus habent, ſed nec immutare auſus ſum) Extuderat igitur mihi, tentanti. i. attentanti & diſquirenti omnia. Quin aga amara adhortatio eius qui cum minora deteſtetor ad maiora cohortatur, ſi tanta tędia meæ laudis ceparunt te vt. ſ. permittas meis laboribus parta interimi, & i. etiam, tu quæ cum mater ſis mihi fauera dabes, erue manu ſiluas, i. arbores, ſalices. i. fertiles, ſet. i. inſer ſtabulis ignem. i. inimicum. i. ſacrum quo pecus inficiatur, aut nocantem quo ſtabula comburantur, atque interfice. i. emori procura, meſſes. i. ſegetem maturam vnde meſſis fieret. Vre. i. combura ſata. ſ. nouella & molire. i. cum molimine inſer validam oon putatoriam, ſed inciſoriam, bipennem i. cultrum duas pennas habentam, in vites. ſ. meas, boc aſt ſi faliciras mea, & gloria parta tibi doloris eſt abole omnia quæ habeo.

VARIA LECTIO.

Qvis Deus hanc muſæ, quis nobis axtulit arcem? In lib. Longobardico, & in Mediceo, Extulit, legitur, ſed enim. Extudit, agnoſcit Seruius. Sunt atiam veteres libris, in quibus. Quis, non geminatur. Sed, Qui nobis habetur. [Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit annis] In lib. aliquot antiq; legere aſt. Ad extremum, quippe caput.

Sarv. SOnitum thalamo ſub fluminis alti] Cur non etiam vocem audiuit? Scilicet quia in ima fluminis parta, erat laniſiciis occupata, [Mileſia vellera nymphæ] Precioſa. Cicero. Nam quid à Mileſiis lanæ publicæ abſtulerit? Hyali, ſaturo fucata colore,] Vitrea, viridi nymphis apto. [Saturo] Autem largo abundanti, aut certe Tarentino, ab oppido Saturno. iuxta Tarentum enim ſunt Baphia, in quibus tingitur lana. [Drymoque Tanthoq́ue] Hæc ſunt, vt multi volunt, de quibus ait Iuno: Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ. Sed magis poetæ conficta nomina accipiamus. Sanè mira varietata vſus eſt, nam ne continuatio nominam poſſet creare faſtidium in aliis habitum, in aliis commemorat virginitatem, in allis pulcbritudinam. [Pictis incinctæ pallibus ambæ:] Nebridas habentes, ſed hic venatricum eſt habitus quam ideo nymphis dat, quia multas eas legimus ex venatricibus factas: vt, Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis. Notanda autē eſt figura honeſtiſſima facta ex repetitione ſermonis: vt, Oceantides ambæ: Ambę auro, pictis incinctæ pellibus ambæ. [Curam inanem] Definitio eſt amoris. [Vulcani, Martiſque dolo] Secundum Donatum hic eſt diſtinguandum: vt, Dolos ad Vulcanum. [Furta dulcia] Ideſt adulterium, referamus ad Martem. Scimus enim quod Sola indicante, Mars cum Venera per artem Vulcani eſt religatus cathenis. [Atque chao] Et a chao narrabat crebros amores deorum. [Summa flauum caput extulit vnda:] Mire per tranſitum veritatem tatigit. Nanque Arethuſæ fons dulcia fluenta inter medios habet fluctus, ſed & aſperitatem nominum temperat epithetis, ipſa autem nomina atiam aptum ſignificatum habent, nam vt Sipontinus docet. Drymos dicitur ſilua, vnda Drymo nympha aquarum quaſi per ſiluas fluens. Xanthō autem a colore, nam Xanthon ſub rubeum interpretatur, cuius coloris eſt aqua inter ſiluarum frondes defluens. Ligea autem a cantus ſuauitate dicitur, nam lygiros ſuauis dicitur, ſuauitas autem talis eſt in nymphis, vnde in Bucolicis:

Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora, nec quę
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.

Phyllodoca a foliis capiendis, nam phyllon folion dicitur, & de eboma

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera nymphæ
Carpebant hyali, ſaturo fugata colore,
Drymoque, Xanthoque Ligeaque, Phyllodoceſque
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla,
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cimodoceque,
Cydippeque, & flaua Lycerias, altera virgo,
Altera tum primo Lucinæ experta labores:
Clioque, & Beroe ſoror, Oceantides ambæ:
Ambæ auro, pictis incincta pellibus ambæ.
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia Deiopea,
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta:
Atque chao denſos diuum numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flauum caput extulit vnda:
Et procul, ò gemitu non fruſtra exterrita tanto
Cyrene ſoror, ipſe tibi maxima cura.
Triſtis Ariſtæus, Penei genitoris ad vndam
Stat Lacrymans, & te crudelem nomine dicit.

[Cyrene ſoror] Propter ſimilitudinem poteſtatis, ait ſoror. Nam Cyrene, Theſſaliæ, Arethuſa vero de Elida. [Tibi maxima cura] Quem plurimum diligis. Penei genitoris ad vnam] Aut tui genitoris, aus honoris eſt: vt Tybri pater.

At mater &c.] Priuſquam matris reſponſum deſcribat, graphice deſcribit eius exercitationem, quo ſtudio teneba tur inter quas nymphas diuerſabatur, & quomodo ad ſecundos queſtus Ariſtæi vna nympharum excitata caput extulerit. Mirum eſt vbique poetæ artificium mirumque decorū. Nam quia fabellis detentas dixit ad ſexum pertinet muliebrem qui talibus gaudet laniſicio intentaa eſſe ad conditionem nympharum honeſtarum quæ non indulgebant ocio, ſicut nec Lucretia illa Romana cū honeſtiſſimis matronis apud Romanos decantata, quę vero de ornatu vario nympharū affert, ad carminis quoque ornatū & varietatē faciunt

Neſee. Spio. Thalia. Cymodoce. Cydippe. Lycorias. Clio. Beroe. Ephyre. Opis. Aſia. Deiopeia. Arethuſa. Clymene.

chome capio. Neſeę à natando: nam meo cuius futurum eſt νέσω hoc eſt neſo, ſignificat nato. Spio ἀπὸ τῶν σπέων id eſt à ſpecubus propter maris cauernas aut rumpendis fluctibus, nam ſpome ſignificat idem quod rumpo. Thalia dicitur virens, & læta, aquis enim oīa virent, thallo aût viren, & læthor ſignificat, ſed l, abiicitur in Thalia. Cymodoce à recipiendis, & ſedãdis vndis. Nam cyma dr̄ vnda & vt dixi, dechome recipio, Cydippe excellentia, & glurie equorũ. Nam cydos gloria, & hippos equus dr̄, Lycorias a deſtruendis montibus, nã Lycoo dr̄ deſtruo, & oros mons. clio gloria interpretatur. Beroe à voracitate, nam boro dicitur cibos, & vorago, & boros edax, aquę autem plurima exedunt. Ephyre ét Corinthi antiquum eſt nomen, ephyderios eũt aquaticus dr̄. Opis, & Aſia nympharum nomina primã producũt, vt hic. Opis aũt dr̄ cura, & opizo obſeruo, curo, vereor. Aſia autem limus, & cœnum. Deiopeia e contentione vocis. Nã deis dicitur pugna, & contentio, & opos vox. Arethuſe complacendo, nam areſco dicitur complaceo, vnde dicitur, ante alias Arethuſe ſorores Proſpiciens. Clymene celebritate, nam Clyo, celebro ſignificat, vnde bene dicitur. Inter quas Clymene curã narrabat inanem, Vulcani, &c. Sed ne longius diuaget. Ordo eſt. At, id eſt ſed, mater, ſcilicet Cyrene ſenſit ſonitum, ſcilicet lamentationum Ariſtæ, ſed non vocem, quia vox dicitur prout articulata eſt ſonus autem quia genus ſoni vocis, & non vocis quidquid ſonat, licet ergo ſonum eum audiuit, qui & vox erat, tñ audiuit eum, vt non vocem, non aũt vt vocem, ideo quia erat ſub thalamo alti fluminis. Nympæ, ſcilicet aquarum, ſeu fluminum quæ paulo poſt enumerabuntur carpebant circa eam, ſcilicet Cyrenem, vellera mileſia, id eſt tam precioſa, ac ſunt mileſia fucata, id eſt imbuta, & tincta colore ſaturo, id eſt abundante & ſaturãte, aut Tarentino, quia Tarentinum oppidum eſt Saturciũ, vbi & lanæ bonæ ſunt, & Baphia, id eſt tincturæ loca, a colore dicit hyali, id eſt vitri hoc eſt aquarum colori correſpondenti, quo nymphæ aquarum gaudet, nymphę dico Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phillodoce effuſæ Cæſariem nitidam, id eſt habentes Cæſariem, id eſt comam ventis, quibus cedat diffuſam, nitidam per colla candida, qualia ſunt fere in locis frigidioribus. Item Neſei, & Spio, & Thalia, & Cymodoce, & Cydippe, & Lycorias flaue, id eſt flaui coloris, altera ſcilicet Cydippe exiſtens virgo, id eſt adhuc intacta. Nã hoc loco virgo accipitur nõ e viridiore ætate tantum, ſic enim Lycorias virgo diceret, ſicut Paſiphae in Bucol. Ah virgo infelix quæ te dementia cæpit, Sed etiã nondum experta virum (Altero ergo, id eſt Lycorias experta tũ, id eſt tunc, hoc eſt paulo ante illud tempus, primos labores Lucinæ, id eſt quibus præeſt Lucina, hoc eſt partus. Item Clio, & Beroe ſorores exiſtentes, ambæ Oceanides pro Oceanidas: id eſt Oceani filiæ, & ambæ incinctæ auro, & ambæ incinctę pellibus pictis, ſcilicet hinulorum quæ Nebrides vocantur. Atque Ephyre, & Opis, & Aſia, & Deiopeia, & Arethuſa velox, ſcilicet in curſu deum Alphæum fugit, ſagittis, quibus, ſcilicet in venando vſa fuerat poſita, id eſt depoſitis, aut repoſitis tandem, id eſt poſt longum exercitium, inter quas, ſcilicet nymphas Clymene narrabat curam, id eſt ſolicitudinem de Venere vxore cuſtodienda Vulcani, inanem, ideſt fruſtra ſuſceptam, & dolos id eſt furtiuos amores cõcubitus Martis ſcilicet cum Venere, & pro, id eſt dulcia furta, & numerabat denſos, id eſt frequentes amores diuum à Chao, id eſt à mundi initio, vel à primo deorum, quo carmine. i. cuius carminis delectatione dum ipſæ. ſ. nymphæ capte de uolunt fuſis mollia, id eſt mollis lanæ penſa, dum enim deuoluunt, minus attentæ ſunt quàm dum nent) luctus, id eſt lamentatio Ariſtæi impulit, id eſt percuſſit iterum aures maternas ſ. tanquam magis ſolicitas, & omnes. ſ. aliæ, & ipſa ſimul obſtupuere in ſedilibus vitreis, id eſt vitrei coloris, in quib. ſedebant in aquis. ſ. Arethuſa, quæ velox, & complacens dicitur, proſpiciens ante alias ſorores, id eſt nymphas, exulit caput flauum, id eſt flauis capillis decoratũ, vnde ſumma, & procul. i. longe priuſ quã rediret, cum eſſet adhuc ſub medio reditu, ſupple inquit. O cyrene ſoror non exterrita fruſtra tãto gemitu, quia ipſa ariſtæus triſtis exiſtens tibi tua maxima cura ſtat lacrymans ad vndam Penei. i. fluminis genitoris. ſ. tui, & aui ſui, & dicet te nomine, id eſt nominatim, crudelem, id eſt immitem, quod ſignum amentiæ eſt per impatientiã otiæ, ſicut prius Aeneas amiſſa cõiuge, inquit, Aen. 2. quem non incuſaui amens hominumque deorumque Aut quid in euerſa vidi crudelius vrbe, quaſi dicat nullum & nihil. Incuſare tamen deos per impatientiam non eſt hominis, ſapientis etiam ſecundum ſtoicos, & præcipue Epictetum. Et idem poeta inducit eos, quid eos incuſant vehementer commutos Ariſtæum iuuenem per amiſſionem rerum à ſe inuentarum & Aeneam per amiſſionem coniugis.

VARIA LECTIO.

Neſæa Spioq; Thaliaque Cymodoceque] In libro aliquot totus verſus deſideratur: qui tñ non ſine carminis iniuria demi poteſt. [Cydippe, & flaue Lygorias] In Longobardico, Cydippeq; & flaue Lycor. [Atque Ephyre, atque Opis Aſia & Deiopeia] Qui verſum corrigere voluere, ite ſcripſerunt, Atq; Aſia Deiopeia, ſublato, & at non aduerterunt ex antiq; lib. legi, debere, Atque Ephyre, atque opis, & Aſia Deiopeia. [Inter quas curam Clymene narrabat inanem] In antiquo exemplari, Curas inanis numero multitudinis. [Atque chao denſos diuum numerabat amores] In vetuſtis aliquot exemplaribus, Atque legere eſt. Sed enim mihi non ſatisfacit, cæterum, Eque chao, legendũ eſſe colligitur ex Seruio placet tamen. Atque chao, vt pleraque habent exemplaria. [Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit vnda,] Mirifice placet quod in pleriſque lib. antiquioribus, Flauum caput legitur.

Huic perculſa noua mentem formidine mater
Duc age, duc ad nos, fas illi limina diuum
Tangere, ait ſimul alta iubet diſcedere late
Flumina, quà iuuenis greſſus inferret, at illum
Curuata in motis faciem circumſtetit vnda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Iamque domum mirans genitricis, & humida regna
Speluncisque lacus clauſos, lucoſque ſonantes
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diuerſa locis, Phaſimque. Lycumque
Et caput, vnde altus primum ſe erumpit Enipeus
Vnde, & pater Tyberinus, & vnde Aniena fluenta
Saxoſumque ſonans Hipanis, Miſuſque Caycus
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine ſontes
Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt.

Noue formidine mater] Magne: vt, Pollio, & ipſe facit noua carmina. Fas illi limine diuum Tangere] Vtroque enim deo parente naſcebatur. [Speluncisque lacus clauſos] Mirans, per omnia ſub audimus. Lacus autem dicit fontium, & fluuiorum receptacula. Hæc autem non ſunt per poeticã licentiã dicta ſed ex Aegyptiis tracta ſunt ſecris. Vbi pueri de ſacris parentibus nati à ſacerdotibus nimphis dabantur, qui cum adoleuiſſent redditi narrabãt lucos eſſe ſub terris, & immenſam aquam omnia continentem, ex qua cũcta procreantur. Vnde eſt illud ſecundum Thaleta Oceanum que patrem rerum [Phaſimq;] Fluuius Colchidis. [Lycumq;] Fluuius Aſię Enipeusq;] Theſſaliæ fluuius. [Pater Tyberinus] Tyberis, & Anio Italiæ ſunt fluuii. [Sanoſumq; ſonans Hypanis] Põti fluuius. Es ſaxoſum legendum eſt, non ſaxoſus, ne ſint duo epitheta, quod apud Latinos vitioſum eſt. [Miſuſque Caycus] Qui per Miliam lebitur [Eridanus.] Fluuius Italiæ, qui & Padus vocatur. [Purpureum] Autem nigrum ex altitudine accipimus. Nam Padus non in Rubrum mare, ſed iuxta Rauennam in Adriaticum cadit. Et purpureum græcum eſt epitheton mare rubrum etiam dixit Homer. Fis ἀλαπτωρ ῥέσμαν. Vnde apparet Victorinum hoc loco erraſſe qui purpureum mare Rubrum eſſe dicit, quod eſt iuxta Indiam. [Fletus inãnes] His enim mouebantur rebus quorum erat facilis reparatio. [Dant ordine fontes] Rite ſecundum ordinem epularum. [Mantilia] Quibus manus terguntur, [Plena reponunt Pocula] Iterant, ſæpe offerunt. [Panchæis adoleſcunt ignibus aræ] Id eſt ture, Arabicis odoribus. Adoleſcunt autem pro incendun-

tenduntur κατ' ἐφημισμὸν ponitur [Mæonii Bacchi] Lydi vini.[Carthesia] Autam poculurum ſunt geuara . [Oceano libamus ait.] Quaſi nympha Oceano ſacrificat.[Oceanumqua patram] Secundum Thaleia , vt ſupra diximus.[Centum quæ ſiluas , centum quę flumina ſaruant] Aut ducantas eſſe , dicit , aut finitus aſt numerus pro infinito . [Parſudit nactare Veſtam] Id aſt in ignē vinum puriſſimum fudit, poſt quod quia magis flumina conualuit bonum omnem oſtandit .

Pocula Panchæis adoleſcunt ignibus aræ,
Et mater cape Mœonii carcheſia Bacchi,
Oceano libemus, ait ſimul ipſa precatur ,
Oceanumque patrem rerum nymphaſque ſorores
Centum quę ſiluas, centum quę flumina ſeruant
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam
Ter flamme ad ſummum tecti ſubiecta reluxit :
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa.

Asc. H i c parcuſſa &c.] Docet quō ſuſceptus ſit in thalamos maternus Ariſtæus vtque expolita querela , aaqua inani intellecta poſt apulationem Ocaanu libabant. Ordo eſt. Mater ſu. Ariſtæi videlicet Cyrenn , percuſſa mentem uoua.i.magna aut inſolita cum filio illatenus proſpara fuiſſent omnia, formidina.i. babēs mentem attonitā, & percuſſam nuno metu ait.ſ. ad Arethuſam talia nunc ianti age adhortanti eſt, duc, inquit, ad nos ſupra. Ariſtæum, quia fas aſt illi cuio ſit de ſangnina diuum tangere limina diuuio.i.diuorum aut diuorum, & ſimul, id eſt cum hæc diceret. iuber flumina alta.i. profunda diſcedere late, ab ea ſup. parta qua inuanis.i. Ariſtæus , inferret ingreſſus.i.ingredaretur at.i.ſed vnda.i.fluminis circunſtetit illum.ſ. Ariſtæum curuata in faciem.i.ſimilitudinam aut formā montis (quod reuera Moyſi, & cæteris Iſraaliticis cōtigit in exitu Iſraal de Aegypto) & accapit iuuenem ſinu.i.raceptorio vaſto.i.valde amplo, & capaci & miſit ſub amnam, & ipſe ibat iam mirans.i.admirās domū & humida regina geoitricis & lacus clauſos ſpeluncis, id eſt abditis penetralibus terræ, & lucos.i.ſiluas inceduas, & omniū fluminum arborum ſemina atque elementa, ſonantis.ſ.ſuo venio ſubterraneo videlicet, & ibat ſtupeſactas ingenti motu aquarū, & ſpectabat omnia flumina labentia ſub magna terra diuarſa.i. diſtincta ēt ſub terra locis , & Phaſim Aſiæ fluuium qui in Colchidem defertur, & Lycum fluuiū inter Aſiam , & Bithyniam, & ſpectabat caput vnda Enipeus fluuius illæ Theſſaliæ altus. i. profundus erupit.i.extulit ſa primū , & ſpectabat ſup. locū vnde Tyberinus.i.fluuius Italiæ erupi, ſup. aut habeat caput.i.ortum & vnda fluenta Aniena, id eſt Anienis fluminis Italiæ in Tyberim incidantis.habeāt ſup.caput & vnde Hypanis fluuius Indie apud Scythas ortus, & in Pontum dafluens ſonans ſaxuſum.i.ſaxoſe.i. vt ſonant flumina inter ſaxa decurrentia , & Caycus miſus.i.qui per Myſiam labitur ſup.habeant caput atque ortum, & vnde Eridanus.i.Padus de quo prius fluuiorū rex Eridanus, auratus gamina cornua.i.babens geminas ripas cornibus perſimiles auratas.i.precioſas, ant pp greges, aut potius pp vrbes, vultu taurino.i.fluxu medio taurinum mugitum imitante , alludit aūt ad ſabulam Achaloi , cui pp fertilitatem cornu copia ablatum ab Hercule fingitur, q.d. veriorem eſſa cām in Pado ſeu Eridano cui gamina cornua & ea quidaio aurata aſſignentur, vnde ſubdit quo.ſ.Eridano non alius amnis influit violentior in mere purpureum. ſ. ferrugiuaum aut cæruleum par culta pinguia i.arua, & rura pinguia, & culta vt, & naturæ benignitatē, & agricolarum induſtriam, & diligentiam laudet. Poſtquā peruantum eſt.ſ.ab Ariſtæo , & comitibus in tecta thalami.i. Cyrenes pendentia , id eſt penſilia aut ſuſpenſa pumice, id eſt in ſaxo cauernoſo, & equis curruſo, & Cyrena cognouit fletus gnati id eſt, filii ſui inanes, & facile medicabiles germanæ id aſt, ſorores dant ordine. i. miniſterio manibus.ſ.lauandis , fontes liquidos. s. limpidos, & dulces falſi enim craſſiores ſunt, & ferunt mantilia vllis tonſis, id eſt quorum villi erat tonſis ut autem tergebāt manus, pars.i. quædam ax ais onerant menſas epulis, & reponunt.i.iterum ponunt poſtquam exhauſta fuerant pocula plena, & arę adoleſcūt i.augentur, & incenduntur ignibus.i.odoribus , quos ignis excitat Panchęis.i.ax thura Panchaico diffuſis, & mater ait, ó filio per carcheſia , i.pocula illa græcis unta , Bacchi.i.vini : Męonii id eſt Lydii, quod bonū eſt, & libemus, id aſt ſacrificemus Oceano, ſcilicet deo maris, & ſimul.id eſt cum hoc diceret ipſa precatur. Ocaanum patrem rarum, ſcilicet omnium quę augaſcunt , quia ex humore procreantur ſcdm Thaletē, & Nymphas ſorores inter, ſa aut ēt Cyrenes, ſed potius inter ſa, quia ſic Cyrene non tacuiſſet voi tot ſorores fuiſſe, Centum dico nymphas qaa ſaruant id eſt babitant , aut conſeruant ſiluas, vt ſunt Dryades, & centū quæ ſaruant flumina, vt ſunt Naiades ſeu Mereides, & ipſa perfudit tar, quia numero daus impare gaudet , Veſtam, id eſt ignam ardentem ſcilicet victimam, nectara, id eſt vino liquido, id aſt puriſſimo & flamma, ſcilicet vino, aucta, ſubiecta, ideſt ſurſum iacta, & exiſtēs, reluxit ter ad ſummum tecti, qđ ſignum erat litationis , & accepti ſacrificii.quo omne , id eſt indictu ſuſcepti ſacrificii.& pręſentis omnioīs, vt Aaua. I I.io flammaqua Aſcanii lambere viſa comas, ipſa, ſcilicet dea perita eius rei firmans, id aſt corroborans, & confortans animum incipit ſic, ideſt vt ſequitur ſupple fari, aut ſermonem ſuum .

VARIA LECTIO.

E t caput vnde altus, primum ſa erumpit Enipeus,] In Romano libro legere eſt, Primum ſe erumpit. In Oblongo, Primi erumpit ſina vlla prorſus colliſione, & ita erat prius in libro Mediceo. Saxoſumq; ſonans Hypanis, miſuſq; Caycus] In Romano libro , Saxoſus , legitur quod improbat Seruius, na duo ſunt epithera, quod apud latinos vitioſum eſt, arat tamen in Oblōgo paruetori, atque etiam in Mediaeo, ſaxoſus, aliena inde manu, Saxoſum, eſt rapoſitum, neque, huius elocutionis exēpla deſunt Quod vero, Miſus, Ier, i.ſcribitur in lib: nonnullis. Antiqui aliquot per y ſcribunt, μυσία. χώρα καὶ πόλις apud Stephanum reperitur. Quod autem ad danominatiuum pertinet, & Myſi, & Miſii populi dicuntur. [In mara purpureum violentior influit amnis] In Romano, & in lib. veteribus effluit, legitur . Coll. Rom.

E s t regio ſola peruſta, quā Myſi poſſideant, & Lydi, exulta arboribus omnino viſitur; prater vitem . Catacecaumenem vocant , inde vinum habetur virtute præſtas , catacecaumenites οἶνος vocatur . Ex quo , & nonnullorum perelegans circumfertur locus Dionilium dici recta πυριγενῆ ideſt ex igne natum Catacecaumenem dici coniectant de fulminum frequentia, quā ceraunobolam vocant auctor Stephanus. maminit Strabo, Eſt & eo nomina Erytræi maris inſula. Denique vinum hoc ſignificaſſa Virg. 4. Georgi. videtur , cum ait Cyrena ad Ariſtæum: Capa Mæonii carcheſia Bacchi. Etiam ſi id minus aduertunt interpretes .

Serv. E S t in Carpathio Neptuni gurgite vates] Carpathos , inſula contra Aegyptum , à qua vicinum pelagus Carpatium appellatū eſt . Hic aliquando regnauit Protaus relicta Pallene ciuitate Thaſſaliæ, ad quam tamen reuerſus eſt poſtaa, qđ oſtandit hoc loco, dicens, Patriamque reuiſit Pallenem.[Magnum, qui piſcibus æquor] Dii enim marini prima parte equi ſunt , poſtrema reſoluuntur in piſces. [Quæ ſint, q̄ fuerint] Vt Hom. Ὅτ' ἤδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα [Ita Neptuno] Vbi daeſt ratio, ſic loquit Nā ita & in tertio dixit. Sic viſum ſuparis, cū p̄miſiſſet immeritā. [Armenta, & turpes phocas] Magna: vt, Cui turpa caput . Phocæ ſunt boues marini. [Expediat morbi cauſam, euentuſque ſecundet] Duo.n. iſta requiruntur in oraculis, cā mali, & remedium [Sine vi nō vlla dabit precepta ,] Na eum ſpararat poſſet precibus flecti. [Doli circum hæc damum circa vincula nouiſſima eius deſinent doli, id eſt formarum varietates, cuius figmentum phyſicam volunt eſſa rationem. nam

Eſt in Carpathio Neptuni gurgitè vates.
Cæruleus Proteus magnum qui piſcibus æquor
Et iuncto bipedum curru metitur equorum .
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reuiſit
Pallenen. hunc, & nymphæ veneramur, & ipſe
Grandæuus Nereus: nouit nanque omnia vates,
Quę ſint, quæ fuerint, quę mox ventura trahantur,
Quippe ita Neptuno vſum eſt; immania cuius
Armenta & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi cauſam, euentuſque ſecunder.
Nam ſine vi non vlla dabit præcepta: neque illum
Orando flectes. vim ducam, & vincula capto

Tende : doli circum hæc demum frangentur inanes
Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit æſtus
Cum ſitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab vndis
Se recipit, facile vt ſommo aggrediare iacentem
Verum vbi correptum manibus, vincliſque tenebis
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris
Squammoſuſque draco, & fulua ceruice leæna :
Aut acrem flammæ ſonitum dabit: atque ita vinculis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omneis,
Tanto nate magis contende tenacia vincla :
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incæpto tegeret cum lumina ſomno.

nam homo habet in ſe libidiné, ſtulitiā ferocitatem, dotū: quæ dū in eo vigent, pars illa quæ vicina eſt diuinitati. i. prudentia, non apparet, quę tunc poteſt ſuas vires tenere cū fuerint illa religata. i. cum quis caruerit omnibus vitiis. Vnde ſaccrdotem hunc dicit poſſe vaticinari, & ſuſcipere diuinitaté, cum religata in eo fuerint ſilueſtris cupiditas, aſperitas, lapſuſque animi a quarū mobilitati, ſimilis. [Medios cum ſol accenderit æſtus [Fere enim numina tum videntur, Lucanus: Medio cū Phœbus in axe eſt, Aut cœlū mox atra tenet, tunc ipſa ſacerdos Acceſſum dominumq; timet deprendere luci [In ſecreta ſenis ducam] Ferè oēs dii marini ſenes ſunt. Albent enim eorum capita ſpumis aquarum [Atra tigris] i. ſęua. [Tanto nate magis] Alii legunt. Tantū nate magis,

Est in Carpathio &c.] In hac parte habetur oratio Cyrenes ad filium, in qua docet eum, quo pacto amiſſarum apum recuperationem à Proteo ediſcat, & primo vbi eum inueniat, dicens, Proteus deus ille marinus, & vates cæruleus. i. marinus, eſt in gurgite Carpathio. i. maris Carpathii, Neptuni. i. in quo Neptuni pecus cuſtodit, qui. ſ. Proteus metitur i. tranat, magnum æquor piſcibus. i. vectus, à piſcibus, & curru equorum bipedum, ſ. marinorum tantū in anteriori parte, in qua equis ſimiles ſunt pedes habentiū, cum in poſteriori piſcibus ſimiles pedes nō habeat iuncto. ſ. ad iugum hic. ſ. vates cæruleus reuiſit nunc portus Emathiæ. i. Theſſaliæ, aut Macedoniæ. patriā. i. natale ſolum ipſius. ſ. Prothei, hūc veneramur, & i. ēt nos nymphæ. & ipſe Nereus deus aquarū Oceani & Thetyos filius grādęuus. i. ſcdm Orphęa antiquiſſimus diuorū, ſup. veneratur hunc, nanq; ipſe vates nouit oīa, quæ ſint. ſ. in præſentia, quæ fuerint ſ. præterita, & quæ trahunt ventura mox. i. paulo poſt. Quippe, quia certe ita viſum eſt. i. ita placuit Neptuno. i. magno deo noſtro, q. d. neſcio cur eum Neptunus prætulerit. ſed quia ita viſum eſt deo cēſendum eſt æquum eſſe (quæ ſnīa ſane quā theologica eſt, licet falſis diis attributa, vnde lib. 2. Aen. Occidit & Peleus iuſtiſſimus vnus. Qui fuit in Teucris, & ſeruantiſſimus æqui. Diis aliter viſum. Et principio tertii. Poſtquam res Aſiæ, Priamiq; euerteré gentem Immeritam viſum Superis. Sane queſtioné habet quō Aen. 3. Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo, Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando, per quæ omnem diuinam peritiam ab Ioue, abs quo fata pendent, & Anepollionem quidem niſi, prius ab Ioue acceperit, diuinare demonſtrat, quomodo ergo Neptuno eadem ſit poteſtas? Verum ſciemus hæc tria numina, Iouem dico, Neptunum, & Plutonem triplicé apud gentiles theologos habere poteſtatem, quæ in Ioue fulmine triſulco, in Neptuno tridente, in Plutone Cerbero tricipiti ſignificatur, idemq; pro Plutone Iouem infernū, & ſtygiū dictū legimus. Quapropter nympha quæ ſubditione Neptuni eſt. Neptunum vt ſummum deorum venerata, etiā eam poteſtatem ei attribuit, quę Iouis eſt, quaſi vero vt Iuppiter pro Neptuno, ita Neptunus pro Ioue poni poſſit, cum deus ſit vnus, nomina vero diuerſa, ſed ſub eo nomine colatur ſub quo eius poteſtati ſubiicimur, aut numine egemus, verum plus quām conſtitueram diuagor) Eſt ergo ita viſum Neptuno, qui nymphis cum Oceano pro ſummo numine eſt, cuius. ſ. Neptuni ille paſcit ſub gurgite. ſ. Carpatio armenta immania. i. ita magna vt tanq̄ mala terrori ſint, & phocas. i. vitulos marinos, turpes. i. torpētes ſomno aut magnas, hic. ſ. vates ò nate eſt capiēdus tibi. ſ. debet eā à vinclis. i. in vincula prius. ſ. q̄ quidq̄ ab eo petas, vt ipſe expediat. i. expedire dicat, omnē cām morbi. (Quanto prudētius hęc admonuit, q̄ nunc plerique facimus, qui remedium morborum petimus, nolētes cām abolere, ſcimus enim quia quidquid patimur peccata noſtra meruerunt, & tamen quando precamur finem malorum, non facimus finem peccandi. Quia ergo nympha non potuit dare malorum remedium niſi ceſſaret cauſa propter quam inducta fuerant, prudēter admonet filium, & cām diſquirat, ea aūt fuit mors Eurydices, q̄ violare voluerat, vt ſuo loco dicetur) & vt ſecundet, id eſt ſecundos faciat, aut annunciet euentus. i. quæ poſtea eueniant. i. remedia, dicimus ergo etiam euentus, quamuis Valla euenta dicēdum doceat ad bonum autem omne pertinet quod dicit ſecundet, non enim certi ſumus dū precamur vtrum dii ſecundent, at ita ſperandū eſt. Nā ſine vi &c. cauſā reddit cur vinculis prius capiēdus ſit, quia videlicet ipſe nō dabit vlla pręcepta ſine vi. i. violentia, neque tu flectes illum orando. i. per orationem, & preces, tende ergo illi capto duram vim. i. violentiam, ſine remiſſione, & vincula. ſ. ſine relaxatione doli. i. illuſiones eius inanes i. fruſtra, incæpit per eum frangentur. i. fruſtrabuntur deū. i. tandem, circum hæc. i. dum hæc fient, aut circū hæc vincula, Ipſa i. egomet ducam te in ſecreta. i. arcanos thalamos ſenis. ſ. Protei, tunc cum ſol accenderit medios æſtus. i. in meridie cum herbæ ſitiunt. i. deſiccantur calore, qui nobis ſitim generat, & cum vmbra eſt iā grauior. ſ. quā herbæ pecori in ſecreta dicit, quo. i. ad quæ ipſe ſenex feſſus ab vndis, aut recipit ſe tanquā in tutiora, aut amœniora loca ab vndis ve tu aggrediare. i. inuadas facilé. i. faciliter ipſum iacientem. ſ. oppreſſum ſomno. i. ſopore, verum. i. ſed vbi. i. qū tenebis ipſum correptum. i. celeriter & quaſi ſimul totum raptum, manibus vinclis pro vinculis tum i. eſt tunc variæ ſpecies. i. rerū apparitiones, & imagines atque ora. i. facies, & formæ ferarū eludent. ſ. te, enim pro quia, ipſe fiet ſubito ſus horridus rigenti. ſ. ſetis, & ſpumās vt aper, hoc eſt ſus ſylueſter & fiet tigris atra. i. infeſta, & inimica, & draco ſquāmoſus. i. ſquāmis multis tectus, & leæna ceruice fulua. i. rutila, aut dabit acrem ſonitum. i. crepitum flammæ. i. ignis ardentis ſimilitudinē induet, atq; excidet. i. cito elabetur ſic vinculis, aut abibit delapſus. ſ. è vinculis in aquas tenues. i. tranſparentes, ſed ò nate. i. fili, quanto magis ille vertet ſe in omnis formas tāto magis contende. i. contrahe, & conſtringe vincla tenacia. i. ipſum aſſiduæ, & ſemper tenētia donec ipſe erit. i. videbitur talis corpore mutato. i. reducto in priſtinam figuram qualem videris ipſum cū tegere lumina. i. ſopiret oculos ſomno incæpto, cum. ſ. ipſum primum adoriebaris.

VARIA LECTIO.

Orando flectes] In mediceo lib. Orando vinces, legere eſt] Doli demū circū hæc frāgētur inanes] In Mediceo, dictionū ordo ita habet, Doli circū hæc demū, meliori numero. [Tu variæ illudēt ſpecies] Hoc loco plurimū variatur. Nā in Romano libro, Ludēt. In Oblongo peruetere, Eludunt, præſenti tempore In Longobardico, in Mediceo, & pleriſque aliis, Eludēt, futuro.

Avstvm contra, diis attribuunt proinde meridie ingruēte, in deorum templis panduntur vela, nec homini ingreſſus patet, velut diis ſit deſtinatum eundi tēpus, in ianuis quoque, meridiei & Auſtri & viſebantur ſimbola. Nec in ianua vlla, quæcūque eſſet hora, loqui fas arbitrabantur. Nam Pythagoricorum, & Aegyptiorum dogma ſapientium id fuit, cū deum innuerent ſilentio colēdum. à quo ſunt rerum primordia. Ex iis opinor, Mantuano vati lux infertur clarior, cum Georg. 4 ſic canit. COLL. RHOD.

Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit æſtus.
Cum ſitiunt herbæ, & pecori iam gratior vmbra eſt,
In ſecretis ſenis ducam.

Satis vero fuit Seruio inibi ſic enarraſſe: tunc, inquit, ferè videntur numina.

Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffundit odorem :
Quo totum nati corpus perduxit at illi
Dulcis compoſitis ſpirauit crinibus aura,

Liquidum ambroſiæ diffundit odorem] Vnxit eum, quo poſſet eſſe videndi numinis capax. [Habilis] vegetabilis. [Specus ingens] In ſingulari numero hoc ſpecus, in plurali hi ſpecus dicimus. [Deprenſis] Pericli

elltantibus[Tegit] Tegere cõſueuit. Nã tunc illie non erar. [Obice] Obiectione. Et melius hic obex, quam hæc obex dicimus. [Auerſum à limine Paullulũ obliqnum a lumine. Et ſciendũ Proteum temporalẽ ſuſcipere diuinitatem. alio qnin potuit Ariſtæum cognoſcere latitãtem. [Iam rapid ns] Hic diſtinguendũ propter duo epitheta. [Sirius] Autem ſtella eſt in ore Canis, perquam nimios æſtas accipimus. [Sitientes Indos] Populos ſub ſolanos. [Caua flumi.] alta. Luca. Deſeruere cauo tentoria fixa Lemanno. Vix defeſſa ſenem Paſſus componere, membra,] Auiditatem exprimit tenere cupientis vnde cum cõtra matris præceptum cito in Proteũ impetũ feciſſe dicit, per quod incontinentes animos hominum docet poeta.

Haec ait, & liquidum ambroſiæ diffundit odorem, Quo totum &c.] Poſtquam mater Cyrene filiũ edocuit quomodo. Protea adoriri. i. per inſidias inuadere, & comprehẽdere debeat reddidit eum aptum

Atque habilis membris venit vigor. eſt ſpecus ingẽs
Exeſi latere in montis: quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos:
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi,
Hic iuuenem in latebris auerſum à lumine nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura receſſit.
Iam rapidibus, torrens ſitientes Sirius Indos.
Ardebat cœlo, & medium ſol igneus orbem
Hauſerat, arebant herbæ, & caua flumina ſiccis
Faucis ad limum radii tepefactę coquebant:
Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat. eum vaſti circum gens humida ponti
Exultans, rorem late diſpergit amarum.
Sternunt in ſomno diuerſo in littore phocæ.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper vbi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditique lupos acuunt balatibus agni,
Conſedit ſcopulo medius, numerumque recenſet
Cuius Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicíſque iacentem
Occupat ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque horribilemq; feram, fluuiumq; liquẽtem

nõ apparetitur optima dux eſt ad veri inquiſitionẽ, eundem in antro latere, quia veritas in obſcuro latet. In varias formas mutari, quia decipimur ſpecie recti, donec in formã humanã i. ad verum rationis indicium per lõgam inquiſitionem redire cogimur, ſed ſatis ſuperq; philoſophati ſumus. Nemo eſt tam infœcundi ingenii qui in re tam fertili nihil frugis bonæ inuenerit. Ordo igitur eſt ſup. Cyrene mater Ariſtæi ait hæc. ſ. quæ dicta ſunt, & diffondit odorem ambroſię, id eſt ambroſiã ipſam odoriferam, liquidam. i. fluentem, & mundum, quo. ſ. odore ipſa perduxit. i. imbuit (tractũ ab iis qui inaurant Vnde Perſius Sat. i. Auro ſacras q̃ auato perducis facies) totum corpus nati. i. filii videlicet Ariſtæi, atque. i. ſed dulcis aura. i. fragor per antam diffuſus aut ventus ſpirauit illi. ſ. Ariſtæo ſic perfuſo, & hoc crinibus compoſitis (vt enim deorum prognatum genere ſignificaret filium nec à Proteo reſpueretur aut vt mortalis

qui eum & videat, & capiat, Nam vt vetus erat ſuperſtitio ſemidei non ſemper, ſed duntaxat qñ volebant videbantur à mortalibus, vnde in Bucol. Silenus Soluite me pueri, ſatis eſt potuiſſe videri, Reddit autem ipſum aptum ambroſia herba odoriſera, & ſuam admodum quia dii refecti creduntur, ſed cõicatione diuini cibi credebantur mortales in deorum conſortium aſſumi, vnde Aeolus Aen. 1. Tu das epulis accumbere diuum. Sanà omnia quæ hic habentur figmenta profundiſſima Aethnicorũ theologiæ quadrant. Nam q̃ diuinus ille Homerus Protea dici coactum ab Agamemnone illi, nec aliter futura prædixiſſe ſignificat q̃ vates non ſui compotes, ſed à diuino ſpiritu coacti vera, dicant vt de Balaam latiſſime ſacræ atteſtantur literæ, & de Sibylla Maro noſter Aen. 6. Quin, & regum hiſtoria Saulẽ inuitum inter prophetas raptũ atteſtatur. Per Protea autem qui ad mortalem ſenſum referunt ferè veritatem intelligunt quã oẽs philoſophi in ſui opinionibus perquirunt, variis eludentem figuris. vnde tot ſunt in omni ſcientia opiniones inter ſe quam maxime diſcrepantes, cum tamen veritas veritati ſemper quadret, ſed ea diuerſitas, aut diſcrepantia eſt in ingreſſu duntaxat qui perſeuerauerit, & vinculis manibuſq;, id eſt toto conamine veris ſcientiis) comprehendendis ſtuduerit, tãdem eas in propria forma comprehẽdet, nam nihil eſt ipſa veritate fortius vt in ſanctis literis legimus, ipſa tandem ſemper præualet. atque omnia monſtra errorum, & mendaciorum deprimit, de qua Ci. O magna vis veritatis quæ contra omnium ingenia, calliditatẽ ſolertiam, contraque fictas hominum inſidias per ſeipſa defendit. De Proteo autem licet multa iam vidimus, addam ex Lãdino hæc. Proteus autem Deus marinus, Oceani, & Tethios filius fuit, & vates qui ab Agamemnone vi coactus ſecundum Homerum futura prædixit. Sunt qui dicunt ex Pallene fuiſſe, & apud Aegyptios regnaſſe, & ad eum poſt excidium Troianum tempeſtate compulſum deueniſſe Agamemnone. Sed Herodotus ſcribit Parim rapta Helena, tempeſtata in Aegyptũ apud Canopicum Nili oſtium delatum, & ab Othone ostii cuſtode ad Proteum adductum eſſe, at Protea cognita rapina Helenam Menelao reſtituendum cũ rubeus eius retinuiſſe, ac triduo Parim abira iuſſiſſe, Menelaũ deinde expugnatã Troia Helenaq; in ea vrbe non inuenta in Aegyptum veniſſe atque illã à Proteo recepiſſe, hæc ille quæ multum ab his quæ Homerus, & Virgilius tradunt, diſcrepant, ſicut & alia multa inter Græcos hiſtoriographos, vnde non ab re ab Iuuenale dictum eſt. Et quidquid Græcia mendax Audet in hiſtoria, Idem Laodinus Protea ſenẽ dicit, quia nihil antiquius veritate, ad eum ductum. Ariſtæum à matre perquam rationem intelligit, ratio enim inquit, &

perciperet, imbuit capillos eius eo odore quo deorũ imbui volent, Vñ venus Aen. 1. volẽs ſedũ abiret ſignificata deã Ambroſiæ odorẽ capillis ſuis dedit, vñ dr̃ ibidẽ. Ambroſięq; comę diuinũ vertice odorẽ Spirauere) Atq; vigor habilis. i. vegetus, & agilitans deoq; cõueniẽs. Nã inceſſus & agitatione corporis ẽt diui apparere ſolent, vnde Aen. 1. Et vera inceſſu patuit dea venit i. acceſſit per imbutionem ambroſiæ membris. ſ. Ariſtæi ſpecus i. antrum ingens eſt in latere montis exeſi. ſ. vetuſtate aũt impetu aquarũ (De antro aũt Chironis dicit Statius in Achilleide, Pars exhauſta manu partem ſua ruperat ætas) quo. i ad qđ ſpecus, aut quẽ ſpecũ, (verum q̃. n. dr̃) plurima vnda cogitur. i. impellitur, vẽto, & ipſa ſcindit ſeſe. i. ſeipſã in ſinus reductos. i. reſluo ita vt vltra fluere nequeat vnda, vnde addit, q̃ ſup. vnda eſt, aut appoſitoria, vnda dico exiſtens ſtatio. i. locus vbi ad tempus ſtãt naues tutiſſima. ſ. à periculo procellarum, & ventorum nautis deprenſis. i. in ipſa tempeſtate in mari offenſis, & ita oppreſſis olim. i. quo vis tempore Deprendere dixit, pro, Deprẽdere, ſicut Prendere, pro, Prehendere. Et aũt deprendere, aliquẽ offendere in ipſo facto, vt q̃ alterũ in ipſo facto inuenit deprehẽdit ipſum, ſeu deprehendit ipſum. Vnde Horat. 1. Serm. Deprehendi miſerum eſt fabio vel iudicẽ viocam. Reſcimus aũt poſt factũ. Quia ergo nautæ in ipſo facto audaciæ. ſ. quã audẽt cœlo turbido mare ingredi, à tempeſtatibus opprimuntur aptiſſime dicuntur deprendi, Proteus regit ſe intus. i. in ipſo antro medio obice. i. obiectione, vaſti. i. valde ampli ſaxi. Nympha. ſ. Cyrene, collocat hic. s. hoc dicto, iuuenem. ſ. Ariſtæum in latebris auerſum à lumine i. ad ea parte qua ſaxum, obiectum erat lumini, & ipſa reſilit procul nebulis exiſtens, obſcura, hoc eſt ſepſit ſe, & filiũ nebulis ne à Proteo videantur, ſicut Aen. 1. Venus, & Aeneam, cũ Achate nebulis obduxit. Sirius. i. ſtella ardens in ore canis rapidis. i. raptim æſtans, ardebat. i. ardenter ſplendebat cœlo. i. per cœlum torrens, id eſt inurens, Indos. i. populos Indiæ, ſitientis. ſ. ex æſtu, & ariditate, cum ſint ſubſolani, & ſol igneus. i. ardens, & radians vt ignis hauſerat. i. expleuerat, mediũ orbem. i. dimidium curſus ſui diurni, hoc eſt iã tranſactus erat meridies, quo Sol eſt in medio cœli herbæ arebant. i. deſiccabant, & radii. ſ. ſolares coquebant. i. more eorumq; coquũtur ebulliebant flumina caua. i. profunda exhauſtis aquis cana appetentia & patefacta ad limũ s. vſque ad fundum, & faucibus ſiccis, i. aqua deſtitutis tũc dico cũ. i. quando Proteus ibat è fluctibus petens antra conſueta gẽs humida. i. genus animalium, hoc eſt piſcium humidorum, ponti vaſti. i. ampli. i. in ponto verſari ſoliti exultans diſperſit late circum eum rorẽ amarum, id eſt marinum qui amarus eſt phocæ i. vituli marini in quibus pfundiſſimus eſt ſopor, ſternũt ſe ſomno,

no.i.propter ſomnium quo opprimunť in littore, quia tã in terris, q̃ in aquis degunt. Ipſe.ſ.Proteus conſedit.i.locum ſedẽdi cepit medius.i.inter pecora ſuo ſcopulo. i.lapide extante in aquis & recenſet.i.enumerat, & ad ſenſum redegit aut renouat, numerum, ſ.pecorum ſibi commiſſorum, velut cuſtos ſtabuli.i qui curam babet numerandorum pecorũ ſup. recenſit numerum eum olim.i.quouia tpe in montibus.i.in iis locis vbi pecus per totam æſtatem in montibus contineri, ſolet, tunc dico recenſet. vbi.i. qñ veſper reducit è paſtu ad tecta.i. ſtabula vitulos, & vbi agni auditi.ſ.à lupis acuunt.i.acriori famæ irritant lupos, balatibus.ſ. ſuis, hoc eſt ſic ſedet Proteus ad numerandos vitulos marinos & reliquum pecus ſibi à Neptuno cõmiſſum, vt paſtores in mõtib. ſedent ad numerandos vitulos, & agnos ſuos. Cuius.ſ.Protei qm facultas.i.facilitas capiendi, & opportunitas eſt oblata Ariſtæo, ipſe ſup. Ariſtæus vix paſſus ſenẽ cõponere mẽbra deſeſſa ruit ſc.in eũ clamore magno.(In qua re reſeruať decorũ ætatis, iuuenes.n.audiores ſunt in principio rerũ gerẽdarũ, & iõ prius dixit Ariſtæũ iuuenẽ dicẽs, Hic iuuenẽ in latebris &c.) & occupa manicis i.manũ vinculis iacentẽ.ſ.Protea. Ille.ſ.Proteus non immemor, imò quã maximè memor ſuę artis, qua.ſ. elabi ſolebat contra.i.ex aduerſo obtinendo trãſformat.i. transfigurat ſeſe, in omnia miracula rerum.i.in omnes formas mirãdas, & horrẽdas, & quibus prius dictum eſt, ſup. & in ignem, & feram horribilem, & in fluuium liquentem.i.fluidum, non q talis eſſet, ſed quia talis apparebat.

VARIA. LECT. HAEC ait & liquidum ambroſię diffundit odorem. Quo totum nati corpus perduxit, vtrunque verbum in Romano libro diuerſum eſt vbi legitur. Depromit odorem: & Corpus perfundit. In aliquibus etiam Ambroſia ablatiuo caſu. [Auerſum à lumine nimpha Collocat:] Romanus liber, & plerique peruecteres Auerſum lumine, abſque, à præpoſitione ſeparatiua legunt. In Aliquot. Auerſum à limine, habet. [Ipſa procul, nebulis obſcura receſſit] vetera omnia exemplaria, quoquot habui, Reſiſtit, legũr. [Diſpergit amarum] In Mediceo, & aliquot aliis, Diſperſit, preteriti legitur. [Sternunt ſe ſomno diuerſo in littore phocę] In Rom. lib. & aliquot aliis de meliore nota, Diuerſę, quod & venuſtius, & doctorum ſermoni accommodatiuus videtur. [Auditque lupos acuunt balatibus agni] Hoc etiam placet, quod in Romano, & in Mediceo libro legitur. Auditis, quippe Balatibus.

Verum, vbi nulla ſugam reperit fallacia, victus,
In ſeſe reddit, atque hominis tandem ore locutus.
Nam quis te iuuenum confidentisſime noſtras
Iuſſit adire domos; quidue hinc petis, inquit; at ille
Scis Proteu, ſcis ipſe: neque eſt te fallere cuiquam:
Sed tu deſine velle. Deum præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quęſitum oracula rebus.
Tantum effatus ad hęc vates vt denique multa
Ardentes oculos intorſit lumine glauco:
Et grauiter frendes ſic fatis ora reſoluit.
Non te nullius exercent numinis irę:
Magna lues commiſſa: tibi has miſerabiles Orpheo
Haudquaquam ob meritum pęnas, ni fata reſiſtant,
Suſcitat, & rapta grauier pro coniuge ſęuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina proceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus ęqualis Driadum clamore ſupremos
Implerunt montes: flerunt Rhudopeię arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mauortia tellus,
Atque Gretę, atque Hebrus, atque Actias Oritya.
Ipſe caua ſolans ęgrum teſtudine amorem,
Te dulcis coniux, te ſolo in littore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat:

SERV. HOminis ore] Humana. ſcilicet voce. [Nam quis te iuuenem confidentiſſime noſtras] id eſt quiſnam. Hodie enim. Nam pericula poſtponitur, antea pręponebatur. Terentius in Phormione, Nã quę eſt hęc annus à fratre egreſſa meo: [proteu] Vocatiuus gręcus eſt, vt Orphęn. [Fallere cuiquam,] Alii, Quidq legunt. Hoc aũt dicit, Cũ omnia noueris, deſine aduẽtus mei causã velle cognoſcere [Deum pręcepta] Propter matrem hoc poſuit nomen. [Grauiter frendens] Cũ ingẽti tumultu. [Non te nullius] i.nõ humilis, ſed magni. [Magna luer commiſſa tibi] ideſt, magnorum ſcelerum eſt iſta perſolutio. Et alii ita diſtinguunt, vt ſit, A te cõmiſſa. Alii. [tibi has miſerabilis Orphęus.] Non, humile autẽ numen dicit Tiſiphonem.i. mortis vltricem, nam ideo Tiſiphone dicta eſt, quaſi cui cura eſt τίσις φόνου, ideſt mortis vltio. [Haudquaquam ob meritum] i.nõ tales quales mereris. Nã eius vxori cã mortis fuiſtl. Inferret aũt digna ſupplicia niſi facta probiberent, quib. fauentibus ira numinum minora infert, licet maiora non poſſit. [Moritura puella] Merito nõ vidit quippe moritura. [Seruantes ripas] Tenentem, vt, Tantas ſeruabas hiſas ſedes.] At chorus æqualis Dryadũ] Ergo & Eurydice Dryas, & bono compendio, eius prætermiſit interitum. [Supremos Montes] Sũmos, vt, proh ſupreme Iuppiter. [Rhodopeiæ arces, Altaq; Pangæa [Rhodope mons eſt Thraciæ ſicut Pangęa [Rheſi Mauortia tellus] Quam poſtea Rheſus tenuit, & eſt Prolepſis ex perſona poetæ. Quo enim tempore, Orphæus fuit, Rheſus, necdum regnabat in Thracia. [Hebrus] Fluuius Traciæ gelidiſſimus. [Actias Oritha] Athenienſis nympha, quam Boreas in ſuum matrimonium rapui. [Caua teſtudine] Periphraſis cytharæ, cuius vſus repertus eſt hoc modo, Cum regrediens Nilus in ſuos meatus varia in terris reliquiſſet animalia, relicta etiam teſtudo eſt, quæ cum putrefacta eſſet, & nerui eius remanſiſſent extenti intra corium, percuſſa a Mercurio ſonitum dedit ex cuius imitatione cythara eſt compoſita. [Aegrum amorem] Mœſtum deceptum. [Solo in littore] Deſerto, in quo ſine vxore morabatur.

ASCENSIVS.

VERVM vbi nulla fugã] Oſtendi, quomodo Proteus conſtantia, & pertinaci oppreſſione Ariſtęi victus in formam humanã rediit, & edocuit cur dii paſſi ſint apes eius interiiſſe, qđ eueniſſe dicit ob mortem Eurydices cõiugis Orphæi, quã dum Ariſtęus opprimere volens perſequeretur, à ſerpente morſam, & extinctam ad inferos deſcendiſſe docet: & ab Orphæo fruſtra repetitam, q̃ rem late exequitur poeta, nã in eam finem operis in quo Galli laudes continebať conuenit Reperit eſt hic pręſentis, nam in pręterito ſolet p, duplici ſcribi, & primam producere. Confidens, & confidẽtia in malã partẽ accipi ſolẽt. fiducia in bonam, confidimus autem aliis fidimus in nobis. Ordo eſt. Verum. i. ſed vbi.i. poſtquam nulla fallacia.ſ. Protei, reperit ideſt inuenit & obtinet, fugam, id eſt fugiendi facultatẽ, ipſe Ariſtæus victus reddit in ſeſe.i.ſeipſum, atq; ipſe locutus.i. loquens tandẽ, ore hominis. i. humana, inquit, ò confidentiſſime, & maximã cõfidentiam, babens ita vt nullis monſtris deterrearis quominus inceptũ peragas, nã quis pro quinam iuſſit te adire noſtras domos, quidne petis hic.i. in nr̃is domibus? At.i. ſed ille.ſ. Ariſtæus ſup. inquit aut reſpondit, à Proteu tu ſcis ipſe inquã.i. tu per te nullo docẽte com ſis vates. & tam præſentium, quàm futurorũ ſcius, ſcis.ſ. quid petam neque cuiquam eſt ſup. permiſſum, aut datũ fallere, te, aut neq; eſt.i.contingit te fallere quidquam, id eſt in quouis, aut cuiquam, id eſt cuius eſt fallere te, ſed tu deſine velle.ſ. cauſam aduentus mei ex me cognoſcere, cum ſcilicet omnia p te noſcas. Aut tu deſine vellẽ ſupple fallere me tot monſtris, & eluſionibus, hoc eſt ſicut nec falli potes à quoquam ita nec fallere debes quẽquã. (Sed quæres ſi omnia nouit Protegi quomodo non nouit aduentum Ariſtæi, & ſe in vincula ab eo coniiciẽdum? aut quomodo deus vinci potuit. Verum ſcies quod prius diximus Protea diuinandi poteſtatem à ſe non habere, vnde dictũ eſt Quippe ita Neptuno viſum nec ſemper diuinãdi furore rapi, ſed tunc tantũ cum ira percitus eo quod vinculis detẽtus ſupra ſe rapiebat, quocirca vt propheticum furorem eo capiũt. conſuluit mater quę eius mores nouit ipſum in vincula contrahere, & adoriri, potuit autem Ariſtæus & quia iuuenis, & ille ſenex, & quia deorum quoque ſtirpe creatos, quia, vt dictum eſt, Poſtquam ambroſia perfuſus erat habilis membris venit vigor) nos ſecuti præcepta deum.i. deorum, & potiſſimum matris venimus.i. acceſſimus huc.i. in hunc locũ, vbi nunc ſumus, quæſitum.i. ad inquirendum rebus lapſis, id eſt deperditis, oracula.i. deorum conſilia, & reſponſa per quę remedium obtineamus,

mus. Tantum.i.duntaxat hoc effatus ſupp. eſt Ariſtæus (aptum eſt aût diuinationib. verbû effatus) vates.ſ. Proteus intorſit denique,id eſt tandem ad hęc.ſ.effata,& verba Ariſtæi,quia.ſ.audierat deos id velle intorſit dico multa vi.i.violentia oculos ardentis ex commotione animi lumine glauco , id eſt cæruleo , & frendens grauiter.s. cum ingenti tumultu reſoluit ora fatis.ſ.dicendis. i. oraculis pronunciandis. i. incœpit effari oracula diuû , tu leuis. s. perſoluendo purgas cômiſſa(ſic Manc.alii lues legût vt ſit magna lues & cômiſſa tibi Orphæus miſerabilis. i. dignus miſeratione ſuſcitat. i. excitat & ꝓcurat tibi côtinua ita vt vna pęna ſedata altera exoriatur (hoc enim eſt ſuſcitare pęnas) hos pęnas.ſ.quas dediſti, & dabis ni.i.niſi fata reſiſtant.s.aliter diſponant haud quaquam.i.nullo pacto ob.i.ſcd̃m meritû quia maiores longe meruiſti, & ſæuit grauiter pro coniuge.ſ. Eurydice rapta.ſ. ab inferis poſtq̃ ipſe retroſpexerat (Ego malim dicere eâ reſtrictione , ni fata reſiſtât reſpicere ad verbû ſuſcitat. ſicut dixi ꝙ Orphæus eas pęnas ſemper excitaret niſi fata reſiſtat, quâ ſicut Manc. vult vt ſit ordo , ſæuit pro ſęuiret niſi fato reſiſtant quia reuera.ſæuit ſed ſi fata obſiſtant nec quicquam , & fruſtra quia nocere non poſſet , ſed potius placari cogeretur) Oſtendit cur ſæuiat pro côiuge rapta dicens.Illa.ſ.coniux Orphæi Eurydice,quidem.i.certe dum fugeret , id præcipitanter hoc coniide ratione per flumina te inſeqventê,vt.ſ.opprimas eam, ipſa puella,id eſt adhuc iuuencula coniux Orphæi moritura. i. properâs ad mortem quamuis neſciret non vidit in alta herba ante pedes ſ.ſuos cum oculos in te retorqueat hydrû.i. ſerpentem aquatilê immanem.i.valde magnum, & ſæuû ſeruantê.i. defendentê nequis accedat ripas.i.margines fluminû. At i.ſed chorus Dryadû nympharû arborû æqualis.i.coæuus,hoc eſt nymphę coęuę Eurydices implerunt clamore , id eſt vlulatu ob mortem Eurydices môtes ſupremos,i.altiſſimos,arces.i.ſummitates Rhodopeię.i. Rhodopes montis Thracię flerunt,& Pangæa alta.i.môs Thraciæ flerunt(declinaẽ aût hic Pangęus, & pluraliter hęc Pangea ſicut Iſmarus Taygetus Dindymos Gargarus,& alia multa)& tellus Mauortia , id eſt in qua Mars potiſſimum dominatur , & q̃ poſtea Rheſus habitauit,& tenuit in Thracia,vbi Mars gradiuus dr̃;quod vocabulum neque græcum neque latinû eſt. Eſt ergo,vt Seruius dicit prolepſis ex perſona poetæ,nam quo tępore nymphę Eurydices mortem fleuerunt Rheſus nondû natus erat,qui poſtea ad bellum Troianum veniſſe dicitur,nô autem eſt eiuſmodi vitioſa,ſicut ſi ex perſona loquentium eſſet(tellus ergo Mauortia vnde,ſ. Mars oriundus dr̃. Rheſi illius regis qui poſtea eam partem Thracię tenuit ſup.fleuit. Atque Getæ.i.uicini Thracię populi,atque Hebrus fluuius Thracię,& Orithya nymphâ illa Actias.i.Atthica,ſeu Athenienſis in Thraciâ à Borea rapta ſup.fleuerût . (Eſt aût pronymicum à patria deductû Atthias,ſicut Medea Colchiis dicitur,& Troianę mulieres Iliades.Mancinellus ſenſit ſcribendum Atthis,quod Tortellius negat)ipſe.ſ.Orphæus,ſolans,a morem ægrum.i.miſere affligentê teſtudine caua. i. cheli , aut cythara in morem teſtudinis facta , aut ex teſtudinis imitatione inuêta, ò dulcis coniux,ſ.Eurydice canebat te, canebat inquâ te in littore.i. vbi ipſe ſolus quia ſine te erat,& ita canebat ſecum, canebat dico te die veniente, & canabat te die decedente,id eſt occidente ſole .

VARIA LECT.

VARVM vbi nulla fugam reperit fallacia] In aliquot antiquis libris Pellacia,ſcriptum eſt.In Mediceo vtrunque,& Pellacia,& Fallacia,notatû eſt.[At chorus æqualis Dryadû clamore ſupremos Implerunt môtes] In Ro.libro , & aliquot aliis , Supremo legitur,vt clamoris magnitudo declaretur.Sed enim Supremos,quippe môtes Ser.agnoſcit,vt illud Proh ſupreme Iupiter.[Te veniente die,;te decedente canebat:] In Med. & aliquot aliis antiquis,Diſcedente,herede. Sed.n.Decedente,receptû eſt.

SERV. TÆnarias etiam fauces] Tænarus Laconiæ promontorium eſt circa finem Maleæ, vbi inferiorum dicitur eſſe deſcêſus.(Maneſque adiit, regemque tremendum] Hæc omnia ad laudem pertinent cytharæ, qua fretus iſta ſuperauit. { Neſciaque humanis.] Ad exitum futuræ rei reſpexit non ad principium . Nam primo meruit Eurydicem. [Erebi de ſedibus imis] De interioribus tenebris inferorum.{Implexæ } Inuolutæ , implicitæ, ἐμπεπλεγμέναι.[Ixionei vento rota conſtitit] Deeſt, cum. & hoc dicit:cum vento ſuo rota conſtitit,id eſt cum cauſa volubilitatis quieuit.

Tęnarias etiam fauces, alia hoſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, maneſque adiit, regemque tremendum ,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda,
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Vmbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in ſiluis auium ſe millia condunt ,
Veſper vbi, aut hybernus agit de montibus hymber.
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum .
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inhabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfuſa coercet .
Quin ipſę ſtupuere domus, atque intima leti .
Tartara, cæruleoſque amplexę crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionei vento rota conſtitit orbis .

ASCE. TAANARTAS.] Proſequitur materiam inceptâ oſtêdens quomodo Orphæus ad inferos deſcendens coniugem recuperauerat ea lege,vt non retroſpiceret,quam retroſpiciendo tamen amiſerat, quam rem ſatis modulate Boetius quoque concinit inde conſolatione philoſophica, nec difficilis excogitatu eſt allegoria, ſi animaduerterimus qđ in ſanctis literis ſit retroſpicere,& quid canis reuerſus ad vomitû,& qd vxor Loth cum retroſpiceret in ſalis ſtatuam verſa , & id genus alia. Nam ſi Eurydicem animâ rationalem dixerimus Orphæo,id eſt carni nuptam,& ab Ariſtæo,id eſt ratione cum in herbis,id eſt deliciis ageret inſecutam, & a ſerpente,id eſt peccatis occiſam, & modulis , ac lacrimis mariti confitentię, & contriti, ſcilicet ad ſuperos,id eſt in gratiæ ſtatum reductâ, ea lege,vt non retroſpiciat. i. recidat in peccatum , quia tunc eſſent nouiſſima peiora prioribus , forte nimis chriſtiani videremur iis qui neget Ethnicos intellexiſſe animam noſtram etiam carni nuptam ab ea in vitia allici & a ratione retrahi, & quæ dixi alia. Sed ordinem proſequamur, qui talis eſt. Orphæus ingreſſus etiâ fauces tænarias. i. tęnari promontorii in laconia vnde deſcenſus dicitur ad inferos,appoſitorie,oſtia.i.ianuas alta.i.profundas, Ditis.i.plutonis,& lucum.i.ſiluam incæduam,hoc eſt quæ nunquam cęditur nec amputatur, caligantem.i.tenebricantem formidine nigra,id eſt nigredine formidoloſę,adiit,et manes,id eſt animas apud inferos manentes, vnde ſcd̃m veterum theologiam ad nos manant, & regem tremendum quippe quem nullius miſereſcit,videlicet Plutonem,& corda neſcia manſueſcere humanis ꝑcibus. At.i.ſed , q̃uis.ſ. nequeant flecti ꝑcibus vmbrę. tenues , quia non corpora ſed ſimulacra corporum defunctorum hoc eſt animæ commotę cantu.ſ.Orphici ibant de imis ſedibus Erebi.i. caliginis infernalis , & ſimulacra. i. effigies . ſup. hominum carêtum luce. i. vita ibant ſup.tam multa, quia multa milia auium condunt ſe in ſiluis vbi veſper aut imber hybernus,id eſt longus,& continuus agit. i. impellit eas de, montibus in ſiluas , ſimulacra dico, videlicet matres.i.fœminę atque viri,& corpora magna nimium pro magnanimorum heroum.i.principiû virorum,& defuncta vita.i.munere vitę,& pueri, & puellę inceptæ iuuenes impoſiti rogis.i.ignibus , & piris incenſis ante ora parentum. s. omne genus hominum cuiuſcunque ætatis, ſexus aut côditionis fuerint, circum quos limus niger arundo deformis,cocyti.i.illius paludis.i.infernalis,& palus inhabilis.i.per quam nare nemo poteſt,vnda tarda.i.pp tarditatem vndæ quæ immotatur, & immergit natare conantes frequentior tamen,& vt puto verior lectio eſt inamabilis.i.non amabilis, quia nullam cauſam cur ametur habet.eſt enim triſtis & obſcœna.alligat.i.detinet, & ſtix.i.palus illa triſtitiæ infernalis interfuſa nouies,id eſt per nouem circulos(q̃ re ſexto Aeneid. ad vnguem pertractanda eſt) coercet. i. conſtringit ne exeant , quin , id eſt quinimò ipſę domus.ſ. infernales ſtupuere ſcilicet ob cantum Orphæi, atque tartara , id tenebrarum loca intima. id eſt profundiſſima , læti.i. mortis ſupple obſtupere , & eumenides , id eſt furiæ infernales implexæ crinibus angues cęruleos id eſt habentes angues cœruleos implicitos in capillis ſupp. ſtupuere, & cerberus, canis ille infernalis triceps ſignificans, vt dixi triplicem Plutonis poteſtatem, cœleſtium, terreſtrium, & inferno-

ſernorum, tennit.i.continnit à latratu tria ora atque rota orbis Ixionei i. circumnolutionis aut circumſetentię qnã apud inferos voluit Ixion, vt dicitur vi. Aen. cõſtitit vento.i.ſtetit cũ vẽto, unn opus eſt intelligere cum qnia ponitur in verbo conſtitit. Id enim eſt, conſto tibi, & ſto ſecum, hoc eſt omnes pœnę, & omnia tormenta inferorum ceſſauerunt ad cantum Orphӕi ita vt nec auditum nec egreſſum prohiberet Cerberus, Eurydicӕ, vt in ſequentibus, latius dicam.

ata. cr. TAENARIAS etiã fauces] In antiquis aliquot, modo Falces: modo. Valles inueni: quę conſulto pręterea, cum omnino, Fauces ſcribendũ videatur. [Qua multa in ſiluis auiũ ſe millia condunt] In antiquis omnibus exemplaribus, quӕ verſauimus, In folijs, nõ In ſiluis legitur. [Tardaq; palus inamabilis vnda] Sunt codices, in quib. Inhabilis legatur. Sed enim probationes oẽs inamabilis, legũt [Atq; Ixionei vẽto rota conſtitit orbis] In codicib. aliquot, Cãtu rota, legitur. Sed agnoſcit. Vento, Seruius.

SED cur nã eſt numerus hic perfectiſſimus nempe quia eſt ab impari primo quadratus, & impariter impar in tres diſtribuit triades, ſiue mauis trinitates dicere, quarum itẽ quӕlibet in tres diuidit vnitates. Qua in partem admoœndi ſtudioſi ſunt, illud vehementer obſeruãdum, quod in litetis Latinis à paucisſimis animaduerſum', miror. Nouenariũ numerũ pcipue veteribus pro multitudine qualibet poſitum, ſicuti probat Nicander. qui duos habentem aculeos ἐννεάκεντρον vocauit, quod eſt aculeorũ nouẽ. Sed & alibi in quodã genere ſcorpionũ, quib. ſeptã inſunt ſphõdyli, dixit σφόνδυλοι ἐννεάδεσμοι. Nã enneadeſmos vocat ſphondylus, volẽs ſignare polydeſmos, ac ſi dicas multarum cõmiſſurarum aut colligationum. Idipſum in pconum enneade apud Homerũ Iliad. 2. annotauit. Euſtathius: ſed in nouẽ bellatoribus Hectori obiectis. Ad quam Grӕcorum doctrinam optimum maximum poetam reſpexiſte conſenderem cum ait: CORL. RHOD.

Et nouies Styx interfuſa coercet.

Iamque pecem referens, caſus euaſerat omnes
Redditaq; Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens(nanq. hanc dederat Proſerpina legẽ)
Cum ſubita incautum dementia cępit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere manes.
Reſtitit: Eurydicemq; ſuam iam luce ſub ipſa
Immemor heu, victuſq; animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fędera, terque fragor ſtagnis auditis auernis,
Ilia, quis & me inquit, miſerã. & te pdidit Orpheu;
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditq; latantia numina ſomnus:
Iamque vale; feror ingenti circundata nocte,
Inualidaſq; tibi tendens, heu non tua, palmas,
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus, in auras
Commixtus tenues, fugit diuerſa, neque illum
Preſantem nequidquam vmbras, & multa volente
Dicere, prӕterea vidit, nec portior Orci
Amplius obiectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quò ſe rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moueret?.
Illa quidem Stygia nabatiam frigida cymba.

y. IN cautum amantem] Epitheton amantis eſt. [Ignoſcenda, quidem, ſciret ſi ignoſcere manes] Participium ſine verbi origine. non .n. facit, ignoſcor, ſicut nec triumphor, regnor. [Eurydicemque ſuam iam] Alii legunt, Iam luce ſub ipſas. [Victuſque animi] Sic hoc loco dixit. vt, O prӕſtans animi. [Reſpexit] .i. commiſit in legem. [Ibi omnis effuſus] .i. functus, & fruſtratus, [Tyranni] Id eſt Plutonis. [Terque fragor ſtagnis auditus auernis] Quaſi exultarent vmbrӕ reditu Eurydices. Lucanus dicit in Orphӕo ſtrepitum factum redeunte Eurydice ob hoc: quia gauderent à luce relictam Eurydicem, iterum ſpirantes Orphӕa manes. [Iterum crudelia retro Fatą vocant] Ouid. bis rapitur, vixitqua ſemel. [Nantia lumina] In mortem reducta. [Inualidas palmas In vmbrę tenuitatem redactas. [Heu non tua] Quia ſupra dixit, Eurydicemque ſuam iam. [Fugit diuerſa] Id eſt per diuerſa. [Pręterea] poſtea, vt, Et quiſquam numem Iunonis adoret Pręterea? [Amplius obiectam paſſus tranſire paludem] Myſticum eſt, Dicitur enim bis eandem vmbram euocari non licere.

IAMQVE pedem referens, &c.] Docet Proteus quomodo Orphӕus threicia fretus cythara fidibuſque canoris, coniugem eduxerat ex inferorum carcere, & quomodo eam iterum amiſit contra legem datam per impatientiam amoris retroſpiciendo dicens, Iamque, id eſt, & iam Orphӕus ſupple aut Eurydice, ſed potius. Orphӕus referens pedẽ. ſ. ab inferies euaſerat omnes caſus. i. difficultates, quia & canem placauerat, & cum Plutone, & cum Proſerpina, Plutonis coniuge ad quem de fœmina magis ſpectabat pectus fuerat, & Eurydice coniux. ſ. eius reddita. ſ. ei, veniebat ad auras ſuperãs ſequens. ſ. maritũ, pone. i. prope, ſed poſt eum nãque Proſerpina, quӕ eſt inferorum regina Cereris filiam qua Pluto rapuerat, dederat hanc legem vt. ſ. poſt maritum rediret nec ab eo reſpiceretur, veniebat dico iam ad auras ſuperas, cum ſubita dementia cępit. i. inuaſit ac vicit amantem incautum atque ideo incautum quia amantem, ſunt enim amantes cӕci, & amantes fere dementia dico ignoſcenda, id eſt vt dicunt condonanda, & remittenda quidem, id eſt certe, quia non per prauitatem, ſed per vim amoris legem tranſgreſſus eſt ſi manes ſcirent ignoſcere, id eſt veniam dare clementia autem erat, quia reſtitit, id eſt immoratus eſt, & ipſe immemor (heu cõdolentis eſt) & victus animi, id eſt habens animum victum (genitiuus apud Virgiliũ ferè ponitur vbi in patiente eſt intrinſeca actio, vt prӕſtans animi qui ſibi animum prӕſtat, victus animi qui animum ſuum ſibi vicit, maturus œui, qui ſibi ęuũ naturat, infelix animi qui animũ ſibi infelicem facit) victus ergo animi quia ipſum per impatientiã amoris vicit, reſpexit ſuam. ſ. amantiſſimam coniugem Eurydicẽ, iã ſub ipſa luce. i. vbi iã lucem intraſſet cũ coniuge ſi eã non reſpexiſſet, nam nõ debebat retroſpicere donec ad lucem perueniſſent (In qua quid aliud innuitur, quam quia vanũ eſt ante lucẽ ſurgere) Sanè ſcdm Seruiũ duplex eſt diſtinctio, nam alii legũt Eurydicemq; iam quaſi quӕ prius non fuiſſet eius, ſed inferorum, quam lectionem vt approbare ipſa Eurydice vbi dicit. Iamq; vale, feror ingenti circundata nocte. innalidaſq; tibi tendens, heu non tua palmas quaſi dicat, iam tua ẽt ſed modo non ſum tuaſ. Alii ponunt particulam iam cum ſequentibus, vidalicet iam luce ſub ipſa, Ibi, id eſt in ea re aut in eo loco vbi coniugem reſpexit omnis labor effuſus ſup. eſt. i. fruſtratus, & perditus, & fœdera. i. pacta imitis tyranni. ſ. Plutonis rupta, irrita facta ſunt, & fragor. ſ. vocum acclamantiũ auditus eſt ter in ſtagnis auernis, id eſt infernalibus, quia gaudebant manes Eurydicem, redire, vt iterum Orphӕa audirem. Gaudẽt autem reuera ex ſola inuidia multo damnari, cum tamen non verum gaudium ſed incremẽtum dolorũ inde habent) Illa, ſcilicet Eurydice ſentiens ſe trahi ad infernam, inquit, ò Orpheu quis perdidit me miſeram, & te, quis inquam tãtus furor, quaſi dicat, non amantis ſed amentis, & furentis. i. en crudelia fata vocant me iterum retro. i. retrorſum, & ſomnus. ſ. mortis condit. i. ſopit lumina natantia. i. oculos ſtygio humore ſopitos aut madentes, iamque. i. & iã aut poſthac vale quod diſcederis eſt, ego feror. i. auferor abs circundata ingenti nocte. i. caligine, tendens tibi. i. ad te, heu non tua. i. non amplius tui iuris, aut in poteſtate tua palmas, id eſt manus inualidas. i. in vmbrarum tenuitatem redactas, & ob id reſiſtere nequentes dixit. ſ. Eurydice, & fugit ſubito ex oculis in auras ceu fumus tenuis commixtus, ſcilicet aeri fugit in diuerſa, i. diuerſas partes aeris, ita vt nihil fumi amplius apparet neque vidit pterea, id eſt prӕter ea (vt dicunt) vicem hoc eſt poſtea. illum. ſ. Orphӕa prenſentem. i. captantem ſed nõ capientem, prenſantem ergo, id eſt frequenter prendere conantem, nequidquam, id eſt fruſtra vmbras, id eſt coniugem quӕ iam in vmbras diffuſa erat, & volentem dicere multa, nec portior Orci, id eſt inferni. ſ. Charon paſſus eſt ſup. Orphӕa tranſire amplius paludem. ſ. ſtygem obiectam, id eſt interpoſitam, & regionem viuorum ac mortuorum ſeparantem, Quod Seruius dicit myſticum eſſe, id eſt arcanum, ſumptum ex ſuperſtitione potius quam ex religione priſca qua dicitur bis eãde vmbrã euocari non licere. Quaſi nõ Eurydicem, ſed vmbra eius euocarit Orphӕus carminibus, & incantationibus ſacris. Sanè euocãdarum vmbrarum mentio fit etiam in libris regnorũ vbi iuſſu

Saulſ

Saulis euocata eſt vmbra Samuelis,de qua quid,theologi noſtri cenſeant apud eos & præſentim diuum Auguſtinum videndũ eſt.Quid facere,aporeſim Orphei recitat hoc eſt quid putat eũ tunc facere debuiſſe, vel dubitat tunc Orpheus quid faceret, & quo ferret ſe coniuge bis erepta. i.vi amiſſa ſemel à ſerpente, & ſemel ab inferis, quo fletu moueret.i.qua miſeratione afferret manes.i.inferos,& qua voce moueret numina.ſ.ſupera,quidẽ.i. certe,illa.ſ.propter quem hæc dicebat nabat iam frigida.i.uxor tua, & exanguis, cymba ſtygia.i.qua traducebatur per ſtygem paludem,de qua 6. Aen.plenius dicendum erit.

VARIA LECTIO.

Cum ſubita incautum dementia cæpit amantem] In Romano libro,& in aliquot aliis,Subito legitur. [Terq; fragor ſtagnis auditus Auernis] In Rom.lib.legitur. Terq; fragor ſtagni eſt auditus Auerni.In Medicen Auernis, erat.nunc.ſ.vltima litera abraſa eſt, vt cum Seruii ſentiret lectio. [Quo fletu Manes qua numina voce moueret] In Rom.lib. legere eſt, Quos fletu Manis,quæ numina voce moueret. Nam illi amplius adeundi non erant,à quibus duriſſimæ conditionis leges acceperat. Quã quam non diſpliceat.Quo fletu,& qua voce.

Saru. Ex ordine] Sine intermiſſione. [Deſerti] Aſperi inculti. [Strymon aut fluuius eſt Thraciæ, circa quem ad extinguendum amoris morabatur calorem, [Hæc] id eſt talia qualia ipſe commemorat. Agẽtem carmine quercus] i.mouentem [Philomela] Pro quauis aue. Nã ſpecies eſt pro genere. [Flet noctem] Iugi nocte, continuo fletu. Tanaimq; niualem] Fluuium Scythiæ. [Nunquam viduata pruinis] Semper niuibus plena [Quo munere matres] Nuptiali.ſ. [Cicones]Autem thraces mulieres ſunt, quæ ab Orphæo, ſpretæ diſcerpſere eum per Liberi ſacra ſimulata [Marmorea caput à ceruice reuulſum] i.pulchra Sanè alludit ad id quod dicit Ouid.quia cum caput eius ad ripam delatum mordere voluiſſet. eſt conuerſus in lapidem.[Oeagrius Hebrus]Oeagrius fluuius eſt,pater Orphei de quo Hebrus naſcitur,vnde eũ appellauit Oeagrium.

Septem illum totus perhibent ex ordine menſes
Rube ſub aeria, deſerti Strimonis vndam
Fleuiſſe; & gelidis hæc euoluiſſe ſub antris
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus,
Qualis populea mẹrens Philomena ſub vmbra
Amiſſo quæritur fẹtus; quos durus arator
Obſeruans nido implumes detraxit. at illa
Flet noctem, ramoq; ſedes miſerabile carmen
Integrat, & mẹſtis late loca quæſtibus implet
Nulla Venus, nulliq; animum flexerit Hymei,
Solus Hyperboreos glacies, Tanaiamq; niualem,
Aruaque Riphẹis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Euridicem, atque irrita Ditis
Dona querens ſpretæ Ciconum quo munere matres
Inter ſacra demum, nocturnaq; orgia Bacchi
Diſcerptum latos iuuenem ſparſere per agros
Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulſum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipſa,& frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen, anima fugiente vocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

fletibus.i.querelis, mœſtis id eſt mœſtitiam indicãtibus & nulla Venus.i. appetitus coeundi & nulli hymenęi. i. nouæ nuptiæ flexere animum.ſ.Philumelæ,& etiam Orphæ, & Orphæus ſolus luſtrabat. i. circuibat ſolus glacies Hyperboreas.i.quę fere ſunt circa montes Hyperboreos ſuper quos, ſ. Boreas flat, & Tanaim fluuiũ Europã ab Aſia dirimẽtẽ niualẽ.i.niuibus tectũ,& arua nunquam viduata. i. priuata, pruinis.i.gelu concretu,Riphęis. i. in Riphæis montibus exiſtentibus querens.i.conquerẽs Eurydicem raptã, atque dona Ditis,q donauerat, vt in lucẽ rediret, ſi nõ reſpexit eã irrita i.fruſtra per reſpexionẽ quo munere.i.quo officio quærendi cum Orphæus vituperaret matres Ciconum populorum Thraciæ ſpretæ.i.ab Orphæo qui nequies animum ad nonos amores applicare fœmina deteſtatus fingitur ad amores puerorum ſe tranſtuliſſe, ſparſere iuuenem.ſ.Orphęum adhuc iuuenem,& ita amabilem, per agros diſcerptum late inter ſacra deum.i.deorum, & orgia.i.feſta à concitatis celebrari ſolita Bacchi nocturni.i.noctu coli ſoliti cũ.i.quando Hebrus Oeagrius.i.ex Oeagrio parte Orphæi naſcens,aut ab Orphęo Oeagrido dictus Oeagrius portãs caput ſ.Orphæi reuulſum.ſ.per mulieres, à ceruice marmorea.i.candida,& tereti volueret ipſum medio gurgite.i.flumine Hebri vox ipſa,& lingua frigida, i.moribunda vocabat quoque.i. ẹt tum.i. tunc Euridicem vocabat dico anima fugiente ſub vmbras.ſ.per indignationem eo quod violenta eſſe mors, ripæ referebant.i. reſonabant toto flumine Eurydicem.i.nomen eius ab eo moriẽte ſæpe repetitum.

Asca. Septem illum]Docet quæ deinceps egit Orphæus, vt iuſtam in ſe cenſeret animaduerſionem Ariſtęus, qui tot malorũ caput erat. Ordo eſt. Perhibẽt.ſ. poetę aut hiſtoriographi. i.illũ ſ.Orphæa fleuiſſe ſeptem menſes totos.i. integros ex ordine.i.ſine intermiſſione ſub rupe aeria.i.alta ad.i.iuxta vndam.i.fluentum aut lucum ſtrimonis illius fluuii Traciæ deferti.ſ.ab hominibus cum lætas paludes, facit,quas grues habitant, vnde dictum eſt, Strimonięque grues, &c. & perhibent eum euoluiſſe hæc.ſ. quæ de Eurydice dicta sũt, ſub gelidis antris cũ dico mulcentẽ carmine.i.dulcedine cãtus, tygres.i.ferociſſima animalia & quercus.i.rigidiſſimas arbores, quã fabulã Horat. in arte ſic explicat,Siluestres homines ſacer interpretaſque deorũ Cœdib. & victu fœdo deterruit Orphęus dictus ob hoc lenire tigres rapidoſq; leones. Perhibent dico fleuiſſe talem, quali Philomela auis illa dulciter querula (vñ licet ſpecies pro gñe. i. ea pro qua uis aue ponat, tñ vr̃ quidã delectus eſſe cũ ea ob iniuriã illatam potiſſimũ quęrat)mærẽs.i.triſtata ſub vmbra populea.i populorũ arborũ iuxta quas.ſ.nidũ fecerat quæritur.i.voce querula deflet fœtus i.pullos amiſſos quos arator durus. i. immitis obſeruans.ſ.matrẽ quo cibũ afferret detraxit nido implumes.ſ. priuſ quã volare ſcirent.at.i.ſed, illa.ſ.Philumela flet noctẽ.ſ.totã, & ſedens ramo vñ nidus ablatus eſt, integrat.i.ſæpe repetit, & ex integro canit carmẽ miſerabile, & implet loca vicina late quæ

Varia Lect. Et gelidis hæc euoluiſſe ſub antris] In Rom.lib.& aliquot aliis ſub aſtris, legitur. [Nulla Venus nullique animum flexere Hymenęi]In Rom.li.in Mediceo: & aliquot aliis antiquis legere eſt, Nulla Venus, non vlli animum. [Spretę Ciconum quo munere matres] Aliquot antiqui libri, Spreto, legunt. vt ſit Spretis ab Orphæo nuptiis. Seruius mauult, Sprete matres. [Nocturnaque Origa Bacchi] In libris aliquot antiquis, Nocturnique, legitur per hypallagen, quamuis nonnulli ex peritioribus Nocturna, receperint, qua lectione nulla fiet colliſio in, Nocturnaque Orgia: Sanè vero in Medicen, Nocturni ſcriptum eſt.

Hæc Proteus] Subaudi dixit. [At non Cyrene] Deeſt, territa eſt, quod ex ſequentibus datur intelligi. [Pacem petens] Beneficium, beneuolentiam [Faciles Nepheas] Exorabiles nymphas ad ignoſcendum paratas Ranè ſciendum eaſdem eſſe Napheas,quę & Driades ſunt.Nã ſupra ait, At chorus æqualis. Dryadum. [Intacta ceruice] Indomita. Et dicit anima-

Hæc Proteus: & ſe iactu dedit æquor in altum:
Quaque cedit, ſpumantem vndam ſub vertice torſit
At non Cyrene nanque vltro affata timentem
Nate licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa; hinc miſerabile nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus, tu munera ſupplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas,
Nanque dabunt veniam votis, iraſq; remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.

lium ſacrificium eſſe faciendum, vt non tantum occidantur hoſtię. [Orphæi] Datiuus Græcus eſt. [Lethæa papauera mittes [Agreſtia.] Placatam Eurydicem vitula venerabere cęſa] Hypallage, pro veneratam placabis. [Præcepta faceſſit] Facit frequentatiuum eſt pro principali. Aut certe ideo faceſſit, quia plures hoſtias immolauit, [Subitum dictum, ac mirabile

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruices iuuencas:
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum iugulis demitte cruorem,
Corpora quæ ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, vbi noua ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphæi Lethæa papauera mittes.
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuiſes:
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa.
Haud mora; continuo matris præcepta faceſſit.
Ad delubra venit: monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios pręſtanti corpore tauros.
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Poſt, vbi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphæi mittit, lucumque reuiſit,
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt liquefacta boum per viſcera, toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes, iamque arbore ſumma
Confluere, & lentis vuam demittere ramis.
Hęc ſuper aruorum cultu, pecorumque canebam.
Et ſuper arboribus, Cęſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volenteis
Per populos dat iura, viamque affectat Olympho
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oci:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta
Tityre te patulę cecini ſub tegmine phagi.

rabile monſtrum) Res enim hæc ex improuiſo uenit, ut apes ex bobus erumperent. Nam pręcepta Cyrenus, tantum ad placandum numina pertinebant. Notandum ſanè, quia ex hoc euentu illa res inuenta eſt, quam ſupra memorauit, & melior facta per induſtriam. [Stridere apes utero, & ruptis efferuere coſtis] Hæc uerba, & ſecundæ ſunt coniugationis, & tertiæ nunc tantum tertiæ. [Vuam demittere ramis] In morem uuæ. i. botryonis defluere, quo Græci βοτρύδιον dicunt. [Hæc ſuper aruorum cultu] Primum librum per hoc ſignificat, per pecora autem, tertiú, & quartum, quia & apes pecora ſunt Per arbores ſecundum. Et hoc dicit. Hæc ego, id eſt Georgica ſcripſi dum Cęſar in oriēte pugnaret. [Euphratem] Orientis fluuium. [Fulminat] Fortiter facit. [Victorque uolentis per populos] Vnum uirtutibus eſt, aliud iniuſtitiæ. Nam uincere uirtutis eſt uolentibus imperare. Iuſtitiæ. [Viamque affectat Olympo] Præparat ſibi diuinos honores. [Parthenope] i. Neapolis, quæ primo ex corpore unius Syrenis illic ſepultę Parthenope eſt appellata. [Studiis florentē ignobilis oci] Ideſt artis poeticę, quam ocium appellauit ignobile, ne quid de ſe uideretur arrogans dicere. [Carmina qui luſi paſtorum] Qui etiam Bucolica ſcripſi. [Audaxque iuuenta] Aetate iuuenili. Nam, vt diximus ſupra vigintiocto annorum. Et bene breuiter à ſe ſcriptarum rerum executus eſt titulum.

ASCENSIVS.

Hæc Proteus &c.] Enarratis quæ compulſus erat enarrare à diuino ſpiritu Proteus ſeſe in vndas deiecit tanquā qui iuuenem confitentem abs quo iniuriā paſſus erat ignoratione remedii punire vellet cum cauſam malorū edocuiſſet, quocirca artificioſe præſtructum eſt à poeta vt Cyrene capta nebulis adeſſet, omniaq; intelligeret, quę intelligens nymphas placandas & ſciens quo ſacrificio apum inſtaurandarum modum inuenit quia ex vitulis mactatis, & in nonum diem derelictis ſubortæ ſunt. Ordo eſt. Hæc Proteus ſupra dixit quaque. i. & qua, & dedit ſe iactu. i. impetu magno in altum æquor, & torſit ſub vertice aut capitis quia ſe præcipitem dedit aut ſub vertice. i. reuolutione aquarū vndam ſpumantem ſupra, in ea parte qua dedit ſe in Altum. At. i. ſed Cyrene non. ſ. dedit ſe in altum hoc eſt nō aufugit licet eſſe nympha aquatilis derelinquens filium inconſultum, & dubiū ſicut Proteus (& ita malim dicere quā ꝙ quæſtio timuit) nanque ipſa eſt affata vltro (quod longe abeſt vt aufugeret) timentem. ſ. Ariſtæum. O nate licet. i. licitum eſt deponere animo cura triſtis. i. quæ te triſtem reddunt, hæc. ſ. vnam Proteus dixit, eſt omnis cā morbi, & nymphæ cū quibus illa. ſ. Eurydice agitabat choros. i. choreas, & feſtiuitatis altis lucis, id eſt ſyluis ſacris, & incæduis miſere. i. immiſerūt (media lōga eſt enim verbum præteriti perfecti temporis) hinc. i. ex hac cauſa apibus. ſ. tuis exitium. i. internecionē miſerabile. i. miſeratione dignam, tu ſupplex petens pacem. ſ. à nymphis, & Eurydicē tende. i. prætende offer munera. i. ſacrificia venerare. ſ. muneribus, napeas. i. florum, & virgultorum nymphas faciles. i. cito exorabiles, & quod precaris facientes, nanque dabunt veniam votis, id eſt propter vota, ſed ego dicam prius quam oraueris. ſ. eas, qui ſit modus orandi. delige. i. de multis elige quatuor tauros eximios. i. ex aliis exemptos (ſed propter porci dicuntur eximii ſecundem Donatum, & tauri intacti vt bibentes lectę, præſtanti corpore. i. habentes pręſtans corpus & delige totidem iuuencas, ceruicę intacta ſ. à iugo, ideſt quę nunquam iugum traxerunt, quę depaſcunt i. carpunt tibi nunc ſumma. i. ſummitatem Lycęi. ſ. montis Arcadiæ, viridis. i. herboſi, per quod oſtendit vernam eſſe tēpeſtatem, qua apes ita inſtaurandas prius docuit, & conſtituens. ſ. dictis quatuor aras ad i. iuxta alta delubra. i. templa dearum, (In quibus. ſ. earum ſimulacra, vt quidam dicunt de corticata ſunt) & demitte. i. extrahe deorſum, iugulis. i. ex anteriori parte colli cruorē ſacrum. ſ. deabus, & deſere ipſa corpora boum. ſ. cum pellibus in luco frondoſo. vt. ſ. locus ſit tepidus, & tectus qualē ſupra deſcripſit, & poſt. i. poſtea vbi aurora nona. i. noni diei (is. n. etiam tunc obſeruabatur in funebribus rebus, & ſacrificiis oſtenderit ſuos ortos. i. illuxerit tu mittes Orphæi, pro orphęo inferias. i. ſacrificia quæ manibus apud inferos competunt. ſ. papauera Lethæa. i. obliuionem inducentia, Seruius dicit agreſtia, cum ſint etiam veſca. i. quibus veſcimus (poſſet Orphi legi in datiuo a nominatiuo Orphæs, item Orphæi in genitiuo vt ſit diphthongus græca ſicut eus in nominatiuo, & ordo eſt, mittes Lethęa papauera appoſitorie inferias Orphæi, & tu mactabis ouem nigrā inferis gratam, & tu reuiſes lucū vbi boues derelicti erunt, & tu venerabere Eurydicem placatā. i. ꝙ tibi polliceor ſic placandā. vitula cęſa. i. mactata. Haud mora ſignificat matrem abiice aut cōticuiſſe illis dictis, haud. i. non mora ſup. fit, & Ariſtæus faceſſit. i. factum it, continuo. i. illico, & eueſtigio, ꝑcepta matris, & venit. i. accedit ad delubra, & excitat. i. innouat aras mōſtratas, ſ. à matre, & ducit. ſ. ad eas, quatuor tauros eximios pſtāti corpore, & totidē. i. et quatuor iuuencas ceruice intacta. & poſt vbi aurora nona induxerat ſuos ortus mittit, Orphi. i. Orphęo inferias. i. ſacrificia inferis apta, & reuiſit lucum in quo. ſ. dereliquerat boues. vero pro ſed, Ariſtæus. ſ. & qui aderant vt ſacrificulus aſpiciunt hic. i. in hoc loco, & tēpore. ſ. nona die monſtrum ſubitum. i. ſubito exortum, & mirabile dictu i. dum dr̄, videlicet apes ſtridere per viſcera boum liquefacta i. reſoluta & putrefacta toto vtero & efferuere. i. feruenter euolare coſtis ruptis (efferuere, & ſtridere tertię ſunt hic inflexionis ab efferuo, & ſtrido) & nubes immenſas. i. valde magnas, hoc eſt examina apium in morē nubis volantium trahi. i. contrahi & confluere. i. confluxum facere iā ſup. in arbore ſummam, & demittere ramis lentis. i. pondere vibrantibus. i. deprēdere in ramis lentis vuam. i. examen apum in morem racemorum condependentium [Hæc ſuper aruorum &c.] Perorās poeta operum à ſe tunc compoſitorum meminit, veritus forte (qđ pleriſq; aliis cōtigit) aut ſua aliis, aut aliena ſibi abſcribi poſſe ſimulque cum ſumma modeſtia ſtudium ſuum Auguſt. ſtudio comparat, dicens ocium ſuum, id eſt, exercitiū poeticum quod in ocio, & quiete atque in vmbris fit ignobile non quidem ſimpliciter ſed reſpectu bellicæ glorię, quę Romanis ſumma vi-ſa eſt vnde cum Romæ forum vaſto ſpecu hiaret nec alio quā quo plurimum Romanus populus poſſet, oppleri poſſe vates canerent ferunt (inquit Liuius ad principium 7. libro decadis primæ (tum M. Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe dubitantes ad vllum maius rationis bonum arma virtuſque eſſet. Silentioque facto templa deorum immortalium, quæ foro imminent capitoliumque intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porri-

gentẽ ſe deuouiſſe, equo deinde quàm poteram maxime exornato inſidentem, armatum ſe in ſpacium immiſiſſe, hęc ille. quo circa, & Maro noſter lib. 6. Tu regere imperio populom Romane momento. Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem, Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos. Et quia ſummam gloriam in armis conſtituit, prius arma quàm virum prælibat dicens. Arma virumque cano, eum tamen virum prius exequat vnde, & arma deſcriptos in 7. inquit, Maius opus moueo, &c. Reſpectu ergo bellorum ab Auguſto geſtorum ocium literarũ ignobile cenſet, ſicut & medicinæ peritum inglorium appellat, dicens Aeneid. 11. Scite poteſtates herbatum vſumque medendi, Maluit, & muras agitare inglorius artes. Quia igitur ſtudiũ poetarum tranquillitatem amat, ideo ocium vocat, quia vero in laudem Auguſti cenſet, glorioſius eſſe bene agere quàm bene ſcribere, quia qui bene agunt etiã viuunt nobiles ſiunt, qui vero bene ſcribunt plerunque poſt obitum duntaxat noſcitantur, cum viuentes ſtudio dediti lateant, aut inuidia obruantur. Sed de hac re ſatis. Ordo igitur eſt. Ego Virgilius ſupp. canebam hæc. ſ. quæ præmia ſunt, ſuper, id eſt de cultu aruorũ vt in primo libro, & pecorũ, vt in tertio, & ſub arboribus vt in ſecundo (& quod non opus eſt dicere nunc de apibus quæ etiã pecora ſunt) canebã, inquit ſupple tunc dum Cæſar. ſ. Auguſtus magnus. ſ. preter cæteros, fulminat bello. i. vt fulmen proſternit obſtantes, ad Euphraten. ſ. fluuium Armenię maioris altum. i. profundũ & ipſe victor. i. voti cõpos dat iura, per populos volentes. i. vltro ſe legibus eius ſubmittentes, & affectat viam. i. iter hoc loco. Olympho. i. cœlo, hoc eſt ad diuos honores (Eſt autem datiuus localis, quem nonnulli octauũ vocant caſum reſolubilis in accuſatiuũ mediante ad vel in) vt affectat Olympo. i. ad Olympum (Olympum autem pro cœlo uſurpari alibi dictũ eſt) Parthenope. i. Neapolis, hoc eſt ciuitas noua dicta Parthenope à Syrene illic ſepulta, dulcis. i. amęna, & grata propter ſtudium alebat illo tempore quo. ſ. Cęſar ad Euphratẽ fulminaret, me. ſ. Virgilium auctorem huius operis, florentẽ ſtudii oci pro ocii, hoc eſt vacationis ignobilis. ſ. dum ſit, aut reſpectu glorię bellica quam Cæſar meretur, qui. ſ. Virgilius luſi graciliter, & facili ſtilo ſcripſi, carmina paſtorum. i. Bucolica, & qui audax iuuenta. i. iuuenili ętate, quæ minus pericula ſentit, & minus mali experta audacior eſſe ſolet, te cani te ô Tityre recubantem ſupp. ſub tegmine phagi patulę, vt in primo bucolico carmine, patuit.

VARIA LECTIO.

QVATTVOR eximios præſtanti corpore tauros] In Romano libro legitur, Eximio præſtantis corpore, quod tantundem eſt [Delige, & intacta totidem ceruice iuuencos: [In Longobardico, Dilige, legitur, quod etiam ſuperius habuimus eodem ſignificato. Sed, & intactas, quippe Iuuencas, per Syllepſim legitur. In Romano libro, ſermone magis poetico. Quanquam, & illud venuſte dictum Intacta ceruice, quod agnoſcit Seruius. [Inferias Orphæi Lethæa papauera mittes] In Romano tantum libro Orphæo, latio declinatu ſcriptum eſt, quod per ſyniaeſin, accipietur, vt aluearias & ferceique eumenidum thalami in aliis, tamen, Orphæi, per diphthongon eſt, vt græce ὀρφεῦ cuiuſmodi illud etiam apud Catullum.

Qualis adeſt Thetidis qualis concordia Pelei.

Subſequitur inde verſus.

Placatam Eurydicem vitula venerabere caſa. Poſt hunc

Et nigram mactabis ouem, lucumque reuiſes.

Hoc ordine habetur in libro Longobardico, & ita diſponendos eſſe nemo non videt, cum præſertim hæc rite perfecta, quo præceptum fuerat ordine, cognoſci poſſit ex eo verſu, qui toti periodum complectitur.

Inferias Orphei mittit, lucumque reuiſit.

Quattuor eximios præſtanti corpore Tauros.

Delige, & intacta totidem ceruice iuuencos.

Eodem modo quo ſuperius. Eximio præſtatis, & intactas, & in inferias Orphæo. In Romano libro,

SERVII HONORATI MAVRI GRAMMATICI IN P. VIRGILII MARONIS AENEIDEM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

IN exponendis auctoribus hæc conſideranda ſunt: Poetæ vita, Titulus operis: Qualitas carminis, Scribentis intentio, Numerus Librorum, Ordo Librorum, Explanatio. Virgilii vita hæc eſt, Patre Marone Virgilius natus fuit, Matre vero Maia. Fuit ciuis Mantuanus, quæ ciuitas eſt Venetiæ. Diuerſis in locis operam literis dedit. Nam & Cremonæ, & Mediolani, & Neapoli ſtuduit adeo autem verecundiſſimus fuit vt ex moribus cognomen acceperit, Nam dictus eſt Parthenias, vel parthenius .i. omni vita ꝓbatus: Vno tantum morbo laborabat, nam impatientes libidinis ſunt Primum a Virg. hoc diſtichon factum eſt Baliſtam latronem.

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus,
Nocte dieque tutum carpe viator iter.

Scripſit etiam ſeptem ſiue octo libros hos, Cirinam, Aeneam, Culicem, Priapeam, Caralecton, Epigrammata, Gopiam, Diras Poſtea ortis bellis ciuilibus inter Antonium, & Auguſtum, Auguſtus victor Cremonenſium agros, quia pro Antonio ſenſerāt dedit militibus ſuis, qui cum non ſufficerent his addidit agros Mantuanos ſublatos non propter ciuium culpam, ſed propter vicinitatem Cremonenſium. Vnde ipſe in Bucolicis.

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

Amiſſis ergo agris, Romam venit, & vſus patrocinio Pollionis, & Mecœnatis, ſolus agrum quem amiſerat recipere meruit. Tunc ei propoſuit Pollio, vt carmen Bucolicum ſcribere, quod eum conſtat triennio ſcripſiſſe, & emendaſſe. Itē propoſuit Mecœnas Georgica, quæ ſcripſit, emendauitque ſeptem annis. Poſtea ab Auguſto rogatus Æneidem propoſitam ſcripſit annis vndecim, ſed nec emendauit, nec, edidit. Vnde eam moriens præcepit incendi. Auguſtus vero ne tantum opus periret Tuccam, & Varum hac lege iuſſit emendare, vt ſuperflua demerent, nil adderent tamen, vnde & ſemiplenos inuenimus eius verſiculos, vt, Hic curſus fuit. Et aliquos detractos, vt in principio: Nam ab armis non incepit: Sed ſic.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſyluis vicina coegi,
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricoli, at nunc horrentia Martis
Arma, virumque cano

Et in ſecundo hos verſus conſtat eſſe detractos,

At ignibus agra dedere.
Iamque adeo ſuper vnus eram, cum limina Veſtæ
Seruantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem.
Tyndarida aſpicio. dant clara incendia lucem.
Erranti paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob pergama Teucros.
Et pęnas danaum, & deſerti coniugis iras
Permetuens Troiæ, & patriæ communis Erynnis
Abdiderat ſeſe, atque aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo. ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pęnas.
Scilicet hęc Spartam incolumis, patriaſque Mycenas
Aſpiciet, partoque tibi regina triumpho?
Coniugumque domumque patres, natoſque videbit.
Iliadum turba, & Phrygiis comitata miniſtris
Occiderit ferro Priamus, Troia arſerit igni.
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus
Non ita, nanque & ſi nullum memorabile nomen
Feminea in pęna eſt, nec habet victoria laudem,
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pęnas, animumque expleſſe iuuabit
Vltris flammam, & cineres ſati aſſe meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar,
Cum mihi ſe non ante oculis.

Periit autem Tarenti in Apulię ciuitate. Nam dum Metapontum capit videre, valetudinem ſolis ardore contraxit. Sepultus autem Neapoli, in cuius tumulo ab ipſo compoſitum eſt tale Diſtichon, Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope, cecini paſcua, rura, duces. Titulus eſt Aeneis deriuatum nomen ab Aenea, vt à Theſeo Theſeis. Iuuenal.

Vexatus quoties rauci Theſeide Codri

Qualitas carminis patet, nam eſt metrum Heroicum, & actus mixtus vbi & poeta loquitur, & alios inducit loquentes. Eſt aūt Heroicum, quod conſtat ex diuis humaniſq; perſonis continens vera cum fictis. nam Aeneam ad Italiam veniſſe manifeſtū eſt. Venerem vere locutā cum Ioue, miſſumve Mercurium conſtat eſſe compoſitum. Eſt aūt ſtylus grandiloquus, qui conſtat lato ſermone, magniſq; ſententiis. Scimus. n. tria eſſe genera dicendi humile medium, grandiloquum. Intentio Virgilii hæc eſt, Imitari Homerum, & Auguſtum laudare à parentibus. nanque eſt alius Actiæ, quæ nata eſt de Iulia ſorore Cæſaris. Iulius autem Cæſar ab Iulo filio Aeneæ originem ducit, vt confirmat dicens Virgilius, a magno demiſſum nomen Iulo. De numero librorū nulla hic q̄ſtio eſt, licet in aliis inueniatur auctoribus. nam aliī dicunt, Plautum a t. ſcripſiſſe fabulas alii 4. alii centum. Ordo quoque manifeſtus eſt, licet quidē ſuperflue dicat ſcd'm librum primum eſſe, tertium, ſcd'm ēt primum tertiū. Ideo quia primum ilium concidit, poſt errauit Aeneas, inde ad Didonis regna peruenit, neſcientes hanc eſſe artem poeticam, vt à mediis incipientes per narrationem, prima redeamus, & nonnunq̄ futura præoccupemus, vt per vaticinationem. Quod etiam Horatius ſic præcipit in arte poetica dicens.

Vt iam nunc dicat, iam nunc debentia dici.
Pleraque differat, & præſens in tempus committat.

Vnde conſtat perite feciſſe Virg. Sola ſupereſt explanatio, quæ in ſequenti expoſitione probabitur. Hæc quantum ad Aeneidem pertinet dixiſſe ſufficiat. Nam Bucolicorum, & Georgicorum alia ratio eſt. Sciendum præterea eſt, quod ſicut nūc dicturi, thema propondimus, ita veteres incipiebat carmen a titulo, carminis ſui, vt poi è, Arma virum cano. Lucano Bella per Emathios, Statius Fraternas acies alternaque regna.

IODOCI BADII ASCENSII IN P. Virgilij Maronis Aeneida per quam familiares commentatij.

QVANDOQVIDAM poetæ vita notior eſt tum ex Donati, tum ex Seruii, tū ex Mācinelli tū ex noſtris in Bucolica commentariis, quā vt iterum notificet, neque crambe toties appoſita enecet expoſitis ſuperſedero. Verum tametſi titulus quoque manifeſtarius ſit quia rudi adhuc pubi nihil ſatis expoſitū ſciet, literaturæ tyrūculus titulum, i. ſubſcriptionem ſolere ſumi à nobiliori, & principaliori, vnde hic ab Aenea deductus eſt, eo quod in rebus gerendis, primas nimirum partes obtinet, poetæq; intentioni maxime conducit eum quam glorioſiſſimum efficere, vt iamiam dicemus. Formari autem ſolent nomina librorum vt patronymica fœminina eo quod libri pater videtur qui res præclaras quæ in eo deſcribuntur patrauit verum quia libro, & viro, vnum eſſet nomen licet varia inflexio ſi Aeneas inſcriberetur ſicut illas, non formauit ipſum à nominatiuo Latino Aeneas, vnde patronymicum maſculinum Aeneadas, & Aeneadæ duri &c. à quo per ablationem de ſyllabæ fieret hęc Aeneas huius Aeneidos, ſed à nominatiuo græco Aeneus, vnde fit hic Aeneides cōtraheoſo. ſ. diphthongum ei in i, longum vt Hæc ſatis Aeneide &c. à quo rurſus per ablationem de ſyllabæ, & reſolutionem ei diphthongi in ei diuiſas ſyllabas fit hæc Aeneis nomen libri huius, cuius accuſatiuum hanc Aeneida qui putant eſſe pluralē dicunt in libris Aeneidorum, &c. Sicut ergo à Theſeus fit hæc Theſeis & ab Achilleis (ſi enim græce dicitur) hæc Achilleis, ita ab Aeneus hæc Aeneis. Qualitas carminis eſt heroica exametra, & ob id grandiloquas. Intentio auctoris quam potiſſimum prænotare intendo, & quæ ceteris ferè datur eſt nimirum, vt & reipub. & ſibi quamplurimum per huius operis editionem proſit quam feliciter, & abunde conſecutus eſt. Nam conſtituiſſe vī ſimul & iucunda & idonea dicere vitæ. Quia enim nouit nihil

reip.eſſe vtilius q̃, & clementem, & prudentē, & fortem, & tēperatum, & iuſtum, & cęteris virtutibus prædictum habere principem talē in Aenea Auguſto imitandum depinxit forte, vt Xenophon de Cyro fecisse perhibetur, non ſemper qualis fuit, ſed qualem fuiſſe decuit deſcribens, Iniciens per hoc Auguſto magnā eius imitandi neceſſitatē cū ab eo qui ſumme pius, iuſtus fortis, tēperātus, &c. fuiſſe perhibetur originē traxerit, turpeq; ſit à maiorū honeſtis inſtitutis, & virtutibus degenerare. Quin adeo quia (vt ad ſextū huius dicturus eſt Seruius) nouit nullum opus Romanis acceptum qđ bonis moribus, & reip. incolumitati nihil conferret, in ipſo ſexto, & ſontibus pœnas, & iuſtis pręmia tam ſancte conſtituit, vt Paulo noſtro nō indigna quæ ſcribit pleraque cēſeri mereantur. Sibi quoque nec parum profuit qui tm̄ in remp. contulit quique honeſto ſtudio immortalē gloriam meruit. Et hęc communis eſt omnibus bona, & bene ſcribentibus intentio. Sed, & ſpeciales atque peculiares vñr auctori noſtro fuiſſe plurimæ. Quarum vna eſt, vt ſicut in Buc. humile genus ſcribendi primæ agreſtum ætati, quę paſtoralis, eſt, competēs attigit, & in Georgicis mediocre mediæ illorū ætatis, hoc eſt agricolariæ congruū conſecutus eſt, ita hic ſublime genus conſumatæ, ſed nō decrepitæ ætati, hoc eſt bellicæ virtuti debitū cōſequatur. Altera, vt ſicut in Bu. Theocritum, & in Georgicis Heſiodū æquiparauerit, ita hic principē poetarū, & fontem ingeniorum Homerum ęquiparet ſeq; fœcunditate ingenii, illi præſtaret demonſtrat. Nam quod ille vigeniſquaternis libris poeta nr̄ ſenis effecit, in ſex quidem prioribus libris Odyſſeam hoc eſt virū expreſſit, in reliquis ſex iliada, hoc eſt arma cōſecutus. Sicut ergo Homero propoſitum vr̄, vt, & vitā contemplatiuā quę in Vlyſſe ſignificata eſt, & actiuā quæ in bello Troiano prudēter geſto expreſſa eſt, explicet, ita & poetæ nr̄o, vt vtranq; vitā, ſed in viro (quod glorioſius eſt) hoīe nobis depingat. Quocirca vt Homerus in Hectore tracto ſubſtitit, calamumq; repreſſit, ne progreſſus eius ignobilem interitū congereretur memoiſſe ita Maro noſter in Turno deuicto conſtitit, ne, Aeneę quoque ſub merſionem triſtem deflere cogeretur, qui etenim quis ſummopere laudare cōtendit, in ſumma eius laude calamum ſiſtet vt ille in Hectore tracto, & hic in Turno deuicto. Errant ergo miſere qui poetā, vltro progreſſurū ſomniant, ni morte pu̇etus, fuiſſet, cum iam operis finem ſed non caſtigationem attigerit. Tertia eſt, vt in viro totam vitā humanam depingat, infantiam quæ periculis ſubiecta eſt in primo vbi naufragia, & ventorum procellæ. Pueritiam quę præceptorum ferulis multiſq; infirmitatū flagellis ſubiacet, in ſecūdo vbi excidium Troiæ declarat. Adoleſcentiā cuius, Salomone teſte, via incertiſſima eſt, in tertio vbi errorem Aeneæ narratur compendiū. Iuuentam quę p̄ditis ſæpe amoribus obruitur, vt miſera Dido in 4. Virilitatem quæ glorię ſtudet, vt qui in quinto in anniuerſario Anchiſæ celebrant ludos. Senectam quæ mortis admonet. vt qui in 6. deſcendit ad inferos totumq; inferorū cōtemplatur ſtatum vnde rediiſſe non inepte fingitur animo ſi quidem nondum à corpore ſeparato ſed per contemplationē abſtracto deſcendit, de qua re pulchre diſputat Philelphus primo epiſtolarū ad Cyriacū. Addere poſſumus, qđ oēs ferè libros terminat exitu vitæ. Eſt enim mors vltima linea rerū, vt primū morte Priami, & Hectoris, vbi inducit, & Dido multa ſuper Priamo rogitās ſuper Hectorē multa, ſcđm mortem Creuſæ, Tertiū Anchiſæ, Quartū Didonis Quintū Palinuri, Sextum Caietæ Quinetiam totū opus morte Turni claudit in qua ſumma erat Aeneę gloriam iā conſummata. Neque vero minus eſt in 7. reliquis libris artificiis, vbi videlicet deorū hominūq; grauiſſimæ, & plurimæ hn̄t concione, varia bellorum euenta, miſerandę ſtrages, rerum antiquiſſimarū commemorationes. Obſeſſorum trepidationes ſecurorū necem, & multa id genus alia tum artificioſe, tū difficilia dicta vſq; adeo vt arma p̄ſecuturus dixerit, Maius opus moueo, &c.

ARGVMENTA IN DVODECIM ÆNEIDOS LIBROS.

PRIMVS habet Libycam veniant vt Troes in vrbem.
Edocet Excidium Troię cladem que ſecundus.
Tertius à Troia vectos canit æquore Teucro
Quartus item miſere duo vulnera narrat Eliſæ,
Manibus ad tumulum quinto celebrantur honores.
Aeneam memorat viſcentem tartara ſextus.
In Phrygias Italiam bello iam ſeptimus armat.
Dat ſimul Aeneæ ſocios octauus, & arma,
Daunius expugnat nono noua mœnia Troiæ.
Exponit decimus Tuſcorum in littore pugnas.
Vndecimo Rutuli ſuperantur morte Camillę.
Vltimus imponit bello Turni nece finem.

ASCA. PRIMVS habet Libycam &c. Vt iuxta morem in ſuperioribus obſeruatā argumenta explicem totus operis hæc ſumma eſt, Aeneas. Anchiſæ, & Veneris filius, genero Priami, quia maritus Creuſæ, quæ Priami filia erat. & pater Iulii Aſcanii vnde domus Iulia Romæ capta Troia, & illo incenſo idem tenuit, & vbi collecta manu ad exilium parata antandrum petiit, ibique fabricatis nauibus in Thraciam conceſſit inde prodigiis actum in Delum peruenit: vnde dīs monētib, in Cretā per errore patris anchiſæ appulſus, eſt, atque inde peſte fatigatus ex iuſſo Penatum venit à Strophadas inſulas, vbi Harpyis vexatus eſt, inde maritima Græciæ p̄teruectus in Epirū p̄fectus Heleni qui Priami filius, & vates erat hoſpitio ſuſceptus eſt ab Epiro venit Calabriā. Illincq; aduentu Diomedis territus nauigauit ad Scyllā, & Charybdim q̄ aetnæ vicinæ ſunt, atq; circuita magna Sicilię parte Drepanum venit, vbi ſcđm Poetā p̄didit patre inde venit ad Eliſamq; & Dido dr̄, inde ob Ioue p Mercuriū reuocatus in Italiā, prius tñ ad Siciliā repulſus patri anniuerſariū celebrauit quo peracto in italiā ad Cumas appulſus duce Sibylla ad inferos deſcedit patrē viſurus à quo genus ſuū didicit inde ad italiā à diis promiſſam recta p̄ueniens, per ceruā ab Iulo occiſam Iuno diſcordiā excitauit cū Latino, cui, & Turnus Iunię procus, & à matre amatā noīe, maritus deſtinatus; ſuppetias tulit, qua p̄p̄ æneas ad Euādrū qui tunc eas oras vbi nūc Roma eſt tenuit, cōceſſit. Vñ Pallāte filio adiuens ad vrbem nouam qui in italia cōdiderat, & in qua aſcanius cū cetera pube obſidebatur feſtinat, cum iā eam Turnus inuaſiſſet, vt ſā repulſus erat poſt ea cum Mezētio, & comitibus eius bella geſſit, quib. ſuperatis Rutulos cū Camilla deuicit, & tādē Turno occiſo voti cōpos ſcđm Maronē Lauiniā Latini filiā obtinuit vxorem. Et hic eſt ordo rerum geſtarum, aut quæ pro geſtis à poeta recitantur, verum alius longe ordo à poeta obſeruatur. Nam vt dicunt verſiculi, primus liber habet. vt. i. qualiter Troes veniat in vrbem Libycam videlicet carthaginem, quod cōtigit ſeptimo anno, ſecūdus edocet excidium, & cladem Troiæ narrāte. ſ. Aenea, & audiente Didone. Tertius. ſ. liber, canit Teucros. i. Troianos vectos æquore à Troia. Quartus narrat item. i. cōſimiliter duo vulnera ſ. amoris, & gladii quo ſe occidit Eliſę. i. Didonis miſerę honores. i. funebres, & anniuerſarii celebratur in quinto ſ. libro, manibus. ſ. Anchiſæ, ad tumulum ſ. eius in Sicilia. Sextus memorat. i. recitat Aeneā viſcentē tartara. i. inferna ſeptimus armat iam bello. ſ. ſuſcepto italiā. i. italos, in. i. contra Phrygas. i. Troianos, Octauus dat Ænea ſimul ſocios. ſ. Arcados et arma. ſ. à Vulcano fabricata. Daunius. i. Dauni filius. Turnus expugnat nono ſup. libro, noua mœnia. Troiæ, hoc eſt mœnia nouę Troiæ, q̃ in primo aduentu condiderat Aeneas Decimus exponit pugnas Tuſcorum i. Et tuſcorū, vt Mezentii. & ſociorū in littore i. ad littus Rutuli qui populi Turni erant ſuperātur. Vndecimo ſup. libro morte Camillæ virginis bellatricis. Vltimus. ſ. liber imponit fine bello nece. i. per necem Turni in primo libro vt recitāt verſiculi ſatis protriti, & expoſiti, Aeneas ſeptimo errorum ſuorum anno ſperans ex Sicilia in italiam peruenire Iunone inuidente ventis ad Libyam repulſus eſt, vbi refectis ſociis diſquiſiuit qui eam regionē teneant cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua, edocuitq; Eliſā ea regna tenere. nouaſq; ſedes illic locaſſe, verū interea dum Aeneas hæc à matre incognita diſquitit Dido q̄ nouam claſſem appulſam audierat veritā hoſtes eſſe, eam expugnare iuſſerat, vnde Ilioneus vir inter primos facundus, quæſtum venerat cū Aeneas ſeptus à matre nebulis, non viſus adeſſet, qui tandem apparens benigno ſuſcipitur hoſpitio, & ab Eliſa rogatus Troianorum excidium narrare parat, quod in ſecundo exequitur, vt illic videbimus.

In

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS. LIBER PRIMVS.

IN I. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Vir magnus bello, nulli pietate ſecundus.

IN EVNDEM MODESTINI IVRISC. ARGVMENTVM.

Aeneas odiis Iunonis preſſus inique,
Italiam quærens Siculis errauit in undis:
Iactatus tandem Libyæ peruenit ad oras,
Ignaruſque loci, fido comitatus Achate,
Iudicio matris regnum cognouit Eliſæ.
Quinetiam nebula ſeptus, peruenit ad vrbem,
Arreptaſque vndis ſocios cum claſſe recepit.
Hoſpitioque vſus Didonis, cuncta benigne
Excidium Troiæ iuſſus narrare parabat:

Principium a Tucca & Varo ſublatum.

ILle ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſilus, vicina coegi,
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at tunc horrentia Martis.

ARMA, virumque cano; Troiæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lauinaque venit
Littora, multum ille & terris iacta tus, & alto,
Vi ſuperum, ſæue memorem Iunonis ob iram,

IN LIB. PRIMVM Aeneid. commentaria Seruij.

ARMA] Multi varie differunt cur ab armis Virgi. cœperit omnes tamen in hanc ſententiam ire manifeſtū eſt, cū eum cōſtet aliunde ſum pſiſſe principiū, ſicut in premiſſa eius vita mōſtratum eſt. Per arma aūt bellum ſignificat, & eſt tropus Metonymia. Nā armaquib. in bello vtimur, pro bello poſuit. Sic toga qua in pace vtimur, pro pace ponitur, vt Cic. Cedant arma togæ i. bellū paci. [Arma virumq;] Figura vſitata eſt, vt non eo ordine reſpōdeamus, quo propoſuimus. Nam prius de erroribus Aeneæ dixit, poſt de bello. Hac autē figura etiā proſa vtimur. Sic Cic. in Verr. nam ſine vllo ſumptu noſtro copiis, tunicis frumentoque ſuppeditato maximos exercitus noſtros veſtiuit, aluit, armauit. [Virum Non dicit quem, ſed] circunſtantiis oſtēdit Aeneam [Cano Polyſemus ſermo eſt. Tria. n. ſignificat. Aliqñ laudo, vt, Regemque canebant. Aliqñ diuino: vt, Ipſa canas oro. Aliqñ canto, vt in hoc loco. Nā proprie canto ſignificat, quia cantanda ſunt carmina [Troiæ] Troia regio eſt Aſiæ, ilium ciuitas eſt Aſiæ. Plerunque tamen vſurpant poetæ, & pro ciuitate vel regionē, vel prouinciam ponunt. Iuuen. Et flammis Aſiam ferroque cadentē. [Qui primus] Quærunt multi cur Aeneam primum ad Italiam veniſſe dixerit, cum paulo poſt dixerit Antenorem ante aduentum Aeneæ fundaſſe ciuitatē. Conſtat quidem, ſed habita temporum ratione peritiſſime dixit Virgilius. Nam que illo tempore quo Aeneas ad Italiam venit, finis erat Italiæ vſque Rubiconē fluuium. Cuius rei meminit Lucanus Et Gallica certus Limes ab Auſoniis diſterminat arua colonis. Vnde apparet Antenorem nō ad Italiam veniſſe, ſed ad Galliā. n. Ciſalpinā, in qua Venetia eſt. Poſtea vero promotis vſq; ad Alpes Italiæ finibus, nouitas creauit errorē. Plerique tamen quæſtionem hanc vnlunt ex ſequentib. ſolui, vt vidcatur hoc adidiſſe Virgilius a uina littora, ne ſigni aret Antenorem Melior ſuperior expoſitio. [Ars quidē hoc exigit, v nibus prouinciarum præpoſitionem addamus, ciuitatum nunquam. Tamen plerunque peruerſo ordine lectū eſt. Nam ecce hoc loco detraxit prouinciæ præpoſitionē, dicens. Italiam venit. Tullius in Verrinis, Ea die verres ad Meſſanam venit, pro Meſſanā venit. Sanè ſciendum vt vſurpari ab auctorib. vt vel addant, vel detrahant præpoſitiones, Nanque ait Virgilius, Syluis te Tyrrhene feras, pro in ſyluis, vt ergo illic loco detraxit præpoſitionem, ſic hic prouinciæ, & eſt figura. Italia autem pars Europæ eſt, Italus. n. rex Siculorū profectus de Sicilia venit ad loca q̄ ſunt iuxta Tyberim, & ex nomine ſuo appellauit Italiam ibi autē habitaſſe Siculos vbi eſt Laurolauinium manifeſtum eſt, ſicut ipſe alio loco dicit, Siculi vetereſq; Sicani item. Et gentes venere Sicanæ ſepius. [Fato profugus] Fatum ad utrunque pertinet, & quod fuit, & quod ad Italiam venit. Et bene addit fato, ne videatur aut cauſa criminis patriam deſeruiſſe, vt noui imperii cupiditate. Profugus autem, proprie dicitur qui procul a ſedibus ſuis vagatur, quaſi porro fugatus. Multi tamen ita definiunt, vt profugos eos dicant, qui excluſi neceſſitate de ſuis ſedibus, adhuc vagantur, & ſimul ac inuenerint ſedes, non dicantur profugi, ſed exules. Sed vtrunque falſum eſt. Nam & profugus lectus eſt. qui iam ſedes locauit, ut in Lucano, Profugi quæ à gente vetuſta Gallorum Celtæ miſcentes nomen iberis. Et exul q adhuc vagatur vt in Saluſtio, Qui nullo certo exilio vacabantur adeo exilium eſt ipſa vagatio. [Lauinaque venit Litora] Hæc ciuitas tria habuit nomina. Nam primum Lauinium dicta eſt à Lauino fratre Latini. Poſtea Laurentum à lauro inuenta à Latino, dum adepto imperio poſt fratris mortem ciuitaté augeret poſtea Lauinium a Lauinia vxore Aeneæ. Ergo Lauina Legendū eſt, non Lauinia, quia poſt aduentum Aeneæ Lauinium nomen accepit. Ergo aut Lauiniū debuit dicere, ſicut dixit, aut Lauentum q̄uis quidam ſuperfluo eſſe prolepſim velit. [Littora] Lauro lauinium conſtat octo millibus à mari remotum nec nos debet fallere, quia dixit Lauina littora. Litus enim dicitur terra quæque mari uicina, ſicut ipſe Virgilius in quarto Cui littus arandum, cum per naturam littus arari non poſſit. Ergo ſcire debemus littus poſſe terram dici. [Multum ille] Colliſio eſt, & ille hoc loco abundant. Eſt enim interpoſita particula propter

Multa quoque & bello paſſus, dum conderet vrbem,
Inferretq; deos Latio: genus vnde Latinum,
Albaniq; patres, atque altæ mœnia Romæ.

metri neceſſitatem, nam ſi de trabas ille, ſtat ſenſus, Qui primus enim ad omnia poſtumus trahere. Sic alio loco. Nunc de extra ingeminans ictus, nûc ille ſiniſtra. Eſt autẽ Archaiſmos. [Et terris iactatus] Fatigatus eſt.n. apud Thraciam mõſtro illo quo de tumulo Polydori ſanguis emanauit: apud Cretam peſtilentia: apud Strophadas inſulas Harpijs. tẽpeſtate vero, & in primo, & i tertio. Iactamur aũt in maris fluctibus, fatigamur in terris, & bene duorum elementorum mala vno ſermone cõplexus eſt. [Alto.] Modo mari. Altum tñ ſciendum eſt q & ſuperiorem, & inferiorem altitudiné ſignificat. Nanque menſuræ nomen eſt altitudo [Vi ſuperum]

Asc. Violentia deorũ ſcdm Homerum qui dicit à Iunone rogatos eſſe deos in odium Troianorum, quod & Virgilius tetigit, dicens Vos quoque Pergameæ iam fas eſt parcere genti Diiq; Deæq; omnes. Latenter autem defendit hac ratione Troianos, q non ſuo merito eos inſequebantur numina, ſed Iunonis impulſu. [Sæuæ] Cum à iuuando dicta ſit Iuno, quærunt multi cur iam dixerit ſæuam, & putant temporale eſſe epitheton quaſi ſæuam circa Troianos, neſcientes q ſęuam dicebant veteres magnam vt Ennius, Induta fuit ſęua ſtola. item Virg. cum vbique pium inducat Aeneã, ait. Maternis ſæuus in armis Aeneas.i. magnus [Memorem Iunonis ob iram [Cõſtat multa in auctoribus inueniri per contrarium ſignificantia, pro actus paſſiua, vt, Pictis bellantur Amazones armis pro bellant. Pro paſſiuis actiua vt populatque ingentem farris aceruum, pro populatur. Et hæc varietas, vel potius contrarietas, inuenitur etiam in aliis partibus orationis, vt ſit aduerbium pro aduerbio, vt eſt, Hoc tunc pater igni potens cœlo deſcendit ab alto. pro huc. Et in participio: vt Et quia vectus, abas pro vehebatur. Et nomine, vt, Memorem Iunonis ob iram, nõ quæ meminerat, ſed quæ in memoria erat. De his aũt hæc tñ quæ lecta ſunt ponimus, nam ad eorum exẽplum alia formamus.] Multa quoque & bello paſſus] Duas coniunctiones ſeparatas naturaliter nemo coniungit, ſed hoc plerunq; a poetis cã metri fit. Ergo hic vna vacat, ſicut alio loco

Serv. Dixitque, prælia voce diremit. [Bello paſſus] Contra Turnum quod geſſit. [Dum conderet vrbem] Tres hic ſunt ſignificationes. Aut.n. Troiam dicit, quàm, vt primus venit in Italiam, fecit Aeneas. de qua ait, Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit. Et alio loco Mercurius, Nec te troia capit. Troiam aũt dici q primum fecit Aeneas, & Liuius in primo, & Cato in originibus teſtantur. Dum.n. hęc fieret ab agreſtibus ob vulneratum regium ceruum mota ſunt bella. Aut Lauro lauiniũ. Et ſignificat. [Dum] Donec, tandiu.n. dimicauit quandiu tempus faciendæ ciuitatis ueniret, i. donec Turnus occũberet, Aut Romam. Et eſt ſenſus. Dũmodo dum conderet urbem, aut Troiam aut Laurolauinium, aut Romam ſignificat. [Inferretque deos Latio,] Latium duplex eſt, vnum à Tyberi uſque ad fundos. Aliud, vſq; ad vulturnum. Denique ipſe dixit, vetereſque Latini, ideo quia ſcit eſſe etiam nouos. i. a fundis vſque ad vulturnũ Latium autem dictum eſt. q illic Saturnus latuerit fugiens filii arma. [Inferretque deos Latio. [Hoc eſt in Latium. Et eſt figura viitata apud Vergilium. Quod.n. per accuſatiuum cum præpoſitione dicimus, Ille per datiuum ponit, ſine præpoſitione. ſic vt alibi, It clamor cœlo pro in cœlum. [Genus vnde Latinum] Si iam fuerunt Latini, & iam Latium dicebatur, contrarium eſt quod dicit ab Ænea Latinos originem ducere prima eſt ineunda abſolutio, vt inde non referas ad perſonam, ſed ad locũ. Nãque vnde aduerbium eſt de loco, non deducto à perſona. Tamẽ Cato in originibus dicit hoc, cuius auctoritatẽ Saluſt. ſequitur in bello Catilinæ, primo Italiam tenuiſſe quoſdam qui appellabantur Aborigines. hos poſtea aduentu Æneæ phrygibus iunctos, Latinos vno nomine nuncupatos. Ergo deſcenduot Latini non tñ à Troianis, ſed ẽt ab Aboriginibus eſt autem vera expoſitio hæc nouimus q victi victorum nomen accipiunt, potuit ergo victore Ænea perire nomen Latinum. Sed volens ſibi fauorem Latii conciliare nomen Latinum non ſolum illis nõ ſuſtulit, ſed etiam Troianis impoſuit. Merito ergo illi tribuit qđ in ipſo fuerat vt poſſet perire. vnde & ipſe inducit in 12. lib. rogantem iunonem ne pereat nomen Latinum. Item in execratione Didonis legimus. Nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ Tradiderit. Iniqua enim pax eſt in qua nomen amittit ille qui vicis. [Albanique patres] Albam ab Aſcanio conditam conſtat, ſed à quo incertum, vtrum à Creuſę an Lauiniæ filio de qua re Liuius dubitat. Hanc aũt cum euertiſſet Tullus Hoſtilius, oẽs nobiles familias] Romam tranſtulit. Et ſciendum bene hunc ordinem ſeruare Virgiliũ, vt ante dicat Latiũ, inde Albam poſt Romam. Quod & hoc loco fecit, & in quinto lib. vt, Priſcos docuit celebrare Latinos & deinde, Albani docuere ſuos, nũc maxima porro accepit Roma & patriũ ſeruauit honorẽ. Item in ſeptimo, Mos erat Heſperio in Latio quem protinus vrbes Albanę coluere ſacrũ, nunc maxima rerum Roma colit. [Atque altæ mœnia Romæ] aut pp gloriã, aut pp ædificia ingentia, aut quia in mõtibus collocata eſt.

IN LIB. I. ÆN. COMMENTARIA ASCENSII.

ARMA, virumq; cano,] Ordo vt dixi, dependet à ſuperiori carmine. At nunc horrentia martis Arma, virumq; cano, quo circa non eam in Donati ſententiam qui dicit arma.i. ſcutum, & reliqua, quæ Æneæ fabricauit Vulcanus, Nam Martis non Vulcani arma, dicit intelligens non arma ipſa, ſe bella in armis Martio furore geſta. [Horrentia] horrentia aũt dicta ab effectu, quia horrorem inducunt, vnde Flac. i. Carm. multo caſtra iuuant, & lituo tubæ permixtus ſonitus bellaque matribus deteſtata. Signãter autem Matris arma dicit, quaſi a viris martiis, id eſt bellicoſis geſta ne ab iis geſta putentur ad quos dicitur. O vere phrygiæ, neque n. phryges, & tympana vos buxuſque vocat berecynthia matris Idææ &c. quaſi vero iã tunc Mars gentem illã fouerit, cuius auctor futurus erat, dicente Liuio in præfatione. Sicut populo licere oportet conſecrare origines ſuas, & ad deos referre auctores, ea belli gloria eſt populo R. vtrũ ſui conditoriſq; ſui parentem Martẽ potiſſimũ ferat, tã hoc gentes humanæ patiantur æquo animo, quam patiuntur imperiũ. [Virumq;] Vir, di(ſcdm Ci.) à virtute, veruntamẽ (vt grammatici dicunt) vir notat ætatẽ, vir ſexum, & proprietatẽ, hic vero nõ ætatem notat, nec (vt Don. dicit ſexum, ſed excellentiã q̃ ad proprietatem pertinet. Ergo (inquit Don.) vtrũ qui talia arma, & tã pulchra & bñe, & gerere potuerit, qui Romani imperii auctor eſſet ſueuerit, qui Iunonis inimicitias, & reliquorum deorum infectiones ſuperauerit, q tot aduerſa mari perpeſſus tolerãdo triũmiſerit Hęc Donat. Diximus cur proponẽdo arma pręmiſerit, verũ eſt ẽt altera rõ, nam cum de viro proſequi conſtituerit dearum fuiſſet, ẽt ſi per metrũ potuiſſet, Virũ, & arma cano, Troiæ qui primus ab oris. Nã relatiua ad vicinius antecedens referri ſolent. [Cano;] Cano (inquit Ser.) eſt Polyſemus ſermo. i. multa ſignificans. Nam græce Πολύσημαντος καὶ πολύσημος. idest. Polyſemantos, & Polyſemos, latine dicitur plura, ſeu multa ſignificans. Cano tamen in vnum per ſe quod, & notum eſt ſignificat, ſed ea conſequenti plura, nam quia inſignium virorũ facinora decantari ſolent, & decantando laudari, accipitur pro laudo, ſed carmine, & ita pro eo quod eſt deſcribo carmine, ſicut, quia dicimus ex arte, quoties autẽ artem adhibemus, ferẽ laudamus. (Nam in vituperando vno, niſi alterum Laudemus parũ fructus cõſequamur) ideo diceret, accipitur pro eo quod eſt laudare. vnde Flac. Prima dicte mihi ſumma dicende camœna. Hinc exiit ille vulgaris verſiculus. Laudo, cano, deſcribo, cano dic, & cano, canto, Troię qui primus ab oris &c. Quia nihil ſententioſius eſt Donato nõ poſſum eius verba præterire, dicit aũt hoc loco ſic. Altera cum propoſitione diuiſio, vt oſtendat quid Aeneas fatali ratione compulſus, & quid extra fatum perpeſſus ſit. [Fato] Fati.n. fuit vt relicta Troia Italiam peteret. Ergo crimine deſertæ patrię abſoluitur. Non potuit defendi quæ fato interitura erat. Sed neque pœna fuit, q Aſia pulſus, ſed gloria Nam minori detrimento affectus, maius eſt emolumentum conſecutus. ſ. vt Romanum Imperium conderet, non ergo malo fatorum patriã perdidit, ſed ne ab ea detineat Aeneas quę Romanõ imperio cõſtituendo dignus auctor parabatur. [Lauina Littora] Cum alii ante Aeneam in Italiã venierint, ille tñ primus cum ergo tres ſummæ deæ Iuno, palla, & Venus de ea recontenderent, & quælibet pomum vendicaret ſ[illegible]em ad Parim, qui in Ida paſtor tunc erat retulerunt, qui propoſito à ſingulis præmio, à Iunone regno, à pallade ſapientia, & à venere pulcherrima puella, Veneri conceſſit & pomum adiud[illegible] hinc ergo iratæ deæ qua fabula ſignificatur parim plus V[illegible] luxuriæ, quã regnorum gloriæ, ac ſapiẽtiæ ſtuduiſſe, quo circa regnum Troianum excidiũ tulit Et genus. ſ. Troianum, inuiſum,

Iunoni

aut Italiam que pro .i. Lauina littora, aut potius non copolatiue ſed copulatiui, vt ſit, venit primus io Italiã, & in Lauina littora poſt excidiũ Troianũ ſicut CHRISTVS, primus venit io lymbum patrũ, & ſpoliauit, non tñ primus venit in lymbum. Aut ſi Aotenor quoque in Italiá profugus venit, nõ tñ fato, quia fata non cẽſuerunt Troianorum imperiũ per Aotenora, ſed per Aeneam auſpicandũ. Itaque non deorum fauore, profugis factus eſt Antenor vt Aeneas. Aldus Manutios aſſerit Lauina Legẽdũ idque in Bibliotecą ſummi Pontificia competum. [Venit] Præteriti eſt tẽporis, [Littora] Poetico more appellatiuo prępoſitionem detraxit. Multũ ille, & artificioſe verſum difficilẽ io quo & conſonans, & vocalis abſumitur, & monoſyllabum ponitur, confecit vt rei molem depingat ſicut Flaccus. O, & præſidiũ, & dulce meum. [Alto] Altum mare dr̃ profundum, quia ſuperficies aquæ profundæ multum erigitur à fundo, ſed proprie altum dr̃ mare in medio, quia corpus ſphæricum in medio ſui altios eſt, tota aqua naturaliter eſt altior terra. [Vi ſuperũ] Ergo non ob demerita, nec io perniciem (vt dicit Donatus) ſed in gloriam, quia ex leuiore damno maius emolumentum conſecutos eſt, niſi n. Troia decidiſſet, nunquã Roma extorta fuiſſet. [Vi] Vis (inquit Donatus) eſt cum fit aliqoid contra leges. i. contra fatum, vt autem oſtendat nihil tale de ſuperis meruiſſe Aeneam addit. [Sæuæ memorẽ Iunonis ob irã] Ergo, non propter culpã Aeneæ fecerunt ſuperi, ſed vt obſequerentur Iunoni omnium reginę, purgatur igitur Aeneas, & deformatur Iuno aduerſaria [Sęuę] Id eſt crudelis, quę perſequit̃ innocentem, vt quid deorũ omnium, atque ipſius etiam cultor ſit. Onerat autẽ eum quod inimicitias nulla Aeneæ culpę ſuſceptas diutiſſime, tenaciterque retineret, cũ ne id quidem ẽt ſi iuſtæ ſint inimicitias, facere probis conueniat. Hæc latius io quinto lic. Iunonis grauis ira, nec exaturabile pectus. Quãnec longa dies, pietas ne mitigat vlla. Hæc Donatus qui fictionem poetæ argutiſſime declarat. Sed cauſa fingendi, cum multiplex eſſe potuerit, hæc mihi nũc potiſſima videtur, quia (ſecutus Homerum poeta,) Iouem deorum, & Iunonem dearum, ſummam ponit. In iunonis quidem poteſtate ſunt regna, honor autem (vt Homerus inquit) ab Ioue eſt, quia ergo in omni ſexu, vir præpollet. nihilque eſt proximus viro, quam eiuſdem ſexus, fœmella ideo Romani Imperii Iouem aſſertorem aſſerit. Carthaginis autem Romæ in primis æmulæ Iunonẽ, quę vt Carthago tandem deleta eſt. tandẽ ſuccubuiſſe fingitur. In gloriam autem pugnantium effictum eſt deos his aut illis, aut deorũ alios aliis fauiſſe, q̃a & glorioſum eſt eos quia à diis tutantur viciſſe, & minus cõtumelioſũ ab eo cui potentiua numen fauet victum eſſe. Cæterũ, quia (vt Homerus) ex deorum deſcriptione hominum vitam deſcribit, inouit mulierem conſilio probos multa paſſos, ſed tamen viciſſe tandẽ [Dum conderet vrbem] Donat exaggerat, inquit, q̃ Aeneam bello apperiſſet cum concederet vrbe, & deos imperio publico profuturos inferret, quod ſi Iuno obtinuiſſet, nec Latinum genus, nec Albani principes, nec Romanorũ imperium fuiſſet futurum, nec Cæſar Imperii culmen habiturus, indoluit enim cũ moliri iam tecta videret tam ſydere terrę, & bellum, per furiá excitauit. Per Alecto (ſcilicet vt dicetur in 6.) Propoſitione autem iſta, non ſolum quæ dicturus ſi oſtendit. ſed multiformi ratione diuerſionis vtitur, commendat carmen: Aeneam à culpa liberat. Iunonem multa variaque inuidia obruit. Caput carminis ab inuocatione Muſæ aggredit̃, cui niſi lectoris inſtruendi cauſa, thema præmiſiſſet, laboris gratia perdidiſſet, cum quid lectúrus eſſet, neſciret, quod ſi cuncta nõ impleuit, morti immaturæ attribuendum eſt. Nam quæ tangit dicendo. Albaniſque patres, atque altæ mœnia Romæ nõ ſcripſit. Hæc argutiſſimus Donatus, quorum ei refragantur alii, quod ſentit eum Albanos patres. atque mœnia Romę, aliter quam ſcripſerit deſcripturũ nam in hac propoſitione, non dicit poeta ſe deſcripturũ mœnia Romæ, ſed vitum, genus vnde Latinum, Albanique patres atque altæ mænia Romę. Taxat etiam Beroaldus, Seruium in deſcriptione Latii, & in eo quod dicit, quia victi victorum nomen accipiunt, veruntamẽ io hoc ſecondo, quia Seruium quid poeta ſentiret potius, quàm quid hiſtoriæ fines haberet, explanare conſtituit, minus à Beroaldo reprehenditur. ſcit enim qđ Virg. cenſuit eos, Latinos prius dictos, quàm Aeneas io Italiam veniret, quos Latinos perduci permiſit. Verba Beroaldi ſunt A ſeruio diſſentit Plin. ſcri. in 3. natu. hiſtor. lib. Latium antiquum Tyberi vſque Circeios fuiſſe ſeruatum deinde vſq. ad Lirim fluuium proceſſiſſe. quod etiam refert Solinus in collectaneis Seru. Genus vnde Latinum. Nouimus, quod victi victorum nomen accipiunt, &c. Melius, & verius locum Virgiliarum declarant verba, Liuii ita ſcribentis. Aeneas aduerſus tãti belli terrorem vt animos Aboriginum ſibi conciliaret, nec ſub eodẽ iure ſolum, ſed etiam nomine omnes eſſent, Latinos vtramque gentem appellauit. hoc idem à Strabone in quinto refertur, & Iuſtinus quoque in 30. ſic inquit. Quid Latinos populos qui ab Aenea conditi vñr? Et his manifeſtiſſime apparet cur poeta dixerit, Genus vnde Latinum. Non inficior tamen à Virgilio, Latinos populos appellati, tanquam ita nuncuparent̃ ante aduentum Aeneę, cuius rei vel ille verſus argumento ſit. Nec vetus indignas nomen mutare Latinos, quod ſi verum. i. quod Liuius Iuſtinus, ac Strabo memorant, apparet non Latinos ante Aeneam fuiſſe nuncupatos, ſed Aborigines, ac Laurentes, quos poſtea Aeneas latinos nuncupauerit, præterea apud ſcriptores idoneos, non memini legiſſe, q̃ Victores victis nomina immutarent, id quiſque ſecũ poterit penſitare, & ſequi quod probabilius iudicabit. Hæc ille. Ordo aũt eſt. At. i. ſed ego cano. i. carmine heroico deſcribo, & id io laudẽ arma Martis. i. qualia Mars tractat aut Martis. i. belli per metonimyam qua deus pro re cui præeſt poni ſolet horrentia. i. horrorẽ incutientia. & virum. ſ. Æneam talia tractare ſolitum, qui profugus fato. i. non pp colpam aut crimen, ſed deo ita volente (qui conſtituerat per deſtrictionem Troię tandem Romam extruere, quia deſtructio vnius ferè generatio eſt alterius, venit primos fato, i. per fatum, hoc eſt deorum præordinationẽ, ab oris. i. regionibus Troiæ illius prouincię, aut ciuitatis in Phrygia (nam pro Illio aliq̃ñ accipitur, vt qs Troiæ neſciat vrbẽ) ſup. ad aut in Italiam. i. regionem illá præclaram io Europam pro. i. aut vt dixi, copulatiui venit primus in Italiam, & littora lauina. i. tunc ſic denominata, & poſtea lauinia, multum ille, &c. ſcđm Seruiũ ille vocat, & reuera ſine eo poſſet plena eſſe conſtructio, ſed metri cauſa interponit̃, & quia, vt dixi, pondus, & difficultatem rei oſtẽdit durior Scanſio carmini. Ille igitur. ſ. nobilis p̃clarus vir quem cano, iactatus ſup. eſt, multũ. i. abunde, & i. ſimul, terris (iterum ſubtraxit p̃poſitionem. i. in terris vt in Thracia, Creta, Sicilia, Africa, & tandẽ in Italia, & ſ. Mari. i. profundo vt dicet̃ ibi, Vix è cõſpectu Siculæ telluris io altom Vela dabant læti, &c. vt. i. violentia ſuperom pro ſuperorum. ſ. deorũ (qui tñ bona conferræ debeant, cũ inferi noceant, ſed vñr ſuper illi aduerſum Æneam fuiſſe qui de Iunonis factione erant. aut reuera ẽt fauentes Aeneæ, ſuperi permiſerunt eum iactari vt ex aduerſitatẽ maiorem gloriá naſciſcatur, vtq; clarior ſit Romana gens, de qua dicit. Tãtę molis erat Romaná condere gentem) & ob iram memorem iunonis ſæuæ. i. immitis, & implacabilis pro Iunonis memoria. aut ob Iram memorẽ. i. vltricẽ, & implacabilẽ quæ ignoſcere nunq̃ voluit iunonis ſæuę. i. vt dixi, crudelis aut magnæ quæ ſtatim deſt dicet. At ego quæ diuum incendio Regina, iouiſq; Et ſoror, & coniux, & ille ſup. paſſus ſup eſt quoque. i. ẽt multa. i. multũ bellum. i. per bellum in Italia geſtum, dum conderet. i. extruere vrbem, i. oppidum, io Italia non tñ ſuo tp̃e Romam quam Romulus multo poſt condidit, ſed Troiam aut lauro lauiniũ veruntamen quia Romã pręcipue ſpectabat. & eius fundamenta iecit in filio ſuo, vult Dathus de Roma intelligendũ, & dum inferret latio. i. in latium (Eſt autem datiuus localis frequẽs apud hunc auctorem quẽ nonnulli Octauum vocãt) deos, vnde. i. vt Seru. ſentit à quo latio, ſed cum id in laudẽ viri quẽ canere cõſtituit nõ cedat, dicemus à quo viro, genus latinũ. i. qui nũc Latini vocantur ſup. denominationem aut cõfirmationẽ nominis traxerunt, nam vtranque gentem. ſ. Aboriginum, & Troianorũ Latinos appellauit, aut ſi Aborigines prius quoq; appellari fuerãt latini vt ſemper ita appelletur, cenſuit, & ita eius nominis auctor extitit, & vnde. ſ. orti ſunt, patres. i. principes, & reges albani. i. q̃ io Alba ciuitate ab Alba ſua denominata regnarũt, & Romuli ac Remi multorumq; aliorum Romanorum partes ac progenitores fuerunt, Nã auus Romuli Numitor Albanorũ rex erat, & cum alba ab Romanis dirueretur plurimi pp originẽ in ciuitate recepti ſunt, & vnde ſub originẽ traxerunt mœnia altæ Romæ non qđ ab Aenea extructa fuerãt. ſed q̃a qui ea extruxerunt ab eo originẽ traxerunt. Verũ nimiũ prolixus ſierẽ ſi ſingula exequi velim quib. ſuas erit poſtea locus. De albanis ſñ (ne nihil dicam) dicit Str. lib. 5. ſic albani Romanis initio in vnũ cõſpirabant cum, & latini, & eiuſde linguę ſimul eſſent, vterque vero per ſe ſuum obtinebat imperium. Nec minus tamen canubia ſacraq, cõmunia trãt, & reliqua iura ciuilia. Poſteriori deinde tẽpo conflatu inter eos bello alba diruta eſt. tẽplo duntaxat excepto albani vero Romana ciuitate donati ſunt &c.

Altum.

Latinum

piant,cœliq; vias,& ſydera monſtret. Quod autem ſint, & quo dictæ,operuimus in opuſculo de muſarum iuuentis. Quidue dolens Regina deum. Magna laus Aeneæ, cuius virtus ac gloria è fatis illis prædeſtinata Reginæ deum dolori eſſe potuit. cū ergo id humanum captum excedat bene muſam conſulit. Tot uoluete caſus,Seruius Hypallagen cēſet.i.actiuum,pro paſſiuo, vt ſit dictum pro eo quod eſt inſignem pietate virum volui à tot caſibus,ſed longe maior laus eſt Aeneæ, quē non caſus voluerunt, ſed qui caſus voluit,fuit.n.in omnibus victor, quia in fracto animo,itaq; caſus voluit qui puſillanimos,& incouſtantes voluere ſolet. Donatus ſic.[Inſignem pietate virum] .i.deorum cultorem,& ſpectatæ vitæ , quid ergo delinquenti feciſſet cum ita inſectetur innoxium.Ergo collige.Nam cum iraſcendi cauſa non ſit, & non poſſit ſatiari innumeris tormentis, & grauiſſimis caſibus probat illum eſſe ſæuam . His dictis inſtituit hoīes ad bonā viuendi rationem. Bonum.n.virum iuſtus dolor mouerat , & tñ nō erat in vultione immoderatus,nec iuſtas iras diuitias retinebat. Vnde Sal. Et iniuria accepta ignoſcere q̄ perſequi malebā. [Tantę ne animis cœleſtibus irę ?] Admiratur hoc poeta cum dii leues eſſe ſoleant,& miſericordes q̄ reprehendatur in eis qđ in hominibus diſplicet.Hæc Don.Ordo eſt.O muſa.i. dea rerū occultarum inuentrix,& doctrix, aut hiſtoriarum perita, videlicet Clio,aut heroici carminis pręſes,vt Calliope,memora, ideſt recenſe, & ad memoriam reduc.mihi cauſas. ſ. cur multū ille,& terris iactatus,& alto, quo numine.i. qua parte diuinitatis,aut qua poteſtate Iunonis (nam vt dixi) ſi exponeretur quo numine.i.quod etiam quæreret quod ipſe prędixerat.dictū.n. eſt , quia ſæuæ memorem Iunonis ob iram , ſed cum multæ ſint Iunonis poteſtates, eſt.n.regnorum & partus præſes, deorumq; regina,& ſoror,& coniux Iouis quærit in quo ſit oſtenſa, leſa.i. offenſa , ab Aenea.ſ.ve pro vel , ſi in nullo læſa eſt ab eo . Quid regina deum.i.deorum,Iuno dolens.i.ægreferens (nam inuidia non ſemper ab iniuria,aut læſione naſcitur, vt qui ad iuſtum regnum à deo exaltatur multis inuidioſus , at nulli iniurioſus eſt impulerit.i.coegerit virum inſignē.i.illuſtrem & pręter cęteros preditum pietate.i.religioſa obſeruatione in deos, & ſuperiores voluere.i.tractare circum agere tot caſus.i.ærumnas,& aduerſitates,eum tñ ab eis volutus non ſit, quia victus non fuit, & impulerit adire(quod fortis animi eſt qui terribilia cōſtanter, ſed & prudenter eggreditur) tot labores ſignanter & perquā diſerta dictum , vir.n.prudens adit labores quippe per quos ad virtutē itur,& qui ipſi mali non ſunt, non antē adit caſus, ſed adeuntes voluit,obluctando enim vincit deos,vnde dictum eſt,ſuperanda omnis fortuna ferenda eſt. Ne.i.tantæ ſunt ſup. iræ animis cœleſtibus.i.habent ne animi cœleſtes tantas iras , vt etiam in virū inſignem virtute odia exercere valeant?quaſi dicat id perſpicere non poſſum.Itaque muſa mihi cauſas memora .

Tot adire labores Impulerit] In Rom.lib.Impuleras, Indicandi modo , & ex acta ſpecie legitur. Sed enim reliqui libri, Impulerit,legunt. VARIA LECT.

Vrbs antiqua fuit,Tyrii tenuere coloni,
Carthago,Italiam contra,Tyberinaque longe
Oſtia,diues opum,ſtudiiſque aſperrima belli,:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Poſthabita coluiſſe Samo.Hic illius arma,
Hic currus fuit:hoc regnum dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant,iam tum tenditque fouetque
Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci
Audierat,Tyrias olim quę verteret arces.
Hinc populum late regem, belloque ſuperbum
Venturum excidio Libyę:ſic voluere parcas.
Id metuens,veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis:
Nec dum etiam cauſę,irarum.ſęuique dolores
Exciderant animo:manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis,ſpretęque iniuria formę,
Et genus inuiſum,& rapti Ganymedis honores:
His accenſa ſuper, iactatos ęquore toto
Troas,reliquias Danaum,atque immitis Achilli,
Arcebat Longe Latio:multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum :
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

SSAV. Vrbs antiqua fuit]vrbs dicta ab orbe, quod antiqui ciuitates in orbem faciebant] Vel ab Vrbo parte aratri , qui muri deſignabantur,& antiqui autē, & fuit, bene dixit,nanque & ante 70.annos vrbis Romę condita erat: & eā delauerat Aemylius Scipio. quę autē nunc eſt, poſtea à Romanis eſt condita : vnde antiquam accipe & ad comparationem iſtius quæ nunc eſt & Roma antiquiorem [Tyrii tenuere coloni] Deeſt Quam Amant nanq; antiqui per Epexegeſin dicere, quod nos interpoſitio pronomine exprimimus. Item, Eſt locus , Italiam Graii cognomine dicunt.deeſt quem ,coloni autem dicuntur cultores aduenæ,& hos de Tyrio conſtat veniſſe , qui Carthaginem condiderunt.[Italiam contra]Conſtat tria latera habere Italiā , ſuper maris , inferi , & alpium.vnde tollēdi erroris cauſa adiecit , contra Tyberina oſtia quæ in Infero mari ſunt. [Longe] Valde. Sal. Longe alia mihi meus eſt.Patres conſcripti.[D iues opum]Modo tantum diues dicimur,antiqui adiungebant cuius rei,vt diues equuum,diues pictat veſtis,& auri iungentes tantum genitiuo caſui.[Studiiſque aſperrima belli,] Cauſam oſtendit.mirabilem,dicens hos eſſe & bellicoſos,& diuites,cum ocioſa ſit ſemper opulentia . Iure ergo hanc diligit Iuno , & vult orbis regna ſortiri.[Studiis]Non ſtudio,qui tot rebellanit contra populum R.[Fertur] Dicitur. Et ingenti arte Vir.vtitur , ne reb.fabuloſis aperte vtatur,licentia poetarum,quaſi opinionem ſequitur, & per tranſitum poetico vtitur more,[Poſthabita] non contēpta, ſed in ſecundis habita . Nanque in ſuperiori verſu dixit magis omnibus , vt etiam Samo originali loco ſeruetur affectio . Sic Iuuen. Et Samia genitrix quæ delectat arena. [Hic illius arma] Figura creberrima,aduerbium pro aduerbio poſuit,loci pręſentis pro abſentis.debuit.n.dicere illic, ſicut habemus in ſuperioribus.[Arma,]Inſtructam armis Iunonem alio loco teſtatur,ipſe:vt, Ferro accincta vocat.[Currus] Aut vere currū,quo ſecundum Hom.in bello vtitur, aut thenſam ſignificat, qua deorum ſimulacra portantur . Tenſa autem cum aſpiratione ſcribitur , ἀπὸ τοῦ θείου.i. à re diuina . [Hic illius arma. hic currus fuit] Quotieſcunq; nomina ſingularis, & pluralis numeri connectuntur,reſpondemus viciniori, vt ecce hoc loco , currui, non armis reſpondit. Eadem,& in diuerſis generibus eſt obſeruatio , vt magis vicino ſine maſculinum ſit ſiue fœmininum reſpondeamus , vt puta vir & mulier magna ad me venit . Si autē plurali numero velimus vti, ad maſculinum trāſeamus neceſſe eſt , vt, vir & mulier magni ad me venerunt . [Si qua fata ſinant,]Qua vacat, & eſt ornatus cauſa poſitum, vt quæ tandem,gentium, locorū, & reliqui,vt, Dixitque & prælia voce diremit . [Iam tum] Ex quo conſtituta à Tyriis colonis. [Tenditque , fouetque] Figurate dixit . Non iam regnum fouet , ſed tendit , & fouet, vt regnum eſſe poſſit. Duci] Ductum iri , infinitiui modi à paſſiuo tempus præſens pro futuro poſuit , & verbum pro verbo , vt ſupra oſtenſum eſſe [Audierat,] A Ioue, aut à fatis : non enim omnia numina habent diuinādi facultatem , deniq; ne ipſe quidem Apollo ſua ſponte diuinat: vt eſt, Quę Phœbo pater omnipotens , mihi Phœbus Apollo Pręd ixit. Et perite audierat. In Ennio.n.inducitur Iuppiter promittens Romanus, excidium Carthaginis. [Tyrias arces] Carthaginē dicit quā Tyrii cōdiderunt [Olim] Quandoq; Tria enim tempora ſignificat,præteritum , vt olim arbos.præſens: vt, Tumidis quod fluctibus olim Tunditur futurum,vt, Nunc olim quodcunq; dabunt ſe tēpore vires.[Hinc populum late regem] A Romanis . Laudat autem eorum imperium dicendo populum regem.[Superbum]Nobilem, vt Ceciditq; ſuperbum Ilium.[Venturum excidio] Ad excidium nota figura. [Libyæ]Carthaginis. Et prouinciā, pro ciuitate poſuit. Dicta autem Libya , vel quo inde Libs flat hoc eſt Africus. vel vt Varro ait,quaſi λιπτοῦσα τοῦ ὕδατος.i.egens pluuiæ vnde & Salluſt.Cœlo terraque penuria aquarum. [Voluere parcas] A filo traxit voluere.vna.n.loquitur altera ſcribit,tertia filia deducit: Et dictæ ſunt κατ᾽ ἀντίφρασιν , quod nulli parcant. ſicut lucus à non lucendo,& bellū à nulla re bella. [Id metuens] Id timens. de futuro enim timor eſt.Odium, de præteritis. Metuebat ergo Carthagini.Odium autem habebat propter cauſas ſequētes , & eſt de vtroque exemplum , Conueniunt quibus aut odium crudele tyranni, aut metus acer erat.[Veteris belli] Quantum ad

Virgilium

Virgilium pertinet, antiqui ſi ad Iunonem referas, Diu geſti Tunc autem ad perſonam referendum eſt, cum ipſa loquitur. ꝙ ſi nulla perſona ſit, ad poetam refertur. Nunc ergo veteris, ex perſona poetæ intelligendum eſt, ſic ipſe alibi, Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum, Flagrantiſq; dei vultus. partem ad ſe retulit, partem ad Tyrios qui deum eſſe neſciebant. [Saturnia] Antonomaſia eſt, non epitheton, quæ ſit quoties pro proprio nomine ponitur quod poteſt eſſe cum proprio nomine, & epitheto dici. [Prima] Atqui Hercules prior cõtra troianos pugnauit: vnde modo prima princeps accipienda eſt. Nam plerunque poeta ſignificationẽ nominis dat participiis, vel econtra: vt, Volentibus anni. Significat.n. volubilib. hac licentia & in hoc nomine vſus eſt, vt prima pro principe poneret. [Ad Troiam] Ad, & apud, accuſatiuæ ſunt præpoſitiones. Sed apud, ſemper in loco ſignificat, ad, & in loco, & ad locum. In loco: vt, Ad quẽ tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt. Et Cicero: Decem fiſcos ad ſenatorem quendam relictos. Item, ad Marcum Leccam te habitare velle dixiſti. [Caris Argis:] Illic enim eam coli omnib. notum eſt. Argos autem in numero ſingulari generis neutri eſt, vt Horat. Aptum dicet æquis Argos dieſq; Mycenas. In plurali vero maſculini, vt hi Argi. Cæterũ deriuatio nominis Argiuos facit, non Argos. [Cauſæ irarum] Nunc de præteritis loquitur. [Alta mẽte] Secreta recondita. [Repoſtum] Autem ſyncopa eſt. vnam.n. de medio ſyllabam tulit. Sed cum omnes ſermones aut integri ſint, aut pathos habeant, hi qui pathos habent, ita vt lecti ſunt debent poni, quod etiam Maro fecit, nam repoſtus, & porgite de Ennio transtulit. integris aũt & ipſis vtimur, & eorum exemplo aliis. [Iudicium Paridis] Nota fabula Paridem pro Venere contra Iunonem Mineruamq; iudicaſſe. [Spretęque iniuria formę] Epexegeſis eſt. Hoc enim fuit iudicium Paridis, vt quæ particula vacet, vt alibi: Dixitque & prœlia voce diremit. Licet nonnulli ſeparent, dicentes aliud eſſe. Nunquã enim coniunctio ponitur niſi inter duas res. Et ſpretę formę referunt ad Antigonam Laomedontis filiam, quam à Iunone propter formę arrogantiam in ciconiam conſtat eſſe conuerſam. [Et genus inuiſum] Propter Dardanum Iouis, & Electræ filię Atlantis filium, à quo origo Troiana deducitur. [Rapti] Stuprati, vt eſt, Rapta Garamantide nympha. Item; Raptas ſine more Sabinas. [Ganymedis honores] Trois, regis Troianorum filii Honores autem dixit, vel propter miniſterium poculorum ad quod receptus eſt, remota Hebe filia Iunonis, quæ Ioui bibere miniſtrabat, vel ob hoc quod inter ſydera collocatus, aquarii numẽ accepit. [His accenſa ſuper] Super his, aut de his aut ſuper metu Carthaginis, his quoque accenſa [Relliquias] Vt ſtet verſu geminauit l, nã in proſa reliquias dicimus. [Atq; immitis Achilli] Bene ſecundum Homerum ſegregauit ducem à populo ſic Aeneas in ſecundum, poſt omnium caſum, Priami ſeparauit interitum, vt, Forſitan & Priami fuerint quę fata requiras Immitem aũt dixit etiam circa extinctum crudelem. Achilli, propter ὁμοιοτέλευτον detraxit, ſ. litteram, quę plerunque pro ſibilo habetur: non ſolum neceſſitatis, ſed etiam euphoniæ cauſa, vt Salluſtius. A principio vrbis, ad bellum Perſi Macedonicum detrahitur autem. ſ. tertiæ declinationis genitiuo [Acti fatis] Si odio Iunonis fatigabantur quomodo acti fatis? Sed hoc ipſum Iunonis odium fatale eſt. laborat enim Virgilius nil Troianorum meritis, ſed omnia fatis aſcribere. Eſt & alter ſenſus: nam fatum voluntatem legimus, vt, Fatis Iunonis iniquæ. i. voluntate, vt hic intelligamus, agebantur fatis Iunonis. i. voluntate [Maria omnia circum] In fine accentum ponimus contra morem Latinũ: ſed corruptio hoc facit, nanque præpoſitio poſtpoſita, corrupta eſt ſine dubio. [Molis] Difficultatis [Romanam condere gentem] Latenter oſtendit hic odium Iunonis Aeneam pertuliſſe quod Romanæ gentis auctor extabat.

Asc. V r b s antiqua fuit &c.] Hæc eſt pars executiua in qua velut muſa narrante recitantur primum diuerſæ cauſæ irarum. Non enim (vt quidam cenſent) potuit quamuis vnam ſatis efficacem cõminiſci ad tantas ira. Iunonis Aeneam ſicut econtrario Homero fatis viſa eſt, vna cauſa irarum Achillis in Agamemnona, raptus videlicet Briſeidos indulgentiſſimæ atque amantiſſimæ puellæ. Nihil enim mortalis animũ tam concitata ꝗ amorum occupatio, verum aliæ ferunt Iunone iraſcendi cauſę, ſed ſi proprius inſpiciantur ad hanc vnam redeunt ꝗ poſtea Sic Iuno dictura eſt. Vincor ab Aenea, & quã hic ſi dicet, Mene incepto, deſiſtere victam, nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem? Quippe vetor fatis vna ergo fuit iraſcendi cauſa quod fatis iuuantibus ab Aenea vincebatur. Suſcepti autem furoris atque odii cauſæ duę fuerunt, altera quod Paris quod iudiciũ pro venere contra Iunonem, & Pallada dederat, altera ꝙ Hebe Iunonis filia repudiata erat, poſtquã Ganymedes puer Troianus, & Trois regis filius ab Ioue raptus in eius locum ſuffectus erat, in quarum ſecunda duplex eſt iniuria, quia & Hebe prælatus eſt in officio pincernæ & Iunoni, quia raptus eſt ad ſtuprũ. Ex tunc ergo Iuno ſemper conata erat gentem Troianam penitus delere, ęgerrime ferrens ꝙ in fatis eſſet eam aliquando rerũ potituram, ad quod impediendum in bello contra Troianos à Gręcis geſto ſumma fuit Gręcorum adiutrix, ſi forte totã gentem delere poſſet Carthaginem et ſummopere fouit, vt quam Italię vbi imperium tandem conſtituendum à Troianis in fatis erat maximo incommodo futuram præuiderant. Verum cum relliquias Troiani generis ſupereſſe videret, ne eas fatis obſiſtẽtibus ſubmergere poſſet, orauit, vt ſaltem diſpergantur, quia quod inuiti videremus ſi penitus abolere nequiuimus differre conamur Itaq; cum iam poſt longo errores accederẽt ad portum Italię à neutrorũ deo tempeſtate exorta iterum in Carthaginem redire compulſis ſperans aut regnum ſuum illic conſtituere aut Romanum qđ futurum putat impedire. Sed cũ inde auocaretur Aeneas, & interim ſuborta tẽpeſtate in Siciliam redierat curauit Iuno, vt claſſes comburerẽtur quibus in Italiam traiicerẽtur, ſed tantum abfuit vt voti compos per id facta ſit, vt etiam ſuis votis per id obſtiterit, nã matres, & inualidi propterea duntaxat in Sicilia manſerant, verumtamẽ cũ in Italia veniſſe videre, & vrbem iam condere acriori dolore mota cauſas belli per Alecto furiam infernalem inuenit, Turnumque & Amatam Latini coniugem in Aeneam concitauit, tandẽ tamen fatis victa conceſſit, quod ſignificat, vt dixi, Carthaginem aliquando à Romanis delendam, verum cur Iuno regnorum dea dicatur, quidam volunt qđ inferiorem ſignificat aerem, ac faciem terræ. Iuppiter autem eam partem vbi tonitrua fiunt, & nubes, vnde in Georg. Coniugis in gremium late deſcendit, qñ imber in terram decidit, ſuper terram autem omnia gerunt regna. Sed hæc ſecundum ſuum cuique captum expoſita ſunt, deligat ſibi quiſque quãm ſequi velit ſententiam. Sed audiamus Donatum. Poſt inuocationem in adiumentum carminis, & in fauorem ſuſcepti ſui operis politam, cauſa enumerat quibus lector in initio auertat, & Iunonem ſæuam, & deos malo ſtudio Iunonis motos, & Aeneam non ſua culpa hæc eſſe paſſum. Vrbs antiqua. Primam odiorum Iunonis cauſam qua Aeneam inſectatur dicit, quoniam ab eo gens oritura erat quæ imperiũ quod ipſa Carthagini ſeruabis cupiebat præceptum eſſe volebat ergo ſi poſſet illum extingui. Igitur hęc ſola cauſa ſatis erat ad odia excitanda, verum aliæ quoque enumerantur vt cũ ſint procul à culpa Aeneæ & ipſe purgetur, & Iunonis factum iniquiſſimum cognoſcatur. Laudatur multipliciter Carthago vt oſtendatur illa Romanum Imperium opprimere potuiſſe maxime annitente Iunone. Antiqua non magna vt multi dicunt, ſed prolapſis temporibus vt annoſitate corroborata imperium Romanum naſcens longæuus viribus premeret. Coloni, vt præter incolas etiam, aucta ſit colonis. Italia contra. laus eſt à ſitu. Diues à fortuna, ſtudiiſq; à natura, & à moribus, ergo omnis erat occaſio Iunonis fauor locorum proximitatis, ſubſtantia rei familiaris, bellatorum numerus, fiducia naturalis, & in natum ſtudium dimicandi. Poſthabita coluiſſe Samo. Tanta obſtinatione contra Romanorum imperium nitebatur pro Carthaginis opibus, vt omnibus terris, & ipſi loco genitali illam prępoſuerit, & inſignia ſui numinis, & quidquid potuit in ea collocauerit. Tyrias olim quæ verteret arces. verteret eam habet ſignificationem vt nihil poſt excidium ſuperſit. vnde alibi, Quæ te genitor ſententia vertit? idest penitus ita immutauerit vt nihil in illo pietatis relictum ſit. Item: Et omnis humo verti Neptunia Troia &c. Id metuens, vt firmet primam fuiſſe principalem cauſam incæpit dicere alias. Timet ergo ne Troiani ab excidio liberati vel vires aduerſus Græcos reparent vel in Italia conſiſtens Carthagini officiant. Artificioſe deinde aliam cauſam addit iudicium Paridis, & vnam iniuriam facit duplicem. ſ. quod offenſa ſit in eo iudicio quod minori ſit poſtpoſita, & quod ſit ſpreta forma ſua, quia in pomo ſcriptum erat, Pulchriori detur Hoc maxime vexat mulieres. Hanc igitur partem facit Vir. cũ dicit manet alta mente repoſtum iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ Vt non tantum iraſcatur quod victa eſt, quantũ quod forma ſua ſit ſpreta. Manet ergo ad oĩa pertinet, Repoſtũ aũt ad iudicium Paridis. Iudicium. ſ. corruptũ libidinis premio Paridis, vt conuitium ſit, non hominis nomen. ſ. quaſi abiecti, Paris. venalis,

Diues.

venalis, vulgaris, & inhoneſti, Falluntur autẽ qui referunt, iniuria formę, ad Antigonem, vnũ addit, Et genus inuiſum, vt principalẽ cauſam gentis æſtus reduceret, Ganymedis. Qui turpiter amatus eſt à Ioue. Eſt aũt fœdũ hoc loco aliquid intelligere de zodiaco, in quo Ganymedes dr̃ collocatus, ne infames, inter ſancta ſidera ſint collocari, & ſentiamus id, quod poeta non dixit. Oſtendit omnes has cauſas eſſe alienas ab Aeneæ, atque vt poſterius dictas oſtenderet incidentes ait, His accenſa ſuper. i. ſuper illam quæ fuit ob excidiũ Carthaginis, Iactatos æquore hæc omnia ad exprimendam Iunonis iniquitatem pertinent, vt oſtendat excidium Carthaginis ſolam cauſam fuiſſe, ne ipſa mi ſeretur, nec deſereret intentionem ſuam, quæ cognoſcens non poſſe expugnare fata, cupiebat ſaltẽ illos arcere, quos ad plenum ſuperare non poterat. Non miſerebatur igitur vt iactatos toto ęquore, & eos qui ex infinito numero ad paucos redacti eſſent, quos è manibus ſæuiſſimorum hoſtium fortuna ſeruauerat, inſidiis, aſſiduis obtereret Reliquias Danaum. Magna crudelitas, quæ nullis cladibus ſatiari poterat. Laus autem Aeneæ magna quod de ſulis reliquiis Troianorũ imperium Romanum condere potuerit. Ergo ni fata obſtitiſſent patriam integris opibus defendiſſet cum in aliena terra imperium condiderit. Acti fati. i. ipſi qui fatis agebantur in Italia errabant Iunonis inimicitiis. Tantæ molis. Non fiunt ſine magno labore magna. Laudatur autem Aeneas, qui nullo labore nulla diuturnitate erroris deſiſtebat ab incepto. Hæc Donat. quib. nihil diſertius. Addere poſeſt quod colonus is dr̃, quia quouis imperio mittitur ad occupanda arua, aut oppida expulſis hoſtibus vacantia, ne. ſ. ab inimicis occupentur, aut vt qui illic reliqui ſunt in fide permaneant vt autem ordinem, & conſtructionẽ textus facilius capiat puer meminerit tria. Primum, quod hæc verba tanquã à muſa dicta cauſas quas poeta exquiſiuerat recitat. Secundum, quia moris eſt Virgiliani priuſquam ad quæſitum rñdeat locũ in quo res ſuper qua q̃ritur facta ſit deſcribere. Sicut in Buc. Vrbem quam dicũt Romã, &c. & in hoc primo. Eſt in ſeceſſu longo locus &c. Tertium; quod poeta ſæpe relatiuum ſubticet, vt hic Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere, ſubaudit quam & in dicto loco. Eſt in ſeceſſu ſubaudi quem &c. Ordo autem eſt. Fuit vrbs antiqua, i. longiuſculo tp̃e corroborata, & ditata priuſquam Romanum imperium ortum erat. ſ. Carthago. [Conſtructio ſumenda eſt interdum ex conſuetudine loquẽdi, nã vt ſcd̃m grammaticorum regulas dicam. Vrbs antiqua fuit Carthago aut Carthago fuit antiqua vrbs omnino non placet, aufert. n. & verbis dignitatem & ſententię pondus] Fuit ergo vrbs antiqua. ſ. Carthago, aut vrbs antiqua. ſ. Carthago, fuit. ſ. ſuperioribus temporibus, nam tp̃e poetæ deleta fuerat illa & antiqua Carthago ſubaudi, quã Coloni. i. aduenæ cultores præter incolas, Tyrii. i. Tyro, miſſi. ſeu, profecti tenuere. i. poſſederũt, & ita laus eſt eius a multitudine inhabitãtiũ, cõtra Italiam. i. ex aduerſo Italia, laus ſitu, quali vero Iuno elegerit eam en q̃ cum ſit contra Italiam ſita ei plurimum officere poſſet. quia affines contra affines pugnare ſemper incommodũ fuit, & longe. i. longo tractu vt ſine multa manu oſtia obſidere poſſet cũ procul eſſet Romanus cõtra oſtia. i. receptacula fluuiorum, quæ quaſi ora & oſtia marium ſunt, quibus. ſ. aquas ingurgitant, Tyberina. i. per quę Tyberis in mare defluit. Tyberis autẽ Romam perfluit, vnde Carthago plurimũ Romanis obeſſe potuit obſidendo oſtia Tyberina diues opũ. i. fortunatum, laus a fortunis, & aſperrima laus à natura, quaſi dicat acerrima, ſtudiis belli, laus ab arte & exercitio. (Hæc tota laus in gloriam Romanorum cedit, qui talem ciuitatem delere potuerunt ſicut in gloriam Aeneæ Turnus vbique fortis, & valens inducitur, vt laudẽ Achillis Hector ab Homero, de qua re ſic dicit Horat. Serm. lib. 1. Sat. 7. Hoc etenim ſunt oẽs iure moleſti, Quo fortes quibus aduerſum bellũ indicit inter Hectora Priamidem animoſum, atque inter Achillem. Ira fuit capitalis vt Vltima diuideret mors, Non aliam ob cauſam niſi q̃ virtus in vtroque ſumma fuit, duo ſi diſcordia vexet inertes. Aut ſi diſparibus bellum incidat. vt Diomedi Cum Lyceo Glauco, diſcedat pigrior vltro Muneribus miſſis, &c. (Quam unam, ſ. vrbem dicta Iuno fertur. i. dicitur coluiſſe magis omnibus terris (Non tamen eam ſolam coluit, ſed magis omnibus aliis terris eam vnam coluit, vnde potius dixero. Quam vnam Iuno fertur coluiſſe, quàm ſic, quàm Iuno fertur coluiſſe vnam magis omnibus terris & hoc etiam Samo. i. patria Iunonis, hoc eſt in qua nata dicitur, poſthabita i. ſecundo loco habita, & minus culta, arma. i. inſignia illius. ſ. Iunonis, aut venera arma quibus cum ſit regnorum dea etiam vtitur. Vnde in 2. huius. Hic Iuno Sceas

Laus Carthaginis, & eius cauſa.

ſæuiſſima portas Prima tenet, ſociſque furens à nauibus agmẽ Ferro accincta vocat, ſup. fuerũt [Eſt. n. zeugma ab interiore] hic ſ. in hac de qua loquor vrbe, aut hic pro illic, & currus illius hic. currus autem quo aut bellatrix vtitur, aut ſimulacrũ eius vehitur. Et ipſa dea. i. cum ſit dea quaſi auctoritate diuina, vnde in vocabulo pondus eſt, tendit. i. prætendit animos, & fouet. i. adiuuat ope & adiumento iũ, iam tũ. i. tũc, hoc eſt à primordiis vrbis, & à prima ædificatione, hoc. i. hanc vrbem eſſe gẽtibus. ſ. omnibus regnũ. i. caput monarchiæ, & principatus totius mundi ſi fata ſinãt. i. permittant, qua. i. quauis via, aut ratione. Non vacat, meo iudicio, licet Seru. id velit particula, qua, ſed ſummã vim habet, q. d. nihil prætermittat Iuno, ſi qua. i. quacunq; via aut aliqua via fata ſinant. vnde ipſa in 7. Flectere ſi nequeo ſuperos Acheronta mouebo. Eſt autem ablatiui, aut ſeptimi caſus, vt & metrum indicat, & fœminini generis, non dices ergo, ſi qua. i. aliqua, fata ſed ſi fata ſinent, qua. i. aliqua via aut ratione ſicut in Buc. Et ſi non aliqua nocuiſſes mortuus eſſes præter ea quæ Seruius vacare docet vt gentium, & locorum, tandem, nõ ſic vacant quin aliquid ad vim ſententiæ adiiciant, vt licet ſatis fuerit dicere nuſquam eſt tñ quod attentius dictum vr̃ nulquam gentium ſicut vbiq; locorum quam vbique, & quouſque tandem Catilina, q̃ quouſque Catilina. Potius dicerem particulã enim vacare cum dicit, ſed. n. niſi vna ſit pars orationis poſita, pro eo quod eſt, ſed certe, aut niſi perficiatur ſic, ſed ſup. nouit fata non ſinere, audierat. n. progeniem duci vbi nullo modo dicerem duci poſitum, pro eo quod eſt dictum iri, nõ tam quòd fatis omnia præſentia ſunt, vnde quę nobis futura ſunt ipſa, iam tunc ducunt quàm quod multo magis vrgent Iunonem q̃ audierat progeniem duci. i. iam ortam produci vſque ad eum qui Tyrias olim artes verteret. vt ſcilicet in Aeneam grauius excãdeſcat verita, ne is ſit à quo progenies ducatur. Sed enim. i. certe audierat. ſ. ex fatorum relatione) Ridiculum autem eſt quod Seruius dicit, q̃ apud Ennium Iuppiter Romanis promittit excidium Carthaginis, nõ. n. id audierat, ſed forte auditura erat ſed Ennius id vaticinio tali, pronũciat, quo Maro multa poſt factum. ſ. progeniem duci. i. deduci & protrahi à ſanguine Troiano, quæ verteret. i. funditus deleret, olim. i. quouis tẽpore futuro arces Tyrias i. Carthagines quas Tyrii coloni tunc tenebant, & audierat populum regem. i. regentem, late. i. ample, & ſuperbũ. i. nobilem, aut elatum bello. i. gloria bellica, aut re militari venturum, hinc. i. ex hac Troianorum progenie, excidio. i. in excidium & euerſionẽ, Lybiæ. i. Carthaginis quæ caput erat Lybię. (Alii ſic conſtruunt. Audierat populum venturum hinc late, & audierat regem ſuperbum bello venturum hinc &c.) & audierat parcas. i. deas fatales (quæ quia nemini parcunt, aut à partu dictæ, ſunt de quibus in Bucolicis, late dictum eſt) voluere. ſ. fila aut ſtamina ſua, ſic. i. ad talem exitum rerum. Et ipſa Saturnia ſ. Iuno Saturni filia metuẽs, id. ſ. excidium Carthaginis p̃ genus Troianum imminere, & memor belli veteres. i. iandiu geſti, qđ ipſa geſſerat prima. i. præcipue, aut principalis, ad. i. iuxta troia pro Argis. i. Argiuis. i. Gręcis, caris. i. dilectis, eo qđ Troianis inimicarentur. Necdum. i. & nõ adhuc. & cauſę irarum. i. ob quas primum Troianis iraſci cœperat, & ſæui dolores quos tũc cum primum læderetur caſſa erat, non exciderant etiam adhuc animo. ſ. Iunonis, hoc eſt cum ira renouabat cauſas iratum vnde iudicium Paridis, quod pro Venere contra Iunonem, & pallada, ſeu Mineruã dederat ob mercedẽ Helenes à Venere promiſſæ, manet repoſtum. i. repoſitum & reſeruatum, alta. i. profunda, mente. ſ. Iunonis. Tracta metaphora à vaſis ac aliis repoſitoriis altis è quibus repoſita non tam facile excidunt vt quę in ſuperficie rei minus profunde locãtur & iniuria formæ. i. pulchritudinis ſpretæ. i. contemptæ à paride qui. Venerem formoſiſſimam iudicauit ſup. manet repoſta &c. Donatus in Terent. formam, non à morphe græco, ſed à formo vocabulo latino, quod calidum ſignificat, deducit, eo qđ ſanguis calidus formoſitatem parit. Fabula de iudicio paridis notiſſima eſt, dicunt. n. Bellonam ac Martẽ, qđ à nuptiis Thetidis excluſis eſſent per Mercuriũ pomũ miſiſſe, in quo ſcriptũ erat, Detur pulchriori, aut pulcherrimæ cũ ergo tres ſummæ deæ, Iuno. palla, & Venus de ea re contenderent, & quælibet pomum vendicaret, tandem ad Parim, qui in Ida paſtor tunc erat retulerunt, qui propoſito à ſingulis præmio, à Iunone regno, à pallade ſapientia, & à venere pulcherrima puella, Veneri conceſſit & pomum adiudicauit, hinc ergo iratæ deæ qua fabula ſignificatur Parim plus Veneri. i. luxurię quã regnorum gloriæ, ac ſapientię ſtuduiſſe. quocirca regnum Troianum excidiũ tulit. Et genus. ſ. Troianum inuiſum

Qua.

Duci.

Forma.

Iunoni

Iunoni videlicet propter Dardanum Iouis ex Electra Iunonis pellice filium, ſed Iunoni maxime inuiſi erāt, pellicū filii vnde & Herculē perſecuta eſt, & Phryxum, & Hellem ſup. manet re poſtum & honores. ſ. quos habuit prælatus Hebe, Ganymædis pueri Troiani, rapti. ſ. ab Ioue ad ſtuprū ſup. manente poſti pro repoſiti per ſyncopam, & hæc quaſi per parentheſim dicta ſunt, & ipſa Iuno accenſa ſuper his. i. de his rebus, aut accenſa his. ſ. dictis, iam cauſis ſup. i. vltra illam prius dictam de excidio Carthāginis, arcebat. i. deſtinebat, & amouebat lōge Latio. i. ab Italia Troas. i. Troianos (proprium pro abſoluto, ſicut & Teucri, & Dardani dicūtur, eſt autem accuſatiuus pluralis tertiæ declinat. a nominatiuo Troes cuius ſingularis eſt Tros Trois, ſicut Minos Minois, & Heros Herois) iactatos toto æquore. i. per diuerſa maria, appoſitoriè, relliquias. i. reſiduos, & derelictos Danaum pro Danaorum. i. Græcorum, atque Achilli pro Achillis, immitis. i. ſæui qui in Troilum, & Hectora ſæuit, ſeparat autem ducem à populo, & exercitu, nam Achilles Danaus dicitur generaliter ſumpto vocabulo, geminatur quoque l, in dictione relliquias metri cauſa, & aufertur ſ, litera in Achilli, concentus gratia, ne is ſyllaba ſybilum pariat, quidā à nominatiuo Achilleus deductum volunt Danaum vero per ſyncopam dixit pro Danaorum. Dicuntur autem Græci à Virgilio his ferè nominibus Danai, Pelaſgi, Argi, Argiui, Achiui. Troiani autem Troes, Teucri, Dardanidæ, Phryges, Laomedontiadæ, & ſup. Troes, acti. i. impulſi fatis q̄ non dabant alias ſedes, q̄ vnde Iuno acerbat, vnde dicturus eſt in hoc primo Aeneas. Per caſus varios, per tot diſcrimina rerum Tendimus in Latium, ſedes vbi fata quietas. Oſtendunt, illic fas regna reſurgere. Troiæ, acti ergo fatis, errabant per multos annos, qui per ſeptem circum omnia maria vnde acclamat poeta. Tantæ. i. tam magnæ molis. i. difficultatis & tanti & molimtnis erat. condere. i. conſtituere gentē Romanam, vnde quia tam difficile habeant ortum, innuit poeta Romanorum præſtantiam, quia (vt dicit Don.) Non fiunt ſine magno labore magna. Quæ aūt difficulter fiunt, difficulter quoq; deſtruuntur Eſt quoque tros Aeneæ, vt in Don. vidimus. Sanè non placet quod Dathus dicit neſciſſe Aeneam quo ageretur cum manifeſte dicat ſe Italiam quærere patriam.

T Y R I A S Olim q̄ verteret arces] Antiqui aliquot lib. Euerteret legunt, quod nonnulli aiunt maiorem præ ſe ferre conatū. VARIA LECT.

E P I P H O N E M A quoque, quod eſſe dictionem exornantē deſcribere licet, in oratione vel magnificentiſſimū, arbitratur idem Demetrius. Non alia ſunt, quæ enunciationi ſubſeruiunt, alio ornatus gratia inſeruntur, vt apud poetarum coryphæum, quem male feriati multi non enarrant quidē pueris ſuis, ſed inuoluunt, implicant, conuellunt, etiam ſi in ſua ſe illum poteſtate habere, deblaterant ſæpicule. Tantæ molis erat, Romanam condere gentem. Omninoque videtur Epiphonema triglyphis diuitum perſimile, at purpuræ latiori. Eſt enim ipſum quoque in oratione diuitiarum indicium. Denique etiam poetica quandoque magnificentiam in dicendo reſipinnt quandam. COAEL. RHOD.

P O E. Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum.
Vela dabant læti & ſpumas ſalis ære ruebant,
Cum Iuno æternum ſeruans ſub pectore vulnus,
Hęc ſecum. I V N O. Me ne incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallas ne exurere claſſem
Argiuum, atq; ipſos potuit ſubmergere ponto,
Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Diſiecitq; rates, euertitq; æquora ventis,
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloq; infixit acuto,
Aſt ego, quæ diuum incedo regina, Iouiſq;
Et ſoror, & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero, & quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

SERV. V I X] Hoc loco mox, vel ſtatim ſignificat. [E conſpectu] Vt adhuc de Sicilia poſſent videri. [Læti] vel alacres, & veloces: vt eſt, Et lætus Eois Eurus equis. Item: Et virgea lætus pabula, ideſt feſtinus, & cum intentione. Vel reuera læti, quamquam incongruum ſit poſt Anchiſæ mortem, ſed & interitos ſenū minus dolet, & magis lætos intelligendum eſt, vt ſit cauſa maioris iracundiæ, ſic enim & ſeptimo iraſcitur, vbi letū Aeneam Siculo proſpexit ab vſq; Pachynno [Salis] Maris, ſcd'm Homerū. Salem autē quo vtimur ſingulari numero tm̄ dicimus, cū locos ſignificamus, pluralem tm̄ ponimus numerū ſcd'm Lucanum, qui ait. Non ſoliti luſere ſales. Aliquando etiam & vrbanitatem per ſingularem numerum ſignificamus, vt Terentius, qui habet ſaltem quo in te eſt. i. quæ res in te eſt. Maſculini enim generis eſt, non neutri, & neutra triptota ſunt, nec ab hoc accuſatiuo nominatiuus eſſe poteſt hoc ſale. [Vulnus] De præterito dolorem dicit: de futuro metum, Ad vtrunq; vulnus retulit. [Hęc ſecum] Subaudiuntur, locuta eſt, deeſt enim. Et hoc fictum eſt, vt ſuperius diximus vnde. n. hoc ſciret poeta. Bene autem impatientiam doloris oſtendit detrahendo ei ſolatia, vt in quarto ſolam inducit Didonem, En quid ago? [Me ne] Ne, non vacat. ſignificat. n. ergo, & eſt coniunctio rationalis. [Incepto deſiſtere] Tolerabilius eſt enim non inchoare, quam incepta deſerere. [Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?] Sic & in ſeptimo, Vincor ab Aenea. Et detraxit more ſuo præpoſitionem prouinciæ. Non enim dicit, de Italia; ſed, Italia. [Quippe vetor fatis] Reuera, inquit, fata me prohibent, ergo Iuno ignorat vim fatorum. Sed hoc non poſſumus dicere, quia ſuperius lectum eſt, Si qua fata ſinant. Et, Progeniē, ſed. n. Troiano à ſanguine duci. Audierat Hoc ergo eſt, oēs res hominum aut ex noſtra voluntate deſcendunt, vt puta ſedere, ſurgere, aut ex fati neceſſitate, vt puta naſci, mori, aut ea deorum volūtate, vt puta nauigare, vel honoribus frui. Nunc de nauigatione agitur, & bene inuidioſe, quaſi etiam huius rei poteſtatē ei poſſint fata detrahere. Eſt & alter latens ſenſus vt ſperet ſe regina contra exulum fata poſſe aliquid, ſi Minerua numē inferius valuit cōtra fata victorum. [Pallas ne] Minerua, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, i. ab haſtæ concuſſione, vel q̄ Pallantem gigantem occiderit [Claſſem] Ad inuidiam poſuit, vt pro vna naui claſſem dicat, ſic Venus, nauigibus infandum amiſſis cum Orontes ſolus pertiiſſet, aut reuera vnam nauem ſignificat, vt Horatius: Me vel extremos Numidarū in agros claſſet releget. Claſſis enim dicta eſt, ἀπὸ τῶν κάλων ideſt à lignis, vnde & calones dicuntur qui militibus ligna portant, & καλοπόδια, [Potuit] Ad illud refertur quod ſuperius dixit. Nec poſſe. [Vnius ob noxam] In iſtis ſermonibus vnius illius, ipſius, naturaliter producitur media ſyllaba, ſed cum opus eſt, corripitur hac excuſatione, quod quoties vocalem longam vocalis ſequitur, ſuperioris vires detrahit, vt eſt, Inſulę Ionio in magno. Et, Sub Ilio alto, Et ob hoc mutat accentū, in latino enim ſermone cum penultima corripitur antepenultima habet accentum, vt hoc loco. [Vnius ob noxam] Et contra, Nauibus infandum amiſſis vnius ob iram Prodimur. [Noxam] Pro noxiam, & hoc intereſt inter noxam, & noxiam, quod noxia culpa eſt, ideſt peccatum. Noxa autem pœna. [Et furias] Amorem. vt in Bucolicis. Seu quicunque furor. [Oilei?] Oilei non vacat. Nam & duo Aiaces fuerunt, & ambo perierunt? ſed ira Telamonius hic amore. Et eſt Greca figura ſi dicamus Aeneas Anchiſæ, & ſubaudiamus filius. Hæc autem figura vtimur circa patres, & circa maritos tantum, vt Virgilius Deiphobe Glauci, ideſt filia. Idem, Hectoris Andromache, id ex vxor. [Ipſa] Bene ipſa dulcis eſt enim propria manu quæſita vindicta. Vnde plus dolet Iuno alienis ſe viribus niti vt Aeoli vel inferorum, ſicut ipſa Flectere ſi nequeo ſuperos. Acheronta mouebo. [Rapidum] Velocem, vt eſt, Cum rapidus ſol nondum hyemem contigit equis, Iam præterit æſtas. Item. Rapidi ve potentia ſolis. [Iaculata] In libris Etruſcorum lectum eſt, Iactus fulminū manubias dici, & certa eſſe numina poſſidentia fulminum iactus, vt Iouem, Vulcanum, Mineruam. Vnde cauendum eſt ne aliis hoc numinibus demus. [E nubibus] Secundum phyſicos, qui dicunt colliſione nubium fulmen creari. [Rates] Abuſiue, naues, nam propriè rates ſunt conneaæ inuicem trabes. [Illum] Auctorem ſcilicet criminis. [Expirantem flammas] Non animam dicit flammas, ſed cum anima fulminis flammam euomentem. Et vt ſuperius pleno nomini adiecit opum, ideſt diues opum, ſic huic verbo, cum enim plenum ſit. Expirat, addidit. Flammas, vt alio loco. Animas: vt Confixi expirant animas. [Turbine] Volubilitate ventorum. [Scopulo] Saxo eminenti. Scopulus autem aut à ſpeculando dictus eſt, aut à tegumento nauium, ἀπὸ τοῦ σκεπάζειν

Con-

C. nſigerunt aũt iſta circa Caphareum montem Euboeæ. [Aſt ego] Nunc cõparat ſingula. Et ne leue eſſet quod dixerat Ego, addidit. [Diuum regina] Sic Salluſt. Nos autem, hoc eſt P.R. [Incendo] Incedere proprie eſt oobilium perſonarum. [Iouiſq; Et ſoror, & coniux] Phyſici Iouem ætherem.i.ignem voluot intelligi, Iunonem vero aerem, & qm̃ tenuitata hæc elementa paria ſunt dixerunt eſſe germana. Sed quia Iuno, hoc eſt aer, eſt ſubiectus igni.i.Ioui, iure ſuperpoſito elemento mariti traditũ nomen eſt. Iouem aũt à iuuando dixerunt, nulla.n.res ſic fouet omnia quemadmodum calor. [Tot annos] Liceuter in iſtis locotionibus & accuſatiuo vtimur & ablatiuo. Dicimus.n. & tota nocte legi, & totam noctem legi. Honeſtior tamen elocutior eſt per accuſatiuum [Et quiſquam] Non Troianorum, ſed omniũ generaliter. [Præterea] Poſtea: vt, Præterea vidit oec portitor orci Amplius obiectam paſſus tranſire paludem.

Vix e cõſpectu &c.] Oſtenſi iratum cauſis docet qũo Iuno in Troiano ſæuit, & quid in eos molita eſt, dicens qđ cum iam ſeptimum agerent Troiaoi in errorib. annum, & ex Sicilia (quę proxima Italiæ eſt vſque adeo vt continens aliqñ fuiſſe perhibeatur) vbi Aeneas patrẽ ſepeliuerat claſſem ad Italiam appellatẽt. & cum vix in altum vela darant læti cũ Iuno æternũ, &c. hæc ſecum ſup. ait. Quæ oratio muliebrem animum perquam graphice exprimit, nihil.n.mulieri moleſtius, q̃ inceptis etiam prauis cogi deſiſtere, & cum in oo omnibus, doleat oiulto magis Iunoni docere potuit, quæ diuum regina, & ſoror & coniux Iouis præſertim cũ Pallas minus oſſauſa plora potuit. Nam offenſa tñ fuit ab Aiace, qui per impatientiam amoris Caſſandram filiam Priami, & vatem in templo Palladis oppreſſit. Sunt tamẽ qui non oppreſſam, ſed ſolum modo à templo obſtructam dicant iuxta illud ſecũdi huius. Ecce trahebatur paſſis Priameia virgo Crinibus à tẽplo Caſſandra adytiſque Mineruę ad Cęlũ tendens ardẽtia lumina fruſtra. Ob hanc ergo iniuriam polluti, aut violati templi irata dea ad radices Capharei mootis in Euboia inſula altiſſimi diſiecit atq; proſtrauit, obruitque plurima Gręcorum oaues, vnde Diomedes xi. huius, Scit triſtæ Mineruę Sidus, & Euboicę cautes vltroq; Caphareus, vbi tñ ad vtraoque opinionẽ alluditur. Nam plurimi dicunt, non pp violationem templi Mineruę, ſed pp necẽ Palamedis filii Nauplii regis Euboię quẽ per inuidiã & factionẽ Vlyſſes (vt ad principium II. huius dicetur) occidi curauerat illic Græcos naufragia paſſos, nam cum poſt Troianum excidium Argiuorũ claſſis ad Euboiam a pulſa eſſet, intelligeretq; Nauplus eam tẽpeſtate laborare volens vlciſci mortem filii facem in Caphareo monte cuius radices aſperrimis cautibus, & ſcopulis oppletę erãt accidi poſſit, qua viſa Græci ſperantes portum, aut ſtationẽ illic tutã eſſe, omnes eo concederunt ventis & velis, atque ita plurimi naufragium fecerũt, vnde quia tempeſtate prius exorta id cõtigit, ideo deę aſcribitur, & quia per fraudem Nauplii etiam Nauplo, verum poeta opiniones propoſito ſuo cõducentes, tangit, bene autem hic dicitur Aiacis Oilei, quia erat, & Aiax Thelamonis, ſeu Thelamonis filius qui maior eo q̃ eſſet fortior & pſtantior dictus eſt, ſed etiam furore raptus pp perdita Achillis arma ſeipſum interemit, & in florem hyacinthum, ſcđ in Ouid. lib. 14. transformatus eſt. Hic autem Oilei filius minor appellatus permax admodum fuit in curſu, & vibrandę haſtæ peritiſſimus, vt atteſtatur Hom. Iliad. 2. Verum ne in immenſum creſcat opus audiamus argutiſſimum Donatum cuius verba ſunt. Vix e con ſpectu. A ſeptimo anno incipit narrationem, vt priora reſeruet ad conuiuium Didonis. Vix læti. vtrumque temperat. Nam lęti erãt qđ eſſent propinqui Italiæ: Sed morte Anchiſæ contriſtati vix erat læti. Cum Iuno æternum ſeruans ſub pectore vulnus, Aduertens Iunos Troiano de proximitate Italiæ laborare, crudeſcebat vulnus, & excluſa ab intentione nocẽdi, & à loco, & à tẽpore ſic ſuos dolores intimis ſenſibus enumerat. Me ne, componit, ſumma arte quales habere debuerit cogitationes carens intentione ad nocendum, & inducto qualitatis ſtatu per exempla aliena inuenta conſilia enumerat, & non comparat perſonã ſuam cum perſona Mineruæ, & Troianorum, & Græcorum & inimicitiarum cauſas. Me ne, emphaſin habet pronomen & magnum dicendi pondus, quod infra aperuit cum dicit, Aſt ego, quæ diuum incedo regina. Iouiſq;. Et ſoror, & coniux. Inceptis

Inceptis. deſiſtere victam, incepta ſunt animorũ deſtinationis Sal. Nam talia incepta non conſiliorum vertiſſẽt reip. peſtem factura. Dolet igitur intentionem ſuam ſine effectu defeciſſe, nec ſupereſſe nocendi conſilium vel tp̃s, & quia bonorum eſt incepta deſerere, ſi aut precc flectantur, aut ſponte ignoſcant, oſtendit vtranque occaſionem perdidiſſe, & incidiſſe in ludibrium. Vt.ſ. Inperata dicederet. Regẽ. i. ſi perdere non potui debui ſuperare Teucrorum regem. Italia.i.ab Italia. Sic alibi Bellum ingens geret Italia, ergo non poterat perdere ſaltem diſiungere ab Italia, & ſi non oẽs perirent ſaltem id ubrioeret iuxta vnũ Aeneã, cuius ſtirpi deberi ſciebat Imperium Romanum Quippe vetor fatis. ergo magis debuit vetari Minerua fatis Græcorum Pallas oe, quæ non eſſet tanti meriti aut pñãtis. Exurere claſſem. Comparatio pœnarum. Minerua potuit naues Græcorum & ipſos exurere. vrere aũt aliquid lædere incendio, exurere eſt penitus abolere incendio. confirmat autem poeta ſoli Aeneę deberi imperium, cum de ipſo loco laboret. Iuno. Illum eapirantem. illa pp vnum plurimos perdidit, ego à plurimis offenſa vnum ab Italia arcere non poſſum, & quod auget dolorem oſtendit Mineruam minorem deam Iouis fulmine vti potuiſſe, & in pœna delicti defendit auctorem. Si ergo iniuſte grauiſſimum pertulit ſupplicium, multo magis eius ſocii. Defendit autem culpam in amorem reiiciens & vtitur veniali ſtatu. Factum enim qđ maniſeſtum eſt oon purgatur, niſi dicatur oon erat ſuæ mentis, nec ſui conſilii Aiax, ſed furore amoris trahebatur. Nam quidquid fit per pathos, non aſcribitur homini: Deiiecitq; ratis. Ne ſi alicui contigiſſet euaderet, habet nauigandi ſubſidium. Euertitque æquora ventis, alieno aũt vſa imperio, nam Iouis fulmen arripuit, & Neptuni imperium, habuit.n. poteſtatem in ventos qui alieno ſubiecti ſunt imperio. Illum, emphaſin pronomen habet quaſi temerarium conſideratum ſacrilegium, prophanum qui in templo deę virginis ante aras in conſpectu numinis regiam ſacerdotem intactam violauit. Pectore quo vulnus omnino letale eſſet: Turbine corripuit, nã aliter infigi nõ poterat & oſtendit vim iræ in tanto impulſu. Voluit infigi ſcopulo, ne ad littus deueniens ſaltem ſepulturam acquireret. Aſt ego, quæ diuũ incedo regina, Iouiſq; Et ſoror, & coniux. Declarat quid illud ſit. Aſt ego. ſ. quę in omni genere rerum Mineruam ſupero. Sum enim regina. tum ſoror, & coniux Iouis. Vnde deberẽ ab eo qui frater eſt & maritus, omnia impetrare. Vna cũ gente tot annos cum Minerua vno ictu potuerit. Præterea, in medio poſuit, & his eſt repetenda. Hæc Donatus, quibus addamus quæ in Seruiũ ſic dicit Beroaldus, Apud eruditos & idoneos ſcriptores noxa pro culpa reperitur frequentius q̃ pro pœna, q Iuriſconſ. apertiſſime oſtendit ſcribẽs de verb. ſign. Noxæ appellatione omne delictum contineri, unde noxales actiones nominãtur à noxa, hoc eſt maleficio & peccato ſeruorum. Quint. in declamat. inquit, manifeſtiſſima quoque noxa.i.delicto Ouid. Inuidiam noxæ detrahit illa meæ.i.culpę. Liu. ob quàm meam noxam.i.delictum, & ita paſſim apud eruditos noxa accipitur, vnde Virg. proprie locutus eſt vnius ob noxam.i.culpam, nec exponendũ eſt prout exponit Seru. noxã, pro noxam, quinetiam noxa ſignificat damnum, & periculum ac detrimentum, in qua ſignificatione ſæpiſſime apud priſcos reperitur Ouid. Nocte nocent potæ ſine noxa luce bibuntur. Colum. nebulas ac pruinam ſine noxa perfert, & alibi omnem iniuriam ſine noxa patitur, Ser. ſine vlla ſua noxa adeſſent id, Martiæ. Noxia vero ſæpius adiectiuum eſt quã ſubſtantiuum, & ſignificat nocentem, cuius rei plena ſunt omnia & noxii ſontes nuncupantur Curioſus profecto lector ex frequenti antiquorum lectione comperiet id veriſſimum eſſe quod à nobis traditur, & differentiam illam Seruii vapore futilam ac prærancidam eſſet repudiandam. Hæc ille. Ordo eſt. Troes ſupp. ſeu Aeneadę, hoc eſt Aeneas cum ſociis, læti ſ. propter vicinitatem Italiæ quam ſeptennio quęſiuerant, & immemores Anchiſæ forſan qđ in diſceſſu latius accepti fuerãt ab Aceſte Siculorum rege, qui etiam abeuntibus vina dederat. vnde ſtatim dicetur. Vina bonus q́ deinde cadis oneraret Aceſtes Littore Trinacrio dederatq; abeuntibus heros Diuidit. Non indecore ergo poſt oppiparum epulum qđ Aceſte dediſſe verıſimile eſt lætos dicit poeta ingenioſiſſimus, hoc innuens quia ferè extremum gaudii luctus occupat, ipſi ergo læti & vicinitate Italię, & Baccho exhilarati dabant vix è conſpectu ſiculæ telluris vela in altum; ſ. mare.i. vix verum fuit dicere qđ ab in Sicilę portu ſtantib. non amplius videri poſſent, verum tamen fuit Donatus argute conſtruxit vix cum omnine læti, vt ſint non planè lęti, ſed vix læti, at ego (quia vbi Troiani Italiam lęti aſpiciebãt, ut in tertio. Italiam læto ſocii clamore ſalutant. Neque ab re cum vnum quodque naturaliter in locum natiuum, ac unde originem traxit redeat) malim dicere planè lętos propter cauſas dictas, & rubeãt.i. proruebãt ſecundo, & pleno curſu, ſpumas ſalis.i. maris ſalſi quas præcipiti ſulcatione faciebãt ęre.i. roſtris æratis, hoc

Vrere

Exurere.

Venialis ſtatus.

Violatio Caſſãdræ

Noxa.

Læti.

eſt

eſt ære munitis iam tunc ſup. cum. i. quando. Iuno ſeruans ſub pectore vuusi. ſomitem iracundiæ quo vulnerabatur æternű. i. implacabilem ait ſup. aut mediata eſt hæc q̃ ſequútur, ſecum. i. io animo ſuo. Me oe. i. nunquid æquum aut decens, aut tolerabile eſt me. ſ. quæ vt decet diuum incedo regina &c. (Quia ſecű, & incenſa furore loquitur dea apta vtitur Eclipſi) deſiſtere incę pto quod triſtius, & turpius eſt quàm non incępiſſe, incępit autē genus Troianum extinguere, & Carthaginem ad munarchiam ſublimare, victā, quod triſtius eſt q̃ ſi ſponte mutato conſilio deſiſtat, ſicut factura eſt sandè vt pollicetur Iuppiter dicens paulo inferiùs. Quin aſpera Iuno q̃ mare nunc terraſq; metu cęlúq; fatigat, Conſilia in melius referet, mecúq, ſouebit Romanos rerű dominos gentemq; togatam, nec poſſe quod triſtius eſt quàm nolle auertere Italia quod indignius eſt quàm ſi vetatur occidere ſolum, virtute autem præpoſitionis conſtruitur cum ablatino aût ſobaudit ab, vt vult Don. vt ſic ab Italia, q.d. nõ à toto mundo, ſed ab Italia duntaxat quæ nihil ad eum pertineat, regē Teucrorum, non dicit Dardanidarum quippę, qui inde originē traxerunt ne ſit eis iuſtum redeundi deſideriű, vocat aût Aenea regem in gloriā Iuliæ domus, quia glorioſum eſt ab hoſte laudari, oode Dido ad finem huius primi, ipſe hoſtis Teucros inſigni lande ferebat. Quippe. i. quia certe, aut ironia eſt, cű Pallas contra fatum maiora fecerit, nam in fatis erat Gręcos victores in patriam reuerſuros, quod pauciſſimis datum eſt, ſed fatis factum tamē fatis, quæ à Proteo Caſſandra, & Calchante de Troiano excidio prodita fuerant. Innuit ergo ſe fatis non aſtringi licet fato obſtent, nam fruſtra tenderet atq; foueret imperium Carthaginenſe ſi ſciret fata obſtaret nec vinci poſſe. Cum ergo dictum ſit, Si qua fata ſinant iam tű tenditq; fouetq; certű eſt ꝙ ſciuit fata obſtare, ſed ſperauit eā cõtrariis fatis vincere poſſe. Nam vt maiora nomina minoribus præiudicant, ita ſecuudű Aethnicos fata fatis. Probat ergo ſe poſſe fata vicere, nam ſi Pallas inferior dea maiora cõtra fata (vt videtur) potuit quis negabit Iunonē ſuperiorē minora poſſe? (dicit ergo) Pallas ne, q.d. nõ ne verű eſt quód Pallas potuit exurere. i. funditus urere claſſem. i. confluxű nauium Argiuum, pro Argiuorum, atque ſubmergere ipſos. ſ. Argiuos põto. i. mari Euboico iuxta Capharea mētem, ob. i. propter noxam. i. culpam, & pro. i. furias. i. inſanos amores, propter quos Caſſandrā vitiauit, aut à tēplo Mineruæ abſtraxit, vnus. ſ. hominis, videlicet Aiacis, Oilei ſu. filii aut ob noxā & furias vnius. i. ſolius Aiacis Oilei, q.d. maxime, cű ego offenſa à multis non poſſum unű auertere ab Italia, iuſta eſt ergo Iunonis querela, cum ipſa maior ſit, & minus petat, minima enim eſt auertere quā ſubmergere, & exurere, & minus auertere Teucros ab Italia, quę ad eos nihil pertinet, quam Argiuos ab Argis. (Scribitur aût Oilei, & profertur Oili: eſt enim ει diphthongus gręca, pro qua gręcia proferunt. Et ſi quis dicat ſubmergere, aut obruere claſſem non pertinere ad Iunonē, quæ nõ maris, ſed aeris inferioris aut terrarum dea eſt. Reſpõdet quód Pallas non ſuis, ſed Iouis, & Neptuni fræta eſt opibus. Nam vt phyſicæ. i. naturaliter loquamur, Pallas ſignificat ęthera i. ſupremum, & puriſſimum aerem, vnde è cerebro Iouis nata fingitur & dea ſapientiæ Iuppiter autem aerem medium io quo fulmina, & tonitrua exercentur, Iuno vt dixi, inferiorē aerem, & ideo quia fulmina potiſſimum in media regione fiunt, & raro ad ſupremam aſcendunt, ideo Minerua dicitur vſa fulmine Iouis, quia vero generantur in terris ſulphuratis, & pinguibus qualis eſt Aetna & vbi Vulcanus Iouis fulmina fabricare fingit, ideo faber Iouis fingitur, & quia venti non aſcendunt vltra mediam regionem, vnde quia non attingunt verticem Olympi montis in Theſſalia vbi cineres holocauſtorum ventis non aguntur, ná annum totum immoti manent, ſed in media regione aeris poſt quam ex terra exhalauerűt potiſſimum exercentur, ideo dicet Aeolus ad Iunonem Nymborumq; facis tempeſtatumq; potē tem, dicit ergo in augmentum rei) Ipſa. ſ. Pallas non implorans alia omnina quorum intereſſet, ſed vt dicűt ipſamet, & in propria perſona, quod vindictę cupidis dulciſſimum eſt iaculata. i. iaculans aut deiciens è nubib. rapidum ignem, Iouis. i. fulmen ad Iouem pertinens qui & frater, & coniux, diſiecit. i. proſtrauit aut diſperſitq. i. ſimul rates. i. naues (hoc loco) quę pro &, euertit. i. ab imű ſurſum vertit, ęquore. i. maria prius ęqua. i. tranquilla & corripuit. i. celeriter rapuit turbine. i. volubilitate ventorum illum. ſ. qui caput inimicitiæ aut irarum erat Aiacē videlicet expirantem. i. animam afflantem, & hoc pectore trāſfixo. (Ideo autem prius corripuit eum turbine vt turbatum, & exanimatum faceret, quia fulmina ſecundum Plin. non proſternunt niſi metu exanimatos) & infixit. i. illiſit ſcopulo acuto (Scopulus eſt ſaxum in aquis eminens) Aſt. i. ſed, ego quæ incedoregina diuum. i. diuorum, & ſoror & coniux Iouis, gero bella tot annos. i. continuo eos perſequendo, vbi Minerua vno impetu de ſuis aduerſariis vltionem ſumpſerit cum vna gēte. i. Troiana vbi Pallas multam Græcorum gentem deſiceeris, & i. & per ias, quod quiſquam. i. quiuis mortalium adorat. i. adorabit præterea. i. poſtea, poſthac aut amplius numen. i. diuinam poteſtatē Iunonis, quia ad natum aliquid gerere putabitur, q.d. minime, quia vbi conſtabit Iunonem (hoc eſt me, loquitur enim Iuno) non poſſe tam paruam rem cum maxime velit, quis ei diuinam poteſtatem concedet aut quis ſupplex. i. ſupplicans, & ſahumilians imponit pro imponet (quidam legunt adoret & imponat) Præterea. i. poſthac aut præter hanc vicem aris. ſ. Iunonis (hoc eſt meis, inquit Iuno) honorem. ſ. diis debitum, q.d. nullus quia credat nil poſſe ſi hoc nõ potero, & ita vilis, & abiecta habebor apud omnes mortales.

VARIA LECTIO.

VNIVS ob noxam, & furias Aiacis Oilei] In O longo lib. ſanequam vetuſto, Furiis legitur, caſu ſeptimo, quod non æqua placet, vtruoque enim cadis ſub præpoſitiuam particulam, Ob. [Scopuloq; infixit acuto] Sunt qui legűt, Inflixit. [Et quiſquam numen Iunonis adoret] In lib. Longobardico, & aliquot aliis antiquis, Aut quiſquam, legitur. Quam lectionem Seru. agnoſcit. In aliquot aliis, Ecquiſquam. In aliis, Aut quis iam. Quæ lectio ſit ex his caſtior iudicanda, aliorum iudicio relinquimus. Idq; potius dicemus Adorat, pręſenti tempore indicatiui modi tam in lib. Rom. quàm in codicibus aliquot antiquis, haberi. [Aut ſupplex aris imponat honorem] In eodem lib. Rom. Imponet. futuri temporis eſſe. Alii quidam libro non contemnendi. Imponit, legunt, Neque tamen contemnenda eſt vulgaris lectio, Adoret, & Imponat.

Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fęta furētibus Auſtris,
Aeoliam venit. hic vaſto rex Aelus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere fręnat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt, celſa ſedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
Ni faciat; maria, ac terras, Cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montes inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare iuſſus habenas.
Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt:

Saav. TALIA flammato] Qd ſuperius intermiſeras, nunc reddit, nam dixeras ſuperius. [Hæc ſecum] Et modo ait. [Volutans] id eſt cogitans. [Nimborum] Nimbi nunc ventos ſignificant plerunque nubes & pluuias, ergo ꝓut locus fuerit intelligendum eſt. Propriè tñ dicuntur nymbi repentinę, & præcipites pluuiæ, nã pluias vocamus lentas, & iniges. [Loca fœta] Nunc plena, vt alio loco, Fœta armis, Sciendum eſt autem dici fœtam, & grauidā, & partu liberatā, vt, Fecerat & viridi fœtā Mauorſis in antro. Enixam autē eam fuiſſe lac, quod pueris præbebatur, oſtendit. Item fœtā grauidam, in illo loco oſtēdit, Non inſueta grauis tentabunt pabula fœtas. Ergo quia fœta medius ſermo eſt, bene hoc loco epithethon diſcreuit, dicens, Grauis, fœtas vt bonum facinus, & malű facinus dicimus, & bonű venenű, & malű venenum. [Auſtris] Figura eſt celebrata apud Virgiliű, & eſt ſpecies pro genere, Legerat apud Ennium, Furentib. ventis ſed quaſi aſperum fugit, & poſuit. [Auſtris] pro ventis. [Aeoliam venit] Nouem inſulæ quæ ſunt poſt fretű Siciliç, appellantur Aeoliæ ab Aeolo rege Hippotę filio, licet habeant & propria nomina. Vnde Virg. ait, Aeoliam Liparem. Poetæ quidem, fingunt hunc regem eſſe ventorum ſed vt Varro dixit rex fuit inſularum, ex quarum nebulis, & fumo Vulcaniç inſulę prædi-

prædicens futura flabra ventorum, ab imperitis viſus eſt ventos ſua ptāte retinere. [Hic Illic, vt ſuperius, Hic currus fuit. [Vaſto antro] Phyſica ratione hoc fingit poeta, naturale.n.eſt, vt loca concaua plena ſint ventis. [Luctantes] Elaborantes egredi. [Sonoras] Grauiſonas. Et eſt tempeſtatis epitheton. Ordo aũt talis eſt, Aeolus ventos, & tẽpeſtate ſonoras vaſto antro premit. [Ac vinclis, & carcere frænat] Tranſlatio eſt per poeticã licentiam facta. Carcer autem eſt vndecunque prohibemur exire, dictus quaſi carcer ab arcendo. Locum aũt in quo ſeruãtur noxii, carcerem dicimus numero tantum ſingulari, vnde vero erumpunt quadrigæ, carceres dicimus numero tantum plurali. licet plerunq; vſurpet poeta, vt eſt, Ruuntque effuſi carcere currus. [Illi indignantes] Hic aperte oſtẽdit quid ſit luctantes. Magno cum murmure montis] Non circum montis clauſtra, ſed cum magno montis murmure fremebant, & eſt maior ſenſus, ſi fræmebant, vt etiam antra poſſent ſonare. [Celſa arce] Secundum ꝙ ſuperius diximus. Venti. n. melius depræhenduntur ex alto. [Sedet] Non ociatur, ſed curat. Apud antiquos.n. ſedet, conſiderat ſignificabat, vt alio loco ait, Turnus ſacrata valle ſedebat. [Mollitq; animos] .i. ventos, ἀπὸ τῶν ἀνέμων. vt alibi, Quantum ignes animæq; valet, & Horatius, impellunt animæ lintea Thraciæ. Mollit autem ideo dixit, vt per tranſitum oſtenderet vitia naturæ nulla rõne mutari, ſed mitigari aliquatenus poſſe. [Maria, ac terras, cęlumq; profundũ] Atqui quatuor elemẽta ſunt: Terra, Aqua, Aer, Aether, Sed hoc loco rite prætermiſit ętherẽ, quia venti non turbant ſuperiora, vt ait Luc. Pacem ſumma tenent, ſed aut terras, aut maria, aut aerem. Nam cęlum hoc loco pro aere poſuit. vt Lucretius, In hoc cœlo qui dr̃ aer. [Ferant] Auferãt. Et eſt aphæreſis. [Rapidi veloces, vt ſupra.] Verrantq; Vertere eſt trahere, à rete, quod uericulum dr̃. Eſt autem principalitas uerbi uerro uerris, prętеritum, uerſi, unde & fit parricidiũ uerſus, hinc alibi, Et uerſa puluis inſcribitur haſta.i. tracta. [Id metuens.] Timens. Ergo Iuppiter timet, non ſibi, ſed elemẽtis, ne turbentur eruptione uentorum, ut ſi bellorum tpe dicas uirum fortem timere, non ſibi, ſed liberis ſuis. [Molemque, & montes].i. molem montis. Et eſt figura endyadis, ut una res in duas diuidatur, metri cauſa interpoſita coniunctione, ut alibi, Pateris libamus, & auro.i. pateris aureis. [Fędere] Modo lege, alias pace, quæ fit inter dimicantes. [Fœdus autem dictum uel à fœcialib.i. ſacerdotibus per quos fiunt fœdera, uel à porca fęde, hoc eſt lapib. cæſa. ut ipſe alibi. Et cæſa iungebat fędera porca. [Et premere, & laxas ſciret daret iuſſus habenas] Permanſit in tranſlatione. iuſſus autem ob hoc poſuit, quia ſuo nihil facit imperio. Nam tolle hoc, & maior eſt omnibus diis, ſi ad eius uoluntatem poſſint elementa confundi ut ipſe Aeolus Mihi iuſſa capeſſere fas eſt. Simul ventorum oſtenditur uis quibus patrum fuit ſuperponi montẽ, niſi & regem acciperent, qui ipſe quoque alieno pareret imperio. [Ad quem] Pro apud quem, ut ſupra.

TALIA flammato &c.] Bene inquit, flammato, quia plus eſt inflammatum eſſe quàm accenſum: prius enim accenditur aut incenditur rogus aut pira, quàm inflammetur, quia non poteſt flammam emittere quod incenſum non eſt: unde in 4. Aen. His dictis incenſum animum inflãmauit amore, prius ergo propter iniurias illatas incenſa aut accenſa erat Iuno, unde dictum eſt his accenſa ſuper. nunc uutem ubi animaduertit etiam contumeliam, quæ ſibi orietur ſi incepto cogeretur deſiſtere inflammata dicitur. Sed hæc & alia multa ingenioſe explicat. Don. cuius uerba ſunt. Flammato ſuperius dicit accenſa, ſed plus eſt flammato p. ut oſtendat quantum accreuerat ira ex comparatione Mineruæ, nocendi autem conſilium de Mineruæ exemplo cepit, præſertim cum Troianos uideret nauigantes. Nymborum in patriam habet rationem perſonæ non reginę, ſed iratæ quæ occaſionem nolit amittere loci & temporis. Nam ſi rationem reginæ haberet, mittere aliquẽ, qui Aeolo iuberet, ſed quia mãdata, niſi ipſa adeſſet poterant aut negligentius agi, aut differri, & ſic præterirent nocẽdi occaſio, omiſit perſonam reginæ, & ſic monet poeta per noſipſos agendum qđ rectius curari uolumus, & inferiori perſonę exhibendum honorem, ſi illa indigemus. Nam gratatur ſibi à potiore eſſe delatum. Cætera ſignificãt uentos cauis terræ oriri. [Supplex] Non quia ſupplicantis uerba ſit locuta, ſed quia venit, hæc Donatus. per nos autem negocia noſtra rectius fieri, quàm per alios docet graphice apud Aul. Gel. Aeſopus cap. 29. lib. 2. vbi habetur Apologus de Caſſita auicula ꝗ pullos non transferẽdos docuit, donec ipſe dominus miſſis minatus erat falcem in ſegetem ſuam mittere, vt illic quiuis vidère põt, huc autem deducam verba Beroaldi in Seruium, quę huiuſmodi ſunt. Geographi omnes ſcribunt inſulas Aeolias eſſe numero ſeptem, non nouem, quarum nõia hæc ſunt. Lipara, Hiera, Strongyle, Didyme, Eriphuſa, Phenicuſa, & nouiſſima Euonymos, Strab. in 6. Plin. in 3. Solinus. Mella de Aeoliis, quæ aliis nominib. Vulcaniæ, Liparię, Epheſtiadę nuncupatur ſcribentes numero tantummodo ſeptem eſſe dixerunt, quibus vt potè orbis ſitum deſcribentibus credere malim, quam Seruio grãmatici partes vſurpanti hęc Beroaldus. Ordo eſt. Dea ſ. Iuno voluntas.i. agitans, & verſans ſecum, talia.i. tales iniurias, & contumelias, corde flammato.i. flammis flagrante. venit.i. proficiſcitur, in Aeoliam, patriam.i. quæ eſt patria, nymborũ.i. vẽtorum cum nubibus ortorum, aut commixtorum, appoſitorie loca fœta.i. referta, aut fœcunda, auſtris.i. quibuſuis vẽtis nymbolis. furentibus.i. indignantibus, ꝙ incluſi eſſent, aut furentib. dũ erumpunt, fœcunda inquã ventis.i. materia ventorum ſecundũ phyſicam rõnem, ſed ſecundum poeticam fictionem ẽ ventis ipſis qui finguntur in terris incluſi ab Aeolo cõtineri. (Elegit tñ doctiſſimus poeta vocabulum naturæ conueniens. Nam fœta dicuntur loca ventis, quæ fętus continent ventorum, licet nondũ mereantur dici venti ſicut mulier fœta, quæ embrionem concepit, licet necdum homo ſit) Aeolus rex. ſ. ventorum, premit hic.i. in hac dicta regione, videlicet Aeolia. antro vaſto.i. valde amplo, & capaci, ventos luctantes.i. erumpere nitentes, & tempeſtates ſonoras.i. quæ cum ſonitu emittuntur, aut quæ etiam illic ſonoræ ſunt: unde dictum eſt in 4. Georgic. aquas eſſe ſub terris lucoſque ſonantes. Premit dico, imperio, id eſt maieſtate imperiali. (Creditur Aeolus uentis imperare, ꝙ cum ſyluã cæderet, quæ in promontorio erat, eos mari immiſiſſe niſus ſit, quos illinc renata ſylua rurſus excluſit, aut q a inſulas uentoſas, & uix aliud poſſideret, dictus eſt uẽtorum rex in deriſionem, unde Neptunus ſtatim dicet. Illa ſe iactet in aula Aeolus, & clauſo uentorum carcere regnet) & fręnat uentos uinclis & carcere, inde ergo furere dicuntur unde ſubdit: illi. ſ. uenti indignantes, id eſt indigne ferentes. ſ. claudi, & uinciri, fremunt circum clauſtra, cũ magno murmure montis.i. quod naſcitur nõ à mõte, ſed ex relatione, aut repercuſſione montis, aut à uentis in ipſo monte, ſub quo includuntur, Aeolus. ſ. rex ſedet in celſa arce, tenens ſceptra.i. inſignia regalia & mollit.i. mitigat & mollificat animos. ſ. uentorum, & temperat.i. moderatur iras (hoc ergo officium eſt boni regis duram gentem gubernantis) quippe.i. quia certe, ni id eſt niſi ſup. Aeolus faciat. ſ. quod dictum eſt.i. niſi temperet iras uentorum ipſi rapidi, ferant.i. propellant ſecum & uerrãt.i. trahant per auras, marias, ac terras, & cœlum profundum.i. aerem, hoc eſt omnia elementa ad quæ peruenire poſſunt, nam ignẽ elementarem non attingunt. Sed pater omnipotentes.i. Iuppiter ſummus Deus, qui ad cæteros dicit Cœlicolę mea membra dei, ipſe enim caput eſt, abdidit.i. occluſis. ſ. uẽtos ſpeluncis atris.i. caliginoſis metuens hoc.i. quod omnia ſecum traherent, ſi ad libitum emitterentur, & impoſuit inſuper molem, & altos montes.i. molem altorum montium. (Licet hoc poeticum ſit, certum eſt tamen patrem omnipotentem deum ipſum verum, & maria, & vẽtos ſuis limitib. continere, quia aliter vniuerſam terram obruerent) & omnipotẽs pater Iuppiter ſcilicet dedit. ſ. ventis regem; videlicet Aeolũ qui ſciret. & i. ſimul premere. i. arctius conſtringere ventos. ſ. fœdere.i. pacto certo.i. à deo conſtituto & ſciret dare iuſſus.i. quando à deo, aut Iunone, hoc eſt à ſuperiore numine. mandatum haberet, habenas laxas.i. liberã eruptionem, metaphora ſumpta ab equis, qui laxis habenis excurrunt, ad quem. ſ. regem, aut deum ventorum. Iuno ſupplex.i. ſupplici ſimilis, cum non ipſam venire decebat, ſed quemuis ad Aeolum mittere, aut fingens ſe ſupplicem, vt copioſius impetraret ſupplex, quam exegiſſet imperioſa. vſa eſt tum. ſ. vbi ad eum venerat, aut cum Aeolum in tali imperio videret. his vocibus hac oratione ſequente.

Aeole (nanque tibi Diuum pater, atque hominũ rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victoſque penates,

AEole] Rhetoricorum eſt in omni petitione hoc obſeruare ut poſſit preſtari quod petitur, id eſt vt ſit poſſibilitas, & ſi res iuſta quæ petitur, vt habeat modum petitio, vt ſequatur remuneratio. Et ſciẽdum, ſi dni hunc ordinem oẽs petitiones formare Virgilium, vt in hoc loco poſſibilitas eſt,

[Et

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes,
Aut age diuerſas, aut diſijce corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphę:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo,
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

[Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento] Iuſta petitio eſt Gens inimica mihi, Tyrrhenũ nauigat æquor. Omne enim qđ contra inimicos petimus, iuſtum eſt. Modus eſt petitionis, Incute vim ventis. [Et diſijce corpora ponto] Remuneratio. [Sunt mihi bis ſeptem præſtanti] Aeole incute vim ventis. Ordo ipſe eſt, & eſt figura parentheſis. Inter parentheſim & eclypſim hoc, intereſt, quod parenteſis eſt quoties remota de medio ſentẽtia integre perdurat ſermo. Plenum nanque eſt, Aeole incute vim ventis. Item Aeneas rapidum ad naues præmittit Achatem. Eclipſis autẽ eſt quoties remotis interpoſitis, deeſt aliquid. vt eſt, Quos ego deeſt enim affligam. [Diuũ pater atque hominum rex] Periphraſis eſt. i. circunlocutio. [Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento] Aliud pendet ex alio, nam qui põt mulcere, põt & tollere. i. erigere in tempeſtatem. [Gens] Sermo hic, & nationem ſignificat & familiam, ſed nũc ad vtrunq; põt referri, nam aut ad familiam Aeneę, aut ad Troianam gentem refertur [Tyrrhenum] Tyrrhenum mare dictum eſt, vel ꝙ Thuſciam alluit. i. Tyrrheniam. vel à Tyrrhenis nautis, qui ſe in hoc mare præcipitauerunt. Nanq; hoc habet fabula. Dormiẽtem in littore Liberum patrem puerum nautas abſtuliſſe Tyrrhęnos, qui cum eſſet experrectus in naui, quo ducere interrogauit, reſponderũt illi, quo vellet. Liber ait. Ad Naxum inſulã ſibi ſacratam. Sed cum alio vela deflecterent, iratum numen tigres ſibi ſacratas viſibus eorum obiecit, quo terrore ſe illi in fluctus dedere pręcipites. [Nauigat æquor] Figura græca eſt. Nos enim dicimus, per æquor nauigat. Similiter etiã alio loco Terra, mare, ſidera iuro: cum latinitas exigat, vt addatur prępoſitio. Et non vacat quod Tyrrhenũ addidit, vr̃ enim dicere iam eis Italia eſſe vicinã. [Illium in Italiam portant. i. tres Ilienſes. Et inuidioſe dicit Ilium, quaſi ipſam cernat ciuitatẽ, cum Troianos aſpexerit. [Victoſq; penates] Tacite occurrit q̃ſtioni, Portat quidem & deos, ſed victos, & contemnendos. [Incute vim ventis] Duplex ſcolus eſt. Incute. n. inijcere ſignificat. Ventis datinus eſt caſus. Si aũt, Fac, ſeptimus caſus eſt, & erit ſenſus, fac vim Troianis per ventos. [Submerſaſq; obrue puppes] Ordo eſt in ſenſu cõfuſus, ante. n. vt obruantur fluctibus, & ſic ſubmergãtur. Tota autem Iunonis petitio in ſequentib. explanatur. [Corpora ponto] Tam virorum quam nauium, vt ipſę alio loco, cũ de nauibus loqueretur. Et toro deſcendit corpore peſtis. Sciendum ſanè eſt artẽ hanc eſſe petitionis, vt minora impetrare cupientes maiora poſcamus, quod ẽt nunc Iuno facit, ſcit nanque ſe fatis obſtare non poſſe, ſed hoc agit, vt eos arceat ab Italia. [Sunt mihi bis ſeptem] Non ſine ratione Iuno nymphas dr̃ ſua poteſtate retinere, ipſa eſt enim aer, de quo nubes creantur. vt eſt, Atq; in nubẽ cogitur aer. Ex nubibus aquæ, quas nymphas eſſe dubium non eſt. Ideo autem nympham Aeolo pollicetur, quia ventorum rex eſt, qui aquæ motu creantur. Bene ergo ei iungitur origo ventorum. Sane notant Virgilium Critici, quia merito promittit vxorem, quod excuſat regia licentia, vt Salluſtius, Denas alij, alij plures habent, ſed reges eo amplius. [Pręſtãti corpore nymphæ] Bene ẽt illas laudat, ut maior ſit in Deiopeia pulchritudinis gloria. Laudabilius eſt. n. ſuperare laudatos, ut ipſe ad maiorẽ. Aeneæ gloriam laudat & Turnum. Harũ autem quatuordecim nomina, vt quidam volunt in Georgicis inuenimus. [Connubio iungam] Connubium eſt ius legitimi matrimonii. Et bene Connubio iungã dicit, vt hanc ab aliis ſegregaret quæ à regibus ſine lege habentur, ſolent. n. reges inter plures uni præcipuum dare nomen uxoris. Et connubio, num, breuem poſuit, cum naturaliter longa ſit. Nubo. n. vnde habet originem. longa eſt. Sed eſt tropus Syſtole, qui fit quotieſcunq; longa corripitur ſyllaba, propter metri neceſſitatem. Ipſe alio loco longã poſuit, ut eſt, Hectoris Andromache Pyrrhinus connubia ſeruas? Item, Cuique loci leges dedimus, cõnubia noſtra Reppullit. Et, Per connubia noſtra. Et, Numadumq; petam connubia ſupplex. Sciendum tñ eſt, quia plerunq; in compoſitione, uel deriuatione principalitatis natura corrumpitur. Connubio iungam ſtabili propriamque dicabo. Multa in unum contulit uerſum, quę Iuno promittit dicendo enim Connubio, oſtendit legitimum. Dicendo. [Stabili] Longam promittit concordiam, ideſt, quæ diuortio careat. Dicendo. [Propriam] Adulterii remouet ſuſpicionem. Quod aũt adiecit. [Dicabo] Obſequentẽ eam fore demonſtrat. In vſu enim eſt, vt dicamus ſacerdos dicatus eſt numini, hoc eſt ad obſequiũ datus eſt [Meritis] Pręſtitis. vt alibi, Nec te regina negabo promeritam, id eſt pręſtitiſſe. Et alterum pendet ex altero, meritum enim nõ niſi ex præſtantis deſcendit beneficio. [Pulchra prole] Notanda figura frequenter. n. hac utitur, nam quod nos per genitiuum ſingularem dicimus, antiqui per ſeptimum dicebant, ut hoc loco, pareotem pulchra prole. i. pulchræ prolis. Et ſimpliciter intelligendum eſt, errant nanque qui dicunt ideo pulchra dixiſſe, propter Canacem & Macareum in ſe inuicem turpiſſimos fratres, illi enim alterius Aeoli filii fuerunt.

Aeole [nanque &c.] Plena artificii eſt, hæc oratio, nihil enim prætermittit Iuno: quod ad eam rem, quam exorare uult facere poſſet. Cum enim poſſet imperare, rogat & in beneuolentiæ ſignum proprio nomine compellat, nec ſe dominam Aeoli, ſed amicam gerit, camptãs, per hoc beneuolentiam eius, ꝗ primatis, qui aliquid impetrare uolunt, captãda, cum oportunitate quam captaſſe innuitur in ſuperiori uerſiculo, ubi dictũ eſt, Ad quem tum Iuno, quaſi tunc cum optimuui erat, deinde (ut Seruius docet) oſtẽdit quod petit fieri poſſe, atq; in eius à quo petit, eſſe poteſtate, dicens. [Tibi diuum pater, atq; hominum rex Et mulcere dedit fluctus, & tollere uento] Oſtendit iuſtum eſſe, quia contra gentem inimicam, contra quam iuſtam petat vltionem, oſtendit modum, quo fieri poſſet, dicens. [Submerſaſq; obrue puppes &c.] Prætermittens quæ potiſſimum velit, & deſcẽdens ad ea, quæ prioribus negatis, uelit, q. d. ſi ſubmergere non datur ſaltem puppes age diuerſas, & diſijce corpora ponto. Et poſtremo addit præmium, ſeu remunerationem, dicens. [Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphę, Quarũ, quę forma pulcherrima. Deiopeiam &c.] Hæc aũt in omnibus petitionib. rite obſeruanda docet Seru. Multa etiam arguta addit Don. cuius verba ſunt. Aeole, omnia in hac ratione ſociata ſunt ſummo artifici. Incipit à nomine, quod nec Iunonẽ humilem facit & Aeolo gratum eſt. Oſtendit enim illi beneuolentiam, cum norit numen, & ipſe lætatur ſe potiori notum, perindeq; acceptum, atq; charum, ergo captat beneuolẽtiam Iuno, facit item attentum. Cum idem coniiciat Aeolus, officium Iunoni eſſe neceſſarium, cum ſubtiliter intellexiſſet, habere in ventos pleniſſimam poteſtatem. Diuum pater ne arrogantem faceret Iunonem, ſi dixiſſet, maritus, & frater, vt ſupra, cum locuta eſt ſecũ, ergo hic ſatius fuit, id intelligi poſſe, quàm dici, ne autem prolixior eſſet futura oratio, ipſa occulte ſibi proponit, ꝗ excuſationis cauſa potuiſſet Aeolus opponere, & illis reſpondet, ne vlterius accedi poſſit, & negaret Aeolus, uẽtos eſſe in poteſtate ſua: præuenit oſtendens plenam illum à Ioue in eos habere poteſtatem. [Gens] Hic non nominauit Aeneam, ne reſponderet Aeolus, non audeo in nepotem Iouis à quo imperium ſumpſi Speciale igitur ſubtraxit generale poſuit [Inimica] Non dicit ſe genti inimicam, ſed gentem ſibi, quaſi inferiores potiorem prouocent, quę res etiam Aeolo indignationẽ moueat, vt Iunoni auxiliaretur. [Mihi q. d. reginæ, & Iouis ſorori, & coniugi, quod, ne arrogãs videretur, ſubtraxit. [Tyrrhenum] Quod & facilius cõcitatur, & Italiæ vicinius eſt [Ilium] q. d. omnes opes ſuas, ſi amiſiſſet, non eſſet facultas recuperandi. Ne autem excuſaret Aeolus, deorum cauſam addit. [Victoſq; penates] Nam quamuis dii ſiut, tamen quia victi contemnendi. [Incute vim venus] Expreſſit pathos, propter quod non explicat rem ordine. Dixit ergo, quę cupiebat: ſed propter perturbationẽ ſine ordine, qui erat. Incute uim uentis, ſubmerſaſq; obrue puppes, Et diſiice corpora ponto, quod neceſſe erat fieri, nauibus ſubmerſis. Deinde ponere aut age diuerſas, ut ſi non poſſet prouenire primum, proueniat ſecundũ, quoniam ſparſi nequidquam audere, nec ad Italiam peruenire poterãt. [Sunt mihi] Addit. n. unus, vt explicetur ardor cupiditatis eius. Et ex obliquo pulſat Veneris munus in Paridem quę dedit mulierem, quæ non erat in poteſtate ſua: unde contra Iuno hic dicit: Sunt mihi nec Helena eſſe propria uxor, nec inde creari legitima poteſt ſoboles, ergo acute dixit: Sunt mihi. Et connubio iungam ſtabili, propriamq; dicabo, Omnes ut tecum meritis pro talibus annos. Exigat, & pulchra faciat te prole parentem. Quarum rerum nulla fuit in Helena, non. n. erat Veneris, ergo non potuit dare ſtabilem, nec le-

gitime collocare.[Faciat te prole parentem]Nam ex legitimo, & ſtabili connubio hęc proles erat ſperanda,extollit etiam munus primum a numero bis ſeptem; deinde a qoalitate.[Præſtanti corpore]Omnes pulchræ ſunt,quod difficile eſt,ipſa aũt omninm pulcherrima: in Paride aũt non erant talia, quia ex adulterio non põt dici pater, nec legitima eſt proles , ergo non pulchra. Nam pulcbritodinē hanc non in corpore ponit,ſed in honeſtate natalium , ſic alibi . Naſcetur pulchra Troianis origine Cæſar . Oſtendit autem poeta, debere nos dare ea, quæ magna ſunt apud nos , vt voto potiamus . Hæc ille. Ordo eſt . Aeole, gẽs inimica mihi nauigat æquor Tyrrhenum.i. mare ſuperum. denominatum a Tyrrheno Lodorom qui in Etruriam venerũt, & illic ſedes poſuerunt duce portans Ilium. i. nouam Troiam , aut gentem ſuperbam, & luxurioſam,quales erant Ilienſes,aut Ilium, quæ pro. i.penates victos. Vnde Hector 11. huius, Sacra ſuosq; tibi commendat Troia pennates, hoc cape fatorum comites.Bñ aũt addit victos, ne durum videat Aeolo contra penates deos tẽpeſtatem excitare.Incute igit ventis.ſ.tuis,qui ſub imperio tuo ſunt,vim.i.imperiũ,aut vires, vt iis freti violentius exeant, nam vis ſubditorum fere in principe eſt, incute inquam , oanq; pater diuom.i.diuorum Iuppiter,& rex.i.dominus,& rector hominum (Apte Iouem deorum patrem,& hominum regem dicit) dedit tibi. i.fecit tibi poteſtatem,aut conceſſit tibi,& i.ſimul mulcere.i. ſedare fluctus.ſ.turbatos,& commotos,& tollere.i.excitare,& commouere prius tranquillos, vento.i.impetu ventorũ,ergo incute nanq; potes,& iuſtum eſt, quia gens inimica,& obrue.i.obuolue aq.s,& arenis,& ſepeli: puppes ſubmerſas .i.prius immerſas aquis: aut (ſi id non datur propter fata,quod tamen prudenter tacet, quia orator nõ debet dicere ea,quæ ſibi obeſſe poſſent) Age.i.impelle puppes diuerſas. i. in diuerſas partes,ne videlicet collecta manu Italiã inuadant,quia ſperauit Iuno ſi pauci Italiã inuaſiſſent, expulſum iri, & diſiice.i.in diuerſã race,& impelle corpora.ſ.rain nauiom, q̃ hominum, & ignominioſe corpora quaſi mera corpora cum in nauibus nihil præter ſimulacra , ſit diuinitatis, nec in hominib boni animi) Ponto.i. per Pontum , qui in ſua ditione quodam modo . Et ſi hoc feceris bis ſeptem.i.qoatuordecim nymphæ(quas quidam ad finẽ 4. Georg.nominatas volunt) Præſtanti corpore.i.habentes corpus præſtans,(q.d. quia nouit iudicium Paridis Veneri fuiſſe , propter præſtantiam puellæ a Venere promiſſæ) Sunt mihi.i.ego habeo eas,quarum vnam,ſup.ſ.Deiopeiam,quæ pulcherrima,ſup. eſt forma.i.formoſitate,aut forma corporis. (Eſt autem pulcherrima, nominatiui caſus, & forma ablatiui) iungam. i. coniungã tibi ſtabili.i.firmo,& indiſſolubili cõnubio,non ad tempus,quale fuit Paridis cum Helena, & dicabo.i.ſacrabo tibi propriam, cum Helena Menelai fuerit , & etiam Deiphobo Paridis , ſeu Alexandri fratri, nupſerit, vt ipſa exigat.i.extra agat,hoc eſt cõplere, & ad extremum vſque vitæ agat tecum,omneis annos.ſ. vitæ,pro talib. meritis , quæ.ſ.de me merueris. & , ut faciat te parentem pulchra prole, quod dulciſſimum eſt in matrimonio bonum.Sanè,quia Iuno eſt aer in quo nubes generantur,& nimphæ ſunt quaſi nymbi, aut nubes in flumina aut iuaria reſolutę: ideo Phyſice,Iuno nympharum domina fingitur.

VARIA LECTIO.

AVT age diuerſas,& diſiice corpore põto]In antiquis omnibus exemplatibus de meliore nota, Diuerſos legitur virili genere, ut de Troianis intelligitur. [Quarum, quæ forma pulcherrima Deiopeiam]In Ro.lib.in Oblongo,in Med.& aliquot aliis antiquis, Driopeia , nominandi caſu ſcriptum eſt,pulcherrima elocutionis figura. Nam alibi etiam Virgilius vtitur antiptoſi.

POE. Aeolus hæc contra: tuus ô regina,quid optes.
AEO. Explorare labor , mihi iuſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi quodcunq; hoc regni , tu ſceptra Iouemq;
Concilias: tu das epulis accumbere diuum :
Nimborumq; facis, tempeſtatumq; potentem .
POE. Hæc vbi dicta , cauũ conuerſa cuſpide montẽ.
Impulit in latus: at venti, velut agmine facto .
Quà data porta, ruunt,& terras turbine perflant .
Incubuere mari,totumq; a ſedibus imis
Vna Euruſq; Notusq; ruunt , creberq; procellis
Africus , & vaſtos voluunt ad littora fluctus .
Inſequitur clamorq; virum, ſtridorq; rudentum
Erripiunt ſubito nubes, cęlumq;, diemq;
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra .
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemq; viris intentant omnia mortem .

SRV. AEolus hæc] Subaudi dixit quod ex poſterioribus intelligitur, vt ſupra notauimus . [Regina] Inferioris perſonæ reuerentia eſt, maiorem meritis appellare, non nomine. Contra maioris eſt minorem nomine tantũ vocare , qui ordo non niſi per indignationẽ corrumpitur, ut in 12. Seges in extremis rebus , Turnum , non regem vocat, vt, Ruitque implorans nomine Turnum. Et alibi de Ariſtæo . Et te crudelem nomine dicit [Explorare] Deliberare . Superius nanque multa popoſcerat Iuno : hoc ergo dicit , Tuum eſt deliberare qoid velis . [Mihi iuſſa capeſſere fas eſt] Figura eſt liptotes , quæ fit quotieſcunque minus dicamus , & plua ſignificamus per contrarium intelligentes, ut hoc loco, non ait, licet mihi implere quæ præcipis, ſed, nefas eſt non implere quę iuſſeris. Item Munera nec ſperno .i. libenter accipio . [Tu mihi quodcunq; hoc regni] Redit ad phyſicam rationem, nãm motus aeris.i. Iunonis ventos creat , quibus Aeolus præeſt. Dicendo aũt quodcunq;, aut verecunde ait ne videatur arrogans, aut latenter perſe locatur poeta,quis. o. poteſt ventos.i.rem inanem tenere? [Iouemq; Concilias] Hyſteron proteron, in ſenſu eſt , non enim Iuppiter conciliatur Aeolo,ſed Aeolus Iouis,quaſi ſuperiori conciliatur. Conciliantur autem noui, reconciliantur antiqui. [Tu das epulis accumbere diuum] Hoc eſt , tu me deum facis duplici.n.ratione diuinos honores meremur,dearum coniugio,& deorũ cõuiuio,vnde & in Bucolicis legimus, Nec deus hunc menſa,dea nec dignata cubili eſt.[Hęc vbi dicta] Et a Iunone & ab Aeolo.[Cauum]Ordo eſt, Conuerſa cuſpide cauum montem in latus impulit. Et alib',in latus inq; feri curuam cõpagibus aluum Contorſit , quaſi in rem quæ facile cedit ictui. [Agmine]vel impetu, vel multitudine. Agmen.n. ſermo polyſemus eſt,nam impetum ſignificat. vt, Illi agmine facto Laocoonta petunt . Multitudinem, vt , Vocat agmina ſæua ſororum, Etiam exercitum incedentem, agmen vocamus.[Porta]Omnis exitus porta dicitur , quaſi qua põt vel importari vel exportari aliquid.[Turbine]vi vẽtorum.Et ſciendum eſt,ꝙ qſi appellatiuum eſt, facit turbinis , ſed ſi ſit nomen proprium,turbonis facit , ut Horat . Turbonis in armis[Euruſq; Notuſq;] Cardinales quatuor venti ſunt, de quibus nunc tres ponit, paulo poſt unum , quem omiſerat , reddit.Stridens aquilone procella. [Procellis] Procella eſt vis ventorum cum pluuia dicta ,pcella abeo quòd omnia percellat, [Inſequit clamorq; virum] Quia præceſſerat ventorum ſonus , quem & ipſum clamorem poſſumus dicere , [Stridorque rudentium] Proprie, Nam in funibus ſtridor eſt . [Teucrorum ex oculis] Nunquam enim totum cęlũ nubibus tegitur , ſed illa pars contra quam flauerint venti . Quod autem dixit diem eripi. ad videntium oculos retulit , non ad naturam . [Nox incubat] Nox dicta quia oculis noceat.[Incubat] Autem ideo dixit quod alienum tempus inuaſit . Nam incubare proprie dicitur per vim rem alienam tenere[Poli] Axes.i.extreme partes cœli. Aether Aetherem hoc loco pro aere poſuit , nubes enim vnde & fulmina,aeris ſunt, non ętheris, & frequenter Virgilius duo iſta confundit, [Intentant] Minantur .[Omnia autem ad ſuperiora retulit.

AEOLVS hæc contra] Ponit reſponſionem Aeoli , q̃ Don. argutiſſime declarat, dicens,quomodo contra dicta Iunonis, reſponderit , nam mutuis beneficiis certant , cum enim Iuno dixerit, Aeolum tenere regnũ ventorum, & accepiſſe ab Iode, fatetur ſe id Aeolus ab Iunone obtinuiſſe,& cũ illa preiomm pro meritis promittere, hic ſe obnoxium fatetur , vt cui nihil præmii debeatur,cum debitum, duntaxat perſoluat, habent autem ambo rationem loci,& tẽporis, nam cum modicum maris eſſet transfetandum,ne longa oratione opportunitatem nocendi perderet, breuiter propoſuit Iuno , ſed breuius rſidet Aeolus . Sed hæc oĩa a Donato completius audies,cuius uerba ſunt.[Aeolus hæc cõtra]Non cõtra voluntatẽ Iunonis,ſed contra verba, non n.ad præmia reſpondet , ne videatur moueri libidine, vt Paris. Reddit beneuolam,cum dicit diſcernendo officia. Tuum eſt iubere meum complere iuſſa, fas eſt licebit facere, etiam ſi illicita ASC.

iuſſeris.Reſpondet contra, veluti ſi dicat, etiam ſi victi non ſint penates,licebit facere.Nam cum qui poteſtatem habet, iubet,il licita fiunt licita inferiori. Vel dixit contra, quia Iuno dixit illum habere imperium a Ioue,hic reſpõdet habere ab ipſa Iunone,& vt videatur memor beneficiorum addit.[Tu ſcęptra, Iouemq;,tu mihi quodcunque]vult eſſe Iunonis, quæ Iunu illum à Ioue accepiſſe memorauit, [Das epulis] Superius beneficium humanitatis accumulatur, ſi conuiuium cũ potiore miſceatur. Tertio ſi cum potioribus plurimis, quarto ſi inferiur perſona non ſedeat, vt fieri ſolet, ſed accumbat poſuit in fine hoc quod deis deſideratiſſimum eſt. Perſonarum igitur in vtraq; oratione,rationem habuit.ſ.Iunonis Aeoli, Troianorum, penatium, victorum Veneris,Helenæ, Paridis, & Deiopię. Item loci propter mobilitatem Tyrrheni maris, & proximitatem Italiæ. Itẽ tẽporis,nam & Iuno breuiter orauit,& Aeolius breuiter reſpõdit,ne longitudine tempus nocendi ſubtraheretur,hęc vbi poſt vtriuſque orationem,cœpit Aeolus iuſſa complere.Emiſit plurimos ac contrarios ventos,vt confligentibus inter ſe fluctib.regendis nauib.conſilium non ſuppeteret, & deficiente induſtria facilius mergerẽtur,& merſis nauibus,corpora deiicerentur,& vt compleretur iuſſa, Iunonis,acceſſit ad violentiá maris,aliorum quoq; elementorum perturbatio,nam nox eripuit cęlum ac lucem,vt eſſet eadem facies maris,& terrę,ne contra malacõ ſilium ſuſcipi poſſet, ne ue ſcirent gubernatores in quam partẽ mitterentur.Mittebãtur tonitrua, & fulgura, vt multiplici metu Troiani deſperantes, nihil aliud quam mortem expectarent. Ordo eſt.Aeolus,ſup.reſpondit,contra hæc.ſ.prius dicta a Iunona,aut Aeolus reſpondit hæc contra.i. econtrario, vel ex aduerſo,regina(bene ſecundum Seruium dicit,non ò Iuno,ſed ò regina, quia minores compellant maiores ſuo nomine dignitatis, & maiores inferiorem nomine proprio. Vnde prius Iuno, Aeole,nanque,&c.Quando autem contra fit, indignationis ſignum eſt.Vnde Ariſtæus in 4.Georg.Cyrene mater,Cyrene,quia matri ſucceſſus proprium nomẽ expreſſe tulit, & matri ſuppreſſit, quod patet,quia Arethuſa paulò poſt dicit ad eam,& te crudelem nomine dicit) tuus labor.i.tuæ partes,tuum officium, ſup. eſt,explorare.i.indagare,& inquirere,quid optes.i.optare,& iubere debeas,& fas eſt mihi (imò nefas eſt) non capeſſere.i.ſuſcipere,& captum ire,iuſſa.ſ.tua. Nam tu mihi, ſupp.das, & confers,aut concilias hoc,quodcunque.i.quidquid regni ſup.eſt, tu ſup.confers,ſceptra.i.inſignia regaliaq, pro &, tu concilias.i.cõfœderas mihi Iouem,pro eo quod eſt me Ioui:nam minores cõciliantur maioribus das accumbere (quod plus eſt quam aſſidere,aut aſtare,nam accumbunt principes menſarum epulis)diuum.i.diuorum, & facis me potentem.i.compotem, nymborũ ſ.nubium ventis immixtarum & tempeſtatem, quas.ſ.excitat, aut ſedat Aeolus,potens,hic in nomen migrat,& ita genitiuum regit.Vbi.i.vt primum hæc.ſ.pauca verba,dicta ſup.fuerunt, ipſe Aeolus impulit in latus montem cauum.ſ.ab ore antri, & defiecit in latus alterum montem cauum, quia dictum eſt, Molemque & montes inſuper altos Impoſuit aut impulit.i. impellendo fregit latus, & aperuit montem cauum,in cuius.ſ.cauernis erant venti, ac venti ruunt.i. erũpunt,ſup.ea qua porta ſup. eſt data.i.exitus eſt datus, hoc eſt quacunq; permittebant exilire(quia eſt ablatiui caſus, poniturq; pro aduerbio per locum, data porta nominatiui caſus, recti a verbo eſt ſubintellectio) & perflant terras turbine.i.gyro,ex diuerſis ventis orto, & omnia conturbante incubuere mari.ſ. venti.i.alienum elementum occupauere.Vnde incubatores dicuntur Tyranni,& Eurus, & Notus,& Africus.ſ.vẽtus,creber procellis.i.crebras procellas excitare ſolitus ruũt.i.euertũt,vna.i.ſimul, & q.d.vnę vice, aut vna manu,totum.ſ.mare,& voluũt ad littora fluctus, vaſtos.i.valde magnos.Et clamor virum.i.virorum, & ſtridor.i.ſtrepitus, aut fragor rudentum.i.chordarum, aut funium quibus vela ad malos ligabantur,inſequitur.ſ. impetum ventorum, mire inſequitur dicit,nam non præcedit ſtridor rudentũ, nec multo poſt ſequitur, ſed quaſi in ipſo impetu vẽtorum. Nubes eripiunt ſubito ex oculis Teucrorum.i.Troianorum, à Teucro oriundorum, & cœlum,& diem.i.claritatem diurnã, nox atra.i.caligo qualis noctu eſſe ſolẽt,incubat Ponto.i. occupat mare, poli.i.cardines cęlorum,intonuere.i.multum tonuere, æter.i.aer ſuperior, micat.i.reſplendet,& coruſcat,aut nunc videtur,nũc abſconditur, ſicut digiti micantium, crebris ignibus.i.fulgoribus & coruſcationibus,& omnia.i.elemẽta,ignis,aer,& aqua, cum terra deſit, aut omnia quæ ſiunt,intentant.i.minantur, aut prætendunt, viris.ſ.Troianis, mortem præſentem.i. inſtantem, & vrgentem.

Extemplo Aeneæ ſoluuntur frigore membra;
Ingemit,& duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: AEN. O terque, quaterque beati,
Quis ante ora partum Troię ſub mænibus altis
Contigit oppetere; ò Danaum fortiſſime gentis
Tydide, me ne Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sęuus vbi Aeacidæ telo iacet Hector, ubi ingens
Sarpedon; vbi tot Simois correpta ſub vndis
Scuta virum, Galeaque, & fortia corpora voluit.

Serv. EXtemplo] Illico. Et eſt augurum ſermo. Templum enim dicitur locus manu deſignatus in aere, poſt quem factũ ilico capiantur auguria [Aeneæ] ſeruauit dignitatẽ, τὸ πρέπον, vt Aeneam vltimum territum dicat [Frigore] Timore. Et eſt reciproca tranſlatio.Nam & timor pro frigore, & frigus pro timore ponitur, vt in Terentio, Vxorem eiuſ prauitate aiunt non timere, ſed laborare frigoribus, vtrunque.n.in vnum exitum cadit ſicut & de calore, & frigore vrere dicimus,vt eſt, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat [Ingemit]Non pp mortem, ſequitur enim, O terq; quaterq; beati, ſed propter moris genus,graue eſt.n.ſecundum Hom.perire naufragio, quia anima ignea eſt, & extingui videtur in mari.ſ. elemẽto cõtrario vt igneus eſt oliis vigor. [Duplices] Duas, ſecundũ morẽ antiquum,nam duplices duas dicebant, vt hoc loco,& binos,duos,& vtroq; pro vt vtrunque,vt Cic.Binos habebam, iubeo promi vtroſque.Item Saluſt.cum de duobus loqueretur.Hi vtrique ad vrbem imperatores erant.[O terq;, quaterque].i. ſępius Finitus numeros pro infinito. [Quis] Quis & quib. vnum ſignificat ſecundum artem.l.dicimus. Ab eo enim quod eſt a qui,in bus mittit, ab eo quod eſt a quo, in is mittit, ſed a tertia declinatione in vſu ſunt datiuus, & ablatiuũ plurales, licet antiqui omnibus vſi ſunt caſibus. Denique Cato in Originibus ait, Si ques ſunt populi. Et declinauit ques, quium, ſicut puppes puppium. [Mænibus altis] Propter pergama, quæ altiſſima fuerunt,ex quib.omnia alta ædificia, pergama vocantur, ſicut Aeſchylus dicit [Oppetere], Ore terrá petere.i.mori. Poſſumus aũt ſic uti hoc ſermone, & vt per ſe plenus ſit, & recipiat adiectionem. Ergo dicimus,& oppetit, & mortẽ oppetit, ſicut & expirat & animam expirat.[Fortiſſime gentis] Atqui in artibus legimus ſuperlatiuum gradum non niſi genitiuo plurali iungi, conſtat quidem, ſed gens nomen eſt enunciatione ſingulare, intellecto plurale. Bene ergo iunxit, in gẽte enim plures ſunt, vt alibi, Ipſe diuiſſimus agri Phœnicum,non.n. vnius eſt ager Phœnicum. Itẽ Saluſtius, & Romani generis diſertiſſimus. Sanè quęritur Diomedem fortiſſimum dixerit,cum poſt Achillem,& Aiacẽ ipſe ſit tertius, vnde etiam Saluſtius ait primum Gręcorum. Achillem multi dicunt ideo fortiſſimum,quia iuxta Homerum,& Venerẽ vulnerauit, & Martem. Alii ad gentem referunt, ꝙ Achilles Theſſalus fuit, Aiax Græcus, Diomedes Danaus. Multi ad excuſationem Aeneæ volunt fortiſſimum dictum, a quo eum conſtat eſſe percuſſum.[Tydide] vocatiuus grecus eſt, ſi.n.latinè diceret, o,Tydida debuit ponere. Omnia enim patronymica quæ in des exeunt apud Latinos primę ſunt declinationis, vt, Sæuus vbi Aeacide telo iacet Hector.[Animam hanc] Quaſi cum dolore hanc animam dixit, ac ſi diceret, quæ ad laborem nata eſt. [Effundere] Secundum eos qui dicunt ſanguinem eſſe animam, vt ipſe alibi. Purpureum vomit ille animam. Nam in alio loco aliorum opinionem ſequitur, qui dicunt ſpiritum eſſe animam, vnde eſt, Atque in vento vita receſſit. [Sæuus] Magnus, vt ſuperius dictum eſt. Et bene elegit cum quib. periiſſe debuerit. ipſe enim & fortis eſt,& numinum proles. Recte ego bis iungitur, in quibus talia fuerunt. [Sapedon] Et in vltima poſſumus accentum ponere,& in penultima,nam Homerus,& Sarpedonis declinauit, & Sarpedontis, vnde & varius accentus eſt. Sarpedonis aũt ante penultima habet accentũ Sarpedontis penultima, ſed Sarpedontis vſurpauit, naturalis.n.declinatio eſt Sarpedon Sarpedonis, vt Memnon Memnonis, Sinon Sinonis Si autẽ genitiuum in dontis miſerit, a circũflexo venit,qui eſt in vltima ſyllaba nominatiui, vt Demophon demophontis, Lycaon Lycaontis, ſic

ergo

ergo & Sarpedontis. Eſt aũt Sapedon filius Iouis & Laodamiæ, occiſus a Patroclo. [Simois] Hoc nomen integrũ ad nos tranſiit, vnde ſuo eſt accentu proferendũ. Nã ſi eſſet latinũ ante peoultima haberet accẽtũ, quia ſecũda a fine breuis eſt [Sub vndis] Et ſub vndis legim⁹, & ſub vndas. Sed ſi ſub vndas. [Correpta] Intellige, i. ſub vndis. [Voluit] varia ergo diſtinctio eſt. [Fortia corpora] Hoc eſt virorũ fortiũ corpa, nulla.n. eſt i mortuis fortitudo.

Ex Tamplo Æneę ſoluuntur frigore &c.] Mirandam oſtendit vim tempeſtatis, qua ẽt Aeneam metu concuſſit: ſed ſcd̃m Ser. ſeruat. τὸ πρεπὸν ipſum decorũ, nam eum vltimũ rerũ ponit, quia de cęteris dictum eſt, inſequitur clamorq; virũ &c. Verum Don. interpretatur frigore, non timore, ſed naturali frigore, verba eius ſunt. [Extẽplo Aeneæ] Exprimit quale & animi, & corporis ſentit pathos [Frigore] Non pro timore poſuit: nam derogaretur eius virtuti ergo frigus dixit proprie qđ oriebatur, non ex caſu euidẽtiſſimæ mortis, ſed ex tot aduerſis quæ corporis calorẽ extinxerunt, quia cruciabatur animus. Viri fortis, qui maluiſſet glorioſius in cãpo accumbere q̃ ignobiliter in fluctibus interire. [O terque, quaterque] .i. multifariam. [Quis ante ora] De Polyte ex his, quæ in 2. dicuntur intelligemus, q cæde Pyrrhi in cõſpectu patris occubuit. [Altis] q.d. integra adhuc ciuitate, ipſe.n. Aeneas non Troiã altam, ſed cãpos vbi Troia fuit, reliquit, & in fluctib. periclitaturus eſt. [O Danaũ, fortiſſima gentis] Ea illo ad aliud raptus eſt, exiſtimans ſe infelicem, qui & hunc exitum vitę ſortiatur, & ignobili morte periturus. Me na Iliacis, ex his ſe infelicem exiſtimans, qui huic exitũ vitæ nõ habuerit, ſed vir fortis in plago eſſet moriturus. Non potuit aũt explere ſonum, interueniente fluctu. Eſſet autẽ vitium poetæ ſi finitis querelis, fluctus interueniſſet. Semper ergo imperfectas reliquit querelas: vt Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda vĩr: Et alibi, Talia fundebat lacrymans. Beroal. autem dicit vtrunq; nam Donat etiam dicit ſic, Eruditis auribus non ſatisfacit Seruii interpretatio perinde ac uulgaris, & frigidiuſcula. Elegantius & eruditius Virgilianũ carmen interpretatus eſt Macr. qui in 1. in Somnium Scip. cum ſeptenarium numerum eſſe perfectiſſimũ docuiſſet, deque eius vi, ac poteſtate, multa diſſeruiſſet, ita ſubiunxit vnde Vir. nullius diſciplinæ expers, & per omnia beatos exprimere volens, O terq; quaterq; beati. Hactenus Macr. cuius ſententię adſtipulatur Tibullus illo uerſu, O mihi felicem terq; quaterq; diem, qui quidem verſiculus, nõ ſecus a Tibullo pronunciatus eſt, q̃ à Virg. O terque, quaterq; beati, qđ æmulatus eſt (vt opinor) Siluii ſic ſcribens, Felix o terq; quaterque frater. Non me præterit Stra. enarrantẽ illud Homerum cum terq; dic reuomit ſcribere, q talis ſuperlatio ab omnibus vſurpat, vnde Hom. ait, Ter beati Danai, ter exorabiles, & terq; quaterq; beati. Hæc ille. Ordo eſt. Mẽbra Aeneæ, vt genitiui caſus, põt tamen & datiui caſus eſſe, vt ſi dicatur: Mẽbra ſoluunt Aeneæ, ſed ſcd̃m Donati mentẽ, melius dicetur genitiui caſus, vt non ab Aenea, ne in Aeneæ vituperiũ, ſed a natura ſolui intelligitur, ſoluuntur extẽplo. i. illico, & ſubito pp periculum, vt Ser. vult. Frigore. i. horrore pp metũ, nam quia metu præcordia laborant, eoq; totus ſanguis ſuccurrit, frigent naturaliter timentes, nec eſt contra decorum Aeneæ, q timens inducatur, quia ẽt Iuno timuiſſe legitur, nec timuit Aeneas mortem, ſed genus mortis tam ignobile, nihil aũt timere, non fortis, ſed temerarii eſſet, potuit ergo timere Aeneas, qui ẽt gubernandę nauis peritus pericula intellexit, vnde ſibi mortem ignobilem inſtare ueritus, beatos dicit, qui glorioſe apud Troiã occiderint. Qui tametſi cum Don. frigus Aeneæ fuiſſe dicet, qa in aquis verſanti, & inter nubes ac imbreis nihil à me quidẽ dnabitur, quia tamen addidit exemplo quod potius ad timorem quã ad frigus naturale pertinet, concederem Seruio: ſoluuntur ergo frigore. i. horrore, qui & à frigore, & à timore naſcitur. Ingemit. i. in animo gemit, non propter mortem, ſed mortis genus & tendens ad ſidera palmas duplices. i. complicatas, & compreſſas, refert voce. i. eloquitur, nam animo prius voluiſſe ſignificat verbum ingemit, talia. ſ. qualia ſequuntur. O terque quaterq;. i. perfecte, & conſumate, quia perfectio ſeptenario numero ſignificatur beati, queis. i. quibus, contigit. i. cum difficultate à diis conceſſum eſt (ſicut de Polyte in 2. dicetur, ſcd̃m Don. qui mortuus eſt ante ora parentum, ſed intra mœnia non ſub mœnibus) Oppetere. ſ. terram mordicus, nam ne cadentes vocem viro indignam emitterent, oppetierunt ore terram vamq; momorderũt, vnde eſt & humum ſemel ore momordit, hoc eſt oppetendo terram occidere, & necari ante ora parentum, quaſi dulce ſit filiis pro patria & parentibus, ante eorum conſpectum mori. Vnde Hora. Dulce, & decorum eſt pro patria mori, idque Lacænæ mulieres plurimæ oſtenderunt, ſub mœnibus Troiæ, altis. i. adhuc ſtantibus, & ab occidentibus defenſis. O Tydide, p Tytide, ideſt ò Diomedes, vel Diomede, fortiſſime gentis, Danaum pro Danaorum. i. Græcorum (habuerat enim cum Aenea congreſſum Diomedes. Vnde dicturus eſt de Ænea lib. 11. Stetimus tela aſpera contra, Contulimuſq; manus, experto credite, quantus in clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam. Si duo præterea tales Idæa tuliſſet Terra viros, vltro Inachias venisset ad vrbs Dardanus, &c. Laudãt ergo ſe mutuò, ut vtrique glorioſum ſit, neutrum ſuccubuiſſe (me ne, ideſt ita ne diis viſum eſt) aut ita ne decuit. me non potuiſſe occumbere. i. obire mortem occumbendo ſup. in campis Iliacis. i. Troianis, & me non potuiſſe effundere tua, q.d. viri fortiſſimi dextra, hãc. i. meã animam. i. ſanguinem meum, qui ſedes animæ. i. vitæ, eſt (Glorioſum videtur à viro forti occidi. Vnde in 11. quaſi inuideat tam ignobili, tam nobilem mortem, dicit dea ad Aruntem: Tu ne etiam telis moriere Dianæ) campis dico Iliacis, vbi, ideſt in quib. Hector ſæuus. i. terribilis, aut magnanimus dum viueret, niſi hyperbolicos dixerit etiam mortuum terribilem aſpectu fuiſſe, iacet. ſ. proſtratus telo. i. haſta, quia eminus adortus eſt eam, Aeacide. i. Achillis, nepotis Aeaci, vbi. ſ. iacẽt, Ingens. i. valde magnus, Sarpedon vir ille Troianus, cęſus à Patroclo ſocio Achillis, & ubi. i. ſub quibus mœnibus, Symois fluuius ille Troianus (declinatur aũt huius Simoentis, huic Simoenti, & hunc Simoenta) voluit ſub vndis tot ſcuta uirum, pro virorum. ſ. fortium, correpta. i. ſimul rapta cum corporibus qđ non proiecerunt ſcuta, vnde addit, & galeas. i. integumenta capitum, inſideſ. & fortia, corpora. i. fortium virorum qui occiſi cum armis ab hoſtibus in Simoenta, vt a ſuis viderentur, proiecti erant, & ita neque arma neque locum deſeruerant, ſed oppetierant pro patria, quorũ ſimilem ſe optat Aeneas, vir quidem (vt a Virgilio vbiq; inducitur) pluſquam Heroica virtute præditus. Qui videtur uoluiſſe plura dixiſſe: ſed fluctibus impeditus ſermonem non abſoluit. Vnde ait poeta quæ ſequuntur.

Saevvs vbi Aeacide telo iacet Hector, vbi ingens Sarpedõ, vbi tot Simois correpta ſub vndis,] Id attingam, qđ in antiquiori quodã lib. legere eſt, Hector, & ingẽs, pro vbi ingens. Nẽpe quod ſatis illis viſum ſit repetere bis tãtum aduerbium. Vbi: nã ſi per prolatum ſit, oratio loco tam mœſto laſciuire videat. Varia Lact.

Talia iactanti] Inaniter loquenti, vt alibi, At quæ trita iurgia iactat, &, Voces dum iactat inanes. [Aquilone] ab aquilone [Aduerſa] contraria, quia ad Italiam nauigantibus aquilo contrarius eſt [Franguntur remi] uel gubernacula, uel quod melius eſt, re uera remi. Antiqui tãtũ velis remiſq; nauigabant: vt, Validiſque incumbere, remis Obliquatque ſinus inuentos. [Auertit] Pro auertitur. Et eſt figura creberrima, poteſt namque pro actiui uerbi ſignificatione paſſiuum poni, ut eſt

Po e. Talia iactanti ſtrídens Aquilone procella
Velum aduerſa feri, fluctuſq; ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Dat latus inſequitur cumulo pręruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent, his vnda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furis ęſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras:
Dorſum immane mari ſummo. tres Eurus ab alto
In breuia, & Syrtes vrget (miſerabile viſu)
Illiditq; vadis, atq; aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios, fidumq; vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens a vertice pontus

Et pictis bellantur Amazones armis, pro bellãt. Nec nos debet mouere quod bellor non facit, natura enim hoc prohibuit. Nam compone hoc verbum, & inuenitur actiuum, facit enim debello. Et contra pro paſſiui uerbi ſignificatione, actiuum ponitur, ut eſt hoc loco, auertit pro auertitur. & Inſinuat pauor, pro inſinuatur. &, Nox humida cœlo Præcipiat, pro pręcipitatur Sed hæc veba tantummodo pro ſe inuicem ponuntur, quę & actiua eſſe poſſunt, & paſſiua, ut eſt auerto, & auertor,

In puppim ferit excutitur, pronuſque magiſter
Voluitur in caput, aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agēs circū, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto:
Arma virum, tabulęque & Troia gaza per vndas:
Iam validam Ilionei nauem, iam fortis Achatę,
Et qua vectus Abas & qua grandęuus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.

præcipito & præcipitor. Ergo non poſſumus dicere, qđ quidam artigraphus, declinationes actiui uerbi, & paſſiui pro ſemiuicē poni. Nam & neutralis uerbi declinatio actiua eſt & communis deponētisue paſſiua, & aliud eſt eſſe actiuum uerbum, & aliud habere actiui uerbi declinationem [Dat latus] Inclinatur. [Cumulo] Altitudine. [Præruptus] In altum leuatus [Dehiſcens] i. valde hiſcens, de enim augētis eſt, vt in Terē. Deamo te Syre [Aperit] Oſtendit. Saluſt caput aperire ſolitus. i. nudare oſtēdere [Arenis] Et ab arenis, & cū arenis i. vel ab imò mouebatur mare, vel cum ipſis arenis, vt in tempeſtate ſolet. [Vris] Latinū eſt genitiuus. n. pluralis quoties in iū, exit, accuſatiuū pluralē in is mittit, vt puppium puppis. Quoties in um, exit, in es mittit, vt patrū patres. [Saxa latentia] Propter tempeſtatem, hæc aūt ſaxa inter Africam & Sardiniā ſunt, quæ ſaxa ob hoc Italia aras vocāt. q ibi Afri & Romani fœdus inierunt, & fines imperii ſui illic eſſe voluerunt. Vnde & Dido, Littora littoribus contraria fluctibus vndas imprecor. Quę aræ à Siſenna propitiæ vocantur [Saxa, vocant Itali mediis q in fluctibus aras] Ordo eſt. Quæ ſaxa latentia in mediis fluctib. Itali aras vocant [Dorſum immane] Eminens, altum; ſecundum Homerum [Mari ſummo] vel in ſummo, vel in placido [In breuia & Syrtes] i. in Breuia Syrtium, quo modo Molēq; & mōtes, [Breuia] Aūt vadoſa dicit, per q poſſumus vadere, vel per quę vadi, vel potius pedibus poteſt. Et Syrtes Syrtium ſinus duo ſunt pares natura, impares magnitudine, vt Saluſtius dicit. [Lycios] Hi Troiæ ad auxiliū venerāt, q mortuo rege Pandaro Aeneā ſecuti ſunt, vnde & in 2. ait, Comitū affluxiſſe nouorū. [Fidum] Fidelem, vtrunq; nomen idem ſignificat. [Ipſius ante oculos] Ad maiorem dolorem, vnde alibi; Quæque ipſe miſerrima vidi. Item, Qui nati coram me cernere lætum feciſti. [Ingens pontus] Magna pars ponti. Et eſt tropus Synecdoche. [A vertice] Aut à puppi quæ vertex nauis eſt, aut ab Aquilone qui flat à mūdi vertice, hoc eſt a Septentrione, vt ipſe alibi, Hic vertex nobis ſemper ſublimis [Magiſter] Leucaſpis, vt in 6. libro, Leucaſpin, & Lyciæ ductorem claſſis Oronten. [Ter] ſæpius, finitus numerus pro infinito, crebros enim fluctus facit Aquilo, vt Saluſtius; Crebritate fluctuum, vt Aquilo ſolet. [Ibidem] Ibidem, & vbi nam multi dubitant vbi debeat eſſe accentus, quia vbi & ibi naturaliter breues ſunt, ſed ratione finalitatis plerunque producuntur in verſu, neſcientes hanc eſſe rationem, quia pronunciationis cauſa contra vſum latinum ſyllabis vltimis, quibus particulæ adiunguntur, accētus tribuitur, vt muſeq; ille ne, huiuſce, & ſic ergo & ibidem. [Apparēt] Aliud eſt parere, & aliud apparere. Parere enim eſt obedire, ut, Paret amor dictis, Apparere autem, uidere: ut, Apparet liquido ſublimis in aere Niſus. Et hæc obſeruatio diligenter cuſtodiri debet, licet eam auctores metri cauſa, uel elegantiæ plerunque corrumpant. [Rari] Vel propter maris magnitudinem, uel quia une perierat nauis. [Nantes] Prima uerbi poſitio eſt nonas nat, unde eſt, Nare per æſtatem liquidam. & prima ſyllaba naturaliter longa eſt, licet Natare Na breuis, ſit in eadē ſignificatione. [In gurgite uaſto] Tapinoſis eſt. i. rei magnæ humilis expoſitio, prudenter tamen Virgilius humilitatē ſermonis epitheto ſubleuat, ut hoc loco Vaſto addidit. Item cum de quo loqueretur, ait Cauernas ingentes [Arma uirum] Bene addidit uirum. Arma enim dicuntur cunctarum artium inſtrumenta: ut, Cerealiaq; arma. Item, Colligere arma iubet: Item & alio loco di[...]. Et quæ ſint duris agreſtibus arma. [Troia] differentia in hoc ſermone eſt, & in ſenſu, & in ſyllabis. Nam cum prouinciam dicimus, & principale eſt nomen, breuis eſt, Tro. quando autem non eſt principale, & deriuatio eſt, longa eſt Tro. ut, Troius Aeneas. [Gaze] Perſicus ſermo eſt, & ſignificat diuitias eſt autem generis fœminini, ut Gaza lętus agreſti, quo exemplo apparet quoq; ſuperfluo quæri à multis quemadmodum potuerit aurum natare, ne ſcientibus gazas i. opes, dici omne quod poſſidemus. [Iam ualidam &c. Vicit hyems] Zeugma eſt ab inferioribus, Quod fit & à ſuperiorib. & à medio, plerunq; & ad utrunque reſpondet: ut Troiugena interpres diuum, qui numine Phœbi. Qui tripodas Clarii lauros, qui ſydera ſentis, Ecce hoc loco Sētis, & ante dicta ſequentia, & cōcludit. [Ilionei] antiptoſis eſt, pro geniti-

uo enim datiuum poſuit, nam conſtat huiuſcemodi græca nomina datiuum ſingularē in ei diphthongum mittere, ut Orphei: nam illa ſolutio eſt, Cum Orphei dicimus, nec modo Ilionei poſſumus dicere, aſtrictum eſſe genitiuum, ut ipſe ſit qui & datiuus, quod & ſi forte contingat, non regula mutatur, ſed Antiptoſis ſit, qua plerunque utuntur poetæ: ut, Vrbē quàm ſtatuo ueſtra eſt, pro urbs: & Hæret pedes pes, pro pedi [Vectus] Qua vehebatur ſignificat. Et pro præſenti participio qđ non habemus, præteritū poſuit. In Latino. n. ſermone à paſſiuo uerbo præſens participiū non eſt, neq; ab actiuo præteritum. ſed quod uno uerbo uel ſermone explicare non poſſumus, aut circum locutione oſtendimus, aut ſi hoc nolumus participiū pro participio ponimus, ſed vſurpatiue, ut hoc loco factum eſt. [Vicit hyems] Hyems duas res ſignificat, aut tēpus, aut tempeſtatem, ergo pro loco intelligendum eſt [Imbrem] imber dicitur humor oīs, vt Lucr. Exigui terre, atque anima naſcuntur & imbri. i. humore. [Fatiſcunt] Abundanter aperiuntur. Fatim enim abundanter dicimus, vnde & affatim. Hiſcere autem aperire. Arc.

TALIA iactanti &c.] Etiā hoc participium approbat Seruianam ſententiam priua. ſ. timore triſtiſſe Æneam, nam ideo dr̄ iactaſſe talia, hoc eſt quaſi inutilia futiuiſſe, quòd timore captus eſſet, ſicut ſe amentiæ captum pp emiſſam coniugem, atteſtatur in 2. ſic. Quem non incuſaui amens hominumque deorumque? [Stridens aquilone] Hic quarti venti principalis fit mentio: nam ſupra aliorum trium meminit [Procella] procella autem dicitur vnde ventis immiſſa. a procellendo dicta. [Tum prora auertit] alii legunt, proram, ut ſit procella auertit proram nauis & dat latus: qđ ſi prora legendum eſt, erit prora auertit, pro auertitur, aut auertit ſup. ſe. Sed diligenter Seruium, & Donatum perſpicientes uocabula, facile intelligent. Donati uerba ſunt. Iactanti, adhuc loquenti interuenit uis fluctus, nec permiſit explicare, felices, qui in Troia perierunt. Se infelicem, quia in fluctibus ſit periturus [Hi ſummo in fluctu] Fluctibus uario motu uenientibus, aliæ erigebantur tumore fluctuum, aliæ deprimebantur. [Ab alto] peritus locorum. Eurum dixit ducere in Syrtes ab alto. i. pelago. Aliter enim non poſſet, cum flatus habeat ab Orientis partibus, in quibus ſunt Syrtes eo nauigia cogere, vnde potuit renocare. Sex igitur naues alienatę ſunt a cęteris una turbata premitur ubi erat Æneas. Nunc caſus octauę deſcribitur. [Apparent rari nantes] vt compleatur, id ſubuerſaſq; ob[...]. Periit ergo Amycus, & fidus, & in eius cōſpectu excutitur Orontes, qui non imprudentia, ſed ui tempeſtatis perierit: In puppim ferit, hoc ſpecialiter, cum eorum nominibus ponit, qui in iis potiores nauigabant, & uno caſu ferebantur. Omnes accipiunt inimicum imbrem. i. una omnium cauſe, ac ſimilis fortune fuit. Ordo autem eſt. Æneas ſup. iactant, i. dum Æneas iactare, id eſt inaniter, ac nequidquam effutiret talia, qualia, ſ. præmiſſa ſunt, procelle. i. vnde, & impetus aquarum, ſtridens aquilone. i. uento illo ferit aduerſe. i. ex aduerſo, ut ſit nomen pro aduerbio, aut ferit exiſtens aduerſa. i. ex aduerſo, & oppoſito uenicos, diſtinguende autē ſunt epitheta, ita ut alterum ante uerbum, & alterū poſtponatur, quia uitioſum eſſet duo epitheta ſine cōiunctione media uni ab una parte adiicere, & tollit. i. erigit, & ſubleuat fluctus ad ſidera, hyperbolicos. i. quam altiſſime poteſt, tum quibus. ſ. aduerſantibus uentis, ſtrictis uelis incumbebant, franguntur. ſ. a ſcopulis, tum. i. deinde, prora. i. prior pars nauis, à protuendis aquis dicta auertit, ſupp. ſe, aut auertit, pro auertitur, & dat latus, ſ. nauis, undis. i. in undas, mons aquæ. i. globus aquarum, præruptus. ſ. ui uentorū ab aliis aquis interciſus, inſequitur cumulo. i. impulſu magno. hi i. aliqui eorum pendent. i. ſuſpenduntur. in ſummo fluctu. i. maxime exaltato, & vnda dehiſcens. i. magnum hiatū faciens, his, i. aliis, aut aperit. i. aperire facit, his. i. aliis terram inter fluctus, æſtus. i. ebullitio, & feruor aquarum fuit. i. concitator in morem furētis arenis. i. inter arenas. Notus. i. uēus ille, urget. i. torquet, & impellit, tres, ſup. naues, abreptas. ſ. a ſe, aut abreptas ab aliis in ſaxa latentia. i. occulta, quæ ſaxa ſup. exiſtentia in mediis fluctibus Italia uocant aras, ſ. propitias, appoſitione immane. i. ualde magnum, & terribile dorſum. i. eminentē ſcopulum, ſup. in mari ſummo. Eurus. i. alius uentus, ab oriēte flans, urget. i. impellit,

tres

Tris.

Parere. Apparere.

tres.ſ.allas naues, alto.ſ.pelago, in Breuia, & ſyrteis.i.in Breuia vada Syrtium,quæ breuia dicuntur, qa breui ſpatio.hic profunda, illic arenoſa, illic ſcopuloſa ſunt, miſerabile viſu.i.quæ res eſt miſerabilis.i.miſeratione digna viſu.i.dum videt,& Eurus illidit vadis.ſ.breuibus illis,atque cingit aggere, arenæ concitæ.ſ. quia dictum eſt,furit æſtus arenis,vnã ſup.nauem,ſeptimam uidelicet,quę uehebat Lycios ſocios.ſ.Pandari olim,& Orontem fidum.ſ.Aeneę ante oculos ipſius.ſ.Aeneę, ingens pontus.i.ualde magna pars ponti , & eſt totum pro parte ferit.i.incutit, in puppim.i.poſteriorem partem nauis , a uertice.i.ab Aquilone, quia a uertice flat Magiſter.i.director nauis.ſ.Leucaſpis excutitſ.e naui, & uoluitur pronus.i.præceps in caput:eſt.i. ſed fluctus.i.impetus undarum, torquet.i.impingit,illam.ſ.nauē Leucaſpis,ter.i.frequenter agēs.i.impellens, & uerſans circum.i.per circuitum,& uortex.i.girus,uertigo,aut reuolutio aquarum,rapidus.i.omnia ſecum rapiens,& attrahens,uorat.i. ingurgitat illam nantes.i.natantes,in gurgite.i.impetu aquarum,uaſto.i.ualde amplo,apparent.i.eminēt, & uidentur rari, ideo rari,quia in uaſto gurgite,nam multum,& paucum,magnum,& paruū,ſecundū philoſophum, per reſpectum ad aliquid dicuntur. Arma i.inſtrumenta,uirum,pro uirorum, & tabulæ, ſuper quas ſedebant, aut quibus nauis coopertа fuerat, & gaza Troia.i. Troiana,hoc eſt opes,aut diuitiæ Troianę, & ueſtes, & conſimilia. (Eſt autem triſſyllabum,& adiectiuum, Troius, Troia, Troiū, cum Troia ſubſtantiuum diſſyllabum ſit: Eſtque in ſubſtãtiuo, i.duplex conſonum: in adiectiuo uocale, & tamen prima producitur, quia etiam Troes , primam producit)iſup.apparent , aut aguntur per vndas:hyems.i.tempeſtates pluuioſa , vicit i.ſuperauit,& à curſu ſuo eiecit,iam ualidam nauem Ilionei, pro Ilionei (aut ſcribendum eſt Ilionnei, vt ſit diphthongus græca) illius oratoris , qui ad finem primi orationem ad Didonem habebit , & uicit iam nauem Achatæ illius uiri fortis, quod forte ad differentiam fidi dicit,ut dicetur ibi, Defeſſi Aeneadæ,&c. & ſup. uicit eam nauem.qua Abas uir ille Troianus (ſcribitur uno b, quia priorem corripit,& facit huius Abanthis) vectus ſup.illucuſq; fuerat aut qua vectus,pro qua vehebatur, ſecundum Seruium . Ego tamen quoties ſalua ſententia,proprius poteſt haberi ſermo,nollem figuratum dici(& ſup.eam qua Aletes, vir ille grandæuus.i.grandis æui,hoc eſt ſenex, ſup.vectus erat, pro vehebatur, aut illucuſq qua vectus erat)cum iam oppreſſa eos nō amplius veheret,quod enim quieſcit,proprie nō vehit,licet ſuſtineat : tunc autem illiſa ſcopulis ſiſti potuit, omnes. ſ. naues, accipiunt.i.admittunt ad ſe & capiunt,imbrem inimicum,id eſt aquam marinam inſilentem,ideo autem dicit inimicum , quia non deſuper incumbentem , ſed a latere ad orientem , nam (vt Seruius per Lucretium probat)omnis humor imber dici poteſt, veruntamen eſt,cur in illo Lucretiano imber,ponatur ratio, vt attendenti faciliter apparere poteſt , ſicut & hic . Nam in morem imbris quia aliquando à nautis ut aquam dulcem habeant, colligit,aqua guttatim intrabat, & ita erat ſpecies, imbris, ſed inimici,quia imber cœleſtis,qui ab eis colligitur, amicus eſt, & commodus) omnes ergo accipiunt imbrem inimicum.i.incommodum, & moleſtum, & hoc compagibus,id eſt iuncturis cōpactis,laterū,laxis.i.diſſolutis,ita vt per rimas , aqua influeret , & fatiſcunt.i.affatim , hoc eſt abunde hiſcunt.i.hiant, & aperiunt, rimis.i.per rimas, & ita niſi paulo poſt ſedata fuiſſet tempeſtas, omne ſubmerſæ fuiſſent,quapropter ſequitur.Interea &c.

VARIA LECT. TVM prora auertit] In Ro.m.lib. Prurã,legitur, accuſatiuo caſu,quanquam Seru.longa diſputatione, Auertit, pro auertit legendum cenſet.Quare itidem,Prora,caſu recto ponendum.

IOAN. SCOP. HAEC Maronis carmina,vt intellectu facilia interpretibus relicta non prętereamus Tres notus abreptas in ſaxa latētia torquet, Saxa vocant Itali mediiſq; in fluctib. aras Dorſum immane mari ſummo Quęrit quę ſint iſta ſaxa,& cur vocāt aras hęc ſaxa,ſiue ſcopuli ſunt Aegates inſulæ inter Sicil.& Afri. vbi Carthag.duce Hamilcare primo bello pun.à Q.Lutatio conſule deleti fuerunt, aras vocant in mediis,fluctib.quia illic fœdera icta fuerunt inter Rom.& Carthag.qui Hamilcari tunc in Erice mōte Siciliæ cum pedeſtri exercitu cōmoranti arbitrium de pace cōficienda permiſerūt. Pacis conditio fuit, vt Carthag. cederēt è Sicilia & Sardinia:Hamilcar animo repetendi comparatu denuo exercitu ceſſit.Corn.Nepos ſic ait, naues Pœnorum Lutatio ſuperatæ apud Aegates inſulas,quæ ſunt inter Sicil. & Afri. L.Florus Lutatio Catulo conſule tandem bello finis impoſitus apud inſulas, quib. nomen Aegates : hinc Silius in l. Flore vires aut Aegates abolere parentum Dedecus , ac Sicuſo demergere fœdera ponto. Hoc etiam Virg. carmen in Ltam profeſſores, quàm interpretes non modo negligenter, ſed oſcitantes quoq; tranſeūt Teucrorum,& genti nomē dedit,armaq; fixit Troia, vbi Troia.i.Troiana ſimpliciter exponunt. Nos tamē Troia.i. Troiana , in quibus depicta erat Troia.i. ſcrofa interpretamur Meſſalam ſequentes : ait enim Meſſala ad Valentianum : arma in templis fixit Antenor,id Troia.i.ſcrofa fuit,& ipſe Antenor ſuem in aureo vexillo poſuit,quæ verba tam eum Virg.cōgrūt, vt alter alterum enodare videatur : rimantibus etiam antiqua vrbis arma.i.inſignia Patauii,antiquitus fuerunt ſcrofa.

IMis] Pene in immo voluit eſſe Neptunum , vt iam factum cognoſceret tempeſtatem, non incipientem vetaret [Stagna] Stagnum dicitur aqua ſtans ſed nunc pofunda maris ſignificat, ab eo quod non niſi nimia tempeſtate turbantur. Ergo Stagna , & imis vadis refuſa, aliud pendet ex alio , quia immobilis aqua in imò maris tantummodo eſt. [Et alto Proſpiciens] Aut è mari erigens caput aut mari prouidens. [Placidum caput] Quærunt multi quemadmodum placidū , ſi grauiter commotus, quaſi non poſſit fieri vt iraſcatur ventis , propitius ſit Troianis Vno autem Epitheto more ſuo , habitum futurę orationis oſtendit. vt alibi uno ſermone, Tunc quaſſans caput. [Cęlique ruina] .i.

Interea magno miſceri murmure pontum ,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus,& imis
Stagna refuſa vadis:grauiter,commotus,& alto
Proſpiciens,ſumma placidum caput extulit vnda .
Diſiectam Aeneæ toto videt æquora claſſem ,
Fluctibus oppreſſos, Troias, cœlique ruina .
Nec latuere doli fratrem Iunonis,& irę .
Eurum ad ſe, Zephyrûque vocat, dehinc talia fatur.
NEPT. Tanta ne vos generis tenuit fiducia veſtri ?
Iam cœlum terramque meo ſine numine venti
Miſcere,& tantas audetis tollere moles ?
Quos ego;ſed motos præſtat componere fluctus
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luctis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro :
Non illi imperium pelagi, ſæuumque tridentem ,
Sed mihi ſorte datum. tenet ille immania ſaxa,
Veſtras Eure domos.illa ſe iactet in aula
Aeolus,&,clauſo ventorum carcere regnet,

[Iam cœlum,terramque] Aut ordo eſt , Auſi eſtis ſine meo numine tantas moles tollere , & cœlum terramque turbare? aut certe illud eſt , quod tria hæc numina , licet diuiſa imperia teneant, videantur tamē inuicem regni totius habere poteſtatem. ſicut & ipſa elementa quæ retinent , phyſica inter ſe quadam ratione iunguntur , quod & ipſorum numinum ſcepetra ſignificant. Iuppiter enim triſido vtit fulmine, Pluton, Cerbero , Neptunus tridente. multi enim quærunt cur modo Neptunus de alienis conqueratur elementis . [Quos ego] Deficit hoc loco ſermo . Et congrue , quaſi irati , & turbatæ mentis , ut alibi , Ma me adſum . Similiter , Incipit effari , mediaque in uoce reſiſtit . Terentius , Quē

tonitribus , quorum ſonus ſimilis eſt ruinis. [Nec latuere doli fratrem Iunonis , & Iræ] Aut doli Iunonis , aut fratrem Iunonis, gemina ergo diſtinctio eſt. [Eurum ad ſe , Zephyrumque vocat]Per hos, omnes intelligi: iſti enim ſunt Cardinales. [Generis fiducia veſtri] Aſtreus enim unus de Titanibus, qui contra deos arma ſumpſerunt , cum Aurora concubuit. vnde nati ſunt uenti ſecundum Heſiodum. Et hoc loco fiduciam pro confidentia poſuit,cum fiduciam in bonis ſit,confidentia in malis, quidem ego ſi ſenſero . His enim affectibus tantum ſermonis defectio congruit. [Sed motos præſtat componere fluctus] Prudenter ait,plus eſt enim innocentibus ſuccurrere, quam nocentium delicta punire [Prętat] Melius eſt : ut , Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachynni. Et notandus ſermo:nam & per ſe plenus eſt , & tam accuſatiuo iungitur quam ſeptimo . Dicimus enim & præſtat illum, & præſtat illo. [Poſt mihi nō ſimili pęna cōmiſſa luctis] Aut non ſimili pœna, id eſt non ea, qua Troiano,

affeciſtis, aut certe. [Mihi non ſimili] .i. vehementer irato. Luetis] Perſoluetis. Et hic ſermo a pecunia deſcendit, antiquorum enim omnes pœnæ pecuniariæ fuerunt. [Maturate fugam] Cũ maturitate .i. cum tranquillitate diſcedite. Quo modo dicimus, matura iracundiam tuam .i. mitiga perniciosum enim, Troianis eſt ſi maturent fugam, hoc eſt ſi accelerent. [Sæuumque] Vel magnum, vt ſuperius, vel vere ſæuum in ventos, quia minatur. [Sorte] Ac ſi diceret, potuiſſe ſe & cœlum tenere: Aeolum vero beneficio etiã carceris regna meruiſſe. [Immania] Aſpera manum enim antiqui bonum dicebatur, vnde & mane dicitur, quid.o. melius? Et per antiphraſim manes inferi, quia non ſunt boni. [Veſtras Eure domos] Iraſcentium eſt vti proprijs nomine, vt Terentius: Ego te in piſtrinũ Daua dedam. Aut quaſi contra principem tempeſtatis iraſcitur, quem primum conſtat egreſſũ. Quod aũt dicit. [Saxa immania, Veſtras domos] De Pſeudulo Plauti tractum eſt. vbi ait, Niſi carcerem aliquando effregeritis veſtram domum. [Aula] Irriſio eſt: ſequitur enim, Carcere, & nihil tam contrarium ſi ſimpliciter intelligimus. [Clauſo] Quia dimittere ventos non ipſius eſt, ſed iubentis. [Carcere regnet] Licet carcere ſit, tamẽ regnũ eſt Aeoli, hæc enim pro affectu poſſidentis intelligenda ſunt, vt alibi cum de rure loqueretur, Poſt aliquot mea regna videns mirabor, ariſtas.

Arc. INTEREA magno miſceri murmure põtum, Emiſſamq; hyemem ſenſit Neptunus, &c.] In figmentis poeticis, quibus plurimum delectat Maro, & tantundem prodeſt (nam prudentis principis officium ad vnguem depingit) aut ad hiſtoriam alludit, aut ad rem Phyſicam, hiſtoriam quidem hic reſpicit, qđ Aeneam in Italiam veniſſe dicit, nec ab ea horret, quod in Syrteis incidiſſe dicit, verum Phyſice ratio docet quomodo Neptunus ventos fugauerit, poſt pluuias enim ſedari ſolent, quocirca vis aquarum, quę per Neptunum intelligitur ventos ſedat, atq; ita Neptunus mare placatũ reddidit, ſed quia, quæ ad ſententiam pertinent, Donatus erudite exequitur quæ vero ad ſermonem, Seruius ſane quam diſerte ſatis videor inſtituto meo feciſſe, ſi poſt. Donati verba, & Beroaldi in Seru. annotationum, ordinem cum facili explanatione ſubiunxero. Donati itaq; verba ſunt. [Interea] Neptuno datur occaſio, ne penitus Iunonis iuſſa impleerentur. [Nec latuere] Fratrem ſororis ſtupra non latebant. Ergo vocatis ventis, orationem habuit patheticam, vtpote commotis animi. Abſciſſam .i. nec continuam, nec compoſita. n. Fuit breuis, quia ſubuenientis in hoc caſu, non erat multa loqui. [Tantane] Hoc genus inuectionis, nõ habet principiũ, & crimen exaggerat, oſtendens illos non tantum ſuã, ſed hæreditariam ſectari temeritatem, quod vitium, quia naturale eſt non põt emendari. Sunt. n. venti, à gigantibus, qui bellum dijs inferre auſi ſunt, ſed pœnas reddidere. Oſtendit igitur eorum eſſe crimen, quod amiſerant, etiam originale ſanguinis. [Generis] Non macula ut filios paterna ſcelera polluuntur tamen, ſi illa ſectantur. [Iam cœlum] Obſcura breuiſque oratio, & quia iratus erat, & ad ſuccurrendum properabat. Deniq; tranſit ab aliorum elementorum iniuria, à quibus erat alienum, & venit ad propriam. [Meo] Quaſi dicat me contempto [Venti] abiecte pronuntiandum, vt conuitium ſit, non nomen [Tantas mole,] Mira probatio criminis, ut non ſolum aſſerat uerbis, ſed ipſis aſpectibus ſubdat. [Quos ego] Duo pronomina cum pondera maximo. [Quos] Scilicet ſceleratos, & ex peſſimis ortos; & qui ſimiles intelligi poſſunt. [Ergo. ſ. imperator loci, & de prioribus dijs. Non ulciſcitur, ſed non dimittit eos ſine metu futuræ pœnæ, ne ſe inualidum demonſtraret. [Sed motos præſtat] Addit cauſam dilatæ pœnæ [Poſt mihi] Si quid deinceps auſi fueritis, re non uerbis puniã [Maturate.] celerius recedite [Regi] Inijcit & regi conuitia, deformans regni ipſius poteſtatem, & perſonam, aſſerens non habere regnum, ſed ſaxa, non aulam, ſed eſſe cuſtodem carceris, Beroaldi annotatio eſt. Inſula, medius fidius hæc eſt expoſitio tanquam maturitas ſignificet trãquillitatem, & mature tranquillum facere, magis itaque Macrobio credendum eſt, qui in ſexto Saturnalium illud Virgilianum declarans, ſic ſcribit: Maturum eſt, quod neque citius, neq; ſerius, ſed medium quiddam, & temperatum eſt, & paulo poſt, ſic ergo & Virgilius inducit Neptunum diſceſſum uentis imperante, ut & tacito diſcedant, & tamen flandi mediocritatẽ in regreſſu teneãt, tanquam mature, ideſt temperate abeuntes. Apud Gellium caput eſt, & elegantiſſimum, quod quid mature, & maturate ſignificet, abunde monſtrat. Cuius uerba mutatus eſt Macrobius. Ordo autem eſt. Neptunus, deus maris, ſenſit, ideſt percepit. interea. ſ. dum uenti ita ſæuiebant, & naues deficiebant põtũ .i. mare (eſt autem græcum vocabulum) miſceri, ideſt turbari, & confundi, ſup. cum magno murmure .i. ſonoritate, & ſenſit hyemem .i. tempeſtatem nymboſam: emiſſam. ſ. ex antris, & cauernis terrę: & ſenſit ſtagna .i. ſtantes aquas, hoc eſt quæ prius ſteterant, (nam in præcipitis, & profundiſſimis antris maris aquę interclusæ, neq; fluunt, neque refluunt, cum etiam in fluuijs minor fiat commotio ad fundum, vbi glacies tẽpore hyberno congelari ſolet) refuſa .i. emiſſa, ſicut prius fuerãt infuſa, vadis imis, .i. præcipitis breuium vadorum, quæ in illis locis ſunt, qui ſup. commotus grauiter, aut multum, aut potius, vt virum grauem decet, qui commouetur dum bonis iniuriã inferri videt, vnde dicetur: Tum pietate grauem, ac meritis &c. Et proſpiciens .i. porrò aſpiciens, alto .i. aut ex alto mari, aut in altum, aut per altum mare, extulit caput ſuũ placidum. (Quæres quomodo placidũ, ſi grauiter cõmotus erat. Sed, vt dixi, grauiter exponi põt, pro eo quod eſt cum grauitate decenti, aut commotus fuit in uentos, & placidus reſpectu Aeneę: aut poſſimũ placidus, quia dum cõmotus ventis obſtat eis, placidum redditur mare: vnde in Buc. Cum placidum ventis ſtaret mare, placidum ergo, quia mare placatorum, quamuis a placeo, nõ à placo deducatur) Extulit dico ſumma vnda, & videt claſſem Aeneæ (hoc dicitur ex perſona poetæ, qui nouit claſſem Aeneæ fuiſſe, aut etiam, quia Neptuno notus erat Aeneas, qui è mari oriundus erat, nã Venus è mari genita fingitur. Vnde ipſa ad eum ad finem quinti. Fas omne eſt Cytherea meis te fidere regnis, Vnde genus ducis, merui quoque ſæpe furores Compreſſi & rabiem tantam, cœliq;, mariſq;, quod illic non diceret hoc eſt quod illic non induceretur ducere, niſi hic poeta vellet, cum noſſe claſſem eſſe Aeneę) disiectam .i. diſperſam iactu procellarum, toto æquore .i. per totum mare, quod poſt ſedationem ventorũ æquor fiebat: & videt Troas oppreſſos fluctibus. ſ. marinis, & ruina cęli .i. pręcipitatione imbrium de cęlo .i. aere. Nec doli, & iræ Iunonis latuere .i. cęlatæ ſunt fratrem Iunonis. ſ. Neptunum, & ſup. ipſe cognoſces dolos, & iras Iunonis, vocat ad ſe (quod ſignum principantis eſt) Eurum & Zephyrum. ventos. ſ. inter ſe contrarios, & ita mare plurimum turbantes, & fatur dehinc. ſ. poſtquam aderant talia. ſ. verba, qualia ſequuntur (dehinc hic monoſyllabũ profertur. Et ſcđm mentem Donati, quæ mihi placet, non conſtruetetur ſic, vt venti ſint vocandi caſus. Ne pro an ò venti, ſed ſic, ne pro an fiducia veſtri generis .i. qui fiditis in genus veſtrũ perniciosum: tenuit vos tanta .i. tam magna, vt. ſ. hæc audeatis. Vnde ſubdit: Audetis, ſup. ne vos venti .i. qui nihil niſi venti eſtis, & humilibus natalib. orti audetis iam ſine meo numine, id eſt nutu .i. voluntate, aut mea auctoritate non annuente, miſcere .i. turbare iam cœlum, & terram, & audetis tollere .i. excitare, & erigere tantas .i. tam magnas moles. ſ. globos aquarum fluctuum, quia dictum eſt: Ingens a vertice pontus. In puppim ferit. Vos dico venti, quos ego, ſup. ſic puniam, vt exemplo omnibus ſitis aut quid ſimile) quod intelligendum reliquit per apoſiopeſin .i. reticentiam, ſecundum Ciceronem, aut obticentiam, ſecundum Celſum, aut interruptionem, ſecundum quoſdam, auctore Quintiliano, quæ iratis conuenientiſſima eſt (potiſſimum dum aut ſe reprimunt, ne quid indignum viro probo imprecentur, aut tẽpus commi nandi deeſſe videtur, vt hic, nam ſequitur) ſed motos præſtat componere fluctus, quod verbum Seruius docte interpretatur, ſed præſtat .i. melius eſt componere .i. q̃ componã, fluctus motos .i. excitatos, & diruptos, vos autem, lueritis, ideſt purgabitis, pęna .i. pœnam dando, ſeu perſoluendo, poſt .i. poſthac, aut poſtquam compoſuero fluctus, mihi non ſimili .i. non ſicut nunc irato, ſed temperato animo, commiſſa. ſ. crimina ſup. veſtra in hoc autem verbo docet poeta, virum prudentem nõ ſtatim vlciſci, donec ad tranquillitatem redierit. vnde conſultum aiunt Auguſto, vt quoties ira percitus excandeſceret, nihil aut dicat, aut faciat. priuſquã viginti quatuor literas grecas ex ordine pronunciauerit, & ita ſancta eſt ſententia, & cæteris quadrans. aut ſimili nõ erit datiui caſus, ſed ablatiui, vt ſit. l. uetis mihi non ſimili pæna quaſi nunc efficimini, quę videlicet in uerbis minoſis cõſtit, ſed acriore quæ cũ effectu erit, quia ſupplicijs effligemini Maturate. ſ. nunc .i. facite cum maturitate, & temperamento. ita vt neque citius, neque ſerius, quam vtile diſpertis nauibus fiat fugam, & dicite hæc. ſ. quæ dicã veſtro regi, q. d. tantum abeſt, vt uos timeam, vt ne regem quidem veſtrum verear, dicite ergo regi veſtro imperium pelagi, & tridentem, ſæuum .i. magnificum (habet enim Neptunus pro ſceptro fuſcinam tridente, qua ſignificatur triplex eius poteſtas) Quia vero dens, & pes, maſculini ſunt generis, etiam in eo ſubſtantiuãtur,

vt

vt, tripes, tridens, bidens niſi intelligatur ouis, eſſe datum mihi ſorte.i.per ſortem, qua Iouis cęlum, aut ignis, cum ſuperiore aere. Iunoni aer inferior. Neptuno mare, & Plutoni inferna obuenerunt, ille.ſ.rex veſter, tenet ſaxa immania.i.vaſta, & valde ampla, nec cuiquam bonum aſſerentia, aut cõcedẽtia, ò Eure veſtras domos, hoc eſt tenet ſaxa eppoſitorie, veſtras domos. Aeolus ergo rex veſter, iactet ſe in illa eula.i.regia.ſ.ſaxorum (& id ironicos) & regnet carcere ventorum clauſo.i. poſtquam occluſeris carcerem ventorum, q.d. cum illic tyrannidem, potius quam regnum hebere. nec in dignos, qui nobili regi ſubiicientur, ſed inuentos. Itaque Neptunus ægreferens in ſuo regno quidem præter auctoritatem ſuam geſtum, contumeliis afficit ventos.

FLVCTSAVS oppreſſos Troas, cœlique ruine] In Rom. quidem lib. Ruinam, legitur. vt ſit: Videt Neptunus oppreſſos Troas, cœlique ruinam. Seruius tamẽ. Ruina, ablatiuo caſu vna cum fluctibus agnoſcit, & ita vetarum librum bona pars legit. Nam & imbres, & tempeſtas ea vento tonitru, & crebris ignibus horrenda cœlitus incubuerant.

VAAVM eſt, quod eduotemus, parte hac fuſius, vt quę aſtruuntur, amplius vbertimque percipiant, qui modo non ſine an alphabeti, ſicuti dicere conſueuerunt Gręci, aulam nuncupari animaduerto primo loco, qui perflatum habeat. Nam hoc nomine ſemper apud Homerum hypæthra. i. ſubdialia intelliguntur, vbi eſſet Herceus Iouis era Vnde *διαυλωνίζειν* dicimus, cum vtrinque perfletur regio aliqua, ex quo da Aeolo Virg. Ille ſe iactet in aule Aeolus.

POE. Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
Cymothoe ſimul, & Triton adnixus acuto
Detrudunt naues ſcopulo: leuat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit Syrteis, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas leuibus perlabitur vndas.
Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iamque faces, & ſaxa volant, furor arma miniſtrat;
Tum, pietate grauem, ac meritis ſi forte virum quẽ
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus aſtant;
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet;
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, ęquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque inuectus aperto
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.

DICTO citius] Nouante quam diceret, dixit enim Sic ait. ſed citius quam dici poteſt. [Placat] Sub poetica licentia phyſicam quoque tangit rationem. Mare enim dicitur eſſe Neptunus, quem ſuperius dixit grauiter commotum, quia tempeſtas erat. nunc ait, Placat, quia iam ſedari cœperant maria. [Collectas] Aut nunc collegit ac fugauit aut antea ventis collectas fugauit, id eſt reſoluit. [Cymothoe] Noĩa deorum plerunque de cauſis ſunt ficta ab elementis, quę nunciua dici voluere maiores: vt, Cymothoe.i. curſus fluctuum *ἀπὸ τοῦ θέειν τὸ κῦμα*. [Triton] Deus marinus, Neptuni & Salaciæ deæ marinæ filius, eb aque ſalſa dictæ. [Annixus] Antiquum eſt, vt conuixus, quibus hodie non vtimur. Dicimus enim aduiſus, & conniſus. ſed & multa alia vſus contra antiquitatem vindicauit: illi enim Perſi dicebant, nos dicimus Peperci. Item nos dicimus Suſcepi, illi autem Succepi: vt Succepitque ignem foliis. [Leuat] Leues ac nauigabiles facit: vt, noſtrumque leues quæcunque laborem. Et ſcire debemus prudenter poetam pro cauſis, vel tendere, vel corripere orationem, vt hoc loco periclitentibus Troianis, tota celeritate dicit eſſe ſubuentum. Contra in quinto libro, vbi nullum periculum eſt, latius deſcribit placantem maria Neptunum. Item in ſecundo libro, quoniam imminet periculum, vno verſo ait: Quo res ſumma loco Panthu? quam prendimus arcem? [Perlabitur vndas] Figura eſt, Quod enim non modo dicimus per præpoſitionem nomini copulatam ſequente verbo, antiqui vero ordine præpoſitionem detractam nomini, iungebant verbo, ita tamen vt eſſet una pars orationis, & faciebant honeſtam elocutionem. Nos dicimus, Per vndas labitur, illi dicebant, Perlabitur vndas. Item, Per forum curro, & Percurro forum. Notandum planè, quod plerunque ſuum regit caſum, plerunque ad ablatiuum tranſit. [Ac veluti magno in populo] Virgilius tempeſtati, populi motum comparat. Tullius populo tempeſtatem, pro Milone, Equidem ceteras tempeſtates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum. Ideo autem Magno addidit, quia vbi frequens eſt populus, ibi & crebra ſeditio. [Animis ignobile vulgus] ideſt ſtultum: vt contra nobile animum prudentium dicimus. ideo etiam pauló poſt ait, Arrectis auribus. Sumpſit enim tranſlationem ab animalibus. [Vulgus] Et maſculini generis, & neutri lectum eſt, generis neutri hoc loco: alibi maſculini: vt, In vulgum ambiguas. Et hoc eſt artis vt maſculino vtamur, quia omnia latina nomina in vs, exeuntia, ſi neutra fuerint, tertiæ ſunt declinationis, vt pectus pectoris, ſi aũt ſecũdæ fuerint declinationis, maſculina ſunt: vulgi autem facit, non vulgeris, ut docti, clari. Vſurpatum tamen eſt ut neutrum genus ſit propter unum græcum nomen, id eſt pelagus. Cum enim pelagi faciat neutri tamen eſt generis. [Furor arma miniſtrat,] Sic alibi, Ruinantes telum ira facit. [Grauem] Venerabilem: unde & contemptibiles leues dicimus, & bene ſeruat circa hunc rhetoricam diffinitionẽ, cui dat & iuſtitiam, & peritiam dicendi: ut, Tum pietate grauem, &, Ille regit dictis animos. Orator enim ita diffinitur, Vir bonus, dicendi peritus. [Genitor] Venerabilis: ut, Tybri pater. Ergo hoc nomen & ad verum patrem pertinet, & ad honorem fertur. [Cęloque inuectus aperto] Non per cœlum vectus, ſed cęlo iam ſereno, vectus per maria. [Curru] Non vt quidam putant, pro currui poſuit, nec eſt Apocope, ſed ratio artis antiquę, quia omnis nominatiuus pluralis regit genitiuum, ſingularem, & iſoſyllabus eſſe debet, vt hæ muſæ, huius muſæ: hi docti, huius docti. Item à genitiuo ſingulari datiuus regitur ſingularis, vt iſoſyllabus ſit, vt huius docti, huic docto. Inde ergo aſt, Curruque abſciſſa duorum. Suſpendit capita. Et, Libra dia, ne ſi diei feciſſet, maior eſſet nominatiuo plurali. [Secundo] Troianis obſequenti. Et tractus eſt ſermo à ſequentibus ſeruis.i. pediſſequis ſecundis Vnde & ſecundum fortunatam dicimus, quod ſecundum nos eſt, id eſt prope nos.

ASCENSIVS.

SIC ait &c.] Docet quantum potuit Neptuni grauiter locuti auctoritas, docens id cæteros potentatus poſſe: dummodo decentem grauitatem teneant: ſed priuſquam ordinem ponam, pręmittam Donati uerba, quę hęc ſunt. [Dicto citius] Effectus ſtatim apparet obiurgationis, & dilatæ pęnæ, ut dicto citius placidum fiat mare & omnium elementorum remouet iniuriam, ac veluti: hac comparatione datur occaſio, ut oſtendis cuius meriti, & grauitatis debeat eſſe, qui in ciuitate ſue princeps eſt. Nam cum ventum eſt ad furorem, ſi virum præſtantem meritis audiunt, eius dictis requieſcant. [Seditio] Vt populus furens, motus grauitate viri, quieſcit, ſic mare, auctoritate rectoris quieuit. [Cęlo apto] Quia dixerat, eripiunt ſubito cęlum. Liberauit igitur à tempeſtate Troianos, Neptunus: ſed euentus aliud attulit. Nam illos in Lybiem terram inimicę Iunonis detulit. Ergo in caſum deteriore deuecti ſunt. Hæc ille. Ordo eſt. Neptunus, ſup. ait ſic, vt præmiſſum eſt, & placat.i. ſedat, æquora tumida.i. inflata. & procelloſa: citius dicto.i. quam dici poſſet: & fugat nubes collectas.ſ.a ventis, vt tempeſtatem citent, & inducit ſolem.i. ſolis aſpectum amotis.ſ. nubibus, Cymothoe.i. nympha, ſignificans fluxum currentem: & Triton deus ille marinus, annixus.i. annitens, ſimul detrudunt ſcopulo, ſuper quem ſ. ſedebant, naues.ſ. Troianorũ, ipſe per empheſim, q.d. & deus, & rex leuat.i. erigit.ſ. naues, tridenti.i. tridente ſceptro, & aperit Syrteis vaſtas.i. capaces, & valde amplas, & temperat.i. temperatum, & tranquillum reddit æquor, atque perlabitur.i. molliter percurrit ſummas vndas.i. ſummitatem vndarum, rotis leuibus, ideſt more rerum leuium celeriter motis Ac, pro, & veluti.i. quemadmodum, cum.i. quando ſeditio eſt coorta ſæpe ideſt qđ ſæpe fieri ſolet, in magno populo. Et vulgus ignobile, quaſi ſine nomine, & incognitum ſæuit.i. ſæuitiam, & ferocitatem ſuam oſtendit, animis.i. voluntatibus, aut animoſitatibus, & faces volant iam, & ſaxa volant iam.i. præcipitanter iaciuntur, furor.i. vehemens animorum motus: miniſtrat arma.i. id ſibi quiſque aſſumebat. quod furor accipere ſuadebat, & ita per furorem omnia arma propria viſa ſunt, tum.i. tunc ſi.ſ. populi conſpexere forte, quem.i. aliquem, aut quempiam virum grauem, pietate, ideſt religione, & obſeruantiæ in deum, ac meritis, ſi dico conſpexere talem virum, ipſi ſilent, & aſtant aurib. arrectis ſcilicet

ad audiendum. Ille.ſ. vir grauis, regie dictis.i. ordinatione animos.ſ.vulgi, & mulcet pectora, ſic.i.eodem modo cunctus fragor.i. vehemens crepitus generans ex fractione vndaré pelagi ſ.maris, cecidit.i.ſedatus eſt, & reſedit poſtquam genitor.ſ. Neptunus (quem patrem vocat, aut venerationis cauſa, aut quia omnium pater à phyſicis dicitur, ſicut in Georg.4. dixit Oceanumq; patrem rerum; & præcipue in mari pater vocatur) proſpiciens.i.procul inſpiciens, ęquora.i. maria, & inuectus.i. qui inuehebatur, cœlo aperto, amoris.ſ.n ubibus, flectit equos.ſ.marinos & volans.i. celerrime percurrens, curru ſecundo.i.ſecundo fulmine & proſpere, & commode currente, dat, ſcilicet equis lora, id eſt, habenas ex corio ſecundum Seruium, qui vult curru, eſſe datiui caſus, ordo eſſet, & volans dat lora ſecundo curru, id eſt, ſecundum eum Troianis obſequenti, vt ſit metaphora à pediſſe quis, ait (vt dixi) commodo, quia ſecundum fluctus currenti.

Serv.

Defeſſi Aeneidæ quę proxima littora, curſu
Contendunt petere: & Libyæ vertuntur ad oras,
Nept. Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit obiectu laterum: quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub verticelate
Aequora tuta ſilent; tum ſiluis ſcena coruſcis
Deſuper horrẽtique atrum nemus imminet vmbra.
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum;
Intus aquæ dulces, viuoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus, hic feſſas non vincula naues
Vlla tenent, vnco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Aeneas collectis nauibus omni
Ex numero ſubit, ac magno Telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troes arena:
Et ſale tabentes artus in littore ponunt,
Ac primum ſilicis ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tunc Cererem corruptam vndis, Cerealiaque arma
Expediunt feſſi rerum, frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.

Deſeſſi Aeneadæ] Nunc Troiani aliquando Romani, vt Aeneadæ in ferum pro libertate rubeant. Curſu] Aut ſecundũ quod ſuperius diximus, Proxima curſu. i. curſui, Aut contendunt curſu petera. Et eſt ſeptimus caſus, [Vertuntur] A propoſito itinere, hoc eſt ab Italia. [Eſt in ſeceſſu longo] Ex Toporbeſia, i.fictus ſcdm poeticã licentiam. locus. Ne autem videretur penitus a veritate diſcedere. Hiſpanienſis Carthaginis portũ deſcripſit. Cæterum hunc locum in Africa nuſqum eſſe conſtat, nec incongrue propter nominis ſimilitudinem poſuit. Nam Topographia eſt rei veræ deſcriptio. [Seceſſu] Sinu Secreto. [Locus] Subaudis quem vt ſuperius, Vrbs antiqua fuit. Et ſciendum eſt, quoties præmittimus nomen cuiuſlibet generis, interpoſito pronomine, ſequitur nomen alterius generis medium illud pronomen, proprii nominis genus ſequitur, vt Salluſt. Eſt in carcere locus, quod Tullianum appellant. Ecce proprio iunxit, non appellatiuo. Tullianum enim proprium nomen eſt carcer, appellatiuum. Si autem vtraq; nomina appellatiua fuerint licenter cui volumus, reſpondemus. [Inq; ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos] Diuidit ſe vnda in ſinus reductos. i.replicabiles. [Gemini] Pares ſimiles, interdum, & duos ſignificat. [Minantur] Emittunt: vt Minaſque murorum ingentes. Item: Iſta vſque minatur. [Sub vertice] Hoc eſt circa radices montis, quæ ad rectam lineam ſuſcipiunt cacumen.i.verticem. [Tum ſiluis ſcena coruſcis] Siluis coruſcis, hoc eſt ſiluarum coruſcarum.i.criſpantium, vt luuen.

Longa coruſcat Sarraco venientes abies.

Et poſuit ſeptimum pro genitiuo, vt ſuperius. Pulchra prole. [Scena] Inumbratio. Et dicta ſcena, ἀπὸ τῆς σκηνῆς. Apud antiquos.n.theatral ſcena parieté non habuit, ſed de frondibus vmbracula quęrebant, poſtea tabulata cõponere cœperunt in modum parietis. [Horrenti] Horror plerunque ad odium pertinet plerunque ad venerationem, vt hoc loco. ſic Lucan. arboribus ſuus horror ineſt. [Atrum nemus] Tropus eſt, per atrum, nigrũ oſtendit, per nigrum, vmbroſum per vmbroſum denſum.i.frondibus plenum. [Viuo] Naturali: vt Viuo prætereuehor oſtia ſaxo. [Nympharũ domus] aut verum dicit, & eſt hiſtoria, aut ad laudem ptinet loci. Talis, inquit, locus eſt, vt domus credatur eſſe Nympharum. Hic pro illic iure ſuo. [Anchora morſu hoc nomen cum in græco, vnde originem ducit, aſpirationẽ non habeat, in latino aſpiratur, quod eſt contrariũ. nam magis Græcorum eſt aſpiratio. Sed hoc in paucis nominibus inuenitur. Morſu aũt de anchoris bene dixit, cũ alio loco inueniamus. Tũ dente tenaci anchora fundebat naues. [Telluris amore] Cuiuſcũq; poſt pericula, unde & ſuperius dixit Quę proxima littora curſu Contendunt. Et paulo poſt infert, Optata potiuntur Troes arena. Tellurem autem pro terra poſuit cum Tellurem deam dicamus, terram elementum, vt plerunque Vulcanum ponimus pro igni. Cererem pro frumento, Liberum pro vino. [Arena] quæritur habeat ne nomen hoc aſpirationem. & Varro ſic diffinit, Si ab ariditate dicit, non habet, ſi ab hærendo, vt in ſarcis videmus habet, melior tamen eſt ſuperior etymologia [Sale tabentes] madefactos aſpergine, [Ac primum ſilicis ſcintillam excudit Achates] Bene adiecit ſpecié quia incertis lapidibus inuenitur ignis. Excudit autem eſt feriendo eiecit, quia cudere eſt ferire. vnde & incus dicitur, quod illic aliquid cudamus, ideſt feriamus [Achates] Alluſit ad nomen. Nam Achates lapidis ſpecies eſt. Bene ergo ipſum dicit ignem excudiſſe, vnde & Achatem ei comitem dixit. Lectum eſt.n. in naturali hiſtoria Plin. q ſi quis hunc lapidem in anulo habuerit, gratioſior eſſe videatur. [Suſcepit] Pro vſucepit, vt diximus ſupra. [Rapuitque in fomite flammam] Pene ſolœcophanes eſt, nam cum mutationem verbum ſignificet, ablatiuo vſus eſt, ſed hoc ſoluit, aut antiqua circa communes præpoſitiones licentia, vt eſt, Conditus in vrbem, contra, Et nota conduntur in aluo. Item: Sęua ſedens ſuper arma. Et, Gemina ſuper arbore ſidunt, Cice. Quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat. Item: Et ſi fortes fueritis in eo, quem nemo ſit auſus defendere. Aut Rapuit, raptim fecit flammam in fomite, ideſt celeriter [In fomite] Fomites ſunt aſſulæ ex arboribus dum cęduntur excuſſæ, dictæ quod in opere occupantibus potuque confouentur. At Opilius exuſtas iam vites vocari exiſtimat fomites. Alii vocari putant ſcintillas quæ ex ferro cadenti malleis excutiuntur. dictæ autem ita quia igni ſunt conſorę, pari modo aſſulæ quæ ſunt ſecuribus excuſſæ. [Corruptam vndis] Aqua emolitam. [Cerealiaq; arma] Fugiens vilia, ad generalitatem tranſit, propter carminis dignitatem, & rem vilem auxit honeſtate ſermonis, vt alibi, ne lucernam diceret, ait, Teſta cum ardente videret Scintillare oleum, Et ſciendum eſt iudice Euphonia dici Cerealia, vel Cerialia: Typhoea, vel Typhoia. Cæſareamus, vel Cæſarianus. In his ergo licentia deriuationis eſt. [Feſſi rerum] Hoc eſt penuria fatigati. Et feſſus generale eſt, dicimus enim feſſus animo, vt, Ter feſſus valle reſedit, & feſſus corpore, quod magis eſt proprium. Et feſſus rerum à fortuna venientium, vt hoc loco. Epithera enim nunquam vacant, ſed aut ad augmentum, aut ad diminutionem, aut ad diſcretionem poni ſolent. [Fruges] Generaliter fruges omnes dicuntur, & errant qui diſcernunt frumenta a frugibus. Nam Cicero ait, Oilei, & frugum minutarum, cum de leguminibus diceret, vt oſtenderet etiam frumenta, fruges vocari, frugum autem nomen tractum eſt à frumine, Id eſt ab eminente ſub mento gutturis parte. [Receptas] Liberatas, vt Medioq; ex hoſte recepit, ideſt liberauit. [Et torrere parant flammis & frangere ſaxo] Multi Hyſteron proteron putant, non reſpicientes ſuperiora, quia dixit vndis Cererem eſſe corruptam, quam neceſſe fuerat ante ſiccari. Qui etiam tamen contra hoc illo ſe tuentur exemplo: Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo. Et voluit etiam hic Hyſteron proteron eſſe, quod falſum eſt. Nam & hodie ſiccari ante fruges, & ſic frangi videmus. Et quia apud maiores noſtros molarum vſus non erat, frumenta torrebant, & ea in pilas miſſa pinſebant, & hoc erat genus molendi. vnde & pinſores dicti ſunt, qui nunc piſtores vocantur. Pinſere autem dici Perſius probat: vt, A tergo quem nulla ciconia pinſit.

Defeſſi

Atca. DEFESSI] Deſcribit portum in quem ſeſe receperunt Troiani, potiſſimum, qui Aeneæ tunc coniuncti erant. Nam ceteri, ita diſpeſſi erant, vt neſciret Aeneas viuerent nec ne, ſicut & illi de ipſo dubitabant. Fecit autem aptam digreſſionem in deſcriptione portus, ſeu ſtatione, vt veroſimile ſit naues Aeneæ potuiſſe illic abſcondi, dum naues Ilionei, ac ſociorũ, à Tyriis igne peterentur. Sane accuratius adnotandum eſt, q̃ naues cum Aenea receptæ fuerant. Donatus dicit ſeptẽ, quas Vir. receptas dicit fuiſſe vnã, in qua ipſe Aeneas erat, & tres de ſaxis, & tres de Syrtib. ereptas, de quibus videlicet dictũ eſt, Treis notus areptas in ſaxa latentia torquet Treis Eurus ab alto In Breuia, & Syrtes. Sed incidit quæſtio de Achate, qui hic Aeneæ comes datur, & tñ non erat in illis nauibus, nã dictũ eſt, Iã validã Ilionei nauem iam fortis Achatę, Vicit hyema, &c. vnde aut dicendum eſt, non eas ſeptem fuiſſe, quas Donatus cõmemorat, aut duos eſſe Achates, alterũ quẽ fortẽ appellat, alterum quem fidum, vt ſint epitheta diſcretiua; nam vr ille fortis Achates fuiſſe in cõitatu Ilionei Gyę, Cloanthi, Caici, & Orantis. Sed audiamus donatũ cuius verba ſunt. [Defeſſi] Licet feſſi nitebantur proximã terrã attingere, ne interea aliquis caſus emergeret. [Cõtendũt Oſtẽdit curſus difficultatem, quem feſſi cõplere nitebantur maxime quia in aqua difficilior greſſus eſt properantibus curſũ [Eſt in receſſu] Loci hæc deſcriptio negocio neceſſaria eſt. Placiditas. n. fuerat pelagi procreanda pp corruptas naues. Hanc præbebat obiectus laterum. Secretum vero proficiebat, quia cauendũ erat pp regiones incognitas. Hoc dabat longitudo receſſus, Nympharũ domus, aquarũ copia præſtat. Sũt & defenſacula aduerſus ſolem, antrum, & nemus. Tantaq; erat opportunitas loci vt naues anchoris non eſſent retinendæ. [Ab alto] A mari. mira igitur breuitas quę contineat omnia neceſſaria. Cum autem locus contineatus quatuor portubus, ponit duo latera, & ingreſſũ quartam deinde partem poſuit, Fronte ſub aduerſa. Semper aũt loca ſic poeta deſcribit vt ingrediens, ſic facit Salluſt. Quæ oĩa mutabũtur, ſi vt recedens ſcribat. Addit aũt deſcriptioni, duos altus ſcopulos, vt ſic. Vnde latus proſpectus in pelagus appareat ad inquirẽdas naues ab Aenea ſeparatas. Opacitas aũt, vt minus ab externis cõſpiciatur, facit. [Septẽ] Vna in qua ipſe eras, tres de ſaxis, tres de Syrtibus, ereptę [Optata] Quia cõtraria in perturbatione palagi, viderãt, cum nauigia ad imum vſque depſimerentur. [Tabentes ſale] A contrario. Sal. enim conſeruat. Sed iuuentus eſt caſus, vt tabeſcat ſala, quod ſeruari cõuenit Aqua, n. maris quamuis ſalſa, admittit corruptione. [Achates] Achetes ſigna fieri curabat, vt madidas fruges torrerat, vt ſic ſiccatæ, frangi poſſent. Non ergo eſt præpoſtera ordinatio. Neque dixit coquere, ſed torrere. Nã meminerat dixiſſe: Omnes accipiunt inimicum imbrẽ. Ordo eſt. Aeneadæ. i. Troiani, ſub Aenea principe Italiam petentes, & ab eo denominati, defeſſi. i. multum feſſi, & defatigati ex longa cõtra ventos, & procellas reluctationa contendunt petere curſu. i. per curſum (quo verbo oſtenditur quam ſeparata ſit terra nauis deprehenſis. etiã vt defeſſi, currere faciant naues. Sane mallem, curſu ablatiui, quàm datiui caſus cenſere, atque ita non dicam, quæ proxima curſu) ea ſup. littora, quæ ſup. erant proxima. i. viciniſſima, quia nullo diſcrimine habito, quę priora occurrerent conſtituerant petere, & vertuntur ad oras. i. extremas regiones Libyæ. ſ. ad eam partẽ vbi Carthago. Locus eſt in longo receſſu. i. tractu ad quem licet ſecedere. i. ſeorſum ab aliis incedere, ſupp. quẽ, aut de quo, inſule quæ illic interſita iacet, efficit portum i. ſpeciem portus, obiectu, ex obiectione, ſeu appoſitorie laterum, i. quia duo latera habet opportune oppoſita quibus. ſ. lateribus, omnibus vnda. i. impetus aquarum, frangitur. i. ſeparatur, ab alto. i. profundo, ſeu medio maris (illic enim profundũ eſt) & ſcindit. i. diuidit ſe, in ſinus. i. angulos littorum reductos. i. replicabiles, quia non progrediuntur aquæ pp latera, & quia vaſtę, i. valde amplæ rupes, quę pro i. ſcopuli gemini. i. duo ſaxa æqualiter eminentia in aquis, minantur. i. minas, hoc eſt eminentia ſuas extenduot in cœlum. i. verſus, aut ſi hyperbole eũ, in cœlum vſq; hinc, & hinc. i. ab vtraque parte, aut gemini ſcopuli minantur in cœlum. i. quia tã alte protenduntur, videntur minari ſe caſuros in ſuſpiciẽtes, nam his qui altiſſimos ſcopulos ſuſpiciunt, vr̃ ſummitates eorũ nutare, & caſum minari, ſub quorum. ſ. ſcopulorum vertice, i. ſummitate reflexa, & prominente, hoc eſt in radice, & pede ſcopulorum vbi ab impetu aquarũ partim exhauſtæ ſunt, ꝙ vertex ſuper incumbere videatur, his qui ad radicem ſunt, ſub vertice et gn ſcopulorum, ſilent æquora tuta. ſ. ab incurſu ventorum, & procellarum, quia venti accedere nequeant. & omnis aquarum impetus priuſquam eo perueniant, frangitur, tum. i. inſuper vt prę terea ſcena. i. vmbraculum, aut inumbratio coruſcis ſiluis i. habens ſiluas coruſcas i. criſpantes imminet. i. incumbit deſuper, & nemus atrũ vmbra horrenti. i. cõtremẽti leui agitatione ventorũ, aut borrenti, i. placida, vt ſentit Seruius appoſitorie atrum i. quod atrum nemus eſt, & quaſi antrum immniet ſub fronte aduerſa. i. appoſita, & hoc ſcopulis pendentibus. ſ. in mortem antri. Intus in medio ſcopulorũ, ſunt ſup. aquæ dulces, & ſedilia ſaxe viuo. i. naturali, appoſitorie domus nympharũ. i. q̃ o nymphæ habitant, aut tam amœna, ut digna ſit à nymphis habitari. Vlla uincula non tenent hic. i. hoc loco naues feſſas, quia ſponte tenẽtus & nlla anchora. i. inſtrumentum oncis dentib. quo in terra nõ ſaxola naues feſſas, aut fluctu agitatas, nautæ allegãt, non alligant ſup. eas morſu unco. i. dẽte incuruo, qui terrã dũ extrahit, erodit, & quodammodo mordet Æneas ſubit huic adhuc locum, aut portum, ſeptem nauibus collectis, ex omni numero & Troes egreſſi magno amore telluris. i. terræ potiuntur barena optata, i. quam in periculo tanto optauerant, & ponunt, i. reponunt. i. ſeponunt in littore artus. ſ. ſuos tabentes ſale. i. aſpergine aquæ ſalſæ, ac Achates uirille fidus (alludit tñ ad lapidem) excudit primũ. i. ubi primũ in terram deſcenderat ſcintillã ſilicis, i. particulã ignis quæ erat in ſilica; aut inuenis ſilicis, & ſuſcepit. i. leuiter cepit, aut ſurſum cepit (uis. n. ignis ſempar aſcẽdit ignẽ) ſolis ſ. deſiccatis, atque dedit circa arida nutrimẽta. i. combuſtibilia, ſicca, & rapuit flãmã. i. rapidã facit flãmã, in fomite. i. q ut dr̃ radicaliter, & originalites erat in fomite, aut rapuit a fomite, hoc eſt in illo quo ignis fouebatur flãmã ad ſe (& neutro modo eſt ſolœcophanes, nã nõ rapuit in fomitẽ. ſed eã q̃ erat in fomite rapuit ad ſe) tũ. i. deinde, Æneadæ. ſ. nõ Æneas quia uilo eſt miniſteriũ feſſi rerũ. ſ. multitudine, aut aduerſitate, aut rerũ pro reb. ſicut felix animi expediunt. i. expedire efferunt. Cererẽ i. frumentum, aut panem, corruptã undis, & arma. i. inſtrumenta Cereali. i. quibus Ceres. i. frumentum tractatur, aut quibus Ceres. i. panis fit, & parant torrere. i. deſiccare flammis. ſ. ab Achate exceptis, & frangore ſaxo. i. pinſere, aut molere quodammodo, non tamen proprie, quia molem uſum non babebant.

AC primũ ſilicis ſcintillã excudit Achates] Antiqui libris, Scilici, legunt datiuo caſu. Et pro, Excudit, Excuſſit, habent. Vaata Lact.

SERVIVS.

AEneas] Merita perſonarum Vilibus officiis intereſſe non debent, quod bene obſeruat ubique Virgilius, ut in hoc loco. Item in ſexto cum diuerſis officiis Troianos diceret occupatos ait. At prius Æneas artes quibus alius Apollo Pręſidet. Niſi cum cauſa pietatis interuenit, ut ad ſepeliendum ſocios miſcendos ſe operi hortaretur. Necnon Aeneas opera inter talia primus Hortatus ſocios, paribuſque accingitur armis. [Scopulum] i. ſpeculam Et quando ſpeculationem ſignificamus generis eſt fœminini: ut, Specula Miſenus ab alta. Speculum autem in quo nos intuemur generis eſt neutri: ut, Iuuenalis: Specul. i. ciuilis ſarcina belli. [Late petit] Inquantum poteſt. [Pelago] In pelagus, ut, Inferretque deus Latio. [Anthea ſi quem Aut] Ordo eſt. Aſcendit ſcopulum ſequiſiturus Anthea, Capyn, Caicum ſi quem uideat. Et uſus eſt hoc genere elocutionis, quo & Terent. qui dixit. Quod pleriq; omnes faciunt adoleſcentuli, & qui nihil tam contsasium, omnes enim generale eſt, pleriqua ſpecia-

Aeneas ſcopulum interea conſcendit: & omnem
Proſpectum late Pelago petit, Anthea ſi quem
Iactatum vento videant, Phrygiaſque biremes
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caici.
Nauium in conſpectu nullam, tres littore ceruos
Proſpicit errantes, hos toto armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumque manu celereſque ſagittas
Corripuit, fidus quę tela gerebat Achates.
Doctoreſque ipſos primum capita alta ferentes
Cornibus arboreis ſternit, tum vulgus & omnem;
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerũ cũ nauib. ęquet.

Hinc portum petit & ſocios partitur in omnes.
Vina, bonus quę deinde cadis onerat Aceſtes
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Diuidit, & dictis mœrentia pectora mulcet.

ſpeciale. Ordo ergo eſt, quod omnes faciunt adoleſcentuli, vt animum ad aliquod ſtudium allungēt, plerique equos alere plerique canes. Aut certe, quem vacat vt ſuperius diximus, iſtas frequenter vacare particulas. vt ipſe Vir. Phębe diu, res ſi qua diu mortalibus vlla eſt nemo dicit, ſi qua vlla, ſed, ſi vlla. Vacat, ergo, Qua. Itē in Lucilio, Ecquem Pamphilum quæris. Quem vacat. nam de vno loquebatur. [Biremes] Naues habentes remorum ordinem geminum, vt alibi Triplici pubes quam Dardana verſu Impellunt. [In puppib. arma Caici] Quia nauigantium militum eſt mos puppibus arma religare vt alibi: Pacem orare manu, præfigere puppibus arma Errantes Paſcentes, vt alibi Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ Re vera enimdum paſcuntur, vagantur. Et in ſeptimo de Ceruo. Errabant ſiluis. [Ceruos] Cerui dictis ſunt ἀπὸ τῶν κεράτων, id eſt à cornibus. Sciendum etiam latina nomina, græcam plerunque etymologiam recipere, ſed cerui non ſunt in prouincia proconſulari, ad quā venit Æneas. Aut ergo fictū eſt ſcd'm poeticarum morem, aut ob hoc dictum, quia heroicis temporibus vbique oīa naſcebantur, vt ipſe. Omnes feret omnia tellus [Tota] inter totū, & omne hoc intereſt, ꝙ totum dicimus vnius corporis plenitudinem, omne de vniuerſis dicimus, vt puta Totū auditorum habet ſcholaſticos hoc eſt plenum eſt auditorio ſcolaſticis. oē auditorum habet ſcholaſticos. i. oia auditoria. Vſurpant tñ poetæ, & iſta confundunt, vt hoc loco tota pro omnibus poſuit, & contra pro toto omnem poſuit, vt eſt, Omnemq; reuerti per Troiam Statius. Et totos in pœnam ordire nepotes. i. omnes. Plerique deriuationem dicunt ab eo quod eſt tot totus vt eſt ab eo quod eſt quot quotus. Sed illud notandum, ꝙ in deriuatiōne mutat plerunque naturam nam cum tot naturaliter breuis ſit, totus producitur, quotus vero ſecundum originem ſuam breuis remanet. [Agmen] Agmen propriedicitur ordinata multitudo, vt eſt ambulantis exercitus, neque. n. in vno loco ſtans, agmen vocatur, aut ſi inuentum fuerit vſurpatum eſt, vnde bene adiecit Longū, vt incendentium oſtenderet ſignificationē. [Conſtitit] Con ſcd'm naturā breuis eſt ſemper, excepto cum f, litera vel ſ, ſequitur tunc, n. tantū producitur, ſicut in ſyllaba inſ[illegible]nſula [Corripuit] Aut de pharetra Corripuit, vt eſt corripit hic ſubita trepidus formidine ferrū. Aut ab Achate, vt eum ſecutum eſſe per ſilentium intelligamus, vt illo loco:

Ni iam præmiſſus Achates. Afferet.
Nunc repeto Anchiſes fatorum arcana reliquit.

[Gerebat] Aut tunc aut quæ gerere conſueuerat. [Cornibus arboreis] Aut ſubaudi cum, vt illo loco, Atque Ixionei vento tota conſtitit orbis. i. cū vento Aut certe ſcd'm ſupra dictam figuram Cornibus arboreis, pro Cornum arboreorum. Melius tamē eſt vt cum ſubaudias. [Tum vulgus] Bene vulgus, ductoribus interēptis. [Miſcet] Perturbat, circūagit, inſequitur [Frondea Pro frondoſa poſuit, plerunque. n. dum varietati declinationis ſtudent poetæ, mutant proprietatem, nam frondeum eſt totum de frondib. vt totus Frondoſus vero eſt lucus licet. n. abundet frondibus, non tamen eſt de frondibus totus, vt ſaxeus, & ſaxoſus. [Quàm ſeptem] Bene definiuit numerum, neceſſitatis. n. eſt hæc uenatio, nō voluptatis, in qua plura requiruntur. [Victor] Hoc loco, propoſiti effector, vt eſt, Atque rotis inſiſtere victor. Fundat humi] Per humū. Et eſt aduerbialiter poſitum: vt, Humi nitens. i. per humum. [Cum nauibus] Cacephaton in ſermone, qd' fit ſi cum particulam n. litera ſequatur. [Hinc] Proinde. Abutitur. n. aduerbio, more ſuo [Partit] Saluſt. ait; Prouincias inter ſe partiuerant. Nam & partio, & partior dicimus. Et eſt verbum de his, quæ cum vtranque recipiant declinationem pro noſtra voluntate, actiuæ tamen ſunt ſignificationis, vt punio, punior ſabrico ſabricor, lauo lauor, quanquam tentáuerit Prob. facere differentiam inter actiuam paſſiuamq; ſignificationem, vt dicamus, tondeo alterum tondeor ab altero, ſed hoc in aliis verbis dicere non poſſumus, vt ſabrico fabricor, paſco paſcor nam legimus, Florem depaſta ſalicti, &, paſcuntur vero dumos. Sunt autem alia verba. quæ actiuæ declinationis ſignificationiſque ſunt, vt cédo. Sunt quæ paſſiuæ, vt cedor. Inuenimus tamē actiuam declinationem habere paſſiuam ſignificationē, vt vapulo, & contra declinationem paſſiuam, actiuam habere ſignificationem, vt loquor, Hæc ergo ab illis caute ſegreganda ſunt verbis. Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes] Ordo eſt, Deinde uina partitur, quæ Aceſtes dederat. Trinacrio Græcū eſt propter tria ἄκρα, ideſt promontoria, Lilybæum, Pachynnum Pelorum. Latine autem triquetra dicitur. [Heros] Vir fortis, ſemideus, plus ab homine habens, vt ait Heſiodus

Ζηνὸς κρονίδεω ποίησε δικαιότερον ἄρειον
Ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται ἡμίθεοι.

ACENSIVS.

ÆNEAS] Poſtquam cæterorum miniſteria deſcripſit, tractat officiū ducis. ſ. Aeneæ qui de ſalute ſociorū quos in ſummo periculo dereliquerat, ſolitus ueritusq; ne aut ſubmerſi ſint aut in manus hoſtium inciderint, ſcopulum conſcendit, unde cum naues proſpicere non poſſet, uideret tamen ceruos, conuertit ſe ad eos capiendos, ut ſociis receptis, epulum daret, eorūq; & animos, & corpora reficeret. De qua re audiamus Donatum cujus uerba ſunt. Reliqui igitur ſeipſos curabant. Aeneas autē anxius de ſalute ſociorum, labori non pepercit, ſed altitudinē ſcopuli, aſcendit, non ergo tantum ad proſpectū deſcripta altitudo ſcopuli, quantum ad laudem Aeneę. Qui aut non proſpexit uim pelagi, aut de refectione corporis non curauit, & ui ſalutem ſociorum procuraret, nullo uictus labore, tantum altitudinem aſcendit. [Proſpicit] Bis accipe, ut nauē nullā proſpicit, ſed tñ proſpicit ceruos. [Gerebat] Vel tunc preſens uel portabat Aeneas tela, quæ Achates intētus igni excitando reliquerat. Nō uidit naues, ſed euentus oſtendit ceruos, quæ res non ad uenandi uoluptatem, ſed ad uictus neceſſitatem, recepta eſt. Septem ergo maiores ſtrauit, in qoib. alimoniæ maior eſſet copia. Multos deinde paruulos interemit. Repræhendunt autē temerarii, ꝙ poeta dixit. A tergo ſequuntur, Error eſt interpretantiū. Nā tres ceruos errantes in littore ſequebantur armenta, alii per ualles à tergo paſcebantur. Ita ergo legitur. Proſpicit tres ceruos & hos ſequuntur tota armenta. A tergo uero totum agmen paſcitur. Ergo illi errabant, hic paſcebantur, Neque. n. oēs errabant, aut oēs paſcebantur. ſed alii erant, ſubiecti oculis eius, alii fuerant poſt ipſum. Similis autē uerſus eſt, Theſtylis, & rapido feſſis meſſoribus, & hoc eſt, & Theſtilis Item: puppibus, & læti nautæ, &c. id eſt puppibus. ipſi quoque numeri græcum, diuerſitatem ſignificant. De errantib. enim pluraliter dixi, de paſcentibus uero ait, à tergo, & longum per ualles paſcitur agmen. Ergo in littore poſitos pluraliter dixit. In uallibus uero, paſcitur agmen. Huc accedit ꝙ qui paſcitur, non errat, & qui errat, non paſcitur. [Hinc portum petit] Peracta ceruorum ſtrage, q Troianis ſatis ſit, teneat ad naues. [Bonus] Bonus ciuis, & bonus largitor. [Cadis] Prætermiſſio cadorū numero oſtendit uini copia [Onerat] Oſtenditur non quantum uoluerit largitor datum, ſed quantum Troiani ferre potuerunt. [Abeūtibus] q. d. preter id, quod manentibus dederat. Dictus, non poterant in maximo mœrore cibum capere. Ergo adhibenda conſolatio erat: Verū à perſona aliena, à mœrore, ſed hęc in ſolitudine nō reperiebat. Hāc igitur ſubdit Aeneas, qui animi præſtātia, mœrore uincere poterat. Hic ita ſe gerit, vt neque ſe ſatis triſte oſtenderet ne à conſolatione illos deiiceret, atque omnino doloribus immunem. Ne in ſua cauſa omnino alienus uideretur. [Mulcet] Nam grauiſſime inſtictus mœror penitus remoueri nō poterat Sumptio aūt cibo, & vino, more humani ingenii, ſperatur animorum ventura relaxatio. Si autem hæc conſolatio ab alieno fit, poſſet reſponderi Terentianum illud: Tu ſi hic ſis aliter ſenties. Cum autem a ſocio malorū poteſt attente audiri. Hæc ille. Quib. addamus quę in Seruiū de Plerique, & Heroe interpretationem annotauit Beroaldus dicens. Iſthæc moroſa nimis Serui diſtinctio, Terentii verba obſcurat, & expertis facit nō aperta, ex nitidis ſordida, ex manifeſtis ambigua, nā modus loquendi eſt apud eruditos, vt dicant, plerique omnes, pro vna parte orationis, quod diligenter animaduertit Donatus apud Terentium: & curioſis auribus demonſtrauit, ſcribens, ꝙ plerique omnes, pro vna parte orationis dixerunt veteres, vt plus ſatis, allegatque illud Næuianum, Plerique omnes ſubigunt ſub ſuū iudicium, hoc locutionis genus vſurpant locupletiſſimi ſcriptores inter quos haud dubie numeratur Gellius, qui ita ſcriptum reliquit in primo. Verſus iſtos ex Georgicis plerique omnes ſic legunt, & alibi.

Phil. Ber.

Plerique omnes.

Pleraque omnia veterum literarum quæſita,
Vultisne diem ſequentem, quem plerique omnes.

Abaco,& latrunculis conteruut.Item, nimis conciſus eſt Seru. in explanatione Heroum, nec abſolutam expreſſit rem in non parua ſignificatione,audiatur itaque copioſiſſime docẽs qui ſint Heroes Auguſtinus li.10.de Ciuitate Dei,his verbis,nomẽ heroum à Iunone dr̄ tractum, quod græce Iuno. Hera appellatur & ideo,neſcio qs filius eius,ſcd̃m Græcorũ,fabulas, Heros fuit nuncupatus, hoc videlicet myſticum ſignificante fabula, ꝙ aer Iunoni deputetur, vbi volunt cum demonibus Heroas habitare,quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorum, Idem in 7. Inter lunæ gyrum, & himborum, ac ventorum cacumina,aerias eſſe animas,ſed ea animo,nõ oculis videri,& vocari Heroas,& Lares & Genios,& his liquido patet qui ſint Heroes,& vnde nomen ſortiantur. Trimegiſtus quoque auctor eſt Heroas habitare inter aeris puriſſimã partem ſupra nos, & terrã,vbi nullus eſt nebulis locus. Minime præter eundem eſt id, quod Martianus Capella tradit in nuptiis Philologiæ. Heroas videlicet ab herta,quæ terra dr̄ eſſe nuncupatos, iſta,curioſo interpreti, fuerant veſtiganda & enarranda,niſi forte Seru. exiſtimauit ſatis, ſuperq; eſſe,id quod tractabat mutilatum tradere, atque concifum,cum boni tamen grammatici officiũ ſit etymologias verborum,ſignificataq; vbertim explicare. Hæc ille. Ordo aũt eſt. Aeneas, conſcendit interea.ſ.dũ Aeneadę fruges parabant, & cerealib.reb.intendebãt,et petit.i.dirigit la.e.i.ſcularum, aut per latum omnem proſpectum. i. totam virtutẽ proſpiciendi, pelago.i.pelagus. (vt ſit datiuus ad locum vt ẽt Seruius ſentit, qui antea vult eſſe accuſatiui caſus à nominatiuo Anteus. Erat.n.Anteus ẽt vnus ex Troianis ſunt tñ quę velint eſſe aduerbium,ſic vt poſtea, quæ quia compoſita ſunt ex prononiinibus retinent quantitatem,hoc eſt vltimam corripiunt, nam nominatiui dum aduerbia fiunt,quantitatem ſeruant, vt, antea hodie tranſuerſa crebra &c. Vel ſic petit omnem proſpectum, ſi videat quem iactatum antea pelago i. per pelagus.vento.i. à vento,ſed prior conſtructio mihi conformior vr̄, ſicut & ſequaciũ hæc) ideo petit ſi videat.i. vt forte videat, aut vt experiatur ſi videat, quem.i. aliquem iactum antea.i. pauló ante vento.i. à vento, & ſi videat biremes.ſup.naues, quæ duorũ remigum ordine impelluntur,Phrygias.i.Troianas,aut Troianorũ,aut Capyn,aut arma.i.inſignia Caici illius Troiani,in celſis.i.ſublimibus,puppibus.i.poſterioribus partibus nauiũ, in quibus directores, quos patronos nunc vocant conſidunt ſuntq; altiores cæteris,vt in tertio dr̄, Stans celſa in puppi. Seruius aũt ceſet particulã,quem vacare,& Antea nomen eſſe ſic;Si videat Antea iactatu pelago, & biremeis Phrygias iactatas pelago.Aut Capyn, aut arma Caicis in celſis puppibus.ſ. fixa) Nullam.i.non vllam Aeneas, ſup. non proſpicit vllam nauem in conſpectu, ſed ſup. proſpicit treis ceruos erranteis.i.libere paſcentes, errantiũ more nunc procedendo,nunc retrocedendo,nunc in trãſuerſum diuertendo in littore(Eleganter omiſit particulam, ſed nam non dices;Nullam nauẽ proſpicit,ſed treis ceruos proſpicit,verũ ſic. Nullam nauẽ proſpicit, ſed treis ceruos. Aut ſic; Naue nõ proſpicit treis ceruos proſpicit) tota armenta.ſ.ceruorum reliquorũ,quia gaudẽt gregatim paſci, & errare vſque adeo (vt auctore diuo Auguſtino)dum flumina tranſeunt,onera cornuum ſequentium precedentes, viciſſim ſupportent) ſequuntur ergo à tergo.i. directo tramite,ita vt nõ à latere,nã ſequi non poſſent, licet non preciſe à tergo,vidimus tamẽ Donatum aliter ſentire, qui non vult à tergo dicantur ſequi,ſed agmen paſci à tergo per valles.(Quæres autem quomodo illic ceruos dicant poeta,cum ſecũdum Herodotum ceruis,& apris omnis Libya careat, cum tamen habet leones, elephantes, vrſos, ſerpentes, & aſinos cornua habentes. Ad hoc autem reſpondet (vt Seruius)aut in ſuperiori Libya cereos non eſſe,in citeriore vero,in qua Carthago eſt,non deeſſe)& longum agmen.ſ.ceruorum,paſcitur per valles à tergo.ſ.trium ductorum, nam ductor, & agmen correlatiua ſunt, nam agmen à regendo dr̄, agitur.n.ſ.ex voce, hoc eſt ab eo,cui dicendi animus eſſe debet,licet agat;duces quoq; prę uii ferè ſunt,actores aũt ſequentes Quæri poſſet, quomodo dicatur ſequi,& paſci, ſed notum eſt, quia paſcentes incedunt, vnde,& paſci,& inſequi,idem poſſent dici. Aeneas conſtitit.i.firmauit,& repreſſit inceſſum hic.i.vbi uidit ceruos, & corripuit manu arcum,& ſagitas celeres.i.quas celeriter emittere peritus erat,& Achate ſolebat, quę tela.i.quas ſagittas (Eleganter.n.ſequenti non præcedenti conformatur relatiuũ) Achates fidus.ſ. comes,qui nuſquam Aeneam dereliquit, unde intelligẽdũ eſt, ꝙ poſtquam ignem excuderat,relictis aliis ad humiliora miniſteria deputatis.Aeneam ſecutus ſit, ad quod innuendum additũ eſt primum, ut.ſ.in primo ingreſſu, excuderit ignem, & poſtea Aeneã ſecutus ſit,ſicut ẽt poſt refectionem corporis Aeneę comes ibit in diſquirendis locis, quia uero dicit eũ celeres ſagittas geſtare,ſolitũ,poſſet idem intelligi hic fidus, qui ſupra fortis dictus eſt,vt eius nauis,prius diſperſa, ſed poſtea collecta, intelligatur,inter eas,de quib.dictum eſt. (Huc ſeptẽ Aeneas collectis nauibus,omni. Ex numero ſubit)& ſternit.i.proſternit,primũ ipſos ductores ferentes capita alta, cornibus arboreis.i. ramoſis tum.i.deinde,miſcet.i.mixtim perſequitur,aut re uera miſcet, ut ad acies alludat quæ cæſo dictore miſceri, & confundi ſolent, nec in ſuo ordine pſiſtere, miſcet ergo.i.cõfundit uulgus ſ.ceruorum, & omnem turbam.i. turbatam multitudinẽ, agens i.perſequens.ſ.eam telis i.ſagittis,inter nemora frondea,pro eo quod eſt frondoſa.i.inter ſiluas, aut arboreta,nec abſiſtit.ſ. à pſecutione,prius quàm ipſe uictor.i.uoti compos, fundat pro fuderit,humi.i.per humum, ſeptem ingentia, id ualde magna corpora.ſ.ceruorum,& æquet.i.æquauerit,aut æquaret.i.æqualem fecerit,numerum.ſ.ceruorum proſtatorum, cum nauibus quas ſeptem collectas, ſupra meminit poeta.Hinc.i. ab hoc loco, aut facto,ipſe Aeneas.ſ.petit portũ, vbi videlicet ſocii erãt, & partitur.ſ.ceruos in omneis ſocios, & diuidit deinde vina quę Aceſtes.i. Siciliæ,rex bonus.i.beneficiis onerat cadis.i. p cados, hoc eſt vaſa vinaria,quibus onerauit naues, quia quantũ oneris poterant portare,tantũ vini dederat,& quę ipſe Heros.i. Princeps magnificus & heorica virtute præditus dederat.i. donauerat, abeuntibus.i.diſcẽdẽtibus littore Trinacrio, i. Siciliẽſi, & hoc modo littore Trinacrio, regitur, à dictione abeuntibus virtute præpoſitionis, aut ſi ordo, eſt dederat littore Trinacrio more poetiço, ſubtraxit appellatiuo præpoſitionem. Sicut ibi littore abena locant alii, & ipſe mulcet.i.mitigat, & ſolatur pectora.i. ſociorum mœrentia.i. mœſta, ob caſum conſociorum dictis.i. ſermona ſequenti, de qua re,ſicut de aliis multis ſubtiliſſime locutus eſt Donat.vt iam vidimus.

VARIA LECTIO.

Antea ſi quem]In Longobardico,in Mediceo,& aliquot aliis antiquis exemplaribus.Si quem, legimus Quod elocutionis genus,aliorum etiam poetarũ teſtimonio, Seruius agnoſcit ſed,&, Si qua,in veteribus libris aliquot ſcriptum animaduerti eamque lectionem à veteribus grammaticis defendi. [Hos tota armenta ſequuntur] vetera aliquot exempla.Quos tota legunt. [Corpora fundat humi]In Rom.lib.in Oblongo,et aliquot aliis minime malis,Humo legitur,dandi caſu,ſed,Humi aduerbialiter poſitum,magis placet.

O ſocii,(neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi grauiora,dabit Deus his quoque finem
Vos,& Scyllęam rabiem penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos,vos, & Cyclopeia ſaxa
Experti,reuocate animos,mœſtumque timorem
Mittite,forſan,& hęc olim meminiſſe iuuabit.
Per varios caſus,per tot diſcrimina rerum
Tendimus in Latium,ſedes vbi fata quietas
Oſtendunt;illic fas regna reſurgere Troiæ
Durate,& voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Serv. O Socii] ordo eſt, ò ſocii. reuocate animos, Bene autem ſocios dixit, vt ſe eis æquaret. [Ignari] Immemores. Et eſt Acyrologia. Ignarus enim eſt qui ignorat, immemor qui oblitus eſt. Ante malorũ] ὑπὲρ eſt, vt alibi, Cœli ſubter labẽtia ſigna [O paſſi grauio] Arte magna vtitur, vult meo meminiſſe grauiſſimorũ, vt pręſentia facilius tolerent. Et bene grauiora dicit eſſe trãſacta, vt futura oſtendat eſſe leuiora. [His quoque] ſ.ſicut, & grauioribus. [Scyllæã rabiem] Exẽpla pro negociorum qualitate ſumere debemus, ut hunc loco in marinis periculis ponit peractæ tempeſtatis exempla. [Penituſque ſonãtis Acceſtis ſcopulos,] Id eſt ualde, aut & valde ſonantes,aut ualde acceſſiſtis. i. iuxta. Et bene ait acceſſiſtis,non. n. paſſi ſunt hæc pericula, ſed his fuere vicini. [Cyclopeia ſexa]Aut quæ Cyclops in Vlyſſem iecit

aut

aut certe Siciliam dicit, in qua Cyclopes habitauerunt. vt ipſe:

Centum alii curua hæc habitant ad littora vulgo

Poſſumus tamen Aetnam accipere, nam & ipſe in tertio ait:

Noctem illam tecti ſiluis immania monſtra. Perferimus.

[Mœſtumq; timorē] Quod mœſtos, & ſolicitos faciat, vt mors pallida, & triſtis ſenectus [Mittite] Omittite: Et eſt tropus Aphæreſis, quomodo tenere pro contemnere. [Forſan] Fortaſſe, fortaſſis, forſitan, forte, & fors vnum ſignificant, ſed varie pro metri ratione ponuntur. [Olim] Modo temporis futuri eſt. [Meminiſſe] Memini, & genitiuum regit, & accuſatiuum. Dicimus enim, & memini malorum, & memini mala. & iuſta ratione, nā memoriæ obliuio contraria eſt. Et obliuiſcor ſimiliter genitiuum regit, & accuſatiuum vt, Obliuiſcere cædis, atque incendiorum, & obliuiſcor iniurias tuas ò Clodi. Sic Tullius Cic. [Iuuabit] Futuri temporis eſt. Huius autem verbi præteritum perfectum anomalum eſt, nam cum primæ coniugationis verba in tempore perfecto, aui in ſui caeat, vt amaui. aut in vi ſolutam, vt tonui, hoc verbum neque in aui facit, neque in vi, ſed auui vt iuui, vt Lucanus.

Iuuit ſumpta ducem iuuit dimiſſa poteſtas.

[Per varios caſus] Argumentum à compenſatione [Sedes quietas] Nō vacāt quod adiecit quietas, habuit.n. ſedes in Thracia, & in Creta. ſed non quietas [Illic fas regna reſurgere Troiæ] Figura eſt etiam antedicta, quo per contrarium aliquid intelligimus. Dicendo enim illic fas, oſtendit alibi nefas vt occurreret cogitationi ſociorum, ne fatigati tot malis quaſcunq; requirerent ſedes, quod etiam in quinto factum eſt, nauibus incenſis [Durate] Duri eſtote ad ſuſtinendos labores ſic Horat.

Vix durare poſſunt imperioſius æquor.

[Voſmet] Met παρέλκον eſt. Sciēdū aūt eſt has particulares met, piā, te. vt, egomet, quiſpiā, tute, & ſimilia, ornatus cā poni. Sunt enim aduerbia, quidquid.n. ab illis ſepè receſſerit partibus, ad uerbiū ſit neceſſe eſt Item quemadmodum probamus aduerbia eſſe, quia dicimus docte facio, docte faci docte feciſti, & mutato verbo remanet aduerbium, ergo ſi ſic, & in iſtis particulis inuenimus, vt egomet, noſmet, vt mutatis caſibus, vel perſonis eadē permaneant, aduerbia ſine dubio ſunt, nulla vt. quod alia p. orationis admittit Notandum ſanè quot hæ periculæ plerunque naturam ſuam habent non ſillarum. Nam cum te, & met longe ſint. tu temet dactylus inuenitur nec poſſumus harum partium naturam diſcutere, vta ſub regulis non ſunt.

Asc. O ſocii [neque] Oratio hæc conſolatoria, in genere deliberatiuo conſtituta, grauitatis, & prudentia virum talē, qualis Aeneas eſt, decentis plena eſt. Nihil.n. prætermittit, ꝙ à prudenti, & eloquenti viro dici debeat, vt ex Donato diſcere poſſumus cuius verba ſunt, [O ſocii] ſ. laborū. Mira arte loquit. Notat.n. odioſum illud eſſe laborantib. vt pote cuius cā vniuerſi trahebantur, p tot. & tā diuturnas calamitates. Ponit ergo præmium & ſocii laborum. q.d. qui nil ſine me peſſi eſtis, ergo debitis audire quæ dicam. [Ignari] Mira conſolatio, nā cū odioſa ſit infortuniorum dura cōmemoratio, exulcerans eorum corda qui paſſi ſunt, adiungit poeta commemorationi cōparationē vt dicta ipſa potius medicinę ſint, ꝗ exulcerationi. Nā enumeratio præteritorum malorū, ac grauiorū, oſtēdit, ferenda eſſe pſentia. Addit, & ſuſtinendi conſuetudinem, nutriſſe patientiā. [Grauiora] Vt incōmodorū nouitas grauis peruenit, ſic ferendi cōſuetudo quidquid acciderit facilius tolerat. [Dabit Deus] vltro reſpōdit ſi ꝗrerent qū hæc mala inuenient finem, & poſt comparationē grauat præterita, & lęuat præſentia, & generali ad ſpeciale rationem uenit [Scyllæam] In mari Siculo eſt locus horrendis ſaxis obſeſſus, Non autē mulier vſque ad pubem humani corporis inferius uero canibus armata. [Acceſtis] Oſtendit fortunæ ſuffragio ex intima ſaxorū parte liberatos. [Forſan, & hæc] Delectabit nos, cum ad proſpera uenerimus etiam hęc inter mala enumerare. [Olim] Tria tempora ſignificat. præteritū præſens & futurum [Durate] Quando per mala ad bona tranſeundum eſt, ſpe bonorum toleranda ſunt aduerſa, præſertim ubi reſpondetur per breuiſſimum tempus ociorum ſempiternum [Fata] ergo parendum eſt, nam illis obſiſti non poteſt [Illic fas] Et euadendi. & perueniendi, ſpem pollicetur, & aſſerit Italiam ſolam eſſe quæ digna ſit, in qua Troiæ imperium reſurgat. Hęc ille, Ordo eſt, O ſocii. ſ. errorum, & laborum, perquam appellationē ſibi illos anciliat, vt qui ſe illis parem exiſtimet. Ordo autem ſic conteren dus eſt. O ſocii reuocat animos, &c. nam cætera per parenthesim inſerta ſunt, quaſi dicat vt ſocii eſtis in aduerſitate volo ſocius ſitis in magnanimitate, tolerando aduerſa, neque enim ſumus, i. nam certe nos non ſumus ignari. i. immemores, Secundum Seruium, vt ſit acyrologiā. i. improprietas ſermonis ſed meo iudicio, ſic dicit, vt Dido dicet:

Nam ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.

Ignarus. n. eſt malorum, qui nunquam ea paſſus eſt, non ſumus ergo ignari. i. neſcii, ante malorum, vna eſt particula. i. malorū præteritorum, & quæ ante hac paſſi ſumus O paſſi grauiora. ſ. mala, quorū Deus finē dedit, quia aliter non dicerent paſſi, ſed adhuc pati, vnde ſubinfert, Deus dabit quoque. i. &, bis. ſ. malis minus grauibus finem. i. exitum, & terminum, ac deſitionem, ꝙ autem grauiora poſſi ſint probat dicens; vos, & i. ſimul acceſtis pro acceſſiſtis, rabiē Scyllæum. i. quæ inter Scyllā, & Carybdin eſt in mari Siculo, Cuius dextrum Scylla latus læuū implacata, Charybdis Obſidet, & ſcopulos ſonanteis penitus. i. valde, & quaſi penè intus, & hoc eſt cur Scylleam rabiē dixit, quia ſonitu aquarum imitatur ſcopuli latratum canum rabioſorū, vos, & i. ſimul experti eſtis ſaxa Cyclopeia, id eſt à Cyclopib. in Sicilia obſeſſa. O ſocii igitur, quia non ignari ante malorū & grauiora paſſi. (Eſt autem oratio intricata, quaſi à turbato animo prolata qualis erit in 2. huius vbi ſocios ad arma cohortabitur atque ſummum artificium eſt, vbi ab imperitis minus artis cenſetur) reuocate animos, quibus. ſ. grauiora tuliſtis, vt, & hęc feratis, & mittite, id eſt deponite, & reiicite, ac, omittite, timorem mœſtum, qui vos mœſtos facit aut mœſtum. i. deteſtabilem, cū ſit timor approbandus, qualis erat dum in periculo fuerant, vt ſ. dictum eſt. Extemplo Aeneæ ſoluuntur frigore mēbra iuuabit ſ. animo, id eſt delectabit iucundum erit forſan olim, id eſt tempore futuro, vbi omnib. periculis defuncti erimus, meminiſſe. i. aut memorare, id eſt recitare, aut recordari, & id eſt etiam hæc ſcilicet præſentia mala, quia iuuat euaſiſſe mala, plus quàm non incidiſſe, vnde in tertio;

Iuuat euaſiſſe tot vrbes.

Argolicas, medioſque viam tenuiſſe per hoſteis.

Non tendimus in Latium. i. in patriam vobis fatalem, vnde originem traximus, & vbi Saturnus latuiſſe perhibetur, per varios caſus, & tot diſcrimina. i. pericula rerum, fas eſt. i. à fatis permiſſum regna Troiæ reſurgere. i. reparari, & renaſci illic. ſ. in Latio non in Creta, non in Delo, non in Siciliā, vbi fata. i. deorū pręordinationes, & voluntates nobis præfata. i. vaticinio ſignificata, oſtendit, id eſt indicant vaticinio multorum, vt in tertio dicetur. ſedes quietas. i. immutandas, quales non erant in Creta, de quibus in tertio.

Mutanda ſedes, non hæc tibi littera ſuaſit Delius, &c.

Durate. i. perdurate, aut durate animos veſtros contra mala, & ſitis duri ad tolerandos labores donec obtinueritis, ſedes quietas iuxta oracula Penatum, qui vobis dixerunt, vt recitabitur in tertio huius.

Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum.

Prima tulit Tellus, eadem vos vbere læto.

Accipiet reduces, antequam exquirite matrem.)

Et ſeruare voſmet. i. voſipſos, rebus ſecūdis. i. proſperis, poſt aduerſas, quæ nunc vos premunt. & eſt ſententia ſane moralis, & cuius facile eſſet ad allegoriam transferre, vt per Latium, patriā cœleſtem intelligat ad quam per caſus varios, per tot diſcrimina rerum, tendimus, & ſedes vbi fata quietas oſtendunt.

Vos, & Cyclopea ſaxa] Antiqui plerique libri. Cyclopeia, pentaſyllabum legunt. [Sedes vbi fata quietas Oſtendunt] In peruetere libro legere eſt, Quietis, quippe nobis. Varia Lect.

Cogita, primis quinq; libris non fere aliud agi, quàm quo pacto ſapiens ab humanis interim ſequeſtratus animū politicis ac purgatoriis emaculet virtutibus. Hoc ipſum ſignificat atrox in primo tēpeſtas. Didonis conuiuium in quo rationalis anima obruteſcens corporeis ſontibus, & vitiorum incentiuis rationis luminibus ſeſe ingerentibus, illa penè reſtincta ſui obliuiſcentur, & ad corpora reuolaitur rota, Aeſtuationes hæ ſunt animi ad procinctum tendentis, & ad originem properantis. Quod illa verba abunde ſignificant. Coll. Rhod.

Per tot diſcrimina rerum

Tendimus, in Latium, ſedes vbi fata quietas Oſtendunt.

Ego Latii nomine, ſtatum purgati animi intelligo, qui defecatus, & à mundana aſpergine preſſe pureque deterſus eſt. Cuius illa ſunt munera præceſſa, vt docuit grauis auctor Plotinus, Sola noſſe diuina, cupiditatum obliuiſci penitus; perturbationis ignorare.

Vt ſi fractus illabatur orbis.

Iam pauidum ferient ruinæ.

Voce

Talia voce refert, curisq; ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſq; futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant:
Pars in fruſta ſecant, verubuſq; trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammaſq; miniſtrant.
Tum victu reuocant vires; fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguiſq; ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis. menſæq; remotę
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt,
Spemq; metumq; inter dubii, ſeu viuere credant
Siue extrema pati, nec iam axaudire vocatos.
Præcipue prius Aeneas nunc acris Oronti,
Nunc Amici caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortéq; Gyan, fortemq; Cloanthum.

VOce refert] Pleonaſmon eſt qui at quoties adduntur ſuper flua, vt alibi, Vocemque his auribus hauſi. Terent. His oculis egomet vidi. [Curis] Cura dicta eo ꝙ cor vrat. denique paulu poſt ait: Premit altum corde dolorem. [Aeger] Aeger eſt & triſtis, & male valens. Aegrotus autem ſiue ægrotaus tantum modo male valens. [Spem] Lætitiam. Et eſt crebra apud Vir. figura, quæ fit quoties ſignatur ab eo ꝙ procedit id, ꝙ ſequitur. Nā ſpem lætitia ſequitur, ſpes vero in uultu non vī, ſed lætitia. Hæc aūt figura; & verſa vice fit, vt intelligamus ab eo ꝙ ſequit id, ꝙ pręcedit, vt Meritæq; expectēt premia palmæ. Palmā pro virtute poluit, primum meretur, & palmam poſt accipit. [Prædæ] ad prædam, vt, Inferretq; deos Latio. [Accingūt] Studioſe parant. vt alibi, accingunt operi. Accinctos, .i. induſtrios dicimus, vt Horat. Altius ac nos pręcincti ſumus. Sicut cōtre negligentes diſcinctos, vocamus, vt. Diſcinctos Mulciber Afros. [Dapibuſq; futuris] Ambitioſę dixit ꝙ ſint ceroi dapes futuræ. [Tergora] Tergus tergoris, vnde tergora coriū ſignat tergū vero tergi, vt tēplum tēpli dorſum ſignat vt Sal. Scilicet quia tergis abſumetur. [Viſcera nudant] Viſcera nō tm inteſtina dicimus, ſed quidquid ſub corio eſt, vt In Albano Latinis viſceratio dabitur .i. caro. Eſt aūt nominatiuus ſingularis hoc viſcus huius viſceri vt Lucr. Viſcus gigni ſanguemq; creari. Sanguē aūt ideo dixit, quia ſanguinis facit, vt carmen carminis. Si .n. ſangois dicet par eſſet nominatiuus genitiuo, vt anguis pinguis. [Veribus] Ecce nomē de his quæ in numero ſingulari indeclinabilia ſunt, vt verū, cornu, genu. [Trementię] Palpitantia adhuc. [Ahena locāt] quibus vtebantur non ad eligēdas carnes, ſed ad ſe lauandos Heroicis. n. tēpibus carne nō veſcebātur elixe. Huic aūt nomini maiores aſpirationē dabāt. nam ahena dicebant. [Tunc] i. poſtꝙ ſe lauerūt. [Victu] Cibo. vnde & cōuictores dicimus, ut hora non qa ſum tibi Mecęnas cōuictos. Nā cōuiuæ à cōuiuio dnt. [Fuſi] Polyſemus ſermo eſt ſignificat. n. & diſcūbentes, ut hoc loco, & fugatos, & occiſos. [Implentur] Implero duos caſus regit. dicimus. n. & implor illius rei, vt Cicero: Squaloris plenus ac pulueris. Et Terē. Plenus rimarus ſum. Et impleor ille re, vt hoc loco, & alibi, Plenāq; ſagittis Threicis. Et Iuuen. Lectica Mathonis plena ipſo [Ferinæ] feras dicimus, aut ꝙ omni corpore ferūtur, aut ꝙ naturali vtunt libertate. & pro deſiderio ſuo ferūtur [Poſtquā exempta fames] Caute in mœſtitia cibis famē exēptā dicit. i. fugatam non ad effluentiam quæſitam. [Mēſęq; remotę] Quia apud maiores ipſas menſas apponebant pro diſcis vñ eſt. Et menſæ grata ſecundæ Deus. n. habebant menſes, vnā carnis, alteram pomorū. [Amiſſos] Non re vera, ſed vt illo tpe putabant, [Exaudire vocatos] Aut ſubaudimus deos, & quaſi conqueſtio eſt. ꝙ non flectantur precibus. Aut certe hoc dicit, Non ſolum periſſe eos, ſed nec ſepulturam hēre ad quam vocētur oo mimus. n. ꝙ mortuorū vmbræ ad ſepulchrā vocabātur, vt eſt, Maneſq; vocabat Hectoreum ad tumulum. Et eſt figura, ab eo qđ pcedit, id, qđ ſequit, q a poſt facte ſepulcra manes vocātur. [Pręcipue] Inter oēs, quaſi aliis magis prius [Orōti] p Orōtis, vt im mitis Achilli. [Secū] Propter ſocios, vt ſup. Spē vultu ſimulat,

TALIA voce refert] Poſt conſolationem verbalē, additur ſolatium epularum, & vini, quo & animus, & corpus refici ſolet Seruius cenſet pleonaſmon eſſe. i. ſuperfluitatē illius particulæ voce ſat. n. fuerat dixiſſet, Talia refert. Verū tamē mihi nequaq̄ ſuperfluū vī, ſed diſcretiuum, vt ſit. Refert quidē voce, ſed lōge aliter referebat. & reuoluebat caſus ſuorū aio, vt exordiue patebis, quē priusq̄ poſuero conati verba ſubiictā q̄ ſunt. Curiſq; ingentibus æger] Perſueſoris erat, vt metū diſſimularet, cū ſpe perſuadere tentaret, & regis erat afferre conſolationē vtrumq; ergo pſtitit, neq; oportebat illū in ſua cauſa ſine cura eſſe. [Illi oſtenditur quid poterit conſolatio.] Nam niſi mœror ſublatus fuiſſet, refectionem aliquā non quæſiſſet. [Tergora diripiunt] Diuiditur per officia procuratio epularum, neque delicioſæ dapes, aut irritamenta gulæ erant iis paranda, qui naufragio, & inedia laborauerant. Tergora eodem tempore alii detrahebant coria. Alii, anteq̄ tote corpora apparerent, reſecabant partes, & vt plenam properationem oſtendat addit [Verubuſq; trementia figunt.] Hoc eſt quibus adhuc aliquid ſpiritus teneretur, [Ahena] Aquam imponebant igni, vt elixam ſecerēt carnē. Hęc coquēdis viſceribus celeritatē pręſtat Denique epulis paratis, vires labore, & fame perditas reuocāt. [Fuſiq; per] aduerſariorū obliti erat, vt fuſi per herbā plus cibi ingererent, quā refectio poſtulabat. Hoc aūt pſtitit perſuaſio cōſulti regis. [Ferina] Per ſe ſuauis caro eſt hęc ſed additur pinguendo, vt iucundior animos appentium iret. Vino aūt acceſſerat gr̄a, a tpe qualitate, & quantitate. Nā & vetus, & optimus, & abundās fuerat. Hinc dixit: Implentur veteris Bacchi [Poſtquā exempta] Fame, & laſſitudine oppreſſos, nullius cura tangebāt, Refectis vero, venit in mente recordatio ſociorum quorum cū de morte incerti eſſent, erāt inter ſpē vitę, & metū mortis. Aeneæ aūt maior ponitur virtus, q nec cibum ſumpſit, nec diſſimulare à perditis potuit, nec eorū curā poſuit qui, & ſupereſſe poterāt. [Secū] Nā apud alios ſpē vultu ſimulat. Ordo eſt. Aeneas, ſu. refert. i. recitat, & exprimit talia, voce. i. ſermone vocali, cum alia longe referret ſermone mentali, & ipſe æger. i. ſaucius, & dolore effectus, ingentib. i. valde magnis, curis. i. ſolicitudinibus, cor eius vrentibus, ſimulat. i. fingit, (nō. n. oīs ſimulatio vitioſa eſt, vnde, & ſaluator ſinxit ſe longius ire) & per ſimilitudinē indicat, & pręſe fert voltu i. diſpoſitione faciei, qua voluntas prodi ſolet, ſpem. ſ. melioris euentus, aut rerum recuperandarum, & premit corde. i. in pectore, altum. i. profundum dolorem Illi. ſ. ſocii eius ſic conſolati, accingitur. i. apparant ſe prædæ. i. ad prædā parandā, & diripiūt. i. raptim diſtrahunt, coſtis. ſ. ceruorum ab Aenea occiſorū, futuris dapibus, id eſt ad futuras dapes, aut appoſitorie quæ erant futuræ dapes tergora. i. pelles, aut cutes tergorum & pro. i. nudant viſcere, id eſt carnes interiores. vī tñ leniorū partes expreſſiſſe poeta, nā tergora. i. quibus terga teguntur diripiūt. i. vno tracto ebſtrahūt, ſed pelles quibus viſcera. i. inteſtina obteguntur, non tā faciliter ebſtrahūt, vnde nudant, dixit: Pars. ſ. ſociorum. i. partim ſocii ſecant. i. incidūt carnes: in fruſtre. i particulas, & figūt verub. (alii veribus legūt, ſed plures verubus) fruſtra ſu. trementia. i. adhuc palpitantia, & ſpiritu vitali mota Alii locāt. ſ. ad lauādas carnes. ahena ſu. vaſa. i. lebetes, aut cacabos ex ære ſactos a littore, pro in littore, & miniſtrat. i. ſubiiciūt, flāmas, quas. ſ. ex combuſtibilibus excitant, tū. i. deinde peracto. ſ. officio coquendi, ipſi reuocant. i. reparant: & in loca priſtina alliciunt, vire. ſ. ſuas, victu. i. cibo, & fuſi. i. proſtrati p herbā, quia ſedilia nō habebant, nec toros extructos, implentur Bacchi. i. vini veteris qđ p ſtātius ab omnibus cēſeri ſolet, & ferinę. ſ. carnis, hoc eſt carnis ceruinę, pinguis. i. quia ſeptem ingentia corpora fuderat humi. (Sicut plenus genitiuo, & ablatiuo iungitur, ita & verba à pleo compoſita, vt hic implentur veteris Bacchi) Poſtquam fames eſt exēpta. i. fugata, & perempta epulis. i. epulando & mēſæ i. ferculorū, aut obſonorū duo genera quę mēſis. i. cū meſuris apponebātur, aut in quadris, aut in lācibus (vñ de quadris dicetur in 7. Ambeſas ſubigat malis abſumere mēſas. Et in 7. En ēt mēſas cō ſumpſimus, inquit Iulus. Nā quadrā, ex cruſto panis facere ſolebant. Nō ergo loquitur in iis locis de tabulis ſuper quas cęnat) & poſtquā igitur menſæ. i. quadræ, aut lances cibis onuſtę remotę, ſup. erāt ipſi requirūt longo ſermone ſocios amiſſos, exiſtentes dubii inter ſpem & metum, ſeu credant viuere quod. ſ. ſperabāt, ſiue pati extrema ſup. fata. i. mortē quod metuebant, nec i. & non, & credant eos vocatus. ſ. à ſociis ad tumulos, non exaudire. i. reſpondere, vt ſcire defunctos eſſe, aut ſic, nec exaudire. i. nō exaudiebant iā vocatos ad tumulum. ſ. ut ſit infinitiuus modus pro indicatiuo, vel potius ſic, ſiue credant eos extreme pati; nec vocatos. i. licet vocētur exaudire. iā. i. amplius, aut deinceps cū mortui ſint. Pręcipue. i. pręter cęteros, & plus quàm cęteri. Aeneas prius, cui Æneas præcipue prius; ſed melius Æneas

quia

cerant nec erat reuocandorum ſociorum, vlla ſpes reliqua, apte inducitur diuinū auxilium, quod ſuos in neceſſitatibus non deſtitit: verum Seruius argute docet rē phyſicam eſſe, & ex viſceribus aſtrologiæ, fictionem hanc exceptam, nam dum Ioppiter Venerem beneuole aſpicit, ſignificat ei, qui eos in Heroſcope habet bonum per mulierem euenturum. Donati autē verba ſunt. [Finis] Epularum, vel ſabularum, vel lucis. [Deſpiciens] Iuppiter ea alto actus hominum conſiderabat. Venus aūt, arrepta occaſione, eum alloquitur. [Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa nitentes alloquitur Venus] Qua antea lacrymis, ille eſt maximus dolor, qui ante vocis exortum lacrymis præcedentibus nunciatur. [Tales] Reſplena ſubtili arte vbi perſonarum non ſolum; ſed & rerum habetur ratio. Loquitur Venus ad Iouem ſi priuata filia ad patrem ſi publica inferior dea apud ſummū deorum. Vicit aūt, quod publicum fuit. Concitat ſubtilem inuidiam, ꝙ Iuppiter, cuius ſit iuſte curare, quid dii, quid homines agant, onuſerit verum in Aeneam iudicium, & innoxium tot tormentis diſſimulans vexati ſinat, prę ponitur ergo publica perſona, & ſubnectitur priuata, apud.n. patrem non potuit conqueri de diis ſed apud deorum regē. Diis aūt appl[illegible] æternis regis imperiis, & hominibus fulmine terres. [[illegible]nis] Ergo non ſunt contemnenda, veluti ea, quæ ad tp̄s [illegible] q.d. non veniunt dii contra fata. [Quid] Fręta innocentia Troianorum; quærit nomen delicti, quod non inuento conſtet eos immeritos pati. [Aeneas] Speciale ponit nomen atq; inde tranſit ad genus. [In te regem d, & h.] Quia omnia habes in poteſtate, auum ſuum, promiſſorum uoui imperii, quem omnes dii ſuſpiciunt, & homines fulmine territi venerantur. [Meus] ſ. filius tuus nepos. [Tantum bis repete, quid Aeneas, & qui tantum Troes tantum, tam immane. [Cunctus] Ad id redigetur, vt nec alibi ſtare, nec in Italiá venire poſſit. Ergo reſtat vt in fluctibus ſemper exagitet. [Pollicitus] Conuenit ex veteris promiſſi, immo pollicitationis fide. Turpe enim eſt, decedere de fide, turpiſſimū, cuiuis mutare ſententiam. Quid ergo tanto deo præſertim vbi filiæ nepotiſq. vertatur incommodum; [Genitor] Ponit poſt publicam perſonam, patrem, vt apparet neutram illarum ducere perfidia traduci. [Vertitſ] Cum vas vertitur, omne quod habet effunditur. Ergo oſtendit, ꝙ iuppiter inimica perſuaſione, ita ſit Verſus, vt nihil pietatis ſit in eo relictum. Quam integram filiæ pręſtare debuit [Genitor] Multum valet hæc perſona in promiſſis, quæ non liberis ſolú verum, & poſteris ſint profutura. [Quę ſententia] q.d. quis te potior eſt, quiete poſſit vertere? [Hoc equidē] Diſſimulandum eſt damnū, quod amiſſum eſt alterius, commodi ratione penſatur, vnde compenſatio dr̄, veluti ſi in altera lance damno poſito, in altera commodum par, vel maius ponatur. [Occaſum Troię] Oſtendit tē maxima periiſſe. Caſus.n. paruæ rei eſt vel perſonę inferioris. Occaſus, diuinæ re uel perſonę ſuperioris. Nā ſole, lunamq; occidere, & viros præclaros occidiſſe dicimus. [Rependens] Comparans, & exæquans mala fata bonis. [Nunc eadem] non ſolum non veniunt bona, ſed maneot mala. Quem das finem] quia Iuppiter poteſt poſtulata cōplere. & potuit efficere, ne aliquando occiderent, poteſt & ſic intelligi. Quē das finem. i. qn̄ Troiani uenient in italiam, aut qn̄ carebunt his malis? Ordo aūt eſt. Et iam erat finis. ſ. ſermonis lógi, quo ſocios amiſſos requiſiuerant, ac dici, quia non eſt veriſimile, una luce potuiſſe eos iam tempeſtatem paſſos in terrā deſcendiſſe, ignem excudiſſe, frugem deſiccaſſe; Aeneam tot ceruos ſudiſſe, ſocios conſolatum eſſe, uina dediſſe, reſculenta à ſociis parata eſſe, cęnatum & conqueſtum eſſe, Aeneā loca exploraſſe, ad Didonem aduenſſe, quæ tunc datura ius ad forum conſcederat, qđ mane fieri ſolet. Vnde Perſius, His mane edictum, poſt prandia Calliroenda. Et, ut Martialis dicit, Hora tertia diei, Nam exercet raucos tertia cauſidicos, ipſo ergo die, quo appulſi erát in ea nympharū domo. i. amœniſſimo loco, quem prius deſcripſit poeta, manſe aut vbi nunc cœnati erát, cú finis eſſet ſermonis, & diei poſtridie aūt Aeneas loca diſquirebat, vnde dicetur, Vt primū lux alma data eſt exire, locoſq; Explorare nouos. Non eſt ergo dubium, diem fuiſſe exactum, cum ueſperi cęnare ſoleant, & cū manifeſte dicatur Aenea, exorta luce, exploraſſe nouos locos finis igitur erat iam longi ſermonis. quæ diei cum. i. qn̄. Iuppiter deſpiciens deorſum inſpiciens. de æthere ſummo, mare ueliuolū i. in quo uela uolant, aut quod uelis peruoluatur, aut noluitur & terras iacentes. i. humiles, & proſtratas, & littora, & populos latos. i. late habitantes, conſtitit ſic. i. in tali affectione, quæ dicetur. ſup. in uertice cœli, & defixit lumina. i. oculos deorſum iniecit regnis. i. regna Libyę, illius. ſ. partis, in qua Aeneas túc erat Atque, pro, & uenus (ſcilicet illi occurrens, [illegible] opportunitate) triſtior. ſ. q̄ decuit. aut ualde triſtis (quod & ualla ſentit, Nā ut cum Landinó, ſecundum Priſc. ſubtriſtem, & parum triſtem dicas, non placet, non enim parum triſtis cenſeri pōt, lacrymis oculos ſuffuſa nitentes) & ſuffuſa oculos nitentes. i. habens oculo, nitentes, ſuffuſos. i. parum imperfuſos lacrymis alloquit illum. ſ. Iouem, iactantem pectore, i. uerſantem tales. i. humanarū rerum curas. Alloquitur autem ſic; O. ſ. iuppiter, hoc eſt iuuans pater, & rex magnæ, qui regis æternis imperiis, cū mortalia facta pereant, unde in Georg. Perituraque regna res hominum, & deumq; pro deorum. alii legunt, deorum, ut ſit hypermeter verſus, qui hic uitioſus non eſſet, qua ſyllaba abundans, abſumi poteſt per uocalem ſequentē, & qui terres res hominum, & deorum fulmine. ſ. tuo triſolco. quod ēt ſuperi timent, unde uenus ad Cupidinem, in hoc primo; Solus nate patris ſummi, qui tela Typhoea Teouis, quid Aeneas meus. ſ. filius, & tuus nepos, potuit, ſup. committere. i. commereri, & peccare tantum, i. tá magnum ſcelus in te i. contra te? & quid Troes potuere committere in te. q.d. nihil. Plus autem eſt, non potuiſſe committere, quā commiſiſſe; Troes dico, quibus paſſis tot funera. i. mortes ſuorum, nam uero ſimile eſt nemin[illegible] ſuperſtitem eſſe, qui neminē ſuorum in bello Troiano amiſerit, cunctus orbi terrarū, quia nuſquam conſiſtere à Iunone permittuntur, id ego inuidioſe in Iunonem dicit, ſed tacite dictura expreſſe, ſi coniux non eſſet, clauditur. ſ. ab introitu, ob italiam. i. ut arceantur ab italia. Certe tu pollicitus ſupple es, cū Troiā perire permiſimus. Romanos fore. i. futuros eſſe hinc hinc dico. i. ex hoc Aenea. aut ex his Troianis, annis uoluentibus. ſ. uites rerum, aut uoluentib. ſ. ſe, aut uolubilibus olim. i. aliquando, ſed tempore futuro, à ſanguine Teucri reuocato cuius uerbi duplex eſt expoſitio, nā Seruius, qui uult Teucrū pro Dardano puni ita exponi è ſanguine Teucri, pro Dardani reuocato. i. iterum in italiam uocato, nā Dardanus ex italia oriundus erat, non Teucer. unde dictū eſt; Dardaniæ duri antiquam exquirere matrem. Ego uero, qui quod propriæ dictum tueri poſſum, nihil per acyrologiam accipiam dixero à ſanguine Teucri reuocato. i. reiecto. i. poſtquam ſanguinem Teucri reuocauerat, & reiecerat. Dardani autem ſublimauerat & ad imperium orbis prædeſtinauerat, nam Troiani partim à Teucro Cretenſi, partim à Dardano italo, originem traxerunt, & uiſus eſt Iuppiter aliquando Teucrus, in imperiū uocaſſe, nunc uero abſumptis Dardanidis, reuocare. i. reiicere, ſicut reuocamus, & recantamus quod perperam aut uocauimus, aut cantauimus (tu lector delige, utram uoles ſententiam. Nam ſunt qui non legant reuocato à ſanguine, ſed reuocato ſanguine Tucri) qui ſ. Romani, aut ductore, ex Troianis oriundi, teneret id poſſiderent mare, & quid tenerent. i. poſſiderent terras omni ditione, i. poteſtate, in pace, bello, & legibus, ò genitor quæ ſententia uertit. i. à propoſito ut abduxit te, id in Iunonem latenter dicit, ſed uide quam ſubtiliter ingrediatur Venus. Prius.n. ue oſtendat eum quæ promiſerit, aut pollicitus ſit, poſſe exequi, dixit, ò qui res hominumque deorumque, &c. nunc uero ut oſtendat eū debere, id uelle pro ſuis, præſertim inquit, quæ te genitor ſententia uertit, ut turpe ſit regem hominum, & deorum à propoſito, ac promiſſo uerti & impium patrem à filia, & auum à nepote abduci. Equidem. i. ego quidem, quę de te opinionem bonam habebam, ſolebar. i. pro ſolatio tolerabam, occaſum. i. excidium Troię, hoc. i. ex hac re. i. hac pollicitatione; quia pollicitus eras ex occaſu Troiæ Romam oriri. q.d. ſi quis mihi obiiciebat; ꝙ præmiſeram Troiam meā occidere, quę res mihi triſtitiæ eſſe debebat, ego ſolabar hoc. i. hac re, ꝙ ſciuit te pollicitum eſſe Troianos aliquando in italia rerum potituros, rependēs. i. recompenſans, fata cōtraria fatis. i. modeſte tolerans fata, quæ erant de excidio Troię, ob fata de inſtitutione Romæ. Nunc. q.d. multum abeſt, ut pro aduerſis lęta obtineant Troiani, qui eadem fortuna. ſ. perſecutrix, & inimica, inſequitur nunc. i. hactenus, uiros acroſo, ut caſibus. i. ruinis, ærumnis, & aduerſitatibus ò rex magnę, qui potes, & uelle debes, quem finē laborem dat, q.d. ut regna promiſſa omittam (quod alibi dictura eſt) quem finem laborum dat. q.d. nullum, cum in dies magnis laborent.

VARIA LECTIO.

REVOCATO à ſanguine Teucri] In Mediceo libro, & aliquot aliis antiquis abſque præpoſitiua particula legitur, Reuocato ſanguine.

diјs Achiuis i Græcis,hoc eſt è medio inimicorum,potuit pene trare.i. penitus intrare:ſinus Illyricos.i.Illyricæ oræ anguſtias atque potuit tutus ſ.ab inſidiјs hoſtium, & odiјs Iunonis penetrare intima regna Liburnorum.i.illorum populorum,ac mare Ionicum.Sinus autem Ionicus,Adriatici maris pars eſt,cuius à dextera pars Illyriam facit, cui Liburna ulterior eſt, & potuit ſuperare fontem Timaui.i.Timauum,fluuium Venetiæ, aut fontem,i.impetum aquarum,quæ effunduntur,unde mare præruptum aut proruptum.it.i.profluit,per nouem ora.i.magna oſtia cum magno murmure montis.ſ.uicini,& premit.i.cōcutit, arua.ſ.uicina: pelago.i.abūdātia aquarum, quaſi pelagus.i.mare conſtituentium: ſonāte.i.cum murmure,& ſonitu erumpenti tamen.i.tametſi tantus ſit impetus aquarum, ille,ſ.Antenor, reſpectu Aeneæ humilis,& abiectus, locauit hic.i.hoc loco,quē dico (inquit Venus) iam difficilis,urbem Pataui.i. Patauium, quæ nunc à Pado,Padua uulgo dicitur, & ſedes Teucrorum.i. Troianorum, à Teucro oriundorum; & dedit genti nomen.ſ. ſuum,qui Antenoridas primum uocauit.Sicut Aeneas,inquit, nos,progenies tua... ſuum,qui Antenoridas primum uocauit.Sicut Aeneas,inquit,

ſuij,Aeneadaſque meo nomen de nomine fingo,& fixit arma Troia quaſi uictricia,in ſignum pacificæ poſſeſſionis: nos, progenies tua quibus annuis.i.nutu concedis,arcem.i.ſublimitatē cœli,prodimur.i.porrò damur,aut in manus hoſtium,uidelicet Carthag.tradimur,ob iram,non ob culpam,unius,non dicit cuius,intelligit tamen Iunonem, & hoc nauibus amiſſis infandū.i.quæ res infanda,& deteſtanda,ac indigna)ut dicatur)eſt:non erat tamen,niſi una amiſſa.ut Seruius recte exponit, atque diſiungitur longe(quod.n. noſtris ſit liberis,id nobis fieri cenſemus(quod uoluit ſignificare,cum dixit,prodimur,atque igitur, pro.i.non diſiungimur longe, oris.i.regionibus extremis: Italis.i. pro Italicis, aut Italiæ. Eſt ſupple hic, huiuſmodi honos pietati.i.quæ debetur pietati,id eſt pio cultui deorum, in quo Aeneæ præcipue laus eſt reponis,id eſt reſtituis,ne ſic, ideſt per exilium, & prohibitionem, nos in ſceptra.i. regna amiſſa, ut in noua recipiamur; quaſi dicat non æque id fieri: & hoc dicto quaſi dolore, & impatientia uicta, obticuit Venus. Vnde ſequitur.

POE. Olli ſubridens hominum ſator atque deorum.
Vultu,quo cœlum,tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libauit natæ,dehinc talia fatur:
IVP. Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi:cernes urbem,& promiſſa Lauini
Mœnia,ſublimemque feres ad ſydera cœli
Magnanimum Aeneam:neque me ſententia uertit.
Hic(tibi fabor.n.quando hæc te cura remordet:
Longius & uoluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia,populoſque feroces
Contundet,moreſque uiris,& mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem uiderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.

SER. OLli [Modo tunc, pro ſequentia. pronomen. n. non debet poni cum nomine,ſed pro ipſo nomine. nullus.n.dicit.illi naiæ.Alias tamē Olli illi ſignificat: ut, Olli data quies oculos, & ferreus urget Somnus. [Subridens] Lætū oſtendit Iouem,& talem qualis eſſe ſolet cum facit ſerenū. Poëtarum.n.eſt,elementorum habitum dare numinibus, ut ſupra de Neptuno dictum eſt. [Serenat] Hoc uerbum de his eſt,quæ carent prima poſitione,quod fit in litis quæ in noſtra non ſunt poteſtate, ut tono,fulmino, pluo, hæc enim non poſſumus dicere, niſi forte perſona induatur eius qui poteſt.ut ſi ala aliquid Iuppiter dicat.[Oſcula libauit natæ.]Leuiter tetigit.Et ſciendum oſculum religionis eſſe ſuauium uoluptatis.[Parce metu]Quoties in cauſis arguimur, ante nos purgare debemus,& ſic ad actionē deſcēdere,quod & hoc loco Iuppiter facit,ante enim obiecta purgat,& ſic uenit ad promiſſione. Et eſt parce metu elocutio uſualis i dimitte metum. qui dicimus parce uerbis,parce iniur[illegible]therea) Omnia quæ apud Græcos ει diphthongum hab[illegible] latinus in E producunt conuertuntur κυθέρεια. Citherea [illegible], Medea. Omnia autem qui dicit Iuppiter,ad ſol[illegible] inent ante dictorum, lō aūt nunc dicit, Parce met[illegible]rius dixerat Triſtior. (Manent immota)Quia dixerat, Quæ te genitor ſententia uertit?Et ſimul per tranſitum dogma Stoicorum oſtendit,nulla ratione poſſe fata mutari.(Tuorum)Vel Troianorum,uel Romanorum.(Fata tibi,)Non propter te.(Fata.n.immobilis rō eſt.ſed aut uacat ſibi,ut,Qui mihi accubantes in cōuiuijs. Aut certe iuta ſūt tibi fata non tū propter te.(Cernes urbem,)Aut Romā ſignificat:quia cum proprietatem detrahimus, quod magnum eſt,ſignificamus,ut ſi dicas,legi oratorē,nec addas quem: intelligo Ciceronem.Et ne longa ſit expectatio,adiecit. (Et promiſſa Lauini Mœnia,)Aut certe detrahe,& ſicut multi, & epexegeſim facis.(Cernes urbem,)Id eſt promiſſa Lauini mœnia.) Sublimēq; feres ad ſydera cœli) Propter illud, Cœli quibus annuis arcem, Aenea.n.ſecundū quoſdam,in Numicū cecidit fluuium,ſecundū,Ouid.in cœlum raptus eſt,appellatuſq; eſt Iuppiter indiges. (Magnanimum]Magnus & paruus,qm menſuræ ſunt, ad animū non niſi καταχρηστικῶς adhibentur. (Hic,) Id eſt Aeneas:Et eſt ordo, Hic bellum ingens geret Italia. (Tibi fabor enim,) Hoc loco excuſat quæſtionem futuram,quaſi Veneri dolenti quæ uera ſunt dicat, ſed aliter loquetur cunctis præſentibus dijs.dicet enim in decimo, Abnueram bello Italiam concurrere Teucris. [Quando] Si quidem. (Remordet) Solicitat. Terent. Parpari ſeſerto,quod eam remordeat. (Arcana) Secreta. Vnde & arca & arx dicta,quaſi res ſecretæ. [Italia.) In Italia, & detraxit præpoſitionem more ſuo ſic & illo loco Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Hiarbas,id eſt in Tyro,nam ſi aduerbaliter, uel les,Tyri diceret.[Populoſque feroces Contundent]Incongruū fuerat in conſolatione bella prædicere. ob hoc ergo etiam ui-

ctoriam pollicetur. Moreſque uiris, & mœnia ponet] Hyſteron proteron in ſenſu, ante.n.ciuitas, poſt iura conduntur. Leges autem etiam mores dici non dubium eſt. [Tertia dum Latio regnantem uiderit æſtas] Rhetorice, ne breue eſſet, triennium diceret, tempora diuiſit in ſpeciem. Ordo autem eſt longiſſimus, nam aliter nō procedit,Sublimemque feres ad ſidera cœli. Magnanimum Aeneam, Tertia dum Latio regnantem uiderit æſtas. ASC.

OLLI ſubridens hominum ſator, atq; deorum] Ponit reſponſionem Iouis,oſtendens ex circunſtantia,uultus eius, qualis futura ſit,quia uultu ſereno,& hilari,beneuola ſolet reddi reſponſio, de qua re,ut ceteris, argute diſſerit Donatus. dicens Olli ſubridens,ut Venus lacrymis antequam loqueretur, ſignificauit dolorem internum,& quid dictura eſſet: Sic Iuppiter ſtatum debuit hilaritate uultus,& oſculo,& prima parte orationis demere angorē filiæ:nec oportuit eā circuitione deferri [Subriſit]Riſu utitur,ut eā exhilararet,ſed ſubriſit, ut maieſtatē ſerua[illegible]eſtia: Nā ſator hominū, & deorū turpis erat plenus riſus. Subriſit) Vt partem daret Troianorum caſibus,partem reſeruare illis quæ erat promiſſurus. [Vultu, quo cœlum] Tali qualē habet cū elementa tranquillat [Oſcula]Signum optimū, cum beneuolentiam ſuā oſculo publicat. [Dehinc] Oſtendit ſigna iſta non fruſtra fuiſſe præmiſſa,quæ Veneris metus leuarēt. [Parce]Si ſolum hoc dixiſſe, abunde ſuffecerat ad demulcēdū animū.Reddit.n.ſecuram,& ſe nihil immutatū eſſe demōſtrat. Dat aūt huic poeta, perſonā regis non patris: De futuris enim, non niſi Deus loquitur. Ergo Cytherea dixit & non filia,& tuorum,& non noſtrorum [Manent tibi tota.)Hoc ſat erat, ſed ut ſatiaret quod aſſerebat.addit immota. Deinde enumerat ſpecialiter, quod generaliter clauſerat; Rōdet etiam querimoniis Veneris. Nā cum illa dixiſſet:Cunctus ob Italiā terrarum clauditur orbis,hic cernes urbem.Et ad id cœli q.a.à ponitur. Magnanimum Aeneā ſublime feres ad ſiders cœli.Vt aūt apertiorem faceret generalitatem,addit fatorum diſpoſitionem Tāgit autem geſta ab Aenea ad Cæſarem, & tempora Cæſaris. Quæ ſcribenda cum propoſuiſſet more præuentus,non impleuit,breui igitur oratione ſecuram facit Venerem longo deinde ordine futuro explicat.Non enim ocioſe audiſſet Venus, quæ pertinerent ad gaudum,niſi prius amotus eſſet metus.Sic Terent.Vbi inueniam Pamphilum,ut metum,in quo nunc eſt,adimam, atque expleam animum gaudio? [Fabor] Arcana fatorum, quæ nulli fas eſt noſſe, commendat ſenſibus filiæ & ſe illicite facere demonſtrat,ut cognoſcat illa beneuolum ſtudium patris. Tibi [Quia filia es, quia ſolicita, quia nole te uexari angoribus, tu docta tantum fata,lætaberis.(Bellum] Proponit curam belli, ſed bona uenture promittit. Mortem autem Aeneæ quod erat triſte, ſubiicet. Hęc ille .Ordo autem eſt. Sator, id eſt productor,& genitor hominū atque deorum.ſ.Iuppiter, qui ſolus

& deos, & homines progenuiſſe dicitur, cum cæteri aut deos tm̄ aut homines tm̄ progenuiſſe fingantur, libauit .i. modice tāgendo p̄buit natæ .i. filiæ, uidelicet Veneri, oſcula ſubridens .i. modice, ſed blande arridens, olli .i. illi, aut ſecundū Seruiū, ordo eſt, ſator hominū, atq; deorū, ſubridens olli .i. illi, tunc, & illo tempore libauit natæ oſcula, nā certe, olli natæ utrūque exprimendo, nō dicemus, & ſaf. dehinc .i. poſtq̄ oſcula libauerat, talia, qualia ſequuntur, quod aūt dictum eſt dediſſe oſcula, non Veneri, ſed orare, pendet à perſona poetæ, nam Iuppiter (ut argutiſſime docuit Donatus) hic, perſonam regis latorum nō patris gerit, unde fatur talia, O Cytherea .i. o Venus, ſic à Cytherijs dicta, parce .i. abſtine, & ſuperſede metu .i. à timore. Sunt tamē qui putent, metu, p̄ metui eſſe, ſed ſi noſſi ingenium poetæ nō diceret parce metus, etiam ſi uerſus pateretur. fata tuorū .ſ. Troianorū, ut Aeneæ filij tui, & Aſcanij, cæterorumq. tibi charorum, manent tibi .i. ad tuum cōmodum aut placitum immota .i. immutata, ſicut prius erant conſtituta. Tu cernes urbem .ſ. promiſſam à fatis, Hoc eſt Romā, & mœnia Lauini, pro Lauinij, quæ prima cōdentur, ſed poſteriora intendūtur, quæ aūt prima [illegible] præponi ſolēt, ut diximus ibi, Arma, utrumque cano, quamuis ultima ſint in executione, & tu feres magnanimū Aeneā, filiū tuū, ſublimē .i. excelſum & glorioſum, ad ſidera cœli, quia fiet deus indiges, neque ſnia uertit me, quod tamen p̄ſupponit Venus, q̄ ens, q̄ te genitor ſentētia uertit? Hic, ſcilicet de quo loquor, Aeneas) ſabor .n. tibi, hoc eſt quia uolo tibi ſecreta pādere, & te nihil celare quando .i. quādoquidem, hæc cura .ſ. de Aenea, & eius futuro regno, remordet .i. ſolicitat te, & ego uoluens .i. reuoluēs & repetens longius .i. per longum rerum gerendarum tractum, mouebo .i. excitabo, aut monebo arcana .i. abſcondita, & ſecreta fatorum, hoc eſt dicam tibi quid fata de ipſo Aenea conſtituerunt) hinc inquam geret Italia .i. in Italia, bellum ingens .i. ualde magnum, & quaſi extra genus bellorum ſolitorum, & contundet quaſi malleo conteret, & peſſundabit populos feroces .i. ne parum gloriæ ſit imbelles uiciſſe, & inmites, ne impium ſit humanos ſuppeditaſſe, & ponet uiris .i. ijs quibus ob uirtutem parcet, mores .i. leges, & inſtituta: & mœnia .i. urbes nouas, unde Horatius in arte, Fuit hæc ſapientia quondam oppida moliri. Leges incidere ligno. Ponet, dico mœnia, ac potius, tu feres eū in cœlum, dum tertia æſtas uiderit ipſum regnantem Latio .i. in Latio, hoc eſt in Italia, aut dominantem Latio .i. Italiæ, & dum terna .i. tria hyberna .ſ. tempora tranſierint, Rutulis ſubactis .i. poſtquam rutulos ſubegerit, hoc eſt poſt triennium transferetur in cœlum, ſed maluit, ut argute Seruius docet, in duas partes diſtinguere, annum, quam triēnium ſolum dicere. Fides quoque hiſtoricæ (ut idem tecitat) longe alia eſt. Nec dicit eum ſic moriturum, ſed Aſcanium illi ſucceſſurum. quod tamen, ſine illius deceſſu, fieri non poſſet. Vnde Addit: At puer Aſcanius, &c. ut in ſequentibus declarabimus.

At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos uoluendis menſibus orbes
Imperio explebit: regnumque à ſede Lauini
Transferet, & longam multa ui muniet Albam
Hic iam tercentum totus regnabitur annos,
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia Romanoſque ſuo de nomine dicet,
His ergo nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi: quin aſpera Iuno
Quæ mare nunc, terraſq. metu, cœlumq. fatigat,
Conſilia in melius refert, mecumq. fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam,
Sic placitum, ueniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſarac[illegible]thiam, claraſque Mycenas
Seruitio premet, ac uictis dominabitur Argis

SER. AT puer Aſcanius] Prudenter ex tum Aeneæ & oſtendit, & tacuit tacendo filium poſtea regnaturum. [Cui nūc cognomen Iulo additur] Secundum Catonem hiſtoriæ hoc habet fides, Aeneā cum patre ad Italiam ueniſſe, & p̄p̄ inuaſos agros cōtra Latinum Turnumq. pugnaſſe, in quo prœlio perijt Latinus. Turnū poſtea ad Mezentium confugiſſe, eiuſque fretū auxilio bella renouaſſe, quibus Aeneas, Turnuſq. pariter rapti ſunt. Migraſſe poſtea in Aſcanium & Mezentium bella, ſed eos ſingulari certamine dimicaſſe. Et occiſo Mezentio Aſcanium Iulum cœptum uocari à prima barbæ lanugine, quæ ei tempore uictoriæ naſcebatur. Sciendū eſt aūt hunc primo Aſcanium dictū à Phrygiæ fluminæ Aſcanio, ut, Traſque tonantem Aſcanium. Dei de Ilum dictum à rege Ilo. unde, & Ilium Poſtea Iulum occiſo Mezentio, de quibus nominibus hoc loco dicit. (At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo) Additur, (Ilus erat) ab hac autem hiſtoria ita diſcedit Vergilius, aut aliquibus locis oſtendat non ſe per ignorantiam. ſed per artem poeticam hoc feciſſe, ut illo loco, Quo magis Itala mecum lætere reperta. Ecce ἀνιστόρητον dixit, oſtendit tamen Anchiſem ad Italiam perueniſſe, ſic autem omnia contra hanc hiſtoriam ficta ſunt, ut illud ubi dicitur Aeneam uidiſſe Carthaginem, cum conſtet eam lxx. annos ante urbem Romam conditam. Inter excidium uero Troiæ: & ortum orbis Romæ, anni inueniuntur cccxl [Cognomen Iulo] Si proprie loqueretur, agnomen diceret, non cognomen, ſed magis ad familiam reſpexit., quia omnis gens Iulia inde originem ducit. Dictionis autem, & nomen mihi eſt Cicero. ut, Hecyra eſt huic nomen fabulæ, & Ciceronis. ut Saluſtius. Cui nomen obliuionis condiderant, & Ciceronis, ut Cui, Romulo cognomen erat. & Ciceronem, ut, Aeneadaſque meo nomen de nomine fingo. Melius tamen eſt datiuo uti. (Magnos orbes.) Tria ſunt genera annorum, aut enim lunaris annus eſt xxx. dierum, aut ſolſtitialis xij. menſium, aut ſecundū Tullium magnus, qui tenet tria millia quingentos liiij. annos, ut in Hortenſio. Et horum annorum, quos in Faſtis habemus, magnus xij. millia quingētos iiij. amplectitur. Hoc ergo loco magnum dicit comparatione lunaris. Et alibi, Interea magnum ſol circumuoluitur annum. annus aūt dictus quaſi anus .i. anulus, quod in ſe redeat, ut eſt, atq; in ſe ſua per ueſtigia uoluitur annus. Vel ἀπὸ ἀνατολῆς .i. ab inuocatione. [Voluentibus] Volubilibus. ut ſupra. [Ab ſede Lauini transferet] Verum eſt, nā enim nouercalem inuidiam, deſerti Lauinium, & Albam longam condidit, p̄dictam ab omne albæ porcæ repertæ, uel ſit ciuitatis, ui, Modo uirtute. nam multa ſignificat. (Hic iam) Præterea. (Tercentum.) Quomodo CCC. annos dicit cū eam quadringētis regnaſſe conſtet ſub Albanis regibus? Sed cū præſcriptione ait tercentum. ſuſque ad ortum urbis Romę. ait nanque, Donec regina ſacerdos Marte grauis. Et conſtat in regno Romuli, & Numæ, & Tulli Hoſtilij, qui euertit Albā centum annos quib. pariter Roma, & Alba regnauerunt, eſſe conſumptos: (Totos .i. ſine intermiſſione. (Gente ſub Hectorea) i. Troiana. ſed debuit dicere Aeneid. Diximus ſuperius poeta nomina ex uicino uſurpare. (Donec regina ſacerdos) Hiſtoria hoc habet, Amulius, & Numitor fratres fuerunt. Amulius fratrem imperio pepulit, & filium eius necauit, filiam uero eius Iliam Veſtæ ſacerdotem fecit, ut ſpem ſobolis auferret, à qua ſe puniri poſſe cognouerat. Hanc, ut multi dicunt, Mars compreſſit. unde ſunt nati Ramus, & Romus, quos cū matre Amulius præcipitari iuſſit in Tyberim. tum, ut quidam dicunt, Iliam ſibi Anieo fecit uxorem, ut alij, inter quos Horatius, Tyberis. unde ait, Vxorius amnis. Pueri uero expoſiti ad uicina ripam ſunt. hos Fauſtulus reperit paſtor, cuius uxor erat nuper meretrix. Acca Laurentia, quę ſuſceptos aluit pueros. Hi poſtea auum ſuum Numitorem occiſo Amulio in regna reuocarunt, quibus dum cum eo anguſtum Albę uideretur imperium receſſerunt, & captatis augurijs urbem condiderunt. Sed Remus prior ſex uultures uidit. Romus poſtea duodecim, quæ res bellum creauit quod alter de tēpore, alter de numero contenderit in quo extinctus eſt Remus, & à Romi nomine Romani appellati. Vt autem pro Romo, Romulus diceretur, blādimenti gratia factum eſt, quod gaudet diminutione. Quod autem à lupa dicuntur alit, fabuloſum figmētum eſt, ad celandum auctorum Romani generis turpitudinem, nec incongrue fictum eſt, nam & meretrices lupas uocamus, & unde & lupanaria. Et conſtat hoc animal in tutela eſſe Martis. (Regna) Regis filia, abuſiue ait more poetico, ut alibi, Magnum reginæ, ſed enim miſeratus amorem .i. regis filiæ Paſiphaes.

ſphaei.[Marte grauis] Grauida,ut, Non inſueta grauis intentabunt pabula fœtas[Inde]Deinde [Fuluo tegmine] .i.pelle lupæ, qua utebatur more paſtorum, ſed hoc multi reprehendunt cur nutricis tegmine uſus,ſit,qui gemina ratione refutantur, uel ſalſitate fabulæ, uel exemplo Iouis, qui capræ nutricis uritur pelle. [Excipiet gentem] Remo.ſ.interempto. poſt cuius mortem natam conſtat]peſtilentiam,unde conſulta oracula dixerunt, placãdos eſſe manes fratris extincti, ob quã rem ſella curulis cum ſceptro, & corona & ceteris regni inſignibus ſemper iuxta ſancientem aliquid Romulum ponebatur,ut pariter imparare uiderentur.vñ eſt Remo cumfratre Quirinus iura dabũt [Romanosque ſuo de nomine]Perire: non ait Romam,ſed Romanos. Vrbis.n. illius uerum nomen, nemo uel in ſacris enunciat. Deniq; tribus pl.quidam, ut ait Varro,hoc nomen auſus enunciare, in crucem leuatus eſt:quod ne Iginius quidem cum de ſitu urbis loqueretur,expreſſit. [Nec metas rerum, nec tempora pono] Metas, ad terrea retullit,Tempora ad annos,Lauinio.n.& Albæ finem ſtatuit Romanis æternitatem[Quin]Quinetiam.Minus.n.eſt etiam, nam plenum eſt quinetiam.ut, Quinetiam hyberno moliris ſydere claſſem.[Aſpera Iuno] Tolerabilius hoc Iupiter dicit. [Metu] Vt ſupra.i.metuens.[Terras cœlumq; fatigat]Alibi, Abſumptæ in Teucros uires cœlique marisque] Conſilia in melius referre] Quia bello Punico ſecundo, Iuno placata: ait Ennius, cœpit fauere Romanis[Gentemque togatam]Bene gentem, q̃a & ſextus omnis, & conditio toga utebatur, ſed ſerui nec colobia nec calceos habebant. Togas autem etiam fœminas habuiſſe,cyclадum,& recini vſus oſtendit,Recinus autem dicitur ab eo quòd poſt tergum reijcitur, quòd uulgo Mauorte dicunt. [Sic placitum) Vel fatis,uel mihi nam imperſonale eſt. (Luſtris) Quinquennijs. Et bene]Olympiadibus computant tempora, quia nondum erant uel Roma,uel conſules. Luſtrum autem dictum quod poſt quinquennium unaquaeque ciuitas luſtrabatur.) Domus Aſſaraci) ideſt familia Troiana. Nam Aſſaracus Capyn genuit, Capys Anchiſem, unde Aeneas auctor Romanis generis, ex quibus Mummius qui Achaiam uicit. [Phthiam] Achillis patriam.(Mycenas) Agamemnonis patriam, ut Agamemnoniasq; Mycenas.

ASCENSIVS.

A T puer Aſcanius, &c.) Proſequitur quod inceperat Iuppiter hiſtoriam tangens uſque ad Auguſti tempora. Vnde dixerat altius & uoluens fatorum arcana, &c. Quod quia facit,non uidetur mihi inſtituiſſe res Auguſti perſequi, licet Donatus id uelit, cuius uerba ſunt: At puer,oſtendit quot optabile eſt Aeneæ,non externum,ſed filium ſucceſſurum,eo feliciorem,aut nõ triennio, ut ipſe,ſed triginta annos ſit regnaturus. Hic iam trecentũ poſt triennium Aeneæ 30. Aſcanio & 300. Hectoræ genti datur. Regina quæ quamuis geminos pariat,ad unum Romulum imperium peruenturum oſtendit, & parricidium occultat, & Romanos à Romo appellatum iri,qui tanta ſint felicitate regnaturi,ut nulli alternorum regnum temporum terminis claudatur,(Aſpera Iuno)Aperte ponit, quod Venus unius ob iram dixit;ergo tantam felicitatem pollicetur,aut accerrima inimica,poſito odio,amica futura ſit (Cum domus Aſſaraci) Extremus Cumulus lætitiæ, ut qui ad tempus uictores erant, ijs quos uicerant ſeruituri eſſent,quod eſt pluſquam Antenorem inter uictores populos conſediſſe,& p̃ medios Achiuos prolapſum eſſe. Verũ hæc q̃a in honorem Cæſaris ſcribebat, aperuit quod in poſterioribus fuiſſet ſcripturus,niſi mors præueniſſet Nam poſt mortem Turni ſequebantur 30.ac 300.annorum geſta, ac deinceps uſque ad Cæſaris tempora facta. Et Cæſarem ita amplificaturum Romanum imperium,ut nihil relinqueret quod non à ſe ſubactum fateıur. Hęc ille. Ordo eſt. At.i. ſed Aſcanius puer. i.adhuc impubis, cui Iulo additur nunc cognomen.i.q̃ traſijt in cognomen.i.cognationis nomen,nam domus Iulia,inde dicta eſt. Sanè norit lector in externis nominibus. i.in principio dictionis cum uocali ſequenti, diuiſas facere ſyllabas ut Iulius triſſyllabum,Iaſon,Ioſephus, Iaſius,Ieſus, (Iambus quoque, ſed eius eſt alia ratio) Iacobus,Iacynthus,Iolas,Io,&c.In Latinis ſolere coniũgi, ut Ianus, Iulius. Iuſtinus,Iuturna,Iouinianus.Notum etiam eſt, & pueris, latine dici,cui nunc cognomen, Iulo, Iulus, & Iuli, ſed ad ordinem redeo. puer ergo Aſcanius, à fluuio ſic denominatus, cui Iulo additur cognomen nunc,quia erat Ilus dum res Ilia.i. Ilienſia, hoc eſt Troiana ſtetit regno.i.in dignitate, & maieſtate regali. Sunt qui putent ordinem eſſe: At puer Aſcanius,cui cognomen ſupp. eſt Iulo,nunc, nã ſup.Ilus erat, dum res Ilia ſtetit à regno,additur.ſ.patri per ſucceſſionem, ſed tunc uerbo explebit, deerit ſuppoſitum, melior eſt ergo conſtructio ſic,puer Aſcanius explebit *Aſcani* tia, ut cetera quaſi per parenteſim dicta habeantur. (Puer igitur Aſcanius, qui, & Ilus, & Iulus, agnominatus eſt explebit imperio.i.regnando xxx.magnos orbes.ſ.ſolares,hoc eſt 30.annos mẽſibus uolendis.i.uolubilis, aut qui uoluentur, & transferet regna à ſede Lauini pro Lauinij) de qua re ſic habet Liuius in 1. Ambigam hiccine.(.ſ.Lauiniæ filius)fuerit Aſcanius(.ſ.qui poſt mortem Aeneæ rerum potitus eſt) an maior, quàm hic Creuſa matre Ilio incolumi natus, comesque inde paternæ fugæ quem Iulum eundem, Iulia gens, auctorem nominis ſui nuncupat, Is Aſcanius ubicunque,& quacunque matre genitus (certe natum Aenea conſtat) abundantem Lauinij multitudine, florentem iã (ut cum res erant atque opulentiam urbem matri, ſeu nouercæ reliquit, nouam ipſe aliam ſub Albano monte condidit,quæ ab ſitu porrectæ in dorſo urbis,longa Alba appellata inter Lauiniũ, & Albam longã,Coloniã deductam 30. ferè interfuere annĩ, tantamen opes creuerant, maxime fuſis Etruſcis, ut ne morte quidẽ Aeneæ,nec deinde inter muliebrem tutelã, rudimentumque primum,puerilis regni mouere arma,aut Mezentius Etruſcique *Alba* aut ulli alij accolæ, auſi ſint. Pax ita conuenerat ut Etruſcis, Latinisq; fluuius, Albula,quẽ nunc Tyberim,uocant finis eſſet. Hęc Liuius,q̃ dubitabat Vter Aſcanius, an Creuſæ, an Lauiniæ filius regnauerit, cuius dubij ratio ſi non alia hęc una potuit fuiſſe, quia ſi Lauiniæ filiũ regnare affirmaret, iã inaniter gloriaretur domus Iulia ab Iulo hæreditario iure in regnum ſucceſſiſſe, ſi in Creuſæ,incuratorem illũ, atq; iniquum fuiſſe. Verum poeta noſter qui in laude Iulię domus hanc operam aſſumpſit, incunctater Creuſę filium aſſerit,Lauinij quaſi moderatorem fuiſſe,quòd quia iuſte obtinuere non poſſet, dereliquit, Albamq; condidit, eoque cum præſtaret uirtute,imperiũ tranſtulit,uerunta mẽ ſucceſſio regum Albanorum,uidetur ab Aſcanio Lauinię deducta, onã is Syluius dictus eſt, eo q̃ poſt mortẽ patris mater de eo grauidas in ſilua Aſcanium Creuſæ enixa fugiſſet, Vnde 6. huius Syluius Albanum nomẽ.tua poſthuma proles. Hic quoque Aſcanio,natus eſt filius Siluius, à quo cęteri reges Albani, Syluij ſunt dicti. Quocirca ſi concedendum eſt(quòd hic dicitur) Aſcanium Creuſæ Albã condidiſſe, illicq; regnaſſe, dicendum etiã erit poſt mortem illius Aſcanium minorẽ Lauiniæ,uidelicet filium cũ tota prole,uſque ad Romulũ urbis conditorẽ regnaſſe. Sed opiniones uarias recitat Landinus, cuius uerba ſunt. Refert Liuius Al *Stem. Silui* bam longã nomen ſumpſiſſe ab Alba porca cuius omine cõdita eſt,& à ſitu urbis,quoniã in montis iugo,in longitudinẽ porrecta ſit,& conditã eſſe ab Aſcanio Aeneæ filio. Sed utrum ab eo quem ex Creuſa in Phrygia, an ab alio quem ex Lauinia in Italia genuerat, ambigit. Tũ ita proſequitur. Is Aſcanius quacunque ſit matre natus, abundante Lauinij multitudine, Albam condidit, atque inter Lauinium, & Alba, triginta interfuere anni. Siluius deinde regnat Aſcanij filius caſu quodã in ſiluis natus. Is Aeneã Siluium creat, inde Latinum Siluium, à quo aliquot Coloniæ, deductæ, Priſci Latini ſunt appellati. Mãſit deinceps Siluius omnibus cognomen, Alba ex Latino ortus, & ex Alba, Atys, ex Aty ı Capys. ex Capy. Capetus, ex Capeto, Tyberinus, qui in traiectu Albulæ ſumerſus, nomẽ ſuũ flumini reliquit, Ex Tyberino oritur Agrippa, & ex Agrippa Romulus, qui fulmine ictus perijt, ex quo eſt Auentinus, à quo mõs Auẽtinus (quia in illo ſepultus eſt, nomen ſumpſit.) Auentini filius Procas eſt, qui Numitorem creat,& Amulũ, Amulius, Numitorẽ [cui regnũ legatũ erat) q̃m grandior eſſet natu, pellit, filiumq. interimit, & filiã ueſtalẽ uirginem facit,quæ grauida facta, Matrem (ſiue quod ita crederet, ſiue ut quia deus auctor culpæ non eſtiur eſſet) patrem nuncupat. Eius partu natus eſt Romulus, & Remus. Hæc Liu. Dion aũt Halycarnaſſeus, refert Aſcanium Creuſæ filium qui antea Euryleon uocabatur, Albam condidiſſe. Erat Aeneæ,& alter filius,ſed ex Lauinia. Hic, Syluius uocabatur, quoniam mater illa, metuẽs priuignum illum, clanculum in ſiluis alendum curauerat, tradens illo Thyrenno paſtori, quẽ Latino ſciebat fuiſſe acceptum Mortuo autem Aſcanio, certabant de regno hic Siluius, & Iulus Aſcanij filius, ſed populos litem diremit, Siluiumque regnare iuſſit. Iulo autem, regni loco, ſacram quandam poteſtatem attribuit. honorem periculis imperij uacantem, Quem idem Dionyſ. ſcribit in domo Iuliorum ad ſuam uſque ætatem duraſſe, *Tem. Alb. regn* in qua Cæſar mirifice floruit. Regnauit autem Siluius undetriginta annis. Aeneas Siluius 31. Latinus L I. Albæ 40. Capy. 23. Poſt hunc ponit Dionyſius, regnaſſe Capetum an-

P 3 nos

nos xiij. Tyberiorum viij. Agrippam xxxiij. Poſt hooc, loco Romuli, ponit Alladiam tyrannica violentia vtrum, qui Deos cõtemnens, fulminum, & tonitruum imitationibus, ſe Deum credi cupiebat: uerum imbribus, & fulminibus in eius domum cadentibus, & lacu iuxta quem habitabat in eius domum exundante, cum toto domo abſorptus eſt, Auentinus regnauit annos xxxvii. Procas xxiij. Amulius, qui fratri regnum eripuit xlij. regnauit annos. Euſebius ait, Aſcanium Albam condidiſſe, anno mundi xxvij. ſupra quatuor millia, & regnaſſe annos xxxviij. Deinde Syluium Poſthumum xxix. Aeneam Syluium xxxj. Latinum l. Albam xxxix. Atym ſiue Aegyptum xxiiij. Capym xxxviij. Capetum xiij. Tyberioum viij. Agrippam xl. Aremulum, quem alibi Remulum, uel Romolum xxxix. Auentinum xxxvij. Procam xxiij. Amulium xliiij. Hæc ille. Nos ad ordinem redimus, qui talis eſt. Transferet ergo Aſcanius, Iulius: regnum à ſede Lauini (quamuis Dionyſius dicat, non regnum, ſe ſacram poteſtatem filiom obtinuiſſe) & muniet multa vi. i. poteſtate aut munimine: Albam longam, quæ Alba, à porca alba dicta eſt, & longa à ſitu, ut uidimus in Liuio. Regnabitur (impersonaliter loquitur prudenter, ne falo aut regnum mendaciter addicat, aut turpiter auferat, regnabitur ergo, ſiue à Creuſæ, ſiue à Lauiniæ ſtirpe) hic. i. Albæ ter. annos totos. i. integros ſub gente Hectorea, id eſt Troiana, & animoſa, atque bellicoſa, uti erat Hector, donec ſacerdos. ſ. Ilia, Rhea uirgo Veſtalis, regina quia regis. ſ. Numitoris filia unica, interfecto uidelicet fratre Lauſo: grauis, id eſt pregnans, & grauida effecta matre. De qua re Liuius ſic. Procas, Numitorem atque Amulium procreat: Numitori, qui ſtirpis maximus erat, regnum uetuſtum Syluiæ gentis legat. plus tamen uis potuit, quam uoluntas patris, aut uerecundia ætatis: Pulſo fratre Amulius regnat, addit ſceleri ſcelus, ſtirpem fratris uirilem interimit, fratris filiæ Rheæ Syluiæ per ſpeciem honoris, cum Veſtalem eam legiſſet, perpetuo uirginitate ſpem partus adimit. Sed debebatur (ut opinor) fatis tantæ origo urbis, maximiq; ſecundum deorum opes imperij principium, ut compreſſa Veſtalis, cum geminum partum edidiſſet, ſeu ita rata, ſeu quia Deus auctor culpæ honeſtior erat, Martem, incertæ ſtirpis patrem nuncupat. Sed nec dij, nec homines, aut ipſam, aut ſtirpem à crudelitate regia uindicant. Sacerdos uincta in cuſtodiam datur, pueros in profluentem aquam mitti iubet. Hæc ille, qui perſequitur, quo gemelli in littore dimiſſi: à lupa nutriti, donec a Fauſtulo reperti, & Laurentiæ educandi traditi ſint, ubi addit. Sunt qui Laurentiam uulgato corpore lupam uocatam inter paſtores putent: ita locum fabulæ, atque miraculo datum &c. Sanè priuſquam ad ordinem redeam, prænotabo triconium imperij Aeneæ, diligenter excogitatum à poeta. Nam ternarius numerus, qui primus impar & ex primo pari, atque unita re conſtat, perfectiſſimus habetur, denarius autem conſummatiſſimus, ut ſupra quem non ſit, niſi priores repetantur: Itaque ternarium Aeneæ, denarijs binis multiplicat, quorũ priorem, dat Lauinio, poſteriorem Albæ, ut tertium per quem infinitum imperium ſonuit, Romæ recipiat. Tres igitur annos regnare promittit Aeneam, decies ter Aſcanium, quia triginta. annos, & decies triginta, hoc eſt tercentum annum Albanum duraturum regnum, & ſi conſimili proportione procedatur, decies, tercentũ .i. tria milia annorum, quibus infinitum ſignificatur imperium. Romanos regnaturos, qui numerus nondum completus eſt cum iam imperium in Germanos tranſlatum uideamus: Verum certiora de præteritis, quam de futuris inducunt poetę uaticinia. Nam mentitus eſt Iuppiter, dicens imperium ſine fine dedi. De qua re diuus Auguſtinus, de uerbis domini, ſerm. 29. ita loquitur: Habent mutationes regna. Veniet ille de quo dictum eſt. Et regni eius non erit finis. Qui hoc regnis terrenis promiſerunt, non ueritate ducti, ſed adulatione mentiti ſunt. Poeta illorum quidem, induxit Iouem. & ait de Romanis: His ego nec metas rerum, nec tempora pono. Imperium ſine fine dedi. Non plane ita reſpondet ueritas. Regnum hoc quod ſine fine dediſti in terra eſt, an in cœlo? Vtique in terra. Et ſi eſſet in cœlo, cœlum & terra tranſient. Tranſient quæ fecit ipſe Deus, quanto citius quod condidit Romulus? Forte ſi uelimus hinc exagitare Virgilium, & inſultare, quare hoc dixerit? in parte tolleret nos, & diceret nobis. Et ego ſcio. Sed quid facerem, qui Romanis uerba uendebam, niſi hac adulatione aliquid promitterem, quod falſum erat? Et tamen in hoc cautus fui quando dixi, Imperium ſine fine, Iouem ipſorum induxi, qui hoc diceret, non ex perſona mea, dixerim falſa, ſed Ioui impoſui falſitatis perſonam Sicut Deus falſus erat, ita uates mendax erat. Nam uultis noſſe, quia iſta noueram, alio loco, quando non Iouem, lapidem induxi loquentem, ſed ex perſona mea locutus ſum, dixi: Non res Romanæ, perituraque regna uidere, quia dixi peritura regna, Dixi peritura regna, non tacuit peritura ueritatem non tacuit ſemper manſura adulatione promiſit. Non ergo deficiamus fratres, finis erit terrenis omnibus regnis. Nunc ſi finis eſt, Deus uidet &c. Hæc ille. Nos ad ordinem reuertimur, qui talis eſt. Regnabitur hic. i. in Alba longa, ſub gente Hectorea. i. Troiana tercentum. i. tercentos, annos, totos. i. continuos. & ſine interceptione, nam Romæ fuerunt ſæpe inter regna, regnabitur dico tantiſper donec ſacerdos, regina. i. regis filia, uidelicet Ilia Numitoris filia, & uirgo. Veſtalis, quam Monialem noſtri uocant (ex autem Veſtæ, quæ dea ignis purioris, hoc eſt flammæ eſt dicatæ, perpetuam uirginitatem conſeruabant, aut pollutæ defodiebantur uiuæ) grauis. i. grauida effecta. Marte. i. Deo bellorum, quia bellicoſam genuit prolem, aut forte, quia à uiro belligero compreſſa, dabit partu. ſ. uno prolem geminam. ſ. Romum, & Remũ fratres gemellos (Tam Donatus, quam Seruius pronunciant Romum, à quo Roma denominatur, blandimenti autem cauſa. Romulum uocatum uult Sec. ueruntamen, blandimenta ſolent eſſe temporanea, & loco congruentia, non perpetua) inde. i. poſt partum Iliæ: Romolus, alter à gemellis, lætus, quia Martius iam tum animus in eo erat unde facile Martis filium probaret, tegmine fuluo. i. rutilo, quaſi leonino. lupæ nutricis. i. ſoræ. à qua primum nutritus erat (ſed argutiſſime rem aperit poeta, nam quota quęque lupa fulua eſt. At meretrices, ut auctor eſt in Terent. Donatus, fuluo inducuntur amictu, auaritia notatæ, propter fuluum auri colorem) excipiet. i. extra alios capiet. ut extra ſortem fraternam, aut extra pericula, & latronum inſultus, cum & eorum plurimi latrones fuerint, & condet mœnia Mauortia. ſ. Romana, quæ ſe Martem iactent habere auctorem, ut Liuius in præfatione atteſtatur, & dicet. i. nuncupabit: Romanos, de ſuo nomine, quod in conſultationem Aeneæ dicitur, cui id negatum erat, cum tamen dictum ſit, ꝙ Antenor, genti nomen dedit. Ego, inquit, Iuppiter, habet autem emphaſin pronomen. q. d. fatorum conditor, & qui res hominum, & deorum æternis imperijs rego, nec pono. i. conſtituo, his Romanis metas. i. terminos rerum, quia erit aliquando Iulius, imperium Oceano famam qui terminet aſtris: Et ſi dicas Oceanum ſaltem eſſe terminum imperij, dicemus Romanos etiam mari dominatos. Sed ſi tũc extremum Oceanum terminũ uoces, dicam illum à natura, non à fatis poſitum. Quod ſi maior eſſet mundus: maius fuiſſet ſecundum Iouis promiſſionem Romanorum imperium. Nec dicit ſe non ponere metas imperij, ſed metas rerũ, quia ſemper res plures acquirere poterant Romani, cũ quotidie nouę producantur, & ſi non aliud, ſaltem gloriam augere poterant. Ego igitur, nec pono his metas rerũ, nec tempora, quibus eas poſſideant, ſicut Albanis iã terminum ſtatui, ſed dedi. ſ. dum fata condere, imperium ſine fine (ita enim tunc erat in ſpe, ſicq; uiſum poetæ, qui ſi aliter ſenſiſſet, non id etiam ex perſona Iouis dixiſſet) nam poeta nõ minus Iouem, quam ſe falſidicum negaſſet (uidimus tñ quid Auguſtinus ſentiat) quin. i. quinetiam: Iuno aſpera, i. inacceſſibilis Troianis, & ita implacabilis (tractum à ſpinis, & rupibus aſperis, que inacceſſibiles ſunt qui nec aditum negant placari nolunt. Incuſat ergo Iunonem, ut Venus dictura in quinto. Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla) quæ fatigat mare metu, q. d. in ani, cum fata mouere nequeat. & mare & terras. i. regiones omnes hominibus cõceſſas, & cœlum. i. aerem, aut reuera cœlum, quia etiam ſuperos ſollicitat, aut cœlum propter Aeolum dixit, nam uenti in aere dominantur, referet. i. reducet, conſilia. ſ. ſua in melius. i. in meliorem ſententiam, quia tandem placabitur, & fouebit mecum, Romanos dominos rerum. ſ. omnium, & gentem togatam. i. Latinam potiſſimum Romanam, quę in togis tempore pacis uerſari ſolet. Sic placitum. Confirmat Iuppiter fata Veneri promiſſa, dicens ea deorum placito, ſtabilita. Addit Troianos non ſolum in Latio regnaturos, ſed etiam Gręcis dominaturos, quod reſpicit ad illud, Hoc equidem occaſum Troię, triſteſque ruinas Solabar, fatis contraria fata rependens. Nam ubi Venus dixerat ſe ſolatam de occaſu regni Troiani per hoc quod nouerat Romanorum oriturum, & ita rependens fata contraria fatis, non quod inter fata ſit repugnantia, ſed quia reſpecto diuerſorum, promittunt contraria. Nam uinci, & uincere, regnare, & ſeruitio premi, quodammodo contraria ſunt. In fatis autem erat, Troianos in Troia uinci, ſed rurſus in Italia regnare. Cum ergo contenta fuerit, uideri Romanum imperium addit Iuppiter, etiam in Gręcos ultionem, ut par pari referre uideantur Troiani, quo

nihil

nihil dulcis Veneri contingere poſſet. Dicit ergo: ſic placitum ſup eſt deorum concilio: ætas i. æuum quoddam. ueniet luſtris labentibus.i.lapſu,& ſucceſſu temporum, quæ luſtris.i.quinquẽnarii,computabantur,cum.i.quando, aut qua ætate, ſeu quo ęuo,domus Aſſarici.i.Aeneia,ab Aſſaraco deducta,premet,ſeruitio.ſ.ſubiugabit, Phthiam i.patriam Achillis euerſoris Troiæ & Mycenas patriam Agamemnonis, clarat.ſ.tanta prole, & dominabitur Argis uictis.i.dominum exercebit in Argos i. Argiuos ſeu Græcos uictos,& ſubactos qui nunc uictores ſunt. Vnde in ſecundo huius Ferus omnia Iuppiter Argos tranſtulit.

Triginta magnos uoluendis menſibus orbes in libro Longobardico,non, Orbes, ſed, annos,ſcriptum inuenis. Orbes tamen docti omnes, ut caſtiorem lectionem admittunt. [Et longam multa ui muniet Albam] Variat numerus in his codicibus antiquis,quatuor ultimis pedibus ſolutis in hunc modum. Et longam ui multa muniet Albam. [Quæ mare nunc terreſque metum]Ve era quædam exemplaria legunt Quæ mare,quæ terraſque metu multi uulgatam lectionem magis approbant.

Naſcetur pulchra Troianus origine Cęſar,
Imperium Oceano,famam qui terminet aſtris
Iulius,a magno demiſſum nomen Iulo,
Hunc tu olim cœlo ſpoliis Orientis honuſtum
Accipies ſecura uocabitur hic quoque uotis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis;
Cana fides,& Veſta,Remo cum fratre Quirinus.
Iura dabunt:diræ ferro,& compagibus arctis
Claudentur belli portę;Furor impius intus
Sęua ſedens ſuper arma,& centum uinctus ahenis
Poſt tergum nodis,fremet horridus ore cruento.

NAſcetur] Ad illud reſpondet,Certe hinc Romanos. Et omnis poetæ intentio ut in qualitate carminis diximus ad laudem tendit Auguſti,ſicut & in ſexti Catalogo, & in Clypei deſcriptione. Hæc autem Iouis allocutio, partim obiecta purgat. partim aliqua pollicetur [Pulchra]Alluſit propter Venerem. Troianus] Ac ſi diceret, etiam Cæſar Troianus eſt.[Cæſar] Hic eſt qui dictus eſt Caius Iulius Cæſ Caius pro nomẽ eſt: Iulius ab Iulo, Cæſar uel quòd cæſo matris uentre natus eſt, uel quòd auus eius in africa manu propria occidit elephantem, qui Cæſar dicitur Pœnorum lingua.[Imperium Oceano,ſamam qui terminet aſtri [Aut ad laudem dictum eſt,aut certe eſt ſecundum hiſtoriam.Re uera enim & Britannos qui in Oceano ſunt,uicit,& poſt mortem eius cum ludi funebres ab Auguſto eius adoptiuo filio darentur,ſtella medio die uiſa eſt. Vnde eſt. Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum. [A magno]Sicut Alexander ,ſicut Pompeius.[Olim] Modo futurum eſt.[Cœlo]In Cœlum. [Spoliis. Orientis] Victo Pharnace Mithridatis filio, qui re uera fuit in oriente. Ceterum Aegyptus in qua Ptolomæum uicit,in auſtrali eſt plaga.[Honuſtum]Inter honuſtum,& oneratum hoc intereſt , quòd Oneratus eſt qualicunoque preſſus pondere: Honuſtus uero cui onus ipſum honori eſt,ut ſiquis hoſtium ſpolia ferat. Sed oneratus aſpirationem non habet quia ab onere uenit : honuſtus uero quia etiam ab honore deſcendit,retinet aſpirationem. [Accipies ſecura [Quia poſt mortem Cæſar meruit aram,faſtigium, flaminem, ut Cic. in Philip.[Hic quoque Poteſt intelligi ſicut Romulus,ſed melius ſicut Aeneas,de quo ſuperius ait, Sublimemque feres ad ſydera cœli Magnanimum Aeneam. Quoque autem ſemper ad ſimilitudinem ponitur ; ut, Tu quoque littoribus noſtris[Votis]Vel ad uota, uel uotis uocabitur [Aſpera tunc] Id eſt Cæſarem conſecrato,cum Auguſtus regnare cœperit , clauſo iam templo,pax erit per orbem. Conſtat autem templum hoc ter eſſe clauſum Primum regnante Numa, item poſt bellum Punicum ſecundum tertio poſt bella Actiaca quæ confecit Auguſtus, quo tempore pax quidem fuit , quantum ad exteras pertinet gentes,ſed bella flagrauere ciuilia quod & ipſe per tranſitum tangit ,dicens. (Furor impius intus] Huius autem aperiendi vel claudendi templi ratio uaria eſt alii dicunt Romulo contra Sabinos pugnante,cum in eo eſſet ut uinceretur, calidam aquam ex eodem loco erupiſſe quæ fugauit exercitum Sabinorum. Hinc ergo tractum morem,ut pugnaturi aperirent templum ,quod in eo loco fuerat conſtitutum quaſi ad ſpem priſtini auxilii, Alii dicunt Tacitum & Romulum facto fœdere , hoc templum ædificaſſe , unde & Ianus ipſe duas facies habet , quaſi ut oſtendat duorum regum coitionem,uel quod ad bellum ituri debent de pace cogitare. Eſt alia melior,quod ad prœlium ituri optent reuerſionem. [Cana fides, & Veſta]Subaudis erit. Canam autem fidem dixit , uel quod in canis hominibus inuenitur, uel quod ei albo panno inuoluta manu ſacrificatur,per quod oſtenditur fidem debere eſſe ſecretam. Vnde Horat. Et albo rara fides colitur uelataque panno. Veſtam uero religionem,quia nullũ ſacrificiũ ſine igne eſt, unde & ipſa,& Ianus in omnibus ſacrificiis inuocantur. [Veſta] autem dicta uel ἀπὸ τῆς ἑστίας ut digammos ſit adiecta, ſicut her, uer: Ennetus Venetus. uel quod uariis ueſtita ſit rebus ipſa.n. eſſe dicitur terra quam ignem habere non dubium eſt,ut eſtaet na,Vulcanoque datur intelligi. [Remo cum fratre Quirinus Iura dabunt;] Multi ſic intelligere uolunt , ut ſupra diximus, quia poſt peſtilentiam ad placandos fratris manes geminis omnibus uſus eſt Romulus, unde eſt, Viden'ut geminæ ſtet uertice criſtæ ; Sed hoc eſſe non poteſt , quia iteratio eſt antedictorum, aut ordo præpoſterus , ſi poſt dictum Cæſarem Romulũ repetitur. Conſtat præterea Iani templum patuiſſe, ſub Romulo. Alii uolunt per hos. Romulos intelligi Vera tamen hos habet ratio Quirinum Auguſtum eſſe, remum uero pro Agrippa poſitum, qui ſororem Auguſti duxit uxorem, & cum eo pariter bella tractauit. unde eſt,parte alia diis,& uentis Agrippa ſecundis. Nam adulãs populus R. Octauiano tria obtulit nomina, utrũ uellet Quirinus, an Cæſar,an Auguſtus uocari.Ille ne unum eligendo partem læderet quæ aliud offerre cupiebat diuerſo tẽpore omnibus uſus eſt. Et primo Quirinus dictus eſt, inde Cæſar,poſtea quod & obtinuit Auguſtus ſicut Suetonius probat , & in Georg. oſtendit Virgilius Nam cum de Gangaridum uictoria diceret , qui iuxta Gangem ſunt, quique ab Auguſto victi ſunt ait; Victoriſq; arma Quirini. Vt autem pro Agrippa Remum poneret, poetico uſus eſt more,nam nomen uicino ſumpſit. Hoc ergo dicit,cum cęperit Iulius Cęſar cęlum tenere patratis omnibus bellis, iura dabũt Auguſtus,& Agrippa Romulus autem ideo Quirinus dictus eſt uel quod haſta utebatur, quæ Sabinorum lingua curis dicitur, Haſta.n. id eſt curis telum longum eſt,vnde & ſecuris quaſi ſemicuris,uel quod græce κοίρανος rex dicitur. Conſtat autem Græcos fuiſſe Romanos,uel propter generis nobilitatem . Mars enim cum ſæuit,Gradiuus dicitur,cum tranquillus, Quirinus. Denique in urbe duo eius templa ſunt unum Quirini intra vrbem. quaſi cuſtodis,& tranquilli,aliud in Appia uia extra urbem prope portam,quaſi bellatoris uel Gradiui. [Diræ] Cum apertæ ſunt. [Compagibus ambages , & compages antiqui tantum dicebant, poſteritas admiſit ut etiam compago dicatur , ſed non quia uarius eſſe poteſt nominatiuus debet etiam declinatio mutari; quemadmodum nec in iſtis nominibus,arbor,arbos,uomer, uomis.nam & arboris,& uomeris tantum facit . Ergo compages compagis, quoniam compago uſurpatum eſt , compaginis enim nemo penitus dicit [Furor impius intus) Vt ſuperius diximus propter bella ciuilia,quæ geſta ſunt contra Brutum , & Caſſium ab auguſto , in Philippis , contra Sextum Pompeium ab auguſto in Sicilia. [Sæua ſedes ſuper arma] Secundum antẽ quam licentiam. Sciendum tamen hodie in,& ſub tantum communes eſſe præpoſitiones,cęterum ſuper, & ſubter,iam accuſatiuę ſunt,ſicut clam,& poſt,quæ antea communes fuerunt, nũc in his mutata natura eſt.[Ahenis nodis]Non centum nodis ſed cathenis , quas circuolocutione ſignificauit , quia ſunt cathenę nodi plures.

Naſcentur pulchra Troianus origine Cæſar] pergit Iuppiter , perueniens ad id , quod maxime dictum voluit poeta , non enim (ut ſæpe iam diximus) conſtituerat aliud dici quam dixerit , ſed ſuis locis Iulii , & Auguſti laudes , inſerit , ut hic uaticinio Iouis . in ſexto in propbetia Anchiſę,& in octauo in clypeo Vulcani , itaque non recipitur a melioribus ſententia Donati , ſentientis conſtituiſſe res Albanas, & Romanas uſque ad Auguſtum perſcribere. Donati autem uerba hæc ſunt. (Pulchra) Optima & honeſta , ut non corporis,ſed originis.[Iulius]Cæſar trahent nomen demiſſum,in tantum autem domiturum omnes gentes , ut exiſtentibus triumphis eius , pax dehinc , & fides perpetua permaneret . [Iura dabunt].i.leges Romuli perdurabunt . Et denique ceſſuta , omnia mala felicitate Cęſaris, dixit furorem.ſ.& bellandi neceſſitatem.

Hæc ille Beroaldus autem in Seruium dicit ſic. Celeberrimi ſcriptores & potiſſimum Tranquillus, ac Plutarchus ſcribũt Cæſarem matri Aureliæ olim dixiſſe, mater aut pontificem aut exulem filium, hodie uidebis eadẽ laudatur, q̄ nurum ſemper obſeruauit, & ſingulari pudicitia fuerit prædita. atque uixerit. florueritq; uiuente, atq; florẽte filio Cæſare ptereа non ipſe iulius Cæſar Dictator apud Romanos primus hoc nomine decoratus eſt. ſed Scipio Africanus, ut auctor eſt Plin. cuius uerba hęc ſunt ex lib. 7. Auſpicacius enecta parente gignuntur, ſicut Scipio Africanus, prior natus primuſq; Cæſar, a cæſo matris utero dictus. Solinus idem ſcribes, Plinii uerba corroborat. Hoc in loco memorandum eſt, id quod a Spartiano de Cæſarum noie refertur qui in Elio uero Imperatore tradidit eum qui primus Cæſar appellatus ſit, hoc nomen eſt ſortium ab elephãto, qui lingua Maurorum Cæſar dicitur, in prœlio cæſo uel quia mortua matre eę ſo uentre, ſit uetus. uel cum magnis crinibus ſit utero parentis effuſus uel q̄ oculos cæſios habuerit &c. Quæ uero in eundem, de declinatione huius nominis campago, & de nominibus Auſti oblatis, annotauit, hæc ſunt. Sententiã Seruii fellit, Manilius in primo Aſtronomicon, ſcribens Interdum æquali laterum cõpagine ductur Item eodem: Aetiam in nebulam clara compagine uerſus. Et Ouid. in 1. Met. Atque ita diſparibus calamis compagine cerę. Eſt Seneca in 14. Epiſtolarum ad Lucilium cuius hęc uerba ſunt. Sioc flammarum uiolentia compaginem ſoli rupit, ſiue uetuſtas Inde compaginatio, & compaginatiua deriuantur, qua dictione utitur ſæpius Hieronymus, Auguſtinus & Ioſephi interpres Rufinus. Item cum talia in commentarii Seruii lego in ſententiam, pedibus uadu ut exiſtimem eos fuiſſe adulteratos, & in plurimis locis corruptos, mutilatos, in uerſoa, etenim Suetonius nuſquam hoc refert. Cęterum ſic ſcribit in Auguſto infanti, cognomen Thurinum inditum fuiſſe poſtea Caii Cæſaris, deinde Auguſti cognomen aſſumpſiſſe, alterum teſtamento maioris auunculi, alterum Numatii Planci ſanſentia, cum quibuſdam cenſentibus Romulum appellari oportere, quaſi & ipſum cõditorem urbis pualuiſſe ut Auguſtus potius uocaretur. Thurinus autem uocatus fuerat a Pago Thurino, nulla mentio. nullum uerbum a Suetonio fit, q̄ Quirinus fuerit nominatus, niſi fortaſſis credere uelimus in aliis Tranquillo ſcriptis opuſculis, huiuſce rei habitam eſſe mentionem, quod exiſtimare ridiculũ eſt. nanque in commentariis Serui, etiam Plinius ſæpiſſime allegatur, le perp etuam, de his rebus quarum nulla penitus apud Plin. fit mentio, quemadmodum de Lycilca ſcribens Seruius ait Lyciſcę ſunt ut ẽt Plinius dicit canes nati ex lupis, & canibus, hoc nuſquam apud Plinium reperitur, nuſquam Plinio lectum eſt, qui quidem refert canes in Gallia e lupis concipi, ſicut apud Indos e tigribus, ſed appellari Lyciſcas minime tradit, idem Crotucas nuncupat ex cane lupoque conceptos quin etiam dicit Seruius, & Plinio, & na. mentionem fieri de auandis cadauerib. & conclamandis, cum apud Plinium nullum ſuper hoc uerbum ſit ſcribentem de his quę dicti ſunt reuixiſſe Libuit hæc duo exempli cauſa ponere cum ſæpiſſime (ut diximus) Pliniũ falſo citet Seruius, qui Ouidu quoque allegat Metamorph. referens fabulam Phyllidis cuius tet uulla penitus mentio in eo opere facta reperitur, ex his itaque ergo conicctu, aut mutilatos fuiſſe Serui commentarios, aut non fideliter ex ſcriptio non enim auſim firmare tantum alioquin uirum tam pueriliter deliraſſe, niſi fortas idẽ Seruio crimini damus, quod Senecæ dat Quintilianus, uidelicet q̄ his quibus inquirenda quædã mandabat, deceptus fuerit, nos ad propoſitum inſtitutum redeamus. Hæc ille. Cęterum, ut perpetuo tenore ordinem pęnam, addamus & Landini verba de portis belli clauſis, quæ hæc ſunt ſcribit Piſo in annalibus ædificatum templum a Numa pompilio inter Romanum, boariumq; forum Iano gemino fuiſſe, & ab eo inſtitutũ, ut aius porta clauſa, pacem, aperta, bellum ſignificaret Clauſa eſt ter. Primo ſuo tẽpore. Secundo in primo bello Punico à Luctatio finito. Tertio ſub Auguſto finitis bellis ciuilibus Ianus (ut refert, Macrobius), ſiue ſol, ſiue mundus putetur, ab eundo dicitur, quia mundus ſemper eſt in motu. Appellaturque Ianus Item, pater geminus: Item, Iunonis, quia calendarum eſt princeps quæ Iunoni dicatæ ſunt: Vnde illi (ut ait Varro) duodecim aræ, pro duodecim menſibus dicatæ erant. Dicitur Conſiuius a conſerendo. ſ. propaginem generis humani Item Quirinus, quiæ belli ſit potens dicitur Patulcius, & Clauſius, quia bellu ualuæ eius pateant, & pace claudãtur, Volebant Romano in bello Sabino quod raptis uirginibus geſtum eſt portam quę erat in radicibus collis uiminalis deinde. ab euentu Ianualem uocatam claudere Sed cum ter clauſiſſent, & toties ſponte pateret, armati ingreſſum cuſtodiebant, mox cum audiſſent ad alia parte ſua, a Tatio fugatos ſuga arrepta cuſtodiam deſeruerunt. Erant irrupturi Sabini cum extemplo per hanc portam, magna uis torrentium ſcatentibus undis erupit, & multas cateruas hoſtium, aut feruentibus uſtas, aut uaſta uoragine deuoratas ferunt. Hic mos manſit Iani ianuam in bello ad auxilium patere. Hęc ille. Cęterum Suet. de Iano ad Auguſto clauſo, dicit ſic. Ianum Quirinum. ſemel atque iterum a condita urbe, ante memoriam ſuam clauſum in multo breuiore temporis ſpatio terra, marique pace parta ter clauſit. Hęc ille. Vbi Beroaldus Numa ſecundus Romanorum rex iani templum, ad infimum Argiletum extraxit, qui index pacis foret & belli ut apertus in armis, clauſus in pace, ciuitatem eſſe ſignificaret. Semel ab ipſo Numa clauſus fuit, iterum poſt primũ punicum perfectum bellum tertio poſt bellum Actiacum ab imperatore Cęſare Auguſto, pace, mari, terraque parta, quod noſtræ, inquit Liuius, ætati, dii dederunt ut uideremus ad quod alluſit Virgilius in illo uerſu Claudentur belli portę. Sed diligenter animaduerte Tranquillum ſcripſiſſe ianum ter clauſum fuiſſe ab Auguſto propter hiſtoriam quam uiri alioquin eruditi parum diligenter obſeruauerunt Scito igitur Auguſtum Cęſarem ab Oriente poſt Antonium Cleopatramque deuicto cum uictorie redeũtem tum primum clauſiſſe Iani portas, quo die primũ Auguſtus cõſalutatus eſt. Mox profecturus in Hiſpanias cum exercitu aduerſus Cantabros aperuit belli portas, quas iterum clauſtro cohibuit in honorem Cantabricę uictoriæ. Deinde cum ab Oriente in Occidentem a Septentrione in Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctæ gentes una pace compoſitę forẽt, iani portas tertio Auguſtus clauſit, & ita clauſus eſt Ianus quinquies Semel a Numa Pompilio, iterum Titu Manlio conſule & ter per Auguſtum Cęſarem multo breuiore tempore, quam bis clauſum, fuiſſet a ſuperioribus hiſtoria traditur explicare ab Horoſio libro ſexto hiſtoriarũ cuius auctoritate ſubnixi cenſemus legendum eſſe, ter clauſit ſicut emendati libris habent, & quadrat hiſtorię cuius incurioſi leguot, tertio clauſit, exiſtimantes nihil aliud eſſe ſubintelligendum, quam quod tertio loco Auguſtus clauſerit, Ianum in ſacris ueteres Romani inuocabant Ianum Quirinum, Ianum Patulcium & Clauſium, Quirinum autem cognominabant, quaſi bellorum potentem, ab haſta quam Sabini curim uocant, Patulcum, & Clauſium, quia bello portæ eius patent pace clauduntur. Hæc ille Cur autem bello aperiantur Landinus, quia uidelicet ab eo auxilium aperuit ſuperabant His autem conſimili ratione dictus eſt Romulus, qua & Ianus Quirinus, ſed ſi ſingula perſequar longe prolixior, quam conſtituerim fiam Ordo igitur eſt Cęſar. ſ. Troianus pulchra origine. i. per pulchram originem, aut quia a pulchra uenere, ſecundum Seruiũ deducta aut honeſtã, q̄a legitimã, ut ſcotit Donat ſicut ibi, & pulchra faciat te prole parentem naſcetur. ſ. luſtris habenibus, & temporis ſucceſſu, qui. i. tanquam is qui aut. i. ut is ſit q̄ terminet. i. claudat. Imperium. ſ. Romanum, Oceano, id eſt orbe terrarum quem mers Oceanum ambit, & qui terminet. famam aſtris. Vnde in Bucolic. Daphnis ego in ſyluis, hinc uſque ad ſydera notus. Quin etiam inter ſydera, unde dictum eſt. Ecce Dionei proceſſit Cęſaris aſtrum. Cęſar dico Iulius appoſitorie nomen; aut quot nomen demiſſum, ſupp. eſt, id eſt deductum ab Iulo, ſcilicet Aſcanio Magno, ſcilicet, ſine pari, ſicut, & Alexander, & Pompeius, Magni dicti ſunt, ut Cęſari etiam ab origine oſtendatur deberi, quod Pompeio conceſſum eſt, ut ſecura, id eſt ſine cura, aut ſeorſum a cura (nam dictum eſt quando hęc te cura remordet) accipies, ſcilicet in cœlum deorum olim, id eſt tempore futuro, cęlo, id eſt in cœlum, & innumerum cœleſtium, hunc, ſcilicet Iulium Cęſarem honeſtum. i. honeſte oneratum ſpoliis Orientis, id eſt quę ex Oriente, uicto Pharnace Mithridatis filio retulit. & hic ſcilicet Iulius Cæſar, uocabitur id eſt inuocabitur quoque, ideſt etiam nedum Aeneas uotis, id eſt ad uota ſuſpicienda; uel in uotis faciendis. Secula aſpera, id eſt dura, & triſtia propter bella, tum ciuilia, tum externa, miteſcent. i. fient mitia tum, ideſt deinde regnante. ſ. iam Auguſto, & hoc bellis. ſ. omnibus de quibus iam Beroal. mentio facta eſt poſitis, ideſt depoſitis, aut ſedatis, & pacatis, fides cana. i. antiqua, & cãdida i. ſimplex, & ſine fuco ac liuore, & Veſta. i. caſta religio, & Quirinus. i. uirtus bellica per Quirinum ſignificata, aut Romulus ipſe primus rex & ſenatus legumque creator, cũ Remo fratre. i. cũ auctoritate fraterna, licet interemptus erat, ſicut Seru. recitat, (Aut allegoricos intelligimus, ut ſicut per inteſtinã æmulationẽ & fraternum odium, Romulus fratrẽ occidẽs, ſem ina belli uſq;

ad

ad ea tempora dedit, ita reconciliatis iam eorum munib. dentes cunctæ in gratiam pacis coeant, unde ſequitur) dabũt iura .i. leges, & inſtituta diræ portæ belli. i. templi Iani, quæ apertæ bellum ſignificabant, claudetur ferro. i. ferreis repagulis, & cõpagibus arctis. i. arcte compingẽtibus (ubi dicit diræ portæ claudentur ferro, propter repetitionem literæ, quam caninã, & irritatricem uocant, etiam in uocabulis ipſis eſt quidã terror, ac diritas depicta, ſicut in illis Ennius: Poſtq̃ diſcordia tetra Belli ferratos poſtes, portaſq; refregit, in quibus (ut inquit Fluc) inuentes etiam dilecti membra poetæ furor, i. bellicus impius, qui inteſtinus, aut impietatem procreant, ut templorum ꝓfanationẽ, deuirginationes, ſtupra, homicidia, rapinas, & id genus alia, ſedens intus. i. in tẽplo Iani cõcluſus, ſuper arma ſæua i. bellica, quæ cum eo concludenter, & ipſe uinctus poſt tergũ. i. habena manus poſt tergum uinctas, centum ſup. catenis, nodis ahenis. i. æreis, hoc eſt duris, quia æs non tam facile frangitur, aut rubigine abſumitur, ut ferrum, licet ferrum durius ſit fremet cruento ore, horridus i. exiſtens horridus, & cruentus, atque ægre ferens, taodiu includi. Nam, ut recitauit Beroaldus ter clauſit Auguſtus templum Iani, & reuera tertio, longa pace orbem moderatus, ſub cuius imperio uenit auctor pacis in mundum, quia tunc exiit edictum a Cæſare Auguſto ut deſcriberetur uniuerſus orbis, ut Lucas nos docet.

ASC. CANA fides & ueſta, Remo cũ fratre Quirinus iura dabũt;] Quid; ingenioſi ſenſerint Interpretes, cuique licet intueri nos hoc ſentimus poetam, reuocandam eſſe auream ætatem, ubi nullæ fuerunt inſidiæ, doli, furta, atque adulteria, ſed ius, & fas ubique, ut in Iani fuit ſeculo, demonſtraſſe, quod ꝑ hæc indicat uerba, Fides, id eſt iuſtitia, quoniam fides, ut Cicero de officii, eſt firmamentum iuſtitiæ, & Quintil. in declinationibus, & eſt ſupremum rerum humanarum uinculũ, ſacra inter hoſtes, ſacra inter piratas, cuius Numa Pompilius (vt Liuius) ſacrariũ & ſacerdotes inſtituit, hinc Ennius o fides alma apta pinnis, & iuſiurandum Iouis, & ſyluir, Iuſtitiæ conſors, tacitumq; in pectore numen cuius ſimulacrum in Capitolio uicinum Iouis optimi Maximi eſt in Catonis oratione) Maiores r fi eſſe uoluerunt huius myſteria; ut reliquorum deorum ſunt in operto nec uulgari fas eſt, hinc Apul. in 3. Fidei ſacrata numina, cana. i. firma, & ſincera puraque qualis ſolet eſſe in canis. i. in bonis hominibus. Fides. n. quo firmior ſit (ut Petronius Arbiter) panno albe reuincta, ligataq; fingitur, albus color ꝓ puro ſinceroque ponitur, depoſitis bellis iuſtitia, & leges quæ belli tẽpore dormiunt, pacis uigent, & exercerẽtur Veſta. i. religio, ut ſuperius de ueſta locuti prodidimus, cuius religionis nimiũ (ut patuit) curioſi fuerunt Romani, ut Val. in 1. & Liu. iudicant, & Quirinus. i. uirtus bellica ad propulſandam, & nõ inferendam iniuriam, ut fecere Romani, per Quirinũ ſignificata Nam procalo (ut Plutarchi) Romulus Romanis nunciauit uti prudẽtiã & fortitudinem colant, his artibus fore, ut ampliſſimam inter homines potentiam conſequantur, Ego uobis Quirinus facilis propitiuſque ero deus cum Remo fratre, id eſt tali pace & concordia, qualis debet eſſe inter fratres qđ poſtea Romulus effinxit, & in omnibus egit, ut cũ fratre regnare uideretur ne ſe reum paricidii indicaret, omnia nomina habuit duplicia, quaſi cum fratre cõmunia, & ſecum regnare ſimulauit in ſignibus, geminis, hinc Vir. in 6. Videri, ut geminæ ſtent uertice criſtæ ut ſit ſenſus. Iuſtitia ut recte uiuatur, religio ut ſancte, & caſte, pax, atq; concordia inter omnes, & uirtus bellica cõtra iniuria ꝓuocantes iura dabũt. Hæc non ut Sibyllæ ſolũ ſcriptitauimus, ſed ut, argutiora legentem oblectatent.

POE. Hæc ait; & Maiæ genitum demittit ab alto,
Vt terræ, atque nouæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris, ne fati neſcia Dido
Finibus arceret uolat ille per aera magnum
Remigio alarum ac Libyæ citus aſtitit oris.
Et iam iuſſa facit; ponuntque ferocia Pœni
Corda uolente Deo; in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum; mentemque benignã.

SERV. ET Maiæ genitũ] Mercurium. Et eſt periphraſis. Cicero in libro de Deorũ Natura, plures eſſe dicit Mercurios, ſed i deorũ rõne fabulæ ſequendæ ſũt nã ueritas ignoratur. Simul alluſit poeta, q a per caduceatores. i. inter nuncios, pax ſolet fieri. [Vt terræ] Propter illud quod ſequitur, Hoſpitio prohibemur arenæ (Pateant] Propter illud cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis, [Hoſpitio ad hoſpitium. [Ne fati neſcia Dido] Non ſui. Nam ſi, ſciret exitum ſuũ, multo magis uetaret, ſed Fati dixit, uolũtatis Iouis ſicut fatis Iunonis iniquæ. Aut certæ fati Troianorum, qui non ſponte, ſed neceſſitate ad Africam uenerant, qđ utique ignorabat Dido. Illo. n. tpe inuadendarum terrarũ cã fuerat nauigatio, Vt Saluſtius meminit, facili tum mutatione ſedium quod etiam excuſant Troiani, non uos aut ferro Libycos populare penates Venimus Ergo hoc agit diſcat Dido eos ad Italiam tendere. Quo ergo ſi iũgit Aeneæ? Sed furoris illud eſt, non conſilii Nã nec ſacerdotibus credidit. Vnde eſt, Quid uota furentem, Quid delubra iuuant [Remigio alarum] Tranſlatio reciproca, vt ſupra diximus [Citus] Cum. n. alia ſigna tarde ad ortus ſuos recurrũt, Mercurius decimooctauo die in ortu ſuo inuenitur. [Pœni] ἐπίθετον eſt, quaſi phœni. (Volente] Deo:] Mercurio uel Ioue [In primis] Præcipue. In Teucros] pro Teucris, ut ſupra diximus.

ASCA. HAEC ait.] Poſt conſolationem Veneris miſit Iuppiter Mercurium deorum nuncium ad conciliandos animo mortaliũ, & præcipue Didonis cum Troianis, de quo ſicut Donatus. [Hæc ait, & Maiæ] Expoſita futurorum promiſſione prouidori ſecuritas deſinit, ne naufragi in terris aliena, & in quibus inimica regnabat Iuno alienã uiolẽtiam paterentur Procuratur autem Troianis ſecuritas per duos quorũ alter auus alter affinis eſt. Nam. Maia, Mercurii mater, Troianorum generi, nectebatur. Debuit ergo ad affectus implẽdos talis mitti perſona quæ præceptorũ auctoritate, duplici ratione deducta, .. le ius maturaret alarum iuuante ſubſidio. [Nouæ) Quia nouitas regni cũcta habet ſuſpecta, ut ipſa, Res dura, & regni nouitas. m. t. r. m. Vel lege, ut, Terræ Carthaginis, & nouitas ædificiorũ pateat Teucris ſolus autem Iuppiter miniſtro Mercurio potuit ꝓſtare, ut inimicos ſuos Carthago ſuſciperet, ſed omnia cũ celeritate erat agenda, quã breui ſermone eſt amplexus Terras atq;

dixit ne in regionib. Carthaginis, aut in littoribus a gẽtibus uexarẽtur [Nouæ arces,] Etiam ſic accipimus, ne Carthaginem incogniti uenientes aduerſa paterentur. [Remigio alarum) Aliter. n. uolare non potuiſſet. [Et iam iuſſa] Fructum excuſationis implere poſuit [Ponũt ferocia Corda] Natura feros in leuitatẽ mutatur. [Volente Deo] Nam niſi Dei. i. Iouis, uel Mercurii iuſſus, interceſſiſſet, natura ferox Immutari nõ potuit, & quia reginæ partes in ſecundo loco poſuit, correxit dicendo, in primis Nã ipſa fuit leniẽda, uel incitare illos poſſet, vel uiolentiũ cõprimere. Et qm fieri non poterat, vt eodẽ temporis puncto, ferocitatem ponerent, & amarẽt librauit uerba, & nõ dixit amẽt, ſed ponũt corda ferocia Ordo eſt Iuppiter ſupple ait Hæc quæ. ſ. dicta ſunt, demittit. i. deorſũ mittit ab alto. ſ. cœlo genitum Maiæ, aut Maia. i. Mercurium filium Maiæ ut terræ Carthaginis &, ut nouæ arces Carthaginis pateant Teucris hoſpitio. i. in hoſpitium, cum tamen nouæ arces ſoleant paucis patere, cũ multis inuiſæ ſint, unde Dido poſtea reddens rõnem, quare iuſſerit claſſem Troianã, exulere dicet Res dura, & regni nouitas me talia cogunt Moliri, & late fines cuſtode tueri, ne Dido neſcia fati. i. quæ neſciuit, quod fato in italiam profugere cõſtitueret, & ueritã ſe ab eis expelli, aut neſcia fatale eſſe Aenea regna Troiana reparaturam aliquãdo arceret i prohiberet Troianos finibus. i. limitibus, regni ſui ille. ſ. Mercurius Maiæ filius, uolat ꝑ aera, magnũ. ſ. reſpectu terræ centuplo. n. maior eſt, remigio. i. fretus auxilio, ut naues feruntur, in aquis remigio alarum, ac ipſe citus. i. feſtinus, aſtitit oris, i. regionibus extremis, Libyæ, in ea ſ. parte in qua. Carthago erat. Et facit iã iuſſa, id e mãdata Iouis. hoc eſt cõciliat Teucris, animos Pœnorum, & Pœni. i. populi Punici, hoc eſt Carthaginenſes, ponũt id eſt deponunt, Deo. ſ. Ioue, aut Mercurio uolente. i. inſpirante, & perſuadẽte corda ferocia. i. alioquin ferocia, unde ferus Anibal dictus ẽ, & reuera natio illa ferox ẽ, & regina in primis. i. inter primos, aut præcipue accipit. i. ab inſpiratione Mercurii animum quietum. i. pacatum, in. i. erga Teucros, & mentem, id eſt affectionem benignam, id eſt clementẽ.

V T terræ, utque nouæ pateant, In antiquioribus aliquot exemplaribus legere eſt, Atque nouæ. Sed longe uenuſtius eſt, Vtque. [Volat ille per aera magnum] In libro Mediceo, per Aethera legitur. Sed Aera magis receptum.

At prius Aeneas per noctem plurima uoluens
Vt primum lux alma data eſt exire locoſque
Explorare nouos, quas uento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta uidet) homines ne feræ ne
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in conuexo nemorum ſub rupe cauata,
Arboribus clauſam circum; atque horrentib. umbris
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtila ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua,
Virginis os, habitumque gerens & uirginis arma
Spartanæ; uel, qualis equos Threiſſa fatigat
Harpalice, uolucremque fuga præuertitur Hebrum
Nanque humeris de more habilē ſuſpenderat arcum
Venatrix dederatque comas diffundere uentis.
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes,
Ac prior: VE. Heus inquit iuuenes monſtrate mearū
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum,
Succinctam pharetra, & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantes apri curſum clamore prementem.

SER. Per noctem] Docet enim pro cunctis regem eſſe ſolicitum. [Alma] Alma lua dicta quod alat uniuerſa, unde & alma Ceres, quod nos alat. Nam phyſici dicunt omnia per diem creſcere quomodo igitur Virgilius ait: Exigua tantum gelidus ros nocte reponit, ſed hoc pro miraculo poſitum eſt, & amplius ſentit. [Locos] Et locos, & loca dicimus, cum in numero ſingulari locus tantum dicamus. Simile eſt & iocos nam & ioca facit, & iocos ut ioca atque ſeria cum humillimis exercere. Et quam multa ioca ſolent eſſe in epiſtolis. Et. Tum iuuenes agitare iocos. (Quas uento acceſſerit oras] Diximus ſuperius figuram fieri cum præpoſitio detracta homoi, uerbo copulatur, & plerunque eam ſuam retinere naturam plerunque connectere Hoc igitur ſciendum eſt, quod cū caſum ſuum retinet, Hyſterologia eſt, ut hoc loco: cum autem mutat, figura eſt, ut Cũmarum adlabit oris. Oris. n. pro oras poſuit. Plerunque et ſuperfluas ponūt præpoſitiones. [Qui tenant] Iure dubitat, cum omnia cernāt inculta. Eſt autem ordo. Qui teneāt, homines ne, feræ ne Media per parentheſin dictis ſūt Exacta] Exquiſita. [In conuexo nemorum] Pęconomia eſt ad cām pertinens. Non. n. tenebitur ab Afris, ot Iliouei Cō uexo aūt, curuo, unde et conuexum dicimus cœlum. Sane ſub audimus loco, ut alibi, Caſtorū, & cāpi medio i ſpatio [Sub rupe cauata Periphraſis eſt ſpeluncæ [Arboribus atque horrentibus umbris) Vmbris arborum, quo mō Molemq; & montes aut certe arboribus, & umbrãs ſpeluncæ [Comitatus Achate) diximus quæritur Achates Aeneæ ſit comes, uaria quidē dicū tur melius eſt hoc fingitur, ut tractum nomē ſit a gręca etymologia ἄχος enim dr̄ ſolicitudo q̄ regum ſemper eſt comes. [Bina ſi ab utrunq. referas, bene dicit bina, ſi ad Aeneā tm̄, antiquus mos eſt, ut ſupra diximus, bina pro duobus poni, ſicut, & duplices [Lato ferro] Id eſt lati ferri ut Pulchra prole [Media ſeſe tulit obuia ſylua) Quam Græci ὕλην uocant poetę nominant ſyluam. i. elementorū congeriem, unde cuncta procreantur Et multi uolunt Aeneam in Horoſcopo Virginē habuiſſe, hanc ergo in media ſylua uirginis habitu ei Venerē poeta facit occurrere, q a, ut ſupra diximus, Venere in Virgine cōſtituta, & miſericordes procreant fęminę, & uiri per mulieres felices ſunt futuri ut probamus in Aenea (Virginis os, habitumq; gerēs] uultū, & amictu [Spartanæ] Lacenæ. Sparta. n. ciuitas eſt Laconiæ, ubi ſunt puellæ uenatrices. Redditur aūt cā cur uirgo ſit in ſyluis. ſ. q̄ ꝑ uenarã [Threiſſa] Thracia, & ē ſolutio, nā Threſſa facit, ſicut Creſſa genus Pholoe. ueniunt aūt ab eo quod eſt Cres Thres, ne autem Creiſſa non faciat, illud eſt quia Creſſa ꝑ u. ſcribitur nec poteſt recipere ſolutionem. Threiſſa uero per &, dipthongon, unde, & reſoluitur [Fatigat] Sub. ſ. curſu. [Harpalice] Hæc eſt q̄ patrem ſuum captū a Getis, multitudine collecta liberauit celerius, quā de fœmina poteſt credi. Vnde, & flumina dicitur, celeritate tranſire, multum autem epitheton fluminis cius addidit laudi. [Præuertit] Id eſt trāſit dicimus autem & pręuertit, & ꝑuertitur una ratione. Nā paſſiua declinatione & utimur in actiua ſignificatione, ut hoc loco, cū autē actiua declinatio eſt, paſſiuam habet ſignificationem, ut ille ꝓe ꝑuertit [Nāque humeris de more) Vt oſtendatur eſſe uenatrix [Habilem] Aptum ſexui, Vnuſquiſque enim arcem habet pro uiribus ſuis. [Comas diffundere] Vt diffunderētur. Græca autem figura eſt, ſic alibi, Argenti magnum dat ferre talentum unde da bibere uſus obtinuit, quod facere nō debemus, ne duo uerba iungantur, niſi in poemate. (Nuda genu.] Nudum genu habens, ut ſi dicas, bonus animū & eſt græca figura, ſed nō ea quam diximus fieri per participiu ꝑteriti temporis, & abſum accuſatiuum. hæc enim per nomen fit. quamuis, ad unā ſignificationem recurrant (Sinus collecta] Vt, Oculos ſuffuſa nitentes [Ac prior.] Paulo poſt ſequitur. Heus, inquit] Heus aduerbiū uocantis, alias increpatio eſt dolentis, ut [Heus etiam menſas conſumimus, inquit Iulus. [Errantem] Inueſtigantem [Succinctam] Inſtructam, uel, ut alii dicunt in cingulo habentem pharetrā, & pelle m. [Maculoſæ lyncis] Lyncus rex Scythię fuit, qui miſſum à Cerere triptolemum, ut hominibus frumenta monſtraret, ſuſceptū hoſpitio ne in ſe gloria tanta migraret, interimere cogitauit, ob quam rem irata Ceres, cum cōuertit in lyncem ferā uarii colori ut ipſe uariæ mētis extiterat. Et eſt nominatiuus hęc lynx ut Pan, Tros, q̄ in genitiuo una ſyllaba creſcunt. [Curſum clamore prementem] Plerunque duo diuerſa in unum exitum cadunt, licet contraria ſignificent, ut hoc loco. uidiſtis enim, etiam ad uocem pertinet, quod etiam ex Aeneæ reſponſione colligitur.

AIC. AT pius Aeneas &c.] Vt poeta inquit, turpe duci totā ſomno ꝑdacere noctem, licet ergo Dea mater, Deuſque auus ꝓ filio, & nepote ſoliciti eſſent, non tn̄ ſibi ꝓuidus hic os defuit, quippe q̄ nouit q̄ dormitantibus dii auxiliatores nō ſint, ipſe nocte ꝑuidit quid poſtridie faciendum eſſet, atq; ita prima luce egreditur exploraturos regionem illacq; matrem obuiā habuit in media ſylua q̄ fictio aſtrologica rōne non uacat, nā innuit Venerem fuiſſe Aeneę in medio Horoſcopi, & dominā cęli in natiuitate eius. Vñ Veneris filius exiſtimatus eſt. Ad qđ accedit quod dī obueniſſe in media ſylua, nā ſyluā ob Hyle, q̄ eſt rerū omnium cōgeries, & prima materia deductā, plurimi atteſtantur. Per ſyluam igitur, ſignificatur uobis diuerſitas influentiarū in qua difficile eſt illū apręū tamē, de quo in ſexto mētio fiet iouenire. Quæ ergo a poetis fingūtur altioris ſapiētiæ medullas continent Sed q̄res ſi nō Veneris filius ſit Aeneas, q̄ eam in Horoſcopo dominam habuerit, tū ſine matre fuerat Aeneas quæ. n. alia ſit non prodit ibi dicam ſic Aeneā eſſe Veneris filium, ut Romulum Martis, quia. n. non cōſtabat de patre eius & præſ ferret uirtutē Martiā, materq; aſſereret ſe a uiro belliceſo. i. Martio oppreſſam, creditus eſt Martis filius, ſic quia Anchiſes Aeneā ex ignota, aut illegitima matre genuit. itaq; uenerią incitatione iſq; genitus per Venerē gratiā in oculis, multorum habuerit dictus eſt filius Veneris, ut fortunæ filium dicunt, cui fortuna fauet. ſed ne in immenſum creſcat opus, audiamus Donatū ſic diſſerentem. [At prius Aeneas) Interpoſita narrationi fuerant uerba Veneris, & Iouis luctu Troianorū, nunc ad narrationē redit eo unde digreſſus fuerat ſ. Et iā finis erat Exacta, propoſuerat plura, in maſcul & fœmini. Hæc autē ut complectaretur, poſuit neutrū [Claſſem in conuexo] Extra rus cū ſolo Achathe, nec olao inermis fuit ot temerarius, nec omnino armatus ut timidus cum ſolis igitur, inquit geſtib. & uno ſocio in ſolitudinē. n. iturus debebat eſſe expeditus ꝑ requiſitionem celerem & maturum reditum. Ad omnia circumſpectus ſocios oī cautela occultat. Cui rei inſerait deſcriptio portus. Claſſem in conuexo nemorum. Quanta ergo diligētia fuit qui non antea profectus q̄ ſociorum ſaluti cōſuluiſſe. Et cum uno ad incertum pergit. Additur ad laudem a loco tēpore, & perſons, Nam cum ſeſe fœmina ad fallendū compoſita ſola in ſylua obtuliſſet mota libidine, non eſt quamuis uirginitas pulchritudo, & ueſtitas accenderet Accedebat ad caſtitatē congeries calamitatū, quæ etiam libidinoſos coercet, nā Terentius. Nulla adeo ea re iſtud ſit, niſi ex nimio ocio debuit uanus offerre loquendi fiduciam, ne improbum uideretur, q̄ cū uirgine cum ſola tunc eſſe putaretur, miſceret colloquiū, ſed ad fallendum quoque pertinebat, ut non ſolum ſpecie, ſed et ſermone imprudentes traduceret, ut ad interrogādi neceſſitatem ueni repoſuiſſet. (Monſtrate) Interrogatio eſt breuiſſima quæ tamen neceſſaria ad fallendum continet, Dixi, & ſigna ueſtitus

ueſtitus & habitum expreſſit. Breuius autem reſpōdet Aeneas, noc tamen à propoſitis oberrat. Ordo eſt. At, idest ſed. Aeneas pius uoluens.i. agitans & reputens, ſecū plurima.i. plurimas res per noctem conſtituit quærere.i. indagare, explorare, aut inquirere, ut primum.i. ubi primum, uel cum primum lux alma.i. q̄ conctos per laborem alit, data.i. à dijs conceſſa eſt tēpore.ſ. matutino, exire i. ad exeundum, & explorare.i. ad explorandum locos nouos.i. quos recenter acceſſerint (hinc patere poteſt, locos terræ et iam dixit, licet prius dixerit, loca ſœta furentib. auſtris) conſtituit dico quærere quas oras.i. regiones acceſſerit (nō ſpōſe, quia ſtultum fuiſſet petere locos ignotos) ſed uento.i. ui uētorum impellentium, & qui tenent.i. poſſideant ſup. eas oras, ne pro an homines, ne pro an feræ.i. belluæ ſyluestres, quod id quærere conſtituit, nam uidet inculta.i. locos incultos, non.n. ita dudum Dido in eam regionē uenerat, & ita cōſtituit referre.i. recitare, & ut dicunt reportare, ſocijs.ſ. ſuis, exacta.i. exquiſita, aut repta, & occulit, idest occultat (ſcius fraudis humanę) claſſem ſupple ſuam, in conuexo nemorū ſub rupe cauata clauſam circum.i. per circuitum, hoc eſt occluſam aut ſeprā arboribus, atque umbris horrentibus, aut ut prius dixit placidis, aut horrorem propter ſolitudinem inducentibus ipſe, comitatus uno.i. Achate, utro illo fido, ſed ad lapillum, ut prius dictū eſt, reſpicit, graditur.i. ingreditur criſpans i. uibrans (diſtinctim autem cōſtruentur epitheta alterum ante uerbum, & alterū poſt ipſum, ne ab una parte duo ſint ſine cōiunctione media) manu ſup. ſua, uidelicet altera bina haſtilia i. iacula, lato ferro.i. habētia latū ferrum ut habent uenabula i. cuſpides uenatoriæ cui.ſ. Aeneæ mater.ſ. Venus obuia.i. obuiā ueniens tulit ſe.i. ingreſſa eſt media ſylua.i. per mediam ſyluam gerens.i. præ ſe ferens, os.i. aſpectum & pudorem aut habitum uirginis, & arma.i. inſtrumenta uenatoria, uirginis Spartanæ.i. Laconicæ. Nam ex inſtituto & præcepto Lycurgi mulieres. Spartanæ cogebantur uirilibus officijs exerceri unde, & Parthenos mons in Laconia dictus eſt quod in eo uirgines uenari ſoleant. [illegible]. h. uirgo eſt, unde Propertius: Multa tuæ. Spartæ mirātur iura Palæſtræ, Sed mage uirginei tot bona gymnaſij de hoc monte latius in Georg. ibi Parthenios canibus circundare ſaltus. [illegible] autem locus eſt ubi habitant uirgines. Virginis ergo Spartanæ, idest Lacænæ uenatricis, uel ſup. exiſtens talis qualis. Harpalice filia ut quidam uolūt Boreæ, certe regis Thraciæ, unde ſubdit, Threiſſa.i. Threſſa, hoc eſt ex Thracia fatigata equos, dum.ſ. patrem a Getis liberatura eos inſequabatur, & præuertitur.i. antecedit, fuga.i. curſu, aut p̄uertitur Hebrum, idest fluuium illū Thraciæ rapidiſſimum, unde addit uolucrem fuga.i. quaſi uolātem præcipiti curſu, de fluit enim ex mōtibus, niuibusq; acta celerrime fertur. Ideo autem erat ſimilis Harpalice, aut Spartanæ uirgini, nanque pro quia ſuſpēderat humeris arcum habilem, idest aptū uirgini, unde addit de more.i. ut illis moris erat: exiſtens uenatrix, & dederat uentis diffundere i. diſpergere comam, aut dederat comam diffundere.i. ut coma diffunderetur, uentis.i. pro uentos, hoc eſt expoſuit comam uentis diffundendam, exiſtens nuda genu.i. habens genu nudum & collecta ſinus fluenteis.i. habens ſinus fluenteis collectos, nodo.i. in nodum, ait ipſa prior (inquit heus quod reuocādi eſt aduerbium) iuuenes quod beneuolem uiro à muliere dicitur, cum iam Aeneas prouectior eſſet monſtrate i. indicare ſi uidiſtis forte, quā.i. aliquam, mearum ſororum.i. ſimili ſtudio intentarū, aut reuera ſororum (id autem percunctaretur Venus ut non agnoſceretur, nam uoluit effingere morem uirginū, ac cæterorum uenatorum, qui dum in nemore deprehenduntur, etiam ſi nullā habeat ſocietatem, aut comitiuam percunctantur, an ne uiderint comites, ut minor ſit inuadēdi audacia) uidiſtis ne ergo aliquā mearum ſororum, quaſi illic multas habeat, errantem hic.i. in hoc nemore diſcurrētem poſt feras, & ſuccinctam pharetra, & tegmine.i. pelle, Lyncis.i. illius feræ maculoſæ.i. uarijs maculis inſperſæ, q̄ ferebant qui eam detraxerant, aut prementem.i. ſectantem & immorantem clamore.ſ. ualido, curſum apri.i. porci ſylueſtris, ſpumantis.i. ſpumam emittentis exagitatione & ira percitiq.d. ſe tales habere in uicino ſorores, quæ & lyncem, & aprum inuadere audeant.

V A T I A L E C T I O.

SOCIISQVE exacta refore) Non placet, quod in Longobardico, & aliquot alijs legitur, Socijs exacta, abſq; copulatiua particula quæ neceſſario hic expetitur. (Dederatque comas diffundere uentis) In ueteribus omnibus exemplaribus quotquot habere potui, Comā unitatis numero ſcriptum animaduerti.

POE. Sic uenus: at Veneris contra ſic filius orſus:
AEN. Nulla tuarum audita mihi, neque uiſa ſororum.
O quam te memorem uirgum? nāque haud tibi uultus
Mortalis, nec uox hominem ſonat, o Dea, certe:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una,
Sis felix, noſtrumque leues quæcunque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. ignari hominumque locorumque
Erramus, uento hic, uaſtis & fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.

SERV. ORſos) Nunc cœpit, alias finit ut. Sic Iuppiter orſus. Sed illic ꝓprie poſuit, hic uſurpatum eſt. Præteritum enim participium eſt (Audita, neque uiſa) Hinc probat, quia ſuperius hoc interrogauerat Venus. (O quā te) Quæ dea ſit, dubitat, nam deam eſſe cōfidit. (Nec uox hominē ſonat) Græca figura eſt. (O Dea, certe) Concluſio eſt ſyllogiſmi qui cōſtat ex propoſitione, aſſumptione & concluſione, nam ſi nec uox nec uultus mortalis eſt, reſtat ut Dea ſit (An Phœbi ſoror) Diana, nā uenatrix eſt, bene autē ſuſpicatur pro loco, & qualitate, habitus perſonæq; (An Nympharū ſanguinis).i. generis. (Sic felix) Propitia. Felix enim dicitur & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicē, ut in Bucolicis. Sis bonus o felixq; tuis. Vnde & cōtra Iuno in ſeptimū dicit, Quæ potuit infelix.i. aduerſa Troianis. (Leuex) Leu em facias, ut, Leuat ipſe tridenti. (Quæcunq;) Seu Diana, ſeu nympha. (Quo ſub cęlo) Aut ſub qua parte cęli, aut ſecundum Epicureos dixit, qui plures eſſe uolunt cęlos, ut Cic. in Hortenſio. (Tandē) hoc loco uacat Tandem Sciendum ſane multas particulas ad ornatū pertinere tantūmodo, ut puta.n. dum. gentium, locorū terrarū. (Hominumq; locorumq;) Hypermetruu uerſus, unam.n. plus habet ſyllabā, qui quoties fit, debet ſequēs uerſus à uocali incipere, ut hoc loco, Item. Omnia Mercurio ſimilis uocemq; coloremq;. Et crines flauos. Niſi forte ſyneręſis fiat in fine.i. uocalium colliſio, ut eſt, Nec cura peculi. Hic enim non eſt neceſſe, ut ſequens uerſus à uocali incipiat. (Hoſtia dextra) Hoſtiæ dicuntur ſacrificia, quæ ab his fiunt, qui in hoſtem pergunt. Victimæ uero. ſacrificia quæ poſt uictoriā fiunt Sed hæc licenter confundit auctoritas.

ASC. SIC Venus) Oſtendit quam æſtimationem de Venere non agnita habuerit Aeneas, q̄ d̄q; ille reſpōderit, ut Don. explanat his uerbis. (O quām te memorem) Completo reſpōſo explicāt ſeriem eſtimationis, quā Dea habuit. (O dea) cum hoc pronūciatum ſit, ſequatur certe an Phœbi ſoror. (Quęcunq;) ſiue Diana, ſiue Nimpha. Hic autē Aeneæ datur ſcientia religionum, nō.n. poſſet aliq̄d diuinum intelligere in homi ors forma, niſi quia pollebat omni ſcientia ſacrorum. Hęc ille. Ordo eſt Venus, ſup. locuta eſt ſic, & filius Veneris ſcilicet Aeneas orſus eſt.i. cœpit loqui contra.i. uiciſſim, aut reſpōdendo. Nulla tuarum ſororū, ſup eſt audita aut uiſa mihi.i. à me, debebat dicere reuerentiæ cauſa aut dea, aut uirgo, aut domina, nā ineptum eſt nulla dignitatis compellatione quemuis dignitate præditum cōpellare, ſed excuſat ignorantiā ſuam, quia uidelicet neſcit qualem compellet, dicēs: O quaſi addere uellet dea, aut uirgo, ſed dubitans ait, quam.i. qualem ſecundū nonnullos memorem.i. compellem re: alij dicunt quam.i. quantū ego memorem.i. tui memoriam celebrem, ſed inuertunt filium & contextū uerborū, dicamus ergo ſimpliciter, ò uirgo quā memorem.i. compelleſe, hoc eſt an deam, an mortalem? q.d uideris quidem uirgo ut de illo non dubitem, ſed neſcio an mortalem, an immortalem cenſeam, nanq; uultus eſt, ſup. tibi, haud.i. non mortalis.i. qualis mortali competat, nec uox ſonat.i. repræſentat hominem.ſ. humanū ſermonē (quo cognito, licet more uenatricis inceſſerit, concludit Deā eſſe, dicens) o certe Dea, ſed licet neſciam an ſoror Phœbi.i. Diana, quæ uenatrix eſt, an una ſanguinis.de ſanguine Nympharum, tamen ſis felix.i. auxiliatrix, aut reuera felix.i, beata (ut duo optet, & illi bene eſſe & ſibi) ſis ego felix, & leues noſtrum laborem.ſ. indagandæ regionis huius quæcūq; ſup es, ſeu Phœbi ſoror, ſeu alia dea leues dicit noſtrum laborē & pro idest doceas ſub quo cęlo.i. in quo climate, & in quibus oris, idest regionibus orbis, q.d. nō de parte, ſed de uniuerſo ut maior ſit cōmiſeratio dubitare ſe ſignificat, & ſi reuera dubitas excuſa.

ſcuſatur, quia cæca caligine illuc appulſus cũ tñ ſyderũ peritus eſſet nos iactemur tãdẽ. i. poſt tot naufragia. & errores noſtros, nos. n. erramus ignari hominum & locorũ. (Hypermeter eſt. Verſus in quo ſyllaba abũdãs ſequẽti uocali abſumit) Acti .i. impulſi hũc uento & uaſtis fluctib. i. procellis, multa hoſtia. i. plurimũ ſacrificij cadet tibi. i. in honorẽ tuũ ante aras noſtra dextra. i. cũ à nobis mactabitur & aris tibi extructis imponet, & ita nihil dubitat Aeneas eam eſſe deam, quam periciẽ hẽc potuit, ait Dona. ut uidimus eo quod heros dea matre genitus.

SIC Venus, ut Veneris contra ſic filius) Antiqui ſane omnes lib. quos inſpeximus, & Veneris, non. At, habent. (An Phœbi ſoror in nympharum ſanguinis una) Vetera quædam exemplaria legunt. Aut Phœbi ſoror, aut nympharum, ſed, An, interpretes agnoſcunt. VARIA LECT.

POE. Tum Venus: Haud equidẽ tali me dignor honore:
VE. Virginibus Tyrijs mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras uincere cothurno.
Punica regna uides, Tyrios & Agenoris urbem:
Sed fines Lybici, genus intractabile bello,
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa eſt iniuria longæ
Ambages, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque iugarat
Omnibus: ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medius uenit furor. ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celauit & ægram
Multa malus ſimulans, uana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati uenit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles, aras, traiectaque pectora ferro
Nudauit; cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaque excedere ſuadet:
Auxiliumque uiæ, ueteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.

SERV. TAli me dignor honore.) Ideſt ſacrificio. Et aut uult ſe probare non numen, ſed uirginem Tyriam, aut certe, quia Paphiæ Veneri quę Cypri colitur, ture tantum ſacrificatur, & floribus. (Dignor) Dignam me iudico, ut, Coniugio Anchiſa Veneris dignare ſuperbo ideſt digne habite. (Purpureo] Aut pulchro, aut roſei coloris. (Suras uincere cothurno] Cothurni ſunt calceaméta uenatoria, cura quoque rincentia, quorum quiuis utrique aptus eſt pedi. Ideo & numero uſus eſt ſingulari. (Punica regna uides) Hic attẽtum facit Aeneam. (Tyrios) Nihil inter eſt utrum Tyrios an Sidonios dicat, nomina. n. ut diximus, de uicino mutuantur (Et Agenoris urbẽ) Quam fecerunt Agenoridæ, Agenor autem rex Phœnici fuit. Et ſit dictum eſt, ut. Et tandem Euboicis Cumarum allabit oris, ideſt ad Cumas quas fecerunt hi qui de Chalcide uenerãt in ciuitate Eubocæ. (Sed fines Lybici) Antedicta dubia eſſe potuerunt, nũc aperte regionem oſtendit, dicẽdo Libycos fines. Tyrij enim & alibi eſſe potuerunt. [Intractabile) Inſuperabile, aſperum, ſęuum. (Germanum fugiens) Hoc loco quaſi ſtupuit Aenea unde auditoris auiditati præſcribit Venus, dicens lõgam eſſe iniuriam. i. cauſam, ab eo quod ſequitur id, quod præcedit. ut ſupra, Spẽ uultu ſimulet. (Longæ ambages) Ideſt circuitus (Faſtigia) Primordia. Quia ſit longam eſſe hiſtoriá Carthaginis, ut Sall. Sed de Carthagine ſilere melius puto, q̃ parũ dicere. (Huic cõiux Sichæus erat) Quoties poeta aſpera inuenit nomina. uel in metro non ſtantia aut mutat ea, aut de his aliquid mutilat. Nã Sichæus Sicharbas dictus eſt. Belus Didonis pater Methres Carthago à catra, ui lectum eſt, & in hiſtoria pœnarum & in Liuio Sanè Sichæus, Si breuis eſt per naturam. ſed hoc in loco Ectaſim fecit, ea licentia quæ eſt in ꝓprijs nominibus licet. n. in quauis proprij nominis parte ſyllabæ mutare naturam qđ & in appellatiuis euenit, ſi tñ de ꝓprijs originem ducant, ut Sicanio prætenta ſinu, quia uenit à Sicano rege Siciliæ. (Miſeræ) Datiuus eſt, nõ aduerbium (Omnibus) Augurij. Et ſecundum Romanos locutus eſt, qui nil niſi captatis faciebant augurijs, & præcipue nuptias.

Conſensique auſpice bruto. Lucanus.
Veniet cum ſignatoribus auſpex. Iuuenalis.

(Tyri) Aduerbium eſt (Scelere ante alios immanior omnes, Quos inter medius uenit furor) lange totũ, nã aliter non ꝓcedit, ſi ſegreges. Quos inter medius uenit furor, cũ ipſe dicat, licet ſimulatas, fuiſſe tñ amicitias ſimul nanq; ſacrificabãt, ac ſi diceret, Sceleratior Atreo & Thyeſte, uel Eteocle, & Polynice [Ille Sichæũ Si, hoc loco ſcđm naturã poſuit (Impius ante aras) Probauit impium, q a ante aras. (Securus amorũ Germanæ) Aut contemnens amorẽ ſororis: ut, Securi pelagi atq; mali. i. contẽptores. Aut certe ſecurus erat de amore germane circa maritum nimio, ob quẽ ſe poſt mortẽ Sichęi interimerẽ poſſe credebatur, nec. n. ſequitur, ut occiſo Sichæo ipſe ſtatim potiretur auri, niſi etiam Dido periret. Amores autẽ pluralis numero ad uolupiatẽ pertinent, ut, Securus amorũ, Qui iuuencum ſibi ſemper erãt. Singulari ẽt ad religionẽ. (Aegrã]

Mœſtam, anxiam. (Multa malus ſimulans uana ſpe luſit amãtem) atqui legimus, Quis fallere poſſit amantem? Sed hic nimia Pygmalionis oſtenditur malitia, quæ etiam amantem fefellit.) Vana ſpe) Quia dicebat eum reuerti. (Luſit) Decepit. (In ſomnis) Si ab eo quod eſt ſomnium, Sinæreſis eſt, ut, peculi pro peculij. Si autem à ſomno uenit, in ſomnis ideſt dum ſomnos caperet. (Crudelis aras,) Epitheton hoc de cã eſt, nam Aræ piæ ſunt. (Nudauit) Indicauit, unde contra in ſexto habemus, Et uulnera dira tegentem, hoc eſt celantem. Quid. n. tegeret undique truncatus? (Retexit) Ecce hic planius quid ſit (Nudauit) Oſtendit. (Tum celerare fugam) Celeriter abire, ut dicimus curſo celero. (Suadet) Secundum naturam duæ ſunt ſyllabæ, ſed multi triſyllabum putant, qđ enim ſi inueniatur ſolutio, dicenda eſt, quomodo dicimus æna, & abena. Hoc autem ſolum huiuſcemodi uerbum in Latino inuenitur. (Theſauros) Hoc nomen u, non habet ſicut Atlas, Troas, Abas, Pallas, licet in obliquis caſibus inueniatur, ſicut hoc formoſus, q a deriuatũ eſt à forma, ut a ſpecie, ſpecioſus, ab odio, odioſus, uelut a genere generoſus, ut a ſcelere, ſceleroſus (Ignotum argenti pondus & auri) Aut quo ignorabat Dido, aut certe ad magnitudinem pertinet ideſt tantum quantum nullus unquam nouit.

A S C E N S I V S.

TVM Venus) Vt quæ uellet conuenientius indicaret filio, noluit ſe deam fateri, itaque illi primum occurrit, ut argute docet Don. his uerbis. (Haud equidem) Cogebat non ad interrogata reſpondere quia & ipſa ignorantes cupiebat inſtruere, ſed primo non primis, ſed nouiſſimis occurrit Nam ſi tu oblationem ſacrificij in extremo poſitam tacendo acceptaſſet, confirmaſſet ſa deã quod confutare feſtinat. (Tali) Nam ſi honorificentiam mereor talis ero, quæ homini præſtanda non deo exhibenda ſit. (Virginibus Tyrijs) Quia Venus ſuſpicari poterat quibus ſignis illi deã ſe putabant. Icirco illa conatur auertere. Habitus enim quo me deam ſuſpicamini, non meus eſt, inquit, ſed omnium Tyriarum uirginum, quæ in his regionibus ſunt. Ergo patrius mos pharetram & cothurnos præbet. Hoc autem facile poterat illa perſuadere, Quia Aeneas ſe regiones ac homines ignorare dixerat. (Punica regna uides) Breuis & concinna narrati non enim debuit Aeneas ſub incerto diutius teneri, & ipſa idem uolebat. Reſpondet autem eo ordine quo interrogatur. Ille enim quo, ſub cœlo, & q. o. in. o. hæc: Punica regna uides, & deſignato loco dicit perſonas Tyrios, inquit, & addit ſuperioris conditoris nomen. (Fines Libyci) Illic enim occurrente pelago Africæ termini clauduntur. (Intractabile) Meminerat enim ex perſona ſua dixiſſe. (Studijſque aſperrima belli) Nec eſt hic repetitio eiuſdem ſen, quoniam & dici neceſſe fuit, & ex alterius perſona dictum eſt, Imperium Dido) Mira breuitas, ſed quæ multa complectatur. Præteritum enim & præſens ponit, & quæ uocaretur, & quid ageret quæ illic imperabat. Compendij uero cauſa fuit, ne interrogando, reſpondendoq; longũ fieret qđ mature debuit fieri. (Germanum fugiens) Potuit enim quæri qua cauſa impulſa fuerit, ut relicta patria mulier, quod difficile eſt, longinqua ſectaretur. (Lõga eſt)

In hoc addit, quia incredibile fuerat tantam interueniſſe cauſam quæ cogeret germanum dura fecisti, relinquentem eum quem amare debebat (Sed ſumma ſequar) Artificioſa narratio. Nam multa prætermiſſarum ſe ſimulat, ut ſpe breuitatis attẽtius audirent. (Huic coniux) amoris inter coniuges honeſtas inſerit cauſas. Amabat, inquit, humanum ſecuta iudicium patris. & diuitem, & probum, intactam, multum enim differt inter affectum uirginis, & eius quæ ſecundo nupſit, primis, nullis alijs, ſed ſolis. (Sed regna Tyri) ex quo intelligitur habuiſſe ſpem faciendi, & factum defendendi, quia res immanior ſcelere, non enim eſt intel-
Pygmalion. ligendum quod furor medius inter Sichæum. & Pygmalionem uenit. Nam ſic defendi poſſet Pygmalionis factum, ſi non uoluntate, ſed furore peccanti, & furẽs fuiſſet Sichæus, ergo parce quapropter ita pronunciandum, ut Sichæus fuerit innoxius, Pygmalion uero omnibus alijs ſceleratior, quos in facinus impulit furor. Ergo alij, ſi in crimina inciderunt, furor cauſa fuit, aut inſania, aut animi dolor, & poſſunt habere ueniam facti. Pygmalion uero aliorum comparatione ſceleratior oſtenditur, quia uoluntate non caſu, aut neceſſitate ſcelus admiſit (Cæcus amore) vnam cauſam ponit à uitio naturæ profectam. Sed cui alia crimina anectuntur. Nam Salu. ait auaritia, fidem probitatem, cęterasque bonas artes ſubuertit. Pro ijs ſuperbiam crudelitatem, deos negligere, & omnia uenalia habere edocuit. Auaritiæ ergo crudelitas, comes, perfidiaq; cuncta. Non.n. pôt unto potius niſi ad id p̃ ſcelus uenit, habemus exempla apud poetam hic Pygmalionis. In tertio. Polymneſtoris. In 6. qui uero patriam prodiderat Nihil autem in prima narrationis parte fruſtra poſitũ eſt. (Ditiſſimus agri) miratur peſſima natura opulentiam. (Et magno miſeræ dilectus amore.) Hic grauatur factum ut cariſſimum ſorori uirũ necarit (Cui pater) Vt contra iudicium patris fecerit. (Clam) Grauat factum. Nullus enim clam facit, niſi licitum eſſe ſciat, uel clã ne ſi palam innocens defendi poſſet. Ergo clam ut lateret auctor, quis enim crederet ſororis uirum innoxium amabilem, nullis interuenientibus inimicitijs ab eo cæſum (Ante aras, occidit propter ſolam auaritiam, cum ex nulla inopia urgeretur, occidit innoxium, incautum ſororis uirum. Ergo uirtute oratoria unam admiſſum quantis criminum generibus aggrauat poeta, & partes communis loci ingreſſus quam late diſcuſſit, non omiſſa breuitate quæ Aeneæ neceſſaria erat propter tot calamitates feſtinãti. Ille de quo nihil tale ſuperabatur. Ille quem nulla urgebet inopia, qui germanam uiro priuare non debebat, qui affinẽ ſeruare debuit. Quia contra naturæ religionem faceret Contra iudicium patris rupto humanitatis, & affinitatis uinculo. (Antẽ aras) ut ſceleri ſacrilegium adderet, antẽ aras, i. dijs ſpectantibus quos humana cæde funeſtare non debuit (Auri cæcus) A cupiditate. n. impeditus non conſiderauit, ubi, quid, cur, & in quem faceret (Factum celauit) Duplici de cauſa. Prima ne manifeſta cęde ad auctorem aliqua uia iretur. Secunda ne reparc facta poenitendi aurt occaſione priuaretur. (Ipſa ſed) qm̃ neque ſuſpicio in Pygmalionem duci p̃p affinitatem poterat, nec teſtis extabat poſita eſt imago. (Inhumati) unde augetur crudelitas q̃ cęſum ſepultura priuauerit. (Pallida) Vt iam illum cęſum intelligat, additur. (Crudeles aras) Hoc per uerba. (Traiecta) Hoc per uiſum nudatur. (Cęcum domus) Strictim ponit q̃ ſupra diffuſius dicta fuerant. (Suadet autem fugam qm̃ neque ulciſci ualet, neque apud ſceleratũ tuta eſſe pôt. (Auxilium uię) propoſita fuga addit facilitatem in tanta theſaurorum copia. Hæc ille. Si qua nos adiecta uolemus in ordinem ponen̄ qui talis eſt. Vnus ſupple inquit, aut reſpondit, tum. i. tunc cum talia audiret, quidem. i. ego quidem, haud i. non, dignor. i. dignam cenſeo, aut facio (non negat tñ ſe dignam eſſe, ſed dicit ſe non dignam reputare pro tunc præcipue, cui à filio ſacrificetur, itaq; obſcuris uera inuoluit, non. n mentitur nec falſum dicit) me tali honore. i. ſacrificio dijs, & deab debito, non tamen, ut dixi ſe deam negat, ſed an putetur dea (noluit. n. agnoſci ne filius agnita matre diutiutius immoreẽ, nec ſocijs, ut Ilioneo, & cæteris coram Didone augentibus ſubueniat) docet ideo non debere deam cenſeri, quod in uenatricis habitu conſpicitur dicens; Mos eſt uirginibus Tyrijs. i. à Tyro profectis, aut reuera Tyrijs, geſtare pharetram. i. thecam ſagittarum, & uincere alte furis. i. poſteriora tibiarum ſub poplitibus, hus eſt accipiendo arte. totum crura genuum tenus, coturno. i. altiſſimo calceamento utrique pedi pato, qualis contra, uepres uenatores, ac uenatrices utũtur, purpureo. i. purpurei coloris, qui ad ornatum adhibetur, q. d. non ideo me deam putes, quod hoc habitu incedo, nam mos uirginum in hac patria eſt, ſed ut, ad interrogata tua rñdeam, uides regna Punica. i. Pœnorum, quæ ſunt in Africa, erant. n. nõ procul à Carthagine, & tu uides Tyrios. i. populos à Tyro profectos, quia dictum eſt: Vrbs antiqua fuit (Tyrij tenuere Coloni] Carthago, & urbem Agenoris. i. quam fecerunt Agenoridæ. i ab Agenore rege phœnicum deducti populi Cuius genus ſic deducit Landinus: Ex Ioue, inquit, natus eſt Epaphus, ex Epapho Belus priſcus, ex Belo Agenor, ex Agenore phœnix, ex phœnice Belus ij, qui. & Methres appellatur, ex quo Pygmalion & Dido, ſeu Eliſſa, & Anna. Dido autem eam urbem cõdidit, ſecundum poetam, quam nunc uidere poterat Ad claritatem ergo urbis uocat eam Agenoris urbem, non quod Agenor eam condiderit, aut in eis locis regnauerit, ſed quia Dido quæ ab eo deſcendit cum ijs populis quorum maiores aliquando ſub Agenore fuerant, eam condidit. Eiuſdem (inquit idem Landinus) phœnicis filius fuit philiſtenes, ex quo natus Sicarbas) quem poeta Sichæum uocat] qui patri in ſacerdotio ſucceſſit, & Eliſſam quæ Dido à Maro. appellatur, uxorem accepit, eſt ab eodem Belo priſco & alia ſucceſſio, fuerant enim ei filij Danaus, & Aegyptus Aegyptus Lynceũ genuit, qui pulſo, ſiue cæſo patruo ſuo, Danao Argis regnauit, reliquitque Abantem filium (quamuis ſint qui hunc a priſco Belo genitum ſcribant, Abas genuit Iaſium & Iaſius Amphionem, qui Orconem, & Piri regnauit: item Talaonem ex quo natus eſt Adraſtus Ex eodẽ Belo Agenor eſt, huius filius fuit Cylix, ex Cylice Pygmalion oritur qui Cyliceam manu Cyprum occupauit, & Paphum genuit, qui oppidum de ſuo nomine nuncupatum, & in eo Veneris templum condidit: Cynaramque filium reliquit, qui ex Myrrha filia, ab ea tamen deceptus Adonem genuit) g Sed fines i. deſt extremitates huius regionis. ſub ſunt Lybici ideſt à Lybicis populis habitatæ, appoſitiue, genus ſup. populi intractabile ideſt durum, & aſperũ quod a nullo tractari debeat) quod addit Venus ne mentem inducat Aeneas progrediendi, & vt potius apud Didonem maneat, docet abeundi facultas eſſet, nam iccirco, ut in hoc, ideſt uidebimus, diuinum afflauit honorem) bello, ideſt per bellum, oido profecta. i. q̃ deſcẽdit, & migrauit urbe Tyria i. à Tyro tenuit imperium, i. regnum huius regionis, profecta autem fugiens i. quia fuit germanum, ſ. fratrem. ſ. Pygmalionẽ, iniuria. ſ. q̃ ei illata eſt, eſt longa. i. longo ſermone recitãda (Opus erat aliquid dicere, quia ſtatim occurrebat q̃ſtio cur ſoror germanum fugerat, nam id non faceret niſi aut impia aut impius, nec tamen expediuit pro tempore multa dicere, unde addit] ambages. i. inuolucra rerum, & verborum quæ aperiri deberent ijs, qui uelint rẽ a primordio intelligere, ſunt longæ, ſed ego ſequar ideſt tenebo, ſumma faſtigia, ideſt capita rerum. ſ geſtarum cur & quomodo fugerat Coniux erat huic. ſ. Didoni Sichæus nomine (uocabatur tamen Sicarbas. Seruius autem dicit mutatam eſſe uocabulum p̃p aſperitatem, ſed difficile eſt uidere quid aſperitatis ſit in eo quod reiecit plus quam quod aſſumpſit. Quocirca lubet mihi aliam rationem comminiſci. Nam ſi Sicarbam dixiſſet, plene conuinci potuiſſet de ignoratione temporis, nam Eliſſam Sicarbæ coniugem longe poſtea tempore natam conſtat, q̃ ſi quis poetæ obijceret, dicere poſſet & aliam fuiſſe quę prima Carthaginis fundamenta iecerat, & Sichæo nupſerat. Niſi potius dixerimus etiam poetam in tota hiſtoria de Didone dormitaſſe excuſatum, tamen quia opus caſtigare morte præuẽtus, non potuit) Sichęus inquam ditiſſimus phęnicum inter phęnices agri. i. agrorum poſſeſſione (Si grammatici petant duos genitiuos à ſuperlatiuo, alterum uirtute propria hoc eſt uirtute gradus, alterum uirtute uocabuli, rectos poſſent hi dari, nam phœnicum regitur uirtute gradus, Agri uirtute uocabuli, dicimus n. diuitem agri non phœnicum in hoc quidem ſenſu] erat, ut dixi, coniux huic, & dilectus miſeræ. ſ. amanti, quia amans ſemper miſere cruciatur, & poteſt eſſe nomen & aduerbium, ſed potius cenſuero cum Seruio nomen, ut miſeram dicat, quia dilecto coniuge uiduatam indigne, dilectos ergo miſeræ Didoni, hoc eſt miſeratione dignæ, & eſt datiuus reſolubilis in ablatiuum. i à miſera Didonis magno amore, quia primo [prius autem quiſq; amor maximus eſſe ſolet, unde ipſa in quarto: Ille meos primus qui me ſibi iunxit amores Abſtulit, ille habeat ſecum ſeruetq; ſepulchro] Cui, ſcilicet Sichæo, pr̃ ſcilicet. Methres, aut Belus ij. dederat ſup. eam oaptui intactam. i. uirginem inuiolatam, & iugarat. i. coniugauerat, primis ominibus ideſt auſpicijs, uel augurijs. Sed Pygmalion germanus eius immanior. ſ. ſæuior & inhumanior, ſcelere. i. propter ſcelus commiſſum ante oẽs alios. ſ. fratres inter quos uenit furor medius. i. qui per furorem mediantem inter ſeſe ſuerunt ſæui, cuiuſmodi fuerunt Atreus, & Thyeſtes, Etheocles, & Polynices quorum poſteriorum ſæuitiam Statius deſcribit, ſed Pygmalion oõ furore percitus, ſed auri cęcus amore rẽ patrauit, hic

hic ergo Pygmalion , habebat dum Dido ſic coniugem ſuum Si chæum amabat, aut dũ ei à patre coniungeret regina Tyri.q̃a maſculus & maximus natu ille.ſ. Pygmalion exiſtens impius,q̃a uiolator templi & affinitatis deorum auctoritate contractæ, & cæcus amore auri,ſuperat.i.adorit & uincit ferro.i.ſica, aut mucrone, clam.i.ex inſidijs & incautum ante aras.ſ.deorum omnibus modis purgat Sichęum ab ignauia & imbecillitate,ne forte Aeneæ uiro forti diſpiceat Dido,ſi prius imbelli nupta fuiſſet.Si enim Aeneas dixerit quomodo ſuperauit vir virum tam faciliter reſpondet,quia clam & ferro,q.d.ſi prouiſus fuiſſet,aut armatũ inuaſiſſet,ubi inermem adortus eſt, nam ita ſuperaſſet eum. At ſi nunc dixerit,non prouidi eſſe uiri,ſolum.i.ſine cuſtode, & inermem incedere(purgat hoc,quia ante aras, rebus enim diuinis intentum non decuit armari,unde in ij.huius.

Tu genitor cape ſacra manu patrioſque penates
Me bello ex tanto digreſſum,& cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine uiuo Abluero.)

Superat inquam ſecus amorum.i.nihil curans de amoribus germanæ,hoc eſt nulla pietate motus in germanam licet ſciret eam miſere coniugem deperire, aut ſecurus.i.cerus amorum germanæ.i ſororis ſuæ, & ita ſperans eam per impatientiam amoris at obituram,quod ſperabat ut ſolus rerum potiretur,quod tamen non obtinuit, unde dicetur, Portantur auari Pygmalionis opes pelago , non quæ eius erant, ſed quas ſuas eſſe ſperabat, ac iam eum ducebat,& ipſe germanus,ſ.Pygmalion celauit i.occultum & ignotum tenuit factum.i.parricidium(nam fratricidium non dicimus)& ipſa malus.i.iniquus,ſimulans.i.fingẽs,multa.i.multas cauſas de abſentia. Sichæ.i.luſit i.alluſit, amantem.i.Didonẽ ægram.ſ.animo.i. miſere pereuntem uana ſpe, quia dicebat eũ prope diem affore quærens occaſionem obtinenti theſauri, quẽ ui auferre non audebat,aut nolebat, ſperans ſe id propediẽ ſine tumultu inuentu opportunitate facturum. Sed ipſa imago coniugis.ſ.Sichæi occiſi inhumati,aut non humati,quia honore ſepulturæ & exequijs funebribus nondum affecti,aut multum humati.i.humo tecti,ne cadauer eius inueniretur, ſed cum Donat. dixerim nondum humati ſaltem rite uenit in ſomnis.i.apparuit per inſomnia aut dum ſomno tenebatur,attollens,ut.ſ.uidentur ora Pallida.ſ.Pallore mortis miris modis.i.mirabiliter,& nudauit.i.aperuit , & ſignis indicauit aras crudeles.i.ante quas crudeliter occiſus eſt , uel quarum dij id crudeliter permiſerant,aut iam non ulciſcebantur,& pectora.ſ.ſua,traiecta ferro.& retexit. i.reuelauit & aperuit ſeu oſtendit ſcelus cæcum.i.occultum,domus.ſ.eius,hoc eſt quod domi eius patratum erat, omne.i.totũ hoc eſt ſignis quibuſdam ſignificauit Didoni quomodo à fratre eius Pygmalione ante aras occiſus erat , & ubi ſepultus , & ſuadet tum.i.deinde , celerare.i. celeriter facere fugam , & excedere patria.i.licet patria quæ cara omnibus eſt.Nam nõ quæuis regio,ſed eam duntaxat in qua natus eſt,ſua cuiq; patria eſt, & recludit,id aperit, & recludere docet. Tellures.i.nẽ terra auxiliũ uiæ.i.uiaticum.ſ.ueteres theſauros , appoſitoriè pondus auri & argenti ignotum.i.aut quod Dido ignorauerat, illic eſſe,aut ipſum dum uiueret poſſediſſe,aut tam magnum ut nullus unquã tantum nouerit,ſicut rem ſine pari inauditam dicimus.

GENVS intractabile bello) In libris aliquot antiquis,Inſuperabile legitur.[Et ægra Multa malus ſimulans , uana ſpe , luſit amantem)In antiquiſſimo quodam exemplari,una ſpe luſit ſcriptum eſt. quæ lectio forſan acutioribus ingenij non diſpliceat. (Patria cedere ſuadet) In antiquiſſimis aliquot exemplaribus patriam,incuſandi caſu legere eſt.[Auxiliumque uiæ) In Mediceo,libro,Auxilio,legitur acquiſitiuo caſu. VARIA LECT.

His commota fugam Dido, ſocioſque parabat.
Conueniunt quibus aut odium crudele tyranni.
Aut metus acer erat naues,quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro portantur auari,
Pygmalionis opes pellago dux fœmina facti ,
Deuenere locos,ubi nunc ingentia cernes
Mœnia ſurgentemque nouæ Carthaginis arcem :
Mercatique ſolum,facti de nomine Birſan,
Taurino quantum poſſent circundare tergo.
Sed uis qui tandem?quibus aut ueniſtis ab oris?
POE.Quove tenetis iter? quærenti talibus ille
Suſpirans,imoque trahens à pectore uocem ,

His commota] Supradictis omnibus. (Conueniunt q̃bus aut odium crudele tyranni, Aut metus acer erant)Oderant læſi,Metuebant lædendi, hoc eſt qui timebant ne læderentur , unde eſt illud in quarto : Quos Sidonia uix urbe reuelli, quia non uoluntate ſed aut odio , aut timore conuenerant. [Odium crudele tyrãni]ideſt crudelis tyranni.Et figura eſt Hypallage, nam in tyrannum iuſtum odium eſt.(Portantur auari Pygmalionis opes pelago]Quas Pygmalion iam ſuas putabat , unde eſt in quarto Vltra uirum.Quæ enim auaro maior pœna,quam pecuniam , propter quam deliquerat perdere ? Remoue hoc , & falſum eſt Vltra uirum. Sciendum autem quod clam tangit hiſtoriam. Moris enim erat, ut de pecunia publica Phœnices miſſo a rege auro de peregrinis frumenta coemerent Dido autẽ a Pygmalione ad hunc uſum paratas naues abſtulerat,quam cum fugientem à fratre miſſi ſequerentur , aurum illa præcipitauit in mare,qua re uiſa,ſequentes reuerſi ſunt(Deuenere locos]Ad minus eſt.(Surgentem] Erigentem ſe, ut, Surgentem in cornua ceruum(Nouæ Carthaginis] Carthago enim eſt lingua Pęnorum noua ciuitas,ut Liuius docet.]Mercat queſolum, facti de nomine Byrſan) Appulſa ad Libyam Dido,cum ab Hiarba pelleretur, petijt callide ut emeret tantum terrę quantum poſſe corium bouis tenere,quod cum ille permiſiſſet, corium in tenuiſſimas corrigias ſectum retendit,occupauitque ſtadia xxij quam rem leniter tangit Virgilius , dicendo facti de nomine, & non tegere ſed circundare . [Facti de nomine] de cauſæ qualitate. (Tergo] Pro tergore . (Sed uos qui tandem) Vacat hoc longo tandem. Et eſt naturalis interrogatio, qui eſtis?unde?Vel quo itur ? Sicut ipſe in octauo,licet mutato ordine.Quo tenditis inquit?Qui genus? unde domo?(Imoque trahens à pectore, uocem.) Deeſt dixit.Et quoties longe reſpondet , Parentheſis eſt, quoties nuſquam, Eclipſis dicitur, ut hoc loco.

aliquid crudelitatis expectarent. Ergo alij fauebant Didoni ue illo occupato uiro fieret fortior. Alij propter metũ quib.ferebat occaſio ut carerent ſæuiſſimi hominis dominatione. (Paratæ) Sĩ enim aliquid innouuiſſent in nauigijs dabatur aperta ſuſpicio. (Onerant auro) Aurum omnes & argentũ iuſſerat tolli Sichęus. Sed iſti quia maior omnium copia ad omne tollendum opus fuiſſet , id tulerunt quod naues capere poſſent.Ergo auro quidẽ pretioſius eſt & non argentum. Onerant ut plus etiam quam naues ferre poſſent impoſitum eſſe uideatur. Quanta ergo fuit theſaurorum copia cum relicto argento, ne totum quidem aurum naues ferre poſſunt (Auari Pygmalionis]Omne illuc tendit, ut probetur quod dictum eſt. Sed quomodo Pygmalionis? Quia illas ſuas futuras animo conceperat,propter quod ſibi eruptas inique ferret. (dux fœmina) Ad inſultationem Pygmalionis dictum , ut ea duce perdiderit quæ a ſecururum ſe putabat. (Deuenere locus}Ordina ſic.Deuenere locos.Mercatique ſolum ubi nunc ingentia cernes Mœnia] Nam ædificium inſtitui non potuit, niſi prius empto ſolo . (Taurino quantum] Alij dicunt pecunia tunc ex corio bubulo fuiſſe ,& pecuniam dictum quod ex pecore originem duceret , tantumque fuiſſe in precio loci ? quantum bouis corium conficere potuiſſet , alij fraudem emptoris ponunt qui tantum mercatus ſit quantum corio bouis poſſit circundari ,at venditor nihil tale ſuſpiciens arbitratus eſt tantum dediſſe quantum integram corium poſſet occupare . Emptores vero in tenuem corrigiam illud , ſecantes pluſquam deberent occupantes, ſed fabuloſa ſunt omnia, nam ſi attendaẽ magnitudo vrbis,& quanta à Virgilio deſcribitur,non poterat, niſi latioribus locis condi,licet poeta hoc credibile faciat dicendo, facti de nomine Birſan, quod & lingua græca vnde fuit Dido,& punica.i.ipſius regionis in qua res geſta,corium ſignificat. (Sed vos)Mira breuitas interrogantis,nec fraude caret.Nam conatur oſtendere ſe non eſſe deam, ſed non fallit Aeneam. Nam cum magna animi laceratione reſpondet. Hæc ille.Ordo eſt.Dido commota his .ſ. oſtentis ac viſis nocturnis parabat fugam.i. opportunitatem fugiendi, & eſt ſocios.i.comites fugæ, aut reuera ſocios,qui tyrannum lugere volebant & ſua non ſolius Didonis cauſa

A S C E N S I V S.

HIS commota &c.) Pergit Venus docens paucis quomodo Didoni eam regionem uenerat , ciuitatiſque fundamenta illic iecerat, ut graphice declarat Donatus his uerbis.[Odium) Eorũ qui nonnullis uiribus potuiſſent reſiſtere. (Metus) Eorum qui

auſa, nam ſequitur, conueniunt. ſ. ſocij quibus erat, aut odium tyranni crudele .i. in crudelem tyrannum. (Si quis tamẽ proprie, & ſine hypagalle interpretari uolet ſenſus erit. Odium fuiſſe crudele .i. acre & crudeliter cruciant, quia inuidia, & liuor torquet eos in quibus eſt) aut metus acer .i. uehemens, & uehementer af figens, ut conſimili ratione dictum ſit, odium crudele, quia acre ut dixi, hoc eſt omnes conueniebant, & qui eum oderunt propter iniuriam tam tum illatam, & qui acriter metuebat ne conſimilem inferat, quia, ut dicit Hora.

Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet,

Et ipſi corripiunt .i. ſimul rapiunt naues, quæ paratæ ſupp. erant forte .i. à fortuna. & onerant ſup. eas auro, hoc eſt tantum auri ingeſſerunt quantum naues ferre poſſent opes Pygmalionis auari .i. & quas Pygmalion iam ſuas putabat, portantur pelago .i. tranſ uehuntur pelagus. fœmina. ſ. Dido, ſup. eſt dux .i. ductrix, & princeps facti .i. tam inſignis, quia pulchrum eſt ulciſci auarum, & ſcelestum hominem, id autem dixit ad inſultationem Pygmalionis in execrationem auaritiæ eius, & in laudem Didonis quã meneq conciliare. iamdudum Venus eius rei perita parat. Ipſi ergo nauib. aurum auehentes, Deuenere locos .i. uenerunt ad locos, ſeu loca, ubi .i. in quibus, tu cernes nunc .i. ſtatim mœnia ingentia .i. ualde magna, & arcem .i. propugnacula, & caſtella quæ in ciuitatibus eſſe ſolent, alludit ad arcem Capitolinam: Carthaginis nouæ .i. cuius paulo ante fundamenta primam erant iacta ſurgentem .i. erigentem. ſ. opera extruentium eam, deuenere dico locos, & mercati ſunt ſolum .i. terram aut fundum ſolidum in quo arcem. & mœnia extruerẽt, appoſitorie Byrſan .i. corium (ſecundum Don.) de nomine facti .i. à facto denominatã, quã mercati ſunt ſolum tantum quantum poſſent circundare, tergo pro tergore .i. corio tergi taurino .i. à tauro detracto. Sed ſup. dicite tandẽ, uos qui ſupp. eſtis, aut à quibus oris ueniſtĩ, ue pro uel, quo tenetis iter .i. quo tenditis? Ille. ſ. Aeneas ſuſpirans, & trahens uocẽ à pectore imo, ut faciunt qui cum mœrore loquuntur, ſupp reſpõdit talib. quærenti. ſ. Veneri, quã tamẽ non agnoſcebat, reſpondit autem quæ ſequuntur, ſed uerbum reſpõdit, aut dixit, per eclipſim honeſtam omittitur honeſta autẽ eſt, quotiens quod ſubauditur facile eſt intellectu, qualia ſunt generalia uerba ut ſunt gero, facio, ut, Nunc ſama minores Italiam dixiſſe: ſama, ſup. eſt naues q̃ forte paratq, ſubaudi erant Talia per Latium, ſubaudi gerebantur. Piſcaris, an uenaris, an ſtudes, an ſimul omnia? ſubaudi facis. Item uerba ad loquelam ſpectantia nunc ponuntur ſine ſuppoſitis, ut, Vrbem quam dicunt Romam Melibœæ putaui. Extremam ut perhibent, ita aiunt, &c. nunc ſuppoſita ſine ipſis, ut ſic Venus, & hic quærenti talibus, ubi talibus põt regi, & a participio quærenti, & a uerbo reſpõdit ſubintellecto, & quærenti põt eſſe ſeptimi caſus in deſignatione ſequelæ poſiti, ut et quærenti ſup. Venere .i. dum Venus quæreret, ſicut talia iactanti .i. dum Aeneas talia iactaret, & datiui, ut regatur a uerbo ſubintellecto.

• QVIBVS aut uenistis ab oris?] In Romano, in Oblongo, in Mediceo, & aliquot alijs, Quibus aduenistis, legitur. neutram ego lectionem improbarim. VARI LECT

. IN quibuſdam Græcorum monumentis ita inuenio: Pompilium Numam ex ferro, & ære primũ cupiſſe numiſmata, quæ eſt proprio auctoris nomine ſibi Numia appellata, cum ante illum ſcortea, & oſtracina pecunia impleret uſum, quod a Tranquillo fuiſſe literis traditum, iidem prodant Græci. Legimus tamen alicubi: Populo a Numa congiarium datum, aſſes ligneos, & ſcorteos. Nummi ſcortei meminit item Hieronymus, ſed & Donatus ad hunc ſenſum illud enarrat Virgilianum: COS RHOD

Taurinum quantum poſſes circundare terga.

AEN. O dea, ſi prima repetens ab origine pergam:
Et uacet annales noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet ueſper Olympo.
Nos Troia antiqua (ſi ueſtra forte per aures
Troiæ nomen ijt) diuerſa per æquora uectos
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Aeneas raptos qui ex hoſte penates
Claſſe ueho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue ſummo
Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor
Matre dea monſtrante uiam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem conuulſæ undis, Euroq́ ſuperſunt
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
Europa atq; Aſia pulſus. POE. Nec plura quærentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:

O Dea.] Perſeuerat in opinione ſua, ita tamen ut & illius orationi aliquando concedat. Nam paulò poſt ait, Si ueſtras forte per aures Troiæ nomen ijt. Aut certe illud eſt, quod ſuperius dixerat, An nympharum ſanguinis una? quæ nõ omnia ferunt, nam & moriſitur ſecundum Ariſtotelem, ut Fauni, Panesq. [Ab origine] A raptu Helenæ. [Pergam,] Perſeuerem, hoc eſt uniuerſa dicam. [Annales] Inter Annales & hiſtoriam, hoc intereſt, Hiſtoria eſt eorum temporum, quæ uel uidimus, uel uidere potuimus, dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν .i. uidere. Annales uero ſunt eorum annorum, & temporum, quæ ætas noſtra non nouit. unde Liuius ex Annalibus, & hiſtoria conſtet, Hæc tamen confunduntur licenter, ut hoc loco pro hiſtoria, inquit, Annales. [Clauſo] More poetico, qui dicunt cœlum per noctem claudi. & aperiri per diem, unde eſt, Porta tonat cœli, & conſidunt tectis bipatentibus. [Componet] Finiet: ut, Oblato gaudens compont fœdere bellum. [Veſper] Proprie eſt ſtella cũ autem ueſpri dicimus, aduerbium temporis eſt. Et ſciendũ, quòd omnia nomina, quæ de Græcis in os exeuntibus ad nos tranſeũt, apud nos aut in us, tantum exeunt, ut Delos Delus. aut in er, ut ἀγρός, ager, aut in utranque, ut Euandros, Euandrus, Euander. [Troia antiqua] Nobili, uenerabili, more ſuo alibi. Terra antiqua .i. nobilis, nec enim eſſe poterat noua. Item, Templa Dei ſaxo uenerabar ſtructa uetuſto. [Forte ſua] Caſu ſuo .i. qui ſolet. Forte autem nomen eſt a nominatiuo fors, ut Teren. Fors fuat pol. [Libycis] Iam ſciuit, audiuit .o. Sed ſinis Libyci. [Appulit oris. Figura ſupradicta. [Sum pius Aeneas] Non eſt hoc loco arrogantia, ſed indicium. Nam ſcientibus aliquid de ſe dicere arrogantiæ eſt, ignotis, indicium. Aut certe heroum ſecutus eſt morẽ, quib. quam mentiri turpe fuerit, iam uera reticere. Denique Vlyſſes in Homero ait ſuam famam uſq; ad cœlum ueniſſe, unde & iſte: Fama ſuper æthera notus. [Ex hoſte penates] Optima elocutio eſt pluſque ſignificat de pluralitate ad ſingularitatem tranſire. ut uenor multis canibus, & multo cane, ut Hora. Aut trudit hinc acris, & multo cane apros in obſtantibus plagas. [Italiam quæro] Hoc loco diſtinguendum eſt, nam ſi iunxeris [Patriam] Nec procedit. Patriam enim, id eſt ciuitas, in prouincia eſſe poteſt, non tamen ut ipſa prouincia, patria ſit. licet in Salluſtio lectum ſit, Hiſpaniam ſibi antiquam patriam eſſe ſed illic ad laudem pertinet, non ad ueritatem. Tota ergo dicit, prouinciam quæro, hoc eſt Italiam: Patriam, hoc eſt Corinthum Tuſciæ ciuitatem unde Dardanus fuit. [Genus ab Ioue ſummo] Ideo quia ex Electra, & Ioue Dardanus Iaſiusque nati ſunt. Dardanus autem auctor eſt Troiæ. Et bene ad tria interrogata reſpondet, qui eſſet unde ueniſſet, quo tenderet. [Phrygium æquor] i. Helleſpontum. [Conſcendi] Bene conſcendi ſecundum phyſicos, qui dicunt terrã inferiorem eſſe aqua, quia omne quod continetur ſupra illud eſt quod continet. unde eſt: Humilemq; uidemus Italiam. [Matre dea monſtrante uiam] Hoc loco per tranſitum tangit hiſtoriam, quam per legem artis poeticæ aperte non poteſt ponere. Nam Varro in ſecundo rerum diuinarum dicit, Et quo de Troia eſt egreſſus Aeneas, Veneris eum per diem quotidie ſtellam uidiſſe, donec ad agrum Laurentum ueniret in quo eam nõ uidit ulterius, quare cognouit terras eſſe fatales unde Virg. hoc loco, Matre dea monſtrante uiam. Item, nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam, &, Iamque iugis ſummæ ſurgebat lucifer Idæ. Quod autem diximus cum poetica arte prohiberi, ne aperte ponat hiſtoriam, certum eſt. Lucanus quei ideo in numero poetarum eſſe non meruit, quia uidetur hiſtoriã compoſuiſſe, nam poema. [Data fata ſecutus.] ſ. à Ioue, [Conuulſæ] Aut conuulſæ undis. [Euroque] Aut ideo quia habes ſupra, Lexis laterum compagibus. [Ignotus] Deeſt quaſi. Nam contrarium eſt quod dixit, Fama ſuper æthera notus. Facit autem hoc frequenter Virgil. ut hanc particulam ſubtrahat, ut, Medias inter cædes exultat Amazon, quaſi Amazon. Nam Volſca fuit. [Peragro] Pe habet accentum, nam a, longa quidem eſt, ſed non ſolida poſitione, muta .n. & liquida quotiens ponuntur, metrum iuuant, non accentum. [Europa atque Aſia pulſus] Aut orbem in tres partes diuiſit, & abſolutum eſt aut ſi Europam tantum, & Aſiam intelligimus, inuidioſe locutus eſt. ut ſupra Venus Cunctus ab Italia terrarum clauditur orbis, quaſi cum indignatione

gione dicat, per Troiam Aſia careo, per Italiam Europa. Deniq; non paſſa Venus, eius interrupit querelas.[Dolore eſt] Aut narrantis Aeneæ, aut certe ſuo dolore, Aequum enim eſt malis filij etiam ipſam moueri.

C. O DEA &c.] Hæc eſt reſponſio Aeneæ miſerationem excitantis, & ad ſingula interrogata Veneris breuiter, ſed non eo ordine quo interrogauerat, reſpondentis, quod autem dicit: Sum pius Aeneas arguite defenditur ab arrogantia per Seruium. nam quod de pietate dicit indiciũ, inquit, eſt, unde ſciemus Aeneam tam inſigni pietate fuiſſe, ut uulgo pius agnominaretur. Itaque dicendo, ſum pius Aeneas non arrogat ſibi, ſed indicat quis ſit, hoc eſt dicit ſe eum eſſe, qui uulgo pius Aeneas appellatur, de fama autem qua dicit ſe, ſuper æthera notũ dicere poſſumus cũ Seru. ꝙ cum heros eſſe debebat uera fateri, cum & Vlyſſes apud Homerum dicat famam ſuam ad cœlum uſq. ueniſſe, aut de pietate intelligendum eſſe, quam & in deos, qui ſuper æthera ſunt, & hoĩes exercuiſſet Aut reuera dicere interdũ eſſe collaudate. Nam ſi rex ignotus inciderit in manus populi, qui ipſi regi parceret: cũ priuato obeſſent, decẽter ſe regem fateretur. Cũ ergo Aeneas audiſſet quod dixerat Venus: Sed fines Libyci genus intractabile bello, ne forte ignatus interciperetur potuit dignitatem ſuã oſtendere præſertim coram ea à qua beneficium acceperat, ut ſignificaret ſe nõ indignum eſſe, cui uirgo reſponderit tam beneuole. Sed de his audiẽdus eſt Don dicens ſic: O Dea. Duo dicit impedire. Vnũ quia non uacat. Alterum, quia breuitas temporis narrationem expleri non patitur, properat redire ad ſuos à quibus in locis deſertis noctu ſeparari nõ debuit. Beneuolam autem facit & honorificam cum deam appellat. Et attentam cum multitudinem calamitatum ſuarum proponit, & non tamen omnes ſe dicturum. Reſpondet ad omnia, ſed non ordine. Primo enim reſpõdet ſecundæ. Quibus aut uenistis ab oris. Et quamuis narratione totius diei non poſſe expleri calamitates dixerit, tamen breuitate miranda labores omnium concluſit annorum. Nam dicendo nos Troia antiqua, primam temporis partem poſuit. Dum autem diuerſa per æ. u. tangit mediam, & forte ſua Libycis ponit poſtremam & ſimul oſtendit, quod Violentia fluctuum illuc appulerit, & quia cum dea putabat ſe loqui, commendat perſonam ſuam dicendo. [Raptos qui ex hoſte penates Claſſe, ueho mecum, Fama me die poſuit, nec dixit, qua fama, nam multi mala fama noti ſunt, ſed qua fama intelligat, ponit cum illum relігiuue in deos fama ſuper æthera notus dicit: Cum enim laboribus meis eſſem notus toti orbi, fama nominis mei ſine fine decurrens ad cœlum uenit. [Italia quæro] Ad id, Quoue teneris iter, & ornaturus genus addit, quod non quæſitum fuerat. [Et genus ab Ioue ſummo. Matre dea] Libenter auditur quod gratias agat matri quaſi abſenti data fata, ergo non uoluntarie à patria diſceſſerat. Sic præterita ſtrictim tangit, & in præſenti immoratur, ut maiorem moueat miſericordiam. [Bis denis] Oſtendit magnum numerum. Sunt autem ſi dolentis animum excutere uolumus ſeparatim ſingula cogitanda. uix oſtendit quanta difficultate euaſit. [Ignotus] Summa in humanis miſeria, in alienis terris nullius habere notitia. Augetur autem ſi ſit egens. Nam ſi nõ egeret, non eſſet ei cuiuſquam notitia neceſſaria, ad hæc duo mala, ignotus, & egẽs additur tertium ſolitudo, ut nihil ad uictũ ſuppeteret. nec inueniretur qui daret. [Europa atque Aſia] Tacuit de Africa, quia in ipſa erat. Venus autem ſermonem interrupit, uel quia nouat cuncta, uel quia non libenter audiebat, uel quia maturandum, quoniã ante noctẽ uia monſtranda erat. Hęc ille Beroaldus autem dicit in Seruium ſic. Et ſi Seruio, in hac re, Iſid. lib. 1. Etymo. ſuffragatur, tamen apud me pluris eſt auctoritas Ciceronis, & Gellij, qui (ut opinor) & Seruio, & Iſidoro, doctiores extiterunt. Etenim Gell. in 5. illos arguens, qui de hiſtoria, & annalibus idem quod Seru. tradiderunt, inquit, annales omnino id eſſe quod hiſtoriæ ſint, hiſtorias non omnino id eſſe quod annales ſint tanquam alterum ſpeciale nomen ſit, alterum generale, itaque hiſtoria erit rerum geſtarum expoſitio. Annales uero libri, ſunt id, quod factum quoque anno geſtumve ſit continentes, hiſtorias quo conſilio qua ratione res geſtæ ſint demonſtrat habet effectus, auditorem commouet. Annales autem nudi ſunt nihil habens incitamenti: nec commonere quidquam poſſunt, ſimpliciter ſine ullis ornamentis, ſine ſuco, ſine affectibus res geſtas continentes, de quibus annalibus ita ſcribit Cic. lib. ij. de Orat. Erat hiſtoria annalium confectio, res omnes ſingulorũ annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi, hij. annales maximi nominantur. Virgilius itaque omnium rerum peritiſſimus, ex perſona Aeneæ tanquam Pontificis dixit in 1. Et uacet annales noſtrorum audire laborum, nã cum Pontifex annales conficiat? & Aeneas à poeta, perinde ac Pontifex inducatur, merito annales appellat hiſtoriã rerum ſuarum, & hic Maronianus uerſus à Macrobio cum diligẽtia lectus eſt, & eruditiſſime expoſitus, enucleatusq. à Seruio autem parum curioſe examinatus, penſitatusque. Ordo autem eſt. O Dea; (fatetur enim adhuc deam, licet illa diſſimulauerat, non enim plane negauerat ſe deam) ſi ego repetens à prima origine pergam. i. peragã. i. ad finem uſque dirigam filium & contextum hiſtoriæ quàm interrogas, & ſi uacet. i. uacans uelis audire annales, id eſt recitationem quaſi ex annalibus. id eſt libros quotannis ſcriptã laborum noſtrorum, hoc eſt ſi & mihi dicendi, & tibi audiendi ocium ſit, ueſter. i. ſtella ueſpertina, quæ cum Veneris ſit Veneri grata nuncupatur, cõponet. i. claudet & finiet, ante. i. priuſquã, peregero ſermonem inceptum diem. i. lucem diurnam & hoc Olympo. i. cœlo clauſo, quia noctu (ſecundum poetas) clauditur, aut ſi de monte intelligatur, & hoc Olympo clauſo. i. obtuſo, ita ut uideri non poſſit poſtquam rebus nox abſtulit atra colorem. Tempeſtas appulit ſua forte. i. fortuna, & caſu inopinato; bene utitur Verbo actiuo cum accuſatiuo, errant. i. qui dicunt nauis illius, aut ille appulit heri, aut applicuit, cum dicendum ſit nauis appulſa, aut applicata eſt, quã hic, aut ille appulit, aut applicuit. appulit ergo nos uectos ꝑ diuerſa ęquora, ſup. à Troia antiqua. i. nobili, aut ſi de illo loquitur. Troia antiqua, quia dictum eſt, Surgenteſq. nunc Carthaginis arcem, q. d. non mirum ſi ſurgat, quia noua, ſed ut in ſecundo dicitur: Vrbs antiqua fuit multos dominata per annos, aut ideo antiquam dicit, ut notam ſignificet (de qua ſe tamen ex more ſe dubitare ſignificans, propterea quod ea loca inculta eſſent, unde exierat exploraturus, loca: Qui teneam (nam inculta uidet) homines ne, fera ne) addit, ergo, ſi forte nomen Troię, ijt per ueſtras aures. i. ſi quid unquam de Troia audiuiſtis in iſtis locis loqui. Nec eſt cõtra præceptum grammaticũ, ꝙ pluraliter loquitur dicens non tuas, ſed ueſtras nam licet ad unam loquitur, tamen de quibus loquitur, hoc eſt de omnibus Tyrijs, qui ea loca iam tenebant, Sicut prius ad Eurum, Veſtras Eure domus. non. n. de ſolius Euri, ſed de omnium uentorum domibus loquens, ueſtras dixit. Quod autem dicit forte ſua ex perſona ſua dicit Aeneas qui neſciuit factione Iunonis id factum, aut ſi reuera, cum heros eſſet id ſcire poterat, tamen diſſimulãdum erat, cum iam in regione Iunoni chariſſima eſſet; quod uero addit Libycis oris ex eo pendet, quod dixerat Venus. Sed fines Libyci, nam niſi id iam ab ea didiciſſet, incongrue dixiſſet cum ſicut prius uiſum eſt ipſe, cum Achate exiuerit exploraturus, quas uento acceſſerit oras, unde ipſe paulo ante hunc. locum ad Venerem. Et quo ſub cœlo, tandem & quibus orbis in oris iactemur, doceas, ignari hominumque locorumque Erramus. Eſt ergo ac ſi dicat appulit nos ut audio, oris Libycis, id eſt ad oras Libycas, eſt enim datiuus ad locum, & per hoc reſpõſum eſt ad illud, quibus aut uenistis ad oris. Nunc reſpondens ad id. Sed uos qui dixit Sum pius Aeneas qui ueho mecum claſſe penates, i. deos domeſticos & quaſi penes nos natos, vt ſunt dij proprij ciuitatis Troiæ raptos, id eſt ereptos, ab hoſte, id eſt e manu aut occupatione oſtium, id eſt Græcorum exiſtens notus fama, ſcilicet huius pietatis, ſuper æthera, q. d. etiam in conſilijs deorum, qui hyperbole eſt. Ad id autem quod quæſitum eſt Quoue teneris iter? Reſpondet, Ego quæro Italiam patriam. i. unde originem traxi, Seru uult non appoſitionem eſſe, ut Italiam intelligamus eſſe patriam Aeneæ, ſed diſtinguendum eſſe, quoties enim multa & diuerſa copulare uolumus, ſatis eſt coniũctionem ante ultimũ ponere, ut, Ioannes, Petrus, & Iacobus in transfiguratione dominica fuerunt, dicetur ergo quæro Italiam, ſcilicet promiſſam à dijs, & patriam, ſcilicet Corythum, & genus à Ioue ſummo, ſupp. quæro, hoc eſt quæro cunabula gentilium meorum qui ab Ioue deducti ſunt, nam dicetur in 3. de Italia, antequam exquirere matrem, & Corythum, terraſq; requirit Auſonias, & hinc Dardanos ortus Iaſiusq; pater: aut ego exiſtens genus, id eſt progenies, deducta a Ioue ſummo conſcendi ęquor Phrygium, ſcilicet Helleſpontum, bis denis, id eſt uiginti nauibus ſecutus, id eſt ſequens fata data. i. conceſſa mihi à dijs ut fati ſit eruptum eſſe & non proditionis, & hoc matre dea. ſ. Venere (cum qua iam ignota loquitur, & ita gratum ſe oſtendit matri quod illi acceptum eſt) monſtrante uia Septẽ ſupp. naues ex illis uiginti, nec integre, ſed conuulſæ undis & Euro. i. procellis ſuperſunt. i. reliquiæ mihi sũt. uix i. quod cum ſumma difficultate mihi cõtingit, aut uia ſup. ſunt, quia nõ tutæ, cum temi fracti ſint & mali. ipſe. i. ego ignotus

tus in his locis quamuis ſim fama ſuper æthera notus, peragro deſerta Libyæ, quæ.ſ.dicis eſſe Libyæ, eges.i.q. egeo (unde Dido dictura eſt in exprobationẽ eius. Nuſquam tuta fides, eiectum & littore egentem Excepi, & regni demẽs in parte locaui. Amiſſam claſſem ſociosq; à morte reduxi) Et ſup. pulſus Europa.ſ. ad quam tẽdere parabat, & Aſia.ſ. à qua profugus fato uenerat in Africam uento pulſus, uolebant autẽ plura dicere, nec.i. & non, & Venus non paſſa querentem.i. queri, aut conqueri uolentem plura interfata eſt ſic, ut.ſ. ſequitur medio quia nondum abſoluto ſermone, dixiſſet enim caſus ſuos quos iam in mari paſſus erat, qui quia dicti ſunt incongrue repeterentur, vnde ſubtiliter inducit Venerem interrupiſſe ſermonem eius.

VARIA LECTIO.

ET uacet annales noſtrorum audire laborum] In peruetéri libro manuſcripto, Annales noſtrorũ audire parentum, legitur. [Ante diem clauſo componet ueſper Olympo] In libris aliquot antiquis non inueniſſe, Componat, habetur. [Diuerſa p æquora uectos] in peruetéri quodam libro, lactos legi.

COELIVS RHODIGINVS.

PERIAVTOLOGIAM uero ſtatuunt uocari, ubi quis, ſeipſum laudat, ut eſt illud Achillis apud Ho. οὐχ ὁρᾷς, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε. Nõ ne vides q̃ pulcher ego, & quàm magnus? Sed & Maro noſter. Sum pius Aeneas, fama ſuper æthera notus.

APVD Virgil. poetarum principẽ ac omnigenæ doctrinæ Aſylum multa etiam deprehendes, quæ nec ab Honorato, nec à cæteris interpretib. ſint abundanter expoſita, & exacte cõſiderata: ut in 1. Aen. lib. hoc carmen, quod in hunc modũ legunt Italiam quæro patriam, & genus ab Ioue ſummo: Talem ex priore Hemiſtichio ſenſum (nam de poſteriore non diſceptamus) elicientes. Quæro Italiã, & patriã i. Corythum Cum accuſatiuus hic patriam à verbo quæ diſiungẽdus ſit, & ſequenti connectẽdus clauſulæ. Vt ſic verſus legatur. Italiã, quæro patriã & genus ab Ioue ſummo, Et ſenſus eius ſit talis. Quæro Italiam, patriã & genus ab Ioue ſummo. i. accipio, hoc eſt Iouis cõterraneus & cõſanguineus ſum. Nam ſummo uerbũ, non adiectiuũ nomen eſſe hoc loco cenſuerim. Sciendum eſt aũt Phrygas Iouem apud ſe natum & educatũ cum Arcadibus & Cretenſibus contendiſſe, ut Demetrius Sceptius ſcribit auctore Apollonij interprete in tertiũ Argonauticon Atque id pp quicquid de natali eius ac Rheæ puerperio Aſchades & Cretẽſes tinnitibus, ululatibus, & fanatico diſcurſu referabant, Gallos in Phrygia repræſentaſſe. Vnde illud Propertij. Idæum Simoenta Iouis cunabula parui. Nec mirum cuiquã uideri debet poeta noſtrum hic Phrygiam, alibi Cretam Iouis patriam aſſignare, ut, Creta Iouis magni medio iacet inſula põto. Quandò is diuerſis locis diuerſas percurrere opiniones conſueuerit, ut præ cæteris Macrob. & Seru. annotarunt. Quod & alios poetas feciſſe, ut fœcunditatẽ doctrinæ oſtenderent, & fructus ſuos redderent gratiores, diligentiſſimus lector inueniet. CON. FAN.

VEN. Quiſquis es, haud, credo, inuiſus cœleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris urbem.
Perge modo: atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Nanque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam
Nuncio, & in totum uerſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium uani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Aetheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo. nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſpectare uidentur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia uelo.
Perge modo, & qua te ducit uia dirigere greſſum.

SERV. QVisquis es) Pleraque per cõceſſionem ſic tradit poeta, ut argumentum faciat, ſicut hoc loco Audierat Venus Sum pius Aeneas, fama ſuper æthera notus. Dicit tamen, Quiſquis es, hoc eſt, etiam ſi hæc in te non ſint, huic tamen conſtat te eſſe felicem, quod meruiſti Carthaginem. Item in 2. Quiſquis es, amiſſos hinc iã obliuiſcere Graios. Hoc eſt qualibet ratione contra nos bella ſuſceperis. Haud credo inuiſus cœleſtib. Liptotes figura per contrarium ſignificans .i. credo te eſſe cariſſimum ſuperis, ut ſupra, Mihi iuſſa capeſſere fas eſt. Cœleſtibus aũt ſecundũ Pythagorã. & pcipue Platonem dixit, qui cõfirmãt uiuos eſſe ſuperis caros, mortuos uero inferis. unde & Virg. de Pallante. Et nil iam cœleſtib. ullis Debent. Item contra uos ô mihi manes Eſte boni, quoniã ſuperis auerſa uoluntas (Auras Vitales carpis) Quib. uiuimus Nihil eſt.n. aliud uita niſi reciprocus ſpiritus unde Iuppiter quo conſtant omnia, uocatur Ζεὺς ἀπὸ τῆς ζωῆς.i. uita. (Carpis) Accipis, ut, Et placidam carpebant membra quietem. (Tyriam) Carthaginem à colonis. (Adueneris urbẽ) Hyſterologia, ut ſupra. (Perge mõ) Tantummodo. hoc eſt, hæc tibi ſola ſit cura, nam liberata ſunt naues. [Perfer] Imperatiuus modus eſt, ut, Fer cineres Amarylli foras. [Reduces] Proprie reduces dicuntur, qui pericula euadunt ſic infra, Vt reduces illi ludunt. ſ. poſt periculũ illatũ ab aquila. [Verſis aquilonib.] Quia poſtquam ad Africã iter uerterunt, aduerſus ante Aquilo cepit eſſe proſperior. [Ni fruſtra augurium uani docuere parentes) Hoc ad cõfirmandũ errorem Aeneæ dixit, ne diuinando dea eſſe crederetur. Quod autẽ dicit. [Vani parentes] aut hypallage eſt. i. uanum augurium, ut, Dare claſſibus auſtros, &, Ibant obſcuri ſola ſub nocte, pro ipſi ſoli per obſcuram noctem. Aut certe uani parẽtes, qui res falſas & inanes docent. Et per hoc plerunque decipere oſtendit auguria. Multi uolũt ad nimium hoc amore parentum referri, qui teneritudine affecti, etiam ſuperflua liberos docent. [Bis ſenos cycnos] Cycnos nauibus comparat, aquilam tempeſtati. In augurijs autem conſiderandæ ſunt non ſolum aues, ſed etiam uolatus, ut in præpetibus, & cantus, ut in oſcinib. quia nec omnes, nec omnibus dant auguria, ut columbæ non niſi regibus dant, quia nunquãm ſingulæ uolant, ſicut rex nũquam ſolus incedit. unde eſt 6. Maternas agnouit aues, per tranſitum oſtendit regis augurium. Item cycni nulli dant, niſi nautis, ſicut lectum eſt in ὀρνιθογονίᾳ. Cycnus in augurijs nautis gratiſſimus ales. Hũc optant ſemper, quia nunquam mergitur undis. (Latẽtes) Poſt periculum. (Agmine) uolatu, impetu. Agmen autem apud Virg. eſt cuiuslibet rei impetus, ut, Illi agmine certo. Et, Vncat agmina ſæua ferorum. (Iouis ales) Aquila, quæ in tutela Iouis eſt, quia dicitur dimicanti ei cõtra Gigantes fulmina miniſtraſſe, quod ideo fingitur, quia p naturam nimis eſt calidis, adeo ut & oua quibus ſuperſedet, poſſit coquere, niſi admoueat gagatem lapidem frigidiſſimum, ut teſtatur Luc.

Fata repreſſa ſub alite ſaxa.

Capere) Eligere, ut, Ante locum capies oculis. (Stridentib. alis) Signum augurij eſt. (Cœtu) Dicit Pli. ij. in nat. hiſtoria, omnes aues colli longioris, aut recto ordine uolare, ut pondus capiti præcedentis cauda ſuſtentet, unde & prima plerunque deficiẽs relicto loco incipit eſſe poſtrema, aut in cœtu ſe omnes inuicẽ ſuſtinere. Hoc autẽ uolatu imitatur literas quaſdam, unde Luc.

Et turbata perit diſperſis litera pennis.

(Cantuſque dedere) Alluſit ad nautas. (Puppesq; tuæ, pubesque tuorum) Tropus ſynecdoche, à parte totum ſignificat. Tren. O lepidum caput.i.ò lepidus homo. [Oſtia] Proprie oſtia dicuntur exitus fluuiorum, ſed modo abuſus eſt, quia plerunque oſtia ipſa pro portu ſunt.

ASC QVISQVIS es, haud, credo, &c.] Nunc qua gratia uenerat exequitur Venus, docet enim ſocios ferè cum claſſe ſaluos eſſe recipiendos, monetq. Didonem accedant. Quod uero dicit Quiſquis es, non derogat fidem Aeneæ. ſed auget fidem dicendis. Nam ſenſus eſt id, quod dictura ſum, non ideo dicam, quod dicis, te pium Aeneam fama ſuper æthera notum, ſed quia augurij petita certiſſime noſco te diis acceptum qui poſt tantam tẽpeſtatem incolumis claſſem recipies, ſed ne dicta dicam, audiamus Bon. cuius uerba ſunt, Quiſquis es; adhuc eluet cum ignoto loquitur, haud equidem oportet te diis charum eſſe, quoniã Carthaginem Veneris, hæc uerba omnium ſpondebant effectũ, de quibus conqueſtus erat. Nam & notitiam ſui, & celebritatẽ, & humanitatem pollicetur. [Pergẽ] Hortatur ne redeat ad ſuos ut propoſuerat, ſed eat Carthaginem. [Nanque tibi] Demit ſolicitudinem de ſocijs ſalutem illorum, augurio nuncians. [Ni fruſtra augurium uani docuere parentes] Ordina ſic, ni uani fuere parentes. i. maiores noſtri, & fruſtra nos docuerũt. [Bis ſenos,]

Numero

Numero nauium coæquatur, quas Aeneas putabat oppreſſas. (Aetheria) Quos ut cygnos poſt perturbationẽ illatã, ab aliqua liberatis ſuo ordine læti, uoluntas terrã capiam petunt, ſic tui a tẽpeſtate erepti tuti ſunt. (Et qua te ducit uia) Ne ille diceret, non noui iter. Ordo aũt eſt, Quiſquis.i.quicunq; es, hoc eſt etiã ſi nõ ſis ille prius Aeneas quem te prædicas, & te eſſe ſatis credo, in ea ſolo augurio, & rerũ euẽtu edocta ego credo, quod ſup. tu haud id eſt non inuiſus, imo charus cęleſtibus.i.dijs ſuperis, carpis auras uitales.i.quibus reſpirando uiuitur, qui adueneris.i.ꝓpea ꝙ aduenisti urbem Tyriam.ſ.Carthaginem.i.hoc ſolum, ꝙ dij uoluerunt appulſum ad urbem Tyriam, ubi aduentus tuus gratus & acceptus erit, ſignificat te non inuiſum ſuperis, quia ſi ſibi ſuperi inuiderẽt, non tantũ boni ſub ſpecie incõmodi, cõtuliſſent & ita cohortatur eum ſubtile, ut ad Didonem eat, unde ſubdit, Perge.i.perfice iter tuũ, modo.i.ſolummodo, q.d. nihil aliud cures, nam ſi modo perueneris ad hãc urbem, omnia tibi proſpere cedent, perge ergo, atque perfer te hinc.i.ab hac ſylua ad limina reginæ, nam ego nuncio.i.prædico & ſignifico ſocios.ſ.tuo reduces.i.reductos, & ſaluos, & claſſem.ſ.quam amiſſam cenſes, receptam.ſ.ea periculis ad tutiora loca, vnde recepitui canunt, qui ex prœlio in caſtra conuocans, & nuncio claſſem tuam actam.i.impulſam aquilonibus.i.uentis, contra Africam, & ex aduerſo Africæ ſtantibus in tutum.i.locum, ubi tuta ſit, ni.i.niſi parentes.ſ.mei (inquit Venus ſub ſpecie uirginis uenatricis) uani.i.mendaces, & futiles docuere fruſtra.i.nõ quidquam & in uanam augurium.i.artem augurandi. Et ne id cõfidentius, ſine rõne dixiſſe putetur addit aſpice, q.d. ſi tu etiã Augurij peritus es, poteris reſpicere, an ꝙ dixerim uera ſint. Aſpice.n. biſſenos.i.duodecim (Tot enim naues fuerant quas amiſſas Aeneas uerebatur, cum ſaluæ eſſent. Nam dixit ſe uiginti habuiſſe, quarũ unam perire uidit ante oculos ſuos, & ſeptem ipſe in portum perduxit, unde reſtabant duodecim cygnos.i.olores, qui quia non ſubmergũtur, & in aquis uerſantur nautis ꝓ augurio ſunt lętantes agmine.i.cętu aut cõuolatu agminatim ꝓcedẽtẽ cũ prius turmatim diſperſi auolarent, quos.ſ.cygnos, ales Iouis.i.aquila lapſa.i.ꝗ deſcẽdit plaga.i.regiõe, aut ora æterea.i.cęleſti, aut ætria turbabat.ſ.paulo ante, aut dũ naues tuæ paterentur, cœlo aperto.i.ſereno apparenti, qui ſup. (Aut eſt græca locutio, qua uetuſtiori damus, quod alterius eſt, ut apud Comicum Scis me quid uelim, pro eo, quod eſt, Scis quid ego uelim ita aſpice biſſenos cygnos. Aut capere, aut capras iam deſpectare uidentur, pro eo, quod eſt, aſpice biſſeni cygni &c.) uidentur nunc aut capere.i.deligere ad conſidẽdum terras lõgo ordine. Nam pluſculo interuallo, aut deſpectare.i.frequentiter aſpicere, captas.i.electas.ſ.terras, ut.i.quẽadmodũ ibi.ſ.cygni, reduces.i.reducti, aut reuerſi S perſecutione aqlę, ludunt.i. lætitiã ſuã indicant: alis ſtridentibus, & cinxere polũ.i.cœlum, cœtu.i.conuolatu, & dedere cantu.i.in ſignũ lętitia, haud aliter.i.eodem modo, & puppes tuæ, & pubes.i.iuuentus pubeſcens tuorũ.ſ.amicorũ, aut tenet (zeugma ab inferiori eſt quod ſic perficitur, & puppes, aut tenent portum, aut ſubeũt oſtia plena uelo, aut pubes tenet portum, aut ſubit oſtia.i.aperturã, & ingreſſum portus, pleno.i.paſſo & extenſo uelo, quod nõ extẽditur, totum uentis quoties quidquã periculi timetur. Cõcludit ergo, dicens perge.i.perfice iter tuũ, modo.i.ſolũmodo, & ſi dicat Aeneas, quo pergam, cum neſciã uiam, addit, & dirige greſſum. ea qua uia te ducit.i.ſequere uiam, quæ ducet in vrbem, ſicut tactum eſt in Bucol. Quo te Mœri pedes, an quo uia ducit &c.

I O V I S ales aperto Turbabat cœlo,) In antiq. aliquot libr. Turbarat exacta ſpecie legitur. (Et qua te ducis uia) In lib. Longobardico legi, eſt, Quo te ducere. VARIA LECT.

SERV. AVertens] Se ſubaudi hoc eſt cum auerteretur, ut, Tum proram auertit [Roſea.] id eſt pulchra. (Ambroſiæque comę) Aut deorum unguento oblitæ, hoc eſt ambroſia, aut certe abuſiue dixit diuinæ comæ. (Spirauere) Exhalauere. [Veſtis defluxit) Quia dixit ſupra, Sinus collecta fluentis. [Vera] Bene uera, de qua ante dubitabatur. (Matrem agnouit) Nunc matrem cognoſcit. Nam deam eſſe ſuperius dixerat. [Fugientem] Celeriter abſcedentem. Quid toties) Sæpe: & aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus ſæpe eum eſſe deluſum aut certe ſecũdum ipſum Vergilium, qui ait in ſecundo:

POE. Dixit: & auertens roſea ceruice refulſit:
Ambroſiæque comæ diuinum uertice odorem
Spirauere. pedes ueſtis defluxit ad imos:
Et uera inceſſu patuit Dea ille, ubi matrem
Agnouit, tali fugientem eſt uoce ſecutus.
ANE. Quid natum toties crudelis tu quoq; falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram,
Non datur, ac ueras audire, & reddere uoces?
POE. Talibus incuſat, greſſumq; ad mœnia tendit.
At uenus obſcuro gradientes aere ſepſit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere nequis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram aut ueniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit: ſedeſque reuiſit
Lætas ſuas, ubi templum illi centumque Sabæo
Ture calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

ꝑpoſitum, quib. eſt, quantũ ad cętera ſpectas inferior. (At uenus] Ordo eſt, At Venus dea. (Obſcuro aere. i. nebula, cuius diffinitio eſt [Circum Dea fudit] Figura Tmeſis eſt, quę cum ſecto uno ſermone aliquid interponimus, ut alibi, Septem ſubiecta trioni. Sed hoc tolerabile eſt in ſermone cõpoſito, cęterum in ſimplicibus nimis eſt aſperum, quod tamẽ faciebat antiquitas, ut, Saxo cere comminuit brum. [Aut ueniendi poſcere cauſas] .ſ. ne ſæpe narrando crebrum patiatur dolorem. Vnde melius ad Aeneam refertur, Medio ſic inter fata dolore eſt. (Ipſa Paphum) Ciuitatẽ Cipri. [Sublimis] Diuino inceſſu. (Læta)

Cum mihi ſe non ante oculis tam clara uidendam. Obtulit.

Multi tamen uolunt in hoc ipſo loco ſæpe eum eſſe deceptum, ut in habitu in interrogatione, reſponſioneque in augurijs (Tu quoq; (Sicut Iuno, cæteriq; dei qui Troianis inimici ſunt (Cur dextræ iungere dextram [Maiorum.n. hęc fuerit ſalutatio, cuius rei τὸ αἴτιον, cauſam Varro, Callimachum ſecutus expoſuit aſſerens omnem eorum honorem dexterarum conſtituiſſe uirtute, ob quam rem hac ſe uenerabantur corporis parte. (Veras audire, & reddere uoces) Sunt multæ reciprocę elocutiones, ut hoc loco ſunt multę unius partis utrique ſufficientes, ut, tenempe amicitijs, ridiculum.n. eſt ſi addas mutuis, cum amicitijs utrũq; ſignificet, ſicut Fronto, teſtatur. Item ſunt elocutiones, quarum una pars plena eſt, quę ſi conuertantur, habẽt aliquid ſuperfluũ ut in Salluſtio, In tugurio mulieris ancillę, bene addidit ancillę, at ſi dicas, in tugurio ancillę mulieris, erit ſuperfluum. Mulieris ancilla enim & conditionẽ oſtendit, & ſexum. Item, Res erat prętoribus nota ſolis. hoc ſuffecerat, male ergo addidit: Ignorabatur à cęteris. Quod ſi cõuertas, nihil eſſe ſuperfluũ inuenitur. [Talibus incuſat) Redarguit. Incuſare proprie eſt ſuperiorem arguere, ut in Terent. pater ad filium. Quid me incuſas, Cteſipho? Accuſare uero, uel parem, uel inferiorem, ut in eodem ad mariꝰ ſum uxor. Me miſeram, quę nunc ꝗ ob cauſam accuſer neſcio. Et hoc proprietatis eſt, licet uſus iſta mala corrumpat. Sciendũ tamẽ eſt Terent. ꝑ ſolam proprietatem omnibus comicis eſſe

Proprium Veneris epitheton. (Sabęo] Arabico. Arabię aũt tres ſunt, Inferior, Petrodes, Eudæmon, in qua populi ſunt Sabęi, apud quos naſcitur thus. Dicti autem Sabęi ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι.i. uenerari, ꝙ deos per ipſorũ thura ueneramur. (Ture calẽt aræ, ſertiſq; recentibus halant) Ecce unde ſupra dixit, Haud equidẽ tali me dignor honore. Quod autem dicit. Recentibus) I. aut eſt loci, qui ſemper flore ueſtitur. (Sertis Sertum & ſerta, cũ nihil adijcitur dicimus, ut hoc loco. Item alij expreſſus, Serta procul tantum capiti delapſa iacebant. Si autem ſertos dixero, Florea addo Si ſertas, addo coronas, ut Lucan. Accipiunt ſertas nardo florente coronas. Et hoc in multis nominibus obſeruandum eſt ut genus ex adiectione formetur, qua detracta, in neutrũ cadat neceſſe eſt, ut piſcinalis locus, piſcinalis cella, piſcinale, ſaginarius mulus, ſagittaria mula, ſagmarium.

ASC. D I X I T, & auertens] Docet quomodo Venus abiens agnita eſt quod opportunũ fuit, ut dicti fidem habeat Aeneas, utiq; ab ea nebulis ſepius fit, cuius rei aſſignat quatuor cauſas Don. cuius uerba ſunt. [Et uera inceſſu patuit Dea] Cõpletis quę uoluit, demiſit ſęrum, & inſtructum, & plurimis ſignis ſe manifeſtauit, & ſplẽdore, & odore, & defluxo ueſtis. [Ambroſięque comę] ſic eius comę ſe effuderant, ut putarentur Ambroſia, qua mulieres in unguentis admiſcent perfuſę (Voce) Quando gradiendo, uel currendo non potuit. [Quid] Incuſatio non contumelioſa, ſed ex affectu, & religione procedens. Ergo mater nomen tuum

conſiteri

confiteri noluiſti, & quaſi aliena locuta mecum, maternis uerbis miſerias meas, non leuaſti? nec ſemel hoc feciſti, ſed ſæpe. Conſtabat enim inter ipſos, multa & uaria fuiſſe colloquia, in quibus ille uultu, habitu, & colloquio matris, falſus eſt: Debuit autē incuſatio ad abeuntem, non eſſe longior, quam ut ad celeriter fugientis aures, peruenire poſſet [Obſcuro aere] Non ſatis fuit uerbis inſtruxiſſe filiū licet ſciret omnia eadem cōpoſuiſſe Mercurium, ſed quatuor de cauſis texit, ne uiderētur, ne tangerētur, ne interrogationibus varijs detinerentur, uel ueniendi cauſas quærēs eos, qui ante noctē uenire debebant, detinerent. Beroaldi autem in Seruium, uerba ſunt hæc: Quis non uidet falſam, ac penitus inanem eſſe differentiam, quā Seruius nobis perſuadere contendit? nemo ferè eruditionem in latina, ita loquitur, nemo hanc differentiam obſeruat, quin immo ſæpiſſime ſecus legitur. Cæſar in 1. commentario omnium ordinum adhibitis, ad id conſilium centurionibus, uehementer eos incuſauit. Certe Cæſar militibus ſuis maior eſt, non minor, & tamen contra Seruij diſciplinam, dicit ſe incuſaſſe, & profecto latiniſſime locutus eſt. Incuſare enim ſignificat repræhendere, uel culpare, ſine aliquo diſcrimine, hinc Cornelius Tacitus, inquit, Intemperiem cœli incuſantes, & apud Diomedem legitur: Incuſante Cicerone Catilina conuictus eſt. quod quidē exemplum, de maiore in minorē dici, nemo inficiatur, cum conſul Cicero fuerit, & Catilina priuatus. Accuſare uero, ab auctoribus idoneis uſurpatur, nuſquā obſeruata ſcrutina illa, & rācida Seruij obſeruatione, de qua te exēpla, iō ponere ſuperſedeo, quia talibus ſcatent ſcriptorum cuncta uolumina. Ordo eſt. Dixit. ſ. Venus i. finiuit ſermonē ſuū, & auertens, ſupp. ſe refulſit. i. reſplēduit ceruice roſea. i. pulchra aſpectu, qualis eſt roſa, & comæ ambroſiæ. i. ambroſia imbutæ ſpirauere. i. emiſerunt, & diffuderunt, aut exhalauerunt, quaſi ſpirando, diuinum. i. diuinitatis, aut qualem dij & deæ diffundere ſolent odorem, ueſtis. ſ. eius, de qua dictum eſt Nodoq. ſinus collecta fluentis, defluxit ad imos pedes, & patuit inceſſu. i. incedendo uera dea, cum prius de ea aliquantulum dubitaſſet [hæc autem ſunt ſigna diuinitatis, de quibus etiam in quinto dicit:

Diuini ſigna decoris,
Ardentes notate oculos qui ſpiritus illi,
Qui uultus, uocis ue ſonus, uel greſſus eunti?]

Ille. ſ. Aeneas ubi agnouit matrem. i. eſſe non ſolum quamuis deam, ſecutus eſt, ſupp. eam fugientem, tali uoce. i. ſermone, nam pedibus non potuit eam aſſequi. Quid ò mater, tu quoque, ideſt etiam tu crudelis. i. immitis, [nam ex impatientia, omnia crudelia uocamus, unde in Bucol.

Atque deos, atque aſtra uocat crudelia mater. Item,
O crudelis Alexi. Item Amaſius poeta
Crudeles, dum ſerpens nouos exuit annos,
Formæ non ullam fata dedere moram.

Ludis. i. illudis, natū. i. filium. ſ. me toties falſis. i. fictitijs, & aliud quam ſit ſimulantibus imaginibus. i. ſpeciebus, cur non datur. i. negatur, & non conceditur mihi iungere dextræ ſup. tuæ, dextram ſup. meam, [cum etiam oſculum dare filio licere uideatur & audire, & reddere uoces ueras. i. non ſub aliena perſona occultatas, hoc eſt matris, & filij, ut à matre, & a filio, Æneas incuſat, ſupp. matrem talibus. ſ. dictis, & tendit. i. dirigit greſſum ad mœnia. ſ. Carthaginenſia, aut Carthaginienſia] utrunque enim reperitur. At. i. ſed, Venus ſepſit. i. circundedit gradientis, ſcilicet Ænea cum Achate. [Eſt autem accuſatiui caſus pluralis numeri] aere obſcuro. i. denſo, & opaco, & dea. i. ipſa quæ potuit, cum ſit dea, circunfudit, ſupp. eos multo amictu. i. tegmento nebulæ, ne quis poſſit cernere eos, neu. i. ne ue quis poſſet contingere eos, ue pro uel moliri, cum molimine, & moleſtia facere moram. i. detinere eos, & exquirere cauſas ueniendi. Ipſa. ſ. Venus hoc facto, abijt ſublimis. i. ſublata, uel per altum uolans in ſignum lætitiæ pro bene actis rebus. Paphum. i. ad ciuitatem illam Cypri, & ipſa læta reuiſit ſuas ſedes, idest ubi præcipue quieſcit, ac colitur. Sed ingenio ſe alludit poeta ad hiſtoriam, nam Venus dicitur fuiſſe regina Cypri, quæ corpus ſuum diuulgabat, & quę illic ſepulta eſt, ſedes āt pro ſepulchro accipi ſolet, ut in ſexto, Sedib. hunc refert ante ſuis, ubi templum, ſup. eſt illi. ſ. Veneri, & ubi centū aræ calent illi ture Sabeo. i. quod in Saba naſcitur, non ſolis eſt turea uirga Sabæis, & halant. i. ſpirant, & fragrant ſertis. ſ. florum, recentibus. i. recenter appoſitis a puellis, quæ eas frequenter innouant.

AGNOVIT, tali fugientem eſt uoce ſecutus] In Longobar. exemplari mutato numero legitur, Fugientem tali eſt uoce ſecutus. Sed prior numerus ex tetrametro, longe magis placet. [Aut ueniendi expoſcere cauſas] In aliquibus antiqu. libr. exquirere, legitur, quod maiori diligentia quærere ſignificat. In Longobardico, & aliquot alijs, Diſcere. In Roma. In Mediceo, & antiq. pleriſque, Poſcere, habetur, quod magis placet. [Ipſa Paphum ſublimis abit] Vetera quædam exempla, Et Paphon, & adit, ſcribunt. ſed ut, Paphon, non, reiecerim, ita, Adit nunquam ſcripſerim. VARIA LEC.

Corripuere uiam interea, quàm ſemita monſtrat
Iamque aſcendebant collem, qui plurimis urbi
Imminet, aduerſasq. aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumq́ue, & ſtrata uiarum.
Inſtant ardentes Tyrij: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubuoluere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Iura, magiſtratusq. legunt, ſanctum. q̈ ſenatum.
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alij, immanesq. columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educunt fętus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt uenientium; aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent;
Feruet opus; redolentq. thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt,
Aeneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetq. uiris, neque cernitur ulli.

SERV. CORRIPVERE uiam] Officium eundi celeriter arripuerunt. Neque enim uia corripitur. [Qui plurimis] a longis, ut ipſe alio loco, Cui plurima ceruix. Item, Cum ſe nux plurima, idest amigdala, longa namque eſt. [Aſpectat] Rei inſenſibili dat ſenſum. Vnde eſt illud in 4. de Atlante. Item Sal. Lyciæ Piſidiæque agros deſpectantem. [Miratur molem Æneas] Hoc ad ipſum refertur. [Megalia quondam,] Hoc ad poetam. [Nec enim hoc nouit Æneas. Megalia uero antiſtæchon eſt: Nam debuit magaria dicere, quia magar non magal, Pœnorum lingua uillam ſignificat. [Inſtant ardentes Tyrij,] Multum feſtinantes. Alij, ingenioſi, Intelligunt. Nam per contrarium ſegnem, idest ſine igni, ingenio carentem dicimus, unde, & à Græco uenit canus, idest ingenioſus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι. [Ducere muros,] Ædificare. [Moliriq́ue arcem,] Molibus facta extollere. [Optare] Eligere, ut, Tuus ò regina quid optes, Explorare labor [Tecto] Ad tectum, nota figura. [Sulco] Foſſa ciuitas enim non domus, circundatur ſulco. ut alibi, auſim uel tenui uitem committere ſulco. [Legunt] Eligunt. [Portus Effodiunt], i. cothona faciunt. [Alta theatris Fundamenta] Hinc futura magnitudo cognoſcitur. [Qualis apes] Tertię declinationis genitiuus pluralis, & in ium, & in om exit, ſed tum pro noſtro arbitrio cum nominatiuus ſingularis fuerit in, & s, terminatus, ut amans, & amantum, & amantium, dicimus. Cum autem nominatiuus ſingularis fuerit, & ut fuerit terminatus, tantum in um exit, ut pater patrum, murmur murmurum. Reliqua uero nomina auctoritate firmamus, ut apis apum, uel apium. [Aeſtate noua] Bene noua, quia & eſt adulta & præceps ſecundum Sal. [Florea] Pro florida, ut, Nemora inter frondea turbam. [Rura] Græce ἄρουρα dicuntur. Aphæreſis ergo ſermonem fecit Latinum. [Exercet] Fatigat, ut, Nate Iliacis exercite fatis. Hoc aūt participiū ab exercitu. i. militū multitudine, declinatione diſcernimus, nā nomē quartæ declinationis eſt participiō, ſecūdæ. ut uiſus, huius uiſus uel uiſi, paſſus, huius paſſus uel paſſi, auditus, audiri uel auditus, aditus, huius aditus uel aditi. [Sub ſole] In ſole, ut, Nanq; ſub ingenti luſtrat dij ſingola templo [Cum gentis fœtus.] Ad laudem apum hoc pertinet, quod in quarto Georgic. melius intelligitur. [Liquentia] Defæcata, ſine fę-

ribus,vt,Nec tantum dulcia; quantum & liquida .i.pura,nam nu da mella conſtat eſſe meliora [Stipant,] Denſant, tranſlatio, na uibus,in quibus ſtupa interponitur uaſis,quā ſtipam dicunt] Diſtendunt]Implent, ut,Et denſo diſtendere pingui [Nectare] melle,abuſus eſt,pp ſuauitatis ſimilitudinem [Cell.] Eſt hic abuſus eſt,ut fauorum cauerna cellas uocaret.Traxit aūt a reponendi ſimilitudine,uel à celando unde cellam appellauerunt. (Agmine) Nunc impetu [Ignauum]Inutile,non aptum induſtriæ Nam induſtrios,gnauos dicimus. (Fucos) ſecundum Pli. apum, multa ſunt genera. Proprie tamen apes uocantur ortæ de bobus: fuci de equis: crabrones, de mulis: veſpæ,de aſinis. Fucus autē eſt ſecundum Æmilium Marcum,maior ape, crabrone minor [Pecus]Pecus n dicimus omne quod humana lingua & effigie caret. unde Horat Omne cum Proteus pecus egit.(Præſepibus) Alueariis.Et eſt tranſlatio,quæ fit quoties, vel deeſt uerborum proprietas,uel uitatur iteratio.[Feruet,]Cum celebratur, ut contra. (Friget)Cum ceſſat dicimus,vt Teren. Nimirum hic homines frigent.(Fragrantia)Quoties incēdium ſignificatur,q̄ flatu aliter, uel à flāma,pl, dicitur quoties odor qui fracta ſpecie maior eſt per r, dicimus.Sciendum ſanè nil in hac vacare cōparatione.Nā Pœnorum operi,apum labor, cuſtodię litorū,fucorum comparatur capulſio.(O fortunati,quorum iam mœnia ſurgunt) Bene fortunati,qui iam faciunt quod ipſe deſiderat. (Faſtigia) Nunc operis ſummitates.alibi ima ſignificant, ut Forſitan & ſcrobib. quæ ſint faſtigia quæras.[Suſpicit]Miratur,& econtrario, deſpicit.contemnit ſignificat [Mirabile dictu]Ob hoc quod ſequitur, quia mixtus cunctis latebat [Per medios] Figura eſt, nam planū fuerat,medijs ſe infert [Neque cernitur ulli].i.ab ullo. & eſt græcum,ut Hora.Scriberis uario i.ſcriberis a Vario.

ASC. CORRIPVERE &c] Docet ingreſſum Æneæ, nihil autem in ſententijs dubium occurrit, quod non à Don.explicuerit, cuius uerba ſunt. [Miratur] Ponit generaliter quòd omnes uiæ, & portæ feruebant,& ſtrepitus agentium perſonabant. [Inſtant]. Itur iam per ſpecies,laudantur autem,quòd non inuiti agebant. [Pars]Ducere primo curabant, quæ aduerſus hoſteis fuerant neceſſaria.[Locum]Tecto,priuata ædificia curabantur [Iura,] Diſponit leges & honores curiales [Portus] Et hoc ad ſalutis ſubſidium.[Alta theatris]Poſtea quæ ad ſalutem, & honorem pertinent, proſpicit uoluptatibus propter ſcenas, quod non niſi in ocioſa ciuitate, quod Æneæ erat neceſſarium. [Columnas] ut non ſolum theatri geſta,uerum aſpectus operis iuuaret. Ponit apum comparationem, quæ & induſtria, & labore, & æquitate operis & concordia,excellentes ſunt,& quæ fucos animal nō ſolū iners,uerumetiam uorax a ſedibus pellant.[O fortunati] Non inuidet alienæ felicitati,ſed proſequitur laude,q d. quando ego ad hanc felicitatem perueniam?an urbe,an umbra, nihil refert: Ordo autem eſt Æneas,ſup & Achates, corripuere.i. rapuere ſimul uiam.i.iter ſuum,aut corripuere.i.carpſere, rapuim uiam.ſ. monſtratam,intereadum Venus Paphum abiret,ea,ſupp.quia ſemita.i.ſemis ita.i.dimidiata uia,(uam in ſiluis erant, & urbs adhuc noua erat,quocirca nondum amplæ,& iunæ uiæ ad eā è ſiluis ducebant) monſtrat i. indicat eundem eſſe iuxta monitum matris,& ipſi aſcendebant iam collem,qui ſ.collis exiſtens plurimus.i.longiſſimus,imminet urbi.i.tendit, aut nergit in urbe, aut qui imminet in urbem plurimis.i.pro plurima parte. Et ſpectat deſuper.i. ab alto, & editiore loco, arces aduerſas i.ex aduerſo ſitas,Æneas miratur molem.i.magnitudinem nouæ urbis,quod omen erat futurę difficultatis io ea a Romanis eapugnanda appoſitione,quōdam.i.aliquando ſ.ante aduentum Didonis,magalia.i.humiles caſas,quæ & mapalia dicuntur,& miratur portas, & ſtrepitum.ſ.ingredientium,& ſtrata.i.pauimenta uiarum ſ.publicatum quæ lata erant,Tyrij i. populi illi à Tyro, cum Didone profecti. ardentes.i. feſtinantes, inſtant.i. inſtanter incumbunt operi, pars,ſup.inſtat,aut inſtant, ducere.i. producere & extendere muros.ſ.contra inſultum hoſtium,& moliri.i. cum molimine,& mole magna extruere,arcem.i.munitiorem præcipuā urbis.& ſubuoluere.i.ſurſum,hoc eſt ſurſum uoluere ſaxa manibus.ſ.ſuis, cum nondum arma omnia, ad hoc idonea, haberent. Pars ſup inſtat [niſi dicamus infinitiuo,pro imperfectis iudicatiui,ut ducere,pro ducebat.& moliri,pro moliebatur, & ſubuoluere,pro ſubuoluebat,& optare,pro optabat,& concludere,pro concludebat & ē .optare.i diligere,aut eligere, tecto.i.ad tectum extruendam locum,& concludere.ſ.ambitu muribus, ſulco.ſ aratro circunducto]nam qui primum urbem extruebant, circum arabant,ſulcumq. per circuitum faciebant,pro primis teſſi. niſi ubi portam extruendam cenſebant, illic enim aratrum portabant, unde portam aportando dictam uolunt. Varro tamen ab importandis rebus.Et e diuerſo qui ciuitatem funditus deſtruere uolebant, eamque euertebant tandem aratrum immittunt. unde in iiij Thraces erant, ubi Troia fuit Quinetiam Seru. urbem ab urbo,parte aratri,dictam uult[Et ſup pars, aut alij, legunt.i. eligunt,iura.i.iuridicos uiros. penes quos leges & iura eſſent in noua ciuitate, & magiſtratus.i ut dicunt nunc officiarios.i qui aliquo magiſtratu fungerentur,& ſanctum.i. inuiolabilem [Alludit autem ad Romanum ſtatum] Alij effodiunt hic.i. hoc loco qui inter mare, & ciuitatem erat portus i. effodiendo aptant portus,& alij locant.i.iaciunt,hic i alio loco, alta fundamenta theatri ſ.pro ludis,& ſpectaculis exhibendis, & alij excidunt rupibus.ſ uicinis in colle iam dicto, columnas immaneis. i.valde māguas,ita ut immanes videantur, appoſitorie,alta decora.i.ornamenta, ſcenis futuris.i ad extruendas ſcenas in amphitheatro.[Scenæ autem, ſunt umbracula, e quibus prodibant acturi fabulas]Tales ſupple inſtant,aut talis fuit eorum labor,qualis labor exercet ſub ſole apes in noua æſtate.i. in fine veris, aut in principio ęſtatis per rura florea.i florida, cum.i quando ipſę apes educunt adultos.i.maturos & prouectioris ætatis,fœtus gentis.i.generis ſui.i.quando examina è fœtura ſua educunt, aut cū .i.quando ipſę apes ſtipant.i.condenſant,mella liquentia.i.defœcata,& pura[vt in iiij Georg.expoſitum eſt]& diſtendunt.i.uſque ad diſtentionem faciunt, cellas.ſ fauorum, nectare dulci. ideſt melle puriſſimo. Vnde mulſum,nectareum, fieri poſſe uidetur, aut cum accipiunt onera uenientum.ſ.apum euolare ſolitarū:nā non eædem colligunt,& ſtipant mella, aut extruunt fauos, aut cum ipſi arcent.i.prohibent,& depellunt fucos.i apes degeneres, appoſitorie pecus ignauum.i. ſine grauitate.i. operoſitate ſolertia præſepibus ſ ſuis.i pabuli ſui receptaculis, & hoc agmine facto,quia non poſſent ſingulę ſingulis obſiſtere, cum longe minores ſint,quam fuci,tum,ſup.opus i.exercitatio apum, aut reuera opus i.id quod operantur,feruet.i.cum feruore fit, & mella fragrantia.i.odorifera,redolent i.i.ſuauiter reſpirant, thymo unde collecta ſunt ſaltem fundamina fauorum.Cum ergo hęc uideret Æneas ait,ò fortunati,ſup ſunt,quorum mœnia ſurgunt, iam.i. in pręſentia,& ſuſpicit i ſurſum aſpicit,faſtigia i. ſublimitatem urbis ſ.Carthaginis,& infert ſe per medios, exiſtens ſeptus.i. circundatus nebula, & miſcet ſe uiris,ueq i.& tamen non cernitur ulli.i. ab ullo, quod quia mirandum eſt. præmiſit per parenthe ſin,mirabile dictu.i.quæ res eſt mirabilis dictu, hoc eſt dum dicitur,quocirca prudens poeta, id Veneris ope,factum præcinit, cum humana id fieri poſſe,haud credibil uideatur.

• PARS optare locum tecto] In ueter. ferè omnibus exemp. leg.aptare] Hic portus alij effodiunt] In Longobard.& aliquot alijs lib.legere eſt,Hic portas [Hic alta theatri fundamenta. Non diſplicet quod in Roman.libr.& in quibuſdam alijs legitur, Hic alta theatris.ſed,& pro Locant, lib.nonnulli,Petunt,habent.

SCITV uero dignum,Carthaginem,ueteribus dici quando que Caccabem.i. κακκάβην quod illarum gentium lingua equi uum indicet caput.Ad quam rem Virgilianum illud ex Æn.i .alludere neminem[opinor]fallit. COEL. RHOD.

SERV. LVCVS] ubicunque Virgil.lucum ponit, ſequitur etiam conſecratio,ut,

Luco tum ſacra parentis Pilumni

Turnus ſacrata ualle ſedebat.

Vnde & in 6.

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Dicuntur.n. heroum animæ lucos tenere. Lucus autē dicitur

Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra,
Quo primum iactati vndis,& turbine Pęni
Effodere loco ſignum,quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam,& facilem victu per ſecula gentem
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat,donis opulentum,& numine Diuæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina,nexæque
Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis

quod non luceat,non quod ſint ibi,lumina cauſa religionis, ut quidam uolunt. [In urbe fuit media,] Nunc iam in media. [Lætiſſimus umbra] Aut ſeptimus caſus eſt, aut ſecundum Probum genitiuus, ut ſit læti ſſimus umbræ,ſicut Sal. Frugum pabuliq. letus ager. [Quo primū]Hoc eſt ſimul ac uenerunt, nec enim ſecundo ad Africā uentum

Hoc primum in luco noua res oblata timorem
Lenijt; hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & Afflictis melius confidere rebus.
Nanque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens, dum, quę fortuna ſit urbi,
Artificumq; manus inter ſe, operumq. labores
Miratur: videt Iliacas & ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum uulgata per orbem,
Atridas, Priamumq. & ſæuum ambobus Achillem;
Conſtitit; & lacrymans. ÆN. Quis iam locus, inquit, A
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris? (chate;
En priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt:
Sŏlue metus feret hæc aliquam tibi ſama ſalutem.

tum eſt. [Effodere loco ſignum] Hiſtoria hoc habet, quam more ſuo Virg. per tranſitum tangit, Dido cum tranſiret per quandam inſulam Iunonis, illic accepit oraculum, & ſacerdotem eius ſecum abſtulit, cũ ei parum crederet promittenti Carthaginis ſedes. quo cum ueniſſet, ſacerdos elegit locum faciendæ urbis, quo effoſſo, inuentum eſt caput bouis, quod cum diſplicuiſſet (quia bos ſemper ſubiugatus eſt) alio loco effoſſo, caput equi inuentũ placuit, quia hoc animal licet ſub iugetur, bellicoſum tamen eſt, & uincit, & plerunque concordat, ut ipſe oſtendit pleniſſime in illo loco. Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur, Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti. Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre: Spes eſt pacis, ait, Illic ergo Iunoni templa fecerũt. unde & bellicoſa eſt Carthago per equi omẽ, & fertilis per bouis [Quod regia Iuno Monſtraret] Monſtro dederat, & ut diximus, tangit hiſtoriam. [Et facilem uictu] Propter bouem, quod licet non dicat, tamen ea hiſtoria ſumit. [Sidonia] Pro Tyria. [Donis opulentum, & numine diuæ] Aut ſimulacrum quoq. aureum fuit, & numen pro ſimulacro poſuit, vt Cic. Seſe iam ne deos quidem, ad quos confugerent habere. Aut uult oſtendere plenum eſſe præſentia numinis tẽplum. [Ærea] Ærea id, vel quod æs magis in uſu ueteres habebant, uel quod religioni magis apta eſt hæc materies. Denique flamen Dialis æreis cultris tondebatur, aut certe ærea ſecula ſignificantur. Nam ut Heſiodus dicit, Tpe quo hæc geſta ſunt, æreum ſæculum fuit. [Foribus] Fores proprie dicuntur quę foras aperiuntur, ſicut apud ueteres fuit. Valuę autẽ ſunt (ut dicit Varro) quæ reuoluuntur, & ſe uelant. Ianua ãt eſt primus domus ingreſſus, dicta quia Iano conſecratum eſt omne principium, cętera intra ianuam hoſtia uocãtur generaliter, ſiue ualuæ ſint, ſiue foris, quãuis uſus iſta corrupetit. [Cardo] Dictus eſt quaſi cor ianuæ quo mouetur. [Stridebat aliemis] [Ad ſua retulit tempora. Cautum n. o. fuerat, poſt proditum hoſtibus à Tarpeia uirgine Capitoliũ, ut ærei cardines fierent, quorum ſtridor poſſet aperta hoſtia omnibus indicare. (Hoc primum in luco) Sequuta ſunt enim & alia quæ detraxere formidinem. (Timorem) Multi quærunt cur poſt uiſam matrem quidquam timuerit. Quod tamen alij ſic ſoluunt, ut dicant ne tum quidem Æneã Venerem, quam uiderat, eſſe credidiſſe, cuius ut ipſe putabat, agnitę nulla uerba perceperat. Sed uera ſolutio hæc eſt. Venus nil de Aſiorum moribus, unde nõ formidat Æneas, ſed de claſſe liberata dixerat filio. Sciendum tamen eſt, in Virg. interdum ualidiorã eſſe obiecta purgatis, uel contra, ut hoc loco. (Lenijt) Quartæ coniugationis tempus præteritum perfectum, uel in ui iunctũ exit, uel ſublato digammo, in ij, pro noſtro arbitrio, ut lenij, leniui: audij, audiui. Sanè cum in ui exit, penultima longa eſt, & ipſa accentum retinet, cum uero in ij, penultima breuis eſt, & perdit accentum, quia, ut ſupra diximus Vnius ob noxam, quoties uocalis uocalem ſequitur detrahit longitudinem præcedenti, ſed hoc in metro ubi neceſſitas cogit Nam in proſa, & naturam ſuam & accentum retinet. Nunc ergo Lenijt, tertia à fine habet accentum, quia penultima breuis eſt. Sanè plerunque accentum ſuum retinet etiam ſermo corruptus, ut, Mercuri, Domiti. Ouidi, tertia à fine habere debuit accentum, quia penultima breuis eſt, ſed conſtat hæc nomina apocopem pertuliſſe, nam apud maiores erat idem nominatiuus qui & uocatiuus, ut hic Mercurius, ò Mercurius, unde cui licet breuis ſit, etiam poſt apocopen ſuũ ſeruat accentum. (Auſus) Bene auſus, quia inter certa ſatis audacter ſalus ſperatur (Afflictis) De afflictis. nec enim eſſe ſe poſſe omnia caſus poteſt. (Confidere) Fido & confido datiuum regit, ut, Et fidere noctis. Sanè optima figura eſt, quæ nunquam a principalitate diſcedit, ut, Atque humiles habitare caſas, accuſatiuo iunxit, quia habeo domum dicimus, unde eſt habito frequentatiuum. [Sub templo] Hoc eſt in templo, ut ſupra: Exercet ſub ſole labor, id eſt in ſole [Reginam opperiens] Expectans aut quam intelligebat uenturam ea artificum feſtinatione, aut certe uidendæ reginæ occaſionem requirens. [Quæ fortuna ſit urbi] Felicitas. [Artificumque manus inter ſe] Hoc eſt habebat artificium comparationem. [Ex ordine] Hoc loco oſtendit omnem pugnam eſſe depictam, ſed hæc tantum dicit, quæ aut Diomedes geſſit, aut Achilles, per quod excuſatur Æneas, ſi eſt à fortibus uictus. [Fama totum uulgata per orbem] Quia Europa intulit, Aſia paſſa eſt, Africa iam depingit. [Atridas] Atrei filios Agamemnonem, & Menelaum, ſed uſurpatum eſt, nam Pliſthenis filij fuiſſe dicuntur. [Sæuum ambobus Achillem] Atqui tres dicit, ſed Atridas pro uno accipe, quos unius patris conſtat fuiſſe. [Plena laboris] Plenus genitiuo melius iungitur, ut Teren. Plenus rimarum ſum.

[En Priamus] Laus picturæ eſt, per quam non imago, ſed ipſe oſtenditur Priamus. [Sunt hic etiam ſua pręmia] ut ſupra diximus, Omnis Æneæ ſolicitudo de moribus Afrorum erat, quam nunc picturæ contemplatione deponit. Qui enim depingunt bella, & uirtutem diligunt, & miſeratione tanguntur [Sæua] .i. congrua, ut, Strueréntque ſuis altaria donis. [Laudi] Virtuti, ut, Primam merui qui laude coronam [Mortalia] Reuerſa quibus conſtat ſubiacere mortales [Solue metus] Collectio eſt. Nam ubi uirtus pręmia aduerſa miſerationem merentur rite formido deponitur. [Feret] Pro afferet.

LVCVS in urbe fuit] Deſcribit urbem, & auſpicium eius poeta, De quo ſubtiliſſime, ut de cæteris rebus, diſquirit Donatus, quia uocabula non ſemper exponit, ac hiſtorias prorſus non repetit, imperitus frigidus videtur, cum nihil ſit eo diligentius, aut feruentius, in argutijs ſcriptorũ diſquirendis, Verba eius ſunt. [Quo primum] ut ſupra, per cygnos demõſtrata fuerat felicitas ſic nũc per Pœnos, qui tempeſtate uexati, huc incolumes uenerãt, & fundamenta fodientes, caput equi inuenerant, ſignum habuerunt, ut in bellicis copijs eſſent futuri copioſi. [Hic] Oportuit .n. deam in eo loco habere honeſtiſſimam ſedẽ, in quo uirtutem ſuæ maieſtatis oſtenderat. Et cum nondum perfectum eſſet, tanta reuerentia colebatur, ut & donis copioſum eſſet, & dea ipſa præſens eſſe crederetur. [Hoc primum] Propoſitionis genus eſt. Dicturus eſt .n. quod uiderit, unde aliquid ſperarit, unde ſit lenitus metus. Nã totus eradi non potuit. [Noua] uel contra ſpẽ, cũ paulò ante uidiſſet oĩa deſerta, vel noua quia uidebat Troiana certamina depicta. [Nãque] Reddit rõnem, quid ſit quod leniebat metum, & ſpẽ, inopiam promittebat. [Reginam operiens] Non leuib. picturis, tenebatur, ſed quod neceſſarium erat, reginam operiebatur. Ergo, ad ſui excuſationem hoc dicit. Circumſpectabat etiam ueluti & ipſe nouam urbem conditurus ut aduerteret, quanto id labore conſtaret [Artificumq. manus] Ita omnes pariter una gratia, & una ſubtilitate certabãt, ut intuẽs, nulli ã alijs præferre potuiſſet. Deſcriptã ãt magnitudine, & fortitudine, tranſit ad ornatum picturæ. [Sæuum] Comparationis ſpecies, ut ſit ſæuior fuit Achilles Agamemnone, & Menelao. [Conſtitit] Mente dolebat de aduerſis ſuis, imperijq. Troiani calamitatibus, & ſuorũ interitu factas eſſe fabulas quas loquerentur, & oblectationis cã pingerent. Sic tamen itã dolenda, ut partes etiã cõſolationis inſereret. [Feret hæc aliqua tibi fama ſalutem] Nã calamitas citat commiſerationem [En] Non tantum demonſtratiuus eſt, uerumetiam dolentis, q. d. ecce ad quam infelicitatem perductus eſt Priamus. Exponit iam ſuos dolores, quos ex perſona potentiſſimi regis, ſenis, & ſoceri ſumebat [Sunt hic etiam ſua præmia laudi] Et hæc propoſitio Dicturus eſt .n. quæ laudanda, & quæ dolenda. [Mortalia] Quęcunque aduerſa mortalibus acciderunt. Ordo eſt. Lucus .i. ſilua incædua .i. quæ propter religionem nunquam ceditur, aut amputatur à luce dicta, aut quia minime lucet, cum ſit denſiſſima ſilua, fuit in media urbe lętiſſima .i. amœniſſimus, umbra .i. propter umbram, bene dicit in media urbe fuiſſe lucũ, cũ .o. propter inſultum hoſtium primum mœnia extruxerint, nondũ cruciaris ſiluas, quæ erant in medio urbis quo .ſ. luco Pœni .i. populi Punici, iactati undis, & turbine, ſicut nunc Æneadę fodere ſignum loco .i. ad locum capiendum, niſi malis dicere, quo loco effodere ſignum .ſ. conſiſtendi, quod .ſ. ſignum Iuno regia, quia regina deorum, aut quia regnorum diſtributrix, monſtrarat .ſ. ipſis cum oracula conſulerent, aut monſtrarat, pro monſtro dederat, illud ſi-

gnum, videlicet caput acris equi: nam. ſupp. ſignum erat gentem fore. i. futuram eſſe, ſic. i. per tale portentum, ſi illic urbem extrueré, ubi tale ſignum inuenirent, egregiam. i. excellentem, bello. i. arte bellica, & re militari, & facilem uictu. i. pro uictu habendo, per ſecula. i. aut in æternum, aut per plurima tempora, ſed melius per plurima tempora, nã tandem uicti ſunt, & Carthago deleta: id autem plerunque portendebat equus, qua [ut dicetur in 3.] Bello armatur equi, unde ſignificabat caput equi, egregiam fore bello. Sed tñ iidem olim curru ſuccedere ſueti, unde ſignificabat facilem uictu per ſecula gentem. Dido Sidonia. i. a Sidone. ſ. urbe Tyri, oriunda condebat. i. extruebat, hic. i. in hoc loco, ubi inuentum eſt caput acris equi. Iunoni. i. in honoré Iunonis ꝓmõſtratricis, ac indicis, ingens. i. ualde magnum templum, decenter: Didonem, rebus diuinis inceptam, dicit, cum cæteris humanis, uidelicet ubi extruendæ deſtinarentur: condebat, dico templum, opulentum donis. i. quod donis opulentum efficit, & opulentũ numine diuæ. ſ. Iunonis q̃ ſua præſentia illud decorabat, quia dictum eſt: Hic illius arma, hic currus fuit. Cui. ſ. templo, limina ærea. i. ex ære fabricata, ſurgebant. i. in altum extruebantur, gradibus. i. per gradus & trabes, ſupererant connexæ, ære. i. clauis æreis, quæ à rubigine minus læduntur, quam ferreæ. [Eſt aũt uerſus hypermeter, ſeu hypermetrus, ſed quæ ſyllaba abundans abſumitur à uocali ſequente: ſequitur. n ære trabes &c.] Cardo. i. quaſi cor ianuæ, quo mouetur, ſtridebat. i. crepitabat, ac ſtridorem dabat, foribus. i. ualuis ahenis. i. æreis. Res noua oblata in hoc loco leniit. i. mitigauit in minuendo, primũ. i. primo loco timoré. ſ. Aeneæ, qui non tã ſibi, quã ſuis timuit, unde timor, pro locu, & reb. etiã fortibus, datur, ut diximus ibi, Extemplo Aeneæ ſoluuntur frigore membra. Aeneas auſus eſt hic. i. hoc loco, ſperare primum, ut dicunt, primitus ſalutem. [Bene dicit, ſperare non optare, nã ſemper optare poſſumus, & debemus ſaluté, ſed tunc tantũ ſperamus, cum cãm habemus, cur id faciamus] & auſus eſt. Confidere rebus afflictis. i. aduerſitate cõceſſis, melius. ſ. quã prius, aut ſatis bene. Nanq. pro quia, dũ ipſe luſtrat i. circumſpicit ſingula i. ſingulares res ſub templo. ſ. Iunonis ingenti. i. ualde magno, opperiens. i. expectans reginã. ſ. Didonem, quã eo uenturam, ex indicijs certis noſcebat. [Seru. legit, Reginã expectans: Don. opperiẽs & puto Seruium mutilatum, & utrunq. poſuerat, uidelicet, opperiens. i. expectans, ex quibus alterũ tantũ manſiſſe. Vult item ſub templo. i. in templo, exponendum eſſe, ſed cum ingens fuerit templum, uidetur Aeneas ſub templo fuiſſe, ita ut altiores ſe contemplaretur, non tamẽ id omnino inaniter, quamuis deducturus eſt poeta. Atque animum pictura paſcit inani, quia propter aduentum reginæ illic immorari debebat, & quia etiam ciuitatem conditurus erat, non indecenter formam eius urbis inſpiciebat, non autem uidetur ingreſſus templum, quia rei ſacræ, ab eo factæ, non meminit poeta, quocirca non in templo, ſed ſub templo, ut foris ſtetiſſe putetur, inſpectans templum] & dum ipſe miratur, quæ fortuna. i. qualis felicitas, & proſperitas perficiendi ſit urbi. ſ. nouæ, hoc eſt Carthagini, & manus artificum, & labores operum inter ſe, i. certo ordine, aut iuſta, & æquali proportione operantium, ita ut inter ſe conſentirent, & opera iuſtis proportionibus diſpartirentur, dum ergo hæc miratur, uidet pugnas Iliacas. i. quæ apud illũ geſtæ erãt ea ordine. ſ. quo geſtæ erant, & uidet bella, uulgata iam fama. i. per famam, per totum orbem, quod ex eo argumentabatur, quia ſi ad eum uſque locum, qui tam incultus erat, diuulgata iam fuerant, uero ſimile erat, ad alia loca diuerſis poplis habitata, perueniſſe bellorum famam, & uidet Atridas. i. Agamemnona, & Menelaon, Atrei filios, ſaltem putatiuos, ut tam a Græcis, quàm a Latinis prædicantur, licet Seruius Pliſtenis filios dicat, & uide Priamum, & Achillem ſæuum ambobus. i. reſpectu amborum. Donatus. u. uult comparationem eſſe, ut ſit ſæuum ambobus. i. ſæuiorem ambobus, nec id contra naturam ſermonis Nam quia magnum, & paruum comparatiue dicuntur, res non dicitur mihi. i. reſpectu mei magna, niſi ſit maior me Si ergo Achilles eſt, ſæuus ambobus ſ. Atridis. i. reſpectu amborum. ipſe eſt ſæuior ambobus Seruius aũt uult, q ſæuior ſit ambobus. ſ. Atridis, & Priamo, ut Atridæ ſint pro una parte, & Priamus pro altera. [Nam, reuera, fuit ſæuus, & Atridis, & Priamo, & id, ſæuum ſiue magnum animi, ſiue feroces dicas. Atridis, quidem, quia ira percitus, pp raptam Briſeida, utriq; contumelias dixit, nec prece, nec minis, nec donis potuit in Troianos ante mortem Patrocli excitari, ut Homerus in principio Iliados docet: Priamo autẽ, quia Hectora, Troilũq. interemerat.] Cũ ergo uideret ſic Achillem ferocem, & ab Atridis hinc orari ut in bellum prodeat, hinc a Priamo, ut corpus exangue Hectoris ſaltem uendat, conſtitit i. firmauit greſſum, & lacrymans, inquit, ab Achate, quæ regio, ſup. eſt in terris, non plena. i. quæ non ſit plena noſtri laboris? q. d. nulla. Et, commiſerantis eſt, hoc eſt ex commiſeratione oſtendentia. Priamus, ſupp. hic iti ſua dignitate depingitur, ſua. i. iuſta præmia. ſunt etiam hic. ſ. ubi feri habitant populi, laudi. ſ. meritæ per uirtutem, hoc eſt uirtuti, q. d. quod Valerius in quarto, quod magno ubique precio uirtus æſtimatur. Nam Priamus ſic depictus erat, ut ob uirtutem eius commiſerti uideantur, Pœni, & lacrymę rerum, ideſt de rebus miſeris ſunt. ſ. conſpiciuntur in pictura hac, hoc eſt. res miſeræ Priami lacrymis afficiuntur, & mortalia. i. miſerabiles caſus mortalium, tangunt. i. afficiunt mentem. i. præcordia eorum, qui hæc pinxerunt aut pingere fecerunt, quia debent miſerabilem fortunam Priami, ſic enim depictus erat, ut qui eum aſpiciebant, lacrymis maderent, quaſi fortunam eius deflentes. Solue, ideſt diſſolue metus quos. ſ. de ferocitate Pœnorum habes, & loquitur ad Achatem. aut forte ad ſe hæc fama quæ. ſ. de Priami laude eſt, feret, ideſt afferet tibi, hoc facit, cur potius dicam Aeneam ad ſe loqui, quã ad Achatem, nam ſibi potius, quàm Achatæ, ex ea re ſalutem ſperabat. feret ergo, ò Aenea aliquam ſalutem, quia, ſi uirtus Troianorum in precio eſt, & nota, & cum tua nota ſit, miſerebuntur & tui.

SERV. INnaui] Epitheros eſt picturę, aut quia caret corporum, quæ imitatur, plenitudine, aut quia nullius eſt utilitatis.] Largoque humectat flumine uultum] Tapinoſis eſt, quia dixit Humectat. Largo nanque flumine, fluore, ideſt fluxu ipſo [Pergama circum] abuſiue. Non enim circa pergama, hoc eſt arcem, ſed circa Troiã bella gerebantur. [Troiana iuuentus] Diffinitio eſt Hectoris, ut Catilluſque, acerque Coras Argiua iuuentus. Et reuera ſic pene ubique Homerus ponit, ut Hectori tantum uel Achilli totus cedat exercitus [Hac Phryges.] Bene ubique Virgilius pro negocij qualitate de Troianis, & nomina, nam timidos Phrygas uocat, ut hoc loco. Item, O ueræ Phrygiæ, neque enim Phyges. Dardanidas generoſos, ut, Dar danidæ magni genus alto à ſanguine diuum. Laomedontiadas perfidos, ut, Non dum Laomedonteæ ſentis per iure gentis. Troas fortes, ut, Troes agunt, princeps turmas inducit aſylas. Hectoreos quoque fortes, ut, Nunc nunc inſurgite remis Hectorei ſocij. [Criſtatus Achilles] Secundum Homerum, qui dicit in Achillis criſtis, terribile quiddam fuiſſe. [Nec procul hinc Rheſi] Rheſus Rex Thraciæ fuit, qui cum ad Troiæ ueniſſet auxilia clauſiſque iam portis tentoria locauiſſet in littore, Dolone pro dente Troiano qui miſſus fuerat ſpeculator, à Diomede & Vlyſſe eſt interfectus, qui & ipſi ſpeculatum uenerant, abducti que ſunt equi quibus pendebãt fata Troiana. [Primo ſomno] Prima parte noctis, ut, Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas.

POE. Sic ait, atq. animum pictura paſcit inani,
Multa gemẽs, largoq́. humectat flumine uultum.
Namque uidebat uti bellantes pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus;
Hac Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rhęſi niueis tentoria uelis
Agnoſcit lacrymans: primó quæ prodita ſonno
Tydides multa vaſtabat cęde cruentus,
Ardenteſq́. auertit equos in caſtra prius, quàm
Pabula guſtaſſent Troiæ, Xantumq́. bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic ceruixq́. comæq. trahuntur
Per terram, & uerſa puluis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant,
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,

[Tydi

Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes,
Se quoque principib. permixtum agnoſcit Achiuis,
Eoasque acies, & nigri Memnonis arma,
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

[Tydides] i. Diomedes. Et bene Vlyſſem cælat propter Aeneam, ut ſupra diximus, aut quia ſecundum Hom. occidēte Diomede cadauera Vlyſſes trahebat. [Ardentes] Et candidos ſignificat & veloces, ut, Pernicibus ignea plantis. ſi ignea, velox eſt ſine dubio, & ardens. [Xanthum] Fluuium Troiæ. [Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis] Veritas hoc habet Troili amore Achillem ductū palambes ei quibus ille delectabatur, obiecisse, quas cum uellet tenere, captus ab Achille in eius amplexibus periit. Sed hoc quaſi indignum heroo carmine mutauit poeta [Fugiens] Fugere uolens, accepto iam vulnere. [Infelix] Multi hoc loco diſtinguunt tamē etſi iungas Puer, vnus eſt ſenſus. [Atque impar] Ac ſi diceret, etiam ſi puer nō eſſet. [Congreſſus Achilli] Congredior tibi, antiqui dicebant, ſicut pugno ſibi, dimico tibi. Hodie dicimus congredior tecum, dimico tecum. [Curru] Curribus falcatis uſos eſſe maiores, & Liuius, & Saluſt. docent. [Inani] Sine rectore, uam corpus hærebat [Lora tenens tamen] Quanquam mortuus. [Verſa] Tracta, ut Plau. Inueniant omnia uerſa ſparſa. Venit autem ab eo quod eſt uerto. [Inſcribitur] D. laceratur, ut Plaut. corpus tuum uirgis ulmeis inſcribam. [Haſt.] Hoſtili. ſ. quam transfixus trahebat [Interea]. Dum hæc geruntur. Et ſatis opportune a matribus feſtinatur ad templum, ut alibi. Necnon ad templum, ſummasque ad Palladis arces. [Non æquæ] Iniquæ. Liptotes figura eſt, ut alibi. Et uacuis Clanius non æquus acerris [Paſſis,] Participium eſt ab eo quod eſt pandor ideo autem non facit panſus, quia plerunque quod in prima uerbi poſitione inuenitur, in præteriti participio non eſt, de qua re iudicat euphonia, ut ab eo quod eſt tundor, tunſus facit, ut, Tunſæ pectora palmis, [Et tuſus, ut, nō obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni. Sciendum tamen eſt, licet alia euphoniæ cauſa uarientur. Vel in generibus, uel in numeris, nactus tamen & paſſus, n, penitus nunquam accipere] Peplumque ferebant, [Peplum proprie eſt palla picta fœminea Mineruæ conſecrata, ut Plaut. Nūquam ad ciuitatem uenio, niſi cum infertur peplū. Hodie tamen multi abutuntur hoc nomine.] Suppliciter triſtes, [ut decet rogantes. Et bene addidit ſuppliciter, quia & per iracundiam, & per grauitatem, & per religionem, & per dolorem triſtes ſumus.] Tunſæ pectora [ut oculos ſuffuſa] Auerſa [Irata, nec enim poterat conuertere ſe ſimulacrum. ſic alibi, Talia dicentem iamdudum auerſa tuetur. Quo modo auerſa, niſi iratam intelligas?] Ter circum Iliacos] Apud auctores multa ad ſenſum, non ad aſpectum poſſunt referri. Tertio enim tractu intelligere poſſumus, non in pictura conſpicere. unde eſt & illud, Mulcere alternos & corpora fingere lingua. [Raptauerat] Bene forma uſus eſt frequentatiua. per quam oſtendit quod per numerum dixerat. (Exanimumque) exanimus & exanimis dicimus, ſicut & unanimus & unanimis, inermus & inermis. Ergo pro noſtro arbitrio, aut ſecundæ declinationis erunt, aut tertiæ, ſed a tertia, ablatiuum ſingularem in i, mittunt, quia communis ſunt generis Exanimis autem eſt mortuus, ut hic indicat locus: Exanimus uero omens: ut, Exanimata ſequens impingeret agmina muris. (Vendebat) Ingenti arte utitur uerbis. Nam hoc loco quia pingi potuit, præſens tempus poſuit, ſuperius, quia pingi non potuit, ſed referri, perfecto excecutus eſt tempore dicendo raptauerat, nō raptabat. (Tum uero ingentem gemitum) Iam enim ſuperius eum lacrymaſſe dixerat, hoc ergo addidit uiſum Hectoris corpus, aut eo iam grauiter gemeret. (Vt currus.) Quo tractus eſt. [Amici] Plus eſt quam ſi Hectoris diceret, ut alibi, Paruumque patri tendebat Iulum cum potuerit dicere nilii. [Manus inermes] aut ſine inſignibus regiis, ſceptro, aut ſupplices, ut, Dextras tēdamus inermes. Quod tractum eſt de hiſtoria. qui enim uicti ſe dedunt, inermes ſupplicant. Aut re uera inermes tunc. Contra Pyrrhum enim proceſſit armatus. Sanè per tranſitum hiſtoriam tangit, quia conſtat Priamum cum ad ſupplicandum, tentorium Achillis fuiſſet ingreſſus, dormientem Achillem excitauiſſet, ut pro filii corpore rogaret eum, cum eum potuiſſet occidere, licet hoc Homerus propter Achillis turpitudinem ſupprimat. Se quoque principibus permixtum agnouit Achiuis. Aut latentes proditionem tangit, ut ſupra dictum eſt, aut uirtutem eius uult oſtendere [illegible] fortitudinis eſt inter [illegible],

ut Saluſt. Catilina longe à ſuis inter hoſtilia cadauera repertus eſt. Cornutus tamen dicit uerſu iſto. Vadimus, immiſti Danais, hoc eſſe ſoluendum. [Eoas] E naturaliter longa eſt, fit tamen breuis interdum cum eam uocalis ſequitur, ut, Primo ſurgebat Eoo. [Nigri Memnonis arma.] Quia Tithonus frater Laomedōtis raptus ab Aurora, filium ſuum Memnonē ex ipſa progenitū ad Troiæ miſit auxilia. Nigri autem dixit, Aethiopis dixit, Æthiopis, unde prima ſurgit Aurora. (Arma) Vulcania, ut ille indicat locus. Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniunx. (Ducit Amazonidum) hoc eſt quod ſupra dixit, Vidit Iliacas ex ordine pugnas. Homerus enim hæc omnia tacuit, quæ facta ſunt poſt Hectoris mortem. Amazonidum autem deriuatio eſt pro principalitate, ſicut Scipiadas, duros bello, pro Scipionibus. Sane Amazones dictæ ſunt quaſi ἁμαζῶσιν. quod ſimul uiuāt ſine uiris, uel quod unam mammam exuſtā habent, quaſi ἄνευ μαζῶν. Has autem iam non eſſe cōſtat, utpote extinctas partim ab Hercule, partim ab Achille. (Peltis) Scutis breuiſſimis in modum lunæ, iam mediæ [Pentheſilea furens] Furentem ideo dixit, quia ſororem ſuam in uenatione confixit, ſimulans ſe ceruam ferire. Sed hoc per tranſitum tangit, nam furor bellicus intelligitur. [Aurea] Amphibolon eſt hoc loco, utrum ipſa aurea, an aurea cingula. Sciendum tamen plerunque amphibologiam metri ratione diſſolui, ut, Aurea compoſuit ſponda Dido: Aurea enim ſi ad ſpondam referas non ſtat uerſus. [Exertæ] Nudatæ, nudant enim quam aduſſerunt mammam. [Virgo] Ætatem oſtendit, & ſexum.

SIC ait &c.] Pius Aeneas, quæ ab aliis, utpote externis, uidit lacrymis donata, non potuit ſiccis oculis, cum ad ſe pertinerent inſpicere. Itaque paſcebat animum, quia & alios commiſerantes conſpiciebat, & largo humectat flumine vultum, quia non potuit fortunam ſuam, & ſuorum, ſine lacrymis inſpicere. Quod Don. ſic explicat. [Multa gemens animum pictura paſcit inani] Propoſitio. Monſtrat, quæ res in pictura, animū reficiat, & quæ dolorem afficiat. Vtrunque tamen animum conſiderantis ducebat ad lacrymas. [Nanque uidebat] oſtendit unde lætitiam caperet ſ. hac fugerent Graii, & unde dolorem. ſ. hac Phryges [Prius quam Pabula guſtaſſent Troiæ, Xanthumq. bibiſſet.] Voluit oſtendere celerem exitum, & finem eius. [Tentoria] ut oſtendat plures fuiſſe mactatos. Non enim ſolus in tentoriis fuiſſent infelix, quia puer, & impar ei congreſſus eſt, quem iuuenis ſuperare non potuiſſet. Eſt autem deſcriptio eius, qui ſupinus ferebatur [Peplum] Genus ueſtis pertinens ad ritum ſacrorum Mineruæ, alii ſcutum modicum dicunt. [Oculos auerſa tenebat] Quod faciunt irati, ne uideant quod oderunt. Achillis autem actio, non ſolum dolorem conſiderantis, ſed etiam crudelitatem agentis exprimit, & auaritiam. Non enim odium ultra mortem procedere debet. [Ter] Augetur crudelitas, quod non ſemel, & quòd circa eos muros quos defenderat. Genuit ergo primum fortunam tanti uiri, deinde, quam de eo triumphus actus eſt, &, quod peius erat, ſub ipſis mœnibus, ut ciuitas, defenſorem ſuum in ea calamitate cerneret. Trahebatur ergo extinctus ante eos muros, quos tanta fortitudine defenderat, & toties circum ducebatur, ne quis ab ea cognitione ſubtraheretur, tantaque fuit immanitas, ut patri orbitatem ſuam uenderet. Eſt autem pro dolore, in pronunciando, extollendū Hectoris nomen, & Achillis deprimendum Quis enim mortuum uendidit, niſi impius? Quis in regno poſitus, ideoque diues, aurum deſiderat, niſi auarus? ergo impius, & auarus Achilles. [Tum uero] Ex hoc oſtendit aliquot animi doloribus progreſſus, hunc maiorē eſſe. nam dixerat, Conſtitit & lacrymans Item, Multa gemēs. Item, Agnoſcit lacrymans. Hic autem addit. [Ingentem gemitum dat pectore ab imo] Multiplici acerbitate percuſſus. Vidit enim ſpolia erepta uiro forti, & ciui optimo. [Amici etiā corpus] En Priamus, in eius nomine latiſſimum dedit intelligendi tractum, ſcilicet qui fuerit grauioris ætatis, poteſtatis regiæ, & diu felix. Dolebat in eo ſocerum ſuum, & tot perditorum patrem, Atque autem eo redactum, ut in ſumma orbitate, hoſtem rogare cogeretur, ſine regiis inſignibus. Nam qui rogatum uenerat omnibus inferiorem ſe monſtrare debebat?

ASC.

[Sequoque] honorificum fuerat conſertos hoſtes non timuiſſe. Ordo eſt. Sic ait.ſ. Aeneas & paſcit, id eſt fouet,&, ut dicunt, con fortat animum, & pictura inani.i.quæ non res,ſed ſimilitudines rerum exhibet,gemens multa.i.multum,ut ſit nomen pro aduer bio, aut multa i.multas res,& humectat uultum.i.faciem ſuam, largo flumine.ſ.lacrymarum, more fluminis decurrẽtium. Nam que uidebat ut. i. quemadmodum Graij bellantes circum Perga ma, ideſt mœnia Troiana, fugerent hac.i.per hanc partem, aut uiam, & ita non ſolum uictoriæ, ſed & fugæ Græcorum depictæ erant, unde iuſtos Pœnorum in Teucros animos indicabat, ſupp.cum iuuentus Troiana.i.multitudo iuuenum, aut Hector premeret.i.opprimeret.ſ.Græcos fugientes, & uidebat, ut Phryges, id eſt Troiani hac, ſupp. fugerent cum Achilles criſtatus.i. criſtas in galea ferens inſtaret, id eſt inſtanter perſequeretur Troianos fugientes, curru.ſ.quo uidebatur, nam tunc uiri fortes de curru pugnabantur, & præliabant, quocirca ut aurigandi periti eſſent, inſtituti ſunt ludi curules Nec.i.& non,& ipſe lacrymans propter miſerum caſum, quem Seruius narrat, agnoſcit, nõ procul.hinc.i,ab hoc luco ubi Priamus, cum Atridis, & Achille depictus erat, tentoria Rhœſi, illius regio Thraciæ, niueis uelis.i. quæ ipſe per ſimplicitatem fecerat, ea niueis.i ualde albis uelis cum his quibus clam incedendum eſt, & noctu, nigra magis opportuna ſint, quæ cenitoria, ergo niueis uelis cum his, quæ in eis erant, Tydides, aut Euphoniæ gratia, Tytides, hoc eſt Diomedes Tydæi filius cruentus.i.ſanguinolentus, uaſtabat.i.proſternebat, & uaſta faciebat loca, in quibus antea fixa erant, prodita.i. indicata prodigioſe ab Vlyſſe, primo ſomno, id eſt prima parte noctis, aut ſicut de troiæ captione dicet.

Tempus erat cum prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.

Tunc enim profundior eſt ſopor, & facilior adorientibus uia, & auertit, id eſt uiolenter abegit. [Abigunt enim clam, unde ſunt Abigæi fures pecoris, aut armenti: auertunt, autem raptores. Vnde ſtatim dicet Iliones, non nos, aut Libycos ferro populare Penates uenimus, aut raptas ad littora uertere prædas] æquos ardentes, id eſt candore relucentes, ut Seruius dicit, aut feroces aut indignantes a domino auerti, & ita ira feruidos, in caſtra, ſcilicet ſua. priuſquam guſtaſſent pabula Troię, aut bibiſſent Xanthum fluuiũ qui Troiam perfluit. Troilus filius ille Priami indulgentiſſimus fugiens, alia parte, ſcilicet picturæ amiſſis armis, id eſt non fugiturus, ſi adhuc arma habuiſſet, exiſtens puer infelix, id eſt infortunatus, atque pro quia, congreſſus Achilli, id eſt cum Achille, impar, id eſt cum eſſet tamen impar, quia imbecillior, & inermis. [Et ſi uerum eſt quod Seru. dicit, quia in amplexibus Achillis perijt, res obſcœna tangitur honeſte a poeta, cum dicit, Atque impar congreſſu. Nota eſt etiam grammaticorum regula quòd uerba ad pugnam, aut certamen ſpectantia, apud hunc poetam ſæpe cum datiuo ponuntur, & apud alios io ablatiuo, mediante cum, ut, Montibus in noſtris ſolus ibi certat Amyntas. placido ne etiam pugnabis amori? ubi alii dicerent, certat tecum, & pugnabis cum amore] fertur, id eſt auehitur, equis, & hæret, id eſt pendet, reſupinus.i.erecto pectore, quaſi retrorſum caſurus curru exiſtente inani, cum ipſe ferè extra currum penderet, aut haret curru, æ pro currui, inani.i. ſine rectore, cum ipſe ferè exciderit, tenens tamen, id eſt quamuis mortuus, ſecundum Seruium (unde duplex eſt ſenſus, aut dicamus ipſum Troilum ſic ab equis tractum cum mortuus eſſet, & ab Achille occiſus, & lora tenere mortuum quæ tenebat moriens, ſicut in aquis ſubmerſi, quidquid uiui arripuerint uix mortui dimittunt, aut dicamus morientem ita ferri, quod mihi quidẽ magis placet, quia dicit eum fugere. Vnde dicam) aut teneas tamẽ, id tametſi ita præceps ferretur, lora, id eſt habenas ex corio factas, ceruia & comæ trahuntur huic per terram, quia auerſus & reſupinus, inclinato capite, ad terram uſque trahebatur, & puluis inſcribitur, id eſt ſulcatur, & dilaceratur, haſta, ſcilicet qua traiectus erat, nam dictum eſt ꝙ fugit armis amiſſis, uerſa, id eſt tracta, & ducta in longum, a uerror, & non a uertor. (Sanè maluit poeta ſyllabæ quantitate, licentioſe abuti, puluis.u. ultimam corripere debet, quam hic produceit, quàm ſitum naturalem coniunctionis mutare. nam dicere potuiſſet: Per terram uerſa, puluiſque inſcribitur haſta, ſed non tam uenuſte. Sæpe autem etiá in Georgicis figuris utitur, in correptione, aut productione ſyllabarum) Iliades.i. mulieres, ac uirgines, & poous uirgines, quia ad templum Palladis. ſunt autem filiæ Iulij dictæ, ſicut in ſanctis literis filiæ Sion dicuntur, paſſis crinibus, id eſt habentes crines paſſos, a pandor, aut patco, id eſt diſperſos, ibant interea, dum ſcilicet ita Troilus uinceretur, ad templum Palladis.i.Mineruæ, non æque.i.inique, in Troianis, ut ipſis uiſum eſt, quia religioſe ab eis colebatur, & tamen Gręcis fauebat, unde addit, ibãt inquã triſtes.i. mœſtæ, ſuppliciter.i. non ex ira, aut indignatione, ſed ex animi ſubmiſſione, & tunſę pectora.i. habentes pectora tunſa. i. percuſſa, palmis ſ.ſuis, & ferebant peplum.i.ueſtem aut Pallã, Palladi dicatam, & propriam. ideo autem iniqua erat, diua.i.dea Pallas, quia auerſa.i.indignata, & irata in Troianas, ita ut eas aſpicere dedignaretur, tenebat oculos fixos ſolo, hoc eſt diſpiciebat terram, nec aſpexit ſupplicantes Iliadas. Et ſup. cum hęc fierent Achilles raptauerat (quod in picturis fuiſſe Seru. negat, nam ter rapi, ſemel depingi non potuit, raptauerat ergo paulò ante ter) Hectora.i. corpus Hectoris, circum muros Iliacos i. Ilij oppidi præcipui in Troia, & uendebat auro corpus exanimum.i. demortuũ ipſius Hectoris. Ex qua pictura ſpem capit de Tyrijs Æneas nam cum tantam turpitudinem Achilis depinxerint, notum erat, ꝙ non plus Græcis, quam Troianis fauerent, cum de Troianis nihil turpe, ſed multa miſeratione digna depicta uideret, cuiuſmodi ſunt Rhœſis, per inſidias mors Troili raptus, Hectoris tractus & eius corporis uenditio, & Priami hęc oĩa cernentis, & aurũ offerentis miſera contẽplatio. Vñ ſequitur. Tum uero.i. præcipue tunc, Æneas, ſup. dat ingẽtẽ gemitu ab imo pectore, ut ideſt poſtq̃ cõſpexit ſpolia, aut qb Hector paulò ante alius ſpoliauerat. legitur. n dũ exuuias regi detraheret ab Achille dolo interceptus cũ ſint qui Achillẽ ab Hectore occiſum dicant, aut quibus Hector ſpoliabatur, ab Achille quaſi paria faciente, nã paulò ante redierat Hectoreius ſpolijs indutus. Vnde dicitur in ij.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore qui redit exuuias indutus Achillis:
Et ut conſpexit currum & corpus amici.

Scilicet Hectori. nam propter affinitatem (duxerat. n. ſororem eius Creuſam, propter paria ſtudia, & parem uirtutem in bello, erat Æneas Hectori præcipua amicitia deuinctus) & ut conſpexit Priamum tendentem.i protendentem & præbentem manus inermes, dum.ſ. aurum pro corpore Hectoris daret. Et Æneas agnouit, quoque.i etiam ſe permixtum.i.implicitum principi.ſ. uiris Achiuis.i. Græcis, quibus cum congredi ſolebat, & agnoſcit acies Eoas.i. Orientales, a Tithono & Aurora, cum Menone miſſas, & arma.ſ.a Vulcano fabricata, Mẽnonis nigri, quia ex Æthiopia, ubi nigri generatur homines, Penteſilea, regna illã Amazonidum, furens ſ. Martio furore, & fœminea ira, ducit.ſ.in alia parte picturæ, agmina Amazonidum.i.illarum mulierum (de quib. Land. dicit ſic hoc genus mulierũ apud Thermodoontem fluuiũ fuiſſe, teſtatur Diod. quę ſimul cum uiris bellicas artes tractabãt, itaque quædam ex his regia poteſtate potita, robore autem inſignis, exercitum mulierum inſtruxit, & multas gẽtes debellauit. Quia fortuna elata, ſe è Marte genitam dixit, legemque tulit, ut uiri muliebria, mulieres uirilia exercerent Ipſosq. uiros, ut imbelles redderet cruribus brachiiſque inutiles reddidit. Mulierib. autẽ dextrã mamillam, ut in pugna expeditiores eſsẽt, inuri iuſſit. A qua re Amazones appellatæ ſunt. Vrbem quoque Themiſcyram, iuxta Thermodoontis oſtia, condiderunt. Fuitq. florentiſſimum illarum imperiũ, donec tandẽ Hercules ab Euriſthæo miſſus, & ut balteum illarum reginæ referre iuſſus, illas collatis ſignis ſuperauit, Hippolytamq. reginã captiuã adduxit. Quo cõflictu ita extenuatę earum uires ſunt, ut a uicinis deinde populis uexatæ penè ad nihilum redierint. Paucis tamen annis poſt uictoriam Herculis, Penteſilea, quæ earũ reliquiæ erant, reginę cõſanguinea cæde polluta, exulans pro Troianis pugnans ab Achille interfecta eſt. Hæc Diod. Herod. autem ſcribit, uictas Amazonas, nauibus à Græcis impoſitas, uerum illas cum altũ tenuiſsẽt uiros a quibus ducebantur, interfeciſſe, & in Scythia nauigando ad fontes uſq; Mæotidea delatas, primum ad Scythas liberos, deinde ad Mangones perueniſſe, cum quibus poſt prœlia coiere, & cum maritis Tanaim tranſiere, atque inde natos fuiſſe Sauromatas, quorũ mulieres ex inſtituto parentum, bellica exercent. Amazones aũt a Scythis dictæ ſunt Eorpatæ.i. uiricidæ. Nam eorum lingua, cor, uirum, & pata interficere ſignificat. Longũ autem eſſet ſcribere quæ a Strabone dñr. Qui autem geſta Alexandri ſcribunt, illum cum Taleſtria Amazonum regina concubuiſſe uolunt Hæc ille. Ducit dico agmina Amazonidum. i. Amazonibus progenitarum, peltis i. ſcutis breuibus lunatis, aut lunis depictis, aut in formã lunæ cõciſis, & ipſa ardet.i. ardenter irruit, aut fulminat. in medijs millibus. ſ. Græcorum, ſubnectens bellatrix.i. cum eſſet bellatrix, mammæ exertæ i. interciſæ. ab ex & ſero, fit exero, unde frequentatiuũ exerto, ſed s, deponitur, quia x, præce

dit

dit,cingula aurea.i.balteum pulchrum,aut reuera aureum:& audet uirgo.i.cum ſit iuuencula, & fœmina concurrere uiris. hoc autem pinxiſſe putari poſſunt Tyrij in gratulationem reginæ ſuæ,de qua dictum eſt, Dux fœmina facti.

VARIA LECT. LORA tenens tamen]In lib.aliquot,Tenet, eſt, ſed, Tenens participium,caſtior eſt lectio.[Crinibus Iliades paſſis]Vetuſti aliquot lib.Sparſis habent[Se quoque principibus permiſtū agnouit Achiuis]In Rom.lib.Agnoſcit,eſt præſenti tempore.quod nō diſplicet,quia ſpectaculum eſt in actu.

COEL. RHOD. ACHILLES quoque ille tantus bellator nulla magia ratione Troilū creditur peremiſſe in Thymbræi Apollinis ara, q̄ quod morigerum ſe illi præſtare foret aſpernatus. Quod in Alexandria ſcribit Lycophron. At ipſe, inquit interpres, Troilum ſcio δασυγενείου καὶ μελάγχρου, i. barbitij conſtipatioris & nigricantis corporis,& amoribus Achillis prorſua indignum.Hoc eo appoſui libentius,ut noſcerent ſtudioſi, quæ ad illud Virgilianum adijci queant.

Parte alia fugiens amiſſis Troilus armis,
Infelix puer,atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis,curruque hæret reſupinus inani.

Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda uidentur:
Dum ſtupet,obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit,magna iuuenum ſtipante caterua:
Qualis in Eurotæ ripis,aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ
Hinc atq. hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero,gradiensq. Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido,talem ſe læta ferebat
Per medios,inſtans operi,regniſque futuris;
Tum foribus Diuæ media teſtudine templi
Septa armis,ſolioque alte ſubnixa,reſedit.
Iura dabat,legeſque uiris,operumq. laborem
Partibus æquabat iuſtis,aut ſorte trahebat.
Cum ſubito Aeneas concurſu accedere magno
Anthea,Sergeſtumq. uidet,fortemq. Cloanthum,
Teucrorumque alios,ater quos æquore turbo
Diſpulerat,penituſque alias adduxerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe,ſimul perculſus Achates,
Lætitiaque,metuque auidi coniungere dextras
Ardebant,ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant,& nube caua ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna uiris,claſſem quo littore linquant,
Quid ueniant,cunctis nam lecti nauibus ibant
Orantes ueniam,& templum clamore petebant.

SERV. OBtutuque]Aſpectu. [In vno;]In uno quoque, hoc eſt ſingula mirabatur. [Forma pulcherrima] Vt Pulchra prole. [ſtipante caterua] Ad hoc tantum ſequens pertinet comparatio,quam uituperant multi, neſcientes exempla,vel parabolas,vel cōparationes aſſumptas,non ſemper vſquequaque congruere, ſed interdum omni parte,interdū aliqua conuenire.[Eurotæ ripis]Fluuij Laconiæ. [Cinthi] Montis Deli, in quo natā conſtat eſſe Dianam. Exercet Diana choros. Hoc non ad comparationem pertinet, ſed eſt poeticæ deſcriptionis euagatio. [Mille]Finitus numerus pro infinito,nam de nympharum numero uaria eſt opinio. [Oreades,]Nymphæ montium Oreades dicuntur: ſiluarum, Dryades,quæ cum ſiluis naſcū tur,Hamadryades,fontium, Napeæ uel Naiades, maris uero Nereidea. [Tacitum]Maior .n. eſt taciturnitatis affectus,ut ſupra,Hæc ſecum. Sic Teren. Vt mecum tacita gaudeam. [Pertentan]Modo uehementer tentant. Alibi, leuiter,vt,Blanda uiciſſim gaudia pertentant mentem.Sunt enim multa quæ pro locis intelliguntur. vt impotens,& ſatis & minus,& nihil potens ſignificat. [Inſtans operi.]Zeugma eſt ad ſequentia pertinens.[Regniaq. futuris:] Regnaturæ Carthagini.[Tū foribus diuę,]Iuſtās præcipuē forib. & hoc loco diſtinguendum eſt.Magno enim ſtudio,& labore templorū fores fiebant,quas quibuſdam inſigniebant hiſtorijs, ut, In foribus,letum Androgeo.Item.In foribus pugnam ex auro ſolidoq. elephanto,quamuis quidā iūgant Tum foribus diuę media teſtudine templi:Vt unū intelligas tectū templi, & fores.quod ſi eſt,ſub medio tecto ſunt fores. Sed prima melior eſt expoſitio. [Teſtudine]Camera obliqua uel incurua,quæ ſecundum eos qui de ratione ſcripſerunt templorum,ideo ſic fit, ut ſimulacro cœli imaginem reddat,q̃ conſtat eſſe conuexum.[Septa armis]Satellitum.ſ. [Solio] Solium proprie eſt armarium in uno ligno factum, in quo reges ſedebāt propter tutelā corporis ſui,dictum quaſi ſolidum.Modo iam abuſiue ſellā regalem intelligimus [Alte]Ac ſi diceret in tribunali.[Subnixa]Pro ſubniſa,ut ſupra diximus [Iura dabat,legeſque]Ius generale eſt,ſed lex iuris eſt ſpecies. [Non eſt ergo iteratio,ius ad non ſcripta etiam pertinet, leges ad ius ſcriptū.Quod autem dicit iuris,ad Didonis pertinet laudem.Sorte trahebat]Proprie locutus eſt.trahuntur enim ſortes, hoc eſt educuntur.Concurſu accedere magno[Cum magna Afrorum multitudine,& hoc eſt quod formidat Aeneas,incertus qua eos mente comitentur.]Diſpulerat [Segregauerat.Et magna eſt inter Di & Dis differentia, ut dictum eſt ſupra.]Penitus [Longe a regina remotos,quæ res etiam inſolentes cuſtodes littorum facit.]Obſtupuit[Et ad admirationem,& ad timorem his pertinet ſermo, quo dicenda præoccupat.] Lætitiaq. metuque [Lætitia propter ſocios liberatos: metu, propter concurſum .] Ardebant.[Cupiebant,ut,Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin. Ardeo autem & accuſatiuum regit & ablatiuum .] Res incognita,]Hoc eſt qua affectione Pœnorum populus conueniret. [Diſſimulant] Diſſimulamus nota,Simulamus ignota, ut Saluſt Simulator ac diſſimulator. [Quæ fortuna] Vtrum proſpera an diuerſa. [Cunctis nam lecti nauibus ibant] Bene addidit lectis, ne penitus omnes intelligeremus. Nonnulli tamen lecta nauibus legunt. Quod ſi ſit, hypallage eſt, & illuc ſenſus recurrit. Et ſciēdum plerunque,ut hoc loco, addi aliquid generalitati,& fieri ſpecialitatem, ut eſt ſi dicas, Omnes ſcholaſtici laborāt, generalitas eſt,ſi addas iſti,fit ſpiritualitas,ut Saluſt.Trāſgreſſos omnes recepit mons Balleia. prudenter addidit tranſgreſſos. [Orantes ueniam]Pacē propter incendium nauium, & proprie uerbū pontificale eſt. unde eſt, Tu modo poſce deos ueniam. & paulo poſt.Pacemq. per aras Exquirunt. Dicta aūt uenia ad eliciendū miſericordiam.Meretur.n.beneuolentiā numinum, qui licet innocens ſit, ueniam tanquam peccauerit petit.unde eſt confeſſio illa in Terent. Quid meritus es? crucem.

ASC. HAEC dum &c.]Dictum eſt q̃ regiā opperibat,atque expectabat Aeneas, quā uenturum certis indicijs notat,aut quia ſolium eius ornari , aut mundum muliebrē afferri uiderat, nunc igitur deſcribitur aduentus reginæ,quæ ad tēplū uenerat,ius datura, cuius dicendi cōueniens uī hora,quia dictum eſt Aeneam abijſſe à ſuis,ut primum lux alma data eſt,eundo autē & loquendo cū Venere,& ingrediendo ciuitatem templumq. conſpiciendo, forte tres horas aſſumpſerant. Et ſi quis dicat non uериſimile,non plus ſpatij fuiſſe inter naues Aeneæ & urbē,cum nihil de ea uiderēt,dicere poſſumus ad hoc, dictū eſſe collē fuiſſe mediū,qui plurimus urbi,imminet quem Aeneas ſuperare debuit priuſquā urbē uideret. Et ſi q̃s dicat aliquāto plus moræ fuiſſe, priuſquā Dido aduenerit , id nō magnopere inficias iero,dummodo ſat tpis quo ea q̄ poſtea facta ſunt fierent, cōcedat.Sed audiamus Donatū,cuius uerba ſunt.[Hæc d.i.]Non ſola hæc fuerāt picta,ſed aduētus reginæ interrupit, ne reliqua conſiderare poſſet.Eſt aūt una res quadripartito poſita, breuiſſime dicta.Nā ut eſt ſummi oratoris,res breues late diſſerere,ita & latitudinē coercere [Regina ad tēplum]Et quia regina.i. procuratrix negocij publici,& q̃a ad tēplū accedebat, meretur excuſationem,q̃ publice mulier iuuenis ſe uiris admiſceret. Religio ergo & neceſſitas impulit,ut tēpli opera inſpiceret,ad maturādū artifices cogeret[Latonæ tacitū.]Occaſione cōparationis expreſſit poeta,quā læti ſint parentes ſucceſſib.filiorum.[Inſtans] Vna cura teſtabatur religionem perficiēdi templi . Altera temperantis iuſtitiā oſtendebat.[Lætam]Ex ſucceſſu rerum.[Tum forib.Diuæ,media teſtudine tēpli Septa armis]Niſi ordinato ſenſu quæratur intellectus,nō poterit cōprehendi. Erit ſatis incertum quid poeta deſcripſerit,neſciret quippe ubi ſederit Dido, & ubi armis ſepta ſit.Ordinamus ergo ſic,Tum foribus Diuæ Septa armis, media teſtudine templi,Solioque alte ſubnixa reſedit. Quo eſt iudiciorum omnium conſuetudo: Ducuntur iudices uſque ad fores ſecretarij

cretarij ibidemq. officium remanet, Illi uero ingreſſi ſolium aſcendunt,& ſedent. Omnes igitur qui progredientem comitabantur, reginam, inermes erant,& armati ante fores remanſerunt. Illa ingreſſa, ubi ad mediam teſtudinem, id eſt ad mediam arã peruenit, aſcendit ſolium,& alte ſedit. [Iura dabat] Meritum reginę: Non enim tot uiri, fœminæ paruiſſent, niſi quia egregiæ in ea uirtutes eſſent, ſed ſpecialiter ponit. Iura dabat, legesque uiris. Quod non eſt exponendum imperat, ſed conſtituebat iura. Præcipua ergo laus cum ſcriberet leges,& iura, quia acquieſcebant uiri iuſſis fœminæ. Cum autem a publicis conſultis ad operam ueniebat, oſtendebat æquitatem ſuam, & in conſulendo prudentiam [Partibus æquabat iuſtis, aut forte trahebat] Quæ æſtimatione iuſticiæ æquari poterant, diſtribuebant. Quæ autem natura ſua ad plenum æquari non poterant, ſortis iudicio dabat, ut qui grauius onus ſubiret, fortunam ſuam, non reginam, accuſaret. [Anthea, Sergeſtum] Eſt adimpletum quod mater de ſalute ſocijs dixerat. [Diſſimulant] Conſilium prudentiæ, ut euentum rei ſpectarent. [Quæ fortuna] Quam euaſerant,& quam eſſent accepturi

Orare
Clamare

[Cuncti] Non abſolute. Nam cum ueniſſent lecti, non omnes uenerant, ſed cuncti qui uenerant. [Orantes ueniam, & templum clamore petebant] Non conueniunt Nam orare, eſt precibus petere. Clamare, eſt inuerecundo ſtrepitu, uocem maiorem emittere. Conijciebant igitur clamoribus, magna illos urgeri neceſſitate. Hos effundebant, antea quam Didonẽ orare poſſent. Ergo iuſta cauſa,& non ſeditione clamabant. Nam cum nullus nunciaret Didoni, quæ intus erat, non poterat niſi clamore, rem percipere Dido. Sed poſtquam intus fuere, ſeruatum eſt decorum in uerbis, cum facta ſit copia Didonis. Ordo eſt. Dum hæc ſ. quæ depicta erant, uidentur Æneæ Dardanio. i. magnanimo,& Dardano ſimili, miranda i. admiratione digna, dum ſtudet,& hæret defixus in uno obtutu. i. aſpectu (quod illi indecorum non fuit, quia nouit ſe non uideri ab alijs. unde dicetur.

Diſſimulant,& nube caua ſpeculantur amicti.)

Dido regina pulcherrima forma i. per formam [eſt. n. pulcherrima, nominatiui caſus,& forma, ablatiui] Inceſſit ad templum,& hoc magna caterua. i. magno cœtu iuuenum ſtipante. i. condenſe comitante. Qualis Diana exercet choros. i. choreas. in ripis Eurotæ fluuij, illius in Laconia, aut per iuga. i. partes illas ſub uertice Cynthi, id eſt illius montis, in Delo ubi nata,& unde Cynthia dicta eſt, quam. ſ. Dianam, uenatricẽ deam, mille Oreades. i. montium nymphæ, ſecutę. i. inſequentes, glomerãtur. i. in morem glomeris, circumeunt hinc, atq. hinc. i. utrinque. Illa. ſ. Dea fert humero pharetram. i. ſagittarum, quibus in feras utitur thecam,& gradiens. i. incedens ſupereminet omnes Deas, ſup. reliquas, gaudia. i. lætitiæ intrinſecæ, pertentant. i. afficiunt titillatione quodã pectus tacitũ i. intima præcordia Latonæ. i. illius Deæ matris Apollinis, ſeu Phœbi,& Dianæ. Talis erat Dido, [poſſet ordo incipi ſic: Dido erat talis qualis Diana exercet &c. tacitum autem pectus dicit, aut tacens, aut occultum, quia intimum] & ipſa læta ſe ferebat i. ſtans operi, ſe talem. i. longe ſupereminentem: per medios, aut inſtans operi per medios, quaſi omnium manibus operans,& inſtans regnis futuris. i. regijs domibus, aut ciuitati cæteris olim dominaturæ. Tum. i. deinde poſtquam per tranſitum, cohortata eſt ad opus perficiendum, ipſa ſepta. i. circundata, armis. ſ. ſatellitum, reſedit. i. locum ſedendi cepit, in ſup foribus i. ueſtibulis diuæ. i. templi Iunonis, in media teſtudine. i. connexitate templi, hoc eſt camera incurua, quæ erat in medio templi. [Sed quæſtio eſt, quomodo dicatur conſediſſe in foribus,& in medio templi: uerum multiplex eſt conſtructio. Nam Donatus ſic diſtinguit, tum ipſa ſepta armis in foribus diuæ. i. armatis ſtantibus in foribus diuæ] non enim armati ingrediuntur templa, aut fora, ubi iura dicuntur, ſed foris inſtant [reſedit in media teſtudine templi, ſublimis alte ſolio. Seru. autem uult duplicem eſſe cõſtructionem, priorem ſic, inſtat operi, inſtat regnis futuris, tum i. præcipue inſtat foribus, diuæ q d. cũ operi,& regnis futuris, tum forib. diuæ inſtabãt,] ſed quomodo media teſtudine templi reſedit, ſi nondum eſſent fores perfectæ:] poſteriorem ſic. foribus diuę, id eſt media teſtudine templi, ut unum intelligas tectum templi,& fores, ſed primũ, inquit Seruius, eſt melius, ubi diceret Valla prius eſt melius, aut prior conſtructio melior. uerum [ut ad ſententiam reſpiciam] iudicio meo, bona eſt ſententia Donati. Poſſet tamen, ſic dici, ut intra templum ubi populi contemplabantur, unde teſtudinatũ fiebat, ut cœlũ repræſentaret, eſſent fores diuæ, hoc eſt ſacelli, aut adyti diuæ,& ut Dido pro foribus diuæ in media teſtudine tẽpli reſederit,& quaſi Dea auctore in conſpectu eius, ius dixerit ſtantibus in templo, cum ſatellites in ueſtibulis ſtarent,& forte circum ſolium: formidoloſæ enim ſunt mulieres,& præcipue timendum erat Didoni, quę & Iarbã, quem defraudauerat,& in cuius ditione noua regna moliretur,& fratrem Pygmalionem & populi inconſtantiam, uereri poterat. Dicamus ergo ſic, Tum. i. deinde regina ſepta, armis. ſ. ſatellitum ſtantium circũ ipſam, reſedit alte, ut ab omnibus conſpici poſſet in ſolio. i. ſede regina ſic dicta, quod ex ſolido. i. integro, aut lapide fieret, ne quis inſidias moliretur, cum q. tyranni inuenirent: reſedit, dico, in media teſtudine templi, in foribus diuæ. Aut nouiſſimo loco dici poteſt, poetam uoluiſſe ſeruare ordinem, quo ingreſſa eſt. Nam primo, ingreſſa eſt, fores diuæ. i. totius templi: ſecundo peruenit ad mediam teſtudinem templi:& tertio, illic reſedit alte in ſolio: ita, ut ſolium intelligatur in templo fuiſſe,& templum, penitus quã fores, q̃ quia foris ſunt fores dicũtur Et dabat i. pronunciabat,& dicebat iura,& leges uiris ſ. cum ipſa eſſet mulier, quod ſummopere in eius laudem urgebat,& ęquabat i. ęqualiter condiuidebat. laborem operum. ſ. publicorum iuſtis partibus. i. proportionibus, quas quenque iuſtum erat acceptare,& gerere, aut ſi partibus diuidendis dubium erat, cum uiri,& merita eorum æqualia cenſeri poſſent.& labores inæquales trahebat ſorte. i. faciebat eos per ſortem partes laborum acceptare, ne cui iniuria fit dabat inquam leges & iura, tum cum. i quando Aeneas uidet Anthea, uirũ illum [unde Seruius prius expoſuit illud: Anthea ſi quem iactatum uento uideat, de hoc uiro non inepte]& Sereſtum,& Cloanthum,& alios Teucrorum i. alios Teucros, ergo & hi Teucri erãt quos ater. i. caliginoſus, turbo, id eſt motus,& conturbatus, ſeu conturbatio uentorum, diſpulerat, id eſt in diuerſas partes pepulerat, toto æquore,& quos turbo aduexerat [tamen ut uidere eſt, reduxerat, aut ipſi ſe] penitus alias oras. i. regiones, ipſe. ſ. Æneas princeps obſtupuit, quod eos quos ſic diſpergi uiderat uidere potuit, quocirca licet ſuperius matrem appellauit fugientem, non ſciuit. tamen certo matrem eſſe, quia dictum eſt: Et uera inceſſu patuit Dea: non tamen patuit omnino Venus, ſed Æneas ſuſpicabatur Venerem, quòd quia non certo ſciebat, adhuc timuiſſe dicitur, nec in ea quæſtione fortiora ſunt obiecta purgans, quod tamen illic Seruius ſentit,& hic obſtupuit Æneas, qui ſi matrem omnino credidiſſet, quæ ſe augurij peritam ſignificauerat,& ſocios reduces nunciauerat, modo non ſtupuiſſet, quod prius futurum certo ſciuiſſet. Attendendus eſt ergo animus poetæ. nec temere cenſendus ſimul i. pariter.& Achates comes eius. obſtupuit ſimul. i. uno impetu, quia tanto miraculo fuit res, ut ſimul obſtuperent, ſed dr̃ Achates perculſus. i. attonitus, aut perculſus ſtupore, quod Æneæ non competit, qui uir prudens,& aduerſa, ſine animi perculſione tolerare potuit,& læta conſpicere. Nam non minus examinaſſe leguntur læta, quã aduerſa, ſed illa præcipue mulieres, hæc uiros. obſtupuit ergo Achates perculſus & lętitia propter eorum liberationem, ac ſalutem,& metu, propter concuſſum, qui aliquid mali prę ſe ferebat, ipſi autem ambo auidi. i. cupidi coniungere dextras ardebãt. i. uehementer cupiebãt, ſic tamen ut affectioni, ſeu paſſioni dominarẽtur, unde ſequitur, ſed res incognita. i. quia neſciebant, quid ſibi ille cõcurſus uellet,& cur ſic concurrerent, turbat animos. ſ. Aeneę,& Achatæ,& ideo diſſimulant. i. ſimulant ſe non uidiſſe ſocios,& ipſi amicti, nube caua. i. aere circumſepto ſpeculantur. i. quaſi è ſpecula. i. altiore loco, vnde tute proſpicere poſſint, proſpiciunt, quę fortuna ſup. ſit uiris. ſ. ſic concurrentibus, quo littore linquant, pro liquerant claſſem, aut linquant. i. liquiſſe uelint, quid. i. ad quid ueniant, pro ueniebant, aut ſe ueniſſe uelint, nam cuncti ibant lecti. i. delecti, aut ex ordine nauibus. ſ. ſuis, ſubauditur de more poetico, orantes i. implorantes, ueniam. i. gratiam,& miſericordiam, ut liceat in aliena terra, tantiſper conſiſtere dum claſſem reficiant, ac dominum quærant,& petebant templum. ſ. Iunonis à Didone conſtructum, clamore. ſ. magno. Poſſet intelligi concomitantiam notans, ut ſit, petebant templum cum clamore. i. ſimul clamabant, ſed magis propria eſt ſignificantia,& uehementior, ſi caſus inſtrumentalis intelligatur, ut ſit petebant templum clamore, quia clamorem præmittebant, qui templum concuteret, uehementia aeris percuſſi, priuſquam adeſſent, nam uerbum à uerberando dictum uolunt, quòd ex aere percuſſo, ictu linguæ generatur, linque,& pedibus.& clamore petebant templum. de qua re ſatis ſubtiliter diſſeruit Don. ut uiſum eſt,

VARIA LECTIO.

MAGNA iuuenum ſtipante caterua] In Rom. lib. legitur, Comitante. Gradiẽsque Deas ſupereminet omnes,] in Roma. lib.& nonnullis alijs antiquis legere eſt, Dea ſupereminet omnes. [Penituſq. alias aduexerat oras.] Mediceus liber,& reliqua ferè

omnia

omnia exemplaria, q̄ tractaui Abduxerat, aut Auexerat, vno con ſenſu legunt. [Cunctis nam lecti nauibus ibant] In Rom. lib. & in Mediceo, Cuncti, nominatino caſu legitur, eam lectionē inter pretes agnoſcunt, & Seruius, Donatus, & alij quam plures.

IOAN. SCOP.

QVEMLIBET regem antecedebat ſuus lictor ferens faſcem Virgarum cum ſecuri, ut Dionyſius, & in ſeptimo, & vt Cato ſingulis lictoribus ſuberant adoleſcentes ingenui, & armati viginti quinque, & ita trecentos prætorianos efficiebant mulieres ad quos alluſit Virgilius de Didone loquens: Inceſſit magna iuuenum ſtipante caterna Vt Alij duodecim faſces, vt Liuius à numero auium, quę augurio regnum protenderant.

Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
11. O regina nouam cui condere Iuppiter urbem,
Iuſtitiaq; dedit gentes frænare ſuperbas,
Troes te miſeri, uentis maria omnia uecti,
Oramus prohibe infandos à nouibus ignes:
Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora uertere prædas;
Non ea uis animo, nec tanta ſuperbia uictis.
Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atq; vbere glebæ,
Oenotrij coluere uiri: nunc fama minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Hic curſus fuit.
Cum ſubito aſſurgens, fluctu, nimboſus Orion
In uada cæca tulit, penitusq; procacibus Auſtris,
Perque undas, ſuperante ſalo, perq; inuia ſaxa
Diſpulit. huc pauci ueſtris adnauimus oris.
Quod genus hoc hoīnū, quæve hunc tā barbara morē
Permittit patria hoſpicio prohibemur arenæ
Bella cient: primaq; uetant conſiſtere terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi, atque nefandi,

SERV. MAximus Ilioneus [Rebus omnibus maximus Non enim aliquid addit. & nō ſine cauſa ipſum ubiq; inducit eloquentem, ut.n. Hom. dicit, Phorbas pater Ilionei ſemper Mercurio Deo eloquentię ſanè te pugnauit. vt Horatius. Mercuri facunde nepos Atlantis. Merito ergo huic dat eloquentiam [Placido ſic pectore cœpit, [More ſuo uno ſermone habitum futuræ orationis expreſſit. [O regina] Secundum artem rhetoricam id ei dat, quod impetrare deſiderat. Nā eam per laudem beneuolam reddidit. [Iuſtitia] Bene conſiderauit ſexum. Nec enim uirtute dicere poterat [Frænare] Continere, ut contra. Et Numidæ infreni cingunt. [Troes te miſeri] Tacitis occurrit qōnibus, ne ad populationem, neniſſe uideantur, more qui tunc ſtgebat [Ventis maria omnia uecti] Per maria, & eſt contra illud cur ad Africam uenerint, [Parce pio generi] Quoties inuidioſæ ſunt præſentes perſonę rhetoricum eſt ad alias confugere: vt hoc loco confugit ad genus, [Et propius].i. vicinus ē, vt tanquam victi accipiantur, non tales qualis Paris fuit in Spartæ expunatione, raptuq; Heleuæ, nam hiſtoriæ hoc habet veritas. non voluntate Helenam ſecutam. ſed raptā expugnata ciuitate, vnde & recipi meruit à marito. Tangit aūt hoc latēter Virg. illo loco: Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter. [Populare] Antiqui & populo dicebant, & populor, vnde eſt nunc populate, & populatq. ingentem farris aceruum Curculio. Nunc tm̄ paſſiua tm̄ utimur declinatione. [Nō ea vis animo] Argumentum ab impoſsibilitur, Quid Troes patuere; Vis autē eſt poſsibilitas [Eſt locus] Comparatione orbis totius, Italia locus eſt. Nam prouinciæ, locus non poteſt dici. Minus autem eſt, quam ut Vrbs antiqua fuit. [Heſperiam] Heſperiæ ſunt duæ, una quę Hiſpania dī, altera quæ eſt in Italia. quæ hac ratione diſcernuntur, aut n. ſolam Heſperiam dicis, & ſignificas Italiam, aut addis ultimam, & ſignificas Hiſpaniam quæ in occidenos eſt fine, ut Horatius: Qui nunc heſperia ſoſpes ab ultima. Et hæc eſt uera Heſperia ab Heſpero dicta. i. ſtella Occidentali Cæterum Italia, Heſperia dicitur à fratre Atlantis, qui pulſus à Germano Italiam tenuit, eique nomen priſtinæ impoſuit, vt Hygin, docet [Antiqua] Nobilis nec.n. noua eſſe poteſt, licet primam terram ſuam eſſe dicant Athenienſes [Vbere glebæ] Vber propriè eſt fęcunditas, Et bene Italiæ uirtutem fœcunditatemque collaudat, ne Africam petiſſe uideantur: [Oenotrij coluere uiri,] Deeſt, quam. Oenotria autem dicta eſt uel à uino optimo, quod in Italia naſcitur, vel, ut Varro dicit, ab Oenotro rege Sabinorū [Fama] Subaudimus eſt. [Minores] Maiores & minores quoties de genere dicimus, numeri ſunt tantum pluralis [Italiam] Italus rex Siciliæ ad eam partē uenit, in qua regnauit Turnus, quàm à ſuo nomine appellauit Italiam. unde eſt. Fines ſuper uſque Sicanos. Nō uſque ad Siciliā [nec enim poterat fieri] ſed uſque ad ea loca quæ tenuerunt Sicani. i. Siculi, à Sicano fratre Itali. [Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion] Oenopion rex cū liberos non haberet a Ioue, Neptuno, & Mercurio, quos hoſpitio ſuſceperat, hortantibus, ut ab his aliquid poſtularet, petijt ut ſibi concederent filios; Illi intra corium immolati ſibi bouis urina facta præceperunt, ut completis maternis menſibus ſolueretur. Quo facto innatus eſt puer, cui nomen ab urina impoſitum eſt, ut οὔριον diceretur. Quòd Dorica lingua cōmutatum eſt, ut ου diphtongus in o, verteretur. Quod aūt plerunq. prima ſyllaba breuis inuenitur, vt loco, cum ſit naturaliter longa. græce rōnis eſt. Nam detractio, ſit μ literæ, & o, remanet breuis, quō νοῦ μα τὶ σωνθτα, pro ϖρια, & πῶλον pro πώλον. Et hoc quia aut ω eſt naturaliter longa aut ου diphthongus. Cæterum ſi ſit in proprio nomine dichronos, vt omnes latinæ ſunt, propriorum nominum abutemur licentia, ut in artibus lectum eſt. Orion ergo poſtea uenator factus, cum uellet cum Diana concūbere, vt Horat dicit, eius ſagittis occiſus eſt, ut Lucan. immiſſo ſcorpione perijt. & deorum miſeratione relatus in ſydera. ſignum famoſum tempeſtatibus fecit. Veriſimilius autem eſt à ſcorpione interemptum, quo Oriente occidit. Sanè magnitudine ſua multis oritur diebus, & ideo eius etiam apud peritos eſt incerta tempeſtas Vnde dictū eſt, Cū ſubito aſſurgens, ad excuſationē nō puiſſe tēpeſtatis. ASC.

Et multi ſuperfluo quærunt cur ortus cōmoueratur Orionis cū ſit a Iunone immiſſa tempeſtas. Sed Ilioneus iſta non nouit, quæ à poeta ſupradicta ſunt, per muſam, ut diximus, cognita. Et conſtat nomina, niſi inuenta occaſione, nocere non poſſe. Quod in omni ſuo opere Virg. diligēter obſeruat [In uada cæca] Incognita, latentia [Procacibus Auſtris] Perſeuerantibus. Et procax Proprie petax eſt. Nam procare eſt petere. Vnde & proci petitores uocantur. [Perq, undas, ſuperante ſalo] Eleuato mari & in undas diuiſo, ut ſolet in tempeſtate, Salo autem ab eo uenit quod eſt ſalum ſali. Nam ſale tabentes, ab eo quod eſt, hic ſal ſalis. [Perque inuia ſaxa] Inuia. i. aſpera, immania. unde & paulòpoſt Dido, Quæ uis immanibus applicat oris? Non enim ſuos uituperat, ſed naturā littoris culpat. [Adnauimus oris] Elegit uerbum aptum naufragio ad eliciendam miſericordiam, quamuis & de nauibus natat lectum ſit, ut natat uncta carina Quod genus hoc hominū? Rhetorice uituperaturus mores, non ad Didonem loquitur, ſed ad tertiam ſe confert perſonam [Hoſpicio prohibemur arenæ] Vt alibi Litusque Rogamus occupantis. n. poſſeſſio littoris, unde oſtenduntur crudeles qui etiam à communibus prohibeant, Primaque uetant conſiſtere terra]. i. in littore, ut alibi: Tuq; ò cui prima frementem Fundit equum magno tellus percuſſa tridenti [Mortalia arma] Mortalem poſſibilitatem. Sane arma etiā conſilia ſignificant, ut, Quærere conſcius arma. Sed terret hoc loco latenter propter Siciliam, Nam & paulò poſt ait: Sunt & Siculis regionibus urbes, cum unam habeant, in qua Aceſtes regnat, ſed ad terrorem urbes dixit. [At ſperate Deos] Abuſiue timere, ut alibi, Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem. Cum ſperemus bona, timeamus aduerſa [Memores fandi, atque nefandi] Iuſti & iniuſti. Et bene memores, quia etiam ſi non ſtatim puniant crimina, ſunt tamen memores, ut Horat. Raro antecedentem ſceleſtum deſeruit pede pœna claudo.

POSTQVAM introgreſſi, coram data copia fandi, &c.] In hac parte habetur ratio Ilionei ſanè diſerta, & elegans, ut Donatus intelligentibus adamuſſim. probat, quæ Ilioneo competit, q̄ Phorbanti patri eius Mercurius, qui Deus facundiæ eſt [unde Horat. Mercuri facunde nepos Atlantis, &c.] In bello Troiano fuiſſe, ab Homero dicitur. Verba Donati ſunt. [O regina] Magna omnino arte ſcribit. Primo, principia ſumma breuitate ſubiūgit,

quæ

quæ tamen plurima neceſſaria continent, primo uero perſonam Didonis laudat, ſubtilé obiurgationem non omittit, & ipſa obiurgatione beneuolam reddit, inhumanitatem, & ſuperbiam reijcit in alios. Ipſam iuſtam dicit, ne eam lædat, a qua auxilium poſtulat. Veniebat igitur incognitus ad incognitã, vnde ignarus omnium coniectura rimatur, quõ aliqua laude illam ſibi beneuolã faciat. Suſpicione autem debuit duci, cum homines impij eſſent, ipſam quoque quæ imperaret iiſdem moribus eſſe, ſed de illis aperte dicit, Partem uero huius meliore ratione argumentandi correxit tamen illam oblique tãgit ex aliena, i. ex ſuorum repræhenſione confuſam Collectis igitur contrarijs, omnibus componitur duobus uerſibus, plena laudatio. O regina à difficultate laus Difficile eſt enim fœminam regnare, nouam etiã condere, alia magna laus, quod fęmina faciat, quod difficulter uiris euenire ſolet, duo ergo miracula. Primum regnat mulier Secundum, condit urbem. Addit tertium, ut regat homines, quibus natura parendi ſtudium denegauit. Et ſic oſtendit plenam Afrorum feritatem Mali autem homines, non paribus, ſed contrarijs ſuperantur humanitate ſ. regentis, & uoluntate. Quas in Didone fuiſſe colligit Ilioneus qui uituperando incolas immanitatis, laudat eam, quam oſtendit humanitate complere id, ad quod alij impoſitis frænis impelluntur, [Troes te miſeri, uentis maria omnia uecti] Collecta ratione principiorum, quibus mores incolarum uituperat, & reginam laudat, purgat Troianos ne uiolentiam iuſte paſſi eſſe uideantur. Ergo quam cito, & quam ſuccincte expreſſit perſonam, & fortunam. [Miſeri] Per hoc oſtẽdit miſeros nihil audere poſſe, uel potuiſſe contra Didonem [Ventis uecti.] Ergo non ſponte uenerãt prohibere, ſimili breuitate ſummam petitionis ponit iuſtam, & ſine præſtandis detrimento, quibus uel duriſſimus flectatur. Poſita autem ſunt tria, ne incenderentur naues, uoluntatem, & neceſſitatem abeundi, & caſu ueniſſe. [Pio generi] Reus erit, qui pro nocebit, & maior noſtra eſt pietas, quod illam natura ſanguinis dicti non conſtricti lege, ſeruamus, [Propius res aſpice noſtras] Tertia petitio generalis, ut quidquid ad commodum noſtrum ſpectat, præſtes Quam rem honeſtius non ponendo, per ſpecies amplexus eſt. [Eſt locus] Et locorum, & hominum Carthaginis plena deformatio, ſed non aperta. Dicit ergo: Tendebamus in Italiam fertilem terram & potentẽ fortibus uiris, & bonis Itaque non ueniſſemus ad ſolitudines has & ad feros homines, niſi tempeſtate coacti. Ergo non eſt ſtudium in nobis uiolentiæ inferendæ. Deſcriptio autem naufragij, monet miſericordiam & cum omnia, uiolentiæ quæ obijci poſſent purgarit, retorquet inuidiam in calumniantes, uſus antiqua categoria. Dicit. n non nos facimus, ſed tui in innoxios uiolenti fuerũt pauci, & miſericordiam captat, & ſuſpicionem uiolentiæ remouet. Quod genus ſub querelis, & accuſatione Tyriorum, ſuam tenet laudem. nam qui alienos mores grauiter reprehendit ab ijs ſe alienum demonſtrat, adeo autem diſplicent mores, ut mores n õ inueniat. Omnes. n. feros, immanitate uicerunt Tyrij [Quæve hunc] Cuius regionis eſt tam ſæua barbaries, quam eſt tuæ? Nomen ergo quo eos appellaret, non inuenit Exemplum non reperitur, quod erat grauius, potuiſſent. n defendi ſimilitudine alterius gẽtis [Hoſpitio arenæ. Quid ergo facerent, ſi humano more, tectorum peteremus hoſpitium? [Bella cient,] Non patiũtur, ſed inferunt, nec leuiter prohibent, ſed bellantium more utũtur armis [Prima terra] Vel quæ prima naufragos reperiat poſt naufragium & captat miſericordiam. Vel, prima i. littus quæ terra prima eſt è mari egreſſis, ut ſociet illud, Hoſpicio, prohibemur arenæ. Cum autem de Tyrijs conqueritur, etiam conqueritur de Didone quæ illos regit. Deinde relicta hac ſubtilitate, aperte Didonem taxat dum dicit i Temnitos, & ſperate, & non temnunt, & ſperant. Ordo eſt. Poſtquam, ſup. Troiani illi de quibus iam dictum eſt. Anteus. ſ. Sergeſtus, Cloanthus & reliqui, introgreſſi. ſ. ſunt ad Didonem, unde patet Aeneã adhuc foris ſteteriſſe, ſed ingreſſus eſt poſt eos, ut finem rei uideret, & copia. i. facultas, fandi id eſt loquendi, coram. i. in præſentia reginę, data. i. conceſſa eſt, Ilioneus maximus orator inter eos, non maior tamen in cęteris, ſaltem Aenea cępit ſup. orare ſic pectore placido. i. ſummiſſo, & humili quale eſt placidis, O regina cui Iuppiter dedit. i. conceſſit, q. d. quod nobis promiſſum, ab eo ſperamus duntaxat, condere urbem, & frænare iuſtitia gentes ſuperbas, non n. potuit de eis iuſte conqueri, niſi eas iniuſta criminaretur, nec à Didone ſalutem, & malorum remedium ſperare, niſi eam iuſtam prædicaret. Prudenter ergo, utrunque dicit, & eos iniuſtos qui naufragos tã inhumaniter tractarent, & eam iuſtã quæ eos iuſtitia frænaret. Nos Troes miſeri vecti. i. tranſuecti, aut uecti, ſup. per oĩa maria ut non ex uiſtimato, aut deliberato animo illuc ueniſſe, ſed uiolenter appulſos eſſe intelligat, oramus te prohibe ignes infandos. i. deteſtabiles, & nefarios a nauibus, ſ. noſtris, parce generi, ſup. noſtro. p. o. i. qui etiam a genere pij ſumus, & aſpice res noſtra propius id ẽ circumſpectius, & cum maiore attentione, ac cõmiſeratione, quæ ex præcordijs procedit, unde miſericordia dicta eſt. Aſpice, inquam res noſtras. i. inſtitutum. & ocœptũ noſtrũ, quia nos non uenimus [Præteriti eſt tpis, prima longa & ſecũda breui cum contra in præſenti ſit] aut populare. i. ad populandã, aut populatum, hoc eſt ad ſpoliandum, populatim, hoc eſt per ſingulos populos, penates, i. deos domeſticos, & theſauros, Lybicos. i. Lybicorum populorum hoc eſt ſuppellectilem, & theſauros eorum erro. i. uiolentiæ armorum, ac graſſatione; aut uertere. i. ut auertamus prædas. ſ. pecoris; & armentorum, raptas. ſ. a dominis ſuis ad littora ſ. maris, è quibus impellantur in naues, ut auehantur. Ea uis i. uiolentia, non, ſup. eſt animo, ſup noſtro, nec tanta ſuperbia eſt, uictis. i. nobis, qui uicti, & profugi ſumus, uerum, ut ſcias. quid prætendamus, aut quo profecti ſimus. Eſt locus, ſup. quem, aut quam Graij dicunt Heſperiam, cognomine. i. per cognomentum, ab Heſpero duce, aut etiam a ſtella Veneris [quaſi iuſte innuat eã patriam ad Veneris progeniem pertinere] Eſt inquam locus in Heſperia, quæ eſt terra antiqua. i. nobilis; cum noua eſſe non poſſit. nam omnis terra, antiqua eſt; unde addit, Potens armis. atque ubere. i. fœcunditate, glebæ. i. terræ pinguis. [habet ergo ea quæ caput artis equi in Carthagine fore portendit, ut uerſum eſt] Oenotri id eſt uiri ab Oenotro rege, qui ex Arcadia in Italiam uenit] unde Landinus, ex Arcadia decem, & ſeptẽ ætatib. ante Troiam obſeſſam. nauigauit Oenotrus, Lycaonis filius, qui quintus erat ab Aegeo, & Phoroneo, qui primi in Peloponneſſo regnarunt, & uenit cum ſuis in Italiam, non ſatisfaciente ſibi in Græcia portione Nam cum eſſent Lycaoni, uiginti duo filij, in totidem partes diuiſa erat Arcadia, uenit & cum eo Peucetius, unus ex fratribus: ſed Peucetius ſedes ſupra montes Iapigios conſtituit ab eoque Peucetij ſunt nominati. Oenotrus aũt, cum maiori exercitu, in ſinum qui ex accolis Auſonijs, Auſon dicebatur, enauigans, oram multam occupauit, eamq. Oenotriã vocauit, & populos Oenotrios, ut apparet in Sophoclis tragœdia Triptolemo. Si autẽ ab originibus populis Greciæ origo fuit ſicuti Catoni, & Sempronio placet, Oenotri progeniem fuiſſe arbitrabor? Hæc ait Dionyſius Halyc. qui Oenotri progeniem ſic ponit: Aegeus & Phoroneus primi in Peloponneſſo regnauerũt. Phoronea filia fuit Niobe. hæc ex Ioue, Pelaſgum peperit. Aegeo autem, filius fuit Lycaon & Lycaonis Deianira, ex ea vero & Pelaſgo, alter Lycaon, qui Oenotrium genuit. Sola aũt Oenotria [ut ait Strabo] Italia olim appellata eſt. Hæc ille. Licet ergo Græci, vinum dicant Oenon, melius tñ ab Oenotro, Oenotriam dictam putabimus] Oenotri igitur viri, ab Oenotro producti, coluere. ſup. hanc terram, nunc fama, ſup eſt, minores. i posteriores diciſſe. i denominaſſe, gentem Italiã. i. Italicã, aut denominaſſe Italiam, & gentem. ſ. Italicam aut Italos, de nomine ducis. ſ. Itali, curſus fuit. ſup. nobis inſtitutus, huc. i. ad hãc regionẽ, hoc eſt ad italiam [non igitur fuit Didoni iuſta querela, cum Troiani illinc abirent, quia id prædicarãt] fuit inquam curſu nobis huc i. in hanc, quam memoraui, regionem, ſup. nunc, cum. i. quando. Orion. i. ſidus Orionis, nymboſus. i. nubiloſus, & nubes colligens aſſurgens fluctu ſubito. i. ex improuiſo nobis oborto tulit nos in vada cęca. i. quæ uideri non poterant. [id autẽ dicit neſcius, quid a Iunone actum eſſet [ut ſentit Seruius] aut quia non congrueret, etiam ſi ſciret id in templo Iunonis dicere. de Orione quoque, ſic dicit Landinus. de Orione iam audiſtis Seru. Alij tñ dicunt, cum Dianæ ſe comitem in venatione dediſſe, & cũ oẽm feram ſuperare audiret, Terra eum, ſcorpio immiſſo, interemit, Diana in ſidus cœleſte tranſtulit, & canem ſuum ſyrum: Seruius alibi ait, hunc Oenopionis filium, habitum virum immenſę ſtaturæ, & uenatorem, verum cum Oenopionis filiam uiolare vellet, ab eo luminibus priuatũ, qui inde ab oraculo accepit, ſi lumina recuperare uellet, per mare ita ad orientem tenderet, ut ſitus oculorum ſoli ſemper opponeret, ſic ergo duce ſene ad cyclopas acceſſit, & ab uno eorũ humeris impoſitus iuſta oraculi peregit, & lumina recuperauit. Theodontius ait, eum Oenopionis, Siciliæ regis, fuiſſe filium, & à Venere, per quietem admonitum, ut eius quæ ſibi prima obuiam fieret, mulieris concupitũ peteret. Surrexiſſeque ex antro, ac ſororem Candiopiam, quæ & ipſa venatrix eſſet, obuiam factam cõpreſſiſſe, ex ipſaq. Hypologum genuiſſe. Hic idem mox ob hoc cæcus factus iubente oraculo, ut in Orientem tẽderet cum Candiope & filio, in Thra-

ciam

tiam enauigauit, ubique, ſubactis incolis. Neptuni filius habitus eſt. Higin. autem de configuratione ſyderum, ait, illum ab inundatione aquarum græce Orionem dici, quod eius tẽpore, hyema habeat ortum, & mare, ac terras, tempeſtatibus turbet, Latini iugulum dicunt, ꝙ ſit, ut gladius armorum, fulgore ſtellarum terribilis, qui ſi fulget ſerenitatem, ſi obſcuratur, tempeſtatem portẽdit. Heſiodus, illum Neptuni filium, ait, à quo accepit ut mare, ita ut terram perambulare poſſet. Hunc Oenopius ob uitiatam filiam Meropem, cæcauit, ille in Lemnum profectus & à Vulcano caballo accepto, ad ortus ſolis perrexit, ac ob eo lumen recepit, uoluit ulciſci Oenopium, ſed cum ille a ciuibus ſuis occultaretur in Cretam profectus eſt, uerum cum nullam ſe feram relicturum minaretur, Tellus indignata, ſcorpium extulit, qui eum interemit, ſed à Ioue, ob uirtutem ſuam, in aſtra relatus eſt. Habet autem has ſtellas. in capite treis, ſed media eſt cæteris ſplendidior in ſingulis humeris, ſingulas claras, in dextro cubito, obſcuram unam, in eadem manu, unam, in zona treis, in gladio, quem manu tenet treis, in ſingulis genibus, ſingulas. Hæc ille. Cum igitur Orion nymboſus. i. ſidus Orionis, nymbos excitans, aſſurgens ſubito fluctu, tulit nos in uada cæca & diſpulit nos auſtris, penitus i. omnino procacibus. i. pertinacibus, & improbe p ſeuerantibus, qu ea ſimul per undas, & hoc ſalo. i. mari, ſuperante. i. ſe erigente, & per ſaxa inuia. i. inter quæ nulli patet uia. Qđ ideſt quale eſt hoc genus hominum. ve pro uel, quę patria tã barbara permittit hunc morem. ſ. naufragos perſequendi, nos prohibemur hoſpicio arenę i. non permittimur in arena, quæ omnib. communis eſſe debet, habere ſtationem, & modicum hoſpitari, ſup. hi populi, cient. i. excitant, & prouocant bella. Ob conſimilem. n. rẽ dicitur Troia prius deſerta, quia. ſ. Herculi appulſo, cũ Argonautis aquam recentem negaſſent, & uetarẽt conſiſtere, ſerſa priuia. i. proxima mari, Si uos temnitis. i. contemnitis, & uilipenditis, genus humanum. i. ẽt ſi neminem mortalium formidetis, & ſic temnitis arma mortalia. i. à mortalibus illata, quæ fragilia ſunt, at. i. ſed ſaltem ſperate. i. timete, ſicut etiã à Iuuenale ponitur, aut reuera, quia duo dicit, quorum alterum ſperandum eſt bonis, alterum, timendum malis, & in talibus meliori reſpondemus, potius dixit ſperare, quam timere, nam boni debent ſperare deos memores eſſe fandi. i. liciti, & digni, de quo plura dicantur, & mali timere deos memores eſſe nefandi, ſed quia potius uoluit, ut Dido pro fando. i. licito, præmia ſperet, quam pro nefando. i. illicito punitionem dixit, ſperare deos memores eſſe fandi, atque nefandi, ut ſit dare conceptionem nedum in accidentibus, ſed etiã in rebus ſignificatis, ideo autem minatur deos vltores, quia ut ſequitur, rex erat Aeneas nobis, qui ſ. deorum ſanguine cretus, & eorum obſeruantiſſimus ſemper eſt habitus.

AVT raptas ad littora uertere prædas, In antiq. aliquot lib. A litore, legitur, hoc eſt ab ora litorali in naues [Veſtris adnauimus uris] Frigidum & exile eſt, quod in pleriſque lib. antiquis, Aduenimus legitur. VARIA LECT.

HIC præterire non decreui Virg. carmen in j. & 3. Aeneid. Nunc fama minores, Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem. Cuius carminis ſenſus, & ordo, ut aiunt, talis eſt, fama eſt minores. i. poſteros, deſcendentes genusq. ducentes ab Oenotrio Oenotriam dixiſſe Italiam, & gentem Italam, uel Italicam (Italiam enim gentem non dicimus) de nomine ducis Itali. huic ſententiæ meus olim nunquam acquieſcebat animus. non enim legi, quod meminí, nec uerba faciens accepi hunc ſimilẽ dicẽdi modum, Heſperiam dictam Hiſpaniam, & Hiſpanos dictos à rege Hiſpano, ſe tantum Heſperiam dictam Hiſpaniam à rege, & nõ nominauimus hominem, niſi ad maiorẽ emphaſin dictum aſſeres. Cæterum ſic ipſe carmen adoleſcentulus multis acclamantibus legi: Nunc fama minorum, & ſic ſenſus, & ordo erit concinnior, & dilucidior. Fama eſt minorum. i. poſteriorum ab Oenotrio gentem dixiſſe. i. nominaſſe Oenotriam Italiam de numine ducis, quod etſi iuuenile non contemptibile tamen, hic inſeruimus, quiſque tamen ſuam ſequatur ſententiam. IOAN. SCO.

SERV. QVO iuſtior alter. Nec pietate fuit.] Multum intereſt inter iuſtitiã, & pietatem. Nam pietas pars iuſtitiæ eſt, ſicut ſeueritas. Nunc ergo, hoc dicit, qua parte ſit iuſtus, i. pietas. Et bene duo laudat in Aenea, pietatem, quã a Didone impetrare contendit, & uirtutem qua uult timeri. [Bello maior & armis] Non eſt iteratio, nam bellum & conſilium habet, Arma, tantum in actu ipſo ſunt. [Si ueſcitur aura] Veſcor illa re, ut alibi, Veſcitur Aeneas ſimul & Troiana iuuentus Perpetui tergo bouis & luſtralibus extis. Nec nos decipiat, quod dicit Plin. ut elocutione ex ſimilibus formemus. Nam ecce, comedo illam rem dicimus, nec tametſi ueſcor illam rem, Et ipſe dicit non uſque quaque hoc eſſe faciendum.

Rex erat Aeneas nobis, quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior, & armis.
Quem ſi fata virum ſeruant, ſi veſcitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelibus occubat vmbris,
Non metus: officio, nec te certaſſe priorem
Pœniteat; ſunt & Siculis regionibus vrbes,
Armaq. Troianoq. à ſanguine clarus Aceſtus.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et Syluis aptare trabes & ſtringere remos
Si datur Italiam ſocijs, & rege recepto:
Tendere, ut Italiam leti, Latiumque petamus.
Sin abſumpta ſalus, & te pater optime Teucrum
Pontus habet Libyæ, nec ſpes iam reſtat Iuli:
At freta Sicaniæ ſaltem ſedeſque pararas,
Vnde huc aduecti, regemque petamus Aceſten,
Talibus Ilioneus cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.

[Aptare] Aptas legere. [Stringere remos] Aut defrondare, ut, Agricolæ ſtringunt frondea aut fractos ſtringere remos. i. ligare. [Socijs, & rege recepto,] ſyllepſis per numeros, ut, Hic illius arma, Hic currus fuit. [Sin aſſumpta ſalus.] Hoc eſt ſi perijt Aeneas, qui Troianorum ſalus eſt. [Nec iam reſtas Iuli.] Benẽ de Aſcanio ſpem dicit propter ætatem. [Sedeſque paratas] Propter Aceſtis cognationem. [Regem] Aut qui nũc rex eſt, aut qui etiam noſter futurus eſt. [Talibus Ilioneus.] Aut ſubaudis loquebatur, aut ex poſterioribus fremebat intelligit. [Ore fremebant,] Hoc eſt conſentiebant, & bene Ore, quia & armis poſſumus fremere.

[Non metus,] Hoc loco diſtinguendum eſt. Cuius autem rei. ea ſequentibus probat. Nam uult eam non timere, ne inaniter præſtet. [Officio, nec te certaſſe priorem Pœniteat:] Nec tibi parum uideatur prima beneficia præſtitiſſe, cum poſſis maiora recipere. Nam peniteat, parum uideatur eſt, ut Terent. in Heauton. At enim quantum hic operis fiat pœnitet. Hoc eſt parum uidetur [Troianoq. à ſanguine clarus Aceſtes] Cum Laomedon promiſſam murorum mercedem Neptuno, & Apollini denegaſſet. Neptunus, iratus, Troiæ immiſit cetos qui eam vaſtarent. Vnde Apollo conſultus cum & ipſe iraſceretur, contraria reſpondit dicens, Obijciẽdas nobiles puellas belluæ. Quodcũ ſic fieret, timens Hippotes quidam nobilis filiæ Segeſtæ. cum Laomedontis regia Heſiona iam eſſet orta ſeditione religata, impoſitã eam naui miſit quo ſors tuliſſet. Hæc ad Siciliam delata a Crimiſſo fluuio, quem Crimiſum Virg. poetica licentia uocat, conuerſu in urſum vel canem compreſſa edidit Aceſtem, qui ea matris nomine ciuitatem Troianis condidit, quæ hodie Segeſta nominatur. [Quaſſatam uentis] Iuſta petitio. [Subducere] in terram trahere. Deducere autem, in mare mittere, ut, Deducunt naues ſocij

REX erat Aeneas nobis, &c.] Docet [ut dixit] Ilioneus, cur minatus ſit Deus ultores fore, quia, ſcilicet regem tam pium habuerant, ut dij ultionem pro eo ſumpturi ſint, ſi ſublatus fuerit, & tam potentem, ut ſi ſuperuixerit, ipſe ultionem facere poſſit, de iniurijs, & præmia referre pro beneficio, quod idem Aceſtem poſſe clam innuit, [Sed Donatum audiamus, diſſerẽtem ſic. [Rex erat] In hoc uirtutes animi laudat. ſ. iuſtitiam, & pietatem, & corporis. ſ. fortitudinem, quæ eſt in exercitatione bellandi. Vult. n. pro benefactis, conſimilem uicem promittere, quæ eſt a iuſtitia, & pietate, & pro iniuria, ultionem, quæ eſt a fortitudine. Quem ſi fata uirum] Quam pulchre uariando. Idem eſt, ſi uiuit, tripliciter profert. Magna autem arte, parua, petit, & magnam remunerationem promittit, & audientem terret, nam cum demonſtramus poſſe multum prodeſſe, intelligitur aſſerere poſſe, & multum nocere, ſi res exigat, hoc modo, ſi Aeneas uiuit, nihil nobis eſt metuendum, ſin contra habemus Aceſten regẽ magnum, & opulentum, uiris, armis, diuitijs. His ergo, proponit ſpem & ingerit metum. [Quaſſatam uentis] Ingerit ſummã petitionis non oneroſam danti. i. ut liceat in ſyluis reſarcire conuulſas naues, ut poſſit, ſi uiuit Aeneas, in Italiam tendere. Sin autem A SO

rem non uiuit in Siciliam[Te pater]Ea apoſtrophe captat commiſerationem Didonis Ordo eſt.Rex erat nobis Æneas.ſ. nomine.nec.i.& non quo alter non fuit.ſ.dum hic uiueret,iuſtior pietate.i.quantum ad pietatem in ſuperos, & parentem, quamuis forte iuſtitia diſtributiua,quæ ſuum cuique ius adiudicat, alter maior fuerit,nec alter fuit maior bello.i.rebus bellicis,ut conſilio,& prudentia,& armis.i.exercitio bellandi.Si quis tamen Hectorem meliorem dicat armis fuiſſe,quam Æneam poſſcut.omnia copulatim legi, ut ſit propoſitio categorica de copulato extremo,non copulatiua:nam licet inueniendus ſit maior iuſtitia,unde ipſe Æneas dicturus eſt in ſecundo.Occidit & Ripheus iuſtiſſimus unus Qui fuit in Teucris,& ſeruantiſſimus æqui, & maior bello & armis,unde idem eodé ad Hectorem. O lux Dardaniæ,ſpes ó fidiſſima Teucrû,& ubi Hector: Si pergama dextra defendi poſſent etiam hac defenſa fuiſſent, tamen non eſt dandus qui maior fuerit,ſimul & iuſtitia, & bello, & armis, hoc eſt qui in his tribus Æneam ſuperet, quem uirum, ſi fata ſeruant, ſup.nobis,aut imperio illi promiſſo,ſi ueſcitur aura ætherea.i. ſi uiuit adhuc reſpirando in æthere,hoc eſt regione noſtra,nec occubat.i.iacet,obuolutus umbris crudelibus.i.ipſum crudeliter,& impie detinentibus,cum nobis tam neceſſarius ſit,an crudelibus.i.inexorabilibus (legendum autem eſt, occubat, non occupat, nam occupo,accuſatiuum efflagitaret,cum ſit actiuum uerbû, occupo autem abſolutum eſt,& primæ coniugationis, quod teriæ fieret,ſi ſuſciperet literam,ut occumbere)non metus,ſup. ſit nobis,nec pœniteat.i.parum uideatur,aut doleat,te certaſſe.i. prouocaſſe non propter eum priorem.i.prius quam aliquid meremur,officio.ſ.pietatis,aut beneficientiæ,hoc eſt beneficio, ſed humanitatem,& beneficientiam,exhibere profligatis, cum in reliquis beneficium dicatur, poteſt in regibus officium uocari, tû illis ad proprium ſit munus.Et ſi Dido fortaſſe dicat,ſi ita eſt ut ꝑdicatis,rex ueſter perierit, quis ergo beneficium rependat, aut uim repellat?dicit Ilioneus:Sunt &,id eſt etiam. Siculis regionibus,urbes i.etiam Siculæ regiones habent urbes,nobis fautrices, & arma ſunt ſup. etiam Siculis regionibus, & Aceſtes clarus, á Troiano ſanguine,ut,Sicut per urbes, & arma, oſtenditur poſſe auxiliari,ita per neceſſitudinem ſanguinis. doceatur uelle debere,liceat igitur ſubducere.i.ſurſum ducere,& in littus ſiccum trahere,claſſem,quaſſatam uentis, & aptare trabes.ſ.claſſi idoneas, Syluis.i.deſertis,& á nemine adhuc occupatis, ſi quidem id Ilioneus iã perceperit ut potuit:& liceat ſtringere remos.i.ſtringendo ramalia,aut minores arbores facere remos,ſtringere autê eſt deſrondere,& corticem detrahere, vt ſi datur tendere Italiam. pro in Italiam,rege recepto,& ſocijs ſup.receptis, nos petamus læti,quia ſocijs,& rege recepto,& claſſe inſtaurata (Semper autê ad bonum omen.læti petebant Italiam,ut,uix é conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant læti. Et in iij. Italiam læto ſocij clamore ſalutant.Et in vj Anchiſes ad Æneam,Quo magis Italia mecum lætere reperta)Italiam,& pro, id eſt Latium.i. potiſſimû eam partem,ubi Latium eſt,id eſt regio in qua Saturnus latuit. Sin.i.ſed ſi ſalus eſt,abſumpta.i.ablata,ablato eo,á quo ſalus noſtra dependet,& pontus Libyæ i.mare Lybicum, habet te ó optime pater Teucrum pro Teucrorum.hoc eſt te, ó Aenea, qui ob pietatem,& paternam affectionem, in tuos, pater potius quam rex,merebaris dici, (unde alludit poeta ad ſtatum Romanum, qui ſua tempeſtate erat,nam gaudebant dici principes,id eſt primi patrum,aut patres patriæ non reges, non domini, qui primi erant in republica,ut conſules, ac imperatores ſummi. per apoſtrophen autem.i.conuerſationem ſermonis,abſentem captat cômiſerationem, ut Don.edocuit)nec ſpes Iuli,id eſt de Iulo,reſtat.i.reliqua aut ſuperſtes eſt,hoc eſt ſi etiam Iulus extinctus eſt, cui regnum debebatur(unde eſt,Et ſpem ſurgentis Iuli. Quem regno Heſperio fraudo) At,id eſt certe petamus ut ſaltem (ſi non aliud datur.tractumq. eſt a ſedentibus, qui cum aliud petere non auderent, ſalutem petunt,ſed per ſyncopam, corruptum uocabulum in aduerbium migrauit)freta.i.maria Sicaniæ.i.Siciliæ,&[Aceſtem regem Siciliæ,qui & nobis, rex futurus,eſt Ilioneus, ſupple orabat(nam,ut ipſe fremuiſſe dicatur, non placet, eo q̃ præmiſſum eſt,placido ſic pectore cœpit)Ilioneus.igitur orabat, & dixit talibus ſupple uerbis,& cuncti Dardanidæ, id eſt Troiani a Dardano oriundi eius,& imitatores,hoc eſt fortes,& magnanimi,fremebant ſimul ore, indignati.ſ. talem uim inferri,cum nihil mali prætenderent,nihilque intulerint.Sané Ilioneus hic,quadriſſillabum eſt,deſinens in eus diphtongo.

NON metus:officio,]Mediceo libro,& aliquot alij, Nec metus & ne metus legunt,ſed omnino,Non,accepimus[Aetheria nec adhuc]In bona codicum antiquorum parte,Neq. adhuc,legitur. quæſtio neſcio quid mollius,ſuauiusque ſonat. VARIA LECT.

SERV.

Tum breuiter Dido,uultum demiſſa profatur:
D Soluite corde metum Teucri:ſecludite curas.
Res dura,& regni nouitas me talia cogunt
Moliri,& late fines cuſtode tueri.
Quis genus Aeneadum,quis Troiæ neſciat urbem?
Virtuteſq. uiroſq.,aut tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni,
Nec tam auerſus equos Tyria ſol iungit ab urbe.
Seu uos Heſperiam magnam,Saturniaq. arua,
Siue Erycis fines regemq. optatis Aceſten,
Auxilio tutos dimittam,opibuſq. iuuabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Vrbem quam ſtatuo,ueſtra eſt: ſubducite naues,
Tros, Tyriuſq. mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque utinam rex ipſe noto compulſus eodem
Afforet Aeneas.equidem per littora certos
Dimittam,& Lybiæ luſtrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus ſyluis,aut urbibus errat.

TVm breuiter Dido,]Atque non breuiter loquitur, ſed breue & longum, paruum & magnum, per ſe ctum nihil habent, ſed per comparationem intelliguntur, ut ſupra de prouincia: Eſt locus orbi, ut diximus, comparatione. Item hoc loco breuiter.i. minus quam Ilioneus. Et notandum regum eſſe breuiloquiû, ut multis in Virgilij locis probatur fœminarum uerecundiam. Vnde utrunque dedit Didoni. [Vultum demiſſa] Nota figura eſt, ut oculos ſuffuſa nitentes. [Soluite corde metum Teucri:]Sicut ſupra Iouis oratio, partim obiecta purgat, partim petita promittit. Sciendum ſané quia cum petuntur, uel promittûtur, aliqua, á ualidiſſimi inchoãdum eſt, ut hoc loco. Et eſt genus argumẽti á neceſſario. [Secludite curas]Iteratio eſt ad augmentum beneuolentiæ, Secludite uero, pro excludite, quod fit aut propter hiatum, aut propter ſuauitatem, ut, Silice in nuda connixa reliquit, pro enixa[Res dura]Ac ſi diceret,eſt quiddam,& duo formidat,uicinos barbaros,& fratris aduentum, quæ propter nouitatem per ſonstum generaliter dices reliquis:[Et regni nouitas[Quæ ſemper habet timorem. [Moliri] Bene non facere, ſed moliri,ut terroris ſit,non crudelitatis [Quis genus Æneadum] Satis propere dixit Æneadas, quanquam ab Ilioneo audierit, Rex erat Aeneas nobis, Nec hæc in opere inemendato miranda ſunt. (Quis Troiæ neſciat urbem?)Aut Ilium dicit, q́ in Troia, aut Troiæ urbem,ut urbem Patauí,urbem Buthroti. [Incendia belli?]i. uim. Semper enim diluuio & incendio comparatur bellum, ut, In ſegetem ueluti cum flamma furentibus auſtris] Incidit, aut rapidus montano flumine Torrens. [Non obtuſa adeo] Non adeo, aut non multum. vt in Terentio, Adoleſcentem adeo nobilem, aut nõ adeo.i. non in tãtum ut tu dicis. Obtuſa uero non ſtulta, ſed crudelia; [Nec tam auerſus equos Tyria ſol iungit ab urbe] Fabula quidé hæc habet, Atreum & Thyeſtẽ germanos cum diſſenſione ſibi nocere non poſſent, in ſimulatã gratiã rediſſe, qua occaſione Thyeſtes cum fratris uxore concubuit. Atreus uero ei filium epulandum appoſuit, quæ ſol abominatus, ne pollueretur, aufugit. Sed ueritas hæc eſt, Atreum apud Mycenas primum ſolis eclipſim inueniſſe,cui inuidens frater,ea urbe diſceſſit tẽpore quo eius probatæ ſunt dicta. (Seu uos Heſperiam magnam,) Μεγάλα enim ἑλλάς appellata eſt, quia a Tarento uſque ad Cumas omnes ciuitates Græci condiderunt (Siue Erycis fines] Eryx Veneris & Butæ filius fuit, qui occiſus ab Hercule,monti ea ſepultura ſua nomen impoſuit: In quo matri fecerat templum,quod Aeneæ ſcribit poeta,dicẽs, Tum uicina aſtris Erycino in uertice ſedes Fundatur Veneri. In hoc autem monte dicitur etiam Anchiſes ſepultus,licet ſecundum Catonem ad Italiam uenerit. [Vrbem quam ſtatuo] Veſtra eſt. Multi antiptoſin uolunt,ut ſit pro urbs,ſed ſi ſic intelligamus.Quam nihilominus ſequitur,& antiptoſis fit per caſus mutationẽ. Debuit enim dicere,

dicere, urbs quæ ſtatuitur. Melius ergo eſt Vultis bis intelligere ut ſit, vultis regi conſiſtere? uultis Vrbem quam ſtatuo? ueſtra eſt, ut eſt, Eruet ille Argos Agamemnoniasq. Mycenas. Ipſumq. Aeacidem, ſubaudis ille. Alter enim Pyrrhum uicit, alter Mycenas. Item, Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco. [Agetur] Regetur [Noto compulſus eodem] Aut quouis uento, aut re uera Noto, qui de Syrtibus Carthaginem ducit. Supra enim Ilioneus: In uada cæca tulit, penitusq. procacibus auſtris. [Eodem] O, naturaliter longa eſt, ſed ſi corripiatur, metri eſt, ut, Steteruntq. comæ. [Afforet] Adueniat temporis eſt futuri [equidem] In omni Virgilio, ego quidem ſignificat, ſed in alijs, & pro quidem tantũ ponitur, ut Tullius: Ego quidem cæteras tempeſtates, Item Perſius, Non equidem hoc dubites amborũ fœdere certo Conſentire dies. [Certos] Aut ueloces, aut fideles. Vtrunq. enim hoc loco ſignificat. Aliquando & firmos ut Sal. Apud latera certos cauerat. Aliquãdo, & deliberati iudicij, ut, Certus iter & Libyæ κατακρινεῖ ... Nam Dido Libyæ regna non retinet. [Eiectus] Naufragus, ut, Eiectus littore egentem.

ASCENSIVS.

TVM &c.] Hic habetur placida reſponſio Didonis, de qua Donat. ſic [Breuiter] Poteſt intelligi propter perſonam loquuturæ mulieris, & ſermonem facturæ ad uiros incognitos. [Vultum demiſſa] Non ſolum propter uerecundiam muliebrem: uerum etiam propter obiecta, & eo magis erubeſcat, quod nec barbara ſuit. Artificioſe autem non negat, quæ manifeſta ſunt, ſed purgat [Soluite] Paucis ſecuros reddit, ut cætera libentius audiant [Regni nouitate] Errant qui rem durã, & nouitatem regni, unum putant. Nam rem duram, interitum mariti, & metum fratris intelligit, ne regnum adhuc infirmũ inuaderet, ſed nec expreſſit, nec narrãdo apud Teucros latebat, nullius antiquum refricaret, & ſcelus, domus detegeret. Conſuluit etiam poeta, negocio ſuo, ne quod per Venerem narrauerat, iterum ſonat. [Cogunt] Exprimit, quæ ſeciat eſſe a ſua natura aliena, ut cuſtodia littorum, non ad inferendam iniuriam, quod conquerebatur Ilioneus, ſed ad propulſandam poſita uideatur [Quis genus] Oſtendit beneuolentiam, ut credatur uera dixiſſe, ut turbatos, congruæ honorificentiæ ratione componeret. Nouimus, inquit, uirtutes ueſtras, & aduerſam Troiæ fortunam, quæ cum dicit humanitatis, ſpem præbet. Facile enim ijs ſuccurritur, quorum aduerſa nota ſunt. [Non obtuſa adeo] non ſunt corda noſtra ab humanitate aliena, nec ſic uiuimus, ut ſolis æquitas à nobis auertat curſus ſuos propter facinus quod uideat [Seu uos] Hic proſequitur ſummam beneficiorum ſuorum, & propoſitis reſpondet, ut quocunq. ire uoluerint, auxilio proſequatur. [Vultis] Ecce plena beneuolentia, ut in ſocietate regni, eos uocet, qui omnia deſperarant [Veſtra eſt.] Auget ſtudium beneuolentiæ offerens plenam facultatem, poſſidendæ urbis. Lege autem, ne ſit error, Quam ſtatuo urbem, ueſtra eſt. [Tros, Tyriusq.] Mire temperauit dicens, Troianos, cum incolis, uno futuros affectu, ut honorificeat iuxta hoſpites, non illos poſt poneret, neve rurſus deijciens, ſuos qui ex Tyro illam ſecuti erant, inter populos inimicitias excitaret [Atque utinam] Quia uiderat Troianos anxios, de rege optat aduentum, & offert inquiſitionis auxilium, & ut ſociarei oblati beneficii gratiam addit, [Libyæ luſtrare extrema iubebo] Et in hoc loco oſtendit Virg. non ſolum Carthaginem, ſed multas alias ciuitates eſſe ſub Didone. Ordo eſt. Tum. i. deinde, poſtquam perorauerat Ilioneus Dido, demiſſa vultum. i. habens uultum demiſſum, id eſt deorſum miſſum, in ſignum pudicitiæ matronalis, profatur, breuiter. i. ſine cunctatione, ut quæ decreuerat, omnino eis ſuccurrere, nec obſtat, quod pluſcula ſunt uerba, quia non ideo breuiter dr̄ profata, quia paucis, ſed quia incunctãter, & ſine mora, & ſi ideo breuiter dicatur, quia breuibus, adhuc nihil mentiretur poeta, quia [ut Mat. dicit] Non ſunt longa, quibus nihil eſt quod demere poſsis, O Teucri, ſoluite. i. diſſoluite, & amouete, corde ſup. ueſtro, metum ſecludite. i. ſeorſum claudite, quaſi ad alia negotia uóles, aut excludite, & ſecludite a corde ueſtro, curas. i. ſolicitudines de ſaluandis nauibus Res dura. ſ. fratris odiũ, & auaritia, aut metus quem de eo habeo, ſed nõ expreſſit, quia dedecuit eos id ſcire, aut illam dicere, & prius per Venerem declaratum eſt Aeneæ & nouitas regni, quæ in terra aliena ſummopere ſuſpecta eſt? maxime cum doloſe ſolum emptum ſit ab Iarba, qui ſe etiam littus dediſſe, dicet in quarto ſic: Fœmina quæ noſtris errans in finib. urbem Exiguam precio poſuit cui littus arandum, Cuique loci leges dedimus, cõnubia noſtræ Repulit. Quia ergo etiam, ſi Aeneas non ueniſſet, decreuerat connubium Iarbæ repellere, quia dicet de Aenea, Solus hic inflexit ſenſus, animumque labentem Impulit. Et hiſtoria habet ipſam, ne Iarbæ nuberet ſe in ignem deieciſſe, bene timuit regno ſuo adhuc nouo, ideoq. omnes aduentantes ſuſpectos habuit, res ergo dura propter fratrem, & nouitas regni propter Iarbã, & cæteros principes uicinos, quibus inuidiæ ſit nouum regnum, cogũt me moliri. i. cum mole quaſi inuitam facere, talia. ſ. qualia conqueſti eſtis, uobis fieri, & tueri. i. protegere, & conſeruare fines. i. limites regni mei, late. i. per latum, & ampliter, cuſtode. ſ. plurimo, plus autem eſt, quam ſi diceret cuſtodibus. Quis neſciat genus Aeneadum, pro Aeneadarum. q. d. nemo approbans quod Aeneas dixerat. Sum pius Aeneas, fama ſuper æthera notus. Sanè cum de Aenea incerta eſſet, laudem retulit ad Aeneadas. [Corripitur autem ſecunda in nomine Aeneades, quæ in Aeneas producitur, & quis neſciat urbem, Troiæ. ſ. prouinciæ, hoc eſt Ilium, aut, urbẽ Troiæ. i. Troiam, ſicut urbem Pataui, pro eo quod eſt Patauium, dicit, q. d. etiam nemo, aut quis neſciat uirtutes, & uiros. ſ. Troiæ, hoc eſt uirtutes uirorum, aut uiros ſtudioſos, & uirtute præditos, aut incendia. i. conflagrationem tanti belli? q. d. nemo, &, ſi qui ſint tales, non tamen nos, quia nos Pœni non geſtamus pectora adeo obtuſa. i. hebetia, & ignaua. ut ſcilicet quæ omnibus manifeſtiſſima ſunt, ignoremus, nec ſol iungit equos ſuos tã auerſus, id eſt per indignationem in aliam partem uerſus, ab urbe Tyria. i. Carthagine, ut ſ. tam frigido pectore ſimus, ut hæc non percipimus. [& ita potius eam in ſententiam Landini dicentis, Placet fabula Atrei, quam. ſ. Seruius narrat, ut ſit, Sol non auertit ſe ab urbe noſtra, propter ſcelus, & immanitatem noſtram, ſicut auerſus, dicitur a Mycenis, Sed phyſici, oſtendunt regiones frigidiores, efferaciores homines producere conſueuiſſe. hæc ille. unde & Seruius alibi dicit. In regionibus calidis, homines aſtutiores, ſed ſtudioſos, quia pericula noſcunt naſci, ut in Africa, ubi uafri, & uerſipelles ſunt, meo autem iudicio, quia forte fabulam Atrei ignoraſſe Didonem, uero ſimilius eſt, quam ad eam reſpexiſſe, dicerem ex deuerbio id eam protuliſſe, nam quia ſol, ubi uicinus eſt beneuola ſua irradiatione, ſanguinem circa præcordia calefacit, qui ingenium bonum, ſecundum Empedoclem, facit, unde dictum eſt in Georg. Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis, Ideo ex deuerbio dicebat ſolem, longe ab illius patria auerſum, qui obtuſo eſſet ingenio, quaſi frigidus obſtiterit ei quoque ſanguis. Idem ergo bis dicit, Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni, Et nec tam auerſus. Legendum eſt autem auerſus non aduerſus, ſicut, Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat. unde & Statius. Quid nota recondis? Scimus, ait, nec ſic auerſum fama Mycenis Vertit iter [Seu, id eſt ſiue uos optatis, Heſperiã magnam. i. Italiam.] Italia cum Heſperia magna dicta eſt, ad differentiã Hiſpaniæ, & ſecundum Seru. Μεγάλη Ἑλλάς, id eſt magna Græcia, & arua [Saturnia i. in quib. Saturnus latuit, hoc eſt. Latium, ſiue fines Erycis. i. Siciliam, ubi Erya frater Aeneæ, & Veneris filius, in Eryce monte ſepultus eſt, qui mons non longe à Drepano eſt] De genere Erycis dicit ſic Land. Neptunus Amycũ genuit ex muliebre nympha. Hic à Polluce, arte pugili ſuperatus, cæſusque eſt relicto filio, qui Butes uocatus eſt, Fuit autem rex Bebriacæ, quæ poſt Bithyniam eſt. Butes autem poſt mortem patris, ab Argonautis, domo pulſis, Drepanum, in Siciliam uenit, ubi à Licaſte nobili meretrice, quia formoſus corpore eſſet adamatus, ex ea Erycem genuit uerum cum Licaſte, propter pulchritudinem Venus, appellaretur. Veneris filium, Erycem dixerũt. Hic & diuitijs matris, & uiribus patris, inſolentior factus, ab Hercule, ex Hiſpania reuertente, occiſus, & in monte propinquo, qui ab eo Erya dicitur, ſepultus eſt Diomedes autem ſic ait, Buten, regem Siciliæ fuiſſe, & ex Venere Erycem ſuſtuliſſe. qui ob genus maternum in maxima gloria habitus eſt. Vrbemque in alio loco à ſe denominatam condidit, atque in arce templũ matri poſuit. Cuius famam, non, ut alia pleraque uetuſtas minuit, ſed indies creuit. Vnde & Aeneas in Italiã ueniens uehementer honorauit, idem fecerunt Carthaginenſes, magna parte inſulæ potiti, multo autem magis Romani. Nam xvij. ex fideliſſimis urbibus huic templum auro pendere iuſſerunt, & milites qui illud cuſtodirent poſuerunt. [Siue ergo optatis fines Erycis, & regem Aceſtum ego dimittam uos tutos auxilio, ſcilicet noſtro, & iuuabo opibus, id eſt facultatibus meis, & ſi uultis conſidere, aut conſiſtere, pariter, id eſt pariformiter mecum, id eſt quo iure ego conſtiti, his regnis ſ. meis, & uultis urbem quam ſtatuo, ea ſupp. eſt ueſtra, ſubducite. i. ſurſum in terram trahite naues] nã licet aqua altior ſit terra, præcipue in medio, cũ ſit ſphæricæ figuræ,

tamen

tamen ad litus inferior eſt] Tros i. Troianus, & Tyrius, agetur i. regetur, mihi. i. à me nullo diſcrimine. i. nulla differentia, quia eadem beneuolentia vtriuſque præfuero. dicit autem agetur, quia dux, vnde dictũ eſt, dux fęmina facti. Atque vtinam ipſe Æneas rex. ſ. veſter afforet. i. adeſſet nobis, compulſus eodem Noto, ideſt vento illo nymboſo, quo uos compulſi, equidem. i. ego quidem, hoc eſt ego certe dimittam certos, ideſt fideles, qui fideliter munus expleant, aut ueloces, qui id cit. i. incunctanter faciant, ut certi. i. deliberati, per littora. i. qui quærant eum per littora, & iubebo luſtrare, i. circum eundo indagare extrema Libyæ, ſi ipſe eiectus. ſ. mari errat, quibus. i. aliquibus ſiluis, aut vrbibus. Ex hoc infert Donat. Virgilium ſentire non ſolum Carthaginem, ſed etiam alias multas ciuitates eſſe ſub Didone, ueruntamen ex ijs quæ per Venerem narrata ſunt uerisimilius eſt eã ſolã tũc trouiſſe. nam dictum eſt, Deuenere locos, ubi nũc ingentia cernes Mœnia ſurgẽtemque nouæ Carthaginis arcẽ. Nam ſi prima arx, adhuc ſurgebat, non uidetur aliam condidiſſe, nec cum illuc, nõ ita dudum aduenerit, potuiſſe alias occupaſſe, aut commercio quouis obtinuiſſe, quaſi ſi obtinuerit, non diceret, Res dura, & regni nouitas, me talia cogunt Moliri, Nec Iarbas diceret in 4. Cui litus arandum dedimus, ſi & urbes dediſſet, cum beneficium illi exprobret, Dicemus ergo eam potuiſſe dimittere certos. i. inneris peritos, & fidos per urbes alienas ipſum diſquiſituros.

SOLVITE corde metum Teucri, ſecludite curas.] In antiq. pleriſq. lib Metus. legitur numero multitudinis. Et in longe pluribus. Seducite curas, tamen Secludite, agnoſcit Seru. [Viroſq. & tanti] Antiqui pleriq. lib Aut tanti legunt. [Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?] Romano lib. non, Regnis, ſed, Terris, legit, nempe quod nonnulli pertinacius defendunt, ad aſperitatẽ euitandam, quæ eſt in concurſu, re, ſyllabæ geminatæ. IOAN SCOR

CVM ex Virgilio ad alios tranſire auctores ſtatuiſſem, protinus hæc ex Aeneidos primo carmina non ſilentio prætereunda mihi ſuppetebant, Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni, Nec tam auerſus equos Tyria Sol iungit ab urbe, quę commentatores ad Atrei & Tyeſtæ fabulam referunt. Nos uero ſic interpretamur & hunc eſſe ſenſum, & ordinem dicimus, ſi qui ſunt, qui neſciũt genus Aeneadum uirtutesque uirosque aut incendia tanti belli, nos tamen Pœni non ignoramus, Quia non geſtamus pectora adeo, id eſt ualde obtuſa, hebetia, & ignaua, ut ſcilicet quæ omnibus patent, ignoremus, nec Sol tam auerſus, id eſt longe remotus ab vrbe Tyria ſuos iungit equos, id eſt non ſumus in loco remotiſſimo quo Sol non accederet, ut facta Troianorum ignoremus. q. d. iam ſcimus, quia Sol noſtras penetrat regiones habitabiles, quo Troianorum fama peruenit.

POE. His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Aeneas, iandudum erumpere nubem
Ardebant, prior Aeneam compellat Achates,
ACH. Nate Dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit,
Omnia tuta uides, claſſem, ſociosque receptos.
Vnus abeſt, medio in fluctu quem uidimus ipſi
Submerſum. dictis reſpondent cætera matris.
PEO. Vix ea fatus erat, cum circunfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Aeneas, claraque in luce refulſit,
Os, humoresque. Deo ſimilis, namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores,
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum, Pariusve lapis circundatur auro.

SERV. ANimum arrecti.] Noua figura eſt [Iandudum] Ex cito ſignificat, ut iandudum ſumite pœnas, & ulim, ut hoc loco. [Surgit] Oritur. Et eſt translatio corporis ad animum ut alibi. Stat conferre manum Aeneæ. [Quem uidimus ipſi ſubmerſum] Quod ante doloris fuerat: ut, Ipſius ante oculos, nunc conſolatiuus eſt, cũ cernit omnes incolumes. [Dictis reſpondent cætera matris] Modu conſentiunt, quia dixeras ſupra, Namque tibi reduces ſocios. Alibi, reſpondent, recipit, ut, Reſpondet Gnoſia tellus [Scindit ſe nubes tantum dicimus, non nubs, licet dicamus trabs trabes ſtirps ſtirpes, prex preces, plebs plebes. Sed hoc de his tantum quæ legimus ſunt ponenda. Non enim artis ſunt, ſed uſurpationis, quia metri cauſa utuntur poetæ, ut uel minuãt, uel augeant nominatiuum. Inde eſt & ſuppellex ſuppellectilis. [Reſtitit Aeneas] Abſcedente. ſ. nube. [Claraque in luce refulſit,] Laus eſt eximiæ pulchritudinis, cui nec lucis claritas derogauit. [Os. humerosque Deo ſimilis:] Similes humeros habens Deo. Et eſt græca figura, ut diximus ſupra [Ipſa] Aut quod ſequitur. Nato genitrix aut certe ipſa, ideſt pulchritudinis dea. [Decoram Cæſariem] A cædendo dicta Cæſaries Ergo tantum uirorum eſt. Quod autem dicit decoram, uult etiam in Aenea naturalem fuiſſe pulchritudinẽ, ne ſi totum tribuat Veneri, nihil Aeneę ſit reliquum, uel contra nihil relinquatur matris fauori, quod ſequens melius indicat comparatio. ut Horatius. Fortes creatur fortibus, Magna arte nec eruditioni aliquid, nec talibus derogat [Iuuentæ] Iuuentus eſt multitudo iuuentum. Iuuentas dea ipſa, ſicut Libertas. Iuuenta uero ætas. ſed hæc a poetis confunduntur plerunque. [Purpureum,] Pulchrum, ut Horatius, Purpureis ales oloribus. [Lætos honores] Non terribiles, ut eſſe in uiris fortibus ſolẽt. [Manus.] Vel artificis, uel ars ipſa. [Ebori decus,] Ebur à barro dictum. i. elephanto, ut Horatius. Quid tibi uis mulier nigris digniſſima barris? Sane naturam huius nominis nec derinatio, nec obliqui caſus reſeruant. Et eboris enim, & eburneus facit, non eburis, ſicut murmur murmuris. [Pariusve lapis] Candidiſſimus eſt Lidios nomine, qui apud inarum naſcitur.

HIS &c.) Docet quæ reliqua conſecuta ſunt, & quomodo Aeneas apparuit. De qua re Donatus ſic (His animum) Cum iã omnia tuta eſſe exploraſſent, ſtatuunt ſe offerre, ne illa, inquirenda negocium aſſumat (Nate Dea,) Qui inferior, non proprio numine appellat, ſed honorifico. Et quamuis prior loquatur nihil iubet, aut conſulit. Sic enim Aeneæ prudentia inferior fuiſſet & ille arrogans, ſed interrogat tanquam prudentiorem. (Omnia tuta uides, [Ne prolixitate moram afferret, per quam breuiter omnia tranſit. [Scindit ſe nubes] Non ipſi, ex nube progreſſi ſunt, ſed nubes diſceſſit, ut oſtendatur rerum natura commodis Æneæ inſeruire. Ergo, tandiu fuit tectus, quandiu opus fuit. Deinde diſceſſit nubes. [Claraque.] Dicit Aeneam ſplendore ſuo, lucem diei feciſſe meliorem. Conſtitit, ut dictum eſt, ſed pulchrior, quã fuit. Nam hoc curauit mater propter Iunonia auſpicia. Comparat auro & argento, quæ cũ per ſe ſplendeant, arte tamen meliora fiunt. Comparat deo, quia nepos Iouis eſt, & Veneris filius, & Cæſaris perinde affinis, quem omni occaſione, poeta laudat. Virorum autem forma, & ſplendor corporis, iunguntur fortitudini. Pulchritudo enim ſola, plurimorum obfuit famę (Nanque ipſa decora Cæſariem) Ad pulchritudinem pertinet Humeros, ad fortitudinẽ. Ordo autem eſt, Ipſi ſcilicet, & id eſt ſimul fortis Achates, & pater Aeneas, (quæres cur priuatum regi præpoſuerit Sed ſcies moris eſſe ſummis poetis uirum, quem egregium ſignificare uolunt, poſt regem ponere, ut Relliquias Danaum atque immitis Achilli. Item paulo ante, Socijs & rege recepto. Hic quoque & illud dici poteſt, quòd quamuis in rebus pijs, & religioſis honorificisque, Aeneas primus fuerit habitus. vnde in ſexto. Opera inter talia primus. tamen in alijs, quæ dignitati eius non conſulunt, ſed neceſſitatis, aut affectionis duntaxat humanæ, ſunt, cæteri præcedebant. Erat ergo hoc loco impatientior moræ, & ardentior Achates, quam Aeneas, quo circa potuit eum priorẽ ponere poeta, ſed non ſemper ſeruatur ordo dignitatis in nominandis perſonis. Patet autem hic manifeſte, eundem eſſe quem prius fidum, & fortem dixit (arrecti animum. i. habentes animum arrectum, his dictis, ſcilicet Didonis ardebant. i. ardenter cupiebant, iandudum. i. iam, & paulò ante ab eo. ſ. momento quo primum audiebant, Soluite corde metum Teucri, &c. erumpere nubem. i. rumpendo nubem emergere ex ea Achates, quia ardentior, compellat. i. alloquitur, prior. ſ. quam Æneas loqueretur, compellat autem his uerbis, O nate Dea, q. d. quid adhuc hæſitas, cum natus ſis dea, & ea quæ tibi quoſuis mulierum animos conciliare poteſt.) Eſt ergo poeta diligentiſſimus, non ſegniter legendus, nam multa quæ ab ignaris cenſentur, præter rationem quaſi ex libito poetæ dicta, maximę ſunt apud peritos ſignificãtia, ut hic quaſi dicere uelit, Achates meminiſſe debes, quia natus es ex dea, quæ mulierum animos, cum benigne influit conciliare poteſt. cum igitur iandudum benignam uideas Didonem, cum matrem ueridicam perſpicias, ad quod ſubdit, Omnia tuta uidet, quæ nunc animo ſententia ſurgit? q. d. ſi ob alia quam mihi, certe diſrupta nube, erumpendum nobis eſt. Cæterum, quia

maiorem,

melotem nouit in Aenea, quàm in ſe prudentia, noluit fidus comes, & idem vir, haud tardo ingenio, ſententiam ſuam ingerere, ſed modeſte tamen ſignificare, illius ſententiam eſſ. giando, Sicut Mopſus, puer ille in Bucolicis, dicens:

Tu maior tibi me eſt æquum parere Menalca:
Siue ſub incertas Zephyris mutantibus umbras.
Siue antro potius ſuccedimus.

Sed ad ordinem redeamus) quæ ſententia ſurgit i. oritur, nũc animo. i. quid nobis nunc faciendum cenſes? tu uides omnia tuta, uides claſſem ſup. receptam, & ſocios receptos ſ. ex periculo in locum tutum, vnde natum eſt receptui canere. (Significat ergo recipere multa, nunc ſe iterum in tutum reducere, nunc, cum cęteta demus, aliquid peculi inter excipere, hoc eſt, quod dicunt reſeruare, ut excepta coniuge, quã mihi recepi, oĩa amicis cõ. cam. Nunc polliceri, ut ſicut nũc dicere recepi. i. pollicitus ſum, quaſi cum alibi dicere potuiſſem, in hunc locũ ſeruauerim. Nũc & id quidem ſignificat iterum capere, ut recepi debitum, & accepi diuitiam, ſed quia re, particula ſæpe uacat, ideo recipio, pro capio nonnunquam ponitur, ut recepi litteras tuas, ubi ſemel tamen acceperim, libentius dicero accepi, ſed & mihi receptui cauẽdũ eſt, ne in immenſum progrediar) unus ſ. Orontes, & eius; gubernator Leucaſpis, cũ cæteris Lycijs (ſed vnus hic dicitur deeſſe, & ſub merſus ante ipſorum oculos, ad eorundem conſultationem imminuendo rem, cum unus, uidelicet princeps, pro melius cõpateretur, ſicut contra ad augendum dolorem, dictum eſt a Venere, Nauibus, infandum, amiſſis) abeſt, id eſt deſideratur, quẽ nos ipſi uidimus ſubmerſum in medio fluctu, hoc nunc ad conſolationem quoque pertinet. q d is tantum ſubmerſus eſt, quem ſub merſum, certo ſciuimus, cum id uiderimus, cætera reſpondent dictis matris, quam nunc matre fuiſſe probata fide eius incuſtanter cenſet, dixerat autem Venus:

Namque tibi reduces ſocios, claſſemque relatam.
Nuncio, & in tutum uerſis Aquilonibus actam

Athates, vix fatus erat ea, cum nubes circunfuſa ſcindit. i. diuidit ſe repente. i. ſubito, & purgat ſe. i. euaneſcit in æthera apertũ. i. aerẽ clarum ita, ut nihil nebulæ reſtaret, ſed Aeneas reſtitit. ſ. abſumpta nube, & refulſit. i. reſplenduit in clara luce, ſimili deo, os. i. ſecundum uultum, quod ad decorem pertinet, & humeros, quod ad fortitudinem, & robur. eſt autẽ nota figura, ſimilis os. i. habens os ſimile, &c. Nanque genitrix ipſa, aut quæ magna eſt, aut quæ poteſt id præcipue poteſt, ut ſit excellentia, aut ipſa. i. ut dicũt in propria perſona, & per ſe, ita ut alteri id muneris nõ cõmiſerit, ipſa ergo genitrix, ſ. Venus, afflatat nato i. filio ſuo Aeneæ: Cæſariem. i. comam, aut ventis expoſitam, aut qualem tonſores incidendo facere ſolẽt, & aflarat lumen purpureum. i. floridum, & ſubridens, ut flores ridere dicuntur. iuuentæ i. qualis in iuuenta eſſe ſolet, & honores. i. ornatus lætos. i. lætificantes, eum qui inſpexerit, aut qui ea lætitia prouenire ſolet. unde Statius in Achil. O quantum gaudia formæ Adijciunt. dicimus autem honeſtum, pro pulchro, & pulchrum, pro honeſto, ut, At pulchrum eſt digito monſtrari. & honorem, pro pulcritudine, & econuerſu. unde Terent. Honeſta facie dicit puella, pro formoſa, ac pulchra, afflarat inquam tale decus, quale decus addunt manus ſ. artificis: ebori, aut ſup argento, & lapidi pario i marmori candidiſſimo, ubi. i. quando, ſup. aut ebur, aut argentũ, aut lapis Parius. i. in paro inſula natus, circundatur auro flauo. i. minatur, aut obducitur auro, quod flauum eſt, ac fuluum.

VARIA LECTIO.

IANDVDVM erumpere nubem] In libris antiquis Abrumpere, legitur.

Tunc ſic reginam alloquitur, cunctisq́. repente
Improuiſus, ait: Coram, quem quæritis, adſum
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab vndis.
O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos; relliquias Danaum, terræq́., mariſq́.
Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo ſocias: grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quidquid ubiq. eſt
Gentis Dardaniæ magnum quæ ſparſa per orbem.
Dij tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam iuſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Luſtrabunt connexa, polus dum ſydera paſcet,
Semper honos, nomenq́. tuum, laudeſq́. manebunt:
Quæ me cunq. vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaq́. Sereſtum;
Poſt alios, fortemq́. Gyan, fortemq́. Cloanthum.

SERV. TVM ſic] Quid eſt ſic? Et ſui gratia præpotens, & matris auxilio [Coram, quem quæritis adſum] Hoc loco diſtinguendum Nam ſi unum eſſet, adeſt diceret, non adſum. [O ſola] Propter Polymneſtoris factũ, qui fide uiolata deſecit in Græcos, ut oſtendit in tertio [Miſerata] Et miſeror & miſereor unum ſignificant, ſed miſeror accuſatiuum regit, ut hoc loco. Item: Nec miſeratus amantem eſt. Miſereor genitiuum, Vnde eſt Miſerere animi non digna ferentis. [Quæ nos, relliquias Danaum,] Si Troiano, ſignificat, ſimpliciter intelligit, ſi ad ſe refert, quòd Achillem euaſit fauore Neptuni Terræq́., mariq́;.] Terræ pp Cretenſem peſtilentiam. Maris propter Orontis interitum, [Omnium egenos] Eget honeſtius genitiuo iũgitur quam ablatiuo, cui iungit Cic ve, Eget ille ſenatu. Item contra Virg. Quorum indiget uſus (Vrbe, domo ſocias,) Hoc eſt publico & priuato dignaris hoſpicio (Non opis eſt noſtræ, Dido,) Opis. i. poſſibilitatis Et ſecundum Atteium Philologum. Opes numero tantum plurali, diuitias ſignificant, vt, Troianas ut opes Numero ſingulari, auxilium. Terent. Iuno Lucina fer opem, ſerua me obſecro, Ab utroq poſſibilitatem. (Nec quidquid ubiq. eſt) Meminit hiſtoriæ. multi. n. poſt excidiu Troiæ, orbis diuerſa tenuerunt, ut Helenus Epirum Antenor Venetiam, alij Sardiniã ſecundũm Salluſtiũ, alij vicina Syrtibus loca ſecundum Lucanum, ut,

Portusque quietos
Oſtendit Libyæ Phrygio placaſſe magiſtro.

[Si qua pios reſpectant numina,] Si quidem, ut Horat.

Si tamen impiæ non tangenda rates tranſiliunt uada.

Nec. n. congruit optare dubitantem. Aut certe ad ſe retulit, qui cum pius eſſet, tot laborabat incommodis] Si quid uſquam iuſtitiæ eſt (Si ualet apud homines iuſtitia. Et mens ſibi cõſcia recti,]] Secundũ Stoicos qui dicunt ipſam uirtutem eſſe pro præmio, & ſi nulla ſint præmia (Quæ te tã læta tulerunt Secula?) Alibi, Natis melioribus annis. Felicitas enim temporũ ea ualeſcentiũ metiſis comprobatur.] Qui tanti talem genuere parentes?] Secundum artem rhetoricam parentes quos ignorat, laudat ex liberis. Simul ſciendum omnia hoc loco laudis præcepta ſeruata. Nam & à parentibus laudat, ut, Qui tanti talem genuere parentes? Et ab ipſa, ut urbe, domo ſocias. Et a futuro, ut, Nomenq; tuum laudeſq; manebunt. (In freta) Abuſiue modo maria. Nam proprie fretũ eſt mare naturaliter mobile, ab undarum feruore nominatum (Dum montibus vmbræ Luſtrabunt conuexa,) Alij hoc loco diſtingunt, & dicunt, quũ diu inclinata in montibus latera umbrę pro Solis flexu circumibunt, ut, Luſtrat Auentini montem Aut luſtrabunt, i. numbrabunt, Vnde luſtra, & ferarũ cubilia, & lupanaria per cõtrarium dicimus, quia parũ illuſtrantur. Alij autem connexa ſydera uolunt i. pendentia, ut, Et cæli conuexa per auras. i. ſuſpenſa. Planetaſq. intelligunt, quia non ſunt fixi, ſed in aere feruntur. Paſci autem aquis marinis ſydera. i. ignes cœleſtes, Phyſici docent, ſecundum quos ait Lucanus.

Atque unde pluſquam quod diſgregat aer,

(Quę me cunque uocant terræ) Id eſt ubicunque terram habitauero. Eſt autem Tmeſis quæcunque.

ASC. TVM ſic &c.] Hic habetur oratio artificioſa Æneæ ad Didonem qua illius animum, quod Venus maxime optabat, ſibi Æneas fortius deuinxit, cum ea & honeſta eſſet, & decenter prolata, & a uiro cui Venus oẽs charitates, ac gratias afflauerat. Primum aũt ſignificat ſe omnia audiſſe, ne repetenda ſint, & ita vult reginam leuare ab onere ſui inquirendi, deinde gratias agit Didoni, eamq́. ſummopere laudat. Tum ſocijs dexteram præbet: de qua re diſſerit Donatus ſic, [Tum ſic reginam alloquitur] Debuit loqui prior, & ut ſe indicaret, & ageret gratias, & ut oſtenderet ſe affuiſſe (Coram,) Vno uerſu omnibus rñdet, ut properaret ad gratias agendas, [O ſola infando] Summa arte loquitur, & habet rationem loci, tpis, & perſonæ, loquebatur Carthagine, urbe inimica, propter Iunonẽ, & in templo ipſius, apud eam quæ

ſummam teneret imperij, & eo tpe, quo poſt naufragium terras cupiebat. Ergo, nihil de Iunonis factione cōqueſtus eſt. Gratias agis nullum culpans. [Sola] Laudat factum, quod ſit ſine exēplo, & occulte miratur iuuentā ibi cequiē, vnde periculū fuiſſe timē dum, cauſas aduētus quia Ilioneus diaerat, præterit [Quæ nos] ſ. relliquias Danaū, relliquias terræ, relliquias maris [Demum, quia infiniti perierant, & vrbs ceciderat. [Terræ,] Caſib. exhauſtas, dicit pp peſtē Cretēſem, qua multi perierāt. [Maris] Quia naufragio Orontes perierat [Vrbe, domo] Currit per amplificationē extollens præſtitū in maius: vt non ſolū in hoſpitiū ſuſceptiſint, ſed etiam in ſocietatis fœdera vocari. [Caſib. exhauſtos] Oſtendit inopiam non eſſe originalē quaſi abiectæ perſonæ, ſed fortunæ violentia prouenisse. Docet, quæ ſunt curanda in laudibus, nam imparem ſe in reciprocis beneficijs, vt debuit demonſtrat. Inuenit tñ in hoc, occaſionē a laudis officio nō alienā, qua multitudinē quoq; Troianorū laudaret, qui per orbē ſparſi, exigui in numero Carthagine erant. [Dij tibi,] Quoniā beneficijs tuis ſingularibus, & in æternum præſtendis, humana uoa rñdere non poteſt, Dij, pro nobis, quæ mereris exoluant. [Quæ te tam læta tulerunt Secula?] Quis dicat, cur tu ſola talis, & non alij ſimiles, his ſeculis nati ſunt? ut ſupra. O ſola inſandos, & occulte innuit ſeculorum eſſe, ut aut boni, aut mali naſcantur, Querūtur igitur ſecula quibus Dido talis potuit naſci, quia per totū urbem iactati Troiani, ſolā beneuolā, & liberalē illam inuenerunt [Qui tanti] Quia naſcendi ratio per parentes prouenit. Horum eſt felicitas, ſi præcipuos ſuſcipiant liberos. Queruntur ſecula, queruntur parentes. Dido ſola, in toto orbe iuſtiſſima, memoratur, ut quod ſummum eſt, etiam totū ſuum ſit, nec habeat parem. [Dij tibi,] Nec omnem reciprocam uicem referendæ gratiæ omittat, Deos rogat, ut quod ipſe non poteſt, illi præſtent, quod autē ipſe poteſt, non tacebit. [In freta] Oſtendit omnium rerum finem futurum, cum illius honos non ſtabit. Simile illud.

Dum domus Aeneæ Capitoli immobile ſaxum.
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

[Me] Subtiliter ſe nec ceſſaturum dixit, nec eſt pollicitus abiturum, ne Didonem læderet, urbis ſocietatē offerentē. [Amicum] Quod probaui amici abſentis cauſam defendendo Hæc ille. Ordo aūt eſt Aeneas alloquitur tunc, poſtquam. ſ. diſſoluta nube reſtiterat: ſic, ideſt, in antedicto decore, os, humeroſq; Deo ſimilis, reginā. ſ. Didonē, & ipſe improuiſus cūctis. i. a nemine præuiſus, ait repente. Ego Aeneas Troius. i. Troianus quem quæritis, adſum, corā. i. in conſpectu ueſtro ereptus ab undis Lybicis. i. maris Libyci. O Dido, ſola miſerata. i. quæ ſola miſerata es infandos. i. tā magnos, ut enunciari non poſſint, aut iā indigne illatos, ut enunciari indigni ſint: labores. i. caſus, & miſerias, Troiæ. i. Troianorū, quæ ſocias urbe. ſ. cōi, & domo. ſ. regia, & priuata, ſed plus eſt ſociare, quā hoſpicio ſuſcipere, nā eos, & ciuitate, & regni iure donat ſociando, i. in ſocietatē regni eos accipiēdo, ſocias ergo urbe & domo. i. ſocios facis in urbe, & domo, nos relliquias Danaum pro Danaorū. i. Græcorum. i. nos qui relicti ſumus a Danais, & Græcis, exhauſtos. i. effœtos, aut attenuatos, omnib. caſib. i. omnis generis, caſibus. i. ærumnis, & aduerſitatib. terræ, & maris, & egenos oium. ſ. rerum, o Dido inquam, quæ hæc facis, ego ingenue fateor. ſ. q, perſoluere grates. i. referre gratias dignas æquales meritis tuis, non eſt opis. i. facultatis noſtræ. i. noſtrū, qui hic ſumus nec, ſup. eius gentis Dardaniæ. quidquid gentis Dardaniæ ubique. i. in quocunque loco eſt, ut ſit ubique, pro ubicunq. aut quidquid gentis Dardaniæ eſt ubicunque i. iam ferè in omni regione, quæ gens Dardania, i. Troiana, eſt ſparſa p magnum orbē i. hoc eſt etiam ſi oēs Troiani adeſſemus & annitéremur dignas referre gratias, id non poſſemus, quanto minus igitur nos, qui tam pauci ſumus, reſpectu ubique diſperſorum, uerum, quia nos referre non poſſumus Dii ferant tibi præmia digna, ſi qua numina. i. ſi qui dii reſpectant. i. miſericord. rec, & id frequenter reſpiciunt, pios, id eſt eos qui erga pios pii ſunt, & ſi quid, i. aliquid iuſtitiæ eſt, uſquam. i. in aliquo loco, & mens eſt ſibi cōſcia, recti. i. æquitatis & iuſtitiæ, aut recte acti. Eſt autē diuerſus intellectus. Nam alii ſic intelligunt. Dii ferant tibi digna præmia, ſi qui in nos iuſti ſunt, nam uidetur iniuſtos cenſere deos, qui pios ita perſecuti ſunt, unde Iunonem præcipue iniquam, cēſet, alii rectius intelligunt, ut ad uitandam arrogantiam additum ſit. Nam, quia dixit. ſi qua pios reſpectant numina. poſſet uideri confidenter ſe, & ſuos pios dixiſſe, niſi adderet, ſi quid uſquam iuſtitię eſt, per quod uidetur hoc dicere, uidemur quidem nobis pii, ſed uix quidquam iuſtitiæ eſt apud mortales, quòd in conſpectu deorum ſatis pium, ac iuſtum cenſeatur, mens tamen nobis conſcia recti eſt, Seruius autem illud ad Didonem retorquet, ut pro præmio illi ſit, quia mens ſibi conſcia recti ſit. Poſtquam itaq. gratias egit Æneas, progreditur in laudem Didonis addens quæ i. qualia ſecula, tam læta tulerunt. i. produxerunt te, qui tanti. i. tam magni parentes, qui tantum boni produxerunt mundo, progenuerunt te, talem. i. tot uirtutibus præditam, præcipue iuſtitia, & miſericordia, q. d. fuerunt nimirum maximi meriti parentes, qui talem meruerunt producere prolē. Et iden dum. i. donec fluuii current. i. defluent, in freta i. in maria, & dum umbræ, luſtrabūt i. luſtrationem, hoc eſt circuitum facient, aut luſtra feris facient, in montibus, quia ut ſol circumfertur, ita & umbrę luſtrant. i. circumuoluuntur, & dum polus paſcet. i. ſuſtinebit, ſydera conuexa. i. in cęlo conuexo exiſtentia [quamuis ſint qui conſtruant ſic, dum umbrę luſtrabunt, circuibunt in montibus conuexa. ſ. mōtiū,] hoc eſt donec cęlorum, & elementorum permanebit natura, honos, i honor & nomen tuum & laudes tuæ manebūt ſemper. ſ. in memoria, quæcunq. terræ uocent. i. uocauerint me. i. ubicunque fuero, ſic te prædicabo, ut illic perpetua ſit tui memoria, non aūt ſenſus eſt, q ſemper maneat memoria apud Æneam, quia ſic ſe ſemper ſuperſtitem fore iactantius diceret, ipſe Æneas fatus, ſic petit dextra Ilionea, amicum ſ. ſuum qui tam facunde Æneam commendauerat, & rebus Troianis conſuluerat, & petit læua i. tangit ſiniſtra manu Sereſtum. ſ. amicum, & poſt. i. poſtea, ſupra petit alios, & fortem Gyam & fortem Cloanthum. IOAN. SCOP.

ILIONEA petit. dextra, læuaq. Sereſtum.] In Longobardico libro, pro Sereſtum, Sergeſtum ſcriptum eſt. MAR. LEC.

Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde uiri tanto, & ſic ore locuta eſt:
DID. Quis te nate Dea per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ uis immanibus applicat oris?
Tu ne ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoentis ad vndam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona uenire,
Finibus expulſum patriis, noua regna petentem
Auxilio Beli, genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Troianæ, nomenque tuum regesque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat;
Seque ortum antiqua Teucrorum a ſtirpe uolebat,
Quare agite ô tectis iuuenes ſuccedite noſtris,
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Iactatam, hac demum uoluit conſiſtere terra
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.

SERV. OBſtupuit] Animo perculſa eſt, quod iam futuri amoris eſt ſignū. [Primo aſpectu] i. pulchritudine [Caſu deinde.] i. miſeratione. [Et ſic ore locuta eſt] Pleonaſmos. ſicut, Vocemq. his auribus hauſi [Quis te nate Dea] Quis qualis Admirantis. n. eſt, non interrogantis, ut, Quis globus ò ciues, Non. n. interrogat ille qui nunciat. Hoc aūt Dido, ut poſt indicat, ex Teucri narratione cognouit, [Quæ uis] qualis. [Immanibus oris?] Vt Sal. Mare ſæuum. i. importuoſum. [Applicat.] Secundum præſentem uſum, per d, prima ſyllaba ſcribitur, ſecundū antiquā orthographiā, quæ præpoſitionē ultimā literā in uicinā mutabat, p p, ſecundū Euphoniā, pcc a, tantum Præpoſitio. n. cum ad compoſitionem tranſierit, aut uim ſuam retinet, ut Indico, aut mutat ultimam literā, ut ſufficio, aut perdit, ut Coemo. [Dardano Anchiſę] Bene Anchiſæ addidit, cum multis cum Venus concubuit. Sed ſciendum, Anchiſen paſtorem fuiſſe, & cū eo amato Venerem concubuiſſe. Vnde Aeneas, circa Simoim fluuiū natus eſt. Deę. n. uel nymphę enituntur circa fluuios uel nemora, qd cū iactaret Anchiſes, afflatus fulmine, oculuque priuatus eſt. [Teucrum Sidonia venire] hiſtoria hoc habet, Herculem cum Colchos iret, perdito Hyla poſt peragratam Myſiam, nauibus Troiam ueniſſe. A cuius portu cum eū Laomedon arceret, occiſus eſt, & eius filia Heſiona belli iure ſublata, comiti Telamoni tradita eſt, qui primus aſcenderat murū, unde Teucer natus eſt.

Nam

Nam Aiacem ex alia conſtat eſſe procreatam.] Tum Hercules Priamum quoque redemptum à vicinis hoſtibus in paterno regno locauit. Vnde & Priamus dictus eſt ἀπὸ τοῦ πρίασθαι, emo. Cæterum quæ deliberata dicuntur Heſiona, cōſtat eſſe fabuloſa. Sed Teucer cum Troia euerſa, ſine fratre aſſet reuerſus, qui ſe furore propter perdita Achillis arma interemerat, Salamina pulſus Sydona venit: e a quo Dido cuncta cognouit. Aiax aūt Achillis patruelis frater fuerat, quoniam Telamon & Peleus fratres fuerunt Aeaci filij. [Vaſtabat Cyprum,] Quam ſubactam conceſſit Teucro, vt in ea collocaret imperium. [Caſus] Hoc loco, ruinæ, non fortunæ intelligendus eſt caſus. [Ipſe hoſtis Teucros] Troianorum laudis exaggeratio, quod etiam ab hoſte laudantur. [Ferebat] Laudabat, prætereha. [Teucrorum à ſtirpe volebat] Propter genus maternum, vt ſupra diximus. Et plus eſt quod dixit volebat, quaſi materno gaudens, refutaret genus paternum. [Tectis ſuccedite noſtris] Ad conuiuium vocat. Nam iam ſupra dixit, Vrbe, domo, ſocias [Similis fortuna] ſ. aduerſa. [Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco] Quare nō diſco? Quia nō ſum ignara. Bis enim intelligimus. Non, vt ſupra diximus, ſic Saluſtius, Segnior neque minus grauis & multiplex cura.

ſIC OBSTVPVIT primo &c.] Hic ponitur honorifica reſpōſio Didonis p̄miſſa futuri, iam penè incepti amoris indicio. Nam, quod primū aſpectu viri obſtupuit ſignificat eā ad pulchritudinē eius intendiſſe animum, qđ amātium eſt. De hac re diſſerit Donatus ſic. [Obſtupuit] Viſa eius forma, & cum caſum eius vehementer miraretur quō liberari potuerit, & ad ipſam nulli viſus peruenire. [Quis te nate Dea] Ex his verbis oſtendit aliq̄ ſui generis notitiā h̄re, & quid hoc apud Aeneam poſſit eſſe mirabile, ait indignē illū pati, vt dea genitus tēpeſtate ad regiones ſæuas delatus ſit. [Per tanta pericula] Miratur pericula in eo, quē potentia numinis tueri debuit. (Atque equidem) Exponit quō hæc ſcierit, quare ſ. cū videatis vus nō eſſe incognitos & morē eſſe familiæ meæ, vt venientes excipiat, ut Teucer à patre ſuſceptus eſt. (Me quoque) Quam nunc videtis felicem aliqn̄ fortuna depreſſit, vt non pudeat calamitatum, q̄ ſunt æquo animo ferendæ. Hæc ille. Ordo eſt. Dido Sidonia. i. ex Sidone, profecta, obſtupuit primu .i. primum, ſeu primo loco, aſpectu viri. ſ. Aeneæ, cui Venus diuinos afflarat honores, & deinde tanto caſu viri, & locuta eſt ſic ore, quia prius obſtupendo, multa ſecum locuta fuerat inente (non eſt ergo pleonaſmos, nec vacat particula, ore, ut ſentit Seruius) O nate dea. ſ. Venere quod ex Teucro didicerat, qs. i. qualis, caſus i. aduerſitas, inſequitur i. inſtanter perſequitur te per tāta pericula, q. d. cū ſis natus dea deberes ab ea caſibus eripi, niſi forte maiora numinis vis obſtaret, innata quod (licet id neſcijt Dido, ſed veritas veritati quadrat] poeta vt ſæuæ memorē Iunonis obirā, addit ergo, quæ. i. qualis, vis. i. violētia applicat. i. appellit te oris, immanibus. i. ſæuis, cuiuſmodi ſunt Libycæ vbi Syrtes & Breuia ſunt. Tu ne, ſup. es [quod non interrogatiue ſed admiratiue nunc dicit.] ille. ſ. nobiliſſimus Aeneas, quem alma Venus genuit Anchiſę, Dardanio. i. magnanimo, & a Dardano orto, ad. i. iuxta vndā Symoentis illius fluuij, Phrygij. i. Troiani. atq, equidem. i. ego certe, memini. i. memoria teneo, Teucrum venire. i. ut Teucer filius Telamonis, uenerit [ut Agretius docet memini, uerbum præſentis temporis, efflagitat. ut memini dicere, memini uidere, memini uenire, nō dixiſſe, uidiſſe, ueniſſe, niſi rarius.] Sidona. i. in eam urbem Tyri, cuius erat Dido, expulſum finib. patrijs. i. patriæ ſuæ, à qua per patrem, quòd ſine fratre redierat, exclusus eſt, & petentem noua regna, auxilio Beli. ſ. patris mei, nā Belus, genitor meus vaſtabat i. uaſtam, & deſolatam faciebat tunc, Cyprum, inſulam illam, Veneri ſacrā in opimam. i. pinguē, & ipſe victor tenebat, ſup. eam, ditione, ſup. ſua. conceſſit autem Teucro caſus. i. euerſio urbis Troianæ, eſt cognitus mihi ex illo tp̄e. i. poſt illud tp̄s, & nomen tuum, ſup. eſt mihi cognitum, & reges Pelaſgi, ut Diomedes, & alij cum quibus congreſſus es. ſup. ſunt cogniti mihi. ipſe. ſ. Teucer hoſtis. i. cum eſſet hoſtis, ferebat. i. extollebat Teucros, inſigni laude, hoſtis aūt erat ex parte patris, ſed ex matris parte, natura inuitabat eū ad beneuolentiā, nā mater eius ſoror Priami fuit, q̄ forte effecit, vt Teucer vocaretur à Teucro illo antiquo, qui ex Creta Troiam venerat, ipſe ergo Teucer hoſtis quantum ad genus paternum, qđ in geſtis exteriorībus præferre congruit, cum in Græcia natus ſit, ferebat Teucros, unde per matrē oriundus erat, laude inſigni. i. rara, & excellenti, & uolebat i. libenter ferebat, & iactabat, ſe ortum. i. oriūdum a ſtirpe antiqua Teucrorum, quare agite, adhortādi aduerbium, ò iuuenes ſuccedite noſtris tectis. i. intretis tecta noſtra. Similis i. aduerſa fortuna, voluit quoque. i. etiam me iactatam per multos labores (poſſet legi, per multos ſimiles labores, nec eſſent duo epitheta, quia multum, non eſt plenū epithetum, licet enim dicere, multi boni uiri id conſuluerunt.] conſiſtere demū hac terra, ergo non diſco ignara. i. ut faciunt ignari mali, i. incommodi, aut diuerſitatis, ſuccurrere miſeris. i. didici per me ipſam, ſuccurrere miſeris, quia id quiſq; facile miſeratur in alio, quod ſe paſſum difficulter meminit, nō ergo diſcit ignara, quia neque ignara eſt, neque didicit, ſubaudiri ergo videtur, tanquam ignara aut velut ignara, ut ſit, non diſco tanquam ignara eſſem. aut veluti ignara diſcedere deberem.

QVEM Dardanio Anchiſæ] Sunt qui Anchiſæ, caſu ſeptimo legant. VARIA LECT.

EST ſua oratoribus item homœopathia de paſſionis natæ ſimilitudine, quam vndiquaque ſcientiſſimus expremit poeta: COEL. RHOD.

Fuit & tibi talis Anchiſes genitor. Item,
Et patriæ ſtrinxit pietatis imago Et,
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores.

Quod in Macrobij Sympoſiacis eſt adnotatum.

ERV. INdicit honorē,] Ideſt iuſſit fieri ſupplicationes. Et bene indicit, quib Troiani inopinato venerant Feriæ autē legitimæ ſunt, aut indictæ. Indici aūt dicūtur, quia paupertas maiorum ex collatione ſacrificabat, aut certe de bonis damnatorum. Vñ & ſupplicia dñr ſupplicationes, q ſunt de bonis ſupplicia paſſorum Sal. In ſupplicijs deorū magnifici. Hinc etiam ſacrū & venerabile & execrādum intelligimus, quia ſacræ res de bonis execrandorum fiebant. [Terga ſuum,] Non declinatio u, hoc loco geminat, ſed ratio nominis in quo eſt u, ſicut & in rum mittit genitiuum pluralem, non per declinationem, ſed quia eſt in nomine r, ut patrū. Alitum vero vbi legimus, epentheſis eſt, ſicut Mauortis uel induperatoris, Nam alitum facit, uel Martis, aut imperatoris [Munera, lętitiamque Dei] .i. vinum, aut certe ut multi legunt, Lætitiamq; die. i. diei. Vt ſupra dicta muneris, ſint multorum dierum vſui ſufficientia. Intelligamus aūt miſſa aliqua etiam ad vſum diei. [Luxus] Modo abundantia: alibi luxuria. Et notandum quia affluentiam ubique cæteris gētibus dat, Romanis frugalitatem, qui & duobus cibis tantum vtebatur, & in atrijs edebant ſedentes. Vnde Iuuen. Quis fercula ſeptem ſecreto cœnauit auus?

POE. Sic memorat: ſimul Aeneam in regia ducit
Tecta: ſimul diuum templis indicit honorem.
Nec minus interea ſocijs ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matrib. agnos,
Munera, lætitiamq; Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur: medijs parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingēs argentum menſis cælataque in auro?
Fortia facta patrum. ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Et Virgi. Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis. Laboratæ veſtes] Labore perfectæ, vt, Laboratasque premunt ad pectora ceras. Et eſt ſermonis compendium coactus ſicut, Rapuitque in fomite flammam. i. raptim fecit. [Ingens argentum menſis,] Aut ſubaudi exponunt, aut menſas argenteas accipe. [Cælataque in auro] Inſculpta. Et nomen hoc in principali aliam habet naturā, in deriuatione mutat. Nam Cœlum dicitur ferrum ipſum vnde operantur argentarij, quod producitur, naturaliter. Sed in deriuatione mutatur, diphtongus nanque eſt, cælata in auro. (Series,) Ordo continuus. [Per tot ducta viros,] A Belo primo rege Aſſyriorum, vt, Ab antiquo durantia cinnama Belo. Ab eo vſque ad Belum patrem Didonis, qui & ipſe Aſſyrius fuit, hinc eſt Quam Belus & omnes a Belo ſoliti, cum inter patrem, & filiam medius nullus exiſtat, & regis nomen ratione non caret. Nam omnes in illis partibus ſolem colunt, qui ipſorum lingua Hel dicitur, vnde & Helios Ergo addita digammo, & in fine facta deriuatione à Sole regi nomen impoſuit.

SIC memorat,] Poſt orationem Didonis, docet magnificentiam eius in Troianos, & apparatum conuiuij Aeneæ, & ſocijs exhibitu,

eahibiti, vnde Donat ſic, & qm̃ non præſentib. ſolum conſulendum erat, mittit ad abſentes munera. Laudat à magnitudine, ꝙ tauri, & numero, ꝙ viginti. Si n. boues dixiſſet, imminuiſſet gratiã [Pingues] Et ergo pingues erant, & ducentia oſtendit capita. [Munera, lætitiamq; Dei] Vinũ qđ ſufficeret oĩbus. [Ad littora] .ſ. ad illos quos reliquerat Aeneas, & ad illos quos Ilioneus [At domus] Oſtedit ꝙ cũ hoſpites recipimus, domus pro eorũ meritis eſt componenda Ergo cũ accipiẽdus eſſet Aeneas tantus vir, domum regali luxu per ſe ſplendidã, tñ additis multis repẽtinis ornauit. Ergo legendum, Domus ſplendida regali luxu & interiecta mora dicamus, Inſtruit. [Interim] Quia interim in exteriorem partẽ Troianos induxerat. interior melius ſolito ornabatur. (Medijs tectis] Nam cum multa turba eſſet accipienda alibi tortriclinie ſterni non poterãt [Cõuiuia] Omnia conuiuia vehementer ſplendebãt, ſed fuit in apparatu diuerſitas, pp diſtantiã perſonarum. Nam hoſpites cum regina, recepti ſunt in oſtro ſuperbo. Tyrij vero tanq̃ minoris dignitatis, in veſtibus pictis, ut in textu videbis [Argentũ menſis] Adiecit menſis, ut oſtẽderet eſcarium argentũ, ne putaretur tn ea ſpecie eſſe, q̃ longe eſſet ab vſu menſarum. Eſt multiplex argenti laudatio. Nã fuit magnũ inſignitũ auro, & miro artificio, ut ars cũ ipſi' pcio certaret. Sculptura autem geſta maiorum cõtinebat, quorũ cõtemplatione metuit longiſſimum tps conſeruari. Ordo eſt. Dido ſup. memorat. i. recitat, ſic. i. hoc mõ, vt pmiſſum eſt, & ducit ſimul Aeneã in tecta regia, & indicit ſimul honorẽ. i. feſtiuitatem templis, diuũ, pro diuorũ, hoc eſt iubet ob lætũ aduentum, & ſalutẽ Troianorum, idem feſtum agere, & ferias, ſeu vacationes facere, nec minus. i. & tñ ẽt ipſa mittit interea, ſocijs ſ. Aeneæ, ad littora, ideſt quos in litore dereliquerat Aeneas, eis. n. ſuccurrẽdum fuit, ne turpiter eorum immemor factus culpetur, qui ob eorum ſalutẽ exiuerat, viginti tauros, & centũ terga ſuũ. i. porcorũ magnorũ, horrentia. i. horrorem ẽt inducentia, aut aſpera ſale, & centũ agnos pingues cũ matribus, a quibus nutriti adhuc diutius poterant, nam decreuerat Aeneã, pluſculos dies apud ſe detinere, donec claſſem reficeret, nondum. n. de cõiugio eius cogitauit, ſicut poſt recitationem de bello Troiano, & mittit munera, & lætitiã dei. ſ. Bacchi, hoc eſt, vinũ, qđ lætificat cor hoĩs, aut die, pro diei feſti. ſ. vt & illi qui in littore erãt, lætos cõuiuas agerẽt, aut vt [A G legit dij, Pro diei radem de eã. xea aũt munera ſunt uina, ſine quib lætí eſſe nequeũt, niſi acceperit ab Aenea, eos adhuc uini ſat hẽe, quia uina bonus q̃ deinde cadis onerarat Aceſtes, Miſiſſe aũt nõ ad utroſque, tam ad ſeptẽ naues cum Aenea appulſas, q̃ ad alias, uñ uiginti tauros miſit licet una nauiũ perierit At. i. ſed, domus interior. i. aula ſeu regia ſplendida luxu i. abundanti ornatu regali i. regiã maieſtatẽ decente inſtruitur, & parãt cõuiuia in medijs tectis. i. aut intra tecta, ut ſub dio in area inter tecta cõuiuaſſe in ...ligantur, uñ dicturus eſt Aeneas, ſuadentq; cadentia ſidera ſomnos. qđ nõ apte intra tecta dixerit Põt aũt ordo eſſe, ut ſint miniſtri Tyrij, parãt tectis medijs cõuiuia, ut uero depingere celeritatẽ operãrium, ſubticuit uerba in ſequentibus locutionibus, q̃ ſic ſupplebuntur, veſtes laboratæ arte i. artificioſe factæ, ut ſit laus ab artificio, & oſtro ſuperbo. i. purpura magnifica, ut ſit laus à materia, & colore, ſup extenduntur, & argentũ ingens, ſup exponitur mẽſis, & fortia facta patrũ cælata in auro, & ſeries lõgiſſima rerum. ſ. geſtarũ, ducta p tot viros, ab origine antiquæ gentis, ſup exponũtur menſis & hoc mõ verbo parãt, deerit ſuppoſitũ, & multis ſuppoſitis ſequentibus verbum. Aut ordo ſit, nihil ſubaudiendo talis, Veſtes laboratæ arte, & ſuperbo oſtro, parant. i. ornant conuiuia in medijs tectis, & ingens argentũ i. ingentia vaſa ex argento facta, & fortia facta patrum. i. maiorum, à Belo primo, vſque ad Belum, Didonis patrẽ, cælata in auro. i. vaſis, aut toreumatis aureis appoſitorie ſeries rerũ longiſſima, ducta ab origine antiquæ gentis per tot viros, parant conuiuia menſis. i. exhibent apparatum conuiualem, quantum ad menſas Vt aulea parietes ornabant.

MVNERA lætitiamq; Dei] Veteres lib diuerſiſſimi reperiuntur Quorum quippe, alij Die, alij Dei, alij Dij, legunt.] Antiquæ ab origine gentis. in Longobardico exemplari, & in Mediceo, Antiqua legitur. quod & in alijs aliquot animaduerti.

Aeneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem,
Aſcanio ferat hæc ipſumq; ad mœnia ducat:
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam ſignis, auroq; rigentem,
Et circuntextum croceo uelamen Acanto.
Ornatus Argiuæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, in conceſſoſq; Hymenæos,
Extulerat, matris Ledę mirabile donum:
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloq; monile
Bacchatum, & duplicem gemmis, auroq; coronam.
Hæc celerans iter ad naues tendebat Achates.

SERV. AEneas,) Sequitur, Rapidum ad naues. Cætera per parentheſim dicta ſunt. (Rapidum ad naues pręmittit Achatem] Non pręmittit [nec. n. ſeqtur ipſe] ſed prapidũ qđ ex affectu patris intelligẽdũ eſt, nõ ex Achatis velocitate. Et ſic prapidũ dixit, quo modo Terent. Perpol. q̃ paucos, hoc eſt p quã paucos. Pol. n. per ſe plenũ eſt iurãris aduerbiũ, cui ppoſitio ſeparatim nunq̃ cohæret [Ferat] Afferat, nũciet, vt, Feret hæc aliquam tibi fama ſalutẽ [Stat] Mõ eſt, alias horret, vt, Stant lumina flãma. &, Stabat acuta ſilex. Item plenũ eſt, ut, Iã puluere cęlum Stare uident. Stant & iuniperi & caſtaneæ hirſutæ. Item poſitum eſt, ut, Stant manibus aræ. Item placet, ut, Stat conferre manum. &, Stat caſus renouare omnis. Pro loco ergo hic intelligendus eſt ſermo [Iliacis erepta ruinis,] Commendat ex loci difficultate, ut, Nec tuta mihi ualle repetti. Item ex perſona, Ornatus Argiuę Helenę, & Ilione, quod geſſerat olim, ut Hoc Priami geſtamen erat. Quemadmodum plerunque ex longitudine, ut Terent. Ex Æthiopia eſt uſque ancilla hæc. [Erepta] Laborat hoc ſermone probare ab Ænea non eſſe proditam patriam, ſi ornatus Helenæ, quam cum Antenore Troiam prodidiſſe manifeſtum eſt, ex incẽdio eripuit, bellorum caſu, non pro præmio proditionis accepit. [Signis, auroque] Signis aureis, ut Moleſmq; & montis [Pallam rigẽtem,] Duram propter aurum, ſicut & nouas ueſtes uidemus Significat autem tunicæ pallium, quod ſecũdũ Varronem palla dicta eſt ab irrogatione, & mobilitate, q̃ eſt circa finẽ huiuſmodi ueſtiũ, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. [Velamẽ] Cycladem ſignificat [Acantho] Genus uirgulti flucuoſum, quod uulgo Herbacanthum dñt: In cuius imitationem arte ueſtis ornatur. [Ornatus Argiuæ Helenæ:] A uicinitate dixit Argiuæ Et paulò poſt Mycenis, cum Spartana fuerit, quæ ciuitas eſt in Laconia. Nam legimus, me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter. Et uide iam omen infelicitatis futuræ, cum adulteræ ſuſcipit munera. (Inconceſſoſq; Hymenæos,] Et fato & legibus Hymenæus autem; ut alij dicunt, deus eſt nuptiarum. Vt alij quidam iuuenis fuit, qui die nuptiarum oppreſſus ruina eſt. Vnde expiationis cauſa nominatur in nuptijs, ſed falſum eſt. Nam uitari debuit magis nomen extincti. Sed hoc habet ueritas, Hymenæus quidam apud Athenas Inter bella ſæuiſſima uirgines liberauit quia ob cauſã nubentes eius inuocant numen, quaſi liberatoris uirginitatis. Hinc etiam apud Romanos Talaſio inuocatur. Cum enim in raptu Sabinorum Plebeius quidã raptam pulcherrimam duceret, ne el auferretur ab alijs, Talaſiones eam ducis nobilis eſſe ſimulauit. cuius nomine fuit puellæ tuta uirginitas [Matris Ledæ mirabile donum] Vel quod ipſa filiæ, uel quod ei Iuppiter dederat. [Præterea ſceptrum, Ilione] Bene offert munera apta perſonis, ſicut etiam Latino in ſeptimo. [Maxima natarum Priami;] Quia ante etiam fœminæ regnabant, præſertim primogenitæ, unde eſt Maxima. Hæc autem uxor Polymneſtoris fuit [Colloq; monile] Ornamentum gutturis, quod & ſegmentum dñt, ut Iuuenalis Segmenta & longos habitus. Licet ſegmentatas ueſtes dicamus, ut ipſe, Et ſegmentatis dormiſſet paruula cunis. [Baccatũ] Ornatum margaritis Dicimus autem & hæc margarita, & hoc margaritum, & hæc margaritis, quod græcũ eſt, quo modo Nais. Sanè multi ſeparant gemmam & margaritam, ut Cicero, Nullã gemmam aut margaritam, & gemmas uolunt dici diuerſi coloris, margaritas uero albas, uel gemmas integras, margaritas pertuſas [Duplicem gemmis, auroque coronam) Duplicem aut latum, ut, Duplici aptantur dentalia dorſo. Item, Aut duplex agitur per lumbos ſpina. Aut certe re uera, Duplicem gemmis & auro. [Hæc celerans) Celeriter facere cupiens.

ÆNEAS &c.) Vt paternæ perſonæ decorum quoque deſcribat, & Iulij, quem præcipue laudare ob Iulium Cæſ. conſtituit, honorificam mentionem facit poeta. Et docet quam circa illum

habuerit Æneas curam, utq. regalibus donis, magnificæ munificentiæ Didonis rñderit. Verba Donati de hac re ſunt. [Præmittit] Non quia eſſet ſecuturus, nec intelligitur, prærapidum mittit. Sed ꝑmittit. i. ante prandiũ mittit, ut maturius uideret filiũ, & ut afferrẽtur munera, q̃ Didoni dare uolens, inter epulandum commodiſſime dabantur Maior. n. erat futura conuiuij uolup tas, & ꝑſentia Aſcanij, & oblatione munerum. [Omnis in Aſcanio] Nã reliquæ curæ iam ſemotæ erant. [Munera] Hæc conuiuium gratius factura erant, & poterant oſtendere quanta urbis fuiſſet fœlicitas [Erepta] De magnis & plurimis. credendum eſt meliora rapuiſſe. [Argiuæ Helenæ:] Hanc adeo formoſam fuiſſe dicunt, ut eius forma redacto maximo periti ſſimorum pictorũ in unũ numero, propoſitis ẽt formoſiſſimarũ mulierum nudis corporibus pingi nequiuerit, ergo q̃cunque erat formoſa, ab ea appellabatur Helena. Sed Virg. Argiuæ dixit, ut de illa ſola intelligeretur [Extulerat,] Nã cum eſſet regis uxor, & locupletiſſima, & iret ad Troiam, has ut præcipuas ſecum abſtulit, non redituram ſe ſperãs, ꝑp admiſſum adulterium, propterea addidit in conceſſos Hymeneos [Ledæ mirabile] Vt tã pulchra, niſi à matre donati non potuiſſent, & cum donarentur miratos eſſe qui uiderent. Adduxit aũr ut his uteretur quoties adultero formoſior uideri uolebat. Ergo, ſuperabant formã q̃ pingi non potuit, pulchrioremque reddebant. [Maxima] Solent. n. religioſi parentes, q̃ habent optima filijs deferre maioribus. [Bacchatum] Neq, hæc ſimilia eſſe debebant, quæ optimus pater, & ditiſſimus maxime ille dederat [Hęc celerans] Laudat hominis diligentiam. Ordo eſt. Æneas ꝑmittit .i. anteq̃ cœna cũ apparatu ſuo totaliter extructa eſſet, aut priuſquã Dido ſocijs ad littora, miſit uiginti tauros &c. id potius placet, quam, ut cũ Seruio dicam, miſit prærapidum, & non præmiſit, quia ipſe ſecutus non eſt. Nam licet ipſe ſecutus non eſt, alij tñ qui dona Didonis attulerunt, ſubſecuti ſunt, præmittitur ergo, antequam Dido ſuos mitteret, rapidum Achatem ad naues .ſ. quas ipſe in littore dereliquerat, præmittit, dico, licet paulò poſt abituros eo ſciebat miniſtros Didonis. n. pro quia, amor patrius. i. paternus, nõ eſt paſſus mẽtẽ. ſ. Aeneæ, cõſiſtere. i. quieſcere & tranquillam eſſe tractum à mari, cui ſæpe fluctuatio mentis. comparatur, ꝑmittit, dico, ſup. ut [quæ particula honeſte reticeri ſolet] ferat. i. afferat, aut nunciet, & dicat, Aſcanio. ſ. filio ſuo Iulo, hæc ſ. quæ dicta, & facta ſunt, quaſi uero ipſum iam tũc ad imperium deſtinatum conſiliorum ſuorum comitem effecerit, & ut ducat ipſum ad mœnia. ſ. Carthaginenſia. Nam ſup omnis cura parentis chari. i. redamati a filio, ſtat. i. conſtituitur in Aſcanio, ꝑterea ipſe iubet ferre. i. afferre, munera. i. ꝑcioſam ſuppellectilẽ, unde munera faciat, erepta ruinis Iliacis, cum iã in manus hoſtium uentura eſſent, id ãt dicit, ne à ſuis iniuſte abſtuliſſe, aut à Gręcis, ob proditionem ea accepiſſe damnetur, munera, dico, uidelicet pallã. i. chlamydẽ muliebrem, rigentẽ. i. uix plicabilem, ſignis aureis, & uelamẽ. i. Cycladem: Acantho croceo. i. flexuoſum in morem Acanthi. & cracei coloris, circumtextum. i. qđ circumtextum erat in fimbrijs pallæ, appoſitorie ornatus Helenæ, Argiuæ, potius diceret Spartanæ, ſed Argi Spartis uicini ſunt, quos. ſ. ornatus illa. ſ. Helena extulerat Mycenis, pro Amyclis. cum. i. qñ ipſa peteret pergama. i. Troiam, & Hymenæos. i. thalamos matrimoniales inconceſſos. i. negatos à dijs & legibus, quia alteri nupſerat. extulerat, dico, per aliam appoſitionem, donum mirabile. i. admiratione dignum matris Ledæ i. quod a Leda matre, aliquando dono, acceperat, & ideo ut rem chariſſimam, & pernicioſiſſimam, relictis cæteris, extulerat eã pallã; præterea. i. inſuper, ſupferre iubet ſceptrum. i. regalem uirgam quod. ſ. ſceptrum, Ilioné maxima natarum Priami, quæ, ſcilicet inter filias ſe reginam gereret, geſſerat olim. ſ. cum Troia uigeret, & ut ferat monile Baccatum. i. Baccis, hoc eſt unionibus ſiue margaritis ornatum, collo. i. quod Ilione collo geſſerat, & ut ferat coronam duplicem, gemmis & auro, id eſt quæ ex duobus conſtabat ex auro, ſcilicet gemmis, id eſt lapillis precioſis, Achates celerans. i. celeriter peragens hæc, tendebat iter ad naueis.

AT Cytherea] ab inſula quæ numero tãtum plurali dicitur, ut, Sunt alia Cythera: [Nouas artes] Ars τῶν μέσων eſt commune nomen & ad multa pertinens, unde ſine epitheto male ponitur, ut bonas artes, malaſque artes dicamus [Faciẽ mutatus] Nota figura eſt Quod autem addidit, & ora, periſſologia eſt. [Doniſque furentem Incendat reginã] Incendat & furere faciat, ut, Animumque labantem impulit [Quippe domum timet ambiguam] In qua habitat mutabilis fęmina, ut, Varium, & mutabile ſemper Fœmina. Item Iuno in quarto:

Suſp. Ela: habuiſſe domos Carthaginis altæ.

[Tyrioſque bilingues,] id eſt, fallaces. Nec enim ad linguam retulit, ſed ad mentem. [Sub noctem cura recurſat] Circa noctem Et ſciendum quia cum tempus ſignificatur, ſub præpoſitio accuſatiuo cohæret, ut,

Aut ubi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe

Diuerſi rumpunt.

At Cytherea nouas artes, noua pectore uerſat
Conſilia, ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſq; furentem
Incẽdat reginam, atq; oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguã Tyrioſq. bilingués.
Vrit atrox Iuno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.
Ve. Nate meæ vires, mea magna potentia ſolus,
Nate, patris ſummi qui tela Typhoea temnis,
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora iactetur q; odijs Iunonis iniquę,
Nota tibi, & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſq; mutatur
Vocibus: & uereor quò ſe Iunonia uertant
Hoſpitia, haud tanto ceſſabit cardine rerum,
Quo circa capere ante dolis, & cingere flamma
Reginam meditor, ne quo ſe numine mutet,
Sed magno Aeneæ mecum teneatur amore.

Et hæc tñ pene in omnib. alijs numinib pro poteſtatum qualitate formatur [Nate, meæ uires.] Aut quia Venerea uoluptas exerceri ſine amore nõ poteſt, aut ſcđm Simonidem qui dicit cupidinem ex Venere tm̃ eſſe progenitum. Quanquam alij dicãt ex ipſa & Marte, alij ex ipſa & Vulcano, alij uero Chai & primæ rerum naturę eum eſſe filium uelint. Solus. Nate] Qui Iouis contemnis fulmina, quæ dijs cæteris ſolẽt eſſe terrori. [Patris ſummi.] Nũc quidem de Ioue proprie dixit. Sciendum tñ pro qualitate rerum uel perſonarũ, ſummum deum dici, uel patrem. Nam unuſquiſque ſummũ putat eſſe eum quẽ colit, ut, Summe deũ ſancti cuſtos ſoractis Apollo. [Typhoea] Multi Typhoia legunt, ut cetealia & cerealia. Typhoea aũt dixit, non quibus Typhoeus uſus eſt, ſed quibus Iuppiter in Typhoeum, à ſpolijs. i. uirtute & uictoria, epitheton poſuit, ut Scipio Africanus & Metellus Creticus. [Temnis,] Aphæreſis eſt, pro contemnis. Hac autẽ laude hoc egit, facile eum poſſe contemnere Iunonem, qui contemnit & Iouem. [At te confugio,] Perſonarum ratio facit laudis augmentum [Tua numina] Poſſibilitatem. Et notandam unum deum plura habere numina, ut ſupra diximus. [Frater ut Aeneas] Conciliatio a qualitate perſonæ, ut autem eſt quẽadmodum, quod in pronunciatione extenditur, quando temporis non eſt [Iactetur que] Vacat que. [O dijs Iunonis iniquę,] Iuſta cauſa petitionis oſtenditur. Odium autem, ò in nomine breue eſt, in uerbo longum, ut Odi, Quemadmodũ liquor, li, breuis eſt, liquitur longa. [Nota tibi,] Græca figura eſt, ut Terent. Mira uero militi quæ placeant [Et noſtro doluiſti ſæpe dolore] Noſtro autẽ eo quo & ego, aut docuiſti, ideo quia me dolentem uidiſti, ut doleo irate. [Phœniſſa] De Phœniſſe. [Tenet] Moratur. [Quo ſe Iunonia uertant Hoſpitia] Quo, in quam partem. Iuno-

Ergo his aligerum dictis affatur Amorem] Latini deum ipſum Cupidinem uocant, eo quod facit amorem. Sed hic imitatus eſt Græcos, qui uno nomine utrunque ſignificant. Nam amorem dixit deum, ſed diſcreuit epitheto. Sanè numen hoc, ratione non caret. Nam & quia turpitudinis eſt ſtulta cupiditas, puer pingitur, ut inter quas curam Clymene narrabat inanem. i. amorem, Item quia imperfectus eſt in amantibus ſermo, ſicut in puero, ut,

Incipit effari, mediaq. in uoce reſiſtit.

Alatus autem ideo, quia amantibus nec leuius aliquid, nec mutabilius inuenitur, ut in ipſa probatur Didone Nam de eius interitu cogitat, cuius paulò ante amore deperibat, ut,

Non potuit arreptum diuellere corpus

Sagittas uero ideo geſtare dr̃, quia & ipſæ incertæ ueloceſq; inter

nia ſit hoſpitia, Carthaginē dicit, ubi habitabat Iuno, ut, Hic illius Arma. Aut certe hoc ipſum uereor ꝙ Æneæ Carthago in hoſpitium patuit, ut eſt, Timeo Danaos & dona ferentes. [Haud tanto ceſſabit cardine rerum] Aut ἀπὸ κοινοῦ dixit, ne in tm̄ quidē, hoc eſt breui occaſione ceſſabit, breuem occaſionem oracula dixit deorum fauorem. ſ. Neptuni, Veneris, Mercurij ad iuſſionem Iouis. Aut ſimpliciter intelligendum eſt. Non poterit in tanta rerum opportunitate ceſſare, uel in ipſa. ſ. appulſione Carthaginis, ut ſit de prouerbio tractū, de quo dicitur, Res in cardine eſt, hoc eſt in articulo. [Quo circa] Quapropter. [Meditor] Mente pertracto. [Ne quo ſe numine mutet] Quo uel uacat, uel pronomen eſt. Et bene ſuppreſsit numen Iunonis, ne eius frequenti commemoratione Cupidinem terreat. Magis. n. uult eum intelligere quam audire Iunonem, aut certe aduerbium eſt, ut ſit, Timeo ne ſe numine Dido aliquam commutet in partem. [Mecum,] Id eſt cum officio Venereo. Nec poteſt intelligi, quemadmodum ego. Aliter

ASC. enim à matre Aeneas, aliter amatur a Didone.

AT Cytherea nouas artes, &c.] Interea, inquit, dū pro Aſcanio miſſus accelerat Achates, Venus uerita, ne Dido a Iunone ſollicitata, quicquam mali Aeneæ moliatur, uult eam capere amore Aeneæ, quo circa Cupidinem, deū amoris qui ſe in mille formas tranſmutare nouit, qui & filius Veneris eſt, rogat ut pro Aſcanio ad Didonem ductus, illi occultū inſpiret amorem, quod & factū eſt. Vnde dicetur alibi, Ardet amans Dido. Donat. dicit hoc loco ſic. [At Cytherea]. i. dū hæc gererentur. Neceſſaria metuentis Veneris deliberatio, cuius æſtus augebat conſideratio loci, tpis, & perſonæ. Erant ab Achate perficienda iuſſa. Et periculoſū iā credere nepotem, eidem periculo in quo erat Aeneas, ne tota ſimul progenies interiret. Nam ꝗuis Troiani eſſent humane ſuſcepti, metuebatur fallax natura Tyriorum, & ſtimulus Iunonis, ne ipſa opportunitatē loci, & occaſionem tpis nacta, terra opprimeret quos mari extinguere nō poterat. [Nouas artes] Artes ergo nouæ, i. conſilia elaborata exquiruntur, ut Aſcanius non periclitaretur, & tamen Achates iuſſa faceret fallit ergo oēs, & pfert Aeneæ amorem, ſibi cōcilians Didonem, nā neq; Aeneas iratæ reſiſtere potuiſſet exigua ſubſtantia, Neq; conuulſis nauibus, & in hyeme effugere. [Nate] Breuiter oīa cōſilia ſua exprimit, & quō fieri poſſet, oſtendit, & honeſtum facile, & neceſſarium demōſtrat. [Meæ uires] Vendicat ſibi neceſſitudo parentum, quidquid liberi pñt. Et docet inter filios & parentes, tale debere eſſe uolendi, & nolendi ſtudium, ut in multis licet corporibus, uoluntas, una & neceſſitudinis uinculū, indiſtinctam, integramq; produret, [Tela Typhoea] Facile oſtendit eſſe ꝙ petit. ꝙ. n. potuit Iouis fulmen contemnere, facilius poterit fœminæ mētē poſſidere: ergo ita dixit, ne ille excuſaret ſe pp Iunonē. Fecit ergo beneuolum filium, dicendo nāte ſtem ꝙ potior eſſet Ioue, & ꝙ eſſet potentia ſua. [At te,] q. d. non eſt alter qui tm̄ aut debeat, aut poſſit. [Supplex] admonuit pietatis, ut filium: rogauit. ut deum, quid igitur acceſſit oneris, cum eſt rogatus ab ea, q̄ auctoritate parentis iubere poterat. [Frater ut Aeneas] Fecit beneuolū & attentū, nunc facit docilem, ſubiuncta narratione totius negotij, dixit, Frater tuus, ut appareat operā, non in extraneo exponendā, ſed in fratre eſſe neceſſariam. Ergo honeſtū, & piū, ut frater pro fratre laboret, præſertim in cā ſalutis. Adiungit labores, ut moueat cōmiſeratione, & oſtēdit iniuſte pati, & deformat perſonam aduerſariæ, q̄ proſequatur innoxium. [Nota tibi] Hoc ad laudem Cupidinis pertinet, maximum. n. crimen eſſet eius, ſi fratris periculum neſciret. [Doluiſti] Si preterita doluit, debet cauere ne rurſus dolenda ſuccedāt, [Dido tenet] Oſtendit facilitatem petitionis, nam ſi iam Aeneæ affecta eſt, non eſt opus initio amoris, in quo magna eſt difficultas, ſed augmēto, deſideratur āt augmētum, quia timetur Iuno a qua amor talis poſſet abrumpi, ergo opus erat tali amore, qui nō poſſet abrumpi à Iunone [Cardine] Hic fidem facit, cum fores claudantur, & tribuit firmitatem. Ergo dixit [Tanto ceſſabit cardine rerum] Erat. n. in poteſtate abſoluere amorem, quem uoluntate ſuſceperat, ſed diuinitus impactus non poſſet humano arbitrio ſommoueri aſſerit ergo neceſſarium remedium, quo omnis illa factio ſuccumbat. (Mecum) Tanto amore amet, quanto mater amat filium, cuius amor nullius uiolentia numinis ualet abrōpi [Capere ante] Oſtendit melius eſſe uentura propulſare, q̄ iis qui uenerint, remedia quætere. Ordo eſt. Ve. i. ſed: Cytherea. i. Venus uerſat ideſt agitat, pectore. ſ. ſuo artes nouas. i. quales pro Aenea nondum exercuerat, & noua conſilia, ut uidelicet Cupido mutatus faciem. i. totius corporis facturam, & ora. i. eam partem, quæ uulgo facies dr, habens mutata. i. in ſimilitudinem Aſcanij tranſfigurata, aut transformata, ueniat pro Aſcanio dulci. i. loco Aſcanij, qui Aeneæ dulcis eſt, & ut incendat donis reginam furentem ideſt alioqui captam uehementi amore, dictum. n. eſt, Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido. uult autem incēdi donis quæ Achates allaturus eſt, & ut implicet ignem. ſ. amoris, oſſibus. i. medullis: quia dicetur in 4. Eſt mollis flamma medullas, Interea & tacitum uiuit ſub pectore uulnus. Quippe. i. quia certe ipſa timet, domum ambiguam. i. cuius eſt ambigua fides, quia a fœmina regitur, ſed ut in quarto dicetur uariū mutabile ſemper & femina. & Tyrios bilingues. i. fallaces, aliud mente, aliud ore continentes, ſunt. n. bilingues. i. aliud hic, & aliud illic dicentes, fraudulenti, quaſi ſerpentinis linguis, quæ triſulcæ ſunt, appropriantes: Iunonia cura. ſ. in Troianos, urit. i. incendit curis, & cura. ſ. Veneris, recurſat, ideſt redit celeriter in animum Veneris, ſub. i. nocte, ideſt paulo ante noctem, id enim ex more facit cura ut quo tempore alij ſe quieti dant, ſoliciti ſe crucient. Ergo, quia id ea de cauſa conſtituerat, ipſa alloquitur amorem aligerum i. alas gerentem, & uelocem, his dictis. i. uerbis ſequentibus, unde nomen eſt hic dictum, & non participium, ò nate. ſ. Cupido fili, meæ uires, & mea magna potentia, quia ſine amore parum faceret Venus, & ò nate, q̄ ſolus temnis. i. contemnis, tela patris, ſummi. i. Iouis, Typhoea, aut Typhoia. i. quæ Iuppiter in Typhoea gigantem iniecerat, hoc eſt fulmina, quæ Cupido cum ipſe ignis ſit, non timet, aliter. n. nō læditur talibus telis [Sane à nominatiuo Typheus, deduci debet Typheus, quod fortaſſis & hic ſcribendum eſt, aut id mutauit poeta pp frequentiam uocalium, & diphthongum reſoluit ut amore Latino, qui eo ſcribunt, & e proferunt, ut ſit Typhoeus in principali, & Typheus in deriuatiuo, aut more græco, qui oe ſcribunt, & i. proferunt, ut ſit Typhous triſſyllabum in primitiuo, i. & tetraſyllabum in deriuatiuo Priſc. ſentit Typhoea pro Typhoia, poſitum In multis tamen non uitauit poeta huiuſmodi uocalium cōcurſum, unde Tegeęa, & Ææque inſula Circes, & c Pyg?ea ſi poſſeſſiuum in primitiuum reſoluatur, erit licentioſa locutio, quia duo genitiui diuerſa ſignificantes, uni ſine coniunctione dabuntur, ut ſit, Tela Typhoei patris ſummi, non. n. Typhoeus pater ſummus eſt, ſed diei poſſent, Tela Typhoi, quia paſſus eſt, & Tela Iouis, qui ea intulit, unde melius per poſſeſſiuum locutus eſt, licet non frequens ſit tale loquendi genus, quale eſſet, Lego commentarios Virgilianos, Seruij, ideſt quos Seruius edidit in Virgilium.] ego. ſ. dea, & mater tua, confugio ad te, & poſco, ſupplex cum imperare poſſem, tua numina. i. opes numinum tuorum. Nota ſunt, ſup. tibi, aut nota, ſup. res eſt tibi, hoc eſt in noſti, aut nota recito tibi, ut. i. qualiter Aeneas frater tuus, iactetur pelago circum oīa littora, odij i pp odia Iunonis iniquæ [Secundum Ser. legitur, iactetur, quæ non alia de cā adderet turque, quam ut ſyllaba, tur, producatur, nam ea licentia, qua in principio tertij pedis quoties ſit ultima dictionis, recentiores crebro utuntur, maiores parcius uſi ſunt, qui non oīno uacare uelit, poſſet & hic conſtruere, q; pro &, nota ſup. ſunt, aut res eſt nota tibi, ut frater tuus Aeneas, &c &. i. ſimul, coluiſti ſæpe nrō dolore ideſt quo nos. i. ego, & filius meus doluimus, hoc eſt condoluiſti nobis, & pp nos, Dido Phœniſſa, q. d. de genere Pœnorum, qui uerſipelles ſunt, & id callide facit, cum enim a ſpecie & perſona ipſa, accuſare non poſſumus, ad genus recurrimus, ſicut contra in purgatione diacrip?]honeus, Parpiogeneri: Dido ergo Phœniſſa. i. ex Phœnicia profecta, tenet. i. quaſi in poteſtate habet nunc, hunc. ſ. fratrem tuum Aeneam, & moratur i. detinet, blandis uocibus quibus parum fidei adhibendum eſt. Nam tunc præcipue blandiuntur mulieres, dum decipere uolunt, & uereor quo ideſt in quem exitum uertant ſe hoſpitia Iunonia. i. Carthaginenſia, quibus Iuno præſidet, ipſa enim haud. i. non ceſſabit tanto. i. in tantum aut tantiſper, dum Aeneas illinc abitum parabit: cardine. i. inſtitutione principali rerum. i. non deſinet Iuno agere, quod inſtituit etiam tantillo tempore, & ita legendum eſt, ut Seruius, tantum non tanto. Vel legendo tanto, ordo erit, ipſa Iuno [quam propter odium non nominat, aut quia diaetat odijs] Iunonis iniquæ, & quo ſe Iunonia uertant hoſpitia fruſtra repeteret [haud, ideſt non ceſſabit, tanto cardine rerum, ideſt cum res ad tantum cardinem perduxerit, ideſt cum iam caput totius odij ſui, in ciuitatem ſuam impulerit, quaſi ſoricem in muſcipulam illexerit. Donatus tamē ad Didonē referre uidetur, ut patuit, ut ſit, Dido non ceſſabit amare tanto cardine i. tanta firmitate, & fide rerum, quæ quaſi in cardine uoluuntur, quocirca, ideſt quia uereor quo ſe Iunonia uertāt hoſpitia, ego meditor. i. concipio animo, capere reginam. ſ. Didonem, dolis. i. arte Cupidinea, & cingere ideſt irretire, flamma. ſ. amoris, ante. i. priuſquā à Iunone, ſup. in odium Aeneæ uertatur, & in eius perniciem quidquam faciat, ne mutet ſe quouis numina, potiſſimum tamen

de Iunonia odijs uereretur, ſed teneatur mecum.i. uti ego magno amore Æneæ.i.indiſſolubili amore, amet Æneam ut ego quæ eius mater ſum, ita ut Iunonis inſpiratio, non tñ poſſit, quãtum, ius cæci amoris, & per hanc fictionem docet poeta, nullum eſſe tantum mortalium animis furorem, ac Venerei amoris. Verum Seruius uult, ut ſit mecum non meo amore, nec quo ego amo, Sed meo, hoc eſt, ueneris commercio. Nam, non idem amor in amica & in matre eſt: ſed nihil tam laſciuos amores conciliat quam ocius.

LITTORA iactetur odijs Iunonis iniquæ] Omnia prorſus exemplaria manuſcripta, quæ hactenus legerim, ſcriptum oſtendunt: Iactetur que odijs. [Hunc Phœniſſa tenet Dido] In libris pleriſque antiquioribus, Nunc legitur, quod minime diſplicet. VARIA LECT.

SERV. QVò,] Id eſt quò. [Accipe] Audit, ut econtra Da.i.dic, ut, Da Tityre nobis. Da non indebita poſco. [Mentem] Diſpoſitionem, conſilium. [Accitu] Euocatione. Et eſt quartæ declinationis. [Vrbem Sidoniam] Quam tenent Sidonij. [Mea maxima cura] Et Æneas cura eſt, ſed Aſcanius maxima, cui regnum Italiæ, Romanaq. tellus debentur, & ubi quæ Aſcanius maxima cura Veneris introducitur, ut, Veneris iuſtiſſima cura. Item, Hũc regere, & diræ ualcã ſubducere pugnæ. [Sopitum ſomno] unum quidem eſt ſopor & ſomnus, ſed modo ſopitum irrigatum intelligimus. [Idalium] Cypri nemus eſt, in quo oppidum breue, ut paulo poſt, Idaliæ lucos. Item; Idaliumque nemos. [Sacrata ſede] uel templi, uel oppidi [Ne qua ſcire dolos] Qua uacat, ut frequenter dicimus. [Medius] Importunus, inconſ.tuus. [Tu faciem illius] Faciem pro uultu poſuit. Nullius n. faciem alterius poteſt accipere, ſed uultũ qui pro mentis qualitate formatur. Vnde infra eſt. Et notos pueri puer indue uultus. [Noctem non amplius unã] Vt ſupra diximus, artis poeticæ, eſt non omnia dicere. Vnde nunc præmiſit noctem unam. Nec n. dicturus eſt, aut abſceſſum Cupidinis, aut aduẽtum Aſcanij. [Pueri puer] Argũ a facili. Regales inter menſas [Epulas intẽperantes, in quibus caſtitas rara eſt; & facilis amoris occaſio, unde eſt illud Terentij, Sine Cerere & Libero friget Venus.] Laticemque Lyæum [Latex proprie aqua eſt, ab eo quod intra terræ uenas lateat. ſed & uinum latet intra uuã. Vnũ nunc dixit laticem. Lyæum autem pro Lyæium dixit figurate ponens principalitatem pro deriuatione.] Occultum inſpires ignem. [Diffinitio amoris eſt, ignis occultus] Veneno [Venenũ dictum, ꝙ per uenas eat.] Paret amor dictis [Vt ſupra pro cupidine amorem poſuit] Et alas Exuit [Laus ingens Aſcanij per tranſitum. Si quidem alis tantum depoſitis Aſcanius fuit.] Placidam per membra quietem [Aut epitheton eſt quietis, aut ideo placidam dixit, quia eſt quies quæ poteſt etiam ſomniorum terrore turbari.] Fotum [Sublatum.] Amaracus [Hic puer regius unguentarius fuit, qui caſu lapſus, dum ferret unguenta: maiorem ea cõfuſione odorem creauit. Vnde optima unguenta, amaricina dicũtur. Hic poſtea in herbam ſampſucum uerſus eſt, quam nunc ẽt amaracum dixit.] [Iamque ibat] Cum uia Venus iſta dixiſſet. [Sane neque feſtinantibus perſonis, neque minoribus eſt reſpondendi facultas, ut hoc loco Cupidini, ut Mercurio ſupra. Idem in quarto, ut in ſeptimo furiæ.] [Cum uenit.] Aut pro cum ueniret; aut cum, ſit aduerbium temporis pro dum. Nec enim poteſt coniunctiui modi particula iungi indicatiuo. Sanè ſciendum malo errore cum, & dum à Romanis eſſe confuſa. [Aulæis] Velis pictis, quæ ideo aulæa dicta ſunt, quod primum in aula Attali regia Aſiæ, qui populum R. ſcripſit hæredem inuenta ſunt. [Ideo autem etiam in domibus tẽdebantur aulæa ut imitatio tentoriorum fieret, ſub quibus bellantes ſemper habitauere maiores. Vnde & in thalamis hoc fieri hodie conſpicimus. Varro tamen dicit uela ſolere ſuſpendi ad excipiendum puluerem, quia uſus cameræ ignorabatur. Horat.

Interea ſuſpenſa graues aulæa ruinas

In patinam fecere, trahentia pulueris atri.

Quò facere id poſſis noſtram nunc accipe mentem,
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire, parat mea maxima cura,
Dona ferens pelago, & flammis reſtantia Troiæ.
Hunc ego ſopitum ſomno ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam
Ne qua ſcire dolos, medius ve occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, & notos pueri puer indue Vultus:
Vt, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas, laticemque Lyæum;
Cum dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet;
Occultum inſpires ignem, fallaſq. ueneno.
Paret amor dictis caræ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incendit Iuli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem.
Irrigat, & fotum gremio dea, tollit in altos
Idaliæ lucos: ubi mollis Amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur umbra.
Iamque ibat dicto parens, & Dona cupido
Regia portabat Tyrijs, duce lætus Achate.
Cum uenit, aulæis iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locauit.

Quantum non aquilo Campanus excitat agris.

Sciendum ſanè græca nomina in εα exeũtia, cum deriuationẽ faciunt ion in æ diphthõgum conuertere, ut αὐλη aulæa ἰδη idæa, αἰτνη aetnæa. [Superbis] Nobilibus ut Ceciditq. ſuperbum Ilium. Aurea] Si Dido aurea, pulchram ſignificat, & eſt nominatiuus. Si ſponda ſeptimus quidẽ eſt, ſed ſynæreſis ſit, & ſpondeus eſt. [Sponda] Antiqui ſtipẽdia non habebant, ſed ſtratis trib. lectis epulabantur. Vnde & triclinium ſterni dr̃, ſic Cicero, Sterni triclinia, & in foro ſterni iubebat. Vnde apparet errare eos, qui triclinium dicunt ipſam baſilicam, uel cænationem. [Mediamque locauit] Ipſe.n. apud maiores dñi fuerat locus, ut aperte Saluſtius docet. Igitur diſcubuere. Sertorius inferior in medio, ſuper eum, Tuſcius Fabius Hiſpanienſis ſenator ex proſcriptis, in ſummo Antonius, & infra Scriba Sertorij Verſius, & alter ſcriba Mecænas in imo, medius inter Tarquiniũ & dominũ Perpenna.

ASC. QVO facere id poſſis) Noſtram nunc accipe mentem. Eandẽ rem proſequitur Venus, cuius orationis eſt hæc ꝓſecutio, in qua docet uiam, qua Cupido qđ petit, peragere poſſet, utitur ergo eo artificio ad perſuadendum. nam oſtendit honeſtum eſſe, ut pro fratre contra Iunonem iniquam, & utile, ut.ſ. fratris ſalutis cõſulat, & facile, quia uiã docet, & ne forte Cupido, ſe Iouis ulr otẽ timere cauſaret ꝑmiſſum eſt ꝙ ſolus tela patris ſummi cõtemnere ſit. Rogat ergo, ut ꝓ Aſcanio, quẽ ipſa tantiſper in locis ſibi ſacris molliter futura eſt, ad Didunẽ deduci uelit, & ad eam deductus, te ſua, illã in Æneã inflãmare. Donatus ſic. [Puer ire parat] oſtendit, in cõmutationẽ formæ ætatis, cõmutationẽ non forẽ difficilẽ [Maxima cura] Nolebat mittere Aſcaniũ, ne duorum ſolicitudine frangeretur, uel is mitteretur, qui ex oriente tumultu, ſibi ꝓ ætatem cauere nõ poſſet. [Hũc ego] Ne diceret Cupido q̃d fiet de Aſcanio, ſi ibo [Sopitum] Nam illa ætas multum profundeq. dormit, ergo erit ſat tpis ad capiendos mulieris animos. Deſignat etiam tempus & locum amorib. aptum. Noctem.n. erat ſpatiũ breue, ſed erat properãdum, ne longi tpis opera eſſet neceſſaria, quia Aſcanius longiori ſomno teneri non potuit. Ordo eſt. Accipe.i. intellige, ſicut da.i. dic, noſtram mentem.i. conceptum noſtrorũ, qua.ſ. uia, & rõne. [non dices, qua mente, aut qua plenũ eſt, intelligitur tñ via, aut rõne, ſicut, Si qua fata ſinant &c.) tu poſſis facere, id.ſ. quod me uelle dixi, Puer regius.i. filius regis, cui regnũ Heſperiæ debetur, parat ire ad urbem Sidoniam. hic ſecunda corripitur, quæ ferẽ ꝓducitur, vt Teucrum memini Sidonia uenire, & Sidonia Dido).i. Carthaginem à Didone Sidonia conditam, accitu i. aduocatu, & citationem, genitoris.i patris Æneæ cari.i. q̃ illi carus eſt, puer dico regius appoſitoriæ, mea maxima cura, quia ſcit illi regnum (ut diximus) à fatis promiſſum (unde Iuppiter, At puer Aſcanius, &c.) parat ire ad urbem Sidoniam ferens, id eſt adferens ſecum dona reſtantia, id eſt quæ reliqua ſunt, pelago.i. poſt iacturam factam in pelago, quia dictum eſt, Arma uirum, tabulæq. & Troia gaza per undas, & flammis Troiæ.i. poſt incendium Troiæ, Iliacis erepta ruinis, ego recõdam.i. abſcondam, & reponam hunc.ſ. puerum regium ſopitum.i. irrigatum, & immerſum, ſomno.ſ. profundo, recõdã dico, in ſede ſacrata.ſ. Veneri. Aut ſuper alta Cythera inſulã uicinam Lacedemoni,

Hic, uino & ob eli ſci eras, q̃ nũc enim dantur.

moni, contra Spartam, in qua Veneri templum à Phœnicibus conditum, dicunt. Aut ſuper Idalium nemus illud in Cypro, ubi etiam templum habuit Venus, ſed antiquiſſimum, in Aſcalone vrbe Syriæ, nequa. i. ne aliqua ratione poſſit ſcire. i. percipere dolos. i. fraudem noſtram, ve pro vel poſsit occurrere medius. i. importunus. Eſt autem duplex ſenſus, aut. n. ideo non vult puerum ſcire dolos, ne imitetur, quia, vt dixit Iuue. Nec tu pueri contempſeris annos: Sed tibi peccaturo obſiſtat. paruulus infans, aut melius iō ne puer neſciat celare, ſi ſcierit, & ita occurreret forſan medius, ita vt. uiſis geminis Aſcanijs Dido fraudem depꝑhenderet. Tu mutatus faciem. i. vultum illius. ſ. puer Aſcanij: hoc eſt habens per tranſmutationē vultum, & ſimilitudinem faciei illius, vnā noctem. i. per ſpatium vnius noctis [Omnia. n. verba, accuſatiuum, & ablatiuum tpis regunt, ſed accuſatiuum precipue dum tēderit pōt ad quandiu aut q̄ dudum, & cum ſit tempus continuū, utcunque Valla reclamet] Non amplius. ſ. q̄ per vnā noctem, & ponitur abſolute. falle. ſ. Didonem, dolo. i. deceptione, & tu pueri [habent. n. Cupido, & Bacchus, perpetuam iuuētam] indue vultus pueri. ſ. Aſcanij, notos tibi, quia cū eſſet fratris filius, potui eum ſatis noſſe, vt cum, id eſt quando Dido læt iſſima, ꝓp done, & aduentum tanti hoſpitis & pulchritudinē pueri accipiet te gremio, id eſt in gremium ſuum. [Id autem eſt inter femora, ſicut ſinus inter brachia. Vnde iucunda eſt poetæ fictio, quia illic naſcitur ferè mulieribus Cupido] Accipiet dico te gremio, inter menſas regalis. i. regali luxu ſplēdidas & opi patas, quæ certiſſimum Cupidini aditū parare ſolent, & inter laticem. i. liquorem lætiem vuis, Lyæum, pro Lyeum, id eſt Bacchium, hoc eſt inter vina, & cum ſup, dabit amplexus, & figet, id eſt firmiter imprimet, oſcula dulcia. i. ſuauia. tu inſpires, ſup. tunc amorem occultum, & fallas veneno, id eſt incēdio amoris, quod per venas, vt venenū diffiuit. vnde eſt in quarto, in principio: Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni. [Paret & c.] Nullo dato reſpōſo, niſi fortaſſis ſolo nutu Cupido matris præcepta obiuit, in qua re docentur filij parentum preceptis obtemperare debere, vſque adeo vt parētes, ſolo nutu certiores fiāt, vt quod iuſſerint, facturi ſint. Docet ergo, quomodo ſe Cupido in vultum Aſcanij transformabit, de qua re Donatus ſic, [Paret] non reſpondet, quid. n. perſonæ matris, vel maxime in tali caſu reſponderet? & tempus, facta, non fabulas, exigebat. Ergo ſe officioſum matri præſtat [Gaudens] Vel, vt filium exprimeret ad patrem euntem, vel quia plena voluntate iuſſa matris implebat. [At Venus. Natura puerorum tangitur, qui ſecurius, & diu dormiunt, ſi etiam accedāt alia oblectamenta, vt ſeceſſus, flores, & odores, & mollicies opacitaſq. vmbrarū [Duce Achate [Ergo hunc fallebat, & lætus portabat dona. Quia nun frangebatur onere munerum, nec tædio viarum cum uenit ſaecutus eſt iuſſa mature, quia præuertit cōuiuiū, & uenit eum iam diſcumberēt in aptiſſimo tempore. [Meduſam] Nam his locus potior apud ueteres fuit. Nam Saluſtius ita Sertorij conuiuiū deſcribit, ut ipſum quia potior fuit collocaſſet in medio.

Beroaldus autem in Seculum quantum ad definitionem triclinij, dicit ſic. Errauit ergo Quintil. qui in ri triclinium, pro cœnatione, & conclaui poſuit, ſic ſcribens: Vix eo limē et egreſſo triclinium illud ſupra conuiuas corruit. His verbis haud dubie, Quintilianus triclinium appellat id, quod Cicero conclaue nominauit in ſecundo de Oratore, vbi idem quod Quinti. exemplum, referens, inquit, hoc interim ſpatio cōclaue illud ubi epularetur Scopas. concidiſſe. In eodem quoque exemplo, enarrando Valerius Max. ita ſcribit, Eo momento tēporis, triclinium in quo Scopas epulabatur, collapſum eſt, ubi triclinium ꝓ cœnatione apertiſſime ponitur, q̄ ſi uera eſt opinio Seruij, errauit etiam Vitruuius architectus, qui in ſexto docet, quemadmodū triclinia partim æſtiua, partim hyberna ſint ædificanda, & in q̄ cœli partem vertenda. In expoſitione itaque triclinij Seruio in parte ſuffragor, uanq; in eo q̄ ait, triclinīū ſterni ſolitum fuiſſe, qm antiqui tribus ſtratis lectis epulabantur, homini aſſentior Vnde & apud Pli. legimus triclinia Romę fuiſſe argentea, quæ proculdubio pro ipſis lectis diſcubitoriis, ac triclinaribus accipiuntur. Nam & Liuius idē ferēs, ait. Lectos æratos, ab exercitu Aſiatico Romam adductos, quod autē inficiatus Ser. nuſquam triclinīū pro cœnatione reperiri, in hoc ab eo apertis fine diſſentio, & ut diſſentirem, monuit me vetuſtiſſimorum ſcriptorū auctoritas, quos teſtes citaui, quibus magis profecto credendum eſt quā Seruio. Triclinium itaque [vt breuiter concluſi] ipſos lectos, diſcubitorios ſignificat, Et ipſam cœnationem in vtraque ſignificatione, eleganter & erudite vſurpabimus. Hæc ille. Ordo eſt. Amor, id eſt Cupido Deus amoris, paret. i. obtemperat, & obedit, dictis. i. mandatis quia tū dixerat, ſupp. tua numina poſco, potius dictis q̄ iuſſis dixit poeta, genitricis caræ, uel q̄ illi pcipue cara eſt, uel quia ſua cuiq. genitrix cara eſſe debet, ut ſit gnale epitheto. Vn̄ vis quoque eſt in vocabulo genitrix, ut iō merito cara ſit, quia genitrix, & exuit alas, pingitur n. alatus, & ipſe gaudēs. i. lætus incedit. i. ingreditur cū volare ſoleat, greſſu. i. inceſſu Iuli. i. quo Iulus ingredi ſolet, nā dijs peculiaris eſt inceſſus. Vn̄ prius, & uera inceſſu patuit Dea. At. i. ſed Venus irrigat. i. infundit per vapores, Aſcanio. i. Aſcanium quietem placidam. i. nō vehementem, q̄ illi officiat, ſed qua recreentur mēbra. ſ. ſingula, dea. i. cum eſſet dea, tollit. i. in ſublime fert, ſupp. ipſum, fotum. i. molliter complexum, gremio. i. ſuo in altos lucos Idaliæ. ſ. ſiluæ, ubi amaracus. i. herba in q̄ Amaracus puer cōuerſus eſt, mollis. ſ. attactu, & aſpirans floribus, & dulci vmbra. i. ſuauiter fragranti, cōplectitur illum. ſ. puerum Aſcaniū. Cupido ibat iā parens. i. obediens, dicto. i. mādato, aut Aeneæ, aut Veneris, & ipſe lætus portabat dona regia, aut regalia, aut ad regem pertinentia, Tyrijs. i. ad Tyrioc, & hoc Achate duce. i. ducente, aut lætus Achate duce. Cum, i. qū venit. i. aduenit, aut cum. i. qn̄, uenit. i. adeſt cum muneribus, regina aurea. i. pulcherrima, aut auro veſtita. [Vix. n. patitur uerſus, ut conſtruatur aurea ſpō da, nam ablatiuus primæ, in a, productum deſinit, quod hic corripitur, niſi forte ſynereſis fiat] compoſuit iam ſe, ſuperbis i. magnificis & precioſis, aulæis. i. ornamentis parietum, nā aula Attali primum inuentis, quæ vulgo tapeta dicuntur, cum ea ſint q̄ ſubſternuntur, ſcabellis aut ſedibus, & locauit ſe mediam ſpōda. i. triclinio, cum eſſet domina conuiuij, is. n. locus regi conuiuij debetur. Quia uero non dixit mediam ſpondāq. locauit, ſed ſponda mediamque locauit, & quia alibi ſępe ſynęreſim facit poeta ut æreis ferreis, diſyllaba ponendo, ego adderem conſtrue re ſic, regina compoſuit. i. compoſuerat iam ſe aurea ſponda. i. ſuper ſpondam auream, [quia diſcumbebant ſuper lectos diſcubitorios, unde triclinium dictum, de quo Horat. in I Serm. Supple in aulVis ſuperbis. i. nobilibus, aut magnifice ornatis, & locauit ſe mediam, ſ. in aurea illa ſponda, & toto triclinio.

QVO facere id poſſis. [Seruius legit, Quib. i. quemodo. In ueteribus tamen exemplaribus pleriſque, Quò habetur. In Medicco, Qua, ut agnitum a Seruio, [Placidam per membra quietem [Eſt ubi, Placitam, legatur. VARIA LECT.

Sæpe tribus videas lectis cœnare quaternos]

STIBAS denique, à Cyprijs etiā bunos dicimr. quā quam in montibus conditę vrbes, Buni appellentur. quoniam voce ea græcis, collis iudicatur. Sed & ceſpitibus ſurrectas aras ita vocaut Sedi lia item diſcumbentium videtur ſpondas nuncupaſſe Virgilius, cum de Didone ita ſcribit. IOAN SCOP.

Aulæis iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda.

Phyllada in Philoctete vocat Sophocles, lectū ex folijs. Sed & coronam eodem modo alibi. Legimus in hiſtoria, Fœminas cum uiris cubantibus ſedentes cœnitaſſe. Lectiſternio preterea Iouis ſuis. ipſe in lectulum, Iuno, & Minerua in ſellas ad cœnā inuitabantur. Nec me fallit. Seruium gramaticum ſcribere Maiores noſtros ſedentes epulati ſolitos, eumque morem habuiſſe à Laconibus & Cretenſibus, ſicuti, inquit, Varro docet in libris de gente populi R. & pro inde Virgilium ita ſcripſiſſe:

Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo,
Perpetuis ſolitis patres conſidere menſis.

Iampater Aeneas, & iam Troiana iuuentus,
Cōueniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dāt famuli manibusq. lymphas, Cereréq. caniſtr,
Expediunt tonſiſq. ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ: quib. ordine longo
Cura penum ſtruere, & flāmis adolere penates.

SERV. IAm pater Aeneas,] Religioſus quia pater proprie omnium deorum eſt epithetō, ut oſtendit ubique Virg. [Oſtro Pro purpura poſuit, unde tingitur purpura. [Dant manibus famuli lymphas,] Humilis caracter, qui ἴσχνος dicitur. Vilia. n. deſcribuntur. [Tonſiſq ferunt mātilia uillis] Vel minutis, uel cōpoſitis. cōſtat n. maiores, mappas habuiſſe uilloſas, mantilia uero a manibus, quo totale, Quod autē legimus. Nec turpe totali apocope eſt. [Quinquaginta intus famulæ

Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrij per limina lęta frequentes
Conuenere, toris iuſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum,
Flagranteſque dei uultus ſimulataque uerba,
Pallamq; & pictum crocea uelamen Acantho.
Præcipuè infelix peſti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardeſcitq; tuendo
Phœniſſa, & puero pariter, doniſq; mouetur.
Ille, vbi complexu Aeneæ, colloq; pependit,
Et magnum falſi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis: hęc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fouet, inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ deus. at memor ille
Matris Acidalię, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & uiuo tentat præuertere amore
Iampridem reſides animos, deſuetaq; corda.

famulæ.] Hoc eſt multę. Ordine longo id eſt diſpoſitione ſecundum Tullium, qui in Oeconomicis dicit, quid ubi ponendum ſit. Nec. n. debent uniuerſa confundi. [Cura penū] Inter penum & cellarium hoc intereſt, quod cellarium eſt paucorum dierum, unde & in cella dicitur importum frumentum. Penus uero, temporis longi. Sanè dicimus & hic & hæc & hoc penus, ſed à maſculino & à fœminino genere quarta eſt declinatio, à neutro tertia, quomodo pecus pecoris. Vnde Hora. Portet frumenta penuſq; Maſculino vero genere Plautus Niſi mihi annuus penus datur. Fœminino Lucil poſuit, vt, Vxori legata penus. Quartæ autem declinationis eſſe Perſius docet, vt, In locuplete penu defenſis pinguib. umbris [Struere,] Ordinare, componere. Vnde & ſtructores dicuntur ferculorum compoſitores [Et flammis adolere penates.] Colere. Sed adolere proprie eſt augere. In ſacris autē adolere per bonū omnę di. Nam in aris non adolentur aliqua, ſed cremātur [Totidemq; pares ætate miniſtri,] Non numerus habet admirationem, ſed ætatis qualitas [Qui dapibus] Dapes regum ſunt: Epulæ priuatorū. [Et pocula ponant] ſecundū antiquū locutus eſt morē [Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum,] Hoc ad Lyrios retulit. [Flagranteſque dei uultus,] Hoc ad poetam refertur. [Simulataque uerba,] Cōpoſita in Aſcanij ſimilitudine. Et hoc ex perſona poetę accipiendum [Præcipue infelix,] Propter caſum futurum, ut probant ſequentia. Peſti deuota futuræ. [Expleri mentem nequit] Gręca figura eſt. [Tuendo] Dum intuetur. Et omnis gerundij modus tā ab agentis quam a patientis ſignificatione ſimiliter profertur. ut, cantando tu illum. i. dū cantas. Et, Frigidus in pratis cantādo rumpitur anguis i. dum ei incantatur. [Ille, ubi] Poſtquam, ut Horat. Nos ubi decidimus. Hoc eſt poſtquā. Nā ſi loci eſſet, Quo diceret Ergo ubi, interdum aduerbium loci eſt, interdum temporis [Et magnum] Arduum. Difficile eſt. n. imitari uerum fil. j affectum [Reginam petit] Non ſimpliciter dixit petit. Nam petere, proprie eſt inſidiari. [Gremio fouet, Suſtinet, ut, & Forum gremio. [Inſideat] Legitur & inſidat. [Aut memor ille Matris,] Hoc eſt præceptorum matris. [Acidaliæ] Acidalia Venus dicitur, uel quia iniicit curas, quas Græci [illegible] dicunt, uel certe a fonte Acidalio, qui eſt in Orchomeno Bœotiæ ciuitate, in quo ſe Gratiæ lauant, quas Veneri conſtet eſſe ſacratas. Ipſius enim & Liberi filiæ ſunt, nec immerito Gratiæ enim per horum ferè numinum munera conciliantur Ideo autem nudæ ſunt, quod gratiæ ſine fuco eſſe debent. Ideo conneaę, quia inſolubiles eſſe gratias decet. Horat. Segneſque nodum ſoluere gratię. Quod uero una auerſa pingitur, duæ nos reſpicientes, hæc ratio eſt, quia profecta à nobis gratia duplex ſolet reuerti, unde eſt ſupra, Nec te certaſſe priorem Pœniteat [Abolere Sichæum incipit] Ordo naturalis prius. n. eſt euellere inhærentia, & poſt noua inferre ſic Terent. Vt metum in quo nunc eſt adimam, atque expleam animum gaudio. [Viuo amore] Aut uiui hominis, aut certè uehementi. [Præuertere] Præoccupare propter Iunonem ſine dubio [Reſides] Pigros & ad amādum inertes. Iuraueràt. n. nulli ſe eſſe nupturam. Vnde contra inſtantes dicimus induſtrios.

IAM pater Aeneas,] Deſcribit conuiuium, apparatumque eius ſplendidiſſimum, de quo Don. ſic: Iam pater Aeneas. Diſcernitur ipſe & Troiani ſedibus purpureis [Dant] Deſcribit familiæ ordinem. [Canistris] Mos apud ueteres fertur fuiſſe, ut panis non argenteis, ſed uimineis uaſculis inferretur [Longo ordine] Vbi fuerant quinquaginta, ad quarum curam pertinebat procuratio cellarij & deorum penatum cultus illas ſine dubio multitudo longo ordine tangebat. [Centum aliæ] Eleganter atq; breuiter diuitias expreſſit, laudauitque uoluit enim demonſtrare ducentos, & ſexum, & ætatem diſcernere. Numerus autem non eſt res magna in rege, ſed parilitas ætatis, quę oſtendit quāta illi ſeruorum eſſet multitudo ex qua decem pari ætate eligi potuerint digni, qui curarent ſupradicta. Necnon ſupra noſtrum

Troiani, qui magis eſſent honorandi ſederunt. [Tyrij] Tyrij verò in veſtibus pictis mirantur. Per hoc oſtenditur regina, quanquam diuiſſi ni viri uxor fuiſſet alia nunquam habuiſſe cum hæc ipſe, & ſui Tyrij mirentur. Alius intellectus eſt. [Mirantur dona Aeneæ] i. mirantur talia Aeneam, uel habere, uel donare potuiſſe. Mirantur ergo ſubſtantiam animi largiētis [Ardeſcitq; tuendo] Contrarium poſuit. Nam conſiderationi intenta faſtidium incurrere debuit. [Falſi] Magna res, vt etiam pater deceptus ſit. [Inſideat quantus] Tantò libentius imprudens complectebatur, quantum neſciebat qualem deum amplecteretur. [Infelix] Quia benignum animum exhibebat, quem deberet inimicum exhibere, cum ex eo pararetur ſibi mors [Abolere] Prius. n. debebat amouere amorem priſtinum uiri, & paulatim, quia cum uehementer hæreret, non poterat uno impulſu dimoueri: idcirco autem Didonem caſtam, diuitem, pulchram, deceptā inducit per Cupidinem, ut non ſolum Didonis, uerumetiam Aeneæ exiſtimationem oſtenderet. Ne illum ignobilis fœmina protecto pudoris ſponte amaſſe, aut prouocata muneribus uideatur, aut ille malis ſubmerſus innumeris, de amoribus illicitis cogitaſſe. Beroald. autem notat Seruium, in eo quod penum aridius deſcribit ſic: Conueniebat erudito grammatico, definire, quid ſit penus, deinde differentiā peni & cellarij demonſtrare, enimuero ex uerbis Seruij, nemo intelligit quid ſignificet penus, qd profecto interpretatione digniſſimū eſt, cū in eo non pauci per inſcitiam à ueritate deerrauerint. qui quidem in re, eandem caſtigationem meretur Seru qua apud Gellium, quiſpiam inſolens, ac oſtentator grāmaticus taxatur, q de uarijs generibus penoris, uarijsque declinationibus, inſolēter diſſerens, a Phauorino interrogatus, quid eſſet penus, muſſitabat, atque hallucinabatur, quocirca cum Seruius quid penus ſit, non dixerit, nec ſatis eruditè a cellario diſtinxerit, exiſtimaui me factu rū operæ pretium, ſi illa quæ de penu legi, quæ didici, quæ uigilādo depræhendi, quæ a Seruio non traduntur, in medium afferrē, & his commentarijs intexerem ad adiuuandā ſtudioſorū ſcholaſticorū eruditionē. Eſt itaque penus, ut Cic. in II. de nat. deor. elegantiſſime docet, omne quo ueſcuntur hōies, cui ſuffragatur Feſtus, ſcribens, penora dici res neceſſarias ad uictū quotidianū. Penariū uero (ut inquit) Varro appellarūt locū quo penus ſeruabatur. Ciceronis, ac Feſti authoritatē corroborant uerba Scæuolæ iuriſconſulti, qui ad demonſtrandā penū, ita ſcripſit, Penus ē, inquit quod eſculentū aut potulentū eſt. Cęterū unde ipſum penoris nomen deducatur, commodiſſime declarat Phauorinus apud Gell. his uerbis. Quæ lōgę uſionis grā contrahunt, & reconduntur ea eo q non in promptu ſint, ſed intus & penitus habeant, penus dicta ſunt, & apud iuriſconſultos titulus eſt de penu legata, ubi quæ appellatione penus intelligant, copioſiſſime diſputarunt. Pręterea officiū fuerat diligētis cōmentatoris, illud quod a grāmaticis, ac litteratoribus quęri ſolet de Virgiliano verſu non tacerē, verum. ſ. legēdū ſit, Quibus ordine longo Cura penū ſtruere, uel, longam penum. vtrunq; n. legi ſolitum eſt. huc adde q cellariū uia unquā in ea ſignificatione qua tradit Seruius, repetitur, vſ. o, cellarium illa figura dici, qua panarium, granarium, penarium, ut pro cella, ac repoſitorio potius accipiatur, q̄ pro ipſis rebus reconditis, quemadmodum, inquit Varro, panarium dī, ubi panis ſeruatur, granarium ubi granū reconditur, & penariū ubi denora cuſtodiuntur. hoc ita eſſe docet Don. ſcribens, cellariū dici à ponendis celandiſq; rebus eſculentis, & poculentis. Quin & iuriſconſultus digeſtis de legatis, apertiſſime oſtendit Cellariū ipſum eſſe locū, nō res. Cuius verba hęc ſunt. Itē Cellarū iunctum eidē dictę ab hærede meo ei, concedi volo apud Col. titulus eſt, quemadmodū uillica tractare debeat penora ſiue cellaria, q̄ quę de inſcriptio, ſi non eſt ſubdititia, indicat Cellaria idē eſſe q penus & ferè congruit cum ſignificatu Seruij. Cellarius vero maſculino genere dicitur is qui præeſt cellario, & penoribus recon- v.ſſ1

 dendis

dendis de quo uidetur intelleχiſſe Plautus inquiens. Sum promus condus procurator peni de hoc Mart. Hinc cellarius caperi tur artes, & Colum. in 13. quibus, inquit, ſtudium fuit piſtoris, & coci, non minus cellarij diligentiam ſuis pceptis inſtituere, & alibi, ut cibus, inquit & potio ſine fraude a cellarijs pbeatur. Ordo eſt. Pater Æneas, & iuuentus Troiana, conueniunt. i. ſimul ue niunt, iam ad conuiuium. ſ. Didonis, & diſcumbitur ab omnibus ipſis ſuper oſtro. i. purpura ſtrato. ſ. ſuper tapeta [nam ſuper, nũc accuſatiuo iungitur: apud hunc auctorem tamen ẽt ablatiuo, ut Fronde ſuper uiridi, & geminæ ſuper arbore ſidunt] Famuli daut manibus lymphas. i. aquas lympidas, & puras, & expediunt. i. ex pedite miniſtrant caniſtris. i. accipiendo è caniſtris, Cererem. id eſt panem, per metonymiam, & ferunt. i. adferunt mantilia, quibus manus tergerentur, uillis tonſis. i. quibus uilli erant tonſi, ut promptius tergerent, famulæ. i. ancillæ, aut miniſtræ erant intus quinquaginta. i. numero, quibus erat, cura ſtruere. i. inſtruere, & diſponere longo ordine, penum. i. [ut dicunt] victualia, & annuã prouiſionẽ, & adolere. i. colere, penates. i. intimos lares, flammis idest ignibus [ſi proprie accipiuntur penates: ſenſus eſt, quòd illis officium erat flammis, hoc eſt ignibus ſacris incenſis, colere, & uenerari deos domeſticos, ſed ſi p metonimyã, penates accipiũtur, p rebus domeſticis quibus præſunt: ſenſus eſt, eas flammis purgare penates, ne aut a carie, aut tineis, alijs ue uermibus conſumantur, ita ut eduliorum, ne corrumpantur, & ueſt. ũ, ac ſimilium rerum, ne abſumantur, curam habeant. Verum, quia de præſenti miniſterio loquitur, ſenſus uerus eſt, quinquaginta illas famulas depoſuiſſe, ut ex cellarijs, ex penu, edulia debite promantur, & ut penates. i. ædes flammis illuſtrentur, ut, Noctem funalia uincant, Centum aliæ, ſup. famulæ, & totidem miniſtri. i. famuli pares ætate, ſup. quia. i. ideo ut onerent menſas dapib. i. cibariis regalibus, & ponant. i. propinent, pocula. i. potũ, aut ponant. i. diſponant, pocula. i. uaſa potoria, Nec non. i. inſuper, & i. etiam Tyrij frequentes, conuenere per limina læta, i. lætiã indicantia, & ſplendida iuſſi diſcumbere tortia. i. lectis pictis, non erant ergo tanti precij nec tantæ dignitatis, quanti & quantæ tori in quib. diſcumbebant Troiam, de quibus dictum eſt, Stratoq; ſuper diſcũbitur oſtro, & ipſi Tyrij, mirantur dona Æneæ, & mirantur Iulum ideſt Cupidinem, quem putabant eſſe Iulum, & id dicit ex perſona Tyriorum, & mirantur uultus flagrantis. i. ardentis, ac reſplendentia dei [põt ãt flagranteis dici, accuſatiui caſus, ut coniungaſ cũ uultus, & genitiui cum Dei, ſed hoc ea perſona ſua dicit poeta, qui norat deum eſſe] & uerba ſimulata. i. per ſimulationem, licet ipſi ignorabant prolata. [nã ſi ſciuiſſent ſimulata eſſe, nõ fuiſſent mirati, & mirantur pallam. i. indumentum muliebre Didoni datum, & uelamen pictum, Acantho croceo. i. figuram quidẽ Acanthi habens, ſed colorem unde erat auri. Præcipue. i. principaliter Phœniſſa, ideſt Phœnicum regis filia Dido, infelix, quia deuota. i. deſtinata, & addicta [Sæpe. n. malo addicti, deuoti dicuntur, ut morti, aut exitio, ſed ẽt pro bono ut pro reip. ſalute, deuoti dicũtur, ut Decij pater & filius Et quia CHRISTO deuoti ſumus, ut pro eius fide mori uelimus, ideo nõ ineptè Chriſtiani nominis profeſſores deuoti dicti ſunt, quaſi martyrio. i. cõfeſſione ad mortem addicti] peſti futuræ ideſt peſtifero amori, q̃a medullas eius exedit, & ad mortem eam impulit, neque expleri mentem. i. habere expletam, hoc eſt ſatiatam, & ardeſcit. i. ardore incenditur, tuendo. i. inſpiciendo, & id actiue, & mouetur. i. excitatur ad amã dum pariter puero. i. eo quem puerum eſſe putabat donis, ille ſ. Cupido in forma, & ſpecie Aſcanij pueri, ubi. i. quando pependit, ſup in collo, & cõplexu Æneæ, & impleuit. i. plenis indicijs ſignificauit amorem, falſi. i. ſimulati genitoris, non. n. erat genitor, ſed frater, petit, ideſt orditur, & per inſidias uiſus aggreditur reginam, ad hæc. ſ. regina hæret. i. affixa eſt, & cõglutinata illi oculis, & toto pectore, & ipſa Dido inſcia. i. haud ſciens, q Cupido eſſet, fouet interdum gremio, hoc eſt ſentit illic uim amoris, qđ honeſta fictione poeta [ut diximus] inuoluit. Quantus, quàm magnus putas deus amoris inſidiat, aut inſidiat miſeræ. ſ. Didoni. q. d. non dubium, quin maximus cum ad hoc eo uenerit, at, ideſt ſed ille ſcilicet deus amoris. ſ. Cupido memor matris Acidaliæ. i. Veneris, hoc eſt mandatorũm eius incipit abolere. i. delere, & in deſuetudinem ferre. Sichæum. i. memoriam, ac amorẽ Sichæi prioris coniugis, & tentat. i. conatur præuertere. i. præoccupare, aut à deſidia, & ignauia auertere, amore uiuo, aut de uiuente, aut uehementi, quia dicetur in quarto: Eſt mollis flamma medullas. Interea & tacitum, uiuis ſub pectore uulnus, animos reſides ideſt ſegnes, & tacentes, nulloq; amore excitatos, iampridem ideſt iã à pluſculo tempore. ſ. a morte Sichæi, & corda deſueta. ſ. ab officio amoris, hoc eſt incipit amouere amorem defuncti, qui eam ſegnem faciebat, & inſerere amorem Æneæ uiuentis, qui eam agilem faciat, & acriter inſtiget, nec torpere ſinat.

STRATOQVE ſuper diſcumbitur oſtro] Sunt, qui malint legere, Structoq; ſuper diſcumbitur oſtro Nam extruimuſq; toros, & alibi dictum, & inſtruimus menſas. Quib. ordine longa Cura penum ſtruere, [Eſt & ubi, Longam penam, legas] Qui dapibus, & c. [In Romano libro, & pleriſque alijs peruetuſtis, legere eſt utrunq; uerbum indicandi modo, numero ẽt uariato. ſ. hoc pacto, Qui dapibus onerant menſas, & pocula ponunt.] Inſidiat quãtus miſeræ deus [nut qui inſidiat, triſyllab in legãt.] Et uero tentat præuertere amore [In Romano libro, Amorum legitur. VARI LECI

CERES] ut Plinius ſeptimo, capite ultimo [prima inuenit frumenta, cum antea glande aeſcerentur mortales, eadem molere, & panes conficere in Attica, Sicilia, & Italia, & ob id deo putata, eadem leges dedit, quæ Ceres fuit Aegyptia, & Iſis dicta ſoror, & coniux Oſirides, ut Diodorus in primo, & ut Beroſus in quinto affuit Iaſij nuptijs, & uniuerſum ferme orbem luſtrauit, primos obtulit panes in gratiam Iaſij regis in nuptijs, & hoc ante Troiam conditam. Hinc Virgilius. IOAI SCO

Prima Ceres unco terram dimouit aratro:
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
Prima dedit leges, Cereris ſunt omnia munus.

Et quia panes inuenit Ceres, ponitur pro ipſo pane. Virgilius in primo, Cereremque caniſtris expediunt, & ut idem Beroſus in V. Oſiris puer & adoleſcentulus inuentus caſu à ſe, & a ſorore adoleſcentula frumento, & frugibus, & inuento aratro, & his, quæ ad agriculturam pertinent, ſenſim uniuerſum peragrauit orbem, docens quæcũque inuenerat, & ita uniuerſo imperauit orbi hinc Virg. in primo Georg. Vncique puer monſtrator aratri, Tibullus in primo, Elegia ſeptima.

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et teneram ferro ſollicitauit humum:
Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus:
Hic docuit teneram palis adiungere uitem,
Hic uiridem dura cædere falce comam.

Et docuit arbores putare.

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ.
Crateras magnos, ſtatuunt, & uina coronant.
Fit ſtrepitus tectis. uocemq. per ampla uolutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia uincunt.
Hic regina grauem gemmis auroq; popoſcit,
Impleuitq; mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. tum facta ſilentia tectis
(D i. Iuppiter) hoſpitib. nam te dare iura loquuntur
Hunc lætum, Tyrijsq; diem, Troiaq; profectis
Eſſe uelis, noſtroſq; huius meminiſſe minores.
Adſis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno,
Et uos ò cœtum Tyrij celebrate fauentes.
Dixit, & in menſa laticum libauit honorem:

SERV. QVies epulis,] Propter regalẽ affluentiam. Contra ſupra ait, poſtquam exempta fames. [Menſæque remotæ:] Licet ſub extranea perſona, Romanorum tamen exequitur morem, apud quos duæ menſæ erant, una epularum, altera poculorum. [Crateras] Græcum eſt, ab eo quod eſt hic crater. Nam latine hæc cratera dicitur Vnde Perſius.

Et tibi crateras argenti incluſaq; pingui.
Auro dona feram.

[Et uina coronant.] Vina pro poculis poſuit, & eſt tropus ſynecdoche, ut Cererem dicimus pro frumento. Sic Plautus Vinum precemur: nam hic deus præſens adeſt. Coronant autem eſt, aut implent uſque ad marginẽ, aut quia antiqui coronabant pocula, & ſic libabant. Vnde eſt.

Magnum cratera corona induit, Impleuitq; mero.

[Fit ſtrepitus tectis] Ideſt ad tecta, ut, It clamor cœlo. Legitur autem & Fit ſtrepitus tectis [Atria] Vt ſupra diximus tangit Romanam hiſtoriam, Nam ut ait Cato, & in atrio, & duobus ferculis epulabantur antiqui. Vnde ait Iuuenalis:

Quis

Primaque libato ſummo tus attingit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.
Poſt alij proceres. cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata. docuitque maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, ſoliſque labores;
Vnde hoīum genus. & pecudes, vnde imber, & ignes;
Arcturum, pluuiaſq. Hyades geminoſque Triones;
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Quis fercula ſtrepent. Secreto cœnauit annis? Ibi & pecunias habebant. Vnde qui honorario res erant liminum cuſtodes adhibebantur, ut, Qui Dardanio Anchiſæ Armiger ante fuit, ſi dosque ad limina cuſtos. Ibi & culina erat, unde & atrium dictum eſt, atrum enim erat ex fumo. [Lychni] Græco ſermone uſus eſt, ne uile aliquid inferret. A Lychno autem lucerna dicta eſt, unde & breuis eſt Lu, St Iuuen. Diſpoſitæ pinguem nebulam uomuere lucernæ. Hora. Vnguor oliuo Non quo fraudaris immundus na a lucernis Si enim a luce diceretur, non ſtaret uerſus [Laquearibus] Principaliter lacus dicitur, ut Lucil. recitat edeſq. lacusq. Diminutio lacunas facit. Horat. Nec mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariam, & per Antichon laquearium. [Noctem uincunt] Luminis eſt exaggeratio. [Funalia] Sunt quæ intra cerea ſunt, dicta à funibus quos ante uſum papyri cerea circundatos habuere maiores. Vnde & funera dicuntur, q funes incenſos mortuis præferebant. [Hic] Tunc eſt ergo aduerbiam temporis [Quam Belus] Primus rex Aſſyriorum, ut ſupra diximus, quos conſtat Saturnum quem & Solem dicunt, Iunonemque coluiſſe, quæ numina etiam apud Afros poſtea culta ſunt. Vnde & lingua Punica Baldens dicitur. Apud Aſſyrios autem Bel dicitur quadam ſacrorum ratione & Saturnus & Sol. [Hoſpitibus nam te dare iura loquuntur]. ſ. exemplo Lycaonis, qui cum hoſpites ſuſceptos hoſpicio necaret à ſuſcepto Ioue. poſtquam ei epulas humanas appoſuit uerſus in lupum, oſtendit hoſpitij iura non eſſe uiolanda. [Troiaque profectis] Bene noluit profugis dicere. [ſelle uelis] ſecundum Hetruſcā diſciplinam locutus eſt. Sic etiam dicunt, Volens, propitiusque ſis. [Adſit lætitiæ Bacchus dator.] Alij adſia legunt. Secundum quos Bacchus, ut Antiproſia eſt, aut antiquus uocatiuus, ut Socer arma Latinus habeto. [Dator] Bene autem addidit dator lætitiæ, quia eſt & dator furoris.] Et bona Iuno [Aut propitia. i. non irata Troianis ut. Sis bonus o felixque tuis. Aut magis bona. Cœleſtis eſt enim, & inferna, ut Iunoni infernæ dictus ſacer.] Laticum libauit honorem, Morē ſacrorum, & tangit ritum Romanorum, qui panicea ſacratasq. menſas habebant, in quas libabant, ut eſt, Heus etiam menſas conſumimus, inquit Iulus. [Libato] Delibato. Summo tenus attigit ore [Et uerecundiam reginæ oſtendit, & morem Romanum. Nam apud maiores noſtros fœminæ non utebantur uino, niſi ſacrorum cauſa certis diebus. Denique femina quæ ſub Romulo uinum bibit, occiſa eſt à marito. Mezentius abſoluias, id enim nomen marito. Sic Granius Lucianus cœnæ ſuæ.] Tum Bitiæ [Per tranſitum Pœnorum ducum nomina introducit. Nam Bitias claſſis punicæ fuit præfectus, ut docet Liuius. Iopas uero rex Afrorum unus de procis Didonis, ut, Punica teſtatur hiſtoria. [Increpitans] Inclamans, ut, Æſtatem increpitans ſerā. Aut certe arguens familiariter ſegnitiem tarde accipientis, cum eſſet auidus in bibendo. [Hauſit] Modo accepit, nec poſſumus intellige re bibit, cum hoc ſequatur. Et pleno ſe proluit auro. Alibi uidit, ut, Hauſit cœlum menteq; recepit. Alibi audiuit, ut, Vocemq. his auribus auſi Alibi uulnerat, ut, Latus haurit apertum. Et multa alia pro loco ſignificat. [Poſt alij proceres] Ergo & Bitias unus eſt de proceribus. Nam caoche ſine ſimilitudine nunquam fit, Sane proceres de his, eſt, quæ nominatiuum in uſu non habent. ut ſupra, Et uictor ditione tenebat. Nam ne hoc in uſu habet nominatiuum, licet in a compoſitione dicamus conditio. Proceres autem ideo ſecundum Varronem, principes ciuitatis dicuntur, quia emineant in ea, ſicut in ædificijs mutuli quidam, hoc eſt capita trabitū, qui proceres nominantur [Crinitus Iopas] Aut puerum intellige, aut imitabatur Apollinis formam, cuius fuerat etiam artis imitator [Docuit quā maximus Atlas] Quæ legendum, non Quem, nec enim iſtum docere potuit, qui Didonis erat temporibus, ſed docuit Herculem Vnde & dicitur ab Atlante cœlum ſuſtinuiſſe ſuſceptum, propter cœli ſcientiam traditā. Conſtat enim Herculem fuiſſe philoſophum, & eſt ratio cur omnia illa monſtra uiciſſe dicatur. Sanè Atlas Græcam eſt, ſicut & Nilus. Nam Ennius dicit Nilum Melonem uocari. Atlantem uero Telamonem. [Hic canit] Bene philoſophica introducitur cantilena in conuiuio reginæ adhuc caſtæ, contra, inter nymphas ut, Vulcani Martiſq. dolos & dulcia furta. [Errantem lunam]

Quis ἑλικοειδῆς, id eſt obliquo incedit curſu, non recto, ut Sol. ſ. ne incidat in centrum terræ, frequenter patiatur eclipſim. Vicinus eſt. n. eius circulus terræ. [Soliſque labores] Cantus per omnia intelligimus. Planetæ ſeptem ſunt, Saturnus, Iuppiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. ſed quinque contra mundum feruntur, & cum mundo quando retrogradi ſunt, Sol uero & Luna ſemper contra mundum. Ideo ergo dixit. Solis labores. Laborat. n. nitens contra ſphæræ uementis uolubilitatem. nec nos debet Homerus mouere qui ait. ἠέλιον ἀκάμαντα. Non enim eum dicit non laborare, ſed laborē non ſentire [Vnde hominum genus] Si fabulam reſpicis, a Prometheo intellige, uel à Deucalione & Pyrrha. Si autem ueritatem requiris, uaria eſt opinio philoſophorum Alij enim de humore dicunt, alij de igne, alij de atomis, alij de quatuor elementis. [Vnde imber]. ſ. de nubibus, quæ ſecūdum Lucr. naſcuntur de terræ anhelitu, qui nebulas creat, q cū altius fuerint eleuatæ, aut ſolis calore reſolutæ, aut ui uentorum compreſſæ, mittunt leues pluuias, uel exprimunt conectationes. [Et ignes] ſ. ſc a nubium colliſione. Nam omnium rerū colliſio ignē creat, ut in lapidibus, uel cernimus, uel attritu rotarū, uel in ſyluis arborum [Arcturum] Stella eſt poſt caudam maioris Vrſæ poſita in ſigno Boote, unde arcturus dicta eſt, quaſi ἄρκτου οὐρά. [Pluuiaſq. Hyadas] Hyades ſtellæ ſunt in fronte Tauri, quæ quoties naſcuntur, pluuias creant. unde & Græce Hyades dictæ ſunt ἀπὸ τοῦ ὕειν Latine ſuculæ a ſucco: Sic ergo ait pluuiaſque Hyades, ut Plemmyrium undoſum. Alij dicunt Hyadas dictas ab y, litera, uel ἀπὸ τοῦ ὑὸς. i. ſue, in cuius formatæ ſunt faciē. Hæ autem fuerunt, ut alij dicunt, Atlantis filiæ: ut alij, Liberi nutrices. [Geminoſque Triones] Septentriones ſunt boues aratorij: Non ergo incongrue dixit Thiones, quia Septentriones plauſtra a nonnullis dicuntur. [Quid tantum Oceano properēt ſe tingere ſoles Hyberni] quid, quam ob rem Ratio hoc facit Hemiſperij, quia hyeme breuiore Sol utitur circulo [Tingere ſoles] Demergere Soles uero pro diebus poſuit, ut, tris adeo incertos cæca caligine ſoles Erramus [Vel tardis mora noctibus obſtet]. i. æſtiuis tarde uenientibus. Vel enim diſiunctiua eſt coniunctio, nec patitur bis eandem rem dici. Ergo hoc dicit, quæ cauſa eſt longorum dierum, ſed & hic ratio hemiſperij eſt.

ASCENSIVS.

POSTQVAM prima quies epulis] Oſtendit rimorē exterrarum gentium, & cætera, quæ in conuiuio dicta, & facta ſunt, de quibus Donatus diſſerit ſic. [Poſtquam prima quies] Conuiuij prolia, mox deſcribitur. Nam confectis epulis, ſtudium bibendi proſequuntur [Funalia] Faces ex funibus procreatæ. Grauem laudat a pondere, & à materia. Deinde q maiores Didonis uſi ſint, & durante merito tranſierit ad Didonem. [Facta ſilentia] Rem diuinam actura, ſilentium indicat. [Iupiter] Rogat Iouem, & eius uirtutem narrat, ut oſtendat pleno uoto Troianos accepiſſe, Cum initam ſocietatem, teſtimonio hoſpitalis Iouis confirmet. Cum autem ipſa eſſet Sidonia, quaſi mortis ſuæ præſagio. [Tyriorum] Solum, & Troianorum meminit, & merito dici meminit quo confirmabant ſocietatem per ſacra & conuiuium. Triſte autem fuit, tenebras nomina, uel noctem, uel maxime, quia continuationem diei, nocti coniunxerat nondum itum erat ad requiem. [Noſtroſque huius] Et ſic factum, ut etiam nunc duret de actibus Didonis fabula. [Bacchus] Vinum ſine quo lætitia in conuiuijs eſſe non poteſt. Nam ſi alibi eſt, Bacchus, & ad culpam cauſas dedit, id non uini uitium eſt ſed hominum uino uti neſcientis Bona Iuno. [Nam norat illam inimicam Troianis, ergo ut ſi bona & beneuola Tyrijs, ne eſſet aliqua incolarum aduerſus peregrinos æmulatio (In menſa) In conuiuijs enim cum huiuſmodi honor ſiccentia numinibus exhibetur, pro ara, menſa ſuccedit (Prima) Vel quia libabat, uel quia potior omnibus fuit, utpote regina. [Summo tenus] Summ. a labris, ut religionis, & non uini cupida demonſtraret. [Increpitans] Clara uoce cohortans. hunc autem elegit, quia ſciebat eum uini amatorem, unde ſequitur. Ille impiger hauſit. [Et pleno ſe proluit.] Et pateram inquit, uacuam facit, & cum auide biberet, & tantum infunderet,

quam-

ceret, nec ſic feroces ut illi à quibus docebat originem. Diomedes enim rex Thracum habuit equos qui humanis carnibus veſcebantur. Hos Hercules, occiſo crudeli Tyranno, abduxiſſe perhibetur, de quibus dicuntur ſupra memorati equi originem ducere. [Imò age] Vidit ſpecialia cito poſſe finiri, & contulit ſe ad generalitatem. [Et à prima dic hoſpes origine nobis] .i. à rapta Helenæ. Quod quidem Dido cupit, ſed excuſat Aeneas. Et dicit ruinam ſe Troiæ breuiter eſſe dicturum habita ratione temporis, ut, Suadentq; cadentia ſydera ſomnos. [Inſidias Danaum] Hoc ad fauorem Troianorum, ne uideantur uirtute eſſe ſuperati. [Caſusq; tuorũ] ut euentu Troia corruerit, non fati neceſſitate. [Erroresq; tuos] Et reſponſio hunc ordinem ſequitur. Nam primo dicit Troiæ ruinam, poſt, errores ſuos. [Septima æſtas] Per æſtates annos intellige. Nam ſic ante Olympiadas computabãc. Septem autem annos eſſe Dido cognouit ex Teucro.

ASCENSIVS.

INGEMINANT Tyrij, &c. Facturus finem huius libri, aperit ingreſſum ſequenti, facit enim Didonem multa ſuper Priamo, & Hectore rogitantem, ut ex ordine patebit. Sed Donat. præmittendus eſt, dicens ſic. [Ingeminant] Troiani n. neſcientes reginæ conſuetudinem, nihil debuerunt priores efficere, ne in aliquo diſplicerent. Sed ſequi eos, cui ex more faciebant, non fuit temerarium. Vniuerſi interea occupati fuerant, cantando plandendo, bibendo. Reginam autem quæ Aeneæ conſpectu ſatiari non poterat, maiorem temporis moram deſiderabat, & alijs potantibus uinum ipſa bibebat amorem. Et ſuperflue quærebat, quæ uel a Teucro audierat, uel picta uiderat, ſed moram, ut dixi, quærebat. [Imò age,] Breuis præpoſitio, ſed quæ non breuem narrationem eſſet habitura. Reſpondet ergo primis duabus propoſitionibus in ſecundo libro quæ ſunt: Inſidiæ Danaum caſusque tuorũ. In tertio de erroribus ſuis, quanquam & quædam de ſuis etiam ibi. Hæc ille. Ordo eſt Tyrij ingeminant, hoc eſt multiplicant, plauſum .i. plauſum & uocem congratulantium, & lætantium, vna cum manuum iactatione, & Troes, quib. uerecundia, & pudor congruebat, eo quod exterai, & aduenæ eſſent, ſequuntur .i. inſequuntur, Tyrios, hoc eſt poſt Tyrios plaudunt quoque Troiani, nec non .i. etiam, Dido infelix, propter futuram infelicitatẽ, trahebat .i. protrahebat noctem, ita ut priuſquam Aeneas narrare inciperet, ſuaderentq; iam cadentia ſidera ſomnos, & bibebat .i. imbibebat, quaſi peſtem, & contagionem, unde paulò ante, Peſti deuota futuræ, ſed iucũdiſſime alludit ad bibentes, q. d. cæteri quidem uina bibebant, at Dido infelix, bibebat amorem longũ .i. diu duraturum, quia ad extremum uſque uitæ, ita ut per impatientiam amoris, cum ſe deſertam uideret, ſibi uitam adimeret, bibebat, dico, longũm amorem, cogitans .i. interrogans multa ſuper .i. de Priamo, & rogitans .i. interrogans multa, ſuper Hectore .i. de geſtis, & facinorib. clariſſimi Hectoris, & ſup. rogitans, aut rogat nunc .i. aliquando, quibus armis, quia rumor erat armis a Vulcano fabricatis [ut dictum eſt] in pictura illic, & nigri Memnonis arma, quia ergo pingere fecerat arma Memnonis, bene interrogabat, quibus armis, filius Auroræ ſ. Memnon, filius Tithoni, & Auroræ, uoniſſet ſup. Troiam, aut rogitans nunc .i. aliquando, quales, ſupple fuerint, equi Diomedis, aut quos a Rheſo abſtulit [ut dictum eſt] ut equi Diomedis Biſtonij .i. Thracum regis, unde illi originem traxerunt, quos Diomedes rex Etoliæ, Tydei, & Theophilæ filius abſtulit Rheſo Thracum regi, priuſquam pabula guſtaſſent Troiæ, Xantumque bibiſſent. & rogitans nunc, quantus, ſup. fuerat Achilles, imò age, inquit, ò hoſpes, dic nobis a prima origine inſidias Danaum, pro Danaorum .i. Græcorum, & caſus .i. miſeram ruinam, & excidium tuorum. Bene ſignificat poeta mulierem amatricem loqui, nam de Achille nouiſſimo loco meminit, & rogitat quam fortis & animoſus fuerit, ſed quantus, ut molem corporis, non robur animi, in eo mirari ſignificaret, & non dicit glorioſam uictoriam, aut triumphos Danaũ ſed dolet caſus eorum, qui non uirtute minores, ſed dolo, & inſidijs, circumuenti ceciderunt, & dic tuos errores, quos in tertio lib. enarraturus eſt, nam ſeptima æſtas portat .i. adducit nobis te cum ipſa iam primum adueniat. tam igitur, hoc eſt cum aducatu ſuo, te errantem omnibus terris, & fluctibus, quod partim ex Teucro didicerat, partim ex ipſo Æneã qui dixerat, Omnibus exhauſtos iam caſibus, &c. ſed quomodo non niſi ſeptima ſit æſtas, docebimus, in quinto huius.

INGEMINANT plauſum Tyrij,] In Romano libro, in Mediceo, & aliquot alijs antiquiſſimis, Plauſu, legit, caſu ſeptimo, quod nequaquam diſplicet. [Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas] In antiquis aliquot exemplaribus legere eſt, Omnibus errantem, & terris, & fluctibus, quod ſententiam reddit uberiorem. VARIA LECT.

IN II. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Funera Dardaniæ narrat fletusque ſecundo.

IN EVNDEM MODESTINI IVRISC. ARGVMENTVM.

Conticuere omnes. tunc ſic fortiſsimus Heros
Fata recenſebat Troiæ, caſusque ſuorum,
Fallaces Graios, ſimulataque dona Mineruæ,
Lacontis pœnam, & laxantem clauſtra Sinonem.
Somnum, quo monitus acceperat Hectoris, atrum.
Iam flammas cęli, Troum, patriæque ruinas:
Et regis Priami Fatum miſerabile ſemper:
Impoſitumque patrem collo, dextraque prehenſum
Aſcanium fruſtra à tergo comitante Creuſa.
Ereptam hanc Fato, ſocios in monte repertos.

ALIVD IN EVNDEM.

Cogitur Aeneas bellorum exponere caſus,
Graiorumque dolos, & equum: fraudemque Sinonis,
Exciſamque urbem, Priamique miſerrima fata.
Vtque patrem impoſitum forti ceruice per igneis.
Extulerit, caramque amiſerit ipſe Creuſam.

85C. CONTICVERE] Sicut Homerus inducit Vlyſſem ad Alcionū, Phæacum regem, appulſum, & ab eo origine ſuſceptum hoſpitio eidemq. caſus, & errores ſuos intercœnandum narrãtem, ita Maro noſter Aeneã hic inducit, ſimile facientē, quam rem excogitarunt diligentes poetæ, ut opportune quæ uellent, breuiter dicta percurrant. Nam, ut ad hunc poetam reſpiciam, nō eſt instituti eius excidium Troiæ ad unguem perſcribere, ſed Romanæ urbis originem, cum Cæſarem [ut dictum eſt] laude, altius repetere, quia igitur quod Flaccus inde arte, inquit. Ordinis hæc uirtus eſt, & Venus. Vt iam nunc dicat iam nunc debentia dici. Pleraque differat, & præſens in tempus omittat. Ideo cōgrue poeta ad hunc locum recepit narrationem de excidio Troiæ. Nam ingruente nocte nō potuit prolixius narrari. Et reuera, niſi reginam nimis affectam ad audiendas res Troianas præmiſiſſet poeta, uideretur recitatio lōgior, quam quæ conuiuio congrueret, nam qua grauitate ab Aenea prolatam decuit, multarū horarum ſpatio opus eſſet. Cæterum, ut argumentorum quoque explanationem, præmittam monoſtichi. Ordo eſt. Poeta narrat ſecundo libro, funera. i. ſtragem Dardaniæ pro Dardanidarum, aut funera. i. excidium, ſed id abuſiue, Dardaniæ. i. Troiæ, quā Dardanus olim tenuit, & nobilem fecit, & fletus Dardaniæ. i. quos aut Dardaniæ capti faciebant, aut quos de Dardania uaſtata fieri decebat Aeneasq; facturus eſt, dicturus, O lux Dardaniæ &, O patria, ò diuū domus Ilium &, Inclyta Troiæ mœnia &c. Maioris argumēti ordo eſt Omnes, ſcilicet tam Tyrij quàm Phryges. Conticuere, i. ſimul tacuerunt, & Heros fortiſſimus. ſ. Aeneas recēſebat, ideſt enarrabat cum quadam cenſura geſtorum. Fata, ideſt fatale excidium Troia, & caſu, ideſt aduerſitatem, aut cędem ſuorum. ſ. amicorum neceſſariorum, & familiarium ac ſubditorum, & recenſebat Graios, ideſt Gręcos fallaces, qui dolo, & non ui, Troiam expugnauerant, & dona Mineruæ ſimulata, ideſt equum quem Mineruæ ſe uouiſſe ſimulabant & tam magnum fecerant, ut intromitti niſi ruptis portis non poſſet, & pœnam Laocoontis, ſcilicet ſacerdotis a ſerpente cum filiis interempti. [Sed ſcribendum aut legendum eſt, Lacontis, ut bis fiat ſinereſis, id eſt contractio duarum uocalium in unam ſyllabam, licet poſtea dicturus ſit poeta Laocoonta petunt, ſed hi uerſus poetæ non ſunt] & recenſebat Sinonem perfidum illum hominem, ad hoc ſubornatum, ut clauſtra equi laxaret, & armatos qui in eo erant emitteret & recēſebat atrum, ideſt funeſtum, & triſtem ſomnum, id eſt in ſomnium, quo acceperat monitus, id eſt ad monitiones Hectoris. Nam, heu fuge nata Dea, teque his, ait, eripe flammis, & iam recenſebat, ſcilicet flammas cœli, unde dicetur de cœlo lapſa per umbras, Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit, & ruina Troum, & patriæ ſcilicet Troiæ, & patrem ſcilicet Anchiſen, impoſitum collo, & Aſcanium filium prehenſum, ideſt arreptum, ut ſe quereretur patrem, dextra, ideſt per dextram, unde dicetur, Dextræ ſe paruus Iulus implicuit, ſequiturque patrem non paſsibus æquis, & hoc Creuſa ſcilicet coniuge eius, hoc eſt Aeneæ qui hæc recenſebat, comitante, ideſt inſequente tergum ſcilicet Aeneæ, quia dicetur pone ſubit coniux, fruſtra quia erepta erat, unde recenſebat hanc ſcilicet Creuſam ereptam fato aut morte, aut dijs ita uolentibus ut nouum coniugium pararent Aeneæ, & ſocios repertos in monte ſcilicet in Ida, unde dicturus eſt, Et ſublato montem genitore petiui.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS.

LIBER SECVNDVS.

CONTICVERE omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto,
Infandum regina iubes renouare dolorem:
Troianas vt opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quęque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Vlyſſi,
Temperet a lacrymis; & iam nox humida cęlo
Præcipitat, ſuadentq. cadentia ſydera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breuiter Troiæ ſupremum audire laborem,
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuq. refugit,

SERV. CONTICVERE omnes] Quia ſupra dixit: Fit ſtrepitus tectis. Conticuere autem pro conticuerunt, quod metri cauſa fit, uel ratione clauſularũ. Nec eſt, ut quidam dicunt, dualis numerus, qui apud Latinos nunquam penitus inuenitur. Et bene Omnes addidit: poterant enim ſimul quidam, ſed non omnes, tacere. [Intentique ora tenebant:] Aut ora intuebãtur loquentis, aut immobiles uultus habebant, ut, Tenuitq. inhians tria Cerberus ora, i. immobilia habuit. Aut tenebant, habebant, ut Terent. Nam Andriæ illi id erat nomen tenet. Id autem hoc addidit, quia poteſt quis tacere, nec aduertere. Inde Aphæreſis eſt, pro deinde. [Toro ab alto] Summus. n. ſemper eſt pontificalis locus, & Aeneas ubiq. quaſi ſacratus inducitur. Dictus autem à tortis herbis eſt torus. [Infandum] Quia uiro forti uictum ſe dicere, & doloris eſt, & pudoris. [Iubes] Vis, ut Iubeo Chremetem. Nam aliter hoc uerbum Aeneæ perſona non recipit. [Troianas ut opes,] Sic Horat. Aut pingues Phrygiæ, Mygdonias opes. [Et lamentabile regnum,] i. magnum, quaſi dignum multa lamentatione, ut, Hi multum flen ad ſuperos. [Danai] Argiui dicti a Rege Danao. Nam Græci proprię ſunt Theſſali à Græco rege. [Pars magna fui.] Propter amiſſam coniugem. Et hoc ſe commendat, ut paulò poſt: Aut quid in euerſa uidi crudelius urbe? [Fando] Dum ipſe dicit, alibi dum dicitur, ut, Fando aliquid ſi forte tuas peruenit ad aures quia gerundij modus eſt. [Myrmidonum] Myrmidones ſunt Achillis ſocij [Dolopes] Pyrrhi, qui eum de Scyro ſecuti ſunt. Dicti autem ſunt Myrmidones propter hanc cauſam. Æacus cum in arbore fici formicas. i. μύρμηκας vidiſſet, optauit tot ſibi ſocios euenire & ſtatim formicæ in hoies verſę ſunt, ſed hoc fabula eſt: Nam Eratoſthenes dicit Myrmidonas á rege Myrmidono dictos. [Aut duri miles Vlyſſi] Duri, non laborioſi, ſed crudelis, vt, Quem dat tua coniux dura. Nam Virg. pro negociorum qualitate dat epitheta, cum Homerus eadem etiam in contrarijs ſeruet. Senſus autem eſt, Sine lacrymis hæc nec à quouis hoſtiũ dicerentur. Illud autem quod Aſinius Pollio dicit, caret rõne de Achemenide dictũ Miles Vlyſſi, Myrmidones vero & dolopas pſentes eſſe acceptos ab Heleno. Si ſec. n. dicit frangitur dignitas [Præcipitat] Pro pcipitatur. Verbum pro verbo, ut diximus. [Cadentia ſydera] Ante epitheton eſt ſyderum, q ſemper & oriuntur & occidunt, aut certe maiorem noctis partem vult eſſe tranſactam. [Caſus cognoſcere] Cognoſcendorum caſuũ, & græca figura eſt. Et breuiter preſcribit, quia Dido dixerat, à prima die hoſpes origine nobis [Quanquam animus meminiſſe horret] Quanquam, melius pſenti iungitur tpi, vt, Quanquam ſcio, quam lego Quod autẽ dixit meminiſſe horret, defectiui verbi ratio eſt. Nec. n. potuit dicere meminere. Et in his quæ corrupta ſunt naturaliter, ut odi, noui, cœpi, memini, & omnia tempora q inueniuntur, & ſuo & aliorum funguntur officio, vt, Memini, præteritum eſt Legimus tamen & Memini videre qui æquior ſum Pamphilo. Et, Memini me turribus altis Corycium vidiſſe ſenẽ. Quod ſi fit & in verbis integris, ut, Iuuat euaſiſſe tot vrbes, quanto magis in corruptis? [Refugit] Propter metum, pro præſenti præteritum poſuit.

ASCENSIVS.

CONTICVERE &c.] Opportune quidem poſt ſtrepitum & citharæ crepitum, indicat ſilentium factum. in quo utriuſque & reginæ, & Aeneæ demonſtrat dignationem & auctoritatem. Nam ut reginæ rogitanti multum ſuper Priamo &c. niorem gererent, & ut Aeneam dignum quem audirent ſe cenſere ſignificarent. Conticuere. uerum priuſquam poetæ ordinem poſuero, præmittam uerba Don. quæ hæc ſunt, [Conticuere] Quia dixerat, Fit ſtrepitus tectis, & cith. cont. id eſt perſonas aurata, & ingeminant plauſum Tyrij. Conticuere, partim propter eius honorificentiam, partim quia mens hominis cupida eſt audiendi nouas, & regina indixerat ſilentium. [Intenti] Deſiderio inducebantur audiendi. Incipiam, in hoc principio narrationis loci, temporis, & perſonarum memor eſt Aeneas, Ergo propoſita retinet, ſed oſtendit eſſe prolixa, & multa, nec tempori, nec loco, nec perſonis congrua, ſed quia cupiebat id regina, cuius uoluntas pro ratione eſſet, recurrit ad breuitatem, ut neque ipſe multa dura narrandu in dolores incurreret, nec Didonem multum uigilare cogeret, hoc docet, quod quamuis omnis narratio breuis eſſe debeat, tamen illa breuiſſima. cum propria mala narrantur, niſi neceſſitas cogat. Ergo contra erit, cum narrantur bona, nam proſpera, & referre iuuãt, & erigunt audientem. [Infandum] Quoniam grauiſſima erant in conuiuio lætiſſimo narranda & non aliena mala, ſed ſua narrabat. Troianas,] q. d. magnas. [Danai] Abiecte legendum, quaſi imbelles. [Pars magna] Quia perdidit regnum. Vidit miſerandam Priami & Polyte mortem. Amiſit uxorem & denique patrem. Certe neq. Dido deberet audire, quod mala ſua fleret [Quis talia] Quæris me narrare, quę etiam hoſtis, ſi audiret non abſtineret à lacrymis. Ibi .n fuit unus ex Græcis Achemenides, quem fleturum dicit. [Nox humida cœlo præcipitat ſomnos] Non præcipitat pro præcipitatur, ſed lege. Nox humida cœlo præcipitat ſomnos, ſuadentque cadentia ſydera. Nox humida cęlo præcipitat, hoc uoluit dicere, Iam media nos abſumpta eſt. Siquidem aura humida iam cœpit, & ſidera in occaſum labuntur, hæc enim non fiunt niſi maxima parte noctis transacta. Hęc ille. Ordo eſt. Omnes. ſtam Tyrij, quã Phryges, qui plauſum, ſtrepitum, & citharæ crepitum prius fecerant conticuere. i. ſimul tacuerunt, & ipſi intuentes, ideſt auidi ad audiendum res nouas, tenebant, ideſt continebant ora. ne. ſ quidquam ſcreatus, aut ſternutatione emitterẽt, unde plus eſt, q tenebant ora, quam q conticuerunt, & bene habet rationem temporis poeta, quia continuo tenebant, quandiu ſcilicet ille loquebatur. Inde id eſt deinde Aeneas pater ſcilicet honore, & principatu, unde pro maieſtate eius libentius conticuerunt, & ora tenebant, orſus eſt, id eſt ex ordine loqui cœpit ab alto toro, ſcilicet in quo diſcumbebat, nam & altior erat locus quam cæteris cõgruebat, ſic, id eſt in hunc modum ſubſequentem. O regina, tu iubes, id eſt uis, aut modeſtiæ gratia, quia reginam appellat, etiam iubere dicit renouare, id eſt ut renouem, & quaſi refricem ulcus uetus (non autem dixit iubes mihi aut me, ne per hoc ſuperbam, aut arrogantem inuueret reginam, quæ maiori iuberet. Et ita

honeſtius

honeſtius ſæpe multa ſubaudiuntur quam exprimantur] Dolorem infandum,id eſt quaſi ineffabilem, aut qui indignus eſt quẽ uir fortis enunciet,ſcilicet ut,id eſt qualiter Danai,id eſt Argiui, & Græci eruerunt,id eſt euerterint eruendo theſauros obſtruſos, opes,id eſt diuitias & facultates Troianas , & regnum lamentabile,id eſt lamentatione dignum,cum diu uirtute defenſum tandem dolo captum ſit,& iubes renouare miſerrima quæ ipſe , id eſt ego uidi [unde quæque duæ ſunt partes] & quorum ego fui magna pars propter ſocerum,patriam , & coniugem amiſſam , quis Myrmidonum , id eſt duriſſimorum hoſtium , quales ſunt Myrmidones populi Theſſaliæ & ſocij muniis Achilli , ue pro uel,quis Dolopum,id eſt ſociorum Pyrrhi filij Achillis truculentiſſimi,quippe qui Priamum,& liberos eius interemit,at quis miles,id eſt ſtipendiarius duri Vlyſſi,pro Vlyſſis, aut Vlyſſi,pro Vlyſſei [nam quia græce dicitur Odyſſeus,latine declinatus aliquando Vlyxeus,aut Vlyſſeus, unde Vlyſſei in genitiuo , ideo aut potius Vlyſſi,quam Vlyſſis dixit,ut uitaret frequentiam is, literæ, quæ ſibilum pareret.] quis inquam horum temperet , id eſt abſtinere poſſit,& temperare ſe a lachrymis,fando talia,id eſt dum talia quis fatur,ut fando ſit gerundium ab impersonali, quaſi dicat nullus,& ſi hoſtis non poſſet non flere,quanto minus ipſe,qui eorum pars magna fuit ? Et id eſt inſuper, aut præterea nox humida, præcipitat, ſup. ſe,aut præcipitat,pro præcipitatur, aut abſolute, præcipitat,id eſt præceps ruit cœlo,ſicut in Bucol.dictum eſt. Maioresque cadunt altis de montibus umbræ. Sed ſi non eſt umbra terræ,uidetur potius aſcendere,quam deſcendere, niſi ut Donatus ſentit,ſummam noctem ſignificet quæ cęlo præceps ruina cum etiam ſuprema regio aëris caligine uitiatur, & tunc quoque ſydera præcipue caduut, quando medium orbem tranſgreſſi ſunt, quæ cum nocte primum orta fuerant . Et ſi cui indecorum uideatur,quòd ultra mediam noctem recitatio perdurauerit,dicatque poetam ſignificare principium noctis dicendo , & iam nox humida cœlo præcipitat,quaſi dicat iam primum cadere,ſuadentque cadentia ſydera ſomno,ſcilicet cum ſole , aut circiter eius ortum orta,ut Heſperus,& cętera in primo crepuſculo tantum apparentia,dicam,ut præmiſſum eſt, ideo decorum ſeruatum,quia id Dido ſummopere eſſe agitabat,regibusq. uoluptati eſt,a uulgo diſſentire etiam moribus,ut uidelicet noctu agãt, quæ uulgus interdiu,at non principium noctis fuiſſe,docet quod præmiſſum eſt in fine primi ,& noctem funalia uincunt.Iam.n. tunc lychnis & funalibus,caliginem diurnus expellebant , dicamus ergo ideo additum eſſe epithetum,quod eſt humida , ut ſignificetur non prima pars noctis , quæ adhuc æſtu diurno aridior eſt,ſed plena nox,quæ humida,& ſydera cadentia,id eſt quæ iam, plus quam medium orbem peregerũt, ſuadat ſomnos ſupp. imuſe.Sed tantus amor ſupp,eſt tibi,id eſt tantum deſiderium cognoſcere pro cognoſcendi caſus noſtros,& audire breuiter. [quaſi dicat,nam,ut ab origine dicam tempus non patitur] ſupremũ laborem , id eſt excidium Troiæ,ergo incipiam ſup.quanquam animus,ſcilicet meus,horret meminiſſe,id eſt recordari,& refugit, id eſt uitauit,aut recuſauit,ſcilicet ab eo tempore,quo id petitum eſt.[Eſt enim refugit præteriti temporis,quia mediam produxit]refugit,ergo,id eſt ſignificauit ſe refugere,aut ante hac ſæpe refugit,luctu,id eſt lugendo,aut propter luctum, quia ſine luctu meminiſſe nequeam,hoc autem dicto,incipit dicens , Fracti bello,ut in ſequentibus patebit,unde uerbum incipiam , hunc accipi debet.

VARIA LECTIO.

LVCTVQVE refugit]In libris nonnullis ſanequam uetuſtis,Luctum habetur.

Incipiam.Fracti bello,fatiſq. repulſi
Ductores Danaum,tot iam labentibus annis,
Inſtar montis equum,diuina Palladis arte
Aedificant,ſectaq. intexunt abiete coſtas:
Votum pro reditu ſimulant: ea fama uagatur,
Huc delecta uirum ſortiu corpora furtim
Includunt cæco lateri,penituſq. cauernas
Ingentes uterumq. armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos,notiſſima fama
Inſula;diues opum,Priami dum regna manebant
Nunc tantum ſinus,& ſtatio malefida carinis.
Huc ſe prouecti deſerto in littore condunt.
Nos abijſſe rati,& uento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſoluit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ,iuuat ire,& Dorica caſtra,
Deſertoſque uidere locos,littuſque relictum,

SERV. FRacti bello] In hoc libro duplex intentio eſt , ne uel Troiæ , quod uicta eſt, uel Æneæ turpe uideatur eſſe quod fugit . [Fatiſque repulſi] Oraculis] ſecundum Plautum tribus , uita ſcilicet Troili, Palladij conſeruatione,integro ſepulcro Laomedontis,quod in Scæa porta fuit, ut in Bacchidibus lectum . Secundum alios uero , pluribus , ut de Æaci gente aliquis interfuiſſet Vnde Pyrrhus admodum puer euocatus ad bellum eſt ; ut Rheſi equi tollerentur, ut Herculis interceſſent ſagittæ, quas miſit Philoctetes , cum ipſe non potuiſſet afferre morte præuentus . [Doctores] Sonantius eſt quam duces , ut regnatorem Aſię quod heroum exigit carmen.[Labentibus] Velocibus , ut , Labere nympha polo , & Labere pennis.Curſu enim lapſus celerior eſt . [Inſtar] Nomen eſt indeclinabile, licet Probus inſtaris declinauerit , ut Neſtoris.& caret præpoſitione ſicut peregre , quamuis Serenus Lyricus ad inſtar dixerit. Inſtar autem eſt ad ſimilitudinem . Vnde non reſtaurata, ſed inſtaurata dicuntur ædificia ad antiquam ſimilitudinem facta [Equum] De hoc equo uaria in hiſtorijs lecta . Nunc , ut Higinus dicit, machinamentum bellicum fuit. Vnde eſt, Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros . Vt alij porta quam eis Antenor aperuit ,quam pictum habuiſſe memorant , uel certe Antenoris domus quo poſſet agnoſci . Aut equeſtri prœlio uicta eſt Troia. Aut à monte Hippio poſt quem ſe abſconderant Græci. Vnde & alludit Inſtar montis equum. Aut ac uera fuit,quod Virgil. ſequitur . [Palladis arte] Aut ingenioſe, aut doloſe, ac ſi diceret conſilio iratæ deæ,quæ fuit inimica Troianis . [Ædificant] tranſlatio à nauibus, ut Cicer. Nauem tibi ædificantem eſſe M.ſtanæ . Item , [Intexunt] ut , Bis denas Italo texamus robore naues . [Abiete coſtas] Non ſine cauſa Virg. hoc loco abietem commemorat Item acerem,& pinum paulò poſt. Nam fulminata abies,interitum dominæ ſignificat, & Troia per fœminam periit:acer uero in tutela Stuporis eſt,& uiſo equo ſtupuere Troiani : ut,Pars ſtupet innuptæ donũ exitiale Mineruæ. Pinus in tutela quidem eſt matris deum, ſed,& fraudum & inſidiarum, quia eius poma cadentia per fraudem interimunt , & hic equus plenus inſidiarum eſt. [Abiete] ſolutio eſt dactyli nunc in proceleumaticum,ut, Arma uirum , alias in anapeſtum ut fluuiorum rex Eridanus.Sciendum ſanè Virg. ubique in ſolutione iſta ſeruare ſibi excuſationem ſynalœphę, quod alij contemnunt . [Votum] Oblatum Nam participium eſt. [Ea fama uagatur] Bene excuſat , ne reus ſit conſcientiæ huc,pro illuc. [Delecta corpora] Delectorum uirorum. [Sortiti] Cõtraria ſunt delectos & ſortitos.Sed intelligimus plures quidem electos, ſorte tamen ex ipſis ductos, qui includerentur.[Virum]Pro uirorũ, qua figura & in proſa utimur . Dicit ſanè Plin. in naturali hiſtoria hoc in neutro non eſſe faciendum, ſcilicet propter caſuum ſimilitudinem,niſi forte nimia metri neceſſitas cogat. [Cæco lateri]Pro cęcis lateribus. Et nota aliter dici cęcum hominem , id eſt non uidentem,aliter cæcum latus,id eſt obcęcaturum, abſconſurum [Ingentes]Vt diximus,epitheto leuauit tapinoſin [Vterump.[Vterus eſt mulierum , quod modo ideo dicit, quia dicturus eſt fœta armis. Aluus,eſt quo defluunt ſordes,ut.Sal. Simulans ſibi aluum purgari . Venter qui uidetur. Iuuenal. Montani quoque uenter adeſt abdomine tardus .[Armato milite] ut ſupra , Ex hoſte [Tenedos] Tenes quidam infamatus , quod cum nouerca cõcubuiſſet hanc inſulam uacuam cultoribus tenuit. Vnde Tenedos nominatur. [Diues opũ] Hic genitiuo iungit Statius,quod rarum eſt,& ablatiuo; Vt ſatis oſtro diues & auro , [Statio] Statio eſt ubi ad tempus ſtant naues, Portus ubi hyemant. [Malefida]Aut minus fida,propter periculum nauium , quia ſtatio eſt quã plagia dicunt,aut certe fida Græcis.[Male] Hoc eſt in noſtram perniciem. ut Luc.de ſyrtibus,Sic male deſeruit Et hanc ſignificationem raro inuenimus. Sanè male fidus , minus fidus

ASC.

intellig

intelligimr. Mala enim minutionem habet, non uegationem. [Abijſſe] Petijſſe, Abiſſe & petiſſe dicimus, ſed propter metrum epentheſis facta eſt, [Omnis Teucria] Subaudi, gens. Et abſoluta eſt elocutio [Panduntur portæ] Signum pacis eſt, ut Salluſt. Apertæ portæ, repleta arua cultoribus [Dorica caſtra] Mala eſt compoſitio ab ea ſyllaba incipere qua ſuperior finitus eſt ſermo. Nã plerunque & Cacephaton facit, ut hoc loco Senam Doros, Neptuni filius fuit, unde Dori originem ducunt.

ASC. FRACTI bello, &c. [Hoc ſi ordine rerum geſtarum attenderimus eſt totius Æn. I. huius operis initium. Nam prius capta eſt Troia q̃ Æneas pro fugit, & ſeptem annos errauit. uetum [ut dixi] a poetis uirtus eſt, ut ab ultimis, ſicut Hom. a x. anno belli Troiani, & poeta nunc à 7, anno errorũ Æneæ, aut a medijs [ſicut in comœdiis uidere eſt] Inchoantes ad prima redeant, quæ dicta uelint, quàm opportuniſſime. quia igitur per tranſitum uoluit poeta deſcribere Troiæ excidium, & per compendium colligere Æneæ errores, id aperiſſime hoc loco facit, ubi ut Ser. bene annotauit, duo intend. t & Troiæ excidium, & Æneæ errores ab infamia purgare. nam ſi fatale fuit Troiam decidere, & fata ſemper uiam inueniunt. Et nihil inuitis fas quenq̃ fidere diuis, quis uitio det, quod dicta eſt? Et ſi Æneas dijs auctoribus multorũq. monitis profugit non illi dedecori eſſe poterit, ꝙ parata fata ſecutus, matre dea monſtrãte uiam. Italiam fato profugus Lauinia uenit Littora. Incipit ergo hiſtoriam non belli Troiani, ſed captiuitatis Troianæ, de qua te præmittemus uerba Don. q̃ huiuſmodi ſunt. [Fracti bello] Subtilis narratio hominis uicti, & eius qui patriæ adeſſe nequiuerit. Cuius auxilium Didoni omnia metuendi uideri debeat neceſſariorum. Quod in ſpem certam uenire non potuit, niſi Æneas prius perſonam ſuam iuſta defenſione purgaret, quod ab occaſione temporis & perſonæ ſumit. Non nos ſtrenui, ſed imbelles uicerunt, Argumentum ergo a perſona. Fracti bello, nullus bello frangitur niſi imbellis, & niſi fortis ſit qui reſiſtit. At ipſi. [Tot iam labentibus annis] Tandiu reſtitimus, quandiu fata imperium ſtare conſenſerunt [Inſtar montis equum,] Fracti bello ſe ad inſidias conuertunt Palladis, quo poſſent ab inſidiarum ſuſpicione abduci [Equum] Mas : me inſidiæ, nam quod abſcindere non potuerant, ſpe religionis cõtexerunt. [Delecta] Non ergo plebea, & eſt ad excuſationẽ Troianorum. Elegerunt ea docibus plurimos, & qm̃ periculoſa non poſſunt ſponte appeti, ſors dedit pluribus fortibus quos equus caperet. oſtendit autẽ poeta, paucorum periculo prouidendum omnibus, neq. debere homines refugere mortem pro ſalute patriæ. [Cauernas] Loca quæ præter uterũ caua eſſent, ut circa armos, & collum, & Ilia, [Eſt in conſpectu] Locus eſt qui hoſtiles inſidias facile celaret in conſpectu erat, ſed inſula quo non facilis eſſet tranſitus, & mare interiectum occultabat inſidias [Malefida] Ergo credendũ illos enauigaſſe [Nos abiiſſe.] Cum & littus reliquiſſent, & malefida eſſet ſtatio, non mirum ſi crediderunt abiiſſe [Ergo omnis] Mortalitas plena monſtratur. ubi n. creditum eſt bellum amotum, ſolutus eſt ei longi temporis luctus. Ordo eſt. Ductores, i. principes belli, & qui cæteris præficiebantur, ut Agamẽnon, Menelaus, Diomedes, Neſtor, Vlyſſes, Pyrrhus, & conſimiles; Danaum, ideſt Argiuorum, & cæterorũ fracti. i. labefacti & effœti, ita ut amplius non poſſent, bello. i. uirtute bellica, q̃ in Troianis oſtenderant, & repulſi fatis. i. quia perficere non poterant, quæ facta oportuit ante Troiæ excidium, de quibus Ser. uideto. & hoc tot annis, quia decem, labentibus ideſt celeriter tranſactis, ut tacite per tranſitus, quia re adhuc infecta, ipſi ædificant, ideſt conſtruunt [Nam ſi proprie accipiatur ædificare, eſt ædes facere, ſicut æquitare, equum, cui inſidetur agere, & tamen dicimus ædificare naues, & machinas, & equitare mulos & aſinos, imò Horat. dicit, equitare in arũdine longa, ſed pueri arundinem equum uocant] equum id eſt ſtaturam equi, diuina arte, id eſt maximo artificio Palladis, aut quia Pallas, tunc Troianis, inimica, ita factum uoluit, aut quia docuit inſtar. i. in ſtatum, aut ſtaturam, & magnitudinem montis, hoc eſt tam magnam, ut mole ſua montem æquipararet, & intexunt coſtat. ſ. equi, abiete. i. illa arbore de genere ſapinorum, quæ in montibus libenter naſcitur, ſecta. i. fiſſa. finduntur enim faciliter & ſimulant ſup. equum uotum. i. uoto promiſſum, pro reditu, & ita uotum erit participium, aut ſi nomen eſt, ſimulant uotum. i. quod equus ille habeat rationem uoti, pro reditu, quia ſicut Sinon dicet ſimulabant ſe non poſſe redire, donec Pallas placetur, ea fama uagatur, ſcilicet per urbem, hoc eſt, uulgo dicunt illum equum Palladi uotum, & ita ſi Sinoni id affirmanti, fides habita eſt, non ſunt propterea leues & improuidi dicendi Troiani, & ipſi fortiti. [Nam tantum timebant omnes periculum illod abire, ut nec precio, nec præce, nec minis, nec alia quauis ratione quiſquã ad hoc indici potuerit, præter q̃ ſorte, in qua cum æqua ſit omnibus, & ſummis, & infimis conditio, omnes ſe ſacramento aſtringunt priuſquam ſortes trahantur, id ſe facturos, qđ ſortes ſignificauerint, nec potuerunt imperio ad hoc aſtringi, nã ubi in manus hoſtium perueniſſent, inuiti potuiſſent, rem indicando, ſibi ſalutem comparaſſe. Eſt ergo ob laus obſeſſorum qđ non niſi ſortiti poterunt includi] ſortiti inquam, ideſt mittendo ſortes, quibus ſciant qui id periculum obire debeant. corpora uirorum pro uirorum, delecta, ideſt de toto numero lecta, huc, ideſt ad hoc munus: quia delegerant plurimos ne pauci conditionem fortium refellerent, & deinde ſortiti ſunt ea corpora prius delecta, & ſortiti, includunt ea furtim. i. per inſidias lateri ſcilicet equi, cæco. i. tenebroſo, ita ut in eo nihil uideatur, & complent cauernas, penitus. i. ualde ingentes, aut cõplent penitus. i. pene intus, cauernas. i. latebras ingentes, & uterum. i. aluum, totam milite armato i. multis militibus armatis. Inſula enedos ſcilicet aut Tenedos appoſitio eſt inſula notiſſima, fama. i per famam, eſt in conſpectu. i. proſpectu Troiæ, diues opum. i. diuitiarum plena, dum regna Priami manebant, nunc autem, ſup. eſt tantum, id eſt duntaxat, aut tantummodo, ſinus. i. angulus maris, & ſtatio, id eſt receptaculum, ubi naues ad tempus ſtent, malefida, id eſt non ſatis tuta, carinis i. nauibus, aut uentribus earum quæ illic illiduntur, ſup. ductores Danaum, aut omnes Danai prouecti. i. porro uecti per naues. ſ. [nam, ut profecti legitur, uia pariter certus] huc. i. in hanc, quam dixi inſulam. ipſi condunt. i. abſcondunt ſe in littore deſerto, quia cum regio eſſet uaſta, nulli eam colebant, nos, ſup. ſumus, rati. i. arbitramur, ſup. eos, abiſſe. ſ. penitus, & in patriam ſuam redijſſe, unde ſequitur &, pro. i. petiiſſe Mycenas, patriam. ſ. Agamemnonis, uento. ſ. impulſore. Ergo quia ſ. id rati ſumus, omnis Teucria. i. regio Teucrorum, hoc eſt tota Troia, ſoluit. i. liberat, & expedit ſe luctu longo. i. triſtitia decennali. Portæ panduntur. i. reſerantur, quæ tempore belli clauſæ erãt, iuuat, i. delectat. ſ. plurimos, ire. i egredi, & uidere caſtra, Dorica. i. Dororum, hoc eſt Græcorum, hoc eſt quæ Dori illic dereliquerant, aut ſi caſtra abſtulerant, [Sunt autem caſtra in quib. milites degunt in tentorijs, interdum uallo munita loca] que, ꝓ ideſt locos deſertos, id eſt quos Græci deſeruerant. & litus relictum à Græcis.

HVC ſe prouecti deſerto in littore condunt.] In antiquo exemplare Longob. proiecti, legitur, qui mos eſt ſeſe occultantium, & inſidiis latantium. VARIA LECT.

EQVVS Troianus quantum lectione magiſtra compertum mihi eſt, prouerbio ualet uſurpari pro ſocietate non in perniciẽ modo cuiuſpiam inita, uerum & ad bonam ſugem aliquam. Cic. in Phil. In huius me, inquit, conſilij ſocietatem, tanquam in equũ Troianum includit cum principibus, non recuſo. Alibi Ci. idem Ex Iſocratis ludo, Veluti ex equo Troiano, innumeros principes exiuiſſe, ſcribit. Adagij ratio notiſſima, nam Græcorum principes incluſos fuiſſe in equum Troianum, nemo non nouit, uel ex illo Virgiliano. COEL. RHOD.

Huc delecta uirum ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri.

Sed & Odiſſeæ octauo ita primus commeminerat Hom.

Ἀλλ' ἄγε δὴ μετάβηθι καὶ ἵππου κόσμον ἄεισον
Δουρατέου, τὸν Ἐπειὸς ἐποίησεν σὺν Ἀθήνῃ.

Id eſt, Sed age, tranſi & equi decus concine Duratei, quem Epeus concinauit cum Pallade. Lucret. quoq. in I. de rerum natura.

Nam cum duraterus Troianis pergama partu
Inflammaſſet equus nocturno Graiugenarum.

Ex qua ratione uidetur. & Valer. Flaccus lib. Argonauticon ii, ita ſcriptum reliquiſſe:

Manes immotis non Duria ſaxis.

Et Politiani doctiſſimi uiri emendatione. M. Varro, quod ad equũ ligneum attinet. Epium eius concinnatorem fuiſſe coquum ſcribit, & Argiuis cibum curaſſe, ideoque à Plauto fumicum coquinatorio epitheto nominatum. Fuiſſe uero Panopei filium tradũt, ea de equi inſtructione Hippotetona uocatum. Illud porro adijciendum, equos Durios ex poetica hiſtoria a poſſe dici magnos, ſtaturoſoſque, de magnitudine uidelicet equi illius Troiani Ariſtophanes in Auibus;

Καὶ Θεαγένης, ἐναντίω δ' ἅρματε,
Ἵππων ὑπόντων μέγεθος, ὅσον ὁ δούριος.

Ad quod reſpiciens periti ſſimus poeta ita cecinit:

Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Ædificant, ſectaque intexunt abiete coſtas.

Putam

Putant eruditi, comicum ſcientiſſimum de quo æneo qui fuerit in Athenienſium Acropoli, ſine arce, intellexiſſe, qui etiã æneus foret, Durius tamen nuncupabatur eo titulo,

Χαιρίδημος αὐνευαγγέλου ἐκ κοίλης ἀνέθηκε.

Id eſt, Chæredemus Euangeli ex Cœle dicauit. Sed & hic, equi Troiani imaginem referebat. Et hae item Troiani equi ſimilitudine in ueteribus memorijs, potcum dici Troianorũ inuenimus, quaſi alijs incluſis animalibus grandiũ, ut ille grandius armatis fuit. Scribit in Cœnis Macrob. Cincinnũ in ſuaſione legis Fanniæ obiecisse ſeculo ſuo, quod porcũ Troianum menſis inferrent: Di gnũ uero ſcitu, fuiſſe in Lesbo uatẽ, Prylin noĩe, Cadmi, hoc eſt Mercurij filiũ, & Iſſæ nymphæ, qui appulſis in Lesbo Græcis, ad Palamede permulctus donis, captiuitatis Ilij modũ eſt profatus, equi Durij hoc eſt lignei tũnc ꝓmonſtrata, inter quẽ delituerint tria milia hoĩum, quinquaginta additis, uel (qđ uerius) K v .i. uiginti tres, tñ illud plane poeticũ, hoc uero hiſtoricũ, Nec prætereundũ, Themiſtoclẽ, cũ ab Hippotropho Philide equum petiſſet, nec impetraſſet, eſſe interminatũ ſtatim ſe τὸν δ' ἐκ αὐτοῦ τοῦ οἴκου δούρειον ἵππον .i. eius domũ ligneũ equũ effecturã: per obſcure innuẽs, pximorũ cria & accuſationes hoĩ ſe inducturũ.

Hic dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles.
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Mineruç,
Et molem mirantur equi, primuſque Tymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Siue dolo, ſeu iam Troiæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelagum Danaum inſidias, ſuſpectaq. dona
Præcipitare iubent, ſubiectiſq. urere flammis:
Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria uulgus.
Primus ibi ante oẽs magna comitante caterua,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
Et procul. LAOC. O miſeri, quç tanta inſania, ciues,
Creditis auectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? Sic notus Vlyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, ventura q. deſuper urbi,
Aut aliquis latet error; equo ne credite Teucri.
Quidquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.
AEN. Sic fatus, ualidis ingentem uiribus haſtam
In latus, inque feri curuam compagibus aluum
Contorſit, ſtetit illa tremens: uteroque recuſſo
Inſonuere cauæ, gemitumq. dedere cauernæ:
Et ſi fata Deum, ſi mens non læua fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fçdare latebras,
Troiaq. nunc ſtares, Priamiq. arx alta maneres.

SERV. TEndebat] Tentoria habebat, ut, Et latis tendebat in aruis.] Sæuus Achilles Propter Hectorem tractum. Et talis ubique inducendus eſt, ut Horat. Iura neget ſibi nata. [Claſſibus hic locus] Magis ad equites referre debemus, ut & ordinæ claſſes. Vnde & claſſica dicuntur. [Hic acies] Legitur & acie. Nam poteſt utrunque [Innuptæ] q̃ ç nunquã nubit, Nam uirgo poteſt & nubere. [Donum exitiale] Quantum ad Troianos [Primuſque Thymœtes] Vt Euphorion dicit, Priamus ea Ariſba filium uatem ſuſcepit. Qui cum dixiſſet quadã die naſci puerũ, per quẽ Troia poſſet euerti, pepererunt ſimul & Thymœtç uxor & Hecuba, quæ Priami legitima erat. Sed Priamus, Thymœtæ filiũ uxoremque iuſſit occidi. Inde ergo nũc dicit ſiue dolo, quia iuſtam cauſam proditionis habere uidebatur. Alij nolunt. [Dolo] Quo oẽs decepti ſunt. [Sic fata ferebant] Vt etiã ciues contra patriam ſentirent. [At Capys] quidã, non pater Anchiſæ. Et bene nec ſe, nec patrem. hic conſilio dicit interfuiſſe, per quod interitus patriæ imminebat. Quanquam Æneas quaſi obtrector Priami non adfit, ut Homerus dicit: Anchiſes uero propter cæcitatem, ut docet Theocritus. [Subiectiſq. urere flãmis] Quæ, copulatiua coniunctio eſt, aut diſiunctiua. Quomodo ergo has iunxit? Poetarum eſt partem pro parte ponere, ut toruũ pro torue, uoluentibus, ꝓ uolubilibus. Coniunctionem ergo pro coniunctione poſuit, ut, Saxũ ingens uoluunt alij, radijsq. rotarum. Quæ, pro Vel, poſuit. Nam ſonantius uiſum eſt. [Incertum] Inſtabile. Vnde eſt [Studia in cõtraria] Sanè. Vulgus magis maſculini generis eſt, q̃ neutri, quia in us exeuntia neutra, in ris, mittunt in genitiuum, excepto pelagus, qđ in hoc nomine creauit errorẽ. [Ante omnes] aut periſſologia eſt, quia dixit, [Primus] Aut Ante omnes .i. uidentibus omnibus [Laocoon] Omnia in on exeuntia tertiæ ſunt declinationis ut Laocoontis, Demophoontis, Hippocoontis [Quæ tanta inſania] Quia inſanorum eſt contra ſe ſentire. [Dona carere dolis Danaum?] Ordo eſt, Dona Danaum, non dolis Danaum, [Sic notus Vlyſſes?] Quia ut ait Homer. uoluntate uerberatus, & ſub habitu mendici Troiam ingreſſus, explorauit uniuerſa. [In ligno] Bene ligno, quaſi diſſuaſor, non ſimulacro, ut pauló poſt Ducendum ad ſedes ſimulacrum Nam in ſuaſione uel diſſuaſione tam ſenſus quam uerba conſiderantur. [Error] Id eſt Dolus: ut Et inextricabilis error. Et eſt figura ab eo quod præcedit, id qđ ſequitur: Diſtinguendum ſanè error, & ſic dicendum] Equo ne credite Teucr. [Item] Quidquid .i. timeo [Hoc melius eſt] Feri [Quadrupedis, ab eo q̃ toto] corpore feratur. Curuam aluum [Plautus maſculino ait genere, quo non utimur. Percuſſum ſanè intelligimus inter uentrem, & latera.] utero recuſſo [pro concuſſo præpoſitio pro præpoſitione.] Cauæ cauernæ Græca figura eſt, ut uitam uiuere mortem mori. [Fata deum] Fata modo participium eſt, hoc eſt, quæ dii loquuntur, ut Stat. Et uocem

fata ſequuntur [Læua] Modo contraria. Et ſciendum læuum cum de humanis rebus eſt, eſſe contrarium, cum de cœleſtib. proſperum, ut, Intonuit læuũ, quia ſiniſtra numinum intuentibus dextra ſunt. [Fœdare] Dilacerare. Fœdum enim apud Virg. quam apud Sal. nõ turpe ſignificat, ſed crudele, ut Sanguine fœdantem quos ipſe ſacrauerat ignes Sal. Fœdi oculi [Stares] Si ſtares legeris, maneret ſequitur: ꝓpter μετὰ τοῦ αὐτοῦ. Et eſt apoſtropha. HIC Dolopum manus, &c.] Continuat narrationẽ ſuam, docetq. quid uiderint egreſſi, iam patefactis portis Troiani. unde Danaum dicit ſic. [At Capys] Sententia Tymœtæ ſuſpicioſe tractata eſt. Capys aũt ſententia non nunc melior, ſed poſt factum cognita eſt. [Scinditur] Nam cum totum ſuſpicionib. ageretur, nihil potuit recte firmari. [Primus] Vbi non erat Laocoon inter ambigentes, ſed deſcendit ab arce excitus, cõtrarietate ſententiarum, & cupiebat pręuenire, ne quid in perniciem reipub. decerneretur. [Ardens ſumma] uel ingenio uigilans. aut uehementer pro ſtatu publico commotus [Et procul.] Niſi adderet uoci ba donec aduentaret, diſtuliſſet [O miſeri] Inuectio ardentis animi, non contumelioſa in ciues, ſed pro ſtatu publico neceſſaria. (Miſer) Qui ea quærunt, quibus efficiantur miſeri. (Auectio) Qui per tot annos bellum geſſerunt. (Aut ulla,) q. d. creditis id tutũ, quod reliquerit hoſtes, aut aliud quidpiam, quod beneuolentiæ ſimulationem afferant. (Danaum) Quaſi callidorum, & uerſutorum [Vlyſſes] Quaſi ſi non eſſent doloſi, ab hoc magiſtro addiſcere potuerunt. Hoc oportebat oſtendere, ſi in contraria iam rapios, auertere à propoſito uolebat, ergo notiſſima fraude unius, uniuerſam gentem uituperat. [Equo] Quia originem ducit à fraudolentis hoſtibus, qui tum maxime timẽdi ſunt, cũ beneuolentiã ſimulant. [Sic fatus] non uerbis ſolum, ſed re, uoluit affirmare ſententiam, [Fata deum,] uoluntatem accipere debemus, q. d. niſi dii auertiſſent intentionem noſtram, ſtatim inſidias has cognouiſſemus. [Nunc] Sicuti ſtetiſti ante has inſidias. Ordo autẽ eſt Manus .i. exercitus Dolopũ .i. ſociorum Pyrrhi ſup. tendebant, hic .i. hoc loco, Achilles ſæuus, .i. immanis, qui Troilum tam immaniter occidit, & Hectora tam crudeliter traxit, tendebant .i. tentoria habebãt, hic .i. alio loco, hic locus ſup. erat, claſſibus .i. ordinibus equitum in claſſes, quas Liuius quinque enumerat, diſtributorũ, hoc eſt, hic exercebantur equites, & acies. ſ. prœliantiũ ſolebant certare hic aut ipſi ſolebant certare hic, acie .i. prçlio, in aciẽ inſtructo, in omnibus autem ſubaudiendum ut, dũ Troiam obſidebant, aut quid ſimile, quia aliter potius diceret, tetenderat, quã tẽdebat, tum .n. non tendebat, cum iam mortuus eſſet Achilles. Pars .ſ. Troianorum egreſſorum ſtupet .i. cum ſtuopre aſpicit donum exitiale .i. equũ tam magnum, quẽ ad exitium Troiæ ſimulabant Græci ſe uelle dare Mineruæ innuptæ perpetuæ .ſ. uirgini, quæ nunquã nupſit. Significat .n. pu

riorem

riorem ignem, cuius non eſt commixtio, nec pollutio, ideoq. ex celebro Ionis .i. æteris nata dicitur, & pro .i. mittantur molē equi (motis eſt Virgiliani, præcedentia ſequentibus declarare] & Tymœtes, ille ur Troianus, hortatur primus. ſup. equum duci, intra muros, & locari ſup. in arce .i. ſummo templo Palladis, quod in Ilio erat, hortabatur, dico, ſiue dolo, quia conſcius fraudis, & doli Græcorum, ſiue quia fata Troiæ .i. quæ erat de excidio Troiæ, tūc uenturo, ferebant .i. conſtituebant ſic .i. ut id hortaretur etiam bonus ciuis, in perniciē ſuā, & ſuorū. At .i. ſed Capys, & alij quorū mēti ſup. erat ſui, melior .i. quæ poſtea melior comprobata eſt, cum tamē ignoraretur iubent, aut ꝓcipitare pelago, .i. in pelagus, hoc eſt, ſubmergere inſidias Danaum, & pro .i. dona ſuſpecta .i. quę ſuſpecta erant de dolo, quia à doloſis, & fraudulentis hoſtib. offerenda, que, pro uel] potuiſſet tñ poſuiſſe, ue, unde opinor poetam accepiſſe, que, pro & ut ſit diuiſio bimēbris, ut uidelicet alij iuſſerint oīno deleta, & id aqua, & igni, ut prius cremeſ, & cineres cū reliquis in pelagus ꝓcipitentur, alij non delere, ſed aperire uoluerint, ad experiēdum ſi quid in eo doli eſſet (q. igitur, pro uel, ut ſentit Ser. aut pro & iubet urere. ſ. dona ſuſpecta, flāmis ſubiectis quia nis ignis aſcēdit, aut ſi oīno delere nolint, iubēt terebrare. .i. perforare. & tentare .i. experiri penitus, cauas latebras uteri .i. alui equinæ Vulgus incertu .i. inſtabile, aut potius dubiū, & anceps in ſentētijs, quia ignarū & imperitū, ſcinditur .i. diuidit, in cōtraria ſtudia, Laocoon, ſacerdos ille Neptuni, ardens. ſ. zelo patriæ, defendēdę, decurrit .i. deorſum currit, ab arce ſumma. ibi .i. eo tpe, dū nonnulli cenſarent equū, in arce locādū eſſe, decurrit, dico, primus ante oēs, .i. corā omnib. & hoc magna caterua. ſ. populi comitante. ſ. eū qui, uidelicet idē ſentiebant, aut eām decurſus eius uidere uolebāt. Et procul .i. cū adhuc procul eſſet. ſup. dixit, ò miſeri ciues, quæ tāta inſania, ſup. eſt uobis, ſed imprecipitanter agenti, honeſta eſt ecclipſis. Creditis hoſtes auecto, aut putatis ulla dona Danaum, carere dolis .i. fraudib. & inſidijs, q d. ſi id facitis, deliratis omnes. Vlyſſes eſt notus ſic .i. ut audeatis eius dona, ruptis muris noſtris immittere in arcem, q. d. ex ſola calliditate, & fraude illius uiri ſatis noſſe deberetis, equū non eſſe accipiendum, quia aut Achiui occultantur occluſi in hoc ligno .i. ligneo equo, & non dicit, uoto, aut, dono, ne id irreligioſe facere cenſeatur, aut hæc machina fabricata eſt in noſtros muros .i. ad perniciem noſtrorum murorum, hoc eſt, ut muri noſtri rumpantur, & poſtea reuertantur, inſpectura .i. ut inſpiciat per eos qui in ea latēt, domos ſ. noſtras, & uentura deſuper .i. per graſſationem, aut duram dominationem, urbi. ſ. noſtræ, aut aliquis error .i. dolus, ſup. latet. ſ. in hoc equo, & ideo, ò Teucri, ne credite .i. ne confidatis equo. Quidquid .i. ſiue equus, ſiue machina, ſiue donum cenſeri debeat, ego timeo, .i. formido Danaos .i. Græcos, & .i. etiam, dona, ferentes .i. non ſolum dum nos hoſtiliter oppugnabant, ſed etiam nunc cum dona ſe offerre ſimulant, Laocoon fatus .i. locutus ſic, contorſit ualidis uiribus ingentem haſtam in latus, & in aluum curuam compagibus, feri. ſ. equi quadrupedis. Illa. ſ. haſta ſtetit tremens, .i. micas aut nacillas, & cauæ .i. loca caua inſonuere, & cauernæ dedere gemitum, aut ſic, cauernæ cauæ inſonuere, & dedere gemitum utero recuſſo ſ. ab armatis qui intus concutiebant, poſtquam uterus foris concuſſus fuerat. Et ſi fata deum non fuiſſent, lęua .i. ſiniſtra, & inimica Troianis, & ſi mens ſ. eius qui ſonitum perpetrat, non fuiſſet læua, ipſa impulerat .i. impuliſſet Laocoonta. fœdare .i. fœde dilacerare, ferro ſ. haſtæ, aut etiā bipenni, iam audito ſono armorum latebras Argolicas .i. in quibus Argolici latitabant, & ò Troia ſi, ſup. hoc feciſſet, tu ſtares, ſ. incolumis, & alta arx Priami maneret, ſup. adhuc, aut & tu ò alta arx Priami maneres. ſ. adhuc. Contra quod dicturus eſt Panthus, Fuimus Troes, fuit Ilium.

HIC acies certare ſolebant] Non diſplicet, quod in Roman. lib. Acie certare ſolebant, legimus [Primus ibi ante omnes] In uetuſtis aliquot codicibus, Ante alios legitur ſed, omnes agnoſcit. Seruius. [Troiaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneret] In antiquis omnibus libris quotquot habui. Maneres perſona ſecunda, legi, quanquam Ser. timet ὁμοιοτέλευτον. quare nonnulli, Staret, potius legunt, & Maneres, in fine malunt. VARIA LECT.

SERV. MAnus reuinctū [Et oculos ſuffuſa [Trahebant] Cum feſtinatione adducebāt, ut Conuentus trahit in medio. Et modo trahebant ad deſiderium ducentium, & Sinonis pertinent ſimulationem. [Quis. ſ.] Quibus ſe. Alij, qui ſe legunt. [Hoc ipſum.] Per M, quia uſurpatū eſt ipſum, & eſt nam tale ipſius, ut Ipſus mihi Dauna. Dicimus ergo ipſus ipſa ipſum. ut doctus docta doctum (Vt ſtrueret] Confirmaret peritia & dolorum ſemina. Et reſpexit ad ſuperiora, ut ædificant [Fidēs animis] ut ò præſtans animi iuuenis. Et eſt nomen. Deſit. n. eſſe participium quia genitiuo caſui cohæret, & pōt recipere comparationē

Ecce manus iuuenem interea poſt terga reuinctum
Paſtores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui ſe ignotum uenientibus ultro,
Hoc ipſum ut strueret, Troiamq. aperiret Achiuis
Obtulerat, fidens animi, atq. in utrunque paratus,
Seu uerſare dolos, ſeu certę occumbere morti.
Vndique uiſendi ſtudio Troiana iuuentus
Circunfuſa ruit, certantque illudere capto
Accipe nunc Danaū inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes
Namque ut conſpectu in medio turbatus inermis
Conſtitit, atq. oculis Phrygia agmina circunſpexit,
SIN. Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora pñt
Accipere; aut quid iam miſero mihi deniq. reſtat?
Cui neq. apud Danaos uſquam locus, inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pęnas cum ſanguine poſcunt.

palus licet paludis longa ſit lu, breui tñ nonunquā inuenitur, quia in dis exit genitiuus, ut Horat. Sterilisq. diu palus aptaq. remis. [Æquora] Maria. Alibi campus, ut, Ac prius ignotū ferro quā ſcindimus æquor. Dictum. n. eſt ab æqualitate. [Deniq] aut uacat ſicut gentium, aut nouiſſime ſignificat. [Et ſuper ipſi] Et inſuper ipſi, quibus ſum præſtaturus ſalutem [Infenſi] infenſus proprie eſt plus quam inimicus. [Pœnas cum ſanguine poſcunt.] i. & tormenta & mortem. Poteſt enim aliud eſſe ſine alio.

ASC. ECCE manus &c] Ad hanc uulgi dubitationē, & incertam ſniam, acceſſit fraus Sinonis q̄ unus è Græcis ad hoc ſubornatus in manus, paſtorum. ſ. Troianorum, qui cum pecore in agros uacuos ſe receperāt, inciderat, ut Troiam ductus, cohortaretur ad ſuſcipiendum equum illum illæſum pateſactis portis, ad qđ etiam Troianos induxit, non tñ tam facile induxiſſet, niſi & dij inimica portēta adiecisſent: nam Laocoon ſacerdos, qui haſtam in equū intulerat, cum liberis ſuis ante aras abſumptus eſt, creditumque eſt in ultionem læſi doni deam intuliſſe: Miro ergo artificio, omnia pertractat poeta. Nam Troianos principes, uſque ad pœnitentiam clementes inducit, citra tñ inſipientiam & improuidentiam, quæ uirtus ſummopere in Iulio Cæſ. & in Auguſto, quos auctor præcipue gñe eorum, laudare prætendit à Plinio & Suetonio, alijsq. multis commendatur. Simulque ſemper ad hoc tendit, ut oſtendat Troiam fato deletam, ut ex reliquijs Roma conſtrueretur olim. Nam nihil potuiſſent mortalium fraudes in prudentiā Troianorum, niſi deorum inimica portenta acceſſiſſent, dijs āt iubentibus, aut certis indicijs uoluntatē ſuam ſignificantibus, pij animi, non quare id uelint, aut iubeant inquirunt, ſed quod uelle intelligant, faceſſunt, ſed audiamus Donat. [Ecce] Semper ponit, ecce, Virg. ubi ſignificat aliquod malum repentinum. Dum igitur illa diſputant, aliud interuenit, quod Ecce.

[In utrunque] In, modo ad ſignificat, alibi pro contra, ut etiam ſupra diximus. [Verſare doles] Dolo auertere, ſubaudi Troianos aut dolos uerſare .i. exercere. (Viſendi] Frequentatiuum eſt uiſo, ut uerſo faceſſo, licet rarum ſit. Nam in To exeunt frequentatiua [Circunfuſa ruit) Figura Hypallage, ruit & circunfuſa eſt [Illudere capto] Et illudo tibi dicimus, ut hoc loco, & illudo te, ut, Verbis uirtutem illude ſuperbis. Et illudo te. Simile eſt inſulto. [Crimine ab uno] Hoc eſt cauſa, ut, Crimen amor noſtrum. Ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Si enim ſimpliciter intellexeris Crimine, de negocio ad perſonam uitioſum tranſitum facis Alij ſic legunt, Danaum inſidias & crimen [Turbatus] Quaſi turbatus, ut Exultat Amazon. quaſi Amazon. [Heu] Modo una eſt ſyllaba, ſed interdum propter metrum duæ fiunt, vt, Heu quam pingui macer eſt mihi Taurus in eruo. Sicut prendit & prehēdit, & ſecundum Plin. multa ſunt alia. [Tellus & æquora] Bene conciliat miſerationem de communibus duobus ex luſus elementis. Sane Tellus, ut longa eſt, & ſunt pauca quæ ius producunt, ut ſenectus, iuuentus, ſalus, uirtus, palus, ſeruitus, incus, ius, rus, mus, pus tunc. ſ. cum genitiuus in tis uel in ris exit. Et habent penultimam longam. Ideo autem tus & ris diximus, quia

ab equi tentam auerteret. Primus aũt aduentus efficit, ut res in proſecutiua omitteretur ſimulata deinde oratio, petitus religione nos aſtrinxit, ne Mineruæ dona fœdaremus. Accedente maxime uiolatoris morte ecce, rem improuiſam eaoriri oſtendit, quæ magis mouet, præſertim cum adſint ſigna nocentis [Qui ſe] Conſilium Sinonis fuit peruenire, ut equi fraudes auerterentur [Hoc ipſum] Paratus etiam mortem ſubire, nam non fit facinus magnum ſine magno periculo [Vndique uiſcendi] Expreſſit hominum morem, quis non cupiat hoſtem ſuum captum uidere? [Accipe] Deſtruxit Græcorum perſonam omni occaſione, & defendit ſuam. Nam Troiam rem in deorum aduerſum ſtudium reuocat, ut oſtendat Græcos tum inſidijs, tum deorum iniuſto fauore, uictoriam obtinuiſſe. Ordo eſt Ecce, q d. ex improuiſo rerum proceres ſic dubitarent cum plebe an equus inducendus ſit, qui pre portis ſtetiſſe uideant Nam & Priamus ipſum inſpiciebat, id non facturus decore, ſi tã diſtaret a portis, ut quiſquam inſidias moliri poſſet paſtores Dardanida [Quæres, quomodo paſtores hic dicantur Dardanidæ, cum glorioſi, & inclyti, ſoleant Dardanidæ dici? uerum dicamus etiam plebeios Dardanidas uocatos, ſi modo Dardani, uirtutem imitati ſint. Dicemus etiam uiterem ptis paſtoribus ruſticis, urbanos paſtorum manus obijſſe qui tũc pecus, diu intra ciuitatis muros incluſam eduxerant. Nã & nobiliſſimi quique paſtores habiti ſunt, ut Alexander, ſeu Paris, unde Statius. Soluerat Oebalio claſſem de littore paſtor, Dardanus incautas blande populatus Amyclas. & Anchyſes, qui paſtor cum Venere ad Simoëntis curuit, dum Æneam genuit] paſtores igitur Dardanidæ, aut urbani, aut qui Dardani uirtutem diu patriam protegendo, imitati fuerant, trahebant interea. ſ. dum hæc fierẽt, ſup cum magno clamore, iuuenem. ſ. Sinonem, reuinctum i. iterum atque iterum uinctum, ne forte elaberetur, non ergo uacat, re, ſed ſignificat diligentiam ruſticorum, qui ſecuti nõ ſunt, etiam ſi ſemel uinctus fuerit hoſtis, manus i. habentem manus uinctas poſt terga, qui fidens animi. i. habens animam confidentem, atque paratus in utrunque i. ad utranq. fortunam ſeu uerſare, i. euertere, dolo. i. per dolum. ſ. Troiam, aut legendo, dolos, uerſare. i. uerſute pertractare, & eatqui, dolos. ſ. cœptos, ſeu occumbere. i. ſubmittere ſe morti certe. i. indubitanter, obtulerat ultro .i. ſponte, & non exquiſitus nec per inſidias captus, & uenientibus i quos ad ſe capiendum uenire præuideat: obtulerat, dico, ſe ignotum i. quem non nouerant eſſe Græcum aut qui bene latuiſſet, uel aufugiſſet, ſi uoluiſſet, ſed obtulerat ſe ultro, ut strueret, hoc ipſum. i. ut caperetur, & captus, aperiret Achiuis. i. Græcis Troiam ſ per immiſſionem equi. Iuuentus Troiana. i. multitudo iuuenum Troianorum, ruit. i. celeriter accurrit undique i. ea omni parte, circunfuſa, id eſt per circuitum confuſe diſperſa, ſtudio uiſcendi. i. ut uideret eum, & certant. i. certatim contendunt. ſ. iuuenes Troiani [mutauit aũt numerũ, quia iuuẽtus collectiuum eſt] illudere. i. illuſionem, & contumeliam facere capto. ſ. Sinoni iuueni, [ad hoc aũt, iuuenem potius quã uirũ ſubornarũt Græci, quia ſciebant ætati iuuenili, citius agnoſcere atque indulgere ſolere morales quã uirili, uerũ pueri, improbi. ſunt per ætatem] Accipe. i. intellige, nunc inſidias Danaum i. Danaorum, hoc eſt Græcorum, & pro. i. diſce oẽs inſidias Danaum, ab uno crimine. i. audi hoc crimen diligẽtius, quia, eo intellecto, noris etiam cetera a Græcis per inſidias acta. Nam ut. i. poſtquam ipſe turbatus, & inermis, ſtetit in medio cõſpectu. ſ. Priami, & ceterorum principũ ei aſtantium, atq. poſtquam circunſpexit oculis, hoc eſt, circũgerendo, & obuertendo ægerrime oculos aſpexit [non ergo uacat oculis, quia & mente, rem circunſpicere poſſumus, & nõ ſemper oculorum motu, inſpicimus. Fecit autem ſpondaicum uerſum poeta, ut ſignificaret animũ languidũ, & mœrore grauem] Circũſpexit ergo oculis agmina Phrygia. i. Phrygum agmina animi circũſtantium, & inquit, heu, [optandi aduerbium in malum, ſicut o & ſi, in bonum] quæ tellus. i. terra, & quæ æquora. i. maria poſſent accipere, i. immergere, & deuorare me? q d utinam aut terra, aut mare me ingurgitet. aut ſi ſup neutrũ datur, quid reſtat denique mihi miſero? q. d nihil niſi noſiſſima quæque, uel ſic, aut ſi idẽ optare non debeam, quid reſtat denique mihi miſero? q. d) minus optandum ſcui ſ mihi miſero, neque locus eſt uſquam ſalte tutus, aut ubi uiuere permittar apud Danaos, inſuper ipſi Dardanidæ. ſ. apud quos ſpem meam repoſueram. infenſi, i. quos nunquam oſtendi, aut infenſi. i. infeſti, quaſi multum offenſi, poſcunt pœnas cum ſanguine, quod nunc uulgo dicitur confiſcationem uitæ, & rerum, hoc eſt ſummum, & extremum ſupplicium.

FIDENS animi] in Rom. quidem lib. Animo legitur, ſed Animi agnoſcit Ser. [Seu uerſare dolos, ſeu certe occõbere morti] in Longobardico lib. legere eſt Dolo, caſu ſeptimo quod Ser. non improbat, ſubaudiendumq. ait Troianos [in eodẽ lib. ubi rare admodum diphthongi ſunt, hoc loco, Certæ, cum diphthongo ſcriptũ eſt, ut morti accõn odetur.] Circunfuſa ruit, certatque illudere capto [in Rom. lib. Certat, eſt uoitatis numero,] Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno, Diſce omnes [Facile quidem adduci poſſim ut ex Ti. Donat. ſententia, Crimen, legendum credã. Quam lectionẽ omnino Ser. reſpuere non uidetur. licet priorem magis approbet, dum expouit, Crimine ab uno, hoc eſt cauſa, ut Crimẽ an ut ueſtrum. Præter uero Seruianã huiuſmodi interpretationem, pluraque omnia uenerandæ uetuſtatis exemplaria, quæ in manus noſtras deuenere, uno exẽplo, legũt Crimine ab uno Diſce omnes. [In ſuper ipſi Dardanidæ infenſi] In Rom. lib. & pleriſque alijs antiquis legere eſt, Et ſuper ipſi. VARIA LECT.

ÆN. Quo gemitu conuerſi animi, compreſſus & omnis
Impetus; hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quid ue ferat, memoret, quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur.
SIN. Cuncta equidem tibi rex, fuerint quęcunq. fatebor,
Vera, inquit, neq. me Argolica de gente negabo.
Hoc primum nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, uanum, etiam, mendacemq. improba finget,
Fando aliquid ſi forte tuas peruenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria, quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem, infando indicio, quia bella uetabat,
Demiſere neci, nunc caſſum lumine lugent.
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis,
Dum ſtabat regno incolumis, regnumq. uigebat
Conſilijs; & nos aliquod, nomenq., decusq.
Geſſimus, inuidia poſtquam Pellacis Vlyſſi
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris,
Afflictus uitam in tenebris, luctuq. trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici,
Nec tacui demens, & me fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem uictor ad Argos,

SERV. QVo ſanguine cretus] Quibus ſit parentibus natus Nam Græcum eſſe conſtabat [Fari] Afferat [Memoret, quæ ſit fiducia capto] Aut dicat quæ tanta ſit in captiuo fiducia, ut audeat dicere inſuper ipſi. Aut certe memoret. i. meminerit, ut ſignificet meminerit in captiuoocreloquium, uitæ eſſe fiduciam. Vnde & reſponſio talis eſt [Fatebor. Vera] Alij Memorem legũt, ut ſit ſenſus, Hortabantur ad loquendum memorem, hoc eſt qui diligenter factionis ſuæ meminerat. [Fuerit quodcunque] i. quicunque me ſequitur euentus, [Hoc primum] Hoc eſt maximum apud me uerum dicerem. [Sinonem] Autolicus quidã fuit fuit, qui ſe uarias formabat in ſpecies. hic habuit liberos, Siſyphum, unde natus eſt Sinon, & Auctoliam, unde Vlyſſes Conſobrini ergo ſunt. Nec immerito Virg. Sinoni dat & fallaciam, & proditionis officium, ne multum diſcedat a fabula, quia ſecundum Euphorionem Vlyſſes hoc fecit [Finxit] Compoſuit, formauit, Vt Et corpora fingere lingua. Et notandum, quia omnis Sinonis oratio eſt diaſyrtica. Nam & negociũ exprimit, & Troianorum inſultat ſtultitię, ut hoc loco. [Finxit, uanum] Fallacẽ Et uanus eſt qui etiam ſine utilitate mentitur, Mendax, qui tantum ad decipiẽdũ. Sane uanus, ſtultus apud idoneos inuenitur, ut Iuuen. Sic libitũ eſt uano, qui nos diſtinxit Othoni [Fando aliquid ſi forte tuas peruenit ad aures] Dum dicitur. Et utitur bona arte mendacij, ut præmittatur re, & ſic falſa ſubiungat. Nam quod de Palamede dicit, uerũ eſt, quod de ſe ſubiungit, falſum. Et ſciendum ex hac iſtoria partẽ dici, partem ſupprimi, partẽ intelligentibus relinqui. Nam Palamedes, ut Apollonius dicit, ſeptimo gradu a Belo originem ducens, cũ delectum militum per Græciã ageret. ſimulantem inſaniam Vlyſſem dixit, inuitum. Cum n. ille

inactis

Promiſi ultorem,& uerbis odia aſpera moui,
Hinc mihi prima mali labes:hinc ſemper Vlyſſes
Criminibus terrere nouis:hinc ſpargere uoces
In uulgum ambiguas,& quærere conſcius arma,
Nec requieuit enim,donec Calchante miniſtro,
Sed quid ego hæc autē nequidquam ingrata reuolno
Quidve moror?ſi omnes uno ordine hētis Achiuos,
Idque audire ſat eſt,iandudum ſumite pœnas.
Hoc Ithacus uelit,& magno mercentur Atridæ.

ictis diſſimilia naturæ anima libus ſalem ſereret filiū ei Palamedes oppoſuit. Quo uiſo Vlyſſes aratra ſuſpendit, & ad bellum ductus habuit iuſtam cauſam doloris.Poſtea cum Vlyſſes frumentatum miſſus ad Thraciam nil aduchiſſet, à Palamede eſt uehementer increpatus. Et cum diceret adeo non eſſe negligentiam ſuam, ut uc ipſe quidem ſi pergeret, quidquam poſſet aduehere, profectus Palamedes, infinita frumenta deuexit. qua inuidia Vlyſſea auctis inimicitijs fictam epiſtolam Priami nomine ad Palamedem [per quā agebat gratias proditionis, & commemorabat ſecretū auri pondus eſſe tranſmiſſum]dedit captiuo,& cū in itinere iuſſit occi di Hæc inuenta, more militiæ regi allata eſt, & lecta principib. conuocatis. Tunc Vlyſſes cum ſe Palamedi adeſſe ſimularet ait Si uerum eſſe creditis, in tentorio eius aurum quæratur. Quo facto, inuento auro quod ipſe per noctem corruptis ſeruis abſcō derat, Palamedes lapidibus interemptus eſt. Hunc autem conſtat fuiſſe prudentem. Nam & tabulam luſoriam ipſe inuenit ad comprimendas ocioſi ſeditiones exercitus, ut Varro teſtatur Secundum quoſdam ipſe reperit literas. Quæ res ſi forte ſit dubia, tamen certum eſt ϑ θ χ ab hoc inuentas cū aſpiratione. (Inclyta Gloria) propter delectū & frumenta. [Falſa ſub proditione] ſub falſo crimine proditionis. Et rem notam per tranſitū dicit. Vnde & paulo poſt, Aud ignota loquor,quamquā ibi poſſit intelligi, aliud ignota nobis,ſed forte etiā ad uos potuit peruenire. Sciendū ſane factū hoc vere & Troianos ſciſſe Sed Sinon callide quaſi ignorantibus quę vera ſunt, dicit, vt fidem ſequentib. faciat.(Infando inditio]propter aurum clam ſuppoſitum. [Quia bella uetabat]Iam hoc falſum eſt,ſed dicitur a Sinonis commendationem [Caſſum) priuatum,uacuum [Pauper in arma.]Hęc n. fuerat cauſa militandi,ut Teren.Cum hinc egeus profugi aliquo militatum (Dum ſtabat regno incolumis)quia & ipſe unus de regibus fuit.[Et nos]pluralis numerus, pro ſingulari ad euitandam iactantiam[Nomen]gloriam,ut,Nomen Echionium matriſque genus Peridæ [Inuidia]propter aduectum frumentum. [Pellacis]per blanditias decipientis.Pellicere.n.eſt blandiendo elicere. [Mecum indignabar]quomodo ergo,Nec tacui demens? Intelligimus iſtum quaſi tacuiſſe primo, poſt impatiētiam doloris erupiſſe. [Fors ſi qua] bene ſi qua,quia eſt & bona & mala[Promiſi per contrarium ait,pro minatus ſum, quia minamur mala, promittimus bona.ſic Hora contra,atqui uultus erat multa & præclara minantis.i.promittens [Prima mali labes] quia ſecutū eſt poſtea oraculum,& adſcita Calchantis factio. Labes uero ruinā ſignificat a lapſu [Criminibus]cauſis ut ſupra.Et crimine ab uno [Spargere uoces]ut Cicero,Spargere uenena didicerunt [Ambiguas]Dubias,ne ſi aperte ageret,accuſatio eſſe uideretur [Conſcius]aut per actis ſceleris, aut dolorum ſuorū,ut eſt in 3.Oblitus ve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.[Arma]modo fraudes,uel dolos.Nam arma ſunt inſtrumenta cuiuſlibet rei, unde & inſidiautis fraudes arma nominauit. (Nec requieuit enim] aut uacat enim,aut pendet ſenſus ea poſterioribus. [Donec Calchante miniſtro] tric.n.egit ſemiplena dicendo,ut interrogare cogat,& auidius audire Troianos[Calchante miniſtro]me deſtinat aræ, intelligitur,& eſt apoſiopeſis[Ingrata]nec nobis placitura nec mihi grauam conciliantia[Quidve moror?] veſtram.ſ.feſtinationem. (omnes)& eos qui prodeſſe diſponunt (Vno ordine]uno reatu. Et eſt de antiqua tractum ſcientia, quia in ordinem dicebantur cauſæ propter multitudinem,uel tumultum feſtinantium, cum erat annus litium. Iuuen. Expectandus erit qui lites inchoet annus [Iamdudum]modo,quamprimum, (Hoc Ithacus uelit, & magno mercentur Atridæ]Callide hoc dicto impetrat uitam,afferens mortem ſuam illorum hoſtibus eſſe placituram.Ideo aūt dicit mercentur,quia ſacrorum eſt, Vt fugiens uictima ubicunq. inuenta fuerit,occidatur,ne piaculum committatur,Ergo Sinon qui uictima fuerat,iure,& uotis,& præmio Græcorum interimitur.Ithacus uero pro Ithacenſi principale pro derinatiuo. (Magno mercentur].i.precio,ut,Turno tēpus erit magno cum optauerit emptum intactum Pallanta.

QVO gemitu &c]Dat Troianis,ut diximus,ubique pietatem clementiam,quaſi illam ab origine traxerit domus Iula quæ uſque ad pœnitentiam Clement. prædicatur, dat autem Græcis, artificioſam perfidiam, ut non ſit dedecus circumuentis,& maius circumuenientibus.Sed Donatum audiamus ita diſſerentem [Quo gemitu] Bonitatem Troianorum oſtendit, qui pro ſupplicio ultimo, quod ſperabat,ſolo gemitu eius, pro pœna contenti ſunt. (Hortamur fari) Vim propoſitionis habet, & tria proponunt,ad quę Sinonem reſpondere conueniret. [Cuncta)Promittit omnia uera dicturum, qui nulla in parte fuerat ueritatem detracturus. [Tibi rex]aſſumit fiduciam confitendi,apud eum qui & cognoſcendi facultatē haberet. Cōmendat aūt ſe, ꝙ vera & pollicetur, & ꝙ regē appellat,captat beneuolentiā.[Fatebor]aliud eſt quam referam Referimus,cū dicimus aliquid ſimplex,& pōt proferri ſine tormentorū metu. Fatemur aūt, cum prodimus id quod ſit contrarium confitenti, & poſſit tormētis exprimi è pectore uecantis, & re petebi, Fatebor cuncta, & Fatebor quodcunque erit Argolica de gente, ad id, quo ſanguine Cretus, Græcus ſum.ac ſi dicat hoſtis ſum. [Nec ſi miſerum &c]potuit eripere mihi fortuna priorē felicitatē. At non poterit, me mendacem fingere.Hoc argumento perſuaſit,ut Troiam crederent reliqua,& ne videatur incredibile,quòd in ſe ſolus ea omnib.Græcis remanſerit,ad hanc partem,ducit ea alto principium, & narrat rē omnibus notam,& magna ea parte veram,qua expoſita, ſubiungit falſa. [Palemedis] Eadem dicit. quæ Seruius de Palamede. Et nos aliquod,de præterita eius florētu fortuna,& de pręſenti miſeria, ſibi comparat beneuolentiam. Cōmendat ēt Palamedis memoriam,dicendo, quia bella vetabat, vt amico viuenti pręſtarent, quod defuncto nō poterant [Superis conceſſit ab oris]non dixit, mortuus eſt,ne eius memoria digna,poſt hominum finē, uiuere minoraretur.[Vitam in tenebris]ut illi qui cupiunt mori,& non uiuere.Idq. audire ſat eſt,ubi ad cardinem uenit in quo mendaciorum conſtitit affectus negauit ſe dicturum,ne ultro omnia referendo,daret ſuſpicionē falſitatis.ait igitur, cum ſciat ſe periturū melius eſſe,ne ſecreta Græcorū prodat. Neq.n. propter unum hoīem,debeo oēs meos prodere.quidve moror? cur differo pœnas meas,poſt relationis beneficiū,continuo moriturus? Vlyſſes, in omne malum uidebitur intuliſſe,qui me quolibet pacto quærebat occidere. Hæc ille.Cetera ea ordine patebūt, qui talis eſt, Quo.ſ.Sinonis gemitu,animi ſ.Troianorū,conuerſi ſup. ſunt ad commiſerationem.ſ & omnis impetus.i.moleſtatio,illuſio,& inſultus cōpreſſus,ſup.eſt,nos.ſ primiores,& proceres. In opere. n.pro perſonā ſuam cōmiſcet,qui hæc omnia loquitur Æneas.d in illuſione aūt tactū iuuentutis Troianæ meminit [hortamur fari.i.damus animum,ut fertur,quo ſanguine Cretus ſit,ue, pro uel,quid ferat.i.afferat,& memoret, quæ fiducia ſit capto.i cum captus ſit,quid fiduciæ habeat,quòd ſpem ſuam apud Troianos repoſuiſſe uideatur]eoſq. incuſet crudelitatis,quod pœnas, cū ſanguine poſcant[Ille fatur,formidine depoſita.i.quam ſe ſimulabat deponere,tandem.i poſt aliquantulum moræ, quaſi non poſſet animum reſumpſiſſe,cum tamen dictū ſit, quod erat in utrunque paratus,ſeu uerſare dolos,ceu certe occūbere morti, Fatur igitur,& inquit,o rex:Equidem.i.ego equidem fatebor tibi, cuncta.ſ.quæ dicam,uera quocunque fuerit,ſiue pro me,ſiue contra me,neque]quod primum contra eſt[negabo me de gente Argolica.i Græca,ſed hoc primum,ſup ſcire & credere te uelim, nec. i & non & ſi.i. quāquā fortuna finxit.i.effecit Sinonem, hoc eſt me,qui ad te loquor miſerum.i.iniqua ſorte & cōditione affectum& ita miſeratione dignum,tamen ipſa improba.i.quantūuis improba,quæ bonis mala,& malis bona retribuit,nunquam finget.i.i.efficiet etiam,uanumque pro.i.mendacem, quia tu res ſuas.i.quas conferre poteſt habet fortuna imperium,ſed non eſt in animos noſtros,animiq; uireis. quocirca, nemo cogitur eſſe vitioſus,nemo uanus,nemo mendax, & ſi mori cogantur multi & egeſtatem ferre plurimi.Incipit ergo fari,& rem detegere, & a ueris incipit,eaque quaſi ignorantibus recitat cum certiſſime ſciat Troianos ea ſcire, ut per ea inducantur ad credenda, quæ poſtea illaturus eſt falſa,moris.n.eſt quoties audimus uera enunciare ab eo qui neſcit,nos a ſcire, bonam opinionem de fide illius,in his quæ naſcimus,habeamus,dicit igitur, Si fando aliqd .i.cū de aliqua re loqueremini,q d.puto,qđ cū Troiani ſitis, parum audiſtis de hoc homine, ſed ſi fando aliquid.i.de aliqua re,

nomen & inclyta gloria[hoc nimium ſubtiliter addit, quaſi ſe il lum iro bene adhuc optare ſignificaret, quod pacem perſuadere niſus ſit quam cum accepiſſe nollent Græci, ad hoc dedecus omnes peruenerunt, ut re infecta turpiter redire cogerentur) Palamedis Belidæ i. de genere Beli. qui ſeptimus ab eo fuit, peruenit forte ad ueſtras aures q. d. tunc poteſtis ſcire an uera dicam quem. ſ. Palamedem Pelaſgi. i. Græci, demiſere. i. demiſerunt nec. i. ad necem depreſſerunt inſontem. i. licet eſſet inſons, ſed ſub proditione falſa. i. diſſimulata, [dicebant. n. eum proditorem] Indicio. i. teſtimonio proditionis eius, infando. i. deteſtando quia. ſ. uetabat bella, hoc eſt ideo quia dehortabatur a bello. & cohortabatur ad pacem. Vlyſſes accuſauit eum. proditionis, ſicq. damnatus eſt, & quem lugent, nunc caſſum i. priuatum lumine. i. aura uitali, aut ſuperna regione, aut uiſu, qui non niſi uenientibus eſt, & per conſequens uita pater. ſ. meus, q. d. nõ odio Troianorum, ſed paupertate coactus, miſit me. huc. i. ad hanc ciuitatem debellandam, in arma g. r. a ta ab annis primis ne aut ipſe proprio odio ueniſſe putetur Miſit inquam me comitem, illi propinquũ conſanguinitate, per quod conciliat ſibi Troianos, quibus nomen Palamedis gratũ non dubitabat, cum Vlyſſi inuidioſum eſſet. Miſit autem tunc dum pater, aut Palamedes ſtabat incolumis regno ſ. Græcorum, nõ ſuo, & dum regnum. ſ. Græcorum uigebat cõſilijs i. per cõſilia bonorũ, & prudentiũ uirorum, & nos ſ. Græca iuuentus geſſimus aliquod nomen, & decus, quaſi id omne amiſſum nũc doleat Poſt quam ipſe ſup Palamedes conceſſit. ſ. ad regionem mortuorum ad inferos, ab oris. i. regionibus ſuperis, inuidia. i. per inuidiam, Vlyſſis Pellacis i. quoslibet ut uult in perniciẽ, & fraudẽ, in aſſenſum, tam neſandi facinoris pellicientis. haud. i. nõ loquor. ignota, q. d. ne putetis me forſan mentiri, aut ex inuidia contra Vlyſſem loqui [quod dicit propter ea quæ poſtea ab Vlyſſe paſſus eſt, aut quia ſignificauit iam ſe conſanguineũ Palamedis]ego loquor nõ ignota, quia omnes Græci id nunc ſcimus, & poſſem id per omnes Græcos atteſtari[non autem dicit id Troianos ſcire, quia ſupra prius dubitaſſet. Fando aliquid, ſi forte tuas peruenit ad aures Belidæ, nomen Palamedis]Ego afflictus ſ. caſu amici conſanguinei & dictis. i. trahebam uitam in tenebris, & indignabar. i. ægreferebam, mecum. i. in animo meo, nam publice nõ audebat caſum. i. mortẽ amici, inſontis. i. innocẽtis. Nec ego demens. i. factus poſt cædem eius ex impatientia, aut dolore, tacui. i. non ſemper tacui: quamuis primũ meũ dũtaxat indignabar, & promiſi. i. minatus ſum[ſicut minari, eſt aliquando ſuperbe promittere] me vltorem ſ. fore, ſi qua. i. aliqua, fors. i. fortune, aut caſus, tuliſſet. i. attuliſſet ſ. occaſione, & opportunitatem, & ſi ego victor i. voti compos cum reliquis, rem. aſſem vnquam. i. quouis tẽpore futuro ad Argos patrios i. quæ mihi patria eſt Declinatur autem hoc Argos. & pluraliter, hi Argi, Argorum, & moui. ſ. in Vlyſſem aſpera odia ſ. contra me, verbis i. contumelijs, aut minis. Prima labes. i. occaſio mali, aut ſup. aut prouenit mihi hinc, i. ex hac re, & Vlyſſes ſup. cœpit, aut terrere. i. terrebat ſemper, hinc. i. ex hac re aut poſt hanc rem nouis. i. magnis aut inauditis, criminibus. i. criminationibus & ſpargere. i. ſpargebat, aut cœpit ſpargere hinc, voces ambiguas. i. dubias quia nondum audebat manifeſte mortem minari, q. d. quaſi etiam ipſe Sinon in precio fuerit propter virtutem, & fidem ſuam apud Græcos. Et ſpargebat uoces ambiguas non in proceres qui factionem eius noſcitabant, ſed in vulgum i. vilem popellũ]aut latine locutus eſt, apud quos nomine ſecundæ, in us, neutra ſunt præter pelagus græcum uocabulum. nam & alij vulgum viſerunt, aut more Plautino, impertitum dat ſermonẽ, ei qui a primis annis, armis inſeruierat, ſicut Plautini ſerui, iubarem papauerem, gutturem pronounciant. Alij dicũ, poetam in vulgus protuliſſe, & s, literam abſumpſiſſe, quo modo m, abſumitur qui modus apud Ennium Lucretiũ, Lucilium, ceterosq. vetuſtiores nimium frequens eſt: ſed Seruius, & alij grãmatici, id in poetam corrigẽtes, immutauerũt, ſicut ubi ſcriptũ, inquiunt. erat, Hic ſpecus horrẽdus ſcripſerũt, horrẽdũ. & vbi erat, inter ſe coiiſſe viros, & decernere ferro. ſcripſerunt, cernere Sed hæc controuerſia grãmaticorum, nihil de ſententia poetæ immutat]& ipſe conſcius. ſ. mali facti, quærere i. quærebat aut quærere cœpit, arma, ſ. ſibi ſolita, hoc eſt fraudes quibus me quoque deleret, nec enim requieuit, donec compoſitã rupit vocẽ, & me deſtinat aræ, [quod hic non dicit fruſtraque ſe dicturũ innuit, vt non videatur id velle dicere, nec ideo ueniſſe, ut id dicat, ſed ut auidiores redderet Troianos, ſciendi eũ dicere nollet, quod etiam effecit]Calchante[vate illo diuino, quo plurima geſſerant Græci, nã & Achillẽ[vt Statius docet] per eũ in aula Lycomedis regis Scyri, inuenerũt inter puellas latitãtẽ] miniſtro. i. illi, ad hoc quod volebat ob ſequente, uolebat addere, deſtinauit me aræ, ſed quaſi id fruſtra dicere, tenuit dicere Sed quid ego aut reuoluo i. commemoro, hæc ſ. mala mea & infortunia, nequid quã. i. in nullo, aut nullo modo ingrata, hoc eſt ipſis qui ea libenter audiũt, cũ mala noſtra ſoleamus libenter recitare, his quos ſperamus nobis cõdolituros, vt pro uel, quid, i. ad quid moror. i. demoror, & differo pœnas, & mortẽ meã, ſi habetis. i. reputatis omnes Achiuos. i. Græcos, vno ordine. i. æquali affectione, hoc eſt capitali odio, & ſi ſat. i. ſatis eſt vobis audire, id. ſ. quod dixi, nec aliud commiſerantes facturi eſtis ſumite iamdudum. i. quam primum aut ab eo tpe, quo iam primum audiuiſtis me Græcũ eſſe pœnas i. ſupplicia de me. Ithacus. i. Ithacenſis Vlyſſes, ſcilicet infeſtiſſimus hoſtis veſter velit, hoc. ſ. vt ſumatis pœna, & Atridæ qui illi ſuffragantur, mercentur, i. emant, magno. ſ. precio. aut ideo ne[vt Ser ſentit]piaculum ſit victimam, poſtquã aufugerat, ſuperuiuere contra morem ſacrorum Erat aut Sinon deſtinatus aræ, ut diceretur, aut ideo ne quæ dicturus eſt, Sinon Troianis dicat dicturus. n. eſt, quomodo per ſuſceptionẽ equi Mineruæ placetur, & Troia incolumis maneret, & per eius violationẽ periret, ne ergo equum beneuole ſuſcipiat cognita per Sinonẽ re omni optarent Atridæ, vt quam primũ de eo ſumerent Troiani vltionem. Et licet Troiani non intelligant, cur id dicat, intelligunt tamen eum, ſignificare ſibi commodam fore Sinonis vitã, cum eius mortem tantopere cupiant hoſtes. Hoc aũt dicto, ſubticuit, quaſi qui ſe verebatur fruſtra plura locuturum.

CVNCTA, equidem tibi rex, fuerint quæcunque fatebor, Vera]Nonnullis in libris peruetuſtis legere eſt Fuerit quodcumque, ſingulari numero. Sed. n. Ser. Fuerit quodcumq. uiderur agnouiſſe. [Regnumq. vigebat Conſilijs.]Sunt qui, Regnum concilijs legendum autument. [Inuidia poſtquam pellacis Vlyſſi]In Longobardico, & in aliquot alijs antiquis libris. Fallacis legitur, [Superis conceſſit ab oris]In lib. Longob. Exceſſit. VARIÆ LECT.

SERV. ARDEMVS ſcitari] Feſtinamus inquirere. [Quærere cauſas] cur a Græcis eius optaretur interitus. [Artiſque Pelaſgæ] Ars, vt nõ niſi uerſuti. Ideo adiecit Pelaſgæ. [Pauitan] Quaſi pauitans. [Ficto pectore]pectus pro uerbis poſuit. Nam nunquam fingitur pectus [Sæpe fugam Danai] hoc ſecundum Hom. uerum eſt[Moliri] Parare [Feſſi bello] Troianos laudando. Si enim fatigati ſũt, Græci bonũ uirtus probatur, & ſibi fauorẽ conciliat [Vtinam] Nec enim hic aræ deſtinabatur. [Ponti hyems] Bene addidit Ponti, quia eſt & temporis. [Euntes] Iter cupientes ut, Cum canerẽ reges, & prœlia. cum canere vellem. & a Græcis figura eſt, vbi ſtatuiſſe aliquid pro inchoatione habetentur. [Præcipue.] Contra illud ne viceretur numina non eſſe placata. [Aethere]Aetherem pro aere poſuit poetica licentia. [Suſpenſi]ſus ſolliciti, vt, Noſtroq. in limine pendens, quia nec tempeſtas poſt dona mutabatur. Aut ad Nimbos refertur diſtinctione mutata. [Scitantem] Participium pro participio eſt. i. ſciſcitaturum. Alij, Scitatum, legũt i. inquiſitum [Oracula] Templa, de quibus dantur oracula. [Adytis]Adytum eſt locus templi ſecretior, ad quem nulli eſt aditus niſi ſacerdoti [Triſtia dicta reportat] More ſuo breuiter habitum futuræ orationis

POE. Tum vero ardemus ſcitari, & quærere cauſas,
Ignari ſcelerum tantorum, artisque Palaſgæ.
Poſequitur pauitans, & ficto pectore fatur.
SIN. Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello:
Feciſſentque utinam. ſæpe illos aſpera ponti
Interclusit hyems, & terruit auſter euntes.
Præcipue, cũ iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypilum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus, iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis uentos, & uirgine cæſa,
Cum primum Iliacas Danai ueniſtis ad oras.
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica uulgi quæ uox ut uenit ad aures
Obſtupuere animi, gelidusque per ima cucurrit

Promiſi ultorem,& uerbis odia aſpera moui,
Hinc mihi prima mali labes:hinc ſemper Vlyſſes
Criminibus terrere nouis:hinc ſpargere uoces
In uulgum ambiguas,& quærere conſcius arma,
Nec requieuit enim,donec Calchante miniſtro,
Sed quid ego hæc autẽ nequidquam ingrata reuolno
Quidve moror?ſi omnes uno ordine hẽtis Achiuos,
Idque audire ſat eſt,iandudum ſumite pœnas.
Hoc ithacus uelit,& magno mercentur Atridæ.

ſiictis d. ſimilis naturæ animalibus ſatem ſereret filiũ et Palamedes oppoſuit. Quo uiſo Vlyſſes aratrũ ſuſpendit, & ad bellum ductus habuit iuſtam cauſam doloris.Poſtea cum Vlyſſes frumentatum miſſus ad Thraciam nil aduehiſſet, à Palamede eſt uehementer increpatus. Et cum diceret adeo non eſſe neglıgentiam ſuam, ut ne ipſe quidem ſi pergeret, quidquam poſſet uduehere, profectus Palamedea, infinita fromenta deuexit. qua inuidia Vlyſſes auctis inimicitijs fictam epiſtolam Priami nomine ad Palamedem [per quã agebat gratias proditionis, & commemorabat ſecretũ auri pondus eſſe tranſmiſſum]dedit captiuo,& cũ in itinere iuſſit occidi. Hæc inuenta, more militiæ regi allata eſt, & lecta principib. conuocatis. Tunc Vlyſſes cum ſe Palamedi adeſſe ſimularet ait ſi uerum eſſe creditis, in tentorio eius aurum quæratur. Quo facto, inuento auro quod ipſe per noctem corruptis ſeruis abſcõderat, Palamedes lapidibus interemptus eſt. Hunc autem conſtat fuiſſe prudentem. Nam & tabulam luſoriam ipſe inuenit ad comprimendas ocioſi ſeditiones exercitus, ut Varro teſtatur Secundum quoſdam ipſe repperit literas. Quæ res ſi forte ſit dubia, tamen certum eſt θ φ χ ab hoc inuentas cũ aſpiratione. (Inclyta Gloria) propter delectũ & frumenta. [Falſa ſub proditione] ſub falſo crimine proditionis. Et rem notam per tranſitũ dicit. Vnde & paulo poſt, Aut ignota loquor.quanquã ibi poſſit intelligi,aliud ignota nobis,ſed forte etiã ad nos potuit peruenire.
Sciendũ ſane factũ hoc vere & Troianos ſciſſe Sed Sinon callide quaſi ignorantibus que vera ſunt, dicit, vt fidem ſequentib. faciat.(Infando inditio]propter aurum clam ſuppoſitum. [Qui bella uetabat]Iam hoc falſum eſt,ſed dicitur a Sinonis commendationem[Caſſum) priuatum,uacuum [Pauper in armis]Hęc n. fuerat cauſa militandi,ut Teren.Cum hinc egens profugi aliquo militatum (Dum ſtabat regno incolumis) quin& ipſe unus de regibus fuit.[Etnos]pluralis numerus,pro ſingulari ad euitandam iactantiam[Nomen]gloriam,ut,Nomen Echionium matriſque genus Pentheæ [Inuidia]propter aduectum frumentum. [Pellacis]per blanditias decipientis.Pellicere.n.eſt blandiendo elicere. [Mecum indignabar]quomodo ergo,Nec tacui demens? Intelligimus iſtum quaſi tacuiſſe primo, poſt impatiẽtiam doloris erupiſſe. [Fors ſi qua] beoc ſi qua,quia eſt & bona & mala[Promiſi per contrarium ait,pro minatus ſum, quia minamur mala, promittimus bona ſic Hora.contra,atqui uultus erat multa & præclara minantis.i.promittens [Prima mali labes] quia ſecutũ eſt poſtea oraculum,& adſcita Calchantia factio. Labes uero ruinã ſignificat a lapſu [Criminibus]cauſis ut ſupra.Et crimine ab uno [Spargere uoces]ut Cicero,Spargere uenena didicerunt [Ambiguas]Dubias,ne ſi aperte ageret,accuſatio eſſe uideretur [Conſcius]aut per actis ſceleris,aut dolorum ſuorũ,ut eſt in 3.Oblitus ve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto [Arma]modo fraudes,uel dolos.Nam arma ſunt inſtrumenta cuiuslibet rei, unde & inſidiantis fraudes arma nominauit. (Nec requieuit enim] aut uacat enim,aut pendet ſenſus ex poſterioribus. [Donec Calchante miniſtro]arte.n.egit ſemiplene dicendo,ut interrogare cogat,& audius audire Troianos[Calchante miniſtro]me deſtinat aræ, intelligitur, & eſt apoſiopeſis[Ingrata]nec uobis placitura nec mihi gratiam conciliantia[Quidve moror?) veſtram.ſ.feſtinationem. (omnes)& eos qui prodeſſe diſponunt.(Vno ordine]uno reatu. Et eſt de antiqua tractum ſcientia, quia in ordinem dicebantur cauſæ propter multitudinem,uel tumultum feſtinantium, eum rerat annus litium. Iuuen. Expectandus erit qui lites inchoet annus.[Iamdudum]modo,quamprimum, (Hoc Ithacus uelit, & magno mercentur Atridæ]Callide hoc dicto impetrat uitam,aſſerens mortem ſuam illorum hoſtibus eſſe placituram.Ideo aũt dicit mercentur,quia ſacrorum eſt, Vt fugiens uictima ubicunq. inuenta fuerit,occidatur,ne piaculum committatur, Ergo Sinon qui uictima fuerat,iure,& uotis,& præmio Græcorum interimitur.Ithacus uero pro Ithacenſi.principale pro deriuatiuo. (Magno mercentur].i.precio,ut,Turno tẽpus erit magno cum optauerit emptum intactum Pallanta.
QVO gemitu &c.]Dat Troianis,ut dixi,ubique pietatem clementiam,quaſi illam ab origine traxerit domus Iulia quæ uſque ad pœnitentiam Clement. prædicatur, dat autem Græcis, artificioſam perfidiam, ut non ſit dedecus circumuentis,& maius circumuenientibus Sed Donatum audiamus ita diſſerentem [Quo gemitu] Bonitatem Troianorum oſtendit, qui pro ſupplicio ultimo, quod ſperabat,ſolo gemitu eius, pro pœna contenti ſunt. (Hortamur fari)Vim propoſitionis habet, & tria proponunt,ad quę Sinonem reſpondere conueniret.
[Cuncta)Promittit omnia vera dicturum, qui nulla in parte fuerat veritatem detracturus. [Tibi rex]aſſumit fiduciam confitendi,apud eum qui & cognoſcendi facultatẽ haberet Cõmendat aũt ſe, ꝙ vera & pollicetur, & ꝙ regẽ appellat,captat beneuolentiã.[Fatebor]aliud eſt quam referam Referimus,cũ dicimus aliquid ſimplex,& põt proferri ſine tormentorũ metu. Fatemur aũt, cum prodimus id quod ſit contrarium confitenti, & poſſit tormẽtis exprimi è pectore negantis, & repetebi,Fatebor cuncta, & Fatebor quodcunque erit Argolica de gente, ad id, quo ſanguine Cretus, Græcus ſum.ac ſi dicat hoſtis ſum. [Nec ſi miſerum &c]potuit eripere mihi fortuna priorẽ felicitatẽ. At non poterit, me mendacem fingere.Hoc argumento perſuaſit,ut Troiam crederent relictam,& ne videatur incredibile,quòd in ſe ſolus ex omnib.Græcis remãſerit,ad hanc partem,ducit ex alto principium,& narrat rẽ omnibus notam,& magna ex parte veram,qua expoſita, ſubiungit falſa. [Palamedis] Eadem dicit. quæ Seruius de Palamede. Et nos al quod,de præterita eius florẽti fortuna,& de preſenti miſeria, ſibi comparat beneuolentiam. Cõmendat ẽt Palamedis memoriam,dicendo, quia bella vetabat, vt amico viuenti preſtaretur, quod defuncto nõ poterant [Superis conceſſit ab oris]non dixit, mortuus eſt,ne eius memoria digna,poſt hominum finẽ, uiuere minoraretur.[Vitam in tenebris]ut illi qui cupiunt mori,& non uiuere.Idq. audire ſat eſt,ubi ad cardinem uenit in quo mendaciorum conſtitit affectus negauit ſe dicturum,ne ultro omnia referendo,daret ſuſpicionẽ falſitatis.ait igitur,cum ſciat ſe periturũ melius eſſe,ne ſecreta Græcorũ prodat. Neq.n. propter unum hoĩem,debeo oẽs meos prodere.quidve moror? cur differo pœnas meas,poſt relationis beneficiũ,continuo moriturus? Vlyſſes. in omne malum uidebitur intuliſſe,qui me quolibet pacto quærebat occidere. Hæc ille.Cetera ex ordine patebũt, qui talis eſt. Qui.ſ.Sinonis gemitu,animi ſ.Troianorũ,conuerſi ſup. ſunt ad commiſerationem.ſ & omnis impetus.i moleſtatio,illuſio,& inſultus cõpreſſus,ſup.eſt,nos.ſ primiores,& proceres. In opere.n.pro perſonã ſuam cõmiſcet,qui hæc omnia loquitur Æneas.d in illuſione aũt tactũ iuuentutis Troianæ meminit [hortamur fari,i.damus animum,ut fertur,quo ſanguine Cretus ſit,ne, pro uel,quid ferat.i.afferat,& memoret, quæ fiducia ſit capto.i cum captus ſit,quid fiduciæ habeat,quòd ſpem ſuam apud Troianos repoſuiſſe uidentur]eosq. ineuſet erodeſiratis,quod pœnas, cũ ſanguine poſcant[Ille fatur,formidine depoſita.i.quam ſe ſimulabat deponere,tandem.i poſt aliquantulum moræ, quaſi non poſſet animum reſumpſiſſe,cum tamen dictũ ſit, quod erat in utrunque paratus,ſeu uerſare dolos,ceu certæ occũbere morti, Fatur igitur,& inquit,o rex:Equidem.i.ego equidem fatebor tibi, cuncta.ſ.quæ dicam,vera quocunque fuerit,ſiue pro me,ſiue contra me,neque]quod primum contra eſt[negabo me de gente Argolica.i Græca,ſed hoc primum,ſup ſcire.& credere te uelim, nec. i.& non.& ſi.i. quãquã fortuna finxit.i.effecit Sinonem, hoc eſt me,qui ad te loquor miſerum.i.iniqua ſorte & conditione affectum& ita miſeratione dignum,tamen ipſa improba.i.quantũuis improba,quæ bonis mala,& malis bona tribuit,nunquam finget.i.i.efficiet etiam,nanumque pro.i. mendacem, quia in res ſuas.i.quas conferre poteſt habet fortuna imperium,ſed non eſt in animos noſtros,animiq; uirtus. quocirca, nemo cogitur eſſe vitioſus,nemo uanus,nemo mendax, & ſi mori cogantur multi & egeſtatem ferre plurimi.Incipit ergo fari,& rem detegere, & narrare incipit,eaque quaſi ignorantibus recitat eum certiſſime ſciat Troianos ea ſcire, ut per ea inducantur ad credenda, quæ poſtea illaturus eſt falſa,moris.n eſt plerumque audimus uera enunciare ab eo qui neſcit,nos n ſcire, bonam opinionem de fide illius,in his quæ noſcimus, habeamus,dicit igitur, Si fando aliqd .i.cũ de aliqua re loqueremini,q.d. puto,qd eũ Troiani ſitis, parum audiſtis de hoc homine, ſed ſi fando aliquid.i.de aliqua re,

ſ a nomen

ergo lætabantur de malo Sinonis, ſed de liberatione propria. Et iam dies infanda .i. deteſtanda quo per proditionem, & factionem litari ſperauerunt, ſacra parari .i. parabantur mihi .i. in perniciem meam, aut de me, niſi ſint ſacra .i. præparatoria ad ſacrificium parabuntur mihi, & .i. ſimul fruges ſalſæ .i. mola, ex farina & ſale facta, & uittæ .i. tenuia ſerta, ſup. parabantur mihi circum tempora .i. ambitum capitis, inter auriculas & uerticem. Ego fateor .i. licet piaculum uideat, niſi factioſe contra me proceſſum ſit, tamen uerū dica, ego eripui me leto .i. exitio & morti, non dicit ſacrificio, quaſi non ſit ſacrificium, quod ex factione inſtitutū eſt, & rupi uincula, & ego obſcurus delitui per noctem obſcurā, aut quia reb. nox abſtulit atra colorē, omniaq. nectu fuſca uñt, ego quoque obſcurus .i. ſubfuſcus, & in obſcuro uerſatus, delitui per noctem, in lacu limoſo .i. cœnoſo, in ulua .i. herba illa paluſtri, ad quam nemo acceſſit, quia fundus limoſus erat, delitui, i. multum latui aut deorſum latui tantiſper, ſup. dum darent uela, ſi forte dediſſent uela quod addit, quia dubitabat an nondum placato numine uela dare poſſent. Nec ulla ſpes eſt mihi in uidendi patriam, antiquam .i. charā, nec dulces natos .i. liberos, & patrem exoptatum, quem ſuperſtitē eſſe uerisimile fecit poeta dū iuuenem dicebat. Quos .ſ. patrem, & liberos meos, illi .i. infenſi Danai repoſcent .i. exigent, ad pœnas .i. ad ſupplicia, quia forte mactabunt patrem, aut liberos loco mei, ob noſtra effugia .i. quia nos effugimus, & piabūt .i. purgabūt, hāc .i. meā culpā, quæ tamē culpa non eſt morte miſerorū .i. innocētiū, & miſeratione dignorum, q. .i. quo circa, aut propter quod ego oro te .ſ. o rex, qui etiā liberos habes, & ſentire potes quæ ſit affectio in eos per ſuperos .i. per deos cęleſtes, obſecro, & per numina cōſcia ueri .i. per deos auctores, & conſcios ueritatis quā nunc profiteor, quia auctores ueritatis debere cor uericidiū tueri & oro te p. ſup. fidem intemeratā .i. adhuc integrā & inuiolatā, ſi qua .i. aliqua fides eſt quæ reſtat mortalibus, adhuc .i. uſquam .i. in quouis loco, intemerata .i. obſecro, & obteſtor per omnia hæc, miſerere animi .ſ. mei, ferentis .i. patientis, nō digna .i. indigna q. d. ſi noris quā fidelem, & integrū habeā in Troianos animū poſtquam tm̄ fraudis mihi a Græcis illatum eſt, date utique dextram, meique miſereris, & quia de factia nihil adducere potuit oratorie ad animū .i. uoluntatē co fugit Don. aūt intelligit ſi qua fides, .i. crudelitas eſt uſquā q̄ ſciebat ſibi non adhiberi. ego tamen mallem de fidelitate intelligere.

COMPOSITO rupit uocē] In lib. Longobardico, Compoſitā, legas. ſed n. Compoſito, aduerbium, eruditis magis aurib. ſatisfacit. in Mediceo, Rūpit, p̄ſenti tpe eſt, q̄ forma narrationi cōgruit. VARIA LECT.

ÆN. His lacrymis uitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe uiro primus manicas, atque arcta leuari
Vincla iubet Priamus, dictisq. ita fatur amicis.
PRI. Quiſquis es, amiſſos hinc iā obliuiſcere Graios:
Noſter eris, mihique hæc ediſſere uera roganti.
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? qs auctor?
Quid ve petunt: quæ religio aut quæ machina belli?
ÆN. Dixerat. ille dolis inſtructus, & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas uinclis ad ſidera palmas.
SIN. Vos æterni ignes, & non violabile ueſtrum
Teſtor numen, ait, uos aræ, enſeſque nefandi;
Quos fugi, uittæque Deum, quas hoſtia geſſi.
Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura:
Fas odiſſe uiros, atque omnia ferre ſub auras.
Si qua tegunt, teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas ſeruataque ſerues
Troia fidem; ſi uera feram, ſi magna rependam.

SERV. ET miſereſcimus ultro] Aut per ſe plenum, aut coheret ſequentibus, quia non poteſt primus. Dicimus .n. aut illam rē miſeror, aut illius rei miſereor, non illis [Vltro autē] non eſt ſponte [nam iam rogauerat] ſed inſuper. Et uenit ab eo, quod eſt ultra, quia plus quam rogauerat, præſtiterunt. [Arcta uincula] aut exepexegeſis manicarum, eſt, aut utrunque habuit. [Quiſquis es] Licet hoſtis ſis, Et ſunt, ut habemus in Liuio, Imperatoris uerba tranſfugam recipientis in fidē, Quiſquis es, noſter eris. Item, Vigilas ne deū gens uerba ſunt, quibus pontifex maximus utitur in puluinarib. quia uariam ſcientiam ſuo inſerit carmini. [Hic iam] Aut ex hoc tpe, aut ex hac oratione, aut ex eo, qd te dic. Vlyſſis factione laboraſſe. [Ediſſere uera] Hinc diſtinguendum Vera .n. audire deſiderat [Quo molem] Quam ob cauſam & ad hoc reſpondet Sinon, Neu recipi portis. Et est color, qui in cōiecturali ſtatu ſæpe requiritur, [Quis auctor] Ad hoc reſpōdet, Calchas atonete iuſſit. [Quid ue petunt] Quid deſiderauit utque ut placetur Minerua [Ad ſidera] Ad locum ſiderum, uel quia ſemper ſunt ſidera, Sed ſolis ſplendore uincuntur, [Æterni ignes] Aut ararum quas fugit, ut exacratio ſit propter poſteriora. [Vos aræ] Aut certe Solem, & Lunam ſignificat. Execratio autem eſt aduerſorum deprecatio. Iuſiurandum uero optare proſpera, [Teſtor] Modo iuro, Alibi teſtificor, ut Teſtor in occaſu ueſtro. [Veſtrum numen] Quia ſecundum Philoſuphos dicuntur ſidera elementa eſſe, & habere proprias poteſtates. [Enſeſque nefandi] Iuuidiule ad pluralem tranſit numerum. Terentius, Non pertuli meretricum contumelias. Vittæque [Deum] Aut quæ habentur in honore deorum, aut quas habent ipſa ſimulacra. [Geſſi] Pene geſſi. Non enim iam geſſerat, ſed quantum ad Græcos pertinet dicit. [Fas mihi] Subaudi ſit. Et bene adijs petit ueniam, ne uideatur proditor. Nam & hæc quæ dicturus eſt, tacuit ante quam audierit, Noſter eris. Si enim uoluntate proderet, ſequebatur quod ait Cicero. Nemo unquam ſapiens proditori credendum putauit. [Sacrata reſoluere iura] ſcilicet, ut non incidat in ſacramenti pœnam, quia militiæ tria ſunt genera. Plerunque cum euocati dicuntur, & nun ſunt milites, ſed pro militiæ unde Sal. Neu quis miles ne ve pro milite. Item. Ab his omnes euocatos in Centuriones. Plerunque tumultuarij, hoc eſt qui ad unum militant bellum. Plerunque ſacramentum rogati, quia poſt electionem in rem publicam iurant. Et hi ſunt qui habent plenam militiam. Nam & xxv. annis tenentur. Hæc tria genera tangit Virg Sacramenti, hoc loco. Tomultuarij Simul omne tumultu Coniurat trepido Latium. Euocationis. Mitititur, & magni Venulus Diomedis ad urbem. [Fas odiſſe uiros] ut ſupra diximus, omnia Diaſyrtice loquitur. Nam & ad Græcos poſſunt & ad Troianos referri. [Si qua tegūt] propter ea quæ latent in equo. [Nec legibus ullis] Si Græcorum, propter Neſtor eris ſi Troianorū, quia Græcus. [Serues Troia fidem] Quia quod rex promittit, uidetur reſp. polliceri.

ASC. HIS lacrymis, &c.] Oſtendit, ut dixi, ſummam clementiam in Troianis principibus fuiſſe, quaſi eam ex ea traxerit domus Iulia, quomodo proditor ille in gratiam ſuſceptus ſit, ut quæ quæ maxime interrogari optabat, interrogatus ſit a Priamo de equi cauſa, de qua re Donat. ſic. [Noſter eris] Apertã beneuolentia, cum recipiat eum pro ciue. [Mihi] .ſ. regi qui poſſem tormentis inquirere ueritatem, & ſimpliciter quæro, Mihi, qui te ſeruaui & in meorum nomerum recepi [Quo molem] breuiſſima propoſitio. ſed perfecta. Quæſitum eſt, cur equus eſſet factus, cur tantæ magnitudinis, quo auctore, utrum religionis, an belli cauſa. [Ille dolis] q. d. natura ſua, & arte Pelaſga, & mandatis ſuorū, & oſtēdit nullū Græcū carere dolis [Vos æterni] Iurauit, ſed ſubtiliter, nā Troianos fallit, & non prodit arcana ſuorū, adhibuit iuſiurandū, quia non uidebatur uerisimile illū ſuorū ſecreta, ſine tormentis prodere. Teſtatus eſt igitur, nō pp narrationis ueritatē, ſed pp licentiam quaſi proditionis [Fas mihi Graiorū] quaſi iā ipſe Græcus non eſſet uel illi eius ſocij nō fuiſſent Et liceat eos odiſſe, qui ciues mei eſſe noluerunt [Teneor patriæ] Plus eſt uoluntate, q̄ legib. retineri, alterum eſt ex ſtudio puræ mentis, alterum ex neceſſitate. [Tu modo promiſſis] ea Troia, conſeruatori tuo fidem ſerua.] Rependa] q. d. tm̄ recipiet, quantum dederat .i. ut ſalutē mereretur ſalutis auctor. Hæc ille. Ordo eſt. Nos damus his .i. hmōi ſic ſimulatis lacrymis ueniam .i. ſalutem, & miſereſcimus, i. miſericordiā facimus ultro .i. inſuper ab ultra, ut ingenua clementia, aut ipſe Priamus iubet ultro .i. non requiſitus a quoquam noſtrum, quamuis oēs conſentiremus, iubet, dico, Priamus, manicas .i. ligaturas manuū, & uincula arcta .i. conſtricta & arcte ligata, leuari .i. diſſolui, uiro .i. ei q utiliter locutus erat, & fatur ita dictis amicis .i. beniuolis. Quiſquis .i. quicunq es, obliuiſcere iam Graios, tu eris hinc, .i. ex hoc tpe, noſter .i. in clientela nr̄a, & ediſſere .i. diſcurre loquere mihi roganti .i. interroganti hęc quę ſi quęrit, uera .i. ueraciter, ut ſit aduerbium pro nomine, aut ſunt duo accuſatiui diuiſim conſtruendi, non .n. noluit dicere, q ea quæ interrogarent eſſe uera, ſed qd ad ea uera, aut uere reſponderet Senſus ergo eſt, ediſſere hæc uera .i. ueraciter, aut ediſſerēdo hęc, dic ea uſ ia. hæc dico, uiſſe licet, quo .i. ad qd, & ad quem finem ſup. Danai, ſtatuere .i. conſtru-

ſacrato, id eſt deæ conſecrato, Palladium.i. ſimulacrũ palladis, fatale i. de quo in fatis erat, non poſſe capi Troiam tantiſper dũ illum haberet, aggreſſi, dicit, cuſtodibus ſummæ arcis, in qua tẽplum hoc erat, cæſis.i. trucidatis, ipſi corripuere.ſ. pollutis, & ſanguinolentis manibus, quod nefas erat [vnde Aeneas de ſacris Troianis, & dijs penatibus, dicturus eſt: Me bello ex tãto digreſſum & cæde recenti Attrectare nefas, donec me flumine viuo Abluero] Effigie ſacram i. ſimulacrum diuæ, hoc eſt Palladium, corripuere, dico, auſi, contingere i. contaminare manibus cruentis [quas et, ſi impollutæ eſſent, quia viriles, nefas erat attrectare virgineas vittas. vnde exaggerat ſcelus] vittas virgineas.i. virginales. diuæ i. quas diua virgo Pallas.ſ. in capite, quæ honeſtiſſima eius corporis pars eſt, gerebat, ea illo inquam tempore, cœpit res Danaum retro ferri, & vires ſup Danaũ fractæ ſunt ſup. & mens.i. fauor, & beneuolentia deæ, eſt auerſa ſ. à Danais, cũ eis ſuccenſa & indignata eſſet, nec Tritonia .i Pallas à Tritone Africæ palude, apud quam [vt in de ciuitate Dei D. Auguſt. ſcribit] regnante Ogygio apparuit. [Herodotus autem ſcribit, Tritonem fluuium eſſe in Africa, ex quo fit Tritonis palus, ex qua dicunt Neptunum Mineruam ſuſcepiſſe, ſed cum pater illi aliquãdo ſuccenſuiſſet, ſe Ioui adoptandam dediſſe, cui virgines ſingulis annis ſacra facientes, in duas acies diuiduntur, lapidib. fuſtibusq. inter ſe decertantes, & ſi quia in pugna occubuerit, eã pſeudoparthenos.i. non vera virgo nominatur. Cretenſes tñ in Creta, Tritonem fluuium eſſe dicunt, & apud illius fontem, & ex Ioue natam affirmant, ibique eius templum oſtendunt. Diodorus autẽ ſiculus Mineruam in Tritone flumine natam ab Ammone coniuge Rheæ aduerſus illã cuſtodem poſitam, filio quem ex Amalthea ſuſceperat, ipſamq. perpetuam virginitatẽ ſeruaſſe. & propter animi ſolertiã multas artes inueniſſe, & in bello plurimũ valuiſſe. Aegyptij vero Mineruã æthera eſſe interpretantur, & Iouis filiã, ac virginẽ volunt, quia æther, naturã ſemper habet incorruptã.] Nec igitur Tritonia.i. Pallas, dedit ea ſigna.ſ. indignationis & auerſionis ſuæ, monſtris.i. portentis, aut demonſtrationibus, ſub indicijs dubijs i. incertis, immo certis & manifeſtis, quia non dubiũ certũ eſt. ꝙ aũt nõ dubijs monſtris ea ſigna dederit, probat, quia ſimulacrum, ſup. erat] niſi dicamus nominatiuos in deſignatione ſequelæ, pro ablatiuis poſitos [uix poſitũ caſtris.ſ. Græcorum ablatum per Vlyſſem & Diomedem ab Ilio. &, ſup. aut dũ flammæ.ſ. oculorum diuæ, coruſcæ.i. coruſcantes, & micãtes, & quaſi ſcintillantes, quod ſignum ferocientis animi etiã in belluis eſt arſere.i. ardoris indicia emiſere. luminiſ.i. oculis arrectis.ſ. ad firmiter inſpiciendũ, & ſudor ſalſus.i. amarus, iſſ i. defluxit, per artus.ſ. ſimulacri, quaſi ea indignatione laboraret, & ipſa.ſ. dea non ſolũ eius ſimulacrum emicuit.i. reſplendens apparuit, ter ſolo, id eſt per terrã, mirabile dictu .i. quæ res mirabilis eſt dictu.i. diuus dicitur, emicuit, dico, ferens parmam.i. ſcutum breue, & haſtã trementẽ, quia vibratam, & quaſſam, ab irata & minante dea. Calchas.ſ. princeps augurij, uidens indignationem deæ, canit.i. vaticinatur, extemplo.i. illico e ueſtigio, æquora eſſe tentãda, fuga, id eſt fugiendũ eſſe Græcis per æquora. nec.i. non, & canit pergama.i. Troiam Troiana non poſſe exſcindi.i. diſrumpi, telis.i. armis mualis, præcipue quæ de longe iaciuntur, Argolicis.i. Græcis, omnia niſi repetant.i. iterum petãt. Argis.i. apud Argos, omnia, aut omnia ſ. auſpicia & alia ad bellũ facientia, & niſi reducant.i. reconcilient (ſecundũ Seruiũ) aut niſi reducãt.ſ. in locum ſuum, numen i. ſimulacrum deæ, quod aduexere ſecum pelago & curuis carinis, epitheton eſt carinarum.i. aliarum nauium.

ſed uſ abundare, & nõ ordo eſſe põt, quod aduexerant ſecum carinis curuis pelago.i. per pelagus, ſed ſi uolumus intelligere, quod ẽt uerũ eſt, pelagus ẽt uexiſſe, nam niſi aquæ ferrent nauem, non poſſet nauis ferre, aut uehere quæ in ea ſunt, quod ergo aduexerũt ſecum pelago, & curuis carinis.i. adminiculo & auxilio aquarum & nauium. Et ita dat intelligere, Græcos ẽt aduexiſſe ſecum ſimulacrum aliquod ex Argis, quo numinis præſentiam in auxilium belli haberent. nam ſi intelligẽdum eſſet de Palladio, qđ ex Ilio iam ſuſtulerant, non diceret Aduexiſſe Troiam, ſed apeciſſe, præterea cum hæc dicerentur nõdom aduexerant Palladium in Tenedon. Sed priuſquam pergamus, addemus quæ in Seruium annotauit Beroaldus, & quæ addidit Landinus. Beroaldi uerba ſunt. Nemo ſcriptor idoneus, quod equidem ſciam, tradit hoc. immo omnes conſono ore, referunt peltam de cœlo lapſam, in Numæ manus decidiſſe, ad cuius ſimilitudinem & formam undecim alias peltas, hoc eſt breuiora ſcuta, Mãmurius, inter opifices ſolertiſſimus, fecit tãta arte, ut uera pelta uix dignoſceretur, hoc ſcribit Plutarc. in Numa hoc Ouid. in Faſtis, hoc Dionyſius Halycarn. in ij Hæc fuerunt illa celebratiſſima Ancilia, quæ per urbẽ à tripudiantibus ſalijs ad honorem Martis, circum geſtabantur, atque id Seruius ipſe confinxit, ipſe peperit, ipſe ſolus excogitauit, nulla fretus auctoritate, quod de Palladijs à Mammurio factis fabulatur. Landini autem uerba ſunt. Quo tẽpore Ilus Trois filius Ilium condidit, quod fuit anno ferè ſeptimo ſupra tria millia, & octingentos poſt mundi initium aiunt: Breue ſcutum de cœlo lapſum in templum quod in arce condebat, idq́ Palladiũ eſſe uocatum, & elegiſſe ſibi locum in media æde, cui adhuc ſuperinductæ regulæ non erant, in ſignum ligneum fuiſſe, multi tradiderunt, hoc igitur allecto per illecebras Theano cuſtode, Antenorem accepiſſe uolunt, & Græcis tradidiſſe, Caliſtratus ãt de Samothracia ſcribens, & Satyrus ut refert Diony. dicunt Chryſantem Pallantis filiam, cum nuberet Dardano, attuliſſe Palladis munera. Hæc ãt fuiſſe Palladium & magnorum deorum ſimulacra, Deinde Dardanum, diluuium fugientem, Arcadia profectum tuliſſe in Samothraciam, ibiq. illis templum ſtruxiſſe. Mox cum maiorem partem populi tranſuexiſſet in Aſiam ſacrificia, ac ceremonia Samothracibus reliquiſſe, Palladia uero & deorum imagines ſecum auexiſſe, & ex oraculo accepiſſe urbem illam duraturam, in qua hæc permanerent, ac propterea urbem condidiſſe, & à ſe denominaſſe. & in ea collocaſſe. Conditã deinde ab eius poſteris Ilio eſſe translatam. Poſtea uero capta urbe inferiore, Sicã dominum arcis factum ſuſtuliſſe ex adytis ſacra, & quod ſupererat Palladium. Nam alterum Vlyſſes, & Diomedes, & furtim urbem ingreſſi abſtulerant, Arctinus, eodem Dionyſio teſte, ſcribit Palladium a Ioue Dardano datum, & locatum in loco inacceſſibili, ſed fabricatum aliud ad eius ſimilitudinem, & poſitum palam, & hoc eripuiſſe Græcos, aliud accepiſſe Æneam. Alij ſcribũt Palladium abſconditum ab Ilionenſib in cauernis, ne hoſtes eriperent, & poſt multas ætates ab Fimbria quæſtore cum Ilium capugnaſſet ablatum, ac Romam peruectum. Seruabatur autem in tẽplo Veſtæ, quod erat in Capitolium & palatium, quo incenſo L. Cellius Metellus illud liberauit ipſe ignis ardore cæcus euaſit. Sylmus autem ſcribit, cum Diomedes in urbe quam in Apulia condebat, Palladium collocare uellet, monitum eſſe à dea nocturna quiete, ut in Latium, ubi uera erat omnium ſedes, illud deportaret. Detulit Diomedes, & Palladium tradidit.

SECVM aduexere carinis] In Mediceo libro, & aliquot alij, Auexere, leguntur. VARIA LECT.

Et nunc, quod patrias uento petiere Mycenas,
Arma, deosq. parant comites, pelagoq. remenſo
Improuiſi aderunt. ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere iuſſit,
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit,
Neu populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi ueſtra manus uiolaſſet dona Mineruæ:
Tum magnum exitiũ (quod dij prius omen in ipſum
Conuertant) Priami imperio, Phrygibusq. futurum
Sin manibus ueſtris ueſtram aſcendiſſet in urbem,

SERV. ARma, deosque parant comites] Ingenti arte de futuro ſolicitos facit, ut præſentem tribuat ſecuritatem. [Improuiſi aderunt] Sicut & factum eſt [Digerit omnia] In terpretatus numinis cõmotionem. [Antiqua ſub religione] Sub fauore priſtino. [Nam ſi ueſtra manus] Quia occurrebat exurendum eſſe equum, ſi in troferri, uel prodeſſe non poterat. [Aſcendiſſet] Vt, Scandit fatalis machina muros. [Aſiam] Aſiaticos, ut paulo poſt, Vrbem ſepultam prociuibus poſuit. [Pelopea] Argiua a Pelope.

[Noſtros nepotes] Diaſyrtice. Nam iam quaſi, Troianus loquitur. [Periuri] In uerbo, r, nõ habet. Nam periero, uel peierãc dicimus [Credita res] Aut fides habita, aut commiſſa reſpublica [Capitique dolis] Victum nõ cedit. Dolis dicit Troiam eſſe ſuperatam, non ꝙ Troianis uictos eſſe turpe non fuerit, ſed quòd Græcis turpius uiciſſe per dolos. [Coactis] Vt Teren. Quam oculos terendo miſere, uix ui expreſſerit. [Lariſſæus Achilles] A ciuitate. Nam Phthius fuit. Vtraque tamen Theſſaliæ ciuitas eſt. [Hic]

Tunc

tit.i.ſubſiſtere coactus eſt, quater in ipſo limine.i. in primo egreſſu portæ, & arma dedere quater ſonitum utero [cum enim equus obſtaculum inueniens, & ſubſiſtere coactus concuteretur, arma dederunt ſonitum, ſed poſtea animaduerſum eſt, ſonitum armorum fuiſſe, cum tunc foris à trahentibus equum putatus ſit, ſonitus ferramentorum machinæ] nos tñ immemores.ſ. ſalutis noſtræ, aut fraudis Græcorum, & cæci furore, aut immiſſo à dijs, aut à gaudio ob fugam Græcorum, inſtamus.i. inſtanter laboramus introducere equum & ſiſtimus.i. conſtituimus, monſtrum infelix.i. infelicitatem, & exitium nobis afferens ſede ſacrata.i. In templo, Caſſandra filia Priami, & uates, aperit ẽt tunc, cum ſæpe prius.i. feciſſet, ora fatis futuris.i. loquendo de fatis futuris, hoc eſt de excidio Troiæ, aperit, dico ora, non credita unquam Teucris.i. Troianis, iuſſu.i. uoluntate dei.ſ. Apollinis, [qui quod ꝑ nii ſerat donum uaticinandi illi contulit ſed quia ab ea ſtupro com promiſſo fraudatus erat, credulitatem & fidem abſtulit uaticinio eius, ut licet uera diceret, ei non crederetur. Nos miſeri, ut pote quib. ille dies eſſet ultimus, uelamus delubra deum.i. templa deorum fronde feſta per urbem.i. in dicto feſto per urbem ſuſpenſa, hoc eſt diem feſtum agimus, qui nobis ultimus erat, quo quid aliud catholico uero depingitur ab Ethnico quam ꝙ extremum gaudij luctus occupat, & ꝙ ducunt in bonis dies ſuos & in puncto ad inferna deſcendunt. [Vertitur &c]poſt introductum equũ, docet excidium Troiæ, de quo Donat. ſic. [Vertitur] Verſa re aliqua, funditus quod in ea erat. Ergo uerſato cœlo: quod præbebat lucem, tenebræ ex eo ceciderunt. [Inuoluens] Nam quæ inuoluta ſunt. non uidentur. [Fuſi per mœnia Teucri Conticuere:] Et labore trahendi equi, & tempore nocturno inciderunt in ſomnum.. [Ibat] Improprie dixit de nauigatione, ſed adiunxit nauibus. [Tacitæ per amica ſilentia lunæ] Nullum eſt ſcriptori uitium, quod nunc dicat ſilentia lunæ, & ſupra meminerit tenebrarum, nam elegerunt ea noctem, quæ partim tenebroſa occultaret niſi dies, partim aduenient: luna illuſtris eſſet, ut ſine errore uenirent [Ergo & notiona littoris, & luna ſuffragabatur. [Flammas] Quo ſigno aduentum Græcorum cognoſcens. Sinon rem ageret [Reddit] Vſus eſt bono uerbo, nam quos occultandos tenebris acceperat, reddit aeri. [Vlyſſes] Et ipſe dux intelligitur [Inuadunt] Ordo eſt. Cæduntur uigiles, portiſque bipatentibus omnes. Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia iungunt, Et deinde. Inuadunt urbem ſomno, uinoque ſepultam. Ne ſit uitium ut primum inuadant urbem, & poſtea recipiant ſocios per portam. Primo enim patefactus eſt equus, deinde uigiles occiſi, & poſtremo per urbẽ ſparſi ſunt, & potuerunt ciues latere, qui duplici malo eſſent affecti uino, & profundo ſomno. Ordo eſt. Cœlum, ſcilicet lucidum lumine ſolis uertitur, id eſt obuertitur occidente ſole. Interea.ſ. dũ hæc fierent, dum omnes feſtiuitati indulgerent, & lætum diem agerent, unde factum eſt, ut fatigati, & uino exhilarati ꝓfundius dormirent, & nox ruit, id eſt terram obruit, aut (quia aqua maris altior eſt terra] præcipitatur Oceano, id eſt à mari Oceano, præcipue Orientali, inuoluens terram, & polum, ſed prius terram, unde etiam priorem poſuit, magna umbra, id eſt caligine ſua, hoc eſt noctis, & inuoluens, id eſt occultans etiam dolos Myrmidonum, id eſt Theſſalorum, & reliquorum Græcorum, Teucri fuſi, id eſt proſtrati, & recubantes ſopiti per mœnia, id eſt paſſi per ciuitatem conticuerunt, id eſt omnes ſimul tacuerunt, & ſopor, id eſt profundus ſomnus, cõplectitur artus feſſos. i. fatigatos ex labore inducendi equi, & forte choreæ ducendæ & delubrorum exornandorum ramis. Et iam phalanx, id eſt acies, ut ſit ſpecies pro genere. Argiua, id Argiuorum ibat, id eſt ueniebat Troiam, à Tenedo inſula illa qua occultabantur, nauibus inſtructis, ſcilicet more militari, per ſilentia amica.i. fauorabilia, lunæ tacitæ, id eſt ſilentis, & celantis cum minime luceret, quaſi in fauorem Græcorũ lumina ſua occultaret, ſtatim per Politianum latius aperiemus, i. bandico, petens littora nota, ubi decennium ferè iam ſteterat, cũ .i. quando, puppis regia.i. in qua rex erat, extulerat flammas, in ſignum aduentus [id enim ſignum dederat Sinoni, ut ſubtili breuitate innuere poeta] & cum Sinon defenſus fatis, id eſt uoluntatib. & prædeſtinationibus deum.i. deorum, iniquis, ſcilicet quantum ad iudicium hominum, quia uidebantur pijs mortem & impio ſalutem ferre, laxat.i. diſſoluit Danaos incluſos Sterro.ſ. equi, & laxat furtim.i. ſecrete, clauſtra, pinea.i. clauſuras equi, ex pinu factas (Erant ergo in equo abies, acer, & pinus, de quibus Seruius prius argute diſſeruit] equus patefactus.i. apertus, reddit.i. edit quaſi partu. (dictũ eſt enim de machina, ꝙ eſſet fœta armis] illos ad auras.i. in lucem, & ipſi læti.ſ. quia tanto periculo eriperetur, promunt.i. proſterunt ſe robore id eſt robuſta mole equi cauo.i. concauo, Therſandrus, & Stenelus duces, & Vlyſſes dirus] qui ſe tali periculo non commiſiſſet niſi ſortitus unde prudenter prius dictum eſt, huc delecta uirum ſortiti corpora & e. lapſi, id eſt deſcendentes per funem demiſſum.i. deorſum miſſum, & Athamas & Thoas, & Pelides i. Pelei nepos Pyrrhus Neoptolemus.i. nouus miles dictus, & Machaon primus.ſ. in ordine ſuorum, & Menelaus, & ipſe Epeus fabricator, id eſt opifex & effector doli, id eſt equi doloſi, nam dolum.i. fraudem, magis Vlyſſes excogitaſſe uidetur, inuadunt urbem.ſ. Troiam ſepultam.i. ſopitam, & obrutã ſunde uñ accipere urbem pro ciuitate, nam oppidum, & urbs neque dormit, neque bibit] ſomno & uino, uigiles ſ. ab officio, non ab opere, quia non uigilantes, ſed uigilare debentes, & uigiliæ deputati, cæduntur. i. occiduntur ab his qui ex equo deſcenderant, & ipſi qui eos occiderant accipiunt omnes ſocios portis bipatentibus. i. utrinq; & intus, & foris patentibus, tam ingredientibus, quàm egredientibus, & iungunt omnia ſocia.ſ. iam ſociata, & ita collecta mânu adoriuntur omnes, & regiam inuadunt, ut poſtea dicetur Donatus [ut uidimus] uult ordinem eſſe. Cædũtur uigiles, & accipiunt portis bipatentibus omnes ſocios, & iungunt ſocia agmina, & inuadunt urbem, ſomno, uineq. ſepultam, qui ordo nec. ſſario tenebitur, ſi intelligamus omnes ita collecta manu inuaſiſſe urbem. Sed ſi poeta uult dicere, eos qui in equo erant inuaſiſſe primum, & urbem cucurriſſe, per omnes uicos explorantes, an quos offenderent, poterit ordo quem poſuimus teneri, uero ſimile tñ eſt, primum ad portas acceſſiſſe, & ſuos accepiſſe, & deinde urbem inuaſiſſe Beroald in Set. ubi dicit, ꝙ phalanx eſt lingua Macedonum, legio, dicit ſic: Diligens, & curioſus Commentator in enarratione phalangis, compoſitus enarrare debuerat, & eruditus, cum phalãx ab omnib; dicatur, à pauciſſimis quid ſic intelligatur nanque phalangem, priſci ſcriptores, ut mihi magiſtra lectione compertum eſt, appellarunt non propter legionem, ut autumat Seruius, ſed cũeum militarẽ, quãdo.ſ. pes pedi, clypeus, clypeo, uir uiro, in acie conferebantur, & hoc peculiare fuit Macedonũ inſtitutũ, ut auctor eſt Liuius, & meminit Curtius cuius hæc ſunt uerba: Macedones, phalangem uocant peditum ſtabile agmen. Vir uiro, armis conſerta ſunt, idem traditur à Cæſare, qui in primo commentario refert, Helueticos feciſſe phalangem, hoc eſt clypeorum connexionem, quæ etiam teſtudo nuncupatur à doctis, idem Cæſar paulo poſt, inquit, milites noſtri loco ſuperiori pilis miſſis, facile hoſtium phalangẽ perfregerunt, ubi proculdubio accipitur phalanx pro armorum cõnexione, atque teſtudine, hinc per [metaphoram à Satyrico poeta dictum eſt. Iunctoq. umbone phalanges, & phalangati appellat. ſunt milites qui erant in phalange, quales babuit admiratione Alexandri Magni, Alexander Syrus, Romanus imperator, ut auctor eſt Lãpridius, Phalangia uero ſunt ex genere araneorum, ut alibi docuimus ex auctoritate Plinij, Celſi, & Ariſtotelis. Hoc in loco potiſſimum referendum eſt illod, quod à Plinio traditur libro ſeptimo Phalangas etiam ſignificare, quib. Afri prœlium contra Ægyptios primi fecerunt. Nonius ſcribit Phalangas dici ſuſtes teretes, qui nauibus ſubijciuntur. Angelus autem Politianus dicit in eundem ſic. Virg. Æn. 2. Tacite, inquit, per amica ſilentia lunæ Seruius igitur, ſciendum autem eſt, ait, ſeptima luna captam eſſe Troiam, cuius ſimulacrum apud Argos eſt conſtitutum, hinc eſt ꝙ dixit Oblati per lunam, & alibi, Per cæcam noctem tacitæ lunæ, aut more poetico nocte ſignificat, aut phyſica ratione dixit, nam circuli ſeptem ſunt, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ. Et primus, hoc eſt Saturni uehementer ſonat, reliqui ſecundum ordinẽ minus. Sicut audimus in cythara cuius ultima chorda minus ſonat. hactenus Seruius. Libenter igitur ab eo quæſierim cur amica luna, latere ac fallere conantib. aut num lunam quoque ſilentem apud Marcũ Catonẽ, & item apud Plinium, ad eandem referat harmoniam planetarum: quod autem citharæ ultimam chordam ſonare, ait minus, hoc ita denique procedet, ſi ultimam non tam pro ima, ſed pro ſumma capiat, quæ græce, Hypate uocatur, unde grauior excitatur ſonus Sicuti ab extima altera, & tenuiſſima, quam equidem libentius ultimam dixerim, acuta uox profertur quæ plus ſonare ob id uidetur, quia prorſum tenditur, ut in libro de muſica ſecundo ſcribere ait Theophraſt. Porphyrius in cõmentarijs illis, quos in harmonica Ptolomæi ſcriptos reliquit. Secus grauis ob id, inquit, minus auditur quia circa diffunditur. Quod autem, & apud Macrobium legimus, & item apud alios Saturni orbem, cuius conuerſio ſit concitatius, edere acutiſſimum ſonum, minime hoc arbitror à Platone, uel in Timæo, uel in rep. probabitur, qui tardiſſimum ſcribit eſſe Saturni orbem, quanquam hoc

fortaſſe

fortaſſe ad longiorem ſui curſus ambitum referetur, ſed Ariſto. certe in ſecundo de cęlo, tardiores, ob id ait, eſſe ſuperiores orbes, q impetu ſtelliferi octaui orbis, magis retardentur, ut ergo vel Alexandri, uel Simplicij, vel item iuniorum, de eo opinionē prætermittam, ſi ueram planè Macrobij ſnīam vis colligere, ad curſum referas diurnum, qui ſine dubio, celerrimus in ſupremis & concitatiſſimus inuenietur, ſed nos hoc ablegata cōmentitia (ut arbitror) Seruij, minimeq. neceſſaria ſubtilitate, potius accipimus tacitæ, lunæ ſilentia, lunam ipſam quā uocant, ſilentem, hoc eſt minime tum quidem lucentē, ut latere inſidiæ magis poſſent, pulchra nimium, & eleganti translatione ab auribus ad oculos, nam ſicut ſilentio nihil auditur, ita nihil tenebris cernitur. Plin. igitur lib. Nat. hiſt. 16. Diem ſoquit, coitus lunæ, ab alijs, ſilentium lunæ, ab alijs, interlunium, appellari. Tum idem libro duodeuigeſimo, & hoc ait, ſilente luna ſeri iubent M. Cato etiā li. de re ruſtica. Nunc ſtercus euehi luna ſilenti, nunc item ſilente luna, ficos, oleas, malos, piros inſeri. Poſtremo etiā prata, primo uere iubet eadem luna ſilente ſtercorari, ridiculum autē fuerit, aut hæc Catoniana, Plinianaq. referre ad ſiderum muſicam, aut in uetuſtiſſima, uſuq receptiſſima locutione deſiderare iſtiuſmodi ambages, equidem lunam hic ſilentem, ut dixi, pro minime tum lucente acceperim, fuerat tempus Græcis obſeruandum. Neq. ita tamen interpretor ut ad unum reſecem, atque ipſum denique lunæ coitum planè intelligam, cum nox tota tenebricoſa. nam hoc utique refellitur, quoniam poeta mox ait, Oblati per Lunam. Nondum igitur luna lucebat, cum illi a Tenedo ſub ueſperam nauigabant, ſed lucere tum cœpit, cum iam orbem occupauerant. Non igitur aut ſera fuerit, aut pernox luna tum, nec lunæ quidem omnino coitus. ſed tempus, arbitror potius, quando illa non luceret. Etenim plus a ſæpe, quam uideatur nox, apud poetas aliqua complectitur. Ob hoc igitur illud in noſtro ruſtico. Quidq. ſilens moneat, quidq. inter menſtrua Phœbe. Nec abſurde tamen præter epithetationem temporariam lunæ accipens, amica ſilentia, quoniam in auſpicijs quoque ſilentium uocari, Cicero ſcribit, quod omni uitio caret. iam apud Acronem, quam pulchrum. quam ingenioſum, qui enarrans Horatij locū lib. Carm. 3. Dum capitolium ſcandet cum tacita uirgine pontifex. Tacitam uirginem intellexit, quaſi clarā ſacerdotij nobilitate, & ut hoc ineptijs perſuadeat, auctoritate etiam abutitur Maroni, ſiqui dixerit, Tacitæ per amica ſilentia lunæ. Cæterum tacita luna ſi hic et pro clara accipienda, uidelicet non, & apud Dionyſium ſaltem Romanæ hiſtoriæ auctorem, & apud Plutarchū, aliosq. permultos, Acro legerat ignorari prorſus ab omnibus, quibus denique uel ſacris, uel ſimulacris ueſtales uirgines tuendis præforent, ut ob hoc ipſum quod præſtabat ſilentium tacita uocetur uirgo Troianam ſoli, cui fas uidiſſe Mineruam.

VARIA LECT.

TVNC etiam fatis aperit Caſſandra futuris Ora, dei iuſſu] In Oblongo libro peruetert, iuſſo, legitur, a recto, Iuſſum Sed iuſſa magis placet, ut ſuaue magis. (Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat] Vetera quædam exemplaria, Ibant, legunt numero multitudinis [Læq. cauo ſe robore promunt) In Longobardico libro, Produt, legitur. quod minime diſplicet.] Et dirus Vlyſſes] In libro Longobardico, Dutos Vlyſſes leg. ſ. [Therſandrus, Sthenelusq. duces] Quidam lib. ex proximioribus æditionibus, Tiſandrus, legūt. [Athamasq. Thoasq] In Longobardico, in Mediceo, & quibuſdā alijs libr. antiq. legere eſt, Acamas.

SERV.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mæſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largosque effundere fletus,
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus ora tumentes.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraq. illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipſe uidebar.
Compellare uirum; & mœſtas expromere uoces.
O lux Dardanidæ, ſpes ô fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quib. Hector ab oris
Expectate uenis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt uarios hominumq, urbisq labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdauit uultus? aut cur hæc uulnera cerno?
Ille nihil; nec me quærentem uana moratur.
Sed grauiter gemitus imò de pectore ducens,
Heu fuge nate dea, teq. his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troia.
Sat patriæ, Priamoq. datum: ſi pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent,
Sacra, ſuosque tibi commendat Troia penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.

TEmpus erat, quo prima quies) Hoc loco noctis deſcribit initium. Alibi totam noctem, ut, Nox erat, placidum carpebant feſſa ſoporem Corpora per terras. Deſcriptiones ſanè pro rerum qualitate, uel tenduntur, uel corripiuntur. Illo enim loco peroratio ad inuidiam pertinet Didonis, aut uigiliarum. Sunt autem ſolidæ noctis partes ſecundum Var. hæ, ueſpera, conticinium, intempeſtiuum, gallicinium, lucifer. Diei, mane, ortus, meridies, occaſus. De crepuſculo uero, quod eſt dubia lux [nam creperum, dubium eſt] quæritur. Et licet utrique tempori poſſit iungi, uſus tamen ut matutino iungamus, obtinuit, licet Lucan. dixerit: Longa repercuſſo nituere crepuſcula Phœbo. Manum uero unde eſt mane, bonum dixiſſe ueteres. [Serpit] Latenter membris infunditur [In ſomnis] Aut per ſomnos, aut ſi in ſomnis legeris, erit ſynæreſis. [Ecce] Hac particula utimur quoties aliquid repentinum uolumus indicare, ut, Ecce manus iuuenem interea poſt terga reuinctum, [Viſus adeſſe] Bene uiſus, quia ſomnia uidentur tantum, non ſunt naturaliter uera. Quod aūt paulò poſt dicit, Effer penetralibus ignem, confirmationis eſt. Nam illud uerum fuiſſe contendit. [Raptatus] Frequentatiuo utitur ſupra. [Bigis] Secundum artem modo dixit, quæ exigit ut quæ de pluribus conſtat, plurali tantum numero dicamus, ut bigas, quadrigas, mappas. Sed hæc plerumque corrumpit auctoritas. ut Horat. Ne ſordida mappa. Item Statius: Rurifera gelidum tenuerat aera biga. [Traiectus lora] Traiectus lora habens. [Hei mihi] Ennij uerſus. [Exuuias indutus Achillis] Celauit mortem Patrocli ad laudis augmentum.

Indutus autem accuſatiuo iungitur, ut hoc loco, & ut magis in uſu eſt, ſeptimo quo nūc utimur, Exuuias autem dicimus numero tantum plurali. [Phrygios ignes] Flammas Troianas, quibus Proteſilai nauis incenſa eſt. [Barbam] Singulari numero hominū, plurali quadrupedum dicimus. Vnde dubitatur de quibus dixerit. Stiriaque impexis induruit horrida barbis. [Plurima muros] Quia, ut Homerus dicit, in Hectorem extinctum omnes tela iecerunt more maiorum, unde eſt. Bis ſex thoraca petitum Perfoſſumque locis Propter duodecim populos Thuſciæ. Duodecim enim Lucumones, qui reges ſunt lingua Tuſcorum, habebant: unde eſt, Genus illi triplex populi ſum gente quaterni. (Vltro] Quia ratio exigebat, ut loqueretur ille qui uenerat. [Compellare] Alloqui. [Spes ô fidiſſima] Bene per contrarium. Spes enim ſemper incerta in Hectore fidiſſima. [Expectate] Antiptoſis eſt, pro expectatus. [Fœdauit] Vt, Sanguine fœdantem. Et bene permanſit in translatione, quia ſupra dixerat, O lux. Ideo, & ſerenos, ideo fœdauit. Nam Sal. de nubibus, Fœdauere lumen. [Ille nihil] Scilicet ad interrogata, Pleraque enim uerba ex negocijs accipiunt ſignificationem. [Vana] Falſa. [Gemitus] Nec enim paruus dolor eſt uiro forti fortem uirum fugam ſuadere. Et nota omnes ſuaſoriæ partes hoc loco contineri. [Fuge nate dea] propoſitio eſt. [Eripe flammis] Vtile. His autem δυνατικῶς. [Sat patriæ, Priamoque datum] Honeſtum. nam contra fata uenire conſtat neminem poſſe. [Etiam] multi diſtinguunt, ut ſit adhuc, ut iam arma tenentem. Sed melius eſt, etiam hac, ut, & particeps gloriæ ſit Æneas, & Hector uires

ſuper

tit.i.ſubſiſtere coactus eſt,quater in ipſo limine.i.in primo egreſſu portæ,& arma dedere quater ſonitum uero [cum enim equus obſtaculum inueniens,& ſubſiſtere coactus concuteretur, arma dederunt ſonitum,ſed poſtea animaduerſum eſt,ſonitum armorum fuiſſe,cum tunc forte à trahentibus equum putatus ſit,ſonitus ferramentorum machinæ]nos tñ immemores.ſ. ſalutis noſtræ,aut fraudis Græcorum, & cæci furore, aut immiſſo a dijs, aut à gaudio ob fugam Græcorum,inſtamus.i. inſtanter laboramus introducere equum & ſiſtimus i conſtituimus, monſtrum infelix.i.infelicitatem,& exitium nobis afferens ſede ſacrata.i. in templo,Caſſandra filia Priami,& uates,aperit ét tunc,cum ſæpe prius i.fecitſſe,ora fatis futuris.i.loquendo de fatis futuris, hoc eſt de excidio Troiæ,aperit,dico ora,non credita unquam Teucris i.Troianis,iuſſu i uoluntate dei.ſ Apollinis,[qui quod ꝓmiſerat donum uaticinandi illi contulit ſed quia ab ea ſtupro com promiſſo fraudatus erat,credulitatem & fidem abſtulit uaticinio eius,ut licet uera diceret,ei non crederetur.Nos miſeri, ni pote quib ille dies eſſet ultimus,uelamus delobra deum.i.templa deorum fronde feſta per urbem.i.in dicto feſto per urbem ſuſpenſa, hoc eſt diem feſtum agimus, qui nobis ultimus erat, quo quid aliud catholico uero depingitur ab Ethnico quam ꝙ extremum gaudij luctus occupat, & ꝙ ducunt in bonis dies ſuos & in puncto ad inferna deſcendunt [Vertitur &c]poſt introductum equũ, docet excidium Troiæ,de quo Donat.ſic. [Vertitur] Verſa re aliqua,funditur quod in ea erat Ergo uerſato cælo: quod præbebat lucem, tenebræ ex eo ceciderunt [Inuoluens]Nam quæ inuoluta ſunt.non uidentur [Fuſi per mœnia Teucri Conticuere:] Et labore trahendi equi,& tempore nocturno inciderunt in ſomnum. [Ibat) Improprie dixit de nauigatione,ſed adiunxit nauibus.[Tacitæ per amica ſilentia lunæ]Nullum eſt ſcriptori uitium,quod nunc dicat ſilentia lunæ,& ſupra meminerit tenebrarum, nam elegerunt ea noctem,quæ partim tenebroſa occultaret otiſi dies, partim adueniente luna illuſtris eſſet,ut ſine errore uenirent [Et go & notitia litoris,& luna ſuffragabatur.[Flammas]Quo ſigno aduentum Græcorum cognoſcens. Sinon tem ageret [Reddit] Vſus eſt bono uerbo,nam quot occultandos tenebris acceperat, reddit aeri. [Vlyſſes]Et ipſe dux intelligitur [Inuadunt] Ordo eſt.Cæduntur uiuiles,portiſque bipatentibus omnes Accipiunt ſocios,atque agmina conſcia iungunt, Et deinde. Inuadunt urbem ſomno,uinoque ſepultam. Ne fit uitium ut primum inuadant urbem,& poſtea recipiant ſocios per portam. Primo enim patefactus eſt equus,deinde uigiles occiſi, & poſtremo per urbẽ ſparſi ſunt,& potuerunt ciues latere,qui duplici malo eſſent affecti uino,& profundo ſomno.Ordo eſt.Cœlum, ſcilicet lucidum lumine ſolis uertitur,ideſt obuertitur occidente ſole.Interea.ſ dũ hæc fierent,dum omnes feſtiuitati indulgerent, & lætum diem agerent,unde factum eſt,ut fatigati,& uino exhilarati ꝓfundius dormirent,& nox ruit,ideſt terram obruit, sut (quia aqua maris altior eſt terra]præcipitator Oceano,ideſt à mari Oceano, præcipue Orientali, inuoluens terram,& polum,ſed prius terram,unde etiam priorem poſuit,magna umbra,ideſt caligine ſua, hoc eſt noctis,& inuoluens, ideſt occultans etiam dolos Myrmidonum,ideſt Theſſalorum,& reliquorum Græcorum, Teucri fuſi, ideſt proſtrati,& recubantes ſopiti per mœnia,ideſt paſſi per ciuitatem conticuerunt,ideſt omnes ſimul tacuerunt,& ſopor,ideſt profundus ſomnus,cõplectitur artius feſſus: i. fatigatos ex labore inducendi equi,& forte choreæ ducendæ & delubrorum exornandorum ramis. Et iam phalanx,id eſt acies,ut ſit ſpecies pro genere.Argiua ,id Argiuorum ibat,ideſt ueniebat Troiam ; a Tenedo inſula illa qua occultabantur,nauibus inſtructis , ſcilicet more militari,per ſilentia amica i.fauorabilia lunæ tacitæ. ideſt ſilentis,& celantis cum minime luceret,quaſi in fauorem Græcorũ lumina ſua occultaret,ſtatim per Politianum latius aperiemus , ibat;dico,petens litora nota,ubi decennium fere iam ſteterat,cũ .i.quando,puppis regia.i.in qua rex erat,extulerat flammas, in ſignum aduentu[id enim ſignum dederat Sinoni,ut ſubtili breuitate innuit poeta]& cum Sinon defenſus fatis,id eſt uoluntatib. & prædeſtinationibus deum.i.deorum,iniquis,ſcilicet quantum ad iudicium hominum,quia uidebantur pijs mortem & impijs ſalutem ferre,laxat.i.diſſoluit Danaos incluſos Secto.ſ.equi , & laxat furtim.i.ſecrete,elauſtra,pinea.i elauſuras equi,ex pinu factas(Erant ergo in equo abies,acer, & pinus, de quibus Seruius prius argute diſſeruit]equus patefactus.i. apertus, reddit.i.edit quaſi partu.(dictũ eſt enim de machina,ꝙ eſſet fœta armis] illos ad aures i.in lucem,& ipſi læti.ſ.qui in tanto periculo eriperentur, promunt.i. proferunt ſe robore id eſt robuſta mole equi cauo.i.

concauo,Theſſandrus,& Sthenelus duces,& Vlyſſes dirus] qui ſe tali periculo non commiſiſſet niſi fortitus unde prudenter prius dictum eſt,huc delecta uirum furtim corpora &c.lapſi, ideſt deſcendentes per funem demiſſum.i.deorſum miſſum,& Athamas & Thoas,& Pelides i Pelei nepos Pyrrhus Neoptolemus.i. nouus miles dictus,& Machaon primus.ſ in ordine ſuorum , & Menelaus,& ipſe Epeus fabricator,id eſt opifex & effector doli , id eſt equi doloſi,nam dolum i.fraudem,magis Vlyſſes excogitaſſe uidetur,inuadunt urbem.ſ.Troiam ſepultam i.ſopitam, & obrutã ſunde cuř accipere urbem pro ciuitate,nam oppidum,& urbs neque dormit,neque bibit]ſomno & uino,uigiles ſ ab officio, non ab opere,quia non uigilantes,ſed uigilare debentes,& uigiliæ deputati , cæduntur.i occiduntur ab his qui ex equo deſcenderant,& ipſi qui eos occiderant accipiunt omnes ſocios portis bipatentibus.i.utrinq;,& intus,& foris patentibus,tam ingredientibus,quàm egredientibus,& iungunt omnia ſocia.i, tam ſociata,& ita collecta manu adoriuntur omnes , & regiam inuadunt, ut poſtea dicetur Donatus[ut uidimus]uult ordinem eſſe . Cædũtur uigiles,& accipiunt portis bipatentibus omnes ſocios,& iungunt ſocia agmina,& inuadunt urbem,ſomno,uinoq. ſepultam, qui ordo neceſſario tenebitur,ſi intelligamus omnea ita collecta manu inuaſiſſe urbem.Sed ſi poeta uult dicere , eos qui in equo erant inuaſiſſe primum & urbem cucurriſſe,per omnes uicos explorantes,an quos offenderent,poterit ordo quem poſuimus teneri,ueroſimile tñ eſt,primum ad portas acceſſiſſe,& ſuos accepiſſe,& deinde urbem inuaſiſſe Beroald.in Ser.ubi dicit, ꝙ phalanx eſt lingua Macedonum legio,dicit ſic:Diligens,& curioſus Commentator in enarratione phalangis,compoſitus enarrare debuerat,& eruditus,cum phalãs ab omnib;dicatur, a pauciſſimis quid ſic intelligatur nanque phalangem,priſci ſcriptores,ut mihi magiſtra lectione compertum eſt,appellarunt non proprie legionem,ut autumat Seruius,ſed cũcum militarẽ,quãdo.ſ.pes pedi,clypeus,clypeo,uir uiro,in acie conferebantur,& hoc peculiare fuit Macedonũ inſtitutũ ut auctor eſt Liuius, & meminit Curtius cuius hæc ſunt uerba:Macedones , phalangem uocant peditum ſtabile agmen. Vir uiro,armis conſerta ſunt , idem traditur à Cæſare,qui in primo commentario refert., Helueticos feciſſe phalangem,hoc eſt clypeorum connexionem, quæ etiam teſtudo nuncupatur à doctis,idem Cæſar paulo poſt , inquit, milites noſtri loco ſuperiori pilis miſſis, facile hoſtium phalangẽ perfregerunt,ubi proculdubio accipitur phalanx pro armorum cõnexione,atque teſtudine,hinc per metaphoram à Satyrico poeta dictum eſt.Iunctoq. umbone phalanges,& phalangarij appallati ſunt milites qui erant in phalange, quales habuit admirationem Alexandri Magni,Alexander Syrus , Romanus imperator , ut auctor eſt Lãpridius Phalangia uero ſunt ex genere araneorum,ut alibi docuimus ex auctoritate Plinij,Celſi,& Ariſtotelis. Hoc in loco potiſſimum referendum eſt illud,quod a Plinio traditur libro ſeptimo Phalangas etiam ſignificare,quib Afri prœlium contra Ægyptios primi fecerunt.Nonius ſcribit Phalangas dici fuſtes teretes,qui nauibus ſubijciuntur Angelus autem Politianus dicit in eundem ſic Virg. Æn.2. Tacite, inquit, per amica ſilentia lunæ Seruius igitur,ſciendum autem eſt,ait, ſeptima luna captam eſſe Troiam, cuius ſimulacrum apud Argos eſt conſtitutum,hinc eſt ꝙ dixit Oblati per lunam,& alibi , Per cæcam noctem tacitæ lunæ,aut more poetico nocte ſignificat,aut phyſica ratione dixit,nam circuli ſeptem ſunt,Saturni,Iouis,Martis, Solis,Veneris,Mercurij,Lunæ Et primus , hoc eſt Saturni uehementer ſonat,reliqui ſecundum ordinẽ minus. Sicut audimus in cythara cuius ultima chorda minus ſonat.hactenus Seruius . Libenter igitur ab eo quæſierim cur amica luna , latere ac fallere conantib.aut tum lunam quoque ſilentem apud Marcũ Catonẽ, & item apud Plinium , ad eandem referat harmoniam planetarum:quod autem citharæ ultimam chordam ſonare, ait minus, hoc ita denique procedet,ſi ultimam non tam pro ima , ſed pro ſumma capiat,quæ græce,Hypate uocatur,unde grauior excitatur ſonus Sicuti ab extima altera,& tenuiſſima , quam equidem libentius ultimam dixerim , acuta uox profertur quæ plus ſonare ob id uidetur,quia prorſum tenditur,ut in libro de muſica ſecundo ſcribere.ait Theophraſt.Porphyrius in cõmentarijs illis, quos in harmonica Ptolomæi ſcriptos reliquit. Secuti grauis ob id,inquit,minus auditur quia circa diffunditur. Quod autem , & apud Macrobium legimus,& item apud alios Saturni orbem, cuius conuerſio ſit concitatius,edere acutiſſimum ſonum, minime hoc arbitror à Platone , uel in Timæo , uel in rep. probabitur,qui tardiſſimum ſcribit eſſe Saturni orbem , quanquam hoc

fortaſſe

fortaſſe ad longiorem ſui curſus ambitum referetur, ſed Ariſto. certe in ſecundo de cęlo, tardiores, ob id ait, eſſe ſuperiores orbes, q̃ impetu ſtelliferi octaui orbis, magis retardentur, à tergo vel Alexandri, vel Simplicij, vel item iuniorum, de eo opinionẽ prætermittam, ſi uetam planè Macrobij ſniam vis colligere, ad curſum referas diurnum, qui ſine dubio, celerrimus in ſupremis & concitatiſſimus inuenitur, ſed nos hoc ablegata cõmentitia [ut arbitror] Seruij, minimeq. neceſſaria ſubtilitate, potius acci pimus tacitæ lunæ ſilentia, lunam ipſam quã uocant, ſilentem, hoc eſt minime tum quidem lucentẽ, ut latere inſidiæ magis poſſent, pulchra nimium, & eleganti tranſlatione ab auribus ad oculos, nam ſicut ſilentio nihil auditur, ita nihil tenebris cernitur. Plin. igitur lib. Nat hiſt. 16. Diem inquit, coitus lunæ, ab alijs, ſilentium lunæ, ab alijs, interlunium, appellari. Tum idem libro duodeuigeſimo, & hoc ait, ſilente luna ſeri iubent M Cato etiã li. de re ruſtica. Nunc ſtercus euehi luna ſilenti, nunc item ſilente luna, ficos, oleas, malos, piros inſeri. Poſtremo etiã prata, primo uere iubet eadem luna ſilente ſtercorari, ridiculum autẽ fuerit, aut hæc Catoniana, Plinianaq. referre ad ſiderum muſicam, aut in uetuſtiſſima, uſq. receptiſſima locutione deſiderare iſtiuſmodi ambages, equidem lunam hic ſilentem, ut dixi, pro omnino tum lucente acceperim fuerat tempus Græcis obſeruandum. Neq. ita tamen interpretor ut ad uiuum reſecem, atque ipſum denique lunæ coitum planè intelligam, cum nox tota tenebricoſa. nam hoc utique refellitur, quoniam poeta mox ait, Obiati per Lunam Nondum igitur luna lucebat, cum illi a Tenedo ſub ueſperam nauigabant, ſed lucere tum cœpit, cum iam urbem occupauerant. Non igitur aut ſera fuerit, aut pernox luna tum, nec lunæ quidem omnino coitus. ſed tempus, arbitror potius, quandiu illa non luceret. Etenim plura ſæpe, quam uideatur nox, apud poetas aliqua complectitur. Ob hoc igitur illud in noſtro ruſtico. Quidq. ſilens moneat, quidq. inter menſtrua Phœbe. Nec ab ſurde tamen præter epitheti rationem temporariam lunæ acceperis, amica ſilentia, quoniam in auſpicijs quoque ſilentium uocari, Cicero ſcribit, quod omni uitio caret. tam apud Acronem, quam pulchrum. quam ingenioſum, qui enarrans Horatij locũ lib. Carm. 3. Dum capitolium ſcandet cum tacita uirgine pontifex. Tacitam uirginem intellexit, quaſi clarã ſacerdotij uobilitate, & ut hoc ineptijs perſuadeat, auctoritate etiam abutitur Maroni, qui dixerit, Tacitæ per amica ſilentia lunæ. Cæterum tacita luna ſi hic et pro clara accipienda, uidelicet non, & apud Dionyſium ſaltem Romanæ hiſtoriæ auctorem, & apud Plutarchũ, aliosq. permultos, Acro legerat ignorari prorſus ab omnibus, quibus denique uel ſacris, uel ſimulacris ueſtales uirgines tuendis præforent, ut ob hoc ipſum quod præſtabat ſilentium tacita uocetur uirgo Troianam Iuli, cui fas uidiſſe Mineruam.

VARIA LECT. TVNC etiam fatis aperit Caſſandra futuris Ora, dei iuſſu] In Oblongo libro peruetere, iuſſo, legitur, à recto, Iuſſum Sed iuſſu magis placet, ut ſuaue magis. (Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat] Vetera quædam exemplaria, Ibant, legunt numero multitudinis [Lætiq. cauo ſe robore promunt) In Longobardico libro, Prodũt, legitur. quod minime diſplicet.] Et dirus Vlyſſes] In libro Longobardico, Dirus Vlyſſes legit. [Therſandrus, Sthenelusq. duces] Quidam lib ex proximioribus æditionibus, Tiſandrus, legũt. [Athamasq. Thoasq] In Longobardico, in Mediceo, & quibuſdã alijs libr. ant. q. legere eſt, Acamas.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono diuum gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mæſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus,
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus ora tumentes.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraq. illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipſe uidebar.
Compellare uirum: & mœſtas expromere uoces.
O lux Dardanidæ, ſpes ò fidiſſima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quib. Hector ab oris
Expectate uenis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt uarios hominumq, urbisq. labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdauit uultus? aut cur hæc uulnera cerno?
Illę nihil: nec me quærentem uana moratur.
Sed grauiter gemitus imò de pectore ducens,
HE Heu fuge nate dea, teq. his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troia.
Sat patriæ, Priamoq. datum: ſi pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra, ſuosque tibi commendat Troia penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quęre:
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.

SERV. TEmpus erat, quo prima quies) Hoc loco noctis deſcribit initium. Alibi totam noctem, ut, Nox erat, placidum carpebant feſſa ſoporem Corpora per terras. Deſcriptiones ſanè pro rerum qualitate, uel tenduntur, uel corripiuntur. Illo enim loco peroratio ad inuidiam pertinet Didonis, aut uigiliarum. Sunt autem ſolidæ noctis partes ſecundum Var hæ, ueſpera, conticinium, intempeſtiuum, gallicinium, lucifer. Diei, mane, ortus, meridies, occaſus. De crepuſculo uero, quod eſt dubia lux [nam creperum, dubium eſt] quæritur Et licet utrique tempori poſſit iungi, uſus tamen ut matutino iungamus, obtinuit, licet Lucan. dixerit: Longa repercuſſo nitere crepuſcula Phœbo. Manum uero unde eſt mane, bonum dixiſſe ueteres. [Serpit] Latenter membris infunditur [In ſomnis] Aut per ſomnos, aut ſi inſomnis legeris, erit ſynæreſis. [Ecce] Hac particula utimur quoties aliquid repentinum uolumus indicare, ut, Ecce manus iuuenem interea poſt terga reuinctum, [Viſus adeſſe] Bene uiſus, quia ſomnia uidentur tantum, non ſunt naturaliter uera. Quod aĩt paulò poſt dicit, Effer penetralibus ignem, confirmantis eſt. Nam illud uerum fuiſſe contendit. [Raptatus] Frequentatiuo utitur ſupra [Bigis] Secundum artem modo dixit, quæ exigit ut quæ de pluribus conſtat, plurali tantum numero dicamus, ut bigas, quadrigas, mappas. Sed hæc plerumque corrumpit auctoritas. ut Horat. Ne incidat mappa. Item Statius: Ruriſera gelidum tenuerat aera biga. [Traiectus lora] Traiectus lora habens. [Hei mihi] Ennij uerſus. [Exuuias indutus Achillis] Celauit mortem Patrocli ad laudis augmentum, Indutus autem accuſatiuo iungitur, ut hoc loco, & ut magis uſu eſt, ſeptimo quo nũc utimur, Exuuias autem dicimus numero tantum plurali [Phrygios ignes] Flammas Troianas, quibus Proteſilai nauis incenſa eſt. [Barbam] Singulari numero hominũ, plurali quadrupedum dicimus. Vnde dubitatur de quibus dixerit. Stiriaque impexis induruit horrida barbis. [Plurima muros] Quia, ut Homerus dicit, in Hectorem extinctum omnes tela iecerunt more maiorum. unde eſt. Bis ſex thoraca petitum Perfoſſumque locis Propter duodecim populos Thuſciæ. Duodecim enim Lucumones, qui reges ſunt lingua Tuſcorum, habebant. vnde eſt, Gens illi triplex populi ſub gente quaterni. (Vltro] Quia ratio exigebat, ut loqueretur ille qui uenerat. [Compellare] Alloqui. [Spes ò fidiſſima] Bene per contrarium. Spes enim ſemper incerta in Hectore fidiſſima [Expectate] Antiptoſis eſt, pro expectatus. [Fœdauit] Vt, Sanguine fœdantem. Et bene permanſit in tranſlatione, quia ſupra dixerat: O lux. Ideo, & ſerenos, ideo fœdauit. Nam Sal. de nubibus, Fœdare lumen. [Ille nihil] Scilicet ad interrogata, Pleraque enim uerba ex negocijs accipiunt ſignificationem. [Vana] Falſa. [Gemitus] Nec enim paruus dolor eſt uiro forti fortem uirum fugam ſuadere. Et nota omnes ſuaſoriæ partes hoc loco contineri. [Fuge nate dea] propoſitio eſt. [Eripe flammis] Vtile. His autem δεικτικῶς. [Sat patriæ, Priamoque datum] Honeſtum. nam contra fata uenire conſtat neminem poſſe. [Etiam] multi diſtinguunt, ut ſit adhuc, ut iam arma tenentem. Sed melius eſt, etiam hac, ut, & particeps gloriæ ſit Æneas, & Hector uitet

ſuper

ſuperbiam[Sacra. ſuoſq. tibi cómendat Troia penates] Neceſſariam, nam ſacrilegium eſt non liberare commendatos penates. [Fatorum comites] Poſſibile Quia occurrabat, Hoſtis habet muros, dat ei comites deos [Pererrato] Vna pars orationis Hoc autem verbo oſtendit erroris longinquitatem.

ASC TEMPVS &c) Docet quomodo ab Hectore excitatus ſit, & ad fugam faciendam admonitus: in qua re ingenioſus poeta, miro vtitur artificio, nam ſit Aeneam a proditione purgat, vt & fugam illi glorioſam faciat. Purgatur quidem à proditione, quod cum cæteris, eadem fraude deceptus, ſomno indulgebat, q ſi quæratur cur non etiam cum cæteris perierit, reſpondet, quia ab Hectore admonitus, exuixerit & virtute, qua plurimum pollebat præcipue ducente deo, per tela, per hoſtes euaſit. Fugā aūt inclytam facit, quia ſolus ad hoc è dijs electus eſt, vt deos, & ſacra per fugam ſeruet, vnde dicit Hector:

Sacra ſuoſque tibi commendat Troia penates.

Hos cape fatorum comites, his mœnia quære

Magna, &c

Donatus aūt dicit ſic. [Prima quies] Excuſatur Aeneas, ſi ſomnū ea hora capiebat, qua omnia animalia reficit ſomnus cuius omnia tantum ponderis habent, & tanta vi mentes opprimunt, vt omni cura ſubmota, alius ſoporentur, & cū munus deorum, ſit ſomnus ad refectionem nobis datum, crimen non eſt, ſi cōceſſo tempore dormiatur [Viſus adeſſe] Oſtendit poeta, non vera, ſed veriſimiles imagines videri cum dormientibus afferuntur. Ex mœrore aūt, & ſqualore imagines, ēt ſi nihil verbi, nunciaſſet, coniectura colligeretur funeſta portendere videbat. Et hic oſtē dit imagines non eſſe veras [O lux] Errorem deſcribit dormientis vt quod optime norat, quaſi neſcius interrogaret. [Heu fuge] Viro forti fugam ſuadet, quam non ſuaderet ſi ſupereſſet aliquid cui poſſet ſubueniri Mox ſubnectit eām quæ omnem vim deſperationis continet Heu fuge, incipit recte à doloris ſigno. Dolebat n. quod qui debebat hortari ad auxilium, fugam ſuaderet, viro forti Et quod ne interierat tota res vt nihil ſupereſſet quod auxilio ſeruari poſſet [Hoſtis habet muros] Secundo deſperatio [Muros] Quibus ſe tutari potuiſſent [Ruit alto à culmine Troia] Tertia deſperatio, i. concidit iam cui poteſtas ſubuenerat [Sat patriæ, Priamoq datum] Vt Priamo veniſſe interitum denotaret [Si Pergama dextra.] q.d. contra tantā vim nihil valere humanam virtutem, & probat, q ſi poſſent defendi defenſa fuiſſet [Hac] i. mea [Sacra] q.d. non eſt ergo flagitiū, q fugiat, cum patria ſuos deos fuga liberando velit. Nimium etiam religioſum probare voluit, cum ipſis religionibus conſeruandis ſit aptiſſimus, vt ēt dijs potiorum. Nullius n. commendatur inferiori. De his dijs meminit in thematе: Inferretque deos latio. Omni ergo culpa vacat fugiturus, ſi fugam ſuadet imago viri fortis, & patria concedit fugam, & deorum, ſacrorumque ſocietas. [Fatorum comites] Adiuuabunt tua fata, cum tui comites fuerint. Quid enim potuit Aeneas, ſi dij ipſi non potuerunt? [Magna] Quia magni ſunt dij, & proponit ſpem futuri temporis, vt ſit toleratio præſentis calamitatis. [Pererrato ponto] Vt oſtenderet ſe vera inſinuare, prędixit & proſpera & his laborioſa addit. Ordo eſt. Tempus erat. ſ. cum vrbem inuaderent Græci, quo, prima quies. i. quieta dormitio, incidit mortalibus ægris. i. imbecillibus, qui continuas vigilias perferre non poſſunt, ſed alterna requie refocillandi ſunt, & ſerpit i. molliter diffunditur per memora, dono i. beneficio, diuum. i. deorum, ea. ſ. quies gratiſſima i. commodiſſima, & acceptiſſima, & ecce, q d. ea inſperato, & improuiſo, vt pote in ſomnis. i. dum dormirem, & ſomnū capere: Hector mœſtiſſimus, viſus eſt adeſſe mihi ante oculos; & effundere largos fletus raptatus. i. frequenter tractus, bigis. i. curru biiugis equis ducto, at quandam. i. ut dudum, aut paulo ante raptus fuerat. [In ea enim ſpecie apparent qui noſci cupiunt in qua notiſſimi ſunt. Sed ēt ad rē phyſicam alludit, quia terribilia, ac dira aſpectu in ſomnis occurrere ſolent, & terrore quondā excutere quos prius exterruerant] raptatur ergo bigis ut quondam, & ater & puluere cruento. i. perfuſus puluere intermixto atro cruore, & traiectus lora i. habēs lora traiecta, p pedes tumētes. i. inflatos p lora Hei mihi dolētis eſt, qualis erat. ſ Hector tunc, & quantū mutatus ab illo Hectore. i. a ſpecie illius Hectoris, v-tus. n. erat q redijt indutus exuuias. i. manubias aut ſuperiora indumēta quæ tunicæ armorū, hoc eſt inſigniū, vulgo dicuntur Achillis [nō tamen quib. Achillem, ſed quib. Patroclū cæſerat, tacet poeta ex præcepto rhetorico, quo præcipimur ea, quæ ad laude ſunt dicere, ſupprimētes quæ laudem noſtram imminuat. Hoc aūt [teſte Homero] habet hiſtoria cū Græci ingentia ſpolia diuiderent, & Agamemnoni Chryſes filia, ſacerdotis Apollinis obuenirет, & Achilli Briſeis uenit ad Agamemnonia in ſacerdotali habitu pater filiam deo auctore repetens, quā negaſſa primū, poſtea immiſſa peſtilentia coactus eſt reſtituere quidem Agamemnon, ſed briſeida Achilli præcipuo eius uiolentiæ auctori abſtulit ſibi, quo facto indignatus abſtinuit bello, eoque ceſſante Gręci paſſim fuſi ſunt, nec auſi ſunt cū Troianis concurrere præcipue cū Hectores, donec Patroclus ſocius, & amicus Achillis, q cum eo ſub Chirone eruditus fuerat, impetratis armis Achillis Hectori iampridem nouiſſimis Troianam pubem fugaret, quaſi iam Achilles iterum in bellum redierit, quo uiſo, Hector eo animo quo in Achillem ſæpe concurrerat, inſilit, & victum ſpoliat, ſpolijſq quaſi ſæuiſſimi hoſtis indutus ingreditur in ciuitatem ubi miro applauſu ab omnibus exceptus eſt, eo aūt facto, ſummopere indignatus Achilles non potuit noctem illam quieſcere appetens vindictæ, ſed grauiter conqueſtus poſtridie in arma proſilit, unde Iuuen

Patitur n. Ilum lugentis amicum Pelida

Legendum aūt uidetur mihi quidem qui exuuias redijt indutus Achillis, uā legendo, qui redit exuuias, ponitur tps pro tpe, & legendo qui exuuias redijt indutus. producitur ultima in uerbo redit, [ſyncope gratia] ut qui rediit iaculatus. i. poſtquā iaculatus erat, ignes Phrygios i Troianos, puppibus i. in puppes: Danaū i. Græcorum [præcipue Proteſilai, q primus in litus Phrygium deſcendit & interfectus eſt ab Hectore, eiuſq nauis incenſa, & ſi tunc Hector in ceteras perrexiſſet totam claſſem cauſſiſſet] gerens barbā ſqualentem. i ſitu obſitā, & immundā, & crines. i capillos concretos, ſanguine, & gerens illa vulnera quæ accepit pro acceperat, pluriтa circum muros patrios. i. patriæ ſuę Troiæ uidelicet. Ipſe. i ego flens uidebar [ergo niſio, non res geſta] vltro. i priuſquā me alloqueretur. cōpellere. i. alloqui cū quadā dignitate, uirū. i. quē uiuentē putabāt, vnde illud ad ſomniantē referrtur, & expromere i. proferre ea pectore voces mœſtas i. mœſtitię indices, o lux Dardaniæ. i. Troiæ a Dardanio nobilitate, ô fidiſſima ſpes Teucrū. i. Teucrorū hoc eſt a Teucro ortorū, quæ tantæ moræ tenuere, ſupple te ô Hector expectate i. diu deſiderate, & expectate ab quibus oris i. regionib uenis, vt nō deſeſſi aſpicimus te poſt multa funera tuorū, & poſt varios labores hominū, & vrbis, quæ cā indigna. ſ. uiro forti & bono ſœdauit i. deturpauit vultus ſerenos. i. alioqui ſerenos, aut cur cerno hæc vulnera? (Loquitur ergo, quaſi ſomnians, & immemor eorum, quæ ſciuerat. nā nonnunquā mortui occurrunt ſomniantibus quaſi uiuerent, quod ergo prius dixit. Vulneraq. illa gerens, & c. nunc quærit unde ſint ea uulnera, non eſt cōtrarium, nā prius dixit, Hectore talem occurriſſe, qualem ante ſomnum, & poſt ſomnū nouerat, nunc uero terretat qualem phantaſiam ſomnians de eo habuerat oblitus. ſ. mortis, & uulnerū eius [Ille. ſ Hector, nihil ſup. reſpōdit, ad hæc, ne moratur me quiētē uana. hoc eſt quę nō ſum nias norā, ſed ipſe ducēs grauiter gemitus de imo pectore] quia, ut dicetur in VI. eadem affectio manet defunctis quæ fuerat uiuis: unde dicit:

Quæ gratia curruum

Armorumque fuit viuis, quæ cura nitentes

Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Ait heu, ô nate dea. fuge, & eripe te his flāmis, hoſtis habet muros: Troia ruit. i. præceps cadit ab alto culmine ſat patriæ datū ſup. eſt Priamo q.d. noli ſolicitus eſſe vt Priamo patriam ſalues, quia parum uicturus eſt ea enim nocte interimendus erat; occurrit ergo ei quod dicere potuiſſet Aeneas, at, qui, uis ne fugiam & ſocerum deſeram, patriamq. proſtituā? ad quod Hector, ſat patriæ datum eſt Priamoq. iamiam moriturus eſt, noli ergo ſolicitus eſſe, quia fata uetant, noluntque patriam defendi. Quia tamen hoc ordine dixiſſet poeta: Satque datum patriæ, & Priamo eſt, ordo uidetur melior, ut ſit, Sat datum i. indultum eſt à nobis patriæ, & Priamo Nam ſi pergama. i moenia Troiana poſſent defendi dextra. i uirtute bellica. i. uiris fortis, fuiſſent defenſa, etiam hac. i. mea, non ſolum tua, & ita participem glorię facit Aeneam q Aeneas quaſi ab alio prolatum citra arrogantiam recitat: non dicā tamē, hac i. tua, quia hic, hæc, hoc, ad primam pſonam ſpectant, etiam melior eſt ſententia. propter coniunctionē, etiam. quia ergo defendi non poſſunt nolentibus fatis, nec eſt te præſtantior alter, Troia commendat tibi. i. fidei tuæ, ſua ſacra, & ſuo penates. i deos domeſticos & peculiares, cape hos comites fatorum. i. adiutores rerū, p fata tibi receptarum, & quære his. ſ. penatib. magna mœnia quæ in Italia cōſtituit, quæ tu ſtatues denique. i. tandem [per quod innuit longos eius errores] ponto i. mari pererrato, quia dictū eſt, Maria omnia circum errates & c

De

De penatibus aūt dicit Lãdinus ſic: Suos rectè ſuos. Nam ſi illos ea Samothracia in Phrygiam traſporrauit Dardanus, & vt ad dam aliquid ad ea quæ in ſuperiorib. dixit de penatibus, refert Dio Penates qui in græcam linguam transferunt alios patrios alios Geneiblios, alios Ethesios, alios Myehios, quaſi Areanos, alios Ercios, fortaſſe quod in occulto cõcluſi eſſent, appellaſſe. De figura aūt, & forma corū, refert Timæus hiſtoricus, Lituos ferreos, & æneos, & Troianum vos quoddam fictile eſſe, ea quę in oeculus, & reeonditus Lauini iacent ſacra. Dionyſius aūt ſcribit, ſe Romæ vidiſſe templum, apprime tenebroſum neq. tamen magnum, in quo ſita ſunt deorum Troianorum ſimulacra quæ inſcriptionem habebant. Dij penates Sunt aūt duo adoleſcentes qui ſedent, pila tenentes, militari habitu Refert idē Dionyſ. con ſtructa iam Alba trāslatos fuiſſe Lauinio Albā, deos ipſos quos Aeneas ex Troia aduectos illinc collocarat. Verum ſequenti nocte, quamuis clauſo templo ad ſuas Lauinias ſedes rediſſe, atque ſecundo Albam reportatos, ſecundo quoque Lauinium rediſſe. Qua propter illos, illis relinqui placuit, miſſis Alba ſeacentis cū duce Egeſto qui Lauinij habitantes ſacra curarent, Beroald. aūt in Seru dicit ſic, auctoritatem Seruij, eruditorum refellit auctoritas. nanque barba quadrupedum in ſingulari numero apud idoneos repetitur. Hora. in. 1 Sermonum,

Vt que lupi barbam uaria cum dente colubræ &c.

VARIA LECT. LARGOSQVE effundere fletus] In Mediceo libro, Refunde legitur. Quinetiam nonnulli libri, Fluctus, habent. [Exuuias indutus Achilli] In antiquis exemplaribus, Achillis, habetur recta declinatione. [O lux Dardaniæ] In atiquis aliquot libris, legere eſt Dardanidū. [Peterrato ſtatues quæ deniq ponto] In libris Longobardicis, & aliquot alijs, Qui non Quæ, legitur.

IOAN. SCOP. NEQVE minus Tytheam, quæ mater omniū erat, Arenam. i. terram uocabant, & Heſtam. i. ignem poſt mortem cognominauerunt. Quia ipſa regina ſacrorum fuerat, & puellas docuerat ſempiternam ignē ſacrorū extinctū ſeruare. Non primus omniū inuenit uites, atq. plantauit, & uinum conficere docuit. Ob beneficiū inuentæ uitia, & uini dignatus eſt cognomento Iano, qđ Arameis ſonat uitifer, & uinifer hæc Beroſus, quod Metaſthenes ſic cōprobat Græci Ogyge uocant. Noā cognomine Ianum, qui ex Phœnicia originem traxit, qui præfuit diluuio, & primū humanum genus, ut antiquiſſimus omnium pater texit, quam Heſta, ſiue Veſtam de penatibus unam affirmat Maro in ſecundo.

Sacra ſuosque tibi commendat Troia Penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære:
Magna perrerratos ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus uittas: Veſtamque potentem:
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Quos Penates ob Veſtam. i. ignem æternū ſuperius Virgilianus Sinon æternos inuocauit ignes, ſimulans ſi hoſtib. patriæ ſecreta proderet, ſe penatum offenſam uereri, quoniā ſacramento militari tenebatur, ut eo ſolueretur: Penatibus nanq. diis patriæ cura creditur, dicas ergo. Vos æterni ignes. i. dij Penates, Patrijq. & non Sol, & Luna, qui Ianus aureo ſeculo regnauit in Italia, quæ fuit habitata in primo generis humani ortu. i. in ætate aurea, & ante Nynum Aſſyriorum regem ſeculi aurei uiolatorem, ut ſcribunt Fabius Pictor, Sempronius, Cato, Trogus & Iuſtinus.

SERV. VEſtam] Deam ignis, quæ vt ſupradiximus, Terra eſt. [Diuerſo interea] Hæc eſt pro œconomia. Ait enim Aeneam nō fuiſſe proditorem ſed propter longinquitatem domus, & tarde bella cognouiſſe, & facilius euitaſſe diſcrime. [Magis atque magis] Iteratione ſermonis fecit augmentū, ac ſi diceret magis ac plus, ſed propter metrum non potuit. ſic etiam; & in diminutione, veluti ſi dicat, & minus atque minus, & vt pro vtcunque. [Anchiſæ domus] Satis religioſe locis omnibus quādiu viuit Anchiſes, ei vniuerſa cōcedit, vt alio loco.

Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat.

[Arboribusque obtecta] Laus domus. [Receſſit] A frequentia ſe remouit & eſt ſpecioſa translatio, quoties rei mobilis ad immobilem, vel econtra transfertur officium. [Ingruit] Inuadit. vt,

Ingruit Aeneas Italis. & prælia miſcet.

AEN. Sic ait, & manibus uittas, Veſtamq́. potētem.
Aeternumq́. ad ytis effert penetralibus ignem.
Diuerſo interea miſcentur mœnia luctu,
Et magis atque magis (quanquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribusq. obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumq́. ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero: atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem ueluti cum flamma furentibus auſtris
Incidit, aut rapidibus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumq́. labores,
Præcipiteſque trahit ſiluas. ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de uertice paſtor.
Tum uero manifeſta fides, Danaumq́ue pateſcunt
Inſidię iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano ſuperante domus: iam proximus ardet
Vcalegon: Sygea igni freta lata relucent.
Exoritur clamoreque uirum, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſatis rationis in armis.
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cūm ſociis ardent animi: furor, itaque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori ſuccurrit in armis.

quod dictum eſt propter Herculis taciturnitatem, qui prohibitus hoſpicio ſimulauit abſceſſum, & inde contra Troiā per ſilentium uenit, quod dr̄ αὐγά. [Freta lata relucent] Incendij magnitudinem uoluit ſignificare, non hoc deſcribere. Lata autem ideo, quia ſe anguſtiæ Pontici oris illic dilatant. ut Saluſtius dicit. [Clangor] Græcum eſt. Nam κλαγγὰ dicitur. Illud ſane ſciendum eſt, quia morem tetigit expugnationis. Pleruque enim ad tubam euertunt ciuitates, ſicut Albani Tullus Hoſtilius iuſsit euerti. [Amens] Qui nec ſomnia credidit, nec rebus aſpectis [Bello] Ad bellū. [Furor, itaq. mentem Præcipitant] Poteſt quidem ſpecialiter accipi. i. mentem meam furor, & ira præcipitauerunt, ſed melius eſt generaliter, non mirum eſt me arma cepiſſe ſine ratione, furor enim & ira mentem præcipitant.

ASC. SIC ait, &c.] Docet quæ reliqua ſubſecuta ſint, & quō excuſſus ſomno in arma ruit.

[Excutior ſomno] Vt appareat terroris eſſe, non ſatietatis. [Arrectis auribus] Translatio ab animalibus. [Flumine] Fluxu, vt, Humectat flumine vultum [Torrens] Fluuius qui æſtate ſiccatur, vnde & nomen accepit. Cui Græci per contrarium dedere vocabulum. Nam χείμαῤῥον dixerunt à tempore quo creſcit, ſicut æquinoctium & ἰσημερίον. [Præcipiteſq. trahit ſiluas] Hoc ſpeciale fluuij eſt, ſupra dicta uero etiam ignis, [Inſcius.] Non ignarus. Nam uidet, ſed qui non ualde ſit cauſarum peritus, id eſt ſimplex [Saxi de uertice] Pro montis, Contra in ſexto, montem pro ſaxo poſuit: vt,

Præſentemque vnci manibus capita aſpera montis.

[Manifeſta fides] Non ſomnij, ut quidam uolunt, ſed fraudis Græcorum. Nam & hoc ſequitur. [Danaumque pateſcunt Inſidiæ. Deiphobi] Quia ipſe poſt mortem Paridis Helenam duxit vxorem. [Proximus ardet Vcalegon,] Rem domus ad perſonam tranſtulit, & eſt τὸ αὐτὸν. vt,

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

[Sigæa] Duo ſunt Troiæ promontoria, Rœtheum & Sigæum, Vnde Dona. [Excutior] Non dicit, expergiſcor, quod eſſet aut ex ſatietate ſomni, aut animi tranquillitate. Quies ergo dormientis abrupta eſt. [Et ſummi faſtigia tecti Aſcenſu ſupero] Vt poſſet uel uidendo per flammas, uel audiendo cuncta percipere [Iam Deiphobi] Narratis quæ audierat, ponit quæ uidebat. [Exoritur clamorque uirum] Eo pertinet, quia dixit: Tum uero manifeſta fides, Danaumque pateſcunt Inſidiæ, quantus autem fuit affectus Aeneæ, qui nec ſomnio Hectoris admonitus, neque manifeſta captiuitate urbis deterritus arma cœpit? [Amens] Omnibus aduerſis, mente turbata non in fugam, ſed in arma conuertitur, & quærit manum ſociorum, quibus arcem amiſſis iam mœnibus defendat. [Furor, iraque] Optime poſuit, quidquid .n. præcipitanter urgetur, non quo animus uoluit, ſed in eam partem cadit, in qua ruinæ pondus adduxit. [Pulcrumq. mori.] Nō erat ſpei uictoriæ, ſed armatus, quam inermis pulchram mortem ignominioſæ uitæ præponebat. Ordo eſt. Hector ait ſic, & effert manibus ſ. ſuis, uittas. i. redimicula crinium deæ, & Veſtam. ſ. deam potenteraque. pro. i. efferet æternum ignem quià Veſta eſt purus, & inca-

inextinguibilis ignis, adytis.i.ſacrariis, ſine aditu, & acceſſu, pe netrabilibus.i. penitus inaccesſabilibus a ſacerdote ſummo, aut quę adytus prius nunc penetralia ſiebant. Mœnia miſcentur interea diuerſo luctu, & ſonitus clareſcunt.i. clare audiri incipiūt magis, & magis, & horror.i. horribilis concuſſio armorum: ingruit,.i. increpat auribus meis, magis, atq; magis quāuis domus Anchiſæ parentis.i. patris mei: receſſit.i. longe poſita ſit ſecreta.i. in ſecreto loco, & obiecta arboribus, quæ res effecit, ut non tam cito obrueretur Aeneas, ſed haberet ſe armādi, & pacce exportandi cum filio & coniuge ſpatiū, ego excutior.i. uiolenter deturbor ſomno. quam rem res commoda ſequi ſolet, & ſupero aſcenſu faſtigia i. culmina ſummi. tecti, atque aſto auribus arrectis, ut melius.ſ. audiam quod a feris tractum eſt, & ſup. accipio ſonitum, ueluti cum flamma incidit in ſegetem .ſ. maturam auſtris.i. uentis illis uiolentis: furentibus.i. magnū impetum, ut furioſi ſolent, facientibus aut cum torrens rapidus.i. omnia ſecum rapiens, flumine montano.i. amne de mōte præcipitantes defluente ſternit agros & ſternit ſata.i. lætas herbas habentia, & agricolam ob ſpem amplæ meſſis lætificātia & labores boum.i fructus multi cultus & laboris, & trahit ſiluas præcipites i. præcipitanter cum impetu detracti, & ipſe inſcius.i. neſcius cauſæ: quia nec ignem nouit immiſſum, nec amnem ita auctum cum pluuia uehemens ſæpe in uicino fiat atque apud nos nulla, ipſe ergo inſcius, unde talis ſonitus generetur, ſtupet, accipiens ſonitum de uertice ſaxi i. rupis; aut ſcopuli. Fides.i fidelitas Danaum.i. Græcorum, quæ nulla eſt, hoc eſt perfidia eorum eſt manifeſta.ſ. mihi tum uero.i. præcipue, tunc cum iam periculum uideretur, ſed in animum integrum non potuit prius tantū fraudis cadere, & pro.i. inſidiæ Danaum, pateſcunt,.i. per ſe patefiunt tunc præcipue, domus Deiphobi, filii Priami cui Helena nupſerat, & ita domus, eius fere prima petita eſt, ampla.i. magnifica, dedit iam ruinā, Vulcano.i. igni, ſuperante.i. uincente, & inuoluente eam, & Valegon proximus.i. domus Vcalegonis, quæ proxima ardet iam .ſ. cum Domus Deiphobi ceciderat, freta.i maria Sigęa.i. in quę Sigæum promontorium declinat, relucent late, aut relucendo apparent lata igni.i. per ignem & clamor uirum, & clāgor tubarum exoritur & ego amens.i. ſine mente & prudentia, qui ſpectabam armis poſſe quidquam cōmodi afferre, capio arma, nec ſat rationis in armis. ſup. erat mihi, hoc eſt amētias quadā cepi arma, nec cū iam armatus eſſem adhuc furorem depoſuerā, ſed animi ardent.i. ardenter cupiunt. glomerare.i. conſerere manum bello, & concurrere in arcem.i. ubi res ſacræ erant, cum focus, aut domeſticis, aut quos illuc concurriſſe non dubitabat, aut cōcurrere e uicino uidebat furor, & ira præcipitant.i. pręcipitanter obruūt mentē.i. exardeſco furore Martio, & ſuccurrit in mentē ueniт, pulchrum ſup eſſe mori in armis.i. in ipſa pugna, & bellico actu. Donat. tamen legit quaſi ſit inermis, hoc ordine & ſuccurrit, inermis mori.i. ēt inermes mori, pulchrū eſſe: mallē tū legere in armis diuiſis dictionib. iuxta qđ dictū eſt in primo huius. O terque quaterque beati Quis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis Contingit oppetere.

CLARESCVNT ſonitus) In antiquiſſimo libro legere eſt, Concreſcunt ſonitus. VARIA LECT.

SER. ARcis Phœbique ſacerdos) Aut ſubrogarū intelligimus, aut (qđ melius eſt) morē Romanum tetigit In capitolio, n. omnium deorum ſimulacra colebātur. [Sacra manu) Hoc eſt propter quod ſupra ait: Sacra ſuoſque tibi cōmendat Troia penates. [Victosq; deos] Qui egebant ſacerdotis auxilio. Simul & Aeneæ excuſatur abſceſſus. [Ipſe trahit] Septima ſilleplis. Trahit, n. licet nepotis tantum ſit, tamē & ſuperiora cōcludit. [Curſu] Legitur & curſum. [Ad limina] Aeneæ & religio laudatur & uirtus. [Quo res ſumma loco Panthu?] Admirantis eſt, non interrogantis [Et Pāthu uocatiuus. [Res ſumma] Reſpublica. Quam prēdimus arcem? Cum tu eam relinquas. Nō enim plures erāt arces. Vnde admirantis eſt. Et notanda ſimul orationis breuitas quę in periculis cōgruit. [Dardaniæ] Troię ant a Dardano Iouis & Electræ filio, ad ſecundum Saluſt. a rege Dardanorum Mida, qui Phrygiam tenuit. [Ferus Iuppiter] Summæ neceſſitatis eſt cum etiam ſacerdos in conuitia ruit deorum quod ſeruat Virgilius nec unquam tradat Aeneæ. [Ferus] Inuidioſe dictum eſt, nam æquis eſt omnibus, ut. Rex Iuppiter omnibus idem. Hinc & paulo poſt, Ipſe domos in Dardana ſuſcitat arma, Hoc eſt qui æqualis eſſe conſueuit. [Mediis in mœnibus] Vbi arx fuerat. [Aſtans] Pro ſtans, & eſt Prothеſis. [Victor] Propoſiti effector, ut, Rapidusque totis inſiſtere uictor. [Miſcet].i. cędibus. [Bipatentib. adſunt] Quia geminę ſunt portæ. [Millia] Subaudi tot ἀπὸ κοινοῦ. Nam dicit quod, cū non præmiſerit tot. [Anguſta uiarum] Vicos, ut eſt, Et ſtrata uiarum. Ferri acies) Bene addidit ferri, quia homonymum eſt acies. [Stricta) Nuda. Vnde & diſtinguere diximus. (Cæco) Morte) Aut nocturno prœlio, aut epitheto Mortis eſt, cuius exitus ſemper incertus eſt.

Ecce autem telis Panthus elapſus Achiuum,
Panthus Otriades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu victosque deos, paruumque nepotem
Ipſe trahit curſuque amens ad littora tendit.
Quo res ſumma loco panthu? quā prendimus arcē?
Vix ea fatus eram gemitu, cum talia reddit.
ANT. Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iuppiter Argos
Tranſtulit. incenſa Danai dominantur in urbe
Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
Fundit equus, uictorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magis nunquā uenere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta uiarum
Oppoſiti ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, paratā neci: uix primi prœlia tentant
Portarum uigiles, & cæco Marte reſiſtunt.

ipſi quoque dii reſiſtere pro ſe non poterāt [Amens] A tutis excluſus ad intuta fugiēs oſtendebat plenam amētiam [Quo res ſumma] Interrogatio breuis pro temporis ſumpta. Quæſita etiam pro perſona fugiētis, & pro eius qui licet diuerſa maturet, tamē ſcire cupiebat. Summa rerū eſt bonorū & malorū, cōcinna definitio, qua celerius exprimi poſſit aduerſa uel pſpera, [Quam prendimus arcē] Arx eſt ſecūda defenſio, ut euictis muris ipſa ſuccedat Recte ergo quæſitū quam prēdimus arcem. Intelligebat. n. ex fuga Panthi arcem captam, neque aliam præterea eſſe. Vix ea fatus. Prædicāda artificioſa ſubtilitas poetę in reſpondendo. Iiſdem. n. uerbis & eadem breuitate inſtruit inſcium, & quæ ſumma eſſe rerum perdocuit ille. n. Quo res ſumma loco Panthu? Hic uenit ſumma dies & ineluctabile. Quod luctādo ſuperari non poteſt. (Ingens gloria Teucrorū) Periit quidquā apud nos floruit. (Dardaniæ fuimus) Periit quidquid apud nos erat [Ferus] Nam in aduerſis, etiam deus male tractamus. Ferus, q a omnibus ad græcos traducta, nihil nobis reliqui fecit. (Argos] Nos ad Argos.i. Græcos, ſed in dam urbem, [Dominantur, [Nō pugnāt, ſed ardente urbe, ſecuri de uictoria dominantur. (Fundit] Nam quamuis iam fudiſſet, tñ ex perturbatione animi adhuc equum fundere armatos putabat [Inſultās (Refert gratias nam interuentu eius Troiani certabāt illudere capto. (Portis .i. patentibus) Oſtēdit unam portam, quæ ingredietibus, atque egredietibus in muris, pparata fuerat. Altera q dirutis muris fuerat patefacta, ut qua moles immenſa poſſet induci. Per has portas dixerat poeta, immiſſos hoſtes, ut omnes accipiunt ſocios a.c.m Verum Pāthus eadem nunc adhuc immittit dicit [Obſedere) Cauſa ponitur, cur Aeneas & Panthus fugere non poſſent. Ordo eſt. Autem, pro ſed, ecce, q.d. præter ſpem dū ad arcem defendendam accederē. Panthus ſacerdos ille. Quod nomen ultimam producit. dipthōgo gręca] elapſus telis Achiuū, i Græcorū. Panthus dico Otriadas.i. Otrii filius, ſacerdos arcis. & Phœbi.i. tēpli Phœbi, quod erat in arce, ecce in quā ipſe.i. ipſemet, non per miniſtros trahit manu nepotem paruū, & ſacra, & deos uictos merito cidet hoc D. Aug. uā ſi dii, qūo uicti? ueruntamē gentiles poſuerunt ſuperiora & inferiora numina

ECCE autem telis &c] Deſcribit occurſum ſacerdotis ex arce decurrentis, abs quo & ſacra recepit, & urbem captam ueſcium deſicit de qua diſſerit Donatus ſic. (Ecce autem] Aduētu Panthi, ſpē conceptam arcis defendende amittit. At ille, nō metu hoſtili deterritus erat, ut non ferret ſecum quidquid deorū in arce colebatur. Portabat. n. ſacra, & deos uictos, ut oſtēderet humanum auxiliū aduerſus eam, uim, no fuiſſe neceſſariū: cui

deoſque etiam ſimulacra uocabant, quæ quia transferenda e-rant, uicta dicit poeta, & paruum nepotem: Ser. dixit, ſeptima eſſe ſyllepſim .i. conceptionem, quæ reuera in acidentibus non eſt, ſed in ſenſu non trahebat ſacra nec deos, ſed ferebat deos manu quia paruum nepotem poſt ſe trahebat, & ipſe amens .i. ſine mente per plexus & attor.itus, tendit ad limina .ſ. mea qđ oſtendit Aeneas omnium conſenſu vir optimus habitus, cum ad eum & mortui & viui, ſacra Troiana referrent, & ſup. inquã (ſed ut rem præcipitem depingeret poeta uerbum reciter, etiã in interrogatione, o Panthu, quo loco i. quo ſtatu, aut reuera quo loco eſt, ſupp tes ſumma .i. ſacra & diuina, q.d. quo fugis, dimiſſa te diuinis quam arcem pendimus, ſi hanc deſerimus? q.d. hanc potius turandam. Vix ſatus eram ea .ſ. pauca uerba: cum ſup Panthus, reddit .i. reſpondet talia gemitu, .i. gemendo aut cum gemitu. Summa .i. nouiſſima, aut ultima dies, intempeſtas Dardaniæ .i. regni Troiani uenit .i. tranſacta eſt, & tempus .i. fatale, ineluctabile .i. nulla luctæ ſuperabile uenit, nos Troes, fuimus .i. actum eſt de nobis, quia non amplius futuri ſumus & Ilium .i. præcipua urbs in Troia fuit & ingens gloria Teucrorum fuit. Iuppiter ferus, .ſ. in Troiano, qui etiam progeniẽ ſuã non defendit, tranſtulit omnia .i. omnes res .ſ. imperium, ac regnum Argis i. Argos. Danai dominantur in urbe incenſa, equs .ſ. Palladi deſtinatus, aſtans in mediis mœnibus, fundit .i. abũde emittit armatos, & Sinon .ſ. perfidus ille, cui uita data eſt, uictor .i. uoti compos, miſcet incendia, qui dixerat, Seruataque ſeruet Troia fidem, nec ſatis eſt ꝙ miſcet .i. mixtim facit ſiue diſcrimine incendia, ſed id facit inſultans .ſ. animos uictos, quæ res indigniſſima eſt, adſunt dico. Alii adſunt portis bipatentib. .i. utrinque patentibus .i. per portas bipatentes, recepti, ſup. ad tot millia, quot millia nũquam uenere magnis Mycenis, ꝙ dicit, quia ita uiſum eſt, aut quia nunquam tot apparuerint bellandi quod nunc urbem depopulaturi, aut ut Aeneam a cõgreſſu deterret alii oppoſiti .ſ. iis qui ad defenſionẽ forte occurrere tentarent, obſedere telis quibus eminus inuadere poſſent & q̃ cũ non eſſet, euitari nequirent, uti dementiæ eſſet moliri, in eos cõgreſſũ obſedere dico .i. obſederũt. (Eſt.n. pteriti perfecti tpis & ita obſedere, nõ abſidere, legendũ) anguſtias uiarũ, acies ferri ſtat, .i. horret ſtricta .i. nudata, & parata neci .i. ad necãdũ, aut ad necẽ inferendã, uix primi uigiles portarũ .ſ. aliarũ, non earum per quas ingreſſi erant Græci (de illis enim dictũ eſt, Cæduntur uigiles, nec tamen intelligam propter hunc locũ illud dictũ eſſe de uigilibus arcis, ut Seru. illic) Via tentant prœlia & reſiſtunt Marte .i. bello cæco .i. nocturno, aut furore Martio, q̃ excæcat, cum dementiæ ſit tam paucos cum tot concurrere.

CVRSVQVE ament ad littora rendit] In Oblongo lib. peneteri, & in Mediceo, & pleriſque aliis, Ad limina legitur. Quam lectione Ser agnoſcit. (Obſedere ulu telis anguſtia uiarum Oppoſiti) In lib. antiq. Med. & aliquod aliis legere eſt Oppoſitis, quippe telis. (Stat ferri acies mucrone coruſco Stricta) Sunt lib. in quibus legere eſt, Stat pernicies mucrone coruſco. VARII LECT.

AEN. Talibus Otriadæ dictis, & numine diuum
Inflammas, & in rama feror, quo triſtis Erynnis,
Quo fremitus uocat, & ſublatus ad ętera clamor
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maximus armis
Iphitus, oblati per lunam, Hyppaniſque Dimaſque
Et lateri agglomerant noſtro, iuuenisque Chorœbus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat inſano Caſſandræ incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi conſertos audere in prœlia uidi:
Incipio ſuper his iuuenes, fortiſſima fruſtra
Pectora (ſi uobis audentem extrema cupido
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna uidetis:
Exceſſere omnes, adytis, ariſque relictis,
Dij quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis urbi
Incenſę, moriamur, & in media arma ruamus.
Vna ſalus uictis nullam ſperare ſalutem
Si animis iuuenum furor additus: inde lupi ceu.
Ruptores atra in nebula, quos improba uentis
Exegit cæcos rabies, catulique relicti.
Faucibus expectant ſiccis, per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiã in mortem, mediæque tenemus
Vrbit iter nox atra circumuolat umbra.

SERV. NVmine diuũ] Subaudis itali, hoc eſt mala iniiciẽte deſideria [Erynnis) impatientia animi hoc loco Et ſublatus) Et unde ſublatus. (Agglomerãt) Agglomerãtur (Mygdonides) Patronymicum eſt. Nã ſi gentis eſſet. Mygdonius diceret. Nullũ .n. gentis nomẽ in des, exit. Hũc aũt Corœbum ſtultũ inducit Euphorion, quem & Virgil. ſequitur: Dã eſt, Dolus an uirtus q̃s in hoſte requirat? Cũ ſit turpis dolo q̃ſita victoria (Et gener) Gener dicitur, & q̃ eſt, & q̃ eſſe uult, ut hic indicat locus, ſicut etiã maritus, Vñ eſt, Quos ego ſim toties iã dedignata maritos] Præcepta Propter illud Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris. (Furentis) Vaticinantis (Incipio ſuper his:] His incipio. (Super] Inſuper, quia iam audeant, uñ paulo poſt. Furor additus. (Iuuenes, fortiſſima fruſtra) Ordo talis ẽ, Iuuenes fortiſſima pectora fruſtra ſuccurritis urbi incenſæ, q̃a exceſſerunt dij. Vnde ſi uobis cupido certa eſt me ſequi audentem extrema. (Moriamur, & in media arma ruamus) Obſcuritatẽ autẽ facit hoc loco & ſynthesis .i. hyperbati longa confuſio, & falſa lectio. Nã multi audiendi legunt, multi audiẽdi, (Sed neutrum procedit. Ergo audentẽ legendum eſt. Exceſſere) Quia ante expugnationem euocabantur ab hoſtibus numina propter uitanda ſacrilegia. [Quibus) Subaudimus auxiliantibus. (Vna ſalus uictis, nullã ſperare ſalutem. Plerunque deſperatione robur augetur. ut Statius Eſt ubi dat vires nimius timor. Item ſcimus mortem captiuitatis eſſe remediũ. Hoc ergo ſuadet, ut aut deſperatione uincãt, aut uitetur morte captiuitas. (Salus) Nunc remediũ (Lupi ceu Hoc ad ferocitatẽ pertinet. [Nubula] Ad noctem: [Catuli] ad liberos coniugeſque. (Exegit excluſit, de latebris .ſ. ut Terent. Spectandæ an exigendæ ſint uobis prius, (Cæcus umbra] Bonũ epitheton. Naturale enim eſt ut obſcurum ſit omne concauũ.

TALIBVS Otriadæ &c] Docet Aeneas quõ Panthi, quaſi numine quodam aſcenſus in flammas, & in arma iuit, utque ſocios Troianos quos offenderat, cohortatus eſt. In qua cohortatione, mirus artifex poeta, animum furore raptum, prorſus depingit, ita ut nõ ſeries, ſed furor in uerbis conſpicetur: neque ea uerborũ implicitas, & confuſio uitio, ſed ſummæ laudi danda eſt poetæ. Solent enim periti ſſimi talem cuique ſermonem dare, qualis ipſe qui loquitur eſt, vnde Flaccus de Arte.

Format enim natura prius, non in tus ad omnem.
Fortunarum habitum tum iuuat, aut impulit ad iram:
Aut ad humum mærore graui deducit, & angit.
Poſt effert animi motus interprete lingua.

Quia ergo Aeneas animũ furore percitum & non ſat s tõnis in armis habuit, bene datur illi ſermo implicitus, & intricatus, de quo Don. dicit ſic (Numine diuũ) Nam ſi ſum accenſus uerbis Panthi quaſi deorũ numine ſim afflatus (Clamor) Ergo ibi maior erat cedes, unde mors facilior. (Addunt ſe ſocios) Ne narratio multorũ nominum ex ſimilitudine fiat odioſa mirifice diſtinguit interpoſitione uerborũ. Sed ordinat: Addũt ſe ſocios, & lateri agglomerat noſtro oblati per lunam, Ripheus. Iphitus. Hyppanis, Dymas, Chorœbus, per lunam, nã principium huius noctis, luna caruit ſequentia habuerũt, Iuuenes ordo eſt, Iuuenes fortiſſima pectora, Quę ſit rebus fortuna uidetis. Exceſſere omnis adytis, ariſque relictis Dij, quibus imperiũ hoc ſteterat fruſtra ſuccurritis urbi, Si vobis audẽdi extrema cupido certus moriamur & in media arma ruamus, Vnã ſalus uictis, nullũ ſperare ſalutẽ. ergo iuuenes fortes eſtis, & prompti, ſed auxiliũ ueſtrũ incẽſæ urbi quid proderit? ſed una eſt ſalus uictis, ſi ſalutem quã tueri nõ poſſent deſperando cõtemnant. (Inde, lupi ceu) Mira comparatio Lupus .n. improbus & ſæuus eſt. & in prædam intẽtus, præſertim cum catulos habet, cui quidẽ aptiſſimę tenebræ ſint, ad cõplendas inſidias, ſic & nos auxilio unico noctis in hoſtes ferebamur. [Oblati per lunam) Nam luna iam exorta erat, ſed quõ paulo infra: Nox atra caua circũuolat umbra? intellige debere conuenire in luporum cõparatione, etiam nocte ſimilitudinem, ſed hic accipiamus perſeuerare lunam, ſed fumo ex incendio proueniente obſcuratum eius lumen eſſe. Ordo eſt.

Ergo,

Ego inquit Aeneas ſerior.i.impetu trahor in flãmas, & arma. ſ.urbis incenſæ, & hoſtiũ ingruentiũ, talibus dictis Otriadæ ſ.Panthi Otrij filij,& numine diuum, ſup.tali hoc eſt iniiciẽte mala deſideria,uel tanq̃ numine eo quo Erynnis triſtis. impatientia animi, & fremitus,& clamor ſublatus:i.ſurſum latus, ad æthera,uocat.i.me, Ripheus,& Ephiteus(alias tñ Iphitus legũt)maximus armis.i.aut rebus bellicis,aut cũ armatus eſſet oblati per lunam quæ tunc exorta erat,ſed parum lucebat,ꝓpter fumum,& puluere ac umbras murorum adhuc extantiũ addunt ſe ſocios. & etiam Hyppanis,& Dymas, agglomerant. ſup.ſe.i.aſſociant noſtro lateri, & Choroebus iuuenis Mygdonides.i.Mygdonis filius, qui uenerat illis diebus.i.paulo ante forte ad Troia,incenſus inſano.i.ualde magno amore Caſſandræ,filiæ Priami,& uatis,& gener.i. ut gener eſſet,aut tanquã gener,quia gener eſſe cupiebat, ferebat auxilium Priamo, & Phrygibus.ſ.reliquis ſed more ſuo ſeparat ducem ab exercitu, & regem a populo exiſtens infelix qui.i.utpote qui non audierat(audierat quidem, ſed non crediderat uera eſſe) .i.non perfecerat obediendo præcepta ſponſæ.ſ.Caſſandræ,furent.i.uaticinãtis:nam uaticinantes eo quod ſpiritus in eis præ dominaretur,furore rapiebantur, furore autem diuino percepta præcepit, ut in patriam rediret eo quod Troia propediem peritura eſſet,ſed non credidit,quia,ut dictum eſt, Apollo fidem uaticinio Caſſandræ abſtulerat, quos.ſ.uiros dictos ubi ego uidi conſertos,i.inſtructos in prælia,audere.i.audentes eſſe,incipio his,ſ.uerbis ſequentibus,ſuper.i.inſuper & ultra audientiam eorum. O iuuenes,appoſitorie,fortiſſima pectora uos ſuccurritis fruſtra urbi incenſæ quia omnes dii,quibus imperiũ hoc ſteterat.i.auctores, & conſeruatores imperii noſtri, exceſſere adytis.i.ſacrificiis arcanis,& aris relictis.i.a ſe,& numine ſuo q.d.non opus eſt eos euocare quia ſponte ſua exierunt, id autem nouerat ab Hectore,& Pancho.Moris autẽ erat, ut docet Liuius, iis qui urbem aliquam expugnare uolebant. deos in quorum tutela ea urbs eſſet prius euocare,huiuſmodi carmine,Sideus,ſi dea eſt,cui populus,ciuitaſque.N.eſt in tutela,teque maxime ille qui uerbis huius populique tutelam recepiſti præcor,ueneror,ueniamq; a nobis peto,ut uos populũ ciuitatemq;.N deſeratis,loca templa, ſacra, urbemq; eorum relinquatis, atq; ab iis abeatis eiq; populo ciuitatiq; metum, formidinem,obliuionem iniiciatis,proditeq;.N.ad me, uoſq; uenitis,noſtraque nobis loca,templa ſacra,orbs,acceptior,probatiorq; ſit Mihiq; po.N.militibuſq; meis ꝑpoſiti ſitis,ut ſciamus,intelligamuſq; Si ita feceritis, uoueo uobis templũ, ludoſq; factorum hoc aũt carmen, conditũ erat in euocatione deorũ Carthaginẽſ.a Romanis, vñ pro.N.poteſt poni Carthaginenſ & Rom.exceſſere ergo omnes dii e adytis,& aris relictis, ſed ſi certa cupido audẽdi,(ſic Donatus)legit extrema.ſ pericula mortis,aut ſi certa.i.omnino deliberat a cupido i.cupiditas eſt uobis ſequi,me audientẽ extrema.i.sũma pericola,nihilominus uideris.q̃ fortuna ſit rebus,q.d.peſſima.q.a dii exceſſere adytis,ſed ſi uobis ea cupido eſt:moriamur,& ruamus in media arma,ſ hoſtiũ.i.irruamus in hoſtes armatos morituri,una ſalus eſt uictis,hoc eſt id ſolũ nobis ſaluti eſſe poterit,nullã ſperare ſalutẽ,i.ſi ut deſperantes de ſalute, & certi de morte audaciſſime irruamus in hoſtes Furor, inquit Aeneas, additus eſt, ſic.i.p talẽ cohortationẽ meã.animis iuuenũ,q cohortãdi sũt & nos vadimus inde.i.deinde i mortẽ,haud.i.nõ dubiã.i.certã, p tela,p hoſtes,& tenemus iter mediæ urbis,ubi plurimos hoſtes offendere ſperabamus & nox atra,ſ.fumo.& nubibus, circumuolat umbra caua, aut domorũ cauatarũ incendio cũ ſoli muri aut parietes lapidei extarent,aut q̃ ſemper caua eſt, cũ corpus nõ habeat,licet,à corpore ꝓducatur,uadimus,inquã, inde,ceu tanquã eſſemus, aut ſicut uadũt lupi raptores.i.ꝑdatores in atra nebula,quos cęcos.i.excęcatos furore, rabies uentris.i.fames improba.i.inducens ad dira,& improbãda facinorã exegit.i.extra luſtra & latebras ſuas expulit,q; ꝓ & quos catuli relicti expectant,ſiccis.i.ſitibũdis, aut eſurientib faucibus i.quos catuli famelici expectant, & eſt aptiſſima comparatio.

Et maximus armis Iphitus]In lib.omnino pleriſque Armis legitur.In aliquot uero aliis,Maximus annis,habetur.In nonnullis etiam ex his antiquioribus & hic & inferius,Epitus,ſcriptum eſt abſque aſpiratione.In aliquot,Ephytus, cum aſpiratione [Illis qui ad Troiam forte diebus Venerat] In Mediceo libro antiquis pleriſque omnibus, abſque relatiuo,Qui legere eſt,Illius ad Troiam forte diebus.[Quos ubi conſerto.)Quamuis,Conſertos,in libris aliquot antiquis habeatur,ex lib.tamẽ Mediceo,& ex Longobardico,atque ex aliquot aliis, Conſertos,legitur. [Si uobis audentem extrema cupido eſt Certa ſequi]Donatus,Audiendi extremu,uidetur agnoſcere Sed enim exemplaria uetera pene omnia,Audentem,legunt. VARIA LECT.

SERV. Q Vis]Etiam Græcorũ ut,Quis talis fando. Lacrymis æquare labores?] Hypallage, pro laboribus æquare lacrymis,ut, Dare claſſib. auſtros. Vrbs antiqua]Vel nobilis vel quia duobus millibus octiũ gentis anna regnaſſe firmatur.[Sternunt inertia paſſim Aut nõ repugnantia,vt,Pecora inter ertia votis optat ſptũ Aut inertia dũ occidunt, ut, Imbellẽ auertis Romanis arcibus Indũ. Hoc eſt auertẽdo oſtendis imbellẽ [Religioſa] Gradatim aſcendit Sane religio geminatur II,propter metri neceſſitatem. [Pœnas dãt] Moriuntur indigne, hoc.n.ꝓprie ſignificat [Redit in præcordia,uirtus]At qui ait.Horatius,nec uera uirtus cum ſemel excidit, curat reponi deterioribus.Sed ſententię non ſemper generales ſunt,ſed interdum pro negociorũ qualitate formãtur. Victoreſq; cadũt Danai] Generaliter dixit uictores . [Plurima mortis imago]Aut diffinitio timoris eſt aut uarietas mortis oſtẽditur . [Androgeos] Græca eſt. & Attica declinatio. Vnde eſt In foribus lethũ Androgeo.

Quis cladem illius noctis.qui funera fando
Explicet.aut poſſit lacrymis æquare labores?
Vrbs antiqua fuit multos dominata per annos:
Plurima perque uias ſternuntur inertia paſſim
Corpora,perque domos,& religioſa deorum
Limina:nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam uictis redit in præcordia uirtus:
Victoreſque cadunt Danai:crudelis ubique
Luctus,ubique pauor,& plurima mortis imago:
Primus ſe Danaum magna comitante caterua
Androgeos offert nobis,ſocia agmina credens
Inſcius.atque ultro uerbis compellat amicis:
AND. Feſtinate uiri.nam quæ tam ſera moratur
AEN. ſegnities?Alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama,uos celſis nunc primum a nauibus itis.
Dixit,& extemplo(neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis)ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit,retroque pedem cum uoce repreſſit.
Improuiſum aſpris ueluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens,trepiduſque repente refugit
Attolentem iras,& cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos uiſu tremefactus abibat.
Irruimus denſis & circunfundimur armis,
Ignaros que loci paſſim,& formidine captos
Sternimus;aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic exultans ſucceſſu,animaſque Chorœbus
CHO. O ſocii.qua prima,inquit fortuna ſalutis
Monſtrat iter. quaque oſtendit ſe dextera ſequamur

Facit. ὁ ἀνδρογεος τοῦ ἀνδρογεω [Viri increpãtis eſt.]Segnities?]Quæ ſeros facit,i.tardos,ut.Mors pallida.[Feruntque.Pergama]ἐρωτικῶς, ut, Iliũ in Italiã portãs.[Itis] ꝓ uenitis.& cõtra Terẽtius, Niſi ego ad mercatũ uenio pro eo.[Fida ſatis] Bñ addidit fida ut oñderet ſymbolũ,quo vtebant in bello. [Medios] Manifeſtos,vt,Medioq; ex hoſte recepi.Et, Quãquã in media iã morte tenet. [Aſpris] Syncreſis eſt,ut Cõpoſtus. [Anguẽ] ἀντιχρηστικῶς [Humi nitẽs] Incedẽs p humu. & eſt aduerbiũ. [Abibat] Bñ imperfecto vſus eſt.Nõ.n abiit [Ignatoſq; loci) His circunſtantiis oſtendit a paucis plures potuiſſe ſuperari.(Aſpirat)Fauet, ut, Aſpirãt auræ in noctẽ. Vñ & fauor,aura dicitur,vt Gaudẽs popularibus auris (Succeſſu exultans) Felicitate, qđ eſt ſtultitiæ Qua prima,inquit fortuna(Non quæ primã, ſed qua primum.Eſt aut hypallage,vt Ibant obſcuri ſola ſub nocte pro ipſi ſoli Quę fit non ornatus cauſa,ut, pars i fruſtra ſecant , ſed neceſſitatis. [Clypeos)Maiora ſcuta,quib.lattimus,κατὰ ταὐτὰ λέγειν τὰ ὀνόματα

Mutemus Clypeos, Danaumque inſignia nobis
Aptemus dolus an uirtus, quis in hoſte requirit?
AEN. Arma dabunt ipſi, ſic fatus. deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur laterique Argiuum accommodat enſem
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque iuuentus
Læta facit ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Tadimus immixti Danais, haud numine noſtros.
Multaque per cæcam congreſſi prœlia noctem
Conſerimus, multos Danaum Demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naues, & littora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in aluo.
Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis.
Ecce trahebatur paſſis Priameia uirgo
Crinibus templo Caſſandra adytiſque Mineruæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra;
Lumina nam teneras arcebant uincula palmas
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Chorœbus
Et ſeſe medium iniecit moriturus in agmen.
Conſequimur, uncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes
Armorum facie, & Gratarum errore iubarum.
Dum Danai gemitu, atque ereptæ uirginis ira,
Vndique collecti inuadunt, acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis
Aduerſi rupto ceu quondam turbine uenti
Confligunt, Zephyruſque Notuſque & lætus eois
Furrus equis ſtridunt ſiluę, ſæuitque tridenti,
Spumeus atque imo Nereus ciet ęquora fundo.
Illi etiam ſi quos obſcura nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totaque agitauimus urbe,
Apparent: primi clypeos, mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.

..μα. [Inſignia] Arma oſt. [Arma ſubâtingue, vt ſit qua ſi interrogantis [Comantem Aut criſtatam, quia de caudis animalium habebant criſtas ut, Criſtaq; hirſutus equinis. Aut comas habentem, ut Statius. Nō ergo in terga comātes Abantiadas. [Inſigne decorum] Ornamentum decorum. Non enim ſunt duo epitheta, quod apud Latinos uitioſum eſt Fecit hoc tñ Virgilius in paucis uerſibus. q. tamen emēdati ſunt, ut Lenta quibus torno facilis ſuper addita uitis, cum unte Facilis fuerit. [Induit] Quia multa inerāt in ſcuto hora, quibus manum inſerabāt, vt Clypeoque ſiniſtrā inſertabā aptās. (Hoc ipſe] Multi hic diſtinguūt, & ad Aeneam referūt. [Immixti] Vacatim, ut ſolet fraquenter. [Haud numine noſtro] Aut diis contrariis, aut quia in ſcutis Græcorū, Neptunus, in Troianorum, fuerat Minerua depicta. [Fida perunt] Sibi.ſ. (Formidine turpi) Epitheton timoris ſic. Saluſtius Carbo turpi formidine Italiam atque exercitum deſeruit. [Conduntur in aluo] Non conduntur dum eunt, ſed cum eſſe cęperint: Vnde & ablatiuo vſus eſt, nō accuſatiuo, ut in Georgicis, cōditus in nubē. Tale eſt aūt hoc, quale illud, Includuntur in carcere, & includuntur in carcerem. [Heu nihil inuitis fas quenquā fidere piuis Generalis quidem ſententia eſt, ſed loco cōgrua. Sequitur.n. & Caſſandre captiuitas fidentis ſacerdotio, & precceſſerat armorū mutatio, quæ nūc deprehēdit alioqui uitioſa eſt cū diſcrepat ſpiritalitate. [Priameis) Patronymicū quidē eſt, ſed ſpecies poſſeſſiui. Priameis uero tm̄ Patronymicū eſt, ſicut, Priamidos [Tendens ardentia lumina] Qđ eſt manuū, oculis dedit. [Fruſtra] Scđm Epicuros. & eſt ſeparatum. [Hāc ſpeciē] Species medium eſt, nam & bona, & mala eſt [Furiata] Furioſus eſt a quo furor nunquā recedit Furiatus uero, qui furit ex cauſa (Periturus) Melior ſenſus eſt: ſi ad dimicātis referatur affectum, ſicut de Tarchonte, de quo dixit: Et medios fertur moriturus in hoſtes. Cū niteret [Culmine] Tecto quod ante culminis tegebatur. [Cędes] Non pręlium. [Miſerrima] Autem quia inter ciues [Iubarū.] Pro criſtarū, quę de candis ticbant, vt eſt; Criſtaq; hirſutus equina. [Tum Danai] Ordo eſt, Vndique collecti inuadunt [Ereptæ] S. ἁρπαγμα διαρειας. Non enim dicit a Troianis ſublatam ſed intelligendum reliquit [Gemini] Atridę, id eſt duo, quod habet excuſationem. q̃a fratres ſunt propter ſimilitudinem. Nam numeri eſſe non poteſt Gemini enim ſunt proprie ſimul nati [Exercitus omnis] Bene excuſat propter uicti pudorē, ut Obruimur numero. [Aduerſi] Econtrario flantes [Eois Eurus equis] Ab Eois equis.i. Solis. Nā Eurus ab oriente flat. Notandum ſanè quòd cum Eous E naturaliter lōgum habet, metri neceſſitate correptum eſt ꝓpter ſequentem uocalem. Rarum aūt eſt. Nam nec proprium nomē eſt, vt Diana. nec ſermo cōpoſitus, vt, Sudibusue præuſtis (Stridūt ſiluæ) Excurſus poeticus, qui ultra tres uerſus fieri nō debet, nē ſit uitioſiſſimus. (Spumeus) Pro ſpumoſus [Atque imo) Abimus eſt (Illi) Propter illud, Hic primum ex alto. (Obſcura nocte per umbram) Per umbram noctis obſcuræ, ut, Molemque & montis. (Fudimus) .i. dolo fugauimus. Nam ſequitur. (Totaque agitauimus vrbe) Aliter intereminus ſignificat (Mentitaq;

telis) Verbo cōmuni: hoc eſt: quæ nos Græcos eſſe mentiebāntur. ut ſolet, ſenſum dedit rei inanimatę. Non enim poterant tela mentiri. (Signāt) Deſignāt aut per uocem: aut per ſymbolum, quo utebāt exercitus.

ASC. QVIS cladē, &c.) Recitat cladem & ſtragem, quam & ipſi inueni ſic incenſi ederant, & Græci uictores, ut uidebimus ex ordine, ſed præmittamus Donatum qui ita diſſerint. (Quis cladē illius noctis?) Vt ſupra: Quis talia fando m.d.u.aut d.m u. (Vrbs antiqua) Dolet qđ periit patria. Antiquū, nobile, & maximi meriti veteres poſuerūt Cōparat ergo tempus, quod felicitas tot annorū, vni' noctis ſpatio, abſumpta eſt, ergo cū perdita gemeret uehemēter mouebat tā lōgū ſpatium una nocte abſumptū, Adiecit miſerūda, quorū alia ſignificabāt indignitatem reſū, alia, crudelitatē hoſtium: alia ſacrilegia in deos, Indignitatē, q̃ cæſi opplerēt uias quod ꝓprias domos, qđ per tēpla, qđ pertinet ad ſacrilegium. ergo eo ꝓceſſerūt Troianorum mala. ut q̃ boſtiarū ſanguine deus placare cōſueuerāt, ii ſuo cruore eorū templa fœdarent. (Nec) ſoli, Excuſatur Troiani. Hoc tamē ad victoriam nō poterat eſſe: ſed erat ad ſolatiū. [Alii rapiūt incēſa (Obſeruat militatem diſciplinā quæ eſt ut primū uictoria, gloriaq; obtineat, deinde in prędam earut, Ait igitur Androgeos, iã bellū confecimus, nos qui prædam egimus de hoſtibus victis (Recentib.] Quia nuper erant detracta mactatis, Hæc ille. Ordo eſt. Quis explicet. i. explicaret & cōſequi poſſet, fando. i. loquēdo, hoc eſt uerbis cladē, & funera illius noctis? q.d. nullus, quātauis eloquentia p̄ditus, aut quis poſſet æquare. i. ad ſqualitatē vt meriti ſunt ꝓſequi, labores. i. miſerias, & ærūnas illius noctis, lacrymis. i. plorādo, & lacrymādo? q.d. qđ ēt nullus, q̃a urbs antiqua. i. nobilis & dominata ꝑ multos annos, q̃a ſecūdū Ser ꝑ bis mille, & octingentos annos fuerat tñ paulo añ cā tēpeſtatē, capta ab Argonautis ruit. ſ. in excidiū & deſolationē, & plurima corpora inertia. i. inertiū, nullā uirtutē belli cā habentiū ut ſenū fœmellarū, & impuberū ſternunt paſſim. quaſi per ſingulos paſſus, ꝑ uias ſ publicas, hoc eſt ꝑ plateas q̃. incēſis domib. coacti ſunt effugere, & ꝑ domos quas p̄dari inuaſerāt, priuſquā incenderent, & ꝑ limina deorū religioſa. ſ. Phrygibus olim, ſed nunc a Gręcis ꝓfanata. (Solent.n. dū urbs capitur, etiā nunc imbelles ad templa cōfugere) nec ſoli Teucri Dant pęnas. i. plectuntur. ſanguine. i. effundēdo ſāguinē, quia uirtus redit, quondam. i aliqñ, aut ſubinde, in p̄cordia. i. ad ſedes animorū etiam uictis, aut uirtus redit ēt uictis quondam. i. aliqñ prius hoc eſt uiciſſim, uincūt, & vincuntur, Troiani, & Danai. i. Græci, uictores, i q̃ erāt de exercitu uictorū, licet nō iīdem ſimul & ſemel, uincere, & uinci poterāt, ſed q̃a uictoria adiudicatis, q̃ ſummo loco uoti cōpotes ſunt, & locū tutātur licet plures ex ſuis amiſerint Gręci ergo uictores ſi ad totam aleam belli reſpexeris, cadunt. ſ. per quoſdā caſuis, luctus crudelis, ſup. fit ubiq; & pauor & plurima imago mortis, ſup. eſt Vbique Androgeos, primus Danaū. i. Danaorū hoc ē Græcorū offert ſe nobis, magna caterua. i. magno agmine Danaū (poteſt.n. bis cōſtrui) comitante. i. inſequente eum,

credens,

credens,ſup.nos eſſe,aut agmina noſtra eſſe,agmina ſocia.i.ſociorum exiſtens inſcius.i.ignarus rerum:uel atque ipſe inſcius compellat.i.alloquitur nos,ultro.i.inſuper,uerbis amicis.i.quibus alloquatur amicos.O uiri feſtinate.i.feſtinãter accedite,ad diripiendã urbẽ,nã quæ ſegnities.i.pigrities,& deſidia, tam ſera.i.tã tarda,non moratur.i.detinet uos:alii ſ.Græci, ſocii noſtri,rapiũt,& ferũt.ſ.ſportãt:Pergama.i.res Troianorũ,incẽſa.i.quorũ urbs incẽſa eſt, uos itis i.uenitis nũc primũ a celſis nauibus,dixit ſ.Androgeos(uel Androgeus.ſed ut ſyllabã produ cat,maluit Androgeos dicere) & ipſe delapſus in medios hoſtes ſenſit exẽplo.i.illico Enim pro quia,neque.i.nõ fiſta,ſatis.i.quib.confidere poſſet rñſa dabantur ei,& iõ obſtupuit,& repreſſit.i.traxit retro i.retrorſum,premẽdo pedem,cũ uoce, uelut,i.quemadmodũ is qui nitẽs.i.figiens pedẽ,humi.i.per terram creſſit anguẽ ſentibus aſpris pro aſperis,cã metri i.habentem ſentes aſperos,hoc eſt,ſpinas aſperas,& acutas, & qui trepidus.i.feſtinus cũ tremore,refugit repente.i.eueſtigio ſup.anguẽ attollentẽ.i.attollẽdo caput præ ſe ferentem & colligentem iras,& tumentẽ.i.habentẽ tumentia colla cęrulei coloris, haud.i.nõ ſecus,i.aliter ergo eodẽ modo Androgeos tremefactus uiſu.i.dum nos uideret hoſtes,abibat.i.abire parabat, ſed nos irruimus ſ.in eum,& circunfunditur denſis armis.ſ.cæteris eum comitantis, & nos ſternimus eos paſſim ignaros loci, & captos formidine,fortuna aſpira.i.fauet & annuit,atq; adridet primo labori,atque id quod fortuna ſolet in eos quos perdere uult,atque Chorœbus.ſ.iuuenis captus,amore exultans, hic i.Hoc loco,& tpe.i.in hoc facto,ſucceſſu,& animis.ſ.ex ſucceſſu captus,inquit,o ſocii,ſequamur, ſup.ea qua primo fortuna mõſtrat iter ſalutis,& qua dextera.i.uirtus nr̃a bellica oſtẽdit ſe,ea.n duo ad uictoriã neceſſaria ſũt fortunã,& virtus Mutemus clypeos.i.ſcuta nr̃a , & aptamus nobis inſignia.i.arma, certis iudicis inſignita, & nobilitata:Danaũ i Græcorũ iã interfectorũ,aut q reiectis clypeis aufugerant,& ſi quis dicat,id nõ eſſe uirtutis,ſed doli rñdet,quis requirat.i.diſcutiat,in hoſte.i. in facto,qđ fit cõtra hoſtem,dolus,ſup.ſit,an virtus,q.d.nullus (Et id dicit,ut iuuenis,& cæcus amore,unde malẽ merẽtur de poeta,qui hanc ſententiã de mẽte eius dictã cenſent , quia(ut prius dixi)ſnïæ dãdæ ſunt ſecũdũ affectionẽ loquentium, non ipſius poetæ,qui loqnẽtes inducit)ipſi Danai , dabunt arma.ſ. cõtra ſe,aut quibus eos inuademus, & ipſe fatus i.locutus.ſic, induit galeã Androgeo ſecũdũ Atticã linguam , genitiuus eſt ut teſtat Ser.&c in 6.ad illud, In foribus letum Androgeo) Latinæ Androgei.comãtẽ.i.criſtis, aut coma ornatã, & induitur inſigne,i.ornamentum decorum. clypei i.clypeũ, decore inſignitum. & accommodat lateri enſem Argiuum,i.Græcanicũ Ripheus facit hoc.i.conſimile,& ipſe ſup facto hoc,ſecundum quoſdam,ſed uidetur indecorum ,unde licet dicturus eſt, Vadimus immixti Danais haud numine noſtro,„ & licet Martio furore ſe peritum dixerit,nec iat rationis in armis tñ uõ dicerẽ eo dolo tñ utrum uti uoluiſſe,uñ nõ diſtingnam, ſed cõſtruã ſic,& ipſe Dymas facit hoc, & omnis iuuẽtus (p quod ſe ſatis excludit)læta.i.exultans ſucceſſu,facit hoc.i.accomodat ſibi ,arma Græcorum,hoc eſt, quiſque armat ſe ſpoliis recentib.i.armis,quibus recenter hoſtem ſpoliauerat. [Vadimus immixti) Narrat reliquã fortunæ aleam, docetq; nihil inuitis fas quẽq; fidere diuis,& quæſitus artes atque aſtutia obfuiſſe iuuenib. qui & a ſuis,& ab hoſtibus,qui ſua arma agnoſcebãt obruebãtur.unde Donat.[Diffugiunt alii]nam qui non penitus turbati erant fugiebant ad littora,qui autẽ erãt amẽtes timore,ſcãdebant rurſus equum [Heu nihil]Fauebat nobis noſter dolus ſed inefficax redditur,qui quidquam humana induſtria aduerſus dei uoluntatẽ molitur quod oſtendit in Caſſandra , ſed ſingula notent uerba[Ecce]i.dum bene,ac proſpere noſtra certamina procederẽt tepẽre apparuit quod multiplici indignitate,& ſcelere,noſtros actus turbaret.[Trahebatur]Per publicũ quæ paterno merito,ac ſuo,ne cũ honeſtis quidẽ officiis multorum decuit offerri[Crinibus].ſ.quod fuit uirginalis uerecũdiæ,factum inimicum trahebatur,uirgo uirorum plurimorũ manibus trahebatur , ſacerdos manibus impiorum trahebatur a tẽplo,& ab ipſius deę penetralibus rapta,& manibus poſt terga conſtrictis,& quamuis hæc pferret,tendebat ad cęlum oculos,cum non poſſet manus,quod faciebat fruſtra;quęrebat.n. in cęlo ultores deos,quibus aduerſantibus imperiu ceciderat , & eos quorum cum domus eſſet illũ templis tuis prodeſſe noluerunt,aut non potuerunt Collige ergo in Caſſandrã crimina, q regalis, q uirgo q paſſis crinib. quos habuit ad ornatũ, q per publicũ,q uincta,q trahebat à plurimis . In deos uero q a templo,q ſacerdos,q a conſpectibus deæ. Horum, alterũ affinitatis cauſa, alterum religionis,quia antiſtes, eſſet deorũ, mouere debebat Aeneã.Nõ tulit etiã Chorœbus,& reliqui, illi moritura ſuccurrunt.Hic error armorum qui ante iuuabat, nocere cępit.nam a ſuis putati Græci telis i.lapidibus,& ſimilibus.cadebantur.[Tum Danai]Compendium adhibetur,ut nõ tñ ereptã uirginem diceret, uerum etiã multos hoſtes ob cã rem occiſos,& connexuit pcipuorum nomina,& aliorũ numerum generaliter poſuit.[Illi etiam]Alia calamitas, ut ab hoſtibus cognoſceremur qui acrius etiã quam hoſtes mouebantur, quia ſe deceptos uiderant Hæc ille.Ordo eſt. Nos uadimus immixti.i.multũ ,& quaſi in medio eorũ mixti. Danais.i.Græcis, numine.i.uoluntate,& nutu deorũ, haud.i.non noſtro.i.nobis propitio aut fauorabili,ſed inimico aut numen p commodo poſuit qđ numina afferre ſolent,nos congreſſi p cæcam.i.tenebroſam,& nos excæcantẽ noctem.i.caliginem fumi,& umbrarum conſerimus.i.conſerendo manus,conficimus multa prœlia & demittimur,i deorſum mittimus.Orco.i.ad Orcum.i inferrnum omnia urgentẽ multos Danaum.i.Danaorũ, hoc eſt, ex Danais,quia plures teſtabant, unde potius multos Danaũ quam multos Danaorum dixit Alii.i.partim.qui.ſ.nõ occidebãtur diffugiũt ad naucis, & petũt curſu littora fida i.in q b.plus quam in armis confidebant, & pars.i.partim ſcandunt, rurſũ.i.denuo equum ingẽtem(quod mirũ eſt , quia dictũ eſt, quod qui in eo erant,demiſſi eſſent per funẽ,quo circa non uidetur quo conſcendere poterant. ſed illius dicti non immemor adiecit ingentem,ut ſit,licet difficilis eſſet aſcenſu,quia ingens tñ aſcendebãt)turpi formidine,i propterea qđ turpi formidine eſſent capti,nec ſcirẽt quo ſe reciperent aut diffugere poſſent, & condunt.i.abſcõdunt in aluo nota.i.in qua prius fuerant occulti.Heu,dolentis eſt interiectio, nihil i.non aliquid fas, non eſt quẽquã fidare ſ.ſibi aut fortunis ſuis aliqd diuis i.diis,aut nominibus inuitis,i.nolentibus,aut refragãtibus. Ecce,q d id exẽplo noſtro oſtendam,nã dum ſic diffugerẽt Græci recollecti ſunt p planctũ Caſſandræ, ecce.n.quaſi ex inſperato,uirgo Priameia.i filia Priami,Caſſandra,trahebatur a templo,& adytis,i penitioribus locis,quia regis filia & uates in ſuprema ſaltem neceſſitate adire permittebatur,crinibus.i.capillis.paſſis.i. diffuſis, hoc eſt aut per crines paſſos,quod impium eſt,aut habens crines paſſos,eo qđ ſic ad templum confugerat iuxta qđ dictũ eſt, in 1.Aeneid. Interea ad tẽplũ nõ aquæ Palladis ibãt Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant,aut quia relictã do illi crines paſſi erant trahebat .dico tendens.i.extendens, & diligens fruſtra quia dii uõ miſerabant, uñ in eodẽ.i Diua ſolo fixos oculos aduerſa tenebat. Fruſtra ergo inuocabat deorũ auxilium,quia eam cum Troia perire nolebant ſaltem morte corporali)lumina ardentia, id eſt reſplẽdentia aut micãtia ob irã & indignitatẽ facti ad cęlos: ubi ſcilicet dii, quorũ auxiliũ implorabant erant,lumina,inquit,nam uincula,ideſt manicæ aut liga arcebant,id eſt conſtringebãt,& impediebant ne extẽderentur,palmas,id eſt manus teneras,quia puellares Chorœbus.ſcilicet procus,aut ſponſus eius mente furiata,id eſt furore capta,non tulit,id eſt non perpeſſus eſt,hanc ſpeciem, ideſt hanc triſte ſpectaculũ,aut ſpeciẽ,id eſt decorem uirginis tã miſerabiliter tractæ,& ipſe periturus,id eſt certus mori iniecit ſe in medium agmẽ,id eſt cœtum hoſtium,nos cuncti,id eſt omnes ſimul cõſequimur,ſcilicet Chorębum, & incurrimus denſis,armis,id eſt,denſa arma hoſtium,ut octauus caſus,datiuus localis,aut p denſa arma noſtra,ut ſit ſeptima caſus,inſtrumẽtalis uidelicet,ſed prior expoſitio præſtat. Nos obruimur hic, ideſt hoc loco ubi incurreramus, primum ex alto culmine, id eſt pinnaculo delubri , id eſt templi unde trahebatur uirgo, telis noſtrorum,id eſt amicorum,hoc eſt.Controianorum, & cædes.i.occiſio,& proſtratio,ac ſtrages miſerrima,i.miſeratione digniſſima,oritur facie,id eſt imagine, & ſpecie,hoc eſt pp apparentiam armorum, quę nos indicabant Gręcos eſſe(erãt enim induti arma Græcorum , ut præmiſſum eſt) & pro ideſt errore iubarum.i.criſtarum, Graiarum.i.Græcorum , hoc eſt quæ in clypeis Græcorum erant . Tum.i.inſuper, aut deinde, Danai collecti undique.i.ex omni parte,gemitu & ira virginis ereptæ ideſt quam.Chorœbus eripuerat aut portus ereptæ ex tẽplo quę gemebat , & cõtriſtabatur (quia enim gemitus erat in virgine,& ipſius uirginis,debet & ira eius dici,vt per irã irate uerba,id eſt conuitia intelligamus)ipſi inquam collecti undiq; inuadũt,ſup.nos,uidelicet Aiax acerrimus,& Atridæ ge-

mini.i.duo qui fratres, non tamen gemelli erant.ſ.Agamemnon, & Menelaus, & omnis exercitus Dolopum.i.ſociorum Pyrrhi inuadunt, dicit, ceu.i.ueluti uenti aduerſi.i.ex aduerſo cocitati,uidelicet Zephyrus,& notus, & eurus.i.uentus ille Orientalis lætus equis Eois.i.Orientalibus, quibus aduchi fingitur cõfl.gunt quondam.i.quouis tempore turpine.i.impetus, uur globo uentorum rupto.i.diſſoluto , ſiluæ ſtridunt.ſ.poſt diſſolutionem, & Nereus.i.deus aquarum,ſpumeus.i.ſpumoſus,& ſpumis aſperſus,ſæuit tridenti.ſ.fuſcina, ſceptro Neptuni:atque ciet.i.concitat,& cõmouet ęquora.i.aqua maris prius æquas,imo fundo.i.ab ipſo fundo , q̃ immus eſt.Illi etiã quos nos fudibus i diſiunximus, & diripimus,ſi quos fudimus inſidiis per umbram nocte obſcura,& agitauimus tota ui be:apparent primi.ſ.inter nos inuadẽtes(qua alii hæſitabant an hoſtes eſſent, eo quod a ſuis quoque obruebantur) & ſup.agnoſcunt clypeos ſ.ſuos,aut mentitos(ergo mendacium etiam in facto eſt, quod & Auguſtinus aſſerit. Vnde in Buc.nec natios diſcet mentiri lana colores)& tela mentita.i.quæ nos ;Græcos eſſe mentiebantur[ut Ser.interpretatur,& ita ſenſum rei inanimatæ dedit,& accepit actiue, ut nunc fere capitur , aut quæ nos mentiti eramus,hoc eſt mendaciter aſſumpſeramus, & id paſſiue quod quia ratum eſt concedamus Seruio,& ſignant.i. deſignant, aut notant,per ſymbolum.i.per communem (ut dicunt(clamorem Græcis omnibus & ſolis notum, quia uigilib. & conflictaris,conſignari ſolet,aut ſignant ex clamore bellantium ora diſcordia ſono.i.idiomate,aut loquela aut modo clamandi,qui quibuſl.bet nationibus proprius eſt. Legendum , Obruimur noſtrorum,ne ſyllabam mendoſam ponamus,& licea Seruius innuat ibi Et lætus Acois diphthõgon corripi,crudidero tamen ſcribendum eſſe Heos,uã Græce ἑῷαις dĩ matutinis,& orientalis,& primam corripi,cum eois,eadem producat iam apud Græcos quam noſtros.

VARIA LECT. ET plurima mortis imago]Veteres aliquot lib.Noctis imago,legunt.[Denſis circunſundimur armis)In pleriſque ueteribus legas,Circunfundimus [Dolus,an uirtus,quis in hoſte requirat]In libris aliquot antiquis legere eſt. Quis ab hoſte , & Requiret.Sed magis placet.Requirat:ut in Mediceo,& aliquot aliis exemplari.habetur .[Clypeiq; inſigne decorum]Sũt qui, Decori ſcribãt.[Seſa medium iniecte moriturus in agmen]In Mediceo,& pleriſq; aliis ueteribus libris,Peritutus habet. [Dolopumq; exercitus]Exemplaria q̃dam antiqua Dolopumve,legũt [Si quos obſcura nocte, p umbrã Fudimus inſidiis,totaq; agitauimus urbe]Antiqui aliquot lib.Sub umbram legunt.In Longobardico etiam legere eſt, Totamque agitauimus urbẽ.

SERV. VNius]præcipuus[Aequi] Pro æquitatis. Et optima figura eſt a fęminino genere in neutrũ tranſire.[Dis aliter uiſũ] in ingenti indignatione Aeneæ,iń nihil ſacrilegium daſ, ut cum ſequatur Cnufixi a ſociis [Panthu]Vocatiuus Græcus eſt.[Iliaci cineres]Naturale eſt iurare per id, quod charum quis habuit , & excuſatur (ut ſupra diximus) ſuga. [Teſtator]Teſtificor, & deeſt Vos [Vices Pugnas, quia per uiciſſitudinem pugnabatur , ut Saluſtius docet. Legimus etiam pœnas,uicer dici.Hora. Viceſq; ſuperbæ Te maneant ipſum. Sed de bello uſurpatũ eſt. Nullum enim prœlium caret periculo .[Meruiſſe] i. fortiter dimicaſſe. Hi enim merentur occidi.Bene autem euaſiſſe fatis imputat,cum tã ſenex , quam debilis euaſerit, occiſis iuuenibus [Clamore] Bellico.ſ.[Ingentem pugnam Merito q̃ppe in domo regia, de qua maior ſpes erat prædę [Morerentur]Non pugnarẽt ut ſupra Oriturq; ue miſerrima cędes.[Acta teſtudine)Applicata.) Poſteſque ſub ipſos

Ilicet obruimur numero:primusque Chorebus
Penelei dextra diuæ armipotentis ad aram
Procumbit cadit & Ripheus:iuſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris,& ſeruantiſſimus æqui:
Dis aliter uiſum:pereunt.Hypaniſque, Dymasque
Confixi a ſociis;nec te tua plurima Pantu
Labentem pietas,nec Apollinis inſula texit.
Iliaci cineres,& flamma extrema meorum,
Teſtor,in occaſu ueſtro,nec tela,nec ullas
Vitauiſſe uices Danaum,& ſi fata fuiſſent
Et caderem,meruiſſe manu,diuellimur inde
Iphitus,& Pelias mecum;quorum Iphitus æuo
Iam grauior,Pellias & uulnere Tardus Vlyſſi
Protinus ad ſedes Priami clamore uocati.
Hic uero ingentem pugnam;ceu cetera nuſquam
Bella forent,nulli tota morerentur in urbe
Sih Martem indomitum,Danaoſque ad tecta ruẽtes
Cernimus, obſeſſumque acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalę poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus,clypeos ad tela ſiniſtris
Protecti obiiciunt,prenſant faſtigia dexteris.
Dardanidæ contra turres ad tecta domorum
Culmina conuellunt(his ſe,quando ultima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes,ueterum decora alta,parentum,
Deuolunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores.hac ſeruant agmine denſo.

plurima Panthu) Seruauit in ſiue deos tantum fuiſſe a Troianis alienos,;ut etiã Panthus occũberet uir prius,grauis,religioſus,cum ipſis inſignibus ſacerdotis. (Iliaci)Quia uidebat,nel crimini, uel eſſe poſſe dedecori, quod tot tantiſque cadentibus euaſerit iurãdi religionem ultro ante obiectũ qđ metuebat oppoſuit,habet .n.maiorem fidem quodante quã exigatur , offertur.habet & bonæ conſtãtiæ firmium teſtimonium , non exorta , ſed oblata purgatio . (Et ſi fata fuiſſent Vt caderem)q.d.ſi fata p̃miſiſſent interitũ meum (Meruiſſe manu).i.ita ſine aliquo reſpectu meę ſalutis pugnaſſe, ut meruerim ab hoſtibus interimi.[Diuellimur]Inuiti,neceſſitate adacti,impellimur abire,oſtẽdit autem meruiſſe manu mori, cum prius cum paucis, nunc uero ſolus pugnaret,[Clamore] Nõ ſpecialiter ab aliquo: ſed clamore pugnantiũ : quo indicabat eſſe opus auxilio ad defendẽdam regiũ apud quam acrius pugnebatur , p̃pter gloriã & prædam.[His ſe.]ad excuſatione quare pulchra deſtruerẽt.

Si circa portã ſub poſtibus , ſi circa feneſtras circa poſtes. (Ad tela(Cõtra tela (Tecta Culmina Tecta participium eſt.Aut eãdem rem bis dixit.(His]Propter quæ pugnabant. Sic Lucanus In pinguã ſregere rates.(Decora)Ab eo quod eſt decus, ut pecus.[Obſedere)Modo præſidio tenebant, ut ſequentia indicãt. Has ſeruant agmine denſo.

ILICET obruimur,numero))Docet magnitudinem ſtragis quæ ſubſecuta eſt,qui in eo conflictu perierant,purgat que ſe q̃ cum aliis non occubuerit , fatis ipſum alio recipientibus.i. ad maiora reſeruantibus.Vnde Donat.dicit ſic.[Ilicet)Vbicunque ponitur,ilicet,extremo omnia occidere,vel occidiſſe.ſignificatur.Chorębus deniq;,primus inſidiarũ auctor,primus interficitur.Et ante ipſius Mineruæ ara occubuit,propter cuius ſacerdotem defendẽdã eramus collecti,[Iuſtiſſimus unus) Perierunt innoxii.& ſceleratis,iua uicendi datũ eſt.[Viſum]Vbi ponitur,hoc non iuſtum;iudiciũ.ſed prauæ uoluntatis ſtudiũ,& libido ſignificatur .(Confixi a ſociis) Augerat cõmiſeratio interfici.n.durum eſt, ſed durius a ſuis interfici exaggeratur qđ dixerat, Heu nihil inuitis fas quenquã fidere diuis [Nec te tua

[Scalæ]Non ſolum quia in plurali declinant, ſed quia plures eſſent.Hæc Ille. Ordo eſt Ilicet i.præcipue illic,obiuimur numero.i.multitudine ingruentiũ , aut numero,i.non ſinguli , ſed multi ſimul ſed prior , ſententia eſt cõuenietior & honorabilior,ut nõ virtute,ſed numero,inferiores cenſeant Troiani, & Chorœbus iuuenis ille,procumbit ideſt grauiter cadit ad arã diuæ armipotentis ideſt Palladis,in cuius manu bella ſunt , & uictoriæ,,p̃cũbit, dico,ictus,ſup dextera Penelei, illius græci.i. cuius nominis expreſſio,ſidẽ rei facit, quaſi certe loquatur,poeta,& Riphæus iuſtiſſimus unus.i.præcipuus,aut unus iuſtiſſimorũ,qđ metri cã dicere nõ potuit ut ſint iuſtiſſimi.i in ęqnali,& eodẽ sũmo gradu iuſtitiæ,aut unus.i.ſolus iuſtiſſimus,q. fuit i Teucris,& ſeruãtiſſimus.i.obſeruãtiſſimus, ęq.i.ęq̃itatis & iuſtitiæ,& id,ſup.ſecundũ iudiciũ hominũ,ſed diis aliter viſũ, ſupple eſt q̃ a cadit.i.ſuccũbit,& terrã oppetit , quaſi uero dii iuſtũ? p̃miſiſſent occubuiſſe,ſi eis talia niſus fuiſſet(qđ quidẽ in laudẽ Aeneæ,uergit,q̃ q̃ a diis Iuſtus approbatus eſt,etiã ſeruatus eſt . Vnde Venus in r.lib.Haud credo inuiſus cœleſtibus auras uitales Carpis uerum cum fide non conſonat , quia

deus

deus permiſit etiam iuſtiſſimos temporaliter affligi, reponẽs eis coronam æternam, ſed nos hic poetam interpretamur nõ diuinas literas)& Hypanis, & Dymas pereunt confixi a ſociis.ſ.de culmine tela iacientibus,nec o Panthu(more græco uocatiuos abſtulit)tua pietas.i.religioſus, & pius cultus in deos plurima.i.qui tibi plurimus fuit, & infuſa Apollinis i.quæ caput,tuum,qui ſacerdos Apollinis erat,redimebatur,texit.i.protexit,& defendit te,quia etiam periiſti obrutus telis tuorum, aut noſtrorum,loquitur.n. Aeneas q. unus ex Troianis eſt, & quia forſitan occurrebat, nõ tacitis animis dubitatio quomodo igitur Aeneas euaſerit,addit. O cineres Iliaci.i.Troiani, & o flamma extrema,meorum.i.quæ extremo loco meos abſumpſiſti,quia cum extremas pugnauerat Aeneas ego teſtor.i.proteſtor,aut deos,aut uos, qui quod dico teſtificari poteſtis,me nec uitauiſſe tela,nec ullas uices.i pugnas,aut ictusq́ uiciſſim dantur Danaum i.Græcorum.i.quas vices a Danais expectabã hoc eſt teſtor uos,quia intulerim me in omnia tela,& obiuerim omnes uices ictuum,& ſi fatali,deorum uoluntates,tuliſſent.i.ita ordinaſſent,aut uoluiſſent,ut caderem.i.perirem,aut occideret,teſtor me meruiſſe manu.i tantam ſtragem dediſſe manu mea,ut dii uiſi,eſſent mihi paris feciſſe,ſi perituri me quoque iuſſiſſent,q.d æquum uideri ,ut qui gladio pereat:Senſus ergo eſto,tametſi euaſi,non id ideo effectum eſt,quod præterfugerim,aut Græco non offenderim,ſed qui fata uoluerint me tunc interire.Nos diuellimur inde i.ex pugna Iphitus(ſunt q. ſupra legunt Ephitus,ſed alius eſſe poteſt)& Pelias ſup.diuelluntur mecum.)Sunt tamen qui conceptionẽ caſuum eſſe uelint,ut ſit,Iphitus,& Pelias mecũ diuellimur, pro eo quod eſt, ego & Iphitus & Pelias diuellimur inde. Sed rarũ eſt id genus conceptionis Nam Horat in Artedixit.Tu quid ergo & populus mecum deſiderat,audi,non,quid deſideramus, atque ita mallem quaſi zeugmatice conſtruere,ut ſit,nos diuellimur inde.& Iphitus & Pelias mecum,ſup.diuelluntur)quorum Iphitus,ſup.erat iam grauior æuo.i.ætate,hoc eſt ſenior, & Pelias erat tardus.i tardus effectus,& impeditus uulnere Vlyſſi ab Vlyſſe illato,q.d.ſi qui adhuc mihi comites ſuperfuiſſent quib. cum bellaſſem,non fuiſſem digreſſus nec digreſſi ſumus in fugam,ſed uocati protinus clamore ad ſedes Priami.i ad regiam uero,pro ſed, nos cernimus, hic,aut,nos cernimus uero.i.uero i.præcipue & quaſi ad uerũ,hic.i.in regia Priami pugnã, ingentẽ .i.ualde magnã. ceu.i uelut ſi cetera bella nunq̃ i.nõ uſquã, nõ forent.i.eſſent.uſquã i.ac ſi nunq̃ alibi. bella fierent a cęteris & nulli morerentur in totã urbẽ,præterquã ad ſedes Priami.Cernimus enim ſic Martẽ indomitũ.i.impetũ belli ad idomitus fieri,& Danaos ruẽtes ad tecta,& cernimus limẽ.i.ingreſſum regiæ obſeſſum,ſ.a Græcis,teſtudine phalange,hoc eſt ex ſecuris protectione,cõtra tela, & lapides acta.i.facta in morẽ teſtudinis q̃ eſt ſpecies muri circumuexi,aut circumuoluti in morẽ teſtudinis,quæ teſtã deſuper habet circuularã,ſcalę(q. a plures erãt) hærent.i.affixæ ſunt pariẽtibus,& nituntur,ſ.aſcendentes. gradibus i.per gradus,aut gradatim,ſub i.tendentes ab inferiore parte ad ipſos poſtes,ipſi protecti obiiciũt ſiniſtris.i.p ſiniſtras manus,clypeos ad tela.i.cõtra tela,& prẽſant.i.prẽdere frequẽter tẽtant,faſtigia i.culmina,aut ſummitatẽ murorũ dextris. ſ.manib.Dardanidæ.i Troiani,cõtra.i repugnantes, & contra Græcorũ conatus molientes,conuellũt.i.abſtrahũt, ut deiiciũt turres.i.materiã turriũ,& culmina, i.ſummitates domorum, aut turriũ,tecta.i.cooperta tegulis,aut lapidib. (ẽ ergo hic participiũ)& parãt ſe defendere his i.hmõi, p.p quæ pugnabãt telis,quia ea proiiciebãt in hoſtes,q̃ hoſtes poſſidere affectabãt,quã quidẽ,cernũt ultima.i.excidiũ,aut exitiũ,tã in morte extrema i.q̃ maxime immiuẽte, & deuoluũt.i.deorſũ uoluũt in hoſtes aſcẽdẽtes,trabes auratas.i.auro tectas,& obductas appoſitorie alta i.ſublimia ſupbia decora.i.ornamẽta,parẽtũ ueterũ i.maiorũ,& priſcorũ regũ Troianorũ.Alii obſedere.ſ cuſtodiẽtes imas fores,ne ruptis illis irruerãt Danai,mucronibus.i.enſib.acutis ſtrictis.i.euaginatis,& denudatis,& ipſi ſernãt.i cuſtodiũt,has .ſ.fores imas,agmine dẽſo.ſ dẽſe cõſtructo aduerſus irruptios.

VARIA LECT. CLYPEOSQVE ad teal ſiuiſtris Protecti obiiciunt) Vetera aliquot exẽplaria, ac tela,legũt. Sũt lib.antiqui in quib. Ad tecta ſcriptũ ſit [Dardanidę cõtra,&c.] in antiquis aliquot lib. Turres,& tecta,legas.Illud ẽt dicendum, quod in Mediceo lib. Tota domorũ Culmina, legitur.(Auratasq; trabes [Sũt antiqui lib.In quib. Aeratasq; trabes,legitur.[Decora alta,parentum, Deuoluunt]In lib.aliquot antiquis.Decora illa, legitur.[Imas Obſedere fores]In antiquis aliquot exemplaribus.Vnas legit.

Inſtaurati animi regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque leuare uiros,uimque addere uictis.
Limen erat,cæcæque fores,& peruius uſus
Tectorum inter ſe Priami,Poſteſque relicti
A tergo infelix qua ſe dum regna manebant
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros,& auo puerum Aſtyanacta trahebat.
Euado ad ſummi faſtigia culminis,unde
Tela manu miſeri iactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti,ſtantem ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis,unde omnis Troia uideri,
Et Danaum ſolite naues,& Acheia caſtra,
Aggreſſi retro circum,quam ſumma labentes,
Iuncturas tabulata dabant,conuellimus altis
Sedibus,impulimuſque ex lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit,& Danaum ſuper agmina late
Incidit.aſt alii ſubeunt:nec ſaxa nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulũ ante ipſum,primoque in limine Pyrrhus
Exultat,telis,& luce coruſcus ahena.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus:
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat
Nunc poſitis nouus exuuiis,nitiduſque iuuentus
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem,& linguis micat ore triſulcis.
Vna ingens Periphas,& equorum agitator Achillis
Armiger Automedon,una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto,& flammas ad culmina iactant
Ipſe inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit,poſteſque a cardine uellit

SERV. INſtaurati animi) Hic oſtenditur eos ſuperius defeciſſe quod ſupra non dixit.[Leuare]Iuuare [Vimq]Virturem ut Saluſt.Sed noſtra oĩs vis in animo & corpore eſt.[Victis] Qui uincebantur, ut,Et quia uictus Abis. Limen erat) Contra illud, obſeſſis foribus quemadmodum ingreſſus,ſit & dicit p poſticum, qđ generis eſt neutri,vt Horatius Flaccus: Atria ſeruantem poſtico falle clientẽ Nam ſi generis fęminini legeris poſtica, augurale eſt, ut antica poſtica [Cæcæ]Nõ omnibus notę.[Vſus] Verbum iuris,uia actus,vſus. [Infelix] Ad præſens retulit tempus infelix.[Dum regna manebant]Dum donec & abſolutus eſt ſenſus. Alii tamen cum legunt.ſed cum manebãt, quomodo dicimus cum conſter, manebant, modum eſſe iudicatiuum ? Hoc ergo ſciendum eſt:quia quando coniunctiuus modus eſt, neceſſe eſt aliquid iunge, aut ſubaudiri,ut, cum uenirẽ, uidi illum : Si autem cum ueniebam, dicamus,aut modus pro modo,eſt, hoc eſt indicatiuus pro cõiunctiuo,aut Cũ nõ erit coniunctio,ſed aduerbium temporis, & ſignificat tpe quo ueniebam.[Ad ſoceros]Quia quæ ex diuerſis ſũc ad ſuum genus clauſulã ſtringunt & meliori ſexui reſpondet.i. maſculino [Trahebat) Quaſi puerũ,ut,Paruumque nepotem ipſe trahit [Euado] E, uacat, ut emortuus (Iactabant)Spargebant,quaſi nihil profutura.[In præcipiti] In alto,vnde,quis poteſt præceps dari. Sequitur enim ſub aſtra eductam.(Solitæ naues)participium ſine uerbi origine Soleo enim neutrale eſt, qđ caret pterito.(Caſtra] Vbi exercitus ſit,caſtra dicũtur. Vnde eſt,Nos caſtra mouemus,ut, Valorũ pãdimus alas.[Sũma] Extrema,ut ſupremum, ſummũ dicimus,ut, Proph ſupreme Iuppiter [Labãtes]Faciles ad reſolutionem.Et eſt ordo, Turrim conuellimus, impulimusq; (Telorũ interea ceſſat genus]Bene addidit Genus. Telum.n.dicitur ſecũdũ Græcã etymologiã ἀπὸ τοῦ τηλόθεν quidquid longe iaci põt, quanquã legitimus de gladio At non hoc telum mea qđ uidcatera uerſat & ſequitur,Dixit,& ſublatum conſurgit in enſem. Telum autem dictũ eſt illo loco a lõgitudine.Vnde & muſtelũ dicimus.[Veſtibulũ] Veſtibulũ eſt prima ianua para. Dictum eſt autem

At domus interior gemitu, miſeroque tumultu
Miſcetur: penitusque cauæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea ſydera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat ui patria Pyrrhus, nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre ualent: labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit uia ui: rumpunt aditus, primosque trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exijt, oppoſitasque euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, cāposque per omnes,
Cum ſtabulis armenta trahit: uidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſque in limine Atridas
Vidi Hecubam, certumq; nurus, Priamūq; per aras,
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacrauerat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpolijsque ſuperbi
Procubuere: tenent Danai, qua deficit ignis.
Forſitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Vrbis ubi captæ caſum, conuulſaque uidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtē.
Arma diu ſenior deſueta trementibus æuo
Circundat nequidquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſes fertur moriturus in hoſtes.
Aedibus in medijs, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtaque ueterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.
Hic Hecuba, & natæ nequidquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & diuum amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum iuuenilibus armis
Vt uidit, quæ mens tam dira miſerrime coniux
Impulit his cingi telis? aut quo ruis, inquit?
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector:
Hunc tandem concede hæc ara tuebitur omnes:
Aut moriere ſimul. ſic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longæuum in ſede locauit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polytes
Vnus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & uacua atria luſtrat
Saucius. Illum ardens infeſto uulnere Pirrhus
Inſequitur, iam iamque manu tenet, & premit haſta.
Vt tandem ante oculos euaſit, & ora parentum,
Concidit, ac multo uitam cum ſanguine fudit.

SERV. AT domus interior.) De albano excidio tranſlatus eſt locus. [Tumultu] Tumultus dictus, quaſi timor multus. Vnde alia bella dicta ſunt, Italicus tumultus. Bñ aūt addidit. [Miſero] Quia eſt & terribilis. [Miſcetur] Perturbatur, ut, Nec ſi qua ætatas acies ex agmine tāto Miſceri putet. [Cauæ ædes] Tecta camerata. Aedem autem numero ſingulari de templo tantum dicimus, plurali, & de domibus & de templis. Si aliter dictum inueneris, uſurpatū eſt, ut mella hordea. [Ferit clamor] ſecūdum philoſophos, qui dicunt uocem corpus eſſe. bene ergo ferit. [Aurea ſydera] Multū ad laquearia referunt, quod ſtultum eſt. (Pauidæ.) Pro pauentes Pauidus eſt ſemper timens: Pauens cauſa, ut ſupra furiatus, & furioſus [Amplexæque tenent poſtes] Apollonij locus, in quo inducitur Medea patrem ſalutaſſe, & domum relinquens. [Vi patria] ſecundum fidem generis ſui, ut, Stirpis Achilleæ faſtus. Item de Hercule, Salue uera Iouis proles. [Cardine] à cardine. [Non ſic aggeribus ruptis] uult oſtendere grauius uaſtatum Troiam, quam agri fluuiorum eruptione uaſtentur. Et ſciendum comparationes, aut pares eſſe, aut minores. [Spumeus] Pro ſpumoſus. (Exijt) Dicimus & exiuit. Sed ut ſubtrahit Virg. ut breuem faciat ſequentem uocalem [Cumulo) Augmento. (Vidi ipſe furentem,) ut, Quæque ipſe miſerrima uidi. [Geminos] More ſuo fratres. Gemini autem ſunt non duo, ſed ſimul nati (Centumque nurus) Aut finitus eſt numerus pro infinito. Aut certe ideo centum, quia Barbarorum fuerat non ſingulas coniuges habere, ſed plures. Aut illud dicit plures fœminas, ut Lucanus, Cultus geſtare decoros uix nuribus rapuere mares. Hoc eſt fœminas. Aut centum per aras, licet incongruum ſit, quia ſequitur, Hæc aras tuebitur omnes, & unus per centum aras occidi non poterat. [Quos ipſe ſacrauerat, ignes] Vt, Et religioſa deorum Limina. Per quod latenter oſtenditur nihil prodeſſe religionem. [Fœdantem] Hoc eſt cruentantem (Quinquaginta illi thalami) illi celebrati ab Homero. Et bene, de thalamis uerum expreſſit numerum. Poteſt enim unus thalamus plures habere coniuges, & eſt zeugma, Quinquaginta thalami ꝓcubuere. (Et poſtes ſuperbi auro barbarico) .i. aut multo aut uere Barbarico, q. a πλησμονὴ τῶν βαρβάρων. [Spolijs ſuperbi) Hoc fuit moris antiqui, ut ipſe in 7. Captiui pēdēt currus curuæq; ſecures. (Forſitan, & Priami fuerint q̄ fata requiras) Bono uſus eſt ordine, ut ante Reipublicæ, poſt regis, inde priuati, hoc eſt ſua, fata narraret. De morte autē Priami, uarie lectum eſt. Alij dicunt quod à Pyrro in domo quidem ſua captus eſt, ſed ad tumultū, Achillis tractus occiſusq; eſt iuxta Sigeum promontorium. Nam in Rhœteo Atax ſepultus eſt, tūc eius caput conto fixū circumtulit. Alij uero quod iuxta Herceī Iouis aram extinctus ſit, dicunt. Vnde Lucanus. Hercæas monſtrator ait, non reſpicis aras? Et hanc opinionem plene Virgilius ſequitur. Licet etiam illam prælibet, ut ſuo indicauimus loco. [Medium hoſtem] Hypallage eſt, in medijs ædibus. Si autē medijs legeris, nō ſtat uerſus niſi excluſos: ut, Inter ſe coijſſe uiros, & decernere ferro. Et bene Priamum niſi in extremis armat periculis. (Trementibus æuo) Non apte ſibi cohærere facit, ſed potius oneri fuiſſe. [Inutile ferrum) Ipſe inutilis. Ferrum enim de his eſt quæ ex coniunctis ſumunt epitheta, ut ueuenum [Nudo ſub axe) Hoc eſt ſub diuo, quod impluuium dicitur. Axis autem eſt aut plauſtrum Septētrionale, aut pars ſeptentrionis, aut ſpiritus, quod mundus mouetur, ſicut, docet Lucan. (Veterrima) Vſurpatum eſt. Ergo, ut ſuprà diximus, hoc tantum ſi neceſſe ſit, licet [Complexa penates) Penates ſunt omnes dij qui domi coluntur [Nequidquam] Aut ſecundum Epicureos, aut propter uim bellicam. (Altaria] Superorum, & aræ ſunt, & altaria: Inferorum, tantum aræ, Ara aut dicitur a precibus, quas Græci ἀρὰς dicunt, ut unde contra imprecatio κατάρα dicitur. [Præcipites) Feſtinæ, propter tempeſtatē, & bene [Atra] Addidit, quia eſt, & clara: ut, Vnde hæc tam clara repente Tempeſtas? (Dira] Modo proprie. Dira enim eſt deorum ira Ergo quę mēs dira, ideſt infuſa ex deorum ira (Ruit) Aut feſtinas, aut recedis ſeniliter. [Non, ſi ipſe meus] Subaudis filius poſſet defendere (Ore effata) Abundat ore. [Vacua] Magna, quæ difficile complentur. [Infeſto uulnere) Bobum ſchema, uulnus pro telo. (Euaſit) peruenit (Vitam cum ſanguine fudit) Modo eos ſequitur, qui ſanguinem, ſedem uitæ uolunt. Alibi eos, qui ipſum ſanguinem uitam uolunt: ut, purpuream uomit ille animam.

ASC. AT domus interior] Ad excitandam commiſerationem, recenſet muliebrem ululatum quem tunc uerosimile eſt factum cum facta tali feneſtra hoſtes conſpicerentur, unde Dona. Plangebant fœminæ, & ſummis ululatibus prodebant hoſtib. ſuā formidinē qua augebatur illis ſpes ergo. (Inſtat ui patria Pyrrhus:) Quis.n. nō ꝓuocaret audiēdo talia? Deſcriptio aūt regiæ auget nobilitatē, & amplitudinē, felicitatemque Priami: Veterum regum, ut oſtenderet regnum Priamo à maioribus ſuis proueniſſe. Quantus autem dolor ut una nocte conciderit, quod per infinitos reges, multis etiā ſeculis ſeruatum fuerat? Nec ipſi cuſtodes uigiles, de quibus dixerat, imas obſedere fores: poſſumus etiā cuſtodes ipſos, poſtes intelligere, quoniam cuſtodes à cuſtodiendo appellātur, cum igitur omnia deficerent (Fit uia ui:) Vis, inquit, ianuam patefecit, uis aditum ad interiora tuenda recluſit. (Vidi Hecubā)

Et

Et reliqua Reſpondet ad id quæq; ipſe miſerrima uidi, fuit er go cædis eorum hominũ ſpectator, quos uenerat defenſurus. [Qua deficit ignis) Omnia ignis occupauerat, ſed cum cõſum ptis rebus ignis extinguatur. (Danai) Occupabant ea loca in quibus non dixit. nõ fuit ignis. ſed iam deficiebat. (Superbi) Or natu artis, & materia Ordo eſt. At. i. ſed, domus interior ubi. ſ. fœminæ, & infantes erat, miſcetur. i. confunditur genitu, & mi ſerto tumultu, & ædes cauæ, id recta camerata, ululãt. i. ululatũ dant penitus. i. pene intus in penetralibus plangorib. fęmineis, id eſt fęmininis, & mulicbrib clamor ferit ſydera aurea micen- tia Seru. dicit ſtultos q ad ſydera in laquearib depicta referũt, ſed nõ penitus abſurdũ eſt, nã in cameris ſolet cęlum depingi ſupra uerticem, uerum mallẽ ad ſydera cęleſtia referre, ut cla mor ſublatus ad æthera, ad hoſteſq; peruenisse dicatur tũ, id eſt deinde matres pauidæ, non ſolum pauentes, ſed naturaliter pauidæ errant. i. diſcurrunt palantes. i. errantes, ingẽtibus recta ideſt per ingentia recta, & amplexæ poſtes tenent, ſup eos, atq; figunt oſcula, uti rei caræ quam derelinquere cogunt mulie- res ſolent. Pyrrhus inſtat ui. i. uiolentia, patria. i. paterna, qua pa ter eius Achilles in tali ſucceſſu iſtare ſolebat. neç clauſtra, nec ipſi cuſtodes ualent, ſufferre. i. ſuſtinere uim. & impetũ eius ia nua labat, i. procumbit, ariete. i. machina bellica, cornuta frõte in morẽ arietis facta, crebro, ideſt frequẽter impulſa, & poſtes procumbunt, emoti cardine, ideſt ex loco in quo fixi erant, uia ideſt tranſitus, aut acceſſus fit, ui ideſt uiolentia, inuitis Troia nis, & ipſi Danai immiſſi, rumpunt, ideſt rumpendo obſtacula faciũt, adytum, ideſt acceſſus, & trucidant primos, ideſt quos pri mos offendunt obſtantes, & cõplent loca late milite. i. agmina tim irrumpunt Amnis ſpumeus. i. ſpumoſus, nõ fertur, ſic. i. rã uiolenter in arua, forẽs cumulo. i. impetu multo aquarum, cũ ideſt quando trahit armenta. i. pecora magna, cum ſtabulis p omnes campos, & hos cum. ſ. poſt quãdo exit. ſ. alueum ſuum, aggeribus. i. rebus aggeſtis, ruptis. i. diſſipatis, & cum enicit gur gite. i. impetu aquarum, moles oppoſitas. i. obices, non dico, ſic fertur ut Græci ferebantur in aulã Priami. Ipſe. i. ego uidi Neo ptolemum. i. nouum militem Pyrrhum furentem cæde. i. occa- ſione, quam exultans uictoria, & improbus annis faciebat, uñ ſignanter Neoptolẽmum hic dicit, & uidi geminos Atridas ſci licet Agamenonem, & Menelaum, ſup. furentes cæde primo in limine. i. in primo ingreſſu obuios. ſ. quoſque trucidãtes. Vidi & Hecubam Priami coniugem & cẽtum. i. plurimas, nurus, id eſt coniuges filiorum eius, & uidi Priamum fędantem. i. imbuẽ tem ſanguine. ſ. ſacrificiorum, per aras. i. ſuper ipſas aras, ignes quos ipſe ſacrauerat. Quinquaginta thalami. i. camerę nuptia- in quibus nurus erant: erant, ſup. illi [quem nimirum etiã Ho mer. celebrat] & tãta. i. tam magnas ſpes nepotum erat, ſup. illi, uut ordo eſt, quinquaginta thalami, appoſitone, ſpes tãta nepo tum procubuere illi ideſt in damnatum, & dolorẽ illius, & po ſtes ſuperbi. i. ſuperbæ extructi, & magnifice decorati auro Bar barico. i. à Barbaris ablato & ſpolijs. ſ. Barbarorum illis affixis, procubuere. i. procubuerũt Danai, tenent. i. occupãt, ſup. ab ea parte qua ignis deficit, ideſt deeſt. aut propter obſtaculum am plius cremare nequit. (Forſitan, &c] Poſt excidium multorum Troianorum, & captionem regiæ Priami, affectabat, ut uerosi mile eſt Dido audire exitum Priami, quẽ nunc recitaturus eſt, unde Donat dicit ſic (Forſitan, & Priami) Bono compendio uti tur, ut ultro ſuggerat, quod interrogari poterat. Debebat enĩ eo tempore quod omnibus quietẽ deſtinauerat, uti breuitate. Exponitur igiť quomodo ſanguine aras fędauerat. (Vrbis ubi captæ] Cum iam nihil eſſet reliqui de urbe regiaq; ſua, nullaq; omnino ſpes reſtaret, ſtatuit ſapiens, & forti animo rex quacũque morte captiuitatem fugere arma capit, nõ ut peteret uictoriã, ſed ut in armis poſitus uiriliter occumberet. Ponit autẽ & ho minem, & arma inutilia, quoniam ipſe ſenex iam diu arma nõ ſumpſerat. unde illa rubigine contrahuerant, & inutilia reddita erant (His) Armis, auctorem mortis quærit, nõ amẽtia, ſed ſa- pientia, ut morte captiuitatem fugit: ergo, ſapiẽtiſſimus poeta decorum in hoc rege ſeruauit. Dedit & conuenientem naturã mulieri, & reginę, & uxori. (Recepit) Quam imbellis eſſet, ex eo apparet quod mulier anus, eum an incepto ſe uocauit. (Ecce aũt elapſis) Voluit mori Priamus, uetuit uxor at caſus attulit ſibi quod cupiebat Ordo eſt. Tu requiras, ideſt requirere poſſis forſitan, & ideſt etiã quæ fuerint fata Priami, & incipit narra re, dicens, ubi. ideſt poſtquam Priamus. ſup. uidit caſum, i. ruĩ nam, & excidium urbis, ſ. Troiæ captæ. ſ. à Græcis, & uidit limi- na tectorum, conuulſa ideſt a ſedibus ſuis ſimul auulſa, & ui- dit hoſtem medium, pro, in medijs, penetralibus ipſe ſenior cir cundat nequidquam. i. fruſtra, & ad nihil commodi, humeris trementibus æuo. i. præſenio, nõ præ timore, arma deſueta. i. deſita diu, & cingitur ferrum inutile i. quo tũc proſpere uti ne quiret, & fertur moriturus in denſos hoſtes. Ingens ara fuit in medijs ędibus, & ſub nudo axe ætheris. i. ſubdio, in proambula cro regiæ, ſicut in clauſtris religioſorũ, cõſpicimus areã circun ſeptã porticu, & laurus ueterrima. i. uetuſtiſſima (ab antiquo, nam ueter dicebatur. unde abuſiue, ueteri, in ablatiuo fit) erat iuxta. i. prope aram incumbens aræ. i. inflexa ſupra aram. & cõ plexa penates umbra. ſ. ſua, Hecuba, & natæ. i. filiæ, & nurus, ſup. erant hic, nequidquã. i. fruſtra circum altaria, condenſæ. i. cõpreſſæ, qđ timoris indiciũ eſt, & ipſæ amplexæ. i. amplecten- tes tenebant, hoc eſt amplexu ſuo tenebant, ſimulacra diuum. ſ. penatium, ceu. i. ueluti columbę, ſup. conuolant pręcipites ſupra in, aut ſub tempeſtate atra. i. nimboſa, & ipſis inimica. Autem, pro ſed, ut. i. poſtquam, Hecuba. ſup. uidet Priamum iam ſenẽ, armis iuuenilibus ſumptis. i. poſtquã ſumpſerat arma iuueni- lia, inquit, ò miſerrime coniux. i. maritæ, quæ mẽs tam dira. i. ſaluti tuæ tam aduerſa, aut tam furiata [nam diræ, etiam furię ſunt] impulit te cingi, his. i. iuuenilibus, & tibi inutilib. telis aut quo ruis. i. præceps abis, tẽpus. ſ. præſens i. ſtatus rerum præſen tium, non eget tali auxilio, quale. ſ. tu afferre potes, nec iſtis. i. inutilibus, & decrepitis cuiuſmodi tu es, defenſoribus, ſed ſu- pra lõge pſtantiore, & pſtantioribus, nõ, ſi ipſe Hector meus. ſ. filius, afforet. i. adeſſet, ſup. egeret tali præſidio, quale ipſe pſta re poſſit, cum ſerum ſit. Concede tandem ideſt poſt diuturnã amentiam tuam, huc. i. ad me, hæc ara tuebitur. i. proteget om nes, ſup. nos, aut moriere ſimul. i. nobiſcũ, ipſa effata. i. elocuta ſic, ore. i. etiam geſtu oris, & non ſolis indicijs, ut uecordes mu lieres quæ in tali caſu, eloqui neſciunt. ſolent, (aut, uacat ore) recepit ad ſeſe, & locauit longæuum. i. longi æui maritũ, in ſe- de ſacrata, in qua. ſ. ſummus põtifex ſedere ſolebat. Alludit ad priores Romæ, qui dum urbs à Gallis caperetur, in inſignibus ſuis pro foribus ſedebant. Autem. pro ſed, ecce, q d. præter ſpẽ, & cõmodum, Polytes unus natorum. i. filiorũ Priami elapſus de cæde Pyrrhi, ideſt quã Pyrrhus faciebat in alios, & in hunc facere parabat, fugit per tela, per hoſtes longis porticibus. i. p porticus lõgas, & ipſe ſaucius i. uulneratus, luſtrat. i. oculis cir cunſpicit, atra uacua. i. in quibus iã nullus remanſerat ad quẽ ſe reciperet. Pyrrhus ardens inſequitur illũ uulnere, ideſt telo quo uulnus facit infeſto, ideſt uim illaturo, & tenet manu iã, iamque ideſt in proximo eſt, ut teneat, & uix quidquam inte- reſt, & premit haſta, ſcilicet infeſta, ut ideſt poſtquam, ſupp. Polytes euaſit tandem ante oculos, & ora parentum. ſ. priami, & Hecubæ concidit, & fudit uitam cum multo ſanguine in quo ſedes animæ, atque uitæ a nonnullis creditur.

VATIA LECTIO.

EMOTI procumbunt cardine poſtes] Nonius Marcellus, Emoto, agnoſcit, (Spes tanta nepotum) Sunt qui dicãt in libris aliquot antiquis ſcriptum eſſe, Spes illa nepotum. (Et mediũ in penetralibus hoſtem] In lib. antiquis legere eſt, Medijs in pe netralibus Mediceus tamen liber, & alij, Medijs penetralibus, abſque in præpoſitione legunt. (Denſos fertur moriturus in hoſtes [In antiquis aliquot exemplaribus, Ad hoſtes, legiť non inepte. (Et diuum amplexæ ſimulacra tenebãt] Mediceus, & an tiqui fere omnes lib. Sedebant, habent (Illũ ardens infeſto uul nere pyrrhus inſequitur) In peruetere lib. Oblongo legere eſt, Infeſto in uulnere. (Vt tandem ante oculos euaſit, & ora parẽ tum] In quibuſdam ueteribus lib eſt, Ante oculos euaſit, & an te parentum. (Vitam cum ſanguine fudit] In antiquis pleriſq; lib. Fundit, habetur.

SSRV. HIC] ideſt tunc. (Media) Autem manifeſta poteſt referri, uel ad priamum, uel ad Polyte (Si qua eſt) uel ſecundum Epicureos, uel de-

Hic Priamus quãquam in media iam morte tenetur,
Non tamen abſtinuit, nec uoci, iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dij, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,

ſperat, q̃a impune ante aras conſpicit cędem. (Coret) Vi- ſcitator. (Grates) prout res fuerit, uel in bonis uel in ma- lis dicuntur, ſicut præmia,

Perſoluant grates dignas,& præmia reddant
Debita,qui nati coram me cernere letum
Feciſti,& patrios fędaſti funere uultus.
At non ille,ſatum quo te mentiris,Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo,ſed iura,fidemque
Supplicis erubuit,corpusque exangue ſepulcro
Reddidit Hectorem, meque in mea regna remiſit.
AEN Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequidquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus:PYR. Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori:illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento:
Húc morere.Aen Hæc dicens,altaria ad ipſa tremẽtẽ
Traxit,& in multo lapſantem ſanguine nati:
Implicuitque comam læua,dextra coruſcum
Extulit,ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum:hic exitus illum
Sorte tulit,Troiam incenſam,& prolapſa uidentem
Pergama,tot quondam populis,terriſque ſuperbum
Regnatorum Aſiæ iacet ingens littore truncus,
Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.

(Me cernere) De ſpectaculo quæritur,non de morte Coram) Modo aduerbium temporis eſt,quia verbo cohęret. ut,Coram quem quæritis ad ſum. (Funere) Cadauere. ab eo qđ præcedit id,quod ſequitur. Funus.n.eſt iam ardens cadauer. Quod dũ portatur, exequias dicimus,crematum reliquias:conditũ, iam ſepultum.(In hoſte Priamo) Aut Archaiſmos eſt aut ĩ hoſte.i. cum hoſtem gereret, cũ ipſe hoſtis eſſet. (Sed iura fidẽq;) Quia (qđ Homerus mutat) dr̃ Priamus duce Mercurio ingreſſus Achillis tentoria excitatum rogaſſe,quem dormientẽ poſſet occidere. Iura uero,quòd a rege rogabatur. (Remiſit) Comitatus uſque ad Troiam eſt (Imbelle)Inutile ferrum. (Nequidquam) Non ſic Perſ. Nequidq̃ ſundo inſpiret nummus in imo. (Referes ergo hæc) Sarcaiſmos eſt, iocus cũ amaritudine.ut,En agros, & quã bello Troiane petiſti Heſperiam.Antiſmus autem eſt urbanitas ſine iracundia, ut,Atq; idem iungat uulpes, & mulgeat hircos. (Degenerem) Non reſpondentem moribus patris (Altaria ad ipſa) Vnde ſperabat auxilium (Dextraque coruſcum.Extulit)Coruſcum, ſi ornatum gemmis caput regis acceperis.Senſus talis eſt, Sublato capite gladium in uaginam recondit quæ lateri ſemper cohæret.Si uero coruſcũ gladium uis intelligere, lateri Priami infixũ accipe. & κατὰ τὸ σιωπώμενον,poſtea caput eſſe ſublatum.(Hæc finis)Omnia latine nomina,inanima,ſimplicia,à uerbo non uenientia,nis,ſyllaba terminata,maſculina ſunt.Inanima.propter canis,ſimplicia,propter hippennis,a uerbo non venientia,propter finis.Ergo clunis Iuuẽ. bene dixit. Tremulo deſcendunt clune puellæ. Hora.male.Quod pulchræ clunes.(Hic) Talis,ut, Hunc ego te Euryale aſpicio?(Sorte)Fatali neceſſitate. (Troiam incenſam) Pro Ilium.)Pergama) Propriè Troianæ arces ſunt, κατ' ἐξοχὴν arces omnes Pergama dicuntur,ut Poetam dicimus,& intelligimus Virgiliũ.(Regnatore Aſiæ) Quia imperauerat, & phrygiæ,& Mygdoniæ. (Iacet ingens littore truncus) Pompeij tangit hiſtoriam. Quod autem dicit Littore, illud, ut ſupra diximus,Reſpicit,quod in Pacuuij tragœdia continetur. Quod autem Donat.dicit Littus,locum eſſe ante aras,a litando dictum ratione caret.Nam à litando, li, breuis eſt, & ſtare non poteſt uerſus.(Sine nomine)Sine agnitione.

ASCENSIVS.

HIC Priamus,&c.) Docet finem, & exitum uitæ Priami,ad iudeus ſubinde ad res Romanas,unde Don.(Hic Priamus]Voluit fortuna,ut mors Polytæ eſſet i cõſpectu ſuo,ut inde mors ſua oriretur.(Dij)ſcilicet præſentes, ad quorum ſe ſuffragium contulerit, & ſi eſt in cœlo aliqua pietas quæ nefaria cõmiſſa uindicet.(Qui nati)Non culpat pyrrhum quod occiderit,ſed ꝙ cædem in conſpectum paternum reſeruauerit,nã ſtulte repræhenderet quod iure belli licebat.(At non ille)Conatur priuare eum omni gloria,& nobili genere,quod non ſit filius Achillis, quod probat, qđ in ſe non ſeruauerit iura q̃ ſeruauerat Achilles.(Reddidit corpus)Quod iniuſte retinuiſſet Sola.n.anima debetur hoſti.Corpus autem, quoniã in nullius eſt poteſtate dimittitur ſepulturæ.Reddidit ergo,quoniam contra humanitatis,iura id tenebat.(Sic fatus)eſt deſiderium manifeſtum mortis,quod poſt contumeliam, etiam armis iuuenẽ,ſenex prouocet.(Telum imbelle)Confirmat quod dixit.Inutile ferrũ.(Sine ictu(probat humeris trementibus æuo.(Pependit)Stulte dicit non poſſe pendere,quod repellitur. Hæc ille. Ordo eſt. Priamus hic.i.hoc tempore,quamquam tenetur iam in media morte,i. quantumcunq; certam mortẽ conſpicit,tamen nõ abſtinuit.ſ. a conuitijs, nec pepercit uoci.ſ.cõtumelioſæ,& exprobrãti, &

irę unde illa proceſſit,at.i ſed exclamat (aut detur potius particula,at Primo, habet.n. neſcio quid minantis apium, exclamat ergo) at dij (ſi qua pietas eſt cœlo q̃ curet alia) pſoluant tibi grates dignas, & reddat præmia debita tibi, pro ſcelere,& pro talibus auſis qui feciſti me.ſ.regem, & longæuum, & parentẽ cernere rurã.i.in conſpectu meo. Lętum.i.in mortem,nati.i filij mei, & fœdaſti.i.contaminaſti, funere,ſup.nati,uultus patrios.i paternos. At ille Achilles.ſ quo mẽtiri te,ſatum.i.progenitũ, quia eius mores non obtines (quæ ſnĩa quoque Chriſtiana eſt.negat eñ Chr̃s filius Abrahæ, qui eius opera nõ faciunt)non fuit talis in hoſte Priamo.i.ĩ tractando me,qui hoſtis erã,ſed erubuit.i.cum rubore excepit iura, & fidem ſupplicijs.i.ſupplicaturi,& ſuppliciter uenićtis, pro redimendo corpore Hectoris.uidens.n.Achilles in Priamo,quod Saul in Dauide,quia cum dormientem interficere potuiſſet, nec tñ quidquam moleſtię intulerit,quia ſupplex uenerat,erubuit iura,quib potuit hoſtem quouis modo adoriri.& fidẽ,qua noluit, quia ſupplex uenerat,erubuit autem propterea, quia indecoru eſt ſi dormiuiſſe Achillẽ vi improuido,adeſſet improuiſus hoſtis.& reddit corpus Hectorẽ exangue.i.mortuũ,hic nõ dicit Priamus quod uendiderit,quia ſi id diceret, iam probaret patrem non minus turpem quam filium,cuius cõtrarium aſtruere vult,& remiſit me in mea regna, quæ uerba ſonarent, quaſi per pudorẽ Pyrrhum à cæde coercere uellet, niſi facinus inimicum ſubſequeretur,Priamus ergo ſenior fatus,ſup.eſt ſic,& coniecit telum imbelle,q̃a ſine ictu.i.impetu forti,quod.ſ.telũ repulſum.i.repercuſſum, protinus i.ſtatim ære rauco.i.parũ ſonantibus armis, aut umbone æreo parum ſonante, eo ꝙ ſine uiribus impulsũ eſſet,pependit nequidquam.i.fruſtra infixũ eſt in ſummo umbone.i.curuatura clypei.hoc eſt manſit quidem hærens in ſupficie umbonis,& ita pependit,ſed non penetrauit totũ clypeũ, & ideo repulſum eſt,nõ tamen reiectum qui mãſit hærẽs. Cui Pyrrhus,ſup.reſpondit.Ergo,quia dicis patrem meum nõ tali animo,ſed longe generoſiorẽ fuiſſe tu referes i recitabis hæc. ſ.facinora mea,& ibis nuncius genitori meo Pelidæ.i.Pelei filio memento narrare illi mea facta triſtia ideſt turpia ob q̃ illi triſtetur, & me Neptolemum.i.nouum militem degenerem ab eius uirtute,& generoſitate degenerantem.morere(imperãdi uerbum)nunc.ſ.ut nuncius eas, & ipſe dicẽs hæc traxit Priamũ trementem.ſ.æuo ad ipſa altaria,quæ conſtructa ab ipſo erãt in honorem deorũ,trementem dico,& lapſantem.i titubantẽ, aut iã iãq; labãtẽ in multo ſanguine nati.ſ.Polytę,& implicuit comam læua.i.inuoluit lęuam manum ſuam coma Priami,& extulit.i.extraxit uno ictu in altũ,dextera.ſ.manu, enſem coruſcum.i.refulgentẽ,& abdidit lateri.i.in latere Priami,tenus capulo.i.uſque ad capulum,i.manubrium,quo capitur,hæc ſup. erat,finis.i exitus fatorum priami, hic.i.huiuſmodi, tã infelix exitus, tulit illũ ſorte.i.per ſortem.i.hunc exitum ille ſortitus eſt,non.n.pro meritis eum habuit:illum, dico, uidẽtem Troiã incẽſam,& Pergama.i.arces Troianas,prolapſa,illum,dico regnatorum Aſiæ ſuperbum i elatum,& glorificatum, quondã populis,& terris,qui, ſup iacet nunc ingẽs truncus in littore, q̃a Troia deleta non niſi littus maris uiſum eſt (ſed ad pompeium alludit, ut Seruius recitat) & caput auulſum.i.amputatũ humeris,& corpus ſine nomine,i.ignobile,ſicut uulgus ignobile dicitur ſine nomine, aut ad ſui cognitionem mortales inuitat,ut cognoſcant,quia ablato capite etiam regis corpus ſine nomine,non enim agnoſcitur.

PROTINVS ærerepulſum eſt)In antiquis lib,Sepultum eſt,legitur.In aliquot.Sepultum abſque eſt. (Hæc dicens) Antiqua fere omnia exemplaria,Hoc dicens,legunt. VARIA LECT.

Sæuus

ERV. SAeous horror) Quia eſt & honut:ut, Lætusq; ꝑartua Horror ijt.[Vitam exhalantem) Secundum eos qui animam uētum uolunt:ut, atque in uentos uita receſſit.(Direpta] Diripienda, participium pro participio.(Copia) Notandum de exercitu numero cum dixiſſe ſingulari, ut Salluſt. cū copias de exercitu, numero plurali dicamus. Copia uero, aliarum rerum eſt. uiſa) Pulchritudo Helenæ odioſa. i. Helena, & eſt græcū, ut ais Herculea (Lacænæ] A prouincia Laconia. Et notandum deriuationem minorē eſſe à principalitate, qđ rarum eſt.(Culpatuſre Paris] Criminoſus. (Aſpice] de Homero tractum, qui inducit Mineruam præſtantem iſta Diomedi. (Nanq; omnē) Ordo eſt, Omnem tibi nubem eripiam, quæ humida circum caligat, & mortales hebetat uiſus tuenti.

At me tum primum ſæuus circunſtetit horror.
Obſtupui: ſubijt cari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli uulnere uidi
Vitam exhalantem: ſubijt deſerta Creuſa,
Et direpta domus, & parui caſus Iuli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia, luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere,
Iamque adeo ſuper unus eram, cum limina Veſtę
Seruantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deſerti coniugis iras
Permetuens Troiæ, & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atque aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque Mycenas
Aſpicet? partoque ibit regina triumpho?
Coniugiumque, domumque patres, natosque uidebit
Iliadum turba, & Phrygijs comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita: nanque, & ſi nullum memorabile nomen
Fœminea pœna eſt, nec habet uictoria laudem
Extinxiſſe nefas tamen, ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas: animumque expleſſe iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia iactam, & furiata mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, uidendam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam, qualisque uideri
Cœlicolis, & quanta ſolet; dextraque prahenſum
Continuit, roſeoque hæc ſuper addidit ore.
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furias? aut quonam noſtri tibi cura receſſit
Non prius aſpicies ubi feſſum ætate parentem?
Liqueris Anchiſem? ſuperet coniux ne Creuſa,
Aſcaniusque puer? quos omnes undique Graiæ
Circum errant acies, & ni mea cura reſiſtat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facis inuiſa Lacænæ,
Culpatuſue Paris: uerum inclementia diuum
Has euertit opes, ſternitque à culmine Troiam.
Aſpice (nanque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat uiſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iuſſa time, neu præceptis parere recuſa)
Hic, ubi disiectas moles, auulſaque ſaxis
Saxa uides, mixtoque undantem puluere fumum;
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit: hic Iuno Scæas ſæuiſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à nauibus agmen

(Cum mihi ſe) Ordo eſt. Cū mihi ſe uidendam oculis obtulit non ante tam clara.[In luce) In nymbo, q cū numinibus ſemper eſt. Dextraque prehēſum) Ea corporis parte qua Helenę ictū minabatur, quæ in tēplo Veſtę ſtabat ornata. Vt enim in primo diximus, aliquos hinc uerſus cōſtat eſſe ſublatos, nec immerito. Nā & turpe eſt uiro forti cōtra fœminā iraſci, & cōtrarium eſt Helenā in domo Priami fuiſſe, illi rei, quæ in 6. dr, quia in domo inuenta eſt Deiphobi, poſtq̄ ex ſumma arce uocauerat Græcos. Hinc autē uerſus eſſe ſublatos, Veneris uerba declarāt, dicētis, Non tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacænæ.(Roſeo] Pulchro. Perpetuū epitheton Veneris.[Inſuper) Super qđ cōtinuerat.(Indomitas] Magnas[Quid furias?) Quia furoris eſt uirū fortē ruere in mulieris interitū. (Noſtri cura) Et hoc loco, ut ſolet, innuit ſe de Aenea familia facit. Noſtri autē, & ueſtri genitiuus pluralis ē antiquus, & ex græco ueniēs ſicut ſingularis eſt mis & tis. Nō eſt autem poſſeſſiuum, ſed ab eo quod eſt nos, & hoc eſt unde dicimus, noſtri cauſa facit, hoc eſt noſtrū (Superet) Superuiuat. (Aſcaniusq; puer?] Filius, ut, Tuque puerq; tuus. Horat. Puerosq; Ledæ & eſt græcū, nam παῖδας, dicunt. interdū tū etiam ad ætatē refertur. [Hauſerit enſis) Aut ꝑcuſſerit, ut Latus haurit apertū. Aut uorauerit.(Tyndaridis] Atqui Iouis eſt, nō Tyndarei filia. Sed ſic dicimus Tyndaridis de Helena, ut de Hercule Amphitroniades, nā de Ioue & Leda nati ſunt Pollux & Helena, de Tyndareo, & Leda Caſtor, q & ſolus mortalis fuit. unde Virg. in 6.

Si fratrem Pollux alterna morte redemit.

Qui immortalitatē ſuā cum fratre Partitus eſt. Helenā uero immortalē fuiſſe indicat tempus. Nam conſtat fratres eius cum Argonautis fuiſſe, Argonautarū filij cū Thebanis dimicauerūt. Item illorū filij contra Troiā bella geſſerunt. Ergo ſi immortalis Helena nō fuiſſet, tot ſine dubio ſeculis durare nō poſſet. Hāc autem legimus prius à Theſeo raptā, & in Aegypto rōmendata Protheo.(Facies in

Dr autem nebula orta de terris obeſſe noſtris obtutibus. Vñ Aquila, q a ſupra nebulā eſt, plus uidet. Eſt enim theologica ratio, q a ignorātes uſum Venereum, uidere dicūtur & numine. Vñ nunc merito poſt Veneris abſceſſū numina uidiſſe dr Aeneas. (Obducta] Su ꝑducta [Tuenti] Modo uidenti, alias defendenti.(Ne qua parentis iuſſa time,) Ne particula, īperatiuo iungitur modo, ſed interdum præſenti tempori interdū futuro, prout aliquid nolumus aut ad preſens, aut ad futurū fieri.(Iuſſa time) uere tur. n. ne imperanti ſub fugā non obtemperet(Neptunus muros) Hoc quidē habet fabula, ꝙ Neptunus cū Apolline, Troiæ fabricati ſint muros. Sed conſtat Laomedontem ſupradictis dijs certè uoluiſſe pecuniā ad ſacra faciēda quam imminentib. hoſtibus tranſtulit ad murorū fabricā. Vnde dij & feciſſe muros, & offenſi eſſe dicuntur. Simul notandū, ꝙ deos facie opera ſua euertere, ut Portas Iunonem, quarum dea eſt. Nam & portam luminis naſcentibus præbet. Arces, Mineruā: legimus enim, Pallas quas cōdidit arces, Neptunū muros, ipſi. n. fundamēta ſūt conſecrata, ruins & mouenē arbitrio. Vnde ἐννοσίχθων dr, hoc eſt terrā mouēs aque concuſſione, ſicut terrę motus cōtinent opiniones.(Tridēti) Oīa in ns, exeuntia, aut participia ſunt, aūt nomina. Sed ſi participia ſūt, ablatiuū & in i, & in e, mittunt ꝓ noſtro arbitrio. Iuuenal. Nec ardenti decoxit aheno contra, Semperq; ardēte camino. Si uero nomina fuerint, in e, tā tum modo exeunt. Si aūt eadem ſint, & nomina, & participia, ut amās, cum nomina fuerint, omni mō in e, mittūt, cū participia, dicētes utēmur. Ergo quia tridēs nomē eſt, tridēte debuit dicere. Sed nouitatē affectauit, nulla cogente neceſſitate. Sane in nominibus, quæ & propria eſſe poſſūt, & appellatiua, ut liberalis, felix, Iuuena. ablatiuus a, ꝓprio in e, exit, ab appellatiuo, & i.(Sæuiſſima) quæ & fugā uetabat.(Sociū) ſibi deuotū,[Furēs) Iraſcēs. (Tritonia Pallas) Notādū duo antonomaſia ſine ꝓprio. Et eſt

Ferro accincta uocat.
Iam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit, nimbo effulgens, & Gorgone ſęua.
Ipſe pater Danais animos, uireſque ſecundas
Sufficit ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.

nimis iracundiæ, cum dicit, Quanquam irata ſit Græcis, nequaquam tñ Troianis pacere, licet in hiſtoria lectū ſit uehementius iratam Mineruam, ꝙ poſt uictoriā ei ſacrificare noluerint, vt Horatius Cum Pallas uſto uertit iram ab Ilio in impiū Aiacis ratē. [Nimbo effulgēs] Nube diuinę. Alii, Limbo legunt. & eſt pars veſtis extrema, quę inſtita dr, vt Horat. Quarū ſub ſtricta talos tegit inſtita ueſte (Ipſe pater) Qui omnibus unus eſſe cōſueuit, ut, Rex Iuppiter omnib idē. Et bene honeſta Aeneæ cā fugiendi eſt (Vireſq; ſecundas] Quæ fuerunt, & in Troianis, ſed nō ꝓſperæ. (Eripe) Accelera, raptim fac. [Nuſquā abero) Bona œconomia. Nam ſi tenēt Danai, quā deficit ignis, neceſſariū eſt præſidiū numinis, ut Horatius, Nec deus īterſit, niſi dignus uindice nodus inciderit. [Limina ſiſtā) In limine, ut, Syluis te Tyrrhene feras agitare putaſti.

ASCENSIVS.

AT me tum primum ſæuus &c.] Hunc locum nō interpretatur Seru niſi in principio. & nuſquam Don. aut ab eis qui recēſendum hoc opus acceperant, hęc pars abſciſſa, ut pote q̄ rem ignobilem, & indignā, tā Troianis cæteris, q̄ Aenea continet. Troianis quidem, q̄a turpe erat ꝙ deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu ad terrā miſere. aut ignib. ægra dedere, &c Aenea uero qui in fœminam ſe ſuccenſum dicit, quod in conſpectu Didonis ineptum uiſum, & indecorū prudenter ablatū eſt, q̄a tñ ruſſus incertū, ponā, & eius ordinē qui talis eſt. At. i. ſed ſæuus. i. uehemēs, & dirus horror circunſtetit. i. circūdedit me, non tñ inuaſit, quia uictus nō erat, unde ſignanter dicit, circūſteterit, quaſi ne horror quidem inuadere auderet eū. circūſtetit tamen ſum. i. tunc primum, & obſtupui, nō quia mihi timerē, ſed quia imago cari genitoris. i. patris Anchiſæ ſubijt. i. in mētē uenit mihi, ut. i. poſtquam, uel cum primum uidi regem, æquęuum. i. coæuum, ſeu qualis æui uideliceti Primum coæuum Anchiſę, exhalantem. i. uiolenter efflantem, animam. i. ſpiritum vitalem Creuſa. ſ. coniux, deſerta. i. derelicta domi ſubijt. i. in mentem uenit, quādo. ſ. Hecubam uidi, & domus direpta ſubijt, & caſus parui Iuli ſubit, q̄ Aſtyanacti coæuus erat reſpicio, & luſtro quæ copia ſit circum me, an. i. ſufficere poſſet ad reſiſtēdū hoſtibus omnes. ſ. ſocij, defeſſi. i. ad extremum fatigati, & feſſi, deſeruere me, & miſere. i. miſerunt corpora ſaltu ad terrā. i. pręcipitauerūt ſe, aut dedere corpora ægra. i. ſaucia, aut tædio uitę affecta ignib. i. pręcipitauerunt ſe in ignes. Iamq; n. & iam, ego ſupereram. i. reſtabam iam adeo. i. omnino, unus. i. ſolus, cum. i. quando ego aſpicio, Tyndarida. i. Tyndari filiam ſaltem putatiuam, uidelicet Helenam quę Iouis filia dicitur, ex Læda Tyndari coniuge ſeruantem limina ueſtæ i. tēpli in quo Veſta colebatur, & latentem, tacitam, aut tacentē, aut occultam, in ſecreta. i. abſtruſa, q̄a tñ ſi ſecreta in ſede erat, & tacita quæri poſſet, qūo ergo aſpexerit, addit, incendia, clara. i. penetralia clarificantia, dant, ſup. mihi erranti. i. uagāti per diuerſa loca, & ferenti oculos paſſi per cuncta, ſup. loca, lucem. i. claritatem, illa ſ. Tyndaris hoc eſt Helena, permetuens. i. multum metuens Teucros infeſtos ſibi, ob Pergama. i. mœnia Troiana, euerſa & permetuēs pœnas Danaum. i. quas Danai ab ea exigere poſſent, & iras cōiugis deſerti. i. derelicti cum Parim, ſeu Paridem ſequeretur, & permetuēs Erynnis. i. furores, & furias Troię cōmunis. i. totius patriæ, non ſuæ, ſed Troianorum abdiderat. i. occultauerat ſeſe atq; ſedebat inuiſa. i. non uiſa, ſed occulta aris. i. iuxta aras Veſtæ & eſt dictio. aris ablatiuus localis, inuiſa autem vr̄ accipi, ꝓ inuiſibili, quia uiſa erat ab Aenea, ſed ſedebat ut uideretur ſicut, Diuis inacceſſos ubi ſolis filia lucus, &c. Ingens. i. incendia iratū exarſere animo. ſ. meo, ira ſubit. i. inceſſit mihi ulciſci patriam cadentem, & ſumere pęnas ſceleratas aut cum dedecore, Scilicet. i. ſcire licet, q. d. dixi enim merum. ſ hæc. ſ. quæ caput, & origo mali eſt, aſpiciet incolumis, Spartam. ſ. regionem, & Mycenas patrias, quæ in patria eius erant, & ibit regina. i. quaſi regina, triumpho parto. i. acquiſito de Troianis, & uidebit cōiugiū. i. coniugem ſuum ſuſcepta in priſtinam coniugium, quod cū ea Menelaus contraxerat, & uidebit domum. ſ. vnde egreſſa eſt, & patres. i. parentes, aut proceres, & natos ſ. eorum aut ſi quos habuit ſuos comitata turba. i. multitudine Iliadum. i. uirginum Troianorū, & miniſtris Phrygiis. i. Troianis, poſtquā ſup. Priamus, occiderit. i. ſuccubuerit & occiſus ſit, ferro. i. enſe ferreo, & Troia arſerit igni, & litus Dardaniū ſudarit. i. irrigatū ſit toties, ſāguine. ſ. Phrygio? hęc aūt omnia cū indignatione quærit, unde addit quaſi reſpōdens ſibi Non ita, ſup. fiet, nanq; & ſi. i. quanquā nullū nomē memorabile. i. memoria dignum, eſt in pœna fœminea. i. quam de fœmina ſumam, nec uictoria ſcilicet in fœmina, habet laudē & quāquam nefas eſt extinxiſſe. ſ. fœminā, tamen ego laudabor ſumpſiſſe, & i. etiam pœnas merentis i. de ea quæ bene meruit, hoc eſt, quāuis non deceat me eam occidere, tamen non decet eam uiuere, & iuuabit ideſt delectabit expleſſe i. expleuiſſe animū flāmæ ultricis. i. ultionis ex incendio natū ſūmptæ, & ſatiaſſe. i. ad ſatietatem contemptos feciſſe cineres, meorum. i. manes interfectorum Troianorum, qui erant appetentes vendictę. Hęc, ut dixit, indecora uiſa ſunt, ſed purganṫ, quia amēs factus erat, vnde ſequitur. (Talia &c) De hac quoque re, cum maxime neceſſaria ſit, Donat. (niſi commētarij eius mutilati ſint) per pauca dicit, ea autē hæc ſunt: Neptunus cum deos inimicos Troianis enumeraſſet, ponit Iouem Ipſe pater, quaſi qui nos cōtra alios cū maioris ſit poteſtatis, defendere debuit, ergo hoc diſtituti auxilio cum ſimus, cedendū eſt nobis. (Eripe nate fugam] Quia ſciebat non facile poſſe ſuaderi fugam Aeneæ, idcirco dixerat: Tu ne qua parētis iuſſa time, neu pręceptis parere recuſa. Qua ꝓpter cedendum erat cum qui poteſt omnia, & fauere debebat contrarius eſſet. (Nuſquam abero) Nam ſine ſuo auxilio cum eſſet flammis, teliſq; hoſtilibus circundatus, qūo fugere potuiſſet. Ordo autem, & explanatio textus eſt Ego iactabam. i. inaniter mecum dicebam, talia. i. friuola, & indecora uerba, & pro. i. q̄a, ferebar. i. contrahebat, aut protrahebat, mente furiata, i. temporaneo furore capta, ſupp. tum, cum. i. qñ, alma parens. i. Venus, obtulit ſe mihi uidendam oculis, quæ ſup. non obtulerat ſe uidendam oculis, exiſtens tam clara ante. i. prius, aut ſic, cum mater non ante. i. non prius tam clara. i. clarior, q̄ unquam prius fuerat, obtulit ſe uidendum mihi, oculis. ſ. corporalis cum aīo, aut uiſu, eam ſæpe uiderit, & refulſit in pura luce per noctem, confeſſa, ſup. ſe deā, & exiſtens, ſup. talis, & tāta, qualis, & quanta ſolet uideri cœlicolis ideſt ab ipſis cœleſtibus cœlum habitātibus & continuit me prehenſum dextra. i. per dextrā meā qua parabam irruere in Helenā, & addidit inſuper, hæc. ſ. uerba, ore roſeo. i. fragrāti, pulchro in morem roſæ, nate, i. o fili, quis tantus furor excitat iras indomitas, i. nullo fræno cohibitas, ut ēt in mulierē ſęuias, qui in uiros prius eſſe ſoles? quid furis. i. furore caperis, & inſanis? aut quonam. i. in quam partē cura noſtri. i. quā de me, & meis habere debes, receſſit tibi. i. a te? ita ut quā Paridi pro meritis eius tradidi, interficere tentes, & quia ſciuit Venus Aeneam, non alia rōne citius auelli poſſe, quam pietate in patrem coniugem, & liberos, addidit: Non aſpicias. i. debeas ne aſpicere prius. i. potius, ubi. i. in quo loco, & quo ſtatu liqueris. i. dereliqueris Anchiſen parentem feſſum ætate? q d. id quidem debeas, ne. i. an. ſup. an putas, quòd, Creuſa ſ. cōiux tua, ſuperet, ſ. noti cōpos fiat, ut ſuperet ingruētes forte hoſtes? que, pro & Aſcanius. ſ. filius tuus puer. ſ. adhuc, circum quos omnes acies Graiæ. i. Græcanicæ, errant. i. diuagātur quærētes prædam in abſtruſis locis, poſt expugnatam regiam, uel quos omnes ſ. Anchiſen Creuſam, & Aſcanium Graiæ acies circumerrant, & ni. i. niſi, mea cura reſiſtat flāmę, tulerint, i. abſtulerint, & abſumpſerint iam, ſup. eos omnes, & enſis inimicus. i. ab inimicis illatus, hauſerit i. occiderit eos, facies, i pulchritudo faciei Tyndaridis. i. Helenæ Lacænæ, i. Laconicæ, aut Spartanę, inuiſa. i. odioſa tibi, eo ꝙ ob eā Troiam euerſam putas, & Paris culpatus, i. qui dicitur in culpa eſſe, uerum inclemētia, i ſæuitia diuum. i. deorum, euertit has opes. i. diuitias, & facultates noſtras, loquiṫ. n. quaſi una ex Troianis, ſicuti in primo, Nos tua progenies cœli quibus annuis arcē, &c. (Et autem euertit præſenti tēporis, ſicut proſternit] & proſternit Troiā à culmine ſ. imperij Aſpice, quaſi dicat, uidere potes an uera dicam, non tamen uidit numina, niſi amota Venere, per quod ſignificatur mērem rei Venereæ, obnoxiam diuinis cōtemplādis inutilem eſſe. Aſpice ergo, nanque ego eripiā tibi omnem nubem. i. obfuſcationē, & perturbationem mentis, quæ obducta. i. in obſtaculū ſuperducta,

ſta,ſibi tuenti.i.intueri volenti,hebetat.i.obtundit mortales viſus,& caligat circum.i.per circuitum,exiſtens humida,aut circum humida.i.uirtutem uiſiuam quæ in humido radicali eſt, aſpice ergo.ſ.poſtquã abiero,unde addit tu,ne qua.i.nõ aliqua non time aliqua iuſſa parentis,hoc eſt meæ,dicit.Venus quę parens ſum,neu.i.neu,recuſa.i.renue,parere.idest obedire pceptis parentis,pcepta autem ſunt.Eripe nate fugam, finemq; impone labori,quæ quia inhoneſta uidentur ponit primũ neceſſitatem fugiendi,dicens.Vbi.i.poſtquam tu uides hic.i.in hac ciuitate moles diſiectas,& ſaxa auulſa ſaxis,ita ut ne lapis quidem ſuper lapidem remanſurus ſit,& uides fumum undantẽ.i.abũde exurgẽtem,puluere mixto.i.admixto ei,& ubi uides:q ſup. Neptunus quatit.i.cõcutit euertẽdo muros.ſ.Troianos,& ſundamenta,ſ.murorum,& reliquorum ędificiorum,emota.i.e loco ſuo mota,magno tridente,ſ.ſceptro ſuo tres dentes habenti uidelicet fuſcina & eruit totam urbem a ſedibus.i.cõpagibus,& iunctutis,aut ſitibus,& poſitionibus ſuis,& ubi uides,q Iuno ſæuiſſima.i.in Troiã immitiſſima , & ferociſſima,tenet hic.i.in hac parte,prima.i.tanquam princeps, & auctor expugnationis(ſicut in primo dictũ eſt.Veteriſq; memor Saturnia belli prima quod ad Troiã pro caris geſſerat Argis] Portas Scæas idest ad Scæum promontorium urgentes,& ipſa furens uocat agmen ſocium.i.aſſociabile,aut,ut priori aſſocietur[& per hoc ſignificat adhuc multo plures superuẽturos Gręcos,ne qua reſiſtendi ſpes Aeneæ eſſet)uocat,dico, exiſtens accincta ferro.i.armis ferreis(Sunt enim Iunoni arma,de quibus in primo.Hic illius arma,hic currus fuit,conſtruenda autem ſunt diuiſim epitheta,ne uitioſe uni ab vna parte dentur,per hoc uero,q ferro accincta uidetur,ſe inimicam declarat)Reſpice Pallas Tritonia à Tritõne lacu Africæ ſic dicta, inſedit idest occupauit,iã arces ſummãs.i.in quib.res ſummæ erant.& ſumma ſpes reſiſtendi, quæ illis occupatis nulla reſtabat,inſedit (dicit]fulgens nimbo idest nube diuina circumradiante,aut limbo.i.chlamyde militari,& Gorgone ſęua.i.capite Gorgonis.ſ.Meduſę,quod in Aegyde.i.ſcuto ſuo habet.Ipſe pater.ſ.Iuppiter,qui p excellentiã,pater omniũ dicitur , & qui peculiariter mihi pater , & tibi auus eſt,ſufficit abunde miniſtrat,& ſubinfert Danais.i.Græcis animos,& uires ſecũdas.i.fauſtas,& efficaces ſequẽte effectu conatum,& ipſe ſuſcitat deos.ſ.reliquos,in.i.cõtra,arma Dardana.i.uires,aut reſiſtentiam Troianam,aut contra inſignia Troiana ubi ergo hæc omnia uides,ò nate,eripe.i.raptim,aut te eripiendo fac celeriter fugam,& impone labore.i.conatui tuo inutili, finem & ne fugiẽdo,quam reſiſtẽdo,plus periculi obire uereatur, addit Venus, Nuſquam abero, (vnde in 4.Matre dea monſtrante uiam,ubi Seru.reſpicito) & ſiſtam.i.ſtatuam ſtare faciã te tutum, ſup.in limine patrio.i.domus paternæ.

SVBIIT deſerta Creuſa, Et direpta domus) In Mediceo, & in antiquis aliquot alijs exẽplaribus legere eſt,Subijt, & deſerta.neq; dicẽdum ultimam in ſubit,ex ſynæreſi longam eſſe. Eſt uero uenuſtas aliqua in ea repetitione copulæ , Et deſerta Creuſa,Et direpta domus,Quanquam neque illud inuenuſtũ, quod abſque, &,Subijt triſſyllabum in pleriſque habetur exẽplaribus. (Iamq; adeo ſuper unus erã) Duo illa & uiginti carmina,q detracta eſſe cõſtant, in nullo ex ijs ueteribus lib quos verſauimus, habentur , placuit tñ nonnullis impreſſoribus ea publicare (Quis indomitas tantus furor excitat iras?]In libris aliquot antiq.cum Mediceo legere eſt.Tantus dolor,non autẽ furor . (Superet coniux ne Creuſa) Eſt quidem hic,Superet In Longobardico tamen lib.Supereſt, legitur.(Inimicusq; hauſerit enſis)In antiquis pleriſq, libris legere eſt,Inimicus,& hauſit,enſis.(Verum inclementia diuũ.Has euertit opes]Antiqua pleraque exempla habent. Sed enim inclemẽtia. Aliquot uero alia, & ea quidem caſtigatoria legũt uenuſtiſſima repetitione, Diuum,Inclementia diuum. Has euertit opes. VARIÆ LECT.

AEN.Dixerat,& ſpiſſis noctis ſe condit in umbris.
Apparent diræ facies,inimicaque Troiæ
Numina magna deum.
Tum uero omnem mihi uiſum conſidere in ignes
Ilium,& ex imo uerti Neptunia Troia:
Ac ueluti,ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro acciſam,crebriſque bipennibus inſtat
Eruere agricolæ certatim: illa uſque minatur
Et tremefacta comam concuſſo uertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta,ſupremum
Congemit,traxitque iugis auulſa ruinam.
Deſcendo,ac,ducente deo,flammam inter,& hoſtes
Expedior:dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi iam patrię peruentum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos;genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes , primumque petebam,
Abnegat exciſa uitam producere Troia,
Exiliumque pati.ANCH. Vos ò quibus integer æui
Sanguis,ait, ſolidæque ſuo ſtant robore uires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ uoluiſſent ducere uitam,
Has mihi ſeruaſſent ſedes ſatis una, ſuperque
Vidimus excida,& captæ ſuperauimus urbi.
Sic ò ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inueniam : miſerebitur hoſtis
Exuuiaſque petet: facilis iactura ſepulcri eſt,
Iam pridem inuiſus diuis,& inutilis annos
Demoror,ex quo me diuum pater,atque hoĩum rex
Fulminis afflauit uentis,& contigit igni.

SER. APparent diræ fatis,) Secũdum Matheſim , poſt abſceſſum Veneris dira dicũtur apparuiſſe numina , cuius præſentes radii interuenientes Anærerico temperant . (Tum uero)Quia ante,& ab Hectore audierat, & per ſe uiderat euerti Troiam, ſed non omnem . (Ferro , & bipennibus) Tautologia eſt (Eruere) Pro deijcere, & eſt Acyrologia(Minatur)aut eminet: ut. Minæque murorũ. Aut mouetur.[Tremefacta comam) Solita figura (Ruinam] Aliatum arborum.(Ac, ducente deo] Secundum eos qui dicunt utriuſque ſexus participationem habere numina . Nam Caluus Pollentemque deum Venerem. Item Virg. Nec dextræ errari deus abſuit,cum aut Iuno fuerit , aut Allecto, Eſt etiam in Cypro ſimulacrum barbatæ Veneris. Antiquaſque domos) Caras ambitioſe dicit. (Primum]præcipuum (Vos ò) Obliqua oratio eſt . Nam aperte quidem hoc agit , ut relinquatur,latenter uero aliud,per quod nimia Aeneæ oſtenditur pietas,qui nec iuſtis cauſis mouetur , ut patrem relinquat .] Integer æui Sanguis) plenam ætatem ſignificat ex ſanguine, qui non eſt integer niſi in iuuenibus . Nam dicunt phyſici minui ſanguinem per ætatẽ. Vnde & in ſenibus tremor eſt. (Suo robore]ſiue alterius auxilio quo eget Anchiſes[Cœlicolæ) Ad quos noſtra pertinet uita:ut,

Haud credo inuiſus cœleſtibus auras
Vitales carpis. Et,

Nos iuuenem exanimum, & nil iam cœleſtibus ullis
Debentem. Et,
Igneus ollis eſt uigor,& cœleſtis origo.

Anima.n. cęlis pars eſt. umbra inferorum. Adeo ergo nõ poſuit generale deorum nomen, & addidit cœleſtibus,ne crederentur inferni dij, qui datores uitæ non ſunt.(Satis ſuperq;) Ad augmentum. Superque addit. Eſt autem Tmeſis. Sane ſciendum eſt eſſe aliqua quæ augmentum non recipiũt , ut minus ſignificent, ut ſatis perfectus . Nam quæritur utrum perfectior poſſit facere, ne incipiat Perfectus minus ſignificare . (Vna excidia) ſub Laomedonte . Sed emphaticos dixit excidia. [Sic ò ſic poſitum affati diſcedite corpus)Senſus talis eſt . Præſtare mihi uos funebre ſolatium.i.affamini me, ut dici mortuis ſolet. Vale,uale, uale . Mortem autem ego manu hoſtis inueniam. Nam hic ordo eſt , ego inueniam mortem hoſtis ille miſerebitur,& petet exuuias. Miſerebitur uero dicit affectu eius qui cupiebat interimi,ut eum hoſtis quaſi miſeratus occideret, Sic in nono mater Euriali.

Aut tu ſumme pater diuum miſerere,tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub tartara telo.

Quando aliter nequeo crudelẽ abrumpere uitam . [Exuuiaſq; petet]Quaſi obiecto,Sed ſpoliatum linquet cadauer,& reſponſio.(Facilis iactura ſepulcri] Aut ſcd'm Epicureos,qui dicũt nil ſupereſſe poſt mortẽ.Aut hoc dicit.Facilis ſepulturæ iactura &

quam

quã poteſt ruina præſtare (Annos demoror]Quaſi feſtinantes diu uiuendo detineo (Fulminis afflauit uentis,& cõtigit igni) Tria ſunt fulminũ genera:eſt quod afflat, quod incẽdit, quod findit. De hoc auté ſiluit Fulminatus eſt autem Anchiſes,quia ſe cum Venere concubuiſſe iactabat.

ASC. DIXERAT,& ſpiſſis noctis,&c.) Poſt abſceſſũ Veneris uidit Aeneas numina magna deum,in qua re Ser.prius moralẽ annotauit ſententiã,quia uidelicet ignorantes, uſum venereum dicuntur uidere numina,nunc naturalẽ,quia ſcd̃m Matheſim inquit.Radij ueneris tẽperant anæriticoſ.i exitioſos,Viſis ergo numinib iratis deſcendit ad domũ paternã vnde Don.dicit ſic. (Flammã inter, & hoſtes expedior) Debuit hoc pſtare Venus, & q.a mater,& q.a dixerat.Nuſquã abero.[Me ſi cœlicolæ)aperta coniectura,Me inuiſum ſuperis.(Satis una) Scelus eſt patriã uidiſſe, & dolor immẽſus q adhuc poſt eius interitũ uiuimus, & adhuc de uiuendo cogitamus.(Corpus]Non dixit uiuũ hominẽ,ſed corpus.ſ.eius qui non uiuendi, ſed moriẽdi cupidus eſſet. (Ipſe manu mortẽ.) Reſpondet omnibus quæ poſſunt obijci Ordo eſt. Dixerat.i.alma parẽs Venus, & condidit.i.occultauit & inuoluit ſe,ſpiſſis.i.dẽſis,vmbris noctis,facies diuę, ideſt terribiles ex deorũ ira,& magna numina deum,pro deorũ inimica Troiæ apparent, ſupp.mihi poſt abſceſſum matris. Tum uero i.pręcipue tunc,aut tunc primũ ad verum,omne.i. totũ:Ilium.i illud oppidum Troianum uiſum eſt,mihi i.à me, cõſidere, ideſt reſolui decidẽdo,in ignes.i.in carbones ignitos. & Troia Neptunia.i.a Neptuno fabricata,uiſa eſt,ſup.uerti ex imo.ſ.eundo.i funditus euerti,ac,ſup.trahere ſic ruinè, ueluti cum.i. quando agricolæ inſtant certatim.i.cũ certamine eruere in ſummis montibus, orbum.i.arborem ſic dictã: antiquã & ergo bene radicatam, ſed acciſam.i.in exterioribus exciſam ferro,& crebris bipennibus,hoc eſt,crebris bipennibus ferreis, aut ferro crebrarum bipennium,illa.ſ.ornus,minatur.ſ.ruinã quia eminet uſque.i.continuo, & nutat i.uacillat, & agitatur huc illuc,tremefacta comam.i.habẽs comam tremefacta, uertice concuſſo.i.ex ictu ad radicem facto,nutat,dico,donec ipſa euicta.i.ſuperata paulatim vulneribus i.crebris ictibus ferri cõgemuit ſupremum.i dedit ſupremum gemitũ, ſic ut animalia expirant,& ipſa auulſa iugis traxit ruinam, & ſuã,& aliarum arborum ſocum.Ego igitur videns ſic Troiam conſidere, deſcendo.ſ.ex loco periculoſo, ac expedior.i.expeditus ingredior inter flammã,& hoſtes,& hoc deo.ſ.Venere,ſcd̃m Seruiũ (ſcd̃m quem tñ non licere dicere,Coniunctim deo Venere, licet enim in deo intelligatur Venere, ſitus in homine,mulier: cũ raro coniunguntur deus,Venus,& homo, mulier:undequæ dam ſubaudire licet,potius quam exprimere,Ad Seruium addendum dicit Landinus ex Macrobio, q ſimulacrũ illud barbatum.ueſtem tñ muliebrem habebat, & ſceptrum uirile,q.a eandem marem,ac fœminam putarent.Ariſtophanes quoq; poeta illã Aphroditon in maſculino genere appellat, & Leuinus ait,Venerem igitur almum adorãs,ſiue fœmina,ſiue mas eſt,ita uti alma nocticula.Philochrus,eandem putat eſſe unã, illiq; ſacrificare uiros ueſte muliebri,& mulieres virili,quod & mas æſtimetur,& fęmina. Varro aũt affirmat ſub regib.apud Romanos nullum Veneris,neque Græcum, neque Latinũ nomen fuiſſe.Hæc ille)deo igitur, uidelicet Venere, ducẽte.Tela dant locum,& flammæ recedunt(quia ergo Dignus deo vindice nodus incidit,intereſt,& deus,iuxta præceptum Horatianũ. Nec deus interſit, niſi dignus uindice nodus inciderit. Nodus aũt difficultatis eſt,quia nõ eſt uerſimile,niſi proditor eſſet p hoſtes,& flamma euaſiſſe ,niſi deo ducente)Aſt.i.ſed ubi. poſtquam,perueneram,ſup.eſt,à me,& matre.ſ.ad limina ſedis.i.habitationis,patriæ.i.patris mei Anchiſæ, que, pro.i.domo antiqua,quod in earum laudem dicitur,quaſi marmoreę fuerint, quæ diu durare poterant,genitor.ſ.Anchiſes, quem ego petebam.i.optabam primũ tollere.i.exportare in altos montes,abnegat ideſt renuit,pducere.i.amplius ducere uitã,hoc eſt diutius ſuperuiuere Troia exciſſa.i poſtquã Troia exciſſa eſſet, & abnegat pati exilium.& ait, Vos,o uos, quibus ſanguis æui.ſ. florẽtis,eſt integer.i non minutus,& q.bus vires ſtant ſolidę.i. plenæ ſuo.i.proprio.& conueniente robore. nos,inquam, agitare fugam.Si cœlicolæ.i.dij ſuperi, uoluiſſent me ducere.i.ut ego diutius ducã,uitam.i.me ſuperuiuere ipſi ſeruaſſent mihi has ſedes.i.hanc habitationem . Nos uidimus ſatis ſuperque.i. pluſquam ſatis, una excidia.i.unam exterminationẽ, ſeu unũ exterminium urbis(ubi animaduertes , q licet excidiũ rite diceretur,tamen quia plurimæ res ſimul exciderunt.i.extra exiſtẽtiam ceciderunt,& in nihilum redactæ ſunt,pluraliter tamẽ pſ xit.una excidia,cum tamen unus.una,unum,tunc rãtũ plurale eſſe debeat,cum ſubſtantiuum ſingulari caret.Viderat autẽ primam expugnationẽ urbis Troianæ in Laomedonte ab Hercule factam,& ita quia iam ſecundũ uidit, coniunctim legendũ)& ſuperauimus.i.ſuperſtites manſimus ubi captę,q.d.licet iam ſcd̃m excidiũ uiderimus,tamen non ſupereſſemus urbi captæ cum etiam excidere malimus: dixerat antẽ id raptus uehemẽti zelo,ut q. deſtinauerat mori,quocirca ſi forte dicat plus Aeneas,Non ita pater nam non diſcedam abs te,priuſquẽ cõclamauero,& funebre officiũ pręſtitero,addit, Vos affati corpus,poſitum.i.ſitum ſuis ſedib.ſic,ò ſic.i.cũ tali animo & zelo diſcedite.Et ſi tum dicat,quomodo ponetur corpus tuum pater,aut te interficies? Reſpõdet ipſe.i.egomet inueniam mortẽ manu.i.mea.i.ſic irruã in hoſtes,ut me interficiant,aut me ipſum interficiam,quod non placet,quia alludit ad factum Priami,qui manu ſua mortẽ inuenit,præterea ſequitur,Miſerebitur hoſtis,cuius ſenſus eſt,Etiam ſi tam inualida ſit manus,ut neminem offendere ualeam,tamẽ hoſtis uidens me appetere, maiorem miſerabitur,& interficiet me forte immeritum,& ſi non miſeratione ductus, tamen petet exuuias.i.ſpolia mea q̃ in trophæum ducet, quo uerbo Anchiſes ſibi etiã nomina,& gloriam adſerit.Ser.tamen accipit, quaſi per obiectionẽ dicat, dices forte qd' hoſtis exuuias petet,& ſic nudus in ignota,ſoluſque relinquar arena, ad hoc reſpondet, iactura ſepulcri eſt facilis.i.debet faciliter tolerari,uerũ hoc tenore continuari poteſt.Satis eſt uidiſſe excidiũ urbis ſemel,& ſuperuixiſſe,q.a amplius ſuperuiuere nolo, quocirca adſamini exequiblibus uerbis corpus meũ,poſitum.i.proſtratũ,ſic.i.cũ tali affectione,& animo,nec dubit eris quomodo proſternetur,quia ipſe manu mortem inueniam,& ſi fortaſſe imbecillior ſit,quam quæ hoſtem pꝛouocare poſſet miſerabit hoſtis , & ſi nihil miſerationis ex hoſte ſperãdum,tamen exuuias petet,ſed dicat,ergo ſpolia tua derelinquat in ſepultura,uerum ad paruifaciã,quia iactura .i.amiſſio in neceſſitate(ſicut iactura pꝛprie,eſt amiſſio mertiũ quæ pro ſaluanda uita in mare proijciuntur,quemadmodum pro ſaluanda decoro uitæ,& inclyto nomine ſepultura amittitur)Iactura ergo.i.neceſſaria,aut expediẽs amiſſio ſepulcri eſt facilis.i.debet facile tolerari , nã Seneca, Nihil refert humi no an ſublimi putreſcam,quod autem mori fuerit decorũ, pꝛbat quia ego demoror.i.detineo,& extendo,iampridem.i.iã à pluſculo tempore,anno.ſ.ſtaturos mihi exiſtens inuiſus diuis,q.a cum Venere dearum pulcherrima cõcubuerat,& inutilis.ſ.hominibus,quo ad opera, quamuis adhuc utilis eſſet cõſilio,demoror,dicit iampridem,quia ex eo tempore.i.poſt illud tempus,ex quo.i.poſt quod,pater hominum,atq; rex diuũ.ſ.Iuppiter,afflauit.i.leuiter contigit:me uẽtis fulminis.leui cõtractu, ita ut neque excæcaret,neque mutilaret,memorem tñ faceret non eſſe gloriandum, nec iactandum de Veneris commercio. Excæcatum autem non fuiſſe probat illud quod ſtatim dicetur,Genitorq; per umbram proſpiciens natę (exclamat) fugenare,& poſtquam,ſup.contigit me igni fulminis,non tñ proſtrauit,nec penetrauit.

VARIA LECT. DESCENDO, ac ducente Deo) In ueteribus aliquot lib. Dea,legitur.In Donatiano,Adducẽte Dea)Aſt ubi iam patrię) In Med.lib.Atque ubi, legitur. (Facilis iactura ſepulcri eſt] in omnibus ijs lib.quos præ manibus habui.Sepulcri,abſq; uerbo eſt ſcriptum animaduerti.

Talia perſtabat memorans , fixusque manebat,
Nos contra effuſi lacrymis, coniuxque Creuſa,
Aſcaniusque,omniſque domus, ne uertere ſecum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere uellet.
Abnegat, inceptoque, ſedibus hæret in iiſdem
Rurſus in arma feros, mortemque miſerrimus opto

SERV. NOS cõtra) Prepoſitiones vel aduerbia in a, exeũtia, mõ pꝛducũt ultimam literam, excepto puta,& ita,q.a apud Enniũ & Pacuuiũ breuia sũt. Hic eſt, qd' ẽt numerorũ nomina indeclinabilia producũtur,ut, Triginta magnos uoluendis menſib.orbes.Ea nũ co q̃ declinãtur, breuia ſunt ſcd̃m rõnem nominũ in a, exeuntiũ. [Omniſq; domus] Modo familia, alias domicilium, interdum re uera domum.[Mortẽ opto] Contra fatorum

Nam quod conſilium, aut quæ iam fortuna dabatur?
Me ne efferre pedem genitor te poſſe relicto
Speraſti tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſupreis placet urbe relinqui,
Et ſedet hoc animo, perituræque addere Troiæ
Teque, tuosque iuuat: patet iſti ianua leto:
Iamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus:
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad oras,
Hoc erat alma parens, quòd me per tela, per ignes
Eripis, ut medijs hoſtem in penetralibus, utque
Aſcaniumque, patremque meum, iuxtaque Creuſam
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam,
Arma uiri ferte arma: uocat lux ultima uictos:
Reddite me Danais, ſinite inſtaurata reuiſam
Prœlia nunquam omnes hodie moriemur inulti,
Hinc ferro accingor rurſus, clypeoque ſiniſtram
Inſertabat aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumque patri tendebat Iulum.
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum.
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum cui paruus Iulus,
Cui pater, & coniux quondam tua dicta, relinquor,

factorum nim, & matris anxi hum (Me ne) probatæ proba tiſ filium. Nam pro nomina habent nim ſuam nónunq̃, & emphaſim, ut, Cũtando tu illum? (Poſſe) Plus eſt quam uelle. [Excidit] Bene excuſat patrem dicendo excidit, & ipſam temperat obiurgationẽ. (Patet iſti) Apocope eſt, pro iſtic. Pronomen.n. eſſe nõ poteſt, quia non p̃cedit nomen. (Natum ante ora patri] His rebus terret, eum, qui nõ poteſt mortem timere. [Obtrõcat] Obtruncare conſueuit. (Arma uiri ferte arma) Notãt hunc Critici, qui ſæpius armati aliquos dicit, cum ex armatos nuſquã oſtẽdat, q̃ neſciũt nõ oĩa à poeta] ut ſupra diximus) dici debere. Nam, & diem deſcribit, nocte nõ præmiſſa. Superfluo eñ dicũtur ea quæ neceſſe eſt fieri q̃ t.n. domũ ingreſſus, nõ arma deponat? (Reddite me Danais) quib. me ſuſtulit mater Tendebat] Offerebat, ſed non manibus cum geſtam) Si perituus abis] Argumentum dilemma.i. cõplexio, quę aduerſarium ab utraq; parte concludit. (Cui paruus Iulus) interrogãtis eſt, & ſimul epitheto commendat ætatem. (Coniux quondam tua dicta relinquor?) Quondã aut aliq̃ ſignificat, quaſi nunc uxor nõ ſit quæ relinquitur. Aut certe quondam, ſemper ſignificat, ut in Georg. Vt quõdam in ſtipulis magnis ſine uiribus ignis. Et eſt ſenſus, Quam ſem p coniugem nominaſti. Habeti enim quæuis poterat, nominari non niſi nobis.

ASG. TALIA perſtabat, &c) Docet quomodo ab inſtituto reuocari nequiuerat Anchiſes, utq; ipſe id uidens, rurſus in arma ir ruerit, dicturus in ſequentib quõ uiſo oſtenſo ignis in fugam conceſſerit eandẽ Anchiſes de hac aũt re dicit Don. ſic. [Fixus) Immobilis ſententia [Nos contra] Quia fuga, eſſet ſalus petenda, & ſine ipſo fuga non erat, orabamus ne uniuerſam domũ, dum negat ſe fugiturum, perderet. Ergo oĩa ex illius uoluntate pendebant. [Me ne] Inuidioſa dictio, ſed quæ plena eſſe pietatis, & ex affectu religioſo perfecta. Habet autem grauiſſimum pondus ex pronominibus, me, & te, me.ſ. filium tuũ cuius pietatem officia, religionemq; optime comprobaſti. (Te) qui ſis pater meus, & probe noſti, quid patres liberis, ac patribus liberi debeant. Te, qui ſenectute, & morbo grauis es, & quẽ ira relinquere ſcit ſcelus hoc tempore, & hoc loco ubi hoſtes ſint, & flamma. Potuiſti ergo loqui q̃ me facere parricidã. Si nihil artificioſa oratio, nam eſſet cauſa interitus omniũ, & exemplo oſtendit ad futurum qui filium, nepotemq; in ſuo conſpectu interimat cũ iam ea crudelitate uſus in Polyte ſit, qui nunquã patrem interempturus ſit, niſi prius cæſo filio. [Hoc erat alma parens) Oſtendit materna beneficia cõuerti in perniciem. (Cernam] Ad omnia pertinet, & propterea non ſemel accipiendum eſt. (Arma uiri ferte] Conabatur flectere patrem in ſuã ſententiam, cum filij periculum cerneret. [Vocat lux ultima] ut intelligat non ſumi arma ad ſalutem, ſed ad mortẽ, nec inde aliud ſperari, quã aliquam ultionem (Hinc ferro accingor) Quoniã ne his quidem dictis motus erat. [Patri) Non dixit mihi, ſe patri, ut ſi maritum nõ flecteret ſaltem patriam effectum moueret. (Quondam tua) Nam ſi diſcedam non potero eſſe deinceps tua Ordo eſt. Pater Anchiſes. ſupp. memorãs.i. enuncians talia, qualia præmiſſa ſunt præſtabat.i. perſeuerabat (& ita nõ leges præſtabat) &, pro i. manebat fixus inhærens, & firmus in ꝓpoſito ſuo. Nos, & Creuſa coniux, & Aſcanius, ſup filius, & omnis domus.i. tota familia, effuſi.i. effluentes lacrymis cõtra ſup. inſtamus, aut facimus, aut p̃camur ne pater uellet uertere.i. euertere, & deſtruere cuncta ſecum, & incumbere fato urgenti.i. ipſum ad præſentem mortem impellenti, ſed ſup. ipſe, abnegat.i. renuit, ſup. dictis, aut precib. noſtris acquieſcere. [Sed pulcra breuitatis eſt, & negocio aptiſſima] & hæret incepto, & iiſdẽ ſedibus.i. firmis ſententijs, & placitis. (Nã ſedere, eſt placere, unde paulo inferius. Et ſedet hoc animo, &c.) Ego ferar.i. ttabor, & excitos rurſus in arma, & ego miſerrimus opto mortem. Nam q̃d conſilium dabatur, q.d. nullum, aut quę fortuna, ſup. dabatur. q d ẽc nulla, hoc eſt, neque conſilio neque caſu, aut audaci facto poſſe euadere ſperabam, cũ nollem patre moriẽte ſuper uiuere, unde addit: O genitor ſperaſti ne me poſſe.i. q̃ ego poſſem efferre pedem.ſ. ò domo iſta, te relicto.i. poſtquã te reliquerim, aut, & te relinquere q̃ excidit ore tãtum nefas ore patrio.i. paterno, ut id de me ſentias? Si nihil.i. non aliquid ſi non placet, ſuperis aliq̃d relinqui ex tãta urbe, & ſi hoc .ſ. nihil relinqui, ſedet aio i. firmiter decretum eſt tibi, & placet, & ſi iuuat.i. delectat te addere Troiæ, perituræ te, & tuos, ianua.i. additus, & modus, patet iſti.ſ. tam ignobili, quod tamen affectas, leto.i. mortis generi, quod deleamur, & è uia, & è memoria uiuentiũ unde affectãter letum dixit. patet ergo iſti lego.i. ad iſtud letũ. Nam Pyrrhus aderit iam.i. ſtatim, ſup. ueniẽs de multo ſanguine Priami i. multi ſanguinis Priami effuſione, qui obtruncat.i. obtruncare cõſueuit & cuius peculiare facinus eſt obtruncare uni qui iam nunc obtruncat, natum.ſ. Politẽ ante ora patris.ſ. Priami & patrem.ſ. Priamũ, ad aras.ſ. Iouis Hercei. O alma parens erat hoc i. prętendit ne hoc ſibi, quod eripis me per tela, p ignes, ut ſ. cernã hoſtem.ſ. qui iam aderit, in medijs penetralibus.ſ, domus paternæ, & ut cernam Aſcanium.ſ. filium meũ & patrem ſ. Anchiſem mactatus, alterum, ſup. mactatũ in ſanguine alterius. (Eſt enim prolepſis] que, pro &, hoc eſt etiam iuxta Creuſam.i. coniugem meam, matrem Aſcanij, & nurũ tuam. O uiri, ferte, inquit.i. afferte arma, ultima lux.i. ultimum tẽpus uitæ nou.o. tunc lux erat, uocat.i. expetit ad mortem uictos.ſ. nos, hoc eſt, uideo fatis urgentibus nos ad mortẽ impelli. Reddite me Danais quib.ſ. mater me eripuit, ſinite (qua ipſum retinere nolebãt).i. permittite, ut ſup. reuiſam.i. iterũ uiſum eã, aut iterum uideam prœlia inſtaurata.i. in priſtinum ſtatũ cõſerta, nunquam omnes.i. non omnes (ſed plus eſt nũquã, quã non moriemur hodie inulti, hoc autem de ſe dicit, q.d. non interficiar) pluſquam interfecero complures, hic.i. hoc tempore rebus ſic ſe habentibus, ego accingor rurſus ferro, inſertabã ſiniſtram, ſup. manum clypeo, aptans.ſ. eã foris, & retinaculis clypei, & ferebã me extra tecta: aut, pro ſed ecce, q.d. præter ſpẽ cõiux.ſ. Creuſa, cõplexa.i. cõplectẽs: pedes ſ. meos, ꝓſtrata, uide licet hærebat in limine, & tendebat.i. porrigebat, patri.ſ. mihi: Iulum.ſ. filium paruũ, & ſup. uociferauit, ſi tu abis periturus.i. eo animo, ut pereas cape, &, id eſt etiam nos tecum in omnia. hoc eſt, in mortem, ſin, id eſt, ſi, tu expertus, id eſt peritus armorum, ponis, id eſt collocas, aliquam ſpem, ſ, ſalutis, in armis ſumptis.i. per arma ſumpta obtinendæ tutare primum, hanc.i. noſtram domum, cui.ſ. domui Iulus.ſ. paruus, ergo qui ſe ſeruare neſciat, ſup. relinquitur, & cui ego dicta quondã tua coniux dum ſcilicet mecum uiuere conſtituiſti, relinquor, ſcilicet à te abeunte in mortem certam, aut aliena defenſurus.

VARI. LECT. AVT quę iam fortuna dabatur] In antiq. aliquot lib. legere eſt. Aut mihi quæ fortuna? (Patet iſti ianua letho) In Med. lib. & aliquot alijs antiquis legere eſt, Iſtic aduerbialiter. (Nũquã omnes hodie moriemur inulti] In Med. lib. & aliquot antiq s, Nuſquã, habetur. [Hic ferro accingor rurſus clypeoq; ſiniſtrã incertabam] In antiquis exemplaribus legere eſt, Hinc ferro accingor rurſus, Clypeumque ſiniſtræ Inſertabam.

COIL RHOI AT in literis noſtris Cn. Varicoum prodit hiſtoria, qui ſiniſtræ manus digitos, ne bello Italico militaret, abſcideret, bonis publicatis, æternis uinculis puniẽdum, ſenatuſcõſulto eſſe ſancitum

ctum Viſu uero ſcuti eo facto ſe priua ſſe, uidebatur, quod ſi niſtra manu capi ſolitum, Aelianda teſtis eſt, qui ait: Scipionē oſtentāti affabre ſocium militi dixiſſe, Non in læua, ſed in dextra homini Romano ſpem ponendam. Et Plin. 33. Qui annuli uſum primus inſtituit, cunctanter id fecit læuisque manibus ac latentibus induit, cum ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. Quod ſi impedimentum potuit in ea aliquod intelligi, etiam inſertorii uſu argumentum eſt, maiur in læua fuiſſe, qua ſcutum capitur. Hactenus eſt Pli. Hermolaos tamen undecunque uir doctiſſimus cum locum ita reſtituendum opinatus, ut nunc conſertorii uſu, nunc ſertorii reponat, lectione publica (quam quando non ut indrographam ſemper probamur) expuncta, & uerbo eo bellatorem intelligas, ut in iure manu conſeruatum apud Cic. & Gell. Nam & deſertores a ſcuti reiectione rhipſaſpides græce nominantur Sed quid in Plin. laxandum, mutandū ue eſt nihil? Ut inſertoriū accipiamus, ſicuti lorum, annuli uice, inter quod & ipſum ſcutum inſertamus manum unde apud Virg. Clypeoque ſiniſtram inſertabā aptans Ut ea ſit uncis huius deſinentia, quæ in hoſtorio eſt, & amatorio Signat autem hoſtorium, radium ſiue inſtrumentum, quo raduntur menſuræ unde etiam prouerbium. Sine radio cumulare, ſeu abſque hoſtorio, quod eſt affluenter, & ultra menſuram congerere. Plau Dii, deque omnes, tantam nobis lætitiam, Ter gaudia ſine radio cumuletis. Inſertoriū, Græci telamona uocant, ut apud Hom. Iliad. a.

Ἰδ' ῥυόετι αὐτοῦ τελαμὼν ἀμφὶ ςηθεσφὶ
Ἀσπίδος ἀμφιβρότης.

Quanquam uē poeta idem, operis eiuſdem lib. 23. enſis lorū & appellaſſe telamona. Ut ſic, unde propendet ſcutū, etiam dicatur. telamon. Sed & lineamenta cōcerpta uulneribus peraccommoda Herodoro dicuntur telamones, uel faſciolæ potius, quibus oblæſa membra obligari ſolent. Nā Vitruuio imagines hominum columnas ædium fulciētes aut ipſa ædificia, Atlantea dicuntur Græca uoce, Latina uero Telamones. Nam Seru. Grāmaticus ſcribit Nilum Latinæ Melonem dici. Altantem Telamonem. Id cur ita ignorare ſe, Vitruuius ingenue fatetur.

AEN. Talia vociferās gemitu tectum omne replebat
Cum ſubitum dictuque oritur mirabile monſtrum.
Nanque manus inter, mæſtorumque ora parentum,
Ecce leuis ſummo de uertice uiſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma coma, & circum tempora paſci.
Nos pauidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculus ad ſidera lætus
Extulit, & cælo palmas cum uoce tendit.
ANC. Iuppiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis.
Aſpice nos: hoc tantum: & ſi pietate meremur.
Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma.
AEN. Vix ea fatus erat ſenior ſubitoque fragore.
Intonuit læuum, & de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illa ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſilua,
Signantemque uias tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulphure fumant.
Hic uero uictu genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque deos, & ſanctum ſidus adorat. (adſum.
ANC. Iam iam nulla mora eſt: ſequor, &, qua ducitis
Dii patrii ſeruate domum, ſeruate nepotem:
Veſtrum hoc auguriū, veſtroque in numine Troia eſt.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuſo.

MAnus inter] Mutauit accentum præpoſitio poſt poſita. Sane inter plerunq; pro per, ponitur. Sed raro apud Vir. ut, Hunc inter fluuio Tyberinus ameno Bona autem œconomia ad Iulū uenit dicens eum fuiſſe inter manus parentum. Inter manus autem, hoc eſt inter amplexus. Non enim poſſumus cum illo tempore portatum dicere, quem poſt ſeptem annos legimus, & uenatum iſſe & bella tractaſſe [Mirabile mōſtrum] τοὺ μῖνον eſt. dictum a monſtrādo. Et refertur ad pñs eius ſignificatio. Prodigium autem eſt quod in longum tempus dirigit ſignificationē [Fundere lumen apex prop. ie dicitur in ſummo flamminis pileo uirga lanata, hoc eſt in cuius extremitate modica lana eſt, quod primum couſtat, apud Albam, Aſcaniū ſtatuiſſe. Modo autem ſummitatem pilei intelligimus. Tangit nanque, ut frequenter diximus, latenter hiſtoriam. Item hoc quoque de igni ad Seruium Tullium pertinet. Nam cum Tarquinius cæpiſſet Otriculanam ciuitatem, ex captiua quadā in domo eius natus eſt. Seruius Tullius Hoſtilius qui cum ob dormiſſet [caput eius ſubito flamma corripuit, quā cum vellēt reſtinguere Tanaquil regis uxor auguriorum perita, intelligēs auguriorū prohibuit, Flamma puerum cū ſomno deſeruit. Unde intellexit eum clarum fore uſque ad ultimam uitam. Sane perite lucē dixit, nō ut in 7. Tum fumidadum ne ſulno. Nam & illic ſplendor quidem eſt, ſed cum fumo qui ſemper cauſa lacrymarū eſt In Aſcanio autem ſolus oſtenditus ſplendor. [Circum tempora paſci] Paſci creſcere, ut, Sacrum tibi paſcere crinem. Sunt autem infinitiua pro indicatiuis [Fundere] Lābere, paſci. [Sactos reſtinguere] Non quos tunc ſacros ſciebant, ſed quos mox probarunt. [Oculos ad ſidera] Contra opinionem Theocriti, qui eum cæcatum fuiſſe commemorat [Si flecteris] aut ſecundum Stoicos locutus eſt, qui fati aſſerunt neceſſitate aut ſecundum Epicuros, qui dicunt deos non curare mortalia [Aſpice nos] quia intuentes dij iuuant, Unde eſt, Atque oculos Rutulorum reiicit arnis. Et contra, Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat. [Atque hæc omnia firma] Secundum Romanum morem petit, ut uiſa firmentur. Non. n. unum auguriū uidiſſe ſufficit, niſi confirmetur ex ſimili. Nam fidiſſima ſunt poſteriora, ſoluuntur priori. Unde eſt. Quantum Chaonias aquila ueniente columbas. Nam aquila ſine dubio columbis plus pōt, [Intonuit læuum] ſiniſtrū proſperum, quia cæleſte eſt, ut diximus ſupra. Siniſtrum autem a ſinendo dictum, quātum ad augu-

guria pertinet, quod nos agere aliquid ſinat. [Multa cum luce cucurrit] Nunc theologicam rationem ſequitur, quæ aſſerit flammarum, quos cernimus tractus, nymbum eſſe deſcendentis numinis Alib: phyſicam, ut, Vento impendente uidebis, Flammarum longos a tergo albeſcere tractus. [Facem ducens] Lumen quod utique ex facibus naſcitur. [Idæa claram ſe condere ſilua] Stellæ huius curſus ſignificat Troianos conglobatos ad domū Aeneæ Ida petere. Quod dicit, Multa cum luce, oſtendit claros, quod ſignantem uias, ſcintillas quaſdam dicit relicta, quæ oſtendant remanſuros in diue ſis partibus ſocior. quod Longo limite, oſtendit errorem. quod Sulcum dicit, ſignificat longū maris æquor arandum. Quod ait. [Sulphure fumant] Diuini ignis odor oſtēditur Et fumo autē mors Anchiſæ cognoſcit, ſicut eius oratio ſequens indicat [Cedo equidem] Quaſi. ſ. etiam ſciat ſe eſſe moriturū, & bene quā diu uiuit Anchiſes, totum ei conceditur. [Victus genitor] A priſtino propoſito recedens [Se tollit ad auras] Verbum augurum, qui uiſis auſpiciis ſurgebāt extemplo. unde extemplo. [Affaturque deos] agit diis gratias. [Veſtroque in numine Troia eſt] In uobis habeo Troiam propter illud, Haa mihi ſeruaſſent ſedes. [Comes ire recuſo] Tantum ad ſolatium itineris, quippe moriturus, ut in 6. Aen. Ille meum comitatus iter. Vult enim Virgilius etiam Aeneæ concedere patris peritiam.

TALIA uociferans &c.] Memorat quō uiſo monſtro circum capillos Iuli, Anchiſes diuinarum rerum peritus id boni exitus indicium agnoſcens, & ſe, ſuosq; in exilium a fatis uocari paratus ſit qui. De ea autem face quæ in Seruium dicat Beroal. uidebimus poſt ordinem. ante quem ponemus hæc Donati uerba [Vociferans] Non ſolum verbis, verum etiam gemitu oſtendens. [Cum ſubitum] Talia eſt locus iſte, qualis eſt, Talia iactanti ſtridens aquilone procella. Item hæc cū Dardanio Aeneæ miranda uiſ &c Item, Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat incaſſum fletus, nam incerta, & inſperata inneſtit, nō expectant uerboſum finem [Mirabile] Nam fiebant multa cōtra naturam, ut Flamma quæ tangebat ea non ureret [Pater] Anchiſes, apud quem cœleſtium rerū ſcientia erat. [Vix ea fatus erat oſtenditur ex hoc magnum Anchiſæ meritum] Sequor, & qua ducitis, adſum] Primum eſt ducere, ſecūdum ſequi, ſed ordinato ſenſu corrigitur ut ſit. Qua me ducitis, ſequor. (Veſtrū hoc augurium) Quia ueſtrum eſt augurium, ueſtrum eſt tueri, quæ

agimus [Cedo] ſ.potiotibus. Ordo eſt. Creuſa, ſup.uociferans talia, qualia iam recitauit, replebat omne tectum.i.totam domum.gemitu,ſup.tunc,cum.i.quando monſtrum ſubitum,& mirabile dictu.i.dum dicitur.aut vt dicatur,oritur.i.oſtentatur namq;,pro quia,ecce leuis apex.i.globolus, in ſummitate pilei uiſus eſt ſundere de ſummo uertice Iuli,lumen.i.radios quoſdã,aut globulos ignis inter manus,& ora mœſtorũ parentũ,dũ.ſ.mater filium patri protenderet,& flamma innoxia.i.nõ nocens,nec inurẽs,molli tactu.i.quia molliter tangebat, ſup.uiſa eſt,lambere comas,& paſci.i.foueri,& nutriri circum tẽpora,ſ.capitis Iuli,nos pauidi.i panẽtes trepidare,ſup.cœpimus,aut trepidare,pro.trepidabamus,metu i.præ timore, & excutere,ſup.cæpimus.aut excutiebamus,crinẽ flagrãtem.i.ardentẽ,hoc eſt ignem capiti inhærentem,& reſtinguere.i,abolere,fontibus.i.uquis mũdis,ignes ſanctos.i.quos poſtea ſãctos didicimus fuiſſe,at.i.ſed Anchiſes,pater.ſ.meus,rerum diuinarum peritus,lætus.ſ.ex tali portento,extulit oculos ad ſidera, & retẽdit cœlo.i.ad cœlum,palmas cum uoce.i.cum oratione ſequente.O Iuppiter olpotens.ſ pater ,aut deus,ſi tu flecteris ullis precibus,aſpice nos, & ſi nos meremur, hoc tantũ i.tam magnum bonum, q nobis portenditur,pietate.i.p pietatem noſtram,ò pater da deinde.i.inſuper, & ultra meritum auxiliũ,& firma i.cõfirma & ſtabili hæc omnia i.portenta,uiſa,ſup.per aliud portentum Senior.ſ.Anchiſes, uix erat fatus ea,ſup.uerba iã dicta, & leuũ.i.pars læua,quo ad ſuſpicientem in cœlum,quę tamen diis dextera eſt,aut læuum.i.pars Septentrionalis,quæ proſpera pdicatur,intonuit fragore ſubito.i.repente orto,ut miraculoſe,nõ naturaliter euenisse cognoſcatur,& ſtella i.ſimilitudo ſtellę ducens facem ſ.cœleſtem,lapſa,i labens de cœlo.i.ſummo aere,per umbras ſ.nocturnas,cucurrit.i.celeriter tracta eſt per cœlũ,cum multa luce,nos cernimus illam.ſ.ſtellam,aut facem, labentem.i.decidentẽ,ſuper ſumma columna tecti ſ.domus noſtrę cõdere ſe,claram.i.lucidam ſup. in ſilua.Idæa.i.Idæ, ſiluæ Troianæ, & ſignantem uias.ſ.per quas nobis fugiendum erat,tũ.i.præterea,aut deinde poſtquam,maior illa ſax auolauerat,ſulcus.i.oblungus tractus, dat lõgo limite lucem i.claritatẽ, & loca fumãt circum.i.per circuitum,late.i.in latum, ſulphure.i.odore ſulphureo,qui(ſecundum Serui)mortem Anchiſę, protẽdebat,uero,p ſed, genitor.ſ.pater meus. Anchiſes uictus ideſt reuocatus ab inſtituto per deorũ portẽta,tollit ſe in auras, & affatur deos,& adorat ſidus ſanctum,i.a diis miſſum aut rei bonæ ſignificatiuum : aut ſup.inquit: Iam,iam, nulla mora eſt, ſup.uenio,o nate,ego ſequor,ſup.te, cui talia portẽduntur, & adſum ſup.ea,qua ducitis,o patrii dii,ſeruate domũ ideſt familiam ueſtram , ſeruate nepotẽ.ſ.Aeneam , aut Aſcanium , hoc augurium eſt ueſtrum i a uobis ſignificatũ, & Troia eſt in ueſtro nomine.i.protectione , & poteſtate equidem.i.ego quidẽ cedo.ſ.a propoſito meo reuocatus in ſententiã filii , nec o nate,ego recuſo,ideſt & ego nõ renuo ire comes,tibi i.tecum, & ie comitatu tuo,Beroaldi in Seruium,quę dixi uerba ſunt hæc Facesſat procul tam futilis,& inanis interpretatio ,nã Virg.de face cœleſti ſenſit . Et quo apertus ſenſus poetici uerſus intelligatur,adſcribamus uerba Plinii ad hanc rẽ pertinentia qui ita ſcr.in lib. a.Emicant & faces non niſi cũ decidunt uiſæ, qualis Germanico Cæſare, gladiatorum ſpectaculum edente, præter ora populi,Meridiano tranſcurrit.Duo genera earum lampades uocant plane faces , alterum Bolidas quale Mutinenſibus malis uiſum eſt diſtant q faces ueſtigia longa faciunt priore ardente parte.Hactenus Plin.cuius uerbis haud dubie declarat quid ſibi uelit Maronianus uerſus,Stella facẽ ducẽs,multa cũ luce cucurrit.Et in eodem loco parum diligenter, parumq; curioſe introſpexiſſe uidetur Seru.Virgilianum maieſtatem,quãdo a poeta dicitur,Intonuit læuum. eſt enim id totum ex arcana augurũ diſciplinam tranſlatum,& a nobis diligentius exponendum,ad iuuandum ſtudioſorum eruditionem.Hetruſci cœlum in ſexdecim partes diuiſerunt,ex quibus octo ab exortu ſiniſtras,totidem ecõtrario appellauere dextras,hinc omnia fulmina læua exiſtimãtur eſſe proſpera,quoniam læua parte,mũdi ortus eſt,ut auct.eſt Plin.q ut ſcr.Cic.in a.de diuin.Optimũ auſpicium habebatur apud Romanos ſi ſiniſtrum fuerat uerũ cum Ro.ſiniſtra meliora exiſtimarent,Græcis, & Barbaris dextra uidebantur auſpiciorum,unde apud Hom. Aiax ſic loquitur,Proſpera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.Vir.itaq; omnis antiquitatis conſultiſſimus ex ritu Romani augurii, dixit, intonuiſſe læuũ, hoc eſt ſiniſtrũ quod felicitatẽ ,ptendere credebatur,& imitatus ui eſſe Ennium ſic ſcribentẽ,Cum innuit læuum bene tempeſtas ſerena . Non omittendum eſt a latinis omnia quæ bona ſint ſiniſtra nuncupari, etiam ſi dextra ſint.

VARIA LECTIO.

TACTVM omne replebat) ueteres aliquot libris , Repleuiſſe legunt [Cum ſubitum, dictumque oritur mirabile mõſtrum] Veteres aliquot libris,Subito habent. [Tactuque innoxia molli Lambere flamma comas[In antiq.aliquot libris,Mollis legitur.[Et cœlo palmas cum uoce tetendit] In lib.aliq. antiquis, Ad cœlum palmas,legitur.[Tum longo limite ſulcus]In pleriſque ueteribus libris, Lumine, pro Limite, ſuppoſitum eſt . [Genitor ſe tollit in auras]In libris aliquot antiquis quippe Mediceo,& aliquot aliis legere eſt,Ad auras.In aliis quibuſdã Ad aras.[Et qua ducitis,adſum]In aliquot antiqu. libris. Quo libris.Sed in pluribus,Qua.

AEN. Dixerat ille; & iam per mœnia clarior ignis
Auditur,propiusque æſtus incendia uoluunt.
Ergo age chare pater ceruici imponere noſtræ
Ipſe ſubibo humeris,nec me labor iſte grauabit:
Quo res cumque cadent , unum , & commune periclum.
Vna ſalus ambobus erit,mihi paruus Iulus
Sit comes,& longe ſeruet ueſtigia coniux.
Vos famuli,quæ dicam animis aduertite ueſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumque uetuſtum
Deſertæ Cereris,iuxtaque antiqua cupreſſus,
Religione patrum multos ſeruata per annos.
Hanc ex diuerſo ſedem uenimus in unam.
Tu genitor cape ſacra manu, patriosque penates.
Me,bello e tanto digreſſum,& cæde recenti,
Attrectare nefas,donec me flumine uiuo
Abluero.
Hæc fatus;latos humeros,ſubiectaque colla
Veſte ſuper,fuluique inſternor pelle leonis,
Succedoque oneri,dextræ ſe paruus Iulus
Implicuit,ſequiturque patrem non paſſibus æquis
Pone ſubiit coniux,ferimur per opaca locorum :
Et me,quem dudum non ulla iniecta mouebant
Tela,neque aduerſo glomerati ex agmine Graii.

SERV. Dixerat ille:] Hic diſtinguendum . [Et iam] Dum negat,dũ oſtenduntur auſpicia . [Propiusque] Propter illud. Arboribusque obtecta receſſit, & eſt ordo: Incendia ppius uoluunt æſtus.i.calorem, Vnde ęſtus dr.[Ergo age] quia conſenſiſti , & ignis propinquat. Age autem non eſt modo uerbũ imperãtis , ſed hortantis aduerbium. adeo ut plerunq; Age tacite dicamus. & ſingularẽ numerum copulemus plurali. Ceruici]Ceruix cum numero ſingulari dicitur , collum ſignificat,ſi plurali utamur, ſuperbiam oſtendimus, ut in Verrinis Cicero , Frange ceruices. [Ambob.erit] Ad filium , & ad patrem poteſt referri.melius ad patrem, quia de Aſcanio poſt loquetur . [Et longe ſeruet ueſtigia] Longe ualde, ut, Tyberinaq; longe Hoſtia. Nam longe non poteſt , quia ſequitur, Pone ſubit coniux. Et bene ire ſingulos facit. Sic.n.multitudinem facile poſſe comprehendi. Seruet, autẽ cuſtodiat,ut, Et tantas ſeruabat filia ſedes.uel ſeruanſẽ tẽpus. [Vrbe egreſſis] Hic ablatiuo iunxit,vt Hora.egreſſum magna me accepit aritia Roma, Saluſtius accuſatiuo, ut, Rato egreſſa fines ſuos.Ergo utrũque dicimus.[Tumulus] Modo terra tumens , alias ſepulchrum . Prudenter autem circa turbatos plurib. utitur pceptis,quia ſcit timoris comitem eſſe obliuionẽ . [Templumque uetuſtũ Deſertæ Cereris) Bene cereris, faoũ ante urnẽ eſſe facit , quę dea ruſticorum eſt. Vt liberat Aeneas, & Cereris tẽplum, & uetuſtũ elegit, ad quod nec uiris erat aditus,ſicut hoſtes putabant. Nã Aeneas ſcit ante eſſe profanatum,nec prædæ ſpe Græci poterant duci.[Deſertæ Cereris] utrum a ſacerdote, qui in ſexto extinctus inducitur, ut, Cererique ſacrũ Polybutem. an deſertæ belli tempore pro

pter

Nunc omnes terrent auræ,ſonus excitat omnis
Suſpenſum,& pariter comitique onerique timentem
Iamque propinquabam portis, omnemque uidebar
Euaſiſſe uiamque cubito cum ereber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus,genitorque per umbram
Proſpiciens,nate, exclamat,fuge nate, propinquant:
Ardentes clypeos,atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem nanque auia curſu
Dum ſequor,& nota excedo regione uiarum:
Heu miſero coniux fato ne erepta Creuſa
Subſtitit,errauit ne uia,ſeu laſſa reſedit,
Incertum.nec poſt oculis eſt reddita noſtris:
Nec prius amiſſam reſpexi,animumque reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris,ſedemque ſacratã
Venimus:hic demum collectis omnibus,una
Defuit,& comites,natumque uirumque fefellit.
Quem nõ incuſaui amens,hominumque deorumque
Aut quid in euerſa uidi crudelius urbe?
Aſcanium Anchiſemque patrem, Teucrosq; penates
Commendo ſociis,& curua ualle recondo:
Ipſe urbem repeto,& cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renouare omnes,omnemque reuerti
Per Troiam,& rurſus caput obiectare periclis.
Principio muros,obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram,repeto,& ueſtigia retro.
Obſeruata ſequor per noctem,& lumine luſtro.
Horror ubique animos,ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum ſi forte pedem,ſi forte tuliſſet,
Me refero irruerant Danai,& tectum omne tenebãt
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia uento
Voluitur:exuperant flammę furit æſtus ad auras.

pre decennalem obſidionem. An deſertæ a filia, ut, Nec repetit ſequi curet Proſerpina matrem. [Religione patrum] Timore,& eſt reciprocum.ſic Terrent. Nam mihi nil eſſe,religio eſt dicere Ideſt metus. Item Virgilius côtra:Multos, que metu ſeruata per annos Connexa enim ſunt metus,& religio. Vt Statius, Primus in orbe fecit deos timor. Cupreſſum autem funebrem arborem bene ante templum deæ lugentis eſſe confirmat. [Cape ſacra mano]non eſt dantis ſed hortãtis ut tollas,quia ſequitur. Me bello e tanto digreſſum,& cæde recenti Attectare nefas. Sat enim Græcos ex pollutione Palladii piaculum commiſiſſe [Flumine uiuo] Semper fluenti.naturali: ut Viuoq; ſedilia ſaxo, eſt augurale uerbum. [Latos humeros] Aut more Heroum ſe laudat,aut certe ſternendo latos facit. [Succedoque oneri] Figura eſt,ut,Succedunt muro, & flammas ad culmina iactãt. [Implicuit] Puerilem expreſſit timorem. [Pone] Aduerbium eſt. Atque ideo ultima ſyllaba habet accentum. [Opaca locorum] Quia dixit, Arboribuſque obtecta receſſit. Eſt autem elocutio, ut. Strata uiarum (Et me, quem dudum) Naturalia plus timent quaſi & vir fortis,& plus non timet bellicum timorem,ſed naturalem propterea quia ſequitur,Comitique, onerique timentem. Glomerati ex agmine. Propter illud, undique collecti inuadunt [Sonus excitat omnis] Conſternat. [Subito cum] Hiſterologia eſt. [Nate] Hæc ſingula pronũcianda ſunt,quia perturbatis,iugis nõ datur ſermo [Propinquant] Non dicit quin propter ſequentem de Corybantibus œconomiam. [Cerno] altius intuentes,Cerno Aeneæ dabit [Male numen amicum] non cum utilitate mea fauens uxor, quæ in numerum miniſtrarũ matris deum relata eſt. [Mentem] Memoriam ut paulo poſt,Nec prius amiſſam reſpex [Fato ne erepta Creuſa] Ordo eſt: Fata erepta Creuſa ſubſtitit ne, errauit, ne uia. Non enim dubitat fato eſſe ſublatam,cum audierit,Nõ hæc ſine numine diuum Eueniunt. Nec poſt oculis eſt reddita noſtris] Conſtat. Nam umbram eius uidit tãtummodo. Hic demum] hic una defuit Aliter uitium eſt. [Natumq;] qui per ætatem, matrem deſiderare debuerat], Deorumque] Hypermetrus uerſus. [Vidi crudelius [Bene commendat ſe futurus maritus] Valle recondo] Hic iam oſtenditur nimia multitudo. [Stat caſus] Placet, ut, Stat quidquid acerbum eſt morte pati. [Obſcura limina] aut per noctem, obſcura aut certe poſticum Limine ſignificat. [Retro obſeruata ſequor [Relego, retro ſequor mea ueſtigia [Lumine luſtro] Oculos circumfero. [Ipſa ſilentia] Ipſa quæ terrere non debent, præcipue inter hoſtes. Sed ut diximus naturalibus tãtum cecidit. [Si forte pedem] Si forte, iteratione auxit dubitationem [Irruerant Danai] quos Venus ante prohibuerat. Vnde eſt, Et nimica curat reſiſtat. [Ilicet] Confeſtim. Hoc ſignificat & ilico, ſed metri ratione variatur [Summa ad faſtigia uento] Qui auget flammas, ut, Veluti cum flamma furentibus auſtris. Faſtigia autem modo de ſummitate proprie dixit, alibi contrarium de imo, ut, Forſitan, & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras, Inde eo, cœlumque profundum, quaſi cuius ſit potro ſundus, cum de imo fundus, de ſummo faſtigium dicatur.

ASCENSIVS.

DIXERAT ille] In hac parte recitat Aeneas, ut pietatis officio erga patrem functus ſit, cumque in humeris extulerit, & Aſcanium per manum attraxerit, ſequente quidem ſed non per

ſequente cõiuge, quæ diis ita uolentibus in uia ſublata eſt. Oſtendit etiam ſe ſumma religione deos obſeruaſſe, quippe quos ne attrectare quidem audebat, ſed patri pio, & impolluto efferendos committebat de qua re dicit Don. ſic (Ergo age) nam cum impetraſſem paternum aſſenſum quod difficillimũ fuit arripui ſubitam occaſionem, & omnibus difficultatibus quas obiicere potuiſſet Anchiſes occurrit. Nã ſe illum ſenem, & impeditum larerum pollicetur, & omnia communia ipſius futura oſtẽdit, quia nuſquã illum deſeret, & ne quærat quid de filio & de uxore faciat iuuabo inquit, filium auxilio dextræ & uxor ueſtigia mea ſectabitur quod uero ait, Solus Iulus ſit comes, & longe ſeruet ueſtigia coniux, Fuit cõſilium, ut tutior fieret fuga. Nam ſi plures fuiſſent congregati, nõ facile latuiſſent (Implicuit) Exprimit cãm. & factũ. nã puer patris fugiẽtis æquare paſſus nõ poterat. Exprimit & laborem ſuum, quod in tanta celeritate patrem ferret, filium traheret. Ordo eſt ille. ſ. pater Anchiſes, dixerat i. finiuerat ſermonem; & ignis.i. crepitus, & fragor ab igne procedens audit iã clarior, quia uicinior erat, & incendia uoluunt.i. aduoluunt, ꝓprius.i. uicinius adnor, æstus.i. calores et incendiis prouenientes, aut æſtus uoluunt incendia propius; quia æſtu fiunt incendia, præparãtur enim materiæ ad incendia, & incendia augent æſtus. Ergo age, adhortandi eſt aduerbium, o chare pater, imponere.i. ſine ut imponaris (eſt enim imperatiui modi verbi paſſiui) ceruici noſtræ .i. in ceruicem noſtram, ipſe.i. ergo ſubibo, humeris.i. per humeros meos, nec iſte.i. quem tibi impendam, labor grauabit me.i. moleſtus fuerit mihi. Quocũque (eſt enim tmeſis i. intercifio) i. in quamcunque partem, aut euentum res cadent unũ & commune periculum, pro periculum, & una ſalus erit ambobus, ſcilicet nobis paruus Iulus ſit comes mihi.i. comitetur comprehenſis dextra, & coniux ſeruet ueſtigia longe, ne cumulo prodantur omnes, uos famuli aduertite animis ueſtris, ſup. ea quæ dicam, tumulus, ideſt colliculus, quidam eſt egreſſus.i. offenditur ab iis qui egreſſi ſunt. Vrbe, ſcilicet noſtra hoc eſt Troia, & templum uetuſtum Cereris deſertę, ideſt neglectæ, cũ agricolæ decennio pulſi fuerint, & cupreſſus antiqua, ſeruata; ideſt obſeruata, & uenerata multa religione patrum, ideſt maiorum noſtrorum, eſt iuxta, ſcilicet hunc tumulum, & hoc tẽplũ Nos ueniemus ex diuerſo.i. diuerſis partibus in hãc unam ſedem.i. conueniemus in hunc unum locum, tu genitor cape. i. accipe ſacra quæ Aeneę Panthus ſ. occulerat ante cædẽ factã ꝑ eum, manu.ſ. tua, quaſi ea Aeneas alio quam manu porrigeret, aut potius offenderet ſolũ, & cape penates patrios manu, quia ne fas eſt me digreſſum ex tãto bello, & recenti cæde.i. occiſione multorũ, attrectare.i. contingere, ſup. eos & eos donec ego abluero.i. piauero, me flumine uiuo.i. ſemper fluẽti: ergo fatus.i. elocutus, hoc.ſ. prędicta inſternor latos humeros.i. lęti humeri inſternuntur mihi. Nec eſt arrogãtia, quod ſibi latos humeros det, quia ſignificat ſe eos dilataſſe ex tranſuerſo eos porrigẽdo, & inſternor colla ſubiecta.i. quę patri ſubieci, ſup.i. deſuper veſte & pelle fului leonis. & ſuccedo oneri.i. ſuſcipio patrẽ in humeros ſuper pellem, & ueſtem illã, Iulus.ſ. filius paruus, implicuit ſe, dextræ.ſ. meæ, id autẽ pueri erat timidi naturaliter & per noctem ituri, & ſequitur patrem paſſibus non æquis.i. inæqualibus, quia lõge breuioribus ſed pluribus, & crebrioribus, aliter patrẽ dimiſiſſet, cõiux ſubit, pone.i. a tergo, ſed ſatis ꝓpe

nos ferimur.i.trahimur impetu horroris, ꝑ opaca.i.opacitatē locorum,& omnes auræ terrent,tunc me,quē ulla tela iniecta dudum,neque Graii.i.Græci, glomerati.i.in formā glomeris, circum me collecti ex agmine aduerſo non mouebant dudum (Mira ex cōtrariis declamatio, quia prius tela,& Graii uō mouebant,& nunc auræ quibus nihil imbellius terrent.Per quod ſignificat id deos feciſſe ut Creuſam auferant) & omnis ſonus excitat,ſ.ad fugam aut Horrntem me ſuſpenſum.i perplexum & timētem pariter comiti.ſ.Iulo,& oneri.ſ.patri. (Notū eſt ꝙ timeo tibi,eſt timeo pro te,ne quid tibi mali eueniat)Beroald. in Seruium dicentem,ꝙ ceruix in numero ſingulari, dicit collum &c.dicit ſic, Miror in errata tā manifeſta,tā turpia lapsū eſſe Seruium alioquin eruditum,uix.n.talia refellenda ſunt,cū ſeipſa refellant, ac ſibiipſi ſint repugnantia, & contra ueritatē reluctentur,namq; uetuſtiſſimi illi ſcriptores,pluraliter ceruices appellabāt, pro parte colli nuſquam ceruicem,primus aūt Hortēſius credit dixiſſe ceruicem ſingulari numero, ut auctores ſunt Quintil.& Varro,ſi uera fuerit Seruii ſententia in ſolęciſmum incidiſſe dicentur priſci ſcriptores,qui ceruices ſæpiſſime,ceruicem non tam ſæpe uſurparunt, in ſolęciſmū incidit Cicero,ſcribens in Vatinium.inflato.collo, tumidis ceruicib inuliſti.& alibi,Fregerit in carcere ceruices,ubi ſine cōtrouerſia ceruices,pro membro hominis accipiuntur.Errauit etiā Cato cuius uerba hęc ſunt:Si caput aut ceruices dolent, ea lotio calido lauito errauit Celſus,dicens Cucurbitulæ ceruicibus admouendo,& alio in loco:In ceruicibus blandulæ poſitę quid multa?ueteres pluraliter tm̄ ceruices dixerunt,vt teſtis eſt Quint.in octauus præterea exemplum Cic.quod pro ſe allegat Ser.cōtra ipſum facit.nam ſcrib Cic.Verrem multorum fregiſſe ceruices cum iuberet eos decollari non autem ſuperbiam,ut Ser.opinatur.Quinimo ceruice in ſingulari,pro ſuperbia ſæpe ponitur, unde dicitur,Homo durę ceruicis,& a beato Hieronymo in interpretatione Teſtamēti ueteris dictum eſt:Populus iſtæ durę ceruicis eſt huc adde,ꝙ ceruix non ſignificat collum, ſed partē colli poſteriorem,quæ exterior eſt,ut docet Ariſt.in j.in animalib.ut auct.cū Plin. 11.nat.hiſt.li.Multis,uertebratisq; orbiculatim oſſibus flexibilis ad circūſpectum articulorum nodis iungitur.Et ut refert Celſus in 8.Septem uertebræ in ceruice ſunt, quinetiam ceruix non ſolum dicitur de animalibus, ſed etiam de rebus aliis.Pomp.Mella. Sedet in ceruice peninſula Cyzicū [Iamq;]Docet ereptam eſſe fatis uolentib.Creuſam,utq; illam quæſiuerit per oīa inacceſſa Troiæ in qua re duo facit, purgat .n.ſe ne coniugem deſeruiſſe culpetur, & cōciliat ſibi animum Didonis, q̃ iamdudum Vulnus alit uenis,& cęco carpitur igni. Ereptam autem fingit a Corybantibus.i.matris Deū Cybelis ſacerdotibus ab ea ad hoc miſſis, ut ipſa poſtea manifeſtabit,occurrens in umbris Aeneæ,Don.dicit ſic.[Male amicum]amicū, nō potes dici,quia non ſeruauit uniuerſos,nec rurſus inimicū quia præſtit beneficium [Ipſe urbem]oñdit affectū pari matrimonii.Ordo eſt.Ego ꝓpinquabam, iamq; portis(vnde pathos eſt,quia in portu, hoc eſt in loco ſalutis iacturam fecerit, idē de Orpheo dcm̄ Georg.4.)& uidebat euaſiſſe oēm uiam.ſ.periculoſam iam dico,cum.i.quando,creber ſonitus,i.ſtrepitus pedum,uiſus eſt adeſſe ſubito, & genitor.i.pater proſpiciēs,i.porro aſpiciens ꝑ umbrā exclamat,ò nate fuge, fuge,inquā, nate propinquant,ſup.hoſtes(nō.n.in tali tumultu dicimus,qui cū non alii quam hoſtes putandi ſint, non tō erant) & ego cerno uel Anchiſæ uerbū,uel Aeneæ poſt Anchiſę admonitionē.Sed (Ser.adiudicat Aenęę,quod & mihi placet,quia illis uiſis erepta eſt illi mens)ego igitur Aeneas cerno clypeos ardentes,ſ.Corybantium,& æra micantia.i.reſplendentia,qualia abſumpſerāt non ut noceant,ſed ut terrorem incutiāt,Hic.i hoc loco,aut tēpore neſcio quod numen.i.quis Deus, male.i.nō ſatis amicū.i. fauorabile,eripuit mihi trepido,mentem cōfuſam.i.attonitā, & multis perplexam. Nam dū ſequor curſu.i.currēdo, auia.i. loca inacceſſa,ubi nō erat uia,ſaltē trita, & cunctis patēs:& dū excedo,ideſt ante eo inſequētis,regione uiarum nota,ideſt ꝓpterea ꝙ regionem noram,& currere poterā,ubi alii uix inueniſſent uiā heu dolentis interiectio,incertum,ſup.eſt mihi, ne pro an Creuſa cōiux erepta eſt mihi miſero.i.eam miſere amēti,fato.i.uoluntate deorū,nec pro an,ſubſtitit.i.māſit ſtans, an errauit uia.i.ꝑ uiam illi incognitam, ſeu reſedit.i.remāſit,ſedens laſſa.i.defatigata,incertū, inquā, eſt, nec eſt reddita poſt.i.poſtilla,aut poſtea noſtris oculis,niſi.ſ.in umbris,ut dicet,in quibus eam proprie non uidit,nec contingere potuit,ſed audiuit duntaxat. Vnde ipſa non eſt reddita, quia nō in propria ꝑſona,ſed in umbris occurrit.Vnde non eſt contrarium quod ſequitur.Nec reſpexi.i.retroſpiciendo annotaui prius,& ꝑcepi, amiſſam.i.ꝙ amiſſa eſſet nec reflexi.ſ.ab inſtituto currēdi ad tumulum, ut patrem,& filium ſaluem, animū.ſ.ereptū a omnine malo amico, ut dictum eſt, prius dicit,q̃ nos uenimus ſup, ad tumulum antiquæ Cereris,& ſedem ſacram,hoc eſt ad templum ipſa una.i.ſola ut deorum uoluntate id factū cenſeatur) defuit hic.i.hoc loco,omnibus,ſup.aliis collectis,demum.i.tandē,quia ex diuerſo conuenerant,& ipſa una fefellit comites,& natum,& uirum, quia ſi affuiſſet omnes ſimul aufugiſſemus, q̃ nunc ſui inquirēdę morā nobis fecit,ego amēs.i.factus ſine mente,aut propter impatientiā ammiſſę cōiugis,aut quia erepta fuerat quem hominum,& quem deorū non incuſaui.i.criminatus ſumq d.nullū nō incauſam,ergo incuſaui omnes homines,& omnes deos quia coniugē amiſerā,aut quid vidi crudelius.i.mihi triſtius in orbe euerſa?q d.etiam nihil,quo dicto conciliat ſibi ſummopere animū Didonis,cum ſe tantopere cōiugem amaſſe ſignificet.Ego commendo ſociis Aſcaniū.ſ.filiū meum,& Anchiſen,& Teucros.i.Troianos penates,& recōdo, ſup.eos in ualle curua,ne ab hoſtibus inuadantur.Ipſe.i.ego ſolus repeto urbem,& cingor armis fulgentibus,quod amētis erat,niſi aut mori affectaſſet,quod nō placet,aut aſpici,& agnoſci a coniuge.Stat.i.placet, & decretum eſt mihi renouare oēs caſus quos prius obrueram,& reuerti per omnem Troiam, & obiectare.i.frequenter obiicere rurſus caput periclis, ꝓ periculis Ego repeto principio.i.in primis muros,& limina portę obſcuræ.i.occultæ. & ſecretæ nec omnibus notę,aut caliginoſæ, qua ſ.per q̃ extuleram,greſſum.i.egreſſus fueram, & ſequor retro.i.retrorſū,ueſtigia obſeruata.i.obſeruādo ueſtigia mea, q̃ fecerā egrediendo,& luſtro.i.circunſpicio per noctem,lumina .i.oculorum,horror,ſup.eſt ubique,uel horror, & ipſa ſilentia terrent ſimul ubique animos,ſup.meos. Ego refero me inde. i.ab eo loco domū,ſup.meam,ſi,ſup.Creuſa,ſi,dico, forte tuliſſet pedem,ſup.domum.i.ſi forte eo rediſſet, & ſup.cū illuc uenerā,Danai irruerant,quos Venus prius cohibuerat,aut quia tunc primum extrema loca peruagati erant, & tenebāt omne tectum.Bene mutat tempus,quia prius irruerāt, ſed adhuc tenebant.licet.i.illico aut conſeſtim ignis edax.i. cōſumptiuus, voluitur ad ſumma faſtigia,ideſt culmina domus,flammæ exuperant.i.excincunt domum, & æſtus ideſt flagor, furit.i.uehementer crepitat,& exilit ad auras,per quod ſignificantur magnifica domus.

VARIA LEÇTIO.

QVO res cunque cadant]Vetera quædam exemplaria, Quę res cunque cadant, & habent.]Mihi paruus Iulus ſit comes] In Donatiano li.ſcriptū eſt, Mihi ſolus Iulus ſit comes [Me bello e canto digreſſum]Aliquot exemplaria uetera habent ex tāto, aliqua ſine ulla præpoſitione.Bello tani legunt.]Subiectaque colla)In antiq.aliquot exemplaribus, Protecta legitur.[Stat caſus renouare omnes]Antiqui nonnulli libris, Renouaſſe præterito legunt tempore.Alii quidam,Reuocare. Sed omnes magis approbant,Renouare.

SERV. PRiami]Patris eius [Arcem Ne uel illuc confugiſſet. [Vacuis] Magnis, quippe illic erant omnium.[Iunonis aſylo[Templo, unde nullus poſſet extrahi Dictum aſylū quaſi aſyrum.Hoc autem nō eſt omnibus templis, niſi quibus conſecrationis lege conceſſum eſt. Primo aut apud Athenienſes ſtatutum eſt ab

†Verſus hic in quibuſdam libris nō habetur

Procedo ad Priami ſedes arçemque reuiſo,
Et jam porticibus uacuis Iunonis aſylo,
Cuſtodes lecti Phœnix,& dirus Vlyſſes
Prædam adſeruabant.huc undique Troia gaza
Incenſis erepta additis,menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi,captiuaque ueſtis
Congeritur,pueri,& pauidæ longo ordine matres
Stant circum†& tacitis implent mugitibus aures,

Herculis filiis, quos inſequebātur ij,qui erant a patre oppreſſi, ſicut docet in 7.Stat. Hoc aſylum etiam Romulus imitatus eſt.Vnde eſt: Quem Romulus acer aſylum Retulit. Non ſtatuit.[Phœnix] Achillis magiſter.[Huc] pro illuc.[Gaza]Cenſus, Perſarum lingua,& eſt numeri ſingularis tantum[Menſæque deorum

Auſus quin etiam uoces iactare per umbram,
Impleri clamore uias: mœſtusque Creuſam
Neqnidquam ingeminans, iterumque, iterumque uocaui.
Quærenti, & tectis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum, atque ipſius umbra Creuſæ,
Viſa mihi ante oculus, & nota maior imago.
Obſtupui ſteteruntque comæ, & uox faucibus hæſit:
Tum ſic affari & curas hic demere dictis:
CR. Quid tantum inſano iuuat indulgere labori
O dulcis coniux: non hæc ſine numine diuum
Eueniunt, nec te hinc comitem aſportare Creuſam
Fas. haud ille ſinit ſuperi regnator olympi.
Longa tibi exilia, & uaſtum maris æquor arandum
Ad terram Heſperiam uenies: ubi Lydius, arua
Inter opima uirum, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia coniux
Parta tibi, lacrymas dilectæ pelle Creuſæ.
Nōn ego Myrmidonum ſedes, Dolopumve ſuperbas
Aſpiciam, aut Graijs ſeruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
Sed me magna Deum genitrix his detinet oris.
Iamque uale, & nati ſerua communis amorem.

ſum] Poſtquam exceſſere omnes adytis.] Captiuaq; ueſtis,] Pro captiuorum, & eſt iota elocutio, [Longo ordine] Lōga multitudine, ut in 6. Vnde omne longo ordine poſſet cum non dicat per ordinem. [Voces iactare] quæ cōtrariæ ſunt latere cupienti. Et inquirendi officium ad uocem tranſtulit propter noctem ibi.n. uoce opus eſt, ubi uiſus non ſupperit, uoces uero, quia [Iterumq;, iterumque uocaui tectis] per tecta, & eſt antiptoſis. [Infelix ſimularum] Mihi, nō ſibi, ut, Quæ potui infelix? Per ſimularum autem apotheoſin oſtendit, quia ſimulacra, deorum ſunt: umbræ, inferorum. Sic Vlyſſes in Home apud inferos. Vmbram Herculis cernit, quia poſt mortem umbræ inferos animæ cœlū petunt. [Maior imago] Quia umbra maior eſt corpore. [Quid tantum.] Conſolatio eſt, ſequitur etiam diuinatio quæ animis liberatis corpore cōcedit. Vnde ēt morientibus da aut, ut. Nec longum lætabere, te quoque fate proſpectant pa ſria [Inſano] Magno. ut, Inſani feriant ſine litora fluctus. [Indulgere] Operam dare, ut indulgent uino. [Sine numine diuum] ſiue fati neceſſitate, ut enim Statius dicit fata ſunt quæ dii fantur. [Eueniunt, nec te comitem hinc aſportare Creuſam] Hic uerſus caret ſcanſione unde multi hinc, multi as, ſyllabam detrahunt. Si tamen uis fide ſeruata ſcandere fit conuerſio, ut Eueniunt, nec te hinc comitem aſportare Creuſam, & poteſt ſcandi per ſynalœpham. Aliter nec eclipſim, nec hiatū, nec ſynalœphā recipit [Fas] quia ſequitur, Regnumqae & regis coniux Parta tibi [Creuſam] quia latina declinatio eſt, erit latinus accentus. [Olympi] ut in penultima accētus ſit manifeſta eſt ratio apud Latinos, quanquam Græci diſcretionem uelint per accentum facere montis, & cœli, quod ſuperfluum eſt. [Arandum] Quia legimus, Subtrahiturq; ſolum, nō immerito dicit nunc arandum. [Heſperiam] ſequenti epithero Italiā ab Hiſpania ſegregauit, quę & ipſa Heſperia dicitur [Vbi Lydius Tybris] Tuſcus Dictus Lydius a fratre Tyrrheni. Nam Lydus & Tyrrheuus duo fratres, cum eos prouincia una nō ferret, in ſortē miſerunt, ut diuiſis copiis proficiſceretur unus ad nouas ſedes quærendas, profectus Tyrrhenus eſt, qui ex ſuo nomine Thuſcos Tyrrhenos uocauit. Lydia autē dicta eſt in qua frater remanſerat. Vnde nunc traxit, ut Lydium diceret. Thuſci autē a frequentia ſacrificii dicti ſunt, hoc eſt ἀπὸ τοῦ θύειν. Cōſtat namq; illic a Tage aruſpiciuā repertam, ut Luca. meminit, Sed conditor artis Finxerit iſta tages. [Leni agmine] Leni impetu [Lacrymas dilectæ pelle Creuſæ] Melius ad poſteriora referimus, ut dicat, Noli flere, nec.n. captiua ſum. Male enim pleriq; dicunt, quia habes uxorē paratam [Seruitum] ut Seruiam. Modus gerundi eſt. [Dardanis] laus à maioribus [Nurus] laus a cognatione. [Hic oris] in quibus colitur. [Iamque uale] Recedentis ſignificatio eſt Vnde & mortuis dicitur, ut Salue maxime Palla Aeternumq; uale [Nati ſerua communis amorem] Propter futuram nouercam commendatur Aſcanius.

aic. PROCEDO &c. Eādem rem proſequitur Aeneas, ut. ſ. Creuſam coniugem ſuam per alia loca diſquiſiuerit, narrans ſublu de quæ illic uiderit. & ut umbram Creuſæ tandē offenderit, de qua re dicit Dona ſic. [Dardanis] laus communis a genere. [Veneris nurus] laus propria ipſius, Sum ergo liberata ab hominum infirmorū ſeruitute, & ei deę collocata, ex qua ſe ortos omnes dii gloriantur, & habitabo in locis originalibus Magna ergo conſolatio, qui uxorem nec captiuam, nec occiſam inuenit, ſed detētam uoluntate eius deæ, quia nulla eſt potior. [Nati communis) nam & illo poterit leuare uxoris amiſſionem, & etiam admonet propter nouercę ſuſpicionem, ut magis indulgeat filio. Ac propterea hoc nouiſſimū collocauit, ut magis pectori infixum relinqueret, non tamē apertius hoc dixit, ne ſi ali

ter ſentire uideretur receſſuri animum læderet. Ordo eſt. Ego procedo ad ſedes i. regia Priami, & reuiſo arcē, quia prius eam niſerat, & iā, phœnix, & dirus Vlyſſes, lecti i. electi, cuſtos. ſ. prędarum, aſſeruabam prædam, ſup. in porticibus uacuis, & aſylo i. loco immunitatem præſtanti, à quo nemiuem abſtrahere licebat Iunonis. i. q̃ erat in tutela Iunonis. (porticus autem ſunt, quos nōnulli ambitus uocāt gaza, Troia. i. Troiana (Eſt n. triſyllabū Troia) hoc eſt, theſaurus Troianus, aut opes Troianę erepta adytis. i. locis ſacrariis, q̃ nulli pter q̃ ſummo ſacerdoti adire olim licebat, nunc incenſis, gaza dico, uidelicet mēſe deorū, ut Tripodes, & crateres. i. procula ſacrificatoria ſolidi auro. i. facta ex ſolido auro, & ueſtis captiua. i. exiuiæ, & ſpolia opima diis conſecrata cōgeritur huc, i. in hunc locū, hoc eſt in porticum, & aſylum Iunonis undique rex omni parta pueri, & matres pauidæ ſtant circum i. in circuitu, longo ordine, & implent aures. ſ. meas (aut aures), ſed melius aures) quia] mugitib. i. ploratib & ululatibus tacitis. i. ſubmiſſis, qđ quia fieri uix potuit, alii delenerunt, & tacitis &c. Quinetiā. i. inſuper, ego auſus ſup. exiſtens iactare uoces. i. clamare p umbrā temeritatis. n. fuiſſet, ſi uiſus clamaſſet, impleui uias clamorè, & ego meſtus ingeminās, iterū atq; iterū uocaui, neq dq̃ i. fruſtra. Creuſam. ſ. reperendo illud uocabulū. Simulacrū infelix. i. infeliciter mihi raptū, & umbra ipſius Creuſæ uiſa eſt mihi querētī ſup. eā, & furēti ſine fine. i. modo, aut menſura, ſup. in tectus uebis, uiſa inquam, eſt ante oculos vmbra eius, & imago eius, maior nota. i. q̃ ea eſſet q̃ noram, hoc eſt maior erat imago eius, q̃ ea ipſa cuius imago erat. Ego, ſup. obſtupui, & comæ. i capilli ſteterūt, & uox hæſit. i. adhæſit faucib. (Corripuit hic, & alibi in uerbo, ſteterūt, mediā, ut ſubitum horrorem depingeret, ſicut diximus in Bucol. illic. Matri lōga decem tulerunt faſtidia menſes, & in Geor. illic, Miſcueruntq; herbas. & nō innoxia uerba) Tunc, ſup. Creuſa, aut imago eius, affari, ſup cępit, aut affabatur ſic, & demere, ſup. cępit, aut demebat curas his dictis. O dulcis coniux i. marite, quid. i. ad quid, iuuat. i. delectat te, indulgere. i. indulgenter operā dare, labori inſano. i. aut magno, aut fruſtra ſuſcepto? Hæc nō eueniunt ſine numine. i. nutu, & uolūtate diuum, nec fas eſt trāſportare. i. abducere hinc Creuſā comitem, i ſociam itineris tui, aut ille. ſ. magnus regnator Olympi, uidelicet Iuppiter qui fata cōdit, ſup. nō ſinit. i. pmittit. Alii haud, legunt, ut ſit. Haud ille ſinit, uerum alibi quoq; poſitū leges, aut ſecundo loco ubi congrueret. nec, ut, repetat negatio prius poſita) Longa exilia, ſup. reſtant tibi, & uaſtum. i. amplum. æquor. i. campus æquus, maris, eſt arandum. i. ſulcandū ſed nauib. nō aratro tibi tu uenies ad terrā Heſperiam. i. Italica, ubi Tybris Lydius. i. Thuſcanus, aut Tyrrhenus, cuius accolæ a Lydia profecti ſunt, fluit leni agmine. i. fluxu aquarū, qđ in bonum, & commodum accolarū uergit, quia ubi impetus uehemens eſt, ut in Rhodano, uix poſſunt naues retrahi, addit & alia laus, quia fluit inter optima. i. pinguia arua, nō ignauorū, ſed uirū pro uirorū, quæ tertia laus eſt. Res lætę, & regnū, & coniux regia, eſt parata tibi illic i. ad Tyberim in Italia. pelle. i. depelle igit lacryma Creuſæ dilectæ. i. quas effundus ob amorem mei, quæ ſum tibi dilecta, ego non aſpiciā ſuperbas ſedes Myrmidonum. i illorum Theſſalorum, ſociorum Achillis. ue, pro uel, Dolopum ſociorum. ſ. Pyrrhi, & ego Dardanus. i. Dardani neptis, & ab illo inclyto uiro, Iouis filio oriunda, & nurus diuę Veneris, non ibo ſeruitum matribus Graii. i. non abducta captiua, ſed magna genitrix Deū me detinet his oris. i. regionibus. Iamq; uale, & ſerua amorem cōmunis nati. ſ. Iuli Aſcanii, quem commendat affectione materna, ſed in gratię Iuliæ domus quaſi diis uolentibus regnum etiā in Italia, ubi & aliā

 con-

cônlugem,& alios liberos habiturus eſt Aeneas, Aſcanio debeatut.

VARIA LECTIO.

PROTINVS ad Priami ſedes]In ueteribus aliquot exemplaribus.Protinos omnino habetur.plura tamen ex illis,Procedo ad Priami ſedes,legunt.in Longobar.lectio eſt huiuſmodi,procedo,& Priami ſedes,arcemque reuiſo,& ita habetur in Mediceo,& in Porcio,& aliquot alus antiquis.

Obſtupui,ſteteruntque comæ]Multi lib.antiqui,Steterant, habent.[Tunc ſic effari[In antiquis libris , Tunc , habetur . [Non hæc ſine nomine Diuum Eueniunt , nec te comitem hinc aſportare Creuſam Fas] In libris aliquot antiquis . Nec te comitem aſportare Creuſam Fas . Nam aſportare , etiam abſque aduerbio locali hinc per ſe plenum , ſatis eſſe uidetur. [Ad terram Heſperiam uenies] In uetuſtis aliquot exemplaribus . Et terram Heſperiam legitur . [Lent fluit agmine Tybris ,] In libris aliquot peruetuſtis pro Leni , Læto habetur.

SERVIVS.

MAnus effugit imago] Quaſi imago , q̃ non tenetur.naturale enim eſt,ut non poſſit teneri. Nam In ſeptimo quudait , Da dextram miſero, auxilium ſignificat [Simillima ſomno]Sic Cicero , Simillimum Deo iudico.Nam genitiuo debuit iungi [Sic demum] Nouiſſime . [Inuenio admirans]Cum inueniſſem admiratus ſum.[Exilio) Ad exilium Donatus contra metrum ſenſit dicens Exilio,quaſi de llio . Nam I, longa eſt.Miſerabile uulgus. Magnum eſt,quod addidit uulgus,ſic Statius:vnde hoc examen:& vna tot miſeræ,animis opibusque,& uolebant & poterant.[Lucifer Idæ]ut Troianis uidetur.Sic alibi:Tibi deſerit Heſperus Oetā . Illic enim oriri uel occidere putantur ſidera , unde uideri uel incipiunt, uel deſinunt.[Ducebatque diem]Quia Lucis eſt præuius. [Opis]Ferēdi auxilii.[Ceſſi]Deeſt igitur] Montem] Vt oſtendit in nono , Idem ſignificat.

Hæc ubi dicta dedit lacrymantem, & multa uolētē
Dicere deſeruit,tenuisque receſsit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus uentis,uolucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumptā nocte reuiſo:
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe nouorum
Inuenio admirans numerum,matresque uirosque;
Collectam exilio pubem,miſerabile uulgus.
Vndique conuenere,animis,opibusque parati,
In quaſcunque uelim pelago deducere terras.
Iamque iugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ.
Ducebatque diem,Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi,& ſublato montem genitore petiui.

ASCENSIVS.

HAEC ubi &c.] Concludit hoc loco hunc II.in quo inſidias dixit Danaum caſusque ſuorum, & præcipue Priami, & nunc Creuſæ mortem quia[ut dixi]In ſingulis vj.prioribus libri ad finem operis mortem alicuius memorat Donati, qui ſingula poetę dicta diligenter penſitat, uerba ſunt. [Hæc ubi dicta dedit,lacrymantem]Ingratum facinus fuiſſet , niſi demonſtraſſet,& plura ſe fuiſſe dicturum, & ad illius dicta reſponſurum ac diutius eam retenturum,niſi ipſa deceſſiſſet.]Ter conatus,] Demonſtrat proprie uolentem amplecti,quod corporale non fuerat.[Conatus)Ibi enim ponitur Conatus ubi affectus non ſequitur.[Ingentem numerum]Preter eos quos dimiſerat, inuenit aduenisſe multos alios.Hoc autem dictum, ne ſolus patriam deſeruiſſe uideatur.Lucifer Idę)Noua deſcriptione uſus eſt diei naſcentis,Nam ante ipſum exoritur Lucifer, hunc ſequitur lux quę diem plenum confirmat , ergo non tantum nuncius uenientis diei eſt, ſed fidus, certusque productor.(Danaique obſeſſa tenebant Limina portarum) Hoc ſignum erat illos potitos eſſe uictoria,& lux contraria ſaluti ſuæ,& ſuorum erat,ergo ſpoliatus omni ſpe(Ceſſi)Veluti neceſſitate coactus per Laocoontis exitiū,per diligentiam matris quæ mihi deos potius quā græcos inimicos oſtendit , per incendium ex filii mei uertice:per hortationem patris,& religioſas uoces vxoris Ceſſi potioribus,neque debui niti,qui toties repugnātib. diis fruſtra certaui.Ordo eſt.Vbi.i.poſtquam,ſup.Creuſa dedit,hęc dicta ipſa deſeruit, quia ablata a miniſtris deæ , ſup.me lacrymantem,& uolentem dicere multa,& receſſit,i.euanuit,in auras tenuis i.uix palpabiles,ego,ſupp.ſum conatus, ibi,ideſt eo tempore quo aufugeret, ter dare collo,ſup.eius brachia circū ideſt per circuitum,circumplectendo ea , ſed ima comprehenſa fruſtra,quia cōtineri nequibat,effugit ter manus,ſup.meas eriens par,ideſt ſimilis,& comparabilis ventis leuibus. & ſimillima ſomno,i.deo inſomniorum,aut phātaſmati.uolucri ideſt cito,& aduolanti,& auolanti.Et ergo reuiſo.i.iterum uiſo,ſocios.ſ. quos in monte Ida dereliquerat in ualle recōditus ſeu, ut hiſtoriam habere uolunt. poſt habitam Troiam, habitauit in Idæ mōtibus vbi Scepſin urbem habuerat,donec creſcenti multitudine Græcia,formidoloſus factus aufugere conatus eſt , ut aūt fatalē ſugam oſtenderet Virgilius nō ut humana,ſed diis iubentibus eā factā docet,reuiſo inquā demum.i.tādem , aut nouiſſime poſt longā expectationem, ſic, ideſt certior factus , quia coniugem amiſſam,& a dea abreptā recuperare non poſſem, & hoc nocte cōſumpta,ideſt, per acta . Atque ego inuenio his , id eſt hoc, loco ubi mens dereliqueram,aut hic,ideſt modo ingētem,ideſt ualde magnum numerū,comitum nouorum,ideſt recētium , affluiſſe ideſt ex omni parte in morem fluctuum aduenisſe, inuenio;inquā admirans,ſcilicet poſtquam inueneram unde tot ſalui euaſiſſe potuerant,ingentem,dico.numerum,appoſitiue,matres,ideſt,matronas,& uiros,ſcilicet eorum maritos,& pubē collectā, exilio ideſt ad exilium obeundum mecū,uulgus miſerabile,ideſt miſeratione dignum,quod perſoluit quæ nō rapuit,aut imbelle & inerme,& ita purgatur Aeneas,ſi q̃s obiiciat,quia ſi ingentem numerum inuenerat debuiſſe collecta manu rediiſſe ad defendendā patriā,ad quod dicit multos quidem fuiſſe,ſed miſerabile uulgus , nec qui animo bellādi,aut defendēdæ,patriæ conuenerant, ſed collectam exilio pubem , ipſi ſup.conuenere undique,ideſt ex omni parte, parati animi,& opibus , ideſt facultatibus ſuis,ſup.ſequi in quaſcunque terras, ego uelim deducere,ſup.ipſos,pelago, ideſt per pelagus.Iāque , ideſt & iam Lucifer,ideſt ſtella matutina lucem ferens,ſurgebat,ideſt oriebatur,iugis,ſcilicet ſuper uerticē:Idæ ſummæ.i.montis ſiluoſi in Phrygia,ubi ut dixi,Aeneas primas ſedes habuiſſe perhibēt & ducebat,ideſt ferebat diem Danai, ideſt Græci tenebāt limina portarum obſeſſa,ne ſcilicet qui aufugerant collecta manu ingrediantur ciuitatem aludicaturi,]per hoc autem purgatur etiā Aeneas , quia ſignificatur feciſſe periculum , & exploraſſe quidnam Græci agerent,ſed compertum habuiſſe, quia nec ulla ſpes opis,ideſt auxilii contra Græcos aut opis recuperandæ, dabatur,& ideo ſubdit ceſſi,ideſt locum dedi fatis,& tot numinis,de quibus nocte locutus eſt Donatus,& petiui montem,ſcilicet,Idam,quo difficilis ſit Græcis aſcenſus, & hoc genitore,id eſt patre meo Anchiſa,ſublato,ideſt ſurſum lato,ideſt,& in humeris meis,ſurſus portato,aut potius a miniſtris,cum iam miniſtri ad eſſent,nec ulla uis urgeret,ab illis ſurſum lato.

VARIA LECT.

TER fruſtra comprehenſa manus effugit imago) n.vetuſtiſſimis aliquot exemplaribus,Vaticanæ bibliothecæ,& nōnullis aliis,pręcipueque in Longob. & in Medic.compreſſa , legitur. Neque illud diſſimularim, eſſe ueteres lib.in quibus, Cōpreſſa manus effugis abſque ſynalepha,legatur.(Par leuibus uētis volucrique ſimillima ſomno)Non prætereunda fuit lectio Med. lib.Par leuibus pennis,uolucrique, ſimillima uēto(Et ſublato montem genitorę petiui)Sunt qui,Montes,plurali numero legendum aſſerant.

ASCENSIVS.

POST euerſa Phrygum regna,&c.]Iuxta morem in ſuperioribus obſeruatum, antequā ad inſequentis libri explanatinnem progrediamur, præmittemus argumentorum ordinem, atque elucidationē Ordo itaque monoſtichi ideſt illius ſolitus uerſus, materiā totius iij. complectentis, eſt huiuſmodi. Tertius ſup. liber Aeneidos canit Teucros ideſt Troianos, dictos ęquore, ideſt pelago, cum & per terras, ſed uehiculis auchi poſſent, uectos dicit à Troia cuius ſcilicet euerſionem in 2. recitauit Aeneas. Reliquorum autem uerſum, qui diſtinctius argumentum exprimūt ordo & explanatio talis eſt, Aeneas, ſup enarrat, poſt regna Phrygum, ideſt Troianorum, euerſa ideſt penitus deſtructa, & è Fundamentis uerſa, quia dictum eſt, Neptunus muros magnoque emota tridenti Fundamenta quatit, enarrat dico, ut ideſt qualiter (quæ particula ab impeſitis ablata, inſerenda eſt, qa aliter uerſus non ſtaret, nec ſententia cohæreret, quam prius poſitam indicat copulatiua coniunctio, cum dicitur utque ſit, &c.) fuga, ſupp. ſit cœpta ideſt incepta, moueri ideſt per motum fieri, hoc eſt qualiter fugere cœperit (de quo Seruius ad princi-pium 4. uidebimus) quod pro & enarrat, ſupp. ut, ideſt qualiter, ipſe ſupp ſit deuectus primo in Thracem, ideſt in Thraciam (declinatur autem hæc Thrace, Thraces, & hæc Thracia, Thracię, & dicit ſignanter deuectus, quia prius Antandrum periit, quam Thraciam, ſed non eſt in eam deuectus nauibus, ſicut in Thraciam) q3. pro &: ut, ſupp. ipſe condiderit tibi, ideſt in Thracia, mœnia, ſcilicet Aenei oppidi, & hoc cæde, ideſt occiſione Polydori, illius filii Priami, quem Polymneſtor Thraciæ rex occiderat auri cęcus amore, piata ideſt purgata exequiis celebratis. unde dicitur: Ergo inſtauramus Polydoro funus, &c. & enarrat hoſpitium, ſcilicet Polymneſtoris regis, (de quo dicet, Omnibus idem animus ſcelerata excedere terra Linquere pollutum hoſpitum, &c.) & ſup. enarrat ut, ideſt qualiter reſponſa phœbi canebant, ideſt uaticinabantur (& indicabant quo fugere deberent canendo Dardanidę duri, quę uos a ſtirpe parentum prima tulit Tellus, eadem uos ubere læto. Accipiet reduces, antiquam exquirite matrem) &, ſup. enarrat, iter cœptum in Cretem, (aut, ut iter cœptum eſt in Cretem, cœptum autem erat errore Anchiſæ, quis animaduertens Teucrum ex Creta oriundum, putauit illuc redeundum eſſe, cum oracula Italiā ſignificarent, dicendo Dardanidæ duri, &c Illinc enim Dardanus ortus. Iterum autē Græcę declinauit Cretē, a nominatiuo Crete, qui latinis Creta eſt,) & enarrat ſup. noua fata ideſt incommoda fatalia hoc eſt miſerandam luem, ac peſtilentiam eſſe reperte rurſus in Creta. ſ. aut enarrat, ut noua fata reperta ſint rurſus in Creta, & ut, ideſt qualiter ipſe fuerit compulſus, naufragio. i. tempeſtate naufragiū faciente ad undas Strophadū, illarum inſularum in quibus Harpyas oſtendit (ſunt qui legant Strophadas, pro Strophadicas, niſi ſit dura oppoſitio, quia Strophades non ſunt unde, legat ergo potius Strophadon) & enarrat fugam iterū inde, id eſt a Strophadum undis factā (atq3 enarrat præcepta cælenos, quæ eſt una Harpyarum dictura: Quæ Phœbo pater omnipotentes, mihi phœbus Apollo præduxit, uobis furiarum ego maxima pando, &c. Declinatur autem hæc Celæno huius Celęnus, ſicut Sappho, Sapphus, q̄ apud Ouid. An niſi legiſſes auctoris nomina Sapphus, & Clio Clius, uñ Oui. Non mihi ſunt uiſæ Clio, Cliusque ſororés, &c. & ideo, legendum eſt pręcepta Celęnus, non Celęno. non. n. Celæno enarrat hæc omnia, ſed Aeneas, & enarrat, ut. i. qualiter ipſe Aeneas, liquerit Helenum filiū priami, in Epiro regnantē) & hoc fatis. i. rebus fataliter uēturi perceptis . i. prius acceptis, & intellectis, narrante, ſcilicet Heleno uate ordine, id eſt per ordinem, & ſup. narrat, ut recepit Achemenidem comitem infelicis Vlyſſi: qui ab Vlyſſe iuxta antra polyphemi derelictus erat, ſupplicem. i. ſuppliciter oranteē recepit, dico ſ. in locum tutum, hoc eſt in nauem ſuam ſuſcepit, polyphemo Cyclope. ſ. urgente ideſt impellente eos ad fugam, ideo enim ſuſcepit eum, quia cauendum ſignificauit à polypehmo (unde dicturus eſt Aeneas, Nos procul inde fugā trepidi celerare recepto Supplice ſic merito, &c. quę. pro &. narrat patrē, ſcilicet Anchiſen, amiſſum, ideſt defunctum, & mortuum Drephani, ideſt in illo oppido Sicilię) unde dicturus eſt, Hinc Drepani me portus, & illętabilis ora accipit, &c. atque quieuit, deinde hic, ideſt in hac re. ſ. in morte patris, unde dicet poeta: Factoque hic fine quieuit.

IN III. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Tertius à Troia uectos canit ęquore Teucros.

IN EVNDEM MODESTINI LIBRIS ARGVMENTVM.

Poſt euerſa Phrygum regna, fuga cępta moueri:
Vtque ſit in Thracem primo deuectus, ibique
Męnia condiderit Polydori cæde piata,
Regis & hoſpitum, ut Phœbi reſponſa canebant.
Cęptum iter in Cretem, rurſus noua Fata reperta.
Naufragus ut fuerit Strophadus compulſus ad undas:
Inde fugam, & diræ narrat præcepta Celæno:
Liquerit utque Helenum percęptis ordine Fatis:
Supplicem Achæmenidem Polyphemo vrgente recepit
Amiſſumque patrem Drepani, atque hic deinde quieuit.

ALIVD IN EVNDEM.

Poſt caſum Troiæ fabricata claſſe ſuperſtes,
Vela dat Aeneas, urbemque in littore Thracem,
Mox aliam pulſus Cretæis condidit oras.
Cedit, & hinc, Helenumque uidet, præceptaque diſcit:
Et cęcum Cyclopa fugit, ſepelitque parentem.

SERV. POSTQVAM res Asiæ, Prismique euertere gentem]Secundum interrogationē Didonis post insidias Græcorum,& casus suorū, proprios errores exequitur, quos pertulit antequam ad Afri-cam perueniret ordine,ut supra diximus, cōmutato,Nam rectum operit initium est, Fractis bello, fatisque repulsi.

cepere Polydorū,ꝓ cuius ꝓcio hāc accepere ciuitatē,q̄ ex facto nomen accepit.Quemuis hinc opinioni. Virg.non consentiat. Fertur tū qđ post acceptū precium à Græcis occisus sit lapidib. Alii à Palymnestore occisum dīt post euersam Troiā,& in maria ꝓcipitatum.Cuius cū mater Hecuba agnouisset cadauer,cū captiua duceretur, flendo in canē conuerfa est, cū se ꝓcipitare

PVB. VIRGILII.

MARONIS AENEIDOS.

LIBER TERTIVS.

POSTQVAM res Asiæ, Priamique euertere gentem.
Immeritam uisum superis,ceciditque superbum.
Ilium,& omnis humo fuerat Neptunia Troia:
Diuersa exilia, & desertas quærere terras
Auguriis agimur diuum,,classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant,ubi sistere detur:
Contrahimusque uiros uix prima inceperat æstas:
Et pater Anchises dare fatis uela iubebat.
Littora cum patriæ lacrymans portusque relinquo,
Et campos,ubi Troia fuit fero exul in altum
Cum socijs,nato que penatibus,& magnis dijs.

Fuga aūt eius hæc ē, relinquēt Iliū, Idā tenuit Inde Antādrū ciuitatem, iuxta q̄ factis nauigiis tenuit Thraciā in qua Aeneū cōstituit,vt multi putant. Mox prodigiis territus Delū tenuit. Illic accepto augurio errore patris prætervectus Cycladas uenit ad Cretā, ubi cū pestilentia laboraret,à diis penatibus monitus ad Strophadas deuectus ī insula. Inde ꝓteruectus maritima Græciæ apud Epirum susceptus est Heleni hospitio. Vnde profectus Galabriam tenuit, & illinc statim territus aduentu Diomedis abscessit, nauigauitq; usq; ad Scyllam. & Carybdim. quę sunt Aetnę uicinę. Vnde uēto pulsus circū ita maxima parte Siciliæ, Drepanū uenit, ubi scđm uic. ꝑdidit patrē. Inde(ut est ī 1.) ad Didonis regna peruenit. (Postq̄) nęc particula cōuectē dis adiūgitur rebus,ut, Postq̄ ultos tetigit fluctus Sic.n.dictis sequentia copulant.[Res] Modo imperium, ut tet Agamemnonias Bene anté Asiæ, quasi tertię oibus partis Nam Phrygia in Asia est: Ilium in Phrygia, sed minore.(Priamique euertere gentem]non est iteratio Nam potuit aliud sine alio fieri,ut uel Phrygia tota euerteret, uel solū Ilium [Gentem immeritam.] Bene gentem Nam Laomedōtia, & Paridis culpa uniuersa gēs perire non debuit[Visum superis]Laus Ilii, quod non nisi dii potuerūt subuertere. Quotiescunq; autē ratio non apparet, Sic uisum interponitur, ut Hora. Sic uisum ueneri, cū amorē ostenderet nō esse pulchritudinis. Et bene accusatio in deos habet quandam uenerationem alioquin sacrilegium est. [Superbum Ilium]nobile Ilium aūt Virg neutro tm̄ genere declinat. Hor.aūt fœminino:ut, Non semel Ilio uexata. Sane modo Iliū proprie de ciuitate dixit. Nā regio, Troia est, quamuis interdū pro ciuitate prouinciā ponat:vt,Et campos vbi Troia fuit [Homo fumat Neptunia Troia[Homo.i.ab humo, ut significet patriæ suæ solū quoq; arsisse. Sane quęritur quomodo dixerit,Cecidit,& fumat.Sed aut ꝑ licentiā poeticā,tp̄s pro tp̄e posuit, ut Meminisse horret,luctuq; refugit. Aut certe naturā rerū expressit. Nā ruina in breui fit, fumus uero lōgo ꝑmanet tp̄e.Nā qđ ait probus, ad discernendū tp̄s circunflectēdā ultima syllabā, ut intelligamus fumauit, non procedit,q̄a Pone tm̄ uerbum in ultima habet accentū, ut significet retro [Diuersa exilia]Multi ad illud referunt,Magnūq́ sparsa per orbē. Constat namq; diuersas partes orbis tenuisse Troianos. Sed melius est specialiter hoc Aeneæ dare, qui cōpulsus auguriis est diuersas terras a regione positas q̄rere. Desertas āt à Dardano accipe. Nā ubiq; uberes eas esse legimus,ut,Atq; ubere glebæ,[Auguriis agimur diuū]Ex flamma,quæ circa Ascanii pasta ē,& cui sub stellę.& Creusę admonitione,q̄ dixit. Et terrā Hesperia uēies.[Sub ipsa Antādro]Iuxta Antādrū. Est āt ciuitas Phrygiæ dicta Antādros, uel q̄ de Andro insula eam condiderunt coloni quasi ἀντὶ ἄνδρου. Vel quia Græci uenientes ꝑ Thraciā,

ueller in maria. qđ ideo fingitur,q̄a nimico dolore īaniter Græcis conuitiabat. [Phrygiæ Ida]ad discretionem Cretensis.[Molimur] paramus. Et bene petit loca,i quib. & lateret & nauigia ꝑpararet. (Incerti quo fata) q̄a quisq; s nauigat licet mēte destinet locū, quo tn̄ feratur, incertus est.[Vbi sistere detur]a prætetitis tractū est,quia nec ī Thracia ꝑmāsit nec in Creta,]Cōtrahimusq; uiros colligimus. Vñ est, Vnā quæ Lycios. itē, Et fratres Lycia missos, & Apollinis agris eos. s q̄ ad auxilium uenerāt Vix]Mox] ut, Vix è cōspectu. [Siculæ telluris ī altū Vela dabāt læti[Prima æstas]aut uernū tp̄s dicit, aut quia est adulta & ꝑceps. [Pater Anchises] ut diximus, τὸ πρέπον seruat, ut pr iubeat [Exul]quasi trās solū missus aut extra solū uagus.[cū sociis, natoq; Pœna & magnis diis] duo humana posuit,& duo diuina, pris nō sit mētio, q̄a scđm Vir.ad Italiā nō uenit.[Penatib. & magnis diis]varro q̄dē unū esse dicit, penates, & magnos deos. Nā & in basi scribebat, [Magnis diis] potest tn̄ hoc pro honore dici. Nam dii magni sunt, Iuppiter, Minerua, Mercurius qui Romæ colebantur. Penates uero apud Laurolauiniū, unde apparet nō esse unum.

Postquam, &c.] Enarraturus errores suos quos Dido, secundo loco petierat, ne prolixiuscula narratione de excidio Troiæ satiati longam de erroribus recitationem auditores fastidirent, excitat eorum animos magnifica ꝓponendo, facit itaq; magnificū exordiū, in quo ut Dona. argutissime declarat, quatuor egregia decidisse aut euersa eē paucis cōqueriē & totidē mala futura esse, ut ex eodē discere possumus, cuius uerbo sunt: Narraturus erres suos optime incepit ad recedēdi de Troia necessitate, uō tn̄ omittit excusationē suā qua uult esse firmatā, nō tā Græcis, sed diis aduersantibus ob nullā culpā perisse imperiū Troiæ[Postq̄ res Asię]Ponit quatuor aduersa ꝓterita quib. affligebat. & totidē futura, ut spes acerba futurorū, augeret mala. Præterea sunt interitus Iliēsis imperii. Euersio familiæ Priami, qđ maxime doler, ꝑꝑ uxorē quæ filia Priami fuit. Cum uero dicit. Visum superis, ostēdit nō meritis Troianorū, sed deorū intolerabili prauitate euenisse, ut regnū funditus interiret [Superbū] Nobile, ut non leuis res uideretur, cuius interitū dolebat[Ois]esset.n.solatiū si aliq̄d semirutū & semidirutū relinqueretur [Fumat]Ostendit oia fuisse cōsumpta. Nam oibus incendio absumptis, solum fumū respirat terra Ergo repete sic:postquam res Asiæ, postq̄ uisum superis postquam cecidit superbū Ilium, postquam oīt humo fumat Neptunia Troia. Atque habes quatuor præterita, futura autē sunt alia quatuor, & q̄ auellerentur a patrio solo q̄ q̄rerēt desertas terras, & q̄ essent incerti quo irent, & vbi possent sistere Nam hoc ipsum incertum pœna est, cū laborū finis nusquam appareat.[Vix]Nam fugitiui maturum tempus expectare non possunt, q̄a definita loca nō habuimus, nauigauimus quo fa-

ta

ni ducebant.[Litura]Nam patria perierat,& cõmuto terrã locum ſtabilem,& certum,& ſequor incerta maris.[Et campos] Nõ ſine ſummo dolore.uidet latitudinem camporum, in qua mœnia diruta iacebãt,& tela poſuit, quæ per naturam ſuã nõ potuerunt perire litus,portum,campum [Cum ſocij,oatosq; Penatibus,& magnis dijs]Tacuit,patrem quia iam eũ oomina uerunt.Ordo eſt.Poſtquã uiſum,ſupp eſt,ſ bonum,hoc eſt.placuit ſuperis,euertere res Aſiæ.i.imperiũ qđ Troiani in Aſia habuerant,& poſtq̃ uiſum eſt ſuperis, euertere gẽtẽ.i.progeniẽ, & domũ Priami immerita i.quæ nõ meruiſſe uidebatur hominibus,quia pia,& religioſa fuerat aut reuera,immeritã,ſed iõ euerſam,ut Romana inde oritur,Vnde Venus in j.ad Iouem:

Certe hinc Romanos olim uolentibus annis.
Hinc fore ductores reuocato à ſanguine Teucri,
Qui mare,qui terras omni ditione tenerent
Pollicitus, quæ te genitor ſententia uertit?
Hoc equidem occaſum Troiæ triſtesque ruinas
Solabar fatis contraria fata rependens.

Quia ergo Romana gens exoriri tam glorioſa nõ poterat,niſi Troiana occumberet,non.n.præſtãtiorem potuit habere originem,nec poterant duæ ſimul eſſe monarchiæ , & ſumma rerũ imperia,uiſum eſt ſuperis æquum,Priami euertere gentẽ immeritam,ut Romanã exurgeret.Nec propterea iniuſti fuerũt, qui excidium tanta gloria extulerant , cum etiam (ſecundum Poetæ ſententiam)mori malum non ſit ſaltem culpæ, unde illud eſt,Vſque adeo ne mori miſerum eſt.Nec,ſi catholice loqui uolumus,Iniuſtus eſt Deus,qui iuſtos interdum temporaliter affligi ſinit,uerum quia non potuit alia uia commodius oriri gens Romana,quam immeritæ gentis euerſione,& egregij pietas uiri innumeris laboribus acclamatum eſt in j.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Et poſtquam Ilium i.præcipuum oppidum in Troia ſuperbũ i.magnifice,& ſuperbe extructum,aut glorioſum ſeu incylitũ cecidit.i.corruit in cineres,& oĩs Troia Neptunia.i a Neptuno fabricata,(fumat,ut quidam uolunt, pro fumauit, ſed melius eſt.vt ſi fumat).ſ adhuc,quia poſt caſum perdurauit fumus,cũ primum fuga ex Ida moliretur Aeneas,fumat autem, non ad auras è fumariis,ſed humo.i.in terra, aut potius de terra. unde fumus oriebatur(quia ſi in terra uellet dicere,humi,ſed ſignificãtius,dixit,humo,ut ſit ꝑ aduerbio de loco, quo ſignificatur natura fumi,cuius eſt aſcẽdere,& ultima ruina Troię,cuius fumus ab humo exurgebat)poſtq̃ inq̃t,hęc cõtingerũt nos agimur.i.impellimur augurij, diuũ i.portentis deorum(ut quę ꝑ crinem flagrantem Iuli,& per ſtellam quæ facem ducebat portendebatur.item ꝑ monita Hectoris & Creuſæ, quæ illis à dijs acceperant.Præterea,per oracula deorum non recte intellecta, per rñſa Heleni,per Harpiarum minas,& per alia multa,q̃ quidẽ,licet,iã tũ fugere incipere,futura erãt,nunc tñ,cũ ea narrat ꝑterita sũt, nã niſi ad futura reſpiceret,nõ diceret diuerſa exilia cũ neq; dij neq; hoĩes hacten⁹ diuerſa exilia ꝓnũciauerint) agimur aũt dicit , ne ultro patriã deſeruiſſe culpetur, agimur ergo quęrere diuerſa exilia.i.in quibus exules,& extorres degamus,& terras deſertas.i.quas poſtea deſeruim⁹,vt Thraciã,Cretã,Siciliã,&c.(nęc placet ut de Italia a Dardano deſerta, cũ Ser. intelligã,tũc.n.non diuerſa exilia. ſed ſolã Italiã intelligeret ſe iuſſũ petere,ꝗuerũ cũ ſugã obirẽt Troiani incerti erãt quo fata ferant. Nã Hector dixerat quidẽ ſugiendũ,ſed non quo,dicens:

Solum perrerato ſtatues,quæ denique ponto.

Creuſa vero dixerat ẽt locum,ſed dubie.quia Lydium Tybrim, à Colonis nominauit cũ Lydia longe ſit ab Italia . Caſſandra uero Anchiſæ expreſſe ſignificauerat Italiã petendã.Vnde dicet in hoc 3.Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.Et ſępe Italiã ſæpe Italia regna uocare. Sed quis ad Heſperiæ uẽturos littora Teucros Crederet? Aut quem tunc uates Caſſandra moueret? Dij pręterea penates.paulo ante dixerant,Eſt locus Heſperiam, &c.Quæ uerba Ilioneus in j repetijt.ſed quæ hic dicẽtur geſta ſunt ante ea quæ in ɛ dicta ſunt, loquitur ergo nũc Aeneas de ea ſcientia quã habebat, eum ſugam inciperet per quam,cum neſciret quo fata ſuerant ubi ſiſtere deĩ,coactus,eſt diuerſa exilia,& terras deſertas q̃rere) & nos molimur.i.cũ mole, & difficultate paramus claſſem.i.collectionem nautam ſub ipſa Antãdro,urbe illa Phrygiæ,(declinat aũt, hæc Antãdros, nã io um, neutra ſunt,& ſub mõtibus Idæ Phrygiæ, q.a etiã Ida in Creta eſt.ſed claſſem parabat inter Antãdrũ,& Idã montẽ,molimur, dico,exñs incerti,qua fata ferãt i.auehãt nos, & ideo moleſtũ & difficile erat parare claſſem,cũ ẽt incerti eſſent,ubi deẽ ſiſtere,i.ſubducere claſſem.& finire errores,& nos cõtrahimus.i,cõgregamus uiros,quorũ in j.meminit,Ilioneum, Cluanthũ,Sergeſtũ,Giam,Leucaſpim,Achatẽ,atq; alios)Prima æſtas.i uerna tẽperies uia inceperat.&.i.iam,uel,& tũ iã,(habet.n.elegantiã hoc loco particula &) Anchiſes pater (Seruat decorũ patri quã diu uixerat,gubernacula tribuẽs)iubebat dare uela fatis.i.ſecũdũ ſata,aut ut ſata indicabãt.cũ.i qñ ego lachrymãs(ergo inuitus deceſſit)relinquo littora patriæ,& portus patriæ , & relinquo campos ſ arabiles(quia iam ignis oĩa exederat)ubi Troia fuit.Et ego feror exul in altum.ſ.mare, cum ſocijs, cum nato, cum penatibus,& magnis dijs.De quibus Seruium uidimus.

DIVERSA exilia,& deſertas quærere terras Augurijs agimur diuũ]In li.aliquot manuſcriptis,& ueruſta ipſa uenerabilib legere eſt.Diuerſa exilia,& diuerſas q̃rere terras[Claſſemq; ſub ipſa Antãdro, & Phrygiæ molimur mõrib Idę]In exẽplarib.aliquot antiquis abſq; & particula copulatiua legitur.Sub ipſa Antãdro Phrygiæ molimur montib.Idæ. Verũ ea particula oĩnimũ loco hoc & neceſſaria eſt , & ad uenuſtatẽ facere vĩ. VARIA LECT.

SERV. TErra Procul] procul eſt quaſi porro ab oculis. Vñ põt & ſatis longe ſignificare,& non ualde, ut in quinto Eſt procul in pelago ſaxũ , qđ ſatis lõge fuiſſe intelligi non põt ,ne uoluptas pereat ſpectaculi . Quanq̃ & hic ſimilis poſſit eſſe ſignificatio . Breuis eſt.n. Helleſponti trãſitus.[Vaſtis]Aut uaſtatis, aut magnis . [Thracca erant] Figurate,nã minus eſt quam. [Acri quõdam]Sęuo & cruento.Lycurgus autẽ rex Thracię fuit,qui vt habet fabula,dum cõtemneret Liberum,eius amputat uites , crura ſua incidit reuera autem abſtemius fuit, quos conſtat acrioris eſſe naturæ , quod etiam de Demoſthene dictum eſt . [Regnata] participium ſine uerbi origine [Hoſpitium antiquum] Aut carum , aut re uera antiquum . Nam tanta inter ipſos familiaritas fuit,ut Ilione filia Priami Polymneſtori nuberet Thracũ regi. [Dũ fortuna fuit].ſ bona, & ſimul oſtẽdit fidẽ cũ felicitate deficere. Sane ſciendum quotieſcunq; fortunã ſolã dicimus,felicitatem intelligi.Vnde & fortunatos tantũ felices,& infortunatos ſolos infelices uocamus, [Littore curuo] perpetuũ epithetõ littorum eſt . Nã qđ in 6.ait,Tunc ſe ad Caietæ,recto fert littore portum.Significat eum ita nauigaſſe , ut non linqueret litus . [Prima loco] Quia apud Cretam alia fecit, Modũ autẽ Aenum ſignat. ut Sal.in Aenum & Maroneam, uiãq; militarẽ.Quamq̃ Hom. dicat ĩde auxilio ad Troiã ueniſſe, ergo iam fuerat. Euphorion & Callimachus hoc dicũt etiã qđ Aeneũ dicatur à ſocio Vlyſſis illic ſepulto eo tẽpore quo miſſus ẽ ad frumẽta portanda] Fatis iniquis] Bene quaſi futurum præoccupat. [Aeneades] Ecce nec Virg. Aenũ dicit . [Sacra Dionæ matri] Veneri

Terra procul uaſtis colitur Mauortia campis,
Thraces erant,acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Troiæ,ſocijque penates.
Dum fortuna fuit.feror huc, & littore curuo
Mœnia primo loco, fatis ingreſſus iniquis,
Aeneadesque meo nomen denomine fingo.
Sacra Dionæ matri,diuisque ferebam.
Auſpicibus cœptorum operum, ſuperoque nitentem
Cœlicolum regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus:quo cornea ſummo.
Virgulta,& denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, uiridimque ab humo conuellere ſiluam
Conatus ,ramis tegerem ut frondentibus aras,
Horrendum,& dictu uideo mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur,huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis
Rurſus & alterius lentum conuellere uimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes,
Alter & alterius ſequitur, de cortice ſanguis
Multa mouens animo,nymphas uenerabor agreſtes.

Gradiuumque patrem, Geticis qui præſidet aruis.
Rite ſecundarent uiſus omenque leuarent.
Tertia ſed poſtquam maiore haſtilia nixu
Aggredior, genibusque aduerſæ obluctor arenæ,
(Eloquar, an ſileam gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & uox reddita fertur ad aures.
POL. Quid miſerum Aenea laceras? iā parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troia
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum:
Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & iaculis increuit acutis.
AEN. Tum uero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comæ & uox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cū pondere magno
Infelix Priamus, furtim mandarat alendum
Threicio regi cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione uideret.
Ille, ut opus fractæ Teucrum, fortuna receſſit,
Res agamemnonias; uictriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur: qui non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? poſtquam pauor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra Deum referro, & quæ ſit ſententia poſco.
Omnibus idem animus, ſcelerata excedere terra.
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus: & ingens
Aggeritur tumulo tellus ſtant manibus aræ
Cæruleis mœſtæ uittis, atraque cupreſſo;
Et circum iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animamque ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum uoce ciemus.

Veneri à matre Dione ſecundū Homerū. Et bene diſpēſat, ut ſi aduerſa nauigatio ſequatur, Dionæam Venerem dicat, ut hoc loco, ſi proſpera, de mari eā dicat eſſe procreatam: ut, Vnde genus ducis. Hæc autē inquantum poteſt, reſeruat. [Auſpicibus cœptorum operum] Ioui, qui arcis Deus eſt, Apollini, ꝓ anguria, Libera, cā libertatis. Nam dij alij ſi inuocentur, ad priuatam pertinent cauſam. Vnde de Didone, legimus Iunoni ante omnes cui uincula iugalia curæ, propter nuptias, quamuis, enim reipublicę utilitas, ſimularetur, erat tamē ſpecialis cauſa Didonis. Similiter & hic Aeneas ſacrificat Veneri. Quod autē de Libero diximus, hæc cā eſt, ut ſignum ſit liberæ ciuitatis. Nam apud maiores aut ſtipendiarię erant aut fœderatæ, aut liberæ, ſed in liberis ciuitatibus ſimulacrū Marſyæ erat, qui in tutela Liberi patris eſt [Mactabam in littore taurum] Contra rationem Ioui taurū ſacrificat adeo, ut hinc putetur ſubſecutum eſſe prodigium. Vbi. n. Ioui iuuencum legimus immolatum, ut
Statuam ante aras aurata fronte iuuencum.
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Item Iuuen.
Qui uexat naſcendi robora cornu.
Nam in uictimis etiā ætas eſt cōſideranda. [Tumulus] Hoc ſermone, & collem & ſepulcrum latiſſe ſignificat. [Quo ſummo] In quo ſummo. [Cornea uirgulta, & myrtus] Bn̄ legit haſtis apta uirgulta. Nā legimus Et bona bello cornus. Itē: Et paſtoralē præfixa cuſpide myrtū. Ergo ſi telis fuerat confixus merito illic hæc coaluere uirgulta. Cornus autem declinatur ut ficus, ſi arbor ſit Nā cornu aīalis, indeclinabile eſt, licet genitiuum uſurpauit Lucan. ut, Cornus tibi cura ſiniſtri Lentule Sic Cic. & in Arato, huius genus, pro genu. [Acceſſi] Nō ad cornū, ſed ad myrtum, q̄ inter uerbenas eſt. Et bene matri ſacrificaturus aras coronas ex myrto [Siluā] Bn̄ uariat ut nunc ſiluā, nunc uimina, nunc uirgulta, nunc arborē dicat [Mōſtrum] Hoc monſtrum, nā ſtatim quid eſſe appareat & hoc propterea eſt. abuſione tn̄ plerūq; corrūpitur [Liquuntur ſanguine guttæ] Li in uerbo producitur, ut hoc loco Itē, Canis cum mōtibus humor Liquitur. In nomine uero, breuis eſt, ut liquor. [Tabo] Corrupto ſanguine, & ē nomē caſus ſeptimi tātum ut ſponte, natu quod ſi uelis declinare, hæc tabes huius tabis dicis [Membra quatit] Cauſa pēdet ex cā. Nam timor ſanguinem gelat, qui coactus gignit frigus. [Lentum uimen] Molle & flexuoſum. Vñ & uetulos dicimus curuos per ſenectutē. [Tentare latentes] Miraculum eſt. n. ex arbore ſanguinem fluere. [Multa mouens animo] Nō dicit quæ, ſed ex ſequentibus intelligimus, Cogitabam, inquit ne forte ſanguinis eſſet ex nymphis Hamadryadas, nanq; cū arboribus, & naſcūtur, & pereūt. Vnde plerunque cæſa arbore ſanguis emanat. Nam Ouid. ait, cum Eriſicthon arborē incideret, primo ſanguis effluxit, poſt ululatus ſecutus eſt. Inde Stat. Nec amplexæ dimittunt robora nymphæ. Item, Cogitabam ne forte ex ira Martis iure ſanguis efflueret. Nam quod dicit hęc ſe ueneratum eſſe numina, illas conſtat præceſſiſſe cogitationes. [Gradiuumque patrem] θοῦρον ἄρεα. i. exilientem in prælia, quod in bellantibus fit neceſſe eſt,] Geticis] Thracijs. Getæ aut populi ſunt Myſiæ, quæ quia lata eſt, multas cōtinet gentes. [Rite ſecundarent] Recte proſperos facerent. [Viſus] Pro uiſa poſuit. Tunc enim maſculino utimur genere, cū de his loquimur. quibus uiuemus ut ſi dicas Nebucula ob eſt uiſibus meis. Si autē neutro utamur, ea quæ uīs ſignificamus, ut ſi hoc loco diceret, Rite ſecundarent uiſa. Quod ꝑ metrū nequaq̄ poſuit. Similia ſunt nuncius, & nūciū, auditus & auditū. [Omenq; leuarēt] Bonum ac lene facerent [Obluctor] Acrius nitētē oſtēdit [Eloquār an ſileā?] Parētheſis ad miraculū poſita. [Gemitus lachrymabilis] Pōt. n. eſſe ēt iraſcentis, [Vox reddita] Pro data. Redditur. n. q̄d q̄d ad nos ꝑ alterū trāſit, q̄q̄ hic ēt hoc poſſit intelligi nā ad eū uox miſſa ꝑ tumulū eſt. [Laceras] per mēbra deſijcis Nā lacerare eſt ſæpius uulnerare, ut, Lacerū crudeliter ora deiphobum. [Sepulto Modo iacenti ſignificat, ut Sōno uinoq; ſepulti. Itē, Occupat Aeneas aditū cuſtode ſepulto. Nā ſepultus eſt quaſi ſine pulſu. Nō, n. hūc ſepultū poſſumus dicere, cū ſepultura non ſit in hoc rite facta, ſed fortuita ſit obruptus terra. [Pias] Bn̄ ēt ille q̄ lædit, excuſat Aeneā, quod pietatis grāde teſtimoniū ē. [Scelerare] polluere, & eſt ſermo Plautinus, quo hodie non utimur. [Externū tulit] Ordo eſt, Troia me tibi tulit, hoc eſt educauit, n̄ externū. Nā ciuis Aeneæ fuerat, & cognatus. [Crudeles terras] i. crudelium, & auarorum. [Polidorus ego] Siue ego diſtinguas, ſiue Ego hic ſubaudias Sum neceſſe eſt. [Increuit] Reuiruit. Tangit autē hoc de hiſt. Romana. Nam Romulus captato augurio haſtam de Auentino mōte in Palatinum iecit, quę fixa frōduit, & arborem fecit. Vituperabile. n. eſt poeta aliquid fingere, qd' penitus a ueritate diſcedat Denique obijcitur Virgil. de mutatione nauium in nymphas, & quod dicit per aureum ramum ad inferos eſſe deſcenſum Tertium, cur Iris didoni comā ſecuerit. Sed hoc purgātur Euripidis exemplo, q̄ de Alceſte hoc dixit, cū ſubiret fatū mariti. [Infelix] Aut q̄ iā infelix eſſe cęperat, aut cui ēt prouiſa nocuerunt. [Mandarat] Aphęreſis eſt ſiue dixeris cōmendarat, ſiue emēdarat. [Threicio regi] Hauſit ex prouincia crudelitatē, ex qua fuerunt Diomedes, Lycurgus, Tereus Treicio autem ꝓ Thraicio, ut ſupra pro Tracia Threiſſa. Nam ſolutio eſt Ionicæ linguæ. Cum. n. ſit θρᾷξ, Iones dicunt θρᾷιξ cuius ſolutio facit Threicius uel Threiſſa [Cingiq; urbem obſidione uideret] Inter ipſa principia obſidionis: Nā poſtea iā minime poterat [Fortuna] Melior. ſ. [Res Agamēnonias]. i. imperium. Victricia] Oīa nomina a uerbo uenientia, cū in or, exeunt, maſculina ſunt, ut uictor, cū in tria, fœminina ſunt, ut uictrix Neutra uero nō faciūt, niſi tm̄ ex numero plurali. Vnde eſt uictricia. [Fas omne] Et cognationis, & iuris hoſpitij. [Obtruncat] Occidit intellige. Nám obtruncare proprie eſt capita cædere. [Vi potitur] Hoc uerbum de his eſt quæ permiſcent cōiugationes cum enim ſit tertię coniugationis, infinitum modum a quarta facit, ut potiri. Vnde plerīq; decipiunt, ut potitis dicunt. Similiter fio, ꝓ fiere, fieri facit permutata coniugatione. [Auri ſacra fames?] i. execrabilis, ut, Sacræ panduntur portæ. Tractus eſt autē ſermo ex more Gallorum. Nam Maſſilienſes quoties peſtilentia laborabāt, unus ſe ex pauperibus offerebat alendus anno integro publicis, & purioribus cibis hic poſtea ornatus uerbenis, & ueſtibus ſacris, circūducebatur per totam ciuitatē cum execrationibus, ut in ipſum caderent mala totius ciuitatis, & ſic præcipitabatur. Hoc autę in Petronio lectum eſt. Sane ſciēdum latenter

Aeneam

Aenea hoc agere, ut Troiſnos Didoni ea infelicitatis ſimilitudine cõmendet Nã & eius marito, auri rã intulit necẽ. [Omnibus idẽ] Plus eſt quã ſi diceret ſimilis [Scelerata terra] Pro ſ. ſceleratorum, ut ſupra. [Captiua ueſtis] [Claſſibus auſtros] Hypallage eſt [Inſtauramus funus] Modo ſepulchrum qđ uirgulta a uellẽdo diruerat. Nam proprie funus eſt incenſum cadauer. [Stant] Poſitæ ſunt. Multa aũt (ut ſupra diximus) hic ſermo ſignificat. [Manibus] Manes ſunt animæ illo tẽpe quo de alijs recedentes corporibus, necdum in alia tranſierũt. Sunt aũt noxiæ, & dicũtur per Antiphraſim. Nam manium (ut ſupra diximus) bonum eſt. Vnde & eſt mane dictum. Similiter ẽt Eumenidas dicimus, parcas, bellum, lucum. Alij manes a manendo dictos intelligũt. Nã manibus plena ſunt loca inter lunarem & terrenum circulum, unde & defluunt. Quidam manes, Deos infernos tradunt [Atraq; cupreſſo] Nigra, funeſtra. Nã inferis conſecrata eſt, q a cœſa nũquam reuireſcit. Moris aũt Romani fuerat ramum cupreſſi ante domũ funeſtam poni ne quiſquam põtifex p igno rantiam pollueretur ingreſſus. Hoc Horat Nec preter inuiſam cupreſſum ulla breuem dominũ ſequetur. [Atra autem] q atratos lares ſignificet. [Crinem de more] Aut de more gentis, ut ẽt in Aegypto eſt. Aut certe more prœliantium [Tepido lacte] Statim mulcto. [Cymbia] Pocola in modum Gymbę facta [Sãguinis ſacri] De uictimis ſumpti. Animamq; ſepulchro Cõdimus] Bene animam lacte & ſanguine ad tumulũ dicit elicitã. Lacte nanq; corpus nutritur poſt animę coniunctionem, & anima ſine ſanguine nunquã eſt, quo effuſa recedit. Legimus præterea, in ſexto, ſepultorum animas uagas eſſe, & hunc conſtat non legitime ſepultum fuiſſe. Rite ergo reddita legitima ſepultura, reddit anima ad quietem ſepulcri, quam Stoici herciſcundi ideſt medium ſequentes, tandiu durare dicũt quandiu durat & corpus. Vnde Aegyptij periti ſapientiæ, condita diutius reſeruãt cadauera. i. ut anima multo tẽpore perduret, & corpori ſit obnoxia nec cito ad alia tranſeat Romani contra faciebãt, cõburrẽtes cadauera, ut ſtatim anima in generalitatem i. in ſuam naturã rediret. Dicit ergo nunc ſacrificijs quibuſdam elicitam animã, & ſepulcro conditam, obnoxiamq; facta corpori, quod ante horrebat, quaſi per uim exorta. Ideo autem Stoicos medium ſequi diximus, quia Plato perpetuam dicit animam, & ad diuerſa corpora tranſitũ facere ſtatim pro meritis uitæ prioris, Pythagoras, uero non μετεμψύχωσιν, ſed παλιγγενεσίαν eſſe dicit, hoc eſt redire ſed poſt tempus. [Supremum] Nõ eſt nomen, ſed aduerbium, ut Toruũ clamat. [Ciemus] Hoc loco dicimus more ſolẽni, Vale, nos ter ordine quo natura pmiſerit, uncti frequemur.

TERRA &c.] Docet, quomodo coactus ſit diuerſa quærere exilia, quia uidelicet non permittebatur cõſiſtere, nec in Thrabia, ubi primas ſepes, & Aenum oppidum locauit, nec in Creta, nec in Sicilia. Recitat ergo primo, quõ in Thracia delatus illic oppidum ædificauerit, & abire coactus ſit. pp ſcelus cõmiſſum in Polydorum, filium Priami. De qua re dicit ſic Donatus [Terra procul] Optime ignoranti Didoni terram exponit, in qua, ſitus loci, & incolarum perſona & opportunitas, cũ propter propinquitatem laborem lõgioris itineris leuaret? & pp fertilitatem indigentibus poſſet opitulari. Quoniam autem Thraces amiſerant Lycurgum regẽ uidebatur quod nullus aduerſarius uenientes, prohibere poſſet. Firmabat autem ſpem religio fœderis, diuturnitate temporis roborata. [Feror] Nam non ſuo cõſilio uenit. [Fatis iniquis] Hoc exitus rerum nõ initia docuerũt. [Sacra] Primo inuocabam auxilium matrerum, deinde, aliorũ deorum, qui auſpicio nouorum fundamentorũ eſſent neceſſarij. Ordo eſt. Terra mauortia i. bellicoſa, & patria Mauortis, ſeu Martis (qui Thracum lingua, Gradiuus dr. ſ. Thracia colitur procul. i. late, aut longiuſcule à Troia campis uaſtis i. ualde amplis, Thraces arant (ergo Thraciam ſignificauit) regnata. i. ea quę regno gubernata ſunt, quondam. i. olim ſup. ab Lycurgo Thracũ rege. acri. i. ſtrenuo & bellicoſo, & ita regnata erit accuſatiui caſus, pluralis numeri, & neutri generis. Aut ſit potius: Terra Mauortia regnata quõdam acri Lycurgo colitur (quod uulgo dr, cultiuatur) hoc eſt ſubigitur. & aptatus ſationi ab agricolis, procul in uaſtis campis, ſup. quam terram (Moris enim Vergiliani, eſt reticere relatiuum in deſcriptione locorum, ſicut, Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni. Eſt in ſeceſſu lõgo locus, &c. Eſt locus Heſperiam Gratij cognomine dicunt, &c.) Thraces arant (dictio aũt, regnata, vł potius fœminina, & nominatiui caſus q a cetera nominatiui caſus ſunt, dic ergo terra inquã regnata acri Lycurgo, appoſitiue, hoſpitium antiquum Troiæ. i. Troianorum, qui iure hoſpitalitatis olim à Thracibus accipiebantur, & eos uiciſſim accipiebant (uti moris erat apud ueteres, apud quos pauciores quã nũc ſunt, erãt caupones i. diuerſoria mercenaria) & penates ſocij. i. confœderati & amici, dũ fortuna. ſ. proſpera fuit (quo uerbo mortaliũ fidẽ taxat) ego feror ſ. augurij actus diuum, aut ui ventorum huc. i. in hanc terram. hoc eſt in Thraciam, & loco prima mœnia. ſ. Aeni oppidi, in littore curuo. i. quod ſemp curuũ eſt, loco, dicit i. ſtatuo ingreſſus. i. auſpicatus, aut incipiens fatis iniquis i. malignis & mihi nõ fauentibus, vt illis maneant, aut iniquis. i. mihi non conceſſis, cum alio uocaret & ego fingo nomẽ Aeneadas. i. uoco populos illius ciuitatis Aeneades, dę meo nomine. Ego ferebam. i. offerebã matri. ſ. Veneri Dionæ i ex Dione nympha genitæ & diuis auſpicibus. i. auctoribus & præſidibus, operum cœptorum. i. inchoatorum, ſacra, i. ſacrificia illis apta, & mactabam ſupero i. cęleſti, aut ſupremo regi, cœlicolum. pro cœlicolarum, hoc eſt Ioui in littore, taurum nitentem. i. candidum, cum uitulus illi mactandus ſit. uerum quia niten ẽ dici põt ſignificari intactus & uitulus, licet mas ſit, nec peccatum eſſe in ſacrificio, nec ideo pulſum Aeneam, ſed quia uocabatur in Italiam: Itaque nuſquam perſiſtere permittebatur, quod tandem cognouit Vnde ipſe in primo, Per tot diſcrimina rerum Tendimus in Latiũ, ſedes ubi fata quietas Oſtendunt, illic, fas regna reſurgere Troiæ. Tumulus. ſ. ſepulcrum in colliculo erat, forte. i. à caſu iuxta. i. prope eũ locum ubi mactabant, erat. n. caſuale, illic præciſe mactaſſe ubi ſepulcru erat quo i in quo ſ. tumulo, hoc eſt colliculo. ſummo. i. in curuo uertice, ſup. erant, uirgulta corni arboris, & myrtus horrida i. aſpera, dẽſis haſtilibus. i. uirgulis, unde facile haſtilia fierent Ego acceſſi. ſ. tumulum, & conatus cõuellere ab humo. i. funditus ſiluam uiridem i. denſa illa haſtilia uirentia, ut tegerem aras, ramis frondẽtibus, ego uideo monſtrum. i. portentũ aut prodigium, horrendum, & mirabile dictu ideſt dum dicitur. Nam guttæ atro ſanguine. i. atri ſanguinis, aut ab atro ſanguine deſtillantes liquuntur. i. defluũt, huic, ſup. arbori, quæ arbor uellitur i. euellitur, prima ſolo i. terra in qua ſuſtentabatur. & hoc radicibus ruptis, & ſup. guttæ, maculant. i. contaminant terram tabe. i. ſanguine atro. & corrupto, horror frigidus. i. me frigere faciens, quatit. i. concutit, & tremere facit mihi mẽbra, & ſangnis. ſ. meus gelidus i. quaſi congelatus, coit. i. concreſcit, & conſtringitur formidine. i. præ timore. Ego inſequor. i. inſequenter conor rurſus conuellere, & i. etiam uimen i. uirgultũ lentũ ideſt tenue, & flexibile, alterius. ſ arboris. & tentare ideſt tentãdo ſcrutari, cauſas latẽtes, i. ignotas mihi penitus, i. omnino, & ater ſanguis ſequiſ de cortice alterius ſ. uirgulti, aus uiminis, ego mouẽs. i. agitans, multa. i. multas res, animo uenerabat nymphas Agreſtes, pẽtpue Hamadriades. i. nymphas arborum, quæ cum arboribus naſcuntur. & intereunt, ideo ergo uenerabuntur eas, ne forte quæuis illarum arboribus coniuncta eſſet, & uenerabat patrem Gradiuum. i. Martẽ, qui præſidet arũis Geticis. i. Getarum populorum bellicoſorum, quia, ut alibi dicetur, Mortem contemnunt laudato vulnera Getæ. Et ideo dicitur Mars illic præſidere, & toti Thraciæ, quocirca ne forte ſuccenſeat Aeneæ q ſe eo cõtulerit, uenerabat, inquit Gradiuum patrem, & nymphas, ſup. ut ſecundarent. i. proſperos facerent uiſus, id eſt uiſione, & leuarent. i. in mitiore partẽ conuerterent omen. i. portentum illud, quod non fauſtũ uidebatur. [Terra &c.] Docet quomodo agnouit Polydorum illic ſepultum, poſt quam a Polymneſtore rege Thraciæ, perfido, occiſus fuerat, reque illic exequias pẽregerit, & terram reliquerit, unde Donatus dicit ſic [Gemitus] Mortaliter, primo gemitus deinde uoces, auditæ ſunt. [Quid miſerum] Artificioſa res. Si Aeneas loqueretur, diceretur feci, & abſoluta qualitate ſeſe defenderet, quia neſcius fecerat, ſed poeta eum inducit defenſorem, qui accuſator eſſe debuit. Ideoq; acerbitatem latius extendit, & ex uno crimine, multa poſſe exoriri, euidenter oſtendit, ſed inſtruit, & non arguit. primum crimen, eſt ſepulcrum uiolatum, & hoc ratione loci temporis, & perſonarum. Addit, miſeriam, quæ ſubleuatione, & non oppreſſione digna eſt. [Aenea] Ex nomine proprio apparet, notum, non ignoto, loqui [Pias] Manus, cur parce, ſi iam patrata res fuerat? quia & ignorãs fecerat, merebatur ueniam. Non autem meretur, quod deinde eſſet facturus; ſic,

Si mihi parces, te crimine ſolues.

[Nõ me tibi Troia] peccares. o. in hominẽ, in miſerũ, in defunctum, in ciuem, in tuum. Ergo, Non tulit me tibi Troia Externum. i. nõ ſolum ciuem, ſed affinem. Frater. n. Creuſæ erat. [De ſtirpe manat] Perſonarum, & temporis, poſuerat partes, nunc, ponit

ſonit loci.[Crudeſes terras]Demonſtrat hoc eſſe uitium terræ parentis, ut per hoc, omnes eodem uitio laborare ſignificaret. Ergo & ab alijs, poterat eandem iniuriam expectare, atque etiã non decebat, & ſi tutus permãſiſſet, pium inter impios uerſari. [Fuge fuge]Ex duplicatione uerbi neceſſitatem oſtendit fugiẽdi[Tum uero]Quia ſupra dixerat, Mihi frigidus horror Membra quatit. Nam ad illum horrorem, qui fuit ex ſanguine, accedens uox lamentabilis Polydori, mentem in habitudinem cõuertit, & uox in ſilentiũ trãſijt. Hunc, ea ratione miſit Priamus ut cũ ſe in ſummis periculis cerneret, ſaltem poſteritas ſuas in hoc filio remaneret, & auri uim magnã dedit, ut eſſet quo uiueret, & ex ſe naturã Polymneſtoris cõiectãs tutã filiũ apud ueterem amicũ credidit, infelix ergo qui dum filium in tuto collocare putat, eum perdidit. Ergo Priamus nec incautus nec imprudens, nec in filij cã indiligens fuiſſe demonſtratur. Dederat .n. uicino, affini, amico ueteri, dederat dũ diuitijs dederat regi. [Ille].ſ. qui ſpectaretur humanus, cuius fidei commiſſus fuerat, qui diues, qui ex plurimis delectus, qui ſuſceperat innocentem amici filium. notatur hic perſona.ſ. auara. Item locus, nam mare interpoſitum erat inter ſe & Troiam, item tempus.ſ. in quo perierat imperiũ ut non timeret ultionem Oſtendit prꝫterea poeta in rebus aduerſis, ne amicis quidem fidendum. Damnat auaritiam tanquam quæ ad omnia ſcelera impellat.[Primumque parentem]Qui iudicare de monſtris poſſet, & ad proceres, quia quid facto opus eſſet, debuit omniũ definiri ſententia. Idem ſolet decerni, quod maiori parti placet, ſed hic tã manifeſtum ſcelus fuit, ut omnes fugiendum cenſerent, inde, ubi per ſcelus fuerat ſoluta amicitia, quæ fœdere deuincta erat. Non ergo utile illic morari. Nec religioſum cũ ſanguine pueri pollutus eſſet locus. [Condimus]Erant placandi manes læſi, præſertim illius q. ciuis & affinis, & regis filius erat, & q. recte monuerat Troianos, ut ſceleratam terrã relinquerent. Docet aũt poetæ, q̃ poſſint curare, quod male ſint geſta eſſe curãda. Ordo eſt. Sed poſtquã ego aggredior maiore uim.i. conatu auellẽdi. tertia haſtilia.i. tertiũ uirgultu, niſi forte plura ſimul auellerit, atque ita proprie dixerit, tertia haſtilia, & ego obluctor.i. incumbo genibus arenæ, i. terræ, quæ in littore arenoſo eſſe ſolet, aduerſæ.i. mihi deſuper incumbenti oppoſitæ, (Eloquar an ſileam; hoc per parentheſim dicit, addubitans an dicere debeat rem quæ fide admirabilior ſit, crudelitatemq; ula mereatur)Gemitus lacrymabiles.i. quaſi ab lacrymantes editus auditur, ſup. a me tumulo imo.i. pſundo, & uox reddita.i. data facto iã trãſitu, fertur ad aures.ſ. meas, uox autem fuit hæc, O Aenea quid laceras miſerum?.i. miſeratione, & non tali laceratione dignum, parce iã ſepulto.i. iacentĩ & pſtrato, parce.i. caue celerare manus tuas pias, i. inſonter, & ignoranter in me peccantes. Troia tulit me tibi. non externum, aut peregrinum, Troia non tulit.i. produxit me externũ tibi, ſed ſup. affinẽ, aut cruor hic ſup. nõ manat.i. diſtillat de ſtipite, ſicut uidetis opinari uenerãdo Hamadryadas(ſũt q. legãt haud ſed, ut dixi poſita ſemel negatione ante particulã, & uel, & aut, intelligi reperi, ut non ſum q. tua furari uelim, aut deſtruere) heu dolẽtis, eſt fuge terras crudeles, id eſt in quibus impiũ facinus cõmiſſum eſt, fuge litus auarum.i. in quo auarus rex imperium tenet. Nã(ſup. ſi neſcit ego ſup. ſum Polydorus, filius ille Priami quẽ noſtri depoſitum eſſe, & creditum Polymneſtori, quocirca nõ plura dixit Aeneæ rẽ cognoſcenti, ſed Aeneas reliqua dicturus eſt, Tyrijs ignorantibus ferrea ſeges telorum.i. quib confoſſus erã, texit.i. ſepeliuit, & occultauit me hic, & increuit.i. reuixit, acutis iaculis, id eſt in haſtilia iſta acuta, q̃ uel iſs, ego preſſus mentem.i. hñt mentem oppreſſam, tum uero.i. præcipue tunc aut quaſi tunc ad uerũ, formidine ancipiti.i. me ancipitem & dubium quid facerem reddẽte, obſtupui, & comæ in capilli, ſteterũt.i. obriguerũt (iterum mediam corripit, ſicut in lib. ſecundo dictum eſt) & uox hæſit.i. inheſit faucibus, ita ut eloqui neſcirem, quia uero non oĩa, ut dixi, nota erant Didoni, & ceteris audientibus explicat ea dicens: Priamus infelix.ſ. pp caſum qui poſt euenit, mãdarat quondã cum magno pondere auri hunc Polydorum alendũ, furtim.i. ſecrete regi Threicio.i. Thracio.ſ. Polymneſtori. tunc, ſup. cũ ipſe diffideret.i. male confideret, armis.i. potentijs, Dardaniæ.i. Troię, id eſt qñ inceperat deſperare de ſalute Troianorum, ac ẽt Troiæ, & cum uideret urbem cingi obſidione, quod ſignũ erat, quia tã inferiores eſſent, atque impares Troiani, quippe qui nõ poterãt hoſtem propellere, ideo autem alendum dederat, ut aliquis ſupereſſet ſuę generationis, qui Troianis olim recollectis præſſet. Ille ſ. rex Thracius Polymneſtor, ut.i. poſtquam rex Teucrum.i. Teucrorum, fractæ, ſup. erant, & fortuna receſſit, ſupp. ab eis, ſecutus i. inſequens, rex Agamemnonias.i. partes Agamemnonis Imperatoris exercitus Grecorũ, & arma uictricia.i. uictorũ Grecorũ, quos uictores ferè cõiecturis colligebat, abrumpit omnes fas.i. deorum, & hominum, huius hoſpitalitatis uiolãdo, & obtruncat Polydorũ.i. caput eius amputat, & potiť ui.i. uiolentia, auro.ſ. depoſito cũ Polydoro, ò ſacra.i. execrabilis fames.i. cupido, & auiditas auri, quid.i. ad quid non cogis? q.d. ad nihil non cogis. ſed ad omne nefas cogis mortalia pectora, quòd recte in gratiam Didonis dicit Aeneas, qui audierat à matre, licet id Dido cũ ſciret neſciebat. Pygmalionis auaritiã, & ſcelus in Sichæum eius coniugem. Poſtquam pauor.i. ille ſtupor reliq. t oſſa, ego refero.i. in conſultationem porto monſtra.i. portenta Deum(qui cura runt, ut ad polydori tumulum, haſtilia auellerem, & eius uocẽ haurirem)ad delectos proceres.i. primores, & principes populi, & primum.i. præcipue, ad parentem.ſ. Anchiſen, refero, inquit, & pro.i. poſco, quæ ſnĩa ſit.i. quid ſentiant faciendum. Idem, id eſt uniformis animus erat oibus, excedere i. ut excederemus, terra ſcelerata.i. ſcelere tanto polluta & hoſpitium pollutũ linqui, ſup. debere, aut liquere, hoſpitium pollutum.i. uiolatũ, & fœdatum tali ſcelere & dare auſtros claſſib. hypallage.i. claſſes Auſtris.i. ventis. Ergo, quia abire decreuimus, inſtauramus.i. inſtar prioris facimus, polydoro funus.i. ſepulchrum, aut totũ officium funebre quod pꝫtermiſſum erat, facimus, & ingẽs Tellus.i. magna molles terræ, aggeritur i. accumulatur, & apportatur ab omnibus ſ. vnde per imperſonale loquitur, tumulo.i. ad tumulum ad extruendũ, aræ ſtant.i. erectæ, aut poſitæ ſunt, mœſtæ.i. lugubres, q a manibus.i. animis quæ à corpore manarũt, ſed nõdũ in ſedes debitas receptæ ſunt, ſecũdum Aethnicos, aut quæ à lunari globo in corpora manãt (ſed utrũque reprobatũ à fide, quæ in fundẽdo creatas, & creando infuſas pdicãs, ſtatim ut exutæ ſunt corporib. in loca merita recipi affirmat, quæ tũ uaria leguntur) aut manibus.i. diſſinſeris, uittis.i. ſertis appoſitis ceruleis, aut marinis, & in littore lectis, aut ſubnigris, & cupreſſo atra, id eſt funeſta, & Iliades.i. mulieres Troianæ, ſup. ſtãt, circũ i. in circuitu, ſolutæ crinẽ.i. habẽtes crinẽ paſſum, & ſolutũ, de amore.ſ patriæ aut exequiarum. Nos inferimus.ſ. tumulum, cymba.i. pocula in morẽ nauium, hoc eſt cymbiarum facta ſpumãtia.i. abunde repleta, lacte tepido recens mulſo, & patera ſanguinis, ſacri.i. ex ſacrificio collecti, & cõdimus.i. conſepelimus, animam.ſ. Polydori, quæ lactæ, & ſanguine, quibus maxime viuitur corpori couniri ab æthnicis credebatur, & ciemus.i. clamamus magna uoce ſupremum.i. ultimo loco, aut ſupremum .i. ultimũ uale, unde peracto omni officio exequali, dicitur conclamatum eſſe, quid autem clamabant, iam docuit Seruius.

VIDE O mirabile monſtrum]In lib. aliquot manuſcriptis, Miſerabile, legitur. [Nam q̃ prima ſolo ruptis radicibus arbor Vellitur, huic atro liquunť ſanguine guttæ]In antiquo ad modum lib. ſcriptum erat, Nãque vbi prima & pro, Huic atro hinc atro, ut aduerbium, aduerbio reſpondet. recenti uero emendatione reſpoſitum id, quod in uulgatis habetur exemplar. Pro liquuntur autem ſunt uetera exemplaria. quæ, Liquuntur, hñt, Sed enim. Liquuntur, magis omnino placet, quod etiam agnoſcit Seruius. [Ater, & alterius ſequiť de cortice ſanguis] In lib. antiquis pleriſque, Alter, nõ Ater, habetur. Animaduerti uero in aliquot exemplari, l, literã abraſam, in aliquot additam aliena manu eſſe. [Iã parce ſepulto]Sũt lib. antiqui ubi Sepulchro, legatur. [Non me tibi Troia externum tulit] Sũt lib. nonnulli, in quibus, Extremũ, ſcriptum eſt. [Aut cruor hic de ſtipite manat]In antiq. aliquot lib. Haud legitur, puncto firmo præfixo. [Iaculis increuit acutis]In lib. aliquot antiq. Impleuit, habetur[Ille ut opes &c.]In lib. aliquot antiquis non habetur, Et copulatiua particula. [Primumque parentem]Vetera quædã exẽplaria, Parentum, leguut.] Illiadas crinem de moræ ſolutæ] In antiqu. aliquot lib. Crines legitur. VARIÆ LECT.

QVIA uero de ſacri uocabulo mẽtio nobis eſt, id commonendi ſumus quod Apollonij interpretes memoriæ mandarũt ſuper Argonauticorum primo, in eo poetę uerſiculo. SCHOL. RHOD.

Ἱερὰ δὲ φατίζεται, ἥ δ' ἔτι πέτρη.

Id eſt ſacra etiamnum dicitur petra hæc. Per euphemiſmum, ſu quiunt, magoς ſi quidem affectiones ἱερὰς καὶ καλὰς i. ſacrę pulcręq; nuncupantur. ſicut Erynnias Eumenidas dicunt, & peſtilentem lepram ſacrum morbum, ut apud Callimachum.

Ψευδόμενοι ἱερὴν φημίζουσιν.

Vnde & in noſtris literis apud Maronem, Sacram dici famẽ, cõiectamus, ſic & tripodia ſacros, pro magnis. de Græca dicendi figura,

figura,nam & ἱερὸν ἰχθὺν,magnũ piſcem interpretãtur gloſſographi,uti Iliados Rapſodia decima ꝓdit Euſtathius,& auctor comprobat Athenæus,quamuis Pompilum quidam etiam intellexerint,Plutarchus in commentariolo,quo ſtudioſe q̃ritur. Veris maior iuſſit prudentia. terreſtribus an aquaticis, Anthiã piſcem inquit Homerus, ἱερὸν ἰχθὺν dicit & magnum quidem intelligunt nonnulli,veluti ſacrum os,magnum intelligimus, ac Sacram uim Alcioni.

Inde ubi prima fides pelago placataque uenti
Dant maria,& lenis crepitans uocat Auſter in altum,
Deducunt ſocij naues, & littora complent.
Prouehimur porti: terręque, urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus,
Nereidum matri, & Neptunio Aegeo:
Quam pius Arcitenens oras, & littora circum
Errantem Mycone celſa, Gyaroque reuinxit:
Immotamque coli dedit,& contemnere uentos,
Huc feror hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit: egreſſi ueneramur Apollinis urbem
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos
Vittis, & ſacra redimitus tempora lauro
Occurrit: ueterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Iungimus hoſpicio dextras,& tecta ſubimus.
Templa Dei ſaxo uenerabar ſtructa uetuſto:
AEN. Da propria Tymbræe domum, da mœnia feſſis,
Et genus,& manſuram urbem: ſerua altera Troiæ
Pergama, reliquias Danaum, atque immitis Achilli.
Quem ſequimur? quoue iræ iubes? ubi ponere ſedes?
Da pater augurium, atque animis illa habere noſtris.

SERV. FIdes pelago] Quia alibi ait,Toties deceptus ſtau de fereni [Lenis pręcipitãs Auſter.] Duo epitheta poſuit uitioſe, ut diximus ſupra Fecit autẽ hoc improprie prope in decẽ uerſib. [Auſter] Aũt, quiuis uentus. [Terręq; ubesq; recedũt] Phyſicã rem dicit,ita.n.nauigantibus uidetur, quaſi ab his terra diſcedat. [Sacra mari colitur medio.] Ordo eſt. In mari medio Aegeo colitur tellus ſacra.Neptuno. & Nereidum matri.i. Doridi gratiſſima. Fabula talis eſt.Poſt uitiatam Latonam Iuppiter cum ẽt eius ſororem Aſteriem uitiare uellet, & illa optauit à dijs ut in auem conuerteretur,uerſaq; in cothurnicem eſt.Et cum uellet mare transfretare,quod eſt cothurnicum aſſiata à Ioue,& in lapidem conuerſa, diu ſub fluctibus latuit.Poſtea ſupplicãte Ioui Latona leuata,ſup ſuperi aquis cœpit, hæc primo Neptuno & Doridi fuit cõſecrata. Poſtea cum Iuno grauidam Pythone immiſſo Latonam perſequeretur, terris omnibus expulſa,tandem aliquando applicando ſe littoribus,à ſorore ſuſcepta eſt,& illic Dianam primo poſt Apollinẽ peperit. Qui ſtatim occiſo Pythone ultus eſt matris iniuriam. Sane nata Diana parturienti Apollinem matri dr̃ præbuiſſe obſtetricis officiũ. Vnde cum Diana ſit uirgo, tñ à parturiẽtibus inuocatur, hæc namq; eſt Diana,Iuno,Proſerpina.Nata igitur duo nomina terram ſibi natalem errare non paſſa ſunt,ſed eam duabus inſulis religauerunt.Veritas uero longa alia eſt:Nam hæc inſula cum terræ motu laboraret(qui ſit ſub terris latentibus uẽtis,ut Lucanus.Quærentem erumpere uẽtum Credidit)Petito oraculo Apollinis,terræ motu caruit.Nã pcepit ne illic mortuus ſepeliretur, ut in Vulcano, & iuſſit quædam ſacrificia fieri, poſtea è Mycone Gyaroque uicinis inſulis populi uenerũt,qui eã tenerent quod ẽt Virgilius latẽter oſtẽdit.Quod autẽ diximus Dianã primo natam,rationis eſt.Nã conſtat primã,noctem fuiſſe, cuius inſtrũm eſt Luna.i.Diana. poſt diem, quem Sol efficit,qui eſt Apollo.Vt aũt Delos primo Ortygia diceret,factũ eſt à Cothurnice,quæ Græce ὄρτυξ uocatur.Delos autem, quia diu latuit,& poſt apparuit. Nam δῆλον Græci manifeſtũ dicunt. Vel quod verſus eſt,quia cũ vbiq; Apollinis reſponſa obſcura ſint, manifeſta illic dãtur oracula.Delus & ciuitas dr̃, & inſula.Vnde interdum recipit prępoſitionem,[Pius Arcitenens]Qui ultus eſt matre.[Coli dedit]A uicinis.ſ populis.[Ventos contẽnere]Propter terrę motum.[Apollinis vrbem]Delon,& eſt definito [Rex ſacerdos]Maiorum.n.hæc erat cõſuetudo, ut rex eſſet etiã ſacerdos, uel pontifex. Vnde hodie quoque Imperatores, põtifices dicimus.[Vittis,& lauro]Vittę,ſacerdotis ſunt laurus uero ẽt imperatoris uictoris [Anchiſen amicum]κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus.Nam quo fuerint amici, palam nõ dicit, [Hoſpitio]Septimus caſus eſt,ideſt iure hoſpitalitatis Nam ad hoſpitium non poteſt intelligi,quia iam amicus fuit.[Da propriam]Perpetuã,vt, Propriamque dicabo.& bene poſt experimentũ malę cõditæ ciuitatis perpetuas poſtulat ſedes.[Thymbrææ] Thymbræus Apollo dicitur à loco Troiæ uicino pleno Tymbra, in quo eius & nemus eſt, & templum, ubi à Paride Achilles occiſus eſt. Vñ & fingitur manu Apollini uulneratus. Ergo Tymbræus,ut Delius,nã numina a locis frequẽter nomẽ accipiunt.Sane quia,Græce τύμβρη facit,in deriuatione e,in diphtongum mutat,ut αἴτνη,Aetnęus,δίρκη Dircæus[Domum] Familiam, ut, Domus tenet à quo Sergia nomen.[Manſuram urbem]Duo popit,& urbem,& perpetuitatẽ. Mãſurã aũt ideo uel propter Troiam, uel propter eam,quã in Thracia condidit.[Serua altera] Non quia prima ſeruauerit, ſed quia ſeruare uoluit, ut Homer. dixit. [Quem ſequimur?] Quia Cadmus oraculo Apollinis bouẽ ſecutus in Hyãthe Bœotiã cõdidit[Da pater] Religionis, ut ſupra diximus, nomen eſt. Nam & hominibus,ut, In ero ſo pater Aeneas, & mõtibus, ut, Pater Appenninus, & fluuijs,ut Tyberi pater. & numinibus ẽt,ut,Quidue pater Neptune paras? Item, Ipſe pater Danais animos uireſque ſecundas Sufficit.Itẽ, Odit & ipſe pater Pluton.[Augurium] Modo oraculum, ſed uſurpatiue.[Animis illabere] Quia Apollinis reſponſa ſemper obſcura ſunt uera tamen. Vnde cum intelligentia oraculum poſtulat.

ASC. INDE vbi prima] Docet igitur, quõ derelicta Thracia in Delon profecti ſunt, utiq; illic, ſuſcepti hoſpitio honorifico ab Anio rege oracula conſuluerũt,de qua re dicit Donatus ſic.[Deducũt]Quas miſeri ſubduxerant.Occurrit magna beneuolentia ut rex,& ſacerdos,nõ expectauerat peregrinos ad ſe uenire, ſed ultro occurrit.[Veterẽ amicum]Quaſi dicat illum talem tũc habuit amicum,qualẽ habebat ſtãte Troianorum felicitate,neq; ſecutus eſt fortunã, ut Polymneſtor,& tantum habuit amicum,quantus fuit,non quantus ueniebat.[Sacra] Vt oſtenderet uittas & laurum non eſſet ſigna lętitiæ,quæ triſtitiæ Troianorũ nõ cõueniebat,ſed ſacerdotij.Magna aũt exempla poſuit, malæ, bonæq; amicitiæ Polymneſtorem,& Anium,quæ nos ad bonum hortentur,& à malo reuocent.[Propriam] Nam incerti hactenus uagabãtur, ut,Incerti quo fata ferãt,ubi ſiſtere detur?Eſt aũt precario breuis,& quæ omnis cõtineat. Nã petit & mouit cõmiſerationẽ. [Da]oſtende.Da pater augurium. Paterno animo infunde animis noſtris,& aperta & perſpicua oracula. Vſus eſt autẽ imperatiuo,pa,& illabere. quod eſt deprecantis ex fiducia in Apollinem,qui Troianis fauebat. Ordo eſt.Inde.i.deinde, poſtquam officium funebre peregrinus,ubi,id eſt qñ,prima fides.i.credulitas & cõfidendi rõ,ſupple eſt facta pelago,id eſt ubi primum potuimus ſatis confidere pelago,& uenti dant.id eſt concedũt, & permittunt quieſcendo,maria placata.i.trãquilla,& Auſter, id eſt quiuis uentus,lenis, id eſt tenuis,& leniter flans, uocat, ſup.nos,in altum,ſup,mare crepitans,id eſt crepitando,aut cũ crepitu,& ita diuiſim conſtruendo epitheta, nõ erit uitioſum ubi bina dediſſe,quia ex diuerſis partibus,ſocij(quia uile miniſterium eſt,non dicit ſed id feciſſe) deducunt.i.deorſum ducũt ab littore,quo eas ſubduxerant naues,& complent littora,aut portum,ſi de nauibus loquitur,aut ſerere,littora,ſi de ſocijs eũtibus,& redeũtibus & ſarcinulas ſuas ingerẽtibus,intelligẽdum eſt,nos prouehimur.i.porro auehimur portu,& terræ,& urbes recedunt.i.uidẽtur abeuntibus recedere, cũ ipſi recedãt, nã uid uectis accidit,& ita male merebitur de poeta,qui hypallagem dixerit, Tellus ſacra ideſt Delo exiſtens gratiſſima matri Nereidum.i.Doridi nympharum matri,& Neptuno,ſupple patri,id eſt Nereo, aut ipſi Neptuno, ſecundũ Seruium colitur ſup.in medio mari Aegeo quam,ſup.Tellurem,ſeu terram,errantem.i.uagantem,& fluctuantem,circũ oras,& littora,Arcitenens.i.Apollo pius.ſ.in matrẽ,cuius iniuria ultus eſt, reuinxit,id eſt colligauit,Mycone.i.cum illa inſula,celſa,id eſt ſublimi,& cum,ſup.Hyaro,illa quoque inſula in mari Aegeo, & dedit, id eſt conceſſit eam coli, immotam.i.quietam habitari, & contemnere.i.uilipendere, & nihil curare uentos, unde prius

ugita

agitabatur. (Quia dicit, Mycone celſa, neceſſe eſt, ot ſit ablatiui caſus, & declinetur, hæc Mycone, Mycones, ſicut Crete, Cretes regitur aũt uſstuti inſtrũ, ut ſit, Reuinxit per illas duas inſulas, quas ita ſibi ait, ut mouere nequiret, aut intelligitur præpoſitio, cum ſignificans comitantiam, vt ſit reuinxit. i. colligauit eã cum Mycone & Giaro i. colligauit eas ſimul) Ego feror huc, i. in hanc terram uidelicet Delon, hæc exiſtẽs placidiſſima accepit nos feſſos placido portu, nos egreſſi ueneramur urbẽ Apollinis. ſ. genitoris (de qua per Landinum ad finem huius particulæ plura dicẽtur) Anius rex, & idem rex hominum, & ſacerdos Phœbi, redimitus tẽpa. i. habear tempora redimita, id eſt, cincta cum ornatu uittis, quia ſacerdos & lauro ſacra, quia rex, occurrit, ſupp. nobis. & agnoſcit Anchiſen ueterẽ amicum, ſupp. ſuũ nos, iungimus dextras hoſpitalitatis, & ſubimus. i. intramus, recta. ſ. regia hoc eſt regiam ipſam, & ego uenerabar templa Dei ſ. Apollinis, ſtructa, ſup in. aut ex ſaxo ueruſto, & ſupple dico. O Tymbræe. ſ. Apollo, quia à tymbra herba quæ circa eius tẽplũ in Phrygia abũdat. ſic dictus eſt, da. i. dic & ſignifica, aut aſſigna & oſtende nobis domum. i. habitationẽ, & ſedẽ, propriã. i. nobis debitã, & in qua permanere poſſimus, de feſſis. ſ. nobis, aut noſtris, mœnia. ſ. quib. ab hoſtibus. & aduerſarijs tutati poſſemus, da genus. i. propagationem generis, & urbem manſurã. i. perduraturã, ut Troia, perijt ſerua. ſ. indicando manſurã urbẽ, altera, Pergama. Troiæ i. ſerua nos, qui ſumus altera Pergama. i. mœnia, hoc eſt tutamina Troiæ, q̃, niſi nos extaremus, penitus periterit. unde dicit appoſitione, altera Pergama Troiæ. ſ. nos reliquias. Danaũ, ꝑ Danaorũ, atq; Achilli immitis. ſ. ſæui, & crudelis. O pater. ſ. Apollo, da augurium. i. oraculũ atq; illabere noſtris aĩs. i. ſignifica nobis, illabendo noſtris animis, ita ut & intelligere & credere ualeamus, quem ſequimur (non dicit, ſequamur, aut ſequemur, ut ſe paratiſſimum ſignificet, quo iuſſerit ſequi, ita, ut non ſecuturus, ſed iam ſequi cenſeatur, ob quam rẽ pro futuro interdum præteritũ ponimus, ut, Si hũc animus habere ſitis, uiciſtis, ue ꝑ uel. quo iubes ire, & ubi iubes ponere ſedes? q. d. nihil cunctabimur ubi iuſſeris. De Delo autem, & templo Apollinis genitoris, colligit Landinus hæc. Tellus. Delon inſulã intelligit, de qua Plin. ipſa quoq; clariſſima: Cycladũ media, & tẽplo Apollinis, & mercatu celebrata, quæ diu fluctuata, ut proditur, ſola motũ terræ non ſenſit. Ad M. Varronis ætate. Mutianus prodidit bis concuſſam. Hanc Ariſtoteles ita appellatam putat, quoniam repente apparuerit enata. Eglathoſtenes, Cynthiam alij Orthigiam, Aſteriam, Lagiam, Mydiam, Cynetum, Pyrpilem, igne ibi primum reperto Herod. aũt ita ſcribit: Ferũt aũt Delij poſt diſceſſum Dectis Xerſis præfecti, Delũ ſamouiſſe primo, atque poſtremo uſque in mea tẽpora. Strabo ait, in Aegeo mari magis, Delos eminet, & circunſtantes illi Cyclades, & ipſi incumbẽtes Sporades. i. ſparſæ Delos vrbem habet, & Apollinis. Latonæq; templum. & Cythus mons ſublimis, & aſper incumbit urbi. Pyndarus quoque illam olim errabundam fuiſſe. Sed aduentante partu Latonæ, quatuor terreſtribus è truncis columnæ, duram in petra ſolido ex adamante continuerunt. Saxo ueruſto. Credunt aliqui dictum, quia inſula, ſaxum ſit, in quod Aſteria, iã cõturnix, uerſa eſt. Cinatius autem Verius, referente Macrob. ſcribit in Delo aram eſſe Apollinis genitoris, in qua nullum animal ſacrificatur, quam Pythagoram, ueluti inuiolatam, adoraſſe ferunt. Hanc igitur Virg. eſſe ab Aenea adoratam, demonſtrat ſiquidem nullo acto ſacrificio, preces inchoat, & ut genitoris aram demonſtraret, dixit: Da pater, at mox cum taurũ mactat apud aliam aram intelligimus. Vnde hic patrem, quod ipſi ꝓprium eſt, ibi Apollinem nominat. Cato de liberis educãdis, ita ait: Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis, & tubis ſine boſtia, ut Deli eſt ara Apollinis genitoris. Quod ait, ſaxo ueruſto, dicit Epaphus Telphis quoodam euenisse, ut templum antea religioſum, & intactam ſpoliatum, inceſumque ſit, & addit multas circa Corynthum urbes, inſulaſque proximas terræ motu hauſtas, Delon neque antea, nec poſtea hoc incommodo uexatam, ſed ſemper eodem manere ſaxo Thucydides autem in 3. hiſtoriarum ſcribit, non mirum ergo ſi preſidio religionis tutam inſulam ſemper oſtenderit, & reuerentiam locorum ſibi acceſſiſſe dicit, continua ſaxi eiuſdem ſcilicet inſulæ firmitate. Anius Apollinis filius fuit, qui habuit Andrum filium Arcitanens. Ex Næuio, qui in ſecundo libro Belli Pun. ait. Deinde pollens ſagittis indutus Aretenens. & ab Homero eſt, à quo Apollo dicitur ἀργυρότοξος.

VARIA LECT. ET lenis crepitans uocat Auſter] In libr. aliquot antiq. lene crepitans legitur [Quam pius Arcitenens oras, & littora circum Errantem] Antiqui aliquot lib. Prius, legunt. [Errantem Mycone celſa, Gyaroque reuinxit] Antiqui plerique omnes, hoc dictionum ordine uerſum legunt, Errantem Gyaro celſa Myconeque reuinxit. [Occurrit, ueterem Anchiſen agnoſcit amicum] In Mediceo. & in pleriſque alijs, Agnouit, præterito tempore paſſiuum. eſt. [Templa Dei ſaxo uenerabar ſtructa ueruſto [In pleriſque libris antiquis. Venerarnur, numero plurium habetur.

COEL. RHOD. SVPERPONDII uero id loco fuerit, Staphylum, Dionyſi filium, ῥοιώ. i. Rhœo filiam ſuſcepiſſe, quam Apollo cõpreſſit, id vbi reſciuit, pater, coniectam in arcam demiſit in mare. Illa uero diuinitus ad Eubœæ antrum appulſa, puerum peperit Rhœo. ac Anium dixit διὰ τὸ ἀνιαθῆναι δι' αὐτόν, quia ob eum multam ſenſiſſet triſtitudinem. Anium autem in Delum Apollo tranſtulit, qui & uxorem duxit Doripẽ, ac genuit Oeno. Spermo, Elaida, quibus id impartiuit Dionyſius, ut quidquid tangerent in triticum ſtatim verteretur, & vinum, ac oleum, unde dictæ Cœnotropæ, quaſi in nouas formas omnia uertentes. Scribit Pherecydes, Anium hunc Græcis illuc profectis perſuaſiſſe, in ibi nouem annis permanere, quoniam ab dijs ſtatutum foret iis, Ilium decimo tandem anno poſſe capi. Hæc eo repetita nobis libentius ſunt, quia mirum eſt interpretum Maronis ſilentium ceu Oebalias habitent Amyclas, ut eſt apud Auſoniũ, & ora obſignarit Sigalion Aegyptius.

Vix ex fatus eram, tremere omnia uiſa repente
Liminaque laurusque Dei, totusque moueri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſis petimus terram, & uox fertur ad aures:
PHOE. Dardanidæ duri, quæ uos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus eadem uos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
AEN. Hæc Phœbus, mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti quæ ſint ea mœnia, quærunt:
Quo Phœbus uocet errantes, iubebatque reuerti.
Tum genitor ueterum uoluens monumenta uirorũ:
ANCH. Audite ô proceres, ait, & ſpes diſcite ueſtras,
Creta Iouis magni medio iacet inſula ponto.
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
Maximus unde pater (ſi rite audita recordor)
Teucrus Rhœtas primum eſt aduectus ad oras,

SERV. VIſu repente] Stoicos & Academicos ſecutus eſt, qui dicunt ea quæ cõtra naturam ſunt, nõ fieri, ſed fieri uideri. Vnde magica ars à Romanis omnis excluſa eſt, ſicut Plin. ſecundus docet in naturali hiſtoria. [Liminaque.] Quæ breuis eſt pro longa poſita, quæ hac ratione defenditur aut quia omnia monoſyllaba ad artem nõ pertinet, & his licenter ut poſſumus Aut certe quia omne μόριον, ideſt particula quę ſui ſubſtantiam nõ habet, membrum putatur ſuperioris orationis, q̃d ſi eſt, liminaq;, quaſi una pars orationis eſt, & poteſtque finalitatis ratione, uel produci, uel corripi. [Moueri Mons] Cynthus. Vnde Cinthius Apollo. [Cortina] Locus unde oraculum datur. Dicta autẽ cortina, uel q̃ Apollinis tripos corio Pythonis tecta eſt, uel q̃ certa illinc reſponſa fundantur, quaſi certina, uel (q̃d eſt uerius) quia cor illic uatis tenetur. Nã cauerna quędam in tẽplo Apollinis fuit, ad quam Phœbas rapta uaticinabatur. ut Lucanus oſtẽdit. [Sũmiſſi] Inclinati. Et eſt ſciendum pro qualitate numinum, orantes interdum ima, interdũ ſumma reſpicere. Nam poteſtates aliæ cœleſtes ſunt aliæ terrenæ, aliæ permixtæ. Vnde nunc Apollinem deprecantes terrã petũt. Ipſe enim eſt & Sol, & Liber pater, qui inferos petijt, ut Hor. Te uidit in ſomnis Cerberus. Bñ ergo terram petũt, unde ad eos reſpõſa ꝑueniunt. Apollo & inferis notus eſt. [Dardanidæ] Vt diximus, obſcura quidem, ſed uera ſunt omnia. Nam dicendo Dardanidæ, oſtendit Italiam

unde

unde Dardanus fuit ꝙ ſi Cretã ſignificaret, Teucriade diceret. [Duri] Vel futurũ oſtẽdit laborem, uel eorũ arguit inſipientiã. [Stirpe] Stirps genere fœminino originẽ ſignificat, ut Hen ſtirpẽ inuiſam maſculino, arborẽ, ut Sed ſtirpe Teucri nullo diſcrimine ſacrum. Sed Horatius contra regulam nititur, at Stirpeſque reptas, & ſpecus & domos [Prima tellus] Italia unde Dardanus uenit. Teucer enim de Creta poſt uenit. [Vbere læuo] Quod Italiæ eſt proprium, ut alibi atque ubere glebæ. Antiquam exquirite matrem, i. terram. Tractum uũt eſt de hiſtoria, nã Brutus & filij Tarquinii cũ oraculum Delphici Apollinis peterẽt, reſponſum eſt eius imperium fore, qui primus matrẽ reuerſus oſcularetur, quod ſolus Brutus agnoſcẽs, de naui egreſſus, ſimulans caſum, oſculatus eſt terram, unde & potius imperio eſt [Exquirite] Hoc dicendo oſtendit difficultatem. [Hic domus] Ad illud reſpicit hoc, Da propriam Tymbræe domum [Nati natorum] Propter illud, Et manſuram urbẽ. Nã oraculum ſemper ad petita reſpõdet. Sanè hic uerſus Homeri eſt, quẽ & ipſe Orpheo ſuſtulit. Item Orpheus de oraculo Apollinis Hyperborei. Mire autem ſequenti uerſu hæc oſtendit, dicẽdo, Hæc Phœbus. [Tumultu] Quia dixit Exquirite. [Lætitia] Propter promiſſam imperij æternitatem [Monumenta uirorum] Hiſtorias. [Spes diſcite noſtra] Aut quaſi ſenex loquitur, aut quia (ut ſupra diximus) ſcit ſe eſſe moriturum [Creta] Dardanus Iouis filius, & Electræ, profectus de Corito ciuitate Thuſciæ, primus uenit ad Troiam, & illic parua ædificia collocauit. Poſt cuius obitũ Teucer uenit ex Creta, & inuenit Dardani ſocios habitantes in uallibus, qui cõſtituit arces, & mœnia. Mõ ergo erat Anchiſes, nec reſpiciẽs aduentum Dardani, oraculum Cretam ſignificare credit. Argumentatur ex his quæ ſolent ab aduenis fieri. Ida, inquit, illic eſt, quæ in Troia ad ſimilitudinem dicta, ut, effigiem Xanthi Troiamq; uidetis, Quã ueſtræ fecere manus. Item ſacrorum ſimilitudo, quã apud maiores nefas erat perire, Vnde Aeneas in 12. Sacro deoſque dabo, ſocer arma Latinus habeto. [Ioui magni] Quia illic dr̃ eſſe nutritus, quod (ut Saluſtius dicit, i. Ioue) fingitur, quia primo Cretenſes conſtat inueniſſe religionem, Sanè nati Iouis fabula hæc eſt, Saturnus poſtquam à Themide oraculo comperit a filio ſe poſſe regno depelli, natos ex Rhea uxore deuorabat. quæ natum Iouem pulchritudine delectata nymphis cõmendauit in monte Cretæ Dicteo: ubi eũ uluerunt apes, & adhibiti Curetes, & Corybantes, qui tinnitu æris prohiberent audiri pueri uagitum, unde ipſi ſunt Matris Deum miniſtri: ut aũt fingatur Saturnus filios ſuos commendiſſe, rõ hæc eſt, quia dr̃ Deus eſſe æternitatis, & ſeculorũ. Secula aũt annos ex ſenatos in ſe reuoluunt, vñ Græce κρόνος, quaſi χρόνος, i. tempus dr̃. [Medio põto] Põt quidẽ intelligi ſecũdum Saluſt. longe à continenti. ſed alior eſt hoc loco poeta intuitus. Nam apud Coſmographos legimus, q̃ inſula in quo ſit mari, ut Sardinia in Africo, Delos in Aegeo, & de alijs: de Creta oẽs dubitant in quo ſit mari. Nã parte Lybicũ, parte Ioniũ reſpicit, parte Aegyptium, parte Achaicum. [Mons Idæus ubi] Deriuatiuũ eſt pro principali, & eſt ἴδη Idæus ut αἴτνη Aetneus [Cunabula gentis] Nutrimẽta. Nam ubi iacent infantes, cunæ uocãtur. Et latenter dat gloriã Troianis dicẽs eos à dijs originem ducere. Vnde eſt, Ab Ioue principium generis. Ibi enim & de Dardano & de Teucro intelligimus, quaſi Iouis ciues. [Vrbes habitant] Non dicit Qui ſed intelligimus Cretenſes aut certè habitãt, pro habitãtur, ut inſinuat pauor. Et primum quidem centũ habuit ciuitates, unde Hecatompolis dicta eſt poſt uiginti quatuor, inde duas, Gnoſon & Hierapidnam [Vbertima regna] Hic decipitur. quia audit, Atq; ubere glebæ. [Maximus unde pater] Faliter. Nam antiquior eſt Dardanus [Si rite audita recordor] Bene dubitatione excuſat errorem. [Rhœteas] Amat Virgilius declinationes Græcas, ſalnæ regulæ reuerentia, in latinas conuertere & ει Græcam diphongum in e, longam mutant, ut, αἰνείας Aeneas μήδεια Medea, θησεῖον theſeum. [Optauitque] Elegit, ut Pars optate locum. [Habitabant] Illi ſunt qui cum Dardano venerant [Mater cultrix Cymbeli] Mõtis Phrygiæ, in quo colitur à quo & Cybele dicta eſt. Alij dicũt Cybelum ſacerdotum eius primũ, & ab eo Cybele dictã. Nõnulli cultrix, Cybele legunt, ut ſit quaſi Cybeleia, Alij Cybele, ἀπὸ τοῦ κυβιστᾶν τὴν κεφαλὴν

Optauitque locum regno nondum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant uallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Coriquantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris:
Et iuncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & Diuum ducunt qua iuſſa, ſequamur:
Placemus uentos, & Gnoſia regna petamus:
Nec longo diſtant curſu: (modo Iuppiter adſit)
Tertia lux claſſem Cræteis ſiſtet in oris.

ia capitis rotatione, quod proprium eſt eius ſacerdotũ. [Corybantiaq; æra [Corybantes dæmones ſunt miniſtri matris Deũ. Dæmones quaſi δαήμονες, qui oĩa ſciũt. Fida ſilentia ſacris] Hinc, inquit, inuentum eſt ſeruare ſacris fidele ſilẽtiũ. [Et iuncti currum dominæ ſubire leones] Dominas deas dicunt. ut alibi, Hi dominam dicit. thalamo deducere adorti. Fabula talis eſt, Schœnos ciuitas eſt, inde fuit uirgo Athalante præpotens curſu, adeo ut ſponſos prouocatos ac uictos occideret. Poſtea Hippomenes Venerem ut ſibi adeſſet rogauit à qua cum accepiſſet de homo Heſperidum tria mala aurea prouocauit puellam, & ſingula cœpit iacere. Tunc Athalante cupiditate colligendorum malorum retenta ſuperata eſt. Sed Hippomenes potius uictoria in luco matris deum amoris impatientia cum uicta concubuit. Vnde irata dea in leones eos conuertit, & ſuo currui ſubiugauit, & præcipit ne ſecum unquam leones coirent Nam & Plinius in naturali hiſtoria dicit leonem cum parda libenter, & pardum cum leæna concubere. Ideo autem mater deum curru uehi dicitur, quia ipſa eſt terra, quæ pendet in aere. Ideo ſuſtinetur rotis, quia mũdus rotatur, & reuolubilis eſt Ideo ei ſubiugãtur leones, ut oſtendatur maternã pietatem totum poſſe ſuperare. Inde Corybantes eius miniſtri cũ ſtrictis gladijs eſſe finguntur, ut ſignificetur omnes pro terra ſua debere pugnare. Quod autem turritam geſtat coronã, oſtẽdit ſuperpoſitas terræ eſſe ciuitates, quas inſignitas turribus conſtat [Gnoſia regna] Cretam à Gnoſo ciuitate eius. [Nec longo diſtãt curſu] A Delo, ſcilicet. [Modo Iuppiter adſit] Aut aer, ac ſi diceret, tantummodo ſi ſerenum, ut Horatius, Manet ſub Ioue frigido uenator Teneræ coniugis immemor. aut re uera Iuppiter, qui præeſt inſulæ, quã petimus. [Cretæis] Quia κρήτην, ideo Cretæis, ut Aetnæis.

VIX ea fatus eram tremere omnia uiſa repente. Liminaq; laurusq; dei, totusq; moueri Mons circũ, & mugire adytis cortina recluſis, &c] Docet ꝙ ſubſecutum eſt oraculum, utique illo deluſus Anchiſes, eo ꝙ geminæ eſſent Troianis origines, cohortatus eſt in Cretam, unde Teucer oriundus contedere, cũ tñ deus admoneret potius in Italiam proficiſcẽdum, unde Dardanus ortus, dicendo, Dardanidæ duri, uerum is quoq; errore fatalis erat nã Caſſandra cum ſæpe p̃dixerat, unde ipſum agnoſcens Anchiſes, poſtea dicturus eſt, Sola mihi tales caſus Caſſãdra canebat. Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro, De hac autem re, dicit Donatus ſic [Vix ea fatus eram] Motio earum rerum, præſentiam dei oſtendit. [Submiſſi] Pauore nimio ueſtigijs firmis ſtare nõ potuimus, ſed ad terram demiſſi ſumus [Dardanidæ duri, quæ uos a ſtirpe parentum Prima tulit Tellus, eadẽ uos ubere læto Accipiet reduces] Nihil breuius, aut eminentius hoc reſponſo. Nam & in fine uerborum conſulẽtis prolatũ eſt, & incertos ſecutos reddidit. Oñdit. n. Troianos apud Ilium peregrinos fuiſſe. Nunc originalibus terris à ſuis parentibus reddi, ꝙ beneficiũ, & non iniuria eſt, præſertim eã urbem perpetuam promittat, & Troianos maxima incrementa ſumpturos. [Mixtoque ingens exorta tumultu] Læti omnes erant, ſed quærebant nomen loci. Nam antiqua memoria ignorabatur, ſed Anchiſes omnium uetuſtiſſimus, rẽ aggreſſus eſt, fuit autem pulchrum, aut religioſum his terris reddit, quæ parentes ab origine retulerũt, & ne timerent, ne a melioribus, ad deteriora pergerent, uddidit ubere læto. [Vbere] Alluſit ad id, quod terram lætã appellauit [Reducens] Ne timeant ſe futuros oneri his terris, quæ non aduenas, ſed ſuos reciperent [Creta Iouis magni] Dixit & nomen, & ad quẽ deũ ipſa maxima pertineret, qui cum magnus ſit, magnũ poſſit incolis præſtare fauorem. [Medio Ponto] Vt, Vndique fluctibus clauſa aduerſus hoſtes eſſet tuta. [Iacet] Per hoc eius immenſam magnitudinem oſtendit. [Mons idæus] Ponit ſignat ſpecialia [Centum urbes] Exponit quod dixit, iacet, & oſtendit magnitudine, & ubertate præcipuum regnum, ut, Et intimet quod dixit gẽtis in cũ ponit Teucrum [Maximus] Vbi deeſt nomen cõſanguinitatis, dicimus maiores, & patres. Ergo maximus, eſt pater ipſorum maiorum. [Hinc mater Cybele] Ab obſeruatione ſacrorum arguit eos eſſe maiores ſuos, Diuum quia iuſſa ſequamur [Nã non amplius ſunt incerti, quo fata ferant. [Placemus uentos]

ASC.

Non

Non quia tũc eſſent aſperi,ſed ut deinceps illis proſperis utantur Facie autem rem facilem à breuitate nauigationis [Iuppiter] Temerarium cũ eſt polliceri aliquid de futuro, cuius lumus incerti,niſi deus faueat Ordo eſt Ego uix eã fatus ea.quæ ante dicta ſunt ſup.cum omnia uiſa ſunt repente tremere,& limina.ſ.tẽpli, & laurus dei.ſ.Apollinis.i.quæ in tutela & honore eius eſt eo quod Daphne puellæ,ab eo adamata,in eam conuerſa ſinpiratur,unde eſt in Buc.Phœbo ſua ſemp apud me Munera ſunt lauri,& quę iuxta tẽplum eius ſtabat,& ſtatu mons uiſus eſt moueri circũ i in circuitu, & cuttina locus ſecretior corio tectus,unde oraculum ex t,ſupp.uiſa eſt mugire i.mugitum ſedere, adytis.i ſecretioribus penetralibus quæ adire non licet,rekuſis i.apertis,& patefactis. Nos ſubmiſſi.i humiliati, petimus terram,ut ab adytis perfectę uocẽ acciperemus, uiq; oraculis bona nunciarẽt,& uox fertur ad aureis i.audimus uocem, dicentem: O Dardanidæ duri.i.fortes, & perdurantes, & infrangibiles aduerſitate, eadẽ Tellus quæ tulit.i.extulit uox prima a ſtirpe.i.radice,& origine parẽtũ,accipiet uox reduces. i.redeuntes,accipiet,dico læto ubere.i fœcunditate,& ubertate exhilarante intuentes.alludit autẽ ad matrẽ quæ ubera porrigit,unde ſubdit Exquirite matrẽ,i.terram,quæ uos prima tulit (loquitur autem. ut dixi, de Italia, ubi Dardanus ortus,ſed nõ intellexerunt tunc id Troiani) domus i. familia Aeneæ ab Iulio ſic denominata , uidelicet domus Iulis dominabitur, hic .ſ.apud antiquam matrem ueſtram cunctis oris.i.regionibus. Et nati natorũ , & qui naſcentur ab illis ſ.natis natorum.i.oẽs in infinitum ſuccedentes,ſup.dominabuntur hic cunctis oris. Hæc Phœbus ſup.effatus eſt,& ingẽs lætitia exorta eſt,tumultu,i.ſtrepitu, & murmure uehementi,mixto.i.admixto,& cuncti.ſ Dardanidæ,quærunt. i percunctatur, quæ ſint ea mœnia, quo.i.ad quæ Phœbus.ſ Apollo uocet eos errantes,ue,pro uel, quo iubeat, ſup.eos reuerti.Tũ i.tunc genitor.ſ Anchiſes, uoluens.i.repetens , animoque agitans , aut complectens monumenta.i.teſtimonia,& indicia,quæ nos admonere poſſent,ueterum uirorum.i.malorum noſtrorũ,unde originẽ traximus, ait,ò proceres,audite& diſcite ueſtras ſpes.i.unde requiem uicinam ſpetare poteſtis. Creta exiſtens Inſula magni Iouis.i in qua magnus Iuppiter,natus dicit', iacet in medio Ponto.i mari,ubi.i.in qua inſula eſt,ſup.mons Idęus . ſicut eſt in Troia, & ubi ſup.ſunt cunabula(Donatus legit incunabula.quo is abſumatur).i cunarum receptacula.hoc eſt,primæ origines noſtræ gentis.i.generis, & originis, & ubi ſup Cretenſes, aut populi, habitant centũ magnas vrbes,appoſitiue.uberrima regna vñ il.de qua inſula , maximus pater. i. primus auctor generis noſtri .ſ.Teucrus eſt aductus primus in oras Rhęteas.i.Phrygiæ,vbi eſt Rhœteum promontorium, fallitur autem in ea re Anchiſes,quia ante Teucrum uenerat Dardanus, & ita licet uerũ ſit, eũ primũ è Creta in Phrygiam uceniſſe,non tñ erat oĩno maximus pater , quocirca cum nollet incertũ penitus affirmare honeſta ſubiunxit ſtatim parẽtheſim,dicẽs ſi.i.ſi quidẽ.ego recordor rirẽ .i. ut decet audita i.ea quæ à maioribus meis audiuerim, & ipſe Teucer optauit.ſ.elegit locum regno ſ ad regia extruenda,quia Ilium.i.oppidum,præcipuum Troię,& arces Pergameæ.i.Troianæ,nondum ſteterant i.erectæ erant,quia,ſup. indigenæ habitabãt tũc,imis uallibus.i.cauernis,& locis humilibus in conuallibus.Hinc.i.ex hac dicta inſula,ſup.eſt mater.ſ. deum,Cybele(declinatur Cybele,Cybeles,aut Cybelles,Cybellis aliquãdo)cultrix.i exornatrix regionis noſtrũ, & hinc,ſup. adducta ſunt, æra Corybantia.i quæ a Corybantibus pulſant, de quibus in 4.Georg dictum eſt,& nemus Idæum,ſup.denominatum eſt, & forte conſitum eſt. hinc.i ad ſimilitudinẽ Idei nemoris in Creta,& fida ſilentia.ſup.cepta ſunt hinc.i.ex more huius regionis,ſacris i.ſacrificijs,aut rebus ſacris agẽdis quę (ut Diodorus Siculus refert)nephas erat aperire,aut notificare, non initiatis eiuſmodi ſacris, & leones iuncti.i.ſubiugati, ſubiere hinc.i ex imitatione huius gentis, currum dominæ.i. deæ dominatricis.ſ.Cybeles,hoc eſt, hinc tractus eſt mons, ut currus Cybeles aleonibus traheretur. Ergo agite (adhortandi aduerbiũ & ſequamur qua iuſſa diuom.i.deorum(ut opinabatur dicunt . Placemus uentos i deos uẽtorum ſacrificio facto, & petamus regna Gnoſia i Cretenſia,à Cnoſo,ſeu Gnoſo oppido pręcipuo in Creta.nec ſup.ea regna diſtant longo curſu.i. ſpatio,ad quod percurrendũ opus ſit longo curſo, quia tertia lux.i tertius dies,ſiſtet.i.exponet nos oris.i regionibus Cretis. i.Cretenſibus(ſed à Crete,nominatiuo Græco,deduxit)modo. i.dummõ,aut ſi mõ Iuppiter adſit.i.uobis auxilio ſit & faueat.

V A R I A   L E C T I O.

ET vox fertur ad aures] Sunt uetera quædam exemplaria in quibus, Ad auras, ſcriptum inuenitur Quæ uos a ſtirpe parẽtum]In lib.aliquot antiq.legere eſt, De ſtirpe.[Teucrus Rhœteas primam eſt aduectus ad aras]In lib.aliquot antiquis. Teucros,Idiomate græco ſcriptum eſt : in Longob. Teucer. Quod uero uulgata plurimum exẽpla legunt,Ad oras,ſ utriqui plerique lib cum Med.in oras,habent.[Hinc mater cultrix Cybele. Corybantia que æra] Qua uaria litterarum uerſura totus hic uerſus in antiq lib.deluxatus eſt;lectio ea nonnullus magis arridet , Hinc matris cultrix Cybeles, Corybantiaque æra., Alij legunt,Cultrix Cybeli.

SERV.

MEritos]Vnicuiq; aptos. Ratio enim uictimarũ fit pro qualitate numinum. Nam aut hæ immolantur quæ obſunt eorum muneribus ut portus Cereri quia obeſt frugibus. hircus Libero quia uitibus nocet Aut certe ad ſimilitudinem , ut inferis nigras pecudes , ſuperis albas immolent , tempeſtati atras , candidas ſereniti. [Taurum Neptuno] Propter futuram nauigationem.[Pulchre Apollo ,] Propter oraculum datũ. [Nigram Hyemi pecudem.Zephyris felicibus albã] Bono uſus eſt ordine,ut prius auerteret mala ſi conciliaret optãda. Fruſtra enim profutura poſcuntur aduerſis ſequentibus . [Pulſum regnis ceſſiſſe paternis]Non dicit quare.Sed talis hiſtoria eſt , Idomeneus Cretenſium rex cum poſt euerſam Troiam reuerteretur , in tempeſtate deuouit dijs ſacrificaturum ſe de re quæ ei primum occurriſſe. Contingit ut filius eius primus occurreret quem eum, ut alij dicũt immolaſſet, ut alij immolare uoluiſſet,a ciuibus pulſus regno, Salentinum Calabriæ promontorium tenuit iuxta qđ condidit ciuitatem , ut Et Salentinos obſedit milite campos Lictius Idomeneus Relato ergo hiſtoriæ ad inijciendum Troianis eundi deſideriũ pertinet,& reuera aliter ad hoſtis prouinciam ire non poterant. [Idomẽea] Huius nominis penultima ſyllaba natura breuis,cõtra regulam producta eſt.Sed quia quinque Græcæ ſunt linguæ,Aeolica, Ionica , Dorica , Attica, Communis , fit ut in uno nomine uarietas inueniatur , ut ecce hic Idomeneus. Cõmunis lingua facit genitiuũ Ἰδομενέως, Dorica, Ἰδομενεῦς, Attica Ἰδομενέος, Ionica Ἰδομενῆος. Vnde eſt in hoc uerſu accuſatiuus, ſicut & Ilionea. [Hoſte] Hic multi diſtinguunt. [Aſtare] Eſſe, quod tunc ſignificat quan-

AEN. Sic fatus meritos aris mactauit honores,
Taurum Neptuno,taurum tibi pulcher Apollo,
Nigram Hyemi pecudem Zephyris felicibus albam.
Fama uolat pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque littora Cretæ,
Hoſte uacare domos,ſedesque aſtare relictas:
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque uolamus.
Bacchatamque iugis Naxon, uiridemque Donyſam,
Olearon, niueamque Paron, ſparſasque per æquor
Cycladas,& crebris legimus freta conſita terris
Nauticus exoritur uario certamine clamor:
Hortantur ſocij,Cretam,proauosque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi uentus euntes :
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamque uoco , & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos,arcemque attollere tectis.
Iamque fere ſicco ſubductæ littore puppes,
Connubijs,aruisque nouis operata iuuentus.
Iura , domosque dabam ſubito cum tabida membris
Corrupto cœli tractu,miſerandaque uenit
Arboribusque ſatisque lues, & lethifer annus,
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant.

Corpora: tum ſteriles excurere Syrius agros,
Arebant herbæ,& uictum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraculum Ortygiæ, Phœbumque remenſo
Hortatur pater ire mari, ueniamque pecari:
Quem feſsis finem rebus ferat: unde laborum
Tentare auxilium iubeat, quo uertere curſus.

quando de his loquimus quę cadere non poſſunt, ut ſi dicas terra aſtare[Baccatamque iugis Naxon] Aut uiribus cõſitam, aut celebratã Bacchis, aut ubi Bacchus ex Indis egit triumphum. Nam ut ſupra diximus, ipſi cõſecrata eſt, quæ & dia dicitur. [Viridemque Dionyſam] a colore marmoris Lacedæmonii. [Olearon] Nam adiecit epitheton cauſa uaticatis [Niueamque parõ: Vnde cãdidum marmor, ut pariusque lapis circundatus auro. (Sparſas que per æquor Cycladas) Et hæ quas dixit, Cyclades ſunt. Vnde minus eſt & alias Sparſas autem, quia nullo ordine continentur, ut, Stœcades, quæ ἀπὸ τῶν στίχων dictæ ſunt. Recte.n. ſunt Cyclades uero non iñ dicuntur, quia in rotum ditare ſũt ſed, ꝙ longo ordine eas circũire neceſſe eſt, uel propter promõtoria, uel quia naturale eſt, ut concitatoria ſunt maria uicinitate terrarum, quas conſtat anhelitum quendam ex ſe emittare, unde in quinto nauigaturus Aeneas Eryci ſacrificat. [Legimus.] Pręterimus, ut, Littoraqua Epiri legimus. Tractus autẽ ſermo à nautis ꝙ funem legendo.i.colligendo, aſpera loca p̃tereunt. Cretam proauoſque petamus] Celeuma dicunt. Et bene metro Celeumatis uſus eſt Anapęſtico trimetro hyper cata lecto. Celeuma autem quaſi præceptum. Vnde Saluſtius. Impediebant iuſſa nautarum. [Surgens] Flans, ut, Et flandro ſurgentes demoror auſtros. E contra, non flans ponens, & reſidens dicitur, ut, Cum uenti poſuere, omniſque repẽte reſedit Flatus. (Et tandem) Ad deſiderium pertinet nauigãtium, nam ſequitur, Ergo auidus muros. (Curetum) Curetes ſunt primi cultores Cretæ. (Pergameaq; uoco] Zeugma a ſuperioribus, hoc eſt urbem. (Gentemq;) Sociorum multitudinem. (Lætam) autem propter pergama reſtituta. [Amare focos) Sacrificia celebrare. (Arcemq; attollere) Poetica periphraſis.i, domos ædificare. Nã arx eſt in ciuitate munitus locus. (Fere] Re, longa eſt. (O perata iuuentus) Perfecit ſacrificia propter connubia, & nouas ſedes? quia apud ueteres neque uxor duci, neq; ager arari ſine ſacrificiis pactis poterat, ut alibi. Lætus operatus in herbis. Itẽ Iuuẽ.

Et matutinis operatur feſtina lucernis.

(Corrupto cęli tractu) Hic eſt ordo. peſtilẽtiæ, ut Lucretius docet, primo aeris corruptio poſt aquarum & terrę, mox omniũ animalium Notandum ſane Apolline offenſo peſtilentiã ſemper creari, quod etiam Homerus oſtendit, cum eũ armatũ inducit ſagittis. Vnde & Apollo dicitur ſecundũ aliquos ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν Contra ſi citharam teneat mitis eſt. Vnde Horatius condito mitis placiduſq; telo ſupplices audi pueros Apollo. (Linquebant dulces animas) Item alibi. Et cum frigida mors anima ſeduxerit artus. Quare anima dicitur relinqui, & nõ magis relinquere? Secundum eos. ſ. qui dicunt animam eſſe perpetuam, & ad diuerſa corpora tranſitum facere, quod ſi eſt, bñ dicimur nos animas relinquere, quantum nihil pręter corpus eſt. Nam anima perpetuitatis eſt. Vnde Palinurus in ſexto, Nunc me fluctus habet, hoc eſt corpus, quod ſolum meũ eſt. (Exurere Syrius agros) Syrius ſtella eſt in ore canis poſita, quæ annis omnibus oritur circa octauum Iulii calendas, quę otta plerunque peſtilentiã toto anno facit. plerunque paucis diebus. interdum innoxia naſcitur hinc eſt, Et in totum regnaret Syrius annum. Item ſupra, Et lethifer annus Tunc autem peſtileoſiam creat ſi in hanc rem etiam cęterorum conſonat curſus aſtrorum. Sane canicula in cuius ore eſt, tantum generis fœminini eſt, cum ſit canis communis generis, Vnde hoc naſcitur. Nã in diuinatione mutauit genus. (Seges ęgra) Seges interdum terram ſignificat, ut Horat. Hæc ſeges ingratos tulit, & feret omnibus annis Interdum frumenta, ut, Quid faciat lætas ſegetes. Hoc loco utrunque poteſt intelligi (Veniamque precari) Et beneficiũ, ut, Orantes ueniam, aut & re uera ueniam erroris Anchiſæ, qui oraculum male interpretatus eſt. (Laborum tẽtare auxilium Propter peſtilẽtiam. (Vertere curſus) Propter ſedes.

SIC. SIC fatus) Docet, ſacrificio per acto, in Cretam profectos, & illic peſtilentia rurſus pulſos unde dicit Donat. ſic Meritos) Conuenientes Neptuno, propter ingruitatem nauigationem. [Apollo) Propter acceptum oraculum. (Fama uolet) Opportunitatem conuenientem oblatam oſtẽdit. Fauebit ergo Troianis locus, quia ſecundum Anchiſen fata Cretam protendebãt item temporis, quia regnum uacabat. Eratque domus paratæ, ne eſſent cum magno labore ædificandæ. (Volamus) Oſtendit ex proſpera nauigatione quantum ualuerint obſequia ſacrificiorum. (Sparſaque per æquor) poſt ſpecialia, tranſit ad generalitatem. Nam cum dixiſſet nomina aliquarũ inſularum, addit, Crebris legimus freta concita terris, quia nec cognitionem habere Aeneas omnium uocabulorum potuit, & odioſum fuit, relatio ipſam facere longiorem)Legimus) Legere autem, eſt nauticũ uerbum cum colligũt funes, cum pelagi prolixa tranſmittũt. Et pertinet ad omnes inſulas, & ad frete p̃tinet (Clamor) Vel morem nautarum expreſſit, uel eorum gaudiũ, qui ſuffragantibus uentis proſpera ſperabant (Vario certamine) Nam uariæ officia ſunt & omnia cum certamina, & labore (Tandem) Nõ prolixe nauigationis fuit, ſed cupiditatis nauigãtium Nã cupientis omnia tarda ſunt, & ſi ſummopere ꝓperẽtur. (Auidus) Non auarus, ſed quaſi otii cupidus. Focos (ut haberent cũ laribus nobis affectu. (Arcemq;) Quæ p̃cipue amauit in Troia, hæc reparare cupiebat. (Sicca) Nam Vdum etiam eſt littus. (Connubiis aruiſque) Quę res oſtẽdebat magnam fiduciã manendi. (iura domoſq;) Leges uiuendi & domus, aut ipſarũ domorum iura, id eſt dominos a legibus deputant. (Subito cũ tapida membria (Securis, ac diſpoſitis omnibus ſubita peſtilẽtia contra eſt ex aeris corruptione, nõ hominibus ſolum, ſed & arboribus, & ſatis uictus cauſa. Supra enim dixerat, Aruis operata iuuentus, Languore autem corporis, letũ effugere non poterant. [Linquebant) Ex principali malo hæc proueniebant aut moriebantur homines, aut corporibus tabe diſſolutis trahebãt miſerabilem uitã. (Exurere Syrius] Ergo qui ſpem euadẽdi habebant, fame perituri uidebãtur, cum Syrius exurẽdo omnia ſterilia redderet. (Rurſus) Pater qui prudẽtiæ alios pręibat. primus ſenſit aliquid factum contra præcepta Apollinis Hæc ille. Ordo. eſt. Supple Anchiſes fatus ſic mactauit aris.i. ad aras, honores meritos.i. cõuenientes aut debitos diis, quibus aras extruxerat, appoſitorie taurũ Neptuno. ſ. mactauit, & mactauit tibi ò Apollo etiã taurũ, & mactauit hyemi.i. deo tẽpeſtatũ, pecudem nigra quia infauſtus eſt deus & mactauit Zephyris felicibus Albã, ſup. pecudem, fama uolat.i. uelociter circũfertur, Idomenea duce. ſ. Cretem hoc eſt principem terræ ſiue is rex, ſiue dux dicendus (Nã dux ſępe officii, non dignitatis nomẽ eſt, ut de Achate, duce lætus Achate, de Didone, dux fœmina facti, &c. Declinatur antẽ hic Idomeneus, unde præter cõſimiliũ nominum morem, penultimam accuſatiui producit) Pulſum, ſ. quia filiũ immolare uoluit, ceſſiſſe i. exceſſiſſe regnis paternis, unde pelli non debuit niſi deteſtabile facinus, & littora Cretæ deſerta, ſ. à duce, & illo, & alio, cũ filius iunior eſſet quam qui præeſt, unde prius non immerito dixit, Deſertas q̃rere terras, & domos. ſ. Cretenſes uacare i. uacuas eſſe, hoſte. i. inimico, & ſedes relictas. ſ. a duce profugo, aſtare: i. paratas eſſe Et ideo nos linquimus portus Ortygię.i. Deli, a Coturnice dictæ, & uolamus, i celerrime nauigamus, pelago i. per pelagus, & legimus i. ordine ſuo pertranſimus nauigando, aut nos linquimus Naxon inſulam illam: Bacchatam.i. Bacchis, hoc eſt, ſacerdotibus Bacchi habitatam, aut Baccho ſacrã, aut Bacchico munere i. uiribus amatam, & ita ſcribitur per ch: nam a Bacis. ſ. fructibus ſylueſtribus, aut uotonibus, Bacatã diceremus, iugis. i. in collibus, aut mõtibus ſuis, & Dionyſam uiride, a colore marmoris, qđ & Lacedæmoniũ dicitur, & Olearon, & Parõ niueã propter marmor candidiſſimum. & cycladas, ſup. alias. i. inſulas in circuitu, in more Cyclad s ueſtis iacentes, & (ut Pli. aſſerit) circa Delon in orbem ſitas ſparſas per æquor. ſ. Aegeũ. & legimus. i. pernauigamus ſuo ordine, ęquora concita. i. commota (ut ſit hypallage, pro eo quod eſt, Terras concitas æquoribus, aut conſita. i. contermina, crebris terris, clamor nauticus: i. celeuma nautarum, exoritur uario certamine, q̃a cum ſecundo uterentur uento, certatim incumbebant, ueloci nauigatione, unde præmiſſum eſt, Pelagoque uolamus, Socii hortantur, ut ſup. petamus Cretam, & proauos. i. maiores noſtros. Vẽtus ſurgens. i. flans. a puppi, i. a poſteriore parte nauis, & ita a tergo, proſequit nos euntes. i. proficiſcentes, & nos allabimur (Præſentis eſt temporis, ab allabor, allaberis) tandem, poſt. ſ. longa deſideria licet parum eſſet more, oris. i. regionibus, antiquis. i. charis nobis, aut unde antiquã originem traximus Curetum. i. illorum populorũ in Creta, q̃ primi cultores eius fue

runt. Ergo ego auidus, melior. i. cum mole extruo, ſmuros ur bis, optatæ. i. deſideratę, & uoco Pergameam ſ. urbem. & hortor gentem lætam, cognomine. ſ. urbis, amare focos. i. diis lari bus ſacrificia celebrare, aut nouas domos libẽter incolere, & attollere arcẽ tectis i. ædificare domos, aut reuera, arcem & iã puppes, ſup. erant fere ſubductæ. i. ſurſum ductę, in littore ſicco. & iuuẽtus, ſup. erat fere operata. i. ſacrificia expleuerat (Nã facere & operari quando per ſe ponuntur, rem ſacram cõnotant, ut: Cum faciam uitula pro frugibus ipſe uenito: Et herbis operata iuuentus) Operata ergo connubiis. i. propter cõnubia & aruis nouis. i. propter arua noua iam primum arata ab eis & ego dabã eis, iura. ſ. ciuitatis. & domos ſ. priuatas, iam dicit cũ. i. quando lues. i. infectio, tabida. i. tabi plena & miſeranda, i. miſerandos nos faciens uenit. i. ſuborta eſt ſubito, & hor tractu. i. regione, aut climate illo cęli. i. aeris uicini corrupto, uenit dico, mẽbris. ſ. hominum & arboribus, & ſatis annus letifer. i. mortifer, hoc eſt mortem per peſtem afferens uenit. Corpora linquebãt animas dulces. i. ſanis, hoc eſt uitam ſuã, aut ipſa ægra. i. ſaucia & infirma trahebant, ſup. eas uidelicet animas hoc eſt anhelitũ, & ſpiritum uitalẽ tum. i. inſuper. Syrius. i. ſidus illud ardẽs in ore canis, exurrere, ſup. cępit, aut exurebat, agros ſteriles. i. quos exurendo ſteriles. ſ. efficeit. non quide ſe ſteriles erant, nam dictum eſt Centum urbes habitant magnas vbertima regna herbæ arebant. i. aridæ fiebãc. hoc eſſe deſiccabantur, & ſeges. i. terra ęgra. i. languida propter intẽperiẽ cœli. aut reuera ſeges frumenti, quę inanis erat, negabat ſup. nobis victum. pater hortatur ire curſus ad oraculũ ꝓ oraculũ Ortygiæ, id eſt Deli, & ad Phębum i. Apollinem. hoc eſt ad oraculum Apollinis in Ortygia, ſeu Delo dari ſolitu, & hoc meri remenſo. i. renauigato. & precari ueniã. i. hanc gratiã, ut dicat quem finẽ ferat. i. dicat aut conſtituat feſſis ſ. nobis, & vnde. i. à qua re aut à quo genere piaculi. aut ſacrificii, iubeat tẽtare. i. attendendo obtinere auxilium, & quo iubeat uertere curſus. ſupple noſtros Nam ex infortunio ſenſit non in Creta confidendum fuiſſe dii placati in malum non impellant.

VARIA LECTIO.

HOSTE uacare domos] In exempl. admodum uetuſtis, Domum, legi numero unitaria. (Crebris legimus freta concita terris) In libris aliquot manuſcriptis legi, Freta concita remis (Rurſus ad oraculum Ortygię) In antiq. plèriſque lib Oraculũ integra dictione ſcriptũ inuenias. (Quem feſſus finẽ) In antiq. aliquot lib. Quam legitur.

Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat,
Effigies ſacræ diuum, Phrigiique penates,
Quos mecum à Troia, mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, uiſi ante oculos aſtare iacentis
In ſomnis, multo manifeſto lumine, qua ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
PEP. Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo
eſt.
Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti,
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor,
Iidem uenturos tollemus in aſtra nepotes
Imperiumque urbi dabimus tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
Delius, aut Cretæ iuſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ,
Oenotrii coluere uiri, nunc ama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: Hinc Dardanus ortus,
Iaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refert Coritum, terraſque require
Auſonias: Dictæa negat tibi Iuppiter arua.

SERV. VIſi aſtare] non aſtabant ſed uidebantur. Vnde & uiſa dicuntur, non enim ſunt, ſed uidẽtur. [In ſomnis] Multi hic diſtinguunt, & nolunt unã partem eſſe orationis, id eſt uigilantis, multi in ſomnis dicunt, ut ſic colliſio, quomodo peculi pro peculii [Multo lumine] Cum nimbo ſuo, qui circa deos ſolet uideri (Inſertas] Aut clatratas aut nõ ſertas, ut ſit quaſi in ſertas. i. non clauſas & dictũ quõ Aſproſque molares, pro aſperos, compoſtus pro cõpoſitus, uixet pro uixiſſet [Ortygiam] Ad Ortygiam, more ſuo detraxit præpoſitionem, ut paulo poſt, Haud dubitãda refer. (Dardania] Deriuatiuũ nomen à conſtitutore, & notandum regionem pro ciuitate poſitam Tuaque arma ſecuti) Ac ſi diceret, tuas partes uel imperium. (Sub te) Sub tuo ture agentes (Permenſi) Euecti, ut eſt contra. Pelagoque remenſo. Improuiſi aderunt (Iidem nos.) Scilicet qui te ſumus ſecuti. (In aſtra nepotes) Significat Caium Iulium Cęſarem. qui primus inter deos relatus eſt Et bene in aſtra, cuius ſidus apparuit, ut: Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrũ. (Vrbi Romæ κατ' ἐξοχὴν, ut ſupra diximus (Magnis) Id eſt nepotibus & bonum ornatum ſermonis fecit ſimilitudine, magnis magna para, dicendo (Fugæ profectionis. (Mutandæ ſedes) Argumentum a neceſſitate Simul arguitur error Anchiſe. Ordo autem eſt, Delius Apollo (Eſt locus) Vt ante diximus, orbis comparatione [Heſperiam) Deeſt Quam, ut ſupra dictum eſt. (Cognomine) ab Heſpero Hiſpaniæ rege, uel ſtella quam intuentur petentes Italiam. (Oenotrii) Vel rege, uel a uino Italus enim primus uitem oſtendit Saturnus, ut in ſeptimo legimus. Viti ſator ruruam ſeruans ſub imagine falcem Saturnusque. (Propriæ ſedes) Perpetuæ, quia infirmæ & in Creta, & in Thracia condidit. (Hinc Dardanus ortus Iaſiuſque pater) Dardanus & Iaſius frater fuerunt Electræ filii ſed Dardanus de Ioue. Iaſius de Corito procreatus eſt. A cuius nomine & mons oppidum nomẽ cœpit, poſtea Iaſium dicitur Dardanus occidiſſe. (A quo principe noſtrum) A Dardano, non ab Iaſio, nam anterior reſpondit. Quod autem dicit, à quo principe genus noſtrũ eſt, poteſt & generaliter intelligi, vnde originem ducimus, ut Deos penates, quaſi Troianos intelligas & ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris qui appellantur de diis animalibus, in quibus ait eſſe quædam ſacra quibus animæ humanę uertantur in deos, qui appellantur animales, ꝙ de animis fiant. Hi autem ſunt dii penates. & viales (Haud dubitanda refer) Aut quia dubitauerũt ex conſilio Anchiſæ, aut ne propter ſomnium non crederent [Coritum) Deſignat partẽ prouinciæ, ne alter error procreetur ex magnitudine locorum (Dictæa) Dicteus mons Cretæ eſt, dictus à Dicta nympha, quæ illic colitur in quo dicitur altus Iuppiter, ut Dictæo cœli regem pauere ſub antro. (Negat tibi Iuppiter arua) Ex definito. Et bene Iuppiter, quaſi ipſe, qui Cretenſibus præeſt.

ASC. NOX erat) Docet quomodo in ſequenti nocte, poſt eam quam Anchiſes decreuerat, curſum in Delon mittere, dii Penates cohortati ſunt in Italiam proficiſci, docentes eam eſſe, terram, eamque matrẽ quã Phœbus ſignificauerat. De qua re dicit Donatus, ſic (Nox erat) Virtutes animi ſui & meritum & gratiã deorum commẽdat, oſtendit quod cæteris dormientibus ipſe acriter rebus publicis inuigilabat. (Qua ſe Plena] Voluit demõſtrare quomodo in nocte uidere potuit ſcilicet per radios lunæ, tunc ſit ne ulterius recurrẽtibus curis frangeret (Quod tibi delato) Ne geminetur labor redeundo Apollo facit, ut hæc referentibus nobis hic audias quæ apud eum eſſes auditurus. Magnus ergo numinis fauor, non rogatus, & fauet Non nauigas, neque domo egrederis. & dei iuſſa famulãtibus diis, ad tuas aures ueniunt. (Nos te) Ad hominẽ errore iam à parte imbutum debuit mitti pſona cuius auctoritate, ac meritis etiã incredibilis credi poſſint. Dic ergo Penates huiuſcemodi erant qui prætermiſſa memorando, futura meliores polliceerentur Acta eſt igitur ex. I. de ee ante ſolicitudinẽ primam, & liberato angoribus animo, alterius nauigationis labores ingerere, ac mõſtrarit nõ . . . ſedes oſtẽdiſſe Apollinẽ deſcribit, nec cũ monſtraſſe . . . (Hinc Dardanus ortus) Oſtendit cum Apollo dixit. Quæ nos à ſtirpe

pe parētum. Prima tulit tellus, nō de Creta, & de Teucro, ſed de Italia, & Dardano eſſe intelligendum. [Longæuo] Occulte corripit ipſum ſenē de origine ſuorum nō debuiſſe falli. [Iuppiter] Qui Cretæ peculiaris amator eſt. [Surge] Oſtendit nos pes ſomnū hoc uidiſſe, quāuis aliqui exponant inſomnis. i. uigilantis. Hæc ille. Ordo eſt. Nox erat, & ſomnus habebat, i. occupata animalia, cum ſup. effigies ſacræ diuum. & Penates Phrigii. i. Troiani, quos ego extuleram mecum Troia ex mediis ignibus urbis, uiſi, ſup ſunt aſtare ante oculos, ſup. meos, iacētis i. cubantis, inſomnis i. ex ſomnis, & uigiliis, & hoc ſup. cum multo lumine manifeſto i. mihi uiſibiliter apparētē, ſup. ea q̄ luna plena, fundebat. i. infundebat aut inſpergebat lumē ſuū, per feneſtras inſertas i. non ſeratas, ſed apertas, aut nō conſertas. i. concluſas, ſed reſeratas paſſim (Nam Iādinus uult hypallagē eſſe, ut ſint feneſtræ inſertæ, pro, luna inſerta) Tum. i. deinde poſtquam mihi manifeſto lumine uiſi erāt, affari, ſup. cœperunt aut affabantur, & demere. i. demebant curas his dictis Apollo canit tibi hic, quod dicturus eſt tibi delato. i. poſtq̄ delatus fueris Ortygiā. i. in Delon. & en. i. ecce mittit nos inquā, quibus fidem habere debes, quia nos ſecuti ſumus te. & tua arma i. tuam protectionem, aut dexteritatē in bello, & hoc Dardania. i. regione, quam Dardanus incoluit incenſa, nos permēſi. i. pfecti menſi ſumus, claſſibus. i. pernauigamus ſub te. i. ſub ductu tuo. æquor tumidum. i. procelloſum, & nos iidem tollemus. i. extollemus in aſtra propter Cæſarem id dicit, de quo in Buc. illic, Ecce Dionei proceſſit Cæſaris Aſtrū, dictum eſt nepotes uenturos. i. poſteros tuos, & dabimus urbi. ſ. quā nobis ſtatues imperiū, quod Cæſar perpetuum uſurpauit, tu para (nō dicit extrue, ſed para. i. ppara, quia non ipſe, ſed poſteri eius id fecerunt) diis qui in capitolio Romæ colebantur, magna mœnia ſ. Romæ ſeptem colles complectentia, & ne linque, pro ne derelinqua, longum. i. diuturnum laborem fuge, ſede. i. māſiones, aut habitationes ſunt mutandæ Delius Apollo nō ſuaſit tibi hæc littora, aut. i. uel nō iuſſit conſidere Cretæ. i. in Creta. Eſt locus, ſup quem, aut quam, ſed more ſuo ſubiicit relatiuū. n. diſcreptione loci Graii dicūt. i. appellant Heſperiam cognomine, locus, dico, exiſtēs terra antiqua. i. quæ diu regnauit, & ita nobilis, potens armis, atque ubere. i. fertilitate glebæ. i terræ pinguis. Viri Oenotrii, de quibus in I. oratione Ilionei dictū eſt, coluere. ſup. eam fama, ſup eſt, nūc minores i. poſteros dixiſſe i appellaſſe Italiam, de nomine ducis qui Italus uocabātur Hæ ſedes. ſ. Heſperia, aut Italia, ſupp ſunt, propriæ nobis aut nobis propriæ: Dardanus eſt ortus hinc i. ex his regionibus Italię. Et Iaſius pater eſt ortus hinc i. ex Italia à quo principe. i a quorum priore, & principe uiro Dardano, uidelicet, eſt, noſtrum ſ. Troianorum genus. Age, adhortandi aduerbium ſurge & tu lætus refer i. recenſe, & enuncia hæc dicta. i. quæ tibi diximus parenti longæuo ſ. Anchiſæ, haud, id eſt non dubitanda. i. certiſſima, & ueriſſima, require Corytum ciuitatem Italiæ, unde Dardanus uenit, & terras Auſonias, id eſt Italicas in eam regionem quam Auſonii olim coluerunt, Iuppiter negat tibi arua dictæa i Cretenſia, à patre rorum.

VARIA LECT. AVT Cretæ iuſſit conſidere Apollo] In lib. aliquot antiqu. replicata negatione legitur, Haud, Cretæ, uti prius etiam erat in lib. Med. quod interprete, non admittunt. Sunt etiam lib in quibus, Conſiſtere legatur. [Coritum, terraſq; requirc] In lib. aliquot antiq Requiras, legitur. Sed plura ſunt exēplaria manuſcripta, duæ cum Med. Requirat, tertia perſona legant.

COEL. RHOD. SED illud Virg Aen. iij cuiuſnamodi eſt in peſtilētiæ mētione? Penates nanque ingeſtos per quietē Aeneæ fer. qua ſe Plena p inſertas fundebat luna feneſtras. Cur enim ait, Luna plena? nempe quia canonica peſtilentiæ ratio ab ſiderum poſitu ec cęleſtium rerum præcipue ſtudioſorū obſeruatione producitur. Quippe ſi plenilunio coitu ve œconomi cardinis exorti ut planetæ ſint odioſo aſpectu aliquo parū felices, ſeuā inoriri peſtilētiam grauiorem aūt multo, ſi occurrat octaui domicilii œconomus maligno ſideris alterius uultu, grauiſſimā denique alterutro luminū laborāte, ocius ſimo peſtilētiæ præſagio.

XLV. TAlibus attonitus viſis] Hoc eſt talibus deorū uultibus. Vnde ſequit. Et voce deorum. Nā & uoce ſe dicit attonitum & uiſis. Attonitus uero eſt ſtupefactus. Nam proprie attonitus dicit, cui caſus uicini fulminis & ſonitus tonitruum dant ſtuporē. [Nec ſopor illud erat] Soluta elocutio. [Velatas comas. Vittata, ut, Victo ſis uelatum auro uittiſque iuuentum. Nam dii qui erāt apud Lauiolaninum nō habebāt uelatū caput. [Corripio è ſtratis corpus] Ne ſatietate uideatur reliquiſſe ſomnū. Et ſciēdum quia quoties ex abrupto ſomnus aufugerit ſignificat omen infelix, ut ecce hoc loco tempeſtas ſequitur. Itē in ſecundo. Excutior ſomno, & ſtatim ſequitur ciuitatis excidiū, nec ſine rōne. Nā ſi ſomnus munus deorū eſt, ut, Et dono diuum gratiſſima ſerpit. non ſine infelicitate ex abrupto deorum munus abſcedit. [Tendoq; ſupinas ad cęlum cum uoce manus] Honeſta elocutio, cū uno ſermone reſpondemus duobus, ut, Interea feſſos uentus cum ſole reliquit. [Intemerata] Rite perfecta, ut ſilenter eſt fundēdū uinū, aut mola iniiciēda, ſic fiant ut rō exigit ſacrificii alter ſi fiant, temerata ac turbata ſunt ſacra, ut Helenus, Ne qua inter ſanctos ignēs honore deorū Hoſtilis facies occurrat & omnia turbet. Itē in octauo, Audas quos ſūpere Pallas ſacra uetat, raptus [Focis] Ideo focis, non aris, quia penatibus ſacrificat. [Perfecto honore] Peracto ſacrificio, q̄ eſt honor deorum [Ambiguam] Non incertam, ſed duplicem, ut in ſequentibus probat, dicens, Geminoſque parentes. (Nouo errore ueterū locorum) Aut per contrarietatem ſermonum declamauit, aut nouo pro magno poſuit. (Exercite] Fatigate. nā Exercitatus, peritus ſignificat, ut expertus & expers. nam expertum rerum ſi dixero, ſignifico peritum, ſi expertem, ignarum.

AEN. Talibus attonitus uiſis, ac uoce deorum
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere uultus,
Velataſque comas præſentiaque ora uidebar,
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoque ſupinas
Ad cœlum cum uoce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando
Agnouit prolem ambiguam, geminoſque parentes,
Seque nouo ueterum deceptum errore locorum.
Tum memorat. ANC. Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat
Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna uocare.
Sed quis ad Heſperiæ uenturos littora Teucros
Credet? aut quēm tum uates Caſſandra moueret:
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.

(Caſus Caſſandra canebat) Hæc compoſitio iā uitioſa eſt, quę maioribus placuit, ut, Anchiſem agnouit amicum. Et, Sale ſaxa ſonabant. (Portendere) Minus eſt debere, ut in vij. Portendi genero. (Regna uocare) ſatis proprie unde in viij. Expectare ſolo Laurenti aruiſque latinis. [Teucros crederet]. ſ. propter longitudinem ſpatii. [Tunc uates Caſſandra moueret] Bene tunc, quia iam probauit. [Cedamus Phœbo] Cuius inſtinctu dii penates profutura dixeruut, ut, Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit. [Meliora ſequamur] Poteſt bis ſubaudiri Meliora, ut, Meliora moniti, meliora ſequamur.

ASC. TALIBVS] Docet quo modo peracto ſacrificio patrē de rebus uiſis & auditis, certiorem fecerit hiſq; auditis ille errorem agnouerit, unde Donatus ſic. [Attonitus] Duo erant miranda, & deos uidere, & aperta loquētes audire (Nec ſopor) Nō enim pleno ſomno uiderat aut audiuerat. Nam nec plene uigilabat, nec plene dormiebat (Gelidus ſudor) Et hoc confirmat deos uidiſſe Aeneam, Corripio è ſtratis) Oſtendit prope uigilantem. Nam poſuiſſet, expergefactus ſum, ſi dormiſſet. Exprimit autem feſtinantem (Munera) Quæ ſunt uinum, & thus (Certum) Quia primæ interpretationis, uitio reddebatur incertus. Oſtendit autem Poeta diuinas admonitiones referēdas nō eſſe niſi primo parti ſacrorū, & precis obſequia ſunt, ne proſpectetur quæ bona ſunt quæ autē mala, uertantur in melius, Deceptus autem fuerat Anchiſes, quia memoria Dardani antiquior erat, q̄ Teucri, & propterea obſcurior. Apollo autem cum dixiſſet, antiquā oſtendit fuiſſe recentiorem, Notat enim q̄ primam eſſe, & ſecūdam. (Fatis iliacis) Non proprio fato laborabat. Excuſat igit, & laborem irritæ nauigationis quæ ad Cretam fatis adne-

ſtet, vt inuidiam quã efficiebatur, quod illi fruſtra laboraſſet, purget excuſatione, cum factum negari nõ poſſit [Sola mihi] Vni enim Caſſandræ credendum non fuit, deinde. nõ uidebatur veriſimile, tam longinquas ſedes eſſe petendas. Hæc ille. Ordo eſt. Ego (inquit Aeneas) attonitus i. ſtupefactus, quaſi tonitru percuſſus, talibus viſis, ſ. deorũ uultibus, aut viſis, pro uiſionibus, & voce deorũ, ſupp. tali, audita [Nec illud erat ſopor i. profunda dormitio, hoc eſt, non uidebã p inſomnia. ſed uidebar ſ. mihi Ergo, vt Donatus dicit, ore plene etiam vigilabat, quia nõ aſſerit ſe vidiſſe, ſed viſum eſſe qđ viderit] agnoſcere. ſ. littis, aut uelo & ora præſentia, tamẽ. i. inſuper, aut poſt ea gelidus ſudor qui uiolentiam indicabat. & ſtuporẽ, manabat toto corpore, ſupp. meo. i. de toto corpore meo, ego corripio. i. celeriter & violenter (quod ſignũ futuri incõmodi per tempeſtatẽ, Seruius indicat) rapio, corpus è ſtratis, ſ. lectis, & tendo manus ſupinas. i. ſurſum erectas ad cœlum. ſ. cũ uoce. i. prece ſequenti, & libo. i. offero munera ſ. thus, & uinũ intemerata. i. rite facta, focis. i. aris deorũ Penatium, ego lætus honore i. honorifico ſacrificio perfecto, facio Anchiſem, ſ. patrẽ certum. Orator, ſecundũ quoſdam, diceret certiorẽ, quia elegantius id dicitur, rerum metri cauſa coactus, certum, dixit Poeta. Sunt tamen qui penitus vim vocabulorum inſpicientes, dicant modeſtiæ. & honorificentię tantum gratia inuentum eſſe, ut certiorem, & certum facere, dicant oratores, nam certiorem facio, eum qui non penitus ignorabat rem: certũ, qui penitus, ergo turpe ſit quid quã omnino ignoraſſe, dicũt certiorẽ fieri, hic vero quia non humanitus, ſed diuinitus reuelata penitus Anchiſem latet, recte dic facio certũ, ſed volumus in iſtis argutiores videri. que &, pando. i. facio, rẽ ordine. i. quo ordine dicta, & facta ſint omnia, eodẽ recito patri. Pater, ſup. Anch ſcs. agnouit prolem. ſ. gentem Troianam ambiguam. i. incertã, quo parente, Dardano ne, an Teucro dicatur orta (Seruius tamen maluit, geminam, & duplicem, quam incertam, dici) & ſe deceptum nouo. i. inſolito errore ueterũ locorum, (& eſt antitheſis) aut nouo ſ. magno errore, tũ i. deinde, memorat. i. quod memoria tenebat, eloquitur dicẽs, ô nate exercite. i. fatigate, fatis Iliacis. i. Troianis debitis ſola Caſſãdra . i filia Priami, & vates [de qua in ſecundo huius, dictum eſt] canebat mihi tales caſus. i. euctus miſeros, ut . ſ. diu erremus Italiã quærentes, ego repeto. i. memoria repetẽs agnoſco, fata portẽdere. i. qđ fata portẽdebant, hæc debita noſtro generi. i. qđ hæc fataliter porrẽta ſunt noſtro generi (ut ẽt erroreſ, no ob culpam putẽtur fatales cẽſeantur, hoc finxit Poeta] & repeto fata, portendere genus noſtrũ, vocare i vocaturum, aut vocare debere, hoc eſt exoptare ſæpe Heſperiã, & ſæpe regna Itala. i. Italica, ſed quis crederet Teucros [id potius dixit, quam Dardanus, cum ẽt Dardani ſint, vt errore ſuum purgaret, cum tamen Oracula Dardanidæ duri, &c dixerunt] venturus ad littora Heſperiæ. i. Italiæ, vnde tãtum diſtent, q d. nemo, aut quẽ Caſſandra moueret. i. incitaret ad credulitatem, tum. i. tũc cum obſidione premebatur urbs noſtra, & impatien ita, forſitan rapta credebatur, [vnde etiam addita eſt particula, tunc in II. vbi dictum eſt. Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris Ora dei juſſu, non unquam credita. Teucris] Cedamus Phœbo, ideſt monitis Phœbeis, quæ Italiam ſignificabant cum dicerent, Dardanidæ duri, & quæ etiam à Caſſandra pandebantur, & nunc à diis Penatibus ſignificata ſunt. Nam dixerant. Quod tibi delato Ortigiam dicturus Apollo eſt, Hic canit, &c.] & bos monitis, ſequamur meliora, ſcilicet hic, quam nacti ſumus, unde dira peſte propellimur.

V A R I A L E C T I O.

VISIS, ac voce deorum] In antiquis pleriſq; libris, Et uoce, legitur [Seq; nouo vererum deceptum errore locorum] In antiquis aliquot libris, Errore parentum, legitur. [Caſſandra moueret?] In libris aliquot antiquis, Moneret, ſcriptum eſt.

C O E L I V S R H O D I G I N V S.

HVMOR vero redundans caloris copia ſolutus retrudi-tur, quoniam vis ea quæ comprimendi poteſtatem habet, & ab recẽtioribus retentiua nuncupatur, reprimere nequit. Inde conſequitur, ut in æſtiuationib grauiſſimis profluat enta nerque frigidus ſudor, Quod ne quis philoſophis modo putet percognitum, optimus quoq; maximus poeta lib. Aen. 3, ſignificauit illis uerſibus?

Talibus attonitus viſis, & voce deorum .
Nec ſopor illud erat, ſed coram cognoſcere vultus.
Velataſque comas præſentiaque ora videbar :
Dum gelidus toto manabat corpore ſudor.

AEN. Sic ait: & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, pauciſq. relictis
Vela damus, vaſtumq. caua trabe currimus æquor.
Poſtquã altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undiq; & undique pontus.
Tum mihi cæruleus ſupra caput aſtitit imber
Noctem, hyemẽque ferẽs, & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti voluunt mare, magnaq; ſurgunt
Aequora: diſperſi iactamur gurgite vaſto.
Inuoluere diem nimbi, & nox humida cęlum
Abſtulit, ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem, noctemque negat diſcernere cęlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine ſole
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa aperire procul montes, ac uoluere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus, haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula uerrunt.
Seruatum ex undis Strophadum me littora primum
Accipiunt, Strophades Graio ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno, quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ, Phineia poſtquam
Clauſa domus, menſaſq; metu liquere priores.
Triſtius haud illius monſtrum nec ſæuior ulla.

SERV.

HAnc quoque] Quemadmodum Troiani, & Thraciam, & cum dolore dictum accipe, Hanc quoque deſerimus. [Caua trabe] Nautũ periphraſis optima [Supra caput] Capitalis, perniciosus. [Noctem, hyememque] Pluuiam cum obſcuritate. [Inhorruit vnda] Horridior eſt facta per tenebras. [Gurgite vaſto Epitheto auſit Tapinoſim [Nox humida] Nubes caliginoſa. [Excutimur curſu] A propoſito itinere auertimur. [Cęcis in undis] Incertis, quia ſidera non apparebant [Ipſe] Nauigandi peritus. Hoc enim ſignificat emphaſis pronominis. [Incertos ſoles] Bene incertos, quia quantauis ſit obſcuritas, tamen noctis eſt manifeſta diſcretio. Vnde ſuperflua quæſtio eſt eorum, qui dicũt tres dies quemadmodũ tranſiſſe ſcierunt, ſi noctem à die diſcernere non poterant? [Cęca caligne] Cacephaton in ſermone. [Attollere uiſa] Naturaliter dixit. Quoties. n propinquamus littoribus, & exurgere terra uidet, & fumũ emittere. [Aperire] Oſtendere: Saluſtius, Caput aperire ſolitus. [Seruatũ ex undis] Ac ſi diceret, de periculis in grauiora ſe peruenisse diſcrimina. [Strophadum me littora] Phineus rex fuit Arcadię. hic ſuis liberis ſuperduxit nouercam cuius inſtinctu eos cęcauit. Ob quã rẽ irati dij ei oculos ſuſtulerũt, & adhibuerunt Harpyas, quæ cum ei diu cibos abriperẽt, Iaſonem cum Argonautis propter vellus aureum Colchos petentẽ ſuſcepit hoſpitio, cui etiam ductorem dedit. Hoc ergo beneficio illecti Argonautę Zethum, & Calaim filio Boreæ, & Orithyæ alatos iuuenes, ad pellandas Harpyias miſerunt, quas cum ſtrictis gladijs perſequerentur, pulſæ de Archadia peruenerunt ad inſulas, quæ appellabantur Plotæ. Et cũ ulterius uellent tendere, ab Iride admoniti, ut deſiſterent à Iouis canibus, ſuos conuerterunt uolatus, quorũ cõuerſio. i. ſtrophe, nomẽ inſulis dedit. Qđ Apullinius plenissime exequitur. Vrauiẽ canes Iouis dicerẽtur, hæc ratio eſt, q a ipſæ furiæ eſſe dicunt, unde etiam epulas dicuntur abripere,

Peſtis,& ira deum Stygis ſeſe extulit undis.
Virginei uolucrum uultus,fœdiſsima uentris
Proluuies,uncæque manus,& pallida ſemper
Ora fame.

ab-ipere,quod eſt furiarũ ut Et manibus prohibent conti gere menſas. Vnde & auari fi-guntur furias pati,quia ab ſtinent partis.Item ipſa furias eſſe paulo poſt idem teſtatur dicens, nobis furiarum ego maxima pande. Furias autẽ canes dici,& Lucanus teſtatur,ut, Stygiasque canes in luce ſuperna Deſtituunt.Et in ſexto Virgilius,Viſeque canes ululare per umbram aduentante dea.Sane apud inferos furiæ dicuntur, & canes apud ſuperos diræ,& aues,ut ipſe in xij oſtendit, In medio uero,Harpyiæ dicuntur.Vnde duplex,in his effigies inuenitur. Has Virgilius tres dicit,Aello,Cypetæ Celæno.Apollonius duas quem in xijVirgilius ſequitur:ut ,ſunt geminæ peſtes. [Ionio in magno]In magno maris Ionio Et ſciendum Ionium ſinum eſſe immenſum ad Ionia uſque ad Siciliam. & huius partes eſſe Adriaticum,Achaicum Epiroticum Maria enim uel a prouinciis uel ab inſulis,uel a ciuitatibus nomen accipiunt.Bene ergo In magno,quaſi in quo etiam alia maria ſunt.[Harpyiæque colunt aliæ [Ergo & Celæno Harpyia.[Nec ſæuior ulla peſtis, & ira deum Stygiis ſeſe extulit undis] Vt pœna in ſtygiis Et non dicit has de inferis ortas, ſed priore, eſſe omnibus inde procreatis.[Proluuies,Sordis effuſio [Vncæque manus]Manus pro unguibus poſuit , hoc eſt κεκμορυχας [Fame] Veluti ramen. Nam abundare dixit armenta Aut re uera Fame quam eis inferebat non inopia,ſed auaritia.

AIC. SIC ait,&c.]Docet ut agnito errore a Creta diſceſſerant utique ſuborta tempeſtate duriſſima in Strophadas inſulas depulſi ſint,ubi Harpyas offenderunt ſæuiſſima monſtra,de quibus omnibus dicit Donatus ſic.[Dicto] Vel Apollinis, uel Anchiſæ [Ouantes]Et propter ceptum laborem,iterum in Delo enauigandi, & propter magnam ſpem propoſitam eſt autem hæc deſcriptio nauigationis,in qua eadem res,ſæpius dicitur diuerſa,& ſplendida compoſitione uerborum.Tempeſtas autẽ egregie deſcripta eſt,cum uno pulſu,omnia ſimul clementia turbantur.In hoc & initiũ poſuit,ut Cæruleus ſupra caput aſtitit imber.Et augmentũ,ut,Noctem hyememq; ferens Et quæ ſolẽt conſequi ex huiuſcemodi rebus,ut,inhorruit umbra tenebris. Et continuo uoluunt fluctus mare,& relliqua quę maximã uõdunt uiolentiã,ut quãuis multum laborarẽt,tamẽ a curſu deſorti,quo uolebant non peruenirẽt [Ipſe] Maximum habet intellectum.i.qui peritiſſimus eſſet gubernator. qui nauigãdi arte pollebat,quia uiã in fluctibus obſeruatione ſiderum narat. Deſcripti ſunt omnibus,quæ orta tempeſtas,& cuncta perfecerat,ut finẽ oſtendat,addit [Vela cadunt]Verũ contraria uñr, ꝙ cum dixerit Diẽ noctemq; negat diſcernere cedo,deinde addat Tres adeo incertos cæca caligine ſoles. Quo enim hæc ſcire potuit,ſi nulla erat diſtinctio noctis & diei? Sed reſponde uoluiſſe Poetam obſcuritatẽ aeris, nimis inſinuare. Nam q; fieri potuit ſic accidere tenebras ut inter ipſas,& uerã noctem nihil intereſſet, uel intellige dierũ & noctiũ numerum diſtinxiſſe crebris coruſcationibus,quæ uel ſtellas,uel ſolẽ oſtendere potuerunt [Seruatũ ex undis]Nõ perſeuerauit mala fortuna, ſed nec in totũ proſpera prouenit. Nã in littus facile uenerunt,ꝙ fuiſſet feliciſſimũ,niſi Harpyis eſſet occupatũ [Triſtius haud]Nõ pot ab inferis triſtius q; dquã excitari,quã ſint Harpyiæ. [Virginei uolucrum]Non eſſet hoc monſtruoſum,ſi cetera eſſent ſimilia [Proluuies Nihil in inteſtinis morari patiuntur, ſed ſtatim effundunt.Ergo non ſolum non ſatiabãtur, ſed ſemper fameſcebant.Inde pallor,ſic ille, & plura quæ Seruius citat, utpote de Harpyia,quod inuulnerabiles eſſent,quia ſtyge natę, nõ apparet Donati cõmẽtarios mutilos eſſe. Ordo eſt.Anchiſes,ſup.ait ſic,& nos cuncti paremus ouantes.i.mediocri lætitia exultãtes dicto ſic enim legit Donatus)aut dictis.i.monitis eius, aut deorũ,& deſerimus quoque.i.etiã(qua prius Thraciã deleuerant) hanc ſedem.ſ.ciuitatem in Creta iam extructam,& damus uela,ſup.uentis, & hoc paucis relictis,qui.ſ.ciuitatem Pergameã incolerẽt,& incurrimus uaſtum equor i.mare.trabe caua.i.naui poſtquam rates.i.naues,tenuere altũ,id profundũ mare,ut eſt in medio,nec ullæ terræ apparent iam amplius,&,ſup,cęlũ apparet undique,& Põtus apparet undique.i.ab omni loco,nõ ab omni parte tu,i.deinde aut paulo poſt,imber Cęruleus.i.nubes cęrulei coloris denſa , & ſubnigra ferens noctem.i.caliginẽ nocturnam,& hyemem.i.tempeſtate pluuioſam,qua hyberno tempore eſſe ſolet,aſtitit mihi ſupra caput ,bene mihi ad id.ſ, cũ prouidus eſſet heros animaduertenti, & unda inhorruit.i.

facta eſt horrida,tenebris i.propter tenebras. uenti uoluunt continuo.i.perpeti motu, mare,& ęquora magna.i.integrę conuolutiones aquarum, ſurgunt.i.oriuntur & erigũtur, & nõ diſpſi iactamur,uaſto gurgite.i.impetu & ingurgitatione,aut inuolutione aquarũ maris. Nimbi i.nubes pluuioſe, inuoluere.i.implicuerunt, & inuolutum tenuerunt diẽ i.claritatem diurnã,aut ſolem, & nox humida.i.caligo pluuioſa abſtulit.ſ.ab oculis noſtris,cęlum.i.aſpectum cęli ignes i.coruſcationis,& fulgura,ingeminant.i.multiplicant, ſup.ſe nubibus abruptis,ex quarum ruptura produci uolunt tonitrua.Nos excutimur curſu.ſ.inſtituto , erramus in undis cæcis.i.tenebroſis , in quibus nulla patebat certa uia.Ipſe Palinurus,nautarum,uidelicet peritiſſimus,negat,ſupp ſe poſſe,diſcernere cęlo i.per inſpectionem cęli,quamuis aliquo indicio, aut duratione adhuc noſſet.diſcernere diẽ,& noctem, nec,ſup.nouit meminiſſe uiæ in media unda.Nos erramus,ſup.in pelago.i mari Tres ſoles.i. tantum temporis , quantum tres ſoles ſuper hæmiſphæriũ noſtrum apparere ſolent,adeo.i.in omnino, incertos i.dubios,an lucerẽt nec ne,hoc eſt,an dies,an nox eſſet, ſed poſtea nouerũt tres abiiſſe dies,incertos,dicit, cæca caligine i propter caliginẽ & erramus totidem.i.etiã tres noctes,ſine ſidere.i.apparitione cuiuſuis,ſideris. Terra uiſa eſt attollere ſe tandem quarto die , & aperire,id eſt denudare,& oſtendere procul mõtes,ac uoluere fumũ.unde in Buc.Et iam ſumma procul uillarum culmina fumant.Vela cadunt,poſtquam.ſ ſtricta erant. nos inſurgimus .i.incũbimus,& annitimur remis ut ad terrã appellamus:haud .i.non,ſup fit mora,& nautæ annixi.i.annitentes, torquẽt ſpumas,excelleri curſu excitas,& uerrunt cærula, uerrunt autem caudis,hoc eſt,gubernaculis nauium,littora Strophadum.i.illarum inſularum. quæ duæ ſunt,non longe ab Aſteria, excipiũt me primum i.primo tempore,& ante alias terras,ſeruatum ex undis.i.ſubmerſione,Strophades,inquit,ſtant dictæ nomine.i. uocabulo Graio.i.Græco,nã ςροφη dicitur reuolutio, ſeu reuerſio,ut ſentit Seru.& ςροφας,hoc eſt Strophas,Strophados cõuerſio,& uertigio,a uerbo Strophao quod eſt uerto ſtãt,dicit, exiſtentes inſulæ in magno ſinu Ionii maris(Inſulæ,ultimam corripit,non abiicit,corripit autem propter uocalem ſequentem: nam Ionio,quadriſyllabum eſt)quas ſupp.inſulas Celæno dira .i.execrabilis & fera peſtis & alię Harpyiæ,ergo & ipſa Harpyia ab ἁρπάζω,quod eſt,rapio, poſtquã domus Phineia,i Phinei, regis Arcadiæ,eſt clauſa,ſup.Harpijs,per Zetum,& Calaim,ut Ser.recitat, & poſtquam ipſe liquere metu,non ergo, ſponte, priores menſas.ſ.regis Phinei,quas prius pollucrant,monſtrũ triſtius.i.durius, & execrabilius illius.i.quam illę, hoc eſt quã Harpyię ſint,haud.i.non extulit ſe undis Stygiis i.inferoalis illius lacus,nec ulla ſæuior peſtis, nec ulla ira deum.i.dira , nam Ser.ſupra dixit,ꝙ dira ſit deorum ira, aut ira.i.furia,aut peſtis adeo irato producta,ſæuior , ſup.illis non extulit ſe undis Stigis.Vultus uolucrum.ſ.Harpyiarum,ſunt Virgine.i quales uirgines habent,ſed proluuies uentris i.lata aluus, aut ſordidum effuſio, eſt fœdiſſima illis, & manus i ungues ſup.ſunt uncæ.i. incurui & ora ſunt ſemper pallida fame.i.uoracitate,quam q; a nimiam habent pallent auiditate nõ inedia,Vnde moleſtiſſime tularunt uaccas ſuas a Troianis cæſa eſſe.

VARIA LECTIO.

ERRAMVS pelago , totidem ſine ſidere noctes]In lib.aliquot antiq.Totidẽ.In aliquot,Totidem & ſine. [Ac uoluere fumũ] In Med.lib Ducere fumum,legitur.[Me littora primum Accipiunt In ueteribus aliquot exemplaribus excipiunt legitur. CORL. RHOD.

HARPYAS malas pro nequiſſimis mulieribus,ueluti ex adagio uſurpaſſe uidetur Apuleius cuiuſmodi fuerint monſtroſa Harpyiarum corpora,notum abunde(opinor) ex Virgiliano carmine. Virginei uolucrũ uultus fœdiſſima uentris Proluuies uncæq; manus,& pallida ſemper Ora fame. Seruius Neptuni prodigiorum patris, & terræ filias putat. Sunt qui ſcribant,iõ uirgines fingi,quod omnis rapina arida ſit,ac ſterilis.Ideo plumis circundatas,quod quidquid inuaſerit rapina celat. Volatiles autem,quod omnis rapina aduolandum ſit celerrima. Dicitur enim Aello quaſi ἀλλότρια i.alienum tollens , Ocypete citius auferens.Celænum uero, Græci nigrum uocant . Vnde & Homerus prima Iliados rhapſodia.

Αἶψα τοι ἀμφὶ κελαινὸν ἐρωήσει περὶ δουρί

Id eſt, Statim niger tuus ſanguis emanabit per meam haſtam Quę omnia id demum ſignificare agnoſcimus, q aliena cõcupiſcimus primo mox ex petita inuadimus poſtremo,iſicata ſemel abſcondimus illatebramusque.Sed & ipſum Harpyiarum nomē,inditum a rapacitate uidetur , ſi quidē eo nomine indicatur Græcis rapina, unde & Harpax in Pſeudoli argumento s

Venit Harpax uerus,res palam cognoſcitur.

Eſt & apud eundem Harpagare uerbum,ut item in Pſeudolo Neque homines magis aſinos nuquam uidi,ita plagis coſtę calēt.Quos dum ferias,tibi plus noceas,eo enim ingenio hi ſunt flagricibę.Qui hæc babent conſilia,ubi data occaſio eſt , Rape, Clepe, Tene, Harpaga. Sunt qui putent,tribus Harpyis addit ub Hom quartam nomine Tycllam Apollinii uero interpres, in illis poetæ uerbis ex Argonauticon primo:

Ἀμφὶ δὲ θύελλαι ἀντίαι.ἁρπαγδην δ᾽ ἐπίσσω φέρον

Id eſt , At Thyellæ aduerſæ rapium retro ferebant.Ita ſcribit, Tbyellæ biberni flatus,& procellæ,unde Hom.per ſynonymia Tbyellas poſcit,& harpyas.hoc eſt procelloſos flatu:

Ὡς δ᾽ ὅτε τὰς κούρας ἀνέλοντο θύελλαι. Et mox

Τόφρα δὲ τὰς κούρας ἅρπυιαι ἀνηρείψαντο.

Apollonis uero operis eiuſdem lib ij.Iouis magnis canes,Harpyias dixit illis uerſibus:

Οὐ θέμις ὦ θυγατέρες Διὸς ἔσθλαι...

Ἁρπυίας,ut γαλοια Διὸς κύνας.

Et mox ſub ũgu,fugatas a Zeto & Calai conieciſſe ſe in ſpecu, quod in Creta uiſebatur,ſub Argiaunte,quam rem. Neptolemus quoque ac Pherecydes hiſtoris cõmendarint.Sunt ex Græcis,qui iſto Harpyarum ſororem prodiderint;Pro cruētis ſanguinariiſq; raptoribus pecuniæ immorātes uidetur Sidonius Apollinaris Harpyias vſurpaſſe: Nam libenter,inquit, incedũt armari ad epulas albati ad exequias,pelliti ad eccleſias. pullati ad nuptias caſtorinati ad letanias.Nullum illis genus hominũ ordinum,temporum cordi eſt,in foro Scythę in cubiculo uiperæ in cõuiuio ſcurræ in exactionibus Harpyiæ,in collocutionibus ſtatuę.

Huc ubi delati portus intrauimus,ecce.
Læta boum paſſim campis armenta uidemus,
Caprigenumque pecus,nullo cuſtode per herbam.
Irruimus ferro,& Diuos,ipſumque uocamus
In prædam partemque Iouem.tum littore curuo
Extruimusque toros,dapibusque epulamur opimis.
At ſubito horrifici lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ,& magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes,contactuque omnia fœdant
Immundo:tum uox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longe ſub rupe cauata,
Arboribus clauſi circũ,atq; horrentibus umbris
Inſtruimus menſas,ariſque reponimus ignem
Rurſum ea diuerſo cœli,cæciſque latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumuolat uncis,
Polluit ore dapes.ſociis tunc,arma capeſſant,
Edico & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus,ac iuſſi faciunt,tectoſque per herbam
Diſponunt enſes,& ſcuta latentia condunt,
Ergo ubi delapſæ ſonitum per curua dedere
Littora,dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Aere cauo.inuadunt ſocii,& noua prœlia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fœdare uolucres.
Sed neque uim plumis ullam,nec uulnera tergo
Accipiunt,celerique fuga ſub ſidera lapſæ
Semeſam prædam,& ueſtigia fœda relinquunt.

SERV. DElati] Quod neceſſitatis eſt Nam uoluntate aliquo non delerimur.ſed venimus[Læta]Pinguia Nam animalibus in quibus cognoſci non poteſt ſenſus,lętitiam pingue corpus oſtendit , non mēs,ut in hominibus .[Caprigenumque pecus] Satis noue & affectate. [Per herbam] Ordo eſt,non per herbam,ſed per cãpos in herbis uidemus armenta.[Ipſumq; uocamus] Ipſum,i.regem deorum , aut certe prædatorem.hoc eſt cui de præda deberet aliquid . Nam Romani moris fuit , ut bella geſturi, de parta prædæ aliquid numinibus pollicerentur,adeo ut Romæ fuerit vnũ templum Iouis prędatoris : non quod prędæ preeſt.ſed q ei aliquid ex pręda debeatur. [In partem prædamq;]In partem prędę.[Dapibusque epulamur] Dapes deorum ſunt , Epulæ hominum. Bene ergo utrunque poſuit , nam ſacrificiis.& conuiuiis operam tribuunt.[Opimis] Pinguibus. [Lapſu] Celeritate , ut ſupra. (Harpyiæ) y Græca diphthongus eſt Nam latina eſſe nõ poteſt , quia ne υ quidem habemus . (Clangoribus alas) Deeſt Cum,ut ſit,alas quatiebãt cum clangoribus,ut,Atque Ixionii uento rota conſtitit orbis.i.cum uento Aliter Acyrologia eſt, ſi Clangorem dixit alarum ſonitum.[Tum]Pręterea , & deeſt Erat.Rurſum:Ad illud ſolum pertinet,Inſtituimus menſas.Nã ante in ſpeluncis non fuerant.Et ſciendum hac particulam interdum ſic poni,ut iteratum aliquid ſignificet,ut ſi dicas,Veni ad te mane rurſum ueni.Interdum ſine iteratione eſt , ut fui apud te rurſum ueni, non ideo dicis rurſum , quia etiam primo ueniſti, ſed quia illic fuiſti . [Ariſque reponimus ignem] Ecce quod dixit,In partē prædamq; Iouē.Sane ſciendum iterationem hãc fieri ſecũdum ritu ſacrorum. nã diſplicuiſſe prima ex prodigiis indicatus.Sunt aũt hæ animales hoſtię,quę tantũ immolantur,& caro ſacerdotibus proficit. Alibi tãtũ ſanguinē in aras fundi ſignificat,ut:Sanguinis,& ſacri pateras Alibi partē corporis,ut:Extaq; ſalſos Porriciã in fluctus. Alibi integras ultimas ut,ſolida imponit taurorum uiſcera flammis.[Ex diuerſo cęli]Ex ſecreto montiũ:ſubaudi.Loco.[Turba ſonans]Impetum offendit, nam de tribus loquitur . Et alludit ad furias de quibus ait alibi uocat agmina ſęua ſororum [Prædam pedibus circumuolat uncis]Aut circum prædã uolat uncis pedibus,aut intra uolã amplectitur prædam. Vnde & inuolare dicimus, in de intra uolam tenere.Vnde,& pira quędam uolema dicuntur.[Tectoſque per herbam Diſponunt] Diſponunt & tectos faciant

Sic & ſecreta condendo latere faciunt.(Miſenus) Bene Miſenum dicit tubicinum. Ipſe eſt enim qui dicitur filius fuiſſe Aeoli,ut,Miſenum Aeolidem quia conſtat ſonum omnem ex uento creari. (Noua) Mira ut,Pollio & ipſe facit noua carmina . Nam nouum bellũ non eſt , cuius extat exemplũ Hercules enim in mõte Arcadiæ Stimphalo uicit Stimphalidas,ut Statius, Et ſtiloſum Stimphalum . aut Noua ideo quia vulnerari non poterant, (Obſcœnas) Obſcœnę ſunt aues,quę canendo aduerſa ſignificant , ut paulo poſt Infelix uates. (Pelagi uolucres) Quia dicuntur Ponti,& terræ filię, unde in inſulis habitant partem terrarum partem maris tenentes. Alii dicunt eas Neptuni filias,qui fere prodigiorum omniũ pater eſt , nec immerito Nam ſecũdum Mileſium Thaletē omnia ex humore procreãtur,unde eſt.Oceanumq; patrem rerũ . Hinc fit : ut quotieſcunque deſunt parentes,redeatur in generalitate.Sic & peregrinos Neptuni filios dicimus quorũ ignoramus parentem.Ali autem dicunt Harpyias filias Thaumantis,& Electræ. [Vim plumis ullam]Naturale enim eſt,ut eludat ictum plumarũ leuitas Vnde & addit plumis. Nã quod Donatus dicit ideo eas fuiſſe inuulnerabiles,quia de Stygæ,non probatur.[Veſtigia]Pedum ſigna.

ASC. HVC ubi,&c.]Docet quõ ab Harpyias infeſtati fuerant, & quomodo illas primum armis depellere & tãdem nequidquã, flectere parauerant , de quo dicit Donat.ſic [Ecce læta boum] Omnia conuenerant,quibus illa inuadere cuperemus.Diuerſitas generis,abundãtia pinguendo ex copia herbarũ.[Et diuos] Vt quod fiebat,illicitum eſſet nobis cõmune cum diis,Tum littore curuo. Tacuit de appratu epularum , quem deſcripſit in j.de ceruis. ibi enim nulla neceſſitas exigebat breuitatem, hic aũt quia propoſuerat.Et breuiter Troię ſ.a.].& propter noctis tempus,in quo auditores quęrebant quietem,erat properãdũ, [Extruimus]In j.dixit,Fuſique per herbam.quia laſſitudine, & fame naufragi urgebantur.hic dicit,Extruimusque toros, q in magna copia herbarum nõ fuit magnum cõgeries ceſpitũ ſtruere quibus diſcumbi poſſet, & non magna properandi ad epulas,neceſſitas urgebat.[At ſubito]Res omnino abominabilis inſultus improuiſus.(Clangoribus alas)Sonitus alarum,vq; de motus,cõtactus fœdus,odor teter fugiendas faciebat (Rurſum) Antrum , & remi uolatum Harpyiarum impedire poterant Ibi igitur ſecuriores dapes,& ſacrificium reſtaurarũt;ſed

fruſtra, nam p inſperatas cęli partes, & occultas latebras venerunt, & cibum rapuerunt, & quidquid reliquerant, ore polluerunt. Ergo deficiente induſtria, fuit neceſſitas, ut ad uim recurreremus. [Cum dira gente] excuſat crimen uiolentiæ, quã Celæno faciens, pro cauſa ſuis pleniſſime exequitur. [Iuſſi] Verbũ eſt, nõ participium. [Diſponũt enſes] Breuiſſima fuit narratio in qua ſolum uidet, & bellum eſſe gerẽdum, & propterea arma capiunt. At illi quanquam non iuſſerat, induſtria ſua capta arma occultarunt. Sapientibus n locutus fuerat. Hæc ille Ordo eſt ubi. i. poſtquam, nos delati. ſ. neceſſitate. huc. i. has Harpyarum inſulas, intrauimus portus, ecce quaſi de repente, & ex inſperato nos uidemus armenta boũ, læta. i. pinguia, errare. i. errãdo paſci, paſſim. i. ubi libebat. quia impune, & per ſingulos paſſus: & pecus caprigenum, ut ſit Caprigenua, caprigena, caprigenũ aut, caprigenum pro caprigenarũ. i. a capris genitorũ, hoc eſt, caprorum, & caprarũ, ſed plurimi cenſent ſingulare eſſe, ſicut & alienigenum, & aduenum olim dicebant, nec eſt (inquit Landinus) uocabulum fictum a Virgilio, cum apud Acciũ in Philoctete legatur, Caprigenũ tria ungulis ſed illic genitiuus uidetur) uidemus, dico errare per herbam. i. p paſcua, nullo cuſtode. i. cuſtodiente, aut, nullo exiſtente cuſtode. Nos irruimus. i. in gregem & armẽta ferro. i. telis ferreis, aut ferratis, & uocamus diuos, & ipſum Iouem, in prędam. i. pdationem, & partẽ. i. participationem prædæ, aut in prædam, & partẽ, pro eo quod eſt in partem prædæ. Moris enim erat Romanis, exituris ad prædam ut Ioui prædatori partẽ uouerẽt, ut Liuius docet. & Seruius recitat tunc. i. deinde obtenta præda, nosq;. i. ſimul extruimus toros. i. lectos diſcubitorios forte ex intortis herbis, & epulatum opimis dapib. At Harpyię adſunt ſubito lapſu horrifico. i. labãtes horrifice de montibus, aut adſunt de montib. cum horrifico lapſu, & quatiunt alas, ſup. eũ magnis clangorib. hoc eſt cõcomitãtibus clangoribus, & diripiunt. i. in diuerſum trahentes rapiunt, dapes. ſ. noſtras. & fędant omnia immũdo contactu, tu. i. deinde, ſup. audit uox dira inter tetrum odorem. & ita quinque ſenſus noſtros offendebant: uiſum quia erat eis immũdus uiſus: auditum, quia vox dira, olfactum, quia teter odor, guſtum, quia omnia fędant, ut amplius nõ guſtemus, tactũ, quia contactu fędant. Nos clauſi circum. i. per circuitum arboribus, atque umbris horrentibus, aut denſis, quæ aliis horrorẽ incutiant, aut ex horridis, hoc eſt hirſutis, & ſpinoſis ramis prodeũtibus, inſtruimus rurſum menſas in receſſu longo. i. loco ſecreto in quẽ ſecedere. i. ſeorſum a conſpectu aliorũ cedere potuimus, ſub rupe cauata, ita ut nõ pateret aditus niſi per introitũ quam arboribus & armis obſtruxerũt, & nos reponimus aris ignẽ. i. rurſus libamus & ſacrificamus diis, quos in partẽ prædæ inuocaueramus, & turba ſ. Harpyiarum, uolans. ſ. cum turbine, & impetu rurſum. i. iterũ, ex diuerſo. ſ. diuerſis partibus, cæli. i. aeris. latebris cęcis. i. obſcuris, circumuolat. i. aut uolat circũ plectitur. pedibus. i. unguibus, uncis. i. incuruis, aut uolat per circuitũ, & ſup. polluit dapes ore Ego edico. i. impero ſociis tũc ut, ſup capeſſant arma, & edico. i. ſignifico eis bellum gerendũ ſup. eſſe, cum gente dira. i. genere animãlium feroci, & crudeli & ſup. ſocii faciunt, haud. i. nõ, ſecus. i. aliter, ac. i. quã ego iuſſi, ſecundum Donatum. alii dicunt, quã iuſſi, ſup erantq; pro &, hoc eſt. & inſuper ultra, id quod iuſſeram, ipſi diſponunt, per herbã enſes tectos. i. abſtruſos, ut adoriantur, & condont. i. abſcondũt herbis, ſcuta latentia. i. occulta, & quæ occultando latere faciebant. Ergo ubi Harpyiæ, ſup. delapſæ. i. deorſũ lapſæ, de rupe, uidelicet, dedere ſonitũ per curua littora Miſenus, tubæ et ille peritiſſimus ut in vi. dicetur, Aere ciere uiros e intuq; accẽdere Martẽ dat ſignum. i. bellicum, aut ineundi belli, cauo ære. i. tuba aut lituo, ab alta ſpecula. i. loco editiore, unde ſpectabat opportunitatẽ inuadendi ſocii inuadunt. ſ. Harpyias, & tentant noua. i. inſolita, prælia. ſ. fędare, ferro. i. trucidare, aut dilacerare obſcœnas uolucres, pelagi. i. circa pelagus uerſari ſolitas, ſed neq; accipiunt ullam uim plumis, neq; accipiunt uulnera terga) Donatus cauſam aſſignans, dicit inuulnerabiles fuiſſe, quia natæ ſunt de ſtyge, & imbutę aquis Stygis, dicũt. n Stygias aquas eã uirtutẽ hře, qꝛ in Achilleide Statiana, Thetis docet, quæ filium ſuum Achillem inuulnerabilem reddidit, prætetquã in plantis quibus eum tenuit dum intingeret. Seruius tamen dicit Donati ſententiam non approbari) & ipſæ lapſæ. i. labentes, ſub ſidera. i. in ſublime, fuga celeri. i. celeriter aufugiendo, relinquunt prædam ſemeſam. i. ſeminoratam, & ueſtigia. i. indicia unguium ſuorum, fœda. i. obſcœna & turpia.

NVLLO cuſtode per herbam] In antiquis aliquot libris Per herbas, legitur. [Vocamus Io prædam patremque Iouem] In pleriſque peruetuſtis lib. dictionum ordo mutatus eſt in hunc modum, In partem, prædamque Et hãc lectionem agnoſcit Seruius. [Quatiunt clangoribus alas] Antiqui nonnulli lib. Plangoribus legunt. [Rurſum in receſſu longo] In lib. pleriſque ueteribus legere eſt, Rurſus in ſeceſſu [Turba ſonans prædam pedibus circumuolat uncis] In antiquis aliquot exemplaribus ſublata dictione, Prædam legere eſt, Turba ſonans pedibus ſubito circumuolant uncis. [Tectoſque per herbam] In antiquus aliquot exemplaribus, Per herbas, legitur. VARIÆ LECT.

Vna in præcelſa conſedit rupe Cæleno
Infelix uates, rupitque hanc pectore uocem:
Bellum etiam pro cæde boum, ſtratiſque iuuencis,
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?
Et patrio inſontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta,
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit uobis Furiarum ego maxima pando
Italiam curſu petitis, uentiſque uocatis,
Ibitis Italiam portuſque intrare licebit,
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam uos dira fames, noſtræque iniuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
AEN. Dixit & in ſuam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Diriguit. cecidere animi, nec iam amplius armis,
Sed uotis precibuſque iubent expoſcere pacem,
Siue deæ, ſeu ſint diræ, obſcœnæque uolucres.

CERA. INfelix uates] Nuncia infelicitatis, ut Homerus μαντίς κακῶν. [Rumpit uocem] Cum indignatione loquitur, ut, quid me alta ſilentia cogis Rumpere, & notandum (ut ſupra diximus) Rumpit uocẽ [Laomedontiadæ] Perfidi, à rege natum opprobrium, qui deos fefellit. [Patrio regno] Neptuno. [Accipite ergo] Quia uos bellis appetitis, ac ſi diceret ut futurum tamen iam nũc poſſitis timere. [Quæ Phœbo pater omnipotẽs] Tribuit auctoritatem, ne poſſint a ſe dicta contẽni. Simul notãdum, Apollinem, quæ dicit a Ioue cognoſcere. [Phœbus Apollo] Purus, impolutus, & eſt Apollinis ſixũ autonomaſium, qđ alii dari nõ poteſt. Nam ſunt alia communia, ut pater omnipotẽs. [Furiarum maxima] Adeo ipſæ ſunt furiæ, ut & unum epitheton habeãt, & cauſis cõſentiant. Nam ait de Tiſiphone, Furiarum maxima iuxta Accubat, & manibus prohibet contingere menſas. Quod etiam hæc faciunt, & ferentes Troianis tamen & prænũciates [Italiam curſu petitis] Ex his quę uorunt ſibiem dicẽdis accommodarunt. [Quam uos dira fames] Vt Varro in ſecundo diuinatum dicit, oraculum hoc a Dodoneo Ioue apud Epirum acceperunt, quod modo dixiſſe fingit Harpyias. & tamẽ coloraſte tangit hiſtoriam dicẽdo Quę Phœbo pater omnipotens. [Noſtręque iniuriæ cædis.] [Iſta mentitur.] Nam imminens Troianis fatalis eſt fames. [Ambeſas] Vndique eſas: hoc eſt rotũdas Maiores enim has habebant in honore deorum, paniceas. ſ. [Refugit] Non metu (nec enim mĩn auctibus congruit) ſed ne poſſet placari. [Nec iam amplius armis] Subaudi uſi ſunt. Nec. n. poteſt eſſe ab inferioris Zeugma, quod plerunque fit, ut & p omnia unus ſermo ſufficiat ut, Troiugena interpres diuũ qui numina Phębi, Qui Tripodas Clarii lauro, qui ſidera. per omnia ſontis intelligis. Plerunque alius ſubaudit, ut hoc loco Item, Diſce puer uirtutem ex me utrunque laborẽ, Fortunã ex aliis, Subaudia opta. Nam fortuna non diſcitur. [Sed uotis precibuſque] Duplici ratione placantur numina, aut uotis, aut precibus. Vnde eſt, Iunonis magnę primum prece numen adora. Item, Iunoni canẽ uota libens. [Iubent] Volunt, ut, Infandum regina iubes renouare dolorem [Siue deæ] Quia diuinant [Obſcœnæque uolucres] Quia in his uẽtris cernebant proluuiem. Bene autẽ etiã ſi

ASC. aues ſunt, eas eſſe dicit placandas propter peſſima omnia.

VNA in &c.]Recitat quæ ſubſecuta ſunt, reliqua uaticiniũ uidelicet, Dirum Celænus Harpyæ, & furiæ, ac uatis futurã famem denunciantis. vt primũ in Italiã peruenerint. de quo dicit Don. ſic. [Præcelſa rupe]Qua uiderat parari uehementiã, belli. [Bellum]inuectio quãdo nõ oportuit hēt principia. fuit. n. iraſcẽtis Fuit breuis inuectio, ſed oĩs continet, nã adſerit, perſonã ſuã innoxiã, deformauit aduerſa, appellando Laomedontiadas Dixit cãm iuuencos ſtratos & propoſuit inuaſionis crimen. Dixit criminis augmentũ, ut poſt uiolentiã in armẽta, addit q̃ de expugnatione domorũ cogitauerint Dixit inferentes, Dixit, factũ non tamẽ factũ fuit, ſed pro facto tenet, quod facere cogitarunt. Nã inuadere greges, amare iuuentutẽ eo tendit, ut eriperent alienum imperium, non male quæſitum, ſed relictum à parẽtibus. ultio aũt eſt q̃ diu expectent, q̃ metuant. [Figite]. i. quę infixa uox uulneret. Dat aũt orationi auctoritatẽ, cum uelut ex p̃cepto Iouis illa dicerę demõſtret, & Apollinis iuſſu, & ſibi aliquã tribuit poteſtatẽ, cum dicit furiarũ maxima. Nam ꝑꝑ hoc digna uĩ, propter quã triſtia nunciarentur. [Italiam] Hæc poſuit, ut ex iis faceret fidem ſequentibus. [Sed non ante datam[Oſtendit q̃ neceſſitati famis, non licito remedio, ſed ſacrilegio eſſent ſubuectum [Menſas [Nã mẽſas dicit, quæ ex frumento confectæ diis Penatibus conſecrantur, & ne hoc genus pent ab ultione. Harpiarũ decretũ uideatur, addit, Noſtræque iniuria cædis. [Cecidere] Qui ſpe proſperũ fuerant in ſublime producti. [Siue deę,] q. d non erat reſpiciendum, an deæ eſſent, un monſtruoſę uolucres, dũmodo facerent ea quibus imminentia mala remoueri poſſent [Obſcenas] Aliqui putant dici, obſcenum ex ob, & cœnum, & dici a græco uerbo χοινῶ i. ſordidũ reddo, unde nos dicimus, inquino. ergo per œ, diphthõgũ ſcribendum eſſet. Alii uolũt, ex ob, & cano, & tũc careret diphthongo. Varro tamẽ ait, ex ob, & ſcęna, & ſic haberet diphthongũ. œ. Alii dicunt, obſcęnos, dici ob Oſcis. qui eſſent populi malis moribus. Ordo eſt. Vna. ſ. Harpyarum, Celæno; ſ. nomine conſedit in rupe p̃celſa. i. ualde alta, exiſtens uates infelix. i. nuncia infelicitatis, & rupis. i. uiolenter expreſſit. pectore. ſ. ſnõ, hanc uocem, i. hanc orationem. O Laomedotiadæ. i. a perfido rege denominati & inſtituti paratis ne inferre bellũ dicit, ꝓ cęde boum. i. q̃ a occidiſtis boues noſtros, & pro iuuencis ſtratis. i. quia ꝓſtrauiſtis iuuencos noſtros, q. d. ubi ueniam precari deberẽt, & damnum reponere, iniuriã maiorem inferunt, & paratis ne pellere Harpyas inſontes. i. quę nobis priuſquam boues noſtros inſerteris, nihil nocuimus a regno patro. i. paterno, hoc eſt patris noſtri. Neptuni, uidelicet. Ergo quia hoc prætenditis, accipite, & figite hæc mea dicta, animis, ſup. ueſtris, hoc eſt intelligite, & intellecta memoriæ cõmendatę ut cum aduenerint memineritis Ego exiſtẽs maxima furiarũ. i. dirarũ pando. i. manifeſto uobis ſup. ea quæ pater omnipotẽs. i. ſumus deorũ Iuppiter prædixit Phœbo. (Ergo nec Phœbus futura ſcit, niſi à deo prædixerit) & q̃ Apollo Phębus. i. purus & impollutus (q̃d epitheton, quia ꝑ excellentiã Apollini competit, ꝑ ſe pro illo ponitur) incipit aũt à notis, ut fide habeat ignotis uos petitis Italiã curſu. i. feſtina licet ſæpe impedita nauigatione & uẽtis uocatis. i. inuocatis in exiliũ ueſtros, uos ibitis Italiam i ꝓuenietis quidẽ in Italiam & licebit. i. licitũ erit intrare portus, ſup. Italicos, ſed uos & non cingetis ante. i. prius urbe data. i. conceſſam nobis a diis, uõ cingetis, dico, męnibus prius quã dira fames, & iniuria cædis noſtræ. i. in boues, & iuuencos noſtros illatæ, ſubigat. i. compellat uos abſumere malis. i. mandibulis, hoc eſt comeſſe, aut denorare dentibus, menſas. i. quadras panis, a metiendo dictis, quia ſuper illas ponitur obſonium, ambeſas. i. circuntoſas, id aũt euenit in 7 ut paulo poſt principiũ illic narrabitur. Dixit[ſ. Celæno & ipſa ablata pennis. i. alarũ ſuarũ, refugit ĩ ſiluas, ne plura ab ea repeterẽtur, aut ut ſe iratam ſignificaret. At. i. ſed ſanguis gelidus a diriguit. i. rigidus & cõcretus factus eſt ſociis ſubita formidine. i. ꝑꝑ ſubitam & inſperatam formidinẽ, animi. ſ. ſociorũ, cecidere. i. labefacti ſunt, nec iã amplius ſup. uſi ſunt, aut cõtenderunt armis, ſed iubent. i. ſolunt expoſcere pacẽ. i. ueniã, votis, & precib. ſiue ſint deæ, ſeu ſint diræ, & ſcœnæ uolucres. i. q̃cunque eſſent quæ futura præſciebant, & prædicabant.

VOBIS furiarum ego maxima pando]In pleriſque ueterib. exemplaribus, non eſt pronomen in contextu, ſed ita legitur, Furiarum maxima pando. [Dixit, & in ſiluam]In libris pleriſq; netuſtioribus, in ſiluas legitur.

Et pater Anchiſes paſſis de littore palmis
Numina magna uocat meritosque indicit honores
ANC. Dii prohibete minas: dii talem auertite caſum
Et placidi ſeruate pios. AEN. Tum littore funem
Diripere excuſſosque iubet laxare rudentes
Tendunt uela noti. fugimus ſpumantibus undis.
Qua curſum uentusque gubernatorque uocabant.
Iam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & neritos ardua ſaxis.
Effugimus Ithacæ, ſcopulos, Laertia regna:
Et terram altricem ſæui execramur Vlyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & paruæ ſuccedimus urbi:
Anchora de prora iacitur ſtant littore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramurque Ioui, uotisque incendimus aras
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii iuuat euaſiſſe tot urbes
Argolicas, mediosque fugam tenuiſſe per hoſtes.

SERV. PAſſis] Solutis. [Numina magna]Iouem, Mineruam Mercurium ſecundum Samothracis [Meritos congruos. i. expiatorios. unde ſequitur. [Dii ꝓhibete minas, auertite caſum] Bene etiam ſi contingat caſum credit eſſe, non ultionem[Seruata pios] Propter facta ſacrificia. [Ventusque gubernatorque uocabant] Honeſtius ad elocutione per pluralẽ utimur numerum, licet poſſit etiam ſingularis eſſe. [Nemoroſa Zacynthos]Inſulas Græciæ commemorat [Sameque Cephalenię eſt iſta. nã Samos in Aſia eſt. [Effugimus]Treſ uſimus celeriter. [Laertia regna]Irriſoria cũ præmiſerit ſcopulos, ut, Immania ſaxa, Veſtras Eurędomos [Leucatæ nimboſa cacumina mõtis] Leucatę mõs eſt altiſſimus in ꝓmontorio Epiri iuxta Ambraciã ciuitatẽ. q̃ Auguſtus Nicopolim appellauit uictis illis Antonio & Cleopat. Ibi & templum Actiaco Apollini cõſtituit, & ludos actiacos. Vnde nunc Verg in honorẽ Auguſti, quę ipſe fecit, dat eius origini. Nam Aeneã illic dicit ludos celebraſſe, & alibi inducit Aeneam promittentẽ templũ Apollini, quod feciſſe, conſtat Auguſtum, ut; Tum Phębo & triuiæ ſolido de marmore templum conſtituam. [Et formidatus nautis]Aut propter aſperitatem locorum, quia ſaxoſa ſunt, aut ut quidam uolũt, quia moris erat aliquem et de nautis immolari [Hunc petimus]Occurrebat Cur formidatum petiit? Ideo intulit feſſi. [Paruæ urbi]Ambraciæ. Tellure potiti potior & illa te dicimus, & illius rei, ſed per ſeptimũ iti uſa eſt, per genitiuũ figurate ponitur. Sal. Vt prius quã legatos uideret. Aduerbialis potiretur. Legimus & per accuſatiuũ, ſed uti non poſſumus. Terent. Patria potitur cõmoda. (Luſtramurque Ioui) Aut luſtramur. i. purgamur, vt Ioui ſacra faciamus. aut certe luſtramur Ioui. i. expiamur. Piaculũ. n. commiſſũ fuerat Tauro in Thracia immolato, vt diximus ſupra. & licet multa fuiſſent ſecuta ſacrificia Intelligebat, tñ adhuc numen iratũ non deſinentib. malis. Sciẽdũ ſane moris fuiſſe, ut piacule cõmiſſo ludi celebrarent. Nã cu Romani iracũdia Martis deũ laborarent. & eã nec ſacrificiis, nec ludis placare poſſen: quidẽ ſenex ſtatutis ludis Circẽſibus ſaltauit, q̃ ſola fuit cauſa placationis. Vnde & natum prouerbium eſt. Omnia ſecunda, ſaltat ſenex. (Actia littora) Vt ſupra diximus, propter Auguſtum. q. d. qui his ludos ſtatuit agonales. (Patrias paleſtras) Palæſtræ uſus primum apud Athenienſes repertus eſt. Troiani autem præter Dardanum, & Teucrum, etiam Athenienſibus originem ducunt. Vnde & Mineruam colunt. Hic eſt in 2. Neu populum antiqua ſub religione tueri? Antiquus, ab Athenienſibus traditis. Iliacis, ergo Athenienſibus. unde Ilienſes didicerunt. Fugã tenuiſſe]Feliciter nauigaſſe. Nam tenere eſt implere, ut, Ni teneant curſus. i. impleant. Et poteſt intelligi ſecundu cõem ſenſũ, ob hoc eos luſtratos. i. expiatos ob hoc ſacrificaſſe, & ludos.

celebraſſet, quia hoſtiles terras ꝓſpera nauigatione trāſierāt.

SERV. A T pater, &c.]Seruato decoro ubi ſocij rerum imperiti, diris illis, uota & preces deſtinabant Anchiſes magnis numinib. meritos incidit honores, ſciēs, quod quæ Iuppiter promiſerat, minora numina impedire non poſſent. Peracto aūt ſacrificio, mox nauem cōſcenderunt, & per uarias Græciæ inſulas præter uecti, apud Leucatē montem in promontorio Epiri ludos delebrabant, de qua re dicit Don. in hunc modum. [At pater Anchiſes)Huic ſemper dat partes conſiliorum, & ſcientiam ſacrorum, ſic in flamma Aſcanij, ſic in piaculo Polydori, ergo & hic omiſſo errore aliorum non rogat Harpyiam, quam cōſtat eſſe monſtruoſam, & quæ aliorum iuſſiones pertuliſſe profitetur, ſed magna numina. Ipſa.n. placanda fuerant, a quibus dixi nuncij eſſet origo [Meritos]Pro magnitudine petitionis conuenientes, uel meritos ſecundum interiorem ſacrorum ſcientiā. [Dij prohibere]Poterant hæc eſſe uera, & non uera, hocque cognoſcebat Anchiſes, quod ex uerbis eius apparet. Nam cum dicit, Dij prohibere minas, oſtēdit nihil fuiſſe depoſitum, ſed prohibete, inquit, minas, ne oriretū fauor diuinus. (Auertite caſum) ut ſi uere eſſet caſus eiuſmodi, qui potuiſſet exiſtere auerteretur. Ergo ſingula, ſingulis dedit. ſupra dixit, ꝓhibete, hic, auertite, ut prohiberent naſci quod non erat: Auerteretur autem, quod credebatur ingruere. [Formidatus]nō fugerūt, quia feſſi indigebant refectione, & fugit occaſio ni ludos celebrarent in honorem eius dei cui tantum debebant. Ergo, non luxus fuit cā ludorū egentibus, & peregrinantibus. ſed gratulatio ſeruantæ ſalutis. Hæc ille. Ordo eſt. At. i. ſed, Anchiſes pater ſ. meus, ſed honorificentius dicit, pater, abſolute, quā ſi dicat, pater meus, qa honoris gratia, uidetur totius claſſis pater. & patronus, unde ſemper oīa ad eum referuntur, vocat, i. inuocat, de littore, in quo ſ. erant magna numina, non ergo Harpyias, quod inde corū fuiſſet, & hoc palmis. i. manibus, paſſis. i. extēſis. & ſolutis, & indicit honores meritos. i. congruos, & expiatorios, aut qui mereantur expiationē, & ſup. dicit, aut uocat, dicens, dij prohibete minas. i. ne eueniant quę minatur dira Celæno. O dij auertite talem caſum, id eſt tam diram famem, & vos placidi, ſeruate pios. i. religioſos, & ueſtri cultores, hoc eſt Troianos, rū. i. deinde, poſt ſacrificia & preces, iubet diripere funem. i. retinacula nauium, ſup. ab littore, & laxare. i. explicare uentis, rudentes, i. funes uelorum, & antennatorū, excuſſos. i. extēſos. Noti, id eſt uenti illi, tendūt, & implent uela, nō fugimus. i. celeriter auchimur, undis ſpumātibus. ſ. ex ſulcatione celeri. fugimus dicit, ea qua uētus & gubernator uocabāt curſum Zacynthos illa Græcię inſula, nemoroſa. i. ſiluoſa apparet iam, ſup. è medio fluctu, & Dulichium, & Same, & Neritos ardua ſaxis. quæ ſunt inſulæ Græciæ è quibus Vlyſſes ſocios, in bellum Troianū adduxerat, ſup. apparet, non effugimus ſcopulos Ithacæ, regionis illius, appoſitorie, ad contemptum. [Nā appoſitio, tribus de cauſis fieri ſolet. tollēdæ, uidelicet ęquiuocationis gratias. aut ſpecificationis aut proprietatis attribuendæ, ea autem nunc laudem, nūc vituperium hēt.) regna Laertia, id eſt in quibus regnabat Laertes pater Vlyſſis, & execramur, ut uulgo dicunt maledicimus, & deteſtamur cum imprecatione malorū terrā altricē, id eſt nutricem, aut alumnam ſæui Vlyſſis. Mox, & id eſt etiā cacumina, id eſt ſummitates, nimboſa, id eſt in quibus iugiter ſunt nimbi, id eſt nubes, & uenti, Leucatæ mōtis cadētis ſaxis (è quibus, qui ſe præcipitem in mare dederit, fertur liberari à nimio amore, unde Sappho Ouidiana, Cur nunc non ignibus æquis Vreris? Ambrachiæ terra petenda tibi eſt Phœbus ab excelſo quantum patet aſpicit æquor, Actium populi, Leucatiūque uocāt. Hinc ſe Deucalion Pyrrhæ, ſuccenſus amore, Miſit, & illęſo corpore preſſit aquas Nec mora iuſſus amor terigit latiſſima Pyrrhæ Pectora Deucalion igne leuatus erat. Declinat autem Leucas, Leucatis, & Leucates, ſeu Leucata, Leucatæ) cacumina, inquam, Leucatæ. ſup aperiuntur. i. apparēt mox, ꝑ zeugma ab inferiore, & Apollo formidatus, i. templū Apollinis formidatum nautis, quia periculoſum eſt eo ꝓpter ſcopulos accedere, aut templum Apollinis formidati nautis, quia ei de nautis illic ſacrificiū fiebat, aperitur i. clare uidet, nos feſſi. i. defatigati, petimus hunc i templum huius Apollinis, etiā formidati, & ſuccedimus paruę ubi. i. in paruam urbem. ſ. Abrachiam, anchora iacitur de prora, puppes, ſtant littore. i. ad litus, quia obuertunt pelago proras, qui in terram nō tutam adueniunt, & nos potiti tandem Tellure, inſperata. i. qua nō ſperabamus potui, luſtramur. i. expiamur, Iouis. i. in honorem Iouis, & incēdimus aras uotis, & celebramus littora Actiaca, ludis Iliacis, id eſt Troicis quos illic Auguſtus poſtea celebrauit, in cuius gratia hæc finxit poeta. Socij nudati exercent Paleſtris patrias. i. quales in patria exercere ſolebant, & hoc, oleo labentes. i. eos lubricos faciente, aut defluēte, ungebantur. n. pluſquā Paleſtrā intrent, & contra uentos, & ut lubrici elaberētur, nec comprehenderentur, iuuat. i. delectat eos, euaſiſſe tot urbes Argolicas. i. Græcas, & tenuiſſe fugam per medios hoſtes. ſ. Græcos.

VARIA LECTIO.

FVGIMVS ſpumantibus undis]In libris aliquot antiq. Ferimur, legitur. (Dij prohibere minas, dii talē auertite caſum An Antiquis aliquot lib, Prohibete nefas, & auertite peſtē, legūt) (Gubernatorq; uocabāt.) Verbum id numero plurali fere paſſim habetur in uulg. lib. Sed in antiq. aliquot, Vocabat, ut propinquiori adhæreat (Dulichiūq; Sameq; & Neritos) Sūt libris aliquot antiquis. i. q̃bus, Samosq; legitur. [Effugimus Ithacæ, ſcopulos)In antiq; fere oībus legas, Effugimus ſcopulos Ithacæ. (Diri execramur Vlyſſis) In Med. libro. Vlyſſei.

ASC. MAgnum ſol circumuoluitur annū) Antiqui qui tempora ſideribus computabant & dixerunt primum lunarem annum 30. dierum. Vnde inuenitur vita in aliquibus trecentorum annorum. ſ. lunarium. Poſtea ſolſtitialis annus repertus eſt, qui 12. cōtinet menſes. Mox maiore cura annum eſſe magnum uoluerūt omnibus planetis in eundem recurrentib. locū, & hoc fit, vt ſupra diximus ſm Ciceronis Hortēſium, poſt ann. 12954. ſolſtitiales. ſ. Bene ergo nunc magnum addidit, ne lunarem intelligeres. Bene ſolis nomē, ne quia dixerat magnū illum planetarum acciperes de quo uaria dicuntur & à Mentore, & ab Eudoxo, & à Ptolemæo, & ab ipſo Tullio. Nā in libris de deorum natura, tria milia annorum dixit magnū tenere annū. (Aere cauo clypeū) Aeris caui, ut, Pulchrā prole.

Interea magnum ſol circumuoluitur annum:
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Aere cauo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno,
Aeneas hæc de Danais uictoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & conſidere tranſtris,
Certatim ſocij feriunt mare: & æquora uerrunt.
Protinus aerias Phæacum abſcondimus arces,
Littoraque Epiri legimus portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Butroti aſcendimus urbem,
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamidem Helenum Graias regnare per urbes,
Coniugio Aeacidæ Pyrrhi, ſceptrique potitum,
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroque incenſum pectus amore
Compellare uirum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes, & littore linquens.
Solennes tum forte dapes, & triſtia dona,
Ante urbem in luco falſi Simoentis ad undam
Libabat cineri Andromache, maneſque uocabat
Hectoreum ad tumulum uiridi quem ceſpite inanē,
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacrauerat aras.

(Abantis) Penultima habet accentum, & hunc Abantem intelligamus occiſum cū Androgeo. (Rem carmine ſigno) Rem, uotum. i. uoluntatem. Et ſciendum carmen dici quidquid pedibus cōtinetur. Nam & hic unum uerſum, carmen dixit, & in Bucolicis duos ut tumulo ſuperaddite carmen, Daphnis ego in ſyluis, hinc uſque ad ſydera notus, Formoſi pecoris cuſtos formoſior ipſe. (De Danais victoribus) Irriſio eſt: ut, Victoresq; canunt Danai. (Arma)Conſecrauit, ſubaudis. (Aerias arces) . i. altas. (Phæacum) Concyram inſulā dicit ſitam inter Epirū & Calabriam ubi regnauit Alcinous (Abſcondimus) Nauticus ſermo. Sane mira uſus eſt celeritate, ut ante abſcōdisā quā uiſam inſulā dī. (Portuq; ſubimus Chaonio) Vt, Subeūt muro. Nā ſi Chaonios legeris, difficilis eſt ſcanſio, nō excluſos. (Butroti urbē) id ē Butrotū, ut, Fon-

Vt me conſpexit uenientem;& Troia circum
Arma amens uidit, magnis exterita monſtris
Diriguit uiſu in medio,calor oſſa reliquit,
Labitur, & longo uix tandem tempore fatur:

ut Fontem Timaui.Hæc autem ciuitas eſt in Epiro.cuius pars eſt Chaonia, quæ ante Moloſſia dicta eſt [Incredibilis rerũ fama] incredibiliũ rerũ fama. Et bene non credit. Vnde & poſtea interrogat,Pyrrhin' connubia ſeruas? [Patrio marito.] Atqui Thebana fuit, ſed aut prouinciam pro patria poſuit,ut Italiam quæro patriam.Item Sal. Hiſpaniam ſibi patriam eſſe. Aut certe ſecundum ius locutus eſt,quia uxor, uiri domicilium ſequitur. Iuſta ergo Hectori,laſtæ Troiæ eſt: Nã & ciuitatis, de iure eſt,Ce li,n.hæredit as dicitur [Ceſſiſſe marito] Conſuetudinis regiæ fuit , ut legitimam uxorem non habẽtes,aliquã licet captiuam.tamen pro legitima haberent adeo ut liberi ex ipſa nati ſuccederent. Pyrrhus hãc quaſi legitimam habuit, & ex ea filium Moloſſum ſuſcepit.Poſtea cum uellet Hermionẽ Menelai, & Helenæ filiam Oreſtis iam ante deſponſatã ducere uxorem,Oreſtis inſidijs,in templo Delphici occiſus eſt Verum moriens præcepit ut Andromache (quæ apud eum cõiugis locum tenuerat) Heleno daretur propter ſupradictũ beneficiũ, quo eum a nauigatione prohibuerat.Inde factũ eſt,ut teneret regnũ priuigni,qui ſucceſſerat patri, à quo Moloſſia dicta eſt pars Epiri,quam Helenus poſtea à fratre Chaone,quẽ in uenatu per ignorantiam dicitur occidiſſe,Chaoniã nominauit,quaſi ad ſolatiũ fratris extincti.] Progredior portu,claſſes,& littora linquens] Hyſteron proteron in ſenſu, ante.n.linquitur littus,& ſic à portu proceditur.Notandum ſane finitum eſſe uerſum participio,quod rerum apud Latinos eſt,& apud Græcos uitioſiſſimũ.[Solẽnes] Legitimas aut iuerſarias.[Triſtia dona] Tale eſt illud,Quẽ ſemper acerbũ,Semper honoratũ (ſic dij uoluiſtis) habebo.[In luco] Lucum,ut ſupra diximus.nunquã poſuit ſine religione.[Nã in ipſis habitant manes piorũ,qui laſta uoleaſunt, unde in 6.Nulli certa domus lucis habitamus opacis.[Falſi] Simulati. [Manesq; uocabat] Sacrificij manes ſepulturæ conciliabat manes Hectorea,& bene in luco,ut diximus ſupra.[Ad tumulũ] Xenophion.[Viridi ceſpite] Herboſo.[Geminas] Vnam marito,alteram filio Aut certe illud reſpicit, quia inferi pari gaudent numero,ſuperi, Ecce duas tibi Daphni Superi uero impari,ut numero Deus impare gaudet.[Monſtris] Rebus inſperatis [Diriguit uiſu in medio] Dũ me cernit,obſtupuit. [Calor oſſa reliquit] Extimuit,vt, Soluuntur frigore membra.

ASC. INTEREA magnum,&c] Docet quõ ab Ambrachia in Butrotum peruenerunt,illicque Helenum,filium Priami regnantẽ cũ Andromache, Hectoris olim coniuge,inuenerunt,unde dicit Donat.ſic [Magnum] Decet per.[Aeneas hæc] Breuiter titulus,urbem continet latitudinẽ meneat poſuit Aeneas ſcripſit. Nam fuit memorabile, a quibus loca rece poſuiſſe, cuiuſq; fuiſſe vbi erat periculũ manifeſtũ,habuiſſe arma ſublata victoribus,& in ipſorum ſedibus oſtentationis cauſa,addidiſſe quoque epigramma quod & ſuam gloriam teſtaretur. Et illorum qui victores receſſerãt ludibria,ſuæ fortunæ beneficio,ut apud uictores,arma ipſis erepta,publice lucerẽt. [Priamidem Helenum] Mirabatur,à perſona quòd frater Paridis uictus, regnaret inter uictores,a loco,ut Troianus in Græcia,a numero,non per urbem,ſed per plures,à fortuna,ut regnaret potius Pyrrhi coniugio,ac ſceptro.Ergo incredibile uxore Pyrrhi uictoris Troiæ,hominẽ ex Priami genere habere,& cum Pyrrhus uita ceſſiſſet,Andromachen iterum patrio marito ceſſiſſe.Ergo obſtupuit Aeneas potius quã miratus ſit.[Monſtris] Monſtrum fuit, ut quo tempore manibus parentaret,Aeneas appareret,ut & ipſe mortuus putari poſſet.Calor oſſa reliquit (Nam turbata mente,recedit calor. Eſt aũt ſapiens conſiliũ poetæ, tractantis perſonam mulieris,ſoluentis inferias mortuo, & illius amore retinẽtis,ex confuſione aũt mentis.quia perfecte uidere nõ potuit,ſed dixit in errore ne eſſet mortuus.Prior uidit mulier,prior loquitur, Aeneæ uerecundia intemerata reſeruatur. Ordo eſt. Sol circumuoluitur interea.ſ,dum ludis intenti erant ſocij,ſuper magnũ annum,hoc eſt,per circulum,ac urbẽ anni ſolaris, & hyems.i.tempeſtas,glacialis i.glaciem congelans, exaſperat undas , Aquilonibus.i.uentis illis frigidiſſimus. Ego.ſ.habitu-rus,figo clypeũ cauo ære,aut qui erat ex cauo ære, eo quòd incuruus eſſet,aut cũ clangore tubæ ex cauo ære facte,clypeũ,dico geſtamen magni Abantis Græci, non autem Troiani, de quo dictũ eſt in) Et quẽ uictus Abbas quòd ex titulo patebit,figo,inquit,poſtibus aduerſis i.cõtra nos poſitis,& ſigno rẽ carmine. i.titulo unius uerſus,qui ſic perficit, Ego Aeneas ſiai,aut cõſe

erat iſtic,hæc arma rapta de Danais victoribus Troiæ.Aut Aeneas finxit hic,& conſecrauit hęc arma rapta de Danais uictoribus .i. qui ſe uictores gloriantur,ſed dictum eſt,uictoresque cadũt Danai.uictus autem uidetur cum Androgeo. Ego iubeo tum.i.deinde linquere portus & conſidere trãſtris, id eſt per tranſtra,ut remis incũbãt.Vnde ſequitur ſocij feriũt mare,certatim.i.cum certamine,& uerrunt.i.ſcuerrũt æquora,remis ſ.ſuis,nos abſcõdimus prætereundo.ſ.protinus,arces aerias i altas Phæacũ i.Corcyram, inſulam inter & Calabriã, ubi Alcinos rex Phæacum,qui Vlyſſem hoſpitio ſuſceperat regnabat,& legimus.i.ex ordine pernauigamus,littora Epiri,& ſubimus i ſubintramus regionem illam portu,Chaonio.i.per portum Chaonium,alij legunt,portusq; ſubimus Chaonicos & ita abſumitur a,litera cũ uocali,quo more,m,abſumi ſolet, quæ abſumptio frequẽtiſſima eſt apud Ennium,Luciliũ,Lucretium, & cæteros antiquos nec rara uideri fuiſſe apud Virg.ſed mutata à grammaticis,aut poetis illis,qui opus caſtigãdũ ſuſceperant,& aſcendimus celſam urbem Butroti,i Butrotũ ipſum,quæ urbs celſa eſt (Ordo tamẽ eſſe põt ſubimus , & aſcendimus urbẽ Butroti portu Chaonio,qui eſt in Chaonia parte Epiri,qui olim Moloſſia dicta eſt] Fama rerũ incredibilis.i.difficilis creditu,quia rerum incredibilium,occupat aures,id eſt increbuit auribus noſtris, hic.i.cum eſſemus in hoc portu,uidelicet Helenum Priamidẽ.i.Priami filiũ,regnare per urbes Graias,id eſt Græcas, coniugio.i per coniugium Pyrrhi Aeacidę.i.pro nepotis Aeaci,quia Aeacus genuit Peleum, Peleus Achillẽ, Achilles Pyrrhum,& potitũ,ſup eſſe,ſceptris.i,regalibus ditionibus in diuerſis urbibus quæ per ſceptra ſignificãtur & Andromachen Hectoris olim coniugem ceſſiſſe.i.iure aduenĩſſe, & cõceſſam eſſe,marito patrio.i.qui erat de patrio priori marito,aut de patria mea (vt ad Aeneã referatur (iſta aũt uia ſunt incredibilia,& ideo obſtupui,& pectus,ſup.meũ incenſum eſt miro amore.i,deſiderio & affectu,compellare, pro cõpellãdi.i. alloquẽdi,uirum.ſ.Helenum,& cognoſcere, pro cognoſcendi tantos caſus.i.fortuita rerum euenta,ego progredior portu.i, de portu, linquens claſſes, & littora.i.claſſes ad littora appulſas Andromache,libabat,id eſt ſacrificabat ad placandũ forte,tũc ſ.cum aduenirem,quia fortuitũ erat,nõ quod libabat.ſed quòd tunc libabat,dapes ſolẽnes.i.legitimas,& anniuerſarias,& dona triſtia.i.funebria & ad luctum pertinẽtia,grata itaque, ſed non iocunda,libabat,dico,cineri uidelicet Hectoris non vero, quia ille ſepultus non erat,ſed ſimulato,res autẽ ſimulato in ſacris quando uera haberi non põt,pro uera habetur,& uocabat.manes.i umbras Hectoris uagantes ſecũdũ ſuperſtitionẽ Ethnicorum, propter illegitimam ſepulturam, aut uiolentã mortem,quia nondum tempus uitæ in quo in corpore tãquã in carcere contineri debebant, expleuerant.iuxta tumulũ Hectorem quem ipſa ſacrauerat.i.cum ſacrificatione extruxerat inanẽ i.ſine corpore ſup. de ceſpite uiridi,ut errore,anima oblectaret , & ipſa ſacrauerat geminas aras Hectori. i. marito & Aſtyanacti filio,lacrymans.i.defiens cauſam,quia.ſ.duo chariſſima pignora amiſerat Quæ ſup. (nam relatiuum ſæpe,in hoc poeta ſubauditur) ut i.poſtquam cõſpexit me uenientẽ,& uidit arma Troia eſt. Troiana (triſſyllabum eſt, Troia, a Troius,a Troia,Troium) circum.i.in circuitu ipſa exterrita magnis monſtris,quia mirabile erat,quod ſuæ arma.i. inſignia Troianorũ cõſpiceret,cũ inferis ſacrificaret, & inferias celebraret. Troianis.Vnde neſciuit an uiuus,an defunctus eſſet Aeneas quem ferebat Nam defunctus põtuiſſet in ſimulacro apparuiſſe ut illis creditum eſt,diriguit.i obſtupeſcens,quaſi rigida & immobilis facta eſt,in medio uiſu.i.ut me ad medium ſatietatis inſpexerat tantum adhuc uiſura,quantum uiderat,niſi diriguiſſet, calor reliquit oſſa & deſcendit ad præcordia ipſa,labitur.i.cecidit amens,& fatur tandem vix.i.cum difficultate longo tempore,ſubaudi poſt.Quid autem dixit, ſequentia oſtendent.

VARIA LECTIO.

PORTVQVE ſubimus Chaonio,] Valerius Probus legit, Portusq; ſubimus Chaonio,Cum tamen ſint etiam,qui legũt Portusq; ſubimus Chaonios.] Butroti aſcendimus urbẽ] Vetera pleraq; omnia exemplaria, Accedimus,legũt.(Obſtupui,mireque incenſum pectus amore) Vt miſſum faciã obſtupui,de quo ſæpe dictum,lib.nonnulli admodum uetuſti legũt, Incenſum eſt pectus , ſed forte illud ex paraphraſi huc inſertum.

Vera,

SERV.

VEra ne te facies]Ordo eſt.O nate dea afferane te mihi uera facies uerus nuncius? [Viuis ne] Et ſecundum muliebrem affectum interrogat & bene ſuſpicatur Nam & inferis ſacrificat & in luco in quo habitant manes? [Hector ubi eſt? Dixit lacrymasq; effudit] Hoc ad Aeneæ ptinet gloriã. ut ab Hectore nunquã diceſſiſſe uideatur. Sentit aũt hoc, Si umbræ uidentur in ſacris, cur nõ eorũ magis quibus ſacrificatur?[Furenti]Inconſolabiliter & impatienter dolẽdi.[Hiſco] Hiſcere eſt hiare,nec loq; poſſe[Viuo equidem] Ac ſi diceret, ſi tamẽ uita eſt infeliciter uiuere[Excipit?] Signate locutus eſt,quia deiectam dixerat. Excipiũtur.n quæ cadunt[Digna]Congrua & priori conueniẽs [Hectoris Andromache] Si Andromache, ſequentibus iunge.Si Andromachen,ſuperioribus[Connubia ſeruas?] Tenes, ut,Et nunc ſeruat honores ſedem tuus oſſaque nomen [Demiſſa]Humili.[O felix] Bene & uirginitatem laudat, & mortem. ut oſtendat ſe inuitam Pyrrhi pertuliſſe connubium, & eſſe ſuperſtitẽ ſuis miſerijs (Priameia uirgo] Achilles dũ circa muros Troiæ bellum geret, Polyxenam uiſam adamauit, & conditione pacis in matrimonium poſtulauit, Quam cum Troiani fraude promiſiſſent.Paris poſt Tymbræi Apollinis ſimulacrũ latuit,& uenientem Achillem ad fœdua, miſſa uulnerauit ſagitta . Tum Achilles moriens petijt , ut euicta Troia ad eius ſepulchum Polyxena immolaretur , quod Pyrrus impleuit. (Ante alias) Ideo felicior q̃a uirgo extincta eſt . (Hoſtilem ad tumulum) Quia grande eſt mortis ſolatium ꝓpter ſſ is hoſtis interitus (Nec uictoris heri tetigit captiua cubile) Singula habeat emphaſim ſuam Nam parum erat dominum dicere niſi & uictoris adderet faſtum . [Tetigit] Non aſcendit. Nec genialem lectulum , ſed cubile . [Faſtus] Superbia, & eſt quartæ declinationis . Nam Liber qui dierum habet cõputationem, ſecundæ declinationis eſt. Vnde errauit Lucan.dicedo. Nec meas Eudoxi uincetur faſtibus annus.[Seruitio enixæ tulimus Hoc eſt ꝑtulimus, donec in ſeruitio poſitæ enitteremur.] Et bene plurali utitur numero, ad excuſandum pudorẽ [Ledæam Hermionẽ] Lædæ neptẽ. [Lacedæmoniosq; Hymenæos) Cum ingẽti felle,ac ſi diceret, Infelices maritis ſemper,ut Paridi & Deiphobo. Tranſmiſit habendam (Herili uoluntate, non lege coniugij, unde & Habẽda dixit.(Scelerum furijs)Matricido.i.(Agitatus) Stimulatus.(Excipit)Dolo interficit. (Patrias aras) Alij Achilleas intelligunt. Nam Pyrrhus. ut in hiſtoria legimus , occiſo patre in templo Apollinis Tymbræi reuerſus ad patriã ,In numinis inſultationem,in templo eius Delphico aras patri cõſtituit, & illic ei cæpit ſacrificare. Alij patrias Appollineas uolunt à Patris Achaiæ ciuitate,in qua Appollo colitur. Nec debemus quærere cur nõ Delphica adixerit, quia epitheta in alieno negocio plerũq; alta ponuntur,ut in 4 Italiam magnam Grinæus Apollo, Italiã Lyciæ iuſſere capeſſere ſortes cum à Delio tantum eum cõſtet accepiſſe reſpõſa (Ceſſit Pars Heleno) per priuignũ, ut diximus. (Pergamaq;) Pergama legendum, nõ ut pleriq; Pergameam, qui per imperitiam contra metrum ſentiũt . Decipiuntur aũt dum utrunq; deriuatiuum uolunt, cũ ſit pergama principale. (Qui rurſum uenti) Cum admiratione dictum eſt.(Qui ueni,) Id eſt tam proſperi. [Quæ fata] Tam nobis felicia. [Quis deus] Qui præſtitit ut te uidere poſſemus. Tale eſt & illud Aeneæ ad Didonem adulatoriũ Hinc me digreſſum ueſtris deus appulit oris.(Ignarum) Aliud diſponentem. [Superat ne (Viuit Sane nouedictum,& caret exemplo ut pauca in Virgilio Alij dicũt Superat ſuperſtites eſt,ſed ſuperſtes ꝓſentẽ ſignificat, ut Cicero in Murenana.Suis uterisque ſuperſtitibus.i præſentibus. (Quem tibi iam Troia)Hemiſtichium , nec in ſenſu plenũ. Sunt autem duo talia,ut hoc: Conceſſere deum, quem quidam ita compleuit . Conceſſere deũ profugis noua mœnia Teucris.(Amiſſæ cura parẽtis] Si parentis Creuſæ accipias,occurrit . Vnde ſciebat eam periſſe ? Et alij dicunt potuiſſe hoc uel Heleno diuinante cognoſci , uel Aenea requirente per Troiam.vt,Impleui clamore uiam . Sed utrunque uiribus caret Parentem ergo,patriam accipiamus: ut Tullius, Si tibi patriam quæ communis omnium parens eſt? Et eſt ſenſus, Dolet ne perdidiſſe patriam ? (Animosq; uiriles (Atqui ſupra dixerat puer , ſed animos uiriles ait pariẽtum conſiderationes. Vnde etiam in 9 de ipſo, Ante annos animumq; gerens curamque uirilem.

AND. Vera ne te facies, uerus mihi nuncius affers
Nate dea uiuis ne aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? AEN. Dixit: lacrymasque affudit:&
Im; leuit clamore locum. uix pauca furenti (oẽm
Subijcio, & rari turbatus uocibus hiſco:
Viuo equidem , uitamque extrema per omnia duco:
Ne dubita. nam uera uides.
Heu quis te caſus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reuiſit;
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubio ſerua?
Deiecit uultum, & demiſſa uoce locuta eſt.
AND. O felix una ante alias Priameia uirgo,
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnib. altis
Iuſſa mori: quę ſortitus non pertulit ullos,
Nec uictori heris tetigit captiua cubile.
Nos patria incenſa diuerſa per æquora uectæ.
Stirpis Achilleæ ſeſtus, iuuenemque ſuperbum,
Seruitio enixe tulimus qui deinde ſecutus
Ledęam Hermionem, Lacedęmoniosque Hymeneos
Me famulam, famuloque Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & ſcelerum furijs agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Troiano à Chaone dixit.
Pergamaque, Iliacamque iugis haud addidit arcem.
Sed tibi qui curſum uenti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum noſtris deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperat ne, & ueſcitur aura?
Quem tibi iam Troia,
Ecquæ iam puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid antiquam uirtutem, animosque uiriles,
Et pater Aeneas, & auunculus excitat Hector?

ASC.

VERA &c. In hac parte habetur ſermo Andromaches ad Aeneam aduentantis , & Aeneæ ad illam, de quo dicit Donatus ſic. (Vera ne te facies (Et quia armatus, & quia die in qua non ſolent uideri mortui apparuit, exiſtimauit uiuũ ex occaſione autem loci, & parẽtationis cauſa putabat mortuum . (Lacrimasque effudit (Hæc omnia prouenerunt ex mariti recordatione Nec debuit de alio , quam de marito in tanto dolore quærere pauca, vel quia plura turbatus nõ poſſet, uel quia ipſa ex dolore non fuiſſet plura aud tura. (Heu) Et ipſe incipit à gemitu propter Hectoris recordationem (Hectoris Andromache) Cum laude hæc duo nomina extollẽda ſunt.(Pyrrhin')Cum depreſſione, quoniam hoſtis erat & patris Achillis, qui Hectorẽ occiderat, memoria fuerat odioſa.(Deiecit uultum) Muta pudore,& quoniam factum negare non poterat, ſubmiſſæ uocis purgatione defendit.(O felix) Ex comparatione oſtendit, miſerrimam eſſe felicem comparatione ſui, quę pudorem amiſerit quãdo mors in illa excluſit violentiam pudoris Et cum illa ſolam felicem dicit, non ſe ſolam oſtẽdit in cauſa turpi.(Virgo,) Ergo perijt ſalua caſtitate,) Ad tumulum) Et nõ ad cubile. Vnde nulla uoluptas potuit peruenire ad mortuũ (Captiua cubile)Nouiſſimã potuit, quia maxime premebat cauſa. (Heri)Vt qui inimicus fuerat, eſſet dominus.(Cubile)Nõ ad honeſtatem, ſed ad ludibrum eſt inuita perducta.(Nos patria]Concluſa cõparationis parte, qua ſe purgauit, redit ad ſe,& opponit ſua his, quæ euenerãt Caſſandræ, illa incolumẽ patriam reliquit[Non incenſa) Illius funus ſolũ patrium tenet. Nos per diuerſa maria ſumus tractæ, pertulimus natũ ex Achille, qui nulla miſeratione mouebat(Superbus.) Ex uictoria, ſeruitium autem nimis ponderoſum fuiſſe, ex eo oſtendit quòd dixit, Tullimus enixæ (Qui deinde: Oſtendit neceſſitate Pyrrho, neceſſitate etiam Heleno fuiſſe coniunctam. Hæc ille.Ordo eſt. O nate dea, ſcilicet Venere; quod in laudem eius uergit quia à notis talia prędicatur, ut prius ab Achate & alibi etiã ſyllaba, ne pro an, facies, id eſt ſpecies, & præſentatio,

uera

uera ſup . . it te, & an tu exiſtent uerus, id eſt noo fictus, nec ſimulatus, neq. indota corpore tuo ombra, ſed, reuers, cuius eſ ſig ẽ præ te fers. Aeneas affers id eſt præſentans mihi, te, id eſt te ipſum nõ umbram, nec ſimilitudinem corporis tui. Dubitabat enim an ipſe qooque ab inferis ueniret, periturus funeris obſeqoiom ſic obi inſepultus remãſerit, aut ſi lux alma, id eſt uitalis quæ eſt uiuẽtes receſſit, ſup. a te, hoc eſt aut ſi nõ verus nuncius tui es, ſed umbra ab inferis deſcendẽs die, ſup. (ſed id, qoia improuiſum omiſit (ubi eſt Hector, ſ. maritus meus cui hæc ſacrificia libo, & tamen tecũ non cõparet. Dixit, ſup Andromache, id eſt concluſit orationem ſuã, aut ſermonẽ ſuũ & effudit lacrymas, quæ cauſa erat, cur nõ plura diceret, & impleuit clamore, id eſt eiulatu, omnem locum id eſt omoem partẽ loci, aut totum locum. Ego ſubijcio i. ſubſequẽter adijcio uix, id eſt cum difficultate, pauca ſup. uerba, & ego turbatus, ſ. com miſeratione, & affectione in Andromacheo, quam lacrymare uidi, hiſco, id eſt hos aperio, & loquor uocibus raris id eſt per interualla prolatis. Equidẽ id eſt ego certe uiuo, & duco uitam per omnia extrema, id eſt ad extrema fata tendentia hoc eſt in extremis miſerijs per quas mortalitas plures ſufferret nequiret, & uſ extrema propoſitiue, hoc eſt abſolute poni, oã ſi ſuperlatiuum eſſet potius diceret, per extrẽma quæqoe, ne dubita, pro ne dubites. Nam uide uera, id eſt res ueras, ut uetũ uultũ & uetũ, hoc eſt uiuum hominẽ nõ ſimulato corpore. Heu, dolẽtis eſt quis, id eſt qualis caſus, excipit te deiectam, id eſt ad inferiorem conditionem iactam de coniuge, id eſt de marito tanto, quantus, ſcilicet erat Hector. q. d. indigniſſimus eſt cum coniuncta fueris, matrimonio, ei qui ſocerum tuũ interemit, & cuius pater maritũ tuũ interfecit. Aut quæ, id eſt qualis fortuna, ſatis digna ſ. uirtute, & meritis tuis, reuiſit, id eſt iterum uiſit, ſeu uiſitauit te, cum iterum ſis poſtrio cõiuncta marito, uidelicet Heleno. Pyrhin', id eſt Pyrrhi ne, & oe pto au, an tu Andromache Hectoris, ſup coniux ſeruas conoubia Pyrrbi, i. eius cuius pater Hectorem occidit? q. d. indigniſſimum eſt. ipſa deiecit uultũ, & locuta eſt uoce demiſſa, id eſt deorſum miſſa, hoc eſt ſubmiſſa & ima O felix. ſup. eſt. uirgo Priameia i. Priami filia, Polyxena vna, i. pcipua. aut ſola, ante alias. ſ. uirgines, iuſſa, ſ. à Pyrrho mori ſub altis mœnibus Troiæ, ad tumulum hoſtilem, id eſt Achillis hoſtis. Quo dicto, & formam & pudicitiam ſuam commendat Andromache Formã quidem, qoia ea captos eſt Pyrrus, & oon Polyxena quia tũ pater eius captus erat, pudicitiam uero, quia maluerit ut illa occiſa fuiſſet, quã illa placens nupſiſſet, quę. ſ. uirgo non pertulit, id eſt non perpeſſa eſt, ullos ſortitus, id eſt ullas ſortiones, id eſt (quæ nunq̃ in ſortem uenit modo uni, modo alteri ſicut ergo. primo Hectori, deindẽ Pyrrho & rurſus Heleno, nec, id eſt, & quæ non te tetigit, captiua, id eſt exiſtẽs ſerua & captiua, cubile, id eſt thalamum heri uictoris, & ita ſuperbi nos uectæ, id eſt ego uecta (de ſe enim pluraliter loquitur) per diuerſa æquora, & hoc patria. ſ. loa . . i mei, hoc eſt Troia incenſa. id eſt cremata igni tulimus, id eſt perpeſſæ ſomus, enixe, id eſt enitcodo, & cũ multo labore faſtus, id eſt ſuperbiã, ſtirpis Achilleæ, id eſt Pyrrhiq; pro, id eſt, iuuenem ſuperbum uidelicet Pyrrhum, qui ſecutus deinde, ſ. poſtquam me ſortitus erat. Hermionem Ledæam, id eſt Ledæ neptem. nam Menelai, & Helenæ quæ eſt filia Ledæ, filia fuit quæ Oreſti patrueli nupſit, ſed poſtea occiſo Agamẽnone, & fugato Oreſte à Pyrrho rapta eſt, quo interempto, & Oreſte a furoie purgato priori marito reſtituta eſt & Himenæos, id eſt thalamos aut nuptias, per metonymiam Lacedæmonios q. d. & ergo infelices, quales erant clytemneſtræ, & Heleoæ, tranſmiſit me famulam habendam, famulo Heleno, id eſt ut captiua nuberẽ captiuo, & ita quia dominus potuit nos ad libitum coniungere. Ad, id eſt ſed, Oreſtes inflammatus, id eſt ad emiſſionem flammæ uſq; incenſus, magoo amore prioris coniugis, id eſt quã ipſe prior, hoc eſt, aote Pyrrhũ ſortitus erat, hoc eſt ipſius Hermiones, ſeu Hermiooæ (utrũque. o. legitur, ſicut Helena, Lede & Leda) & agitatus furijs ſcelerum commiſſorum, ſ. io matrẽ, quam occiderat, excipit, id eſt adoritur, aut intercipit illum, ſ. Pyrrhum incautum, id eſt ſibi nõ præcauentem, cum à furente nihil tale uereretur, & obtruncat ad aras patrias, id eſt paternas, hoc eſt, Achilleas, quas uidelicet Achilli patri ſuo conſecrauerat. Pars regnorum ceſſit, id eſt iure obuenit Heleno, reddita morte, id eſt per mortẽ, Neoptolemi, ſ. Pyrrhi, quia genuerat filium qui poſt mortem patris moriens matri reliquit portionem regni. Vnde per pars regnum, inquit Seruius ceſſit, ceſſit inquã Heleno, uidelicet marito meo, quaſi, ſ. Helenus dixit, id eſt denominauit campos, cognomine Chaonios, id eſt qui nunc Chaonij appellantur, & dixit omnem, ſ. regionem, hanc Chaoniam à Chaone Troiano, ſ. uero fratre ſuo, hoc eſt ipſius Heleni, & addidit iugis, id eſt colliculis his, Pergama, id eſt mœnia Troiana, id eſt eodem nomine appellata, & hanc arcem Iliacam. i. quam Ilium appellauit, ſed qui uẽti, & quæ fata debere tibi curſum, aut quis deus quaſi iouuat quod boous appulit te ignarum, id eſt ignorantem quod hic eſſemus his oris, id eſt ad has oras? Quid ſup. agit, aut facit (generale. n. verbum, honeſtã eclipſim facit, qoia facile intelligitur, & potiſſimũ in ioterrogationibus & increpitationibus, quæ breues eſſe debeut ſuperat ne, id eſt ſoperauit ne, & ſuperat ætatis imbecillis incommoda & nocumẽta, & pro, id eſt, ueſcitur aura ſ uitali (qoẽ tibi &c. quidã hoc hemiſtichioo ſic compleuit. Quem tibi iam Troiam obſeſſa eſt enixa Creuſa, ſed Seru. atteſtatur incompletum eſſe. etiam imperfecto ſenſu derelicto, ſed io ea re ſummum eſt artificiom, ut mulier præpedita dolore ſenſom abſolnere noo potuiſſe, ſignificetur. Præterea uult curam parentis, id eſt patriæ dici, non matris Creuſæ, oam unde, inqoit, ſciebat hoc Andromache. Nec tamen uidetur inualidum quòd audiuerit ab his qui Aeneam uiderant eam quæritantem qui io ij. dixit.

Impleui clamore uias, mæſtusque Creuſam.

Nequidquam ingeminans, iterumque, iterumque uocaui, &c.

Quia ergo regis filia ab hoſtibus forſan multum quæſita fuit, potuit eius fidem dediciſſe ab his qui eam captam oorãt, coo ſtruam ergo ſic) qoẽ, ſ. Aſcaniom, ſup Creuſa, cuius nomen io coospectu mariti exprimere oon potuit, eſt, ſup enixa tibi Troiam iam obſeſſa, ſ. à Græcis (hoc autem ſubiicet. aut pp dictam cauſam aut ablatum eſt à caſtigatoribus, quia in detrimentũ gloriæ domus Iuliæ cedebat, quòd Iulus ſub obſidiooe natus diceretur, oe obſcurus ſit illi, & triſtis natalis à quo tanta proceſſit propago) Ecquldoam, id eſt en quænam, aut & quæ uã, id eſt quam magna, aut ioterrogatiue, aut admiratiue dicitur cura parentis. ſ. Troia, hoc eſt patriæ, aut potius Creuſæ, parentis, id eſt matris, amiſſæ, id eſt ablatæ, eſt puero, ſ. Aſcanio Ecquid, quaſi dicat dij boni, & quam tem, aut quaorum & Aeneas pater, & Hector auunculus, id eſt frater matris, excitat. ſ. Aſcanio, eam. n. ob rem priſci Romani, ſtemmata. i. maiorum ſuorum imagines io corooam diſpoſitas, cooſeruabant, ut ab eis ad virtutem excitarentur, quantũ ergo & pater, & aounculus excitat io uirtutem aotiquam. i. maiorũ ſuorom, aut qualis erit antiqua, & in id eſt ad animos uiriles! Priuſquã ad cætera pergam addam Beroaldina aooorameota io Seru cootra id, quod dicit, faſtos, pro libro faſtorũ noo eſſe qoartæ, ea aũt ſuot hæc Nimis audax ne dicam temerarius eſt Seru. qui Lucanum ſcribit erraſſe, dicendo faſtibus, & noo faſtis, cũ Lucanus eruditiſſimus Seruio, reliquiſque commentatoribus excellentior, morem aotiquorũ uſurpauerit, qui faſtus etiam pro annalibus, & libris io quarta declinatiooe oonnunquam dicere ſolebaut. Varro io Ephemeride, Cæſar faſtus correxit, Colum. in x. ſequor uuoc Eudoxi & Metonis faſtus aſtrologorum, & apud Horat duplex ſcriptura iouenitur, faſtus & faſtus, & (ut auctor eſt Priſ. (eadem forma dicitur faſtus, uel faſti, qua ſenatus, uel ſenati in ſecuoda, & quarta declinatiooe.

VARIA LECTIO.

PYRHIN' coonubio ſeruans?] Io antiqois aliquot libris legere eſt, Pyrrbi an coonubia ſeruas? [Stirpis Achilleæ faſtus, iuueneque ſuperbũ, Seruitio enixæ tulimus] In libris aliqnot antiquis. Faſtum, unitatis numero legitur [Me famulã, famuloq; Heleno tranſmiſit habendam] In Mediceo io Portio, & antiquis fere omnibus exemplaribus, dictiones io hũc ſunt ordinem collocatæ. Me famulo famulamque Heleno [Aut qois te ignarum] In antiquis aliquot libris legere eſt, aut quiſnã ignarum [Et ueſcitur aura?] Io antiquis pleriſque libris, Anras legiẽ. [Quẽ tibi iã Troia,] In antiquis aliquot libris, uerſus abſolutus legitur In oonnullis enim, quem tibi iam Troia obſeſſa eſt eoixa Creuſa. In aliquot al. Quem tibi iam Troia pepe . . tis fumante Creuſa [Ecquæ iam puero eſt amiſſæ cura parentis!] Libris nonnulli ueteres legont, Et quę. In nõnullis etiam per uetuſtis ſcriptum obſeruaui, Ecqua tamẽ ſuero. In Mediceo: Quę tamen, & puero eo. Apud Fluuium Soſipattem non ſolum, Ecqoa tamen, ſed &, Amiſſi, uirili genere, ooo Amiſſæ, poſitum à Virgilio citatur.

Et

SERV. ET multum lacrymas) Ordo eſt Lacrymas multū fundit inter verba ſingula. Nā ſi lacrymans, quid fundit [Agnoſco, aut cognomine agnoſco: aut certè q̃ a reparatā andiebat Troiā. vt, Hic credibilis rerū ſama occupat aures. [Scæęque amplector limina portæ) Scæa porta dicta eſt, nō à pugnis ante ſe lactis ſcæuis. i. malis [Nam & ante ſi dicta eſt) nec ab itinere ingreſſis ſcæuo. i. ſiniſtro, qđ ingreſſi nō recto eunt itinere, ſed ſiniſtro. ſed à cadauere Laomedontis, hoc eſt Scæomate, quod in eius fuerat ſuperliminio. [Amplector] Pro te teneo, vt Amplexæq; tenent poſtes, atque oſcula figunt. [Teucri] Pro Teucridæ [In amplis] Quod eſt regiæ magnitudinis. [Accipiebat] Paſcebat. Terent. Accipit homo nichius nemo, neque prolixius. [Aulai] Pro aulæ. Eſt autem Diæreſis de Græca ratione veniens quorum ai diphthōgus reſoluta apud nos duas ſyllabas facit. [Carbaſus] Genus lini eſt, quod abuſiue plerunq; ꝓ uelo ponitur. Sanè in numero ſingulari hæc Carbaſus dicimus in plurali hæc Carbaſa. [Troiugena] Ac ſi diceret, generoſe, vt alibi, Dardanidæ magni genus alto à ſanguine diuū. [Interpres] Vaticinator, qui mentem deorum mortalibus publicas. Sed quia interpres generale nome eſt, corrit per ſpecies. Nam, ut ait Cicero omnis diuinandi peritia in duas partes diuiditur. Nam aut furor eſt, vt in vaticinantibus, aut ars, ut in aruſpicibus, fulguritis, ſiue fulguratoribꝰ augurib. Et oĩa iſta ex ſe pēdēt, licēt proprijs finibus contineant, unde Virg. oĩa ei dat, quē uult ꝑfectū intelligi. ut hoc loco Heleno. Itē alibi, Aſilæ in decimo.

Cui pecudum fibræ, cæli cui ſydera parent,
Et linguæ uolucrum, & præſagi fulminis ignes,

[Diuum, qui numina] Poteſt & interpres diuū diſtingui Sanè. per oĩa Zeugma eſt ab inferioribus. [Sentis] qui numina ſentis Qui ſuſpicis numē, & futura prædicis Qui tripodas ſentis. Tripodes menſæ fuerunt in templo Apollinis Delphici, quib. ſuperpoſitæ Phœbaſſes uaticinabantur [Clarij lauros] Et hic qui ſentis ſubaudis Clariū oppidum eſt in finibus Colophoniorū, unde Apollo Clarius. Sanè quæritur utrū Clarij geminādum ſit i, & ſciendū aliter non procedere. Nam Cla breuis inuenit, ut Stat. Nec ularius hæc luce fores didymæaq; quiſquam. Per lauros aūt, oraculū intelligimus [Qui ſydera ſentis] qui es penitus Aſtrologiæ. [Et uolucrū linguas) Qui es augur oſcinū. (Et præpetis omnia pennæ) Aues aūt oſcines ſunt, aut ꝓpetes. oſcines, ore futura prædicūt ab os & cano, præpetes, uolatu ſignificant, ſed præpetes aut ſuperiora tenēt, & præpetes uocantur, aut inferiora, & dnt inferæ, præpetes aūt ideo q̃ a oēs aues ſuperiora petunt uolantes. (Fare age) Hortātis eſt age i dic celeriter Et eſt Ordo. Troiugena fare age quæ prima pericula uito, Quidue ſequēs tantos poſſim ſuperare labores. Cætera ꝑ parentheſin dicta ſunt (Namq; oēm curſum) Hypallage eſt, nam non oēm curſum proſpera dixit religio, ſed oĩs religio dixit ꝓſperū curſum. (Cuncti diui) Qua quidquid audiuit a diuerſis, ad Iouē recurrit, ut diximus ſupra. Quæ Phœbo pater oĩpotēs mihi Phœbus Apollo, [Numine] Numē aūt oraculū ſignificat, [Repoſtas) Πα᾽ϑος pro repoſitas, i. longe poſitas. [Nouum] Magnum, more ſuo. [Prodigium canit] Prodigiū, portentū monſtrū, modico fine diſcernuntur, ſed confuſe pro ſe plerunq; ponuntur. [Triſtes iras] Deorum. ſ. ꝓp iniurias ſuas.]Obſcœnāq; famem] Aut quæ hoĩes ēt ad obſcœna cōpellit, ut, Male ſuada fames aut certe quā obſcæna auis ꝓdixerat. [Quę prima pericula uito, Quidue, ſequēs tātos poſſim ſuperare labores Duo petit, quēamodū aut periculis carent, aut quib. cōſilijs par eſſe laboribus poſſit. [Tantos] Quantos Harpyia prædixerat.

AEN. Talia fundebat lacrymans longoſque ciebat
Incaſſum fletus, cum ſeſe à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad mœnia ducit.
Et multum lacrymas uerba inter ſingula fundit.
Procedo: & paruam Troiam, ſimulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnoſco: & Scææque amplector limina portæ.
Necnon & Teucri ſocia ſimul vrbe fruuntur,
Illos porticibus rex accipiebat in amplis
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus, paterasque tenebant.
Iamque dies, alterque dies proceſſit: & auræ
Vela uocant, tumidoque inflatur carbaſus auſtro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo.
Troiugena interpres diuum, qui nomina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij laurus, qui ſydera ſentis,
Et uolucrum linguas, & præpetis omnia pennæ,
Fare age (namq; omnem curſum mihi proſpera dixit
Religio. & cuncti ſuaſerunt numine diui
Italiam petere & terras tentare repoſtas:
Sola nouum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & triſtes denunciat iras,
Obſcœnamque famem) quæ prima pericula uito,
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores.

TALIA, &c.] Donec quō poſt colloquiū ſuſceptus eſt hoſpitio in nouā Troiā quā ad ſimilitudinē prioris extruerant, viq. vaticiniū ab Heleno petierit ſub profectionē ſuam, de quib. ic bus dicit Don. ſic [Paruā Troiā] In oĩbus iſtis verſibus, ne minuat magnitudine Troiæ patriæ, oſtē dit hāc non tantā eſſe, Sed ſimilē, uā dixit paruā Troiam & ſimulata Pergama, arentemq; riuū Xāthi. Necnon & Teucris Aeneā, Anchiſem, & Aſcaniū duxit in ſuā domū. Reliqui, hoſpitia ꝑ ciuitatem acceperūt. [Accipiebat] Paſcebat. aliter. n. nō in amplis porticib. ſed in amplas porticus diſcendū fuerat. [Iāque dies] Argumentum benignitatis, cum non unius, ſed plurimum dierū, ſit hoſpitiū. [Troiugena] Plurimū dat ei generi, ex quo fuit etiam ipſe qui laudabat. [Interpres] Quid felicius, quā noſſe, quid uelit dij & dignū eſſe per quem loquatur in hominibus! [Tripodas] Triū pedum ſunt. Alio nomine, cortina appellatur Eſt aūt laus plena, nam cū ſint diuerſa natū genera, & uix ſingula vaticinationis in ſingulis operiant, ipſe erat in omnib. nefatus. Eſt calor rhetoricus repetitio. [Fare age.] Nō iubet, ſed hortat. [Prodigiū] Prodigia aūt dicūtur, quib. nunciatur aduerſa, Poſcit inde remediū quo aduerſa tolleret, aut poſſit fugere. Hæc ille. Ordo eſt. Supp. Andromache lacrymās vnde nō mirum, ſi non oēm explenit ſermonē ſundebat. ſ. e pectore, talia i. tales q̃relas, & ciebat. i. excitabat, & ꝓuocabat, incaſſum. i. fruſtra, & in uanū, q̃a .i. excitabat, & prouocabat, incaſſum. i. fruſtra, & in uanū, quia nihil profuturos fletus, longos. i. longe repetitos, aut in longū duraturos ſup. tūc, cum. i. q̃n Helenus heros. i. heroica uirtute, & nobilitate ꝓditus, Periamides. i. Priameius, ut ſit patronymicū pro poſſeſſiuo, aut ſic cū heros ſ. Helenus Priamides, i. Priami filius affert ſe, ſup. nobis, & hoc multis comitantibus, ſup. eū & ipſe agnoſcit ſuos affines neceſſarios, & cōpatriotas, & ipſe lętus ducit. ſ. agnitos, ad limina. ſ. domꝰ ſuæ, & fundit multū. i. abunde lacrymas, inter ſingula uerba. Ego ꝓcedo. ſ. ab urbe, & agnoſco paruā Troiā. i. urbē paruā extructā in formam magnæ Troiæ, & agnoſco Pergama. i. mœnia Troiana, ſup. parua, ſimulata magnis. i. effecta ad ſimilitudinem magnorum, & riuum arentem. ſ. ſine aquis alueum, cognomine. i. cui cognomen erat Xanthi illius fluuij Troiam interfluentis, & amplector limina, portę Scæę i. ingredior portā, quę dicta eſt à parte Scæa Troiana, uergentē ad Scęū promontoriū, & extracta in ſimilitudinē illius. Necnon. i, ēt Teucri. i. Troiani cęteri, hoc eſt ſocij mei fruūtur ſimul in vrbe ſocia. i. recipiuntur ſocialiter à cōpatriotis ſuis. Rex. ſ. Helenus, qui in partē regni peruenerat, accipiebat. ſ. ad conuiuiū. i. paſcebat illos. ſ. Teucros, in porticibus amplis, uti regiæ conueniont, & ipſi illic immorantes, libabant ſ. primū aut more libantium. i. ſacrificantiū abſumebant pocula Bacchi. i. uini, in medio, aulai. i. aulæ, hoc eſt regię (nam aula, eſt regia Latine, quia aūt ubi latine hamus ę. Græci habent ai, pro dipthongo, & tamen ut nos e, proferunt, quāuis pro oi, vbi nos œ, ſcribimus, ipſi. i. pronunciēt, iden aulai, ꝓ quo Gręci, aulę ꝓnunciēt ꝑ diæreſin ſit triſſyllabū, ſicut apud Enniū, lunai, qđ Perſius citat, & aurai, ſimplicis iguem apud hunc Poetā) & tenebant pateras. i. uaſa ampla, & hoc dapibus. i. cibis regalibus, impoſitis auro. i. eſcarijs aureis, faciebant, inquit, hæc. Iamq;. i & iā dies. ſ. unus & alter dies proceſſit, & auræ. i. venti opportuni & ſecundi leuiter ſpirantes, uocāt uela. i. uidentur nos prouocare ad pādēda uela, & Carbaſus. i uelū ex Carbaſos, inflat auſtro, i. uēto illo, tumido. i. inflato, aut īflāte uā flantes tumere uīr, & ſup. ego aggredior, uatē. i, Helenum. his. i. hmōi dictis. i. uerbis. (eſt. n. nome, nō participiū) ac q̃ſo. i.
precor

precor talia o Troiugena.i.in Troia genite,interpret.i.ſignificator per loquelam diuum.i.uoluntatis deorū,qui ſentis numina Phœbi.i.diuinitate eius p illap'um qui ſentit Tripodas.i. reuelationem factam apud Tripodas Apollinis ſ.in Delo, qui ſentis lauros Clarij ſ. Apollinis t.oracula Clarij fieri ſolita ſub lauro,qui ſentis ſydera i.iudicium aſtrorū,& ita præſcis per te futura, & qui ſentis linguas uolucrum.i.auium oſcinatū:hoc eſt augurium quod ex garritu fit auium,& omnia.i.portenta aut indicia.pennæ præpetis.i auis opportunæ uolātis,& ſedes idoneas captantis,hoc eſt auſpicij etiam peritus es,age.adhortandi aduerbium fare,quæ pericula ego uito.i.vitare debeam, prima.i.præcipua,vē pro uel,quid ſequēs ego poſſim ſuperare tantos labores, quantos, ſ.Harpyia Celæno prædixerat fare in quam,nam religio i.deorum obſeruatio.hoc eſt pia & religioſa gens ut Caſſandra.Creuſa,Hector,&c. pſpera dixit mihi omnē curſum,pro eo qđ eſt,oīs religio dixit. mihi curſum pſperum,eſt.n in adiectiuis hypallage & cūcti diui ſubſerunt numine.i.nutu & fauore,aut volūtate,aut diuina poteſtate ſua,aut (ut Ser.dicit)oraculo petere Italiam.& tētare terras repoſtas.i. longe poſitas.aut nobis repoſitas. i. receptas , aut repoſitas ad aduentum noſtrum Sola Celæno Harpyia,canit.i.uaticinatur, prodigium nouum.i.inauditum mihi,& ab alijs non ſignificatū,& iō ſola,& canit prodigium,nefas i.nefandum & deteſtabile,dictu i.dū dicitur, aut ut dicatur. Et denunciat mihi iras Deū.i.deorū,triſtes i incommodas nobis,que, pro.i.famā obſcœnam.i.indecoram , aut quæ quos torquet Obſcœnos facit.

PRAMIDES multis Helenus comitantibus offert)In lib.aliquot antiquis legere eſt. Priamides Helenus multis comitantibus affert (Et multum lacrymas) In Mediceo, & libris aliquot antiquis participij uoce.Lacrymans legitur.[Inter ſingula fundit] Illud uero minime placet, quod in ueteribus pleriſque libris,Fudit,legitur tempore præterito[Aulai in medio libabāt] In ueteribus libris aliquot,Aulai medio.abſque præpoſitione legitur.[Hic uatem aggredior dictis]Mediceo,& alij quidam libri uetuſti, His uatem aggredior dictis legunt, ſed Hic,non diſplicet.[Nanque omnem curſum mibi proſpera dixit Religio] In ueteribus aliquot exēplaribus legere eſt.Nāque omnis curſum mihi proſpera dixit Religio.

Hic Helenus cæſis,primum de more iuuencis,
Exorat pacem Diuum,uittasque reſoluit
Sacrati capitis,meque ad tua limina,Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit,
Atque hæc deinde canit diuino ex ore ſacerdos:
HEL.Nate dea(nam te maioribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides, ſic fata Deum rex
Sortitur,uoluitque uices,hic uertitur ordo)
Pauca tibi e multis,quo tutior hoſpita luſtres
Aequora,& Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum,farique uetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam,quem tu iam rere propinquam,
Vicinosque ignare pars inuadere portus,
Longa procul longus uia diuidit inuia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda:
Et ſalis Auſonij luſtrandum nauibus æquor,
Infernique lucus Acææque inſula Cyrces,
Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam:tu condita mente teneto.
Cum tibi ſolicito ſecreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba,ſolo recubans,albi circum ubera,nati:
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros,
Fata uiam inuenient,aderit uocatus Apollo.

SERV. DE more]ſ.ſacrificantum. Dicit aut de ſacrificantium more ſequirit utrū tps conſulendi eſſet(Nam hoc uehementer quæritur, ut in ſexto, Tū uirgo poſcere fata Tēpus ait)Aut certe quod & melius eſt, de ſacrificantiū more, ante nefas expiat ab Harpyia prædictū, & ſic uenit ad uaticinationem. Vt aūt hic expiatam famem Intelligamus ſequēs efficit locus,vt,Aderitq; uocatus Apollo, cum conſtas niſi in hoc itellexeris loco, famis cauſa nuſquā inuocatū eſſe Apollinis numē. Dubitationē aūt in hoc loco exorat,

orare. Exorare.

facit,nā orare eſt petere,exorate impetrare. Ergo impetrat pacem aut ad inquirēdū tps,aut ad mitigādū famis periculum [Vittasq; reſoluit]In ratione ſacrorū par eſt & animæ,& corporis cauſa Nā plerunque quę nō poſſunt circa animam fieri, fiunt circa corpus,ut ſoluere,uel ligare quo poſſit anima quòd per ſe non poteſt ex cognatione ſentire. unde eſt, Vnum exuta pedem uinculis in ueſte recincta Bñ ergo Helenus cūcta corporis ſoluit,ne qua parte animo re ligato ad numen accedat [Suſpenſus)Si ſuſpenſus ipſe,numis plenus.Si ſuſpēſum eſt, ſolicitum & attentum . (Deinde cauit) Poſt peracta ſolennia. Nate dea)Ordo eſt,Nate dea pauca tibi expediam dictis, prohibent, nam cætera Parcæ Scire Helenum farique uetat Saturnia Iuno.Omnia inquit,uates nouit ,ſed nō omnia permittimur dicere,fatis prohibentibus etiā ex his quæ nouit multa uetat dicere,Iuno Saturnia(Maioribus)Cęleſtibus p p ſydetis curſum cuius fuit explanatio per Creuſam.(Per altum) Pes limitē fortunæ ſuperioris (Sortitur)Diſponit ordinat.Et bō alluſit quaſi Apollinis ſacerdor,cuius proprie ſunt ſortes i.reſponſa diuina.(Voluitque vices)Definitio fati ſecūdū Tulliū,qui ait,Fatū eſt cōnexio rerum per æternitatem (Pauca tibi è multis)Duo dicit eſſe dictutū, quēadmodū poſſit tute nauigare, & quibus ſignis Italiæ regna cognoſcat.(Hoſpita Aequora) Vicina nihil .n.nobis hoſpitio eſſe uicinius conſtat. (Prohibent nā cętera. Scite]Hic diſtinguendū Et eſt ſenſus.Cæters te ſcire non ſinūt fata. Helenū uero Iuno prohibet diceret ēt ea quę audire poteras,& uacat Que,ut ſolet frequenter.Male,autem ſentiūt,qui diſtinguunt ſcire Helenū,cum legimus in Lucano.Venit ætas omnis in unā Congeriem, miſerumq; premunt tot ſecula pectus,Item alibi,Nec tantum prodere uati, Quātum ſcire licet. & adeo repletus numine nouit oia ſacerdos, vt refrenet ad cætera diceoda nam dicendo, Helenum fariq; uetat Saturnia Iuno, oſtendit præmiſſum ad Aeneam pertinere aliter ſunt nō interponeret nomē. Prohibet aūt ſcite mortē patris ad augendum inopinatum dolorem, tempeſtatē ab Aeolo immiſſam, amorē Didonis,in quo & gaudium quidem eſſet,ſed quod improuiſum uile crediture . Et ſi ſciret Aeneas ſe de Africa exiturum nō facile Didonis conſentiret amoribus Nouimus aūt hoc Iunonē agere, ut ſi poſſet fieri, regnū Italiæ Libycas auertere oras. Inopinatū uero dolorem ēt Aeneas cōqueritur, ut,Nec uates Helenus cū multa horrendo moneret. [Ignare]Pro ignarus, caſus pro caſu, dicit autem ignarum fati, [Longa procul]Non ſitu quā pene uidet, ſed neceſſitate fatali.[Via inuia]Aeneæ.ſ.[Trinacria) quæ latine Triquetra dicitur quā multi Trinacriā dicunt.(Lentandus)aut lente tibi nauigandum eſt,nam totam Siciliam circumijt . Aut lentandus tibi remus eſt ideſt flectēdus. unde lentum uimen dicimus.i flexibile (Inferniq; lacus) Lucrinū & Auernū dicit. inter quos eſt ſpelunca,per quā ad inferos deſcendebatur,nō eos dixit infernos , (Aeææq; inſula Cyrces) Qui nunc Circius mons à Circe dr,aliqn.ut Vario dicit inſula fuit nondū ſiccatis paludibus , quæ eā diuidebant a continenti Aeæa autem dicta ab aſpernātiū uoce p p celebratas illic corporū mutationes, unū eſt.Inaeceſſos ubi ſolis z. li lucos,Aeææ aūt tres ſunt diphthongi,num genitiuus eſt ab Aeæa (Quam tuta poſſis vrbem cōponere terra) ante cūcta luſtrabis,qui poſſis urbē tuta terra componere.Tuta autē p p Thraciæ & Cretæ diſcrimina. [Signa tibi dicam)Deeſt ergo Et notādum quia nō eo ordine quo præmiſerat,dicit Ante enim de ciuitate condenda,ſic de tuta nauigatione(Secreti ad fluminis undā) .ſ.Tyberini (Littoris)Littus dr quidqd iuxta aquā eſt, unde ne ripā fluminis, littus uocauit(Sus)Natura ter lōga eſt,licet in genitiuo corrīpiat,ut bos,pes,res,ſpes.De hac aut ſue alii dñt ēn Virg.qđ in Italia inuenta ſit. Alij qđ ſecū eā mare nauigatū Troiani portauerūt,& oraculo cognouerūt ibi eſſe condenda ciuitatē,vbi ſus illa poſt fugam fuiſſet inuenta . Dr ergo in Campaniam, fuiſſe,& inuēta in Laurolauinio,à qua Aſcanius poſt Albę nomē impoſuit, (Triginta capitū fętus enixa) Prodigale eſt hoc

quo

quo ſignificatur triginta annis regnaturus Aſcanius. [Via]Rationem,& nõ dicit quam quia etiam profutura eſt fames:ut, Hæc erat illa fames:hæc nos ſuprema manebat.Exit ꝓpoſiturũ modum.[Aderitquè uocatus Apollo] Nunc uocatus, quia ut ſupra diximus,expiatorum fecit ſacrificium.

ASC. HIC &c]Recitat reſponſum,& uaticinium Heleni, multa monentis.de quo dicit Dnu.ſic[Manu]Quod eſt apertũ ſignũ beneuolentiæ.[Suſpẽſum]Aut numinis ueneratione turbatũ, aut inde ſuſpẽſum,ne cõtraria quã oporter audiret.[Diuino] Quia diuina canit.Nam cum ſit coniunctio rõnalis,non debet prima conſtitui,ergo lege[Nate dea,&c.] Multa. inſtructionis cauſa,fuerant referenda,ſed ne id fieret, dij prohibẽt me ſcire, & Iuno aliqua referre non patitur, tñ dicam quæ poſſunt eſſe in mea poteſtate. Deinde narrat, quòd quamuis Italia ꝓxima ſit tamen longo circuitu,ambiends eſt Sicilie [Signa tibi dicã] Commendat quod fuerat dicturus,ut oſtenderet id magnũ eſſe,& uerũ deinde dat ſigna fluminis,dat porcę,dat numerũ fœtus,dat colorem, quod ſi eſt præter naturam porcam edere triginta,multa perſæpe,quæ bonũ,aut malum portenderent,euenerũt ꝑter naturã,ut ignis ex capite Aſanij,mitis & innoxius, ut Polydori ſepulcro,ſanguis ex uiminibus , ut uox humana ex pecudibus.[Nec tu menſarum]Oſtendit futuram famẽ,ſed nõ nociturã.Hæc ille.Ordo eſt.Helenus exorat.i.orando & implorando impetrat. hic.i.hac ꝛ pe quo prædicta petebam , pacem i.reconciliationem,aut fauorẽ,qui eſſe ſolet inter eos qui inter ſe pacem habẽt.diuum.i.diuorum.& hoc iuuencis cæſis, primum de more.ſ.ſacrificantium ab obtinenda oracula, aut diuinandi beneficium,& reſoluit.i.laxat uittas,capitis ſacrati.ſ.ſui.qui ſacerdos & uates erat, ideo aũt reſoluit , ut animum quoque ſolutum,externis curis ſignificaret:aut,ut furuto furori accomodaret, & ipſe ducit manu. ſup.ſua me ſuſpẽſum i. ſolicitum,& attentum numine multo,ira;vt etiã diuino numine affiatum ſe ſignificet Aeneas,aut legẽdum eſt,ſuſpenſus:ut ſit Helenus ſuſpenſus multo numine ducit me manu,o Phœbe, ad tua limina.i.ad ingreſſum templi tui. Atque ipſe ſacerdos.ſ. Helenus, qui idem ſacerdos & rex, canit deinde hac.ſ quæ ſequuntur,ex ore diuino.ſ.Apollinis,hoc eſt,ut ab Apolline acceperat.O nate dea(nã ades.i.perſuaſio,ſup.eſt manifeſta,re ire ꝑ altum,ſup.mare.i.nauigare,aut per altũ.i per limitem ſuperioris fortunæ ut Ser.ſentit,maioribus.i.præcipuis,auſpicijs.i. prouidẽtis,deorũ auſpicio ſignificatis,aut auſpicijs,pro auſpicibus,ſicut,ſeruitiis,pro ſeruis legimus (auſpices aũt ſunt,qui dextrę prę́ſunt rebus incohoantis)Rex Deum i.deorum.ſ.Iuppiter,ſortitur.i.per ſortes indicat,aut diſtribuit ſic,fata.i.res fataliter hoc eſt deorum prouidentias futuras & uoluit ſic,uices.ſ. rerũ,& hic ordo.i.hæc ordinatio & ſeries rerum,quã tibi talia addicuntur,uertitur.i.agitur.& uerſat)nate, inquam,dea,ego expediam. id eſt expedite dicam.tibi pauca è multis dictis i.eorũ,quæ mihi dicta ſunt,quo i.ad hoc tu luſtres.i.circumeas,tutior,pro eo quod eſt,ſecurior,aut reuera,tutior,quia prę cauẽda,docet incommoda,ęquora hoſpita,i.externa(ex hoc autem uidetur,per altum exponẽdum eſſe.i.per mare) & ut poſſit cõſidere.i.ſedem capere tutior,ſup.in portu Auſonio.i.Italico,expediam,inquis,paucis dictis,nam porcæ.i.deæ fatales,ꝓhibẽt, ſupple te ſcire,cætera ut quæ de morte Anchiſæ,& etiã ipſius Aeneæ poſtea euenerant,quę,ꝓ &.Iuno Saturnia.i.Saturni filia,ut ſit poſſeſſiuũ pro patronymico,aut Saturnia i.de natura Saturni inimica humano generi uetat Helenum fari cętera i.ne ego dicam cętera .Principio.i.imprimis,dico tibi,quod via inuia.i.immeabilis,diuidit tibi,i.a te,aut ab ingreſſu tuo ꝓcul quia longis terris.i per longas terras, in quas prius appelleris, diuidit,dicit,Italiam,ꝙ tu rere.i.reris,hoc eſt arbitraris iã propinquam,& portus,ſup.quos,ò ignare.i.imperit rerum futurarum tu paras.i.prærediś,inuadere.i.intrare,uicinos i.e proximo,quia uicini ſunt,ſed non inuades, quia remus eſt lentandus.i.lenta nauigatione laxandus,in unda Trinacria.i.mari Siculo,& ęquor.i æqua unda,ſalis.i.maris,Auſanij.i.Italici eſt luſtrandum.i.circumeundum,nauib.i.circumnauigandum,& lacus inferni.ſ.Auernus, per quem ad inferos deſcendit ut dicetur in 6.& inſula Circes filiæ ſolis,Aeęę.i,ſic denominatæ ab aſperi nautium voce eorum,quos in feras vertit,ſup.eſt luſtranda tibi,ante i.prius,quam poſſis componere urbem in terra tuta.i. unde ſic pellaria,ut a Thracia aut auoceris,ut à Creta.Ego dicã ubi ſigna ſ.terrę tutæ in qua urbem condas,ut teneto ea cõdita i,repoſita,ſup.in mẽte,ſop.tua,aut teneto mente,ea cõdita.i.ſecreta.Cum i.quãdo,ſus ingẽs.i.porca ualde magna,inuẽta tibi.i.a te,ſollicito.i.ſolicite indaganti, in quam terram deueneris,inuenta dicit, ad undam fluminis ſecreti.i.ad quod tu ſecretus aduenies,videlicet.Tyberis,iacebit enixa fœtus.i.futurã xxx.capitum,hoc eſt xxx.ſuillorum,ſignificans tempus xxx. annorum,quo Aſcanius regnaturus eſt exiſtẽs Alba,qui color Albam prænotat ab Aſcanio condendam & recubãs , ſolo.i.in terra & nati.i.ſuilli,aut procelli albi,iacebũt, ſup.circũ,obera. ſ.matris.is locus.ſ.in quo tunc eris,aut in quo hæc inuenies(& ita congrue legetur.Quo tibi ſollicito,vt ſit is locus erit,locus ſup turus urbis, quo inuenta tibi.&c.ſed textus quos uidi,cũ, habent non quo)erit ſup.locus.urbis.ſ.condendę in terra tuta, ea requies erit ſup.requies certa laborũ,poſtquã.ſ.nõ reſtabũt labores nauigandi,aut migrandi,ſed tamẽ bellãdi, quod dictura eſt ſibylla his uerbis:O tandem magnis pelagi defuncte pericla,Sed terris grauiora manent.Id aũt noluit Helenus dicere, ne nollet Italiam petere,ubi tot bella gerenda præſciret, id tamẽ ſe ſcire innuit,per hoc quod dicet de ſibylla fata inquirẽda, quæ ea tunc dicet,cum ad Italiam peruentum erit. Nec tu horreſce morſus mẽſarũ,i.q.h.te fames ambeſas ſubigat malis abſumere menſas,ut Celęno dixit futuros.i.licet futuri ſunt, q.d non ſunt multum nocituri,nec diu duraturi,mẽſas autem uocat quadras, aut orbes panis inciſorios.i.ſuper quas, aut quos obſonia inciduntur. Fata inuenient uiam i.rationem,aut meinum mitigandi,aut ſedandi.ſup.eam famem,Apollo uocatus .ſ.in auxiliũ,aderit.i.auxilio erit, q. & Auguſto fauiſſe dicitur, in cuius gratiam hæc recitat.

VARIA LECT. SVSPENSVM numine ducis]In antiquis lib.Duxit,ſcriptũ obſeruaui.[Prohibent nam cętera parcę Scite.Helenum,farique uetat Saturnia Iuno[In antiquis ferè omnib.libris inuenias punctum firmum adnotatum eſſe poſt Scire,ut ſit, Prohibet nam cętera Parcę Scire,non altera coma totum illud complectatur,Helenum fariq; uetat Saturnia Iuno.Sed Don.Scire Helenum,legit[Aeææque inſula Circes]In lib.antiquis modo, Circe,per abiectionem s,literæ,modo Circæ,cum diphthongo latino declinatu ſcriptum inueni [Secreti ad fluminis vndam] In libris aliquot antiquis,Vndas,legitur.

SERV. HAs autem terras[Quaſi oſtẽdentis eſt, nec.n.Calabria ab Epiro longa diſtat ſpatio.] Nrī æquoris[Epirotici,quo Calabriæ litus alluit [Hic & Naritij poſuerunt mœnia Locri]Socij Aiacis Oilei fuerũt,Epizephytij,& ozoli,ſed poſt tẽpeſtatem montis Capharei,Epizephyrij tenuerũt Brutios, & hos nũc dicit. Ozoli uero tenuerunt Pentapolim,inde eſt.Lybicove habitantes littore Locros. Quin etiã de Ozolis legitur,qd deinde Truneiam vlterius acceſſerint, & ciuitatem cõdiderint, quę nunc Vaalis dicitur. Naſi uj autẽ à loco dicti prouincię ſuę.Ozoli à putore paludis vicinæ. [Salẽtinos obſedit milite campos] Salentinum promontorium Italiæ eſt . Nam ut ait Sallu. Omnis Italia coacta in anguſtias . ſcinditur in duo promõtoria. Brutium & Salẽtinum. [Lyctius Idomeneus]a Licto Cretæ ciuitate. Vnde p.p ſupradictam pulſus eſt cauſam. [Ducis Meliboei Philoctetæ] a Melibœa ciuitate Theſſaliæ, de qua fuit. Melibœi ergo pro Melibœnſis. [Subnixa Petilia muro] Ciuitas cincta muro modico , ut, Crinemque madẽtem Subnixus rapto potiẽ Petilia dicta- ποτὰ τὸ τὸ πέτεσθαι.i.uolare,

Has autem terras,Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge:cuncta malis habitantur mœnia Graijs.
Hic & Laritij poſuerunt mœnia Locri:
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus:hic illa ducis Melibœi
Parua Philoctelæ ſubnixa Petilia muro.
Quin,ubi trãſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris iam uota in littore ſolues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,
Nequa inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat,& omnia turbet.
Hoc ſocij morem ſacrorum,hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admouerit oræ

Ventus & anguſti rareſcente clauſtra Pelori,
Læua tibi tellus,& longo læua petantur
Aequora circuitu:dextrum fuge littus,& undas,
(Tantum æui longinqua ualet mutarè uetuſtas)
Diſſiluiſſe fuerunt:eum protinus utraque tellus
Vna foret,uenit medio ui pontus,& undis
Heſperium Siculo latus abſcidit,aruoque & urbes
Littore deductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scyllæ latus læuum implacata Carybdis
Obſidet,atque imo barathri ter gurgite uaſtos
Sorbet in abruptum fluctus,rurſusque ſub auras
Erigit alternos,& ſydera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exertantem,& naues in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies,& pulchro pectore uirgo
Pube tenus.poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrij metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem,longos.& circunflectere curſus,
Quam ſemel informem uaſto uidiſſe ſub antro,
Scyllam,& cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

ri, quòd captaio augurio eſt cõdita,uel ꝙ poſt relictũ Iliũ, quo ducebatur à Græcis,eam petiuit ciuitatẽ. Petilia ſanè numeri ẽ ſingularis. Philoctetes autem fuit Phiantis filius Herculis comes,quem Hercules cum hoĩem in Oeta monte deponeret,petijt ne alicui ſui corporis reliquias indicaret.De qua re eũ iurate cõpulit,& ei pro munere dedit ſagittas hydræ felle tinctas.Poſtea Troiano bello reſpõſum eſt ſagittis Herculis opus eſſe ad Troiæ expugnationem.Inuentus itaq; Philoctetes, cum negaret ſe primo ſcire ubi eſſe Hercules, tãdem confeſſus eſt mortuũ eſſe Inde cũ acriter ad iudicandum ſepulchrũ eius cogeret, & primo negaret, pede locum percuſſit, cũ nollet dicere.[Poſtea cum ipſe duceretur ad bellum,vnius ſagittę caſu uulneratus eſt pede, quo percuſſerat tumulũ, Ergo cũ putorem inſanabilis vulneris Græci ferre non poſſent,diu quidem cum pro oraculi neceſſitate ſuſtinuerunt, ductum tãdem apud Lennũ ſublatis reliquerunt ſagittis Hic poſtea horrore ſui uulneris ad patriã redire neglexerit,ſed ſibi paruam Petiliam in Calabriæ partib. fecit.[Purpureo velare comas)ſubaudis cura,aut memẽto aut certe quod eſt melius, Velare imperatiuus ſit, nõ infinitiuus. [Hoſtilis facies occurrat & omnia turbet]ſacrificij ordine rũpat,quod eſt piaculum.Significat autem Diomedem,qui cum multis caſibus affligeretur Palladium,quod apud ipſum erat, Troianis oraculo iuſſus eſt reddere,quod cum uellet impellere,Aeneam inuenit ſacrificantẽ,qui,ut ſupra diximus ſacrificij ordinem nõ rupit & Palladium Nautes accepit.Vnde Nautiorũ familia Mineruæ ſacra ſeruabat.Sane ſciendum ſacrificãtes Dijs oĩbus caput uelare cõſuctos ob hoc, ne ſe inter religionẽ
Serv. aliquid uaſtis offerret ob tuitibus excepto tantum Saturno,ne numinis imitationis imitatio eſſe uideretur[Hac caſti]Pij,ut, Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limeo.[Digreſſum]A littore Calabriæ [Anguſti rareſcent clauſtra Pelori,Quia à cõtinenti.i.à columna uſq; ad Pharon trib.milib.diſtat.Rareſcent aũt ideo, quia uenientibus de Ionio ꝑꝑ curuaturam littorũ clauſæ uidentur anguſtiæ,quæ paulatim propinquantib aperiri videntur [Pelori]Promontorium Siciliꝯ eſt ſecundũ Sall.dictũ à gubernatore Annibalis illic ſepulto,qui fuerat occiſus ꝑ regis ignorantiam,cum ſe eius loco crederet eſſe deceptum,ueniẽs de Petilia quanquam legimus,ẽt ante Pelorum dictum[Læua tibi tellus[Venientis perſonam reſpexit.Nam de Ionio nauigãtes ſi fretum petant.Dextrũ teneant littus neceſſe eſt,ſin alias ſiniſtrum[Aequora circuitu]Totam enim pene trãſiturus eſt Siciliam[Hæc loca]ut etiam Sall. dicit Italiæ Siciliam coniunctam conſtat fuiſſe,ſed medium ſpatium,aut per humilitatem obrutum eſt,aut per anguſtiam ſciſſum.Vt aũt curuũ ſit,facit natura mollioris Italiæ,in quam aſperitas, & altitudo Siciliæ æſtũ relidit.[Quondam]Tria tenet tẽpora,ſicut olim.[Diſſiluiſſe fuerunt[Hinc apparet bene dictũ,Vnctos ſaluere per utres. Nam ut diſſilui,ſic ſalui facit.Cicero in Milonia.Cũ hic de Rheda reiecta penula diſſiluiſſet. Eſt enim poſitio ſalio ſalis ſalui. Item in cõpoſitione diſſilio diſſilui.[Cum protinus]Continue, & modo aduerbiũ loci eſt.Alibi tp̃is, ut Protinus aerias Phææcũ abſcondimus arces.[Foret]Ab infinito eſt,ſed mõ pręteritũ ſignificat tp̃s,quod rarum eſt,ſæpius n. futurum ſignificat tp̃s [Venit medio]In medium,ut,It clamor cœlo[Heſperium Siculum latus abſcidit]Hypallage eſt. Nã maiora à minoribus ſegregantur,ſed contra dixit.[Abſcindit]Et ꝓpter meritum ei, corripit per poeticum morem [Interluit] Interlabitur pontus.ſ. [Dextum Scylla latus,læuum implicat eſt Carybdis]De Ionio uenientib Scyllam enim in Italia eſt:Carybdis in Sicilia. Scylla Phorci & Chretheidos nymphę filia fuit.Hãc amabat Glaucus quem Circe diligebat,& quoniã pronior in Scyllã fuerat,irata Circe fontem, in quo Scylla conſueuerat corpus abluere, infecit uenẽs, in quem illa cũ deſcendiſſet,pube tenus in uarias mutata eſt formas. Horrens itaq; ſuam deformitatẽ ſe ꝑcipitauit in maria. Hom. hanc dicit immortale mõſtrũ fuiſſe.Sall.ſaxum eſſe dicit,ſimilis formæ celebratæ procul uiſentibus.Canes vero & lupi ob hoc ex ea nati finguntur, quia ipſa loca plena ſunt mõſtris marinis,& ſaxorum aſperitas illic imitamur latratus. Legimus etiam, Nunc nemo ꝑ ingenti uento, nunc litora plangunt Si ergo Plangunt dicimus & latrant non incongrue poſuit. Carybdis autem fęmina fuit uoraciſſima,quæ quia boues Herculis rapuit,a Ioue fulminata eſt, & in maris præcipitata. Vnde naturã priſtinam ſeruat,Nam ſorbet uniuerſa,& ſecundum Sall.ea circa Tauromlnitanum egerit littua De hac Ci.in Phil ait Carybdis,quę ſi fuit animal,fuit unum Obſidet ad trãſeuntiũ inſidias[Barathri]Barathrum eſt immenſæ altitudinis nomen Vnde ſequitur, Sorbet in abruptum,quod Grece βάραθρον dẽ. [Cohibet ſpelunca]Hypallage in ſenſu,nam ipſa ſe tenet intra ſpeluncam ſecũdum fabulam.[Prima]Nominatinus eſt pluraris à neutro & eſt Græca figura,τα πρωτα ἀνθρωπος.[Pube tenus]Tenus præpoſitio ablatiua quidem eſt,ſed figurate etiam genitiuo cohærent.ut,Et crurum tenus a mento palearia pendent Sane gaudent poſtpoſitione[Piſtrix]Si nauem intelligas, hæc piſtrix huius p ſtris facit, ſi de bellua hæc piſtrix piſtricis. [Commiſſa luporum]:coniuncta, & coagmẽtata,ipſa.ſ.ut,Portamque ducis imperſo commiſſa recludũt.Et figurate locutua eſt,ut,Oculos ſuffuſa.Eſt autem hæc elocutio poſtrema,id eſt τὰ ἔσχατα commiſſa erat luporum utero caudas delphinum. i cõmiſſa habebat (Ceſſantem]Immorantem, quod ſequẽtia indicat,Longos & circunflectere curſus.

HAS &c]Docet quæ reli qua admonuit.Helenus de profectione,ſeu fuga faciẽda,de qua dicit Don.in hunc modũ.[Malis]Vt Aeneam abſterreat, qui per multas urbes Græcas tranſierit,& ẽt ipſe qui captiuus fuiſſet,hoſtiũ perſonam deformare debebat[Hæc loca]Huius loci deſcriptionem, cũ omni cautela proſequitur.Dicit.n.ueterum ſequi opinionẽ,facitq; ueri ſimile,quia uetuſtate tẽporis, multi ſitus locorũ mutati ſunt. [Læuia tibi]Aduertendum eſt,quod tendentibus ad Italiam dicitur læuum latus, & dextrum,cæterum redeuntibus ſiniſtrũ fit quod fuerat dextrum. [Ter gurgite uaſtos Sorbet]Vtrunq; perniciosum nauigantibus, aut cum ſorbet nauigia, aut cum eructat & excutit.[Scyllam]Hãc ut monſtrum, more poetarũ deſcribit ſ.pube tenus.i.uſq; ad inguina,facie humana eſt, ꝓ pedibus autem habere ſæuorum animalium,genus luporum fœditate armatum Eligit autem animalium naturã,quæ inſatiabilia ſunt. Cæterum locus eſt in mari ſaxa habens latentia cuius natura ſit,ut de longinquis partibus nauigia trahat, & cõtineat aſperitate ſaxorũ,& retẽta cõminuat.[Pręſtat metas] Prepoſitis utriuſq; lateris malis indicat eundem,qua Carybdis eſt malum læuius,& labores ſubire longioris curſus quã cõpẽdio nauigare per Scyllam.[Semel]Qua iterum uidere cũ periculo nõ potes.Ordo eſt.Aut,ꝓ ſed,effuge,id eſt euita has terras. & hanc oram,id eſt extremã regionem littoris Itali, pen Italici,quæ.ſ.ora existẽs proxima,ſup.nobis,perfunditur æſtu.i.feruore,aut freto nři Chaonij.ęquoris.i.maris,effuge, dicit quia cuncta mænia.i.cunctæ hæ urbes habitãtur malis i.ferocibus, & inimicis adhuc nomini Troiano,Grais i.Græcis.Nam, ſup. & i ſimul Locri illi populi ſocijs Atacis.Oilei.Naritij i.à Neritia profecti poſuerunt mœnia hic.i.in hac proxima ora Italica, & Idomeneus Lyctius.i.a Lyctio Cretæ oppido pulſus,obſedit .i.inuaſit milite.i.ui militari. cãpos Salentinos, qui ſunt iuxta promontorium Salẽtinum,& ſup.hic eſt illa Petilia.ſ.urbs ng

tiſſima

ſiſſima philochetæ ducis ſic dictæ: Meliboei.i.a Melibœa ciuitate Theſſaliæ ,pfecti, Petilia dicit parua, ſup. urbes ſubnixa.i.cincta muro.ſ modico. Quin.i. Quinimmo, aut inſuper, ubi poſtq̄ claſſes.i.n ſuæ tuæ ſteterint tranſmiſſæ, trans æquora.i.iam appulſæ fuerint ad littus Italicum, & qñ ſup. tu ſolues uota in littore, & hoc aris poſitis.i.extructis in littore, uelare.i fac ut ueleris. (Eſt.n imperatiuus modus uerbi paſſiui) comas.i.ut habeas comas uelatas, exiſtēs adopertus. amictu.i.coopertmento purpureo ne qua facies hoſtilis.i.inimica ,occurrat in honore. i.in ipſo ſacrificio deorū inter ignes ſanctos.i q̄bus ſacrificiū cremari debeat.ne dico occurrat, & turbet oia.non.n.uelatio impedire poſſet quominus occurrat, ſed ne occurrēs pturbet q̄a ſi nō uideret caput, nō norit hoſtes, hoc eſt Troianos eſſe q̄ ſacrificēt, & ita nō turbet eos. Quia uero ad alteru ſolū, ualet ipſa uelatio, uidelicet ad hoc ne turbet, ideo malit Valla p participiū id dicere, q̄ p duo uerba, ſed licet duo ſint uerba non tñ eſt copulatiua, ſed de copulato extremo ,ppoſitio, nec exponēdū eſt, ne hoſtilis facies occurat, & ne hoſtilis facies omnia turbet, q̄a ſic prior par falſa aut inepta eſſet, ſed copulatim ſic, No facies hoſtilis occurrat, & turbet omnia, quæ res dialecticis nota eſt) Socii.i tui teneto, ſup. hunc morem, ſacrorum.i.ſacrificādi uelato capite & ipſe.i tu ipſe teneto hūc morem ſacrorū, & nepotes.i poſteri tui, caſti.i pii.aut reuera, cōtinentes emaneāt in hac religione.i.in hac obſeruatione religioſa Aſt.i.ſed, ubi.i. poſtquam uētus admonuerit te digreſſum.i.ab oris Italiæ, admonuerit dicit, oræ Siculæ.i.ad oram Siculam, & clauſtra.i.modici, & quaſi clauſi introitus Pelori ,pmōtorii Siciliæ, anguſti.i. arcti, & ſtricti paſū continēri, diſtantis, rareſcēt.i.minus & minus uidebūtur a te, læua tellus, & læua, i ſiniſtra quæ ad manū ſiniſtrā iacens æquora, petantur tibi.i a te longo circuitu.i faciēdo lōgū circuitū, fuge littus dextrū & undas, ſup dextras i. Siciliæ, & ferūt.ſ.hi quid de coſmographia, & ſitu urbis locuti ſunt [nō dico q̄ nunc ſunt, locuti, quia de illis loquit Helenus, ſed q̄ tūc erant locuti, aut loquebant, licet forte nondū ſcripſerant) ferunt, dico.i.dñt hæc, loca.ſ huius partis Siciliæ, de qua loquit, diſſiluiſſe.i.in diuerſas partes, quaſi p ſaltū diuiſas eſſe quōdā.i.aliqñ tēpore, ſ.diu pterito, ui.i.uiolentia aquarū, & fuerunt cōuulſa, ſup. eſſe uaſta.i.ualde ampla ruina.ſ.terrarū, quarū fundū iam aquæ exederant. Nam ſup. cū utraq; Tellus.ſ. Siciliæ, & Italiæ foret.i.eſſet protinus.i porro tenus, hoc eſt p lōgū tractū, una.i.continua, q̄ continens propterea dr Pontus.i. impetus, Pontis.i.maris, uenit medio.i.in mediū, ui.i.uiolentia aut uehemēti impetu, & abſcōdit.i diſſecuit, aut auellit latus. Heſperiū.i.italicū. Siculo.i.a Siculienſi, undis.i.ui undarū, & interluit.i.inter utraq; alluit, anguſto æſtu.i.modico freto arua, & urbes diductas.i.ſeparatas litore ideſt q̄a nunc diuerſū hñt littus, Scylla periculum illud maris Siculi, in qd' Scylla mulier monſtruoſa fingit uerſo obſidet latus dextrū, & Charybdis ſ. olim mulier, implacata.i.uoraciſſima, & cuius ingluuies placari nō pt i.periculū, in q̄ fingitur uerſa obſidet ideſt i perniciē prætereuntiū, quaſi ex inſidiis loca occupat, latus læuū .i ſiniſtrū. Atque.ſ. Charybdis, ſorbet ter.i multū, aut frequenter fluctus uaſtos.i.valde amplos gurgite.i gyro & vertigine, ingurgitāte barathri.i.uoraginis imo.i ,pfundo ſorbet dico.i.in abruptū i.uoracitatē abruptā, inter ſcopulos.ſ.derelictos, abſorpta, aut abrupta tota terra uñ barathrū, i.,pfundiſſima uorago illic facta eſt, & ipſa erigit, i.eiicit, aut euomit, ruſū.i.denuo ſub iad auras.i.in aera, ſup. fluctus alternos.i.alternatim, nūc in barathrū abſortos, & nūc ad auras eiectos, & uerberat ſidera (hyperbole poetica) uñ.ſ.erecta.i. ad cęlum uſq;, uſ attingere at.i. ſed ſpelūca, cohibet.i.cōtinet, & ſecū hēt, faciens ne exeat Scyllā.i.mōſtrū illud, latebris cęcis.i.obſcuris, & q̄ uideri non pñt, exertātē.i.frequēter extra ſerentē, hoc eſt aperientē ora (Exerto, frequentatiuū eſt, ab extro, qd' componitur ab ex præpoſitione, ſeu extra & ſero, uerbū, q̄a poſt x, non ſcribitur s, ſcribitur, exero, & exerto) & tragentē (nō ſpiritu oris ſui, ſed potius ingurgitatione aquarū, quæ attactę ſecū naues trahunt) naues in ſaxa. Prima, i.ſuprema, facies.i.factura & diſpoſitio corporis ipſius Scyllæ, eſt, ſup. facies, hominis.i.uirginis (ſic Hor. Humano capiti ceruice pictor equinā, &c. de capite mulieris loquēs) & ,p.i.uirgo pulchro pectore, q̄ a Glauco olim adamabat ut in Buc. dictū eſt in Sileno: pubetenus.i.uſq; ad pubē, a capite poſtrema ſup facies eius eſt. Pultrix.i.ſimilis piſci, imani.i.turpi & haud bono corpore, cōmiſſa caudas i.hñs cōmiſſas caudas, delphinū.i.illorū piſciū, utero luporū q̄ uorat, aut, q̄a canes in vtero hēre fingitur, pp undarū ſonitū, quē ſcopuli latratui ꝑ ſimilē edūt. Præſtat.i.melius eſt, te ceſſantē.i.tarq̄ ceſſantē, & nō properantē, luſtrare.i.circumire, ſicut in quinto quoque anno poſtea luſtrum, cōdebāt Romani metas.i.terminos, Pachini, illius promōtorii, Trinacrii.i.Siculi, nam q̄a tria ,pmōtoria ſunt in Sicilia, dicitur aliqñ Tiquetra aliqñ Trinacria, & pſtat te circūflectere lōgos curſus, q̄ uidiſſe ſemel ſub antro uaſto, Scyllā.i.mulierē illam, informē.i.turpem. & pubetenus in monſtra uerſam, quę ea loca periculoſa obſidet, & quam uidiſſe ſaxa reſonantia, canibus cæruleis.i.maritis quos Scylla in uētre geſtare, ppterea fingitur, q̄ fluctus illi colliſi.quaſi latratum edunt.

ET omnia turbet] Omnino, Omnia, ex antiquis libris legendum eſt. [Læua tibi Tellus] nullo pacto placet, quod in antiquis libris legitur: Lęta tibi tellus. [Læuum implicata Carybdis] In uetuſtis aliquot exemplaribus, Impacata, legitur [Sorbet in abruptū fluctus] In lib. aliquot antiq. in abruptu. [Ruſuſque ſub auras Erigit alternos] Fuere ætate noſtra non illiterati uiri, qui Egerit, hoc eſt Eructat, legendum autumarent. VARIA LECT.

IAM Tarentinas delicias quis non nouit? qñ & primo Legū apud Platonē Megillus ciuitatis uniuerſæ uiolentiā in Bacchanalibus, ſe vidiſſe nō inficiat. Turion, ſiue Sybarin eo tractu ſinus Tarentino adiacere, ex Ptolemæo ſcimus oēs. Horum uero incomparabilem moliciem quis non legit: Sybaritica certo uocant Græci omnia impendii maioris. Parthicam ſybarim in Craſſo dixit Plutarchus, & ab eo mutatus Appianus apparatū ſpectaculi laſciuum prurientemque inter pellicum ſeriem numeroſam, & id genus alia complura. Sybariticam mēſam Zenobius gliſceram intelligit, & ut Plautus, inquit, ritu barbarico oppiparā Scribit in Moralibus Plutarchus: Illud fuiſſe ueteris apud Sybaritas moris. ut cōuiuia celebraturi anno prius p uocatores fœminas inuitarent, quo luxurioſius gemmis: auro unguentis, ueſtibus exquiſiti impendii cultæ omniū in ſe ora cōuerterent. Artes porro ait Athenæus, q̄ ſono conſtant ab ciuitate reiiciūt, ne qua rōne interpelletur quies, quin gallos quoque in vrbe cōnutrire recuſabant. Habuere in deliciis, & ſtatu exigue homunculos, & ſcopęos, quoq;, ut inquit Timon, q̄ ab quibuſdā ſtilpones uocantur, ac cynaria meliſa.i.catellos Melitenſes, q̄ eos uel in gymnaſia cōſectarentur. Iuniores æſtiuos trāſmittunt ardores per delicias maximas apud nymphatū antra quas dñt Luſiadas. Prædiuites ſi qñ ruſticationis ſubeūt deſiderio, curru quidem uehuntur, ſed ita ut diurnū iter tribus uix diebus conficiant Amidas excogitauerūt primi.i.matulas quas ēt nō conuiuiis intuliſſe gaudent. Hæc eſt Italicarū apud Platonē mēſarum rō. Quæ ex ,pcliuis adnotauimus qd' lamias audimus quaſdā de Plautina (quod aiunt) familia, ad detrahēdum modo ſciola de Plat. decreto, ut ipſi gariunt nos uel lucare, ut molliculos, & gulones, ac pelufioras neſcio quos & luſcos, animaleſq; nil ſuſpectātes prorſū, ſed Saturnialia in infinitū extēdētes. Sed & Maronis auctoritas noſtrā approbat opinionē, ſic.n. Aen. 3. legimus, Heleno loquēte, qui tū in Epiro cōſtitutos ,pxima habebat Apuliā, & Calabriā, ſic uero Aeneam cōmouet has aūt terras, Italiq; hanc littoris orā, Proxima quæ nrī pfunditur ęquoris æſtu, Effuge, cuncta malis habitant mœnia Graiis. Ita profecto eſt, quotus quiſq; reperitur, quē titilatio corporis non irretitū ducat? quem uoluptas, ut de aliis nūc cenſura non peragatur, ad obrupiū præfocatūq; nō cōprimat q̄uis cā eſſe pecoris bonū a grauiſſimis traditū auctoribus ſit? Ita inquā eſt, hō Scylla eſt, de qua uates celeberrimus ita cecinit? Prima hominis facies, & pulcro pectore uirgo. Pubetenus poſtrema immani corpore priſtis, Delphinum caudas vtero cōmiſſa luporū Prima hominis pars rōnalis anima, huic cōmittitur inutilis caro, & fluida, & repertandis tm̄ cibis habilis, ut ait Poſſidonius. Viſcus illa diutina lubricū deſinit, & ſuperioribus partib. ueneranidis atq; cęleſtibus animal iners, & marcidū ac texitur quodq; horribilius eſt, captiuā ducit. rōnem. Plurimis corpus uoluptati eſt, anima oneri quouſquam illud natura, ut quanquam ueſtem ac uelamentum circundediſſet animo. COEL. RHOD.

SERV. PRæterea] Hic oſtenditur cuncta ſcire Helenum, & infenſam Iunonem, ſed ,pbibitū dicere, ut diximus ſupra

Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia uati,
Si qua fides, animum ſi ueris implet Apollo;
Vnum illud tibi nate dea, præque omnibus unum

[Heleno prudētia) In homine enim prudentia eſt in uatibus fides, [ueris implet] Oraculis, ut Luc. Atq; hominē toto ſibi

Prædicam,& repetens iterumque iterumq; monebo
Iunouis magnæ primum prece numen adoras;
Iunoni cane uota libens dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis:ſic denique uictor.
Trinacria fines Italos mittere relicta:
Huc ubi delatus Cumeum acceſſeris urbem,
Diuinosque lacus,& Auerna ſonantia ſiluis
Inſanam uatem aſpicies,que ſub ima
Fata canit foliiſque notas,& nomina mandat,
Quæcunque in foliis deſcripſit carmina uirgo,
Digerit in numerum,atque antro ſecluſa relinquit.
Illa manent immota locis neque ab ordine cedunt,
Verum eadem uerſo tenuis cum cardiue uentus
Impulit,& teneras turbauit ianua frondes;
Nunquam deinde cano uolitantia prendere ſaxo,
Nec reuocare ſitus,at iungere carmina curat.
Inconſulti abeunt,ſedemque odere Sibyllæ,
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti,
Quamuis increpitent ſocii,& ui curſus in altum
Vela uocent,poſſisque ſinus implere ſecundos,
Quin adeas uatem,præcibusque oracula poſcas:
Ipſa canat,uocemque uolens,atque ora reſoluat.
Illa tibi Italiæ populos uenturaque bella,
Et quo quenque modo,fugiasque ferasque laborem.
Expediet,curſusque dabit uenerata ſacerdos
Hæc ſunt,quæ noſtra liceat te uoce moneri.
Vade age,& intem factis fer ad æthera Troiam.

credere iuſſit pectore.(Iunonis magnę.i.ſupernæ, nam legimus Iunoni infernæ dictus ſacer.[Prece numen adora: Iunoni cane uota libens,[his.n. Iuno pcipue delectat.i hymnis,& prece.[Victor]Propoſiti tui effector,[Cumæam urbē (ſicuti Butrotī arcem, ſon sē Timani Euboea inſula eſt, de cuius ciuitate Chalcidæ ꝓfecti ſunt ad nouas ſedes quærendas, & aut longe a Baiis (qui locus à ſocio Vlyſſis Baio illis ſepultos nomē accepit inuenerunt uacuum litus vbi uiſa muliere grauida ciuitatē condiderunt,quę res ſecundā oſtendebat fore temp.& eam Cumas uocauerūt,ſiue ab ἐγ γύον.i.prægnãte, ſiue ἀπὸ τοῦ κυμάτων.i.ab undis. Nam κύματα dicuntur] autē Latini in v,uertunt, ut byrrhia, burrhia.[Diuinosq; lacus]Cōſecratos, Auernū, & Lucrinum Auernus aūt in plurali numero Auerna facit, ut tartarus tartara unde eſt. Auerna ſonãsis ſiluis. Sane hic lacus ante ſiluarum denſitate ſic ambiebatur,ut exhalās inde per anguſtias,aquæ ſulphureæ odor grauiſſimus ſuperuolantes aues necaret. Vnde & Auernus dictus eſt,quaſi ἄορνος: quam rem Auguſtus Cæſar intelligens deiectis ſiluis,ex peſtilentibus amęna reddidit loca, inſanum uatem. Alii Magnam dicunt, ſed melius deo plenam & uaticinatricem intelligemus.[Sub ima)In ima, ut Nanque ſub ingēti luſtrat dum ſingula templo,&,Exercet ſub ſule labor.[Fata canit,ſoliisque notas,& nomina mandat] Tribus modis futura prædicit aut uoce,aut ſcripto,aut ſignis.i.quibuſdam notis ut in obeliſco Romæ uidemus:vel ut alii dicunt,notis literarū ut per vnam literam ſignificet aliquid.In ſoliis autem palmarū Sybyllum ſcribere ſolere teſtatur Varro.[Carmina uirgo]q̃a eius reſponſa uerſibus ſcribebā:ut uirgo uero Phęmonoe dicta eſt Nam Sibylla appellatiuum eſt uumen, adeo ut Varro quot Sibyllæ fuerint,ſcr pſerit.Sibylla aūt dr̄ omnis puella, cuius pectus numē recipit:nā Aeolii σιοὺς dicunt deos βουλὴν aut eſt ſnĩa,ergo σιβύλλας,quaſi σιοβούλας dixerunt Inde eſt,Magnam cui mentem animūq; Delius inſpirat uates. Sane ſciēdū oia reſponſa Sibyllæ plus minusve centum cōtineri ſermonib. Vnde Virg.ait.Quo lati ducunt aditus cētum, oſtia centū,Vnde ruūt totidem uoces reſpōſa Sibyllæ[Digerit]ordinat,diſponit.[Secluſa]pro incluſa, præpoſitio.ꝓ prępoſitione.(Cardine uerſum]aperta ianua,per periphraſim Turbauit ianua frōdes] non ianua:ſed uentus qui per ianuam ingreditur:[Incōſulti] Incii rerum,ignari,ſine conſilio.Et conſultus eſt qui cōſulitur incōſultus,qui nō accipit cōſilium:[Volens, quæ uelle habet. Nam nolitura propter aſperitatem nolunt dicere. Hæc ſunt,q̃ noſtra liceat te uoce monerem]Bene cum præſcriptione, ne falſidicus uel minus peritus poſtea putaretur ſacerdos.

PRAETEREA &c.]Docet reliqua Helena uaticinia, & amica conſilia,quæ non parū Aeneā Didoni conciliant,nam ex eis intelligit Iunone Troianis aliquādo recōciliāda, unde Don.dicit ſic.[Prętereca] Dicturus rē magnam,& ad Aeneæ ſalutem in primis pertinentem, cōmendat altis ſenſib. tenaciter retinendam.(Prudentia)Quod ad eum pertinet,cum nondum numine peritus ſit[Fides]hoc pertinet ad perſonā uatis [Præq; omnibus]pro commodo omnium deſideriorū.(Iunonis magnæ] Oſtendit poeta.maioris potētiæ inimicos obſequendo, potius quam reſiſtendo poſſe ſuperari. Qua pp.precibus & donis placādā admonet Iunonē ut poſſit in Italia uenire. [Inſanam]plenam numinis.Morē dixit Sibyllę,in quo loco ut, & quo ordine ſingulorum deſideriis reſpondet.Scribit in ſoliis,ordinat & dimittit homines in illis futura legunt; ſed ſi uēto uerturbatē

ordo foliorū, pereunt conſulta,& dubii remanēt,venerant cōſulituri.(Illa tibi]Edicet illa,q̃ ego prohibeor aperire,q̃ bella ſint uētura,& quō ſingulos labores,uel tolerando trāſeas,vel ſuperādo cōpeſcas.[Vale,age & ingente] q̃dā pdicit, ut uates,q̃dā admonuit, ut amicus ceſsātib. partib. uatis. Hæc ille,Ordo eſt, Præterea.i. pter ea q̃ dicta ſunt,aut q̃ diximus, ſi qua.i.aliqua prudētia eſt Heleno,i.ſi ego uia humana habeo aliquid prudētię de reb.futuris, & ſi qua fides eſt Heleno uati.i.inquātū uati,& ſi Apollo iplet, ſup. Helenum loquit aūt de ſe) ueris.ſ.rōſis aut ſentētiis.O nate dea ego pdicā tibi illud,unū,i.pcipuum q̃; ꝓ,i.vnū p oīb.ſ.aliis,& ego repetens iterū,atq; iterū,monebo,ſup.te illud,vnū p oībus ſ.tu,ſupplex,adora primū.i.in primis,ſiue aň oīa,aut primū ſ.præcipuū, numē.i.poteſtatē diuinam, q̃ ad nutum cuncta gerit.Iunonis magnę ſ.ſiue exemplo.quia ſuperū eſt reginā Iouisq; & ſoror, & coniux, & cane.i.ſolenniter prouncia libēs (qđ ēt uetus Deus,experit a nobis,unde eſt uolūtariè ſacrificabo tibi Iunoni uota & ſupera.i.uince,& ſtange dominā potētē,pręcipue regnorū,donis ſupplicib.i.ſuppliciter & ſubmiſſo nimio uotis quia tu metiere deniq; ſic.i.per talia uota,& dona, ac pcamina exiſtens uictor metiere dicit,fines Italos,& hoc Trinacria.i.Sicilia relicta Et ubi.i.poſtq̃ , delatus.ſ.ui tēpeſtatis ut in fine 5.patebit, huc .i.in hos fines Italos acceſſeris urbem Cumeam;i.Cumes, quæ ſunt in litore Italico & acceſſeris lacus diuinos.i. diis conſecratos,ut Lucrinum & Auernū, & pro,i.Auerna.i. Lacū Auernū (declinatur.n.ſicut infernus,hic Auernus,Auerni, in ſingula & hæc Auerna, Auernorū,in plurali,Auerna dicit, ſonantia ſiluis.i p ſiluas,intra quas eſt,tu aſpicies uatē.ſ.unā e ſibyllis Deiphobe, nomine, quæ Cumana dicitur, inſanā.i.diuino furore rapiā,ut in 6.dicet ideo aūt finguntur rapi diuino ſorere gētilū uates, ut nō de ſuo hoc eſt humano pſagio ſed ex deorum oraculo vaticinati indicentur ita vt non ipſi,ſed deus per ipſos locutus putetur;.ſ.uates,canit ſub rupe ima.i ꝓfunda,fata.i.rerū euēta fataliter pulſa,& mandat.i cōmittit, foliis.ſ.palmarū notas.i.characteres, & literas & nomina.i.res notis deſcriptas, & ipſa uirgo digerit in numerū.i.ſeriē,& ordinē,carmina quęcūq; deſcripſit in ſuliis atq; relinq̃t,ſup.ea ante antrū,exiſtens ſecluſa.ſ.a carminibus q̃ foris derelinq̃t, antro i.p antrū: aut in antro,& ita uerior eſt cōſtructio,q̃ ſi dicat. Carmina ſecluſa antro,q̃a ſequitur illa.ſ.ſolia,aut carmina,manent.ſ.foris,immota locis.i.a locis in q̃bus in numerū digeſta ſunt, neq; cedūt.i.recedūt,ab ordine.ſ.ſuo in quo collocata deſerunt uerū.i.cū poſtq̃ uētus tenus impulit,eadē.ſ.carmina,in ſoliis ſicca deſcripta,impulit,dicit,cardine uerſo.i.aperta ianua,uertendo cardinē,& vbi ianua turbauit tenus frōdes.ſ.palmarū iā aridas in q̃bus,ut dictū eſt,ſcđm Var.Sibylla ſcripſit, ipſa Sibylla nūquā curat,deinde.i.poſtremo dū prēdere.i.colligere ſaxo cauo.i.in antrū, qđ ē ex ſaxo cano,aut cauato,nec curat reuocare.i. reparare,ſitus.i.poſitiones foliorū,in q̃bus carmina p ordinē deſcripta erant,aut ſup.nō curat iungere i.per ordinē cōnectere deinde carmina,quę de oraculis prius cōpoſuerat,& ideo cōſultores abeūt icōſulti,& odere ſedē.i.antru Sibyllæ,ad q̃.ſ.fruſtra uenerint,aut in quo carmina diuina ſit turbent.Ne qua.i. ne aliqua(ꝓhibēdi eſt)diſpēdio morę.i.dilationis,hoc eſt iactura tēporis,quā feceris immorando,fuerint tibi reputērus ꝓ te tanti.ſ.ualoris,aut momenti,quin.i.quo minus, hoc eſt,ut nō adeas uatem.ſ.Sibyllam, & poſcas precibus oracula.i.reſponſa deorū ore prolata, quamuis ſocii increpitent.i.obmurmurēt.

quod

ꝙ illic moram trahere uelis vbi periculū ſit, & quamuis curſus .i. ꝓſpera nauigatio, uocet ui.i.impetu magno, uela in altum. ſ.mare & non, ad littora vbi uates reſidet, & quamuis poſſis im pellere.ſ.uentis, ſinut.i.receptacula uelorū, quibus uentam recipiunt ſecundos.i.proſperos, quia a tergo ab inſequente uento ioflatos (hoc eſt, licet deſterrima ſit nauigatio, & ſocii oēs optent procedere, tamen non omittas, qui vatem adeas, omiſit tamen, ut inferua dicetur, unde ad Didonē appulſus adhuc neſciuit ſata in Italia obeūda) Et quin poſcaa, ut ſup. ipſa.ſ.uates, ꝙ dicnut in propria perſona, & non tm̄ ſolus notas, & nomina m.iodet, aut ſi popoſceris, ipſa canat, & reſoluat uolens.i.libenter uocem, i organa uocalia, atque pro.i.ora illa expediet tibi prompte. & expedite docebit te populos Italiæ, & bella uentura, & quō fugias.i.euites ſi poſſis, q; pro uel, feras, i.toleres, ſi euitare ocqueas, quemq; laborem.i.quamlibet laborioſam ꝓuinciam gerendū, & ipſa ſacerdos uenerata, dabit.i.dicet, ſicut. Da pater auguriam, atq; animia illabere noſtris curſus.ſ.futuros tibi.i.nauigationes reliquas, uec tn̄ dicit, ꝙ docebit acceſſū eius ad ioſeros. quia tunc meminerit mortem Anchiſe, quod facere noluit Helenus concludens autem ait, Hæc ſunt quæ liceat te moueri.i.ut tu ſis admonitus noſtra uoce, age.i.agendū, adhortaudi aduerbium Vale & fer de æthera.i. extolle uſq; ad cœlos ſatis.ſ.id uolentibus aut factis i facinoribus tuis: Troiā ingentem.i.quæ per te ingens inſtaurabitur, cū ex ea olim Roma oriēt. Ser.inouit illud, Hæc ſunt, &c. dictū ſub hoc ſenſu, vt Helenus excuſet ſe, ſi nō plura dixerit cū ei tm̄ liceat dicere, uerū in hoc ſenſu potius dixiſſet, licuit, aut ſi uerſus pateretur, licet. Dona aūt innuit dictū. ut ueniā petat ſi cōſidērins, nō ut uates ſolū, ſed ēt ut amicus q̄dā admonuerit, & eſt honeſta clauſula. qaa & nos uti poſſumus ubi maiores admonuerimus.

DOMINVMQVE poteotē Supplicib. ſupra donis] In lib. antiq. Voris, nō donis legitur. [Trinacria fines Italos mittere relicta] In lib. aliquot antiq. Metire legiē. Sed mittere, loco hoc magis oīno congruit. (Quo quēq; modo fugias] in antiq. aliquot li. Effugius legiē. Sed Fugias magis placet. [Curſuſq; dabit uene. ſecūdos] Med. lib. & uetuſti pleriq; alii, Venerata ſacerdos, hūt.

GRauia) A finalitatis tōue, ꝓducit, ſed ſatis aſpere. Nam nullam deſinit couſonantem, ut, Omnia uincit amor & nos cedamus amori. Itē vt tibi. Tymbre caput Euandrius abſtulit coſis. [Elephanto) pro ebore poſuit. Græce dixit. [Stipat] Deoſat. Vnde ſtipatores dicunt, q in nauib. cōponūt a ſtipa [Dodoneos] Epiroticos, a ciuitate Ediri Dodona laudauit, a regione. ut uaſa Corinthia. [Lebetes] Ollas aeras. Græce dixit Zeugmas. u. uulgare eſt, nō latiuū. [Hamis auroque] hamis aures, ꝑ Endiadim. Hamis autē catenis ſignificat. [Conum inſignis galeæ, criſtaſque comātes] A parte totum, uā conua eſt curuatura, quæ in galea promioet, ſuper quam criſtæ ſunt. [Sua dona parenti] i.

AEN. Quæ Poſtquam uates ſic ore effatus amico eſt
Dona dehinc auro grauia ſectoſque elephanto
Imperat ad naues ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodoneoſque lebetes,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neptolemi ſunt dona parenti
Addit equos, additque duces,
Remigium ſupplet, ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem uelis aptare iubebat
Anchiſes, fieret uento mora nequa ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
HEL. Coniugio Anchiſa Veneris dignitate ſuperbo
Cura Deum, his pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus, hanc arripe uelis:
Et tamen hanc pelago præter labore neceſſe eſt:
Auſoniæ pars ila procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate. quid ultra
Prouehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?

QVAE &c.] Poſt conſultationē Heleni, & oracula diuū recitat dona q̄ ab eodē Heleno ſuſcepit, & quæ pater Anchiſes & quæ cæteri docetq;] quibus uerbis. Anchiſen cōpellarit, de q b. omnib dicit Dō. ſic (Stipat) Largiorē præcipuum iodicat, qui, tm̄ donaſſet argēti, quātum naues, niſi ſtipatę capeſſe non poſſunt, loricā, & dona, quæ augeāt ſuos opes dat, & ea q bus ſe ab hoſte tuetur, & omnia cū decoro, & dicit arma fuiſſe illius, q Troiam vicerat ut ſit inſultatio arma uectum ferre uictoris ſuæ ætati cōuenientia. [Socios] Nullum indonātum reliquit dans quæ competebant uiris fortib (Dignate) quaſi qui dignus ſit iunctus, q filię Iouis iungeretur. (Bis Pergames) Oſtenditur quod ſit cura deū, qui cū debilis eſſet, liberatus tn̄ ſit periculis patrię, in qua perierunt uiri fortes ille. Ordo eſt. Quę.ſ.reſponſa oracula iā dicta poſtquā uates.ſ.Helenus eſlatus.i elocutus eſt (ſed augurale eſt uerbū (ſic i.in modū præmiſſum, ore amico.i.ſauorabili, ipſe imperat dehioc.i.deinde dona grauia auro, & elephāto.i.dēte elephāti (declinatur autē hic elephas elephātos, unde ſit in nominatiuus hic elephārus, elephāu ſicut delphin, & delphin9 Arabs. & Arabus, in nominatiao reperiuntur) facto.i.aut ſecto li, aut iā præparato, ferri.i.ut uertens ad naues & ſtipat, i.condenſat, & immittit carinis.i aluo nautū, ingens.i. ualde magnū argētum & ita magnū, ut niſi ſtipetur, nō poſſet a carinis recipi, & lebetes.i pllas æras Dodōneos.i.Epiroticos, a Dodona Epiri urbe (declinat aūt hic lebes lebetis, ſicut hic tapes, tapetis, Grauia aūt ꝓducit finalitatis gratia, dicit Seru. Sed ea ratio in principio tertii pedis, locū hēc ſolet, uerbū Virg. omnes pedes a breui inchoaſſe reperit) & ſtipat carinis loricā.i.tunicā, olim ex loris fieri ſolitā, nūc eſt annulis, unde dicit, trilicem .i.tribus liciis cōſtantem, cōſertam, uidelicet hamis, & auro.i hamis aureis aut trilicem dicit q a cōſtabat locis armis ferreis, & anulis aureis, q bus fimbrię decorabatur, & conū i.curuaturam galeę, inſignis.i.excellentis, & (ut dicūt) notabilis per ſigna rara ionētu, & criſtas comantes.i.quæ in morem comarū a cono dependebant ſunt.o. criſtæ ornamenta galearū, ſicut capitū gallorū, dr aūt Achilles ſemper criſtatus inceſſiſſe, unde bene datur id eius filio, cū ſubditur ꝑ appoſitionē, arma.i.loricā conum & criſtas galeæ exiſtentia arma Neptolemi i. Pyrrhi, q ex motiēs Heleno dereliquerat. Et parenti.ſ. Anchiſei ſunt, &.i.ēt, ſua i.debita ætati, & cōuenientia dona, & ipſe Helenus addidit.ſ.ad dicta dona, equos quoſi palmā Epiros obtinet, & addit duces, i. cōductores itinerū, i & ſupplet remigiū.i.addit remiges deficientes. eo qđ in Creta multos amiſerat, & nonnullos dereliquerat ſuppleſſe autē putaē ex Troianis, ut ſint ſoli Troiani Romani imperii auctores, & ipſe ingruit.i.opprimit, armis.i.multitudine

Anchiſę ſua autē, congua, apta ætati. [Remigiū ſupplet] Bñ uerbo militiæ uſus ē, ut ſupplementū diceret: nā multos in Creta iā perdiderat. [Telis aptare iubebat] Subaudi, ſocios, a ſuperioribus. [Ferētu] Flauti [Anchiſa] uocatiuus hic non eſt latinus. Nā breuis eſſet, ut, o Catilina. Græcus eſt ergo, de quo ualde apud eos quæritur quēadmodū exeat ab his nominibus, quæ in eis, mittunt nominatiuū. Nā Tydides Tydide facit, ut, Donatū fortiſſime gentis Tidide. Atrides cū ſit ſimile, Atrida facit, ut Hora. Me quis humaſſe uelit Aiacē Atrida uetas Cūr (Tale eſt, & Anchiſa. Sane apud Latinos horū nominū cauſa manifeſta eſt, q̄ nominatiuū ipſū in a, mittunt & recipiunt latinā declinationē ut, Atrides Atthida, Scythes Scytha. [Dignate] Digne habite, dignę iudicate. Nā mō non agentis hēt, ſed patientis imaginē, unde eſt in j. Haud equidem tali me dignior bonore. [Cura deū) amor, ut, Veneris iuſtiſſima cura. [Bis Pergames erepte ruinis] proauit cura deorum. Et ſciendum rethorica eſſe argumenta quæ a cōtrariis laudāt. Quod.n.ſupra Anchiſes infelicitatis putauit, ut ſatis una ſuperq; uidimus excidia, hunc iſte argumentū conuertitit in laudem. Bis aut, ꝑꝑ Herculem, & Græcos, qui expugnare Troianos. [Ecce tibi] aut uacat tibi, ut i Tullio, Qui mihi accūbantes in conuiuiis, Aut certe aliud dictum eſt Tibi, ac ſi diceret, qui Italiæ hanc tm̄ uiſurus es partem, non etiam quam fata Aeneæ promittūt (Auſoniæ) Italiæ a rege Auſonio (Arripe) Inuade. Illic.n.eſt ſacrificaturus Et tn̄ ἀνακόλουθον eſt, non.n.præmiſit, q̄ q̄ uicina ſit (Quā pandit Apollo] Laurolauini aūt agrū ſignificat, ad quem uētutus eſt. (Vade, ut) bis hæc eſt io Virg. iteratio, ut hoc loco. Nam cum ſupra compellat dixerit, intulit modo ait. item in quinto cum præmiſerit, Fidā ſic ſatur ad auetm: Subiecit rurſus. Et ſeſe oſtendat in armis Dic ait. (O felix nati pietate, Latenter oſtendit mortem futuram. Non o. ait felicem uitæ longinquitate, uel aduentu ad Italiā. ſed tn̄ nati pietate, q a qui poterit exequiarum munus implere. (Prouehor) Sermone progredior, ut oſtendunt ſequentia.

tudine armorum, quæ cuilibet dedit ſocios.ſ. itineris mei, Anchiſes.ſ. pater mater, iubebat interea aptare uelis claſſem, i. inſtruere, & diſponere claſſem ad nauigãdum: ne qua. i. ne aliqua mora. i. dilatio fieret, uento ferenti i. ſtanti. i. quando ferret, aut ſtaret: nam ſtando quodammodo claſſem fert, & prouehit uẽtus, quem. ſ. Anchiſen, interpres Phœbi, i. oraculorum Phœbi, hoc eſt Helenus cõpellat. i. alloquitur, ſup. cum multo honore .i. ualde honorifice, dicens, ſup. o Anchiſa dignare. i. digne habite, ſuperbo. i. nobili & magnifico, coniugio (non dicit, ſtupro, nec tamen connubio, quia coniugium poteſt eſſe illegitima cõiunctio nuptię antẽ ſunt legitimæ] Veneris, dum ex ea Aeneã gignebat, & o cura. i. amor & ſolicitudo, deum. i. deorum ereptæ bis. i qui bis ereptus es ruinis Pergameis i. Troianis) in utroque. ſ. excidio, ſemel ſub Laomedõte & ſemel ſub Priamo. Caueat autẽ explanator, ne dicat erepte bis ruinis, Pergameis cura. i. per curam, deum, pro deorum, quia ſic, cura eſſet ablatiui caſus, & produceretur, cum tamen corripiatur) ecce tibi, q. d. in conſpectu tuo eſt tellus Auſoniæ, .i. Italiæ, arripe hanc uelis & tamen neceſſe eſt, & ut, ſup. præter labare hanc pelago. i. per pelgus, quia illa pars Auſonię, quam Apollo pandit. i. aperit, & manifeſtat nobis petendum, eſt procul. i. lõgo adhuc circuitu petenda, & ait, uade, & o felix pietate. ſ. propter pietatem, nati .i. filii tui, qui (ut tacite innuit) pie tecum aget dum exequias perſoluet, & ad inferos te uiſurus deſcenderet, ſed id non dixit expreſſe, & ne plura interrogetur dicit, ſed quid ego prouehor ſ. ſermone. i. productior ſum prouectus, ultra. ſ. quam cõſtitueram, uel ultra prius dicta. i. ulterius, & demoror. ſ. ab officio fando. i. loquendo: Auſtros. i. uentos nobis ſecundos ſurgentis iam iamque flaturos, aut orientes e terra ut flent.

VARIA LECT. DODOANEOSQVE lebetes,] In aniq. lib. Lebetas, legimus.

COEL. RHOD. IVLIVS Pollux Onomaſtici ad cõmodũ Cęſ. lib. 6. loquacia ſynonyma, ut lectio ſuggerebat multi ſatis, cõgerens in unũ deniq; ſic ait: Alienum ex Dodone, Iliade lõgiora garriens. Alcini apologus, Arabius tibicẽ Hactenus is. Quod uero principe locũ poſitum eſt, & Græce ſic habet .i. Dodoneũ tintinnabulũ, cuius meminit uel Euſtathius, auſam pręb ere mihi eſt uiſum ad explicandum Quintil. (aut q. ſquis fuit auct. ſ.) inenodabilẽ nondũ. quẽ impacti plerįq; oẽs cohæſerũt. Obſcuritas uero nodata hæc eſt, lib. 8. In cubiculo uola. Conjectura ducor ex Gręco adagio eſſe itidem hoc prolatũ in garrulũ deſidentẽ dies totos domi, & nugali uerborum futilium importunitate, & copia exundanti detinnientẽ, ut obſtrepera loquacitate uti pica uerboſiore obſurdeſcerent aures, ac ueluti tinnabulo conuulnerarentur. uel (qđ arridet amplius) eos intelligamus, qui domi quidã & in cubiculo, ubi ſilẽtiũ eſſe uſũ, Varro ſcri. fluenta uerborũ promunt, in ſolo aũt, ubi ciuilē eloquentiam gloriam ſibi comparant uiri præſtãtes, ut teſtis cõprobat Hom. aut in ſenatu, altero ingeniorũ theatro, penitus cõſileſcunt, fiuntq; (quod Græci dicunt) ẽt piſcibus magis muti. Nolã ſiquidẽ pro campana dici obſeruauimus, etiã ſi apud recentiores, ſæpius, nil tamen obſtat, eſſe uerbum id inter inuẽtu rara cuiuſmodi admota Politiano quędam. Meminit quodam loco Laurentius quoque Sed occurrent recentiores nouitium cenſeri inuentum id. Ego de nouitate nihil diſputo. Vnũ ſcio fuiſſe ueteribus quoque ex ære inſtrũm id, aut proximum, quo remotioribus ut cõuenirent, daretur, proponereturve ſignum. Quod duabus fulcimus auctoritatibus. præterque hiſtoriam Valerius Martialis in Apophoretis. Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis? Virgine uis ſola lotus abire domũ. Aes nanque thermarum tintinnabulum ſignat, quo e hymnaſio lauaturi reuocabantur ad thermas. Sed & lunen. Tot pariter pelues, ut in tintinnabulũ dicas, Hiſtoriam uero hãc apud Strab. ad hoc ipſum pręcipue ſpectãtem, obſeruauimus Iaſſus, inquit, incolas haber parte plurima piſcitio, & piſcatu uictitãtes cum infæcunda fere ſit regio, uerum piſculenta. Hinc iucũdum narratur factum, documento etiam magno futurũ, quãtum ſæpe nos fallat opinio. Oſtentabat inibi citharœdes artẽ. Audiebant, ut tum eſt uiſum, attentius Iaſſæi omnes mox uero ut æditum tintinnabulo (ſic enim interpretamur ſignũ uendendo piſcitio eſt, confeſtim cum ſua ſibi muſica deſtituto artifice auolarunt omnes, uno uis excepto, qui obIæſo erat auditu, proinde raptum eũ artificiũ ſuauitate opinatus citharœdus propius accedens, Eſt quod agam gratias, inquit, & quidẽ maximas, tum quod muſicæ negligens haud quaquam uidere, tum quod deſpectui me prorſus non habueris. Nam reliqui quam primum tintinnabulo cecinit ſignum piſcarium, dicto citius hinc ſeſe proripuere. At is, uelut cõmotior ac excitatior. An, inquit, increpuit æs. Eo uero adnuẽte, Bñ tibi ſit, inquit, magiſter optime, ac conſurgens ad uiuarium feſtinabundis accurrit ipſe quoque illud autem Virgilianum ex 3. Aen. Stipatque carinis. Ingens, Dodonæosque lebetes. Ideo dictum uoluit, ut oraculo domeſtico foret Aeneas inſtructior, ex hiſtoria.

AEN. Nec minus Andromache digreſſo mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtegmine ueſte.
Et Phrygiam Aſcanio chlamydem: nec cedit honori;
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur,
AND. Accipe & hæc manuũ tibi q monimẽta mearũ
Sint, puer, & longum Andromaches teſtentur amore
Coniugis Hectoreæ, cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtianactis imago,
Sic oculos, ſic ille manu, ſic ora ferebat;
Et nunc æquali tecum pubeſceret æuo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
AEN. Viuite felices. quibus eſt fortuna peracta
Iam ſua, nos alia ex aliis in fata uocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquos arandum,
Arua neque Auſoniæ, ſemper cedentia retro.
Quærenda, effigiem Xanti Troiamque uidetis,
Quam ueſtræ fecere manus; melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obuia Graijs.
Si quando Tybrim uicinaque Tybridis arua
Intraro gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatasque urbes olim, populosque propinquos
Epiro Heſperia; quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus unam faciemus utranque
Troiam animis, maneat noſtros ea cura nepotes.

SERV. SVpremo] ultimo poſtquã ſuorum deſperabat aſpectũ [Picturatas] Participium ſine uerbi origine [Auri ſubtegmine) .i. filo quod intra ſtamẽ currit, quod Perſius tramã dixit Mihi trama figuræ. Sit reliqua eſt illi tremat omẽto popa uẽter. Nam male quidã ſubtegmen ſtamẽ, accipiunt, cum ſtamen de auro eſſe non poſſit. [Et Phrygiam Aſcanio chlamydem) aut acu pictam. Huius .n. artis pictos Phrygiones dicimus ſecũdũ Plautum. In Phrygia .n. inuenta eſt ars. Aut ob hoc addidit Phrygia, quaſi p q̃ patriæ memoria retineretur. [Nec cedit honori) id eſt tanta dat munera, quanta merebatur Aſcanius. hoc eſt enim honori non cedere, parem eſſe meritis accipiẽtis: Scaurus uero honore legit, & intelligit honore nõ cedit Heleno, q patris eius, uel auo donauerit multa. [Textilibus] Sibi congruis. Quid .n. magis cõueniebat, donare mulierẽ? [Accipe & hæc] aut intelligimus ante aliqua fuiſſe donata, aut certe ſecundum in locutus eſt. Omnia .n. quæ uel auus uel pater acceperat, ad Aſcanium hæreditatis iure deueniunt [Monumenta] Memoria Monumẽta autem a mẽtis admonitione ſunt dicta [Lõgum amorem) Et de præterito, & de futuro ut agnoſcas quãtum te uel amauerim, uel amatura ſim [Coniugis Hectoreæ] dictum eſt hoc habitu rõne perſonæ, cũ qua loquebatur: ac ſi diceret, uxoria auũculi tui. (O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago) Sup. i. ualde, uehementer, expreſſe, hoc eſt ualde mihi es imago Aſtyanactis, quo ſermone ẽt Hom. i ſimili uſuſ ſignatione. (Pubeſcere æuo] ut etiam in 2. diximus prnœconomia eſt, ut uerisimile ſit, Aſcanium in octauo potuiſſe tã bella tractare. [Viuite felices.) uiuite modo, bene optantis eſt, nõ ut in Buc. maledicẽtis, ut, Viuitę ſiluæ. i. perire. Simile eſt, & ualere, ut Terent, Valeãt, qui inter nos diſſidiũ uolunt ſunt aũt hæc per contrariũ inuenta maledicta, ut ſit quaſi ſalua ueneratio. Illud quęritur uerum viue an viuas i. utrum per imperatiuum, an per optatiuum dicere debeamus, & conſtat dici melius p optatiuum. Optati .n. poſſunt, non imperari uel bona, uel aduerſa, quod autem inuenimus per imperatiuum, uſurpatum eſt. [Fortuna perata Iam ſua] .i. dura propria Troianorum, ut, Hæc Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta. (Parta] Pro parata. [Semper cedentia retro.] Vt

Monumentum.

lam

Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.[Quã ueſtræ fecere manus]Qđ eſt dulcius. [Et quæ fuerit minus obuia Graijs i.quę nullũ patiantr excidium Alii, Fuerint,legunt, & uoluit eſſe maledictum io Græcos,ut ad auſpicia releras,qđ non procedit.Nec.n.de hoc agebatur [Si quãdo Tybrim Fluuium pro quo regem ipſum poſuit Tybrin,q in hunc cecidit fluuiũ & ei nomen dedit, nam ante Albula dicebatur,ut oſtẽdit in 7. alii oolunt Tyberim cecidiſſe, ſed Tyberinum regem Albanorũ a quo Tybris dictus eſt.Vt autem Tybris dicatur,hæc rõ eſt Qđ a tẽpore Syracuſani uictores ceperunt Syracuſis Athenienſium ingentem hoſtiũ multitudinẽ,& cã cæſis montibus fecerũt addere munimẽtã ciuitati.Tũc auctis muris ẽt foſſa intrinſecus facta ẽ, q flumine admiſſo repleta munitiorẽ redderet ciuitatẽ Hanc igitur foſſam per hoſtiũ pœnã,& in uriã factã Tybrim uocarunt ἀπὸ τῆς ὕβρεως . Poſtea profecti Siculi ad Italiã eã tenuerunt,partẽ,ubi nunc Roma eſt,uſq;ad Rutulos & Ardeã.Vnde eſt Fines ſuper uſq; Sicanoi,& Albulã fluuiũ ad imaginẽ foſſæ Stracuſanæ Tybrim uocarũt,quaſi ὕβριν ut [Effigiẽ Exanthi,Troiãq; uidetis] Circa Syracuſas aũt eſſe foſſam Tybrim noĩe Throcritus meminit.[Gẽtiq; meę] Bñ genti ſuæ dicit,nõ ſibi.Scit o.Aſcanio regna deberi.[Data mœnia cernã Cognatasq; urbes olim)Quandoq; & p oĩa cernã ſubaudi. Sẽſus aũt talis eſt,Si potuero ad Italiã peruenire,& regna cõſtituere, & uidere urbes, & populos tibi cognatos Nã & Aeneas,& Helenus à Dardano originẽ dicũt.Ergo h.d. Qm̃ ab uno originẽ ducimus & iiſdẽ caſib ſubiacuimus [Troiã utranq;],i q̃ & tu feciſti,& ego facturus ſum,iugamos,& faciamus unã,ſed[Animis]Hoc eſt fœdere & affectione qm̃ re uera eas natura nõ ſinit,iungi,Sane qm̃ occurrebat humanæ bicuitas uitæ, bñ ſubiõxit.[Maneat noſtros ea cura nepotes]Diſtinguẽdũ aũt[Populosq; ꝓpinquos Epiro] Et ſequentib oſtẽdit quo (Hiſperia] i. q b populis auctor ẽ [Dardanus & Heſperia hoc eſt ὑστερολογία (nã Græcę dixit) & eſt de loco aduerbium Dardanus ὕστερον Figura.n.nunnunquã pulchra eſt,ſi elocutio pfecta ſit,ut Cic. in Verrinis,qui Verrem Romolea,& non addit Tribu.

NEC &c.)Recitat ẽt dona,,quæ Andromache deſcendentib. contulit,& uerba ultro,citroq; habita. Vnde Don.[Nec cedit honori)Duo notat in chlamyde,& q eſſet ſibi ſolatio,quia eſſet de originalibus terris,& conueniret honori Aſcanii , nam digna fuit qua uteretur.Taliam etiam dignus Aſcanius,q tãtã rem applicaret uſibus ſuis Sunt.n.quidam abiecti qui utuntur ueſtibus ſibi nõ conuenientibus. Suot rurſus adeo excellẽtes,ut cum ſuis oeſtibus pari honore contendant.Laudauit ãt ſolã chlamydẽ. Cætera gñliter dixit. (Oneratut in Helena dixit,Stipatq; carinis.Ille uir fortis,donat aurum,aigentum.Arma uiro forti.hęc mulier donat puero texilia:Ergo babuit rõnẽ perſonarũ , hæc ẽt duo genera munerũ punit Chlamydem auri ſub tegmine uariatã,quę eſſet ex antiquis.Item alia munera,q̃ non eſſent tanti precii, ſed ſuis manibus ,unde cũ hæc offerret,dixit[Accipe)Et hæc p̃ter chlamydẽ,& pdicta, ut alterum haberet precium, alterum amoris religionẽ, & dãtis affinis,affectum.Ergo ſi non ualent dona,ualeat perſona Andromaches tui auunculũ uxoris. [Lachrymis affabar)Nõ poterat ijs,qui & ciues,& in ſe liberales eſſent,ſine lacrymis diſcedere. Viuite felices]Feliciter uiuere dicit, manere occiſum, in eodẽ loco.& aduerſa fortunę alterius nõ timere Sibi aũt omnia cõtraria eſſe oſtendit. (Cedentia retro)impoſſibilia dicit,ſed p il la ſuum tædium exprimit,qui tot annos laborioſe,periculoſeque nauigans,nondum uidebat quo peruenire cupiebat. Hæc Dona.Ordo aũt eſt. Nec minus.i,nihilominus q̃uis multa dederit Helenus, Andromache mœſta ſupremo digreſſu.i.cũ uideret,qđ omnino digredi nellemus, fert ſ.ad conferendũ nobis ueſtes picturatas ſub tegmine auri i.habẽtes ſubtegmẽ.i.filũ, q in inter ſtamẽ currit aureũ, aut ex auro, & ſup dat Aſcanio chlamydẽ ,Phrygiã.i.acu pictã.qđ opus Phrygioniũ dr,nec Aſcanius cedit honor.i.non inferior, ſed dignus eſt tali honore aut forte chlamys nõ cedit honori.i.decori cuiuſlibet alterius chlamydis & onerat ſup.eũ,aut miniſtros eius donis textilib. i.cõtextis,ac fat talia ſup.ad Aſcaniũ, Accipe,o puer,&c.i.etiam hæc,ultra ea q̃ Helenus dedit , aut quæ ipſa prius dederat,ſup. munera ſint tibi monimẽta.i q̃ admoneãt te , & memorẽ faciãt,manũ mearũ.i.operũ manu mea factorũ,& teſtentur longũ i.per longũ tempus,amorem Andromaches , Appoſitorie, coniugis Hectorę.i.Hectoris auunculi tui , & nũc Heleni etiã auunculi,ſed potius Hectoris,ut eũ ad imitandam Hectoream uirtutẽ,inciteт:unde prius & auunculus excitat Hector, nã do nũ propheticæ,qđ Heleno contigit,non omnibus datum, uirtutẽ quiſq; q̃uis multo interuallo imitari poteſt . cape extrema dona tuorũ i.neceſſariorũ, q d.poſt hæc nõ offenſurus es plures & genere, & patria tua . O ſola imago Aſtyanactis mei ſ.filii ex Hectore(declinat hic Aſtynax huius Aſtyanactis,uel Aſtyanactos)ſup ſ. ſu pſtes,ſuperexiſtens,aut reſtans adhuc mihi.i.in ſolatiũ aut memoriã. cũ filiũ amiſerim,imago, inquit, quia ille ferebat ſic.i.ut tu facies oculos,ſic manus,ſic ora (Bona cõparatio a poeta excogitata,qui ſicut patres ſimiles induxit,filiorũ quoq; ſimilitudinẽ approbat,ſi ſuperuixiſſet Aſtyanax quæ laus Iuli in domũ Iuliã redundat,& pubeſceret nunc tecũ,ſ.ſuiuceret,ęquali ęuo.i.ętate.Ego digrediẽs affabar hos ſ.Helenum & Andromachen,lacrymis obortis.i.p̃ter ſpem orris,hoc eſt lacrymãs inter loquendũ uiuite, q a felices.ſup.ſũt quibus eſt fortuna iã ſua.i.propria,& fataliter debita,peracta (& hoc modo nõ eſt in ſermone impropríetas,nec mala interpretatio,cũ nõ reciproce accipiatur, licet hunc locum Valla , & alii fere grãmatici notãt, & eſt quaſi per parentheſin dictũ, & ſententia qualis illa in 1.O fortunati quorũ iam mœnia ſurgunt)nos uocamur iã ex aliis fatis i.fatalibus incommodis, in alia fata quies eſt parta.i.labore acq ſita uobis,nullum ęquor. i.nullus cãpus planus,maris,.i.aquarũ eſt uobis arãdum ,i.ſulcandũ nauibus,nec arua Auſoniæ.i.Italiæ cedentia ſemper retro quia cũ prope fuerimus , adhuc lõgo circuitu ſunt q̃rẽda, .i.ueſtigãda uos uidetis effigiẽ.i.ſimulacrum, & cõſimilem effectionẽ Xanthi,i.illius fluuii Troiani & uidetis Troiã, quam ueſtræ manus fecere,opto.i.ſicuti opto melioribus auſpiciis , q̃ prior Troia manibus deorum facta p̃dicatur,& quę auſpicia.i. auſpicata initia,& fundamina,fuerint minus obuia.i.obſtãtia Graiis.i.Græcis,ita,ut ab eis non eruantur.(notũ eſt, quod Romani Ethruſcorum diſciplina imbuti nihil magnũ inierunt, niſi captatis auſpiciis i.niſi habito deorum(ut opinabãr) iudicio qđ ex auium inſpectione deprehendebãt , & ideo auſpiciũ accipitur pro auſpicato.i.prudenti, & bene prouiſo quod Gallẽ dñr præuiſato initio ,& auſpicari pro prudẽter inchoare (Si ego intrato,pro intrauero qñ i aliqñ Tybrim fluuiũ Italię Romã interfluentem , & arua Tybridis uicina , & ego cernã mœnia.data.i.permiſſa,aut cõceſſa fatis,meæ genti, quia ſcit Aſcanio deberi regnũ,aut genti ſuæ ,potius quã ſibi regnũ peperit probetur,& urbes cognatas.i.cognatis extructas ,olim i.quo nis tpẽ futuro,& populos ꝓpinquos i affines,& ab una patria oriũdos nec loco multũ diſtãtes,nos faciemus Epiro,& Heſperia.i.Italia,hoc eſt,Ex Epiro,& Heſperia q bus idẽ Dardanus ẽ actor,atq; quibus eſt idem caſus,i.eadem fortuna,quia p p excidium Troiæ ambæ aufugis habitatæ,ut nos faciemus: dicite animis.i.fędere,& concordi uoluntate utranque,unã Troiam i.referemus in diuerſis locis,qđ in uno nõ poſſumus,Troiam patriam noſtram euerſam, & nos quia breue, & irreuocabile tempus,omnibus eſt uitæ.id nos pficere non poterimus ea cura.ſ.ſolicitudo eius rei faciẽdę.maneat.i.certe expectet,noſtros nepotes.i.poſteros a nobis,& noſtris deſcenſuros.

AVRI ſub tegmine ueſtes]ſuos antiq.lib in quibus,Subtegmine,una dictione legatur,ſunt ubi præpoſitio, Sub diuiſa eſt a tegmine[Hos ego digrediens lacrymis affabar abortis:)In antiquis pleriſque libris,Abortis legitur.(Cognataſque urbes olim)In antiquis exemp.non eſt q;. VARIA LECT.

CAETERVM artis qua de agimus,eloquiũ id fuerit preclarum,Pictorem cum loquitur,loqui male,at cum pictura, bene utique Vani quippe ſit artificis aliunde quã ab opere plauſum expectaſſet.neque.n.ex iudice uirtus ꝓfluit operis, ſed iudici opus cõmẽdat artificem.Illud fuerit ſuperpondiũ,quia de pictura agimus:Imaginũ alias dici, & eſſe artificiales, alias uero naturales.Id aũt haberi intereſtitiũ, qđ quæ arte promunt, id cuius ſunt imagines,æquiuoce dnt.Quippe ſunt imperfectę neque.n.picto homini animam,& inde uitam dederit ulla ars. Naturales uero uniuocæ,uiuunt nanque, & primitiuis ſimiles a natura producontur,nec differunt,niſi numero: aliud.o. producens eſt,aliud productũ eſt. Quod poeta nobilis expreſſit illis uerſibus.Andromache dicente. O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago. Sic oculos,ſic ille manus , ſic ora ferebat, Inuenimus item picturas uel ſtatuas nuncupat ethicas , q bus non imagines modo exprimunt,ſed mores quoque,ut tantũ non ſpirare uideantur.πάθη ab noſtris ſenſus tamen tranſſes ſuntor proprie,non mores, ſed Quintil.ſuper hac re lib.6.plura.Ethicas perſonam intelligit Hermogenes in ſtatuum rõne, agricolas,goloues id genus alias. COEL. RHOD.

SERV. PRouehimur.pelago)Butrotio derelicto (Vicina Ceraunia iuxta)Sunt montes Epiri a crebris fulminibus propter altitudinem nominati. Vnde Horat. expreſſius dixit Acroceraunia propter altitudinem,& fulminum iactus(Curſusq; breuiſſimus) Adeo ut medio noctis ſpatio tranſfretauit (Optatę telluris)Quæ nauigantibus ſemper optabilis(Sortiti remos]Per ſortem diuiſi ad officia remigandi,qui eſſ. t proreta, q pedem tenere: [Paſſim]prout quiſq; uoluit[Littore ſicco]ad diſcretionē illius quod aqua alluit[Horis acta] Per horas decurrens [Auribus aera captat] Naturale enim eſt, ut a qua parte flaturus eſt uentus ad eā auris admota frigidior fiat. (Sidera cūcta notat) ideo cuncta,quia in prognoſticis legitur non ſufficere unum ſignum ad explorandum futuram ſerenitatē. Notat autem ut Tullius notat, & deſignat oculis.i.diligenter intuetur. [Tacito cęlo[Aut nocturno per quod tacetur, aut ipſe tacitus,aut certe ad homines retulit. Nā licet æternus ſit anxiū ſonus.tñ a nobis non auditur. Ergo quātū ad nos. tacitū dixit. [Arcturum] Stella eſt poſt Vrſam in Boote ſigno (Armatūq; auro circunſpicit (Oriona) Sic Lucanus,Et ſi ſe ſi nimium fulget latus Orionis.Et ſciendū non hoc cū intueri,ut cernat ſigna quę omnibus patent, ſed explorare ...larum nigorem , quo futura indicat ſerenitas, ut in Geor. Nam neque tum ſtellis obtuſa acies uidetur . Si autem quærēbat quaſi non orta. nequaquam procedit, cū etiam Septentriones dixerit q ſemper uidentur. [Cœlo conſtare ſereno]Suppetere, ut Iuuenalis: Quis feret uxorem, cui conſtent omnia? (Clarum ſignum]Faculam eleuauit . ut Flammas cum regia puppis Extulerat.[Caſtra mouemus] Caſtra ſunt ubi miles ſteterit . Dicta autem caſtra quaſi caſtra: uel quod illic caſtraretur libido . Nam nunquam his interat mulier.[Tentamusque uiam) i.naues producimus.(Pandimus alas)Cōtos intendimus . (Humilemque uidemus Italis)aut naturam prouinciæ oſtendit,ut Saluſtius, Italia plana ac mollis: Aut rem phyſicam exprimit, quia omne quod cōtinetur altius eſt ab eo quod continet.Aut quia procul uiſentibus terra humilis ſemper uſ , ut Lucan. Et dubio cernit uaneſcere montes , [Italiā) Tautologia uſus eſt ad exprimēdum affectum nauigātium.{Corona Induit] Aut uſq; ad ſummum impleuit aut re uera coronauit.[Dii maris]Per quod nauigo , [Terræ]ad quā iturus ſum [Tempeſtatum) Ventorum, aurarum, temporum, ſerenitatis. ut Vnde hæc tam clara repente Tempeſtas ? Nam multa ſignificat [Spirare]Et ad uentum pertinet, & ad fauorem,ut, Aſpirat primo fortuna labori.[Crebeſcunt optatæ auræ]Magnum Anchiſę oſtendit meritum,[Pateſcit]Propinquātibus,ut, Et anguſti rareſcunt clauſtra Pelori . [Curuatus in arcum:]In arcus ſimilitudinem,ut,Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,i.in antri ſimilitudinem . Sic de Ponto Saluſt. Vnde hic tulit colorem , ſpeciem efficit Scythici arcus.

(Ipſe latet :]Re uera procul intuentibus . Vnde eſt,portusque pateſcit.Nam ſecundum Don.Late patet,non ſtat uerſus .[Refugitque a littore templum]ędificia uicina littoribus lōge intuenti uidentur in mari,quę accedētibus quaſi recedere. & retro ſe agere putārur,uel quia ſitum eſt in colle,qui ſenſim creſcit a littore.Ideo dixit,refugit,Primum aut quale nūquā antea uiderat,aut certe quia ſequitur portæ Albæ omē. Alij uero tondentes primū campū uolunt i.primā partē campi, (Candore niuali) Hoc ad uictoriæ omen pertinet. Simul notādum Anchiſem omnem habere diuinandi peritiam , Hinc eſt illud, Diuinique oſſa parentis . (Terra hoſpita) Vſurpatiue hoſpite dixit,quę .n.in es,exeunt, cōmunia eſſe poſſunt . Nā fœmininū in a , non mittunt Luc. Hoſpes in caternis audiuit curia tectis Nec mirum abuſum eſſe Virgiliū cum & Plautus paupera dixerit; ab eo quod eſt hic & hæc pauper,ut pauperq; ſenatus.Itē Pauperq; domus nec nota parētum munera', (Bello armantur equi]Ratiocinatio diuinationis eſt. (Armenta) Armenta dicta ſunt quaſi apta armis . Nam æqui interſunt Prælijs , boues armant ex corijs. (Sed tñ) anacoluthon.Nam quanquā nō præmiſit. (Spes eſt pacis ait) Oſtendit latēter uincere poſſe Troianos , dicendo ſupra. Curru ſuccedere ſueti.[Palladis armiſonæ] Bene poſt bellionem, armorum deam præcatur,quāquā hoc quoque tēplum uiſum ad omen pertineat(Dederat quæ maxima Vt,Præq; omnibus unū prędico.(Rite)Recte,ſecundū ritu, unde ſequitur,Perfectis ordine uotis.[Iunoni argiuæ) i.magnæ,ut,Iunonis magnæ.

Prouehimur pelago uicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam,curſusque breuisſimus undis.
Sol ruit interea,& montes umbrantur opaci,
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos,pasſimque in littore ſicco
Corpora curamus,feſſos ſopori irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus & omnes
Explorat uentos,atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacita labentia cęlo,
Arcturum,pluuiasque Hyadas,geminosque Triones
Armatumque auro circunſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta uidet cœlo conſtare ſereno:
Dat clarum è puppi ſignum:nos caſtra mouemus,
Tentamusque uiam,& uelorum pandimus alas
Iamque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis
Cum procul obſcuros colles,humilemque uidemus
Italiam,Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto ſocii clamore ſalutant,
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit,impleuitque mero,diuosque uocauit
Stans celſa in puppi.
ANC. Dii maris,& terræ tempeſtatumque, potētes.
Ferte uiam uento facilem,& ſpirate ſecundi.
AEN.Crebreſcunt optatæ auræ,portusque pateſcit,
Iam prior,templumque apparet in arce Mineruæ.
Vela legunt ſocii,& proras ad littora torquent.
Portus ab eo fluctu curuatus in arcum:
Obiectæ ſalſa ſpumant aſpergine cautes:
Ipſe latet:gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli,refugitque a littore templum.
Quattuor hic,primum omen,equos in gramine uidi
Tondentes campum late candore niuali.
Et pater Anchiſes. ANC. Bellum o terra hoſpita portas:
Bello armantur equi,bellum hæc armenta minātur.
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes,& fręna iugo concordia ferre,
Spes eſt pacis. AEN. Ait,tu numina ſancta præcamur,
Palladis armiſonæ,quæ prima accepit ouantes;
Et capita ante aras Phrygio uelamur amyctu,
Præceptisque Heleni,dederat quæ maxima,rite
Iunoni Argiuæ iuſſos adolemus honores.

FROVEHIMVR &c.) Docet quō illuc prouectus eſt & quā Italiā ſocijs uiſam, & ſalutem, prætergreſſus eſt, de qua re dixit,id ſolum notatu dignū.Don , qđ Italia humilis nō eſt,ſed humilis dicitur quia ē alta nauigantib cū longe apparent , uñ humilia.i, ima, & quaſi humi iacentia . Ordo aūt eſt Nos prouehimur i.porro uehimur,auehimur a Butroto pelago i pelag' iuxta Ceraunia,promōtoria illa Epiri a crebris fulminib. denominata,uicina.ſ.nobis deſcēdētib Butroto,uñ i.a quibus,iter,ſup.ē breuiſſimū,& curſus eſt breuiſſimus undis.i.p undas. Italiā i.Italiā uſq; nā media noctis ſpatio ptrāſiit.Sol ruit.i.occidit īterea, & mōtes opaci umbrant i.ex aduerſo ſolis inuoluūtur umbris,nō ſternimur gremio i.receptaculo. Telluris i terræ optatæ ſ.ſem p nauigātib ad.i. iuxta undam i.exponimus terræ ad oſtiū,uñ au ſternimus ſortiti remos i.p ſortes exerciti remis , & poſtq uiciſſimū incubuimus remis ad undā,& nos curamus i littore ſicco paſſim corpora ſup nr̄ā.i.facim' ea q̄ ad corporis ptinēt q uictu ſi ſolā egeſtionē ſignifi et ſatia ruſtice ad mēſā diceret Aeneas i cōſpectu reginę,ſed ad oia ptinet.ſopor irrigat artu. feſſos i.dormimus necdū i.& nō adhuc. & nox.i facies cęli nocturna acta.i.trāſacta, aut ducta horis. nō ſubibat i cōſcendebat adhuc, mediū orbē.ſ.cęli.i, nondū erat mediū noctis:&,ſup.

Paſſi-

Palinurus,nauita ille diligētiſſimus,ſnigit,aot ſegnis.i.nō tar
dus ,aut ignauus,ſed ſtreouus,ſtrato.ſ.ſolo ex ſtramētis ſacto,
& explorat.i.inquirit,omnes veotos,& captat auribus acra.i.ſi
uſquam audiret mormura aeris quę ſutuiam tempeſtatē iodi
cent,Sero.aliam cauſam affert, & notat cuncta ſidera.i.nautis
obſeruāda,labētia,cęlo tacito.i motu ad dormientibus.præſet
tim in percepnbili , licet conreotum mirabilem ederea Plato
nicis præ dicetur cęlum ,ut de ſomnio Scipioois,teſtis eſt Cice.
notat,dicit,arcturum,& hyadas pluuias.i.pluuioſas,& pluuias
excitare ſolitas,& Triones i boues geminos,qui ſunt in Septē
trio ne,ad polum, & circonſpicit Oriona.i ſidus in quod Orion
tranſlatum dicitur armatum,auro.i ſulgore coſis aurei, hæc
autē omnia in Geor.& in fine huius deſcripta ſunt. Poſtquam
ipſe Palinorus uidet cuncta cōſtare.i.conſentire ex ſtato ſuo,
cęlo ſereno.i.etiam ſoturam ſerenitatem indicante ipſe date
puppi ſignum clarum i.ſaculam,aut tedā incenſam,oor q̃ era
mus ſ.in litrore mouemus caſtra.i.more militum colligimus
ſarcioulas, & diſcedimus illinc ubi ſtationē haoueramus, & tē
tamus uiam an.ſ ſluxut opportoous eſſet,& hoc competro pā
dimus alas uelorum.i antenoas)aut ſecundom Seru.) intendi
mus contot.i.perticas,quibus profonditatem aquarum inqui
rūt nauitæ,& aurora rubeſcebat iā ,& hoc ſtellis fugatis a ſplē
dore ſolis abſcōditis nobis iam inquit,cum nos uidemus pro-
cul obſcuros colles.i.Italiæ,& Italiam humilem i humilem ap
parentum ,qoia procul viſam Achates cooclamat.i.ſimul .vt vi
debat,clamat Italiam,& ſocii ſalutant læto clamore Italiā,di-
centes forte,Salue ſaocta parens diuum Satornia tel.&c. [Tū
pater,&c.]Docet quomodo poſt precet Anchiſæ ad Italiam ap
pulſi,illic uota quæ Helenus perſoluenda adionuit, quo etiā
modo admoooerat perſoluerunt.Seruat in omni re poeta dili
gens ipſum decorum,nā ſocii Italiam ſalutabant læti, quoniā
tam uicini eſſent.Anchiſes autem,nō contentus Italiam inue
niſſe,niſi id bono auſpicio fieret.(Sæpe enim res lętæ triſtē ha-
bent exitum)precatur doos,ut proſperam naoigationē cōce
derent,ſciens quod etiā in portu perierint plurimi . De hac re
pauca dicit Don quia(ut paret ax ili,quæ in eū dicit.Sern.mu-
tilus eſt interciſus,ea autem ſont hæc.[Crebreſcunt.]Apparet
peritionis fructos [Ferre uiam facilem]præbere facilem uiam
[In arce]In altitudine.[Legunt) Verbum oautis familiare,iam
ſuoes & uela com colligūt, uel aliqua loca cum traoſeūt, lege
re appellant.[Auræ]Naturaliter dixit. Aura enim naſcitur,cū
primum ero-itor lux,cum ſupra induxit oaſcētē. [Portus) Ab
Oriente,qua fluctibus portur ioteſtari poterat,magnas natu-
ra obiecit caules,ergo latet portus,quia fluctus illum reperire
nequeunt.[Cautes[Cautes autem ſunt io formā brachiorum
[Refugit]Conſtitutis in portu non apparet templum,qui ob-
ſtaot ſcopuli hic primum honeſta locutio paſcentes campū &
nō paſcētes herbam in cāpo.& cum dicit, quibus herbis paſce
rentur,oſtendit ſola gramina illic fuiſſe(Candore niuali)Oſtē-
dit,& equos & oiueos,& conſtitotos in magna obertate.(Bel
lo armaotur eqoi]Nō quia equo Troia perierit, vt q̃dā ridicu
le dicunt,ſed doctrioa ſua equot oſtēdere,bella dixit. [Palladis
armiſooe) Ad alia ſigna belli accedit templum armatę Palladis,
quam merito orat,ut ꝓſperū ſateret, ſi quid aduerſi imminu
ret,& ooantēs dimitteret,quos ouantes acceperat[Ante aras]
ut oſtendat pręter preces etiam munera fuiſſe,dicit aras fuiſſe
in oaui,quæ non erant,ot demonſtrent arā dici poſſe ubicūq;
ſacrificatur .Hæc ille.Ordo autem eſt. Anchiſes pater,id eſt pa
tro ous claſſis,& uir prudēs,atque religioſus , ſacrorumq; peri
tus,induit magnum cratera.i.uas oinarium corona, aut ex pā
pinis,ait impleuit uſq; ad ſummū Declioat hic crater, huius ,
crateris,vel crateros,huic crateri,huic cratera,unde legitur,hęc
cratera,crateræ,ſicot ab accuſatioo hāc ſtatera, hec ſtatera, &
ab accuſatiuo hāc caſſi da,hæc caſſida,caſſidæ, & ſic panther,&
panthera,& plura alia legoot)&,pro.i.impleuit mero,ſi ioduiſ-
ſe corona,accipitur pro impleuiſſe,aut,& impleuit mero poſt
qoā corooauerat eū,& ipſe ſtans in celſa puppi.i.ſumma parte
nauis iuxta guberoacula,vocauit.i.inuocauit dioos,dicēs,uide
licet ò dii potentes.i.qui habetis potentiā maris, qđ nauigaui
mus,& terrę,q̃ petimus,& tempeſtatū,quas timemus,ferre vē
to,i.aſpiratiooe vēti.uiā,facilē,& ſpirate.i.aſpirate . ſerūdi.i.ſpi
rantes lacte uentos ſecundos,& ſup.cum hęc dixiſſet,aurę.i lę
nes uenti,optatæ.i.deſideratæ,& cōmodæ crebeſcunt.i. crebrę
finnt,& portus pateſcit.i.pateſit iam prior,& templum Miner
uæ ſo arcæ.ſ.extructū,apparet,aut apparet ī arce,ubi extructū
erat,ſocii legunt.i.colligunt,& ſtringūt uela,& torquent pro
ras.i.aoteriores partes nauiū a ꝓruedo pictas & ad litiora,por
tus ſup.eſt curuatos in arcum.i.in formā arcus a fluctu eo.i.
Orientali,hoc eſt ab Oriente impingēte,& cautes.i ſaxa pręrup
ta,quæ,& cotes dicunt,obiectæ.i.oppoſitæ fluctibus,ſpumant
aſpergine ſalſa.i.aqua maris,quæ aſpergitur ex impetu,q̃ ſpu-
mas creat.Ipſe ſup.portus latet.i.occulitur(aut ſic,ipſe portus
curuatus io arcum,&c.latet)quia ſcopuli turriti.i.ſaxa eminē
tia utrinq; & habentia turres in uertice aut ſaxa ipſa in morē
turrium emioentia,demittunt brachia.i.colles a iugis ſuis, q̃
bus portum cōplectuntur,muro gemioo.i.io morem duplicis
muri,utrinque extructi,templum refugit i.apparet refugere,
aut utrius occulitur,& non uidetur a littore,cum tamē uidea
tur a mari eſt autem templum hoc in Calabria Ego uidi hic in
gramine.i.in tali herba primum omen.i pro primo omine re-
rū futurarum io Italia qoattuor equos candore niuali.i.cādi
dos,tōdentes,aut depaſcentes cāpū,late.i.io latum extēſum.
ut pater Anchiſes ait,o terra hoſpita:i.quæ oobis hoſpitio pu
tes,aut patebis,tu portas i.affers nobis bellū,quia equi armā
tur bello.i.ad bellū, & ita ex omine conſtat qoia hęc armēta.i.
hi equi armis apti,minant bella,ſed tamen quamuis ſ.bello ac
ment , iidem qnadrupedes i.equi.ſueti ſunt ſuccedere olim,i.
aliquaodo finito bello,curru,i ſub currum,& ferre fręna con
cordia.i ipſi cōcordes ferre fręna iugo,i.ſubiugo,aut cōiugati,
& ideo ait ſpes eſt pacis,nos precamur tum i.poſtquam ſic lo-
cutus eſt oomina ſancta i.ipſios Palladis,armiſonę.i arma cōcur
rere ſolitę.unde in armis ſonare dicit,quę ſ.Pallas accepit, oos
ooaotes i.lutos,more ouaotium,prima.i.ante cętera nomina,
eo qđ ad eius templum appulſi ſumus, & oos uelamus capitu
.ſ.noſtra aote aras, aut quæ erant in remplo, aut potius, quas
extruaeraot,io littore,quia tēplū iogreſſi non ſunt Vnde Dō.
putat ooo aras ſuiſſe,ſed loca quibus hębitāt pro aris habita,
amictu Phrygio,i.Troiano.Et nos adolemus i.iocēdimus, aot
maturamus,ſeu maturæ offerimus,rite.i. ex more,& ut decet
Iunoni argiuæ i.maginæ,dicit Seru.ſed , meo iodicio dicendū
eſt Argiuæ.i.argiuorū protectrici,& ab Argiuis illis cultæ , nū
Argiui ab Argis dicūtur Græci, ut in a. Etiam Argiua Phalāx
inſtructis oauibus ibat:honores iuſſos.i.adoratione,& ſacrifi-
cia iuſſa pręceptis Heleni, q̃ ipſe dederat,maxima id eſt pręcipua

VARIA LECT. ARCTVRVM, pliadasq; Hyadas] Quamuis ueteribus libris
Pliadas, legatur. Placet tamen:q eius loco poſitum eſt a receo
tioribus,Pluuiasq; Hyadas (Gemioo demittūt brachia muro
Turriti ſcopuli)In libris aliquot antiq.Dimittoot legitur. At-
que pro Turriti,ſunt lib qui Erecti , legaot.)Regiq; a littore
templum]In antiq.exempl.Ab littore eſt.

COEL. RHOD. TVTILINAM putandus ſrugibus præſoiſſe, Ang.ſcribit, &
Ennius Tutilinæ loca iohabitaſſe memoratur. Tutanus deus,
ab omnibus(ut Varro ioquit)mortalibus labore affectis inuo
cabatur,ut qui illis pręſidium afferret atqoe opem.Totulum
Fulgentius,palliū accipit quo ex ſacro ritu caput oōoubèrent
ſacerdotes,unde ſit apud optimum maximum poetam:

Et capita ante aras Phrygio uelamur amictus.

Corollas porro compotaotium,ooo eſt qui neſciat, nā & Oui
dios:

Ebrius incinctis philyra conuiuia capillis
Saltat,& imprudens utitur arte meri

Sed & Valerius Martialis:

Pingueſcat nimio madidus mihi crinis amomo,
Laſſenturque roſis tempora ſutilibus,

Sunt qui eam rei proſerant rationem,quod ſic frigeſceret cra
ueum nimio plus uino iā calens. Ariſt. putat ſic ueteres anno
nę fertilitatem ſolitos aucupari,nā & apud Hom.ἐπιστέψαι , oon
tam coronare iodicat,quam explere,cum ait

Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο.

Vnde apud Maronem,coronatum legimus cratera.

Haud mora,continuo perfectis ordine notis,
Cornua uelatarum obuertimus antennarum:
Graiugenumque domos, ſuſpectaq; linquimus arua.
Hinc ſinus Herculei(ſi uera eſt fama)Tarenti

SERV. HAud mora, continuo) Nouum de his vacat (Gra
iugenumque domos]ſic eſt
dicto , quēadmodū Troiuge-
na. Et ſecūdū ſacrificii iā cā

hoc tetigiſſe Calabriam, ubi
dīt acrepiſſe Palladiū a Dio-
mede , uel ab Vliſſe , nec im-
merito dubitabat. Vt.n.io ſe-
cundo legimus, ambo, rapuę

Cernitur. attollit ſe diua Lacinia contra,
Caulonisque arces,& nauifragum Scylaceum:
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna:
Et gemitum ingentem pelagi pulſataque ſaxa
Audimus longe,fractasque ad littore uoces:
Exultantque uada,atque æſtu miſcerantur arenæ.
Et pater[Anchiſes.ANC. Nimirum hæc illa Charybdis.
Hos Helenus ſcopulos , hæc ſaxa horrenda canebat.
Eripite ſocij,pariterque inſurgite remis.
AEN.Haud minus, ac iuſſi faciunt primiſq; rudentē
Contorſit læuas proram Palinurus ad undas.
Læuam cuncta cohors remis,uentisque petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite,& ijdem
Subducta ad manes imos deſcendimus unda.
Ter ſcopuli clamorem inter caua ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam,& rotantia uidimus aſtra.

rāt.Herculei(ſi uera eſt fama Naſeri)Lacones,& Athenienſes diu inter ſe bella tractarūt & cū utraq; pars affligeretur, Lacones quibus inuentus deerat,præceperunt ut uirgines cū quibuſcunque concumberēt.Quod factum eſt. Et cum poſt ſedata bella inuentus incertis parentibus nata erubeſcere,& patriæ & ſibi eſſet opprobio(nam Partheniatæ dicebantur) accepto duce Phalantho octauo ab Hercule ꝓfecti ſunt,delatique ad breue oppidum Calabriæ,quod Taras Neptuni filius fabricauerat,id auxerunt , & priſco nomine appellarunt Tarentum. Bene ergo nunc Herculei Tarēti,ſi uera eſt fama. quia Taras cōdiderat,auxerat Phalantus.[Attollit ſe]quia propinquātibus, aut recedere montes uidentur ſurgere . [Diua Lacinia contra]Iunonis Laciniæ templum,ſecundum quoſdam,a rege conditore dictum,ſecundum alios a latrone Lacino, quē illic Hercules occidit,& hoc loco expiato Iunoni templum conſtituit.[Caulonisq; arces] Caulon mons eſt Calabriæ, ut Horat. Et amicus Caulon fertilis Baccho in quo oppidum fuit, qđ ſecundum Higinum, q̃ ſcripſit de ſitu urbium Italicarum olim non eſt. [Naufragum Scyllacæum]periculoſum nauibus . Dictum Scyllaceo uel a tractu,uel a periculi ſimilitudine Nā inde Scylla longe eſt.[Et gemitum ingētem pelagi] Videtur de ſua primo ad fretum,poſtea ad Aetnam reuerſus . Fractas]Nimias: ut, Fractos ſonitus imitata turbarum. [Aeſtu miſcētur arenæ]Deſcribit loca Charybdi uicina,quam eſſe credit ex periculi magnitudine.[Hæc ſaxa horrēda canebas]Retulit ſe ad hiſtoriā Nam pro Scylla,ſaxa dixit horēda.[Eripite] De periculis. [Læuas ad undas] De Ionio uenientibus aliter nō ꝓcedit. [Cūcta cohors]Quia ſuperius dixit.Nos caſtra mouemus.]Ad manes imos]Poetica hyperbole.]Scopuli clamorem] De hiſtoria,ut ſupra diximus, hoc traxit. Vnde etenim illiſæ cōcauis ſaxis imitantur latratum.[Eliſam]Excluſam,ut Eliſos oculos,& ſiccū ſanguine guttur.[Rotātia aſtra]Pro irrorata.i.quæ irrorabant,a qua ſignificatione non eſt apud Latinos participium Sane hyperbole eſt.

A S C E N S I V S.

H A V D mora,continuo &c. Docet quō illinc prouecti, per Charybdim præteruecti ſunt.unde Don.Socios]Nā in cōmune ubi periculum eſt omnibus laborandum eſt . Hæc ille . Ordo eſt . Haud mora ſup.fit.& nos obuertimus ſcilicet in pelagus,quia dictum eſt,Vela legūt ſocii & proras ad littora torquent,continuo.i.illico cornua antennarum uelatarū.i.uelis induratum, ſunt autem antennæ,a latere mali,quaſi cornua, aut brachia,ſeu alę eius,obuertimus,dicit,uotis ꝑfectis.i.poſt quam perfecimus uota,ordine.i.per ordinē & nos linquimus domos Graiugenum , pro Graiugenarum.i.Græcorū, a Graijs nt in Græcia genitorum,& arua ſuſpecta propter inhabitātes hoſtes,hinc.i.poſtquā hinc prouecti ſumus,id eſt angulus maris,Tarenti Herculei.i.a Phalanto,qui octauus fertur ab Hercule aucti,ſed priſco nomine nominati ꝑmiſſi(uñ licet Taras, ipſius conditor nomen dederit,aut Tarentua heros,ut quidā uolunt,tamē quia Phalanthus Herculeus ipſum auxit , & eo Coloniā duxit,& pōt & Herculeum appellari,ſed quia Dionyſius Halicarn.dixit a Lacedæmoniis cōditū , & alii ab aliis,dicit poeta)ſi uera eſt fama,quæ.ſ.Herculeum appellat,à Phalāto , cernitur.ſ.a nobis,& diua Lacinia.i.templum Laciniæ.ſ.Iunonis,quæ a conditore,uel a Lacinio latrone illic interempto ab Hercule,Lacinia dicta,eo ꝙ locus in quo poſt expiationem tēplum factum eſt,Lacinij appellationem habeat,attollit ſe contra.i ex aduerſo,& arces Caulonis.ſ.oppidi , qđ & Caulonius dicitur,& eſt in prima parte Italiæ,de quo Beroaldum ſtatim uidebimus,& Scyllaceum .ſ oppidum,naufragum.i.periculoſum,iuxta quod ſæpe fit naufragium cū ſint illic ſcopuli,quales iuxta Scyllam ſunt,attollit ſe contra aut cernitur hinc(uerſus,non eſt eo metro quo reliqui,iā in quarto pede habet amphimacrum,i.pedem triſſylabū,cuius media breuis,inter duas lōgas eſt,nam naufragus,mediam corripuit,unde Perſius, Cātet ſi naufragus aſſem,&c. Sunt tamen, qui naufragum legere malint . In quinto aūt ſpondeus eſt,qui uerſus periculi,ut quibuſdā uidet.depingit iactationem,& laborem Tum.i. deinde Aetna Trinacria.i. Sicilien.cernitur e fluctu, & nos audimus longe gemitum.i.crepitum ingentem pelagi.i.maris,& ſaxa pulſata .ſ.ab impetu aquarum, & uoces aquarū fractas. i. colliſas & reuerberatas ad littora.Vnde addit , & uada i.aquæ per quas uidere licet,cum ſint minus profundæ, ſed magis periculoſæ exultant.i.frequēter exiliunt,& erigūtur,& arenæ miſcentur æſtu,id eſt feruore aquarum cōmotarum.Et pater Anchiſes,ſup.exclamat(ſed minus artifex poeta in re trepida, ut eā depingat,uerbū demere ſolet,ut etiā hic)o ſocii eripite, ſup.uos his periculis, & inſurgite pariter.i.pari ictu remis,ut ſ.impetum aquarum in Charybdim ducentiū ſuperent.i nimirum,& non eſt,inquit Aeneas,mirum ſi pater Anchiſes tūc exclamabat,aut nimirū.i.quia certe hæc,ſup.eo illa Charybdis quā ſup. Helenus canebat, & Helenus canebat.ſ.uaticinando, hos ſcopulos,ſup.horrendos,& hæc ſaxa horrēda.ſ.ipſius Scyllæ.Socii faciūt haud.i.non minus,hoc eſt tm̄,ac.i.quā.ſeu quā tum erant iuſſi , & Palinurus contorſit primus rudēte.i. fune, quo uela diriguntur(aut ſi legatur.i.rudentem.erit adiectiuū, ut ſi prorā rudentem.i.multum ſonantem inter ſaxa)cōtorſit ergo aut rudēte.i.fune,aut proram rudentem.i.multū ſonantem,ad undas lęuas.i.ad lęuam.hoc eſt ſiniſtrā,iacētes ad Charybdim uidelicet cūcta cohors.i.tota alia claſſis,petiuit remis, uentis.i.toto conatu (unde prouerbiale eſt,quoties aliquid toto conatu ſit,id remis,& uentis fieri)læuā ſup.partem,uos tollimur.i.erigimur in cęlū(hyperbole eſt.) & hoc gurgite.i.globo,aquarum curuato.i.in fornicem,ſeu arcum erecto,& iidē i.nos ijdem.qui paulo ante in cœlum ſublati eramus,deſcēdimus ad manes.i.inferos,imos.i.ꝓfundos, & hoc unda.i.aqua ſubducta.i.abtracta nauibus noſtris ,cum enim hic erigit, illic deprimitur ſcopuli.i.rupes ſaxoſę in aquis dedere ter clamorē i.uehementem fragorem,inter ſaxa caua.i.cōcaua,aut impetu aquarum ex cauata,& nos Videmus ter ſpumā eliſam.i.excuſſam,& ui expreſſam,& aſtra rorātia.i.irrorata,& aquis ſparſa, omnia autē hyperbolicos dicuntur ad ſignificandam nimiam. uehemētiam aquarum commotarum ad Carybdim. Beroaldo in Seruium uerba ſunt hæc,ſi uerſum Horatianum,ita legeremus,ut allegatur à Seruio præuaricabimus normā ſaphici carminis,quod in penultimo pede exigit rochæum,ideoq; legendum eſt amicus Aulon,& ita in emendantis libris legit,eſt autem Aulon,Mons Calabriæ contra Tarentinam regionem,ut Porphyrio ſcribit,Feras boni uini de quo intellexit Martialis celebrans uinū Tarentinū. Nobilis,& lenis, & Baccho fertilis Aulon, Enimuero apud Virgilium, Caulon, legitur & accipit pro oppido,quod a Plin.collocatur in prima regione Italia,& Strab.in 6.Cauloniam appellat,cui adſtipulatur Mela in Geographia ut ego animaduerti,& in hiſtoria poſſimum labitur Seru.ac parum curioſus eſt,nam cum originē Tarenti referre uellet,dixit bellum inter Athenienſes,& Lacedæmonios fuiſſe conflatum, quod a fide hiſtoriæ penitus diſſentit cū bellum illud inter Lacedæmonios,& Miſſenios, ꝑ multos annos geſtū fuerit,qui populi ſunt in Peloponneſſe,atque contermini, & originem Tarenti , referens Str. iſtud copioſiſſime , narrat, Ephorus quoque & Iuſtinus eadem tradiderunt.

V A R I A L E C T I O.

N I M I R V M hæc illla Charybdis]In antiquis aliquot lib. Hic illa legitur.[Eripite,ò ſocii]In pleriſque libris antiquis abſque,o,legitur,Eripte ſocii [Primuſq; rudētem Contorſit lęuas proram Palinurus ad undas]In antiquis aliquot exemplarib. Rudente,legitur caſu ſeptimo . [Subducta ad manes imos deſcendimus unda]In Mediceo, in Porcio, & aliquot aliis libris antiquis,Deſcendimus,habetur.

Ventus

Interea feſſos uentus cum ſole reliquit:
Ignarique uiæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu uentorum immotus,& ingens
Ipſe,ſed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo,& candente fauilla:
Attolitque globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos,auulſaque uiſcera montis
Erigit eructans,liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt,Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac,ingentemque inſuper Aetnam
Impoſitam,ruptis flamma expirare caminis;
Et feſſum quoties motat latus,intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti in ſiluis immania monſtra
Perferimus:nec, quæ ſonitum det cauſa uidemus.
Nam neque erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus:obſcuro ſed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

VEntus cum ſole]Ventorum.n.mutationem neceſſe eſt fieri uel oriente die,uel medio,uel occidente [Ignariq; uiæ Cyclopum allabimur oris] Vt Seruatum ex undis, Strophadū me litora primum accipiūt. Similis.n.eſt ſenſus.[Cyclopum] Clo,habet accentum,quia latina declinatio eſt,in accuſatiuo, quia Græce poſuit,Cyclopas,Cy,habet accētū,ſic Cyclopes,clo, habebit.[Tonat Aetna rui.] Cauſa huius incendij ſecundum Aetnam Virgilij hæc eſt:Sunt terræ deſudantes ſulphur,ut pene totus tractus Campaniæ, ubi eſt Veſeuus, & Gaurus montes quod indicat aquarū odor calentium. Item nouimus ex aquæ motu uentum creari eſſe etiam concauas terras Aetnam conſtat, & ab ea parte qua Eurus uel Africus flant,habere ſpeluncas, & plenas ſulphuris,& uſque ad mare deductas. Hæ ſpeluncæ recipientes in ſe fluctus uentum creant,qui agitatus ignem gignit ex ſulphure Vnde eſt qđ uidetur incendium. Hoc autem uerum eſſe illa comprobat ratio, quia & alijs flantibus uentis nihil ex ſe emittit, & pro modo flatum Euri,vel Africi, interdum fumum interdum fauillas nonnunquā euomit incēdia, quod & hoc loco oſtēdit.nam effectum indicat, ſupprimit cauſas.[Prorumpit ad æthera nubē,]Euomit, & eſt poetica deſcriptio.[Cadente fauilla.i.ſcintilis & eſt hoc periphraſis.Nam fauilla eſt deſerta igne ſcintilla (Viſcera montis) ideſt partes. Sic autem dixit uiſcera quemadmodū terræ oſſa dicuntur.(Eructans) Ructo ructas tantum iacit,ſic etiam Cic. Eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum. Virgi. Atque omnem Cocyto eructat arenam. Horat.uſurpauit:Hic dum ſublimis uerſus ructatur. (Liquefactaque ſaxa) Putrida decocta in modum calcis. (Fundo imo) Ab imo,& reddit cauſam latenter.Inde enim uentus ex aqua natus erumpit (Fama eſt)Bene ſe ſabuloſam rem dicturus excuſat. Nam re uera niſi quæ de gigantibus legimus fabuloſa accepetimus ratio non procēdit. Nā cum in Phlægra Theſſaliæ loco pugnaſſe dicantur quemadmodum eſt in Sicilia Enceladus,Othus in Creta ſecundum Salu.unde Othij campi,Typhous in Campania:ut,Inarime Iouis imperijs impoſita Typhæo? Sed Varro dicit in diluuio aliquos ad montes confugiſſe cum utenſilibus,qui laceſſiti poſtea bello alijs,qui de alijs ueniebant montibus, facile ex locis ſuperioribus uicerunt.unde fictum eſt,ut dij ſuperiores dicerentur: Inferiores uero, terrigenæ. Et quia de humillimis ad ſumma reptabant,dicti ſunt pro pedibus habuiſſe ſerpētes. (Semuſtum)Pro ſemiuſtum Et ſciendum ſic poni,quaſi ſemianimis ſit Enceladus,unde eſt:Motat latus.Simul ponitur ſecū dum fabulam cauſa,quaſi ex fulmine ſit illic natum incendiū. (Caminis,)Fornacibus,Græce dixit.(Motat)Mouet.Nam ſi mutat legeris,dat refectionem labori.(Noctem illam) Melius per accuſatiuum dixit. (Videmus) Vel mente, uel oculis. (Aethra Siderea pollus) Per æthram ſideream, hoc eſt per ſplendorem ætheris.Sanè ether eſt ipſum elementum,ęthra uero ſplendor ętheris.Sciendum eſt Homerum,& ętherem & aerem communis generis dicere,qđ de aere nō poſſumus dicere. De æthere, æthra factū eſt.Et ſecundū rōnem iſtam pōt & æther & æthra unum eſſe,ut nūc ſit pro æthere ſidereo.[Nox intempeſta]Media.Hoc eſt nimium obſcuro,Intempeſta,dicta eſt nox media. Inactuoſa,carens actib.per quos tempora dignoſcimus.Ait.n. Lucretius,qui per ſe tempus nō intelligitur niſi per actus humanos.Medium autem noctis tempus actu caret.Ergo intempeſta,quaſi inactuoſa,quaſi ſine tempore,hoc eſt ſine actu per quem dignoſcitur tempus.Vnde eſt,intempeſtiue veniſti,ideſt *ἀκαίρως*.Ergo intempeſta dicitur,quia caret tempore.

INTEREA &c.]Docet quō Cyclopas incidit, qui dicūtur in Sicilia,nō longe ab Aetna mōte habitaſſe,quo circa etiam deſcribit Aetna mōte habitaſſe,quo circa etiam deſcribit Aetnā, ſed vt Macrob.ſentit minus docte quā Pindarus,uerum Land. partes Maronianas uiriliter defendit,docetque non inferiorem eſſe,ſi plura dixerit Poeta,quam à Pindaro dicta inuenerit Nā licet prudenter dixerit Pindarus,quòd interdiu fumus,& noctu flammæ uideantur nō tum imprudenter Poeta noſter addit.Interdiu etiam flammas candentes uideri,ut vehementiam ardoris ſignificet,ad quam ſignificandam dicit,Interdum ſcopulos.auulſaque uiſcera montis Erigit Eructans,quæ res (inquit Land.)à natura non abhorret, licet à Pyndaro non dicat, cum uideamus magnos lapides a machinamentis hombardis, uulgo dictis, eijci Ad has autem oras,dicit ſe noctu appulſu qđ prudenter aſtruit ne mirum ſit,q̃ a Cyclopibus non ſit deprebenſus. Cyclopes autem gigantes erāt , filij Neptuni, à Cyclo i.orbe circulari oculi ingentis , quem in media fronte habuiſſe perhibentur,dicti. Donati ſuper hac re uerba ſunt hæc.[Fama eſt]Recte inducit Aeneā in his,quæ fabuloſa erant dicentem Fama eſt,ne ſe auctorem rerum impoſſibiliū faciat . Ordo eſt Ventus reliquit interea cum ſole ſcilicet relinquente, quia occidente nos feſſos.i. fatigatos labore remigandi , & nos ignari uiæ allabimur , ſcilicet cum deflexu aquarum, oris.i. ad oras, hoc eſt regiones Cyclopum, illorum gigantium, vnum oculum in fronte habentium Portus.ſ.ad quem acceſſimus,ſup eſt immotus.i.quietus,& non ſolicitatus,nec turbatus ab acceſſu uentorum,& eſt tñ ingens.i.ualde magnus,ipſe quidem, ſupp.eſt immotus, ſed Aetna, mons ille Siciliæ ſonat iuxta.i.prope ipſum portum,ruinis.i.rupturis,& eructationibus flammarum,& lapidum ſemuſtorum horrificis.i.horrorē facientibus ſeu incutientibus,his præſertim qui cauſas ignorant,& prorumpit.i.rumpendo,aut ructando proijcit,interdū ad æthera.i.ſummum aera,nubem atram,quia fumoſam hoc eſt(quod addit) fumantem turbine.i.impetu fumi exuperantis,piceo i.quaſi de pice exuſta procreatus, & fauilla i.modica flamma,candente.i.reſplendente inter fumum,& attollit.i.erigit globos flamarū,& lambit i.molliter attingit flammis ſuis, ſidera,ſecundum opinionem uulgi id uidentis,aut hyperbolicos loquitur, & erigit interdum ſcopulos.i.ſaxa,& uiſcera mōtis i lapides,ſeu ſaxa auulſa.ſ.a ceteris quibus cohærebant,erigit,dicit,eructans.i.eijciens,quaſi ex ſtomacho,ut faciut eructantes,& glomerat.i.in morem glomeris circunuertendo rotat, cum gemitu.i.uehemēti crepitu ſub auras.i.ſurſum in auras ſaxa liquefacta.i.reſoluta vi ſulphuris,& ignis,& exæſtuat. i.æſtum exhalat,ex fundo , imo.i.de penetralibus ſuis. Fama eſt nō ergo affirmat id Aeneas,uir grauis corp⁹ Enceladi illius gigantis,in bello giganteo à Ioue cum ceteris deuicti,ſemuſtū .i.ſemiuſtum,& ad dimidium abſumptum,fulmine,quo Iuppiter in gigantes uſus eſt,urgeri.i.opprimi,ac molle.i.immenſo pondere montis,& Aetnam montem illum ingentem.i.magnum,impoſitam, inſuper.i.poſtquā illic ſepultus erat niuus, expirare.i.euaporare,& quaſi exhalare,flammam,hoc caminis i.fornacibus,aut fumarijs ruptis,& omnem Trinacriam.i.totam Siciliam,intremere.i.intrinſecus, & multū tremere, quoties,Enceladus motat.i.mouet,& obuertit,latus.ſ.ſuper quod recubuerit,feſſum.i.fatigatū,& laſſum,intremere, dico murmure.i.perturbatione, & crepitu uehementi, & ſubtexere.i.ab inferiore parte occulere cœlū fumo,quem.ſ.tunc emittit.Nos tecti in ſiluis quod ueriſimile facit,ut qui deprehensi non fuerint à Cyclopibus perferrimus illam noctem ſ.totam q̃ longa erat,monſtra.i.res quæ præter naturā fieri uidebantur,& quarum cauſas ignorabamus,quod addit,dicens: Nec uidemus i. cognoſcimus aut percipimus, quæ cauſa det ſonitū.ſ.tam uehementem. Nam neque erant ignes aſtrorum , nec polus erat lucidus æthera.i.ſplēdore ſidera.i.ſiderū coruſcātium,du.n.fulgura.& coruſcationes ſine tonitru fiūt,ſolet eē clara ſerenitas quæ tunc non erat,ſed nubila ſup.erāt in cœlo.i.aere obſcuro. i.cali.

.i.caliginoſo, & tenebroſo. & noxītēpeſta.i.ad nullū op⁹ tēpeſtiua, tenebāt lunā ī nimbo.i.nube circūuoluta ī morē nimbi.

VARIA LECT. IPSE, ſed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis] In libris aliquot antiquis legere eſt, Ipſe ſub horrificis [Scopulos auulſaque uiſcera] in antiquis aliquot libris Côuulſa legitur. [Et feſſum quoties notat latus] In antiq. s aliquot libris, Mutat, legit [Noctem illam tecti in ſiluis imania monſtra, Perferimus] in libris aliquot antiquis. Nocte illa, ablatiuo caſu legitur. Omnia præterea exemplaria quæ uerſauimus, Tecti ſilnis, abſque, In legunt.

Poſtera iamque dies primo ſurgebat eoo,
Humentemque aurora polo dimouerat umbram:
Cum ſubito è ſiluis, macie confecta ſuprema
Ignoti noua, forma uiri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad litt ora tendit.
Reſpicimus: dira illuuies, immiſſaque barba:
Conſertum tegmen ſpinis: at cætera Graius:
Et quondam patrijs ad Troiam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus, & Troia uidit
Arma procul, paulum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu, precibusque tulit, per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile lumen,
Tollite me Teucri, quaſcunque abducite terras:
Hoc ſat erit ſcio me Danais e claſſibus unum:
Et bello Iliacos fateor petijſſe penates.
Pro quo, ſi ſceleri tanta eſt iniuria noſtri,
Spargite me in fluctus, uaſtoque immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, perijſſe iuuabit.
Dixerat, & genua amplexus genibusque uoluntans
Hærebat, qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur; quæ deinde agite fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus
Dat iuueni, atque animum præſenti pignore firmat.

SERV. AVrora polo dimouerat umbram] Hyſteron proteron in ſenſu. Ante enim aurora eſt, quam dies. [Noua forma uiri] Bene forma uiri dixit non hominem [Illuuies dira] Sordes terra [Côſertum tegmen ſpinis) Illigatum ſpinis. Hinc eſt in Terētio. Video quendam ſertum. [At cætera Graius] Habet enim unaquæque gens inceſſum, & uocem propriā. [Ad Troiam miſſus] aut ex ſequenti eius côfeſſione hoc didicit, aut græcum eſſe collegit ex trepidatione, ut Terē. Neſcio quid peccati portat hæc purgatio. [Præceps) Sine reſpectu ſalutis. ſ. poſtquā cyclopum grauiora cogitauit pericula [Teſtor] Quæſo obteſtor. [Spirabile] Vitale, quo ſpiramus, & eſt ſermo Ciceronis quanquam ille ſpiritale dixerit in libris de deorum nat. [Quaſcunque] Quo eat non cogitat, eorum comparatione quæ fugit. (Hoc ſat erit) Vitaſſe Cyclopas, (E claſſibus) Ex equitibus modo: ut eſt. Et ortinæ claſſes. (Petijſſe) Cauſa metri addidit ſyllabā ut, Nos abijſſe rati & uento petijſſe Mycenas. (Tanta eſt) Vt non poſſit uel fortunæ præſentis qualitate molliri. (Spargite) Hoc eſt dilacerate, & noua breuitate uſus eſt. (Hominum manibus, perijſſe iuuabit) Oblique loquitur Nam uult oſtendere hominū hanc non eſſe crudelitatem. (Genua amplexus) Phyſici dicunt eſſe conſecrataa numinibus ſingulas corporis partes: ut, Aurē memoriæ. Hinc eſt, Cynthius aurem uellit, & admonuit. Frontem Genio, vnde uenerantes deum, tangimus frontem. Dextram, fidei. Vnde paulo poſt, Atq; animum præſenti pignore firmat, Genua Miſericordiæ, unde hæc tangunt rogantes. (Qui ſit, far) Per omnia ſubaudis. (Hortamur;) Qui ſit autē, hoc eſt huius filius, ſicut etiam reſpondet. Nam iamque ſe dixerat Græcum. (Agite fortuna, fateri) Hortamur fateri que eum fortuna uexet, ut. Agitataque nomina Troiæ. (Haud multa moratus) Nimię benignitatis eſt nō expectare plurimas preces. (Pręſenti pignore firmat) Dextræ manus côiunctione, qua firmantur amicitiæ, ut: Cur dextræ iungere dexteram nō datur? Et, Iungimus hoſpitio dextetas, ac tecta ſubiinus.

ASC. POSTERA iamque dies primo &c.) Recitat quō illic poſtero die Achæmenidem Græcum quendam, ab Vlyſſe illic derelictum offenderit, utque ab illo factum Vlyſſis, & ſæuitiam Polyphemi, cęterorumq, Cyclopum edocti, illi ne ſeſtini i ff. cti ſint, unde Don. dicit ſic. (Ignoti noua forma) Non idē eſt ignoti, & non forma. Nam noua forma, pertinet ad id quod infra de cultu, & eius ſordibus dicet, ignoti aūt quē reuera, neſciſſent. [Reſpicimus] Quia nō audiebatur vox rogantis (Immiſſa) Vltra modum grandis. [Conſertum] Concinnatum ſpinis, nō. n. textum erat ſpinis fruſtra pannorū continentibus, conſertū illius fuerat tegmen. [Ad Troiā] Gratum Troianis, quod talē uiderent inimicum. [Mox] Vbi metū uicit neceſſitas [Per ſidera teſtator] Cū procum eſſet ſe geſtu ſupplicē exhibuit, mox, ꝓpinquus factus preces adhibuit, & lacrymas. [Côfitetur originem] Vt miſericordiā capret. [Spargite] In partes. ſ. diuiſum, quod ne fieret, crudelitas facti deſcripta eſt [Si pereo] Oſtendit malle uiuere. Nam ſi pereo dixit, & non, cū periero. [Et genua amplexus] Ad preces adhibet obſequium corporis. (Fari) Fari, & fateri differunt. Nam fari, eſt, ſimpliciter aliquid referre. Fateri autem, ex neceſſitate, quæ ſecreto contingunt, publicare. Ordo eſt. Dies poſtera, ideſt poſtridie, quam acceſſimus oriens ſurgebat primo eoo, .i. a primo Oriente (vnde pater, diem diſcretum à nocte, etiam fœminini generis reperiri, ut hic & in 5) & aurora .i. tempeſtas matutina, dimouerat polo .i. cęlo, umbram humentē ideſt noctē humidā, aut cū humore inūbrātē, eſt. n nox umbra terræ. Ser. dicit eſſe Hyſteron proteron in ſenſu .i. poſterius factū prius narratū, mutato ordine ſed ſi diligenter annotaſſet uerba poetæ, non id diceret, nam uerū quidem eſt, quod ante ſit aurora q̄ dies, ſed id expreſſe ſignificat poeta, dicens, qđ dies ſurgebat. ſ. adhuc, & quod aurora dimouērat, non qđ dimouebat noctem, & ita ſignificat aurorā partes ſuas priorem feciſſe. Iamq; duæ ſunt particulæ ut ſit, & dies ſurgebat, & aurora dimouerat umbram, &c. iam cum ideſt quando forma uiri ignoti, & noua & miſeranda cultu, ideſt qđ cultum procedit ſubito è ſiluis confecta .i. exhauſta, & afflicta macie ſuprema .i. ſupra quam maiorem ferre nequeat, procedit, dicit, & ipſa forma, aut ipſe uir ſupplex, tēdit manus ad littora i. nos qui eramus in littore. Reſpicimus, ſup. eum, aut eā & uidemus ſup. qđ erat illuuies .i. ſordes, aut potius ingluuies gutturis, ꝑ famem, dira i. immanis, quaſi deorū ira immiſſa. & barba immiſſa. ſ. in illuuiem gulæ, aut in pectus demiſſa, & inculta, tegmen ideſt indumentū quo tegebatur, ſup. erat conſertū ſpinis, poſtq̄. ſ. filia putruerant, at .i. ſed erat ſup Graius .i. Græcus, cætera ideſt per cætera, aut in cęteris, & miſſus quondā .i. aliqñ ad Troiam, in armis patrijs patriæ ſuæ, aut paternis, id autem uō uiderunt, ſed poſtea didicerunt ipſo narrante, iſq; .i. & is, ubi .i. poſtquā uidit procul .i. de lōge, habitus Dardanios, .i. Troianos & arma Troia .i. Troiana inſignia, ipſe hęſit .i. fixit gradum, aut dubitauit paulum .i. modicum, parumper côterritus, aſpectu. ſ. hoſtiū, & continuit gradum .i. ſubſtitit, & tulit ſe mox .i. paulo poſt, exiſtens præceps .i. pręcipiti curſu impulſus ad littora .i. ad nos qui eramus in littore cū fletu & precibus .i. flens & ꝑcans pręcatus autem eſt in hunc morem, ego ò Teucri .i. Troiani, teſtor .i. obteſtor uos per ſidera, per ſuperos, ſ. deos, atq; hoc per lumen cœli ſpirabile i. uitale qđ ſpiritum uitalem animātibus tribuit .i. ꝑ eū quē uidemus oriri ſolē, obteſtor, & obſecro uos, tollite .i. auferre me hinc, & abducite me, ſup. i. in quaſcunque terras, hoc. ſ. qđ me tolletis, & auferetis hinc erat ſat .i. ſatis ego ſcio i. fateor me, unū è claſſib. i. equitū ordinib. Danais .i. Gręcanicis, & fateor perijſſe, i. appetijſſe, & inuaſiſſe, penates Iliacos, i. res Troianas aut deos domeſticos Troianorū, ſed bello, i. iure belli, ꝑ quo ſ. facto, aut bello, ſi iniuria noſtris ſceleris .i. q̄ ſcelere noſtro in uos cōmiſimus eſt tāta, ut ſ. tolli nō mereat. Spargite me in fluctus & immergite me uaſto pōto, & ſi dicāt, cur tute id nō facis? dicat forſan q̄a religio uetat ſibi mortē côſciſcere. At ſi percunctetur cur mortem talem deſideret? Reſpondet, quia iuuabit .i. delectabit me perijſſe .i. extinctum eſſe, ſi pereo manib. hominum, & non môſtrorum, nec dira fame, dixerat, ſcilicet Achæmēnides, ideſt finiuerat ſermonem ſuum, & amplexus genua. ſ. noſtra, in q̄bus putatur ſedes miſericordię, eo quod ſuſcipientes in gratiā ea flectunt, dū ſe inclināt, & uolutans, ſup ſe genibus, ſup. ſuis, in quibus incumbebat repens, aut uolutās hærebat genibus noſtris, ſed prior côſtructio præſtat, ut genibus Troianorum, honorem & ſuis abiectionē fecerit; hæreba, ideſt adhærebat, aut fixus manebat Nos hortamus

tamus

tamur fari, qui ſit (non dicit quis ſit, propter, s, literã, ſicut, nec ibi. Attamẽ iſte deus qui ſit, da Tityre nobis,) & quo ſanguine cretus. i. procreatus ſit, & fateri deinde, q̃ fortuna agitet i. impellat eum ad talia facienda Ipſe pater Anchiſes (alludit ad id, qđ Priamus Sinoni fecerat, unde eſt: Ipſe, iubet Priamus, &c. Habet autem emphaſim pronomẽ, ipſe, & ſimul oſtẽdit ſe piũ a pro patre progenitum) Moratus haud i. non multa i. multũ aduerbium pro nomine (& id in augmẽtum beneficij dicitur, quia qui cito dat, duplex dat beneficium) dat iuueni dextrã in ſignum auxilij & beneuolentiæ, atque firmat animum, ſcilicet eius pignore. ſ. fidei. præſente. i. præſentato, data, ſcilicet dextra.

VARIA LECT. RESPICIMVS:] In antiq. aliq lib. Proſpicimus legitur, [Tollite me Teucri quaſcunque abducite terras] In lib. aliq antiq legere eſt In quaſcunque addita præpoſitione, [Si pereo manibus hominum, periſſe iuuabit] In lib. nonnullis manuſcriptis. Si peream, legitur. In Longobardico uero, in Med. in Porcio, & aliquot alij ex antiq. legere eſt, Si pereo hominũ manibus. [Qui ſit, fari] In antiq lib. Longobard. Quis ſit, legitur.

Ille hæc, depoſita tandem formide fatur.
ACH. Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyſſi,
Nomine Achæmenides, Troiam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocij uaſto Cyclopis in antro
Deſeruere, domus ſanie, dapibus cruentis
Intus opaca, ingens, ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera (dij talem terris auertite peſtem)
Nec uiſu facilis. nec dictu effabilis ulli:
Viſceribus miſerorum, & ſanguine ueſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro,
Prenſa manu magna, medio reſupinus in atro.
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina, uidi, atro cum membro fluentia tabo
Manderet, & trepidi tremerent ſub dentibus artus:
Haud impune quidem: nec talia paſſus Vlyſſes,
Oblitusve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto,
Nam ſimul expletus dapibus, uinoque ſepultus,
Ceruicem inflexam poſuit, iacuitque per antro
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſtra cruento
Per ſomnum commixta mero; nos magna precati
Numina ſortitique uices, una undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens quod torua ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimus umbras.

ERV. SVM patria ex Ithaca] Circu: ſtantias omnes exequitur, loci, perſonæ, temporum. [Infelicis.] Quærit fauorem eius uituperatione quẽ ſcit odio eſſe Troianis [Paupere Nam, ut & de Sinone diximus, apud maiores hæc ſuerat cã militiæ, & bene utitur ſtatu ueniali per excuſationẽ paupertatis. [Fortuna) priſtina, paupertatis. i. [Immemores ſocij] Immemores dũ trepidi, feſtini, ut per timorem, non per odium relictus fuiſſe udeatur. nam & cãm ſubiũgit timoris, Cyclopum deſcriptione. [Nec uiſu facilis] Cuius poſſet & aſpectus inferre formidinẽ. [Nec dictu effabilis] Sermone nõ explicabilis, & mire exaggerauit deſcriptionem. [Viſceribus Viſcera proprie carnes ſunt [Sanguine atro] Hoc eſt ſanie. [Vidi egomet, duo] homerus quatuor dicit ergo aut diſſentit ab eo, ut etiam in temporib' Nã ante ad Siciliã Aeneas, q̃ Vlyſſes ueniſſe dicit Aut certe hoc dicit, duo uidiſſe ſe quot aũt occiderit, ignorare [Reſupinus] Magnitudo uirtutis oſtendit [Experſa] Hæc fuit uera lectio ideſt madefacta. Nam ſi Aſperſa dixeris. i. irrorata, Tapinoſis & Hyperbole iunguntur. (Tepidi) Melius repidi, quaſi adhuc uiui, quam trepidi, ideſt trementes, ne ſit iteratio. (Vlyſſes) A ſolo nomine emphaſim fecit. Vnde eſt quod ſequitur. Oblitusue ſui eſt. (Ithacus) Ithacenſis (Sepultus) ſtratus iacuit. Immenſum) Etiam immenſum ad Polyphemi magnitudinem pertinet, quaſi in toto antro iacuerit. (Dircum Fundimur) Secundum Homerum, qui dicit alios cũ tenuiſſe, alios obcæraſſe oculum acuto fuſte obuſto. Nam ſecundum iſtum ſenſum multi Terebramus accipiunt, alij, Tenebramus, legũt. Telo aut acuto poteſt & ſimpliciter accipi. (Solum ſub fronte latebat) Multi Polyphemum dicunt unum habuiſſe oculum, alij duos, alij tres, ſed totum fabuloſum eſt. Nam hic uir prudentiſſimus fuit, & ob hoc oculum in capite habuiſſe dicitur. i. iuxta cerebrum, quia prudentia plus uidebat. Verũ Vlyſſes cũ prudẽtia ſuperauit, & ob hoc dũ cæcaſſe fingit (Latebat) Dormientis. ſ. Nã male ſentit Donat. dicens, Late patebat, cõtra metrum. Item dicit capillis tegebatur, aut latebat corporis cõparatione. Abſolutus tamen eſt prior ſenſus. (Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar) Vnum magnitudinis eſt, aliud ſplendoris. Phœbeæ autem deriuatio eſt, uel a Luna. uel à Sole.

ASC. ILLE hæc, depoſita tandem formidine fatur) Recitat longã reſponſionem eius hominis quem ſuſceperat. Vnde dicit Donatus ſic. (Oblitusve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto) Omnes uehemẽter turbati ſumus, ſolus Vlyſſes natura callidus, & uſu. & ingenio inſtructus, tantæ crudelitatis viſu deterritus nõ eſt, nec eſt oblitus ſui. i. non perdidit ſuam induſtriam. Nam ſimul expletus, omnia ſigna poſuit beluæ occaſionẽ ad cædem præbentis, dederat aũt conſilium Vlyſſes, unicum illi oculum excæcaret, ſed hoc periculoſum fuit, quamuis dormiret ſepultus. Ergo precati ſunt numina. Et quoniam nũ idem periculũ erat omnibus, & uarias corporis partes tenentibus, eas inter ſe ſor titi ſunt. Ordo eſt. Ille, uidelicet Achæmenides, fatur tandẽ hæc, & hac formidine depoſita, poſtquam. ſ. dextram pbuerat Anchiſes. Ego ſum ex Ithaca patria comes Vliſſi infelicis. quia capta Troia iã vij. anno errauit, nec reditũ in patriã inuenire pôt, id aũt dicit in gratiam Troianorũ, Achæmenides noĩe, & profectus, ſũ Troiã Adama co genitore paupere, qui ſcilicet paupertate coactus me in arma miſit, quod & Sinon in a. dicit, & utinam fortuna manſiſſet, ut ſcilicet modo nõ miſerior ſim capta Troia, quam prius, cum eſſet capienda, aut utinam non eſſem ditior effectus ex ſpolija Troianis, & Troia adhuc ſtaret, quia tũc in has miſerias non deueniſſem. Socij. ſcilicet mei, reliqui comites Vlyſſi, trepidi. i. feſtini, præ timore, & ita immemores. ſ. mei, dum linquunt crudelia limina. i. antra Polyphemi crudelis, deſeruere me hic. i. in hac inſula, in uaſto. i. ualde amplo antro, Cyclopis. ſ. Polyphemi domus, ſup. cuius eſt intus opaca, & ingens ſanie. i. corrupto cruore, & dapibus cruentis ideſt cruore aſperſis Ipſe, ſcilicet Cyclops Polyphemus eſt. ſup. arduus, & pulſat. i. uertice ſuo, alta ſidera qđ ex terrore hominis dr̃ per hyperbolẽ. O dij auertite calẽ peſtẽ. i. tã truculentum aſpectum hominis, aut tãtam perniciem, terris. ſ. reliquis ad quas uenturi eſtis, aut terris oĩbus, cum ſit inferno potius debita, q̃a nec eſt facilis ulli uiſu. i. ut uideaṫ, hoc tã terribilis eſt, ut difficile ſit eã peſtem, aut eũ Cyclopẽ uidere nec eſt effabilis. i. explicabilis, ulli dictu. i. dum de eo quis loquitur, hoc eſt cum terrore vř & cũ horrore de eo fit ſermo, quia ueſciť uiſceribus miſerorum, i. hoĩum deprehenſorũ, & ſanguine atro. i. iam cõcreto, aut ſanie, ipſa. Egomet. i. ego ipſe, uidi. i. aſpexi, & pſens erã, cũ. i qñ ipſe reſupinus i. proſtratus more canũ, in medio antro frãgeret ad ſaxũ duo corpora de nr̃o numero (Homerus aũt dicit, quatuor, ſed pt fieri, ut n. õ oĩa uiderit, & ut pauciora q̃ uiderit, dixerit, ut fidẽ dictis ſuis faciat) prehẽſa. i. cõprehenſa magna manu quãta eius eſt, & uidi cũ limina natarẽt. i. inundarent aſperſa ſanie. i. ſanguine corrupto, & vidi cũ. i. qñ ipſe mãderet. i. maſticaret, & dentib frãgeret mẽbra. ſ. miſerorũ ab eo cõprehenſorũ, fluentia. i. madẽtia, atro ſanguine, cũ artus tepidi. i. ſemicalidi, adhuc tremerent. i. reſilirẽt adhuc, ſub dẽtib. ſ. eius, quidẽ. i. certe, haud. i. nõ, impune. i. nõ ſine uindicta, & punitione. nec Vlyſſes eſt paſſus talia, ſup. fieri impune ue ꝓ uel, ipſe Ithacus. i. Ithacẽſis Vlyſſes, ſup. haud. i. nõ eſt oblitus ſui. i. ſalutis ſuæ ne induſtriæ ſuæ, in tãto diſcrimine. i. piculo, nã, ꝓ q̃a, ſimul. i. ſtatĩ, aut cõtinuo, poſtq̃ ipſe Polyphemus expletus dapib. & ſepultus uino, poſuit. i. reclinauit ceruicẽ inflexam, iacuit per immẽſum antrũ eructãs ſaniem & fruſtra. i. fragmenta carnis, per ſomnum. i. inter dormiendũ, mero cruẽto. i. vino ſanguinolento, hoc eſt ſanguine confuſo, nos precati magna numina, & ſortiti uictis. i. officia uiciſſim tenẽdi, aut occupandi membra eius circunfunditur, undiq; una. i. ſimul, & uno impetu, & terebramus. i. perforamus, effodimus lumẽ. i.

oculum

oculum unum, telo acuto i. fuſte ficulno, acuto, & combuſto: lumen, dicit, quod ſolum i. unum (quia non niſi unum habebat oculum) latebat ingens i. exiſtens ualde magnum ſub fronte torua i. terribili immiti: latebat, dixit, exiſtēs inſtar idest in ſtatum, & formam clypei Argolici, ideſt Græcanici, aut lampadis, ideſt globi lucentis, Phœbeæ ideſt aut ſolis aut lunæ, nam ſol, Phœbus dicitur, & luna Phœbe, nec uult dicere tantum fuiſſe, quanti ſunt ſol, & luna, ſed quanti nobis apparent, & nos leti ſcilicet de ſucceſſu, ulciſcimur tandem umbras i. manes à corporibus ui expulſos, ſociorum, ideſt noſtrorum, quos ipſe occiderat & deuorauerat.

VARIA LECT. COMES infelicis Vlyſſis] In antiquis pleriſque libris, Vlyſſi, abſque, s, legitur. [Nomine Achæmenides] In ueteribus ferè omnibus exemplaribus legere eſt, Nomen. [Troiam genitore Adamaſto] In Mediceo, in Porcio, & alijs antiquis pleriſq; lib. Adamaxto ſcriptum eſt. [Nec dictu effabilis ulli:] In antiquis aliquot libris, Affabilis legitur, quanquam lib. etiam nonnulli manuſcripti, Effabilis legunt. [Sanieque aſperſa natarent Limina] Seruius: Experſa, ueram eſſe lectionē aſſeuerat. In antiquis tamē lib. quotquot habui, Aſperſa, & Adſperſa, legi. [lacuiſq; per antrum Immenſum] In ueteribus aliquot libris, Immēſus legitur. Sunt etiam libri manuſcripti, ubi legas, Immenſam ſaniem Et telo lumen terebramus acuto] Ti. Donat. Tenebramus legit, hoc eſt Occæcamus.

COM RHO. QVOD autem Ariſtoteles ait, Eſſe memoriam præteritorum tantum, quoniam quæ adſint, uel ſentire dicamur, uel ſcire, aduertendum eſt, id ad perceptionem noſtram referendum uideri, quæ ſenſimus prius, uel percepimus, ſiue præſens id ſit, ſiue non: etenim recordari poſſumus non eorum modo, quæ iam uiatnræ conceſſerint, ſed ſuperſtitum quoque, ſicut & ſui ipſius meminiſſe, aliquis dicitur, unde illud eſt Virgilianum:

Nec talia paſſus Vlyſſes,
Oblitusue ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.

Sed fugite, o miſeri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite:
Nam qualis, quantusque cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat,
Centum alij curua hæc habitant ad littora uulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum uitam in ſiluis, inter deſerta ferarum
Luſtra, domoſque traho, uaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum, uocemque tremiſco
Victum infelicem, baccas lapidoſaque corna
Dant rami, & uulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans hanc primum ad littora claſſem
Conſpexi uenientem: huic me, quæcunque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunque abſumite leto.
Vix ea fatus erat, ſummo cum monte uidemus
Ipſum inter pecudes uaſta ſe mole mouentem
Paſtorem Polyphemum, & littora nota petentem,
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
ademptum:
Trunca manum pinus regit, & ueſtigia firmat:
Lanigeræ, comitantur oues: ea ſola uoluptas:
Solamenque mali de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora uenit:
Luminis effoſſi fluidum lauit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, graditurque per æquor
Iam medium: nec dum fluctus latera ardua tinxit:
Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
Supplice ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum uocis ueſtigia torſit:
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo,
Clamorem immenſum tollit, quo pontus, & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ curuis immugijt Aetna cauernis.
At genus è ſiluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portum, & littora complent.
Cernimus aſtantes nequidquam lumine toruo
Aetnæos fratres, cœlo capita ferentes,
Concilium horrendum: quales cum uertice celſo
Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterant, ſilua alta Iouis, lucuſue Dianæ.

SERV. SED fugite] Occurrebat, ſi cæcus eſt, cur timetur? Subiungitur non unum eſſe, ſed plures. [O miſeri] Aut blandientis particula eſt, ut in Teren. O miſera Aut re uera miſeri, qui delati ſunt ad Cyclopas. [Qualis quātuſque] Vnum morum eſt, aliud corporis] Curua hæc habitāt ad littora uulgo] Ne tantum in mōtibus eſſe putarentur. [Vulgo] Paſſim. [Tertia iam lunæ] Bene in deſertis locis ex Lunæ rōne colligit tēpora. [Se cōplēt] Ideo quia ſuū nō hēt lumen, ſed accipit à Sole (Luſtra) cubilia. unū & lupanaria luſtra dicimus, ubi habitant lupæ i. meretrices, dictæ ab obſcænitatis, & odoris ſimilitudine. (Baccas) Generale eſt i. fructus arborū agreſtiū (Corna) Ipſa arbor cornus dī, pomum uero, cornū, corna, ut tēplu, tēpla. (Addixi:) Signato uerbo exprimit deſperationē (Vos animā hanc potius) Obliquè loquitē, ut ſupra (Littora nota petentem) Notat ante oculorum amiſſionem Sic Stac. i. in nono: Sequitur tū improbi hoſtem. Qua meminit (Solamenque mali) Hic Quin dixit, Magnū cæcitatis ſolatiū eſt hēre uidentium. (Poſtq̄ altos tetigit fluctus, & ad æquora uenit) Hyperbaton in ſenſu, ut, Progreſſi ſubeunt loco, fluuiumq; relinquūt, aut Hyſteron proteron (Fluidum) Propter ἐμφατικῶτερον, fluentē noluit dicere, qđ aut dīt phyſici de effoſſo oculo ſanguinem nunquam fluere, uerū qu. dē eſt, ſed ſupra non effuſſum eius oculi, ſed terebratū legimus (Inde) Aut de fluctibus, aut de ſpatio oculi. (Gemitu) Cum gemitu. (Iam medium) Sic altū, ut mediu putares. Nam & in quinto ſic dixit: Interea mediū Aeneas iō claſſe tenebat, cum adhuc mœnia reſpiceret. (Fluctu) Legitur & fluctus. (Trepidi) Feſtini, ut: Ne trepidate meas Teucri defendere naues. Item, Accepit trepidos, ac Niſum dicere iuſſit. (Sic merito) Quia oia eius probauerant dicta, ac ſi diceret, non fallacē, ut Sinonē. (Ad ſonitum uocis) Remotum ſonitum uocē dixit. Vox n. eſt omne qđ ſonat, ſic alibi Fractaſq; ad littora uoces. Nā de hominibus non dixit, quia ſupra eſt. Taciti q; incidere funē. (Veſtigia torſit.) Bene uno ſermone oſtēdit eū reuertentē iā audiſſe ſonum remigij (Dextram affectare) Dextram intēdere. ſ. ſicut poſſet nauē tenere. Teren. Ad dominā qui affectāt uiam i. intendunt. Nā ſi dextra legeris, ut ſit dextra contingere, affectare, cōtingere caret exēplo. (Nec potis) i. ne. potis eſt. Potis aūt nomen eſt, & declinatur, potis, potis, poti, potem, potis, à pote, nomē eſſe docet tō cōparationis. nā in ſuperlatiuo potiſſim⁹ facit. cui ſi detraxeris ſimus, inuenies nois poſitionē, ut acerrimus acer, fortiſſimus fortis. Sic aūt ne diximus declinari, cōpoſitio oſtēdit. Nam huius impotis, cōpotis, ipotē, cōpotē facit. q̄ i ſimplici difficile inuenis p cōpoſitionē agnoſcit facilius (exterrita tellus) poetica hyperbole. (Curuis cauernis) Et hoc.n. in cōcauis locis eſt. (Ruit) Feſtinanter uenit. (Nequidq̄ lumine toruo) Quia nocere nō poterāt (Aetnæos fratres) aut ſimiles, aut feritate germanos Nā nō ſunt Polyphemi fratres, quē Neptuni filiū Homerus dicit. Vñ ex cæcato Vlyſſes pertulit tēpeſtatē q. ad eū uenit derelicta Calipſo, cū qua decem annis fuerat. Vnde, ut ſupra diximus, Virgilij dictis diſſentit ipſum ſō (Coniferæ) Conus dī fructus cupiſſi, & ipſa κωνοειδής eſt. Nā à rotūditate in acumē leuatur, (Cypariſſus) Aut Telephi fili⁹ fuit, amatus ab Apolline, uel ut alij, a Siluano. q. cū laſſatus ſub quadā arbore ſomnū caperet, ſubito excitatus, ceruū, quē delicijs habebat, per ignorantiam, feram credens, occidiſſe, flendo numinū miſericordiā meruit. Itaq; in arborē ſuī nominis cōuerſus eſt, aptā, & conſecratā lacrymis, & luctibus (Silua alta Iouis, lucuſue Dianæ) Iouis, ꝓpter quercū, Dianæ ꝓpter cupreſſum. Ipſa

eſt enim etiam Proſerpina. Alis autem quod manet in celſo uertice. & Lucus propter religionem diu permanet.

ASC. SED fugite, &c.] Poſt narrationem malorum, opportune monet Phrygios, ne ſimile malũ incurrãt auſugere, quo ſacto meretur gratiam ab eis docetq; ſe non inſidiatorẽ eſſe qualis fuiſſet fortaſſe creditus ſi inuitaſſet ad inſulam accedere, nam facile eſt perſuadere id, quod uolumus cupientibus, Sanè ſunt qui dicant poetam noſtrum, principẽ poetarũ, Homero morẽ geſſiſſe, qualem aiunt (lubet enim interdum nugari) duos ſcuſas, feciſſe quorũ alter, unde ueniret, & quid uiderit, interrogatus, dixit ſe Roma uenire per Rhenum, illicq; incendium incredibile Rheni uidiſſe, aut poſtridie in tenebras incidiſſe meridianas, quales poſt Chriſti mortẽ nemo uiderit, eaſq; alijs ignoratus factas, atque id genus (ne lõgus ſim) multa. Alter uero idẽ interrogatus, dixit ſe quoq; Roma uenire, atq; per Rhenum, ſed uno die tardius illuc aduenisse, interrogatus de aduſtione Rheni, reſpõdit ſe ea nõ uidiſſe, ſed piſces aſſos ante omnes domos expoſitos, & de aue pnegauit ſe quoq; eã uidiſſe, ſed oẽs mortales concurriſſe ad cõgerenda ligna pro uni unius ab ſue illic poſiti cõdeoſatione facienda per concoctionem, quo tandem ruoto, ait ſe genum tenus in albumẽ ingreſſum. Atq; ita mutuas partes præſtiterũt. quomodo Maro, quæ Homerus dicit de Vlyſſe, quẽ in Leſtrygonas, & Cyclopas incidiſſe aſſerit, non dicit, ſed ſolum eius inuentum ab Aenea, [poſtquam illinc abiuerat, uerũ id artis eſt ſummæ, de rebus uotis loqui, iuxta fidem & ſniam illorum, qui de illis ſcripſerunt. Sed audiamus Donatum cuius uerba ſunt pauciſſima, quia ab hiſtoria res dependet, uidelicet. [Addixi] Hoc cõſilio ad uos ueni, melius eſſe manibus hominum periere, q̃ Cyclopũ. Hæc ille. Ordo eſt. Sed nefando. ſ. uos detineã, & in manus Cyclopũ incidatis, ò miſeri .ſ. futuri, fugite, fugite, inquit, atq; rũpite, qđ plus eſt q̃ diſſoluite, funem i. retinacula ab limine. Et ſi dicant, cęcatus eſt Polyphemus, ut inquis, quomodo ergo timendus? addit. Nã qualis, & quantus Polyphemus claudit in antro cauo, pecudes lanigeras. i. oues ſuas, atq; preſſat. ſ. duris palmis, ubera. ſ. ouiũ. ſup. tales, & tanti. i. tã immanes, & tã magni centũ alij infandi. i. deteſtãdi Cyclopes, habitant uulgo. i. paſſim, nõ in uno loco ad hęc littora, & errant. i. uagãtur ſup. in his altis montib. Cornua lunæ implẽt ſe ia tertia lumine. i. illuminatione tertia, aut lumine tertio, ſed pp metũ nõ dixit tertio lumine, ſed tertia cornua i. iam eſt tertium plenilunium aut tertius menſis, cũ i. ex quo, aut poſtquam traho uitã in ſiluis inter domos. & luſtra. i. latibula, & ſpelea ferarum deſerta. ſ. ab hominibus, & pſpicio. i. pcul obſeruo, uaſtos. i. ualde amplos Cyclopas, ab rupe. i. ſpecula in rupe quã difficulter petrãſirem, & tremiſco ſonitũ pedum, & uocem eorũ rami. ſ. arborũ, & dumorum dant. ſ. mihi, uictum infelicẽ. i. miſerabilẽ i. bacas. i. fructus minores & ſilueſtres, ſparsu naſcentes, & corna lapidoſa. i. magnos lapides ſeu oſſa magna continentes, & herbæ paſcũt me radicib. ſ. ſuis, uulſis. i. euulſis, & extirpatis, ſeu eradicatis. Ego colluſtrans. i. cõſpiciens oĩa conſpexi primũ hãc claſſem uenientem ad littora. ſ. iſta (nõ aũt cõſpexerat, niſi cũ appellaret, q̃a dictũ eſt: Interea feſſos uentus cũ ſole reliquit) Ego addixi i. adiudicaui, & in poteſtatem eius deſtinaui me, huic. ſ. claſſi, quęcunque fuiſſe, ſiue amica, ſiue inimica, quia ſatis eſt mihi effugiſſe gentẽ nefandã .ſ. Cyclopum, uos potius quem ut ab illis cõprehẽdar abſumite hanc animã. i. uitã, quocunq; leto. i. quocunq; genere mortis. [Vix ea fatus erat, &c.] Docet quõ uiſo Polyphemo auſugerint, ſuſcepto Achæmenide, atq; ille inſeq. parabat, & cæteros Cyclopas excitabat Vnde Donat dicit ſic. [Nota] Exponendum fuit, quo cæcus uenire potuerit, q̃a nouerat antequã excæcaretur. [Trũca manu pinus] Tota arbor erat, pro baculo. [Ea ſola uoluptas] Voluptatem ex animalibus habuit, cũ uidebat. Cæcus aũt ſolamen capiebat. [Lauit idẽ cruorem] Adhuc. n. inflicta cæcitas noua putabatur, cum adhuc funderet ſanguinem. [Graditurq; per æquor] Immẽſæ proceritatis expreſſio, gradiebat in medio mari ut in terra, neq; profundi maris, iſtus eius unde tangebat [Taciti] Ceſſante remorum ſtrepitu & cantilena nautarum, ſine qua remi operari nõ poſſunt. (Senſit) Quod nõ uidebat, aurib. percepit. Nã quamuis ſilẽtium adhiberetur, nõ poterat pcoſtua uacua ſtrepitu eſſe nauigatio. Hęc ille. Ordo eſt Achæmenides, ſup. uix erat fatus, ea quæ pmiſſa ſunt, cũ. i. qñ nos uidemus ipſum Polyphemũ paſtorio mouentẽ ſe uaſta mole ſ. corporis ſui, ſup. in ſummo monte, inter pecudes. ſ. ſuas lanigeras, & petẽtẽ littora nota, quæ. ſ. ſæpe petiuerat, antequã excæcatus eſſet ppoſitione; monſtrum. i. exiſtentem monſtrũ horrendum, informe. i. ſine forma humano corpori debita, ingens. i. magnum, ſine genere, cui lumen, ſup. erat ademptũ. & ſup. cui pinum trũca. i. amputata, & trũcata, regit i. dirigit manum, & firma ueſtigia ne. ſ. uacillet, aut labatur iã cæcus. Oues lanigeræ comitantur. ſ. paſtorem ſuum, ea ſola quã. ſ. ex ouib. hẽt, eſt, ſup. uoluptas Polyphemi, fiſtula pendet de collo, hoc eſt deorſum pendet exiſtẽs ſolamen. i. ſolatium, mali. i. incommodi, amiſſi. ſ. uiſus, poſtquã. ſ. Polyphemus, tetigit. ſ. pinu ſua, fluctus ſ. maris, altos. i. pfundos, & uenit i. acceſſit ad æquora, ipſe lauit. i. abluit, aut abſtergit.) Eſt enim præſentia temporis, a lauo lauis, lauere) inde. i. deinde, cruorem fluidũ. i. qui quotidie fluebat, luminis effoſſi i. de oculo effoſſo, infrendens dẽtibus, ſup. cum gemitu, & ipſe graditur iam p æquor medium, nec non. i. & nõ adhuc, & fluctus nõ tinxit latera ardua. ſ. eius. Quia, dicit, graditur, patet quod lauit, ſit præſentis tẽporis, licet, renit, ſit præteriti. q̃a in lauit prima corripitur, quæ in uenit producitur. Alibi legimus, lauimus, prima breui ẽt pſentis tpis Nos. ſ. qui id uidebamus, cępimus, ſup. celerare, aut celerate, p celerabamus, pcul inde. i. ab eo loco, ubi ipſum uidimus fugam, exiſtẽtes trepidi. i. cum tremore feſtini, & hoc recepto .ſ. in nauem noſtrã Achæmenide, ſup. ſupplice. i. qui genua amplexus, nobis ſupplicauerat merito. ſ. de nobis, ſic. i. ut id facere mus, quia forte in Ciclopas incidiſſemus, niſi nos pcauere monuiſſet, & nos taciti i. tacẽtes, aut ſecreti incidere, ſup. cępimus aut incidebamus, funẽ. i. retinacula, & nos proni. ſ. incumbentes remis, uertimus æquora remis, certantibus. i. certatim ferientibus. Senſit. ſ. Polyphemus, ſtrepitum remorũ, & tot ſi uoſtigia ad ſtrepitum uocis. ſ. remigantium, hoc eſt remorũ nauigantium, uerum ubi. i. poſtquã, nulla poteſtas. i. facultas, datẽ affectare. i. intendere dextram. ſ. ad nauẽ tenendam, nec potis, ſup. eſt, æquare. i non põt equis uiribus, aut gradibus, cõſequi fluctus Ionios. i. maris Ionij, ipſe tollit. i. emittit, & affert immẽſum clamorẽ, quo clamore pontus, i. mare, & oẽs undæ intremuere, i. multum tremuere, & tellus Italiæ eſt, ſup. exterrita. Penitus. i pẽnè intus, uſq; ad penitiores partes eius, & Aetna mons ille Siciliæ, immugijt. i. reboauit cauernis. i. caminis, & furnacibus dictis, curuis, & ideo ut cornu magnum grandem edentibus. At. i. ſed genus Cyclopum ruit ad portum, excitũ. i. excitatum, & euocatum illo clamore, è ſiluis, & altis montibus & complent littora. Nos cernimus fratres Aetneos. i. iuxta Aetnam genitos aſtantes. ſ. ad littus, ſup. cum limine toruo. i. diro, & minaci, nequidquam ideſt fruſtra, quia ſæuitiã ſuam in nos exercere non poterant, & ferentes capita alta, cęlo. i. ad cœlum uſq; appoſitorie, concilium. i. conuentum concitatum, & conuocatũ, horrendũ exiſtentes, ſup. tales, quales erãt quercus aeriæ ideſt altæ, in aera multũ extẽſæ, aut quales Cypariſſi coniferæ. i. ferentes multos conos, ad ornamentũ galearum, ſup. erant, tunc cum. i. qñ, ipſe cõſtiterãt. i. ſimul ſteterant ſup. in celſo. i. ſublimi uertice, exiſtente alta ſilua Iouis, quantum ad quercus, q̃ ſunt in tutela Iouis, ue. pro uel, lucus. i. ſilua incedua, Dianę. ſ. uenatricis, quãtũ ad cupſſos, ut Seruius docet.

VARIA LECTIO.

VOCEMQVE tremiſco) antiqua exemplaria pleraque, Tremeſco, legunt. [Trunca manum pinus regit] In Mediceo, Manu legitur. [Solamenq; mali de collo fiſtula pendet] Sunt qui carmen hoc expungant Id tñ in pler. lib. hr, hacque pentimemeri clauditur. Solamenque mali. [Latera ardua tinxit] Vetera aliqua exẽplaria, Strinxit habẽt. [Vertimur & proni] In Mediceo, & in Porcio, & aliquis alijs libris, Vertimus legere eſt. [Nulla datur dextram affectare poteſtas] In libris nonnullis antiquis, Dextra attrectare. legitur. (Immugijt Aetna) antiqui plerique, libri Immugit, legunt. [Clamorem immenſum tollit] In antiquen. lib. Ponit, habere. (Penituſque exterrita tellus Italiæ) In lib. antiq. Trinacriæ, legitur. (Conſtiterant, ſilua alta Iouis) In antiq. pler. lib. Conſtiterunt, legitur.

COEL. RHOD PORRO Aetnæum item pro magno reperies in libris auctoritatis non dilutæ, unde & cantharus Aetnæus, magnus intelligitur apud Ariſtophanem in comœdia, cui titulus ἱρηνὴ. Demontis Aetna magnitudine, uel quia Aetnęi equi habeantur pceleres, & in currendi certaminibus inclyti. Ex qua rõne. Vir. quoque fratres appellaſſe Aetnæos, ſimile ueri eſt. Cõſimiliter apud Ariſtophanem, eundem in comœdia cui titulus ἀχαρνῆς, dicuntur ἀνθρακες περγάσιοι quem locum enarrans interpres, Parnaſium ex more pro magno fatetur poſitum.

NI

Præcipite metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & uentis intendere uela ſecundis:
Contra iuſſa monent Heleni, Scyllā atq; Charybdim
Inter atque uiam leti diſcrimine paruo,
Ni teneant curſus, certum eſt dare lintea retro,
Ecce autem Boreas anguſta ē ſede Pelori
Miſſus adeſt, uiuo præteruehō hoſtia ſaxo
Pantaginæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque iacētem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Littora Achæmenides; comes infelicis Vlyſſi.
Sicanio prætenta ſinu iacet inſula contra
Plemyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam, Alpheum fama eſt hunc Elidis amne
Occultas egiſſe uias ſubter mare, oui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci iuſſi ueneramus, & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.
Hinc altas cautes, proiectaque ſaxa Pachyni
Radinius, & fatis nunquam conceſſa moueri.
Apparet Camerina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela fluuij cognomine dicta.
Arduus inde Agragas oſtendat maxima longe
Mœnia, magnanimum quondam generator equorū
Teque datis linquo uentis palmoſa Selinis:
Et uada dura lego ſaxis Lilybeia cæcis.

SERV. Ni teneant curſus] Antiqui ni, pro ne, ponebant, qua particula plenus eſt Plautus. Ni mala, ni ſtulta ſis. Senſus ergo talis eſt, Timor cogebat ut quocūq; nauigaremus, euentum ſequeremur, nō iudicium, ſed occurrebat præceptum Heleni uitare Scyllā. & Charybdim: Quare placuit ne curſus teneāt, hoc eſt agant & impleant inter utranq; uiā modico mortis inteſtitio.i.Scyllæ & Carybdis.[Retro date lintea.]Quod dum cogitauimus, ꝓſperior nobis flare cœpit Boreas [Miſſus adeſt] Fauore.ſ. numinū, quem ſupra Anchiſes a dijs optauerat dicens, Ferte uiam uento facilem, & ſpirate ſecūdi.[Pantagiæ]Hic fluuius Siciliæ cum plenus incederet implebat ſonitu penè totam Siciliam. Vnde & Pantagias dictus eſt, quaſi ubique ſonans. Hic poſtea cum Cereri q̄rēnti filiā obſtreperet, tacere iuſſus eſt numinis voluntate. Megaroſque ſinus) Megara oppidum eſt iuxta Syracuſas. Tapſumque iacentem]Inſula nō longe Syracuſis penus fluctibus par, [Talia monſtrabat] Quia occurrebat, Vnde hęc loca noſti? [Relegens] Renauigans. [Errata] Participium ſine uerbi origine. Non enim facit error. [Infelicis Vlyſſi] Epitheton ad implendum uerſum poſitum more græco, ſine reſpectu negocij. [Contra Plemmyrium undoſum] Verbum de uerbo expreſſit. Hoc enim undoſum quod Plemmyrium. [Ortygiam] Hęc tantum Ortygia dicitur Apollinis uero etiam Delos. [Fama eſt huc Elidis amnem] Elis, & Piſa ciuitates ſunt Arcadiæ in qua fons ingens, qui ex ſe duos alueos creat Alpheum, & Arethuſam. Vnde fit ut fingantur coniugi in exitu, quos origo cōiungit ita. Arethuſam aūt ēt in Elide eſſe teſtatur Vir. dicens. Sic ubi cū fluctus ſubterlabere Sicanos. Hæc ſcd̄m fabulas uenatrix fuit. quæ dū ſe in Alpheo poſt laborem lauaret, ab eo adamata eſt, & diu fugiens deorū miſeratione in fontem mutata per ſecretos meatus ad Siciliam uenit. Quod ēt Virgilius oſtendit. Et tādem poſitis uelox Arethuſa ſagittis. [Alpheum] Quia græce Ἀλφεῖον facit, ut Αἰνείας, Aeneas. [Iuſſi numina magna loci] Vel ab Achæmenide, uel ab Eleno, uel Anchiſe. iuſſi ergo, admoniti. [Stagnantis Elori) Fluuij qui ad imitationem Nili ſuperfunditur campis. [Pachyni) Promontorium auſtrum ſpectans, unde & Pachynum dictum ab aeris craſſitudine. nam παχὺς eſt craſſus. [Camerina procul] Palus eſt iuxta oppidum, cui quodam tēpore cum ſiccata peſtilentiam creaſſet conſultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, reſpondit μὴ κίνει Καμάριναν ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. quo contempto exiccauerunt paludem, & carentes peſtilentia, per eam partem ingreſſis hoſtibus pœnas dederunt. [Immaniſq; Gela] Ciuitas à fluuio nominata, ſicut ēt cāpi Geloi. [Agragas] Mōs eſt muro cinctus, in cuius ſumma parte oppidum Vnde & Cicero ait. Ad mare intra mœnia ante oppidū expectabat: De Verre Notandum ſane hæc Virgilium, quantū ad ſui tp̄a ſpectat dicere, non quantum ad operis. Aenea enim nauigante nec fuerat Camerina ſiccata, nec Gela uel Agrigentum condita quod frequenter facit, ſed iō nunc uitioſum eſt quia ea perſona narrantur Aeneæ (Laganimum quondam generator equorum) Secundum Pindarum quondam Agrigentini equos ad Agones Græciæ mittebāt, qui inde uictores reuertebantur. Legimus etiam aliud, cū in Cappadocia greges equorum periiſſent, Delphici Apollinis reſponſo adduxerūt equos de Agrigēto, & reparauere meliores. (Palmoſa Selinis) Ciuitas iuxta Lilybæum, abundans palmis quibus ueſcuntur, & apio.

A S C E N S I V S.

PRAECIPITE metus acer egit &c.) Docet, qua properatione illinc aufugerint, & quas terras prætereuecti ſint, vnde dicit Donat. ſic. [Ventis ſecundis,] Ideſt ſequi quocunque uenti ferrent. Nam oēs uenti ſecundi ſunt, ſi quo impellant eamus. Eſt ergo ſenſus, modo Cyclopas fugeremus, non curabamus, quocunq; nauigaremus, quod erat contra iuſſa Heleni, qui uetabat illos temere nauigare. Sed diligēter vitate Charybdim, & Syllam, ſed iſtorum malorū metu turbati decreuimus, ut uel tranſiremus. [Loge] Quia excelſus eſt mons. [Sanis cęcis] Quæ nautæ ſubaquanea appellant. Hæc ille. Ordo eſt. Metus acer.i. uehemēs, & acriter impellens, agit.i. urget, & impellit nos, excutere.i. ui diſſoluere, & extenderet, rudentes i. funes velorum, quocūq; .i. in quamcunque partem, à Cyclopib diſtantem, aut quocunque.i. quacunque re, & intendere.i. implere vſque ad diſtentionē, uela.ſ. nauium noſtrarum, uentis ſecundis.i. ſequentibus, & à tergo uenientibus quocunque ferrent, ſed iuſſa Heleni monēt contra.i. econtrario.ſ uitare Charybdim, & Scyllam, & non ſequi quocūque uentus ferret, monent inquam oi.ſ.ne, ideſt ſocij teneant curſus inter Scyllā, & Carybdim, & oe teneant uiam inter utranque, ſupp. cū paruo diſcrimine .i. differentia & diſtantia, leti.i. mortis, & ita ideo certum.i. deliberatū, & decretū eſt nobis, dare lintea.i. uela retro.i. retrorſum, hoc eſt obuertere uela. Ecce autem Boreas, &c. quid quidem feciſſemus, niſi Boreas ſurrexiſſet. Hanc cōſtructione Seruius innuit, qui accipit letum pro morte, & ni, pro ne. Poteſt tamen & alius ſenſus, ac ordo eſſe, uerum mirus artifex, poeta depingit narrādo metum, qui eos acer agebat, nam perplexus, & attonitis dat intricatum ſermonem, & non ſatis expreſſum, ut in ſcd̄o uidimus in oratione Aeneę ad ſocios. Sit igit (ſi vis) ordo talis. Socij monent contra iuſſa Heleni, ſup. tenere uiam inter utranque, ſ. Scyllam, atque Charybdim, exiſtentes leti.i. gaudentes paruo diſcrimine, i. periculoſo, reſpectu eius quod a Cyclopibus imminebat, quia ni.i. niſi, teneant.i. contineant curſus ſuos, inter Scyllam, & Charybdim, & certum eſt dare.i. quod darent lintea retro, & ita inciderent in Cyclopas. Aut ſic. Iuſſa Heleni monent cōtra.ſ. quod metus egit, ſed ni.i. niſi curſus teneant uiam, inter utranque.ſ. Scyllam & Carybdim, ſup. cum paruo diſcrimine.i. parua diſtantia leti.i. mortis, quia inter utranq; tenere uiam, parum abeſt a morte, certum eſt dare.i. qđ daret, lintea.i. vela ex lino, retro.i. retrorſum, & ita perrexerunt, ne cogerētur in Cyclopas recidere Aūt, pro ſed ecce, q.d. p̄ter ſpem & opinionem, & Boreas ventus ille Septentrionalis, adeſt.ſ. auxilio nobis miſſus.ſ. fauore numinum ab anguſta ſede Pelori, illius promontorij, & per eum adiutus, p̄teruehor oſtia Pantagiæ, illius fluminis in Sicilia, uiuo ſaxo.i. q̄ oſtia ſunt, ex ſaxo naturali, & nō artificiali, quia Pātagias cum magno murmure olim inter ſaxa decurrebat, poſtea ad iuſſum (ut aiūt) Cereris cœpit tacere, hoc eſt aut coloni ſaxa mouerūt, aut impetus ea deuoluit uſq; ad oſtia, unde dicit, oſtia ſaxo uiuo. i. naturali. & non fabrefacto, & prætereuehor ſinus Megaros.i. iuxta Megaram oppidum Siciliæ, nō procul à Syracuſis, & Tapſum, inſulā illā, decē ſtadia a Sicilia diſtātē, iacētē.i. humilē, & ſi q̄ratur quō norit inſularū noīa, dicit Achæmenides comes infelicis Vlyſſi, relegēs.i. renauigās retrorſū, litora errata.i. q̄ errādo legerat, hoc ē nauigarat cū Vlyſſe mōſtrabat.i. indicabat nobis, talia inſula p̄tenta, ſinu Sicano.i. Siculo, iacet contra Plemyrium undoſum, i. quod græce Plemmyrium, latine undoſum dicitur, nam πλημμύρω, dicitur inundo, & πλημμύριον unda, cum frangitur ob procelloſa, & πλημμυρίς, inūdatio, un

de

de poteſt ſcribi Plemmyriū,& Plemmyrion,eſt aūt fluuius Siciliæ,nō procul ab Ortygia, Siciliæ uicina inſula, cū ſit & alia q̄ Delos ēt dr̄,ſup.cuius(nā more ſuo relatiuum ſubiicet,in deſcriptione loci,nomē,ſup ueteres, coſmographi dixere.i.appellauerunt Ortygiam,fama eſt Alpheum Elidis.ſ.ciuitatis amnē .i.qui ab Elide Arcadiæ naſcitur,egiſſe huc.i in hunc locum occultas uis,ſubter mare,ita q̄ nō miſceatur aquis marinis, vñ in Bucol. Sic tibi cū fluctus ſubterlabere Sicanos Doris amara ſuā nō intermiſceat,undā,q̄ ſamnis ò Arethuſa, q̄ & fluuius, & nympha,cōfunditur.i.cōmiſcetur:Siculis.i.Siciliēſib.vndis, tuo ore i oſtro Nos iuſſi.ſ à patre, ueneramur magna numina,loci.ſ.illius.uidelicet Arethuſæ,& Alphei,& ego exupero.i. aſcēdo inde, p̄pingue.i.p̄ter cętera pingue ſolū Helori fluminis ex Pachyno defluētis,ſtagnantis.i.interdū ſtagna in agris facientis,ad inundātis more Nili,cuius inundatio terrā pinguē facit, aut lēte fluētis, quaſi ſtagnū ſit.Nos radimus i.cōtingimus leuiter,hinc.ſ.p̄uecti, altas cautes.i.rupes & lapides, & p̄.i.ſaxa p̄iecta ſ.in mare & extātæ camerina.ſ.palus nunq̄ cōceſſa,moueri fatis.ſ.uolentib.q̄ a cū exſiccarēt accolæ ab hoſtib.deleti ſunt & cāpi Heloi illius ſtagni,ſup.apparēt,& Gela.ſ.urbs,immanis.i.immitis.aut p̄p aquas,aut p̄p gētē, dicta i.denominata,cognōmine fluuij)quia & fluuius Gela,ſeu Gelas dicitur,& urbs)ſup.apparet,& Agragas,mōs ille in Sicilia,muro cinctus arduus.i ſublimis oſtētat nobis maxima mœnia.ſ.oppidi in eo extructi,aut muros ſuos Notat aūt poetam Seruius q̄d ex perſona Aeneæ recitari facit ea q̄ Aeneæ temporibus acta nō fuerant,nam eius tēpore,nondum,inq̄t,exſiccata erat palus, nec Gelas,aut Agrigentum condita uerum de palude dicere poſſumus Aeneam ſciuiſſe, quod eſſet fatis nunquā cōceſſa moueri,licet poſtea mota ſit,ſed non ſatis,nec dicit Aeneas motam, ſed non moueri debere fatis id uetantibus, de Gela autē dicā inſtauratam forſan eſſe,ſed cum fluuius perpetuus illas Gelas dictus ſit,potuit,& tunc uicus.aut pagus Gelas dici.Q̄d ſi omnino dormitaſſe conuincitur poeta,dicam,q̄nq; bonus dormitat Homerus Agragas,dicit.appoſitorie,generator quondam, equorū magnanimū, p̄ magnanimorū.i.qui generauit aliq̄n magnanimos equos,& Oſelinis urbs iuxta Lilybeum p̄montorium,palmoſa,i.palmis arboribus illis abundās,ego linquo. i.prætereo te uētis datis.i adhibitis à dijs præſentibus, & lego. i.nauigo, uada Lilybeia illius promontorij, dura ſaxis cæcis.i. propter ſaxa cęca.i.non apparentia,ſed equis abſtruſa.

V A R I A L E C T I O.

CONTRA, iuſſa monent Heleni] Vetera quædam exemp. cum Med Mouent,legunt. [Scyllamq; Charybdim.Inter utramq; uiam leti diſcrimine paruo, Ni teneant curſus] In lib.non nullis manuſcriptis,Scyllæq; Carybdis,ſcriptum eſt. Longe uero melius in Donatiano lib.Scyllam,atq; Carybdin,appoſitiue poſitū eſt,& teneāt,in aliquot exēpl.antiq.eſt, [Errata retrorſum]In antiq.aliquot exempl.Retrorſus [Occultas egiſſe uias] In li.peruetere habuiſſe uias legi. [Siculis cōfunditur undis] In antiq.aliquot lib.Perfundit [Numina magna loci iuſſi ueneramur]In omnibus antiq.lib quotquot legi , numerus, eſt huiuſmodi.Iuſſi numina magna loci ueneramur. [Stagnantis Elori] In lib.antiq.Helori, cū aſpiratione.[Apparet Camerina procul]In antiq aliquot lib.Camerina.]Palmoſa Selinis.In lib. aliquot antiq Selynis ſcriptum eſt.

Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit hic pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem omnis curæ caſuſque leuamen
Amitto Anchiſen,hic me pater optime feſſum
Deſeris, heu tantis nequidquam erepte periclis,
Nec uates Helenus,cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus,longarum hæc meta uiarum,
Hinc me digreſſum ueſtis deus appulit oris.
POE. Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat diuum, curſuſque docebat.
Conticuit tandem,factoque hic fine quieuit.

SERV. DRepanum] Drepanum ciuitatis eſt non longe à monte Eryce trans Lilybæū, dicta uel p̄p curuaturā littoris , in quo ſita eſt, uel q̄ Saturnus poſt amputata uirilia Cœlo patri illuc falcē p̄iecit, quæ græce Drepanos dicitur, quod quaſi uериſimile putatur,propter vicinitatē Erycis conſecrati Veneri,quæ dicitur nata ex Cœli eruore, & ſpuma mari.] Illætabilis] Propter patris amiſſionem. [Feſſum deſeris]Vt ſupra diximus ſecūdum Virgilium . Nā Cato cum ad Italiam ueniſſe docet, unde & in ſexto illud amphibolon eſt,Quo magis Italia mecum lætere reperta.[Nec uates Helenus]Quia dixerat, Prohibent nam cętera parcæ ſcire Helenum fariq; uetat Saturnia Iuno.[Non dira Celæno]Quæ uel irata deſinit aduerſa prædicere.Et bona pietate mortem patris grauiorem dicit eſſe,quam famem.[Hic labor extremus] apud Drepanum.[Deus appulit oris]Bene ſe cōmendat Didoni,dicens,ſe ad eam deorum uoluntate ueniſſe . [Fata diuum] Quæ dij hominibus tribuūt.[Renarrabat]Re uacat ut cōfiteri poſſit.Sanè in ſecundi principio duo ſunt poetæ uerſus, ſicut hic tres,& ſimilis eſt finis initio.[Conticuit tandem Vt, Conticuere omnes[Tandem]Diuturnitatem narrantis expreſſit.Notandum ſanè quia cōtrouerſiarū more epilogos dedit ſex iſtis prioribus,libris,quos & eſſe bioticos uoluit. Nam ſingulis res ſingulas dedit,ut primo omnia,ſecūdo pathos,tertio errores, quarto ethos,quinto feſtiuitatem,ſexto ſcientiā.Epilogos autem ſic uariauit,ut in primo miſeratio eſſet Didonis in ſecūdo Mors Creuſæ,in tertio Anchiſæ,in quarto Didonis, in quinto Palinuri,in ſexto Marcelli citum deflet interitum.

H I N C Drepani &c.]Recitat ad finem huius mortem Anchiſæ patris, quē Drepano Siciliæ oppido ſepeliuerat , unde ad Didonē repulſus eſt,de qua re dicit Donat ſic [Illętabilis]Exp̄ſſit plenam mortalitatem,nam ſi quādo aliqua infortunia accidunt, nō in dolore poſiti locis attribuimus,quaſi nobis aliq̄d inflixerint,ergo hic Drepanitano loco applicat , q̄d' ſuo acciderat.[Amitto Anchiſen]Dolet periſſe in portu,qui tot maris pericula euaſiſſet,nec dixit,mortuum,ſed,deſeruiſſe filium . ueteres.n.egregios uiros non mortuos . ſed per commotionem locorum tranſlatos putabant . [Heu]:Tantus fuit dolor, ut etiam apud Didonem poſitus,quaſi cum eo præſente loqueretur [Tantis]ad generalitatem tranſit, ne ſi ſpecialiter nomerat,lōgior fieret Dolebat aūt uehementer, q̄ infinitis caſibus liberatus, ad Italiam peruenire non potuiſſet , deſinit ergo poeta , quā uim habeat apud filium incolumitas patria, cum dixit, Omnis curæ, caſusque leuamen [Nec Helenus]Cum multa horrenda p̄dicere , nec Celęno cū multa optaret maledicta , ergo nec amicus prædixit, nec inimica. Tacuit aūt de tempeſtate Siciliēſi, ne bis repeteret , quod dictum fuerat ab Ilioneo. [Intentis omnibus] adhuc intentis, ut oſtenderet Aeneam libenter auditum,intenti fuerant,cum incepit,intenti,cum finiret [Omnibus] Oſtendit nullum illic fuiſſe,qui non adhuc deſideraret audire.(Tādem)ad ipſum p̄tinet,qui caſus ſuos enarrabat inuitus , nam auditores adhuc intenti erant. Hæc ille. Ordo eſt. Portus, & ora,illætabilis.i.de qua lætari nequeā Drepani illius oppidi, non longe ab Eryce, nunc celebris, p̄p diuum Albertū Carmelitam,multa uirtute, & miraculis inſignem,accipit ſ.hoſpitio me, hic.i.hoc tēpore, aut loco.Ego amitto hic.i in hoc oppido,heu(dolentis interiectio) Anchiſen genitorem appoſitorie,leuamen oīs curæ,& caſus,& hoc tot tēpeſtatibus pelagi,actis.i,tranſactis(Oſtenditur Aeneas omnibus in locis,ex graui periculo maris,in maius diſcrimen terræ deſcendiſſe.unde etiam dictura eſt ſibylla,O tandē magnis pelagi defuncte periclis Sed terris ēt grauiora manēt. hinc dixit:Seruatum ex undis Strophadum me littora primum. Excipiunt.Et,Interea feſſos uentus cū ſole reliquit.Ignarique uiæ Cyclopum allabimur oris.Et hic, Hinc Drepani me portus &c.)Optime pater apoſtrophe,ideſt ad abſcotē ſermonis conuerſio pathos ideſt affectionem indicat,ſicut in 1. Et o pater optime Teucrum fluctus habet Libyæ ad Anchiſeo.ſ.tu deſeris me , hic.i.in hoc loco non conceſſo a fatis , me feſſum .ſ.tot nauigationē malis,pater,inquit.erepte,heu nequidq̄ā .i.fruſtra,tantis periculis,unde ad eum Helenus, Cura deū his Pergameis erepte ruinis, ultra quas ēt tot pericula maris euaſerat.Nec Helenus uates,cum moneret multa horrenda, prædixit mihi hos luctus,non etiam dira Celæno, Harpya.ſ.prædixit mihi hos luctus.Hic labor extremus, ſup erat patri, & hæc erat illi meta longarum uiarū,deus.ſ bonus quiſpiam appulit ueſtris oris,i.ad ueſtras oras, & regiones Libycas ſcilicet me digreſſum

greſſum.i.poſtquam digreſſus eram, hinc.i.ex hac regione Siciliæ: unde in primo dictum eſt.

Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti,& ſpumas ſalis ære ruebant &c.

Et hoc dicto conticuit Aeneas cuius oia ſunt uerba, ab eo loco ad principium a.infandū regina iubes,&c.uſq; ad hunc,ubi poeta incipit loqui dicens ; Aeneas pater.i.uir uenerabilis,renarrabat.i.recenſebat:ſic.i in talem modum.fata i.uoluntates, diuum.i diuorum de euerſione.ſ.Troiæ:quia dictum eſt:

Poſtquam res Aſiæ,Priamique euertere gentem
Immeritam uiſum ſuperis,&c.

Et docebat curſus.i.nauigationes,& errores ſuos,unus.i ſolus loquens,& omnibus ſ alijs intentis.ſ.attendentibus,aut multum tentus , & captis eloquio uirtū quo cum laudatur, eloquium Aeneæ, laudatur & poeta qui id excogitauit : Aeneas, ſup conticuit.i ſimul cum alijs tacuit,quia ſtatim a principio,

Conticuere omnes,intentique ora tenebant, &c.

Tandem.i. poſt prolixam narrationem:quia multarum rerū, uerum,ut dicit Martial.

Non ſunt longa quibus nihil eſt quod demere poſſis.

Multitudo ergo.& uarietas rerum,prolixitatem excuſat.Donatus autem id ſubtiliter exponit,refere s ad ipſum Aeneā, qui deſiderabat finem narrationis,cū & caſus & labores ſuos enarraret,unde dixerat:Infandum regina iubes renouare dolorē.

Sed Dido,& cęteri Tyrij,adhuc intenti erant.unde dixit,intentis omnibus. Et Aeneas quieuit.ſ & animo & ore, q̄a nō erat captus amore ſicut Dido, unde per cōtrarium ſubditus eſt

At regina graui iandudum ſaucia cura, &c.

Ad quam rem commode ponitur coniunctio.at,quæ in diuerſis & repugnantibus rebus præcipuum habet locū,ut diligenter obſeruatur à poeta:ipſe ergo conticuit,& quieuit hui.i.in hoc dicto de morte Anchiſæ,& ꝓfectione ex Sicilia in Carthaginem,quam nō fuit opus recitare,cum iam nota eſſet Didoni ex oratione Ilionei , & huius operis lectoribus ac auditoribus,ex his quæ in primo libro dicta ſunt. Notum enim eſt ea, quæ in 1.libro recitata ſunt eueniſſe continuo, poſtea ea quæ ultimo loco in hoc tertio recitauit Aeneas.

TOT tempeſtatibus actus)In antiq.pene omnibus exempl.legere eſt,Actis (Fata renarrabat diuum,curſusq; docebat) VARIA
In antiq.aliquot lib.legere eſt,Fataque narrabat diuum. LECT.

MORIS quoque ueterum fuit pluribus locis excellentium COEL.
uirorum monumenta ſtruere,quæ res ambagio ſam admodū RHOD.
efficit hiſtoriam. Mortuum in Sicilia Anchiſen cecinit Maro Pauſanias in Arcadia defunctum ſcribit,& eiuſdem ſepulchrū ad montis radices uiſitatum quandoque,Anchiſiam,quod uocant prope Orchomenon,nec fuiſſe in nauibus cum Aenea,verum aduceniſſe κατά προφασίν τινά,illud prope Laconiam ſiho appulſo.

VRITVR in quarto) Monoſtichi huius, ordo & explanatio eſt. Dido,ideſt uirago ſola , aut Eliſſæ nomen eſt , uritur, ſcilicet incendio amoris, in quarto, ſcilicet Aeneidos libro.& fatetur flammas, ſcilicet amoris , & hoc quidē de monoſticho. Argumenti aut prolixioris, ordo eſt At.i. ſed hoc eſt , quieuit quidem Aeneas,ſed regina, ſcilicet Dido , carpitur iam graui igne Veneris.i.amoris Anna ſoror ſcilicet Didonis aut Eliſſæ,cōſuluitur ſcilicet ab ea ideſt ipſa expetit ab ea conſilium,ibi Anna ſoror &c.placet,ſcilicet Didoni,& ſorori ſuccumbere amori, unde diceretur , Placito ne etiam pugnabilis amori? & ſequitur.His dictis incenſum animum inflammauit amore, Sacra fiunt deis, ibi, Principio delubra adeūt , &c. & numina , ſcilicet deorum onerantur donis : quia mactant lectas de more bidētes. Itur ſcilicet ab Aenea, & Dido necum ſuis. uenatum , unde dicet Iuno, Venatum Aeneas, unaque miſerrima Dido in nemus ire parant , & paullo poſt , It portis iubare exorto delecta iuuentus, &cætera.& Aeneas , & Dido iunguntur clam quia in ſpelunca : unde dicetur. Speluncam Dido dux & Troianus eandem Deueniunt:fœdera,ideſt, commercia: Veneris, ideſt coitus, fama facti uolat:ut dicetur ibi, Fama malum , & cætera. Aeneas monitus tunc numine, ideſt uoluntate diuum , ſcilicet Iouis,per Mercurium, parabat fugę , & claſſem , & ſocios Dido amans. ſenſit, ſcilicet fugam parari,ideſt detinere,ipſum precibus ſcilicet ſuis & ſororis. Sed poſtquam fata iubent , ſcilicet Aeneam abire, nec datur ſcilicet Didoni ulla facultas detinendi Aeneę ipſa, que, pro &, hoc eſt tum cōſcendit pyram,ideſt ſtruem lignorum incendendorum , & dixit nouiſſima uerba demiſſura , ſcilicet ſe, in mucronem Aeneæ,& ipſa infelix, fudit uitam cum multo ſanguine:uitam dicit. ideſt,animam cuius ſanguis ſedes putatur , unde dicetur in fine huius , Atque in uentos uita receſſit.

IN IIII. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Vritur in quarto Dido,*flammasque fatetur.*

IN EVNDEM MODESTINI IVRIC. ARGVMENTVM.

At regina,grauiueneris iam carpitur igne.
Conſulitur ſoror Anna:placet ſuccumbere amori.
Fiunt ſacra deis, onerantur numina donis:
Itur uenatum: ueneris clam fœdera iungunt.
Facti Fama uolat monitus tunc numine diuum
Aeneasque claſſemque fugæ,ſociosque parabat.
Senſit amans Dido precibus conata morari,
Poſtquam fata iubent,nec iam datur ulla facultas,
Conſcenditque pyram, dixitque nouiſſima uerba,
Et uitam infelix multo cum ſanguine fudit.

ALIVD IN EVNDEM.

Ardet amore graui Dido,ſoror Annaque ſuadet
Nubere iunguntur nimbo cogente ſub antro,
Incuſat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Aeneas iuſſu Iouis illa dolore
Impatiens,amore,uocem ſibi protinus infert.

PVB. VIRGILII
MARONIS AENEIDOS
LIBER QVARTVS.

POE. AT regina graui iandudum ſaucia cura.
Vulnus alit Venis, & cæco carpitur igni.
Multa uiri uirtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos erant infixi pectore uultus,
Verbaque nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque aurora polo dimouerat umbram,
Cum ſic unanimé alloquitur, male ſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam in ſomnia terrent?
Quis nouus hic noſtris ſucceſsit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe ore ferens: quam forti pectore, & armis?
Credo equidem (nec una fides) genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit heu quibus ille
Iacta fatis? quę bella exhauſta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotumqué ſederet
Ne cui me uinclo uellem ſociare iugali.
Poſtquam primus amor deceptam moris fefellit;
Si non pertęſum thalami, tedæque fuiſſet:
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Coniugis. & ſparſos fraterna cæde penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labentem
Impulit; agnoſco ueteris ueſtigia flammæ.
Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmina ad umbras.
Pallentes umbras Frebi, noctemque profundam
Ante pudor quam te uiolem, aut tua iura reſoluam.
Ille meos, primus, qui me ſibi iunxit amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſerueque ſepulcro

APOLLONIVS Argonautica ſcripſit, & i tertio inducit amantem Medeam. Inde totus hic liber tranſlatus eſt. Eſt autem pœne totus in affectione, licet in fine pathos habeat ubi abſceſſus Aeneæ gignit dolorem Sanè totus in cōſiliis, & ſub tilitatibus eſt Nam penè comicus ſtylus eſt, nec mirum ubi de amore tractatur. Iunctus quoque ſuperioribus eſt quod ar tis eſſe uidetur, ut frequenter diximus. Nam ex abrupto uitioſus eſt tranſitus, licet ſtulte quidam dicant hunc tertio non eſſe coniunctum, (In illo enim nauigationis pericula, in hoc amores exequitur) nō uidentes optimam coniūctionem. Cum enim tertium ſi clauſerit, Factoque hic fine quieuit. Subſecutus eſt. (At regina graui iandudum ſaucia cura] Item paulo poſt. [Nec placidam membris dat cura quietem] Nam cum Aeneā dormire dixerit, ſatis congrue ſubiūxit, ut ſomno amās careret, [Iandudum] aut nimium: ut Terentior, iandudū te amat. Iandudum illi facile fit quod doleat. Aut iandudū a quo tempore uidit Aeneā. Legimus eīm, Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido. [Saucia] Hinc ſubiungit. [Vulnus alit] Et bene alludit ad Cupidinis tela ut paulo poſt ad faculam. [Et cæco carpitur igni] Nā ſagittarū uulnus eſt facit incēdium [Cura] amore intolerabili, ut, Neq; his abſol uite curis. Cura ergo ab eo quod cor urat, ut Veneris iuſtiſſima cura. Item Mea maxima cura, [Venis] Quia per uenas amor currit, ſicut uenenum inde dictum. Fallasque ueneno. Item Lōgumq; bibebat amorem. [Cæco carpitur igni] Agit Virgilius, ut iuuentas frangat declamationes, ut hoc loco rem dixit ſine declamatione. Vnde Ouidius, quoque magis tegitur, tanto magis æſtuat ignis. Cæco ergo igni, ualidiore, cuius natura eſt, ut compreſſus magis conualeſcat [Multa uiri uirtus animo] Bene mediam ſe facit præbere Didonem inter regalem pudorē, & amoris impulſum Simulat enim ſe uirtutē mirari cuius pulchritudine cōmouerat. Multa aūt uirtus figurate dixit. Nam ad numerum trāſtulit, quod eſt quāritatis [Recurſat] Bene frequentatiuo uſus eſt uerbo, in frequenti amantis cogitatione [Gentis] Nō Aeneę, ut ſi uelut excuſatio, ſed Dardani numinibus. Aut Veneris. [Infixi pectore uultus, Verbaq;] Tale & illud eſt, Illum abſens abſentem auditque uidetq; [Nec placidam membris dat cura quietem] Aut penitus quiete caruit, ut Placida epitheton, ſit quietis, aut habuit quidem quietem, ſed nō placidam. i. turbatam ſomniis, unde & ipſa paulo poſt quæ me ſuſpenſam inſomnia terrēt? [Poſtera Phœbea luſtrabat lāpade terras] Circumlocutio orientis diei. Secundo enim & tertium librum Aeneas per noctem in cōuiuio Didonis narrauerat, licet, ut ſupra diximus. Virgilius iſta quæ per naturam neceſſe eſt fieri plerunque cōtemnat Luſtrabat] Aut illuſtrabat, aut re uera luſtrabat. i. purgabat. Nā nox quodāmodo polluit mundum (Humētem umbram] Quia nox omnis humida eſt, ut, Noctis lentus non deficit humor. Ea nihil intereſt utrū umbram, aut noctem dicat, Nox. n. umbra terræ eſt, ut ſupra, Inuoluēs umbra magna terramq; polumque. Eſt etiā Hyſteron proteron in ſenſu. Aurora. n Solem præcedit. [Dum ſic unanimé] De repudenda locuturam parum fuerat ſororem eligere, niſi etiā vnanimē Dicimus autem & unanimus & unanimis, ſicut, inermus & inermis [Male ſana] Non plane ſana, amore uitiata Male n. plerunq; nō, plerunq; minus ſignificat, nō ut, Statio male fida carinis. Aliquotis minus ſignificat, ſicut. oc, ut, uecors, uelanus Quanquam male & pnicioſe ſignificet, ut Lucanus, Sic male deſeruit. [Inſomnia terrent?] Et terret & terrent legitur, ſed ſi terret legerimus, inſomnia erit uigilia. Hoc. n. maiores inter. uigiliar, & ea q. uidimus in ſomniis intereſſe uoluerūt ut inſomnia generis fęminini, numeri ſingularis, uigiliā ſignificaret. Inſomnia vero generis neutri, numeri pluralia, ea quę per ſomnum uidemus ut, Sed falſa ad cęlum mittūt, inſōmnia manes. Sciendū igitur quia ſi Terret dixerimus, antiqua erit elocutio. Inſomnia. n. licet & Pacuuius & Ennius frequenter dixerint. Plinius tamē excluſit, & de uſu remouit. Sed ambiguitatē lectiōnis hæc res fecit, quod nō ex aperto vigilaſſe ſe dixit, ſed habuiſſe quietem implacidā, i. ſomniis interruptam ut intelligamus eam & in ſomniis territā, & propter terrorem ſomniarū uigilias quoque perpeſſam. [Nouus Magnus, ut. Pollio & ipſe facit noua carmina [Succeſsit ſedibus] Vt Succedoque oneri & Succedunt tecto. [Quem ſeſe ore ſa reos) Vt, Obſtupuit primo aſpectū Sidonia Dido. Et, Nanque ipſa decoram Cęſariem nato genitrix lumēque iuuentæ. [Forti pectore, & armis? Vt etiam ab Ilioneo audierat dicentē, Nec bello maior, & armis, Sane ſubaudis eſt. Et bene uirtutis commemoratione cauſat ſupra dictam pulchritudinis laudem [Credo equidem genus eſſe deorum (Nec enim uana fides eſt, id eſt falſa. Nam Degeneres animos arguit timor, id eſt improbat, impugnat. (Heu) Per hæc amoris impulſus oſtenditur (Iactatus fatis) Caſibus ut, Quis te nata dea per tanta pericula caſus inſequitur? (Bella exhauſta canebat) Finita, terminata: quod ni-

greſſum.i.poſtquam digreſſus eram, hinc.i.ex hac regione Siciliæ: unde in primo dictum eſt:

Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti,& ſpumas ſalis ære ruebant &c.

Et hoc dicto conticuit Aeneas cuius oia ſunt uerba, ab eo loco ad principium a.infandū regina iubes,&c.uſq; ad hunc,ubi poeta incipit loqui dicens; Aeneas pater.i.uir uenerabilis,renarrabat.i.recenſebat:ſic.i in talem modum.fata i.uoluntates, diuum.i diuorum de euerſione.ſ.Troiæ:quia dictum eſt:

Poſtquam res Aſiæ,Priamique euertere gentem
Immeritam uiſum ſuperis,&c.

Et docebat curſus.i.nauigationes,& errores ſuos,unus.i.ſolus loquens,& omnibus ſ aliјs intentis.ſ.attendentibus,aut multum tentus, & captis eloquio uiri in quo cum laudatur, eloquium Aeneæ,laudatur & poeta qui id excogitauit: Aeneas, ſup conticuit.i ſimul cum aliјs tacuit,quia ſtatim a principio,

Conticuere omnes,intentique ora tenebant, &c.

Tandem.i.poſt prolixam narrationem:quia multarum rerū, uerum,ut dicit Martial.

Non ſunt longa quibus nihil eſt quod demere poſſis.

Multitudo ergo.& uarietas rerum,prolixitatem excuſat.Donatus autem id ſubtiliter exponit,referens ad ipſum Aeneā, qui deſiderabat finem narrationis,cū & caſus & labores ſuos enarraret,unde dixerat:Infandum regina iubes renouare dolorē.

Sed Dido,& cęteri Tyrij,adhuc intenti erant.unde dixit,intentis omnibus. Et Aeneas quieuit.ſ.& animo & ore, q a nō erat captus amore ſicut Dido, unde per cōtrarium ſubdiuiſus eſt:

At regina graui iamdudum ſaucia cura, &c.

Ad quam rem commode ponitur coniunctio.at,quæ in diuerſis & repugnantibus rebus præcipuum habet locū,ut diligenter obſeruatur à poeta:ipſe ergo conticuit,& quieuit hui.i.in hoc dicto de morte Anchiſæ,& pfectione ex Sicilia in Carthaginem,quam nō fuit opus recitare,cum iam nota eſſet Didoni ex oratione Ilionei , & huius opera lectoribus ac auditoribus,ex his quæ in primo libro dicta ſunt. Notum enim eſt ea, quæ in 1.libro recitata ſunt euenıſſe continuo, poſtea ea quæ ultimo loco in hoc tertio recitauit Aeneas.

TOT tempeſtatibus actus)In antiq.pene omnibus exempl.legere eſt,Actis (Fata renarrabat diuum,curſusq; docebat) In antiq.aliquot lib.legere eſt,Fataque narrabat diuum. VARIA LECT.

MORIS quoque ueterum fuit pluribus locis excellentium uirorum monumenta ſtruere,quæ res ambagioſam admodū efficit hiſtoriam. Mortuum in Sicilia Anchiſen cecinit Maro Pauſanias in Arcadia defunctum ſcribit,& eiuſdem ſepulchrū ad montis radices uiſitatum quandoque,Anchiſiam quod uocant prope Orchomenon,nec fuiſſe in nauibus cum Aenea,uerum aduenıſſe κατά προφασίν τινα,illud prope Laconiam ſilio appulſo. COEL. RHOD.

URITUR in quarto) Monoſtichi huius, ordo & explanatio eſt. Dido,ideſt uirago illa, cui Eliſſæ nomen eſt: uritur, ſcilicet incendio amoris, in quarto, ſcilicet Aeneidos libro.& fatetur flammas, ſcilicet amoris , & hoc quidē de monoſticho. Argumenti aut prolixioris, ordo eſt At.i. ſed hoc eſt , quieuit quidem Aeneas,ſed regina, ſcilicet Dido , carpitur iam graui igne Veneris.i.amoris Anna ſoror ſcilicet Didonis aut Eliſſæ.cōſulitur ſcilicet ab ea ideſt ipſa expetit ab ea conſilium,ibi Anna ſoror &c.placet,ſcilicet Didoni,& ſorori ſuccumbere amori, unde diceretur , Placitone etiam pugnabilis amori?& ſequitur.His dictis incenſum animum inflammauit amore, Sacra fiunt deis, ibi, Principio delubra adeūt , &c. & numina , ſcilicet deorum onerantur donis: quia mactant lectas de more bidētes. Itur ſcilicet ab Aenea,& Dido necum ſuis. uenatum , unde dicet Iuno,Venatum Aeneas, unaque miſerrima Dido in

IN IIII. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Vritur in quarto Dido,flammasque fatetur.

IN EVNDEM MODESTINI IVRIC. ARGVMENTVM.

Ad regina,grauiueneris iam carpitur igne.
Conſulitur ſoror Anna:placet ſuccumbere amori.
Fiunt ſacra deis, onerantur numina donis:
Itur uenatum: ueneris clam fœdera iungunt.
Facti Fama uolat monitus tunc numine diuum
Aeneasque claſſemque fugæ,ſociosque parabat.
Senſit amans Dido precibus conata morari,
Poſtquam fata iubent,nec iam datur ulla facultas,
Conſcenditque pyram, dixitque nouiſſima uerba,
Et uitam infelix multo cum ſanguine fudit.

ALIVD IN EVNDEM.

Ardet amore graui Dido,ſoror Annaque ſuadet
Nubere iunguntur nimbo cogente ſub antro,
Incuſat precibus patrem contemptus Iarbas.
Nauigat Aeneas iuſſu Ionis illa dolore
Impatiens,amore,uocem ſibi protinus infert.

nemus ire parant , & paulo poſt , It portis iubare exorto delecta iuuentus, &cætera.& Aeneas , & Dido iunguntur clam quia in ſpelunca : unde dicetur. Speluncam Dido dux & Troianus eandem Deueniunt:fœdera,ideſt, commercia: Veneris, ideſt coitus, fama facti uolat:ut dicetur ibi, Fama malum , & cætera. Aeneas monitus tunc numine, ideſt uoluntate diuum , ſcilicet Iouis,per Mercurium, parabat fugę , & claſſem , & ſocios Dido amans. ſenſit, ſcilicet fugam parari,ideſt detinere,ipſum precibus ſcilicet ſuis & ſororis. Sed poſtquam fata iubent , ſcilicet Aeneam abire, nec datur ſcilicet Didoni ulla facultas detinendi Aeneę ipſa, que, pro &, hoc eſt tum cōſcendit pyram,ideſt ſtruem lignorum incendendorum , & dixit nouiſſima uerba demiſſura , ſcilicet ſe, in mucronem Aeneæ,& ipſa infelix, fudit uitam cum multo ſanguine:uitam dicit. ideſt,animam cuius ſanguis ſedes putatur , unde dicetur in fine huius , Atque in uentos uita receſſit.

APOLLONIVS Argonautica ſcripſit, & i tertio inducit amantem Medeam. Inde totus hic liber tranſlatus eſt. Eſt autem pœne totus in affectione, licet in fine pathos habeat ubi abſceſſus Aeneæ gignit dolorem Sanè totus in cõſiliis, & ſubtilitatibus eſt. Nam penè comicus ſtylus eſt, nec mirum ubi de amore tractatur. Iunctus quoque ſuperioribus eſt quodartus eſſe uidetur, ut frequenter diximus. Nam ex abrupto uitioſus eſt tranſitus, licet ſtulte quidam dicant hunc tertio non eſſe coniunctum, (In illo enim nauigationis pericula, in hoc amores exequitur) nõ uidentes optimam coniũctionem. Cum enim tertium ſi clauſerit, Factoque hic fine quieuit. Subſecutus eſt. (At regina graui iandudum ſaucia cura]Item paulo poſt. [Nec placidam membris dat cura quietem] Nam cum Aeneã dormire dixerit, ſatis congrue ſubiũxit, vt ſomno amãs careret. [Iandudum] aut nimium: vt Terentius, Iandudũ te amat. Iandudum illi facile fit quod doleat. Aut Iandudũ a quo tempore uidit Aeneã. Legimus enĩ, Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido. [Saucia]Hinc ſubiungit. [Vulnus alit] Et bene alludit ad Cupidinis tela ut paulo poſt ad facolam. [Et cæco carpitur igni] Nã ſagittarũ uulnus eſt facit incẽdium [Cura] amore intolerabili, vt, Neq; his abſolutiſe curis. Cura ergo ab eo quod cor urat, ut Veneris iuſtiſſima cura. Item Mea maxima cura, [Venis] Quia per uenas amor currit, ſicut uenenum inde dictum. Fallasque ueneno. Item Lõgumq; bibebat amorem. [Cæco carpitur igni] Agit Virgilius, ut iuuentas frangat declamationes, vt hoc loco rem dixit ſine declamatione. Vnde Ouidius, quoque magis tegitur, tanto magis æſtuat ignis. Cæco ergo igni, ualidiore, cuius natura eſt, ut compreſſus magis conualeſcat [Multa uiri uirtus animo] Bene mediam ſe facit præbere Didonem inter regalem pudorẽ, & amoris impulſum Simulat enim ſe uirturẽ mirari cuius pulchritudine cõmouetat. Multa aũt uirtus figurate dixit. Nam ad numerum trãſtulit, quod eſt quãtitatis [Recurſat] Bene frequentatiuo uſus eſt uerbo, in frequenti amoris cogitatione [Gentis] Nõ Aeneę, ut ſi velut excuſatio, ſed Dardanii numinibus. Aut Veneris. [Infixi pectore uultus, Verbaq;] Tale & illud eſt, Illum abſens abſentem auditque videtq; [Nec placidam membris dat cura quietem] Aut penitus quiete caruit, vt Placida epitheton, ſit quietis, aut habuit quidem quietem, ſed nõ placidam. i. turbatam ſomniis, unde & ipſa paulo poſt quæ me ſuſpenſam inſomnia terrẽt? [Poſtera Phœbea luſtrabat lãpade terras] Circumlocutio orientis diei. Secundo enim & tertium librum Aeneas per noctem in cõuiuio Didonis narrauetat, licet, ut ſupra diximus. Virgilius iſta quæ per naturam neceſſe eſt fieri plerunque cõtemnat Luſtrabat] Aut illuſtrabat, aut re uera luſtrabat. i. purgabat. Nã nox quodãmodo polluit mundum (Humẽtem umbram] Quia nox omnis humida eſt, ut, Noctis lentus non deficit humor. Ea nihil intereſt omnino umbram, aut noctem dicat, Nox. n. umbra terræ eſt, ut ſupra, Inuoluẽs umbra magna terramq; polumque. Eſt etiã Hyſteron proteron in ſenſu. Aurora. n Solem præcedit. [Dum ſic unanimẽ] De repudenda locuturam parum ſuetat ſororem eligere, niſi etiã vnanimẽ Dicimus autem & unanimus & unanimis, ſicut inermus & inermis [Male ſana] Non plano ſana, amore uitiata Male n. plerunq; nõ, plerunq; minus ſignificat, nõ vt, Statio male fida carinis. Aliquoris minus ſignificat, ſicut ne, ut, uecors, ue ſanus Quanquam male & perniciose ſignificet, ut Lucanus, Sic male deſeruit. [Inſomnia terrent?] Et terret & terrent legitur, ſed ſi terret legerimus, inſomnia erit uigilia. Hoc. n. maior res inter, uigilias, & ea q̃ uidemus in ſomniis intereſt: uoluerũt ut inſomnia generis fœminini, numeri ſingularis, uigiliã ſignificaret. Inſomnia uero generis neutri, numeri pluralis, ea quę per ſomnum uidemus ut, Sed falſa ad cęlum mittũt, inſomnia manes. Sciendũ igitur quia ſi Terret dixerimus, antiqua erit elocutio. Inſomnia. n. licet & Pacuuius & Ennius frequenter dixerint. Plinius tamẽ excluſit, & de uſu remouit. Sed ambiguitatẽ lectionis hæres fecit, quod nõ ex perto uigilaſſe ſe dixit, ſed habuiſſe quietem implacidã, i ſomniis interruptam ut intelligamus eam & in ſomniis territã, & propter terrorem ſomniarũ uigilias quoque perpeſſam. [Nouus Magnus, ut. Pollio & ipſe facit noua carmina [Succeſſit ſedibus] Vt Succedoque oneri & Succedunt tecto. [Quem ſeſe ore ferens) Vt, Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido. Et, Nanque ipſa decoram Cęſariem nato genitrix lumẽque iuuentæ [Forti pectore, & armis? Vt etiam ab Ilioneo audierat dicentẽ, Nec bello maior, & armis, Sane ſubaudis eſt. Et bene uirtutis commemoratione excuſat ſupra dictam pulchritudinis laudem [Credo equidem genus eſſe deorum (Nec enim uana fides eſt, id eſt falſa. Nam Degeneres animos arguit timor, id eſt improbat, impugnat. (Heu) Per hæc amoris impulſus oſtenditur (Iactatus fatis) Caſibus ut, Quis te nata dea per tanta pericula caſus inſequitur? (. Bella exhauſta canebat) Finita, terminata: quod ni-

PVB. VIRGILII
MARONIS AENEIDOS
LIBER QVARTVS.

POE. AT regina graui iandudum ſaucia cura.
Vulnus alit Venis, & cæco carpitur igni.
Multa uiri uirtus animo, multusque recurſat
Gentis honos etant infixi pectore uultus,
Verbaque nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque aurora polo dimouerat umbram,
Cum ſic unanimẽ alloquitur, male ſana ſororem:
Anna ſoror. quæ me ſuſpenſam in ſomnia terrent?
Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe ore ferens: quam forti pectore, & armis?
Credo equidem (nec una fides) genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit heu quibus ille
Iacta fatis? quę bella exhauſta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet
Ne cui me uinclo uellem ſociare iugali.
Poſtquam primus amor dęceptam moris fefellit;
Si non pertęſum thalami, tedæque fuiſſet:
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Coniugis, & ſparſos fraterna cæde penates,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labentem
Impulit; agnoſco ueteris ueſtigia flammæ.
Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmina ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam
Ante pudor quam te uiolem, aut tua iura reſoluam.
Ille meos, primus, qui me ſibi iunxit amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulcro

go. O Anna ſoror quę.i.qualia, inſomnia.i.phãtaſmata noctor na terrent me, ſuſpẽſam.i.anxiã, & perplexa, quid agere debeã? & ne dubitet vnde ſint inſõnia, addit: Quis.i.qualis, hic hoſpes nouus.ſ. Aeneas, ſucceſſit.i.in ſubſidiũ uenit noſtris ſedib.i.ad nr̃m regnũ, duce & rege carens, & mult. inuiſũ potẽtib.? quẽ i.qualẽ, q.d. dic boni, quã inclytũ & magnificũ ferens.i.gerens, aut extollẽs ſeſe.i.ſemetipſum, dũ labores ſuos, & errores nar raret ore.i.oratione & ſermone? quã forti pectore.i.animo, & quã, ſup. fortibus armis? Tria dicit in quib. & uirtus & uitium cõſiſtere poteſt, os, aĩum, & arma, ore loquimur, animo cogita mus, armis operamur. q.b.q.a ſeſe ultra mortaliũ ſortẽ geſſiſſe uiſus eſt Aeneas, addit equidẽ.i.ego quidẽ, q.d. neſcio quid ti bi uideatur, ſed ego certe credo, ipſum eſſe genus.i.progeniẽ & de genere deorum: aut ne in unũ Aeneam propẽſius incli natã, ſe pdicet de toto genere Troianorũ, qui ſe a Dardano & Teucro. Iouis filiis ortos aſſerunt, loquitur, reditura tamen p̃ cipue ad Aeneam, probat aũt genus eſſe deorũ, quia timor ar guit.i.arguẽdo & improbãdo cõuincit animos ſ. aliorũ, eſſe de generes.i.a nobili proſapia meticuloſitate degenerare, & igno biliter decedere: ſed timor non eſt iuuẽtus in Aenea, unde ad dit probaos ſemper priora per poſteriora, quod eſt honeſtiſſi mũ filiũ contexendi carminis, heu, cõmiſerantis interiectio, quibus.i.qualibus, ille.ſ. tã nobilis, generoſus inclytus, & pius hoſpes, noſter.i.actatus, ſup. eſt fatis.i.fatalibus incõmodis, & laboribus, diis ita uolentib., aut permittentib. quo maior fit il li gloria? q.i. qualia bella, canebat.i.carminis eloqnt enũciabat. exhauſta.i.iam expleta, & geſta atq; peracta a ſe? q.d. grauiſſi ma & maxime formidanda, & iõ, quia ſalus eſt: Si non ſederet. i.placeret.ſ. exiſtẽt fixum animo, & immotũ.i.immobile, ſicut diues inacceſſos, ubi ſolis filia lucos.i inacceſſibiles, nam Vlyſſes acceſſerat cum alii multis, aut immotum hactenus, ſed plus di cit, ſi immobile intelligatur, uerũ exquiſitus eſt ſermo, ut in utrãuis partẽ intelligas, ſi dicit, non ſederet animo.i.ſi non pla ceret omnino, nec uellem.i.quod nunquã uellem ſociare, cui .i.alicui uinclo iugali pro coniugali i matrimoniali, me.i.ſi nõ firmiſſime conſtituerim quod nunquam alteri nuberẽ poſtq̃ primos amor fefellit me, deceptam morte.i. prioris cõiugis Si chęi a Pygmalione interẽpti, & ſi nõ fuiſſet, ſup. me pertęſum. i.ſi non omnino tæderet, thalami.i.hori genialis, & tæde.i.fa cis nuptialis, q̃ ante nubentes ferat hoc eſt, ſi non omnino afficeret tædio matrimonii. & ſecundarum nuptiarum, & ita conſtituerim, nõ amplius nubere, ego potui.i.potuero, ſed faci litatem aut certitudinem futuri iudicat præterito, forſan quo callide addit, ne ſe uictam penitus fateatur, ſuccumbere.i.me uictam dedere huic uni.i.ſoli culpę, q̃ eſſet tranſeũdo ad ſecun das nuptias Nãq; Anna n. p quia (fatebor, hoc eſt, cogor n. tibi cũ ſis mihi ſoror & fidiſſima amica, ſecreta cordis reuelare) hic ſolus.ſ. hoſpes nr̃, amatorie rñ non noĩat eũ inflexit ſenſus.ſ. nr̃os, & impulit, ſ. in amorẽ ſui, animũ labentẽ.i. a firmo pro poſito paulatim decidentẽ, nã agnoſco ueſtigia ueteris flãmæ.ſ. amoris, quẽ in Sichæũ habui flexit dixit, ſolus, poſt fata.i. mor tẽ miſeri coniugis, ſup. mei.ſ. Sichæi, & poſt penates.i. lares, aut deos familiares, ſparſos.i.aſperſos, cæde fraterna i. a fratre meo Pygmalione coniugi meo illata. Sed licet agnoſcã ueteris ueſti gia flãmæ, ego optẽ prius, ut ſup. tellus, ima pfunde dehiſcat, i. aperiat ſe mihi abſorbẽdã.ſ. me uel, ut, ſup. pater omnipotẽs. ſ. Iuppiter, adigat.i. impellat me fulminẽ, ad umbras, nõ quaſli bet, ſed ad umbras Erebi.i loci obſcuriſſimi n inferno pallẽtes i pallidos, & pallidas faciẽtes, & ut adigat me ad noctẽ profun dã.i ad caliginẽ infernalẽ, ante.i. priuſquã o pudor (ex affectio ne apoſtrophen facit) ego uiolente, aut antequã ego reſoluam tua iura, quæ uetãt.ſ. ad ſecũdas nuptias trãſire, q̃ pudiciſſimæ hñi uolunt matronæ. Ille qui iũxit ſibi me.i. qui abſumpſit me, in cõiugiũ ſ. Sichæus abſtulit primos amores: ſ. meos, & ita vo lo, ut ille habeat ſup. eos ſecũ, & ſeruet ſepulchro, quo uno uer bo ſignificat ſe ad appoſitũ flexiſſe animũ quod Anna intelli gẽs, dictura eſt, Id cinerem aut maneis credis curare ſepultos(

CVM ſic unanimem alloquitur] In libris aliquot antiquis, Tum, legitur, & Vnanimam [Quæ me ſuſpenſam inſomnia ter rent? Libentius omnes, Terrent, cum antiq. libris agnoſcunt, ut, Inſomnia, plurali numero dicuntur. Adigat me fulmine ad umbras [In libris aliquot antiq. Abigaat, legitur. (Ante pudor quam te uiolẽ, aut tua iura reſoluam [In Rom & in Oblongo Vaticinæ bibliothecæ, lib. antiq. ſcriptum eſt. Violo, & reſoluo. [Qui me ſibi iunxit] In antiq. aliquot exempl. Vinxit, legitur. VARIA LECT.

IAM Phano Veneris, qđ eſt in Africæ ciuitate Sica, uel hoc nomine celeberrimũ, corpore proſtituto & paſſiuo cõcubitu dotẽ matronas q̃rere, patria conſuetudo eſt. At Rom longe p babilius inſtitutũ, pro quæ uno fuiſſent matrimonio cõtectæ, pudicitię corona prodibãt inſignes. Quod poſt depoſitæ ſemel uirginitatis cubile, in publicũ egredi noſceret, quãdo matrimo niũ multiplex intẽperatis nõ careat libidinis ſuſpicione. Nã & digamiæ nomẽ ethnicis quoq; eſt habitũ infame, qm & Dido cũ ab Iarbæ Libyæ rege (ut inquit & Hieronymus) in cõiugiũ peteret, pauliſper diſtulit nuptias, donec vrbẽ cõderet, nec mul to poſt extructa in memoriã mariti quõdã Sichęi pyra maluit ardere, q̃ nubere. Caſta mulier Carthagine cõdidit, ſed rurſũ urbs eadẽ caſtitatis laude finita ẽ. Quin & apud maximũ poe tam quanquam argumento ſuo deſeruiẽtem Dido eadẽ ſecũ das nuptias culpa uocat. Huic uni forſã potui ſuccũbere culpa COEL. RHOD.

POE. Sic effata, ſinus lacrymis impleuit obortis.
Anna refert: An. O luce magis dilecta ſorori,
Sola ne perpetua mœrens carpere iuuenta?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
Nec dulces natos Veneris, nec præmia noris?
Eſto, ægram nulli quondam flexere mariti:
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas,
Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Diues alit, placito ne etiam pugnabis amori?
Nec uenit in mentem, quorum conſederis aruis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis
Nunc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Iunone ſecunda
Huc curſum Iliacas uento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbem ſoror hanc cernes? q̃ ſurgere regna
Coniugio tali? Teucrum comitantibus armis?
Punica ſequantis attolle gloria rebus?
Tu modo poſce deo ueniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſasque innecte morandi,
Dum pelago deſæuit hyems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæ quæ rates, dum non tractabile cœlum.

SERV. SInum lacrymis impleuit obortis] Sinus dicimus os oris oculorũ.i. palpebras q̃ a palpitatione dictę ſunt. Nam ſemper mouentur. Impleuit autem ideo, quia lacry mæ plerunq; ſe intra oculos tenent. Et benè præmiſit excu ſationem iis lacrymis, cõme moratione prioris mariti. [Anna refert] Suaſoria eſt om ni parte plena Nam expurgat obiecta & oſtẽdit utilitatẽ. Et a timore perſuadet. [O luce magis dilecta] i. dilectior. Nam antiqui frequenter pro cõpa ratiuo iũgebãt particulã Ma gis. Tale & illud eſt, Nate mi hi uita quondam, dũ uita ma nebat Chare magis. (Sola ne perpetua mœrens carpere iu uenta?) Nec dulces natos] Propter liberos, quæ fuit cau ſa ſecundi matrimonii, ut Iu uenalis. Sed placet Vrſidio lex Iulia tollere dulcem cogitat hæredem. Alii male interpretantur natos Veneris, Cupidinem & Aeneam.] Veneris nec præ mia] Voluptates. Homerus, τὰ δὲ δῶρα ἀφροδίτης. [Id ci nerem, aut manes credis cura re ſepultos? Propter illud, q a marito iurauerat, ut, Non ſer uata fides cineri promiſſa Si chęo. Et bene extenuat dicen do nõ animã, ſed cinere & ma nes ſepultos. Dicit aũt ſecun dũ Epicureos, qui anima cum corpore dicunt perire. [Eſto] aduerbiũ concedentis eſt Grę cum [Flexere mariti] Nõ qui erant, ſed qui eſſe cupiebant. Alii intelligunt ægram mari ti, ut ſit genitiuus ſingularis, i. propter maritum. [Non an te Tyro] aut in Tyro, ac ſi di ceret Tyri. aut certe τυρόθεν. i. Tyro nt, Dardanus Heſpe ria. [Deſpectus Iarbas] Rex Libyæ, qui Didonem uxorem uoluit ducere, Et ut habet hiſtoria, cum hæc negaret Carthagini intulit bellum, cu ius timore cum cogeretur a ciuib. petiit ut ante placaret manes mariti, & ex ędificata pyrã ſe in ignem pcipitauit ob quam rem Dido i. Virago dicta eſt, quæ uirile aliquid fe

cit. Nam Eliſa proprie appellata eſt. [Ductoresq; alii] Ergo & Iarbas ductor. [Quos Africa terra] Deriuationes frequẽtes maiores ſunt a principalitate, interdu pares inueniuntur, raro minores. Vnde ſupra Lacæna notãdum diximus. [Triumphis Diues] i bellicoſa [Placito ne ẽt pugnabis amori?] Ac ſi diceret cõtempſiſti eos qui deſpiciebant nunquid ẽt placito amori repugnabis? Et eſt Græcũ. pugno tibi. Nam nos, pugno tecum dicimus [Hinc Getulæ urbes] Ad terrorem urbes dicit. Nã in mapalibus habitant [Infræni] Aut ſæui, aut qui equis ſine fræno utuntur. [Inhoſpita] Barbara, aſpera. [Deſerta ſiti regio] Inhabitabil s. Dicit autem Zerolybien, quæ eſt inter Tripolin, & Pẽtapolin. Et bene terret dicens tuata eſſe aut bellicoſas gentes, aut deſerta loca, unde non ſperatur auxilium. [Lateque furentes Barcæi] Hi prope ſunt a Carthagine. Vnde addidit, Late furentes. Hi ſecundum Titianum in chorographia Phœnicẽ nauali quondam ſuperauere certamine. Barce autem ciuitas eſt Pentapoleos, quæ hodie Ptolemais dicitur. Nam Cyrene, & Barce reginæ fuerunt, quę ſingulis dederunt ciuitatibus nomina, [Germaniq; minas] Propter aurum, quod ei (ut in primo diximus) tulerat [Dis equidem auſpicibus] Hoc dicit. diis qui auſpices ſunt matrimonii Aeneam huc ueuire fecerunt. Nuptiæ enim captatis fiebant auguriis, ut, Contentique auſpice Bruto [Iunone ſecunda] Quæ præeſt coniugii. [Tenuiſſe] Perfeciſſe impleſſe. [Coniugiis tali.] i uiri fortis. quod ideo nou dixit, q a ſcit a Didone prædictum [Veniam] Aut beneficium, aut re ueſa ueniam periurii. ſ. ut Non cineri ſeruata fides promiſſa Sichæo. [Sacriſque litatis] Diis litatis debuit dicere Non enim ſacris, ſed deos ſacris litamus. i. placamus Ergo noue dixit [Indulge] Da operam; ut, indulgent uino, & uertunt crateras ahenus (Aquoſus Orion corripuit ratione ſupradicta. (Non tractabile) Aſperum, intractabile.

A S C E N S I V S.

SIC effata, &c.) Vehementiam amoris, quam uerbis fateri erubuit, lacrymis prodidit, unde ſoror animum eius agnoſcens oleum addidit camino, & incenſam inflãmauit ſequẽti oratione, de qua dicit Donat ſi. (Lacrymis) Quas effundebat uel recordatione ueteris mariti, uel quod cogatur id facere, qd̃ animo reſpuente damnauerat. (Obortis) Subito coortis. Si enim quando dolore animi fundunt. Contra de Sinone. Lacrymiſq; coactis. (O luce magis dilecta) Oſtendit cauſam meri conſilii fuiſſe, cũ ex amore loquatur, & deinde aggreditur aſtruere cauſas, propter quas ipſa negauerat ſecundas nuptias [Nec dulces natos] Honeſtam cauſam proponit, ne libidinis, ſed liberorum creandorum cã. illam hortari uideatur. [Id cinerem] i. hic, cui deferre contendis, neſcis honorificentiã tuam. Cũ anima enim ſenſus morientis extinguitur, totũ interit. perditq; obſequiũ, quiſquis illud nõ homini, ſed cineri protogare contẽdit. [Eſto ægrã] Cũ adhuc eſſes ęgra, ex recenti dolore, nulli flexerunt te. Nũc nõ repugnabis placido amori. [Hinc Getulæ urbes] Exprimit quod obſcure dixit [Quorum conſederis aruis] Poſt aũt multa neceſſaria, quæ ſuperius poſuit, addit faciẽdi neceſſitatẽ, ſingula cum metu diſcurrens dicit ergo non conſiderat te peregrinã, & in locis peregrinis te imperiũ uelle fundare, & omnia initia pſertim imperii, habere laborem durum Quod fœmina & ſola, paruã urbẽ fundare cũ innumerę gentes poſſint te mãgno numero uiribũ infeſtare, quę uiribus ferocitate ualent. [Inſuperabile, & infræni] Inuincibiles oſtendit, Inſigni q ſuis legib. uiuentes, nollẽt alieno imperio ſubiugari [Inhoſpita] Nõ quod nõ ſuſcipiat hoſpites, ſed quã inhumanitatis rã, omnis formidet aduentens, uel oderit peregrinus. (Cingunt) Hoc ipſum cingunt habet magnã uim, nã cingere eſt ambire, ut in ſint. i mõſtrentẽ inimici undique. ne per illos, ne uel ẽt per deſerta fugere poſſis [Germani minas] Hoc ut ualidiſſimũ poſuit, quaſi itis addet. ut mare obſidebit. ne fugere poſſis. Poſtremo illi hoc cogitãdu propoouit, cum imperiũ ſit relictura, ſi careat liberis. [Dis equidẽ] Poterat timere Dido Iunoni hoc nõ placere, ſed coniecturaliter remouit Anna, ait enim ſi nollent dii nobis coniugi Troianos, nũquã illi noſtra littora tetigiſſent. & credit Iunone procuraſſe ut Troiani a patria pellerẽtur, ut hic regno fauerent [Quã tu urbẽ] Si ſola im regnũ paraſti, quid facies Troianis adiuta? Ergo fauentem deorum ſacrificiis concilia [Indulge hoſpitio] i. illorum peregrinationem uberius foue, ne deficientibus rebus Troianis recedere cogantur. [Cauſaſque innecte morãdi] Prætende cauſas quæ illos a nauigatione arceant Hęc ille. Ordo eſt. Dido effata i. elocuta ſic. ſ. in moſẽ prædictum, impleuit ſinus. ſ. oculorum i. palpebras (ſecundũ Seruiũ quẽ uult lacrymas in orbibus oculorũ immoratas, quaſi indecorum ſit, ſi effuderit, ſed quia addit obortis i pter ſpẽ ortis. ut poeta ſignificare, impleſſe ſin', nõ oculorũ, ſed ueſtiũ) lacrymis obortis. i ſubito. & cõtra inſtitutũ ortis, uel recordatione mariti prioris uel amore noui, cũ uereat, quod ſentiret fateri. Anna refert. i. reſpondet ad obiecta cõtra nouas nuptias & perſuadet adeas, ò dilecta. ſ Dido. ſoror. ſ. mihi quę ſoror tua ſum. magis luce. i. uita propria, aut luce uitali, poſuit aũt magis dilecta, p ro qd̃ eſt dilectior, ne pro an, tu carpere i. cõſumeris paulatim, ſola. i. in uiduitate perſeuerans. merẽs. i. lugubris & triſtis iuuenta, perpetua. i. per totam iuuentã tuam, quantũ ipſa ſe perpetit. i. continuat Nec noris. i. noueris dulces natos. i. quã dulces ſunt liberi his qui procreant eos, nec pmia Veneris. i. uoluptatẽ lipidiuoſam, q. d. id ſtulte fatis. Nã, quod dixit, Ille meos primus. &c. nihil facit, unde addit credis. i credis ne, cinerẽ i. Sichæi, aut manes ſepultos i. ſpiritus defuncti Sichæi, curare id. ſ. ut. carpere ppetua iuuenta I q. d. id fieri nõ debere, cũ ſuperſtitioſum ſit, & friuolum Eſto, aduerbiũ concedẽtis, tã apud Græcos quã apud Latinos, q. d permittatur ita eſſe, & dicamus. qd̃ nulli mariti, i. qui uoluerunt eſſe mariti, flexere te quondã. i. aliquando ante hac. nõ. ſ te flexit, ductor quanuis Libyæ. aut Hiarbas Libyæ ſ ductor, non inquã iã flexit, ante. i. prius, Hiarbas Tyro i de Tyro, deſpectus ſ. tibi, & alii ductores quos terra Africa i. de Africana, niſi ſit oppoſitio, diues triumphis. i. uictorioſa, & ſæpe triũphare ſolita, aut ditata ex optimis ſpoliis, & exuuiis eorũ, quos in triũphos duxerit, alit. i. nutrit & fouet. i. ponamus, quod principes Africi te nõ flexerunt, pugnabis ne ẽt amori placido i. cũ amore placenti e reſiſtẽdo ei? q. d id factũ non decere, cum liceat ſuccũbere amori, quia id cineres, nõ curant, & utile ſit, unde addit: Non uenit i uenit ne in mentem. i cũſideras ne quorũ arnia cõſederis. i. locũ habitãdi ceperis (A conſido potius quam a cõſideo, unde in j. Aen. Vultis & his merum pariter conſidere regnis? recte ergo Valla ſentit, & ſido, & ſedeo unũ habere in uoce quidẽ præteritum. ſed) Vrbes Getulæ i. Getulorũ qui ſunt populi Africani, appoſitorie, genus. ſ. hominũ, inſuperabile bello, & Numidæ populi illi Africani infręni ideſt idomiti, & nullo fręno coerciti, & Syrtis in hoſpita. i. inhoſpitalis, barbara, & aſpera cingunt nos hinc. i. ea una parte urbis noſtræ, & regio. ſ. Libyca, deſerte ſiti. i. p p aquarum penuriam, quę intolerabilem ſitim procreat, & Barcæi. i. populi, furentes i. debacchantes, late, ſup. cingũt nos, hinc i ea alia parte. Quid dicam? q. d. fruſtra, cum tute ea noris, bella ſurgentia Tyro. i. contra Tyriam, urbem Carthaginem, ſed melius, Surgentia Tyro. i. a Tyro, unde profecta eſt Dido, unde tu j. Imperium Dido Tyria regit urbe profecta, quę pro, & minas germani. i. Pymalionis, qui propter ablatum auri, & argẽti immenſum pondus ſororẽ inſequi parabat Equidem. i. ego quidem reor, carinas i. naues a parte totum. Iliacas. i. Troianas tenuiſſe uento. i. ui uentorum, curſum huc i. ad nos dii auſpicibus. i. præſidibus, aut ad futuras nuptias auſpicantibus, & Iunone. ſ. pronuba, ſecunda i. proſpera, & ſequente deorũ auſpicia. Nam, o ſoror quam. i. qualem cernes hãc urbem, q. d. clariſſimam, & quę id eſt qualia regna cernes, tu ſurgere. i oriri, ſupple ex tali. i talis herois, cõiugio, & hoc armis, id eſt bellicis potentiis, & cupiis Teucrum. i. Teucrorum comitantibus, quaſi dicat etiam inclytiſſima ac potentiſſima, & quantis rebus attoller i exiget, te gloria Punica, i Punicorũ populorũ, hoc eſt Pœnorũ, q d maximis, tu mõ i. ſolũmodo, aut nũc poſce deos, i a diis, ueniã i hanc gratiam, aut beneficium, ut ire ſecundẽt aut ueniam periurii quia cineri Sichæo fidem non ſerues, & indulge. i ad operã. hoſpitio. i. ut detineas cum hoſp tio, ſacris litãtis i. diis litatis, hoc eſt placatis per ſacra, aut ſacris litatis. i. ad litandos deos factis, & innecte, ſ Aeneę, cauſas morandi, i. immorãdi, docet quomodo. ſ. dum, id eſt quoduſque. hyems. tempeſtas hyberna deſæuit. i. multum ſęuit, (& eſt præſentis temporis) aut deſęuit i. deſæuierit. i ſęuitiam ſuam finierit, & dum Oriõ. i ſtella Orionis, aquoſus. i. aquas & nimbos excitã ſup. deſęuit, & dum i. quandiu rates, ſup ſunt, quaſſatę, id eſt concuſſę, & lacerę, necdũ refectę, & dum cœlum. i. regio aeris eſt, non tractabile. i dura & aſpera.

V A R I A L E C T I O.

SINVS lacrymis impleuit obortis.) In ueter. libris aliquoſ

quot Lacrymia abortiis, legitur. [Quos Africa terra triumphis Diues alit: In Romano libro legere eſt, Triumphos. (Placito ne etiam pugnabis amori) Quamuis, Placido, nomen in aliquot lib. manuſcriptis habet, longe tamen melius, Placito, dixerim, ut emendatiora legunt exemplaria. (Genus inſuperabile bello,) In Romano libro, Genus intractabile, legitur. (Hunc curſum Iliacas uento tenuiſſe carinas) In Romano libro, & in Porcio legere eſt, Hunc curſum. (Tu modo poſce deos ueniam,) In libris pleriſque uetuſtis, Deum, habetur.

His dictis incenſum animum inflammauit amore:
Spemque dedit dubiæ menti, ſoluitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras.
Exquirunt; mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque patriaque; Lyæo:
Iunoni ante omnes, cui uincla iugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis uaccæ media inter cornua fundit;
Aut ante ora deum pingues ſpatiatur ad aras
Inſtauratque diem donis; pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta,
Heu uatum ignaræ mentes; quid uota furentem,
Quid delubra iuuant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum uiuit ſub pectore uulnus,
Vritur infelix Dido, totaque uagatur.
Vrbe furens: qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemore inter Creſsia fixit
Paſtor agens telis, liquitque uolatile ferrum
Neſcius: illa fuga ſiluas, ſaltusque peragat
Dictæos: hæret lateri letalis arundo.
Nunc media Aeneam ſecum per mœnia ducit,
Sidoniasque oſtentat opes, urbemque paratam
Incipit effari, mediaque in uoce reſiſtit.
Nunc eadem labente die conuiuia quærit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore
Poſt, ubi digreſsi, lumenque obſcura uiciſsim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos;
Sola domo mœret uacua, ſtratisque relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditque, uidetque
Aut Gremio Aſcanium genitoris imagine capta,
Detinet; infandum ſi fallere poſsit amorem.
Non cæptæ aſſurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portusue, aut propugnacula bello
Tuta patant, pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.

SERV. INcenſum inflammauit) ut Horat. Oleum adde camino (Soluitque pudorẽ) Propter uincla caſtitatis. (Delubra) Delubrum dictum, ut ſupra diximus propter lacum in quo manus abluuntur, uel propter tectum coniunctum. aut certe ſimulacrum ligneum delubrum dicimus, u libro, hoc eſt raſo ligno factum, quod græce ξόανον dicitur. (Pacemque) Beneuolentiam. Per aras Exquirunt) ideſt ſacrificando explorant un dii uellent huic rei conſentire. Dicendo autem Per aras, auſpicalem artem oſtendit, ut, Spirantia cõſulit exta. (Mactant) Verbum ſacrorum, κατὰ ἀφημισμὸν dictum, ut adolere. Mactare proprie eſt magis augere (Lectas bidentes) Non uacat Lectas. Moris enim fuerat, ut ad ſacrificia eligerentur oues, quibus nihil deeſſet, ut in vj. Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos. Bidentes autem dictæ ſunt quaſi biennes, quia neque minores, aut maiores licebat hoſtias dare. Sunt etiã in ouibus duo eminentiores dentes inter octo, qui non niſi circa bimatum apparent, nec in omnibus, ſed in his quæ aptæ ſacris inueniuntur (Legiferę Cerer.) Leges enim ipſa dicitur inueniſſe. Nam & ſacra ipſius Theſmophoria uocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ita inuentũ frumentum à Cerere, paſſim homines ſine lege uagabantur, quę feritas interrupta eſt inuento uſu frumentorum poſtquam ex agrorum diuiſione nata ſunt iura. [Phœboq;] Qui præeſt auſpiciis, quibus urbes regũtur. [Patriq; Lyæo] Qui ut ſupra diximus, aptę urbibus libertatis eſt deus. Vnde etiam Marſyas eius miniſter eſt in ciuitatibus libertatis indicium, quia erecta manu teſtatur urbi nihil deeſſe. Et cõis habet ſenſus, Sacrificabat, inquit, primo numinibus, quæ urbi pſunt, quaſi nuptura pro utilitate reipublicæ Deinde Iunoni, cui curæ ſunt nuptię. Eſt & ſenſus altior. Nã facturi aliquid, ante aduerſos placamus deos: & ſic propitios inuocamus, ut, Nigrã hyemi pecudẽ Zephyris felicib. albã. Ergo modo nuptura placat ante Cererẽ quę pp raptũ filiæ nuptias execratur, Apollinẽ, qui expers uxoris eſt. Liberum, q niſi raptam coniugẽ habere non potuit, & ſic Iunonẽ conciliat. [Cui uincla iugalia curæ) Quia eſt & curetis. & matrona, & regina. [Candentis] Candidæ, participium, eſt pro nomine. [Media inter cornua fundit) Non eſt ſacrificium, ſed hoſtiæ exploratio, utrum apta ſit. (Ante ora deum) Ante ſimulacra. [Spatiatur ad ara[]) Matronæ enim ſacrificaturæ circa aras faculas tenẽtes, ſerebantur quaſi cum quodam geſtu, unde Saluſt. Saltare elegãtius quam neceſſe eſt probæ. (Inſtauratque diem donis) Muneribus, quæ aut dies offerebat, aut donabat Tyriis, uel Troianis. Inſtaurat autem ideo quia iam ſupra ſacrificauerat, ut, Simul Aeneam in regia ducit Tecta, ſimul diuum templis indicit honores. (Inhians) Interea per Solicitudinem. (Spumantia] Palpitantia, quaſi adhuc uiua. [Heu uatum ignaræ mẽtes) Non ſacerdotes uituperat quaſi neſcios, ſed uim amantis exprimit, & inde vituperat ſacerdotes qui admonuerunt non crediturum. Nam omnia futura a ſacerdotibus prædicta eſſe, ſequens indicat locus, ut, Multaque pręterea uatum prædicta priorum. [Eſt] uerbum indeclinabile. Nam frequenter deficit, Eſt autem huius poſitio edo es eſt. inuenimus (ſed quod abolicum eſt) edo edis edit. Vnde eſt edere, & comedere, quod hodie nõ dicimus. Nam ab eo quod eſt es, eſſe & comeſſe facit, quo tẽpore etiam pro præſenti utimur, ut nolo eſſe Nam in defectiuis tempora pro temporibus ponimus, ut odi, noui, memini, odiſſe, meminiſſe, etiam pro præſenti ponuntur. nam odire, nouire, meminere non poſſumus dicere. [Vrbe furẽs] Furor enim eſt amor in quo nihil ſtabile. Vnde & Cupido puer inducitur, quaſi inſtabilis, & infans, qui nõ poteſt fari. Vnde paulo poſt, Incipit effari, mediaque in uoce reſiſtit. [Qualis coniecta cerua ſagitta] Satis congrua comparatio. [Creſsia] Cretenſia. Nam gręce Cres facit. Vnde facit & latine Cretenſis, unde eſt Cretenſia. [Agens telis] Vrgens, perſequens. [Neſcius] Ignotus ignarus, latens, non qui ceruam neſciret, & alia ſunt uerba, quæ per contrarium ſignificant. Nam cum uector ſit proprie qui uehit, inuenimus etiam uectorem cum dici qui uehitur, ut Lucanus, Vectoris patiens tumidum ſupernatat amnem. Tale eſt & formidoloſus, cum ſit timidus, & timendum ſignificat. Cũ enim exigat ratio, ut nomina uerbalia agentis habeant ſignificationem pro paſſiua ſignificatione plerunque ponuntur. (Fuga) Curſu, ut, Simul arua fuga, ſimul æquora uerrit. Nam intelligere non poſſumus fugam, cum dicat peragrat. Peragrare enim eſt circumire inquirendo, (Dictæos) Cretenſes, Ceruæ uulneratæ dictamum quærunt, ut in xij. legimus. Non illa feris incognita capris gramina. (Letalis arundo Hoc propter futurum omen Didonis. (Sidonis) Pygmalionis,) uel Sichæi. (Vrbemque paratam] Ad illud pertinet, quod Aeneas propter ciuitatem nauigat. Sed alii mouent quæſtionem quomodo Paratam, cum paulo poſt inferat, Pendent opera, interrupta, minæque murorum, ſed paratum poteſt dici, cui etiam paululum ſupereſt, unde eſt, minæque murorum ingentes [Incipit effari, mediaque in uoce ſiſtit] Sic Horat. Cur facunda parum decoro inter uerba cadit lingua ſilẽtio? [Labente die] Quia in uſu non erant prandia, ut Iuuen. Exul ab octaua Marius bibit. [Demens] Quia ea quæ nouerat, audire cupiebat. [Narrantis ab ore (Vt eum intueret. Et hoc loco per omnia amantis affectus exprimitur. [Obſcura Luna] i. nox. Nam nihil tam contrariũ lunæ eſt, quã obſcuritas (Sola) Sine eo quem amabat. Nam regina ſola eſſe non poterat. Eſt autẽ Plauti, qui inducit inter

multos amatorem poſitum dicere quod ſolus ſit.[Mœret]Per diphtongum eſt triſtis. Nam aliter militat ſignificat. Sane mœror aliud eſt. Abſens abſente] Terẽ. Præſens pſentẽ eripi, abduci ab oculis, [Imagine capta] Ob amati ſimilitudinẽ. [Minæ] Eminentiæ murorum, quas pinnas dicunt.

A S C E N S I V S.

HIS dictis incenſum animum inflammauit amore, &c.] Docet quãn uerbis ſororis perſuaſa diis ſacrificabat, & oracula quibus credita non erat poſcebat. de quo re dicit Donat. ſic. [Incenſum inflammauit] Bis repete. ſ. animum incẽſum amore inflammauit amore. Nam data ſpe cõmodi, ex iis quæ futura dicebat, adeo dubitationem remouit, ut omnis uerecũdia & pudor ceſſerit. [Legiferæ] Quia populorum cõſenſus, niſi legibus, retineri non poſſit [Phœboque] Vt in futurum proſperiora proficeret, quæ optabantur [Lyæo] Vt præſtaret lætitiam ſempiternam. [Iunoni] Quia coniugiorum tenet pleniſſimam poteſtatem. [ipſa tenens] Alii, alia faciebãt, ipſa ſacerdotis munere fungebatur. [pingues) Pecorum corporibus oneratas. [Spatia tui] Eundi & redeundi, uices crebras procurabat. (Inſtaurat] Sæpius hoc faciebat, ut produceret diem, uolens diutius habere præſentem quem amabat. Hæc ille. Ordo eſt Anna inflammauit. i. in flammas prorumpere fecit, animum. ſ. Didonis, incẽſum. ſ. occulto incendio amoris inflãmauit, dicit. his dictis. i. hac perſuaſione ſua, & dedit menti dubiæ. i. incipi, quidnã agere deberet, ſpem ſ. nubendi, ſecundo ſaluo decore, & ita ſoluit pudorem, quo arcebatur a ſecundis nuptiis. Et ergo ipſæ ambæ adeunt principio i. ante omnia delubra. i. tẽpla, in quibus erant deorum ſimulacra, & exquirunt. i. exquiſite quærũt, & implorant pacem. i. pactionem, cõciliationem, & beneuolentiã deorum per aras. i. per auſpicabilem artem, aut per ſacrificia, & mactant ideſt occidunt ad ſacrificandum (eſt enim proprium ſacrificiis uerbum, macto, quaſi magis aucto, ſeu augmento ſacrificio bidentes. i. oues, lectas ſ. a grege, de more. ſ. ſacrificãtium, bidentes quæ legi uolunt, ſicut tauri eſſe intacti, & ſues eximii. Mactãt, dicit, Cereri legiferæ. i. quæ primas leges tulit, aut propter cuius inuẽtum primæ leges latæ ſunt, ne ſ quia merat, ubi non ſeuerit, & Phœbo i. Apollini, & Lyæo. i. Lybero, ſeu Baccho patri, & ante omnes i. præcipue Iunoni uincla. i. uincula, iugalia. i. matrimonialia, ſupple ſunt curæ, quia pronuba dicit, & nubentium præſtat. Ipſa pulcherrima Dido, quaſi ſacerdos & regina, ita, ut id ei decentiſſime conueniret, tenens pateram i. uas uinarium, aut poculum, patens dextra. ſ. ſua, fundit ideſt effundit inter media cornua uaccæ cãdentis. i. mundæ, & totaſtę uit. ſ. dum non fundit ſpatiatur ante ora deorũ, ad. i. iuxta ara, pingues. i. adipe & ſanguine imbutas. & inſtaurat. i. augmentat & celebrat die, donis. i. uariis in templa. aut in Tyrios collatis & ipſa inhians. i. auide inſiſtẽs pectoribus pecudum. ſ. mactatarum, conſulit. i. conſilium expetit, extra ſpirãtia. i. adhuc uitale ſpiritũ habentia, & palpitantia. i. ſtudioſiſſime omnia facit, capta uidelicet amore ardentiſſimo, uſq; adeo, ut quæ uates canẽda prætexerẽt, illa affectaret [Heu uatum, &c.) Docet quod comicus dicit amorẽ ratione regi non poſſe, itaque inſanos fuiſſe uates, q̃ ſinſtitis omnibus & hariſpiciis, Didonẽ ab Aenea uertere uolebant, quia nis amoris præuincit omnia, Vñ Don. dicit ſic [Heu uatum] Fiebant ab imprudentibus ſacra, nullis amorum neceſſitatibus ꝓfutura. Fiebant ab iis, qui ſibi ueluti uaticinandi ſcientiam uendicabãt, & cum aliud ageratur, nõ intelligebant Didonis ardorem Profuturos ſe arbitrabantur iis, quæ interuenire ignoratione neſcirent, Quid enim quæ ſoluebantur diis nota prodeſſe poterant menti, cum ardor iã immoderata incendia dediſſet? (Tota uagatur Vrbe furens) Cum omnia ſtultis agerentur ex nimio amore, nullo in loco cõſiſtere poterat, & uaganti totius ciuitatis, ſpatiũ nõ ſufficiebat. (Qualis) Didonem ceruæ, ſilus ciuitati nobilitatem Ceruę, Didonis diſcurſibus ſagittam paſtoris, ſagittæ Cupidinis comparat. [Sidoniaſq; oſtẽtat) Ne ſua præſentia ſuperflua uideretur, & oſtẽdebat urbem paratam, ut a nauigandi cupiditate auocaret. [Incipit) ꝓcidebat contextum uerborum, ut loquendi ſpatiũ proferret in longum. (Iliacos) Conſumptis omnibus inuentionibus, redibat ad ea quæ prius erant narrata. Nam miſcere illum detinere cupiebat. (Illum abſens) Tantum fallebatur amantis animus, ut abſentem uidere, & audire, ſibi uideretur. Non cœptę) Mirifica moralitas expreſſa eſt, nam cũ multa mala in amore inſint, illud præcipuum quod ſi negociorũ omniũ obliuionem inducit. Eadem enim Dido quæ inſtabat operi, regnoſq; tuentis, nũc omnia omittit, & cum omiſerit, Tyrii quoque qui inſtabant ardentes, omnia nunc deſerunt. Vnde oſtẽditur rectorem, complere omnia cum inſiſtit, cum uero cõtra agit, omnia frigeſcere. Hæc ille. Ordo eſt. Heu interiectio, ex perſonæ poetæ, quaſi commiſerantis, aut uim amoris dolendo ex primẽtis, mentis uatum ignaræ, non uaticinii, ſed uirium amoris, quia nolebant conſilio & admonitione, Didonẽ a nuptiis talibus auertere & admonẽtes ut donis, & uotis deos placeret q. d. i. in quo iuuãt uota, quæ fecit diis, furentem. i. inſanientẽ amore q. d. nihil aut in nullũ, quid delubra. i. deorum templa, quæ adierant, iuuãt? q. d. tantundem, hoc eſt nihil, quia flamma. ſ. amoris, eſt. i. cõſumit interea. ſ. dũ ſacrificaret, q. d. in ipſis ſacrificiis, medullas. i. Didonis, & uulnus. ſ. ſagittis Cupidineis illatum, uiuit. i. innouatur, & refricatur interea. & ita ſummũ remedium amoris, eſt nullum adhibere remedium, ſed ſi quis fieri poteſt obliuiſci niſi ſit libidinoſus amor, qui carmen domũdo opprimit, Dido infelix. propter caſum futurum, uritur. ſ. ab amore, & uagatur tota urbe. i per totam urbem per quã prius cum grauitate incedebat, ſed uagatur furens, qualis, ſup. uagatur cerua, ſagitta coniecta. ſ. in eam, ita ut eam cõtigerit. i poſtquã ſagitta coniecta fuerit (eſt enim ſeptimi caſus ſagitta, cõiecta, & cerua primi) quam. ſ. ceruam, paſtor agens. i. perſequens eã, telis. i. ſagittis, fixit incautam. i. nõ cauentem, procul. i. de longe inter nemora Creſſia. i. Cretẽſia, & liquit ferrum uolatile. i. ad uolandum aptum, hoc eſt telum in ipſa cerua fugiẽte, neſcius. i. ſecundũ Ser. ignorans, ſed maior eſt ſimilitudo, ſi exponatur ignorans, nam fieri poteſt ut paſtor ſagittã emiſerit, neſciens tamen, an ceruam fugientem fixerit, ſicut Aenea regalis dignitate, magnifico eloquio, & egregia forma Didonẽ, uulnerauit neſcius tamen cum, id faceret, illius ergo, quo eam uulneraret amore neſcius: ergo. i. neſcius quod eam percuſſerit, & ideo liquit ferrum illa. ſ. cerua percuſſa peragrat fuga. i. fugiendo, ſiluas. ſ. Dictæas, & ſaltus Dictæos i. Cretenſes, & arundo, id eſt ſagitta leuis, quaſi arundinea letalis i. mortifera, hęret i. inhęret lateri. ſ. ceruę Ipſa Dido ducit, nunc. i. aliquando Aeneam ſecũ, per media mœnia. ſ. Carthaginis, & oſtentat. i. oſtentatione demonſtrat, opes Sidonias i quas a Sidone aduexerat, & urbẽ paratam, quod ſignum eſt coniugalis amoris: ſolent enim ꝓci aut, diuitiis, aut uirtute ſua, fauorem auſpicari & ipſa incipit affari, quod & amantis, & amentis indiciũ eſt, & reſiſtit. i. reſpõdet, in media uoce ideſt nondũ dato ad integrum reſponſo Aeneę, quod impatienter amantis notamen eſt, & quæ. i. nunc. i. aliqñ eadem. ſ conſimilia conuiuia, die labente. i. occidente. i. qualia fecerat Aeneæ, & ceteris Troianis in primo aduentu, nec tamẽ approbatur dictum Seruii, aſſerentis ueteres, non feciſſe prandia, ut in fine huius lectionis Beroaldus docebit, & ipſa demẽs expoſcit audire iterum labores Iliacos. i. Troianos, quos Troiani paſſi ſunt in excidio, & pẽdet iterum, ab ore iterũ narrãtis, poſtea. i. poſtea, ubi. i qñ digreſſi, ſup. ſunt ex conuiuio, & luna obſcura uiciſſim. i. nox, aut luna obſcura luna reſpectu ſolis, premit non extinguit ſed imminuit, lumẽ. ſ. diurnum, & ſidera cadentia ſuadent ſomnos ipſa ſola mœret i. triſtatur, domo uacua ſ. amatos quo ſine uacua uidetur amãti, & incubat ſtratis relictis. i. deſertis, & ab amato. ſ. & ipſa abſens audit, & uidet. ſ. per phantaſiã & imaginationem, illum. ſ. amatum, abſentem, quia ab ea iam digreſſum, aut ipſa capta imagine genitoris. i. patris. ſ. Aeneę, detinet Aſcanium ſ. Iuliũ, gremio. ſ. ſuo, quo Cupidinẽ primus tenuerat, putãs Aſcanium tenere, ut in j. uiſum eſt. ſacrificat Aſcanius poſtridie a Venere ductus, ſi. i. ideo, ut ſi forte poſſit fallere amorem infandũ. i. nimis improbum, ſatiãdo ſ. ie amplexu honeſto Aſcanii loco patris eius turres ſ. i muris, cęptæ. ſ. extolli, non ſurgunt. i. non extolluntur amplius, & iuuentus, i. iuuenis non exercent amplius. ſ. arma, ue pro uel, oõ parant amplius, portus, aut ꝓpugnacula i. munimẽta, & ut dicunt fortilitia, tuta bello i. ad futurum bellum propulſandũ, opera pendet. i. ſuſpenſa manet, interrupta. ſ. ab operantium prius feruore, & minæ i. eminẽtiæ, & pinnæ murorum, ingentes i. ualde magnę, & machina. i. ędificii, aut turris, ęquata cęlo i. cõceptio ut erigatur ad cęlum uſque, & id hyperbolicos, ſup. pendent interruptæ. Et iſta oſtenditur, quantum poteſt opera Oeconomi, aut reip. Principis, quo ceſſãte oĩa in deterius ruũt Verna Beroaldi in Seruium negantẽ apud antiquos fuiſſe prãdia, ſunt hæc. Non eo inficias olim me pedibus iuiſſe in ſententiam Seruii, ſed ex multiplici uariaq; lectione deprehẽdi apud priſcos in uſu fuiſſe, non minus prandia, quam cęnas, & homines bis in die ſaturos fieri ſolitos, quod in primis affirmat Cic. ſcribens in v. quæſt. Tuſc. Plat. ſolitum improbare uitam Italicorum,

ſicbrent, quoniam bis in die ſatoci ſicbat, & apud Plaut. atq; Terent. uetuſtiſſimos ſcriptores prandia celebrantur. Quin etiam Macer refert, morem fuiſſe antiquorum Romanoru, ut patentibus ianuis pranſitarentur, & cœnitarent. apud Plin. in epiſt. legimus, quemadmodum Plin. ſcriptor naturali hiſt. cibũ ſumebat interdiu leuem, & facilem, ueterum more, perinde ac prandiu foret parcius, cęna copioſior. Herod. quoq; auctor Megacreontis Abderitę, dictum celebratum fuiſſe, qui agebat magnam ſe gratia habere Xerxi, quod non bis in die cibum caperet, nam ſi prandium & cœnam iuberentur Abderitæ para re, de ipſis actum ire peſſime aſſerebat, hoc ideo in Xerxe admiratus Abderites, quoniam illa quoque tempeſtate, quæ haud dubie uetuſtiſſima fuit, prãdere & cœnare conſueuerunt. Huc accedit auctoritas Cornelii Celſi, præcipientis bis in die, potius quam ſemel cibum eſſe capiendum celebratur quoque a Plutarcho, apophthegma Alexandri Magni, qui dictitare ſolebat obſonium prandii, eſſe nocturnam ambulationem, cœnæ uero prandii parcitatem. Supradictorum ſententia confirmat auctoritas Ariſt. qui ſcribit in Probl. prandendum eſſe large, cœnandum eſſe parce, hoc non præciperetur a doctiſſimo philoſophorum, niſi in uſu, prandia & cœnæ pariter fuiſſent, hoc idẽ traditur ab Hippocrate medico excellentiſſimo, & Leonidæ Spartani dictum illud peruulgatum eſt, Prandete commilitones apud inferos forte cœnaturi, floruit autem Leonidas, procul dubio temporibus antiquiſſimis. & in antiquiſſimos eſt numerandus, hinc a Satyrico poeta dictum eſt. Prandebat ſibi quiſque deus, præterea a Valerio Max. Simplicitas antiquorum in cibo capiendo laudatur, qui in propatulo prandebant atque cęnabant.

ANIMVM inflammauit amore] In Rom. lib. & quibuſdam aliis, Flammauit ſimplex uerbum habetur. (Legiſferæ Cereri) In Ro lib. in Med. in Porcio, & quibuſdam aliis antiq. Frugiferę, legitur. (Media inter cornua fundit] In plerique ueteribus lib. Fudit habetur pterito tpe (Liquitq; uolatile ferrum) Non placet, Liquit, pleenti tẽpore, quod aliquot habent libris. Eſt & ubi, Volatile telum, in uetuſtis exempl legitur [Siluas, ſaltusq; peragat Dictæos) Antiqui aliquot libri dictionum ordinem ita commitarunt, Saltus, ſiluaſque peragrat Dictæas [Infandum ſi fallere poſſit amorem] In Rom. lib legatur, Poſſit imago. Quidã alii libri antiqui, Si fallere poſſit amantem, habent. VARIA LECT.

SERV. PEſte) Amore incendio: ut Toto deſcendit corpore peſtis [Nec famam] Honeſtam i. Sanè τὸν μέσον eſt. [Furori] Iam non amori. [Aggreditur] Cũ calliditate loquitur. [Egregiam uero laudem Ironia eſt, inter quã & confeſſioné ſola intereſt pronunciatio. Et Ironia eſt, cũ aliud uerba aliud cõtinet ſenſus [Puer] Filius παῖς Græcæ dixit. [Duorum eſt] Bene ceſſit maſculino fœmininum: [Adeo] Multum ut Terent. Adoleſcentem Adeo nobilem. [Veritatem te mœnia noſtra propter illud, Haud tãto ceſſabit cardine rerum. (Mœnis noſtra] Iunonis hoſpitium [Modus?) Finis. Iuuen. Nullo quippe modo milleſima pagina ſurgit [Quo nunc certamine tanto? Quid opus eſt tanto certamine? [Pacem æternam) Non inducias temporales [Habes tota quod mẽtem petiſti) Propter illud Noſtram nunc accipe mentem, [Paribusq; regamus [Auſpiciis] Aequale poteſtate. & ab eo quod præcepit id quod ſequitur, & dictum eſt a comitiis in quibus iiſdem auſpiciis creati licet ſimul non crearentur, parem tamen habebant honorẽ propter eadem auſpicia. Vnde & conſules pares ſunt, cum neceſſe eſſe ut unus prior crearetur. [Phrygio ſeruire marito] Emphaticos, ac ſi diceret exuli. [Dotales Tyrios] Regalem ſpectauit perſonam [Permittere dextræ] Quaſi per manus coniũctionem ſecundum iua locutus eſt [Olli] Aut illi, aut tunc. Cetera per parentheſim dicta ſunt. [Simulata mente] Hoc eſt talibus aggreditur. [Libycas auerteret oras] Abſolutior quidẽ eſt hæc lectio, ſed uetior & figuratior illa eſt, Libyeas aucrteret oras. Nam pleſunque trabitur Schema ut aliquo itur non ad locũ, ſed de loco ponamus ſignificationem, ut ſi dicas, De campania ab eo io Thuſciam, honeſtius eſt quam ſi eõ dixeris. Nec hoc tãtum hoc loco facit, ſed pluribus. Hinc n. eſt. Ripam ua iniuſſus abibis? [Ingreſſa Venus] Calliditatis eſt, ut ſupra [Fortuna ſequatur] Hoc ad caſum pertinet.]Fatis incerta feror] Bene omnia tetigit, quibus res humanæ reguntur, caſum, fata uoluntatem deorum. [Aut fędera iungi] Si fędera, per ſa plenum eſt; ſi fædere, ad populos pertinet [Tibi fas animum tentare precando] Sic Aelus, Tuus o regina quid optes Explorare labor. [Perge ſequar [Bene aliud agens, aliud oſtendit. Ante eſt enim Iunonis officium ex matrimonio, ſic uſus Venereus. Vnde paulo poſt, Adero, & tua ſi mihi certa uoluntas [Excepit] Subſecuta eſt.

Quam ſimul ac tali perſentit peſte teneri
Cara Iouis coniux, nec famam obſtare furori,
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
IV. Egregiam uero laudem, & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus, magnum, & memorabile numẽ
Vna dolo diuum ſi fœmina uicta duorum eſt.
Nec me adeò fallit ueritam te mœnia noſtra.
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus; aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactoſque Hymenæos
Exercemus, habes, tota quod mente petiſti.
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hũc ergo populum, paribusq; regamus
Auſpiciis liceat Phrygio ſeruire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextrę.
POE. Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam
Quo regnum Italia Libyeas auerteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: VE. Quis talia demens
Abnuat? Aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur,
Sed fatis incerta feror, ſi Iuppiter unam
Eſſe uelit Tyriis urbem, Troiaque profectis,
Miſcerive probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux, tibi fas animum tentare precando
Perge ſequar, POE. Tum ſic excepit regia Iuno:

ASC. QVAM ſimul, &c.] Docet fabuloſe, ac poetice Iunonis erga Didonem, & Carthaginem ſtudiũ eiuſq; cum Venere collocutioné. unde Don. dicit ſic [Quam ſimul aggreditur. [Per, hoc oſtendit aliqd inuidioſe eſſe dicturam. Tractatus Veneris magnus, atq; aſtutus cernitur. [Tuæ quaſi indignæ. [Tyrios] Tyrii inuidioſe, quaſi potentiſſimi. [Quo regnũ ſenſit nõ potuiſſe fieri, ut tã graues tãq; diuturnas inimicitias, ſic ſubito deponeret. Nouerat enim q d Aeneæ deberetur, quo magis nitebatur id auertere. (Sic contra) Melius uiſum eſt, dolos dolis excludere, ueluti approbatis per diſſimulationem prę lentibus, ne deteriorem uiam inquireret atrox inimica, ſi contrariam ſe oſtenderet Venus. (Quis talia demẽs) Hæc uox quaſi conſentientis eſt, Sed fatis incerta feror) Non fuit incerta, ſed ita poſuit, ut ne teniri uideretur, & tamẽ nõ poſſe fieri ſubdole demonſtraret (Si Iuppiter.) Id ſciebat non poſſe fieri, ſed noluit oſtendere ſe nolle, ſed ad Iouem eam dimiſit. ut ab eo ſciret non poſſe fieri. Nam uirorum ſecreta facile intelligunt uxores. Hæc ille. Ordo autem eſt. Quam ſ. Didonem, aut ſi græce mauis. Dido ſimul ac i. ſtatim, poſtquam cara ſ. Didoni, & etiam Ioui, coniux. i. Iuno, perſenſit idẽſt perfecte ſenſit, teneri i. irretitam eſſe, tali peſte ſ. amoris, nec famam obſtare. i. & quod fama eius bona, quam prius ſummopere amauerat, non obſtaret furori. i. inſano amori. ipſa Saturnia i. Saturni filia aggreditur Venere talibus dictis i. uerbis, amarã ironiam habẽtibus, uero. i. re uera & certe, & tu, & puer. i. filius ac miniſter tuus Cupido, refertis. i. reportatis, egregiã laudem & ampla, q. d. opima ſpolia. & numen ueſtrum, Iup. eſt propter ea magnum, & memorabile ideſt dignũ, quod in perpetua ſit memoria, ſi una femina, qua nihil fragilius eſt victa dolo duorum diuum. i. duorum, ſ. tuo & Cupidinis [Eſt ergo conceptio generum, ſicut Tuque, puerque tuus, refertis, perſonarum & rara, quia ſit per, quæ, geminatam. In ſingulis autem uerbis, quædam antitheſis eſt, atque contentio. Nam una opponitur duobus, fęmina diuis, dolus uictoriæ & laudi, atque ſpoliis, nam dolo, non acquiritur uera laus (Nec me fallit adeo, id eſt omnino. te ueritam, mœnia noſtra, id eſt Carthaginenſia quæ in tutela noſtra ſunt, habuiſſe domos altę Carthaginis ſuſpectas, ſcilicet de inſidiis, uõ dixerat Venus: uereor quo ſe Iunonia uertant hoſpitia, haud tanto ceſſabit cardine rerum. (Ve

tum in hmõi poetarum fictionibus; dubitare licet quo mõ ſi Iuno illud conſilium Veneris norat, non obuiauit cœptis eius & ſignificauerit Didoni, ut a filio ſimulato, patriſq; inſidijs caueat. Sed dicere poſſimus, id poetas ſenſiſſe, ut ſua eſſet cuiq; deorum, dearumq; poteſtas, ita ut ſolus Iuppiter fata condat, atque recõdat inferiora numina ſe mutuo impedire nequeãt. Vñ in regno amoris nõ potuit a Iunone impediri Venus quo circa ut Veneris beneficio perpetuũ ſit Aeneę, atq; Didonis cõiugium implorat Iuno. Veneris opẽ, atq; numen id non ſactu ra ſi per ſe id poſſe cenſeatur. Cũ igitur Ethnici quoq; unum ponant, uerum atque ſummum deum dant et ei uaria mẽbra, hoc eſt eius uarias poteſtates uarijs numinibus explicãt, unde ea qua cuncta oriuntur atq; procreantur per propagationẽ ſe minis, Veneri attribuitur qua q̃ uis perſonã concupiſcimus, Cupidini, qua ad regna obtinenda iuuamur, Iunoni qua ad ſapientiam, Mineruæ, & ita in reliquis) Sed quis modus. i. finis erit aut quo. i. ad quid, ſup. opus eſt; nunc tanto certamine. i. tanta controuerſia, & contentione inter nos? Quin. i. cur nõ exercemus potius pacẽ æternã. i. concordiam perpetuam, per matrimonium. ſ. & pactos Hymenęos. i. nuptias. pactos. i. certo fœdere cõſtitutas tu habes quod petiſti tota mẽte. Nam Dido amãs ardet. ſ. incendio amoris, & traxit furorẽ i. incendium amoris, per oſſa. i. ad medullas uſque. ergo quia id uoluiſti, atque ergo uo lo regamus, hunc populum. i. Carthaginẽſem, cõem. ſ. nobis & auſpicijs. i. preſidijs & poteſtatibus, paribus. i. ęqualibus. Liceat. i. nullo pro licito habeatur, ſup Didonem, ſeruire. i. ſubditam eſſe, marito Phrygio. i. Troiano, & permittere tuæ dextræ. i. poteſtati Tyrios dotales. i. nomine dotis in poteſtatem Aeneæ ſi bi. ſui uenientes. Venus eſt olli. i. illo i pe, aut ſi ingreſſa. i. inſidioſe, ſic. i. inſequentẽ modo (enim, pro quia, ſenſit. i. Iunonẽ lo cutam mẽte ſimulata i. qua amicitiam ſimulabat, cum utilitati ſuæ inhiaret quo. i. ideo ut aduerteret Lybicas oras. i. ab Italia transferret in Lybiam, hoc eſt in Carthaginem, regnũ Italiæ i. monarchiam & uniuerſale imperium Italiæ fataliter deſtinatum, ut in j. promiſerat Iuppiter; & abſente Iunone) Quis demens abnuat. i. reprobet, & renunciat, talia. ſ. fœdera æternæ pacis aut malit contendere tecum bello, ſi modo. i. dummodo, fortuna ſequatur factum, quod memoras. i. ſi id quod dicis poſſit ſortiri, felicem effectum, ſed ego feror incerta. i. dubia fatis, hoc eſt neſcio an fata id uelint quod nos uolumus, q̃ a illis nolentibus nequidquam uelimus neſcio, inquit ſi Iuppiter eſſe uelit eſſe unam urbem Tyriis, & profectis Troia. ſe pro an, ꝓbet. i. approbet, populos. ſ. Tyrios, & Troianos miſceri, & fœdera iungi. ſ. inter eos, ſed tu coniux. ſ. Iouis es fas. i. licitum eſt tibi tentare, precãdo. i. per preces animum. ſ. Iouis perge. ſ. ad Iouem, ego ſequar, q̃ d. tecum ibo, ne me inuitam putes id uiſuram. Id autem dixit audacter Venus, quia ſciuit Iouem id non conſenſurum, quod & Iunonem non latuit, unde ipſa fingit ſed id totam diſquiſitutam, & Iouis animum adhoc inductarum, unde ſubditur, Iuno regia, i. regis ſummi coniux hoc eſt diuum regina excepit. i. extra id, quod Venus prætendit, id aliud propoſitum cepit. ſ. ſermonem dicens: Mecum erit, &c.

PERSENSIT peſte teneri] In antiq aliquot libris, Perſentit, præſenti tempore legitur. (Nec famã obſtare furori] Sunt antiqui libri, in quibus, Nec famam obſtare pudori, legitur. [Magnum & memorabile nomen) Sunt omnino lib. aliquot manuſcripti, in quibus, Nomen legitur [Quo regnum Italiæ Lybicas aduerteret oras] In Romano quidẽ libr. Auerteret, legitur, quod Seruio mirifice placet. [Miſcerive probet] In aliq. antiquo. libri, Iubet, legitur. VARIA LECT.

SERV. ISte labor) Exploratione a Ioue [Confiteri] Con abundat. ut, Fata renarrabat [Retexit orbem] Quem nox legebat. [Nigrantem] Nigrum participium pro nomine. (Alæ] Equites, ob hoc alæ dicti, quia pedites tegunt alarum uice, (Trepidant] Feſtinant: ut hinc me dum trepidi crudelia limina linquunt. (Indaginẽ] Ferarum inquiſitione. (Deſuper infundã) Quia aer eſt Iuno. Bene ſe hic facturam dicit, quod habet in poteſtate. [Nocte opaca] Nubium caligine. [Omne ciebo];

Mecum erit iſte labor nunc qua ratione, quod inſtat,
Confiteri poſſit paucis: aduerte docebo.
Venatum, Aeneas, unaque miſerrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos craſtinos ortus
Extulerit Tytan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltusque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca.
Spelunca Dido, & dux & Troianus eadem.
Deuenient: adero, & tua ſi mihi certa uoluntas,
Connubio iungam ſtabili propriamque dicabo.
Hic Hymeneus erit. POE Non aduerſata petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.

ruerit, ſediis. ſ. ſuis, orbem. i. globum terræ quantus ſi nobis uidet, umbra noctis prius tectum. Ego quæ. ſ. ſum regina aeris infundam deſuper his. i. in nos uenantes. ſ. nimbum. i. nubem uentoſam nigrantem. i. atram, grandine commixta, tunc. ſ. dum, alæ. i. comites a latere, in morẽ alarum expoſiti, ad inſidias ferarum. trepidant. i. feſtinat huc illuc curſitantes, & cingũt ſaltus. i. loca in quibus ferę ſalire ſolent indagine. i. indagatione, & inquiſitione ferarũ, & eo ciebo. i. concitabo omne

Pro totum Omne enim numeri eſt, totum quantitatis. [Tua mihi ſi certa uoluntas] Hoc eſt ſi etiam tuum ſubſequatur officium. [Connubio] Nu. naturaliter longa eſt, ab eo quod eſt nubere, Connubia noſtra Reppulit, ſed modo metri cauſa corripuit. [Non aduerſata legitur & auerſata.

ASC. MECVM &c.] Iuno cognito q̃ Venus uellet ſecum Iouem adire ut conſultant, nollet Troiano [Carthagini immorari; abſtrueſcierit, quia Iuppiter, imperium uniuerſale Italiæ addixerat, quo non obſtante ut in j. dictum eſt de Carthagine, Hoc regnum dea gentibus eſſe. Si qua fata ſinant, iam tum, tenditq; fouetq; ubi manifeſte diceus Iunonẽ nouiſſime, q̃ fata obſtarent unde additur, Progeniẽ ſed enim Troiano a ſanguine duci Audierat Tyrias olim quæ uerteret arces, unde dicit ſe ſolam animum Iouis tẽtaturam, & iubet Venerem de ea re ſecutam eſſe, quaſi Iouẽ qua uellet flectere poſſet. Docet ſimul modũ quomodo Aeneas Didonis ineat amplexus celebraturus cum ea cõiugium, quod tamen celebratum non eſt, ſed Dido coniugiu uocat, hoc prætexit nomine culpam, de hac autem re nihil notatu dignum habemus a Don. Ordo igitur eſt. Iſte labor. ſ. quẽ tu commemoras, & mecum obire uis, erit mecũ. i. aſſumet a me quæ cum ſola obibo, nũc aduerte ergo, docebo qua rõne. i. uia, & quo modo, id quod inſtat. i. inſtanter agendũ eſt poſſit confieri. i. ſimul fieri, interea. ſ. dum Iouis, animũ nobis concilio, Aeneas & miſerrima Dido parant. i. intendunt ire. una. i. ſimul, quaſi una tempeſtate (eſt autem aduerbium congregãdi) in nemus, uenatum, ideſt ad uenandum, ubi. i. poſtquam, Tytan. i. Sol, craſtinus. i. qui cras oriturus eſt, extulerit primos ortus. ſ. ſuos ideſt ut primum Sol ortus fuerit, & retexerit. i. ape

cœlum. i. totum aerem tonitru, & ita comites diffugient. i. diuerſa fugient & tegentur, ita, ut reginam, quo ſe receperit nõ uideant, nocte ideſt caligine nubium, opaca. i. dẽſa Dido, & dux Troianus ſ. Aeneas, deuenient. ſup. ad eandem ſpeluncam. Bene præpoſuit Didonem non quod dignior eſſet, ſed quia prior in ſpeluncam deſcenderet, non enim decorum eſſet eam ſpelũcam in qua Aeneam inueniſſet, ego adero. i. affectione [cõiugalis eos conciliatura, & ſi tua uoluntas, ſup. erit mihi certa. i. exploratã: ego iungam, ſup. eos, connubio ſtabili, & dicabo propriam. ſ. coniugem, quod tamen non faciet, hic. i. huiuſmodi coitus eſt Hymenæus ideſt auſpex nuptialis, aut hic erit eis matrimonii modus; Cytherea. ſ. Venus, non aduerſata, aut non auerſata. i. non obſtans petenti annuit. i. aſſenſit, petenti, ſcilicet Iunoni, & riſit repertis dolis, id eſt de dolis repertis, aut propter dolos repertos a Iunone.

CONFIERI poſſit] In Oblõgo peruetere libro & in Mediceo, Quo fieri legitur, Alij quid libri manuſcripti, Quod fieri legũt. Idque in nonnullis per, t, notatum eſt. [Non aduerſata petenti Annuit] In Roman. libr. legere eſt, Non aduerſata petenti Adnuit. VARIA LECT.

NONNVLLA paſſim apud poetas ex remotioribus leguntur quæ niſi antiquitatis indagator, atque inquiſitor, pauci percipient. Eſt Maronis carmen Aeneidos quarto, dum trepidant Alæ, ſaltusque indagine cingunt. In quo percipiendo quidam interpretum ait Alę turmæ ſunt equitum, quę ut Alæ auium ita iſtæ legionum in acie pugnantium latera tegunt, hæc ille. Quæ licet multa ſint eruditione, non tamen quieſcebam: ſed magis, magiſque in dies ambigebam, nec quę meam explerunt COEL. RHOD.

gent mentem,inueniebam,narosque ſi quid præter hãc interpretum opinionem ſentiret conſule, nullius tamen dictu meo ſedebant animo,tandem neceſſariorum quidam meorũ Ioannes Iacobus Turris iuuenis moribus præditus,& literarũ nõ ignarus)ſciebat.n.me antiquarum rerum præuidum, quãdã fragmentu ſine auctoris nomine, & titulo una cũ Xenophonte deuenatione maioribus literis exarato attulit ad me, donoq; dedit,q̃ fragmẽta(ut meus eſt mos)eueſtigio oculis preterire, percurrereq; cœpi,inter alia uel maxima cognitione digna hæc quæ ſequũtur,ad Maronis carmen admodũ congruentia legimus,Venatorum genera ut referunt eſſe quatuor,Inueſtigatorum,qui animalium ueſtigia inueſtigant, Indicatorũ,qui latibula nouerunt,Inſidiatorũ,qui inſidias.& caſſes animalib.parant.Alatorũ uero, qui equo ſuccuſſante, ſenſimq; tuſulantes, clamoreq; aialia terrẽt,ne aliorſum, quã per medias cedículas fugam arripiant. Quæ ſuprema tã maronis carminis cõpetere cẽſe,ut noſtrũ ab illis eximium poetã ſumpſiſſe dijudicem. Nõ pter eundũ eſt, de inſidiatoribus.atq; alatis in 7.hoc carmine poetã quoq; intellexiſſe , Inſidijs curſuq; feras agitabat iulus, & in Georg.3. Monteſq; per altos Ingentẽ clamore premes ad retia ceruum . Operæ precium fuit ut in hiſce noſtris infererẽ.q̃ lucem deſiderare uidebantur Quocirca te uelim oratũ,ut hęc qualiacunque ſint ne deſpicias,donec præſtãtiora,longeq; dulciora,atq; ad poetæ ſenſum magis accommodatu offenderis.

Oceanum interea ſurgens aurora reliquit:
It portis iubare exorto delecta iuuentus:
Retia rara,plagæ,lato uenabula ferro:
Maſſylique ruunt equites,& odora canum uis.
Reginam Thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant:oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes;ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magna ſtipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo:
Cui pharetra ex auro,crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula ueſtem;
Nec non & phrygij comites, & lætus Iulus
Incedunt ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Aeneas atque agmina iungit.
Qualis. ubi hyberna Lyciam, Xanthique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inuiunt Apollo:
Inſtauratque choros,mixtique altaria circum
Creteſque,Dryopeſque fremunt,pictique Agathyrſi
Ipſe iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris haud illo ſegnior ibat
Aeneas;tantum egregio decus enitet ore.

SERV. *Iubar.* IVbare exorto] Nato lucifero. Nam proprie Iubar Lucifer dicitur,quòd iubas lucis effundit. Vnde iam quidquid ſplẽdet,iubar dicitur,ut argẽti gemmarũ. Eſt ante Lucifer interdũ Iouis , plerunq; Veneris ſtella. Vñ Veneris dicta ut , Quẽ Venus ante alios aſtrorũ diligit ignes.Sanè modo hyſteron proteron ip ſenſu eſt.Iubar.n.præcedit Auroã,& facit hoc iubar,huius iubaris.[*Retia.* Retia rara, plagæ]Multi diuidũt, ut ſit retia rara maiora plagas , minora intelligamus.Alij plagas per diffinitionẽ accipiunt,ut intelligamus, q̃ ſunt retia rara,plagæ.Sciendum tamẽ proprie *Plagæ.* plagas dici funes illos quib.retia tenduntur circa imã , & ſummã partẽ.[Lato uenabula ferro] Lati ferri uenabula ob hoc dicta, q̃ ſint apta uenatui,quaſi ex ptabula[Maſſyli]Maſſyliorum gens eſt non longe à Mauritania & maſſyli legẽdũ per unũ l;id eſt non ſtet uerſus,ſy enim longa eſt:ut,Hic mihi Maſſile gentis monſtrata ſacerdos[Et odora canum eis]Plus eſt quam *Odorum* ſi diceret multitudo,unde Sal.Qua tempeſtate ex ponto uis piſcium eruupit.Odora autem improprie dixit. Nã odorũ eſt, q̃ ex ſe odorem emittit.nõ quod odorẽ ſequitur,ut Stat. Et odo*Odoratum* re uulnere pinus.Sic eſt, Et inter odoratum lauri nemus,pro odorum.Nam odoratum eſt,quod alicunde odorem accipit,ut odoratum templum.Tria ergo ſunt,odorum,quo per ſe olet, *Odoriſequum.* odoratũ,quod aliunde odorem accipit,odoriſequũ,quod odorem ſequitur, ſicut modo de canibus debuit dicere. Cunctantem]Morantem utqui amatrix debuit feſtinare ad eum quem amabat,ſed pathos natura ſuperauit et Teren.Dũ moliunt,dũ comuntur annus eſt.Deinde hæc morabat ſtudio placẽdi.[Ad limina]ante uel apud.[Stat ſonipes]Adeſt, præſens eſt.Nam ſi Stat ſimpliciter acceperis.uitiperatio eſt Nam legimus; Stare loco neſcit.Denique ſequentia dictũ hoc explanant,ut,Ac fræna ferox ſpumantia mandit.[Spumantia [Spumas uomentia, *Spumans.* ut,naufragum mare, quod naufragos facit.[Lymbo]Lymbus eſt ſicut ſupra diximus,faſcia,q̃ ambit extremitatẽ ueſtiũ ſecũdum antiquum ritum,ut,Victori chlamydem auratam quam plurima circũ Purpura.[Crines nodantur in aurum] Veluti retiolum,quod colligit comas;κεκρύφαλοι [Ipſe ante alios] Quia amatur,ideo ei ad pulchritudinẽ,licet Aſcanio magis cõgruat. [Hybernam Lyciam]Non aſperam,ſed aptam hyemare cupientibus. Sic enim ſe habet natura regionis. Et bene aliud agens, aliud oſtendit. Nam conſtat Appollinem ſex menſibus hyemalibus apud Pãtaram Lyciæ ciuitatem dare reſponſa (unde Patareus Apollo dicitur)& Sex æſtiuis apud Delũ.[Inuiſit Apollo] Apollini Aeneam uel propter ſagittas quibus in uenatu utebatur,comparat,uel certe propter futurum infelix matrimonium,ut enim ſupra diximus,nuptijs eſt hoc numẽ in ſenſum.Vel Apollini Aeneam,ut in primo Didonem Dianæ,quo modo germanorum nuptiæ eſſe non poſſunt. [Cretes] Abeo quod eſt Cres . [Dryopeſque] Populi iuxta Parnaſſum , ut; Dryopumque trahens exalinus Aſtlas. [Pictique Agathyrſi;] Populi ſunt Scythiæ colentes Apollinem Hyperboreum ,cuius elogia feruntur . Picti uũt non ſtigmata habẽtes,ſed pulchri, hoc eſt cyanea coma placentes. [Cynthi] Montis Ceis. [Fluentem] Vnguentatum. [Fingens]componens,et ,Corpora fingere lingua. [Tela ſonant]ut in 6.Pharetraq, fugacem ſonãtem [Haud illo ſegnior].i.nõ illo deformior. Nam plerunque virtus,& pulchritudo ꝓ ſe inuicẽ ponunt. Hinc eſt.Statius Hercule pulchro Pulcher Auentinus: Nũ Herculi ſatis eſt in cõgrua pulchritudo . Sic Plaut.in Pyrgo de muliere Polynice,Quid nã fortis id eſt pulchra.

ASC. OCEANVM interea, &c.] Docet poeta, quomodo poſtridie eius diei, quo Iuno, & Venus conuenerant, Aeneas, & Dido venatum exierunt, & qua põpa inſtructi quibuſq; comitib ſtipati. vnde Don.ſic. [Limbo]Limbus,regibus deputatur,& dij, qui eorũ caput candido ordine circundat. [Cui Pharetra]Totum quod habuit,aut aurũ fuit , aut purpura,ut placeret[Qualis] ut Aeneæ pulchritudo præferri cęteris poſſet, deficientibus humanis ad diuinam cõparationem acceſſit, q̃ u Didonem Dianæ cõparauerat,hunc comparat Apollini.Hæc ille.Ordo eſt, Aurora.i.ſplẽdor matutinalis,ſurgẽns interea,dũ Iuno, & Venus talia conſultarent, relinquit Oceanum.i.mare magnum orbem terræ circundans,unde dies oriri eſt.Iuuentus .i.multitudo iuuenũ delecta.ſ.ad uenationẽ ex multis.it.i.exit, & egreditur portis,aut it portis.i.ad portas ubi reginã opitulẽtur .& hoc iubere.i.Lucifero exorto, retia rara, uidelicet plagæ,& uenabula,lato ferro.i.inſtrumẽta venatoria habentia latum ferrum,ut ſunt cuſpides,& equites Maſſyli,id eſt de Maſſylia regione,iuxta Mauritaniã ,& uis canũ, odora.i.odoriſequa ruunt.i.cõfuſe,& impetuoſe efferuntur,exequntur ,& exeũt, nam retia,& uenabula exportant,equites exequuntur,& canes exeunt.ut excurrunt.pro quibus; quia impetu fiebant, dicit, ruunt,primi.i.primores,& principes Pœnorum.i.Tyriorũ,expectant ad limina.ſ.regiæ,reginam cunctantem.i.o immorãtẽ thalamo,ut.ſ.decentius exeat ornata, quia (ut Comicus dicit) Dum comuntur,& dum ornant,annus eſt,& ſonipes.ſ.equus, ſtat.i.præſto eſt inſignis.i.ornat,& inſignitus,oſtro.i.purpura, in auro.i.phalaris aureis, aut auratis, ac ipſe ferox mãdit frena ſpumantia, id eſt ſpuma perfuſa,& ipſa regina progreditur tandem,id eſt poſt longam expectationem,magna caterua.ſ.ſatellitum,& comitum,ſtipante,id eſt denſe comitante,ꝓgreditur,dicit,circundata chlamydem Sidoniam,id eſt Tyriam.(ponit ſecundum,communem,nam in primo.eam ſępe produxit ſicut prius pectoribus inhians,tribachum in ſecundo loco poſuit,)id eſt habens chlamydem Sidoniam,id eſt Tyriam circundatam,limbo picto, id eſt cuius faſcia extremitatem ambiens, erat picta,aut habens limbum pictũ,cui ſcilicet reginæ,uidelicet Didoni;pharetra,ſupple ꝓminet ex humano,& crines nodantur in aurum.i.in modum retioli ex auro,& fibula aurea, ſubnectit.i.ſurſum nectendo,tenet ueſtẽ purpureã, ſuper quã

ſcilicet

ſcilicet chlam. ydem habebat. Nec non. i. etiam Phrygij, & iulus lætus. i. gaudens, quia ætati pubeſcenti quadrat uenatio (ſeparat aût more ſuo, principē pubis, à reliqua pube, ut egregiū ſignificet, non ut Phrygium neget, id in obſeruat fere, ut dū molliciei incumbūt, Phrygias uocet, dū rebus arduis Dardanidas) incedunt comites. i. comitātes Aeneā, & reginā, & ipſe Aeneas pulcherrimus ante oēs alios, infert ſe ſocium. ſ. ad uenationē, & iungit agmina. i. agminatim cum alijs incendit, aut agmina ſua agminibus Didonis iungit, exiſtens talis, qualis Apollo inuaſit. i. adit. ut uideat Delum inſulam illam maternam. i. matri Latonæ ſacram, quia illic Apollinē, & Dianā pepeſit, aut maternam, quia patria illius eſt aut ex matertera. i. matris ſorore procreata, ubi. i. qñ aut quoties deſerit Lyciam hybernam. i. hybernationi aptam, & ubi ſe hyberno tempore tenet, & apud Pataram, Lyciæ urbem, reſponſa dat, & fluenta Xanthi, illius fluuij tepidi in Lycia, & quales inſtaurat choro (quia uerno tēpore uē lætior Apollo. i. ſol quam hyemah, & ita pulchrior, quia lætitia formam iuuat, unde Stat. in Achill. O quantum gaudia formæ adijciunt) & eo inſtaurante choros, & i. ſimul Cretes id eſt Cretēſes, & Dryopes. i. populi iuxta Parnaſum & Agathyrſi populi Scythiæ, picti. i. pulchri, aut reuera picti (unde de eis dicit Lād. ſic Agathyrſi iuxta Scythas ſunt oīum hominū molliſſimi, auro ornantur, unde eos χρυσοφόρους appellat, Herod cōiuges cōes habent, & quia oēs fratres exiſtimantur, neq; inimicitias, neq; inuidiā inter ſe exercent in reliquis rebus Scythicas leges obſeruant, ait Herod. Scythis petentibus negauerunt cōtra auxilia Darium, q nollent in eum bellum gerere, a quo nulla eſſent iniuria prouocati Marcell. ſcr. hos cæruleo colore pictos eſſe. Plin. ait, ipſos cæruleis crinibus eſſe Pomponius, Agathyrſos refert ora, artusq; pingere, adeo ut ablui neq; āt ut quanto quiſquam excellentior ſit, tāto magis pingāt, aiūt Bacchū ab Indis uictorem redeuntē, primum Agathyrſos pinxiſſe, Appollinem ibi uehementer colūt. Hæc ille] Agathyrſi agi-

tur picti, & Cretes, & Dryopes, qui oēs Apollinem præcipue colunt, fremunt mixti, circū altaria, ſcilicet Apollinis. Ipſe. i. Apollo, graditur iugis. i. per iuga Cynthi, illius montis in Delo, unde Cynthius dī, & ipſe fingens i. componens crinem. i. comā, fluentem. ſ. unguentis, aut cæſariem expoſitamq;, uento premit. i. colligat, cum molli frondi. ſ. lauri, atq; amplicat crinem. ſ. aut comam, auro i. reticulo aureo, tela. ſ. Appollinis, ſonant humeris, Aeneas ibat haud. i. non ſegnior. i. æque pulcher, & æque inſigni uirtute, ac decore præditus, illo. i. ac ille. ſ. Apollo, quia tantum decus enitet egregio ore. ſ. Aeneæ quantum in ore Apollinis, etiam tunc, cum lætiſſimus eſt.

VARIA LECT. AVRORA reliquit] In aliquot antiq. lib. Reliquit, legitur præſenti tempore [Cui pharetra ex hume.] In Rom. illo lib. dubio procul antiquiſſimo, legere eſt. ex auro [Nec non & Phrygij comites, In antiq aliquot exempl. Tyrij comites, legitur.

COEL. RHOD. HYPORCHEMATA uero continebant ſaltantes in altaris ambitu, ubi iam igni admota forent ſacra. Celebrātur Cretica hyporchemata, ex Cretenſium ſaltādi ſtudio, ut ſcr. Athenęus. ill' s. n. ſaltatio erat patria καὶ κυβιστᾶν Hyporchematicē ſaltant apud Pindarū Lacones. Cōis eſt uiris, mulieribusq; Modi eius cōſentiūt præſtātiſſimi, proſodiaci, apoſtolici, qui & parthenij dicuntur. Dici hyporchemata putāt, qđ inter ſaltandū fere generoſum quidam ſeruarent, ac uirile. Mox autē, cum quieſcentes canerent, uocabantur ſtaſima. Spaſinum uero ualli nomen eſt, ijs qui Tigrim accolunt, ut ſcr. Dion. Cęterum ubi aram ſaltantes ambibant, ita more condito ſeruabant, ut ad ſiniſtris dextrorſum pergerent prius, zodiaci quadam imagine, cuius motus cælo diuerſis appareāt, ab occaſu ad ortū, inde a dextris læuorſum, pro rōne cæleſtis uertiginis. Hæc uero eo appoſui gratius, quod ijs Maroniana ſenſa proferuntur in lucem, quæ illotis pedibus adeunt plerique omnes uerſus ſunt Aen. 4 Delon maternam inuiſit Apollo, Inſtauratq; choros, mixtiq; altaria circum Cretesq; Dryopesque fremunt, pictiq; Agathyrſi.

SERV. FEræ capræ] Hoc ē capreę. Et bene aptat deſcriptionem ad ſpecies, ut ceruis campos, capreis ſaxa permittat. [Decurrere] Bene præterito uſus eſt tempore ad exprimendā nimiam celeritatē. [Tranſmittunt] celeriter tranſeūt. [Iamq; hos curſu] i. modo ut iam digitis, iam pectine pulſat eburno. Et bene puerilem oſtendit animum, qui pro mobilitatem frequēter optat timenda. [Monte leonem] Per tranſitum tangit hiſtoriā. Nā Aſcanius præter Iulum & Iliū quæ habuit nomina, etiam Dardanus, & Leontedamas dictus eſt ad extinctorum fratrum ſolatium. Ideo nunc eū dicit optare aduētum leonis paulo poſt. Dardaniusque nepos Veneris. Cōſtat etiam Aeneam Dardanum dictum, ut oſtendit Virgil. Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus. Itē Ilioneus, Hinc Dardanus ortus huc repetit.

Poſtquam altos uētum in montes, atque inuia luſtra:
Ecce feræ ſaxi deiectæ uertice capræ
Decurrere iugis alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, mōteſque relinquunt.
At puer Aſcanius medijs in uallibus acri
Gaudet equo, iamque hos curſu, iam præterit, illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia uotis
Optat aprum, aut fuluum deſcēdere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrij comites paſſi, & Troiana iuuentus,
Dardaniusque nepos Veneris diuerſa per agros
Tecta metu petiere; ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
Deueniunt prima & Tellus, & pronuba Iuno
Dant ſignum. fulſere ignes, & conſcius æther
Connubij, ſummoque ulularunt uertice nymphæ.
Ille dies primus leti primusque malorum
Cauſa fuit neque enim ſpecie, famaue mouetur,
Nec iam furtiuū Dido meditatur amorem:
Coniugium uocat; hoc prætexit nomine culpam.

ait Lucan. Nam lætis ululare triumphis. In luctu autē ululare nō dubium eſt. Et ideo medium ſermonem poſuit, quia poſt nuptias mors ſecuta eſt. [Species, famaeq; mouetur] Species rerum præſentiū eſt, q quaſi aſpicitur, fama autē rerum abſentium. Hoc ergo dicit, Nō eam mouit nec præſens deformitas quod non in thalamo, ſed in ſpecu concubuerat, nec futura mox fama (Meditatur) Exercet ſic Horat. Et horridam cultis diluuiem meditatur agris. Nec incongrue dictum. Actus enim eſt in ipſa meditatione. Nam exercitium meditatio eſt. Sciendum tamen hodie hoc in uſu nō eſt. (Culpam) ut ſupra, Succumbere culpæ.

POSTQVAM altos &c.) Docet quo uentum eſt, & quo immenſa tempeſtate, Aeneas, & Dido in ſpeluncam confugerūt, ubi Iuno & Venus eos coniunxerūt fœdere, ut Iuno

Nam latenter etiam illud nomen oſtendit. [Cōmixta grādine nimbus] Secundum promiſſa. His ego nigrantē cōmixta grādine nimbum. Et bene etiā grādo adijcitur, quia poterat nimbus contemni. [De mōtibus amnes] Ne uel inueſtigare poſſe it Tirij regionem [Deueniunt] Bene ſupprimit rem pudendā, ſic Terent. Quid tum fateor? fateor. [Prima & Tellus] Satis perite loquitur. Nam ſecundum Hetruſcā diſciplinam nihil tā incongruū nubentibus præeſt q̃ terræ motus uel cœli. [Et pronuba Iuno] quæ nubentib præeſt Iunonē aūt dediſſe ſigna per tēpeſtatē conſtat, & pluuias, q̃ de aere fiūt [Fulſere ignes] Vario dicit, aqua & igni mariti uxores accipiebāt. Vnde & hodie, & faces prælucent, & aqua petita per feliciſſimū puerū, uel aliquam puellā de puro fonte intererāt nuptijs, de qua nubentib. ſolebāt pedes lauari.] Vlularunt] Bene medium eligit ſermonem, Nam

præcedebat, & Dido excuſationem culpæ diſſitabat matrimoniali, ſed et Venus & Aeneas cōcubinali de qua re nihil memoratu dignum à Donato ponitur. Ordo igitur eſt. Poſtquā uentum eſt in altos montes atq in luſtra. i. ferarū latibula, inuia. i. nullas uias habētia, ecce quaſi ex improuiſo capræ feræ. i. ſyluæſtres hoc eſt capreæ, deiectæ. i. deorſum cōpulſæ a canibus uertice ſaxi. i. rupis, in qua diuerſantur, decurrere. i. deorſum currere, iugis i. per iuga montiū, quæ ſub uerticibus ſunt, cerui tranſmiſſi ſunt curſu i. tranſeunt celeriter currētes de alia parte, cāpos patētes. i. patulos & amplos unde campi quaſi capaces uel pluter dicuntur, atq; glomerant. i. in formā glomeris iungūt, agmina puluerulenta i. pulueris plena fuga. i. propter celerem fugam, & relinquunt montes. ſ. inferiores nam plu. fuga. quā ſaltu ualent, & ita cāpos petunt ut capreæ, rupes, at i. ſed puer

Aſcanius

Aſcanius gaudent in medijs uallibus acri equo (quod Teren. & Hora ætati Ephęborũ conuenire docent) & præterit curſu. ſ.eques,iã hos,ſ.ceruos & iã illos, & optat uotis.i.multis deſideriji,ſed puerilib aptum.i.ſuẽ Syluestrem,ſpumantẽ.ſ.ex fuga, & ira,dari.i.offerri ſibi,inter pecora inertia.i.inter ceruos imbelles,quib ois ſpes in fuga conſiſtit,aut optat leonem fuluũ.i.fului coloris deſcendere monte,ut.ſ.eum aggrediatur.Cœlũ incipit interea,dum ſ.ſic uenationi intenti eſſent,& dũ trepidarent alæ.miſceri magno murmure.ſ.uentorũ,& tonitrũ.& nimbus.i.nubes uentoſa,inſequitur grandine commixta.i.hũs grãdine commixtam cũ aquis,& comites Tyrij, & iuuentus Troiana,& Dardanius nepos Veneris,ſ.Iulus, petiere paſſim.i.quaſi per ſingulos paſſua metu.i.ꝓp metũ,qui eos regis,& reginæ immemores facit,diuerſa tecta.i.tegmina,& ſpelũcas ꝑ agros.i quæ,& quas interuenire poterãt,ꝑ agros amnes.ſ imbris ue mentis,ruunt.i.ꝓcipites defluũt de mõtibus:Dido,& dux Troianus.Aeneas deueniunt,ſup ad eandẽ ſpeluncã, & tellus prima,& Iuno pronuba.i.quæ præeſt nubẽti,dat ſignũ.ſ.infelicis coniugij,quale eſt(ſecundum Ethnicorum diſciplinam)dũ terra tremuit,ignes fulſere,quia etiam ignes intereſſe connubij, uolebãt ueteres,unde tedæ,ac faſces adhibitæ,& æther.i ſplendor cęleſtis cõſcius,ſup.eſt cõnubij.ſ.inauſpicati.& nymphę ſ. Oreades,vlularũt ſ.cõſcię infelicitatis,in ſummo uertice.ſ mõtiũ,in quib.degunt ille dies fuit primus læti.i.letitiæ, & uoluptatis ipſi Didoni,& fuit etiã primus cauſa malorũ ſ.necis q a ſe ipſam,poſt multos dolores,& labores intercemit(vnde ſignãter dicit, læti ſingulariter, quaſi unius rei lætæ & malorũ pluraliter.vñ bene cõſuluit Flaccus,Sperne uoluptatẽ,nocet empta dolore uoluptas. Erg a læta initia ſæpe infelicẽ hñt exitũ, ridet Plin Thraces,qui diet lætos,calculis albulis computant, neſciente,ꝙ quæ nos læta cenſemus, multorũ malorum ſæpe cauſæ ſint)fuit ergo cauſa malorũ. Neq; enim i nam nõ Dido non mouet amplius ſpecie.i.decore ꝑſentis ſtatus ſui. ue prouel,fama i.quæ inde diuulgetur, nec Dido meditat.i.exercet. iam i.amplius,aut de cætero amorẽ furtiuũ.i occultũ, & ſecretũ,ſed manifeſtatũ,quia uocat cõiugiũ, quod tñ nõ erat,nec dicendũ à poeta ue perfidiæ damnet Aeneã, & prætexit i uelauit,& hoc noĩe ſ.cõiugij culpam ſ.illegitimi coitus,ac ſtupri.

VARIA LECT. INSEQVITVR commixta grandine nimbus]In lib.aliquot antiq.Contracta grandine,legitur qđ minime placet.(Et conſcius æther Cõnubij]In lib.aliquot uetuſtis, Connubis,hſ acquiſitiuo caſu numeri multitudinis, Cõſcius.n.apte datiuo iungitur In quodam antiquo ẽt exemplari,Cõnubio,numero unitatis,eodem tamen caſu habetur paſſimq; unica n,littera, Italia.(Dea fœda)Crudelis.

Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes,
Fama malum,quo non aliud uelocius ullum:
Mobilitate uiget,uireſque acquirit eundo,
Parua metu primo,mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens,ira irritata deorum,
Extremam(ut perhibẽt) Cœco,Enceladoque ſororẽ
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Mõſtrũ horrẽdũ.ingẽs:cui quot ſunt corpore plumæ
Tot uigiles oculi ſubter(mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte uolat cęli medio,terræque per umbram,
Stridens,nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis,& magnas territat urbes.
Tam ficti,prauique tenax quam nuncia ueri:
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat,
Gaudens,& pariter facta,atque infecta canebat:
Veniſſe Aeneam, Troiano a ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra uiro dignetur iungere Dido:
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa fouere;
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda uirum diffundit in ora:

SERV. FAma malum,quo)Diffinitio eſt,ut,Quo ex præcedẽti pendeat nomine, quãquã alij, Quu, legũt. Sane Quo niſi diffinitio ſit, legi nõ poteſt, nec.n.ꝓcedit,ut ordo ſit,Fama quo non aliud malum uelocius (Mobilitate uiget) dat eius onomatopeiũ & laudat à contrario Cum.n. omnia labore minuãtur,hæc creſcit. (Attolli in auras) Sũpta licentia q̃ minuebatur iã more.(Ingrediturque ſolo & caput inter nubila cõdit]Hoc uult oſtendere,nec humili eã fortunæ parcere, nec ſuperiori(Terra parens)generale omnium rerum eſt parẽs (Ira irritata deorũ) Amphibolon ẽ, utrũ ſua ira ꝓp extinctos gigãtes,an ira deorũ irritata, q̃ extinxerat gigãtes.(Extremã) Aut poſt oẽs gigantes,quippe ad deorum vltionẽ natã(nã ꝑ ipſum eorũ crimina uulgata ſunt)aut certe extremã peſſimam. Omnes.n.qui de medicina tractant, dicũt naturale eſſe,vt inutiliores ſint qui naſcuntur ultimi.(Vt perhibent)quotieſcunq; fabuloſum aliqd dicit,ſolet inferre Fama eſt Mire ergo modo,cum de ipſa fama loqueretur,ait ut perhibent(Pedibus celerẽ & pernicib.alijs) Conuertit ſerũ epitheta.Nam pernicia pedum eſt,ut, Pernicib. ignea plantis,Celeritas pennarũ eſt,ut Celeriq; fuga ſub ſidera lapſæ.(Quot ſunt corpore plumæ)non ipſius, ſed in omniũ corporibus.Nã exaggeratio eſt,ac ſi diceret, quot ſunt arenæ. (Oculi ſubter)aduerbium eſt,ac ſi diceret non ſub plumis,ſed ipſa.(Tot linguæ)Infinitus eſt numerus.Nã re uera quot ſunt homines,in quibus fama eſt,tot ora habet,quę ſunt hominũ. (Nocte uolat)Bene,naturalem cũ dixit,Nam quanto celatũ eſt aliquid tanto magis requirit,& ſine dubio incipiens fama ſemꝑ obſcura eſt q̃ diuulgata q eſcit.Vnde ait,Luce ſedet.(Terręq; ꝑ umbrã)Nocte umbrã terræ eſſe nuſq̃ apertius,ſignificauit. (Cuſtos)Speculatrix (Sumi culmine tecti)Per domos nobiliũ. (Turribus aut altis) Per aulas regum.(Magnas territat urbes) (Magno populos & dicit plebeios (Tenax)In oibus ꝑſeuerãs. (Gaudens(ꝓp inuentam materiam.)Facta,atq; infecta)Sicut ſequentia indicant(Dignetur)Librauit ſermonẽ,quaſi ꝑſonæ ſuperioris.(Luxu.q̃ longa(.i.nũc hyemẽ inter ſe luxu fouere, in quantũ longu eſt ipſa hyems.Fecit tale,& alibi figurã:ut Tybris ea fluuium,quã longa eſt,nocte tumẽtẽ Leniit (Regnorũ immemore)Huc fingit.Nã & illi cura eſt Carthago, & Aeneæ

ASC. EXTEMPLO &c.)Docet famã aduentus Aeneæ,& coniugij cum Didone celebrati, ut ipſa afferebat.diuulgatũ eſſe ꝑ oẽs urbes Libyę occaſione cuius poetice deſcribit famã faciens digreſſiunculã prolixiorẽ,ſed nõ iucũdã, de qua re nihil à Don.dictum offendimus.Ordo autẽ eſt Fama it .i.diuulgatur, extemplo.i.illico(tractum ab auguribus qui deſignato tẽplo,clamabũt extẽplo quo audito. Illico ꝓfugiebãt ne obſtaſẽt,& inde ſũptũ,ut ſignificet cito, & ꝓperanter,aut illico)per magnas orbes Libyæ, fama.ſ.ueniſſe Aeneã,&c ut poſtea dicturus eſt ſed prius deſcribit famã dicens Fama,inquit exiſtẽs malum, quod nõ aliud.ſ.malũ ẽ uelocius nã uiget i.creſcit, & augmẽtatur mobilitate, qua cætera ſi corruptibilia ſunt, conſumunt, & acquirit uires eũdo quia quãto ad plures ꝑuenit tãto maior, & potẽtior eſt,& ipſa parua primo idẽſt à principio metu.i.timore,q a nemo audet rem ignotã cõfidenter diuulgare,& ita i aurẽ dicũt,& ſub fide,& ipſa attollit.i.erigit,mox.i paulopoſt,ſe in auras,& ingreditur.i.pedibus ſolo.i. ſuper terra & cõdit.i.abſcondit caput inter nubila,unde patet immẽſum eius excrementũ.Terra parẽs.ſ.gigantũ irritata ira deorum,q gigantes occiderant progenuit(ut perhibent,id addidi q a fabuloſum eſt) illã extremã i extremo loco,& ita peſſimam ſororem Cęo,& Encelado,illis gigãtibus exiſtentẽ celerem pedibus,& alijs pernicibus,pro(ſecundũ Serui)celeribus alijs & pernicibus pedibus,exiſtens ẽt mõſtrũ horrẽdũ,& ſup.ingens,q̃ ſunt epitheta,prius Polyphemo attributa cui.ſ.monſtro,uidelicet famæ,tot ſunt oculi uigiles,ſubter.i in occulto, quot ſunt plumę,ſup.in corpore,& ita omnia cito uidet,& celerrime defert,mirabile dictu,.i.quæ res eſt mirabilis dictu,& cui ſonãt tot linguę,& totidẽ ora, quot.ſ.ſunt in corpore plumæ,& ſurgit.i.ſurſum,more bruti erigit tot aures ad audiẽdũ, (noluit quidã coniunctim conſtruendũ eſſe:tot linguæ,& totidem ora,nã cum ſingulis linguis,binis reſpondeant oculi,& binę aures,& ita tot linguæ,& totidem ora,pro una parte ponentur,quot aures,& quot oculi,pro reliquu, ſed in monſtro non eſt ſymmetria obſeruanda quã tñ ſeruatam non de docet)& ipſa fama uolat nocte, qñ animantia dormiũt,i.per medium cęli,& per umbram terrę,ſtridens ꝑ ꝓ uelocem imperũ;

nec

iratum animum.ſ.eius, dictis.i.relationibus rerum nouarũ & ipſi diſplicentiũ, atq; aggerat.i.accumulat, iras.ſ.eius. hic.ſ.Iarbas ſatus.i.procreatus, Hãmone.i.Ioue arenario, & hoc nympha ſup.quadã Grammãtide.i.de patria aut gente Garamãtũ, rapta.ſ.ã Ioue (& hoc ſi patronymicũ intelligat, pro gentili poſitũ. q ſi quis Garamãtide, cuius nominatiuus eſt hæc Garamãtis, huius Garamãtidos, ꝓpriũ mauelit. Ordo ſit, & hoc Garamãtide nympha rupta. ſunt aũt Garamãtes, populi (ut Strabo docet) a maioris Syrtis receſſu dieb. quatuor. ad hyemalis ortus) Hic ergo ſatis Hãmone, & Garamãtide, poſuit.i.cõſtituit, & cõſecrauit. Ioui.ſ.Hãmoni, patri ſuo, ſup in regnis.ſ.ſuis latis.i.amplis cẽtũ tẽpla immania.i.ſane magna, ita ut nimitati uideant, & immania cẽſeatur, ſicut immania cetædicũtur in 5. Et poſuit cẽtũ aras, & ſacrauerat ignẽ, vigilẽ.i.uigilia ſumma, ne extinguarut obſeruandũ, appoſitione, æternas excubias.i.uigilias carta cubicula exiſtentiũ, diuũ.i. in honorẽ diuorũ, & q̃ fierent diuis, nõ à diuis, & ſacrauerat, aut fecerat. ſolũ.i.terrã, pingue.i.imbutã cruore pecudũ.ſ.mactatorũ, & limina.ſ.ueſtibulorũ, aut delubrorũ, florẽtia varijs ſertis.i.habẽtia ſerta variorũ florũ, iſq.i.& is.i.Iarba, amens animi.i.impotẽs animi more amentium, qui ſine mente ſunt ſaltẽ bona, ſicut dementes peruerſa ſunt mẽta, & accẽſus rumore amaro.i.aſpero, & acerbo, dr oraſſe ſupplex manibus ſupinis.i.habẽs manus ſupinas.i.erectas ſurſũ, oraſſe dicit.i. orõne ſeq. allocutus eſſe Iouẽ.ſ. patrẽ ſuũ, multa.i.multum, vt ſit nomen pro aduerbio aut multa.i.multas res ante aras, quas.ſ.conſtituerat, & inter media numina diuũ.i.deorũ, hoc eſt dijs teſtibus, & præſentibus. Oraſſe aũt dr ſic. O Iuppiter oĩpotens cui gens Maurusia.i. Mauritana epulata nunc.i.iam epulis ſaturata toris.ſ.triclinij, hoc eſt lectis diſcubitorijs, libat.i.offert guſtando, honorẽ Lenæi.i.Bacchicũ, hoc eſt uinũ aſpicis hæc amata interrogatio. Nam ſi dicat, Iuppiter nõ aſpicio, inferat, ergo deus non es. Sin aſpicio, ergo iniquus, qui tuos nõ iuuas, cũ ſis Iuppiter.i.iuuans pater dictus, & omnitens, an nos horremus nequidquã.i.fruſtra te, o genitor, cũ.i.qñ torques.i. ui impellis fulmina, & ignes cæci.i.fortuiti, & errore ĩ hũc, aut illũ decidentes, nõ ex pcæpto tuo in nubibus.i.qui ſunt in nubibus, dũ fiũt tonitrua, & miſcent murmura inania.i. tonitrua non timẽda cũ naturalia ſint, & non à te miſſa in uindicta maiorum? hoc eſt nũquid nõ timẽdus es? & vr̃ q ſic, q a neq; pios cultores tuos iuuas neq; impios punis. Nã fœmina, non dicit regina, ſed diminutionẽ dignitatis eius fœmina, q̃ errans.i.profuga, ſepẽ quærẽs in finibus noſtris.i.in extremis regnis noſtri oris, & poſuit urbẽ exiguã precio, q a (ut dictũ eſt) Mercatiq; ſolũ, facti de nomine Byrſam Taurino quãtum poſſent circundare tergo. cui.ſ.fœminæ, nos dedimus littus.i.extremam oram regni noſtri, arandum i colẽdum, & cui dedimus leges loci.i.iura noſtra. ut a nobis tributaria fieret (hoc autem in cõtemptũ Carthaginis finxit poeta, quaſi à primordij tributaria fuerit iure quidem licet ui præcripſerit) hæc, inquit, fœmina nobis obnoxia, & merito ſubdita, repulit.i.per cõtẽptum reiecit noſtra conubia, ac recepit Aeneam dominũ.ſ.ipſi dominaturum imperioſe, in regna ſ.ſua à nobis conceſſa. Et nũc ille, q.d. uotiſſimus Paris.i.ſimilis Paridis adulter, & alterius cubilis inuaſor (quaſi uero Dido ſibi debeatur, h.d.) ſubnixus mentũ & crinẽ madentem.i.delibutum unguẽto, hoc eſt habens mentẽ, & crinem, ſubnixum.i.fultum, & ſuſtẽtatũ, mitra Mæonia.i.Lydia, qua & Phryges utebantur (erat autem genus pilei incurui, de quo dependebat buccarũ tegmẽ ut mitris epiſcoporũ noſtrorũ) ſubnixus dicit, cũ comitatu, ſemiuiro, & ſumi muliebri) qui ſexu quidem uiri erãt, ſed aĩo, & habitu mulieres uidebantur, dr ergo nunc in dedecus ſemiuir, quia altera pars infra verum eſt, aliqñ in laudẽ, qñ vltra uitã eſt. vt in his, qui & ſemidei sũt) potitur rapto.ſ.coniugio, aut abſolute rapto.i.re cepta, aut rapina, uidelicet fœmina illa quæ noſtra cõnubia repulit. Quippe, quia certe, nos ferimus.i.afferimus, tuis templis.i.ad tua tẽpla, munera.i oblationes, aut ferimus.i.offerimus, ſup ĩ tuis tẽplis muneraque, pro & hoc eſt tñ fouemus famam inanem.i.non ſortiẽtem effectũ. Famam.n.ſignificat fuiſſe, q Didonẽ haberet coniugem quã petierat, nec uero ſimile erat quòd ab ea repelleretur & de ea fama potius intelligẽt loq q̃ de famu generis ſui aut gubernationis Iouis. Id.n.ei maxime dolet, q ab ea repulſus ſit, & ita uituperio habitus, cum ab inferiore id fiat.

EXCVBIAS diuum æternas) ueruſta quædã exempl. legãt, Excubiasq; deum. (An te genitor: cũ fulmina torques. Nequidquã horremus) in uetuſtis aliquot exempl. legere eſt. Annæ genitor. Verum in pleriſque, Ne, abſque diphthongo notatũ eſt. VARIA LECT.

AEN. Talibus orantem dictis, aramque tenentem.
Audijt omnipotens, oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat.
IV. Vade age nate, uoca zephyros: & labere pennis
Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Expectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiumque ideo bis uindicat armis:
Sed fore, qui grauidam imperijs, belloque frementẽ
Italiam regeret, genus alto a ſanguine Teucri
Prodere, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanio ne pater Romanas inuidet arces;
Quid ſtruit; aut qua ſpe inimica in gente moratur;
Nec prolem Auſoniam, & Lauinia reſpicit arua;
Nauiget, hæc ſumma eſt. hic noſtri nuncius eſto.

SERV. OCuloſque ad mœnibus torſit) Vt inde pellat Aeneã ne uideatur eſſe cõtrarium q turbãtur oĩa Ioue Africam reſpiciente. Nã utrũque a turpi liberat fama. (Voca zephyros) aut quib. Aeneas nauiget; unde eſt: Nec zephyros audis ſpirare ſecũdos, aut qui uehunt Mercurium, ut, Ventoſque ſecabat, item, Rapido pariter cum flumine poſſant. (Tyria Carthagine) Pro Carthagini, & pro aduerbio in loco, de loco poſuit, ſic Horat. Romæ Tybur amnẽ, uentoſus Tibure Romã, pro Tyburi. (Expectat) Moratur, & terit tps. (Non illum nobis) κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus. (Pulcherrima) Epitheton ꝑpetuum nec ad præſens negocium pertinens. (Grauiũque ideo bis vindicat armis!) Alij dicunt bis, ſemel a Diomedis ſingulari certamine, in quo à Diomede ꝑcuſſus eſt ſaxo iuuen. uel quo Tydides percuſſit põdere coxam Aeneæ. Et itẽ in excidio, ſicut legimus, Deſcendo, ac ducente deo. Alij dicũt ꝑ Diomedis, & Achillis certamina ſingularia, ſed quando cũ Achille dimicauit, a Neptuno liberatus eſt. Põt aũt pro Venere factum uideri, Sic Iuno imputat Veneri, quod ꝑ ea factum eſt, ut, Potes in totidem claſſes conuertere nymphas. Poteſt etiam alter ſenſus eſſe. Nã Troia ab Hercule, qui & ipſe Græcus fuit capta eſt, & intelligamus iam tunc Aeneam natum fuiſſe. Nec enim multum tempus interfuit, cũ conſtet Priamo tunc ab Hercule imperium traditum. (Grauidam imperijs) vnde multi imperatores poſſent creari, ut, Hinc populũ late regem. ideo autem grauida ablatiuo iungitur, quia etiam iam grauis illa te dicimus. unde eſt huius origo ſermonis. Sic Plautus in Amphitryone, uxor tua non puero ſed peſte grauida eſt (Belloque frementum) Exceptis temporibus, quibus à Latino regebatur, ut, Longa populos in pace regebat. Nũ alias bellicoſa fuit Italia. (Proderet) Modo protenderet.i. ꝓpagaret. Propago autem ſi genus ſignificet, pen breuis eſt, ut ſit: Romana potens Itala uirtute propago. Si de arbore dicas, producitur, pro, vt Flexos propaginis arcus: Nec ſe ſpectent prodere ſane. Significat & decipere, ut, Vnius ob iram Prodimur, & eſt infinitum hæc lexis Polyſemou (Sup ſua laude) ideſt pro ſua laude & Græcum eſt ſchema ſic enim Demoſthenes ὑπὲρ τοῦ ςεφάνου id eſt pro corona, ὑπὲρ ἐκείνου pro illo (Molitur) Præparat aut exercet (Aſcanio ne) Propter illud quod frequenter diximus, ipſi imperium deberi. ideo autem hoc aſſerit poeta, ut, laudando Iulum, Iulium Cæſarem laudet, qui ab eo originem ducit, ut, Iulius a magno demiſſum nomen Iulo. (Romanas inuidet arces) Honeſtior eſt elocutio, ſi addamus quam rem inuidemus, ut liber pãpineas inuidit collibus umbras. (inimica in gente) Præoccupat quaſi præſcius. (Nec prolem Auſoniam) ut in 6. Nunc age Dardaniam prolem quæ deinde ſequenter Gloria. (Hæc ſumma eſt) id eſt mei præcepti collectio, ut Iuuenalis, in ſumma, non Maurus erat, neque Sarmata Metras.

ASC. TALIBVS orantem &c.]Docet ſuocatum Aeneam,ab Carthagine in Italiã à Mercurio,monitu Iouis, cuius orationẽ ad Mercuriũ hoc loco recitat.De qua, cũ nihil habeamus ex Don. Ordo eſt Omnipotens.ſ.Iuppiter, audit.i.exaudiuit,pro parte, quantũ.ſ.ad hocq́uòd tacite petijt Aeneã,quẽ ſibi prælatũ dolebat illinc amoueri. Iarbã.ſ.orantẽ.i. oratorie loquentẽ talib.dictis t.p̃miſſa orõne,ac tenentẽ arã ex more.ſ.obteſtãtũ,& torſit.i.flexit,oculos ad mœnia regia.ſ.Carthaginẽſia,& ad amantes oblitos melioris famę i.immemores regni ſui,Aeneã regni quo uocabatur,& Didonẽ eius quod extruere cœperat, & alloquitur tum.i.deinde Mercuriũ ſic,ac mãdat talia, O nate.i.fili, genuit.n.eum es Maia,age,cohortãdi eſt,beneuole, uade,uocabat Zephiros,quib ſ. Aeneas,nauiget, aut,quib.ipſe ex Cyllene deferatur, & labere pennis,ſ.alarũ tuarũ, & alloquere ducem Dardaniũ.ſ. Aeneã, qui expectat.i.immorat nunc Carthagine, Tyria.i.a Tyrijs extructa,& non reſpicit.i.nõ attendit, urbes.ſ. Italicas.datas.i.conceſſas ei,fatis,i.a fatis,hoc eſt deorum uolũtate,& præordinatione,& defer.i.deorſum fer,mea dicta.i.mãdata,per auras celeres.i.quas celer pertrãſeas,& dic,ſup.illic qđ genitrix.ſ.eius pulcherrima,uidelicet Venus, uõ p̃miſit nobis illũ fore tale.i.uoluptati dedito,neq; uindicat.i.eripit,& liberũ ſeruat bis armis, Graiũ.i.Græcorũ, ſorte ſub Laomedonte, & nũc ſub Priamo aut ſemel cũ Diomede cõcurrentẽ, & ſemel in ipſa Troiæ ruina,p tela,p igneis deſcendentẽ,iõ.i.ad eũ finẽ ut mei ...eis inſeruiat,ſed promiſit, ſup.fore.i.futurum eſſe. talem ſup .aut eum,qui regeret imperijs.Italiam grauidam imperijs, & fremẽtẽ bello.i.Martiã,"& bellicoſam. (Reſpicit ad Auguſtũ, qui inde originem traxit)& qui proderet.i porro dederet,hoc eſt p̃pagaret,& porrẽderet genus.i.progeniẽ,ab alto ſanguine Teucri.i quod per Teucrũ auctũ eſt , aut Teucri, pro Dardani, ac mitteret totũ orbẽ ſub lege, quod Auguſtus tãdem effecit. Si nulla gloria tantarum rerũ,accendit.i.incitat ardenter,eum nec ipſe molitur.i.cũ molimine tentat laborẽ,ſuper.i.pro,ſua. i.p̃pria laude, ne.i.an ipſe pater.ſ.cũ ſit pater Aſcanij (dubitat tñ Titus Liu.an huic Aſcanio,an uero poſthumo, regnum obuenerit)inuidet Aſcanio,arces Romanas,quæ,ſ.olim ab Aſcanij progenie extruentur , quòd in perſona Iouis rectè dicitur, qui ſciuit Romanas arces futuras.Quid ſtruit.ſ.in Cartagagine? aut qua ſpe moratur in gente inimica?nec reſpicit prolem Auſoniam!aut quæ in Auſonia.i in Italia oritura eſſet, aut Lauiniam puellam regiam, quam Didoni præferendam innuit?&c, pro:i.nec reſpicit arua Lauinia?quæ.ſ.illi in agro Laurẽti ſubijcientur.Nauiget,non dicit quo,ſed ſatis innuit in Italiam nauigandum,id tamen non dicit, quia prius in Siciliam deferẽtur. Hæc eſt ſumma ſ.mandatorũ, hoc eſt omnia mandata mea in hoc recidunt, ut quam primam nauiget, & ergo eſto nuncius noſtri,ſcilicet mandati,aut dicti,hic,id eſt in hac re.

VARIA LECT. TVNC ſic Mercurium alloquitur)In antiq.aliquot, Tũ habetur (Non reſpicit urbes)In Oblongo lib.& in Med Perſpicit. In aliquot alijs Proſpicit.habetur.(Genus alto a ſanguine Teucri)In lib.pleriſq ueteribus abſque a, p̃poſitione ſcriptum eſt, Genus alto ſanguine,uenuſtate haud quaquam pari.

POE. Dixerat.ille patris magni parere parabat
Imperio:& primum pedibus talaria nectit
Aurea;quæ ſublimen alis,ſiue æquora ſupra,
Seu terram,rapido pariter cum flamine portant.
Tum uirgam capit.hac animas ille euocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia tartara mittit;
Dat ſomnos,adimitque, & lumina morte reſignat
Illa fretus agit uentos & turbida tranat
Nubila. iamq; uolans apicem, & latera ardua cernit.
Atlantis duri,cœlum qui uertice fulcit;
Atlantis,cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput,& uento pulſatur,& imbri:
Nix humeros infuſa tegit:tum flumina mento
Præcipitant ſenis,& glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit;hic toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit,aui ſimilis,quæ circum littora,circum
Piſcoſos ſcopulos humilis uolat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter,cœlumque uolabat,
Littus arenoſum Libyæ, uentosque ſecabat
Materno ueniens ab auo Cyllenia proles.

SERV. PArere parabat] Non tãden quaſi numen infectius,ſed dictis obtẽperat. [Talaria nectit) Mercurius ideo dicitur habere pẽnas, quia citius omnibus planetis in ortum ſuũ recurrit. Vnde & uelox & errans inducitur,ut, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Tum uirgam capit.i. caduceũ, qđ primo Apollo habuit, & donauit Mercurio, lyra ſibi tradita. Sic Horat.Fraternaq; humerũ lyra,huius aũt uirgæ hæc rõ e ſt , Mercurius d: orõnis deus dr̃, & interpres deorum,Vñ uirga ſerpentes diuidit.i.uenena . Nam bellantes interpretum oratione ſedantur. Vnde ſecundum Liuium legati pacis , caduceatores dicũtur, ſicut.n.per ſaciales bella inducebantur , ita pax per caduceatores fiebat.ἐρμῆς autem Græcæ dicitur , ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας. Latine interpres . [Animas] Pro umbris ſecundum poeticum morem Animæ.n.in cœlo ſunt,ut Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis Huius aũt rei ratio alterius eſt ſcientiæ. [Lumina morte reſignat]Claudit perturbat Eſt & aliud quod Phyſici dicunt pupillas quas in oculis uidemus,morituros ante triduum nõ habere,quibus nõ uiſis, eſt ſumma deſperatio. Hoc ergo dicit Reſignat,hoc eſt aufert ſigna luminis[Tranat]trãſuoluat,ut,Nare per æſtatẽ liquida ſuſpexeris agmen.[Apicem,& latera]Bene et quæ ſunt hominis dat.Nã rex fuit,qui cum audiſſet oraculo cauendũ eſſe a Iouis filio,& tumorem nullum ſuſciperet, à Perſeo in montem conuerſus eſt uiſo Gorgonis capite, eo q illum noluit ſuſcipere.Vt aũt in primo diximus, peritus aſtrologiæ fuit.Nã & Herculẽ docuit.Sane latine Telamon dr̃,ſicut Nilus Melo [Fulcit] Suſtinet nam altus eſt nimis. [Nix] Niuis facit,ſed uerbum ningit nõ hinc uenit,ſed ab eo quod eſt hæc ninguis , & hæ ningues . Sic Lucret. Albas effundere ningues. Ninguit aũt prima perſona caret,& ſecunda,quia nõ eſt in noſtro arbitrio.[Præcipitant,] ut, Nox humida cœlo præcipitat. [Senis]ani propter ætatem,aut alluſit ad niues, ut Gelidus canis cum montibus humor Liquitur. [Paribus alis) Leni uolatu,ut dixit,&,In cœlum paribus ſe ſuſtulit alis.[Cyllenius] Ab auias unde paulo poſt, Cyllenia proles. Aut à Cyllene Arcadiæ monte, ubi dicitur eſſe nutritus.[Toto corpore]uno impetu excuſſus. Sic Lucan. nec ſu tellure cadauer Paulatim per membra leuat, terraq; repulſum eſt Erectũq; ſemel . [Aui ſimilis] Incõgruũ heroo credidit carmini ſi mergũ diceret, ut alibi Ciconiã per periphraſim poſuit Cãdida uenit auis longis inuiſa colubris. Sic eſt, Et tecta cum ardende uideret Scintillare oleum. [Littus arenoſum Libyæ.] Bene arenoſũ addidit,Nam in Libya erat, ſe non in arenoſa Mauritania.n. aſpera,& ſilueſtris eſt, Materno ab auo]Per Maiam Atlantis filiam.

ASC. DIXERAT &c.]Docet quõ Mercurius,qui dr̃ deorũ nuncius , Ioui obſecutus eſt,ea.n. eius planetæ natura eſt,ut q.buſcunq; coniungitur , eorũ naturam ferè induat , ideoq; ſtatim paret,nec reſpõdet. De hac autem re hoc ſolum reperi apud Donatum.[Auo materno)Ab Atlante monte,in quẽ Atlantem patrem Maiæ conuertit perſeus.Ordo eſt. Dixerat.ſ.Iuppiter, ille.ſ.Mercurius,parabatur parere.i.obedire imperio magni patris , & nectit primum pedibus.ſ.ſuis talaria i.indumenta,ad calos uſq; diſſuentia,aurea.i.fulgentia more auri, quæ.ſ.talaria portant.ſ.eum. ſublimen.i,ſupra limum,hoc eſt terram exaltatũ,alij i.per alas illi annexas,pariter.i.ſimul,cum flamine.i.uento,rapido.i.raptim uolanti,ſiue ferri uelit ſupra æquora,ſeu ſuper terram,tũ .i.deinde capit,uirgã.i.caduceum, & ille euocat qñ.ſ.uult, hoc eſt euocare ſolat,ac poteſt hac.ſ.uirga, Orco.i.ab inferno,animas pallenteis i.umbras defunctorum,& mittit alias.ſ.animas ſub tartara.i. loca profundiſſima , & obſcuriſſima in inferno, hoc eſt alias ducit ad inferos,alias reducit ab inferis,[nã Ethnicorum ,multorum diſciplina,eſt animas quidẽ nõ interire,ſed poſt interualla certa, quæ uiuendo bene aut male,meruerunt habere longa aut breuia) redire ab inferis in corpora, non eadem , ſed alia & earum ducendi , ac reducendi miniſtrum eſſe Mercurium,qui quaſi caduceator deorum eſt.Caduceator aũt eſt, quẽ uulgus ambaſiatorem uocat. Et ipſe dat ſomnos, hac uirga,& adimit aufert ſomnos,& reſignat,id ẽ aperit,lumina ſupp.clauſa morte,nã re,ſignificat contrarium,dum ad dictorum

nem imporeantẽ clauſatum, iũgitur,q̃ a ergo ſignanter litere & arcæ,dũ clauſæ ſunt, reſignare ſere accipiuur ,p co quod eſt aperire,& recludere). Seru.tñ accipit, quaſi ſit, reſignat.i.iterũ ſignat, morte.ſ.ſutura, lumina.i.pupillas, quas aufert, & ipſe fretus.i.adiutus,illa.ſ.uirga,agit.i.impellit uentos,& tranat.i. tranſuolat. nubila turbida.i, ẽt cõmota, & ipſe uolãs cernit iã epicẽ.i.uerticẽ,& lateta ardua Atlantis,illius montis in Mauritania,duri.i.ſaxoſi,qui.ſ.mõs,(ſed allud ad Atlantem regẽ auũ maternum,eius qui in eum montem cõuerſos fingitur?fulcit. i.ſuſtinet,ut ruſticis ad pedẽ eius ſtantibus videť,uertice i.ſummitate capitis ſui cęlum Atlantis, inq̃ t, cui caput piniferũ.i in quo multę pinus creſcunt,cinctum i.inuolutum aſſidue,attis .i.obſcuris nubibus pulſatur uento,& imbri, ſed nix infuſa,tegit humeros.i.iuga eius tum.i.inſuper, flumina præcipitant, ſup.ſe.i p̃cipitanter cadunt, mento.i.de mẽto, ſenis.ſ.Atlantis, niue caneſcetis,ſed alludit(vt dixit)ad hominẽ,quaſi diſtillaret de barba hoc eſt, iuxta uerticẽ eius & Barba horrida i.aſpera, riget glacie i.ſtirijs:Cyllenius.i.Mercurius,i Cylleno nutritus, nitens.i.conãs deſcendere,alis paribus.i.æquatis,ut facũt magnæ aues dum deſidunt,conſtitit.i.requieuit primum,hic.i.in Atlante monte,& ipſe præceps.i.p̃cipitanter deſcendens,miſit ſe hinc.i.ab hoc loco, toto corpore.i. conatu totius corporis, ad vndas.ſ.maris Libyci,iuxta Chartaginẽ miſit,inquã exiſtẽs ſimilis ſui.ſ.merge,quæ uolat humilis circũ littora,& circum ſcopulos piſcoſos.i.piſcibus refertos,iuxta æquota.Proles cyllenia i.Mercurius, ueniens.i.deſcendens ab auo materno i.ab Atlante Maiæ,q̃ mater eius eſt patrir,uolabat, haud i.non aliter, ſed eodẽ modo inter terras, & cœlum & ſecabat.i.diuidebat litus arenoſum Libyæ,quia illic arenæ abundat, & uentos.i.ſuperabat ſimul uentos,& globos arenæ altos.

VARIA LECTIO.

HAC animas ille euocat Orco] In Long. quidem exempl. Vocat,eſſe uidetur,ſed ſi accuratius inſpicias. Ill'uocat, more Græco per apoſtrophen ſcriptum deprehẽdens.[Alias ſub triſtia Tartara mittit]In ueterib. aliquot lib. Sub Tartara triſtia legiť,mutatis loco dictionib.[Haud aliter terras inter,cœlũq; uolabat, Littus arenoſum] in Oblongo lib.in Med. & aliquot alijs ſequitur verſus.Materno veniens ab Auo Cyllenia proles Littus arenoſum,Libyæ,uentosq; ſecabat.In pleriſq; lib.poſt dictionem,Arenoſum,Ac,in nonnullis, Et reperitur, hoc mõ copulatiua poſtpoſita.Littus Arenoſum,& Libyæ,uentosque ſecabat,ut diſſolutum membrum ita apte conectit.

Et primum alatis tetigit magalia plantis:
Aeneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conſpicit.atque illi ſtellatus iaſpide fulua
Enſis erat: Tyrioque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreuerat auro.
Continuo inuadit MER. Tu nunc Charthaginis altę.
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Extruis,heu regni,rerumque oblite tuarum.
Ipſe Deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator cœlum, & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre iubet celeres mandata per auras,
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris ocia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem:
Aſcanium ſurgentem,& ſpes hæredis Iuli
Reſpice,cui regnum Italiæ,Romanaque tellus
Debentur. POE. Talli Cyllenius ore locutus,
Mortales uiſus medio ſermonte reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.

SERV. MAgalia] Afrorũ caſas, & mapalia, idẽ ſignificans,ſed magalia, ma, ,pducit, mapalia uero corri- *Magalia.* pit: vt, Et raris habitata mapalia tectis. [Iaſpide fulua] Pro uiridi,vt,Fuluaq; caput vectẽ cur olus. Dirit ẽt Plinius in naturali hiſtoria, multa eſſe iaſpidũ genera,in quibus etiã fuluam commemorat.[Enſis erat],p vagina poſuit.Et multi aſpidem uolunt ad gratiã pertineret.[Læna] Genus ueſtis.Eſt autẽ proprie toga duplex, amictus auguralis.[Inuadit] Habitum futuræ orõnis oſtendit. Notandum non eum tñ nuncij, ſed etiã caduceatoris ideſt oratoris officio fungi.Nã & ,pſuadet, & nunciat.[Vxorius] Vxori ſeruiẽs. Horatius,Vxorius amnis.[Ipſe] Dat dictis auctoritatẽ: ut, Quæ Phœbo pater omnipotens.[Claro demittit Olympo]Olympus quaſi ololampus dictus eſt,ſiue mõs ſit Macedoniæ,qui dr̃ eſſe diuerſorium deorum, ſiue cœlũ. Vnde addidit Claro,ut Plẽmyrium undoſum. Accentua ſane Græcus tũc po acit eſſe,ſi ſit Græca declinatio:ut,ὄλυμπος ὀλύμπου.Nam Latine Olympi.[Torquet] Regit. ſuſtinet: ut cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques [Numine]autem, eſt aut nutu,aut poteſtate.(Hæc)Quæ dicturus eſt.Nã ſupradicta ex ſe dixerat, [Terris]Per negligentiam tempora conſumis.Salluſt.Ibi triennio fruſtra trito.[Debẽtur] Honeſtius plurali numero rẽdit. (Surgentem]Creſcentem:ut,Surgẽtem in cornua ceruum Et, Surgentemq; nouæ Carthaginis arcẽ.[Cyllenius] Antonomaſium eſt pro ,pprio.[Ore]Oratione. (Mortales uiſus)Aut opulis ſe Aeneæ ſuſtulit, aut humanã reliquit effigiẽ,quã ſumpſerat, ut ab Aenea poſſet uideri,qđ melius eſt.)Medio ſermone)Atqui executus eſt oĩa quæ Iuppiter dixerat,ſed ſermo eſt cõſermo orationis, & cõfabulatio duorum uel pluriũ.Medius ergo eſt ſermo,cum perſona cum aqua quis loquitur,non reſpondet,ut nunc fecit Aeneas.

ASC. VT primum alatus, &c.) Docet quõ executus eſt mãdatum Iouis.de quo Donat.ſic dicit.(Inuadit) Inuectiuã futurũ eſſe, hoc uerbũ oſtendit.Et ea hoc acri habitu debuit eſſe Iuppiter. (Tu nunc)Obiurgatio eſt,potius,quẽm inuectio.Nam cõmune ſibi facit hoc damnum. & doler decipi ſpẽ ipſius,& filij,qđ nõ faceret,ſi accuſatoris animum gereret.(Pulchram uxorius urbem)Stulti eſt aliena curare,ſua negligere.(IpſeDeum)Huius perſonæ auctoritate,grauiorem facit ſuam obiurgationẽ & ut maior ſit metus. poteſtatem ipſius deſcribit. Veruq; aũt, damnat,quod ſubleuet inimicorũ opes,& quod in re agenda ociom ſibi proponat,quoniã negligentis eſt, & incauti. Addit, ne per eum pereat, quod Aſcanio debetur,quod niſi p ipſum præſtari non poteſt. [Medio ſermone] Quia non expectauit reſponſum, quod erat dimidium ſermonis,qui oritur,inter duos. Hæc ille. Ordo eſt.Vt,id eſt ubi, aut cũ primum, ſcilicet Mercurius, tetigit plantis alatis.i.quibus talaria cum alijs annexuerat, magalia .i. Pœnorum domos humiles, ipſe cõſpicit Aeneã fundantẽ arces,& nouantẽ i. noua facientẽ, tecta.ſ Carthaginis, futuræ Rom. imperio inimicæ, atque enſis erat ilii ſtellatus.i radiãs,& quaſi ſtellis ornatus, iaſpide.i.gemma illa, fulua.i.ſua uiridi admixto albo, & Læna .i. chlamys ardebat.i.reſplẽdebat illi,mũrice Tyria.i.purpura Tyria, q̃ dibapha.i.bis tincta, illic eſt, & cæteris præſtat,demiſſa.i.deorſum miſſa,& reiecta,more militantiũ,ex humero quæ munera fecerat Dido diues,& diſcreuerat telas.i.ſtamina, tenui auro.i.fila diſſecto. Continuo, i. ſtatim,ut uidit eum,inuadit.ſ.Aeneam, dicẽs ſup tu.i.tu ne q auctor Rom.imperij eſſe debes, locas nunc fundamenta altæ Chartaginis q̃ ſ tui nepotes euerſuri ſunt,& tu uxorius,id eſt uxori nimiũ deditos extruis urbem pulchram:tu,inq̃ ,heu,dolentis,& exprobantia, oblite.i.qui oblitus es, &(ſecundũ Vallam dicere poſſet,non minus oblitus(rerũ tuarũ.i.tot oraculis tibi reuelatarũ. Ipſe regnator deum.i. deorum.ſ.Iuppiter, q torquet,id eſt implet,aut agit,& ſuſtinet,numine,id eſt nutu & poteſtate,cœlum & terras.i.ſumma,& infima,cęleſtia,& terreſtria,demittit.i.deorſum mittit,& de claro Olympo.i.cœlo,me tibi.i.ad te,& ad commodum tuũ,& ipſe iubet.ſup.me, ferre hęc mandata,quę,ſcilicet dicturus eſt,per auras celeres,i. quas celeriter pertranſiuimus iuſſu eius dicẽs,ſup.Quid ſtruis, aut qua ſpe terit.ocia,id eſt per negligentiam conſumis tẽpora.quib.ocio uacas terris Libycis?q.d inimicis,& tibi uegatis. Si nulla gloria tantarum rerum,quã ię,ſ.tibi ,pmiſſæ ſunt,nec ipſe,id eſt tu moliris laborẽ,ſuper,id eſt pro tua laude,reſpice, id eſt clementer attende, Aſcanium ſurgentẽ, id eſt creſcentẽ, & ſpes Iuli,id eſt quas cõcipere potes de Iulo hęredis,i.qui tibi hæres eſt, & cui poſt te regnum Heſperiæ debetur. vnde dicit, Cui regnũ Heſperiæ,& tellus Romana debentur,ſcilicet ex fatali pręordinatione,Cyllenius,id ẽ Mercurius locutus tali ore id eſt oratione acriter prolata,reliquit uiſus mortales, ſcilicet Aeneæ,cui ſe uidendũ exibuerat, ſermone exiſtente adhuc medio, id eſt nullo reſpõſo dato, & cum ille plura putabat dicturus,&

rus & euanuit procul, ex oculis in tenuem auram, reſoluto. ſ. corpore aerio uiſibili quod aſſumpſerat.

VARIA LECT.

DEMISSA ea humeris) in peruetuſtis admodū exemplaria, Dimiſſa legitur. (Audeat affatu? & q̃ prima exordia ſumat?) In nonnullis libris oppido. q̃ uetuſtis nō inuenuſte legit̃ abſq; particula copulatiua, Audeat affatu? q̃ prima exordia ſumat.

At uero Aeneas aſpectu obmutuit amens,
Arrectęque horrore comæ, & uox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque deorum,
Heu quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? & quæ prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc
In parteſque rapit uarias, perque omnia uerſat
Hæc alternanti potior ſententia uiſa eſt.
Mneſthea, Sergeſtumque uocat, fortemq; Cloāthū:
Claſſem aptent taciti ſocios ad littora cogant,
Arma parent, &, quæ ſit rebus cauſa nouandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus; ocyus omnes
Imperio læti parent ac iuſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit, armari claſſem, curſumque parari.
Sæuit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris
Thyas, ubi audito ſtimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque uocat clamore Cithæron.
Tandem his Aeneam compellat uocibus ultro.
DIſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas; tacituſque mea diſcedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido;
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem:
Et medijs properas aquilonibus ire per altum
Crudelis, quid ſi non arua aliena, domoſque
Ignotas peteres & Troia antiqua maneret,
Troia per undoſum peteretur claſſibus æquor;
Me ne fugis; per ego has lacrymas, dexteráq; tuā te,
Quando aliud mihi iam miſeræ nihil ipſa reliqui,
Per connubia noſtra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miſerere domus labentis, & iſtam
Oro (ſi quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſidera adibam.
Fama prior. cui me moribundam deſeris hoſpes;
Hoc ſolum nomen quoniam de coniuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat; aut captam ducat Getulus Iarbas;
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles ſi quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret:
Non quidem omnino capta, aut deſerta uiderem.

SERV.

ARrectęque horrore comæ) Subaudi ſunt. (Dulceſq; relinquere terras) Minus eſt quāquā. Et nec uideatur ingratus, deorū excuſatur imperio. ſic ipſe in 4 Sed me iuſſa Deum. (Ambire) Blanditijs circumuenire. Et ambio aliā rem dicimus, ut, Neu connubijs ambire Latinum. Exordia) Orationē ſcd exordium in duo diuiditur, in principium & orationem, ſicut in Rhetoricis legimus. (Alternanti) Varia mēte tractanti. Et per hoc oſtenditur cogitaſſe eum etiā amorem, ſed prætuliſſe uoluntatem deorum. (Taciti) Sine ſtrepitu celantes conſilia. (Arma parēt) Contra impetum iratæ forte Reginę [Quando non eſt hoc loco temporis, ſed ſignificat ſiquidem, & eſt coniunctio ratiocinantis Sane qñ breuis eſt naturaliter, ſic Serenus, Qñ flagella ligas, ita liga Virgilius uſurpat, Si qñ Tybrim uicinaq; Tybridis arua. (Quis rebus dexter modus.) Quis ſit optimus rebus euentus (Læti) Alacres, feſtini. (Faceſſunt) Frequentatiuū eſt ut in Georgicis, Matris præcepta faceſſit. Alias diſcedit ſignificat, ut Terentius. Hæc hinc faceſſat, tu moleſtus ne ſias. (Præſenſit) ac ſi diceret, antequam ille moliretur, & nimia in hoc uis amantis exprimitur. (Omnia tuta timens) Deeſt etiam, & eſt exaggeratio (Eadem fama) quæ & Iarbæ nunciauerat. (Curſumque parari) Nauigationem, ut, Ni teneant curſum. (Inops animi) Sine animo, ſine conſilio (Bacchatur:) Furit more Bacchārum. Et bene uno ſermone præoccupauit futuram cōparationem. (Thyas) Baccha nam ſicut a Baccho Bacchæ, ſic & à Thio Thyades dicuntur. Commotis autem ſacris ideo dixit, quia in ſacrorum renouatione cōmouebātur ſimulacra. Vnde Horatius, Non ego te candide Baſſareu inuitum quatiam. (Trieterica) Triēnalia Liberi enim ſacra tertio quoq; anno innouabātur. Sane ſecundum. (Orgia) apud Græcos dici omnia ſacra ſicut apud latinos ceremonię dicūt. Sed tam abuſiua ſacra Liberi, orgia uocantur, uel ἀπὸ τῆς ὀργῆς id eſt e furore, uel ἀπὸ τῶν ὀρῶν, a montib. (Nocturnuſq; uocat) Nocte celebratus. vñ ipſa ſacra, nyctelia dicebantur q̃ populus R. excluſit cauſa turpitudinis. Cithærō autē mons ex quo, clamor ueluti numinis Bacchas uocabat, (Diſſimulare etiam) Satis artificioſa allocutio. Nam & ſibi cōſuluit, ſub ſpecie utilitatis Aeneæ. Diſſimulare autē ideo, ac ſi diceret, ita rem pudendam cogitas, ut eam facere moliris. Supra enim dixerat, Quæ rebus ſit cā nouandis diſſimulent. (Data dextera) Fœdus amicitiarum (Hyberno ſidere) Non hyeme, ſed hyemali ſidere, aut propter quod ait ſupra, Dum pelago deſæuit hyems, & aquoſus Orion. Ergo aut pro tempore, ut, Quo ſidere terram Vertere Mecœnas, aut re uera ſidere, propter Orionem. (Crudelis) Etiam in te odio mei. ſic Lucanus de Cæſare, Sæuitia ē uoluiſſe mori. (Domoſque ignotas.) ac ſi diceret, Chartago tam tibi nota eſt, licet & hic aliena ſint arua. (Troia antiqua maneret) ſi deeſt, & quaſi per interrogationem intelligendum. (Me ne fugis? Adhuc aperte non uult imputare beneficia, ſicut paulo poſt irata.) Nihil ipſa non pudorē, non regnū. (Inceptos hymenęos) qui ipſa nouitate ſunt dulces (Dulce meum) Tetigit rem inhoneſtam. Sic Terent. Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus (Tyranni) Nihil intererat apud maiores inter regem, & tyrānum: ut, Pars mihi pacis erat dextram tetigiſſe tyrāni. (Fama prior) Quæ melior fuit ſine dubio. Hoſpes. Aeneas, & hoſpes fuerat, & maritus: ſed modo maritum ſe negat, hoſpitem confitetur: unde nunc Dido. h. d. Cui me deſeris hoſpes? (Hoc ſolum nomen quando de coniuge reſtat) Hoc eſt ſupereſt. Alij reſtat intelligunt reſiſtit, id eſt contrarium ſibi eſt. Nō nulli dicūt, Hoc nomen ſolum qm̃ ſupereſt, ut te coniugem dicā. Dicitur autem ingenti affectu hoc uerſus Virgilium pronuntiaſſe, cū priuatim paucis præſentibus recitaret Auguſto. Nam recitauit uoce optima primum, tertium, & quartum. (Saltem) uel hoc Eſt autem ſermo tractus a captiuis, qui cum tenerentur ab hoſtibus dicebant, Sublatis omnibus, ſalutem cōcede. Inde per Synæreſim hic natus eſt ſermo, ut in contemptu rerum, multarum pereunt aliquid Saltem dicamus. Ante fugam ſoboles (Et amatoriæ, & mare Nam & fugam dicit, quam ille nominat profectionem. Amor autem ex filij deſiderio comprobatur. (Si quis mihi) Bñ iterat Mihi, & ſecundum ius loquitur. Nam ubi non eſt iuſtū matrimonium, liberi matrem ſequuntur. (Qui te tantum ore referret) aut ſic dixit, quaſi amatrix, ut ſupra de Aſcanio. Infandum ſi fallere poſſit amorem. Aut illud dicit, Optarem filium ſimilem uultu non moribus tuis.

AT vero Aeneas &c.) Recitat qũo Aeneas ſic admonitus fugam .i. clandeſtinā profectionē parabat, utq. eam ſenſit amans Dido, unde hæc duntaxat reperi Donati verba. (Atq; animum nunc huc) In tam ambigua conſultatione, ꝑualuit in religioſo viro diuinū ꝓceptū. Ordo eſt. At vero .i. ſed certe, Aeneas amēs .i. attonitus, aut ſtupefactus, & quaſi ſine mente, aſpectu .ſ. minaci ipſius Mercurij, obmutuit .i. loqui nequiuit, & comæ .i. capilli abruptæ, ſup. ſunt .i. riguerunt, horrore .i. præ horrore, & voc. ſ. eius, hæſit .i. conglutinata eſt faucib. ita ut penitus raueſceret, & ipſe ardet .i. ardenter concupiſcit, abire fuga .i. ſecretā profectionem, fugæ ſimili, & relinquere terras dulces .i. quib. Didonē dulcem inuenerat, attonitus .i. ſtupefactus, quaſi tonitu Iouis percuſſus, tanto monitu, & imperio deorū .ſ. Iouis, & Mercurij, aut ſimul omniū deorū, qui talia fata Aeneæ conſenſerāt. Heu, amare dolentis, interiectio. q. d. dubitabat, quid agat, dicēs, heu, & dubitans quo allocutionis modo, audeat ambire .i. ambiendo, hoc eſt, ſuppliciter precando tentare reginam furentem .ſ. ſ. impatientia amoris, & quæ exordia ſumat prima, ad inſinuādū neceſſariā profectionē ſui, atq; diuidit animū celerē .i. celeriter fluctuantē, nunc .i. aliqñ, huc .i. in hanc ſnīam, nunc .i. aliqñ, illuc .i. in illam ſnīam, & rapit .i. uiolenter trahit eum in partes uarias & uerſat eum per oīa .ſ. tentamenta, & cōſilia hæc .ſ. quæ dicturus eſt poeta, uiſa eſt alternanti .i. alternatim nunc hanc, nunc illā approbanti, potior, ſup. cęteris, ſi multæ erant. aut potior .ſ. illarum duarum, quas nouiſſimus uerſabat. ipſe vocat Mneſthea Sergeſtū, & fortē Cloanthum, ſummos illos gubernatores nauiū, ut in V. patebit in nauali certamine, uocat, ſup. ve aut imperans poſtquam aderant, ut ipſi taciti .i. tacentes, & ſilentes, aptent claſſem, & cogant .i. in unum cōpellant ſocios ad litora, & ſup. parent arma .ſ. contra uim Tyriorū, & ut diſſimulent, quæ ſit cā reb. nouandis .i. cur res innouent, & claſſē aptent, & ſup. dicebat ſeſe .i. ſemetipſum, inter ea .ſ. dum claſſis aptaretur tentaturū aditus .i. acceſſus, & quæ tēpora fandi .i. loquendi. ad eā de profectione, eſſent molliſſima .i. cōuenientiſſima & maxime oportuna, & qui modus ſit dexter .i. cōueniens & aptus, reb. .i. proſpere gerendis, qñ .i. qñquidē optima Dido ne ſciat .ſ. qđ abire uelit, & non ſperet .i. formidet (per cōtrarium, nam ſperamus bona) amores tantos, quantos .ſ. iā experta erat rumpi .i. poſſe, aut ꝙ diſſoluantur (Sunt qui legant, et quæ molliſſima, &c. ut ſit, unde quæ molliſſima tpa fandi, quis .i. qualis modus, dexter rebus, ſed minus procedit, quia tūc diceret ꝙ molles, & quā dexter) Oēs .ſ. ſocij parent ocyus .i. ualde cito imperio .ſ. Aeneæ, lęti .i. uoluntarij, & morigeri, aut quia ſicuti alibi diximus (ſemꝑ in Italia læti inierunt iter, quaſi natura eos in patriā reducente, unde eſt Vix e conſpectu Siculę telluris in altū Vela dabant lęti. &, Italiā, ſocij læto clamore ſalutant, & Quo tādē Italia mecū lætere reperta, & ſæpe alibi, ac, pro, &, feciſſent .i. factū eū, iuſſa .i. quæ iuſſerat. At .i. ſed regina præſenſit .i. priuſquā parati eſſent, ſenſit dolos .i. doloſam profectionē. Nam, ſup. quis poſſit fallere amantē? q. d. nemo, unde ipſa excepit prima, motus futuros, timens oīa tuta .i. ēt tuta nedū formidanda, uā res eſt ſolliciti plena timoris amor. Eadē fama. q. ſ. detulerat ad Iarbā, eam Aeneæ nupſiſſe, aut ueniſſe Aeneam. Cui ſe pulchra uiro dignetur iūgere. Dido, eadē, inquā detulit ſ Ad Didonē, claſſem .ſ. Aeneæ, armari .i. armis, hoc eſt, inſtrūs oīb. tā bellicis, quā alijs inſtrui, & curſū .i. feſtinā nauigationē parari: & iō ipſa inops .i. impotēs, aī .i. rōnis, ſæuit .i. furit acribe, incēſa .ſ. furore baccat .i. more Bacchātiū decurrit, ꝑ totā vrbē, exiſtēs ſup. talis, qualis, ſup bacchatur Tyras .i. ſacerdos Bacchi, excita .i. excitata, & euocata, ſacris .ſ. Bacchi, hoc eſt Orgijs aut Bacchalib. cōmotis .i. cū motu fieri cœptis, ubi .i. quo tpe. Orgia .i. feſta Liberi .i. trieterica .i. triennalia, quæ tertio quoq; anno fiunt, ſtimulant .i. inſtigant, & quaſi ſtimulis agunt eā, & hoc Baccho audito .i. ꝑcepto aduentare, & Cythæron mōs ille Baccho ſacer, ſicut Helicon Apollini. nocturnis .i. in quo exercentur. feſta, tēpore nocturno, uocat clamore .i. reſonātia aut reboatione. [Tādē his, Aenea, &c.] poeta, quā argutiſſimā inducit Didonis ad Aeneā, orationē, quā ipſe ſibi placere oſtendit, ex ea re, ꝙ eā priuatim Auguſto recitauerit, qua ēt D. Auguſt. ad lacrymas compulſus eſt, unde miſerationis plena eſt. De qua tñ pauciſſima extant Donati uerba, nihil. n. inuenimus, niſi ꝙ dicit (Ante fugā) Dixiſſe Didonē, ne honeſter iē dicendo. Ante diſceſſum. Ordo aūt eſt. Dido cōpellat .i. alloquitur, tandē .i. poſt longā cogitationē, Aeneam, ultro .i. non expectātē eius cōpellationem, his vocib. .i. ſubſequentib. uerbis O perfide, eccē conſtantiam mulierbē, quæ dixerat. Credo equidē (nec uana fides) genus eē Deorū nunc dicit, O perfide, ſperaſti .i. ſperaſti ne ēt poſſe diſſimulare .i. per diſſimulationē celare, tm̄ nefas, quantū .ſ. eſt amantem & bene meritā ſic deſerere? q; pro .i. ſperaſti ne diſcedere tacitus .i. tacens, ſecretus diſcedere .ſ. poſſe mea terra? Nec noſter amor te net te, nec dextra .i. fides, data .i. promiſſa quōdā, nec Dido moritura, ſi diſceſſeris, ſup. crudeli funere, quia morte, quam ſibi illatura eſt, unde vr̄ eē tunc decreuiſſe, ſeſe interimere ſi diſceſſerit. Quin ēt .i. inſup, tu moliris .i. cū mole, & difficultate paras, claſſem ſidere hyberno .i. hyemali, & tēpeſtatē excitare ſolito, & properas ire per altum .ſ. mare, Aquilonibus .i. uentis illis vehementer nociuis, medijs .i. in ſummo uigore exiſtētib. aut tā flantib exiſtens: crudelis .i. impius & immitis, ēt in te ipſum odio mei. q. d. qui ſe piū in Deos, & patrē fuiſſe iactitauit, nūc in ſeipſum impius eſt ut mihi officiat, nā immemor ſalutis in ſummo periculo mare cōſcēdere parat, quid, ſup. dicere poſſem, ſi nō peteres arua aliena, & domos ignotas, & ſi Troia antiqua maneret, q. d. nō tā legitime iraſcar, ut nunc, quia tūc cōuenienter Troia peteres claſſib. ꝑ æquor vndoſum .i. vndis, & procellis plenū. Fugis ne me? q. d. id nō merui, unde addit, Ego oro te, ꝑ has lacrymas quas effundo, & ꝑ tuā dexteram .i. uirtutē, & fidē, quā mihi quondam dediſti) quando .i. qñquidē, ipſa .i. ego non reliqui mihi miſeræ iā nihil aliud .ſ. ꝑter fidē datam de futuro, quia non erant celebratæ nuptiæ, aut quia nō potuit eū, cogere (& oro, per noſtra connubia, quia (ut patuit) coniugiū vocat, hoc ꝑtexit nomine culpam, ſed ſi dicat Aeneas non eſſe connubia, addit) ꝑ Hymenæos noſtros .i. auſpicia nuptialia, aut per primos cōcubitus. Oro, inquit, ſi ego merui bene de te quid .i. aliquid, aut in aliquod, & ſi quidquam meū .i. conſuetudinis meæ, fuit tibi dulce .i. delectabile, miſerere domus .i. familiæ meæ labentis .i. tendentis in ruinā, & excidiū, & exue iſtā .ſ. tā ingratā, & indignā, tua pietate mentem .i. voluntatem. Nā iſte, ad ſecundam perſonam, & ad contemptum pertinere ſolet. ſi quis locus eſt adhuc .ſ. reliquus, precibus. Locum autem eſſe dicere, dupliciter docet, & ob merita erga eum ſua, quæ uerecūde tetigit, & ob dana quæ ꝑꝑ eū paſſura eſſet, ſi abiret, quæ addit dicens, gentes Libycæ, & Tyranni .i. reges ſuperbi Nomadū pro Nomadarū populorum Lybiæ, odere ideſt oderunt ſup. me ꝑꝑ te .i. quia te coniugē abſumpſi, & Tyrij .i. ſubditi mei, infenſi, ideſt multū offenſi, & ob hoc moleſti ſunt mihi propter te, quo verbo tangitur hiſtoria. Nam fuit a ſuis coacta Iarbæ nubere, cum nollet ſeipſam in pyram deiecit. id autem fingit poeta Didonem in Aeneam reijcere, & pudor, ſup. meus eſt extinctus ꝑꝑ te eundem, & fama prior, quia ſola .i. per quam ſolam, etiam ſi aliam non habuiſſem dignitatem, adhibeā ſidera (prius de ſe dixerat Aeneas Fama, ſuper æthera notus) cui o hoſpes, deſeris me moribundam .i. iamiam, morituram, & quia appellādo eū hoſpitem vr̄ negare maritum, adde cui hoſpitē dixerit. q. d. ideo dicit hoſpitē, qm̄ hoc ſolum nomen .i. hæc ſola appellatio .ſ. hoſpitis reſtat mihi de coniuge .i. de te qui coniux quidem es, ſed negas. Quid moror .i. quid differo mortem? ſup. moror? dum .i. donec Pygmalion, frater .ſ. meus, deſtruat mea mænia, aut dum .i. donec; Iarbas Getulus .i. ferus Getulorum rex, ducat .i. abducat, aut in triumphum ducat. me captā. q. d. id expectare nō debeo, & iō moribundā deſeris, ſaltem .i. ſi aliud obtinere nō poſſum, vel hoc obtineā ſi qua .i. ſi aliqua ſoboles .i. proles fuiſſet ſuſcepta, mihi .i. a me de te, ante fugā .i. priuſquā ſic turpiter aufugeres. & ſi quis paruulus Aeneas .i. te, & nomē tuum referens luderet, mihi .i. in ſolatium meum, aula .ſ. mea qui referret .i. repræſentaret, te tm̄ .i. ſaltē, aut tm̄modo cum te habere nequeam ore .i. effigie, & vultu oris tui, (& id melius, quam ſi dicatur tm̄ .i. duntaxat ore, quia nollem, ut factis tui ſimilis ſit, adhuc n. blanditur. ut amatrix, & ita non congeuit, ut intelligatur illū vituperaſſe, ꝙ ex reſponſione patet Aeneæ beneuole reſpondētis) Equidem .i. ego certe, non uiderer omnino capta .i. irretita. laqueo amoris, aut potius decepta aut deſerta. quia haberem filiū, qui te repræſentaret. Eſt enim filius imago patris, in quo & pater ſuperuiuere uidetur, unde Eccleſ. xx. mortuus eſt pater eius, & non eſt, quaſi mortuus, ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe. Quo circa fictione iuris cōtinuatur patris in filio poſſeſſio.

MNESTEA, Sergeſtumq. uocat fortēq. Cloanthum] In Med. & lib. aliquot alijs antiq. Fortemq. Sergeſtum here. [Claſſem aptent taciti ſocios ad littora cogant] in antiq. pleriſque lib. abſque particul. copulati legere eſt ſocios ad littora cogāt. [Excepit prima] in lib. aliquot peruetuſt. Accipit, legitur. [Numadumque tyranni] non eo inficias, Numadum in lib. Longobard. & aliquot alijs legitur. Sed. n. in Obl. in Med. Numidum habe- VARIA LECT.

habetur Latinorum idiomate. [Si quis mihi paruulus au a Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret] Te tantum, & tantum te tranſpoſitæ dictiones in diuerſis lib. ſententiam identidem variant. [Non equidem omnino capta, aut deſerta viderer] In Longobardico libro, in Mediceo, in Putio, & aliquot aliis legitur. Ac deſerta.

SERV. IOuis monitis] Bene proſcribit, ne ei det impietatem. Sanè & hæc monita dicimus: ut, Carmentis nymphæ monita, & deus auctor Apollo, & hos monitus, vt Perſius, hos pueris monitus patres infundere lippos. (Immota tenebat Lumina) phyſicum .n. eſt, vt qualitatem animi ea oculorum, aut corporis ſtabilitate aut mobilitate noſcamus. Ergo modo vult oſtendere Aeneam a propoſito non eſſe dimutatum. (Ego te, quæ plurima fando) controuerſia eſt plena, in qua expurgat obiecta remouens a ſe crimen ingrati, & veniali utitur ſtatu, profectionem ſua retorquens in voluntatem duorum hēt ſe finem. Nā purgat obiectam fugam nomine profectionis (Promeritā) promeruiſſe, bene ſe geſſiſſe, & eſt ſermo de his qui per contrariū magis lucent Terent. Ita me velim ames promerentem pater .i. bene agerem. Et cōtinuit vt præſtet, qui bene agit. cōtra alibi, Quid cōmerui, aut peccaui pater? id eſt quid mali egi? (Meminiſſe pigebit Eliſæ, memini. & illius rei dicimus, vt hoc loco, & memini illam rē vt Numeros memini, ſi verba tenerem (Dum memor ipſe mei) de futuro dicit, & congrue, Nam piget ad futurum ſpectat. pudet ad præteritum, & licet pene vna ſit ſignificatio, tamen dicimus Piget me illud facere, Pudet feciſſe, Vnde interdum præcipue a Saluſtio ſimul ponuntur. (Pro re pauca loquar.) Remoto ingrati crimine deſcendit ad cauſam (Nec ergo hanc) Profectionē ſubaudis. Nam non poſteriori nō pōt fugere, ne ſit confeſſio (Prætēdi tædas) probat nō eſſe matrimonium. (Aut hæc in fædera ueni) aut matrimonij, & iungendū eſt ſuperiori, aut certe ad poſteriora proci, & hoc dicit. Non ad hæc ueni, ut hic morarer, ſicut & nūc probat. Ergo ueni. cōſenſi hoc eſt Nō ad hęc conſenſi fœdera, ut cū vellem diſcedere, non liceret. (Me ſi fata meis paterentur ducere vitam Auſpicijs) Et dicit in 1. Quæ me cūq. uocant terræ. Meis auſpicijs. Arg.... a nec ſſitate. & auſpicis ideo, quia maiores oia auſpicato gerebant. Ergo auſpicijs diſpoſitionib. (Sponte mea) Modo nomen eſt. Na & genus, & caſum hēt. Sic mane cū ei, & genus, & caſus additur nomen eſt, vt, Dum mane nouū, dum gramina canent Sic & Forte ſua Libycis. Alias aduerbia ſunt uerū aut dicit non ſua ſponte. Nā ſupra legimus. Hos cape fatorū comites. Itē, Diuerſas, quærere terras augurijs agimur diuū. [Recidiua] poſt caſum reſtituta. [Grynæus Apollo, Clazomene ciuitas eſt Aſiæ. Vnde Horat Diues agebat Clazomenis. Iuxta hanc nemus eſt Grynæum, ubi Apollo colitur. Inde ergo nunc epitheton dedit, licet & in Delo acceperit oraculum. Lyciæ ſortes] Nec hinc accepit reſpōſum, ſed ſic dicit Lyciæ ac ſi diceret Apollineæ [Hic amor, hæc patria eſt] Eo, inquit, deſiderio per uoluntatem deorum, iterum circa Italiam teneor, quo poſſem circa Troiam, & ad illud ſpectat quod dixit, Troia, per vndoſum peteretur claſſibus æquor. [Et nos fas] Nobis fas dicimus, ſed hoc loco nō eſt iungenda elocutio, nec ſit vitium. Nam legimus. Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura. Sed hoc dicit, ut eſt etiam nos extera regna requirere. [Nox operit terras] a vel ſimili, ... ipſe ... [Quoties] autem, hoc eſt per unamquamque noctem. [In ſomnis] more ſuo pro ſomnijs. [Turbida] terribilis, quod

Sponte Mane.

POE. Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert. AEN. Ego te, quę plurima fando
Enumerare uales, nunquam regina negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. nec ego hanc abſcondere furto
Speraui, ne finge, fugam: nec coniugis vnquam
Prætendi tędas, aut hæc in fædera ueni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpicijs, & ſponte mea componere curas:
Vrbem Troianam primum dulcesq. meorum
Relliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
Et recidiua manu poſuiſſem pergama uictis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apolio,
Italiam Lyciæ iuſſere capeſcere ſortes.
Hic amor, hæc patria eſt. ſi te Carthaginis arces
Phæniſſam, Lybicæque aſpectus detinet urbis:
Quę tandem Auſonia Teucros conſidere terra
Inuidia eſt? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis, & turbida terret imago:
Me puer Aſcannius, capitq. iniuria cari,
Quem regno Heſperiæ fraudo, & fatalibus aruis.
Nunc etiam interpres diuum Ioue miſſus ab ipſo
(Teſtor utrunq. caput) celeris mandata per auras
Detulit: ipſe deum manifeſto in lumine uidi
Intrantem muros, uocemq. his auribus hauſi.
Deſine meq. tuis incendere, teq. querelis.
Italiam oon ſponte ſequor.

& vmbræ conuenit, & parētis auctoritati [Me puer Aſca.] amor Aſcanij .ſ. admonet, quē longe repetijt, & ad Aſcanium retulit, & licet excuſetur, tamē ſolæ cophanes eſt. [Interpres diuum] Hermes, expreſſit uerbum de verbo. [Ab ipſo.] id eſt magnā, ut ſup. Ipſe deū tibi me claro demittit Olympo. [Vtrunq. caput] Meum, & tuum, aut Iouis, & Mercurij, aut meum, & Aſcanij. [Celeres mandata p auras] vt ſupra, Celeres defer mea dicta p auras. [Manifeſto in lumine] aut claro, aut in nimbo, cuius maius eſt lumen. Sic Luca. Poſtquam ſe lumine uero Impleuit.] His auribus hauſit] accipi, & eſt pleonaſmos [Sequor] ut, Italiā ſequimur fugientem.

ASC. DIXERAT, ille Iouis &c.] Hic hī placida reſpōſio Aeneę qua tū amans magis accēdit quā placet. Nā ſicut in irato, & aduerſario, reſpōſio mollis frāgit nām, ita in amate, abnegatio placida intendit furorē. De hoc aūt dicit Dona. ſic [Ille Iouis] Confundebatur pudore, vtpote qui ingrati, qui fallacijs, qui fugitiui infamiā ſubiret, contra inſtitutū ſuū, ſed ſolū Iouē ſibi ante oculos ponebat. qd efficiebat, ut uir alioquin mitis, & humanus, quamuis moueretur officijs Didonis, tamen a propoſito non diſcederet, recte autem dicit, monita, potiusquā iuſſa, quia nō ſolū imperiū eū monebat, ſed ea quæ imperabat, quæ ad regnum Italicū acquirendū pertinebāt, & ne Carthaginem, ſuo imperio inimicā futuram foueret. [Nunquā regina negabo Promeritam] Palā hēt beneficia accepta, ſed neceſſitate impulſum, & non voluntate, oſtendit ſe illi non obſequi. Breuiter aūt purgauit quę obijciebātur ne multiloquio, tēps tereret, & ingratitudinis vitium. primo cōfutat, ut ſecundum artem, incipiat validioribus aduerſariorum obiectis. [Nec ego hanc abſcondere furto] Probat, quod nō fugam, ſed nauigationem parauit, quia non uenerat ut matrimonium conficeret, ꝙ probat quod nullis ſolitis cerimonijs coniugium celebratū ſit. [Sed nunc Italiam] Facit rem ueriſimilem, quam nullus ab ocio ad negocium niſi inuitus accedit. (Hic moror, hæc patria eſt) Si te cœpit amor nouæ patrię non ægre ſcias, ꝙ ego quoq; nouę patrię amore capior. (Et nos] Quemadmodū & te (Aſtra ignea [Facit ueriſimile ea ipſo tpe, in quo ſomnus capitur.) Manifeſto in lumine] confirmatio rei ne credat eſſe deceptum, & interponit iuſiurandum (Vtrūq.) ſ. Iouis qui miſit, & Mercurij, qui miſſus eſt [Deſine] Quia cognouiſti iuſtas diſceſſus cauſas. Ordo eſt Dixerat uidelicet Dido, ille .ſ. Aeneas, tenebat lumina immota .i. oculos immotos, ita ut non flectantur in Didonem, ad reſpiciendum ea miſericorditer, monitus .i. propter monita Iouis. Non quod Iuppiter monuerit eum nō aſpicere, ſed quia monuit, quam primum nauigādum, quod ne non faceret, eam non aſpexit, ne forte admonitis Iouis auerteretur, quo facto docemur non ſolum tranſgreſſionem mandatorum Dei, ſed & periculum trāſgrediendi, uitare. Aut ſenſus eſt ille tenebat oculos immotos in monitis Iouis, ita quod nihil attenderet ꝑter monita Iouis, aut ꝙ ſtupefactus ſit ob monita Iouis, ita ꝙ cogitabundus suo obtutu oculos immotos contingeret, unde ſe iui ... & obnixus .i. obſiſtes affectioni ſuę, ꝑmebat curam .i. ſollicitudinē ſuā ſub corde, & refert .i. reſpōdet, tandē .i. poſt lōga cogi-

gita

giationem, panca, ſ. nerba. Ego, o regina, nunquam negabo te promeritam. i. quin promerueris, plurimaque tu fando vales. i. bene ſcis, aut potes ennmerare, nec pigebit me. i. nõ erit mihi in poſterum, pudori, aut uerecundiæ, aut non grauabit me meminiſſe. i. memorem eſſe. Eliſę. i. tui, quæ proprio nomine Eliſa diceris, tantiſper, ſup. dũ ipſe i. ego. ſupp. ero memor mei, & dũ. i. donec, ſpũs. ſ. uitalis, reget, hos. i. meos artus. i. tantiſper dũ uiuã. Ego loquar panca pro rei. i. ſecũdũ exigẽtiam negotii, ego nec ſperaui abſcõdere furto hãc, ſup. profectionẽ, ne finge pro ne fingas, i. ne dicas eam ex opinione tua, fuga, qa nõ fugiturus ſum, ſed ꝓfecturus, nec ego prætendi, unquã tædas, i. faces cõiugis. i. nuptiales. i. ego nũqua teduxi cõiugẽ, licet complexus ſu amicã, nec ueni in hæc fœdera. ſ. matrimonialia, quæ indiſſolubilia ſunt, ſed ſi mea fata. i. q̃ dij de me conſtituerunt, paterentur me ducere uitã. i. uiuere meis auſpicijs. i. diſpoſitionib. & cõponere, i. finire curas meas, ſpõte. i. ad nutũ, ac libitũ meũ, ego colerem. i. inſtaurarem, primu. i. præcipue, & ante omnia urbẽ Troianã, q̃ diruta eſt, & dulces reliquias meorũ, & alta tecta Priami manerent, ſ. reædificata. & poſuiſſem uictis r. Troianis fugitiuis, Pergama, i. mœnia Troiana, recidiua r. poſt caſũ reſtituta, aut recidiua. i. iterũ quaſi ad i. exiſtẽtia reducta, hoc ẽ, fruſtra ſperaueris me retinere iſtic, qa niſi ĩ Italiã me fata uocarẽt, nõ hãc urbẽ extruerẽ. ſed Troianã reparatem, ſed nũc Apollo Grynæus. i. ueridicus, ut eſt in nemore Gryneo, ſup. iuſſit capeſſere. i. captum ire, magnam Italiã & ſortes Lyciæ. i. oracula Apollinis qualia apud Lyciam iuſſere me capeſſere Italiã. hic. ſ. quẽ mihi fata dedere, ẽ mihi, amor, hæc eſt mihi, ſup. patria, põt bis dici, hic amor, eſt mihi amor, & hæc patria, eſt mihi patria, nec iniuria. Nam ſi arces Carthaginis detinet. ſup. te Phęniſſa. i. cũ ſis Phœniſſa, hoc eſt de Phœnicia, nec in patria tua, &, ſi aſpectus urbis Libycæ detinet, i. immoratur delectãdo te, q̃ inuidia. i. iniuria, quæ cauſæ. inuidiæ ſit, tãdẽ. i. ut Libere me tãdẽ purgẽ, ex Teucros cõſidere. i. ſi Teucri conſidunt, & ſedes capiunt Auſonia, id eſt in Italia, q. d. nulla, quia fas eſt, & i. ẽt, nos, nõ ſolum, te, q̃rere regna extera. i. externa imago patris. ſ. mei Anchiſæ. admouet me, & ipſa turbida. i. cõmota & irata, terret me, in ſomnis, pro inſomnijs, aut dũ ſomno indulgerem, toties. ſup. quoties nox operit i. inuoluit terras, umbris humentib. i. humidis, & quoties aſtra ignea. i. ardentia ſurgunt. r. oriuntur. Puer Aſcanius ẽt admonet me. & iniuria chari, i. dilecti, capitis. ſ. filij mei, quẽ ego fraudo, i. ꝑ fraudẽ priuo regno Heſperiæ & aruis fatalibus i. fataliter ipſi debitis, ſup. terret me, quia iniquum eſt, filium fraudare, cõtra fatorum ſeriem, & ita deorum timet iram unde terretur. Ego teſtor utrunq. caput. i. meũ & Aſcanii, hoc iuro, per q̃ Aeneas iurare ſolebat, ut dicet ipſe in nono, Per caput per quod pr̃ ante ſolebat, aut caput Iouis, & Mercurii, aut meũ, & tuum, teſtor, inquit, utrumq. caput, quod, ſup. interpres diuum. i. deorum. ſ. Mercurius, miſſus ab Ioue ipſo (emphaticos) r. magno, & non ab inferiore numine, detulit & nunc. i. paulo ante mandata per auras celeres, i. quas celerrime tranſuolauit, ut in reb. urgẽtib. boni nuncii ſolent. ipſe. i. ego uidi, deum ſ. Mercurium in lumine manifeſto, i. uiſibili intrantem muros, & hauſi. i. accepi uocem. ſ. eius his aurib. ſ. meis. & ergo, o Dido, deſine incendere & me, & te querelis tuis qa nõ ſequor ſponte, i. mea uoluntate, ſed ex deorum iuſſu, Italiam.

VARIA LECT. M E ſi fata meis paterent̃ ducere uitã Auſpiciis] In antiq. admodũ li. pro Paterent̃, ſuppoſitũ eſt, Voluiſſent, Relliquias colerem, & Priami teſta alta manerent] In mediceo, & antiq. quibuſdã exempl. & copulatiua particula non habetur, (Et recidiua manu potuiſſẽ Pergama) Quãuis exẽplaria multa, Rediuiua, Legãt, magis tñ placet, q̃ Seruius etiã agnoſcit Recidiua.

SERV. IAndudum) Ab initio orationis (Aduerſa) Irata, ut Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat. [Luminib. tacitis.] ipſa tacita: vt, Tacitumq. obſedit limen amatæ, pro ipſa tacita. Sequit̃ aũt inuectio quæ ſemper ſtatu caret. [Nec tibi diua parens] Non eſt ſola in Aeneam obiecta vituperatio, ſed etiã in ſe obiurgatio quia dixerat. Credo equidẽ, nec vana fides, genus eẽ deorũ. Vnde nunc dicit, Generis nec Dardanus auctor. [Perfide] Amantum verbo eũ increpat. Sic ſupra, Diſsimulare & ſperaſti perfide, more amantu: [Caucaſus] Mons eſt Scythiæ inoſpitalis. [Hyrcanæ tigres] Arabicæ. Nã Hyrcania ſilua eſt Arabiæ. Et notandũ relictis mediis comparationibus eũ augmenta feciſſe. Nã poſt deos, nõ homines, ſed ſaxa intulit. (Quid diſsimulo?) Taciteq; queſtioni occurrit, ne quis eius nimiã iracundiam reprehenderet, dicens Aeneã poſſe mitigari forſitã precib. [Miſeratus amantẽ) Miſeratus accuſatiuũ regit. vt hoc loco miſereor genitiuũ, ut Miſerere animi non digna ferẽtis. (Quæ quib. ante ferãt) amphibologia eſt, quid prius, quid poſterius dicam? (Nec maxima Iuno) aut in Iunonem maledictũ eſt, vt eam non eſſe maximã dicat, ſicut et in Iouem. nam conuitium eſt q̃ eum Saturniũ dicat. hoc eſt nocentẽ. Aut certe iungitur: vt, Nec Iuno aſpicit, nec Iuppiter. (Nuſquam tuta fides) Hoc eſt, nec apud rem, nec apud hoiem. Ter. Quid credas, aut cui credas (Et Declamauit per contrariũ) Nã oĩs fides tuta eſt. hæc ait, nunquã tuta. (Eiectum) Naufragũ Legimus. n. Huc pauci veſtris adnauimus oris. & eſt ſeparandũ. (Littore egentem.) i. egentẽ littoris: vt, Hoſpitio ꝓhibemur arenæ.) Et

POE. Talia dicentem iandudum auerſa tuetur,
Huc illuc uoluens, oculos, totumq́. pererrat
Luminibus tacitus, & ſic accenſa profatur.
DI. Nec tibi diua parẽs. generis nec Dardanus auctor,
Perfide, ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hircanæq́. ad morunt vbera tigres.
Nam quid diſſimulo, aut quæ me ad maiora reſeruo?
Num fletu ingemuit noſtro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miſerat̃ amantẽ eſt,
Quæ quib. ante feram? iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides, eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui:
Amiſſam claſſem, ſociosque a morte reduxi.
Heu furijs incenſa feror tunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres diuum fert horrida iuſſa per auras.
Scilicet hic ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis pete regna per vndas.
Spero equidem medijs, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero: dabis improbe pœnas.
Audiam, & hæc maneis ueniet mihi fama ſub imos.

regni demẽs in parte locaui:) Vt, Et dñm Aeneam in regna recepis. Quod Iarbas quæritur (Amiſſam claſſem) Subaudis renouaui. [Heu furiis incenſa feror:) Quia multa erat in deos locutura, & bona premittit̃ excuſatio. Nã numina non credere curare mortalia, & ab his non ſperare auxiliũ furoris eſt. Subiungit. u. Si q̃d pia numina pñt (Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo] irriſio honeſta ſatis, cũ hic verbis fit quib. laus ꝑmiſſa eſt: vt, Et nobis idẽ Alcimedon duo pocula fecit, Nec dũ illis labra admoui, ſed cõdita ſeruo. Scimus aũt Aeneã ſuperius hæc verba dixiſſe (Quietos Sollicitat) Cicero in libris de deorum natura triplicẽ de his dicit eſſe opinionẽ. deos nõ eſſe, cuius rei auctor apud Athenas exuſtus eſt eſſe, & nihil curare, vt Epicurei. eſſe, & curare, vt Stoici, ſm quos paulo poſt, ſi q̃d pia numina põt. Nã mõ ſm Epicureos ait, Ea cura quietos. (Refello) Redarguo [I ſequere Italiam ventis:) Satis artificioſa ꝓhibitio q̃ fit per cõceſsionẽ, q̃ tñ nõ-ne intellecta fit perſuaſio, ꝑmiſcẽda ſunt aliqua q̃ vetẽt latẽter, vt, ventis ꝑ vndas. Sic Terẽtius, Profundat, perdat, pereat nihil ad me attinet. [Mediis ſcopulis) aut manifeſtis, vt, Medioq. ex hoſte recepi, aut illa ſaxa dixit, quæ ſunt inter Africam & Sardiniam, Siciliamque. (Hauſurum) Luiturum, daturum. [Dido) Poteſt & vocatiuus eſſe, & accuſatiuus. [Sequar atris ignibus] alij furiarũ faucib. dicũt, hoc eſt, Inuocaras tibi immittã diras. Alii ſociorum, vt paulo poſt, Ferte citi flãmas. Melius tñ eſt vt ſm Vrbanũ accipiamus Atris ignibus, rogalib, qui viſi tẽpeſtatẽ ſignificãt, vt Aeneæ (ſicut in quinto legimus) cõtigit. Hoc ergo nunc quod

factura eſt dicit i.Occidam me, & rogalib.perſequar flãmis. [Abſens] Quaſi mortua Rogalibus aũt mali ominis ſq atris dixit Leginius & in Horatio, Nigrorũq.memor dũ licet igniũ [Oĩa ſeduxerat artus] Hypallage pro aĩam artub. eduaerat. [Oĩb.vmbra locis adero, dabis improbe pœnas] Dñt Phyſici Biothanatorum aĩas non recipi in origine ſua, niſi vagantes legitimum ipſs ſati compleuerint, quod poeta ad ſepulturam transferunt, ut, Centum errant annos Hoc ergo nunc dicit Dido, Occiſura me ante diẽ ſuũ vaganti mihi dabis pœnam, nã te perſequar ſemper, ſi aũt fuero recepta in originem pœnas tuas audiã, quas videre non potero Hic ergo ſenſus eſt, Si tempeſtatem euaſeris flammatũ rogaliũ, vmbra mea te perſequet ſi & hãc euaſeris, vel recepta audiã famã ſuppliciorũ tuorum.

TALIA dicẽtem iandudũ &c.] Amiſſa ſpe conuicia ingerit, & quaſi cũ abſente, interdum loquitur. Ser. dicit Hypallagen, aĩa ſeduaerit artus, poſſet tñ anima, quæ inuita corpus lingt, dicit ſeducta. Donat. quoque ſubtiliter nil ſubintelligit, illic amiſſam claſſem, ſed ordinẽ, vult Reduxi claſſem amiſsã & reduxi ſocios a morte. Donati verba ſunt. [Totũq.pererrat] Iraſcentis ſignum, vt eũ totum nolit, uiſum totum, tamen oculis errantib.cernat. [Iandudũ] Ex quo incepit loq, q̃ ſibi non placerent, qua conſideratione incenſa fuerat. [Nec tibi diua parens] vbi vidit illum non flecti precib. vertit ſe ad conuitia vt ſaltem animo ſuo morem gerat, eſt aũt animorũ commutatio, nam cum amaret, dixit, credo genus eſſe deorũ. [Duris te cautib.] Quia aſper es, & ab humanitate alienus. [Vbera tigres] Propter qd hoĩum, manſuetudinẽ neſcis. oñdit aũt per alimoniã lactis, mores pueris infundi, quod & Cicero. placet qn educatione orationis, iubet p̃cipuas adhiberi mulieres. eũ p obſequia verbũ, natura ex alia in aliam mutetur, [Nũ fletu ingemuit nr̃o, num lumine flexit?] Oſtendit non eſſe in Aenea, quæ in bono uiro eſſe ſolent. Tria aũt hæc ſunt, per quæ hõ miſeratione motus eſſe videtur, gemitus, lacrymæ oculorũ flexit. [Iuno] Quæ uel quia deorum ſit regina, uel a ſe colat, patriam vlciſci dẽat, uel q̃a inimica eſſet Troianis [Amiſſam claſſem] quaſi cõtra me feci, nam ſine illa nauigare nõ poſſet. [Reduxi] de claſſe dicamus. ſolũ reduxi claſſem, & de ſocijs vero, reduxit ſocios a morte (Nunc) q.d. nunc eũ uulrabire, ſed cur nõ antea, cũ opera mea egeret? Hæc ille. Ordo eſt Dido auerſa i. indignata, & irata, tuetur i. inſpicit, iãdudũ. i. ab eo tpe quo talia intelligere, poſſit. ſup. Aenea dicẽtem talia, qua lia præmiſſa ſunt, uolens oculos huc illuc. i. in diuerſas partes, quod ſignũ furoris cõcepti eſt, & pererrat. i. peruagatur. ſine ordine pcurrit, luminib. tacitis, i. nondũ animũ ſignificantib. aut ipſius adhuc tacentis, & ipſa accẽſa, ſ. poſt ex manſueto in ſpectionẽ, præfatur ſic. O perfide, nec diua ſ Venus, eſt tibi parẽs. cõtra id qd dixerat. Credo eqdẽ nec uana fides genus eſſe deorũ. Nec Dardanus eſt auctor generis, ſu.tui. ſed Caucaſus, mons ille Scythiæ horrens. i. aſper, duris cautib. i. ſaxis illis, & rupib. genuit te, & tigres Hyrcanæ. i. Arabicæ, admorũt. i. admouerunt verba (hũc locũ adducit Fauorinus philoſophus. apud A. Gelliũ, docens nutricis, uerba multũ ad prolis indolẽ facere, atq; p̃ter naturæ iſtitutũ facere, q̃ quos genuerũt lactare recuſant lib.) nã q̃d. i. ad qd, diſſimulo, i. diſſimulãter loquor nt te alliciã blando ſermone, cũ durior ſis caute, aut ad q̃ maiora, i. meliora reſeruo me, q.d. ad nulla, quia Num. i. nunquid (Loquitur de præſente, quaſi de abſente, pp indignatione, ſicut cõtra, per apoſtrophen ex beneuola affectione ſermonem ad abſentes conuertere ſolemus (ingemuit, i. intus gemuit, aut ẽt modicũ gemuit noſtro fletu? q.d. minime, & fleuiſſe ſe ſignificauit etiã ibi. Per ego has lacrimas, dextramq; &c. num, ideſt nunquid flexit lumina ideſt oculos? quaſi dicat etiam ẽt minime. num. i. nunquid ipſe uictus ſ. miſeratione, dedit lacrymas, aut miſeratus eſt, ſup. me amantem? q.d. nõ. Quæ aute feram, quib. anteferam. i. quæ prima, & q̃ nouiſſima dicam, aut conſtituam? (dubitat. n. de omnib) hoc eſt de quib. primo quærat, an dẽ diis, qui hæc impunita ſinunt, an de eo, qui hoc cõmiſit, iam iam, nec Iuno maxima. i. quã maxime veneramur, & q̃ nobis maxima eſt, nec pr̃ Saturnius, i. Saturni filius Iuppiter? aſpicit hæc æquis, i. iuſtis, & æquitatem ſectantibus oculis Nuſquã. i. neque apud Deos, neq; apud homines eſt fides, i. fidelias, tuta. i. tutos facie. Ego excepi. i. ex talius ſuſcepit, eum, ſup. hoc eſt Aeneam rectum. ſ. mari, & egentem littore vnde dixit Ilioneus, Hoſpitio prohibemur arenæ. Et ego demens locaui eum in parte regni, q ſup. renouaui claſſẽ amiſſam. & reduxi ſocios a morte. Heu ego feror incenſa furiis. [auetq; oblocuta eſt in Deos, ſm Ser. aut potius, quia ſe rapi ad hoc ſentit furiis, eo quod ferre non poſſet fraudulentã Aeneæ reſponſionem, qui in Deos retulit protectionis ſuæ, cãm, unde dicit] Apollo augur. i. augurii peritus, & id contumelioſe quia auguria imperitos fallunt, ſup. fert nunc. i. aliqñado horrida iuſſa pauia & ſortes Licyæ. i. tñſa per ſortes, quæ etiam incertæ ſunt. ſup. ferunt, &c. & interpres diuum. ſ. Mercurius, miſſus (ſicut, ſup. fingit] ab ipſo Ioue, fert nũc. i. aliq ñ. iuſſa. i. mandata Dei. horrida i. terrifica. per auras. ſ. celeres p quas ferri ſolent præcepti. pœna obſeſſorum ſecreta. Scilicet irriſio nt, apta particula, i. ſcire licet, quia is. i. eiuſmodi labor eſt ſuperis. i. id ſuperi curant. ſ & ea cura ſ. de auocando Aenea, ſolicitat quietos. ſ. Deos, humana non curante. ſm Epicurum, quõ Horat. in i. ſermonum ſecutus dicit, Namque Deos didici ſecurum agere æuum. Nec ſiquid miri faciat natura, Deos id triſtes ex alto cœli demittere tecto, neq; teneo te (iterum torquet ſermonẽ ad Aena] neq; refello. i. inficias eo dicta. ſ. tua, i. ſequere Italiam, quæ dixerat, Italiam non ſponte ſequor, ſequitur aũt, quia fugientẽ, ut alibi dicit. Pete regna ventis per undas, ſ. maris, amara cõceſſio, quæ uim negandi hẽt, unde addit Equidem. i. ego certe, ſpero te hauſurum. i. luiturum, & datorum ſupplicia. i. punitionem perfidiæ, medius ſcopulis, exquibus, ſ. nulla ſit enauigandi ſpes, ſpero, dicit ſi numina pia, i. piorum, aut quæ pios reſpectant, quid. t. aliquid, & ſpero te uocaturum ſæpe Dido [aut accuſatiuus eſt, aut vocatiuus, ſecundũ Seruium, ſicut in Euangelio, Vocatis me magiſter, & domine) nomine. ſ. expreſſo, ego abſens. ſ. poſt deceſſum ex hoc mundo, ſequar. i. perſequar te ignib. atris. i. infeſtis aut rogalib. & cum mors frigida. i frigidam factura, ſeduxerit. i. ſegregauerit, artus anima, i. ab anima, aũt per hypallagen animam ab artub. ego vmbra. i. inter vmbras deputata, adero. ſ. ad perſequẽdũ te, omnib. locis, & tu improbe, i. im pbãde pp perfidiã, dabis pœnas. i. punieris. Audiã. ſ. te dediſſe pœnas, & hac fama ueniet mihi ſub imos manes. i. ad inferos, ubi innuit ſe gauiſurã de aduerſitate Aeneæ, quam nunc optat, quia in qua affectione decedũt animæ, in ea permaoẽt, ſm hũc auctorẽ in ſexto huius.

IANDVDVM aduerſa tuetur] Mediceo, & pleriſque veter. exempl. Auerſa, legitur, (Nuſquã tuta fides) In lib. aliquot antiq. Nuſquam eſt tuta, legitur (Eiectum littore egentem. Excepi) in li. aliquot antiq. legere eſt, Suſcepi (Amiſſam claſſem ſociosq. a morte reduxit] Lib. vetuſti partim Amiſſam, & ſocios a morte Legunt partim abſq; particula copulatiua, Amiſſam claſſem ſocios a morte reduxi. Eſt, & aliud animaduerſione dignũ Eiectam claſſem ſocios a morte reduxi. (Scilicet his ſuperis labor eſt) Legendũ omnino, His quippe labor, ea li. fero omnib. antiq. (Et, cũ frigida mors anima ſeduxerit artus] In antiq. aliquot exempl. Subduxerit, habetur. ARIVA LECT.

SED Platonicus redeundum, ſi illud non omiſero, quæ humani habitus ſtatura minores ſũt, vniuerſim ſigna dici, ex quo & ſigilla, etiam ſi proprietas parũ attẽte cuſtodiat qñq;. q & in multis Porto Oibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas Imaginẽ ab umbra diſtingui, ſignificat, ſi quidẽ eſſe imaginẽ ſtatuit. in aereo ſenſum corpore, at corpus aereũ animæ vmbram. Sicuti craſſius hoc, & hebetius, terrenumq. corpus carcerẽ nũcupauit, vitẽ uero an hoc profluentẽ ab aĩa, quia ſit aĩæ ipſius actus imaginẽ ẽt uocat Plotinus, & ſimulacrũ q̃ritq. nũ quid aĩa hinc abeũte pereat ſimulacrũ, Et non perire quidem aſtruit. ſed deſinere ulterius, imaginem eſſe. Placet ſi quidem non Plotino ſolum, ſed & Numenio, nihil uſquam uitæ perire, quia uita ſit quidam æternitatis i. primæ intelligẽtiæ ſplẽdor, & indiſſolubile uinculum uniuerſi, Attamẽ ſeparare hoc Hom. videtur in Hercule. ſimulacrũ eius ad inferos demittẽs, ipſum vero inter Deos denumerãs. Verũ ſi quidẽ verbis obſeruat, & q inter Deos, & q apud inferos diuerſet, diuiſit igit. COEL RHOD

SERV. MEdium ſermonẽ (Propter hoc quod ſequitur, Multa metu cunctantẽ & multa parãtẽ Dicere (Suſcepiut famulæ Subaudis Eã (Tũ

POE. His medium dictis ſmonem abrũpit. & auras
Aegra fugit, ſeque ex oculis auertit & aufert,
Linquens multa metu cunctãtem, & multa parantem
Dicere ſuſcipiunt famulæ, collapſaq. membra

vero Teucri) Regis præſentia. ſic in nono.

Tunc vero incumbunt, urget præſentia Turni.

Frondenteſque ferunt) Nõ

qui

Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſq́. reponunt.
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas,
Multa gemēs, magnoq́. animum labefactus amore;
Iuſſa tamen diuum exequitur, claſſemq́. reuiſit.
Tum vero Teucri incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naues: natat vncta carina:
Frondenteſque ferunt ramos, & robora ſiluis
Infabricata fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaq́. ex vrbe ruentes:
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt
In nigrum campis agmen, prædamq́. per herbas
Conuectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixe frumenta humeris: pars agmina cogunt:
Caſtigantq́. moras opere omnis ſemita feruet.
Quis tibi nunc Dido cernenti talia ſenſus?
Quoſve dabas gemitus cum littora feruere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque uideres
Miſceri ante oculos tantis clamorib. æquor?
Improbe amor quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori,
Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquet
DI. Anna, vides toto properari littore circum:
Vndique conuenere: vocat iam carbaſus auras:
Puppibus, & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror potero miſeræ hoc tamen vnum
Exequere Anna mihi, ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri molles aditus, & tempora notas.
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui, claſſemve ad pergama miſi,
Nec patris Anchiſæ cineres: maneſve reuelli,
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Expectet facilemq́ue fugam, ventoſq́. ferentes,
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
Nec pulchro vt Latio careat, regnumq́. relinquat
Tempus inane peto, requiem, ſpatiumq; furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro ueniam (miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederit, cumulatā morte relinquā,

qui erant. ſed q́ eſſe poterant: vt, Quos ego ſim toties iā dedignata maritos. [Fugæ ſtudio] Celeris profectionis, ut ille uolans ſimul arma fuga, ſimul æquora vertit, Coronas Honeſtē figura, ſi rem tertiæ perſonæ in ſecundā referas, vt, ſi quis cernat, [Formicæ] ad ſtudium reſpicit comparatio hoc loco, non ad pſonas, & notandum cautelam exprimi per hanc comparationē Hora. Paruula. nam exemplo eſt magni formica laboris, Iuue. Formica tandem quidquam expauere magiſtra. ſane formica dicta eſt ab eo qd ore ferat micas [Farris] Solum nomē eſt quod, r, geminet in genitiuo, Monadicon ergo eſt, ſicut Sol. Item cor cordis, ſolum in dis, mittit genitiuum. Itē, s, geminat as aſſis. & hæc carent exemplis. [Cum populant] antique dixit. Nam hoc verbum apud ueteres actiuū fuit, nunc tantum deponens eſt. [Hyemis memores Hora. Qui ſimul inuerſum cōtriſtat aquarius annum, Non uſquā proripit,] In nigrum cāpis agmē] Hemiſtichium Ennij de elephanti, dictū, quo ante Accius uſus eſt de indis, [Calle anguſto,] Callis eſt ſemita tenuior callo pecorū pdurata. Semita eſt ſemis uia, vñ & ſemita dicta eſt. Via. i. actus dimidius qa poteſt ire uehiculū. Nā actus duo carpentia capit pp euntium, & ueniētiū vehiculorum occurſum. [Grādia trudunt] quo portare non poſſunt, (Moras) tardas, morātes. [Feruere late] infinitus, hic a tertia eſt coniugatione. a feruo feruis. Nam ſecundæ coniugationis verba, prodito e, quod habēt ante o, in tertiā migrant, vt ferueo feruo fulgeo, fulgo. Hinc eſt, Feruere Leucatem, auroque effulgere fluctu. Sic etiam Hora. Vade, valde, caue ne titubes, mandataque frangas. Nam caue, uel longa eſt, nec a vocalis ſequit', vt in Buc. Vale, vale, inquit Iola. ſed dicimus a tertia eſſe coniugatione imperatiuum, ut cauo cauis. Hinc etiam Catullus cauere dixit, (Arce ex ſumma) Regum. n. fuit habitare in arcibus propter tutelam Denique Romæ Valerius cum in Eſquilijs domum haberet altiſſimam, inuidiæ cauſa eam complanauit. Item Auguſtus poſt Actiacum bellum palatium ex ſuo præcepto ædificatum, cum eſſet domus priuata donauit reip. (Tantis clamorib.) nautarum. ſ. (Improbe amor) Exclamatio a poeta contra amorem, & hoc eſt quod Horat. dicit: Hoc amet, hoc ſpernat promiſſi carminis auctor. Tale eſt, & illud in 3. Auri ſacra fames. i. cupiditas. Nam & illic amoris eſt increpatio, qui ſecundum philoſophum omnium generalis eſt rerum. Hinc eſt quod apud inferos Eriphyla inter amantes commemoratur quæ monile concupierat. (Ire iterum in lacrymas) Hinc eſt amoris improbitas, quæ cogit lacrymis rogare dudum ſuperbum, Eſt autem ſpecioſa elocutio. Pergit in lacrymas. (Precando) Cantando. In hoc modo do, naturaliter breuis eſt, ſic Terentianus, Vt nitæ dubius uarios renouando dolores. Plerunque eſt a Virg. producitur, vt, Cantando tu illum? Item Cantando rumpit' anguis. [Submittere amori] ac ſi diceret, non Aeneæ, aut certe Aeneā amorē uocauit [Ne quid inexpertum fruſtra] Rogabat non ſpe impetrandi, ſed ne eſſet quod ſibi poſſet imputare, ſi non rogaſſet, quanquā fruſtra rogaret, & fruſtra ex indicio poetæ dictum eſt. Sic Saluſt. Falſo quæritur de natura ſua genus humanum, vt ſup. Huc amet, hoc ſpernat pmiſſi carminis auctor. (Properari littore circum) circum littus. Nam poſtpoſita præpoſitio. &, accētum mutauit, & ſuas pdidit vires. Properari autem impetſonale eſt. (Et læti nautæ.) i. minime timentes. [Sperare dolorum] p timere, & eſt Acyrologia. Nam ſperamus bona. Timemus aduerſa. Hoc autem dicit, Si ſcirem abiturum Aeneam, non tātum diligerem, ſi non dilexiſſem, minus dolerem. (Si potui) autem pro potuiſſem, & ſic dictum eſt, ut Omnia percepi atq; animo mecum ante peregi. Ac ſi diceret, nihil mihi nouum contigit, (Mihi) pro me exequere. [Colere] pro colebat. infinitiuus pro indicatiuo. Molles aditus) faciles, vt, Et quę molliſſima fandi Tempora. (Hoſtem ſuperbum) poſtquā ex aperto denegauit ſe Carthagini eſſe manſurum.) Aulide iuraui) Aulis inſula eſt, in qua coniurarunt Græci ſe nō ante reuerſuros, quam Troia caperetur, & eſt ſenſus illud ſpectans Scio me Danais e claſſibus vnū Aulide, aut in Aulide aut p Aulidi.) Ad pergama) in pergama. i. cōtra pergama (Anchiſæ cineres, maneſve reuelli) q dicitur ex oraculo feciſſe Diomedes, & ſecum eius oſſa portaſſe, quæ poſtea reddidit, cum multa aduerſa perferret. Hinc eſt Salue te recepti Nequidquam cineres. Sciē dum ſane Varronem dicere. Diomedem eruta Anchiſæ oſſa filio reddidiſſe. Catonē autem affirmare qđ Anchiſes ad Italiam uenit, tanta eſt inter ipſos uarietas, & hiſtoriarum cōfuſio. [Reuelli] Non reuulſi. Nam uelli, & reuelli dicimus. vulſus uero, & reuulſus uſurpatum, eſt tantum in participijs cōtra naturam [Quo ruit] Properat ſine reſpectu ſalutis, Nam hoc dicitur, Quod peto, etiam ipſi prodeſt, amoris. ſ. impatientia. [Ferentes] Bene flantes propitios. (Quod prodidit) Quod decepit, Et bene. ad diruptionem. n. coniugij immutata uoluntas ſufficit. [Pulchro vt Latio, careat] Quod illi pulchrum uidetur. Sic etiam eſt illud, O tm̄ libeat mecum tibi ſordida rura, quæ tibi ſic uidentur. [Tempus inane peto] Sine officio coeundi. Nam ſine beneficio non procedit, cum ſpatiū petat, & requiē [Dum mea me uictā] Mea fortuna. i. aduerſa, vt Hac Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta ex eo ſtatu in quo eſt, fortuna dixit. Doceat aūt dolore] Illud eſt, quia nō habet in aduerſis patie[ntiam niſi qui dolere cōſueuit. Hoc ergo petit, ut ei pſtetur tps per quod diſcat aduerſa pferre. (Oro ueniam) Beneficium, vt. Orantes ueniam. (Miſerere ſororis) Genitiuum tantū ue-

git. [Quam mihi cum dederit cumulatam morte remittam] Senſus eſt, Quod beneficium tum mihi cumulatum dederis, ſola morte derelinquã,& hic intellectus eſt melior, quã mihi cum dederis cumulatam, quam lectionem Tucca,& Varus ꝓbant. Nam male quidam legunt. Quam mihi cum dederit.i. Aeneas, cumulata morte relinquam,& uolunt intelligi, acceptum ab illo beneficium, morte cumulabo,& ſic relinquam, vt amatores dicere conſueuerunt, vt, Aeri ſpecula de montis in vndas Deſerat, extremum hoc munus morientis habeto. Nam ſi eam odio habet Aeneas, teſtat vt eius morte lætetur, ſed nõ procedit. Nemo enim dicit veniam cumulata, ſed cumulatam.

ASCENSIVS.

HIS medium dictis ſermonem abrũpit] Docet quomodo indignabunda non attendit vlteriorem purgationem Aeneę ſed aufugit motu furoris ablata, quo ceſſante concidit exanimis. Item, quomodo Teucri migrabant, & ſarcinulas, in morem formicarum corrigebant. De qua re nihil reperta Donato adductum. Ordo igitur eſt Dido. ſupet abrũpit, his dictis. i. poſt quã hæc dixerat, ſermonem medium, quia non expectat rñſionem (Sermo, aut a ſerendo dictus eſt, proloquentis, & reſpondentis, vnde prius. Medio ſermone reliquit) & ipſa agra. ſ. animo, hoc eſt quam vitæ tædere cœpit, fugit auras, & auertit ſe ex oculis ſ. Aeneæ, & aufert ſe ea oculis, non uacat, quia potuiſſet ſe auertiſſe, nec tamen abſtuliſſe linquens. ſ. Aenẽã, cunctantẽ .i. cũ cuncta, hoc eſt mora multa cogitantẽ,& penſitantẽ,& parantẽ dicere multa, quia noluit ſe purgare,& quę dixerat manifeſtis teſtimonijs probare: famulæ ſuſcipiunt, per hoc oſtenditur, poſtquam ſe cum impetu illo furoris abſtulerat collapſa, vnde ſequitur, & referunt, hoc eſt inſerunt,& reportant thalamo marmoreo.i. in thalamũ marmoreum membra. ſ. Didonis, collapſa. i. ſimul lapſa quod ſignificat, quaſi ex animem cecidiſſe, cum ſimul caderet membra, ne alio cadẽte aliud ſuſtentaret, ut fit,& reponunt. ſ. eam, ſtratæ. ſ. lectis taperibus, inſtratis, at. i ſed Aeneas pius, quantũ ea natura, quanquã. i. tametſi, cupit lenire. i. mitigare dolentem. ſ. Didonem, ſolando. i. conſolando, aut per conſolationem, & quanquam cupit auertere. ſ. a Didone curas ſ ſolicitudines amorũ, dictis, i. uerbis conſolatorijs, cupit, dixit gemens multa. i. multum & labefactus animum. i habens animum labeſactũ, magno amore, tamen exequitur, iuſſa diuum ſ. Iouis. & Mercurij,& Apollinis, qui ſæpe in Italiam proficiſci mouerat, & reuiſit claſſem, quam. ſ. inſtaurari iuſſerat, tum uero. i. & tunc maxime, aut tunc ad uerũ, incūbunt Teucri. ſ. claſſi parandæ. i. quia pſentia patri familias inſtigat operatorios, & deducunt. i deorſum ducũt aut ducunt de toto littore, naues celſas i. altas, & iam inſtauratas, quod intelligitur feciſſe Aeneas priuſquam Didoni ſpes erat firmade eius matrimonio, nam & Dido prius exprobrauit ei, quod claſſem innouauerat, dicẽs, Amiſſam claſſem, ſocioſq. a morte reduxi, carmina uncta. i. picata (quia ut dictũ eſt in primo libro binus. Omnes accipiunt inimicum imbrẽ, rimiſque fatiſcunt, & Ferunt remos frondentes, quia cum faciles ſint collectu remi, non colligerant eos priuſquam proficiſcendum erat) narrat, ferunt ſiluis. i. de ſiluis, robora, i. truncos arborum robuſtos, pro malis nauium, infabricata. i non operata, ſtudio. i. p ræſtudio, fugæ. i. ut citus fugerem. Tacernas .i quilibet cernat, ſecunda perſona, pro qualibet ſup. Teucros, migrantes. i. habitationem mutantes, & ſarcinolas colligentes,& ruentes. i. præcipitanter exeuntes, ex tota vrbe. Ac veluti .i. quemadmodum cum i. quando formicæ populant. i. populãtur, ut nunc dicimus, ingentem aceruum. i. cumulum, farris, .i. illius frumenti,& reponunt tecto i. cauernis ſuis exiſtentes memores hyemis, tunc nigrum agmen ſ. formicarum, quòd Ennius de elephantis dixerat,& Accius, de Indis, it. i. ingreditur campis,& connectant ſ. formicæ, aut quia collectiuum eſt agmẽ pdã. ſ. farris, per herbas, calle anguſto. ſ. ſemita, pars. i. partim formicæ, trudunt. i. impelluntur, cũ ferre nequeant humeris. ſ. ſuis, grandia frumenta. Vſurpatiue frumenta, pluraliter, dixit, ſed uſitatius quam in Georg. Quin & frumentis labor additus obnixe. i. obnitentes humeris, pars. i. partim, dicit pars quia non, ut apes regnum fouent, ſed rempublica, itaque multæ ſunt inter eas principes, cogunt. i. impellunt agmina,& caſtigant moras. ſ. ardẽtius, ut moras, pro eo quod eſt morãtes, vt vult Seruius & oĩs ſemita. i. breuis, & quaſi ſemis via, quæ & ita dicitur feruet. i. fit feruida, opere. i. operationes, ꝙ labore formicarum, ſic, ſup. eruet omnis ſemita, opere. Theucrorum migrantiũ,& ſarcinulas deferentium, illud obnoxiæ, ſine diphtongo quidam legunt, ut ſit aduerbiũ, alij cum ea figurato [Quis tibi nunc Dido, &c.] Facta apoſtrophe, poeta quaſi condolens, ad amanti impatienter reginæ quærit, quẽ ſenſum tũc habebat cum talia cerneret, docetq; amore uictã Annam ſororem rogaſſe, ut ſeſe mediatricem,& reconciliatricem ingereret, faceretq. ut ſaltẽ aliquid mor e impetret, dicens, Tẽpus inane peto requiẽ, ſpatiũq. furori dum mea me uictã doceat fortuna dolere, quæ res nimirũ facile cõmiſerationẽ meretur, cũ mihi ſit amantib. dictum De hac aũt re dolendum eſt Donati cõmentarios intercidiſſe, nimirum optimos, cũ affectiones loquentiũ, quarũ hic locus plenus eſt, per quã diſerte explanare ſoleat. Ordo igitur, cum explanatiuncula noſtra, eſt. O Dido (inquit opera) quis. i. qualis, ſenſus i. animus,& mens aut ſnĩa ſeu affectus erat tũc tibi cernenti. i. cũ cerneres talia, qualia. ſ. a Teucris,& ab Aenea fiebant, quaſi dicat, nimirum miſerrimus,& impatientiſſimus, ve, pro vel, quot gemitus dabas, quaſi dicat plurimos, cum. i. qñ proſpiceres. i. porro aſpiceres, ex arce ſumma. i. ea ſpecula, quæ erat in arce tua, littora feruere. i. feruenter frequentari a Teucris, late. i. in latũ, & cũ videres totũ æquor miſceri. i. cõfundi, ante oculos. ſ. tuos, tantis clamorib. Sed quærentes, quõ clamores uiderit At dices, eũ D. Auguſtino uidere, ad oẽs ſenſus,& ad animam (ſi generaliter accipiatur) pertinere, aut poetam non dicere, ꝙ clamores videret, ſed æquor miſceri, quæ mixtio fiebãt cum clamorib. i. ipſis concomitantib. aut ea ipſis clamorib. Facit rurſus aliam apoſtrophen ad amorem, ſed (ut dixi alibi) apoſtrophen facimus aliquando ex beneuolentia, ut, Et te pater optime Teucrum fluctus habet Lybiæ. aliquãdo ex indignatione, ut Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames? utranq; hic facit ex beneuolentia, ad Didonem,& ex indignatione, ad amorem, ſicut in Buc. ad Mediam,& Imperatorib. ille puer crudelis tu quoq; mẽ, dicit ergo, o improbe amor, quid. i. ad quid, nõ cogis pectora mortalia, q. d. ad nullum nefas non cogis, ſed ad omne nefas, ad quemlibet rẽ quantũlibet indignam. unde addit, Dido, ſup. cogitur ire. i. diſtendere iterum in lacrymas, & tentare iterum precando. i. per preces, & cogitur ſupplex ſubmittere. i. ſubijcere animos. ſ. alioqui ſuperbos amori ne ipſa moritura fruſtra. i. ſine cã, linquat quid i. aliquid, inexpertum. .i intentatum, unde non fecerit periculum, an poſſit Aeneã vincere, nã ſi omnia præexperta fuiſſet. forte putaſſet ſe fruſtra morituram dixiſſetq; ſecũ, ſi hac uia, aut illa tentaſſem eũ retinere, forte tenuiſſem. vult ergo omnia experiri, unde cõuenit Annã ſororẽ, ſuã his uerbis, O Anna, tu uides properari i. properationẽ fieri toto littore circũ. i. per circuitum, ipſi. ſ. Teucri, cõuenere, undiq; i. ex oĩ parte, carbaſus. i. uelũ extenſum uocat iam auras. i. ventos ſecundos, & nautæ læti. i minime timẽtes, aut (ut dixi) quia in Italiã profecturi, impoſuere puppib. coronas in ſignũ lætæ profectionis, ſicut ampliter potamini, pocula coronabit. O ſoror, ſi ego potui ſperare. i. timere,& uereri, pp omen noluit dicere, timere hunc tñ laborẽ ſ. haberẽ de profectione Aeneæ, ego potero,& i. et perferre i. ptolerare ipſum. hoc eſt, ſi uerita fuiſſem, tantum mali, ex amore otiroſum facile amorem tuliſſem, quia non tantum amaſſem, nunc autẽ ſpe decepta,& amore illaqueata, perferre nequeo, tamen o Anna exequere. i. effice mihi miſeræ, hoc unũ, ſ. quod dictura ſum. nam ille i nouiſsimus. ſ. de quo ſermo eſt Aeneas colere, ſupple ſolebat, aut colere. i. colebat, te ſolam, & credere. i. credebat, aut credere. i. fideicommittere, & reuelare ſolebat tibi ſenſus, etiam arcanos, id eſt ſententiam ſecretam, aut conſilia ſecreta, & tu noras id eſt noueras ſola molles, id eſt opportunos,& faciles aditus, id eſt modos adeundi uiri,& tempora. i. opportunitatem adeundi uiri. Exequere ergo mihi hoc vnũ, hoc ẽ, o ſoror, atq; tu ſupplex, affare. i alloquere ſuperbũ hoſtẽ. ſ. Aeneam, cuius amor me hoſtiliter necat, & dic, ſup. ei, quod ego non iuraui. i. coniuraui. cum Danais. i. Græcis Aulide pro Aulidi. i. in illo portu Euboici ſinus, qui quinquaginta nauium capaex, ubi Græcorũ in Troianos coniuratio facta eſt, excidere. i. excidendo delere gentem Troianã, ut. pro uel ego non miſi claſſem ad pergama i. mœnia Troiana delenda, ut multi Græcis confœderati. Nec ego reuelli id eſt poſt ſepulturã euelli, cineres,& manes, Anchiſæ patris ſ. eius ut fecit Diomedes, qui eos ex Sicilia ſuſtulit, ſcdm Varronem,& plagis admonitus Aenææ reſtituit; cur negat. i. renuit demittere mea dicta. i. pces meas in aures. ſ. ſuas duras. i. inexorabiles, quo ruit, .i. pces aufugit, det. i. precare, ut det mihi miſeræ amanti, hoc

ex-

extremum.i.vltimum aut minimum munus.i. beneficiũ, ut.ſ. expectet,& facilem fugam, & uentos ferentes.i. apportuuos flãtes,ego non oro.i.non depoſco orando, iam antiquum coniugium quod ipſe prodidit.i.decreuit, quia ad finem non perduxit, nec cõſummauit,aut coniugium antiquum.i. illi charum, aut prius promiſſũ,quod prodidit.i.manifeſtauit,ac porro dedit.i.dixit.nobis.ſ.in Il narrando uerba hæc Creuſæ,de Italia,& Lauinia,Illic res lætę regnũq. & regia coniux Parta tibi &c.quorum nunc memor dicit,nec oro,ut careat pulchro.i.honeſto & culto Latio,& relinquat regnum.ſ. a fatis promiſſum, ſed ſup. (Quia tamen oro,& peto,ſere ſynonyma ſunt, eleganter omiſit coniunctionem,ſed] peto tempus inane.i.ſine officio cõeundi,aut ſolam dilationem,ſine alio effectu,& peto requiẽ,& ſpacium furori.ſ.mitigando,dum.i.dũmodo,aut donec,mea fortuna.i.aduerſa,doceat me victa,u.i. ſpe,& uoto reiectam,dolere. ſcilicet patienter,ac temperate, quia omnis ſubita commotio rerum,non ſine magno conflictu fit animorum.Ego oro hanc extremam.i.vltimam,quam a te petitura ſum,veniam.i. grãm & beneficium miſerę ſororis,hoc,quaſi per parenthesim interſerit,q.d.non debes mihi id unum negare, cum, & ſoror ſim, & miſera.i.miſeratione digna, præſertim cum ingrate non feceris.vnde ſubdit.Quam.ſ.veniam ac grãm, cũ dederis,i.exhibueris mihi,ego relinquam cumulatam.i.copioſe auctam tibi, morte.i.dũ moriar.Aut ſic, quam veniam, cum dederis mihi cumulatam,ego relinquam,morte.i.non niſi morte, q d.hanc, niſi mors mihi adimat nemo,quia ſemper eam habeo, nec relinquam,niſi morte. Ego autem potiſſimum ſic dixero, quam veniam tum mihi dederis.i. poſtquam dederis ſemel, ego relinquam non niſi in morte,nec niſi cumulatam,id eſt auctam, ita ut plura relictura ſit quam acceperit.

Et multa parantem Dicere] Vetuſti aliquot lib. Multa volentem Dicere.legunt.[Animos ſubmittere amori] In lib.aliquot antiquis,Animam, legitur. [Nec patris Anchiſæ cineres maneſve reuelli] In Oblongo libr. Vaticano , Reuulſi, legitur, VARIA LECT.

POE.Talibus orabat,taleſq. miſerrima fletus
Fertq. refertq. ſoror,ſed nullius ille mouetur
Fletibus,aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant,placidaſq. viri Deus obſtruit aures.
Ac ueluti annoſam ualido cum robore quercum
Alpini boreæ nunc hinc,nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant:it ſtridor & alte
Conſternunt terram,concuſſo ſtipite,frondes:
Ipſa hæret ſcopulis,& quantum uertice ad auras
Aetherias,tantum radice in tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc uocibus heros
Tunditur,& magno perſentit pectore curas.
Mens immota manet,lacrymæ uoluuntur inanes.
Tum uero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat,tædet, cęli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat,lucemq.relinquat;
Vidit,Thuricremus cum dona imponeret aris
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaq. in obſcenum ſe uertere uina cruorem.
Hoc viſum nulli,non ipſi effata ſorori.
Præterea,fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui,miro quod honore colebat,
Velleribus niueis,& feſta fronde reuinctum.
Hic exaudiri uoces, & uerba uocantis
Viſa uiri,nox cum terras obſcura teneret;
Solaq. culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere uoces.
Multaq. prætere a uatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant.agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Aeneas,ſemperq. relinqui
Sola ſibi,ſemper longam incomitata uidetur
Ire uiam, & Tyrios deſerta quęrere terra.
Eumenidum ueluti demens uidet agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem,& ſerpentibus atris
Cum fugit,ultriceſq. ſedent in limine diræ.

SERV.

FErtque,refertque) Non ab Aenea,qui nihil dicit, ſed a Didone fert, & refert.i. iterum portat. (Voces ullas tractabilis audit) Cur mitis nõ audit?Quaſi mirum eſt,ſed curat dicendo(Fata obſtant, placidaſque viri Deus obſtruit aures) Deus , Iuppiter. ſ. unde & ſupra Dido ait Saturnius.(Alpini boreę) Flantes de alpibus quia alpes Gallorũ lingua , alti montes uocantur . (Nunc hinc, nũc illinc) ſicut, Aeneas ab Anna , & Didone . (It ſtridor) ad dolorem Aeneæ pertinet,de quo ait. Magno perſentit pectore curas.(Alte) Iugiter diu.(Conſternunt) Implet, vt Strata iacẽt paſſim ſua quęque ſub arbore poma. (Frondes) Sic lacrymę Aeneę. (Hęret ſcopulis) Sic ille in cõſilio perſeuerat.(Tantum radice in tartara) ſecũdum phyſicos qui dicũt parem eſſe altitudinem radicum, & arborum (Lacrymę inanes) Quia mens immota manet. (Tum uero) Poſt deſperationem.(Exterrita) Præcipitata turbata.(Mortem orat) pro deſiderat,ut, Mortemque miſerrimus opto. aut certe nõ orat,quia conſecrata fuit , nec mori poterat,niſi ſoluta cõſecratione.(Cœli cõuexa)Incurua cœli. (Thuricremis) Cremantibus thura . (Hoc viſum nulli) Hoc quod uiderat,nulli dixit.Quid eſt nulli:non ſorori quidem , cui fuerat de amore confeſſa. (Coniugis antiqui) aut prioris , aut chari (Miro quod honore colebat.) Exhibẽdo ea quę circa uiuos ſolent fieri.Moris enim fuerat, ut nubentes puellę ſimul ut ueniſſent ad limen mariti . poſtes antequã ingrederentur,ornarent laneis uittis. Vnde ait, Velleribus niueis & oleo ungerent , unde vxores dictæ ſunt, quaſi vxores. [Feſta fronde] Diuina tanquã numẽ coleret. Sane hoc loco latenter,quã ſupra diximus,tangit hiſtoriam .Nam ſi amabat Aeneam,utique non coleret extinctum maritum. [Viſa viri]Non.n. erat uera ut ſupra[Nox cum terras] Veriſimilitudo [Sola bubo] ſola contra genus poſuit.Lucanus. Et lææ iurantur aues bubone ſiniſtro.Item Ouidius.Ignauus bubo. Et hoc eſt in uſu. Sed Vergilius mutauit referens ad auem. plerunq.n. genus,relicta ſpecialiter,a generali ſumimus , ut ſi dicas bona tardus, referendo ad auẽ,Item ſi dicamus prima eſt a i.litera cum a ſit neutri generis. (Ferali carmine)Bene hoc addidit.Non.n. omni modo malũ eſt bubonis omen . Cantus aũt eius fletum imitatur, aut gemitum, tacẽs oſtendit felicitatẽ Omnes.n.aues oſcinę malę,præpetes bonæ ſunt, uel econtra malę prępetes , oſcinę bonę ſunt.(Priorum)Legitur & piorum , ſed illud ſpectat . Heu uatum ignare mentes quod vota furorẽ.[Horrificant]Horrorem incutiunt.(In ſomnis)Pro inſomniis, id eſt vigiliis,(Semperq.relinqui) Per omnes noctes nauigare videbatur Aeneas, quaſi eam ſp deſereret.(Incomitata) Quod ferale. i. mortiferum omen eſt, & pręcipue regib. (Agmina Pentheus) aut impetus, aut ſecundũ Vrbanũ , agmina ſerpẽtium . Pentheus autem ſecundũ tragędiam Pacuuij furuit etiam ipſe .(Scenis agitatus) famoſus, celebratus tragędijs. Et agitatus , quia & furuit & multę ſunt de eo tragędię,quaſi frequenter actus.(Armatam matrem) Cauſam ipſam furoris (Sedent in limine dirę) a Pacuuio Oreſtes, inducitur Pyladis admonitu propter vitandas furias , ingreſſus Apollinis templum , unde cum vellet exire , inuadebatur a furijs. Hinc ergo eſt .Sedent in limine diræ.

ASC

TALIBVS orabat,&c.] Paucis ſignificat. Annam retuliſſe Aeneę preces ſororis, ſed nihil effeciſſe,cũ nullis ille moueretur fletib. a Deorũ imperijs,unde eum arbori uãtis concuſſæ,ſed firmiter radicatæ,comparat. Deinde portenta. Eliſæ mortẽ minãtis recitat complurima de quibus Donati pereunt commentarij, Ordo autem eſt. Dido orabat.i.orationẽ faciebat talibus.ſ.uerbis , & ipſa miſerrima, ſup.faciebat tales fletus aut potius ſic , & ipſa miſerrima, fert,id eſt affert tales fletus.i.verba talia cum fletu, & ſoror.ſ.Anna.refert,id eſt recitat ea Aeneæ;ſed nullis , id eſt nonnullis.ille non mouetur ullis fletib.(Si loco particulæ,ſed eſſet particula, quod ordo eſſet . Et ſoror miſerrima fert. ſ.ad Aeneã tales fletus,& refert.i.reportat pro rniſo,quod nullus ille mouetur fletibus(aut ipſe tractabilis, ſcilicet a natura,non ſuppl

andit.i exandit,vllas voces,i.pces,quia licet ſit tractabilis, fata
obſtāt.& Deus.i.præceptū Dei,obſtruit.i.claudit.aureis viri pla
cidas.i.benignas,& faciles,niſi Deus obſtaret(Sed amiei diligē
di ſunt vſq, ad Deos,ut apud A.Gellium docemur) Ac pro,&,ve
luti.i.quemadmodum,cum.i.quādo boreæ.i. venti illi Septen-
trionales,Alpini.i.per Alpes in Italiam flantes.certant inter ſe
fruere flatib.i ſuis(Nā fingitur Boreas eſſe Deus Septentriona-
lis)Nunc.i.aliqñ,hinc.i.ab hac parte,nunc.i.alias,illinc,i.ab il
la parte,quercum annoſam.i.multorum annorum,hoc eſt ue-
terem robore.i.trunco,ualido.i.habentem truncum validum,&
potentem,ſtridor.ſ.uentorum in frōdib.it.i.diffunditur,& frō-
des altæ.i.ſuperiores,aut,ſi eſt aduerbium frondes conſternūt
alte,ſtipite concuſſo.i.poſtquā ſtipes.i.truncus, eſt concuſſus,
& agitatus vi ventorum.conſternunt.i.cooperiūt.ſ.ſeipſis,ter-
ras uicinas uidelicet , ipſa autem.ſ. annoſa quercus , hæret.i.
inhæret,aut adhæret ſ.ſcopulis.i.ſaxis illic prominentibus inter
quæ radices iecit,& quantum ipſa tendit , uertice.i. cacumine
ſuo ad auras æthereas.i.cœleſtes, hoc eſt ad cœlum tantū tēdit
in tartara.i. profunda inferni,radice i. per radicē Heros.ſ.Ae-
neas heroica uirtute pditus,tunditur.i,concutitur , haud.i.nō
ſecus i.aliter.ſ.quam illa quercus,tūditur,dicit, aſſiduis vocib.
i.verbis,a uerberando dictis , hinc atq; hinc. i, vtrinq.nunc ab
Anna,nunc a Didone , & perſentit.i. perfecte ſentit. magno.i.
magnanimo & conſtanti pectore , curas.i. ſolicitudines amo-
ris,& miſerationis.Mens.ſup. eius.i. ratio , manet immota.ſ.a
firmo propoſito.Deo obediendi,ſed, ſup.lacrymæ,uoluuntur.i.
præcipitantur.inane.i.fruſtra ab ipſa (vt dicunt ſenſualiter ex
terræ,quia non poterant mentē a ſtatione ſua depellere . Tum
vero i.ſed tū maxime,aut ad uerū Dido,exterrita fatis.i. portē-
tis ſatalib.hoc eſt mortem portēdētibus orat.i appetit mortē
ſ.malorum remediū,quia mors,ultima linea rerum eſt , tædet,
i.tædio afficit,eam tueri i.inſpicere conuexa cœli,quo.i. ideo.
vt peragat.i.perficiat,magis inceptum.i. quod inceperat , ſalīē
aīo,q; pro,i.relinquat lucē.ſ.vitalē, quia cœlum aſpicimus , vi-
dendi deſiderio.Cum.i.qñ,ipſa imponeret aris thuricremis.i.
thus incenſum cremantib dona.i.ſacrificia,aut oblata,ipſa ui-
dit latices.i.fontes,aut uiſa,ſacros.i.ſacrificio adhibitos, nigre
ſcere . i.nigros fieri ab intrinſeco , horrenda dum dictu.i.quæ
res eſt horrenda dum dicitur,aut ad dicendum , q.pro.i.ſi lati-
ces accepit pro uino aut,quod,pro &,ſi accepit pro fontib. ui
dit uina.ſ.effuſa ſuper ſacrificium uertere ſe in cruorem obſcœ
num.i.fœdum,& immundum.nulli.i.non ulli ipſa nō eſt effa-
ta i.elocuta,ulli.i.alieni,hoc uiſum.i.hanc uiſionem,aut,q vi-
derat,non,ſup.ēt ipſi ſorori.ſ.Annæ.Sed quæras, quomodo er
go poeta nouit?ſed multiplex eſt ſolutio Nā id ſacerdotes poſt
mortem eius reuelare potuerunt,& annalib.adſcribere.vnde id
norit poeta,aut Muſa,quam in principio inuocarat , id inſpi-
rante didicit aut alia quauis uia.Non enim cōtinuo ſequitur,
Non dixit Dido ergo occultum māſit , cū non ſola ſacrificaret.
Præterea.i.ꝑter hoc portentū, contingit aliud. nā fuit tēplū de
marmore.i.marmoreū,in tectis.i.in ipſa regia, templum dicit,
coniugis,antiqui.i.prioris , & chari.ſ.Sichei, q ipſa colebat.ſ.
ante aduentum Aeneæ,aut ēt poſtea , cum nondum celebrauit
nuptias,miro honore.i.mirum in modum honorifice , exīſtēs
reuinctum.i.iterū,atq; iterum uinctum,ſeu cinctum velleribus
niueis.i.vittis laneis,ſecundum Seruium,aut in quib.dormie-
bant,reſponſa petentes,& fronde feſta.i,diuina,aut feſtiua , &
ad feſtiuitatem pertinente,uoces.& verba uiri.i.mariti.uocan
tis.ſ.Didonem , uiſa , ſup ſunt exandiri hinc.i. ex hoc templo,
ſup.tunc,cum,quando nox obſcura teneret,i.occuparet terras,
& bubo.i. auis illa lucifuga , ſup. uiſa eſt ſæpe, queri id eſt con
queri carmine ferali.i.mortifero,aut feram.i. mortem indicā-
te,culminib.i.in ſublimitatib.templi.& uiſa eſt ducere lōgas.i.
diuturnas uoces in fletum.Præterea multa prædicta priorum
vatum,qui.ſ.in principio dehortati ſunt,eā a talib.nuptijs , ſed
fruſtra,unde ad principium huius dictum eſt Heu uatū ignaræ
mentes,&c.horrificant.i.horrorem faciunt, & terrificant terri-
bili monitu.ipſe Aeneas ferus.i.ſecundum opinionē Didonis,
nam ſumme pius erat.hoc eſt qui uidebatur Didoni ferus,cum
ſumme pius eſſet,quia Deo,pluſquā amorib.obedire,ſūma pie
tas eſt agit in ſomnis.i.per in ſomnia,& phantaſmata furentē.
ſ.Didonē,& vī ipſa ſibi ſemper relinqui ſola,quod mortis iudi
cium putant,& vī ſibi ire incomitata.i. ſine comitatu,uiam lō-
gam,q ēt indicium eſt uiæ,unde non patet reditus ſecundum
natura.& quærere Tyrios.ſ.comites ſuos, ſup. in terra deſerta,
vbi,& ipſa ſuis deſtinata fuerit.ueluti.i.quēadmodum. Pētheus
rex ille Thebarum,qui Agaue matri, ſacris Bacchi.i. uino,in-
terdixit,ob id in furorē actus,dr,& ſecundum Horatium,& Per
ſium poſtea a furente matre interemptus eſt,uidet exiſtens de
mens.i.furore captus,agmina Eumenidum.i. furiarū, & uidet
ſolē ſe oſtendere geminū,quia ebrijs,& furore captis, & ſingu
læ res geminæ vīr,& uident Thebas.i. vrbem illam , oſtendere
ſe duplices,aut veluti Oreſtes Agamemnonius.i. Agamemno-
nis filius agitatus.i.frequenter,actus,& ludo theatrali exhibi
tus ſcenis.ſ.tragicis,hoc eſt in tragædijs ab eo factis , unde eſt
illud Iuuen.Plena iam margine libri,Scriptus,& in tergo, nec
dum finitus Oreſtes.fugit matrem.ſ.Clytemneſtram,quam cū
Egiſto adultero,propter necem patris occiderat,armatam i.in
ſtructā facibus,& ſerpentib.atris.talis.n.illa uiſa eſt in ſomnis,
vnde furore correptus eſt & diræ.i. furiæ ultrices.ſ. necis ma-
ternæ.ſ ſedens in limine templi . ſ. Apollinis , quod ingredi
non audeat. quia uidebatur ſibi furias uidere. ut Seruius reci-
tat.in quem quia dicit oleo inungi uxores,dicit Beroaldus ſic,
Diſſenſit ab opinione Seruij,Pli.qui ſcribit in xxviij.nouas nu
ptias non oleo, ſed adipe ſuillo, ſolitas fuiſſe poſtes , marito-
rum intrantes attingere.Maſurius uero tradit, palmas lupino
adipi antiquos dediſſe:ideoque nouas nuptas illo perungere
poſtes ſolitas , ne quid mali medicamenti inferretur . Don.
quoque refert uxores dici , ab ungendis poſtibus. quod cum
puellæ nuberent,maritorum poſtes ungebant,ſed quo ungu en
to,ſiue adipe,uterentur, non memorauit.

VARIA LECTIO.

AC uelut annoſam ualido cum robore quercum] In Por-
cio,& pleriſque libris antiquis legere eſt,Ac uelut annoſo ua-
lidam cum robore quercū.[It ſtridor , & alte Conſternunt ter-
ram concuſſo ſtipite, frondes]In ueterib. aliquot exemplarib.
Altæ.ſ.frondes,non, Alte aduerbium hr̄. [Tantum radice in
tartara tendit]in libris nonnullis ex his uetuſtioribus Radicē
legitur.Et in Oblongo libro peruetere.Mittit,non,Tendit , hr̄
[Ex magno pſentit pectore curas]in pleriſque libris antiquis
Perſentitur, legitur.In aliquot etiam.Perſenſit.[Non ipſi effa-
ta ſorori] Veteres plerique libri , Sorori eſt . Vatum prædicta
priorum.]Ex antiquis exemplaribus,quæ præ manibus habue-
rim plura fuerunt omnino, quæ Piorum , quam quæ Priorum
legerent.[Eumenidum demens veluti.] Antiqui aliquot libri
Eumenidum,ueluti demens [Aut Agamemnonius ſcenis agi-
tatus Oreſtes] In antiquis aliquot libris,Furijs agitatus , legi-
tur.

COEL. RHODIG.

QVAERAT hic forte quiſpiam , ecquid expreſſius do-
ctiuſque in medium promamus, quid ita eminentiſſimus poe-
ta Ae.4.Boream dixerit Alpinum ? Inuenio apud auctores , ut
nemo prorſum incertus ueri ſit,Poſidonium, & Protarchium li
teris prodidiſſe.Riphæos,& Alpes eoſdem dici montes, qui ob
Hyperboreis incolantur,quod in commentario etiam de rebus
ijs prodidit Stephanus a quo,& illud traditur Hellanicū *ὑπερ-
βορείους* ſcribere cum diphtongo in penultima. Ipſe ac pleriq,
alij citra diphtongū malunt. Athenæus in lib.6 Ripæi, inquit,
montes,qui poſtea Albij,nunc Alpes . Vltra Riphæos uero , a
quibus ſpiret Aquilo , ſtatuuntur Hiperborei ad extimum ma-
re.Carmen Virgilianum hoc eſt.

Ac uelut annoſam ualido cum robore quercum,
Alpini boreæ nunc hinc,nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant.

SERV, VIam]Rationē. [Gratare.]Gratulare, ſuſcipe gaudiu ꝑ ſoror.Si e.n. dicimus grator tibi, honorem. [Eum]Aeneam, quem , ut notum,noluit dicere. [Oceani finem iuxta] Finem Oceani nul lus nouit,ſed initium, quod & ipſum poteſt finis videri aliū-de ſumpto principio.[Aethiopum] Aethiopiæ duæ ſunt vna circa ortum Solis,altera circa Ocea-

Ergo ubi concepit furias euicta dolore ;
Decreuitq.mori:tempus ſecum ipſa,modumq.
Exigit,& mæſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit,ac ſpem fronte ſerenat,
DI.Inueni germana viam(gratare ſorori)

Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſoluat amantem.
Oceani finem iuxta, ſolemque cadentem
Vltimus Aethiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſq. draconi
Quæ dabat, & ſacros ſeruabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumq. papauer.
Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes,
Quas uelit: aſt alijs duras immittere curas:
Siſtere aquam fluuijs, & uertere ſidera retro:
Nocturnoſq. ciet manes mugire uidebis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor chara deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes,
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma uiri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuuiaſque omnes, lectumq. iugalem,
Quo perij ſuper imponas. abolere nefandi
Cuncta uiri monumenta iubet, monſtratq. ſacerdos.

Oceanum in Mauritania, quã nunc dicit. Et dicta Aethiopia à colore populorum, quos ſolis uicinitas torret. [Atlas] Nullum nomen Gręcu in ns, terminatur. [Torquet] Suſtinet [Stellis aptũ] Satis petite loquitur. Nam aptum coniunctũ dicit ἀπὸ τοῦ ἅπτεσθαι non infignitum ſtellis. Axis enim nõ hẽt ſtellas, qui medius inter Septẽtriones Vnde & Græce ἀπείρατος dicit Septẽtriones, aut non occidere axis uicinitas facit, non quia in axe ſunt. [Hinc mihi Maſſylæ gẽtis] Quæ eſt oriunda Maſſyla, aliqñ horti Heſperidũ ſacerdos, nunc habitas circa Atlantem. Nam aliter non procedit. Maſſyla. n. mediterranea eſt: Berõnice ciuitas Lybiæ, vnde haud longe ſunt horti Heſperidum, Atlas uero maximus in Mauritania eſt. Monſtrata prædicta. [Heſperidum templi cuſtos] Heſperides Atlantes filiæ nymphæ, ſecundũ fabulam hortum habuerunt, in quo erant aurea mala Veneri cõſecrata, quæ Hercules miſſus ab Euryſtheo occiſo peruigili dracone ſuſtulit Re vera aũt nobiles fuerunt puellæ, quarum greges abegit Hercules occiſo eorũ cuſtode. Vnde mala fingitur ſuſtuliſſe, hoc eſt oues. nam μῆλα dñt. vnde μηλονόμος dicitur paſtor ouium [Soporiferumque papauer] incongrue uidetur poſitum, ut ſoporifera ſpecies peruigili detur draconi. Sed dicimus uariam vim præbere victum diuerſis animalibus. Nam ſalices hominibus amaræ ſunt, dulces capellis: ut. Et ſalices carpetis amaras, ſcilicet hominibus. Item cicutæ, ſecundum Lucretium hominibus ſunt uenenoſæ cum pingues reddant capellas Ergo & papauer licet de hominibus ſomnum draconi adimit, Forſitan & excuſatio. Poteſt tamen melior eſſe ſenſus, ſi Seruabat in arbore ramos, plena ſit ſuia. ſequentia uero ſic accipiamus. Hęc ſe promittit carminibus curas ſoluere. [Spargens humida mella, ſoporiferumque papauer] id eſt miſcens, ut Cicero: Et ſpargere venena didicerunt: Nec incõgrue ad amaritudinem amoris, mel adhibet, ad obliuionem, papauer [ſiſtere aquam fluuijs & uertere ſidera retro] Quanto magis poterit Aeneam ab incepto retorquere? [Mugire uidebis] Videbit quis: ut Migrantes cernas. [Teſtor chara deos] Quia enim multa ſacra Romana ſuſciperent ſemper magica damnarunt. Ideo excuſat. [Accingier:] Præparari. Accingier aũt, ut ad infinitum er, addatur, cũ efficit metri. Nam cum in eo ultima ſit longa, addita er, ſyllaba breuis fit, ut audiri auditier. [Tu ſecreta] Sine arbitris. & eſt bona elocutio, rem loci uel temporis, ad perſonam transferre, vt nocturnus uenit, ſecretus fecit. [Pyram] ſub ſpecie ſacrificij, præparat mortis exequias. (Et arma) Gladium dicit abuſiue. Nam & paulo poſt: Enſemque relictum. Proprie n. arma ſunt quæ armos tegunt. (Impius) Qui gladium reliquit furẽti. Hoc autem tractum eſt de Homero, qui dicit gladium Aiaci datum ab Hectore, & Hectori ab Aiace balteum, quæ eis exitio fuerunt. nam alter tractus eſt balteo, alter ſe donatorem interemit. (Exuuias) Veſtes Aeneæ quem hoſtem dixerat ſupra, I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum. Item. Dulces exuuiæ. (Quo perij) Propter extinctum pudorem.

ASC. ERGO ubi concepit, &c.) Docet q̃ro Dido poſtquam decreuerat ſeipſam interimere, magicis artibus ſimulabat velle amores abolere, aut amatorie Aeneam ad ſe adhibere freta auxilio ſacerdotis eius rei peritæ, cũ & maiora polliceatur, & effeciſſe dicatur, qua fictione omnia quæ ſibi ad necẽ neceſſaria putabat, comparabat miniſterio ſororis, quæ ea ad ſacrificia cõferre putabat. Sed neque ad hunc locũ quidquam extat Donati. Ordo igitur eſt. Ergo ubi Dido euicta. i. ſuperata dolore, cõcepit furias. i. furorẽ, & decreuit mori, ipſa exigit. i. exacte diſponit, & penſitat ſecum, tempus, id eſt opportunitatẽ, & modum, & ipſa aggreſſa dictis. i. ſermone qui ſequitur, ſororem. ſ. Annam mœſtam, quia Aeneam quẽ conciliauerat, reconciliare nequibat, tegit, id eſt occulit vultu, conſilium. i. decretum ſuũ, & ſerenat fronte. i. fronte ſerena præ ſe fert, ſpẽ ſcilicet remedij aut ſalutis, uerba aũt quibus aggreſſa eſt, ſunt hæc. O germana. i. ſoror quaſi ex vno germine mecum nata, gratare. i. congratulare ſorori, quia ego inueni uiam. i. modũ & rõnẽ, quæ reddat mihi eũ. ſ. qui caput mali noſtri eſt, vel quæ ſoluat me amantẽ, eo. i. ab eo. (Duplex enim eſt remedium amoris, aut potiri, aut ſolui) Via autem eſt hæc. Locus eſt (De more hoc hẽt Virgilius, vt prius locum deſcribat, quã quæ in eo contigerint) vltimus i. remotiſſimus, Aethiopum. i. in Aethiopia Mauritaniæ. iuxta finem Oceani, id eſt ubi ad Oceanum peruenitur in fine mundi huius, qua pro i. iuxta ſolem cadentem. i occidentẽ, vbi. i. in quo loco, Atlas maximus, id eſt qui in Mauritania eſt, torquet. i. ſuſtinet, & inuoluit humero. ſ. ſuo, ſecundum iudiciũ ruſticorum, aut fictionem poetarum, axem. i. polum, aptum. i. coniunctũ ſtellis ardentib. i. reſplendentibus. Sacerdos gentis Maſſylæ, eſt mihi monſtrata hinc. i. ab hoc loco. i. ab huius loci incolis, exiſtẽs cuſtos tẽpli Heſperidum, hoc eſt eius quod in hortis Heſperidũ eſt, que, pro &, ea ſup. quæ dabat draconi. ſ. peruigili, qui poma aurea Heſperidum cõſeruabat, priuſquã ab Hercule occiſus erat, & quę ſeruabat ramos ſacros, quia aurea ferentes mala, ſeruabat aũt conſeruando dracone, quam conſeruabat ſpargẽs mella humida, & papauer ſoporiferum. i. genitiuũ ſoporis in alijs, & ita conſeruatiuũ cerebri, & humorum draconis, qui perdurare non potuiſſet, in tanta uigilia. niſi humidum radica. c, mella humido fotum fuiſſet, & cerebrum papauere ſoporifero quamuis nõ dormiuerit. hæc. ſ. ſacerdos, promittit. i. pollicetur, ſe ſoluere. ſ. ab humore. i. ꝙ ipſa ſoluat, nõ erat neceſſariũ ponere, ſe, quia ad unam perſonam ſpectant, carminib. ſ. magicis, hoc eſt incantationibus, mentes quas uelit ſed immittere. ſ. promittit, alijs. ſ. mentibus curas ſ. amorum duras. i. diu duratas, aut uehementes, & promittit ſiſtere. i. facere ſtare, aquam, ſup. in fluuijs, & uertere ſidera retro. i. retrorſum, & ciet. i. excitat & euocat maneis. i inferos, aut umbras defunctorum, nocturnos i. tempora nocturno, tu uidebis. i. quilibet uidebit, ſi aderit dum ipſa operabitur, terram mugire ſub pedibus, & ornos. i. arbores illas, deſcendere montibus. O chara germana. i. ſoror, ego teſtor. i. obteſtor deos, & te, & tuum dulce caput., Solebant. n. blandiendi gratia, per capita charorum iurare, potiſſimum Græci. Vnde Iuuen. in vi. Græcis nondũ iurare paratis, Per caput alterius, ſup. me, accingier, pro accingi, in uitam. i. coactam improbitate Aeneæ, artes magicas. i. per artes magicas. Tu ſecreta. i. hæc uenturi reuelatura, erge pyram. i. ſtruem lignorum, ut fiat rogus ſub auras i. ab inferiore parte. in auras tendentem, ſup. in tecto interiore. i. inter regiam noſtrã, & ſuper imponas. ſ. ſuper pyram. arma ſ. gladium, uiri. ſ. Aeneę, quem per indignationem non nominat, quæ. ſ. arma, ipſe impius reliquit, fixa thalamo. ſ. noſtro, quaſi ideo reliquerit, ut eo ſe interimeret, unde, impium dicit, & omnes exuuias. i. pelles quas exuit, aut quas ab eo habemus, quaſi ab hoſte ſæuo, & lectum iugalem. i genialem, & matrimonialem, quo perij. i. pudorem amiſi, ſed id meminit, quia in ſpelunca primũ amiſerat. hoc eſt imponas ſup pyra quidquid reliquerit aut tetigerit ſpeciali uſu, quia ſacerdos iubet & monſtrat. ſ. ex arte ſua, rationib. eo dentibus. aut lege iterum, monſtrata ſacerdos, abolere. i. penitus delere, & annihilare, cuncta monimenta. i. quæ memoriã faciant, uiri nefandi, quia pfidi. SERV-

VARIA LECTIO.

QVAE mihi reddat eũ, uel eo me ſoluat amantem] In Oblongo illo libro peruetere legere eſt, Quæ mihi reddet eum, uel eo me ſoluet amantẽ. In Longobardico. Quæ mihi reddat eũ, vel eo me ſoluet amantem. [Hinc mihi Maſſylæ gentis] In lib. pleriſque ueter. Maſſylæ gentis legitur. [Nocturnoq. ciet manes] Exẽplaria quędam admodũ uetuſta, legunt Mouet manes.

Ex

[Exuuiasq. omnes] Legitur etiam in antiquis, Exuuias omnes abſque particula copulatiua. [Super imponas] In libris aliquot antiquis. Superimpone, ſcriptum eſt. Sunt & alij, in quibus, Imponant, habetur. Abolere nefandi Cuncta viri monumenta iubet, monſtratq. ſacerdos) Sunt lib. admodum vetuſti, in quibus cum Mediceo ſic habetur, monimenta iuuat.

COEL. RHOD ILLVD ſciendum deniq. non naturalia ſolum recondita ſcrutari magos, uti eſt id qđ ſi quē ſuccinea induxeris veſte, alterum uero paleari, ilico mutuis copulabuntur nexibus, verum & verba, quæ vim inſitā profunditia trahere ualeant, multa ēt, quæ ab his trahi poſſint. Et illa quidē uiro, hæc autē fœminæ clam adhibentes fœminam ad uirum rapiunt, admotis quoque &, quæ ſeiungere ualeant, velut nautæ ita ferrum cū magnete ſuſpenſum librant, ut rapiatur ad vſuram. Rurſumq. alio ſufficientes raptū dirimunt eiuſmodi. Verbis porrò præeſſe Mercurium volunt, cantibus Phœbum excantationib. Mercurium, & Phœbum ſimul. Hæc vero copioſius nō inargute aut incallide conſectati ſumus, ſed ut uno eodemq. pede, Maroni lucem inferremus aliquam lib. 4. Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes, Quas uelit, eſt alijs duras immittere curas.

POE. Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera ſacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit aut grauiora timet quam morte Sichæi.
Ergo iuſſa parat.
At regina, pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingenti, tedis, atque illice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funera: ſuper exuuias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumq; Chaoſq;,
Tergeminamq. Hecatem, tria uirginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Auerni:
Falcibus & meſſe ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte reuulſus,
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibusq. pijs altaria iuxta
Vnum exuta pedem uinclis, in ueſte recincta
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera. tum ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ nomen habet, iuſtumq. memorq. precatur.

SERV. PRætexere) Præualere abſcondere. (Tantos furores, (Quantos cogitabat Dido. (Grauiora timet quā morte Sichæi) aut quàm detrahimus. & ſtat elocutio, aut ſubaudimus, Grauiora times poſſe cōtingere, quàm morte Sichæi. (At regina, pyra) Notatus eſt hic uerſus, uitioſa. n. eſt locutio, quæ hēt exitus ſimiles, licet ſit caſuum diſſimilitudo. (Intenditq. locum ſertis) Ligat: ut, Et ſtupea uincula collo intendunt, & eſt Hyppallage, Intendit ſerta per locum, Funerea fronde.) i. Cupreſſo, Nā & ſupradicta ligna ad funus pertinent, ut, Procumbūt piceæ, ſonat icta ſecurib. ilex. (Effigiēq. toro locat) Exprimitur amoris affectus, ꝙ etiā in morte amati imagini volebat eſſe coniuncta, ut paulò poſt: Natumq. patremq. Cum genere extinxem, meme ſuper ipſa dediſſem. Hanc (Haud ignara futuri) Memor ſuæ diſpoſitionis. (Tercentum tonat ore Deos,) Non tercentum deos, ſed tonat tercentum numina Hecates, unde Hecate dicta eſt Hecaton. i. centum poteſtates habens. Tonat aūt perite dixit. In talibus enim ſacris imitabantur tonitrua. (Erebrum) Inferorum profunditatē. [Tria virginis ora Dianæ] Iteratio eſt, Lunæ, Dianæ, Proſerpinę (Simulatos fontis Auerni) In ſacris, vt ſupra diximus, quæ exhiberi non poterant, ſimulabantur, & erant pro ueris. Bene aūt de Auerno, ꝑ quē deſcenſus ad inferos dī. (Falcibus, & meſſe ad Lunā quæruntur ahenis) Herbæ. n. ꝑ Lunæ ratione tolluntur, nec oēs eodem modo. Vnde perite, & ahenis falcibus dixit, quia aliæ velluntur, aliæ inciduntur, & ad Lunam, non ad noctem, ſed ad Lunæ obſeruationem (Pubētes) autem, quia aliæ ſiccæ, aliæ uiridiores leguntur. Et ſciendum inter homines & herbas eſſe reciprocam trāslationem, Sic. n. pubentē herbā dicimus, quēadmodum florē ætatis. [Nigri cum lacte veneni] Nigri, aut noxij, quia nigri fiunt homines poſt venenū. Aut certe illud eſt, quia ſunt herbæ nigri lactis. i ſucci. Dicūt aūt ꝑ periphraſin agreſte papauer ſignificari) Et matri præreptus amor) Secundum Pliniū, qui dicit in naturali hiſtoria pullos equinos habere in fronte, quandam carnem, quam eius ſtatim natis adimit mater, quā ſi quis forte præripuit pullum odit, abiicit, & lac ei denegat. Iuue. Cui totā tremuli frōtē Cęſonia pulli Infundit. Et merito ſuſpicatur amorē creari ex carne, ſine qua mater non alit ex ſe creatū. [Ipſa mola] Mola, farre & ſale. Ordo aūt eſt ipſa Dido mola, & pijs manib. i. puris deos teſtatur. [Vnū exuta pedem] Quia id agitur, ut & iſta ſoluatur, & implicetur Aeneas, [In ueſte recincta] Quia ut ſupra diximus, in ſacris nil ſolet eſſe præligatum, præcipue eius quæ amore vult ſolui. [Conſcia fati] Sidera. i. planetas, in quibus fatorum ratio continetur. (Si quod non ęquo fœdere amantes Curæ numen) Ordo eſt Tunc nomē precatur, ſi qđ curæ hēt amantes non æquo fœdere. Si quod aūt bene dubitat, utrum ſuper res male poſitas habeat poteſtatem. Senſus autem hic eſt, aut *ἀντέρωτα* inuocabat contrarium Cupidini, qui amores reſoluit, aut certe cui curæ eſt iniquus amor ſcilicet ut implicet, nō amētē. Iuſtumq, memorque. (Vt expugnetur qui eſt cauſa diſcordiæ,

A S C. HAEC effata &c.) Docet quomodo omnia quæ iuſſerat, inſtructa ſunt, & quomodo ſimulās ſe ſacra magica ex animo, peragere quæſierit omnia philthra, & amatoria, i. q̄ vim amatoriam habere putata ſunt, quo ſorore ſallat. De qua re, quia Donatus non extat. Ordo eſt. Dido affata id eſt elocuta, hoc eſt poſtquam elocuta erat hæc ſilet. i. obtinet, nā fruſtra diceret, tacuiſſe. ſiuia enim loquelæ, ſilentiū ſemper eſt, niſi præter ſpem & importune tacuiſſet cū plura loqui non poſſet inuenire, aut niſi adderet, ſimul & cū primū taceret, pallor occupat ora, tñ. i. quamuis, ſigna impatientis amoris daret, tamen Anna non credit germanam, id eſt ſororem ſuam, prætexere. i. præſtruere funera. i. mortem, nouis ſacris. i. ſacrificijs. i. magis. nec concipit mente. i. intelligere non poteſt tantos furores, ſcilicet quanti in Didone erant: aut ſupple non timet: grauiora, id eſt, maiora mala, quàm ſup. in morte Sichæi. ſ. prioris coniugis, illa pertulerat, hoc eſt non opinabatur, quod plus amaret Aeneam amatorem, quàm Sichæum coniugē, nec quod impatientius ferret huius profectionē, quàm illius mortē, ſed in morte uiri, non ſe occidit, nec id parauit, ergo nihil tale ſuſpicans, parat. ſ. peragere iuſſa. i. q̄ Dido iuſſerat, hoc eſt illico pyrā extruit, & exuuias Aeneæ affert. At. i. ſed regina. ſ. Dido. pyra. i. ſtrue lignorum in formam ignis, ut incēdatur, erecta. i. extructa ſub auras. i. in altū, in ſede penetrali. i. in loco penitiore intra tecta palatij ſ. pyra, dicit, ingenti. i. ualde magna, tedis. i. ex tedis, quæ ligna reſinæ plurimū habent, & ita facillime cōburuntur, atque ilice. i. robore iligno, ſecta. i. fiſſo hoc eſt poſtquā Anna ingentē rogū ex tali combuſtibili extruxerat regina: intendit locum ſertis. i. intendit ſerta per locum illum, & coronat frōde funerea. i. ad funus apta, & locat toro. i. lecto coniugali, quē ēt iuſſerat afferri ſuper, ſcilicet pyrā, aut inſuper exuuias, ſcilicet Aeneæ, id eſt veſtes quas exuerat, & dereliquerat, & enſem relictum, & effigiem. i. imaginem, ad ſimilitudinem uiri factam, quam, aut ad fictionem magicæ artis fieri curauerat, aut in ſignum amoris locat: dicit, exiſtens haud. i. non ignara imò certa mortis. Aræ ſtant circum id eſt in circuitu, & ſacerdos effuſa crines, id eſt habens capillos effuſos. unde in funere Polydori II, liuius:

Et circum Iliades crinem de more ſol. &c.

Tonat: id eſt horrifice uocat. ore: ſcilicet ſuo, tercentum, id eſt tercentos deos. i. numina deorum. & Erebum, & Chaos, Deos illos infernales & Hecaten, id eſt Proſerpinam, a centum poteſtatib. dictam, tergeminam. i. tres poteſtates habentem. nam Luna, eſt in cœlo, Diana ſiluis, ubi uenatrix eſt, Proſerpina, in inferno, unde addit, & tria oīa, id eſt tres effigies, aut perſonas Dianæ virginis... quæ in ſiluis Diana dicitur, & ſtudio uenandi, detenta pede tua uirgo, & ipſa ſacerdos priuſquā hæc faceret, ſparſerat, & i etiam: Latices, id eſt aquas fontis Auerni, id eſt lacus ad introitum inferni, ſimulacros, id eſt per ſimulationem, & fictionem quandam in ſacris pro ueris habitos, cum deeſſent veræ aquæ Auerni, & herbæ pubētes, id eſt ſicci adhuc

plenæ

plenæ meſſe.i.deſectæ,aut inciſæ,ſalcib.i cultris incuruis,ahe nis.i.æreis, quia nefas erat id ferreis facere,ad lunā.i.ſm op-portunitatē lunæ,quæruntur.ſ.ab ijs,quib id muneris ad magicum ſacrificium iniunctum erat,quæruntur, dicit cum lacte.i.ſucco dulci,ueneni nigri.i.nociui & noxij,& amor.i.caruncula ad magnitudinē caricis,hyppomanesve,quod eſt cā amo tis.reuulſus ſ ſtatim.priuſquā labente matre abſumeretur, de fronte pulli naſcentes.i.recens nati,aut nondū plene nati, & præreptus.i.priuſquā abſumere poſſet,matri.ſ.equæ,q̄ niſi ca runculā illā aſſumpſerit,pullū nō amat.Ipſa ſ.Dido,cuius gratia hæc oīa fiebāt.& q̄ ſacerdos erat,& regina, exuta pedē vnū.i.habens pedem vnum nudatum,& ſolutum iu uinculis,in veſte recincta i.diſſoluta,ne quid ligatū in ſacris videatur,teſtat̄ mola.i.farre & ſale,& pijs manib.ſ.quibus molā offerebat, teſtatur,dicit moritura.i.certa mori deos & ſidera cōſcia fati.i. mortis ſuæ violentæ.tum.i.inde,precatur ſi quod i.ſi aliquod numen,habet curæ.i.ad curam,hoc eſt curata,amantes fœdere non æquo.i.illegitimo fœdere,aut in æquali, quando alter amat.alter non (hunc deum Ser. Anterota. i. contra Erota.i. cupidinem,uocat)precatur.dico,illud,ſup.iuſtum & memor.i. vt ſit iuſtū & memor,& ita memor,in neutro genere ponitur.

VARIA LECT. PALLOR ſimul occupat ora]Veteres nonnulli libr.Inficit ora legunt[Aut grauiora timet,quàm morte Sichęi]in antiq.aliquod lib. Haud legere eſt.[Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur aheais]Lib.plerique uetuſti ſcriptum habent,Ahe neis quippe falcibus.[Vnum exuta pedem vinclis,in veſte recinctæ] Sunt quædam exemplaria manuſcripta,in quibus legitur,Et veſte recincta.

COEL. RHO. LVNAM vero de ſolari fonte haurire,uel nominis etymo coniectant eruditorū ſcholæ,na ſelenen dici,φ lucem nouam habere perpetuo videatur. Adijciunt calculū & Dianæ ſacra,q̄ vocant Artemia.in quib. ea hoc argumento geſtantur faces. Quia uero triplicem faciat uiſitationē luna,cu ſurgit in coenua,& falcata dr̄,cumq.diuidua eſt, & cum orbe circumacto, hinc prorogatum autumant poeticum commentum de triformi Diana Vnde ſit & Maronis illud decantatum grammaticis diuerſeque pro ingeniorum captu expoſitum:

Tergeminamque Hecatem tria virginis ora Dianæ.

Quod exprimens Auſonius in ternarij numeri grypo, inquit,

Tergemina eſt Hecate,tria virginis ora Dianę.

Verū in eius loci enarratione . vt nil prorſum diſſimilē uaria (vedixi)promuntur a ſtudioſis pro inuentorū ratione. Sunt.n. qui Hecaten ibi tergeminam dici opinērut,quia ſit(ut ſcribit Orpheus in Argonauticis)triū capitū,eā ſiquidē τρικέφαλον iude appellat ita q̄ dextr. caput ſit equi,ſiniſtrū canis,mediū hominis agreſtis.Eſſe quoq; Tartari filia, eiuſdē comprobat carmen, Ταρτάρου... Ea quib.Ser.coarguere nituntur, iterationem eſſe tradentē ibi Nā & ſi Hecaten dici Proſerpinam ſæpe inuenitis,tamē intelligi quq; ſeparatum numē. Putant alij quia multi Hecaten cum Iunone coniungunt, ut ſit eadē Iuno Diana,& ea Proſerpina,ex quib.Hecate, ut apud Lucanū,cōe effingatur numē,ueruco ne alterutru poeta diuaret,utriq; dixiſſe Nam eſſe itē,qui Hecaten Perſeo Titane & Aſterie Latonæ ſorore prognatam ferant. Cui elementa ſubiecerit,Iuppiter fecerit,q. cęlo hereboq; potentem, ut cecinit poeta nobilis,vnde & Hecaten dictam uolunt Heſiodus, a multiplici videlicet poteſtate. Aiunt, & illud Græci ſeniores.id eſt τὰς τριάδας,apud inferos cēſeri admodū, ut qui ſint Hecates numini cōſecrati. Cui itē argumēto cōpari trigla piſce tē diui nam fieri,& ſurrigi in triuijs ſimulacrum,qd(ut inquit Ariſtophanis interpres,& approbat in Deorū natura Phurnutus)Luna,Diana,Hecate,idē crederet̄ numē,cui ſole occiduo vice ſacrificij cęnam mitterent ditiores in neomenijs,quam famelici pauperes diriperent notarentq. à dea factum id cauillantes.

AES porro in ſacris & exſtantantib.magnā habuiſſe veterib.auctoritatem ac vim,ſcribit Theocriti interpres in Poetæ Pharmaceutria,proptereaq. in lunæ deliquiis adhiberi ſolitū. καὶ ἐπὶ τοῖς κατοιχομένοις.i.& hominū morte , purius enim cęteris habeatur καὶ ἀπελαστικὸν τῶν μιασμάτων.id eſt pollutionem expiatorum.Inde eo utebantur in purificationibus vniuerſis,ut in libro De diis ſcripſit Apollodorus. Quin & Coræ, ſeu Proſerpinæ ſacerdos Athenis aeneum pulſare inſtē aſſuerat,quod ἠχεῖον vocant,Apud Laconas rege defuncto lebetibus,obtinnire,ſuit veteris inſtituti Et Sophocles in Tragœdia,cui titulus Rhizotomi.i. radicum ſectores , Medet ſcribit herbas ſecantem,ſuccos in cados refudiſſe aeneos, herbas vero aeneis ſubſeciſſe falcibus.Ex quo & Virgil.

Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ,nigri cum lacte veneni.

In his uero potiſſimū ſacris Aenea adhiberi uaſa Macrobius ſolita ſcribit,quibus delinire aliquos,aut deuouere, aut denique exigere morbos vellent.

SERV. NOx erat]Protendit̄ iſta deſcriptio ad exaggerationem vigiliarum Didonis. [Siluæq.]ſecundum eos qui dīt oīa quæ creſcunt,animalia eſſe[Aequora]Elemēta et animalia eſſe noluerūt.vnde eſt in 7.Aequora mulcebant cantu.[Tacet ager]Ea quæ I agris ſunt.[Oculisve aut pectore noctē Accipit]Quia pt aliud eſſe ſine alio, ut ſi quis dormiens mente turbet̄.[Reſurgēs Sęuit amor]Grauior. .n.eſt cum reſurgit,& eſt ſuīa quaſi gnālis.[Adeo.]ſ. furit, vt in hoc propoſito permaneret uitandæ ſine dubio lucis. [En quid agam]En,ecce quid acturą ſum?Eſt aūt comicum principiū nec incōgrue amatrici datū.Sic Terēt. Quid igitur faciam?Nam hæc coniunctio multa eā cogitaſſe ſignificaſſet. (Rurſus) Duo ſignificat, frequenter iterum , rato viciſſim.i. mutuo, ut hoc loco.[Nomadumq. petam]Inuidia a perſonis,petam mulier & regina Numidas.i. vaſtos. [Maritos]Futuros.ſ Eſt autē elocutio,dedignor illā rē.[Vltima Iuſſa]Aut intelligimus Aeneā ei obtuliſſe nauigandi

Nox erat,& placidum,carpebant feſſa ſoporem,
Corpora per terras:ſyluæque,& ſæua quierant
Aequora: cum medio uoluuntur ſidera lapſu:
Cum tacet oīs ager: pecudes,pictæq. uolucres,
Queq. lacus late liquido,quæq. aſpera dumis
Rura tenent,ſomno poſita ſub nocte ſilenti
Lenibant curas,& corda oblita laborum.
At non inſelix animi Phœniſſa,nec unquam
Soluit̄ in ſomnos,oculisve aut pectore noctem
Accipit,ingeminant curæ:rurſuſque reſurgens
Sæuit amor,magnoq. irarum fluctuat æſtu,
Sic adeo inſiſtit,ſecumq. ita cordē uolutat.
DI.En quid agā?rurſus ne procos irriſa priores
Experiar?Nomadumq. petā cōnubia ſupplex,
Quos ego ſum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes,atq; ultima Teucrum
Iuſſa ſequar?quia ne auxilio iuuat ante leuatos?
Et bene apud memores ueteris ſtat gr̄a facti?
Quis mea aūt(fac velle)ſinet?ratibuſq. ſuperbis
Irriſam accipiet?neſcis heu perdita,nec dum
Laomedonteæ ſentis periuria gentis.
Quid tum?ſola fuga nautas comitabor ouantes?
An Tyrijs,omnique manu ſtipata meorum
Inſequar?& quos Sidonia vix orbe reuelli
Rurſus agā pelago,& ventis dare vela iubebo?
Quin morere,ut merita es,ferroque auerte dolorem?
Tu lacrymis euicta meis:tu prima furentem,

facultatē, Aut Teucrū iuſſa, nō quæ ipſi iuſſerāt, ſed quæ eis a Ioue iuſſa ſunt,vt, Nauiget,hęc ſumma eſt(Quia ne) Re uera, & eſt una pars orationis (Stat)Permanet(Nautas)Nō Troianos.Nam iniurioſe dicit nautas.i. aſſuetos laboribus.(Ouantes) Lætantes abuſiue,nam proprie ouatio ē minor triumphus. Qui enim ouationem meretur, & vno equo vtitur, & a Plebeis, vel ab equitibus Romanis deducitur ad Capitolium,& de ouibus ſacrificat, vnde & ouatio dicta,qui aūt triumphat, albis equis utitur quatuor, & ſenatu pręeunte in Capitolio de tauris ſacrificat (Vix vrbe reuelli)Aut mox,idem paulo ante,Vt uix è conſpectu Siculæ telluris in altū Vela dabāt læti.Aut re uera uia, ut diximus ſup.Nam nulla rōne dimitterēt patriam,niſi eos aut odiū Pygmalionis coegiſſet, aut timor:ut,Cōueniūt quib. aut odiū crudele tyrāni, Aut metus acer erat(Quin morere.)Quinimò, & in oīs eius intētio e dir ad mortē. Nā ſi procos rogare turpe ē,ſola ſeq impoſſibile & inhoneſtū, Tyrio

rios trahere difficile ſola mors ſupereſt.[Tu Laerymis euicta meis]Beoe totũ ei imputar, ſed cũ excuſatione, q̃ Aeneæ nupcias ſuaſit, ſed uicta lacrymis, vt Sinõ lacrimys impleuit ſobortis Anna refert [Tu prima furentẽ]Vrbanus hoc diuidit,licet alij iũgant, & vult hanc eſſe ſenſum, Tu perſuaſiſti vt nuberẽ uicta lacrymis meis, tu ẽt nunc me his oneras malis,nã me olim occidiſſem, niſi te deſerere formidarem.[Obijcis hoſti] Ob naturaliter breuis eſt, ſicut & Re,& Ad, ſed plerunq; producuntur hac rõne.Obijcio,reijcio,adijcio,q̃a habent Vocalem ſequen tem, quæ p declinationem poteſt io conſonantis formam tranſire, vt obieci,reieci.Ergo ẽt antequã tranſeat, interdum fungitur officio conſonantis, & præcedentem longam facit.[More feræ]Plinius in naturali hiſtoria dicit Lyncas poſt amiſſos coniuges alijs nõ iũgi. Multi ferè aduerbium uoluut,vt ſit ſenſus, more.ſ.quo iam uidui tatem ferè conſueuerat. Crimen autem bene,vt ſupra,Potui ſuccumbere culpæ. [Sichæo] Pro Sichæio. (Certus eundi.] Indubitabiliter ꝓfecturus. (Carpebar ſomnos) Hoc eſt qđ & paulo poſt culpat Mercurius dicens : Nate dea,potes hoc ſub caſu ducere ſomnos? Sed excuſatur his rebus.nam & certus eundi fuerat,& rite cuncta præparauerat, aut certe proœconomia eſt,vt poſſit videre Mercuriũ, (Forma Dei) Bene non deus

His germana malis oneras,atque obijcis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine uitam
Degere more feræ?tales nec tangere curas?
Non ſeruata fides cineri,promiſſa Sichæo?
POE.Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus,
Aeneas celſa in puppi,iam certus eundi,
Carpebat ſomnos,rebus iam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis,ruſuſque ita viſa monere eſt,
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque,
Et crines flauos,& membra decora iuuentæ.
MER.Nate dea,potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec,quæ circunſtent te deinde,pericula cernis,
Demens?nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos,dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori; varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps,dum præcipitare poteſtas?
Iam mare turbari trabibus,ſęuasque videbis
Collucere faces,iam feruere littora flammis,
Si te his attigerit terris aurora morantem
Eia age rumpe moras.varium, & mutabile ſemper
Fæmina.POE.Sic fatus,nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum vero Aeneas ſubitis exterritus vmbris,
Corripit è ſomno corpus,ſociosque fatigat.
AEN.Præcipites vigilate viri,& conſidite tranſtris:
Soluite vela citi:deus æthere miſſus ab alto
Feſtinare fugam,tortosque incidere funes,
Ecce iterum ſtimulat.ſequimur te ſancte deorum;
Quiſquis es;imperioque iterum paremus ouantes.
Adſis,& placidusque iuues, & ſidera cęlo
Dextra feras.POE.Dixit,vaginaq; eripit enſem
Fulmineum,ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet.rapiuntque ruuntq;
Littora deſeruere : latet ſub claſſibus ęquor :
Adnixi torquent ſpumas, & cęrula verrunt.

num Mercurium.Sed poteſt, & hoc loco vt diximus,quaſi phantaſiam facere ꝓpter ſocios,& Quiſquis es ideo dicere, quia licet uiderit, non tñ re uera nouit eſſe Mercuriũ. Vnde ait ſup. Et formam, & vultũ,& uiſa monere eſt.(Iterum paremus) Quia iam paruerat pręparatione nauigiorum. (Et ſidera cœlo Dextra feras) Hoc eſt ventos qui ex ortu ſiderũ aut proſperi, aut aduerſi ſunt, ſicut in Georgicis:Præterea tam ſunt arcturi ſidera nobis.Nec.n.ſidera dicit re vera, cum arcturus una ſit ſtella. Ergo dextra dixit ſidera, ventos,uel tempora.

NOX erat, &c.) Declarat quomodo ceteris animantib. requieſcẽtib. Dido certa mori miſeros edebat planctus, de quib. cum Donatus nihil dicat. Ordo eſt. Nox erat,& corpora ſ.animalium ceterorum feſſa. ſ. labore diurno carpebant ſoporem, ideſt carptim capiebãt. ſoporem placidum .i.profundã dormitionẽ cum animi quiete,& ſiluæ,& ęquore ſæua i.omnia q̃ in nemore,& mari degunt,quierãt. i. quieuerant, ſup.tunc, cum.i. quando, ſide voluunt medio lapſu. i.tum medium eſt noctis, cum omnis ager, id eſt quidquid verſatur in agro tacet.ſ.pecudes,& volueres, pictæ. i.varijs colorib. ornatæ, quæque. i. quæcunque hæ. ſ. volucres,tenent late.i.ampliter,lacus liquidos.i.aquoſos, & quæq;.i.quæcunq; tenẽt.i. occupãt,& habitant, rura aſpera dumis. i.domos q̃ ſunt

ſed forma.Raro.n.numina ſicut ſunt,poſſunt videri. Vnde & ſequitur, Vultu redeuntis eodẽ Nam licet Redeuntis dicat. i. eius qui poſſit agnoſci, tñ non faciem dixit,ſed Vultum,qui põt ſæpe mutari(Eodẽ)O,ſemp lõgum eſt, qui Eodẽ ablatiuus eſt ſemper.Eadẽ aũt & producit, & corripit. nã nominatiuus eſt,vt eadẽ mulier fecit,& ablatiuus, vt eadẽ faciente muliere, [Viſa monere eſt]Et bene Viſa,non.n re vera eſt.(Oĩa Mercurio ſimilis)Aliud.n.eſt idẽ eſſe,aliud ſimile eſſe,ergo nunc eſt certus Aeneas.(Vocemq.)Quia orõnis eſt deus Hora. Mercuri facunde.(Coloremq;) Et crines flauos)Ideo & perluſtus, & flauus Mercurius introducitur,quia ſatis uicinus eſt Soli præter ceteras ſtellas.[Et membra decora iuuentæ]Quia paleſtræ deus eſt. Hora. Catus,& decoræ moræ palęſtræ, Iuuentæ autẽ ętatis,a iuuenta. Sanè figura eſt,ſimilis membra, vocem colorem.[Zephyros[Ventos,de Africa. n. Zephyris nauigare non poterat(Nefas in pectore verſat)Ne non timeret amatricem,bene addidit (erta mori. Itẽ,Variũ, & mutabile ſemper Fœmina.)Præceps)Feſtinus) Collucere faces)Proper. Ferre citi flãmes,vel funes[Vmbris]Vt ſup.Forma Dei. [Corripit] Omen futuræ tẽpeſtatis.[Præcipites]Vt ſupra Mercurius. Non fugis hinc præceps?(Ecce iterum ſtimular,) Phantaſia eſt ad ſociorum terrorẽ ſic in ſexto:Deus ecce deus,(Sancte deorum)Aut diſtingue ſancte, aut ſm Ennium dixit, Rñdit Iuno Saturnia ſancta dearũ:(Quiſquis es)Atqui ſupra dixit, Omnia Mercurio ſimilis.Sed ſciendũ eſt ſecundũ Tulliũ in libris de Deorũ natura tres eſſe Mercurios, ſuperũ, terrenũ, & inferũ. Ergo quiſquis es.aut quicunq; de trib.aut certe ad Iouẽ ſpectat.i. quiſquis es qui præcipis ut in nono:Quiſquis in arma vocas cũ Irim vidiſſet.i.quicũq; Irim miſiſti.Planè illud occurit qđ ait Deus æthere miſſus ab alto, ubi & Iouẽ cõplexũ, & ſuper-

in rure.huiuſmodi dicit pecudes & animãtes poſitæ.i.recubãtes,ſub.i.in nocte.ſilenti.i.conticinio noctis,leniebant, ꝑ leniebãt,hoc eſt mitigabãt curas,ſomno.i.p ſomnum, & corda,ſup. earũ erãt,ſup.oblita laborẽ.At.i.ſed Phęniſſa,ſ.Dido q̃ erat de Phenicia infælix animi .i.quę animũ ſuũ infelicẽ fecerat, nec ſoluitur vnquã in ſomnos.i.nũquã dormit,ut, ꝑ uel nunquã, ſup.accipit noctẽ i.requiẽ nocturnã,oculis,aut pectore, curæ ingeminant.ſup.ſe,aut ingeminãtur hoc eſt multiplicãtur, & amor reſurgẽs.i.creſcẽs,ſæuit.i.crudeſcit, ruſus.i.iterũ,& fluctuat magno ęſtu irarũ,& inſiſtit.i.ſermone inſtituit, adeo, i. tandẽ,aut oĩno ſic,que,ꝑ & uolutat.i.reuoluit,& agitat,eoſdẽ ita.i.in hunc modũ,ſecum.i.apud ſe,ſine arbitris.En,cõmiſerantis,ſicut in i.En Priamus,quid ago?ne.i.an,aut nũquid, ego irrita experiar ruſus.i.iterũ,procos.i.amatores, connubia potentes priores.i.quos priores habui,ſed contẽpſi? quos ego ſum iã id dedignata toties maritos .i.volẽtes eſſe maritos, aut, dedignatã ſum mihi maritos acceptare.Igit,quia.l.nõ eẽt honeſtũ hic manere,& incidere in contumeliã procorũ priorum, ego ſequar claſſes Iliacas.i.Troianas,& ſequar vltima.i. viliſſima,iuſſa Teucrũ.i. Teucrorũ,hoc eſt ero ancilla, & cõtẽptui omnib.Troianis coacta & vltimis in dignitate, hoc eſt viliſſimis mandatis eorũ parere;& id melius,q̃ ut dicamus de iuſſu Aeneæ,aut Iouis,cum Seruio, probat per irriſionẽ ſequendũ eſſe,particulã.n,nę,ſæpe in irriſionem conuertimus : vt, Næ mihi Polydamas, aut Troades Labeonem prætulerint. Et faciunt,næ intelligendo,ut nihil intelligãt,dicit ergo.Quia nę, id eſt nam certe,iuuat,id eſt prodeſt,ante leuatos,ſup. eſſe,auxilio.i.profuerit quod Teucros iuuerim auxilio, & gratia ueteris facti bene ſtat apud memores.i.gratos,hoc eſt nõ ingrati erunt accepti beneficij Troiani,argumentatur deinde in contrarium

trarium,dicens. Aiit,pro ſed,ſac velle.i.pooc vt velim, aut per ſuade ꝙ velim.quis ſiuet i.permittet,me.ſ.ſequi Troianos? & accipiet me irriſam ratib.ſ.ſuis, ſuperbis? q d.nemo. Quia ergo neque manendum eſt cum dedecore, neque ſequendum, cõcludit ad ſe loquẽs, Heu perdita, neſcis tu.i.ſcis ne adhuc, & ſentis,ſup.oc,necdũ.i.nõ adhuc periuria gẽtis Laomedonteæ i.Troianæ,Laomedõtis ſimilis,qui Neptunum,& Apollinem, murorũ Troiæ ſtructores,ſefellit cõtra iuſiurandũ?q.d.ſi deos fefellerũt,& te nimirũ fallent.Quid tũ.i.inſuper:comitabor ne ſola nautas ouantes.i.lætos,de ꝓfectione? an ego i ofe rar.ſ.alienũ regnũ, aut in naues.ſtipata.i. denſe circundata: Tyriis,& omni manu.i.ſatellitio,copijs omnib. meorũ,& ego agã rurſus pelago,eos,ſup.quos ego reuelli.vix.i.cũ difficultate(ꝗa timore, aut odio Pygmalionis , vt dictũ eſt in i.)ſup.ab vrbe Sidonia.& iubebo,ſup.eis,date vetis vela? q.d.id fieri nõ poſſe,ꝗa ergo ſola ſequi probroſum eſſet, & quaſi meretricis more,& comitatum iuſtũ habere nequiret, nec manere conueniebat,infert.Quin.i.potius,morere.i.moriaris,vt i.quẽadmodum,merita es,quia tibi id procuraſti,& auerte.ſ.ab aĩo, dolorẽ ferro.i.morte ferro illata.O germana.i.ſoror Anna, tu euicta meis lacrymis(quia vt dictum eſt in prin.Sic effata, ſinus lacrymis impleuit obortis)tu in quã oneras.i.onerabas,primã ma furentẽ.i.inſano incenſam amore, his malis, atq. obiicis hoſti.i.crudeli viro. Non.i.nõne licuit me capertẽ thalami.i. coniugij,degere.i.ad finem vſq. agere, vitã more ferę, ſine crimine.i,offenſione periurij,aut læſione pudoris,nec tangere tales curas,quales nunc p illicitos amores ſuſtineo,more ferę.i. ad morem belluarum ferarum,quæ pp feritatẽ coniugium vitant? Homo aũt eſt animal ſociale, & ita quadrat ei coiugiũ, ſed infeliciter amans,præfert uitam ferarũ vitæ ſuæ. Non ſup. eſt, aut potuit, fides promiſſa cineri , Sichæo , pro Sichæo.i. ipſius Sichęi,quia inhumaretur,iurauit ſe nunquam alteri nupturam,quod Anna reprobauerat,dicens: Id cinerem & manes credis curare ſepultos? ſeruata,ſup.eſſe, cineri Sichæo,q. d.maxime potuit ſeruata tame nõ eſt.(Tantos illa &c.)Docet quõ & Aeneas, dormiebat, cum talia Dido agitaret,& quõ à Mercurio excitatus,aduauigauit,vnde Donatus deperijt. Ordo eſt.Illa.ſ.Dido rumpebat ſuo pectore tãtos quæſtus.i.violẽter expreſſit,ſed ſup.Aeneas, iã certus eundi.i.qui decreuerat omnino abire carpebat ſomnos.i.dormiebat,ſup.in celſa puppi,& hoc reb.ſ.ad nauigationem neceſſarijs paratis,rite. i.decenter,& pro inſtitutione nautica,forma.i.imago dei redeuntis,hoc eſt deus.ſ.Mercurius,in forma aſſumpta,tediẽs in ſomnis.i.inter dormiendum obtulit ſe huic.ſ.Aeneę,eodem vultu quo prius obtulerat,& viſa eſt monere ita rurſus.i.iterum,exiſtens ſimilis omnia.i.per omuia,& vocẽ.& colorẽ, & crines i. capillos flauos,mẽbra decora iuuentæ.i. iuuentuti conuenientia,Mercurio.ſ.prius viſo O nate Dea potes(interrogatiue.).i. potes ne ducere ſomnos.i.dormire ſub hoc caſu.i.periculo,in quo verſaris?Nec,ò demens cernis.i.proſpicis, deinde q̃ pericula circunſtẽt.i obſideant te, nec audis Zephyros. i.uentos illos,ſecundos.i.proſperos(quos Mercurius adduxerat,dicente Ioue,Voca Zephiros)ſpirare.i.flare.Illa.ſ.tibi nota,& multum infenſa mulier,verſat in pectore dolos,& dirũ nefas.ſ.in ſe(ꝗa vult ſe interfi:cere,quo cõperto , Tyrij in te irruant) aut in te, niſi abiueris nam poſtea dictura eſt,Natumq. patremq. Cum genere extinxem,exiſtens certa mori, vnde dicet : Quã metui moritura? & fluctuat vario æſtu i.feruore.& incendio irarum. Non.i.nonne,fugis hinc ꝓceps.i.pręcipitanter,dũ.i. quandiu. poteſtas.i.facultas tibi eſt præcipitare.i.præcipitantes abeũdi? Tu videbis iã.i.ſtatim,mare turbari trabib.i.diuerſis malis,aut nanibus,& videbis ſæuas faces,i.ad naues tuas cõburẽdas, aut inſequendum te,collucere.i, ſimul lucere, & videbis iã littora feruere.i.feruida fieri(dixit aũt a tertia cõiugatione , penultima breui)flammis.i.facularũ, ſi Aurora attigerit.i. offenderit te,morantẽ his terris i. ad craſtinam vſq; Auroram hic manſeris. Eia age,duo cohortandi aduerbia , pp vrgentem neceſſitatem,rumpe moras.i.cauſas immorandi. Fęmina eſt ſemper,varium & mutabile.i.res varia & mutabilis, hoc eſt inconſtans, Mercurius, ſup.fatus,ſic,i.in hunc modum, immiſcuit ſe nocti atræ,vero.i.ſed Aeneas exterritus.tum.i tunc,præcipue,vmbris ſubitis.i.ſubito apparentib. corripit.i.violẽter rapit , corpus è ſomno,quæ violentia præ ſe ferebat,ſcm Seruium, futurum infortuniũ,de quo lib.5.dicet,& fatigat.i .violẽtat, & fugere cogit ſocios,dicens.ſ.O uiri,vigilate præcipites. i.pręcipitanter ſurgentes.(Poſſet eſſa ordo. Fatigat ſocios præcipites.i. fatigando præcipites facit,dicens.ſ.Vigilate viri) & conſidite i.ſimul locum capite,tranſtris.i.ſuper tranſitus nauiũ, vbi ſedent remiges,ſoluite.i.diſſoluite,& pandite,citi.i.feſtini,vela, ecce,deus miſſus ab alto.ſ.Mercurius, ſtimulat.i.impellit,ſup. nos feſtinate i.feſtinanter agere ſugam.i. profectionem noſtram,& incidete ſunes i.rudentes,tortos.i.implicitos. O ſancte quiſquis.i.quicunq. deorum tu es,nos ſequimur te ,& nos ouantes paremus iterũ imperio, quia parauerant inſtruendo claſſem,aut paremus imperio iterum.i.ſecundario facto. O,optandi particula,adſis.i.auxilio ſis,& exiſtens placidus, iuues .ſ.nos & feras.i.afferas, profectioni cœlo.i.de cœlo,ſidera dextra.i.proſpera,& feliciter influentia,dixit.ſ.Aeneas,& eripit.i. violenter extrahit,vagina.ſ. ſua,enſem fulmineum.i.in morẽ fulminis ferientem,aut radiantem ,que,pro &, ſup. id dicens, ferit.i .percutit,& incidit,retinacula.i.funes,quib.naues retinebantur,ad littora ligatæ,enſe i gladio.ſtricto.i.euaginato , & denudato Idem.i.vniformis,ardor.i,cupiditas,habet. i.tenet, aut inuadit ſimul omnes.ſ. Teucros , & rapiunt.ſ. quæ erant adhuc in littore,& ruunt.i.præcipites currunt , & deſeruere.ſ. paulò poſt littora,æquor latet.i.occultum eſt , ſua claſſib.ſ. ſimul deſcendentibus,& ipſi adnixi.i.annitentes, torquendo,aquas,excitant ſpumas,& verrunt.ſ.nauium caudis.i.gubernaculis cærula.i.cæruleas aquas ,aut maria cærulea, ideſt cærulei coloris.

VARIA LECTIO.

NOMADVMQVE petam connubio] Veteres pleriq. li.non Petã,ſed,Sequar connubia legunt.[Quos ego ſũ toties] In aliquot antiquis libris,Sim legitur.[Quos ne auxilio iuuat ante leuatos]in libris aliquot antiquis,Exilio,legitur. [Ratibusve ſuperbis Irriſam accipiet] In Mediceo , & pleriſq. alijs libris antiquis.Inuiſam legitur. Nautas comitabor ouantes] Vetera quædã exemplaria, Euntes,legunt[An Tyriis. omniq. manu ſtipata meorũ Inſequar]In Mediceo,& antiqui alij pleri que libri,Inferar,legunt.[Non licuit thalami expertẽ ſine crimine vitã Degere more feræ] Male omnino legitur in libris nõnullis antiquioribus, Expertam. (Cineri promiſſa Sichęo?) In libris pleriſq. ſanequam vetuſtis, Sichæi,legitur , (Et membra decora iuuentæ)In Mediceo,& in libris alijs antiquis,Iuuenta,legitur Nec,quæ circumſtent te deinde, pericula cernis) Medic.lib.cum veterib.alijs exemplarib.ita legunt , Nec quæ te circũ ſtent deinde pericula cernis.(Nefas in pectore verſat)Nonnulli lib.vetuſti legũt ſub pectore. (Varioq irarum fluctuat æſtu) In veteri admodum lib.legi. Varios irarum cõcitat æſtus. (Eia age rumpe moras)Vetera aliquot exemplaria legunt,ergo age. (Corripit è ſomno corpus) In antiquis exemplaribus Corripit è ſtrato .

Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è ſpeculis, vt primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Littora que, & vacuos ſenſit ſine remige portus.
Terq. quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flauenteſq. abſciſſa comas. DI. Pro Iuppiter ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit aduena regnis?
Non arma expedient, totaque ex vrbe ſequentur?
Diripientq. rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.

SERV. PRima Aurora) Deſignatio tpis eſt non diei deſcriptio, vnde infert, Vt primum albeſcere lucem vidit: Sic in duodecimo:Cũ primũ craſtina cœlo Puniceis inuecta rotis aurora rubebit. Et bñ hãc primũ inducit vidiſſe crepuſculũ, q̃ quaſi amatrix tota vigilauerat nocte. Sic in Bucolicis de amatore: Naſcere,præq. diẽ veniens age Luciſer almũ. (Nouo lumine) Secundũ Epicureos,qui ſtulte ſolem de atomis dicũt cõſtare,& cum die naſci,cũ die perire. (Tithoni cubile) Tithonus frater Laomedontis fuit , hunc Aurora amatũ in cœlum leuauit,quem longinquitas vitæ in cicadã cõuertit. Horat Longa Tithonum minuit ſenectus. (Albeſcere lucẽ) Hypallage eſt. Luce,n. albeſcunt omnia, non lux albeſcit. (Aequatis velis) Feliciter plenis,ſine motu aliquo. (Pro Iuppiter) Aut iraſcẽtis

exclam

ſup.eos; ex tota urbe ut fit in libello tumultuatio, & alii. ſ. aliqui ex eis diripient.i.in diuerſa rapiēt,rates. i.naues Troianorum,naualib.i.è ſtatione nauium,ubi naues paranť,& būt. Ite. ò Tirii ſup.& uos citi,ferte.i.inferte,in naues Troianorū flammas,date.i.mittite,tela.impellite remos.omnia ſunt præcipitanter dicta,quaſi loquentis animū depingentia,unde caſtigas ſe Dido,quia hęc cū ſola vigilaret,dixerat,ait,Quid loquor?aut vbi ſum? q.d. ſola ſum. & quaſi cū multis loquor, quæ inſania mutat mentem.ſ.tuam,ò Dido infelix? loquitur.n.per pathos, & apoſtrophen,ad ſe,quaſi ad aliam]ſata impia.i. mala, in te fataliter præſcita,tangunt nunc te decuit.ſ.naues, incendiſſe, tunc cum.i.quādo,dabas ſcept a.i.partē regni.en.i ecce[hic ex probrantis,ac irridētis eſt]dextera.i.uirtus,quæ, ꝑ.i.fides.i.fidelitas,ac fidelis pietas,viri,ſup quē aiunt portare, ſecum, penates ſ.deos.patrios.i a patria Troiā auectos, & quem aiunt ſubiiſſe i.ſubeundo,portaſſe humeris, parentē,i.Anchiſen, confectum.i.conſumptum,ferè ſenio.i.annoſitate.Non. i. nōneq. d.maxime potui diuellere.i.in diuerſas partes uellere corpus. ſ.nauiū,hoc eſt claſſem,aut potius,corpus Aeneæ abreptum. ſ. ab aliis,& ſpargere,ſup.ipſum Aeneā,undis, uū ſup. potuit, diuellere,ſocios,& ſpargere undis? q.d.ēt,potuit.Non, ſcilicet potuit abſumere ferro.i.interficere,Aſcanium, l.cui regnum Italiæ,dicitur deberi,& caput omnis mali eſt,& cauſa ꝑſ.ctionis, & apponere epulandum menſis patris, quod Progne dī fecit ille offerens Tereo,Ithim filium,ut in Sileno dictum eſt?q.d. ēt potui,& fuiſſet ſupp.factum,uerum fortunā. i. alea.pugnæ fuerat anceps.i.dubia,quia forte Troiani nos uiciſſent,quo dicto,inimica,laudat Troianos.ſed quē metui moritura? q.d.neminem debeā metuere,quæ decreuerā mori. Aut ſic,ut ſibi obii ꝑat uerum fortuna pugnæ,fuerat anceps,q.d. potuiſſem quidem tentare.ſed fuiſſet dubium de uictoria,ad quod dicit concedendo, Fuiſſet,q.d.eſtō fuiſſet anceps pugnæ.quid tum? Quē metui, metuere debui,moritura?q.d.nullum.ergo tuliſſem.i.inferre potuiſſem,faces.i.tedas in caſtra.i.claſſem eorū:& impleſſem,pro impleuiſſem fores.i.nauiū tabulata,quæ ſeruunt inceſſus.flammis.ſ.comburentibus ea.& extinxem.pro extinxiſſem, natum, & patrem cum genere.i.progenie tota,& ipſa.i.ego, dediſſem,& ſuper.ſ.extinctos memet.i.meipſam.quod amatorie dicit, cum uiuere nollet,eo mortuo[Sol,qui,&c.] Recitat reliquam partē querelæ Didonis,in qua cum facto Troianos pſequi nequeat, execrationibus,& diris imprecationibus perſequitur, in quib. poeta ſubtiliter alludit ad futuras Carthag ac Romanorum hiſtorias. Dou autem ſolum dicit. [Exercere odia] Quod factum eſt tribus bellis Pun.[Exoriare aliquis.aliqui de Annibale uolunt intelligere, ſed melius eſt,ut ſit hoc perturbatæ perſonæ, quæ neſciat ſe impoſſibilia poſtulare. quod ſequentia indicat, cum poſtulet, Et litora & unda inter ſe diſcordare pugnent ipſique nepotes.hoc diu poſſibile.n ī.& irentes quandoque qd rectum eſt,ſentiunt. Hæc ille.Ordo eſt.O ſol.qui luſtras. i. purgas,& circumis flammis.ſ.radiorum tuorum,omnia opera terrarum.i.quæ fiunt in terris.& tu ò Iuno,interpres.i mediatrix, & conciliatrix,harum.i.huiuſmodi.ſ.matrimonialium curatū, aut harum.i.mearum curarum.i.ſollicitudinum animorum,& cōſcia harum curarum,quia nupturam ſacrificauerat Iunoni ante omnes cui vincla iugalia curæ,& ò Hecate.i.Proſerpina, ululata.i.cum vlulatione quęſita triuijs.i.in triuiis,per urbes. ſ.uarias,nocturnis.ſ.temporibus,aut ululata triuiis nocturnis.i.nocturno tpe,ab ululantibus,& te enim rapta eſſes, quærentibus frequentatis,& uos diræ.i furiæ Eumenides,ultrices. i ſceleſti, & dii Eliſæ morientis.i.in quarū ptātē uentura eſt Eliſa hoc eſt ipſa quæ loquitur,per mortē,hoc eſt dii manes, aut inferi, aut auxretici,accipite.i.intelligite,hæc.ſ.dicta & precamina mea, & auertere numen.ſ inſeſtum,& inimicum,meritum malis.i. a malis,quod mali mer. utur habere infeſtum,& ita ſe innocentem indicat,aut meritum malis.i. per mala mea & ita cum ſiten-do ſe innocentem faceret:accipitur autem meritum,hic in ſignificatione paſſiua,& audite preces.i imprecationes ueſtras. Si neceſſe eſt.ſ.neceſſitate fatalli,caput infand i. deteſtabile & indignum quod nominetur,hoc eſt. Aeneam,tangere portas. i.Italis,ac annare terris.i.ad terras,& ſi fata iouis poſcunt ſic fieri. & hic terminus.i.hæc extrema deſiniti o fatorum, hæret.i.confirmata eſt,at.i. ſaltem.ipſe uexatus,bello i. peritia bellandi & armis populi audacis,& extorris.i.exul,& excluſus finib.i.limitibus regni ſibi conceſſi. & auulſus complexu Iuli imploret. i. ſuppliciter quaſi cum ploratu comperat auxilium,& uideat funera ſuorum indigna.i.miſeranda, aut fœda, nec[ideſt]& non, & cum tradiderit ſe ſub leges pacis iniquæ,aut,quia pace indignus eſt,aut,quia talis pax uoris eius iniqua ſit,cum nō uictor ſed uictus,per eam,uideatur, quia linguā, & nomen habitum amittet, non fruatur luce optata.i. uita, ſed cadat ante diem.i. terminum & periodum uitæ,inhumatus media arena [hæc omnia quæ imprecatur Dido poſtea euenerunt, ſed, ſunt gnāliter accipienda:nō.n. ea futura nouerat,ut poeta, ſed optauerat,quocirca non potuit ſpecialia,quæ ſi poeta ex perſona ſua poſt factum locutus fuiſſet,aut deū aliquē introduxiſſet, qui hæc loqueretur,nimirum expreſſiſſet. Nam uexatus bello audacis populi.ſ.Rutulorum & Latinorum implorauit auxilium Euandri Arcadis,cuius filii Pallantis indignam mortem uidit, fecit pacem iniquam ut dictum eſt, & occiſus in Numicum proiectus eſt inſepultus (Ego precor hæc. i ut hæc eueniant,& fundo hanc uocem extremam.i.ultimam,quàm maxime exaudiri uolumus [unde in teſtamentis ſupremæ uolūtati,maximum pōdus eſt] cum ſanguine. effundo ſimul,aut paulo poſt[quia quod parum diſtat, nihil diſtare uidetur]ſanguinem. Tum.i.inſuper,uos ò Tyrii.i. Carthaginenſes,Tyro profecti exercete.i.fatigate ſtirpem.& omne genus futurum odiis,& mittite noſtro cineri hæc ri hæc munera. i.obſequia, nullus amor,nec ſupp.ulla fœdera, ſunto.ſ.in futurum,populis.ſ.Tyro Troiaq. profectis[contra id quod dixerat in I. iuppiter hoſpitib.nam te dare iura loquūtur. Hunc lætum Tyriiſque uelis, Troiaq. profectis Eſſe diem) Aliquis,ultor,hoc propter Annibalem finxit poeta.ſed Dico generaliter loquitur,& ne ſpecialiter loqui uideatur, addit aliqs exoriare.i.exoriatur,ut ſit ſecūda perſona,pro tertia,aut potius ſic,O ultor,exoriare aliquis ex noſtris oſſibus,q ſequare. Ego aūt ſicut Valla docet,ꝙ ſuus,& meus,uocatiuo non carent dicerem licet rarum ſit aliquis ēt infinite poſitum, non carere uocatiuo ut hoc loco,quia ſe indefinite uoluit ſignificare locatam, non dixit, ſolum ultor, ſed aliquis, ſit ergo ordo o ultor,aliquis.i.quicūque futurus es,exoriare.i.exoriaris,& naſcaris,ex noſtris oſſib.i.ex duriſsimo reliquiarum mearum.qui ſequare.i.ſequaris hoc eſt perſequi poſsis,colonos Dardanios.i. à Dardania in Italiam appulſos,face & ferro.i.crudeliſsimo bello,quo omnia igni.& ſanguine contaminantur. ſequare dicit, olim.nunc i.ab hac ora, quocunq; tempore uires. i. facultates naſcendi,aut bellandi,dabunt ſe,ego impr cor. i. per imprecationē opto litora.ſ.Carthaginenſia,contraria.i.inimica. littorib.ſ.Italicis,& undas,ſupp. contrarias undis, & arma pugnent armis,& ipſi nepotes.i.poſteri,pugnent ſuo.inter ſe. Hæc propter Punica bella,finxit poeta quæ neſciuit Dido futura, quocirca(ut dixi)nihil ſpecialiter imprecata eſt.

VARIA LECTIO.

NVNC te Fata impia tāgunt) in mediceo libro, Facta impia,nō Fata legitur.[Meritumq. malis auertite numen]Exemplaria longe plura ſunt,& ea probatiora,quæ, Auertite, legunt, (Et ſi fata iouis poſcunt) Antiqui plerique libr. Et ſic Fata iouis poſcunt,legūt.in Mediceo,c.litera ex ea dictione abraſa eſt. cū Sic Fata prius ſcriptum fuiſſet (Videatq. indigna ſuorum Funera) Bona ueterum librorum pars. Videat indigna ſuorum,abſq. particula,que,legunt.

SERV. BReuiter] Feſtinatione mortis, ſimul nectit cauſam morarū,& ipſi;& ſiniori. [Hue ſiſte huc adhuc,ut, Et cum grege ſiſtet ad aram. Hinc & ſiſtatur dicimus,ideſt adducatur Nam ſtare aliud eſt, Nec aliter poſſumus dicere,quam ſta hic, & ſiſte huc Fallit autem pleroſque uerbi ſimilitudo. quia dicimus ſto, & ſiſto, cum diuerſa ſignificent.] Spargere lympha] Sacrificantes diis inferis aſpergebantur aqua, ut: Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ. Superis abluebantur, ut, Donec flumine uiuo Abluero. Modo autem inferis ſacrificat, ut Sacra Ioui, Stygio [Piacula] Purgationes,

POE. Hæc ait, & partes animum uerſabat in oēs,
Inuiſam quærens quàm primum abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
DID. Annam chara mihi nutrix huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum,& monſtrata piacula ducat:
Sic ueniat,tuque ipſa pia tege tempora uitta,

Sacra Ioui Stygio.quæ rite incepta paraui,
Perficere eſt animus,finemque imponere curis,
Dardaniiq. rogum capitis permittere flammæ.
POE.Sic ait,illa gradum ſtudio celebrabat anili.
At trepida,& cœptis immanibus effera Dido
Sanguineam voluens aciem, maculiſq. trementes
Interfuſa genas,& pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemq. recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic,poſtquam Iliacas ueſtes, notumq. cubile
Conſpexit,paulum lacrymis,& mente morata
Incubuitq. toro,dixitque nouiſſima uerba.
DID.Dulces exuuiæ,dum fata, deuſq. ſinebant,
Accipite hanc animam, meq. his exoluite curis:
Vixi,&,quem dederat curſum fortuna peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Vrbem preclaram ſtatui:mea mœnia uidi:
Vlta virum,pœnas inimico a fratre recepi.
Felix,heu nimium felix, ſi littora tantum
Nunquam Dardanidę tetigiſſent noſtra carinæ.
POE.Dixit,& os impreſſa toro, moriemur inultæ?
Sed moriamur,ait.D I D. Sic ſic iuuat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.

tiones alias ſacrilegia. [Sic ve niat] Ne permitteret aut præcederet.[Teget]Corona, & vt ipſa tardaret. [Ioui Stygio] Hoc eſt Plutoni.Et ſciendum Stoicos dicere vnum eſſe deũ, cui nomina variantur ꝓ actibus & officijs. Vnde ẽt duplicis ſexus nomina eſſe dñr, vt cum in acta ſunt, mares ſint: fœminæ, cum patiendi habẽt naturam: unde eſt, Coniugis in gremium lætæ deſcendit. Ab actib.aũt uocantur,vt Iuppiter iuuans pater.Mercurius, ꝙ mercib.ꝑeſt.Liber, a liberta te.Sic ergo & modo Iouẽ Stygium dicit iuferis ſacrificatura, vt alibi,Iunoni infernæ dictos ſacer. Hinc eſt Iouis orõ. Cœlicolæ mea membra dei quos noſtra poteſtas officijs diuiſa facit [Quæ rite incepta paraui] Ordo eſt. Sacra quæ paraui, animus eſt rite perficere.[Curis]amoribus] Dardaniique. rogum capitis] In quo eius imago fuerat.[Studio anili] Aut pro ætatis poſſibilitate,aut pro induſtria,qua vtuntur aniculæ.[At trepida] Feſtina. Nam moritura nihil timebant. [Cœptis immanib. effera]Furiaca ſæuis cogitationibus.[Pallida morte futura] Aut pallidior quã ſolent homines eſſe poſt mortem,aut pallida,omine mortis futuræ.[Furibunda]Furenti ſimilis. [Nõ hos quæſitum munus in vſus] Quem Aeneas non ad huuc uſum reliquerat,vt ſupra diximus ſecundũ Hom. uertitur munus in perniciẽ.Tale eſt in Buc. Hos illi,quod nec bene uertat,mittimus hœdos.[Et mẽte]Conſilio,[Deuſq.ſinebant]aut Iuppiter, qui Aeneam abſcedere compulit, aut amor, aut neceſſitas fati. [Vixi]Excuſat vitæ abruptionem,quia dicit Plato magna pœna affici animas eorum,qui uitam ante tẽpus relinquunt.[Et,quẽ dederat curſum fortuna peregi] Non natura,nec ſorum. Trib. enim humana uita continetur. Natura,cui vltra centum & viginti ſolſtitiales annos conceſſum non eſt Fato,cui nonaginta anni,hoc eſt tres Saturni curſus exitium creant niſi forte aliarum ſtellarum benignitas ẽt tertium eius ſuperet curſum. Fortuna.i,caſu qui ad omnia pertinet quæ extrinſecus ſunt, ut ad ruinam,incendia naufragia,uenena. Bene ergo dixit fortuna. ſic Cicero in Philippicis,Multa mihi imminere uidebantur ꝑter naturam præterq.fatum.i.gladij Antonij ex caſu.[Sub terras ibit imago] Bene ergo imaginem dixit. Valde ẽt quæritur apud Philoſophos quid illud ſit quod inferos petat. Nam tribus conſtamus: Anima,quæ ſuperna eſt,& originem ſuam petit: Corpore,quod in terram deſinit. Vmbra, quã Lucretius ſic diffinit. Supra ſpoliatus lumine aer. Ergo vmbra ſi ex corpore creatur,ſine dubio perit cum eo,nec eſt quidquã reliquũ de homine quod inferos petat. Sed deprehẽderũt eſſe quoddã ſimulacrũ,qđ ad nr̃i corporis effigiẽ fictũ inferos petat,& eſt ſpecies corporea,quę nõ poteſt tangi,ſicut ventus Hinc ſexto.Corpora viua nefas Stygia vectare carina: Hanc aũt itẽ etiã Homerus requirit,ſimulacro Herculis apud inferos uiſo.Et ſciendũ ſimulacra hæc eſſe tantorum qui per apotheſin dij facti ſunt. Vnde aut uiſi eſſe apud inferos,aut illuc deſcendiſſe dñr. Horat.de Libero.Te uidit inſons Cerberus au eo curru decorum. Sciẽdũ tamẽ abuti poetas & cõfuſe uel ſimulacrũ,uel umbram dicere. (Vrbẽ ꝓclarã ſtatui)Nõ eſt cõtrariũ illi loco,pendent opera interrupta,nã licet paululũ aliquid ſupereſſet, quãtum ad ipſam pertinet fecerat,vt,Vrbemq. paratam.Itẽ paulo poſt Vrbemq. tuã.& reuera ciuitati,quid ſupereſt factis muris,templo poſito, & theatro:Mea mœnia uidi,a me facta,& pertinet ad effectum Quam veſtræ fecere manus.(Vlta virum)puniendo eius interfectorẽ. Nam ideo addidit Pœnas inimico a fratre recipi & re vera nulla auari maior eſt pęna, quã amittere pecuniã propter quã cõmiſerat ſcelus.Bene aũt recipi, quaſi debitas. Ergo hoc

dicit,Feci illud felix nimirum fuiſſem,ſi tantum Aeneas Carthaginem non ueniret, Alij hæc quaſi per interrogationẽ volunt accipi, vt nihil dicat eſſe perfectum. Nunquid vrbem ſtatui? Nunquid vlta ſum virum? Nunquid a fratre pęnas recepi? Felix tamẽ fuiſſẽ ſi vel hoc tãtũ contingeret vel Carthaginem non ueniret Aeneas.Et hanc varietatem gignit hic ſermo,[Tantum] Nã ad vtrunque admittitur. tamẽ melior eſt ſenſus ſuperior,quẽ nonnulli ſic exponunt propter Pendent opera interrupta,ut ordo ſit. Vrbem præclaram.& mea mœnia ſtatui, vidi,hoc eſt vidi dum ſtatuerentur,[Os impreſſa toro] Applicito ore ad lectulum, aut quaſi amatrix, ut, Strariſq. relictis Incubat,aut certe quaſi pericula inſenſibili rei dat,ſenſum & ſic ad lectulum loquitur, vt ad haſtam Turnus, Te Turni nunc dextra gerit, Mezentius ad equum, Rhebe diu res ſi qua diu mortalibus vlla eſt. [Sic? Sic] Quaſi interrogatio,& reſponſio.Et placet, ſic inultam perire placet, & hoc eã ſe loco intelligimus percuſſiſſe. Vnde & alij dicunt verba eſſe ferientis.(Hauriat hunc oculis ignem) aut videat omnia tempeſtatis futuræ:Quia nauigationib. malum omen eſt, ſi rogalis flamma videatur,aut certe ſatisfacit ſuæ crudelitati.

H AE C ait,&c.)Hoc loco necẽ,quam ſibi Dido intulit, deſcribit.de qua re Don.dicit ſic.(Tum breuiter) Nam hoc conueniebat,quæ quam primum mori cuperet.(Huc ſiſte) Huc tu ſtanter adhuc.(Chara) Blanditur,ut impetret per blandimẽta, quod illa propter ingraueſcentẽ ætatẽ,poterat recuſare. Elegit perſonã,ꝙ tarde pergeret,& cum mora remearet, ut ſibi longiuſculum ad mortẽ parandi ſpatium daretur,& ꝓp hoc dixit, ſiſte,& non mitte.(Dic corpus)Et hoc ad moram inducendam pertinet.(Et pecudes)Et hoc ſimiliter(Moriemur) In plurali dixit,uel quia ſic ſępe uſurpamus, ut de vno dicamur,nos, vel quia & reliquiæ erat perituræ(Hauriat)pars ultionis erit,ſi hoſtis abiens,rogi flamas aſpiciat,& triſtis,omnib.nauiget. Hæc ille.Ordo eſt. Dido,ſup.ait hæc,& uerſabat. i. frequenter uertebat,animum in oẽs partes quærens.i.apparens, inuenta occaſione,abrumpere:quãprimum.i.ualde cito,lucem inuiſam.i.vitam,odio habitã aut lumen cęli,qđ in uita uidebat ſecludere ꝑ mortẽ. Tum.i.deinde,affata eſt breuiter.i.paucis verbis,aut incunctanter ne uideat malũ ꝑtendere. Barcen.i,nominatam illam,nutricẽ Sichæi.ſ.mariti.(Nãq;,pro quia cinis ater.i, funeſtus, aut aduſtus,habebat.i,occupabat,ſuam.i.ipſius Didonis nutricem) Eſt aũt mala recipocratio,pro qua aptius dixiſſet, Nam ipſius patria antiqua,&c.ſup.in patria.ſ.Sidonia antiqua i.chara, gaduas hr̃e non poteſt:aut nobili,aut patria.i.regione,antiqua.i. priore,dixit ergo,ò chara nutrix,ſiſte.i.adhuc & conſtitue,accerſendo mihi.i.ad uotum meum,huc.i.ad me ſororem, ſup. meam,uidelicet Annam dic,ut ſup.properet.i.feſtinet(nõ tamẽ petebat callida in malũ ſuũ mulier eã properare. ſed ne videatur appetere omnium abſentiam, uerũ potius ſororis præſentiam,mandat,ut properet,ſperans antequam anus id dixerit,& ſoror quantum properanter effecerit, necẽ quam conceperat exequi ſeclusis arbitris,cũ ẽt nutrix ablegata eſſes) ſpargere.i. aſpergere & irrigare,caput.ſ.ſuũ,lympha, id eſt aqua fluuiali, quę uim purgatiuã habere credebatur ab illis vnde in ij. Donec me flumine viuo Abluero.& dic. ſupple ut ducat ſecum pecudes,& piacula. i. purgamina,aut libamina,quib. plentur.i. placentur manes, monſtrata,id eſt indicata per ſacerdotem Maſſylę gentis,& ipſa ueniat ſic,id eſt,luſtrata,& cum piaculis ac pecudibus,q.d.non aliter.& in ipſa ò nutrix rege tempora, ſcilicet capitis tui,uitta pia.i.religioſa,quia animus eſt mihi pe-

dere Ioui Stygio.i.Plutoni,ſacra.i.ſacrificia q̃ incepta ego parataui rite,aut quę incepta ego parataui.i.inceodi.ſ.perficere rite, & aſus.i.uoluntas, & propoſitũ eſt imponere curis.ſ.amorũ finem.id vere dixit, ſed altum finẽ intellexit annus. credebat.n.remediũ intelligere eũ mortẽ intelligeret,& animus eſt permittere flammæ.i.igni,hoc eſt incendere rogum.i.pyram ac ſtruem lignorũ,capitis Dardanij.i.in quo eſt effigies Aeneę,q & Dardanius dictus eſt. Dido ſup.ait ſic,illa.ſ.nutrix Sichæi, hoc ſt Barce,celerabat.i.celeriter abibat,ſtudio.i.conatu,anili.i.qui anui cõgruebat,q̃ dum ſe mouet,uix promouet. At.i.ſed Dido trepida.i.feſtina,&ceſtera.i.immanis effecta,& quaſi emineoter lera,aut(vt dicunt)à mentis ſtatu tranſportata, immanibus cæptis.i.per immania,boc eſt crudelia cœpta, uoluens aciem.ſ.oculorum ſanguineam,ideſt rtuentam(quæ tes qui id nonit poeta,cum ſine arbitris eſſet Dido. Sed ſcies id noſſe à muſis quarum ſacerdos eſt, aut ex coniecturis)& interfuſa.i.habens interfuſas genas.i.receptacula lacrymarum,trementes.i.trepidas,& commotas,interfuſa,dicit,maculis.i.diuerſis coloribus,& pallida morte futura.i.pp mortem futuram, irrũpit.i.uioleoter intrat,interiora limina domus.ſ.ſuæ,& ipſa furibunda.i.frequenti furore percita, coſcendit altos rogos.ſ.vbi erant arma exuuiæ,& effigies Aeneæ, & recludit.i.aperit, & euaginat enſem Dardaniũ.i.ipſius Aeneę Dardani(appoſitorie)exiſtens munus.i.qđ forte muneri datum erat Aeneæ, non qđ ipſe dederat,aut munus.i.inſtrm. quo obeat munus.i.officium bellicum,non quæſitum.i.comparatum ab Aenea,in hos.ſ.huiuſmodi vſus.i.ad interficiendũ ſe, ſicut Dido factura eſt. Poſtquam Dido,ſup.proſpexit hic.i hoc loco,ſuper rogos.ſ.ueſtes Iliacas.i. Troianas,hoc eſt exuuias Aeneæ, & cubile notum.i.lectum genialẽ, ſuper quem ab Aenea fuerat ipſa morata.i.impedita,paulum.i.modicũ lacrymis, & mente.i.rõne que,pro &.i.ſimul incubuit toro,& dixit nouiſſima.i.ſuprema verba.i.ò dulces exuuiæ.i.veſtes,quas vir dulcis exuerat, dũ fata,& deus ſinebãt.i.permittebãt uos eſſe dulces,accipite hanc animam.i.ſaoguinem,quę in vos effundam,& exoluite.i.liberate me,his curis.i.ſolicitudinib. Ego uixi.ſ.hactenus, & peregi curſum,quem forma dederat,nõ quẽ natura, nec fatũ,quia diutius potuiſſet uiuere,& nunc magna imago mei,ideſt ſimulacrũ corporis mei,ibit ſub vmbras.i.ad inferos,ego ſtatui pręclarã vrbẽ,& uidi mea mœnia, & ego vlta uirum.i.quæ uindictam feci de interfectore uiri,i.mariti,recepi pęnas.i.punitionẽ à fratre.ſ.Pigmalione,de quo receperat pœnas auchẽdo theſaurũ,ob quem habendum eum occiderat,vixi,inquit, & vi di hæc exiſtens felix,heu oimium felix tantum.i. tantummodo ſi carinæ.i.naues,Dardaniæ.i. Troianæ nunquam tetigiſſent nña littora,dixit.ſ. Dido,i.finiuerat ſermonem, & impſſa toro os.i.habens os impreſſuo toro cõiugali, ait.ſ.ſecũ moriemur inultæ.i.ſine uindicte,ſed id licet multæ moriamur, & iterum remordẽs dicit ſic.i.moriemur oc ſic,& reſpõdet, ſic iuuat ire ſub vmbras,hoc eſt ẽt ſi inulta moriar,aut ſic.i.hoc ictu, & eo dicto ſtatim in gladium incubuit,addes Dardanus crudelis.i. Aeneas ſæuus hauriat,auide capiat oculis hunc ignem.i.rogũ in quo cõburat ab alto.i.mari, & ferat ſecum omnia noſtræ mortis.i.infelicitatem quã meruit compellendo nos ad mortem,& quã uiſus rogus nauigantib.afferre ſolet. Beroaldus dicit in Seruiũ,nomina in bundus, exponentem,ſic Pluribus in locis. Seruius tradit nomina deſinentia in bundus,ſignificare ſimilitudinem.qđ itidem refertur à Priſciano alijſque grãmaticis,quorũ error manifeſtarius corrigitur a recentiorib. ſcriptorib.& A.G.in decimo pleniſſime docet, quemadmodũ iſta omnia quæ terminantur,hac particula bundus,ſignificant ac que demõſtrant vim,& copiam,& quaſi abundantiam rei,cuius id uerbum ſit,vt lætabundus dicatur, is qui abunde lætus, populabundus,qui paſſim,ac ſtrenue populatur,furibundus, qui uehementer furit.cęteraq. id genus omnia,ita dici oſtendit,vt particula hæc poſtrema,declaret largã uim, ac fluentem copiam, ideo aũt exemplis ſuperſedeo, quod in vulgus edita ſunt innumerabilia,quæ Seruij Priſciani,& reliquorum idem ſentientium opinionem apertiſſime refellunt. Duo tñ exempla referam,quæ paulo remotiora ſunt,quibus reſponderi nõ poſſe,ſcio,quæ haud dubie,ſubuertant dicta grammaticorum. Quin. Curtius,qui ſine controuerſia,inter ſcriptores claſſicos aſſiduoſque numeratur, ita ſcribit de Alexandro:quo vulnere aſſlictus magna vi ſanguinis emicante remiſit arma,moribũdo ſimilis,ſi moribundus ſignificaretur ſimilis morienti,quid opus erat addere ſimilis moribundo? nonne eſſet oratio inuenuſta, inelegans, ac incluſa, quaſi accipit ſimilis] morienti., quinetiam Valerius Maximus, & ipſe quoque ſcriptor non proletarius de Antiocho,loquens ſic,refert: iacebat ipſe in lectulo moribundo ſimilis.lamentabantur neceſſarij, Multis itaque & his potiſſimum duobus exemplis liquido,manifeſtatur,nomina in,bũdus,deſinentia,ſimilitudinem ſignificare non poſſe,ſed potius copiam quandam, & abundantiã rerum,à quibus producuntur.

SIC.veniat Lib.nõnulli veter.legũt, Sic ueniet,finitiuo mõ [Illa gradum ſtudio celerabat anali] In lib. quibuſdam ſanè quam uetuſtis, Anilem, legitur, quippe gradum [Dum Fata, Deuſq.ſinebant]In aliq.antiq.lib. Siuebat, ſingulari numero legitur[Inimico à fratre recepi]Minime placet.qđ in lib non nullis manuſcriptis legit,Inimico fratre, abſq; propoſitione.

PORRO probabile putabant ueterum theologorum ſcietiſſimi,animas hoïum uioleter pereũtium, quos βιοθανάτους vocant, quippe inſectatas,uehementius execrari perturbationibus. Poſſe quin &,hoſtes inſectari inimiciter,eui fomites non ſuggerat modo humana indignatio, ſed diuina item promittat Nemeſis,nec deſit dæmon. Supereſſe uero in anima ſenſũ, antiqua ſapientiũ ueſtigia inſecutus,nec tacuit Maro noſter, ſimulq.ultionis auidam affectionem, & aeri uſum corporis. Quid enim ſibi uelle aliud putamus id, Et nunc magna mei ſub terras ibit imago. Equidem, vt qui affatim Platonicis imbutus foret ſacris, imaginem rationalis animæ eſſe putat primam illam ſentiendi naturam,

POE. Dixerat atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites,enſemq́.cruore
Spumantem,ſparſaſq́.manus.it clamor ad alta
Atria:concuſſam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis,gemituq́.& fœmineo vlulatu
Tecta fremunt,reſonat magnis plangoribus æther:
Non aliter,quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago:aut antiqua Tyros, flammæq; furentes
Culmina perq́.hominum uoluantur,perq.deorum
Audijt,exanimis trepidoque exterrita curſu
Vnguibus ora ſoror fædans,& pectora pugnis,
Per medios ruit,ac morientem nomine clamat.
AN,Hoc illud germana fuit?me fraude petebas?
Hoc rogus iſte mihi,hoc ignes,aræque parabant?
Quid primum deſerta querar? comitem ne ſororem
Spreuiſti moriens?eadem me ad fata vocaſſes?
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque uocaui
Voce deos,ſic te vt poſita,crudelis abeſſem?

Virg.

INter talia]Per talia,vt Hũc inter fluuio Tyberinus amœno. [Sparſaſque manus] Aut perfuſas ſanguine, aut morte reſolutas. [Fœmineo vlulatu]Proprio fœminatum. Horatius. Et illa non uirilis eiulatio]Antiqua Tyros]Vel nobilem dicit,uel illud oſtendit, quia Carthago ante Byrſa, poſt Tyros dicta eſt, poſt Carthago à Cartha oppido. Vnde fuit Dido inter Tyron, & Berithon [Audijt exanimis exterrita]Nam vt diximus, exanimatus mortuus eſt.[Ora ſoror fœdans, & pectora pugnis]Cruentans,ſanguine fœdans, [Nomine clamat]Aut Didonem vocat,vt ſupra diximus, Phœnicum lingua uiraginem. Nam Eliſa dicta eſt, ſed virago eſt appellata,cum ſe in ignẽ præcipitauit. Aut nomine clamat,nominat, ſicut Homerus dixit, ἔκ τ' ὀνόμαζε ſexies nominabat, aut certe vero nomine,vt ſolent dolentes:vt, Hunc te Euriale aſpicio. Itẽ,Mater Cyrene mater, Hinc & ibi ait,Et te crudelem nomine dicit, Et multi quærũt quõ procedat hoc cũ eius nomen nuſquã ſequatur. Sed tractum eſt à iure ubi dicitur nihil intereſſe utrũ quis unũ filium habẽs dicat filij hæres eſt,an Tite hæres eſto Ergo dicendu, Hoc illud germana fuit?quaſi nomen dixit. Sanè ſciendum bene eum perturbatæ integrũ nõ dediſſet ſermonem: [Hoc rogus iſte mihi, Alludit ad Hiſtoriam.[Quid primum deſerta querar?] Conqueſtio, cur relicta ſit, nec ad par exitium conuocata. [Comitem ne ſororem

Extinxti te,meq́;ſoror, populumque, patresque
Sidonios, vrbemq́,tuam.date,vulnera lymphis
Abluam,& extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam.POE,Sic fata gradus euaſerat altos.
Semianimenq.ſinu germana amplexa fouebat
Cum gemitu,atque atros ſiccabat veſte cruores,
Illa graues oculos conata attollere,rurſus
Deficit:infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens,cubitoque innixa, leuauit.
Ter reuoluta toro eſt, oculisque errantibus alto
Quæſiuit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miſerata dolorem,
Difficilesq́ue obitus,Irim demiſit olympo,
Quæ luctantem animá, nexosq.reſolueret artus.
Nam,quia nec fato,merita nec morte peribat:
Sed miſera ante diem, ſubitoq.accenſa furore;
Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat,Stigioque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mire trahens varios aduerſo ſole colores,
Deuolat,& ſupra caput aſtitit.hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero,teque iſto corpore ſoluo.
Sic ait,& dextra crinem ſecát:omnis & vnà
Dilapſus calor:atque in ventos vita receſſit.

ſpreuiſti] Deeſt, Illud neq́; ſpreuiſti comitem ſororē) & ſemiplene loquitur. (Struxi manib. (Subaudis rogos. (Patrios deos (Saturnum, & Iunonem, (Poſita) Exanimata Statius, Poſitusq. beata morte pater. (Date) Aut aq̄ aut date.i.permittite. Lauare aūt cadauera ſatis proximis concedebatur. Vnde querit mater Euryali, Nec vulnera laui Veſte tegens. (Ore legam) Sic Cicero in Verrinis, Et extremū filiorum ſpiritum ore excipere liceret. (Gradus euaſerat altos) Aſcēderet, rogi.ſ. qui pro qualitate fortunarū fiebant. Vnde in ſexto, Cęlo que educere certant. (Cruores) Vſurpatum. Nā nec ſanguines dicimus numero plurali, nec cruores. (Siccabat) Aut exprimebat. (Sub pectore) Nunc per tranſitum dicit vulneris locū. (Ter reuoluta toro eſt) Aut ſæpius, aut Promet enſis eſt pp bella Carthaginis. (Ingemuitq. repertā) Atqui dixit, Inuiſam quęrēs quamprimum abrumpere lucē. ſed oſtēdit morientes ſua improbare deſideria: vt in ſexto. Quam vellēt æthere in alto Nunc & pauperiem & duros perferre labores. (Tū Iuno oīpotens) Aut pronuba, aut inferna. (Difficilisq. obitus) Quia ſupererat vita ei quæ caſu, non aut fato aut natura moriebatur. vt, Nam quia nec fato merita, nec morte peribat. i. naturali. (Irim demiſit olympo) Vt & ſupra diximus, & trahit hoc de Alceſte Euripidis qui inducit Mercurium ei comam ſecantem, quia fato peribat mariti. Sanè ſciendum hoc nunc fieri, quia certis cōſecrationib. ſolebant homines ſacere, vt muniti eſſent aduerſus fortunæ impetus, nec poterant mori, niſi exauctorati illa conſecratione. Vnde circa Didonem iſta ſeruantur. (Sed miſera ante diem) Non eſt cōtrarium qđ dicit in decimo, Stat ſua cuiq; dies. Nā vt ſæpe diximus ſm ſectas loquitur, & hoc ſm alios, illud ſm alios dictū eſt, quanquam grammatice reſponſioni poſſit ſufficere. Omnia vincit amor, & nos cedamus amori. (Flauum crinem) Abſcondente galero. Huic ergo dat, quaſi turpi. (Caput damnauerat) Necdum eū morti deſtinauerat, (Iris roſcidas) Quia eū nubib. eſt, quæ rore non carent. (Aduerſo ſole) Bene naturalē rem expreſſit. Iris. n. niſi regione Solis nō fit, cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, & nubes caligantes irradiatæ varios creant colores (Corpore ſoluo) Quia ait ſupra, Nexosq. reſoluerat artus. (Oīs, & vna) Vno impetu effuſa eſt vita. i. aīa. (Dilapſus calor) Secundū eos qui dicunt animam calorē eſſe, qua recedente corpus friget, vt, Corpusq. lauant frigentis & vngunt. (In vētos vita receſſit) Anima vt in 4. Georg. Quemq. ſibi tenuer naſcentem accerſere vitas. Et dicendo In ventos, aut eos ſequitur qui animam aerem dicunt, hoc eſt in materiam ſuam redit, aut certe eos, qui dicunt animam perire cum corpore, vt intelligamus euanuit. In ventos receſſit. vt in nono, Sed auræ omnia diſcerpunt. i. euaneſcunt.

ASC. DIXERAT, atqi illā media inter talia ferro, Collapſam aſpiciunt, &c.) Docet quō poſt necem inuenta eſt à famulis, & ſorore. vnde Donati verba ſunt (Atque illā, &c.) Oſtendit celeritatem in Didone vt nemo ictum viderit, ſed illam cadentem aſpexerint. (Nomine) Atqui nō dixit Dido, ſed germana, Sed duplex eſt nobis nomen. Alterū naturæ, & ſanguinis, quo coniunctę perſonæ appellātur, vt pater, mater, frater, ſoror, & ſimilia. Alterum quod imponitur ab extraneis, Ergo ſoror, ſororē nomine ſanguinis appellare debuit, vnde dixit germana. Hęc ille. Ordo eſt. Dixerat.ſ. Dido i. finiuerat ſermonē ſuum, atq; comites.ſ. ſatellites, aut miniſtrę, aſpiciunt illā collapſā, ferro. i. ī ferrum, hoc eſt in gladium, inter media talia.ſ. verba, & cōſpicit enſem ſpumantē cruore, & manus ſparſas.ſ. cruore. Clamor. i. eiulatus, & planctus, it. i. extenditur ad alta atria,

fama bacchatur. i. more bacchantiū diſcurrit, per vrbē. i. ciuitatem, cōcuſſam lamētis & gemitu, & vlulatu fœmineo. i. fœminis pprio, & tecta fremūt, & æter. i. alius, reſonat magnis plāgoribus, nō aliter q̄ ſi omnis p tota Carthago, ruat. i. euertatur, hoſtibus immiſſis, aut ſi Tyrus antiqua.ſ. Tyrorū patria ruat. & ſi flammæ furētes voluantur per culmina hominum. i. domum priuatarū, & per culmina deorum. i. templorum deorum. ſoror. i. Anna, exanimis. i. exterrita & exanimata metu, audit.ſ. clamore, & ipſa exterrita curſu.ſ. concurſu, & agitatione populi trepido. i. p̄ timore feſtino, & fędans, i. dilacerans, ora. i. faciem vnguib. & pectora pugnis, ruit per medios. i. cōcurrentes populos, acclamat morientē. i. clamorē dirigit ad moriētē, noie.ſ. neceſſitudinis, & non proprio, ò germana, fuit hoc ſ. qđ feciſti, illud ſ. qđ ſimulaſti te velle facere ſacrificiū ſ petebas. i. adoriebaris ne me fraude. i. deceptione: aliud agēs, & aliud diſſimulans. iſte rogus, ſ. quē tu mihi iuſſiſti extruere, & iſti ignes, & iſtæ aræ, parabant i. parabant ne mihi, hoc. i. hanc rem, ſ. necē tuam tā triſtem? quid ergo deſerta querar primum? q. d. neſcio. O germana, ſpreuiſti ne moriens. i. cū mori velles, me, ſup. ſororem tuā, comitem. i. ſociam mortis? q. d. nō debere s facere, quia vocaſſes. i. vocare debuiſſes me, ad eadē fata. i. ſimile genus mortis i. dolor, atq; eadē hora tuliſſet. i. abſtuliſſet nos ambas ferro. i. enſe, aut mucrone, ſeu gladio, Ego ſtruxi ēt his manib. i. meis ſup. rogos, & vocaui. i. inuocaui, uoce.ſ. præcedēti deos patrios.ſ. Saturnū & Iunonē, ut ego crudelis. i. crudeli ſimilis, abeſſē te poſita. i. depoſita. ſic. i. in tali ſtatu, hoc eſt exanimata, verū, ò ſoror, ego extinxi te. i. conſilio meo, & me, quia peritura ſum, & populū, patres Sidonios. i. Sidona profectos, & tuā vrbem q̄ imperfecta deſeretur. aut ab hoſtib. inuadetur. Date.ſ. aquam, aut permittite, vt.ſ. abluam, vulnera.ſ. ſororis meę, & ſi quis ſpiritus vitalis.ſ. extremus. i. reliquus, ſupererrat ſ. in toto corpore, ego legā. i. colligam, & contraham. ſupp. cum, ad ſedem vitę, ore.ſ. meo. Ipſa fata. i. locuta ſic, iouaſerat.ſ. iam cōſcenderat. eo, vbi ſoror eius Dido erat, vnde cetera Iter currēdum dixerat, & amplexa. i. amplectens, aut poſtquā amplexa erat, germanā i. ſororem ſuam, ſemianimē. i. ſeminecem, ſiue ſemimortuam, fouebat, ſup. eam, ſinu. ſup. ſuo, cum gemitu, i. ſimul gemens, atq. ſiccabat veſte ſ. linea, atros. i. concretos, cruores.ſ. effuſos. (Illa graues oculos, &c) Deſcribit in fine huius mortē Didonis, nā (vt dixi in ſex priorib. libris) mortē alicuius cōmemorat ad finē, quia mors, vltima linea rerum eſt. Docet aūt quia ſacerdos erat Iunoni ſacra, nec a diis euocata fuerat, è corporis carcere difficiles fuiſſe eius obitus, & miſeratione Iunonis, Irim demiſſam cęlo quę nexos reſolueret artus, & eā Diti cōſecraret, ſignificans per hoc neminē ſibi necem parare decere. Donati de hac re, uerba ſunt hęc (Nec fato, nec morte merita) Non ſecūdum ſtatutū uāæ, quo fatis attribuit. Difficilis. n. mors ē, cū nō cōſenſu naturæ, ſpiritus redditˀ, ſed ui, extorquetur. (Ante diē) Añ tps qđ natura potuit afferre. (Soluo) Oia quibus vita conſtat, ſibi inuicē nexa ſunt, ſed cū reſoluta fuerint, atq; à ſeſe receſſerint, tūc mors ſequitˀ. Ordo eſt, illa.ſ. Dido, conata attollere. i. leuare, oculos graues. i. morte grauatos, deficit .ſ. in conatu ſuo, quia perficere non poteſt, q̄a vulnus ſub pectore. i. qđ ſub pectore ſibi intulerat, ſtridet. i. crudeleſcit, aut reſpirāte ipſa, ſtridorē facit. Ipſa attollēs ſeſe. i. p ſeipſā, ter leuat ſeſe, ter innixa. i. incūbēs cubito, & reuoluta ē ter toro. i. per torū, & q̄ſiuit oculis errantib. i. uagis & trementibus, lucē. i. claritatē, ſupple in alto cælo. hoc eſt appetit adhuc uidere lumen cœli, ingemuit reperta.ſ. luce. i. poſtquam ex oculis reperit,

quam

quam retinere potuit, cum vellet, quia Homerus docet, Eos q̃ ſibi conciuit mortem, apud inferos id deflere. Vnde in li. Aenei. 6 dicetur. Quam vellent, æthere in alto, Nunc & pauperiẽ, & duros perferre labores. Tum. i. tunc Iuno omnipotẽs, quia omnipotentis coniux, & ſoror miſerata. i. miſerans, longum laborem. ſ. moriendi: quę, pro & i. difficiles obitus demiſit olympo. i. miſit de olimpo. i. cœlo: Irim. i. pediſſequam ſuam quę arcu pluuiali deſignatur, q̃. i. ideo, vt ipſa reſolueret. ſ. à carcere corporis, animam luctantem, ſed cum corpore, quod ipſam retinere videbatur velle, quia emittere nolebat, & artus. i. compages corporis, nexos. ſ. beneficio dei, & naturę, qui eos reſoluũt, dum animas euocant, matura morte, nam quia. i. quia nam, hoc eſt etenim, ipſa nec peribat fato. i. fatali neceſſitate, de qua Senecæ: Qui ad extremũ fati ſui peruenerit, ſenex morietur, nã ſtat ſua cuique dies, hoc eſt conſtituiſti terminos eius, qui prę teriri non poterunt. ſed bene, præueniri, nec morte merita. ſ. p debilitationem naturæ, vt, qui crapula, aut nimia fatigatione, aut ægritudine, & morbo, corpus ad maturitatem pertrahunt, ſed ipſa miſera, & accenſa, ſubito. i. præcipiti furore, peribat ante diem. ſ. ſtatutam, quam præterire non poſſet, quia ſtat ſua cuique dies, breue, & irreuocabile tempus. Omnibus eſt vitæ, quod huic loco contrarium nõ eſt, licet Seruius laboret in cõſenſu: quia hic dicit, diem quidem ille fuiſſe ſtatutum, ſed præuentum. Proſerpina. i. dea inferorũ, quæ quas ad ſe deſcendere vult, prius aptat, quod in hac non fecerat, quia nondũ abſtulerat illi vertice. i. de vertice capitis eius, crinem flauum qualem habent puellæ, & interdum, licet id Seruius neget, matronæ etiam, Romanæ, vnde Ouid. in faſt. de Lucretia.

Forma placet, niueuſque color, flauique capilli.

Quodq; aderat nulla factus ab arte color, quę pro & nondum ſup. damnauerat caput Orco Stygio. i. nondum mori deſtinauerat, nam Orcus Stygius. i. infernalis, omnes arcet, & vrget. vnde nomen ſumpſiſſe à nonnullis putatur. Ergo, quia ad hæc emiſſa erat Iris roſida. i. quaſi rore cum nubibus procreata, trahens ſole aduerſo. i. oppoſito, quia non niſi ex oppoſito ſolis videtur, mille. i. valde multos, & quaſi innumeros colores, deuolat. i. deorſum volat, pennis. i. alis, crocei coloris per cœlum. i. aerem, & aſtitit. ſ. ſtatim, poſtquam deuolauerat, ſupra caput. ſ. Didonis, dicens, ſup. Ego iuſſa. ſ. à Iunone, fero. i. aufero, hunc. ſ. capillum flauum, ſacrum. i. conſecratum, aut in ſacrificium: Diti. ſ. Orco, aut Plutoni & ſoluo te. ſ. ò anima, iſto corpore. ſ. in quo hactenus clauſa fuiſti, & vnde exire non potes: ſ. ipſa ait ſic. ſ. vt dictum eſt, & ſecat. i. reſecat, & incidit dextra. ſ. manu, crinem ideſt capillos Didonis, & omnis calor ſcilicet vitalis. dilapſus, ſup. eſt, vna. i. pariter, & vita. i. anima vitalis diſceſſit in ventos. i. efflata eſt, ab expirante Didone.

ENSEMQVE cruore Spumantem] In Mediceo, & aliquot alijs antiquis libris, legere eſt. Cruorem, Sed enim magis omnino placet enſem cruore ſpumantem. [Reſonat magnis plãgoribus æther] In Mediceo, & antiquis libris. Clangorib. habetur. [Non aliter, quam ſi immiſſis ruat hoſtibus.] In libris aliquot antiquis, Miſſis legitur, abſque in præpoſitione. (Aut antiqua Tyros) Veteres plerique lib. Tyrus, idiomate latino legunt. (Atque eadem hora tuliſſet) In libris aliquot antiquis. Fuiſſet legitur. (Extinxit te, meque ſoror) In veteribus fere omnibus exemplaribus, Extinxi, prima perſona legitur. (In fixũ ſtridet ſub pectore vulnus) In antiquis aliquot libris, Stridit, à tertia coniugatione eſt. (Cubitoque innixa, leuauit) In pleriſque libris antiquis, Adnixa legitur. Sed id magis animaduertendum, quod vetera quædam exemplaria, Cubitu, legunt, quarto declinatu. (Ingemuitque reperta.) In antiquis aliquot exemplaribus, Repertam, legitur, pro reperiſſe. (Traheris varios aduerſo ſole colores) In Mediceo, & libris quibuſdam alijs peruetuſtis, Aduerſa luce legitur. (Et dextra crinem ſecat) In Longobardico peruetuſti libro, Crinem tulit, habetur. VARIA LECT.

HANC vero moriendi naturam etiam fatum dicimus. Nã & quinto Auſcultationis phyſicæ Ariſt. fatalem nuncupat generationem, quæ rite fiat naturæ. Hinc Virgiliani carminis diſcutitur nubilum ex 4. Aeneid. CO RH

Nam, quia nec fato, debita nec morte peribat.

Quippe quod ſecundo loco poſitum eſt præcedentis expoſitio videtur, Qui nos eſt Virgil. vel frequentiſſimus. Quid enim eſt fatalis mors aliud quàm debita, & naturali proueniens diſcraſia; Sunt quibus tripartita Seruij diſtributio amplius arrideat, fatalis naturalis fortuita, quando & Cic. ait. Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum, quẽ locum pependit Gellius, ſed ita, vt incertiores ſimus quã prius ipſe ſic, vt Maronem, interpretor. Nam extra fati rationem non eſſe violentam mortem, quam planè indicabat orator, ex ſecunda Philippica liquet. Clodij, inquit, te fatum, ſicuti C. Curionem manet, quoniam id domi tuæ eſt, quod fuit illorum vtrique fatale. Audio ab elementarijs noſtram vellicari ſententiam, ſed non mirum faciunt, ſi quando ſupra ferulam ſapere cœperunt, quam difficillimum ſit incinere illud ſibi, alabaſtrus vnguenti plena nobis putet. Si quidem ex vepreculis extracta nitedula publico excuſſa bono conatur arrodere.

IN V. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Quintus habet ludos, & claſſem corripit ignis.

In eundem Modeſtini iuriſc. argumentum.

Nauigat Aeneas, Siculas defertur ad oras:
Hic manes celebrat patrios, vna hoſpes Aceſtes
Ludos ad tumulum faciunt: certamina ponunt.
Prodigioſa ardens cunctis allapſa ſagitta eſt.
Iris nutricem ſe habitu mentita ſenili
Incendit naues, ſubitus quas vendicat imber.
In ſomnis pater Anchiſes quæ bella gerenda,
Quoque duce ad manes poſſit deſcendere narrat:
Tranſcribit matres vrbis, populumque volentem,
Et placidum Aeneas Palinurum quærit in vndis.

Aliud in eundem,

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Aeneam, tumuloque patris perſoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.
Troes ibi linquunt ſocios. venus anxia placat
Neptunum. Somnus Palinurum mergit in vndas.

QVINTVS habet ludos,] Ordo eſt, Quintus, ſcilicet liber Aeneidos, habet id eſt continet, ludos, id eſt deſcriptionem ludorum, & ignis, ſcilicet immiſus à Iunone per Irim: ſub ſpecies Beroes, corripit, id eſt celeriter abſumit, claſſem, ſcilicet Aeneæ. Pro parte maioris argumenti, explanatio eſt, Aeneas nauigat, ſcilicet à Carthagine (vt deſcribitur in principio v.) & defertur, ſcilicet vi ventorum ad oras Siculas, & ipſe celebrat hic, ſcilicet in Sicilia, manes patris Anchiſæ, ipſe Aceſtes hoſpes vna, id eſt pariter, faciunt ludos, ſcilicet funebres, ad tumulum, ſcilicet Anchiſæ, & ponunt, id eſt conſtituũt, certamina, ſcilicet quadruplicia, nauibus, curſu pedum, ceſtibus, & arcu ualentium, & ſagitta prodigioſa, ſcilicet viſa cunctis, allapſa eſt ardens, id eſt, incenſa in aere, cum columba prius auolaſſet, quam Aceſtes ſagittare poſſet. Iris mentita ſenili habitu, id eſt per habitum anni congruũ, nutricem, ſcilicet Beroen, incendit naues, imber ſubitus, id eſt ſubito demiſſus, ad preces Aeneæ, & Aſcanij, vindicat, id eſt, defendit eas, ab cauſtione totali Anchiſes pater, ſcilicet Aeneæ, narrat in ſomnis, id eſt, inter dormiendum, quæ bella gerenda, ſupple eſſent in Italia, & quo duce poſſet deſcendere ad manes, quia Sibylla duce, quia ducente ad inferos deſcendet. in 6. Aeneas tranſcribit, Vrbi in Sicilia conditæ matres, ſcilicet timida, & populum, ſcilicet decrepitum, & imbellem, volentem, ſcilicet hic manere, ob tædium diuturnæ nauigationis, & Aeneas quærit in vndis, quibus, ſcilicet obrutus erat præcipitatus à ſummo deo. i. Palinurum, ſcilicet gubernatorem nauium, placidum id eſt ſomno captũ placido, aut gratum, & placẽtem Aeneæ. & hæc in argumẽta quinti libri.

P. VIRG: MARONIS

Aeneidos. Lib. V.

INTEREA medium Aeneas iam claſſe tenebat.
Certus iter, fluctusque atros Aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ iam infelicis Eliſæ.
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſa, latet: duri magno, ſed amore dolores
Polluto, notumque, furens qui fœmina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla
Occurrit tellus, maria vndique, & vndique cœlum,
Olli cæruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctē, hyememq. ferens, & inhorruit vnda tenebris.
Ipſa gubernator puppi Palinurus ab haſta:
PAL. Heu quianam tanti cinxerunt æthera nymbi?
Quidve pr Neptune paras? POE. Sic deinde locutus,
Colligere arma iubet, validiſque incumbere remis,
Obliquatque ſinus in uentum, ac talia fatur.
PAL. Magnanime Aenea, non, ſi mihi Iuppiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſuerſa fremunt, & veſpera ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. ſuperat quoniam fortuna, ſequamur:
Quoque vocat, vertamus iter, nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos.
Si modo rite memor ſeruata remetior aſtra.
Tum pius Aeneas. POE. Equidem ſic poſcere uentos
AEN. Iandudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte uiam uelis, an ſit mihi gratior vlla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naueis?
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſeruat Aceſtem?
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa?
POE. Hæc vbi dicta petunt portus, & uela ſecundi
Intendunt Zephyri fertur cita gurgite claſſis,
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.

INTEREA] Dum fletur aut ſepelitur Dido. & hoc ſermone librū, vt ſolet, ſuperioribus iunxit, cuius pars maior ex Homero ſumpta eſt Nā nam uia quæ hic commemorant habentur circa tumulum Patrocli, niſi quod illic Curule exercet, & hic nauale certamen. Sane intelligendum non potuiſſe fieri vt vna nec plena die Aeneas ad Siciliam perueniret. Vnde accipiendum eſt, ſicut ſupra legimus, quod circa primum ortū lucis nauigauit, vt, Regina è ſpeculis vt primum albeſcere lucem vidit, & æquatis claſſem procedere velis. Ergo tota die dum ſe Dido interemit, dū flet, paululum prouectus eſt leni inter ſpirantib. ventis, & flammas rogi circa veſperam uidit, quo tempore, & per naturam ignem videre potuit, & per priſtinum morem, quo per diem cadauera non incēdebantur. Deinde tota nauigās nocte, & alterius diei parte ad Sicilia venit. [Mediū] Aut medium eſt quidquid à principio recedit necdum finem ſortitur, aut mediū, ſic altum, vt medium putares: vt, Graditurq; per æquor Iā medium. Nam vere medium ſequenti iudicat loco, vt Pelagus tenuere rates, nec iā amplius vlla Occurrit tellus. [Certus] Aut indubitabiliter pgēs, aut certus Aeneas. i. ſolers, ſtrenuus, vt, Equidem p littora certos dimittam, [Atros Aquilone] Quos nuper flans Aquilo atros effecerat, vt, Ex medijs pperas Aquilonib. ire. Nā nouimus tēpeſtatis hanc eſſe naturam, vt reliquias venti teneat, ēt in alterius flatu. Atros aūt ſm Pliniū dicit, q ait in naturali hiſtoria nō eſſe maris certū colorē, ſed p qualitate vētorū mutari, & aut flauū eſſe, aut lutulētū, aut atrū, [Collucēt flammis] Lucent vndiq; In honorem. n. regū cum facib. pcedebatur à populo. Vnde ait de Pallante. Lucet via lōgo ordine flammarū, & late diſcriminat agros. Poſtea & funebres lectulos proferre cœperunt. Vnde in vij. Vel quæ Tyberine videbis Funera, cū de Marcello ędili diceret filio ſororis Auguſti, in cuius honorē hoc factū eſt,] Quæ tm̄ [In quātitate eſt admirō. Sanè ſciendū Varronē dicere Aeneā ab Anna amatū, & licet (vt ſupra diximus) plurimū rōs intereſſit lectum tamē eſt. [Cauſa, latet duri magno ſed amore dolores Polluto,] ὕστερον πρότερον eſt. ſed expoſitio talis eſt, Ignorabāt cām, cōiectuiſſ tamē propius accedebant. Nam duri dolores magno amore Polluto. i. læſo, & notus fęminarū furor ducebat Troianos p triſte auguriū. ſ. vt crederēt ſe interemiſſe Didonē. Multi dicūt, Ducūt, dilacerāt: vt ad ſupradictas duas cās tertia accedat. Percellebat, inquit, aīus Troianorū, qd noſcebātur duri dolores amore polluto, qd notus erat fœminæ furor qd ignē rogi videbant. i. omen nauigantib. ſ. triſte vt Pertriſte, valde triſte ſit. Sed ſi ſic intellexerimus tertio dicto congruit tm̄ non ēt ſuperiorib. nec. n. Troiani nauigantes iā poterant aut de amore, aut de furore Didonis eſſe ſoliti (Rates) Pro nauibus abuſiue poſuit. [Olli] Aut tunc, aut illi. [Sup. caput] Ineuitabilis, mortifer. Nec. n. ſimpliciter dictum eſt cum omnis imber ſup caput ſit [In horruit vndā tenebris] Et noctis, & nubium [Ipſe gubernator] Qui debuit eſſe ſolatio. [Puppa ab alta] Subaudis hæc ait. (Quia nam) Cur & eſt interrogantis aduerbiū, quo vſus eſt bis, hic & in decimo, Celicolæ magni quia nā ſnīa vobis Verſa retro! [Colligere arma iubet] Vela contrahere, non penitus deponere. Nam dicit, Obliquatq; ſinus in uentum. [Iuppiter auctor] Aut noſtræ nauigationis, aut ſecundū vſum locutus eſt, nec ſi huius rei auctorem ſe Iuppiter faciat. Et multi quærunt quō auctor Iuppiter, cū Apollini dicat, Tot maria intraui ducere. Sed legimus, Quæ Phæbo pr̄ omnipotens, & ſpecialiter nauigationis ex Africa auctor eſt Iuppiter.] Hoc cœlo] Aere, In hoc cœlo qui dr̄ aer. Sic Lucretius poſuit. [Mutati tranſuerſa fremunt] Hinc atq; hinc. Eſt aūt aduerbium factum de nomine: vt, Cunctant, & amnis Rauca ſonans. Itē, Et pede terram crebra ferit. Nomē & aduerbium plerunq; in ſe tranſeūt, vt, Toruūq; repēte clamat. i. torue. Itē aduerbiū in nomē vt, Dū mane nouū, accepta declinatione factū eſt nomē. Sic Perſius, Iam cras heſternum conſumpſimus, ecce aliud cras, Sed nomen cū aduerbiū eſſe cœperit, fit indeclinabile, aduerbiū cū nomē eſſe cœperit, declinat. Vn̄ Plautus, A mane vſq; ad veſperum. A mane aūt pp tetraptoton non dixit. Cū. n. in alienum ius tranſeunt hæ partes, nō ſuis, ſed earum ad quas tranſierint, vtunt poteſtatibus, dūtaxat in declinatione. Nam temporum rōnē ſuam reſeruant, vt hoc loco Tranſuerſa, cum aduerbium ſit, A tn̄ breuis eſt, quia venit ex nomine, licet duæ conſonantes ſequant cum ſciamus A. terminata aduerbia longa eſſe, vt paulo poſt, Eſ fruſtra cerno te tendere contra] Et veſpere ab atro, [Idem quo tendimus, nec. n. ſine ratione poſt generalitatem addidit ſpeciē, [In nubem cogitur

aer

aet]Nubes.n.aeris denſitas facit,vt,Denſet,erant quę rara modo,& quæ denſa relaxat [Tendere]Pro contendere, Aphęreſis eſt.[Sequamur]Fortunam.ſ.[Nec littora lóge]A facili.[Fida] Propter Aceſtis Affinitatē.[Fraterna] Propter Erycen Butæ, & Veneris filiu:ſm alios,Neptuni & Veneris.[Sicanos] Corripit Si,alibi producit,vt Sicanio prętenta ſinu.[Rite memor ſeruata remetior aſtra]Si rite remetior aſtra, paulo ante ſeruata.ſ.ante tēpeſtatē. Colligit aūt vicinitatē ex rõne curſus, quia peritis horis colligit quas indicant ſidera. Iandudū]Non tm̄ heroicum eſt quod dat Aeneæ gubernandi ſcientiam,ſed ēt ad præconomiam pertinet.Dicturus.n.eſt,Et ipſe ratē nocturnis rexit in vndis.[Flecte viam] Ea re mira nata declamatio.In terra.n.à via deflectimus nos in mari ipſam deflectimus viā.[Feſſas naues]Pro nos feſſos.[Dardaniū Aceſten]Vt ſupra diximus,Hippotes filia ſuam Egeſtam ne ad certos religaretur,ſupple poſuit nauiculę,& miſit quo fors tuliſſet.Quę delata ad Siciliā, Crinifus fluuius cōcubuit cū ea conuerſus in canem, Vnde eſt Aceſtes natus.[Seruat]Tenet,vt, Tantas ſeruabat filia ſedes.(Secundi Zephyri)Iam ſecundi poſt conuerſionē nauis.)Et tandem) Vacans particula eſt tandem, vt, Et quo ſub cœlo tandem cum dicat,[Fertur cita gurgite claſſis.

ASCENSIVS.

INTEREA medium)Vt perpetuum,& cóndependens oſtendatur opus,vtit Virgilius in principio librorū,ferè coniunctione,aut aduerbio, eius cōtinuationis ſigno , vt, Poſtquā res Aſiæ: At regina:Interea mediū : Sic fat lacrymās,&c. Interea igitur inquit,du Dido ſe interemit, & ciuitas Carthaginenſis luctu angitur,rogumq. funebrem incēdit, Aeneas tenebat medium mare,vnde oculos retorquens ad Carthaginē, vidit flammas funebreis,quas certo ſciebat funebreis eſſe,ſed cōiectura quadā colligebat Grāmatici dicunt illic, Ad mœnia reſpiciens,hypermetrū eſſe,& ſyllabā abūdantē in principio poſitā , quæ res inuentu rara eſt,quo circa plurimi depreſſerūt præpoſitionem legentes,Mœnia reſpiciunt. Donat. dicit ſic. [Atros Aquilone]Atqui nō eſt aptus Aquilo, ea Africa in Italiam nauigantib. ſed. vel poſuit ſpeciē pro genere,vel nauigabat Aquilone,quia ea ſecundo Iouis pcepto, ſtatuerat Carthaginē relinquere quocunq.illi ferrent venti, & ēt Aquilone flāte,enauigaret quo illi ferrent. Ordo aūt eſt. Aeneas certus.i. indubitabiliter pergens,aut ſulers in nauigādi arte tenebat iā interea.ſ.dum talia fierēt Carthagini mediu iter.ſ.maris, claſſe.ſ.ſua ,& ſecabat i ſulcabat,roſtris nauiū,fluctus.i. vndas maris,atros.i.caliginoſos:Aquilone.i illo vento,nubes afferente. vñ q a atrā dicit tēpeſtatē fuiſſe, veriſimile facit qđ ſequitur.ſ. flammas viſas,q̃ niſi maximę eſſent,de longe,reſplendente ſole videri nequiuent,ſecabat dico,reſpiciens mœnia, uel ad mœnia.ſ.Carthaginenſia ciuitate,q̃.ſ.mœnia,collucent.i.ſimul,& quaſi ex oi parte lucent[qđ & ad uerisſimilitudiōē facit]flammis.ſ.funebribus,hoc eſt rogo Eliſæ. i.Didonis reginæ in felicis]hoc ex perſona ſua, dicit poeta,qui prædixit,quo Dido pp impatientiam amoris, poſt abſceſſum Aeneæ ſe interemerat. nunc aūt ſignificat eā,eo rogo quē ad magicas artes extrui fecerat,per ſimulationem,ipſa more patriæ exurebatur,quod,vt dixit Aeneas.Haud certo ſciebat,vñ ſequitur cauſa quæ accēderit tm̄ ignem latet.ſ.Aeneam,& ſocios,ſed notum eſt. ſ.Aeneæ,]quid duri amores,magno amore polluto. i.uiolato,ſup. poſſint,& quid fœmina furens.ſ.per impatientiā amoris,poſt quam ſe deſertam norit,poſſit,hoc eſt quia nouit Didonē,maximo amore viri,ſciuitq.muliebrē ſexū eſſe fragilē,nec habere mēdum facili coniectura , id qđ erat , opinabat ſibi, videlicet mortem concitaſſe,& pectora Teucrorū, ducūt.ſ.dignum eſſe ita credere.i.exiſtimant per triſte auguriū.i.infelix omen,aut, infel.eē inſpectionē, quid duri dolores magno amare , ſupp. poſſunt & quid fœmina furēs poſſit , hoc eſt Aeneas quidem ſciebat,& Teucri ceteri,animo ducebant,latebat tame cauſa, qua neſciebant Didonem tam impatienter amaſſe vnde dictus eſt Aeneas ad eam lib.Aen.6 Nec credere quiui, Hunc tātum tibi me diſceſſu ferre dolorē. Vt pelagus tenuere rates,nec iam amplius vlla Occurrit tellus,maria vndique,&c.]Viſo funebri rogo, quem infortunium portendere nonnullis uiſum eſt,ſubſecuta eſt tēpeſtas ſæua,qua in Siciliam rurſus compulſi ſunt,ſed eā ēt,prouidus heros Aeneas in boni accepit partē interpretans videlicet deorum voluntate eueniſſe,vt patri Anchiſæ illic ſepulto,anniuerſarios celebraret honores. Donati hic nihil uidemus.Ordo autem eſt. Vt.i.poſtquam,rates.i.naues,tenuere.i.conſcenderant,pelagus. i. altum mare nec ulla tellus occurrit.ſ.viſui nautarum iam amplius,ſed,ſup.maria, ſup.occurrunt vndique, & cœlum occurrit undiq;. i. ex omni loco non ea omni parte , nam ex qua parte occurrebat mare , non occurrebat cęlum,ſed ea omni loco tm̄ aquas, & cęlum, hoc eſt nihil terræ uidere poterant,olli.i.hoc tpe illi.aſtitit imber cęruleus.i.cærulei coloris,aut marinis aquis collectis. ſupra caput.i.verticem,quaſi perſecutor eius ferens.i.afferēs,noctē.i.tenebras,& hyeme.i.tempeſtatē,& vnda inhorruit.i multum horrida facta eſt,tenebris.i.propter tenebras.Ipſe,q.d.nauigandi peritiſſimus Palinurus gubernator loquitur ſup. ab alta puppi,Heu dolentis interiectio,quianam.i.cur,tati nimbi.i.nubes pluuioſæ,cinxerunt i.obſederunt , æthera.i.aerem ſuperiorem,aut cœlum,ita vt videri iam uix poſſit,Ve,pro vel: ò Neptune,pater.ſ.maris,hoc eſt ſumme rector aquarū , quid paras.i prætendis,his nubib. quaſi dicat vis ne omnes obrueret Ipſe locutus ſic,iubet deinde colligere.i.contrahere,arma.ſ.nauigatoriā,hoc eſt uela, & antemnas, & incumbere validis remis.i.valide ipſis remis,obliquat ſinus.i.cornua antemnarum,in uentum. i. contra ventum, ac fatur talia, O magnanime Aeneas,ſi.i.& ſi,aut tametſi:Iuppiter auctor.ſ.noſtræ nauigationis,ſpōdeat.i.polliceat,ſub pignore fidei ſuæ,tn̄,ſup.non ſperem contingere Italiam,hoc cœlo.i.hac diſpoſitione aeris ſtante,venti mutati,fremūt tranſuerſa.i.in tranſuerſum,& cōſurgunt ab atro veſpere.i.ab ea regióne,in q̃ tendimus , & ita habemus ventos contrarios,atq; aer cogitur.i. contrahitur,& condēſatur in nubē,ita vt timor ſit de maioribus.uentis.quos& Heſperus ater,& aer dēſus , præ ſe ferunt, Nec nos ſufficimus obniti,& tendere contra.i.contrariū,tanto.ſ.quantū, nos uenti repellunt,& ita quoniā fortuna.i.fortuita,& repentina tēpeſtas,ſuperat.i.uincit conatus noſtros , ſequamur. ſ.ſpōte,quo traheremur coacti.[Nam,vt dicit Sen. Fata uolentem,ducunt, nolentem,trahunt]quoq; duæ ſunt dictiones,& ita quo,producitur,q;, pro &, vertamus iter, ſup. eo quo fortuna, ſup. vocat nos.necne.i.& non,& ego reor littora fida.ſ.fraterna. i.fratris tui Erycis,qui filius Veneris,ea Bute rege Siciliæ,illic in monte ſepultus, p deo poſtea habitus eſt.q; pro.i.portus Sicanos. i.Sicilienſes,eſſe non longe.ſ.ab his locis,ſi modo.i.dūmodo, aut mō.i.ſolummodo hoc ſaluo,ſi ego memor rite.i.vt decet ſolertem nautam,aut remetior rite.i.decenter,aſtra ſeruata.i.obſeruata, dum è Sicilia in Africam pellerentur , vnde nunc in eā redeunt. Tum.i.tunc.Aeneas pius,ſup.incipit equidem.i.ego certe, cerno i.video,ventos poſcere ſic.ſ.vt in Siciliam redeamus,& cerno te tendere cōtra.ſ.ventos, fruſtra.i.in uanū , aut nequidquam,& ita flecte uiam.ſ. maris,quæ ubiq; eſt , uelis.i. dando uela,quæ uenti impellunt. An ulla tellus ſit mihi gratior,ve pro uel, quo ego magis optē , dimittere naues feſſas.i. nos feſſos.[Eſt tn̄ futuri euentus,omen. oā illic dimiſſurus ē, defeſſos patres,& anus,pueroſq.imbelles,nec nobilibus parentib.editos]quā,ſup.ea tellus,uidelicet Sicilia quæ ſeruat mihi. i.ad utilitatē meā.Aceſtem ſ.amicū,& affinem , Troia oriundum,& quæ complectitur gremio.ſ ſuo,hoc eſt ſepulcro , oſſa patris Anchiſæ. Vbi.i.poſtquam hæc dicta, ſup. ſunt a Palinuro & Aenea,ipſi petunt portus , & Zephyri.i.uenti, ſecundi.i. inſequentes,& a tergu utiliter flantes,intendunt. i.inflant,uela,& claſſis fertur cita.i.uelox gurgite.ſ.maris, hoc eſt fluxu,& ſecundante.[Eſt tamen tapinoſis,& ipſi læti aduertuntur tandem,non poſt longa interualla, ſed magna deſideria, quia tot nimbos inſtare uideant]arenæ notæ.i. ad littus Sicilienſe,unde abiuerant non multo ante ſicut in 3.huius patuit.

INTEREA medium Aeneas iam claſſe tenebat Certus iter]Antiqui admodum libri , legūt mutato numero, Interea Aeneas medium ,dactylis,& ſpondeis,alternatim collocatis. (Quæ iā infelicis Eliſæ Collucent flammis) In libris aliquot antiquis legere eſt,Iam fęlicis.(Nec iam amplius ulla Occurrit tellus , cęlum vndiq; & undiq; pontus) Lectio hæc in libro Longobardico,in Mediceo,& pleriſque itidem antiquis , etiā manuſcriptis,ita ſcriptum obſeruaui,Maria undique, & undíque cœlum.(Heu quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi)Ionianus Pontanus multis quidem rationib.legēdum eſſe, Heu qui nā monoſyllabicis dictionib. nititur approbare. Aliquos uero libros inueni,in quib. pauló ſecius,detorto dictionis caſu,per monoſyllabis legatur. Heu quo nam. In quodam alio, Qui dam. Sed uetuſtiora omnia exēplaria quæ habui , Quianam — VARIA LECT.

nam triſyllabum legunt.[Oblinatq. ſinus in ventum]In Longobardico, Sinū, vnitatis numero legitur.[Nec nos obniti contra]In antiquis libris pleriſque, Obnixi, legitur.[Nec tendere rantum]In aliquot antiq. ſuauiore numero legitur, Neque.(Quoque magis feſſas optem dimittere naues)Antiqua pleraque exemplaria cum Mediceo, Quaue legunt.

At procul excelſo miratus vertice montis
Aduentum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in iaculis, & pelle Libyſtidis vrſæ:
Troia Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit, veterum non immemor ille parētum
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat
Clara dies ſocios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas, tumuliq. ex aggere fatur.
ÆN. Dardanidæ magni genus, alto à ſanguine diuum
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo relliquias, diuiniq. oſſa parentis
Condidimus terra, mœſtaſq. ſacrauimus aras.
Iamque dies, ni fallor, adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic dij voluiſtis) habebo.
Hunc ego Getulis agerem ſi Syrtibus exul,
Argolicove maris deprehenſus, & vrbe Mycenæ.
Annua uota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc vltro ad cineres ipſius, & oſſa parentis,
Haud quidem ſine mente reor, ſine numine diuum,
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti lætum celebremus honorem:
Poſcamus uentos: atque hæc mea ſacra quotannis
Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina Boum vobis Troia generatus Aceſtes
Dat nomero capita in naues, adhibete penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.

Miratus)Is qui mirabat, aut certe miratus occurrit.(Horridus)Terribilis(Libyſtidis vrſæ)Aut te vera vrſæ, aut feræ Africanæ(Gaza agreſti)Opibus ruſticanis, Nam gaza omnis ſructus eſt,(Stellas fugarat)Poetice dixit. Nam ſi ſtellæ à ſtando dictæ ſunt, non fugantur. Semper enim fixæ ſunt præter planetas(Dardanidæ magni)Frequenter, vt diximus ad opus ſuum Virgilius aliqua ex hiſtoria deriuat. Nam ſic omnia inducit, quaſi diuini honores ſoluātur Anchiſę: quos conſtat Iulio Cæſari tribuiſſe Auguſtum. Et bene dicit, genus alto à ſanguine diuū, nam per tacitam œconomiā oſtēdit debere Anchiſen generis ſui honorem mereri. Vnde & Dij genite, & geniture dos.(A ſanguine diuum)Diuum, & deorum plerunque ponit indiſtincte poeta, quanquā ſit diſcretio, vt deos, perpetuos dicamus, diuos ex hominibus factos, quaſi qui diem obierint. Vnde diuos, etiam imperatores vocamus. Sed Varro, & Ateius contra ſentiunt, dicētes diuos perpetuos, deos qui propter ſui conſecrationē timentur, vt ſunt dij manes, quod tangit in duodecimo dicens, Diua deam ſtagnis, quæ fulminibuſque ſonoris præſidet.(Annuus orbis)Quia mēſes in ſe recurrunt, & annum faciunt. Vnde & annulus quaſi annus dictus. Sic alibi, Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.[Diuini]Aut laus eſt, vt diuini opus Alcimedontis, Aut re vera diuini, nam ait:

Nunc repeto Anchiſen, fatorum arcana reliquit.

(Mœſtas aras)Medium ſe præbet. Nam hominē fuiſſe noluit, & vult eū ex conſecratione numen effectū: Nā mœſtas aras ad hominem pertinet. i. dijs manibus conſecratas. Et quòd paulò poſt dicit Altaria liquit, vult eſſe diuinitatis poſt apotheoſin. Vñ eſt, Et adytis, q̄ templorū ſunt. &, Succeſſit tumulo, qď eſt hominis[Ni fallor]Non quaſi neſcius dixit, ſed pp anni confuſionē, q̄ erat apud maiores. Nā ante Cæſarē, qui nobis anni canonem compoſuit, quē hodieq. ſeruamus, intercalabantur dies, vt etiam in Verrinis, legimus. ſ. Lunæ non congruente ratione. Annū aūt primo Eudoxus, poſt Hipparcus, deinde Ptolomæus, ad vltimū Cæſar deprehendit.(Acerbum)Propter perditum prēm[Honoratum]Quia deus effectus eſt.(Sic dij uoluiſti[illegible])Vt in tertio. Viſum ſuperis. Semper. n. de dijs ſalua ue[illegible]one c[illegible]queritur.[Getulis agerem ſi Syrtibus]Si in Getuli[illegible]bus agerem. i eſſem. Et bene aut deſertos, aut hoſtiles commemorat locos.[Argolico ue mari]Ionico, & Adriatico.(Deprehenſus]Occupatus, & proprie nauigantium eſt: ut,

Deprenſus olim ſtatio tutiſſima nautis.

[Vrbe Mycenæ]Græce dixit. Vnde ſingularem numerum poſuit. Mycenæ autem ſicut Thebæ. Iuuen.

Atque vetus Thebe [illegible] iacet obruta portis.

Vt ſit M[illegible]ene Mycenes, vt Agaue Agaues. Poteſt & exinde uideri latinam feciſſe declinationem, vt ſit hæc Mycena huius Mycenæ & [illegible] periphraſi. Vrbe Mycenæ. i. Mycenis, vt, Vrbē Patauī A[illegible] uota tamen, ſolenneſq. [illegible] Hæc quaſi numini.[Suis doni[illegible]]C[illegible]. Sunt. n. dona tantum ſuperiorum, munera ſunt inf[illegible]orum, vt in Buccolicis:

Thebe ſua ſemper apud me.

Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

(Nunc vltro)Argumentum a minore ad maius. Vltro autē aut vltra. i. inſuper hoc ē, amplius numina præſtiterūt aut vltro. i. ſponte ſua, non optantibus, aut volentibus nobis. Vult. n. ob hoc tempeſtatē ortam non vt ab Italia depellerētur, ſed quo ſacra renouarētur Anchiſæ.(Celebremus honorem)Non dicit exequias. Nā & vento quaſi a numine vult petere.(Poſitam)Conſtitutā: vt, Et poſuere in montib. vrbem Pallantis proaui de nomine Pallanteum. Dicit autem, Petamus etiam hoc, vt velit nos in vrbe conſtituta ſingulis quibuſque annis ſibi ſacra perſoluere.(In naues)per naues In enim multa ſignificat, vt diximus ſupra.

AT procul excelſo, &c.)Docet quomodo ab Aceſte amico, ſuſcepti ſunt hoſpites, abs quo videlicet humaniſſime, prius dimiſſi erant. vnde dictum eſt in j. Vina bonus, q̄ deinde cadis onerarat Aceſtes, Littore Trinacrio, dederatq. abeuntib. hero[illegible]Diuidit &c. De hac autē re dicit Don. ſic.(Occurrit)Impatiē[illegible] cupientis gratulari, ſignificat.(Et pell[illegible])Refert habitum paternū. Erat. n. natus ex fluuio, & fluuij pene nudi ſine ambitione ueſtiū, pingūtur(Aggreſſi)Sunt epulæ, de quib. ait in Buc.

Sunt nobis mitia poma
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.

His addere poſſumus, oua, & herbas. Hæc ille Ordo ē. At. i. ſed Aceſtes, rex ille Siciliæ, miratus. i. admirans procul. i. de lōge. ſ. de excelſo vertice mōtis, aduētū. ſ. Aeneæ, & [illegible] ſocias. ſ. ſocietū, hoc eſt Troianorū, occurrit, ſup. eis, exiſtēs horridus. i. terribilis, aut aſper, in iaculis. i. pp iacula q̄ gerebat, & pelle vrſæ Libyſtidis. i. Libycæ, ex Libya genitæ. vt ſit Libyſtis pronymicū a pria deductū. Sunt aūt in Libya feræ plurimę, & feroces, quē. ſ. Aceſtē, mr̄ Troia. i. Troiana) Eſt. n. triſyllaba dictio, Troia(genuit conceptū flumine Criniſo, Incertus ergo ille pr̄, quia dū fluuiorū ad quos geniti ſunt, notiora ſunt quā prūm noīa dnr illorū filij, mr̄ aūt dr̄ Aegiſta, Hippotæ Troiani filia fuiſſe. Ille. ſ. Aceſtes uō immemor veterū parētum. i. memorans ſe à Troianis oriundū, aut memor eius eſſe Troianorū morē, vt hoſpitales ſint gratat reducēs. i. reductos eſſe ad ſe, & excipit. i. ſeorſū ad cōuiuiū accipit eos, gaza agreſtia opib. agreſtib. & ex agro collectis, & id quidē faciebat lætus. i. hilari vultu, vt modicitatē ſuā, nō illorū cōtēptū, ſignificaret, ac ſolatur eos feſſos. ſ. ex reluctatione cōtra uētos, opib. amic[illegible]. i. faciliter parabilib. q̄ amicis acceptæ ſunt, aut ei[illegible] tūc conuenie[illegible]bus. Cū. i. poſtquā poſtera dies clara(hic pater, d[illegible]ctum a nocte, ēt fœminini gn̄is reperiri)fugarat. i. fugauerat. ſ. cl[illegible]itate ſua primo Oriēte. i. in primo ortu ſolis, ſtellas, i[illegible] amplius nō apparerēt, Aeneas aduocat in cœtū. i. c[illegible]cione, ſo[illegible] ſ. ſuos ab oī littore, & fat ea aggere tumuli[illegible] collicu[illegible], aut [illegible]ulchri Anchiſæ. O Dardanidæ magni, genus ab alto ſā[illegible]. i. diuorū pcipue Iouis, annuus orbis. i. annua re[illegible] o[illegible]is, cōplet. i. pficit, mēſ b. i. [illegible]ctis. i. trāſactis, ex quo. i [illegible] uos condidimus terrę t terra, ſed i ipſo elemēto. na ter[illegible] terra cōdere poſſimus, ēt ī aere, aut excelſa turri [illegible] ip ſo elemēti loco cōdidimus, ergo terrę reliquias, & oſſ[illegible] parētis,

ſcilicet

ſ.Anchiſæ diuini, aut præſcij futurorum, & ſacrorum periti, dum uiueret, aut io deorum numerũ aſſumpti, & ſacrauimus aras mœſtas, ſup. in honorem eius mœſtas quidem quia obiuerat, ſed ſacras, quia in deorũ numerũ aſſumptus erat. Iamq. i. & iã, niſi fallor. i. adeſt dies ſup. anniuerſarius, quem ego habebo ſemper acerbum pp mortẽ patris, & ſemper honoratũ pp eius, ſi ita dicã, deificationem, ò dij, vos voluiſtis, ſic q.d. niſi ita uoluiſſetis, vellem adhuc nobis dux itineris, ſolamẽq. laborum eſſet. Si ego agerem. i. ducerẽ, & uiuerem hunc diem, exiſtens exul in Syrtib. Getulis. i. Getulicis, hoc eſt maximis periculis maris, qualia ſunt apud Syrteis: ve, pro uel, ſi. i. tametſi, ego agerẽ hunc diẽ, exiſtẽs depreſſus. i. occupatus. ſ. ab iſta tẽpeſtate ſubito urta. Deprehendimur. o. in facto, ſicut in adulterio, dum alienam coniugem occupamus, vnde Hora. 1 Serm.

Deprehendi miſerum eſt Fabio, vel iudice uincam:

Et in mari à tempeſtate dum alienum elementum occupamus. vt hic, & in Georg.

Deprehenſis olim ſtatio gratiſſima nautis.

In mari Argolico, & in vrbe Mycenæ, pro Mycenarum, aut in Mycenæ urbe, ſ. Argiuorũ, hoc eſt in medio hoſtiũ, tñ. i. nihilominus, ego exequerer vota annua. i. anniuerſaria, & põpas ſ. exequiales, & funebres, ſolẽnes. i. q̃ toto anno, aut ſingulis annis exhiberi ſolent ordine. i. per ordinem, & ſecundũ ritũ taliũ ſacrorũ, & ſtruerẽ altaria ſuis. i. proprijs donis vnde ſignat Anchiſen in deũ ſuperum aſſumptũ quia altaria non niſi ſuperorũ propria ſunt, & tñ ſimulacrũ Anchiſæ apud inferos inuenit, ſed & aliorũ diuorũ illic ſunt, ſecundũ Ethnicos. Non aſſumus nũc, equidẽ. i. ego quidẽ, reor q haud. i. nõ, ſine mẽte. i. aĩo & intẽtione, & haud ſine numine. i. nutu, & voluntate deorũ, hoc eſt cũ deorũ uoluntate, & præordinatione, aſſumus vltro. i. ſine labore nr̃o oblati, ad. i. iuxta, cineres, & oſſa ipſius parẽtis, & nos delati. ſ. impulſu vẽtorũ, intramus portus amicos. i. amicorũ, ergo agite. ſ. qd̃ inſtar, & qd̃ cõſentaneũ eſt rõni, & celebremus cũcti honorẽ lætũ. i. cũ lætitia, aut reuera lætum, q̃a de re lęta, vtpote de Anchiſæ deificatione, ſeu apotheoſi. Poſcamus. ſ. ab ipſo p̃re, iã adeo vẽtos. ſ. opportunos atque poſcamus vt ſup. Anchiſes, uelit nos & nr̃os minores ferẽ ſibi quotannis. i. ſingulis annis, hæc mea ſacra q̃. ſ. nũc inſtituam, vrbe poſita. i. cõſtituta, & tẽplis dicatis. i. cõſecratis, ſibi. i. in honorẽ ſuũ, Aceſtes gñatus Troia, dat uobis bina capite boum. i. binos boues, ĩ naues. i. p ſingulas naues duos boues. (Male legit q̃ dicit, in capita, vñ corruptus ẽ textus, Dat numero i. capita, vbi legẽdũ ẽ, Dat capita in naues) adhibete epulis i. uiſceratio ni, & epulo ſolẽni diuos penates. & i. ſimul patrios. i. quos auehimus à p̃ria, & eos, ſup. quos Aceſtes hoſpes noſter, colit. ſ. peculiariter, hoc eſt agamus diẽ lætũ, parib auſpicijs, & pręſidib.

AT procul excelſo miratus uertice montis] In ueterib. quibuſdam libris, Et procul legit. Eſt & diſtinctio in dictionib. p̃poſitione, & noĩe, Excelſo. [Et pelle Libyſtidis vrſæ] Sunt, qui Libyſſidis, per ſſ, geminatum, nõ per ſt, legere cõtendunt. [Ac feſſos opib. ſolatur amicis] Vetera aliquot exemplaria legunt, Et feſſos. Eſt & Amicos legere in libris aliquot antiquis, [Genus alto à ſanguine diuum] In libris aliquot antiquis, A ſanguine Teucri legit. [Ni fallor] In antiq̃s libris, Niſi fallor. [Et vrbe Mycenę] In libris aliquot antiquis, Mycenæ, cum diphthongo, In aliquot, Mycæna, legit. (Mihi ſanè mirifice placet qd̃ in Romano libro legi. Mycenis. (Ergo agite & cuncti lętũ celebremus honorem] In antiquis libris tranſpoſitis dictionibus. Et lætum cuncti celebremus, habetur. (Atque hæc me ſacra quotannis] In antiq. aliquot lib. Mea ſacra, legitur.

Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radijſq. retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis
Quiq́ue pedum curſu valet, & qui virib. audax:
Aut iaculo incedit melior, leuibusve ſagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu.
Cuncti adſint, meritæq. expectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
POE. Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cetera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho,
Fundit humi, duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro:
Purpureoſque iacit flores, ac talia fatur.
ÆN. Salue ſancte parens: iterum ſaluete recepti
Nequidam cineres, animæq. vmbræq. paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaq. arua,
Nec tecũ Auſonium, quicunque eſt, quærere Tybrim.

SI nona diem mortalib. almum) Non de die qui certus eſt, dubitat, ſed de ſerenitate. Vnde paulò poſt, Serena iam luce. Et ſciendum quia apud maiores vbi quis fuiſſet extinctus, ad domum ſuam referebatur. Vnde eſt, Sedibus hunc refer ante ſuis, & illic ſeptem erat diebus, octauo incendebatur nono ſepeliebatur. unde Horat. Nouendiales diſſipare pulueres: Iure etiam ludi qui in honorem mortuorum celebrantur, nouendiales dicuntur. Sciẽdum quia etiam domi ſuæ ſepeliebantur, unde orta eſt conſuetudo, vt dij penates in domib. colantur. (Prima] Reuera prima. Nam ceteræ, non eo quo dicit ordine editurus eſt. [Viribus audax] Hoc ad omnia pertinet. [Aut iaculo incedit melior leuibusue ſagittis.) i. iactu uelocium ſagittarum, vt uacerve. Sic iſta iunx it in nono:

Inſidijs iaculo, & longe fallente ſagitta.

Id eſt iaculo longe fallentis ſagittæ. Nam non exhibuit iaculatores. (Crudo cæſtu) Aut crudeli, aut duro. Cæſtus autem per diphthongum pugilum arma ſignificat. habet etiam pluralẽ numerum, & eſt quartæ formę, Nam ceſtus ceſti numeri tãtũ ſingularis, ſine diphthongo baltheum Veneri ſignificat. (Pręmia palmę). i. virtutis à præcedenti quod ſequitur. (Ore fauete (Apto ſermone uſus eſt, & ſacrificio, & ludis. Nam in ſacris taciturnitas, in ludis neceſſarius fauor eſt, quem propter plauſum futuris ſpectatoribus dat. Fauet autem ore quis etiam per taciturnitatem. Hora.

Fauete linguis carmina non prius audita muſarum Sacerdos.

[Cingite tempora ramis] Ex Romano more. Nam feſtis ludis omnis ætas coronata ſpectabat, quod oſtendit per Aeneã, Aceſte, Aſcanium, per quos omnẽ demonſtrat ætatem [Materna myrto] Vel quaſi filius, uel quaſi Veneris ſacrificaturus matri. Hoc Helymus facit] Princeps Troianorũ, qui dicit tres I Sicilia cõdidiſſe ciuitates, Aleram, Entella, Egeſtam [Acuimaturus] Honeſtius quã ſi æuo maturo diceret. (Rite) Secundum ritum ſacrificij, quod exigebat vt libaret de mero Baccho. i. puro. [Carcheſia] autẽ genus poculorum. [Humi] Terræ (Lacte nouo) aut ſtatim mulcto, aut poſt fœtũ, quod coloſtrum dicitur in neutro genere. (Sanguine ſacro) Victimarum, ut diximus ſupra Et notandum quia partim quaſi mortuo patri numero ſacrificat, partim impari, quaſi deo: vt, Cedit quinas de more bidentes. Nam legimus, Numero deus impare gaudet. (Purpureoſq. iacit flores) ad ſanguinis imitationẽ, in quo eſt ſedes animæ. Sic in 6 Purpureos ſpargam flores. itẽ, Purpureaſque ſup ueſtes uelamina nota. i. vt ſup. diximus, ut ſedis ſuæ cognoſcat: mixtionem. (Salue ſancte parens) Salue, & uale ſecundũ Varronẽ in logiſtoricis ſynonyma ſunt. Vnde his & in ſalutatione vtimur, & in execrationib. vt, Valeant qui inter nos diſſidium uolunt. Vnde etiã hæc mortuis dicimus, nõ q eis optemus ſalutem, in quib. nulla eſſe poteſt, ſed vt ſignificemus nos ſic digredi, vt oſtendamus eos nunquam in noſtrã cõmunionẽ eſſe uenturos. [Iterum] Hic diſtinguendum. Nam quo tẽpore ſepelijt eum, dixit ſine dubio ſalue, & uale. [Recepti Nequidquam cineres] Cineres pro ipſo patre poſuit, ac ſi diceret, ſalue pater de Troia liberate ſine cauſa propter quod ſequitur, Non licuit fines Italos fataliaq. arua. Alij ad hiſtoriã ſupradictam referunt diſtinctione mutata, ut dicant, Recepti iterum cineres ſemel ex Troia, ſemel à Diomede, qui dicitur oſſa eius eruta cum Palladio reddidiſſe. Nequidquam autem ſecundum Epicureos, qui dicunt omnia perire cum corpore. [Animæque, vmbræque paternæ] Vocatiuus pluralis eſt. Nam Plato, & Ariſtoteles, & omnes periti dicunt in homine eſſe quatuor animas. Vnam uitalem, ut in uermibus, qui taptum mouentur. Aliam ſenſualem, vt in mutis animalibus, in quib. eſt ſenſus, & timoris, & gaudij. Tertiam intellectualem, ut in

hominibus, qui & cogitare & rectè iudicareq́ poſſunt. Eſſe etiã quartam infra omnes, quæ phyſicę vocatur, vt eſt in herbis & in arboribus, quæ etiam motu carentes, vitam tamen habent. Nam & naſcuntur, & creſcunt, & pereunt. Vnde eſt, Atque in terſice meſſes. His ita colligitur hominem harum omnium animarum eſſe participẽ. Vnde Saluſt. ait. Alterum nobis cum diis, alterum cum beluis commune eſt. De vmbris autem facilis eſt probatio. Nam ſi quatuor ſunt animæ, ſequitur vt tot ſint vmbræ, vt ſi quis inter duas ſtet lucernas, geminam vmbram creat. Hoc autem de animis etiam Lucretius aſſerit, ſed non tantum veritati ſtudet, quantum ſectæ Epicureæ. Alii iſta fugientes, dicunt animæ, & vmbræ genitiuam eſſe ſingularem, vt ſit, cineres vmbræ, & animæ paternæ, quod non valde probandum eſt, Nec enim vmbra aut anima cineres hẽnt. [Quicunque eſt] Tędio longæ nauigationis, hoc dicit.

ASCENSIVS

PRAETEREA, ſi nona] Prętet epulum, quod ad tumulum patris daturis eſt pollicetur ludos funebres conſtituere, de quibus, & eorum originem diſerte diſſerit Landinus. vt ad finẽ huius lectionis videbimus. Donatus vero dicit ſic. [Nona diem] præſcripſit tempus ludorum, ſi tñ aeris temperies, eſſet, & ad ipſum nec nimis propinquum. vt poſſet præparari celebritas, nec nimis longinquũ, ne hẽet diutinæ expectationis tędium. [Almum] Tranquillũ debemus accipere. Edixit aũt ludos nõ impudicos, vt Mimi ſunt, ſed fortes, & quib. virtutes in homine accenduntur. [Spectent] Vel videant vel ſperent. [Merite] Præmonet ꝙ recto iudicio attribuetur palma. [Ore fauete] In ſactis hoc ſignificat indicere ſilentium, hic vero admonet, vt lętis clamorib. fauorẽ accõmodent. [Hoc Gelymus] Aceſtes & Aſcanius, quia omni ætati cõgruebat. [Iterum] Nã primo ſalutauerat cũ ſepeliit, [Sancte] Vt ſignificet inter deos receptum, nã in ſecundo libro, quia viuus erat. & ab eo minime diuelli volebat, non ſancte dixit, ſed clare. [Animęq. vmbræ.] Caſus genitiuus eſt in ſingulari. [Ruſus] Quia inimicorum manib. ſciant effoſſi, & iterum ſua opera conditi qđ beneficium, cum non ſenſerit mortuus dixit, Nequidquã: & bene dictum eſt ea perſona filii, quia viuo, q̃ mortuo, beneficium præſtare maluiſſet [Non licuit] Propter quod in tertio dixit: Heu tantis nequidquã erepte periclis. Ordo aũt eſt. Præterea. i. pręter ea quæ dicta ſunt. i. præter epulum datum, ſi. i. poſtquã, aurora noua. i. nono loco oritura extulerit mortalib diẽ almũ. i. nutritiuum, & conſeruatiuum, aut potius, tranquillũ, & ludis accõmodum, & retexerit. i. aperuit, & patefecerit radiis. ſ. ſuis, orbẽ. ſ. prius occultum tenebris nocturnis, hoc eſt cũ primum ſeptimus dies illuxerit nobis, & ſerenitatem oſtenderit, ego ponã Teucris. i. Troianis, prima certamina. ſ. è quatuor, claſſis. i. nauis, citæ. i. cito impellendæ, vt quæ primam metam contigerit victrix ſit, quique. i. & qui, & ponam, ſupp. certamina e., q valet curſu pedum, & qui audax eſt virib. i. confidit virib ſuis, luctando cæſtibus, aut reſiſtendo currentibus, aut qui incedit melior iaculo, ſ. ex arcu emiſſo: ve ꝑ vel, ſagittis leuibus, ſeu, ſup. ei qui fidit committere pugnam, cęſtu. i. armatura manuũ, a cædendo dicta, crudo. i. ex corio crudo, inſuto plumbo, hoc eſt, conſtituam quadruplicia certamina nauium, pedum, arcuum, & cęſtuum, hoc eſt manuum, & brachiorum, cuncti. ſ. qui aliqua re præſtant, adſint, & expectent præmia palmę, meritæ. i. quam meruerint, quia non fraudabuntur. Fauete omnes ore. i. tacite oſtẽdite fauorem & cingite tempora veſtra. i. capitum veſtrorum ramis. ſ. funebribus, hoc eſt myrteis. ipſe fatus ſic, velat quod plus eſt, q̃ ſi cingat, exemplo ergo alios cohortatur. tempora. ſ. ſua, myrto materna. i. quæ eſt in honore & tutela Veneris, matris ſuæ. Helymis, vir ille nobilis Troianus, facit hoc. i. eandem rem. i. etiam tempora ſua velat myrto, & Aceſtes maturus æui. ſ. qui æuum ſuum maturabat. facit hoc, & puer Aſcanius facit hoc, quos ſ. proceres & primores, cetera pubes (quia Aſcanius etiam de pubertate) ſequit' id eſt imitatur idẽ faciens. Ille. ſ. princeps Aeneas, ibat, è concilio. i. cœtu, & concione cum multis milibus. ſ. hominum, niſi ſit milibus, pro militibus, ſed poterant eſſe multa milia, eo ꝙ Siculi aderant. ad tumulum. ſ. Anchiſæ: ibat, inquit medius & hoc magna caterua comitãte, & ipſe libans. i. ſacrificans, hic. i. cum eſſet ad tumulum, fundit. i. effundit, rite. i. ſm ritũ ſacrificii, duo carchęſia. i. pocula, mero Baccho. i. in quib. erat merũ. i. purum vinũ, humi. i. in humum, & fundit duo, ſup. carchęſia, nouo. i. recẽs mulſo, lacte, & duo. ſ. carchęſia plena, ſup. ſanguine ſacro. i. victimarum mactatarum. Seruius iterum, dicit, coloſtrum, neutro genere dici, ſed in Bucolicis oſtenſum etiam coloſtrã: genere feminino repetiri. & iacit. i. proiicit in tumulum flores purpureos. i. ſanguinei coloris, quia talibus omnibus, delectatur anima in corpore degens, ac fatur talia, O ſancte (quia in deorũ numerũ aſſumptus es) parens, ſalue (põt dici, ſalue iterum, vt docet Don.) & ſaluete cineres. &. i. ſimul animæ paternæ. i. quib. coniuncta aliquando fuit anima paterna, & vmbræ paternæ. i. quib. aſſociata fuit vmbra paterna, & ita genitiui ſunt ſingulares, vt Don. vult, quod & mihi placet. quãuis Ser. philoſophetur. aſtruens multas eſſe vnius animas ac vmbras, vt ordo, Saluete animæ, & vmbræ paternæ, ſed neque animã, neq; vmbram ſe recepiſſe ſignificat Aeneas, cum animã, apud ſuperos, vmbrã, apud inferos, deponeret. verũ cineres, qui fuerunt aliquando receptacula animę, & vmbræ paternæ. Non licuit, dolentis interrogatio, q. d. atqui non licuit mihi, quęrere tecũ. i. te comite. ſicut dixerat, Nec pater tibi comes ire recuſo, fines Italos. i. Italicos, & arua fatalia. i. fatis nobis promiſſa, & Tybrim Auſoniũ. i. qui defluit per Auſoniam, quicunq; eſt, quod addit ꝑꝑ tędium longę inquiſitionis; q. d. credo equidem. ex quo promiſſus eſt nobis, Tybrim eſſe in Auſonia, ſed quia tandiu q̃ritur, nec inuenitur, non poſſum certi quidquã de eo dicere. Landini, de ludorũ inſtitutione, verba ſunt hęc. Certamina, mos fuit apud priſcos, vt in honorem maximorum virorum præſertim eorũ, qui in bello oppetiiſſent, funebres ludi exhiberẽtur. Fueruntq. primæ inferiæ, vt ex captiuis nonnulli ad tumulum mactarent', hinc gladiatorũ munus originem ſumpſit. Primi aũt ludi funebres, quorũ memoria extet inſtituti ſunt ab Hercule, in honorẽ Pelopis, cius atauí, & Ioui conſecrati, dicti ſunt Olympici, quia apud Olympum Arcadiæ montem, celebrantur in Piſeis finibus, hos intermiſſos Iphitus eius filius inſtaurauit, hinc initium habuit prima Olympias. Hi ludi, iam expleto quarto anno, quinto incipiente agebant', Primus in illis, ipſe Hercules coronatus eſt. Qui cũ à bello ad ſacra conuerſus eſſet. ẽt à diis (ſm Diod.) munera accipit à Minerua, peplum. à Vulcano, clauã & thoracẽ. Dedit Neptunus, equum: Mercurius enſem: Apollo, arcũ, & illo vti docuit, Ceres parua myſteria ad purgandam centaurorum cæde, illi oſtendit. In his ludis, victores, oleaſtro coronabant'. Secundi fuere Phocenſes, poſt Pythonem ſerpentem, ab Apolline cęſum, in Apollinis honorẽ conſtituti. Eratq. victorib. corona ex lauro Tertii Achei, in Iſthmo, ob idq. Iſthmici dicti in honorẽ Palamonis quẽ Latini Portunnum nominãt, q ex Melicerta homine, deus marinus effectus eſt. In his, corona ex pinu victorib. decernitur. Quarti, Argolici qui Nemæi à Nemæa ſilua nominãtur. In Archemori honorem inſtituti ſunt. Hic. n. puer, Lycurgi filius fuit, & Opheltes appellatus. Verũ ſã nutrice. dum fontem Argiuis in Thebanum bellũ proficiſcentibus indicaret, temere humi relictus à dracone ictus periit. Argiui aũt. in patris ſolatium illi ludos inſtituerunt, & q̃a principium facti, inde cęptum eſt, pro Ophelte Archemorũ appellarũt Eſt illis corona ex Apio vel vt ex herbę humilitate ętas infantilis exprimeretur: vel, quia in Apio iacens, extinctus ſit. Hæc igitur erant præcipua genera ludorum in Gręcia. quãuis & pleriq; alii extarent, vt in Attica, vbi celebrabant ludos Mineruæ, in Aegina, Aeaco. in Arcadia, Lyceo Ioui, Theſpiis Amori, Oropi, Amphiarao, Argis, Iunoni, & alibi aliis. VARIA LECT.

AVT iaculo incedit melior. leuibus ue ſagittis:] In antiq. Leuibusq. (Seu crudo fidit pugnam committere cęſtu) In antiquis aliquot libris, tranſpoſitis verbis legitur. Seu pugnam crudo fidit. (Et cingite tempora ramis) Quod in Rom. lib. & aliquot aliis ita habetur, Et tempora cingit ramis. COEL RHOD

SED enim prius quàm reuellamur inde, non prætereamus quod Mercurialibus contentum literis prodidit Iablicus, duas hominem animas habere, & eſſe quidẽ vnam ab intelligibili primo, atq; ipſius opificis potentiæ participem. Altero vero ex circuitu cęleſtium nobis inditam, in quam & anima, & diuinorum ſpeculatrix irrepat. Sed animã a mundis in nos deſcendentem, mundorum quoq; circuitus ſequi. Quę vero ab intelligibili veniens intelligibiliter adeſt geneſicum circuitum ſupereminet, atq; per eã & à fato ſoluimur, & ad intelligibilem deum aſcẽdimus, & religionem habemus ad ęterna tendentẽ: propterea non eſſe arbitrandum, omnia inſolubilib. neceſſitatis uinculis, quod fatum nominant, colligari, qñ habet anima principium in ſe proprium, quo ad intelligibile ſeſe conferat. Ex hac vero doctrina eluceſcit (opinor) amplius, cur poeta maximus Aeneidos 5. cecinerit: Animæque, Vmbræque paternæ.

Lubri

Mimi impudi.

Lvbricus anguis] Labilis. alias locū dicit: vt, Per lubrica ſurgens, [Septem ingens gyros] Loci genium per magnitudinem vult probare. Nullus. n. locus eſt ſine genio, qui per anguem plerunq. oſtēditur, Perſ. Pingue duos angues, pueri (ſacer eſt locus extra Meie. Sane hūc locū de Homero ſūpſit, qui inducit Græcos apud Aulide omē futuri decēnalis belli ex ſerpēte collegiſſe, qui etiam matrē conſumpſit nouem pullis cõmeſis. Ita ergo nunc etiam Aeneæ omen ſui erroris oſtēditur ſeptem gyris Nam ſeptimus ei annus eſt finis erroris, & eſt optimum figmentū Annus enim ſecūdum Aegyptios iudicabatur ante inuentas literas picto dracone caudam ſuam mordente, qa in ſe recurrit. [Gyros] Nomen legimus uerbum exinde nõ inuenimus. [Placide] Repens quiete [Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus, & auro Squammam incendebat fulgor:] Cæruleæ notæ, & fulgor auro uariatus incēdebat. i. illuſtrabat, [Agmine longo Tādem] Poſt illos gyros tandem longo repere cœpit Agmine. i. impetu. [Serpens] Participium eſt, nõ nomen, ac ſi diceret repens. [Liberauitque dapes] Leuiter guſtauit epulas ſuperpoſitas, quæ ſilicernium dicunt, quaſi ſilicœnium, ſuper ſilicem poſitū. [Depaſta altaria] Non a ſe. Nam ſupra ait, Libauitque dapes. Sed. h. d. tandiu permāſit, quandiu cuncta aris ſuper poſita flamma conſumeret. [Genium ne loci] Quia (vt ſupra diximus) nullus locus ſine genio eſt. [Famulū ne parētis] Fuit. n. hæc maiorum conſuetudo. ſicut hodieque apud Indos eſt, vt quoties reges moriebantur, cum his dilecti eq vel ſerui, & una de uxorib. cariores incenderent. Inter quas de hoc ipſo erat magna cõtētio. Poſſumus ergo famulum, ſeruum ſepultum cum Anchiſa accipere, aut per Apotheoſim Deum oſtendit effectum, vnde ei famulum, dat quaſi miniſtrum. Singula enim numina habent inferiores poteſtates miniſtras; vt, Venus Adonim, Diana Virbiū, Aut certe ſēm Pithagoram dicit, qui primus deprehendit de medulla hominis quę in ſpina, anguem creari, q̄ etiam Ouidius in 15. Metamorphoſeos dicit, loquente Pythagora. [Nigrantes] Nigra terga habentes [Maneſque Acherontea remiſſos] Aut uenientes de Acheronte, ad hanc parentationem, aut certe remiſſus Acheronte, qui iam in Acheronte non eſſent poſt Apotheoſim factam. i. poſt diuinitatis confirmationem. [Phaetontis] Solis ἀπὸ τοῦ φάους καὶ αἴθω. [Circo] Spatioſo ludorum loco. (Sacri tripodes) Sic pulchri vt ſacros putares, uel quales ſacrati ſolent. nec n. ſacrilegus erat ut ſacra donaret, & ſic dictum eſt vt Dodoneoſque lebetas, quales ſunt in Dodona. (Et palmæ pretium uictorib.) Zeugma vtrinſq. lateris. (Na uictoribus ꝑciū, & ad ſupradicta, & ad dicenda ptinet) Argenti, auri que talēta Talentū ſcdum uarias gētes uariū pondus eſt, ſed apud Romanos talētū eſt ſeptuaginta librę, ſicut Plautus oſtēdit in Muſtellaria, q ait duo talēta eſſe centum quadraginta libras. Legimus & talētum eſſe paululum quiddam. Nā Homerus in ludis funebrib. Patrocli ultima ꝑmia dicit duo talēta

Talentū

Quod nos cogit aliquid minimū intelligere. Nam ſi primus victor bouem accepit, cõſequens non erat dicamus intelligere vltimum tam magnum accepiſſe premium. Vnde apparet talentū & minimū quiddam ſignificare. [Et tuba commiſſos] Romano more ſicut hodieq. uidemus oīb ludis funebribus, vt ſunt duorum. Nam ſi ſacri ſint. i. feſti illuſtrentur ſaculis, Antea etiam ab hymnis incipiebant. [Prima certamina] Punico bello primum naumachiam ad exercitum inſtituere Romani cœperunt poſtquā probarunt gentes etiam nauali certamine plurimū poſſe, ad quam rem in hoc certamine plurimum alludit poeta [Pares] Aut pariter, aut diuerſis comparabiles rebus, vt ſequentia indicant, Melior remis, ſed pondere pignus. Aut pares ita vt ante certamē videbantur [Grauibus remis] Fortibus, vt, Ferit enſe grauem Tymbræus Olytum. Nam graues inferunt tarditatem [Remige] Erit nominatiuus remex Serenus. Semiremex Herculeſ, [Priſti] Vel a tutela depicta, vel ἀπὸ τοῦ πρίζοντα κύματα. i. a ſecādis fluctib. (Mox Italus) Subaudi futurus. Ipſe enim familiam Memmiorum conſtituit. Et bene laudat familias nobilium. Nam a Sergio Sergia familia fuit, a Cloātho Cluenthi, a Gya Gygania, cuius non facit mentionem, nobiles autem familias a Troianis fuiſſe Iuue. oſtendit, Iubet a præcone uocari ipſos Troiugenas, [A quo nomine] ſcilicet Mneſthei, & Mneſtheus ſic eſt, vt Tydeus. Nam diphthongus Græca eſt, (Ingenti mole) Motu, vt Magna ſe mole mouentē. (vrbis opus,) I a magna vt urbem putares (Triplici verſu) Omnes Triremes fuerunt. Verſu aūt, aut ordine; vt, Ille etiā ſeras in verſū diſtulit ulmos, aut verſu, tractū, a uerrendo, vt. Aequora uerrebant caudis æſtumq ſecabant. Sane unus eſt ſenſus (Puppes Impellūt) figura eſt: vt, Pars in fruſta ſecāt. Efficiēdo iter Barbariſmū, & Lexin, hoc eſt latinā, & pfectā elocutionē, Metaplaſmū eſſe ne in uno ſermone ſit rõne uitioſus. Itē inter Solœciſmum, & Scheme. i. pfecta ſermonū cõnexionē figura eſt, q̄ ſit contextu ſermonū rõne uitioſa. Ergo Metaplaſmus, & figura media ſūt, & diſcernunt vitia, & imperitia. Fiunt aūt ad ornatū. (Domus Serg.) Familia, vt, Da propriā Tymbræe domum. Et inde eſt Sergius Catilina (Centauro magna) Fœminini eſt generis, ſi de naui dicas, vt in Eunuchum ſuam comędiam diceret. Iuuenalis cõtra ſenſit, dicēs. Et in tergo necdū finitus Oreſtes, Sed ſerēdū genera plerūq. cõfundi, aut metri rõne, aut hiatus cā. Sic Hor. Nec cupido ſordib. aufert, Cum ſignificantes cupiditatem, fœminino genere dicamus. Ipſe etiam Virgilius ait:

Timidi damæ, ceruique fugaces. Et item.

Cum canibus tim di uenient ad pocula damæ.

Cum Horatius ſēm fidē dixerit. Et ſuperiecto pauidę natarunt Aequora damæ, (Cærulea,) Aut nigra, aut alta carina. Omne enim altum nigrum eſt, vt, Scrupea tuta lacu nigro, nemorumque tenebris. Cluenti] Ad ipſum apoſtropha eſt.

POE. Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit
Amplexus placide tumulum, lapſuſq. per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus ab auro
Squammā incēdebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerſo ſole colores.
Obſtupuit uiſu Aeneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras, & læuia pocula ſerpens,
Libauitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores
Incertus genium ne loci, famulum ne parentis
Eſſe putet. cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga iuuencos:
Vinaq. fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, maneſq. Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocij, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt: onerantq. aras, mactantq. iuuencos.
Ordine ahena locant alij: fuſiq. per herbam
Subijciunt verubus prunas, & uiſcera torrent.
Expectata dies aderat: nonamque ſerena
Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant:
Famaque finitimos, & clari nomen Aceſtæ
Exciterat, læto complerant littora cœtu
Viſuri Aeneadas: pars & certare parati,
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In Medio, ſacri tripodes, viridesque coronæ,
Et palmæ precium victoribus, armaq. & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus: genus à quo nomine Mēmi.
Ingentemq. Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt; terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſq; domus tenet, a quo Sergia nomen
Centauro inuehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea; genus unde tibi Romane Cluenti.

Di-

DIXERAT hæc] Poſt preces Aeneæ ſignificauit ſe Anchiſes, eis dignū emittēdo ſerpentem diuinitatis ſuæ iudicē, quo viſo, & ipſo, ſocij eius ſacrificia inſtaurabant, de qua re dicit Don. ſic, Agmine] Dixit agmē quo naturaliter impellitur ſerpens. Pulchritudo, & innocentia ſerpentis, rem cœleſtē & noxium animal, ſignificat, propter quod magis honores inſtaurauit. Hæc ille. Ordo eſt. Aenea, ſup. dixerat hæc, q. ſ. præmiſſa ſunt, ſup. tunc. i. qñ anguis lubricus. i. fataliter elabens, ꝑpter pingue cuti adhærens, traxit exiſtēs ingēs. i. ualde magnus traxit (dico) ſub imis adytis. i. ſecretarijs, & penitioribus ſepulchri locis, ſeptem gyros, & ſeptena uolumina. i. conuolutiones, colligendo ſe in ſpiras, ſeu annulos ſuos, amplexus. i. amplectens tumulū. i. ſepulchri tumorē, placide, i. ſine feritate, & lapſus, ſup. eſt, per aras. ſ. Anchiſæ, iam extructas, cui. ſ. angui, notæ, i. maculæ, ceruleæ. i. cærulei coloris, ſup. incendebat terga, & fulgor maculoſus auro. i. ſimilis fulgori aureo, incendebat. i. reſpondere faciebat, ſquāmas. ſ. eius ſic, ceu. i. ueluti arcus. ſ. cœleſtis qui & pluuius dr̄, & iris, trahit nubib. mille varios colores, ſole exiſtente aduerſo. i. oppoſito. Aeneas obſtupuit uiſu. ſ. cū id videret, ille. ſ. anguis ſerpens. i. repens, longo agmine. i. impetu, & uolumine membrorum, tandem. i. nouiſſime, inter pateras, & pocula læuia. i. polita, que, pro. i. ſimul libauit. i. parum deguſtauit dapes. ſ. Anchiſæ oblatas, & innoxius. i. nulli nocēs ſucceſſit rurſus tumulo imo. i. in tumulum imum, & liquit altaria depaſta. i. dapes, quas in altarib. depaſtus erat ignis, aut denegat, vt ſit depaſta. i. non abſumpta, ſed ſolummodo libata, nam ſi abſumpta eſſent, non derelinqueretur, Aeneas inſtaurat. i. augmentat genitori. i. patri ſuo Anchiſæ, honores inceptos. i. ſacrificia in honorem eius inchoata, hoc. i. propter hoc aut tanto magis exiſtens incertus, ne, pro an, putet genium. i. Deum generationis, & principium generis (Porphirius uocat) loci. ſ. illius, ne, pro an, famulum parentis. i. an eſſet Deus loco illi præſidēs. An Anchiſæ ſpecialiter in famulū addictus, cædit. ſ. mactat, quinas. i. quinque, niſi ſit utriuſque ſexus quinas bidentes. i. oues, de more. ſ. ſacrificātium, & tot ſues, i. porcos (& totidem. i. etiam, biſquinos, iuuencos. i. iuniores, boues nigrantes terga. i. habentes terga nigra, quia is color manibus gratus, & fundebat una pateris. i. per pateras, aut potius, cum pateris (quia inferis, omnia conſumenda offeruntur, vnde in 6. de funere Miſeni, Congeſta cremantur turea dona dapes fuſo crateres oliuo, & uocabat ſepulchris. i. ad ſepulchra animam magni Anchiſæ, & manes, Anchiſæ magni. i. in Deorum numerum aſſumpti remiſſos. i. relaxatos, Acheronte. i. a lacu infernali, necnon, i. & etiam ſocij lati, ferunt. i. aſſerūt dona, quæ cuique eſt copia. i. ſecundum copiam. i. facultatem, quæ cuilibet erat, & onerant. ſ. ſacrificiis, aras, & mactant iuuenco, & alij locant ahena. i. uaſa ærea ad abluendas carnes, ordine. i. per ordinem, & ipſi fuſi per herbam ſubijciunt uerubus prunas. i. carbones ardentes, & torrent. i. aſſant carnes. ſ. ad parentationem faciendam. [Expectata dies] Poſtquam octo dies parentationem, ac epulum læti abſoluiſſet, aderat nona dies, qua certamina ineūda erant, & primo naualia, in quibus quatuor directores concertauerūt, quorum & nauium ipſorum, nomina memoriæ commendanda ſunt, nam interdum directores, interdū naues poſiturus eſt. Sūt ergo hi, Mneſtheus, agens, Priſtim Gyas Chimærā, Sergeſtus, Centaurum, & Cloanthus, Scyllam. Non dixit ſic. (Expectata) Quaſi tardius deſiderantibus veniſſet. (Viſuri Aeneadas) Expreſſit pleniſſimā laudē Troianorū, cū Siculi, non ſolū cauſa ludorum conuenirent (Circo) Non quod eſſet circus, ſed locus in formam circi. In medio

Vt ab omnib. ſpectari poſſent. (Armaq. & oſtro perfuſæ veſtes) Tranſit ad generalitatem, ne ſpeciatim diceret, Hæc ille. Ordo eſt Dies expectata. i. deſiderata a Troianis auidis, laudis & certaminis. i. nona dies, aderat, & equi Phaethontis. i. quos Phaeton, aliquādo gubernauerat, cum eſſet auriga Solis pr̄is ſui, hoc eſt equi ſolis, uehebant iam ſerena luce, i. cum ſerenitate, auroram nonam. i. nonum diem præcedentem. Et fama, idest Troianorum, aut certaminis, & nomen Aceſtæ clarum, i. inclytū, exierat, id eſt excitauerat, & euocauerat, finitimos i. populos in confinijs habitantes. Et ipſi compleraut, idest cōpleuerant, littora, læto cœtu. i. cōuentu, uiſuri, ideſt ut hi qui viderant Aeneadas, ideſt Aeneæ ſocios, & pars, ideſt partim ipſi erant, ſup. parati, &, ideſt etiam certare, nedum uidere certantes munera, ideſt præmia locantur, principio i. in primis priuſquam certaretur, ante oculos. ſ. certaturorum, & in medio circo, uidelicet tripodes ſacri. i. tam precioſi, ac ſi eſſent ſacri, aut digni, qui conſecrentur, & coronæ uirides. ſ. ex ramo ſemper uirenti, & palmæ (appoſitione) precium. i. vt ſint precium victorib. locantur. ſ. in medio circo, & arma, & ueſtes perfuſæ, oſtro. i. purpura talenta. i. certa pondera auri, & argenti, & tuba canit. i. cantu indicat medio. i. de medio aggere. ſ. erat q in littore ludos commiſſos, ideſt committendos, aut iniunctos vt peragerentur, Quatuor carinæ. i. naues pares. ſ. fere collectæ ex omni claſſe, ineunt. i. incipiunt grauibus. i. ualidis remis, prima certamina. i. primos ludos, q naualeſ erant. Mneſtheus ductor ille peritus, agit. i. impellit acri remige, ideſt ſtrennis remigantib. Priſtim, ideſt nauem illam uelocem. i. uelociter actam, acri. ſ. remige Mneſtheus, inquit, mox. ſ. futurus, Italus. i. habitator Italiæ, & ꝓgenitor Italorum, a quo nomine, ſupp. deductum eſt genus. i. familia, & progenies, Memmij. i. eorum qui dicuntur Memmij, & Gyas. i. alius ductor, ſup. agit Chimæram, nauem illam, ſic dictam ingentem. i. ualde magnam, ingenti mole. i. habentem ingentem magnitudinem, aut agit ingenti mole. i. motu Chimæram ingentem. i. ualde magnam (appoſitiori) opus vrbis. i. inſtar, urbis, hoc eſt tam magnam vt vrbem putares, aut quam non priuatæ domus, ſed vrbes extruere poſſint, quam. ſ. nauim. Chimæram dictam, pubes. i. iuuentus, hoc eſt multitudo iuuenum. Dardana ideſt Troiana, hoc eſt ipſi Troiani iuuenes, impellunt triplici uerſu ideſt ordine, aut impulſu, quo æquora uertunt, aut cantu, quo utuntur, ut ſimul verrant, aut omnib. his, nam ſubdit remi, conſurgunt tergo ordine hoc ē ipſa erat triremis. Et Sergeſtus a quo domus. i. familia Sergia. i. Sergiorum, qui quo hæc ſcripſit Virgilius tempore Romæ, nobiles erant. Et ita in gratiam illorum uidetur hæc commemorare poeta, gaudebant enim nobiles Rom. Troiugenæ appellari, quod Iuuen. docet, ut recitat Seruius, & Perſius, dicens. Ne mihi Polydamas, aut Troiades Labeonem prætulerint? Nugæ, Nec mirum. ſi deducta principali diſcrepant, vt a Cloantho, Cluentius, &c tenet nomen. i. cognomen inuehitur. Centauro. i. naui ſic dicta, magna. Et Cloantus, quartus ductor, unde, id eſt a quo, o Cluenti) ſic enim melius legitur, quam Cloanti (genus, ſupple tibi, ſup. inuehitur, Scylla, ideſt tali naui, cærulea, ideſt cærulei coloris, aut, qua in mari tutæ utatur.

VARIA LECTIO.

CAEDIT quinas de more bidentes) In Rom. lib legere eſt Binas, In quibuſdam alijs exemplaribus ſcriptū obſcurius, Cæditque binas (Dona ferunt. onerantque aras) In antiquis aliquot libris, abſque copulatiua particula legere eſt, Dona ferūt, onerant aras.

EST procul Haud nimis longe, ut, & ſupra diximus. Sic in Bucol. de nimia vicinitate, ait, Serta procul tantum capiti delapſa, iacebant. Interdum & ſatis longe ſignificat, (Olim) Tunc ſcilicet eum Cori nubibus abſcondūt, & obruūt ſidera) Tranquillo (Melius ſeptimus caſus eſt quā datiuus. (Cāpos) Saxi latitudo, (Apricis Sole gaudētibus. Sane apricus, & locos dr̄ ſole calens, quod eſt opaco & abdito contrarium, & apri-

Eſt procul in pelago ſaxum, ſpumantia contra
Littora, quod tumidi ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt vbi ſidera Cori
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur vnda
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater, vnde reuerti
Scirent, & longos, vbi circumflectere curſus
Tum loca ſorte legunt, ipſiq. in puppibus auro
Doctores longe effulgent, oſtroque decori.
Cetera populea uelatur fronde iuuentus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa nitteſcit.

eos dicimus locis apricis gaudētes. Virgilius. Duceret apricis in collibus vua colorem. Perſius, Vt nŕa Floralia poſſint, Aprici meminiſſe ſenes. Apricum autē quaſi ἀφρίκτου. χου ſine frigore. (Mergis) Eſacus Priami filius fuit, hic ſe præcipitauit e muro nec perijt, & cū hoc ſæpius faceret, Deorum miſeratione in auem cōuerſus eſt, quæ ad imitationē quaſi idem facit.) Circumflectere (Bene uno ſermone, & profectione cōplexus eſt, &

ſe-

Conſidunt tranſtris: intentaque brachia remis
Intenti, expectant ſignum; exultantiaque haurit
Corda pauor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde, vbi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
(Haud mora) proſiluere ſuis, ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totumque dehiſcit
Conuulſum remis, roſtriſq́; rudentib. æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſus aurigæ undantia lora
Concuſſere iugis, proniq. in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituq; virum ſtudijsq; fauentum
Conſonat omne nemus, vocemq; incluſa volutant
Littora; pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſq. elabitur undis,
Turbam inter, fremitumq, Gyas: quē deinde Cloāthus
Conſequitur, melior remis, ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem:
Et nunc Priſtis hēr, nunc victam præterit ingens
Centaurus, nunc vna ambæ, iunctiſq. feruntur
Frontibus, & longe ſulcant vada ſalſa carinæ.
Iamq. propinquabant ſcopulo, metamq; tenebant:
Cum princeps, medioq; Gyas in gurgite uictor
Rectorem nauis compellat voce Menœtem.
Quo tantū mihi dexter abis? huc dirige curſum:
Littus ama, & leuas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alij teneant. Dixit, ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quo diuerſus abis? iterum pete ſaxa Menœte:
Cū clamore Gyas reuocabat, & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter nauemq; Gyæ, ſcopuloſq. ſonantes
Radit iter læuum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit iuueni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ, ſegnemq. Menœtem,
Oblitus, decoriq; ſui, ſociumque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta,
Ipſe gubernaclo rector ſubit: ipſe magiſter
Hortaturq. viros, clauumq. ad littora torquet.
At grauis, vt fundo vix tandem redditus imo eſt
Iam ſenior, madidaq. fluens in veſte Menœtes,
Summa petit ſcopuli, ſiccaq. in rupe reſedit,
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos ridens remouentem pectore fluctus.

reneceſſitatem. (Ductores) Domini nauium, nō gubernatores. (Populea uelatur fronde iuuentus) Hebe Græce eſt, Latine Iuuentus, vxor Herculis. Nunc ergo aut propter hoc iuuentus vtitur populeis coronis, aut ad imitationē uirtutis. Populus enim Herculi cōſecrata eſt. vt, Populus Alcidæ gratiſſima. (Nudatos) bene nudatos, quia tecti eſſe cōſueuerunt. Nam nudum eſt nunquam tectum, vt facies. (Tranſtris:) Et tranſtra dicūtur, & iuga, vt in 7. Inde alias animas, quæ per iuga longa ſedebāt. (Intenti) Eodem ſermone in diuerſis uſus eſt rebus. Aliter enim brachia, aliter, intendimus mentē. (Exultantiaq. haurit Corda pauor pulſans) Hypallage, ordo parte pulſans pauor corda haurit. i. ferit, & exultare facit, vt Latus haurit apertum. (Laudumque.) Ne eſſet turpe quod ait pauor. Sane iſtæ ſunt bellorū proluſiones. vnde etiam ad turbam geruntur. Sed ſciēdū maioris ætatis funera ad turbam ſolere proferri. Perſius, Hinc tuba candelæ. Minoris vero ad tibias, vt Statius de Archemoro. Tibia enim teneros ſolitum deducere manes. (Finibus omnes) ſecundū naturam ante generali uſus eſt deſcriptione, venturus ad ſpecialitatem. (Præcipites) Feſtinātes, vt, Præcipites vigilate viri. (Bijugo) Et hoc celeritatis eſt. Plures. n. ſe impediunt.

Carcer. (Carcere) Vſurpauit. Nam carcer eſt numero tantum ſingulari, cuſtodia noxiorum, Carceres Carceres vero tantum pluraliter oſtia quibus equi arcentur, vnde & carceres, quaſi arceres ſecundum Varr. (Iugis) Iugalibus equis (Vndantia) aūt largeeffuſa. (Conſonat) Ideo Cōſonat ꝓp echo. Noſtræ enim uocis eſt æmula, vnde & Reſultant ait. (Elabitur) Præcurrit celeriter: vt, Labere nympha polo (Turbam inter, fremitumq.) In ipſo principio. (Diſcrimine) Interſtitio. Et bene uariat nunc naues, nūc ductores, commemorans (Priorem) Inter ſe, hoc eſt tertium (Metamque tenebant) Nauticum verbum. (Princeps) Modo ordinis eſt. (Quo tantum mihi) Vacat mihi, ut ſolet plerumq. (Littus ama) Littus eſt omne quod aqua alluitur. Vnde & ſaxū littus uocauit. (Stringat) Radat, ac ſi diceret. Hoc uolo quòd times (Palmula) Extrema pars remi in modum palmæ protēta (Iterum) Hoc verbum, & a poeta ſpōt dici: vt, iterum reuocabat, & a Gya, vt, Quo abis iterum, non iterum pete.) Inter nauemque. (Quæ uacat. (Exarſit iuueni) Cauſa pendet ex cauſa. Hor. Non ego hoc ferrem calidus iuuenta conſule Planco. (Nec lacrymis caruere genæ.) Nimis iraſcentum eſt. Cic. de Verre, Cum iraſceretur, lacrymas interdum uix tenere. (Decoriſque ſui) Inhoneſtum eſt. n. iraſci, duci præſertim. (Sociumq. ſalutis) Poſſumus intelligere oblitus ſalutis ſuæ ſocio. i. gubernatore. Poſſumus, & ſociū ſalutis ſuæ oblitus, pro ſociorum, præcipitato. ſ. gubernatore. (Ipſe gubernaculo) Vt oſtenderet nihil eſſe quod ipſe non poſſet implere (Hortaturque viros) aut ipſe dicit Celeuma, Nam hortatores dicūtur, aut quia conſtet nati fuerant, perdito gubernatore. (Clauum) Fuſtem gubernaculi. (Iam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes) Contra illud, quia occurrebat gubernatorem natandi peritum fuiſſe debere, addidit ſeniorē veſte madida, (Fluens in veſte) Cui ueſtis fluebat, honeſte locutus eſt (ſic Iuue. Et multo ſtillaret penula nimbo.) (Referre natantē) Vū in ludis voluptas q̄rit. (Reuomentem) Sępius vomentem.

ASCENSIVS.

EST procul &c.) More ſuo priuſquam rem deſcribat, præmittit deſcriptionem loci, in quo gereretur certamen nauale, additque quomodo finibus exiere ſuis, de qua re & ſequētibus, cum in actione, potius quàm in ſententijs conſiſtāt, pauca afferuntur a Donato, ea aut ſunt hæc. (Intenti) Expectantes anxium. (Exultātia Corda) Propter ſolicitudinē uictoriæ, quæ erat incerta. Hæc ille Ordo eſt. Saxum. i. ſcopulus, aut rupes ſaxea, eſt procul. ſ. a littore, in pelago. i. mari, contra littora ſpumantia. i. ex oppoſito littorum ſpumantium, quod ſupra ſaxum, tunditur. i. percutitur olim. i. aliquando, vndis, tumidis. i. inflatis, ex itu eius, ſubmerſum. i. obruptum, illis undis tunc. ſ. vbi. i. quando, Cori. i. uenti illi, qui & Cauri dicuntur (nā au, mutatur, in o, longa) hyberni. i. tempore hyemali, ac pluuioſo flantes, conducūt. i. abſcondunt. ſ. nubibus, quas producunt ſidera ad cælum, ac ſtellas, campus. i. planicies capax, ſilet tranquillo. i. cum tranquillitas eſt, & attollitur. id eſt editur, unda immota. i. quando unda non mouetur, ſed tranquillitas eſt, ſuperemi net illud ſaxum, babēs in medio campum amęnū, exiſtēs ſtatio. i. locus in quo ſtare, & requieſcere poſſunt, grauiſſima mergis, id eſt illis auib. urinantib. apricis i. apricantib. hoc eſt ſoli ſe explicantibus, poſtquā ſeſe immerſerint. Aeneas pater. i. princeps totius cœtus, cōſtituit hic. i. in hoc cāpo, aut ſaxo, metam. i. terminū nauigationi, uiridē, quia ex ilice. i. quercu illa, frondēti ſignū. i. inſignum, aut exiſtentē ſignum nautis, unde. i. a quo ſigno ſcirent reuerti, ubi ſcirent circūflectere, longos curſus. i. celeres nauigationes in longū ductas, tum. i. deinde, legunt. i. diſtiuntur, loca. ſ. e quib. exiliat, quā ꝗ ex directo ſtabant breuiorē excurſum facturæ erant. & ipſi ductores. i. domini nauium, & qui præmio contendebant, & effulgent in puppibus auro longo. i. longo uiſo, que, pro &, decori, ſupple ſunt, oſtro i. purpura Cætera iuuentus. ſ. remigatura, ueſtitur fronde populea, quę in tutela eſt Herculis, & niteſcit. ſ. per ramos, viſa, aut neſtiua erāt ſolū ī capite. Perfuſa humeros nudatos. i. habēs humeros nudatos pfuſos oleo. ſ. cōtra aquas, & ſudores, ſup. ipſi remigea conſidunt. i. ſimul locū capiunt, tranſtris. i. in ipſis tranſtris, id eſt

ideſt iugis, per quæ tranſiiur in ſ. primo nauium, & brachia, ſupple eorũ, ſunt intenta ..., & ... urgenti expectant, ſignũ ſ. quo dato exilirent, & pauor pulſans ſ. ... corda exultantia, ſ. nouitate rei; & ſpe uictoriæ haurit. i. ſerit, & concutit rimior ignominiæ, & cupido. i. auiditas laudum. eſt, ſup. arrecta. i. attenta, inde. i. deinde, ubi i poſtquam ... tuba ... dedit ſonitũ i. ſignũ ineundi certaminis ꝙ dat ſonando haud musa. i. nulla fit mora, & ſup. omnes proſiluere. i. procul ſaliuerunt, e finib. i. limitibus ſuis, clamor nauticus ferit. i. pulſat, æthera, ideſt ſummũ aerum freta, uerſa lacertis. i. brachiis remigum adductis ſpumãt. ſ. ex impetu præcipiti, & ipſi remiges infundunt pariter, i. ſimul, & vno ictu ſulcos. i. aquarũ fiſſuras ſulcis ſimiles, & totũ æquor dehiſcit, i. aperit ſe, conuulſum. i. ſimul euulſum, remis, & hoc roſtris, ſ. nauium, ſtridentib. i. ſtridorem facientib. dum aquas tute ſe inuentas ſoleant, & proruunt. non eſt legẽdum Roſtriſq. ſtridentib. quia neq; verſus ſtaret, ſtridens n. primam producit, ut j. huius, Talia iactãti ſtridens, Aquilone procella. Neque ſententia, non n. conuulſum erat æquor roſtris. ſicut remis, quia remi, a latere, aquas colluerunt roſtra, a parte anteriori, ſcindunt (Currus. i. equi currũ trahẽtes, aut ipſi currus tracti, nõ corripuere. i. ſimul rapuerunt vnquã, campum. i. circum in curuli certamina biiugo. i. dũ ut celerius, agantur binis iugis, contenditur. nõ dicit corripuere campum, & effuſi carcere. i. carceribus, is eſt locus, ubi priuſquam emittantur eq̃ curſuri arcentur, exiſtentes tam præcipites. i. ueloces, ut ſup. naues antedictæ, aurigæ concuſſere ſic, i. tam vehementer, iuga vndãtia, i. valde effuſa, aut ſpumis abũdantia, ſed melius effuſa. i. laxa, & colla fluentia, & hoc iugis, ſ. equorum. i. ipſis eqs, iugalibus, immiſſis. ſ. in campum e a carcerib. & non pendẽt ſic proni. i. inclinati, ad ubera, ut ſup. remiges incumbunt remis. Tum. i. deinde, poſtquam ſignũ datum eſt, omne nemus, i. tota ſilua vicina conſonat plauſu, & fremitu, virum i. uirorum, & ſtudiis, i. ſtudioſis acclamationibus fauentium, i. fautorũ, & littora incluſa. i. inter montes, volutant, i. freqventer euoluũt vocem, ſ. acclamantium, & colles pulſati. ſ. ictu noſtrum, reſultãt. i. reſultare uidentur, & redundare, clamore, propter vehementem clamorem quẽ reſilire faciunt. (Effugit ante oculos, &c.) Vt lectorem auditorem ve, varietate euentorũ recreet, docet uaria eſſe fortuna in nauali certamine, nã qui primas partes in principio obtinuit nouiſſimas, via nactus eſt. unde Donati nihil hẽmus. Ordo autẽ eſt Gyas. i. nauis ipſius Gyas. videlicet Chimæra, effugit ante alios. i. ante alias naues, & elabitur. i. celeriter percurrit, primus vndis. i. per primas vndas inter turbã, & fremitũ, quẽ Cloanthus cõſequitur, deinde i. proximo loco exiſtẽs melior. i. peritior, remis, i. arte remigãdi, ſed pinus. i. nauis ex pinu facta, videlicet Scylla, tarda, i. tardata, pondere, i. mole & magnitudine tenet. i. immoratur ipſum Priſtis. i. nauis Mneſthei. & cẽtaurus. i. nauis Sergeſti, tendunt. i. contẽdũt poſt hos, ſ. prædictos Gyan & Cloãthũ, æquo diſcrimine, i. æquali diſtantia ſuperare locum priorem, i. a priorib. occupatũ, & Priſtis abit. i. præit (q̃a derelinquit poſt centaurũ) nũc. i. aliqñ, & centaurus ingens, i. valde magna, ſtetit nũc. ſ. Priſtin, victã. i. ſuperatam, & poſtbabitã, & ambæ feruntur, nunc. i. aliqñ vna. i. pariter, & frontib. i. roſtris, aut proris, iunctis, & carinæ lõga ſulcat. i. findũt, va ſa ſalſa. i. aquas marinas, & ipſi propinquat iã ſcopulo. i. ſaxo, ubi Aeneas metam conſtituerat, & ipſi tenebat metam, ſ. tere eũ Gyas, princeps, i. principiũ tenens, & uictor in medio gurgite compellat voce, ſ. vehemẽti Menœtẽ rectorẽ, i. gubernatorem nauis, quo abis mihi, i. in damnum meũ (& ita, vt Land. ſentit, mihi nõ uacat. Valla tamẽ argute ſentit, datiuos, pronominales ſæpe ad nullũ referri, nulluque demonſtrare, ut ſi dicamus, hic mihi ſemper dormit, õ. n. mihi pluſq̃ aliis dormit) abis agit mihi, uel ex more loquendi uel in dãnũ meũ, i. intentatũ, exiſtẽs dexter, i. in dextrum, tendens, o Menœte, dirige curſum huc, i. in hãc partẽ ubi ego ſum, qui ſignificat ſe in leua fuiſſe, unde poſſet dici. quo abis mihi. i. a me hoc eſt ab ea parte, I quã nauẽ directã uelĩ, ama. i. ſeq̃re littus, & ſine i. permitte, ſup. ut palmula. i. remulus formã palmæ in fine habens, ſtringat. i. leuiter cõtingat, cautes. i. ſcopulos, quos vitauit Menœtes in ſiniſtra euntes. Alii. ſ. gubernatores, timidi, uidelicet teneant altum, id eſt profundum mare, dixit. ſ. Gyas, ſed Menœtes timens ſaxa cæca i latẽtia, detorquẽt proram, i. anteriorẽ partẽ nauis, ad undas, i. fluctus profundos pelagi, & Gyas reuocabat. iterum uocabat, cum clamore, ſ. ualido, o Menœte. quo abis diuerſus. ſ. ab ea parte in qua tendere volo, iterũ. ſup dico tibi, ſed imperfectus ſermo trepidãti conpetit, pete ſaxa. i. etiã ſi ſaxa ſint, ꝙ addit, ne Menœtes, excuſando ſaxa tempus terat. & ecce. i. præter ſpem, eum talia diceret, ipſe, ſ. Gyas, reſpicit Cloanthum inſtantem a tergo, & tenentẽ propiora. i. propiores partes, hoc eſt proxima loca, ille. ſ. Cloãthus, radit. i. molliter cõtingẽdo cautes pertranſit, inter læuũ id eſt ſiniſtrum, a quo Menœtes diuerterat. inter nauem Gyæ. ſ. Chimæram. & ſcopulos ſonantes, ſ. concuſſionẽ aquarum, & præterit ſubito priorem. i. eum qui fuerat prior, vdelicet Gyã, & tenet æquora tuta. i. ſine ſaxis relictis metis. ſ. unde debebãt reuerti. & quia nondum reuerſus erat. nondum uictor erat, licet primus metas pertigerat. Tum uero, i. ſed tunc maxime, aut tunc ad uerũ ingens dolor exarſit. i. exanduit, iuueni. ſ. Gyæ qui adeo ardentior erat, quia iuuẽnis oſſib. i. ad medullas, uſque. nec genæ. i. orbes oculorũ caruere lacrymis, hoc eſt ſimul lacri. nauit ipſe oblitus decoris i. honeſtatis ſuæ, & ſalutis ſociũ, pro ſociorũ ſuorũ, deturbat. i. eũ turba deijcit, Menœtem ſegnẽ ab alta puppi, præcipitem in mare. ipſe, ſ. Gyas, ſubit gubernaclo. i. ad gubernaculum. exiſtens rector. i. fungens officio gubernatoris, que deturbauerat, & ipſe. i. ſimul ſubit gubernaclo, exiſtens magiſter, i. princeps, & gubernator, & hortatur viros, i. uiriliter remigantes, & torquet clauum. i. gubernaculũ ad littora, ſ. quæ Menœtes, vitauerat. At. i. ſed, Menœtes grauis, quia iam ſenior, & fluens in ueſte madida, ut. i. poſtquam redditus eſt. tandem. i. poſtquam diutius fuerat ſub aquis. ſup. a fundo imo, i. emiſerat a fundo, ipſe petit. i, conſcendit, ſumma ſcopuli, erat. n. prope ſcopulum quem uitauerat, & reſedit in rupe ſicca. Teucri riſere, ſ. prius illum. & i. ſimul labẽtẽ, quia ſciebant peritum eſſe. nec ſubmergi poſſe, & natantem, i. cum natatet ad ſcopulum, & rident. ſ. iam reuomentem, i. frequenter uomentem fluctus ſalſus. i. aquas marinas.

VARIA LECTIO

INTEREAQVE brachia remis intenti, expectant ſignum.) In li. aliquot antiquis legere eſt. Nudataq. brachia remis intẽti. (Conuulſum remis, roſtriſq. ſtridentib. æquor) in uetuſto quodã libro, Roſtriſq. ſonantibus, ſcriptũ eſt, Aliis, in ſtridentibus abũdare putauerunt, quod omnino pleriſque aliis locis factum deprehendi, in Ro præſertim. lib. ſuſpicatiq. ſunt. Tridentibus, legendum Alii, Ruentib. adinuenere, quã in opinione literatiſſimos ætate ſuperiore uiros fuiſſe accepimus In Oblongo illo li. peruetuſto, quem Pomponii Læti fuiſſe dicunt, Roſtriſq. rudentibus, legitur. (Nec ſic immiſſis] Veteres aliquot libri manuſcripti legũt Nũ ſic immiſſis. (Primuſq. elabitur vndis] In Rom. lib. in Longobardico, in Mediceo, & aliquot aliis legere eſt Primus. (Et nunc Priſtis abit] In antiquis aliquot libris legere eſt. Et nunc Priſtin habet. (Et longe ſulcant vada ſalſa carinæ] in Rom li. ... eſt. Et longa ſulcant vada ſalſa carina. In Mediceo quidem carina prius fuerat, ſed aliena manu, & atramẽto, Carinæ, factũ eſt. (Cũ princeps] In antiquis aliquot libris ſcriptũ eſt, Tu. (Huc dirige curſum] Vulgata quidem exẽplaria, Curſum, hẽnt. Sed in Ro. & pleriſque aliis, uno exemplo legas, Greſſum (Littus ama, & læuas) In Lõgobardico legere eſt, Littus amet, læuas. (Cũ clamore Gyas reuocabat & ecce Cloanthũ Reſpicit) Multi expungunt, &, quod in antiquis li. particulam eam adſerant hõ inueniri. Ego ſane, & in Vaticanæ bibliothecæ lib & in pleriſque aliis, qui mihi præmanibus fuerunt, paſſim & ipſum notarũ animaduerti. (Subitoq. priorẽ Præterit) In Med. & antiq. aliquot aliis libr. Subito legitur. (Puppi deturbet ab alta) In antiq. aliquot libris detraxit, legitur. (Redditus imo eſt] in nõ nullis libris antiquis, Eſt, uerbũ deſideratur in aliquo aliis per apoſtrophen ſcriptum inuenias, Imo'eſt,

COELIVS RHODIGINVS.

ILLVD hic opere ſubnotatum per ciga, in ſpectacula quãdoque Miſſus nominari Cõſici miſſum vnum intellige, vbi a calce ad calcem currentes equi rurſum ab meta circumflexa calcem repetebant. Sic vero dicitur. vnde emittuntur equi, Hinc Maro.

Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater vnde reuerti
Scirent, & longos, vbi circumflectere curſus:

Erant ſane miſſi quatuor & viginti, pro horarum numero. Quando cœleſti ratione circum diſtingui ſolitam, accipimus. Etenim duodecim viſebantur hoſtia, pro numero domiciliorum cœli, ſicuti planetarum imagine metæ ſeptem.

Motam

SV. MOrantē] Imperitia gubernantis [Aemula Priſtis] Eiuſdē rei ſtudioſa, vt, Illo æmulo atq; imitatore ſtudio. ū meorum Cic. in Cæſarianis. Alias inimicum ſignificat. [Inſurgite] Econtra Lucan. Atque in tranſt a cadnut, & remis,[Hectorei] aut fortiſſimi, aut re vera quōdam Hectoris ſocij [Getulis] Africanis a parte totū. Nam Getulia mediterranea eſt. Syrtes vero iuxta Lybiam ſunt, ſic de Syrtib. Hora vbi Maura ſup æſtuat vnda. Fuiſſe aūt Troianos in Syrtib. ille indicat locus, In breuia, & Syrtes vrget, miſerabile viſu. [Ionio] quando iuxta Charybdim nauigauerūt, [Maleęq;] Malea ꝓmōtoriū eſt Laconicæ ꝓuinciæ, vnde ſunt ſequaces. i. pſecutrices, vt, Capreæq; ſequaces illudunt. [Prima] quaſi ꝗ ſoleo. [Mneſtheus] ille ſemꝑ victor. [Hoc vin.] loco victoriæ ſit vltimos nō redire. [Nefas.] Mō, opprobriū. [Aerea] fortius, vt Et iunctos temo trahat æreus orbes. Nam puppis ærea non eſt, ſed ꝓra. [Subtrahiturq; ſolū] Vnicuiq; rei qđ ſubiacet ſolū eſt ei cui ſubiacet, vnde eſt ſolū nauis mare, & aer, auiū, & eſt verbū cuius plurima ſignificatio ſemꝑ inuenit. [Riuis] more riuorum, ac ſi riuatim diceret. [Furens ai] Figura re dixit, vt, Præſtans aī iuuenis [Interior] ſiniſterior. Cice. Quem omnia intercanere dicebant. Salu. Igitur introrſus prima Aſiæ Bithynia eſt [Iniquo] anguſto, vt, Siluis inſedit iniquis. [Procurrentib.] Præminentibus, & veluti obuiam venientibus. [Murice] ſaxi acumen eminens per tranquillitatem. [Morantur.] i. retro agunt. [Legūt] alij prætereūt, ſed melius legunt. i. colligūt. Nam ſequitur, Et fractis diſcentem currere remis [Prona] vicina littoribus Vnde altū, eſt longe poſitum [Columba] Vbiq; ne de his domeſticis columbis Virg. dicit. Perſius vero ait Teneroque columbo Es ſimilis. Nam agreſtes, palūbes nocantur. [Exterrita pennis] pennarum concuſſione terrorem ſignificans, vt, Timuit exterrita pennis ales. Non. n. timet pennis, ſed indicat timorem. [Radit] Secat purū aerem [Fruſtra] Quis. n. ei relicta victoria ſubueniret.

Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto, Mneſtheoque Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior: partem roſtro premit æmula Priſtis
At media ſocios incedens naue per ipſos
Hortat Mneſtheus. MNE. Nunc nūc inſurgite remis
Hectorei ſocij, Troiæ, quos ſorte ſuprema
Delegi comites, nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus vſi,
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus vndis,
Non iam prima peto Mneſtheus: neq; vincere certo.
(Quāquā ò) ſed ſuperēt, quibus hoc Neptune dediſti
Extremos pudeat rediſſe, hoc vincere ciues,
Et prohibere nefas. POE. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis:
Subtrahiturq; ſolum tum creber anhelitus artus,
Aridaque ora quatit, ſudor fluit vndique riuis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Nanque furens animi, dum prorā ad ſaxa ſuburgeat
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo,
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaq; prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes: & acuta cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuq; acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus, & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arua volans; plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem; mox aere lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commouet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat vltima Priſtis
Aequora, ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, breuibuſque uadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur; cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt:

ASC. HIC læta extremis, &c.] Docet reliquorū conatus, & (vt dixi) varium euentū, ſimulque in gratulationem domus Sergiæ egregios animos facinuſque utile. Sergeſti commemorat, qui tamē infelici fortuna uſus, nauē fregit, quare ſpē cepit Mneſtheus tam grandē, vt qui vltimus erat, primus euaſiſſet, niſi Cloanthus diuina ope fretus partam gloriam protexiſſet. De qua re cum nihil allatum ſit ex Donato. Ordo eſt His. i. hoc loco, aut ex hoc euentu ſpes læta. i. lætificans, eſt accēſa duob. extremis. ſ. Sergeſto, & Mneſtheo, videlicet ſperare Gyam, morātem. i. morem trahētem, quia gubernatorē amiſerat, Sergeſtus capit locum ante. ſ. quam Mneſtheus, & propinquat ſcopulo. ſ. vbi erat conſtituta, nec tñ ille. ſ. Sergeſtus, erat prior tota carina præeunte. i. tota naui, ſed prior erat parte. ſ. nauis ſuæ, & Priſtis, nauis Mneſthei æmula. i. inſecutrix, præmit roſtro. i. anteriore parte ſua, hoc eſt prore ferrata, partem. ſ. centauri, ꝗ nauis erat Sergeſti. At. i. ſed, Mneſtheus incedēs. i. ingrediēs ꝑ ipſos ſocios, in media naue hortat. ſ. his uerbis, o ſocij Hectorei. i. fortes, qualis Hector, aut, qui aliqñ Hectori ſocij fuiſtis, quos ego delegi. i. de multis legi, comites. ſ. huius profectionis, in extrema ſorte Troiæ. i. in ipſa ruina & euerſione Troiæ inſurgite nunc donec. i. maxime nūc remis, promitte. i. proferte nūc illas vires, & illos, ſup. animos nūc qb. vſi ſupp. eſtis in Syrtib. Getulis. i. Getulicis, vt in ꝓ. uiſum eſt & ī mari Ionio quando. ſ. iuxta Charybdim nauigarēt, vt in ꝫ recitatū eſt & in vndis Maleæ illius promōtorij Laconicę prouinciæ. ſequacib. i. pſecutricibus, ego Mneſtheus. i. quamuis Mneſtheus, hoc ē q primas partes obtinere ſoleo, tamē nō peto iā prima. i. primas partes, neque certo. i. cōtēdo, vincere. i. ſuperare. Quanquam o. t. vtinam id mihi datū ſit, aut quā quam, ò q̃ glorioſū foret, in hoc certamine ſupeſſe, ſed ò Neptune ſuperēt, ſup. illi, qb. tu dediſti hoc. i. ꝗ nō tua uirtute, ſed tuo nōīe freti, nūc ſuperant: Pudeat, ſupp. ſaltē nos rediſſe extremos, ò ciues, uincite, & prohibete, hoc nefas. i. pro victoria obtinere, ne. ſ. redeamus extremi, & prohibete tm̄ dedecoris à nobis, Olli, illi tunc, procumbunt. i. toto pectore incumbunt remis. ſummo certamine. i. conatu. quaſi concertarēt de laude inter ſe, puppis ærea. i. fortis, aut ærata, tremit vaſtis i. valde amplis ictib. & ſolum. i. ſuſtentaculū eius, hoc eſt aqua ſubtrahit. ſ. impulſu remorum, tum. i. inſuper, anhelitus. ſ. remigū creber. i. crebro miſſus, quatit artus, & ora arida, & ſudor fluit vndiq. i. ab oī parte riuis. i. per riuos, aut in morem riuorum. Ipſe caſus. i. euētus, attulit viris. i. viriliter remigantib, honorē optatū. ſ. vt extremi non eſſent, nam dū Sergeſtus furens aī. i. faciens aīm. quaſi furere, unde honeſtius dixit, quàm ſi dixiſſet, furens aīo ſuburget. i. ab interiore urget, exiſtēs interior. prorā ad ſaxa. i. a Menœte vitata, & a Cloāthо feliciter pertranſita, & ſubit ſpatio iniquo. i. non ſatis magno ꝓ captu cētauri, ipſe infelix hęſit. i. manſit hęrēs ī ſaxis procurrētib. i. prominentibus, aut procul cōcurrere viſis Cautes cōcuſſæ ſunt, ſup. remis, & naui & remis obnixi. i. obnitentes, vt ſeruēt nauim crepuere. i. fragore dedere in murice. i. ſaxi acumine, acuto. i. aſpero, & prora illiſa. i. parti lęſa, pependit. ſ. ad ſcopulos, nautæ i. nauiū impulſores, cōſurgunt. i. ſimul cōtedūt, nauē ſuſpēſam amouere conātes, & morantur. i. morā trahūt, ſup eū clamore magno, & ſub quo ſe mutuo cohortant, & ſpectātiū, & expediūt. i. expedite inſ. i. it, ſudes ferratas. i. ꝑticas ferro munitas qb. naues detrudere ſolent, & cōtos. i. baculos oblōgos. qb. ꝓfunditatē ꝑcōtari ſolent, cuſpide acuta. i. habētes cuſpide acutam, & legūt. i. colligūt; in gurgite remos fractos ſ. ad ſcopulū, at. i. ſed Mneſtheus lętus qđ ī fortuniū Sergeſti eū ꝑterreret, & acrior, ſup. effect. ipſo ſucceſſu. i. quia bene ſucceſſit, petit. i. tranſuolat, celeri agmine. i. īpulſu remorū, & vētis uacatis. i. optatis, maria ꝓna. i. decliua, & iclinata, & decur-

decurrit, i. deorſũ currit pelago aperto, i. patenti, ſine obſtaculo. Dat exemplũ dicens, qualis, i. qualiter columba commota. i. deturbata, ſpelunca. ſ. ſua, i. de cauerna ſua, ſubito i. ex improuiſo, cui, ſ. columbę, domus, ſup. eſt, & nidi dulces, pp pullos ſup. ſunt in pumice latebroſo, i. lapide cauernoſo. fert ſ. ſpelũca, volans in arua, & ipſa exterrita tecto, i. euolans ex tecto pp terrorẽ, dat ingẽtẽ plauſum pennis, i. alis ſuis & ipſa mox, i. paulo poſt, lapſa. i. deuolans, aere quieto, i. non concitato radit i. molliter ſecat, iter liquidũ, i. aerẽ, neq. commouet alias celeres, ſed æquatis & immotis alis deſcẽdit, Sic. i. talis Mneſtheus, ſup. volat, & Priſtis ultima. i. q̃ fuerat ultim. ſecat ſic æquora, & ipſe impetus fert, ſic ipſam volãtẽ, & deſerit primũ Sergeſtũ luctãtẽ in alto ſcopulo, & vadis breuib. ſ. inter ſcopulos: nã impulſu induxerat nauẽ. vnde quietam reducere nequibat, & vocantẽ fruſtra, i. incaſſum. auxilia forte deorũ, qa ſtulti fuiſſet a concertantibus auxiliũ petere, & diſcẽtẽ currere remis fractis, inde, i. deinde, cõſequitur Gyam, & Chymeram, nauem, ſ. Gyæ, ingẽti molę, i. habẽtẽ ingẽtẽ molẽ, &, ſup. Chymera, cedit. ſ. Mneſtheo ac Priſtri, quia ſpoliata eſt magiſtro, i. gubernatore, ſ. Menœte.

SERGESTO, Mneſtheoq. Gyam ſuperare] in libris aliquot antiqs Mneſthei. legitur. [. Nec tota tñ ille prior pẽunte carina,] In antiquis pleriſque libris, uerſus hoc legitur ordine dictionũ Nec tñ ille prior tota pẽunte carina. Partem roſtra premit.] In libris aliquot antiqs Partim. legiẽ. Neq. vincere certo. Quanq̃ ò. In antiqs pleriſq; libris abraſa ẽ caſtior lectio. ſ. Quanq̃ ò, & eius loco repoſitum. Quanq̃. [Namque furens animi, du prorã ad ſaxa ſuburget] In libris aliquot antiquis legere eſt, Namq. furẽs animis. [Ferrataq. ſudes] In Mediceo, & antiquis aliquot aliis exẽplarib. & rudes, legiẽ. [Et primũ in ſcopulo luctantẽ] In libris aliquot antiqs, in aliis. Ac legitur.

VARIÆ LECT.

QVARE ſi & paucula modo adiecero, coronidẽ apponã. Cum canant citharistæ, manu utriuſque officio perfungi, quippe plectro dextra utitur, & hoc eſt foris canerẽ, chordas uero ſiniſtræ carpunt digitis, quod uocant intus canere, quoniam quæ ſiniſtra ſunt, ſæpius interiora dicuntur, ut apud Virgiliũ, Dum proram ad ſaxa ſuburget interior. Et apud Sal. Introrſus prima Aſiæ Bithynia eſt, intus apud Plin. in terrarũ ſitu loca ſtatuuntur, quæ in mediterraneis fere ſunt.

COEL. RHOD.

SER V. IPſo ſupereſt in fine] Vt ſpatia, & ſi plura ſuperſint, tamen ſeat elapſus prior. [Proprium decus [Quaſi iam partam uictoriam, & honorẽ ni teneant indignanẽ. [Succeſſus] Felicitas [Poſſunt, quia poſſe videntur] Sperabant uictoriam opinione ſpectantiũ, ut, Cunctiq. ſequentes Inſtigant ſtudiis, [Palmas utraſq.] Diximus ſupra antiquum, hoc eſſe. Carpinius tamen dicit [qui de elocutionibus ſcripſit] per naturam uitioſam eſſe hanc elocutionem, & ſiue utranque palmam ſiue utraſque palmas dixerimus, eſſe aliquã uſurpationem [Imperium peraga] In pelago, ut, Dii quibus imperiũ eſt animarum, [Lætus] victor, a præcedenti quod ſequitur. [Ante aras] de quibus paulo poſt, pars ſpoliant aras. [Voti reus] debitor. Vnde uota ſoluentes, dicimus abſolutos. Vnde eſt, Damnabis tu quoq. uotis, quaſi reos facies, [Porriciam] Extra porriciũ in fluctus. Niſi forte dicamus & fluctibus, offerri, quod ſi eſt porriciam legendum eſt. a. porro iaciam. [Phorciq.] Latine hic Phorcus. i. huius Phorci dicimus, nam apud nos græca huius nominis non eſt declinatio] (Eſt autem Deus marinus) Panopęaq. uirgo) Vna de Nereidibus, quam ideo ſeparatim dixit, ut illas non uirgines intelligamus. (Portunus) Deus marinus, qui portubus pręeſt Et bene impulit eũ ipſe iã vicinũ portui. Nota eſt aũt fabula. Athamas poſt furorem a Iunone immiſſum cum occiſo Learcho Melicertã alterum filium cũ uxore ſua perſequeretur, & ſe illi in mare præcipitaſſent, uoluntate numinum in deos uerſi ſunt. Melicerta in Portunũ, qui græce Palæmon dr̃ Ino in matrem Matutam, quæ græce dr̃ Leucothea. [Portu ſe condidit alto] i. vſq. ad interiora puenit [Ex more] Ludorũ, ſ. per præconẽ. [Victorẽ] Primũ ſubaudis. Nã & ibi duo uictores ſunt, Sergeſti, unde paulo poſt, quẽ modo nauali Mneſtheus certamine uictor Cõſequiẽ. [Dat ferre] Græcum eſt duo uerba coniungere, vt paulo poſt Donat habere uiro, ſed hoc datur poetis. [Magnũ talẽtum) Vt diximus, quiddã breue, ſed magnũ dixit cõparatione alterius. [Circũ] i. in parte extrema, ut diximus. [Mæãdro duplici) Flexuoſo, & h. d. Erat in Clamide flexuoſa, & in ſe remeabilis purpura in modum Mæandri fluminis Cariæ prouinciæ. (Meliboea) pro Meliboœnſis. Eſt aũt ciuitas Theſſaliæ Meliboea. (Regios Troij regis Phrygiæ filius. (Fatigat) Laus picturæ, quaſi gerat, & ſi gerere uideatur (Prępes) Modo uolãs (Sublimẽ) i. in altũ. (Palmas ad ſidera tedut) aut mirãtes, aut increpãtes Deos.

Solum iamq. ipſo ſuper eſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tũ vero ingeminat clamor, cunctiq. ſequentem
Inſtigant ſtudijs. reſonat clamoribus æther.
Ni proprium decus, & partum indignantur honorem
Ni teneant: vitamq. volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit. poſſunt, quia poſſe videntur.
Et ſors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Hi palmas ponto tendens utraſque Cloanthus,
Fudiſſetq. preces, diuosq. in uota vocaſſet,
Dij quib. imperiũ pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaq. ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumq. imis ſub fluctibus audijt omnis
Nereidum, Phorciq. chorus, Panopæaq. virgo,
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. illa Noto citius, uolucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more uocatis,
Victorem magna præconis uoce Cloanthum,
Declarat, viridiq. aduelat tempora lauro:
Muneraq. in naues, ternos aptare iuuencos,
Viuaq. & argenti magnum dat ferre talentum
Ipſis præcipuos doctoribus addit honores:
victori chlamydem auratam; quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit.
Intextusq. puer frondoſa regius Ida
Veloces iaculo ceruos curſuque fatigat.
Acer, anhelanti ſimilis, quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis:
Longæui palmas nequidquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſæuitq. canum latratus in auras.

SOLVS iamq. ipſo ſupereſt in fine Cloanthus, Quẽ petit, & ſummis adnixus uiribus urget. Tum uero geminat clamor, &c. Poſtquã Mneſtheus, Sergeſtum & Gyantem ſuperauerat, reſtabat, inqt, ſolus Cloanthus in fine, quem & Mneſtheus viciſſe, niſi implorato, atque impetrato deorum auxilio, Cloanthus portum attigiſſet, quem victorẽ, pronunciat Aeneas, meritoq. donat præmio. Horum, exemplo ne qua pars diuinæ poeſeos bona eruditione uacet, docet poetam rebus bellicis cerebroſitatẽ obeſſe plurimũ & id in Gya, qui Menœtem ſocium ſalutis deturbauit, temeritatem non minus officere, ut in Sergeſto, q̃ nauem fregit, uirtutem plurimum poſſe, ut in Mneſtheo, qui etiam Cloanthũ uiciſſet, ſi ſuis duntaxat auſpiciis, & uiribus cõtendiſſet, ſed diuinum auxilium omnibus præſtare, quo Cloanthus uictor euaſit, monet ergo tacite, ut illud imploremus. Docet Præterea, aleam, fortunamq. belli eſſe uariam, nedũ aſpirat primo fortuna labori, ſucceſſu ipſo vecordes, ſegneſque efficiamur, neue in aduerſo principia deſperemus, q̃a ſperandũ eſt, ut debile principium melior fortuna ſequatur. Quia uero ex Donato nihil habemus, colligamus ordinem, qui talis eſt. iamque. i. & iam ſolus Cloanthus ſupereſt, ideſt reſtat, uincendus in ipſo fine, ideſt iuxta terminum, quem ſcilicet Mneſtheus petit. i. aggreditur. & urget annixus. i. annitens ſummis viribus. Tum vero. i. ſed tũc maxime, & ac uerum clamor, ingeminat. ſupple ſe, aut ingeminat, i. multiplicat, & cuncti, ſcilicet ſpectantes, inſtigant ſtudiis, ideſt cohortationibus ſtudioſis. ſequentem ſ. Mneſthea ęther. i. aer ſublimis reſonat clamoribus, hi. ſ. priores, cum Cloantho, indignantur. i. indigne ferunt, ni teneam

AS

decus

decus promontorium,i. quod ſibi iam propriū fecerāt,& honorem partum.ſ.acquiſitum, hoc eſt quod non conſeruarēt victoriam partā, & volunt paciſci. i. in pactū expendere uitam ꝓ laude. i. vellent potius amittere vitā quā laudē, & dare uitā ꝓ laude cōſeruāda. Succeſſus.i.proſper ꝓceſſus,alit.i.fouet,& accendit hos.ſ.Mneſthei ſocios ſequētes, & pñr.ſ.Cloanthum ſuperare,quia vñr.ſ.ſibi.i.qa perſuaſerunt ſibi poſſe.quo verbo docet poeta,quid animas præſtens poſſit: vnde Horat.Incipe dimidiū facti,q̄ bene cœpit habet.Et fors.i.forte,ſed ne vocalium eſſet cōcurſus maluit ſors dicere,q̄ forte, uel o fors.i.fortuna,vt ſit apoſtrophe, ipſi cœpiſſent præmia roſtris æquatis .i.æquali vicinitate,& tpe,in portū reductis,ni.i.niſi,Cloāthus tēdēs atraſq; palmas.i.manus coniunctas pōto.i.in pontum, fudiſſet preces,& vocaſſet diuos in vota,dicēs.ſup.O dii,quib. ſup. eſt imperium pelagi. i. in pelago, & quorum æquora ego curro,ego lætus,quia reus.i.obnoxius, voti.ſ. perſoluēdi,cōſtituā vobis ante aras.ſ.veſtras,vt immolē taurū cādentē. i.candidū,in hoc.i.pſenti littore,ne.ſ.longa ſit dilatio verēda,& porriciā.i.porro iaciā in fluctus ſalſos, exta. ſ.tauri, & fundam vina liquētia (a liquco.).i.fluida, & pura: dixit. i.finiuit, preces Cloāthus,& oīs chorus.i.cœtus,& multitudo Nereidū.i. nympharū maris,& Phorci.i.quib. Phorcus pēſt, & Panopea.i.una Nereidib.virgo.ſ.cū aliæ nō ſint,& Portunus.i.Portunus deus, pī.i.pcipue in ea re reuerēdus.impulit ipſe.i.nō p ſuos, ſed(vt dñt) in ꝓpria perſona,manu magna, vcȝ ſua,euntem.ſ.nauē, illa.ſ.nauis Cloāthi.Scylla,vcȝ fugit ad terrā.i.ad littora,citius Noto,i vento illo rapaci,& ſagitta volucri,& condidit ſe alto portu.i.penitus intrauit portū vſq.ad littus. Tum.i.deinde, ſatus i.genitus Anchiſa, uidelicet Aeneas, declarat.i.pronunciat,magna voce pconis,Cloātbū uictorē, & aduelat tpa.ſ.eius lauro uiridi,in ſig.uict. & dat aptare.i. aduec. munera.i.dona gratuita.ſ.ternos iuuēcos,in naueis.i.iſingulas naueis,tres iuuēcos,& vina,& data ferre magnū talētū. i. pōdus agēti,& addit ipſis ductorib.ſ.Cloātho,Mneſtheo,& Gyæ,& Sergeſto,pcipuos honores.i.munera honorifica:cetera.n.erāt cōia oībus remigib.Addidit,videlicet uictori.ſ. Cloanto,chlamydē auratā,aureo.ſ.filo,intextā, aureo limbō cinctā, quā circū.i.circū quā,purpura plurima Melibæa pro Melibæia:aut,eo qd eſt Melibœēſis,hoc eſt Theſſalica,currit Mæandro duplici.ſ.flexuoſo.i.in motē Mæādri fluminis flexuoſi, & p varios gyros Cariā circūfluētis,& ſup.in qua,puer regis.ſ.Ganymedes,Trois, regis Troianorum filius,intextus.i.in ea textus, ſatigat in ida frōdoſa.i.ſilua illa Troiana,q̄ ēt intexta, aut acu picta.in clamyde erat,iaculo.ſ.venatorio,ceruos ueloces, & fatigat, ſupra eos curſu exiſtens acer,& ſimilis anhelanti,qa anhelare in pictura nō potuit,ſicut nec currere,ſed currēti ſimilis erat, quē.ſ.puerū armiger Iouis.i.aquila eius:tela,hoc eſt fulmina ferēs, eo qd altiſſime velat,& ſolis radios uiſu non formidat,ppes.i. celeriter uolās,rapuit ſublimē,i.raptū in ſublime, vexit pedib. vncis.i.unguib.ſuis cuſtodes lōgæuę.i.geniores pædagogi,qui ad cuſtodiā pueri exierāt uenatū,tendunt nequid.uam. i.fruſtra,palmas ad ſidera,qa iuſſu Iouis raptus erat Ganymedes, vt eſſet pincerna deorū,reiecta Hebe, Iunonis filia. unde eſt, Et raptat Ganymedis honores, vbi dictū eſt, quod ēt ad ſtuprū raptus erat,& latratus canum ſæuit in auras, quia aquilā inſequi nō potuerunt canes, niſi ſolo latratu quē ingeminauerūt. Eſt aūt mira laus ipſius texturę, ſeu Phrygionū picturæ, dum hæc tam ad viuum effīcta ſunt,ut geri videantur,non depingi.

RESONANT clamorib.æther] In Rom. lib. antiq. & in aliquot alijs manuſcriptis,legere eſt Reſonatq. fragorib æther. [Vobis lætus candentē in littore taurū Conſtituā] In Rom. li. abſq; In,præpoſitione locali legitur. In Med. una plus dictione legit.Ego hoc candentē in littore.[Extraq; ſalſos Porriciā in fluctus] Antiqua omnia exemp.quotquot hīc potui,vno eodemque exemplo legunt,Proiciam,idq. unico.i. pro ſui tēporis conſuetudine.[Ternos aptare iuuencos] In Rom.lib.legere eſt,Optare.Eaque lectio in quibuſdam alijs ueruſtis exempl.habebatur.qua abraſa,Aptare inde ſuffectum eſt.

VIrtute ſecundum] Quia ille fauore uicerat numinum. Vnde & præmia dātur congrua,illi chlamys deorum continens fabulam, huic lorica i.uirtutis inſigne. [Hamis auroque] Hamis aureis [Simoenta] Venit autem a nominatiuo Græco non in ις, ſed in ους eūte, vt σιμόεις σιμόεντος. [Sub Ilio alto;] O, breuis fit ſequente uocali [Decus,& tutamen] Quia triplex, & aurea.[Phegeus Sagariſque] Nominatim dicendo addidit laudem. [Curſu Palantes Troas agebat] Ad Aeneæ qui cum uicit,pertinet laudem.[Cymbiaque] Pocula in modum cimbę nauis.[Aſpera ſignis.] i.ſculpta ἀνάγλυφα [Omnes] qui uicerāt.ſ.[Puniceis tęnis] Vittis roſeis, & ſignificat lemniſcatas coronas, quæ ſunt de frondibus, & diſcoloribus faſcijs, & ſicut Varro dicit, magni honoris ſunt. Tænis autem modo vittis,alias uittarum extremitates dicit:vt, Fit longæ tænia ditę[Arte].i.virtute.[Atq; ordine debilis uno] Sergeſtus. ſ.Et bene ex mutatione conquiſiuit ornatum Nā irrideri, & ſine honore eſſe, hominis eſt, remis carere, nauis.(Viæ in aggere) Agger eſt medię vię eminentia coaggeratis lapidibus ſtrata. Vnde uiæ aggere dixit. [Aerea fortis: vt Aerea puppis. [Grauis] Fortis: vt, Grauibus certamina remis. [Tortus] Hos tortus. i. ſine cauſa tentat inceſſus. (Clauda) Ab homine tranſtulit. Cic. Mancam ac debilē fore præturā ſuā (Membra)

At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Leuibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor, apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto;
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus, Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis,
Iamq. adeo donati omnes, opibusq. ſuperbi,
Puniceis ibant euincti tempora tænis,
Cum ſæuo è ſcopulo multa vix arte reuulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis vno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprehenſus in aggere ſerpens,
Aerea quem obliquum rota tranſijt, aut grauis ictu
Seminecem liquit, ſaxo, lacerumq. viator;
Ne quidquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardensq. oculis, & ſibila colla
Arduus attollens pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeq. in ſua membra plicantem.
Tali remigio nauis ſe tarda mouebat.
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia uelis.
Sergeſtum Aeneas promiſſo munere donat,
Seruatum ob nauem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerua datur operum haud ignara Mineruæ,
Creſſa genus Pholoe, geminiq. ſub vbere nati.

Etiam hoc ab homine tranſtulit.(Vela facit) tamē ἀνακόλουθον. Nam non præmiſit, quamquam remigare non poſſet. (Subit oſtia) Portus, vt ſup. diximus, ideo quia exitus fluuiū frequenter portus efficiunt. (Promiſſo) Aut magno, aut ante promiſſo, vt intelligamus in omnib. ludis illud eſſe ſeruatū, Nemo ex hoc numero mihi nō donatus abibit. Quod ēt in pictali ait certamine, Victori velatū auro vittiſque iuuencum: Enſem atq; inſignē galeam ſolatia victo. Aut certe promiſiſſe eum intelligamus, quando vidit nauem periclitātem (Operum haud ignara Mineruæ) Perita lanificij (Creſſa genus) Figura græca, vt, Qui genus vnde domo. (Pholoe) Nomen proprium, erat autem lactans. Nam infantes lactantes dicimus.

A T, qui deinde.&c.) Docet quæ cęteris præmia data ſint, de quibus Donatus dicit ſic. (Leuibus) minutis, & omni ſubtilitate perfectis. Oſtendit illam fortem, & pulcram. Deinde, accedit tertia laus ab auctore.(Decus) Propter aurum.(Tutamē) propter texturam trilicem, laudat Demoleū, quia illa armatus agebat hoſtes. Laudat magis Aeneā, qui illum vicerit, ac ſpoliauerit, & portauerit, Laudat eum cui donatur, quia ipſe portare optime poſſet, proptereaq; eſſet dignus dono. (Puniceis tænis) Vittis roſeis (Plenis velis)Facit contra nauticam cōſuetudinem, nam ſubituri portum: de-

mittuns

mittunt uela,ſed neceſſe eis erat,quia carebant remis (Creſſa genus)Plena laus ſeruę,quæ eſt ab artificio genere,& fœcūditate. Hæc ille. Ordo eſt At.i.ſed,Aeneas,ſup.donat huic viro q̄ ſecuuſt,deinde. i. poſt primū,hoc eſt poſt Cloantum ſecūdum locum virtute ſ. ꝓpria,hoc eſt Mneſtheo donat(dicit)loricam .i.tunicam armaturæ,quæ olim ex loris fiebat conſertā.i.contextā hamis.i.annulis,leuibus.i.ſubtilibus. & politis, & triplicē.i.trib.licijs,& triplici ordine nexā auro.i.q̄ licia, aut q hami erāt ex auro,quā.ſ.loricā ipſe. ſ. Aeneas uictor detraxerat Demoleo,Græco illi ingentiſſimo,ſub Ilio alto. i.ante Troiā apud Simoenta,fluuiū illū rapidū.i.raptim profluentē,Donat inquit,habere.i vt habeat illā loricā,decus i.ad ornamentum, & tutamen.i ad munimen, in armis.i.cū in armis foret(bene ſm merita dat munera Nam quia Cloanthus deorum auxilio vicerat,dat ei munus,quo in toga vti poſſet, quia vero Mneſtheus uirtute dat inſigne armorum)Phegeus,& Sagaris,robuſti illi,famuli ſ.Demolei,aut Aeneæ, ferebant vix.i.cum difficultate.ſ.loricā,multiplicē.i.denſe cōplacitam, aut multū duplā, cōnixi,i.ſimul nitentes humeris.ſ.ſuis, quib. plurimorum tñ poſſent,at.i.ſed Demoleus indutus olim,illam,ſup.agebat curſu.i.inſequendo,cum curſu Troas palantes. i.oberrantes,ſine ductore.Ex ita laus eſt tunicæ,q̄ a tali uiro meruit geſtari,& Aeneæ q talē valuit ſuperare,& Aeneas facit tertia dona i. ꝓ tertio dono, dat lebetas.i.ollas geminos.i.duos & pares ex ære.i. æreos.(declinat̃ hic lebes,huius lebetis,uel lebetos,vnde accuſatiuus pluralis hos lebetes vel lebetas)& cymbia. i. pocula in morē cymbarū facta,pfecta argento,atq; aſpera.i. vt Græci dicūt:anaglypha ſiguis.i.ſculpturis, q̄a habebant nonnūquam caprū inſculptū. Vnde Iuuen: Et ſtātem extra pocula captum, iamq.i.iam adeo.i.oīno,oēs ibant donati.i.pmiati,ultra meritū,& ſuperbi opib.ſ.datis, euincti tempora. i.habētes tēpora euincta,& circundata,tænis.i.ſertis,aut vitis,extremitatem capitis ambientib.puniceis. ſ. roſeis, cum.i.quando, Sergeſtus reuulſus vix.i.difficulter,e ſæuo.i.magno,& aſpero ſcupulo,ſupra cū multa arte,agebat ſine honore ratē.i.nauem. ſ.centaurū irriſam,& hoc ramis amiſſis.ſ.pro parte,atq; debilis vno ordine, aut quia non niſi vnum ordinem remigum retinuerat, aut quia vno e tribus ordinib.ſpoliatus fuerat. Dat ſimilitudinē,dicēs Qualis ſæpe.i.quod ſæpe fit,non ſępe depnſus ſerpēs deprenſus. i.occupatus,cū tranſire vellet aut recubaret in aggere.i.tumulo,& eminentiore parte viæ:quē.ſ.ſerpentem rota ærea.i.fortis,& ærata,hoc eſt ære munita, tranſit obliquum.i. per obliquū eum non ſeruaret rectum curſum, aut quem viator grauis.i infeſtus,& moleſtus, tulit pꝛopter ictum liquit.i. deſeruit. ſeminecem i.ſemimortuū, ſaxo.i.p ſaxum,quo ictū dederat,ipſe.ſ.ſerpens depreſſus, fugiens. i.fugere tentans, dat corpore.i.cōtrahendo, & extendendo corpus,ne quidquam.i. fruſtra,tortus.i.volutiones longos.i.longū ductos exiſtens ferox,parte.ſ.illæſa.& ardēs oculis,& arduus attollens.i.erigēs, ora ſibila.i.ſibilantia.(Vir vult extremitates cuiuſq; rei,per illā dictionem,oram,ſignificare,vt,Et mecū ingētis oras euoluere belli. Pli.cū oram dicit,littoralē ſignificat regionem, apud quē veluti locutio peculiaris,talis eſt.in ora ſunt ciuitates, & oppida oræ proxima. Sūt qui dicāt orā & ſignificare nauticum ſune quo nauis ad terrā ligat̃)pars.ſ.reliqua claudica.i.claudicans,vulnere.ſ.allato, retentat.i immoratur, & impedit eum a fuga,aut inſultu,nexantē ſe nodis,& plicantē ſe in ſua mēbra. i.in annullos,& ſpiras. Nauis.ſ.Sergeſti tarda.i.tardata,qa colliſa,& ſpoliata parte remorū,mouebat ſe,ſ.per remiges ſuos, hoc eſt remigio tali,quali uoluptate mouetur ſerpens vulneratus,tñ.i nihilominus,quāquā cōfractione tardaretur, tñ facit vela & ſubit oſtia plenis uelis,qa remis agebat,Aeneas donat Sergeſtū munere promiſſo,quod intelligit̃ promiſiſſe,dum videret eum in ſcopulis luctātē,aut dū oēs ſe ad certamen accingerent,exiſtens lætus ob nauē ſeruatam,& ſocios,ſ.eius reductos,Serua.i.ancilla,datur olli,i.illi,exiſtens haud. i.nō, ignara,imo perita operū Mineruæ.i.texturę,qua Pallas præminet, & Arachnē puellā Lydiam uicit,Pholoe.ſ.noīe, Creſſa.i.Cretēſis genus.i.quantum ad pātriam,& gemini nati, q eius fœcunditatem indicant,ſub vbere,ſup.eius,dant̃ ſup.Sergeſto,Conueniens profecto negocio merces,nam,vt illa operoſa, & induſtria eſt,ita,& Sergeſtus, qui nauem ſeruauit, vnde mřem meruit,& ſocios,vñ & filios eius, ſed ſerua erat,vt ſignificet ignobilē fuiſſe Sergeſti uirtutē,qui a non laudem meruit, ſed ſolū dedecus, quāta potuit, uitauit. Idē in ceteris donis ſeruatum eſt.vt in duob.prioribus declarauimus, tertium aūt coquinarū,& poculentis aptū cerebroſo quadrat,qui rectiorem excluſerat. Oblitus,decoriſque ſui,ſociumque ſalutis.

VARI LECT PVNICEIS ibant euincti tempora tænus) Hoc loco pleriq; lib.antiqui, Tęnis,vnico.i ſcribunt, Non diſſimulabo tamen quod in antiquo lib.pro Tænis,Vittis,ſcriptum eſt.[Cum ſæuo ſcopulo multa vix arte reuulſus]in Ro.li. Scopulo, legitur, & Reuulſam,q̄ppe ratē,legas In alijs,Reuulſus quippe,Sergeſtus,legitur.[Illiſam ſine honore ratē]in antiq. omnib.exēpl. Irriſam,uel Inriſam,legi.[Ardenſque oculis, & ſibila colla Arduus attollēs]In Ro.li.legere eſt,Pars ſibila colla Arduus attollēs.[Nexantem nodis]Vtrunq; nodis, & Nodos, in antiq. hr̃ exēpl.[Et plenis ſubit oſtia uelis]Antiqua omnia quę legerim hactenus exemplaria, a vulgatis omnib. diuerſa ſunt duarum dictionum tranſmutatione. Et uelis ſubit oſtia plenis. [Olli ſerua datur operum haud ignara Mineruæ]Longe alio numero carmen hoc hr̃ in lib.quibuſdam antiq. in quibus ita legitur. Olli ſerua operum datur haud ignara Mineruæ.[Geminique ſub ubere nati]In Rom.lib.Sub vbera.

Hoc pius Aeneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campū:quem collib. vndiq. curuis
Cingebant ſiluæ.mediaq. in valle theatri
Circus erat quo ſe multis cum millibus heros
Conſenſu medium tulit,extructoq. reſedit.
Hic,qui forte uelint rapido contendere curſu,
Inuitat precijs animus,& præmia ponit:
Vndique conueniunt Teucri, mixtique Sicani,
Niſus,& Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis,viridiq. iuuenta;
Niſus amore pio puer:quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores,
Hunc Salius ſimul,& Patron, quorum alter Acarnā,
Alter ab Arcadia Tegeæ de ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrij iuuenes,Helymus, Panopeſque
Aſſueti ſiluis comites ſenioris Aceſtæ:
Multi prætera,quos fama obſcura recondit.
Aeneas quibus in Medijs ſic deinde locutus.
AEN. Accipite hæc animis,lætaſque aduertite mentes.
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſſia bina dabo leuato lucida ferro
Spicula, cælatamq; argento ferte bipennem.

SERV GRamineum (Graminoſum, Cicero de Faſtis, Eene etiam ne gramineas haſtas.)Collibus undiq; curuis) Mutauit. Non enim ſilua colles habet,ſed eſt in collib. ſilua. Debuit ergo dicere, Quę colles cingebant ſiluis.(Mediaque in valle theatri) Media in ualle erat circus theatri.i.ſpatiū ſpectaculi.Et theatri græce dixit a circūſpectione.oē ſpectaculū theatrū poſſumus dicere ἀπὸ τῆς θεωρίας non.n.eſt ſpeciale.(Conſeſſu mediū tulit)Ordo eſt Quo ſe Aeneas medium tulit cū multis millib. & extructo conſeſſu reſedit.(Animos)Eorū ſubaudis.(Mixtiq. Sicani(Q ait,pars & certare parati.) Viridiq; iuuenta(Aetates omnes Varro ſic diuidit,infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, iuuentam, ſenectam, Hæ tamen ſicut etiam de temporibus ſupra diximus, ſingulæ trifariā diuidunt̃,vt ſit prima viridis,ꝑceps,hic eſt.Et viridi iuuenta,& Cruda deo uiridiſque ſenectus. Item Saluſt. Sed Mithridates extrema pueritia regnū ingreſſus mře ſua veneno interfecta.(Amore pio pueri) Aut genitiuus eſt, & dicit cū ob hoc ueniſſe, ne amicū relinqueret, aut diſtinguendum per ſe, & nominatiuus pluralis, vt pueri non referamus ad ætatē, ſed ad agonale ſtudiū, in quo ſunt puerorū, & uirorum ſeparata certamina. Nam ἄνδρες καὶ παῖδες dīr,licet nō ſint unius ætatis (Acarnā)Epirota Acaruania. enim eſt pars Epiri.(Tegeæ de ſanguine gētis) Si deriuatiuū fuerit de, nō ſequitur, ſi Tegeæ legerimus, nō ſtat uerſus.n.ſi addita, de ſyllaba. Deriuatiuū aūt illi indicat iocus Tunc lateri atque humeris Tegæum ſubligat enſem. Et Tegæum oppidum eſt Arcadiæ.(Quos fama obſcura recondit)Per contrarium illos om-

Omnib. hic erit vnus honos: tres pręmia primi,
Accipient, flauaq. caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram plenamq. ſagittis
Threiciis: lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
POE. Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoq. repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles; ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longæque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & uentis, & fulminis ocior alijs.
Proximus huic longo ſed proximus interuallo
Inſequitur Saluis ſpatio poſt deinde relicto,
Tertius Euryalus,
Euryalúq. Helymus, ſequitur, quod deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemq. terit iam calce Diores,
Incumbens humero. ſpatia & ſi plura ſuperſint
Transeat elapſus prior, Ambiguum ue relinquat.
Iamq. fere ſpatio extremo feſſique ſub ipſam
Finem aduentabant: leui cum ſanguine Niſus
Labitur infelix: cœſis ut forte iuuencis
Fuſus, humum uiridesq. ſuper madeſecerat herbas.
Hic iuuenis iam uictor ouans ueſtigia preſſo
Haud tenui titubata ſolo, ſed pronus in ipſo
Concidit, immundoque fimo, ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non illa oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens,
Ille autem ſpiſſa iacuit reuolutus arena.
Emicant Euryalus, & munera victor amici
Prima tenet, plauſuq. volat fremituq. ſecundo.
Poſt Elymus ſubit, & nunc terra palma Diores.
Hic totum caueæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Saluis clamoribus implet
Ereptumq. dolo reddi ſibi poſcit honorem,
Tutatur fauor Euryalium, lacrymæq. decoræ,
Gratior & pulchro ueniens in corpore uirtus.
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Qui ſubijt palmæ, fruſtraq. ad præmia uenit
Vltima, ſi primi ſalio reddantur honores,
Tum pater Aeneas, AE. Veſtra, inquit munera uobis
Certa manent pueri; & palmá mouet ordine nemo,
Me liceat caſum miſerari inſontis amici.
POE. Sic fatus, tergum Getuli immane leonis
Dat Salio uilis oneroſum, atque unguibus aures
Hic niſus, NIS. Si tanta, inquit, ſunt pręmia victis,
Et te lapſorum miſeres, quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam:
Ni me quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet.
POE. Et ſimul his dictis faciem oſtentabat & udo
Turpia membra fimo, refit pater optimus olli:
Et Clypeum efferrit iuſſit Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc iuuenem egregium præſtanti munere donat.

Omnes eſſe nobiles iudicauit. [Gnoſia] Gretenſia. Gnnſos enim eſt ciuitas Cretæ. Et bene, ſicut etiam in nauibus, & generalia dat, & ſpecialia (Leuato) Nitido, ut, Ad leuē, Clypeum ſublatis cornibus Ioan. [Primi] Aliorum comparatione. Nam unus eſt primus (Flaua) Viridi, vt ſupra, Iaſpide fulua. (Phaleris) Equorum ornamenta, ſermo græcus eſt. (Habeto) Habeat, tertia perſona eſt a futuro imperatiui, quæ in hoc modo numeri ſingularis ſimilis eſt ſecundæ. (Amazoniam) quaſi Amazonia, ut Sacri Tropides. [Balteus] Baltheus dr̄ nō tantū quo cingitur ſed ēt a quo arma dependent. [Contentus abito] Quaſi de paruo munere. [Corripiunt ſpatia] Raptim eunt, vt, Corripuit Aeneas aditum cuſtode ſepulto. [Limenq. relinquunt] Aut regulam, aut ſignū de creta factum. [Simul ultima ſignant] Intuentur ultima ſpatia auditate uincendi, ut Cic. in Catil. Notat & deſignat oculis. Aut ſignant ultima cumulorum. ſ. ſummitatem, ſignificant veſtigijs, vt alibi, Via ſumma veſtigia ſinat arena. [Primus abit.] Sicut, & de nauibus poſt generalitatē tranſit ad ſpecialitatem, & bene, quia tribus ſtatuta ſunt pręmia, quinque commemorat caſuris duobus, [Alijs] Velocitate, quia tam, vētos, quā fulmina alata fingunt poetæ, vt alijs auſtri. [Proximus huic] Secundum hunc locum proximū, dicimus etiam longe poſitum nullo interueniente. [Quo deinde ſub ipſo] Sub ipſo. i. poſt ip ſum. [Calcē calce terit.] Calcem dicimus vnde terram calcamus. Ergo non proprie dixit. Calcem calce terit. Planta. n. calcem non potuit terrere, vnde a parte totum accipiendum. i. calce pedē terebat. [Incumbens humero] nut fleao humero, aut currentis eſt geſtus. [Elapſus prior] Ideo labitur. i. celeriter currit vt prior fiat, & ſatis licenter eſt dictum. [Ambiguumque relinquat] Minus firmum ad celeritatem. [Sub ipſam Finem] Finem his ſubaudis. Sed ipſam finem feſſi aduentabant ad finem. [Labitur infelix,] Quia parata) uictoria caruit. (Cæcia forte iuuentis) Bene rem notam per tranſitum tetigit. Agonalis enim moris fuerit poſt ſacrificia ad certamen venire, (Fuſus, humi uiridesque ſuper madeſecerat herbas.) Ordo eſt ſuperfuſus. (Titubata) Participiū eſt ſine verbi origine. (In ipſo concidit) ablatiuum poſuit quia nō eſt mutatio. (Oblitus amorum) Pro amoris, nec ſup. dictis cōgruit, ait enim Amore pio pueri, nec amorum, quia pluraliter nō niſi turpitudinem ſignificāt.] Spiſſa arena) Tabis, quanto enim quid minutus, tanto dēſius. (Prima tenet) τα πρῶτα (Fremituque ſecundo) Bene ſecūdo addidit, quia

eſt & iraſcentium. (Hic totum caueæ) Temporis aduerbiū eſt. Per caueam autem plebem ſignificat. Nam caueo conſeſſus eſt populi. (Ora Prima patrum) Hoc eſt quod Iuuenalia ait. Et omnibus ad Podium ſpectantibus. (Lacrymæque decoræ) Ipſe etiam fletus habebat aliquid venuſtatis; ortus a gaudio, ut Terentius. Lacrymo gaudio. Quod & congruit puero propter uictoriam inopinatam, aut certe ad miſerationem mouendam contra eū qui ſe aſſerebat eſſe uictorem. (Veniens) Creſens ut, Hic ſegetes, illic ueniunt felicius vuæ. (Certa manens pueri.) ut diximus ſupra quia ἄνδρες καὶ παῖδες dicuntur. (Me liceat) Liceat me miſerari. Nam dicimus me liceat, ſed, mihi liceat, (Caſum) Alluſit a cadendo. (Tergum) Mutauit more ſuo. Nam tergus debuit dicere. (Oneroſum) Plus eſt quam ſi oneratum diceret, ſicut ſcelaratum; & ſceleroſum. (Qui laude coronam.) Virtute, a ſequente quod præcedit. (Fortuna) Bene dolum ſuū excuſat. (Optimus olli.) Aut ei arriſit, aut olli iuſſit efferri. Sane congrua arms dat iuueni (Dydimaonis artes (Laus ab artifice. vt. Diuini opus Alcimedontis. (Neptuni ſacro Danais de poſte refixum) Danais n Danais, & intelligimus, hoc ad Aeneam tranſiſſe per Helenum.

HOC pius &c.) Recitat qūo pacto naualli certamine, Aeneas currendi concertationem inſtituit, præmia condigna uictorib. pollicens, de qua re pauca Donati; uerba in ſequenti particula afferemas. Ordo aūt eſt, Aeneas pius, ſ. vbique, ſed hic præcipue, quia & patri officium anniuerſarium ſolenniter exhibet. & Sergeſtū pie donauerat, ſatis læto munere donaturus cōſimiliter Niſum lapſurum, tenuit in campum gramineum. i. gramineſum, atque herboſum hoc certamine, ſ. naualli miſſo, i. demiſſo quem, ſ. campum ſiluæ cingebant undique collib. curuis, i. quæ erat in collibus curuis. aut colles curui cingebant vndiq. ſiluis quę pio, &, in, ſup. cuius theathri, i. ſpectaculi, media valle erat circus, i. locus aptus curſui, circum quē in coronæ formam ſederent ſpectatores, ut in Circenſibus ſolent. quo. i. ad quem circum. aut cāpū, hæros. ſ. Aeneas tulit ſe medium, qui locus in inceſſu regum, ac principium ē, quia cum tis miltib. ſ. ipſum ſtipantib. & reſedit. i. locum ſedendi cepit ſup. in conſenſu. i. loco ad conſiderandū, apto extructo, ſ. paulo ante, & inuitas hic. i. cum illic eſſet, aut eo tpe precus ideſt præmijs, animos, ſup. corū qui uelint forte cōtendere rapido curſo, ponit, ſup. eius ꝓmia, Teucri, i. Troiani, & Sicani. i. Siculi mixti. i. confuſi conueniūt undique, i. ex omnite, parſad

A S C.

Niſns,& Furyalns,Troiani illi,ſup.conueniunt,aut oſtendũt tur primi,Euryalus inquit,ſignis i.decoratus,forma.i.formoſitate,& iuuenta uiridi.i.florente adhuc. Niſus inſignis,aut eſ ſuenit,ſup.pio,i.caſto amore,pueri,ſ.Euryali,quos, ſ.duos, Diores regius.i.de regali Proſapia, ſ.de egregia ſtirpe Priami, ga ad dignitatẽ ſpectes.primus eẽ debeat,ſed dictũ eſt,ꝙ mix si conuenerior pro auiditare animi nõ nobilitate ſanguinis ſecutus,ſup.eſt, Hunc,ſ..Diorem;ſecuti,ſup. ſunt Salius,& Patron,quorũ,ſ.duorũ,prior, ve.i.Salius,ſup.erat Acarnan.i. de Acarnania,hoc eſt Epirota, aliter,ſup. erat ab Archadia, de ſanguine gentis Tegeæ,illius oppidi,aus ſanguine,i.quantũ ad ſanguinẽ gentis Tegeæ.i. nobilis populi Tegea inclẽtis in Arcadia. Tũ,i.poſtea.ſup. ſecuti ſunt duo iuuenes Trinacrij.i. Siculiẽſes.ſ.Elymus,& Panopes,comites Aceſte ſenioris q̃ cã erat,quare ipſe ſe certamini non commiſit aſſueti ſiluis i.venationi unde Aceſtes occurriſſe dictus eſt, in pelle Libyſtis vrſæ.Preterea.i preter eos quos dixit, multi ſup.alij quos fama obſcula recondit. i.occulit,& innominatos tenet,in quibus medijs. I quorũ medio Aeneas locutus ẽ deinde,ſ.poſtquàm cõuenerat ſic,i. in huiuſmodũ,Accipite,i.Intelligite,hęc ſ.q̃ dicã animis,i.aduertiſe animos,ad ea q̃ dicam,& pro.i.aduertite mentes lætas, nemo abibit,mihi,i.a me,aut nemo ex hoc numero abibit,non donatus,i aliquo dono auctus,mihi i.a me Ego dabo ferre,i.reportare a me bina, i. ſingulis, duo ſpicula.i.haſtilia,Gnoſia.i.Cretenſia,lucida,i. reſplendentia, ferro leuato.i nitido,& bipenne cælatã,i.ſculpturis ornata argento.i.ex argẽto factis,hic honos,i.hoc decus,& ornamẽtũ. eris unus,i.uniforme,& æquale omnibus.tres primi,ſ.uictores. qui primi ad metam percurrerint,accipiẽt præmia,ſ.merita, & peculiaria,nectentur caput,i.habebũt caput nexum , oliua flaua.i ſubuiridi,quæ congrue,datur, aut, quia diu perdurat uitalis,ut qui perpetuo ſpiritu ad metam feruntur, aut, quia oleo ſæpe uincti,& palæſtra exerceri, uidẽtur in tali certamine uictores Primus uictor, habeto equum inſignẽ. i. inſigniter ornatũ,phaleris .i.ornamentis,equis,& merito,q̃a equus celeri curſu præſtat,& iõ ſoli ſacrificat, ut i Faſtus dicit Oui.

Ne detur celeri uictima tarda Deo

Alter. i.ſecundus,habeto,ſup.pharetram.i. thecam ſagittariã Amazoniam.i.quali Amazones utuntur,quę habiles ad arcũ ſunt & celeres ad curſum, plenã ſagittis Threicijs,i. Traciјs quia Amazones non lõge a Tracia ſunt. Tracumq;mulieres curſu ualent,unde,i. huius Vel qualis equos Threſſa fatigat Harpaliſſe,volucremq.fuga præuertitur Hebrum. Quia igitur ſagittæ velociter emitti ſolent,& Thraces . atque Amazones currere,unde de Pentheſilea,Amazonum regina,I eodẽ.i Audetq.viris cõcurrere virgo, ideo cõgruum eſt curſori egregio præmium,quã,ſ.pharetram balteus lato auro, i.ex lato auro aut habens latum aurũ,aut circumplectitur auro lato,& fibula ſubnectit.i ſubnexam tenet,gẽma tereti. i. habens gẽmã teretẽ,quæ pro acu fibulæ ſit,tertio abito cõtentus, quaſi non plus expectaturus,hac galea(oſtendens eam docet non cõtemnendam)Argolica,i.ab Argolicis,forte in fugam uerſis,ablata,& ita congruum quoq; erit præmiũ. (Hæc ubi dicta locũ capiunt,ſignoq;repẽte Corripiunt ſpatia,auditos)Quia inquit Donatus,ignobilior fuiſſet hic ludus exornat illũ deſcriptione,quia ponit uarios caſus hæc ille,addẽs ad illud (S.mul vltima ſignant)Deſignabat locum, qui finẽ curſib. daret. Item ad illud(Non ille oblitus amorum)Propter hanc,inquit,cauſam poſuit in ſuperiorib. tantum,inter illos amorem Item (Caueæ)Cauea loquit,ieccirco theatrũ dicitur quod incluſos cõtinet ſpectatores.Hæc ille.Ponit ergo Poeta, uarios currentiũ caſus,nam Niſus,qui primus fuerat. pp lubricitatem ſoli cecidit,& ſeſe Salio oppoſuit,quo cadẽte prima palma Euriali,cuius gratia Niſus,ſe alio oppoſuerat,obuenit,& ſecunda Elymo tertia uero ſit,Salio nulla,detur,Diori,unde lis ſuborta eſt,quam beneficẽtia ſua,ſedauit Aeneas,Doces ergo hoc ludo,ꝙ & ſuperiori poeta,non optimo cuiq. ſummã cõtingere gloriam,inq.omni negocio,plurimũ iuuate amicitiã.principemq.deceret preter cæteros,munifi. ẽtiã. Ordo aũt ẽ. Vbi i.poſtquã hæc dicta. ſup.ſunt ab Aenea,curſores,ſup.capiũt, forte,locũ,& corripiũt repẽte.i. raptim traſeũt ſpatio,audito ſigno quod datum erat,ut non prius excurrerẽt,& relinquũt limẽ.i.regulã ans ſignum creta factum,aut ſulcum,aut chordam effuſi.i.effundentes ſe ſimiles nimbo.i; uentis pluuioſis qui,ut in j.dictum eſt,Qua data porta ruũt,& deſignãt.i.deſignant ſimul oculis,i.intuitu,ultima,i.metam.ut ad eam directo tramite, & ire breuiori ſpatio peruerãt.Niſus abit primus & emicat longe ante oĩa corpora,ſ.reliqua,exiſtens ocyor,i. velocior.& i.ſimul vẽtis,& alijs fulminis,i. quib.fulmẽ vr deſerri. Salius inſequitur ꝓximus huic,ſ.Niſo, lõgo interuallo i.multa diſtãtia ſed tamẽ,ſup.proximus quin nõ erat ꝓprior licet ipſe nõ eſſet prope; Deinde ſequit' Eryalus , tertius, ſ. in ordine relicto ſpatio.i.interuallo.& Elymus ſequit' inde,Euryalũ,ſub quò ipſo ecce Diores deinde uolat , & terit calcẽ,i. poſtremã partẽ pedit eius,calce,i.pede ſuo, icũbẽs humero,ſ. Elymi,aut ſuo,& ſi plura ſpatia ſuperſint,i.niſi Elymus tramitẽ directũ,occupaſſet ipſe Diores elapſus tranſeat prior,ſ.quã Elymus,& relinquat ambiguõ i.minus firmũ ad celeritatem, aut incertũ uictoriæ. Iãq.i.& iam,ipſi aduentabãt ſpatio,exiſtẽte ſere extremo,& ipſi feſſi.i.fatigati, ſub. l.paulũ citra,ipſum aut(ut Seruius legit)ipſam finẽ.i.metũ cõſtitutã;cũ.i.qñ Niſus infelix,i.diſfortunatus,labitur,i.cadet,multoſanguine i.pp multũ ſanguinẽ,ut.i.ſecundum ꝙ erat,ſup. fuſus forte, i.a caſu non ꝙ a caſu fuſus erat ſed quia caſuale erat,quod illic fuſus eſſet, quia Niſus trãſeuntere parabat fuſus erat ſup humũ,iuuẽcis cæſis.ſ.a Cloantho , ad ſacrificiũ, aut ab alijs curſuris & madefecerat herbas uirides hic.i.hoc loco inuenta ſ.Niſus,(ſiue iſte de quo nũc loquimur , ſiue ille uocatus Niſus,qui fuit Megarenſium rex,& qui (ut in fabulis fertur)in auem ſui nominis cõuerſus fuit. Virg.lib.i.Georg. Apparet liquido ſablimis,in aere Niſus,alio nõie Halietus dr , ut ẽt diximus in explanatione illius uerſus)ouans.i. iam uictor,& ita minus præcauens,quia bos ueiulus & lapſus, firmius pedẽ fixit quam iuuẽcus,ut Do.Hieronymus memorat haud.i.non tenuit ueſtigia titubata,i.titubãtia, & uacillantia præſſo ſolo ſ.quia ſolum nõ preſſit,ſed ſuperuolauit,unde negatio,haud utrunque determinat,& tenuit,& preſſo,quia neq.tenuit ueſtigia,neque preſſit ſolum, ſed concidit pronus in ipſo,q;.i. ſimul immũdo fimo,qui erat eiectus ex ſeũtis,quę Cloãthus ꝓijcit in ſalſos fluctus & in cruore ſacro,i.in ſacrificio effuſo. nõ dixit,io ipſum cruorem,quia iã erat iu ipſo, ſaltẽ ꝓ parte Tñ,i.licet lapſus erat,ille,ſ.Niſus,nõ,ſup. erat oblitus Euryali,ſ.amici ſui,nõ amorũ,ſ. piorũ erga Euryalum . (vnde Landinus cõtendit,amores et caſtos reperiri, teſtimonio non futili,Marci,uidelicet Ciceronis,ſic in libro ſ. Officijs, dicẽtis Formã.quidem ipſam,& tanquã honeſti faciem uides,quæ ſi oculis decerueret,mirabiles amores (ut ait Palato) excitaret ſapientiæ Nam ipſe Niſus oppoſuit Salio ſe,ſurgens.i.erigens ſe per rubrica,i.loca pingui, perſuſa, & labi facientia aũi,pro ſed ille,ſ.Salius ,iacuit reuolusus,arena ſpiſſa,i. ſanguine uitulino concreta.Eurialus emicat priorib.ſ.iacentib.& uictor munere,i.beneficio,amici,ſ.Niſi,tenet prima,ſ.loca,& uolat, plauſu,& fremitu ſecundo,i.fauorabili,& Elymus uolat poſt & Diores ſubit nũc tertia palma.i.tertiæ palmæ aſſecutor Salius implet hic.ſ hoc loco,ac rpe,uel ex hoc facto,totum conceſſum ingentis caueæ. i.oẽs cõſidẽtes ingenti cauea,i.circo cauo,quia in medio eius currebatur,& implet ora patrũ prima.i.primũ,aut præcipue magis clamoribus,quia ab illis potius expectauit ſubſidium, quam a iuniorib. ſciẽs quod teneretur fauor Euryalum & poſuit honorem.i.primum præmium cũ honore,ereptum,ſibi,dolo,ſ.Niſi reddi ſibi Fauor,ſ.totius iuuentutis,tutatur.i. ꝓtegit,Euryalũ. i.cuſtam eius.& lacrymæ decoræ,quas.ſ emittebat timore,ꝙ tanto,& tam in ſperato honore fraudaret',& uirtus ueniẽs gratior.i.acceptior in pulchro corpore,adiuuat,ſup.eum,& Diores proclamat,i.pro eo clamat magna uoce,qui ſ.Diores,ſubijt palmę.i. ad palmã tertiã,ſi Euryalo prima contingat,& qui venit,i.uenerit,aut uenit ſſet fruſtra,ad pręmia ultima,i.tertia,ſi primi honores reddantur Salio,quia tunc ſecundi redderentur Eurylo,& tertij Elymo,Pius Aeneas,inquit.sũ.i. tunc o pueri ueſtra munera manent uobis certa.i.indubitata,& nemo mouet palmã.ordine,ſ.ſuo,hoc eſt debito,& conſtituto. Liceat.i. licitũ , ſit & permittatur me,miſerari,i.miſericordia ꝓſequi,caſu.i.infortuniũ.ex lapſu amici,ſ. Salij inſõtis,q̃ citra culpa ſua dolo,Niſi lapſus eſt,ipſe fatus ſic.i. in eum modũ,dat,Salio tergũ.i.corιũ tergi,hoc eſt tegens,immane i.valde magnũ,& hoc horrẽdũ leonis Getuli,i.Getulici,q̃ iubatus eſt,no de addit,oneroſũ i,ualde graue,uillis atq.unguib.aureis.i.hñs ungueis aureos. (Congruum profecto tali uiro munus,qui uirtute quidẽ vicerat,ſed dolo uictus erat,leo enim dolum neſcit uirtute pollet Niſus,inquit,hic,i.poſt hoc factum,hoc loco,aut tẽpore. Si tanta pręmia ſunt uictis,& miſeret te apſorum,quę munera

dabis

dabis digna Niſo.i.mihi(loquitur.n.de ſe)qui merui primam coronam laude.i.laudis,aut laude,i.uirtute laudabili,licet ea ſo a miſerim,ni.i.niſi fortuna inimica tuliſſet mr.i.abſtuliſſet a pręmio,ea,ſup.quæ tulit,ſup.Saliū?& ſimul.i.pariter eſt bis diris oſtētabat faciem & membra turpia,i.obſcœna,limo vdo.i.intrinſecus humido & pingui.Pater optimus,ſ.Aeneas riſit oli.i.tunc illi,& iuſſit clypeum(Appoſitorie)artes.i.opus artificioſum.Didymaonis.illius ſummi artificis,refixum,i.diſſolutum Danais.i.per Danaos,de ſacro poſte Neptuni(Et ita inſimulat Danaos ſacrilegij, non ſe, nec putē poetam voluiſſe intelligere ab Heleno ſuſceptum,ſed in ſuprema nocte aut primus direptū a Græcis,ſicut ē lorica Demolei primus dictū ē)iuſſit,inquit,clypeum,illum efferri,i.theſaurario,aut armamentario,in medium ferri, & donat iuuenē egregiū.ſ.Niſum,hoc præſtanti munere,victores autem præmia acceperunt cum dixit,& palmam mouet ordine nemo.

VARIA LECT. ALTER ab Arcadiæ Tegeæ de ſanguine gentis)In Roma li.Arcadio,quippe ſanguine,legitur.Eſt & ubi legatur,Alter ab Arcado Tegeæ ſanguine gentis,abſq.de,præpoſitiua particula (Helymus,Panopesq.)In Ro.lib.ſemper Helemus per e,media ſyllaba,nō per y,ſcriptum inuenias.Sed reliqui oēs antiqui libri uno conſenſu,Helymū legunt.(Lato quam circūplectitur auro Balteus)in libris antiquis pleriſq.oibus una plus dictione diſtincta legitur,Circum amplectitur.(in cūbens humeris)In Ro.lib.in Lōgobardico,& aliq not alijs,Humero legitur,quod & Seruius agnoſcit.(Ambiguum ve relinquat)In libris aliquot antiquis.Ambiguumq.(Sub ipſum Finem)in omnib.pene libris antiquis,Sub ipſam,fœminini generis poſitum inueni.(Leui cum ſanguine.)In exēplurib. aliquot manuſcriptis,Tum habetur.(Fuſus,humi,viridesq; ſuper madefecerat herbas)in Longobardico quidē,& in Mediceo libro,Humi,legitur.Sed in Romano,& alijs ferre oīb.Humum,habetur.(Non ille oblitus amorum in ueteribus pleriſque libris una plus dictione,Armorum eſt legitur,Sunt & libros,in quibus Amoris legitur (Hic totum caueæ cōſeſſum)in libris aliquot antiquiſſimis conſenſum habetur.(Si primi ſalio redduntur honores)in exemplarib.pleriſq.veteribus,leggere eſt,Reddantur, Ne liceat caſum miſerari inſōtis amici in libris omnibus antiquis quotquot legi Caſus,habetur,Quorum nonnulli uerbum etiam alterius figuræ,quippe Miſereri ponunt.(Getulis.)Scribēdū Gętuli,cū diphthōgho, æ,ut alibi oſtenſum,(Et clypeū efferri iuſſit Didymaonis artes)In antiquiſſimis aliquot libris.Offerri eſt. Sunt etiam libros.in quib.Didymæ onis media per æ,diphth.notatū ſit.Illud ſilentio minime prætereundum eſt,quod in Ro.li.Artē.vnitatis numero hoc eſt opus legitur. Quam electionem etiam in aliquot alijs manuſcriptis,obſeruaui.

GOEL. RHODIG.

QVINTILIANVS lib.xi.ita ſcribit tranſire in diuerſa ſub ſellia.parū uerecundū ē, nam & Caſſius Seuerus urbane aduerſus hoc facientes lineam ꝓpoſcit.Quid ſit hac parte linea uideri ambiguum,ſcio.Ego longurium accipio,ſic n. lōgiores perticas,aut robuſtiors ligna, quæ in ſtabulo equa inter ponuntur,ne cōſurgant in pugnam,aut ſe mutuo ferāt, uppellari obſeruauimus.Varro in Rei.ruſt.li. ii.itaq.in ſtabulis,& humore prohibere oportet humū,clauſa hēre hoſtia & feneſtras,& inter ſingulas equas a præſepib.intericere lōgurios q eas diſcernant,ne inter ſe pugnare poſſint.Meminit & longuriorū libro primo,in ſeptorum ratione,Sepes,inqt,ſit,palis ſtatutis crebris,ac uirgultis implicitis aut perforatis & perforamina traiectis lōgurijs ferreis binis aut ternis Cæſar Cōm.4 Hæc directa materia iniecta contexebantur.(Lōgurios & ramicesdici,obſeruatū apud Col.eſt li.x.quia in parte,vacerras item clatrorū genus interpretatur,Ser.Aen.5.vbi in ludorum celebratione Virg.ait.

Signoque repente.
Corripiunt ſpatia audito,limenq.relinquunt.

Regulam interpretatur,quod dixit poeta limen,aut ſignū de creta factum,Ex cuius uerbis facile percipi licet,cur in ludis ab eruditis perſæpe linea nuncupetur alba, quam ſignificaſſe Martialis uideri poteſt illis uerſib.lib.8.

Omnis habet ſua dona dies,nec linea diues
Ceſſat,& in populum multa rapina cadit.

Sed & Ouidius primo De arte,circenſia, attingens ſpectacula,currentium equorum.

Et bene te cogit,ſi nolit,linea iungi.
Quæ tibi tangenda eſt lege puella loci.

Etiam ſi modo longum ſedendi ordinem nonnulli interpretantur.ſicut & illud in Amoribus:

Quia fruſtra refugis?cogit nos linea iungi.

Porro,ut in carceribus uiſebatur linea,ſic & i meta.ubi uictibus proponebatur pręmia,ut Pindaricus tradit interpres.

Poſt ubi confecti curſus,& dona peregit;
Nunc ſicui uirtus,animusq.in pectore præſens
Adſit,& euinctis attollat brachia palmis,
Sic ait,& geminum pugnæ proponit honorem,
Victori Velatum auro,vittisq. iuuencum,
Friſem,atq.inſignem galeam,ſolatia uicto.
Nec mora continuo vaſtis cum uiribus effert
Ora Dares,magnoq.virum ſe murmure tollit.
Solus qui Pariden ſolitus contendere contra:
Idemq.ad tumulū, quo maximus occubat Hector
Victorem Butem immani corpore,qui ſe
Bebrycia ueniens Amyci de gente ferebat:
Perculit, & fulua moribundum extendit arena
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit
Oſtenditq.humeros latos,alternaq;iactat
Brachia protendens,& uerberat ictibus auras.
Quæritur huic alius,nec quiſq̄ ex agmine tanto
Audet adire virum.manib,que inducere cæſtus
Ergo alacris,cunctosq. putans excedere pugna
Aeneæ ſtetit ante pedes.nec plura moratus,
Tum læua taurum cornu tenet,atque ita fatur
DAR.Nate dea ſi nemo audet ſe credere pugnæ
Quæ finis ſtandi?quo me decet uſque teneri?
Duce dona iube.POE.Cuncti ſimul ore fremebāt,
Dardanidæ,reddiq. viro promiſſa iubebant.

SERV. Præſens) Fortis, ac ſi diceret, ſi adhuc quis plenus animi.(Velatum) Coronatam.(Auro) Autem quia ſolent habere]animas quaſdam, ut, Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum.[Virum ſe murmure tollit] Cum ſuffragio plurimorum.] Solus qui Paridens ſolitus contendere contra]Multi hoc a poeta uolunt dici melius tamen uerba ſunt populi, unde & uirum ſe murmure tollit. (Pariden.] Venit ab eo ꝙ eſt Paris, Paridis, uel Paridos. Quod autem legimus Parin creat urbe paterna, uenit. ἀπὸ τοῦ πάρις, τοῦ πάριος τῷ πάρι, τὸν πάριν, uolunt ſi proprium ſit in dos exire genitiuum, ſi appellatiuum, in os. Sane hic Paris ſecundum Troica Neronis fortiſſimus fuit,adeo ut in Troia agonali certamine ſuperaret omnes. ipſum & Hectorem qui cum iratus in eum ſtringeret gladiū dixit eſſe germanum, quod altis crepudijs probauit,qui habitu ruſtici adhuc latebat. Hos autem ludos transfert, Virgilius ad Hectoris tumulum, qui ſunt facti cum ludi funebres celebrarentur cadaueri Hectoris ab Achille occiſi. (Amyci ď gēte ferebat) Amycus filius Neptuni fuit.& nimphæ Melies, quia a Polluce uictus eſt Pyſtali certamine. Bebrycia autē ipſa eſt Bithynia. Saluſt.igitur introrſus prima Aſiæ Bithynia eſt, multis antea nominib.appellata. Ipſa.n.eſt maior Phrygia.(Moribundū)Morienti ſimilē.(Talis(Qualem multitudo loquebatur.(Oſtendit)Melius dixiſſet Oſtentabat.(Alacris)Cum acer ubique dicat.alacer tamē non dicit, licet inde naſcatur. Vitat.n.confuſionem, Vnde vtrunq non vult dicere.Nam alacer nuſquam, & iterum actis nuſquam dixit. Inde eſt, quod etiam Papinius ſupprimit genus, quia dubitatur. (Si nemo audet) ὅρος ζητήσεως Argumētatur enim ſe omnes uiciſſe, ex eo ꝙ ad reſtamen nullus accedit.(Reddi)Quaſi debita promiſſa,quia ait, Victori uelatum auro vittisq. iuuentum.

POST ubi &c.)conſtituit A S C. tertiu certamina pugilū, uidelicet cæſtibus concertare uolētium, in quo certamine, Dares iunior, ub Eotello ſeniore diuina fretro uirtute, deuincit, ad quam rē D. Hieronymus

pulchre alludit in epiſt. ad D. Auguſtinum. Don. aũt, uel mutilus eſt, uel pauca dicit. Ea aũt ſunt. (Putans) Iam ex hoc ſignificat emerſorum alium qui uincat. (Cuncti) ut pro uicto ts ab omnib. haberi uſtẽdatur, & ſimul eſt teſtimoniũ ſuorũ meritorum. Hæc ille. Ordo eſt. Poſt. i. poſtea, ubi. i. quando, curſus ſunt confecti, i. cõſumati, & Aeneas peregit dona. Nisi ait ſic, Sicut. i. alieni, uirtus, & animus præſens. i. pręſtans, & cito exiſtens, in operationem, ſup. eſt, in pectore, adſit. i. præſto & præſens ſit, & attollat. i. erigat brachia, palmis. i. manibus, euinctis. i. expreſſe, & extra manicae uinctis. ſ. cæſtib. Aeneas in quam ait ſic & proponit geminum. i. duplicẽ honorẽ, hoc eſt præmium honorificũ, pugnę. i. certaminis, ſed ꝓprię pugnæ, quia præcipua, pugnis ſit Victori, ſup. ꝓponit iuuencum, uelatum auro. i. laminis aureis, aut auratis cornib. ſed magnifice dixit, uelatum auro, & uittis. ſ. roſaseis, hoc eſt ſertis, caput cingentib. quod munus uictuti cõpetit, quia bos firmiter figit pedem, & aduerſarium contendit proſternere, & proponit uicto, enſem, atq; galeam inſignem, ſolatia. i. quæ habeat pro ſolatio, quia ſcit durum eſſe cõcertationẽ galeam aũt dat, ad tutamen capitis, quod uicto concutiendũ uerosimile eſt, enſem uero, ut ſi tali pugnæ ſe committere poſt illa non audeat, gladiatoriam exerceat. Nec mora, ſup. fit, cum. i. qñ, Dares effert ora uaſtus. i. ualde amplis uirib. Vel, nec mora. & Dares effert ora cum uaſtis uirib. ſ. illis con commitauit bus & tollit. i. erigit ſe, cum magno murmuro, uirum. i. uirorum, præcipue Troianorum. Dares, inquit, qui ſolus, ſolitus ſup. erat, contendere contra Pariden, a quo & Hectorem uictum dicunt, & ita ab eo agnitum fratrem, cum inter paſtores latuiſſet, qui idem perculit, i. percuſſit ad tumulum, quo Hector maximus. ſ. bellatorum, occubat. i. ſepultus iacet, Butem uictorem. ſ. aliorum, corpore immani. i. habẽtẽ corpus immane, hoc eſt tam magnum, quod iu humanũ, & terribile uiſum fuerit, qui. ſ. Butes, ueniens. i. ortus, de gente Bebrycia, i. Bithyniana, Amyci, illius Bithyniæ regis, qui exorb. aduenas ĩ nemore Bebrycio adortos necabat, ferebat. i. extollebat ſe, (De amyco, & Bute. in fine huius lectionis uidebimus. De bet aũt proferri quã proprium eſt media breui) & qui. ſ. dares extendit ſ. Buten, moribundum. i. frequenti mortis agone. latorantem, arena, fulua, in qua. ſ. concertabant dares talis, i. tali gloria elatus, tollit prima prælia. i. primus prælia, turus, caput altum. i. erectum, & oſtendit humeros latos, portẽdẽs. i. longe extendẽs, brachia, ſu. ſua, iactabat, ſu. ea alterna. i. viciſſim, nunc hoc nũc illud, & verberat auras ictibus. ſ. inanib. ad oſtentationem, & ut ceteris terrorem incuteret alius, i. cõpugil alter, quæritur huic. i. contra hũc, nec quiſquam ex tanto agmine audet adire uirũ, & inducere manib. cęſtus. i. armaturas, quibus illũ cædat, ergo ipſe alacris. i. lætus, & exultans (Terent. etiam, alacris, in maſculino poſuit, quamuis a recentioribus, alacer, reperiatur, quod non vĩ ab acer, deductum, quia acer primam producit, alacer, penultimam corripit) & putans excedere cunctos pugna. i. arte, & uirtute pugilum, ſtetit ante pedes Aeneæ, nec moratus. i. & nõ expectans plura, tenet tamen. i. deinde, taurum. i. iuuencũ, auratis cornibus læua. i. ſiniſtra manu, cornu. i. per cornu, atq; fatur ita. O nate dea. ſ. Venere, ſi nemo audet credere i. cõmittere pugnæ ſe, quæ finis. i. quæ expectatio, aut quis modus. ſup. eſt ſtandi. i. quandiu, aut cur, hic ſtamus ocioſi quoſq; (eſt. n. tmeſis. i. in ſectio) decet me teneri. ſ. ſuſpenſum, aut immoratũ iube ducere. i. abducere, dona. ſ. taurũ, & cuncti dardanidæ fremebant ſimul. i. pariter eõ illo ore, alij habẽt, ſimili ore. i. ſimili ſermone, ſeu oratione, & iubebant. i. uolebãnt aut iubebant, non Aeneæ, ſed cuſtodibus iuuenci, ꝓmiſſa. ſ. pmia reddi uiro. i. daretis, qui cũ nemo congredi auderet: Laud. de Amyco & Bute dicit ſic Amyci, Bebrycium rex: Bebrycia. n. Bithymia eſt. Solinus, Bithyniam Ponti exordio i Traciam ab oriente tangit, prius. Bebrycia, inde: Mygdonia poſtremo a rege Bithyno dicta Hic adtenis in nemore Bebrycio inſidiabat. & cæſtib. interficiebat. Ergo cũ pollux, qui illuc cũ Argonautis acceſſerat, ab eodem prouocaret, uicit eum, & interfecit, de hoc Plin. in eodem tractatu, Portus Amyci eſt Bebryciæ rege interfecto clarus. Eius tumulus lauro tegitur, q̃ inſanam uocant, quoniam ſi quid ex ea decerptum manibus referatur, iurgia fiũt, donec abijciat, hæc de Amyco. Butes vero occiſo patre Amyco, Drepanũ confugit in Siciliam, & a Lycaſte nobili meretrice, ob pulchritudinem adamatus eſt, ex eaque Erycem ſuſtulit. Hæc mulier ob admirabilẽ formam. Venus dicta ab incolis eſt. Quapp Eryx, filius Veneris eſt putatus.

VARIA LECT.

1. Q V O maximus occupat Hector) In ueruſtis aliquot exẽplaribus, Accubat, habetur (Perculit: & fulua moribundũ extendit arena) Antiquus admodum liber, Percutit, legit. (Ergo alacris, cunctoſq; putans excedere pugna) In Ro. lib. & in Lõgobardico, Palma, nõ pugna, legitur, quod ualde placet. (Quo me decet uſque teneri) In Med. & ueterib. quibuſdam alijs libris, Morari, legitur.

SERV. HIC grauis (Tũc grauis autem ætate uel obiurgatione. Caſtigat) In crepat, obiurgat]. Toro conſederat herbę] Verbum de verbo. Nam torus a toris dictus eſt herbis] Fruſtra] Ordo eſt. Tanta ne dona tã patiens ſines tolli fruſtra? Sane ſciẽdũ hũc ſcdm Iginũ, qui de famulis Troianis ſcripſit, vnũ Troianorum fuiſſe de quo Virg. mutat hiſtoriã [Nobis Deus ille magiſter] nobis nõ vacat, vt, Qui mihi accubantes, ſed ꝓ oĩ ẽpoſitum, uitandi homæoteleutõ cauſa. [Ille ſub hęc] ſut ſtatim, aut poſt hæc. [Sed. n. gelidus tardãte ſenecta Sanguis hebet] aliud pendet ex alio, quare hebet q̃a gelidus ẽ, quare gelidus quia ſenex, [Effœte] Exhauſtę, & eſt tranſlatio a mulieribus quas frequens partus debiles reddit. [Improbus iſte] Qui ſine certamine poſtulat pręmiũ [Illa iuuenta] aut magna, aut quæ quondam fuerat. [Nec dona moror] Expecto, Hic. n. ſẽſus tam ſuperiorib. quam ſequẽtib. cõgruit, etenim ſupra ait ſe nõ præmij cauſa dimicare, ſed gloriæ, & paulo poſt bo-

Hic grauis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ.
ACES. Entelle, heroum quõdã fortiſſime fruſtra;
Tanta nec tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille magiſter
Nequidquã memoratus Eryx? ubi fama p omnẽ
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc. AE. Nõ laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu, ſed. n. gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentq effœtæ in corpore uires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaq. improb. iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa iuuenta:
Haud eqdem precio inductus, pulchroq. iuuenco,
Veniſſem: nec dona moror. PO. Sic deinde locutus
In medium geminos immani pondere cæſtus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroq. intendere brachia tergo
Obſtupuere animi. tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroq. rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeq. recuſat
Magnanimuſq. Anchiſiados, & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina uerſat
Tum ſenior tales referebat pectore uoces:
ENT. Quid ſiquis cæſtus ipſius, & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemq. hoc ipſe in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat

nẽ uictor interemit [Immane pondere] Immanis ponderis, more ſuo, ut, Hamis auro qui trilicẽ. [Quibus acer] Quorum inſtructu. [Ferre manu] Contẽdere. Nam utraque manus armatur. [Intendere brachia tergo] Ligate, ut, Intenditque locũ ſertis. [Animi tantorum, Hoc eſt uirorum fortium Vnde addit, Ante omnes ſtupet ipſe Dares Stultum eſt autem ſentire tantorum boũ, cum ſeptem dixerit.] Lõge] Valde, ut, Tyberinaque longe Oſtia. [Verſat] Conſiderat, ut Sal. Exercitum vertere. (Senior) ſecũdũ Varionẽ Iunior, & ſenior comparatiui ſunt per diminutionẽ. Hinc eſt, Iam ſenior, ſed cruda Deo viridique ſenectus, Additum enim hoc eſt ad exprimendum quid ſit ſenior. Item Ouid. Inter iuuenemque ſenemque. Et re uera non conuenit hunc ſatis ſenem accipi, q̃ & uincere põt, & uno ictu taurum necare, Ergo ſenior, non ſatis ſenex, ſicut iunior, non ſatis iuuenis, intra iuuenẽ, ſicut pauperior, intra pauperem, dicit autem hoc Varro in libris ad Cice. (Cæſtus, & ar.) ἐν δὲ ἐοῖς ...

arma

Sanguine cernis adhuc,ſparſoq. infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit:his ego ſueius.
Dum melior uires ſanguis dabat,æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc iotius arma recuſat,
Idq. pio ſedet Aeneæ probat auctor Aceſtes:
Aequemus pugnas: Erycis tibi terga remitto,
Bolue metus,& tu Troianos exue cæſtus.
Hæc fatus,duplicem ex humeris reiecit amictum:
Et magnus membrorum artus.magna oſſa lacertoſq.
Exuit,atque ingens media conſiſtit arena
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit equos:
Et paribus palmas amborum innexuit armis
Condidit indigitos extemplo artectus vterq.
Branchiaq. ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere cerio longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentq. manus manibus, pugnamq. laceſſunt
Ille pedum melior motu,fretuſq. iuuenta.
Hic membris,& mole valens:ſed tarda trement.
Genua labant, vaſtos quatit ager anhelitus artus
Multa viri nequidquam inter ſe vulnere iactant.
Multa cauo lateri ingeminant,& pectore vaſtos
Dant ſonitus.erratq. aures,& tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ
Stat grauis Entellus.niſuq. immotus eodem,
Corpore tela modo,atq. oculis vigilan tibus exit,
Ille,velut celſum oppugnat qui mollibus vrbem
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis
Nunc hos,nunc illos additus. omnemq́. pererrat
Arte locum,& varijs aſſultibus irritus vrget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus,& alte
Extullit,ille ictum venientem a vertice velox
Præuidit,cæleriq. elapſas corpore ceſſit.
Entellus vires,in ventum effundit vltro
Ipſe grauit,grauiterq. ad terram pondere vaſto
Concidit,ut quondam caua concidij,aut Eyrmantho
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus,
Conſurgunt ſtudijs Teucri,& Tinacria pubes,
It clamor cœlo primuſqx accurrit Aceſtes;
Aequæuumq. ab humo miſerans attollit amicum.
At non Tardatus caſu,neque territus heros
Acrior ad pugnam redit,& vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires,& conſcia virtus.
Præcipitemq. Daren ardens agit æquore toto&
Nunc dextra ingeminans ictus,nunc ille ſiniſtra,
Nec mora, nec requies quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant.ſic deſis ictibus heros
Creber vtraq. manu pulſat,verſatq. Dareta.

arma.i.cæſtus. (Triſtĕq. hoc ipſo in littore pugnam) Aut in quo magiſter occiſus ē, aut in triſti littore. i.in fœcundo. Varro.n. dicit ſub Eryce monte eſſe infæcundum, campum fere in tribus iugerib in quo Eryx & Hercules dimicauerūt. (Hæc germanus) Germanus eſt ſcđm Varronem in libijs de gradib.de eadem genitrice manās, nō (vt multi dñt) de eodem germine, quos ille tantū fratres uocat, ſcđm quē bene nunc Erycem Butæ & Veneris filium, Aeneæ dicit fuiſſe germanum (Sanguine cernis adhuc) Non Herculis quippe victoris, ſed Erycis, quæ infecerat ſe tegendo (Aemula) Necdum aduerſa virtuti. (Germinis) Duob. (Auctor Aceſtes) Huius certaminis, ſcilicet (Aequemus pugnas(.i.arma, a ſequenti ꝙ procedit. (Tibi) Pro te, ut. Tibi, deſerit. Heſperus Oetam. (Exue) Proijce ſolue. (Duplicem amictum).i. Abollam, quæ duplex eſt, ſicut chlamys. Hora. Contra quem duplici panno patientia velat. (Conſtitit) Hic diſtinguendū propter vitium, ut ſit anectus indigitos. Eſt aūt hic totus locus de Apollonio tranſlatus (Pugnamque laceſſunt) Prouocant potius quam gerunt) Mēbris,& mole) Mole membrorum, ut, Molemque, & mōtes. (Genua labant) proceleuſmaticus eſt, quem ut ſupra diximus ſic ſemper ponit, ut cogi poſſit in dactylum, ut, Genua labāt. Arietat in portas (Nequidquam) Non profutura victoriæ Vulnera iactant) ictus (Tela) ictus (Exit) vitat, declinat. Vnde de Tarcōte. Et nim viribus exit, & hoc verbo bis vſus eſt tm̄ (Qui mollib. urbem) amphibolia eſt aut celſam morib. aut quæ molib. oppugnatur. (Sedet circū caſtella) Tmeſis eſt. Circum ſedet (Oſtendit dextrā) aut fiducia virtutis eſt oſtēdere quod minuatur, aut certe prouectus ætatis oſtenditur, qui cum ex improuiſo ferire non ſuijt. (velox) velociter, nomen pro aduerbio. (Vltro) Econtrario, ille enim cadere debuerat. (Grauius, grauiterq.) figura a ſimilitudine. (Caua pinus) bene reſpexit ad ætatem. (Erymantho) Erymanthus mōs Arcadiæ eſt (Ida in magna) modo nūc teiræ ſed Phyrgiæ propter pinus (Cōſurgunt ſtudijs) in ſtudia (Præcipitemq Daren) celerem, vt, Præcipites vigilate viri. Nunc ille ſiniſtra) ille vacat, additum, pp metrum. De ipſo.n.dicitur, ut creber utraq. manu pulſat, verſatq. Dareta (Quam multa grandine, nimbi) Hypallage nam debuit dicere, Quam multo nimbo grando præcipitatur. (Verſatq. Dareta) Dares Daretis vnde eſt. Dareta, & Dares Daretis, vnde eſt Daren, ſicut Chremes, & Chremis, & Chretis.

Hic grauis Entellum. &c. (Docet quomodo Entellus ſenior ASC. ab Aceſte.in pugnam, ad reprimendam Darectis iactantiā excitatus cæſtus immenſi pōderis, protulit, quos Dares ſtupefactus recuſauit, quo facto docet egregie poeta, iactantia fere

ruborem ſequi, hömineſque in dies imbecilliores naſci, vt & Neſtor Homericus atteſtatur, vende & Iuuen. Terra malos homines nunc educat, atque puſillos (Donati verba ſūt hæc (Entelle) Hæc obiurgatio non iniurioſa, cui ſit admixta laus. (Fruſtra, Tanta netum patiens) ſingula verba cū pondere pronuncianda. Fruſtra, ideſt ſine laboris merito. Tanta tam precioſa, tam pulchra, ſine gloria vincendi tolli dona patieris. Eſt aūt ſententia, quoniā in ſuperiorib. ille dixerat, ſi nemo audet videberis tu etiam timuiſſe. Sic Donat. Ordo eſt. Aceſtes grauis.i. maturus. & ſeuerus, ac magnæ auctoritatis vir, caſtigat hic,i. ex hoc Daretis dicto Entellum, pugilem illum præſtātem, ſed ſeniorem dictis.i. ſermone ſequēti, ut,i. ſecūdū qđ cōſederat.i. ſimul ſederat, proximus, ſup in toto, herbæ viridāte.i.vireſcente. O Entelle fortiſſime quōdam herouū, fruſtra.i.in vanum ſi nūc fortis non es, ne.i.an, tu patiens, i.puſillanimus, ſines.i.permittes, tanta dona.i.præmia, tolli ideſt auferri, uel abduci, nullo certamine.ſ.commiſſo? vbi.ſ. eſt, nunc ille,ſ.inclytus, & notiſſimus Deus, magiſter nobis, i.qui fuerat nobis magiſter.ſ. Eryx, filius Butæ,& Veneris aut Lycaſtes meretricis. p Veneræ habitę, memorās.i.nominatus, ad eitens? nequidquam .i.fruſtra, ſi nulla eius, an diſcipulis derelicta eſt per.t a vb, i.eſt fama memorata, per omnē Trinacriā.i. Sicliā & vbi.ſ. ſunt illa.i.nouiſſima ſpolia pēdentia tuis tectis? Quęres forte, qūo quærat, vbi ſint cum dicat, ubi ſint, qua in tectis? Sed non ideo quærit, quod neſciat vbi ſint, ſed, ut quaſi immemorem priſtinæ virtutis commoneat, & ad conſimilem inſtiget, ac ſi dicat, cur nunc non apparet in te priſtina illa uirtus tua? Ille.ſ. Entellus, ſup. Inquit ſub.i.poſt hęc. Amor laudis non ceſſit, ſup. pulſus, metu, nec gloria ceſſit.ſ.e pectore meo pulſa metu, ſed enim, i. ſed certe ſanguis gelidus, i. infrigidatus, habet.i.torpeſcit, ſenecta, i. ſenili ætate tardante. i.tardū faciente, & vires effœtæ i.oēm fœturam enixę, hoc eſt quæ nullā uim retinuerunt, nimiū exhauſtæ frigent in corpe ſi illa iuuenta, quæ fuerat mihi quondā, quaque.i. & qua, iſte improbus i.improbandus, propter iactantiā .ſ. Dares. exultat fidens.i.cōfidens, ſi inquit, illa foret mihi nunc, equidē i. ego certe, veniſſem ſ.in certamē, ſed haud.i.non, inductus precio, nec tunc eo pulchro, i. quantum uis pulchro (Et ita non vituperat præmiū, ſed ſignificat ſe non tam præmij, quā ludis, cupidum, reſpondens ad illud. Tanta ne, tam paties nullo certamine tolli Dona ſines?) vnde addit, nec moror, i. expecto dona: ſed, ſup. laudem, quod non uerbis, nec videatur in ſe admittere iactantiā, quam in alio vituperauit, ſed factis indicat, vbi ipſe locutus, ſic proiecit, deinde in mediū geminos.i.binos, &

æqualis magnitudinis,cæſtus.i.armaturas manuum,immani
.i.Valde magno,& ꝑter hominum morem pondere i. pódero
ſitate, & mole ,quibus.ſ.ceſtibus.Erya , filius ille Veneris(vt
dixi)habitus,acer.i.ſtrenuus,ſuetus ſupp. erat, ferre manū in
prælia.i.pugnam,& intendere i.ligare brachia. i.lacertos, du
ro tergo.i.tergore indurato,animi.ſ.ſpectantium, obſtupuere
.ſ.pondus cæſtum, quia ſeptem ingentia terga boū tantorū.i.
ingentiū,aut tam magnorū, ut tergora videbant', rigebant.i.
rigida, & implicata ſtabant, plumbo, & ferro inſuto.i .qđ in-
tos conſutum erat.Ipſe Dares ſtuper ante omnes.i. pręcipue ,
quia res cum tangebat,& recuſat.i.refutat,longe.i.multū , qa
dixit,excedere iuſtam menſuram,iuſtūq. pódus,& Anchiſia-
des.i.Anchiſæ filius Aeneas(pp metrum dixit Anchiſiades ꝓ
Anchiſides)magnanimus,i.magni animi, & magnarū viriū,
verſat i.frequenter vertit,& iactat huc,illuc.i. in diuerſas par-
tes pondus,& ipſa immenſa volumina vinclorū , ꝓ vinculo-
rū,quib.ſ.brachia,& manus,vincirentur.Tū.i .deinde ſenior,
ſ.Entellus,referebat pectore,i. ex alto ſtomacho tales voces,
Quid ſup.diceret,ſi qs vidiſſet cæſtus,& ꝓ,i.arma, aut,cæſtus
& arma reliqua ipſius Herculis,q Erycē vicit,& occidit q.d.
longe nimirum maiora,& præſtantiora erant victoris, quam
victi.& ſi vidiſſet pugnam triſtem.i.cruentā, in qua Erya oc-
cubuit,in hoc ipſo littore.i. quę hic inter Herculē,& erycē cō
miſſa eſt,tu cernis.ſ.arma hæc,infecta adhuc ſanguine,& ce-
rebro,ſ.Eryci ſparſo,ſed,ſup.Erya, ſtetit his.ſ.cæſtus,quos re-
cuſat Dares,cōtra magnū Alcidē.i. Herculē , de genere Alcei,
& ego ſuetus,ſup.ſum,his.ſ.cæſtus pugnare, tūc,ſ.dū ſāguis
melior i.vegetior,& fortior,dabat vires, necdū.i. & dū nōdū
ſenectus æmula.i.inimica, & perſecutrix uitæ noſtræ nōdum
ſparſa noſtris tpib.geminis. i. ambobus , hoc eſt illis capitis
noſtris partibus,aut toto capite, accipiēdo a parte totū,cane
bat.i.canos faciebat, ſed ſi Dares Troius.i.Troianus (& hoc
aut inuidioſe dicit,quaſi minores,& imbecilliores ſint Troia
ni,q̄ Siculi,aut ſignificat iō recuſare , quia ſua cuiq; genti ar-
ma ſunt,& quib.ſueti ſumus ijs præſtamus)recuſat hæc nr̄a.i.
noſtratia,q.d.Sicilienſia arma,& id ſedet i.placet pio Aeneæ,
& Aceſtes auctor.ſ. pugnæ meæ,qui inſtigauit , probat,ideſt
approbat,æquemus. i. æquales faciamus pugnas.i. cæſtes,ſeu
inſtrā pugnādi,o Dares,ſolue metus , ego remitto tibi terga.i.
tergora boū,plūbo,& ferro inſulto,Erycis.i.quib.Eryx contra
Herculē ſteterat,& tu, caue cæſtus Troianos.i,quib. nos Tro
iani fueri eſtis,quia cōmodnm eſt,conſuetis inniti armis,li-
cet ergo maioribus,uti poſſet Entellus , vult tamē ut neuter ,
conſueta habeat arma. Et ideo dixit,equemus pugnas.i.arma
ſecundum Seruiū)quæ ſunt inſtrā pugnandi. (Hæc fatus) Re-
citat quo modo parib.armis armati, in pugnam deſcēderint,
& qua uterq; arte,ac ui contenderit donec Entellus à Darete
illuſus,ictu proprio in aerē diffuſo cecidit,qui leuatus, acrior
in pugnam redijt,ut ſequentia indicabunt. Adhuc aūt locum
dicit Donatus(quod quidem compererim) nihil Ordo igitur
eſt.Entellus,ſup.fatus.i.locutus,hæc quę.ſ. ꝑmiſſa ſunt reiecit
ex humeris , amictum duplicē.i.abollam , & exuit.i.denuda-
uit,magnos artus membrorū & magna oſſa,& lacertos. ſup.
magnos,atq; ipſe ingens,cōſiſtit.i.firmiter,ſtat,in media are
na,tum.i.deinde pater,ſ.Aeneas,ſatus.i.procreatus,Anchiſa,
ex Venere.ſ.retulit.i.in medium tulit,cæſtus, æquos.i. ęqua-
lis ponderis,& innexuit.i.uinxit,palmas,Ambrorum.ſ.Daretis
& Entellis,armis parib.i.conformib. Vterq. conſtitit extēplo.
i.illico,arrectus in digitos,iſ. pedum , quo altior fieret, ſed &
manus,more luctaturorum,erigere potuerunt(Quintilianus
docet,rē depingi,& oculis mentis,quaſi in ſpectaculo,exhibe
ri ſumptus eſt aūt (vt Seruius inquit locum ex Apollonio) &
uterque interritus,i.non territus,extulit brachia ad auras ſu-
peras,Abduxere.ſ.ambo,retro i.reorſum,longe ab ictu capita
.ſ.ſua,ardua.i.erecta,& ſublimia.& immiſcēt manus manib.
& laceſſunt.i.prouocant ſic tauri , immiſcēdo cornua cornib.
pugnā.ſ.futuram,ille.ſ.Dares,laceſſit,ſup.exiſtens melior,mo
tu.i.agilitate pedum,fretus i.confiſus,& adiutus,iuuenta.i.iu
uenili ætate,hic.i.Entellus,ſup.laceſſit pugnam,valēs.i. præ-
ſtans membris,& mole. i.mole membrorū, ſed genua tarda.i.
tardata ſenio,labant.i.titubant,labanti ſimilia,ipſi trement.ſ.
ſenio,non timore, Anhelitus æger.i.moleſte editus, quatit.i.
cōcutit,artus vaſtos.i.membra ſpatioſa,& magna,& uiri , ipſi
viriliter concertantes,iactant.i.expendunt, & inijciūt, ne qd-
quā.i.fruſtra,qa neuter proſterni,nec vinci potuit, multa vul
nera.i.ictus,aut iactus.nam vulnera ne quidquam non ſiant,

& ingeminant.i.frequentāt multa ſ.vulnera.i.multos ictus la
teri cauo.i. per latus brachijs detectū , & dant vaſtos ſonitus ,
pectore.i.ac pectus,& manus errat. i.uagatur.i.incerte ꝑcutien
do crebra.i.crebro,circum aures,& tpa, i. iūcturas capitis , &
malę,i.maxillæ,potius quā hami.i.armorū, crepitant.i. crepi
tum faciunt,ſub vulnere duro,i.ictu forti.Entellus ſtat grauis
.i.grauiter aut exiſtens grauis,q̄,pro.i.immotus eodem , niſu.
i.conatu,ſiue agitatione mēbrorū,& exit.i.vitat,mō. i. ſolum
modo corpore,& oculis vigilātib.i.proſpicientib.tela.i.ictus,
longe,vēnientes,qꝫ grauius, lædunt ille.ſ. Dares , pererrat.i.
circumuagatur,arte,i.artificioſe,omnem locū,& irritus.i. fru-
ſtratus,a primo conatu,vrget varijs aſſultibus,uelut.i. ſicut, is
q̄ oppugnat vrbē celſam.i.ſublimē, morib.i. magnis ſtructu-
ris murorū,aut q̄ oppugnat molib i. magnis machinamentis
vrbem celſam,aut qui circūſedet,ſub.i.in armis,caſtella mō-
tana.i.qui obſidet caſtella in montibus ſita,ſupp.facit,aut tē-
tat nunc hos additus,nunc illos ,& pererrat oēm locum,arte,
& irritus vrget uarijs aſſultibus Entellus inſurgens , ut deſup
incutiat .& oſtendit dextram,aut fiducia,aut ingenuitate,aut
ſenio procurante,& extulit alte. Ille velox.i.celer in oī,re præ
uidit ictum venientem à vertice.i.deſuper(aut præuidit velox
.i.velociter,vt Seruius vult)& ipſe elapſus corpe celeri.i. mul-
tum agi liceſſit.i.locū dedit dextræ,ita vt non pertingeretur,
Entellus effudit uires in ventum , quia nihil obſtaculi inuenit
& ipſe grauis cōcidit grauiter,ultro.i. inſuper, aut nullo alio
impellente,ad terram corpore vaſto. i. valde amplo,& magno
ſu.ſic concidit,vt.i.quēadmodū, pinus caua,i.uetuſtate exeſa
& carie corroſa concidit quondam.i.aliquādo,aut Erymātho
.i.illo monte Arcadiæ,aut in magna Ida.ſ.Phrygię,vbi multę
ſunt pinus,matri Deū ſacræ exiſtēs eruta.i.euulſa, radicitus.
i.ab radicibus vſq; Teucri,& pubes.i.multitudo pubeſcentiū,
Trinacria.i. Sicilien.conſurgunt ſtudijs.i ſtudioſus officijs.
Clamor it.i.diffunditur,cœlo.i. ad cælū uſq; datiuus localis ,
qui octauus caſus dr̄,& Aceſtes accurrit primus. i. præcipuus
aut primus,quia alij non audeāt manum apponere,ſed ſolum
modo acclamabant,& ipſe miſerans attollit amicū ęquæuum
.i.æqualis æui,ab humo.At.i.ſed heros.i.uir magnanimus, &
heroica virtute præditus.ſ Entellus, exiſtens non tardatus ne
que territus caſu,redit ad pugnam acrior.ſ.quam prius fuerat
& ita ſuſcitat.i.excitat,& procreat vim.i.robur. Tum.i. inſup.
pudor.i.erubeſcentia,& uirtus conſcia , quia ſciebat ſe contra
Darera poſſe ſtare .incendit.i.in opus exire facit, aut, iurēdit,
i.auget vires & ipſe ardens.i.excandeſcens ita, agit toto ęquo
re.i.per totam planiciem Darem.i. Daretē(nam utroq; modo
declinatur)præcipitem.i.præcipitanter fugientē,ingeminans
ictus nūc dextra,nunc ſiniſtra(ille,vacat)Nec mora, ſup.fit in
Entello,nec requies in Darete,aut in vtroq; quia heros.ſ.En-
tellus pulſat creber.i.crebro, vtraq.manu,& verſat Dareta ſic.
i.tā denſis ictib.quā multa grādine nimbi,i.nubes grādinoſę,
crepitant tecti s,i.ꝑ tecta dū grando decidit, Seruius vult hy-
pallagē eſſe,ut ſit pro eo qđ eſt Quā multo nimbo grando ꝓ-
cipitat', ſed mihi vr̄ citra hypallagē,cōformior ſimilitudo, vt
Entellus habeat ſimilitudinem cum nimbo , & ictus eius ſu-
per caput Daretis,decidentes cū grandine ſuper tectum crepi
tante.Non.n.opus eſt,ut multi ſint nimbi,dū multa eſt gran
do ꝑ tecta crepitans,Et ſicut cenſes proceleumaticū , eſſe ge-
nua labant,qui in dactylum cōtrahit',faciendo genua diſſylla
bū & magnos membrorū,&c.hypermeter eſt uerſus, ſed ſylla
baq.abundans a vocali ſequenti more Virgiliano abſumit'.

VARIA LECTIO.

PROXIMVS, vt uiridante toro conſederat herbæ] In
antiquis,Proximus ut uiridante toro cōſederat herba[Nō lau
dis amor,nec gloria ceſſit]In aliquot libris antiquis,Nec lau
dis amor,nec gloria. Sed in plurib.Non.[Sanguis habet]Non
placet,qđ in Romano libro legitur,Habet.[Si nunc foret illa
iuuenta,In Romano libro,iuuentas legitur . In aliquot alijs
Iuuentus,eſt.[Haud equidem precio inductus , pulchroq. iu-
uenco]In Mediceo per disiunctiuam,Pulchro ue,legunt.[Idq;
pro ſedet Aeneæ,probat auctor Aceſtes) In libris aliquot an-
tiquis vna plus dictione legitur, Sedet Aeneæ hoc probat au-
ctor . [Duplicem ex humeris reiecit amictum] In ueteribus
aliquot exemplaribus , Deiecit habetur . Plura tamen exem-
plaria uetuſta , Reiecit habent , (Magna oſſa , lacertoſque
Exuit]. In peruetere quodam libro ſententia non parū dima-

nu-

nuta,legere eſt, Magnoſq; lacertos Exuit,in aliquot alijs,Magna oſſa lacertos,abſq; particula copulatiua enclitica. Non prætéribo,quod in Actio Pont. Magna ora, lacertoſq; legitur (Pugnamque laceſſunt)Antiqui aliquot lib.Pugnas, numero multitudinis habent (Nunc hos, nunc illos aditus)In Romano lib. variato numero,legere eſt,Nunc illos,nũc hos aditus. (Vires in ventũ effudit)In antiquis aliquot,Effundit,præſentis temporis.(Radicibus,eruta pinus)In Romano libro, & aliquot alijs,Radicitus,aduerbium eſt. Sed Radicib.⁹ nomẽ longe plurium librorũ conſenſus,& vſitata loquendi figura libentius legit.(Primuſq; accurrit Aceſtes) In Oblongo libro perueteri,occurrit, legitur.ſed,Adcurrit, uel, Accurrit oĩno melius.(Ad pugnam redit,& vim ſuſcitat) Veteres plerique lib. Ac uim,legunt,quod magis placet.

SERV.} INfelix}Conſolatio eſt. Vnde non dicit imbellis,vt fortunæ uideatur eſſe quod victus eſt.(Dixitque)Vacat Que metri cauſa,& maluit periſſologiam facere,quam uti cõi ſyllaba, quæ frequens vitioſa eſt, vnde Horat. Nec tanta in metris uenia conceditur uti. Græci enim his vtuntur frequenter. Fidi æquales)Ho. φίλοι δ' ἀμφέσταν ἑταῖροι οἵ μιν ἄγον δι' ἀγῶνος ἐφελκόμενοι ποσὶν αἷμα παχὺ, πτύοντα κάρη βάλλοντ' ἑτέρωσε. (Vtroque) In vtranque partẽ. (Vocati accipiunt) Bene eorũ oſtendit pudorem,uel qa erãt occupati circum amicũ, dixit Vocati. (Cognoſcite Teucri) Habet rationem perſonarũ. quia uirtutem eius nouerãt Siculi (Effractoq; illiſit oſſa cerebro) Hypallage, fregit oſſa, & illiſit ĩ cerebrũ.(Humi bos) Peſſimus verſus in monoſyllabam definens (Meliorẽ)aptiorem.Nam aialem hoſtiã dat. (Ceſtus, artemq. repono,) Et arma depoſuit, & arti renunciauit i.catalyſim fecit (Ingentique manu (Manu) Magna multitudine, (Malũ) Malus, arbor nauis,generis maſculini. Hor. Nec malus celeri ſaucius Africo Et dictus eſt malus,uel qa het inſtar mali in ſũmitate,vel qa quaſi qbuſdã malis ligneis cingit, quorum volubilitate uel facilius eleuant.(Traiecto)extento,vnde tranſenna dr̃ extenſus funis. Saluſt. Machinato ſtrepitu trãſenna corona in caput imponebatur. (Quo) In quam, Nã ponit aduerbia.Pro nominib. vt,Genus vnde Latinum(Clamore ſecundo) Vt ſupra dixit Magnoq. uirum ſe murmure tollit.(Quem modo) Nuper, nam ut ſupra diximus, victor fuit duorũ Vrbanus vero dicit modo,propemodũ, pene. Nã ſecundus fuit. Alij victor uoti cõpos volũt , vt,Rapidisq. rotis inſiſtere victos. Optauerat .n.ne rediret extremus,vt,hoc vincite ciues. (Clariſſime frater Pandare) Notiſſime, qui fuit Lycaonis filius . Pãdarus aũt ſm Homerum, certamen Mineruę perſuaſione,ſingulare Menelai,& Paridis,cum in eo eſſet vt Paris vinceret,iacto telo , diremit, qd Menelaum vulneranit. (Iuſſus) A Minerua.(Subſedit Aceſtes)Remanſit, Nec. n. proferebatur ſors

Malu.

Trãſenna.

Tum pater Aeneas,procedere longius iras.
Et ſæuire animis Entellũ haud paſſus acerbis:
Sed finem impoſuit pugnæ, feſſumque Dareta
Eripuit,mulcens dictis,ac talia fatur.
AEN.Infelix,quæ tantæ animum dementia cepit?
Non vires alias,conuerſaq. numina ſentis?
Cede Deo,POE.Dixitq. & prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales,genua ægra trahentem,
Iactantemq. vtroque caput,craſſumq. cruorem
Ore reiectantem,mixtoſq. in ſanguine dentes,
Ducunt ad naues: galeamq. enſemq. vocati
Accipiunt,palmam Entello,taurumq. relinquunt:
Hic victor ſuperans animis, tauroq; ſuperbus.
AE.Nate Dea,voſq. hæc inquit,cognoſcite Teucri,
Et mihi quæ fuerint iuuenili in corpore uires,
Et qua ſeruetis reuocatum a morte Dareta,
POE.Dixit: & aduerſi contra ſtetit ora iuuenci:
Qui domum aſtabat pugnæ, duroſq. reducta
Librauit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus,effractoq. illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur,exanimisq. tremens procumbit humi bos,
Ille ſuper tales effudit pectore voces.
AE.Hanc tibi Eryx meliorẽ aĩam pro morte Daretis
Perſoluo: hic uictor ceſtus,artemq. repono.
POE.Protinus Aeneas celeri certare ſagitta
Inuitat,qui ſorte venit,& præmia ponit.
Ingentique manu malum de naue Sereſti
Erigit: & volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum malo ſuſpendit ab alto.
Conuenere viri: deiectamq. ærea ſortem
Accepit galea, & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hipocoontis.
Quem modo nauali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus ò clariſſime frater
Pandare,qui quondam iuſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achiuos.
Extremus,galeaq.ima ſubſedit Aceſtes,
Auſus,& ipſe manu iuuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incuruant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri,& depromunt tela pharetris,
Primaq. per cœlum neruo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ iuuenis volucres diuerberat auras,
Et venit,aduerſiq; infigitur arbore mali.
Intremuit malus,timuitque exterrita pennis
Ales,& ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens,pariterq. oculos,telumq. tetendit.
Aſt ipſam miſerandus auem contingere ferro
Non valuit; nodos, & vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos,atq. atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iandudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocauit.

quæ remanſerãt ſola, aut certe delituit. Vnde & ſubſeſſores vocant, q̃ occiſuri aliquẽ deliteſcũt. De quo verbo plenius dicturi ſumus illo uerſu Deuicta Aſia ſubſedit adulter (Flexos incuruãt) Mutatione vſus eſt. Nã curuos inflectunt debuit dicere.(Pro ſe qſq. uiri) Pro qualitate roboris ſui. (Diuerberat auras) Scindit (Arbore mali) Sic dixit, vt, Luſtrat Auentini mõtem. (Exterrita pennis.) Timorẽ ſuũ pennis ſignificans. Singula.n animalia habent ſigna quib. indicant ſuum timorem. Vnde ipſe de lupo, Caudamque remulcens, Subiecit pauitãtem vtero. Item de Cato, Tubatũque oculis. Hoĩum.n. timorẽ primi indicãt oculi(Oĩa plauſu:)alij pennarũ dñt, ſed melius eſt ſpectantiũ fauore. Illud.n.eſt incredibile. (Adducto arcu telum tẽdit(Hypallage eſt, nã abducitur telum . & arcus intenditur (Miſerãdus) Qui perfecta re difficiliore, victoria caruit. (Innexum pedem) Innexum pedem habẽs. (Tum Deinde,& eſt aduerbiũ ordinis. Nam tunc temporis eſt(Arcu contenta parato Tela tenens (Contento arcu tenens, parata (In vota, vocauit.) Nam apud Lycios colit, quaſi heros. (Nigra nube).i. alta, (Vitamque reliquit in aſtris) vnde ſumpſerat vitam, ut, Hinc hominum pecudũq. genus,uitæq. uolantum.Sane ſciendũ hunc totum locũ, ab Homero eſſe ſumptum. Vnde inanis eſt uituperatio Aeneæ, ꝙ ſuſpẽderit autem materna, Nã & res trãſlata ſimpliciter, & quæcũque ſuſpendiſſet auẽ in hanc incideret uituperationem.Nulla.n. auis caret conſecratione, quia ſingulæ aues numinibus ſunt conſecratæ. Quãquam Vrbanus dicat matrem citius potuiſſe placari.

TVM pater &c.) Commemorat quõ Aeneas litẽ diremit,utq. Entellus vir grauis, & diuina ope fretus, Dareti pepercit,ſed iuuencũ vno ictu mactauit,& dijs obtulit, atq; cæſtus depoſuit cũ gloria,nunquam amplius in pugnã eon ceſſurus. Don.autem dicit ſic. (Infelix) Quia audeas contra numina.eſt autem optima cõſolatio, cum oſtendat non illum ab homine, ſed a numine uinci. (Cede Deo) Errant ASC.

Iam vacuo lætam cœlo ſpeculatus,& alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aetijs; fixamque refert delapſa ſagittam.

qui putant Entellum, deũ ab Aenea vocari,ſed deum dicit. Fauens illi numen. [Aegra] Quibus paulo ante tãtopere valebat. [Capur Quod paulo ante in cœlum tollebat propter ſuperbiam.[Palmam taurumq. relinquũt]Exprimit quãto hæc cum dolore facerent.Hæc ille;Ordo eſt, Patet Aeneas haud.i.non paſſus,ſup.eſt tum iras.ſ.Entelli procedere lõgius .i.ad grauius malum & Entellum ſæuire.i.ferocire, acerbis.i. immitib.animis,ſed impoſuit pugnæ finẽ.dato.ſ. ſigno,& eripuit Dareta feſſum.ſ.curſu,& ictibus tolleratis,mulcẽs.i. mitigans,& conſolans dictis.i.verbis conſolatorijs,ac fat talia,ô infelix.i.miſer, hoc eſt miſeratione digne, cõtra quẽ diuinũ facit auxiliũ,q̃ tanta dementia cepit.i.inuaſit, aĩum.ſ. tuum? Non ſentis alias vires.ſ.quã humanas,aut ipſius Entelli,cede .i.da locum,deo.i.numini,quod nunc in Entello eſt, dixitque .i.ſimul dixit,& diremit.i.dirupit prælia voce.i.ſermone ſuo. at.i.ſed,æquales.i.coæui,eius,fidi.i.fideles,& fauentes,ducunt ad naues.i.extra conſpectũ populi,illũ.ſ.Dareta, trahentẽ genua ægra.i.ſaucia,& defatigata,& iactãtẽ.i.præ dolore, capur vtroque.i.in vtranq. partem, modo in dextrã, modo in ſiniſtram,& reiectantẽ ore.i.euomentem,cruorem,craſſum.i.globatum,& fere concretum,& dentes mixtos in ſanguine,& ipſi vocati.ſ.ab Aenea,ad recipiẽda ſolatia victo,accipiũt galea, & enſem,ſicut ſe daturũ promiſerat Aeneas, & relinquũt Entello palmam.i.victoriam,& taurum.i.p̃miũ,hic.i.hoc modo, Entellus victor ſuperans.i.exultans animis, & ſuperb. tauro (nam,ut Tacitus ait. Sapientib.cupido gloriæ nouiſſima exuitur)inquit,o nate Dea.i.o Aenea. & o vos Teucri.ſ.reliq̃,cognoſcite,& i.ſimul, q̃ vires fuerint mihi in corpore iuuenili. & a qua morte ſeruetis Dareta reuocatum,hoc eſt cognoſcere q̃d Dareta occidere potuiſſẽ,ſi voluiſſem, dixit.ſ. Entellus .i.finiuit orõnem,& ſtetit cõtra ora iuuenci aduerſi.i. ex aduerſo ſtantis.Qui,ſ.iuuencus aſtabat,domum.i.p̃miũ pugnæ, & Entellus librauit.i.librando incuſſit,cæſtus duros. i. plũbo oppletos,inter media cornua.ſ.iuuenci,& illiſit.i.illidẽdo intruſit cæſtus in oſſa,& hoc cerebro effracto.i.diſquiſo.aut hypallage eſt,p eo q̃d eſt illiſit in cerebrũ effracto oſſe.Bos ſternitur exanimis.i.mortuus,& procũbit humi.i.ſuper humum, tremens,ſ.p ſpiritus vitales p arterias exeuntes,ille,ſ. Entellus,ſuper effudit.i.inſuper effudit,aut effudit ſuper.ſ.bouem proſtratum tales voces.i.verba,votiua,& dedicatiua, ô Eryx, hic paret quod ſenſit numine Erycis iuuari)ego perſoluo tibi pro morte.i.loco mortis,quia ſuffeciſti uires, ut Dareta occidere potuiſſem,animam hanc.i.bouis meliorem.i.aptiorem, aut in cõtẽptũ Daretis dicit,quẽ iniquum ſentit hominem q dolo eius ceciderat, & ego victor repono i. ad perpetuam requiem pono,ceſtus,i.inſtrumẽta pugilũ, & arte.n.i. exercitiũ artificioſum,quod non amplius exercitatem ſe ſignificat.Et iõ, quia moris erat, ut qui aliq̃d genus vitæ cauerẽt, perpetuoq. derelinquerent,eius arma deo illi præfecto dicẽt,ut arma q̃b. monſtra domuerint Herculi,arma nautica Neptuno, puppas virgines Veneri,bullas prætextas,virilem togam ſumentes laribus,&c.ipſe Entellus Eryci dicat,& ad collu eius figit.[Protinus,&c.]Deſcribit quartum ludum arcualem, videlicet quẽ exercituri ſortiũtur loca,quatuor,p̃cipui quorũ primus Hypocoon ſagittam infixit malo,ad quẽ allegata erat columba. Secundus,Mneſtheus vincula quib.appẽſa erat rupit,ſed eam non cõtigit. Tertius,Eurytion,euolantem columbam in aere fixit. Quartus,Aceſtes,fraudatus,vice ſua, cum iam deiecta eſſet columba,ſagittã in aerẽ cõiecit,quæ protinus incẽſa eſt,quo portento lætus Aeneas ipſum peculiari honore affecit, ſummiſq. munerib.donauit,ut in proceſſu patebit.Quia vero Donat.nihil dignũ ſcitu affert.Ordo eſt,Aeneas inuitat protinus .i.ſtatim,peracto ceſtuali certamine,ſup.eos,qui uelint forte certare.i.cõtẽdere,ſagitta celeri.i. celeriter emittẽda, & ponit p̃mia,& erigit manu,i.multitudine ingenti,malum, i. arborẽ de naue Sereſti,cuius etiam in i.meminit(Sed vr̃ idem eſſe qui & Sergeſtus ablato g,vt prima corripiatur) & ſuſpendit ab alto malo,columbam volucrem,ideſt velocem.in fune traiecto, ſ.per foramen,quod erat in ſummitate mali, quo. i. ad quam columbam tendunt,id eſt dirigunt,telum,ideſt ſagittam, uiri ſ.periti,& animoſi, conuenere,ſcilicet ad ſortes faciendas ut ſcirent quo ordine ſagittent(quia in ea re,non habetur dignitatis ratio, vnde & Aceſtes ultimum locum obtinuit) & galea.ærea, ideſt fortis, aut ære facta,ne rubigine abſumatur, accepit ſortem.ſ. ſingulorum deiectam.i.deorſum in fundũ eius iactam, & locus Hippocoontis Hyrtacidæ, id eſt de genere Hyrtaci, exit primus, ideſt exeundo fit primus ante omnes,nam quo ordine ſortes educebatur,diſcernebantur & loca.exit inquam, ſupp.cum clamore,ſecundo.i. ſubſequenti,aut fauorabili,quem ſcilicet Hippocoonta,aut eius locum conſequitur Mneſtheus.i.ſors,aut locus Mneſthei, modo,i.paulo ante victor ſcilicet duorum, aut modo, ideſt pene victor,aut modo,i.paulo ante victor,quantum ad virtutem, licet Cloanthus beneficio deorũ uicerit,ſup.in certamine nauali,Mneſtheus,inquit,euinctus,ideſt habẽs caput euinctum oliua viridi,in ſignum.ſ.victoriæ, Tertius, ſupple cõſequitur Eurytion exiſtẽs frater tuus ô Pãdare clariſſime, ſcilicet Troianorum.Nam ob uirtutem pro duo habitus eſt. vnde Strabo dicit apud Priuatam,maximam eſt Lyciæ ciuitatibus cũ coli. fuit aũt Lycaonis filius,qui emiſſa ſagitta vulnerauit Menelaũ cõgreſſum Paridi, qui à Pandaro iuſſus.ſ.è Priamo,es fundere ideſt diſrumpere,& uiolare, fœdus.ſ.ictũ inter Græcos, & Troianos,quondã,i.aliq̃ãdo.ſ.in primo aggreſſu Græcorum torſiſti primus telum,id eſt haſtam in Achiuos medios, id eſt medium Achiuorum (Eum aũt morem obſeruauerunt Romani, vt haſta iniecta a fecialibus, fœdus confunderetur, ut Liuius late docet libro primo ab Vrbe condita.docet n.q̃d, poſtquam Fecialis dixiſſet bellum indico, facioque haſtã in fines eorum quibus bellum indixit,emittebat)Aceſtes.i. ſors Aceſtæ,ſubſedit.i.in fundo adhæſit,extremus,i. ultimo exitura.in ima galea,i.infima parte galeæ,quam ſortes contecerat, auſua,ſup &, id eſt ẽt.ipſe,ſcilicet ſenior, tentare laborem,ſed eſt exercitium laborioſum iuuenum, quod addit poeta, ne contra decorum ætatis, uideatur immemor ſcriſſe. Tunc ſcilicet poſtquam ſortiti erant loca ipſa uiri, incuruant, ſ. tentando,quiſque pro ſe,id eſt pro uiribus ſua arcus flexos.i flexibiles.aut quos flectebant,ualidis uiribus, quia fortes erant & rigidi,& depromunt.i.extrahunt tela pharetris.i.thecis ſuis.Et ſagitta Hirtacidæ,ſcilicet ex Hippocoontis iuuenis. neruo.i. arcu neruato hoc eſt uel ius mũnito ſtridente, id eſt ſtridorẽ emittente,per cœlum, ideſt aerem, diuerberat prima, auras uolucres.i.uelociter credentes,& uenit,& infigitur arbore,id eſt figitur in arbore(ſicut hærent iubas pectore uultus) mali aduerſi.i.oppoſiti & ea aduerſo erecti,malus.i.arbor, quæ in naui uelum ferre ſolet, intremuit,i.ualde tremuit, & aleas,ſ. columba exterrita,id eſt terrore ſignificans pẽnis.i.concuſſione alarum,timuit,& omnia.ſ.idea ſonuerũt ingenti plauſu.ſ. poli applaudentis,& putantis columbam percuſſam. Mneſteus acer conſtitit poſt.i.poſtea,hoc eſt ſecundo loco, & hoc arcu adducto petens.ſ.oculis,& telo.ſ. locum columbæ,& tetendit direxit pariter telum,& oculos aſt.id eſt,ſed,ipſe miſerandus.i.miſeratione proſequendus, non ualuit cõtingere ferro, ſ.teli ipſam auẽ.ſ.columbam,ſed ſup.rupit nodos, & uincula, i.nodos uinculorum,quis.i.quibus,ipſa innexa pedem. i. his pedẽ innexum pendebat ab alto malo illa ſ auis diſſoluta,fugit uolans in Notos,i.uentos,& atra nubila tum,i.tunc, Eurytion rapidus i.celer,tenens tela contenta, aut parata iãdudũ. i.habens arcum iadudum paratum ad ſagittandum, & ſagittam in ipſo arcu, uocauit fratrem.ſ.Pandarum in uota.i.ad ſuſcipienda uota, & ipſe ſpeculatus.i. poſtquàm conſpexerat columbam lætam iam ſup.in cœlo uacuo.i.aperta, & patenti aere.(Et iõ quia nulla ſpes erat in humanis opibus,cõgrue ad diuinas cõfugit,ſed poeta diuinus oſtendit,in oĩb.reb.diuinũ auxiliũ plus efficere,quam humanas uires,nũ deeſſe tñ uirtuti p̃mium,unde & Aceſtæ contigit gloria, & plaudentem alis, figit colũbam ſub nigra nube,& ipſa decidit.i.deorſum cedit, exanimis,i.mortua,& ſine anima,& reliquit uitam.ſ. ſuã, aut reliquit uitam.i.animam,in aſtris aereis.i.altis, unde ſecundum Pythagoricam doctrinam eam aſſumpſerat. credebãt.n. eandem animam nunc humanum, nunc pecuinum corpus inhabitare,ſed quomodo relinquit in aſtris, nẽpe q̃d celerior eſſet animæ aſcenſus,quam corporis deſcenſus, ita ut prius quam corpus terram contingeret ſpiritus inter aſtra eſſet, aut reliquit.i.amiſit uitam,in aſtris aereis.i. ſublimi aere, ut per hyperbolẽ dictum puterus,& ipſa dilapſa refert ſagittam fixam.ſ.in ſe,hoc eſt in corpore ſuo.

Ore

VARIA LECT. ORE relactantem] Antiqua aliquot exemplaria. Eiectantem legũt, Alia, Reiectantem. [Iuuenili in corpore] In Rom. lib. atq; alijs pleriſq; omnibus, iuuenili, pera, in pęnè vltima notatum legas [Effractoq. illiſit in oſſa cerebro] Sũt qui il liſit oſſa abſq; præpoſitione legi debere contendunt. Sed.n. in antiquis omnibus exemplaribus, quæ ad manus meas peruenere, vno exemplo ſcriptum inueni, illiſit, uel Iuliſit in oſſa. Non prætteribo tamen legiſſe me in libris aliquot manu ſcriptis. Immiſit in oſſa. ſed, illiſit, omnino melius. [Hic victor cæſtus artemq. reponoIn Romano lib. & aliquot alijs vetuſtis, Reponit, ſcriptum eſt: ſed, Repono, in reliquis pleriſque lib. habetur. [Quò tendant ferrum] In libris aliquot antiquis, Tendat, ſingulari numero ſcriptum eſt. In quibuſdam alijs, pro ferrum, Telum legitur. [Et primus clamore ſecundo] In Rom. li Primam, legitur. [Volucres diuerberat auras] Sunt qui ex Ti. Donat alias, legendum autument. Ceterũ in antiquis omnibus libris quos inſpexerim, Auras, notatũ obſeruaui. [Et vincula linea rupit] In antiq. aliquot, Rumpit, eſt præſenti tempore. [Atque atra volans in nubila] In libris aliquot antiquis. Adque atra volans in nubila legitur [Vitamq. reliquit in aſtris Aetis] In vetuſtiſſimis pleriſque exemplaribus, Aethereis, legere eſt.

SERV. ARtem pariter, arcũq. ſonantem] Culpat in hoc Virgilium Virgiliomaſtix. Artem.n. in vacuo aere oſtendere non poterat, quanquam dicant periti poſſe ex ipſo ſagittatorum guſtu artis peritiã iudicari. [Obijcitur] Superius de his particulis ſecundum Iubam artigraphum tractauimus. Sed dicunt alij, illas monoſyllabacum rõne vel produci, uel corripi. Sanè ſciẽdum naturæ eſſe vt breues ſint, Euphoniæ vel Iubæ ratione, in compoſitione producũtur, ſi m.i. ſequatur, q̃ licet non ſit conſonans, poteſt tamẽ in declinatione pro conſonante haberi. [Augurio monſtrum] augurium, dictum quaſi auigerium, quod aues gerunt. Et bene de ſagitta dixit augurĩũ quæ habet pẽnas, quamquàm omnia ad vnum cõgeſſerit locum monſtrũ augurũ, auſpicium, oraculum [Sera] Grauia. Sal, Sera.n. bellum in anguſtijs futurũ.i. graue. Et qd improbat vates Aeneas amplectitur, deceptus augurij ſimilitudine quod apud Troiã probauerat patere vt, Stella facie ducens. [Liquidis in nubibus] Nubes pro aere poſuit. Nubes.n. liquidæ eſſe non poſſunt, [Ceu ſæpe renisa] Poeticè dixit ſecundum publicam opinionem. Nam ut Lucretius dicit, ventus altiora petẽs ętherium ignẽ ſecũ torquet, qui imitat' ſtellas cadentes. [Attonitis animis] ſtupefactis per tonſtra quæ ſempee cohærent cæleſtib. ignibus. [Nec maximus omen Abnuit Aeneas] amplexus eſt & probauit. Nam ſecundum augurum diſciplinam dixit ad ſe pertinere. Nam nři arbitrij eſt viſa oĩa uel improbare, uel recipere. [Sume pater] Percipe. nam verum eſt iuriſconſultorum, quo utuntur quoties legatũ non ab hærede datur, ſed eſt accipientis arbitrio. (Exortem) Sine ſorte, ἀκλῆρον. (Anchiſæ munus) Quod Cyſſeus rex Thraciæ (ſecundũ Virgiliũ pater Hecubæ, vt Cyſſeus regina Parin creat) Anchiſæ aliqñ donauerat (Impreſſum ſignis) Impreſſa ſigna habentem.i. emblemata. (Viridanti) Species participij ſiue uerbi origine, tẽporis præſentis. (Primum ante omnes) Vnum vacat. (Appellat) Vel dicit, vel ſalutat. Salu Iugurtha adueniens velox Quæſtorem appellat. (Prælato inuidit honori).i. prælatum ſibi honorẽ (Proximus) Poſt Eurytionem. (Donis) ad dona. (Extremus) Oſtendit hos ſua munera percepiſſe, Aceſten vero ſumpſiſſe pręcipua.

AS CENSIVS.

AMISSA ſolus &c.] Docet, ut dixi, virtutem in omni re plurimũ valere, nam Aceſtes, quam caſu amiſerat gloriã virtute comparauit, cum n. vltimum ſortitus locum iam delecta columba non hẽret, qd ſagittis peteret, vt ſe arcu, & valere, ſcire oſtenderet, ſagittam in aere viriliter coniecit, q̃ incenſa Aeneæ decepto ſimilitudine ſtellę ſupra caput Iuli viſæ, vt in s. huius dictũ eſt, felicitatẽ portendere viſa eſt, quæ circa Aceſten & honore, & munerib. auxit. De quo Donatus ſublatus eſt. Ordo igitur eſt. Solus Aceſtes ſupererat, qui nondũ ſagittauerat palma amiſſa, q̃a Eurytio eã meruerat. Qui tñ.i. nihilominus, cõtorſit telum in auras ętbæreas.i. ſublimes, oſtentans pariter arte. & arcũ ſonantẽ. ſ. per artificioſam & virilẽ emiſſionẽ teli, in qua ſumma ſagittandi ars conſiſtit. Monſtrũ.i. portentum inſolitum, aliquid futurũ monſtrans. obijcitur huic oculis. ſ. ſpectantium ſubito.i. de repẽte ortum, & futurum, magno augurio.i. iudicio p augureis expreſſo exitus, ingens.i. ingẽtis rei. docuit poſt.i. poſtmodum qñ. ſ. naues p Irim à Ioue miſſam inceuſæ ſunt, & vates terrifici.i. terror incutientes, cecinerũt oĩa ſera.i. ut, inquit Seruius, grauia, aut ſero credita, tale quid prætendere, nam arundo. ſ. ſagitta Aceſtis arũdinea, volans.i. cum adhuc volaret, arſit in liquidis nubib. & ſignauit flamis.i. claritate flammarũ, viam qua ſ. ferebatur, & ipſa conſumpta receſſit, in tenues ventos.i. globulos igneos aſcendentes, ceu.i. quẽadmodũ, ſidera.i. impreſſiones, ſeu exhalationes, quæ à vulgo creduntur eſſe ſidera fixa. r. diſſolũs.i. cœlo.i. à firmamento tranſcurrunt ſæpe cœlo.i. per aerẽ, & ipſa volãtia ducunt crinem.i. caudam in formam capillorum, viri Trinacrij .i. Siculi, & Teucri.i. Troiani hæſere.i. ſuſpenſi erãt, air attonitis.i. ſtupefactis, quaſi a tonitru percuſſis, quæ pro &, præcati ſup. ſunt ſuperos, nec Aeneas maxime, i. maximi animi abnuit omẽ, imò ſuſcepit, & ita effectũ ſortita eſt eius ſignificatio, ſed ipſe amplexus Aceſten lętũ, aut quia ipſe putauit boni exitus indicium eſſe; aut quia vidit Aeneam læta complectentem, cumulat, id eſt accumulat, & auget eũ magnis munerib, ac fatur talia, O pater, ſume, id eſt vltro, & quaſi tuũ cape, nã magnus rex Olympi.i. cœli, ſcilicet Iuppiter, voluit te ducere id eſt aſportare. honorem exortem, id eſt extra ſortem, aut te exortẽ, id eſt qui priuatus es ſorte, talibus auſpicijs, id eſt portẽtis. & indicijs bonis, tu habebis hoc munus, id eſt quod munus fuit ipſius Anchiſæ longęui, ita vt tibi longæuo cõgruat, ſ. cratera.i. poculum (a nominatiuo hic crater, accuſatiuus hunc cratem) impreſſum ſignis.i. id eſt habẽtẽ ſigna impreſſa, & inſculpta, quo. ſ. cratera, Cyſſeus, ſcilicet pater Hecubæ, Thracius, id eſt Thrax, dederat olim Anchiſę genitori, in, id eſt pro magno munere, ferre, id eſt aſportare, monumentum id eſt in memoriã ſui, & pignus amoris ſui ipſe fatus ſic, cingit tempora lauro viridanti, & appellat ante oẽs, id eſt cõſpectu omnium Aceſten, victorem primum, aut primũ ante etiã omnes. Nec Eurytiõ bonus.i. beneficus, & amicus, inuidit honori prelato, hoc eſt non inuidit prelato. ſ. Aceſti honorem, & ita forte legendum eſt, quamuis ipſe ſolus deiecit auem ab alto cœlo, id eſt aere, is, ſupple ingreditur primus donis.i. ad dona, qui rupit vincula, videlicet Mneſtheus. & extremus, ſup. ingreditur donis, is qui fixit.i. cõfixit, malũ arundine, volucri.i. ſagitta velociter emiſſa. ſ. Hyrtacides Et ita ut q̃ſq; primus

Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtas:
Qui tamen ętherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur, magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omnia vates.
Nanque volans liquidis in nubibus arſit arundo.
Signauitque viam flammis, tenuiſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemq; uolantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrij, Teucrique viri, nec maximus omen
Abnuit Aeneas, ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur.
AEN. Summe pater (nã te voluit rex magnus olympi
Talibus auſpicijs exortem ducere honorem)
Ipſius Anchiſæ longæui hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis, quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Cyſſeus
Ferre ſui dederat monimentum, & pignus amoris.
POE. Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori:
Quamuis ſolus auem cœlo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit.
Extremus volucri qui fixit arundine malum,

mus erat in ſagittando, ita vltimus erat in præmio, Nam Aceſtes. vltimus, ſummum honorem accepit, ſed extra ſortem. Eurytion. qui tertius erat in ſagittando, primam palmā meruit Mneſtheus, qui ſecundus erat in ſorte, ſecundus quoq; erat in pmio merito Hippocoon, q primus, vltima accepit pręmia, oēs tamen laudem meruere, quia omnes hi ludi, cum gloria concertantiū acti ſunt, vt non ab ignobilibus, nec ab ignauis, orti dicantur proceres Romani, vnde non mali ominis erat naues incendi, vt ignaui relinquerentur.

TELVM contorſit in auras] In Romano, & in Mediceo libro, pro Contorſit, Contendit, legitur. [Oſtentans artē pariter, arcumq. ſonantem] Nonnulli, que, particulam addidere, ita legentes, Artem pariterq;, arcumq. ſonantem. Sed magis placet quod in Romano, & in Medicęo, legere eſt, Oſtentās, artemq. pariter, arcumque ſonantem. [Sed lætum amplexus Aceſtem] In Rom. lib. Et lætum amplexus, legitur.

At pater Aeneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe, comitemq. impubis Iuli
Aepytidem vocat & fidam ſic fatur ad aurem:
AEN. Vade age, & Aſcanio, ſi iam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſq. inſtruxit equorum,
Ducat auo turmas, & ſeſe oſtendat in armis.
Dic. POE. ait ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos iubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterq. ante ora parentum
Frenatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæque iuuentus.
Omnibus in morem tonſa coma preſſa corona.
Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro.
Pars leues humero pharetras. it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri
Tres equitum numero turmæ, terniq. vagantur
Ductores: pueri bisſeni quenque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribusq. magiſtris.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus, tua clara Polyte
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans ar uus albam.
Alter Atys, genus vnde Atij duxere Latini,
Paruus Atys, pueroq; puer dilectus Iulo.
Extremus, formaq. ante omnes pulcher Iulus
Sidonio eſt inuectus equo: quem candida Dido.
Eſſe ſui dederat monimentum, & pignus amoris.
Cetera Trinacrijs pubes ſenioris Aceſtæ:
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pauidos, gaudentq. tuentes
Dardanidæ, veterumq; agnoſcunt ora parentum.

SERV. NOndum certamine miſſo] De peractis loquitur rebus, Vnde debuit dicere, vocauit, & fatus eſt. Ergo aut tēpus eſt pro tempore, aut ſic refertur, vt videatur nō de pterito loq, ſed actū pſentis tēporis ponere, & referre. [Cuſtodē ad ſeſe] Secundū Tulliū q dicit ad militiā euntibus dari ſolitos eſſe cuſtodes, quibus primo anno regantur. Vnde ait de Palante. Sub te tolerare magiſtro militiā, & graue Martis opus. [Impubis Iuli] Ab eo quod eſt hic pubis. Nam quod ait Saluſtius, Puberes oēs interfici iubet, venit eo qd eſt puber, & ſunt iſta cōis generis, ſi referantur ad ſingulos. Multitudo aūt ſi dicatur, generis tm̄ fœminini eſt hæc pubes. [Fatur ad vrbem] Sequitur & Dic ait. Vnde ſicut & in tertio diximus, vnū vacet neceſſe eſt. [Campos iubet eſſe parentes] Diſceſſu populi iubet fieri cāpos patētes. [Incedūt pueri] aut poetica licentia confundit ætates, vt modo pueros, modo iuuenes dicat. Nam ait, vna acies iuuenum: aut certe ſecundum quoſdam ſequēti diſtinctione mutata magiſtros, pueros dicit: ſequentes vero, Maturioris ætatis. [Quos omnis euntes] Quos euntes oīs turba fremit. i. cum fauore proſequitur. [Tonſa coma] Compoſita. Nam propriæ comæ ſunt non cæſi capilli [Preſſa corona]. i. galea & ſermone. Homeri vſus eſt, nā galeā *σἴλοαvv* diait. Et re vera corona nō pōt eſſe, cum ſequat, Galeam ante pedes proiecit inanē. Alij dicunt potuiſſe eos galeas habere coronatas. Bebius tñ Macer dicit à Cæſ. Auguſto pueris qui luſeraat Troiam, donaras eſſe galeas, & bina haſtilia, ad quod Virgilium conſtat alludere [It pectore ſummo] Sic legendum eſt, ne ſit ſolœciſmus, & rei inanimali dedit motū dicendo It. Summum aūt pectus ait pectoris, & colli cōfinium. [Tres equitum numero turmæ] Rem Romanę militiæ ſuo inſerit carmini. Nā cōſtat primo tres partes fuiſſe populi R. vnā Tatienſiū, à Tito Tatio duce Sabinorū iā amico poſt fœdera, alterā Ramnetum à Romulo, tertiā Lucerū, quorū ſcdm Liuiū, & nomē & cā in occulto ſunt, Varro tñ dicit Romulū dimicārē cōtra Titum Tatiū à Lucumonib. i. Tuſcis auxilia poſtulaſſe. Vñ qdam venit cū exercitu, cui recepto iam Tatio pars vrbis eſt data: A quo in vrbe Tuſcus dictus eſt vicus. Hora. Ac Tuſci turba impia vici. Ergo à Lucumone Luceres dicti ſunt. Sic aūt in tres partes diuiſum fuiſſe populū R. cōſtat, ut ēi q perar ſingulis patrib. tribuni dicerentᷣ. vñ ēt ſumptus quos dabāt populo tributa uolarūt. (Terni ductores) More ſuo hoc eſt tres (Ductores: pueri) Hic qdā diſtinguūt vt diximus ſup. (Paribuſq. magiſtris) Et hoc alludit. Nā hodieq. eq tum dūr magiſtri. (Polyte Progenies) Illum dicit quem ſupra à Pyrrho introduxit occiſum, de quo Cato in originib. dicit, q ad Italiam venerit, & ſegregatos ab Aenea condiderit oppidū Politorium à ſuo noīe. [Quem Thracius albis] Cum tres dixerit duces duorū equorū cōmemorat. Sed aut prætermiſit, qui vt conſequeretur neceſſe erat, nec. n. vnus pedes eſſe poterat. aut illo reddidit loco, Cetera pubes ſenioris Aceſtæ, Fertur equis, q̄q̄ multi diſtinctione mutata tres equos cōmemorant, ut ſit primus equus bicolor maculis. & de alio dicatur. [Veſtigia primi Alba pedis]. i. priorum pedū veſtigia & frontē alba oſtentabat alter. [Genus vñ Atij duxere Latini] Propter Atiam dicit matrem Auguſti. de qua Antonius ait Actia Latini mater. Vult. n. eius etiam maternum eſſe genus antiquū [Extremus] Quātū ad numerū ſpectat. [Cetera Trinacrijs] cetera pubes eqs Aceſtæ fertur. [Pauidos] Gloriæ cupiditate ſolicitos: vt, Corda pauor pulſans.

ASC. A T pater Aeneas, nondū certamine miſſo, Cuſtodem ad ſeſe, comitem, &c.] Poſt antedictos quatuor virorum ludos deſcribit puerorū in eqs concertationem, q poetę tpib. Troia vocabatur. Sed ne huc quidē aliquid a Donato allatum vidimus. Ordo eſt. At. i. ſed, pater Aeneas certamine. i. cœtu certare volentium, nondum miſſo. i. dimiſſo vocat ad ſe Aepytidem, cuſtodē. i. pædagogū, & directorem, & comitē Iuli impubis. i. adhuc impuberis, & fatᷣ ſic ad aurē fidā. Age, vade, dic Aſcanio, ſi hēt ſecū iā pparatū agmē puerile, & inſtruxit curſus equorū. i. equos ad curſum, ut, ſup. ducat auo i. in honorē aut ſui paterni Anchiſæ, videlicet turmas. i. iuuenes turmatim eqtāres, ad pludia belli, & oſtendat ſeſe. i. & ſeipſum in armis, ait, ſupple Aeneas, & ipſe iubet. ſ. ſimul, oēm populū in iuſſū diſcedere, ſeu decedere. i. ſeparari circo longo, ita vt longus ſit relictus circus ad æquitationē futurā, & iubet cāpos eſſe patentes. ſ. equitationi, & equorū curſu. Pueri. ſ. quos Aſcanius inſtruxerat, incedunt. i. ornatē intrant cāpum, & lucent pariter añ ora parentū in eqs frenatis, ut eos frenis coerceant, quos eūtes. i. ſic incedentes, omnis iuuentus Trinacriæ. i. Siciliæ, & Troiæ mirata fremit. i. geſtit, cū fremitu pręoblectatione. Coma, ſupple erat omnib. preſſa, corona tonſa. i habēs coronā. i. circuitum capillorū, in morem coronæ tonſum, quā & Chriſtiani coronam vocamus, Seruius tamen, galeā intelligit, nā & Homerus, galeam, ſtephanon. i. coronam, uocat forte, quia corunata fuit galea, aut in coronæ formam, tēpora cingens, ſed huic loco non congruit, nam galea nō pōt dici tonſa, nec ſtaret uerſus. ſi corona dicatur preſſa, & coma tonſa, nā tonſa & corona, quorum ultimæ producuntᷣ, ablatiui ſunt preſſa, & coma, quorum vltimæ corripiuntur nominatiui. Ideo aūt certaturi preſſas habebant comas, & coronam comarum tonſam, ne capilli officiāt, aut ut morē ſeculi ſui exprimat poeta, quem nunc quoque obſeruāt Itali, & ſup. ferūt bina haſtilia

lia cornoa.i. ex corno facta,præfixa ſerro.i.habeotia fertum pſixũ pars.i.partim,ſup.ferur bomero pharetras leues.i.polileuigatas, uoo aſperas,& circolus flexilis.i.flexibilis,aut fluxus auri obtorti.i.ex auro obtorto,boc eſt torquex aureus, ſeu torquens aurea(vtruoq;.n.a torqueudo dr̃)it.i. dependet olb. ſummo pectore p collũ,quia circuit collũ, & deſceudit io pectus,turmę equitũ,ſu.erãt tres numero,& terni.i.totidẽ.ſ.tres ſcdm Seruiũ,ductores vagant.ſ.circũ turmas,nũc hoc inſtuẽdo,uunc illos) vr̃ tñ quibuſdã uõ abſurdũ eſſe,ſi ſiugulis turmis tres ductores dederimus,atq; ita ꝓprie, terni dicaut. Nã dicit biſſeui.i.duodecim pueri,ſecuti queoq;,ſ.ductorem,ita niſi ternos dederis ductores,non ſuut oiſi 36.pueri, qui nix voã turmã fecerit verũ,quia poeta ductorũ noia ſubiungit, & nou uiſi tres recitat, dicã cũ Seruio tres tñ fuiſſe, nec obſtat ꝙ nou niſi 36. ſiut pueri, quia tot ſufficiunt inſtituẽdo ludo, nec turmã pro certo uumero, accipit poeta) Biſſeni igitur.i. duodecim pueri,ſecuti.i.ſequentes,qoenq; ductorũ.ſ.fulgeot agmine partito ita ut diſcreto ſit iuter agmiua ſeu turmas,& magiſtris.i.ductorib.parib.i. cooformib. vna acies iuuenum. ſup.erat,quã ouanſẽ.i.lætã,ducit paruus Priamus,referẽs nomen aui.ſ.ſui paterni,quia denominatus erat a Priamo,Troianorũ quondẽ rege,patre Polite patris illius, vude addit per apoſtrophen,ò Polyte, tua clara.i.iuclita progenies.i. proles auctura Italos nã Polytem dixit in II. à Pyrrho, Ante ora pareotum trucidatom,ſed Cato dixit eum iu Italiã veniſſe atq; Politorium oppidũ condidiſſe, qđ Virgilius dicit à filio couditum,ſed a patris nomiue appellatũ, quẽ ſ.Priamum iuniorem,eqous Thracius bicolor.i.duorũ colorũ,albis maculis, quia albas maculas iuſperſas habuit,piceo colori,quẽ griſum vocant,veſtigia primis pedis.ſ.ipſius equi ſup.erant alba.i.habuit anteriores pedes albos,& arduus.i.erecta ceruice, oſteotaos albã frontẽ.Alter.ſ.ductor,ſup.erat Atys.ſ.Troianos,cuius equũ p hoc inuuit Troianũ,ſed deſcriptionẽ omittit equi q̃a generis proſequit̃,dicẽs,vñ. i.à quo.ſ.Aty,Latini dixere.i. denominauere,genus Acti, p Actij Atys,iuquit, partus puer dilectus Iulo puero.Iulus pulcher ante oẽs,forma i. formoſitate eſt inuectus extremos,i.in tertia turma tamq̃ ſummus ductor,equo Sidonio,quem Dido candida.i. pulcbra,aut rũc fauens dederat eſſe monumeutũ,& pignus ſui amoris, cetera pubes fertur equis Tinacriæ.i. Siciliæ.ſ.ſenioris Aceſtæ, uec placet,ut dicat̃,pubes Trinacriæ,q̃a Troiaui ſuerũt, vñ & ludus, Troia dicta eſt, & ita vr̃ ſecundus ductus,ẽt vectus equo Aceſte.Nam cum præcipiti fuga,abijſſent à Carthagine, ſemperq. in nauibus diuerſitati eſſent non vr̃ babuiſſe multos equos,ſed quia dictum quod iu venatione,Iulus viſus eſt gaudere equo,congrue ei nunc quoq; datur. Dardanidæ excipiũt plauſu.i.cum plauſu,pauido.i.glorię, & cupiditate ſolicitos, aut per ætatem meticuloſos, & gaudent tuenteſ i. inſpiciẽtes eos,que, pro & aut quia agnoſcunt ora.i. effigies veterum parentum.i.Priſcorum Troiauorum Solent.u. pueri referre ora pareutum,vnde Dido. Qui te tautũ ore referret,& Hypſiphyle Ouidiana : Fallere noo norunt,cetera patris babeut.

VARIA LECT. EPITIDEM vocat]In libris aliq. antiquis,Aepyeidem, cũ dipbrongo,prima ſyllaba,& y,ſecunda, ſcriptum eſt. [Sic,ait ipſe omoem In veteribus libris quoquot liabere potui, ſcriptũ iuueni,Dic,ait.[Præfixo haſtilia ferro] Libri antiqui oẽs quos inſpexi.Præfixa haſtilia ferro,legunt[It pectore ſummo Flexus obtorti p collũ circulus auri. (Quãuis lectio hæc vulgata candidior videat̃,in quibuſdã tñ lib. antiq.ita legere eſt, Et pectore ſummo Flexilis obtorti per collũ it circulus iauri. (Tua clara Polite Progeuies] Iu Roma.& antiq.aliquot alijs exẽplarib.Polytes,Atticorũ more ſcriptũ eſt. (Alter Atys, genus vñ Atij duxere Latini) Scribendũ Atti ex antiq.lib.Iu aliquot uero duplici ij, Atii,Attius uero duplici tt,ſcribit̃,& noo p ct, ut ex ueterũ monumentis apparet.[Sidonio eſt iouectus equo]Iu antiq.aliq.lib. Sidoneo ſcriptũ ẽ.[Cetera Trinacrijs pubes ſenioris Aceſte fert̃ eq̃s]In Ro.libro legere eſt, Trinacrij,ĩ Lõgob. ĩ Mediceo,& pleriſq.aliis, Trinacrię pubes legit̃.

Poſtquam onmem læti confeſſum,oculuſq. ſuorum
Luſtrauere in equis, ſignum clamore paratis
Aepitides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrere pares,atq. agmina terni
Diductis ſoluere choris. rurſuſq. vocati
Conuertere uias,infeſtaq́. tela tulere,
Inde alios,ineunt curſus,alioſq. recurſus
Aduerſis ſpatijs : alternoſq; orhibus orbes
Impediunt, pugnæq́. cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugæ nudant,nunc ſpicula vertunt
Infenſi : facta pariter nunc pace feruntur.
Et quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæciſiter, ancipitemque
Mille vijs habuiſſe dolum,quà ſigna ſequendi
Falleret indeprehenſus,& irremeabilis error
Haud aliter Teucrum nati veſtigia curſu
Impediunt,texuntq. fugas,& prælia ludo,
Delphinum ſimiles,qui per maria humida nando
Carpathium, Libycumq. ſecant, luduntq. per vndas
Hunc morem curſus,atq. hæc certamina primus
Aſcanius,longam muris cum cingeret Albam,
Retulit,& priſcos docuit celebrare Latinos
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porro
Accepit Roma,& patrium ſeruauit honorem :
Troiaq́; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

SERV. FLagello] Virga quæ ſonat io morem flagelli. [Choris] Acreb.(Vocari)Ictu virgę. [Et nunc terga nudant] Tria quæ io bellis geruutur cuncta commemorat,fugam,pugnã, pacem. [Labyrinthus] Locus apud Cretam factus à Dędalo pplexis parietibus, vbi Minotaurus iuclu ſus eſt. (Parietib. textum cæcis iter]Hypallage eſt cęcum iter iotextis parietibus. [Aucipitem dolũ] Perpletum errorem. (Falleret) Frangeret deciperet. Eſt autẽ verſus Catulli(Impediũt) Implicant,intexunt. Quod eſt à veſtibus tractum (Delphinũ) Aut uenit ab eo quod eſt delphio delphinis à delephioe, aut delphinum pro delphinorum poſuit, (Maria humida) Hom. ὑγρὰ κέλευθα, (Carpathium) Mare eſt inter Aegyptum & Rhodum, ab iuſula Carpatho illic poſita. Nec mirandum duas cum poſuiſſe comparationem, cum & in ſecundo hoc fecerit: vt,

In ſegetem veluti cum flamma furentibus auſtris.
Incidit,aut rapidus montano flumine torrens,

Et in Georgicis tres pooat comparatiooes: vt,

Frigidus ut quondam ſiluis immurmurat Auſter, Et,
Vernare ſolicitum ſtridi, reſluentibus undis. Et,
Aeſtuat incluſis rapidus fornacibus ignis.

(Primus Aſcanius)Generis ordinem docet, vt in primo diximus (Retulit)Innouauit qđ iã fecerat. (Priſcos Latinos) Qui tenuerant loca vbi Alba eſt condita. (Porrò) Poſt longum interuallum, & eſt aduerbium temporis. (Troiaque nunc pueri, Troianum dicitur agmen) Vt Suetonius Tranquillus, Luſus ipſe, quem vulgo Pyrrhicam appellauit, Troia vocatur, cuius originem expreſſit in libro de puerorum luſibus.

ASC. POSTQVAM omnem læti &c.) Docet quomodo pueri equitatum exercuerunt. De quo, quia Donatus nihil dicit. Ordo eſt. Poſtquam.ſ.pueri, ſic ioſtructi, læti.ſ. ſpe victoriæ, aut propter exercitationem,nam pauidos dixit,timore ignominiæ, erant ergo ſpemq. metumq. inter dubij, luſtrauere. i. circuierunt in equis omnem couſeſſum, i. omnes circunſidentes,& oculos ſuorum.i.maiorum Aepytides.ſ. cuſtos Iuli dedit ipſis paratis,ſ.ad excurſum, longe .i.de longe, ſignum, & ſonuit flagello, id enim pro ſigno dedit. Olli.i. tunc ſigno dato illi diſcurrere. i. in diuerſas partes excuſus ſuos fecere, pares uumero, atque diſtantia,atque terni.ſ.ductores,ſoluere.i.ſegregauerunt eos choris, i. acieb. in formam ebori prius diſpoſitis, deductis.i.in diuerſa ductis, & ipſi vocati.ſ. ſigno flagelli rurſus.i. iterum conuertere vias.i. excurſus vnde exierant redeuntes,& tulere tela.i.haſtilia ſua iufeſta.i.tãquã vim illatura, obſtãtib. & ipſi ineunt,id eſt inceptant, inde alios curſus, & alios recurſus, ſpatijs,ſpatiis aduerſis,id eſt ex aduerſo ſumptis,ita ut ſibi inuicem obuiarent,& impediunt. i. implicant orbes, id eſt circuitus

euitus ſuos alternos.i alternatim factos,orbibus.ſ.alternis,& cient.i.excitant,& promouẽt ſimulacra.i.ſpeciem,& ſimilitudinem pugnæ ſ.veræ gerendę ſub armis Et nudant.i nudata a pbent,nunc.i.aliqñ fugæ.i.tanquã fugerent,terga, ſup.ſua & ipſi uertunt nunc ſpicula infenſi.i.tanquã uelint vim inferre & feruntͬ nunc.i aliqñ pariter, facta pace.i.ac ſi pacẽ feceriut. Vt.i.quemadmodũ.Labyrinthus domus à Dædalo variis circuitibus,ut exitus inueniri non poſſet.ædificata(de qua in fine huius lectionis Landinũ citabimus)ferͬ habuiſſe quondã in Creta.ſ.inſula,alta.i.ſublimi,habuiſſe,dicit, inter textũ.i. cõtextũ parietib.cæcis.i.inextricabilibus, & inter quos exitus inueniri nequeunt,& habuiſſe dolũ.i.errorẽ,ancipitem.i.dubium,mille viis.i.pp mille vias,qua.ſ.re, aut tõnc error in deprehenſus.i.difficulter cõprehenſibilis,& irremeabilis,falleret ſigna ſequẽdi.i.falſa ſigna ſequendi exitum daret, vt ſemp procedendo,neq; exeas, neq; penitus intres, ſed nunc exire incipias,nunc iterũ introas,& ita neſcias,quæ ſi regna ſequaris,haud.i.non aliter,hoc eſt eodem mõ,nati.i.filii, Teucrũ.i. Teucrorũ,impediunt curſu ueſtigia.i.mutua,& texeunt.i. implicant fugas.i.veſtigia,fugientiũ ſimilia,& texunt ꝑludia ludo.i ludendo,hoc eſt faciunt præludia,& ſimulacra ꝑliorũ,ſimiles delphinum.i.illorum piſcium celerrimorũ (de quib. à Landino in fine huius lectionis ſatis denotatũ eſt) qui ſecãt .i.diuidunt,natando per maria humida,Carpathiũ, ſu.mare, & Libycum,& ludunt p vndas, Aſcanius retulit.i. innouauit primus,hunc morẽ curſus i.currendi,aut excurrẽdi eq̃s,atq; hæc certamina.i.ſimulacra,certamino ſupp.tũc,cũ.i.quando cingeret muris Albam.i.ciuitatẽ illã longam.ſ.ſitu,& poſitione,& docuit Latinos priſcos.i.ueteres celebrare.i. hunc morẽ,& Albani docuere,hunc morem,ſuos.ſ.liberos, co mõ quo ipſe & pubes Troia ſecum.i.cũ eo,ſup docti ſunt,aut inſtitueruntq́ modo,Roma maxima accepit hinc.i.ex hoc ludo porrò. i.longe poſt, & ſeruauit honorem patrium. i. à progenitorib. inſtitutum,& dr̃ nunc Troia.i.noĩe Troiæ.& pueri.ſ ſic ludẽtes,Troianum agmen dr̃,per zeugma ad vicinius refert, nam dicere potuiſſet,& pueri ſic ludentes,dr̃ nunc,agmen Troia notum,quia talis ludus à Troianis inſtitutus eſt., & denominatus,qui vulgo Pyrrhica dicebatͬ,Landinus de Labyrintho, & Delphine,dicit ſic Labyrinthus hoc ædificij genus,portentiſſimum iure appellat Plinius.Eſt.n. ingentiſſimi diſpendij, & nulli uſui neceſſariũ.Poni aũt quatuor fuiſſe primũ in Heracle opolite,quẽ Herod duodecim regũ, qui Aegypto ſimul imperarũt,opus fuiſſe refert,& tria millia habitacula hubuiſſe,mille quingenta ſupra terrã,& totidẽ ſubterranea. Demoteles,regiã Mocherudis,fuiſſe dicit Lycias, pulchrũ Meridi, plures ſoli factũ eſſe extructũ,hinc Dędalus exẽplar, ĩ eo quẽ in Creta ædificauit, ſumpſit:ſed illius centeſimã partẽ imitatus eſt,q̃ itinerũ ambages,occulſuſq;,ac recurſus inexplicabiles cõtinet,crebris forib.inditis ad fallẽdũ occurſus, redeundumq. in errores eoſdẽ. Tertius fuit in Lẽno,ſimilis illis colũnis cẽtũ quinquaginta memorabilior quarũ in officina turbines it alibrati ppenderunt,vt a puero circũagente tornarenͭ. Quantum,Porſena Cluſii rex ſibi fecit,ſepulchri cã,ſub vrbe Cluſio,de quo Var.Sepultus eſt ſua urbe Cluſio in quo loco, monumẽtũ reliquit lapide quadrato ſingula latera pedũ lata tricenũ.Alta quinquagenũ,inq. baſi quadrata,intus Labyrinthum inextricabilẽ,quo ſi quis properet ſine globo lini exitũ inuenire nequeat.Supra ad quadratum, pyramides quinque ſunt,quatuor in angulis,in medio vna,in imo late pedum ſeptuagenum quinum,altæ centum quinquagenũ, ita faſtigiatę,ut in ſummo orbis Aeneus,& Pegaſus,onus omnib.ſit impoſitus,ex quo pendeant excepta catenis tintinabula, q̃ vento agitata longe reſonant,ſupra quẽ orbem alię quatuor pyramides extant altæ pedes cẽtenos,ſupra quas vno ſolo quinq; pyramides,quarũ altitudinẽ Varronem puduit ponere.Fabulæ Hetruſcæ eandem dicunt,quã totius operis.Diod. Sicu ſcribit de Labyrintho Aegyptio eſſe,qui illũ à Mena rege ędificatum uelint eſſe, itidẽ alios q̃ a Mendite: alios,qui a Barrone poſitum referant delphinũ,delphinus, delphini,& delphin, delphinis. Velociſſimus oĩum aĩalium delphinus, eſt ocyor volucre acrior telo.Tardatͬ tamẽ in feriendo, quia nõ niſi reſupinus atq; inuerſus ferie pôt cũ multum infra roſtrum, os illi eſt medio penẽ in uentre, cum diutius ſpiritum cõtinuerit,ueluti arcu emiſſus ad reſpirandũ emicat parit catulos decem,nutrit vberib.Fætus infantia,infirmos geſtat. Adultos, diu comitatur Viuit triginta annis; Lingua illi cõtra naturã aquatilium mobilis & ſuillæ ſimilis.Pro voce gemitus,humano ſimilis.Dorſum repandũ. Roſtrum ſimum.Qua de cã nomen Simonis miro modo agnoſcunt,maluntq. ita appellari, homini amiciſſimi ſunt, & muſica delectantur. huius rei, & Arionis,& multorum aliorũ exempla,narrat Plin. Corio veſtiuntur, ſed non cum pilis,ut uituli marini,& hippotami.

ATQVE agmina terni Diductis ſoluere choris] In Rom. lib.& aliquot alijs antiquis. Deductis hr̃. In Mediceo,& aliq. alijs quod magis placet.Diductis.Sunt aũt &,libri manuſcripti,q̃ legant,Ternis(Infeſtaq. tela tulere)In Mediceo libro. Inſtructab. tela legitur. Sed Infeſta,in alijs. [Aduerſis ſpatijs alternoſq. orbib.orbes. In lib.aliq.antiquis.Aduerſis legitur. Id vero non improbarim qđ alterniſq; orbib.orbes,quędã habeut exemplaria.[Et nunc terga fugæ nudant] In antiq̃s aliquot,Fuga, eſt ablatiuo caſu. [Nunc ſpicula vertunt vno tñ lib.Romano,Spicula torquent,hr̃.In alijs omnibus, Vertunt [Qua ſigna ſequendi Falleret indepreben ſus] In Rom.lib.& aliquot alijs,Frangeret, haberut.[Carpathium, Libycumque ſecant,luduntq. p vndas] In Oblongo illo libro. & in aliquot alijs,Luduntq per vndas,deſideratur,& ſic ſolũmõ, legitur. Carpathium.Libycumq. ſecant.Nunc morẽ, hos curſus. Vetera exemplaria.Hunc morẽ,hos curſus, plurimum habent.

Hæc celebrata tenus ſancto certamine patri.
Hic primum fortuna fidem mutata nouauit.
Dum varijs tumulo referunt ſolennia ludis,
Irim de cælo miſit Saturnia Iuno
Iliacam ad claſſem,ventoſq. aſpirat eunti,
Multa mouens,nec dum antiquum ſaturata dolorẽ.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli uiſa cito decurrit tramite virgo:
Conſpicit ingentem concurſum,& littora luſtrat:
Deſertoſq. videt portus,claſſemq. reli ctam.
At procul,in ſola ſecretæ Troades Acta
Amiſſum Anchiſen flebant: cunctæq. profundum
Pontum aſpectabant flentes,heu tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe magis.Vox omnibus vna;
Vrbem orant: tæder pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conijcit,& faciemq. deæ,veſtemq. reponit.
Fit Beroe Iſmari coniux longæua Dorycli:
Cui genus,& quondam nomen, natiq. fuiſſent,
Ac ſi Dardanium mediam ſe matribus infert.

SERV. HAC celebrata tenus] Tmeſis eſt hactenus. & hic ſermo, quantum ad artẽ ſpectat, duas continet partes orationis:ut, Hac pronomen ſit,Tenus prępoſitio,ſicut pubetenus,& crucum tenus, ſed jam uſus obtinuit vt pro vna parte habeatͬ. ergo aduerbiũ (& oĩs pars orõnis cum deſierit eſſe qđ eſt, in aduerbium migrat)& eſt tpis,nam huc uſque ſignificat.[Hic primum] ſequitur.n Palinuri mors uel Miſeni[Irim de cælo miſit Saturnia iuno[Ex magna parte ſeruatur, vt Mercurius ad concordiam, Iris ad diſcordiam mittatur, vnde & Iris dicta eſt quaſi eris,falſum eſt aũt φ dr̃ miniſtra eſſe tantum dearum, cum & à Ioue plerũque mittatur:vt,Aeriam cœlo iam Iuppiter Irim Demittit. germanæ haud mollia iuſſa ferentem. [Ventoſque aſpirat eunti,] Vt de Mercurio. Voca Zephyros. Et bene Irim mittit, quæ fit de nubibus, quarum dea eſt Iuno. [Per mille coloribus arcum] aut ſubaudis factum, aut antipoſis eſt mille colorum, hoc eſt multorum colorum. [Nulli viſa] ad ipſum retulit numen.Nam arcus ſemp vr̃, quẽ non Irim, ſed uiam Iridis dixit, Alij celeritatis eſſe volunt nulli viſa. Notandum ſanè & de Iride arcum genere maſculino dicere Virgilium, Catullus & alij genere fœminino ponunt, referentes ad originem, ſicut hæc cattus, & hæc gallus legimus. [Conſpicit ingentem] Quia ſupra aic. Vndique conueniunt Teucri. [Deſertoſque videt portus] a uiris,ſ.(In ſola) Deſerta. Terent. Venit meditatus è ſolo loco. (Acta, Mutata u, in a, ſuperiori accentum damus

mus, vt ἄλλα Helena κόμαι circa. Ergo qm̃ & αὐτὰ grecum eſt, cum acta facit, penultima habere debet accẽtum, ſed ppter drãm commutatur, ne nõ ſecreta, & amœna littorũ, ſed pariter acta ſignificet (Aſpectabant flentes) Multi flẽtes ben diſtinguunt, vt ſit miſerabiliter flẽtes, & à perſona dicat poetæ. Alij Heu à mulierib. dictũ accipiunt. (Faciemq. deæ, veſtemq. reponit) Duo diuerſa vno ſermone cõcluſit. (Iſmarij Dorycl) Thraciæ. Iſmarus. n. eſt mons Thraciæ. Et bene ſuadentis cõmendatur auctoritas. (Ac ſic Dardanidũ meam ſe matribus infert) Sic aũt mutato habitu, aut iſta dictura.

ASC. HAC celebrata tenus ſancto certamina patri. Hic primũ fortuna fidem mutata &c.) Poſt ludorum celebrationẽ, quã cum voluptate peragerãt, ſine dãno graui, aut læſione alicuius, recitat poeta aduerſam fortunã quę ſubſecuta eſt, ſ. quia ferè extremũ gaudij luctus occupat, vnde ſubſequetur claſſis incendiũ figuratum, per ſagitię incenſionẽ, & poſt lacrymabilẽ diſceſſum, infelix nauigatio, atq; placato mari Palinuri ſubmerſio, vt ſuis locis videbimus. Nũc aũt docet Irin demiſſam à Iunone ad deturbãdos ludos, & claſſẽ incẽdẽdã. de qua cũ nihil afferatur ea Donato. Ordo eſt. Certamina ſunt celebrata hactenus. i. hucuſq;, patri ſancto. i. in deorum numerũ aſſumpto. ſ. Anchiſę. fortuna mutata. ſ. à felicitate, & gaudio, initiiſſe diſfortuniũ, nouauit. i. immutauit, fidẽ. i. fidelitatem, quã Troianis toties afflictus ſeruare debuit primũ hic. i. in celebratiõe huius ludi, aut nouauit. i. innouauit, & reparauit fidẽ. ſ. quã Troiani de ea habuerãt credulitatẽ, verentes. ſ. eã nunquã fore ſatis amicã Troianis, vnde dictũ, Hac Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta. Nã dũ. ſ. ipſi Troiani, referũt tumulo, i. ad tumulũ. ſolẽnia. i. anniuerſaria ſacra, Iuno Saturnia. ſ. inimica & pſecutrix, miſit Irim de cęlo ad claſſẽ Iliacã .i. Troianẽ, & aſpirat. i. afflat, cunti. i. deſcẽdẽti, vẽtos. ſ. vt celerius deſcẽdat, monens multa. i. multũ, aut multas res, quas poſtea facto declarabit nec dum. i. nõ adhuc, ſaturata dolorẽ antiquũ. i. habens nondũ exhauſtũ antiquum dolorẽ, quem de iniuria Troianorũ ſibi illata. i. acceperat. Illa. ſ. Iris virgo .i. viridis ætatis adhuc vigẽs, celeras. i. properis p arcũ mille colorib. i. mille colorũ, vel habentẽ mille colores. (Dicimus enim hoſem largo ore, & largi oris, ſic, arcum mille colorib. & mille colorũ. Seruius tñ vbiq; tales ablatiuos pro genitiuus cenſet poſito) decurrit. i. deorſum currit, tramite cito. i. celeriter tranſcurſo, nulli. i. non vlli non viſa vlli. i. ab vllo, & cõſpicit. ſ. poſtquã deſcẽderat, ingentẽ cõcurſum. ſ. holum, & luſtrat. i. circũſpicit littora & videt portus deſertos ſ. a Troianis, & claſſẽ ſ. Aeneæ relictã. At. i. ſed Troades. i. mulieres Troianę, ſecretę. i. ſeparatę a viris, pcul. i. de lõge a viris. ſ. in acta. i. littore ſola. i. in deſerto, flebat Anchiſen. ſ. optimũ patrẽ, & leuamẽ, oĩa caſus amiſſum. ſ. per mortẽ, cuius memores erãt, q̃ eius anniuerſariũ celebrabãt, & ipſe cũctę. i. ſimul oẽs flentes aſpectabãt põtũ. i. mare pfundũ, flẽtes, dicit, heu .i. miſerabiliter. vel flendo, dicẽtes, heu tot vada, & tm̃ maris ſupereſſe. i. reſtare, tranſfretandũ feſſis. i. fatigatis lõga nauigatione vna. i. vniformis, vox. i. pcatio, eſt, ſup. oĩbus, quia oẽs orant. i. implorant vrbẽ, in qua. ſ. maneãt tędet. ſup. eas pferre laborẽ pelagi. i. nauigatiõis, p pelagus, ergo Iris haud ignara. i. gnara & perita nocẽdi, cõijcit ſeſe inter mediat. ſ. in medũ illarũ, & reponit. i. deponit, quę. i. ſimul faciẽ. i. effigiẽ, & & veſtẽ deæ. i. quali utitur, cũ in forma deæ apparere vult, & ſup. fit. i. apparet & effingit. Beroe, cõiux lõgęua. i. annoſa, Dorycli, illius viri, Iſmarij. i. Thracis cui fuiſſent. ſ. ſi aut bellũ, aut lõga nauigatio non aſſumpſiſſet, quõdam. i. aliqñ, & .i. ſimul, genus. i. progenies, & generatio, & nomen. i. familiæ, & nati. i. liberi ab eo denominati, & ita quia nota erat propter claritatem viri et filiorum quos habuerat, potuit facilius pſuadere, ac ipſa infert ſic, i. transformata in faciem Beroes, matribus. i. inter matres Dardanidum, pro Dardanidarum, ſe mediam. At ſic. i. cum hac oratione ſequenti.

HIC primũ) In Rom. libro, et aliquo alijs, Hinc. ſed, Hic magis placet (Nec dũ antiquũ ex ſaturata dolorẽ) Antiqui libri, Antiquũ ſaturata legũt. VARIA LECT.

SERV. O Miſeræ) Magna vtitur arte perſuadendi, ut nõ abrupto qd perſuadere vult dicat. ſed circunſtancijs illuc deſcẽdat. (Exitio) Nõ regno) Septima poſt Troiæ excidiũ iam vertitur æſtas) Atqui et Dido dixit, Nam te iam ſeptima portat Omnib. errantem terris et fluctibus æſtas. De qua te quidam hoc dicunt, q Aeneas apud Carthaginem paucis dieb. fuerit. Nam ait, Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion, qui oritur (vt Saluſt. dicit) iuxta ſolis æſtiui pulſum. Item ait, Dũ pelago deſæuit hyemus et aquoſus Orion, vt hyemẽ pro tempeſtate poſuerit. Scdm quod Carthagini paucis fuit dieb. Sed illud occurrit, Nunc hyemẽ inter ſe luxu quã longa fouere. Et hoc qdã ſic purgant, vt dicant potuiſſe fieri ut intra anni metas, et ad Africam venerit, et inde nauigauerit. Sed iſtis occurit qd in primo ait. Septima æſtas. Vnde apparet hanc octauam fuiſſe, qd et ab Anchiſę morte iudicat annus impletus. Ergo cõſtat q̃õnem hanc unam eſſe de inſolubilibus, quas nõ dubium eſt emendaturum fuiſſe Virgiliũ. (Cum terras oẽs) Quia pagrauerat multa. (Sideraq. immenſæ ferimur) Aut tempeſtates aut prouincias, quæ ſideribus ſubiacẽt, vt Aethiopum verſemus oues ſub ſide-

IRIS. O miſeræ, quas nõ manus, inqt. Achaia bello
Traxerit ad lætum patriæ ſub mænibus: o gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſeruat?
Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas:
Cum freta, cum terras omnes, tot inoſpita ſaxa,
Sideraq. immenſæ ferimur; dum per mare magnũ
Italiam ſequimur fugientem, & voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes.
Quis prohibere muros iacere, & dare ciuib. vrbem?
O patria, & rapti nequidquam ex hoſte penates,
Nulla ne iam Troiæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes Xantum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes:
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hic quærite Troiam:
Hic domus eſt, inquit, vobis. iam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigijs, en quattuor aræ
Neptuno. Deus ipſe faces, animumq. miniſtrat.
POE. Hæc memorãs prima infensũ vi corripit ignẽ.
Sublataq. procul dextra connixa coruſcat,
Et iacit arrectæ mentes, ſtupefactaq. corda
Iliadum, hic una e multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
PYR. Non Beroe vobis, non hæc Rhœteia matres
Eſt Dorycli coniux: diui ſigna decoris
Ardenteſque notare oculos, qui ſpiritus illi,
Qui vltus, vociſq. ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroen digreſſa reliqui
Aegrum, indigantem, tali: quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores
POE. Hęc effata.
At matres primo ancipites, oculiſq. malignis

re Cancri. [Per mare magnũ] Proceloſum. Lucr. Suaue magno. (Italiam ſequimur fugientẽ) Vt, Iam tandem Italię fugientis prendimus oras. Et re vera nullus ſequitur, niſi quod fugit [Voluimur] Nõ dixit nauigamus. (Hic Erycis fines argumentum a facili (Nequidquam) Qui nõ proderant, cũ eſſent fatorum comites. (Infauſtas) Mali hominis Nam mihi Caſſandrę) nõ cui credere non debebat, ſed cui cum ſua pernicie non crediderant. (Iam tps agi res) .i Troiam fieri. Mora prodigijs) Ecce prodigium de bono & argumentatur ad incendiũ nauium aras ardere Neptuni, quas non quatuor dicit, quia ſinguli duces ſingulas poſuerant. Nam contrarium eſt Numero deus impare gaudet. Alij tñ dicũt à Cloantho eſſe poſitas, quas promiſerat ſupra. (Deus ipſe) Maris, cuius ſunt naues. (Infenſum ignem) ipſa infenſa. (Tot) aut multorum, aut ſupradictorũ: vt, Quinquaginta illi thalami. Non Beroe vobis] Non eſt diſſuaſio, ut quidam putant, ſed magis hortatur, perſuadendo numinis auctoritate. (Rhœtea) à Rhœto promontorio (Diuini ſigna decoris) Omnia colligit quibus numina cognoſcuntur, ut, Namq; haud tibi vultus Mortalis, nec vox hominẽ ſonat,

ò dea

Ambiguæ ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna:
Cum dea ſe paribus per cęlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actęque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralib. ignem.
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta, faceſq;
Conijciunt. furit immiſſi Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abiere puppes.

ò dea certe. [Spiritus) Odor. vt Diuinum vertice odorem Spirauere.) Vel greſſus euntis) Vt, Et vera inceſſu patuit dea. [Primo ancipites) Antequam numen agnoſcerent. (Oculiſq. malignis) Ipſæ malignæ. [Miſerum inter amorem Præſentis terræ) Aut magnum. vt Terentius: Eam miſere amat. aut miſerum, quo fiebant miſeriores, cum eis regna negarentur. [Abiere pictas] In abiete pictas. Sanè Abiete, hoc eſt quæ erant de abiete.

A S C. O MISERAE [Recitat orationẽ quã monita, & inſtructa à Iunone habuit ad Troianas mulieres in forma Beroes Iris demiſſa cohortãs, videlicet naues incẽdi, vt Aeneę auferret̃ ſpes in Italia proficiſcẽdi, ꝙ vnũ ꝑtẽdit Iuno ſciens qđ nihil Carthaginẽſi imperio obeſſe poſſit, ſi Troiani regnũ in Italia nõ cõſtruerint, ob eã igit̃ rẽ claſsẽ incenſam voluit. de qua nihil affert̃ à Donato. Ordo aũt eſt. Ipſa ſup Iris, in formã Beroes, inquit, ò miſerę i. miſerãdę mulieris, quas manus Achaia. i. Achiuorũ exercitus, nõ traxerit bello. i. per bellũ, ad lætũ i mortem, ſub mœnib. patriæ, qđ alibi dicit, Troiæ ſub mœnibus altis O gẽs infelix, cui exitio. i. exterminio, aut morti reſeruat te fortuna, q.d. ad triſtiſſimũ cum inimica ꝑduret, ſeptima ęſtas vertitur. i. finitur iã poſt excidiũ Troię, cũ nos emenſæ. ſ. transfretãdo, hoc eſt quæ transfretauimus, freta, ſup. omnia, cum terra omneis, cum tot ſaxa inhoſpita. i. nullũ præbentia hoſpitiũ. & ſidera. i. tempeſtates, ferimur. i. trahimur. ſ. adhuc, dum ſequimur ꝑ magnũ mare, Italiã fugientẽ. i. nolentẽ inueniri, quia adhuc ſemel in Sicilia fuerãt & viciniores Italiæ, q̃ nunc ſint, & cũ voluimur adhuc vndis i. ꝑ vndas, & tempeſtates maris. Priuſquã cetera pergã diſcutiam, quã Seru. inſolubilẽ putat quæſtionem, quõ videlicet adhuc ſeptima dicatur æſtas, cum in j. dictum ſit à Didone,

Nam te iam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

Quam quidem quęſtionem, ſi proprius inſpexerimos, poeta ipſe diſſoluit. nam principium ſeptimæ æſtatis fuiſſe, cũ ad Didonem appellarerent, indicat verbum, portat. nam venientia tempora portent vnde Horat. in De arte:

Multa ferunt anni venientes commoda ſecum
Multa recedentes adimunt.

Hic autem ſignificatur finis eiuſdẽ ſeptimæ æſtatis, cum dẽ vertitur, quaſi progredi neſciens. vnde & vertex montis, & capitis. Nec obſtat, ꝙ anniuerſarium agat Anchiſæ, nec illud nunc hyemem inter ſe, quia hoc poſterius dixit:

Fama tam ficti prauiq tenax, quam nuncia veri.

Non aũt manſiſſe eam hyemem. atteſtata eſt Dido dicens;

Quinetiam hyberno moliris ſidere claſſem.

De priore ergo dicemus. Ad finem ſextæ æſtatis appulsũ Aeneam cum Anchiſe ad Siciliã, ibiq. paulo poſt defunctũ Anchiſen, quo circa totã illam hyemem ab Aceſte amico, ſuſcipiuntur hoſpitio dũ patri exequias faciũt naueſq. reparant, & ſeſe reficiunt Troiani, niſi. n. immemorata dicãtur in Sicilia, cum partum apud Atandrum, Thraciã, Gretã, Strophades, Epirum, Carthaginemq. fuerint, non poſſent tot æſtates eſſe peractæ, Incepiſſe autem nauigationem nouam cum æſtate, indicat ille locus in principio iii.

Vix prima inceperat æſtas,
Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat.

Cum ergo oraculo Heleni edocti, & admoniti, q aañ & Trinacria lentandus remus in vnda, q̃ ſ. in Italiã proficiſcerent̃. quo dicto ſignificat lente illinc ꝓfecturos, & cũ moris ſit, niſi vigeat neceſſitatis, claſſem non moliri ſub hyberno ſidere, & iam hoſpitio eſſent ſuſcepti ab amantiſſimo viro Troiano, videlicet Aceſte veroſimile eſt eos, eam hyemem manſiſſe in Sicilia, vnde cum primo vere in j. huius:

Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant. &c.

Cum. ſ. noua ſuborta tẽpeſtate, in Carthaginẽ depulſi ſunt, vbi eam manſerunt æſtatem ferè totã, atq; ita ad finem ſeptimæ æſtatis abeũtes in Siciliã, pacto anno, Anchiſæ anniuerſariũ celebrat. [Nihil ergo in hac inſolubili q̃ſtione inſolutũ reliquit poeta. Fines. i. limites, Erycis. ſ. mõtis fraterni. i. a fratre ductoris nři Aeneæ, Eryce, videlicet denominati, ſupples ſũt hic, & Aceſtes vir Troianus, & amicus, eſt hic hoſpes. i. q̃ nos libẽter ſuſcipit hoſpitio. Quis ꝓhibeat iacere muros. i. fundamẽta murorum? & dare vrbem ciuib. quia ciues præſto ſunt, deeſt ſola vrbs? q. d. nemo ꝓhibet, ò patria, ſ. Troia, cuius gens tota per longã nauigationẽ extinguet̃, & ò penates rapeſ. i. erepti, nequidquã. i. fruſtra, ex hoſte. ſ. Græco, ne. i. an, an nulla męnia dicentur iam i. vnquam, poſt hac Troiana? q. d. vt̃ ꝙ nõ, & nuſquam, hoc eſt an nõ videbo vſquã, amnes Hectoreos. i. Troianos. ad quos Hector Troianus, tam viriliter pugnauit. ſ. Xanthũ, & Simoenta, qui Troiam ꝑfluebant, & quorum ſimulacra Helenus in Epiro fecerat. Quin i. quin imò, agit cohortandi aduerbiũ. i. audẽtes ſitis. & exurite mecũ. i. ut ego factura ſum, puppes in fauſtas. i. nobis infortuniũ aff erẽtes. Nã imago vatis Caſſandræ, viſa eſt mihi ꝑ ſomnum, dare mihi faces ardentes. i. incẽſas, quærite hic Troiam. ſ. quã in Italia quæſituræ eſtis, & inquit, domus. i. ꝑpetua manſio, eſt vobis hic, tp̃s eſt agi. i. agendi, res. ſ. dictas, & ad inſtitutum noſtrum facientes. i. tã exurendæ ſunt claſſes cum cõmodiſſime exuri poſſint. Nec moro, ſup. ſit aut eſſe dẽt, tantis prodigijs. i. portẽtis, rẽ ꝑperare monentibus, n. videre quatuor aras, ſup. extructę, & paratę ſunt. Neptuno, ipſe deus. ſ. nauigantiũ, miniſtrat faces. ſ. ad incedendũ naues, quia in aris eius, derelictus erat ignis à ſacrificantibus & miniſtrat animũ. ſ. rei perpetrandæ, cũ auctor eius eſſe videat̃, & adiutor. Ipſa Iris in forma Beroes, memorans. i. recitans hæc, corripit prima ignẽ infenſum. i. valde offenſurũ naues, & coruſcat. i. reſplẽdet, ꝑcul cõnixa i. conitẽs inijcere ignẽ, dextra ſ. manu, ſublata i. ſurſum lata, & iacit. i. inijcit igne, mẽtes Iliadũ. i. Troianarũ mulierũ arrectę ſunt. ſ. admiratione, & corda. & ſup earũ, ſtupefacta, ſup. ſunt hic, i tunc, Pyrgo, illa vetula exiſtens vna in multis. i. inter multas nutrix regia tot natorũ Priami, q̃ ſup. erat, maxima natu. i antiquiſſima ſup. inquit ò matres hęc nõ eſt vobis Beroe Rhæteia. i. Troiana. ex Rheteo, promõtorio Troiæ, cõiux Dorycli notate. i. cõſiderate ſigna diuini decoris. ſ. oculos ardẽtes. i. ardẽter reſplẽdẽtes, & notate, qui. i. qualis ſ & melius legit̃ q quã q s, ad euitandũ ſibilũ, ſicut & illic: Qui vultus, &c.) Spiritus. i. odor ſit illi, qui vultus ſit illi, ve. pro vel, q ſonus vocis, vel qui greſſus ſit illi eunti. i. incedẽti? q. d. hæc oĩa aũt ſigna diuini decoris, vt Seruus bene declarat, ego met digreſſa i. digrediẽs ab ea reliqui dudũ. i. paulò ante, ipſam Beroen. ſ qua hęc repſentat ęgram, & indignantẽ, & ipſa ſola careret tali munere i. officio anniuerſario. nec inferret Anchiſæ honores meritos. ſ. dũ viueret. Hęc effata i. elocuta. ſ. ẽ Pyrgo. At. i. ſed matres ancipites. i. dubię, primo. i. ĩ prĩcipio ſ. quid facerẽt, ſpectare, ſup. cœperaut. aut ſpectare proſpectabãt, rates. i. naues, quas incẽder inſſerat Iris, oculis malignis i. maleuolis e ſillẽtes ambigue inter miſerũ i. miſere afficiẽtẽ, amorẽ ꝑſentis terræ, & regna vocãtia. ſ. a lõge, fatis. i. ideorum uoluntate. Eandẽ rẽ D. Ambroſius in Omilijs docet, inter amorẽ præſentis patriæ, & cæleſtis euenire multis, dicẽs ſic: Raro quauis excelſa nimius futuris cõmutet ꝑſentia. Difficile quippe vr̃ hoĩbus, aut ſpẽ periclis emant, damno ꝑſentiũ futuræ locum mereent̃ ætatis. Hæc ille. Licet ergo Troianæ mulieres ſcirent regna ꝓmiſſa fatis, eſſet ꝑſtantiora præſentibus, tñ ꝑpea, ꝙ bonum præſens, dulcius eſt q̃ futurũ, magis amabant ꝑſentia, ut multi mortales terrena, q a pñtia, cæleſtĩbus, q a futuris ꝑferunt, tũc ſupple ambiguæ erant, cũ dea. ſ. Iris, ſuſtulit i. ſurſum tulit, ſe per cęlum, alijs paribus. i. conformibus, & ſecuit fuga. i per fugam, uel dũ fugeret ingẽtẽ arcũ, qui. ſ. Iridis, ſignator eſt. Tunc uero. i ſed tũc maxime attonitæ, ſupp. ſunt, matronæ illæ, mõſtris. i. reb. inſolitis, & uiſis, & actæ. i impulſæ, furore. ſ. immiſſo, ipſę cõclamant. i. ſimul clamant, more muliebri, & rapiũt ignẽ foſſis. i. ex aris incẽſis pars. i. ipſę partim, aut ꝑ parte, ſpoliant aras cõbuſtibilib. ſuperpoſitis, & cõijciunt. ſ. in naues, frõdẽ. ſ. arborum, ac uirgulta. ſ. arida, & faces. i. tędas, & Vulcanus. i. ignis furit. i. debacchat̃, & ampliter diffundit̃, ꝑ tranſtra. i. loca in nauibus, per q̃ tranſitus, & in quib. redẽt remiges, & per remos. ſ.

in tráſtris repoſitas,&p puppeis abiete.i.abienas,aut ex abiete fcás,pictas.i.pulchras,aut reuera,pictas.i.ſiguib.ornatas & hoc habeuis imiſſis. Vulcano.i.igni,vt liber vagetᷓ p oẽ cõbuſtibile,qa ignis ereſceret ĩ ĩfinitũ, donec eẽt cõbuſtibiles.

SIDERAQVE,immenſæ ferimur] In Romano lib. pro, Ferimus,Tulimus hře.[Quis phibere muros iacere] In Mediceo,& plerisq; alijs lib.Quid legitur[Nuſquam Hectoreos amnes]In Romano.Nunqua legitᷓ.Et manes , pro,Amnes , ſcriptum,per litterarum tranſpoſitionem. (Nũc tp̃s agites) In Romano libro Mediceo,atq; in nõnullis alijs vetuſtis legere eſt.Iam tp̃s,agit res.In peruetuſto quodã libro,pro iam. Nunc repoſitũ eſt.(Deus ipſe faces animumq; miniſtrat] In Romano libro,Animã legimus [Prima ĩſenſum ui corripie ignẽ]In Med lib.Infeſtũ,legitᷓ [Qui ſcriptus illi,Qui vultus] In li.aliq.antiq.legere eſt,Quis ſpiritus illi,Quis vultus(Vociſq. ſonus,uel greſſus eunti]Antiqua aliquot exemplaria legunt,Vocis ue ſonus,& greſſus. [Tali qđ ſola careret Munere]In antiq.aliq.libris Quæ ſola,legitᷓ,qđ non diſplicet. In quibuſdam alijs,Quo ſola.[Hæc effata]Sunt libri antiq.vbi Hæc eſt fata,leges.(Miſerũ inter amorẽ, Præſentis terrę)In libris aliquot admodũ vetuſtis,Pręſentis terras,legimus.(Cũ Dea ſe parib p cælũ ſuſtulit alijs]In libro Mediceo, Tũ Dea.

SERV. EVmelus)Latinus accentus eſt , tranſlato nomine in latinum(Caſtra)ut,Nos caſtra mouemus.i. claſſem, (Magiſtri) Cuſtodes. Teren. Meſilijs relinquunt , quaſi magiſtrum. (Quis furor iſte nouus) Quaſi ad furentes loquitur. Vnde ne tunc quidem agnitus, cum dixiſſet.En ego ueſter Aſcanius. Nouus autem eſt aut magnus aut inopinatus . (Quo tenditis). i. quod habetis intentioni<?>(Veſtra ſpes uritis)Nauibus enim ad regna tendebant . (Inanem)Concauum, ſine capite(Ludo)Per ludum , (Excuſſaque pectore Iuno eſt)Furoris cauſa,non furor,Iccirco , quia furor defecerat (Vdo ſub robore]Vicino aquis (Stipa)Secũdum antiquam orthographiã. Nam ſtipa eſt à ſtipando , abuſiue etiam linum dicimus Tardum Denſum,craſſum. Nam ignium ſolet ſumus præire.Vnde tradum ad denſitatem retulit Corpore Nauium: ut, Et diſijce corpora ponto Deſcendit peſtis Incendium,more ſuo.Et declamauit per contrarium. Nam ignis ſuperiora ſemper petit. Flumina proſunt Vis aquæ. Tum pius Aeneas humeris abſcindere ueſtem Notant quidam quòd damnum quatuor nauium impatienter doleat,ſed magis illud conſiderãdum eſt , quod ait ſupra Aſcanius,Veſtras ſpes vritis , ut dãnum non doleas,ſed ſpem nauigationis ereptam . Iuppiter omnipotens Figuratis egit coloribus nec.n.re uera vult perire, ſed agit oblique , ut reſtinguatur incendium . Bene autẽ Si, ubique interponit. Hic.n. eſt optimus ductus,qui agentis uoluntatem latenter oſtẽdit exoſus Antiqui dicebant odi, & oſus ſum, hinc eſt exoſus , quo utimur,licet iam oſus ſum,non dicamus Ad unum nullo excepto. Si quid pietas antiqua labores. Reſpicit humanos. Aut ſi,ibi cara pietas præſtet aliquid humanis laboribus,aut ſi quid meremur pro pietatis cultum ut, Parce pio generi hoc ipſum remunerare. Aut certe quod eſt melius ſi uel reſpicit res humana pietas,q̃ de terris olim receſſit . Res eripe leto Acyrologia eſt. Quod ſupereſt.Quod cõgrue ſequitᷓ. Sine amore ſine exemplo. Tonitruq. tremiſcunt Ablatiuus hinc incertus eſt utrum a neutro indeclinabili ueniat hoc tonitru,ut hoc cornu:nam inde eſt,Fractæq; tonitrua nubes, ut cornua. An à maſculino ſecũdum quartam declinationẽ Hinc Statius, Tonitrus agis & mea fulmina torques ardua terrarum Periphraſis mõtium. Aethera toto pro aere poſuit, Madeſcunt robora.Aut humectantur aut reſoluuntur in cinerem,quod naturale eſt poſt incendium.

Nuncius Anchiſæ ad tumulum,cuneoſq. theatri
Incenſas perfert naues Eumelus,& ipſi
Reſpiciunt atram nimbo volitare fauillam.
Primus & Aſcanius curſus ut lætus equeſtres
Ducebat,ſic acer equo turbata petiuit
Caſtra,nec examines poſſunt retinere magiſtri.
AS.Quis furor iſte nouus,quo nũc,quo tenditis,inquit
Heu miſerę ciues,non hoſtem,inimicaq. caſtra
Argiuum,veſtras ſpes vritis.en ego veſter
Aſcanius.Poe.Galeam ante pedes preiecit inanem,
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Aeneas,ſimul agmina Teucrum.
Aſt illæ diuerſa metu per littora paſſim
Diffugiunt,ſiluaſq. & ſicubi concaua furtim
Saxa petunt,piget incepti,luciſque ſuoſq.
Mutatę agnoſcunt,excuſſaq. pectore Iuno eſt.
Sed non iccirco flammæ,atq. incendia uires
Indomitas poſuere,vdo ſub robore uiuit
Stupa vomens tardum fumum, lentuſq. carinas
Eſt uapor,& toto deſcendit corpore peſtis:
Nec uires heroum,infuſaq. flumina proſunt.
Tum pius Aeneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioq. uocare deos,& tendere palmas.
Aen.Iuppiter oĩpotens,ſi nondum exoſus ad vnum.
Troianos,ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos,da flammam euadere claſſi
Nunc pater,& tenues Teucrum res eripe leto.
Vel tu,quod ſupereſt,infeſto fulmine morti,
Si mereor,demitte,tuaque hic obrue dextra.
Poe.Vix hæc ediderat,cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more fuit tonitruq; tremiſcunt.
Ardua terrarum,& campi,ruit æthere toto
Turbidus imber aqua,denſiſq. nigerrimus auſtris:
Implenturq. ſuper puppes,ſemuſta madeſcunt
Robora,reſtinctus donec vapor omnis,& omnes
Quatuor amiſſis ſeruatæ à peſte carinæ.

Nuncius,&c. Docet qũo nunciatum & reſtinctũ eſt nauium incẽdium : quotq. naues abſumptæ ſint , quia quatuor duntaxar,ſeruatis. ſ.reliquis precib.Aeneę, de quib.Donat. dicit ſic iuppiter oĩpotens Amplexus eſt oĩa,q̃ pro malorum neceſſitate fuerant poſtulãda Iuppiter,hoc ſolum ſatis eſt auxiliandum Oĩpotens, ut nõ ſolum pręſtandi habeat potentiã, ſed & difficilia poſſit remouere,ſed qm̃ non ſatis eſt poſſe,niſi & uelit,addit. Si non oẽs ad vnum odiſti. i.niſi me,quoque odiſti.Addit & cõmiſerationẽ.ponẽs egeſtatis anguſtias . Poſtremo ponit meritum poſtulantis.& plenũ auxiliũ dantis,Senior,& ætate , & arte a Pallade accepta meruerat audire,eſt aũt huic ſniẽ cõſona illa Terẽtiana. Qñ id fieri nõ põt qđ vis , id uelia qđ Poſſis. Hęc ille.Ordo eſt Eumelus.i.vir ille , q interpretatur bene curas,nũcius .i.nuncians: præfert.i.ante alius nũciat, aut perfert ad tumulum Anchiſę,& ad cuneos theatri.i.ſpectaculi naues,ſup eſſe incẽſas, & ipſi. ſ.ludo intẽti reſpiciũt atrã. i.piccã fauillã.i.flãmã ignis volitare in nimbo.i. formã nubis atrę,& Aſcanius primus,ut.i. ſcđm q ipſe lętus ducebat curſus equeſter,ſic ipſe acer.i. ſtrenuus,petiuit quo.i.ĩ equo, caſtra turbata i.incẽſas naues, nec magiſtri.i.cuſtodes, examines.i. animũ timore amittẽtes,putãtes.ſ.naues, ab hoſtib aut pyratis incẽſas,põt retinere.ſ.Aſcaniũ inqt,ſup. ubi aduenerat heu miſeræ ciues qs.i. qualis,eſt iſte furor nouus. i. magnus,& inſolitus?quo.ſ.tẽditis? quo tẽditis nũc.i. q̃d habetis intẽtionis nõ hoſtẽ,ſup.repellitis , nec ſu.uritis caſtra inimica.i.inimicorũ. ſ.Argiuũ, p Argiuorũ,ſed vritis veſtras ſpes.i. naues,in qb locanda eſt ſpes ueſtra pueniendi ad fatalia regna,en,i.uidete,ego,ſup.ſũ ueſter Aſcanius, q d.nõ hoſtis & ſup.hoc dicẽs, piecit galeã inanẽ,quia educto capite, añ pedes.ſ.mulierũ,qua ſ.galea,ipſe indutus ludo.i.ad ludũ , aut dũ luderet,uel ciebat i exercebat, puncabat ſimulacra belli & Aeneas q.ſ.pedes erat,accelerat.i.celeriter accurrit,& agmina Teucrũ pro Teucrorũ i Troianorũ , accelerat ſup.ſimul.Aſt.i.ſed illæ.ſ.matronæ.q̃ naues incenderãt, diffugiũt metu.i.præ timore,paſſim p diuerſa littora,& petũt ſiluas & ſicubi ſaxa concaua,ſup.erãt,ea,ſup.petũt,furtim.i clanculũ piget,ſup.eas incepti,& lucis.i.uitæ, & pſe mutatę ſ. a furore agnoſcũt ſuos:& Iuno.i.inſania immiſſa à Iunone eẽ excuſſa,

pectore

pectore. ſ.eatū:ſed flāmę,atq; incendia,non poſnere.i.depoſuerūt,iccirco uires īdomicas..idifficulter domabiles?ſtupa. ſ. picata,qa naues ſtipacæ erāt,viuit.i.ineēſa eſt,ſub robore. i.ligno nauiū udo.ſ.extrinſecus,vomens.i.emittēs,fumū tardū.i.idēſum & tardæ,hoc eſt cū molimine aſcendēt ē & uapor lētus.i.tardus,eſt.i.cōſumit,carinas,i.uētris nauiū,& peſtis.i.uis incēdij,deſcendit,toto corpe.ſ.nauiv.(Eſt ergo declamatio p cōtrariū,nam cum propciū ſit igni per naturē aſcēdere pp picem attrahēte tunc ēt deſcendebat, & ita congrue nocauit peſtem,quia ignis peſtilentialis p̄cordia uitans nōnunq̄ ima petit)nec uires heroū.i.præſtantiſſimorū uirorū, atq; flumina infuſa proſunt, qa nou pn̄t extinguere incēdiū ſū.i.tunc,pius Aeneas cæpit,ſup aſcindere humeris.ſ.ſuis, ueſtem,& uocare deos auailiū.i.in auxilium,& tendere.i.eatēdere ad deos, palmas.i.manus cōplicatas.(poſſent infiniciui dicta ēs reſolui in p̄terita imperfecta indicatiui p locutionē reb.narrandis apta.Sicut videat̄ impatiētius factū,Aeneas veſtem abſciderit humetis nō intelligi, qđ cū Aeneas ludis funerib.p̄eſſet,ſacerdotisq.officio fungeret̄, non potuit ijs veſtib.quibus funebria eaetcueret , ſuperos innocare;vnde abſcidit,quia exenndi locus nō erat ex humeris veſtem , & nocauit deos auailio,qđ impatientis ſignū non eſt)vocauit aūt ſic,Iuppiter oīpotens,ſi nondū exoſos,ſup.eos,ad vnū. i. oīno,Troianos,& ſi quid.i.in aliquo,pietas antiqua.ſolita ſua clemensia,reſpicit labores humanos, O pr̄,da nr̄e claſſi euadere flammam, & eripe læto. i. deletioni & extreminio(licet aūt ex uſu lætum accipitur pro morte, tn̄ p naturā ſignat deletionē:unde non eſt oīno acyrologia)res tennes.i. exiles, & modicas,Teucrum.i. Teucrorū,uel tu,ſi mereor (innues aūt ſe nō meruiſſe,deprecat̄)dimitte morti.i.exitio, fulmine infeſto.i.vim inferente,qđ ſup eſt.i.reliquū eſt,ſ Troianorū,& obrue hic.i.in hoc loco.tua dextra.i.extingue nos penitus, ſi nihil nobis ſaluum eſſe pmittis, Aeneas ſup. uix ediderat.i. elocutus erat hæc,enm tēpeſtas atra .i. ex denſa nube producta,furis i.p̄cipicat̄,ſine more.i.exemplo aut mō, & hoc imbrib.effuſis,& arcua terrarum.i montes, & cāpi.ſ. plani, tremiſcunt tonitru,& imber turbidus aqua,& nigerrimus,dēſis Auſtris.i.uentis illis immiatis,ruit.i.p̄ceps decidit,toto æthere.i.aere & pupes implent̄ſup.i. uſq; ad ſuperfluitatem , aut ſuper implent̄,qđ idē eſt robora ſemuſtas.i ſemiexuſta, madeſcunt.i.madefiūt,donec oīs uapor.i.uis ardoris,reſtinctus ſup.erat , & oēs carinæ ſeruatæ, ſup.erant,à peſte.i.ab incendio,quatuor.i.duntaxat,amiſſis.i.abſumptis, per incēdium.

DVRO ſub robore uiuit Stupa] In libris aliquot antiquis legere eſt Vdo ſub pectore.[Da flammam euadere claſſi]antiqua aliquot exemplaria,Claſſis,legūt,accuſatiuo caſu.[Semuſta madeſcunt] In antiquis ferè omnibus,Semiuſta,quadriſyllabum ſcriptum eſt.

SERV. FAtorum Oraculorum. [Tum ſenior Nautes] Bene datnrum conſiliū,& ab ætate,& prudētia,& a religione cōmādat. Qđ antē dixit,Pallas quē docuit,pp illud qđ ſupra diximus,ſingit,q̄a ipſe Romā Palladiū detulit . Vō Nautiorū familia. Mineruę ſacra retinebat,qđ ēt Varro dicit in libris quos đ familijs Troianis ſcripſit. [Vnū p̄cipuum. [Tritonia Pallas]Pro uno proprio,duo Antonomaſia poſuit.[Reddidit arte] Virtute ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. [Rn̄ſa dabat] Laus conſilij [Vel q̄ portēderit ira magna deū) Quæ p̄ſignabat. Magna ita deū. Id ē Iuno, vt alibi. Cęleſtū vis magna iubet (Solatus uocib.ī ſit) Solat̄ & infit. Nā ſolās debuit dicer̄,ſicut ſeqūēs eius īdicat cōſolatio (Quidqd erit(Vt, fuerit qđcuq; fatebor.(Ferēdo eſt)Dū fertur, modus gerūdij ē à paſſiuo. (Eſt tibi)Iā hoc cōſiliū eſt. Dardanius diuinæ ſtirpis) pp Dardanū,a Crioiſo fluuio.(Volentē)volitură.Nā uelle hēt,nō iā vult (Supetant)ſupſunt, ſupfluūt.Dicit aūt nō tm̄ debiles,ſ; ēt nolētes iuuenes.vn̄ ſequit̄, Lōgæuosq.ſenes,nec.n.adderetq. nib ſupra iuuenes dixiſſet.Itē expſſius, Et q̄d q̄d tecū īualidū metuēſq. periclī.(Pertęſūmagni incepti)vt,Si nō pręſum thalami tedęque fuiſſet.(Permiſſo noie)ab Aceſte,ſ.Dicta autē Aceſta, Segeſta. (Tū vero(Nā & añ cogitauerat,ut,Pectore curas mutabat verſās.(Animū diducit̄)Gręca figura:ut, Mētē lęſus. (Et nox ęra polum)

At pater Aeneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc hunc iogentes,nunc illuc pectore curas
Mutabat, verſans Siculis ne reſideret aruis,
Oblitus fatorum,Italas ne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit,multaq; inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat.uel quæ portenderet ira
Magna deum,uel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Aeneam ſolatus vocibus infit.
NA.Nate dea,quo fata trahūt,retrahūtq.ſequamur
Quidquid erit,ſuperanda omnis fortuna ferēda eſt.
Eſt tibi Dardanius diuinæ ſtirpis Aceſtes.
Hunc cape conſilijs ſocium , & coniunge volentem.
Huic trade amiſſis ſuperant qui nauibus,& quos
Pertæſum magni incepti,rerumq. tuarum eſt:
Longæuoſq. ſenes,ac feſſas æquore matres,
Et quidquid tecum inualidum,metuenſq. pericli eſt
Delige,& his habeant terris ſine mœnia feſſi.
Vrbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
POE.Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum vero in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis ſubuecta tenebat.
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ,ſubito tales effundere voces:
ANC.Nate,mihi vita quondam,dum vita manebat
Chare magis,nate Iliacis exercite fatis,
Imperio Iouis huc uenio,qui claſſibus ignem
Depulit,& cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſilijs pare,quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior:lectos iuuenes,fortiſſima corda,
Defer in Italiam gens dura,atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt.Ditis tamen ante
Infernas accede domos,& auerna per alta
Congreſſus pete nate meos,non me impia nanq;
Tartara hēnt,triſteſq. vmbræ:ſed amena piorum
Concilia,Elyſiumq. colo,huc caſta Sibylla
Nigrarum multo decudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuum,& quę detur mœnia,diſces
Iamq; uale:torquet medios nox humida curſus:
Et me ſæuus equis oriens afflauit anhelis.

Quaſi maior cā cogitationis: nt, Et ſub noctem cura recuſat (Bigis)Proprie modo.(Cælo facies delapſa parentis)Aut ſecundum quod ſupra diximus , quia animæ telum tenent, ſimulacra uero apud inferos ſunt , aut ad errorem pertinet ſomnij: nam & uiſa ait aut certe intelligamus a Ioue miſſam poteſtatem aliquam quæ ſe in Anchiſę conuertere vultum . Nam & ipſe dicit,Imperio Iouis huc uenio,& infert,Elyſiumque.colo.(Chare magis) Pro charior . Bene autem addidit Dum uita manebat. Nulla enim eſt uita poſt mortem(Imperio Iouis) Ab auctoritate i ut, Ipſe deum tibi me cœlo demittit ab alto . (Nautes Dat ſenior)Vt ſolet,ijſdem uſus eſt ſermonibus.Non ait. Tunc ſenior Nautes. (Atque aſpera cultu(Quod in nono latius exequitur , Natos ad flumina primum Deferimus.(Debellanda tibi)Bene uictoriam , non bella ſola prædicit,in quibus eſſe poterat terror. (Auerna per alta) Vt gargarus gargara, & Tartarus tartara . (Non me impia nanque) Propter facilitatem, [Amæna] Amæna ſunt loca ſolius uoluptatis plena , quaſi amunia : unde nullus fructus exoluitur : unde uiros præſtantes immunes uocamus . [Piorum concilia Elyſiumque colo] Elyſium eſt ubi piorum animæ habitant poſt corporis animęque diſcretionem . Vnde & interitus dicitur res inter animam & corpus ueniens . Ergo Elyſium . ἀπὸ τῆς λύσεως . Quod ſecundum poetas in medio inferorum eſt ſuis felicitatibus plenū ut, Solemque ſuum ſua ſidera norunt . Secundū philoſophos Elyſium eſt inſulæ fortunatæ: quas ait Saluſtius inclytas eſſe Homeris carminibus quarum

ed

deſcriptionem Pius cōmentator dicit eſſe ſublatum ſecundū Theologos circa lunarem circulū, vbi iam aer purior eſt. Vnde ait ipſe Virgilius, Aeris in campis. Item Lucanus, Nō illuc auro poſiti, nec thure ſepulti Perueniunt. [Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia diſces.] Hæ ſunt cauſæ pp quas Aeneas deſcendit ad inferos, generis agnitio, & ciuitatis nomen, qđ ei nullus vnquā prædixerat, ſed ſolus indicat pater. Latet enim, vt ſupra diximus, verum vrbis nomen, vnde ei pater quaſi pro myſterio ait, illa inclyta Roma [Torquet medios nox humida curſus. Et me ſæuus eq̄s oriens afflauit anhelis] Dies eſt plenus, qui habet horas viginti quatuor. Nam & nox pars diei eſt. Dicimus autem diem à parte meliore. Vnde & vſus eſt, vt ſine commemoratione noctis numerum dicamus dierum. Hic aūt dies ſecundum Aegyptios inchoat ab occaſu Solis, ſecundum Perſas ab ortu Solis, ſecundum Ethruſcus, & Atheinenſes à ſexta hora diei, ſecūdum Romanos à media nocte, & hoc nunc ſecutus ait, Medios curſus nox humida torquet. Et me ſæuus equis oriens afflauit anhelis. Hæc autē plene exequitur & Cicero in auguralibus, & A. G. in lib. noct. Acti. hoc etiam illa res iuris indicat, quod cū trib. pl. abnoctaret ab vrbe non liceret: licebat tñ exire poſt noctē mediā, & ante mediam reuerti. [Sæuus oriēs] Sol cuius lux eſt vmbris inimica. Vnde Luc. Et medio ferit axe diem. Eſt autem phyſicū. Nam pereunt vmbræ ſolis aduentu.

ASCENSIVS.

AT pater Aeneas, &c.] Memorat perplexum Aeneam cōſilio prudentium virorum, vſum, præcipue Nautis, & poſtmodū Anchiſæ, à quib. cohortabatur ſi qui Troianorum eſſent ignaui, aut inualidi, eos in Sicilia derelinqueret, quę res maximopere in gloriā vergit Romanorum, qui non niſi à validiſſimis quibusq. originem traxiſſe per hoc cenſet, prudēter ergo poeta intentum ſuum, qđ eſt Auguſtum, à genere collaudare conſequitur, in cuius gratiam dixit, Arym. Iulo dilectū, alludens ad Actiam, Auguſti matrē, Auguſto à Iulio adoptato chariſſimam. De hac autē re, cum nihil extet. Don. Ordo eſt. At. i. ſed, Aeneas pater. ſ. patratus, gaudebāt. n. Romani principes, vocari patres, præcipue Auguſtus, in cuius gratiam nunc Anchiſen, nunc Aeneā patrem appellat, cōcuſſus acerbo caſu, ſ. amiſſarum nauiū, mutabat, i. verſabat pectore ingentes curas, nūc, i. aliquando, huc. i. in hanc ſententiam, verſans. i. agitans ſecū ne. i. an reſideret. i. ſedē caperet, oblitus. i. ſimilis obliti, & immemoris fatorum. i. oraculorum, aut promiſſorum per oracula, quæ fata. i. voluntates deorum iudicauerant, ne. i. an, capeſſeret. i. captum iret, oras, i. regiones Italas. Tum. i. tunc, cū ſic dubius eſſet, Nautes vir ille Troianus, ſenior. i. prouectioris ætatis, in qua prudētia eſſe ſolet, quem Pallas Tritonia. i. Minerua, dea ſapientiæ à Tritone palude denuminata docuit vnū. i. præcipue, & reddidit. i. effecit inſignē. i. excellentem, & inſignitū multa arte. i. virtute & peritia dabat hæc rñſa, quia interrogatus vř, aut hæc dicta, quæ, cogitationib. Aeneæ rūdebant. Docens, ſup. vel. i. etiam, ea quæ magna ira deum, i. deorum. ſ. Iuno, vel ira deorum, læſorum à Troianis, quicunq; eſſent, portenderet. i. porro intenderet, quia conata eſt Iuno. Quo regnū Italiæ, Libycas auerteret oras & dii volebant pietate, & perſeuerantia Aeneæ placati, vel. i. ēt, ea quæ ordo fatorum poſceret, quia poſcebat Romanum imperiū ex optimis quibusq; naſci, & ita fata viam inuenerunt. nam Iuno incendit naues, vt nemo Troianorum in Italiam proficiſceretur, dii id permiſerunt, vt nullus imbecillis & vecors, Romani imperii auctor eſſet, & hic. ſ. Nautes, ſolatus. i. cūſolatus Aeneam iis vocib. infit. i. dicit, & ita ſcribetur, iisq; per ii, geminum, quod ſi ſcribatur, iisq; ordo eſt, & is. ſ. nautes ſolatus. i. conſolatus, vocib. i. verbis, hic. i. in hoc caſu infit. i. dicit. Nate dea, ſequamur quo fata trahūt, & retrahunt, quia dum proſpera erat nauigatio, videbantur trahere in Italiā, & dū aduerſa retrahere, ſed tamen ſemper trabebant, ſed eo medio quo volebāt, vt ſolummodo intrarent viuida bello pectora, longa nauigatione exercita, Quidquid erit. i. quidquid obuenerit. omnis fortuna eſt ſuperanda. i. vincenda, ferēdo. i. patiendo, dum. ſ. ſuffertur. Eſt tibi Aceſtes Dardanius. i. Troianus, diuinæ ſtirpis. i. ortus de ſtirpe deorum, cape hunc ſociū conſiliis. i. in conſiliis tuis, vel ad conſilia tua, & coniunge hunc volentē. i. voluntariū, & beneuolum, vt ſit nomen ſiue tpis rōne, aut volentem. i. voluntatum & morigeratarū, trade huic, ſup. eos, qui ſuperant. i. reliqui ſunt nauibus amiſſis. i. qui non poterunt capi claſſe tua pp amiſſas naues, & ſup. eos, quos pertæſum eſt. i. quos pœnitet, magni incepti. ſ. regni, conſtituendi in Italia, &, pro. i. tuarum rerum & ſenes longæuos, ac matres feſſas æquore. i. lōga nauigatione, & delige. i. cū delectu ex iure, quidquid eſt tecū inualidum. ſ. quo ad corpus, & metuens pericli, pro periculi. ſ. quo ad animū, & ſine. i. permitte: vt, ſup. tales, habeāt mœnia. i. oppidum, his terris. ſ. Siciliæ, ipſi appellabūt vrbem Aceſtam, nomine promiſſo. ſ. ab Aceſte, qui rē promiſiſſe, ſi qui velint conſtituere vrbem in Sicilia, dare locum, & iura loci, nomenq. ciuitatis. vnde dixit, coniunge volentem, quia ſciuerat eū iam velle. Aeneas incēſus, ſupple talib. dictis amicis ſenioris. & ita prudentis & beneuoli, vnde illi acquieſcendū viſum eſt. & ita ſubditur. Tum vero. i. ſed tunc: maxime diducitur, i. temperate dirigitur, animum. i. ſecundum animum, in omneis, i. omnis generis curas. Et nox atra. i. obſcura, tenebat. i. occupabat, polum. ſ. nobis viſibilem, qui nobis ſemper ſublimis eſt, ſubuecta bigis, quibus & luna vehitur, cum ſol quadrigis vtatur. Facies. i. imago parentis Anchiſæ delapſa cęlo, quia iā in deorū numerum aſſumptum ſignificauit, viſa eſt dehinc. i. poſtquā ſopor curas eiecerat, effundere tales voces. O nate magis chare. i. charior mihi vita. i. quā vita, quondam. i. aliquando. dum vita manebat. ſ. mihi nate, inquit, exercite fatis Iliacis. i. Troianis debitis, ego venio huc. i. ad hunc locum, in quo nos ſumus imperio. i. ex mandato Iouis, qui depulit claſſib. ignem, quia eum inuocauerat Aeneas, dicens, Iuppiter omnipotens, &c. & qui miſeratus eſt tandem ab alto cœlo. Pare. i. obtempera, quaſi dicat, quia hoc qui me miſit, vult Iuppiter conſilus, quæ Nautes ſenior, dat pulcherrima. i. decētiſſima, & quæ vſui erunt, & genti tuæ decori, defer in Italiā iuuenes lectos, i. præſtantium corporum appoſitorię, corda. i. pectora, fortiſſima. i. habentes maximos animos, quia gens dura, & aſpera, id eſt rigida, id eſt cultu, id eſt exercitio, eſt tibi debellanda Latio, i. in Italia: tamen. i. licet fatale eſt te debellare Italos, accede ante. i. prius. ſ. quàm debellare incipias, domos inferuas, id eſt infernales: diris, id eſt Plutonis, & pete per Auerna alta. i. profunda. i. per antrum & profundum locum Auerni, per quē dicitur deſcenſus ad inferos: vt paulò poſt principium vj. videbimus, meos congreſſos, i. congrediendo pete, me namq. tartara. i. in loca fontium profundiſſima, ſcillcet in inferno, impia, id eſt impiorum receptacula, non habent, id eſt non occupant me Et bene, quia loca quæ nos lubentes incolimus, non habemus, & inhabitamus, ſed vbi inuiti aſſeruamur nos habent, ve, pro vel; vmbræ triſtes. i. triſtitiam afferentes, non habent me, ſed concilia. i. conuenticula, amœna piorum. ſ. hominum, cultorum dei, dum viuerent, & colo, id eſt inhabito Elyſium. i. campos fortunatos beatorum, id eſt incolarum. Sibylla caſta, quia virgo ducet te huc, i. ad has noſtras ſedes, multo ſanguine i. ſacrificio multi ſanguinis, pecudū. i. ouium nigrarum, quia talibus inferi gaudent. Tum. i. tunc, cum, ſ. illic fueris. diſces omne genus tuum. i. à te orturum, & quæ mœnia dentur. i. deſtinentur tibi à fatis, quia Romana mœnia. Iamq. id eſt & iam, aut deinceps, vale, quod diſcedentis verbum eſt, nox humida torquet medios curſus, id eſt medium eſt noctis veſtræ, & oriens. ſ. ſol ſæuus, i. violentus, & infeſtus vmbris, quæ lucē fugiunt, afflauit me. i regna ſubterranea equis, anhelis. i. anhelantibus ex fatigatione. Niſi autem dixerimus velle ſignificare, tunc oriri ſolem apud regiones inferorū, quas pertranſeat Anchiſes, cum hic ſit medium noctis difficile erit intelligere, quomodo dicat medium noctis, cum ſol oriatur, Nā ſi dicamus diem inchoari a medio noctis, tunc licet ſit principium diei: tamen non eſt principium lucis, nec ortus Solis, non poteſt ergo ſimul dici, medium noctis, & principium ortus ſolis, niſi ad diuerſa referantur. Nam atram fuiſſe noctem indicat illud. Et nox atra polum bigis ſubuecta tenebat. dicemus ergo Anchiſen ſignificare ſe lumen ſolis offenſurum, niſi præceps abierit priuſquam ad inferos redierit, aut quia de cœlo deſcendit, eoq. rediturus eſt, poſſet à ſole offendi, cuius radii in ſublime, priuſquam in humum ſpargantur, vnde dixit, Afflauit, &c. Verum oritur alia dubitatio. Nam ſi Anchiſes in cęlum tranſlatus eſt, nō poteſt vereri lucem, vnde de Daphnide, Candidus inſuetum miratur limen olympi, Sub pedibusq. videt nubes, & ſidera Daphnis. de cœlo autem veniſſe dictum eſt, Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis. vnde dicemus mixtam eſſe in Anchiſa naturam cœleſtem, quæ lucem amat, & infernam, quæ eandem fugit.

VARIA LECTIO.

MVTABAT verſans, Siculis ne reſideret aruis] In antiquo admodum libro legere eſt. Mutabat dubius Siculis ne [Hūc capec ōſilijs ſocium] In Mediceo, & in antiq. aliq alijs libris manuſcriptis, Conſilijs ſociū hr̄. [Vrbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtem] In Rom. lib. & pleriſq; alijs antiquis legere eſt, P. omiſſo nomine. [Talib. incenſus] In lib. aliq. antiquis, Accenſus, hr̄ [Tum vero in curas animus diducit] In Rom. li. in Mediceo, & pleriſq; alijs peruetuſtis legere eſt. Animo deducitur. (Subito tales effundere uoces) antiqua aliquot exemplaria duas tranſponunt dictiones. Voces effundere tales. Ita quod paulo inferius eſt Depulit, & cœlo tandē, quod eſt. Depulit & tandem cœlo. Congreſſus pete ante meos) In Mediceo & antiquis, pleriſque libris, Amplexus, habetur. ſ. Tartara habeot, triſteſq. vmbræ) Veteres aliquot lib. diſiunctiue leguot. Triſteſve vmbræ. Romanus, Mediceo atque nonnulli alij, Triſtes vmbræ, appoſitiue abſque vlla coniunctione.

AE. Dixerat, & tenuis fugit ceu fumus in auras.
Aeneas, POE. Quo deinde ruis? quo proripis, inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris complexib. arcet?
Hæc memorans, cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes.
Pergameumq́. larem, & canę penetralia veſtæ
Farre pio, & plena ſupplex ueneratur acerra.
Extemplo ſocios, primumq́. acceſſit Aceſten:
Et Iouis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet; & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſilijs, nec iuſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt vrbi matres, populumque uolentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes
Ipſi tranſtra nouant, flammiſq. ambeſa reponunt,
Robora nauigijs aptant remoſq́. rudenteſque:
Exigui numero, ſed bello uiuida virtus.
Interea Aeneas vrbem deſignat aratro:
Sortiturq. domos: hoc Ilium, & hæc loca? Troiæ
Eſſe iubet gaudet regno Troianus Aceſtes,
Indicitq. forum, & patribus, dat iura uocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloq. ſacerdos,
Et lucus late ſacer additur Anchiſæo.

AENEAS. Quo deinde ruis?) Ordo eſt. Aeneas, deinde quo ruis? (Quem fugis?) Quaſi ignorans rationem qua fugeret. (Canæ) antiquæ, aut propter ignis fauillas. (Farre pio) Vel quia exinde ſacrificabat, uel quia mos fuit apud maiores, vt diuinū ignē farre ſeruarent, q̄a ſi durabat in alterū diē, cū aptum agendis rebus ſignificabant (Primum) Principem. (Haud mora) Hoc eſt qđ ait. Populumq. uolentem. [Nec iuſſa] volūtatē, vt ſupra, Infandū regina: iubes renouare dolorē. Aut certe q̄ Iuppiter iuſſerat. (Trāſcribunt vrbi mřes.) Romani moris verbum eſt. Tranſcripti. i. in colonias deducebātur [Vrbi, ad vrbem. [Deponunt, Quaſi de nauib. [Animos nil magnæ laudis egentes] at Aeneas deponit eos q nulla gloriæ cupiditate tangebant, aut ij. qui erāt etiā ſcripti. i. matres, & volentiū multitudo depo nunt aīos. i. ſubmittunt inertiæ. [Robora nauigijs] Melius ſic diſtinguit. [Exigui numero, ſed bello uiuida virtus] Tranſit ad rē à numero. [Vrbem deſignat aratro,] Quem Cato in originibus dicit morē fuiſſe. Conditur i. n. ciuitates taurum in dextra, vaccā intrinſecus iungebant, & cincti ritu Sabino. i. togæ parte caput velati, parte ſuccincti tenebant ſtiuam incuruam, vt glebę oēs intrinſecus caderent, & ita ſulco ducto loca murorū deſignabant, aratrum ſuſpendentes circa loca portarum. Vnde & territorium dictum eſt quaſi teritorium, tritum bob. & aratro. [Regno Troianus Aceſtes] ſuo nomine. Sub nomine. n. eius fuerat ciuitas appellata. [Indicitq. forum.] i. tēpus, & locum deſignat agendarum negociorum. qui conuentus uocatur. Indicit autem uerbum iuris eſt, & per hoc potentem vult ſignificare ciuitatem. (Et patrib. dat iura vocatis) Dat condendi iuris poteſtatem his quos appellauerat patres, aut certe uocatis patrib. iura diſtribuit. Hi autem, vt Saluſtius dicit, uel ætate uel curæ ſimilitudine patres appellati ſunt. Senatores aūt alij à ſenecta ætate, alij à ſinendo dictos accipiunt Ipſe enim agendi facultatem dabant per ſenatuſconſultum. (Idaliæ) Cypriæ. (Sacerdos) alij ad tumulum, alij verſo ordine ad templum referunt: vt lucus tantum tumulo detur Anchiſæ vt, Inducite fontibus vmbras Paſtores. Nemora enim aptabant ſepulcris.

ASCENSIVS.

DIXERAT, &c.) Poſt abſceſſum Anchiſæ, quem Aeneas alloqui uolebat abeuntē ſacrificia innouauit, & conſilia patris Aceſte patefecit, qui ea comprobauit, vnde vrbis fundamenta iaciunt, & templum Veneri, & lucum Anchiſæ extruunt, reparatiſq. remis, & cęteris nauigiorū armis, ceteri abire parant. vnde Donati hoc ſolum hr̄. (Patrib. dat iura vocatis) Hoc ad Aeneam refertur, ad quem redit, poſt expletam Aceſtæ bene uolentiam. Ordo autem eſt. Dixerat. ſ. Anchiſes, & fugit. i abit, & euaneſcit in auras tenues, ceu fumus. Aeneas, inquit, deinde. ſ. poſt quam abire uidebat, quo ruis. i. præceps abis? quo proripis. i. porro rapis, & aufers ſup. te? quem fugis? q. d. fugis ne filium tuum: aut, ſi nullū fugis, quis arcet. i. abſtinet te, noſtris complexibus. i. cur non permittit a nobis complecti, ipſe memorans. i. cum hæc diceret, aut dixiſſet, ſuſcitat. i. commouet cinerem, & igneis ſopitos. i. coopertos cinere, & ipſe ſupplex ueneratur Larem Pergameum. i. ignem perpetuum, quem Troiani colebant, hoc eſt Veſtam: Vnde addit & penetralia. i. arcana, Veſtæ canæ. i. antiquæ, & fauillis caneſcentis, farre pio. i. religioſo, & ſacrificijs debito & acerra. i. thuribulo, plena. ſ. thuris. Ipſe acceſſit, id eſt aduocatum it, aut aduocat extemplo. i. illico, peracto ſacrificio, ſocios. ſ. profectionis, hoc eſt concionem citat, & primum. i. præcipue: aut ante alios acceſſit Aceſtem, & edocet, ſupp. eos, enarrando imperium Iouis, ſignificatum. ſ. per Anchiſen, qui ſe Iouis imperio adueniſſe dixit, & pra. i. præcepta parentis. ſ. Anchiſæ, chari. i. multum dilecti & edocet, q̄ ſententia conſtet. i. ſedeat, & firma ſit, quia prius hæſitabat, nūc animo. ſ. ſuo mora haud. i non ſup. fit, conſilijs. i. deliberationi. id eſt non capitur longa deliberatio, nec Aceſtes recuſat iuſſa. i. imperia Iouis, & præcepta Anchiſę, & iuſſa. i. uoluntatem Aeneæ, & ita ipſi ambo, aut deputati ab eis tranſcribunt urbi. i. ad inhabitandā vrbem, matres, & populum volentem. ſ. manere, & ipſi trāſcripti, & qui uolebant tranſcribi, deponunt. i. ſubmittunt animos, nil, id eſt in nullo egentes. i. cupidos, quia earum rerum quarum egemus, cupidi ſumus, magnæ laudis. i. qui non tāgebantur cupiditate magnę laudis, & qui parui faciebant magnā laudē, pluris facientes requiem, & ſolatium, q̄ gloriam, & laudē, aut qui tranſcribuntur, deponunt. ſ. à nauibus. aut, deponūt. i. quaſi depoſitorios committunt verbi. animos nil magnę laudis egentes. i. non tactos, cupiditate magnæ laudis. Poſſet forte & ſic exponi, deponūt. ſ. à numero tranſcriptorum, animos nil egentes magnæ laudis, ſed plenos, quia non egemus reb. niſi eis careamus, cum ergo ipſi qui in Italiam deducēdi ſunt laude magna nō careant, nec ea egere dicentur, ſed prima conſtructio mihi placet, quia addit ipſi, ſcilicet qui habituri ſunt, nouant. i. innouant, tranſtra ſ. ſemuſta igni, & reponunt nauigijs robora. i. fortes trabes, ambeſa. i. circum eſas, & abſūptas flammis. ſ. immiſſis, & aptant remos, & rudentes. i. funes, ſeu chordas velorum exiſtentes, exigui. i. pauci numero, ſed virtus viuida. i. vegea, & idonea, bello. i. ad bellū gerendū. Interea. ſ. dum reliqui nauibus reſarciendis eſſent intenti, Aeneas deſignat urbem aratro, quo. ſ. mœnia deſignabāt, faciens ſulcum, vt Seruius declarat, & ſortitur. i. per ſortes diſtribuit domos, & iubet, hoc eſſe. i. repræſentare, & dici. Ilium. i. arcem Troianā, & hęc eſſe loca Troię, Aceſtes Troianus gaudet regno. i. iuriſdictione ciuitatis a Troianis, in modum Troiæ conditæ, & in quia ſub ditione eius eſſe permittebat Aeneas, permiſit etiā vt illi nomen ſuum imponeret, & Aceſtam uocaret, iuraque ciuibus daret, unde addit, & Aceſtes, ſupp. indicit forū. i. mercatum, & dat patribus. i. ſenioribus, uocatis. ſ. ad concionem, vnde Calendæ dictę, iura. ſ. ciuitatis nouæ, tunc. i. deinde ſedes. ſ. templi, fundatur. i. corroboratur, ſi prius erat extructa aut extruitur. Veneri Idaliæ. i. quæ in Idalio Luco Cyprio præcipue colitur, in vertice Erycino. i. Erycis montis, ab Eryce filio Veneris dicto, exiſtēs uicina aſtris. i. educto quaſi ad aſtra, & ſacerdos,

cerdos, ac lucus. i. conſecratus, late additur tumulo Anchiſæo .i. in quo Anchiſes ſepultus fuerat.

QVEM fugis] In libris aliquot manuſcriptis, Quid legitur. [Hoc illum, & hæc loca Troiæ. Eſſe iubet] In antiq. aliquot lib. Hoc illum, hæc loca, abſque, & In aliquot alijs, Ilion vt per ſe verſus ſtet abſque figura in pleriſque vero antiquioribus. Hæc loca Troiam. Eſſe iubet. [Tunc vie in aſtris] Seribẽdum eſt omnino, Tum, ex libris antiquis, & ſententiæ continuatione. (Tumuloque ſacerdos, & lucus) Antiqui aliquot librix, ac lucus, legunt.

VIſa maris facies] Vt, Meneſalis placidi vultum. Vult autem iſtos aſpectum quoque maris horrere. (Fugæ) Profectionis (Eryci & tempeſtatibus.) Bene iunxit. Procellæ. n. aut de fluminib. aut de montibus fiunt, quas τροπαίας dñt. (Soluiſque ex ordine funes) Ordo eſt, iubet cædere ex ordine. i. rite peragi ſacrificiũ, & ſolui funes. Sic in 7. Phrygiamque ex ordine matrẽ Inuocat. i. rite. (Tonſę oliuæ) Cõpte minutis frondibus. (Procul in ꝓra.) i. in parte extrema. (Effudit pectore) Hoc eſt eñ dolore; vt Funditque ꝓces rex pectore ab imo Preces deſcendere ad omnes) Si quid inuidię eſt in humillimis precibus, imputandum eſt per omnia Iunoni. Nam omnes dicendo, etiam humiles ſignificat: vnde ait etiam deſcendere. (Quam nec longa dies. (i. tp̃s, de quo licet melius fœminino genere dicamus, tñ & maſculino dicimus. Nam de certo die, maſculino tacitum vtendum eſt, (Pietas nec mitigat) Aut Troianorũ qui pij ſunt, aut certe ꝓp illud, Iunoni Argiuæ iuſſus adolemus honores quaſi quæ nec ſacrificijs placaretur (Infracta) Valde fracta, vt, Turnus vt infractos aduerſo Marte Latinos (Media de gente, Id eſt totius generis potentem. (Exediſſe) Muliebriter dictũ. Nam inde eſt quod ſequitur. (Cineres atque oſſa peremptæ) Sane Edo habet, & rectã, ſed antiquam declinationẽ, vt edo edis edit, & anomalã, vt edo es eſt. Quarum ſecunda, & tertia perſona longę ſunt, ꝓp differentiã ſum es eſt. Edit autem in præterito producit ẽ, vt legit (Cauſas tanti ſciat illa furoris) beue ſupprimit. Ipſa enim ſunt q̃ Iuno in decimo exequitur, Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter. (Quam molem) vt, Tantas audetis tollere moles (Ne quidquam) Aut ſine cauſa. i. nulla extante ratione, aut ne quidquam, quantũ ad eius pertinet mentem. Vnam. n. nauem ex omnib. vertit.) In regnis hoc auſa tuis] Vt, Non illi imperium pelagi, ſæuumque tridentem. [Actis] Furore compulſis, vt Reginã Electo ſtimulis agit vndique Bacchi. [Ignotæ] Ignobili: vt, Nam ſæpe fauos

Iamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos, placidi ſtrauerunt æquora venti,
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum
Exoritur procurua ingens per littora fletus,
Complexi inter ſe noctemq́; diemq́. morantur.
Ipſę iam matres, ipſi quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemq. fugæ perferre laborem,
Quos bonus Aeneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ,
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde iubet, ſoluique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extraq. ſalſos
Porricit in fluctus, ac vicina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes.
Certatim ſocij feriunt mare, & æquora vertunt.
At venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesq. effundit pectore queſtus.
VEN. Iunonis grauis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me Neptune preces deſcendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla:
Nec Iouis imperio, fatisve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Vrbem odijs ſatis eſt, pœna traxiſſe per omnem
Relliquias Troiæ: cineres atque oſſa peremptæ
Inſequitur. cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi, nuper Libycis, tu teſtis, in vndis
Quam molem ſubito excierit, maria omnia cœlo
Miſcuit, Aeolijs nequidquam freta procellis,
In regnis hoc auſa tuis.
Pro ſcelus, ecce etiam Troianis matribus actis,
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro liceat dare tuta per vndas
Vela tibi: liceat Laurentem attingere Tibrim,
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
PO. Tum Saturnius hæc domitor maris edidit aſti.
NEPT. Fas omne eſt Cytherea meis te fidere regnis:
Vnde genus ducis merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœliq; mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum, Simoentaque teſtor)
Aeneæ mihi cura tui cum Troia Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes; nec reperire viam, atque euoluere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Aeneam, nec dijs, nec viribus æquis,
Nube caua eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perituræ mœnia Troiæ.
Nunc quoq; mẽs eadem perſtat mihi: pelle timores,
Tutus, quos optas, portus accedet Auerni.
Vnus erit tantum, amiſſum, quem gurgite quæret.
Vnum pro multis dabitur caput.

ignotus adedit Stelio. Et dixit Ignotam, Italiæ comparatione. Nam ignota non erãt ad quã bis Troiani uenerãt [Vela tibi.]. i. per regnum tuum. [Si conceſſa peto] Si quidẽ. Nam modo, ſi confirmantis eſt. Agit aũt a poſſibili. Fas omne eſt] Fas te eſt, hoc eſt, poſſibile eſt. [Meis regnis fidere] Nam fido dativum tm̃ regit (Vnde genus ducis) Vt diximus ſupra, qa feliciter eſt nauigaturus Aeneas, Venerẽ dicit a mari ꝓcreatã, & vt fert fabula, Cœlus pater fuit Saturni, cui ita eius filius falce virilia amputauit, ſed lapſa in mare ſunt. de quorum cruore, & maris ſpuma nata dr̃ Venus. Vñ & ἀφροδίτη dr̃, ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ. i. ſpuma. Sed hoc habet rõ. Oẽs uiri ex vſu Venereo debilitant, qui ſiue corporis dãno non geritur. Vnde fingit venus nata per dãnũ. de mari aũt ideo quia dicunt phyſici ſudorem ſalſum eſſe quẽ ſemper elicit coitus. Vnde ẽt myrtus ei cõſecrata eſt, quæ litoribus gaudet: vt, Littora myrtetis lætiſſima Ideo aũt diximus Cælus pater, vt deũ ſignificaremus. Nullus enim deus generis neutri eſt. Nam Cælũ generis neutri, elementum ſignificat. [Merui quoque. Et à præſtiti, vt, Nec te regina negabo Promeritam. Alij dicũt militaui, vt, Aere merent paruo. [Rabiẽ tantã cœliq. mariſq.] Vt in primo legimus [In terris] Etiam in terris. Nam augmentum eſt. (In mare ſe Xãthus) Omnia hæc Homeri ſunt. (Nec dijs, nec virib. æquis. (Id eſt diis iniquis, hoc ẽ aduerſis. Liptotes figura. Aut nõ æquis, non æquali fauore. Plures. n. Græcis fauebant. De matrib. aũt, i. Thetyde, & Venere intelligere nõ poſſumus, quia Thetyde melior Venus eſt, & ei pſenti derogare nollet (Cuperem cum vertere ab imo) Quod proprium eſt eius, ut Magnoq. remota tridenti. Fũdamẽta quatit. Hinc, vt & ſupra diximus, ἐννοσίχθων dictus eſt, & fecit augmentũ, cũ ſe pſtitiſſe dixit iratum. (Portus accedet) Hic diſtinguendum, ne ſit cõtrariũ Veneris petitioni q̃ ait, Liceat Laurentem attingere Tybrim. (Amiſſum quẽ gurgite quæres] Miſenũ dicit, de quo legimus,

gimus. Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat vnda[Vnum ꝓ multis dabitur caput] Hic Palinurum ſignificat. Nam ſalſum erit, ſi vnum voluerimus accipere.

ASCENSIVS.

IAMQVE dies epula, &c.] Commemorat q̃uo extructa vrbe, epulati ſunt profecturi, cum permanentib. auſpicibus cœptorum operum operati ſunt, Eryciq. fratri ad nauigationẽ ꝓſperam habendam. Item, ne odio Aceſtæ, ſed diuturnæ nauigationis tædio, & Iunonis ſuaſu, eos qui vrbem expoſcebant id feciſſe putemus, dicit cum abinuicẽ ſeparandi eſſent, quo tpe maxima viget amoris ignis, coſ ipſos qui urbẽ manſerãt, nũc paratos omnem fugæ perferre laborem. De qua re, cum Donatus aut interciderit, aut nihil dixerit. Ordo eſt. Iamq. i. & iam: omnis gens. ſ. tam habitura, quã permãſura, epulata ſup. erat. i. conuixerat nouem dies, & honos factus, ſup. fuit aris. i. ſacrificatum fuit, & venti placidi ſtrauerunt. i. æquauerunt æquora, & Auſter aſpirãs creber. i. crebro: vocat. i. inuitat rurſus, in altum. ſ. mare. Ingens fletus exoritur per littora procurua, dũ. ſ. ali j ab alijs diſcederent & ipſi complexi. i. complectẽtes inter ſe, morantur noctẽ, & diẽ, ita quod diſcedere nequirẽt. Ipſæ matres, & ipſi. ſ. viri imbecilles, aut ignauiores, quib. facies. i. aſpectus, aut fractura, & effigies, ſeu ſpecies maris viſa eſt quondam aſpera, & quib. numen maris. i. quod mari præeſt: viſum, ſup. eſt, non tolerabile, quia toties pericula paſſi fuerãt, volunt iam ire. i. proficiſci cũ alijs, & perferre. i. ad finẽ vſq. ferre oẽm laborẽ fugæ. i. profectionis, & profugi, quos. ſ. flentes, & abire nolentes, Aeneas bonus. i. clemens, & pius. ſolatur. i. conſolatur, dictis amicis. i. amicabilib. & lacrymãs cõmẽdat, ſup. eos, Aceſtæ conſanguineo. Et iubet deinde. i. poſtquã, eos cõſolatus fuerat, cædere. i. mactare: ex ordine. i. rite Eryci. ſ. fratri ſuo. Veneris filio: ſed (vt prius dictum eſt.) meretricis, pro deo tñ habito tres uitulos, & tempeſtatib. agnã, ſicut prius dictum eſt, Nigrã hyemi pecudẽ Zephyris felicib. Albã, & iubet funes ſolui. ſ. ſacrificio peracto. Ipſe qui. ſ. reb. uilibus, intentus non erat, ſed eas imperauerat, euinctus caput. i habens caput euinctum, folijs oliuæ tonſæ tenet pateram. ſtans in celſa puppi, & proijcit exta ſ. uitulorum in fluctus ſalſos. i. mare, ac fundit vina liquentia. i. pura, & lympida. Ventus ſurgens a puppi. i. a poſteriore parte nauis proſequitur euntes. i. procedentes iam in nauigatione. Socij feriunt certatim. i. cũ certamine laudis quã optime. ſ. quiſq; põt mare, & vertunt. ſ. remis, æquora. i. maria plana & æqua, hoc eſt remis, & uentis operã nauant[At Venus interea. &c.) Cum ita proſpere abnauigarẽt Troiani, Venus memor, q̃ id prius quoq. fecerant, unde dictum eſt in primo. Vix è conſpectu Siculæ telluris in altũ Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant, ſed Iunonis factione, inductus Aeolus maria cõcitauerat: paulo poſt, eoſq. in Africam ad Carthaginẽ diſpulerat, non confiſa mari, neq; cœlo ſereno Neptuni addit rogans, vt inuidiæ Iunonis obſtaret, Troianiſq. faueret, quod & ille promittit, cõmemorans, vt firmius confideret, quæ prius contulerat in Aeneam beneficia: docẽs tñ unũ atq; alterum, pro ceterorum ſalute ſubmergendũ. ſ. Palinurũ atque Miſenum, veruntamẽ u poſſet dici de ſolo Palinuro loquutum deum: nam is ſolus ſubmerſus erat, priuſquam ad Italiam peruenerint. Miſenus autem in littore Italico ab ipſo adhuc denominato, quia Tritones prouocauerat, non ad deorũ placationem ſubmerſus eſt. De oratione aũt Veneris hæc pauca dicit Dona. (Iunonis grauis) Magnum artificium: nam in ipſo principio, & ſuam perſonam commẽdat, & aduerſarij deturpat, & incipit a nomine, & addit, grauis ira, & exaggerat, q̃ pectus eius dicat inſaturabile. Quod aũt crudelis in Troianis ſit ipſius Neptuni teſtimonio, ꝓbat. Hæc ille. Ordo eſt. At. i. ſed: Ac nus exercita i. ſolicita, & fatigat a curis, alloquitur interea. ſ. dũ ſic proſpere nauigarent Troiani: Neptunũ, qui deus maris eſt, & effundi pectore. i. ex intima affectione, tales queſtus. i. tales q̃relas. grauis ira Iunonis, nec. i. & non pectus non exaturabile. i. q̃d exaturari nequit odijs, ò Neptune, cogũt me deſcẽdere in oẽs preces, quia qui præcatur, ſupplicem ſe præbet, ita quodammodo deſcendit. Quam. ſ. Iunonem nec dies. i. tẽpeſtas lõga, nec vlla pietas. ſ. Aeneæ, qui ei ſacrificauerat, vt dictum eſt in 3. huius: & id ex conſilio Heleni, mitigat. i. mitem facit, ac placat, quia poſt illud ſacrificium, procurauerat tẽpeſtatem. de qua in 1 dictum eſt Nec. i. & non, ſup. quæ nõ quieſcit imperio Iouis. i. licet Iuppiter imperauerit Aeneam in Italiam proficiſci, & id eã permittere, ve, pro uel infracta. i. valde fracta, fatis. i. quia ſcit fata id velle, vt in Italia imperiũ conſtituant, vñ dictũ in 1. Si qua fata ſinant, iam tũ tẽditq. fouetq. docet aũt q̃uo non ſit ſaturabilis, & bene perſtat in metaphora ab auidis lurconib. dicẽs, non ſatis eſt. ſ. Iunoni, virum exedisse. i. quod exederit, & abſumpſerit, odijs nefandis, ne id iure puteтur feciſſe vrbem. ſ. Troia de media gente Phrygum nec. ſup. ſatis traxiſſe reliquias Troiæ, per oẽm pœnam. i. omne genus pœnarũ, & afflictionũ. ſed, ſup. inſequitur. i. indeſinẽter proſequit̃ cineres, atq; oſſa Troiæ peremptæ. i. quidquid adhuc ſupereſt, poſt incendiũ Troiæ, ad extremum proſequitur, ſciat illa. q. d. ego quidẽ neſcio, nec puto eam poſſe ſcire cauſas tanti furoris. i. iracundiæ in Troianos conceptæ, tu ipſe (niſi legat̃ ipſa) teſtis, ſupp. es mihi, quã. i. qualẽ, & quam magnam molem. ſ. aquarum, & uentorum, ipſa excierit. i. excitauerit ſubito, nuper. ſ. cum ad Chartaginem repulſus eſt Aeneas, in vndis Libycis. i. Carthaginenſib. quia ipſa miſcuit. i. cõfundit omnia maria cœlo. i. commouit ea ad cœlum vſq; freta. i. adiuta nequidquam. i. ſine cauſa, aut fruſtra, quia non eſt cõſecuta per hoc intentum ſuum, procellis Aeolijs. i. ab Aeolis uẽtis excitatis, auſa hoc. i. tñ facinus in tuis regnis, quod & Neptuno dolnerat, qũ in 1. dicit, Regiq. hæc dicite ueſtro, Non illi imperiũ pelagi ſæuumq. tridentem, Sed mihi ſorte datum. Pro, dolentis, & exprobrantis interiectio, vt apud comicum. Pro ſupreme Iuppiter, neq; cum h, neq; cum ch, recte ſcribitur, licet vt à præpoſitione differat, uſus h, adiecerit. Pro igitur, ſcelus, proclamatio eſt. q. d. ò deteſtabile ſcelus, ecce ipſa excuſſit puppes fœde. i. turpi dolo, & hoc matrib. i. matronis Troianis, actis. i. percitis furore, & ſubegit. i. ſubigendo (q̃d indignius eſt, quam ſi coegit, diceret) compulit, linquere terræ ignoſce. ſ. muneribus. ſociis. ſ. longæ profectionis, & claſſe amiſſa. ſ. per incẽdiũ fraude Iunonis immiſſum. Quod ſupeſt. i. quod reliquũ eſt, cũ ad præterita nõ ſit potentia, oro liceat tibi. i. oſtende te potentẽ, & tibi licere, dare vela tuta per undas. ſ. tuas, p quas illa potuit tẽpeſtatẽ excitare, aut liceat Troianis dare uela tuta tibi, per undas. ſ. tuas, & liceat attingere Tibrim Laurentem. i. per agros Laurentes defluentẽ, ſi ego peto cõceſſa. i. permiſſa a dijs, & ſi Parcæ. i. deæ fatales, dant ea mœnia, bene autem ſcit, q̃d ea darent ex cõſultatione Iouis in 1. habita. Tũc. ſ. poſtquam ſic locuta ẽ Venus, Saturnius. i. Saturni filius: Neptunus domitor alti maris, edidit. i. elocutus eſt, hæc. ſ. ſequẽtia, ò Cytherea. i. Venus q̃ in Cytheris coleris, oẽ fas eſt. i. omnino licitũ eſt, te fidere. i. confidere, meis regnis, unde ducis. i. trahis genus. i. originem (quia Venus è mari nata dr̃, è ſpumis. ſ. maris) ego quoq, merui. ſ. vt confideres, aut ſæpe demerui te, aut bene meritus ſum de te, ego cõpreſſi ſæpe furores. i. commotiones, & tantam. i. vehemẽtẽ, aut quantam uẽi, rabiem maris, & cœli. i. aeris. Nec. i. non, & ego teſtor Xanthum, & Simoenta, fluuios illos Troiæ, non minor cura fuit mihi Aeneæ tui. i. de Aenea filio tuo, in terris. ſ. quam in mari. Nam cũ Achilles ſequens i. inſequens agmina Troia l. Troiana (triſyllabũ eſt, exanimata. i. metu perculſa, impingeret ſup. ea muris. i. ad muros, &, ſup. cũ ipſe daret læto. i. morti, multa millia. ſ. Troianorũ, & amnes i. Xanthus, & Simois, repleti. ſ. cadaueribus, gemerent ſ. ſub mole eorũ, nec Xanthus poſſet reperire uiam. i. alueı meatũ, atq. euoluere ſe ĩ mare. i. cũ impediret̃ curſus eius, multitudine cadauerum, ego eripui tunc Aeneam cõgreſſum Pelidæ. i. Achilli, Pelei filio, forti. i. cum Achille forti, nec dijs æquis. i. æquẽ fauentib. quia cõſtituerant dii, Troiam euertere, unde dictum eſt, Ferus omnia Iuppiter Argis tranſtulit, nec viribus æquis. i. æque potentibus, eripuit (dicit) nube caua. i. per nubem cauam, quam circumiecit. Item ſup. eũ. i. quando, ego cuperem uertere ab imo. i. funditus euertere (vnde dictũ eſt in Neptunus muros, magnoq. emota tridẽti Fundamẽta quatit mœnia Troiæ periuræ [q̃ ideo uertere uolebat, quia periura erat Troia. i. gens Troiana mercedem promiſſam, iuramento non reponens] ſtructa meis manibus ſup. eadem feci, aut eripui Aeneam. eadẽ mẽs perſtat. i. perſeuerat mihi. quoque. i. etiam nũc. i. uellẽ adhuc liberare Aeneam, ſi neceſſe eſſet, pelle igit̃ timores, qa ipſe accedet tutus. i. profectus auxilio meo portus Auerni, quos optas. ſ. eũ accedere, aui, quos ipſe optat, & ita potius legẽdũ puto, quia ſcit Anchiſen admonuiſſe Aeneam, vt prius Auernum accedat petiturus manes, Venus optabat Laurẽtẽ, Tibrim accedere, aut ſi legatur, optas, diſtinguamus, vt Seruius vult, ſic ipſe accedet tutus portus quos optat. ſ. oſtia Tibris tñ unus erit, quem amiſſum quæres in gurgite Auer-

ni.ſ.Miſenus, & vnum caput dabitur pro multis.i.pro ſalute multorum.ſ.Palinurus, princeps nautarum, qui ſubmergetur in mari, antequam ad Auernum perueniant.

VARIA LECT. IVNONIS grauis ira.& inexaturabile pectus)In Longobardico, & aliquot alijs Neq; exaturabile. (Nec Iouis imperio, fatiſve infracta)In libris antiquis, Fatiſq. legere eſt. (Vrbem odijs ſatis eſt, nec pœnã traxiſſe per omnẽ)In libris antiquis pleriſq; ita legitur, Nec pœnam traxiſſe per oẽm. In Mediceo, & aliquot alijs libris. Vrbem odijs ſatis eſt. pœnam traxiſſe per oẽm, (Quam molem ſubito excierit) Oblongus liber, Quam ſubito molem excierit. Aliquot alij, Quam molem excierit ſubito, legunt. (Pro ſcelus, ecce etiam) Antiqua pleraq; exemp. cum Mediceo, & Portio, legunt, Per ſcelus. (Socios ignotæ linquere terræ) Antiqui aliquot libri, Ignota linquere terra, ablatiuo caſu leguntur. (Impingeret agmina muris) Vete quidam lib. Immitteret, habent. (Millia multa daret leto) Romano lib. Darent, legit (Atq; euoluere poſſet In mare ſe Xanthus In Mediceo, Reuoluere, legitur. (Nube caua) In Roma.& nonnullis alijs, Eripui, eſt. (Mens eadem perſtat mihi) in Oblongo libro, & quibuſdam alijs antiq legere eſt Reſtat mihi (Amiſſum quem gurgite quæret) In exempl. omnibus antiquis quotquot habui, Quæres legitur.

POE. His vbi læta deæ permulſit pectora dictis:
Iungit equos curru genitor: ſpumantiaque addit
Fræna feris, manibuſq. omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma leuis volat æquora curru.
Subſidunt vndæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis, fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania Cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſq. Palæmon,
Tritoneſq; citi, Phorciq; exercitus omnis.
Læua tenent Thetis, & Melite, Panopeaq; virgo,
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Aeneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere pedem, pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſoluere ſinus; vna ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alij curſum contendere iuſſi.
Iamque fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cum leuis æthereis delapſus Somnus ab aſtris
Aera dimouit tenebroſum & diſpulit vmbras.
Te Palinure petens, tibi triſtitia ſomnia portans
Inſonti, puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, funditque has ore loquelas.
SOM. Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem:
Aequatæ ſpirant auræ: datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori:
Ipſe ego paulisper pro te tua munera inibo.
POE. Cui vix attollens Palinurus lumina fatur.
PAL. Me ne ſalis placidi vultum fluctuſq. quietos
Ignorare iubes? me ne huic confidere monſtro?
Aeneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude sereni?

SERV. LAEta permulſit] Et læta fecit, vt, Animumq. labentem Impulit. Aut certe perpetuum eſt epitheton Veneris. (Spumãtia Fręna) Spumas vomẽtia. (Feris,) Equis: vt, Inq. feri curuam cõpagib. aluum Contorſit. (Variæ comitum facies) aut belluas dicit marinas ſecundum naturã, aut poeticè deos marinos. [Immania Cete,] Græca declinatio τοῦ τοῖς κήτη, ut βέλος βέλη. Nam latine ſic decliuari non poteſt. Nullum enim apud nos animal generis neutri eſt, niſi forte hic cetus huius ceti dicamus, qđ nuſquã lectũ eſt. Nã dñr canes marini. [Et ſenior Glauci chorus,] Vt ſup. diximus, Glaucus piſcator fuit, qui cũ captos piſces ſup. herbã abieciſſet, & eos recepiſſe uidiſſet, quã amiſerant uitã, Intellecta herbarũ potentia decerpeã herbã guſtauit, & ſe præcipitauit in maria, & in deũ marinũ cõmutatus eſt, cuius hic chorũ ideo ſenem dixit q̃a & ipſe ſenex fuerat. Aut certe ſeniorem dicit pp ſpumarum colorem, ſicut pene oẽs Dij finguntur marini. (Inouſq. Palæmon Melicerta Inous filius. Et notandum patronymicum a matre in auctore idoneo (Phorciq. exercitus oĩs) Dij qui ſub Phorco agunt. Hic autem Phorcus dicitur Thooſæ nymphæ & Neptuni filius. Vt antẽ Varro dicit res fuit Corſicæ, & Sardiniæ, qui cum ab Atlante rege naualı certamine cũ magna exercitus parte fuiſſet obrutus finxerunt ſocij eius eũ in deũ marinum eſſe cõuerſum. (Læua tenet Thetys) ſatis prudenter ſexum debiliorem ſiniſtræ applicat parti. (Nıſæe,) Media diphtongus eſt. (Viciſſim) Quia reliquerat quidẽ ſocios, ſed feliciter petebat Italiam. (Pertentant) ſolicitant. (Attolli malos,) id eſt uela per malorum uolubilitatem leuari: nam cum nauigaret, iã non dubiũ qđ olim erexerant arbores. (Fecere pedem) Podiam, id eſt funem quo tenditur uelum. (Siniſtros, Nunc dextros) Pro auræ mutabilitate (Cornua) antemnarum extremitates. (Sua flumina) Proſpera a puppi uenientia (Princeps ante omnes) Vnum uacat. (Mediam cæli metam) Perite locutus eſt. Nam medium cœlum meta eſt, ἀναβιβάζοντος circulı, qui medius eſt inter ortum, & occaſum. A medio autem cœlo, & finitur ortus, & occaſus incipit ſiderum alter ter eſt horizontis, qui ſegregat aſpectum huius cæli ab alio inuiſibili nobis. (Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ,) id eſt regerunt paululũ, ſic remos tenentes. Leuis uel aduentu, uel diſceſſu, nam leuis in utroque eſt. Diſpulit umbras. Nam ſemper deos ambit nimbus. Te Palinure petens. Faſtidioſe aggrediẽs, appetẽs. Et ſciendum in maius celebrari Palinuri mortẽ more poetico, quem dormiẽtem in vadas conſtat miſſum. (Sõmia ſoporem. Bene aũt diſcernit iſta Virgilius, vt ſomnũ ipſum deum dicat, ſomnium quod dormimus, Inſomniũ quod videmus in ſomnis, vt Falſa apud cælum mittũt inſomnia manes. (Iaſide) Fili Iaſi (Ipſa æquora claſſem) i. & æſtu, & aura nõis utimur. (Aequatæ ſpirant auræ) Proſperæ: Aequatis claſſẽ procede remis. (Pone caput) bene particulatim ad id venit, quod aperte dictũ refutaretur. (Labori) Ex intuendis ſiderib. (Paulisper) paululum dum tu quieſcis. (Vix attollens lumina) aut a ſiderib. remouens, aut certe luminis præſentia prægrauatus, qđ eſt melius. Nam & ſequens eius oratio turbata eſt, quod & ſemiplenæ indicant elocutiones. (Vultũ) Mutabilitatem, quæ fit pro qualitate uentorum (Iubes) Vis, ut, Inſandum regina iubes renouare dolorẽ. (Me ne huc confidere monſtro) Subaudis vis. (Aeneam credã) Per contrarium. Cur Aeneã non cõmittam cœlo & auris fallacibus, q ſum toties ſerenitatis fraude deceptus? (Quid enim) Quid ni (cur non? (Fraude ſereni) Serenitatis vt, Et ſeruantiſſimus æqui. Alij legunt deceptus fraude ſereni cœli.

Somnũ.
Somniũ.
Inſomniũ.

ASC. HIS vbi læta, &c.) docet quomodo proſpera nauigatione, ad Cumas delatus ſit Aeneas, Palinuro duntaxat circumuento, cuius ſubmerſionem ſequenti lectione proſequimur. Hic aũt cũ omnia facilia ſint, nihilq. habeamus Donati. Ordo eſt, ubi poſtquam genitor ſ. Neptunus, permulſit i. dulcedine quadam effecit. his dictis. i. per huiuſmodi uerba, pectora deæ. ſ. veneris, læta i. lætificata, ipſe iungit equos. ſ. marinos, curru. i. ad currum, & addit feris, i. animoſis equis, fręna ſpumantia. i. ſpumas uomentia, aut ſpumis perfuſa, ex celeri impetu, & effundit manibus, ſcilicet ſuis omnes habenas. ſ. quib. equi haberi. i. retineri poſſent hoc eſt, laxat eas, & ipſe volat leuis. i. leuiter, curru cœruleo. i. cærulei coloris, aut marino, per ſumma æquora, vnde ſubſidunt. i. ad fundũ deſcendunt, nec mouentur, & æquor. i. mare (quod tunc fretum, potius quam æquo erat, ſed fiebat ęquor) tumidum i. inflatũ, prius ſternitur, id eſt æquatur, aut planatur aquis, ita, ut aquæ omnes concauitates replentes, ęquor fecerint, ſub axe. ſcilicet currus Neptuni, tonãti, ſcilicet ex celeri impetu: aut potius

ſub axe cæli tonãt.s.ita vt Venos tempeſtatem oriri, viderit, eum Neptunum præcaretur,& ita dixit mare,tumidũ.& nimbos in aere fuiſſe,qui ad præſentiã Neptuni aufugerũt vnde addit,nimbi,i.nubes ventoſæ fugiunt caſto.i. valde amplo æthere.i.per totũ cælũ,hoc eſt aeramivariæ facies.i.figuræ comitum.ſ.Neptuni,quæ belluę marinæ ſunt. ſi naturaliter, & phyſice intelligamus,aut ſi poetice,dij,& deę maris. ſ.cete immania.i.piſces illi marini,maxime ſtaturę,ita vt timori,ſint & immanes cẽſeantur (Reperitur in ſingulari,hic cetus,ceti, ſed rarius,pluraliter ãt,hæc cete,ſed more græco, & ita non recipit inflexionẽ latinã,ſunt autem in Indico mari,reperta quatuor iugerum,vnde etiam in Geneſi, grandia dñr)& chorus Glauci.ſ.cui præeſt deus ille marinus,ſenior.i.prouectioris ætatis,quia canus eſt,ſpumis id facientibus(& Palæmon, deus ille:Inous.i Inus aut Inois filius. declinatur.n.hæc Ino, huius Inus aut Inois , vnde ſit poſſeſſiuum,hic Inous,Inoa, Inoum:quo pro patronymico a matre hic vtitur,& tritones, piſces illi,qui pro dijs habẽtur,& qui concha canunt.(Vnde Laudious,Tyberio principi nũciauit,Oliſiponenſiũ legatio ob id miſſa,viſum,auditumq.in ſpecu.concha canentẽ Tritonẽ,qua naſcitur forma),cit:.i.pręcipites in natãdo & oĩs exercitus Phorci.i.cui Phorcus,deus ille,præeſt(qui rex fuit Corſicæ,& Sardiniæ,ſm Varronem,ſed alij dicunt, regem fuiſſe Oceani Africi,& victũ ab Atlãte,poſtea pro deo marino, habitũ,fuiſſeq.patrem Medaſæ,& ceterarum Gorgonum.Prob. autem duos ponit Phorcus,alterum deum maris, alterum regem in Africa(hæ dicit facies comitum,ſup.apparent,tunc a dextris.nam Thetys,nympha illa,ſeu dea maris,& Militę,& Panopea virgo, & Niſeæ,& Spio, Thalia, & Cymodoce, hæ eſt nymphę illæ, quæ Nereides dr̃,tenent tunc læua.i.læuam partem,dijs.ſ.dextram tenẽt b.Plin aſſerit non falſam eſſe, nympharũ,Nereidumq.opinionẽ Sunt.n.viſæ humano corpore verum ſqnammis hiſpido,nã & harum vna in eodẽ littore,in qua Triton ſpectata eſt,cuius morientis gemitũ triſtem accolæ longæ adiuere . Et diuo Auguſto legatus Galliæ cõplures in littore apparere aanimes Nereidas,ſcripſit)Gaudia blanda.i.permulcentia pectus.pertentant,i.titillant & afficiunt voluptate,hic.i.hoc loco aut tempore,dum tanta tranquillitatẽ videt, viciſſim.i.per vicẽs,quia interdum ſubrepebat mœror de ſocij,in Sicilia derelictis,mentẽ patris Aeneæ ſuſpenſam i.ſolicitam,ea derelectione ſuorũ, ipſe iubet oẽs malos.i.vela malorũ,aut ſi antennas,attolli.i.erigi , & iubet .i.brachia magnorom velorũ,hoc eſt attẽnas,intendi velis,i. erigi,& exponi ventis,vt habeant vela intenſa.Omnes.ſ. nautæ,fecere vna.i.ſimul,pedẽ.i.pudia.hoc eſt funem,in quo tenditur velum,& ſoluere pariter,nunc dextros ſinus.ſ.velorum, quib ventos capiunt,nunc ſiniſtros.ſ.pro auræ mutabilitate, & torquẽt vna.i.pariter,cornua,ſ.velorum,hoc eſt antennas. ardua.i.in altũ erecta.& detorquent.i.deorſum torquent.ſup. vna.i.pariter,cornua,flamma ſua.i.debita.& proſpera,hoc ẽ uẽti proſperi,ferunt claſſem. Palinurus princeps.ſ.nauitarũ aut directorũ,agebat ante,omneis denſum agmen.ſ.uelorũ alij iuſſi ſunt contendere curſum ad hunc. ſ. Palinurũ.Et iam nox humida contingerat fere mediam metam,cæli.i.fere medium noctis cum ſidera mediam partem cæli percurrerent & ſup.nautæ,fuſi per dura ſedilia,ſub remis, laxabãt mẽbra placida quiete.i.,placide dormiebant.cum.i.quando, Somnus.i. deus ſomnorum leuis.i.agilis, delapſus ab aſtris æthereis,dimouit aera tenebroſum,& diſpulit vmbras, ac facere.i.ſ.ſerenitatẽ petens.i.adoriens,ò Palinure,te& portans tibi inſonti.i.innocenti ſomnia triſtia,in quibus.ſ.ſubmergaris,& ipſe deus cõſedit.i.ſedem accepit in alta puppi, exiſtens ſimilis Phorbãti.i.nautæ illi,ſatis petito,ac noto,& fudit has loquelas pectore,ita ut ex animo loqui crederetur. O Palinure Iaſide.i.de genere Iaſi,ipſa æquora ſ ſine adminiculo tuo ferũt claſsẽ,auræ ſpirãtes æquatę i.ęqualiter flãtes,hora.i.tẽpuſculũ,dat quieti,pone.i.repone,caput.ſ.tuũ,& furare.i. clanculum ſubtrahe labori,oculos feſſos,ipſe.i.ergo inibo.i.ingrediar,pauliſper.i.perpaucum tẽporis, munera tua.i.officium tuum,aut partes tuas,pro te,i. gubernabo pro te,cui.ſ.deo,nidelicet Somno,Palinurus attollens vix.i.cum difficultate,lumina.i.oculos,ſomno grauatos,fatur .i.reſpondet. ne.i.an, iubes.i.vis,me.ſ.toties deceptũ,& non expertum ignorare vultum i.fraudulentiam præ ſe ſerentẽ,quia vultui tranquillo.i. diſpoſitioni tranquillitatem præ ſe ferenti,proxima ſæpe tẽpeſtas eſt,& fluctus quietos.i.tranquillos qui ſæpe ex inopinato in ſummam commutationem, mutãtur, me ne.i.iubes ne,me cõfidere huic monſtro,i.mari , tam uario,& mõſtruoſo;quid enim.i.quid ni ? & eſt ironia.aut.quid enim? .i.nam quid iubeas, ſi hoc iuſſeris ? iubeas.n.vt ego deceptus,toties Auſtris.i.uentis fallacibus & fraude cęli ſereni(Sertius vult , vt ſit fraude ſereni.i.ſerenitatis cæli,ſed non eſt opus)credã. .i.committam Aeneam.ſ.tantum virum,ſupp.huic monſtro. .ſ.mari ?q.d id nequaquam fecero.

VARIA LECTIO.

IVNGIT equo curru]Vetera omnia manoſcripta.Iungit,equos aut genitor, vno exemplo legunt.[Sternitur æquora aquis]In antiq.aliq.Equis:ſed,Aquis melius [In tẽdi brachia velis] In Romano libro,pro,Velis,poſitũ eſt remis.[Placida laxarant,membra quiete]In antiq.aliq. libris, Laxabãt, habetur.]Tibi triſtia ſomnia portãs.]Multi quidem libri antiqui vertunt illud Somnia triſtia portãs. [Phorbãti ſimilis] Libri nonnulli ſane quã vetuſti,Phorbantis. habeat.[Fudiiq. has ore,loquelas]Vetera omnia exemplaria quę legi,Fundit, habent.[Me ne ſalis placidi vultum]In lib.aliquot legere eſt Me ne ſalis placitum vultum]Aeneam credam, quod enim fallacib.auſtris[In libris aliquot antiquis. Auris habentur. & Aeneam,per.n finalem.[Cæli deceptus fraude ſereni?,antiqui lib verſum hunc varie corruptum habent,nam,& Fraude ſerena,et alibi, Cælo ſereno,legitur .

SERV. VIque ſoporatam ſtygia) Mortẽ plenum. (Vtraque Tempora) Per utrumque tempus.(Cunctanti)Quaſi reluctanti.) Natantiã) Errantiã ſomni uicinitate.)Cum puppis parte) Prolepſis: ut triduo natare potuerit. (Currit iter) Vt Cic. iter iam, redite uiam. (Tutum)Præſidio Neptuni (Sirenum) Sirenes ſecundum fabulam parte uirgines fuerunt, parte uolucres, Acheloi fluminis & Calliopes muſæ filiæ.Harum una uoce,altera tibijs,alia lyra canebat , & primo iuxta Pelorũ poſt in Caphareis inſulis habitauerunt, q̃ illectos ſuo cãtu in naufragia deducebãt.Scd̃m ueritatem meretrices fuerunt,q̃ tranſeuntes quĩ quos ducebant ad egeſtatem hus fictæ ſunt inferre naufragia , has Vlyſſes contẽnendo

Talia dicta dabat,cliuumque affixus & hærens
Nuſquam amittebat,oculoſq.ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Viq.ſoporatum Stygia,ſuper utraque quaſſat
Tempora,cunctantique natantia lumina ſoluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus,
Et ſuper incumbens,cum puppis parte reuulſa,
Cumq. gubernaclo liquidas proiecit in undas
Præcipitem,ac ſocios ne quidquam ſæpe uocantem.
Ipſe uolans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis;
Promiſſisq.patris Neptuni interrita fertur.
Iamq.adeo ſcopulos Sirenum aduecta ſubibat
Difficiles quondam multorumq.oſſibus albos,
Tum rauca aſſiduo longa ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit,& ipſe ratem nocturnis rexit in vndis,
Multa gemens, caſuq.animum concuſſus amici.
O nimium cœlo,& pelago confiſſe ſereno ,
Nudus,ignota Palinure iacebis arena.

deduxit ad mortẽ, Sirenum aũt genitiuus eſt uenieus ab hac Sirene [Tũ rauca] Ac ſi diceret, ante hac delectabili uoce reſonabant , tunc fluctibus ſolis.& bene imitatus eſt maris ſtridorem. (Sale ſaxa ſonabant.Cum pater amiſſo fluitatẽ errare magiſtro Senſit, [Naturale .n. eſt , ut fluctuet nauis ſine gubernatore(Nocturnis rexit in undis] Dat ei hoc & in decimo,ut ipſe ſedẽs cliuũq. regit, uelitq. miniſtrat. (Multa gemens.] Nomen pro aduerbio.(Caſu amici)Propter ruinã, alluſit ad nomen ,(Pelago confiſe) Hoc ẽ qd̃ ſupra Palinurus excuſat.(Nudus)Inſepultus mortuus ut,Et fracta diſtituent nudos in littore piſces) Ignota(Peregrina , ante non uiſa. Nã in ſexto dicturus eſt Paulatim adnabam terræ iamq.

arua tenebam. Sciendum ſanè Tuccam & Varrum hunc finē quinti eſſe voluiſſe, Nam à Virgilio, duo verſus ſequentes huic iuncti fuerunt, vnde in nonnullis antiquis libris ſexti initium eſt. Obuertunt pelago proras, tum dente tenaci.

ASCENSIVS.

TALIA dicta dabat, &c. Recitat quomodo Palinurus, violentia ſomni coactus, obdormire paulisper a‿eodem, in mare præceps deiectus ē, vt ſ. expleatur. quod Neptunus dixerat, vnum pro multis dabitur caput, quæ ſententia, & Cayphæ de Chriſto fuit, ſed alio ſpiritu prolata. nam poeta creditur cæremonias veteris ſuperſtitionis ſignificaſſe, quod ſine morte non pateret ad inferos deſcenſus, quanquā creditum eſt, non ſine malo, euitari malū, cū ergo claſſi Aeneæ. Iuno procurauerit, malum vnū pro multis, datum eſt caput. Nulla autem poeſeos huius pars, morali philoſophia vacat, nam egregie docet, nihil in hac vita mortali tutum eſſe neminē decere ſecurum eſſe, cum etiam in trāquillitate ſumma lateat periculum, quod & ſi non lateat Palinurum, tamen euitare nō potuit, violentia ſomni oppreſſus, Somni, dico, diei, ſ. d. Aeneas putauit eum ſomno naturali oppreſſum, cui ob ſerenitatem indulſerit. Sic autem inſerere ſolet poeta, poeticas fictiones, ut non longe a phyſica rōne alludat, ſicut Neptunum in ſuperiore lectione comitatum Cete, Tritonibus nymphis cōmemorat, pro quibus aut monſtra marina phyſice, aut deos deasq. poetice intelligere poſſumus. Ceterum ne longior, quā conſtitueram fiam, quia Donati nihil extat, Ordo eſt: Palinurus, ſupp. dabat, talia dicta. i. reſponſa Phorbanti, ut putabat & ſomno, ſecundum poetam, & ipſe affixus & hærens. i. inhęrēs & innitens, nunquam amittebat clauum. i. gubernaculum, & tenebat oculos ſub aſtra. i. aſtra verſus ab inferiori in ea reſpiciens, nam dum in terram videmus, oculos ſub. aſtris tenemus, dum in aſtra ēt ſub aſtra, ecce. q. d. pręter opinionē, & ex inſperato deus. ſ. Somnus, quaſſat. i. frequenter cōcutit, ſupp. vtraq; tempora. ſ. Palinuri, in quibus. I eſt ſedes requiei, (vide Pſal. 131. Et requiem temporibus meis, &c. ramum madentem rore Lethęo. ſ. aſpergioc, Lethes fluuij infernalis, obliuionem ſignificantis, & ſoporatum. i. profunde imbutum, vt Stygia. i. Stygis, paludis infernalis, mortem inducentis, ac triſtitiam ſempiternam, &. ſupp. ſoluit. i. reſoluit, cunctanti. i. immoranti, & reluctanti, lumina natantia. i. oculos ſopore fluentes, aut vicinitate ſomni errantes, & fluitantes. quies inopina. i. præter opinionem inducta Palinuro a ſomno vix laxauerat primos artus. i. uix primum dormierat, & ſup. ſomnus incumbēs ſuper. i. deſuper. proiecit in vndas liquidas, quia ſunt & vndę ignium, aut quæ ſemper liquidæ ſunt, cum parte puppis, quam. ſ. tenuit firmiſſime reuulſa, & cum gubernādo, pro gubernaculo. ſ. Palinurum, præcipitem, ac vocantem. ſ. in auxilium ſæpe, nequidquam. i. fruſtra ſocios, quia nemo ei ſubuenire poterat, ipſe. ſ. Somnus, Ales. i volucres, volans. i. auolās, poſt demerſum Palinurum, ſuſtulit. i. ſurſum tulit ſe, in auras tenues. i. euanuit, claſſis. ſ. Aeneæ, currit non ſecius. i. nihilominus, uel nihilo aliter, quā ſi à Palinuro regeretur, iter tutū. præſidio. ſ. Neptuni, æquore. i. per æquor. i. mare tranquilliſſi, & fertur interrita. i. inconcuſſa, promiſſis. i. propter promiſſa, patris Neptuni, quæ. ſ. Veneri fecerat. Iamq. i. & iam ſup. claſſis aduecta, ſubibat adeo. i. omnino, ſcopulos Sirenum. i quos Sirenes olim habitare ſolebant (quæ tres erant, ut Seru. recitat, earum autem nomina dñt, Parthenope, vnde Neapolis olim dicta, quia illic ſepulta dicitur, Leucoſia, & Lygia) ſcopulos, dicit, Sirenum difficiles, quondam. ſ. dum Sirenes viuerent, quæ per tranſeuntes in ſcopulos dulcedine cātus alliciebant, ſed ab Vlyſſe ſpretæ ad mortē. ab eodem cōpulſæ ſunt ex dolore, & albos oſſib. multorum, illic, ſ. ſubmerſorum, quorum oſſa a mari in ſcopulos reiecta, dicit abſumpta carie, q̄ frequenti aquarum alloute veroſimile eſt alba fuiſſe, vnde & ſcopulos quos operiebant. albos reddebant, ſed tunc. ſ. ea tempeſtate ſaxa, ſonabant rauca. i. raucè, aſſiduo ſale. i. aſſiduo impulſu maris, cū. i. quando pater. ſ. Aeneas, ſenſit ratē. i. nauem fluitantē, errare, magiſtro amiſſu, & ipſe rexit ratem in vndis nocturnis i. nocturno tpe, gemens multa i. multum, & concuſſus animum. i. habens animū concuſſum, caſu. i. ruina & præcipitio amici. ſ. Palinuri, qui, diu, & fideliter nauē eius gubernauerat Et, ſup. ait, ò Palinure, confiſe. i. qui confiſus es nimium, cœlo & pelago ſereno (credebat. n. quod ſopore naturali oppreſſus, ceciderat in mare) tu iacebis nudus. i. inhumatus in arena ignota. i. peregrina, ante non viſa. Seruius dicit, ſequentes duos verſus à Virgilio huic quinto appoſitos, quod mihi veroſimile eſt, quia quando Virgilius verbum nō pręponit, ut hic, O nimium ſolet poſtponere, vt ibi. Sic fatur, ſed melior eſt continuatio, & librorum compendentia, ſi ſequēti libro dentur. Claudit ergo hunc libr, ſicut & ſuperiores, commemoratione mortis. ſ. Palinuri. nec mirum, quia per mortē & lacrymas. deſcendimus ad inferos, defuncti, per mortem, ſed viui. per lacrymas. i. doloroſam defunctorum & eorum, q̄ poſt hanc uitam contingere poſſunt, contemplationem, quomodo Aeneas deſcendiſſe creditur. vñ ait: Sic fatur lacrymās.

VARIA LECTIO.

NVDVS, & ignota Palinure iacebis arena] In antiq. omnibus exempl. quæ verſare mihi contingit, Nudus, in ignota legitur.

QVAERVNTVR) Sicut eſt apud Hora. Mors ulti-ma linea rerum eſt, & ideo in ſex librorum, quibus virum deſcribit, vltimis lineis, mortis alicuius meminit, ſextum autem totum de conſideratione eorum, quæ poſt hanc uitam in regione mortuorum aguntur, confecit, multa ex Platonicorum Philoſophia, depromens, & multa Chriſtiano non indigna aſſerens, nam & ſontes, criminali peccato in æternum puniri, leuiori delicto purgari aſſerit, & ipſa criminalia peccata ex ordine cenſet, atque ita dum per pœnas à peccando retrahit, multum reipub. confert, nec tamen a principali intentione, quæ eſt Auguſtum ab origine commendare, diſcedit, nam dum progeniem Aeneæ deſcribit Anchiſes, ad Auguſtum uſque progreditur. Verum vt ſexti libri farraginem totam prælibemus, argumentorum explanationem paucis exequemur, quæ huiuſmodi eſt. Manes, id eſt ab inferis ad ſuperos, ſecundum Ethnicos, manantes ſpiritus, hoc eſt inferi, & tartara, id eſt obſcura regna. Ditis.i.Plutonis, quæruntur .i. uiſuntur ab Aenea, duce Sibylla, ſexto ſupp. libro, & id quidē videtur monoſtichon. totum argumentum ſimul cō plectens, Aeneas. ſupp. venit, deinde. ſ. poſtquam fecerat, quod in fine argumenti quinti libri dictum eſt ſcilicet. Et placidum Aeneas Palinurum quærit in undis. nam eſt continuatio Cumas deinde uenit, &c. poſtquam ergo quæſijt Palinurū venit deinde Cumas.i. ad ciuitatem illam Italiæ, in littore ſitam, & fert i. aufert hinc ſ. à Cumis, exemplo Phœbi, & Dianæ, reſponſa.i. oracula Sibyllæ, & ſepelit Miſenum, tubicinem illum peritiſſimum, ſubmerſum à Tritone, mōs. ſ. Miſenus, ſeruat nomen humati.i. ſepulti, quia ab eo nomē accepit, & portat, & ramum ſcilicet aureum, ante. ſ ſe, aut numinedeum i. deorum inferorū, & placato ante, id eſt priuſquam ad inferos intraret, At vates, ſcilicet Sibylla longæua, id eſt lōgæui, quia dicitur vſque ad tempora Tarquinij vixiſſe, & beneficium uitæ ab Apolline accepiſſe, ut alibi dicemus deſcendit vna, id eſt pariter cum illo, Auernum, id eſt per Auernum, ad inferos, aut deſcendendo, trā ſit Auernum. Agnoſcit, ſcilicet Aeneas, Palinurum, ſcilicet amicum, directorē nauis ſuper undas fluitantem, & ſolatur. i. conſolatur, ibi. ſ. apud inferos, Elyſſam idest Didonem, & uidet Deiphobum, filium illum Priami, & maritum Helenes, poſtquā ab Alexandro, ſeu Paride dimiſſa erat lacerum ora, id eſt habentem ora lacera, & truncata, crudeliter ideſt inhumane, & conuenit, ideſt uiſitat, loquendi gratia, Anciſen, ſcilicet patrem ſuum, in valle penitus uirenti, & agnoſcit ſuā prolem, ideſt progeniem, parente, ſcilicet Anchiſa monſtranti. Et ubi, ideſt poſtquā, ipſe percepit hæc. ſ. iam dicta ipſe graditur, id eſt progreditur, & diſcedit, ſcilicet ab inferis, & reuiſit ſocios, ſcilicet in littore dimiſſos.

IN VI. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Quæruntur ſexto Manes, & tartara Ditis.

In eundem Modeſtini iuriſc. argumentum.

Cumanas deinde venit: fert hinc reſponſa Sibyllæ.
Miſenum ſepelit. mons ſeruat nomen humati.
Ramum etiam ante Deum placato numine portans.
At vates longæua vna deſcendit Auernum.
Agnoſcit Palinurum: & ibi ſolatur Eliſſam.
Deiphobumq́; videt lacerum crudeliter ora.
Vmbrarum pœnas diſcit narrante Sibylla.
Conuenit Anchiſen, penitusq́; in valle virenti
Agnoſcitque ſuam prolem, monſtrante parente.
Hęc vbi percepit, graditur, ſociosq́; reuiſit.

Aliud in eundem.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in vrbem.
Rex Phrygius, vatisq́; petit reſponſa Sibyllę.
Miſenum ſepelit. poſt hæc adit infera regna,
Congreſſusq́; patri diſcit genus omne ſuorum:
Quoque modo caſus valeat ſuperare futuros.

P. VIRG. MARONIS

Aeneidos Lib. VI.

SIC fatur lacrymans, claſſiq. immittit habenas.
Et tãdem Euboicis Cumarum allabitur oris,
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naues, & littora curuæ
Prætexunt puppes. iuuenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in uenis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſiluas, iuuentaq́. flumina monſtrat.
At pius Aeneas, arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæq́. procul ſecreta Sibyllæ.
Antrũ immane petit; magnã cui mentẽ, animumq́ue
Delius inſpirat uates, aperitque futura.
Iam ſubeunt, Triuiæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, vt fama eſt fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis uaſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enauit ad arctos.
Chalcidicaque leuis tandem ſuper aſtitit arce.
Redditus his primum terris tibi Phœbe ſacrauit.
Remigium alarum, poſuitq. immania templa.
In foribus, letum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ iuſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum: ſtat ductis ſortibus vrna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſia tellus.
Hic crudelis amor Tauri, ſuppoſtaque furto.
Paſiphae, mixtumq. genus, prolesque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error,
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti, ambageſque reſoluit,
Cæca regens filio ueſtigia, tu quoque magnam
Partẽ opere in tanto (ſineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat caſu effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus: omnia

TOTVS quidem Virgilius ſcientia plenus eſt, in qua hic liber poſſidet principatum, cuius ex Homero pars maior eſt. Et dicuntur aliqua ſimpliciter, multa de hiſtoria, multa per altam ſciẽtiam Philoſophorũ Theologicorum Aegyptiorũ, adeo, vt pleriqve de his ſingulis huius libri integras ſcripſerũt pragmatias. Sane ſciẽdũ, licet primos duos uerſus Probus, & alii in quinti reliquerint fine, prudenter ad initiũ ſexti eſſe translatos. Nam & coniunctio poematis melior eſt, & Homerus etiam ſic inchoauit, ὥς φάτο δακρυχέων. [Claſſiq; immittit habenas] Nauibus ſuis ſiue naui quæ claſſis dicitur, uel quod fiat de fuſtibus. Calas enim dicebat maiores noſtri fuſtes quos portabãt ſerui ſequẽtes dominos ad prelium, unde etiam Calones dicebantur. Nam cõſuetudo erat militis Romani ut ipſe ſibi arma portaret, & uallum, uallum autẽ dicebant e alas, ſic Lucilius. Scindacatã vt caleas, id eſt o puer, frange fuſtes, & fac focum. Inde ergo claſſem dictã dicunt. Alii claſſem hinc dictam uolũt, apud maiores noſtros ſtipendium terreſtri prelio milites pedeſtes dabat, reges uero dabant in nauali certamine, nã adhuc pauper fuerat populus. Exinde iã quod ab equitibus dabat ſtipendium, tractũ eſt vt diceretur claſſis. Proprie enim, & claſſes equitum dicimus. Claſſiq. aut ſing nauiquæ claſſis, ut in primus diximus, dicta ẽ ἀπὸ τῶν κάλων idest, a lignis, Vnde Horatius, Me uel extremos Numidarum in agros. Claſſe releget. Aut omnium quæ eius curſum ſequentur, Palinuri enim implet officiũ, de quo ſupra ait, Ad hunc alii curſũ contendere iuſſi. [Immittit haben.] aut funes per metaphoram dixit, aut Homerum ſecutus eſt, qui ait ἐκ τοῦ ... Et alibi ... id eſt loris torris, hic enim vtebantur antiqui. (Et tandem) ad Aeneæ deſiderium retulit olim ad Italiam uenire cupiẽtis. Ceterum mora non conſtruit de Capreis Cumas vſque ad tantam, uicinitatem tuã longã fuiſſe nauigationẽ, præſertim accedente, fauore Neptuni, [Euboici oris] a colonia Cumas appellauit. Nã Eubora inſula eſt, in qua Calchis ciuitas eſt, de qua uenerunt, qui condiderunt ciuitatem in Campania, quam Cumas uocarunt, vel ἀπὸ τῶν κυμάτων vel a grauidę mulieris augurio, q̃ græce ἔγκυος dicitur. [Allabitur] Venit celeriter, vt, Labere nympha polo [Pelago] In pelago. In pelagus, vt, It clamor cœlo. Bene autem Obuertunt, vt non Aeneæ ſed ſocijs vilia dentur officia Gubernandi ars ſoli conceditur Aeneæ. [Dente tenaci] Vnde in primo Vnco non alligat ancora morſu. Ancora (vt ſupra diximus) in græco aſpirationem non habet, unde ἄγκυρα dicitur. Vnde & apud maiores ſine aſpiratione proferebatur. Contra thus, & orchus ueteres dicebant, & lurcho, id eſt uorax, quibus ſequens ætas detraxit aſpirationem. [Iuuenũ manus] Poſt conditam in Sicilia ciuitatem ſenum aut nulla aut rara, fit mentio, (Ardens) Feſtinans ut, Inſtãt ardentes Tirii (Littus in Heſperium) Hic oſtenditur Heſperiam minorem eſſe oẽm Italiam dictum (vt ſupra diximus) vel a rege, uel a ſtella. Semina flammæ) σπέρματα πυρὸς Homerus dicit, id eſt ſeminis. (Abruſa in venis Silicis.) In Georgicis. Et Silicis venis abſtruſum excudere ignem. Abſtrudere enim eſt de induſtria celare. Ferarũ tecta (Epexegeſis ſiluæ (Fulmina monſtrat) Quæcunque fluenta. Et ſecundum monſtrari Aeneę, ad expiandum ſe. Nã funeſtatus fuerat morte Palinuri, non quod eum videtar, ſed quod funus agnouerat, id eſt doluerat, In eo enim eſt pollutio quod ait, Caſuque animum cõcuſſus amici. Nam ipſa impiant, quæ agnoſcimus. Vnde in Liuio habemus, Horatium Puluillum, cum Capitolium dedicare uellet, audiſſe ab inimico mortuum filium, & ue pollutus dedicare nõ poſſet, reſpondiſſe, cadauer ſit. Hic autem purgationem Aeneæ polluto dat vbique Virgilius vt paulo poſt, Corpuſque recenti Spargit aqua (At pius Aeneas) Quippe ad templa feſtinans. (Arces quibus altus Apollo) Cum ubique arx Ioui detur, apud Cumas in arce Apollinis templum eſt, altus autem uel magnus, vt, Iacet altus Orodes. Et de ipſo Appolline, ſic patet illa Deum faciat, ſic altus Apollo, uel ad ſimulacri magnitudinem retulit, quod eſſe conſtat altiſſimum. (Quib. Præſidet] Quibus præeſt, quas defendit, (Horrendæ) Venerandæ, ut, Horrendum ſiluis, & religione parentum. (Procul) Haud lõge. Procul enim eſt, & quod ante oculis eſt, & quod porro ab oculis: Vnde & duplicem habet ſignificationem (Antrum immane petit,) Epexegeſis domus Sibyllæ (Mentem animumq.) Periſſologia eſt, Nam ſecundum Lucretium unum eſt mens, & animus [Delius inſpirat uates] Apollo fatidicus, & ſic ait Delius, vt, Nunc Lyciæ ſortes. i. Appollineæ. Bene autem Sibylla quid ſit, expreſ-

Perlegerent oculis,ni iam præmiſſus Achates
Afforet,atque vna Phœbi, Triuiæque ſacerdos
Deiphobe Glauci,fatur quæ talia regi.
SIB. Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit
Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos
Præſtiterit totidem lectas de more bidentes.

expreſſit. Magnam cui mētē animumq. Delius inſpirat vates. Nam vt ſup. diximus, ſibylla dicta eſt quaſi σιοῦ βουλή, i. Dei ſentētia, Aeolici. n. σιούς Deos dicūt. [Triuię lucos] Cōgruit Apollini, Dianę enim cōiuncta ſunt templa, vt paulo poſt, Phœbi Triuiæq. ſacerdos. Et bene fit Lucorum Dianæ cōmemoratio, quia petiturus eſt inferos. [Aurea tecta] Apollinis. ſ. [Dædalus, vt fama eſt, fugiens Minoia regna,] Indicato a ſole adulterio Martis, & Veneris, Vulcanus minutiſſimis catenis lectulum cinxit, quibus Mars, & Venus ignorantes implicati ſunt, & cum ingenti turpitudine reſoluti ſub teſtimonio cunctorū deorū, quod factum Venus vehementer dolēs, ſtirpem omnē Solis perſequi inſandis amorib. cœpit. Igitur Paſiphae Solis filia, Minois regis Cretæ vxor Tauri amore flagrauit & arte Dædali incluſa intra vaccam ligneam ſepta corio iuuencæ pulcherrimæ, cum Tauro cōcubuit. Vnde natus eſt Minotaurus, qui intra Labyrinthū incluſus humanis carnib. veſcebatur. Sed Minos de Paſiphæ habet liberos plures, Androgeum, Ariadnem, Phædram: ſed Androgeus cū eſſet athleta fortiſſimus, & ſuperaret in agonibus cūctos, apud Athenas ab Athenienſib. & vicinis Magarēſibus cōiuratis occiſus eſt, quod Minos dolens collectis nauibus bella cōmouit, & victis Athenienſibus pœnam hanc ſtatuit, ut ſingulis quibuſque annis ſeptem de filijs & ſeptem de filiabus ſuis edendos Minotauro mitterent. Sed tertio anno Aegei filius Theſeus miſſus eſt, potens tam virtute quam forma, qui cū ab Ariadne filia regis amatus fuiſſet. Dædali conſilio filio iter rexit, & necato Minotauro cum rapta Ariadne victor aufugit. Quę cū oia factione Dædali Minos deprehendiſſet effecta, eam cum Icaro filio ſeruandū in Labyrinthū truſit, ſed Dædalus, corruptis cuſtodibus ſub faciendi muneris ſpecie, quo ſimulabat poſſe regem placari, ceram accepit, & pēnas, & inde tam ſibi quam filio alis impoſitis euolauit, Icarus altiora petens pennis Solis calore reſolutis, mari in quod cecidit nomen impoſuit. Dædalus vero primo Sardiniam, ut dicit Sal. poſt delatus eſt Cumas, & templo Apollini cōdito, in foribus hęc vniuerſa depinxit. Dicendo autem Virg. ut fama eſt, oſtendit requirēdam eſſe veritatem Nam Taurus notarius Minois fuit, quē Paſiphæ amauit, cum quo in domo Dædali concubuit, & quia geminos peperit, vnum de Minoe, & alium de Tauro, cuiza eſſe Minotaurum dicitur, quod & ipſe paulo poſt oſtendit dicens Mixtumq; genus. Sed incluſum Dædalum regina corruptis relaxauit cuſtodibus, quia miſſo in mari ſino, naui delatus eſt Cumas, quod ipſum tangit dicens, Remigium alarū] alæ. n. & uolucrum ſunt, & nauium, vt Velorū pādimus alas. (Minoia regna) Cretam. (Prępetibus pennis) Felicib. Prępetes enim ſunt aues boni augurij, quod huic dat, quia peruenit (Auſus ſe credere cœlo) Quaſi alienis ſedib. Hora. Expertus vacuū Dædalus aera Pennis non homini datis. (Inſuetum) Hominibus. ſ. (Enauit ad arctos) Bene vtrunq; miſcet. Nare. n. & de nauib. dicimus, ut Narat vncta carina. Item, Et terris adnare neceſſe eſt. Et de volatu, ut, Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen. Ad Arctos autem, ſi ad fabulam, contra Septētrionem, ſi ad ueritatem Septentrionis obſeruatione. (Calcidicaque.) Quam ciuitatem Calcidenſes condiderunt, ut ſupra ab inſula Cumas nominauit. (Redditus his primū terris) Quaſi de alieno elemento. Horat.

Finibus atticis reddas incolumem precor.

(Remigium alarum) artem volandi. (Poſuit) ædificauit. (Letum Androgeo) Secūdum Atticam linguam genitiuus ſingularis grecus est. (Cecropidę iuſſi) Athenienſes à rege Cecrope. (Pendere) autem ſoluere, quod ut ſupra diximus, Tractū eſt à pecunia, in damnatione. (Miſerum) Dolentis interiectio, ac ſi diceret nefas (Corpora natorum) Bene corpora, quę adempta uita conſumebantur. Stat) aut horret, ut, Stant lumina flāma, aut re vera ſtat, poſt ductas ſortes, aut certe ad picturam reſpexit. Nam uolui in pictura non poterat. Et licet nō ſit vtrūq; ſtare de pictura, tamen bene dictum eſt. Sed ſi Stat, horret acceperimus. (Ductis ſortibus) Intelligimus de qua ducebantur, ut, Et qua vectus Abas. Nam a paſſiuo (ut ſępe iam diximus) inueniri non poteſt participium præſens. (Elata mari) perite, ſitum expreſſit, vt, n. Sal. dicit, Creta altior eſt qua parte ſpęctat orientem. (reſpondet) Inſpicitur. Nam contra Athenas eſt poſita. [Furto adulterio, vt Vulcani Martiſq. dolos, & dulcia furta. pōt, & ad Vaccā refert. [Mixtumq. genus] ſecundū ueritatē. [Prolesq. biformis] ſecundū fabulam. [Veneris monumēta nefandę] aut memoria turpiſſimi, aut vitio Veneris proditæ. Significat autem Minotaurū. (Inextricabilis error) inſolubilis, indeprehenſibilis. Horat. Si pugnat extricata denſis cerua plagis. Si extricata eſt ſoluta, inextricata, inſoluta ſine dubio. (Reginæ) Regis filiæ Ariadnes. (Opere in tanto) in foribus aſtabre factis (Bis patriæ cecidere manus.) Quia patriæ. (Quin protinus omnem) Oſtēdit plura fuiſſe quam dixit depicta. (Perlegerint) ſ. picturam. Nec incongrue legi picturam dixit, cū Grȩce γράφειν & pingere dicatur, & ſcribere. Hoc eſt quod ait Horat in Arte poetica. Et noua fictaq. nuper habebunt verba fidē, ſi Græco fonte cadāt parce detorta. Præmiſſus Achates κατὰ τὸ σιωπώμενον. i. taciturnitatem intelligimus. (Deiphobe Glauci) Subaudi Filia. & eſt proprium nomen Sibyllę. Multæ autem fuerunt, ut ſupra diximus quas oēs Varro commemorat, & requirit a qua ſint fata Romana conſcripta, & multi ſequentes Virgiliū, ab hac Cumana dicunt, quæ licet longæua legatur, non tñ valde congruit eam vſque ad Tarquini tpa duraſſe, cui Sibyllinos libros conſtat oblatos. Ducitur tñ Varro, vt Erythræam credat ſcripſiſſe, quia poſt incenſum Apollinis tēplū, in quo fuerāt apud Erythram inſulā, ipſa inuenta ſunt carmina. (Non hoc iſta ſibi tps ſpectacula poſcit) Et ſupra diximus Appollinē ſex menſib. apud Lycios, & ſex apud Delon dediſſe reſponſa Itē lectū eſt. Deos aliquoties tm̄ calēdis, aliquoties idibus vaticinari, nonnunquam diei vel prima, vel media, vel poſtrema parte. Vnde eſt in iure fiſſus dies. i. non totus religioſus, quē nūc oſtendit dicens non oportere Aeneā [illegible] diei partem penderē. oraculis cōgruam, Sanè ſ [illegible] lectionem eſſe meliorem. Tempus. n. poſcit ipſe tacula, non a. conſpectaculis poſcitur. (Nunc grege de intacto) Gregē pro armento poſuit. Nam de iuuencis dictum eſt, [illegible] p poetica licentiam ſæpe confundit illo proprie p[illegible] Quinq; greges illi balantum quina redibant Armenta Intacto indomito vt, Et intacta totidem ceruice iuuencas (Lectas de more bidentes) De more, antiquo. ſ. quū præ[illegible], quaſi tunc oībus notum. i. ne habeant caudā aculeatam, vel linguā nigram, ne aūt fiſſam, per quod docet aliud eſſe intactū, aliud lectū. (Bidentes) autem, ut diximus oues ſunt [illegible] habētes duos dentes eminentiores, quæ [illegible] ſignt.

ASCENSIVS.

SIC fatur lacrymans) Hic textus ex xi Odyſſeæ Homeri, ſumptus eſt, vbi Vlyſſes Calypſus, ſeu Calipſontis dictus, ad inferos deſcendit, & Tireſiam, vatem Thebanum de reparandis opibus conſuluit. vnde Hor. 2. Ser. Hoc quoq; Tireſia præter narrata petenti. i. Reſponde, quibus amiſſas reparare queam res. Artibus, atq; modis. Hom. aūt dixit, Vlyſſi occurriſſe vmbram maternam. Seru. uero dicit plurima ex Aegyptiorū theologia ſumpſiſſe poetam, ad hunc librū. quod & verum eſt, nā Orpheum, qui Homerum ſecutus dr̄, in Aegyptum profectum, aiūt, [illegible] nonnos ſacrificiorū ritus retuliſſe, præſertim de Styge, Na Iſis. Oſyridis mariti ſui, a Tiphone fratre occiſi, mēbra in inſula vltra Stygē paludē ſepeliuit, qūn ceteri quoq; poſtea ſuos [illegible] ſepeliuerūt, vt inferius dicemus Non a [illegible] eſt [illegible] Homerum incepiſſe librum, ἀσχατο &c. lice[illegible] ſic verbis [illegible] percepit. Cū aūt dicit Sic fat lacrymans, pietate [illegible] oſtē[illegible] vbiq; piū inducit. & cū ad lit, Claſſiq. immittit habenas, fortitudinē, & ſolertē grauitatē eius, q inter lacrymas ſic & fortiſ ſaluti conſuluit. (Claſſique immittit habenas) [illegible] ab equis, vñ Hom. lora incidi iubet, quæ etiam equorum ſunt, & Plaut. Nam inquit, equo ligneo, per cęruleas vect[illegible] vias [illegible] accipiens equū ligneū pro naue. Claſſis aūt eſt nunc una nauis nunc nautū multitudo, nunc armatorū & præcipue equitum ordo. erant aūt (vt Liu. docet) Romanis olim claſſes [illegible], nunc ſcholaſticorū eiuſdē auditionis, nā & Quint. p claſſes diſtribuendos docet, vulgus appellat, locum primum, at [illegible] ſecūdum. Nunc ſtrepitus claſsium ſeſ [illegible] ad claſſica. i. ſonoitum tubarum. Et tandem, nō ad diuturnā nauigationem ex Sicilia, ſed ex Troia refertur, aut ad deſideriū vehemens.

mens. (Euboicis) A Colonia, nam Euboea inſula eſt in qua Chalcis ciuitas eſt vnde venerũ Coloni, qui in Cãpania Italię. Cumas ædificauerũt, (Pelago) i. ĩ pelagus, aut pelagus verſus ꝙ faciunt, qui in terram non ſuam, vnde forte de repente proficiſcendum ſic appulſi ſunt. (Mentem animumq.) Plures petiſſologiam cenſent, i. abundantem ſermonem, cum. n. inquiunt, ſi idem ſit, mens & animus alterũ ſufficeret unde Lucret. Primũ animum dico mentem, quã ſæpe uocamus. Idem, Conſilium, quod nos animum, menteq. vocamus. Alij diſcernunt animũ a mente, vt D. Aug. in De ciuitate Dei & uidetur mens, qua meminimus, & diſ quimus, animus, quo auemus & ſpiramus, Sed immenſum eſſet opus, ſi ſingula quæ occurrunt, recenſerem. Ordo autem eſt. Nam Don. nõ extat. Aeneas lacrymans. fatur ſic, ſ. ut præmiſſum eſt. & immittit habenas, i. liberam facit nauigationem, claſſi. i. nauib. & allabitur tandem. i. poſt longam expectationem oris, i. regionib. Euboicis, i. ab Euboicis excultis. Cumarum. i. qui illic Cumas extruxerat, hoc eſt ad eam regionem ubi ſunt Cumæ, Chalcidenſibus populis Euboicis, extructæ. Et, ſup. miniſtri aut ſocij. Nã vile miniſterium non cõuenit Aeneæ, & ita numerũ mutauit, dicens & immittit, & obuertunt. i. controuertunt, pelago, i. in pelagus, aut pelagus, verſus, protas. i. anteriores partes nauiũ, quæ prorunt aquas. quæ ad littus appelli ſolent. ſed, ut. ad profectionem paratæ ſint naues obuertuntur, ſicut & curus dum cito auehendi ſunt tum. i. deinde aut inſuper, anchora fundabat, i. ad fundum figebat. aut retinebat naues dente tenaci, qui, ſ. in terra miſſus erat & puppes. i. poſteriores, & altiores partes nauiũ, curuæ, i. reflexæ. prætexunt, i. cooperiunt, & a conſpectu mouent littora omnis manus. i. tota multitudo iuuenum, quia ſeniores dimiſſi erant fere in Sicilia, emicat. i. emittitur, cũ motu quodam. in t. ad littus Heſperium, i. Italicũ pars, ſ. iuuenum, quæ ſemina flammæ. i. ſcintillas ignis, abſtruſa. i. occultas, aut latẽtes in uenis ſilicis. lapidis duriſſimi, vnde ignis excutitur. Pars rapit ſiluas (appoſitorie) denſa tecta ferarum. & ſup. pars monſtrat flumina. i. aquas dulces & fluentes, ut fontales, inuenta. ſ. a ſe At. i. ſed, Aeneas pius. i. religioſus deorũ cultor petit. i. aggreditur arces quibus Apollo altus præſidet, ideſt templum Apollinis, qui illic in arce colitur, & ſecreta. i. penetralia, ꝓcul, i. ſemota a vulgo, Sibyllæ. i. virginis, diuinam mentem, & conſilium ſciẽtis, horẽdæ, i. cum horrore quodam adiri ſolitæ appoſitorie, antrum immane, i. ualde magnum, aut horrẽdum, ſiue bonum, ſiue malum, vere predicit, nec cuiquam parcitur. Cui, ſ. Sybillæ uates, Delius. i. Apollo, in Delo natus, qui uatum princeps eſt inſpirat magnam mẽtem, i. remiſcendi, & diſquirendi ulteriora mentem, & animum, i. rationem. & audiẽdi vim, & aperit. i. reuelat futura. per mẽtem, ergo poteſt, per animum vult, & quia aperit, ſcit prædicere futura. Et, Aeneas cum comitatu ſuo ſubeũt iam lucos. i. ſi ſiluas incedua, Triuiæ, i. Diana, atque tecta aurea, ſ. Phœbi, quæ, illic ſunt, ubi eſt lucus Dianæ, uocat autem Dianam, Triuiam, quia tres vias, & tot nomina, ac poteſtates habet. Eſt enim in cælo, luna, in ſiluis, Diana, & apud inferos, Proſerpina, vt dictum eſt in quarto.

Illic tria virginis ora Dianæ.

(Dædalus, &c) Quia de more ſuo, Virgilius, prius loca, quam quæ in eis geſta ſint, deſcribere ſolet, deſcribit etiam nunc tẽplum & eius ornatum, conditum a Dædalo, qui ſe illic a Creta recepit, præcipiti volatu. i. (vt hiſtoriæ habent) nauigatione, & velis facta, nam, antennas inueniſſe dicitur, vnde poetæ, id in miraculum traxerũt Dicentes, Dædalũ volaſſe, vñ Iuu. Fabrũque uolantem. Nam volare etiam naues dicuntur, ſicut & aues nare, ut alibi latius dicemus. Fuit autem Athenienſis, vnde Iuuen. de eo Medijs, ſed natus Athenis, cuius fabulã Seruius recitat. (Prepetib. pennis) A. G. libr. 6. cap. 6. dicit ibi ab Higinio reprehendi, quaſi inſcite dictum. Nam ꝑpetes. inquit, aues, ab augurio appellantur, quæ aut opportune præuolant, aut idoneas ſedes capiunt, Non apte igitur, vſum uerbo augurali uolatu, nihil ad augurum diſciplinam pertinẽte. Sed Higinius, nimis Hercule ineptus eſt, cum quid præperes eſſent, ſe ſcire ratus eſt, Virgilium aũt. & Trimacium doctum virũ ignoraſſe, q in I. Iliados, victoriam, uolucrem præpetem appellauit in hoc uerſu, dum, Dat uincenti præpes victoria palmam Cur autem non. Q. quoq; Ennium reprehendit, qui in annalibus nõ vti Virg. pennas Dædali præpetes, ſed longe diuerſius inquit, Brunduſium pulchro præcinctum præpete portu. Et ſi vim potius. naturamq. uerbi conſideraſſet, neque id ſolum quod augures, dicerent, inſpexiſſent, ueniam prorſus poetis daret ſimilitudinem, & tranſlatione uerborum, non ſignificatione vtentib. Nam quoniam non ipſe tantum aues, quæ proſperias prę uolant, ſed etiam loci quos capiunt, quod idonei feliceſq. ſunt præpetes, dixit quoniam ex locis, in quib. periculam metuebat in loca tutiora peruenerat, locos porro præpetes, & augures uocant, & Ennius in Annalium primo dicit. Præpetib. hilliress ſeſe, pulchriſq. locis dant Auib. autem præpetib. contrarias aues inferas appellari, Nigidius Figulus in lib. I. augurij priuati ita dicit. Diſcrepet dextera ſiniſtræ ꝑpetib. inferæ, &c. (Androgeo) Genitiuus eſt Græcus ut recte ſenſit Seru. (Septena.) i. ſeptem utriuſque ſexus, trahitur ex Phœdone Platonis, qui hæc eſt, inquit, illa nauis (vt aiunt Athenienſes) in qua Theſeus, olim biſſeptem illos tulit in Cretam, ſeruauitq; eos, & ipſe ſeruatus eſt. Minotaurus, humeris tenus (ut dicit Diod. taurus fuit. Cecrops, Dyphies dictus, quod pedes ſerpentinos haberet. Cauſam furoris. Paſiphaes, fabuloſe narrat Seru. dum antẽ Venus cum Marte dijs expoſita eſſ. ut omnes dijs, deoq. (vt dicit Ho. pudibundi aufugerunt, præter Mercurium, qui ſe tali aiebat opprobrio uelle affici, adtidet enim omnibus quib. coniungitur. Diod. dicit itatum Neptunum in Minoa, quod pulcherrimum taurum mactare ſolitus, nunc uni, pepecerit, cuius amore uxor eius diſperijt. Plutarch. autem in uita Theſei dicit, hũc Taurum ſcribam fuiſſe, cuius amore capta eſt Paſiphæ Sed ordinem explicemus, qui talis eſt. Dædalus, faber ille ſubtiliſſimus, fugiens (vt fama eſt) Regna Minoa, i. quibus Minos tunc regnabat, uidelicet Cretenſia, auſus credere, i. cõmittere, cælo. i. aeri, ſe pennis præpetib. felicib. & uelociter ferẽtib. enauit ad Arctos, i. populum Arcticum, reſpectu Græciæ gelidas. i. uicinas gelida zonæ Septentrionali, ſ. per iter inſuetũ. ſ. ipſi cæteris hoib. hoc eſt per aerem, & ipſe leuis. i. uelox ſupataſtit arce Calcidia. i. a Calcid a. i. à Calcidenſib. extructa, hoc eſt ſuper templum Apollinis, ſed more ſuo dat præpoſitiuui ſuper ablatiuum, ſicut, Fronde ſuper viridi, & Gemina ſuper arbore ſiſtunt. & ipſe redditus quaſi debito elemento [vnde dictus eſt, auſus ſe credere. i. committere cælo, quaſi alieno, reddimur aũt proprie noſtris unde Hor. Nauis quæ tibi creditũ debes, Virgilium finib. Atticis reddas incolumẽ precor) primum his terris. ſ. in qb. Euboici, ſeu Chalcidenſes, Apollini atq; extruxerũt, hoc eſt apud Cumas. O Phœbei. i. Apollo, ſacrauit tibi remigiũ alarũ, quaſi non amplius uolaturus ſed quia reciproca eſt. tranſlatio de nauib ad alas, dicimus. n. aues nare qd nauiũ eſt & naues uolare qd auiũ eſt cõiũxit, dicẽs, remigiũ. i. remigationẽ q̃ nauiũ eſt qa reuera nauib. aufugiſſe dr̃ & alarum quæ auiũ uolantiũ ſunt nã fabuloſe uolaſſe dr̃. Pōt & rō ſacraſſe Phœbo quia idẽ eſt ſol. cuius calore alę eius ſolutæ non ſunt ut, Icari nimis altæ uolantis, ſacrauit ergo o Phœbe, tibi remigiũ alarũ i. alas, quib. nauerat, i. uolauerat, aut remigiũ alarũ. i. uelorũ, & antennarũ qnib. quaſi auolauerat, & volueres alijs, & poſuit templa immania. i. ualde magna aut horrẽda. & ſup. poſuit. ſ. in ſtatuis & cælaturis lætum. i. mortẽ Androgei. i. filij Minois ab Athenieñſib. occiſi tũ. i. deinde, Cecropidæ. i. Athenienſes, miſſi, ſup. ſunt pẽdere. i. ꝑſoluere quotãuis. i. ſingulis annis ſeptena. i. utriuſq. ſexus ſeptem. hoc eſt quatuordecim corpora natorũ. i. liberorum tã maſculorum, q̃ fæmellarũ miſerum. ꝓ miſerorum. hoc eſt miſeratione digno rum) urna ſtat. i. effecta eſt ſtare, ſortib. ductis. i. poſtquam ſortes eſſent ductæ ab Athenienſib. ut ſcirent, qui deberent ad Minotaurum in Cretã mitti, ut ab eo deuorentur, nã id ſorte fiebat, unde & Theſeus miſſus eſt, quãuis regis filius, q̃a uero nõ potuit ſculpi, nec cælari, ut vrna ducatur, i. moueatur, bene dicit eam ſtare ductis ſortib. tellus, Gnoſia. i. Cretenſis. a parte totum accipiendo, elata mari. i ſuper mare, quia altior, videtur reſpondet contra, i. ex diuerſa regione, quã ad eam tendebant Athenienſes reſpondet [inquit Seru. i. aſpicit, crudelis amor, i. ſculptura crudeliter amãtis, & ſi Paſiphae, filia Solis, & uxor Minois ſuppoſita. i. ſub amiſſa, ut correr furto, i. clanculum, arte Dędali, qui eam in ligneam uaccam incluſit, & Minotaurus. i. mõſtrum partim hõ, & partim taurus, q̃a ex tauro cõceptũ ꝓles biformis, i. mixtę formæ, ſ. humanæ, cũ taurina ineſt hic in hac ciuitate Cretenſi, uidelicet in Gnoſo, regia Minois. Minotaurus, inquit appoſitorie, monumenta, i. teſtimonia. Veneris. i. coitus, neſandæ. i. deteſtabilis, & abominabilis, quia mulieris cum tauro, poſſet etiam referri ad fabulam, quam Seru. recitat, de irata Venere in ſtirpã Solis. ille. i. notiſſimus labor, i. laborioſius exitus, domus. ſ. Labyrinthi, ineſt hic, & error inextricabilis, i. cuius tricæ, i. implicãtes, tricarum ſimiles, expli-

eari

cari nequeunt, niſi cũ ſumma difficultate. Sed.n.i. ſed certe, licet in extricabilis ſit alijs, Dædalus ipſe, ſ. artifex, & extructor, miſeratus.i. miſericorditer reſpiciẽs magnũ amorẽ reginæ.i. Ariadnes regis filiæ Theſea miſerere amãtis, reſoluit.i. expediuit, nodos, & ambages.i. dubios meatus, tecti.i. Labyrinthi, regens.i. dirigẽs, filio. ſ. in glomere implicito, ueſtigia cæca.i. incerta aliquo & o Icare fili.ſ. Dædali, tu hæres.i. habuiſſes, quoq; .i. & magnã partem in tanto opere. quantũ.ſ. fecit in forib. ſi, ſub dolos, fineret.i. ſiuiſſet, hoc eſt pmiſiſſet ipſe Dædalus conatus eſt bis effingere caſus.i. ruinã Icari, ſeu præcipitium in auro.i. cælatura aurea, manu patriæ.ſ. Dædali patris, cecidere.i. ceciderunt bis, quia præ pietate paterna, effingere non potuit, quin.i. quinimo Aeneas, & ſup. qui cũ eo erant perlegerent, ſ. oculis protinus.i. ſtatim, uel ptenus, i. porrò tenus.i. late oĩa (ſic.n. antiqua, & uera eſt lectio) i. omnem picturam, aut ſculpturam, ſeu cælaturã ni.i. niſi, Achates, uir ille fidus, Aeneæ comes, præmiſſus.ſ. ad indagãdam Sibyllam, ſacerdotem templi, afforet.i. adeſſet, aut adueniret aut niſi ſacerdos phæbi.i. Apollinis, & Triuiæ.i. Dianæ.ſ. Deiphobe, Glauci.ſ. filia, afforet, ſupp. una.i. pariter ſimul cum Achate, quæ.ſ. ſacerdos, fatur regi.i. ad regem.ſ. Aeneã, talia, hoc tps non poſſit, iſta, q d. mania, & rege indigna ſpectacula.i. non eſt nunc tps hmõi ſpectandi quia præſtiterit.i. melius fuerit, nunc mactare.i. ſacrificare ſeptem iuuencos de grege intacto.i. de ijs q̃ nunq̃ iugũ traxerunt, & totidẽ bidentes.i. oues bienniſ lectas de more.i. ſcdm ritum ſacrificãdorũ

VARIA LECT. ABSTRVSA in venis] antiqui aliquot li. Obſtruſa, legũt ſed Abſtruſa receptior lectio. Vt fama eſt] antiq. pleriq. libri Eſt, non hñt. [In forib. letũ Androgeo] In ueteris pleriſque libris, Androgei, ſcriptũ eſt. [Partem opere in tanto (ſineret dolor) Icare haberes] In antiq. aliq. duo illa uerba, Icare haberes de deſiderantur, [Quin protenus oẽm perlegerent oculis] In uete. nonnullis exemp. Omnino ſcriptum animaduerti. Sane uero, Macr. & Pri. & pleriq. alij, Omnia, caſtiorem lectionem agnoſcunt [Deiphobe] Glauci innumeros pene lib. Inuenias, in quibus inemendate, Deiphæbe, uel Deiphebe, ſcriptum ſit. Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit] In Romano lib. Puſcuit ſcriptum eſt.

COEL. RHO. ET quoniam Virgilij locum eacuſſimus, iuuemus eundẽ pro uirili, apud quem in Georgicis ita legendum videtur eruditis, ubi pecudum adnumerantur remedia.

Et ſpuma miſcent argenti, viuaque ſulphura.
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras.

Sic, n. agnoſci a Seruio, & Macrobio, non ut modo paſſim lectitamus, ac ſulphura viua. Enſe u. dactylicum ſeruet carmen cum in ſede poſtrema dactylum ſeruet. Sicut Aen. item in 6.

Quin protinus omnia.
Perlegerent oculis, ni iam præmiſſus Achates Afforet.

SERV. EVboicæ rupis latus] Hoc eſt montis Cumani, quẽ Euboici habitauerunt, Eſt aũt Acyrologia. Coloniæ. n. Epitheton rei dedit immobili. In antrum in ſimilitudinem antri, ut, Portus ab Eoo fluctis curuatus in arcum. [Quo lati ducunt aditus centum] Non ſine cauſa, & additus dixit, & oſtia: nã Vitruuius qui de architectonica ſcripſit, ait, cum ab aliquo, arcemur ingreſſu, id oſtium dici, ab obſtãdo, cũ ingredimur, aditum ab adeũdo [Oſtia centum] Finitus numerus pro infinito, licet poſſit, & rõnabiliter dictum eſſe Reſponſa. n. Sibyllæ in hoc loco plus minus centum ſermonum, ſunt. Inueniuntur tamẽ Apollinis elogia, & viginti quinque, & trium ſermonum vnde quod melius eſt finitum pro infinito accipi. [Totidem voces] Ac ſi diceret tot ſermones. (Deus ecce Deus) Vicinitate templi iam afflata eſt numine. Nam furentis verba ſunt deum uelle oſtendere, qui ipſi tantum vr. Sane cauti eſſe debemus qñ plena ſit numine, & qñ deum deponat. De Miſeno.n. poſt vaticinationem dictura eſt. (Non color unus) Idem Luc. Stat nunquam facies. (Comptæ comæ,) Antehac. ſ. Nam pp ſacræ reſolutæ ſunt, ut, uittaſq. reſoluit Sacri capitis. (Maiorq. uideri) Videbantur, ſicut ſolebat in uaticinatione apparere per numinis præſentiam, quod humanis illudebat aſpectib. Vnde ait, Maiorq. uideri. Non.n. re uera erat. (Nec mortale ſonant) Alia.n. uox numinum eſt, ut, Nec uox hominem ſonat, Item. Vocis ue ſonus, uel greſſus euntis. (Afflata eſt numine) Nondum deo plena ſed afflata vicinitate numinis (Qñ) Si quidem, nam coniunctio eſt, nõ aduerbiũ. (Ceſſas in uota) Tardus es ad uota facienda: nã ſi dixerit Ceſſas in votis, hoc ſignificat, iam ſtans es dũ uota facis. Aliud eſt ceſſa in illam rem, aliud ceſſas in illa re tardus es ad faciendam rẽ, & tardus es in facienda re Figurate aũt dixit ceſſas circa mittenda uota numinibus. (Tros) Principale p deriuatiuo, pro Troius (Ante dehiſcent) Trahit hoc de Matris Deũ templo, quod non manu, ſed precibus aperiebatur. (Attonitæ) Stupendæ, non ſtupentis. Ergo Attonitæ, Facientis attonitos vt, Mors pallida. Triſtis ſenectus. (Ora domus.) Quia ſu. ait.

Vnde ruunt totidem voces reſponſa Sibyllæ.

(Per dura cucurrit Oſſa tremor) Religionis eſt, & diuinæ, & reuerentiæ, Alibi, ipſe manium multo ſuſpẽſum numine dicit. (Pectore ab imo) a mentis intimo, nec immerito, nam illa re diuinitas flectitur, quæ eſt nobis cum diuinitate commu-

Adit. Oſtia.

POE. Talib. affata Aeneam, nec ſacra ta morant
Iuſſa uiri. Teucros vocat alta in templa ſacerdos
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Vnde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ
Ventũ erat ad limen: cũ virgo. SIB. Poſcere fata
Tẽpus ait: Deus ecce Deus: POE. Cui talia fanti
Ante fores ſubito non vultus, non color vnus,
Non cõptæ manſere comæ: ſed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument: maiorq. videri
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Iam propiore dei, SIB. Ceſſas in vota, preceſque
Tros, ait, Aeneas ceſſas? nec. n. ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus: POE. Et talia fata
Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fugitq. preces rex pectore ab imo.

nia, Ideſt ſenſui.

ASC. TALIBVS affata, &c.] Poſtquam Sibylla, inquit, admonuerat Troianos ſacrificare, ut reſponſa habeant, ſtatim paruerunt, inq. in templum, ductis extemplo eſt uirgo poſſeſſa Deo, qui eam ſupra ſe raptam ſacro quodam, ac prophetico furore exauit, ita ut nõ humana rõ, nec prouidentia, ſed diuina, quæ dictura eſt, enunciare, credatur, quõ ſi prophana ſacris conferre liceat, legimus Saulem, Iudæorũ regem primum, alioſque multos inuitos propbetaſſe & ſpiritu ꝓphetico raptos. Sed ne multis moliar. Ordo eſt. Sibylla affata, ſupp. eſt Aeneam talibus ſcilicet uerbis nec uiri.ſ. Troiani morantur, ideſt differunt, ſacra.i. ſacrificia, iuſſa, ſ. offerri.i. quæ ipſi iuſſi erant offerri.ſ. ſeptem iuuencos intactos, & totidem bidẽtes lectas, & ſacerdos, ſcilicet Sibylla, uocat Teucros in alta tẽpla.ſ. Apollinis, quæ erãt illic in arce, quo.i. ad quæ, centum lati aditus, i. acceſſus, & centum oſtia.i. ualuæ, quæ ſcilicet aditus intercludunt; Nam ab obſtando, oſtium dictum uolunt, nec ſemper patuerunt oſtia, non niſi precibus referantur, vnde paulo inferius. Nec enim ante dehiſcent Attonitæ magna ora domus, &c. ſunt ergo oſtia, dum obſtant aditus, ubi referantur, uel aditus ſunt uiæ uſque ad oſtia, nam apertis oſtijs, non ſit, aditus, ſed introitus quo igitur centum aditus, & centum oſtia, qua aditus claudunt, ducunt.i. dirigunt, adire uolentes, nam ſingulis adbitibus ad oſtium peruenitur, quo clauduntur, vnde.i. a quibus oſtijs, ubi reſerata ſunt, totidem.i. etiam centum uoces (quia per ſingula ſingulæ) appoſitione, reſponſa, i. oracula, & diuinationes Sibyllæ.i. per Sibyllam pronunciata ruunt. ideſt præcipitantur eduntur. Ventum erat.ſ. ab omnibus, Aenea, uidelicet Teucris reliquis & Sibylla, ad lumẽ, ſcilicet templi ſupp. iam, cum.i. quando uirgo, ſcilicet Sibylla incorrupta (nam a caſtitate nunc uirgo dicitur non a uiridi ætate, cum ut longæua ſacerdos. Donum aut uaticinij virginibus datum atteſtantur poete) ait tempus ſupple eſt, poſcere (more græco pro quod eſt, poſcendi) fata ideſt, oracula, quæ fata enunciãt, aut quæ fando accipiuntur, ecce, quaſi dicat ſubito adeſt, aut inuadit me, Deus ſcilicet Apollo interpretes fatorum, Cui ſcilicet Sibyllæ fanti. i. dicenti talia ante fores, i. ualuas, aut oſtia templi, vultus non manſit. ſup. vnus, & color non manſit unus, i. idem, & uniformis, & comæ.i. capilli. prius compti, non manſere comptæ, ſed pectus anhelum, ideſt anhelans frequentes, & corpa ſeta, id eſt

ef-

effete,& ipſa ſacro furore,tument,ideſt inflantur,rabie,ſi ſacra,& prophetica,& ſup.cæpit uideri maior. ſ.quam erat propter ingreſſum numinis,nec ſonans.i.ſono indicās mortale.i.rem mortalem,aut mortaliter. Sed quia dixit in primo. Nec vox hominem ſonat potius dixero figurate accuſatiuum eſſe, quam nomen pro aduerbio poſitum. Verba.n.abſoluta ad ſenſum pertinentia,figurate cum accuſatiuis conſtruuntur,vt ſapit acorem,aut prudentiam,redolet uetuſtatem,ſonat mortalitatem &c) quando.i.quandoquidē,ipſa eſt afflata iā numineq;dei.ſ.Apollinis,propiore.i.uiciniore, hoc eſt ualde uicino menti,& præcordijs eius, & ait, o Aeneas, Tros.i.Troiane,ſed quaſi aliter Troes,i.rex Troianorū,ceſſas in uota.i.negligēs ne es,ad faciēda uota,precesq.d.ſi id facis nō recte ſapis.n.ꝑ quia,neque magna.i.horrenda,aut reuera,magna ora.i.oſtia & introitus domus attonitæ.i attonitos facientes dehiſcent.i.aperiantur,ſponte tibi,ante.i.priuſquam ſupra uota,& preces feceris,& ipſa fata talia conticuit.ſ.quia nō permittebatur plura loqui priuſquam uota fecerint precesque fuerint Teucri tremor gelidus.i.gelidus faciens currit Teucris,per oſſa dura .i.ad medullas uſque,& rex, qui nō obſtupuit, ſed remedium quæſiuit fudit preces ab imo pectore.i.ea intima corde dicēs. ſ ut ſequitur.

FVDITQVE preces rex]In antiquis pene omnibus exemplaribus,Fundit præſenti tempore ſcriptum eſt.

AEN.Phæbe,graues Troiæ ſemp miſerate labores;
Dardana qui Paridis direxti tela,manuſque
Corpus in Aeacidæ;magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te,penituſque repoſtas
Maſſylum gentes,prætentaque Syrtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hæc Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque pergameæ iam fas eſt parcere genti
Dijque,deæque oēs,quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ,tuque ò ſanctiſſima vates
Præſcia venturi,da(non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Errantesq; deus agitataq;numina Troiæ.
Tum Phæbo,& Triuiæ ſolido de marmore templa
Inſtituam feſtoſque dies de nomine Phebi
Te quoq; magna manent regis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes,arcanaq. fata
Dicta meæ genti ponam lectoſque ſacrabo
Arma viros folijs tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria uentis.
Ipſa canas oro,POE.Finem dedit ore loquendi.

PHœbe graues Troiæ ſemper miſerare labores]ſecūdum Hom.qui enim dicit ſēper Troiæ propugnatorem fuiſſe & bene Miſerare, quia Troia defendi non potuit,Iō non dixit qui defendiſti, ſed miſeratus es.[Dardana q Paridis[Achilles a mře, tinctus in Stygem alludem toto corpore in vulnerabilis fuit,excepta parte qua tētus eſt manu matris, qui cum amatā Polyxenam , ut in templo acciperet, ſtatuiſſet, inſidijs Paridis poſt ſimulacrum latētis occiſus eſt. Vnde & fingitur qđ tenente Apolline, Paris direxit,tela, & bene direxit quaſi ad ſolum vulnerabilem locū. Dardana autem ideo, vt non adultero,ſed genti præſtitiſſe videatur. [Tela manuſque. Vel quia aliud ſine alio eſſe non poteſt. Vel hoc dicit, Et artem per tela, ut noſſet quid feriret, & uirtutē per manūa dediſti, ut eius uota cōpleres. [Magna obeūtia terras Tot maria intraui]Terrat cingentia, Oceanos qdē oēs ambit oēs terras,& licet iſte pea maria nauigauerit q terris cingunt, tñ nō dixit ꝓprie, cū de Oceano iſta naſcunt,[Tot maria]dicēdo maria,partē,cū maris nauigaſſe ſignificat nō totū mare. Mare.n.elementū eſt totū.Maria vero,partes maris,ſicut terræ partes ſunt,terra uero totum elemētū.[Penituſq.repoſtas]Longe remotas , auras]Maſſylū gētes]Maſſyli ſunt Mauri. Vnde ſpeciē pro genere poſuit. Nā Aeneas ad Africam uenit,cuius partē cōſtat eſſe Maſſylā. Mediterranea enim eſt pars Mauritaniæ. Vnde a parte totum accipere debemus.[Prætentaq. Syrtibus arua(Circunfuſa. Incerta.n.ſunt illic maria,& terræ.Vnde Lucanus.

Aequora fracta vadis,abruptaque terra profunda.

[Prendimus]Quippe fugiētem Italiam.[Hac Troiana tenus .i.hactenus,huculque.i.hic ſit finis.Nam Tenus proprie ē extrema pars arcus,Plautus oſtendit.Vnde tractum eſt,vt hactenus,hucuſqs ſignificet[Troiana fortuna]A præiudicia.i.male,& dicit iniquum eſſe vt Troianam fortunam patiantur in Italia.[Fas eſt parcere genti]Quia ſe uictam fatetur.[Quibus obſtitit Ilium]Ganymedes.n.Hebæ obfuit,Paris Mineruæ, & Iunoni.Cur autem cum dixerit Dijque, præq. dearum tātum reperimus exēpla? nō mirū eſt, cum ſupra diximus *a'ρσενο-θήλεις* eſſe omnes deos. Poſſumus ergo per unam rem vtrunq. intelligere, licet dicatur etiam Neptuno obſuiſſe Troia ea de negatione mercedum. Nouimus prætetea eſſe morem poeticum,vt duabus præpoſitis rebus vni reſpondeam,vt,

Nauitaque tum ſtellis numeros,& nomina fecit
Pleiadas,Hyadas,claramque Lycaonis Arcton.

Nam ſuppreſſo numero dixit nomina,[Præſcia uēturi] Abſolutum eſt, rerum uenturarum.[Da]Dic,vt, Qui ſic,da Tityre nobis. Vnde eſt contra. Accipe nunc Danaum inſidias.Nō.n. præſtare aliquid poterat,ſed indicare futura [Non indebita poſco Regna meis fatis]Deeſt ſi Eſt autem *ὑπερβατόν*,i. longiſſimum hyperbatū,Phœbe,& Vos dij deęque,tuque o uates.i.da Latio Teucros conſidere , ſi non poſco regna meis fatis indebita. Dic autem conſidere, ideſt utrum poſſimus conſidere. Et uerecunde dictum eſt indebita non poſco,cum certum conſtet regna deberi[Errantesq deos] Vt Dijs ſedem exiguā patris.[Agitataque numina Troiæ]Aut mecū uexata,aut certe *ξόανα*, dicit ſimulacra,breuia, quia portabātur in lecticis,& ab ipſis mota infundebāt uaticinationem , quod fuit apud Aegyptios , & Carthaginēſes.(Tum)Phœbo, & Triuiæ)Vt ſolet, miſcet hiſtoriā. nā hoc templū in palatio ab Auguſto factū eſt,ſed quia Auguſtus cohæret Iulo, qui ab Aenea originē ducit , vult Auguſtum' parentū uota ſolniſſe. (Feſtoſq.dies de nomine Phœbi)Ludos Apollinares qui ſecundum quoſdam bello Punico ſecundo inſtituti ſūt ſecundū alios tempore Sillano ea reſponſo Marciorum fratrum quorum extabāt. Sibylla reſponſa. (,Te quoque magna manent noſtris penetralia regnis.)i. coleris ut numen. Manent autem expectant. [Penetralia]Secreta templorum.(Tuas ſortes)Sibyllina reſponſa,quæ(vt ſupra diximus) incertū eſt cuius Sibyllæ fuerit,quāq Cumanæ Virgilius dicat, Varro Erithreæ Sed conſtat regnante Tarquino quandā mulierem nomine Hamaltheam,obtuliſſe ei nouē libros, in quib.erant fata,& remedia Romana, & pro his popoſciſſe trecentum philippeos, qui aurei tunc precioſi erant,quæ cōtempta alia die tribus incenſis , cum tribus reuerſa eſt , iterumque contempta alijs tribus incenſis cum tribus reuerſa,tantūdem popoſcit, & accepit quantum poſtulauerat, hac ipſa re commoto rege quod precium non mutabat.qui libri in templo Apollinis ſeruabantur,nec ipſi tantum , ſed & Martiorū & Begoes nymphæ, quæ artem ſcripſerat fulguritarum apud Tuſcos.Vnde & addidit modo Tuas ſortes,arcanaq. fata, & hoc trahit poeta Aeneam tamen inducit quaſi de præſenti decentem,oraculo.(Lectoſque ſacrabo Alma viros,quia niſi patricij non ſiebant. Sciendum ſane primo duos librorum fuiſſe cuſtodes, inde decē,inde quindecim uſque ad tpa Sillana,poſtea creuit numerus.Nā ſexaginta fuerunt,ſed remanſit in bis quindecim uirorū vocabulū.(Folijs tñ ne carmina mādas)vt Varro dicit in folijs palmæ interdū notis,interdū ſcribebat ſermonib vt diximus ſup. (Ipſa)Pro tu,& poſuit pronomen eius pſonæ de qua loquitur pro illius cū qua loquitur,eſt a it Græcū,nam dōt *σὺ αὐτὸς*.i.tu dic.(Finem dedit ore loquēdi)Hoc eſt definiit ei vt ore loqueretur,nec in folijs ſcriberet. PHOEBE graues Troia)In hac orone captat Aeneas beneuolentiā Phæbi ſignificans ſe memorem beneficiorum acceptorū. qui.n.ſe gratū oñdit in receptis,dignū facit in accipiendis. Simul quoq.vt admonuerat Sibylla.vota facit, In quib. vt alijs multis ad Romanā hiſt.facit prēludium. Nā anus peregrina, ſiue hoſpita,atque incognita, Tarquinium regem adit nouē libros afferēs,in qb.diuina Romanorū oracula afferebat, eoſque venales exhibuit trecētos Philippeos aureos pro eis poſtulās,quā rē,multo riſu excepit rex,quaſi delira ultra iuſtum precium nimiū expoſtulaſſet,ſed illa ſpreta,tres eorū igni abſūpſit deinde,de ſex reliquijs idem preciū expoſtulas, itidēq. de tri-

ſa

ſa idem effecit. Tertio uero, pro trib. reliquis idem preciũ poſtulás accepit, admirante videlicet rege mulieris conſtãtiá, & facti nouitatẽ, vnde nõ nihil miſterii in libris ſuſpicatus, eos exenti iuſſit, abeunte quæ nũquã deinde viſa eſt anus, Seu Sibylla æſtimata inq. illis reperta ſunt Romanorum fata, atque ita ſumma religione, atq. obſeruãtia culti ſunt a Romanis, & ad eos quaſi ad oraculũ, quindecim uiri adire ſolebãt, vt Ser. recitat, & Cic. in s. epiſt. ad Lẽtulũ ſatis indicat, Sed ne multis lectorem immoret. Ordo eſt. O Phœbe. ſ. Apollo, ſemper miſerate i. qui ſemper miſeratus es graues labores Troiæ (qđ figitur, aut pp cauſam ſequentem, aut quia Phœbus, Apollo, & Sol idem eſt quo lucente, Troia capi non potuit, ſed noctu) q direxti. i. direxiſti (per ſyncopam, ſed ſunt qui uelint, ſubitum teli aduerſum depictum) tela Dardana Paridis. i. Dardanei Paridis (ſed ſunt qui potius tela Dardana, pro eo, ꝙ eſt Dardanea dixiſſe cenſeant, quam Dardanei Paridis, eo quod non cauſã Paridis adulteri, ſed Dardaniæ ſibi chartæ tutari noluerit) & manus Paridis i corpus Aeacidæ. i. Achillis, nepotis Aeaci (dixerit aũt, quia præcipue illis locis vulnerauit Achillẽ, in qb. vulnerabilis erat in calcaneis. ſ. pedum, qb. Thetis mater eius dũ eũ in Styge intingeret, tenuerat, & ita qm̃ Stygiis aquis nõ imbuerat, nec muniuerat in illis dũtaxat vulnerabilis erat, q̃ cõqueritᵋ apud Stat. in Achilleide) ego intraui te duce. i. ducente, aut ductu tuo (Et ita a generali beneficio, ad propriũ, ſibi videlicet impenſum, deſcendit) tot maria obeuntia. i. circũdãtia, magnas terras i. inſulas, & continentes, & gentes Maſſylũ pro Maſſyliorum, qui ſunt in Africa) & habet ſecundam longam, nã Maſſylii, ſecunda breui, in prouincia Galliæ ſunt) repoſtas. i. repoſitas, & ceteris ſecluſas, vt res quibus uti noluimus penitus. i. oino, hoc eſt extremos populos Maſſylorũ, & arua prætẽta Syrtib. (a prætendo, nõ a prætendor. i. in cõſpectu Syrtiũ extenta, nos prendimus. i. arripimus iã tãdẽ, oras. i. extremas regiones Italiæ fugientis. i. more fugientis, cũ propior eſſet prehendi nequeuntis. Fortuna Troiana. i. inimica, & aduerſa, qualẽ Troiani experti ſunt, fuerit (cõceſſiuus eſt modus. i. concedendo, vt fuerit) ſecuta. i. perſecuta nos hactenus, (Eſt. n. tmeſis, nec dicetur temeſis). i. ad hoc vſq. tpš, & ad hũc vſq. locũ, nec amplius, (Poſſet & dici, fortuna fuerit ſecuta. i perſecuta hactenus. Troiana. i. res Troianas) Fas eſt, odii, & deæ oẽs quib. Iliũ. i. ara præcipua in Troia, & ingens gloria Dardanidæ, obſtitit. i. cõtra uoluntatẽ ſtetit, hoc eſt quæ voluiſtis Iliũ deleti, & gloriã eius, unde paulo inferius, Nimium Romana propago uiſa potens ſuperis, & eſt egregia Troiæ laus, quaſi deos, deasq. ad æmulationẽ, & inuidiã concitauerit, quod eius gloria, deorum gloria offuſcaret, fas eſt, inq̃ vos parcere gẽti Pergameæ, i. Troianæ, & tuo ſanctiſſima uates. ſ. Sibylla præſcia uẽturi, i. quæ præſcis vẽturũ, aut quod uẽturũ eſt, da. i. dic, & deſigna meis fatis. i. ſm cetera oracula mihi data regna ſi ego nõ poſco indebita. ſcit. n. ſibi regnũ deberi, & pcipue lu-lo, & da. i. concede, oraculorũ reuelatione, Teucros, cõſidere. i. ſedẽ capere, & habitationẽ, Latio. i. in Italia, vbi Saturnus latuit, & deos errantes. i. nobiſcum profugos, & numina Troiæ agitata. i. profugata, conſideret Latio. Ego. ſ. per eos qui de me orituri ſunt, cõſtituã tum. ſ. poſtquã regnum fatale cõſtituturum fuerit Phœbo, & Triuiæ. i. in honorẽ Apollinis, & Dianæ tẽpla de marmore ſolido. i. aut non admixto alio lapide, aut uũ fracto, & inſtituã dies feſtos. ſ. ſeculares, ſeu Apollinares ludos, de noie Phœbi. ſ. Apollinis, & magna penetralia. i. ſacraria, certãt. i. certiſſima futura expectãt, quoq. i. erũt, i. libros tuos, in noſtris regnis (ꝙ poſtea effectum docet Seruius, Notũq. ẽ Auguſtũ ædem Apollini ſacram, hoc eſt, ut Perſi. dicit, ſacra vatũ inſtituiſſe, nec uitioſum ẽ, quod tãto ante id uouerit, Aeneas, quia id facit admonente Sibylla, quæ dixerat, Ceſſas in uota, preceſque? eius aũt admonitione ſciuit ſe nihil in uanum voturum, atq. ita licet ſm ueritatẽ, nõ id uoluiſſe dicatur, quia poſtea factum eſt tamẽ ſm fictionem poeticam, poteſt poſtea factũ eſſe ab iis, qui Sibyllinis libris ſacraria extruxerunt, quæ prius Aeneas futurum uouerat, quod quia reprobari nõ ſatis euidẽter põt, ſatis eſt poetæ) Nanque, pro quia ego ponam. i. conſecrabo, & reſeruabo, hoc eſt nepotes, mei id faciẽt, hic. i. regnis meis, ſortes. ſ. tuas, hoc eſt libros, in quibus continebũtᵋ ſortes. i. rñſa deorũ, unde Hora. Dictæ per carmina ſortes, &c. & fata arcana. i. ſecreta retinenda cum magna religione, & obſeruãtia, dicta. i. uaticinata, meæ genti. i. ei quæ meis ſubdetur, & o alma. i. altrix, & auctrix imperii, & rerũ mearũ, ego ſacrabo tibi, uiros lectos. i. delectos, ad hoc munus. ſ. quindecim uiros tm̃. i. tm̃mõ, ne manda. i. ne commendes, ſeu committas, nomina. i. notas, & characteres, hoc eſt ſcripta tua foliis, hoc eſt ſi hoc ſolũ beneficiũ nobis feceris, ꝙ loquaris, & nõ in foliis ſcripſeris, de qua re uidendum eſt in III. huius, in oratione Heleni ad Aeneam, ne ipſa. ſ. folia, & nomina in eis ſcripta, volent uentis rapidis. ſ. per uentos rapidos cõmota exiſtẽtia ludibria, vt res ludibrii habitæ, aut conſulẽtes ludibrio habẽtes, unde dictũ eſt: Inconſulti abeunt, ſedẽq. odere Sibyllæ. Ego oro, vt ſup. ipſa. i. tute canas. i. ore edas oracula, & non ſolis notis in foliis palmarũ deſcriptis. Et, ſupra Aeneas hoc dicto dedit finẽ loquẽdi. i. definiuit, & ſignificauit eã loq ore, & nõ ſcriptis, aut ſic, dedit ore. i ſignificauit ore ſuo finẽ loquẽdi. i. ꝙ iã faceret finẽ loquẽdi, ut ipſa ſubſeqᵋtᵋ, vterq. modus ſaluari põt, ſed prior, qa auctoritate Seruii. fulcitᵋ, tutior ẽ.

VOS quoque Pergameæ iam fas eſt parcere genti] In libris aliquot antiquis, Parcite, legitur. Latio conſidere Teucros] In Ro. lib. Conſiſtere legitur. (Solido de marmore tẽpla Inſtituam) In Rom. lib. Templũ Conſtituã, legitur. In Longobardico, Templum quidem eſt, Sed, Inſtituam, uerbum & ad feſtos dies accõmoderut. (Foliis tm̃ ne noĩa manda) In antiq. oĩbus exemplarib. quotquot verſare mihi contigit, Carmina, non Nomina, ſcriptum inueni, quæ quidẽ lectio. Seruiũ nõ latuit.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum fera corda domans, fingitq. premendo
Oſtia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
SIB. IO tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terra grauiora manet in regna Lauini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & ueniſſe uolent: bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint alius Latia iam partus Achilles,
Natus, & ipſe dea. nec Teucris addita Iuno
Vſquam aberit, cum tu ſupplex in rebus egenis
Quas gentes italum, aut quas non oraueris vrbes?
Cauſa mali tanti coniux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis, ſed contra ardentior ito,
Qua tua te fortuna ſinet. via prima ſalutis,
(Quod minime reris) Graia pandetur ab vrbe.

NOndum patiens] Quę nondum poſſet implere oraculorum ſermones, autem dum uacat, & eſt impatiens (Phœbi bachatur uates) Bene bacchatur. Idẽ. n. eſt Apollo, q̃ Liber pater, qui Sol. Vnde ait Luc. Cui numine mixto Delphica Thebana, referunt trieterica Bacchę. Vnde in eorũ ſacris erat Phębadũ Baccharũ que cõuetus. [Excuſſiſſe deũ] Excuti, ppriẽ de equis dicimus quod ideo traxit, quia Phęb. (id eſt Sol) equis utitur. Et nunc Sibyllam quaſi equũ. Apollinem, quaſi equitem, inducit, & in ea permanẽs traſlatione, excuſſiſſe ait, ut, Excuſſus. A contextus. Item, Fera corda domans, quod eſt equorum propriũ, frænos pati, & ſtimulos, vt Ea fræna furenti Concutit, & ſtimulos ſub pectore uertit Apollo. Qđ autẽ dicit. [Magnũ Deũ] Nõ re vera ait, ſed retulit ad effectum colentis. vt, Summe deum cuſtos ſacti ſuractis Apollo. Vnicuiq. n. deus quẽ colit magnus uidetur. [Excuſſiſſe Deum] Pro excutere, tempus pro tempore. eſt aut Attica figura, qua nos vti nõ cõuenit, quia hac licenter vtuntur poetæ. [Fingitque premendo] Componit, vt, Et corpora fingere lingua, Cõponit aut ad moderationem certam dicendi Vt. n. diximus ſupra omnia quidem uidẽt, ſed non omnia, iudicant ſacerdotes. (Oſtia iamq. domus patuere) Precibus. ſ. q. ante oſtia erãt patefacta, aditus eſſe cœperunt. [Ferunt reſponſa] Quia ait ſupra, Ora domus patuere. [Pelagi defuncte periclis] Non liberate pelago, ſed marinis periculis. Nam adhuc nauigaturus eſt, ſed ſine ullo diſcrimine. Defuncte autem liberate. Nam dicimus functos officio, qui officia debita complerunt. Vnde eſt &

ho-

honoribus ſuncti.hinc defunctos mortuos dicimus,qui cóplo uerũt uitæ officia. Vnde eſt, Et nil iam cœleſtib.illis Debentẽ. [Sed terræ] Legitur,& terræ. Vnum tamẽ eſt. [In regna Lauini] Alij Latini legunt,cuius tunc erat, ſed,quia diuina loquimur futura præoccupat. Poſtea.n. Lauinium dr̃,licet poſſit ad Lauinum Latini fratrẽ referri,qui illic ante regnauit. [Horrida bella] Quæ cõtra hoſpitem cognatumq. ſuſcepta ſunt,ut Latinus dicturus eſt,arma impia ſumpſi,Promiſſam eripui. [Spumantem ſanguine cerno] Quaſi non prædicit,ſed videt quæ facturus eſt Turnus,vt,Recalet Tyberina fluenta Sanguine adhuc [Non Simois,tibi,nec Xãthus] Tyberinus,& Numicus in quẽ cecidit. [Nec Dorica caſtra] Græca, & uetera,nã Turnus Græcus fuit,vt, Et Turno ſi prima domus repetatur origo, Inachus Acriſiusq. patres mediæq. Mycenæ, [Partus Achilles] Turnũ ſignificat,& ſic hoc dictũ eſt,vt in Buc. Alter erit tunc Tiphys, & altera quæ uehat Argo Delectos Heroas,& hoc eſt quod dicit, Obſcuris uera inuoluens. Nam licet vera ſint,latent. Vnde Apollo. λοξίας dr̃.i.obliquus. [Natus & ipſe dea] De Venilia ſorore Amatæ,vt,Cui diua Venilia mater, Nec debet mirum eſſe Amatã fuiſſe mortalẽ, cũ & Turnus Iuturnæ frater mortalis fuerit. Nã hæc fuerãt diuina beneficia. [Addita Iuno] Inimica. Eſt aũt uerbũ Lucilij,& antiquorũ,vt Plaut. Ioni Argus. (In rebus egenis) Per tranſitum oſtendit famẽ futurã. [Coniux iterũ hoſpita] Nã & Paris ab Helena fuerat ſuſceptus hoſpitio. Hoſpitis aũt more ſuo dixit. Et bñ, ne aliquid imputet Aeneæ,quaſi fatorum hoc eſſe prædicit, [Tu ne cede] ne cedas, ſed eſto audentior q̃ tua te fortuna permittat. Et bene aduerſã fortunã edocet uirtute, aut uitari, aut imminui,aut patienter ſuſtineri. (Via) Rõ,opportunitas, [Graia pandetur ab urbe] Propter Euandrũ,qui eũ in Tuſciam miſſurus ad Tarcontem eſt.

AT Phœbi &c.] Docet qũn reluctata eſt Sibylla, contra moleſtiam Phœbi inſidentis,vt penitus ſubacta deum vaticinata iudicetur,nec quæ Aeneæ nouerit placitura,nam ignota dicit,multa,& terribilis, quæ non erat operæ precium Aeneam ſocioſque eius,nouiſſe,priuſquam ad Italiã peruenerint, quin ſi nouiſſent tot bella in Italia adhuc gerenda, non tam læti, neque omnes in Italia perueniſſent,unde dicit,In regna Lauini Dardanidæ uenient.ſed nõ & ueniſſe uolent,&c. Dico ad Italiam, i.ad eã partẽ quã peruenire cupiebat, vtpote in Latium,ſedes vbi fata quietas oſtendebant, Nam & Cumæ,in ora ſunt Italiæ,ſicut & Caieta,de qua in principio 7.dicetur,Te quoq. littoribus noſtris,Italicis vnde hic expreſſe dicit Sibylla, in regna Lauini Dardanidæ uenient,quia iam ad littora Italię venerant,nõ amplius periculoſe nauigatur,unde præmiſerat,O tãdẽ magnis pelagi defuncte periclis, &c. (Quia uero nihil extat, quod ad hunc locum faciat Donati. Ordo eſt, At i.ſed vates.ſ.Sibylla,nondum patiens Phœbi.i.quæ nondum tolerare ualebat Phœbum,in ea ſ.intrantem, aut inſidentem in more equitis,bacchatur.i.more bacchantium furit, exiſtens immanis.i.terribilis,& ferox,quia dictũ eſt,Maiorq. videri &c.) in antro i.adytis Phœbi,ſi.i.vt ſi forte poſſet excuſſiſſe.i.quaſi equitem inſidentem excutere pectore.ſ.ſuo magnum deum.ſ. Phœbũ,qui in oraculis magnus eſt, aut qui eam maiorem fe-

cerat,ille.ſ.deus fatigat,ſupp. eam,tanto magis.ſ.quanto magis ipſa reluctabantur,domans.i.comprimens os rapidum.i. furẽs,& corda fera.i efferã & indomita,& fingit.i.componit, & ad debitum ſitum reducit,premendo.i.reprimendo. ſ.eam. Iamq.i.& iã.ſ.poſt uota, & preces,cum deus in eam plene deſcenderat,centum ingentia oſtia domus patuere ſua ſponte,& ferunt.i.afferunt reſponſa.i.oracula,uatis.ſ.Sibyllæ, ad auras, ſcilicet,ubi conſultores erant Reſponſa autem ſunt hæc O, ſup.Aenea,defuncte.i.perfuncte,& non amplius functure, tãdem.i.poſt Septentrionales errores magnis periclis pelagi,ſed ſupp.nihilominus grauiora,ſup pericula,manẽt.ſup.te,terris. i.in terris,cum perueneris ad terrã, quia in mari non potuit ſubmergi,qui numico lacu ſubmerſus eſt,audi, ſup.quæ dicã. Dardanidæ uenient in regna Latini.mitte.i.remitte aut depone hãc curã de pectore.i.ne ſis ſolicitus de hac re,ſed ipſi.&.i. ſimul uolent,haud.i nõ,ueniſſe.i.quod in Italiã nõ uenerint, oõ dĩ,tu voles,quia vir magnanimus,infrangibilem hẽt conſtantiam. Ego cerno.i.præuideo,& eſt exemplum,ubi & mente cernimus,aut cerno,deo reuelante,intrinſecus, bella inquie horrida,& Tybrim,fluuiũ illũ,Italiæ ſpumantẽ multo ſanguine,nõ dicit,quorum, nec tñ uictoriã pollicetur Aeneæ: Simois.i.fluuius ille Troianus,nec Xanthus.i.alius eiuſdẽ fluuius, nec Caſtra Dorica i Græcorũ nõ derunt tibi i.ad pniciẽ tua hoc eſt Troianorum cadaueribus opplebitur Tyberis, ut oppleti ſunt Simois, & Xanthus. Et iam ſæuos inimicos offendet in Italia.q̃ experti ſunt Græcus in Phrygia. Alius Achilles. i.Achilli ſimilis,uidelicet Turnus,partus eſt.i.tibi iam in Latio,natus eſt, & i. etiam ipſe q. d. non ſolum Achilles aut tu, dea.ſ.Venilia,nec Iuno addita.i.perſecutrix,Teucris. ſ.ad perſequendos eos aberit uſquam.i.in aliquo loco, ab eis, ſupp. tũc,cũ tu,ſupplex in rebus egenis.i.tenuibus,& modicis,quas gentes italum,pro italorum,& quas vrbes.i.ciuitates,& cõmunitates nõ oraueris.ſ.vt tibi auxilio ſint q.d.nullas nõ oraueris ſed oẽs,& eſt pluſquã ſi oẽs diceret, Coniux hoſpita. i. filia hoſpitis.ſ.Lauinia,filia Latini. Turno deſponſata a mr̃e erit, ſup. Teucris.i. Troianis,iterum ſicut fuerat Helena cauſa tanti mali.i.tam pernicioſi belli. Et thalami,externi,erunt,ſupra item cã tanti mali,ſed tu ne cede, pro ne cedas,malis.ſ.pœnarum,hoc eſt laborib.& aduerſitatibus,ſed ito contra.i. obuiã, audentior, quam tua fortuna ſinet te,hoc eſt magnanimitatẽ ſupra fortunam tuam, ita vt virtus tua, & prudentia ſit uincẽ fortunæ. Prima uia.i.primus aditus & modus acquirendæ ſalutis, pandetur. i. aperietur tibi,(quod.i.quare rem,tu reris.i. opinaris,minime.i.nullo modo, quia uno eſt uero ſimile, cũ nihil ſit magis hoſtile)ab vrbe Graia.i. Græcis habitata,dum. ſ.per Euandrum hominem Arcadem illic habitãtem, vbi nunc Roma eſt,ad Tarcontem in Tuſciam mitteris.

*SED terra grauiora manent] In lib. quibuſdam admodũ uetuſtis, Terræ genitiuo caſu legit. [In regna Lauini Dardanidę uenient] Vetera quædam exempl. legunt, Et regna pro, In regna. Sũt & q̃ latini legẽdũ autumãt. [Nec Teucris addita Iuno] Multi qdẽ li.ex antiqs, Abdita legũt. Sed cõtra audentior ito Quã tua te fortuna hoc,i plerisq; veterib.libris, Quã,legere &

EX adyto] Locũ vaticinationis oſtendit. [Cumæa Sibylla] Bene addidit ꝓpter diſcretionem. [Antroque remugit] Quia in antro eſt, ut Pulſati colles clamore reſultãt. [Obſcuris uera inuoluẽs] Vera,& obſcura confundens. eſt autem Hypallage ueris obſcura inferens. [Ceſſit furor] Nõ penitus receſſit, ſed paulatim cępit imminui. Nã eſt paulo poſt de Miſeni morte dictura,quod non procedit ſi omnino furor receſſit [Non ulla laborum O uirgo] O, licet ſit naturaliter breuis in latinis ſermonibus,apud Virgiliũ tamẽ pro longa habetur, ut hoc loco, O uirgo. Item alibi, Quis te magne Cato tacitum. Excepto ergo, vt, Aſt ego quæ diuũ,

POE. Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla.
Horrendas canit ambages,antroque remugit,
Obſcuris vera inuoluens ea fræna furenti
Concutit,& ſtimulos ſub pectore uertit Apollo
Vt primum ceſſit furor,& rabida ora quierunt.
Incipit Aeneas heros. AEN. Non vlla laborum
O virgo noua mi facies,inopina ve ſurgit.
Omnia præcepi,atque animo mecum ante peregi.
Vnum oro(quando hic inferni ianua regis
Dicitur,& tenebroſa palus Acheronta,refuſo)
Ire ad conſpectum cari genitoris, & ora
Contingat,doceas iter,& ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas,& mille ſequentia tela
Eripui his humeris,medioque ex hoſte recepi,
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atq. omnes pelagique minas cęlique ferebat
Inualidus,vires vltro,ſortemque ſenectæ.

& duo, vt, Si duo præterea, & ſcio, ut, Nunc ſcio quid ſit amor,& neſcio,ut, Neſcio,quis teneros, oculus mihi faſcinat agnos. Apud alios O, niſi in Græcis nominibus, non producitur, quod & nunc ſeq debemus. Dicunt tñ quidam, q O, in ne producitur,in nominatiuo quando & in genitiuo fuerit producta,quod falſum eſt, Nam & Virg produxit virgo, cum uirginis faciat,& Luc. Cato corripuit, ut, Nos Cato da veniam, cum Catonis faciat. Item Iuno cum producat Virgil. Statius tamen corripit. Sane ſciendum allocutionem hanc eſſe ſuaſoriam,cũ partibus ſuis. Nam honeſtum eſt q dicit ſe patrẽ requirere, utile, vt ab eo patriæ originẽ diſcat,

neceſ-

Quin, vt te ſupplex peterem. & tua lumina adirem,
Idem orans mandata dabat, natiq. patriſque
Alma precor miſerere, potes nanque omnia nec te
Nequidquam lucis Heca te præfecit Auernis.
Si potuit manes arceſſere coniugis Orpheus,
Treijcia fretus cithara, fidibuſque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque uiam toties. quid Theſea? magnum
Quid memorē Alcidem, & mi genus ab Ioue ſūmo.

neceſſarium, quia iuſſerat pater, vt, Ditis tū ante Infernas accede domos, poſſibile, quia ait, Qñ hic inferni ianua regis Dicit, Item Potes nanque omnia, ſi omnia, & hoc. (Nota mi facies) Species. Et ſciēdum pronomen Mihi nūquā in Synæreſim uenire, ne iuci piat eſſe blādientis aduerbiū, & licet quidam huius loci nitant exemplo, nō pcedit, uel quia vnum eſt exemplum, vel quia poteſt eſſe etiam blandientis aduerbium, nihil uero pro meriti neceſſitate cogitur. Nam ſi pars ſequens orōnis a vocali inchoet. Nihil dicimus, vt, Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis. Si aūt a conſonāte inchoet, Nil ponimus. vt Iuuē. Nil tale expectes, emit ſibi multa, videmus (Inopina ne fugit) Nomē eſt, non participiū. Nā inopinata diceret, quod non pcedit. Opinatus n. venit ab eo quod eſt opinor, ſed quia inopinor nō dicimus, ideo nec inopinatus facit, ſicut & nocens participium eſt, quia inuenimus noceo, innocens nomen, quia innoceo non dicimus. Nullum eſt n. participium quod a uerbo non trahatur, licet a ſui uerbi orma non ueniat, vt placita, licet placeor, non dicamus, tñ placeo inuenimus, Item regnata triūphata. Vnde galeatur, & tunicatus nomina comprobātur. Nullum. n. verbum horum originis reperitur. (Omnia pcepi atque animo mecum ante peregi) Percepi ante cognoui ab Heleno, uel a patre qui ait, Gens dura atque aſpera cultu Debellanda tibi Latio eſt. Dicit autem ſe futura partim audiſſe, partim mente per cepiſſe. Sed occurrit, ſi nouit omnia, qd̄ conſulit numen. Noſſe ſe dicit omnia quātū ad labores ptinet, & concedit tuam petitionē. vt ad illud ueniat quo poſſit patrem videre. Nam quod dicit unum oro, non ſolum dicit, ſed præcipuū, vt, Vnam poſthabita coluiſſe Samo. (Quando) Si qdem, & eſt coniunctio. (Et tenebroſa palus Acheronte, refuſo) Paludem pro lacu poſuit. Na Auernum ſignificat. quem vult naſci de Acherontis æſtuarijs. Palus aūt, bene iſte produxit Lus, quia palus paludis facit, quod ſup plenius diximus, Hor. corripuit, vt, Sterilíſque diu palus aptaque remis. Tenebroſa, autem nigra per quod aliam ſignificat, vt Nigra fugit, ſub nube columbam. i. alta. (Acheronte, refuſo) Acheron fluuius dicit inferorum, quaſi ſine gaudio, ſed conſtat locum eſſe aut lōge a Baijs vndique montib. ſeptum, adeo vt nec orientem, nec occidentem Solem poſſit aſpicere, ſed tantum medium diē, Qd autem dicitur ignib. plenus, hæc rō eſt, omnia uicinia illic loca calidis, & ſulphuratis aquis ſcatent. Sine gaudio aūt ideo ille dicitur locus, quod necromantia, uel ſcyomantia, vt dicut, non niſi ibi poterat fieri, q̄ ſine hominis occiſione nō fiebat. Nam & Aeneas illic occiſo Miſeno ſacra iſta cōpleuit, & Vlyſſes occiſo Elpenore, quamquam fingatur in extrema Oceani parte Vlyſſes fuiſſe, quod ipſe Hom. Falſum eſſe oſtendit ex qualitate locorū quæ commemorat ex tempore nauigationis. Dicit. n. eū circa unam noctem nauigaſſe, & ad locum ueniſſe, ubi ſacra perfecit. Quod de Oceano nō procedit de Cāpania. manifeſtiſſimum eſt. Præterea a Baio ſocio eius illic mortuo, Baias conſtat eſſe nominatas. Dicit etiam uidiſſe Herculē. iō quia illic ſunt Baulæ, locus Herculis dictus, quaſi Boaulia, q illic habuit animalia, quæ Geryoni detracta ex Hiſpania adducat (Ire contingat) Vt minus eſt, Vt ire contingat, vt iter doceas. (Sacra oſtia pandas) aut uenerabilia, aut execranda, ſicut de Tartaro dicturus eſt. Sacræ panduntur portæ (Illum ego p flāmas) Meritum approbat patris, vt iuſtum, uideatur eſſe deſiderium. (Sequentia tela) Vt, Ardentes clypeos atque ære micātia cerno. (Ex hoſte recepi) Liberaui, vt Frugesq. receptas. Ex hoſte aūt, plus eſt quam ſi ex hoſtib. diceret, vt diximus ſup. Ex hoſte. n. generaliter dicitur, ex hoſtib. partem oſtendit, ſicut dicendo terram, ſignificamus elementorū, terras uero ſingulas partes, ut Africæ, Italiæ. (Meum comitatus iter) Nō ſpe ſalutis, ſed mei cā, vt, Cedo equidem. nec ante tibi comes ire recuſo. (Cœliq. ferebat) Vt ante morte præuentus ſit quam ferre deſierit. Ex more imperfecto uſus eſt tempore, ac ſi diceret adhuc ſi uiueret ferret (Vires ultra, ſortemq. ſenectæ) Quia ſenectæ ſors, eſt quies, & ociū, ſicut pueritiæ, ludus amor, adoleſcentia ambitus iuuenilis ætatis, Ergo aliud ferebat pater quā ſors exigebat ſenectæ. (Oras mādata dabat. (Sic dictum eſt eū rogare cui poſſit iubere, vt, & ſupplex tua numine poſco. Maior. n. ad impetrādum vis eſt iubere. (Mandata dabat) Vt, Huc cana Sibylla Nigrarū multo pecodū te ſāguine ducet. (Lucis Hecate pfecit Auernis) Hecate trifi poteſtatū nomē eſt. Ipſa eſt. n. Luna Diana, Proſerpina, ſed, ſolum Proſerpinam dicere nō potuit propter lucos qui Dianæ ſunt. Item Dianā, quia Auernis ait vnde elegit nomē, in quo utroque conſtabat. Vnde Lucan. de Proſerpina ait, Hecate pars vltima noſtrę. (Si potuit manes) Nititur exemplis, quæ inferiora ſunt per comparationem, ut ipſe videatur rurſus uelle deſcendere. Nam Orpheus reuocare eſt conatus vxorem, hic vult tantum patrem videre. Orpheus autem voluit quibuſdam carminibus reducere animam coniugis, quod quia implere non potuit, a poeticis fingitur receptam iam coniugem perdidiſſe, dura lege Platonis. Qd̄ & Virg. oſtendit dicendo Arceſſere, quod euocātis eſt proprie. (Fidibusque canoris) Bene ſonantibus chordis. Fidib. autem eſt nominatiuo hæc fidis, vt ſit Pyrrhichius. Nam fides iābus eſt. (Si fratrē Pollux alterna morte redemit. (Vt diximus ſupra Helena, & Pollux de Ioue nati immortales fuerūt. Nam Caſtor Tyndaris filius fuit, cuius mortem ſuo interitu fraterna pietas redemit. Quod ideo fingitur, quia horum ſtellæ ita ſe habent, vt occidenti una oriatur altera & iterum exemplum per comparationem, quod quapium eſt ſe ad frequentiā contulit dicendo. (Itque uiam toties, quid Theſea) Dirum exemplum. Vnde nec immoratus eſt in eo. Dicit inferos debere patere pietati, qui patuerunt infanda cupienti. Nam hic ad capiendā Proſerpinam fecit cum Pirithoo, & illic retentus luit pœnas, vt Sedet æternumq; ſedebit Infelix Theſeus. (Magnū Quid memorem Alcidem) Melius ſic diſtinguitur, licet qdā legant, Quid Teſea magnum, vt epitheton ei dent qui per ſe non eſt magnus. Nam Herculem etiam ſine epitheto magnū intelligitur, Sed melior eſt Magnum dare Herculi quam ſacrilego. (Et mi genus ab Ioue ſummo (Occurrit tacitæ quęſtioni tāquam Sibylla dixerit, Sed ij. n. qui deſcede. & a dijs ducebant originem.

TALIBVS &c.] Habito, inquit, tali oraculo Sibylla Impulſu dei horrendas canit ambages, quia iam deus remiſerat habenas, hoc eſt permiſerat eam redire ad ſe nondum tamen ad ſe penitus redierat, & quia deorū reſponſa (ſecundum Ethnicorū theologiam, quā poetæ ſequuntur) ſæpe dubia, & obſcura ſunt, nunquā tñ falſa ideo dicit, quod erat obſcuris uera inuoluēs. Poſtea autem quā ad ſe redierat, orat Aeneas, ut ſe ducat ad inferos, ad conſpectum. ſ. patris, & doceat quibus aditus inferni pateant atque oſtia aperiantur. De quo quidem deſcenſu, inter hanc & ſequentem lectionē (quia ad utranque faciūt) nō nulla ex Macrob. citabimus, qui ad eum locum recepimus. vt explanatio noſtra familiaris e regiōe textus haberi poſſet. Eſt igitur ordo. Sibylla Cumæa, more græco Latinæ Cumana. i. q̄ apud Cumas oracula dabat, canit ābages. i. ambiguos ſermones, horrēdas. i cū horrore audentium, authorem incutiētes, & hoc talib. ſ. oraculis, dictis. i. pronunciatis, ex adyto. i. loco penitiore templi, quem ſoli ſacerdoti adire licebat, vnde adytus Latine, & adytum Græce, contraria ſignificant, nā tū, dictum eſt ab a priuatiua particula, & dyo, ingredior, quaſi ſine ingreſſu, & ipſa remugit. i cum reſficatione uocis, quaſi mugitum efferet, antro. i. ea antro, inuoluens. i. implicans uera, obſcuris. i. nō ſatis intellectis, quamuis & uera eſſent, q̄a Apollo concutit. i inſtigat furenti ea. i. eiuſmodi frena. i. ſic mentem, & organa uocis eius regis, vt quæ ipſe uoluit, non quæ ipſa premeditata ſit, loqueretur, & uertit. i. uertendo, hoc eſt trahēdo, & retrahēdo, & dirigit ſtimulos, ſupple eos. i. eiuſmodi, ſup. in pectore. i. præcordijs Sibyllæ, vt. i. vbi, aut cum primū, hoc eſt immediate poſtq̄ furor. i. rabies Sibyllæ ceſſit. i. ſedata eſt, & ora rabida quierūt, Aeneas heros. i. vir prouidus, & quaſi diuinus cū ius eſt proſpicere uentura incipit, ſ. affari Sibyllā in hunc modū. O virgo, ulla facies. i. ſpecies laborū, nō ſurgit. i. oritur, aut pdicit, mi.. i. mihi noua, vt pro uel, inopina. i. inopinata, q̄a ego pcepi oīa. ſ. quæ ad bella pertineant, & id in ſin. ſ. dicē te patre, Gens aſpera cultu debellanda tibi Latio eſt, & peregi

egi in eeum.i.præmeditatus ſum,ante.i. priuſquã hæc diceres animo.ſ.meo.i.quanquã ad bellũ mihi in Italia gerendũ, certior iam factus à patre, & diſcurſu rationis bene cognoſcere poſſum quod ſine ſanguine tñ mihi contingeret regnum.q.d.nullo amplius de bello mihi canas,ſed uno uñ,i. præcipuũ, aut id ſolum,quandu.i.quandoquidem , ianua Ditis.i Plutonis,inferni.i.habentis poteſtatem apud inferos, & palus tenebroſa.i nigra,& profunda,& hoc Acherõte i.lacu illo infernali,refuſo.i.refluente,& ſtagnante, dr̃,ſup.eſſe,hic.i. in campania Italiæ,cuius cãm narrauit Seru.Contingat.i.detur mihi licet difficile ſit,ire ad conſpectum,& ora chara genitoris.ſ.Anchiſe,doceas iter.i.aut modũ eundi,aut pro uia poſuit, & pandas.i.aperias,& referes oſtia ſacra.i.execrabilia , aut religione multa obſeruanda.Ego eripui illum.ſ.patrem his humeris,per flãmas,& mille tela ſequentia , ut dictũ eſt in fine.a . & recipi ex hoſte medio.i.ex medijs hoſtibus in locum tutum perduxi, aut de cinerib. intelligit.quos à Diomede recipit, unde dixit in 5.Salue ſancte parens iterum ſaluete recepti Nequidquã cineres. Ille comitatus meũ iter,ferebat.i. tolerabat mecum omnia maria,atq; omnes minas.i.terrores,& tempeſtates,pelagi i,maris,& cœli,i.aeris,exiſtens inualidus.i debilis ultra uireis,& ſortem ſenectæ.i.ætatis,quæ quietem , & ociũ eſſi lagitat. Quin i.quinetiã,idem orans tãquam ſupplet, propter magnã affectionẽ dabat mãdata.i.præcipiebat,ut in fin.5.dictũ eſt,ut ego ſupplex peterem te,& adirem tua limina. Ego igitur precor,ô alma. i.ſancta,& ſalutis nr̃ę altrix uirgo,miſerere nati,& patris,nam tu potes omnia,quia ergo potes,& pium eſt, atq; licitum,quia à patre diuino mandatum debes velle.Probat antẽ quod dixit potes,nec.i.& non, & Hecate.i.Proſerpinã, apud inferos,quæ eadem .Diana eſt apud nos, non nequidquã.i.nõ ad nihil.i.nõ fruſtra præfecit te lucis.i.ſiluis inceduis,quæ nũquam lucẽt,ſed ſemper ſacras umbras habent.Auernis. i.qui ſunt iuxta Auernum in cãpania lacũ,præterea eſſe nec qd petit carere exẽplo probat ſic,ſi Orpheus potuit accerſere. i. ad uocare ad ſe,maneis.i.umbras,coniugis.ſ.Eurydices, vt viſum eſt in fine 4.Georg.fretus.i.cõfiſus,& adiutus : Cithara Threijcia.i. Thracia,& fidib.i.chordis , canoris.i.dulciter canentib. ac reſonantibus,ſi Pollux,alter geminorum filius Iouis,ex Leda Tyndari,vxore,redemi fratrem.ſ.Caſtorem morte alterna. i.quã alternatim pro illo obit, vt ille uiciſſim pro Polluce, & it,& redit uiam.ſ.ab inferis ad ſuperos,& è diuerſo toties , qa ſingulis dieb.ſic.n.gemini in cœlo ſunt, vt dum alter oritur,alter occidat,quid.i.ad quid,memorem.i.commemorem & recirem Theſea.q.d.non opus eſt,quia is violẽter acceſſit, ſed victus eſt,quid memorem Alciden.i.Herculẽ magnũ. ſ. ſine exẽplo in ſua ætate,qui Theſea liberaſſe dr̃ ab inferis,& Cerberũ traxiſſe ad ſuperos.q.d.ſi ipſi hoc potuerunt,hi per pietatem , illi per violentiam,potero, & ego qui & pius,& fortis ſum.At ſi dicat Sibylla,verum illi potuerunt, quia dijs geniti , ad hoc rñdet genus,ſupp.eſt,& i etiam, mi.i.mihi , ab Ioue ſummo.ſ.deorũ,ſunt Herculi,& Polluci.Mi,datiuus eſt a genitiuo, mis ſicut,mihi.i.mei,nec vr̃ abſurdum , ſi dicatur mij.ſcribendũ , ſed proferendũ monoſyllabon ſicut dij , vñ dũ duæ ſunt ſyllabæ,interijcitur h,& fit mihi, q̃ cauſa eſt, cur ahenum interdũ ſcribitur,& apud nonnullos,Ieſus,cũ artis ſit, Ieſus,dictio triſſyllaba. Quia vero de infernis , multa dicturus eſt, poeta,ex Platonicorũ philoſophia,non abſurde abducero ea, q̃ Macrobius ſuper ſomnum Scipionis à Cicerone editũ, de ipſis dixerit interſecturus q̃dã declaratiua, q̃ ſemicirculis à Macrobianis diſcernemus. Dicit igir̃ ſic ad hæc Ciceronis verba, Quæſi ui vineret ne ipſe,& pr̃ Paulus,& alijs quos nos extinctos arbitrabamur. Imò uerò inquit,hi uiuunt,qui è corporũ uinculis , tanquã è carcere uolauerũt, veſtra vero q̃ dr̃ vita,mors eſt.Hæc ille Ad q̃ Macrob.Si ad inferos meare mors eſt,& vita,eſt eſſe eũ ſuperis,facile diſcernes,quæ mors aiæ, quæ uita credenda ſit,ſi cõſtiterit,quis locus habendus ſit inferiorum,vt aĩa,dum ad hunc locũ trudir̃ mori,eſt ab hoc procul eſt uita frui,& vere ſupereſſe credatur.Et quia totum tractatum quem veterum ſapientia,de inueſtigatione huius qõnis,agitauit in hac latenter verborum paucitate reperies,ex omnibus aliqua,quib nos de rei quam quærimus abſolutione, ſufficit admoneri, amore breuitatis excerpſimus. Antequam ſtudium philoſophiæ circa naturæ inquiſitionem ad tantum uigoris adoleſceret , qui per diuerſas gentes auctores in cõſtituendis ſacris ceremonia tum fuerunt,aliud eſſe inferos negauerunt.quã ipſa corpora , quib incluſæ animæ carcerem fœdum tenebris,horridum ſordibus,& cruore,patiuntur.Hoc animæ ſepulcrum , hoc Ditis concaua,hoc inferi, vocauerunt. Ex omnia quæ illic eſſe credidit fabuloſa pſuaſio in ipſis humanis corporib. aſſignare conati ſunt? Obliuionis fluuiũ,aliud non eſſe aſſerentes, quàm errorẽ animæ obliuiſcentis maieſtatẽ uitæ prioris , quã antequam in corpus truderetur potita eſt,ſolamq. eſſe in corpore vitam putaueris.(Vñ Lethæum fluuiũ à lethe,qd eſt obliuio, & letho,qd eſt lateo vocamus)Pari interpretatione Palegethõtem,ardores irarum,& cupiditatum, putauerũt(Dicitur enim Palegethõ,á uerbo phlego,qd eſt cõburo,ardeo &c.)Acherontem quidquid feciſſe dixiſſe ve vſque ad triſtitiam , humanæ varietatis more,nos pœnitet(Dicitur Acheron ab a, quod priuatiuum eſt,& chara,lætitia, hoc eſt abſq; lætitia) Cocytum , quidquid homines in luctum lacrymas compellit. (Dicitur à cocytos,qd eſt luctus vlulatus,ſicut cocytina ploratus,cocyzo , lamentator,& cocyo,ploro,&c.) Stygem quidquid inter ſe humanas animas in gurgite mergit odiorũ.(Dicitur,Stya, à ſtygeros Plutos,quod eſt mœſtus odioſus, vel ſi ſic ſcribas , Styx eſt,acies ſeu turma,continens uiro(T.1.ccc.)Notate hic fluuiorũ ordinẽ,quod incrementũ habeant, primum ſi quidẽ malũ eſt,oblinio boni,quod Lethe ſignificat.Deinde ardor,& inflãmatio quod malum, qd Phlegethonitũ priuatio lætitiæ,quod Acheron,tum luctus,& lacrymę,quod Cocytus,Poſtremo,per ſeucians odiũ in furorem rapiens , qd Styx ſignificat. Ipſam quoque pœnarũ deſcriptionem de ipſo uſu conuerſationis humanæ ſumptam,crediderunt Vulturem iecur immortale rondentem,nihil aliud intelligi volentes,quã tormenta cõſciẽtiæ obnoxia,flagitio viſcera interioris rimantis,& ipſa uitalia indefeſſa admiſſi ſceleris admonitione laniãtis, ſemperq. curas ſi requieſcere forte tentauerint excitantis tanquã fibris renaſcẽtib adhærendo,nec vlla ſibi miſeratione parcentis lege hac qua ſe iudice nemo nocens abſoluitur,nec de ſuã põt uitare sẽtentia,Illos aũt epulis ante ora poſitis,excruciari fame,& inedia tabeſcere,quos magis,magiſq. acquirendi deſideriũ cogit, pſeitim copiã non uidere, & in affluentia inops egeſtatis mala patiuntur neſcientes: parta reſpicere dũ egent habẽtis.Illos radijs rotarũ pẽdere diſtrictos,q̃ nihil conſilio puidẽtes , nihil rõne moderantes,nihil uirtutib explicantes,ſeq.& actus ſuos oẽs fortunæ permittentes,caſib.& fortuitis,ſemper rotantur. Saxum ingens voluere,inefficacibus,laborioſiſq conatib vitam terentes Atram ſilicem,lapſuram ſemp,& cadẽti ſimilẽ,illorum capitib.imminere,qui arduas poteſtates, & infauſtam ambiunt tyrannid , nunquã ſine timore uicturi,& cogẽtes ſubiectũ vulgus odiſſe,eũ metuat ſemp ſibi vñr quod merentur excipere. Nec fruſtra hoc theologi ſuſpicati ſunt. Nam Dionyſius aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator,familiari quondam ſuo, ſolam beatam exiſtimanti uitam tyrãni, uolũs quã ppetuo metu miſera quam impendentium ſemper periculorũ plena eſſet, oſtendere gladium vagina raptũ,& a capulo de filo tenui pendentẽ mucrone demiſſo iuſſit, familiaris illius capiti inter epulas immine re. Cumq; ille,& Siculas, & tyrannicas copias,præſentis mortis periculo aſpernaret, Talis eſt , inquit Dionyſius,uita,quam beatam putabas, ſic nobis ſemp mortẽ imminentẽ uideramus.Exiſtima ergo, qñ felix eſſe poterit,q̃ timere nõ deſinit . Secundũ hæc igitur,q̃ a theologis aſſerũtur,ſi verè ſuos quiſq; patimur manes,& inferos in his corporib.eſſe credimus,quid illud intelligendum eſt,quam mori animam,cum ad corpus inferna demergitur,viuere aũt,cu ad ſupera,poſt corpus euadit?Dicendũ eſt,quid ijs poſtea viris ſolicitior inquiſitor philoſophiæ cultus adiecerit. Nam & q̃ primum , Pythagoram,& qui poſtea Platonem, ſecuti ſunt,duas eſſe morteis,unam animæ,animalis eũ alteram ꝓdiderũt, arbitrantes tunc animã mori, nõdum corrumperetur, qđ impoſſibile ſciuerunt,ſed dum operas ſibi proprias exercere nõ poſſet. Mori animal,cum anima diſcedit è corpore,ipſam vero animam mori aſſerentes, cũ a ſimplici, & indiuiduo fonte naturæ in mẽbra corporea diſſipatur.Et quia vna ex ijs manifeſta,omnib. nota eſt. Altera. nõ niſi a ſapientib. deprehenſa, ceteris eam uitam eſſe credentib. ideo hic ignoratur a plurimis,cur eundem mortis deum modo Ditem modo immitem, vocemus,cum per alteram.i.animali mortẽ,abſolui animam, & ad ueras naturæ diuitias,atq; ad propriam libertatẽ remitti,fauſtum nomen iudicio ſit. Nam Plutus diuitię ſunt , unde Pluton.per alteram vero,quæ vulgo uita exiſtimatur animam de immortalitatis ſuæ luce ad quaſdam tenebras mortis impelli vocabuli teſtatur horrore . Nam (vt conſtet)animal

neceſſe eſt anima ĩ corpore vinciatur. Ideo corpus δέμας, hoc eſt uinculum, nuncupatur (Eſt.n. δεσμοὶ faſciculus δέμας, vinctus· δεσμὸς, vinculorum, nodus: δεσμεύω, ligo, vincio) Et σῶμα quaſi quoddam σῆμα. i. animę ſepulchrum, vnde Cicero pariter vtrunque ſignificans corpus eſſe uinculum, corpus eſſe ſepulrum, quod carcer eſt ſepultorum, ait, Qui è corporum uinculis, tanquam è carcere euolarunt. Inferos autem Platonici, non in corporibus eſſe. i. non à corporib. incipere, dixerunt, ſed certam mundi iſtius partem, Ditis ſedem. i. inferos, uocauerunt. De loci vero ipſius finib. inter ſe diſſona publicarunt. Et in tres ſectas, diuiſa ſententia eſt. Alij.n. mundũ in duo diuiſerunt, quorũ alterum facit, alterum patitur. Et illud facere, diſerũt, qđ cum ſit immutabile alteri, cauſam, & neceſſitatem pmutationis imponit, hoc pati, quod pmutationes uariat. Et immutabilẽ quidẽ mundi partẽ à ſphæra, q̃ Aplanes dr̃, uſque ad globi lunaris exordium, mutabile uero à luna, ad terras uſque dixerunt, & uiuere animas dum in immutabili parte cõſiſtũt, mori aũt, cum ad partem ceciderũt, permutationis capacẽ, *De luna.* Atq. ideo inter lunam, terrasq. locũ mortis, & inferorũ vocari, ipſamq. lunam vitæ eſſe mortiſq. confinium, & aĩas inde in terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in uitam reuerti. Nec immerito exiſtimatum eſt, à luna.n. deorſum, natura incipit caducorum ab hac aĩæ ſub numerũ dierũ cadere, & ſub ipſis incipiunt, denique illã. (.i. lunam) æthereã terrã, phyſici nocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt, qđ ita eſſe plurimis argumentis, quæ nõ longum eſſet enumerare docuerunt. Nec dubium eſt, quin ipſi ſit mortaliũ corporum auctor, & conditris, adeo ut nulla corpora; ſub luminis eius acceſſu, patiantur augmenta, & hac decreſcẽte, minuant̃. Sed ne de re manifeſta faſtidium, prolixa aſſertione generet̃, ad ea q̃ de inferorum loco alij definiũt, tranſeamus. Maluerunt.n. mundum, alij in elementa ter quaterna diuidere vt in primo ordine numerarent̃, terra, aqua, aer, & ignis, quæ eſt pars liquidior aeris, uicina lunæ. Supra hæc rurſum totidem numero, ſed naturæ purioris elementa, vt ſit luna, pro terra q̃ æthereã terrã à phyſicis diximus nominatã, aqua, ſit ſphæra Mercurij, aer Veneris, ignis, in Sole. Tertius uero elemẽtorũ *Secunda opi. Platonicorum.* ordo, ita ad nos conuerſus habeat̃, vt terram ultimam faciat, & ceteris in medium redactis, in terram deſinat tã ima, q̃ ſumma, poſtremitatis igit̃ ſphæra Martis ignis habeatur, aer, Iouis, Saturni, aqua, terra uero Aplanes, in qua Elyſios cãpos eſſe, puris aĩs deputatos, antiquitas nobis intelligendũ reliquit, de his campis aĩa cum in corpus emittitur, per tres elementorũ ordines trina morte ad corpus uſq, deſcẽdit. Hæc eſt inter Platonis de morte aĩæ, cum in corpus trudit̃, ſecunda ſnĩa, in qua uidebimus omnia in unũ globũ redacta, ita, vt ſicut ignis cũ terra in ſiccitate communicat, ſic Aplanes cum eadem conueniat. Nec abſurdum eſt dicere, Martem eſſe, de natura ignis, Iouem, de natura aeris, quem ſæpe pro aere ponimus, vnde ipſum tonantem dicimus, tonitrua ſi quidem in aere fiũt, Saturnũ, de natura aquæ, quam frigidam vt illum cognoſcimus, & ſicut hæc, rerũ pater, dr̃, vt in Georg. Oceanumq; patrem rerũ, & ſm Mileſium Taletem, omnia ex humore creantur, ita ille, deorum pater, mortalibus tum ini micis accedit ad hæc, quod *Tertia opinio.* Saturni genitalia in aquas cecidiſſe fabulantur. Firmamentũ autem. i. Aplanem, cum terra multum affinitatis habere uidemus, &c. Alij uero (Nam tres inter eoa eſſe ſententiarũ diuerſitates, ante ſignauimus) duas quidem, & ipſi partes, ſicut primi faciunt, ſed non iiſdem terminis diuidunt mundum. Hi.n. cęlum, qđ Aplanes ſphæra vocitetur, partẽ vnam, ſerpẽ uero ſphęras, quæ uagæ vocantur, & qđ inter illas, & terra eſt, terramq. ipſam alteram partem eſſe uoluerunt Secundũ hos ergo, quorum ſectæ amicior eſt ratio animæ beatæ, ab omni cuiuſcunq; cogitatione corporis, liberæ, cœlum poſſident, quæ uero appetentiam corporis, & huius quam in terris, uitam uocamus, ab illa ſpecula altiſſima, & perpetua luce deſpiciens, deſiderio latẽti cogitauerit, pondere ipſo terrenæ cogitationis, paulatim in inferiora delabitur. Nec ſubito pfecta incorporalitate. Inteum corpus induit̃, ſed ſenſim, p tacita detrimẽta, & longiorẽ ſimplicis, & abſolutiſſimę puritatis receſſum, in quædam ſiderij corporis incrementa turgeſcit. In ſingulis. n. ſphæris. quæ cœlo ſubiectæ ſunt, æthera ſubuolutione veſtit̃, vt per eas gradatim ſociari huius indumenti teſtei conſilietur. Et ideo totidem mortib. quot ſphæras tranſit, ad hanc pueniti, quæ in terris uita uocitatur. Deſcẽſus vero ipſius, quo anima de cœlo in huius vitæ inferna delabitur, ſic ordo digeritur. Zodiacũ ita, lacteus circulus obliquæ circumflexionis, occurſu ambiendo amplectitur, vt eum qui duo tropica ſigna Capricornus, & Cãcer ferunt̃, interſecent. Has, ſolis portas, phyſici nocauerunt, *De Solis portus.* quia in utranq. obuiam te ſolſtitio, ulterius ſolis inhibet̃ acceſſio, & fit ei regreſſus ad zonæ uiam, cuius terminos nũquã relinquit. Per has portas, aĩæ de cęlo in terram meare, & de terris in cęlum remeare creduntur, iõ hoĩum vna, altera deorũ uocatur. Hominum cancer, quia per hunc in inferiora deſcenſus eſt. Capricornus deorũ, q per illum animæ in proprię immortalitatis ſedem, & in deorũ numerum reuertuntur, & hoc eſt quod Homeri diuina prouidentia in antri Ithacenſis deſcriptione, ſignificat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorſum incipere Ditis imperium, quia aĩæ inde lapſę, vãq à ſuperis receſſiſſe. Ideoq. primam naſcentib. ait, lactis alimoniam affert, quia primus eis motus à lacteo incipit, in corpora terrena labentib. Vnde & Scipioni de animis beatorum, oſtẽſo lacteo dictum eſt. Hinc profecti huc reuertuntur. Ergo deſcenſuræ. cum adhuc in cancro ſunt, qm̃ illic poſitæ, nec dũ lacteum reliquerunt, adhuc in numero ſunt deorum. Cum vero ad Leonem labendo puenerint, illic condõnis futuræ auſpicãtur exordium. Et quia in Leone ſunt rudimẽta naſcendi, & q̃dam humanæ naturæ tyrocinia aquarius aũt aduerſus Leonẽ eſt, & illo oriente mox occidit, ideo cum ſol, aquarum tenet, manib. parentat̃, vtpote in ſigno quod humanæ naturę cõtrarium, uel aduerſum feratur. Illinc ergo. ſ. à confinio, quo ſe zodiacus, lacteuſq. contingunt anima deſcendens à tereti, q̃ ſola fortuna diuina eſt, in conum defluendo, producitur, ſicut à puncto naſcitur linea, & in lõgum ex indiuiduo procedit, ibiq. à puncto ſuo, quod eſt monas, uenit in Diaden, quæ eſt prima detractio. Et hæc eſt eſſentia, quã indiuiduam, eandemq. diuiduam Plato in Timæo, cum de mundanæ aĩę fabrica loqueretur, expreſſit. Animę.n. ſicut & mundi, ita & hoĩs, unius modo diuiſionis reperient̃ ignorare. Si diuinę naturę ſimplicitatis, cogitentur, modo capaces, cum alia per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. Anima ergo cum trahitur ad corpus in hac prima ſui productione ſiluestrem tumultum. i. hylẽ influentem, ſibi incipit experiri. Et hoc eſt quod Plato notauit in Phædrunte, animam in corpus trahi, noua ebrietate trepidantem nolẽs nouum potum materialis alluuionis intelligi, qua delibuta, & grauata deducitur. Arcani huius indicium eſt. Et Crater, Liberi pr̃is, ille ſidereus, in regione quę inter Cancrum eſt, & Leonem locatus ebrietatẽ, illic primum deſcenſuris animis euenire ſilua influentes ſignificans, vnde & comes ebrietatis obliuio illic incipit animis latenter obrepere. Nam ſi animę, memoriam rerum diuinarũ, quarũ in cœlo erant conſcię ad corpora uſque deferrent, nulla inter homines foret de diuinitate diſſenſio, ſed obliuionem quidem, oẽs deſcendẽdo hauriunt, alię uero magis, minus alię. Et ideo in terris, uerũ cũ nõ omnibus liqueat, tamen opinantur omnes, quia opinionis ortus, eſt memorię defectus. Hi tamen, hoc magis inueniũt, qui minus obliuionis hauſerunt. Quia facile reminiſcunt̃, quod illic ante recognouerint. Hic eſt, quod quæ apud Latinos, lectio, apud Græcos uocatur repetita cognitio, quia cũ vera dicimus, ea recognoſcimus, quæ naturaliter noueramus, antequã materialis influxio in corpus uenientis, animas ebriaret, Hęc eſt autem hyle, quæ omne corpus mundi, qđ ubicũque cernimus, idæis impreſſa formauit. Sed altiſſima, & puriſſima pars eius. qua uel ſuſtentãtur diuina, uel conſtant nectar uocatur, & creditur eſſe potus deorum. Inferior uero, & turbidior, potius animarum, & hoc eſt, quod ueteres Letheum fluuium nocauerunt Ipſum autem Liberum patrem Orphici νοῦν ὑλικὸν ſuſpicantur intelligi, qui ab ipſo indiuiduo natus, in ſingulos ipſe diuiditur, ideo illorum ſacris traditur Titani furore, in membra diſcerptus, & fruſtis ſepultus, rurſus uiuus, & integer emerſiſſe, quia νοῦς, quam diximus mentẽ nocari, ex indiuiduo, præbendo ſe diuidendum, & rurſus ex diuiduo, ad indiuiduum reuertendo. & mundi implet officia, & naturæ ſuæ arcana non deſerit. Hoc ergo primo prodere de zodiaco à lacteo, ad ſubiectas uſque ſphæras anima delapſa, dum per illas labitur in ſingulis, non ſolum (vt iam diximus) luminoſi corporis amicitur acceſſu, ſed & ſingulis motus, quos in exercitio eſt habitura producit. In Saturni, ratiocinationem, & intelligentiam quod λογιστικὸν θεωρητικὸν vocant. In Iouis, uim agendi, quod πρακτικὸν dicitur. In Martis, animoſitatis ardorem, quod θυμικὸν nuncupatur. In Solis, ſentiendi, opinandique naturam, quod αἰσθητικὸν, & φανταστικὸν appellant. Deſiderij

veru

vero amotū q̃ ... vocat, in Veneris, Pronūciandi, & interpretandi, quæ ſentiat, quod ... dicitur, in orbe Mercurij ... vero. i. naturam plātandi, & augendi corpora in ingreſſu, globi lunaris, exercet. Et eſt ſicut, à diuinis vltima, ita à noſtris terreniſq. omnibus prima. Corpus. n. hoc, ſicut fex rerum diuinarum eſt, ita animalis eſt prima ſubſtantia. Et hæc eſt differentia inter terrena corpora, & ſupera, cœli, dico & ſiderum aliorumq. elementorū, qđ illa quidem ſurſum accerſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatē, quod ex ipſa natura regionis, & ſublimitatis imitatione, meruerunt. Ad hæc vero terrena corpora, anima ipſa deducitur. Nec te moueat, quod de anima, quam eſſe immortalem dicimus, mortē toties nominauimus. Et. n. ſua morte, anima non extinguitur, ſed ad tempus obruitur. Nec temporali diuerſione beneficiū perpetuitatis eximitur. Cum rurſum, eſt corpore, nbi meruit contagione vitiorū penitus elimata, purgari ad parentis uitę, lucē reſtituta in integrum reuertatur plenè (vt arbitror) de morte, & de vita, animæ definitio liquet, quam de Adyptis philoſophiæ doctrina Ciceronis elicuit. Hæc Macrobius, &c.

VAR. LECT.

STIMVLOS ſub pectore vertit Apollo] In libris aliquot antiquis. Verſat, habet [Et rabida ora] Vetera pleraque exemplaria, Rabida, legūt, [Omnia præcepti] in Romano li. & quibuſdam alijs antiquis. Percepi, legitur. [Ire ad cōſpectum chari genitoris, & ora Contingat.] In Romano libro, Et ora Contingam, legitur. In aliquot & lib inemendate, Cōtingit. [Vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem. Idem orans mandata dabat] In pleriſque omnib. antiq. exempl. inter hęc mēbra non habetur, &, copularima particula, & Idem orans varie legit. Nam libri nonnulli. Id memorans, legūt. Alij quidam; Id me orans. [Natiq;] In antiq. exempl Gnati legitur. [Cocytuſque ſinu labēs circum fluit antro] In antiq. omnib. exēpl quot quot verſare cōtingit, uno exemplo ſcriptum legi. Circūuenit.

COEL. RHODIG.

SCIRE tamen oportet, in Aiace magiſtophorio Sophoclis frigus taxari, vt qui tragicos affectus in comœdiæ humilitatē remollierit, dum mortuo iam Aiace, de eiuſdem ſepeliendi ratione frigidius orationem producit, quam par erat. Vt hic cōmoniti Plauti Amphitrionem vellicantes, diſcere tandē incipiant, eruditiſſimum quenque poetarum multa pleruoq. ſibi permittere. Qđ aūt de equo dictū, Sophocleo eſt, arbitror in eo alluſum ad tragici cothurni maieſtatē qui ſit veluti equeſtris comicæ humilitatis ratione, vnde in Arte poetica Horatius:

Et tragicus plerumque dolet ſermone pedeſtri.

Vel quia poetæ furoris diuini afflatu perciti uicē equi implēt, equitis vero inſidēs numen, ſiue is Apollo ſit, ſeu Muſa, ſiue quis alius Nā & in Sybilla hoc ipſum ſeruauit poeta nobilis, Ea fręna furenti Cōcutit, & ſtimulos ſub pectore uertit Apollo.

POE. Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
Tunc ſic orſa loqui vates. Sib. ſate ſanguine diuum
Tros Anchiſiade, facilis deſcenſus Auerni:
Noctes, atque dies patet atri ianua Ditis,
Sed reuocare gradum, ſuperaſq. euadere ad auras
Hoc opus, hic labore. pauci, quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dijs geniti potuere: tenent media omnia ſiluæ,
Cocytusq. ſinu labens circunfluit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & inſano iuuat indulgere labori:
Accipe, quæ peragenda prius latet arbore opaca
Aureus, & folijs, & lento vimine ramus,
Iunoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt conuallibus vmbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire
Auricomos quam quis decerpſerit arbore fętus.
Hoc ſibi pulcra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. primo auulſo non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit uirga metallo,
Ergo alte ueſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu, nanq. ipſe nolens, faciliſque ſequetur,
Si te fata uocant, aliter non uiribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu neſcis) totam inceſtat funere claſſem:
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna inuia uiuis
Aſpicies. Poe. Dixit, preſſoque obmutuit ore.

SERV. ARaſque tenebat] Rogabant enim deos ararū anſas tenentes.] Sate ſanguine diuum [Vnde Aeneas deſit, inde hæc ſumpſit exordium. [Facilis deſcēſus Auerni] Legitur. & Auerno. id eſt ad Auernū. ſed ſi Auerni, inferorū ſignificat, & lacū pro inferis ponit. [Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.] i. omni tempore homines in fata concedūt, & hoc poetice. Nā Lucretius ex maiore parte, & alij integre docent inferorū regna nec eſſe quidem poſſe. Nam locum ipſorū quē poſſumus dicere, cū ſub terris eſſe dicantur Antipodes. In media vero terra eos eſſe, nec ſoliditas patitur, nec centrū terræ. quæ ſi in medio mūdi eſt, tanta eius eſſe profunditas non pōt, vt medio ſui habeat inferos, in quib. eſſe dicitur Tartarus de quo legit, Bis patet in præceps. tantum tenditq; ſub vmbras. Quantus ad ætheriū cœli ſuſpectus olympum. Ergo hanc terram in qua Viuimus, eſſe inferos uoluerunt. quia eſt oīum circulorum infima, planetarum. ſ. ſeptē, Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ, & duorū magnorum. Hic eſt q̃ habemus, & nouies Styx interfuſa coercet. Nā nouē circulis cingitur terra. Ergo omnia quæ de inferis finguntur, ſuis locis hic eſſe comprobabimus. Quod autem dicit. [Patet atri ianua Ditis [Sed reuocare gradum, ſuperaſq; euadere ad auras [Hoc opus, hic labor eſt] Aut poetice dictum eſt, aut ſecūdum Philoſophorum altam ſcientiam, qui deprehenderunt bene viuentium animas ad ſuperiores circulos. i. ad originem ſuā redire, quod dat Lucanus Pompeio, Vt uidit quanta ſub nocte iaceret Noſtra dies. Male uiuentium vero diutius in his permorari corporib. permutatione diuerſa, & eſſe apud inferos ſemper. [Pauci, quos ęquus amauit Iuppiter [Tria gña, hominum dicit ad ſuperos poſſe remeare, quos diligit Iuppiter. i. hos quos in ortu benignus ſiderū aſpectus irradiat. Iuuen. Diſtat. n. quæ ſidera te Excipiāt modo primos incipientem Edere vagitus, quos prudētia ſubleuat. Nam hoc eſt. [Quos ardens euexit ad æthera virtus [Itē religioſos quos a dijs genitos dixit. Conſequent. n. eſt, vt deorum ſoboles religionib. uacet. [Dijs autem geniti [Quia corporibus ſe infundebāt poteſtates ſuperę. Vnde Heroes procreabātur. [Tenent media omnia ſiluę] Cauſam reddit ut nō facilis ſit animarum regreſſus, quia omnia polluta, & inquinata ſunt. Nam per ſiluas, tenebras, & luſtra ſignificat, in quibus feritas, & libido dominatur. [Cocytuſque ſinu labēs circū fluit atro] Fluuius inferorum, dictus ... i. lugere. Nam Hom. ſic poſuit. Eſt autem locus uicinus Acherōti, de quo diximus ſup. [Qui ideo luctuoſi eſſe finguntur, quia ut expoſuimus in primis partibus libri, hæc ſacra, morte hominis fiebant. [Bis ſtygios innare lacus] Modo, & poſt mortem. Quod autem dicit Ouid. Aeneā inter deos relatum, non mirum. Nam vt ſupra etiam diximus, neceſſe ē etiam relatorū inter deos, apud inferos eſſe ſimulacra: vt Herculis liberi patris Caſtoris, & Pollucis. Multi hoc non uidentes ad Sibyllam referunt, vt dicat, Vis me bis inferos cernere: modo, & cū me lucis Hecate præfecit Auernis. q̃ eſt paulo poſt dictura. qđ ſi eſt: non bis hæc, ſed tertio inferos cernet, Nam quandoq. etiam ipſa morietur. Item in ſupradictam non videntes rationē, dīit de ſe Sibyllam dicere. Nā ſi de Aenea dicat, nō eum prodet deum futurum. quod ſi eſt. caruit numine, & quemadmodum de Miſeno, vaticinatur. Vnde referre nos debemus ad id, ut dicamus & per apotheoſim apud inferos

ſos remanere ſimulacra.[Stygios lacus]Styx palus quædã apud inferos dr̃,de qua legimus.Dijs cuius iurare timẽt, & fallere nnmẽ.qđ ẽm fabulas tõ eſt.quia dicitur Victoria Stygis filia bello Gigantum Ioui fauiſſe pro cuius remuneratione Iuppiter tribuit,ut Dij iurantes,per eius matrem,non audeãt fallere.Rõ aũt hæc eſt,Styx mœroiẽ ſignificat, ἀπὸ τοῦ στυγνοῦ.i.a triſtitia Styx dicta eſt. Dij aũt læti ſunt ſemper,Vnde & immortales.Ergo quia mœrorem non ſentiunt, iura p rem ſuæ naturæ contrariã.i.triſtitiam,quæ eſt æternitati contraria.Ideo iuſiurandũ per execrationem habet. [Tartara locus inferorũ profundus de quo Lucanus ad inferos dicit, Cuius vos eſtis ſuperi.[Inſano]Magno. [Accipe quæ paranda prius] Si uis inquit,reuerti,audi obſeruationis pcepta.Et ſub imagine ſabulatum docet rectiſſimã vitã,p quã animabus ad ſuperos daẽ regreſſus.[Latet arbore opaca Aureus]Licet de hoc ramo,hi q de ſacris Proſerpinæ ſcripſiſſe dñt,qdã eſſe myſticũ affirmẽt,publica tñ opinione hoc hr̃.Oreſtes poſt occiſum regẽ Thoãtẽ in regione Taurica cũ ſorore Iphigenia[vt ſupra diximus]fugit,& Dianæ ſimulacrũ inde ſublatũ, haud longe ab Aritia collocauit.In huius tẽplo poſt mutatũ ritũ ſacrificiorũ fuit arbor q̃dam,de qua infringi ramũ nõ licebat. Dabaẽ aũt,fugitiuis poteſtas,ut ſi quis exinde ramũ, potuiſſet auferre monomachia cũ fugitiuo templi ſacerdote dimicaret. Nã fugitiuus illic erat ſacerdos ad priſtinæ imaginẽ fugæ, dimicandi aũt dabaẽ facultas,quaſi ad priſtini ſacrificij reparationẽ.Nũc ego iſtũ inde ſumpſit colorẽ.Ramus.n. neceſſe erat ut & unius cã eſſet interitus.vñ & ſtatim moirẽ ſubiungit: Miſeni,& ad ſacra Proſerpinæ accedere,niſi ſublatos ramo, non poterat. Inferos aũt ſubire,h.d.ſacra celebrare Proſerpinæ. De reditu autẽ aĩæ hoc ẽ,Nouimus Pithagorã Samiũ uitã humanã diuiſiſſe in modũ y,literæ. I.qđ prima ætas incerta ſit, quippe quę adhuc ſe nec uitijs,nec uirtutib.dedit,Biuiũ aũt y, literę a iuuẽtute incipere,quo tpe hoĩes aut uitia.i.partẽ ſiniſtram,aut virtutes.i.dextram partẽ ſequunẽ.Vñ ait Perſ. Traducit trepidas ramoſa in compita mentes.Ergo per ramũ uirtutes eſſe ſectandas,qui eſt y,literæ imitatio. Quem iden in ſiluis dicit latere,quia re uera in huius uitæ cõfuſione, & maiori parte uitiorum uirtus & integritas latẽt.Alij dicunt iõ ramo aureo inferos peti,quod diuitijs facile mortales intereũt. Tiberianus,Quo precio referantur limina Ditis. [Lento vimine.]Flexibili,vt,Lenta quib.torno facili ſuperaddita uitis: Alias graui.[Iunoni infernę]Proſerpinæ.ut ſacra Ioui Stygio [Dictus]Dicatus.[Et obſcuris claudunt, cõuallib umbrę.]Re uera nemus Aricinum denſum eſt.[Sed non ante datur] Siue iuſtis,ſiue iniuſtis ſic intelligentes remouebimus qõnẽ,Hinc .n.dicit,Longo poſt tempore uiſum.Ex eo.n.qđ dicit deſcendiſſe aliquos ramum quoque depoſitum eſſe ſignificat. Telluris operta]Secũdum eos,qui dicunt inferos in medio eſſe terrarũ,quos Iuu.dicit putari eſſe ſub terris,ut, Eſſe aliquot manes,& ſubterranea regna.(Pulchra)Quæ rapi meruit. (Suum Sibi earum.(Non deficit alter(Ne diceretur,ab ijs, qui primo deſcẽderũt eſſe ſublatũ(Frondeſcit]In naturam redit,& honeſte locutus eſt dicens.Habet frõdes ſui metalli (Alte ueſtigia oculis)Requiri omni intentione.[Rite repertum Carpe]Rite, carpe,non rite repertũ.Si te fata uocant]Hunc.n.quem fata uocant,facile ſequiẽ.(Poteris)Poterit quis.Tertię.n. perſonę ſignificationem ad ſecundam tranſtulit,& generaliter loquiẽ. Nam ut de Aenea dicatur,nõ pcedit.Si.n.dubitat,caret deo, nec poteſt de Miſeno uaticinari.(Duro ferro)Et genus eſſe potẽ eſt & ſpecies.(Præterea ac ſi diceret, eſt & alia opportunitas deſcendendi ad inferos. i. Proſerpinę ſacra peragendi. Duo autẽ horum ſacrorum genera fuiſſe dicuntur. Vnũ Necyomantiæ, quod Lucanus exequitur, & aliud Sciomantiæ quod in Homero quem Virg.ſequitur,lectum eſt. Sed ſecundum Lucanũ,in Necyomantia ad leuandum cadauer ſanguis eſt neceſſarius:ut,Pectora,tunc primum feruẽti ſanguine ſupplẽt, In Sciomantia vero,quia umbrę tm̃ eſt uocatio,ſufficit ſolius interitus.Vnde Miſenus in fluctib.occiſus eſſe inducitur.(Tibi)Ideo addidit tibi,ne Amici poſſet etiam ad Sybillam referri(Inceſtat)polluit,& inceſtus eſt quæcunque pollutio. (Pendes) ſolicitus es,vt Ipſe manu multo ſuſpẽſum numine ducit. Et proprie pẽdere eſt deſiderare aliquid audire , ut Pẽdetq. iterũ narrantis ore.(Sedibus hunc refer ante ſuis)Apud maiores (ut ſup.diximus)omnes in ſuis domib. ſepeliebantur. Vnde etiam umbras laruas uocamus.Nã dij penates alij ſunt Inde eſt,qđ et Dido cenotaphium domi fecit marito. Ergo autem ſecũdũ iſtũ locutus eſt morẽ,quamuis adhuc Troiani domos non habuerint.Aut dicit. Refer hũc nãlibus ſedibus.i.terræ, in qua perierat. Veruntamen illud eſt.vt intelligamus eã dicere Sepeli eum. Nam ſepulchrum ſedes uocatur Hor.nulla certior tamẽ rapacis orci fine deſtinata diuitem manebat herũ. Virg.Et nunc ſeruat honos ſedem tuus oſſaq. nomẽ.Per ſuam aut ſepulturam,ut poſſint recentis cadaueris uti aĩa,ut Luca. Non in tartareo latitantem poſcimus antro Aſſuetãq. diu tenebris,mõ luce fugata Deſcendentem animam prima pallentis hiatu Hæret adhuc orci.(Prima piacula ſunto)Ad explorationem pollutionis,quæ fuerat nata morte Miſeni(ſie deum] Ad poſtremum,hoc eſt nouiſſimæ,Et hæc particula tã apud Virg.quæ apud omnes idoneos auctores hoc ſignificat, licet in alijs diuerſa ſignificet.Lucos Stygios regna inuia uiuis Aſpicies. (Seneca ſcripſit de ſitu & ſacris Aegyptiorum. hic dicit circa Sienem extremam Aegypti partem eſſe locum,quem Philas,hoc eſt amicas uocant,iõ ꝙ illic ẽ placata ab Aegyptijs Iſis, quib.iraſcebaẽ ꝙ mẽbra mariti Oſiridis non inueniebat, quem frater Triphon occiderat.Quæ inuenta poſtea,cum ſepelire vellet eligit,uicinum paludi, tutiſſimum locum, quem ad trãſitum conſtat eſſe difficilẽ.limoſa.n. & papyris referta. i.vltra hanc eſt breuis inſula inacceſſa hominibus unde ἄβατος.appellata eſt.Luc.Hic Abatos,quam noſtra vocat ueneranda vetuſtas.Hæc palus, Styx uocatur,ꝙ triſtitiam tranſeunti. gignit.Sanẽ ad illam inſulam a b his,qui ſacris imbuti ſunt, certe tranſitu dicb.Lectũ eſt etiam,quod uicini populi cadauera ſuarum ad alteram regionem transferunt,ſed ſi quis forte in fluuio pereat,nec eius inueniatur cadauer, poſt centum ci annos ultima pſoluuntur officia,Hinc eſt tractatum, Centum errant annos,uolitatq. hæc litoria circum(Et regna inuia)Quæ contra naturam fiunt,non afferunt pͥudicium generalitati.Vnde ait Inuia regna licet Hercules & alij tranſierint,& ſit tranſiturus Aeneas. Sic dictum eſt,& illud. Euaditq. celer ripam irremeabilis undæ.

Talibus orabat dictis,&c.(Recitat reſponſum Sibillas dicentis eſſe facilem deſcenſum ad inferos,cuius ſecundum ea quæ iam recitauimus)variæ poſſunt eſſe expoſitiones,nam ſi poeta fuerit opinionis dicẽtium corpus eſſe inferorum, locum cui Seruius(ut uidere licet)ſuffragatur. Dicemus ſic. Facilis deſcẽſus Auerni,i.anima,facile in aliud corpus migrat,non.n.põt in Elyſios campos recipi,niſi virtutes fœnerauerit atque omnino æthəram virtutem, puritatemq. nacta fuerit , ut dicunt Platonici. Opus eſt ergo,volenti ad ſuperos remeare ut Iuppiter amet,hoc eſt in natiuitate ſignum bonum habeat: Iuu. Diſtat.n quæ Sidera te excipiant modo primus incipientẽ Edere vagitus,& adhuc a matre rubentem,aut,ut habeat ardẽtem virtutem , quæ q̃d aliquid,quam uera charitas ſit neſcio , aut dijs genitus ſit,hoc eſt religionem colat,ut autem ex hac ſilua quæ mundi ſunt occupationes,in lucem emergamus,opus eſt aureo ramo.i.ſapientia. Nam,ut dicit Seneca epiſtola ultima octaui libri,Anima in hoc corpore,tanquã in vinculis premitur,niſi adſit ſapientia.At philoſophi,quo puritatem animi naſciſcerentur animam ſuam in huc mundo perdiderunt. vnde Hieronymus, Omnis philoſophorum meditatio mors eſt.Alij per ramum virtutem intelligunt,ut ſit dextera pars,y, literæ Pithagoræ,de qua per Virgilium ſatis. In Ciceronis officiorum libris,legitur,Herculi duas matronas occurriſſe, de qb. ibidem,facilis patet nunc ſecundum alias vias,interpretatio.At ſi in noſtræ religionis , veritatem conuertere velimus, auctor de ea non dixerit , quippe qui ante eam mortuus fuit, non videtur quid refragetur [Facilis.n. deſcenſus Auerni]Lata.n.eſt uia quæ ducit ad perditionem.nam multi ſunt uocati, pauci uero electi hoc eſt quod dicit,pauci quos æquus amauit Iuppiter. Triplicis.n.cœlũ poſſidebunt,quos æquus amauit Iuppiter,hoc eſt,quos, Deus per gratiam,ſaluatos vult,ſed retamen,additur æquus,nam,ut patet in Euãgelio , de eo qui conduxit laboratores in uineam ſuam Non facit Deus alijs iniuriam,licet aliquibus ueniam conferat maiorem, quos ardens uirtus.i.charitas,& religio[vnde amor,ignis dicitur] uexit ad æthera,tertio dijs geniti.qui nondum virtutem coluerunt quippe qui ad biuium,y,literæ,nõdũ uenere nec ueniam meruere,ut qui peccare,non potuerant,quales ſunt innocentes, beneficio dominicæ paſſionis ſaluari,unde Ioannis I. Dedit eis poteſtatem filios dei fieri,his qui credunt in nomine eius, qui non &c.opus etiam eſt,aureo ramo.i ſapientia,& uirtute, quia inſula.i.mundi latebris,difficile inuentu eſt,niſi nos Veneris

ASC

actis aues, hoc eſt colũbæ ducant per quas intelligo gratiam ſpiritusſancti qui in columbina ſpecie nõnũqnam apparuit. Vel cupiditas.i.diligentia, nos ad uirtutẽ ducat ſic, & alia oĩa intelligi poſſunt. Sciendum autem eſt, apud Cumas eſſe lacũ

Auerni. Auerni, quem ſiluæ undique ſepiunt: Ita, ut grauiſſimus odor, quam mephitim uocamus, exhalet, ut aues ſpiritus tã grauis impatientes, ſup eũ volare non poſſunt, vnde Auernum ab a, quod priuatiuũ eſt, & ornis, auis, quaſi ſine auibus, dr̃. Pingũt autem poetæ ibi deſcenſum ad inferos, propter tenebras fuiſſe aut certe, quod ibi necromantiæ fiebant ad quas, opus fuit recenti cadauere, vnde hic Miſeni ſequitur mors, quẽ Triton, monſtrũ marinum (aliquando, vt narrat Liuius in Hiſpania viſum pueri ſimillimũ cõcha, ſonitũ faciẽs) demerſit. & apud Homerum in Odyſſea, dum Vliſſes ad eum perueniſſe dicitur, occurrebat mors Elpenoris, qa è ſcalis mortuus deſiderat.

Siluæ. [Tenent media omnia ſiluæ] Siluam, uocant Platonici hylẽ. & omnium planetarum congeriam, ſeu influẽtiam: vnde, quia nos ſidera ad uarias trahunt affectione, difficile eſt, rectã viam ſemper tenere aut ſiluę i.corporis paſſiones, uirtutem occulũt.

Tartara. [Tartara] Tartaros, vltimus inferorum locus, vnde de eo ad reliquos. Lucanus, Cuius uos eſtis ſuperi. dicitur autem ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, quod eſt a frigore tremere. [Nigra].i. pfunda, vnde ſtatim dicetur, Bis patet in præceps tantum, tenditq. ſub vmbras, Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum. [Lẽ-

Lentum. ta] Lentum dicimus quod tenax eſt: unde, lẽta tenacitas: inde, & laxum lentum. [Primo auulſo non deficit alter] Occurrit obiectioni tacitæ, ſi dicat Aeneas. conſtat Orphea alciden, &c. veniſſe ad inferos ſi ergo non niſi unus ramus eſt nec ſine eo ad inferos itur. nõ patebit, mihi ingreſſus, dicit ergo Priamo,

Alte. &c. [Alte ueſti.] Bene, Difficultatẽ inueniendi aurei rami oſtẽdit, uñ hic maxime allegoricæ interpretationi locus eſt. [Preſ-

Preſſo ore. ſo ore] ab Apolline, cũ. n. de Miſeno uaticinetur, non poteſt dici diuino ſpiritu liberata. Ordo eſt. Aeneas orabat talibus dictis, & tenebat aras ea more ſcilicet ſupplicantium, & quaſi per aras obſecrantium, & fidem ſuam obteſtantium. uates Orſa, ſupp. eſt, ideſt incipit loqui ſic, ò Anchiſiades Tros ideſt Troiane, ſate.i.progenite, ſanguine diuum (affirmat ergo quod ille ſumpſerat, Et mi genus ab Ioue ſummo ẽ) deſcẽſus Auerni.i.q p Auernũ fit ad inferos, e facilis, uel deſcẽſus Auerno.i ad Auernũ eſt facilis, qa ianua Ditis atri.i.obſcuri, & profundi, hoc eſt Plutonis, qui apud Atros regnat, patet noctes, atque dies.i.ſemp, & cõtinuo tẽpore, unde accuſatiuo uſus eſt, licet id Valla rideat, ſed reuocare gradum.i.regredi ab inferis, & euadere, i.penitus exire, ad auras ſuperas, hoc ſupt. eſt opus.ſ.difficile, labor, ſup eſt difficilis, quia pauci, quos Iuppiter æquus, i.non rigoroſus iudex, aut ut dicetur alibi) rex Iuppiter omnib. idem, ſed non omnes ſed eoſdem Ioui.i. ſummo deo exhibẽt, & ita æquus eſt omnib. & omnes amare vult, ſed eos ſolummodo amat, qui ſe exhibent amabiles. quos ergo Iuppiter æquus amauit.ſ. ſingulari charitate, & donauit ſingulari gratia aut, quos uirtus ardens.i.uehemẽs aut charitas ipſa, quæ ſola ad ſuperos ducit, quia ignis eſt. cuius ẽr phyſica rõne eſt aſcẽdere ſicut allegorice charitas, euexit ſ.ex his ærũnis ad æthera.i.ad cœlũ. ſed ignis receptaculum proprie ſignificat, & ſup. geniti dijs.i.benigna influẽtia deorũ, hoc eſt ſiderũ ſm Ethnicos freti, aut geniti, quod ſecundum religionem noſtram prius aliter expoſuimus. hi ergo pauci, potuere ſ.euadere, ad ſuperas auras, quia ſiluæ tenent omnia media, & reuera, iter Auerni ſiluoſum erat, ſed altiori ratione, intelligit ſiderum congeriem, ut prædiximus, unde dictum eſt in t. de Aenea, Cui mater media ſeſe tulit obuia ſilua. quaſi ideo dicatur filius Veneris Aeneas qui eam habuit in media ſilua. i. facie cœli & horoſcopo ſuæ natiuitatis, & Cocytus i.lacus ille infernalis, habens ſinu atro.i.obſcuro quia profundus, circumuenit.i.circundat. exire uolentes, Quod ſi, q.d. nihilominus quã nis p difficile ſit: tñ ſi tãtus amor, ſup. eſt, menti ſ.tuę, & ſi tanta cupido eſt menti tuæ, innare bis.ſ.nunc, & poſt mortẽ (& hoc ſm hiſtoriã, nã fabulæ dicunt deũ indigetem factũ) lacus Stygios.i. Stygis lacus infernalis, triſtitia ſignificantis, & uidere bis tartara nigra, i, profunda accipe.i.intellige (nam nihil pręter intellectionẽ datura eſt (quæ peragenda, ſup. ſint tibi, prius .ſ.qua deſcendas. Ramus aureus, &c.i. ſimul, folijs & uimine lẽto.i. flexibili, quod ad bonitatem auri facit, latet ſup in arbore opaca.i.dẽſa, folijs. & ramis, alijs dictus.i.dicatus, aut habitus ſacer.i.conſecratus, Iunoni.i.iuuãti matri infernæ.i.quæ apud inferos eſt.ſ.Proſerpinæ. nã eadẽ dr̃ Diana, & Iuno, apud nos, vnde puerperæ, in partu vtroq. noĩe inuocant eam hinc. Maro Caſta faue Lucina tuus iam regnat Apollo loquens.ſ.de Diana cuius Apollo frater eſt. Et Comicus in Andria, Iuno Lucina fer opem ſerua me obſecro. Et Proſerpina. ac Iuno inferna apud inferos, nam ſummis numinibus, triplex aſſignatur ptãs vt alibi diximus, Omnis.i totus, lucus.i. ſilua ſucædua, tegit hunc.ſ.ramũ umbræ claudunt.i.circundant, cum, obſcuris cõuallibus, ſed hic difficilis quidẽ eſt repertu, ſed tamen repertũ oportet, quia non datur.i.conceditur a dijs, ſubire operta. i.ſecreta. & occulta telluris. i.terræ, hoc eſt ſubterranea loca, ante .i.priuſquã quis decerpſerit, arbore. ſ.opaca, iam dicta. fætus auricomos.i.ramũ habentem folia aurea pro comis, quia Proſerpina regina inferorum pulchra. ſ.in conſpectu Plutonis, q̃ eam rapuit illectus pulchritudine eius, inſtituit hoc munus ſuum.i.proprium, quia Ditis uxor eſt ferri ſibi.i.ad ſe aut adſeõ modum, & honorem ſuum, & ne dicat non eſſe adhuc allatũ, aut ſi allatũ ſit, cũ vnus tm̃ ſit nõ reſtare, qui afferretur; reſpõdet. primo auulſo.i poſtquã ramus, qui prius erat auulſus eſt ab eo qui inferos petere vult, alter aureus. ſ. ramus, nõ deficit, imò ſtatim nõ naſcitur, & in locum ſublati ſufficiũt, & virga.i. ramale frõdeſcit ſimili metallo: nã metallum, genus eſt, aurũ ſpecies. ergo quia difficulter inueniri poteſt, & tamen inueniẽdus eſt, ueſtiga. i.inquire alte oculis, & carpe rite. i.vt decet.ſ. manu, non falce nec cultro repertum. i. poſtquã reperiſti, & ſi dicat nõ poſſe manu tolli, purgat dicẽs, nõ opus eſſe ſecuri aut alio inſtru mẽto. nãque ipſe ſequetſ, volẽs.i.volenti ſimilis, & facilis.i.facili hoc eſt obſecundanti ſimilis. ſi fata uocant te i. ſi p̃deſtinatũ eſt te per eum, ad inferos deſcendere, atq; redire, aliter. i.repugnãtibus fatis, hoc eſt deorum diſpoſitionibus nõ poteris uincere.i.confringere, & abrumpere cũ uiribus, nec conuellere ullo ferro. Præterea. i.præter iã dicta corpus amici tibi. ſ. Miſeni, iacet.ſ.inſepultum, exanimũ. i. mortuũ. aut iacet tibi. ſ.ad inſtitutum tuũ cõmodũ nã ſine mortuo uõ deſcenditur ad inferos, heu doleutis neſcis, & incæſtat i.polluit funere.ſ.ſuo, totam claſsẽ, refers huc.ſ.amicũ, extinctũ ante.ſ. quam ad inferos deſcẽdas, ſuis ſedib.i.ſepulcro, quia hæ nobis propriæ ſedes, quas mutaturi non ſumus, & pro.i.conde ſepulcro. due.ſ.ad inferias, aut ſacrificium funebre, pecudes nigrã, quia inferis gratus ẽ color niger, ſicut ſuperis cãdidus, ea piaculo.i.purgamina, & expiationes, ſunto. i.mundo, vt ſint prima. Tu aſpicies demũ.i.poſt lõgã expectationẽ tuã, ſic. i.p talia munera, & ſacrificia lucos Stygios i.infernales Stygem ducẽtes, & regna inuia.i.q̃ nullã p̃bẽt viã viuis, dixit. ſ. Sibylla & obmutuit ore preſſo.ſ.Apolline, q nõ pmiſit eã vlterius loqui.

VAR. LECT.

Auricomos quam quis decerpſerit arbore fœtus] In lib.aliq. antiq. Dicerpſerit, ſcriptum eſt. plura tamẽ exempl.manuſcripta, Decerpſerit, habent. Aliter non uirib.ullis] In Roma. libr. Nec, legitur. [Sic demũ lucos Stygios, regna inuia uiuis Aſpicies] Antiqua omnino pleraq. exempl. legunt. Lucos Stygios, & regna inuia uiuis Sunt uero etiam libri manuſcripti in quibus Lucos Stygis, & regna inuia, leguntur. Sed.n.ea omnino lectio probabilior, quæ in Mediceo atq. aliquot alijs abſque copulatiua particula, Regna inuia appoſitiue ſcriptũ oſtẽdit.

Aeneas mœſtus defixus lumina vultu
Ingreditur linquens antrum, cæcoſq. volutant
Euentus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis ueſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant,
Quem ſocium animum uates, q̃ corpus humãdum
Diceret, atque illi Miſenum in littore ſicco,
Vt venere, uident indigna morte peremptum:

SERV. MOeſtus vultu] Propter mortem amici, & rami inquiſitionem. [Defixus lumina] Defixa lumina habens per quòd triſtitia mentis oſtenditur. [Ingreditur] Progradiẽ, valeat ppoſitio, ut Ingrediturq. ſolo, & caput inter nubila condit. [Parib. curis ueſtigia figit] aut ſimili ſolicitudine detẽtus incedit. aut figit ueſtigia; i.ſtat ſubito, quod cogitantes, facere conſueuerunt. [Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant] Hic proprie dictus eſt ſermo, qui inter utrunque ſeritur. [Indigna morte] Miſerabili, non cõgrua eius meritis, vel propter animæ etiam extinctionem elemẽti contrarietate. [Martemq.

accendere cantu]Hemiſtichiũ hoc dicitur addidiſſe dũ recitat Auguſto. [Vita ſpoliauit] Ad belũ retulit, in quo victis tolluntur exuuiæ.[Non inferiora ſecutus] Vbique Aeneam Hectori cõparat: vt, Ambo animis,ambo inſignes præſtantib. armis.[Caua dum perſonat æquora concha] Aut perſonare facit, aut Hyſterologia ẽ,dum per caua æquora ſonat. [Demẽs]Improuidus qui non cõſiderauit etiam deos in æmulationem poſſe deſcendere. [Aemulus] Modo eiuſdem rei ſtudioſus,alias inimicus inuenitur.[Exceptum]Oppreſſum inſidijs,quo ſermone oſtendit eũ tantæ fuiſſe virtutis,ut ne a numine quidem niſi inſidijs opprimeretur. [Triton] Penultima accẽtum habet.nam Tritonis facit. Si. n.ultimã habet, Tritonis facit, quod non procedit, ut Demophon Demophontis.

Hic deſunt nonnulla.

[Ergo]Quia talia perierat, aut quia ſic fuerat interemptus. [Præcipuè pius Aeneas]Aeneã ſupra ceteros inducit mortem cuius libet dolere:ut, Nũc Amici caſum gemit, Item, Caſuque animum concuſſus amici. Hinc ei dat circa ſepulturam etiã ſordida officia,quæ in alijs denegat locis. Qui. n. de pietatis generibus ſcripſerunt,primum locum in ſepultura eſſe uoluerunt. Vnde cum pontificibus nefas eſſet cadauer uidere,tamẽ magis nefas fuerat ſi uiſum inſepultum relinquerẽt. Genus autem fuerat ſepulturæ iniectio pulueris. Vnde eſt, Aut tu mihi terram Iniice. Horat. Nõ eſt mora longa,licebit iniecto ter puluere curas. (Aramque ſepulcri) Pyram dicit quæ in modũ aræ conſtrui lignis ſolebat. Nam & ſequitur, Congerere arboribus,cæloq. educere certãt. Et arã quæ ante ſepulchrũ fieri cõſueuit, intelligere non poſſumus, vt, Stant manibus aræ,cũ nõdum facta ſit funeratio,quæ præcedit ſepulcrũ. Probus tamẽ, Donatus de hoc loco requirendum adhuc eſſe dixerunt. (Cœloque educere certant) Vt hoc faciant, mente pertractant. Nã adhuc ituri ad ſiluas ſunt,[Iter]Eo,e breuis eſt. Itur,i. longa inuenitur. Ergo quia hoc uerbum breue eſt in origine , & in declaratione ſit longum,ideo certa eius natura,nec in temporib. nec in participijs inuenitur. Nam cum Itur longa ſit, iturus breuis inuenitur, ut, Superumque in lumen itura. Multi tñ tẽtant dicentes, Eitur,propterea quod prima uerbi origo eſt,per diphthongum ſcribi debere,quod non procedit, quia diphthongus ſemper lõga eſt. i. autem & produci poteſt & corripi. Hinc eſt quod Fortuitus & producit & corripit. Iuu. Non quaſi fortuitus nec uentorum rabies,ſe Iratus cadat in terras,& uindicet ignia Contra Hora. Nec fortuitum ſperuere ceſpitem leges ſinebant. Hic n. niſi i, litera longa ſit, non ſtat uerſus. Et hoc protulimus exemplum unius ſermonis,ne quis dicat iturus,& itur ideo variam habere naturam propter temporum uarietatem. Vnde melius eſt (vt diximus) originis conſiderare rationem. Sanè fortuitus ab eundo eſt,& a fortuna cõpoſitũ. [Procumbunt piceæ) Picæa ſecundum Pliniũ in naturali hiſtoria, quinta ſpecies eſt. Nã cædria dicta eſt quaſi καυσιμάτης δρυὸς ὑγρὸν id eſt arboris humor ardentis [Nec non Aeneas] Bona œconomia uenitur ad ramũ. [Accingitur armis] Inſtruitur officii. [Forte precatur] Vacat Forte. & eſt uerſus de his, qui tubicines uocantur, quibus additur aliquid ad ſolam metri ſuſtentationem: vt, Nunc dextra, nunc ille ſiniſtra Nec enim poſſumus intelligere eum fortuitu rogaſſe. [Si] Aduerbium rogantis,& optantis eſt per ſe planum, ſicut & o licet Neoterici hæc iungunt,& pro uno ponant. perſ. O ſi Ebullat patri præclarum funus! Quando] Si quidem. &, Nimium uere cum ingenti dixit affectu, quaſi mors prædicta falſa eſſe debuerit.

Miſenum Aeoliden,quo non præſtantior alter.
Aere ciere viros,Martemq. accendere cantu
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum,
Et lituo pugnas inſignis obibat, & haſta.
Poſtquam illum victor vita ſpoliauit Achilles:
Dardanio Aeneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium,non inferiora ſecutus.
Sed tum forte caua dum perſonat æquora concha
Demens & cantu uocat in certamina diuos,
Aemulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant
Præcipue pius Aeneas tum iuſſa Sibyllæ,
Haud mora,feſtinant flentes,aramque ſepulchri
Congerere arboribus,cœloque educere certant,
Itur in antiquam ſiluam,ſtabula alta ferarum,
Procumbunt piceæ ſonat icta ſecuribus ilex
Fraxineæq. trabes,cuneis,& fiſſile robur
Scinditur:aduoluunt ingentes montibus ornos
Nec non Aeneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios,paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti tum corde uolutat,
Aſpectans ſiluam immenſam, & ſic ore precatur.
AEN. Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto:quando omnia vere
Heu nimium de te vates Miſene locuta eſt.

AENEAS moeſto &c.] Cõgrue deſcenſurum ad inferos mœſtũ inducit,quia mœror, ad contemplationem inferorum nos inuitat, quocirca ſapiens dicit, Melius eſſe ire ad domũ luctus quam ad domum conuiuij In illa enim, inquit, finis cunctorum admouetur hominum,& viuens cogitat, quid futurum ſit, Mœſtus ergo Aeneas cum Achate (qui curam ſignificat) Ingreditur ad littus uiſurus ſocium, & amicum, quem extinctum dixerat Sibylla, isq. erat Miſenus Aeolides.i.de genere Aeoli,aut filius eius optimus tubicen,quod non abſurde fingitur,quia tubicini opus eſt uento, cuius Aeolus rex eſt. Præſtantiam quoque artis, & virtutis eius, proſequitur poeta, vnde dicit Don. [Aere ciere] Enumerat,quæ in tali uiro eſſẽt dolẽda. Primo, quia Aeoliades. i. nobili genere. [Quo non præſtantior alter Aere ciere] Secũdo, quòd ſummus artifex in ſono tubæ, [Viros] Homines fortes, quia imbelles nullis exhortationibus imitari poſſunt (Et lituo pugnas,& haſta) Non ſolum tuba alios accendere poterat,& ipſe pugnabat. (Hectoris it comes] Maxima laus. quod nunquam, niſi præcipuus, comes eſſet, (Si credere dignum eſt) Quaſi incredibile ſit, quod homo deum prouocauerit. [Exceptum) Vt venabulo feram, quæ cum ſua feritate plurimum poſſe credat, incauta ruens in ferrum, temeritatis pœnas dat. [Indigna morte] Quæ non conuenit viro forti. ergo non tantus dolor fuiſſet, ſi in bello cecidiſſet. Hæc ille. Ordo eſt, Aeneas defixus lumina. i. habens lumina defixa, hoc eſt deuiſum fixa, hoc eſt oculos in terram fixos, ingreditur, ſup. cum vultu mœſto, linquens antrum. ſ. Sibyllæ, & volutat ſecũ animo. ſ. ſuo, cæcos. i. dubios, & ignotos euentus. Ergo nõ tantum euenta dicimus, numero plurali, quod Valla prætendit. Cui. ſ Aeneæ, Achates it fidus comes, & figit. i. ſiſtit figens. i. firmans, ueſtigia. i. greſſum curis paribus] quia cogitabundi, ſæpe greſſum ſiſtunt, & ipſi ſerebãt inter multa ſermone uario. i. modo hoc, modo illud aſſerentes, dubiis. ſ. quem ſocium. vates. ſ. Sibylla, diceret exanimum, i. mortuum , & quod corpus diceret. humãdũ. i. ſepeliendũ, atq. illi. ſ. ſic dubitantes, vt. i. poſtquã venere. ſ. ad littus, videat Miſenũ in littore ſicco peremptũ morte indigna. ſ. uiro forti, Miſenũ, inquit, Aeoliden. i. Aeoli filiũ. aut ſaltẽ de genere Aeoli, quo nõ ſup. fuit alter præſtantior, i. peritior, ciere. i. excitare uiros ære. i. lituo, aut tuba ærea, & accendere. i. inflammãre, Martem, i. furorem bellicũ cãtu tubæ, hic fuerat comes magni Hectoris, & obibat. i. perficiebat, & explebat pugnas circum Hectora , exiſtens inſignis lituo. ſ. tuba incurua, & clare ſonãte, & haſta & ita nõ ſolũ alios accenderat, ad prælium. ſed & ipſe munus obibat. Poſtquã Achilles victor. ſ. Hectoris. ſpoliauit illum, ſ. Hectorem uita, ipſe Miſenus, heros fortiſſimus, qui nõ niſi fortiſſimo adhærere uolebat. addiderat, ſeſe Aeneæ Dardanio, ſecutus. i inſequens non inferiora. i. uirũ nõ inferioris. ſed æquans dignitati. [Homerus. n. Aeneã atteſtatur nõ minoris, quã Hectorẽ æſtimatu] Sed tũ, i. tũc, hoc ẽ paulo ante dũ perſonat. i. ſonat per æquora cõcha caua, ad imitationẽ ſ. Tritonis, & dũ demẽs uocat diuos. ſ. Tritones in certamina. i. cõcertatione. Tritõ. i. unus deorũ marinorũ, æmulus. i eiuſdẽ rei, cũ inuidia ſtudioſus immerſerat] ſi dignũ eſt credere[quod ſignãter addit, quia neq. uériſimilitudo neq; decorũ oĩo ſeruat.[Indignũ eſt. n. deo ſic in mortalẽ cõmoueri, vt ob æmulationẽ eũ extinguat, magna autem laus eſt Miſeni, quia etiam deũ ad inuidiam prouocare potuit, ſed indignũ eſt, deo inuidia moueri] immerſerat ergo virum. ſ. Miſenum exceptum. i. inſidijs captum , vnda ſpumoſa, inter ſaxa, aut inter ſaxa ſpumoſa, põt enim dictio, ſpumoſa, eſſe accuſatiui

tiui caſus, neutri gñis pluralis numeri & ablatiui ſing. fœmin. [Ergo omnes &c.] Docet quomodo officium funebre perſolutum ſit Miſeno, iuxta præceptum Sibyllæ, eoq; peracto, ingreſſe cœperit aureum ramũ. De qua re dicit Don. ſic. [Araq. ſepulcri] Meritum defuncti præter lacrymas poſtulabat exequias. [Antiq.] In qua eſſent arbores, multis ſeculis auctæ. [Stabulæ ferarum] Ergo maiores feræ ſtare conſueuerant, quarum metus arcebat homines, ne irent cæſum ligna. Laus Troianorũ, qui non ſunt deterriti ſtabulis ferarum, vbi multarũ eſſet cõgeries, & magnorũ, nam de minorib. cubilia diceret. [Suo triſti] Quamuis de morte amici triſti eſſet, non omittebat curam iam inueſtigãdi. [Et ſic forte precatur] Nam auxilio diuino, ſciebat opus eſſe, ut in tanta ſilua, ramus inueniretur. Hęc ille. Ordo eſt. Ergo quia talis, ac tantus interierat uir, & iuſſerat Sibylla, illi officiũ funebre debere exſolui, omnes. ſ. Troiani, fremebant circum. ſ. cadauer Miſeni ſup. cũ magno clamore, & præcipue fremebat Aeneas pius. ſ. quia pius, tum. i. deinde, haud. i. non, mora, ſup. ſit, dũ ipſi flentes feſtinant. i. feſtinanter exequuntur, iuſſa Sibyllæ. ſ. quib. iuſſerat. Sedib. hunc refert ante ſuis, & certant. i. certatim conantur, congerere. i. congerẽdo extruere, arã ſepulcri. i. pyram funebrem, arborib. ſ. aggeſtis, & conſtructis in formam pyræ, & certante educere. ſ. aram ſepulcri, cœlo. i. ad cęlum uſque, aut cœlum uerſus. Itur. ſ. ab omnibus ſocijs Aeneæ, aut a plurib. in antiquam ſyluam, appoſitorie, alta ſtabula. i. quę ſiluæ erunt alta ſtabula ferarum. ſ. magnarum, quæ ſtant unde ſtabulum dictum, ſicut cubile, à cubando, picę. i. arbores ille picis, & reſinæ, plenæ, unde aptæ ſunt incendio, licet uirides procumbunt. ſ. in humum inciſæ ſecuribus, ilex arbor illa icta ſecuribus, ſonant, aut tempus, pro tempore poſuit. ſ. icta, pro eo qđ eſt quæ iacebatur, ſonat, aut naturam phyſicam docet, tardus enim eſt auditus, & ita ſonus, non ſtatim ad nos defertur, quocirca prius icta eſt ilex, quam ſonus ad nos perueniat, & trabes fraxineæ, i. ex fraxino arbore, ſup. procumbunt, aut ſonant, & robur fiſſile, i. quod faciliter finditur cuneis, & ipſi Troiani aduoluunt, ſ. ab montib. ornos i. arbores illas ingentes. i. valde magnas: Necnon, i. etiam, Aeneas primus inter opera talia. i. pia, & benefica non ſeruilia hortatur ſocios, & accingitur. i. aptatur, armis paribus, i. quib. alij ligna ſcindebant, ſunt. n. arma quæuis inſtrumenta. [Atq; dum ipſe uolutat. i. verſat, hæc. ſ. ante dicta, de morte Miſeni, corde ſuo triſti. i. mœſto, & dum ipſe aſpectãs ſiluam immenſa precatur forte ſic Seru. dicit, tibicinem, eſſe in verſu. i. columnam, hoc eſt particulam ſuperfluam, ad id ſolum poſitam, ut uerſus ſuis pedibus fulciatur, unde tibicen, propriè eſt ſubſtentaculum rei decidentis, unde Iuu Nos urbẽ colimus tenui tibicine fultam, Tibicen autem, Hic eſt dictio forte, quæ ſuperfluit, qa inquit. nõ precatur forte quod uerum eſt, ſed fortuitũ erat ipſum tunc precari. cum ſeſe columbæ oſtenderent, aut precatur forte. i. præter magnam animaduerſionem, & præter ſpem obtinendi. Precatur autem d[icens] Si. i. ò ſi, aut utinã, ille ramus aureus. ſ. quem Sybilla nobis habendum docuit, oſtẽdat nunc nobis ſe arbore. ſ. opaca in nemore. ſ. ſilua, tanto i. tam magno, quando. i. quandoquidem. heu. ò Miſene uates, ſ. Sybilla, locuta ẽ de te omnia, nimium, uere quia vtilius fuiſſet, ſi mẽtita eſſet dũ dixit, Miſenum iacere in littore. Ex ijs ergo, quæ vera expertus eſt, Aeneas argumentatur, cetera quoque uera eſſe ſ. non poſſe deſcendere ad inferos, niſi habito aureo illo ramo.

VAR. LEC.

INGREDITVR linquens] In exempl. aliquot manuſc. Ereditur legitur. [Sermone ferebat. Vetera quædam exempl. Ferebant, pro conferebant, legunt. [Ac volunt ingentes] In Roma. & in Lõgob. Aduoluũt, legitur. [Et ſic forte precatur, In Roman. libro, legere eſt. Voce precatur. In Longober. Ore. Sed n. Seruius agnoſcit, Forte, quod etiam in pleriſque libris antiquis habetur.

POE. Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſi ſub ora cælo uenere uolantes,
Et uiridi ſedere ſolo, tum maximus heros
Maternas agnoſcit aues, lætuſque precatur.
AEN. Eſte duces, ò ſi qua uia eſt, curſumq. per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem diues opacat
Ramus humum, tuque dubiis ne defice rebus
Alma parens. Poe. Sic effatus; ueſtigia preſſit
Obſeruans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire uolando,
Quantum acie poſſent oculi ſeruare ſequentum
Inde, vbi venere ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt ſe celeres, liquidumq. per aerea lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt:
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſiluis brumali frigore viſcum
Fronde uirere noua; quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondenti opaca
Illice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Aeneas auidusque refringit
Cunctantem, & uatis portat ſub tecta Sibyllæ.

SERV. CVm forte columbæ] auguria aut oblatiua ſunt quæ non paſcuntur, aut impetratiua quæ optata ueniũt. Hoc ergo quia oblatiuũ eſt, ideo dixit. Forte. Bene aũt a columbis Aeneę dat' auguriũ & Veneris filio, & regi. Nam ad reges pertinet columbarũ augurium, quia nunq̃ ſolæ ſunt, ſicut nec reges quidem. [Ipſa ſub ora] Perite, ne ſi lõgius volarent, non ad eum ꝑtinere niderentur. Nam moris erat, ut captantes auguria, certa ſibi ſpatia deſignaret q̃bus nolebant videnda ad ſe ꝑtinere [Maternas] Veneri cõſecratas propter fœtũ frequẽtẽ, & coitum. [Si qua uia eſt] Si eſt ratio. & iam ex hoc loco eſſe incipit impetratiuum quod oblatiuũ fuerat. [Curſumque ꝑ auras] Curſum nocauit impetum, & eundi officium, Nam & nauium curſum dicimus. [Ne defice reb. Ne deſere in rebus incertis ut bene in ſiluis inuocat matrẽ, quã iam ſcit ſibi uiſam eſſe habitu venatricis, vt in primo legimus. [Sic effatus] Proprie effata ſunt augurũ preces. Vnde ager poſt pomeria, vbi captabantur auguria dicebat' effatus.] Veſtigia preſſit] Quia ad captãda auguria poſt ꝑces immobiles vel ſedere, vel ſtare conſueuerant. [Ob ſeruans quę ſigna ferant] Obſeruare. n. & de cœlo, & de auibus verbo augurum dicitur. [Quo tendere pergant, paſcentes] Hic iam optimum ſignificatur augurium, quod paſcebant. Nam Romani moris fuit, & in comitijs agẽdis, & in bellis gerendis pullaria captaria auguria. Vnde eſt in Liuio. Quod eum quidã cupidus belli gerendi à tribuno plebis arceret' ne iret, pullos iuſſit afferri cum miſſas non ederẽt fruges, irridens cõſul augurium ait, Vel bibant, & eos in Tyberim ꝓcipitauit, inde, nauibus victor reuertens ad Africam in mari cum omnib. quos ducebat extinctus eſt. Et multi pacentes diſtinguunt, & abſolutus eſt ſenſus. Alij dicunt Paſcentes uolãdo, & referũt ad naturam columbarum q̃ exilientes paſcere cõſueuerunt. Alij uolando, ambulando, dicunt. Vola enim dicitur media pars pedis ſiue manus. [Prodire] Prodibant infinitus pro indicatiuo. [Graue olentis Auerni] Male olentis. Alibi bene olentis, vt, Et grauiter ſpirantis copia tymbræ Floreat. [Liquidumque per Aerea lapſæ] Non eſt aeris perpetuũ epitheton, ſed pnũ ait, Auerni comparatione. Dicit autẽ eas alte uolaſſe ad uitandum Auerni odorem. Superat arbore ſidunt: Secundum antiquã licentiam. Auri aura. Splendor auri. Horatius tua ne retardet aura maritos id eſt ſplendor. Hinc & aurum dicitur a ſplendore, qui eſt in eo metallo. Hinc & aurati, dicti quorum fauor ſplendidos reddit. [Brumali frigore uiſcũ] Bene brumali addidit. Tunc. n. maturum eſt, & auri imitat' colorem. Nam noua fronde uiret, qđ, ut ait Plin. in naturali hiſtoria de fimo turdelatũ in certis arboribus naſcit', vnde Plautus: Ipſa ſibi auis mortem creat. [Terere trũcos] Teretes eſt rotundum aliquid cum proceritate, vt, Incumbens tereti Damõ ſic cœpit oliuæ. Hora. Brachia, & vultum tereteſq. ſuras Integer laudo (Exemplo) Bene uerbo uſus eſt augurum, ut diximus ſupra (Cunctantem) Aliud pendet ex alio. Cunctantem, quia auidus, vt oſtendat tantam fuiſſe auellendi cupiditatem, vt nulla ei celeritas ſatiſfacere poſſet, Nam tardatem dicere nõ poſſumus cum, qui fataliter ſequebatur. Alij cunctantem ad auri naturam referunt. i. mollẽ, quia paulatim frãgitur. i. leneſcit.

Vola. Iſau. Obſeruate. Teres.

Alij cunctantem, grauem dicũt: vt Glebas cunctanter, craſſaq. terga Expecta.

V I X ea fatus erat] In multis locis docet bonus poeta deos orandos eſſe, & oratos, faciles in uota noſtra fieri: vnde. Vix ea fatus, &c. Quocirca recte ꝑcepit in Georg. In primis venerare deos, &c. Docet ergo, qũo exauditus columbis ducibus, ramum aureum inuenit, eumq. abſtulit. De quare, hæc pauca dicit Donatus. [O] Poſuit, cũ loqueretur cũ columbis. O, cũ, preces torſiſſet ad mrẽm, illic.n. ponit, vbi ſimplex hortatio eſt, & blãda [Veſtigia preſſit] Obſeruabat diligentius, quia ſciebat poſſe illas, præter aduentũ ſuũ, aliquid proprijs motib. nunciare. [Prodire volando] Prodire pedũ eſt, volare, alatum. ſed qũo ambulabant, & volabant: ſed intellige, uolã eſſe mediã partẽ plantæ, & manus, ergo volabãt, ambulabant p uolã, vñ inuolare dicimus, cũ aliquid furtim, volæ manus ſubtrahimus, itẽ inuolare, cũ violaurer manus in aliquem diriguntur. Terent. In faciẽ inuolem venefico ergo hic ambulare intelligit, nam cũ alarũ motum exprimere voluit, dixit: Cœlo venere volantes, cum autem demonſtraſſet ambulationẽ, in eo qđ eſt, prodire volãdo, & deinde, volatũ exprimere vellet, dixit: Tollunt ſe celeres, liquidumq. per ae. la. Ergo, vſque ad Auernũ ambulauerat. [Diſcolor] Nam per arborẽ uiridẽ, fulſit color aureus (Corripit) Ne prolixior eſſet narratio, non dixit qũo ad ipſam arborem Aeneas uenerit, ſed ꝑ aliam uiã intelligere pucuit. Hæc ille. Ordo eſt. Aeneas uix fatus, id eſt elocutus erat, ea.i. eas preces, quæ præmiſſæ ſunt, ſupp tunc, cũ geminæ. i. duæ, & pares colũbę, venere forte.i. pp opinionem eius, volãtes cœlo.i. per cœlum.i. aerem, aut venere id eſt de cœlo volantes ſub.i. ante ipſa ora. i. conſpectũ, uiri.i. Aeneæ, & ſedere.i. locum ceperunt (à ſido, ꝑteritũ eſt) ſolo viridi.i. gramineo, tum.i. tunc heros maximus. ſ. Aeneas agnoſcit aues maternas.i. columbas q̃ in tutela ſunt Veneris, aut ꝓpter frequentem fœtum, aut propter amoris, quem inter ſe ſeruant manifeſta indicia, & lætus ꝑcatur ſic (& ita facit augurium oblatiuum impetratiuum precando) ò, deſiderandi eſt, aut congratulandi. q. d. ſanctæ aues ſi qua.i. aliqua uia eſt, ſup. quæ ducat ad aureum ramũ, eſſe duces. & dirigire curſum per auras, in lucos, id eſt ſiluas ſacras, & incæduas, ubi. i. in quibus, aut ad meum lucũ, ubi diues, quia aureus ramus opacat. i. inũbrat, humum pinguẽ.i. opimã, quia talis rami feracẽ, tuq.i. tu ò alma parens, aut potius, & tu alma parens.i. mr̃ Venus: ò, quæ optandi particula eſt; ne defice, id eſt ne deficias reb. dubijs. Ipſe effatus .i. augurũ more, elocutus ſic, preſſit.i. repreſſit aut firmauit, uel ueſtigia.i. pedes preſſit, veſtigia faciens, obſeruans. i. animaduertẽs quæ ſigna darent, & quo ipſæ paſcentes pergant.i. perſeuerẽt tendere. Illæ. ſ. colũbæ prodire.i. prodibant, aut cœperunt ꝓdire, uolãdo, aut uolã pedũ exercẽdo, aut interdũ, alis paſſis, quaſi p ſaltum uolãdo, tm̃, quantũ oculi ſequentũ. ſ. Aeneæ, & Achatæ, poſſent ſeruare.i. obſeruare, acie i. acumine, uiſus ſuã. Inde. i. deinde, ubi.i. poſtquã, aues. ſ. uenere ad fauces. Auerni.i. illius lacus in Campania, per quem dicitur deſcẽſus, ad inferos olentis, grauiter, quia grauem odorẽ exhalat, vſq; adeo vt è vicino, aues ſuperuolare nequirent, & iõ ipſæ, ꝓceleres tollunt.i. erigũt ſe, & lapſæ.i. poſtquam celeriter uolauerant, per aera liquidũ. purum, & defæcatum. ſ. ab eo odore graui ipſius Auerni ſidũt. i. locum ſedendi capiunt, ſup. in ſedib. optatis. ſ. ab Aenea, & ẽt ab auibus, quib. id in mandato erat, ſuper arbore gemina. i. geminæ naturæ, quia ramum aureũ habebat. Antique dicit, ſuper gemina arbore, nam nũc ſuper geminam arborem diceremus inde. i. à qua arbore aura. i. fulgor, diſcolor. i. diuerſi coloris refulſit ꝑ ramos, quale. i. qualiter, uiſcum. i. gluten] quod ſecundum Plin. ex fœcib. turdi, & palumbis, naſcitur, vnde Plau. ipſa ſibi auis mortem creat. naſcitur aũt præcipuè in quercum, robore primo ſilueſtri, & terebyntho. Nam ſi illic dictæ aues egerunt, aut ſtercus faciunt, gignit quædam uirga, q̃ brumali tpe matura eſt, ſed vt dicit Plin. in meſſe colligitur, & matureſcit, de coquendo in ſole, deinde in lẽtorem mouet aqua) ſolet virere, ſup. in ſiluis frigore brumali, quia tunc maturum eſt, noua. i. inſolita frõde, qđ ſup. viſcum. arbor ſua. i. ipſi propria, & natiua, non ſeminat, q̃a ex ſtercore turdi naſcitur, & quale. i qualiter, ſolet circundare, truncos teretes. i. oblõgos, & rotũdos, fœtu. i. virgulto, & glutino croceo. i. crocei coloris, talis erat ſpẽs auri frõdentis, ſup. in opaca, illice. i. arbore illa, de gñe quercu, quia & alterius naturæ, & coloris erat, & bractea. i. tenuis lamina, crepitabat ſic leui vento. Aeneas corripit. i. celeriter rapit, extẽplo. i. illico, & ipſe auidus refringit ſup. ramum cunctantẽ. i. põdere ſuo auiditati Aeneæ parũ moræ facientẽ, licet facilis ſequeret, & portabat. ſ. ramũ, ſub tecta Sibyllæ uatis. i. uaticinatricis.

ALMA parens] antiqua pleraque exemplaria, cum Mediceo legunt, Diua parens. In Romano. & aliquot alijs, Alma. (Gemina ſup arbore ſidunt (In Longobardico, Geminæ legit. (Diſcolor vnde auri per ramos aura refulſit) In Romano libro, Auro, legitur, caſu ſeptimo. (Teretes circundare truncos) antiqui aliquot libri, Circundare ramos habent.

CETERVM de quo necdum verba fecimus, quærat hic aliquis, quas nam in anima intelligere alas aut poſſumus aut debeamus. In quo doctos omnes commonitos volumus, nihil eſſe qđ nos vocabula in Plãtone, uel hæreſeos eiuſmodi auctorib. turbẽt. Rudis. n inquit Dion. Areopagita, & temerarij hominis eſt, non uim rei attendere, ſed uim facere uelle uocabulis. Solẽt .n. de nominib. altercari, qui non diuinas res exquirunt, ſed ſonos verborũ ſectantur, & aurium tenus ea recipiunt quæ mente voluptate recto proq. iudicio debuiſſent. Igitur, ut ad rem veniamus geminas alas accipio geminæ inſtinctũ meriti ingenitũ, ad ſupna animũ eleuãtẽ. In intellectu qđẽ inſtinctum, ad diuinũ verũ. In uolũtate inſtinctũ ad diuinũ bonũ ꝓ uirib. conuertente. His vero remiſſis, è cœlo labi aĩam Pythagoricis placet. Aut planius, aĩæ alas cõtẽplatiuã intelligamus virtutẽ, atq; itẽ moralẽ, quas veritatis diuinarumq; reru cõtẽplatione ac intuitu recupẽt, quẽmadmodũ terrenorũ appetitione atq; caligine amiſerat. Porrò apud optimũ maximũ poetã diuini opis li. 6. Colũbas geminas, ad verũ ramũ inueniendũ duces, nõ aliud quã haſce alas eſſe cõtenderim quib. continentib. erigitur mẽs ad ſapiẽtiã, auri hoĩe ſepius ſignaiam. Sed & à Venere mittunt, q̃a amor diuinorũ eximius alis ꝑſtat alimẽta quib, ſurrigimur. mox, & in deũ trãſimus. Quã rẽ illa ſignãt. Tollunt ſe celerea liq̃dumq; p aera lapſę Sedib. optatis gemina ſup arbore ſidunt.

Nec minus interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tedis, & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt decorantque ſuper fulgentibus armis,
Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt, corpuſque lauant frigentis, & ungunt.
Fit gemitus: tum membra, toto defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper ueſtes, uelamina nota,
Conijciunt. pars ingenti ſubiere pheretro,
Triſte miniſterium, & ſubiectam more parentum
Auerſi tenuere facem, congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres oliuo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit;
Relliquias uino, & bibulam lauere fauillam,
Oſſaque lecta cado texit Coryneus aheno.

NEc minus] Nihilominus ille deflebatur (Interea) Dum itur ad ſiluas. (Ingrato) Triſti vt gratum lætum aliquid dicimus. Alij ingrato dicunt gratiam non ſentienti. (Pinguem) aut de Græco tranſtulit λ. παρὰ ν magnam, aut Hyppallage eſt, hoc eſt de pinguibus tedis. (Frondibus atris) Aptis ad funera. (Ante cupreſſo Conſtituunt (Cupreſſus adhibetur ad funera, uel ꝙ cæſa non repullulat, vel ꝙ per eam funeſtata oſtenditur domus, ſicut lætam frondes indicant feſtæ. Varro tamen dicit pyras ideo cupreſſo circũdari propter grauem uſtrinæ odorem. ne offendatur populi circunſtantis corona, quæ tãdiu ſtabat, reſpondens flectibus ꝑficæ, id eſt principi plãctuum, quandiu conſumpto cadauere, & collectis cineribus diceretur nouiſſimum verbum. [Licet) Quod ire licet ſignificat. Vnde eſt Dixitque nouiſſima verba. (Pars calidos latices) Plinius in naturali hiſtoria dicit hanc eſſe cauſam vt mortui, & calida abluantur, & per interualla conclamentur quòd ſolet plerunque uitalis ſpiritus excluſus putari, & homines fallere. Denique refert quendam ſuppoſitum pyrę adhibitis ignib. erectum eſſe, nec potuiſſe liberari. Vnde & ſeruabantur cadauera octo diebus, & calida abluebantur, & poſt vltimã conclamationẽ comburebantur. vnde dixit Terent. Deſine, iam conclamatum eſt,

(Ahena

Idem ter ſocios pura circuntulit unda,
Spargens rore leui,& ramo felicis oliuæ:
Luſtrauitque viros,dixitque nouiſſima uerba,
At pius Aeneas ingenti mole ſepulcrum
Impoſuit,ſuaque arma uiro, remumq. tubamque
Monte ſub Aerio:qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur,æternumque tenet per ſecula nomen.

[Ahena undantia flammis, Hinc eſt per flammas. Alibi: Nec ſe iam capit unde,volat uapor,ater ad auras.] Lauant frigentis, & ungunt] Verſus Ennij qui ait. Tarquinij corpus bona fœmina lauit,& vnxit. (Defleta participium ab eo quod eſt fleor,ſi tamen inueniatur,alias,ſine uerbi origine eſſe dicemus. [Purpureas]ad imitationem ſanguinis in quo eſt anima,ut diximus ſupra:ut,Purpureamque uomit ille animam.(Velamina nota]Ipſi caras.Et notiria.n. gignitur caritas,ut,Hic inter flumina nota. (Pheretro)Græcè dicit.Nam capulus dicitur a capiendo.Vnde ait Plautus,Capularis ſenex. i.capulo uicinus.(Subiere pheretro)Vt, Subeunt muro. (More parentum) Propinquiorib. uirilis ſexus hoc dabatur officium. (Facem)De fune,ut Varro dicit,& funus dictum eſt. Per noctẽ autem ntebantur,unde permanſit ut mortuos faces antecedãt. (Fuſo crateris oliuo)Dijs ſuperis tantum libabant,inferis uero ſacrificantes etiam vaſa in ignem mittebant,unde ait crateres, quod etiam Statius in Archemori ſepultura commemorat. Oliuum autem ab oliua dixit.Nam oleum ab olea dicitur (Flamina quieuit)Pyræ ingentis:quia ut in quarto diximus .pro qualitate pſonæ pyræ fiebant,ſepulcra etiam,vel minora, uel magna faciebant.(Oſſaq. lecta)aut collecta,aut lecta, ideo quia ut ſupra dicimus,nobiles nunquam ſoli comburebantur.ſed cum dilectis equis,uel canib. uel famulo.(Ter ſocios)aut ſæpius, aut re uera ter.Licet.n.a funere contraxerint pollutionem,tamen omnis purgatio ad ſuperos pertinet, unde & ait imparem numerum.aut quia hoc ratio exigit luſtrationis(Circũtulit) Purgauit:antiquum uerbum eſt.Plautus:Pro laruato te circunferã. i.purgabo.Nam luſtrato a circunlatione dicta eſt, uel tedæ,uel ſulphuris. Si qua darentur Sulphura cũ tedis.[Spargens) Quia res aguntur infernę.in j.Aeneidos portaturus ait: Donec me flumine uiuo Abluero,Hic.n.erat mos,ut diximus ſupra. (Felicis oliuæ)arboribus feſtæ ſed moris fuerat,ut de lauro fieret. Sanè dicit.Don.quod hoc propter Auguſtum mutauit.Nam nata erat laurus in Palatio eo die quo natus eſt Auguſtus,unde triũphantes coronari conſueuerant,propter quam rem noluit laurũ dicere ad officium lugubre pertinere. (Nouiſſima uerba). i. licet.Nam uale dicebatur poſt tumuli quoque peracta ſolennia.(Suaque arma uiro(Ipſi cara ſculpſit in ſaxo . Nam ſupra ea iam legimus concremata. Remumq. tubamq [Quia & bellator,& remex fuerat,licet poſſimus etiam ſolam tubam accipere.Remus enim dicitur lorum, quod continet tubam. [Monte ſub Aerio.]In Aerio.Nam ſupra eſt poſitus.Aerium aut illi aliũ dicunt,alij nomen montis antiquum uolũt. Vnde eſt: Qui nũc Miſenus ab illo dicitur.

Nec minus interea,&c.]Interea,inquit dum Aeneas aureo ramo inueſtigando occupatus erat,ſocij funebre officium exe. cuti ſunt,qđ ad unguẽ pſcribit Poeta. De eo aũt dicit Dona.ſic. [Cineri]Nundũ cinis erat,ſed mox,combuſto cadauere,erat futurus.[Principio pinguem]Ea adhibuerunt,quæ nõ ſolum pyram inſtruerent,ſed eam facile incenderent[Armis]Non uirorum fortium,arma,& cetera quæ cariſſima hñt, cũ ipſis conſumebant.[Purpureas]Et precio ueſtium,meritum mortui vult oſtendere,has ueſtes,illum amaſſe ex eo demõſtrat, quia frequẽter illis uſus eſt,& ppea multis erant notæ.[Thurea dona congeſta]Meritum uiri oſtendit,ex multitudine ſucciorũ,& cũ non dicat,quanta ẽt plura intelliguntur.Congeſta , copioſe tradita [Fuſo crateres]Non paulatim ſed ſemel cecidit[Lecta]Ex cineribus lignorũ[Reliquias] Oſſa quæ reſtabant ex cadauere cõbuſto. [Luſtrauit uiros]Quia totius claſſis pollutionem poſuerat,iccirco oẽs hic luſtrat,[At pius Aeneas]Superiora ceteri cõpleuerãt,ſepulchra uero iccirco curauit Aeneas,ut magna moles fieret,quia contemplabatur eius maximum meritũ.[Arma] Arma ẽt poſuit,quibus ſr.uira floruit,illis in morte ornaretur. [Aerio]Hoc nomen monti illi apud priſcos fuerat. Ergo mira breuitate,& uetus,& nouum pauit nomẽ.[Aeternũ]per ſecula, & propter meritum defuncti , & pp auctoritatẽ Aeneæ qui hoc uoluit,neque placet,ꝙ aerium non ſit nomen proprium,ſed ſignificet altum,nam quod vetuſtum illud nomen fuerit oſtendit Maro,cum de Miſeno dicat,q nunc,quaſi inferat, dicitͬ,nũc Miſenus, qui olim dictus eſt Aerius . Hæc ille . Ordo autem eſt.Nec minus.i.nihilominus,quãuis.ſ.Aeneas abeſſet, Theucri flectant interea in littore Miſenũ,& ferebant ſuprema. ſ.officia,quę exequiæ dicuntͬ cineri . i. cadaueri ingrato aut nõ redditura gratias,nec percepturo officium.unde dicit Aug.funebres pompas in ſolatium viuorũ fieri,aut ingrato.i.qui ingratus. i. incõmodus erat adhuc Teucris,cum gratior uiuus fuiſſet Miſenus,quam eius cadauer exuſtum.Ipſi ſtruxere principio.i.in primis,aut a principio, ingentem pyrã .i.ſtruem lignorum ad rogum inſtruẽdum,pinguem tædis.i.arboribus illis reſinæ plenis,quib.more candelarum, pleræq. nationes vtuntur,& robore ſecto,quia facile ſinditur, cui.ſ. pyræ, ipſi intexunt latera frondibus atris.ſ.funeſtis & lugubrib. ſeu ferialibus,& conſtituunt ante.i.in anteriori parte, ut uideãtur, cupreſſos ferales.i.feræ, quam antiqui,mortem dicebant indices,quia,ſ.nõ reuiuit ẽt, niſi in Creta cupreſſi,ſi ſemel inciſæ ſunt & decorãt.i.exornãt ad decus. ſuper.i.deſuper,armis fulgentib. in ſignũ ꝙ eius egregie vſus fuerat.Pars.i.ipſi partim expediũt i.expedire parant,latices.i. aquas,calidas.i.calefactas,& ahena i.uaſa ærea undantia.i.ebullantia flammis, & lauant corpus frigentis.i.exanguis,& demortui & ungunt, ut ſ.facilius concremetur.Et gemitus fit incipiente ſ.præfica,hoc eſt conclamatͬ, tũ.i.deinde reponunt toro membra defecta. i.ſupremo fletu affecta,& coniiciunt ſuper.i.deſup,ueſtes purpureas , aut quib.ſ. viuens gaudebat , unde addit per appoſitionem, uelamina nota,aut quia purpureus color propter ſanguinem animę gratus eſt.Pars.i. partim hoc eſt alij, ſubire ingenti pheretro. i.capulo, quo effertur corpus,ſed quia Græcum eſt.rectũ ſcribitur per h, appoſitiue,triſte miniſterium.i.quæ res eſt triſte miniſterium, & iſta ſecundum Vallam,grauum,ſed non iucundũ, & ipſi auerſi.i.nolentes aſpicere cadauer,more parentum.i. mora eorum qui parentes inurunt , aut more parẽtum,qui liberos ſuos inurunt,tenuere facem.i.tædam incenſam , ſubiectam. ſ. cadauerĩ hoc eſt præ dolore,non poterant inſpicere corpus amici, quod inurebant dona thurea.i.thura data,congeſta.i.a multis geſta, & accumulatã cremantur.ſ.cum cadauere,& dapes cremantur, & crateres cremant,oliuo fuſo , quia infundebant oleum cum craterib.eo ꝙ inferis fit holocauſtũ,i totũ incẽſum,ſumuntͬ autem multa adhũc locũ ex Hom.qui Achillem inducit, Patrocli funus exequentem. Poſtquã cineres collapſi ſupp.ſunt,& flamma quieuit,cum non eſſet amplius quod vrat ipſi , lauere uino reliquias .i.cineres,& ſi qua extabant oſſa,& fauillam. i. modicã flãmã,bibulã.i.labentem,quod adhuc ſuperat, aut imbibentẽ,vinũ,qđ infundebatur.Et Choryneus uir ille nobilis ,texit, oſſa.ſ.Miſeni,lecta.i.c.Illecta aut electa ex alijs,quæ cũ eius oſſibus erãt,cado.i.vaſculo,aut uina ahena,i.æneo ſeu æreo. Idẽ.ſ. Coraneus præfixus circũtulit.i.purgauit ter,ſocios. ſ.officio funebri pollutos,unda pura ſpargens.i.conſpgens eos,rore.i.aſpgine tenui,&ramo oliuæ felicis.i.ad felicitatẽ facientis,quia pacem ſignificat,& ſaucia conſolidat,& i.ſimul,luſtrauit. i.purgauit,circumeundo viros,& dixit verba nouiſſima.i ſuprema,hoc eſt cõclamabat,& officiũ funebre abſoluebat.At.i. ſed, Aeneas pius impoſuit ſepulchrum ingenti mole. i. habens ingentem molem,& impoſuit uiro ſua.i.propria arma.i.inſtrumenta.ſ.remũ,quia peritus erat remex,ſicut in Elpenoris ſepulcro. Hom. remũ impoſitũ,dicit,& tubam,quia optimus erat tubicen. Impoſuit dicit ſub monte Aereo.i,qui prius[ſecundum Don.]Aereus dictus eſt,qui nunc dicitur Miſenus,ab illo ſcilicet Miſeno qui illic ſepultus eſt,&qui tenet nomen æternum per ſecula, quæ res atteſtatur,Miſenum fuiſſe uirũ magni meriti:& Aeneã, magnę auctoritatis,& totum hoc ſumptum eſt ab Hom.vbi ait, Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη, καὶ τεύχεα νεκροῦ τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες πήξαμεν ἀκροτάτῳ δ' εὐῆρες ἐρετμόν.

Cui frondibus atris Intexerunt latera) In antiquis aliquot libris,pro,Cui,ſuppoſitũ eſt,Tum [Fit gemitus, tum mẽbra toro deflecta reponunt) In antiquis aliquot libris,ſcriptum inuenias,Cum membra toro)Luſtrauitque viros (In Rom. libr. Luſtrauitq. domos,legitur.)Ingenti mole ſepulcrum Impoſuit(antiqua omnia exemplaria quę legi. Imponit præſenti tempore ſcriptum oſtendunt.

Et qũ de ſepulchris in hoc ſuperius capite meminimus, nõ eſſe incongruũ putauimus,quę in hoc Virg.carmine in 7.Oſſa quę lecta cado texit Corineus aheno. Seruius repoſuit,referre

tura

rutarlq;ait interpres lecta, aut collecta, ant electa, qa eligebant oſſa, i. cineres, cũ flãma rogi ſubſederat, vt ſup. diximus, nobiles nunquã ſoli comburebantur, ſed cum dilectis equis, vel canib. vel famulo, quæ Seruij verba negantes aſſerunt, oſſa non eligebantur, ſed colligebantur, quos eſſe falſos, Plin. in 19. capit. j. prodidit, tradidit n. inter cetera Lini genera, Linum inuentũ iam eſt, & quod ignib. non abſumeretur, uiuum id vocans, ardenteſq; in focijs conuiuiorũ ea co uidimus mappas ſordib. exuſtis ſplendeſcentes igni magis, q̃ poſſent aquis. Regũ inde funebres tunicæ corporis fauilla ab reliquo ſeparant cinere, Naſcit̃ in deſertis, aduſtisq; Sole Indiæ, ubi nõ cadunt imbres, & inter diras ſerpentes, aſuecitq; vinere ardendo. Rarum inuentu, difficile textu pp breuitatẽ. Ruffus de cetero colos ſplẽdeſcit igni, cũ inuentũ eſt æquat p̃cia excellentiũ margaritarum, Vocat̃ aũt à Græcis Aſueſtinũ, hæc Plin. in quib. liquet verbis ſeparari, eligiq. fauillam, oſſaq; regnũ, & nobiliũ ab reliquis cinerib. ad quod alluſit quoq. Ouidiana Sappho, Cum lecta parẽtis ante diẽ lacrymas oſſa bibere meas, quod linum mibi donn dedit Fuſcanus iuuenis integerrimus, & Muſarum alumnus nulli ſynchrono cedens in carmine cudendo.

His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris,
Quam ſuper haud ullæ poterant impune uolantes
Tendere iter pennis, talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupra ad conuexa ſerebat,
Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.
Quattuor hic primum nigrantes terga iuuencos.
Conſtituit, frontique inuergit uina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce uocans Hecatem, celoque, Ereboque potentem,
Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Succipiunt pateris. ipſe atri uelleris agnam
Aeneas matri Eumenidum, magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi Proſerpina uaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum uiſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis,

SERV. PRæcepta Sibillæ.] Vt, Duc nigre pecudes, ea prima piacula ſunto. [Spelunca alta fuit] Quam ad inferos deſcendebatur, non vbi fuerat Sibylla vaticinata. [Scrupea.] Lapilloſa. *Scrupus.* Nam ſcrupus ptie eſt lapidibus breuis. qui preſſus ſolicitudinem creat. Vnde etiam ſcrupulus dictus eſt. [Lacu nigro] aut alto, aut vere nigro inferorum vicinitate. [Tuta] aut, quia hinc lacu, hinc cingitur ſiluis. Dicit autẽ locum quem nunc Dolıola nocant. (Volantes) Volucres, participium p nomine poſuit. vt, Plurimus alburnum uolitans cui nomen Aſylo eſt, licet illic ſit etiam altera figura. Sane ſciendum Lucretium, & alios Phyſicos dicere aerem corporeum eſſe, vnde aues ſuſtinet, ſed hunc cedere uapori ſulphureo. Vnde aues in illis locis deſertæ aere, quo portari ſolent, concidunt non odore, ſed pondere. Quod pot eſſe uerisimile, quia altius in eodem loco poſſunt volare: vt, Tollũt ſe, celeres, liquidumq. per aera lapſæ. (Ad conuexa) Cęli curuitatem. (Inuergit uina ſacerdos) In quarto ait, Media
Fundere inter cornua fundit. Et fundere eſt ſupina manu libare, qd̃ fit
Vergere in ſacris ſuperis. Vergere aũt eſt conuerſa ſiniſtrã partẽ manu ita fundere, vt patera cõuertatur, quod in infernis ſacris fit Hæc aũt pertinent ad uictimarũ exploratiionẽ, vt ſi non ſtupuerint, apte probentur. (Voce uocans) Nõ verbis, ſed quibuſdã myſticis ſonis, Nam in Lucano legimus, uarie numina inuocabantur, vt, Latratus habet illa canum, gemituſq; luporũ. Qd̃ ſtridũt vlulantq; feræ, qd̃ ſibilat anguis. Exprimit, & plãctus fractæque tonitrua nubes, tot rerum uox una fuit. (Celoq. Ereboq. potentẽ,) Hoc eſt qd̃ ait Hecaten. ut plenum numẽ oſtenderet, (Supponunt cultros, i. uictimas cedunt Fuit autẽ uerbum ſacrorum. in quib. mali ominis uerba uitabantur. Hinc eſt, q & mactare
Mactare dicebat̃, qd̃ magis augere ſignificat. Dicimus autem hic culter
Culter cultri. Nam cultellus diminutiuum eſt, cultellum penitus lati-
Cultellus num nõ eſt, (Succipiunt) Antique. Nã mõ ſuſcipiunt dicimus. (Mr̃i Eumenidum). i. nocti: vt, Hunc mihi da pprium uirgo ſata nocte laborẽ. Et Eumenides dñt p antiphraſim, cũ ſint immites. (Magnæq. ſorori. i. terræ. Nã vt ſup. diximus, nihil eſt aliud nox niſi vmbra terrarũ. (Enſe ferit, Vt eũ contra umbras hẽret conſecratum. Hinc eſt qd ei dicit Sibylla, Tuque inuade viam, vaginaq; eripe ferrũ. Item, Strictamq; aciem uenientib offert, Hoc aũt & Homerus dicit. (Sterilemq. tibi Proſerpina uaccã) Deæ congruam nunquã enitenti. (Nocturnas aras:] Quæ tota nocte arderẽt. (Inchoat aũt pficit. Et eſt uerbum ſacrorum. Solida imponunt taurorum viſcera flammis] Non exta dicit ſed carnes. Nam uiſcera ſunt quidquid inter oſſa, & cutem eſt. Vnde etiam uiſceratio dr̃, ut diximus ſup. Ergo ſolida viſcera holocauſtum ſignificat q detractis extis aræ ſuperimponebantur, quæ nõnunquã abluta aliaa & ipſa reddebantur, unde infert. (Fundes ardentibus extis [Quanquam alij pro parte totum uolunt, ut per exta totum animal intelligatur.

ASC. HIS actis, &c.] Ex præcepto Heleni in 3. Aened. & Anchiſæ in 5. Aeneas Sibyllæ mox ita pſequitur, vt ad inferos deſcẽdere cũ ea poſſit, vnde deſcripto more ſuo loco doceat poeta, quo modo ſacrificatũ eſt de uictimis nigris, de quib. in 5. Huc caſta Sibylla, Nigrarũ te ſan. pec. m. te. & ipſa in hoc loco, Duc nig. pe. ea prima pia ſunto. De his Dõ. ſic. Tuta lacũ. Hoc facit nã loci, & non humanum artificiũ q tuta ſit. (Talis halitus) Refert cauſam cur nõ poſſent uolare. ſ. pp uim vaporis inde ſurgentis, quo ſtatim necabantur. (Quattuor) Procurabat Sibylla, remedium ad tranſitu, nam ſi aues, per altitudinẽ cęli, citæ tranſire non poterãt, quid homo efficeret p teterrimum locũ, & tenebras tranſiturus tardo greſſu? Numerus autem, & color, & reliqua quæ adhibentur pertinẽt ad rationem ſacrificij, (Succipiunt) Ne iam ſacratus in terra cadat. (Ipſe atri (Omnia nigra, inferis mactat, & ſterilem vacũam, quia nihil ab inferis naſcitur, demonſtrat quatuor, colorem, genus animalis, cum primo uellere intactum, ergo non attonſum, & Venere immune. [Nocturnas] Nam & tempus tenebroſum inferis conuenit. [Oleum Vt] validus urerentur, oleum infundit. Oſtendit igitur, quo more, uel quibus, & qualibus, & quantis anima lib. cæſis, inferorum numinum fauor acquiritur. Hæc ille. Ordo eſt. Aeneas exequitur propere. i properanter, & feſtine præcepta Sibyllæ, his actis. i. poſtquam hæc acta erant. Spelunca. ſ. quædã, alta. i. profunda, & immanis. i. terribilis, quaſi mala vaſto hiatu. i. apertura oris, quaſi ad deuorandum parata, ſcrupea. i. ſcrupoſa, hoc eſt aſperis lapillis plena tuta. ſ. ab acceſſu, lacu nigro. i pp lacum nigrum, ex pfunditate. ſ. & umbris, & tuta, tenebris nemorum. ſ. ſiluarum, q̃ ſuper. i. ſuper quam, vllę uolãtes. i. uolucres, haud. i. non poterant tendere iter pennis. i. volare, impune. i. ſine punitione, talis. i. tã uehemens, & teter, halitus. i. odor, & exhalatio effundẽs ſeſe faucib atris. i. terris, ferebat ſe ad conuexa ſupera i. ad aera; cauſam putant, quia odor illi ſulphureus conſumebat aerem, quo aues ſuſtentant̃, aut ſaltem diſpellebat ſicut Plutarchus in uita Põpeij dicit, cũ cõſul creatus eſſet tanto plauſu exceptus eſt, vt coruus ex aere decideret quia voce, aer diſceſſus erat. Diod. aũt dicit, in Babylonia fuiſſe ſpeluncã, ſupra quam nemo durare potuit, pp grauem ſpiritum, qui & hic eſſe vr̃. vnde. i. de qua re, quia ſine auibus eſſet, Graij. i. Græci, dixerunt locum, Auernum nomine, quia vt diai a, priuatiua eſt particula, & ornis, huius ornit hos, auis. Ipſe conſtituit hic, id eſt ad introitum Auerni, primum, quatuor iuuencos, nigrantes terga, id eſt hñtes terga nigra, & ſacerdos inuergit fronti. i. in frontem uina, & ipſe carpens inter media cornua ſummas ſetas, id eſt duros pilos, imponit ſacris ignib. prima libamina, id eſt per modum libaminum, q̃ proprie liquidis cõſiſtit ſm Landinum, ſed licet homini libamina ex liquidis ſi t, aut al ijs deguſtandis, tñ quia ignis, & ſetas, abſumit faciliter, poſſunt nõ improprie, ſetæ, dici libamina ignib. uocãs uoce. i. cum clamore ualido, inuocans, Hecatẽ. i. deam illam potentẽ. cęlo. i. apud ſuperos, ubi Luna, dr̃, & apud nos, ubi Diana, & Erebo. i apud tenebras infernam, ubi Proſerpina appellat̃, alij. ſ. ſacrificuli, ſupponunt. i. clanculum ponunt, vt vltro meant mortem, & (uſcipiunt] nũc ſuſcipiunt dicimus: ſed ipſe & in j. huius: Suſcepitque ignem folijs. & e pateris. i. in uaſa patiria. [vulgus Taſſias vocat] cruentũ tepidũ ipſe Aeneas, qa cetera Sibilla curauerat, ferit enſe. i. mactat, mr̃i Eumenidũ. i. furiarũ, hoc eſt noctis, & magnæ ſorori. i. terræ,

terræ,quæ noctis ſoror eſt, qnia nox eſt vmbra terræ, & ita q terram produxit,ſimul noctem produxit,vnde ſorores ſunt.agnam velleris atri.i.nigri,& caliginoſi:&,ò Proſerpina,q̃ inferorum dea es.ferit.i.mactat tibi,vaccam ſterilem,quia & ipſa ſterilis eſſe dicitur,vnde & Diana, ꝑpetua dicitur virgo, quod ꝑpter frigiditatẽ Lunæ fingitur, Tum.i.deinde,ipſe inchoat.i.inſtituit, regi Stygio.i.infernali, videlicet Plutoni,aras nocturnas.i.in quib.noctu ſacrificet,& imponit flammis ſolida viſcera taurorum.i.holocauſtum,facit ei ex tantis,fundens ſup.i.deſuper,extis ardentib.i.dum cata arderent, oleum pingue, quod perpetuum eſt eius epitheton.

VAR. LECT.

VNDE locum Graij dixerunt nomine Auernum) In antiq̃s libris omnibus quotquot habui,Auernum notatum obſeruaui.(Pingue,ſuperq. oleum fundens in antiquis aliquot exemplaribus,Pingue oleum,habetur,abſque particula,ſuperq.

PRimi ſub lumina ſolis,& ortus)atqui hęc ſacra per noctem fiebant, ſed locutus eſt ſecundum Romanum ritum, quo dies creditur à medio noctis incipere. Illo autẽ loco quo dicit. Non ruit Aenea,nõ uenit ſed finitur ſignificat. Quanquam alij dicunt ſacra hæc à media die incipere,& perduci vſq. ad mediam noctem. Quod ſi eſt noa ruit, poteſt venit ſignificare.)Viſęque canes vlulare) Ita numinis oſtendebatur aduentus. Canes autẽ furias dicit. Luc. Stygiaſq;canes in luce ſuperna Deſtituam. Sicut & diximus ſupra. Vlulare aũt & canum,& furiarum eſt.(Aduentante dea)Ipſa.ſ. Proſerpina.(Profani)Qui nõ eſtis initiati (Totoque abſiſtere luco) Hoc eſt,non tm̃ à ſpelunca,

Ecce autem primi ſub lumina ſolis,& ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & iuga cœpta moueri
Siluarum,viſæque canes vlulare per vmbram,
Aduentante dea SIB. Procul ò, procul eſte profani,
Conclamat vates,totoque abſiſtite luco.
Tuque inuade uiam,vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus Aenea,nunc pectore firmo.
POE.Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dij,quibus imperium eſt animarum,vmbræq; ſilẽtes,
Et Chaos,& Phlegethon,loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui,ſit numine veſtro
Pandere res alta terra,& caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per vmbras,
Perque domos Ditis vacuas,& inania regna:
Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſiluis,vbi cœlum condidit vmbra
Iuppiter,& rebus nox abſtulit atra colorem.

Academici vna repugnant, Nam ſquammas piſcium lucere per noctẽ comprobatur.

ECCE autem primi ſub lumina ſolis,& ortus. Sub pedibus mugire ſolũ, & iuga,&c. (Peracto ſacrificio,docet effectum eſſe qđ Aeneas ſupra petierat, dicẽs, Et ſacra oſtia pandas,oſtia.ſ.inferni reſerata eſſe,& Aeneam vna cũ Sybylla ingreſſum, deſcribens, quomodo id factũ ſit,& qualis ſit ipſe introitus. De qua re dicit Donat.ſic.(Ecce) Vbicunque ponitur, ecce,neceſſario ſequitur aliquid qđ metum afferat vel admirationẽ, (Ortus) Ne incertum eſſet, quid ſit primi ſub lumina ſolis,addit,Ortus.(Per uim ad omnia pertinet, quæ deſcripſit(Toto luco)Vt penitus lucum relinquaris.(Aperto, id ASC.

ſed ab omni luci vicinitate diſcedit.[Inuade viam]Ingredere (Furens)Deo plena,aut certe ſimilis furenti.[Dij,quib.imperium eſt animarum]Plenus locus alta ſapientia, de qua varie differunt Philoſophi. Nã dicunt ꝑ alios animas ad inferos duci:vt,Hac animas ille euocat Orco Pallentes: alias ſub triſtia tartara mittit.Itẽ per alios tráſferri: vt, Nauita ſed triſtis. Per alios purgari:vt,Aliæ panduntur inanes Suſpẽſæ ad ventos.Per alios vero ad ſumma reuocari:vt, Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno. Sciens ergo de deorũ imperio varias eſſe opiniones,prudentiſſime tenuit generalitatem.Ea maiore autem parte Syronẽ.i.magiſtrum ſuum Epicureum ſequit̃. Huius aũt ſectæ homines nouimus ſuperficiem rerũ tractare, nunquam altiora diſquirere.(Vmbræq; ſilentes(Secreta inferorum ſemper ſilentia Nam hominũ vmbrę loquuntur. Hinc eſt,Quæ ſacra ſilentia norunt.Inuocat aũt ſummum bonum, quod in ſilentio conſtare maniſeſtũ eſt.(Et Chaos, & Phlegethon)Elementorum confuſio. Inuocat aũt rerum primordia, quæ in elementorũ fuerant confuſionę.Per Phlegethonta inferorum fluuiũ,ignẽ ſignificat.Nam φλοξ Græce, Latine ignis eſt,vnde ſm̃ Heraclitum cuncta procreant̃,& re vera ſine calore nihil naſcitur,adeo vt de Septentrione dicat, Sterili non quicquã frigore gignit.(Loca nocte ſilentia late)aut hoc eſt qđ ſup.ait,Vmbræq. ſilentes. Aut vult oſtendere eſſe partem mundi, in qua ꝑpetuæ ſunt tenebræ. Cum.n.probatum ſit quod legimus.Et minima contentos nocte Britannos, ſphæræ exegit ratio vt è cõtrario ſit regio noctibus uocans.(Sic mihi fas audita loqui)De alta dicturus prudentia miſcet poeticam licentia.(Sit numine veſtro) concedat̃ à veſtro numine. [Alta terra,& caligine merſas]Bene iunxit.Ex terris n.caligo procreat̃, id eſt vmbra. (Obſcuri ſola ſub nocte) aut Hypallage eſt.Sub obſcura nocte ſoli ibant,aut Sub ſola nocte.i.vbi nihil aliud ẽ præter noctem.(Domos vacuas)Noſtri mundi comparatione. Simulacra.n.illinc ſunt q̃ inania eſſe non dubiũ eſt.Inania, regna:)Inanium,per quod oſtenduntur uacua.(Incepta)alij incertam legunt,illuc tamen recurrit.Nam incertum,incipiẽtẽ, id eſt minorem ſignificat.(Luce maligna)Obſcura. Nam malignum eſt propter auguſtum:vt,Aditusq.maligni.i.minores,obſcuri Sanè ſciendũ Lunæ, licet minoris, commemoratione. oſtẽdere eum fuiſſe illic aliquid lucis.Nam aliter omnia quæ dicturus eſt,uidere non poterant.(Vbi)Quando.nam non eſt loci ſed tẽporis.(Nox abſtulit atra colorem)Hoc & uidemus, & tractatur ab Epicureis.rebus tollere noctem colorũ uarietatẽ.Vnde & apud inferos omnia nigra eſſe dicuntur.Cõtra hos

eſt quod ſemper patebat.(Vadentem paſſib. æquat) Magnam fiduciam Aeneę oſtendit.(Dij,quib.imperium.)Dicturus,quales eſſe ſedes inferni aſſerantur, & quæ illic gerantur, q̃ ſunt incognita uiuentib.ne temerarius uideatur,veniam à dijs petit,aſſerens non ſe auctore,ſed alijs proferẽtib.illa dicere, nec ſibi incognita,& in vulgus non proferenda,videatur retegere. (Sola nox)Eſt,cui lua nulla ſuccedit.(Incertã) In ipſis initijs poſitam.[In ſiluis]Quæ ẽt illud exiguum lucis, ſua denſitate poſſunt eripere.(Vacua)In quib. nihil uideri põt, neque illic occurri. Hæc ille. Ordo eſt, Autẽ pro ſed,ecce q.d.de repente,& ex improuiſo,quantũ ad Aeneam, ſolum cœptum, ſupple eſt mugire.i.quaſi ſonum taurinum edere,& iuga ſiluarũ. i. colles mõtium ſiluoſorum, cæpta ſunt moueri ſub pedib. Aeneæ.ſ.& Sibyllæ,ad apertionem futuram,ſub.i.paulò ante lumina, & ortus.i.ortus luminoſos ſolis.i.priuſquam ſol oriret̃,q; i nocturnas inſtituerat aras,& noctu erat ad inferos deſcẽdendũ, vnde Anchiſes.Et me ſæuus equis Oriens afflauit anhelis.quaſi diceret,ſi me ſol attigerit non potero redire ad meos. Videt̃ aũt(licet Seruius aliter ſentiat)voluiſſe poeta tp̃e diurno apud inferos fuiſſe,vnde dictura eſt Sibylla:Nox ruit Aenea.q.d.ante ſupremam noctem reuertendum eſſe ad ſuperos,vt fungeretur,videlicet in itinere,ea dubia luce, qua hic deſcribit poeta) & canes.ſ.infernæ.i.furiæ. [Nam Apollonius in tertio Argonauticorũ,dicit,canes infernas latraſſe, dum Medea magicas artes exercebat. ab eo igitur,ceteri furias appellauerũt canes) viſæ,ſupple ſunt per vmbram: vates.ſ. Sibylla conclamat, dea.ſ.Proſerpina.aduentante.i.cum ſentiret deam aduentare:ò ꝓfani.i.nõ initiati ſacris,eſte ꝓcul,& abſiſtite ꝓcul toto luco.ſ.Dianæ ſacro(vtitur aũt uerbis,quib. Athenienſes in ſacris Cereris,& Proſerpinæ,vſi dicuntur,maxime in Eleuſinis vnde ꝓcul abeſſent profani,vſque adeo,vt Nero ſibi cõſcius,illis intereſſe ñ auſus ſit)Tuq; i.& tu,initiate inuade.i. audacter ingredere uiã,& eripe ferrum.i.enſem.ſ.quo mactaſti agnã,uagina.ſ.ſua,ò Aenea,opus eſt nunc animis.i.audacia,& animoſitate, & opus eſt nunc firmo pectore.ipſa effata tm̃ furẽs.ſ.ſacro furore,immiſit ſe antro aperto.i.quod tũc apertum erat.Ille.ſ.Aeneas,æquat.i æquis paſſib.conſequitur:ducẽ.ſ.Sibyllam, uadentem paſſib. haud timidis,imo audacib. hoc eſt audacter ingredientẽ animoſe conſequitur.Quia vero rem ſecretam,& ſeclnſam,dicturus eſt poeta,vt ueniam mereatur,& attentum faciat auditorem,precatur,dicẽs. O dij,quib. imperium animarum.ſ.inducendi,abducendi, & reducendi in corpus, aut regendi poſt mortem eſt.i.qui habetis imperium animarum.ſ.

& uos

& vos vmbræ ſilẽtes,& Chaos.i.origo rerũ cõfuſa.(Heſiodus omnium rerũ initium vocat Chaos,ꝙ anre oẽs deos, deaſque natum ſit,in theogonia.ſ.& Orpheos in principio Argonauticorum, veteris principia Chaos magnam neceſſitatẽ Saturnoſq; qoemadmodũ genuit infinitus reſolutionib. aerẽ circũſpicinnt.Et iterũ appellat, confuſam qoondam ab initio vnitatẽ hiantẽ patentemq; in profondũ.Alij appellant materiam cœli,& terræ,confuſam,atq; informem, quæ primũ ex nihilo facta eſt,de qua poſt modo omnia ſigillatim ꝑ ſpecies varias, formaſq. proprias prodierunt.de qua ſcriptura loquit᷑ Qui feciſti muodum de materia informi. Lactãtins vero Firmianus ſic habet. Chans eſt rudis, ordinatæq. materiæ cõfuſa congeries. Eſt aũt nomẽ Græcũ,qđ declinat᷑ apud nos (vt vult Priſc.) Chans,chai,chao. Dictum χάος, à χέω, qđ eſt fundo. ꝙ fuerit fuſio.i.elementorũ omnium cõfuſio.)& Phlegeton. i. ardoris infernalis fluuios,& loca ſilentia late nocte.ſ.perpetua, fas ſit i.liceat mihi loqoi,audita.i.q̃ de inferis audiuerim,ſup.fas,veſtro numine.i.eſt oeſtro nutu,& beneoolentia pandere.i.aperire,& manifeſtare res merſas,alta.i. ꝓfunda terra,& caligine.i.tenebris,den‘‘s,& profundis,ant igooratione rerum, neſcimus.n.qa res ſunt alia terra tectæ. Incipit ergo narrare, dicẽs, Aeneas & Sibylla ibant obſcuri.i.per loca obſcura(quia quod locorum,& tẽporum eſt,ſępe dat ꝑſonis)per umbras.ſ.ſiluarũ & terræ,ſob nocte ſola.i.nulla luce admixta,& per domos Ditis vacuas.ſ.corporibus palpabilibus,& ꝑ regna inaoia, quale iter eſt in ſiluis,per lunã incertã.i. dum eſt propè nouilunĩũ, nec ſcitur,an adhuc ſit ſub luce maligna.i.exigua,& ſterili nõ præbens ſui copiam,ubi i.poſtquã,Iuppiter condidit.i.abſcõdit cœlom,ombra ſ.terræ,hoc eſt nocte,&,pro.i.nox atra abſtulit rebus colorem, id eſt diſcretionem colorum.

VAR. LECT.

VISAEQVE canes vlulare per vmbrã] In libris aliquot antiquis Viſi,uirili gñe legitur [Pandere res alta terra, & caligine merſas.(In libris aliquot antiquis, legere eſt, Res altas terra,& caligine merſas.[Ibant obſcuri ſola ſub nocte ꝑ vmbras] In libris quibuſdam antiquis ita legitur, Ibãt obſcura ſoli ſub nocte. Eſt & per ombram, vnitatis nomero, in plorib. exempl. (Quale per iocertam lunam] Antiqui lib. nonoulli, cum mediceo, inceptam legunt.

RESECTVM vero dęmonicum corpus coit rurſum, recreatusq. aeris modo, aut acuę. Et id quidem celeritate incredibili. Interim tamẽ dolet inſigniter, dum peragitur diſſectio, quo fit, vt ferri aciem reformident reclinentq; quantũ poſſint maxime. Propterea qui exagitare dæmones moliunt᷑, enſe, ac tela ſtudio ſe prætendunt. Ex qua veterum, & quidem Platonicorũ doctrina Platonicus ipſe poeta Aen. 6. ita ſcribit:

Procul o, procul eſſe profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtere luco
Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum.

Eum vero locum qoà apte excuſſerint interpretes, indicabunt volentes: Nam ſatis habuit Seruius dicere, voluiſſe Aeneã habere contra umbras enſem conſecratum.

Veſtibulum ante ipſum, primiſque in faucibus Orci
Luctus vltrices poſuere cubilia curæ:
Pallenteſque habitant morbi, triſtisque ſenectus,
Et metus,& male ſuada fames,& turpis egeſtas,
Terribiles viſu formæ, lætumque, laborque:
Tum conſanguineus læti ſopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerſo in limine bellum,
Ferreiq. Eumenidum thalami, & diſcordia demes,
Vipereum crimen uittis innexa cruentis.
In medio ramos, annoſaq. brachia pandit
Vlmus opaca ingens: cum ſedem ſomnia vulgo
Vana tenere ferunt, folijsque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea uariarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæq. biformes
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammisq. armata Chimera,
Gorgones, Harpyæq. & forma tricorporis vmbræ.

SERV. *Veſtibulum.*

VEſtibulum] Vt Varro dicit, Etymologiæ non habet proprietatem, ſed fit ꝓ captu ingenij. Nam ueſtibulum, vt ſopra diximus, dictum ab eo quod ianuam veſtiat, Alij dicunt à Veſta dictum ꝑ imminorionẽ. Nam Veſtę, limen eſt cõſecratum. Alij dñt ab eo quod nullus illic ſtet. In limine.n. ſolus eſt trãſitos, qũo Veſanus dicitur non ſanus, ſic veſtibulum, quaſi non ſtabulum. [Faucibus Orci] Deum poſuit pro loco, vt Ionem dicimus, & aerem ſignificamus. Hor. Manet ſub Ioue frigido venator. Orcũ aũt Plutonem dicit. nec enim per Charonta poſſumos intelligere inferos dictos, quia minor poteſtas pro imperio nũquã ponitur, ſed illa quę tenet imperium. Ergo alter eſt Charon. Nam Orcus idem eſt Plotõ, ut in Verrinis iodicat Cicero dicẽs, Vt Alter Orcus veniſſe Aetnã,& non Proſerpinã, ſed ipſam Cererem rapuiſſe videatur. Alibi ait, Quia Ditem p̃rem emerſiſſe ab inferis putãt. Dicimus aũt & hic Dis,& hic Ditis.[Luctus,& vltrices poſuere cubilia curæ,] Ea dicit eſſe in aditu inferorum, quæ uicina ſunt morti, aut quæ poſt mortem creantur, aut quæ in morte ſunt, vt pallorem. Luctus.n. poſt mortem eſt [Curæ] Conſcientiæ, q̃ veniont ſemper nocentes. [Triſtis] Seuera, quæ gignit ſeueritatẽ. Cicero, Iudex triſtis,& integer. [Conſanguineus læti ſopor] Secundũ Homerũ. [Turpis egeſtas] Quæ turpes facit, & quaſi harũ rerũ imagines facit, quas dicit eſſe apud inferos. Ideo quia in iſta cõcurrent, ſit mortalis neceſſe eſt. Vnde deos immortales dicunt, qoi iſta non ſentiunt, quibus mors creat᷑. [Mala mentis Gaudia] Gñaliter omnium ſcelerum dicit, ac ſi diceret malæ mentis gaudia. [Eumenidum thalami.] Furię nũquam nopſerunt. Vnde thalamos accipiamus in quib. natæ ſunt. Alij thalamos dicunt, qui facti ſunt auctoribus furijs, ſed non procedit, quia ait Terribiles uiſo formæ, vt non videatur eſſe cõtrarium. quia furias paulo poſt alibi dicit eſſe. Nã poſſont hic natę eſſe,& alibi manere, & alibi officium exercere pœnarũ. [In medio] ant veſtibolũ aut abſolutũ eſt, & intelligimus hãc eſſe eburneã portam, per quam exiturus eſt. quę res, hæc oĩa indicat eſſe ſimulata, ſi & ingreſſus, & exitus ſimulatus ẽ,& falſus. [Vlmus opaca, ingẽs] Diſtinguẽda ſunt iſta ꝑꝑ duo epitheta. [Vulgo tenere] paſſim, cateruatĩ. [Folijsq. ſub oĩb.] Qui de ſomnijs ſcripſerunt, dicũt quo tp̃e folia de arboribos cadũt, vana eſſe ſomnia, quod per tranſitũ tetigit. Vana autẽ ideo quia ab inferis. nã uera mittũt ſuperi. Hom. καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν. [Centauri io foribus ſtabulant] Bene in foribus, quia & quæ contra naturam poſſunt creari, ſtatim pereunt. Stãbulant autem habitãt,& vſurpatiue dixit, vt populat, luctat, nam ſtabulor dicimus. Et bene alluſit, quia ex parte equi ſuns. Centaori autẽ Ixionis, & Nubis filij ſunt. Ixion.n. amatam Iunonem de ſtupro interpellauit. Illa confeſſa Ioui eſt,& ex eius volũtare Nubeo in ſuam formam conuerſam obtulit, vnde ferũtur nati eſſe Centauri. [Scyllæque biformes] Bene plurali uſus eſt numero. Nam Scylla filia. Niſi ſecundum alios in auem conuerſa eſt. ſm alios in piſcem. Ergo etiam ipſa biformis fuit, ſicut hæc in Siciliæ freto, Dictũ autem eſt per poetæ ſcientiã, vel liceotiam. (Centum geminus Briareu) Centies doplex, ſm fabulas ipſe eſt Aegæon. (Ac bellua Lernæ(Hydrã dicit, quæ fuit in Lerna Argiuorũ palode, ſed latine Excetra dr̃, ꝙ uno cæſo tria capita excreſcebãt. Sed conſtat Hydram locum fuiſſe euomentem aquas vaſtatores uicinam ciuitatem, in quo vno meatu clauſo multi erũpebant. Quod Hercules videns, loca ipſa excuſſit. & ſic aquæ clauſit meatus. Nã Hydra ab aqua dicta eſt, id eſt ἀπὸ τοῦ ὕδατος. Potuiſſe aũt hoc fieri ille indicat locus, vbi dicit: Omne ꝑ ignem Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor: (Flammiſq; armata Chimęra) Ore, leo, poſtremis partib. draco, media, capra ſecundũ fabulas fuit. Re uera autem eſt mõs Lyciæ, cuius hodieque ardet cacumen, iuxta quod ſunt leones; media autẽ paſcua ſunt, ima vero montis ſerpentib. plena. Hunc Bellerophõ habitabilem fecit, unde Chimæram dr̃ occidiſſe. (Gorgones) Tres fuerũt in extrema Africa circa Athlantẽ montem q̃ omnes unum oculum habebant, quo inuicem utebantur, Sthenio, Euryale, Meduſa. Serenos tamen dicit puellas fuiſſe vnius pulchritudinis, quas cum uidiſſent adoleſcentes, ſtupore torpebat, vñ fingitur, ꝙ ſi quis eas uidiſſet, uertebator in lapidẽ, (Harpyiæq.) Aut iam occiſas intellige, aut ſecundũ Platonem & alios ſimulacra licet niuarũ, illic fuiſſe. Nã dicunt eſſe omnium rerum ideas quaſdam. i. imagines, ad quarũ ſimilitudinem

Ixionis fabula.

nem procreantur vniuerſa. Hinc eſt quod in Statio Theodomas Plutoni dicit. Omnib. huitor rerũ videris, mihi vero, & fator. Harum autem ſimulacra bene apud inferos ſunt, quæ eſſe dicuntur, & furiæ. [Tricorporis vmbræ] Erili, & Gerionis.

ASCENSIVS.

VESTIBVLVM ante ipſum, &c.] Docet quos in introitu inferni inuenerint. ſ. ante infernũ, quem locũ noſtri, limbũ uocat, ſequitur phyſicã rõnẽ, nam quæ illic eſſe cõmemorat, oĩa breuis ſunt vitę, & uicina inferis, vt pallor. i. pallidi, ſenectus. i. ſenex, decrepiti, luctus. i. mœrore conſumpti, & morbi, & metus, & fames, & mors, & labor, & ſopor profundus, & pfuſa gaudia, & bellum, & inſomnia, q̃ ægris crebra ſunt: vnde Flaccus, velut ægri ſomnia, vanæ finguntur ſpẽs. Item mõſtra, & cẽtauri, Scyllæ, &c. q̃ hic enumerat, quib. omnib. breuis eſt uita, & vicinus ad inferos deſcenſus, vt de in ueſtibulo, & forib prudenter à poeta locant, forte ẽt ob id, quod in corpore infirmo, minus ſolet eſſe vitium, vnde nota eſt nobis vox illa, virtus in infirmitate perficitur, Donatus ad hunc locum dicit ſic. [Veſtibulum ante ipſum] In hoc erant oĩa, quę cruciant viuos, aut defunctos affligunt. [Luctus] Quorũ ſordidus, & miſerabilis cultus eſt. Curæ] Quęcunq. poſſident, torquẽt, [Triſtisque ſenectus] Et quia nros cõtrabit vultus, & morti uicinos facit. [Fames] Nõ ſolũ quæ egeſtatẽ affert uictus, ſed quæ cupiditatẽ rapiendi affert. [Turpis egeſtas] Nã & macie deturpat faciẽ, & neceſſitate ſordidũ, relinquit victum, & ueſtitũ. [Mala gaudia mẽtis] Hæc ſunt q̃ in ſcelera ducunt. Adulter. n. & latro. cũ luctu de ſcelerib voluptatẽ capiunt. Mala ergo, qa apud inferos puniunt. [Diſcordia demens] In quã ea dementia incidimus. Neq; iniuria dat ſanguinem, & ſerpentes.] In medio ramos] Poſt ueſtibulũ, ponit interiorẽ partẽ, quæ non eſſet ſub tecto. Poſuit vlmũ annoſam, & quia non oẽs annoſæ ſunt in tes, & opacæ frõdib. ideirco hæc addit, Vana. ſ. vult hæc eſſe errores, qui pro neceſſarijs inaniter occurrunt. Hæc ille. Ordo eſt Luctus, & curæ vltrices, quia corrumpunt & dant malis cõſcientijs in vltionẽ poſuere cubilia ante veſtibulũ. i. paruam ſtationẽ, quæ eſt ante magnarũ ædiũ fores, & in primis faucib. Orci, & morbi pallentes. i. pallidos facientes, habitãt in primis faucib. Orci. i. inferni. (Orcus, fluuius infernalis, ab vrgendo, dictus q̃ in mortẽ urgeat, vt inquit Feſtus, quia antiqui, e, pro g. ponebãt, Quidã ſunt qui ab ὅρκος, qđ eſt iuram deducere uolũt qđ per illum. i. Stygẽ paludẽ à qua profluit, iurabant dij, peierare licebat. Proprie autem orcus, obſcuritas tartarorum ſiue inferorũ. Et Orcus apud Hom. Theſſaliæ fluuius ſcribitur qui Peneum olei inſtar ſupernatat. Vt Orcus aliquando accipit pro Pluto Orchia vero lex prima omnium de cœnis lata ad populum fuit Hæc Ambroſius Calepinus) & ſenectus triſtis. i. querula, & moroſa, quia ſpiritus triſtis vt eſt in ſeut) exſiccat oſſa, & metus. i. formido, & fames male ſuada formæ. i. ſuadens ad oẽ malũ cogeret. n. vel proprios artus abſumere, ac egeſtas turpis. i. ſordidos efficiẽs, ſunt. n. fere ſordidi, & multi ob torporem egentes, appoſitone. i. ſimulacra, & figurę terribiles uiſu. i. ad uidendũ, aut dñ vr. ſ. & letum. i. mors, & labor. ſ. durus, tum. i. inſuper, ſopor. i. profundus ſomnus, conſanguineus leti. i. mortis, quia vita nra (ſecundum Plin.) in vigilijs eſt, eſt. n. ſomnus, mortis imago, & mala. i. immodica, aut nociua, gaudia mentis, & bellum mortiferum, ſup. habitat in limine aduerſo, quia ſuperiora, ſponte moriũtur, ſed bellum vim infert & thalami. Eumenidum. i. furiarum, ferrei. i. duriſſimi ſup. ſũt, illic. (Sunt aũt tres furiæ, vt inferius dicemus, ſed quæ apud Iferos ſunt dicũtur diræ vltrices. Eumenis aũt, per antiphraſim dici putatur. i. beneuola, niſi ſit bene. i. multum furens. intelliguntur autem per Eumenidas. i. nonnullos libido, cupiditas, & ira) & Diſcordia demens. i. peruerſæ mentis, innexa virtus cruẽtis. i. habẽs in vitijs cruentis innexum, crinẽ uipereum. i. ſerpentinũ, hoc eſt pro capillis, uiperas, vlmus opaca, & ſup. ingẽs. i. valde magna, pandit in medio. ſ. dicti loci ramos, &, p. i. brachia annoſa. i. multorũ annorum, quã ſedem ferũt. i. dñt. ſomnes vulgo. i. paſſim, vana sõnia. i. inſomnia tenere. i. occupare, & inhabitare, hærent. ſ. ſomnia, ſup. omnib. folijs. ſ. ipſius vlmi, quę arbor ſterilis eſt, & ita inferis apta (quia vero in ingreſſu, dicit eſſe ſomnia, & in egreſſu, dicturus eſt. Sũt geminæ ſomni portæ, &c diligẽs poeta iunxit hæc omnia quaſi in oĩa eſſe, quæ de inferis ſit ait. & deſcenſu Aeneæ ad eos.) Præterea multa monſtra variarum ferarũ, vt centauri qui in vmbiculo tenus equi dñt, & ſuperne homines, ſunt. n. populi Theſſaliæ, qui primi in equis de lõge uiſi, ſemiequi putati ſunt, ſtabulãt. i. ſtabulum habent in forib & Scyllæ. i. monſtra marina, pubetenus ſerpentes, biformes. i. duarum formarum, & Briareus, filius illi cœli, & terræ, ſecundum Heſiodum (frater Gygæ, qui Titanes dicti ſunt, decennale bellũ cum filijs Saturni geſſerunt, & uicti in tartara detruſi dñt, habuiſſeq; quinquagena capita, & centenas manus. Briarea aũt dicit Hom. egeona, ab hominib. appellatum, cum dijs Briareus dicatur) cẽtum geminus ergo propter centum manus, ac bellua lernæ. i. hydra, ſt: i dens horrendũ. i horrendæ, & chimera, mõſtrum illud Echidnę, ex Typhaone genitũ, ſicut & hydram genitam dicit Heſiodus, armata flammis, quia mons eſt cuius cacumen ardet, & Gorgones virgines. & monſtruoſæ unum oculum habentes, & Harpiæ, uolucres illæ mõſtruoſæ, & difformes, de quibus in III. huius dictam eſt. Et forma vmbræ tricorporis. i. natæ a corpore tribus dimenſionib. dimenſurabili, ſup. ſtipulant in foribus, quia omnib monſtroſis naturaliter breuis eſt uita. Sunt enĩ qui dicunt. & forma. i. ſimulacrũ umbræ tricorporis. ſ. Geryonis regis Hiſpanię, q. vt in viij. dicetur, tria corpora habuiſſe fert. Quæri aũt poteſt de Harpyis, quas in tertio huius: Strophadas inſulas habitare dixit, quo apud inferos ſint? Sed multipliciter videri põt aut quia interea ea mortua erant, aut qa omnium rerum ſimulacra apud inferos eſſe perhibẽtur, ſicut animæ apud ſuperos vnde, Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo, aut quia plures pſuppoſuerit alias fuiſſe Harpyas, quã quas Aeneas apud Strophades viderit. Nam licet tres ſirenes, & tres Harpyiæ celebrentur, non continuo ſequitur, non plures fuiſſe. Nec vero ſimile eſt totam ſpẽm, atq; naturam aut ab illis inceptã, aut cum illis defeciſſe, quocirca aut nullæ fuerũt, aut & aliæ eſſe poterunt, quarũ apud inferos ſint ſimulacra. Adde q̃ in Seruium dicit Beroaldus, contra expoſitionẽ illius, Triſtisq. ſenectus. Ea aũt ſunt hæc. Ego potius exponerem triſtis. i. querula, & moroſa. nanq. poeta voluit epitheto demonſtrare, qualis ſit conditio ſenectutis. ſunt aũt ſenes, vt ſcribit Cicero in Catone, & teſtatur Seneca, moroſi, & anxij, & querdi, atque difficiles, quod etiã elegantiſſime expreſſit Horatius in arte poetica, ſeniles mores deſcribẽs. Difficilis querulus laudator temporis acti. Se puero, cenſor, caſtigatorq; minorum. Virg. [vt arbitror] imitatus eſt. Sil. illo verſu:

Curæ, inſidiæq; atque hinc queribunda ſenectus.

Nam à Silio, ſenectus dicitur queribunda, quaſi plena querimoniarũ, quo à Virgilio, triſtis nuncupatur, & ab Horatio in Carminibus, Moroſa ob varios. ſ. ac difficiles mores, quib. ſuj obnoxij querulj, ſenes. In eodem vj. volum. vbi dicitur, Simul accipit alueo Ingentẽ Aeneam exponit Seruius, Alueo. ſ. fluminis, mihi vr exponendum eſſe, alueo. ſ. nauis, vt intelligamus Aeneam, intra cymbam receptum fuiſſe à Charonte, nanque alueus elegantiſſime dicitur nauis, ſiue ipſius nauigij receptaculum. Propertius euidentiſſime id oſtendit, ſic ſcribens in tertio Aut quidnam fracta gaudes Neptune carina Portabat ſanctos alueus ille viros. Liu lib. 21. Alueos, informes raptum faciebant. i. nauiculas. Et idem lib. 10. Pars, inquit, fluuiatiles naues, ad ſuperanda vada ſtagnorum apte planis aluei fabricatas cõplent. pterea alueus, quemadmodum de fluminib. dicitur, ita etiam de reb. alijs. Col in. 9. Oua in alueolũ lignum cõferat. Plin. in 9. Alueos ex cornu ſpectatos eſſe refert. i. apiũ aluearia, & Varro inquit Vbi apes ſint, aluei fiunt ex viminibus Palladius in nouẽbre ſordidus, liberandi ſunt aluei. Præterea error manifeſtarius eſt apud Seru. in hiſtoria, qui quanto leuior eſt, tanto minore uenia dignus. ſcribit. n. Parthenopeũ filium fuiſſe Menalippæ, cum filius fuerit Atalantæ puellæ in curſu pnicſſimæ, vt Statius, atque Diod. meminerũt, quod & oẽs hiſtorici teſtantur. In illo quoq. verſu Maroniano Explebo numerũ, reddarq. tenebris, admiror Seruium, cũ more diligẽtis cõmentatoris, uarias interpretationes attulerit, omiſiſſe id, qđ à Macrobio latum eſt. qđ eruditionẽ maximam præ ſe fert, & Virgilianæ ſniæ optimẽ quadrat. Scribit. n Macrobius in ſomnium Scipionis, aĩas ſociari corporib. quibuſdam numeris, qui numeri dum ſuperſunt, perſeuerant corpus aĩari: cũ vero deficiant, mox arcana illa uis ſoluit, qua ſocietas ipſa cõſtabãt, anima ipſa nõ deficit, quippe quæ immortalis, atq. ppetua eſt, ſed expletis numeris, corpus fatiſcit. hinc illud eſt doctiſſimi uatis, Explebo numerũ, reddarq; tenebris, hęc Macrobij interpretatio, tam ſubtilis, tam elegans, tam erudita, prætermitti nõ debuit à curioſo commentatore, qui ex fontibus

philoſo-

philoſophorũ, unde auferat. Macrobius, haurire potuiſſe, pręſertim cum multa undique exquiſiuerit: ſed [ut mihi uidetur] nihil eſt, cum prædicta Macrobij expoſitione comparandum.

VAR. LECT. PRIMISQVE in faucib. Orci] In libr. pleriſq. ſane quetere. non inuenuſte legitur, Primis in faucib. abſque copulatiua particula, ſed ea inſerta uerſum reddit canorum magis] [Male ſuada fames, & turpis egeſtas] In Rom. lib. lib. Mediceo, ac pleriſque alijs antiquis, Ac turpis, habetur.

COEL. RHOD. CETERVM liber parte hac cum ueterib. theologiæ ſtudioſis confabulari, qui & ipſi ſuper ijs aliqua ſibi prodenda cẽ fuere. Adeunda uero præcipue Platonis arcana, in quibus ſtupẽda ſæpe deprehendas. Aium intẽperatum, dum etiamnũ agit in corpore, talem eſſe veteres ſanciunt, vt conſopitã in eo rationem intelligant, vel affectui prorſum manciparum, vnde indiſſolubilis ad corporea urgens concipiatur habitus, qui in naturam euadat quodammodo. Proinde hũc graphice appingẽs Orpheus ita canit:

Ἄρρηκτοι τ' αἰὲν δ᾽ ἀσ πύλας, δῆμος ὀνείρων.

Frangi nequeunt Plutonis portæ, intus agit populus ſomniorũ, De animo ita affecto grauiſſima eſt ex ſeptimo de rep. Platonis ſententia, Dormire illum in hac uita, & quidem profundius ac priuſquam omnino expergeſiat, demigrare. Poſt obitũ uero etiamnũ altiſſimo premi ſopore: Quin & in ſomniorum abſurdiſſima e aterreri ſpecie, quam rem ſub tartari nomine intelligi uoluit. Philoſophi vero ſententiam, aptiſſime Platonicus poeta inuolucro quamuis obſcuriore, Aen. 6. expreſſit, cũ inferorũ veſtibulũ, ac ingreſſum primũ deſcribẽs, ita canit:

In medio ramos, annoſaq; brachia pandit
Vlmus opaca ingens, quam ſedem omnia vulgo
Vana tenere ferunt, folijsq; ſub omnibus hærent.

Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Aeneas, ſtrictamq. aciem uenientibus offert:
Et ni docta comes tenues ſine corpore uitas
Admoneat, uolitare caua ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diuerberet umbras.
Hinc uia, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas
Turbidus hic cœno, uaſtaq. uoragine gurges
Aeſtuat, atque omnem Cocito eructat arenam,
Portitor has horrendus aquas, & flumina ſeruat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canicies inculta iacet, ſtant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, uelisque miniſtrat,
Et ferruginea ſubuectat corpora cymba:
Iam ſenior, ſed cruda deo, uiridisq; ſenectus,
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres, atque uiri, defunctaque corpora uita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq. puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum,
Quam multa in ſiluis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aues, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis,
Stabant orantes primi tranſmittere curſum:
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
Nauita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longe ſummotos arcet arena,

SERV. bras. Ffert] Nõ ad feriendũ, ſed ad repellẽdas vim. Vnde & offert dixit, ſacerdos autem ferire prohibet, [Tartarei quæ fert Acherontis ad undas] ſequit illud Pythagoricum dicens, tenuiſſe eos uiã poſt errorẽ ſiluarum, quæ uel ad uitia, uel ad uirtutes, ut diximus, ducit. Tartarei Acher. Acherõta vult quaſi de imo naſci Tartaro. huius æſtuaria. Stygẽ creare. De Styge aũt naſci Cocyton, & hæc eſt Etymologia. Nã Phyſiologia hoc hẽt. Quia, qui caret gaudio, ſine dubio triſtis eſt. Triſtitia aũt vicina luctui ex qui pereat ea morte. Vñ hæc eſſe apud inferos dicit. [Cocyto eructat arenam] In Cocytum ſ. per Stygem [Has horrẽdus aquas] Propter tria flumina. (Portitor) pprie qui portat, abuſiue ẽt qui portat portitor dr̃, ſicut uector. (Terribili ſqualore). i. terribilis ſqualoris. (Charon) Per Antiphraſim, quaſi Acheron. Canicies inculta iacet (Veteres, enim non ſolum comam ornabant ſed etiã barbam, vt nonnullas videmus ſtatuas. Ideo dixit inculta mento canicies. (Stãt) Horrerẽt. Et eſt Polyſemus ſermo. hoc eſt multiplicatio ſermonum, ut diximus. [Subigit] Subagit, ſurſum agit, regit. Et eſt Polyſemus ſermo. Nam acuit ſignificat. ut Subiungiuntq. in cote ſecures. Et Cõpellit, ut, Subigitq. fateri, [Veliſque miniſtrat] Aut pro vela, & eſt ſeptimus, Aut uelis obſequitur, & ẽ datiuus [Ferruginea] Nigra triſti. Nam lugubrem oſtendit dicens.

Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit.

[Corpora cymba] Omne quod poteſt uideri, corpus dicitur, vnde paulo poſt diſcretionem fecit dicens,

Corpora uiua nefas Stygia uectare carina.

[Iam ſenior] aut pro poſitiuo poſuit, aut, ut diximus, ſenior, eſt virens ſenex, ut iunior, intra iuuenem eſt, quam rem à Varrone tractatam confirmat ẽt Plinio. [Cruda deo, uiridiſq. ſenectus] τὸ αὐτὸν quia in deo. [Autumni frigore primo] Extremitatem vult oſtendere, quod ait Iuu. Iam læuſero cedente pruinis Autũno, Nam eius prima pars feruet ut, Totoq. Autumni incendit æſtu. Sana ſciendum ſecundum Plin. folia Autũnali tempore iõ cadere, quia oĩs tunc in arborib. humor æſtatis calore inuenitur exhauſtus, Ergo. [Cadunt] Non quia nunc ſiccari incipiunt, ſed quia tunc eis iam deeſt humor [Glomerantur aues] Bene teb. uoluntatib. animas comparauit, quæ & ipſæ volant [Immittit apricis] Quaſi ἀφρίκας. i. ſine frigore, vt diximus ſupra. Vnde nonnulli, & Africam dictam uolunt. [Primi tranſmittere] Figura Græca eſt, ut primi traſirẽt. [Triſtis] Aſper, & miſerabilis.

CORRIPIT hic ſubita, &c.] Docet quõ peruenerint ad Charõtẽ portitorẽ qui fingitur animas è corpore migrãtes, cymba quadã traducere ad inferos, & illinc poſt certũ tp̃s, iterũ in noua corpora reducere, quæ res lõge à fide nr̃a abhorret, ſed arcanę apud Ethnicos, philoſophię initijs, & pcipue Pythagoricę. quia Pythagoras corpora penè inſigita cõſiderãs, nec noſcens animas poſſe de nouo à deo creari, putãsq; eas certo numero conſtare, & æternas eſſe, aſſeruit, eas de corpore in corpus trãſmigrare, nec tñ auſerret pro benefactis præmium, & ita bene faciẽdi uoluntatẽ (Quis.n. virtutem amplectitur ipſam Præmia ſi tollas, vt inquit Iuu. auferret dixit, animas bñmeritas, mercedem ſuã recipere in Elyſijs campis, illicq. frui beata uita. pro magnitudine meritorũ. diu, aut parũ, & peracto tp̃e, per fluuiũ obliuionis trahi ĩ deſideriũ huius vitę, & illinc huc reducit. Dicit ergo vẽtũ eſſe ad eum locum. ubi innumeræ expectabant aĩę tranſmitti orãtes. De qua re dicit Do. ſic. (Turbidus hic cœno) pro qualitate inferni, fuit natura aquæ turbida cœnoſa, odoris peſſimi, utpote, quæ ructaretur a cœno. [Portor] Is propriè eſt, qui portũ obſeruat, ut nullus eius iniuſſu, in alienas regiones tranſeat. His igitur aquis, tã male olentibus, tam horridis aſpectu, erat par cuſtos, nec diſſimilis loco, & regioni (Stant lumina flãma) inflexibilis oculi quaſi flãma emittebant (Sordidus) Sordidus da, dum erat uelamẽ, neq. tñ ut totũ tegeret corpus & nõ fibula, ſed nodo nectebat (Ipſe ratem) Non agendi poteſtatẽ, ſed pœna habebat, quia multa ſimul officia implebat, nã dabat uela, vectabat, corpora ſubigebat. i. nõ ſine labore agebat (Viridis) Non pp colorem, ſed quæ adhuc non parum de priſtinis tp̃ib. retineret. (Cruda, & uiridis) quia nõdũ tẽdebat ad maturitatẽ. Iuuen. (Qui adhuc ſuis cõmodis inſeruire patriæ potuiſſẽt. (Pueri & uirgines) Quos in ſpecie poſteritatis ſeruadæ. cõuenerat in lõgũ ſeniũ perduci. Diſtinguit ſexus, & ætates, vt oſtendit mortẽ omnib. eſſe cõem, nec moriẽdi eſſe ordinẽ, (Quã multa) Ex hac cõparatione, quanta fuerit turba, oſtẽdit. (Triſtis) Durus nunq̃ affabilis. (Nunc hos) Nã oẽs ſimul nõ poterat. Hæc ille. Ordo aũt ẽ. Aeneas trepidus. i. feſtinus ſubita formidine, corripit hic i. hoc loco, ubi nube ſunt monſtra. ferũ. i. enſem ferreũ, & offert. i, obijcit, uenientib. i. ad ſe properantib. aciẽ. i. acumẽ ferri, ſtrictã. i. euaginatã, & ni. i. niſi, comes. ſ. Sibylla, docta. i. perita rerũ infernarũ, admoneat te nueis vitas. i. aĩas ſine corpore, uñ prius inania regna, dixit, volitare ſub imagine caua, i. non habente corpora, ſed ſimulacra dunta.

taxat, atq; vmbras, formæ ſ. habentis corpora, ipſe irruat. ſ. in ea monſtra, & diuerberat ferro. i. enſe, fruſtra vmbras, quia nõ poſſunt contingi, cum nihil habeant ſolidi, hinc ſup. eſt, eminet, aut apparet, via quæ fert. i. inducit ad vndas Acherontis, illius fluuij infernalis, ſine lætitia dicti, tartarei. i. ad profunditatẽ infernalẽ tendentis, gurges. i. ꝓfundus uortex aquarum oĩa ingurgitans, exiſtens turbidus, cœno. i. luto turpi, & voragine. i. gurgitatione, vaſta i. valde ampla, æſtuat. i. æſtũ, & feruorẽ ſuũ exercet hoc eſt ebullit, hic. i. hoc loco ad quẽ accedunt, atq. eructat oẽm arenam Cocyto. i. in Cocytou ꝑ Stygem, Charõ portitor. i. tranſuector, & magiſter portus horrẽdus, terribili. ſ. qualore. i. ſitu, & immunditia, ſeruat has aquas, & ſub hæc flumina, cui. ſ. Charonti, plurima caniei es. i. incana barba iacet inculta, mẽto. i. ꝑ mentũ, & cui lumina · i oculi ſtant. i. horrent, & arrecti ſunt flamma. i. igni emicãn, & cui amictus ſordidus, more nautarum dependet ex humeris, nodo. i. per nodum, quo connexus eſt. Ipſe. i. vt vulgo dicũt, in propria perſona ſubigit. i. gubernat, cõto. i. ꝑtica: aut ſude, ratẽ. ſ. ſcaphã, qua aĩas traducit, & ſubuectat corpora. i. ſimulacra corporum, aut corpora viuorũ, qñ adueniunt cymba. i. nauicula, ferruginea. i. ferruginei, hoc eſt fuſci, ſeu ſubnigri coloris, exiſtens iã ſenior. i. pluſquã illi officio cõueniat ſenex, ſed ſenectus, eſt cruda, & viridis. i. ꝑpetua, & indeſangabilis, iõ. i. ꝗa deus eſt. Oĩs turba effuſa. ſ. ẽ corporib. ruebat, huc. i. adhũc, ad ripas. ſ. mr̃es, atq. viri. i. fæmellę, & maſculli, ſed fœmellas, ꝗa imbecilliores ꝑpoſuit vt viciniores Orco, & corpora magnanimũ, ꝑ magnaniorum herorũ, defuncta uitæ. i. ꝙ iam expleuerãt officiũ vitę, hoc eſt ſimulacra eorũ, & pueri, & puellæ innuptę, & iuuenes, impoſiti rogis, ante ora parentũ. Per qđ admouet iuuenes, ne nimiũ confidant annis, quia plures liberi à parentib. ſepeliũtur, quàm eos ſepeliant Quam. i. quantum, multa folia cadũt, lapſa. i. labentia ſiluis, primo frigore. per frigus primũ autumni, aut, quam multæ aues glomerantur. i. in modum glomeris aduoluuntur, ad terram ab alto gurgite. i. fluxu maris. vbi idest qñ, annus. i. tp̃s anni, frigidus. i. frigidum fugat, ſup. aues, trans pontum, ad quærendũ. ſ. aerem tepidũ, aut temperatiorẽ, & immittit terris apricis. i. ſoli expoſitis ubi plus caloris, quam ubi frequentes ſiluæ, ſup tam multi, ſtabant orãtes, trãſmittere. i. vt poſſint tranſmittere primi, earũ, & tendebãt. i. extendebãt, ſupplicantiũ more, manus. ſ. ſuas, amore ripę vlterioris, quia uolebant tranſmitti ad locũ ipſis debitũ, ſed nauita. i. portitor Charon, triſtis. i. immitis accipit nũc hos, nũc illos, certo tamen iudicio, aſt. i. ſed, arcet alios. i. longe tenet alios ſub motos ſcilicet à cymba, longe, ſupp. in arena ideſt littore arenoſo, videlicet eos, qui minus vitę non expleuerãt, aut ſepulturæ honore) ſecundum Ethnicos) caruerãt.

COCYTO eructat arenam) In aliquot antiquis libris, Cocyti, legitur. [Terribili ſqualore Charon] In nonnullis omnino veterib. exemplarib. Terribilis, habetur, nominandi caſu, ſed ablatiuo magis receptum. [Stant lumina flamma.] In Romano libro, & aliquot alijs antiquis. Flammæ, legitur.] Sordidus ex humeris nodo dependet amictus] Sunt qui, Nudo legere cõtendant. [Longe ſommotos arcet arena.] In antiquis aliquot libris, Semoto legitur,

Aeneas (miratus enim, motuſque tumultu)
AEN. Dic, ait, ò virgo, quid ~vult concurſus ad oẽm?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæc liquunt, illæ remis ~vada liuida verrunt?
POE. Olli ſic breuiter fata eſt longæua ſacerdos.
SIB. Anchiſa generate, deum certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta uides, ſtygiamque paludem:
Dij cuius iurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis inops, inhumataq. turba eſt:
Portitor ille Charon, hi quos vehit vnda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quietunt.
Centum errant annos, uolitantib. hæc littora circum.
Tum demum amiſſi, ſtagna exoptata reuiſunt.
POE. Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemq. animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem,
Quos ſimul à Troia ventoſa per æquora vectos
Obruit auſter, aqua inuoluens nauemque viroſque
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat,
Qui Lybico inopes curſu, dum ſidera ſeruat,
Exciderat puppi medijs effuſus in vndis.

SERV.

AEneas] Ordo eſt Aeneas ait, dic ò virgo, cetera ꝑ parenthesim. s. per ſuppoſitionem dicta ſunt [Quo diſcrimine] Qua differentia. [Ripas Hæ linquũt.] Repulſæ. ſ. nõ tranſeũtes. (Vada liuida) Nigra. Et liuidum, inuidum, non niſi apud Neotericos inuenimus Lucan. Liuor edax tibi cuncta negat, genteſque ſubactas. (Longæua ſacerdos) Sibyllam Apollo pio amore dilexit, & ei obtulit poſcendi quod vellet arbitriũ. Illa hauſit arenam manibus, & tam lõgam uita propoſcit. Cui Apollo rñdit id poſſe fieri, ſi Erythræam (in qua habitabat) inſulam relinqueret, & eſſe nũquam videret. Profecta igitur Cumas tenuit, & illic defecta corporis viribus uitam in ſola voce retinuit. Quod cũ ciues eius cognouiſſent ſiue inuidia ſiue miſeratione cõmoti, ei epiſtolã miſerunt creta antiquo more ſignatã, qua viſa, quia erat de eius inſula ĩ mortem ſoluta eſt. Vnde nõnulli hanc eſſe dicunt, ꝗ Romana fata conſcripſit, qđ incẽſo Apollinis tẽplo, inde Romam allati ſunt libri, vnde hæc fuerat.] Deũ certiſſima proles.] Ex eo quod ſubire inferos potuit. Ideo aũt certiſſima, quia multi ad gloriã gñis ſimulãt ſe numinũ filios, vt Romulus ex Marte, Alexander ex Ioue Hammone. Hoc ergo excludit. Sic alibi de Hercule. Salus vera Iouis proles. [Et fallere numẽ] Vt ſup. diximus, ſiue ꝑp uictoriæ fauorẽ Stygis filiæ. Nã dr̃ ſtatuiſſe Iuppiter, vt ſi quis fefelliſſet eius numen, vno anno, & nouem dieb. ab Ambroſia, & nectarę prohiberẽ. Rõ aũt eſt quã ſupra diximus. Ideo per Stygem dij iurãt, quia triſtitia cõtraria eſt æternitati, [Inops inhumataq. turba eſt: Duo dicit. i. nec legitimã ſepulturã habet, neq. imaginariam. Inops. n. dicit ſine pulueris iactu (nã ops terra eſt) i. ſine terra, inhumatam, ſine humatione. Vult aũt oſtẽdere tm̃ valere inanẽ, quantũ plenã ſepulturã, Nam & Deiphobi umbra trãſuecta eſt, cui Aeneas cenotaphiũ fecit · vt. Hũc egomet tumulũ Rhetoo in littore inanẽ Conſtitui. Bene aũt ſepultos. i. fletos. Nã ſine fletu ſepultura nõ eſt. Vnde legimus, inhumata, infleta ꝗ

turba. Et facit ſupradicta flumina tranſire, quibus luctus nomẽ impoſuit. [Centum errant annos) Iõ dicit, quia hi ſunt legitimi uitæ humanæ, quibus completis põt anima tranſire ripas. i. ad locum purgationis venire, vt redeat rurſus ad corpora, Sanè ſciendũ quia cum terrã dicimus, hæc ops facit, ſi Nympham dicamus, hæc Opis, ſi diuitias, hæ opes numero tantum plurali (Rauca fluenta) Aut rheumata dicit, aut bene pluraliter. quia de tribus loquitur, (Sedibus oſſa quietunt.) i prius, ꝗ corpus in naturã ſua redeat. i. in terram. [Stagna exoptata reuiſunt) Lethæi, ſ. fluminis. (Veſtigia p̃ſſit.) ſ. cogitatione tardatus. [Putans] reputãs, cũ animus pertractans. [Sortemque animo miſeratus iniquã [Iniqua. n. ſors eſt puniri ꝑp alterius negligentiam. Nec. n. quis culpa ſua caret ſepulcro. Bene autẽ animo, quaſi re præſaga, ut alibi Præſaga mali mens. Ipſe enim Aeneas in ſepultus iacebit: vt Mediaq. inhumatus arena. [Mortis honore] Sepultura, vt, Quiſquis honos tumuli. [Ductorem claſſis] Apertum exemplum claſſem dici etiam unam nauem. Nam legimus, Vnam quæ Lycios fidumq. uehebat Orontẽ. [Auſter] Hic diſtinguendum. [Seſe agebat (Seſe agere, eſt ſine negocio incedere.) Qui Lybyco nuper curſu) Bene Lybico. Nauigatio. n. non à diuerticulo, ſed ab intentione accipit nomen] Effuſus in undis Archaiſmos eſt, quanquam Donatus eſſe ordinẽ velit, dum ſeruat ſidera in vndis medijs.

AENEAS miratus, &c. Tangit ſubinde Poeta Philoſophorũ de inferis opiniones, quia. o ꝑium eſt defunctorum cadauera ſepelire ne inſepulta relinquerent, dicit vmbras eorũ, qui ius ſepulturæ non obtinuerunt centũ annos errare, id. n. eſt, quaſi plenum uitæ tp̃s, nam ſi uiginti anni ultra centũ dentẽ, decem primi uitæ anni, ſunt quaſi inutiles, ꝑp infantia, & decem vltimi, ꝑp delirationem decrepitæ ætatis, ꝙ ad infantiam redit. Cetera cum ordine patebũt. Sed Donati verba sũt. (Breuiter.) Ne qua fieret rebus neceſſarijs mora. (Certiſſima proles,)

Natus

Natus ex homine, non immerito paues, ſed nihil dẽs metuere, quia à dijs principium ducis. (Cocyti ſtagna) Nõ auget moram, quia reſpõdet ad id, quod nõ interrogat, ſed minuit. Nã curat, ne poſtea interroget. Stagnũ igit, inquit, Cocyti, habet nomẽ. Palus uero quæ ex ſuperfuſione aquæ efficitur, Styx appellatur. Nec indiget probatione, ꝙ inſepulti nõ trãſportentẽ quoniam cernit ibi quos ſepelire non potuit. (Quos ſimul à Troia) Reuocat in memoria legenti, qui iſti eſſent, & ubi, & quando, & qua vi periſſent, & ſimul nequis daret vitio Aneeę, ꝙ ſuos nõ ſepeliret, quoniam ſepelire non potuit. (In vndis) Non effuſus in undis, ne ſit uitiũ in caſu, ſed effuſus cũ in vndis eſſet. Hæc ille. Ordo aũt eſt. Aeneas (enim pro quia miratus, ſup. erat, & motus tumultu. i. multitudine animarũ, tumultuoſe ad ſcapham properantium) ait, ò virgo, dic, quod cõcurſus. ſ. animarum ad amnem vult. i. pretẽdit? ve, pro vel: quid animę petunt? vel, quo diſcrimine. i. qua differẽtia, & diſcretione hæ. i. quædam ex illis linquunt ripas, quia uidens ſe non poſſe tranſmitti, illæ. i. aliæ. verrũt remis. ſ. in ſcapha Charõtis, dũ Charon gubernaculum tenet quæ tranſmitti volunt remigiũ ſupplent, vada liuida. i. ſubnigra, cuius coloris eſt plũbum. Is enim liuor dicitur, unde Am...ſius poeta.

Tum ſuccos herbaſque dotis quis liuor abiret,
Quam ſ... impreſſum ... dente Venus.

Sacerdos longæua. ſ. Sibylla, cuius rõnem aſſignat Seru, faciat emollr. i. illi breuiter ſic. O generate Anchiſa. ſ. patre, certiſſima proles deum i. deorũ. ſ. per Venerem matrem, aut quia Anchiſes quoq. p apotheoſim deus factus ſit, tu uides alta. i. profunda: ſtagna Cocyti, i. illius fluuijs infernalis, & paludẽ Stygiam. i. triſtitiæ infernalis, cuius numen, dij timeat iurare, & fallere nõ timent iurare, ſed iurare. & fallere, hoc eſt peierare, qa obligant ſe iurãdo p Stygẽ ad triſtitiam, quæ dijs cõtraria eſt hæc turba quã cernis, ẽ omnis. i. tota, uel hæc omnis. i. tota turba, quã cernis, eſt inops. i. ſine terra: quæ, pro id eſt, inhumata, hoc eſt inſepulta, aut potius inops. i. ſine ope & auxilio, hoc eſt paupercula: nec (vt Iuu. dicit) hẽt, quẽ porrigat oro Trientẽ, veteres. n. ſuperſtitioſi, dabant defunctis in ore Trientem, ut à Charonte, eo naulo traducãtur, quorum uero corpora interierant in aquis, quia ſepultura, & naulo caruerunt, putabantur centum errare annos, unde dicit, ille. ſ. horridus, & incultus, ẽ Charõ portitor. i. portus obſeruator, & trãſuector, his quos vnda vehit: ſepulti, ſup. ſunt, nec datur. i. pmittitur Charõti, licet velit tranſportare. ſ. alios: ripas horrendas: nec fluenta. i. flumina, rauca. i. reumata, aut rauce ſonantia. i. trãſportare (dicit) prius quã oſſa quierũt: ſedib. ſ. ſuis, hoc eſt buſtis, aut ſepulcris Ipſi ſup. inſepulti, errãt cẽtũ annos. ſ. cõtinuos, qđ dixi ſpatiũ legitimum vitæ, & uolitant. i. pręcipitanter uoluuntur, circum hęc littora, Tum. i. deinde, amiſſi. ſ. in ſcapham, demũ. i. tãdẽ. ſ. poſt longam expectationẽ, reuiſunt ſtagna exoptata. ſ. Lethes p quam obliuionẽ malorũ imbibunt. Satus. ſ. progenitus. Anchiſa. ſ. Aeneas, conſtitit. ſ. cogitabondus, & preſſit ueſtigia, putans. i. reputãs animo multa, & miſeratus animo: ſortem iniquã. ſ. eorũ, qui pp carẽtiam ſepulcri illic vagabontur: cũ multi, ſua culpa nõ carẽt ſepoltura, nec ſuis meritis obtinere poſſent, & eſt præſagium futuræ mortis, quia etiã Aeneas in Numico ſubmergẽdos, ſepultura cariturus eſt, iuxta imprecationẽ Didonis in 4 huius. Sed cadat ante diẽ, mediaq inhumatus arena, &c. Miſeratus ergo ſortẽ iniquã, cernit ibi Leucaſpim, & Orõtẽ ductore claſſis Lyciæ (de qua in priuato: Vnam quæ Lycios, fidũque vehebat Orontem: De Leucaſpi aũt, Excutitur pronuſque magiſter Voluitur in caput) mœſtos, & carentes honore mortis. i. qui impedit mortuis. ſ. ſepulturæ, quos uectos à Troia, ſimul, i. cum Aenea, per æquora uentoſa: Auſter. i. uẽtus ſpecies pro genere, obruit aqua. & ita non erant ſepulti, nec licet cœnotaphiũ fecerit, pro ſit. unde dixit, nec iã exaudire uocatos, inuoluens. ſ. Auſter, per aquã, & nauem, & uiros Ecce, q. d. præter opin. Palinurus, gubernator. ſ. olim, dom uita manebat, agebat. i. impellebat ſeſe ad Aeneam, qui exciderat nuper è mente: puppi. i. è puppi, curſu. i. in tranſcurſu: Libyco, id eo quia ex Lybia per Siciliam, tamen exciderat. dum ſeruat, id eſt ſeruare ſidera, quia dictũ eſt, O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno... ſub aſtra tenebat. effuſus. ſ. in maſc. exiſtens, ſup in medijs undis. i. dũ eſſet in medio undarum: tantum ab uno littore, quantum ab altero ita uſus eſt ablatiuo, quia ſi è naui effuſum in aquas, conſtructe dixerit, in undas.

Remis vada liuida uerrunt) In Rom. lib Vada liquida, legitur. Præterea. Vertunt aliquot habent exemplaria. Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta (In antiquis omnibus exẽplaribus quotquot habui pro, Nec rauca legere eſt, Et rauca. (Quam ſedibus oſſa quierunt) In mediceo, & aliquot alijs, Quierint legitur.

Denarii uero numeri] ſeu decuſſim, ex Vitruui imitatione malus dicere) Excellentiam multa equidẽ declarant. Illud utique mirum, quod eſt ab Ariſtotele proditũ, cum alibi, tum Auſcultationis phyſicæ tertio, Omnes homines tã Barbaros quã Græcos priſcam ſeruaſſe conſuetudinẽ perpetuo ad decem vſque numerãdi. Neq. n. cẽſeri fortuitum debet, uerũ ex naturæ fontib. ppagarũ, quod ſemp, fiat, atq. itẽ ubiq: Id uero numeri huius abſolutam indicat qualitatem. Continet quippe hic numerandi genera uniuerſa, uti par impar, quadratum, quadrantale, ſiue cubum, longũ, planum, primum compoſitũ. Denarius porro fons eſt ac principium: quippe qui ex vno duobus trib, & quatuor conſtet, quo argumento, ut ſcribit Chalcidius decumanũ numerũ Pythagorici quadraturam uocabat primum. In ſenarij aũt ratione, apud eundem ſecunda explicatur quadratura, quem etiã tertia. Nec illud reijciendum, dediſſe nobis in manum digitis eum numerum ipſam rerum naturam, Vna tamen gens Thracum narratur ad quattuor modo numerãdi ſeriem terminare. Quoniam amplius ritu puerorum nequeat meminiſſe, nec ferè uiſum habeat rerum multarum. Denarium porrò decada Græci uocant, quaſi dechada, ꝙ omnem in ſe numerum recipiat. At. n. Pithagorei decada & mundum uocabant, quod ex numero ſit compactus, cõſtat. n. ſphęra, q̃ dr̃ aplanas, & planetis ſeptem, elementari natura, poſtremo Antichthone, quo nõ uole (quod mirum eſt) intelligebant illi lunarem ſphæram, quia ut terram lunam vmbra hebetat, ita ſole luna nobis adimit pleruñq. Adijce illud itẽ, ex numeri huius religione, quadã & obſeruãtia, moris fuiſſe ueteribus, ut iuſtiſſimi quiq. fidei cõparãdæ gratia dextras iungerẽt, quia ſic denariũ, pmitterent numerum. Nec illud negligẽdũ, Platonẽ ad delendã culpã numero oti denario, centenario, millenario: cuilibet ſi quidẽ uoluptatis gradui ſuppliciorũ decẽ cõtribuit. Ita. n. ob læſæ maieſtatis diuinæ rependi omnino par fuit Adde quod ſicut beatitudine gaudia iuſtitię humanę dolores exſuperãt: ſic miſeriæ cruciatus iniuſtitiæ uoluptates. Denarij porro rõnẽ cõtinere, & cẽtenarius vr̃, ſed & millenarius. Na & hi uniuerſi eſſentur, qñ ex denario uniuerſo cõſurgunt. Proinde numeri, quos uniuerſos dicimus, purgationi, & emaculandi dicantur animis, ut labes ex peccato iniuſta, concretaque prorſum eluenda ſignificetur, ut candidiſſima æternitatis luce, perfrui ualeamus, quæ deputatũ mõ exterſumque nitidus admittat æthereum ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem. Propterea reconditionis ſcientię poeta nobilis Platonicorum myſteriis ampliter imbutus, ita pronunciat.

Centum errant annos, uolitantq; hæc littora circum.

Et alibi ad eundem ſenſum.

Mille rotam voluere per annos.

SERV. MVlta mœſtum cognouit in ombra) Prudentiores dicunt animas recedentes à corporibus ſordidiores eſſe donec purgentur, quę purgatę incipiunt eſſe clariores. vnde ait paulo poſt, Donec lõga dies perfecto tpis orbe. Concretam exemit labẽ, purumq. reliquit Aethereũ ſenſum, atq. aurai ſimplicis ignẽ non utentis, ut eſt Solis. Inde eſt quod alię animę Lunarem circulum alię ſolſtitialẽ retinere dicontur pro modo purgationis. Bene ergo Palinurum obſcura umbra circũdatũ dicit, & uix agnitum qui nec ad loca quidem peruenerat purgationis, ſicut & alibi de Didone dicturus eſt. Agnoritque per umbram obſcuram.) Quis te Palinure deorum?) Quis Deus, debuit dicere,

Hunc vbi uix multa mœſtum cognouit in umbra,
Sic prior alloquitur. AEN. Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit.
Dic age. nanque mihi fallax haud ante repertus
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te põto incolumem, fineſq. canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem. PAL. Neque te Phœbi cortina fefellit.
Dux Anchiſiade, nec me deus æquore merſit.

Namque gubernaculum multa ui forte reuulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera iuro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quam tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis nauis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immēſa per æquora noctes
Vexit me uiolentus aqua. uix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſummi ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ: iam tuta tenebam,
Ni gens crudelis madida cum ueſte grauatum,
Prenſanteq; uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro inuaſiſſet, prædamque ignara putaſſet,
Nunc me fluctus habet, uerſantq; in littore uenti.
Quod te per cœli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Inijce, (nanque potes) portuſque require Velinos
Aut tu, ſi qua uia eſt, ſi quam tibi diua creatrix
Oſtendit (neque enim credo ſine numine diuum
Flumina tanta paras, ſtygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam,

ctre, ſed græce dicit τὸν θιὸν [Eripuit nobis] Bene nobis. Gubernator enim communi perit periculo. [ſub æquore merſit] Tmeſis eſt, Medio æquore ſubmerſit. [Dic age] Hortatiua aduerbium eſt, unde eſt age fac, & age facite. [Venturum Auſonios] κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus [Cortina] Cortina dicta eſt, aut quod cor teneat, aut quod tripos ſeptus erat corio ſerpentis, ut ſupra dicitur, aut certe ſecundū græcā Etymologiā ἀπὸ τὴν καρτερεῖν. i. quod extendat puellā ut, Maiorq; uideri. [Nec me.] Hic diſtinguendum, ut ſit cōtrarium uā eum ſomnius deiecit. Quanquam alij fruſtra dicāt, quod credebat Phorbantem: cum extinctis diuinandi ſit conceſſa licentia, & nunc iam ſciat ſomniū fuiſſe. [Nāque gubernaculū] Vt ſit ueri ſimile, quod poſt triduū tetigit littus Italiæ [Præcipitans] Dū præcipitaret. [Maria aſpera iuro] Aut execratio eſt, ut, Iliaci cineres, Aut certe iurat quaſi nauita, per marte [Spoliata armis] Propter amiſſionē gubernaculi. Excuſſa magiſtro] Noue dixit, de qua fuerat magiſter excuſſus [Surgētibus undis] Nō q a tēpeſtas fuerint ſaeuiente Neptuno, ſed tumens fuiſſe ſignificat. Nec de Aeneæ peritia deſperauit, ſed pp perditum gubernaculum [Hybernas] Aſperas, & retulit ad effectum natantis [Adnabam] Et hic diſtingui poteſt, & adnabam terræ [Gens crudelis] Lucanorū. Et dicit eū a Veliēſibus interemptū, ut portuſq; require Velinos. Sane ſciēdum Veliā tempore quo Aeneas ad Italiā uenit nondū fuiſſe. Ergo anticipatio eſt, q̄ vt ſupra diximus, ſi ex poetæ pſona fiat, tolerabilis eſt, ſi aut p aliū uitioſiſſima eſt, ut nūc de Palinuro ait, quanq̄ alij ad diuinandi ſcientiā referant, quaſi ab umbra dictū Velia autē dicta eſt à paludibus quibus cingitur, quas Græci ἕλη dicunt. Fuit ergo Helia, ſed accepit Digammon, & facta eſt Velia: ut, Henetus, Venetus [Montis] Saxi: ut, Fertur in abruptū magno mons improbus ictu, pro ſaxo. Ecōtrario, Saxi de uertice paſtor, pro montis. Nā ſunt ita reciproca. [Me fluctus habet] Quia ſecūdū Philoſophos corpus ſolū noſtrū eſt, q nobiſcum oritur, nobiſcum perit. Anima, n. generalitatis eſt: & adeo non eſt noſtra, ut etiā in alia corpora plerunque trāſeat. Ergo Me, corpus meum quod eſt hominis proprium. Eſt autem Homeri, αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν [Cœli iucundum lumen] Bene iucundum addidit. Eſt enim etiā apud inferos, ſed non iucundum [His inuicte malis] Qui inferos ſubire potuiſti. Hinc autem, ac ſi diceret quæ cernis. [Terram inijce] Bene autē maius perijt, ut uel hoc impetreret. Terræ autem iniecto ſecūdū pontificalem ritum poterat fieri, & circa cadauer, & circa abſentiū corpora quibuſdā ſolennibus ſacris. [Nanq; potes] Quia ubiq; enim rerū diuinarū inducit peritum [Si qua uia eſt] Si eſt ulla ratio. [Diua creatrix] Rerum omnium generaliter. [Innare] Nauigare more ſuo. [Da dextram] Præſta auxilium. Vmbra enim nūquam tenetur, ut, Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago [Sedibus ut ſaltem] Vt ſaltem in morte requieſcam ſedibus placidis Et bene, quia uiuta ſemper uagantur.

Cortina.

Velia.

HVNC ubi, &c.] Recitat uerba Aeneæ ad Palinurum, & Palinuri ad Aeneam reſponſionem. Vnde ſunt Donati explanationes huiuſmodi [Multa umbra] Hoc excuſat, quod amicum non ſtatim agnouerit. [Qui forte re ponto] Nihil dixerat de Palinuro, Apollo, ſed tacendo de ſuis aduerſis bonū aliq d pmiſiſſe uidetur [Deus] Cognouit uim illam eſſe diuinam, ſed quis Deus fuerit ignorat, quia non uidit niſi Phorbātem. [Vi reuulſum] Oſtēdit pro uiribus pugnaſſet, ut excuſet factum. [Capita aſpera] Aſpera ſaxorum, quæ ex montis radicibus teluri capita, in mare extant. [Verſant in littore] Me in profundo eſſe uidetur. [Periucundum] Quia apud inferos non eſt iucundum, quaſi dicat, id id, quod cupis remeare. [Per genitorem] Cuius

cauſa tot ſubis labores. [Malis his] Capitat hinc commiſerationem. [Inijce terram] Oſtendit facilitatem. [Portuſque require Velinos] Remouet laborem quærendi. [Aut tu, ſi qua via eſt] Oſtēdit illum poſſe, & quiā tanto uir eſt corporis robore, & animi ingenio, quia natus ex dijs, q a Venerem matrem habet, quia ipſi maiora dij cōceſſerūt, quando uolenti huc deſcēſum permiſerunt Hæc illæ. Ordo eſt Aeneas alloq tur prior. ſ. quā ille loqueretur. hunc. ſ Palinurum, ubi. i. poſt quā, agnouit ſup. eum, uix i cū ſumma difficultate, quia mæſtum. i. mæſtitiæ ſigna habentem, in multa umbra. O Palinure, quis deorū eripuit te nobis, & merſit te ſub æquore medio? age. i. agendū, dic, ſup. id mihi, nanque, pro quia: Apollo haud. i. non repertus mihi. i. a me, ante. i prius, fallax. i. mendoſus, aut deceptorius, deluſit. i deceperit, animū, hoc uno. ſ. ipſo, qui canebat. (qđ κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligitur, id autem fit, quādo per id, quod ſequitur intelligitur tacitum aliquid præceſſiſſet: ut hic. Nā nusq̄ legitur Apollinem promiſiſſe Aeneæ quod Palinurus ad Italiam perueneret, ſed quia id pmiſſum, dicit multa intelligemus pmiſſa, & dicta, quæ nō ſunt ſcripta in libro hoc) te fore. i. futurum eſſe incolumen. i. ſaluum, & ſuperſtite, ponto id eſt mari, & uenturum, ſup. ad fines Auſonios. i. Italicos, promiſſos ab Apolline, unā Helenus in tertio, Auſoniæ pars illa pcul, quā pādit Apollo. En, incuſandi mō aduerbiū, idque in Apollinē, Hæc eſt fides promiſſa, Aut, pro ſed, ille. ſ Palinurus, ſup. ait, aut rñdit. O dux Anchiſiade i. ab Anchiſa genite, neq; cortina. i. locus ſecretior. unde Phœbus reſponſa dabat, Phœbi. i. Apollin fefellit te, nec Deus merſit (Deus tñ Somnus, deiecit eū) me æquore. i. mari, nā ego præcipitas i. præceps, cadens, aut, ſup. me præcipitas, ſed neutrum dicit, quia neq; deum incuſare uoluit, neque mentiri, traxit mecū gubernaculū, pro gubernaculum, reuulſum forte multa ui, cui ſ. gubernaculo, ego datus cuſtos. ſ. nauis, hærebam. i. adhærebā, & regebam curſus ſ. nauo, ego iuro maria aſpera) iuramentum. quadrans nautæ) me nō cæpiſſe ullum tantum. i tam magnū timorē, pro me. i. pro ſalute mea: quam. i. quantū, ſup. ceperim, ne nauis tua ſpoliata armis. i. gubernaculo, & excuſſa magiſtro i. gubernatore, hoc eſt habēs gubernatorē excuſſū, & bene excuſſum, quia nauis dicitur a Platone, ligneus equus, deficeret. i, periret, aut periclitaretē, tatis undis ſurgētibus, quātas. ſ. opinatus erat Palinurus ſub recturas, unde nusq̄ amittebat oculos, q a uoluit cōſidere monſtro. i. mari mōſtruoſo, ut dictū eſt in quinto, ſed ſerenitas inducta erat p Neptunū precib. Veneris, q̄ rē neſciuit Palinurus, cū eū poeta, Muſa reuelante, nō ignoraret, Notus. i. ventus ille pluuioſus qui poſtea ortus eſt, hoc eſt. Auſter. ſic. n. latine dicitur, qui græce Notus uexit, ſup. me tres noctes. ſ. totas, per equora, immenſa exiſtens uiolentus aqua. (Iterū quæras, quæ ſint illæ noctes, nā uidet, una nocte Aeneas, Cumas appulſus, poſtquā effuſus erat Palinurus, & ſtatim acceſſiſſe Sibyllā, ub ergo tres noctes ſed dicemus abſumptas eſſe interea, dū Aeneas ramum inquireret, ſocij, pyram inſtruerent, & exequie fierent, & ſacrificia, pro deſcenſu ad inferos fierēt, & dum deſcenderent etiam, plures poſſe trāſactas eſſe noctes) ergo uia, id eſt cum difficultate, proſpexi quarto lumine. i. die, Italiā exiſtens ſublimis, ab unda ſumma, quæ in medio, cū ſit ſphærica, altior eſt, & ego adnabā paulatim (quia fretus erat gubernaculo) terræ, id eſt ad terrā, & ego tenebam iam tuta. ſ. loca, hoc eſt ubi ſalus eſt poteram (& ita uerus eras Apollo, nec ſubmerſus erat, ſed, ut dicetur, occiſus) ni. i. niſi, gens crudelis, id eſt inhumana inuaſiſſet ferro, id eſt aut conto ferrato, aut enſe, ſupple me grauatum, cū ueſte madida, & prenſantem. i. prendere tentantem, manibus un-

cis.i.incuruis,& in uncum curuatis capita aſpera.i.rupem mõtis i.ſaxoſi & niſi ipſe ignara,putaſſet, ſup.me prædã.i.habere quod prædaretur, Fluctus habet nunc me.i.corpus meum: nã ipſe loquebatur cum Aenea, ſed in umbra: nam corpus erat in ſluctu, uerum (ut Auguſtinus docet) dum neſtis, aut membrũ noſtrum percutitur, dicimus, nos percuti (Voluerunt tamẽ ueteres corpus proprie eſſe noſtrum, cum in ipſum ſolũ habeamus poteſtatem nã anima, inquiũt, uniuerſalis eſt uita, in omnibus corporibus, ut etiam Auerrois, licet erroneũ ſit, meminit in commentariis Beatus autẽ Auguſtinus in 19. de ciuitate Dei, quærit, an anima ſola, an corpus ſit homo. Aliarũ dicebant, animam ſolam eſſe hominem, unde Plato dicebat hominem non eſſe, quod digito monſtrari poteſt. ſicut ergo eques, proprie non dicitur equus, ſed homo tantum: nec tamen homo dicitur eques niſi ſit in equo. ſic anima tantum dicitur homo, ſed non niſi ſit in corpore. Alii autẽ contradicebãt corpus eſſe hominem: auctoritate Homeri, qui dicebat heroũ animas receſſiſſe à corpore, quod ſolũ maneat, ſicut poculum dicitur, tantummodo uas ſed tamen ſi potum aliquando cõtineat ſic corpus eſt ſolum homo, dummodo animam tenet. Alii rectus utrũque definiunt hominem, quia ſide credimus, quoniã anima rationalis, & caro unus eſt homo. Et ſicut in definitione hominis erat controuerſis, ſic etiam in ſummi boni. Alii enĩ ut Stoici ponunt, in anima.i.in uirtutibus eius. Alii, ut Epicurei, i uoluptate corporis potiſſimũ. Alii, ut Peripatetici in utroque, ſed ſiuẽ facio) ſluctus ergo habet me.i.corpus meum, cũ hic tecum umbra mea loquatur. aut ſimulacrũ. q a umbra corpus ſequitur, & uẽti uerſant me.i.corpus meũ in littore, ſed qđ .ſ.cadauer appulſum erat, Quod.i.quocirca, ego oro te, per lumen celi iucundũ.ſ.tibi, per auras.ſ.uitales, quas adhuc carpis, & per genitorem, & per ſpes (quia in puero præter ſpẽ, adhuc nihil erat Iuli i Aſcanii, ſurgentis.i.creſcẽtis, in annos, & uirtutes, ò inuicte.i.noti tui ubiq; cõpos eripe his malis.ſ.quides me pati, & paſſurũ, quia ſepultura careo, aut tu iniice mihi terrã .i.fac cœnotaphium.i.inane ſepulcrum; namque, pro quia, tu potes, i.permiſſum eſt id tibi, & require portus Velinos i.q. poſtea Velini dicentur (nam poſtea Tulli Sexti, regis Romanorũ, uenerũt Græci, qui Veliã in Italia. Maſſiliaq; in Gallia, cõſtruxerunt, q Velia, prius Helia dicta eſt, ut dicit Strab. iuxta hãc autẽ, eſt Palinurus promontoriũ, à Palinuro denominatũ. Eſt ergo vitioſa prolepſis.i. præceptio nois a nequaquã impoſitũ eſſet, quæ q a a poeta non ſit, ſed à Palinuro, uitioſa eſt, nec purgat, ſi dicar, Palinuri umbrã, aut manes iam corpore nudatos id ſciſſe, q a, fruſtra tñ iuberet Aeneam, requirere portus Velinos, qui eo tũc Velini nõ dicebant, & poſt quærenti nemo monſtrare potuiſſet Voluit ergo Higinius, auctore Gel. lib. x. cap. 16. hũc locum eſſe corrigẽdũ. & correcturũ fuiſſe, ſi ſuperuixiſſet poeta Verba Auli Gel. q a lectione digniſſima ſunt ſtatim ponemus) Aut igitur, iniice terrã faciendo inanem ſepulturam & require eos portus, q. poſtea Velini dicẽtur, & conde cadauer meum, Aut ſi qua.i.aliqua, uia, i.ratio, aut modus faciendi eſt, quã uiã diua creatrix.ſ.rerum, & mater tua Venus oſtẽdet tibi (Neq n. credo i.credo enim, quod non paras.i.tentas innare tanta fluminis & paludẽ Stygiã, ſine numine.i.nutu, & uoluntate atq; auctoritate, diuum.i.diuorum, ſi ergo aliquã uia tibi oſtẽſa eſt qua id facere poſſis) da miſero.ſ.mihi dextrã, & tolle me tecũ per undas, & ego ſaltem in morte, qui.ſ.in uita nunquã q eui, quieſcam ſedibus placidis.ſ.in campis Eliſiis. Verba Auli Gelii dicto loco ſunt hæc Reprehẽdit Higinius Virgilium, correcturũque eum fuiſſe exiſtimat, quod in lib. 6. ſcriptum eſt. Palinurus eſt apud inferos. petens ab Aenea, ut ſuum corpus requirẽdum, & ſepeliendũ curet, Is hæc dicit, Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram iniice (nanque potes) portusque require Velinos. Quo, inquit, modo, aut Palinurus nouiſſe, aut nominare potuit portus Velinos & Aeneas, ex eo nomine locũ inuenire, cum uelia oppidum, à quo portum, qui in eo loco eſt, Velinum dixit, Seruio Tullo regnante Romæ, poſt annũ amplius ſexcenteſimum, quã Aeneas in Italiam uenit, conditũ in agro Lucano, & eo nomine appellatum eſt. Nam qui ab Harpalo. inquit. regis Cyri, profecto ex terra Phocide fugati ſunt. Alii Velium partim Maſſiliam cõdiderunt. Inſcitiſſime igitur petit, ut Aeneas portum Velinum requirat, cum id nomine eo tẽpore fuerat nuſquam gentium, neque ſimile, inquit. illud, uideri debet, quod eſt in primo carmine, Italiã fato, profugus, Lauinaq; uenit littora, aut quod aque eſt in 6. libr. Chalcidicaque leuis tandem ſuperaſtitit arce. Quoniam poetæ ipſi quædam κατὰ πρόληψιν.i. per anticipationem hiſtoriæ dicere ex ſua perſona concedi ſolet Quæ acta ipſe poſtea ſcire potuit, ſicut Virgilius ſciuit de Lauino oppido, & de Colonis Chalcidenſi, ſed Palinurus, qui potuit id, inquit, ſcire, ea quæ poſt annos ſexcẽtos, facta ſunt, niſi quis eum diuinaſſe apud inferos putat. perinde, ut animæ defunctorum ſolent. Sed & ſi ita accipias, quãqua non ita dicitur Aeneas, tamẽ qui non diuinabat, quo pacto potuit requirere portum Velinum? cui nomen tunc (ſicuti diximus) nullum uſquam fuit. Item hoc quoque in eũdem libro repræhendit, & correcturum fuiſſe Virgilium putat, niſi mors occupaſſet. Nam cum Theſea, inquit. inter eos nominaſſet, q. ad inferos adiſſent ac rediſſent, dixiſſetque, Quid Theſea? magnum quid memorem Alciden? Et mi genus ab Ioue ſummo eſt, poſtea tamen refert, Sedet, æternumque ſedebit infelix Theſeus. Qui autem, inquit fieri poteſt, ut æternũ apud inferos ſedeat, quẽ ſupra cum iis nominat, qui deſcenderint, illud, atque inde rurſum euaſerint, præſertim cum ita ſit fabula de Theſeo, atq; ſic Hercules eũ euellerit è petra, & in lucem ad ſuperos eduxerit, In his quoq; uerſibus erraſſe Virgilium dicit, Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Micenas, Ipſum Aeacidẽ genus armipotens Achilli. Vltos auos Troiæ, templa, & temerata Mineruæ Confundit, inquit, & perſonas diuerſas, & tempora, nam neque eodem tẽmpore, neque eoſdem, per homines, cũ Achæis, & cum Pyrrho bellatum eſt, Pyrrhus enim, quem dicit Aeacidem de Epiro in Italiam tranſgreſſus, cum Romanis depugnauit, Aduerſus Manlium Curium in bello ducem Argiuum autem bellum.i. Achaicum, multis poſt annis a L. Mummio imperatore geſtum eſt. poteſt, inquit, igitur medius eximi uerſus qui de Pyrrho immiſſus eſt quem Virgilius proculdubio exempturum, inquit, fuit.

VARIA LECTIO.

EN hæc promiſſa fides eſt] In libris aliquot antiquis, En hoc promiſſa fideſq; [Paulatim adnabam terræ, iam tuta tenebã] In libris aliquot antiquis legere eſt, Adnabam terræ, & i à ruca. [Verſantq; in littore uenti] Exemplaria quædam uetera. In littora accuſatiuo caſu legunt [per ſpem ſurgẽtis Iuli] In antiq. omnibus exemplaribus quotquot habui. Spes numero multitudinis legitur. [Neque enim credo ſine numine diuum] Antiqui plerique libris, Crede legunt.

COEL. RHODIG.

ADNOTATVM à Græcis. Triptolemi temporibus Pythia primum cæpiſſe, annis poſt Oreſtem propemodum ſexcentis. Fingit tamen in Electra Sophocles Clytemneſtræ nunciari Oreſtem in Pythicis periiſſe certaminibus, quod ab interpretib. eſt animaduerſum. Proinde excutiam ingenioſi, ecquid aduerſus Gelii ſupercilium tueri hoc exemplo Virgilium queamus de porto Velino, lib. 6 Et in Trachiniis fingit Sophocles Deianirã Solonis ſententiam proferre. Neminem ante obitum dici beatum poſſe. Fuit autem Solon Deianira longe poſterior. Dicitur uero, hæc dicendi figura anachroniſmus.

SERV. TAN dira cupido] Cupiditas ex deorũ ita uocis, aut certe magna, ut An ſua cuiq; Deus fit dira cupido [Seuerũ] Triſtẽ & hec reciproca ſunt, ut cõtra index triſtis, & integer. i. ſeuerus. [Eumenidũ.] Enim circa quẽ habitãt Eumenides, p antiphraſim dictæ [Ripam ue iniuſſus abibis] Vt, Abeo in Tuſcos ſicut diximus ſupra, q q

POE. Talia fatus erat cæpit cum talia uates
SIB. Vnde hæc o Palinure tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeuerum
Eumendum aſpicies, ripam ue iniuſſus abibis?
Deſine fata deum flecti ſperare precando,
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi longe, lateque per urbes
prodigiis acti cæleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolennia mittent.

aliis adibis legant. [Deſine fata Deum flecti ſperare precãdo] Fata quæ ſemel decreuerunt. & locutus eſt ſecundum Epicureos, qui dicunt nec bene pro meritis capitur, nec tã gitur ira. [Duri caſus] Impoſſibilis ad mutationẽ. [Longe lateque per urbes] De hiſtoria hoc traxit. [Lucanis enim peſtilentia laborantibus, reſpondet oraculũ manes Palinuri

Aeternumque locus Palinuri nomen habebit.
POE. His dictis curæ emotæ, pulſusque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuioque propinquãt.
Nauita quos iam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque aduertere ripę,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro.
CHA. Quiſquis es, armatus q̃ noſtra ad flumina tẽdis,
Fare age quid uenias, iam iſtinc comprime greſſum.
Vmbrarum hic locus eſt, ſomni, noctiſque ſoporæ.
Corpora uiuas nefas Stygia uectare carina.
Nec aero Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Piritoumque:
Dijs quamquam geniti, atque inuicti uiribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in uincla petiuit
Ipſius à ſolio regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

nuri eſſe placandos, ob quam rem non longe ab Helia, & lucum ei, & cœnotaphion dedetant. [Prodigijs acti cœleſtibus] Compendioſe, & peſtilentiam ortam, & petitũ ſignificat oraculum [Piabũt] placabunt expiabunt [Aeternum] In æternũ, & eſt aduerbium. [Palinuri] plus eſt quã ſi tuũ diceret. [parumper] i. paulatim lætari cœpit. Spem enim ſolam non præſens, acceperat beneficium. Vnde bene dictũ eſt: quaſi ab eo magna moderatione dolor receſſit. Alii parumpis, ualde parum uolunt. [Gaudet cognomine terra] Nominis ſui ſimilitudine. Facit autẽ hic, & hæc cognominia. nam in Plauto lectum eſt eum unam de Baccbidibus diceret, illa mei cognominis fuit. Quod autem communi genere in e, miſit ablatiuum metri neceſſitas fecit [Nauita] Epentheſis: ut, Mauors.] Inde ut ſtygia proſpexit ab unda] Vt, Siculo proſpexit, abuſque Pachynno. Et hic oſtenditur quod diximus iuncta eſſe hæc tria, Acheronta, ſtygem Cocytum. De his autem naſcuntur alia: unde eſt, Et nouies ſtyx interfuſa coercet. [Per tacitum nemus] aus ſolum, aut ipſi taciti, ideſt, tacite [Aggreditur dictis] Hoc ſermone oſtendit iratum. [Quiſquis es armatus] Bene a præſcriptione, ac ſi diceret, nihil pium molitur armatus. (Quid uenias] Cur, nam aduerbium eſt [Iam iſtinc] à loco in quo es. [Corpora uiua] Quia, ut ſupra diximus, ſunt corpora etiam mortuorum, quæ tantum uidentur, ideſt umbræ [Me ſum lætatus euntem] Lectum eſt & in Orpheo, quod quando Hercules ad inferos deſcendit, Charon territus eum ſtatim ſuſcepit. Ob quam re anno integro: in compedibus fuit. Ideo ergo non lętatus. ſ. propter ſupplicium ſuum. Sanè Alcide uolunt quidam dictum, ἀπὸ τῆς ἀλκῆς .i. a uirtute, quod non procedit, quia a prima ætate hoc nomen habuit ab Alceo patre Amphytrionis. Et ſcimus agnomina ab accidentib dari. [Quãquam] ac ſi diceret, hoc in te nondum probaui. ſ per ſimulationem Nam nouerat [in uincla petiuit] Hercules a prudentioribus, mente magis quam corpore fortis inducitur, adeo ut duodecim eius labores referri poſſint, ad aliquid. Nam cũ plura fecerit, duodecim tantum ei aſſignantur propter agnita duodecim ſigna. Quod autem dicitur traxiſſe ab inferis Cerberũ, hæc ratio eſt, quia omnes cupiditates, & cũcta uitia terrens cõtempſit, & domuit. Nam Cerberus terra eſt, q̃ eſt conſumptrix corporum. Vnde & cerberus dictus eſt quaſi κρεοβόρος .i. carnẽ uorans. Vnde legitur, Oſſa ſuper recubans. Nam oſſa citius terra conſumit. [Ipſius a ſolio regis] atqui Cerberus ſtatim poſt flumina eſt, ut, Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci Perſonat Nam illic quaſi eſt aditus inferiorum. Solium autem Plutonis interius eſt. Eſt ergo aut ad naturam canum referẽdũ eſt, qui terriri ad dominos confugiunt, aut ſolium pro imperio accipiendũ eſt. Vt alibi arces pro imperio poſuit, ut, Imbellem auertit Romanis arcibus Indum, cum Indi, uſque ad primos uenerint fines, nõ vſque ad arcer. [Hi dominum Ditis] aus de græco tractum eſt, qui uxorem δέσποιναν dicunt, aut Ditis thalamum, ut dominam Charon ad ſe retulerit.

450, TALIA fatus erat, &c.] Recitat quomodo repreſſa ſit auiditas Palinuri, ſermone Sibyllæ, & quomodo ad Charontem p uenerit, & quomodo ipſos allocutus ſit. De quibus omnibus dicit. Donatus ſic [Cœpit cum talia uates] Reſpondet Sibylla cui leges interorum notiores eſſent. [Fata] Fatum, diait iudicatum cuius firmitas moueri non poſſit.] Nec uero Alcidem] Dat exẽpla eorum, qui apud inferos illicita commiſiſſent, ſub occaſione, quod deorum origine ducerent. [Tartareum] Vna iniuria priuare omnes inferos, ſuo cuſtode, Ipſius a ſolio] alia ipſius regia iniuria. [Trementum] Iniecit timorem Hercules, illi qui neminem timuit. [Hi dominam Ditis] Peius conaci ſunt, quam hic loca ſunt accuſationis, facere enim uxori alienę. Vxori regis, & pręſentis ipſi quoqua reginæ, & hæc u perſona, u loco uero. de ipſo thalamo quem noſſe præter maritum, neminẽ licuit, a facto abſtrahi, quem honeſte tangere non licuit. uæ ille.

Ordo eſt Palinurus, ſupp. erat fatus talia tunc, ſup. cũ Vates .ſ. Sibylla: cepit. ſ fari: talia. ſ. qualia ſequuntur. O Palinure unde, ſup. orta eſt. aut uenit tibi, hæc tam dira. i excerabilis, quaſi ex deorum ira, cupido? Tu i. putas ne quod tu, q. d. uiliſſimus qui neque de genere, deorum es, neque heroica, uirtute prædiius, & inſuper inhumatus. i. inſepultus. aſpicies aquas Stygias: tranfretãdo. ſ. eas, & amnem ſeuerum i triſte, & rigidum, Eumenidum, i. circa quem habitãt Eumenides i furiæ: Et iniuſſus. i. ſine iuſſu deorũ abibis. ſ a loco tibi deſtinato, per centũ annos ripam, i. ad ripam ulteriorem? q d. id fieri non poteſt. Et ideo deſine ſperare fata. i. decreta. Deum, ideſt deorum, flecti, ideſt, quod flectantur, aut flecti poſſint, precando, id eſt per preces tuas, Sed cape memor dicta, id eſt uerba mea ſolatia, ideſt quę ſint ſolatia caſus duri, ſideſt immutabilia. ac irremeabilis. Nam finitim, ſcilicet eius loci ubi corpus tuum inſepultum iacet acti. i. impulſi, longe & late per urbes, prodigns. i. oſtentis, cœleſtibus. i. de cœlo uenientib. unde peſtis immitteτur, piabũt. i. purgabunt oſſa tua, & ſtatuẽt .i. conſtituent tumulum. i. ſepulcrum, & mittent ſolenuia. ſ. ſacra funebria, tumulo. ſ. tuo, & locus habebit æternum. i. in æternum, ut ſit aduerbium nomẽ Palinuri Quod melius eſt. quàm ſi dicat, æternum nomẽ Palinuri Curæ i. ſolicitudines Palinuri, emotæ ſunt. ſ. a precordijs, his dictis. i verbis Sibyllę & dolor pulſus eſt parumper, ſup. de corde triſti, i. mæſto, & ipſe gaudet terra coguomine, pro cognomini, ut recte ſentit Seruius. Nam (vt dicamus) terram gaudere cognomine Palinuri non ꝓcedit, q̃a neque terra adeſt neque gaudij, ſi adeſſet, capax eſſet; Ergo q̃a .ſ. utcũque placatus erat Palinurus, ipſi peragunt i continuant & ad finem uſq; agunt, iter inceptum, & propinquãt fluuio. ſ, tranſeundo. Quos. ſ. Sibyllam, & Aeneam nauita. i. portitor, ſeu muta Palinurus: vt. i poſtquam, proſpexit ire iam inde a Stygis unda per nemus tacitum i. ipſos tacenter, aut ubi ſunt alta ſilentia, & aduertere pedem ripæ. i ad ripã, aggreditur prior quia audacior erat, ſic. i. in hunc modum, dictis. i. uerbis terribilibus atque increpat ultro. ſ, priuſquã offenſus eſſet. Age, adhortãdi aduerbium eſt, fare. i. dic, eloquere. quiſquis. i quicunque es, qui tẽdis armatus, quaſi uim allaturus, ad flumina noſtra i. inferna, & mortuis dũtaxat peruia fare, inquit, quid. i. ad q̃d venias, & comprime iam. i. deinceps greſſus, iſtinc. i. ab hoc loco q̃a hic locus eſt umbrarum. i. ſimulacrorũ & ſomni, & noctis, ſopore, .i. ſoporiferæ, ut ſit a nominatiuo ſopora, quia ſoporus, ſopora. ſoporum, dicitur, ſicut odorus, ſonorus, & canorus, &c. nefas, ſup. eſt vectare corpora viua. i. viuentiũ, carina. i. naui ſtygia per aquas traducẽti, & ſi dicat Aeneas quod dixerat Sibyllę, Herculem, & Theſea peruectos eſſe, reſpondet, uero i. certe, nec ſum lętatus me accepiſſe. ſ. quod acceperim, lacu. ſ. Stygio: Alciden. i. Herculem euntem. i. tranſeuntem, ui ſua ad inferos, nec Teſea, & Piritboum, ſocium Theſei, quãquam eſſent geniti dijs, atq; eſſent inuicti uiribus. Ille Alcides. i. Hercules petiuit, in uincla .i. vt vinceret, manu, ſ. ſuam, cuſtodem tartareum. i. Cerberũ canem tricipitem, quem ab inferis ad ſuperos traxit, vt recitat Seruius, & traxit ipſum trementem. ſ. præ timore, a ſolio ipſius regis. ſ. plutonis. hi. ſ. Theſeus & Pirithous, adorti, i. p inſidias conati ſunt deducere. i. abducere, aut ducere ſeorſum de thalamo Ditis dominam, ſ. inferorum, aut etiam Ditis, quia more gręco quem plerique obſeruans coniugem dominam uocant, i. Proſerpinam, deam inferorum.

VARIA LECTIO.

RIPAMVE iniuſſus abibis?] Antiqua pleraque exẽplaria, Adibis legunt [Gaudet cognomine terra] In antiquis porro omnibus exemplar. quotquot uerſare contigit, ſcriptum animaduerti, Terræ genitiuo, caſu [Vmbrarum hic locus eſt, ſomni, noctiſque] In Romano lib. abſque uerbo ſubſtantiuo legitur, Hic locus, & ſomni. Nec uerò Alcidem me ſum lætatus euntem accepiſſe lacu] In libris aliquot antiquis legere eſt,

Nec uero Alcid. ne ſum lętatus.[Deducere adorti]In antiquis pleriſque exempl ribus, Adorti, legitur.

COEL. RHOD. PROINDE addamus ex Pauſanie theſauris illud quoque, Titana creditũ Solis fratrẽ regionẽ ad Aſopiũ, ſicuti ferũt Indigenæ habitaſſe primũ & ab eo dictam Titanen Veram, ut ego inquit, cenſeo, vir ſaxa ſuit Titan, & Temporũ anni obſeruator digligens, & qñ anctiora ſol faciat ſæmina, & arboru petro quat fructus, ac proinde ſolis frater habitus. Vnde coniectatio euidẽs, cur aſtra Titania dixerit Maro Titanas oĩum princepa ad poeſin Homerus induxit, vt Deos apud Tartarũ. Exiſ Anytis rõmemorat vous, a quo educatã fuerũt δέσποιναν. Propterea apud eius ſimulacrũ ſtabat armatį pferẽs ſchema. Hanc δέσποιναν ſeu dominã uenerãt rũ primis Archades. Neptuni aſſerentes filiam. Cęterũ pluribus eſt Cereris cognomẽtũ δέσποινα: quo tamen & Proſerpina honeſtetur. Ad quod poetam nobilem reſpexiſſe contenderim illo verſiculo.

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Certe in Arcadicis rebus Pauſanias ſcribit: In templo, Cereris ſtatuam dextra facem geſtãte, alteram uero inijcere ἀντὶ τῆς δέσποινας quæ & ipſa ſceptrũ ciſtamque in genibus habeat. Temp'i porro parieti affixũ ſtetiſſe ſpeculũ, in qđ intuens initio quidem ſe aut parũ, aut omnino nihil ſpectaret. deatũ plane ſimulacris cõſpicuis atq; itẽ throno. Ad ſiniſtrã tẽpli, τᾶς δεσποίνας montem ſtatuunt Lycæum, & qui & Olympus dicatur.

POE. Quæ contra breuiter fata eſt Amphriſia uates.
SIB. Nullæ hic inſidiæ tales: abſiſte moueri:
Nec uim tela ferunt, licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſeruet Proſerpina lumen.
Trois Aeneas pietate inſignis, & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla mouet tantæ pietatis imago:
POE. At ramum hunc(aperit ramũ, qui ueſte latebat
Agnoſcas SIB. Tumdia ex ira tu corda reſidunt.
POE. Nec plura his ille admirans uenerabile donum
Fatalis uirgæ longo poſt tempore uiſum,
Cęruleam auertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quę per iuga longa ſedebant,
Deturbat: laxatque foros: ſimul accipit alueo
Ingentem Aeneam: gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem,
Tandem transfluuium incolumes uatemque uirumq;
Informi limo, glaucaque exponit in ulua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, aduerſo recubans immanis in antro,
Cui uates horrere uidens iam colla colubris,
Melle ſoporatam, & medicatis frugibus offam
Obijcit ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atque immania terga reſoluit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.

SERV. *Amphriſus.* AMphriſia uates] Apollinea, & eſt longe petitum epitheto. Nam Amphriſus fluuius eſt Theſſaliæ, circa quem Apollo ſpoliatus diuinitate à Ioue irato Admeti regis pauit armenta, Ideo quia occideret Cyclopas fabricatores fulminũ, quibus Aeſculapius extinctus è Apollinis filius quia Hyppolitũ ab inferis herbarum potẽtia reuocauerat. [Nec uim tela ferũt] Ac ſi diceret tãtum repellunt. [Licet] Fas eſt & eſt concedentis aduerbium, ſicut eſto. [Aeternum] Aduerbium eſt ut, ſupra, & ſubauditur bis, & æternum latrans, & æternum terreat. [Patrui] Quia Iouis eſt filia ex Cerere. [Seruet] cuſtodiat, ut, ſola domum, & tantas ſeruabat filia ſedes] Troius Aeneas. i. a dijs originem ducens. [Pietate inſignis, & armis] Propter illud, Pauci quos equus amauit Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus, *Erebus* [Erebi] Erebus proprie eſt pars inferorum, in qua hi qui bene uixerunt morantur. Nam ad Elyſium non niſi purgati perueniunt, unde eſt, Et pauci læta arua tenemus. Hinc fit ut quęratur an animæ de Elyſio in corpora poſſint redire, & deprehenſum eſt non redire, quia per purgationem carent cupiditates [Si te nulla mouet] Neceſſitate uult perſuadere, quia ſcit mane] nulla flecti: ut, Scirent ſi agnoſcere manes. [Pietatis imago. Pietas per periphraſim dicta: ut, Vis Herculea ideſt Hercules [Aperit] Nudat: ut, Aperire procul mentes ac uoluere fumum. [Nec plura his] Nec eſt aliquid ulterius dictam uel a Sibylla, uel a Charonte poſt ramum uiſum. [Fatalis uirgę] Vt ſequetur, ſi te fata uocant. [Longo poſt] Aut aduerbium, aut præpoſitio antique poſita, [Iuga] Græce dixit. ζυγὰ enim dicunt quę tranſtra nominamus [Laxatque foros] Tabulata uacuat ut ſupra. Et campos iubet eſſe patentes. Multitudine enim remota quaſi laxantur ſpatia. [Alueo] Fluminis ſcilicet & per Synæreſim aluo facit. [Ingentem Aeneam] Bene hunc ſolum dicit, ut per tranſitum oſtendit purgatoris animi homines etiam corpora habere leuiora quod de Sibylla uult accipi. [Sutilis,] intexta, per quod fragilem oſtendit. [Tandem] Aut propter pondus Aeneę, quod eſt melius, aut propter paludis magnitudinẽ, aut propter cœni denſitatem. [Informi limo] Magno, ſine forma [Vlua] Herba paluſtris. [Perſonat] aut perſonare facit, aut per regna ſonat, & quia de anima dicturus eſt. bene facit ante Cerberi commemorationem conſumptoris corporum. *Vlua.* Lucan. Qui uiſcera ſæuo Spargit noſtra cani. Tunc enim animæ locum ſuum recipiunt cum fuerit corpus abſumptum. [Horrere videns iam colla colubris] Fingit enim pro pilis habere ſerpentes: & eſt Hypallage In collo eius horrebant colubre. [Offam] Hinc eſt & diminutio oſcella, ſed ſ, non geminat. *Offam.* In diminutione enim plerunque multa mutantur. Quod autem ait Melle, alluſit ad corpora quę plerunque cum melle

obiiciunt. [Totoque ingens extenditur antro] Per hoc magnitudo eius oſtenditur, ſicut ait in tertio de Polyphemo.

ASC. QVEM contra, &c.] Docet quo reſponſum ſit a Sibylla, utque uiſo aureo ramo placatas eos ſuſceperit Charon, De qua te dicit Don ſic. [Breuiter] Quia quæ iuxta ſunt, lõgo ſermone non eget. [Nullæ inſidiæ] Loquitur ergo contra, ut dixit. Nam loquitur contra illa quæ ſuſpicabatur [Nec uim tela ferunt] Confutat quod ille uehementer timebat. Fertur enim ferrum plerunque, non ut inferatur ſed ut repellatur iniuria [Pietate & armis] Non propter pietatem, deſcedit ad patrem, propter vero, fortitudinẽ, non reformidauit pericula, quæ ſunt apud inferos. Alijs animas quo facilius Aeneam ferre [Ingentem] aut quod tenera eſſet manus, aut comparatione exiguæ nauis, quæ ad incorporeas animas uehendas inuenta eſſet. [Tandem] aut mora fuit, quia nauis præter ſolitum eſſe onuſta, uel ex affectu Aeneæ, qui properabat ad patrem, Hæc ille. Ordo eſt. Quem contra ideſt contra quem, Vates Amphriſia ideſt Apollinea, fata ideſt locuta eſt breuiter, abſiſte moueri ideſt commoueri, aut præ ira trepidare, & agitari, nullæ tales inſidiæ ſup. ſunt, aut prætenduntur, hic ideſt in nobis, nec tela. i. arma noſtra inuaſiuas, ferunt. i. inferunt, uim. i. violentiam. Licet. i. licitum eſt, & fas. eſt, hoc eſt conceditur per nos: non obſtamus, quominus ingens ianitor. ſ. Cerberus, latrans antro. i. in antro ſuo infernali, terreat æternũ. i. ſi ita dicam æternaliter, umbras exãgues, id eſt ſine ſanguine, hoc eſt mortuorum ſimulacra, & licet. i. licitum eſt, ut, ſup. Proſerpina caſta, quia ſterilis, ſeruet limẽ patrui. i. fratris patris ſui. ſ. Plutonis. eſt. n. filia Iouis. Reſpondet ergo ad id, quod quæſierat, quid. ſ. veniat, dicẽs, Aeneas Troius. i. Troianus, ſed a Troe videtur deduci Troius: a Troia Troianus, plus autem eſt, Troium eſſe, quam Troianum, inſignis pietate. i. virtute religionis, & armis. i. uirtute bellica deſcendit ad imas umbras Erebi. inferni, ad genitorem. i. ad patrem ſuum Anchiſen, ſi imago tantę pietatis, nulla. i. nullo modo, mouet te, ut nulla ſit nomen pro aduerbio, aut ſi nulla imago. i. reſpectus tantę pietatis, quãta eſt in Aenea, qui etiã in infernum deſcendit, uiſurus patrem mouet. i. afficit cõmiſeratione te, quia dictum eſt in fine Georg. Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere manes, quaſi dicat manes neſcire ignoſcere, nec miſerari, at. i. ſaltem, agnoſcat hunc ramum. ſ. aureum, & fatalem, quem qui habent, ad inferos libere accedere poſſunt, & ſup. hoc dicens, aperit. i. denudat, ramũ, q latebat ueſte, & corda. ſ. Charontis. rabida ex ira reſidunt, id eſt ſedãtur, tunc. ſ. uiſo ramo, quo uerbo videtur innuere, reliquos ſine ramo deſcendiſſe, quia ſi ramum attuliſſent Hercules, & Theſeus, non minus poſſet & nunc dolum ſuſpicari in Aenea, quam tunc in eis, illi ergo, qui ingreſſi uidentur ſine ramo, non

ex

dtorum uoluntate fuiſſe tamen qui cum ramo deſcẽderint, ut forſitan Orpheus, pater ex eo quod dictũ eſt Primo auulſo non deficit alter. nam ſi nemo attuliſſet, nõ fuiſſet auulſus, nec uidetur quomodo Charõ nouiſſet priuilegium rami, ſi nullus enim attuliſſet. Quinetiam hic expreſſe dicit, Longe poſt tẽpore uiſum. Allatus eſt igitur, ſed a piis diis tñ uolẽtib. & permittentibus, nec plura ſupp. dixit, aut fecit, in contrarium his. i. q̃ hæc dicta ille. ſ. Charon, admiras donum uirgæ. i. uirgulto, aut rami fatalis, uenerabile. i. dignum ueneratione, quod ſibi Proſerpina afferri uolebat, uiſum poſt. i. poſtea, aut poſtmodum lõgo tempore, aut uiſum longo tempore poſt, aduertit. ſ. ad Aeneam, & Sibyllã puppim cæruleam. i. cęrulei coloris. & propinquat ripę. i. ad ripam, unde deſceſſerat ne uiolenter inſiliret Aeneas, & ipſe deturbat. i. deiicit inde, alias altas, ſ. defunctorum, quę ſedebant per iuga. i. tranſtra longa, ut. ſ. tranſmitteretur, & luuat. i. euacuat, foros. i. tabulata, & ſedilia remigum, & accipit ſimul alueo. i. receptaculo nauis in morẽ alti, hoc eſt in carinã, (Beroaldus enim, ut ſupra oſtenſum eſt, ubi de triſti ſenectute locutus eſt, docet iu Seruiũ aluiũ potius de naui, quam de flumine, hoc loco dici) Aeneam ingentem ſ. ſecundum modum alueí, quo non niſi umbrę trãſferri ſolebant & eſt, aut Synereſis, aut Hypermeter uerſus non uitioſus, quia ultima abiicitur per uocalem ſequentem in principio ſequẽtis uerſus, cymba. i. nauicula, ſutilis. i. cõſuta, & ita parũ cõpacta, gemuit. i. fatiſcens ſonitum dedit ſub põdere. ſ. Aeneæ inſilentis, & rimoſa. i. plena rimis, iam. ſ. d. ſolidata, accepit multã paludem. i. multum aquæ paludis Stygiæ, & ipſe Charun exponit tandem tranſfluuiũ in limo informi. i. ſine forma, hoc eſt pulchritudine, in uiua. i. herba paluſtri, glauca. i. marini coloris, uatẽ. ſ. Sibyllã, & uiſum. ſ. Aeneã, incolumes. Cerberus, canis ille infernalis ingens. i. ualde magnus perſonat hæc regna. ſ. in quæ deuenerũt latratu triſauci. i. tribus faucibus edito recubãs. i. exiſtens immanis, in antro aduerſo. i. in aduerſo ſito, qui Vates, uidens colla ſup. eius horrere, pro horreſcere. i. horrida, ſiue aſpera fieri colubris. i. ſerpentibus infernalibus, ira excitantibus, obiicit offam. i. fructũ, edulii ſoporatam. i. imbutũ melle, & frugibus medicatis. i. medica arte paratis ille. ſ. Cerberus. pandens. i. aperiens fame rabida. i. ad rabiem inducente, tria guttura (tot. n. cum triceps eſſet habebat) corripit. i. ſimul rapit, ſup. offam obiectam, atque reſoluit. ſ. reclinando, & deinde recubando tergo immania. i. ualde magna & terribilia, fuſus. i. proſtratus, humi. i. ſuper humum, & ipſe ingens. i. quia ualde magnus erat, extenditur toto antro. i. per totum antrum.

VARIA LECTIO.

QVEM contra breuiter] In antiq. pleriſque lib. Quæ, legi. [Nullæ hic inſidię tales] Veteres aliquot libr. Hinc de loco legũt [Licet ingens ianitor antro] apud Sen. niſi libris corrupti ſunt eſt, Licet ingẽs ianitor Orci Reliqui libris, Antro legunt [Et medicatis frugibus offam] Sunt libris, admodum uetuſtis, in quibus, Medicatam frugibus offam, legas.

Occupat Aeneas aditum cuſtode ſepulto.
Euaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ uoces, uagitus, & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo.
Quos dulcis uitæ exortes, & ab ubere raptos
Abſtulit atra dies. & funere merſit, acerbo.
Hos iuxta falſo damnati crimine mortis:
Nec uero hæ ſine ſorte datæ, ſine iudice ſedes.
Quæſitor Minos urnam mouet. ille ſilentum
Conciliumque uocat uitaſque, & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi letum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Proiecere animas, quam uellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.
Fata obſtant, triſtique palus inamabilis unda
Alligat, & nouies Styx interfuſa coercet.

SERV. OCcupat Aeneas aditum] Raptim ingreditur. [Sepulto] Dormiente ſine pulſu. i. motu. [Euadit.] Modo tranſit. [Irremeabilis undæ] aut perpetuum epitheton, ut diximus ſupra, aut ipſi etiam Aeneæ irremeabilis. Nam per alteram egreſſus eſt partem: ut, Portaq; emittit eburna [Continuo auditæ uoces] Nouem circulis inferi cincti eſſe dicunt quos nũc exquiritur. Nã primum animas infantum tenere. Secundum, eorum qui ſibi per ſimplicitatem adeſſe nequiuerunt. Tertiũ, eorum qui euitantes ærumnas ſe necarunt. Quartum eorum qui amauerunt. Quintum, uirorũ fortium eſſe dicit Sextum, nocentes tenent qui puniuntur a iudicibus in ſeptimo animę purgantur. In octauo, ſunt animæ ita purgatæ, ut redeant. In nono, ut iam non redeant. ſ. in campo Elyſio. Vagitus & ingens] Fletus infantum. [Animæ flentes. Poetice dixit. Sane ploratus tantum lacrymarum eſt planctu tantum uocũ fletus ad utrunque pertinet quæ plerunque confundunt poetæ [In limine primo] Quia de prima mundi ſubrepti ſunt uita. [Exortes] Expertes; quos Græci ἀκλήρους, dicunt [Acerbo] Immaturo translatio a pomis eſt. Sine ſorte] Sine iudicio. Traxit autem hoc ex more Romano. Non enim audiebantur cauſę, niſi per ſortem ordinatę, nam tempore quo cauſæ agebãtur conueniebant omnes. Vnde & concilium ait. Et ex ſorte, dierum ordinem accipiebãt quo poſt diem trigeſimum ſuas cauſas exequerentur. Vnde eſt, Vrnam mouet. Iuuenalis. Gratia fallaci prætoris uicerit urnam. [Quæſitor] Quæſitores ſunt qui exercendi quæſtionibus præſunt. Et notandum quod Minoem, quaſi crudelem introduxit, quod ei epitheton, & Plato, & Homerus dat. Nam Aeacus & Radamanthus fratres mitiores ſunt. [Mœſti loca] Ideo mœſti, quia ſecundum Platonem grauiter puniuntur eorum animæ qui ſibi inferunt mortem [Lucemque peroſi] Figurate. Nam peroſus illius dicimus. [Proiecere animas] Quaſi rem uilem. Et duros perferre labores [Homerus] Achillis umbram introducit loquentem, & dicentem libentius ſe apud ſuperos cuiuſuis aduerſa tollerare, quam apud inferos imperare. Quod autem ait [Aethere in alto] Poetice dictum eſt. Aether enim ſuperius eſt: ſed noſtrum habitaculum æthereum uocauit inferorum comparatione. Fata obſtant] Iura naturæ. [Triſtique] Triſti unda palus inamabilis ne ſi triſtis dicamus; duo ſunt epitheta. [Nouies.

Nouem in ferorum loca.

Styx interfuſa] Quia qui altius de mũdi ratione quęſiuerunt dicunt intra nouem hos mũdi circulos inclusas eſſe uirtutes, in quibus & iracundiæ ſunt & cupiditates, de quibus triſtitia naſcitur. i. Styx. Vnde dicit nouem eſſe circulos Stygis, quæ inferos cingit. i. terrã, ut diximus ſupra. Nam dicũt alias eſſe purgatiores extra hos circulos poteſtates.

OCCVPAT Aeneas aditum, &c.] Docet quomodo ingreſſus ſit Aeneas ad inferos & quis ſit illic dãnatorum ordo, quẽ non multum à Chriſtiana fide abhorrere uidemur. Nã primo gradu, infantes contineri dicit (vt nos) qui ſine baptiſmo mortui ſunt. Secũdo, innocentes damnatos, quales nos, ob uenialẽ culpam aut nondum expletam pœnitentiam, in purgatorio dicimus Tertio, qui ſibi mortem, ſeu natiuæ ſeu etiam, corporis cõſciuerũt, quos in inferno, unde nulla eſt redemptio affligi credimus. Sãcte autem dicit, Nec uero hæc ſine ſorte data iudice ſedes. Nam licet uiuus eos, atque idem torrent ignis, Non tamen æquali taxantur ſorte, ſed illi urgentur grauius, quorum delicto maior, aut grauior culpa eſt. De hac autem re dicit Don. ſic. [Dulcis uitæ exortes] Quos dulcis uita cito deſeruit, & facit exortes. i. extra ſortem uiuendi maiorem. [Ab ubere] augmento miſerationis quod inſontes a matris uberibus rapti, ante extinguerentur, quam loqui cœpiſſent [Quæſitor Minos] Et inquirendi, & urnæ agitandæ habet poteſtatem [Inſontes] Dicitur cauſa facti. nihil. n. fit, niſi quod faciendi habet neceſſitatem. Hæc ille. Ordo eſt Aeneas occupat aditum: i. ingreſſum regni, cuſtode. ſ. cane ſepulto. i. profunde quieſcente, more ſepultorum. Et ipſe celer, euadit. i. euadendo pertingit ripam. i. marginem, & oram. unde irremeabilis. i. unde nulli patet reditus. quia ſpiritus, uadens. & non reuertens, & ſi reuerſus eſt Aeneas, id fiet per aliud iter uoces. ſ. lacrymabiles auditæ. ſup. ſunt continuo. i. illico, ut illuc peruentat, & uagitus. i. ploratus infantium ingens. ſ. ualde magnus, auditur, ſupp. eſt, & animæ infantium auditę, ſup. ſunt, flentes in primo limine. i. in introitu inferni, ac ſi dicat, in limbo Quos. ſ. infantes, exortes. i. acleros, hoc eſt ſine ſorte, & munere dulcis uitæ, uel quæ omnibus quodammodo dulcis eſt, uel eius quæ dulcis eſt. ſ. in flore iuuentę, quãdo uoluptatibus frui ſolet & raptos ab uberi. i. cum adhuc lacterent, dies atra i. funeſta abſtulit. ſe medio uiuentium, & merſit, i. abſcõdit, acerbo. i. immaturo

funere,hos iuxta.i.iuxta hos ſup.ſunt dănati,mortis.i ad mortem falſo crimine.i.ob crimen eius falſo impoſitum. Nec uero .i.certe non hæ ſedes non ſunt datę.i aſſignatæ ſine ſorte, & ſine indice i.iudicio ſ certo. Alludit ad iudicia humana quæ aut ſorte fiebant,in caſibus.ſ.dubiis, aut certo iudicio,unde de Didone in I Patribus ęquabat iuſtia, aut ſorte trahebat. Apud inferos autem quamuis nulla ſit ſors,mere caſualis,quantum ad iudicis ſententiam eſt,tamen ſors quodammodo, quantum ad ſuſpicientes,quia dicit damnatos falſo crimine apud inferos diſtineri:quorum lorum ipſi non meruerunt, ſed ſortiti ſunt, quia .ſ.tales in hac uita ſortiti ſunt iudices Seruius tamen uult, tempus iudicii,non iudicium, ſortiri . Minos quęſitor.i.inquiſitor (Radamantho tamen aliis inquiſitionem aſſignăt,Minoi iudicium unde Hora.Et de te,ſplendida Minos Fecerit arbitria,Aeaco uero executionem,unde.Quę torqueat umbras Aeacus,ſed hæc officia confunduntur)mouet urnam, in qua.ſ.ſortes ſunt, non tamen exeunt mere a caſu,ſed fatis ita diſponentibus. Ille, ſ.Minos,quæ.i.ſimul, uocat concilium,i.conuenticula, ſeu cœtum ſilentium.ſ.umbrarum, in ſilentio exiſtentium , & diſcit .i.diſquirit.examinando uitas, & crimina quæ in uita commiſerunt,aut uitas criminoſas. Deinde mœſti.i.perpetuo mœrore affecti,& per excellentiam mœſti (quia enim propter mœrorem. ſibi mortem concitarunt, ſi in ea ſententia permanent in qua moriuntur æterno mœrore affiguntur)tenent loca,proxima.ſ.ſuperioribus qui inſontes.i.innocentes, ſed deſperatione,aut mœſtitia affecti. peperere.i.acquiſierunt ſibi mortem, manu . ſua & qui peroſi.i.perfecto odio habentes lucem.i.auram uitalem proiecere animas.ſ.ſuas, quam i.quantum, cum exclamatione.q.d ô quantum uellent nunc perferre in alto æthere.i.aere.in quo nos ſumus,&.i ſimul,pauperiem,& labores duros.i.difficulter tollerabiles , ſed ſup.fata obſtant.quę ſuetăt reditum,quia in poteſtate hominum eſt,ſe interimere ſed non ad uită reducere,& palus inamabilis.i.non amanda.ſ.Styx alligat.i.arcet,unda triſti.i.triſtitiam afferente, & Styx.ſ.palus triſtitiæ infernalis interfuſa nouies.ſ.per nouem circulos , & gyros,coercet,ſ.ne exeant ſemel recepti.

RAPTOS abſtulit atra Multi libri antiqui, Rapto,legunt.In quibuſdam aliis manuſcriptis, ita etiam legitur . Abſtulit una dies.[Fata obſtant , triſtisque palus inamabilis unda]In Rom. lib Fas obſtat,uidetur eſſe debuiſſe. Quod uero ſequitur, Triſtisque palus,multi legunt , Triſti.Alii,unde. Reliquum quod eſt,Inamabilis,pleriſque,Innamabilis legere malunt. VARIA LECT.

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi.ſic illos nomine dicunt.
Hic,quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles,& myrtea circum
Silua tegit:curæ non ipſa morte relinquunt,
H.s Phœdram.Procrinque locis,mœſtamq; Eryphilē
Crudelis nati monſtrantem uulnera cernit,
Euademque,& Paſiphaen.his Laodomia
It comes,& iuuenis quondam, nunc fœmina Cæneus,
Rurſus & in ueterem fata reuoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à Vulnere Dido
Errabat ſilua in magna,quam Troius heros
Vt primum iuxta ſtetit,agnouitque per umbram
Obſcuram,qualem primo quis ſurgere menſe
Aut uidet,aut uidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lacrymas,dulcique affatus amore eſt,
AEN.infelix Dido,uerus mihi nuncius ergo
Venerat extinctam,ferroque extrema ſecutum.
Funeris heu tibi cauſa fui.per ſidera iuro,
Per ſuperos & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
Inuitus regina tuo de littore ceſſi
Sed me iuſſa deum,quæ nunc has ire per umbras.
Per loca ſenta ſitu cogunt,noctemque profundam,
Imperiis egere ſuis.nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis;extremum fato quod te alloquor,hoc eſt.
POE.Talibus Aeneas ardentem,& torua tuentem
Lenibat dictis animum,lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat,
Nec Magis incepto uultum ſermone mouetur.
Quam ſi dura ſilex,aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe,atque inimica refugit
In nemus umbriferum,coniunx ubi priſtinus illi
Reſpondet curis æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Aeneas,caſu perculſus iniquo.
Proſequitur.lacrymans longe & miſeratus euntem eſt.

SERV. PArtem fuſi monſtrantur in omnem] Plures uult oſtĕdere eos in quib.libido dominatur [Lugentes campi] Quaſi lucis egentes . quod & amoribus congruit [Durus amor]Immitis,inexorabilis (Tabe peredit)Corpore defluente paulatim.[Secreti celant calles]Amantibus congruit.Myrtea ſilua]Quæ eſt Veneri conſecrata.[Curę non ipſa in morte relinquunt]Hoc eſt , etiam illic amant,& habent peractorum imaginem criminum,ſicut etiam de piis dictus eſt, Quæ gratia curruum,Armorūque fuit uiuis, quæ cura,nitĕtes Paſcere equos,ea de ſequitur tellure repoſtos. Sane ſciĕdum,ut diximus ſupra, loquĭ eum de amore generali , ſicut etiam Plato in Sympoſio tractat. Nihil.n.intereſt quid quis amet,dummodo amore teneatur. Notandum etiam(nam rarum eſt)quia cum maſculino genere ſupra uſus ſit, ut, Hic quos durus amor,tantum fœminarum ponit exemp non quod deſint uiri, ſed elegit ſexum impatientem amădum tamĕ paulo poſt etiam Sichæi factus eſt commemorationem. [His Phædram]Hæc filia ſunt Minois,& Paſiphaes uxor Theſei,quæ priuignum Hippolitum amore capta de ſtupro interpellauit , & deſecta apud maritū,eum falſi criminis detulit , qui iratus uocauit Aegeum patrem, ut Hippolito currus agitati immitteret Phocam, quo facto, & Hyppolito interempto , Phædra amoris impatientia laqueo uitam finiuit , [Procrinque,filia uxor Cephali fuit qui cum uenerandi ſtudio teneretur,labore feſſus,ad locum quendam adire conſueuerat , & illic ad ſe recreandum Auroram uocare . Quod cum ſæpe faceret amorem in ſe mouit Auroræ, quæ ei canem uelociſſimum Lælapam nomine donauit,& duo haſtilia ineuitabilia, eumque in amplexus rogauit. ille reſpondit iuſiurandum ſe habere,cum coniuge mutuæ caſtitatis.Quo audito Aurora reſpondit, Vt probes igitur coniugis caſtitatem , muta te in mercatorem quo facto ille it ad Procrin,& oblatis muneribus imperatorq; coitu,confeſſus eſt maritū ſe eſſe, quod illa dolem, cum audiſſet a ruſtico quodam amare eum Auroram quam inuocare conſueuerat ad ſiluas profecta eſt,& in frutetis latuit ad deprehĕdendum maritum cū pellice.quē cum more ſolito Aurorā uocaret , Procris egredi cupiens fruteta commouit,ſpetās Cephalus feram haſtam ineuitabilem iecit, & ignarus interemit uxorem . [Mœſtamq; Eryphilem]Hęc Amphiarai augutis Argiui uxor fuit , quæ latentem bello Thebano maritum Polynici prodidit, monili accepto quod ante uxori dederat. qui ductus ad prœliū hiatu terræ periit cuius filius Aclemeō poſtea matrĕ necauit, & ĕ Oręſtis furore correptus, Vituperatur Sane Virgilius,quod mœſtam dixerit, quam Stygerem legit.i. nocentem . Nam mœſtam eſt ςυγερὴ Euadéq; Vxor Capanei fuit, quæ ſe in ardentem mariti rogum precipitauit.[Et Paſiphaen]Hæc ut diximus, tauri amore flagrauit [Laodomia] Vxor Proteſilai fuit , quę cum maritum in bello Troiano primū periſſe cognouiſſet,optauit ut eius umbram uideret qua ea conceſſa non deſerĕs eam in eius amplexibus periit . [Nunc fœmina Cęneus] Cæneus uirgo fuit , quæ à Neptuno pro ſtupri precio meruit ſexus mutationem Fuit etiam inuulnerabilis,qui pugnando pro Lapichis contra Centauros crebris ictibus fuſtium paulatim fixus in terra eſt. poſt mortem tamĕ in ſexum redit Hoc autem dictum oſtendit Platonicum illud uel Ariſtotelem , animus per μετεμψύχωσιν , ſexum pleruuque mutare.[Errabat]Vagabatur Et bene alluſit, quia & amauerat,& ſe interemerat , ut quaſi incertum eſſet quę circulum poſſet tenere.[Obſcuram]Recenti morte ut diximus ſupra[Infelix Dido]Veniali utitur ſtatu,& excuſat ſe per neceſſitatem, ne mortis cauſa fuiſſe uideatur.[Verus mihi nuncius] Xa

phali nala.

Cenis ſexum mutauit.

[illegible] intelligendũ, quod ſit nũciatus Didonis interitus. Alii ad ignem referũt uiſum alii ad Mercuriũ qui ait. Certa mori. ſed neutro eius ciesiam mortis genus eſt ſignificatum: & hoc dicit Ferroque extrema ſecutam. Saue qui nuncius, genere tantum dicitur maſculino. Quod autem nũciatur licet neutro dicatur, tamen inuenitur etiam maſculino. [Funeris heu tibi cauſa fui] ac ſi diceret, qui fueram ante vo'uisatis [Si qua fides tellure ſub ima eſt, ubi promiſſa exitũ nõ habent Reſpexit autem ad Orpheum, qui receptum perdidit cõiugẽ. [Quæ nũc has ire per umbras] argumẽtatur ex eo quod eſt ad Iferos ſubire compulſus inuitum ſe reliquiſſe Carthaginẽ. Senta ſitu. Squalida. Et eſt trãſlatio a terra inculta. Situs autẽ proprie eſt lãugo quædã ex humore procreata. Et fit in locis ſole carentibus [Nec credere qui] argumentationem tetendit: ac ſi diceret, ſi credidiſſem forte etiã deorum iuſſa cõtemnerem [Siſte gradum] Diſcedere eã datur intelligi. [Extremum fato qđ te alloquor. hoc eſt] aut q̃a Deus futurus eſt: aut quod melius eſt: quia poſt mortem tenebit alterum circulum, uiris fortib. ſcilicet nõ amantibus datum. Torua] Pro torue.i. terribiliter. Lenibat] Pro leniebat, & antique dixit: ut Squammis auroque [polibant, pro poliebant Maiores enim in omnibus coniugationibus imperatiuo, nam addebant, & faciebant imperfectũ ab indicatiuo, quod in tribus adhuc obſeruatur in quarta ẽt E additur, ut nutri nutriebam.]Lacrymasque ciebat] Sibi. aut certe illud dicit; Sermo quidem eius lacrymas exciebat ſed illa immobilis manſit, Tractum autem eſt hoc de Homero, q̃ inducit Aiacis umbram Vlyſſis colloquia fugiẽtem, quod ei fuerat cauſa mortis Nam ciere eſt proprie altari fletũ mouere. Iucepto ſermone] à principio orationis [Dura ſilex] Saxi eſt ſpecies generalitas enim eſſe nõ poteſt ſequente ſpecialitate. Nã cautem Marpeſiam, Parium lapidem dicit. Marpeſos in mons Pariæ inſulæ [Tandem] Quaſi diu deliberauerit [Vmbiferu] Frondoſum. [Priſtinus, Prior, quod difficile inuenitur. Nã de hoc ſermone quærit & Probus & alii. [Reſpõdet curis] aut pari eum diligit affectione. quod in Aeneæ non fuit q̃ plus amatus eſt, & amantem deſeruit ut expreſſiu rei ſupradicta ſit. Aequatque Sichæus amore] aut certe reſpõdet curis, par eſt mortis ſimilitudine. Ferro enim uterque conſumptus. [Proſequitur lacrymis longe] Oculis eam ſequabatur humentibus.

ASCENSIVS.

NEC procul, &c.] Proſequitur iuſtitutum ſuum. deſcribit enim locus, & gradus, in inferno exiſtentium, dicens, quarto loco diſtinari miſeros amantes, in quo ordine, eſt nõnulla æquitatis ſaltem humanæ ratio. Nam infantes ad Elyſios non mittuntur quia nihil meruerũt, neque ad tartara, quia neque demeruerunt, ſunt ergo in primo limine, dãnat autem falſo crimine. quia malum infamiæ non uitauerunt, nec munus vitæ expleuerũt (loquor ſecundũ Ethnicos) ſecundo loco deputati ſunt. Qui uero ſibi mortẽ pepererũt, quanuis certiſſime apud nos damnati perhibentur, tamen quia furore uidentur grauiſſimo rapti, tertio loco addicuntur. Amantes uero quorum magis uoluntariis ẽr furor, quarto gradui ſubdũtur, de q̃b. nũc ſermo eſt. & Donat. ſic dixit [Fuſe in omnẽ partẽ. Quocunque oculos tendere poterant. [Secretos] aut in abdito conſtitutos, aut ſeparatos. [Curę non ipſa in morte relinquunt] Tanta ſunt uis amoris. ut poſt mortem ab iiſdem curis non deſerentur. Hæc ille. Ordo eſt. Nec, id eſt & non procul hinc, id eſt ab hoc iam dicto loco, campi lugentes, i. lucis egentes, aut lugentium quia miſerorũ amantiũ, monſtrantur exiſtentes ſuſi in omnem partem, quia ex omni genere mortaliũ, reperiuntur amoribus cõfecti dicunt, ſup. enim illos ſic uidelicet, lugẽtes, nomine & quia dicit, qui dicant, inter lugemus omnes ii, ſup. quos amor durus i. intollerabilis, aut immedicabilis, peredit, id eſt abſumpſit tabe lẽta. i. confectione ſanguinẽ corrũpẽte crudeli, id eſt inclemẽti, celãt hic i. hoc quarto loco, calles id eſt uias frequentatas, & duras exiſtẽtes ſecreti id eſt ſe moti ab aliis & ſilua myrthea. i. ex myrtho, quæ eſt in tutela Veneris, tegit, & ſup. eos aut, & quo, ſilua myrthea tegit, curæ non relinquũt, ſup. eos, in ipſa morte, quia amant, & curis afficiuntur, & poſt mortẽ (nam ut poſtea apertius dicetur quali, quiſque inuenitur in morte, talis iudicatur, & in ea affectione permanet) Ipſe ſupple Aeneas cernit hic locis Phædram, filiam Minois, quę Hyppolitũ priuignũ ſuũ deperibat, & Procrin, uxorem Cephali, & ab eo, ob zelotyppiã interemptam, & Eryphilem coniugem Amphiarai, mœſtam, quia nocentem ob culpã. nam non eſt ob id uituperandus Maro, quod mœſtam dicit, licet enim nocens crimen in maritum commiſit mœſta tamẽ & a filio interempta fuit; Eryphilem, dicit monſtranſẽ uulnera crudelis nati, id eſt a crudeli filio illata & cernit Euadnem, filia Martis, ex Thebe, & coniugem Capanei quæ ſe in ardentem mariti rogum iniecerat, & cernit Pasiphaem. Minois vxorem & ſolis filiam, quæ Tauri amore arſit, ut in principio huius 6 dictũ eſt. Laodomia, uxor Protheſilai. qui primus in bello Troiano periit, & uxor ipſa in eius umbræ complexibus io comes, his ſuperioribus amatricibus, & Cœneus quondã iuuenis, id eſt mutatus in ſexum uirilem nã ut uirgo. raro de uiro ita inuenis, raro dẽ fœmina legitur & nunc fœmina rurſus. i. iterũ reuoluta, id eſt reuolutio tẽpore mutata, in figurã veterem. i. priſtinã. ſcilicet fœminam. Inter quas errabat Dido Phœniſſa, id eſt ex Phœnicia & Phœnicum regis filia, errabat, id eſt uagabatur exiſtẽs recens à uulnere, id eſt p̃p uulnus, paulo ante ad inferos demiſſa. quam heros Troius, id eſt Troianus, aut Tros, cognatus. ſ. Aeneas, ut. i. poſtquam, ſtetit iuxta, ſup. eam agnouit per umbram obſcuram, qualem q̃s aut uidet lunã ſurgere, id eſt oriri primo menſe. i. in principio mẽſis hoc eſt in nouilunio, aut putat ſe uidiſſe per nubila, id eſt nubium caliginẽ, & ſup. Aeneas demiſit. i. deorſum miſit lacrimas & affatus eſt dulci amore, id eſt more dulciter, amantiũ o infelix Dido ergo. ſ. quia te hic offendo, nuncius uerus, id eſt ueridicus & uera nũcians, uenerat mihi id eſt ad me. ſ. nũciãs se extinctam, id eſt mortuam, & ſecutam extrema. i. ultima rerum, hoc eſt mortem, quia Mors, ultima linea rerum eſt, ferro .i. gladio in quẽ incubuerat. Heu, dolentis interiectio, ego fui ſibi cauſa id eſt occaſio, funeris, id eſt mortis, ego iuro per ſidera per ſuperos, & per, ſup. eam fidem ſic qua, id eſt aliqua fides eſt ſub ima, id eſt profunda tellure, hoc eſt apud inferos quod ſup o regina, ego ceſſi de tuo litore. ſ. Carthaginenſi, inuitus, quia deorũ imperio coactus, ſed ſi inuitus, miranda eſt amoris uis, quæ cogũt me nũc ire retinuerat. Sed iuſſa deũ id eſt deorum, quæ cogũt me nũc ire per has umbras. i. p̃ loca ſenta. i. ſqualida. ſitu i. languine immunda, & mucore creſcẽſe in loco humido per quem rarus eſt tranſitus & per noctẽ profundam (Probatio eſt ergo a maiori & difficiliori, nam ſi iuſſa deum impulerunt ire ad inferos facile potuerunt abſtrahere a Carthagine in Italiã) hæc dicit iuſſa Deũ, egere. i. impulerunt me ſup a Carthagine, ſuis imperiis nec quiui i. valui, aut potui credere, me ferre. i. illaturum tibi, meo diſceſſu, hũc tm̃ dolorem. us. ſ te ipſam interrimeres, ſiſte. i. firma gradũ id eſt greſſum tuũ, aut iter, & ne ſubtrahe, pro ne ſubtrahas te oro aſpectu pro aſpectui Per hoc tacite ſignificant eam ad uerba Aeneæ fugã paraſſe. unde addit, Quẽ fugis hoc quod ego alloquor te, extremum. id eſt extremo loco, eſt fato. i. per fatũ, aut per deorũ permiſſionem Aeneas lenibat pro leniebat. i. mulcebat & mitigabat talibus dictis i verbis, a imũ. ſ. Didonis hoc eſt a parte totum, ipſam Didonem, aut ſimulacrũ eius ardentem ſ. ira, & tuentem. i. inſpicientem, torua. i. torue, hoc eſt minaciter, & terribiliter & ciebat. i. prouocabat potius ex ſe, q̃ ex illa non poſſumus & nos, ad lacrymas prouocare Nã illa. ſ. Dido, auerſa. ſ. ab Aenea, in ſignũ indignationis. tenebat oculos fixos, ſolo, id eſt in terrã, nec mouetur magis uultum. id eſt non habet magis motum uultũ ſermone incepto. ſ. ab Aenea ſed non completo, quia nihil reſpondet q̃ ſi ſilex durus ſtet. ſ. ante Aeneam, hoc eſt ſtatuta ex ſilice, aut cautes. i. lapis durus Marpeſia. i. Paria, hoc eſt ex Paro inſula, ubi marmor, cãdidũ, & durum eſt. Ipſa corripuit. i. ſimul rapuit ſeſe, tandẽ. i. poſt multã indignationẽ & refugit inimica. i. infenſa in nemus umbriferũ frondoſum, ubi Sichæus coniux, priſtinus i. prior reſpondet illi curis. i. ſolicitudinibus amorũ, & æquat. i. æqualẽ facit, amorẽ. ſ. ſuum in illam, cũ amor illius in ſe. Nec minus. i. nihilominus, & Aeneas perculſus. i. percuſſus, & afflictus caſu ſuiquo, qđ. i. inuitus, & ignorans, ad mortem cõpulerat, proſequitur lacrymãs. & miſeratus eſt. i. miſericordia proſecutus eſt, longe. i. p̃ lõgũ. ſ. patiũ, euntẽ. i. aufugientẽ. ſ. Didonem, De qua lectione addamus & illud donati, qđ, ut expoſitio tex. è regione eius haberetur. ſuperioribus detraximus, & in hunc locũ recepimus [Vmbrã Obſcurã] Cũ dicit, umbram obſcurã habuit aliquid luminis, id enim eſt obſcurũ qđ oſtẽdit aliquam lucẽ, ſed & maximus habet mixta tenebras. [Demiſit lacrymas] Nõ cogitaui flere, nam dolor uerua repẽtinos fletus. non coactus excludit [Infelix Dido Perſonarum, & cauſarũ ratio habetur, Dido fuit aſpera propter recẽtis facti cauſam cujus quantus dolor fuerit, oſtendit exitus. Acerbitas eo

Mors ad

uulneris,& aſpectus auctoris,dolorem duplicabat. Aeneas autem,ſe reū agnoſcit,& interpoſita purgatione factum fatet. Infelix Dido,oſtendit dolorem, quod miſerabiliter ferat, & augetur quod ſero perierit.[Per ſidera]Firmamentum ponit purgationis,quia apud illam fide carebat , & quia hominum teſtimoniū adhiberi non poterat,adhibet deorum. [Et ſi qua fides] Quia neſciebat quod genus iuſiurandi apud inferos eſſet,poſuit generalem iurationem. [Inuitus]Non te fugi, ſed potiorum iuſſis,ceſſi[De nno littore ,]q d.mutaui locum , ſed de animo retinui.[Nec credere quiui]Mendacio ueriſimili tu tatur cauſam Ipſa primo ſilendo, & ſic auertendo, & poſtremo fugiendo,oſtendit iram.

Hic,habetur. Crudeli tabe peredit] In antiquioribus aliquot exempl.peremit.legitur [His Phædram, Procrinque.]Neque illud placet quod in Rom.lib.Procrin,legitur, [Fato reuoluta]In Rom Reuocata legitur.[Primo quis]In antiquis pleriſque libris. Qui legitur[Auerſa tenebat]In lib.aliquot antiqu. Aduerſa,legitur.]Vultū ſermone]In lib.aliquot antiq.Vultu, caſu ſeptimo,legitur. Proripuit ſeſe[In Ro.li.in Oblongo, in Med.& pleriſque aliis antiquis,legere eſt, corripuit ſeſe. [Caſu perculſus]Veteres omnes lib.quos lege feri paſſim. Percuſſus,legunt[Proſequitur lacrymans longe,& miſeratus euntē eſt]Vltima huius carminis dictio, Eſt , nuſquam in antiquis exemp habetur in Ro.lib.uerſus tota ita legitur,Proſequitur lacrymis longe,& miſeratur euntem.

VARIA LECT. NEC procul hinc]In Rom.lib. & aliquot aliis manuſcriptis

SERV

Inde datur molitur iter:iamque arua tenebat
Vltima quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus,hic inclitus armis
Parthenopæus,& Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos belloque caduci
Dardanidæ : quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit,Glaucumque,Medontaq; Therſilocumq;
Tres Antenoridas,Cererique ſacrum Polybetem,
Idæumque etiam durus,etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ,dextra,læuaque frequentes:
Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt:iuuat uſque morari,
Et conferre gradum & ueniendi diſcere cauſas,
At Danaum proceres,Agamemnoniæque phalāges
Vt uidere uirum,fulgentiaque arma per umbras ?
Ingēti trepidare metu;pars uertere terga,
Ceu quondam petiere rates.pars tollere uocem
Exiguam inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamiden lanitum corpore toto
Deiphobum uidet,lacerum crudeliter ora,
Ora,manuſque ambas,populataque tempora raptis
Auribus,& truncas inhoneſto uulnere nares.
Vix adeo agnouit pauitantem,& dira tegentem
Supplicia,& notis compellat uocibus ultro,
Deiphobe armipotens genus alto à ſanguine Teucri
Quis tam crudeles optauit ſumere pœnas ?
Cui tantum de te licuit?mihi fama ſuprema
Nocte tulit,feſſum uaſta de cęde Pelaſgum
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Conſtitui,& magna manes ter uoce uocaui.
Nomen,& arma locum ſeruant te amice nequiui
Conſpicere;& patria decedēns ponere terra.

DAtū molitur iter] Peragit. Datum autem dixit , aut rōne fati , aut oblatū fortuito, ἀπὸ τύχης, dicūt [Aruo tenebant Vltima] at qui multa adhuc ſupſunt, ſed dixit quantum ad y,pertinet literam. In his.n.qui , dixit,mixta ſunt uirtutibus uitia. In his autē quæ dicturus eſt, nocētū pęnas a priorum ſegregat meritis. Nam inferi (ut diximus ſupra) humanā continent uitam,hoc eſt animam in corpore conſtitutam Hæc autē, quæ dixit mixta eſſe manifeſtum eſt. Licet.n.in uiris fortibus laudet uirtus eſt tamen uituperabile alienū imperiū cędibus occupare. Itē amare priuignū, crimē eſt uirtus,maritū, Alii diſtinctione mutata dicunt, Tenebāt arua,quæ ultima uiri fortes frequentant.i.quæ poſſident ultima . [Hic ille occurrit Tydeus] Aſtchæ,& Oenei filius, quē in bello Thebano Menalippus extinxit.[Parthenopæus]Menalippæ, & Martis,ſiue Menalionis filius rex Arcadiæ, qui Thebana bella puer admodum petit. [Adraſti pallentis imago] Rex Sicyonis Adraſtus primo fuit, poſt agriuorum ſocer Tydei & Polinycis. Quod autem ait Pallētis,aut epithetō eſt umbræ , aut illud reſpexit q a in bello Thebano,conſumptis ſex ducibus ſolus aufugit, Fugę autem comes ſemper eſt pallor.[Hic multum fleti]i.nobiles, quorum mortē magna ſequitur lamentatio.[Ad]Pro apud[Caduci]Mortui à cadendo. Vnde & cadauer dicitur.]Longo ordine]Ingenti multitudine,vt Pueri & pauidæ longo ordine matres , non ad ordinē ſtante. Sane in minus eſt, In longo ordine . In ingenti multitudine. [Tres Antenoridas]Multi ſupradictos accipiunt.quod falſum eſſe Hom. Docet, qui eos commemorat[Cereri ſacrum]Sacratum, nomen pro participio . [Idæumque] Quem aurigam legimus Priami , etiam adhuc , ut, Quę cura nitentes Paſcere equos,eadem ſequitur Tellure repoſtos,[Vſque]Diu,& eſt aduerbiū. [Trepidare]pro trepidabant.[Ceu quondam petiere rates:]Oſtendit uitia nec morte finiri. [Fruſtratur hiantes] Decipit clamare cupiētes. Nec nos moueat quod aliis umbris uerba dat, his ſilentium Timorem enim exprimit , qui uiuis quoque adimit uocem,ut,obſtupui,ſteteruntq; comæ,& uox faucibus hæſit.[Deiphobum uidit,]Qui Helenam duxerat . mortuo Paride.[Ad cuius domum primum ire neceſſe erat] Vbi fuerat cauſa bellorum:ut,Iam Deiphobi dedit ampla ruinam Vulcano ſuperante,domus.[Lacerum]Pro laceratum.i. habentem ora dilacerata.[Populata]Vaſtata , ideſt deformia ſublatis auribus. [Truncas] Truncatas .[Inhoneſto]Turpi. Terentius,Illum ne obſecro inhoneſtum hominem ,quē mercatus eſt here,ſenem mulierem ![Pauitantem[Ne agnoſceretur timentē. Tegentem]Tegere uolentem. Nam truncaris manibus quid tegebat?Tegere autem eſt celare ut cōtra nudare eſt indicare vt Traiectaque pectora ferro Nudauit: [Notis uocibus]amicabilibus[Optauit ſumere]Elegit ut ſumeret . [Da te Pro in te.[Rhęteo in littore] Vbi erat Aſylū Aiacis, ſicut in Sigæo, Achillis. Et bene illic quaſi ubi tutatus eſſe potueram. Sane Rhœteium dicitur,& facit Rhœteum , ſicut etiā Cythereia , & Cytherea. [Et arma]Depicta.ſ. Seruiant Tenēt[Te]Tuum corpus, ut Nunc me fluctus habet.

ASCENSIVS.

INDE datum &c.] Docet quō progrediēdo ad quintum circulum peruenerūt,in quo bellatorum ſunt animę,nam & Martius furor dicit, ſicut & amorē Nō ergo ſola bellādi gloria purgatas facit animas , & ad Elyſios ducit. Nā qui bello etiā iuſto infodaoe multa ſępe deteſtāda cōmittunt,qui tamen, nequi omnī tuo reprobandi ſunt,q arma tractant,nec approbandi,non dicunt,ant in ſummo ſiniſtræ patris literæ Pythagoricæ,neq; inſummo dextræ. De quo redicit Don.ſic[Multū fleti]Quia propter ſuas uirtutes,magnū relinquerat luctū.[Sacrum Polybetem]Oſtēdit numina,ſuos in morte iuuare nō poſſe.[Proceres]Non tantum ordine,ſed meritis Phalāges, ac ſi tota gręcia ad iferos migraſſe uideretur. Oſtendit igitur quāti Aeneā hoſtes feciſſent in bello oſtēdit etiam,non ſine multa ſua cęde uiciſſe Græcos. [Tegentē] non quia poſſet manibus,ſed quia toto ſe corpore ſubtrahere conabaē,aut totū auertere [Quis]Non tam interrogantis hæc ſunt,quam admirantis,& dolentis. Admirat primo,cogitare quempiam potuiſſe,tot aduerſa ſupplitia in uiro tā forti,deinde,quod auſus eſſet implere deinde,quod totū corpus ſupplicio inſectatus eſſet.[Feſſum procubuiſſe ſuper aceruū] Magna laude afficit nō enim dicit,occiſum, ſed , procubuiſſe laſſatum [Egomet,]Quaſi dicat non aliis commiſi.[Inanem Quia inter hoſtes confuſos iacens,reperiri non potuiſti. [Te amice]Feci,qđ potui,non quod uolui,quia te reperire nō potui. Hæc ille. Ordo eſt . Aeneas molitur , id eſt cum molimine,& ſummo conatu pergit. Inde, id eſt deinde , aut potius , ab eo loco.iter datum,id eſt conceſſum ſibi a fatis, cū cęteri negatum ſit ab eo uno circulo , tranſire ad alium , niſi purgatione

grtione facta, & tenebant iam arua, quæ vltima.i.quas vltimas partes: aut quorum ultimas partes, clari bello frequentãt ſecreta. aut (ſecundũ Seruium) tenebant ultima arua.ſ. purgandorũ hoc eſt quorum operationes habent mixta virtutib. vitia, queq́.ſ. loca, ſecreta.i. depoſita ab alijs locis, clari bello frequentant.i. habitant, & colunt frequẽter, Tydeus, pater Diomedis, & filius Aenei, occurrit hic.i. hoc loco illi.ſ. Aeneæ, & Parthenopæus, filius Atlãtę, (ut Beroaldus docuit ſupra, ad illud. Triſtisq; ſenectus) inclytus.i gloriofus, & clarus armis, ſupp. occurrit illic hic, & imago Adraſti pallẽtis.ſ. præ timore, quia aufugerat. hic, ſup. occurrunt, illi Dardanidę, multũ fleti, ad ſuperos.i. nobiles, quorum mors fletibus honorata eſt, & caduci.i. qui ceciderunt, bello.i. per bellum, aut in bello, quot ille.ſ. Aeneas, cernens omnes longo ordine, ingemuit.i. multum gemuit.ſ. Glaucum, Medonta, & Therſilochu uiros illos, Troianis olim fautores. Glaucus .n. erat Liciorũ ductor, cuius ſingulare certamẽ deſcribit Hom. lib Iliad. vj. dicens, eos inſecta pugna deſijſſe, mutatis armis aureis Glauci, pro ferreis Diomedis, ut Horat. j. Ser. meminit. Fuit aũt (teſte eodem Hom. lib II. Iliad.) quidam Medon, filius nothus Oilei ex matre Ahena. ſed hic de Troiano loq̃tur. Fuit itẽ Idæus, quidam filius Daretis, cuius idẽ meminit. Fuit & alius filius Priami, cuius etiã meminit, dum introducit Priamum veniſſe in caſtra Achillis. Polybetes autem fuit ſacerdos Cereris, unde in ſecundo dictum eſt: Templumq; uetuſtum deſertæ Cereris, interfecto.ſ. ſacerdote. Et ſup. uidit hic, treis Antenoridas. i. Antenoris filios, qui ſunt Archelochus, Acamas, & Elycaon, & Polybetem ſacrum.i. ſacrarum Cereri, & Idæum, Priami aurigẽ tenentem, ẽt.i. adhuc.ſ. apud inferos, currus, & ẽt arma. Animę frequentes.i. crebræ circunſtant, dextra, & læua.i ſiniſtra.ſ. parte, nec ſatis eſt, uidiſſe ſemel, ſed iuuat.i. delectat uſque.i continuo immorari, dubium autem uſ, an Aeneam delectet uidiſſe animas: an animas, Aeneam, ſed potius d aero q̃ animæ affectauerint videre Aeneam quia ſequitur, & ſup. iuuat. conſerre gradũ.i. cõgredi, & diſcere cauſas ueniẽdi.i. cur Aeneas aduenerit. Et proceres Danaum i. Græcorũ, & Phalanges Agamemnoniæ .i. quaſi totius exercitus, qui ſub Agamemnone ſtipendia fecerant, ut.i. poſtq̃. uidere uirũ.ſ. Aeneã, adhuc uirũ, & alma.ſ. eius, fulgẽtia p umbras, trepidare, pro trepidabãt. aut cęperunt trepidare ingenti metu. Pars, ſup cęperunt uertere terga, ceu.i. veluti, petiere quondam rates.i. naues ſuas, pars.i. partim, ipſi, ſup. cœperũt, tollere.i. eleuare, uocem exiguam, quia ueram uocem. vmbræ non habẽt, unde clamor inceptus fruſtratur hiãtes.i. fa

Glauc.

Polybetes.

ctn iatu clamare putantes. Si.n. nullus uagitus ploratus, aut voa fuit apud inferos, nõ ẽt potuiſſent loqui. Atq; ipſe Aeneas uidit hic.i. in hoc campo bellatorũ Deiphobum (quia Græce, Deiphobos, dr̃ nõ ſcribetur, Deiphobus, ſed quatuor ſyllabarũ eſt) Priamidem i filiũ Priami, & Hecuba laniatã toto corporẽ, & lacerũ ore crudeliter.i. habẽtem ora crudeliter, & immaniter lacerata, ora (dicit) & ambas manus, & tẽpora.i partes capitis, ſecundũ auriculas, populata.i. ſpoliata, & denudata, aurib.i. auriculis raptis.i. ablatis. & nares.i. naſi meatus, trũcas i. truncatas uulnere inhoneſto i. turpi. quia honeſtũ, pulchrũ uocamus. Ipſe vix i. cũ difficultate, adeo i. omnino, agnouit, ſup. eum pauitãtem.ſ. pre rubore & tegẽtem dira ſupplicia.i. plagas dire illatas pro ſupplicio, & compellit.i. alloquitur, cum appellatione eius, vltro.i. priuſquã ille ſe offerret uocib. notis.i. ſermone patrio, aut proprio nomine o Deiphobe, armipotẽs genus.i. progenies ab alto ſanguine Teucri, quis optauit ſumere de te tã crudelis pęnas? q.d. immaniſſimus nimirum fuit, & ſi forte talis reperiri potuit, qui uellet, cui licuit.i. cui permiſſum eſt a dijs, tantum.ſ. pœnarum ſumere de te? q.d. ẽt ſi quis uoluiſſet, Deos tñ permittere non debuiſſe Fama tulit.i. detulit, mihi i. ad me, te feſſum ſuprema nocte.i. cum Troia excideret, de vaſta cęde.i. occiſiõe, Pelaſgum.i. Gręcorum, quos occidiſti, procubuiſſe ſuper aceruũ .i. cumulum, ſtragis i. ſtratorum, congregationis confuſæ.i. mixtæ, ex nobilibus, & ignobilibus ex amicis inter ſe, & inimicis, Egomet.i. in propria (ut dicunt) perſona, non habens fidẽ alteri conſtitui tũc.ſ. poſtquam id audiuerã, tumulũ inanem.i. cenotaphium, ſepulcrum ſimulatum, quod pro uero erat, dum cadauer haberi non poterat, in littore Rhœteo.i. Rhœtei promontorij Troiani, & vocauiter, magna voce manes.ſ tuos.i. ſpiritus uagos, vſq; ad exequias ſepulturę, ſecũdũ Ethnicos. Nomẽ.ſ tuũ & arma.i. inſignia tua, ſeruãt locum.ſ. ſepulcri, ò amice, ego nequiui conſpicere te.i. ſimulacrum tuum, aut corpus tuũ, & ponere illud terra patria. decedens i. cum decederem, terra patria. i. de patria mea. poteſt enim bis conſtrui.

VARIA LECTIO.

IDAEVMQVE etiam currus] In Rom. lib. Currum, unitatis numero, abſque ulla colliſione legitur. [Veniendi diſcere cauſas] In antiq. lib. Rom. & aliquot alijs, Poſcere cauſas, legiẽ. [Vaſta de cęde] antiqui omnes lib. legunt, Vaſta te cęde. [Rhœteo in littore] In Rom. li. abſque præpoſitione, Rhœteo littore, ſcriptum eſt. [Nomẽ & arma locum ſeruant] In Longobardico lib. Locus, nominatiuo caſu legitur.

IRV. OMnia ſoluiſti] Quia conſtituto tumulo manes uocauit. [Et funeris umbris ſepulturæ meæ umbris. Nam funus illic eſſe non potuit. Vbi nec cadauer quidẽ fuerat. [Fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ [Scd̃m Mathematicos, q. dicunt ẽt inimicitias ex fato deſcendere. Vnde iſta cõiũxit fatum, & ſcelus Helenę, p que ibi mors contigis [Monumenta] Sermo medius, dictus ab eo quod moneat mentem. Vnde eſt hic de malis. Econtra in tertio. Manuum tibi quæ monumenta mearum. [Egerimus] Rimetri neceſſitate corripuit. [Meminiſſe neceſſe eſt] Cicero, Cui placet. obliuiſcitur, cui dolet, meminit. Ergo quia dolet, meminerit neceſſe eſt. [Fatalis] Mortifer: vt Fatiferumq; enſem. Sup ardua uenit Pergama,] aut q̃ in arce eſt poſitus, aut q̃ a deiectis muris ſupra tractus eſt. [Grauia Grauidus, ut Grauis tentãbunt pabula foetas. Supra aũt dixerat, Feta armis [Euantes] Euantes Phrygias, aliter, non ſtat uerſus Euantes autem Bacha-

Atque hic Priamides. Nihilo tibi amice relictum eſt:
Omnia Deiphobo ſolniſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis. illa hæc monimẽta reliquit.
Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti, nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua uenit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.
Illa chorum ſimulans, euantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem & ſumma Danaos ex arce uocabat.
Tum me confectum curis, ſomnoque grauatum
Infelix habuit thalamus preſſitque iacentem
Dulcis, & alta quies, placideque ſimilima morti.
Egregia interea coniux arma omnia tectis
Emouet, & fidum capitis ſubduxerat enſem:
Intra tecta uocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnam ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui ueterum ſic poſſe malorum,
Quid moror irrumpunt thalamo. comes ad dit una
Hortator ſcelerum Aeolides. dij talia Graijs
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui uiuum caſus, age fare uiciſſim.
Attulerint pelagi ne uenis erroribus actus?
An monitu diuum? an quæ te fortuna fatigat,
Vt triſtes ſine ſole domos, loca turbida adires?

tes, à Libero qui Euã dicitur Chorum autem ait multitudinem in ſacra collectã, [Circunducebat] Diuiſit in duos verſus unã partem, ſed ideo quia eſt compoſita. Lyrici uero ẽt incompoſitam partem orationis in duos, diuidũt uerſus [Confectum curis.] atqui uacauerat gaudijs, ſed illud oſtendit quod ait Stat. Stant ueteres ante ora metus. Nam curæ ferebantur ſuo impetu ex priſtino bellorum tumultu alij hanc ipſam curã uolũt, qd̃ habebat cõiugẽ pniciosam Mariti. Vnde ſequitur, Egregia interea cõiux, p ironiam, [Vocat Menelaum, & limina pandit] ante pandit, & ſic uocat, ut: Subeunt luco fluuiũq; relinquunt. [Id magnũ ſperãs fore munus amanti] Putauit ſe uitia pterita pñtibus poſſe celare. qd̃ & ſequens indicat uerſus [Aeolides [Vlyſſes quia ubique talis inducitur. Nam Anticliæ filius ẽ, q̃ ante Laertæ nuptias clam cum Siſypho Aeoli filio concubuit, Vnde Vlyſſes natus eſt. Hoc ei ẽt in Ouidio Aiax obijcit. qd̃ ſanguine cretus Siſyphio. Alij

Iidem

Ridẽ legũt. de quo nuſquã legimus. [Si] Si quidẽ [Viciſſim quia ipſe narrauerat] [Pelagine venis erroribus actus?] nõ ad inferos, ſed ad locũ in quo inferorum deſcenſus eſt. i. ad Auernũ ſi intra terram ſunt inferi. Alij altius intelligunt, qui ſub terra ſferos uolunt ſecundum chorographos, & geometras, qui dicũt terram ... eſſe, q. aqua, & aere ſuſtẽratur, quod ſi eſt ad antipodes poteſt nauigatione perueniri, quia quantum ad nos ſpectat, inferi ſunt, ſicut nos illis. Hinc eſt, q terram eſſe inferos dicimus quamq̃ illud ſit, quia nouem cingit circulis. Tiberianus etiam inducit epiſtolam uenio allatam ab Antipodibus, quæ habet. Soper inferis ſalutẽ, quia occaſione tractat recipro... hoc quod diximus ſupra. Nam prudẽtiores ẽt animas per ... dicunt ad alterius climatis corpora tranſire, nec in eo orbe verſari, in quo prius fuerint, vnde ait Lucanus: Regit idẽ ſpiritu artus orbe alio longæ canicies ſi cognitæ uitæ. Sciendum tamen Homericum eſſe. Nam & illic Elpenor ſimiliter Vlyſſem interrogat. [Sine ſolo domos] non eſt contrarium. Solemq; ſuũ ſua ſidera norunt. Illud enim de campis Eliſijs dicit.

ASC. ATQVE hic Priamides. poſt reſponſum Deiphobi, idem aſſerentis, videlicet amicum eſſe, & pium uirum: talis. i. ubiq; inducit, ut propter Cæſarem uſque à pœnitentiam Clemente Docet quomodo ſic lacer appareat. Circa quẽ locum dicit Don. ſic [Illa] propter odium nomen non poſuit ſic ſupra, Lacęnę, dixit [Infelix thalamus] Vel quia in eo talem babui vxorem, uel quia ibi tot ſimplicis ſum affectus. [Coniux] Ex hoc nomine, deteſtabilius ſcelus facit, quod uiolatum ſit cõiugium, quod ſacrũ eſſe oportet. Coniux non dixit, mea ſed quæ multorum fuiſſet, neque ſe amaret. [Dij talia Graijs] pulchra apoſtrophe, & multa continet. Oſtendit autem tanti ſceleris ſolus Deus ultores eſſe poſſe. [Age fare] quærit optime Deiphobus, ſed poeta, optimo conſilio abſcindit reſponſionem, ne dicta iterum dicenda ſint. Hæc ille. Ordo eſt. Atque Priamides. ſ. Deiphobus, ſup. reſpondit aut locutus eſt hic. i. ad hęc dicta Aeneæ, o amice, nihil relictum eſt tibi à te, tu ſoluiſti Deiphobo omnia. ſ. quæ perſoluere amico poteras, & umbris. i. ſimulacris funeris, quia uerũ funus eſſe non poteras, ſed mea fata. i. mala, ex fato prouenientia aut ad quę natus mihi uideor mala, & ſcelus exitiale. i. perfidia execrabilis. Lacænæ. ſ. mulieris, hoc eſt Helenę, merſere me his malis, illa ſ. ſceleſta Lacæna, reliquit hæc monumenta. i. memoriam facti, facturæ ſtigmata, nãq; tu noſti, ut. i. qualiter, nos egerimus ſupremam noctẽ. i. magnam partem ſupremę noctis, inter gaudia falſa. i. deceptoria, quia ſperabãt Grecos abijſſe, & ideo gaudijs, ac uino indulgebant, vnde dictum eſt in 2. Inuadunt urbẽ ſomno, vinoq; ſepultam, ac neceſſe eſt nimium meminiſſe. i. nos memores eſſe, quod de Deiphobo manifeſtũ eſt, de Aenea quoq; quia dixerat in 2. de malis Troiæ, & quorum pars magna fui, cum equus fatalis. i. fatis volentibus nobis, fatum. i. exitium, ferẽs, venit ſaltu. i. ſaliuit quodammodo, quia ruptis muris ſuper pergama. i. mœnia Troiana, ardua. i. ualde alta & tamẽ equus adhuc altius extollebat caput, & ipſe equus grauis. i. fętus, attulit aluo i. in aluo ſua, peditem armatum, quia dictum eſt: Vterũq; armato, milite complet, illa. ſ. nota adultera, & fundi noſtri calamitas Helena ſimulans chorũ. i. choream bacchantum, præ lætitiam, ducebat Orgia, i. feſta Bacchanalia. q̃ noctu fiebant, inter Phrygia. ſ. matronas, euantes. i. bacchantes, & Bacchum (qui Euan dicitur) inuocantes. Ipſa. q. d. in propria perſona, exiſtens media. i. princeps Bacchantium tenebat ingentem flãmam, i. facem, & uocabat Danaos ex ſumma arce dato. i. indicio flammæ, quod & nautis dari ſolet. Thalamus infelix. i. qui me infelicẽ fecit, totus. ſ. coniugalis cum Helena, habuit me tunc confectum curis. i. longi belli præteriti, & ſomno pñti propter præterita uigilias. (Et be ſedicit habuit me, & nõ ego habui, quia qui coactus, & oppreſſus cubat, haberi potius uidetur quam habere) & quies dulcis, & alta. i. profunda, & ſimilima morti placidæ. i. tranquillę, poſtquam trãſacta eſt, aut iam matura, preſſit me iacentẽ. i. profundiſſime obdormiui. Cõiux egregia. i. inſignis ſed malignitate, aut ironia eſt. q. d. quam egregiam, putauimus, qui pro ea tot bella ſubiuimus, emouet in terea tectis. i. meis, omnia arma, & ſubduxerat. i. ſubripuerat, & clã abſtulerat, capiti. ſ. meo, enſem fidũ. ſ. cuſtodem uirorum fortium: nam ob timorẽ eius nemo eos inuadere audet, & uocat Menelaũ ſ. primum maritum ſuũ, intra tecta, & pandit. i. aperit, limina. i. oſtia, quę ſunt ſuper limina. ſ. cum ironia amara. ſperans id fore amanti. ſ. Menelao, magnum munus. i. obſequium, aut beneficium, & fama. i. infamiã ueterum malorum, poſſe extingui. i. deleri, ſic. i. per munus. Quid moror. i. ad quid re pluribus ſuſpẽſum teneo, ipſi. ſ. Græci innumeri irrumpunt. i. ui irruunt, thalamo. i. in thalamum noſtrum, Aeolides. i. nepos Aeoli filius Siſyphi, uidelicet Vlyſſes (qui per cõtemptum. Aeolides dicitur quaſi ex ſtupro genitus non eſt Laerte matrimonio, unde de cantu: Sirenum, Sanguine Siſyphio generatus ueſtus Vlyſſes) hortator. i. inſtigator, ſcelerum. ſ. ſceleratorum facinorum additur. ſ. alijs comes, vna, i. pariter ò dij, inſtaurare. i. inſtar illius facti reddite, hoc eſt ad æqualitatem pœnę, Graij. i. Græcis talia. ſ. facinora, ſi ego repoſco pœnas ore pio. i. inſonte, & quo Deos colui. Sed age fare. i. eloquere & dic nobis uiciſſim, qui caſus attulerint te uiuum, ne pro au, uenis actus erroribus pelagi! an monitu diuũ? an quę fortuna fatigat te, ut adire. i. adire compelleris, domos triſtes, & loca turbida ſine ſole! huius interrogationis reſponſio, prius habita eſt, & ita non reſpondet Aeneas, uetante Sibylla.

VARIA LECTIO.

ATQVE hic Priamides] In Rom. li & in quibuſdam alijs antiq. legere eſt. Ad quæ Priamides] In Long. Ad quem [Relictũ eſt] in nullo ex his ueterib lib inuent uerbum, Eſt. [Irrumpunt thalamo] In Rom. lib. ac pleriſq; alijs, Irrumpunt thalamos, accuſatiuo caſu legitur. [Additur una] In lib antiquis pęne omnibus, Additus, ſcriptum eſt. [Age fare uiciſſim, Attulerint] In antiquis aliquot, Attulerunt.

POE. Hæc uice ſermonum roſeis aurora quadrigis
Iam medium æthereo curſu traiecerat axem.
Et fors omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes admonuit, breuiterque affata Sibylla eſt.
SIB. Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe uia findit in ambas,
Dextera, que Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hac iter Elyſium nobis. at læua malorum.
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: DEI. Ne ſæui magna ſacerdos:
Diſcedam, explebo numerum reddarque tenebris
I decus i noſtrum, melioribus utere fatis
DEI. Tantum effatus, & in uerbo ueſtigia torſit,
Reſpicit Aeneas ſubito, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata uidet, triplici circundata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta aduerſa ingens, ſolidęque adamante columnę
Vis ut nulla uirum, non ipſi excindere ferro
Cælicolæ ualeant, ſtat ferrea turris ad auras!

SERV. HAc uice ſermonum] Hæc ſacra, ut diximus ſupra præter unius diei ſpatium nõ tenebant, unde uetetur Sibylla ne inanib. fabulis datum. i. ſtatutũ & legitimũ tempus terat. quod autem dicit, Aurora medium axem traiecerat, illud oſtẽdit, q ſecundũ Tuſcos diei ortus eſt à ſexta diei hora, Ortus. n. diei habet Aurora. Don. itẽ dicit, Aurorã cũ quadrigis poſitã, Solẽ ſignificare [Breuiterque] quod congruit morã abiurgãti [Nox ruit] ſi per diẽ ſacrã celebrant, Ruit eſt imminet, ſi per noctẽ fiunt. [Flẽdo] proprie nam & lacryma, & gemitus fuerãt [Findit in ambas] Compendioſius, quam ſi duas diceret. Poteramus enim etiam terriam ſperare. Sic Saluſt. inter ſecundum atque ultimum bellum Carthaginenſe, non ait tertium. [Iter Elyſium] ad Elyſium, de quo diximus ſupra [Malorum] impiorum: ut, Multa malus ſtimulas uana ſpe luſit amantem, [Impia Tartara] Vbi puniuntur impij [Ne ſæui] Ne iraſcere. Terentius: Ne ſæui tantopere, & antique dictũ eſt. Nã nunc ne ſæuias dicimus, nec imperatiuũ iũgimus aduerbio imperãtis [Explebo numerũ] vt diximus ſupra, Explebo eſt minuã. Nã ait Enn. Nauibus explebãt ſeſe, terraſq; replebant, quem Caper ſecutus cũ de præpoſitione ea tractaret, hoc exemplum poſuit. Senſus ergo eſt, Minuam ueſtrum numerum, & reddar tenebris. Nam circa Aeneam, & Sibyllam aliquid lucis fuiſſe intelligamus quippe circa uiuos Vnde paulo poſt Reſpicit Aeneas ſubito, Et reliqua Alij, Explebo, male putant complebo eſſe.

umbra

Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta.
Veſtibulum inſomnis ſeruat noctesque, diesque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæua ſonare
Verbera, tum ſtridos ferri, tractæque catenæ.

umbrarum ſ. a quibus diſceſſe
41C. tat numerum. Alii. Explebo numerum, dicit, eſſe finitum tempus ſtatutum porgationi, & in corpua recurram: ut hoc ſit. [Reddarq; tenebris] Nã legimus. Clauſæ tenebris, & carcere cęco, nt ſit sẽſus Iraſceris mi hi quaſi homo, nõne & ego homo futurus ſum? Alii dicunt cur iraſceris? in locis his ſum quandio uitę per uim ęreptæ expleam tps, poſt tenebris.i.meis ſedibus reddar. Sed hæc oĩa, cõgrua loco non eſſe manifeſtum eſt. Nõ.n.intelligere poſſumus, Sibylla aliud uolente.ſ.ut abſcederet, Deiphobum ad aliud reſpõdiſſe, [I decus noſtrum.] aut, I ò decus noſtrum, vtere melioribus fatis, inferorũ.ſ.cõparatione, quia ait ſupra, An q̃ te fortuna fatigat, Vt triſteis ſine ſole domos, loca turbida adire! aut, certe, I de eus & fatis utere noſtrũ meliorib. i.q̃ aut ego, aut tu habuimus [Mœnia lata uidet] Tartarum dicit, quẽ uult eſſe carcerem inferorum. Quod aũt ait, Lata nocentum exprimit multitudinẽ. [Triplici circundata muro] Valde munitum indicat locũ. [Torquet] trahit. uoluit. [Porta aduerſa ingens] diſtinctione excludẽdum eſt uitium de duobus epithetis. [Solidoq; adamante] Lapis eſt duriſſimus, & tãtę ſoliditatis, ut nec ferro poſſit infringi. [Vis ut nulla uirum. Virum nõ ad ſexum retulit, ſed ad uirtutẽ hoc eſt uirorũ fortium, ut Cic. Virum res illa quærebat, cũ de ulto forti diceret. Per hoc autem oſtẽdit nullum de tartaro ad ſuperos poſſe remeare, ne numinum quidem fauore. [Stat] eminet, Auras autẽ inferis cõgruas intelligamus. Stat. de Mercurio ait, Pigræ auræ eius impediebant uolatũ. De illo.n.loco multi quę runt. Quis tantus plangor ad auras? Et Pollio dicit Aeneæ. & Sibyllæ, quas illi ſecum traxerant, cum conſtet eſſe etiam illic auras. [Exaudiri] exaudiebantur. [Tractaque catenæ] & genitiuus ſingularis poteſt eſſe, & nominatiuus pluralis.

41C. HA Cuice &c.] Recitat quo increpante Sibylla, quia tps negotio ſuo debitũ modo, nequidquam conterere derelicto Deiphobo, Aeneas tartara preter graditur, ad Elyſium, tendens. Vnde Don. [Sed comes] quæ illi propterea iuncta fuit, vt omnibus inſtrueret ignorantem. [Breuiter] Ne longitudine ſermonis tps tereret, cum ipſa breuitatis admoneret. [In ambos] honeſta eſt locutio, in ambas potiusq̃ in duas. intellige.n. quod ambas vias dixerit, quæ eſſent natæ ex una. [Meliorib. utere fatis] Placuit Sibyllam, & Aeneę fęlicia ominatus eſt. [Mœnia lata uidet] locum deſcribit idoneũ coercẽdis reis. Primo, triplici muro claudi, ne facile euadare poſint. Portæ ita ſunt robuſtæ, ut neq; diuina, ui, neq; humana poſſint frãgi. Poſtremo oĩa fluuius claudit, q̃ & ſaxis, & flaminis trãſitũ prohibet. Hæc ille. Ordo eſt. Aurora traiecerat roſeis quadrigis quibus ſ. iuncta erat, hac vice, i. durãte hac uiciſſitudine ſermonẽ, iam medium medũ in. ſup. curſu æthereo. i. quẽ facit in æthere, non illic. i. iam apud ſuperos erat medium noctis, & ſi qd̃ eſſet diei apud inferos medium diei, unde quia nocte una, oĩa, debebant peragi, q̃ peragẽda erat apud inferos, vt cum ſequente ſolę ad ſuperos redeant, & vt per inſomnia hæc omnia acta peritioribus ſignificentur. dicit, quia medio peracta apud inferos die, & apud ſuperos nocte, quia Aurora medũ curſu peregerat, quę primo mane oritur, admonitum eſſe Aeneam à Sibylla, ut ad cætera properarent. quorũ immemor uidebatur. quia addit, Et forſ.i. forte. ipſi traherẽt. per talia ſ. colloquia, omne tempus datum. i. conceſſum eis apud inferos eſſe, ſed comes. ſ. Sibylla admonuit, & affata eſt, ſup. Aeneam breuiter. ſ. ꝑ negocio ne quod carpit, comitat, dicit ergo, ò Aenea, nox ruit. i. imminet apud inferos, & deſinere incipit apud ſuperos. Nos ducimus. i. abſumimus, horas. ſ. multa, flendo, q.d. quaſi opus non eſſe tũc temporis, hic locus eſt, ubi uia findit ſe in ambas partes, i. hic eſt biuium, cuius altera uia. ſ. dextra, tendit ad locum beatorum, altera. ſ. læua, ad loca in æternum damnatorũ. Dextra, ſup. eſt, q̃ tẽdit ſub mœnia magni Ditis. i. Plutonis, q̃ diuitias ſuas apud inferos habet, & (ut ſuperius ex Macr. allatum eſt) tunc primum diuites putabantur animæ, q̃ erãt receptæ in regna Plutonis, in Elyſios. ſ. cãpos, nã habet idẽ Plutos, etiam reorum, ac noxiorum carcerẽ, uidelicet tartara Hac. ſ. per dexteram, eſt nobis iter Elyſium. i. ad Elyſios cãpos. i. At ib ſed, læua, i. ſiniſtra, exercet pœnas malorum, & mittit ad tartara impia. i. quibus ſunt impii, & nullus eſt pietati locus, Deiphobus. ſup. locutus eſt, contra. i. ecõtrario, ò magna ſacerdos, ne ſęui, pro ne ſęuias, i. ne nimium excandeſcas ora, ego diſcedam. ſ. à nobis, & explebo numerum. ſ. quo manes mei corporis debẽt (Dicebat.n. Macr. in De ſomno Scip. ut dictum eſt illic, Triſenectus anima ſociari corporibus quibusdam numeris, q̃ numeri dum ſuperſunt, perſeuerant, corpus animare, cum uero deficiũt, mors arcana illa uit ſoluit. qua ſocietas ipſa ſtitiſq; conſtabat, aĩa aũt ipſa nõ deficit, q̃ peq̃ immortalit, atq; perpetua eſt, ſed impletis numeris, corpus fatiſcit. Vnde hic dr, Explebo i. perficiã numerũ, quo corpori obnoxius eſt ſpiritus) & reddar tenebris i. umbris corporis mei: I i ualde, & ingredere i, inquit, noſtrum decus, vtere melioribus fatis, quã ſ. ipſe vſus ſim. Ipſe Deiphobus effatus eſt tantum. i. dũtaxat hoc, & torſit ueſtigia in uerbo i. ſimul cũ ultimo uerbo, auertit ſe Aeneas. i. reſpicit ſubito, quia loquẽdo eo, perductus erat quaſi ignorãs, & vidit ſub rupe ſiniſtra i. quæ erat in ſiniſtra parte, quę aſpera, & ruposa eſt in uertice, vt in littera Pythagoræ dictũ eſt. mœnia lata circundata triplici muro, q̃. ſ. mœnia, amnis rapibus. i. velociter arripiens. ſ. Phlegethon i. fluuius ille, tartareus. i. in tartara tendens, ambit. i. circunfluit, flammis torrentibus. i. concremantib. nã ab ardore dr Phlegethon, ut dictũ eſt & torque. i. impellit, ſaxa ſonãtia. ſ. ex impetu, porta aduerſa, ſup. eſt ingens. (Nullum eſt epitheton, quod frequentius eum alio ponat ſine copula, Maro noſter ac nomen ingens, ſicut, mõſtrũ immane ingens, &c. quod ideo forſitan facit, quia ingens habet uim aduerbij, ſignificans quaſi ſine genere. exemplo, aut genere, ſicut ergo uitioſum nõ eſt, porta aduerſa, ſine exemplo, aut genere, ita nec porta aduerſa ingens præcipue, hic quia verbũ interponitur ſic. Porta aduerſa eſt, ſup. ingens) & columnę ſunt ſolidę. i. firmę, & integrę, ſup. ex adamante. i. lapide illo duriſſimo, uſq; adeo ut nulla uis. i. nullũ robur, virum. i. virorũ fortium, hoc eſt nulla uis humana, non ipſi cœlicolæ. i. cœlum colentes, valeant excindere, ſup. eas ferro, q̃ a ſanguine hircino dũtaxat, ſecat adamas, ſed licet ad naturam lapidis alludat, hoc quoq; dicit. quia in inferno nulla eſt redemptio. Turris ferrea, ſtat. i. erectã eſt, ad terrorẽ, ad auras. i. in altũ erecta, & Tiſiphone. i. furia infernalis, à torquendo dicta, ſedens ſuccincta palla cruẽta, ſeruat inſomnis i. ex ſomnis. & nihil dormiẽs. veſtibulum. i. introitũ, ubi parua, aut nulla ẽ ſtatio ſeruat (dico) noctes, & dies Gemitus. ſ. damnatorũ, exaudiri, ſup. cęperunt aut exaudiebãtur. hinc. i. ab hoc loco, & uerbera. i. flagella, ſæua. i. quibus ſæuę, & diræ utuntur ultrices, ſonare. ſ. cœperunt, aut ſonabãt tum. i. inſuper, ſtridor ferri, & cathenæ tractæ, ſup. ſonare cœperunt, aut ſonabant.

VARIA LECTIO.

ET io uerbo ueſtigia torſit] In Romano lib. Preſſit, legitur. [Subito, & ſub rupe] In aliq. libris antiq. uerſus hic non habet. Et copulatiuã [Torquetq; ſonantia ſaxa] In Rom. lib. Tonantia ſaxa, legitur. [Nõ ipſi excindere ferro Cęlicolæ ualeãt] In Rom. lib. & aliquot alijs antiq. Bello, pro, Ferro habetur. [Veſtibulũ inſomnis] In Long. in Med. & aliquot alijs uetę exemp. Ex ſomnis, legitur. [Et ſæua ſonare Verbera] Sunt antiq. lib. in quibus Sonare, legitur.

COEL. RHODIG.

SED nos in ſanctis item literis legimus, Deum omnia in numero menſurã, põdere perfeciſſe, quæ ipſa, & Plato aperte ſignificat, dum numeros, mẽſuras, ſolida in medium adducit. Sed per numeros intelligere uelim ipſas rerum naturaliũ ſpecies. formasq; ſubſtãtiales, quas etiam Ariſtot. numeris comparat, per menſuras autem certas, inſtrumẽtalesq; figuras, uel magnitudines ſpeciebus certis accõmodatas. per ſolida denique; atq; vires, ſignificat qualitates quę & cum molibus penitus protẽduntur, & pręſtant motionibus, actionibusq; momentum. Et hac item occultatiore facultate ſcribit Aurelius Macrobius, Numerorũ certã conſtitutamq; rationẽ animas ſociari corporibus, qui numeri dum ſuperſint, perſeuerat corpus animari, cum uero deficiant. arcanam illam uim ſolui, quia ſocietas ipſa conſtabat. Et hoc eſſe quod fatum, & fatalia uit, tempora uocemus. Vnde ſit illud doctiſſimi uatis, Explebo numerum, reddarq; tenebris. Huic itẽ probabile eſt, ueterum ſapientum curã pronunciare non dubitaſſe, animam eſſe numerum ſemouentem. Hoc pythagoricorũ eſſe decretum, auctor Plutarc. probat lib. de Diis. quæ philoſophis placeat, quarto. Sed adijcit; ἀριθμὸν δεῖ τοῦ τοῦ παρειλῆφθαι i. numerum pro mente accipiunt.

Strepi-

SERV. STrepitūq; exterritus hauſit] Hauſit, & exterritus eſt. Hypallage ergo eſt. [Scelerum facies] ſpecies, vt ſupra: Viſa maris acies & nō tollerabile numē [Nulli fas caſto] pio. Et hæc reſpōſio oſtendit Aeneā quidē uoluiſſe ingredi: ſed quaſi pium prohibitum. [Inſiſtere limen] inſiſto illam rem dicimus, non illi rei. quod qui dicunt, decipiuntur propter inſto illi rei. [Sed me cum lucis] q. d. occurrebat. Vnde ipſa cognouiſti? [Deum pœnas docuit] aut quia dij nocentib. ſtatuerunt, aut Titānum, quos legimus Deos ex terra progenitos. Aut re uera dicit pœnas deorū. Fertī nanq; ab Orpheo, q dij peierātes per Stygē paludem, nouem annorū ſpatio puniuntur in tartaro. Vnde ait Sta. Et Styx periuria diuū Arguit [Rhadamanthus.] Rhadamāthus Minos, & Aeacus filij Iouis, & Europæ fuerunt qui poſtea facti ſunt apud inferos iudices. [Subigitq; fateri] Compellit ad confeſſionem. [Furto lætatus inani] Latebra nō valde profutura, quippe quæ fuerat publicata poſt mortē. [Diſtulit in ſeram] grauē, ut Seruū bellum in anguſtijs futurum. Saluſt. [Piacula commiſſa] propter q̄ expiatio debetur. [Accincta flagello] aut hoc dixit, quod uidemus, quia qui longo flagello utiē, ut id poſt ictū in ſe reuoluat, neceſſe eſt. Aut accincta dixit inſtructa, ad uerbera ſcilicet. i. nocentes flagello quatit ipſa pparata. [Agmina ſęua ſororum] aut impetus, aut de harpyis dixit, aut ſerpentem agmina pro comis habent. [Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ Panduntur portæ] Mittuntur, inquit, poſt uerbera ad æternum ſupplicium. Et eſt ſecutus ordinem iuris antiquitatis Nam poſt habitam quęſtionem, in Tullianum ad ultimum ſupplicium mittebantur. Alij hoc à poeta dictum uolunt, ut illa loquente intelligamus portam eſſe patefactam. Alij continuant narrationē, [Sacræ] execrabiles [Cernis cuſtodia qualis] cuſtodia eſt quæ cuſtodit, non quę cuſtoditur. Vſurpatum eſt autem ſicut hoſpita ſicut neptis. Nam hic & hæc cuſtos facit Ea enim quæ inſo, exeunt, ut Tullius oſus nepos ut es, ut hoſpes fœminina eu ſe; nō faciunt, quę autē iſ dicimus, uſurpata ſunt. Vñ & diſſimilia inueniūtur. Nam cuſtos cuſtodia facit. & nepos neptis, hoſpes hoſpita. [Veſtibulo ſedet] ſignificat Megæram [Quinquaginta] hoc autem dicit, Cernis hanc quam ſæua ſit, eſt intus alia. [Immanis atris hiatibus] quæ eſt ſęuior quam Hydra fuit. Multi ipſam Hydram uolunt, quod non procedit. Nam cū in aditu legimus inferorum: ut, Ac bellua Lernæ, quam alij tria uolunt habuiſſe capita alij nouem. Simonides quinquaginta dicit. [Tartarus] vel quia omnia illic turbata ſunt, ἀπὸ τοῦ ταραχῦς aut quod eſt melius ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν. i. a tremore frigoris. Solt. n. caret. [Bis patet in præceps] ideo in præceps addidit, quia poteſt quid etiam ſurſum patere. Videtur autem hoc prudentioribus ideo dictum, quia ſecundum rationem ſphæræ Sol cum in unā conceſſerit partem, duæ quaſi Tartarum faciunt, una à qua diſceſſit, & altera ad quam nūquam accedit quod melius ſphæræ indicat ratio. Hoc autem dicit: Tartarus ipſe bis tantum in præceps patet, & tendit ſub umbras. [Quantus eſt ſuſpectus] i. altitudo ad olympum æthereum.

ASC. CONSTITIT. Aeneas, &c.] Quia omnem inferorum regionem deſcribere prætendit poeta, & Aeneas pius impiorum carcerem ingreſſurus non eſt, inducit eum ſciſcitantem, & diſquirentem a Sibylla, ſontium, & noxiorum pœnas, ut ſcilicet mortales a peccatis per eas deterreat Dicturus ad hunc locum dicit ſic. [Dux inclyte] magna poetæ copia, quoties enim Sibyllam loquentem inducit cum Aenea, toties principia cū eius laude uariauit. [Diſtulit.] Nam quamuis homines latuerunt, ſcelerati nō pœnas euaſerunt, ſed in aliud tempus diſtulerunt. [Cuſtodia qualis] Non expreſſit quę eſſet, ut quidquid teſtrum horrendum, ac deteſtabile eſſet, coniiciens colligeret, æſtimaret.

Conſtitit Aeneas, ſtrepitumque exterritus hauſit.
AEN. Quæ ſcelerum facies? o uirgo effare, quibusue
Vrgentur pœnis quis tantus plangor ad auras?
POE. Tū uates ſic orſa loqui SIB. Dux inclyte Teucrū,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.
Sed me cum lucis Hecate præfecit Auernis.
Ipſa Deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatque, auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos furto lætatus inani
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſonteis ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans toruosque ſiniſtra
Intentans angueis, uocat agmina ſæua ſororum.
POE. Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. SIB. Cernis cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat facies quæ limina ſeruet;
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Seuior intus habet ſedet, tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub Vmbras.
Quantus ad æthereum cęli ſuſpectus olympum.

matio. Ergo ſuppreſſit ſpecialitatem ne ſolæ putaretur quę forte poſuiſſet. [Sed at] ut oſtendat aſſiduitatem, & cōtinuationē facti. [Bis patet, in præceps] vt, ſit cœli altitudo ſit centum profunditas inferni, ſit ducentum. Ne aliud, qui manibus cœlū tangerent ex infimo inferno faſtigium poſſent tāgere, & inde abire Hæc ille Ordo eſt Aeneas conſtitit. i. manſit ſimul hoc eſt toto corpore ſtans & eſt Hyſteron proteron in ſententia ſecundum quoſdam quia prius exterritus hauſit ſtrepitus, q̄ cōſtaret ſed licet cōfuſe prius ſtrepitum hauriret tñ ut melius audiret, conſtitit, atq; ita ſeruatus eſt naturalis ordo. & ipſe igitur exterritus hauſit. i. accepit, auribus ſtrepitū. ſ. qui fiebat apud inferos, & ſup. loquit, ò uirgo, effare, id eſt eloquere. quę, id eſt quales ſupple ſunt, facies, id eſt ſpecies, ſcelerum, ſcilicet ob quę illic puniuntur, aut ſcelerum, id ē ſceleratorum, ue pro uel, quibus pœnis urgentur & quis tātus plangor, ſupple editur ad auras. Vates eſt orſa loqui, tum, id eſt tunc, ſic, id eſt in hunc modum. O inclyte dux Teucrum, pro Teucrorum. Nulli, id eſt non ulli, fas non eſt ulli caſto inſiſtere, id eſt ingredi, limen ſceleratum. i. ſceleratorum (Intelligit autem de caſtis, id eſt impollutis, ab omni uitio: Nam plura genera damnatorum enumerabit) ſed cum. i. quando, Hecate. ſ. dea inferorū, præfecit, me lucis. i. ſiluis inceduis Auerni, aut Auerni (utroque enim modo legit, ſed dicendo Auernis, adiectiue ſumitur, dicendo Auerni ſubſtantiue] ipſa docuit me pœnas Deum. i. quas dij exigunt à ſontibus, nō quas dant, aut etiam quas dant. peierantes per Stygiam palude dij quia nouem millia annorum pœnas dare dicūtur, unde Statius in ſiluis: Styx periuria diuum arguit, & duxit me per omnia ſcilicet hæc loca Rhadamanthus Gnoſius. i. Cretēſis. habet hæc regna duriſſima. i. quæ duriſſimas leges ſeruant: fuit autem (teſte Strab. lib. x.) antiquiſſimus rex Cretenſium, quem Minos in legibus ferendis imitatus eſt. & caſtigat, & audit dolos, & ſubigit. i. compellit ſateri piacula, i. crimina piaculo, i. purgatione, digna, q̄ commiſſa apud ſuperos, quis. i. aliquis lætatus inani furto. i. occultatione ſtiuola diſtulit ſateri; aut piare, in mortē ſeram. i. ultimam, & id incluſiue, quæ res cū fide noſtra multū quadrat, monetq; pœnitentiam agere. & peccata confiteri, dū tempus habemus. Continuo i. aut perpetuo, aut illico. vt illuc peruenerint, Tiſiphone, furia illa infernalis. ultrix. ſ. ſcelerum, accincta. i. expedita; & præparata, flagello. i. ad flagellandū, aut habens flagellum in accinctu ſuo, quatit ſontes. i. nocentes, & culpabiles, inſultans, ſupple eis (quod ſignum diræ impietatis eſt. unde in ſecundo: Pœnas cum ſanguine poſcunt. Eſt autem tractum ab inſtituto Romanorum. qui prius uirgis cæſos decruciabant) & ipſa intentans, id eſt iniiciens, aut minitās, ſiniſtra, ſcilicet manu. (Nam dextra quatit flagellum) angues toruos, id eſt terribiles, uocat agmina ſororum. i. aliarum furiarū ſęua. i. crudelia; portę ſacrę i. execrabiles, aut ut res ſacræ formidandæ ſtridentes cardine. i. ferro ſuſtentāte ianuam, quaſi corde ianuę (Nam dicitur cardo à καρδία græce i. corde) horriſono. i. horribiliter ſonante panduntur. i. aperiuntur, tum demum. i. tandem. (Poſſunt eſſe omnia uerba Sibyllæ; & erit ſenſus tum demum. i. tandem, poſtquā animæ ſontes ad eas perductę ſunt, & non quod iam tunc aperiebantur, & tunc proceditur ſic Cernis (inquit Sibylla ad Aeneam) qualis. i. quam terribilis, cuſtodia. i. cuſtos, ſedebat in ueſtibulo i. in introitu; & quę. i. qualis, hoc eſt quam terribilis facie lumina ? q. d. & tamen Hydra immanis. i. terribilis, & ferox quinquaginta hiatibus. i. rictionibus, & aperturis faucium tot. n. habet capita, habet ſedem intus, exiſtens ſęuior. i. immanior quàm. ſ. hęc cuſtodia, quæ foris in ueſtibulo cernitur. (Quidam uero uolunt ſuperiora eſſe uerba poetæ, ut ſit; Portę panduntur tum demum, ſ. cum hæc dixiſſet Sybilla: & cis

Rhadama-
tur.
Nota peni-
tet.

Tiſiphone

cis a p̄ tis dixit Sibylla, Cernis qualis cuſtodia &c. & ſunt, qui cuſtodiam, more græco, pro carcere accipiant, mihi tamen placet, pro Tiſiphone accipi. Hydram uero, pro ſurta hic accipit. Nam veram Hydram dixit eſſe, in primo limine ſeu primo circulo, appellant belluā Lernę. Non recte aūt definiuit Ser. cuſtodiam, vt Beroal. ſtatim aperiet) Tum. i. inſuper, ipſe Tartarus i profundiſſimus locus inferni (dictus uel à ταραττω, i. turbo, vel ταρταρίζω. i. ſtrideo, & frigore tremo:) patet bis tantum in præceps. i. profundum, & tēdit ſub umbras. ſ. infernales, quātus ſuſpectus .i. ſurſum aſpectus cœli, eſt ad Olympum ethereum. aut cęleſtē: aut ad æthera. i. ſummum aerem extēſum. Sunt autem qui hāc profunditatem ſic metiantur, ut alterū præcipitium tartari ſit, vſq; ad centrum, alterum uſq; ad antipodas, vbi volūt inferorū regna, quę ob id dicta ſunt, non interranea, ſed ſubterranea. Nā ſit interranea eſſēt, nō q̄ſiuiſſe Deiphobus, pelagi ne venis erroribus actus nā nanibus ad interranea regna perueniſſe nō poſſet, ſicut ad antipodas, quos Oceanū maſe, ut nos cingit, Reſpectu ergo antipodum poteſt tartarus patere bis tantū in pręceps quantus eſt ſuſpectus cœli, vſq; ad æthereum olympum, ut per olympum montem, non cœlum intelligamus, qui tñ ex Home. ſumptus eſt locus, isq; dicit tā procul eſſe tartarum ab inferis, quam cœlum à terra, dicemus de cœlo poſſe intelligi, & ſignanter, Poetam, aut natem loqui dicentem, tartarum non eſſe bis tantum profundum, ſed patere. i. apparere bis tantum in p̄ceps, quantus eſt ſuſpectus cœli, &c. Moralis autem ratio huius rei facilis eſt, q̄a ad inferos, p̄cipitātur mortales bonis vitijs, & ſingulis uirtutibus ad cœlum eleuantur. unde uirtus, eſt mediū vitiorum utrinq; redactū, & ita duplo facilius eſt ad inferos deſcēdere, quàm ad ſuperos conſcendere. Sed hæc alijs indaganda relinquimus. Verba Beroaldi in Seruium ſunt hæc, in id quod dicit, Cuſtodia eſt, q̄ cuſtodit, non q̄ cuſtoditur. Error hic eſt Seruij manifeſtarius, cū apud eruditos, cuſtodia, reperiatur, pro eo etiā qui cuſtoditur, & in primis apud Iuriſcōſultos, qui diſertiſſimi ſunt, Digeſtis, De cuſtodia reorū, ita ſcriptum legimus. Ne quis receptam cuſtodiam ſine caſu admittat. Et alibi manifeſtius, Si cuſtodia ſe interfecerit. uel p̄cipitauerit, multis culpæ aſcribitē. Et alibi, Si caſu, cuſtodia defuncta eſſe dicatur. ubi ſemper cuſtodia ſignificat reum, & illum qui cuſtoditur. Quin etiā Suet. hoc vocabulo, in hac ſignificatione vſus eſt, cuius verba hęc ſunt in Domit. Nec niſi ſecreto atque ſolus, pleraſq; cuſtodia receptis, quidem in manu cathenis audiebat. Item in Tyb. In recognoſcēdis cuſtodijs precanti cuidam pœnę maturitatem, reſpondit nōdum tecum in gratiam redij. Et in Callic. Cuſtodiam, inquit, ſeriem cognoſcens.

Tartarus.

Phil. Ber. Cuſtodia.

VARIA LECTIO.

EXTERRITVS hauſit] In Rom. lib. Heſit habetur [Quis tantus plagor ad auras] In Ro. & in Longobardico lib. Qui tantus plāgor, legitur. Sūt & lib. ubi pro, Auras, ſcriptum inuenias, Ad aures. [Tunc uates ſi orſa loqui] In Rom libro, Tunc Vates hinc orſa. [Truosq; ſiniſtra Intentans angues] in antiquis aliquot exemplaribus, Tortos, legitur [Diuumq; ſibi poſcat honores] in antiq. omnibus, quos habuerim. Honorem, unitatis numero legitur. [Et cornipedum curſu ſimularat equorum] In li. pleriſque uetuſtis, Cornipedū pulſu, legitur & Simularet. [Nō ille facer, non fumea] in antiq; exemp. Nec fumea [Terræ omnipotentis alumnium [Vetera omnino exemplaria pleraque, Omnis parentis, cum Portlo legunt [Roſtroque immanis uultur obunco] In Rom. & aliquos alijs libris antiquis. Voltur abunco, legitur. In Med. Adunco, habetur. [Iecur tondens] ſunt quibus, Tundens, ut in Med. eſt, magis placeat, [Cadentique Imminet adſimilis] in libris pleriſque ueteribusq; particula vel minime notata eſt, uel ſublata. [Epulæq; ante ora paratæ] In Romano libro lege eſt. Paternę [Atque intonat ore] Nonnulli libris, Increpat. legunt.

Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo uoluuntur in imo.
Hic & Aloida geminos, immania uidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperisque Iouem detrudere regnis,
Vidi & crudeleis dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur olympi.
Quattuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans
Per Graium populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat ouans diuumque ſibi poſcebat honorem
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere, & cornipedum: curſu ſimulabat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tedis
Lumina) pręcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon terræ omnipotentis alumnum
Cernere erat: per tota nomen cui iugera corpus
Porrigitur, roſtroque immanis uultur obunco.
Immortale iecur tondens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapitas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos ſuper atra ſilex iamiam lapſuram, cadentique
Imminet adſimilis. lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: furiatum maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas,
Exurgitque facem attollens atque intonat ore.

SERV. Hic genus antiquum terræ] .i. primum. Titanas enim contra Saturnum gennit, Gigantes poſtea contra Iouem. Et fuerunt fabulæ Titanas ab irata contra Deos Terra ad eius ultionem creatos. Vnde & Titanes dicti ſūt ἀπὸ τῆς τίσεως. i. ab ultione, De his aūt ſolus Sol abſtinuiſſe narratur ab iniuria numinū, unde & cœlū meruit [Aloidas geminos] Aloeus Idi mediam uxorem habuit, q̄ compreſſa a Neptuno duos peperit. Othum, & Ephialtem, qui digitis nouē per ſingulos menſes creſcebant. Freti itaq; altitudine, cęlū voluere ſubuertere, ſed confixi ſunt Dianę, & Apollinis telis. Aloidas aut ſic dixit, vt de Hercule Amphytrioniades diximus [Geminos] ſei ſimiles. [Crudeleis pœnas] ſęuas, nimias Nā nō dicit indignas ferentē, q̄ ſacrilegus fuit. [Salmonea] Salmoneus Aeoli filius fuit, non regis uentorū, ſed cuiuſdam apud Elidam ubi regnauit, qui ſabricato ponte æreo, ſuper eum agitabat currus ad imitanda tonitrua. & in quem fuiſſet iaculatus facem, eum iubebat occidi. hic poſtea uerum expertus eſt fulmen. [Mediæque per Elidis urbē Ibat ouās] Hinc eſt indignatio, q̄ in ea ciuitate Iouē imitabatur, in qua ſpecialiter Iuppiter colitur. [Denſa iter nubila telum Contorſit] Oſtēdit fulminis cauſam, & originē. [Fumea Lumina] .i. terrena. Nam Ethereus ignis caret fumo, ſolo enim ſplendore uiget. [Nec non & Tityon] Tityus ſecundum alios filius Terrę fuit, ſecundum alios a terra nutritus. Vnde elegit

Titanes.

Aloidæ.

Salmoneus,

ſermonem quo utrunq; ſignificaret. Nā alumnū dixit. Hic amauit Latona p̄p̄ q̄d Apollinis confixus eſt ſagittis. Et damnatus hac lege apud inferos, ut eius iecur uultur exedat. Quanq̄ Hom. uiciſſim dicat duos ulture ſibi in eius pęnā ſuccedere. Sane in uſu ē vultur, licet Cic. vulturius dixerit. q̄d quidē poteſt eſſe & deriuatiuū. Enn. Vulturis in cāpo miſerū mādebat homonē. Declinaē aut hic Tityos, huius Tity, ſicut Delos Deli. [Per tota nouē cui iugera corpus Porrigit] quantū ad publicā faciem, magnitudinē oſtendit corporis, ſed illud ſignificat, q̄a de amatore loquitur, libidinem late patere, ut ait ſupra. Nec p̄cul hinc partem fuſi monſtrātur in oēm Lugētes cāpi. Sane de his omnib. reb. mire rationem Lucre, & confirmat in noſtra vita eſſe omnia quę finguntur de inferis. Dicit. n. Tityon amorem eſſe hoc eſt libidinem, q̄ ſecundum phyſicos, & medicos in iecore eſt, ſicut riſus in ſplene, iracūdia in felle. Vnde ēt exeſum a vulture d̄r in pœnā renaſci, etenim libidini nō ſatisfit re ſemel peracta, ſed recrudeſcit ſem p̄. Vñ ait Horat. Incontinentis aut Tityi iecur. Ipſe etiam Lucr. dicit per eos, ſuper quos iamiam caſurus imminet lapis ſuperſtitioſos ſignificari, qui inaniter ſemper verentur, & de dijs, & cœlo, & locis ſuperioribus male opinantur, Nam religioſi ſunt, qui per reuerentiam timent. Per eos aūt q̄ ſaxum uolunt. ambitū nult, & repulſam ſignificari, quia ſemel repulſi, petitores ambire nō deſinūt. Per rotam autem oſtēdit nego-

negociatores, q ſemper tēpeſtatibus, turbinibusq; voluuntur. [Fœcundaq; pœnis]Fœcunda in pœnam.[Rimatur]paſcitur,ut, Rimautur prata Cayſtri.[Fibris] fibræ ſunt eminentia iecoris. *Pirra. Lapithæ.* [Quid memorem Lapithas]hi populi Theſſaliæ fuerunt, quib. imperabat Ixion amiciſſimus(ut diximus ſupra)Ioui: Phlegyæ filius qui poſt nubis coitum fictæ in formam Iunonis, cũ ſe de eius ſtupro iactaret, ab irato Ioue ad inferos truſus eſt, & illic religatus ad rotam circunfuſam ſerpentibus. *Pirithous* [Pirithoum] Et hic unus de Lapithis fuit, qui deſcendit cum Theſeo ad rapiendam Proſerpinam [Adſimilis]Ad nacar, & a maioribus ad ornatum adhibebatur. *Tantalus* Horat. Quia populus adſit a certis limitib. uicina ſcfugit iurgia.[Lucent genialib altis] aliud eſt: Tãtalus rex Corinthiorum amicus numinibus, qui cum frequẽter eos ſuſciperet, & quondam tpe defuiſſent epulæ, filium ſuum Pelopem occidit, & dijs epulandum appoſuit. Tunc abſtinentib. cunctis Ceres humerum eius exedit, & cum eum dij per Mercurium reuocare ad ſuperos uellẽt, eburneus ei eſt humerus reſtitutus ſicut ſupra: Humeroq; Pelops inſignis eburno. Ideo aut ſola Ceres dicitur comeſſe quia ipſa eſt terra, q̃ corpus reſoluit. Per Mercuriũ autem ob hoc fingitur eſſe reuocatus, quod ipſe eſt Deus prudentiæ, per quam philoſophi deprehenderunt παλιγγενεσίαν, uel μετεμψύχωσιν Tantalus autem hac lege apud inferos dicitur eſſe damnatus, vt in Eridano inferorum ſtans, nec undis præſentibus, nec uicinis eius pomarijs perfruatur: Per hæc autẽ, auaritia ſignificatur, vt ẽt Hora. Quid rides? mutato nomine de te fabula narratur[Genialibus] Veluti genialibus. *Geniales.* Nam geniales ꝓprie ſunt, qui ſternuntur puellis nubentibus, dicti à generãdis, liberis.[Aurea ſulcra]quibus fulcimur.i.ſuſtinemur. [Regifico luxu]regali ambitu.[Furiarum.maxima].i.fames, ut, Vobis Inſiarum ego maxima pando: Vnde famem prænunciat, ut hanc eſſe furiarum maximam doceat [Et manibus]illorũ.ſ.non ſuis. [Facem attollens]inijciens ignem auaritiæ, ut abſtineant.

ASC. HIC genus &c.] Docet, qui apud tartara damnati pœnas dẽt, eorumq; primo cẽſent, qui temerario auſu, Deos expellere conati ſunt, vt filij terræ, *Titanes.* Titanas videlicet, qui ob ingentẽ corporis molem ex terra ſumptum, filij terræ dicti ſunt eoſdem ẽt Hom. in profundo tartari eſſe dicit Lactan. lib. j dixit, eos filios Titani qui erat frater Saturni, ex terra genitos. Diodorus autẽ, ex Titea genitor, vult. & inde Titanes dictos. Seru. vero, ex terra, irata, & ita vocatos, quia τίσις dicitur. ſunt autem ſuperbi, per *Gigante* eos intelligendi. At Cic. Nihil aliud, inquit eſt, gigantes pugnare cũ ſuperis q̃ naturæ repugnare, & reuera quod Philoſophus docet Nihil naturalibus q̃ ut inferiora pareant ſuperioribus. Secundo loco ob cõſimile crimen ponit Aloidas, quos Hom. in xj Odyſſeę, ab Vlyſſe viſos dicit Occhum, & Ephialtem, qui Neptuni filij ab Home. putantur, ex Aloei vxore, ſed à patre putatiuo denoiati Fuerũt aũt(teſte Hom.)ſummæ magnitudinis, nã cum adhuc eſſent imberbes, habebant pectus latus nouem cubitis, & totidem palmis, lõgitudinem uero undecim vlnarũ creſcebant autem quotidie nouẽ digitis, qui auſi detrudere Iouẽ cœlo. iaculati ſunt Apollinis telis non Dianæ ut Seru. uult. Addit Hom quod etiam pepuliſſent Iouem, ſi continuo ſic eos creſcere permiſiſſet. Nec dicentur gemini, i. pares, licet id ſere in gemellis accidat, ſed gemelli Fuerũt. n. vnius partus, ex Iphimedia, Aloei vxore, à Neptuno compreſſa geniti. Et prodicitur ſe*Salmo.*cunda, q a græce, ἄλωος. Tertio dicit, Salmonea, ſeu Salmoneũ que Diod. in v dicit filium Aeoli, & Aeolum, Deucalionis, qui regnauit apud Elidem, ciuitatẽ Arcadiæ, in Peloponneſo, ubi in ludis Olympiacis ſibi diuini, poſcebat honores. Tityos aũt, fuit filius Terræ, ut dixit Strã. li 9. q in inſula Euboea natus ab Apolline interfectus eſt. quia tyrannus fuit, & concubitũ Latonæ matris Apollinis, appetijt. Occultauit aut ſeſe in ſpelũca Elaria, ut inquit Strabo Et ſũt qui uelint, Elariã, fuiſſe matris eius nomen, & ita alij, a terra genitum: alij. nutritum, uoluut, ſumẽtes occaſionem, qualẽ Virgilius, dicens de ab originibus quod eſſet gen. duro robore nata. Per hunc, luxuriam plurimi intelli*Tityus.*gunt, unde Hors. Incõtinẽtis Tityi. & ita declinatur, hic Tityos, aut Tityus, huius Tityi. Donatus tñ ſenſit, quaſi ſit, hic Tityon, indeclinabile nomen dicemus ergo hũc Tityon ſicut Menelaõ. & bene dicitur, iecur eius abrodi, quia cogit amare iecur, vnde *Tantalus* idem Horat Nulla ancilla tuũ iecur ulceret, ſed prælõgum eſſet cuncta perſequi addam quod Hom dicit, Tantalum poſitum in fluuio Eridano, intra poma, & dulcis aquas Eurypides vero dicit, qđ Tantali pœna eſt ſaxũ leniter pendens, cuius caſũ timet. unde in 3. Tuſculanarum, dicit Cic quod poetæ fecerunt imminere ſaxum. Tantalo, ſignificantes auarũ ſemper timere. Horat. Homerum ſecutus, dicit Serm. j. Tãtalus à labris ſitiẽs fugiẽtia captat Flumina &c. & ſignificat auarum ſemper agere, qui quærit, & inuentis, miſer abſtinet, & timet uti. Donati uerba ſunt. [Tityon]Monoptoton declinatur, nam Tityonem diceret, ſi ꝑ caſus variari potuiſſet. [Quid memorem Lapithas] Genus eſt tranſitus ꝑ omiſſionem, & ponitur, ut cõtinuatio narrationis horreſcat. Hæc ille Ordo eſt, Genus antiquum, i progenies uoti quæ terræ. appoſitorie. pubes Titania, à Titano progenita, uoc ab ultione, quæ tiſis dicitur, denominata. i. filij terræ. ſ. gigantes uoluũtur hic. i. in tartaro, deiecti. i. poſtq̃ deiecti erant, fulmine. ſ. Iouis, in bello giganteo, voluũtur, inquit, in imo fundo, quia & primi & ſceleſtiſſimi, apud inferos ſunt. Nec multum abludit fabula a caſu Luciferi, & cõplicum, nec hiſtoria ab his q turrim Babylonicam cõſtituere moliti ſunt. Ego vidi(inquit Sibylla & .i. ẽt, hic Aloidas. i. Aloei filios putatiuos Octhum & Ephialtẽ, geminos. i. uno partu editos appoſitorie, immania corpora qui aggreſſi ſunt reſcindere manib. ſ. ſuis, magnum cœlum, qua ꝑꝑ dicit Don tartarũ bis tm̃ in ꝑceps patere, quia ſi cœlũ aggreſſi ſunt, niſi profundior ſit tartarus, quam cęlũ altum, poſſent facile ſeſe emmere, & aggreſſi ſunt detrudere Iouẽ. regnis, ſuperis. i. cœleſtibus. Ego uidi, & i. etiam, Salmonea. i. filium Aeoli, regis Arcadię, dãtẽ pęnas crudeles. i crudelitates ſuæ, ut ſit genitiui, ſingularis aut crudeles. i. ſæua & uehemẽtes, & ſine clemẽtia illatas, ut a crudelibus ſolent, & crudelibus debentur, ſicut crudelis aras, lib. j dixit ad quas crudele facinus cõmiſſum erat dũ imitatur(quaſi adhuc imitetur, quia ſicut boni, eadẽ habẽt exercitia poſt mortẽ. & in uita. ſic & mali. ſed boni, ad uoluptatem mali, ad dolorem, à qua Ethnicorum ſentẽtia non multũ abhorret qui dicunt etiam, immundos ſpiritus propterea dãnatos, quod Deo ſimilem eſſe uolenti, cõſentiebant adhuc conari ut adorentur, unde & ille, ſi procidens. adoraueris me) flammas Iouis, & ſonitus olympi. i tonitrua, quæ Iuppiter demittit ab olympo, hoc eſt dũ in ea affectione manet apud inferos, aut dũ imitatur. i. dũ pœnas dat pro eo quod imitatus eſt, flamma, &c. niſi ſit ordo hic dum imitatur flãmas Iouis, & ſonitus olympi inuectus quatuor equis, tot. n.(auctore Plauto)utitur Iuppiter & quaſſans. i. concutiens frequẽter lampada loco fulminis, ibat ouans. i. exultãs ouanti ſimili, per populos. i. cętus, Graium, ꝓ Graiorum, & per urbẽ Elidis. ſ. regionis, aut ciuitatis, Arcadiæ, medię. i. per medium eius urbis, & poſcebat ſibi honores diuũ. i. religionem, & metũ, ob fulguras, & tonitrua. dictitãs ſe Iouem eſſe, ibat(dixit) exiſtens demẽs, qui ſimularat. iunxerat, & imitatus erat, nimbos. i nubes uentoſas, & fulmen nõ imitabile. i. qđ imitari non licet, æreo i. ponte æreo, & curſu equorum cornipedum. i. habentium corneos pedes, hoc eſt duros, & ferreos. At. i. ſed pater omnipotens. ſ. Iuppiter, contorſit telum. ſ. fulmẽ ſuũ, inter denſa nubila, hoc eſt cum adhuc eſſet inter nubila, cõtorſit, quaſi ex arcu dimittendo deorſum, ille ſ omnipotens pater Iuppiter, nõ adegit. ſ. in Salmonea, ſicut Salmoneus. i eos quos terrere, aut proſternere uoluit, faciem. ſ. pro fulgere non lumina fumea. i. fumoſa, aut habentia fumum admixtum, tedis. i. ꝓpterea quod fierent ex tedis, ſed, ſup. adegit eum præcipitem. i. pręcipitanter cadẽtem, turbine. i. circumuolutione, immania. i. terribili, & uehemẽti. Necnon. i. & etiam, erat cernere. i. illic uidere dabatur, Tityon alumnum terrę omniparentis. i. quẽ terra omnium parens nutrierat, aut, ut parẽs, aut, ut nutrix tãtum, cui. ſ. Tityo, corpus porrigitur. i. porrigitur. i. extẽditur per nouẽ iugera tota. i. integra, & cui uultur immanis tõdens roſtro adũco i. incuruo, iecur immortale. i. incõſumptibile, & viſcera fecũda pœnis. i. ad pœnas, quia renaſcitur fibræ, ut iterum abſumantur quod noſtri dicunt, damnatos ſemper mori, & tamen mori non poſſe, & rimãtur. i. per rimas. i. fiſſuras, aperit epulis i. ad habendas epulas. aut epulãdo, & habitat ſub pectore alto. i. ꝓfundo, ubi eſt curatum locus, q a curę nõ ipſa in morte relinquũt, nec ulla requies daĩ fibris. i extremitatibus iecoris, renatis, q ut primum renatæ ſunt, abſumũtur à uultore. Quid. i. ad quid memorem Lapithas? quaſi dicat, fruſtra, quia notum eſt ob gulloſitatem, & præcipue ebrietatem, damnatos eſſe, & ita poſt ſuperbiam, & luxuriam, damnat ebrietatem, & quid memorem Ixiona. qui & luxurioſus, & ambitioſus fuit, & quid memorẽ Pirithoum, qui Proſerpinam rapere adortus eſt, aut, ſupp quid memorem, ſupra quos atra ſilex imminet lapſura, id eſt quaſi lapſura iamiam de momento in momentum, hoc eſt adſimilis. i. multum ſimilis cadenti? & ſunt ſuperſtitioſi Aut, ſup quid dicã de illo, uidelicet Tantalo, cui fulcra. i. ſuſtentacula tabularum, ſeu menſarum ſupra quas comeditur, nõ tauri, ſuper quem ca

batur,

batur, aurea.i.aut aurata, aut ex ſolido auro facta, lucẽt aliis to tu diſcubitorii, genialibus.i.in quibus genio indulgere ſoleant, .i.latæ conuiuere, & id potius, q̃ vt intelligamus de lotis in quibus opera datur liberis generandis, & epulæ paratæ luxu.i.ſup ſiuo, aut magnifico ornatu, regifico, aut a rege ſacto, aut regẽ, facientes cum non deceat niſi regẽ, ſup.ſplendent, aut lucent, au te ora ſ.Tantali, ſed maxima furiarum, aut Celeno quę dixerat in 3. Vobis furiarum ego maxima pando Et bene una Harpyiarum dicitur illic eſſe, quæ carũ videtur proprium infeſtare menſas, aut ſi Celeno nondũ defuncta intelligitur, intelligetur alia eius ſimilis, famem inducens, quia reuera non eſt mortalib magis rabies quam quæ ex fame naſcitur furiarum ergo maxima quæ.ſ.famẽ procreat, accubat iuxta, & prohibet contingere mẽſas.i.fercula interpoſita manib ſ. Tantali, & exurgit.ſ. quoties tentare conatur, attollens.i.erigens faciem. quam illi incutere minatur, aut iniiciens ignem auaritiæ, ut dicit Seruius, atque intonat i.horrorem facit ore, ut.ſ detereat ab epulis.

TITANIA pubes] In Rom.lib. Proles, legitur.

AVRIA LECT.

SERV. QVibus inuiſi fratres] Hæc quidem conſtat dicta eſſe generaliter. Poſſunt tamen & ad ſpeciem trahi, ut Aegyſtũ, & Danaum, Atreũ, & Thyeſtem, Eteoclũ, & Polynice ſignificare uideatur.

Hic, quibus inuiſi fratres, dum uita manebat,
Pulſatus ue parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui diuitijs ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis; quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæli, quiq; arma ſecuti
Impia nec ueriti dominorum fallere dextras;
Incluſi pœnam, expectant, nec quære doceri,
Quam pęnam, aut quę forma uiros fortunaue merſit,
Saxum ingens uoluunt alij, radiiſq; rotarum
Diſtricti pendent, ſedet æternumque ſe dedit
Infelix Theſeus; Phlegiasq; miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur uoce per umbras:
PHL. Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.
POE. Vendidit hic auro patriam, dominumq; pótẽtem
Impoſuit; fixit leges precio, atque refixit,
Hic thalamum inuaſit natæ, uetitosq; Hymenæos.
Auſi omnes immane nefas, auſoq; potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraq; centum.
Ferrea uox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.

Bene aũt dicẽdo Inuiſi, per id, quod leue eſt, etiã maiora complexus eſt [Pulſatus ve parens] Item quod leuius eſt dixit patricidij comparatione. Poſſumus autem Oedipũ accipere Laij extinctorem [Aut fraus innexa clienti.] Ex lege duodecim tabularum uenit, in quibus ſcriptum eſt, Patronus, ſi clienti fraudem fecerit, ſacer eſto. Si.n.clientes quaſi colentes ſunt, Patroni quaſi patres tantundem eſt clientem, quantũ filium fallere. Et hoc poſſe fieri ex Horatij dictis intelligimus, q. cum, loqueretur de auaria potentibus ait de uicino cliente, Pellitur paternos in ſinu ferens Deos. Vrbano tamen hoc diſplicet, & dicit rarũ eſſe hoc magiſque contrarium, cum magis patronos decipiãt frequentes clientes. Vult autem intelligi præuaricatores, qui patroni ſunt clientium, quos nunc ſuſceptos uocamus. [Nec partem poſuere ſuis] Bene addidit ſuis.i. cognatis, affinibus. Hæc enim fuerat apud maiores donandi ratio, non profuſa paſſim. Nam hoc eſt uelle inaniter perdere. Vnde Cicero ait in libris legum, Stipem prohibeo.nã auget ſuperſtitionem, & exhaurit domos. Dignis igitur largiendũ eſt. Vnde Horat. Cur eget indignus quiſquam te diuite? id eſt indignus paupertate. [Ob adulteriũ cæli] Si occiſi, Aegyſtum ſignificat Thyeſte ſiuũ & ſi re uera cæſi, Saluſtium, quem Milo deprehenſum ſub ſerui habitu uerberabit in adulterio ſuæ vxoris filiæ Syllæ. [Quiq; arma ſecuti Impia, nec ueriti dominorũ fallere dextras;] Hoc loco uidetur blandiri Auguſto, quia cõtra Cæſarem patrem eius multi quibus ignouit. arma ſuſceperant Eſt nanque eius dictũ Dare quidem ſe ueniam Pompeianis, ſed ab ipſi quandoq; eſſe petiturum. Vt arma impia, ciuilia dixerit bella, quæ mouerũt Pompeiani contra acceptæ ueniæ fidem, ſed non procedit. Nã ſi arma impia dixit bellũ ciuile, tangit & Auguſtũ, & Cæſarẽ, qui & ipſi bella ciuilia tractarunt. Itẽ ſi culpat eos qui contra fidẽ datæ ueniæ dimicarunt, tangit Auguſtũ. Nam tranſierunt ad eũ ab Antonio duo millia equitum, p quos eſt uictoriã conſecutus. Horat. Adhuc frementes uerterunt bis mille equos Galli canentes Cæſarem. Fecit præterea iniuriam Auguſto uel Cæſari, ſi eos dominos dixit, quod apud maiorem inuidioſum fuit. Nam patres patriæ dicebantur, non domini. Iuuen.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Melius ergo eſt, ut bellum a Sex Pompeio Pompeii filio in Siculo freto geſtũ accipiamus. Nam occiſo patre Siciliam tenuit & collectis inde ſeruitiis naſtauit ſex annis ultro citroq; Siciliã; poſtea victus eſt ab Auguſto, & Agrippa Hor. Minatus vrbi vincla quæ detraxerat ſeruis amicus perfidis. Et hoc ſenſu tam arma impia, q̃ dominorum cõgruit cõmemorato. [Pęnam expectant] Quod grauius eſt. Nam in expectatione & præſens metus eſt; & dolor futurus. In ipſa autem pœna ſolus eſt dolor. [Forma uiros] Regula. Singulis.n.ſceleribus ſtatuta ſunt ſupplicia ex more Romano, quæ ſequitur [Saxum ingens uolũt alii] Siſyphum dicit, q. deorum conſilia hominibus publicauit. [Radiisq, rotarum] Ixionem dicit, ut alibi oſtendit, Atq; Ixionis ue

to rota conſtitit orbis, Licet ſupra dixerit, Quos ſup atra ſilex. Nam de his fabulis uariæ ſunt in ipſis auctoribus opiniones. [Aeternumque ſedibit.] [Infelix Theſeus] Contra opinionẽ nã fertur ab Hercule eſſe liberatus, quo tẽpore eum ita abſtraxit, ut illic corporis eius relinquere partem. Frequenter.n variant fabulas poetæ. Hippolytum Virgilius liberatum ab inferis dicit. Horatius contra, Neque eñ Diana pudicum liberat Hippolytum. [Phlegiaſq; miſerrimus omnes Admonet] Si Phlegyas eſt nominatiuus ſingularis, hoc dicit, Phlegyas omnes admonet apud inferos pœnas ferẽtes. Si autem Phlegyas accuſatiuus pluralis eſt Theum omnes Phlegyas admonẽtem debemus accipere. Hi namque ſecundũ Euphorionẽ populi inſulani fuerunt ſatis in dens impii, & ſacrilegi Vnde iratus Neptunus percuſſit tridente eam partem inſulæ, quam Phlegyæ tenebant, & omnes obruit. Phlegyas autem Ixionis pater habuit Coronidem filiam, quam Apollo uitiauit unde ſuſcepit Aeſculapium. Quod pater dolens incendit Apollinis templum, & eius ſagittis eſt ad inferos truſus. Statius: Phlegyam ſubter caua ſaxa iacentem Aeterno premit accubitu. [Diſcite iuſtitiam] Vel nunc in pœnis locati [Vendidit hic auro patriam] Etiam hæc licet generaliter dicunt, habent tamen ſpecialitatem. Nam Laſthnes Olynthũ Philippo uendidit, Curio Cæſari uigintiſeptem millibus ſeſtertiũ Romam. De quo Lucan.

Gallorum captus ſpoliis, & Cæſaris auro.

[Fixit leges precio, atque refixit] poſſumus Antoniũ accipere ſecũdum Ciceronẽ in Philippicis Fixit aũt ideo, quia inciſæ in æreis tabulis affigebantur parietib. [Hic thalamum inuaſit natæ] Thyeſtes, unde Aegyſtus natus eſt, Item Cinyras. nã qđ Donatus dicit, nefas eſt credi dictum eſſe de Tullio. Vetitosq; Hymeneos Legib.ſ.nã dicendo Vetitos oſtẽdit fu.iſſe ut eſt apud Perſas hodie Vñ Donatus male ait, natura, & legibus uetitos. [Auſi omnes immane nefas, auſoq; potiti] Illic ſunt & qui fecerunt, & qui conati ſunt. Dicit aũt ſecũdũ Romanũ ritũ in quo non tñ exitus punitur, ſed ẽt uoluntas. [Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum] Ferrea uox. Lucretii uerſus ſublati de Homero, ſed Aerea uox dicit. [Scelerum comprehendere formas] Vt, Aut quæ forma uiros fortuna ne merſit.

AS Ce

HIC quibus, &c.] Tangit quartũ peccati mortali genus, inuidiam.ſ.repetens iterum auaros, & taxans impios, infidos, adulteros, ſuperſtitioſos, & q patriã aut genus ſuũ inceſſauerũt, ut ſuo loco dicam. Donati autem uerba ſunt. [Leges precio fixit] Omnia hæc ſcelera poſuit Maro, ut uiuentes ad bonos mores, metu pœnæ reduceret. [Non, mihi] Neceſſario generalites iniecta eſt nec cũcta deſcripſiſſe uideretur, quoniã fuit impoſſibile, latitudinem tantã plene complecti, uel ne contemptui haberentur pœnę propoſitæ ex quotidiana meditatione Pluſquam etiam metus iniiciunt cũ infinita formida eſt. Hæc ille. Ordo autem eſt, Hæc, ſup.incluſi, expectant pęnas.i.quibus fratres inuiſi ſup.erant dũ uita manebat, ut Atreus, & Thyeſtes: Danaus, & Aegiſtus, Romulus, & Remus, & multi alii, q a fratrum concordia rara eſt. (De Romulo tamẽ non eſſet cõgruũ exprimere, quia cum laudaturus eſt Anchiſes, dicturus q cum

VRBS

tam,

iam tunc ad cęlos deſtinari:ſed ut dicā, id Sibylle diceret licet, quæ uerum ſine foco profert) & quibus parens eſt pulſatus, q͂d' minus eſt, quam ſi occiſus ſit, & tn̄ ęterno ſupplicio dignus ceſet & à quibus eſt fraus innexa cliēti.ſ.familiari, & domeſtico ſe colenti hoc eſt, aut qui clienti, aut qui per clientem fraudem fecit, aut qui incubuere ſoli diuitiis repertis, nec poſuere partem ſuis.ſ.neceſſariis quæ.i.quorum, eſt maxima turba, & q̃ cęſi ſunt ob adulteriū, ut Fabius, & Saluſtius, & qui ſecuti ſunt, arma impia, ut cōtra patrē patriæ, ſicut cū Sexto Pōpeio, nec ueriti, ſup.ſunt fallere dextras, id fidē dominorum (ut qui cum Sexto Pompeio pugnauerunt.i.enim ut dicit Horatius, in Odis, Detraxit uincula ſeruis, ut iniiceret patrię. aut generaliter intelligemus de ſeruis qui dominos ſuos deceperint, ſicut prius de patronis, q̃ clientib. ſuis impoſuerint. Hi (inquam) oēs incluſi expectant pœnas, quod grauiſſimum eſt tormentū: unde Seneca, Grauius eſt quam mori ſemper mortem expectare.) Ne quære, pro ne quæras doceri quam pœnam, ſup. expectent aut, quæ forma i ſpecies malorum, aut quæ fortuna merſit uiros.i.eos q̃ de diſcretionem peruenerint, q.d. longum eſſe oīa recenſere, quia alii uoluunt ingēs ſaxum (de quibus Beroaldū ſtatim audiemus, ſunt aūt ſuperſtitioſi) &, ſup. alii diſtricti, i. diuerſis partibus aſtricti, pendent radiis.i. lignis inter canthum, ſeu circunferentiam, & axem, ab axe in morem radiorum p̄cedētium, Theſeus infelix ſedet, & ſedebit æternum.ſ. apud inferos: Nam licet Pirithoum liberauit, tō poſtmodū defunctus apud inferos, æterno ſupplicio addictus eſt. (Aulus Gel. tamē, ut diximus) ibi, Portiuſq; require Velinos dicit hunc locū corrigendum cenſeri, eo q̄ ab inferis reduſſe ſupra innuit, cū diceret. Quid Theſea magnum quid memorem Alcidem ſed (ut dixi) licet uiuus, dicitur reduſſe, mortuus tn̄ illic manere poteſt, & ita non eſt repugnantia in dictis poetæ, quæ cōcordari non poſſit. Eſt autem duplex ſenſus ſequentis particulæ Nam Phlegias, poteſt eſſe nominatiuus ſingularis. & accuſatiuus pluralis. Fuit.n. Phlegias, rex Theſſaliæ, pater (ut nonnulli dicunt) Ixionis. & Choronidis, ex qua Apollo Aeſculapium genuit, unde iratus Phlegias, Delphicum templum Apollinis incendit, quapropter damnatus dicitur. Item Phlegyæ, ſunt populi Theſſaliæ impii, de quibus Ouid. lib. xi. Meta. meminit Si ergo nominatiuus eſt, cōſtructio eſt: Et Phlegyas, rex ille Theſſaliæ, impius miſerrimus, quia grauiſſimo ſupplicio affectus, & tn̄ ut cū que miſeratione dignus, quia ulciſci uoluit iniuriā maternā) admonet omnes.ſ. mortales, & teſtat̄ magna uoce p̄ umbras dicens.ſ. o uos moniti.ſ. exemplo meo diſcite iuſtitiam, & non temnere, pro contemnere diuos, aut ſi eſt accuſatiui caſus pluralis ordo eſt, & ipſe Theſeus miſerrimus, admonet omnes Phlegias.i. Theſſalos & teſtatur ut primus, hic.i. quidam ex dānatis, ut Curio trib. pl uendidit ſ. Cæſari, patriam ſ. ſuā, hoc eſt Romam, auro ut atteſtatur in Thebaidæ Statius melius tamē generaliter dictum putetur, ne Auguſtum lædat & qui uēdidit impoſuit.ſ. patriæ dominum potentem, hoc eſt tyrannū intulit, fixit.ſ. hic, aut alius leges precio, & refixit.i. iterum abſtulit, alludit ad morem Romanorum. quia ſolebāt leges incidi tabulis æreis. & figi in pariete. Et uidetur Antonium taxare, q̃ (ut atteſtatur in Philippicis Cicero) quaſdam nouas leges tulit, & quaſdam à Cæſ latas, abſtulit. Et ſi dominum potentem, Cæſarem, quis intelligi uelit, poſſet excuſari, quia hæc dicuntur è pſona Sibyllæ huius eſt uerum dicere. Nā aliter de Cæſare, & Auguſto poeta: & aliter Anchiſes locuturus eſt, hic.i. alius, ut Thyeſtes, & Cynaras, pater Myrrhæ, inuaſit thalamū natę.i. filiæ ſuę & Hymenæos.i. coitus, aut concubitus. uetitos quia, per inceſtum, omnes.ſ. illic exiſtētes, aut ſi, ſup. ſunt, auſi immane, & potiti ſunt auſo ergo & uoluntate, & opere peccauerunt Ego (inquit Sibylla) non poſſem comprēdere omnes formas.i. ſpecies ſcelerum, nec poſſem percurrere.i. etiam celeriter pertractare omnia nomina pœnarū ſi.i. tametſi, centum linguæ, & cētum ora ſint mihi, & uox ferrea.i. ut Homerus dicit infrāgibilis. Lucretius autem dicit, ærea uox, &c. quæ etiam pro forti, ponitur. Excuſat ergo & nō omnia ſcelera, nec omnes pęnas nominat, cum id fieri non poſſet, propter multitudinem. Beroaldus dicit ſic. Nemo inficiatur Siſypphum apud inferos hac pœna torqueri, ut ſaxum perpetuo uoluat. Iuxta illud Ouidii, Siſyphus eſt illic ſaxum, uoluenſque, petenſque, & Ixionem à rota uerſari, ut idem, Voluitur Ixion ſeſe ſequiturque, fugitque, atque curioſe interpreti conueniebat diligentiſſime perſcitare, an fabula Ixionis ad ſenſum Virgiliani carminis eſſet accommodāda, mihi enim haud quaquam quadrare uī, nam cum poeta paulo ſupra dixerit, Ixiona apud inferos in tartara cruciari. q̃d opus fuerat idem iterum referre? Ego autem cum Macrobio ſentire malum, qui inſomnium Scipionis, ſcribit poetam, intelligere illos ratis rotarum pendere diſtrictos, qui nihil conſilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicantes, ſeque. & actus ſuos omnes fortunæ permittentes, caſib. & fortuitis rotantur, illos autem ſaxum ingens, uoluere dicit eſſe intelligendos. qui inefficacibus & laborioſis conatibus, uitam conterunt, nam philoſophi quidā ferunt, qui inferos aliud eſſe negauerunt, quam noſtra corpora, & omnia quæ de de inferis, antiquitas fabula eſt, in nobiſmetipſis reperiri, quapropter expoſitionem quoque Macrobii, utpote optimam, memorabimus, quam refert ſuper illo uerſiculo, Lucent genialibus altis. Aurea fulcra toris. ubi Seruius de Tātalo dicit eſſe intelligendum, & eius fabulam notiſſimam enarrat. Macrobius uero dicit, ad omnes auaros hoc eſſe referendum, qui epulis ante ora poſitis excruciantur fame, & inedia tabeſcūt, quos magis, magiſque, acquirēdi deſiderium cogat præſentem copiam non uidere qui in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur neſcientes parte reſpicere, dū egent habendis Preterea non uidetur eſſe omittendum illud, Quos ſuper atra ſilex, iamiam, lapſura cadenti Imminet aſſimilis quem uerſum enarrans peritiſſime Macrob. aſſerit eos eſſe intelligendos, qui ardua potestates, & infauſtum ambiunt tyrānidem, quo cū ſemper uiuunt in timore, & ibi uidentur ex tum, quod mereri exerpere. quod Dionyſii exemplo declaratur, qui Aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator, Damocli, familiari ſuo, ſolā beatam exiſtimanti uitam tyrannicam uolens oſtendere, quā miſera eſſet & quam plena impēdentium ſemper periculorū, gladum de filo tenui pendentem, mucrone demiſſo, iuſſit illius ceruicibus inter epulas imminere, & cū Damocles, regia, & tirannycas copias præſentia mortis periculo aſpernaretur, talis eſt (inquit Dion.) uita, quam beatā putabas, ſic nobis ſemper mortem imminētē uidemus, hæc hiſtoria præter Macrob. ad Euſebio, & Cic. memorat. iſta aut omnia q̄m eruditionis referetiſſima ſunt ac ſubtilitatis referēda eſſe cenſui, ut qui expoſitione Seruii contentus non fuerit, aliquid audiat diſciplinæ ſemotioris, quæ non minus delectare ſolet, quam prodeſſe.

Phlegias.

Radij rotarum aſtrictu.

Tyrannidem ambientes.

VARIA LECTIO.

DOMINORVM fallere dextras] In antiq. aliq. exempl. Dextram, unitatis numero. Sed melius, Dextras. [Percurrere nomina poſſem] In antiquis penè omnibus, Poſſim, non inuenoſte.

COEL. RODIG.

ATHENIENSES præcipue comicis ſalibus ex hoc aſperguntur, quod nautici magna pars cum eſſent ob ſedendi aſſiduitatem depyges reddebantur. Additus & fabella. Theſeum cum Perithoo inferos petentem in petra quadam Proſerpinæ imperio coactum ſedere a qua cum ab Hercule auelleretur, affixas petrę natium partes reliquiſſe, quamobrem honoris eius ergo, cæteris item Athenienſibus hæſiſſe cognomētum Ad eā uero petram alluſiſſe credi Virg poteſt, ubi Aen. 6. ait: Sedet æternum quæ ſedebit. Infelix Theſeus.

SERV.

PEræce munus] Hoc eſt ramum redde. Nam ſupra ait. Hoc ſibi pulcra ſuum ferri Proſerpina munus inſtituit. [Cyclōpum educta caminis] Hoc eſt magna, Ita enim cuiuslibet rei magnitudinem ſignificant, adeo ut Statius

Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæua ſacerdos,
SIB. Sed iā age carpe uiā, & ſuſceptū perfice munus
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque aduerſo fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta iubent deponere dona.
POE. Dixerat, & pariter greſſi per opaca uiarum

Argiuorum muros ab ipſis dicat eſſe perfectos. [Fornice] Arcu Cicero, Vidit ad ipſum fornicem Fabianum. [Corripiunt ſpatium] Raptim peragunt [Occupat Aeneas aditum] Ingreditur, ut ſupra diximus [Recenti] Semper fluenti,

Corripiunt ſpatium medium,foribusque propinquāt
Occupat Aeneas aditum,corpusque recenti
Spargit aqua ramumque aduerſo in limine figit,
His demum exactis perfecto munere Diuæ,
Deuenere locos lætos,& amœna uireta
Fortunatorum nemorum,ſedesque beatas.
Largior hic campos æther;& lumine ueſtit
Purpureo ſolemque ſuum,ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo.& fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas,& carmina dicunt.
Necnon Threicius longa cum ueſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina uocum:
Iamque eadem digitis,iam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri,pulcherrima proles,
Magnanimi heroes nati melioribus annis,
Ilusque,Aſſaracuſque & Dardanus auctor.
Arma procul curruſque uirum miratur inanes.
Stant terræ defixę haſtæ,paſſim que ſoluti
Per campos paſcuntur equi quæ gratia currum,
Armorumque fuit uiuia,quæ cura nitentes
Paſcere equos,eadem ſequitur tellure repoſtos.

ti. Dixit hoc propter paludē Stygem. [Spargit aqua.i.purgat ſe. Nam inquinatus fuerat aſpectu Tartari, & ſpargit, q a ſe inferis purgat [Amœna uireta] Virētia, & eſt ſatis uſurpatū. Amæna aūt quæ ſolū amorē præſtant. Vel, ut ſupra diximus, quaſi amunia, hoc eſt ſine fructu, ut Varro, & Carminius docent. Alludit autem ad inſulas fortunatas. Nam & ſequenti hoc indicat uerſu. [Largior hic campos æther, & lumine ueſtit purpureo] Non noſtro largior. ſed quia eſt in cetera inferorum parte. Aut re uera Largior, ſi lunarem intelligis circulum Nam ut ſupra diximus, campi Eliſii, aut apud inferos ſunt, aut in inſulis fortunatis, aut in Lunari circulo, Lucanus, Illic poſtquā ſe lumine uero induit. [Solemque ſuū] Sibi cōgruū, ut, Feſſoſq; ſopor ſuus occupat artus. [Palæſtris] Luctationibus. Græce dixit. [Contendunt ludo] Non odio. [Choreas] Re corripit propter metrum. Alibi sit ſecundum naturam, ut, Iuuat indulgere choreis. Ergo aut Syſtolem fecit, aut Antiſteſim, pro ει, ponans Nam grecum eſt nomen. [Necnon Threicius longa cum ueſte ſacerdos] Orpheus Calliopes muſæ, & Oegari fluminis filius fuit, qui primus Orgia inſtituit, primus etiam deprehendit harmoniam.i. circulorum mundanorum ſonum quos nouem eſſe nouimus è q b. ſummus, quem ἀπλανῆ dicunt, ſono caret. Item ultimus, qui terrenus eſt. Reliqui ſeptē ſunt quorum ſonū deprehendit Orpheus. unde etiamque ſeptē fingitur chordis [Longam autem ueſtem] Aut citharœdi habitum dicit, aut longam barbam. Nam econtrario imberbes, inueſtes uocamus. [Sacerdos] Autē quia & Theologus fuit, & Orgia primus inſtituit. Ipſe etiam homines de feris & duris compoſuit. Vnde dr arbores, & ſaxa mouiſſe, ut Deus. [Obloquitur numeris] Dicēdo Obloquit, chordarum expreſſia laudem, quas dicit uerbis locutas Obloqui n. non eſt niſi contra loquentem loqui. [Numeris] Rhytmi ſonis, ut, Numeros memini, ſi uerba tenerem. [Septem diſcrimina] Quia omnes chordæ diſſimiliter ſonant. [Iam pectine pulſat eburno] Hunc. Hoc autē pecten declinatur, ut lien, carmen. [Hic genus antiquū] Quod non oēs uiros fortes in Elyſio uiſos eſſe commemorat, hæc ratio eſt, quia iſti diuinos meruerant honores, quod Tydeo uel his quos ſupra memorauit, non contiget Nam ideo antiquum addidit, quaſi, & illis Elyſii non contingerent campi, ſi eis annorum non derogaſſet uetuſtas [Nati melioribus annis] Plerunque, n. uirtus decoloratur temporis infelicitate. Cicero, ut illa laus temporum non hominū fuiſſe uideatur [Ilusque, Aſſaracuſq;] Troiani reges fuerunt. [Troiæ Dardanus auctor] Hunc in ſeptimo inter deos dicit relatū, ut, Et numerū diuorum altarib. auget. Sed ut ſupradiximus. Homerū ſequitur qui inducit ſimulacrum Herculis apud inferos uiſum. [Defixæ haſtæ] Subaudit inanes. Itē equos inanes [Quæ gratia currum.] Detraxit unum u, licentia, qua Latini ras Græcos ſecuta genitiuo plurali ſyllabam aut addit, aut detrahit hoc loco detraxit, ſicut Arma uiſum. Cōtra addidit, Aliтuum pecudumq; genus pro aliū, ſicut Græci μουσάων s'λικωπιδων [Nitentes] Pingues, ab eo quod ſequitur, id quod præcedit intelligis. Per omnia autem, quæ dicturus eſt intelligendū hoc, quæ gratia fuit uiuis, eadē ſequitur tellure repoſtos.

4SC. HAEC ubi, &c.] Docet quo oblato munere, & eo in foribus fixo ad Elyſios deuenerint campos unde Don. ſic. [Fornice] Ea enim eſt camera, in arcā ducta. [Deuenere locos lætos] Vt metu pœnarū malos deterruit, ita ſpe felicitatis ad uirtutes hortatur. Primo ergo, regionum bona proſequitur. Deinde, quæ ex iis in locis capiant commoda, & qui ſint, hi qui huiſmodi bonis perfruantur. [Largior] Hic oſtendit nihil deeſſe ex iis quæ ſunt apud ſuperos, adeo, ut fortunati, & beati, appellari

mouerint. [Pars i gramineis]. Oriente quanta animi ſerenitate in uoluptatibus honeſtis uiuant [Necnon Threicius] oſtendit citharam. inter honeſta enumerari artes. Eſt enim muſica. Hæc ille. Ordo autem eſt. Vbi.i. poſtquam, longa, ut ſacerdos Phœbi. ſ Sybilla, dedit hæc dicta.i, hæc locuta eſt, ipſa ait, ſed carpe iam uiam & perfice munus.i. officium ſuſceptum. Seruius tamen de ramo, pro munere reddendo, intelligit, forte, quia ſequitur Hęc ubi nos &c. ſed utroque modo accipi poteſt, ut ſit munus.i. officium, ſuſceptum. ſ. reddendo ramum, aut eundo ad patrē, hoc eſt, acceleremus. i. properemus. ad patrem tuū. Ego conſpicio mœnia educta caminis.i. fornacibus Cyclopum, qui ſunt miniſtri Vulcani, & intelligit, aut magna mœnia, aut potius ferrea ſicut dictum eſt, Stat ferrea turris ad auras, atque conſpicio portas, ſup. in fornice.i. arcu, ſeu circonferentia. Fornix enim proprie eſt circunferentia & teſtudo arcualis, qualis eſt in arcubus pontium, & in iunctutis feneſterum, aut columnarū. Et quia in fornicibus theatri, erant olim lupanaria, ideo fornicem pro lupanari, & fornicari pro mœchari accipiuntur) aduerſo.i. nobis ex aduerſo ſtante, hoc eſt uideo regiam Plutonis. ubi præcepta.i. traditiones maiorum, aut inſtitutiones deorum, iubent nos deponere, hæc dona.i. aureum ramū dixerat. ſ Sibylla. & ipſi greſſi.i. gradientes pariter per opaca.i. opacitates uiarum corripiunt ſpatiū medium, & propinquant foribus.i. ad fores. Aeneas occupat aditū.i. ingredit utiliter, ne ꝑueniat, & ſpargit corpus, aqua recēti.i. ſemper fluēti & figit ramū i limine aduerſo his. ſ. iam dictis, peractis demū, & munere, diuæ, ſ. Proſerpinæ, ꝑfecto i. perfectis. reddendi rami cerimoniis, ipſi deuenere.i. peruenere, ad locos lætos, & ad, ſup. uireta.i. uirentium, ut arborū & herbarum natiua loca, & amœna.i. nemorum fortunatorū .i. in quibus ſunt fortunati ſeu beati, & ad ſedes beatas id eſt in quibus reſidēt beati, unde Ditis, ſeu Plutonis, dr regia, Largior æther.i. ſplendor cæleſtis, ueſtit.i. circumfulget hic cāpos lumine purpureo.i. rutilo, & ſidera ſua.i. propria, & conuenientia norunt.i. agnoſcunt hic, & cum eo conſentiunt hic ſuum ſolē, quaſi aliū ſole, & alia ſidera is locos habeat Pars.i. ipſi, partim exercent mēbra. ſ. ſua, in paleſtris.i. luctationibus gramineis.i. in gramine, & locis herboſis, & contendunt uno. ſ. lęto, & honeſto, & luctantur, ſup. in arena fulua, i. fului coloris hoc eſt alii tenent ſtudio militari, in quo in uita affecti ſunt pars plaudunt i. plaudendo pedibus faciunt, & exercent choreas, & dicunt carmina. ſ choreis apta Necnō.i. inſuper. uates Threicius.i. Thraicius. ſ. Orpheus optimus muſicus, & cithara quam optime ſciens, cū longa ueſte.i habens longam ueſtē, apparens cum longa ueſte.i habitu citharœdi obloquitur numeris.i. muſica proportione, quā cōtra punctū dicunt carmini alioꝛum diſparem concentum, quem uulgo, diſcantū uocant officiendo, facit ſeptem diſcrimina uocum. ſ. ſeptē chordarū, quibus octauā addit Simodines, nouā poſtremo Timotheus, & pulſat iam i. aliquando eadem. ſ. diſcrimina, digitis. ſ. ſuis, & iam.i. aliquādo pectine eburno.i. eboreo, ſeu ex ebore facto hic ſup. ſunt, genus antiquū.i. nobile Teucri i. a Teucro deductū proles.i. progenies pulcherrima, appoſitoꝛie magnanimi heroes, nati meliorib. annis, quibus. ſ. maior benignitas ſiderū, influxerat. ſ. Illus Aſſaracus, & Dardanus, auctor Troiæ quod addit, ne putetur etiā eſſe genus Teucri, & ſup. Aeneas cū Sibylla, miratur procul.i. cū adhuc procul eſſent, arma uirum, pro uirorū, ſup. inania, & currus inanes.i. umbras ſimulacra armorum nō uera arma, nec veros currus haſtę. ſ. inanes ſtant defixæ terræ.i. in terra, & equi ſoluti.i. liberi, & uagātes qui etiam manes fuerunt, & ob hoc ſolum ille apparentes,

ut niti de Rep. benemeriti, conſimili ſtudio illis oblectarentur, quo in uita oblectari erant) paſcuntur .i. paſcentium ſimiles, errant paſſim per campos addit cauſam (ut dixi) quia eadem gratia, curruum, pro curruum (multi tamẽ cum Priſc. curruum legunt dicentes Hypermetrum eſſe non uitioſum, quia abſumitur ſyllaba abundans per uocalem ſequentem) quæ fuit uiuis.i. dum ipſi uiuerent, & eadem cura quæ fuerat uiuis paſcere, pro paſcendi equos nitentes, i. bene curatus: & pingues. unde Flaccus de ſe, Me pinguem, & nitidum bene curata cute uiſes. Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum eadem dico, gratia i. oblectatio. & cura ſequitur repoſtos .i. repoſitos & conſtitutos tellure .i. ſub terra, hoc eſt apud inferos, quæ res quantum ad affectionem, non multum a noſtris damnatur. dicunt enim uolũtatem extremam permanere, & ideo æternas meriti dare pœnas, qui æternam babent in peccando uoluntatem ſed ad ſequentia pergamus.

VARIA LECTIO.

ACCELEREMVS, ait Cyclopum educta caminis,] Libros aliquot, Obducta, babent. Aliquot abſque præpoſitiua compoſitione, Ducta, tantum. Sunt tamen quibus, Educta ſatisfaciat magis [Aduerſo fornice portas] Libris omnes antiqui, quotquot babui Aduerſa fornice, abſque ea præpoſitione interiecti legunt. [Hæc ubi nos præcepta iubent deponere dona] Antiqui nonnulli lib. Hic ubi, legunt, [Largior hic campos æther & lumine ueſtit Purpureo] In libr. aliquot antiquis legere eſt, Largior hic campus. Inde altero membro, æther, & lumine ueſtit Purpureo. In quibuſdam aliis, Largior hic aer campos. [Curruſque uirum mirantur inanes] In antiquis ſane omnib. libris Longobardico excepto, Miratur eſt, ſingulari numero [Stant terræ defixæ, haſtæ] Antiqui plerique libri, Stant terra defixæ legunt, ablatiuo caſu, [Per campos paſcuntur equi] In antiqu. lib. exempla. Campum legitur unitatis numero. [Quæ gratia currum Armorumque fuit] Sunt antiqui libri, Mediceus, & alii, in quibus, Currum integra dictione ſcriptum habeatur.

COEL. RODIG.

ADDE q deliriarum quibus in uita intemperantius perfrui aſſueuerant, atrox habitus ſubiens exulcerat excarnificatque, tum cupiditate, tum deſperatione potiendi. Hæc Sarda uapulum muliere corruptiorem a pellicum amplexu reuellit ratio diſpecit à menſarum luxu Tantalum à congeſtitua Midam retrudit opibus Propterea in Gorgia Plato: Idem mihi uidetur circa animam cuncta enim in ea apparent cum corpus exuerit tam quæ ex natura, quam quæ ex affectibus inerunt, quæ ob rei cuiuſque ſtudium homo contraxit in animam. Hinc ni fallor, aperit egregie Plauotici Maronis locus alter ex ſexto cod. Quæ gratia currum Armorumque fuit uiuis, quæ cura nitentes Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Conſpicit eſſe alios dextra læuaque per herbam
Veſcentes lætumque choro Pæana canentes
Inter odoratum lauri nemus, unde ſuperne
Plurimus Eridiani per ſiluam uoluitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando uulnera paſſi:
Quique ſacerdotes caſti, dum uita manebat;
Quique pii uates, & Phœbo digna locuti:
Inuentas aut qui uitam excoluere per artes:
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora uitta.
Quos circunfuſos ſic eſt affata Sybilla,
Muſæum ante omnes: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis.
SIB. Dicite felices animæ, tuque optime uates:
Quæ regio Anchiſen quis habet lucus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnis.

SERV. PAEana canentes] Proprie Apollinis laudes, q̃d nũc congruit ꝓpter lauri nemus ſiue omnium deorũ Sic Orgia proprie Liberi abo ſiue omnium deorum ſacra. [Odoratum] Pro odorum, ut diximus ſupra. Vnde ſuperne plurimus Eridani per ſiluam uoluitur amnis, Eridanum Aratus ĩ cœlo eſſe dixit, haud longe a Ceto: Hic & in terris eſt, qui in Ital. a. i. in Veneria Padus uocatur, quem alii etiã ad inferos uolunt tendere, alii naſci apud inferos, & exire terras. Ideo autem iſta finguntur, quia de Apẽnini parte oritur, quæ ſpectat inferũ mare, & tendit uſque ad ſuperum. Ergo hic ſenſus eſt Canebãt in locis, unde ſuperne .i. ad ſuperos plurimus Eridani .i. amnis per ſiluam uoluitur. Nanque uerisimile eſt, quoniam legimus de Ariſtæo. Omnis ſub magna laboris flumina terra Spectabat diuerſa locis Et cõgrue oĩa omnis humor ex terræ naſcitur uenis Alii Eridanum pro quotunque accipiũt, & dicũt κατ' ἐξοχὴν dictum. Nam, legimus fluuiorũ rex Eridanus. & umant poetæ, pro appellatione, ponere magnæ rei proprietatẽ, ut alibi, populaq; tuuentis Acheloia miſcuit unis. Melius

Eridani fabula

tamen eſt ſi diſtinguamus. Vnde ſuperne plurimus. Vnde ad ſuperos plurimus, id eſt magnus amnis uoluitur per ſiluã Eridani, id eſt populos Fabula nanque hæc eſt. Eridanus Solis filius fuit. hic à patre impetratum currum agitare non potuit, & cũ eius errore mundus arderet fulminatus in Italiæ fluuium cecidit, & tunc a luce ardoris ſui, Phaeton appellatus eſt & priſtinum nomen fluuio dedit. Vnde mixta hæc duo nomina inter Solis filium, & fluuium inuenimus. Poſtea eius ſorores flendo populos uerſæ ſunt ut in decimo.

Populeas inter frondes umbramque ſororum.

Manus

Et hoc Virgilius, uam alii in alnas arbores dicunt. [Hic manus ob patriam pugnando uulnera paſſi] Manus .i. multitudo eorũ qui ob patriam paſſi ſunt uulnera & eſt figurate dictum. Sane [illegible] quod ait Horatius in arte poetica.

Et ſimul & iucunda, & idonea dicere uitæ.

Nulla enim maiores noſtri artem eſſe uoluerũt, quæ non aliquid reip. commodaret Vnde Virgilius hoc per tranſitũ facit. Nam dicendo puniri patriæ uenditores, contra prœmia defenſoribus ſolui, nihil aliud niſi fugienda uitia, & ſectãdas docet eſſe uirtutes [Sacerdotes caſti, dum uita manebat] Quaſi quis caſtus poſſet eſſe poſt mortẽ, ſed aliud dicit .i. qui fuerunt caſti dum in communione uitæ uerſarent. Nã hi qui ſacra maxima accipiebant, renũciabant omnib. rebus, nec ulla in his niſi numinum cura remanebat. Herbis & quibuſdã emaculabantur unde iam coire nec poterãt Dicit ergo eos ſacerdotes qui caſti fuerũt, & ante ſacra ſuſcepta. [Pii uates] Vaticinantes. [Phœbo digna locuti] Veridici q. talia loquebantur, qualia dicebãt Apolline. Multi. n. mẽtiebãtur. ut in Lucano Phœbas, ad q̃. App. Claudianus. Et nobis dabis improba pœnas. [Et ſuperi quos fingiaut, [Inuentas aut qui uitam excoluere p artes] Qui erudierunt & ornauerũt uitam p inuenta artificia. Significat autem philoſophos. [Quique ſui memores alios fecere merendo] Et qui aliquos ſui memores fecere præſtando, ut Nunquam regina negabo Promeritã .i. præſtitiſſe. Terent. ergo Catine neutiquam officium liberi eſſe hominis puto, cum his nihil promereat poſtulare id gratiæ apponi ſibi. [Omnib his niuea cinguntur tempora uitta.] Per quod eos oſtendit meruiſſe diuinos honores, ut diximus ſupra [Muſæum ante omnes]

Muſæus

Theologus fuit iſte poſt Orphæum, & ſunt uariæ de hoc opiniones Nam eum alii Lunæ filium alii Orphei uolunt, cuius eum conſtat fuiſſe diſcipulum. Nam ad ipſum primum carmẽ ſumpſit, quod appellatus Cratera. [Humeris extantem ſuſpicit altis] Quaſi Philoſophum, ac ſi diceret Platonem. Alludit. n. poeta nam Plato ab numerorum dictus eſt latitudine: Athleta. n. fuit. qui poſt omnium uictoriam ſe philoſophiæ dedit. [Tuque optime uates] Quia theologus fuit, Et ſciendum hoc loco Sibyllam iam a numine derelictam, Vnde & interrogat, quod alias non faceret [Quæ regio Anchiſen, quis habet locus?] Bene, & generalitatem requirit, & ſpeciem, quo poſſit facilius inueniri Nam locus in regione eſt [Illius ergo] Propter illum. Ergo autem coniunctio fuit, ſed per accentus mutationẽ in aduerbium tranſit. & eſt ſola particula quæ habet in fine circunflexum. Multi male putant nomen eſſe indeclinabile, & dicunt poſitum eſſe pro cauſa (Cauſa autem nomen eſt quod ponitur pro ratione) qui caſus declinationes caret. [Magnos amnes] Aut magnos fluenta, aut quia nouem ſunt, quæ odioſum fuerat commemorare per ſingula.

ASCENSIVS.

CONSPICIT ecce alios, &c.] Docet, quarum rerum artifices atq; ſtudioſos, in campis Elyſiis inueniunt, ut ad rõſim ha

ſtudia

Quiem. proſſer ...

ſtudia mortalium animos inaniter. bonos enim poeta, non tam delectare (quod tamen plurimum facit) quam prodeſſe prætendit. Primum aūt locum dat, ob patriam pugnando uulnera paſſis: ſic.n. nihil utilius reip. quam ut pro eius ſalute, quiuis ſit paratus mori, eamque eſſe præcipuam Romanorum gloriam. quib. dulce, ac decorum eſt, pro patria mori: ſimile eſſet in nobis, ſi primum locum martyribus conſignaremus Secundū dat uirginib. ſ. ſacerdotibus, ac ſi dicat confeſſorib. Tertium, prophetis ueridicis. Quartum bonarum, artium inuentoribus, & operariis. Quintum, qui de aliis benemeriti ſunt, hoc eſt (quia quā proxime alludit) qui operā miſericordiæ adimpleuerunt, atque conſilio Chriſti paruerunt, dicentis Facite uobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant uos in æterna habitacula. Nihil.n. aliud uidetur illud, Quiq; ſui memores alios fecere merendo, unde contra, inter damnatos collocauit: aut qui diuitiis ſoli incubuere repertis, Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt. Sed cogor breuitati conſulere, non q̄ a uigeat ptopbana ſacris confirmare: ſed, quia ne in immenſum creſcat opus, ſi quæ dicta uelim, dixero. Donatus aūt dicit ſic. [Omnibus his] Omnia cōmoda conſequunt honeſtatis cultores locum, ſidera, lucem, prata, nemora, cibos, delitias, ſtudia artium, ut non priuati uita, ſed ad aliud uiuendi genus tranſiſſe uideatur, felices, utpote quæ poſt depoſitā uitam, talia loca, ac delitias ſint aſſecutę. Hæc ille. Ordo eſt. Ecce.q d. ex abrupto, & præter opinionem, Aeneas conſpicit alios ueſcentes, diſcumbentes per herbam, ſup. a dextra, & læua. i. utrinq;, & canētes. i. carmine laudātes. Pęana. i. Apollinem, lætum. ſ. propter uitulationem. i. lętum clamorē (ut in 3. Saturnaliū docet Macrob. Strabo autem lib. 9. dicit, quod Apollo, hominem nomine Pythonem, ac cognomine draconē ſagittis debellauit. atq; iter adhortandum, hic Pæan clamitauit, unde conſuetudinē traditā uult, ut qui conſecuturi ſunt, artem ſic Pæanis celebrationem clamitent, ſed rem fabuloſam cenſet, quæ tamen poetæ ſatis eſt) Canentes ergo Pęana. i. Apollinē lætum hoc eſt laudes Apollinis per uitulationem choro. i. in choro, & cætu læto (Declinatur aūt hic Pæan, huius Pęanos, huic Pæanī, hunc Pæana. Reperit etiam, Pęana numero plurali, pro libro. De laudibus Apollinis canentes) inquit, inter nemus lauri. i. laurotū, odoratum. i. odoriferum, unde. i. de quo nemore plurib. amnis. i. fluctus Eridani, uoluitur p ſiluā ſuperne. i. ad ſuperos. Eſt ergo hic, ſuperne. aduerbium, nō de loco, ſed ad locum. (Eſt autem Eridanus, inter ſidera collocatus, iuxta cetū, ſeu balenā, ut dicit Higinius.

Eridan. Verū, fluuius eſt præcipuus in Italia, alio noīe, Padus, dictus Eridanus aūt ab Eridano, Solis filio, in eum præcipitato, agnominatus qui quidē ſolis filius uulgo Phaethon dicitur ab ardore. Cum ergo (ut in ſecundo Metam. tradit Ouid.) imprudenter ſolis currum regeret, incenſo cœlo præceps. in Padum ruit, is autē fluuius fere ab Occidente, in mare ſuperū, quod Adrianū dr, influit, unde finxit Hom. ab inferis ad ſuperos aſcendere. Vult aūt phyſice ſignificare, oīm fluuiorum origines, eſſe ſubterraneas, aut ſaltē ſubterraneas, ut in IIII. Georg. Ser. latius declarauit. Sed Eridani, præcipue meminit, aut propter Aeridanum in eo ſubmerſum, aut propter naturam fluminis, qui præter aliorum morem, in oriētem fluit; Vnde, ab ſuperos, ab inferis fluente, recte dicitur hic, ſupp. ſunt, manus. i. exercitus, ſeu multi uiri, paſſi (Eſt autem ſynthesis. i. conſtructio congrua, in te, nō in uoce manus paſſi, ſicut Pars manib. ualidi turres, & mœnia ſcandunt). i. qui perpeſſi ſunt uulnera, pugnando ad patriā. i. pro ſalute patrię ſuperiores aūt, ut Deiphobus, Parthenopeus, & ſimiles, ob ſuā uoluptatē, aut cōmoditatē, paſſi ſunt. Quiq;. i. quilibet, aut & hi, qui, ſup. fuerunt, ſacerdotes caſti, dū uita manebat, quod additur recte, quia apud inferos, ubi non ſunt uera corpora, nō eſt uera caſtitas; nec ea q̄ eſt meritoria eſt ſicut dū uita manet, quia tunc incaſti eſſe poſſunt, & quiq;. i. quilibet uates pii. ſ. deorum cultores, & locuti digna phæbo. i. uera & q̄ Phęb. inſpiraſſe cenſeatur. At ſupp. hi, qui excoluere. i. ornauerunt, uitam. ſ. ſuam per artes. ſ. bonas inuentas. ſ. a ſe, quiq; merendo. i. beneficia cōferendo fecere alios memores ſui, i. grato in ſe aīo hoc eſt, quicunq; de aliis benemeriti ſunt tpa. i. capitū partes illi cingitur omnib. his uitta niuea. i. ſertis candidiſſimis, ob mundiciā, & nitorem uittæ. Quos circunfuſos i. cum ſe circumfunderent, nouitatis gratia. Nam nouū erat illic, uiua corpora conſpicere Sibylla affata eſt ſic, & ante oēs. i. in primis, Muſæum uatem illum antiquiſſimū Thracem, & diſcipulum (ut quidem uolunt) Orphei, unde ob id filius eius putatur ſed Laertius dicit, eum Olphidis filiū fuiſſe, & primum apud Athenienſes philoſophatum, qui fabulam Herus, & Leandri, uerſibus deſcripſit, obiitq; Phalaris, vbi eius oſtenditur epitaphium. Ideo dicit allocuta eſt Muſæum, ante oēs, nam turba. ſ. uatum, & ſacerdotum plurima, habet hunc mediū, ut principem, atq; ſuſpicit hunc, extantē altis humeris, ſicut & Plato dictus eſt, q̄ prius. Ariſtoteles dicebatur. Allocuta eſt quidem ſic. O animæ fęlices i. beatæ, q̄ iā eſtis in requie, dicite, & tu optime uates. ſ. Muſæe dic, ſup. quæ regio, & quis locus hēt Anchiſen? Nos uenimus ergo i. cauſa, & gratia illius, & tranauimus ergo illius, magnos amnes Erebi. i. inferoi. Venimus eſt hic præteriti temporis, & ita habet accentū in prima, q̄ ſola longa eſt cū in ſecundam. quæ illic longa eſt, cadat in præſenti Beroal. aūt reprehendit Ser. reprehendentem, qui accipi dicunt Ergo, pro cauſa ſic i Quinetiam reprehendendo Seruium, reprehendentem illos, qui dicunt hanc particulam, ergo aliquādo poni pro cauſa, cū illi bene locuti ſint, & Latinæ, qui hoc dixerunt, Seruius autē nō recte, qui hoc inficiatur. nā (ut auctor eſt Feſtus) ergo interdū ſignificat gratiā, cum, ſ. gratia intelligitur pro cauſa, in qua ſignificatione accipit apud Liuium ſcribentem Apollinares ludos, uictorię, non peſtilentię ergo, fuiſſe conſtitutos. i. cauſa, & M. Cato in re ruſtica, ita ſcriptū reliquit. Tibi ius eſt Porco piaculo facere illuſce ſacri coercendi ergo. Et alibi, Harunce retum ergo fundi terræ, agriq; mea luſtrandi. Et alibi, Mars pater precor, q̄ſo uti ſies uolens propitius mihi domo, familiæq; meæ cuius rei ergo agrum, terram fundumq; meum. Sol taurilia circumagi iuſſi. In his omnib. plane locis, ergo accipitur p cauſa. Pręterea extat exemplum epiſtolę antiquiſſimę, a conſulibus Romanis ad Pyrrhum Epirōtem ſcriptę, ubi hęc uerba leguntur, ſed communis exempli, & fidei ergo uiſum eſt, ut te ſaluum uelimus, ubi ſine controuerſia ergo, ſignificat cauſam. & apud Virg. uelint, nolint grammatici, ergo intelligitur pro cauſa, in eo uerſu, illius ergo uenimus. VARIA LEC.

SVI memores alios facere] Placet quod in exemplaribus pleriſque ueteribus, aliquos, legitur.

SERV. NVlli certa domus,] Id eſt habitatio, quam aiæ tamdiu certam habent, quamdiu in corporibus ſunt, poſt quorum abſolutionē uagantur pro uitę merito in circulis. [Lucis habitamus opacis] Varia dicit, quę pro uitę uarietate contingunt. In his autem locis Heroum animæ collocantur. [Recentia riuis] Virentia, riuorum. ſ. cauſa. [Iugum] Ita.n. diuiduntur montes in radices, latera, iuga, uertices pro locorum qualitate. [Dehinc ſumma cacumina linquunt] non linquit hoc.n. dicit Aeneas, & ſybilla, Perducti ad ſummum, in plana deſcēdunt

POE. Atque huic reſpōſum paucis ita reddidit heros
MVS. Nulli certa domus: lucis habitamus opacis:
Riparumque toros, & prata recentia riuis
Incolimus. ſed uos (ſi fert ita corde uoluntas)
Hoc ſuperáre iugum, & facili iam tramita ſiſtam.
POE. Dixit, & ante tulit greſſum, camposque nitētes
Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus conualle uirenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, carosque nepotes,
Fataque fortunasque uirum, moresque manusque,
Isque ubi tendentem aduerſum per gramina uidit
Aeneam, alacris palma utraſque tetendit,

tis acceptis ſcopulos. [Incluſas animas] Non re uera incluſas ſe multitudine ſeparatas, quo facilius agnoſcerentur. [Luſtrabat ſtudio recolens. Circumibant ſtudioſe retractans Incluſas autem ut ſegregatas aut ſecundum ritum antiquū Multitudinem.n. ſi numerare non poterant, eam in locū certum includebant per partes, & ex unius numero quanta eſſet uidebant. Quod Xerſes de ſuo fecit exercitu. [Carosque nepotes] Poſteros ſic p nurus fœminas dicunt. [Fataque fortunasque uirum, moresque manusque] Felicitas enim aut fatalis eſt, aut fortuita, aut

[Penitus conualle uirenti] Valde uirenti, ut, penituſq; ſonantes uirtute deſcendit, [Alacris] Ipſe alacris, Et ſecundum

antiquot & alacrit, & alacer, & acris & acer tam de maſculi. q̃ de fœm.genere dixiſſe. Nunc maſculino utrunq; damus de fœminino alacer,& acer nunquã dicimus,licet Ennius dixerit, Aeſtatem Autumnus, poſt acer Hyems fit. Nam in ſe eſt alacer,

ATQVE huic reſponſum, &c.]In reſponſione Muſæ i.uatis, docet beatas animas eſſe liberas,poſſeq; quoq; uelint, diuerti, cum dictum ſit,quod ſonitum animas nouies Styx inter fuſa, coercet.& cum omnis mortalitas libertatis,ſit appetens,carcerisque fugitãs.inuitat quoslibet a Poeta optimus, ad uirtutem colendã,qua ad illam beatitudinem pertingant. Recitat præterea, in qua re occupatum inuenerant Anchiſen, in recenſenda.ſ.progenie ſua,nã uoluerunt priſci philoſophi, animas ſimul cõſtare,ſed non ſimul incorpora mitti R. cenſere aũt eſt cũ quadam cenſura recognoſcere & inſpicere,q̃ rem uulgo appellant monſtrum facere ſeu monſtrationem, ut qũ ſtipendiarii coram duce,aut magiſtro ſuo comparent. Fecit ergo Anchiſes,tanquam generis ſui princeps omnes animas de ſe orituras in unum locum conuenire, atque incluſas recenſebat, ſicut de Xerſe dicit, quod partem exercitus in Græciam traducendi, dinumerauit, ſecludendo in angulum unum)ut quidam uolunt)decem millium capacem,quem ſæpe repleuit,atque ita dimenſus eſt, potius quam dinumerauerit exercitum ſuum. Plin. lib.4.dicit, qđ in Tracia eſt locus Dorſicus, 120.millum hominum capax,ita Xerſes ibi dinumerauerat exercitium Si ergo in hunc modum incluſas dicamus animas,ad tempus.ſ.duntaxat ut dinumerentur,non eſt contrarium illi Nulli certa domus Dicere etiã poſſumus incluſas in circulo uno , ſed in eo uagari poſſe: Verum quia ad amantibus,& bellatoribus quoque præter iſtum eſt,ut intra circulum ſuum uagentur diceremus potiſſimum has animas quas recenſebat incluſas , quia nondum in corpora deſcenderant,& ita non erant tanti meriti,ſed futuræ quanti.de quibus dictum eſt Nulli certa domus.Don.dicit ad hunc locum ſic[Luſtrabat]Oculis.Recolens animi intentione[Fata fortunas,mores,manus]Propoſitio eſt eorum,quæ deinde proſequitur.Hęc illic.Ordo eſt Atque heros.i uates ,heroica uirtute præditus.ſ. muſæos,reddebat ita.ſ.ſequentem modum, huic.ſ Sibyllæ, rñſum paucis uidelicet uerbis.Nulli.i.non ulli, certa domus,ſ.q̃ ſolam habitare debeamus, non eſt ulli,ſup.noſtrum, quia non habitamus lucis.i in ſiluis,quæ non cæduntur,opacis.i.condenſis,& incolimus i.frequentamus,dum uolumus, quia toros riparum.i.quæ ſunt in ripis,quia tñ non tranſgredimur : non , quod non poſſent,ſed quia nolunt, & prata uirentia riuis.ſ.propter irrigationem ex riuis,ſed ſi uoluntas,aut ſi uoluntas fert, uos ita corde ſuperate.i.aſcendite , hoc iugum.i.hanc partem montis, circa uerticem eius, & ego ſiſtam i.conſtituam uos.iã tramite i uia qua trãſmeetis,aut trãſmittamini,facili,ſ trãſitu. Dixit.ſ.Muſæus,& antetulit greſſum.i præire cœpit,& oſtẽdit,. deſuper.i.altiore , circuſo campos nitentes.i.reſplendentes , & linquunt de hinc,i.deinde ſumma cacumina.ſ montis. Cuius partes ita definiunt, ut ſit radix iuxta planiciem. Latus , paulo altius.Iugum.uia qua in cacumen itur.Cacumen,iuxta uerticẽ uertices utrinque relictæ altiſſimæ partes . Relinquunt autem Aeneas,& Sybilla,quia Muſæus iam eos dereliquerat, ut qui circulum ſuum non tranſgrediebatur Nam Anchiſes, altioris meriti,in altiore ponit loco,At.i.ſed.pater Anchiſes luſtrabbat ,i.recenſebat, & inſpiciebat in ualle penitus.i.omnino aut ualde nitenti,animas incluſas.ſ.ad id officii,aut quia nondum meruerant,ad quod prædeſtinatæ erant gaudium, ituras ad lumen ſuperum,i.noſtrum,q; reſpectus eius loci ſuperi ſumus Luſtrabat(dicit) recolens ſtudio.i.ſtudioſe,ſup.eas, & recenſebat forte.ſ.tunc,cum Aeneas aduenerit, quia illud non ſemper faciebat, ſed tunc duntaxat,unde fortuitum erat non quod recenſeret,ſed quod tunc numerum ſuorum.ſ.a ſe oriturorum , hoc eſt poſterorum ſuorumque , pro i.nepotes charos, i.præcipue dilectos.& fata & fortunas,& mores,& manus.i.aut multitudinem aut fortitudinem , uirum pro uirorum , quo facto,ſignificatur bonos lætari his bonis, quorum ſemina fecerant ui ui etiam antequam producantur ad ortus.Iſque.i. & is.ſ.Anchiſes,ubi.i.ſtatim poſtquam,aut quando uidit Aeneam tendentem aduerſum.ſ.ex aduerſo,per gramina,tetendit,i.extulit, extenſa alacri.i.lętus utraſque palmas.i.ambas manus Olim declinabatur,hic,& hæc alacris,& hoc alacre,unde Terent. Quin tu es alacris.Hunc autem hic alacer,hæc alacris ,& hoc alacre.nolunt autem,ad acer deduci ſed acer, primam producit,cum alacer ſecundam illi correſpondentem corripiat.

VARIA LECTIO.

ET prata recentia riuis]In Rom.lib.Siluis,pro, Riuis,legitur [Si fert ita corde uoluptas]In libris aliqu. Voluntas, habetur, [Et facili iam tramite ſiſtam]In libris aliquot antiquis , facilã uos tramite,legitur. Sed iam in antiquioribus habetur.

SERV. GEnis] Palpebris.Enn. de dormiente,Imprimitq; genę genam [Excidit ore]Quæſt.ieni,qđ circa Anchiſen reſeruat,ut, Tãrumq; nefas patrio excidit ore[Veniſti tandẽ] Hoc ad effectũ ꝑtine deſiderantis . Alii a omĩ q̃ſtio ꝙ dicit, ſic equidẽ ducebã aĩo . [Expectata] Probata, ut Et rob.ſpectata iuuentus. Hoc aũt dicit, Tua pietas mihi ſemper probata,nunc etiã [Iter durũ uicit] ſ.inferiorũ. [Et notas audire & reddere uoces] Familiariter loq.[Rebarq; futurũ]Arbitrabar, rõcinabar eſſe uenturũ. Per qđ intelligimus fataliter Aeneã ad inferos deſcẽdiſſe . Non.n. niſi fatalia deprehenduntur. [Nec me mea cura fefellit] Nec decepit me dulciſſimus filius Nam uocatiuus eſt Mea cura i.tu , & dictũ ẽ ſicut Veneris iuſtiſſima cura .[Quas ego te terras, & quanta per æquora uictũ]Patrię eius ſgemit caſib. [Libyę tibi regna nocerẽt] Aut , q a de Iunone ait Venus, haud tanto ceſſabit cardine rerũ . Aut qđ eſt melius illud dicit, Timui nedum apud regna Carthaginis uoluptatibus uocabas,imperium fatale derelinqueres.[Triſtia ima.]Seuera,terribilis ,ut ẽ. Et turbida terret imago [Sæpius occurrens] κατὰ τὸ σιωπώμενον ſæpius ei dictum intelligimus, aut certe Figit metus imago ad hæc tendere limina q̃ ſępe uidere conſueui.[Stant ſane Tyrrheno claſſes] Affectionis eſt filii ẽt ea indicare , de q b.non interrogat.[Largo fletu nato ex gaudio.[Ter fruſtra ſæpius finitus pro infinitò [Interea uidet Aeneas]Hirmos eſt hoc loco.i.unus ſenſus protentus per multos uerſus, in quo tractat de Platonis dogmate,qđ in Phædone poſitum eſt περὶ ψυχῆς,de quo in Georgicis ſtrictum , hic latius loquitur de qua re etiam Varro in j.diuinarum pleniſſime tractauit . Hoc autem continet , Aeneas dum per inferos pergeret, reſpexit Fluuiũ quẽdam loci remotioris,ad quem innumera multitudo tendebat animarũ. Interrogauit patrẽ quis eſſet fluuius , uel qua ratione ad eum pergerent animæ pater ait, Lethæus eſt pergunt autem ut potantes obliuionẽ patiantur , & incipiant in corpora uelle remeare. Stupefactus Aeneas interrogat.

Effuſæque genis lacrymæ,& uox excidit ore.
ANC. Veniſti tandem,tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas datur ora tueri.
Nate tua notas audire,& reddere uoces.
Sic equidem ducebam animo,rebarque futurum,
Tempora dinumerans:nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras,& quanta per æquora uectum
Accipio;quantis iactatum nate periclis.
Quam metui,ne quid Libyæ tibi regna nocerent.
Ille autem.POE.Tua me genitor,tua triſtis imago
Sæpius occurrens,hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrheno claſſes.da iungere dextram.
Da genitor teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
AEN.Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collodare brachia circum,
Ter fruſtra compenſa manus effugit imago
Par leuibus uentis,uolucrique ſimillima ſomno.
Interea uidet Aeneas in ualle reducta,
Secluſum nemus,& uirgulta ſonantia ſiluis,
Lethæumque domos placidas qui pnatat,amnem,
Hunc circum innumeræ gentes,populique uolabant.
Ac ueluti in pratis,ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt uariis,& candida circum
Lilia funduntur ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit uiſu ſubito,cauſaſque requirit
Inſcius Aeneas,quæ ſint ea flumina porro,
Qui ue uiri tanto complerint agmine ripas

ſic pater, animæ quæ per præteritam uitam tot ſupplicia per tulerunt, poſſunt habere uotum reuertēdi in corpora? Nō eſt uerîſimile liberatas de corporis carcere ad eius uexū, reuerti. Suſcepta narratione hoc Anchiſes exequit. primo debere fieri ut redeant deinde poſſe deinde uelle. quę qm̄ obſcuras ſūt, aliis diuiſionib. innoteſcunt Quid eſt debere? Cuncta animalia a deo originē ducunt, quæ quia naſci cernimus, reuertuntur ſine dubio unde cuncta procreantur. Deinde poſſe ſic probat, q a immortales ſunt animæ, & ſunt quæ poſſunt reuerti. Tertium eſt utrum uelint: quod dicit fieri per Lethæum fluuiū, Et hoc eſt quod dicturus eſt. Sed incidentes quæſtiones faciūt obſcuritatem [Virgulta ſonantia ſiluæ] Quæ eſt iuxta præru pta fluminis [Domos placidas] Campos Elyſios. [Prænatat] Præterfluit. & contrarie dictum eſt Nam nō natant aquæ, ſed nos in ipſis natamus, Enniū igitur ſecutus eſt qui ait, Fluctusq; natantes Sane de hoc fluuio quæritur, a prudentioribus, utrū de illis nouem ſit qui ambiunt inferos, an præter nouē & datur intelligi, qd̄ ab illis nouē qui ambiunt inferos ſeparatus eſt. Nanq; uoluit eum eſſe imaginem ſenectutis. nam animæ noſtræ uigent, & alacres ſunt, & plenā memoria a pueritia vſque ad uirentē ſenectam poſtea in nimea ſenectute omnis memoria labitur, qua lapſa mors interuenit, & animæ i aliud corpus reuertunt. Vnde fingunt poetę animas Lethæo hauſto in corpus redire. Ergo Lethæus eſt obliuio, morti ſemper uicina. [Gentes populiq;] Innumeratū gentium, & populorū animę. [Floribus inſidunt] Inſido illi rei: ut, Inſidat quantus miſeræ deus inſiſto autem illam rem: ut, Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen [Circum lilia funduntur] Floris ſpeciem pro genere poſuit [Flumina porro] Longe remota, & eſt Grecum aduerbium Bene aūt Aeneam longe a Lethæo facit, quia adhuc iuuenis eſt. [Agmine ripas] Curſu, impetu, per quod oſtendit cito iri ad ſenectam, quia tota celeritate uſus, labitur uitæ.

ASCENSIVS.

EFFVSAEQVE genus lacrymæ &c. Recitat pientiſſimi patris amiciſſimam ad filium allocutione, quod autem dicit, lacrymaſſe, id præ gaudio intelligendum eſt, ſed annotandū, q uiro beato, imo poſt apotheoſin lacrymas dat, uerū dicemus eas, inanes intelligi, ut equos. & currus de quib ſupra, & id ſolū ſignificare, q a idē affectus maneat defunctis q fuerat uiuis hoc tamen habemus lacrymas præ gaudio, aut ex pietate, ꝓſuſas nihil imperfectionis in homine ſignificare, ſi etiā tali uiro in Elyſiis dantur unde quod excludit a uiro bono, & ſapiente in carmine de uiro bono & ab agricola commiſerationem dicens, Nec miſeratus egentē eſt, non intelligimus miſericordiā dānare, ſed aut paupertatē cū nihil habeat mali nō cēſerē miſeratione dignum, aut malam affectionē ſecludere a uiris ꝑfectis, qualis eſt cōmiſeratio, de rebus, quas forti animo ꝑferre debeamus. Recitat pręterea optimi filii benignam reſpōſionem, plura continētem, quam pater interrogauerat. nā de nauib. quas ſe in mari Tyrrheno dereliquiſſe ait, nihil ꝑcūctatus fuerat Anchiſes. Ea autem carmina quę de complexu fruſtrato dicuntur (Conatus. n. eſt rerum quæ non ſortiūtur effectum) ex Odiſſeæ Hom. li. 11. de uerbo ad uerbum ſumpta ſūt Significant aut ſimulacrum duntaxat Anchiſę illic fuiſſe, hoc eſt corpus inane nam uerum corpus in Sicilia conditum erat, anima lacrymas non habet. Simulacrum aūt quia corporis ſimular, ſaltē operationes, & potentias eas ſimulare poteſt, ſed altioris eſt hæc quæſtio negocii a theologis noſtris & ꝑcipue D. Augu in De ciuitate Dei, anxie diſcuſſa quęrit enim ſignis materialis ſit apud feros, quomodo anima incorporea vrat? atque in id fere conecdit, quod dicitur, quod, Nō funditus oēs Corporeę excedunt peſtes, hoc eſt quod animæ ſecū trahunt corporis paſſiones, & affectiones, quę illic puniuntur. Sed de his argutiores, argutius diſputēt. Nos, q a Don. hic deficit. Ordinē ponamus, qui talis eſt, q; pro &, lacrymę effuſę ſūt, genis. i. palpebris Anchiſa, & uox. i. oratio ſequens, excidit. i. elapſa eſt, ut ſeni, ore. ſ. Anchiſę. O nate ueniſti (non interrogātis aut dubitantis ſed pręgaudio admirantis, interrogādi forma eſt) tandē. i. poſt longā expectationē meam, q; pro & tua pietas expectata i. probata, & cognita ſemper parenti. ſ. mihi (ꝑcipue tū, dum eum humeris ſuis extulerat incendio Troiano) vicit iter durū. i. difficile, nō propter diſcenſum, ſed propter regreſſum, aut etiā propter deſceſum, quia licet dictum ſit. Facilis deſcenſus Auerni, id intelligit de defuncta, quia poſtea uocantur regna inuia uiuis, datur. i. & datur, ne, hoc eſt cōceditur, ne mihi, tueri tua ora, & audire, & reddere uoces notas? ſ q dē ego ducebam animo. i. augurabā, aut opinabar, ſeu cogitabā ſic te facturū, & puto. i. rebar futurū. ſ. ut me uiſas, dinumerās tempora. i. diſquirens quanto tempore opus eſt ad hanc ꝑfectionem, nec mea cura. i. ſolicitudo, q̄ de ea re habui, fefellit me. Seru. uult, uocandi caſū eſſe mea cura, ſed id (iudicio meo) dici non pōt, cum. n. oīs uocatiuus ſit ſecundæ perſonę, non diceret, fefellit, ſed fefelliſti. Si tñ uelimus de Aenea dictum, in tertia ꝑſona dicamus, nec mea cura. i. filius meus dulciſſimus fefellit, me hoc eſt, te nō fefelliſti me. Nam licet ad perſonam, quaſi de ꝑſona loqui. ut in Euang. Et vnde mihi hoc, vt mater dn̄i mei ueniat ad me? ubi nō dicit, ueniſti ad me, q a in tertia ꝑſona loquitur Per quas terras (etiam admiratiue, ac ſi dicat. dii boni per quas terras) i. regiones, & per quanta. i. quantū magna, q. d. per maxima æquora, ego accipio te uictum, & ò nate, quantis periclis, pro periculis accipio te iactatum? q. d. ēt maximis, quam i. quantum, hoc eſt ò quantum, q. d. maxime metui, ne regna Libyæ nocerent tibi, quid. i. aliquid ſciuerat enim per reuelationem, aut q a Deus effectus Aeneā ad Libyā appulſum, & illic a Didone teneri aqua etiam ne regnū Italiæ obliuiſcar, conatus eſt cū auellere crebris admonitionibus, vt atteſtatur Aeneas, dicens in 4. Me patris Anchiſæ quoties humentib umbris Nox operit terras quoties aſtra ignea ſurgūt, Admonet in ſomnis, & turbida terret imago. Aūt, ꝑ ſed, ille. ſ. Aeneas quem allocutus eſt, ſup reſpondit, o genitor tua, tua imago triſtis. i. terribilis, aut męſta. ꝑ ꝑ timorem quem habuiſti, ne quid Libyę mihi regna nocerent, occurrens ſ. i ſomnis ſępius, q a (ut iam dixi) Quoties humentibus umbris Nox operit terras. (In 5 ēt apparuiſſe dr̄, quo circa magis congrue illic dixiſſet quam hic quæ nunc dr̄, quia fruſtra diceret ſe ueritū, ne quid Libyię tibi regna nocerent cum poſtea in Sicilia, ipſū allocutus, ſic uerū excuſatur, quia in 5. uenerat ut caducator, Iouis imperiis miſſus quod circa nihil præter quam quod iuſſus erat, tūc explicare potuit ſed ſolūmodo admonere, ut ad inferos ad ſe deſcendat, plura auditurus) adegit. i. impulit aut egit, tendere ad hæc limina. ſ regni beatorum, cum Anchiſes ſit in optimo circulo Claſſes ſ noſtrę. ſtant ſale, id eſt in mari, Tyrrheno i. a Tyrrheno denominato, eſt aūt infernum ad Italiam. da i. cōcede, iungere dextra. ſup. noſtras, da, inquit ò genitor, & ne ſubtrahere, ſup. mihi amplexu noſtro, id eſt dum amplecti conor, aut amplexu, pro amplexu. i. noſtro, per qd̄ ſignificat patrem, quoties eum amplecti uoluit ſe elongaſſe cum ſciret ſe amplecti nō poſſe, quia uerū corpus nō haberet, Aeneas memorans. i loquēs ſic, rigabat ſimul ora, largo fletu. i. ſimul large flebat Conatus, ſup eſt Aeneas, ibi. i. in corpe. aut cum id diceret, ter circundare brachia collo, aut dare collo brachia circum. i. in circuitu, & manu compreſſa fruſtra q a retineri non potuit, effugit ter. manus. ſ. Aeneæ cōprehendentis exiſtens par uentis leuib. & ſimillima ſomno uolucri. i. cito auolanti Aeneas uidet interea. ſ. dum talia moliret, in ualle reducta. i. lōge poſita, nemus ſeclusum., ſ. a frequentia eorum, q Elyſium colebāt, & uirgulta ſonantia ſiluis, amnem Lethæū. i. obliuionis, q prænatat domos placidas. i. ſedes beatas, ed peracto tempore, diis ita volentibus, quędam animæ ea eo bibunt obliuionem, & incipiunt in corpora uelle reuerti. Gētes innumeræ, & populi, ſup innumeri. uolabat circum hunc. ſ. amnē ac omnis campus ſtrepit murmure ſ. animarum circunuolātium, uelut. i. quēadmadum, omnis campos ſtrepit, in pratis ubi apes inſidunt. i. ſedem capiunt immittendo ſe floribus uariis. i. uariorum colorum, æſtate ſerena. i. dum tēpus, ęſtiuum aut uernum, eſt ſerenum, & dum funduntur circum cādida lilia, Aeneas inſcius. ſ. talium rerum horreſcit ſubito uiſu. i. uiſione ſubito oblata, & requirit cauſas & ſup. requirit, quę ſint ęa flumina, porro. i. ꝑcul apparentia, ue, ꝑ uel, q uiri cōplerint agmine. i. impetu tanto, ripas. ſ. Lethęi fluminis Ideo autē Aeneas fingitur lōge eſſe a Lethęo flumine, quia adhuc iuuenis ēſt, memoria aūt deficit in ſenio Agmē, ꝓprie eſt multitudo dū agitur, aut impetus ipſe, ut, Leni fluit agmine Tybris. Qd̄ autē dicit Aeneā uidiſſe amnē Lethęum, intelligēdum eſt in ſenſu diuiſo, hoc eſt uidit amnē, qui eſt Lethęus, neſciuit tamen eſſe Lethęum, unde id dictum eſt ex perſona poetę.

VARIA LECTIO.

QVAS ego te terras] Romanus liber & aliquot alii uetuſti,

Quas ego per terras legunt [Hæc limina, tendere adegit]In li-
bris aliquot peruetuſtis legere eſt, Adire coegit. [Simul ora ri
gabat]In antiquis pleriſq, Rigabant, plurali numero eſt.[Se-
cluſum nemus [In Roma.lib. Recluſum, legitur.[Virgulta ſo-
nantia ſiluis,[Seruius, Siluæ, legit, & Romano illi liber adſti-
pulatur.[Quive uiri tanto complerint agmine ripas.]In uetu
ſtis quibuſdam exemplaribus legere eſt, Quid ve. In aliquot
alus, Quique uiri, habetur. Eſt &, Complerunt, finitiuo mo-
do, in bona lib antiqu. parte. In aliquot, ut in Mediceo, Com-
plerent.

POE. Tum pater Anchiſes. ANC. Animæ, quibus al-
tera fato,
Corpora debentur, Lethei ad fluminis undam
Securos latices, & longa obliuia potant.
Has equidem memorare tibi, atque oſtendere coram
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorū.
AEN. Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, an ne aliquas ad cœlum hinc ire putandú eſt
Sublimes animas iterumque ad tarda reuerti
Corpora quæ lucis miſeris tam dira cupido?
ANC. Dicam equidem, nec te ſuſpēſum nate tenebo,
POE. Suſpicit Anchiſes, atque ordine ſingula pādit.

SERVI. Animę, quibus altes a fato Corpora debentur] Sciēdūm nō omnes animas ad corporē reuerti. Aliquæ.n. p̄p uitæ merita nō redeunt, aliquæ redeūt propter malam uitam aliquæ ꝓpter fati neceſſitatem, [Lethæi ad fluminis undā] Si anima eſt, & nimi ſpiritus pars, qua ratione in corpore non ſāium uidet, nec eſt tantę prudētiæ tantæq; uicinitatis, ut omnia poſſint agnoſcere, qui cum cœperint corpus deſcendere, potat ſtultitiam, & obliuionem. Vnde nō poteſt implere uim numinis ſui poſt naturæ ſuę obliuionem Obliuiſcitur autem ſecundum poetas preteritos ū ſecūdum Philoſophos futuri. Vnde mediū tenuit dicendo obliuia. Docent aūt Philoſophi, anima ad ima deſcēdens quid per ſingulos circulos perdat. Vnde & Mathematici fingunt, ꝙ ſingulorum numinum poteſtatib corpus, & anima noſtra connexa ſunt, ea ratione quia cū deſcendunt animæ, trahunt ſecum torporem Saturni, Martis iracundiam, libidinem Veneris, Mercurii lucri cupiditatem, Iouis regni deſiderium, quæ res faciunt perturbationem animabus. ne poſſint uti uigore ſuo & uirib. propriis [Securos latices[Qui ſecuros faciunt, ut morbos ualidos dicimus, ꝙ pallidos faciunt. [Iampridem]Ex quo ait, Tum genus omne tuum & quæ dentur menia, diſces[O pater]Noua breuitas. Nam dicendo Pater, qui loquatur, oſtendit. [Ad cęlum hinc ire putandum eſt?]Miſcet philoſophiæ figmenta poetica, & oſtendit tā quod eſt valgare, quam quod continet ueritas, & ratio naturalis. Nam ſm poetas hoc dicit credendū eſt animas ab inferis reuerti poſſe ad corpora, ut cęlū ſuperos intelligamus.i. noſtrā uitam. Secundum philoſophos uero hoc dicit, credendum eſt animas corporis cōtagione pollutas in cęlum reuerti, [Sublimes animas?]Non oēs, ſed ſublimium. [Ad tarda reuerti Corpora?]Animæ comparatione, qua uelocius, nihil eſt. Vno.n. memento poteſt uniuerſa diſcurrere. Quæ lucris miſeris tam dira cupido? Vtad deſiderent, propter quod ſentiunt pœnas deduiſſe.ſ. uitam[Suſpenſum]Solicitum, incertū, ut, Multo ſuſpenſum numine ducit.[Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pādit[Hiſteron proteron. Poſt hunc.n. uerſum ſequi debuit, Dicam equidem, nec te ſuſpenſum nate tenebo.

ASC. TVNC pater Anchiſes, Animæ quibus altera fato Corpora debētur, Læthæi &c. [Ex arcana philoſophia reſpondere inducitur Anchiſes, animas quorundam apud inferos exiſtētiū dīc, & poſſe, & velle redire in corpora Debere, q a rerū viciſſitudo eſt, & cum finite & ſimul conditæ, ſecundū Platonicos(nā hęc aīa, ſecundum fidem noſtram, erronea ſunt)ſint animæ, corpora aūt quotidie generentur, neceſſe eſt, vt eadem anima in diuerſa migret corpora Quin etiam Plato cenſuit ēt, & in belluina corpore nonnullorum animas transferri, vt ebrioſorum in corpus ſuis, iracundi, in corpus Leonis &c. Poſſe autē, quia immortales ſunt. Velle uero, quia Lethæum flumē potantes, obliuiones malorum quæ in hac uita habuerant imbibūt. dicunt n. nonnullas perpetuam fœlicitatem meruiſſe, ſed paucas, unde eſt. Et pauci lęta arua tenemus. Verum tñ ſecundum hæc principia, oportet dicere, paucas eam felicitatē merituras quia ſi oēs mereantur, ꝙ nunc ſunt animæ, deſineret hominū procreatio, quam tñ perpetuam cenſent Et ſiderant, non oēs poſſe mererent deterrerent multos a uirtutū, cultu. uñ dicere debet. ſingulas quidem, aut gratia aut merito, poſſe ad ꝑpetuā peruenire felicitatem, paucas tñ peruenturas. dicit autem Plato, animas ab æterno creatas(quod tamen Auguſtinus noſter reprobat, dicens, Animas creando infundi, & infundēdo creari)& dum a cœleſti ſede, per circulos delabuntur attrahere uarias affectiones, ut, Macrobius docet, in De ſomnio Scipionis a Saturno rationem, & intelligentiam ab Ioue praxim, ſeu partem actiuam, a Marte, naſcibdem tam uirtutes, quam uitiorū cauſam: à Sole, ſentiendi & opinandi uim, tā ut aliqua ſciamus, quam ut fallamur, à Venere deſiderium, in differens ad bonū & malū, à Mercurio interpretationē ꝑ ſermonē, a Luna uim generatiuam, & nutritiuam. Ser. aliā affectionem ex planetis trahi affirmat, ut in eo uideſe licet, Plato autem vult, animas antequam per circulos deſcenderint, oīm peritas, & eandem ſcientiam poſtea eruditione acquirere, dictitans noſtrum adiſcere non eſſe, niſi quoddam reminiſci. Sed cum hæc reprobata ſint. nō eſt in eis immorandum, niſi quatenus a dexplanationem poeticæ faciunt Donatus autem dicit ſic. [Tunc pater]Interrogat Aeneas, quis fluuius, & quare animę illum petant ad utrumq; breuiter reſpondet, eſſe animas, quę in alia corpora reuerti uolunt, & fluuiū eſſe Lethæum. [Quo magi Italia] Ex hoc oſtendit ſe magnā dicturum. O pater an ne]Non poterat non mirari quod ad tanta incommoda uitæ redire uelint. Hæc ille Ordo aūt eſt. Anchiſes pr̄, ait, ſup. tunc: animæ quib. i. altera ſecunda corpora, debentur fato. i. neceſſitate quadam, aut deorū uoluntate(quia non omnib. debētur perfectis. n. herosbus, & dus genitis, perpetua eſt apud Elyſios ſedes, ſicut contra peſſimis deorūm uiolatoribus, æternū eſt apud tartara ſupplicium: Vnde de Theſeo dictum eſt, ſed ꝑter nunque, ſedebit Infelix Theſeus) potāt ad undā Lethæi fluminis, latices ſecuros i. ſecludentes a curis, aut facientes ſecuros, & longa obliuia. ſ. malorū, & penarum, quæ & quas ſemel ꝑpeſſi ſunt, dum eſſent in hac uita. Equidem. i. ego quidē, cupio memorare. i. enarrare, & recēſere tibi, atque oſtendere tibi, corā. ſ. oculis tuis, has ſ. animas in corpora migraturas, & cupio iampridem. i. a pluſculo tēpore, enumerare hāc prolem meorum. i. a meis deſcenſurorū, eo, ſup. quo i. ideo, ut, Læter ma gis mecum, Italia reperta(Poteſt ramen conſtrui, non ſecundum prius dicta, ſed(ut Seruius inquit ſecundum hiſtoricam fidem. Quo letere magis Italia reperta mecum, quia etiam Anchiſes in Italiam ueniſſe dicitur ſed huic loco, & multis prius habitis quadrat prior cōſtructio quam ſequimur, artis tamē eſt interdum ſic loqui, vt in plures ſententias trahi poſſumus) Aeneas, ſup. ait: O pater, an ne putandum eſt aliquas animas ſublimes i. in ſublimi ſitas aut egregias, ire hinc. i. ex his tamē beatis locis ad cœlum, i. ad coſpectum cœli, aut aerem, in quo degimus, & reuerti iterū an corpora tarda. i. eas tardantia, & hebetantia, quæ cupido. i. cupiditas, lucis. ſ. cœleſtis, tum illic etiā lux ſit, aut lucis. i. uitę, eſt, ſup. eis, tam dira. i. execrabilis & quaſi deorum ita inducta? Reſpōdet Anchiſes: Equidem. i. ego certe dicam, nec ꝙ nate, tenebo te ſuſpēſum. ſ. animo, hoc eſt dubium, & ambiguum. Anchiſes ſuſpicit, id eſt ſurſum, vel ſcorſum inſpicit, ut faciunt, qui noua inuenire uolunt, ſicut contra, Deſpiciunt terram, qui reminiſci uolunt. atq; pandit ſingula, id eſt ſingulas res, ad propoſitam quæſtionem pertinentes, ordine, id eſt per ordinem incipiens, ſcilicet a primordiis, & primis cauſis.

VARIA LECTIO.

QVO magis Italia tandem lætere recepta] In libs. aliquot antiquis. Lætare imperatiuo modo. In omnibus deinde pro, tandem, uno exemplo, Mecum ſcriptum eſt. In Rom. totus uerſus ita mutatus, Quo magis Italiam mecum lætare repertam, [Iterumque ad tarda reuerti corpora ?] In libro aliquot antiquis. In tarda, legere ex. [Quæ lucis miſeris tam dira Cupido ?] In libris aliquot ſane quam uetuſtis, Cupido eſt, una plus dictione legitur [Suſpicit Anchiſes]In probatioribus libris antiquis, Suſpicit, habetur, quod ſignificat Reſpondet,

ANC. Principio cęlum, ac terras, campoſq; liquẽtes:
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominũ, pecudumque genus, uitæque uolãtũ,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore ponto.
Igneus eſt ollis uigor, & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant.
Terrenique hebetant artus moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque dolent, gaudentque nec auras.
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.
Quin, & ſupremo cum lumine uita reliquit,
Non tamẽ omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penitusque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris
Ergo exercentur pœnis, ueterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad uentos aliis ſub gurgite uaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes. exinde per amplum
Mittitur Elyſium, & pauci lęta arua tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium ſenſum, atque auras ſimplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam uoluere per annos,
Lethęum ad fluuium, deus euocat agmine magno
Scilicet immemores ſupera ut conuexa reuiſant.
Rurſus & incipiant in corpora uelle reuerti.

SERV. PRincipio cœlum ac terras campoſq; liquentes] Interrogatus Anchiſes quare animæ uelit reuerti ad corpora quaſi aliud dicit, tamen illud recurrit quod Græce τὸ πᾶν dr. i. oẽ quod eſt. Quatuor ſunt elementa, terra, aer, aqua æther & Deus præter hæc nihil eſt aliud, & hoc, mundum non poſſumus dicere. Nam mundus nõ eſt totum, Ergo Deus eſt, quidẽ ſpiritus diuinus, qui per quatuor infuſus elementa gignit uniuerſa. Igitur ſi de elementis, & Deo naſcuntur omnia, unam originem habẽt; & par eſt natura omnium. Sed uideamus q̃d in nobis eſt a Deo & quid a quatuor elementis: Quantum datur intelligi, ab elementis habemus corpus, à Deo animam, quod ideo probatur, quia quod eſt in corpore, terra humor, anhelitus, calor (quæ omnia uidẽtur, ſicut etiam elementa) animus inuiſibilis eſt, ſicut etiam Deus. Vnde originem ducit. Illa præterea irrationabilia ſunt, ſicut corpus. Cõtra Deus habet conſilium, ſic etiã animus. Deinde elementa mutari uidemus, quorũ perire, mutari eſt ſicut, & corpus q̃ inde originẽ ducit. contra, Deum non perire manifeſtum eſt. ergo nec animus perit, qui inde originem ducit. nã pars ſemper ſequitur genus. Huic igitur tetẽdit primã intentionẽ ſuã, ut animos immortales diceret. Sed occurrit illud, ſi immortales ſunt, & unum habent principium, qua ratione nõ omnia animalia ſentiunt ſimiliter? Et dicit non eſſe in animis diſſimilitudinem, ſed in corporibus, quæ prout fuerint uel uiuacia, uel torpentia, ita & animos faciunt, quod põt etiã in uno eodẽq; corpore probari. In ſano.n. corpore alia eſt uiuacitas mẽtis, in ægro pigrior in inſanis inualida, & rõne carẽs, ut in phreneticis cernimus adeo cum ad corpus uenerit, nõ natura ſua utiẽ, ſed ex eius qualitate mutaẽ. Inde Afros uerſipelles Græcos leues, Gallos pigrioris uidemus ingenii, quod natura climatũ facit ſicut Ptolemæus deprehẽdit, qui dicit tranſlatum ad aliud clima hominem naturam ex parte mutare. De toto enim nõ poteſt, quia in principio accepit ſortem corporis ſui. Ergo anima pro qualitate eſt corporis. Et qua ratione res melior, eſt in poteſtate deterioris? Atqui diuinus animus debuit corpus habere in poteſtate, nõ mortale corpus naturã animi corrumpere. Sed hoc ideo fit, quia plus eſt quod continet, q̃ quod continetur ut ſi Leonem includas in caueam, impeditur uim ſuam nõ perdit, ſed exercere non poteſt ita animus non tranſit in uitia corporis, ſed ex eius coniunctione impeditur, nec exercet uim ſuã. Occurrit, illud omne quod, corrumpitur, æternum non eſt. ſi animus inſanit, iraſcitur, deſiderat, timet, caret æternitate, cui ſunt iſta contraria. Nam paſſio æternitatem ſoluit. quod ideo falſum eſſe dicimus, quia animus nihil per ſe patitur, ſed laborat ex corpore coniunctione. Et aliud eſt per ſuam naturã corrumpi, aliud per contrarium rei alterius. Videmus.n. tale aliquid ut in lucerna, quæ per ſe clara eſt, & locũ in quo eſt ſine dubio illuminat, ſed ſi quare tecta fuerit, & incluſa, nõ perdit ſplendorem propriũ, qui in ea eſt (remoto namq; impedimẽto apparet) nec tamen quia impeditus eſt eius vigor, ideo etiã corruptus. Ita ergo & animus quãdiu eſt in corpore, patitur eius contagionem. ſimul atq; depoſuerit corpus, recipit ſuũ uigorem, & natura utitur propria. Si ergo recipit naturam ſuã, quare pœnas apud inferos patitur? Ideo quia res quæ ſimul diu fuit, non poteſt depoſita ipſa re ſtatim in ſuum nitorẽ reuerti, ut ſi ſpeciem candidam miſſam in lutum polluas, & eam ſtatim auferas non iccirco ſordibus caret, ſed abſolutionem requirit, ut in priſtinum nitorem poſſit redire. Sic anima ex eo quod datur corpori, inquinata, etiã ſi corpus deponat, neceſſe habet purgari. Si ergo purgantur, & recipiunt naturam ſuam cur uolunt reuerti? Quia potant inquit, obliuia. Eſt etiã illud ambiguum, An ut præteritorum obliuiſcantur pœnarum aut certe ut ignaræ futuri habent redeundi deſiderium in corpora, quod ſine paſſione nõ fit. Nã animus in quo eſt paſſio, meretur reuerti. [Cœlum] pro aere, & æthere poſuit, ut, iam cœlum, terramq; [Campoſq; liquentes] i. maria. [Lucentẽq; globũ lunæ] ideo uſus eſt participio, ut oſtẽdat eam ſuum lumen nõ habere. Nã lucens, eſt quod aliunde illuminatur Lucidibile, quod per ſe licet, ut patulum & patens Patulũ eſt quod ſemper patet: Patens quod & aperitur, & clauditur ut oculus. Globum aũt, ideo quia dr luna σφαιροειδὰς eſſe [Titaniaq; aſtra] Aut ſtellas dicit, aut ſolem quem ſupra unum fuiſſe de Titanibus diximus. [Spiritus] Diuinus. ſ. & unum eſt ſiue mentem dicat, ſiue animum, ſiue ſpiritũ [Intus alit] Vegetat, & in æternitatem cuſtodit, quia mixtus eſt, & nulla pars eſt elemẽti ſine Deo. [Per artus] per elemẽta, quæ membra ſunt mundi. Corporalia namq; ſunt, q̃ poſſunt uideri. [Mens agitat molem [Magnitudinem mundi mens agitat & ſi, ut Cicero dicit in Tuſculanis, æternum eſt quidquid in æterno motu eſt. ſine dubio etiam animus æternus eſt. Semper enim in motu eſt, adeo ut ne nobis quidem quieſcentibus conquieſcat. Magno ſe corpore miſcet] Aut antipoſitis eſt ꝓ corpori, ut, Hæret pede pes denſuſq; uiro uir. quod potius credendum eſt. Aut certe ſm eos locutus eſt, qui dicunt corporalẽ eſſe, & cum ita diffiniunt πῦρ νοερόν. i. ignem ſenſualem, quod ſi uerũ eſt corpus eſt, nec per antiptoſim dixit, ſed per diffinitionẽ magno corpore. i. nõ cõi [Inde hominũ, pecudũq; genus] De quatuor elementis, & Deo. Et cœleſtis origo Seminib.] Quantum non noxia corpora tardãt (qd̃ ſupradiximus] Innatũ, inquit, in omnib. uiget pars diuinitatis, inquantũ ſinit corporum qualitas Terreniq; hebetant artus.] Inquantum nõ hebetant artus. [Moribundaq; mẽbra] Morienti ſimilia, hoc eſt ſemper moriẽtia. Nunq̃.n. in eodẽ ſtatu ſunt, ſed aut minuunẽ, aut creſcunt. Ergo animus idem eſt, ſed uti uirib. ſuis non poteſt ꝑꝑ corporis coniunctionẽ. [Hic metuũt, cupiũtq; dolẽt, gaudentq;.] Et corporis cõiunctione, & hebetudine. Varro, & oẽs Philoſophi dicũt quatuor eſſe paſſiones, duas à bonis, duas, à malis opinatis reb. Nã dolere & timere, duæ opiniones malæ ſunt, una pñtis alia futuri. Itẽ gaudere, & cupere opiniones bonæ ſunt, una p̃ſentis altera futuri. Hæc ergo naſcuntur ex ipſa coniunctione Nam neq; animi ſunt, neq; corporis propria. Pereũt.n. facta ſegregatione [Neq; auras reſpiciunt] Nam quia cohærẽt corpori obliuiſcũtur naturæ ſuæ, quam auras uocauit. Clauſæ tenebris, & carcere cæco] Diffinitiones ſunt corporis. [Quin & ſupremo cũ lumine uita reliq.t] q̃ ant diximus. Occurrit debere eas ſtatim poſt corpus depoſitũ redire ĩ ſuũ uigorẽ, & dicit nõ poſſe. Quæ.n. diu cõiũcta ſũt, inuicẽ ſe tenẽt, & trahunt reliquias ſordiũ antiquarũ [Non tñ oẽ malum] Cedit quidẽ, ſed non oẽ, Nam remanet, quod ut purgetur, neceſſe eſt Inde eſt qd̃ dicit eadem ſequitur tellure repoſtos. Bene aũt. [Miſeris] Quæ etiam poſt corpus habẽt corporis ſordes. Vnde eſt, Nec funditus oẽa Corporeæ excedunt peſtes. [Diu concreta] coniuncta, & conglutinata. [Inoleſcere,] Creſcere, ut, Vdoq; docẽt inoleſcere libro. Ergo exercentur pœnis] quia depoſito corpore ſordes ſu-

perſeunt. Pœnas autem minime perferunt animæ, ſed illius cõiunctionis reliquiæ quæ fuit inter animã, & corpus. Nam licet iſta duo per ſe pœnas perferre nõ poſſint, homo tñ perſert, qui de his duobus eſt ſatus. [Supplicia expẽdunt] Ideo agũt ſupplicia, non ut aĩas puniant, ſed ut eas peccatis exuant priſtinis. [Aliæ panduntur manes Suſpenſæ ad uentos] Loquitur quidẽ poeticæ de purgatione animarũ, tangit tñ quod & Philoſophi dñt, nam triplex eſt omnis purgatio. Aut.n.in terra purgãtur, quæ nimis oppreſſe ſordibus fuerint, deditę.ſ.corporalib.blandimentis.i.tranſeunt in corpora terrena, & hęc igni dñr purgari.ignis.n.ex terra eſt quo exuruntur oĩa. nam cœleſtis nihil perurit. Aut in aqua, i.trãſeunt in corpora marina, ſi paulo melius uixerũt. Aut certe in aere, tranſeundo ſ.in aeria corpora, ſi ſatis bene uixerint, quod in Statio legimus, ubi de auguriis tractat. ũñ & in ſacris omnibus tres ſunt iſtæ purgationes. Nã aut tęda purgantur, & ſulphure, & aut aqua abluũtur, aut aere uẽtilauẽ. quod erant in ſacris. Liberi hoc eſt. n. quod dicit in s. Georg. Tibiq; oſcilla ea alta ſuſpendunt mollia pinu. Nã genus erat purgationis, & ipſis purgationibus bonum meritorum ſecutus eſt ordinem, ut autẽ aeriam, inde aquæ poſt ignis diceret, purgationẽ [Quiſque ſuos patimur manes] Supplicia quæ aũt apud manes, ut ſi q̃s dicat iudiciũ patimur, & ſignificet ea quæ in iudicio continentur. Eſt & aliud uerius. Nam cũ naſcimur, duos Genios ſortimur. Vnus eſt qui hortatur ad bona, alter qui deprauat, ad mala quibus aſſiſtentibus poſt mortẽ, aut aſſerimur in meliorẽ uitam, aut condẽnamur in deteriorẽ, per quos aut uacationẽ meremur, aut reditũ in corpora. Ergo Manes, Genios dicit quos cũ uita ſortimur [Exinde] Vna pars orõnis eſt, & in tertia a fine accentũ habet, licet penultima longa ſit. Quod ideo factum eſt, ut oſtenderetur una pars eſſe orõnis, ne præpoſitio iungeretur aduerbio, quod uitioſum eſſe nõ dubium eſt [Pauci læta arua tenemus] Non oẽs. Qui.n.minus purgantur, ſtatim redeunt ad corpora [Donec longa dies perfecto t̃pis orbe] Quia & poſt purgationem opus eſt t̃pe, ut perſeueret in purgatione, & ſic redeat. Et quæritur utrũ animæ per Apoteoſin (de quibus ait, Pauci læta arua tenemus) poſſint mereri perpetuam purgationem, quod non poteſt fieri. Merẽtur enim temporis multi, nõ perpetuitatis, & quæ male uixerunt, ſtatim redeũt, quæ melius, tardius, quæ optime, diutiſſimo t̃pe ſunt cum numinib. Paucæ tamen ſunt quæ, & ipſæ exigente ratione, licet tarde coguntur reuerti [Perfecto temporis orbe] Finito legitimo t̃pe. [Concretam.] Affixam, & inhærentem. [Aetherium ſenſum] Siderum πυρνοτερον Ignem. ſenſualem.i. Deum, per quod quid ſi aĩa oſtendit.] Aurat ſimplicis ignem] Non urentis Simplicis aũt noſtri comparatione, qui conſtat de ligno, & aere Ille.n.per ſe plenus eſt, & æternus, quia ſimplem. Omnia enim σύνθετα i.compoſita exitũ ſortiũtur. Vnde & atomos perpetuas dicunt, quia ſimplices ſunt, nec reſpiciunt ſectionem. [Has omnes] Ac ſi diceret & has omnes. Nam ſupra non omnes dixit, ſed animæ quibus altera ſato Corpora debentur. [Mille rotam uoluere per annos] Exegerunt ſtatum tp̃s per annorum uolubilitatem. Eſt autem ſermo Ennii. [Deus euocat] Non dicit quis, ſicut ſupra, Dii quibus imperiũ eſt animarum Sed alii Mercurium uolunt p̃p hoc animas ille euocat Orco Pallentis, alias ſub Tartara triſtia mittit. Et eſt ratio. nam νοῦς dicitur.i.ſenſus quo philoſophiam, quæ hæ indicat, intelligimus, q̃a ipſe & inuenit literas. [Agmine magno:] Impetu, & dictum eſt imperatiue. Non enim blanditiis inductę redeunt, ſed neceſſitate quadam coguntur, ut potantes uelint reuerti [Immemores] Vel præteritorum, uel futurorum.

ASC. PRINCIPIO cœlũ, &c] Incipiens igitur Anchiſes enarrare, ſic procedit. Quia Deus, qui magna mundi anima, ſeu magnus animus (ſecundũ quoſdã philoſ. omnibus rebus infuſus eſt in omnibus animantibus ut uniuerſalis anima, omniſque anima celeſtem habet originem, quia (ſecundum Stoicos) etiam deus eſt de natura ignis, unde cum corporeum putabant, ut atteſtatur Euſebius in præparatione Euangelica, & D. Auguſtinus octauo de ciuitate Dei, ideo oĩa, quæ uiuunt, à Deo reguntur. Deus aũt uult, ut iuxta merita poſt exitum a corpore, animæ recipiant alię gaudium æternũ, aliæ ſupplicium æternum, aliæ purgationem ad tp̃s duraturam, ſecundum exibentiam facinoris, & deinde, gaudiũ meritis reſpondens, quo recepto, quia nõ meruerunt ęternam beatitudinem, inducit in eas, obliuionẽ bonorum, quæ paulo ante poſſederant in Elyſiis, & malorum, quæ ſuſtinuerãt in hoc mundo, & ita motę quaſi a ſpiritu magno, cupiunt in corpora nõ redire, quia neſciunt ſe illic fuiſſe ſed ire, unde quod dictum eſt: Iterumque ad tarda reuerti Corpora dictum eſt ex perſona Aeneæ, qui nouerat animas eas aliquando in uita fuiſſe. Nam putauit nullas illic eſſe quę non aliquando uixerunt in hoc mundo cũ corporibus ſuis, in q̃ cęlitus demiſſæ fuerant. Et quia obliuionem imbibunt, licet ſæpe in corporibus fuerint id tamen ignorant, immemoreſq; ſunt. Plurima aũt horum, ex Orpheo, & Platone effícta ſunt, qui quia ex prophetarũ libris, & Aegyptiaca diſciplina, didicerant animas immortales aliquando in corpore redituras, putabant, in eadẽ corpora poſt putrefactionem, & conſumptionem, redire non poſſe: unde, in alia redire dicebãt, ut aſſerit D. Auguſtinus. Verũ cũ hæc fere erronea ſint, licet quæ ad purgationẽ pertinent, non penitus reprobẽtur, ideo altiore indagatione ſuperſedens, ad ordinem redeo, præmiſſis his Donati uerbis [Quiſque ſuos patimur manes] Nam ſi bonus, ad inferos uenit, bonos patitur manes, ſi malus, malos [Eaſdemq;] Poſt examinationem. [Amplum] At oſtendat, nõ illis paucis paratam eſſe latitudinẽ, ſed pluribus, modo ita uiuant, ut illic venire mereãt, ſed quia pauci merentur. pauci diffuſam latitudinẽ merentur. [Longa dies] Longo t̃pe eſt opus, ut fiat talis purgatio qualis antequam in corpus ueniret. Hæc ille. Ordo igitur eſt. Principio.i. ut a primordiis incipiã Spiritus.i. animus magnus.ſ.deus alis cęlũ.i.aerem, & ignem, ut Ser. interpretatur, ac terras. & campos liquentes.i.æquora aquarum, & globum lunæ lucẽtem.i.luminea ſole recepta, & aſtra Titania i.quæcunque ab Hyperione Titane deſcripta ſunt, & quorũ curſus ab eo demonſtrati ſunt: quapropter, earum pater dicitur: unde & Claudianus, ex Hyperione du ſemine nata, dicit: intelligit aũt totũ uniuerſum, & mẽs.ſ diuina, infuſa, per artus ſ.ſingula membra, aut ſingulas particulas, agitat.i.mouet, & impellit, totã molẽ.i.machinam immenſam totius uniuet. (Cicero autem in Tuſculanis, probat animã eſſe immortalem, eo quod ſe, & alia mouẽs, in perpetuo ſit motu) Et miſcet ſe per præſentiam, non per confuſionem, magno corpore.ſ.uniuerſi Inde.i.ex hac confuſione ſpiritus illius diuini genus hominũ, & pecudũ, & uitæ uolãtũ i uolucrũ, & mõſtra q̃ põtus.i.mare quolibet fere ſub ęquore marmoreo.i. marmorei coloris, hoc eſt oĩa animãtia, ſup. orta ſunt, & uiuũt, q̃a uigor igneus, & origo cœleſtis eſt olliа.i.oĩb. illis ſeminib i.animis q̃ ſunt ſemina uitæ, ſicut Stoici cenſent deum eſſe de natura ignis, quem Seneca li. 8. epiſt. ſic cenſet eſſe in mundo ut animus noſter in noſtro eſt corpore, intantum. ſup eſt illis celeſtis natura, quantum corpora noxia.i.nociua non tardant.i.deprimunt, & offuſcant uirtutem cęleſtem, quia licet ibidem naturæ ſit omnibus, anima tñ in uno corpore, nobiliter, & perſpicacior q̃ in alio uſ. p̃p corporis diuerſam diſpoſitionem, ſicut eadẽ candela magnis reſplẽdet in una lucerna, q̃ in alia & quãtum artus terreni, & mẽbra moribunda.i.aſſidue ad mortẽ tendentia, nõ hebetãt, ſ ſemina illa, hoc eſt aĩas hinc.i.ex his membris moribundis, & terrenis ipſæ animæ metuũt, cupiũt, dolẽt, & gaudent.i uariis afficiũtur paſſionibus, nec ipſæ clauſæ tenebris.ſ.corporis, & carcere cęco.ſ eas excęcãte, diſpiciũt i.diſquirunt, auras.i.puritatẽ ſuam. (Alii legunt, nec reſpiciunt, i.attendunt. Nonnulli reſpiciunt) Atque ita generatur in corpore animarũ diuerſitas, quæ & permanet poſt ſeparationẽ in ipſis animis ſeu animab. quæ res facit, ut nonnullæ cupiant incorpora reuerti, unde addit: Quin &, ideſt quinetiam, cũ.i quando, uita reliquit, ſuo corpus lumine ſupremo.i. in ultimo uitæ tamen non omne malum.ſ.culpę hoc eſt uitiũ. ſine quo nullum Stoici cenſent malum: nec oẽs peſtes.i.infectione corporeæ, quas in corpore ad ſe traxerunt excedũt.i exuuntur. excedentibus, ipſis aĩs, funditus.i.a fundo, & radicitus, miſeris.ſ.aĩa, aut animabus, & neceſſe eſt penitus, i.omnino, ſtante.ſ iudicio diuino, quo uult, nullum malum eſſe impunitũ, multa ſ.mala, concreta.i.contracta cũ corpore, inoleſcere i.aboleri: miris.i. mirabilib. modis, ſ.purgandi, quia nihil mirabilius, quã incorporeum a corporeo pati, ideo dicimus nos quoque aĩs ſecum trahere affectiones, & paſſiones corporũ: Ergo q̃a ſ.purgatas oportet. ipſe exercentur. ſ.afficiuntur pęnis (ſm Platonem) nõ ęternis, ſed purgatoriis ad tp̃s duraturis, ut recitas Aug. ult. li. de ciuitate Dei. ſed notum eſt mortali peccato damnatas, æterno ſupplicio affligenda, & expediunt.i.perſoluunt, ſupplicia ueterũ malorũ bene uetetum, quaſi inueteratorũ, per malam conſuetudinẽ, quę uidelicet non facile exuuntur. Alię.ſ.animę panduntur ſuſpenſę ad inanes uentos, ſcelus infectum eluitur .i.auſertur, aliis, per ablutionem, ſub gurgite uaſto.i.mari, q̃a etiam aqua benedicta (ut in tertio officiorũ recitas Amb.) Venialia

miaſſa purgant, & diluuio.muodus purgatus eſt hūc ergo uim purgatiuam,quantam Deus uult aquæ.Quinetiam dñr animę apparuiſſe ſanctis uiris,quæ ſe in glacie torqueri aſſerebāt, aut ſcelus infectū cauritur igni quod & Pauli ſententia approbāt, & tota fere manus Chriſtianorū,quorū ſunt,ꝗ uelint purgatoriū eſſe in ſphæra ignis.Nos patimur manes.i.inferos.ſ.genios, nobis datos,quiſque,ſup. patitur,ſuos.i.ſibi debitos unde Apuleius,De Deo Socratis,dicit ꝙ ſtatim ut nati ſumus , nobis binos genios,Angelos attribui,quorū,alter,ad bonū,alter ad malū cohortatur,ſed Plato poſt mortem, dicit examen fieri , aſſentib.utriſque,quæ eorum cohortatu effecimus.Sēſus ēt pōt eſſe,nos patimur manes.i.purgamur apud manes, hoc eſt inferos ꝗ ſqi ſuos.i.ſecūdū qđ meruit,aut,pluſ,aut minus,deinde. ſ.poſtquā purgati ſumus,mittimur ꝑ Elyſiū,i.campū,amplū.i. capacē, & pauci tenemus arua læta.i.beata , donec longa dıe.i. tp̄s diutinum,orbe.i.reuolutione,tp̄is.ſ purgationi debiti, perfecto.i.peracto , exemit.i dempſit, & expulit labē concretā,i.ex cōiunctione corpori, cuius ſenſualitatis obtemperans , anima polluit. & reliquit ſenſum æthereum.i. quæ de cœlo ſumpſeras animum Nam,ut dicit Iuuen. Senſum a cœleſti demiſſum traximus arce,purum.i.immaculatum,qualem cum corpus ſuſciperat,atque ignem aurai.i.auræ,hoc eſt animæ,ſimplicis.i.purę & contaminatę, affectionibus corporum (Antiq.autem dixit, aurai , nam quidem Græci *ai* hēt, uti nos ę.licet e, proferant, ueteris ſæpe ai.diuiſis ſyllabis.ponebāt pro ę,) hoc eſt pauciſſimi,ſine purgatione ꝑuia,trāſimus ad arua læta, quia nō niſi ꝑfectiſſimi,& heroica uirtute,dū uiuerēt prędıti,ſed poſt purgationem,multę tranſmigrant ın lætas ſedes,manſurę illic nō perpetuo,ſed ꝓ modulo meritorū,aut(ſecundū ſnīam Platonis,ꝗ recitat Lactan.in 7.contra Gentiles, ſpatio mille annorum , iuxta qđ ēt in Apoc.20 dr̄,Angelus ligaſſe ſerpētē antiquū , qui eſt diabolus,& Satanas , ꝑ mille annos , ſed utrobiq; accipitur tp̄s finitū pro infinito,ſicut & hic cum dicit , Deus euocat magno agmine ad fluuium Lethęum has oēs.ſ. animas purgatas, ubi.i.poſtquā.uoluere i.uoluerunt,rotam.ſ.temporis, per mille annos.i.poſtquā in Elyſiis peregerunt,ſpatium mille annorū, quo delitijs ſatiari pro meritis fuerunt , Deus uocat eos ad fluuiū obliuionis ſ.i.ſcire licet cur id faciat. ut.ſ. immemores, & bonorū,quę iā habebant.& malorum , ꝗ habuerant in uita, reuiſant i.reuidere cās,rurſus cōuexa ſupera.i.cōuexitatē cęleſtē , & ut incipiant uelle in reuerti in corpora. Beroaldus dans rationē cur ſidera, dicantur Titania, dicit cōtra Seru ſic Diod. li.6.apertiſſime nos edocuit quare aſtra. Titania nominentur, Scribit.n.Hyperionem,unū ex Titanibus,primū aſtrorū lunæque,& ſolis curſum,ac naturā demonſtraſſe,& ob hoc ſtellarū parentem exiſtimatum, Merito itaque a Virgilio,aſtra.i.ſtellæ oēs,non ſolus ſol,Titania , dicuntur, quaſi perpetuo epitheto. ꝑꝑ Titanem Hyperionem , qui ſiderum parer fuiſſe creditur, VARIA LEC.

A C terras [In Rom. hb. Terram,unitatis numero ſcriptum eſt [Nec auras Reſpiciunt] In antiquis oībus libris quos uiderim,eodem exemplo legitur.Neque auras Deſpiciunt. Alicubi. etiam.Reſpiciunt,habetur.[Atque aurai] Antiqua omnia exeplaria quę legi, Auræ quidem legunt. Supra ut conuexa . In libris aliquot antiquis,Supera in conuexa.eſt.

A B indagine uero dicta Muſa uidetur,quippe ex ſapientū ſētentia , gnoſtices copiæ mater eū indagatris inopia , At Platonicorū ſententia nobilis, Muſarum nomine cœleſtes intelligit tantus.Quo argumento & Camenas dici qnq; opinantur. Haſce uero a Ioue poſciſci qm̄ uti eſt apud Plotinum,mundi totius animum frequenter Iouis appellatione nuncupet Platonis ſchola cui calculum adiiciat illud Platonici Maronis: COET. RHOD.

Principio cœlum,ac terras,campoſque liquentes
Lucentemque globum Lunæ,Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit,totamque infuſa per artus.
Mens agitat molem,& magno ſe corpore miſcet.

Inde nanq; colligi , ut ab Ioue mundi totius ſpiritu ac mente. qm̄ cęleſtes moueat ſphęras,ac regat,muſici cātus Muſarū nōīe ſignificati,cooriātur & profluant . Quā rē innuit illud quoque

Ab Ioue principium Muſæ,Iouis omnia plena.

Qm̄ uigeat ubique Iuppiter , ac impleat omnia. & cœlum , citharam uelut quandam (uti eſt ab Alexandro traditū Mileſio) uerſet agitetq; cœleſtes inde ac harmonicos proliciens cātus.

POE. Dixerat Anchiſes,natumque , unaque Sibyllam
Conuentus trahit in medio turbamque ſonantem:
Et tumulum capit,unde omnes longo ordine poſſit
Aduerſos legere,& uenientem diſcere uultus.
ANC Nūc age,Dardaniam,prolē,quæ deinde ſequatur
Gloria,qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas,noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis & te tua fata docebo.
Ille,uides?pura iuuenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca,primus ad auras
Aetherias Italo commixtus ſanguine ſurget
Syluius,Albanum nomen,tua poſthuma proles.
Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux
Aducet ſiluis regem,regumque parentem:
Vnde genus longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas Troianæ gloriæ gentis,
Et Capys,& Numitor,& qui te nomine reddet,
Syluius Aeneas,pariter pietate,uel armis
Egregius,ſi unquam regnandam acceperit Albam
Qui iuuenes quantas oſtentant aſpice uires,
Atque umbrata gerunt ciuili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum,& Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios,Caſtrumque,Inui,Bolamque, Coramque,
Hæc tunc nomine erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.

XXV. Dixerat Anchiſes, Antedicta da reuerſione animarum probatio hoc tetendit, ut celebret Romanos & pręcipue Auguſtum. Nanque qui bene conſiderant inueniunt omnem Romanam hiſtoriā ab Aenæ aduentu,uſq; ad ſua tempora ſummatum celebraſſe Virgilium . Quod ideo latet , quia confuſus eſt ordo. Nam euerſo lii, & Aeneę errores , aduentus , bellumque manifeſta ſunt. Albanos reges Romanos ēt conſules. Brutos, Catonem, Cæſarē Auguſtum, & multa ad hiſtoriā Romanā pertinentia hic indicat locus. Cetera ꝗ hic intermiſſa ſunt, in *αἰνειδ ογδόῃ* commemorat. Vnde etiam in antiquis inuenimus opus hoc appellatū eſſe non Aeneidem , ſed geſta populi Rom. Quod ideo mutatum eſt , quia nomen non a parte , ſed a toto debet dari. [Turbamque ſonantem] Aut quę tunc propter feſtinationem ſonabat , aut turbæ perpetuum eſt epitheton [Longo ordine] Non quo nati ſunt , ſed quo apud inferos ſtabant. Non enim eo . quod regnarunt,dicturus eſt ordine, [Aduerſos legere ,] Conſiderare , relegere. [Dardaniam prolem ,]. Albanos reges, qui tredecim fuerunt de Aeneę & Lauiniæ genere. Vnde ait , Itala de gente . [Illuſtres] Hoc nomen notitiæ fuit non meriti . Vnde etiam in meretricibus inuenitur . Nam & nobiles , & illuſtres uocantur . [In nomen ituras ,] In gentem. ut Statius, Nomen Echionium, matriſque genus Perideę . [Ille. uides ? pura iuuenis ꝗ nititur haſta.] Aeneas, ut Cato dicit, ſimul ac uenit in Italiam , Lauinia accepit uxorem , ꝑꝑ qđ Turnus iratus , tā ī Latinum, quam in Aeneam bella ſuſcepit, a Mezentio impetratis auxilijs , Quod & Ipſe oſtendit dicens.Se fatis ambobus Teucriſque uenire,Latiniſque.Sed ut ſupra diximus,primo bello periit Latinus . Secundo pariter Turnus , & Aeneas. Poſtea Mezentium interemit Aſcanius, & Laurolauiniū tenuit, cuius Lauinia timēs inſidias, grauida confugit ad ſiluas , & latuit ī caſa paſtoris Tyri . Ad quod alludens , ait, Tyruſque pater,cui regna parent armenta . Et illic enixa eſt Syluium. Sed cū Aſcanius flagraret īuidia euocauit nouercam , & ei conceſſit Laurolauinium, ſibi uero Albā cōſtituit , qui quoniā ſine liberis periit , Syluio. qui & ipſe Aſcanius dictus eſt, ſuum reliquit imperium . Vnde apud Liuium eſt error qui Aſcanium Albam condidit . . . Poſtea Albani omnes reges dicti Syluii ſunt ab huius nomine , ſicut hodieque Romani imperatores,Auguſti uocantur, Aegypti, Ptolemæi,Perſæ,Arſacide , Latini Murrani, ut , Murranum hic at auos , & auorum antiqua ſonantem Nomina , per regeſque actum genus omne Latinum . [Pura iuuenis qui nititur haſta] Id eſt ſine ferro . Nam hoc fuit præmium apud maiores eius,qui tunc primum uiciſſet in prælio , ſicut ait Varro in

libris

libris de gente populi R. [Syluius, Albanum nomen,] Quia oēs Syluij dicti ſunt. [Tua poſthumia proles] Poſthumus eſt poſthumationē parentis creatus. Per hoc autem Aeneam cito oſtendit eſſe periturum, & ſtatim infert conſolationem dicēs. Quem tibi longæuo] i. Deo. Aeuum enim proprie æternitatis eſt, quę non niſi in Deos uenit. Ennius, Romulus in cœlo cū diis genitalibus æuum degit. Male aūt uindicauit uſus, per quem dixit Longæuosq; ſenes. [Vnde] A quo, vt, Genus vnde Latinū. Nam, poſteri eius fuerunt, qui poſtea apud Albanam regnauerunt ciuitatem [Proximus ille Procas] Standi ordine, non naſcendi. Nā ſextus eſt rex Albanorū, Itē, Numitor tertiusdecimus fuit. [Si unquam regnandam acceperit Albam] Aeneas. ſ. Syluius. Et hic oſtendit oēs Albanos reges, Syluios dictos Recepit autem a tutore, q eius inuaſit imperium, quod et vix anno quinquageſimo tertio reſtituit. Et rem plenam hiſtoriæ per trāſitū tetigit. [Ciuili tempora quercu, Ciuica debuit dicere, ſed mutauit. At econtra Horat. Mutum ex Metello conſule ciuicum, ꝓ ciuilem. Querceam aūt coronam accipiebāt, qui in bello ciuem liberaſſent, ideo quia ante cā uitæ in hac arbore hominibus fuit, qui glandibus ueſcebantur. Aliæ. n. erant murales, aliæ agonales, i. ſenni ſcatæ. Muralis dabatur ei qui prior murū aſcendiſſet. [Hi tibi Nomentum, & Gabios] Hæ ciuitates ſunt priſcorum Latinorum ab Albanis regibus conſtitutæ, quanquam Collatiam Tarquinius conſtituiſſe dicatur, qui vt erat ſuperbus, cā ea collata pecunia conſtituit. Vnde & collatia dicta. Poſt tñ fieri us ab Albanis fundatā ſit aucta a Tarquinio, ſicut ſupra de Tarento diximus quod Taras fecit, auxit Phalantus Romā ēt Romulus feciſſe dr̄, quā ante Euander cōdidit, ut, Tunc pater Euādrus Romanæ cōditor arcis. [Vrbemq; Fidenam] Fidenæ dicūtur ut Thebę, ſed dixit ut Iuuen. Atq; uetus Thebæ centum iacet obruta portis. Nā uarietati ſtudet. Vnde ēt ait Pometios, cū dicatur numero ſingulari Pometia [Caſtrumq; Inui] Vna eſt in Italia ciuitas, Caſtrū nouū dr̄. De hac aūt ait Caſtrū Inui i. Panos qui illic colitur. Inus aūt latine appellatur, græce πάν. Item ἐφιάλτης græce, latine incubus. Item Faunus. Itē fatuus Fatuelus. Dicitur aūt Inus ab ineundo paſſim cum omnib. animalibus. Vnde & Incubus dicitur. Caſtrū aūt ciuitas eſt. Nam caſtra numero plurali dicimus, licet legerimus i Plauto, Caſtrū pœnarum, quod etiam diminutio oſtēdit. Nam caſtellum dicimus Nūc ſunt ſine nomine terræ] atqui in Catalogo hinc eſt dicturus aliquas ciuitates, ſed ex perſona ſua præoccupat.

ASC. DIXERAT [Anchiſes] Poſtquam Anchiſes docuit animas, debere & poſſe, & uelle in corpore redire, docet, quæ rediturę ſint in corpora ab Aenea, progenerāda, & ita inuēta occaſione, deſcribit princeps Albanos, & Romanos, ad Auguſtum uſque, quia catenus deſcribit, quatenus poeta nouit, ſed tñ honeſtam inuenit rationem, cur non progreſſus ſit, ut dicemus illic, Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis? Ex eo autem quod genus Auguſti hic commendat, facile cōuincitur nō inſtituiſſe Auguſti uerā aliter quam hic & in Clypeo deſcribere. Donatus dicit ſic. [Nunc age] Proponit ſe dicturū prolem Troianam, & nepotes inde ex Italo ſanguinę cōmixtos, & fata ſua ergo exequitur ſpecialiter, quos generaliter i primo libr. tetigit.] Pura Sine ferro quod ſit ſignum pacis, & non belli. [Ciuili tēpora] Ciuilē dixit feſtam pacificam, ut eſt laurus, & oliua. Hæc ille, Ordo eſt. Anchiſes dixerat. ſ. quæ præmiſſa ſunt, & trahit in medios conuentus. i. in mediū eorū qui conuenerant, hoc eſt in cōuenticula animarū in corpora tranſituarum, & in turbā ſonātem, i. quæ cū ſonitu conuenerant natum. i. filium ſuū, Aeneā, & Sibyllam una. i, pariter. & cap. i. aſcendit, tumulum. i. colliculum, unde, i. de quo poſſit legere ordine longo. i. ex ordine longo, deligere, & inſpicere oēs. ſ. qui conuenerant, aduerſos. i. ex hac aduerſo ſitu, & diſcere. ſ. ex inſpectione, uultus uenientū, id eſt dum per ordinem uenirēt, tranſitūri, & ſup. dixit, Age. i. agedum, nate expediam, nunc dictis. i. eloquar & paucis enarrē prolem Dardanium. i. ex Dardano per nos orituram, & que gloria, ſequatur, deinde. i. poſt hac, & q nepotes, i. poſteri maneāt, id eſt certe futuri ſint, de gēte Itala i. ex cōmixtione gentis Italę, aut ab iis quos in Italia procreabunt Dardanidæ, & animas illuſtres i. claras futuras, & ituras in noſtrū nomen. i. cogitationem & progeniem (Nomen aūt, uarie accipitur, aliquādo pro gente, ut apud Liuium, Nomen Senenſe, pro eo, quod eſt, Senēſis gens, Iudæis, inuiſū eſt nomen Chriſtianū. i. ipſa gens Chriſtiana, Aliquando pro cognatione, ut hic. Aliquando pro debitoribus, ut hic ſoluta habet nomina, & debet plura debita, ſed unum ſignificat nomē. ſ. rei denominationem, ſed quia gens, & progenies, ſæpe uno uocabulo generali ppellant̄, uidetur & gētem, & progeniem ſignificare, & quia debitorum nomina inſcribuntur, & obligantur, accipi uidentur pro ipſis debitoribus. & ego docebo te tua fata. i quæ tibi fata ꝓmittunt. Ille uides. Græca locutio. Nam latine diceret, Illum uides pura iuuenem qui &c. uerum conſtruetur ſic. Ille iuuenis, qui nititur. i. innititur & fulcitur. haſta pura i ſine ferro, uides. i. uides ne cū, tenet proxima loca lucis, id eſt uitæ. i. primus naſciturus eſt de te, & ſurget primus ad auras æthereas. i. cęleſtes, ac ſuperas cōmixtus ſanguine Italo i. generatus ex commixtione ſanguinis Troiani cū Italo, q a ex te, & Lauinia, Latini regis filia naſcet̄, exiſtens Syluius, nomen Albanum i quod nomen. Albanis regibus permanſurum eſt, nam oēr Syluius dicētur ſicut Romam adhuc Cęſares, & Auguſti appoſitoriæ, proles tua poſthuma. i. poſthumationum, & ſepulturam tuam oritura. Quē. ſ filiū, cōiux. ſ. tua, Lauina. ſ. nomine, educet ideſt edet tibi, longæuo. i. longi æui. Aut q a Deus futurus es, ut ſentit Seru. quia progētes tua diu nictura, & tu in ea, quia ut dicit Salomon. Mortuus eſt pater, & quaſi nō eſt mortuus, ſimilem enim ſui reliquit, educet, (dicit) ſiluis. i. e ſiluis, in quas fugiet (qđ tñ recētet recitat, q a iuxta p̄ceptū rhetoricorū nihil dicemus, qđ contra intentū noſtrum faciat, cum ego Aeneam de progenie lætificare incētat, male dixerit, diſſenſionē filij cum nouerca) regem. i. in regem Albanum quod tñ Aſcanius condet, & parentum regnum. q a t 3 fuerunt Albani reges, vnde genus noſtrum dominabiē, ſup. in Alba longa, ideſt in ciuitate illa Italiæ quam Aſcanius conditurus eſt, quæ Alba dicetur, ab alba ſu a illic inuenta, & lōga a ſitu Ille proximus. i. qui proximus apparet, non tñ proximus in medium eſt aſcēſurus: eſt, ſupple Procas, pater. ſ. Numitoris. & Amulij, gloria gentis Troianę. i. a quo orietur gens Romana quæ erit gloria Troianæ gentis, quia, ut dicit Ouidius, Iliacum clauſulu ſe Numitore ſati. Vt autem uidimus in primo. Ex Ilia genuit Mars, Remū, & Romulum, urbis Romanæ conditores. Vel ordo eſt. Vnde dominabitur noſtrum genus in lōga Alba. ſ. ille qui proximus eſt, videlicet Procas, gloria gentis Troianæ, & Capys. qui ſextus erit regum Albanorum, & Numitor, q ultimus regnabit, & tertiusdecimus erit, & Aeneas Syluius, qui exiſtens egregius, pariter pietate, uel pro &, aut ēt armis, reddet. i. referet, & repſentabit te nomine, & quia egregius pietate, & armis ēt uirtute & facti egregius (dicit futurus, ſi acceperit. ſ. a tutore, unquam i. quouis tempore uitæ ſuæ, q a nī 5 a. ætatis ſuæ anno accepit Albam regēdam. i. Albaniū regnū. Aſpice qui ideſt quales, ſupple ſunt hi iuuenes, & quantas vires oſtētant. i. ad oſtentationē monſtrant, At. i. ſed, hi qui gerunt tpa. ſ. capitum, umbrata. i. umbris cooperta, quercu ciuili. i. ciuica, hac eſt unde ſit corona ciuica, q̄ datur ei, q conciuē conſeruauerit in bello. hi (dico) imponēt tibi. i. ī gloriā tuā, Nomētū, & Gabios, & urbē Fidenā, & arces Collatinas. i. urbes illas, i Italia in priſco Latinorū regno imponent, dicit, montibus & Pometios, & Caſtrū, Inui. i. Panos, quod Caſtrum nouum dr̄, & Bolam, & Coram, urbes illas ab Albanis regib. condendas, hæc ſ. dicta, erunt tū. i. tunc quando hi regnabūt, nomina. ſ. urbiū, & terrarum, quæ nunc ſunt terræ ſine nomine, quia incultæ, & inhabitatæ, ſaltem ſine oppidis, à quibus dominentur.

VARIA LECT. LONGO ordine poſſit] in antiq. pleriſque lib. Poſſet, habetur. [Italo cōmixtus ſanguine ſurget] Sunt libri admodum antiqui, in quib. legere eſt, Italo mixtus de ſanguine. [Et qui te nomine reddet,] In Rom. lib. Reddat. legit.] At qui umbra gerunt ciuilia tēpora quercu,] Antiqui oēs lib. quotquot legit, Atque umbrata, per coniunctionem copulatiuam, non per At, & relatiuum, Qui ſcriptum habent. [Pomerios] In antiquis omnib. libris quos habuerim Pometios per t, non per r, legitur.

COLL. RHOD. DENARII uero numeri (ſeu decuſſim ex Vitruuij imitatione malis dicere) excellentia multa equidē declarant. Illud atque mirum, quod eſt ab Ariſt. proditum, cum alibi, tum Auſcultationes phyſice tertio: oēs homines tam Barbaros quam Græcos priſcam ſeruaſſe cōſuetudinē perpetuos ad decem uſq; numerandi. Neq;. n. cenſeri fortuitū debet, uerū ex naturæ fontibus propagatū qđ ſemper fiat atq; item utiq;. Id uero numeri huius abſolutā indicat qualitatē. Cōtinet quippe hic numerandi genera uniuerſa. uti par, impar, quadratū, quadrantale, ſiue cubum, longum, planum, primum compoſitū Denarius porro fons eſt ac principiū, quippe qui ex uno, duobus, tribus, & quatuor conſtet, quo argumento, ut ſcribit Chalcidius, decumanū numerum Pythagorici quadraturatnum abant primā. In ſenarij autem ratione apud eundem ſecūda cēſeatur quadr. torus

quia

quinetiam tertia. Nec illud reiiciendũ, dediſſe nobis in manuũ digitis cum numerum ipſam rerum naturam. Vna tñ gẽs Thracum naſcitur ad quatuor modo numerandi ſeriem terminare. Quoniam amplius ritu puerorum nequeat meminiſſe, nec fere uſum habeat rerum multarum. Denarium porro decada Græci uocant, quaſi dechana, ꝙ oẽm in ſe numerum recipiat. At.n. Pythagoreí decada ẽt mundum uocabant ꝙ eo numero ſit compactus, conſtat.n. ſphæra, quæ dicitᷓ aplanes, & planetis ſeptem, elemẽtarij natura poſtremo Antichthone, quo tñ nomine (qđ mirum eſt) intelligebant illi lunarem ſphæram, quia ut terra lunam umbra haberet, ita ſolẽ luna nobis adimit plerũq; Adijce illud item, ex numeri huius religione, quadã, & obſeruantia, moris fuiſſe ueteribus, ut iuſtiſſimi, quique fidei comparandæ gratia dextras iungerent, q a ſic denarium præmitterent numerum. Nec illud negligendum, Platonem ad delendam culpam numero uti denario, centenario, millenario, cuilibat ſi quidem uoluptatis gradi ſuplitiorum decem contribuit. Ita.n. obleſæ maieſtati diuinæ rependi, omnino par fuit Adde, ꝙ ſicut beatitudinis gaudia iuſtitiæ humanę dolores exſuperant, ſic miſerę cruciatus iniuſtitiæ uoluptates. denarij porro rationem cotinere, & centenarius uẽ, ſed & millenarius. Nam & h. uniuerſi cenſentur, qm ex denario uniuerſo conſurgunt Proinde numeri, quos uniuerſos dicimus, purgationi & æmulandæ dicantur animis, ut labes ex peccato iniuſta. contractaq; prorſum eleuanda ſignificetur, ut candidiſſima æternitatis luce perfrui ualeamus, quę deputatũ modo exterſumq; nitidius admittat ætherium ſenſum, atque auræ ſimplicis ignem propterea reconditioris ſciẽtiæ poeta nobili. Platonicorum myſteriis ampliter imbutus ita pronũciat, Centum errant annos, uolitantq. hæc littora circum. Et alibi ad eundẽ ſeoſum, Mille rotam uoluere per annos. IOAN SCOP.

SICINIVM Dẽtatũ Plinius ſcribit fuiſſe donatũ haſtis puris duodeuiginti. Haſtã purã grãmatici ĩtelligũt ſine ferro. Id .o. fuiſſe pmiũ apud maiores eius q tũc primũ uiciſſet ĩ plio, ſi cuti ſcriptũ in libris De gẽte populi Romani. vñ poeta nobilis, Ille, uides? pura iuuenis qui nititur haſta Donatus puram quidem accipit ſiue ferro, ſed addit, pacis id eſſe ſignum, non belli; apud Donat. dicunt inueniri.

Quin & auo comitem ſeſe Mauortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. uiden' ut geminæ ſtent uertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignat honore?
En huius nate auſpicis ille inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septem una ſibi muro circundabit arces:
Felix prole uirum, qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta dum partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes ſupra alta tenentes,

SERV. QVin & auo comitem ſeſe Mauortius addet Romulus] Amulius, & Numitor fratres fuerunt, ſed Numitorem regno Amulius pepulit. & Iliam eius filia, ſacerdotem Veſtæ fecit. De hac & Matre, nati ſunt Remus & Romulus, qui cum adoleuiſſent, occiſo Amulio, auũ Numitorem in regnũ reuocanerãt, & cũ eo uno anno regnauerunt. Poſtea propter anguſtias imperij Romã captatis, augurijs cõdiderũt. Ergo auo ſe addet comitẽ, aut auito ſe iunget imperio, aut certe ſecundũ Ennium referet inter Deos cum Aenea. Dicit nanq; Iliã fuiſſe filiam Aeneæ, quod ſi eſt, Aeneas auus eſt Romuli. Vnde etiam addidit, [Aſſaraci] Nam hoc epitheton nõ ſine cã eſt introductum, quod eſt proprium Aeneæ. Nam Aſſaracus pater eſt Capyos, Capys Anchiſæ, & Anchiſes Aeneę. [Viden'] Den' naturaliter lõga eſt. breuẽ tñ eã poſuit ſecutus Ennium, & adeo eius eſt immutata natura, ut iã ubiq; breuis inueniatur.] Geminæ ſtant uertice criſtæ] Omnino in oĩbus hoc egit Romulus, ut cũ fratre regnare uideretur, ne ſcelus parricidij iudicaret Vnde oĩa duplicia habuit quaſi cum fratre communia. Etenim ad captanda auguria montem Palatinum Romulus tenuit, Auentinum Remus, qui prior ſex uultures uidit, poſtea Romulus duodecim. Et cum ille ſpe, ille numero condenda urbe certarent, orta cõtẽtione de urbis nomine inter exercitũ, a Romuli militibus Remus o ciſus eſt Fabuloſum.n eſt, qđ a fratre pp muros ſit interemptus. [Et pater ipſe ſuo ſuperũ iam ſignat honore] Merito uirtutis Mars Romulum Deum eſſe ſignificat. Superum.n. accuſatiuus eſt ſingulari ab eo quod eſt ſuperius ſuperi. [Illa] Quam tibi ſæpe fata promiſerunt. [Inclyta] Græcum eſt. Nam κλυτὸν glorioſum dicũt. [Imperium terris] In quantum tẽdit terra. [Animos æquabit olympo] Magnanimitate æquabitur cœlo De hoc aũt loco & Probus, & Trogus quęrunt, Septemque una ſibi muro circundabit arces] Bene urbem Romã dicit ſeptem incluſiſſe montes. & medium tenuit. Nã grandis eſt inde dubitatio, & alij dicunt breues ſeptem colliculos a Romulo incluſos, qui tñ alijs nominibus appellabãtur. Alij uolũt hos ipſos, q nũc ſũt a Romulo incluſos. i. Palatinum, Quirinale, Auentinum, Celium Viminalem, Aſquilinum, & Ianiculaſem. Alij uero uolũt hos quidem fuiſſe, alijs tñ nominibus appellatos, quæ mutata ſunt poſtea, ut de oĩbus rebus legimus fieri, ut de multis locis, & fluminib. legimus, ut ſupina: Et nomen poſuit Saturnia tellus, [Prole uirum,] Virorum fortium, [Qualis Berecynthia mater] Phrygia. Nã Berecynthos, caſtellũ eſt Phrygiæ iuxta Sãgarium fluuium, ubi mater Deum colitur. Per hanc aũt cõparationem nihil aliud oſtendit, niſi Romanos duces inter Deos eſſe referendos. [Turrita] Quia ipſa eſt terra, quæ urbes ſuſtinet.

QVIN & auo, &c.] Poſt Albanos reges, recitat Romanos & deinde conſules pcipuos. puẽturus ad dictatores, aſt imperatores perpetuos, Cæſ. ſ. & Auguſtũ, atque ita p tranſitũ Romanam præbibat hiſtoriam. Nihil in his uerſibus memoria dignũ, ordo igitur eſt Quin. i. q ẽt Romulus Mauortius. i. Martius, a Mauorte, hoc eſt, p epẽthetim a Marte gẽitus, addet, ſeſe comitem auo. ſ. Numitori, q cũ Amulium ex pellet, & auũ in regnũ reſtituet, quẽ. ſ. Romulum, Ilia. ſanguinis Aſſaraci. i. de ſanguine illius regis Troianorum, mater. ſ Romuli, educet. i. edet in lucem ac pariet. Signanter dicit Mauortius, & ſanguinis Aſſaraci, q a certũ fuit, qđ eſſet de ſanguine Iliæ, quæ de ſanguine Aſſaraci fuit. dubiũ aũt an de ſanguine Martis nam & Liuius dubitari dicit. Ideoque non dicit, cum ſanguinis Martis, ſed Mauortium, ut cenſeri potuit quia bellicoſus erat, uiden'. i. uides ne, ut criſtæ. ſ. ſuperemin entia galearum, in morẽ criſtarum, ſtent uertice. i. in ſummitate galeæ, geminę. i. duæ, & ęquales, eo. n. quod Remum a ſe interfectum adhuc ſecum regnare ſimulabat, inſignibus fere geminis utebatur, & uiden' ſup. n r pater ipſe. ſ Mars, iã ſignet. i. ſignificet, ſuperũm. i. cœleſtem. & ad ſuperos transferendum, honore ſuo. i. p. pro, & dubito ſuperis: En, ò ãnte, illa. ſ. notiſſima quam tibi fata ſæpe promiſerũt Roma inclyta. i. clara, & glorioſa, æquabit, auſpicij dextris. i. inceptis & præſidijs huius. ſ. uiri, terris imperium. i. tm̃ habebit imperium quantæ erunt terræ, unde in. i. de Iulio Cæſ Imperiũ Oceano famam, qui terminet aſtris, & ęquabit animus, olympo. i. magnanimitate ęquabitur cœlo, ut Ser. interpretatur, aut quia factis cœlum æquare non poſſit, aut mo. i. uoluntate æquabit, hoc eſt ęquiparabit, aut animos. i. uirtutes animorũ, ęquabit, cœlo, ita, ut cęlũ mereãtur Romani principes Aut forte id dicit, quod de Auguſto dr, qđ ſe pro Apolline geſſit, unde & ei, diuini decreti ſunt honore, unde in Buc. O Melibœe. Deus nobis hęc otia fecit, Et quia Roma, Deus continebat, meruit, cœlum dici, ſed pp animos, non pp corpora, q̃ mortalia erant, & ideo dictum eſt in Tityro., Vrbe quã dicunt Romam, Melibœe putari, &c, uideatur, illic, quæ pro & ipſa una, aut quæ una (nam utroque mõ ſtare põt, & ſcriptum reperi) i. cum niſi una ſit. ſ. Roma, circundabit ſibi. i. ad decus, & munimẽn, ac pręſidium ſuum, muro. ſ. uno, ſeptẽ arces. i. colles, quos Seruius nominat, exiſtens felix, prole i fœcunditate, uirum. i. fortium, qualis mater Berecynthia. i. Phrygia, hoc eſt Cybeles, mater Deum inuehitur curru, exiſtẽs turrita. i. turrita. i. turrib. pro corona, inſignita, ut Seruius docet, per urbes Phrygias. i. Troianas, exiſtens lęta partu Deum. i. deorum, hoc eſt, q a tot Deos peperit compſexa. ſcilicet, i. cõplectens centum nepotes. i. poſteros a ſe ortos, omnes cœlicolas, & omnes. i. cunctos, tenentes ſupra alta. i. cœleſtia regna. Quod autem centum dicit, numerus finitus eſt, pro infinito.

VARIA LECTIO.

VIDEN' ut geminę ſtent] In antiq. Stant, finitiuo modo eſt, Ita Signa, in feriore uerſu. quod male quędam exemplaria, Signat ſcribunt.

Huc

Huc geminas nunc flecte acies, hanc aſpice gentem.
Romanosque tuos hic Cæſar,& omnis Iuli
Progenies,magnum cœli uentura ſub axem.
Hic uir,hic eſt tibi,quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar,diuum genus,aurea condet
Secula qui rurſus Latio regnata per arua
Saturno quondam,ſuper & Garamanthas,& Indos
Profert imperium,iacet extra ſidera tellus,
Extra anni,Solisque uias,ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum,
Huius in aduentum iam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Diuum,& Mœotica tellus,
Et ſeptem gemini turbent trepida oſtia Nili.
Nec uero Alcides tantum telluris obiuit;
Fixerit æripedem ceruam licet,aut Erymathi
Placarit nemora,& Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis uictos iuga flectit habenis,
Liber agens celſo Niſæ de uertice tigres.
Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?

SERV. HVC geminas nūc flecte acies] Totum niſum tuū huc dirige,& huc ſpecialiter intuere. [Hic Cæſ.& oīs Iuli Progenies] Vt Iulius a magno demiſſum nomen Iulo. [Cœli uētura ſub axē] Nā cū Auguſtus patri Cæſari ludos funebres exhiberet,ſtella per diē apparuit,qua perſuaſione animā Cæſ.eſſe populos credidit Hic eſt, ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum. [Sub axem] Ergo est ad diuinos honores. [Hic uir, hic eſt.] C. ſtā pro duplici, non niſi in monoſyllabis, hē, ut, Hoc erat alma parens, per eorum ſ. priuilegium. Vnde falſum quod eſt Terentianus dicit eam pro metri ratione, uel duplicē hři, uel ſimplicem, Nā ſi hoc eſſet,etiam in diſſyllabis pro duab. haberi debuerat,quod nuſquā inuenimus. Literæ enim naturam ſeruarī, & in polyſyllabis conuenit. [Diuum genus] Cæſaris, qui factus eſt Deus. Dicit autem non ſolum iure adoptionis. ſed etiam conſanguinitatis. Nam Actiæ fuit filius, q erat ſoror Cæſaris Hicaûi, Auguſtus Cæſar. [Secula qui rurſus Latio] Sub Saturno dicit aurea ſecula fuiſſe in orbe terrarum, ſub Auguſto tantum in Italiae. [Garamanthes] Populi inter Libyam & Africā iuxta κατακαυμένην. [Indos] populi orientis extremi. [Iacet extra ſidera tellus] Nulla terra eſt quæ nō ſubiaceat ſideribus Vnde petiſe addidit Extra anni Soliſque uias] Vt oſtenderet duodecim ſigna, in quibus eſt circulus Solis. Significat autem Maurorum Aethiopam, ubi eſt Atlas, de qua ait Lucanus.

Aethiopumque ſolum quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli niſi poplite lapſo
Vltima curuati praecederet ungula tauri.

[Torquet] Suſtinet [Aptū Vicinū, ut diximus ſupra.] Iam nunc & Caſpia regna, Fines Aſſyriorū, in quibus ſūt πύλαι Caſpiæ, qđ aūt dicit uerū eſt Nā & Suetonius ait Iulia Cæſaris reſponſa eſſe data per totū orbē naſci inuictum imperatorem. [Mœotica Tellus,] Scythica, cuius palus eſt Mœotis. [Turbāt] Turbantur [Septem gemini] aūt, ſeptem fluuij [Fixerit æripedem ceruā] Pro ærpedem. Vicit aūt Ceriniticm ceruam dictā a loco [Fixerit] aūt ſtatuerit dilaſſauerit. [Erymanthi Placarit nemora] Mōs Arcadię ubi aper ferociſſimus fuit. [Lernam tremefecerit arcu,] Pro Hydra paludē ipsā poſuit, & intelligamus ante eā ſagittis fuiſſe cōfixam, poſt excectā.& aduſtam. [Nyſæ de uertice] Mons eſt Indiæ de quo loquiā, Ceterū eſt & Nyſa ciuitas, in qua Liber colitus Vñ Nyſęus dictus eſt. [Et dubitamus] Pro dubitas miſcuit perſonam ſuam. Eſt aūt ſenſus Cum tibi ſit tanta ppaſata poſteritas, dubitas uirtutem factis extēdere ideſt gloriam? [Aut metus] Eſt aliquis timor qui te a regnis Italiæ reuocet?

ASC. HVC geminas &c] Auguſtū demonſtraturus cohortatur, ut geminas oculorum acies in eū flectat, tanq̄ illum unicū, & ſingulare totius generis decus ſignificare uelit, quo nil ortum maius, nil tale alias oriturum cenſeat. Ex eo aūt quod cū monſtrat ante eos, qui ante cū naſcituri erant patet, quod non quo ordine in mundum uenturi erant, illic cōparebant. De hac autē re nihil allatū eſt Donati niſi quod ait [Vis] Hic ad ſimilitudinem Saturni regnabit, ex quo illud uſ aſtruere, quod ſelicitas regnandi generi eius attributa uideatur. Addit. [Sup & Garamanthas & indos] Facit id, qđ Saturnus in Italia, atq; inſup placabit ipſum orbem. Anni, Soliſq; uias] annum, pro nocte, Solem, pro luce poſuit. Vult ergo ſi quid ulterius ēt poeta qđ Sol neſciat & mundus excludat. Ergo melius Cæſar qui ad tm̄ ſpatium imperium proferret, quā Saturnus, qui in ſola regnauit Italia. Nec uero Alcides] Nunc comparat illum Herculi deinde Libero patri, qui ambo plurima loca ſuperauerunt. Laudat ergo alios, ut potiorem Cæſarem faciat. Sic aſſentator ille Terentianus gnato, cum dictum eſſet, Magnas uero gratias Thais mihi? reſpondit, ingentes, ut æſtimationem audientis aſſentatione ſuperaret, nam ſi magnas, reſpondiſſet, nō promerebatur patrocinium. [Et dubitamus] Genus fuit hortamēti quo impelleret filiū, nec frangeretur tarditate ueniendi. Hæc ille. Ordo eſt. Flecte (inquit Anchiſes ad Aeneam) nunc geminas acies i. acumen oculorum tuorum, huc.i. ad hanc partē, quam tibi demonſtraturus ſum, aſpice hanc q.d præcipuā gentem, & Romanos tuos.i.a te deſcenſuros, & tibi promiſſos, hic i. in hoc cœtu eſt ſup. Cæſar.ſ. Iulius, & omnis progenies Iuli.i.Iulij, ab Iulo deſcēſura, uētura ſub magnū axem cœli i. ad diuinos honores, quod propter Cæſ. præcipue dicitur, cuius ſidus in cœlo uiſum eſt. Hic uir, inquit, ſcilicet Auguſtus Cæſar, genus diuum.i. diuorū, & quem tu audis promitti ſępius tibi, qui, ſupple condet (niſi uerior lectior ſic: Secula qui, ut ſit, g. condet rurſus aurea ſecula Latio.i.in Italia per arua regnata, quondam Saturno. ſi uero legit, quę ordo eſt, ut incepimus (rurſus Latio aurea ſecula q̄ ſupp. ſunt regnata quondam Saturno.i.a Saturno, per arua.i. agros, cum Auguſtus id nobilius faciat, quia per oppida, & qui, ſupple proferet. id eſt extendet imperium ſuper Garamanthes populos illos inter Libā & Africam. & iuxta torridam zonam, & Indos i. Orientales populos. Tellus.i. quędam regio, iacet extra ſidera i. curſum zodiacum, extra uias anni, i. ſignorū, quib annus deprehenditur, & ſolis.i. per quas ſol decurrit, ubi i. in qua tellure, ſeu terras, Atlas, mons ille Mauritanię, cœlifer.i. cęlū ferēs, ſecundū fabulas, & apparentiā ruſticorū (dictus eſt aūt mons, a rege qui in eo philoſophatus eſt, & aſtrologiæ pręcipue incubuit) torquet humero (quaſi ipſe latius humerum extollere uellet) axem aptum i. cōiunctum, ſtellis ardentibus.i. ardenter reſplendentibus, quæ, ſupp. tellus, & regna Caſpia, q ſunt ad fines Aſſyriorum horrentia nunc in aduentum huius reſpōſis diuū (ſunt qui legunt, Huius in aduentu, ſed quia nondum eſt, aduētus, ſed futurus puto legendum. Huius in aduentum, ut ſit ad aduentū huius) & tellus Mœotica.i. Scythica, ubi eſt Mœotis lacus, & oſtia Nili, ſeptem gemini.i. in ſeptem oſtia diuiſi, trepida.i. prē rerū magnitudine & nouitate, aut quia Cæſar & Auguſtus, Aegyptū ſubacturi ſūt, turbent, ſup ſe aut turbant pro turbantur. Nec uero i. & certe nō. & certe Alcides.i. Hercules, nō obiuit tm̄ telluris.i. terræ, quantū, ſ. Auguſtus, quia, ut dicit Suetonius, nulla eſt fere prouincia, excepta Sardinia & Africa, ubi Auguſtus non fuerit, licet fixerit.i. cōfixerit ſagittis, ceruā ęripedē.i. habentē æreos pedes.i uelocēs. ſic Diom legit, aut licet placarit.ſ. occidēdo aprū ferociſſimū, nemora Erymanti, illius montis ſiluoſi, in Arcadia, & licet tremefecerit.i. tremefecerit arcu, Lernā ſ. paludem, ad q̄ Hydrā occidit, nec Liber.i. Bacchus, q uictor.i. uoti cōpos, flectit iuga.ſ. montiū, habenis Pāpineis, ex frondib. uitiū factis, agens tigres, id eſt animalia illa lene feroci, agens, ſup. eas, de uertice Niſę.i. illius montis, aut ciuitatis in India celebratiſſime, Et.i. nihilominus, quāquā tanta ſunt reſponſa, nos dubitamus adhuc extendere.i. amplare uirtutē factis alijs ſic uſ ſic exponendū. Et.ſ. cum tm̄ ſit Auguſti meritum, non dubitamus extendere adhuc, uirtutem factis.i. bonis operib.i. dubitamus, an quiſquam poſſit ad tantam uirtutem pertingere, & progredi, aut priori modo nos dubitamus adhuc extendere uirtutem, Auguſti factis.i. maiorib. factionibus, ſed melius cum Seruio, quam cum alijs, dicetur ſic. Et cum ſit tanta poſteritas, dubitas extendere uirtutem.i. gloriam factis, q.d. merito non facias. Aut prohibet metus adhuc conſiſtere terra auſonia, q.d. cum tanta ſint deorum promiſſa, & tanta illic progenies habenda, dubitandum non eſſe. Sunt tamen qui dicant, ideo Anchiſen ob progredi, narrando, quia dubitet, an quiſquam poſſet progredi fortiter, agendo, quaſi in Auguſto ſit ſtatus. Beroald. dicit ſic, Scribit Diodorus Bacchum

cogno

Dionyſius unde. cognominatum eſſe Dionyſium, ab eo qđ educatus ſit a nympha, apud Nyſam, Arabiæ urbem, unde a Ioue. Nyſaq; Dionyſius nuncupatus eſt Nyſa ẽt, non iam mons eſt, ꝙ ciuitas Indiæ celebratiſſima carminibus poetarum, quã (ut auctor eſt Strab.) Bacchus cõdidit, cuius ẽt meminit Plin. in 6. de qua copioſius, & elegantius, ꝙ cęteri ſcribit Curtius, referens quẽadmodum Alex. cum exercitu Nyſam obſedit, & Nyſei Alex. ſe dedidere, a Libero patre conditos, ſe eſſe memorantes. Sita eſt ciuitas Nyſa ſub radicibus montis, quem Meron, incolæ appellant & cum μηρὸς grece, femur ſignificet, inde Græci mentiendi traxere licentiã, Iouis fœmine. Liberũ patrẽ eſſe cęlatũ & de hoc monte intellexiſſe Maronẽ, nõ ambigimur, qñ inquit, Nyſę de uertice tigres. Præterea alia eſt Nyſa, nõ in monte Parnaſo, ut autumat Seru. ſed in Helicone, ut auctor eſt Strab. de qua re (ut opinor) ſenſit Luca. cũ ſcriberet, Bacchumq. auertere Nyſa. Quin etiam in enarratione hiſtoriarum, quas poeta in 6 tangit, parũ fidelis eſt Seru & perperã allegat dicta hiſtoricorũ, & potiſſimum. T. L. nanq; de Torquato ſic ſcripſit. Ser. Torquatus filium (ut dicit Liu.) fuſtuario necauit. Manifeſtiſſimũ hoc eſſe mendacium, & turpiſſimum erratũ, nemo uel mediocriter eruditus inficiabitur, qui uel octauo libro Liu. ab origine urbis, inſpexerit, in quo apertiſſime oſtendit Torquatum imperaſſe lictori, ut filiũ ſecuri percuteret, cuius uerba iõ ſubſcribere ſuperſedi, q. a & multa ſunt, & quilibet, qui iđ noſſe uelit, illic facillime poterit inuenire, ex hoc, & id genus multis, in eam (ut ſupra dixi) ſententiam, pedibus tranſeo, ut exiſtimẽ Ser. non tales edidiſſe commẽtarios, ſed quomodo fuiſſe corruptos, adulterofque, quis. n. non uidet a Virg. dictum eſſe, Sæuumque ſecuri Aſpice Torquatum, uidelicet quia ſecuri in filium, iuſſerat pater animaduerti, non aũt fuſtuario. ut Ser. opinatur. Idẽ in expoſitione illius Maroniani uerſus, Aut geminos duo fulmina belli. Scipiadaſq; cladem Libyæ mihi nequaquam ſatiſfacit, dũ quandam moroſam nimis diſtinctionem adhibere contendit, ut geminos Scipiadas intelligamus illos duos Scipiones fratres q. in Hiſpania periere, Pœnorũ inſidiis circumuenti & cladem Libyæ accipiamus ꝓ duobus Africanis, ego uero exiſtimo poetã, illo toto uerſiculo intellexiſſe de duob. duntaxat Africanis, qui proculdubio fuerũt, duo fulmina bellorũ q. ambo cladem Libyæ, & Carthagini attulerunt, in quo æmulatur uẽ eſſe Lucretiũ, q. ſic ſcriptum reliquit, Scipiades belli fulmen Carthaginis horror, ſequatur iõ unuſquiſque eam ſententiam, qui ipſi verior, ac probabilior eſſe uidebitur, cum nobis ſatis ſit docuiſſe, quid ipſi ſentiremus ſuam unicuiq; iudiciũ & ſua ſententia.

VARIA LECT. AVGVSTVS Cæſar. diuum genus.] In Rom. lib in Mediceos, & pleriſque alijs legere eſt. Diui genus [Latio, regnata per arua] In Roman libro legere eſt non inepte forſitan, Regnata per annos [Huius in aduentu] In Romano libro, & quibuſdã alijs legere eſt, Huius in aduentum. [Et Mœotica tellus, Alibi, Mœotia, abſque c. litera paſſim in antiquis libris ſcribi annotauimus, ita hoc loco habetur. [Fixerit æripedem ceruam licet,] In Romano libro, & quibuſdam alijs, Fixerat æripedem, legit. [Aut Erymanthi Placarit nemora] In Mediceo, & pleriſq; alijs ueteribus exemplaribus, Pacarit, habetur.] Aut Lernã tremefeceris arcu, In libris aliquot antiquis, Tremefecerat habetur, [Virtutem extendere factis?] In Rom. libro hemiſtichi us ita legitur Virtutem extendere uires.

Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundauit, Curibus paruis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum, cui deinde ſubibit,
Ocia, qui rumpet patriæ, reſideſque mouebit
Tullus in arma uiros, & iam deſueta triumphis
Agmina, quem iuxta ſequitur iactãtior Ancus,
Nunc quoque iam nimium gaudẽs popularib. auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Vltoris Bruti, faſceſque uidere receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſæuaſque ſecures
Accipiet; natoſque pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate uocabit
Infelix. utcunque ferent ea fata minores,
Vincit amor patrię, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſæuumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.

SER. QVis procul ille autem] Tunc reddit ad Rom. reges, qui ſeptem fuerunt. Romulus. Numa Pompilius. Tullus Hoſtilius, Ancus Martius. Tarq. Priſcus, Serui Tullus. Tarquinius Superb. Mira aũt uiæ phantaſia, ut quaſi oſtẽdat ſe non agnoſcere eũ q. de gente Romana non fuerat. Romulo n. mortuo cum anno ſenatus regnaſſet per decurias, tædioſum uiſum eſt, & quęſitus eſt rex Sed cũ in urbe nullus idoneus eſſet inuẽtus orta eſt bona Põpilij fama, qđ eſſet apud Cures ciuitatẽ Sabinorum. Rogatus itaque per legatos accepit imperium, q. ferociam populi a bellis ad ſacra conuulit. *Numa unde.* Vnde etiam Numa dictus eſt ἀπὸ τῶν νόμων, ab inuentione & conſtitutione legis. Nam proprium nomen Pompilius habuit. Hic etiam canus fuit a prima ætate, ad quod alludens ait, Incanaque menta [Item propter ſacerdotium, Ramis inſignis oliuæ. [Ocia qui rumpet patrię] De hoc Liu. Ferocior Romulus fuit, quam Numę ſimilis. [Reſidis] Ocioſos nimium ſedentes. [Deſueta triumphis.] A conſuetudine triumphandi diſſueſcentia. [Iactantior Ancus] Amans populi fauorem hic Oſtiam fecit Ancus aũt dictus ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος. i. a cubito, quẽ incurũ habuiſſe dr. [Auris] Fauoribus. Vñ & aurarij. dicũtur fautores. *Ancuſ. De Tarquinio ſuperbo.* [Vis & Tarquinios reges, animamq. ſuperbã] Vnus. n. de Tarquinijs fuit ſuperbus. [Vltoris Bruti, faſceſq. uidere receptos?] Vis uidere ẽt ultoris Bruti faſces receptos? Hiſtoria autem hoc hẽt, Tarquinius ob multa quidem Superbus eſt dictus, ꝑcipue tñ ob hãc cãm. Mandauit aliqñ cuidã ſatellitι ut cuiuſdã oppidi oẽs principes interimeret Profectus ille grandẽ multitudinẽ reperit Qđ cũ ei renunciaſſet deambulanti cũ uirga in hortis, detractans illa reſpõſionẽ, capita decuſſit pauperũ, ut ſatelles, q d fieri uellet, agnoſceret. Huius filius uitiauit nobiliſſimã matronã Lucretiã. Qđ illa dolẽs, ſe interemit. Tunc eius auũculus Brutus raptũ ex eius corpore gladio proceſſit ad populũ, & de hac concionatus eſt. Quo facto omnibus placuit ne reciperetur rex, q. tũc Ardeã expugnabat. Propter quod ſe Tarquinius cum liberis ad Porſennã regem Tuſciæ contulit, & bellũ geſſit grauiſſimum contra populum Ro. tunc duo creati ſunt conſules Brutus & Tricipitinus pater Lucretiæ, q. & Tarquinius dicebatur, ob quod ſolũ eſt urbe depulſus, & in eius locũ ſubrogatus eſt Valerius Publicola, quo mortuo itẽ alter eſt factus, & alter ſimiliter. Qđ cernens tędioſũ eſſe. Virgilius Brutũ ſolũ poſuit, qui annũ ſolus impleuit. Sed Bruti filij amici erant filijs Tarquinij cum quibus cum iniiſſent conſilium, ut eos per noctem intromitterent, proditi ſunt a ſeruo Vindicio & a patre interempti ſunt. Ideo ergo ultoris. ſ. & libertatis publicæ, & Lucretiæ pudoris. [Sæuaſq; ſecures] Quæ ſeuierunt ẽt cõtra liberos [Pulchra pro libertate] Ingenti arte loquitur conſideratione perſonarum. Factum enim laudat dicens pulchra pro libertate perſonam uituperat [Vtcunque ferent ea facta minores.] Etiam ſi laudetis a paſtoris non extorquere uim naturæ debet amor patriæ. [Quin Decios] Quinimo Decios reſpice. Hi duo fuerunt, qui Mures dicti. ſunt, pater & filius, Horum alter ſe bello Gallico, alter Sannitico uouit pro republica, cum terra & mari uniuerſum bello uellent exercitum perdere. [Druſoſque procul] Et hi duo fuerunt. Horum prior uici. Haſdrubalem Alter eſt filius Iuliæ ſororis Auguſti. [Sæuumq; ſecuri Aſpice Torquatum. [Hic Gallum quendã ſingulari certamine ſuperauit, & eius ſibi torquẽ impoſuit, unde nomẽ accepit. Hic ad urbẽ pergens, ꝑcepit filio ut tñ caſtra tueretur, ille nacta occaſionẽ uictoriã conſecutus eſt. Reuerſus poſtea pater, laudauit fortunã populi R. ſed filiũ, ut dicit Liuius, fuſtuario necauit. Ergo ſęuus ſecuri iure occidẽdi, nõ ferri genere. Nã ſecuri nõ animaduertit in filium [Referẽtem ſigna Camillum.] Brenno duce, Galli apud Alliã fluuium deletis legionib. euerterunt urbẽ Romã abſq; Capitolio, pro quo immenſam pecuniam acceperunt. Tunc Camillus abſens dictator eſt factus, cum diu eſſet apud ardeã in exilio ꝑ Vegentanam prædam non equo iure diuiſam, & Gallos iã abeuntes ſecutus eſt. quibus interemptis aurum oẽ recepit & ſigna. Quod cũ illic appendiſſet, ciuitati, nomen dedit. Nam diſaurum dicitur, quod illic aurum penſatum eſt. Poſt hoc tamen factum reddiit in exilium. Vnde rogatus, reuerſus eſt.

De. Torquato. *De Camillo.*

Quis

ASC. QVIS procul &c.] Viſo Numa Pompilio, qui neque Romanus, neque de genere Troianorũ erat, fingit Anchiſes ſe cũ primo aſpectu non agnoſcere, ſed ex corporis honeſta facie, adduci in cognitionem eius, ut ſciat Romanorum regum eſſe unũ, quorum quidem regum, qui ſeptem fuerant, proſequẽdo, mentionem facit, ad Cõſules trãſiturus Donatus aũt hoc loco dicit ſic [Quis procul ille] Multa dat ſigna, ut cognoſcat in multitudine Magna aũt laus, ut per modicas aires, ad magnum rendat imperium. [Iactãtior] actat ſe quiſquis plurimũ.ſ. ibi arrogat. [popularib. auris] Hic ſunt fautores populi, quos non quærunt ſapientes [Sæuaſq; ſecures] Infelix, quamuis ob cõmodum publicum te laudent, tñ infelix eris ꝓpter natos cæſos. Natoſq patet,] Pueri, nam quiſque cum naſcitur puer eſt, Tanquam aut optimus, pater recte conſulit poſteris, eoſq; ſapiẽter admonet. Hæc ille. Ordo eſt, ut Anchiſes ſecum loquatur taſpiciendo Numam Pompilium. Autem pro, ſed quis, ſupp. eſſe poteſt, ille procul i. qui procul apparet, exiſtẽs inſignis ramis oliuæ quia pacis amator erat ſummus & ferẽs ſacra, quia etiam ſumme erat religioſus, reſpondet, ego noſco, crines, menta incana.i. multum caneſcentiam, Romani regis.ſ. quod præ ſe ferẽt faciem & habitũ Romani regis.ſ. Numæ, qui fundauit.i. ſtabiliuit. primam.i. præcipuam, & principẽ in terris, urbem legib.i. religioſis, miſſus, ſup. de Curibus paruis.i. ciuitate illa parua Sabinorũ. Declinatur aũt, hæ Curus, harũ Curiũ, &c. Et terra, paupere.ſ. reſpectu Romani imperij, miſſu, dicit, in imperium magnũ.ſ. Romanũ cui.ſ. reg Numæ, ſubibit.ſ. ſucceder, deinde Tullus.ſ. Hoſtilius, q̃ rumpet ocia patriæ.i. quæ in patria inuenier, à Numa cõſtitura, & mouebit.i. excitabit, uiros. reſides.i. ocia deditos, & quaſi ignauos, in arma, & mouebit i arma. agmina.i. milites agmina tum icedere ſolitos, deſuẽta.i. deſuetos iã ſ. à t pe, quo Numa regnare cœperat triumphis, quia ad eos non perueniretur ſine pugna, iuxta quẽ ſequitur, Anchus ſ. Martius, tertius Romanorũ rex. iactantior, i. arrogantior, & gaudens quoque.i. ẽt, iã nũc.i. priuſquã in corpus ueneris, auris popularibus.i. aſſentationib. & applauſibus ac fauoribus populi. Per hoc aũt qđ dicit, Nunc quoque iam, &c inuenit illud Propertianum, Naturæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ, quaſi ẽt priuſquam naſceretur ad hoc inclinatus fuerit eius animus. Vis uidere, &.i. etiã. Tarquinio.ſ. Priſcũ, & Superbum reges ſ. Romanos, & animã ſuperbã.i. nobilem, & ſupremtoentiã Bruti ultoris.ſ. ſuperbiæ Tarquiniorũ, & uiolatores Lucretiæ, & uis uidere faſces, quos.ſ. lictores, ferebant ante conſules Romanus, qui faſces erat uirgliũ, in quib. ſecuris incluſa erat quibus ſignificabant ſe hře ius in corpus. & ſanguinẽ flagellandi, & occidẽdi, receptos.ſ. de Hetruſcis, a Ro. principibus. Hic.ſ. Brutus, accipiet primus imperiũ conſulis.i. conſulare, & accipiet primus ſecures ſæuas.i. quibus in filios ſuos ſæue uſus eſt, & ipſe pater uocabit natos.i. filios, mouentes noua bella.i. inteſtina, & contra patrem, ad pœnam.i. punitionem, ꝓ pulchra libertate, vt.ſ. ſeruet pulchrã libertatẽ, quã tyranni, quibus filij eius conſenſerunt, inuadere tẽtabant, vocabit, dicit, enim infelix.i. male fortunatus, utcunque.i. qualitercunq; minores. poſteri eius, ferent.i. accipient, & patientur ea fata.i. facta fatis uolentibus perpetrata, hoc eſt, ſiue laudabunt, ſiue uituperabũt, cũ futuri ſint, qui unũ principẽ malint, quãplures ſuffer re. Præterea cum multis. Videatur indecorum eſſe patri, ẽt ꝓ libertate, tãtã ſeuitiã in liberos ſuos exercere, ſed amor patriæ, & imenſa cupido laudũ uincet.ſ. rumores populi. Quin.i. quin ẽt, aſpice Decios.ſ. patrẽ & filiũ ꝓ rep. deuotos. & Druſos.ſ. Liuiũ Druſũ. & Druſũ, Tiberij iperatores fratrẽ, de quib. Suet i uita Tyberij meminit ꝓcul.i. de lõge, quaſi inferioris ſint meriti, q̃ Auguſtus, aut procul ſtantes & aſpice Torquatũ.ſ. Mãliũ, ſæuũ ſecuri, qua.ſ. in filiũ animaduertit, dicẽs ſe malle filio carere, q̃ patriã diſciplina militari, & Camillũ referẽtẽ ſigna i inſignia armorũ, q̃ uexilla uocãtur, q̃ retulit a Gallis ablata (ut Seru. recitat) dr̃ præterea Camillum triũphaſſe de Veijs apulẽtiſſima Hetruſcorũ urbe, & accuſatũ poſtea exiliũ ſubiſſe, indeq; reuocatũ patriã liberaſſe, qđ tñ Sueton. in uita Tyberij, dicit, nõ p Camillũ, ſed p quẽdã de genere Claudiorũ & ꝓgenie ipſius Tyberij effectũ. In enaratione aũt oĩum iſtorum mira utit arte Poeta. Nã Numã (ut dixi) fingit ſe nõ cognoſcere primo aſpectu, eo q̃ externus eſſet. Ancum uũt Martium, q̃ a filius mercatoris ex filia Numæ erat, iactãtiæ dãnat. Seruij Tulli, q̃ a filius ſeruo erat nõ meminit. Quia uero Tarquiniorum, & Bruti, triſtis eſt fortuna, quærit an eos quoq; uidere uellit? q.d. parum delectaturos.

R E G I S Romani,] Multa quidem uete. exempl. Rom. regis, legunt, Primus qui legibus urbẽ Fūdauit.] In pleriſq; libris antiquis. Primam legitur, In Mediceo, Primum eſt. [Etiã deſueta triumphis Agmina,] Totum hoc in Romano li. longe diuerſa lectione hr̃. Et magnum deinde triumphũ Agmina. [Vis & Tarq. reges.] In li. antiq. Torquinius, quadriſyllabum legit. [Infelix utcunq; ferẽt ea fata minores,] In antiq. oĩbus exempl. quot quot hře potui, Ea facta ſub uoce participij ſcriptũ aĩaduerti. COLL. RHOD.

S E N E cauſa Caſſiodorus putat inde duci, quoniam cui primo cognomentum id impoſitum, canus ſi natus, ſicuti de Numa Pompilio lectum eſt. Ad quod alluſiſſe Virgilium credunt COEL. RHOD.

Agnoſco crine, incanaque menta
Regis Romani.

Quinetiam Tyrrhenum, a quo Tyrthenia nuncupata ab ineunte pueritia incanuiſſe, traditur fabula, ſed ad egregiam, indolẽ id Strabo referendam putat.

Ille autem: paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur.
Heu quantum inter ſe bellum. ſi lumina uitæ
Attingerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt,
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens. gener aduerſis inſtructus Eois.
Ne pueri. ne tãnta animis aſſueſcite bella,
Neu patriæ ualidas in uiſceras uertite uires:
Tuque prior, tu parce genus qui ducis olympo:
Proiice tela manu ſanguis meus.
Ille triumphata Capitola ad alta Corintho
Victor aget currum cęſis inſignis Achiuis.
Eruet illę Argos. Agamemnoniaſque mycenas,
Ipſumque Aeacidem, genus armipotentis Achilli.
Vltus auos Troiæ templa & temerata Mineruæ.
Quis te magno Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladẽ Libyæ, paruoque potentem
Fabricium uel te ſulco Serrane ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabij, tu maximus ille es,
Vnus, qui nobis cunctando reſtitues rem.

SERV. FVlgare] Ab eo quod eſt fulgo fulgis. [Et dum nocte premũtur] Bene alluſit Nã concordiam in humilitate tenuerunt. cum nobilitate uero i bella uenerunt [Agerib. ſocer Alpinis Amunimentis Alpium Hæc.n. Italiæ murorum exhibet uicem. Socer uero quia Pompeius habuit Iuliã filia Cæſaris quæ in partu perijt. Vñ ẽt iſti inter ſe facile dimicare potuerunt. [Arce Monœci.] De Liguriu ubi eſt portus Monæci Herculis. Dictus autem μόνοικος, uel q̃ pulſis omnibus illic ſolus habitauit. uel q̃ in eius tẽplo nunquã aliq̃s deorum ſimul coliẽ, ſicut in Iouis, Minerua. & Iuno in Veneris, Cupido. Aduerſis inſtructus Eois] Orientis n. auxilijs eſt uſus [Aſſueſcite bella] Mire dictum. Ab ipſis.n. quaſi cõſuetudinem fecit populus R bellorum ciuilium Septies enim geſta ſunt a Cæſare contra Põpeium in Theſſalia Item contra eius filium magnum Hiſpania. Item contra Iubam & Catonem in Africa. Mortuo Cæſare ab Auguſto contra Caſſium & Brutum in Philippis ciuitate Theſſaliæ, Contra Lucium Antonium in Peruſia Tuſciæ ciuitate. Cõtra Sex. Pompeium in Sicilia, Antonium & Cleopatra in Epiro, Tuq; prior] Tu parce Cæſari dicit quem clementẽ circa Pompeianos legimus, cui uult tunc hoc eſſe mandatum. [Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho] Manum ſignificãt. Ipſumque Aeaciden.] Neceſſe eſt ut ille ſubaudiamus. Pyrrhum enim quem Aeacidem dicit, Curius & Fabricius uicerunt ferentem Tarẽtinis Auxiliũ, Hic poſtea fuit in Græcia, & illic eſt occiſus in templo. Argos uero & Mycenas alij uicerunt. [Vltus auos Aut hic diſtinguendum, ut ſic, Troiæ Mineruæ, pro Troianæ principale pro deriuatiuo Aut certe auos Troiæ, non quos Troia habuit auos, ſed q̃ de Troia fuerint.i. auos Troianorum. [Magne Cato] Cenſorinum dicit, qui ſcripſit hiſtorias, multa etiam bella confecit. Nam Vtiſcenſem præſente Auguſto, contra quem pater eius

ctus & dimicauit, & Anticatones ſcripſit, laudare non poterat. Supra aũt Mineruæ templa temerata per ſtuprum Caſſandra dicit. [Coſſe relinquat?] Coſſus tribunus militaris fuit. Hic Lartẽ Toluminum a loco dictũ, occidit, & opima ſpolia reuocauit. Eri aũt nominatiuus hic Lar huius Lartis. [Quis Gracchi genus?] Gracchos ſeditioſos conſtat fuiſſe, nobiles tñ genere. Nãque per Corneliam nepotes Scipionis Africani fuerunt. vñ Iuuen. ad eã: Tolle tuũ præcor Annibalem. Ergo Scipiones dicit per Gracchi genus. Duo aũt fuerunt, maior Africanus, Aemilianus minor, q̃ obſidione Carthaginis ab Italia reuocauit Annibalem. [Scipiadas] Hi gemini fratres, fuerunt, qui cum fortiſſima dimicarent in Hiſpanis apud Carthaginem nouam, quæ Spartaria dr̃ inſidiis interempti ſunt [Cladem Libyæ,] Scipione. [Fabricum?] Paupertate glorioſum eſt. Hic eſt qui reſpondit legatis Samnitum aurum ſibi offerentibus, Romanos non aurum hẽre uelle, ſed aurum habentib imperare [Serrane ſerentem?] Attilius q̃dam ſenator fuit, qui cum agrum coleret, euocatus p̃p uirtutem meruit dictaturam. Serranus aũt, a ſerendo dictus eſt.] Quo feſſum capitis Fabii?] Cur meo Fabij feſſum ad ueſtrã trahitis narrationem? Aut certe, feſſum, triſtẽ, ut, Ter feſſus ualle reſedit. ſ. p̃p eorum mortẽ. Nã trecenti ſex fuerunt de una familia, qui coniurati cum ſeruis & clientibus ſuis cõtra Veientes dimicarunt, & inſidiis apud Cremeram fluuium interempti ſunt. Vnus tñ ſuperſunt Fabius Maximus, q̃ p̃p tenecã adhuc pueritiam in ciuitate remanſerat. Hic poſtea cum Annibalis impetum ferre non poſſet, mora eum eluſit, & ad Campaniam traxit. Vbi deliciis, eius uitius obtorpuit. Ille eſt de quo ait Ennius, Vnus qui nobis cunctando reſtituit rẽ. Sciens enim

ASC. Virgilius, quaſi pro exemplo hunc uerſum poſuit,

ILLAE aũt, paribus &c.] Recenſet paucis ceteram progeniẽ ſuam, & in primis Iuli Cæſaris, atque Pompeij magni meminit. De quibus Don. ſic dicit. [Vltus auos Troię] Vehementer refixit animum filij, interitum Gręciæ, ultionẽ Troiæ p̃mittẽs. Hęc ille. Ordo aũt eſt. Aũt pro ſed, illæ animæ concordes nunc i. apud inferos, & dum premunt nocte. q. d. dum erunt in humili fortuna, ſed poſtea, neque Pompeius parem, neq; Cæſar maiorem pati potuit, quas tu cernis, fulgere (à fulgo, pro fulgeo) i. reſplendere, armis paribus, aut æque potentibus fere, aut q̃a bella inteſtina fouerunt ſimilibus, unde Lucanus in principio, Signa pares aquilas, & pila minantia pilis. Cæſar tñ, Gallo milite ferre uſus eſt, Pompeius Orientali origo belli iter eos erat, quia dum Cęſar Galliam X. anno tenuiſſet, petiit conſulatum, quem Pompeius, & Cato, reliquiq; æmuli eius denegabant donec arma deponeret, quæ deponere noluit, tantiſper dum inimicos in armis uideret. Hey, dolentis eſt interiectio, quãtum bellum ciebunt. i. concitabunt inter ſe Et quantas acies, & quantã ſtragẽ, q. d. maximã, quia (reuera) cum ante bella ciuilia eſſent recenſita ccc. millia c. uſum Romanorum, poſtea exare, inuẽta ſunt tñ c. milia, dubitare aũt ſe finxit, an ad lucem peruenturi ſint, ut de futuris, quę incerta ſunt, nõ de præteritis loqui videatur, aut, ut quodãmodo deſiderare uideatur, ut apud ĩferos maneant, ne tantã ſtragem. edant, ciebunt ergo, inquit, ſi attigerint lumina vitę. i. auram uitalem, aut regionem viuorũ, aut ad plenam ætatem dum. ſ. in lumine ſunt vl i. Ciebunt, dicit p̃ prolepſim ſocer. ſ. Iulius, cuius filiam Iuliam, Pompeius duxerat, ſup. ciebit, deſcendẽs aggeribus Albinis. i. à Galliis per Alpes & arce Monœci. i. à Liguria, ubi Hercules Monœcos. i. ſolus, colitur. ubi. ſ. (ut dicit Diod. Siculus de Herculis laborib. loquens) Hercules contra Ligures a Ioue auxilium imperauit, nam lapidibus pluit, & ita ſolus ibi manſit, unde ut dictus a μόνος, quod eſt ſolus, & οἰκῶ quod eſt habito, quaſi ſolus ibi habitans. aut μόνοικος dr̃. quia ſolus ibi colitur. & gener. ſ. Pompeius, ſup. ciebit, inſtructus eois. i. orientalibus, aduerſis. i. ex aduerſo uenientibus. quia Galli ad Occidentem uergunt. O pueri. q. d. familiæ meæ filij, ne aſſueſcite (bis autẽ ad affectionem ponit.) ne. i. ne aſſueſcatis animis ſ. neſtris tanta bella, quanta ſ. geſſuri eritis ſi animum nõ repreſſeritis, neu i. ne ve, uertice, p̃ vertatis validis uires patriæ, quia eo creuit Romanum imperium, ut iã magnitudine laboraret ſua, in uiſcera. i. in conciues, per bella inteſtina Et tu. ſ. Cæſar prior. i qui prior in lucẽ uẽturus es, aut q̃ prior appares q̃ ducis genus olympo. i. Ioue, rectore olympi. parce. ſ. aſtine à bello, & ò ſanguis meus. i. q̃ de ſanguine meo oriturus es (ut ſit uocatiuus antiquus) aut tu eriſteus, ſup ſanguis meus. proiice manu. i. iace procul è manu, tela ſ. hoſtilia Ille. ſ. Lucius Numius, victor id eſt uoti compos & hoſtium expugnator, aget curium. ſ. triumphalem, Aebiuis. ſ. populis in Peloponneſo, cęſis i. occiſis. & Corintho. i. ciuitate illa opulentiſſimam peloponneſſo, quæ nunc Morea dr̃, triumphata. i. in triumphũ ducta aut cum triumpho deuicta. aget, dicit ad Capitolia alta. i. arcem Romanam, in qua Iuppiter colebatur Ille. i. alius. ſ. Q. Metellus, Macedonicus deuicta Macedonia agnominatur. eruet. i. funditus euertet, & delebit Argos. i oppidum illud Argiuorum, & Mycenas Agamemnonas i. Agamemnonis patriam. In cõſulationem ergo Aeneę. memorat uictoriam illorum a quibus Troia uicta erat, que. pro &, ille ſup, alius, videlicet Curius, & Fabricius uincet ſup. ipſum Aeacide. i. Aeaci nepotem [Pyrrhũ Epirotarum reges, nõ Achillis filium, ſed alludit ad nomẽ q̃ (reuera) de vno genere erãt, genus. i. q̃ eſt de genere Achillis p̃ Achillis, armipotentis. Laudat nũc Achille, ut maior ſit gloria q̃ eius genus uincer. Eruet. dicit, aut uincer. ultus. i. ulciſcẽs, auos. Troiæ. i. maiores ſuos Troianos, & templa Mineruæ temerata. ſ a Græcis. i. p̃phanata, q̃a uero de ea ultionẽ ad id tp̃s diſtulerit. Quo, ò magne Cato. quia fuit optimus orator, optimus ſenator optimus ĩperator, optimus paterfamilias, ut dicit Plin. Nam. nr̃ de maiore loqui Aut ò Coſſe, quis relinquat. i. relinquere uel te tacitum. i. tacendo de te. q. d. nemo, Nam Aulus Cor. Coſſus. uir inſignis, ſecundũ aliquos, tribunus militũ, ſecũdũ alios cõſul, ut dicit Liu. li 4 Ioui. Feretrio opima ſpolia retulit. Quis relinquat genus Gracchi. ſ Scipiones, aut geminos Scipiadas i. ipſos duos Scipiones, q̃ præter cęteros inſignes fuerũt, & ambo, Africani dicti: appoſitorie; duos fulmina belli, & cladem Libyæ, in qua. ſ. Carthaginem deuicerũt & quis relinquat Tacitũ Fabricium; uictore. ſ Samnitium, potentẽ, paruo q̃a paucis cõtẽtus, cum auro uinci nõ poſſet, vicit auri poſſeſſorer. uel o Serane. ſ. Attili, aut Quinti. Cincinate quis, ſup. relinquat Tacitũ, te ſerentẽ fulco. ſ. cũ dictaturam te induerat uxor, q. d. merito nemo. O Fabij, quo rapitis. i. trahitis, me feſſum, dũ ſ. uos inſpicere uolens. inſequor, ut merita uel tra agnoſcam i. ſ. Fabi maxime, es. ſupp ille maximus, q̃ vnus. i. ſolus, reſtituis nobis. i. generi. noſtro populo ſ. Romano, rem. i. publicam, cũctando. i morã trahẽdo, & ſic Annibalẽ illudẽdo, ut recitat Seruius.

NVNC, & dum nocte premuntur] In antiquis libris legere eſt, premeretur. Quo feſſum rapitis Fabij? In Ro. lib. Quo greſſum rapitis habetur. [Cunctando reſtituis rem] in Romano. in Mediceo, & alijs quibuſdam antiquis exemplaribus, Reſtitues, futuro tempore poſitum eſt, quod non diſplicet. VARIA LECT.

SERV. EXcudent] Alii cudẽdo efficient, & eſt rhetoricus locus [Spirãtia] Animata. Horat. Et molles imitatur ære capillo [Viuos uultus] Hoc eſt qđ dixit Spirantia. Et p̃ es, Corinthios indicat, per marmor, Parios per actionem cauſarũ, Athenienſes, per Aſtronomiam, Aegyptios, & Chaldæos [Pacis morem] Leges pacis. [Spolijs Marcellus opimus] hic Gallos, & Pœnos equeſtri certamine ſuperauit. Viridomarum et Gallorum ducẽ manu propria interemit, & opima retulit ſpolia, quæ dux

Excudent alij ſpirantia mollius æra:
Credo equidem: uiuo, ducent de marmore uultus:
Orabunt cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes) paciq; imponere morem,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.
POE. Sic pater Anchiſes, atque hęc mirantibus addit.
ANC. Aſpice, ut inſignis ſpolijs Marcellus opimis
Ingreditur, uictorque uiros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallumque rebellem:
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.

detraxerat duci; ſicut Coſſus Larti Tolumnio. [Supereminet oẽs] Virtutis. ſ gñe [Rem Romanam] Statũ reip. Turbãte tumultu] Ideo tumultu, quia res in Italia geritur. [Siſtet] Confirmabit, corroborabit. [Tertiaq; arma pr̃i] Capta hic tertia, optima ſpolia ſuſpẽder patri i. Ioui. [Capta Quirino, Qualia & Quirinus ceperat. i Romulus de Acrone rege Caninẽſiũ, & ea Ioui ſuſpenderat. Poſſumus & qđ eſt melius, ſecundum legẽ Numæ hunc locũ accipere, q̃ præcepit prima opima ſpolia Ioui Feretrio

teirlo deb:re ſuſpēdi.qđ iā Romulus fecerat, Sed a Marci.quod Coſſus fecit. Tertia Quirioo,qđ fecit Marcellus. Quirinus autē eſt Mars,q præeſt paci,& intra ciuitatē colit̃. Nam belli Mars extra ciuitatē templū habuit. Ergo aut ſuſpendet patri.i. Ioui,aut ſuſpendet patri Quirino. Varie de hoc loco tractant commēta tores. Numæ legis immemores,cuius facit mentionē & Liuius.

ASC. EXCVDENT alij. &c [In commendationem Romanorum cōparat eos cęteris,docēs illos, quidē priuatis rebus plus aōru- iſſe Romanos uero reip. Quod & M.Tullius Cice.in principio Tuſculanarū fatetur dicens, Doctrina,Græcia,nos,& omni literarū genere ſuperabat,in quo erat facile,uincere non repugnā tes. Nā mores.& inſtituta uitæ,resq; domeſtica, ac familiares, nos profecto, & melius tuemur, & lautius. Rēuero publicā nři maiores certe melioribus temperatur & legib. & inſtitutis,hæc ille. Vñ & Plut. plures uiros egregios ī rep Romana, q ī cęteris cunctis reperit. Et Liu in prima pfatione Ceterum, inquit aut me amor ſuſcepti negotij fallit aut nulla,unq̃ resp nec maior, nec ſanctior,nec bonis exemplis ditior fuit. Pauciſſima ad hunc locū citantur Donati uerba,ea aūt ſunt. [Atque hæc mirantib. addit] Tranſitus quidam,ne una,& continua narratio,tædioſa ſit.hinc.n.generib.uarietas naſcitur, quaſi noua initia aliarum narrationū fiūt. Hec ille. Ordo aūt eſt. Alij, ut Corinth i excudēt i.excudēdo effingēs,mollius.i.dulcius & magis ad uiuū,era .i. ſigna ærea,ſpirantia i.quaſi ſpirātia, & pitū hic apparētia, equidem ego certe credo, quod.ſ. ſucceſſu tpis. duces uultus uiuos de marmore alij,ſup.orabunt cās. melius,ut Athenięſes, & ſup.alij,ut Chaldæi & Aſſyrij,deſcribēt radio i.uirga, qua in puluere deſcribitur,mēſuras atq; ſitot, terū lorumq; carūm, & dicēt ſigna ſurgētia.i. q̃ ſigna, & qñ ſurgat.i. peritiores erūt geometriæ,& aſtronomiæ,tu,ò Romane, Memēto regere populos ĩperio.i.p imperiū hæ.ſ. ſequētes artes erunt tibi.ſ. pcipue, aut peculiares,iponere paci morē.ſ.ſcire moderari pacē, & parcere ſubiectis.ſ.ſedentib. & debellare ſu pbos.i rebelles,& tyrannidi gaudētes. Sed pater Anchiſes,ſup.locutos aſt Atq; addit,mirantib i.dū Aeneas & Sibylla mirarētur,hæc ſ.q̃ ſequūtur. Aſpice, ut.i.quemadmodū, Marcellus.ſ.Marcus. de gñe Claudiorū,q quinquies cōſul,bis dictator,q floruit cū Galli Italiā inuaderēt,cum quibus cōgreſſus in Ciſalpina Gallia, ad Padū opima ſpolia retulit, q̃ ter lata ſunt ſemel a Romulo,iterū,à Cornelio Coſ.dū Lartē Tolumniū in bello Verēti ſpoliauerat, & tertio a Marco hoc Marcello,ut dicit Ser. Aſpice ergo,ut.i.quemadmodū, ipſe Marcellus ingredit̃.exiſtens īſignis ſpolij opimis.i. principi exercitus.inimicorū detractis,& ipſe uictor.ſupereminet oēs uiros. Hic eques i de ordine equeſtri,ſiſtet i. trāquillā faciet rem Romanā,& hoc magno tumultu turbāte.ſ eā.i.dū magnus erit tumultus,hoſte ſ.exiſtēte ĩ, primo hic ſternet Pœnos.i punicos,& Gallū rebellē,ſed prius Gallū q̃ Pœnos,& ſuſpēdet patri Quirino.i. Romulo,ſed Marci pacifico.q ī urbe ſtabat,ſicut Mars bellator.q Gradiuus dicebat, extra urbē,tertia arma capta.ſ.ab hoſtiū principe.i.tertia opima ſpolia. Hui aūt Marcelli.nouiſſimo loco meminit pp Marcellū,Octauiæ filiū; de quo in ſequētib.

PACIQVE imponere morem] in Longob.& quibuſdā alijs li.ueter. Pacis,legit̃.[Tertiaq. arma patri ſuſpēdit capta Quir.] Non placet quod in Rom.lib. legitur. Triſtiaq. arma. VARI LECT.

POE. Atque hic Aeneas (una nanque ire uidebat
Egregium forma iuuenem,& fulgentibus armis:
Sed frons læta parum,& deiectos lumina uultu)
AEN. Quis pater ille uirum, qui ſic comitatur euntē?
Filius,an ne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitū:quātum inſtar in ipſo eſt?
Sed nox atra caput triſti circumuolat umbra.
POE. Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis.
ANC. O nate,ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantum fata,neque ultra
Eſſe ſinent.nimium uobis Romana propago
Viſa potens ſuperi,propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille uirum magnam Mauortis ad urbem
Campus aget gemitus,uel quæ Tyberine uidebis
Funera,cum tumulum præter labere recentem.
Nec puer illiaca quiſque de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos,nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas heu,priſca fides inuictaque bello
Dextera.non illi quiſquam impune tuliſſet
Obuius armato,ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer:ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.manibus date lilia plenis,
Purpureos ſpargam flores,animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis,& fungar inani
Munere,POE.Sic tota paſſim regione uagantur
Aeris in campis latis,atque omnia luſtrant.

SERV. EGregiū forma iuuenē & fulgentibus, armis] Tria ſunt ſecūdū Carminū, pulchritudo, etas, uirtus. Significat aūt Marcellū filium Octauiæ ſororis Auguſti, quē ſibi Auguſtus adoptauit. Hic decimoſexto anno in cidit in ualetudinem, & periit decimo octauo i Baiano cum ędilitatē gereret. Huius mortem uehementer ciuitas doluit, nam & affabilis fuit, & Auguſti filius, ad funeria huius honore Auguſtus ſexcentos lectos. intrare ciuitatē iuſſit. hoc.n. apud maiores glorioſū fuerat Etiam dabat pro qualitate fortunæ nam Sylla ſex milia habuit, igitur cū ingenti pōpa relatus & in cāpo Martio eſt ſepultus Ergo mō in Auguſti adulationem, quaſi epitaphiū ei dixit. Et conſtat hūc librū tāta pronunciatione Auguſto & Octauię eſſe recitatū, ut fletu nimio imperarent ſilentiū niſi Virgilius finem eſſe dixiſſet, qui pro hoc ære graui donatus eſt i maſſis Nā ſic & Liuius argentum graue dicit idest maſſas. [Sed frōs læta parū [Omnē ē mortis futuræ. Ex contrario aliud, Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem [Virum qui ſic comitatur euntem.] Marcellum,cui ſimile eſt.[Qui ſtrepitus] Propter ędilitatem. [Inſtar] Similitudo, & eſt nomen quod non recipit præpoſitionem Ad inſtar enim non dicimus,quod Probus declarat. [Oſtendent terris hunc tantum fata,] Parum illuceſcet, quia mox peribit. [Viſa potens ſuperi.]Cum indignatione dicit, Inuidiſtis & gloriæ Romanæ, & ueſtris muneribus. Nam felicitas ueſtra ſunt munera. [Propria] Perpetua, ut Propriamque dicabo. [Mauortis campus.] quo eſt ſepultus. [Funera cum tumulum præterlabere recentem.]Propter ſexcentos lectulos. In tantum ſpe tollet auos Eriget generis antiquitatem. Et theorice ſpem laudat in puero, quia facta non inuenit. Eſt autem Ciceronis in Dialogo, Fauni, cauſa difficilis laudare puerum. Non .n. res laudāda, ſed ſpes eſt. [Nec Romula quōdā] Pro Romulea, ut, Quos Attica terra Taurīphos Diues alit. Quondā aūt, poſt & præteriti eſſe & futuri. [Foderet calcarib. armos]Species pro genere. Equi armos pro equo poſuit. Non .n. poſſunt armi calcarib. fodi [Fata aſpera rumpas] Poſſe aliqua ratione fata dirumpi per tranſitū docet.] Tu Marcellus eris.]Talis, qualis eſt Marcellus [Purpureos flores] Vt ſæpe diximus, propter ſāguinis ſimilitudinem, quia aut anima,aut animæ ſedes eſt. [Nepotis]poſteri. Non.n. re uera nepos fuit. [Inani munere.] Secundum Epicureos, non profuturo [Sic iſta noſcenter [Aeris in campis] Colliſionem fecit, Locutus eſt autem ſecundum eos qui putant Elyſium lunarem eſſe circulum.

SAC. ATQVE hic Aeneas, &c. [Male legeretur, Nanque una. &c. In gratiæ Octauiæ ſororis, Auguſti,facit mentionē Marcelli filij eius, quem Auguſtus adoptarat. Is autem 16. ętatis ſuæ anno factus ædilis, apud Baias biennio languit, unde Mortuus Romam elatus eſt. Atque ita quod in cetera fecit. Poeta libus commiſerationem citat ex morte eius adoleſcentis. In primo enim meminit mortis Sichęi, & multorum Troianorum. In 2. Creuſæ. In 3. Anchiſæ. In 4. Didonis. In 5. Palinuri; Atque hic Marcelli. Et Paolò poſt. Caietæ, pro ſingulis autem uerſibus, de Marcello ſcriptis dicitur dena ſeſtertia accepiſſe. Donat. autem dicit ſic. [Quis pater ille uirum] Interrogat Aeneas. cum admiretur formam iuuenis, & triſtitiam in fronte eius,qui ſit. [Manibus date lilia plenis.] Affectum dolentis expreſſit, dicendo, Date, cum non eſſent præſto qui darent. [Manibus plenis.] plena officia ſignificat [Sic tota paſſim regione uagantur [Non compleut,

compleuit omnia quæ apud inferos agebantur, eſſe n:uitiũ, ſi totum uellet ſuo carmine complecti, quia & longum, & impoſſibile. Hæc ille. Ordo aũt eſt Atqui Aeneas (nanque pro. quia uidebat iuuenem egregium, forma, & armis fulgentib. ſed frons. ſup. eius, erat parum læta, & lumina erant, ſup. deiecto uultu, i. in uultu deiecto, & ad terrã inclinato, qđ uicinæ mortis indiciũ eſt: ire una. i. ſimul, cum dicto Marcello, aut ceteris heroib. hic i. hoc loco, aut tempore, ait. ſup. ò pater, quis ille uirum, i. uiro rum: præ ſe ferebat enim uirilitatem animã, quamuis ad uirilẽ ætatẽ peruenturus non ſit, aut potius ordo eſt, pater, quis, ſup. eſt ille, qui comitatur ſic: uirum eundem. i. ingredientem, cum uictoria, & optimis ſpolijs. ſ. M. Marcellum: An ne, ſup. eſt. aliquis filius de egregia ſtirpe nepotum i. poſterorũ noſtrorũ, a nobis deſcenſurorum? Quis, i. qualis, q d. di, boni φ magnus ſtrepitus comitum eſt ſup. circa i. circuitu eius, aut, circa eum. quantũ inſtar. i. imaginis, & inſtãtiæ uirilis eſt, in ipſo? q d plurimũ, Sed nox atra. i. caligo denſa, circunuolat caput ſ. eius, triſti umbra Anchiſes pr. ſ. Aeneæ, & totius eius progeniei, progenitor ingreſſus, ſup. eſt. i. loqui cepit: tum i. tũc, & hoc lacrymis obortis i. præter opinionẽ ortis, quod ſignũ eſt immenſæ pietatis fuiſſe, dũ uiueret, cũ eius adhuc tantã habeat imaginẽ. O nate. ne quære pro ne, quæras, ingentem luctum tuorum, ſ. minorũ, ut Augusti, & Octauiæ, fata oſtendẽt tm̃ terris hunc, nec ſinent eſſe ultra. ſ. in terris: quaſi, eo, mundus dignus non ſit. O ſuperi propago. i. propagatio & generatio Romana, eſt uiſa uobis nimium potens, ſi hæc dona fuiſſent propria. i. perpetua, hoc eſt ſi hic ſuperaſſet, quaſi cũ dijs contenderet poſſit: & id in egregiã eius laudem dicitur, unde ſequitur, Quãtos gemitus, q d. maximos, uirũ. i. uirorum, nedũ mulierum: ille. ſ. olim notiſſimus cãpus. aget. i. excitabit ad magnam urbem, Mauortis. i. Martis, hoc eſt Romã a Martis filio cõditam, uel, ò Tyberine. ſ. pater, Deus fluminis Tyberis, quæ funera tu uidebis, cum tu præterlabere recentẽ tumulum. i. ſepulcrum eius, Nec quiſquam puer de gẽte Iliaca, tollet i. eriget, auos Latinos, i. Italicos, in tm̃. i. uſque adeo, ſpe. i. per ſpem de futura gloria, Nec tellus Romula, pro Romulea: hoc eſt Romana, iactabit ſe i m̃ ullo. i. de ullo alumno, quantũ, ſ. hoc uno. Heu (doleotis eſt) pietas & fides priſca. i. antiqua, quæ. ſ. in hoc oſtẽtabitur, & ex indole deprehendẽt. & dextra inuicta bello, quiſq̃ obuius illi armato, non tuliſſet ſe impune i. ſine punitione obuiũ illi armato, ſeu cũ iret pedes in hoſtem, ſeu cũ foderet calcaribus, armos equi ſpumantis. Heu, o puer miſerande. i. miſeratione digne, ſi. i. ò, ſi hoc eſt, utinã rũpas. i. uincas, qua. i. aliqua. ſ. uia, aut rõne fata aſperã. i. inimica, quæ pcocẽ minãtur mortẽ, tu eris Marcellus. ſ. Octauiæ filius, cuius nomẽ hactenus ſuppreſſit, q a matri id recitaturus, ſciuit eo nomine audito, eam non amplius audituram date. ſ. uõs quĩ adeſtis. lilia plenis manibus, ut ſup. ſpargã flores purpureos, & ac cumulem animum negotis, ſaltẽ his doni & fungar munere, inani. i. nihil profuturo defuncti, quia, (reuera) põpa funebris, ſolatio eſt uiuis, non defuncti, quos præceps, eleemoſynæ, & ſacrificia iuuant, ſi digni ſunt. Ipſi (inquit Poeta) uagantur ſic. i. talia dicendo, paſſim, ſup. in tota regione, in latis campis aeri. i. aerijs, aut ſub lunari globo, aut in colle altiore. in Elyſijs, ubicunque ſint, atq; luſtrat. i. circunſpiciunt & diſquirunt omnia, ergo plura quam executurus ſit, aut exequi poſſit Poeta.

QVANTVM inſtar in ipſo eſt] In Ro. lib antiq. Eſt non habetur [Neq; ultra Eſſe, ſinent] In plurib. antiq li. Nec monoſyllabum eſt.] Nimium uobis Romana propago Viſa potens ſuperi] In Romano libro, Superius, legitur. [In tantum ſpe tollet auos] In Romano libro legitur, Spes.

Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ uenientis amore;
Exin bella uiro memorat, quæ deinde gerenda:
Laurenteſq; docet populos, urbemq; Latini,
Et quo quenque modo fugiatq; laborem,
Sunt geminæ ſomni portæ: quarum altera fertur
Cornua, qua ueris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.
His ubi tum natum Anchiſes, unaq; Sibyllam
Proſequitur dictis, portaq; emittit eburna,
Ille uiam ſecat ad naues, ſociosque reuiſit.
Tum ſe ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de porta iacitur, ſtant littore puppes.

SERV. INcenditq; animum] Nam ſupra ait. Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis? [Exin] Deinde, Conſtat autem in compendium narrationis prolixitatem. Et Te tentius propter longum actũ ait, Intus d. ſpondebitur, inter transigerur, ſi quid eſt quod reſtat. [Sunt geminæ ſomni portæ] Pro ſomniorum. Eſt aũt in hoc loco Homerum ſecutus. Hoc tantum differt, qđ ille per utranque portam ſomnia caire dicit, hic umbras ueras per quas ſomnia indicat uera, & poetice aptius eſt ſenſus. Vult aũt intelligi falſa eſſe omnia quæ dixit. Phiſiologia vero hoc habet, Per portam corneam oculi ſignificantur, qui & cornei ſunt coloris. & duriores ceteris membris. nam frigora non ſentiunt, ſicut etiam Cicero ait in libris de deorum natura. Per eburneam uero portam os ſignificatur a dentibus Et ſcimus quia quæ loquimur, falſa eſſe poſſunt, ea uero quæ uidemus, ſine dubio uera ſunt. Ideo Aeneas per eburneam emittitur portam. Eſt & alter ſenſus, Somnum nouimus cum cornu pingi, & qui de ſomnijs ſcripſerunt, dicunt ea quæ ſecundum fortunam, & perſonæ poſſibilitatem uidentur, habere effectũ, & hæc uicina ſũt cornu. Vnde cornea uera fingitur porta. Ea uero quæ ſupra fortunam ſunt, & habent nimium ornatum, uanaq; iactantiam, dicunt falſa eſſe. Vñ eburnea, quaſi ornatior porta fingitur. [Falſa inſomnia] Ideſt ſomnia. [Secat] Tenet. Vñ & ſectã dicimus ab eo quod propoſitum tenet. [Ad Caietæ portum] A pſona poetæ, prolepſis. Nam Caieta non dicebatur.

ASC. QVAE poſtquam Anchiſes, &c.] Quia ergo ſingula recitare nõ potuit, nec ſi potuiſſet, congrueret, quia bella in Italia gerenda deſcripturus eſt Poeta, quæ ſi hic narrarentur, gratiã expectationis amitteret poeſis. adeo paucis dicit poeta Aeneã didiciſſe bella in Italia gerenda, & deinde per portam ſomniorũ eductum, ſocios uiſiſſe. Atque ita facit huius ui. finem innuens omnia hæc, quaſi per ſomnia, uiſa, & narrata De hac autẽ re dicit Donatus ſic. [Exin bella] Narrauit primo læta triſtia præter miſit præterquam de Marcello, Deinde docuit, quõ quædam æquo animo ferre poſſet. [Viam ſecat] Quid. n. prius facere debuit, quã ſuos reuiſere. [Recto littori] At qui nullum litus rectũ, ſed dicimus, tectã uiã agere. quũ nihil aliud agimus, niſi iter continuum, & nullo alio actu illud rũpimus. Nam cupida ſuorum mẽs nihil aliud agere debuit. [Caietæ] Ex perſona poetæ loquitur. Nam adhuc non erat Caieta. Hæc ille. Ordo aũt eſt. Per quæ ſingula, poſtquã Anchiſes duxit natum. i. filium ſuũ Aeneam, & incẽdit animum, amore famæ uenientis, ipſe memorat i. recitat, exin. i. exinde i. ex ordine, uiro ſ. Aeneæ qui ea uiriliter geſturus eſt, bella gerẽda. ſ. in Italia, & docet populus Laurentes. ſ. ad quos acceſſurus eſt, & urbem Latini ſcilicet regis & quomodo fugiat, ſi ſcilicet euitabilis eſt, & ferat ideſt tollere, ſi euitari nequit, quenque laborem ideſt quamlibet aduerſitatem quæ ſi uitari nequit, toleranda eſt (unde prius in V. Superanda omnis fortuna ferendo eſt (Geminæ i. duæ, & fortè æquales portæ, ſomni. i. ſomniorũ, ſunt ſupple apud inferos, quarũ. ſ. portarum, altera fertur. i. dr, ſupple eſſe cornea, qua. i. per quam, exitus facilis datur umbris. i. inſomnijs, & phantaſmatis. ſeu. phantaſmati b. ueris, altera, ſup. eſt perfecta nitens elephatu i. ebore candente i. ſed manes, i. inferi, mittuntur, ſupple per eam, inſomnia falſa. i. ſomnia, & phantaſmata, per aliud repræſentant quã ſint, ubi i. quo loco, his. ſ. præmiſſis, dictis. i. memoratis, Anchiſes pſequitur tũ natũ, & Sibyllã una. i. pariter, & emittit, ſupp. eos, porta eburna. ſ. p quã falſa emittunt inſomnia (ut ſignificet hæc oia eſſe ſomnia, nec rẽ (reuera) geſtã, ſed poetice excogitatã de qua unde Ser. Ille ſecat. i. tenet, aut carpit uiã, ad naues. ſ. ſuas, & reuiſit ſocios. ſ. quos illic in littore dereliquerat, & ipſe fert tũ i. tunc, continuo ſe ad portũ Caietæ. i. qui paulo poſt dictus eſt portus Caietæ, ſed nondũ ſic appellabatur, unde eſt prolepſis ex pſona poetæ, & ita minus vitioſa, fert (dico) ſe littor recto. i. per littus, recta uia pgrediẽdo, littus ipſum, qua parte aquis alluitur, rectũ nõ ſit, niſi forte in ea parte, qua à Cumis, Caietã appellitur, Anchora iacitur. ſ. a ſocijs, nam intelligitur cum ſocijs receptis nauigaſſe, de prora. i. priore parte nauis obſeruæ. & puppes. i. poſteriores partes, ſtant littore, id eſt ad littus applicitæ.

VARIA LECT. HIS ubi tum natum] In Romano libro, & aliq. alijs ueter. legere eſt, His ibi tum.

ASCENSIVS.

SEPTIMVS Aeneam reddit, &c] In ſequentibus ſex libris imitatur Poeta Homerum in Iliade, nam uterque bella pertractat quo circa fere ad tragicum aſſurgit ſtylum, unde dicturus eſt, Maius opus moueo. Et q. Homerus in Odyſſea, à triſti principio errorum Vlyſſis, ad lætum reuerſionis eius in patriam (quod comœdiarum eſt, & tragœdiarum) perducit exitum, dicit Donatus ſuper Terentium ipſum, & comœdiarum, & tragœdiarum auctorem, Sed priuſquã ad explanationem perueniã, declarabo argumenta, quæ præmiſſa oſtendi, Monoſtichi. Ordo eſt, Septimus, ſcilicet Aeneidos liber reddit Aeneam atuis, ſcilicet Laurentibus: fatalibus, id eſt ad quæ fatis peruenerat. Nam licet ad Miſenum, & Caietam peruenerat, hondum attigerat arua fatalia, unde in III. dixerat Helenus, Italiæ pars illa procul quam pandit Apollo. Maioris argumenti Explanatio talis eſt. Aeneas, ſupple ſepelit hic: quoque, id eſt etiam: Caietam, ſcilicet nutricem ſuã (quia prius, Miſenũ ſepeliuerat) ipſe profectus, tũ ſcilicet poſtea, peracta ſepultura deinde, id eſt ab eo loco, uenit Laurentum ad regna, ſcilicet Latini, & cognouit uerbis Iuli. i. Aſcanij filij ſui, nam En etiam, menſas conſumimus, inquit Iulus. hanc terram fatalem id eſt fataliter promiſſam, nam ipſe Iulus (ut dixi) inquit, eo nos neſcimur menſis id eſt orbibus, ſeu quadris ex pane factis, (alij, menſas, legere uolunt) quam rem futuram dixerat in II. Harphyia Celeno Ipſe mittit centum oratores id eſt caduceatores ad regem Latinum lætum conſorte id eſt quia filię conſortem inuenerat. (unde tandem, lętus ait. Dii ueſtra incepta ſecundent. Sunt tamen qui legunt, Mittit lectos tum ſorte. Sunt & alij, qui, Mittunt lęti tum ſorte ut ſit Troiani lęti, ſorte mittunt ad regem Latinum. ſed uerius legetur, Lætum conſorte) petentes. i. petituros, hoc eſt ut peterent ueniam id eſt gratiã aut. beneficium terræ inhabitãdæ & pacem. i. fœdus, & amicitiã, qui. ſ. rex Latinus, pactus, ſup. eſt, cum pace. i. ultra conditionem pacis initię, etiam connubia natę i. filię ſuę Lauiniæ. A lecto, furia, illa ĩfernalis, diſſipat forte, hoc. ſ. pactũ mira. i. propter iram Iunonis. Et, ſup. vtrique populi concurrũt ferro. (ſunt tamen aliquí pro Ferro, legendum eſſe cenſeãt, Dictis, ſeu hoc inuenuſte,) quamuis fata pia repugnent. Cauſa belli fuit, ceruus uiolatus uulnere, gentes sociæ. i. aſſociatæ, parant arma, & iuuentus. ſ. Italica fremit. i. cum fremit expoſcit arma.

IN VII. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Septimus Aeneam fatalibus aruis.

IN EVNDEM MODESTINI IVRISC. ARGVMENTVM.

Hic quoque Caietam ſepelit tum deinde profectus
Laurentum uenit: hanc uerbis cognouit Iuli
Fatalem terram, menſis en ueſcimur, inquit,
Centum oratores ueniam, pacemque petentes
Ad regem mittit lætum conſorte Latinum.
Qui cum pace etiam natæ connubia pactus.
Hoc forte Alecto Iunonis diſſipat ira.
Concurrunt ferro, quamuis, pia fata repugnent.
Belli cauſa fuit uiolatus uulnere ceruus.
Tum gentes ſociæ arma parant: fremit arma iuuentus.

ALIVD IN EVNDEM.

Tandem deueniunt Laurentia Troes in arua
Et parce accepta læti noua mœnia condunt
Nocte ſatam Iuno furiam euocat: ille Latinos
Inter & Aeneadas bellum ſerit, & ciet arma
Protinus auxilijs terra inſtruit, talia Turnum

PVB. VIRGILII

MARONIS AENEIDOS, LIBER SEPTIMVS.

TV quoq; littoribus noſtris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famam Caieta dedisti:
Et nunc ſeruat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria ſignat,
At pius exequiis Aeneas rite ſolutis,
Aggere cõpoſito tumuli poſtquam alta quierunt
Aequora, tendit iter uelis, portumque relinquit.

TV quoque littoribus noſtris Aeneia nutrix] Vt, & in principio diximus, in duas partes hoc opus diuiſum eſt. Nã primi ſex ad imaginem Odyſſeæ dicti ſunt quos perſonarum, & allocutionum uarietate cõſtãt eſſe grauiores. Hi autem ſex ad imaginem Iliadis dicti ſunt, qui in negocijs ualidiores ſunt. Nam & ipſe h. d. Maius opus moueo, & re uera tragicum opus eſt, ubi tantum bella tractantur. [Tu quoque] Sicut Miſenus, Palinurus etiã. [Noſtris] Italicis, ut, Non eadem arboribus pendent uindemię noſtris: ut Donatus ait, nauigabilibus, [Aeneia nutrix] Hanc alij Aeneę, alij Cruſæ, alii Aſcanii nutricem uolunt. Lectum tamen eſt in Philologis in hoc loco claſſem Troianorum caſu concrematam. Vnde Caieta dicta eſt ἀπὸ τοῦ καίειν. Seruat. i. tenet, poſſidet, ut Seruantem ripas, alta nun uidit in herba. [Heſperia in magna] Propter Hiſpaniæ diſcretionem. [Si qua eſt ea gloria] Secũdum Epicureos. Bene autem intereſt funeri poſtquam ab Inferis redit, ſicut interfuit ante quam deſcenderet, ut medium actum oſtẽderet. [Quierunt] Hebrus, Quierent, legit, [Tendit inter uelis] Quia prout uela extenſa fuerint, ita etiã curſus extenditur, in quo nauis eſt iter. Nam ait ſupra. Flecte uiã uelis. Aliud eſt iter uelis tẽdere, aliud p uela ire, Et multi dñt inpropriẽ dictum multi uimrũ proprie. Cõſtat, tñ ſecundum illud dictum q̃ ait, Flecte uiam uelis Quod ſi dicimus, bene procedit, Et tẽde uiam uelis, ut in ipſis ratio ſit uię [Aſpirant aurę in noctem,] Quia & diximus, temporũ mutatione, uẽtus uel minuitur, uel augeri [In noctem] Aũt, circa noctẽ. Et quoties tẽpus exprimitur, accuſatiuũ regit iſta præpoſitio. [Luna negat] Liptores. Nam dicit, large præſtãt ut, munera nec ſpno. [Tremulo ſub lumine] Ita. n. mobilitas aquæ facit uideri. [Circę raptitur littora terræ] Vt diximus ſupra mons iſte ante hac inſula fuit, Paludibus. n. à continenti ſegregabatur, quas excluſit limus de Albanis montib. fluẽs, Et dicebatur Aeęus ab horore tranſeũtium, quo homines mutabantur in feras. In hoc ſummo oppidũ fuit, quod & Circæũ dictum, & Circęi. Nã

uerum

Aſpirant auræ in noctem: nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inacceſſos ubi ſolis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum;
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dæa ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent:
Neptunus uentis impleuit uela ſecundis,
Atque fugam dedit, & præter uada feruida uexit.

utrunq, Liuius dicit. [Diues] Non addidit cuius rei, cum ſoleat, ut, Diues equũ, diues picta ueſtis, & auri. [Inaceſſos] Inacceſſibiles i. inaccedendos. Nã Vlyſſes illuc uenit. Ergo inaceſſo, ad quos nullus debebat accedere: ut, Aut illaudati neſcit Buſiridis aras, hoc eſt illaudabilis. Nã ab Iſocrate conſtat eſſe laudatũ. [Reſonãt cantu] Reſonare facit. [Superbis] nobilibus. ꝑ antiquam oppidi magnitudinem. [Odoratã] Pro odoriferam. Et hoc ideo, quia uſus olei apud maiores non fuit præcipue in Italia. [Arguto pectine] Garrulo ſtridulo, ſonanti, ut, Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis. [Percurrens pectine telas] aut manu ꝑcurrens, aut ictu pectinis, ut uidemus. aut q apud maiores, ſtãtes texebant: ut hodie Linteone uidemus: Eſt aũt Hom. q ait, ἱστὸν ἐποιχομένην. [Gemitus iræque] Gemitus iraſcentium leonũ: ἐν διαδυσίῃ. [Sera ſub nocte] Quaſi eo tpe quo naturali libertate uti conſueuerunt. Sub ſera nocte, ꝑ noctem ſeram. [Rudẽtium] Naturaliter ru, longa eſt. Perſius, Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere dicas. Syſtolem ergo fecit. Rudirua autẽ proprie eſt aſinorũ clamor, ut grunnitus porcorum ranarum coax, quæ nomina à ſono uocis conſtat eſſe compoſita [Præſepibus] Caueis ubi alantur. Non enim re uera pręſepia habent. [Dea ſæua] aut per ſe, aut herbis potentib ſæua. Circe uũr ideo ſolis fingit̃ filia, quia clariſſima meretrix fuit, & nihil eſt Sole clarius. Hæc libidine ſua, & blandimentis homines in ferinũ uitã ab humana deducebat, ut libidini & uoluptatib operam darẽt. Vñ datus eſt locutus fabulæ apertæ. Horat. Sub dña meretrice fuiſſe turpis, & excors. In uultus, ac terga ferarum] Corrumpebatur in illis ſenſus. Animus nanq; idem manebat.

Οἱ δὲ συῶν μὲν ἔχον κεφαλὰς φωνήν τε τρίχας τε
καὶ δέμας· αὐτὰρ νοῦς ἦν ἔμπεδος, ὡς τὸ πάρος περ.

[Pii paterentur Troes] Ergo impii qui pertulerunt. Impii autem ꝑ ꝑ occiſa Solis armenta. Neptunus uentis impleuit uela ſecundis Phyſice autem locutus eſt. Motu enim aquæ uentus creatur, ut uidemus in bombis organorum. [Preter uada feruida] Periculoſa nauigantibus, & eſt Tmeſis.

TV quoq; littorib. nr̃is] Vt librorũ ſit condepẽdẽtia, atq; ita unũ opus cẽſeat̃, Arma uirũq; canẽs, noluit à pleno ꝓoẽio qualis ẽ ibi, Nũc age q reges Erato, &c. ĩchoare, ſed a particula cõdepẽdẽtiæ ĩdice dicẽs, Tu quoq; q.d. nõ ſolũ Miſenus & Palinurus ſed tu quoq; i. ẽt tu. Deſcribit ergo prio loco, qũo ſepulta Caieta, nutrice Aeneę, q loco nomẽ dedit, qđ & hodie manet, ꝑtrecti Circeas ĩſulas ꝗ uenerũt in portus Italis terræ. Per trãſitũ aũt. deſcribit fabulã q Hom. ad lõgũ ꝓſequit̃, qũo. ſ. Vlyſſis ſocii, a Circe, Solis filia, in feras tranſmutati ſint. Don. aũt dicit hoc loco ſic.] Tu quoque] Viderat apud inferos, q neceſſariũ eſſet defunctis ſepulcrũ Ergo, ut pius nutrici illud, inſtituit. Meruerat. n ipſa q a tã piũ religioſũ Romani imperii principẽ prudẽtẽ, fortẽque uirũ nutrierit. Tu quoq; repete idẽ, & optime cõiũge. At pius Aeneas ingẽti mole ſepulcrũ imponit, ſuaq; arma uiro, remũq; tubãque. Deinde, remotis iis, q de inferis narrant̃ ſequere, Tu quoq; littorib noſtris, &c. Tu quoq; q admirãdæ memoriæ uideris, ſupremo officio cõiũgi meruiſti. [Noſtris] Italis, ergo ibi eſt ſepulta, ubi ipſe cum ſuis eſſet regnaturus Honorat̃ ergo à loco. [Aeternã moriẽs] Argũ a cõtrario, nã creuit fama, cũ deberet morte minui [Nũc] etiã his tẽporib. quo hæc ſcribunt̃. [Si qua eſt ea gloria] Sciebat nihil ſẽtire mortuos, ſed ut ſatisfaceret religioni. [Vrit odoratã] Vigilãs & uoce, & odorato lumine, ad ſe incautos attrahere nitebat [Cedrũ] Cedrus tanq oleo madẽs ĩ tẽdia, ſem ꝑ inſidiis, & uoce nutrit. [Quæ ne mõſtra pii] Propterea debuerũt liberari ab iis mõſtris, qm pii erãt, neq; ſceleratis erãt cõparãdi. Hęc ille. Ordo aũt eſt. O Caieta, nutrix Aeneia i. ipſius Aeneę, tu quoq; i. ẽt tu nõ ſolũ Miſenus, moriẽs, i. dũ mo

rieharis & ſepeli-baris illic dediſti, littorib. noſtris. i. italicis q a Italus eſt q loquitur formam æternam, & tuus honos ſeruat nunc ſedẽ. i. ſepulcrum tuum, quod tuũ nomẽ inſcriptum habet, & nomẽ. ſ. tuum, ſignat oſſa. ſ. tua in Heſperia magna. i. Italia, ſi ea gloria eſt qua i. aliqua (bene dubitat quia multi cenſent eam gloriam nihil ad defunctus pertinere, unde Diogenes interrogatus, ubi uellet ſepeliri, iuſſit, corpus in pratũ efferri. & percunctarentur, an uellet ipſum feris, & auib exponi, iuſſit baculum apponi, ut ſi poſſit, ſeſe defendat & cum dicerent, nullum in eo ſenſum, quid ergo ad ipſum, inquit, ſiue putreſcat ut autẽ Cic cenſet, de noſtrorum non de noſtra ſoliciti erimus ſepultura) At Aeneas prius. ſ. in oẽs. iã deos. q mortales, iam uiuos quã defunctos, exequiis. i. officiis funebrib ſolutis rite i. iuxta ritũ & aggere tumuli. i. ſepulcri compoſito i. accumulato, poſtquã æquora alta. i. profunda, quierunt. i. tranquilla facta ſunt. tendit iter uelis i. nauigat tenſis uelis & relinquit portum. ſ. Caietæ Auræ aſpirant in noctẽ. i. dum tempus uergit in noctẽ incipiũt auræ ſpirare, nec luna cãdida negat. i. tegit, curſus. ſ. ſuum hoc eſt clare lucebat̃ portus ſplẽdet ſub lumine tremulo. i. ſcintillãte, qđ iñ de luna q lã negãt. Littora proxima terræ Circæ. i. q̃ Circe habitabat, radunt̃: i. leniter tãgunt̃, à nauibus Aeneę, hoc eſt pertranſit Circeã terram, ubi. i. in quã terra, filia Solis. ſ. Circe, diues reſonat. i. reſonare facit, cãtu aſſiduo, lucos inacceſſus. i. in acceſſibiles, ad quos nemo accidere deberet, & tectis ſuperbis. i. magnifice extructis. i. magnifico domicilio. (Sũt q legãt lectis. i. thalamis. aut tricliniis ſuperbis in quib. ſedebat Circe, ſed minus recipiunt̃) in lumina nocturna. i. loco olei, qđ tũc in italia in uſu nõ erat, Cedrũ. i. arborẽ illã, ſucci. & reſinæ plenã odoratã. i. odoriferã, percurrens pectine arguto. i. ſubtili aut ſtridulo, telas tenues. i. ſubtiles & extenuatas, gemitus & iræ leonũ recuſantũ. i. refutantũ, uincla & rudientẽ. ſub. i. in nocte, ſera i. tarda, exaudiri, ſup cœperãt, aut exaudiebant̃. hinc. i. ab his lucis Circeæ terræ, & ſues. i. porci, ſetigeri. i. magnas ſetas gerẽtes, atq; urſi ſæuire. i. ſæuiebãt, aut ſæuire cęperũt, in pręſepib. & formæ magnorũ luporũ ululare, i. ululabãt, aut ululare cęperũt. Quos. ſ. leones, ſues, urſos, & lupos dæa ſæua ſ. Circe induerat herbis potẽtib. i. ꝑ herbas potẽtes, i. uultus, ac terga ferarũ, ex facie hominum, i. humana hoc trãſformauerat eos i formas belluinas. Quæ mõſtra, ne Troes pii paterẽt talia delati. i. poſtq delati eſſẽt in portus, neu. i. neue. hoc eſt, uel ne, ipſi Troes pii, ſubiẽt. i. ſub intrarẽt. i. littora dira. i. q à dira habitãt̃ uenefica, Neptunus. ſ. deus aquatũ, uñ ſere uẽti naſcũt̃, qua ꝑ ꝑ ẽt, uenturũ dĩ hĩc ꝑſidiũ impleuit uela uẽtis ſecũdis. i. proſperis à tergo flãtib. atq; dedit fugã. i. facultatẽ effugiẽdi, & uexit ſ. Troas, ꝑter. i. ꝑterã ſcũdo, uada feruida. i. piculoſa nauigãtibus, hoc eſt ꝑter freta. De Circe, Cedro, hæc ſũt ꝑ Lãd. collecta. Diod. Sicul. ſic ait; Soli duos fuiſſe filios, Aethan, & Perſeũ, & Aethen, Colchorũ, Perſeũ uero Tauricæ regionis regẽ extitiſſe. utrunq; crudelitate inſignẽ. Perſeũ aũt, Hecaten filiã habuiſſe. q paternã crudelitatem ſuperauit, nam cũ uenatione delectaret̃, hoĩes pro feris. arcu uulnerabat, & ueniẽs peſtifera operã dans, id inuenit quod, ἀκόνιτον nominant, in hoſpitibus autẽ uenena experiebatur. Demũ cũ patrẽ ueneno extinxiſſet, regnum occupauit, & templũ dianæ, cui hoſpites immolarent̃, cõdidit. Cõcubuit inde cũ Aethe patruo, & ex eo concepit Circen, & Medeã, filias, filiumq; Aegialẽ, Circe, & arte materna, & ſub induſtria, oẽs mortales in uenenis cõparandis ſuperauit, adeoq; oĩum herbarũ uim cõſpicata eſt, ut nihil inueniendũ poſteris reliquerit, adinuenit, & Pharmacũ, quod ad cõciliandũ beneuolentiã ualeret. Nupſit Scytę Sarmatarum regi, eoq; ueneno ſublato regnum occupauit, ex quo tãdem ob crudelitatẽ pulſa, inde ad Oceanum, ſm aliquos, ꝓuecta, inſula deſerta, ſibi comitibuſque lugæ ſedes poſuit. Alii dĩt in Italiã deuectam promontorũ, quod inde Circeũ dĩt, tenuiſſe hæc Diod. Quod

ocro poetæ de Circe in Italia conſtituta referant,alibi expreſſũ eſt Hom.aũt ſcribit eam olim inſulam fuiſſe, quã Circe habita bat in loco edito,circum errabant,& urſi, & leones, quos illa neneficus cibo,& portu immixtis ex hominibus feras fecerat tamen in homines non ſæuiebant,ſed uelut canes blandiebantur illã ſocios Vlyſſis in cæna uertit in porcos,præter Euryloch̃ qui fraudẽ in ædificio eſſe ſuſpicatus,non intrauit, intus texebat Circe tales telas quales dee texunt, & ſuauiſſime canebat. Cedrum, hæc arbor. non ea eſt quam uulgo,Cedrum appellamus.Illa enim dicimus,citrum, cuius poma maxima ſunt.ſed longe alia duo eius genera,ut Plin placet , Lycia & Phœnicia, differunt folio.nam quæ durum, acutum, & ſpinoſum habet, oxycedros uocatur. Ramoſa & nodis infeſta.altera odore præſtat Fructum ferunt myrti magnitudine, ducem ſapore.Item maioris Cedri,duo genera,quæ floret,fructum non fert fructifera,non floret,& in ea antecedẽtem fructum occupat nouus. Semen eius,cupreſſo ſimile, quidem cedrelatem uocãt. Ex hac reſina laudatiſſima, materia ipſi æternitas , itaque ſimulacra deorum ex ipſa factitarunt . Cedrinus erat Apollo Romę è Seleucia aduectus.hæc Plin. Diſcorides aũt ait Cedrus , arbor eſt , unde fit pix Cedrina,quædã eſt parua.ac ſpinoſa,fructu iunipe rino ſimilis. Alia,maior fructus eius cypreſſo ſimilis,ſe minor & Cedrides uocatur.In materia,maximas æternas putant,hebenum,Cypreſſum,& Cedrũ,in tẽplo Dianæ Epheſię,quod tota Aſia extruente,quadringentis annis peractum eſt, tectũ eſt ex Cedrinis trabibus.Habes de Cedro,Quod aũt inducat Circem Cedrum urere,ab Homero eſt. Ille enim in Odyſſea libro V.de Calypſo,ubi Mercurius à Ioue miſſus nuncius eſt, πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο τηλόσε δ' ὀδμὴ κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει δαιομένων. Succo ergo Cedri illis tempo ribus ad nocturna lumina utebantur. Ait enim Plinius,Cedri ſuccus quomodo fieret, diximus ; Magni aũt eſt ad lumina uiſus,ni capitis dolorem inferret.Recte autem meminit de ſucco Cedri nondum oleo in Italiam naſcente.Refert.n.Feneſtella,regente Tarquinio, nondum neque in Italia neque in Hiſpania neque poſtremo in Africa oleum fuiſſe , neq; illud præter ibi. Nam apud eundem Plinium inuenies Iliacis temporibus nullũ adhuc unguentum fuiſſe. Sed nec etiam thure ſupplicabant, Cedri tantum .& Citri ſuorum fruticum in ſacris, fumo cõuolutum nidorem uerius quã odorem,nouerat.Cantu aũt ad ſe homines allicere Circẽ, allectoſq; in uarias feras cõuertere q̃d aliud hẽt,niſi,q̃d qui uoluptuoſæ uitæ dedunt̃ hominem exuũt Amittunt.n.rõnẽ,quã ſola homines ſumus, & ruunt ĩ uarias animi perturbationes,qua cum in rõnis priuatione,puniãt. brutorum,potius q̃ hominũ dicẽdę ſũt Vlyſſes aũt nõ ẽ tráſmutatus à Circe.q̃a ſapiẽs non mõ nõ uincit à uoluptate,uerum cã eſt.q̃d ſocii ſui iã mutati,in priſtinã formãm redeant,nam & dum recte agit,exẽplo malis eſt; quo redeant ad meliorẽ uitam , & ſua doctrina aliis, ut recte uiuant perſuadere poteſt.

VARI. LECTI.

PORTVMQVE relinquit]Non placet. Reliquit,tempore preterito,ut libros pleriq; ueteres habent.Nam & Tendit & Aſpirant,præſentia ſunt.[Aſſiduo reſonat cantu]In Rom li Adſiduo,per d.ſcriptum eſt.[In uultus, ac terga feratum,] Veteres quidam libros,In uultus,& terga,legunt.

SERV.

IN roſeis fulgebat lutea bigis:Lutea eſt crocei coloris ut Croceo mutabit uel lera luto Vnde multi iungunt In roſeis i non rubicundis. ne ſit contrarium. Tũ ſecundum Homerũ dictũ eſt,qui interdũ ῥοδοδάκτυλον.i.roſci coloris digitos habentem interdum κροκόπεπλον dicit Auroram .i.crocei coloris ueſte circun datam. [Cum uenti poſuere] Cum otiu dies quieuere. Poſuere n quieuere eſt. ſicut cõtra Ferre,flare dicimus.ut, Feret uento mota ne qua ferenti i.flanti.[Omniſq; repente reſedit flatus]Omnis,i.& qui ripæ eſt . & qui peleg̃ , quam 'alianus uocatur. [Tonſæ] Remi dicti à decutiendis fluctibus , ſicut tonſes à tondendis & decutiendis capillis. [Lucũ proſpicit]In quo erat fluminis flumen . Diximus.n. nunquam ſine religione eſſe lucũ à Virgilio poſitũ.[Hũc inter] Per hunc Terentius.Dum rus co cœpi egomet mecũ inter uias.Eſt aũt crebra Frontonis eloqutio [Amœno] Vmbroſo, ſiluis circundato. [Multa flauus arena] Epitheton perpetuum . Et ſciendum etiam Tyberim fluminis naturalem nõ eſſe.niſi circa Oſtiam , ubi prima Aeneas caſtra cõſtituit, Nam aliter nõ procedit,quod ait,Murorum in partẽ ſiniſtra Oppoſuere aciem,nam dextra cingitur amni Poſtea enim in Lauro lauinio caſtra fecit ingentia,quorum ueſtigia adhuc uidentur[Aſſuetæ ripis uolucres] Bono compendio uſus eſt .[Aethera mulcebant cantu] Lenibant.Corporalia enim ſunt elementa , ut diximus ſupra. Non enim mulcetur,niſi quod corporale eſt.Supra enim ait,ro tamq; infuſa per artus [Nunc age]Hic eſt ſequentis operis ini tium Antedicta.n.ex ſuperioribus pendent Sanc Erato ꝓ Calliope poſuit .[Quæ tempora rerũ] Quia ut diximos ſupra ſecundum Lucretium t̃pa niſi ex reb colligantur ꝑ ſe nulla ſunt.[Latio antiquo]Quia duo ſunt uetus, & nouũ ſicut & in iure lectum eſt [Exordia pugnæ]Certi iterũ.[Actos] Aut collectos aut re uera compulſos,quod eſt uериſimile,ꝓpter illud . Longa placidas in pace regebat.[Totamque ſub arma coactam] Collectam. ut , Tityre coge pecus. Totam autem Hyperbolicos dixit] Nũc Fauno , & Nympha genitum laurente Marica Accipimus] Quidam decus ẽ Fatuclus, huius uxor eſt Fatua . Idem Faunus , eadem Fauna Dicti autẽ ſunt Faunus, & Fauna a uaticinando,i.fando, Vnde & fatuos dicimus incõſiderate loquẽtes,Ergo Faunę. & Fatuæ nomẽ quaſi aſperũ fugit poeta , & Maricã dixit uxorẽ fuiſſe Fauni . Eſt autẽ Marica dea littoris Minturnenſium iuxta Lirim fluuiũ.Horat. Et in nantem Maricæ littoribus tenuiſſẽ Lirim. Quod ſi noluerimus accipere uxorem Fauni Maricã,nõ procedit Dii.n. Tropici .i.locales , ad alias regiones nõquam trãſeunt. Sed põt dictũ eſſe ꝑ poeticã licentiam, Laurente Marica , cum ſit Minturnenſis. Dicunt alii ꝑ Maricam Venerem intelligi debere, cuius fuit ſacellũ iuxta Maricã, in quo erat ſcriptũ ναὸν τῆς ἀφροδίτης.Sane Heſiodus Latinum Circes,& Vlyſſis filium dicit,quod & Virg. tangit dicendo,Solis aui ſpecimen.Sed quia t̃pm ratio non procedit,aliud accipiendum eſt Igitũ qui ait Latinos plures fuiſſe,ut intelligamus poetũ abuti(ut ſolet)nominum ſimilitudine.[Accepimus ꝑꝑ uarias opiniones hoc adiecit, ut Saluſt. Vrbẽ Romã,ſicuti ergo accepi,cõdidere atq; habuere in initio Troiani. [Vltimus auctor]

Tonſæ.

Fauni.

Iamque rubeſcebat radiis,mare,& ęthere ab alto
Aurora in roſcis fulgebat lutea bigis:
Cum uenti poſuere omniſque repente reſedit
Flatus & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Aeneas ingentem ex ęquore lucum
Proſpicit.hunc inter fluuio Tyberinus amœno
Vorticibus rapidis,& multa flauus arena
In mare prorumpit uariæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis uolucres,& fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu,lucoque uolabant.
Flectere iter ſociis,terræque aduertere proras
Imperat,& lætus fluuio ſuccedit opaco.
Núc age,qui reges,Erato,quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus,aduena claſſem
Cum primum Auſonijs exercitus appulit oris,
Expediam,& primæ reuocabo exordia pugnæ.
Tu uatem,tu diua mane,dicam horrida bella:
Dicam acies,actoſq; animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manũ,totamq; ſub arma coactam
Heſperiam.maior rerum mihi naſcitur ordo:
Maius opus moueo rex arma Latinus,& urbes
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.
Húc Fauno, & nympha genitũ Laurẽte Marica
Accipimus:Fauno Picus pater isq; parentem
Te Saturne refert,tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic fato diuum,prolesque uirilis
Nulla fuit,primaque oriens erepta iuuenta eſt.
Sola domum,& tantas ſeruabat filia ſedes,
Iam matura uiro,iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaq; petebant
Auſonia.petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis,atauisque potens:quem regia coniux
Adiungi generum miro properabat amore:
Sed uarijs portenta Deum terroribus obſtant.

uctor] Primus, ut ſuppremum, ſummum dicimus, Pro ſupreme Iuppiter. [Primaq; iuuēs erepta iuuenta eſt] Per tranſitum tāgitur hiſtoria. Amata em̄ duos filios volūtate patris Aeneæ ſpondentes ſurorem factione interemit. Vnde & erepta dixit, quaſi per uim. [Fato] Autem dicit uoluntate. Nam dij id fantur, quod ſentiūt, nō ut homines de quibus lectum eſt, Aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptum habere. [Iā matura uiro, iam plenis nubilis annis] Non eſt iteratio, ſed ſecundū ina dictū, in quo & ex annorū ratione, & ex habitu corporis ętas cōprobatur. Primum ergo ad habitum ſecundū ad annos pertinet. [Latiu] Latium pars eſt Auſoniæ. Vnde dixit primo qđ minus eſt, ſic intulit, Totaq; Auſonia. [Petit ante alios pulcherrimus] Aut ante alios petit, aut pulcher ante alios. [Miſo amore] Noua intemperantia. [Sed variis] Propter apes, & incendiū, & oraculum Fauni. [Portenta] Signa quæ ſunt media, à portendendo. Nam & bona & mala ſunt Portenta.

IAMQVE rubeſcebat radijs mare, & æthere ab alto, &c.] Docet quō ꝓſpera nauigatione, Tyberina intrauit ora, ſuccedentes 41 C. per ſiluam amœnam, & auiū concentum De qua re dicit. Donatus ſic. [Iamq; rubeſcebat] Bonis auſpicijs recepti ſunt .ſ. ſupra luce, & pura aurora, & lenitate uēti. Hilaritas āt auiū populorū lætitiam ſignificabat, eſt ergo ita ingreſſus, vt elemēta obſequi, & aues uenientı illi gratulari uiderentur. Variæ eſt cū. ſupraq; [Sex deſcripſit parteis. Nā circum, ſignificat dextrā, & læuam a tergo, & ante. Item duas, infra, & ſupra. Infra uſtandit, cum dicit, Et fluminis alueo. Supra cum dicit, Aethera mulcebāt cantū. [Et lætas fluuio ſuccedit] Propter tot felicia auguria. Hæc ille. Ordo eſt. Iamq; .i. & iam mare rubeſcebat radijs .ſ. ſolaribus, per aurā diffuſis, ante ortum ſolis, & aurora lutea .i. lutei coloris, qui eſt ſubrubeus, intermixto .ſ. cruceos, fulgebat ab alto ęthere .i. bigis roſeis .i. roſei coloris, q̄a aut nū niſi dimidiū lucis afferūt, luna & aurora, dn̄r bigis inuehi, ſol, aūt, quadrigis: cum .i. poſtquā, vēti poſuere, ſup ſe .i. ſedati ſunt, & omnis flatus reſedit repente, & tōnſæ .ſ. palmulæ, hoc eſt, remi: luctādu .ſ. ſulcando, in marmore .i. mari, marmorei coloris, aot, in faciē marmoris ſtratu. unde addit, lentu .i. quiete refluente, nō turbato, nec cōmoto, ſeu agitato. Atq; Aeneas proſpicis .i. porrō uidet: hic .i. in hoc loco, aut hoc tempore, aut potius utroque ex æquore .i. æquato mari, lucum .i. ſiluam, quæ non cęditur ingentē .i. valde magnā. Tyberinus .i. ipſe Tyberis, flauus .i. flaui coloris, nā prius ab albedine aquarū, Albula dictus erat, prorumpit .i. vi cait in mare .ſ. inferum, inter hunc .ſ. lucum .q. vtrinque erat fluuiu .i. profluau amęno .i. tranquillo (quæ laus eſt, unde in II. Leni fluit agmine Tybris. nam multum cōmoditatis afferunt fluuij, lente fluentes, cū eeductionē nauium facilē præbeant) ſed tamen flauas uorticibus rapidis, quia in q̄buſdā ꝓcipitijs habet uortices .i. gyros & uertigines aquarū rapidas, & arena multa, quā .ſ. concitant uortices Volucres variæ, aut, quia oēs uariæ ſunt in coloribus, vnde alibi. Pictæq; volucres, aut, quia uariatū ſpecierū, quæ .ſ. cōcentū ea uarietate, dulciorē reddunt, aſſuetæ ripis, & alueo fluminis, mulcebant ętbera cātu .ſ. ſuo, circū .i. per circuitū, hoc eſt ante, retro, & utrinq; & ſupra .i. à parte ſuperiori, q̄a in ramis inſidētes, altiores erat & volebār luco .i. per lucū. Et ſup. Aeneas imperat ſocijs, flectare iter, quod in mare flectit, quia flectēdu naues, facimus iter qua uulumus, & adoerte terrę .i. ad terrā, ꝓras .i. anteriores partes nauiū, & ipſe lætus, quod ſignū erat boni ominis, nā ubiq; in Italiā profecturi, lęti inducunt ſocij: vt, Via è conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant lęti. Et, Italiam lęti ſocij clamore ſalutāt. nūc aūt Aeneas inducit lætus, cum in Italiā peruenerat, quo ſignificatur, qđ ſuis præſtitit, & ſtulto intelligēs q̄d intereſt, ſuccedit ergo lętus fluuio opaco .i. umbroſo, ſiluis decumbentibus obtectu. [Nūc age, &c.] Inceptutut, quaſi nouū opus aggreſſurus, videlicet arma, poſtquā virū ꝑſcripſi, eiuſq; in Italiam aduentū nouā facit inuocationē, quā ex Hom. fere trāſtulit, eaq; attētos facit auditores pondus rei ſignificās tm̄, ut ſine numinis auxilio fere nequeat Reges .n. primu Italię, ad ea uſq; t̄pa meminiſſe, præ difficile uiſum eſt, cum bn̄ gerendi, quā bene ſcribēdi, aut dicēdi, ſtudioſiores diu fuerint Itali. De hac re dicit Don. ſic. [Nunc age] Exquiſitis inuentionibus accumulat Aneę laudes. Facit enim aduentus, nouum exordiū, vt alia pars uideat eſſe errorū, alia geſturū in Italia. Sub imagine inuocationis ꝓpoſitionē fecit, ut lectorem ipſius ordinis, quē habiturus eſſet, ductum reddat. [Aduenta] Magna laus qđ peregrini ſua uirtute in alienis locis ingēti ſaltus ſubſtātia ſaporauerint. Ergo potuiſſent & Troiam defendere, niſi Iunonem aduerſariam habuiſſent. [Tu Vatem] Vates, dn̄r poetæ, q̄a Muſarum ſacerdotium profitentur, & vt ſunt vates, qui deorū reſponſa ad homines perferunt & iſti vates erūt ꝑ quos ita Muſę loqui perhibeantur, ut dii per ſuos ſacerdotes. [Totam cua ctam] Alia ꝓpoſitionis pars, & plena ſeminib laudum Aeneę, qm̄ tantam coniurationē regum parua manu ſuperauit [Horrida bella] Nā & plura & horrēda. [Vltimus auctor] Quia primus fuit Latinus a quo factum eſt initium narrādi. Ergo iſto ultimus, vt in ſcalis, ſi deſcēdas primus eſt ſummus, ultimus ē imus. Si aſcendas, contra fiet. Sic Cic. in Rhet inquit ab ultimo principio huius preceptionis hinc de Latino ipſum dicere ſequentia indicant, quamuis poſſet credi de Saturno. [Primaq; uiens] Non naſcendo, ſed Moriendo, extincta ſunt, & qđ magis dolendum. in ea ętate extincta eſt, vnde ſpes cęperat [Multi] Et quia vnica eſſet, & quia ſenis filia, ea quo regnum ꝑ duſe ueniret. [Ante omnes] ſ. pulcherimus, non autem ante omnes petiit Omnia autem ſupradicta. in laudem ſunt Aeneæ, ne ignobilem, aut ſibi imparem ducere uideat, qm̄ illi uicini ſpreuiſſent. Vterq; a Saturno eſt ab illo .n. Iuppiter a Ioue Venus a Venere, Aeneas: ſic a Saturno, Picus, a Pico, Faonus, a Fauno Latinus: a Latino, hæc ergo par ſanguis, ſed virtus Aenea maior. Hæc ille. Ordo eſt. O Erato (quæ Muſa eſt: & ſecundum Ser. pro Calliope ponitur, quia, vt dicit Poeta De inuentis Muſarum, Carmina Calliope libris heroica mandat, aut pro ea, q̄ dicitur Clio, quia Clio, geſta canens, trāſactis tempora reddit. inuenit .n. hiſtoriam, quam nunc contexere vult. Erato autem inuenit pſalterium, unde de ea dicit Plectra gerens Erato aūt pede, carmine, vultu Dicitur āt Erato ab amore, ſecundū quod d̄, q̄a [illegible], amor d̄ & oraçſt rebus amatoriis. Satis eſt autē. unam Muſarum innocaſſe pro omnibus q̄a una inuocata, cetere quoque inuocatæ intelligunt Quocirca mutauit alibi numerū, dicens. uos o Calliope. precor aſpirare canenti) O Erato igitur .i. Muſa: age, adhortā dı aduerbium: expediam .i. expedite recitabo, qui reges, ſup fuerint Latiu antiquo, quod eſt inter Tyrrhenum & Circeū ab oſtio Tyberino, Campaniā verſus, & quę t̄pa .i. quales diſpoſitiones rerom, aut quia tēpora ſine rebus non diſcernunt, adiūait rerum, vnde Lucretius. Tempus enim per ſe nihil eſt, ſed rebus ab ipſis conſequitur, ſup. fuerint Latiu antiquo aut potius ordo eſt, quæ t̄pa cerū fuerint Latio antiquo, & quis ſtatus rerum fuerit Latio antiquo, ſup. tūc, cum .i. qn̄ exercitus aduena .i. externus, appulit primū ueit Auſoniis .i. Italicis, ad partē eam, quę d̄r Auſonia. claſſem .ſ. banc, de qua loquit̄. eius .ſ. de quo proponens ait, Arma, virumq; cano, Troiæ qui primus ab oris, Italiā fatu ꝓfugus Lauinaq; uenit Littora & expediā, inquit, & ꝓ reuocabo .ſ. ab obliuione, ad memoriā, exordiā primę pugnæ .i. quæ exordia fuerint pugnæ Tu, inq̄ diua .i. quæ dea es, mune .ſ. inſpirādo, vatem .i. poetam (loquitur aūt de ſe) quoddam vaticinij genus molientē. Nā oblita in memoriā reuocare, tam diuini vrdetur animi q̄ futura ꝓdicere. mune ergo vatē, & ego dicā bella horrida, q̄ ſubſecuta ſunt, & ego dicā acies .i. exercitus in aciē inſtructos, & reges actus anim s .i. animoſitate, l funera .i. mortem ſuā quia (reuerta) & Latinus, & Turnus, & Aeneas, interijſſe dn̄r, & dicā manū Tyrrhenā .i. copias Tyrrheni, populi, & totam Heſperiam .ſ. magnā, hoc eſt italiā, coactam .i. compulſam, & congregatam, ſub .i. ad arma. Maior ordo rerum .ſ. gerēdarum, non ſententiarū, aut uerborū, naſcitur .ſ. orit̄, & ordiēdus eſt mihi, & ego moueo .i. molior, & aggredior opos maius .ſ. q̄ præcedens. incipit ergo narrare, quid dictāte Muſa, dicēs, Rex Latinus .ſ. nomine, iā ſenior .i. prouectioris ętatis regebat arua, & urbes placidas, agros, & oppida pacifica, in longa pace ſed per intercidentia interdum bella interrupta, aut poſtquā bella geſſerat Latinus, ſubſecuta erat lōga pax. Nos accipimus .i. adhuc quotidie audimus, & intelligimus, hūc .ſ. regē Latinū, genitū Fauno .ſ. deo agreſti, & Marica nympha Laurēte .i. eius prouinciæ, ubi Laurentum erat, & Laurētes populi Picus erat pater Fauno, & is .ſ. Picus, refert .i. recitat aut repſentat; vt ſit maior eius laus: te, ò Saturne, parētē .ſ. ſuū, tu es vltimus .i. remotiſſimus à fine, hoc eſt. primus auctor ſanguinis .i. gn̄is Latini & ēt Aeneę. Nam Anchiſes a Dardano filio Iouis, ortus ē, & Venus, filia fuit Iouis: q̄ filius fuit Saturni Filius & ꝓles virili, nulla fuit. huic fatu .i. uolūtate ꝑordinatione diuū .i. diuorū q̄a cōſtituerāt dii vt ꝑ filiā Aeneas regnū obtineret, & genus ſuū Italico ſanguini cōmiſceret: nulla autem fuit quando Aeneas aduenit, quę pro quia, ipſa ꝓles virilis, quæ fuerat erepta eſt, moriens prima iuuenta .i. in flore iuuētæ, ſed ſup. filia .ſ.

Lauinia.ſola.i.ſine fratre,ſeruabat.i.cōſeruabat,aut poſſidebat domum.ſ.regiam,& tantas,quia regalis ſedes exiſtens iam matura viro.i.maritali copulæ,& nubilis annis,iā plenis.ſ.ad matrimonium. Multi.ſ.præpotentes viri,& magno Latio,& tota Auſonia,petebant illam.ſ.unicam filiam matrimonio,& Turnus pulcherrimus ante omnes alios,petit,ſup.eā,non dices vt ſentit Donat petit ante omnes alios, quia multi ante eū petierant,ſed pulcherrimus ante omnes alios petit eam,exiſtens potens aui & atauis.i.maioribus ſuis,quem cōiux regia.i.uxor regis Latini,Amata nomine,ꝓperabat.i.feſtinabat, miro amore i.deſiderio,adiungi.ſ.ſibi, ac regi generum, hoc eſt conſtituere maritum filiæ,ſed portenta.i prodiga,& monſtra deum.i.deorum,obſtāt.ſ.matrimonio,& conatibus Amatæ,uariis terroribus.i.terribilibus ſignis,quæ conſequenter recitat.

VORTICIBVS rapidis]In pleriſq; libris ſane quam ueruſtis,Verticibus,per e, ſcriptū obſerues.[Flectere iter ſociis] In lib aliquot antiq.Socios,accuſatino caſu legitur.[Quis Latio antiquo fuerit ſtatus] In quibuſdam antiquis lib.Fuerat,legit. VARI LL·GT.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam,multosq; metu ſeruata per annos.
Quam pater inuentam primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurenteſq; ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Huius apes ſummum denſæ(mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera uectæ
Obſedere apicem,& pedibus per mutuam exis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo uates,AVC.Externum cernimus,inquit,
Aduentare uirū,& partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem,& ſumma dominarier arce.
POE.Præterea, caſtis adolet dum altaria tedis,
Et iuxta genitorem aſtat Lauinia virgo,
Viſa(nefas)longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaleſq; accenſa comas,accenſa coronam
Inſignem gemmis,tum fumida lumine fuluo
Inuolui,ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id uero horrendum,ac uiſu mirabile ferri:
Nanque fore illuſtrem fama,fatiſq; canebant
Ipſam,ſed populum magnum portendere bellum.
At rex ſolicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit,lucoſq; ſub alta
Conſulit Albunea,nemorum quę maxime ſacro
Fonte ſonat,ſeuamq; exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes omniſq; Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt hue dona ſacerdos
Contulit,cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis,ſomnoſq; petiuit.
Multa modis ſimulacra videt uolitantia miris,
Et uarias audit uoces,fruiturq; deorum
Colloquio,atq; imis Acheronta affatur Auernis.
Hic,& tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
Atq; Harum effultus tergo,ſtratiſq; iacebat
Velleribus ſubita ex alto uox reddita luco eſt.
Ne pete conubiis natam ſociare Latinis
O mea progenies,thalamis neu crede paratis.
Externi ueniunt generi,qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus,qua ſol utrunque recurrens
Aſpicit Oceanumq; uertiq;, regiq; videbunt.

ARV. LAurus erat] Latinus poſt mortem fratris Lauini, cū Lauinium amplificaret ab inuēta lauro. Lauro lauinium id appellauit [In penetralibus] Penetrale eſt oīs interior pars domus, licet ſi in tecta, Vnde laurū ī penetralibus fuiſſe non eſt mirum. [Metu] Religione, quæ naſcitur per timorem[Primas cum conderet arces. Primas circa laurum. ſ. Nam iā ciuitas fuerat [Trans æthra] Aetherem pro aere poſuit.[Obſedere apicem] Verbum opugnationis eſt obſedere, quo uſus eſt ſignate propter bellum futurum.[Per mutua Inuicem: & eſt abſolutum. Melius, qui de apibus ſcripſit, ait, Duobus pedibus ſe tenent: & duabus aliis ſe ſuſtinent.[Vates]Diuinus. Per quam autem artem, non dixit,nec nomen eius,ſed datur intelligi coniecturis eū quibuſdā futura dixiſſe.[Partes petere agmen eaſdem] Intelligimus ab inferiori mari apes ueniſſe,unde & Troiani. Partes autem eaſdem ſummitates rerum petere dicit, ſicut apes, apicem lauri, per quam aduenarū victoria nunciatur. [Caſtis]Piis Et ſciendum Latinum ſacrificaſſe iuxta aſtante Lauinia[Nefas] Abſoluta parentheſis eſt. & eſt Hypallage. [Comprendere crinibus ignē] Cum ignis crines comprehendat. [Fumida] In fumo eſt cauſa lacrymarum.[Vulcanū ſpargere[Incendium bellicum ſignificat. His.n.duobus hoc ab augurio diſtat Aſcanii fumo, & aſperſione flammarū, [Fauni,Faunus ἀπὸ τῆς φωνῆς dictus,q voce,non ſignis oſtēdit futura. [Lucoſque] In lucis.[Sub albunea]In Albunea futura. [Alta] Quia eſt in Tyburtinis altiſſimis montibus. Et Albunea dicta eſt ab aquę qualitate,quę in illo fonte eſt. Vnde etiam nonnulli ipſam Leuchotheam uolunt.
Sciendum ſane unum nomen eſſe fontis,& ſiluæ [Sacro fonte] Nullus n.fons nō ſacer.[,Mephitin] Mephitis proprie eſt terræ putor, qui de aquis naſcitur ſulphuratis, & eſt in nemoribus grauior ex denſitate ſiluarum. Alii Mephitin deum volunt Leucotheæ connexū ſicut eſt Veneri Adonis,Dianæ Virbius. Alii Mephitin Iunonem uolunt: quam aerem eſſe conſtat. Nouimus autem putorem non niſi ex corruptione aeris naſci,ſicut & bonum odorem de aere incorrupto,ut ſit Mephitis dea odoris grauiſſimi.i graue olentis [Hinc Italæ gentes]Commendatio oraculi.[Oenotria tellus] Proprie Sabinorum tractus [Incubuit]Incubare dicuntur proprie hi qui dormiunt ad accipienda reſponſa. Vnde eſt, ille incubat Ioui i. dormit in Capitulio,ut reſponſa poſſit accipere[Sub nocte ſilenti] Per noctem ſilentem. [Varias audit uoces. ſ. propter multa ſimulacra.]Fruitur[Paſcitur, quod de rebus tantum bonis dicimus.] Acherōta affatur Auernis [Pote at ea quæ ſunt in Acheronte, ad quem per Auernum uenitur. Hoc autem ideo quia Faunus infernus dr̄ deus & congruo nam nihil eſt terra inferius, in qua habitat. Hinc eſt, quod tum Horat. Inducit nocentem dicens, Leuis incedas,abeaſque paruis æqua alumnis.[Pater ipſe] Aut honoris eſt,aut reuerta pater Lauiniæ [Centum]Aut pro qualitate fortunæ; unde & rite dixit. Aut finitum pro infinito poſuit. [Tergo] Pro tergoribus. i. coriis [Thalamis neu crede paratis] propter Turnū. [Venient]Melius ueniunt, ut iam eos uenire ſignificent.]Generi] Pluralis uſus eſt pro ſingulari[A ſtirpe] Stirpem cum de genere dicimus, tantum fœmininum eſt, cum de arbore,'& maſculini generis & fœminini inuenitur, ut, Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum. Contra Horatius, Stirpeſque raptas, & pecudes, & domos [Sub pedib.] ſub imperio ſuo ac poteſtate.

LAVRVS erat,&c.]Recitat (ut dixi) quibus portentis impediebatur Amata ab inceptis ſuis. Vnde dicit Donat. ſic.[Laurus] ponit portenta, quibus connubiū Turni prohibebatur,[Virum] Non dixit,cernimus virum, uelut,ꝓſentem, ſed cernimus uirū externum aduentare. Hæc ille. Ordo eſt. Laurus.i. arbor, ſic dicta,erat in medio tecti, inter tecta regiæ domus,ī altis penetralibus, ſicut in clauſtris nūc uidemus ſæpe exiſtens ſacra comam.i.hńs comam,hoc eſt frondem ſacram, & ſeruata.i.obſeruata: metu.i,religione, per multos annos,quam.ſ.laurum,ipſe Latinus pater.ſ.Lauiniæ,inuentam.i.quia inuenerat,cum conderet prima,arces.ſ.regiæ circa laurum illam ferebat.i. dicebatur ſacraſſe Phœbo.i. Apollini,cui laurus conſecratur, quia in eam uerſa fingetur Daphne amica eius,aut,quia ſemper viret ant,quia,ut de præparatione Euang ſentit Euſeb. Phębus etiā, ſol eſt,q uim reſiſtēdi calori,lauro infundit, uſq; adeo, ut Plinius dicat fulmine non tangi,qui ea munitus ſit. In gratiam, quoque Augusti hęc recitat, qui ſe ꝑ Apolline geſſit,& Apoli-

ni

ni ædem dicauit, ferebatur poſuiſſe.i.inſtituiſſe ab ea colonis .i.habitatorib.eius loci,nomẽ.ſ.Laurentes.i.ut dicerentur Laurentes:(Eſt ergo Laurentes,hic accuſatiuus caſus,pluralis numeri,ſicut. Aeneaſque meo nomẽ de nomine fingo)ab ea.ſ.lauro. Apes uectæ.i.quę uectæ erant,& aduolauerant,trans æthera liquidum.ſ ſummum aerem,ut de longe ueniſſe ſignificentur. ſup.cũ ingenti ſtridore obſedere denſæ.i.exiſtentes condẽſæ,& in vnum collectę ſummũ apicem.i.cacumen,huius.ſ.lauri dictę,mirabile dictu i.quæ res eſt mirabilis dictu,& pedibus.ſ.earum,nexis.i.complicatis,per mutua.i.per mutuas intricationes examen ſubitum i.collectio apum,in morem vnę cõdependentium ſubito apparens,pependit,ſup de ramo frondente Vates.i.diuinus,& aliuũ peritus,vt augur,uel auſpex,loquit cõtinuo i.ſtatim uiſo illo portento,nos cernimus uirum i.generũ unũ maritum externum aduẽtare, & agmen.ſ.uirorum,petere eaſdẽ partes ex iiſdem partibus.i.ea eadẽ mari infero, ea quu apes aduenerãt,aduenire, & dominarier.i.dominari. Propter certitudinẽ aũt,de re futura loquitur,quaſi de pręſenti, ſup.in ſumma arce.ſicut,uidelicet aper,ſummũ apicẽ obſederat Pręterea.i.pter dictum portentu,dũ.ſ.Latinus adolet i incendit.altaria tędiis caſt s i.piis,& impollutis,& dũ Lauinia uirgo aſtat iuxta genitorem,ipſa,ſup.uiſa eſt nefas i.qđ nefas uĩ, & bellũ portendere cruentũ, cõprehendere ignẽ longis crinib.quę res claritatẽ eius ad quam peruẽtura erat,indicabat,atque uiſa eſt cremari omnẽ ornatũ.i.hẽre oẽm ornatum crematum.flamma crepitante.i.multum ſonãte,dum auide cremat.& ſup.uiſa eſt accenſa comas regales.i. hẽre comas regales, hoc eſt regaliter ornatas,accẽſas,& accenſa coronam inſignem gemmis.i.habere coronam inſignem gemmis accenſam,tum i.deinde,ſupple uiſa eſt,inuolui lumine fuluo.i.rutilo exiſtens fumida,quę res triſtitiã portendebat,quia fumus,lacrymas excitat,& viſa ſpargere Vulcanum i,ignem totis tectis,qđ ſignum erat belli,ob eã gerendi,uero ꝓ ſe,id ferri.i.ferebatur,horrendũ, ac mirabile viſo. Nam ſ.vates,canebat ipſam fore.i. futurã eſſe,illuſtrẽ.i.claram,& nobilem,fama,& fatis,ſed portendere.i.præmõſtrare populo,magnum bellum, quod et ſubſecutum dicet Poeta. [At rex]Docet ẽt oraculis Fauni admonitũ Latinum,vt generum externum ſibi aſſiſcat, docet quæ eius oracula expoſtulauerat,& quæ ea fuerunt. De quibus dicit Donat.ſic.[At rex] Nõ dixit uirginis pater. Nã publicus ſtatus quam filiæ potior fuit.[Hinc Italæ gentes]Ergo oẽs in dubiis,ergo maioris meriti oraculũ.[Huc dona]Ponit morẽ petẽdi oraculi. [Ipſe pater] Ergo non miſit alterum,ſed ipſe perrexit,ut patris,& regis diligens adhibere officiũ,& ꝓ mollibus plumis,& ornatu regio non recuſauit pellũ ſtratũ.[Voa ſubito]Propter meritum petentis. Hæc ille. Ordo eſt. At.i ſed rex.ſ. Latinus, ſolicitus.i. ſolicitatus,monſtris.i.portentis diuũ addit oracula.i.loca ubi dabant reſponſa:Fauni genitoris.i.patris ſui fatici.i. fata dicẽtis, & annunciantis,& conſulit lucos.i.conſilium petit ab iis, qui ꝑerant lucis,ſub albuoes alta i.ſilua illa, i editiore parte montium Tyburtinorum ſita,quę.ſ.Albunea ſilua,exiſtẽs maxima nemorum .i. inter nemora, ſonat ſacro fonte.i.habet fontẽ ſacrum eiuſdem nominis cũ ſonitu defluẽtẽ,& quæ opaca.i.cõdenſa,& tecta umbris,exhalat i.expirat, & emittit mephithin i.odorem terræ,ſæuam.i.grauem, gentes Italę, & oĩs tellus.i. omnis gẽs.Oenotria.i.ab Oenotio denominata,feruot.i.auferunt hinc.i. ab hac ſilua,& fonte,reſponſa.i.oracula diuum in dubiis.ſ.caſib.Sacerdos.ſ eorũ,q reſponſa petunt,& nunc ipſius Latini,contulit huc.i.ad hanc ſiluã.dona.i. oblationes. & ſacrificia,& incubuit.ſ.ad capitãda oracula, ſub nocte ſilenti.i. tpe nocturno,quo fit conticinium pellibus.i uelleribus,ouiũ cæſarum i mactarũ ad ſacrificiũ ſtratis.i.proſtratis,aut inſtratis,in morẽ ſtrati,& petiuit ſomnos ſ.congruos,ad ſuſcipiẽdas uiſiones,& captanda oracula,& ſupp. uidet multa ſimulacra uolitantia miris modis,& audit varias voces,& fruitur colloquio deorum pręſertim Fauni patris,atque affatur Acheronta i.poteſtates,quæ ſunt apud Acherontẽ Auernis imis.i.ab Auernia aut per Auerna quæ ſunt ima. Et ipſe pr Latinus,q.d in ꝓpria perſona,nũ per ſacerdotem miſſum petens,tum.i.tunc,reſpõſa mactabat rite i.iuxta morem, hic.i.hoc loco dicto, centum bidentes lanigeras.i,centũ oues,atq; iacebat effultus.i. ſuſtẽtatus tergo,& pro.i.uelleribus,ſtratis,harũ.ſ.centũ ouiũ,&,ſup. uox,reddita eſt ſubito ex luco alto i.altarũ arborũ, quia nõ ę debatur O mea progenies. Ergo Fauni uox erat,ne pete.i.ne quæras, aut petas,ſociare.i.coniungere natã i filiam tuã Lauiniam conubiis Latinis.i.alicuius uiri ẽ Latio,neu.i.et ne, crede.i.cõmitte,filiam, aut ne crede i. confide, thalamis parati .ſ. Turni,cui deſpõſata eſt quia generi externi veniunt,qui ferãt noſtrũ numen in aſtra ſanguine.i.propagatione ſua, quod ꝓpter Romulũ,& Iulium Cæſarem dr, & à quorũ ſtirpe, nepotes.i.minores,vt Auguſtus,videbũt oĩa regi & verti ſub pedib. ſub ditione & poteſtate ſua,ſup.ab ea parte,qua ſola recurrẽs aſpicit utrunque Oceanum.ſ.Orientalem,& Occidentalem.

ET partes petere agmen eaſdem]In Rom.lib.& quibuſdam alijs legere eſt, Partis petere agmine[Et iuxta genitorem aſtat Lauinia uirgo] In antiq aliquot libr. Vt iuxta genitorem adſtat legitur.[Huc dona ſacerdos Contulit]In antiqu.libr. duæ ſunt partes,Cum tulit.[Atque harum effultus]In pleriſq; lib. antiqu,Atque earum,legitur.[Externi ueniunt generi.]In antiquis omnibus exempl. quotquot habui, Venient. legere eſt futuro tempore. VARIA LECT.

PAVSANIAS,inquit,exiſtimateſe Amphiaraum interpretãdorum ſomniorum laude excelluiſſe,quod,inquit,uel ex eo liquet,qm quo tpe in deus eſt relatus,futurorum cognitionẽ p ſomnia cõſtituit. Ad huius itẽ oraculũ,qui pergit, inquit purgari primũ oportet,purgatio aũt eſt, vt deo res ſacra peragatur,cui & omnibus quorũ noẽa in ara ſculpta ſunt, ſacrificãt. His peractis,mactati arietis pellẽ ſubſterni, atq; ita ſolitos dormire captãtes ſomnii ſignificationes. Ad qđ cũ multi ſciant poeta interim alluderet,ita de Latino ſcriptũ reliqt li Aen.7 COEL. RHOD.

Pellibus incubuit ſtratis.ſomnoſque petiuit.

Legimus item Dauniis uel Calabris in morte fuiſſe,pellib incubare,quas melotas dicunt.i. ouillas, in Podalirii ſepulcro ſicq; per quietem oraculis inſtrui.

SERV. Monituſque] Sibi monita dixit,vt,

Carmentis Nymphæ monita,
& deus auctor Apollo.

[Non ipſe ſuo premit ore Latinus]Quo a ſe repelleret generos.[Sed circum late uolitans Tmeſis eſt circunuolitans.[Adorea liba]Ador proprie eſt genus farris,Liba autem,ſunt placentæ de farre ex melle, & oleo ſacris aptæ.[Subiiciunt]Supponunt in epulatum locum. [Ille] Qui per Harpyiam vaticinatus eſt,ut, Quę Phębo pater omnipotẽs. [Et cereale ſolum]Solum dicit omne quod aliquid ſuſtinet. Vnde de mari ſupra,ait Sal. trahiturque ſolum. Sic nunc panicias menſas.i.epularũ ſuſtentaculũ,ſolũ vocauit. [Forte aliis] Abundat Forte. Ador. Liba. Idem.

Hæc reſponſa patris Fauni,monituſq; ſilenti
Nocte datos,non ipſe ſuo premit ore Latinus,
Sed circum late volitans iam fama per vrbes
Auſonias tulerat cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere claſſem.
Aeneas primiq; duces,& pulcher Iulus
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ,
Inſtituuntq; dapes,& adorea liba per herbas
Subiiciunt epulis,(ſic Iuppiter ipſe monebat)
Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte alijs,vt vertere morſus
Exiguam in cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu,malisq; audacibus orbem
Fatalis cruſti,patulis nec parcere quadris:
IVL. Heus etiam menſas conſumimus. Inquit Iulus.
Nec plura alludens,ea vox audita laborum
Prima tulit finem,primamq; loquentis ab ore
Eripuit pater,ac ſtupefactus num · e preſſit

[Fatalia cruſti] Ad negociũ reſpexit Aeneę,cui hic erat finis laborum. Cruſtum ſũt,& cruſta neutraliter dicimus de his quæ comedi poſſunt. Horat.

Vt pueris olim dãt cruſtula blãdi doctores. Iuue.

Nec colaphum incutimus lambenti cruſtula ſeruo.

Fęminino autem genere fragmenta dicimus,quæ comeſſe non poſſumus: ut,

Concreſcunt ſubitæ currenti flumine cruſtæ.

[Quadris] Aut menſis, & eſt Antonomaſia. Nam ſupra orbem dixit. aut quadris, fragmentis accipimus: ut Iuuen.

Vt bona ſumma putes aliena viuere quadra.

[Alludens] Aut vacat ad, & ludẽtem ſignificat. Aut certe Alludens,ad reſponſi fidem ver

bs componens.[Laborem finem].ſ.maritimorum. Nã in terra multa paſſurus eſt, ut ait Sibylla. Sed terrę grauiora manẽt [Primãq; loquẽtis ab ore Eripuit pater]Hoc eſt Adhuc loquẽte Aſcanio intellexit famem quam fata predixerat. [Numine preſſit]Oraculi fide ab Heleno, & Anchiſa prędicti. Preſſit aũt uocem Aſcanii,quo poſſet ipſe numina deprecari.

HAEC reſponſa &c.]Docet diuulgata fuiſſe ea reſpõſa Fauni per omnem regionẽ illam, eo tempore,quo Aeneas cũ ſuis appulſus eſt ad littus Auſoniũ,ubi ſe reficiẽtes, penuria panis coacti ſunt mẽſas.i orbes ex pane factos ab ſumere ,quod illis erat indicium fatalis terræ.Nam & Celęno id pręnunciauerat & Anchiſes id quoq; in arcanis Aeneæ ſignificauerat. De qua re nihil dignum uiſum eſt,quod citetur ex Donato,iis q. ante nos eius dicta cenſuerunt.Ordo igitur eſt. Ipſe Latinus,q. rer ſuas cælare potuit,non premit ſuo ore.i.non cælauit hæc rñſa Fauni patris.ſ.ſui aut Dei,q̃ pro & monita,ſup.hos,datos nocte ſilenti.ſ cum nullus adeſſet,arbiter,ſed fama uolitans,late circumtulerat(ſic enim.Seru.cõiungi uult)per urbes Auſonias iam cum.i.qñ pubes(q.a ſenes in Sicilia fere manſerant)Laomedontia,id eſt Troiana,a Laomedonte denominata religauit.i. firmius,& artius,iterum id faciẽdo ligauit ab aggere gramineo,ripæ,claſſem ſ.ſuam Aeneas,& primi duces,ſ.alii,& Iulus pulcher,deponunt corpora i.recubant ſub armis altæ arboris, & inſtituunt dapes.i.fercula,& ſubiiciunt epulis liba adorea i. ea eo genere farris, facta per herbas quia tabulis carebant,& orbibus,ſeu menſis,quæ ab incidendo, inciſoria quidã uocãt, alii,quia inferiore parte panis,quę orbicularis eſt,fiunt orbes alii,a figuris quadras,alii,a metiendo menſas.Iuppiter ipſe(q. ſ inſpirabat iam occulte.nam eius quod Harpya prędixerat in Ill.immemores uidentur,ſed multa fiant occulta deorum uoluntate,per ignorantes quid agant)uolebat ſic.ſ.ab eis fieri,& augent ſolum cereale.ſ.menſas ſeu quadram,ſuſtentantem cibum ex Cerere, hoc eſt pane,factã pomis agreſtibus,ut.i.poſtquam,penuria edẽdi i.inedia,& defectus edulii,adegit.i.impulit.hic.i.hoc tempore.& loco alius.ſ.Iulus,conſumptis.i.comeſis forte adegit(dico)uertere morſus ,in carcerẽ exiguam.ſ. in quadras,& uiolare manu.ſ frangendo,& malis.i. maxillis,aut mandibulis,audacibus,orbẽ.i.fruſtum panis.in orbem,ut ſup ipſum obſonium ponatur,inciſi cruſti.i.partis durioris,& exterioris ipſius panis fatalis.i.a fatis ut ita abſumatur præuiſi nec parcere quadris.i.fruſtis in formã quadratam,inciſis patulis.i. apertis,& in latum inciſis,Iulus, inquit heu quæ dolentis uox eſt.(Alii tñ legunt.heu,dicũt monoſyllaba,non abſumi,a uocalibus ſequentib. quod & uerum eſt)nos conſumimus & mẽſas,q.a(ut dixi)nõ habebat tabulas,ſed loco earũ,fecerãt orbes aut quadras ex pane,quos, aut quas ſuper herbas ponebãt,q. d.nõ ſolũ cibos,ſed & mẽſas cõſumimus, nec ſup.erat,alludẽs plura.ſ.ab oraculi cõformitatẽ.i.nõ plura dicebat q̃ oraculo tñ derẽt,ſed ea uox audita(q.a dixerat Celęno,Sed non ante datũ cingeris mœnib urbẽ,Quã uox dira fames,noſtręq; iniuria cędis Ambeſis ſubigat malis abſumere menſas (q. ergo audierãt qđ Celæno minata erat ea uox audita,tulit.i.attulit prima finẽ laborũ.i.ſpẽ de fine laborũ,aut q.s p.p ſpẽ tam certã,ceterum laborioſu non erãt.ac pc.ſ.Aeneas,eripuit.ſ.eã uocẽ primam, ab ore.ſ.Aſcanii loquẽtis,ac p̃ſſit.ſ.eã uocẽ i.ſuppreſſit.ut poſſet ipſe precati ſtupefactus numine i.oraculi fide,& miraculo aut preſſit eã.i continuo ſubſecutus eſt eam ſequentib.uerbis.

VARIA LECT.

HAEC reſponſa]Sunt libr.antiqu.in quibus, Hęc præcepta, ſcriptum eſt. Per herbas]In antiq.pleriſque li. Per herbã, unitatis numero legitur [Sic Iuppiter ipſe monebat]Priſc.agnoſcit Iuppiter ille,quæ quidem lectio prius erat in lib.Mediceo,[Et uertere morſus] in pleriſque ueteribus libris,Morſum ſcriptum eſt [Cõſumimus]In Mediceo lib & aliquot aliis antiq.s, Conſumpſimus præterito tempore ſcriptum eſt.

COEL RHOD.

ILLVD adiiciendum,Menſas Troianorum,de quibus eſt illud Virgilianum,Heus etiam menſas conſumimus , inquit Iulus,ab Græcis interpretib.tradi ſelininas fuiſſe.i.apiaſtcas, ne q; ex panis,portionibus præduris. Ceterum quæ menſa eſt apud Virg.citra.n.a Varone dicitur meſa, quia media poneret, originatione nimirum Græca.

Continuo,ſalue fatis mihi debita tellus,
Vos,ait o fidei Troia ſaluete penates.
Hic domus hæc patria eſt,genitor mihi talia nãque
(Nunc repeto Anchiſes fatorum arcana reliquit,
Cum te nate fames ignota ad littora uectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas,
Tum ſperare domos defeſſus,ibique memento
Prima locare manu,molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames,hæc nos ſuprema manebant
Exitijs poſitura modum.
Quare agite,& primo læti cum lumine ſolis
Quæ loca, qui ue habeant homines , ubi mœnia gẽtis
Veſtigemus,& a portu diuerſa petamus.
Nunc pateras libate Ioui,precibuſque uocate
Anchiſen genitorem, & uina reponite menſis.
Sic deinde effatus,frondenti tempora ramo
Implicat,& Geniumque loci,primamque deorum
Tellurem,Nymphaſque,& adhuc ignota precatur
Flumina,tum noctem,noctiſque orientia ſigna.
Idæumque Iouem,Phrygiamque ex ordine matrem
Inuocat,& duplices Cęloque,Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit,radiiſque ardentem lucis,& auro,
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem
Deditur hic ſubito Troiana,per agmina rumor,
Adueniſſe diem,quo debita mœnia condant
Certatim inſtaurant epulas,atque omine magno
Crateras,læti ſtatuunt,& uina coronant.
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies,urbem,& fines,& littora gentis
Diuerſi explorant:hæc fontis ſtagna Numici,
Huc Tybrim fluuium,hic fortes habitare Latinus

SERV.

FAtis mihi debita tellus Bona Periphraſis eſt, ne fatalis diceret . quod eſt meditũ , & in precib.nihil ambiguũ eſſe debet.[O fidi Troiæ ſaluete penates]Aeneæ,ſ.nõ Troiæ quã nequiuere ſeruare.[Hic domus]aut familia: ut, da propriam Tymbrææ domum. Aut ordo eſt , Hic eſt patria, hic domus. Aut te.n.patria eſt, ſi domus [Acciſis]Vndiq; conſumptis , & hoc eſt apud nos Ac qđ apud Græcos ἀμφὶ Hinc eſt , Ac ſancti ualles , undique ſancti. [Hęc erat illa fames] Ac ſi diceret . Hoc fuerat timendum periculũ,quod pericula determinat.[Habeant]Habitẽt.hoc enim frequentatiuum eſt ab eo quod eſt habeo.[Vbi mœnia gentis]Laurolauinium ſignificat [Nunc pateras libate Ioui]ab eo quod continet id, quod continetur.[Anchiſen genitorem] Bene Iouem & Anchiſen, qui cauſa oraculi fuerunt. [Reponite] menſis] Aut timore uerborum Aſcanii interrupta renouare, aut Reponite, frequenter ponite, .i. crebro bibite. [Tempora ramo Implicat] Diebus feſtis ita epulabantur, i.coronati . [Geniumq; loci] Apollinem uult intelligi . In rutela enim eius tota fuerat regio,ut,quę pater inuentam primas cum conderet arces, ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus. Aliter iniquum eſt , ſi cũ omnes inuocet, Apollinem pretermittat preſertim cum Helenus dixerit,aderitque uocatus Apollo Primamque deorum, quia ipſa eſt mater deorum.[Nymphaſq; & adhuc ignota precatur Flumina] Bonum ordinẽ ſequitur. Sic alibi , Nymphę Laurẽtes,Nymphæ genus amnibus, unde eſt.[Noctem noctiſq; orientia ſigna]quæ noctem ſequuntur:ut,Nymphas flumina. Inuocat.n.ſibi coniuncta. Phrygiamq; ex ordine matrem]aut contigue , quia Idęum dixerat Iouẽ,aut certe rite.i.more ſolẽni.[Duplices] duos cœlo autem. Venerem. Erebo Anchiſen, [Cęlo clarus ab alto[In ſerenitate,quod eſt augurii Nam ſi cęlum nubilũ fuerit, fulminis cauſa eſt.[Radiis, & auro]radiis aureis.[Ardentem nubem] alii fulmen nubem ardentem dicuntur,ut Lu.Atq; ardẽs aere ſolo,quos hoc loco ſecutus eſt.Alii fulmen dicunt aeris ſciſſione ardẽtem rimam,quos alibi ſequitur dicens, ignea rima micãs percurrit lumine nymbos [Certatim inſtaurant epulas] .i.&t uina reponite mẽſis[Vina coro] pro pateris. [Magno autẽ omine cœdi]alibi, Nam te maiorib.ire per altum. Auſpiciis manifeſta fides.[Hæc fo.ſtagna Nu.]iſta iã ab ſcolis diſcunt

diſcune.qđ ant uſt ſtagna, uerum eſt Nã Numicus ingẽs añ fluuius ſuit,in quo repeſtum eſt cadaner Aeneę,& cõſecsatũ,poſt paulatim decreſcẽs, in fontem redactus eſt,qui & ipſe ſiccatus ẽ ſacris itercepris Veſtæ n. librari nõ niſi de hoc fluuio licebat.

ATC. CONTINVO,&c.] Recitat qûo eam uocem prefferit Aueas.& quu ſermone proſecutus ſit,vtq; peractis ſacrificijs epulas,inſtaurabanr Truiani intelligentes ſe iam intraſſe terrũ,ſatis ſibi debitum,& ſæpe promiſſam. Licer autem nõ legatur Anchiſes dixiſſe id ſignum ſatalis terræ,;tñ ſatta eſt,ꝙ nũc dixit ipſum dixiſſe,quia potnir multa dicere, quæ Poeta nõ poſuit. Libentiua autem comprobat ſidem Anchiſæ,ꝗ Celęnus Harpiæ. licet & ipſa id prædixerat quia mõſtris,& diris, ſotiſque ſidem adhibere nõ licet,quod & Salnator noſter docuit, nolens adæmouij teſtificari, ſed & Ethnici eam prudentiam habuernut. Oritnr tamen dubietas magna,quomodo dicat nunc Anchiſen famem prænunciaſſe, cum in tertio dixerit:

Sola nouum dictuque nefas Harpyia Celæno.
Prodigium canit,& triſtes denuncias iras,
Obſcænamque famem.

Si.n.ſola Harpya denunciauerit famem,quid eſt,quod nunc de Anchiſa comminiſcitur,præſertim cũ paulo poſt mortuus dicatur?ſed potuit ẽt moribundus id prædixiſſe Aeneæ,uerum non ad eas Auguſtiat cõfugiendũ eſt,ſed eã ad gñalitatẽ,qua dictum eſt in ſine 6 Ex in bella uiro memorat, &c. Et quo quẽque modo ſugiatq;,feratq laborẽ,Inter ceteros.n.labores potuit & famis huius meminiſſe. Douatns hinc ablatus eſt.Ordo igitur eſt. Aeneas,ſup ait cõtinuo,ò tellua,debita mihi ſatis.i.ex ſatorum promiſſione & conceſſione.ſalue t ſit ſalua, & uot, o ſidi pœnates.i.dii domeſtici Troię.ſaluete. Domus.ſ.ſtabilis, & firma patria.i.regio,ꝑ patria nobis colenda, eſt hic.ſ.quo nũc appulſi ſumus.Nãq; ego repeto.i.memoria reuoluo,nũc,qđ, ſup.Anchiſes genitor.ſ meus,reliquit mihi ſ.moriẽt,aut poſt mortẽ,apud inferos, hæc arcana.i.ſecreta ſatorũ dicens, ſup.ò nate cũ.i,qñ. fames coget te uectum,ad ingnora littora conſumere mẽſas ſ. ſuper quas cibum pones,& hoc dabibus.i.abſontis,accisis.i.circũciſis,& corroſis,ita,ut nihil reliquum ſit,memento tũ.i.tunc defeſſus ſperare domos,& locare ibi mauu.ſ.tua,& moliri.i.munire,cum molimine aggere.i.mœnibus, prima tecta.i.prima caſtra,aut primam urbẽ, hæc erat illa ſames.ſ.qua pater prædixerat,hæc manebat nos ſupræma.i ultima poſitura,modũ.i.ſinẽ, exitis.i.ærumnis,& calamitatibus ad exitium trahẽtib.Suntq; legant,hæc nos ſuperare manebat,ſed non ſtat cõtextus.Quare.i.qua de cã,agite,adhortãdi uox,& nos læti neſtigemus.i,explorem us, cũ primo lumine ſolis i.ut primum ſol craſtinus ortus fuerit,ꝗ loca,ſup.hæc ſint,ve, ꝑ uel,q hoĩes habeãt i.habitent, ſup.& ubi,ſup.ſint mænia gentis.i.huius populi,& petamus diuerſs.ſ.loca,à portu.i. ab hoc loco Libare.i.offerte deguſtantes nũc Ioui.ſ.ſatorũ auctori,pateras.i.uina à pateris, & uocate.i. inuocate precib.genitorẽ Anchiſen, q.ſ.nobis talia ſignificauit, & reponit.i. iterum ponite. & multipliciter ſuperponite uinu menſit, bene, uina.quia panis deerat. Ipſe effatus ſic, implicat .i.cingit.& inuoluit,deinde t.pa.i.coronã capitis ſui ramo frondenti.i.uiridii,& precatur.i.adorat,& innocat,genium.i.Deum topicum,ac uirtutẽ generatiuam loci & tellurem prima deorũ quia mater Deũ dr, & nymphas,flumina adhuc ignota.i.Deos fluminum adhuc ignotos,tñ i.deinde, poſt Deos lucorũ inuocat noctem,& ſigna noctis orientia, & Iouem Idæum.i.q apud Idã colebatur in Phrygia,licet ẽt colebatur in Creta,quia ſequitur,& matrem Phrygiam.ſ.Cybelem ex ordine, q a prima reuerentia debebatnr Ioui,& inuoca duplices parentes.ſ ſuos,Cęlo .i.Venerẽ matrẽ,quæ erat in cœlo,& Erebo.i.Anchiſen patrem, qui erat apud inferos Parer omnipotens.i.Iuppiter,ſignificans eius ſe preces exaudiſſe,clarus.i.lucidus,aut manifeſtus,aut,aer ſerenus intonuit ter ab alto cęlo i.aere. & ipſe quatiens manu, oſtendit ab æthere nubẽ ardentẽ.i.reſplendentẽ radiis, & auro .i.fulgore lucis.Rumor deditur i. deducit, & diuulgatur hic.i. iam,ſubito per agmina Troiana,diem quo condant mœnis,debita.ſ.fatis præmittentib.aduenisse, & ideo ipſi inſtaurant.i.ex nouo inſtituunt,quia priores defecerant certatim.i.cũ certamine,epulas,atq; ipſi læti.magno omine ſtatuunt.i. conſtituunt, crateras i.magna procula,ſeu uaſa uinaria & coronãt uina. Cũ .i.poſtꝗ dies poſtera orta, luſtrabat.i. inſpiciebat. & purgabat terras,prima lampade.i.prima luce ſolis, ipſi diuerſi.i.in diuerſa abeuntes,explorant urbẽ,& fines,& littora gẽtis.& ſup.inueniũt,& explurãdo ab incolis diſcũt.hæc.ſup.eſſe, ſtagna Numici fontis.i.qui nunc lacus, ſed olim, squas multas effundebat inſtar fluminis,hunc fluuium, ſup.eſſe Tyberim,& Latinos.ſ. populos fortis,habitare hic.i.in regionibus.

ACCISIS coget dapibus conſumere menſas;] In lib.aliq. antiq. Ambaſis,legitur.[Hæc nos ſuprema manebat] In Ro.lib. Suprema manebãt,ſcriptum eſt.[Deditur hic ſubito Troiana per agmina rumor] In antiq Diditur, legit. [Quo debita mœnia condant]In antiquis aliquot libris.Condet, habetur [Poſtera cum prima]Vetera aliqua exemplaria, Prima,legnut,aduerbialiter. VARIA LECT.

Tum ſatus Anchiſa, delectos ordine ab omnì
Centum oratores auguſta ad menia Regis
Ire iubet, ramis uelatos Palladis omnes,
Donaque ferre uiro,pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora,feſtinant iuſſi,rapidisque feruntur
Paſſibus ipſe humili deſignat mœnia foſſa.
Moliturque locum,primasque in littore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis,atque aggere cingit.
Iamque iter emenſi,turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes,muroque ſubibant:
Ante urbem pueri,primœuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantque in puluere currus;
Aut acreis tendunt arcus,aut lenta lacertis
Spicula contorquent.curſuque laceſſunt;
Cum prouectus equo longæui regis ad aures
Nuncius,ingentes ignota in ueſte reportat
Aduenisse uiros, ille intra tecta uocari
Imperat,& ſolio medius conſedit auito.
Tectum auguſtum, ingens,cẽtum ſublime columnis,
Vrbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſiluis,& religione parentum.
Hic ſceptra accipere,& primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illi curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis,hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam uerum effigies ex ordine auorum

SERV. ORdine ab omni] Ex omni qualitate dignitatum quod apud Romanos in legatione mittenda hodieque ſeruatur [Auguſta ad mœnia] Augurio cõſecrata. Hinc paulò poſt illud eſt, Tectum auguſtum, ingens. Et niſi in auguſto loco conſiliũ ſenatus hic nõ poterant. Vñ tẽplũ Veſtæ non fuit augurio cõſecratum, ne illuc conuenirent ſenatus, ubi erant virgines. Nam hæc fuerat regia Numæ Pompilii. Ad atrium aũt Veſtę conueniebatur,quod à templo remotum fuerat [Foſſa] Sulco, & ſunt ičta reciproca. Nam & ſulcum ponit pro foſſa,ut, Auſim uel tenui uitem committere ſulco. [Moliturq. locum] Præparat [Primaſque in littore ſedes] ideo primas, quia imperium, Lauiniũ tranſlaturus eſt. Et ſecũdum ciuitatem quã primo fecit Aeneas, Troiam dictã ſm Catonẽ, & Liuium, qđ ipſe dicit, Nec te Troia capit Caſtrorũ in morem] Hoc eſt breuem.[Pinnis,atq. aggere cingit]Muro, in quo pinnæ ſunt. & eſt Synecdoche [Aggere] Foſſa. [Iamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum] Hypermetrus uerſus [Muroq; ſubibant.] Alibi per accuſatiuum, ut, Aeneę ſubiit mucronem, ipſumque morantẽ Subſtinuit. Et hoc ſecundũ naturam eſt Nã, it ſub mucronem dicimus. nã per datiuum figuratum eſt. [Pueri & primæuo flore iuuentus, Bñ Romanæ militiæ exprimit morem. Nam poſt pubertatem armis exercebantur, & ſextodecimo anno militabant. Quo etiam ſolo ſub cuſtodibus agebant. Nec eſt contrarium. Longa populos in pace regebat. Nam licet in pace eſſent, exercitum tamen agebat armorum.] Domitantque in puluere currus] Equos ſub curribus.] Acres arcus,] Fortes, & eſt κατάχρησις. Nam acrimonia mentis eſt, [Lenta] Mollia.] Ictu iaculatione. [Ingentes] Ex ſtupore nuncij laus oſtenditur Troianorum, Et bene nouitatis oſtẽdit opinionem. Ingentes enim eſſe, quos primum uidimus, opinamur.[Reportat] Aut re uacat, aut re, pro ad, poſuit, ut ſit adportat.] Intra tecta uoca-

SERV. HVC geminat nūc flecte acies]Totum uiſum tuū huc dirige,& huc ſpecialiter intuere. [Hic Cæſ.& oīs Iuli Progenies]Vt Iulus a magno demiſſum nomen Iulo. [Cœli uētura ſub axē]Nā cū Auguſtus pater Cęſari ludos funebres exhiberet,ſtella per diē apparuit,qua perſuaſione animā Cæſ.eſſe populos credidit Hic eſt,ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum. [Sub axem]Ergo .i. ad diuinos honores. [Hic uir, hic eſt,]C,lſ.s.p duplici, non niſi in monoſyllabis, bř, ut, Hoc erat alma parens, per eorum.ſ priuilegium. Vnde falſum quod eſt Terentianus dicit eam pro metri ratione, uel duplicē hři, uel ſimplicem, Nā ſi hoc eſſet,etiam in diſſyllabis. pro duab. haberi debuerat,quod nuſquā inuenimus. Literæ enim naturam ſeruarī, & in polyſyllabis conuenit. [Diuum genus[Cæſaris, qui factus eſt Deus. Dicit autem non ſolum iure adoptionis. ſed etiam conſanguinitatis. Nam Actiæ fuit filius, q̄ erat ſoror Cæſaris Hic aūt, Auguſtus Cæſar. [Secula qui rurſus Latio]Sub Saturno dicit aurea ſecula fuiſſe in orbe terrarum, ſub Auguſto tantum in Italiæ. [Garamanthas] Populi inter Libyam& Africā in aa καυματώδει. [Indos] populi orientis extremi.[Iacet extra ſidera tellus] Nulla terra eſt quæ nō ſubiaceat ſideribus Vnde perire addidit Extra anni Soliſque uias]Vt oſtenderet duodecim ſigna, in quibus eſt circulus Solis, Significat autem Maurorum Aethiopam, ubi eſt Atlas, de qua ait Lucanus.

> *Aethiopumque ſolum quod non premeretur ab ulla*
> *Signiferi regione poli niſi poplite lapſo*
> *Vltima curuati procederet ungula tauri,*

[Torquet]Suſtinet [Aptū Vicinū,ut diximus ſupra.]Iam nunc & Caſpia regna,Fines Aſſyriorū, in quibus ſūt πύλαι Caſpiæ, qđ aūt dicit uerū eſt Nā & Suetonius ait i uita Cæſaris reſponſa eſſe data per totū orbē naſci inuictum imperatorem. [Mœotica Tellus,]Scythica,cuius palus eſt Mœotis.[Turbāt]Turbantur [Septem gemini]aūt,ſeptem fluuij[Fixerit æripedem ceruā]Pro æripedem. Vicit aūt Cerinitim ceruam dictā a loco [Fixerit]aūt ſtatuerit dilaſſauerit. [Erymanthi Placarit nemora] Mōs Arcadię ubi aper ferociſſimus fuit. [Lernam tremefecerit arcu,]Pro Hydra paludē ipsā poſuit, & intelligamus ante eā ſagittis fuiſſe cōfixam,poſt excīſā.& aduſtam. [Nyſæ de uertice] Mons eſt Indiæ de quo inquit,Ceterū eſt & Nyſa ciuitas,in qua Liber colitur. Vñ Nyſęus dictus eſt. [Et dubitamus]Pro dubitas miſcuit perſonam ſuam. Eſt aūt ſenſus Cum tibi ſit tanta ꝑparata poſteritas, dubitas uirtutem factis extēdere idest gloriam! [Aut metus] Eſt aliquis timor qui te a regnis Italiæ reuocet ?

Huc geminas nunc flecte acies, hanc aſpice gentem.
Romanoſque tuos hic Cæſar,& omnis Iuli
Progenies,magnum cœli uentura ſub axem.
Hic uir,hic eſt tibi,quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar,diuum genus,aurea condet
Secula qui rurſus Latio regnata per arua
Saturno quondam ſuper & Garamanthas,& Indos
Profert imperium,iacet extra ſidera tellus,
Extra anni,Soliſque uias,ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum,
Huius in aduentum iam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Diuum,& Mœotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec uero Alcides tantum telluris obiuit;
Fixerit æripedem ceruam licet,aut Erymathi
Placarit nemora,& Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui pampineis uictos iuga flectit habenis,
Liber agens celſo Niſæ de uertice tigres.
Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?

ASC. HVC geminas &c] Auguſtū demonſtraturus cohortatur, ut geminas oculorum acies in eū flectat,tanq̃ illum unicū, & ſingulare totius generis decus ſignificare uelit, quo nil ortum maius,nil tale alias oriturum cenſeat. Ex eo aūt quod cū monſtrat ante eos,qui ante cū naſcituri erant patet, quod non quo ordine in mundum uenturi erant,illic cōparebant. De hac autē re nihil allatū eſt Donati niſi quod ait [Vir] Hic ad ſimilitudinem Saturni regnabit, ex quo illud uſ aſtruere, quod felicitas regnandi generi eius attributa uideatur, Addit. [Sup & Garamanthas & Indos]Facit id,qđ Saturnus in Italia, atq; ſuꝑ placabit ipſum orbem. Anni, Soliſq; uias]annum, pro nocte, Solem, pro luce poſuit. Vult ergo ēt quid ulterius ēt poeta qđ Sol neſciat & mundus excludat. Ergo melius Cæſar qui ad tm̃ ſpatium imperium proferret,quā Saturnus, qui in ſola regnauit Italia. Nec uero Alcides] Nunc comparat illum Herculi deinde Libero patri,qui ambo plurima loca ſuperauerunt. Laudat ergo alios, ut potiorem Cęſarem faciat. Sic aſſentator ille Terentianus gnato, cum dictum eſſet, Magnas uero gratias Thais mihi ? reſpondit, ingentes, ut æſtimatione m audientis aſſentatione ſuperaret. nam ſi magnas, reſpondiſſet, nō promerebatur patrocinium.[Et dubitamus [Genus fuit hortamēti quo impelleret filiū, nec frangeretur tarditate ueniendi. Hæc ille. Ordo eſt. Flecte(inquit Anchiſes ad Aeneam)nunc geminas acies i.acumen oculorum suorum,huc.i.ad hanc partē, quam tibi demonſtraturus ſum,aſpice hanc q.d præcipuā gentem, & Romanos tuos.i.a te deſcenſuros, & tibi promiſſos, hic i in hoc cœtu eſt ſup. Cæſar.ſ.Iulius, & omnis progenies Iuli.i.Iulij, ab Iulo deſcēſura, uētura ſub magnū axem cœli i.ad diuinos honores, quod propter Cæſ.præcipue dicitur, cuius ſidus in cœlo uiſum eſt. Hic uir, inquit, ſcilicet Auguſtus Cęſar, genus diuum.i.diuorū, & quem tu audis promitti ſępius tibi, qui, ſupple condet(niſi melior lectior ſic:Secula qui, ut ſit,q. condet rurſus aurea ſecula Latio.i.in Italia per arua regnata, quondam Saturno. ſi uero legit, quę ordo eſt, ut incepimus (rurſus Latio aurea ſecula q̄ ſupp. ſunt regnata quondam Saturno.i.a Saturno, per arua.i. agros, cum Auguſtus id nobilius faciat,quis per oppida, & qui, ſupple proferet. id eſt extendet imperium ſuper Garamanthas populos illos inter Libā & Africam. & iuxta torridam zonam, & Indos .i.Orientales populos. Tellus.i.quędam regio, iacet extra ſidera i curſum zodiacum, extra uias anni,i.ſignorū, quib annus deprehēditur,& ſolis.i.per quas ſol decurrit, ubi.i.in qua tellure,ſeu terras, Atlas, mons ille Mauritanię, cœlifer.i.cęlū ferēs, ſecundū fabulas,& apparentiā ruſticorū(dictus eſt aūt mons,a rege qui in eo philoſophatus eſt, & aſtrologiæ pręcipue incubuit)torquet humero(quaſi ipſe latius humerum extollere uellet)axem aptum i.cōiunctum,ſtellis ardentibus.i. ardenter reſplendentibus,quæ,ſupp.tellus,& regna Caſpia, q̄ ſunt ad fines Aſſyriorum horrent iam nunc in aduentum huius reſpōſis diuū (ſunt qui legunt,Huius in aduentu,ſed quia nondum eſt,aduētus,ſed futurus puto legendum. Huius in aduentum, ut ſit ad aduentū huius)& tellus Mœotica.i.Scythica, ubi eſt Mœotis lacus,& oſtia Nili, ſeptem gemini.i.in ſeptem oſtia diuiſi, trepida.i.prę rerū magnitudine & nouitate, aut quia Cæſar & Auguſtus, Aegyptū ſubacturi ſūt,turbant, ſup ſe aut turbant pro turbantur. Nec uero i.& certe nō, & certe Alcides.i. Hercules, nō obiuit tm̃ telluris.i.terræ, quantū.ſ. Auguſtus,quia,ut dicit Suetonius(nulla eſt fere prouincia,excepta Sardinia & Africa, ubi Auguſtus non fuerit)licet fixerit.i.cōfixerit ſagittis, ceruā ęripedē.i.habentē æreos pedes.i. ueloces. ſic Diom legit, aut licet placarit.ſ.occidēdo aprū ferociſſimū,nemora Erymanti, illius montis ſiluoſi, in Arcadia, & licet tremefecerit.i.tremere fecerit arcu, Lernā ſ.paludem, ad q̄ Hydrā occidit,nec Liber.i. Bacchus,q. uictor.i.uoti cōpos,flectit iuga.ſ.montiū, habenis Pāpineis,ex frondib.uitiū factis,agens tigres, id eſt animalia illa fere ferocia, agens,ſup.eas, de uertice Nyſę.i.illius montis, aut ciuitatis in India celebratiſſime,Et.i.nihilominus, quāquā tanta ſunt reſponſa,nos dubitamus adhuc extendere.i.amplıare uirtutē factis?alijs ſic uſ ſic exponendū. Et.ſ.cum tm̃ ſit Auguſti meritum,non dubitamus extendere adhuc, uirtutem factis.i.bonis operib.i.dubitamus,an quiſquam poſſit ad tantam uirtutem pertingere,& progredi, aut priori modo nos dubitamus adhuc extendere uirtutem,Auguſti factis.i.maiorib. facinoribus,ſed melius cum Seruio,quam cum alijs, dicetur ſic. Et cum ſit tanta poſteritas,dubitas extendere uirtutem.i.gloriam factis,q.d. merito non facias. Aut prohibet metus adhuc conſiſt re terra auſonia,q.d.cum tanta ſint deorum promiſſa,& tanta illic progenies habenda, dubitandum non eſſe. Sunt tamen qui dicant,ideo Anchiſen nō progredi,narrando,quia dubitet, an quiſquam poſſet progredi fortiter agendo, quaſi in Auguſto ſit ſtatus. Beroald. dicit ſic, Scribit Diodorus Bacchum

Dioniſius unde. cognominatum eſſe Dionyſium, ab eo qđ educatus ſit a nymphia, apud Nyſam, Arabiæ urbem, unde a Iouе. Nyſaq́; Dionyſius nuocupatus eſt Nyſa ēt, non iam mons eſt, q̃ ciuitas Indiæ celebratiſſima carminibus poetarum, quã (ut auctor eſt Strab.) Bacchus cõdidit, cuius ēt meminit Plin. in 6. de qua copioſius, & elegantius, q̃ cęteri ſcribit Curtius, referens quẽadmodum *Nyſa.* Alex. cum exercitu Nyſam obſedit, & Nyſei Alex. ſe dedidere, a Libero patre conditos, ſe eſſe memorantes Sita eſt ciuitas Nyſa ſub radicibus montis, quem Meron, incolæ appellant & cum *Quare Græci mentiũtur.* μηρὸς gręce, femur ſignificet, inde Græci mentiendi traxere licentiã, Iouis fœminæ. Liberũ patrẽ eſſe cęlatũ & de hoc monte intellexiſſe Maronẽ, nõ ambigimur, qñ inquit, Nyſę de uertice tigres, Præterea alia eſt Nyſa, nõ in monte Parnaſo, ut aſtumat Seru. ſed in Helicone, ut auctor eſt Strab. de quare (ut opinor) ſenſit Luca cũ ſcriberet, Bacchumq́. auertere Nyſa Quin etiam in enarratione hiſtoriarum. quas poeta in 6 tangit, parũ fidelis eſt Seru & perperã allegat dicti hiſtoricorũ, & potiſſimum. T. Liuij nã de Torquato ſic ſcripſit. Ser. Torquatus filium (ut dicit Liu.) fuſtuario necauit. Manifeſtiſſimũ hoc eſſe mendacium, & turpiſſimum erratũ, nemo uel mediocriter eruditus inficiabitur, qui uel octauo libro Liu. ab origine urbis, inſpexerit, in quo apertiſſime oſtendit Torquatum imperaſſe lictori, ut filiũ ſecuri pcuteret, cuius uerba nõ ſubſcribere ſuperſedi, quia & multa ſunt, & quilibet, qui id noſſe uelit, illic facillime poterit inuenire, ex hoc, & id genus multis, in eam (ut ſupra dixi) ſententiam, pedibus eo, ut exiſtimẽ Ser. non tales edidiſſe commẽtarios, ſed quomodo fuiſſe corruptos, adulteroſque, quis.n. non uidet a Virg. dictum eſſe, Sæuumque ſecuri Aſpice Torquatum, uidelicet quia ſecuri in filium, inſſerat pater animaduerti, non aũt fuſtuario. ut Ser. opinatur. Idẽ in expoſitione illius Maroniani uerſus, Aut geminos duo fulmina belli. Scipiadaſq́; cladem Libyæ mihi nequaquam ſatiſfacit, dũ quandam moroſam nimis diſtinctionem adhibere contendit, ut geminos Scipiadas intelligamus illos duos Scipiones fratres q. in Hiſpania periere, Pœnorũ inſidiis circumuenti & cladem Libyæ accipiamus ꝓ duobus Africanis, ego uero exiſtimo pœtã, illo toto uerſiculo intellexiſſe de duob. duntaxat Africanis, qui proculdubio fuerũt, duo fulmina bellorũ q. ambo cladem Libyæ, & Carthagini attulerunt, in quo æmulatur ueteres Lucretiũ, q. ſic ſcriptum reliquit, Scipiades belli fulmen Carthaginis horror. ſequatur tñ unuſquiſque eam ſentẽtiam, quæ ipſi verior, ac probabilior eſſe uidebitur, cum nobis ſatis ſit docuiſſe, quid ipſis ſentiremus ſuum unicuiq; iudiciũ & ſua ſententia.

AVGVSTVS Cæſar, diuum genus.] In Rom. lib in Mediceos, & pleriſque aliis, legere eſt, Diui genus [Latio, regnata ꝑ arua] In Roman libro, legere eſt non inepte forſitan, Regnata per annos [Huius in aduentu] In Romano libro, & quibuſdã aliis legere eſt, Huius in aduentum. [Et Mœotica tellus, Alibi, Mœotia, abſque e. litera paſſim in antiquis libris ſcribi annotauimus, ita hoc loco habetur. [Fixerit æripedem ceruam licet,] In Romano libro, & quibuſdam aliis, Fixerat ætipidem, legiſ. [Aut Erymanthi Placarit nemora] In Mediceo, & pleriſq; aliis ueteribus exemplaribus, Pacarit, habetur.] Aut Lernã tremefeceris arcu, In libris aliquot antiquis, Tremefecerat habetur, [Virtutem extendere factis?] In Rom. libro hemiſtichium ita legitur Virtutem extendere uires. *VARIA LECT.*

Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani: primus qui legibus urbem
Fundauit, Curibus paruis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum, cui deinde ſubibit,
Ocia, qui rumpet patriæ, reſideſque mouebit
Tullus in arma uires, & iam deſue a triumphis
Agmina, quem iuxta ſequitur iactãtior Ancus,
Nunc quoque iam nimium gaudẽs popularib. auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Vltoris Bruti, faſceſque uidere receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſæuaſque ſecures
Accipiet, natoſque pater, noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate uocabit
Infelix. utcunque ferent ea fata minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſæuumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.

XXV. QVis procul ille autem] Tunc reddit ad Rom. reges, qui ſeptem fuerunt. Romulus. Numa Pompilius. Tullus Hoſtilius, Ancus Martius. Tarq. Priſcus, Serui Tullus. Tarquinius Superb. Mira aũt ouit phantaſia, ut quaſi oſtẽdat ſe non agnoſcere eũ q. de gente Romana non fuerat. Romulo n. mortuo cum anno ſenatus regnaſſet per decurias, tædioſum uiſum eſt, & q̃ſitus eſt rex Sed cũ in urbe nullus idoneus eſſet inuẽtus. orta eſt bona Põpilij fama, qđ eſſet apud Cures ciuitatẽ Sabinorum. Rogatus itaque per legatos accepit imperium, q. ferociam populi a bellis ad ſacra compulit. Vnde etiam Numa dictus eſt ἀπὸ τῶν νόμων, ab inuentione & conſtitutione legis. Nam proprium nomen Pompilius habuit. Hic etiam canus fuit a prima ætate, ad quod alludens ait, Incanaque menta [Item propter ſacerdotium, Ramis inſignis oliuæ. [Ocia qui rumpet patriæ] De hoc Liu Ferocior Romulus fuit, quam Numę ſimilis. [Reſides] Ocioſos nimium ſedentes. [Deſueta trium.] A conſuetudine triumphandi diſſueſcentia. [Iactantior Ancus] Amans populi fauorem hic Oſtiam fecit Ancus aũt dictus ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος. i. a cubito, quẽ incurũ habuiſſe dr. [Auris] Fauoribus. Vñ & auratij dicũtur fautores. [Vis & Tarquinios reges, animamq́. ſuperbã] Vnus. n. de Tarquinijs fuit ſuperbus. [Vltoris Bruti, faſceſq. uidere receptos] Vis uidere ēt ultoris Bruti faſces receptos? Hiſtoria autem hoc hẽt, Tarquinius ob multa quidem Superbus eſt dictus, ꝓcipue tñ ob hãc cãm. Mandauit aliqñ cuidã ſatelliti ut cuiuſdã oppidi oẽs principes interimeret Profectus ille grandẽ multitudinẽ reperit Qđ cũ ei renunciaſſet deambulanti cũ uirga in hortis, detractans illa reſpõſionẽ, capita decuſſit pauperũ, ut ſatelles, q d fieri uellet, agnoſceret. Huius filius uitiauit nobiliſſimã matronã Lucretiã. Qđ illa dolẽs, ſe interemit. Tunc eius auũculus Brutus raptũ ex eius corpore gladio proceſſit ad populũ, & de hac concionatus eſt. Quo facto omnibus placuit ne reciperetur rex, q. tũc Ardeã expugnabat. Propter quod ſe Tarquinius cum liberis ad Porſennã regem Tuſciæ contulit, & bellũ geſſit grauiſſimum contra populum Ro. tunc duo creati ſunt conſules Brutus & Tricipitinus pater Lucretiæ, q. & Tarquinius dicebatur, ob quod ſolũ eſt urbe depulſus, & in eius locũ ſubrogatus eſt Valerius Publicola, quo mortuo itẽ alter eſt factus, & alter ſimiliter. Qđ cernens tędioſũ eſſe. Virgilius Brutũ ſolũ poſuit, quĩ unnũ ſolus impleuit. Sed Bruti filij amici erant filijs Tarquinij cum quibus cum iniſſent conſilium, ut eos per noctem intromitterent, proditi ſunt à ſeruo Vindicio & a patre interempti ſunt. Ideo ergo ultoris. ſ. & libertatis publicæ, & Lucretiæ pudoris. [Sæuaſq; ſecures] Quæ ſæuierunt ēt cõtra liberos [Pulchra pro libertate] Ingenti arte loquitur conſideratione perſonarum. Factum enim laudat dicens pulchra pro libertate perſonam uituperat [Vt cunque ferent ea factam nores.] Etiam ſi lauderis a poſteris non extorquere uim naturæ debet amor patriæ. [Quin Decios] Quinimo Decios reſpice. Hi duo fuerunt, qui Mures dicti ſunt, pater & filius, Horum alter ſe bello Gallico, alter Sannitico uouit pro republica, cum terra & mari uniuerſum bello uellent exercitium perdere. [Druſoſque procul] Et hi duo fuerunt. Horum prior uicit Haſdrubalem Alter eſt filius Iuliæ ſororis Augusti. [Sæuumq; ſecuri Aſpice Torquatum. [Hic Gallum quendã ſingulari certamine ſuperauit, & eius ſibi torquẽ impoſuit, unde nomẽ accepit. Hic ad urbẽ pergens, ꝓcepit filio ut tñ caſtra tueretur, ille nacta occaſionẽ uictoriã conſecutus eſt. Reuerſus poſtea pater, laudauit fortunã populi R. ſed filiũ, ut dicit Liuius, fuſtuario necauit. Ergo genus ſecuri iure occidẽdi, nõ ferri genere. Nã ſecuri nõ animaduertit in filium [Referẽtem ſigna Camillum.] Brenno duce, Galli apud Alliã fluuium deletis legionib. euerterunt urbẽ Romã abſq; Capitolio, pro quo immenſam pecuniam acceperunt. Tunc Camillus abſens dictator eſt factus, cum diu eſſet apud ardeã in exilio ꝓ Vegentanam prædam non equo iure diuiſam, & Gallos iã abeuntes ſecutus eſt. quibus interemptis aurum oẽ recepit & ſigna. Quod cũ illic appendiſſet, ciuitati, nomen dedit. Nam diſaurum dicitur, quod illic aurum penſatum eſt. Poſt hoc tamen factum reddiit in exilium. Vnde rogatus, reuerſus eſt.

Numa unde. *ἀγκών.* *De Tarquinio ſuperbo.* *De Torquato.* *De Camillo.*

Quis

ACS. QVIS procul &c.] Viſo Numa Pompilio. qui neque Romanus, neque de genere Troianorũ erat, fingit Anchiſes ſe cũ primo aſpectu non agnoſcere, ſed ex corporis honeſta facie, adduci in cognitionem eius, ut ſciat Romanorum regum eſſe unũ, quorum quidem regum, qui ſeptem fuerunt, proſequẽdo, mentionem facit, ad Cõſules tráſiturus Donatus aũt hoc locu dicit ſic[Quis procul ille] Multa dat ſigna, ut cognoſcat in multitudine Magna aũt laus, ut per modicas uires, ad magnum tendat imperium. [Iactãtior] actat ſe quiſquis plurimũ. ſ ibi arrogat. [popularib. auris] Hic ſunt fautores populi, quos non quærunt ſapientes [Sæuaſq; ſecures] Infellix, quamuis ob cõmodum publicum te laudent, tñ infelix eris, ꝓpter natos cæſos. Natoſq pater,] Pueri, nam quiſque cum naſcitur puer eſt, Tanquam ſuos optimos, pater recte conſulit poſteris, eoſq; ſapiẽter admonet. Hæc ille. Ordo eſt, ut Anchiſes ſecum loquatur reſpiciendo Numam Pompilium. Autem pro, ſed quis, ſupp. eſſe poteſt, ille procul i qui procu, l appa ret, exiſtẽs inſignis ramis oliuæ quia pacis amator erat ſummus & ferẽs ſacra, quia etiam ſumme erat religioſus, reſpondet, ego noſco, crines, menta incana. i. multum caneſcentiam, Romani regis. i. quod præ ſe ferebãt faciem & habitũ Romani regis. ſ. Numæ, qui fundauit. i. ſtabiliuit. primam. i. præcipuam, & principẽ in terris, urbem legib. i. religioſis, miſſus, ſup. de Curibus paruis. i. ciuitate illa parua Sabinorũ. Declinatur aũt, hæ Cures, harũ Curiũ, &c. Et terra, paupere. ſ reſpectu Romani imperij, miſſu, dicit, in imperium magnũ. ſ Romanũ cui. ſ. reg Numæ, ſubibit. ſ. ſuccedet, deinde Tullus. ſ. Hoſtilius, q rumpet ocia patriæ. i. quæ in patriæ inuenict, à Numa cõſtituta, & mouebit. i. excitabit, uiros. reſides. i. ocia deditos, & quaſi ignauos, in arma, & mouebit i arma. agmina. i. milites agmina tum icedere ſolitos, deſuẽta. i. deſuetos iã ſ. à tpe, quo Numa regnare cœperat triumphis, quia ad eos non peruenitur ſine pugna, iuxta quẽ ſequitur, Anchus ſ. Martius, tertius Romanorũ rex. iactantior, i. arrogantior, & gaudens quoque. i. ẽt, iã nũc. i. priuſquã in corpus uenerit, auris popularibus. i. aſſentationib. & applauſibus ac fauoribus. populi. Per hoc aũt qđ dicit, Nunc quoque iam, &c inuenit illud Propertianum, Naturæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ, quaſi ẽe priuſquam naſceretur ad hoc inclinatus fuerit eius animus. Vis uidere, &. i. etiã. Tarquinios. ſ. Priſcũ, & Superbum reges. ſ. Romanos, & animã ſuperbã. i. nobilem, & ſupreminentiã Bruti ultoris. ſ. ſuperbiæ Tarquiniorũ, & uiolatores Lucretiæ, & uis uidere faſces, quos. ſ lictores, ferebant ante conſules Romanos, qui faſces erat uirgiliũ, in quib. ſecuris incluſa erat quibus ſignificabant ſe hře ius in corpus. & ſanguinẽ flagellandi, & occidẽdi, receptos. ſ. de Hetruſcis, a Ro. principibus. Hic. ſ. Brutus, accipiet primus imperiũ conſulis. i. conſulare, & accipiet primus ſecures ſæuas. i. quibus in filios ſuos ſæue uſus eſt, & ipſe pater uocabit natos. i. filios, mouentes noua bella. i. inteſtina. & contra patrem, ad pœnam. i. punitionem, ꝓ pulchra libertate. i. ſ. ſeruet pulchrã libertatẽ, quã tyranni, quibus filij eius conſenſerunt, inuadere tẽtabant, uocabit, dicit, extĩs infelix. i. male fortunatus, utcunque. i. qualitercunq; minores. poſteri eius, ferent. i. accipient, & patientur ea fata. i. facta fatis uolentibus perpetrata, hoc eſt, ſiue laudabunt, ſiue uituperabũt, cũ futuri ſint, qui unũ principẽ malint, quãplures ſufferre. Præterea cummultis. Videatur indecorum eſſe patri, ẽt ꝓ libertate, tãtã ſeuitiã in liberos ſuos exercere, ſed amor patriæ, & imenſa cupido laudũ uincet. ſ. rumores populi. Quin. i. quin ẽt, aſpice Decios. ſ. patrẽ & filiũ ꝓ rep. deuotos, & Druſos. ſ. Liuiũ Druſũ, & Druſũ, Tiberij iperatores fratrẽ. de quib. Suet i uita Tyberij meminit ꝓcul. i. de lõge, quaſi inferioris ſint meriti, q̃ Auguſtus, aut procul ſtantes & aſpice Torquatũ. ſ. Mãliũ, ſæuũ ſecuri, qua. ſ. in filiũ animaduertit, dicẽs ſe malle filio carere. q̃ patriã diſciplina multari, & Camillũ referẽtẽ ſigna i inſignia armorũ, q̃ uexilla uocãtur, q̃ retulit a Gallis ablata (ut Seru. recitat) dñe ꝑterea Camillum triũphaſſe de Veiis apulẽtiſſima Hetruſcorũ urbe, & accuſatũ poſtea exiliũ ſubiſſe, indeq; reuocatũ patriã liberaſſe, qđ tñ Sueton. in uita Tyberij, dicit, nõ ꝑ Camillũ, ſed ꝑ quẽdã de genere Claudiorũ & ꝓgenie ipſius Tyberij effectũ. In enaratione aũt oĩum iſtorum mira uut arte Poeta. Nã Numã (ut dixi) fingit ſe nõ cognoſcere primo aſpectu, eo ꝙ externus eſſet. Ancum uũt Martium, q a filius mercatoris ex filia Numæ erat, iactãtiæ dãnat. Seruij Tulli, q a filius ſeruo erat nõ meminit. Quia uero Tarquiniorum, & Bruti, triſtis eſt fortuna, quærit an eos quoq; uidere uellit? q. d. parum delectaturos.

COS. RHOD. REGIS Romani,] Multa quidem uete. exempl. Rom. regis, leguut, Primus quis legibus urbẽ Fudauit.] In pleriſq; libris antiquis. Primam legitur, In Mediceo, Primum eſt. [Et iã deſueta triumphis Agmina,] Totum hoc in Romano li. longe diuerſa lectione hř. Et magnum deinde triumphũ Agmina. [Vis & Tarq. reges.] In li. antiq. Tarquinius, quadriſſyllabum legit. [Infelix utcunq; ferẽt ea fata minores,] In antiq. oĩbus exempl. quot quot hře potui, Ea facta ſub uoce participij ſcriptũ aĩaduerti.

C O S. R H O D. SENE cauſa Caſſiodorus putat inde duci, quoniam cui primum cognomentum id impoſitum, canus ſi natus, ſicuti de Numa Pompilio lectum eſt. Ad quod alluſiſſe Virgilium credunt

Agnoſco crines, incanaque menta
Regis Romani.

Quinctiam Tyrrhenum, a quo Tyrrhenia nuncupata ab ineunte pueritia incanuiſſe, traditur fabulis, ſed ad egregiam, indolẽ id Strabo referendam putat.

Ille autem: paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur.
Heu quantum inter ſe bellum. ſi lumina uitæ
Attingerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt,
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens. gener aduerſis inſtructus Eois.
Ne pueri. ne tanta animis aſſueſcite bella,
Neu patriæ ualidas in uiſceras uertite uires:
Tuque prior, tu parce genus qui dacis olympo:
Proiice tela manu ſanguis meus.
Ille triumphata Capitola ad alta Corintho
Victor aget currum cęſis inſignis Achiuis.
Eruet ille Argos. Agamemnoniaſque mycenas,
Ipſumque Aeacidem, genus armipotentis Anhilli.
Vltus auos Troiæ templa & temerata Mineruæ.
Quis te magno Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladẽ Libyæ, paruoque potentem
Fabricium uel te ſulco Serrane ſerentem?
Quo feſſum rapitis Fabij, tu maximus ille es,
Vnus, qui nobis cunctando reſtitues rem.

SERV. FVlgate] Ab eo quo eſt fulgo fulgiſ. Et dum nocte premũtur] Bene alluſit Nã concordiam in humilitate tenuerunt cum nobilitate uero i bella uenerunt [Agerib. ſocer Alpinis] A munimentis Alpium Hæc. n. Italiæ murorum exhibet uicem. Socer uero quia Pompeius habuit Iuliã filia Cæſaris quæ in partu perijt. Vñ ẽt iſti inter ſe facile dimicare potuerunt. [Arce Monœci.] De Liguria ubi eſt portus Monœci Herculis. Dictus autem μόνοικος, uel ꝙ pulſis omnib. illic ſolus habitauit. uel ꝙ in eius tẽplo nunquã aliq s deorum ſimul colit, ſicut in Iouis, Minerua. & Iuno in Veneris. Cupido. Aduerſis inſtructus Eois] Orientis n. auxilijs eſt uſus [Aſſueſcite bella] Mire dictum. Ab ipſis. n. quaſi cõſuetudinem fecit populus R. bellorum ciuilium Septies enim geſta ſunt a Cæſare contra Põpeium in Theſſalia. Item contra eius filium magnum Hiſpania. Item contra Iubam & Catonem in Africa. Mortuo Cæſare ab Auguſto contra Caſſium & Brutum in Philippis ciuitate Theſſaliæ, Contra Lucium Antonium in Perusia Tuſciæ ciuitate. Cõtra Sex. Pompeium in Sicilia, Antonium & Cleopatra in Epiro, Tuq; prior] Tu parce Cæſari dici quem clementẽ circa Pompeiano legimus, cui ouli tunc hoc eſſe mandatum. [Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho] Manum ſignificãt. Ipſumque Aeaciden.] Neceſſe eſt ut ille ſubaudiamus. Pyrrhum enim quem Aeacidem dicit, Curius & Fabricius uicerunt ferentem Tarẽtinis Auxiliũ, Hic poſtea fuit in Græcia, & illic eſt occiſus in templo. Argos uero & Mycenas alij uicerunt. [Vltus auos Aut hic diſtinguendum, ut ſic, Troiæ Mineruæ, pro Troianæ principalæ pro deriuatiuo Aut certe auos Troiæ. non quos Troia habuit auos, ſed q de Troia fuerunt. i. auos Troianorum. [Magne Cato] Cenſorinum dicit, qui ſcripſit hiſtorias, multis etiam bella confecit. Nam Vulſcenſem præſente Auguſto, contra quem pater

-tus & dimicauit, & Anticatones ſcripſit, laudare non poterat. Supra aũt Mineruæ templa temerata per ſtuprum Caſſandrę dicit. [Coſſe relinquat?] Coſſus tribunus militaris fuit. Hic Lartẽ Tolumnium a loco dictũ, occidit. & opima ſpolia reuocauit. Eſt aũt nominatiuus hic Lar huius Lartis. [Quis Gracchi genus?] Gracchos ſeditioſos conſtat fuiſſe, nobiles tñ genere. Nanque per Corneliam nepotes Scipionis Africani fuerunt. vñ Iuuen. ad eã: Tolle tuũ præcor Annibalem. Ergo Scipiones dicit per Gracchi genus, Duo aũt fuerunt, maior Africanus, Aemilianus minor, q obſidione Carthaginis ab Italia reuocauit Annibalem. [Scipiadas] Hi gemini fratres, fuerunt, qui cum fortiſſime dimicarent in Hiſpanis apud Carthaginem nouam, quæ Spartaria dr̃ inſidijs interempti ſunt [Cladem Libyæ,] Scipione. [Fabricium?] Paupertate glorioſum eſt. Hic eſt qui reſpondit legatis. Samnitum aurum ſibi offerentibus, Romanos non aurum hr̃e uelle, ſed aurum habentib. imperare [Serrane ferentem?] Attilius q.dam ſenator fuit, qui cum agrum coleret, euocatus pp uirtutem meruit dictaturam. Serranus aũt, a ferendo dictus eſt.] Quo feſſum rapitis Fabij?] Cur meo Fabij feſſum ad ueſtrã trahitis narrationem? Aut certe, feſſum, triſtẽ, ut, Ter feſſus ualle reſedit, ſ. pp eorum mortẽ. Nã trecenti ſex fuerunt de una familia, qui coniurati cum ſeruis & clientibus ſuis cõtra Veientes dimicarunt, & inſidijs apud Cremeram fluuium interempti ſunt. Vnus tñ ſuperſunt Fabius Maximus, q pp tenerã adhuc pueritiam in ciuitate remanſerat. Hic poſtea cum Annibalis impetum ferre non poſſet, mora eum eluſit, & ad Campaniam traxit. Vbi delicijs, eius uirtus obtorpuit. Ille eſt de quo ait Ennius, Vnus qui nobis cunctando reſtituit rẽ. Sciens enim Virgilius, quaſi pro exemplo hunc uerſum poſuit.

ASC. ILLAE aũt, paribus &c.] Recenſet paucis ceteram progeniẽ ſuam, & in primis Iuli Cæſaris, atque Pompeij magni meminit. De quibus Don. ſic dicit. [Vltus auos Troię] Vehementer tefixit animum filij, interitum Gręcię, ultionẽ Troiæ promittẽs. Hęc ille. Ordo aũt eſt. Aũt pro ſed, illæ animæ concordes nunc i. apud inferos, & dum premuntur nocte. q.d. dum erunt in humili fortuna, ſed poſtea, neque Pompeius parem, neq; Cæſar maiorem pati potuit, quas tu cernis, fulgere (à fulgo, pro fulgeo) i. reſplendere, armis paribus, aut æque potentibus fere, aut q a bella inteſtina fouerunt ſimilibus, unde Lucanus in principio, Signa pares aquilas, & pila minantia pilis. Cæſar tñ, Gallo militi ferre uſus eſt, Pompeius Orientali origo belli inter eos erat, quia dum Cęſar Galliam X. anno tenuiſſet, petijt conſulatum, quem Pompeius, & Cato, reliquiq; æmuli eius denegabant donec arma deponeret, quæ deponere noluit, tantiſper dum inimicos in armis uideret. Heu, dolentis eſt interiectio, quãtum bellum ciebunt. i. concitabunt inter ſe Et quantas acies, & quantã ſtragẽ, q.d. maximã, quia (reuera) cum ante bella ciuilia eſſent recenſita ccc. millia ciuium Romanorum, poſtea extare, inuẽta ſunt tm̃ c. milia, dubitare aũt ſe finxit, an ad lucem peruenturi ſint, ut de futuris, quę incerta ſunt, nõ de præteritis loqui uidearur, aut, ut quodãmodo deſiderare uideatur, ut apud ĩferos maneant, ne tantã ſtragem edant, ciebunt ergo, inquit, ſi attigerint lumina vitę. i. auram uitalem, aut regionem viuorũ, aut ad plenam ætatem dum ſ. in lumine ſunt vi. i. Ciebunt, dicit p pro lepſim ſocer. ſ. Iulius, cuius filiam Iuliam, Pompeius duxerat, ſup. ciebit, deſcendẽs aggeribus Albinis. i. à Gallis per Alpeis & arce Monœci. i. à Liguria, ubi Hercules Monœcos. i. ſolus, colitur. ubi. ſ. (ut dicit Diod. Siculus de Herculis laborib. loquens) Hercules contra Ligures a Ioue auxilium impetrauit, nam lapidibus pluit, & ita ſolus ibi manſit, unde dictus a μόνος, quod eſt ſolus, & οἰκῶ quod eſt habito, quaſi ſolus ibi habitans. aut μόνοικος dr̃ quia ſolus ibi colitur. & gener. ſ. Pompeius, ſup. ciebit, inſtructus eo is. i orientalibus, aduerſis. i. ex aduerſo uenientibus. quia Galli ad Occidentem uergunt. O pueri. q.d. familiæ meæ filij, ne aſſueſcite (bis autẽ ad affectionem ponit.) ne. i. ne aſſueſcatis animis ſ. ueſtris tanta bella, quanta ſ. geſſuri eritis ſi animum nõ repreſſeritis, neu i. ne ve, uertice, pro vertatis validis uires patriæ, quia eo creuit Romanum imperium, ut iã magnitudine laboraret ſua, in uiſcera. i. in conciues, per bella inteſtina Et tu. ſ. Cæſar prior. i qui prior in lucẽ uẽturus es, aut q prior appares q ducis genus olympo. i. Ioue, rectore olympi. parce. i. abſtine à bello, & ò ſanguis meus. i. q de ſanguine meo oriturus es (ut ſit uocatiuus antiquus) aut tu exiſtens, ſup ſanguis meus. proijce manu. i. iace procul è manu, tela. ſ. hoſtilis Ille. ſ. Lucius Mummius, victor id eſt uoti compos & hoſtium expugnator, aget currum. ſ. triumphalem, Achiuis. ſ. populis in Peloponneſſo, cęſis i. occiſis, & Corintho. i. ciuitate illa opulentiſſimam peloponueſſo, quæ nunc Morea dr̃, triumphata. i. in triumphũ ducta aut cum triumpho deuicta. aget, dicit ad Capitolia alta. i. arcem Romanam, in qua Iuppiter colebatur Ille. i. alius. ſ. Q. Metellus, Macedonicus deuicta Macedonia agnominatur. eruet. i. funditus euertet, & delebit Argos. i. oppidum illud Argiuorum, & Mycenas Agamemnonias i. Agamemnonis patriam. In cõſulationem ergo Aeneę. memorat uictoriam illorum a quibus Troia uicta erat, que, pro &, ille ſup, alius, videlicet Curius, & Fabricius uincet ſup. ipſum Aeaciden. i Aeaci nepotem [Pyrrhũ Epirotarum reges, nõ Achillis filium, ſed alludit ad nomẽ q a (reuera) de vno genere erãt, genus. i. q eſt de genere Achilli pro Achillis, armipotentis Laudat nũc Achille, ut maior ſit gloria q eius genus uincet. Eruet, dicit, aut uincet. ultus. i. ulciſcẽs, auos. Troiæ. i. maiores ſuos Troianos, & templa Mineruæ temerata. ſ a Græcis. i. prophanata, q a uero de ea ultionẽ ad id tps diſtulerit. Quo, ò magne Cato, quia fuit optimus orator, optimus ſenator optimus ĩperator, optimus paterfamilias, ut dicit Plin. Nam. ut de maiore loqui Aut ò Coſſe, quis relinquat. i. relinquere uelit te tacitum. i. tacendo de te. q d. nemo, Nam Aulus Cor. Coſſus. uir inſignis, ſecundũ aliquos, tribunus militũ, ſecũdũ alios cõſul, ut dicit Liu. li 4 Ioui. Feretrio opima ſpolia retulit Quis relinquat genus Gracchi. ſ Scipiones, aut geminos Scipiadas i. ipſos duos Scipiones, q præter cęteros inſignes fuerũt, & ambo, Africani dicti: appoſitiue; duos fulmina belli, & cladem Libyæ, in qua ſ. Carthaginem deuicerũt & quis relinquat Tacitũ Fabricium; uictore. ſ Samnitum, potentẽ, paruo q a paucis cõtẽtus, cum auro uinci nõ poſſet, vicit auri poſſeſſores. uel o Serrane. ſ. Attili, aut Quinti. Cincinnate quis, ſup. relinquat Tacitũ, te ſerentẽ ſulco. ſ. cũ dictaturam te induerat uxor, q.d. merito nemo. O Fabij, quo rapitis. i. trahitis, me feſſum, dũ ſ. uos inſpicere uolens inſequor, ut merita uel ſtra agnoſcant. ſ. Fabij maxime, es. ſupp ille maximus, q vnus. i. ſolus, reſtituis nobis. i. generi. noſtro populo ſ. Romano, rem. i. publicam, cũctando. i morã trahẽdo, & ſic Annibalẽ illudẽdo, ut recitat Seruius.

NVNC, & dum nocte premuntur] In antiquis libris legere eſt, premerentur. Quo feſſum rapitis Fabij? In Ro. lib. Quo greſſum rapitis. habetur. [Cunctando reſtituis rem] in Romano. in Medicęo, & alijs quibuſdam antiquis exemplaribus, Reſtitues, futuro tempore poſitum eſt, quod non diſplicet. VARIA LECT.

SERV. EXcudent] Alij eudẽdo efficient, & eſt rhetoricus locus [Spirãtia] Animata. Horat. Et molles imitatur ære capillo [Viuos uultus] Hoc eſt qđ dixit Spirantis. Et per ea, Corinthios indicat, per marmor, Parios per actionem cauſarũ, Athenſẽſes. per Aſtronomiam, Aegyptios, & Chaldæos [Pacis morem] Leges pacis. [Spolijs Marcellus opimus] hic Gallos, & Pœnos equeſtri certamine ſuperauit. Viridomarum & Gallorum ducẽ manu propria interemit, & opima retulit ſpolia, quæ dux

Excudent alij ſpirantia mollius æra:
Credo equidem: uiuo, ducent de marmore uultus:
Orabunt cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
(Hæ tibi erunt artes (pacique imponere morem,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.
POE. Sic pater Anchiſes, atque hęc mirantibus addi.
ANC. Aſpice, ut inſignis ſpolijs Marcellus opimis
Ingreditur, uictorque uiros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallumque rebellem:
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.

detraxerat duci; ſicut Coſſus Larti Tolumnio. [Supereminet oẽs] Virtutis. ſ. gñe [Rem Romanam] Statũ reip. Turbãte tumultu] Ideo tumultu, quia res in Italia geritur. [Siſtet] Confirmabit, corroborabit. [Tertiaq. arma pri] Capta hic tertia, optima ſpolia ſuſpẽdet patri i. Ioui. [Capta Quirino, Qualis & Quirinus cęperat. i Romulus de Acrone rege Caninẽſiũ, & ea Ioui ſuſpenderat. Poſſumus & qđ eſt melius, ſecundum lęgẽ Numæ hunc locũ accipere, q præcepit prima opima ſpolia Ioui Feretrio

reſtlo debere ſuſpēdi.qđ iā Romulus fecerat, Sed̃a Marci.quod Coſſus fecit. Tertia Quirino,qđ fecit Marcellus. Quirinus autē eſt Mars,q̃ præeſt paci,& intra ciuitatē colit. Nam belli Mars extra ciuitatē templū habuit. Ergo aut ſuſpendet patri.i Ioui,aut ſuſpendet patri Quirino. Varie de hoc loco tractant commētatores. Numæ legis immemores,cuius facit mentionē & Liuius.

ASC. EXCVDENT alij. &c. [In commendationem Romanorum cōparat eos cęteris,docēs illos, quidē priuatis rebus plus cōtuliſſe Romanos uero reip. Quod & M. Tullius Cice.in principio Tuſculanarū fatetur dicens. Doctrina,Græcia,nos,& omni literarū genere ſuperabat,in quo erat facile,uincere non repugnātēt. Nā mores.& inſtituta uitæ,reſq; domeſtica, ac familiares, nos pfecto, & melius tuemur, & lautius. Rēuero publicā nři maiores certe melioribus temperarunt & legib.& inſtitutis,hæc ille. Vñ & Plut' plures uiros egregios i rep Romana, q̃ i ceteris cunctis reperit. Et Liu in prima pfatione Ceterum, inquit aut me amor ſuſcepti negocij fallit aut nulla,unq̃ reſp nec maior, nec ſanctior,nec bonis exemplis ditior fuit. Pauciſſima ad hunc locū citantur Donati uerba.ea aūt ſunt. [Atque hæc mirantib. addit] Tranſitur quidam,ne una.& continua narratio,tædioſa ſit.hinc.n.generib.uarietas naſcitur, quaſi noua initia aliarum narrationū fiāt. Hæc ille. Ordo aūt eſt. Alij, ut Corinthi excudēt i.excudēdo effingēs,mollius.i.dulcius & magis ad uiuū,era .i. ſigna ærea,ſpirantia i.quaſi ſpirātia, & pictū hic apparētia, equidem Lego certe credo, quod.ſ. ſucceſſit tpis. duces uultus uiuos de marmore alij,ſup.orabunt cās. melius,ut Athenienſes, & ſup.alij,ut Chaldæi & Aſſyrij,deſcribēt radio i,uirga, qua in pulnere deſcribitur,menſura atq; ſitus, terrā locumq; earum, & dicēt ſigna ſurgētia.i q̃ ſigna, & qñ ſurgat.i. peritiores erūt geometriæ,& aſtronomiæ.tu,ò Romane, Memēto regere populos īperio.i.p imperiū hæ.ſ.ſequētes artes erunt tibi.ſ pcipue, aut peculiares,iponere paci morē.ſ.ſcire moderari pacē, & paſcere ſubiectis.ſ.ſedentib.& debellare ſuꝑbos.i rebelles,& tyrannide gaudētes. Sed pater Anchiſes,ſup locutus eſt Atq; addit,mirantib i.dū Aeneas & Sibylla mirarētur,hæc ſ.q̃ ſequūtur. Aſpice, ut.i.quemadmodū, Marcellus.ſ.Marcus. de gñe Claudiorū,q.n quies cōſul,bis dictator,q̃ floruit cū Galli Italiā inuaderēt,cum quibus cōgreſſus.in Ciſalpina Gallia, ad Padū opima ſpolia retulit, q̃ ter lata ſunt ſemel a Romulo,iterū,à Cornelio Coſ.dū Lartē Tolumniū in bello Veiēti ſpoliaueras, & tertio a Marco hoc Marcello,ut dicit Ser. Aſpice ergo,ut.i.quemadmodū, ipſe Marcellus ingredit.exiſtens iſignis ſpolij opimis.i.principi exercitus inimicorū detractis,& ipſe uictos.ſupereminet oēs oīros. Hic eques i de ordine equeſtri.ſiſtet i. trāquillā faciet rem Romanā,& hoc magno tumultu turbātē.ſ eā.i.dū magnus erit tumultus,hoſte ſ.exiſtēte i ,pmo hic ſternet Pœnos.i punicos,& Gallū rebellē,ſed prius Gallū q̃ Pœnos,& ſuſpēdet patri Quirino.i.Romulo,ſed Marci pacifico.q̃ i urbe ſtabat,ſicut Mars bellator.q̃ Gradiuus dicebat,extra urbē,tertia arma capta.ſ.ab hoſtiū principe.i.tertia opima ſpolia. Hui' aūt Marcelli.nouiſſimo loco meminit pp Marcellū,Octauiæ filiū,de quo in ſequētib.

VARI. LECT. PACIQVE imponere morem] In Longob.& quibuſdā alijs li.ueter. Pacis,legi.[Tertiaq. arma patri ſuſpēdis capta Quir.] Non placet quod in Rom.lib. legitur. Triſtiaque arma.

SERV. EGregiū forma iuuenē & fulgentibus armis] Tria ſunt ſcđm Carminū, pulchritudo, ętas, & ictus. Significat aūt Marcellū filium Octauiæ ſororis Auguſti,quē ſibi Auguſtus adoptauit. Hic decimoſexto anno in cidit in ualetudinem & periit decimo octauo i Baiano cum ędilitatē gereret. Huius mortem uehementer ciuitas doluit, nam & affabilis fuit. & Auguſti filius, ad funeris huius honore Auguſtus ſexcentos lector. intrare ciuitatē iuſſit. hoc.n. apud maiores glorioſū fuerat. Etiam dabitur pro qualitate fortunæ nam Sylla ſex milia habuit, Igitur in ingenti pōpa relatus & i cāpo Martio eſt ſepultus. Ergo,mō in Auguſti adulationem, quaſi epitaphiō ei dicit. Et conſtat hūc librū tāta pronunciatione Auguſto & Octauię eſſe recitatū, ut fletu nimio imperarent ſilentiū niſi Virgilius finem eſſe dixiſſet, qui pro hoc ere graui donatus eſt i maſſis Nā ſic & Liuius argentum graue dicit ideſt maſſas. [Sed frōs læta parū [Omnē ē mortis futuræ. Ex contrario aliōl, Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem. [Virum qui ſic comitatur euntem.] Marcellum,cui ſimilis eſt [Qui ſtrepitus] Propter ędilitatem. [Inſtar] Similitudo, & eſt nomen quod non recipit præpoſitionem Ad inſtar enim non dicimus,quod Probus declarat. [Oſtendent terris hunc tantum fata,] Parum illuceſcet, quia mox peribit. [Viſa potens ſuperi.]Cum indignatione dicit, Inuidiſtis & gloriæ Romanæ, & ueſtris muneribus. Nam felicitas ueſtra ſunt munera. [Propria] Perpetua, ut Propriamque dicabo. [Mauortis campus.] quo eſt ſepultus. [Funera cum tumulum preterlabere.ſexcentum.]Propter ſexcentos lectulos. In tantum ſpe tollet auos Eriget generis antiquitatem. Et theorice ſpem laudat in puero, quia facta non inuenit. Eſt autem Ciceronis in Dialogo, Fauni, cauſa difficilis laudare puerum. Non .n. res laudāda, ſed ſpes eſt [Nec Romula quōdā] Pro Romulea, ut, Quos Africa terra Triūphos Diues alit. Quondā aūt, poſt & præteriti eſſe & futuri. [Foderes calcarib. armos]Species pro genere. Equi armos pro equo poſuit. Non .n. poſſunt armi calcarib. fodi [Fata aſpera rumpas] Poſſe aliqua ratione fata diſrumpi. p tranſitū docet.] Tu Marcellus eris.]Talis,qualis eſt Marcellus [Purpureos flores] Ut ſæpe diximus, ppter ſāguinis ſimilitudinem: quia aut anima,aut animæ ſedes eſt. [Nepotis] poſteri. Non.n. re uera nepos fuit. [Inani munere.] Secundum Epicureos, non profuturo [Sic iſta noſcentes [Aeris in campis] Colliſionem fecit, Locutus eſt autem ſecundum eos qui putant Elyſium lunarem eſſe circulum.

POE. Atque hic Aeneas (una nanque ire uidebat
Egregium forma iuuenem,& fulgentibus armis:
Sed frons læta parum,& deiectos lumina uultu)
AEN. Quis pater ille uirum, qui ſicco mitatur euntē?
Filius,an ne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitū:quātum inſtar in ipſo eſt?
Sed nox atra caput triſti circunuolat umbra.
P O E. Tu pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis,
A N C. O nate,ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantum fata,neque ultra
Eſſe ſinent.nimium uobis Romana propago
Viſa potens ſuperi,propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille uirum magnam Mauortis ad urbem
Campus aget gemitus,uel quæ Tyberine uidebis
Funera,cum tumulum præter labere recentem.
Nec puer illiaca quiſque de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos,nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas heu,priſca fides inuictaque bello
Dextera.non illi quiſquam impune tuliſſet
Obuius armato,ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miſerande puer ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris.manibus date lilia plenis,
Purpureos ſpargam flores,animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis,& fungar inani
Munere,POE.Sic tota paſſim regione uagantur
Aeris in campis latis,atque omnia luſtrant.

SAB. A T Q V E hic Aeneas, &c. [Male legeretur, Nanque uos. &c. In gratiæ Octauiæ ſororis, Auguſti,facit mentionē Marcelli filij eius, quem Auguſtus adoptarat. Is autem 16. ętatis ſuæ anno factus ædilis, apud Baias bienniō languit, unde Mortuus Romam elatus eſt. Atque ita quod in ceteris fecit. Poeta libris commiſerationem citat ex morte eius adoleſcentis. In primo enim meminit mortis Sichęi, & multorum Troianorum. In 2. Creuſæ. In 3. Anchiſæ. In 4. Didonis. In 5. Palinuri; Atque hic Marcelli. Et Paulò poſt. Caietæ, pro ſingulis autem uerſibus, de Marcello ſcriptis dicitur dena ſeſtertia accepiſſe. Donat. autem dicit ſic. [Quis pater ille uirum] Interrogat Aeneas. cum admiretur formam iuuenis, & triſtitiam in fronte eius,qui ſit. [Manibus date lilia plenis.] Affectum dolentis expreſſit, dicendo, Date, cum non eſſent præſto qui darent. [Manibus plenis.] plena officia ſignificat [Sic tota paſſim regione uagantur [Non complecuit,

De cond... ſione lib... rum. A... quoru...

complexuit omnia quæ apud inferos agebantur, eſſe,n.uitiū, ſi totum uellet ſuo carmine complecti,quia & longum,& impoſſibile.Hæc ille.Ordo aūt eſt Atque Aeneas(namque prn.quia uidebat iuuenem egregium,forma,& armis fulgentib.ſed frons. ſup.eius,erat parum læta,& lumina erant,ſup.deiecto uultu,i. in uultu deiecto,& ad terrā inclinato,qđ uicinę mortis indiciū eſt: ire una.i.ſimul,cum dicto Marcello, uut ceteris heroib.hic .i.hoc loco,aut tempore,ait.ſup.ó pater,quis ille uirum,i.uirorum:præſe ferebat enim uirilitatem animā,quamuis ad uirilē ætatē peruenturus non ſit,aut potius ordo eſt,pater,quis,ſup. eſt ille,qui comitatur ſicuitum eundem.i ingredientem, cum uictoris,& opimis ſpolijs.ſ.M.Marcellum:An ne,ſup.eſt. aliqs ſiluis de egregia ſtirpe nepotum i.poſterorū noſtrorū, a nobis deſcenſurorum? Quis,i.qualis, q d.di, boni & magnus ſtrepitus cōmitum eſt ſup.circa i.circuitu eius,aut.circa eum.quam tū inſtar.i.imaginis,& inſtātiæ uirilis eſt,in ipſo.q d plurimū, Sed nox atra.i.caligo denſa,circunuolat caput ſ.eius,triſti umbra Anchiſes pr.ſ.Aeneæ, & totius eius progeniei, progenitor ingreſſus,ſup.eſt.i.loqui cępit:tum i.tūc, & hinc lacrymis obortis i. præter opinionē ortis, quod ſignū eſt immenſæ pietatis fuiſſe,dū uiueret,cū eius adhuc tantā habeat imaginē.O nate. ne quære pro ne,quæras,ingentem luctum tuorum,ſ.minorū, ut Auguſti,& Octauię,fata oſtendēt tm̄ terris hunc,nec ſinent eſſe ultra.ſ.in terris:quaſi,eo,mundus dignus non ſit. O ſuperi propago.i.propugatio & generatio Romana,eſt uiſa uobis nimium potens,ſi hęc dona fuiſſent propria.i.perpetua,hoc eſt ſi hic ſuperuixiſſet,quaſi cū dijs contendere poſſit: & id in egregiā eius laudem dicitur,unde ſequitur,Quātus gemitus,q d.maximos,uirū,i.uirorum,nedū mulierum:illa.ſ.olim notiſſimus cāpus.aget.i.excitabit ad magnam urbem,Mauortis.i.Martis,hoc eſt Romā a Martis filio cōditam, uel,ó Tyberine.ſ.pater,Deus fluminis Tyberis,quę funera tu uidebis, cum tu præterlabere recentē tumulum.i ſepulcrum eius, Nec quiſquam puer de gēte Iliaca, tollet i.eriget, ſuos Latinos.i. Italicos,in tm̄.i.uſque adeo,ſpe.i.per ſpem de futura gloria. Nec tellus Romula, pro Romulea:hoc eſt Romana, iactabit ſe tm̄ ullo.i. de ullo alumno,quantū,ſ.hoc uno.Heu (dolentis eſt) pietas & fides priſca.i. antiqua, quæ.ſ in hoc oſtē:abitur,& ex indole deprehendeſ.& dextra inuicta bello, quiſq̄ obuius illi armato, non tuliſſet ſe impune i.ſine punitione obuiū illi armato,ſeu cū ire pedes in hoſtem,ſeu cū foderet calcaribus,armos equi ſpumantis.Heu, o puer miſerande.i.miſeratione digne,ſi.i.ó, ſi hoc eſt,utinā rūpas.i.uincas, qua.i.aliqua.ſ.uiu,aut tō ne fata aſpera.i.inimica, quæ pcocē minātur mortē, tu eris Marcellus.ſ. Octauiæ filius, cuius nomē hactenus ſuppreſſit,q a matri id recitaturus, ſciuit eo nomine audito,eam non amplius audituram date.ſ.vna quā udeſtis,lilia plenis manibus, ut ſup.ſpargā flores purpureos, & ſe cum ulem animam negotia, ſaltē his doni & fungar munere,inani.i.nihil profuturo defunctis,quia,(reuera)pōpa funebris,ſolatio eſt uiuis,non defuncti,quos præceps,eleemoſynæ, & ſacrificia iuuant,ſi:liqui ſunt.Ipſi(inq t Poeta) uagant ſic.i. talia dicendo,paſſim,ſup.in totu regione,in latis campis aeri.i. uerijs,aut ſub lunari globo,aut in colle altiore.in Elyſijs,vbicū que ſint,atq; luſtrat.i.circunſpiciunt & diſquirunt omnia, ergo plura quam executus ſit,aut exequi poſſit Poeta.

QVANTVM inſtar in ipſo eſt] In Ro.lib antiq. Eſt non habetur [Neq; ultra Eſſe,ſinent]In plurib antiq li. Nec monoſyllabum eſt.]Nimium uobis Romana propago Viſa potens ſuperi] In Romano libro, Superius, legitur. [Intaprum ſpe tollet uuns]In Romano libro legitur,Spes.

Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ uenientis amore;
Exin bella uiro memorat,quæ deinde gerenda:
Laurentesq; docet populos,urbemq; Latini,
Et quo quenque modo fugiatq; laborem,
Sunt geminæ ſomni portæ:quarum altera fertur
Cornua,qua ueris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes.
His ubi tum natum Anchiſes,unaq; Sibyllam
Proſequitur dictis,portaq; emittit eburna,
Ille uiam ſecat ad naues,ſociosque reuiſit.
Tum ſe ad Caietæ recto fert littore portum.
Anchora de porta iacitur,ſtant littore puppes.

SERV. INcendisq; animum] Nam ſupra ait. Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis? [Ex in] Deinde, Confert autem in compendium narrationis prolixitatem. Si Terentius propter longum actū ait,Intus d. ſpondebitur,intus tranſigetur, ſi quid eſt quod reſtat. [Sunt geminæ ſomni portæ] Pro ſomniorum. Eſt aūt in hunc locū Homerum ſecutus.Hoc tantum differt, qđ ille per utranque portam ſomnia exire dixit, hic umbras ueras per quas ſomnia indicat uera, & poetice aptius eſt ſenſus. Vult aūt intelligi falſa eſſe omnia quę dixit. Phiſiologia vero hoc habet, Per portam corneam oculi ſignificantur, qui & cornei ſunt coloris. & duriores ceteris membris. nam frigus non ſentiunt, ſicut etiam Cicero ait in libris de deorum natura. Per eburneam uero portam os ſignificatur a dentibus Et ſcimus quia quæ loquimur, falſa eſſe poſſunt, ea uero quæ uidemus, ſine dubio uera ſunt. Ideo Aeneas per eburneam emittitur portam. Eſt & alter ſenſus, Somnum nouimus cum cornu pingi, & qui de ſomnis ſcripſerunt,dicunt ea quæ ſecundum fortunam,& perſonæ poſſibilitatem uidentur,habere effectū,& hæc uicina ſūt cornu. Vnde cornea uera fingitur porta. Ea uero quæ ſupra fortunam ſunt & habent nimium ornatum,unaq; iactantiam,dicunt falſa eſſe. Vn eburnea, quaſi ornatior porta fingitur. [Falſa inſomnia] Ideſt ſomnia. [Secat] Tenet. Vn & ſectos dicimus ab eo quod propoſitum tenet. [Ad Caietæ portum] A pſona poetæ,prolepſis. Nam Caieta non dicebatur.

ASC. QVAE poſtquam Anchiſes,&c.] Quia ergo ſingula recitare nō potuit,nec ſi potuiſſet,congrueret,quia bella in Italia gerenda,deſcripturus eſt Poeta, quæ ſi hic narrarentur,gratiā expectationis amitteret poeſis. adeo paucis dicit poeta Aeneā didiciſſe bella in Italia gerenda, & deinde per portam ſomniorū eductum,ſocios uiſiſſe. Atque ita facis huius uj.finem,innuens omnia hæc,quaſi per ſomnia,uiſa,& narrata De hac autē ſic dicit Donatus ſic.]Exin bella] Narrauit primo læta triſtia præter miſit præterquam de Marcello, Deinde docuit, quō quædam æquo animo ferre poſſet.[Viam ſecat]Quid.n.prius facere debuit,quā ſuos reuiſere. [Recto littori] At qui nullum litus rectū,ſed dicimus, rectā uiā agere.qū nihil aliud agimus, niſi iter continuum, & nullo alio actu illud ſūpimus. Nam cupida ſuorum mēs nihil aliud agere debuit. [Caietæ] Ex perſona poetæ loquitur. Nam adhuc non erat Caieta. Hæc ille.Ordo aūt eſt. Per quæ ſingula, poſtquā Anchiſes duxit natum.i. filium ſuū Aeneam, & incēdit animum,amore famæ uenientis, ipſe memorat i.recitat, exin.i exinde i ex ordine,uiro ſ.Aeneę qui ea uiriliter geſturus eſt, bella gerēda .ſ.in Italia, & docet populos Laurentes.ſ ad quos acceſſurus eſt,& urbem Latini ſcilicet regis & quomodo fugiat,ſi ſcilicet euitabilis eſt,& ferat ideſt tollere,ſi euitari nequit, quenque laborem ideſt quamlibet aduerſitatem quę ſi uitari nequit,toleranda eſt (unde prius in V. Superanda omnis fortuna ferendo eſt(Geminę i.duę, & fortę ęquales portę, ſomni.i. ſomniorū, ſunt ſupple apud inferos, quarū.ſ portarum ,altera fertur.i.dr,ſupple eſſe cornea,qua.i.per quam, exitus facilis datur umbris.i.inſomnijs,& phantaſmatis.ſeu.phantaſmati b. veris, altera, ſup.eſt perfecta nitens elephantu i.ebore candens i. ſed manes,i.inferi,mittuntur,ſupple per eam,inſomnia falſa.i. ſomniu,& phantaſmata,per aliud repræſentant quā ſint,vbi.i. quo loco,his.ſ.pręmiſſis,dictis.i.memoratis, Anchiſes pſequitur tū natū,& Sibyllā una.i.pariter,& emittit, ſupp.eos, porta eburna.ſ.p quā falſa emittunt inſomnia (ut ſignificet hęc oia eſſe ſomnia,nec rē(reuera)geſtā ,ſed poetice excogitatā de qua uide Ser. Ille ſecat.i.tenet,aut carpit uiā,ad naues.ſ.ſuas, & reuiſit ſocios.ſ.quos illic in littore dereliquerat, & ipſe fert tū i. tunc, continuo ſe ad portū Caietę.i. qui paulo poſt dictus eſt portus Caietæ,ſed nondū ſic appellabatur,vnde eſt prolepſis ex pſona poetę,& ita minus vitioſa,fert(dico)ſe littor recto.i.per litus,recta uia pgrediēdo,litus ipſum,qua parte uquis alluit, rectū nō ſit,niſi forte in ea parte,qua à Cumis,Caietā appellit, Anchora iacitur.ſ.a ſocijs, non intelligitur cum ſocijs recep is nauigaſſe,de prora.i.priore parte nauis obſeruę,& puppes.i.poſteriores partes,ſtant littore, id eſt ad litus applicitæ.

VARIA LECT. HIS ubi tum uſ tum] In Romano libro, & aliq.alijs ueter. legere eſt,His ibi tum.

IN VII. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Septimus Aeneam fatalibus aruis.

IN EVNDEM MODESTINI IVRISC. ARGVMENTVM.

Hic quoque Caietam ſepelit tum deinde profectus
Laurentum uenit: hanc uerbis cognouit Iuli
Fatalem terram, menſis en ueſcimur, inquit,
Centum oratores ueniam, pacemque petentes
Ad regem mittit lætum conſorte Latinum.
Qui cum pace etiam natæ connubia pactus.
Hoc forte Alecto Iunonis diſſipat ira.
Concurrunt ferro, quamuis, pia fata repugnent.
Belli cauſa fuit uiolatus uulnere ceruus.
Tum gentes ſociæ arma parant: fremit arma iuuentus.

ALIVD IN EVNDEM.

Tandem deueniunt Laurentia Troes in arua
Et parce accepta leti noua mœnia condunt
Nocte ſatam Iuno furiam euocat: ille Latinos
Inter & Aeneadas bellum ſerit, & ciet arma
Protinus auxilijs terra inſtruit, talia Turnum

ASCENSIVS.

SEPTIMVS Aeneam reddit, &c.] In ſequentibus ſex libris imitatur Poeta Homerum in Iliade, nam uterque bella pertractat quo circa fere ad tragicum aſſurgit ſtylum, unde dicturus eſt, Maius opus moueo. Et quia Homerus in Odyſſea, à triſti principio errorum Vlyſſis, ad lætum reuerſionis eius in patriam (quod comœdiarum eſt, & tragœdiarum) perducit exitum, dicit Donatus ſuper Terentium ipſum, & comœdiarum, & tragœdiarum auctorem, Sed priuſquã ad explanationem perueniã, declarabo argumenta, quæ præmiſſa oſtendi, Monoſtichi. Ordo eſt, Septimus, ſcilicet Aeneidos liber reddit Aeneam aruis, ſcilicet Laurentibus: fatalibus, id eſt ad quæ fatis peruenerat. Nam licet ad Miſenum, & Caietam peruenerat, nondum attigerat arua fatalia, unde in III. dixerat Helenus, Italiæ pars illa procul quam pandit Apollo. Maioris argumenti Explanatio talis eſt. Aeneas, ſupple ſepelit hic: quoque, id eſt etiam: Caietam, ſcilicet nutricem ſuã (quia prius, Miſenũ ſepeliuerat) ipſe profectus, tũ ſcilicet poſtea, peracta ſepultura deinde, id eſt ab eo loco, uenit Laurentum ad regna, ſcilicet Latini, & cognouit uerbis Iuli. i. Aſcanij fili, ſui, nam En etiam, menſas conſumimus, inquit Iulus. hanc terram fatalem id eſt fataliter promiſſam, nam ipſe Iulus (ut dixi) inquit, eo nos ueſcimur menſis id eſt orbibus, ſeu quadris ex pane factis, (alij, menſas, legere uolunt) quam rem futuram dixerat in III. Harphyia Celeno Ipſe mittit centum oratores id eſt caduceatores ad regem Latinum lætum conſorte id eſt quia filię conſortem inuenerat. (unde tandem, lętus ait. Dii ueſtra incepta ſecundent. Sunt tamen qui legunt, Mittit lectos tum ſorte. Sunt & alij, qui, Mittunt lęti tum ſorte ut ſit Troiani lęti, ſorte mittunt ad regem Latinum. ſed uerius legetur, Lætum conſorte) petentes. i. petituros, hoc eſt ut peterent ueniam id eſt gratiã aut. beneficium terræ inhabitãdæ & pacem. i. fœdus, & amicitiã, qui. ſ. rex Latinus, pactus, ſup. eſt, cum pace. i. ultra conditionem pacis initię, etiam connubia natę. i. filię ſuę Lauiniæ. Alecto. furia, illa infernalis, diſſipat forte, hoc. ſ pactũ mira. i. propter iram Iunonis. Et, ſup. utrique populi concurrũt ferro. (ſunt tamen alijqui pro Ferro, legendum eſſe cenſeãt, Dictis, ſeu hoc inuenuſte,) quamuis fata pia repugnent. Cauſa belli fuit, ceruus uiolatus uulnere, gentes ſociæ. i. aſſociatæ, parant arma, & iuuentus. ſ. Italica fremit. i. cum fremit expoſcit arma.

PVB. VIRGILII.

MARONIS AENEIDOS. LIBER SEPTIMVS.

TV quoq; littoribus noſtris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famam Caieta dediſti:
Et nunc ſeruat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria ſignat,
At pius exequijs Aeneas rite ſolutis,
Aggere cõpoſito tumuli poſtquam alta quierunt
Aequora, tendit iter uelis, portumque relinquit.

TV quoque littoribus noſtris Aeneia nutrix] Vt, & in principio diximus, in duas partes hoc opus diuiſum eſt. Nã primi ſex ad imaginem Odyſſeæ dicti ſunt quos perſonarum, & allocutionum uarietate cõſtãt eſſe grauiores. Hi autem ſex ad imaginem Iliadis dicti ſunt, qui in negocijs ualidiores ſunt. Nam & ipſe h. d. Maius opus moueo, & re uera tragicum opus eſt, ubi tantum bella tractantur. [Tu quoque] Sicut Miſenus, Palinurus etiã. [Noſtris] Italicis, ut, Non eadem arboribus pendent uindemię noſtris: ut Donatus ait, nauigabilibus. [Aeneia nutrix] Hanc alij Aeneę, alij Cruſæ, alii Aſcanij nutricem uolunt Lectum tamen eſt in Philologis in hoc loco claſſem Troianorum caſu concrematam. Vnde Caieta dicta eſt ἀπὸ τοῦ καίειν, Seruat ſ. tenet, poſſidet, ut Seruantem ripas, alta non uidit in herba. [Heſperia in magna] Propter Hiſpaniæ diſcretionem. [Si qua eſt ea gloria] Secũdum Epicureos. Bene autem intereſt funeri poſtquam ab inferis redijt, ſicut interfuit ante quam deſcenderet, ut medium actum oſtẽderet. [Quierunt] Hebrus, Quierent, legit. [Tendit inter uelis] Quia prout uela extenſa fuerint, ita etiã curſus extenditur, in quo nauis eſt iter. Nam ait ſupra. Flecte uiã uelis. Aliud eſt iter uelis tẽdere, aliud p uela iter, Et multi dñt improprie dictum multi nimiũ proprie. Cõſtat, tñ ſecundum illud dictum qđ ait, Flecte uiam uelis Quod ſi dicimus, bene procedit, Et tẽde uiam uelis, ut in ipſis ratio ſit uię [Aſpirant auræ in noctem,] Quia & diximus, temporũ mutatione, uẽtus uel minuitur, uel augeri [In noctem] Aũt, circa noctẽ. Et quoties tẽpus exprimitur, accuſatiuũ regit iſta præpoſitio. [Luna negat] Liptotes. Nam dicit, large præſtãt ut, munera nec ſpuo. [Tremulo ſub lumine] Ita. n. mobilitas aquæ facit uideri. [Circę rapuitur littora terræ] Vt dicimus ſupra mons iſte ante hac inſula fuit, Paludibus. n. à continenti ſegregabatur, quas excluſit limus de Albanis montib. fluẽs, Et dicebatur Aeęus ab horore tranſeũtium, quo homines mutabantur in feras. In hoc ſummo oppidũ fuit, quod & Circæũ dictum, & Circęi. Nã

utrum

Aſpirant auræ in noctem: nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,
Diues inacceſſos ubi ſolis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, rectiſque ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum;
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dæa ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum.
Quæ non monſtra pii paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent:
Neptunus uentis impleuit uela ſecundis,
Atque fugam dedit, & præter uada feruida uexit.

utrunq, Liuius dicit. [Diues] Non addidit cuius rei, cum ſoleat, ut. Diues equũ, diues picta ueſtis, & auri. [Inacceſſos] Inacceſſibiles i. inacce dendos. Nã Vlyſſes illuc uenit. Ergo inaceſſo, ad quos nullus debebat accedere: ut, Aut illaudati neſcit Buſiridis aras, hoc eſt illaudabilis Nã ab Iſocrate conſtat eſſe laudatũ. [Reſonat cantu] Reſonare facit. [Superbis nobilibus. p p antiquam oppidi magnitudinem. [Odoratã] Pro odoriferam. Et hoc ideo, quia uſus olei apud maiores non fuit præcipue in Italia. [Arguto pectine] Garrulo ſtridulo, ſonanti, ut, Forte ſub argura conſederat ilice Daphnis. [Percurrens pectine telas] aut manu percurrens, aut ictu pectinis, ut uidemur. aut q apud maiores, ſtãtes texebant: ut hodie Linteone uidemos: Eſt aũt Hom q ait, ἱστὸν ἐποιχομένη. [Gemitus ireque] Gemitus iraſcentium leonũ: ἐν δεσμοῖσιν. [Sera ſub nocte] Quaſi eo p p e quo naturali libertate uti conſuerunt. Sub ſera nocte, p noctem ſeram. [Rudẽtium] Naturaliter ru, longa eſt. Perſius. Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere dicas. Syſtolem ergo fecit. Ruditus uutẽ proprie eſt aſinorũ clamor, ut grunnitus porcorum ranarum coax, quæ nomina à ſono uocis conſtat eſſe compoſita [Præſepibus] Caueis ubi aluntur. Non enim re uera præſepia habent. [Dea ſæua] aut per ſe, aut herbis potentib ſæua. Circe aũt ideo ſolis fingit filia, quia clariſſima meretrix fuit, & nihil eſt Sole clarius. Hæc libidine ſua, & blandimentis homines in ferinã uitã ab humana deducebat, ut libidini & uoluptatib operam darẽt Vñ datus eſt locus fabulæ apertæ. Horat. Sub dña meretrice fuiſſe turpis, & excors. In uultus, ac terga ferarum] Corrumpebatur in illis ſenſus. Animus antanque idem manebat.

Οἱ δὲ συῶν μὲν ἔχον κεφαλὰς φωνήν τε τρίχας τε
καὶ δέμας· αὐτὰρ νοῦς ἦν ἔμπεδος, ὡς τὸ πάρος περ.

[Pii paterentur Troes] Ergo impii qui pertulerunt. Impii autem p p occiſa Solis armenta. Neptunus uentis impleuit uela ſecundis Phyſice autem locutus eſt. Motu enim aquæ uentus creatur, ut uidemur in bombis organorum. [Præter uadã feruida] Periculoſa nauigantibus, & eſt Tmeſis.

Aec. TV quoq; littorib. nſis] Vt librorũ ſit con depẽdẽtia, atq; ita vnũ opus cẽſeat, Arma uirũq; canẽs, noluit à pleno periodo qualis ẽ ibi, Nũc age q reges Erato, &c inchoare, ſed a particula cõdepẽdẽtiæ idicẽ dicẽs, Tu quoq; q. d. nõ ſolũ Miſen' & Palinur' ſed tu quoq; i. ẽt tu. Deſcribit ergo priõ loco, quõ ſepulta Caieta, nutrice Aeneę, q̃ loco nomẽ dedit, qđ & hodie manet, prætervecti Circeas inſulas deuenerũt in portus fatalis terræ. Per trãſitũ aũt. deſcribit fabulã q̃ Hom. ad lõgũ proſequit, quõ. ſ. Vlyſſis ſocii, a Circe. Solis filia, in feras trauſmutati ſint. Don. aũt dicit hoc loco ſic.] Tu quoque] Viderat apud inferos, q̃ neceſſariũ eſſet defunctis ſepulcrũ Ergo, ut pius nutrici illud, inſtituit. Meruerat. n ipſa q a tã piũ religioſũ Romani imperii principẽ prudẽtẽ, ſtrenuũque uirũ nutrierit. Tu quoq;, repete idẽ, & optime cõiũgũ. At pius Aeneas ingẽti mole ſepulcrũ imponit, ſuaq; arma uiro, remũq; tubã que. Deinde, remotis iis, q̃ de inferis narrant ſequere, Tu quoq; littorib. noſtris, &c. Tu quoq;, q̃ admirãdæ memoriæ uideris, ſupremo officio cõiũgi meruiſti. [Noſtris] Italis, ergo ibi eſt ſepulta, ubi ipſe cum ſuis eſſet regnaturus Honorat ergo à loco. [Aeternã mortẽs] Argũ a cõtrario, nã creuit fama, cũ deberet morte minui [Nũc] etiã his tẽporib. quo hæc ſcribunt. [Si qua eſt ea gloria] Sciebat nihil ſẽtire mortuos, ſed ut ſatisfaceret religioni. [Vrit odoratã] Vigilãs & uoce, & odorato lumine, ad ſe incautos attrahere nitebat [Cedrũ] Cedrus tanq̃ oleo madẽs i cẽdia, ſem p inſidiis, & uoce nutrit. [Quæ ne mõſtra pii] Propterea debuerũt liberati ab iis mõſtris, qm pii erãt, neq; ſceleratis erãt cõparãdi. Hęc ille. Ordo aũt eſt. O Caieta, nutrix Aeneia. i. ipſius Aeneę, tu quoq; i. ẽt tu nõ ſolũ Miſenus, moriẽs, i. dũ moriebaris & ſepeliebaris illic dediſti, littorib. noſtris. i. italicis. q a Italus eſt q loquitur famam æternam, & tuus honos ſeruat nunc ſedẽ. i. ſepulcrum tuum, quod tuũ nomẽ inſcriptum habet, & nomẽ. ſ. tuum, ſignat oſſa. ſ. tua in Heſperia magna. i. Italia, ſi ea gloria eſt qua i. aliqua (bene dubitat quia multi cenſent eam gloriam nihil ad defunctos pertinere, unde Diogenes interrogatus, ubi uellet ſepeliri, iuſſit, corpus in pratũ efferri. & percunctarentur, an uellet ipſum feris, & auib exponi, iuſſit baculum apponi, ut ſi poſſit, ſeſe defendat & cum dicerent, nullum in eo ſenſum, quid ergo ad ipſum, inquit, ſiue putreſcat? ut aurẽ Cic cenſet, de noſtrorum non de noſtra ſoliciti erimus ſepultura) At Aeneas pius. ſ. in oẽs, tã deos, q̃ mortales, tam uiuos quã defunctos, exequiis i. officiis funebrib ſolutis rite i. iuſta ritũ & aggere tumuli. i. ſepulcri compoſito i. accumulato, poſtquã æquora alta. i. profunda, quierunt. i. tranquilla facta ſunt, tendit iter uelis i. nauigat tenſis uelis. & relinquit portum. ſ. Caietæ Auræ aſpirant in noctẽ. i. dum tempus uergit in noctẽ incipiũt auræ ſpirare, nec luna candida negat. i. tegit, curſus ſ. ſuum hoc eſt clare lucebat portus ſplẽdet ſub lumine tremulo. i. ſcintillãte, qđ tñ de luna q̃ lã negãt. Littora proxima terræ Circæ. i. q̃ Circe habitabat, raduntur. i. leniter rãgunt, à nauibus Aeneę, hoc eſt pertranſit Circeã terram, ubi. i. in quã terra, filia Solis. ſ. Circe, diues reſonat. i. reſonare facit, cãtu aſſiduo, lucos inacceſſus. i. in acceſſibiles, ad quos nemo accidere deberet, & urit tectis ſuperbis. i. magnifice extructis. i. magnifico domicilio. (Sũt q legãt lectis. i. thalamis. aut triclinis ſuperbis in quib. ſedebat Circe, ſed minus recipiunt) in lumina nocturna. i. loco olei, qđ tũc in italia in uſu nõ erat, Cedrũ. i. arborẽ illã, ſucci, & reſinæ plenã odoratã. i. odoriferã, percurrens pectine arguto. i. ſubtili aut ſtridulo, telas tenues. i. ſubtiles & extenuatas, gemitus & iræ leonũ recuſantũ. i. refutantũ, uincla & rudientẽ. ſub. i. in nocte, ſera i. tarda, exaudiri, ſup cœperãt, aut exaudiebant. hinc. i. ab his lucis Circeæ terræ, & ſues. i. porci, ſetigeri. i. magnas ſetas gerẽtes, atq; urſi ſæuire. i. ſæuiebãt, aut ſæuire cęperũt, in præſepib. & formæ magnorũ luporũ ululare, i. ululabãt, aut ululare cęperũt. Quos. ſ. leones, ſues, urſos, & lupos dæa ſæua ſ. Circe induerat herbis potẽtib. i. p herbas potẽtes, i. uultus, ac terga ferarũ, ex facie hominum, i. humana hoc trãsformauerat eos i formas belluinas. Quæ mõſtra, ne Troes pii paterẽt talia delati. i. poſtq̃ delati eſſẽt in portus, neu. i. neue, hoc eſt, nel ne, ipſi Troes pii, ſubirẽt. i. ſub intrarẽt. littora dira. i. q̃ à dira habitãt ueneficia, Neptunus. ſ. deus aquarũ, nõ fere uẽti naſcũt, qua p p ẽt, uentorũ dr hr̃e pſidiũ impleuit uela uẽtis ſecũdis. i. proſperis à tergo flãtib. atq; dedit fugã. i. facultatẽ effugiẽdi, & uexit ſ. Troas, pter. i. prã ſcũdo, uada feruida. i. piculoſa nauigãtibus, hoc eſt pter freta. De Circe, Cedro, hæc aũt p Lãd. collecta. Diod. Sicul. ſic ait; Soli duos fuiſſe filios, Acthen, & Perſeũ, & Acthen, Colchorũ, Perſęũ uero Tauricæ regionis regẽ extitiſſe. utrũq; crudelitate inſignẽ. Perſeũ aũt, Hecaten filiã habuiſſe. q̃ paternã crudelitatem ſuperauit, nam cũ uenatione delectaret, hoĩes pro feris arcu uulnerabat, & ueniẽs peſtiferis operã dans, id inuenit quod, ἀκόνιτον nominant, in hoſpitibus autẽ uenena experiebatur. Demũ cũ patrẽ ueneno extinxiſſet, regnum occupauit, & templũ dianæ, cui hoſpites immolarent, cõdidit. Cõcubuit inde cũ Acthe patruo, & ex eo concepit Circen, & Medeã, filias, filiumq; Aegialẽ, Circe, & arte materna, & ſub iodoſtria, oẽs mortales in uenenis cõparandis ſuperauit, adeoq; oĩum herbarũ uim cõſpicata eſt, ut nihil inueniendũ poſteris reliquerit, adinuenit, & Pharmacũ, quod ad cõciliandũ beneuolentiã ualeret. Nupſit Scytæ Sarmatarum regi, eoq; ueneois ſublato regnum occupauit, ex quo tãdem ob crudelitatẽ pulſa, inde ad Oceanum, ſm aliquos, prouecta, inſula deſerta, ſibi comitibuſque fugæ ſedes poſuit. Alii dñt in Italiã deuectam promontorũ, quod inde Circeũ dĩr, tenuiſſe hæc Diod. Quod

uero poetæ de Circe in Italia conſtituta referant, alibi expreſſū eſt Hom. aūt ſcribit eam olim inſulam fuiſſe, quā Circe habitabat in loco edito, circum errabant, & urſi, & leones, quos illa ueneficus cibo, & potu immixtis ex hominibus feras fecerat tamen in homines non ſæuiebant, ſed uelut canes blandiebantur illā ſocios Vlyſſis in cæna uertit in porcos, præter Eurylochū qui fraudē in ædificio eſſe ſuſpicatus, non intrauit, intus texebat Circe tales telas quales dee texunt, & ſuauiſſime canebat. Cedrum, hæc arbor, non ea eſt quam uulgo, Cedrum appellamus. Illa enim dicimus, citrum, cuius poma maxima ſunt ſed longe alia duo eius genera, ut Plin placet, Lycia & Phænicia, differunt folio. nam quæ durum, acutum, & ſpinoſum habet, oxycedros uocatur. Ramoſa & nodis infeſta altera odore præſtat Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem ſapore. Item maioris Cedri, duo genera, quæ floret, fructum non fert fructifera, non floret, & in ea antecedētem fructum occupat nouus. Semen eius, cupreſſo ſimile, quidem cedrelatem uocāt. Ex hac reſina laudatiſſima, materia ipſi æternitas, itaque ſimulacta deorum ex ipſa factitarunt. Cedrinus erat Apollo Romę è Seleucia aduectus. hæc Plin. Diſcorides aūt ait Cedrus, arbor eſt, unde fit pix Cedtina, quædā eſt parua. ac ſpinoſa, fructu iunipetino ſimilit. Alia, maior fructus eius cypreſſo ſimilis, ſe minor & Cedrides uocatur. In materia, maximas æternas putant, hebenum, Cypreſſum, & Cedrū, in tēplo Dianæ Epheſię, quod tota Aſia extruente, quadringentis annis peractum eſt, tectū eſt ex Cedrinis trabibus. Habes de Cedro, Quod aūt inducat Circem Cedrum urere, ab Homero eſt. Ille enim in Odyſſea libro V. de Calypſo, ubi Mercurius à Ioue miſſus nuncius eſt, πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο τηλόσε δ' ὀδμὴ κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει δαιομένων. Succo ergo Cedri illis temporibus ad nocturna lumina utebantur. Ait enim Plinius, Cedri ſuccus quomodo fieret, diximus: Magni aūt eſt ad lumina uſus, ni capitis dolorem inferret. Recte autem meminit de ſucco Cedri nondum oleo in Italiam naſcente. Refert. n. Feneſtella, regente Tarquinio, nondum neque in Italia neque in Hiſpania neque poſtremo in Africa oleum fuiſſe, neq; illud præter ibi. Nam apud eundem Plinium inuenies Iliacis temporibus nullū adhuc unguentum fuiſſe. Sed nec etiam thure ſupplicabant, Cedri tantum, & Citri ſuorum fruticum in ſacris, fumo conuolutum nidorem uerius quā odorem, nouerat. Cantu aūt ad ſe homines allicere Circē, allectoſq; in uarias feras cōuertere q̃d aliud hēr, niſi, q̃d qui uoluptuoſæ uitæ dediti homine exuūt Amittunt. n. rōnē, quā ſola homines ſumus, & ruunt ī uarias animi perturbationes, qua cum in rōnis priuatione, pueniāt. brutorum, potius q̃ hominū dicēdę ſūt Vlyſſes aūt nō trāſmutatus à Circe q̃a ſapiēs non mō nō uincit à uoluptate, uerum cā eſt, q̃d ſocii ſui iā mutati, in priſtinā formām redeant, nam & dum recte agit, exēplo malis eſt, quo redeant ad meliorē uitam, & ſua doctrina aliis, ut recte uiuant perſuadere poteſt.

PORTVMQVE relinquit] Non placet. Reliquit, tempore pręterito, ut libros pleriq; ueteres habent. Nam & Tendit & Aſpirant, præſentia ſunt. [Aſſiduo reſonat cantu] In Rom li Adſiduo, per d. ſcriptum eſt. [In uulius. ac terga ſeratum,] Veteres quidam libros, In uulius, & terga, legunt. VARIAE LECTI.

Iamque rubeſcebat radiis, mare, & ęthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum uenti poſuere omniſque repente reſedit
Flatus & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Aeneas ingentem ex ęquore lucum
Proſpicit. hunc inter fluuio Tyberinus amœno
Vorticibus rapidis, & multa flauus arena
In mare prorumpit uariæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis uolucres, & fluminis alueo,
Aethera mulcebant cantu, lucoque uolabant.
Flectere iter ſociis, terræque aduertere proras
Imperat, & lætus fluuio ſuccedit opaco,
Nūc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claſſem
Cum primum Auſonijs exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.
Tu uatem, tu diua mane, dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſq; animis in funera reges,
Tyrrhenamq; manū, totamq; ſub arma coactam
Heſperiam. maior rerum mihi naſcitur ordo:
Maius opus moueo. rex arma Latinus, & urbes
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hūc Fauno, & nympha genitū Laurēte Marica
Accipimus: Fauno Picus pater isq; parentem
Te Saturne refert, tu ſanguinis ultimus auctor.
Filius huic fato diuum, proleſque uirilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta iuuenta eſt.
Sola domum, & tantas ſeruabat filia ſedes,
Iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaq; petebant
Auſonia. petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis, atauiſque potens: quem regia coniux
Adiungi generum miro properabat amore:
Sed uarijs portenta Deum terroribus obſtant.

SERV. IN roſeis fulgebat lutea bigis: Lutea eſt crocei coloris ut Croceo mutabit uellera luto. Vnde multi iungunt In roſeis i non rubicundis, ne ſit contrarium. Tū ſecundum Homerū dictū eſt, qui interdū ῥοδοδάκτυλον. i. roſei coloris digitos habentem interdum κροκόπεπλον dicit Auroram. i. crocei coloris ueſte circundatam. [Cum uenti poſuere] Cum ortu diei quieuere. Poſuere n quieuere eſt. ſicut cōtra Ferre, flare dicimus. ut, Feret uento mora ne qua ferenti i. flanti. [Omniſq; repente reſedit flatus] Omnis, i. & qui ripæ eſt. & qui pelagi, quam altanus uocatur. [Tonſæ] Tonſæ. Remi dicti à detondendis fluctibus, ſicut tonſes à tondendis & decutiendis capillis. [Lucū proſpicit] In quo erat lumi nis flumen. Diximus. n. nunquam ſine religione eſſe lucū à Virgilio poſitū. [Hūc inter] Per hunc Terentius. Dum rus eo cœpi egomet mecū inter uias. Eſt aūt crebra Frontonis eloquutio [Amœno] Vmbroſo, ſiluis circundato. [Multa flauus arena] Epitheton porprium. Et ſciendum exitum Tyberim fluminis naturalem nō eſſe. niſi circa Oſtiam, ubi prima Aeneas caſtra cōſtituit, Nam aliter nō procedit, quod ait, Murorum in parte ſiniſtra Oppoſuere aciem, nam dextra cingitur amni Poſtea enim in Laurolauinio caſtra fecit ingentia, quorum ueſtigia adhuc uidentur [Aſſuetæ ripis uolucres] Bono compendio uſus eſt. [Aethera mulcebant cantu] Lenibant. Corporalia enim ſunt elementa, ut diximus ſupra. Non enim mulcetur, niſi quod corporale eſt. Supra enim ait, totamq; infuſa per artus. [Nunc age] Hic eſt ſequentis operis initium Antedicta. n. ex ſuperioribus pendent Sane Erato p Calliope poſuit. [Quæ tempora rerū] Quia ut diximus ſupra ſecundum Lucretium tpa niſi ex reb colligantur p ſe nulla ſunt. [Latio antiquo] Quia duo ſunt uetus, & nouū ſicut & in iure lectum eſt [Exordia pugnæ] Cerui interitō. [Actos] Aut collectos aut re uera compulſos, quod eſt ueriſimile, propter illud. Longa placidas in pace regebat. [Totamque ſub arma coactam] Collectam. ut, Tityre coge pecus. Totam autem Hyperbolicos dixit] Nūc Fauno, & Nympha genitum laurente Marica Accipimus] Quidam decus ē Fatuelus, huius uxor eſt Fatua. Idem Faunus, eadem Fauna Dicti autē ſunt Faunus, & Fauna a uaticinando. i. fando, Vnde & fatuos dicimus incōſiderate loquētes, Ergo Faunę. & Fatuæ nomē quaſi aſperū fugit poeta, & Maricā dixit uxorē fuiſſe Fauni. Eſt autē Marica dea littoris Minturnenſium iuxta Lirim fluuiū. Horat. Et in nantem Maricæ littoribus tenuiſſē Lirim. Quod ſi uoluerimus accipere uxorem Fauni Maricā, nō procedit Dii. n. Tropici. i. locales, ad alias regiones nō quam trāſeunt. Sed pōt dictū eſſe p poeticā licentiam, Laurente Marica, cum ſit Minturnenſis. Dicunt alii p Maricam Venerem intelligi debere, cuius fuit ſacellū iuxta Maricā, in quo erat ſcriptū ναὸν τῆς Ἀφροδίτης. Sane Heſiodus Latinum Circes, & Vlyſſis filium dicit, quod & Virg. tangit dicendo, Solis aui ſpecimen. Sed quia tpm ratio non procedit, aliud accipiendum eſt Iginii qui ait Latinos plures fuiſſe, ut intelligamus poetā abuti (ut ſolet) nominum ſimilitudine. [Accipimus] pp uarias opiniones hoc adiecit, ut Saluſt. Vrbē Romā, ſicuti ego accepi, cōdidere atq; habuere in initio Troiani. [Vltimus auctor]

auctor] Primus, ut ſupprem um, ſummum dicimus, Pro ſupreme Iuppiter. [Primaq; oriēs erepta iuuenta eſt] Per tranſitum tāgitur hiſtoria. Amata enī duos filios volūtate patris Aeneæ. ſpondentes ſororem factione interemit. Vnde & erepta dixit, quaſi per uim. [Fato] Autem dicit uoluntate. Nam dij id fantur, quod ſentiāt, nō ut homines de quibus lectum eſt, Aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptum habere. [Iā matura uiro, iam plenis nubilis annis] Non eſt iteratio, ſed ſecundū iaadictū, in qao & ex annorū ratione, & ex habitu corporis ętas cōprobatur. Primum ergo ad habitum ſecundū ad annos pertinet. [Latio] Latium pars eſt Auſoniæ. Vnde dixi primo qđ minus eſt, ſic intulit, Totaq; Auſonia. [Petit ante alios pulcherrimus] Aut ante alios petit, aut pulcher ante alios. [Miro amore] Noua intemperantia. [Sed variis] Propter apes, & incendiū, & oraculum Fauni. [Portenta] Signa quæ ſunt media, à portendendo. Nam & bona & mala ſunt Portenta.

IAMQVE rubeſcebat radijs mare, & æthere ab alto, &c.] Docet quō ꝓſpera nauigatione, Tyberina intrauit ora, ſuccedentes per ſiluam amœnam, & auiū concentum De qua ee dicit. Donatus ſic. [Iamq; rubeſcebat] Bonis auſpicijs excepti ſunt .ſ. ſupra luce, & pura aurora, & lenitate uēti. Hilaritas āt auiū populorū lætitiam ſignificabat, eſt ergo ita ingreſſus, vt elemēta obſequi, & aues uenient illi gratulari uiderentur. Variæ circū, ſupraq; [Sex deſcripſit parteis. Nā circum, ſignificat dextrā, & læuam a tergo, & ante. Item duas, infra, & ſupra. Infra oſtendit, cum dicit, Et fluminis alueo. Supra cum dicit, Aethera mulcebāt cantū. [Et lætus fluuio ſuccedit] Propter tot felicia auguria. Hæc ille. Ordo eſt. Iamq; .i. & iam mare rubeſcebat radijs .ſ. ſolaribus, per aurā diffuſis, ante ortum ſolis, & aurora lutea .i. lutei coloris, qui eſt ſubrubeus, intermixto .ſ. croceos, fulgebat ab alto ęthere .ī bigis roſeis .i. roſei coloris, q̄a aūt nō niſi dimidiū lucis afferūt, luna & aurora, dn̄r bigis inuehi, ſol, aūt, quadrigis: cum .i. poſtquā. vēti poſuere, ſup. ſe .i. ſedati ſunt, & omnis flatus reſedit repente, & tonſæ .ſ. palmulæ, hoc eſt, remi: luctādo .ſ. ſulcando, in marmore .i. mari, marmorei coloris, aut, in faciē marmoris ſtrato. unde addit, lento .i. quiete reſluente, nō turbato, nec cōmoto, ſeu agitato. Atq; Aeneas proſpicit .i. porrō videt: hic .i. in hoc loco, aut hoc tempore, aut potius utroque ex æquore .i. æquato mari, lucum .i. ſiluam, quæ non cędi tur ingentē .i. valde magnā. Tyberinus .i. ipſe Tyberis, flauus .i. flaui coloris, uñ prius ab albedine aquarū, Albula dictus erat, prorumpit .i. vi exit in mare .ſ. inſerum, inter hunc .ſ. lucum, q̄ utriuque erat fluuio .i. profluxu ameno .i. tranquillo (quæ laus eſt, unde in II. Leni fluit agmine Tybris. nam multum cōmoditatis afferunt fluuij, lente fluentes, cū reductionē nauium facilē præbeant) ſed tamen flauus vorticibus rapidis, quia in quibuſdā ꝓcipitijs habet uortices .i. gyros & uertigines aquarū rapidas. & arena multa, quā .ſ. concitaut vortices Volucres variæ, aut, quia oēs uariæ ſunt in coloribus, vnde alibi. Pictæq; volucres, aut, quia uariarū ſpecierū, quæ .ſ. cōcentū ex uarietate, dulciorē reddunt, aſſueræ ripis, & alueo fluminis, mulcebant ęthera cātu .ſ. ſuo, circū .i. per circuitū, hoc eſt ante, retro, & utriuq; & ſupra .i. à parte ſuperiori, q̄ a in ramis inſidētes, alitures erat & volebāt luco .i. per locū. Et ſup. Aeneas imperat ſocijs, flectare iter, quod in mare flectit̄, quia flectēdo naues, facimus iter qua uolumus, & aduerte terrę .i. ad terrā, ꝓras .i. anteriores partes nauiū, & ipſe lætus, quod ſignū erat boni ominis, nā ubiq; in Italiā profecturi, lęti inducunt̄ ſocij: vt, Vix ē conſpectu Siculæ telluris in altum Vela dabant lęti. Et, Italiam lęti ſocij clamore ſalutāt. nūc aūt Aeneas inducit̄ lætus, cum in Italiā peruenerat, quo ſignificatur, qđ ſuis præſtitit, & ſtulto intelligēs q̄d interſit, ſuccedit ergo lętus fluuio opaco .i. ambroſo, ſiluis decumbentibus obtecto. [Nūc age, &c.] Incepturus, quaſi nouū opus aggreſſurus, videlicet arma, poſtquā virū ꝑſcripſi, eiuſq; in Italiam aduentū nouā facit inuocationē, quā ex Hom. fere trāſtulit, eaq; attētos facit auditores pondus rei ſignificās tm̄, ut ſine numinis auxilio fere nequeat Reges .n. primo Italię, ad ea uſq; tp̄a meminiſſe, pr ædifficile uiſum eſt, cum bñ gerendi, quā bene ſcribēdi, aut dicēdi, ſtudioſiores diu fuerint Itali. De hac ee dicit Don. ſic. [Nunc age] Exquiſitis inuentionibus accumulat Aenee laudes. Facit eum ad uentas, nouum exordiū, vt alia pars videat̄ eſſe errorū, alia geſtorū in Italia. Sub imagine inuocationis ꝓpoſitionē fecit, ut lectorem ipſius ordinis, quē habiturus eſſet, doctum reddat. [Aduena] Magna, laus qđ peregrini ſua uirtute in alienis locis ingēti ſultos ſubitāria ſupe rauerint. Ergo potuiſſent & Troiam defendere, niſi Iunonem aduerſariam habuiſſent. [Tu Vatem] Vateś, dn̄r poetæ, q̄a Muſarum ſacerdotium profitentur, & vt ſunt vates, qui deorū reſponſa ad homines perferunt & iſti vates erūt ꝑ quos ita Muſę loqui perhibeantur, ut dij per ſunt ſacerdotes. [Totam coactam] Alia ꝓpoſitiones pars, & plena ſeminib laudum Aenee, qm̄ tantam coniurationē regum parua manu ſuperauit [Horrida bella] Nā & plura & horrēda [Vltimus auctor] Quia primus fuit Latinus a quo factum eſt initium narrādi. Ergo iſte ultimus, vt in ſcalis, ſi deſcēdas primus eſt ſummus, ultimus ē imus. Si aſcendas, contra fiet. Sic Cic in Rhet inquit ab ultimo principio huius preceptionis hinc de Latino ipſum dicere ſequentia indicant, quamuis poſſet credi de Saturno. [Primaq; oriens] Non naſcendo, ſed Moriendo, extincta ſunt, & qđ magis dolendum. in ea ętate extincta eſt, vnde ſpes cęperat [Malti] Et quia vnica eſſet, & quia ſenis filia, ex quo regnum ꝓ dote ueniret. [Ante omnes] .ſ. pulcherrimus, non autem ante omnes petiit. Omnia autem ſupradicta. in laudem ſunt Aeneæ, ne ignobilem, aut ſibi imparem ducere uideat̄, qm̄ illi uicini ſpreuiſſent. Vterq; a Saturno eſt ab illo .n. Iuppiter a Ioue Venus a Venere, Aeneas: ſic a Saturno, Picus, a Pico, Faunus, a Fauno Latinus: a Latino, hæc ergo par ſanguis, ſed virtus ī Aenea maior. Hæc ille. Ordo eſt. O Erato (quæ Muſa eſt: & ſecundum Ser. pro Calliope ponitur, quia, vt dicit Poeta De inuentis Muſarum, Carmina Calliope libris heroica mandat, aut pro ea, q̄ dicitur Clio, quia Clio, geſta canens, trāſactis tempora reddit. inuenit .n. hiſtoriam, quam nunc contexere vult. Erato autem inuenit pſalterium, unde de ea dicit Plectra gerens Erato aūt pede, carmine, vultu Dicitur āt Erato ab amore, ſecundū quodā, q̄a ἔρως ἔρωτος, amor dr̄ & præēſt rebus amatoriis. Satis eſt autē unam Muſarum inuocaſſe pro omnibus q̄a una inuocata, ceterę quoque inuocatæ intelliguntur Quocirca mutauit alibi numerū, dicens, uos o Calliope, precor aſpirare canenti) O Erato igitur .i. Muſa: age, adhortādi aduerbium: expediam .i. expedite recitabo, qui reges, ſup fuerint Latio antiquo, quod eſt inter Tyrrhenum & Circeū ab oſtio Tyberino, Campaniā verſus, & quę tp̄a .i. quales diſpoſitiones rerum, aut quia tēpora ſine rebus non diſcernunt̄, adiūxit rerum, vnde Lucretius. Tempus enim per ſe nihil eſt, ſed rebus ab ipſis conſequitur, ſup. fuerint Latio antiquo aut potius ordo eſt, quæ tp̄a rerū fuerint Latio antiquo, & quis ſtatus rerum fuerit Latio antiquo, ſup. tūc, cum .i. qn̄ exercitus aduena .i. externus, appulit primū oris Auſoniis .i. Italicis, ad partē eam, quę dr̄ Auſonia. claſſem .ſ. hanc, de qua loquit̄. eius .ſ. de quo proponens ait, Arma, virumq; cano, Troiæ qui primus ab oris, Italiā fato ꝓfugus Lauinaq; uenit Littora Expediā, inquit, & ꝓ .i. reuocabo .ſ. ab obliuione, ad memoriā, exordiā primę pugnæ .i. quæ exordia fuerint pugnæ Tu, inq̄ s diua .i. quæ dea es, mone .ſ. inſpirādo, vatem .i. poetam (loquitur aūt de ſe) quoddam vaticinij genus molientē. Nā obliſa in memoriā reuocare, tam diuini videtur animi q̄ futura ꝓdicere. mone ergo vatē, & ego dicā bella horrida, q̄ ſubſecuta ſunt, & ego dicā acies .i. exercitus in aciē inſtructos, & reges actos animis .i. animoſitate, ī ſunera .i. mortem ſuā quia (re acta) & Latinus, & Turnus, & Aeneas, interiiſſe dn̄r, & dicā manū Tyrrhenā .i. copias Tyrrheni, populi, & totam Heſperiam .ſ. magnā, hoc eſt italiā, coactam .i. compulſam, & congregatam, ſub .i. ad arma. Maior ordo rerum .ſ. gerēdarum, non ſententiarū, aut uerborū, naſcitur .ſ. orit̄, & ordiēdus eſt mihi, & ego moueo .i. molior. & aggredior opus maius .ſ. q̄ præcedens. incipit ergo narrare, quid dictāte Muſa, dicēs, Rex Latinus .ſ. nomine, iā ſenior .i. prouectioris ętatis regebat arua, & urbes placidas, agros, & oppida pacifica, in longa pace ſed per intercidentia interdum bella interrupta, aut poſtquā bella geſſerat Latinus, ſubſecuta erat lōga pax. Nos accipimus .i. adhuc quotidie audimus, & intelligimus, hūc .ſ. regē Latinū, genitū Fauno .ſ. deo agreſti, & Marica nympha Laurēte .i. eius prouinciæ, ubi Laurentum erat, & Laurētes populi Picus erat pater Fauno, & is .ſ. Picus, refert .i. recitat aut repſentat; vt ſit maior eius laus: te, ò Saturne, parētē .ſ. ſuū, tu es vltimus .i. remotiſſimus à fine, hoc eſt. primus auctor ſanguinis .i. gn̄is Latini & ēt Aenee. Nam Anchiſes a Dardano filio Iouis, ortus ē, & Venus, filia fuit Iouis: q̄ filius fuit Saturni Filius & ꝓles virili, nulla fuit. huic fato .i. uolūtate ꝓordinatione diuā .i. diuorū q̄ a cōſtituerāt dii ve ꝑ filiā Aeneas regnū obtineret, & genus ſuū Italico ſanguini cōmiſceret: nulla autem ſuis quando Aeneas aduenit, quę pro quia, ipſa ꝓles virilis, quæ fuerat erepta eſt, moriens prima iuuenta .i. in flore iuuētæ, ſed ſup. filia .ſ.

Lauinia.ſola.i.ſine fratre,ſeruabat.i.cōſeruabat,aut poſſidebat domum.ſ.regiam,& tantas,quia regales ſedes exiſtens iam matura viro.i.maritali copulæ,& nubilis annis,iā plenis.ſ.ad matrimonium. Multi.ſ.præpotentes viri, & magno Latio, & tota Auſonia,petebant illam.ſ.unicam filiam matrimonio,& Turnus pulcherrimus ante omnes alios,petit,ſup.eā,non dices vt ſentit Donat petit ante omnes alios, quia multi ante eū petiērant,ſed pulcherrimus ante omnes alios petit eam,exiſtens potens aoi & atauis.i.maioribus ſuis,quem cōiux regia.i.uxor regis Latini,Amata nomine,ꝑperabat.i.feſtinabat, miro amore i.deſiderio,adiungi.ſ.ſibi, ac regi generum, hoc eſt conſtituere maritum filiæ,ſed portentis.i prodigijs,& monſtra deum.i.deorum,obſtāt.ſ.matrimonio,& conatibus Amatæ,uariis terroribus.i.terribilibus ſignis,quæ conſequenter recitat,

VORTICIBVS rapidis]In pleriſq; libris ſane quam uetuſtis, Verticibus,per e, ſcriptū obſerues.[Flectere iter ſociis] In lib aliquot antiq.Socios,accuſatiuo caſu legitur.[Quis Latio antiquo fuerit ſtatus] In quibuſdam antiquis lib.Fuerat,legit. VARI LE·CT.

ERV. LAurus erat] Latinus poſt mortem fratris Lauini, cū Lauinium amplificaret ab inuēta lauro. Lauro lauinium id appellauit [In penetralibus] Penetrale eſt oīs interior pars domus , licet ſi in tectis,Vnde laurū ī penetralibus fuiſſe non eſt mirum. [Metu] Religione . quæ naſcitur per timorem[Primas cum conderet arces. Primas circa laurum. ſ. Nam iā ciuitas fuerat [Trans æthera] Aetherem pro aere poſuit.[Obſedere apicem] Verbum opugnationis eſt obſedere , quo uſus eſt ſignate propter bellum futurum.[Per mutua Inuicem : & eſt abſolutum. Melius, qui de apibus ſcripſit , ait , Duobus pedibus ſe tenent : & duabus aliis ſe ſuſtinent.[Vates]Diuinus . Per quam autem artem, non dixit,nec nomen eius,ſed datur intelligi coniecturis cū quibuſdā futura dixiſſe.[Partes petere agmen eaſdem] Intelligimus ab inferiori mari apes ueniſſe,unde & Troiani . Partes autem eaſdem ſummitates rerum petere dicit , ſicut apes, apicem lauri, per quam aduenarū victoria nunciatur. [Caſtis]Piis Et ſciendum Latinum ſacrificaſſe iuxta aſtante Lauinia[Nefas] Abſoluta parentheſis eſt. & eſt Hypallage. [Comprendere crinibus ignē] Cum ignis crines comprenendat. [Fumida] In fumo eſt cauſa lacrymarum.[Vulcaniū ſpargere[Incendium bellicum ſignificat . His .n. duobus hoc ab augurio diſtat Aſcanij fumo , & aſperſione flammarū . [Fauni]Faunus ἀπὸ τῆς φωνῆς dictus,ꝙ voce,non ſignis oſtēdit futura. [Lucuſque] In lucis .[Sub albunea]In Albunea futura. [Alta] Quia eſt in Tyburtinis altiſſimis montibus . Et Albunea dicta eſt ab aquę qualitate,quę in illo fonte eſt . Vnde etiam nonnulli ipſam Leucotheam uolunt .

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam,multoſq; metu ſeruata per annos.
Quam pater inuentam primas cum conderet arces ,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurenteſq; ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Huius apes ſummum denſæ(mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera nectæ
Obſedere apicem,& pedibus per mutuam exis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo uates, AVC.Externum cernimus,inquit,
Aduentare uirū,& partes petere agmen eaſdem
Partibus ex ijſdem,& ſumma dominarier arce.
POE Præterea, caſtis adolet dum altaria tedis,
Et iuxta genitorem aſtat Lauinia virgo,
Viſa(nefas)longis comprendere crinibus ignem ,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari ,
Regaleſq; accenſa comas,accenſa coronam
Inſignem gemmis,tum fumida lumine fuluo
Inuolui,ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id uero horrendum,ac uiſu mirabile ferri :
Nanque fore illuſtrem fama,fatiſq; canebant
Ipſam,ſed populum magnum portendere bellum.
At rex ſolicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſq; ſub alta
Conſulit Albunea,nemorem quę maxime ſacro
Fonte ſonat,ſeuamq; exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes omniſq; Oenotria tellus
In dubijs reſponſa petunt huc dona ſacerdos
Contulit,cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis,ſomnoſq; petiuit.
Multa modis ſimulacra videt uolitantia miris,
Et uarias audit uoces,fruiturq; deorum
Colloquio,atq; imis Acheronta affatur Auernis.
Hic,& tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
Atq; Harum effultus tergo,ſtratiſq; iacebat
Velleribus ſubita ex alto uox reddita luco eſt.
Ne pete conubiis natam ſociare Latinis
O mea progenies,thalamis nen crede paratis.
Externi ueniunt generi,qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant , quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus,qua ſol utrunque recurrens
Aſpicit Oceanumq; uertiq; , regiq; videbunt.

[In]cubuit]Incubare dicuntur proprie hi qui dormiunt ad accipienda reſponſa. Vnde eſt , Ille incubat Ioui i. dormit in Capitolio,ut reſponſa poſſit accipere[Sub nocte ſilenti] Per noctem ſilentem . [Varias audit uoces. ſ. propter multa ſimulacra.]Fruitur[Paſcitur , quod de rebus tantum bonis dicimus.] Acherōta affatur Auernis [Pote at ea quæ ſunt in Acheronte, ad quem per Auernum uenitur.Hoc autem ideo quia Faunus infernus dr̄ deus & congrue nam nihil eſt terra inferius , in qua habitat. Hinc eſt , quod eum Horat. Inducit nocentem dicens , Lenis incedas,abeaſque paruis equus alumnis. [Pater ipſe] Aut honoris eſt,aut reuera pater Lauiniæ. [Centum] Aut pro qualitate fortunæ: unde & rite dixit . Aut finitum pro infinito poſuit. [Tergo] Pro tergoribus. i. coriis [Thalamis neu crede paratis] propter Turnū . [Veniunt]Melius ueniunt , ut iam eos uenire ſignificent.]Generi] Pluralis uſus eſt pro ſingulari[A ſtirpe] Stirpem cum de genere dicimus , tantum fœmininum eſt, cum de arbore,'& maſculini generis & fœminini inuenitur. ut, Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum . Contra Horatius , Stirpeſque raptas , & pecudes, & domus [Sub pedib.] ſub imperio ſuo ac poteſtate.

LAVRVS erat,&c.]Recitat (ut dixi) quibus portentis impediebatur Amata ab inceptis ſuis . Vnde dicit Donat. ſic. [Laurus] ponit portenta, quibus connubiū Turni prohibebatur, [Virum] Non dixit,cernimus virum, ueluti,ꝑſentem ,ſed cernimus uirū externum aduentare . Hæc ille. Ordo eſt. Laurus. i. arbor , ſic dicta,erat in medio tecti, inter tecta regiæ domus,ī altis penetralibus , ſicut in clauſtris nūc uidemus ſæpe exiſtens ſacra comam.i.hñs comam,hoc eſt frondem ſacram, & ſeruata.i.obſeruata;metu.i.religione, per multos annos,quam.ſ.laurum,ipſo Latinus pater.ſ.Lauiniæ,inuen iam.i.quia inuenerat, cum conderet prima,arceis .ſ.regiæ circa laurum illam ferebat.i. dicebatur ſacraſſe Phœbo.i. Apollini,cui laurus conſecratur , quia in eam uerſa fingetus Daphne amica eius,aut,quia ſemper viret aut,quia,ut de præparatione Euang ſentit Euſeb. Phębus etiā, ſol eſt,q uim reſiſtēdi calori,lauro infundit , uſq; adeo, ut Plinius dicat fulmine non tangi,qui ea munitus ſit . In gratiam, quoque Auguſti hęc recitat, qui ſe ꝑ Apolline geſſit,& Apolli-

Sciendum ſane unum nomen eſſe fontis.& ſiluæ [Sacro fonte] Nullus n.fons nō ſacer.[,Mephitin] Mephitis proprie eſt terræ putor , qui de aquis naſcitur ſulphuratis , & eſt in nemoribus grauior ex denſitate ſiluarum. Alii Mephitin deum volunt Leucotheæ connexū ſicut eſt. Veneri Adonis,Dianæ Virbius . Alii Mephitin Iunonem uolunt : quam aerem eſſe conſtat . Nouimus autem putorem non niſi ex corruptione aeris naſci,ſicut & bonum odorem de aere incorrupto,ut ſit Mephitis dea odoris grauiſſimi,i graue olentis [Hinc Italæ gentes]Commendatio oraculi.[Oenotria tellus] Proprie Sabinorum tractus [In-

pi

ni ædem dicauit, ferebatur poſuiſſe.i.inſtituiſſe ab ea colonis .i.habitatorib.eius loci, nomē.ſ.Laurentes.i.ut dicerentur Laurentes:(Eſt ergo Laurentes, hic accuſatiuus caſus, pluralis numeri, ſicut. Aeneaſque meo nomē de nomine fingo) ab ea ſ.lauro, Apes uectæ.i.quę uectæ erant, & aduolauerant, trans æthera liquidum.ſ ſummum aerem, ut de longe ueniſſe ſignificentur, ſup.cū ingenti ſtridore obſedere denſæ.i.exiſtentes condēſæ, & in vnum collectę ſummū apicem.i.cacumen, huius.ſ.lauri dictę, mirabile dictu i.quæ res eſt mirabiles dictu, & pedibus.ſ. earum nexis.i.complicatis, per mutua.i.per mutuas intricationes examen ſubitum i.collectio apum, in morem vuę cōdependentium ſubito apparēs, pependit, ſup de ramo frondente Vates.i.diuinus, & aliū peritus, vt augur, uel auſpex, inquit cōtinuo i.ſtatim uiſo illo portento, nos cernimus uirum i.generū aut maritum externum aduenire, & agmen.ſ.uirorum, petere eaſdē partes ex iiſdem partibus.i.ex eodē mari infero, ea quo apes aduenerāt, aduenire, & dominarier.i.dominari. Propter certitudinē aūt, de re futura loquitur, quaſi de pręſenti, ſup.in ſumma arce.ſicut, uidelicet apes, ſummū apicē obſederat Pręterea.i.prēter dictum portentū, dū.ſ.Latinus adolet i incendit altaria tędiis caſtis i.piis, & impollutis, & dū Lauinia uirgo aſtat iuxta genitorem, ipſa, ſup. uiſa eſt nefas i.qđ nefas uſ, & belli portendere cruantū, cōprehendere ignē longis crinib. quę res claritatē eius ad quam peruētura erat, indicabat, atque uiſa eſt cremari omnē ornatū.i.hēc oēm ornatum crematum, flamma crepitante.i.multum ſonāte, dum auide cremat. & ſup. uiſa eſt accenſa comas regales.i. hēc comas regales, hoc eſt regaliter ornatas, accēſas, & accenſa coronam inſignem gemmis.i.habere coronam inſignem gemmis accenſam, tum i.deinde, ſupple uiſa eſt, inuolui lumine fuluo.i.ratiio exiſtens fumida, quę triſtitiā portendebat, quia fumus, lacrymas excitat, & viſa ſpargere Vulcanum i.igem totis tectis, qđ ſignum erat belli, ob eā gerendi, uero ꝓ ſe, id ferri.i.ferebator, horrendū, ac mirabile viſu. Nam ſ.vates, canebat ipſam fore.i. futurā eſſe, illuſtrē.i. claram, & nobilem, fama, & fatis, ſed portendere.i.præmōſtrare populo, magnum bellum, quo ēt ſubſecuturum dicet Poeta. [At rex]Docet ēt oraculis Fauni admonitū Latinum, vt generum externum ſibi aſſiſcat, docet quæ eius oracula expoſtulauerat, & quæ ea fuerunt. De quibus dicit Donat.ſic.[At rex] Nō dixit uirginis pater. Nā publicus ſtatus quam filiæ potior fuit.[Hinc Italæ gentes]Ergo oēs in dubiis, ergo maioris meriti oraculū.[Huc dona]Ponit morē petēdi oraculi. [Ipſe pater] Ergo non miſit alterum, ſed ipſe perrexit, ut patris, & regis diligens adhibere officiū, & ꝓ mollibus plumis, & ornatu regio non recuſauit pelliū ſtratū.[Vox ſubito]Propter meritum petentis. Hæc ille. Ordo eſt. At ſed rex.ſ. Latinus, ſolicitus.i. ſolicitatus, monſtris, i.portentis diuū addit oracula.i.loca ubi dabant̄ reſponſa: Fauni genitoris.i.patris ſui fatici.i. fata dicētis, & annunciantis, & conſulit lucos.i.conſilium petit ab iis, qui erant lucis, ſub albunea alta i.ſilua illa, i editiore parte montium Tyburtinorum ſita, quę.ſ.Albunea ſilua, exiſtēs maxima nemorum .i. inter nemora, ſonat ſacro fonte.i.habet fontē ſacrum eiuſdem nominis cū ſonitu defluētē, & quæ opaca.i.cōdenſa, & tecta umbris, exhalat i.expirat, & emittit mephitim i.odorem terræ, ſæuam.i.grauem, gentes Italę. & oīs tellus.i. omnis gēs. Oenotria.i.ab Oenotio denominata, ſerunt.i.auferunt hinc.i.ab hac ſilua, & fonte, reſponſa.i.oracula diuum in dubiis.ſ.caſib. Sacerdos.ſ eorū, q reſponſa petunt, & nunc ipſius Latini, contulit hic.i.ad hanc ſiluū.dona.i. oblationes. & ſacrificia, & incubuit.ſ.ad capiāda oracula, ſub nocte ſilenti.i. tpe nocturno, quo fit conticinum pellibus.i uelleribus, ouiū cæſarum i mactarū ad ſacrificiū ſtratis.i.proſtratis, aut inſtratis, in morē ſtrati, & petiuit ſomnos ſ.congruos, ad ſuſcipiēdas uiſiones, & captanda oracula, & ſupp. uidet multa ſimulacra uolitantia miris modis, & audit varias voces, & fruitur colloquio deorum pręſertim Fauni patris, atque affatur Acheronta i.poteſtates, quæ ſunt apud Acherontē Auernis imis.i. ſub Auernis aut per Auerna quæ ſunt ima. Et ipſe pr Latinus, q.d in ꝓpria perſona, nō per ſacerdotem miſſum petens, tum.i.tunc, reſpōſa mactabat rite i.iuxta morem, hic.i.hoc loco dicto, centum bidentes lanigeras.i, centū oues, atq; iacebat effultus.i. ſuſtētatus tergo, & pro.i. uelleribus, ſtratis, harū.ſ.centū ouiū, &, ſup. uox, reddita eſt ſubito ex luco alto i.altarū arborū, quia nō cędebantur O mea progenies. Ergo Fauni uox erat, ne pete.i.ne quæras, aut petas, ſociare.i.coniungere natā i filiam tuā Lauiniam conubiis Latinis.i.alicnius uiri è Latio, neu.i.ne ue, crede.i.cōmitte, filiam, aut ne crede i. confide, thalamis paratis.ſ. Turni, cui deſpōſata eſt quia generi externi ueniunt, qui ferāt noſtrū nomen in aſtra ſanguine.i.propagatione ſua, quod ꝓpter Romulū, & Iulium Cæſarem dr̄, & à quorū ſtirpe, nepotes.i.minores, vt Auguſtus, videbūt oīa regi & verti ſub pedib. ſub ditione & poteſtate ſua, ſup. ab ea parte, qua ſola recurrēs aſpicit utrunque Oceanum.ſ.Orientalem, & Occidentalem.

VARIA LECT. ET partes petere agmen eaſdem]In Rom.lib. & quibuſdam alijs legere eſt, Partis petere agmine[Et iuxta genitorem aſtat Lauinia uirgo] In antiq aliquot libr. Vt iuxta genitorem adſtat legitur.[Huc dona ſacerdos Contulit]In antiqu. libr. duæ ſunt partes, Cum tulit.[Atque harum effultus]In pleriſq; lib. antiqu, Atque earum, legitur.[Externi ueniunt generi.]In antiquis omnibus exempl. quotquot habui, Venient. legere eſt futuro tempore.

COEL. RHOD. PAVSANIAS, inquit, exiſtimare ſe Amphiaraum interpretādorum ſomniorum laude excelluiſſe, quod, inquit, uel ex eo liquet, qm̄ quo tpe in deos eſt relatus, futurorum cognitionē p ſomnia cōſtituit. Ad huius itē oraculū, qui pergit, inquit purgari primū oportet, purgatio aūt eſt, vt deo res ſacra peragatur, cui & omnibus quorū noīa in ara ſculpta ſunt, ſacrificāt. His peractis, mactari arietis pellē ſubſterni, atq; ita ſolitos dormire capiātes ſomnii ſignificationes. Ad qđ cū multi ſciunt, poeta interim alluderet, ita de Latino ſcriptū reliqt li Aen.7

Pellibus incubuit ſtratis ſomnoſque petiuit.

Legimus item Daunios uel Calabros in morte fuiſſe, pellib incubare, quas melotas dicunt.i. ouillas, in Podalirii ſepulcro ſicq; per quietem oraculis inſtrui.

SERV. Monituſque] ſibi monita dixit, vt,

Carmentis Nymphæ monita, & deus auctor Apollo.

[Non ipſe ſuo premit ore Latinus]Quo a ſe repelleret generos, [Sed circum late uolitans Tmeſis eſt circumuolitans.[Adorea liba] Ador proprie eſt genus farris, Liba autem, ſunt placentæ de farre ex melle, & oleo factis aptæ.[Subiiciunt]Supponunt in epulatum locum. [Ille] Qui per Harpyiam vaticinatus eſt, ut, Quę Phœbo pater omnipotēs. [Et cereale ſolum]Solum dicit omne quod aliquid ſuſtinet. Vnde de mari ſupra, ait Sal. trahiturque ſolum. Sic nunc panicias menſas.i.epulatū ſuſtentaculū, ſolū vocauit. [Forte aliis] Abundat Forte.

Adorea liba.

Solum.

Hæc reſponſa patris Fauni, monituſq; ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus,
Sed circum late volitans iam fama per vrbes
Auſonias tulerat cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere claſſem,
Aeneas primiq; duces, & pulcher Iulus
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ,
Inſtituuntq; dapes, & adorea liba per herbas
Subiiciunt epulis, (ſic Iuppiter ipſe monebat)
Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte alijs, vt vertere morſus
Exiguam in cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, maliſq; audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
I V L. Heus etiam menſas conſumimus. Inquit Iu-
lus.
Nec plura alludens, ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamq; loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus num[illegible]e preſſit

[Fatalis cruſti] Ad negociū reſpexit Aeneę, cui hic erat finis laborum. Cruſtum aūt, & cruſta neutraliter dicimus de his quæ comedi poſſunt. Horat.

Vt pueris olim dāt cruſtula blādi doctores. Iuue.

Nos colaphum incutimus lambenti cruſtula ſeruo.

Fęminino autem genere fragmenta dicimus, quæ comeſſe non poſſumus: ut,

Concreſcunt ſubitæ currenti flumine cruſtæ.

[Quadris] Aut menſis, & eſt Antonomaſia. Nam ſupra orbem dixit. aut quadris, fragmentis accipimus: ut Iuuen.

Vt bona ſumma putes aliena viuere quadra.

[Alludens] Aut vacat ad, & ludētem ſignificat. Aut certe Alludens, ad reſponſi fidem ver

Lauinia,ſola.i.ſine fratre,ſeruabat.i.cóſeruabat,aut poſſidebat domum.ſ.regiam,& tantas,quia regales ſedes exiſtens iam matura viro.i.maritali copulæ,& nubilis annis,iã plenis.ſ.ad matrimonium.Multi.ſ.præpotentes viri,& magno Latio, & tota Auſonia,petebant illam ſ.unicam filiam matrimonio,& Turnus pulcherrimus ante omnes alios,petit,ſup.eã,non dices vt ſentit Donat petit ante omnes alios, quia multi ante eũ petiebant,ſed pulcherrimus ante omnes alios petit eam,exiſtens potens aui & atauis.i.maioribus ſuis,quem cõiux regia.i.uxor regis Latini,Amata nomine,ꝓperabat.i.feſtinabat, miro amore i.deſiderio,adiungi.ſ.ſibi, ac regi generum, hoc eſt conſtituere maritum filiæ,ſed portenta.i prodiga,& monſtra deum.i.deorum,obſtãt.ſ.matrimonio,& conatibus Amatæ,uariis terroribus.i.terribilibus ſignis,quæ conſequenter recitat.

VORTICIBVS rapidis]In pleriſq; libris ſane quam uetuſtis,Verticibus,per e, ſcriptũ obſerues.[Flectere iter ſociis]In lib aliquot antiq.Socios,accuſatiuo caſu legitur.[Quis Latio antiquo fuerit ſtatus] In quibuſdam antiquis lib.Fuerat,legĩt. VARIA LL·CT.

ERV. LAurus erat] Latinus poſt mortem fratris Lauini, cũ Lauinium amplificaret ab inuẽta lauro. Lauro lauinium id appellauit [In penetralibus] Penetrale eſt oĩs interior pars domus, licet ſi in tecta, Vnde laurũ ĩ penetralibus fuiſſe non eſt mirum. [Metu] Religione, quæ naſcitur per timorem.[Primas cum conderet arces. Primas circa laurum. ſ. Nam iã ciuitas ſuerat [Trans æthra] Aetherem pro aere poſuit.[Obſedere apicem] Verbum opugnationis eſt obſedere, quo uſus eſt ſignate propter bellum futurum.[Per mutua Inuicem: & eſt abſolutum. Melius, qui de apibus ſcripſit, ait, Duobus pedibus ſe tenent: & duabus aliis ſe ſuſtinent.[Vates]Diuinus. Per quam autem artem, non dixit,nec nomen eius,ſed datur intelligi coniecturis eũ quibuſdã futura dixiſſe.[Partes petere agmen eaſdem] Intelligimus ab inferiori mari apes ueniſſe,unde & Troiani. Partes autem eaſdem ſummitates rerum petere dicit, ſicut apes, apicem lauri, per quam aduenarũ victoria nunciatur. [Caſtis]Piis Et ſciendum Latinum ſacrificaſſe iuxta aſtante Lauinia[Nefas] Abſoluta parentheſis eſt. & eſt Hypallage. [Comprendere crinibus ignẽ] Cum ignis crines comprehendat. [Fumida] In fumo eſt cauſa lacrymarum.[Vulcanũ ſpargere[Incendium bellicum ſignificat. His .n. duobus hoc ab augurio diſtat Aſcanii fumo, & aſperſione flammarũ. [Fauni]Faunus ἀπὸ τῆς φωνῆς dictus,ꝙ voce,non ſignis oſtẽdit futura. [Lucoſque] In lucis.[Sub albunea] In Albunea futura. [Alta] Quia eſt in Tyburtinis altiſſimis montibus. Et Albunea dicta eſt ab aquę qualitate,quę in illo fonte eſt. Vnde etiam nonnulli ipſam Leucotheam uolunt. Sciendum ſane unum nomen eſſe fontis.& ſiluæ [Sacro fonte] Nullus n.fons nõ ſacer.[,Mephitin] Mephitis proprie eſt terræ putor, qui de aquis naſcitur ſulphuratis, & eſt in nemoribus grauior ex denſitate ſiluarum. Alii Mephitin deum volunt Leucotheæ connexũ ſicut eſt Veneri Adonis,Dianæ Virbius. Alii Mephitin Iunonem uolunt: quam aerem eſſe conſtat. Nouimus autem putorem non niſi ex corruptione aeris naſci,ſicut & bonum odorem de aere incorrupto,ut ſit Mephitis dea odoris grauiſſimi.i graue olentis [Hinc Italæ gentes]Commendatio oraculi.[Oenotria tellus] Proprie Sabinorum tractus [Incubuit]Incubare dicuntur proprie hi qui dormiunt ad accipienda reſponſa. Vnde eſt, Ille incubat Ioui i. dormit in Capitolio,ut reſponſa poſſit accipere[Sub nocte ſilenti] Per noctem ſilentem. [Varias audit uoces. ſ. propter multa ſimulacra.]Fruitur[Paſcitur, quod de rebus tantum bonis dicimus.] Acherõta affatur Auernis [Pote at ea quæ ſunt in Acheronte, ad quem per Auernum uenitur. Hoc autem ideo quia Faunus infernus dr deus & congruunam nihil eſt terra inferius, in qua habitat. Hinc eſt, quod eum Horat. Inducit nocentem dicens, Leuia incedas,abeaſque paruis equus alumnis. [Pater ipſe] Aut honoris eſt,aut reuerta pater Lauiniæ. [Centum]Aut pro qualitate fortunæ: unde & rite dixit. Aut finitum pro infinito poſuit. [Tergo] Pro tergoribus. i. coriis [Thalamis neu crede paratis] propter Turnũ. [Venient]Melius ueniunt, ut iam eos uenire ſignificent.]Generi] Pluralis uſus eſt pro ſingulari[A ſtirpe] Stirpem cum de genere dicimus, tantum fœmininum eſt, cum de arbore,& maſculini generis & fœminini inuenitur, ut, Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum. Contra Horatius, Stirpeſque raptas, & pecudes, & domos [Sub pedib.] ſub imperio ſuo ac poteſtate.

Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam,multoſq; metu ſeruata per annos.
Quam pater inuentam primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurenteſq; ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Huius apes ſummum denſæ(mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera uectæ
Obſedere apicem,& pedibus per mutuam exis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo uates,AVG.Externum cernimus,inquit,
Aduentare uirũ,& partes petere agmen eaſdem
Partibus ex ijſdem,& ſumma dominarier arce.
POE Præterea, caſtis adolet dum altaria tedis,
Et iuxta genitorem aſtat Lauinia virgo,
Viſa(nefas)longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regaleſq; accenſa comas,accenſa coronam
Inſignem gemmis,tum fumida lumine fuluo
Inuolui,ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id uero horrendum,ac uiſu mirabile ferri:
Nanque fore illuſtrem fama,fatiſq; canebant
Ipſam,ſed populum magnum portendere bellum.
At rex ſolicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſq; ſub alta
Conſulit Albunea,nemorem quę maxime ſacro
Fonte ſonat,ſeuamq; exhalat opaca Mephitin.
Hinc Italæ gentes omniſq; Oenotria tellus
In dubijs reſponſa petunt huc dona ſacerdos
Contulit,cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis,ſomnoſq; petiuit.
Multa modis ſimulacra videt uolitantia miris,
Et uarias audit uoces,fruiturq; deorum
Colloquio,atq; imis Acheronta affatur Auernis.
Hic,& tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
Atq; Harum effultus tergo,ſtratiſq; iacebat
Velleribus ſubita ex alto uox reddita luco eſt.
Ne pete conubiis natam ſociare Latinis
O mea progenies,thalamis neu crede paratis.
Externi ueniunt generi,qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus,qua ſol utrunque recurrens
Aſpicit Oceanumq; uertiq;, regiq; videbunt.

LAVRVS erat,&c.]Recitat (ut dixi) quibus portentis impediebatur Amata ab inceptis ſuis. Vnde dicit Donat. ſic. [Laurus] ponit portenta, quibus connubiũ Turni prohibebatur. [Virum] Non dixit,cernimus virum, uelut,ꝓſentem, ſed cernimus uirũ externum aduentare. Hæc ille. Ordo eſt. Laurus. i. arbor, ſic dicta,erat in medio tecti, inter tecta regiæ domus,i altis penetralibus, ſicut in clauſtris nũc uidemus ſæpe exiſtens ſacra comam.i.hñs comam,hoc eſt frondem ſacram, & ſeruata.i.obſeruata;metu.i.religione, per multos annos,quam.ſ.laurum,ipſe Latinus pater.ſ.Lauiniæ,inuentam.i.quia inuenerat, cum conderet prima,arces .ſ.regiæ circa laurum illam ferebat.i. dicebatur ſacraſſe Phœbo.i. Apollini,cui laurus conſecratur, quia in eam uerſa fingetur Daphne amica eius,aut,quia ſemper viret ant,quia,ut de præparatione Euang ſentit Euſeb.Phębus etiã, ſol eſt,q uim reſiſtẽdi calori,lauro infundit, uſq; adeo, ut Plinius dicat fulmine non tangi,qui ea munitus ſit. In gratiam, quoque Auguſti hęc recitat, qui ſe ꝓ Apolline geſſit,& Apolli-

ni ædem dicauit, ferebatur poſuiſſe.i.inſtituiſſe ab ea colonis .i.habitatorib.eius loci, nomẽ.ſ.Laurentes.i.ut dicerentur Laurentes: (Eſt ergo Laurentes, hic accuſatiuus caſus, pluralis numeri, ſicut. Aeneaſque meo nomẽ de nomine fingo) ab ea.ſ.lauro, Apes nectæ.i.quę uectæ erant, & aduolauerant, trans æthera liquidum.ſ ſummum aerem, ut de longe ueniſſe ſignificentur, ſup.cũ ingenti ſtridore obſedere denſæ.i.exiſtentes condẽſæ, & in vnum collectę ſummũ apicem.i.cacumen, huius.ſ lauri dictę, mirabile dictu i.quæ res eſt mirabiles dictu, & pedibus.ſ. earum, nexis.i.complicatis, per mutua.i.per mutuas intricationes examen ſubitum i.collectio apum, in morem vuę cõdepẽdentium ſubito appares, pependit, ſup de ramo frondente Vates.i.diuinus, & alitũ peritus, vt augur, uel auſpex, inquit cõtinuo i.ſtatim uiſo illo portento, nos cernimus uirum i.generũ aut maritum externum aduẽtare, & agmen.ſ.uitorum, petere eaſdẽ partes ex iiſdem partibus.i.ex eodẽ mari infera, ex quo apes aduenerãt, aduenire, & dominari et.i.dominari. Propter certitudinẽ aũt, de re futura loquitur, quaſi de pręſenti, ſup.in ſumma arce.ſicut, uidelicet apes, ſummũ apicẽ obſederat Pręterea.i.pręter dictum portentu, dũ.ſ.Latinus adolet.i incendit.altaria tędis caſtis.i.piis, & impollutis, & dũ Lauinia uirgo aſtat iuxta genitorem, ipſa, ſup. uiſa eſt nefas i.qđ nefas uẽ, & bellũ portendere cruentũ, cõprehendere ignẽ longis crinib. quę res claritatẽ eius ad quam peruẽtura erat, indicabat, atque uiſa eſt cremari omnẽ ornatũ.i.hẽc oẽm ornatum cremoatum. flamma crepitante.i.multum ſonãte, dum auide cremat. & ſup.uiſa eſt accenſa comas regales.i. hẽc comas regales, hoc eſt regaliter ornatas, accẽſas, & accenſa coronam inſignem gemmis.i.habere coronam inſignem gemmis accenſam, tum i.deinde, ſupple uiſa eſt, inuolui lumine fuluo.i.rutilo exiſtens fumida, quę res triſtitiã portendebat, quia fumus, lacrymas excitat, & viſa ſpargere Vulcanum i.ignem totis tectis. qđ ſignum erat belli, ob eã gerendi, uero ꝓ ſe, id ferri.i.ferebatur, horrendũ, ac mirabile viſu. Nam ſ.vates, canebat ipſam fore.i. futurã eſſe, illuſtrẽ.i. claram, & nobilem, fama, & fatis, ſed portendere.i.præmõſtrare populo, magnum bellum, quo et ſubſecutum dicet Poeta. [At rex] Docet ẽt oraculis Fauni admonitũ Latinum, vt generum externum ſibi aſſiſcat, docet quæ eius oracula expoſtulauerat, & quæ ea fuerunt. De quibus dicit Donat.ſic.[At rex] Nõ dicit uirginis pater. Nã publicus ſtatus quam filiæ potior fuit.[Hinc Italæ gentes] Ergo oẽs in dubiis, ergo maioris meriti oraculũ.[Huc dona] Ponit morẽ petẽdi oraculi. [Ipſe pater] Ergo non miſit alterum, ſed ipſe pertexit, ut patris, & regis diligens adhibere officiũ, & ꝓ mollibus plumis, & ornatu regio non recuſauit pelliũ ſtratũ.[Vox ſubito] Propter meritum pe ſentis. Hæc ille. Ordo eſt. At ſed rex.ſ. Latinus, ſolicitus.i. ſolicitatus, monſtris.i.portentis diuũ addit oracula.i.loca ubi dabant reſponſa: Fauni genitoris.i.patris ſui fatici.i. fata dicẽtis, & annunciantis, & conſulit lucos.i.conſilium petit ab iis, qui ꝑerant lucis, ſub albunea alta i.ſilua illa, ĩ editiore parte montium Tyburtinorum ſita, quę.ſ.Albunea ſilua, exiſtẽs maxima nemorum .i. inter nemora, ſonat ſacro fonte.i.habet fontẽ ſacrum eiuſdem nominis cũ ſonitu defluẽtẽ, & quæ opaca.i.cõdenſa, & tecta umbris, exhalat i.expirat, & emittit mephithin i.odorem terræ, ſæuam.i.grauem, gentes Italę. & oĩs tellus.i. omnis gẽs. Oenotria.i.ab Oenotrio denominata, ferunt.i.auferunt hinc.i.ab hac ſilua, & fonte, reſponſa.i.oracula diuum in dubiis.ſ.caſib. Sacerdos.ſ eorũ, q reſponſa petunt, & nunc ipſius Latini, contulit huc.i.ad hanc ſiluã, dona.i. oblationes. & ſacrificia, & incubuit.ſ.ad capitãda oracula, ſub nocte ſilenti.i. tꝑe nocturno, quo fit conticinium pellibus.i uelleribus, ouiũ cæſarum i mactarũ ad ſacrificiã ſtratis.i.proſtratis, aut inſtratis, in morẽ ſtrari, & petiuit ſomnos ſ.congruos, ad ſuſcipiẽdas uiſiones, & captanda oracula, & ſupp. uidet multa ſimulacra uolitantia miris modis, & audit varias voces. & fruitur colloquio deorum pręſertim Fauni patris, atque affatur Acheronta i.poteſtates, quæ ſunt apud Acherontẽ Auernis imis.i.ab Auernis aut per Auerna quæ ſunt ima. Et ipſe pr Latinus, q.d in ꝓpria perſona, nõ per ſacerdotem miſſum petens, tam.i.tunc, reſpõſa mactabat rite i.iuxta morem, hic.i.hoc loco dicto, centum bidentes lanigeras.i, centũ oues, atq; iacebat effultus.i. ſuſtẽtatus tergo, & pro.i. uelleribus, ſtratis, harũ.ſ.centũ ouiũ, &, ſup. uox, reddita eſt ſubito ex luco alto i.altarũ arborũ, quia nõ cędebantur O mea progenies. Ergo Fauni uox erat, ne pete.i.ne quæras aut petas, ſociare.i.coniungere natã i filiam tuã Lauiniam conubiis Latinis.i.alicuius uiri e Latio, neu.i.oe ue, crede.i.cõmitte, filiam, aut ne crede i. confide, thalamis parari.ſ. Turni, cui deſpõſata eſt quia generi externi veniunt, qui ferãt noſtrũ nomen in aſtra ſanguine.i.propagatione ſua, quod ꝓpter Romulũ, & Iulium Cæſarem dr, & à quorũ ſtirpe, nepotes.i.minores, vt Augnſtus, videbũt oĩa regi & verti ſub pedib. ſub ditione & poteſtate ſua, ſup.ab ea parte, qua ſola recurrẽs aſpicit utrunque Oceanum.ſ.Orientalem, & Occidentalem.

VARIA LECT.

ET partes petere agmen eaſdem] In Rom.lib. & quibuſdam aliis legere eſt, Partis petere agmine [Et iuxta genitorem aſtat Lauinia uirgo] In antiq aliquot libr. Vt iuxta genitorem adſtat legitur. [Huc dona ſacerdos Contulit] In antiqu. libr. duæ ſunt partes, Cum tulit [Atque harum effultus] In pleriſq; lib. antiqu, Atque earum, legitur. [Externi ueniunt generi.] In antiquis omnibus exempl. quotquot habui, Venient. legere eſt futuro tempore.

COEL. RHOD.

PAVSANIAS, inquit, exiſtimare ſe Amphiaraum interpretãdorum ſomniorum laude excelluiſſe, quod, inquit, uel ex eo liquet, qm quo tꝑe in deos eſt relatus, futurorum cognitionẽ ꝑ ſomnia cõſtituit. Ad huius itẽ oraculũ, qui pergit, inquit purgari primũ oportet, purgatio aũt eſt, vt deo res ſacra peragatur, cui & omnibus quorũ noẽa in ara ſculpta ſunt, ſacrificẽt. His peractis, mactari arietis pellẽ ſubſterni, atq; ita ſolitos dormire capiẽtes ſomnii ſignificationes. Ad qđ cũ multi ſciunt, poeta interim alluderet, ita de Latino ſcripſit relig. li Aen. 7

Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit.

Legimus item Dauniis uel Calabris in more fuiſſe, pellib incubare, quas melotas dicunt.i. ouillas, in Podalirii ſepulcro ſicq; per quietem oraculis inſtrui.

SERV.

MOnituſque] ſibi monita dixit, vt,

Carmentis Nymphæ monita, & deus auctor Apollo.

[Non ipſe ſuo premit ore Latinus] Quo a ſe repelleret generos. [Sed circum late uolitans] Tmeſis eſt circumuolitans. [Adorea liba] Ador proprie eſt genus farris, Liba autem, ſunt placentæ de farre ex melle, & oleo facta aptæ. [Subiiciunt] Supponunt in epulatum torum. [Ille] Qui per Harpyiam vaticinatus eſt, ut,

Adorea. Liba.

Quę Phębo pater omnipotẽs. [Et cereale ſolum] Solum dicitũ omne quod aliquid ſuſtinet. Vnde de mari ſupra, ait Sal. trahitur que ſolum. Sic nunc panicias menſas.i.epularũ ſuſtentaculã, ſolũ vocauit. [Forte aliis] Abundat Forte.

Solum.

Hæc reſponſa patris Fauni, monituſq; ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus,
Sed circum late volitans iam fama per vrbes
Auſonias tulerat cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere claſſem.
Aeneas primiq; duces, & pulcher Iulus
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ,
Inſtituuntq; dapes, & adorea liba per herbas
Sub.iciunt epulis, (ſic Iuppiter ipſe monebat)
Et cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte aliis, vt vertere morſus
Exiguam in cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu, maliſq; audacibus orbem
Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
IVL. Heus etiam menſas conſumimus. Inquit Iulus.
Nec plura alludens, ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamq; loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus num·e preſſit

[Fatalis cruſti] Ad negociũ reſpexit Aenec, cui hic erat finis laborum. Cruſtum aũt, & cruſta neutraliter dicimus de his quæ comedi poſſunt. Horat.

Vt pueris olim dãt cruſtula blãdi doctores. Iuuc.

Nos colaphum incutimus lambenti cruſtula ſeruo.

Fęminino autem genere fragmenta dicimus, quæ comeſſe, non poſſumus: ut,

Concreſcunt ſubitæ currenti flumine cruſtæ.

[Quadris] Aut menſis, & eſt Antonomaſia. Nam ſupra orbem dixit. aut quadris, fragmentis accipimus: ut Iuuen.

Vt bona ſumma putet aliena viuere quadra.

[Alludens] Aut vacat ad, & ludẽtem ſignificat. Aut certe Alludens, ad reſponſi fidem ver

diſcunt.qđ aut ait ſtagna, uerum eſt Nã Numicus ingẽs aſt flu uina fuit,in quo repertum eſt cadauer Aeneę,& cõſecratũ,poſt paulatim decreſcẽs, in fontem redactus eſt,qui & ipſe ſiccatus ẽ ſacris itereceptis Veſtæ n. librari nõ niſi de hoc fluuio licebat.

ASC. CONTINVO,&c.] Recitat quõ eam uocem proſſerit Aeneas.& quo ſermone proſecutus ſit,vtq; peractis ſacrificijs epulas,inſtaurabant Troiani intelligentes ſe iam intraſſe terrã,fatis ſibi debitum,& ſæpe promiſſam.Licet autem nõ legatur Anchiſes dixiſſe id ſignum fatalis terræ, tñ ſatis eſt,ꝙ nũc dixit ipſum dixiſſe,quia potuit multa dicere, quæ Poeta nõ poſuit. Libentius autem comprobat fidem Anchiſæ,ꝗ Celęnus Harpiæ. licet & ipſa id prædixerat quia mõſtris,& diris, ſoriſque fidem adhibere nõ licet,quod & Saluator noſter docuit, nolens a dæmonij teſtificari, ſed & Ethnici eam prudentiam habuerunt. Oritur tamen dubietas magna,quomodo dicat nunc Anchiſen famem prænunciaſſe, cum in tertio dixerit:

Sola nouum diſtuque nefas Harpyia Celæno.
Prodigium canit,& triſtes denunciat iras,
Obſcænamque famem.

Si.n.ſola Harpya denunciauerit famem,quid eſt,quod nunc de Anchiſa comminiſcitur,præſertim cũ paulo poſt mortuus dicatur? ſed potuit ẽt moribundus id prædixiſſe Aeneæ,uerum non ad eas Anguſtias cõfugiendũ eſt,ſed eã ad gñalitatẽ,qua dictum eſt in fine 6 Ex in bella uiro memorat,&c. Et quo quẽque modo fugiatq;,feratq laborẽ,Inter ceteros.n.labores potuit & famis huius meminiſſe. Donatus hinc ablatus eſt. Ordo igitur eſt. Aeneas,ſup ais cõtinuo,ò tellus,debita mihi fatis.i.ex fatorum promiſſione & conceſſione.ſalue i ſis ſalua, & uos, o fidi pœnates.i.dij domeſtici Troię.ſaluete. Domus.ſ.ſtabilis, & firma patria.i.regio,ꝑ patria nobis colenda, eſt hic.ſ.quo nũc appulſi ſumus.Nãq; ego repeto.i.memoria reuoluo,nũc,qđ, ſup.Anchiſes genitor.ſ meus,reliquit mihi ſ.moriẽs,aut poſt mortẽ,apud inferos, hæc arcana.i.ſecreta fatorũ dicens, ſup.ò nate cũ.i.qñ. fames coget te nectum,ad ingnota littora conſumere mẽſas ſ. ſuper quas cibum pones,& hoc dabibus.i.abſoruis,acciſis.i.circũciſis,& corroſis,ita,ut nihil reliquum ſit,memento tñ.i.tunc defeſſus ſperare domos,& locare ibi manu.ſ.tua,& moliri.i.munire,cum molimine aggere.i.mœnibus, prima tecta.i.prima caſtra,aut primam urbẽ, hæc erat illa fames.ſ.qua pater prædixerat,hæc manebat nos ſupræma.i ultima poſitura,modũ.i.finẽ, exitijs.i.ærumnis,& calamitatibus ad exitium trahẽtib.Sunt q legant,hæc nos ſuperare manebat,ſed non ſtat cõtextus.Quare .i.qua de cã,agite,adhortãdi nox,& nos læti ueſtigemus.i,exploremus, cũ primo lumine ſolis i.ut primum ſol craſtinus ortus fuerit,ꝙ loca,ſup.hæc ſint,ve, ꝑ uel,q hoĩes habeãt i.habitent, ſup.& ubi,ſup.ſint mænia gentia.i.huius populi,& petamus diuerſa.ſ.loca,à portu.i. ab hoc loco Libare.i.offerte degustantes nũc Ioui.ſ.fatorũ auctori,pateras.i.uina à pateris, & uocate.i. inuocate precib.genitorẽ Anchiſen, q.ſ.nobis talia ſignificauit, & reponit.i. iterum ponite. & multiplicitet ſuperponite uina menſis, bene, uina.quia panis deerat. Ipſe effatus ſic, implicat .i.cingit,& inuoluit,deinde t pa.i.coronã capitis ſui ramo frondenti.i.uiridii,& precatur.i.adorat,& inuocat,genium.i.Deum topicum,ac uirtutẽ generatiuam loci & tellurem prima deorũ quia mater Deũ dr, & nymphas,flumina adhuc ignora.i.Deos fluminum adhuc ignotos,tñ i.deinde, poſt Deos locorũ inuocat noctem,& ſigna noctis orientia, & Iouem Idæum.i.q apud Idã colebatur in Phrygia,licet ẽt colebatur in Creta,quia ſequitur,& matrem Phrygiam.ſ.Cybelem ex ordine, q a prima reuerentia debebatur Ioui,& inuoca duplices parentes.ſ ſuos,Cęlo .i.Venerẽ matrẽ,quæ erat in cœlo,& Erebo.i.Anchiſen patrem, qui erat apud inferos Pater omnipotens.i. Iuppiter,ſignificans eius ſe pręces exaudiſſe,clarus.i.lucidus,aut manifeſtus,aut,aer ſerenus intonnit ter ab alto cęlo i.aere. & ipſe quatiens manu, oſtendit ab æthere nubẽ ardentẽ.i.reſplendentẽ radiis, & auro .i.fulgore lucis.Rumor deditur i. deducit, & diuulgatur hic.i. iam,ſubito per agmina Troiana,diem quo condant mœnia,debita.ſ.fatis præmittẽtib.aduenisse, & ideo ipſi inſtaurant.i.ex nouo inſtituunt,quia priores defecerant certatim.i.cũ certamine,epulas,atq; ipſi læti.magno omine ſtatuunt.i. conſtituuor, crateras i.magna procula,ſeu uaſa uinaria & coronãt uina. Cũ .i.poſtꝗ dies poſtera orta, luſtrabat.i. inſpiciebat. & purgabat terras,prima lampade.i.prima luce ſolis, ipſi diuerſi.i.in diuerſa abeuntes,explorant urbẽ,& fines,& littora gẽtis.& ſup.inueniũt,& explorãdo ab incolis diſcũt.hæc,ſup.eſſe, ſtagna Numici fontis.i.qui nunc lacus, ſed olim, aquas multas effundebat inſtar fluminis,hunc fluuium, ſup.eſſe Tyberim,& Latinos.ſ. populos fortis,habitare hic.i.in regionibus.

VARIA LECT. ACCISIS coget dapibus conſumere menſas;] In lib.aliq. antiq. Ambaſis,legitur.[Hæc nos ſuprema manebat] In Ro.lib. Supręma manebãt,ſcriptum eſt.[Deditur hic ſubito Troiana ꝑ agmina rumor) In antiq Diditur, legit. [Quo debita mœnia cõdant]In antiquis aliquot libris.Condet, habetur [Poſtera cum prima]Vetera aliqua exemplaria,Prima,legunt,aduerbialiter.

Tum ſatus Anchiſa,delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia Regis
Ire iubet, ramis uelatos Palladis omnes,
Donaque ferre uiro,pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora,feſtinant iuſſi,rapidiſque feruntur
Paſſibus ipſe humili deſignat mœnia foſſa.
Moliturque locum,primaſque in littore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis,atque aggere cingit.
Iamque iter emenſi,turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes,muroque ſubibant:
Ante urbem pueri,primæuo flore iuuentus
Exercentur equis,domitantque in puluere currus;
Aut acreis tendunt arcus,aut lenta lacertis
Spicula contorquent,curſuque laceſſunt;
Cum prouectus equo longæuus regis ad aures
Nuncius,ingentes ignota in ueſte reportat
Aduenisse uiros,ille intra tecta uocari
Imperat,& ſolio medius conſedit auito.
Tectum auguſtum, ingens, cẽtum ſublime columnis,
Vrbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſiluis,& religione parentum.
Hic ſceptra accipere,& primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illi curia templum,
Hæc ſacris ſedes epulis,hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam uerum effigies ex ordine auorum

SERV. ORdine ab omni] Ex omni qualitate dignitatum quod apud Romanos in legatione mittenda hodieque ſeruatur [Auguſta ad mœnia] Augurio cõſecrata.Hinc paulò poſt illud eſt, Tectum auguſtum, ingens. Et niſi in auguſto loco conſiliũ ſenatus hẽc nõ poterant. Vñ tẽplũ Veſtæ non fuit augurio cõſecratum, ne illuc conueniret ſenatus, ubi erant uirgines. Nam hæc fuerat regia Numæ Pompilij. Ad atrium aũt Veſtę conueniebatur,quod à templo remotum fuerat [Foſſa] Sulco, & ſunt iſta reciproca.Nam & ſulcum ponit pro foſſa,ut,Anſim uel tenui uitem committere ſulco. [Moliturq. locum] Præparat[Primaſque in littore ſedes]Ideo primas, quia imperium,Lauiniũ tranſlaturus eſt. Et ſciẽdum ciuitatem quã primo fecit Aeneas, Troiam dictã ſm Catonẽ, & Liuium, qđ ipſe dicit, Nec te Troia capit Caſtrorũ in morem] Hoc eſt breuem.[Pinnis,atq. aggere cingit]Muro, in quo pinnæ ſunt. & eſt Synecdoche[Aggere] Foſſa. [Iamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum] Hypermetrus uerſus [Muroq; ſubibant.] Alibi per accuſatiuum, ut, Aeneę ſubit mucronem, ipſumque morantẽ Subſtinuit. Et hoc ſecundũ naturam eſt Nã, it ſub mucronem dicimus. nã per datiuum figuratum eſt. [Pueri & primæuo flore iuuentus, Bñ Romanæ militiæ exprimit morem. Nam poſt pubertatem armis exercebantur, & ſexto decimo anno militabant.Quo etiam ſolo ſub cuſtodibus agebant. Nec eſt contrarium. Longa populos in pace regebat. Nam licet in pace eſſent, exercitum tamen agebat armorum.] Domitantque in puluere currus] Equos ſub curribus.] Acres arcus,]Fortes, & eſt κατάχρησις. Nam acrimonia mentis eſt,[Lenta] Mollia.] Iſtu iaculatione. [Ingentes]Ex ſtupore nuncij laus oſtenditur Troianorum, Et bene nouitatis oſtẽdit opinionem. Ingentes enim eſſe, quos primum uidimus, opinamur.[Reportat] Aut renuncat, aut ſe, pro ad, poſuit, ut ſit adportat.] Intra tecta uoca-

Antiqua ex cedro, Italusque, paterq; Sabinus,
Vitiſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem
Saturnusque ſenex, Ianique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtant, alijque ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnãdo uulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captiui pendent currus, curuæq; ſecures,
Et criſtę capitũ, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaq; roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo, paruaque ſedebat
Succinctus trabea, læuaque ancile gerebat
Picus equũ domitor, quẽ capta cupidine cõiux
Aurea percuſſum uirga, uerſumque uenenis
Fecit autem Circe, ſparſitque coloribus alas.

uocari] Diſſentit hoc loco a Romana conſuetudine. Nam legati ſi quando incogniti ue nire nunciarentur, primo q̃d uellent, ab exploratoribus requirebatur, poſt ad eos egre diebantur magiſtratus minores, & tunc demum ſe natus extra urbem poſtulata noſcebat, & ita ſi uiſum fuiſſet ad. mittebantur. Sed hoc pruden ter fecit. Latinum nanque memorem uult eſſe reſponſi & auidum fatis ad externos uidendos, per quos promittebatur felicitas. [Solio medius

Solium. conſedit] Vt ſupra diximus, ſolium eſt ſolum armariũ de uno ligno ad regum tutelam factum, Secundum, alios, à ſoliditate dictum. Scd̃m aſperũ per Antiſtichon, quod ſolum unum capit, quaſi ſedium a ſedendo. Nam & ſella, quaſi ſeda dicta eſt. [Tectum auguſtum, ingens] Domũ quã in palatio diximus ab Auguſto factam, p tranſitũ laudat, & quaſi in Laurolauiniũ fuiſſe commemorat. [Horrendum] Venerandũ, non q̃ horrori ſit. [Hinc ſceptra accipere,] Hoc in palatio fiebat. [Curia tẽplũ.] Quia ut diximus curia niſi i augurato nõ erat locu. [Ariete cæſo] Hoc ſacrificiũ i ianua palatii fiebat feſtis diebus [Perpetuis menſis] longis ad ordinẽ exæquatis ſedentum: Maiores.n. noſtri ſedentes epulabant, quẽ morem habuerũt à Laconibus, & Cretenſibus] ut Varro docet in libris de gente populi Rom. in quibus dicit quid a quoque traxerit gente per imitationem [Ex ordine] Prout ſibi ſucceſſe sant. Sane intelligendum eſt, ita ut nati fuerant, ſic eorũ imagines fuiſſe compoſitas. [Ex cedro] Quod lignum non facile cõſumitur uetuſtate. Hoc genus ligni tinea neſcit, corruptionem que ex antiquitate non ſentit. Vnde eſt cedria quæ chartam ſeruat Hinc eſt illud, Et cedro digna locuti. Aut cedria peruncta, q̃m ligna cuſtodita conſeruat. [Vitiſator,] Non inuentor uitis, ſed qui genus uitis demonſtrauit Italis populis. Sed imagine falcem.] Aut ſtatuæ exprimit geſtum, ut dicat, ita tenebat falcem, ut eã ſub uultu haberet, aut Sub imagine, ſub theca dicit, quæ ſimilis falcis eſt. [Saturnuſq; ſenex,] Antiqui reges nomina ſibi plerunque uendicabant deorum, Ergo Saturnus rex fuit Italiæ. Nam & ſupra ait, ueterum effigies ex ordine auorum. Et inſert. [Aliique ab origine reges.] Hinc eſt quod apud Cretam eſſe dr̃ Iouis ſepulcrum. Gabalus etiam Romanus imperator ſolẽ ſe dici uoluit. Nã Heliogabalus dictus eſt [Ab origine] Pro Aboriginum reges, ſed eſt metro prohibitus. [Pugnãdo uulnera paſſi.] Pugnãdo quaſi reges.] Sacris in poſtib. Vbi ſpolia cõſecrabãtur. [Catiui] Pro captiuorum, nota figura eſt. [Criſtę] Galleę A parte totũ poſuit. [Ereptaq. roſtraq. carinis] Bene de oĩ genere prœliorũ ſpolia illic demonſtrat fuiſſe [Quirinali lituo,] Lituus eſt incuruus augurum baculus, quo utebãtur ad deſignanda cœli ſpatia. nã manu non licebat. Quirinalẽ ex perſona ſua dixit qualem poſtea Quirinus habuit, Nã tunc adhuc non fuerat Romulus. Vel lituum.i. regiũ baculum, in quo poteſtas eſſet dirimendarum litium. [Succinctus trabea.] Toga eſt augurũ de cocco & purpura [Ancile] Scutum breue. Regnante Numa cœlo huiuſmodi ſcutum lapſu eſt, & data reſponſa ſunt illic fore ſummã imperij ubi illud eſſet. Quod ne aliq̃n poſſet auferri aut ab hoſte cognoſci, per Mamurium fabrum multa ſimilia fecerunt, cui & diẽ conſacrarunt, quo pellẽ uirgis feriunt ad artis ſimilitudinẽ. Dicimus aũt hoc ancile, & hæc ancilia. Anciliorum vero vſurpauit Horat. Anciliorum & nominis & togæ oblitus. Septẽ fuerũt, per quæ imperiũ Romanũ tenerent Acus matris Deum, Quadriga fictilis, Veientorum cineres, Oreſtis ſceptrum Priami ue, Ilione, Palladiũ, Ancilia. [Aurea coniux] Nam aliter non ſtat uerſus ut aure per Ironiã dixit. Coniux uero, non quæ erat, ſed quæ eſſe cupiebat, ut Quos ego ſum toties iã dedignata maritos? Fabula talis eſt, pt cum amauit Pomona Dea pomorum, & eius volentis eſt ſortita coniugium. Poſtea Circe cum amaret, & ſperneret irata eũ in autem Picum maritum conuertit, nam altera eſt pica. Hoc autem ideo fingitur, quia augur fuit, & domi habuit picum, per quem futura noſcebat, quod pontificales indicat libri. Bene autem huic ſupra lituum dedit, quod eſt augurum proprium.

Nam ancile & trabea communia ſunt cum Diali uel Martiali ſacerdote.

A S C. TVM ſatus &c. [Docet quomodo legationẽ inſtituit Aeneas, & miſſis centum oratoribus ad Latinum regem, ipſe interea ex fatorum promiſſione primę urbis iecit fundamenta, ut ſi forte expellere uellit Latinus, habeat quo reſiſtat. Deſcribit pręterea patriæ morem & domus Auguſtæ.i. augurio conſecratæ, hoc eſt regiæ ſuperbam, & magnificam extructionem, & egregia decora. De quibus rebus, hæc ſunt Donati uerba [Tum ſatus Anchiſa] Quamuis fatis fideret. tñ humanitatis officium putauit ad regem legatos mittere, ne ob ſuperbiam, alienos fines inuadere uideretur tñ non expectato de pace reſponſo, urbem deſignat, tm̃ ſpei in fatis repoſuerat. [Turres ac tecta] Primo enim altiora edificia, deinde, cũ propinquius acceditur, humiliora cernunt. [In puluere] Quia ibi melius aialia domant. ubi difficilior tractus ẽ. [Ictu] Vt nõ ferirent inuicem. ſed vt deſtinata percurrerent. [Viros ingẽtes ignota ueſte] Nam ex præmeditata re perturbato animo putauit ſe uidiſſe illos ultra humanam formam. Extolit aũt regiã Latini, a pulchritudine ędificii. & ab ornatu triumphali, non ut pictura fabularum [Auguſtum] Vel quia domus fuit regũ, uel quia reges, ipſi ſibi regnandi auſpicis ſortiebantur. Illic enim poteſtatem ſumebant, & faſces erigebant. [Ex ordine] Ita ut nati fuerant [Cedro] Ex cedro factæ, quia hoc lignum cariẽ non ſentit. Vel cedria unctæ, quæ ligna conſeruat. [Aliiq; ab origine reges,] Refert ſe a ſpecialitate ad generalitatem & ut compẽdio uteretur, & numerũ augeret. In generalitate enim infinita æſtimatio eſt. & plus intelligitur, quam ueritas habet [Vulnera paſſi.] Vt gloriam ex defenſione libertatis oſtenderet, [In poſtibus arma,] Indicia hęc ſunt uirtutis. Curuęq; ſecures] Omnia ſine numero poſuit, ut plus arbitraremur [Ingentia] Vt oſtendat quanto labore retracta ſint. [Carinis] Vt appareat etiam nauali bello illos uiciſſe. [Lituum].i. regium baculum, in quo poteſtas eſſet dirimẽdarum litium. [Parua] Vel quia tales extant, aut magni precii, quia ueteres non erant ambitioſi cultus [Aurea] Ironice. quaſi intelligatur peſſima, & in dignationem citat, quod talem uirum ita tractaſſet. Hæc ille. Ordo autem eſt. Saturni.i. procreatus, & cretus, aut progenitus Anchiſa.ſ. Aeneas. iubet tum.i. tunc, centũ oratores delectos, ab omni ordine.i. ex omni qualitate dignitatis, ire ad mœnia regis.ſ. Latini Auguſta i. augurio conſecrata oẽs uelatos ramis Palladis.i. oliuæ paciferæ, cuius inuentrix dr̃ Pallas, & iubet, ſup. eos ferre uiro.ſ. Latino dona, & expoſcere Teucris pacẽ.i. amicitiam, & concordiam, & terrę permiſſionem. Haud mora ſupple fit ipſi.ſ. oratores, iuſſi feſtinant. ſup. ire, & legationem ſuam perficere, & ipſi rapidi. id eſt præcipites, feruntur paſſib. ſ. magnis. Ipſe, ſcilicet Aeneas auctor legationis, & princeps eius deſignat męnia humili foſſa, ſcilicet aratro, inducto ſulco & molitur.i. mollibus, & vallis, munit locum, & cingit in littore pinnis, id eſt uallis acutis, atque aggere, id eſt terra aggeſta, atque ſecum molata, primas ſedes, id eſt habitationes, atq; oppidum primum, in morẽ caſtrorum, ideſt vt caſtra metari ſolent. Et iam ipſi oratores iuuenes, quia ſenes in Sicilia manſerant, & ut formidini ſint, magis congrui erãt iuuenes, emenſi iter, id eſt uiam eundo emenſi cernebãt turres, atque ardua tecta Latinorũ, hypermeter eſt uerſus, ſed ſyllaba ſuperans abſumitur uocali ſequenti, & ſubibãt muro, id eſt ſub murũ, aut imminebant muro, & ibant quaſi ſub muro. Pueri & iuuentus primæuo flore, id eſt in primo flore æui ſui exercent equis, & domitant currus.i. equos currentes in puluere, quia illic faciliter laſſant, & laſſi domant, aut tendunt arcus acres, id eſt fortes, & acriter expellentes ſagittas, aut contorquent lacertis, id eſt brachijs ſuis ſpicula.i. iacula, & haſtilia lenta.i. tenua, & flexibilia, & laceſſunt, id eſt fatigant, & impellũt ipſa, & curſu, & ictu, id eſt ſimul ex impetu curſus & brachiorum viribus, ſup. tunc, cum, id eſt quãdo, nuncius.ſ. explorator, & obſeruator limirum, prævectus equo, cũ ipſi pedites eſſent, reportat ad au-

res

tet regis longæui, viros ingentes.i.ualde magno aduenisſe igno ta, ille.ſ.rex, imperat, ſup.eos voca, i.intra tecta, & conſedit.i.ſed ē accepit medins.ſ.in ſolito auito.i.ſede regali, ab auis frequenta ta, quam ſolido lape aut ligno, ne quis adoriretur eos. factam ſoliū uocabant. Deſcribit deinde, domum regiam, & ſitū eius, dicens, Tectum fuit, ſup.in urbe ſumma, i.ad arcem urbis, augu ſtum.i.augurio conſecratū, ingens.i.ualde magnum, ſublime, i. erectum, centū columnis, exiſtens regia Pici Laurenti.i.Lauren tibus dominantis, exiſtens horrendum ſ.tectū, ſiluis.i.lucis ui cinis, & religione.i.anxia obſeruantia parentum Quen.i.ſuſtū initium, erat regibus accipere hic.i.ab hoc tecto, ſceptra i.inſi gnia regalia, & attollere primos faſces.i.cōſtituere primos licto res, qui faſces ferant hoc erat illis curia, hoc erat illis templum, aut hoc templum erat illis curia, ſed prior modus melior eſt. Hæ erant ſedes epulis ſacris. i. ſolemnibus, ut parentationib. & uiſcerationibus, & feſtorum dierum cōniuiis, & patres, i.proce res, & ſenatores, ſoliti ſup. erant, conſidere hic menſis pperuis .i.continuis, & ſine intermiſſione protenſis, & hoc ariete cæſo. .ſ.ad ſacrificium, & in ianua palatij feſtis diebus faciendū Quin etiam.i.inſup.effigies i. ſtatuæ nata, aut (reuera) ſimulacra uete rum auorum, aſtabant ueſtibulo. i.in primo introitu, ex cedro antiqua, quia cariē neſcit, & ſuccus eius uim conſeruatiuam ha bet, effigies.ſ. Italus, & pr̃ Sabinus uitiſator, i. qui primus apud Italos uitem ſeuit, aut plantauit, ſeruans ſub imagine.i.ſimula cro ſuo falcem curuam, qua ſ.uitem putare docuit. & Saturnus ſenex, & imago Iano bifrontis, qui primi reges Italiæ memora tur, & alii reges aborigines, qui paſſi ſunt uulnera Martia.i.qui perierunt in bello, pugnando ob patriam i.ob ſalutem patriæ. Preterea, multa arma pendent in poſtibus ſacris.i.arma diis cō ſecratam, ſuſtinentibus curtus captiui.i. quos captiuis abſtule ſunt, & ſecures curuæ, & criſtæ capitum.i.galearum quæ capi tum ſunt munimenta, & ingentia clauſtra.i.repagula, & vectes ac ſeræ portarum.ſ.urbium captarum, & ſpicula i iacula, & cly pei, & roſtra.i monimenta ęrea, aut ferrea.in prioribus partib. nauium, erepta carinis.i.nauibus, à parte totum accipiendo q a prioris potius eripiuntur, ipſe.ſ.rex, & ſacerdos, atque augur Pi cus domitor equum.i.equorum.i. qui ad libitū equo, uti ſcie bat in bello, qui Grçce, ἱππόδαμος dicitur, ſedebat.i. in ſculptu ris, ſuccinctus lituo.i.baculo augurali incuruo i. quo loca tem pli deſignabat, & trabea.i ueſte augurali, parua.i.breui uń ſuc cinctus dicitur gerebat ancile.i.breue ſcutum circunciſum, ſimi le ancili, quod t.pe Numæ cecidit, ut hic caſtius, & doctius reci tet Ser.q̃ ſupra, ubi a Beroal.repræhenſus eſt, gerebat, dicit. læ ua.i.ſiniſtra, quia dextra lituum tenebat, quem.ſ.Picum, cōiux aurea, per irriſionem.i.ſane pulchra, & pretioſa.ſ.Circe, quæ cō iux nō erat, ſed eſſe nolebat capta i.irretita, cupidine.i. amore, aut cupiditate amoris, fecit autē percuſſum. i. percutiendo cū uirga.ſ.magica, & faſci natoria, & uerſum i.trāſmutatum, vene nis, id eſt ueneficū eius, & ſparſit alas.ſ.Pici, in Picum autē, mu tatis coloribus ſcilicet uariis, uiridibus, & ſubrubeis, atque ſu berocęis. qualis hodie cernitur, diciturque Picus Martius, qui roſtro arbores cauat.

TVRRES ac tecta; Latinorum) In libris nonnullis admodum uetuſtis. Turres ac tecta Latini legit, [Muroq; ſubibant] In Ro mano libro, Muros, per accuſatiuū eſt. [Cum prouectus equo] In libris omnibus antiquis quotquot habui, uno exēplo legit. Præuectus eſt & ubi loco particulæ, cum, ſcriptum ſit. Tū [Ve be fuit media] Veteres libris nonnulli una cum Mediceo, Sum ma, nonnulli Media legunt. [Hinc ſceptra accipere,] In antiquis pleriſque libris, Hic ſceptra accipere legituri. [Hæ ſacris ſedes epulis] In Romano libro, Hæ unitatis numero legit In reliqs plurale eſt. In Mediceo, Sacre ſedes. [Antiqua ex cedro] In uete ribus libris quos legerim, Antiqua cedeo, abſque ex, litera legi tur. In aliis abſq; ulla ppoſitione, Antiqua cedro, vt in Mediceo habetur. [Martia qui ob patriam] In Rom.lib. Martiaq. legitur VARI LECT.

STIBAS denique, a Cyprus ēt bunos dr quanquā in monti bus conditæ urbes, Buni appellentur, qm̃ uoce Græcis collis indicatur Sed & ceſpitibus ſurrectas ſtras ita uocant, Sedilia item diſcumbentium uidetur ſpondas nuncupaſſe Virgilius, cum de Didone ita ſcribit: COEL. RHOD.

Aleit iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda.

Phyllada in Philoctete uocat Sophocles, lectum ex foliis. Sed & coronam eodem modo alibi Legimus in hiſtoria, Feminas cū uiris cubantibus ſedentes cœnitaſſe. Lectiſternio præterea Iouis Ipſe in lectulū, Iuno & Minerua in ſellas ad cœnam inuitaban tur. Nec me fallit, Seruium grāmaticum ſcribere, & Maiore no ſtros ſedenter epulari ſolitos, cumq; morem habuiſſe à Laconi bus & Cretenſibus, ſicuti, inquit, Varro docet in libris. De gen te populi R. & proinde Virg ita ſcripſiſſe:

Hæ ſacris ſedes epulis, hic ariete cæſo,
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis,

Talis intus templo diuum, patriaq; Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſele in tecta uocauit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore.
LAT. Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem,
Et genus, auditiq; aduertitis æquore curſum)
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cuius egentes
Littus ad Auſonium tot per uada cærulea uexit?
Siue errore uię, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuq; ſedetis:
Ne fugite hoſpicium, nę ue ignorate Latinos,
Saturni gentem, haud uinclo, nec legibus, æquam,
Spontę ſua, ueteriſq; dei ſe morte tenentem.
Atq; equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrauit ad urbes,
Threiciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab ſede profectum;
Aurea nunc, ſolio ſtellantis regia cęli
Accipit, & numerum diuorum altaribus auget.

SERV. Placido prios edidit ore] Bene placido, Legatoſū.n.fuerat, ut ipſi ante lo querentur. Sic ſecundo, Vl tro flens ipſe uidebat. [Dicite Dardanidæ] Aut ea ueſte eos Troianos eſſe cognoſcit, quæ erat ꝑprie gentiu ſingula rum, Aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus famam, quæ eos uentre nunciauerat, eadem ēt Troianos eſſe dixiſſe. Vnde infert. [Auditique aduertitis æquore curſ.] Dardanidæ autem acſi diceret cognati. [Errore uiæ, ſeu tempeſtatibus acti] Duo quęrit. Si uoluntate ueniſtis, quid petitis? Si neceſſitate, tempeſtas uos ab errore aduexit? Vada cærula] Cærulum eſt uiride cū nigro, ut eſt mare. [Qualia multa] Ad duo reſpexit, errorem & neceſſitatem. [Portuque ſedetis,] ante enim pro portu erat illic exitus fluminis [Ne fugite] Ne fugiatis, ne ignoretis, [Saturni gentē] Laus generis [Sponte ſua, ueteriſq; Dei ſe more tenentē] Xenocratis eſt, q. cū primus philoſophiæ ſcholā aperuiſſet (q antea in porticib. Philoſophi tractarēt & interrogatus eſſet q.d pſtare poſſet diſcipulus: Rñdit. vt id uoluntate faciāt, qđ alii iure cogūtur. [Veteris] Antiq, ac ſi diceret, aurei ſeculi imagine uiuimꝰ. [Fama ē obſcurior annis] ac diceret, niſi dicerē tā vos ſciretis [Aurūcos ita ferre ſenes,] Apud ueteres hiſto riæ, hoc genus fuis, ut maiores natu antea cta poſteris indicarent. quod hic indicat locus Lucanus apertius, cum eſſet de Antæo narraturus ait, Cognita per multos docuit rudis incola patres. Quia adhuc nec annales erant, nec hiſtoriæ. Aurunci uero, Italiæ populi antiquiſſimi fuerunt [Ferre autem, quaſi cum oſtentatione iactare. [Dardanus.] Iuppiter cū Electra Atlantis filia Corithi regis. Italiæ uxore cōcubuit. Sed ex Iouis ſemine natus eſt Dardanus, ex Corithi Iaſius. Dardanus profectus ad Phrygiam illud condidit, Iaſius uero Thraciam tenuit, ubi eſt Samos, quam hic Samothraciam nominauit. Nam Iunonis alia eſt Samos inſula. Quā quam ciuitas Thraciæ quæ eſt in Cephalonia, Samos dicatus. Vnde poſtea cum reſpōſum eſſet, Antiq. exquirere matrē, & Aeneas Italiam peteret, profectus ad Thraciā, Samothracas Deos ſuſtulit & pertulit ſecum p p originē mſis. [Idæas Phrygiæ penetrauit ad urbes, Quia erāt & Cretæ, addidit Phrygiæ. [Coriti] Opiddum & mons dictus a rege patre Dardani [Auget] Addit, adiectione.ſ.nominis ſui.

TALI &c.] Docet cū qua beniuolentia, & affabilitate ſermonis, rex Latinus ſuſcepit Troianos oſtēdentes eos ex Italia originē p Dardanū traxiſſe. De qua re dicit. Don. ſic [Dicite Dar.] ASC.

Prior

Prior uerba facit, ut facilliat eis ſuam beneuolentiam iam in eos demonſtret. Potuit aũt ex ueſte Latinus, q̃ multa experiẽtia eſſet, Troianos cognoſcere, qđ non poterant per teneram ętatẽ, illi qui erant extra portas. [Errore viæ] Quia in obſcuro cęlo, in quo nihil eſt nauigãtibus, ab illa errare pñr, uel vi tẽpeſtatis inde abſtrahi. [Ne fugite hoſpitium] Nõ modo cõcedit quod ſua auctoritate iã ſumpſerat, q̃ ripas intrarũt, ſed ultra id hoſpitiũ offertur. Ex cognatione aũt, q̃ Troianis cũ Italis eſt, oſtẽdit eos poſſe capere omnẽ fiduciã. [Dardanus] Iã explicat, qđ ꝓpoſuerat, cũ dixit, *Dicite Dardanidæ*. Hæc ille Ordo eſt Latinus ſedens intus, tali tẽplo diuũ. i. diuorũ, & ſede patria. i. quã paterna hæreditate poſſidebat, uocauit Teucros in tecta ad ſeſe, i. ſeipſum. Atq; ipſe prior, ut. ſ. beneuolentiã ſuã indicet, edidit. i. elocutus eſt, ore placido. i. beneuolẽtiã indicãte, ingreſſis. ſ. Troianis oratorib. Hæc. ſ. ſubſequentia uerba, O Dardanidæ. & q̃a ſtupebãt ſe uocari Dardanidas, addit, neq; n i. nã, nõ neſcimus. i. bñ ſcimus, & vrbe, ſup. veſtrẽ, uidelicet Troiã, & genus ſup. veſtrũ, & uos auditi. i. cogniti, ex auditu, & relatione quia ſępe audiuimus de uobis aduertitus quo re. i. ꝑ equor, curſus, ſup. veſtros, ad nos, dicite ergo, q̃d petitis, & q̃ cã, aut cuius rei egẽtes, rates veſtras vexit ad littus Auſoniũ i. Italicũ, & ad partẽ Auſoniæ, ꝑ tot uada cęrula. i. cęrulea, hoc eſt cerulei coloris. hoc eſt ꝑ tot maria ꝑiculoſa Siue uos acti errore uię, ſeu tẽpeſtatibus, qualia. ſ. mala, vt errorẽ. & tẽpeſtatẽ naturæ, patiũtur multa ĩ alio mari, intraſtis ripas fluminis. ſ. huius, hoc eſt Tybridis, & ſedetis portu. i. ad portũ, ne fugite. i. ne fugiatis, aut oitetis hoſpitiũ ſ. noſtrũ, ne ne. i. vel nõ ignorate i. cognoſcite Latinos, gẽtẽ Saturni. i. cur Saturnus aliqñ ꝓfuit æquã i iuſtã, aut uiclo nec legib i nec metu ſuplicii, nec iuſſu legũ, ſed, ſup. ſpõte ſua. i. ſuapte natura, & tenente ſe more ueteris dei. ſ Saturni quo regnãte, aurea erãt ſecula, & ſumma ſine legib. æq̃tas, dictitãte. ſ. cuilibet cõſciẽtiã, q̃d facere dẽbat, ut ſup. lege naturæ viuebat olim. Atq; equidẽ. i. ego certe memini ſed ſup. fama ẽ obſcurior annis. i. ꝑ annoſitate, q̃a multi interfuerunt anni (aut famã ẽ obſcurior q̃ meſito ꝑ annos ſit, q̃a nõ adeo multi Interfuerũt anni, ſed prior modus ꝓſtat) Arũcos. i. antiq̃ſſimos populos Italiæ, ab Arunca ciuitate, q̃ Auſon filius Vlyſſis, & Calypſus, ædificauit dictos ſenes. i. annoſos, ferre. i. recitare, ita vt. ſ. Dardanus ortus, his agris penetrauit ad urbes Idæas Phrygiæ. q̃a eſt & Ida in Creta & ad Samũ Threiciã, q̃ fert. i. dr nũc Samothracia. Aurea. i. pulcherrima regia celi ſtellãtis. i. ſtellati aut ſtellas ferentis accepit ſolio. i. ſede regali, illum. ſ. Dardanũ profectum i. qui profectus eſt, hinc i. ab hac regione ſede Corinthi. i. illius oppidi, Tyrrhena. i. quod eſt ad mare Tyrrhenũ, & ipſe acceptus addit. i, auget, altaribus. i. ſacrificijs ſibi factis, numerum diuorum. i. ipſe nũc inter deos ſuperos verſatur, eorum catalogo aſcriptus. Seruius legit, addit, pro auget. Alii tamen, auget, legunt.

TALI intus templo diuum, patriaque Latinus] In antiquis nõnullis exẽplarib. lgere eſt, Tali intus tẽploq; deũ. patriaque Alii hñt, Tali intus diuũ tẽplo, vt ĩ Mediceo eſt. [Qualia multa mari nautæ patiũtur in alio] Veteres aliquot libris, Qualia ſæpe mari, legũt. [Veteriſq; per ſe more tenẽtem] Sunt ueteres libris in quib. Ferentẽ. pro, Tenentem ſcriptũ inuenias. [Aurũ eos ita fere ſenes] In libris aliquot antiqu. Auricomos, poſitũ eſt. [Idæas Phrygiæ penetrauit] In Romano libro, & quibuſdã aliis, Penetrarit, legitur. [Accipit, & numerum diuorum altaribus auget] In nonnullis antiquis libris, Addit, legitur. VARIA, LECT.

SERV. VOce ſecutus Plerunque enim conſentimus, & taciti. [Rex] Conciliario ab honore, inde à genere.] Succedere terris] Vt, Succedoque oneri [Nec ſidus] aſpectus ſiderum Nam tempeſtatem ſupra dixit, nec eſt bis idem poſitum. [Vrbem afferimur] Ad urbem ferimur. [Extremo ueniens]. i. primo. Nam alius Rediens diceret, non Veniens. [Dardana pubes Gaudet auo] Generis origine, nam auus non eſt Troianorum Iuppiter; ſed Aeneæ ſocrus per Venerem. [Quanta per Idæos] Ad illud reſpondit: Audiuimus aduertitis æquora curſum, ideſt non mirum eſt, hæc te audiſſe quæ uniuerſus orbis agnouit. [Tempeſtas] Vis bellorum, [Actus [Colliſus, Fatis] Per tranſitum, & Troianos eximii culpa, & Græcorum deterit laudem. [Tellus extrema] Vt eſt Britanniæ, & oium inſularũ Oceani. Refuſo aũt, refluo, ut Lucanus indicat, & ex hoc Homeri, αὐτὰρ ὁ πειπεταυοῖο λίπε μέ ον Νιυς αἰτὸς ἰαστεκύμα θαλά αρες θρυπόροιο. [Et ſi quem extẽta plagerũ [Quatuor] Audierũt & illi q̃ ſeparantur Zona ea q̃ eſt in medio quatuor. i. feruens. Significat autem Antipodas, Iniq.] Intemperati vel ardentis. [Diluuio ex illo] Ex illa uaſtitate. Alii deſtinguũt & mutãt ſenſum, ut ſit Quos dirimit plaga ſolis ardentis, ex quo mundus eſt conſtitutus, hoc eſt, ex quo chaos eſſe deſijt. [Dijs ſedem exiguã patrijs]

POE. Dixerat, & dicta Ilioneus ſic uoce ſecutus.
IL Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems ueſtris ſuccedere terris;
Nec ſidus regione vię, littus ue fefelit:
Conſilio hanc omnes, armiſq; uolentibus urbem
Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo ueniens ſol aſpiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis Ioue Dardana pubes
Gaudet auo rex ipſe Iouis de gente ſuprema
Troius Aeneas tua nos ad limina miſit.
Tempeſtas ierit campos, quibus actus vterque
Europæ, atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:
Audiit & ſi quem tellus extrema refuſo
Submouet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluuio ex illo tot uaſta per æquora vecti,
Diis ſedem exiguam patriis, litusq; rogamus
Innocuũ & cunctis undamque, auramque patentem
Nõ erimus regno indecores, nec ueſtra feretur
Fama leuis tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Troiam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Aeneæ iuro, dextramque potentem,
Siue fide ſeu quis bello expertus, & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manib. uittas ac uerba præcantum
Et petiere ſibi, & uoluere adiungere gentes.
Sed nos fata deum veſtras exquirere terras
Imperijs egere ſuis, hinc Dardanus ortus
Huc repetit iuſſiſq; ingentibus urget Apollo
Tyrrenum ad Tymbrim, & fontis uada ſacra Numici
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum iura uocatis,
More daret populis. ſceptrumq;, ſacerq; tiaras,
Iliadumq; labor ueſtes.

Pia & uerecunda petitio. [Litusq; rogamus innocuũ. Nõ qđ nulli noceat, ſed cui uindicatio nulli poſſint nocere. Aliter ſerpentes innocuos dicimus [Cũctis undãq; aurãq. patẽtẽ] Iſta. n, cõia ſunt. [Indecores] Decus, decoris facit, decor. decoris ſed hic indecor dicimus, hic indecus nõ poſſumus dicere. Vñ ĩdecores, cũ eo breuis, ſit aut Syſtole eſt aut certe dicimus noiatiuũ nõ inueniri vt in multis nomib. ſit. Nã indecus lectũ nõ eſt. qđ & melius eſt. Nã Siſtole ſine exẽplis fieri, non dẽt. Verecunde aũt hoc dicit ſua coniunctione etiã ornari Italos. [Aboleſcet] abolebitur, & uſus eſt inchoatiua forma, cũ opus non eſſet. Troiã i. Troianos. [Fata per Aeneę iuro.] Quę iam nouit Latinus oraculo. ſ. Fauni, ꝑ qđ audiuit, Externi ueniet generis [Siue fide, ſeu quis bello eſt expertus, & armis [In his n. dextera comprobatur, [Vittas] Quæ pendebãt in ramos religatæ. Alibi: Et vita cõptos uoluit prætendere ramos, [Huc repetit]. ſ. Dardanus. i. Aeneas q̃; & Dardanus ut diximus ſupra, uocabatur Et bñ repetit, non Petit quaſi ſua [Ingentib.] Deliis, q̃ magna conſtat fuiſſe, [Fortunæ parua prioris] Bene medium tenuit. Nã ne laudare uideretur ait. Parua ne deformare (nam durũ eſt aliquid ab infelicibus accipere) ait Fortunæ prioris. [Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras [Pateram ſignificat.] Hoc Priami geſtamen erat] Diadema dicit nam ſceptrum dicturus eſt

[ſac erq tiaras,Pileum Phrygium dicit.Et ſciẽdum hic tiararas per uſurpationem dictum Nam hæc tiara dicuotur. Meliua er go Iuuenalis.Et Phrygia uectitur bucca tiara.

A B C. DIXERAT, &c.] Recitat argutiſſimã Ilionei reſponſionẽ quę in genere deliberatiuo uerſatur bene autem Ilioneo, qui ex Mercurio ortum haber,facundia attribuitur.Eſt n.facundię Deus, Mercurius,unde Horat.Mercuri facũdæ nepos Atlantis, pręrendit antem captare beneuolentism Saturni ex eo q̃ dijs auctoribus,& fatis iubentibus,in Italiam uenerint unde origi nem traxerũt. De hac redicit Donat. ſic. [Res genus egregiũ] Cum ſe beneuolum oſtendiſſet Latinus, non multum laborauit in texendo exordio Ilioneus,nec tamẽ penitus omiſit [Fauni,]Vnde hoc cognouit Ilioneus? nempe ex ſimulacris q̃ erant in ueſtibulo,Breuiſſime autem amplectitur, q̃cuoq; dixit Latinus,nec potuit in tanta breuitate magis extollere genus Troianum. [Ab Ioue principum] Plus dixit,q̃ Latinus.Ille.n. Dardanum,ex Italia ueniſſe,hic utrique generi ab Ioue principiũ eſſe demonſtrat,& confirmãdæ rei cã,rem ſæpius repetit.] Supma] Vt enumeratione maiorum ipſe uideatur finis propinquor cã oſtenditur Aeneas,quia nepos erat Iouis [Quanta] Vt commiſerationem concitaret,narrandæ erant calamitates, ſed remouendæ erãt moræ,ut quam primam legationem exponeret,ergo breuiter illa tãgit. [Diluuio] Non bella. Nã ex bello, aliqd remanet. Ex diluuio uero, nihil. Nã omnia tollit. [Tot uaſta] Poſt calamitatem belli, durior caſus nos excepit. [Dij ſedem exiguam] Facilem, & honeſtam petitionẽ oſtendit. Ex commemoratione autẽ deorum,etiam hominibus p̃tereuſ. Nanque numinibus præbẽtur ſedet cultore,neglecto. [Litus] ut demõſtret,quod ad homines ptinet,nec difficile,nec oneroſum [Nõ erimus indecores]Noluit dicere,ornabimus regnum,ne ſit arrogãs.[Leuis.] Nec pro leui ducimus, quidquid præſtiteris,[Fidc.]Laudat fidem, quæ neceſſaria eſt in ſocietate regni.Hæc ille.Quærit ergo Don.unde Ilioneus ſciuerit Latinum eſſe pgeniem Fauni,& purgat.ſed ſatis frigidę, unde malim dicere Troianos priuſquam ad regem mitterent ut diſquiſiuiſſe quiſi,& quo ſanguine eſſet rus,nam moris eſt oratorib. paratum habere orationem in qua reges,à genere,à geſtis,à uirtute,à fortuna, à forma,alijſq; laudẽt. Diſquiſiuerunt autem, qui exploraturi miſſi erãt p diuerſa ut ſcient q̃ loca, & qui eorum habitatores ſint,unde ſi fluminis,& Numici nomina didicerunt ab incolis, potuerunt,& regis genus diſcere,ſed ne multis contendam.Ordo talis eſt Dixerant.ſ. Latinus & Ilioneus facundiſſimus.ſ. inter oratores. ſecutus eſt uoce.i. au pbauit ſermone dicta.ſ. Latini.ſic,aut ſecutus eſt uoce, locutus eſt ſtatim poſt dicta Latini ſic O rex genus egregiũ Fauni.i illius Dei, nec hyems.i. tẽpeſtas,atra.i.caligneſa, & nubiloſa, ſubegit nos actos fluctib.i.nõ ſub acti ſummus fluctib.tẽpeſtate cõmotis,ſuccedere veſtris terris.i.ſubintrare veſtras terras nec ſidus aut litus fefellit nos regione ſ.ignota uiæ,ſed ſup.nos afferimur oẽs, hanc urbẽ i.ferimur ad hãc urbem,conſilio.i.deliberatione certa,& animis nolentibus quod dicunt,deliberatis, afferimur,dicit exiſtẽtes pulſi regnis, q̃ ſol ueniens olympo extremo.i.prima parte cęli aſpiciebat quondam.i.olim maxima.i.potentiſſima,& opulentiſſima,hoc eſt,pulſi à regio Troiano Principium generis,ſup.noſtri eſt ſup.ab Ioue pubes Dardana i.à Dardano orta. Troiano gaudet Ioue auo q̃a fuit pr̃ Dardani,& ipſe rex.ſ.noſter,Troius, Aeneas exiſtẽs de ſupma.i.ſumma gente Iouis miſit nos ad tua littora.Quanta tẽpeſtas i.perturbatio bellorũ, effuſa Mycenia.ſ.patria Agamẽnonis, urbe in Peloponneſſo. ſæuis.i.immanibus.pp principium eorum ierit.i.debacchata ſit,per campos Idæos.i. Troianos, & quib.fatis actus.i impulſus, uterq; orbis .i. utraque pars mundi, & Europæ,& Aſiæ,id,ſup. adijt.i.ſimul is,ſup.ſi ſup.quis eſt,quẽ tellus extrema.i.remotiſſima, ſubmouet i.ſeparat à nobis.Oceano.i.per Oceanum, refuſo.i,refluo.i. que ſeparat & globo terræ,mare Oceanum interfuſum,ut ſi q. fuerint in Britanniæ partibus.ij.n. dicuntur ab hoc mundo ſeparati, unde in Buc. Et pęnitus toto diuiſus orbe Britannos & is,ſup.audiit.ſi, ſup. quis eſt quem plaga.i. regio ſolis iniqui.i. nimiũ uehementis & torrentis, extenta in medio quatuor plagarũ, hoc eſt quinta,quæ ampliſſima in medio terrę,& torrida ſemper ab æſtu & utrinque habet duas,unum temperatam, & unam frigore inhabitabilẽ, à quis ergo eſt, quem plaga illa.i. zona torrida,dirimit.i.ſeparat a nobis, quia cum torrida zona ſit impertrãſibilis,dubitat an quiſquam in terra habitabili habiter,ab iis inquam dubitatur,qui credunt omnes homines ab vno ortos, ſi quis tamẽ aut vltra torridã zonã ſit,aut extra mũdũ inſulis Oceani cõſtitutus,is, inquit,iã audiuit cõmotionem Troiani belli,q.d non eſſe mirum, ſi Latinus audiuerit de Troianis loqui. Nos uecti ex illo diluuio i. bellorum inundatione, aut incendio,per tot uaſta.i.ualde ampla ęquora,rogamus i.petimus dijs patrijs ſedem exiguã,& littus.i.extremum terræ,innocuum.i.in quo nos innocu habitemus,rogamus,undã & auram.i.aerem, hoc eſt cõcionem aquarũ & aeris petere cunctis, eſt ergo omne bellũ pro terris, nam ignẽ attingere nequimus, niſi ſit in terris, Nos nõ erimus indecores i.ad dedecus, regno .ſ.ueſtro,nec fama neſtra fere ut leuis i.parui momenti.ac ponderis,ue.pro uel gratia tanti facti,non,ſup.aboleſcet i.obliuioẽ, aut abolitionẽ ibit, nec pigebat Auſonios accipiſſe.i.quod ipſi acceperit,gremio.i.receptaculo terrę ſuæ, Troiam.i. Troianos.q. Troiam nouam extruant.Egò iuro per fata Aeneæ q̃,ſ. impulerũt ipſum Italiam petere,& per dextram Aeneæ,potentem,ſiue quis eſt expertus.ſup.eam.aut eum, fide.i.periculum fecerit de fide eius,ſeu bello.& armis,hoc eſt, qui potens eſt,& fidem ſeruare,ijs qui ipſum beneuole ſuſceperint & acre bellũ inſerre ijs qui eum repulerint per virtutem,ergo dextrę eius iuro,inquit,quod,ſup.multi populi,& multæ gentes, petiere, & voluere nos adiungere ſibi,ne temne.i.ne cõtemnas,igitur.i.id dico,ne forte contemnas nos,quod nos p̃ferimus ultro,manibus.ſ.noſtris.i.ante nos.uittas.i.ſerta,alligata ramis oliuę,quos in ſignum pacis pręferebant,& verba precatum.i.humilem orationem.more ſupplicantium.i.ne ideo quia humiles,& pacifici acceſſimus ad te uos cõtemnat,quia quod à ſe petimus,multi ultro obtulerunt,ſed fata Deum.i.deorum, egre.i.coegerũt nos,ſuis imperijs & exquirere neſtras terras, quia Dardanus ſ. auctor generis noſtri,ortus eſt hic.i.ex his terris, & Dardanius ſ.Aeneas,qui & Dardanus dictus eſt, aut qui de ſanguine Dardani repetit huc.i.ad has terras in quib.nunc ſumus & Apollo urget.i.conſtringit, manere ingentib.iuſſis.ſ.ſuis, hoc eſt Delij oraculis. ad Tybrim Tyrrhenũ.i.qui influit ad mare Tyrrhenum & ſup.ad(non.n.bis ponitur ad in textu)ſacra uada fontis Numici. Pręterea.ſ.rex Aeneas, dat tibi parua munera prioris fortunæ.ſ.reſpectu prioris fortunæ.ſ. reliquias receptas, ex Troia ardente,quod addidit,ne pp proditionem putaretur,à Græcis accepiſſe Anchiſes, pater.i. Aeneę, libabat. i. libare ſolebat ad aras,hoc auro.i.hoc populo aut alio uaſo aureo,& id dicens,offerebat uas aureũ. Hoc.ſ.qd̃ tibi nunc repreſento,erat geſtamẽ. i.ornamẽtũ Priami.cum i. qñ daret more.i. & ex cõſuetudine populis uocatis.ſ.calendis. alludit ergo ad morem Romanum. iura,i.edicta, & leges.& erat, inquit geſtamen.ſ.ſceptrum, in mane,& tiaras.i pileus Phrygius ſacer.i.quo in ſacris utebantur ueſtes labor Iliadum.i.aut mulierum,acu pingentium, aut Phrygiorum.qui acu pingunt ueſtes regias & ſacras.]

VARIA LECT. VESTRIS ſuccedere terris,]Sunt & qui Tectis,legant.[Cõcurrerit orbis.]In Rom.li.Concurreret habetur. [Audijt & ſi quem tellus]In Rom.li.Si quam, lęgitur, Bello eſt expertus In Mediceo abſque uerbo,Eſt legitur.[Vittas,ac uerba precantũ] In libris pleriſque ueteribus,legere eſt,uel,Et,uel,At uerba pręcantia.In aliquot uero alijs ſatis inemendate,Proferimus manibus,uittaſq. peccantia uerba.Imperijs egre ſuis] in libris aliquot antiquis,Cogere,legitur.

IRV. OBrutu tenet ora,] Ordo eſt,Latinus defixa,tenet ora, & obtutu.i.intuitu ſolo hæret immobilis. [intentos uolens oculos.] Cogitantis eſt geſtus, ſic Boccho Maurorum rege. Saluſtius Vultu,& oculis pariter atque aĩo uarijs. [Regem Picta mouet,Quippe regem, & in pur-

POE. Tallibus Ilionei dicti,defixa Latinus
Obtutu tenet ora,ſoloq́; immobilis hęret,
Intentos uoluens oculos:nec purpura regem
Picta mouet, nec ſceptra mouent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ,thalamoque moratur.
Et ueteris Fauni uolunt ſub pectore ſortem
Hunc illum fatis externa à ſede profectum
Portendi generum,paribusq; in regna uocari

pura labor Iliadum [Portendi]Porro tendi prædici, ſignificari.[Pariboa Auſpicis,]Pari poteſtate, & tractum eſt ex comitiis, ut diximus ſupra. [Dii noſtra incepta ſecũdent] Antiquo more locuturus de publicis rebus .i. pace & nuptiis filiæ facit aſi deorũ commemorationem, ſicut etiam

in

in omnibus Catonis orationibus legimus. Hinc eſt in diuinatione, Si quid ex aliqua uetere oratione, Iouem ego Optimũ Maximum. Ipſe etiã Virg. Præfatus diues ſolio rex inſit ab alto. [Auguriũ] p p q̃ dicta ſunt. Quod optas. i. pax. [Nec ſuperna] q a dixerat, Fortunæ parua ſtioris Munera. Et eſt Liptores ideſt Libenter accipio. [Vber agri] Vbertas. Alibi: pecoriq. & uitibus almis Aptius ubere iit. Et eſt maior petitione promiſſio. Nã illi tãtum litus petebant. [Pacis erit] Fœderis, ab eo quod ſequitur id, quod præcedit. [Tyranni] Græce dixit. i. regis. Nam apud eos tyranni & regis nulla diſcretio eſt, licet apud nos incubator imperij, tyrannus dicatur. Sane apud Græcos hic, & hæc tyrannus declinatur. [Eſt mihi nata] Male multi arguunt Virgilium, q Latinum induxit ultro filia pollicentem. Nec oraculum conſiderantes, quia Italo dari non poterat, nec Aeneæ meritũ quem decebat rogari. Nam antiquis mos fuit meliores generos rogare. Sic Terent. Hac fama impulſus Chre

Auſpiciis, hinc progeniem uirtute futuram
Egregiam, & totum quæ uiribus occupet orbem,
Tandem lætus ait LA. Dii noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum, dabitur Troiane quod optas.
Munera nec ſperno, non uobis rege Latino,
Diuitis uber agri, Troiæ ue opulentia deerit.
Ipſe modo Aeneas (noſtri ſi tanta cupido eſt;
Si iungi hoſpitio properat, ſociusque uocari)
Adueniat, uultus ne ue ex horreſcat amicos,
Par mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni:
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, uirgo gentis quã iungere noſtræ
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt, generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguinæ noſtrum
Nomen in aſtra ferant, hunc illum poſcere fata
Et reor, &, ſi quid ueri mens augurat, opto.
POE. Hęc effatus, ęquos, numero pater eligit omni.
(Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis.)
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes, pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Aeneæ currum, geminosque iugales
Semine ab æthereo, ſpirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nathos furata creauit.

tit eos cum ſumma honorificentia, rogans, ut regem hoſpitio ſuſcipiendum, adducant ea ſpe, ut illũ. natæ ſuæ matrimonio copulet. De qua redicit Don ſic. [Intentos oculos] Quod eſt capientis conſilium. Nã oculi, per diuerſa uagãtes ſecum animum trahunt, & à ſua cogitatione abſtrahunt. Sed ſi intentos, quomodo uoluens? quia tacitarum cogitationum, eſt mouere oculos, cũ animi æſtus p diuerſa rapiũt. ita quo ierit, redideritq; animus oculorum ſignia oſtẽdit. [Tandem] poſt diuturnam cogitationem. [Lætus] Quod repetierat felices exitus. [Noſtra incepta] Quod magnopere daſideramus compleri optamus. hoc optatum pertinet ad nuptias filiæ, de quibus diotius cogitauerat. [Quod optas] Breuis, ſed pleniſſima promiſſio. [Troiane] Nam nomen Ilionei ignorabat. [Tyranni] Hoc nomen poſterioribus ſeculis infamatum eſt. Nam reges quunque Tyranni dicebantur. Eſt mihi nata uerecunda oblatio, & aduerſus ominẽ ex probationem munita, ne forte illud dici poſſet Teren. Ali-

mes, ultro ad me uenit, unicam gnatam ſuam Heſiod etiam περὶ τῶν γυναικῶν inducit multas Heroidas aptaſſe nuptias uirorum fortium. [Sortes] Abuſiue pro oraculis poſuit, nam non proprie dicuntur ſortes. & hic à Fauno oraculum. non ſortes acceperat.] Plurima cœlo Monſtra ſinunt:] Aut per augmentum dixit aut & alia uiſa intelligamus Nam duo, non ſunt plurima. [Hoc Latio reſtare canunt] Hoc Italiam manere ſignificant Nam ſi dicimus, hoc mihi reſtat i. manet me illa res [Mens augurat] Auguro dicimus ſecundũ Plinium, cum præſagio mentis futura colligimus. Auguror uero tũc, cum futura nũti captamus augurijs [Numero oĩ] De trecentis. Et perite, nam in legione non niſi trecenti æquites erant qui habebant ſex milia uirorum per quod oſtendit unã habuiſſe legionem Latinum. Vnde & alibi, Tercentum ſcutati omnes, Volſcente magiſtro [In præſepibus altis] Multa nõ propter ſe, ſed propter illud dicuntur Nam per præſepia alta, equorum magnitudo monſtratur. Homerus ταννπέπλους. i. per longas ueſtes [Ordine] Pro meritis ſingulorum. [Tapetis] Tertio declinatur hoc nomen tapetum tapeti, ut templum templi. Vnde eſt his tapetis hoc loco Item hoc tapete huius tapetis, ut ſedile ſedilis. Vnde eſt: Qui forte taperibus altis Extructus. Declinatur & Græce ὁ τάπης τοῦ τάπητος Vnde eſt, Pulchroſque taperas. [Demiſſa monilia pendent] Suſpendenda pronunciatio eſt, & ambitus maior eſt. Nam monilia non nihil hominũ dicimus, quæ nunc ad laudem pro phaleris poſuit. [Patri quos Dædala Circe] Ingenioſa, & hoc fingit eam feciſſe, Tractum autẽ eſt de Homero, qui tales equo habuiſſe inducit Anchiſen. Et bene eſt compoſitum ad illud quod ſupra ait, Troiæ ue. pulentia deerit. Vt Troianis nihil de piſca rerum copia abeſſe uideatur. [Gentem] Autem de quis abuſiuẽ dixit, quod eſt hominum proprium. [Nothos] Materno ignobiles genere, Eſt autem nomen hoc Græcum. Nam Latine quemadmodum dicatur non eſt.

ASCENSIVS.

TALIBVS Ilionei dictis, defixa Latinus Obtutu tenet, ora, ſoloque immobilis hæret, Intentos uoluens &c. Docet uõ motum fuiſſe Latinum regem, ex ſermone Ilionei, ex quo intellexiſſe uidebatur illum generum, quem fata prædixerãt adueniſſe unde, Tandem lętus ait, Dii veſtra incepta ſecundent, Reſpondet ergo beneuole & donatos magnis muneribus remittit.

quid monſtri alunt, & quoniam nemini obtrudi poteſt itur ad me. [Opto] Ad laudem Aeneę [Inſtratos oſtro] Stratis purpureis ornatos. [Monilia] Ornati in formam mulierum. Mirum autem beneuolentiæ in Troianos ſignum. Nã qui pedibus uenerãt, nõ debebant, ad futurũ generũ niſi equites, redire Aenee uero, mittit bigas honoris, uirtutiſq; cũ Honoris, ut curru uectus ad ſocerũ cũ dignitate ueniret. Virtutis, q a currus, & equi inſt ſa bellorũ ſunt, & ne ad generũ potentiſſimus rex, leue donum mittere uiderẽ, equos mirifice laudat. [Dedala] Viuaciſſimo ingenio, ut Dędalus fuit. Hæc ille. Ordo eſt, Latinus tenet talibus dictis. i. p p talẽ orationẽ Ilionei, ora defixa obtutu. i. cũ firmo inſpectu cõtinuo deorſum, ut cogitabundi ſolẽt inſpiciẽdo, & hęret. i. inhęret per uiſum ſolo. i. terræ, exiſtens immobilis, & uoluens oculos intentos. i. ipſe intentos. Nec purpura picta. ſ. acu, opera Phrygionum, mouet. i. afficit, & delectat, aut ſolicitat, tantũ. i. intantũ, rex. ſ. Latinũ quantũ moratur in connubio, & thalamo natę, animaduertens ſ. aduenisſe generũ oraculis promiſſum, & uoluit ſub pectore ſortem. i. oraculum, aut reſponſum Fauni ueteris. i. diu pro Deo habiti. & ita magis credi uoluit, ſup. hunc, uidelicet qui aduenerat, hoc eſt Aeneã, portendi fatis i. per fata ſignificari, illum generum profectũ a ſede externa, & uocari in regna auſpicijs paribus i. aut pr̃ãte pari, aut prouidentia & fauore deorum, pari. i. ſufficienti ad negocium, & uoluit, ſup. progeniẽ futurã, hinc. i. ex hoc uiro & egregia uirtute, & quæ occupet uiribus totũ orbẽ. & ipſe lętus, ait tandem. i. poſt longiuſculã cogitationẽ, dii ſecundent. i. proſpera faciãt noſtra ĩcepta, & ſuũ auguriũ, qđ ſuo augurio nobis ſignificauerũt. O Troiane, id qđ optas dabitur, ſup. tibi. nec ego ſperno munera i & libenter accipio munera, ut firmior ſit amicitia, & hoſpitalitas, nec ober. i. fœcunditas diuitia agri, ue, pro uel: opulẽtia. i. plenitudo opum Troiæ. deerit uobis Latino rege. i quãdiu Latinus rex erit, modo i. duntaxat, facite ut ipſe. ſ. rex ueſter, & qui nos miſit, Aeneas. ſi tanta cupido eſt noſtri. i. amicitiæ, & fœderis noſtri, & ſi properat. i. feſtinat, iungi hoſpitio. i. iure hoſpitalitatis, adueniat. ſ. ad nos, neue. i. et nõ, ex hoc reſcat, uultus amicos. Nã pars pacis i. fœderis, erit mihi, tetigiſſe dextram tyranni. i. regis ueſtri, quia omnis rex, olim tyrãnus dicebatur, & id potius, q̃ quia in alieno, regno, tyrãnus cẽſendus fuit externus rex, nos contra. i. ecõtrario, & uiciſſim referte nũc regi (ergo pro eodẽ accipit regẽ, & tyrannum). ſ. ueſtro Aeneę, mãdata mea. Eſt mihi nata. i. ego habeo natam, hoc eſt filiã, q̃ iungere uiro noſtræ. i. Latinæ, aut Italicæ genus, non ſinunt,

id eſt

id eſt non permittunt. nec ſortes, i. oracula, ex adito. i. ſecreto loco patrio. i. patris mei Faum, illi oracula dantia, nec plurima monſtra cœlo. i. per cęlum ſignificata, ut de flamma, & apibus ſed canunt ſ monſtra. i. indicant hoc, teſtaare Latio. ſ. generos, affore i. affaturos eſſe, ab oris i. regionibus externis, qui. ſ gene ai, ſerāt. i. extollāt ſanguine. i propagatione. & cōmixtione ſanguinis ſui noſtrū i. Latinū nomē in aſtra, ego & i. ſimul, reor i. arbitror, & ſi mēs augurat. i. præſagit. i. aliquid, ueri i. ueritatis, aut quod uerum ſit, ego opto fata poſcere, hunc illum ſ. nobis, iam ſępe promiſſum generum. Ipſe pater. ſ. Latinus, effatus i. locutus hæc, elegit omni numero equos, quos ſ. illi daret centū, quia ſingulis, ſingulos. Tercētum. i tercenti equi, nitidi. i. coloris reſplendentis cum candore ſtabant in præſepibus altis, ergo & ipſi alti, & ita rex iubet extemplo. i illico quia parati erant alipedes, i. equos uolucres pedes habentes, inſtratos oſtro i. purpura & tapetis pictis. duci Teucris omnibus i ad omnes Teucros ordine. i per ordinem meritōrum. Monilia, id eſt ornamēta collorum, aurea, id eſt ex auro facta, pendēt demiſſa pectoribus. i. per pectora, & ipſi equi tecti auro, id eſt phaleris auratis, mandunt. i. mordent ſub dentibus, aurum fuluum. i. frenum, aut lupatum, ex auro fuluo. Et, ſupp. iubet duci Aeneæ abſenti. i. ad Aeneam abſentem, currum, & iugales i equos, iugo aptos geminos. i. duos, aut ęquales, ab ſemine æthereo i. equorum ſolis ætherei. i. per æthera uolantis; ſpirātes id eſt afflantes ignem naribus. i. per nares de gente. i, genere, aut progenie illorum ſ. equorum, quos Circe dædala, id eſt ingenioſa: ut Dędalus erat (in effingenda præſertim uacca lignea, in qua tauro incluſam Paſiphaen ſuppoſuit, & Labyrintho, & alis) creauit, id eſt procreari fecit, nothos i. ut Galli dicūt, baſtardos, & ex diuerſo genere furata, ſcilicet eos, id eſt ſubripiens eos patri. ſ. ſoli, de matre ſuppoſita, id eſt per matrem ſuppoſitam, ſcilicet equis patris hoc eſt ſolis.

VARIA LECTIO.

FAVNI uoluit ſub pectore ſortem.] In lib aliq. antiqu. Voluens legitur. [Externa ſede profectum] In antiquis omnibus libris, Ab ſede. Et in aliquot Prouectū, [Hinc progeniem uirtute futuram] In pleriſque libris antiquis, Hic, legitur. [Socrusque uocari.] In Rom li. & aliquot aliis antiquis, Sociusque, legitur. [Inſtratos oſtro alipedes,] Non placet, quod in pleriſque legitur exempl. Inſtructos.

Talibus Aeneę donis dictisque Latini,
Sublimes equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæua Iouis coniux, aurasque inuecta tenebat;
Et lætum Aeneam, claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit abuſque Pachyno.
Moliri tecta uidet, iam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates ſtetit acti fixa dolore,
Tum quaſſans caput hæc effundit pectore dicta.
IV. Heu ſtirpem inuiſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum. num Sigęis occumbere campis
Num capti potuere capi; num incenſa cremauit
Troia uiros; medias acies, mediosque per ignes
Inuenere uiam? at credo mea numina tandem
Feſſa iacent odiis, haud exaturata quieui
Quin etiam patria excuſſos infeſta per undas.
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.
Abſumptę in Teucros uires cœlique, marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid uaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo
Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum ualuit conceſſit in iras
Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ,
Quod ſcelus autem Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt ego magna Iouis coniux nil linquere inauſum
Quę potui infelix, quæ memet in omnia uerti,
Vincor ab Aenea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitē haud eqdē implorare qđ usq̄ eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux.
Attrahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos excindere, regum.
Hac gener, atque ſocer coeant mercede ſuorum.
Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo?
Et Bellone manet pronuba. nec face tantum
Ciſſeis prægnans igneis enixa iugaleis:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtęque iterum recidiua in pergama tedę.

SERV. DOnis, dictiſque Latinis] equis, & pacis nuptiarumque promiſſione [Inachiis ſeſe referebat ab Argis] Bene Inachiis. Non enim una eſt Argos, fuit. n. & in Italia, quam Diomedes condidit, quæ primo argi, ripa poſt Arpi dicta eſt. Fuit & in Theſſalia. Lucana. vbi nobile quondā, Nunc ſuper argos erat. Fuit & haud longe ad Athenis, qđ a ſiti Argos Dipſion dictum eſt, apud quos erat magna ſocietas inter eos qui uno puteo utebantur. Vnde & ſtratrias dixerant ἀπὸ τοῦ φρέατος. quas tribus uocamus Et notandum quod vbi bonus ſequitur euentus Troianos, Iuno remouetur, & congrue quaſi numen inimicum, quod præſens poſſet nocere. [Auraſque inuecta tenebat,] Per elementum ſuum ibat. [Abuſq;] Abusq;, & aduſque uſurpatiue dicimus Præpoſitio. n. nec aduerbio iungitur, nec præpoſitioni. Vſque autem, aut præpoſitio eſt, aut aduerbium [Iā fidere terræ,] Vt & Fidere nocti [Stetit] Quod ſolet eſſe cogitantum, [Fatis] Voluntatibus [Capti potuere capi?] Cū felle dictum eſt: Nam ſi hoc remoueas erit oxymorom. Dicit autem omnia quæ contigeruut, non contigiſſe. quia non obſuerunt, Capti autem Capi ſic dixit, ut & Cic. ut in uberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. [At credo mea numina tandem] Nec fatigata deſtiti, nec fatigata requieui. [Patria excuſſos] Satis ſignate locutus eſt. [Me opponere ponto] Plus eſt quā ſi diceret tempeſtates. Me autem per periſſologiam imbres, tonitrua, tempeſtates. [Aut Scylla mihi] Bene Mihi, ac ſi diceret, Etiam quæ per ſuam naturam ſolent nocere, me rogante minime obfuerunt. [Conduntur Tybridis alueo] Condi proprie dicuntur, qui ſibi ſtatuunt ciuitatem Conduntur ergo, ſedem ſtabilem locant. Saluſtius: per te conditur orbis terrarum. Et ſunt propria uerba quæ nulla ratione mutantur, ut ſacerdotes creari, uirginea capi dicimus. [Pelagi,] Propter illud. Sed terrę grauiora manent. [Mars perdere gentem] Bene belli & uaſtationis quęris exēpla in rebus huiuſmodi, ſicut in primo, naufragi, Pirithous Lapitharum rex cum uxorē deduceret uicinos populos Centauros, etiam ſibi cognatos, & deos omnes excepto Marte ad conuiuium cōuocauit. Vnde iratum numē immiſit furorem quo Centauri & Lapithæ in bella uenerunt. [Antiquam genitor Calydona Dianę,] Oeneus Calydonis rex de primitiis omnibus numinibus ſacrificauit exceptá Diana, quę irata aprum immiſit, qui cuncta uaſtabat donec a Meleagro occideret. [Conceſſit] Autem ideo dixit ut oſtenderet minora numina, niſi impetrauerint nocere non poſſe ſtatuis de Veneres infandum natu conceſſit honorem. [Quod ſcelus aut Lapithis tātum, aut Calydone merente?] Hæc eſt, uera lectio, ſic & ſenſus procedit, ut uterque ablatiuus ſit. Nam ſi Calydona legas, uitium erit, nec ſenſus proceder. [Scelus] Autem pro pœna poſuit, ab eo quod pręcedit, id, quod ſequitur. Vt, Et ſcelus expendiſſe merentem [Quæ potui infelix,] Id eſt nocens, ut contra, Sis felix id eſt propitia, ut ēt diximus, ſupra [Implorare qđ uſquam eſt] Ac ſi diceret, etiam humilia. quod autem Iuno ubique, alieno uti introducitur auxilio. phyſicum eſt. Natura. n. aeris per ſe nihil facit, niſi aliena cōiunctione, uentorum, ſcilicet, qui creant nubes & pluuias [Atque moras tantis licet addere reb] Oſtendit deos retardare poſſe fata, non penitus tollere, ut, Decemq; alios Priamum ſupe-

ſupereſſe per annos. Quæ ſūt dicit etiā a Creuſa dicta ſunt, ut, Regnumq; ,& regia coniux Parcā tibi. [Sanguine Troiano, & Rutulo dotabere uirgo] Ambitioſa execratio eſt. Nec face tantum] Tantummodo, [Ciſſeis] Regina Hecoba filia ſuit ſecundū Euripidem Ciſſei, quem Ennius & Pacuuius & Virg. ſequūtur. Nam Hom. dimantis dicit: Hæc ſe facem parere uidit, & Parin creauit. qui cauſa fuit incendi. Ergo nūc hoc dicit. Talis erit Veneri partus ſuus. Nam ſicut per Parin Trois incenſa eſt, ſic per Aeneam reliquiæ Troianorum Comparatio autem iniurioſa. Nam ueneri Hecubam, Parit. Aeneæ, Helenam Lauiniæ comparat. [Iugales] Coniugales, hoc eſt matrimonio conceptos. [Idē] Talis, ſimilis, Funeſtumque iterum recidiua in Pergama tedæ] Sit teda, recidiuæ, ut Pergama.

A S C E N S I V S.

TALIBVS Aeneadæ donis, dictiſq; Latini, Sublimes in equis redeunt, pacemq; reportant. Ecce ſūt Inachiis ſeſe referebat, &c. Docet læto, quidem rediſſe Troianos, cum donis, & pace optata, ſed Iunonem, quæ tunc aberat, ægre tantam proſperitatem tuliſſe, cuius orationem, quam ſecū habuit, recitat, Don. aūt uicit ſic [Donis] Propter equos. [Dicta] Nam pacem reportat. [Fatis contraria] Qui contrariis fatis naſcuntur, immortales inter ſe inimicitias exercent, cōfirmat etiam deos fatis agi, Dolet igitur, ꝙ debuiſſent timere faceI unonis Troiani, & nō timuerunt, dolet quod ſuperiores eua ſerint, & quidquid cogitare potuerit, uicerunt [Mediis acies] Per gladios, & per igneis non extremos, ſed medios, quibus nulla poſſunt eſſe grauiora pericula. [At credo mea numina] Nec feſſa ſum, odii, nec quieui ſaturata. [Mars perdere gentē] Ab exemplis iras ſuas accendit, & oſtēdit minores deos ad plenum ſe defendiſſe. Comparat cauſas, delicta, & perſonas. [Vincor ab Aenea] Nomen propriū pro conuicio poſuit, q d. ab uno eodemque inertiſſimo. [At licet Amborum populos a. [Magnum factioſę inimicitiæ conſilium. ut diſſiparet populos, cum regum concordiam nō poſſet rumpere. Conuertitur autem ad uirginem, ueluti ipſa cū Aenea aliquid egiſſet Hæc ille. Ordo autem eſt. Aenes aliquid egiſſet. Hæc ille Ordo autem eſt. Aeneadę. i. ſocij, aut legati Aeneæ, redeunt, ſupra cum talibus donis, & dictis Latini, ſublimes in equis, & reponant pacem. i. concordiam, & fœdus pacis conſeruandæ. Autem pro, ſed ecce, q d. pręter opinionem, & de repente, coniux Iouis. ſ. Iuno, ſęua. ſ. in Teucros, referebat ſeſe ab Argis Inachiis. i. ab Inacho olim nobilitatis, & ipſa inuecta. i. dum inuchebatur tenebat. ſ. tanquam domina, & in propria regione exiſtens auras aerem lenem, & proſpexit longe i. procul aſpexit ex ęthere, uſque ab Phacinno promontorio illo Siculo. i. Siculienſi, Aeneam lætum. ſ. de proſpera legatione. & claſſem Dardaniam. i. Troianam, ad littus Italicum applicitam, & uidet, ſup. cot, iam moliri i. cum mole extruere tecta. i. domos, & oppida, & fidere iam terræ, quod prius non fecerant, unde, Semper obuerterant pelago proras, & deſeruiſſe rates. i naues ſuas, ſtetit ſ. impedita, quia fixa acri dolore tum. i. deinde ipſa quaſſans, ideſt frequenter concutiens in ſignum uehementis iræ caput ſ. ſuum effudit pectore hęc dicta, heu, exprobantis modo particula, ſtirpem. i. progeniem, aut radicem generis inuiſam & heu fata Phrygum, contraria noſtris fatis quia noluit imperium ſummum traducere in Carthaginem, quod & feciſſet niſi Romanum obſtitiſſet. Num i. nunquid, q. d uidetur quod nō ipſi ſupp. Phryges potuere occumbere. i. opperere terram, ſed ignobilius eſt occūbere, ſup. in campis Sygeis i. Troianis, ad promontorium, aut mere Sygeum. Nū ipſi capti potuere capi. ſ. com pes, aut ſic capi, ut nullus elabaretur? Num. i. nunquid, Troia incenſa cremauit uiros. q. d non, quod tamen debuit facere, ſed ipſi inuenire uiam per medias acies, & per medios igneis, quod propter Aeneam dicitur, qui de ſe dixit in ii expedior, Dant tela locum, flammeq; recedūt, & credo, quod, ſup. mea numina. i. poteſtates meæ diuinæ, iacent tandem feſſa. i. defatigata, & ita ego quieui. haud. i. non exaturata. i. ad plenum ſuinta odiis, ſicut Iuuen. dicit de Meſſala: Quod laſſata uiris, ſed non ſaturata receſſit. Commemorat autem Iuno, quæ pro exterminandis Troianis fecerit, ut traſitua ſit non effeciſſe, quod indignata dixit in j. Me ne incepto deſiſtere uictam! &c. Quinetiam. id eſt inſuper, ego infeſta. i perniencioſa, & uim inferens, auſa, ſupple ſum ſequi. i. inſequi, aut perſequi, per undas, ſupp. Troianos excuſſos, patria, ſ. ſua, & auſa ſumme opponere ipſis profugis, toto ęquore. i. per totum ęquor ubicunque fuerint aires & celi. i. aeris, & id propter uentos Aeoli, & maris propter tempeſtates abſumptæ, ſup. ſunt, in i. contra, Teucros, quid Syrtes. ſupp profuerunt mihi? q d nihil, quid Scylla, & q d Carybdis uaſta. i. ualde ampla & capax, hoc utrunque illud periculum maris Siculi quid profuit mihi! q d. etiam nihil, quia illi conduntur, ſup. in alueo Tybridis optato. i quem diu optauerunt, exiſtentes ſecuri. i. ſine cura, pelagi. i de periculis maris, atq; mei. i. de periculis & maris, quæ ego inferre poſſim. Vt aūt maior ſit indignatio, ipſam ſolam uictam, ſirui in i. exemplum oppoſitum ſumpſit à Pallade, ita nunc capit a Marte & Diana, dicens, Mars ualuit perdere. i. interimere, immanem gentem. i. ualde magnum, & ferocem populum, Lapithcum. i. Lapitharum, populorum Theſſalię ad quorum pugnam Bacchus cauſas dedit, unde in Georg. Bacchus, & ad culpam cās dedit. Ipſe genitor deum, pro deorū. i. Iuppiter conceſſit Dianæ in iras. i. ut uexaret per iram, immittendo aprum Calydona, regionem illam antiqua. i. nobilem, & quæ care eſſe debebat. Quod ſcelus tantum. i. quam pœnam tā tam, aut Lapithis, ſup. merentibus, aut Calydone merente, q. d. neque Lapithis merentibus, neque Calydone merēte, & tū ad libitum illorum numinum conceſſit Aſt ego magna coniux Iouis, quę infelis quia non effeci potui nil linquere inauſum, id quod non auderem, quæ uerti memet i. meipſam, & propriam perſonam meam, in omnia. i. omnis conatus, tam dignos, quā indignos, uincor ab Aenea, q. d ab unó uiro, & eo ex adulterio progenito, atque patrię proditore, quod ſi exprimeret, dedecus eſſet Aeneę. quod nunc in laudem eius dicitur, quod ſi mea numina non ſunt ſatis magna, equidem. i. ego quidem, hoc eſt certe, haud. i. nō, dubitem. i. uerear, implorare. i. in auxilium meæ ploratu illicere, quod uſquam eſt. i. quidquid numinis ſit, ubicūque ſit etiam inferno, quia ſi nequeo flectere ſuperos, ego mouebo. i. excitabo, aut ſolicitabo Acheronta. i inferos Acheronta colētes Et ſi dicatur, ne inferos quidē poſſe, cum fata obſtār, dicit eſto. i. ut concedam ita eſſe ꝙ non dabitur, id eſt concedetur, a fatis prohibere. ſ. Troianos, regnis Latinis, atq; quod Lauinia manet. ſ. Aeneæ, ſed per inuidiam id non dicit coniux immota, i. immutabilis, fatis. ſ. id uolentibus At. i. ſed, ſaltem licet. i licitū eſt trahere. i. protrahere, neque addere rebus tantis tā magnis, & tam lætis ac felicibus moras. At. i. ſaltem, licet excindere. i. bello exterminare, populos amborū regum. ſ. Aeneæ, & Latini, aut etiam Turni, ſed non optat excidionem populorum Turni, uū potius dicero de populo Aeneæ, & Latini unde ſubdit, Gener & ſocii ſ. Aeneas & Latinus cocant. ſ. in amicitiam, & fœdus, ac mercede ſuorum. ſ. ſubditorum, & utrique excidsotur, ò uirgo. ſ. Lauinia, tu dotabere ſanguine Troiano, & Rutulo, quia utriuſque effuſionem quaſi loco dotis afferes, & Bellona. i. dea belli, manet. i. certe expectat te, ut. ſ. ſit, pronuba. i. auſpex, & pręſaia nuptiis tuis, quibus ego præeſſe debeā, nec Ciſſeis. i. Hecuba, Ciſſei filia. & Priami coniux, prægnans. i. grauida olim, & fœta face. i. quę ſe facem ſomniauit parere: quia tota Trois incenderetur, dum Parim geſtaret: enixa eſt tantum i. in tantum, quantum. ſ. tu: aut tantum. i. ſolummodo, quia etiam tu, igneis iugaleis i. incendis patriæ, propter coniugia facta, quin idem partus, ſup. erit Veneri ſuus. ſ proprius, quia per Venerem, Paris Helenam rapuit, qui partus fuit Ciſſeidos exitialis patriæ. & aliter Paris i ſimilis Paridi. ſ. Aeneas, raptor Lauiniæ, Turno deſponſatæ, ut Paris Helenæ, quæ Menelao nupſerat, & tedæ funeſtę i. q̄ ſint funeris cauſæ, non lętæ faces nuptiales, interitum reciſula, aut rediuiua. i. iterum, quaſi ad uiam. i. exiſtētiam reditura.

V A R I A L E C T I O.

IAM fidere terrę] Antiqui plerique libri, Sidere terræ, legunt [Odiis haud exatui sta quieui] In Oblongo lib. ita legitur Odiis aut ex ſatiata quieui [Toto me opponere pōto] In antiq. aliquot libr. Exponere, habetur [Quid naſta Carybdis?] Sunt quidem antiqui libri, in quibus, Dira Carybdis habeatur [Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente] In plerunque libs. ita legitur. Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merētem. In aliis ſic, Quod ſcelus, aut Lapithas tantum, aut Calydona merentem? [Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis. In Med. lib. ita legitur. Non dabitur (eſto) regnia prohibere Latinos.] At licet amborū populos excindere regum] In Med. libr Excidere, legitur.

Inſti-

Hæc ubi dicto dedit, terras horrenda petiuit.
Luctificam Alecto dirarum ab ſede, ſororum.
Infernisque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque inſidiæque & crimina noxia cordi.
Odit & ipe pater Pluton, odere ſorores
Tartaræ monſtrum: tot ſeſe uertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit uerbis, ac talia fatur.
Hunc mi hi da proprium uirgo ſata nocte laborem,
Hanc operam, ne noſter honos, infracta ne cedat
Fama loco, neu connbiis ambire Latinum
Aeneadæ poſſint. Italosue obſidere fines.
Tu pote, unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis uerſare domos: tu uerbera tectis,
Funerasque inferre facies: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus.
Diſiice compoſitam pacem, fere crimina belli:
Arma uelit, poſcatque ſimul, rapiatque iuuentus.
POE. Exin Gorgono Alecto infecta uenenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Qua ſuper aduentu Teucrum. Turnique hymenæis
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant,
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Coniicit. itaque ſinum præcordia ad intime ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem
Ille inter ueſtes, & leuia corpora lapſus
Voluitur attactu nullū, fallitque furentem.
Vipeream inſpirans animam ſit cort ile collo
Auro ingens coluber. ſit longe tænia uittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa ueneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem,
Nec dum animus toto percepit pectore flammam
Mollius, & ſolito matrum de more locuta eſt,
Multa ſuper nata lacrymans, Phrygiisque hymenæis.
AM. Exulib. ne datu, ducenda Lauinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret natæque, tuique?
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens abducta uirgine prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmonia paſtor
Ledæamque Helenam Troianas uexit ad arces
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno
Si gener externa petitur de gente Latinis;
Idque ſedet, Faunique premunt te iuſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris.
Diſſidet, externam reor, ſic dicere diuos,
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus Acriſiusque patres, mediæque Mycenæ.

Luctificam Alecto] Græcus accuſatiua. Huius autem declinationis tres caſus uſurpamus genitiuū, ut alectus: nominatiuū & accuſatiuū ut alecto. [Odit & ipſe pater Pluton, Venerationis eſt pater. Nam furiæ Acherontis & noctis filiæ ſunt. His acuit uerbis, Irritauit & inſtigauit eius inſaniā. [Propriū] aut tibi aptū, aut certe perpetuam, indefeſſum vſque ad finem perducēdum. Et ſciendum ideo furiæ nihil pro præmio dari, quia præſtatur hoc ipſum furiæ, ut bella commoueat, & ut dicatur defendiſſe iunonem. [infracta] aut ualde fracta, aut quæ fuit ante hac ſemper infracta, ut, Turnus ut infractos aduerſo Marte Latinos. [Cedat Fama loco, Vincatur. Cicero, Loco ille motus eſt, cum eſt ex urbe depulſus. [ambire Latinum amplecti, circum retinere non ob ambitum dixit. Nam ambio ad illum dicimus non ambio illum. [Tu potes unanimes] à maiore ad minus [Verſare] Vertere, & uſus eſt frequentatiuo ad uim augendam Tibi nomina mille [Facies] Vt ſine nomine corpus. Mille autem ſecundum Euripidem, in cuius tragœdia dicit furia non eſſe vnius poteſtatis ſed feeſſe fortunam, Neme ſim, fatum, neceſſitatem. Ita Aſper. [Fœcundum concute pectus] Plenum malitiæ. Efficacia. [Compoſitam pacem,] Quam ſupra Latinus dederat [Crimina belli,] Cauſas, ut, Crimen amor ueſtrum. [Exin] Ordinis aduerbium.]Gorgoneis] Peſſimis ſæuis, à Gorgone. [Tacitum] pro tacite, ſed bene [Obſedit] Quaſi quæ inſidiabitur. [Curæ iræq; conquebant] Peruerſo ordine reſpondit, Nā ira in Troianos eſt, cura de nuptiis & primo aduentum Teucrorum dixerat. Huic dea] Figura perturbata. Nanque talis eſt ordo, huic dea unum anguem in ſinum coniecit, & uſque ad intima ſubdit præcordia, quæ ſunt loca cordi uicina quibus ſenſus percipitur [Anguem] Autem iniecit partem ſui. i. furoris. [Leuia] Pulchra. [Attacto nullo] Sine morſu, ſine ſenſu. [Fallitque furentem] Iniicit furorem ſine accipientia ſenſu Furentē autē, ut furore teneatur. Nam nondum furebat. [Tænia uittæ,] Tænia eſt Vittarum extremitas [Vdo ſublapſa ueneno] Hypallage in ſenſu [Veneno udo] Quod eſt de udo corpore. Nanque ſerpentum uda ſunt corpora, adeo ut qua erunt uim humo redeſignent [Solito matrum de more locuta eſt] Nondum ad plenum furebat. unde per muliebrem iracundiam mixta aſperitate loquebatur. Nā hoc eſt matrum de more Paulò poſt enim furore quatietur. [Exulibus ne datur!] Propter diſſuaſionem figurate loquitur, exules uocans eos qui propria regna repetabant [Ducenda] Adducenda. [Prædo] Quaſi piratam dicit hominem diu in mari morantem. [at non ſic Phrygius] Legitur & an non, ſed hoc abſolutū eſt. Si autem at legerit, copulatiua particula eſt ad ornatum ſolum pertinens. Horat. at, ô deorum quidquid in cœlo regit terras, & humanum genus. [Quid conſanguineo] Filius ex enim Veniliæ Amatæ ſororis. Si gener externa petitur de gente Latinis de qualitate tranſit ad finem. Nam uult Turnum extraneū eſſe diffinire per callidam argumentationem, quia imperio Latini non ſubiacet cum oraculum de Latinis omnibus cauerit. Poſtea etiam huic argumento alia ſubuenit argumentatione. Turnum Græcum eſſe ab Acriſio commemorans per quod duas res agit latenter. Nam dicendo originem conſideran lam, docet Turnum Græcum eſſe ab Inacho Ariſio, & Aeneam Latinum eſſe à Dardano. [Premunt te iuſſa] Vrgent, in hoc compellunt [Inachus. Acriſiuſque patres] Danae Acriſii regis Argiuorum filia poſtquā eſt à Ioue uitiata pater eam intra arcam incluſam præcipitauit in mare quæ delata ad Italiam, inuenta eſt à piſcatore cum Perſeo, quem illic enixa fuerat, & oblata regi qui eam ſibi fecit uxorem, cū qua etiam Ardeam condidit à quibus Turnum uult originem ducere.

HAEC &c.] Recitat quomodo Iuno ad furiam infernalē deſcendit, & ab ea auxilium petiit, eamque docuit qđ factū uelit. Donat ſic. [Horrenda] Ex cauſa magnæ iracundiæ vehementer commota. Deſcriptio autē Alectus oſtendit eā eſſe aptā tanto negocio [Proprium] Ergo non laborabis, quia nihil peto alienum a te [Da] Non precatur ſed imperat, ut ſit ratio perſonarum. [Nomina] Per nomina, formas oſtendit, in quas conuerſa ſe mutabat, quod poterat, uocari. [Fœcundum] Nocendi artibus redundans. Solicita ſūt in cauſa ſua, ſæpius rē cōmendat, ordinatum autē conſiliū eſt. Primo. n fœdus ueterum fuit, ut via pateret ad bellum [Sere] Vt ex fatis alia rurſus fœcunde pullularent. [Velit] Plus uelle eſt, quā cogi. Velit primo, deinde poſcit, & ſi non datur, rapiat nā rapit, qui ſine iubentia auctoritate inuadit. Hæc ille. Ordo eſt. Vbi. i. poſtquam: Iuno, ſup. dedit. i. locuta eſt hæc, ipſa horrenda, quia inflata ira petit terras, & citet. i. excitat, Alecto. i. furiam illā infernalē, luctificam. i. luctus facientem, ab ſede dictarum ſororum. i. aliarum furiarū, quæ ſunt Megera, & Tiſiphone, & ſup. à tenebris infernis. i. infernalibus, cui. ſ. furiæ, & ſi dicatur Alecto, bella triſtia. ſ. alus, ut matribus ſecundū Horat. Carm. i. Bellaq; matrib. deteſtāda &c. & iræ, & inſidiæ, & crimina. ſ. femina belli, aut crimina. ſ. ob quæ fiunt bella, & ideo noxia i. nociua, ſup. ſūt cordi. i. ad cor, hoc eſt uoluptatis & curæ. Et i. ēt. ipſe

pater.ſ.inferorum, Pluton odit,& ſortes.i.taliq́ue furię odere monſtrum tartareum.ſ.Alecto tot.i.tam multa ora uertit,ſup. ſe.& ut monſtrũ dicatur,iam ſæue facies,ſupp.ſunt illi, & ipſa utra.i.nigra,& īfeſta pullulat.i.germinat tot colubris,quos loco capillorum fruticantes habet quam ſ.furiam,Alecto per ſe tam pernicioſam Iuno acuit f.ad iram,hic uerbis,ac fatur talia hoc additum puto,quia abũdat ò uirgo ſata nocte.i.filia noctis ,ſ.Alecto,da mihi hũc laborũ proprium uel, qui tibi proprius, & tuæ naturæ conueniẽs eſt,uel quẽ mihi proprium.i.peculiarẽ opto.ita ut nullus alteri eum impertiat,& da.i.impẽde mihi hanc operam,ne honos noſter,ve, pro uel fama ſupp.noſtra,cedat loco infracta i.multum fracta & in nihilũ redacta,q.d. nullus me poſt hæc honoraturus eſt ſi ab Aenea uincor,uñ in primo,Et quiſquam numẽ Iuno adoret Præterea? aut ſupplex aris imponet honorem; q.d.minime,heu.i.ne ve: Aeneadæ poſſunt ambire.ambiendo allicite connubiis.i.ad cõnubia Latinum, & obſidere fines Italos(ab obſideo terræ cõiugationis)tu potes, arguit ã facilitate,armare in ꝑlia fratres unanimes.ſ.prius.aut qui debebant eſſe unanimes(eſt aũt accuſatiuus unanimes)& tu potes,& uerſare domos.i.ad familias,ut parentes,& liberos maritum, & uxorẽ odiis ꝑ odia, tu potes inferre tectis i.in tecta,& domos verbera.i.flagella,aut flagellationes,& faces funeras.ſ.poſt uerbera nominat faces & figuræ, q̄ uariæ nominantur,ſup,ſunt tibi mille,& mille artes nocendi ſunt tibi concute ,i.cõprime,ut exeant artes tuæ in opus pectus fœcundum ſ.artus nocendi,diſiice pacẽ cõpoſitam,ſere crimina i.caſus,& ſemina,belli,ut.ſ.iuuentus uelit,quod animo fit,& poſcat,qđ ore, & uerbo rapiat ſimul arma,qđ manib fit,& erit opus bonum ergo auxeſin facit.[Et in Gargonei]Oſtẽdit quo Alecto, quia infertus nomẽ nihil reſpondens.ſtatim iuſſa Iunoni, executa ſit,q̄ ſciens,& concordię & diſcordiæ aptiſſimas eſſe mulieres potiſſimũ potẽtes, ſolicitat primo Amatam regina De qua re dicit Don.ſic.[Exin]Ex eo momẽto.[Gorgoneis]Alecto fuit ea forma qua finitur Gorgone [Tacitum] Sine ſtrepitu quoniam in mærore iacebat,cum audiret filiam dãdam Aeneę,vel ipſa tacita.ue facilius ne ſcienti obtemperet.[Vnum]Quia unũ ad ꝑditionem præſentiũ arbitrata eſt ſatis eſſe[Sinu]Sinus dicitur,qui poteſt aliquid excipere & teneriam uipeream animã, pulſa ſ.humana.[Fit longæ tenia uittæ].i.uitta [Exulibus ne datur]Non fuit utendum principio Nam nec beneuolus reddendus erat,qui eſſet pater,nec attentus qui de re eſſet ſolicitus nec docilis,cum cauſam ſciet . Incipit ergo à quæſtionibus deformans negocium,& ita agit cum marito, quem uereri,oportuit,ut ſuadere potius,quam reprehendere,uideatur Sunt ergo argumenta nullus poſtulat,pater ingerit,erit in naui Thalamus filię, quando datur ei qui perpetuis erroribus damnatus eſt.Omnis uita ducetur in fluctibus Nulla coniugii gratia,nullum decus uxoris,quam pater non tradidit,ſed abiecit nõ amplius uiſuram Ergo,non propagatio ſanguinis,ſed orbatio eſt, & domus noſtræ ſolitudo perpetua , Ante autẽ geſta exempla ſunt perfidę ipſorum.Eſt autem maximum ſcelus,rumpere fidem Turno,Reſponſa deorum ſunt,cum maxima cautela conſideranda,quia implicita ſunt, & inuoluta Hæc ille . Ordo eſt. Exin.i ex eo momento i.ſtatim,Alecto infecta uenenis Gorgoneis i.ſerpentibus,quales Gorgones,pro capillis habere dicuntur,preſertim Meduſa petit.i.petiit,ꝑ ſyncopam,principio Latium,& excelſa ſublima tecta,Latini tyranni,i.regis,& obſedit limen tacitũ i.ipſa tacens,aut obſedit tacitũ ꝑ tacite limen A[illegible]æ.ſ.reginæ coniugis Latini dixit petit,pro petiit per ſyncopam dici propter uerbum,obſedit,quod præteriti eſt temporis quod ſi legatur obſedit,in præſenti,poſſet,& petit,præſens eſſe.quas.ſ reginam Amatam,ardentem.i.inflammatã,ſuper.i.de aduentu Teucrum , pro Teucrorum, & hymenæis.i.legitimis nuptiis Turnæ curæ, & iræ fœmineæ.i.quæ plurimum fœminis dominari ſolebant,coquebant, dea ſ.Alecto, conijcit huic,i.in hanc,ſ.reginam Amatam.unum anguem de crinib.ſ.ſuis,cæruleis.i,cærulei coloris habent.n.furię pro crinibus colubros , quos in pectora conijciunt,& quia curæ,& iræ, ſerpunt per uenas & cõſumunt ſingula membra etiam medullas, & ſubdit in ſinum.i.ad intima præcordia, in quibus.ſ.eſt paſſionum ſedes quo monſtro.i.cuius monſtri ſtimulo,permiſceat.i.perturbet, & confundet omnem domum.i.totam familiam. Ille.ſ.anguis lapſus,i .labens inter ueſtes,& corpora leua.i.plana,& non aſpera,at aũt mulierũ corpora uoluitur i.uolubilitate ſua ꝓgreditur,nullo attactu. i.quaſi nil attingens, & fallit.i.circũuenit, furentem.i.per ſe inſanientem mulierem,inſpirans.ſ.ei,animũ .i.mentem .aut anhelitum uipeream.i.ſerpentinam, aut ingẽs coluber fit aurum tortile.i.intortum , ut torquẽs,aut monile collo.i.per collũ, aut dependẽs de collo i. & fit tænia i.extrema pars longe uitæ.i.faſciæ ambientia caput muliebre,& innectit comas.ſ.Amatæ,in morem vittę,& ipſe lubricus.i.facile elabẽs propter pingue & labro corpori inſitu ut in anguillę cute,errat .i.diſcurrit, libere membris.i.per membra eius,ac dum.i.donec, prima lues.i.nociua macula, ſeu īfecto ſublapſa ueneno,udo i. de udo corpore manente,pertẽtat ſenſus.ſ. amatæ reginæ atq; implicat oſſibus ignem.i.ardorem furoris Necdum & non adhuc,& animus,ſupp eius non percepit adhuc flammam.ſ.furoris toto pectore,ipſe regina,i.locuta eſt,mollius.i.lænius,& mitius,de ſolito more matrum , lacrymans multa.i.multũ,ſuper nata.i.de negocio natæ,aut propter natura.i.filiam ſuã & ſuper himenęis.i.nuptiis, phrygiis i.cum Phrygio Aeneæ contra bendiã,& dicens,ſupp.ò genitor i.ò Latine, qui patres ne.i.an Lauinia.ſ.filia noſtra uincę & regni hæres datur.i uis ne,ut des nuptum Teucris exulib.i.ã patria expulſis nec miſeret te natę .i.filię,nec tui, nec miſeret te matris ſ filiæ tuæ, hoc eo mei(inquit Amata)quam.ſ.matrem ipſe.ſ.quem nominare nõ dignatur gener noſter Aeneas perfidus prædo linquet primo Aquilone.i cũ primu vẽto ꝓſpero petẽs altas ſ Maria,& hoc uirgine i. .i.filia noſtra,quæ uirgo eſt abducta, At, apertus eſſet, an niſi ſit,ad quid dicã,nõ i nonne, paſtor Phrygius.ſ.Paris de quo in in Achil.ſtat.Soluerat Oebalio,claſſem de littore paſtor Dardanus,q in prima ętate expoſitus paſtor fuit penetrat ſic Lacedęmonia.i. Lacænam illũ ciuitatem in Spartẽ, ſed Amyclis abſtulit Helenam & uexit Helenam Ledæam i.Ledę . ex Ioue ſitam, ad urbes Troianas? q.d.apertiſſime & ita docet,non eſſe boneſtum filiam Troianis tradere,quia exulibus nec totum,quia ꝑfidis,nec licitum, quia contra fidem unde ſubdit Quod,ſup.reputabitur poſt ac fidus tua ſancta.i prius inuoluta , quid tua antiqua cura tuorum i.ſolicitudo quam habuiſti de tuis,& dextera,i promiſſio fida data toties : Turno conſanguineo.ſ.filiæ noſtræ, quia genitus eſt ex matertera eius Et ſi dicat . Latinus fata uetare probat,qđ nũ ſi bene intelligãtur , quia & Turnus externus eſt cenſendus , cum ſit ab externis oriundus,& cõtra Aeneas internus habendus,cum ab Italia originem traxerit,dicit ergo,Si gener petitur Latinis de gente externa, & id ſedet. .i. placet, & ea ſententia firma eſt.& iuſta.i.monita , & oracula Fauni parentis,premunt.i cogunt te ad hoc equidem i ego quidem reor omnem terram quæ diſſidet.i.diuiſim ſita eſt, exiſtẽs libera noſtris ſceptris.i.quæ nõ eſt ſub noſtra ditione,eſſe,ſup. externam,& diuos dicere.i.in cenſere ſic. Et.i inſuper,ſi prima origo domus.i.familiæ,repetatur Turno,Inachus, & Acriſius, ſup inueniantur patres , & Mycęnæ mediæ.i.quę ſunt in penitiore parte regionis,ſup.ſint Turno patria.

V A R I A L E C T I O.

TOT pullulat atra]In ueter.pleriſque lib. Pullulat atra,figurate poſitum inuenias]His acuit uerbis]In antiq.aliqu.lib Dictis.legitur.[Laborem]Rom.li.Laborem, legitur.[Arma uelit poſcatq; ſimul rapiatq; iuuentus]In antiq.quibuſdam li.legere eſt,arma uelit poſcatque ſimul Troiana iuuentus[Et leuia pec.lapſus]In quibuſdam antiqu.lib Leuia corpora lapſus,legitur.[Ac dum]In lib.aliq antiq. At dum,legitur[Toto percepit pectore]In Rom.lib quod minime diſplicet, Toto cõcepit pectore,legitur.[Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris]In antiq.nonnullis lib hic totus uerſus ita legitur, Exſulibus ducẽda datur,Lauinia Teucris.[At non ſic Phrygius]In aliqu.lib. An non,habetur.

SERV. Sluemore furit] Sine exemplo & hoc iam contra decus eſt regiũ . [Lymphata]Percuſſa furore lymphαrum , ſicut Ceritos a Cerere dicimus.

FOE.His ubiq; ne quidquã dictis experta,Latinum
Contra ſtare uidet penitusque inuiſcera lapſum
Serpentes furiaue malum,tótamque pererrat :
Tum uero infelex ingentibus excita monſtris,

[Turbo]Catullus hoc turbem dicit,ut hoc carmen. Hic turbo,unde turbinis facit . Nam ſi turbonis fit, erit a proprio nomine genitius , ut Horatius,

Immenſam ſine more fuit lymphata per urb.m:
Ceu quondam torto uolitans ſub uerbere turbo,
Quem pueri magno in gyro uacua atria circum
Intenti ludo exercent;ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus,mirata uolubile buxum,
Dant animos plagæ non curſu ſegnior i lo
Per medias urbes agitur,populoſque feroces.
Quinetiam in ſiluas ſimulato,numine Bacchi,
Maius adorta nefas,maioremque orſa furorem,
Euolat,& natum frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris,tedaſque moretur:
Euohe Bacche fremens ſolum te uirgine dignum
Vociferans,etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros,ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama uolat,furiiſque accenſas pectore matres,
Idem omnes ſimul ardor agit,noua quærere tecta.
Deſeruere domos,uentis dant colla,comaſque,
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas
Ipſa inter medias,flagrantem feruid i pinum
Suſtinet,ac natæ,Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torpens aciem,toruumque repente
Clamat.AM.Io matres audite,ubi quæque Latinæ
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia,ſi iuris materni cura remordet:
Soluite crinales uittas,capite Origa meeum.
POE. Tamen inter ſiluas inter deſerta ferarum
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam uiſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque omnemque domum uertiſſe Latini:
Protinus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros:quam dicitur urbem
Acriſionæis Danae fundaſſe colonis,
Præcipiti delatam noto.locus Ardea quondam
Dictus auis: & nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed Fortuna fuit.tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto toruam faciem & furialia membra
Exuit in uultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat.indit albos
Cum uitta crines tum ramum innectit oliuæ:
Fit Calide Iunonis anus,templique ſacerdos:
Et iuueni ante oculos his ſe cum uocibus offert.
AL.Turne,tot incaſſum fuſos patiere labores?
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra,colonis?
Rex tibi coniugium,& quæſitas ſanguine dotes
Abnegat,externuſque in regnum quæritur hæres
I nunc ingratis offerte irriſe periclis:
Tyrrhenas,i,ſterne acies,tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi,me placida dum nocte iaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia iuſſit.
Quare age,& armari pubem portiſque moueri.
Letus arma para:& Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedere,duces,pictaſque exure carinas,
Cæleſtum uis magna iubet.rex,ipſe Latinus,
Ni Dare coniugium,& dicto parere fatetur
Sentiat,& tandem Turnum experiatur in armis.

tius, Turbonis in armis.[Impubeſque manus] Aut multitudo puerorum aut à parte totum poſuit,ut pro manu puerum ipſum intelligas.[ſimulato nomine Bacchi]Talem patiebatur furorē, ut ſuperaret ſe Liberi ſacra celebraru. Non enim ipſa ſimulabat,quod eſt ſanorum . Nam & paulo poſt dicturus eſt , Alecto ſtimulis agit undique Bacchi. [Quo] Vt. [Euohe Bacche] Vox Bacchantis eſt.[Tibi ſumere Thyrſos]Sumebāt , & ſunt infiniti, pro indicatiuis. [Pampineas haſtas]Pampinis tectas.[Incinctæ pellibus] Nebridarum.ſ. [Pinum ſuſtinet]Facē pineam ut fiebat in Liberalibus.[Natæ Turnique canit] himenæos] Hic aperte expreſſit dementiam Nam cum conſecrauerit filiam Libero,himenæum] canit eius ac Turni . Hymenæum autem, nunc carmen nuptiale dixit.[Toruum] Pro torue [Io]Vox clamantis , & ex tragicus ſermo .[Piis animis.i Maternis, [Crinales uittas]Quæ ſolarum matronarū erant Nam meretricibus non dabantur. [Acuiſſe furores] Vt ſupra quam Iuno his acuit uerbis , [Conſiliumque omnemque domum uertiſſe Latini]Quod habuerat, ut filiam dando Aeneæ ,bella remoueret,quæ ſignificauerat ſumnus augurii.[Acriſionæis Danae] Patronymicum eſt.Nam male putāt Acriſionæis colonis. Sola enim uenerat, nō cum colonis.[Præcipiti delata Noto]intra arcam , ut diximus ſupra. [Magnum tenet Ardea nomē] Bene alluſit Nam Ardea,quaſi ardua dicta eſt, id eſt magnum, & nobilis , licet Iginius in Italicis urbibus ab augurio uuis, Ardeam dictam uelit.Illud nāque Ouidii in Metamorphoſi fabuloſum eſt , incenſam ab Annibalem Ardeam, in hanc autem eſſe cōuerſam.Sciendū tamen Ardeā per antiphraſin dictam,quod breuitate pennarū altius nō uolat, Luca.Quæque auſa uolare , Ardea ſublimia pennæ confiſa natanti. [Mēbra exuit[Bene exuit . Nā dii cum uolunt uideri induūt ſe corporibus propter mortalium oculos. Nam incorporei ſunt albos cum uitta] Id eſt etiam uittas Albas. [Ramū innectit oliuæ] Aut coronam accipit,aut ramum illigat uittis . Quod aperte in octauo oſtendit , Et uitta comptos uoluit prætendere ramos. Supra etiam , Præferimus manibus uittas . [Iunonis anus , templique ſacerdos] Iunonis templi anus ſacerdos [Fuſos patiere labores?]Probus de temporum cōnexione libellum compoſuit,in quo docet quod cui

debeat accommodari , ex quo intelligimus hanc , quam fecit. Ardnam eſſe connexionē. Nam patiere,futuri temporis eſt [Fuſos] uero participium eſt præteritum . Eſt autem ſenſus. patieris ne tot cui labores fundantur incaſſum ideſt in irritum cadāt ? [Incaſſum.] Autem tractum eſt à caſſibus .i.retibus.[Tranſcribi] Trad. ſermo aūt hic tractus eſt de pecunia.Nam ſcribi,eſt dari.Horat. Scribe decem Nerio , non eſt ſatis,adde cicutæ.Reſcribi, reddi. Horat. Dictantis quod tu nunquam reſcribere poſſit. [Quæritur hæres]De iure traxit.ut non generum, ſed hæredem diceret. Nam per coemptionem facto matrimonio ſibi inuicem ſuccedebāt.[Tyrrenas,i.ſterne acies,]vt,I ſequere Italiam uentis.Sanè notum eſt bellum multum potuiſſe Tyrrhenus, & fuiſſe præcipue infeſtos Latinis Vt,Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina. [Hæc adeo tibi me] Addidit auctoritatē, quia ſert anuī credi difficile . Adeo autem , ualde.ſcilicet iuſſit,ut , Adoleſcentem,adeo nobilem.[Lętus Alacer feſtinus . Nam lætarī non poterat,qui perdebat uxorem . Sic ſupra in j.Vela dabant læti . [Flumine pulchro] Vt ſupra , Hunc inter fluuio Hyberinus amœno.[Cœleſtū uis magna iubet] Aut per diffinitionem , ipſa Iuno eſt uis deorum, aut per augmentum ſuaſit primo per ſe,deinde per Iunonem, poſtremo per omnium uim deorum.[Turnum experiatur in armis]Contra ſe quem pro ſe probare non potuit.

HIS ubi &c.]Docet conſtantem in Latino fuiſſe,animum & dictis deorum peraudientē, in Amata autem non exaudita grauiorem fuiſſe furorem vt facile agnoſcas,ut quid mulieri præſtet. Nihil autem cum Donat.habemus , paucis Ordinem conſequamur , qui talis eſt. Vbi id eſt poſtquam: amata ſup.experta Latinum i.quę fecerat periculū, an poſſit mutare animū.Latini,his dictis.i. uerbis præmiſſis, ne quidquā .i.fruſtra quia uidet ſup.cum ſtare cōtra.i.obſtare, quæ, pro &, ubi, ſup.malum feriale.i.à furia immiſſi ſerpētis lapſum ſupp. eſt penitus, id eſt omnino, iturus in uiſcera, id eſt interiora præcordia amatæ,& per errat totam.ſ. mulierē i. obſidet omneis uires rōnis eius, tum uero.i.tunc maxime , & quaſi ad uerū,ipſa infelix excita.i.cōmota monſtris.i.furiis ingentibus, furit.i.baccbatur,furens ſine more,.i.modeſtia aut ſine exēplo,per orbē immenſam.i,ualde magnam,exiſtens lym

 phata,

phata i.quaſi lymphata,hoc eſt percita,aut ꝑcuſſa,furore nym
phacum,hoc eſt à nymphis,quæ & lymphæ ſunt immiſſo.Qui
enim deas nudas uiderint incautas, crediti ſunt furore percu
ti (De nino autem aquis tempecaro, dicimus, quia diluiũ eſt
lympharum)fuerit?dicit)per urbem,ceu.i.tanquam turbo.i ſi
gnum in formam pilæ obuerſæ,uulgus, tro:um pusat,cũ ali-
quid ſit uolitans.i.uelociter actus,quondam i.aliqñ ſub uerbe
retoro.i.ſcutica,aut etiam ſub flagello ca canape torto,quem
.ſ.turbinem pueri intenti ludo exercent.i.agitant,circum atria
uacua.i.ſpatioſa.& nullis obſtaculis oppleta,in gyro.i.circuitu
magno,ille.ſ.turbò actus.i impulſus,habena, id eſt ſcutica ſec
tur ſpatiis curuatis.i.quę ꝑ circuitum peccucrit,turba.ſ.puero
rũ inſcia.ſ.cauſæ qũn ſe in gyrum agat, ſtupet & manus.i.mul
titudo impunes,id eſt impuberum mirata, ſupp.eſt buxũ vo-
lubile,id eſt turbinẽ,ea buxo factũ uolubilem,quia tutuo raſi
le buxũ.Ec plagæ.i.percuſſiones.ſ.dant turbini,animos.i.talem
uelocitatẽ,ac ſi animos baberet,uiſi ſit pueri,dant.i.accommo
dant,animos.i.totã intentionem plagę.i.percuſſioni & flagel
lationi.Amata,ſup.regina,agitur per medias vrbes & per popu
los feroces non ſegnior.i.non tardior,curſu illo.ſ.qui in turbi
ne dictus eſt.Quinetiam i.inſuper,ipſa euolat i.ex urbe ueloci
ter currit in ſiluas,& hoc numine.i.ſacro furore:Bacchi ſimula
to i.ficto per ſimulationem,quia Bacchantes mulierer,corripie
bantur bacchico furore)euolat dicit adorta.i.ſubtiliter & inſi-
dioſe aggrediens,maius ocſas,& orſa,i inceptans maiorem fu
rorem,& abdit,id eſt ocnlit, natam.i filiam.montibus frondo
ſis.quo.i ideo,ut eripiat Teucris, & præcipue Aeneæ.ſ.Thala-
mũ in nuptias, & moretẽ.i.diff:rat,tedas.i.faces nuptialer, fre-
mens.i.cũ fremitu clamãs,& ò Bacche,heu ohe,uoa eſt bacchã
tiũ q̃ ſic Bacchũ alloquuntur uidetur autẽ Bacche dici, à poe-
ta,ut apoſtrophẽ faciat quaſi ſit fremens i.cum fremitu dicẽs
adire ò Bacche.heu ohe,uociferans te ſolum dignum,uirgine.
ſ.tali etenim ſumere, id eſt ſumebat tibi.i.in honorem tuum,
hyrſos.i.haſtas pãpinis inuolutas,& ideo molleis,& luſtrare id
eſt luſtrabat.i.recenſebat & circumſpiciebar,te.i.per te & furo
re tuo percita,choros.ſ.Bacchãriũ,& paſcere.i paſcebat tibi,cri
nem ſacrum. Aut ſic,etenim uociſerebatur uirginem ſumere
ibi mollis thyrſos, luſtrare te, te,id eſt parte choros, & paſcere,
id eſt nutrire tibi.i.in honorẽ tui,crinem ſacrũ,aut paſcere cri
nem ſacrum tibi.Aut demum ſic,etenim,fama uolat Amatam
ſumere &c & idem ardor.i.eadẽ uehemens cupido, agit ſimul
õmnes matres accenſas pectore.i.in pectore furiis . Quęrere.i.
ipſe quęrebãt noua tecta, hoc eſt deſeruere domos.ſ.proprias ,
& dant colla & comas uentis, ut.ſ.diffundant.unde in l. Dede-
ratque comam diffundere uentis . Aſt.i.ſed , alię i quædam ex
ipſis complent æthera.ſ.ſummum aerem ululatibus tremulis
quia trementibus factis , & ipſæ incinctæ pellibus nebridum.ſ.
gerunt haſtas pampineas.i.pampinis,quæ ſunt frondes uitium
inuolutas,hoc eſt thyrſus.Ipſa.ſ regina, & caput bacchantium
Amata,exiſtẽs fecoida,ſuſtinet i.ſeorſum tenet inter medias.ſ.
matronas,pinum flagrantem.i.ardẽtem facem ex pinu,ac canit
hymenæum.i.carmẽ nuptiale,natæ,& Turni torquens.i.reuol
uens,aciem ſanguineam.i.oculos ſanguineos, & clamat repen-
te toruum.i.torue,Io,etiam uoa bacchantis, ò matres Latinæ,
ubicunq; ſupreſtis,audire ſi qua.i.aliqua gratia.Amatæ i.mei,
q̃ Amara dicor infelicis.i.diſſortunatæ , manet animis;ſup.ue-
ſtris, diis.ſ.in me,aut piis in maternis,hoc eſt, ſi cura curis ma-
terni.i.qđ matres habent in liberos, pro quib.tot ſuſtinuerim
remordet,ſup.cõſcientias ueſtras.Soluite nitras.i.retiola & fa-
ſciolas.i.quibus crines implicantur,& capite mecum Orgia.i.ſa
cra Bacchi quę diſſolutis crinibus furentiũ ſimiler agebãt mu
lierer. Talem inter &c.[Poſtquam Alecto reginam in furorẽ
uerterat,ut quę ex ſexu imbecilliſſima erat aggreditur Turnũ
ex ętate,& conditione,quia amatorem,faciliter furore conceſ
ſibilẽ,ſed quo id facilius faciat, induit uultus ſacerdotis Iuno-
nis.De qua re Donat.ſic[Induit]Bene Iunonis ſacerdotis perſo
nam ſumit,ut maiore auctoritate loqueretur. Pulchre autem
dixit.exuit,& induit,ueluti,cum ueſtitus,permutationem faci
mus. Exuimus enim noſtrum & induimus alienum. Abnegat
cũ tantis periculis,& uxorem,'& dotem quæſitis[Externusq.
in regnũ]Dicit omnia quæ hominem fortem ad regnum moue
re poſſint. Dat præterea uincendi fiduciam, aſſerendo Iunonẽ
affuturam,cui cauſa diſplicebat. Addidit meritum,ne ſi cũcta-
retur , firmato arctiore fœderis uinculo ſuperare non poſſet .
[Ipſa palam fari] Habet emphaſim ipſa, q d quæ omnia poteſt
quæ tuæ cauſæ fauet . [Tibi] Contra meritum laborum irriſo

Tibi,qui male geſta, poſſis tua propria fortitudine corrigere,
tibi,ſuſcepto iam genero.[Me]Sacerdotem ſuam, templi cuſto
dem,cuius fidem noſſet. [Phrygios ,q.d.imbeller , & inertes.
[Pictas] Nam luxurioſos hæc pictura denotat.[Cœleſtum uis]
Ergo debet audacius fieri.[Rex ipſe]Qui te fefellit,cuius impe-
rium tua defenſione ſeruaſti.Hæc ille.Ordo autem eſt.Alecto,
ſuria illa infernalis agit undique.i.ex omni parte , reginam.i.
Amatã.talem.i.tali furore, qualis dictus eſt,percitam inter ſil-
uas.& inter deſerta ferarum.i.inter loca deſerta ab hominibus
ſed habitata à feris, agit(dicit)ſtimulis Bacchi.i.qualibus bac-
chantes, in furorem inſtigari ſolet,poſtquã dea triſtis.ſ.Alecto,
uiſa eſt,ſup.ſibi acuiſſe ſatis primus furorer,& uertiſſe conſiliũ
& omnem domum Latini,ipſa tollitur.i.auſertur,hinc.i.ab hac
domo Latini alis fuſcis.i.ſub nigris,& obſcuris,ad muros,urbis,
Rutuli ſ.Turni audacis,animoſi,quam urbem,uidelicet Ardeã
Danae acriſionæis.i Acriſii filia,dicitur ſundaſſe colonis.ſ.ſuis
cum.ſ.grauida,Ex Ioue,& patre,arca aquis expoſita,illuc aduo
taſſet,unde dicit,delata.i.de Argis illuc allata,Noto.ſ.uento,pręcipiti.i.pręcipitanter impellente.Locus dictus eſt quondam,Ar
dea aui.i.aue , & Ardea manet nunc magnum nomen ſ.urbis
Ardue,ſed fortuna fuit ſ.quod nomen Ardeæ,ciuitati Arduæ.
imponeretur ab Ardea. Turnus carpebat iam hic in altis tec
tis,nocte nigra.i obſcura,dum neque crepuſculum,neque dilu
culum eſt.ſed media noa, unde addit,quierẽ mediam,quæ.ſ.ad
medium fere noctis,ſolet eſſe media. Alecto exuit,faciẽ torua.
i.terribilem, & ſæuã qualis furiam decuit,& membra furialia
.i.furiæ apta,& ſup.transformat ſeſe,in uultus aniles.i.anui cõ
uenienter. & arat.i.ſulcat,& rorrugat frontẽ obſcœnam i.obſi
tam ſitu,& fœdam rugis.i.laxibus, pellibus extantibus,& ſup.
induit,crineis albos.i.canos,cum uitta.i.redimiculo ſacerdotali
tum.i inſuper,ipſa innectit ramũ oliuæ,& fit.i.apparet eſſe Cha
lybe anus.i.uetula ſacerdos Iunonis.& templi.i.ſacerdos tẽpli
Iunonis. & offert iuueni.ſ.Turno,ſe ante oculos,cum his uoci-
bus.i.uerbis Turne patiere tot labores fuſos,ſup.eſſe.i.ut fun
dãtur,incaſſũ.i.in uanũ,& patieris tua ſceptra tranſcribi.i tra
di,colonis Dardanis.i.à Troia profectis,& à Dardano ortis,q.
d.merito nõ feceris,cum tñ fiat,quia rex.ſ.Latinus,abnegat ti
bi coniugium.ſ.Lauiniæ,& dotes quæſitas.i.pactas ſanguine.ſ.
tuo,hoc eſt ſudore bellico,aut conſanguinitate, ut iure con-
ſanguinitatis eas habeat,loquitur autẽ de regno,qđ in dotem
cedat,hæres externus,quęritur in regnum.O irriſe.i.qui irriſus
es,aut qui irriſeris,I nunc offer.i obijce te periclis,pro pericu
lis,ingratis.i.quæ rem ingratam afferant niſi obſtiteris. Aut po
tius per ironiam dicit, ut ſit ſenſus,quod Turnus,ut Lauiniã
obtineat pro Latinis bella geſſerit cu Etruſcis,& ſanguine ſuo
dotes acquiſierit,quia uitæ periculũ ſubiit.i.ergo irriſe, offer-
te periclis ingratis.i.uñ nullam gratiam cõſequaris, ſed potius
irrideaeris I.i.ualde(& tacitam prohibitionem includit huiuſ-
modi iuſſio) ſterne acies Tyrrhenas.i Etruſcas,apud Tyrrhenũ
mare,tege Latinos pace.i.quam eis cum Etruſcis peperiſti.Ip-
ſa Saturnia.i.Saturni filia , Iuno omnipotens, quia omnipotentis
coniux,iuſſit palam me fari tibi,hæc adeo.i.omnino,cum iace-
rer i.requieſceret, quare.i,qua de cauſa,q a.i.ipſa quę omnipo-
tens eſt,iuſſit,age(adhortandi aduerbiũ)para exiſtens lætus,pu
bem armari,& moueri patris in arma.i.exercitium armorum,
& ſup.aggrede,aut propelle(nã ut Troianos,exurere iubeat,nõ
eſt uериſimile)duces Phrygios.i.Troianos,qui conſedere ſ.ſedẽ
ſimul ceperunt, animo reſidendi flumine pulchro.i.ad flumen
pulchrum.ſ.Tyberim, & exure claſſes pictas,q d.non ad bellũ
inſtructas,ſed ad delicias ornatas, ut molles indicet Phrygioa
Magna uis cœleſtum , pro cœleſtium.ſ.aut ipſa Iuno aut tota
manus ſuperiorum,iubet, ſupp.ut id facies,& ut ipſa rex Lati-
nus ſentiat, & experiatur tandem Turnum.ſ.te in armis,ni.id
eſt niſi fatetur dare id eſt quod concedit coniugium,parere,
id eſt obtemperare,dicto.ſ.deorum,aut dicto.i.pacto, & conuẽ
to inter uos.

VARIA LECTIO.

HABENA] In antiq.aliq.lib.Habenis numero multitudinis:
[Stupet]Sunt qui legant,ſuper inciſa turba. [In ſiluas]In libr:
nonnullis per uetuſtis legera eſt,In ſiluis ſimulato nomine Bac
chi.]Adorta nerſas, maioremq; orſa furore]in antiq.quibuſdã
exempl.Adorſa,legitur.Pręterea ẽt in Rom.lib.Maiorem exor-
ſa furorem,abſq; particula copulatiua habetur.[Euohe Bacche
fremens]Sunt in Euohe,qui unam tantum aſpirationẽ notẽt,

Sunt qui ſtatuant in medio,duab.hinc inde uocalibus adnotata.Euohe. Sunt qui etiam dictionem incipiant ab aſpiratione, Heuohe.[Te luſtare choro]In pleriſque ueterib.li.cum Rom.& Med legitur Choros.[Io matres audite ubi queque Latinę]Sūt qui ea Priſc.legant. Vbi quaq ue,atque ita in Med & antiq omnibus lib.[Locus Ardea quondam Dictus auis,& nunc magnū tenet ardea nomen] Antiqui aliquot,lib.legant Locus Ardua quondam. Eſt & pro,tenet:Manet Ardus nomen,in Med.& aliquot aliis antiquis libris. [Iam mediam nigra carpebat nocte quietem]Libris nonnulli peruetuſti legūt,Iam media nigra, In aliis iuuenio,Iam media nigram. [Alecto toruam faciem & furialia membra Exuit,in uultus]In ueteribus aliquot li.legere eſt,Furialia membra Exit.In aliq.aliis,Exuit & uultus,abſque In. Sed illud mihi arridet, ut figuratū magis, Exit & in uultus, [Rex tibi cōiugium & quæſitas]In antiq.aliq.lib.nō habet, Et. [Tyrrhenas.i.ſterne acies]Veteres aliq.lib.legunt Tyrrhenas & ſterne [Et dicto parere fatetur]In lib.aliq.antiq. Parere iubetur legere eſt.

522. Hic iuuenis uatem irridens] Clauit quia iuuenis. Horatius Non ego ferrem calidus iuuēta Cōſule Planco. [Victa ſitu ſenectus] Temporis longinquitate, ex qua naſcitur ſitus[Veriq; effeta]Caſſa ueritatis[O mater]Irriſionis eſt non honoris [Falſa uatē formidine ludit]Quia uatem. Nam eam defendebāt à bellis,ſi non ętas,ſaltem religio ſacerdotii[Exarſit in iras] Cōmunis ſermo habet,a ideo illa re ſed figuratius, a ideo in illā rē dicimus, & eſt ſpecialis Cornelii elocutio.[Oranti]loquenti.Vnde ēt oratores dicimus [Tremor occupat artus] Vicinitate,ſ.furiæ. Nā tremor furoris eſt. Tantaque ſe facies aperit] Remoto anili uultu quem ſimulauerat,& quo ſe induerat. Sic ſupra de uenere.[Et uera inceſſu patuit dea[Geminos erexit crinibus angues] Similes. Nam omnes eam dixit erexiſſe, non duos. [Verberaque inſonuit.] Pro uerberibus inſonuit. [Rapido ore]Habitū futuræ orationis oſtendit. [Reſpice]Multi hic diſtinguunt, & ſuperioribus iungunt,ut ſit ſenſus.Reſpice eam quam dicis falſa deludi formidine.[Ad hæc adſum]i.ad regū arma, & ad bella.Quomodo ergo dicit,ꝙ ſuperflua his inſerat rebus,ad quas ueni?alii,reſpice ad hęc legūt,ut ſit quaſi demonſtrantis. Reſpice bella & letum gero.[Facē iuueni coniecit]Satis conſiderate facem iuueni coniecit, quæ cito exardeſcit & deſinit. Supra uero Amatæ ſerpentem iniecit,ꝙ in mulieribus uiget ſemper uenenum[Atro lumine fumātes cōiecit tædas]Atri luminis,ut, Et pulchra faciat te prole parētē. Atro aūt lumine furiali,inferno. alias tōne aret ſub pectore,ubi tellis locus eſt.i.iracundiæ.

POE.Hic iuuenis uatem irridens,ſic orſa uiciſſim
Ore refert. TVR. Claſſes inuectas Tybridis undam,
Non,ut rere,meas effugit nuncius aures:
Nec tantos mihi finge metus:nec regia Iuno
Immemor eſt noſtri.
Sed te uicta ſitu,uerique effœta ſenectus
O mater curis nequidquam exercet,& arma
Regum inter falſa uatem formidine ludit.
Cura tibi,diuum effigies & templa tueri:
Bella uiri,pacemque gerant queis bella gerenda
POE. Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At iuueni oranti ſubitus tremor occupat artus:
Diriguere oculi:tot Erynnis ſibilat hidris,
Tantaque ſe facies aperit:tum flammea torquens
Lumina,cunctantem,& quęrentem dicere plura
Repulit & geminos erexit crinibus angueis:
Verberaque inſonuit,rapidoque hæc addidit ore.
AL. En ego uicta ſitu quam ueri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit,
Reſpice ad hæc:adſum dirarum ab ſede ſororum:
Bella manu,lętumque gero.
POE.Sic effata,facem iuueni coniecit,& atro
Lumine fumanteis fixit ſub pectore tædas.

ASCENSIVS.

HIC iuuenis,&c]Docet animoſum Turnum uerbis,ut putauit Calypes, non annuiſſe,quod indecorum putarit à fœmina perſuaderi, quod Alecto,quæ ſe pro Calype gerebat, animaduertens,& ægre ferens,furiales uultus induti, & ſe furiā cōceſſa geminos in illum angueis iniecit, quibus in furorem actus eſt.Vnde quæ pauciſſima habemus Donati,uerba ſunt[Iuuenis]Non mirum ſi iuuenis mulierem,& uatem,in re bellica cōtempſit.[O mater]irriſio eſt aperta.[En ego uicta ſitu]Peius nō potuit obiurgare metuentem,quam in illum regere quæ protulerat.[Bella manu,]q.d.contra illud, Bella uiri pacēq; gerant hæc ille Ordo eſt,Iuuenis.ſ.Turnus irridens ideo irridens,quia iuuenes,his.i,ad hæc,eius dicta, uatem.ſ.Calyben, ſacerdotē Iunonis,refert uiciſſim ore.i.expreſſa uoce,non per uiſionē ſolū ſicut Alecto forſan locuta erat, quia aliter noctu uideri nō poterat,nā,ut uiſiones interiores ſunt,ita & auditiones,uiciſſim ſic. orſa.i.ſermones exorſos. Nuncius.i.anūciatio, ſeu nunciū, aut(reuera)nuncius nunciās,claſſes.ſ.externas,inuectas undā Tybridis,non effugit meas aures,ut rere.i.opinaris ipſum effugiſſe.i.bene audiui, hoc aliter putas. Et ita uidetur Poeta hoc figmento rē phyſicam expreſſiſſe,ut.ſ.ſub noctē,cura recuſauerit,& quæ interdiu timuerat,noctu apparerent,nu finge mihi tātos metus.i.nu putes, quod propterea uſque adeo formidē,ut cepto deſiſtam, nec Iuno regia,quia regnorū dea, aut ſuperum regina, eſt immemor noſtri, & ita non patietur me expelli, ſed ò mater ſenectus uicta.i.obſita, ſitu.i.mucrone turbique lanugine.i.quæ ſe à ſitu,& ſordibus uindicare neſcit & effœta ueri.i.quæ delirat,nec quidquā ueri amplius in ſe habet exercet te, ne quidquā i.fruſtra,curis, & ludit.i. illudit. te uatem.i.cum ſit uates,falſa.i.deceptoria,aut inani formidine, inter arma regū id eſt quæ rege tractare decet Cura.ſup.ſit aut eſſe debeat tibi, tueri.i.cōtemplari,effigies diuum, & templa diuum.i.diuorū,& permitte, ſup.ut uiri gerant.i.adminiſtrent, & procurent bella, & parē, quies.i. quibus bella gerēda, ſup,ſunt Alecto exarſit in iras.i.ſuccenſa eſt furore,talibus dictis. At ſubitus tremor, occupat.i.inuadit, iuueni oranti.ſ.Turno ſic ore loquenti artus i.membra oculi ſupp.eius, diriguere .i.rigide,& inſtāter, in diuerſa infixi ſunt,nihil tamen uidentes, ut furioſi ſi.Erynnis.i.furia ſibilat tot hydris.i.ſerpentibus,ſeu anguſtibus, & tanta.i.tā magna, & immanis facies.i.factura,ſeu figura corporis ipſius,aperit i.manifeſtat ſe,ut ille trepidaret,tū.i.deinde, ipſa torquens .i.inuoluēs lumina flammea.i ignitos,aut quaſi inflammatos oculos,repulit.i.reiecit à ſe.ſ.Turnū,cunctantem.i.hæſitantem præ ſtupore,& quærētem.i.molientem,dicere plura.i.multa,& ipſe erexit.i.excerpendo direxit in Turnū,Angueis geminos.i. duos,æquales crinibus.i.capellis ſuis,& inſonuit.i.ſonare fecit uerbera.ſ. quæ furiæ geſtant,& addidit hæc.ſ.ſequentia .uerba ore rapido,i.furioſa En.i.uide,a,ſupp. ego(ut dicis)ſim,ſupp.illa,quam ſenectus uicta.i obſita,ita,ut ſi abluere nequeat, ſitu. .i.immūdo mucore,ex negligētia cultus collecto, & effœta ueri i.quæ omne uerum enixa eſt,nec quidquam retinuit, ludit.i.illudit,falſa formidine inter arma regum, reſpice.i.attende,quæ ſim,& ad me bella regum nihil pertineant,ergo adſum ab ſede ſororum dirarum.i. reliquarum furiarum,hoc eſt ab inferi,aduení & gero manu.i.in poteſtate habeo,bella,& lętum.i.mortē reſpice ergo,ad hæc, unde uidetur id ſignificare quibuſdā indiciis ipſa effata.i.elocuta ſic, coniecit iuueni.i.in iuuenem, qui idoneus eſt,ad incendium facem.i.incendium irarum, & fixit ſub pectore.i.in præcordiis eius tedas fumanteis.i.fumantes, atro.i.furiali inferuo,& nocino lumine.

VARIA LECTIO.

CLASSES inuectas Tybridis undam,]Romanus liber,Portius,& aliquot alii ueteres ,legunt Tybridis alueo. [Bella uiri pacemque gerant]In antiquis libris, Gerent,ſcriptum obſerua ue.In aliis gerent [Subitus tremor occupat artus]In antiquis aliquot exemplaribus,Subito aduerbium eſt. [Tum flammea torquens Lumina]In Rom.lib.Fumea legitur.[Rapidoque hæc addidit ore]In Romano & paucis aliis Rapido , legitur.[Falſa formidine ludit]In Rom.lib.Falſo ſcriptum eſt.

I 3 Fremit,

amantiſſimus uetuſtatis,carmini inſeruit.Quāquā modo legitur aula.i.in peruulgatis Fabii uoluminib.Porro exundationē aquarum defluaum per onomato pœiam Græci cochon uocāt unde κεχύτεκα apud Theocritū in Pharmaceutria,pro decurrebat,deferebaturque,ac vbertim fluebat.Apud Latinos deducto ria liquoris uocātur,quib.uocans redundaotq; humor effluit.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet.
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis,
Arte noua ſpeculata locum,quo littore pulcher
Inſidiis curſuque feras agitabat Iulus,
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia uirgo
Obiicit,& noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit,belloque animos accendit: agreſtes.
Ceruus erat forma præſtanti,& cornibus ingens:
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant.Tyrrhusque pater,cui regia parent
Armenta & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Siluia cura,
Mollibus intexens ornabat cornua,ſertis:
Pectebatque ferum,puroque in fonte lauabat,
Ille manum patiens,menſaque aſſuetus herili,
Errabat ſiluis,rurſuſque ad limine nota
Ipſe domum ſera quamuis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rapidæ uenantis Iuli
Commouere canes fluuio cum forte ſecundo
Defluerat,ripaque æſtus uiridante leuaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſis amore
Aſcanius curuo direxit ſp cula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit.actaque multo
Perſque uterum ſonitu perque ilia uenit arundo.
Saucius,ad quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabuliſque quæſtuque cruentus
Atque imploranti ſimilis,tectum omne repleuit.

SERV. ANimis audacibus implet] Affectione ſui initiee omnibus magnanimitatem [Arte noua] Dolo.[Speculata locum,quo littore]Pronomē pro nomine ponitur, non ꝑ oominibus, Vnde nonc inter duo nomina unum pronomē poſuit,nam recte quo loco diceret,hoc ſemel tantum fecit. [Inſidiis curſuque]curſu agitabat. Nā inſidiis circūuenimus [Canibus rabiem] Studiū mutant in rabiem.[Noto odore] Ceruino Solent.n.ita inſtitui. Horat.Venaticus ex quo Ceruinam catulus pellem latrauit in aurs.[Malorum cauſa fuit] Hoc eſt,Et primę reuocabo exordia pugnæ [Animos accendit agreſtes] Plus eſt quā agreſtium liceret.[Cornibus ingens]Ingens & ad præſtantem formam pertinet,& ad magnitudinem cornuum [Tyrrhidę pueri] Tyrrhi filii: & ut diximus ſupra,alludit ad nomen. Nā Tyrrhus dictus eſt paſtor, apud quem Lauinia peperit. [Cui regia parent Armenta] Magiſtrum hunc pecoris vult fuiſſe,& ſaltuarium.Nam hoc eſt,Et late cuſtodia creditā cāpi.Magiſter autem eſt,pecoris ad quam omnia pertinent animalia.Cicero,Nomioar hominem,quem magiſtrum pecoris eſſe dicebat.[Siluia]Bonū puellę ruſticæ nomen formauit.] Pectebatque ferrum] Quadrupedem.Vt,in latua inque feri quòd uelocitate pedum ferantur [Manum patiens] Patiens illius rei dicimus, Vnde apparet unum n,cauſa metri eſſe detractum.[Menſe ſterili] Noue dixit nam herum non niſi dominum dicimus, niſi forte ideo dixit quia dat ei humanum ſenſum. Nam ait paulo poſt, Implorāti ſimilis.Errabat ſilui.]Paſcebat vt mille meæ Siculis erāt in mōtibus agnæ.[Ipſe.i.ſua ſponte. Secundo deflueret]Secundo.i.cu aqua.Vnde & aduerſo dicimus, contra aquam. Nam ideo defluerct diait:& Secundo ideo,quia curſus fluminis poſt natan ſem uidetur] Deus abſuit]Alecto deum dicit, ſicut de Venere, Deſcendo,ac ducente deo Nam ut diximus numina utriuſque ſexus videntur ideo,quia incorporea ſuot,& quod rolunt aſſumunt corpua.Vt autem deum dicamus pro dea,non aperte ponitur,ſed in ſubauditiooe.[Erranti]Licet enim certum eſſet ſeriturum,tamen bene errantem dixit, quia non uſquequaque ſemper certus eſt ictus Horat.Nec ſemper feriret quocunq; minabitur arcus.[Perq; ilia]Hoc ile & hæc ilia facit hinc & Iuue. Via frater ab ipſis ilibus? Nam quod Marulus Mimographus dixit,Tu Hectorem imitaris,ab ilio nuoquā recedis,cum de guloſo diceret,alluſit ad ciuitatis nomen. Nam illi debuit dicere. Bene autem ea loca uulnerata dicit,quæ ſtatim mortem afferre non poſſent, ut domum rediret, & eſſet cauſa bellorum Nā ſi ſtatim periret,aut ipſe,aut uulneris,auctor lateret.

ASC. DVM Turnus &c.]Docet nunc ſemina,ſeu elementa belli,à furia ſeminata quæ q dem fuerunt uulnera Ceruo Tirrhei,magiſtri armentorum regis,illata ab Aſcanio,procurāte furia Super quem locum hæc habemus Donati.[Animos agreſtes]Excitauit eos primum,qui facilius excitari potuerunt, ꝑꝑ imperitiam,& feritatem:[Errantem] His uerſibus ponit excuſationē Aſcanii.[Deus].i.euentus, qui humanos actos, aut implet, aut deſerit.[Nota] Quorū humanitatē diu comprobaſſet Hæc ille Ordo ē. interea,ſup.dū Turnus īplet Rutulos animis audacib. Alecto concitat ſe alis Stygiis.ſ.infernalibus,in Teucros.i.uolat ad Teucros,aīo uocēdi,ſpeculata noua arte.i.noua intentione. & uerſutia. locū quo pulcher Iulus agitabat,ſupp.littore, feras inſidiis i.ꝑ inſidiis, & curſu.Ser.uult littore, poſitū pro loco, ut ſic ſpeculata locum, quo littore, pro quo loco, ſed ſi conſtruatur,ut præmiſimus nō ut tanta licentia,nec.o.rite dixeris,locū,quo loco, nam relatiuum pro antecedente,non cum antecedente ponitur niſi præponatur. dic ergo, ſpeculata locum in littore quo, aut ſpeculata locū quo in littore agitabat.i.uenabatur feras, in ſidiis.i plagis inſidioſis, & curſu.i perſecutione,virgo Cocytia i.infernalis, à Cocyto fluuio infernali, ſiedicta.i.furia Alecto,obiicit hic canibus rabiem ſubitam.i.ſubito prouenientem & contingit nares.ſ.canum odore noto.i ceruino, qualem ſectari ſolebāt, ut ipſi canes ardentes.i.ferētes & ſeſtinantiſſimi,agerent.i.inſequentur ceruum,quę ſ res,aut quę cauſa fuit prima ſ.cauſa malorū .ſ.ſubſecutorum,& accēdit anīmos agreſtes.i.agreſtium virorum,bello.i.ad bellum.Ceruus erat forma præſtanti, & ingēs cornibus i habēs formam præſtantem & cornua ingētia os-oaſionis dicitur, preſtaoti forma,quam præſtans forma,quo modo tamen, & hiſtorici, & poetæ loquuntur,ut magis autem grāmatice Seru.dici putat præſtāria formæ.Vt autem ſic cōformitas in locutione dicere potuiſſet Ceruus erat forma præſtās & cornibus ingens,& neſcio,an ſic quoque dixerit,ſed Seruius hoc ſubtiliter diſſoluit,ordinē talē aſtruens,ceruus erat ingens forma preſtāti & cornibus,quē.ſ.ceruum raptum ab ubere matri.i.cū adhuc lacteret,pueri Tyrrhide.i.Tyrrhei,magiſtri armētorū liberi, & Tyrrheus pater. ſ. eorū, cui armēta regia parēt.i. cuſtodiæ & gubernationi deputata ſunt & cui cuſtodia campi eſt credita late.i.per latum circuitū,nutribant,pro nutriebant, aſſuetum imperiis dominum, & Syluia ſoror.ſ.Tyrrhidarū, & filia Tyrrhei ornabat omni cura.i ſolicitudine,cornua ſup.eius cerui,aut cuius cerui cornua Syluia ſoror ornabat,intexens.i.redimens,ſup.ea,ſertis mollib i.ex herbis,& florib.pectebat ferū .i.qui natura ferus erat,aut quadrupedem,ſicut equum ligneū ferum uocauit in ii.In latus inq; feri curuam compagibus aluum [Non eſt autē Latinū, pectinare quo utuntur imperiti] & lauabat,ſupp ipſum in fonte pura.Ille patiens manum, pro manum,& aſſuetus mēſæ herili:i.heri,ſeu domini ſui Tyrrhei errabat.i.libere deuagabatur, & paſcebatur ſiluis, & ipſe, hoc eſt per ſe, nullo cuſtodiente, nec dirigente, ferebat ſe domū ad limina nota,quamuis nocte ſera.i.quamuis aliquando ad ſerā uſque noctem expectaretur.Canes rapidæ,i.ueloces Iuli uenantis commouere.i.excitauerunt ad curſum, hunc.ſ.ceruum errātē.i.paſcētem procul.ſ.à domo Tyrrhei,ut nō debeat putari domeſticus, aut manſuefactus, cum.ſ.ipſe ceruus, deflueret i.deorſum flueret forte riuo ſecundo.i.defluēte,& cū defluxu eius & cum leuaret æſtus ripa uiridante,i.uirente, & uirides herbis habente ipſe etiam Aſcanius, ſuccenſus amore eximiæ laudis, qualem putauit iā præſtantem ceruum figuræ, direxit ſpicula .i ſagittas.cornu.i arcu cornu,in extremis habēte curuo.i,incuruato Nec deus,i.ſecundum Donatum,euentus, ſecundum Seruium autem ponitur pro dea,ſcilicet Alecto,quia numina hōt utriuſque ſexus participationem,& pro dea poteſt dici deus vt pro Iunone, aut Alecto, hoc loco, & pro Venere, in ii. Deſcendo, ac ducente deo, abſuit imò adfuit, id eſt auxilio fuit

dextræ.ſ. Aſcanii,errantis.i.neſcientis,qualē ceruum feriret,putātis uidelicet,ſilueſtrē eſſe,& ita error eſt in Aſcanio,aut dextræ errant.i qui alioqui erraſſet,& arundo.ſ.ſagitta arundinea acta.id eſt directa uenit per uterum, & per ilia,ſup.cum multo ſoni tu.i.ſtridore.At.i. ſed: quadrupes.ſ.ceruus,ſaucius.i.vulneratus refugit intra tecta nota, & gemens,ſucceſſit ſtabulis,& cruentes.i cruore perfuſus atque ſimilis imploranti.ſ.auxiliū replebat oē tectum.i.totam domum Tyrrhei,quæſtu.i, querela,Rarum eſt,quæſtū pro quærela,ſingulariter reperiri,in pluralibus autem.datiuo,& ablatino fecit queſtubus,non quæſtibus,quod á quæſtu quæro,deducitur.

VARIA LECT.

QVAE prima malorum Cauſa]In Rom.lib.in Medcæo,& aliquot aliis . Laborum.legit [Et late cuſtodia credita campi] In Rom.lib. Lati.[Pectebatq; ferum.]In libris aliq antiq s, Porabat,legitur [Ille manū patiens]In lib aliquot,Manum habetur [Rapidę uenantis Iuli]In lib.aliquot antiqu. Rapidi Sed in Romano atque in portio Rapidæ,legitur,[Rapidaque ęſtus uiridante leuaret]Plerique libr.antiqui, Lauaret,legunt.In aliis etiam manuſcriptis inuenitur,Ripaque æſtus undante leuaret 1
[Nec dexteræ erranti deus abſuit,]Hoc narie reperitur in libris antiquis ſcriptum.Nam Affuit, & Afuit, & Adfuir, & etiam, Aifuit,legitur.

SERV.

SIluia prima ſoror] Bene puellæ dat doloris impatientiam. [Dutos conclamat agreſtes]Aut qui ſemper duri ſunt,aut duros,qui cerui interitum non dolebant.[Peſtis Furia.[Torre] Hic tortis facit, ut hic ſuſtis. [Grauidi]Grauis propter nodos.ſ[Quadrifidā] Quæ findi partes poſſet in quatuor.[Cuneis coactis]Satis ſignate coactis dixit . Exprimit autem antiquum morem:ut,

Sed primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

[De culmine ſummo] Bene culmine , quia de agreſtibus loquitur[Tartatea]Aut terribilem , aut fortem ſecundum uſum. [Nemus] Locus haud longe ab Aricia,in quo lacus eſt qui Speculum Dianæ dicitur Et notādum, quia vocem eius paulatim facit,procedere quod locorū indicat commemoratio. [Triuiæ lacus] Hic eſt qui Dianæ Speculum dicit. [Sulphurea Natalibus aqua,] In uia Flumina eſt ciuitas Narnia in montib.poſita quibus ſubeſt Nar fluuius,qui Tyberino coniungitur [Fonteſq; Velini,]Vltra Inter amnem ſunt in Sabinis. Nam ut diximus , uox furiæ paulatim proceſſit. [Preſſere ad pectora natos] Stat,Preſſitque Palæmona mater Item econtra Nec natos auſæ deponere matres[Ad uocē Buccinæ:ut,

Senſit,& ad ſonitum uocis veſtigia torſit.

Nam quicūq; ſonus dici uox poteſt. [Auxiliū caſtris effundit apertis].i ipſa in auxilium effunditur. [Direxere acies] Ordinarunt in latitudinem [Præuſtis;]Præ breuis fit propter frequentem uocalem, quod in una parte orationis factū tolerabile eſt, quia cōpoſitus eſt ſermo. [Ferto ancipiti]:Vtrinque noxio Dixit autē aut gladios aut bipēnes [Seges] Terra modo ut,Quid faciat lętas ſegetes Per atram uero,fertilem ſignificat ut oſtenditur in Georgicis [Sole laceſſita[Naturale n.eſt ut metallorum ſplendor plus fulgeat alia luce percuſſus .[Paulatim ſeſe tollit mare]Sic bellum dicit ſurrexiſſe paulatim,ſicut uētis flantibus ſenſim mare turgeſcit. [Hic iuuenis]Et puerum, & iuuenem nonnunquam indiſcrete ponit Virgilius,ut hoc loco Nam Almonem , quem modo iuuenem dicit , paulò poſt ait puerum Mouet autem miſerationem ab ætate,cum dicit iuuenis.à uirtute, quod dicit primam ante aciem, uulneris etiam crudelitate[Almon] Bene ruſtici nomen uſurpauit à fluuio, [Hæſit enim ſub gutture uulnus]Id eſt Sagitta:ut,ullum infeſto uulnere Pyrrhus:[Vdæ uocis iter] Hoc eſt udum iter uocis.Non enim vox vda eſt,ſed per vdam arteriatum labitur viā.

Siluia prima ſoror palmis percuſſa lacertos
Auxilium uocant,& duros conclamat agreſtes,
Olli peſtis enim tacitis latet aſpera ſiluis
Improuiſi adſunt,hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic grauidi nodis.quod cuique repertum
Rimanti telum ira facit.uocat agmina Tyrrhos:
Quadrifidam quer cum cuneis ut forte coactis
Scindebat,rapta ſpirans immane ſecuri
At ſæua e ſpeculis tempus dea nacta nocendi.
Ardua tecta petit.ſtabuli,& de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum,cornuque recuruo
Tartaream incendit uocem,qua protinus omne
Contremuit nemus,& ſiluæ intonuere profundæ.
Audiit & Triuiæ longe lacus,audiit amnis
Sulphurea Nar albus aqua,fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos.
Tum uero ad uocem celeres,qua buccina ſignum
Dira dedit,raptis concurrunt undique telis,
Indomiti agricolæ nec non & Troia pubes
Aſcanio auxilium caſt ris effundit apertis.
Direxere acies,non iam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur,ſudibusve præuſtis;
Sed ferro ancipiti decernunt,atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus,æraque fulgent
Sole laceſſita,& lucem ſub nubila iactant.
Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere uento,
Paulatim ſeſe tollit mare,& altius undas
Erigit inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus,Almon
Sternitus:hæſit enim ſub gutture uulnus,& udæ
Vocis iter,tenuemque incluſit ſanguine uitam
Corpora mulra uirum circa,ſeniorque Galeſus:
Dum pauci medium ſe offert,iuſtiſsimus unus
Qui fuit Auſoniiſque olim ditiſſimns aruis.
Quinque greges illi balantûm,quinta redibant
Armenta,& rerram centum uertebat aratris.

Vnde in febrientibus deficit [Corpora mulia uirū circa,] Conſtrata ſunt Rhetorice uiles trudit in medium, nobiles ueto primo, & ultimo cōmemorat loco [Dum paci mediū ſe offert,] Reddit cauſam cur Senex bellis intererat . Ditiſſimus atuis] Secundum antiquum morē.Hora.Diues antiquo cenſu. Quinta redibant Armenta]pro quinque, ſicut bina.[Et terram centum vertebat aratris]Duo dixit à Catone memorata, qui interrogatus qui eſſet paterfamilias, reſpondit, eum qui bene paſcit, & bene arat.

ASC.

SILVIA prima]Docet quo modo incepta eſt diſcordia.& quomodo prima commiſſa eſt pugna de qua re dicit Dona.ſic[Triuiæ longe lacua,]Id eſt Auernus, qui à Latini ſtabulis eēt remotiſſimus . [Preſſere ad pectora]Oſtendit maternum affectu [Tum uero] Ad uocem primo dixit: Siluia auxilium uocat , poſtea dixit Vocat agmina Tyrrheus , & ueniſſe aliquos . Tertio, furia bellum finitimus turba canit, & tum plurimi uenere[Auxilium caſtris ef.]Nam in periculo regii pueri , nō paulatim proceſſum eſt , nec partibus, ſed ſemel omnes Tuetur autem Troianos ab inuidia ,ut non ferant , ſed ut defendant iniuriam.[Hic iuuenis]Poſt cędem cerui, tulit ſors, ut maximus natorum Tyrrhei occideretur . Monet autem pathos, & quòd Tyrrhei filius & ꝙ maximus natu,& quòd iuuenis. [Senior]Pathos ab ætate, item à cauſa, quòd pacis medius Cupiditas pacis oſtenditur ex diuitiis,quas in bello perdeset,erat anxius. Hæc ille. Ordo autem eſt. Siluia.ſ.filia Tyrrhæi, quæ ceruum illum comere,& ornare ſolebat,ſoror.ſ.Tyrrhidarum,percuſſa palmis lacertos.i.percuſſos habens, aut percutiens lacertos palmis,uocat prima auxilium, conclamat agreſtes duros.ſ.ad laborem, & difficiles ad pietatē olli.i.omnes illi,tunc, adſunt improuiſi.i.ſubiti: enim pro quia peſtis.i.furia peſtifera,latet aſpera.i.nociua,& pernicioſa,ſiluis tacitis.i.ſecretis,aut ipſa tacens,& tacite furorem inſpirans,hic, ſupp.adeſt, armatus torre,id eſt ſtipite toſto,unde dicit.obuſto,id eſt circū uſto ut durior ſit,hic ,id eſt altus,ſupple adeſt, armatus nodis ſtipitis grauidi,id eſt ponderoſi,Ita facit telum,id eſt miniſtrat ꝓ telo cuiq; id eſt cuilibet rimanti,id eſt diſquirenti, telū, ſup. illud,quod repertum eſt,ſupple ei,id eſt q dquid inuenit,pro telo ſumpſit,ut in primo furor arma miniſtrat Tyrrhius,ſcilicet ducis,loco fungens,uocat agmina,id eſt in agmen,cōuocat diſperſos,ut.i.ſecundum,quod ipſe Tyrrheus,ſcindebat, forte.i, a caſu

ã caſu,quia cauſale.fuit quod ſunc ſcindebat,cum ruſtici in arma ruerent,quercũ quadrifidã.i.in quatuor partes fiſſibilẽ, & hoc cuneis.i.inſtr̃is fiodendi coactis.i.ſimul impreſſis,ſpirant.i. anhelans immane,i.immauiter,hoc eſt valde grauiter, & hoc ſecuri rapra.i.vi recepta,graphice admodum exprimit morem ruſticorum,ligna findentiũ At dea ſæua.ſ.Alecto , nacta.i quæ inuenerat tp̃s.i.oportunitatem, nocendi è ſpeculis.ſ.è locis altioribus,vnde illud ſpeculabatur petit ardua tecta ſtabuli, & canit ſignũ paſtorale.i. qđ paſtoribus conuocandis datũ erat ab antiquo more, de culmine ſummo i.ſtabuli, intendi.i.auget , fortificat,vocẽ tartaream.i.infernalem,qua.ſ.voce,omnes nemus cõtremuit ,ptinus,i.ſtatim,vel protenus,hoc eſt porro tenus.i. ampliter,& ſiluę profundæ intonuere,& lacus Triuię.ſ. Auernus, longe.ſ.poſitus , adiit.ſ.vocem Alectus, & Nar , amnis ille albus.qua ſulphurea.i.habẽte ſulphuris odorem,& cõmixtionẽ,audiit,& fontes Velini.i.qui poſtea Valini dicti ſunt ,& matres trepidæ i.præ anxietate trepidãtes, preſſere natos.i.liberos ſuos.ad pectora.i.firmiter complexę ſunt,quod anxietatis indiciũ eſt.Tu vero.i.maxime tũc,aut tũc quaſi ad verum agricolæ indomiti.i.effreni,concurrunt vndiq; telis raptis,exiſtentes celeres ad voces.qua buccina dira dedit ſignum,necnon & i.ẽt pubes.Troia.i.Troiana,iouẽtus effudit Aſcanio auxilium , caſtris apertis.i.patẽtibus ad exitũ,& ipſi direxere acies, & non agitur iã.ſ.poſtq̃ collecti erant, hinc ruſtici , illinc Troiani certamine agreſti.vt.i.in certamine agreſtiũ ſolet fieri,videlicet ſtirpitibus duris i.induratis,ve,pro vel, ſudib.i.pticis,præuſti ſ,loco ferri, ſed decernũt.ſ vtri vincant, hoc eſt contendũt ferro ancipit aut vtrinque incidenti,aut formidãdo,& ſeges.i terra atra i.nigra, horreſcit.i.fit horrida,& aſpera,late.i.ampliter,& in latum enſibus ſtrictis.i.denudatis,vnde vaginas in terrã deiiciebãt, aut cadẽtes ẽt enſes rubiginoſos,vnde ſegetẽ atrã,dixit,accipiẽdõ ſegetẽ pro terra, & æra.i.ærea arma ſ. Troianorum , laceſſita,i.pcuſſa,ſole.i.radiis ſolarib.lucent.i.teſplendent,& iactant lucem ſub lumine,ut.i.quemadmodum fluctus , ſup.lucem iactat, cũ .i.quando,cæpit albeſcere primo vẽto,&,ſup.mare,tollit.i.erigit ſe paulatim,& erigit vndas.i.procellas,altius, & conſurgit.i. ſimul ſurgit.inde ad æthera,ſup.ab fundo imõ , Almõ iuuenis q ſuerat maximus natorũ.i.filiorum Tyrrhei,biſſyllabũ eſt,habens diphthõgon in ſecunda ſyllaba,aut per ſynæreſim pro fertur Tyrrhi,ſternitur.i.pſternitur,hinc.i.in hoc congreſſu,ante primam aciem,& hoc ſagitta ſtridẽte,qua.ſ. vulneratus erãt.n. pro quia,vulnus.ſ.infixum,& ſagitta hæſit.i.inhæſit.ſub gutture,& incluſit.i.intercluſit, iter,i. meatum vocis, vdę.i.quæ per iter vdum afferri vult,aut quæ aetem.qui vdus eſt deſiderat,& incluſit.i.ſuffocauit ſanguine vitem tenuem.i.fragilem ſpiritũ vitalem,qui tam faciliter ſuffocatur.Multa corpora uirom,pro virorũ,circa.ſup.ſternuntur,& Galeſus ,ruſticus ille ſenior,ſternitur,ſup.dum ipſe offert ſe medicum paci.i, concordię faciẽdę, exiſtens iuſtiſſimus vnus,qui fuit,& ditiſſimus olim.ſ.ſua tẽpeſtate,aruis Auſoniis.i.regionib,illis Italiæ, quia quinq; greges balantum.i.ouium & quina armenta.i.greges magnorum animalium,redibant illi.i.ad illius cõmoditatẽ, ex paſcuis domũ .ſ.& vertebat.i.arabat,aut ſulcabat terram,centum aratris,hoc eſt bene pauit,& ñ arauit, & ita,& bonus,& diues, habitus eſt

V A R I A   L E C T I O.

O L L I peſtis enim]Pleriq; lib.antiq. cum Mediceo legunt, Illi.[Armatus obuſto]Exẽplaria veteria Palatina legunt, Abuſto.Sunt tñ alia in quib. Aduſto,legere eſt.[Quod cuiq; repertũ Rimãti telũ ira facit]Ita fuit legitur[Vocat agmina Tyrrhus,] In lib aliquot antiquis legere eſt,Tyrrheus,eſq; de cã ſuperius in Rom,lib.ſcriptum eſt, Tyrrhæpæ. Eſt vero paſſim in obliq̃s, Tyrrhei. [At ſæua è ſpeculis] in pleriſq; libris non habetur,E. [Intendit vocem]In Rom.lib Incedit habetur. [Siluæ intonuere]In quibuſdam libris antiquis,Siluę inſonuere, legitur. [Audiit.& Triuiæ longe lacus,audiit amnis in antiquis libris pleriſque,Audit legitur.in Ro,vero libro,Audit.& amnis,legi. [Raptis concurrunt vndique telis]In veteribus aliquot libris, Occurtũt,legitur. [Et lucem ſub nubila iactant]In libris aliquot antiq.Lumen,legitur.In aliquot,Lucem ſub lumina, habetur. [Cœpit cum albeſcere vento]In Rom.li.Ponto, legitur. [Hæſit enim ſub gutture vulnus]In antiq.aliq.lib. Exit,legitur.Et pro Gutture,Gurgite.

SERV. AEquo dum Marte] Aperta contentione , bello manifeſto, nam ſic dicimus Aequum aũt pro æquali nõ poſſumus dicere, cum ſoli interempti ſint tali. [Promiſſi dea facta potens] Honeſta elocutio Potens promiſſi. Promiſiſſe autẽ eã cõſenſione intelligimus . Nã non promiſit. [Imbuit] Initiauit . Et bene. [Sanguine]Nã põt bellum , & à diſcordia vel à diſſenſione inchoare. Ex cœli conuexa q auras] Põt tñ eſſe Epexegeſis per auras.i.cœli conuexa. Nec .n.aliud ſunt auræ Dicit ẽt quidam Cõmentatius Conuecta legendum,vt ſit ipſa cõuecta, quod difficile in exemplarib. inuenitur.[Victrix]Voti compos. [Affatur] Iam cum ſuperba . Bene autẽ ei principio denegauit orationem ,quaſi ad ſcelera feſtinanti, quam modo tribuit poſt bella cœpto, [Bello diſcordia triſti ,] Iuno .n. belli popoſcerat ſemina. Hæc ipſa etiam bella perfecit, [Dic in amicitia coeant] Ac ſi dicat,Ita bella commoui,vt nec tuo quidem imperio poſſint in pacem redire. Et hoc eſt Affatur voce ſuperba . Alii dicunt , Ego inter hos bella comiſi , tu vicinos populos fœderibus iunge,& paribus.ſauere compelle, quod tamen ſi vis,ergo,faciam . ot hinc ſit,

Atque ea per campos æquo dũ Marte geruntur;
Promiſſi dea facta potens,ubi ſanguine bellum
Imbuit,& primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam,& cœli conuexa per auras
Iunonem uictrix affatur uoce ſuperba.
ALEC.EN pefecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic in amicitiam coeant,& fœdera iungant:
Quandoquidẽ Auſonio repeſsi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam,tua ſi mihi certa uolũtas:
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore:
Vndiq; ut auxilio ueniãt,ſpargã arma per agros
Tũ contra Iuno.IV.Terrorum, & fraudis abunde eſt,
Stant belli cauſæ,pugnatur comminus armis
Quæ fors prima dedit,ſãguis nouus ibuit arma.
Talia conubia,& tales celebrent hymenæo
Egregium Veneris genus,& rex ipſe Latinus.
Te ſuper ætherias errare licentius auras
Haud pater ipſe uelit ſummi regnator Olympi.
Cede locis:ego ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regã.POE.Tales dederat Saturnia noces,
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem,ſupera ardua linquens,
Eſt locus Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis.& fama multis memoratus in oris.
An ſancti ualles,denſi hunc frondibus atrum
Vrget utrinque latus nemoris,medioque gragoſus
Dat ſonitum ſaxis,& torto uertice tortens.
Hic ſpectus horrendum,& ſæui ſpiracula Ditis
Monſtrantur,ruptoque ingens Acheronte uorago
Peſtiferas aperit fauces,queis condita Erynnis,

Ego ſi qua ſup fortuna laborum eſt, Ipſa regã. [Certa uoluntas ,]Si tua iu hac conſentit auctoritas [Inſani Martis amore] Homeri epithetoo. [Spargã arma p agros] Memioit ſui.Nã ſupra dixit,Sere crimina belli [Terrorũ , & fraudis] terror ex morte tot hominum,fraus uero ex cerui uulneratione.[Stãt belli cãæ] Manifeſtæ ſũt.vel placẽt,ut,Stant cõferre manũ.[Egregium Veneris genus].Ironicos dictum eſt:vt, egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis. [Ipſe Latinus] Ac ſi diceret , quẽ Aeneę cã cogot odiſſe. Vnde, & Amatę nulla fit mẽtio,q̃ eſt Troianis inimica. Vrbanus tñ totũ hunc locũ per interrogationẽ uult accipit, Terrorum. & fraudis abũde eſt.Stant belli cãæ: Vt quaſi p gratulationem nõ credat , vt ſit Terentii illud. Quia plus cupio , minus credo [Sup ætherias] Quia dixerat , Cœli conuexa p auras. [Attollit ſtridentes anguibus alas] Honeſta uolantis periphraſis .[Et locus ,Italiæ in medio]Hunc locũ umbilicum Italiæ coſmographi dñt. eſt aũt in latere Cãpaniæ,& Apulię,ubi Hirpini ſunt , & habet aquas ſulphureas, iõ grauiores,quia ambiuntur lilus. Iõ aũt ibi aditus dr̃ inferorum, qđ grauis odor iuxta accedentes

Inuiſum numen,terras,cœlumque leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum.ruit.omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus,cæſoſque reportant,
Almonem puerum,fœdatique ora Galeſi:
Implorantque Deos,obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt,medioque crimine,cædis,& ignis
Terrorem ingeminat:Teucros in regna uocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam,ſe limine pelli.
Tum,quorum attonitæ Baccho nemora auia matres
Inſultant Thyaſis(neque enim leue nomen Amatæ)
Vndique collecti coeunt,Martemque fatig ant.
Illice infandum cincti contra omnia bellum,
Contra fata Deum,peruerſo numine poſcunt,
Certatim regis circunſtant tecta Latini.
Ille uelut pelagi rupes immota reſiſtit;
Vt pelagi rupes,magno ueniente fragore;
Quæ ſeſe,multis circum latrantibus undis
Mole tenet.ſcopuli nequidquam & ſpumea circum
Saxa fremunt,laterique illiſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur cæcum exuperare poteſtas
Conſilium,& ſæuæ nutu Iunonis eunt res
Multa Deos,aurasque pater teſtatus inanes:
LAT. Frangimur heu fatis.inquit,ferimurq; procella
Ipſi has ſacrilegio pendetis ſanguine pœna
O miſeri.te Turne nefas,te triſte manebit
Supplicium,uotisque Deos uenerabere ſeris.
Nā mihi parta quies,omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior.FOE.Nec plura locutus,
Sepſit ſe tectis,rerumque reliquit habenas.

tes necat: aut de victimæ circa hūc locū in nō immolatentur, ſed odore parirēt ad aquā applicatæ, & hoc erat genus litationis.Sciendum ſanè Varro nē enumerare ꝙ loca in Italia ſiot huiuſmodi. Vnde ēt Donatus dicit Lucaniæ eſſe,ꝗ deſcribitur locus circa fluuium, ꝗ calor vocarur,qđ iō nū procedit,quia ait, Italiæ medium ſub montib altis. Hoc niſi ad totā Italiā referas, nō ꝓcedit, vt ſit,Eſt ī vallibus Italiæ montuoſę. Nā in hoc loco montes penitus nō sūt [Nobilis] Notus. qđ & ſequentia indicant. [Anſancti valles] Loci anſancti.i.omni parte ſancti, quem dicit & ſiluis cinctū,& fragoſum fluuio torrente.[Hic ſpecus horrendum] Hoc nomen apud maiores trium generū fuit.Ennius ſeminino poſuit, Horatius maſculino: Quæ nemora, aut quos agor in ſpecus? Virgilius neutro. qđ hodie in numero ſingulari trib. tantum vtimur caſib.Hoc ſpecus huius, ò ſpecus Pluralem tm̄ à genere maſculino habemus in oībus caſib Hinc eſt, Indefoſſis ſpecubus.Quanquā a nōnullis libro habeant hic ſpecus horrendus [Spiracula Ditis] Aditus, à ſpirando, qđ ibi hoſtię admotæ concidant, & moriantur: Antiq li ſpiracula habent,ꝗ dicta ſunt ἀπὸ τῶν περάτων,hoc eſt à finibus inferorum. [Vorago]o Acherontis exęſtuatio,[Condita Erynnis] Alii, Condit, legunt, & ſes ſubaudiunt. [Cęlumque leuabat] Releuabat, recreabat, [Extremam Saturnia bello Imponit regina manum. [Quod ſupereſt,perficit,Et eſt translatio à pictura quæ manus complet atque ornat extrema.[Fœdati]Cruentati. [Implorantique Deos] Ad auxilium,& ultionem.[Obteſtanturque,Latinum] Propter cędem factam teſtē adhibent,& dn̄i,auctores rupti fœderis eſſe.Troianor, cū ipſi pacis iura temerarint,[Et ignit] Ipſo feruore ſeditionis.] Teucros in regna uocari]Subaudis Dicite,& Teucro iniurioſe,quaſi exules dixit. & perfidos [Attonitæ Baccho] Veluti Baccho. ſuria.n.agebātur.Et ſic eſt dictū:vt At medias inter cædes exultat Amazō [Nemora auia]Per nemora.[Thyaſis]Choreis.[Neque.n leue nomen Amatę Iuue. Quæ non faciet quod Principis vxor.[Martemque fatigāt]Prælium cū clamore depoſcunt. [Cōtra omnia fata]Superius de Lauinia. [Fata Deum]Propter oraculū Fauni [Peruerſo ;Irato [Veluti pelagi rupes]Cum Cic. ſeditionem fluctibus comparuerit,bene Virgilius eum qui reſiſtit ſeditioni.rupem vocauit [Mole tenet]Hic diſtinguendum: vt[Scopuli]Nunc nominatiuus pluralis ſit [Cęcum Conſilium] Fræni sui populi bonū nomen impoſuit.[Frangimus]Permāſit in rupis translatione.[Sacrilegio ſanguine] quia bellū ſumebant contra voluntatem deorum Votiſque Deos uenerabere ſeris] Quia religio rigida dicit ſemel male commiſſia nulla ratione reuocari.Horat, Dira deteſtatio nulla expiatur uictima. [Parta quies.ſ. uictnę mortis beneficio.] In limine portus[Securitas omnis in portu eſt.]Funere felici ſpolior[Exequis tamtum regalibus careo.

A S C E N S I V S.

ATQVE ea per campos,&c.[Oſtendit quomodo peracto ad quod miſſa erat negocio, Alecto iuſſa ſit, à Iunone ad inferos redire,recitās illarum inter ſe colloquium,& ad inferna deſcenſum.De qua re dicit Donatus ſic:]Perfecta diſcordia [Habuit rationem perſonarum.Nam laus eſt in furia,quod in aliis eſt vituperatio.Hoc etiam his addam, non ſolum gloriatur de eo quod fecit, ſed ꝓmittit ſe plura facturam.[Dat ſonitū] Cōpēdioſa deſcriptio, in qua amnem,& partem ex qua funditur, & ſonū cadentis aquæ, & cauſam ſonitus oſtendit, Hæc ille,Ordo autē eſt. Atque dum ea.i. ęiuſmodi certtamina,geruntur per campos,marte æquo.i. vbi equalis fuit locus, quia campus planus, ſed non ęqualis virtus,nec æqualis exitus, tunc autem Mars dr̄ æquus, quando nō plus fauere videtur per loci cōmoditatem uni parti quā alteri, licet uirtute altera pars ſuperet, dea.ſ. infernalis Alecto. facta potens,i.cōpos promiſſi i. promiſſæ.diſcordię vbi.i.poſtquā, imbuit i.inchoauit, & de nouo intinxit bellū ſanguine.ſ. fuſo, commiſit funera primæ pugnæ, ipſa deſerit Heſperiā .i Italiam, & ipſa victrix.i.uoti compos, affatur uoce ſuperba.i. magniloqua, Iunonem .ſ.dominam ſuam. affatur, dicit,per conuexa cœli, & per auras, aut per conuexa cœli .ſ.per auras. niſi ſit legendum, connecta id eſt delata, remigio alatum,per auras cęli,affatur Iunonem, &c. En, quæ vox iactantis eſt,& prægaudio exultantis,diſcordia eſt perfecta tibi t.ad nutū, & commodum tuum bello triſti, quia & filius familias, & paterfamilias bonus, interempti erant.ſ. Almon,& Galeſus, dic, ut ſupp.coeant in amicitiam, q d.ſi uiu vt in gratiam,& concordiam redeant,id tute facias, quia mea non eſt pacem, ſed bella conficere. & dic, ut iungant fœdera. q.d.nix etiam ſi velis id poſſis quandoquidem ego reperſi i.contaminaui,& imbui Teucros,ſanguine Auſonio.i.Italico, ſaerunt ergo Teucri victuris, & ſi tua uoluntas ſit mihi certa ideſt explorata,ego addam etiam hoc.ſ. ego feram ideſt inducam,urbes finitimas.i in confinio ſitas. hoc eſt ciues urbium finitimatū rumorib.ſ ſiniſtris,& inimicitiæ plenis, & ego accendā aīos .ſ.finitimos,inſano.i.valde magno,aut deteſtando, amore.i.deſiderio Martis i.belli,vt.ſ.ipſi ueniant undiq;.i ex oī parte,auxilio.i.in auxilium, & ego ſpargam arma per agros. Iuno. ſup. ait,tū i.tuū contra,i.econuerſo,hoc eſt reſpondit ſic.Abūde eſt .i.ſatis uſque ad abundantiam eſt terrorum.ſ.populorum cōcitatorum,& fraudis,ſ.per te factę cāæ belli,ſtāt.i.ꝑfectæ, & conſummatæ ſunt,quia pugnatur cōminus.i.quaſi conſerta, & cōmiſſa manu,de prope ſit armis.ſ.manu tētis,nouus ſanguis imbuit.i.de nouo intinxit,& hume fecit arma, quæ prima ſors.i. alea & fortuna belli dedit, Egregiū genus.i.egregia ꝓgenies.i. excellens filius Veneris, Aeneas,& id per ironiam,aut ſaltem inuidioſe,& ipſe rex Latinus celebrent talia conoubia,& tales hymenęos.i.nuptias.Ipſe pater.ſ.Iuppiter regnator ſummi Olympi,haud.i.non velit te errare.i.uagari, licentius.i.cum ampliorī licentia, ſuper auras æthereas, cæde igitur locis.ſ.tibi negatis, ego ipſa regam.i.geram,& gubernabo,ſi qua.i.aliqua fortuna laborum,ſupereſt.i.reſtat,adhuc.i.ſi in aliqua re adhuc elaborādum erit.ut perficiatur inceptū bellum,Saturnia.i.Iuno, Saturni filia,dederat tales voces, aūt ꝓ ſed,illa.ſ.furia, ad quā locuta erat,quæ exiſtens inferioris poteſtatis nihil reſpondit, ſed ſtatim attolit i.ſubrigit, alas ſtridentes anguibus, & petit ſedem Cocyti.i.infernalis illius fluui.linquentes ardua.ſ.loca ſupera i. quę sūt in regione ſuprema,reſpectu inferni,Locus eſt nobilis .i.famoſus, & multū notus,ſup.in medio Italię, ſub altis montib.i decliuo aliorum montium, quę ſunt in reliquis locis Italię nobilis,dicit,&, pro.i.memoratus fama.i. ꝑ famā,in multis oris i.multis regionib.appoſitione,ualles Anſancti.i.loci, ſic dicti quaſi ἀμφὶ.i.circū, hoc eſt undiq; ſancti latus nemoris.vrget

hunc

hunc.ſ.locum, atrum.i.umbroſum, denſis frondibus, vtrinq;.i. ab vtraq; parte, & torrēs.i. amnis.rapidus, & fragoſus.i.cū fragore multo decurrens, exiſtens medio,ſ.vallis, dat ſonitū, ſaxis .i.inter ſaxa, & vertice torto.i.confracto, ſpecus horrendum, & ſpiracula.i.hiatus, vñ expirare poſſit: Ditis i. Plutōnis, ſæui idest immitis, & magnis monſtrantur hic.i.apud hūc locū, & ingens vorago, Acheronte.i.fluuio bello infernali, rupto i. uel ſe erumpente, ape.i.reſerat hic, fauces peſtiferas, grāui odore peſtē afferētes, qs i.quib.faucibus, Erynnis.i.furia infernalis Alecto, condita.i.abſcondita, exiſtens oumē inuiſum.i.odioſum: leuabat.i. recreabat, & à triſtitia reuelabat terras, & cœlum quę eius præſentia prius degrauabantur. [Nec minus, &c.] Docet quomodo opera Iunonis conſumatum fuit bellum, & quomodo inuito Latino, belli portæ contra Teucros apertæ ſunt, indicto.ſ.manifeſto bello. Donatus dicit ſic. [Nec minus interea] .i. interea non minus. [Extremam manum] Nam in artibus extrema manus eſt, cum amplius manus nō repanitur, quia opus eſt perfectum. [Obteſtātur] Inuidioſis vocibus lacerāt, & omnia mala per Troianorum fœdus euenerāt. [Teucros, & Stirpē Phrygiā] Pro conuitio poſuit, q d. indignus ad maximas dignitates uocari. [Contra omnia] Propter apes, & incendium. [Cōtra fata] .i. ſententiam deorum, & Fauni reſponſa [Certatim ſtant] Obliti, regalis reuerentiæ [Deos, & auras] Nam omnibus contra ſtantibus, quem aliū ſuæ ſniæ potuit adhibere teſtē. [Frangimur] Frāguntur cōmoda noſtri imperii, & pouit ſignata verba in tranſlatione. Nam frangitur nauis, & fluctibus inſtantibus interiit. [Miſeri] Dolet errore peccantium. Nullus, n. ſciens, cadit, in foueā ſcelerum. Hæc ille Ordo aūt eſt. Nec minus i.nihilominus, quamuis furia iā abſceſſerat regina Saturnia.i.Saturni filia, & regina deorum Iuno: Impoſuit interea ſ. dū Alecto abiret bello extremam manū.i.perfecit, & conſumauit ipſum, oīs numerus paſtorū ruit ex acie, in vrbē.ſ.Latini, hoc eſt in Lauiolauinium, & reportant.i.referunt ex conflictu, cæſos.i.occiſos ſ. Almonē puerum.i.filium Tyrrhei & hora Galeſi ſ.ſenioris, fœdati.i.fœde interempti, dū ſe medium offerret paci, & implorant Deos.i.deorum auxilium, cōtra uiolentiam illatam ab hominibus quaſi formoribus, & obteſtantur Latinum.i.in teſtem actiuitāt. Turnus adeſt, & ingeminat.i.multiplicat terrorem in medio eſic, & igni.i.calore, cædis.i.cū pugna, & iniuria recens facta eſſet, aſſerens.ſ.Teucros, à quibus eſt iniuriam acceperant vocari in regna, & ſtirpem Phygiam, quæ mollis ſemper habita erat admiſceri.ſ.fortib. Latinis, & genti aſpere cultu, & ſe pelli limine.ſ ſuo, tum.i.inſuper illi, ſup. quorū matres attonitæ i.ſtupore, & fauore percuſſę, Baccho.i. Bacchanalia celebrando, inſultant Thyaſis.i.choreis, ſup.per nemora auiā.i. remotā ab ōī via, qui.ſ. multitet āt, oeqs.n.i.quia, nō quia nomen Amatę non erat ſcue i.parui momēti inter matronas, ii dicō, collecti cœunt .i.conueniunt, vndique, & fatigant Martem.i.prœlium, eū clamore depoſcunt, aut cum molimine quærunt cās belli, illicet.i. illic cuncti poſcunt, bellum infandum.i.deteſtandum, contra omnia.i.portenta, in Lauinia uiſa, & contra fata Deū.i.oracula Fauni, & aliorum, melius legas cum Seruio, contra omnia: quā, contra oīa poſcunt, dicit: numine peruerſo.i.irato.ſ.Iunonis; & circunſtant certatim tecta regis latini, ille reſiſtit.i.petitionibus illorum, uelut rupes.i.ſcopulus pelagi immota.i.quę aquis fertur, ſed non mouetur, ut, inquit, rupes, pelagi, ſupple eſt immota magno fragore, id eſt magna confractione, & colliſione aquarū veniente, quæ.ſ.rupes tenet.ſ.ſuſtentat ſeſe, mole.i.magnitudine, & vi ſua multis vndis circulationib.i.dū multæ undæ ſonitū latrātui ſimilem.i.circuitu faciūt, ſcopuli fremūt, nequidquam.i.fruſtra circū & ſaxa ſpumea.i. ſpumis perfuſa fremunt circum.i.per circuitum. & Alga.i.herba illa uillis, illiſa.i. abrupta & auulſa uioleatia aquarum refunditur lateri.i.ad latus.verū.i.ſed, ubi.i.poſtq̄, nulla poteſtas datur, ſ.Latino, ſuperare, i.qua ſuperet, conſilium cæcum.i.cæcorum, bella poſcētū, & res eunt.i.procedunt nutu i.ex voluntate Iunonis ſæuæ, pater.ſ.Latinus, ueneratione dignus, teſtat[9] multa.i.multū Deos, & auras inanes.i.qua fruſtra teſtatur erat: inquit, heu, nos frangimur fatis, quę ſ.dixerat Lauiniam fore clarām, ſed exitialem populo, & nos ferimur.i.impellimur; procella.i.impetu populi ferentis, o miſeri, ipſi.i.uos, pendetis.i. perſoluetis, has pœnas, quas.ſ. nunc contra voluntatem deorum belligerando meremini, pendetis, dicit, ſanguine ſacrilego.i. veſtro, q ſacrilegi eſtis, quod ſacra deorū monita contemnitis. O Turne, triſte nefas i. triſte ſupplicium, quia mors ignominioſa manebit.i.certe expectabit te. & tū uenerabile.i.uenerari noles Deos, uotis ſeris.i.nimium tarde ſuſceptis, nā quietes.ſ æterna, eſt mihi parta.ſ.vicinæ mortis beneficio, & omnis portus.i.omnis ſecuritas uitæ, eſt in limine.i.i prompta, & proximo, ego ſpolior.i priuor. funere ſelici i dūtaxat pompa regali, quā more, felicium in pace moriens hīc paſſem, nec.i.& non, & ipſe non locutus plura, ſepſit.i.circundedit, ſe tectis i.recipit ſe in tecta ſua, & reliquit habenas rerū, i.abſoluit ſe à gubernaculo reipublicæ. cum uideret nullum fere ſibi audientem.

VARIA LECTIO.

EN perfecta tibi bello diſcordia triſti] In libris aliquot antiquis legitur, Belli diſcordia triſtis. [Talia cōnubia] In antiquis omnibus libris quotquot habui, Cōiugia, legi. [Haud pater ipſe uelit. In antiquis omnib. libris, Pater ille, legitur [Fortuna laborum eſt] In pleriſque libris antiquis: eſt, non habetur. [Italiæ in medio] Antiqua omnia exemplaria legunt, Italiæ medio, abſque, in. [An ſancti ualles] In Rom. lib. Anfracti, legitur, [Medioq. fragoſus] In li. aliquot antiquis, fragōſis. inuenitur. [Specus horrendum, & ſæui] In antiq. pleriſque nō habetur, Et. [Ditis Monſtrantur] In pleriſque libris, Monſtratur legi. Queis condita Erynnis] In Mediceo libro, Condit, uerbi uoce ſcriptum eſt. [Terra, cœlumque, leuabat] In aliq. antiquis lib. Terrā, legeru eſt, & Leuauit, præterito tempore. Medioque in crimine. cædis, & ignis] In Romano libro, Igni, legitur. [Cōtra omnia bellum] In antiquis libris legere eſt, Cōtra omnia, quam lectionē agnoſcit Seruius [Certatim regis circunſtant tecta Latini] In Mediceo. Tecta tyranni, ſcriptum eſt. [Ille uelut pelagi rupes immota] In antiquis nōnullis lib. legere eſt, Pelagi moles] Laterique illiſa refunditur alga [Variat hęc lectio libris antiq. Alii, Aſperſa: alii, Infuſa, legunt] Cæcum exuperare poteſtas Conſilium] In aliq antiquis lib. Expugnare, habetur. [Nutu Iunonis eunt res [In Rom. lib. una dictione legitur, Euntes.] Teſtatus inanes] In antiquis aliq. libris, Teſtatus inanis, legitur. [Felixque procella] In antiquis aliquot libris, pcellis eſt [Omniſque in limine portus] Nonnulli lib. abſque particula; que, legunt.

SERV. Mos erat Varro vult morem cōem conſenſum, oīum ſimul habitātiū, qui inueteratus conſuetudinē facit. [Heſperio in Latio] Hoc eſt in antiquo: Nam ut in primo diximus, duo Latia fuerūt. Vñ nō fruſtra Heſperio addidit. Quod autem dicit hanc cōſuetudinem antiquam fuiſſe falſum eſt Nā a Numa Pompilio primo inſtituta eſt, ſed carmini ſuo ut ſolet, miſcet hiſtoriam. Notandum ſanè inconexum eſſe hūc locū; ſi quis totius libris cōſideret textū. Nā ſupra ait Longa placida in pace regebat. Item dicturus eſt, Ardet io. . . . Auſōnis, atq; immobilis ante, & nunc dicit; Mos erat Heſperio in Latio, Supra ēt, Captiui pendent currus. Item, Tyrrhenas ſternet acies Quæ ne ſint cōtraria, accipiamus Italiā primo claruiſſe bellis, medio tpe quieuiſſe: & ad antiquū ſtudiū nunc reuerti, ſicut Romani bello flagrauere ſub Romulo, quieuere ſub Numa, ſub Tullo Hoſtilio priſtina ſtudia repetiuerunt: Hinc eſt quod & ipſe Virg. ait, Longa placidas in pace regebat nō perpetua Item, Deſuetaque bello Agmina in arma vocas ſubito, ferrumque retractat, Nā retractare, eſt repetere quod omiſeras. Tale ali-

Mos erat Heſperio in Latio, quē protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouēt in prælia Martem;
Siue Getis inferre manus lacrymabile bellum,
Hyrcāiſue, Arabiſue parāt, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ, & ſæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt ueſtes, æternaque ferri
Robora, nec cuſtos abſit limine Ianus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe uocat pugnas: ſequitur tum cetera pubes;
Aereaque aſſenſu conſpirant cornua rauco

Hoc,& tum Aeneadis indicere bella Latinus
More iubebatur,triſteſque recludere portes.
Abſtinuit tactu pater, auerſusque refugit
Fęda miniſteria,& cæcis ſe condidit umbris.

aliquid dicit de gñe Syllano. Sal.Nã uolens oſtendere auti-quos maiores eius coosulares fuiſſe, uicinos uero lgnauiſſimos, Sillam uero florentiſſimũ, ait, Igitur Sylla patritiæ gentis fuit ſemilia iam extinctæ maiorem ignauia.[Quem protinus]Iugiter,deinde,nã nũc tp̃is eſt aduerbium.alibi loci: ut, Cũ protinus vtraque tellus Vna ferei [Maxima rerũ & Roma] Imperii poitta.[Mouentio prœlie Martem] Nã motis fuerat in dicto bello, in Mertis ſacrerio ancilla commouere. Vnde eſt in octauo: Vtq. impulit arma.[Lacrymabile bellum] Geterum fers gẽs ẽt apud maiores fuit,nã ipſis ſunt Myſii, quos Saluſt. à Lucullo dicit eſſe ſuperatos [Hyrcaniſue] Gens eſt dicta à ſilua Hyrcania, vbi ſunt tigres.[Arabiſue parãt, ſeu tẽdere ad Indos]Venit ab eo qđ eſt hic Arabus, nẽ ab eo qđ eſt hic Arabs ab hoc Arabe Arabib.facit,ſicut Hiberus. Vnde eſt in Lucano, Occurrat Hiberis alter.& Hiber. Nam Horat.dicit.Vt diſcet. Hiber,Rhodaniq; potor.Item luctum eſt Aethiopus, ſed tantum Aethiops dicimus. [Auroramque ſequi] Ingenti ambitu dixit ipſum ortum diei ꝓ populis. [Parthoſq; repoſcere ſigna] Hoc in honorẽ Auguſti poſuit, quo regnante a Parthis repetita ſũt ſigna,quæ Craſſus ꝑdiderat,Qui cum auiditate ſua cõtra auſpicia bellum ſuſcepiſſet, intercedentibus Tribunis plebis captus cum filio eſt, & necetus infuſo in os auo, cuius amore pugnauerat [Sũt geminæ belli portæ] Sacrariũ hoc Numa Pompilius fecerat circa imum Argiletum, iuxta theatrũ Marcelli, qđ fuit in duobus breuiſſimis templis. Duobus aũt ꝑ ꝑ Ianum bifrontem.Poſtea captis Phaleris ciuitate Thuſciæ inuentũ eſt ſimulacrum Iani cum frontibus quatuor.Propter quod in foro tranſitorio conſtitutum eſt illis ſacrarum aliud.quod nouimus hodieq; quatuor portas habere.Ianum ſanè apud aliquos quadrifrontem eſſe non mirum eſt Nam alii eum diei dominum uolunt,in quo ortus eſt & occaſus Horatius:

Matutine pater, ſeu Iane libentius audis.

Alii anni totius quẽ in quatuor tp̃a cõſtat eſſe diuiſum. Anni aũt eſſe Deum illa res ꝓbat quod ab eo prima pars eius nominatur.[Religione ſacrę] Tremendæ, execrabiles Nam & paulo poſt dicturus eſt, Triſteſq; recludere portas.[Ferri Robora], bene addidit ferri.Nã oẽ qđ forte eſt, robur uocamus.[Quirinali trabeo]Suet.i lib de genere ueſtiũ dicit tria eſſe genera trabeatũ Vnũ diis ſacratũ, qđ eſt tñ de purpura. Aliud regnum, quod eſt purpureum,hẽt tñ album aliquid.Tertium Augurale de purpura,& cocco. Quirinali ergo,regali [Cinctuq. Gabino] Gabinus cinctus eſt toga ſic in tergum reiecta. vt una eius lacinia à tergo reuocata hominem cingat. Hoc aũt ueſtimẽti gñe utebatur cõſul bella indicturus, ideo quia Gabiis Campaniæ ciuitas ſacris operarei, bellũ ſubito euenit. Tunc ciues cincti togis ſuis ab aris ad bella ꝓfecti ſunt,& adepti uictoriã. Vnde hic ortus eſt mos.[Inſignis,referet ſtridẽtia limina con. Is qui prior creatus eſt, licet ſimilem habeant pteſtatem.[Ipſe uocat pugnas] Tria ſunt,ut diximus ſupra, militię gña. Sacramentum in quo iurat vnuſquiſque miles ſe non recedere niſi pręcepto conſulis poſt ſtipendia completa,i. militiæ tp̃a Coniuratio quæ fit in tumultu Italico bello & Gallico, qñ uicinum vrbis periculũ ſingulos iurare nõ patitur,ſicut de Fabiis legimus.Euocato,qđ genus non tangit,nam ad ſubitum bellum euocabantur Vnde etiam conſul ſolebat dicere,Qui remp.ſaluam eſſe uult, me ſequatur.[Conſpirent cornua rauca]Nã & tubæ ſimul inflabantur.[Fœde miniſteria]Cruenta,more ſuo.

ASC. MOS erat &c.] Docet (vti diai) quo inuito Latino indictũ eſt Troienis bellũ,apertis Iani portis,quẽ morẽ dicit antiquiſſimum fuiſſe,i per tñ Numæ,ſecũdi Romanorũ regis,primum inſtitutum uſ. Quoties aũt tẽplum Iani clauſum ſit, alibi diximus De hac re dicit Donat.ſic.[Mos Obſeruationes, aut legib. ut aſſenſibus hominum ſunt Nos,longo tp̃e cuſtoditus legem facit,quę ẽt ad poſteros tranſit, ut hic patet.[Sacrum.[Quia nõ pro leus dixerunt.quaſi putarent ſacrilegium cõmitti,niſi eſſet obſeruatus Roma,magna laus moris, cum à principe terrarũ, populo ſeruetur. [Centũ æreí]Numerus,& materiæ, qualitas. dat vim.[Ianua]Additur,ad robur portarũ Deus,ꝗ bifrons oĩa circunſpiciat,ne furorũ,& ſcelerum,portę temere aperiant [Sedet patribus]Firma eſt omnium ſnĩa [Vocat pugnas] Dat pugnandi poteſtatem. Hæc ille. Ordo eſt Mos.i.uetus inſtitutum, erat in Latio Heſperio.i. quod eſt in Heſperia, quem.ſ.morẽ ſacrũ,urbes Albanæ coluere,protinus.i.iugiter,& cõtinuo, poſt

quem conditæ erant, & quem .ſ.morẽ,Roma maxima rerum colit.ſ.nunc,cum hęc ſcriberet Poeta cũ.i quando ipſi mouẽt Martẽ.i. Deũ belli ſolicitant.in prima prælia.i. qñ primo prælia cum nouis hoſtibus commiſſuri ſunt, ſiue parant.i. intendunt inferre Getis.i.ferocibus, & animoſis illis populis in Scythia,quia aut Myſii,aut potius Tartari dicuntur, de quib.poeta alibi Mortem contemnant laudato uulnere Getæ,& ideo addit,bellũ lacrymabile.i.cruentum, & ſæuum,quod matres multis lacrymis deteſtẽt,manu.i.aut exercitu aut cominus,& manu cõſerta,ve pro vel, Hyrcanis.ſ.populis, ad Hyrcaniam ſiluã habitantibus,& Arabis,ſ.populis Arabiæ,ſeu tendere Indos,& ſequi Auroram quæ in Oriente reſidet,& repoſcere Parthos ſigna.ſ.Craſſo,& Bruto,ablata à Parthis,& Auguſto reſtituta,& ſunt quę uulgo uexilla,ſeu inſignia armorum,dicunt. Hęc aũt omnia ſpectẽt ad illud,nunc maxima rerum Roma colit. quia hęc omnia bella,tẽporis Auguſti illata fuerant,q.d.ſicut nunc Roma ſeruauit illum morem, dũ dictis populis bella his dieb. intulit,ita & Latini, & Albani, cũ ſeruauerũt.mos aũt hic eſt. Geminæ.i.duæ,aut pares portæ belli(ſic,ſubaudi.enim: ut ſit, ſic enim dicunt nomine.i.ſic.n.nominãt eas,& ſunt in templo Iani.)ſunt.ſ.Romæ,nũc,& olĩ,ut ſentit Laurolauinii,& Albæ. ſacræ.i. obſeruãdæ,& exhortendę,religione.i.obſeruatione, & formidine.i.metu,unde religio à religãda mente,metu quodã deorũ dẽ Martis.i.belli,aut Dei eius,ſæui.i. ferocis,atq; immanis.Centum uectes ærei.i obſtacula,ex ęre, ne rubigine conſumantur facta & robora.i repagula fortia,ferri.i.ex ferro,ęterna .i.incõſumptibilia,claudũt,ſup eas, nec Ianus cuſtos.ſ.portarũ belli,ꝗ in tẽplo ſuo ſunt,abſiſtit, limine i.ſemper adeſt ꝗ ẽt(v. Liu.in i atteſtatur)Romæ cuſtos fuerat, emiſſis ſubitis aquis. Vbi i poſtquam,aut,quo tp̃e, hoc eſt qñ certe ſnĩa pugnę i.pugnandi & belli gerendi ſedet.i.confirmata eſt,& placet patrib. .i,ſenatoribus,ipſe cõſul(loquitur.n.de tẽporibus ſuis)inſignis .i.redimitus,inſigniter,i.ꝑter alios,trabea Quirinali i.regali,qualis Quirinus.i.Romulus primus Romanorũ rex vſus eſt.& cinctu Gabino.i.toga,iu tergum reiecta,& quaſi circumcingente altere extremitate,reſeret.i.aperit,hæc.ſ.portas belli expoſitoria, limina ſtridentia,ꝗ e æreas,aut ferreas portas ſuſtinẽtia ipſe.ſ. conſul,aut princeps reip uocat.inducit, pugnas.i.ius pugnãdi & pubes.i.multitudo iuuenum,cętera.i.reliqua,ſequitur tum, .i.deinde,& cornua ærea.i.tubę incurue, conſpirent.i.ſimul inflantur ſpiritu aſſenſu.i ſono aſſenſum ſignificare, rauco Latinus iubebat.ſ.a patribus & pube cõmote,ꝑcipue per Amatã,& Turnũ,& i ẽt,tum.i.tunc.ſ.tãto.ante Auguſti tp̃a indicere Aeneadis i.Troianis,ſub Aenea militantib bella, hoc more.ſ.quẽ Roma,tunc,cu hęc ſcriberet Poete,obſeruauit.& hebebatur recludere.i.aperire portas triſtes i triſtitiã,dũ aperiũtur ꝑ bellũ. afferre ſolitas quia templũ Iani, tp̃e pacis claudebatur, & tp̃e belli,aperiebatur,ut.ſ.Ianus, ſolitũ auxiliũ cõferret.pater.ſ ipſe Latinus,uir ſeuerus,& uenerãdus,ac ꝓmiſſis ꝑſtãs.abſtinuit .i noluit cõtingere portas,ad eas referẽdas,& auerſus.i.repugnãs uotis populi,aut aduerſus i.indignatus,refugit.i.uitauit, & relutauit,ac reiecit à ſe miniſteria fœda,quia cõtra fędus,& amicitiam,fideq; Aeneæ data, & condidit.i.abſcondidit ſe umbris cæſis i.locis tenebroſis ac regia ſua, vbi videri nõ poterat.

NOS erat Heſperio in Latio] In libris aliquot antiq.legere eſt,Mos erat in Latio Heſperio. [Hircaniſue, Arabiſue parant] In Mediceo lib.& pleriſque aliis,per copulatiuam, quæ ſcriptũ eſt,Hyrcaniſque, Arabiſque.[Cinctuq; Gabino]In pleriſque libris antiquis inemendate legitur,Sabino. VARIA LECT.

MAIOREM igitur conſulem dici ſolitum,enotauimus,penes quem faſces forent.Hi vero in anteceſſum ſeniori cõtribuebatur,& Plutarchus,& Maximus quoque Valerius prodidere Lex tñ Iulia priori ex conſulibus faſces ſumendi. poteſtatẽ faciebat cui plures forent liberi.Nã & in candidatis liberorũ præpoluiſſe numerũ, Tacitus ſcrib. Cornelius Quod ſi par numerus fuiſſe utrique, tũ ꝑferebatur maritus, quod ſi in eo quoq; inuenirent compares,annorum vtiq; vt legis eiuſdem ratio inibatur.Solitos tñ audio, qui lege potiores aſſent,mẽſis primi faſces collegis concedere natu grãdioribus aut nobilioribus,vel ſi alterum iuirent conſulatum,Aut certe conſule erat,maior,ꝗ priore loco renũciatus eſſet,nam & Liuius ab Vrbe cond.xxiv. lib,Scipionẽ priorem conſulem à centuriis omnibus dictũ ſcribit,Et Cic.in Piſonem: Me,cũcta Italia,me omnes ordines, me COEL. RHOD.

vuioerſa ciuitãs non prius tabula, q̃ voceptiocem cõſulem declarauit. Quem vero nunc maiorem, nunc priocem nuncupamus cõſulem, Virgilius etiam inſignem dixit, vt qui nullus ſit doctrinæ inſcius, & vetuſtatis vſque ad anxietatẽ obſcrutator.

Ipſe Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Inſignis, reſeras ſtridentia limina conſul.

Tum regina Deum cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes:
Ardet inexcita Auſonia, atq; im mobilis ante.
Pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
Puluerulẽtus equis furit omnes arma requirunt,
Pars leues clypeos, & ſpicula lucida tergent
Aruina pingui ſubiguntque in cote ſecures.
Signa ferre iuuat, ſonitus audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela nouant, Atina potens, Tyburq; ſuperbum,
Ardea, Cruſtameriq́ue, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta curuãt capitũ, flexumq́ue ſalignas
Vmbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leues ocreas, lento ducunt argento.
Vomeris, huc, falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquũt patrios furnacibus enſes.
Claſſica iam que ſonant. it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit ille frementes
Ad iuga cogit equos, clypeumque, auroque; trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe,
Pandite nunc Helcona deæ, cantusque mouete,
Qui bello exciti reges, quenque ſecuræ
Complerint cãpos acies quibus Itala iam tum
Floruerit terra alma uiris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim diuæ, & memorare poteſtis:
Ad nos uix tenuis famę perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor diuum Mezentius, agminaque armat.
Filius huic iuxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agilina nequidquam ex urbe ſecutos
Mille uiros, dignus patris qui lætior eſſet.
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem per gramina currum
Victoresque oſtẽtat equos, ſatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus: clypeoque inſigne paternum,
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydrã:
Collis Auentini ſilua quem Rhea ſacerdos
Furtiuum partu ſub liminis edidit oras
Mixta Deo mulier, poſtquam Laurentia uictor
Geryone extincto Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, ſæuosque gerunt in bella dolones,
Et tereti pugnant mucrone, ueruque Sabellos.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis.
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

ASC. MOrantes [Bella differeotes. [Rupit Saturnia poteſt] Acyrologiam fecit commutando Ennii verſum. Nam ille ait, Belli ferratos poſtes, portaſq; refregit. [Immobilis ante] Non ſemper, ſed ante hac. Poteſt tamen & immobiles à furia. Nam ante geſſit bella per fetiales, per pſem patratum, ſed iure indicta. [Tergent] Ab eo quod eſt tergeo venit, & tergunt, à tergo tergis, quod de vſu penitus receſſit [Aruina] ſecundum Suetonium in libro de vitiis corporalibus Aruina eſt durum pingue, quod eſt inter cotem, & viſcus [Adeo magnæ Valde magnæ [Arma potens] Hæc ciuitas eſt iuxta Pontinas paludes, dicta à morbis, qui græce ἄται dicuntur, quos paludis uicinitas creat. [Tyburq. ſuperbum aut nobile, aut per tranſitum tetigit illud quod cum aliquãdo à ſenatu auxilia poſcerent Tyburtes ſub commemoratione beneficiorum, hoc tantum a ſenatu reſpõſum acceperũt, Superbi eſtis. [Cruſtumeriq] Mutauit. Nam Cruſtumerum dicit, [Turrigeræ Antemnæ] Bene muratæ. Antemnæ autẽ dictæ ſunt, quod eas amnis p̃terfluit, quaſi ante amnem poſitæ [Salignas Vmbonum crates:] Vt dicit Saluſtius de Lucanis, Quid de vimine facta ſcuta, recentibus detractis coriis, quaſi glutino adoleſcebant. [Thoracas ahenos] Quis apud maiores loricæ tantum pectora tegebant, vt Statius. Triplici ſeruantur pectora t, ferro. Pectora, nã tergo nullus metus [Lento ducunt argento.]Flexili argento ducunt id eſt extendunt. Eſt autem ſpondaicus, & reciprocus uerſus. [Claſſica iamque ſonant] Bene poſuit amphibologiam. Nam claſſicũ dicimus. & tubam ipſam, & ſonum. Claſſicum aũt eſt flexili tuba. [Teſſera ſignum] Symbolũ bellicum, qđ ad pugnã exeũtibus datur. i. pp confuſionẽ, vt fuit ĩ bello Marii. Bardeus, in Syllæ, Apollo Delphicus: in Cęſaris, Venus genitrix, [Trepid°] Feſtinus, more ſuo. [Loricam induitur] Dicimus & induor illa re, & illam rem. [Helicona deæ] Parnaſus mons Theſſaliæ diuiditur in Cithæronem Liberi, & Heliconem Apollinis, cuius ſunt muſæ. Eſt autem Hom. verſus:

Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ᾽ ἔχουσαι
Ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε πάρεστέ τε ἴστε τε πάντα
Ἡμεῖς δὲ κλέος οἶον ἀκούομεν οὐδέ τι ἴδμεν
Οἵ τινες ἡγεμόνες Δαναῶν καὶ κοίρανοι ἦσαν

[Mouete] Legimus, & monere. [Quibus arſerit armis.] aut ſplenduerit, aut amore flagrauerit [Primus init bellum] Non mirum ſi ſacrilegus, & contemptor diuum cõtra piam gentẽ prior arma ſuſceperit. Et ſciendũ eſt poetæ affectatio. Nam umbleſiã neſas eſt dicere Hic .n. aliquos cõmemorat, quos in bello non inuenis. Itẽ in ſequẽtibus aliquos inuenimus quorũ hic nullã fecit commemorationẽ. [Tyrrhenis aſper ab oris] Oriundo Tuſcus, non qui nũc de Tuſcia venit, quem antea pulſum à ciuibus conſtat. [Agminaq; armat] aut eorum qui eũ ſecuti fuerant, ſiue ei eius filium. Nec.n. credibile eſt ſolum fugiſſe. Nã & Statius dicit, Vel quos mouet exul, & hęſit Tribus aucta fides. Aut certe eorum quos Turnus dederat. Vt Adraſtus Polynici in Statio, qui ait, Ne parua mouẽs inglorius arma Iret. [Agilina ex vrbe] De Cerete oppido. [Nequidquam] Quia in prœlio periit, nec patrium recepit imperium. [Patris qui lętior eſſet. [Imperiis] Dignus q̃ hēret imperatorem potius, quã exulẽ patrem, [Pulchro] Forti, vt diximus ſupra [Pulcher Auẽtinus] Auẽtinus mons vrbis Romæ eſt quẽ cõſtat ab auib. eſſe uoiatũ. q̃ de Tyberi aſcendentes illic ſedebãt vt in viij. legimus, Diarum ordis domus opportuna uolucrum. Quidam ẽt rex Aboriginum Auentinus noie illic & occiſus & ſepultus eſt, ſicut ẽt Albanorum rex Auentinus, eius ſucceſſ. Procas Varro tñ dicit in gente popli R Sabinos Romulos ſuſceptos iſtum accepiſſe montẽ, quẽ ab Auente fluuio prouinciæ ſuę appellauerunt Auentinum. Conſtat ergo varias has opiniones poſtea ſecutas. Nam à principio Auentinus dictus eſt ab auibus, vel à rege Aboriginum. Vnde hunc Herculis filium cõſtat nomen à monte accepiſſe non ei præſtitiſſe. [Inſigne paternum] abſolute dixit. [Cẽtum angues] ſecundũ Simonidem, vt diximus. [Collis Auentini ſilua] In ſilua collis Auẽtini. Et dicendo Auentini, oſtendit iã ante ita eſſe nominatũ, [Rhea ſacerdos] alludit ad nomẽ matris Romuli, q̃ dicta eſt Ilia, Rhæa, Siluia. Furtiuum] Illicite conceptum, quippe a ſacerdote. Sic ait alibi, Et dulcia furta. [Mixta] Μιγεῖσα, græce dixit. [Mulier] Compendioſe mortalem dixit. Conſequens namque fuerat ut diceret, Mixta Deo mortalis. [Laurentia arua] Laurentum ciuitas plurimum potuit. Nam omnia uicina loca, eius imperio ſubiacuerunt. Vnde nunc uit Arua Laurentia, cum iuxta Tyberim armenta Hercules pauerit. Secundum antiquum ſitum ante Albam, & Romam, Tyberis aurentini fuit territoriũ. [Geryone] Geryones rex fuit Hiſpaniæ, qui ideo trimembris fingitur, quia

tribus

tribus & inſulis præfuit, q̃ adiacent Hiſpaniȩ. Belatricȩ minori maiori, & Ebuſæ. Fingitur aũt bicipitem canem habuiſſe, quia & terreſtri, & nauali ce tamine plurimũ potuit. Hũc Hercules vicit, qui ideo fingitur ad eũ olla ærea trãſuectus, quod habuit nauam fortem, & ęræ munitam. Sanè ſciendũ declinari hic Geryonæ, ut Anchiſes Anchiſes. Vñ uſurpauit Saluſt. Geronis dicens. Veniens autem Hercules, in quadam Campaniæ ciuitate pompã triũphi ſui exhibuit. uñ pompei dr ciuitas. Poſtea iuxta Baias, caulaa bubus fecit, & eas ſepſit, ui locus Boaulia dictus. Nã hodie Bouale dicitur. [Tyrinthius] A Tyrinthia ciuitate Argis vicina, in qua nutritus eſt Hercules [Tyrrhenoq; boues in flumine lauit Iberas] Admiratio, locorum longinquitate [Pila manu] Pilum proprie eſt haſta Romana, ut geſtu Gallorum, ſariſſe Macedonum. [Dolones] Dolo eſt aut flagellum, intra cuius uirgam latet pugio. At ſecundum Varronem, ingens cõtus cum ferro breuiſſimo. Dolones autem à fallendo dicti ſunt, qđ decipiant ferro, tum ſpeciem præferant ligna. Et multi uolunt ꝓ teretes mucrones, dolones, dici, per vetũ Sabellum piſa ſignificari [Ipſe pedes] Ad genus reſpicit, nã & Hercules pedes ſemꝑ inceſſit, cum equos habuerit nobiliſſimos. [Torquens] Suſtinens: ut. Aaem humero torquens. [Horridus] Tremendus. non re uera horribilis.

A S C E N S I V S.

TVM regina, &c.] Narrat qũo Iuno, quȩ bellum conſummare volebat, portas belli reſerauit, omniſq; populus in arma ruit, qua occaſione deſcribit uarias ipſorum Latinorum armaturas, uariaq; in ipſis habendis ſtudia. De qua Don. ſic [Impulit] Iuno impulit, quod non decebat Ergo oſtenditur pertinax inimicitia. Neque aperuit ſolum, ſed euertit poſtes à cardine. [Ardet inexcita] Ecce quãtum potuit factio Iunonis [Quinque adeo] Numerum & magnitudinem exprimit. [Vomeris] Ecce quãta amentia vniuerſorum agreſtium fuit, vt inſtrumenta uitæ profutura, vt perniciem vitæ verteret [Teſſera] Significat nunciũ gerendũ ſignificantem bellum Hæc ille. Ordo eſt. Tum .i. tunc, cum Latinus uolens portas belli reſerare, aufugiſſet, regina Deum .i. deorum. ſ. Iuno, dalapſa cœlo, impulit ipſa .i. in ꝓpria (ut dicunt) perſona, non miniſterio inferioris numinis, manu. ſ. ſua. (nõ cõſtrues, ipſa manu, quia ipſa, quod corripitur, eſt nominatiui caſus) portas morãtes .i. nõ apertas ſtatim, ſed quaſi cunctantes. & obſtantes, & ipſa Saturnia, ſ. Iuno, rupit, poſtes belli, ferratos .i. ferro munitos, & hoc cardine .i. ſtipite, ſuꝑ quẽ voluitur ianua, q̃ eſt quaſi corianuȩ, uerſu .i. inuerſo. Verſus eſt Ennianus, vt atteſtat Seruius, in quo dicit Horatius, eſſe diſiecti membra poetȩ, hoc eſt licet metri ratio diſſoluatur adhuc in uerbis ipſis eſt uim poeticã, Auſonia .i. Italiȩ pars, ab Auſona dicta, inexcita .i. non excita, hoc eſt non cõmota, ſed quieta, & immobilis ante ardet. ſ. ardore Martio, ſeu bellico, pars parat ire pedes .i. pedeſtris, pars .i. partim populus (reſpicit. o. ad rem non ad vocem) arduus altis equis furit .i. furenti ſimilis, uehitẽ campis, id eſt ꝑ campos, exiſtens puluerulentus .i. plenus pulueris, & undiq; perfuſus puluere Omnes. ſ. tam pedites, quam equites, requirunt arma. Pars .i. ipſi partim, tergunt Clypeos leuis .i. leuigatos, politos, & non aſperos, & tergunt ſpicula lucida .i. ferra ſpiculorũ, quæ tergendo efficiunt lucida, ſeu lucentia, aruina .i. pingui, quodam inter carnem, & cutem, unde dicit pingui, & ſubigunt .i. ſubigendo acuunt, ſecures in cote .i. lapide illo, ad acuendũ apto, & iuuat. ſ. omnes, ferre ſigna. ſ bellica hoc eſt vexilla, & audire ſonitus .i. clangores, quæ taratantara ab Ennio vocantur. Quinque vrbes adeo .i. valde magnȩ. nouant .i. innouant, quia diu arma reliquerant, tela .i. arma innaſotia. quæ de longe iniiciuntur, & hoc incudibus poſitis .i. depoſitis ad nouãda tela hæ aũt vrbes ſunt, Atina potens, Tyburq; ſuperbum, Ardea cruſtumeri .i. Cruſtumerium. & Antemnæ turrita .i. turribus inſignite, & bene muratæ, quæ. ſ. vrbes cauant tegmina capitũ tuta .i. ipſa tutantia. ſ. galeas, aut Caſſidas, & flectunt crates ſalignas .i. ex ſalice, ligno molli, & tenaci, quod difficulter perforitur, & difficiltus finditur, vmbonũ .i è quib. fiant vmbones .i. curuaturæ clipeorum, alii ducunt .i. obducunt, & ornant, thoracas ahenos .i. munima pectorũ, ex ære facta, & ocreas .i. munimina crurum, leuia .i. polita, & non aſpera, ducunt, dicit .i. obducunt, argento lento .i. flexibili, & tenui, & eſt ſpondaicus verſus Oĩs honos vomeris, & falcis, & omnis amor aratri .i. oĩum armorum agriculturȩ, ceſſit .i. traductus eſt, huc .i. ad has vrbes, vt fierent hæc arma, ipſi enim recoquũt .i. coquendo inſtrumẽta ruſtica in fornacib. faciunt, enſes patrios .i. quibus pro more patriæ in bello vti ſolẽt. Et claſſica .i. ſonitus tubarum, aut ipſæ tubȩ flexiles, ſonant iã. ſ. paratis armis. & inſtructis militibus, teſſere .i. ſymbolum bellicum, qđ eſt, aut vox quædam inter pugnãdum exprimenda, aut ſignum aliud in ueſte, aut geſtu qđ omnibus ſuo iuramẽto dabatur. it .i. procedit, bello .i. ad bellum gerendum ſignum. ſ. diſcretiones ab hoſtibus, hic .i. quiſpiam ex Auſoniis. trepidus .i. feſtinus, & anxius, vt ĩ bello tumultuario, rapit. arripit ad ſe, tectis ſ. ſuis, ad quæ pendebat galeam .i. tegumẽ capitis. videlicet caſſida, Ille .i. alius, cogit .i. compellit, equos trementes. ſ. clangore bellico, ad .i. ſub iuga .i. vt iuga ferant: aut quia more veteri, nunc etiam de curribus decertabant: aut. ad vehenda arma bellica, & machinas, & induitur clypeum, & loricam trilicem, Id eſt tria licia .i. tres ordines annulorum habentem, auro, id eſt quorum vnus ordo erat ex annullis aureis, Dicitur autem lorica, quia olim fiebat ex loris corio cocto, & accingitur enſe fido. aut cui confidit, aut qui virum fortem non deſerit. [Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque mouete, Qui bello exciti reges, quȩ quenque ſecutȩ Compulerint campos acies, quibus Itala, &c.] Quia rem à memoria remotam recenſendam ſibi noſcit, quam ſine Muſarum inſpiratione, exequi nequeat rurſus facit inuocatione, petens ſibi arcana reſerari, vt ſciat q̃ ſcribat, & cantus moueri, vt rite ſcribat. Sunt aũt q̃ legant, Cantuſq monere. et ſunt qui malint, Catuque monete, Qui bello, &c. vt in ordine cõſtruendo dicam. Donati verba hoc loco ſunt. [Pandite nunc Helicona deȩ, cãtuſq; mouere] Relaturus antiquitatis memoriam. inuocat Muſas, ne ſine vera. ſiue falſa referat culpam habeat, & innocandum, proponit quid ſit narraturus [Primus iuit bellũ Tyrrhenis aſper ab oris [Primus quia aſper primus quia cõtemptor eorum deorum quibus auctoribus Aeneas ad Italiã venit, & cõiugiũ Lauiniæ factum eſt [Lauſus equum domitor, debellatorq; ferarum] Laudat Lauſum à fortitudine, quȩ in pulchro corpore tota ſolet eſſe [Certum angues, cinctamq;] Gloriæ cã hydrã geſtabãt, ſed ludibriũ matris ea hoc apparebat. [Tergum leonis] Præter hydram, etiã leonis pellem aliud inſigne paternum reſtabat. Hæc ille. Ordo eſt. O deȩ. ſ. poetarũ. Muſæ. videlicet, pandite .i. reſerate, & aperite, nũc, Helicona .i. montẽ illum Bœotiȩ, in cuius cacumine dr, natale ſolum, ſeu patria Muſarum pandire uũt, ad me vẽturȩ: aut, pandite .i. recludite arcana, & ſecreta, quȩ de regibus Italiæ illic repoſuiſtis, & mouete cãtus .i. inſtigate me, ut canã, & cãtu manifeſtum, qui reges. aut monete .i. me, cantu .i. carmine, à uobo dictato. q̃ reges exciti .i. excitati, ſup. ſunt, bello .i. ad bellum, & quȩ acies ſecutæ, quenque. ſ regum, complerint .i. cõpleuerint campos quibus viris tellus Itala .i. Italica, floruerint iantum .i. in iantũ, & quibus armis arſerit .i. aut reſplẽduerit, aut martio furore incenſa ſit. Et enim vos diuȩ meminiſtis ideſt memoria retinetis & poteſtis memorare .i. recẽſere, & narrando ad memoriã reducere, at .i. ſed, via aura tenuis famæ .i. vix modicus rumor, ꝑlabitur nos .i. labendo venit, ad nos, aut legatur, ad: vt. ſ. ꝑlabitẽ ad nos vſque. Incipit aũt narrare, dicens, Mezentius, cõtemptor diuũ, init primus .i. præcipuus, bellum exiſtens aſper .i. acer, & ferox, in Latino hoſtes, ab oris .i. regionib. Tyrrhenis .i. Etruſcis, & armat .i. armis inſtituit, agmina .i. q̃ ducit, Lauſu s filius, ſuprciua, quo alter nõ fuit pulchrior, excepto corpore Turni Laurẽtis, cũ Lauſus eſſet Tuſcus: Lauſus, inquit, domitor .i. ad libitũ gubernator, equũ .i. equorum, & debellator ferarũ, ducis, iuxta hunc .i. iam dictum Mezentium, patrem ſuum, mille viros ſecutos .i. ſequentes eum, nequidquã, quia ipſum interimendum tutati non ſunt, ex vrbe Agyllina .i. Cerete oppido, exiſtens dignus, qui eſſet lætior .i. beatior, patris imperiis .i. quod pater illi imperator eſſet, non exul, aut qui pateretur iperia patria benignioris, qui, videlicet non eſſet contemptor diuum, et dignus, cui exul haud .i. non eſſet pater .i. vt is fuit, cui Mezentius non eſſet pater, ſed quis vir, prob. & pius: Auentinus pulcher .i. boneſtus, & decorus, ſatus .i. ꝓgenitus. Hercules pulchro, id eſt honeſto, & decoro, oſtentat poſt hos. ſ. Mezentium, & Lauſum, currum inſignem, palma, id eſt victoria, per gramina, id eſt quo in graminibus victoriam obtinuerat, aut oſtẽtat per gramina currum inſignem, palma & equos victores, id eſt qui vicerant in curuli certamine, & gerit Clypeo, id eſt in clypeo ſuo, inſigne, id eſt ornamentum, & (ut dicunt) arma paternum .i. patris ſui, Herculis. ſ. centum angues, & hydram cinctam ſerpentibus, quẽ ſcilicet Auentinum, Rhea ſacerdos. ſ. in illo loco, cum aduentaret illuc Hercules, edidit partu, id eſt peperit. & eduxit, ſub auras luminis .i. hunc mundum, furtiuum .i. furtiue conceptum,

ſup in ſilua collis Auentini, & ita à loco in quo conceptus eſt, eum denominauit edidit, dicit mulier mixta i.cōmixta,& quæ cum mulier eſſet,concubuerat,Deo.ſ.Herculi,poſtquam Tyrinthius.ſ.Hercules victor,extincto.i.interempto, Geryone.i.rege illo Hiſpaniæ,q. tria dicitur habuiſſe corpora,attigit arua Laurentia i.Italica iuxta Laurentiū,& lauit boues.i.uaccas,Iberas,.i.Hiſpanicas, flumine Tyrrheno.i Etruſco,ad mare inferū. De hoc aduentu Herculis dicetur latius v.j huius,vbi agetur de Caco ab eo interempto Cuius ſup.ſubditi gerūt in bella manu.ſ. ſua,pila.i.tela longa,quæ poſt Romanorum erāt,& dolones.i. flagella doloſa,unde dicit ſæuos i.formidādos,q.s ſunt baculi in quib.mucrones incluſi ſunt, unde addit,& pugnāt, mucrone tereti,i.longo & rotūdo,quo dira fiunt uulnera,& uero Sabello.i.quali Sabelli,ſeu Sabini,vel ſoſ.bāt.ſ.dolonibus, aut pilis Ipſe.ſ.dux eorum. Auentinus,exiſtens pedes.i pedibus,non equo incedens,ſicut & Hercules pater eius,& torquens i.ſuſtinens,& inuoluens circum ſe immane.i.ualde magnum,& terribile tegmen.i tergum,aut pellem leonis,impexum.i. uilloſum, & implicitum,ſeta.i.duro pili, & terribili, cum dentib.albis.in dutus capiti.i.ad caput uſque,uel pro munimento capitis ſubibat ſic.i.in talibus armis, horridus.i.tremēdus, tecta regia.i.domū regis,innexus humeros.i.habēs humeros innexos, amictu Herculeo.i.Herculano, hoc eſt quali Hercules uti ſolebat. Beroaldus aūt in Seruiū dicit de uerticib.Parnaſi ſic, Auctoritas Seruii cum apud grāmatiſtas,ac litteratores,plurimū polleat.effecit,ut omnes minus erudic in hunc errorem delaberentur,aſſerentes Cytheronem,& Heliconem, colles eſſe Parnaſi Corrigēdus itaque,hoc in loco eſt error publicus,ex auctoritate eruditiſſimorū geographorum, qui grammaticis in locorum deſcriptione haud dubie mererentur anteponi primo igitur ſciēdū eſt, quod Parnaſus,mons eſt in Phocide regione,non antē in Theſſalia,ut Plin.in 4.& Strabo meminit in nono,ſub Parnaſo ſunt Delphi clariſſimi, in terris oraculo Apollini. Helicon autem,& Cytheron,ſunt in Bœotica, ut Plinius,Strabo,Mela, Solinus,reliquiq; omnes teſtantur, & Muſis natale in nemore Helicone ſcriptores aſſignant,qui & altitudine,& ambitu,non minor eſt Parnaſo.

Parnaſus

Quod autem Parnāſus biceps,& biuertex à poetis nū cupetur,non ideo debemus accipere uertices, Cytheronem, & Heliconem,ut grammatici hallucinantur,ſed ipſius montis cacumina.Cum ergo curioſius inquirerem,quæ nam forēt nomina duorum Parnaſi uerticum,reperi apud Herodotum in Vrania.unum ex verticib. Parnaſi,nominatum fuiſſe Tithorea, alterū Hyampeum quo circa Herodoti auctoritatem ſequens, id credere malo,q. qd̄ Cytheron.Helicō ue,aut Niſa, aut Cyrrha. aut Cyrphis,namque,& id traditur fuerint uertices nuncupati. Cyrrha,& Nyſa,nomina quidem ſunt in ciuitatem.ſed nun collium & Nyſa nō eſt i Parnaſo,ſed in Helicone.Cyrphis vero cupea eſt,non cacumen.Libuit hæc pauca ad notare ſuper uerticibus duobus Parnaſi,ad errorem manifeſtarium refellendum,qui à prioribus, recentioribuſq.minus eruditis paſſim receptus eſt.

VARIA LECTIO.

LVCIDA tergum]In nonnullis libris antiquis,Tergēt,legitur.]Complerint campos acies]In antiquis pleriſque libris. Complerunt, legitur. Alibi compulent [Quibus.Itala tantum Floruerit terra alma viris[In antiquis exemplaribus legere eſt. Quibus Itala iam tum Floruerit.[Filius huic iuxta Lauſus] Libria aliquot antiq legūt Filius huic iuxta Lauſus Alii, Filius hūc Lauſua iuxta.Alii,Hue iuxta.[Satus Hercule pulchro Pulcher Auentinus;Sunt libria in quibus,Hercule ſocti, legaſ,Eſt & Oſtendit equos,in aliquot antiquis.[Sub luminis edidit auras]Antiqui pleriq;ue libri, legunt, Oras,non Auras, quanquā alias exemplaria non deſunt,in quibus,Ad ſublimes edidit aures,legere eſt. Sed enim, Sub luminis edidit oras. magis omnino placet.]Collis Auentini ſilua] In libris aliquot antiquis.In, ſilua,legitur [Boues in flumine lauit Iberas] In libris aliquot antiquis,Iberos,legitur]Terribilis impexum ſeta]In libris aliquot.Implexum,legitur.

COEL RHOD.

ALLVSVM autem puto,ad Græcum uerbū μίσγεσθαι. qd̄ miſceri ſignat.i.coire,etiam apud Paulum Aeginetam libro primo Vnde Virgilius:Mixta Deo mulier,id & apud Homerum, uel frequentiſſimum.

Tum gemini fratres Tyburtia mænia linquunt,
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque acerque Coras,Argiua iuuentus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur:
Ceu duo nubigenæ,cum uertice montis ab alto
Deſcēdūt cētauri,Homolē,Hothrymque niualem
Lin quentes:curſu rapido dat euntibus ingens
Silua locum,& magno cædunt uirgulta fragore.
Nec Præneſtinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inuentumque focis,omnis quem credidit ætas:
Cæculus,hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte uiri,quique arua Gabinæ
Iunonis,gelidumque Anienem,& roſcida riuis
Hernica ſaxa colūt;quos diues Anagnia paſcit.
Quos Amaſene pater:non illis omnibus arma,
Nec clypei,curruſue ſonāt,pars maxima glādes
Liuenti plumbi ſpargit,pars ſpicula geſtat
Bina,manu,fuluoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti:ueſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis:crudus tegit altera pero,
At Meſaphus equum domitor,Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquā nec ſternere ferro,
Iampridem reſides populos,deſuetaque bello
Agmina in arma uocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies,æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces,Flauiniaque arua.
Et Cymini cū monte lacum,lucoſque Capenos,
Ibant æquati numeros,regemque canebant:
Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni.

SERV.

TYburtia mœnia liquerunt De Græcia tres fratres uenerunt ad Italiam, Catillus Coras,Tybur vel Tyburnus.Hi ſimul oēs unam fecere ciuitatem, & eam de fratris maioris nomine Tybur appellauerunt,licet & alias fecerint ſinguli. Nunc ergo dicit duos ad bella ueniſſe, dimiſſo in ciuitate ad cuſtodiam Tyburte uel Tyburno.[Catillus] Vnde mons Catilli quem Catelli dicunt per corruptionem.[Coras] A cuius nomine eſt ciuitas in Italia [Deſcendunt centauri] Ex hac comparatione equites eos fuiſſe intelligimus Quod tamen dictucus eſt poſtea,Nec non celereſq. Latini:Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ [Homolem, Othrymque niualem] Montes Theſſaliæ [Ingens Silua locum,& magno cedunt uirgulta fragore[Cedit ſilua, cedunt uirgulta, cum utique à minore ad maius uenire debuerit.[Nec præneſtinæ fundator defuit urbes] De ciuitatibus totius orbis multi q.dē ſcripſerunt, ad plenum tamen Ptolemæus græce latine Plinius De Italicis etiam urbibus Iginus pleniſſime ſcripſit, & Cato in Originibus.Apud omnes tamen ſi diligenter aduertas,de auctoribus conditarum vrbium diſſenſio inuenitur, adeo vt ne urbis quidem Romę origo poſſit diligenter agnoſci. Nam Saluſtius dicit, Vrbem Romam,ſicut ego accepi,condidere atque habuere initio Troiani, & cū his Aborigines. Alii dicunt ab Euandro, ſecūdum quos Virgilius.

Tunc rex Euandrus Romanæ conditor arcis.

Alii à Romulo:vt,

En huius nate auſpiciis illa inclyta Roma.

Si igitur tantę ciuitatis certa ratio non apparet,non mirū ſi in aliarum opinione dubitatur. Vnde nec hiſtoricos, nec commentatores varia dicentes imperitię condemnare debemus. Nam antiquitas ipſa creauit errorem, & pleribus fundant, pleriqne augent, & ad ſe transferūtur nomina. q̃ cem etiā non paruum errorē afferre manifeſtum eſt. Vt ecce Laurentum à Pico factum eſt: ut, Laurentis regia Pici, Item à Lauinio Latini fratre & Lauinium dictum. Item à Latino Laurentum, Item à Lauinia Laurolauiniū. [Nec Præneſtinæ fundator defuit urbis]. Præneſte locus eſt haud longe ab urbe, dictus ἀπὸ τῶν πρίνων i. ab illicibus, quæ illic abundāt.Ibi erant pontifices & indigetes,ſicut & Romæ

Cum ſeſe è paſtu referunt,& longa canoros
Dant per colla modo:ſonat amnis,& Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſeri putet,aeriam ſed gurgite ab alto
Vrgeri uolucrum raucarum ad littora nubem.

Erant, etiam illic duo fratres qui diui appellabantur. Horū ſoror dum ad focum ſederet, deſiliens ſcintilla eius veterū percuſſit,inde dr̃ cōcepiſſe. Poſtea enixa, puerum iuxta templum Iouis abiecit:quem uirgines aquarum euntes iuxta ignem inuentum ſuſtulerunt, quia à fronte haud longe erant. Vnde Vulcani dictus eſt filius [Cęculus]aūt,ideo quia oculis minoribus fuit,quam rem frequēter efficit fumus.Hic poſtea collecta multitudine,poſt quā diu latrocinatus eſt,Præneſtinam ciuitatem in montibus condidit. Et cum ad ludos uicinos populos inuitaſſet, cœpit eos hortari vt ſecum habitarent,& pro gloria iactare ſe filium eſſe Vulcani, Quod cum illi non crederent, inuocato Vulcano ut eum filium comprobaret,omnis illius multitudinis chorus eſt flamma circundatus.Quo facto commoti oēs ſimul habitauerunt,& Vulcani filium eſſe crediderunt.Hinc eſt. [Omnis quē credidit ętas]Quaſi poſt dubitationem,& quia ſine dubio ætas varia in ſpectaculis fuit.Dicimus aūt & hoc Præneſte,ut Quiqı altū Præneſte viri.Et hæc Præneſtis,unde eſt,cum primā aciem Pręneſte ſub ipſa Strani.[Quique arua gabinæ Iunonis[Gabii diu in agris morari,tandem Gabios condiderunt. Vnde perita arua dixit, non mœnia Sanè illic Iuno religioſiſſime colitur. Eſt aūt locus haud longe ab vrbe.[Gelidumqȝ Anienem]Anio fluuius haud longe ab urbe eſt,ſed hic euphoniam ſecutus eſt. Nam Ennius Anionem dixit,iuxta regulam. [Hernica ſaxa colunt]Sabinorum lingua ſaxa Hernæ uocātur.Quidam dux magnus Sabinos de ſuis locis elicuit,& habitare ſecum fecit, ſaxoſis in montibus.Vnde dicta ſunt Hernica loca,& populi Hernici.[Diues Anagnia]ut fertilis,aut alludit ad hiſtoriam. Nam Antonius Auguſti ſorore cōtempta, poſtq̄ Cleopatram duxit uxorē,monetam eius nomine in Anagnia ciuitate iuſſit feriri. [Quos Amaſene pater]aut paſcis,aut ſic Antiproſia, quos paſcit Amaſenus.Et aūt fluuius[Arma]Scuta[Nec clypei] Scuta maiora,dicti ab eo qđ cęlent corp.i.ἀπὸ τοῦ κλέπτειν [Fuluosqı lupi de pelle galeros]Galerus genus eſt pilei,quod Fronto genere neutro dicit hoc galerum.[Veſtigia ſiniſtri Inſtituere pedis] Atqui ipſe eſt pugnantibus primus,ſed bene nudus eſt,q̄a regitur ſcuto Dextrum aūt tectum cōueniebat eſſe,quaſi ab armis remotum.[Pero]autem ruſticum calciamentum. Et traxit hoc à Græciæ more,unde huc tranſierant,vbi hoc calciamenti fuerat genus. [Ac Meſaphus equū domitor Neptunia proles]Hic per mare ad Italiam venit.Vnde Neptuni dictus eſt filius,quem inuulnerabilem ideo dicit,q̄a nuſquam periit nec in bello,ignē uūt ei nocere non poſſe ꝑꝑ Neptunū dicit, quia aquarū Deus eſt Ab hoc Ennius dicit ſe originem ducere,unde nunc & cātātes inducit eius ſocios, & eos comparat cycnis. Domitor autē equorum,qua ſi animalium à parte inuentorū. Hi Feſcennias acies]Feſcēninum oppidum eſt,ubi nuptialia inuenta ſunt carmina.Ducit aūt originem ab Athenienſibus. [Aequoſque Faliſcos]Faliſcos Haleſus condidit. Hi aūt immutato h,in f, Faliſci dicti ſunt ſicut febris dicitur, quæ ante hebris dicebatur, Formiæ, quæ Hormiæ fuarunt, ἀπὸ τῆς ὁρμῆς. Nam poſteritas in multis nominibus F,pro H,poſuit,Iuſtos aūt dicit,quia populus Remiſſis decem uiris,inde multa iura collegit, & nonnulla ſupplementa duodecim tabularum accepit, Nam ab Athenienſibus decem habuerunt tabulas.[Hi Soractis habent arces] Soracte,qui eſt mons apud Irpinos haud longe à Flaminia: de quo Horatius, Vides ut alta Stet niue candidū Soracte [Flaniniaque arua]Locus eſt in Italia Flauiniam nomine[Et Cymini cū monte lacū]Et lacus,& mons hoc nomine appellant.Sanè hoc fabula habet.Aliqñ Hercules ad hos populos uenit,qui cū à ſingulis prouocaretur ad oſtendendum virtutem. defixiſſe dicitur vectem ferreum quo exercebatur,qui cum terrę eſſet affixus,& à nullo potuiſſe auferri, eū rogatus ſuſtulit. Vnde immenſa uis aquæ ſecuta eſt,quæ Cymminum lacum fecit.[Lucoſque Capenos[Vnde & porta Capena,quę iuxta Capenos eſt, nomen accepit, [Aequâti numero] Digeſti in ordinem. Hinc, Sæpe numero ſcripſi Hoc eſt ordine.congruenter,ſicut decebat, rationabiliter.[Liquida inter nubila] Pura, ſed nihil tam contrarium nubibus. Nam liquidę non ſunt, ut in quinto diximus, vbi eſt, Liquidis in nubibus arſit arundo. Vnde nubes pro aere accipiamus poſitas. [Et longa canoros dant per colla modos] Secundum Plinium qui ait in naturali hiſtoria cycnos ideo ſuauius canere, q̄a colla lōga,& inflexa hābēt. & neceſſe eſt eluctantem vocē per longum, & flexuoſum uarius reddere modulationes.[Sonat amnis] Caiſtrū dicit, qui cohæret Aſiæ paludi quam cum ſignificamus.s,longa eſt. cum ſit breuis ſi prouinciam ſignificare voluerimus, quod ſignificaŧ in Georgicis,vt, Atqȝ Aſia circum Dulcibus in pratis rimātur prata Caiſtri.[Volucrum raucarum]Raucum τὸ μέλεον eſt,ſicut graue olens. Nam legimus,Grauiter ſpirantis copia,Tymbrę.ſciēdum tamē Virgilium ſecundum more prouincię ſuę locutum, in qua bene canentes cycni rauciores uocantur.

TVM gemini, &c.] Deſcribit reliquos qui cum Turno contra Aeneam in bellum prodibant.Vnde Donatus. [Tum gemini[Geminos dicit vel ſimul natos,vel duos: ut alibi, Gemini à Tenedo.[Liuentis plumbi]Plumbeis maſſulis.[Ceu]id eſt quo modo.harum auium comparatione.oſtēdit hos inerteis, & delicioſo.Hæc ille.Ordo eſt.Tum.i.poſt prædictos, gemini.i.duo, & ęquales fratres.quos ſi gemellos vellit ſignificare diceret,Tū fratres gemini,quia,ſi gemini.i.gemelli, fruſtra adderetur fratres,quia omnes gemini.ſ.gemelli, vno partu editi fratres, ſūt, fratres igiŧ gemini.i.duo.ſ Catyllus.& Coras,periit, arce.i.ſtrenuus,appoſitoriæ,iuuentus Argiua.i.quæ ex Gręcia illuc uenerat,Fuerūt enim filii Amphiarai, qui apud Thebas periit, natī ex ſorore Adraſti ut Plinius atteſtatur:linquūt mœnia Tyburtia.i.Tybur oppidū,à Tyburte,ſeu Tyburtio,eorum fratre denominatum:appoſitoriæ,gentem dictam cognomine,id eſt cognomēto:Tyburri fratris.ſ.ſui.Et ipſi fratres ferūtur. ſ.in eq̄s, ante primam aciem inter denſa tela.Ceu.i.quemadmodū,ſuperuntur. duo centauri nubigenę.i.ex nube geniti, ſub ſpecie Iunonis formata,cum.i.qñ,ipſi linquentes.i.deſerentes:Homolen,& Othrym niualem i.montes illos Theſſaliæ,niuib.oppletos,linquētes dicit.ſupple,cum curſu rapidus: dum.ſ.ingens ſilua,dat ipſis euntibus.i.celeriter deſcendentib. locum, ꝑꝑ uentum quem ſecum ducunt,ſupple cum magno fragore.Nec ſundator vrbis Præneſtinæ Cæculus.ſ.nomine, deſert, imo adfuit cū reliquis,quem oīs ætas.ſ.continuata ad tpa Poetæ,e redidit genitum Vulcano.i.à Vulcano,exiſtentem.regem inter pecora agreſtia.i.in agro paſci ſolita,& inuētū foſcis.i.locis, vbi ignis cuius Deus eſt Vulcanus,fouetur.Legio.i.certa multitudo agreſtis,quia agreſtiū rex erat,comitatur hunc lata: quique.i & q̄, aut quicunque,viri colunt Pręneſte,i.oppidum illud in Italia, altum:& qui colunt arua Iunonis Gabinæ.i à Gabiis ſumopere cultæ & Anienē.ſ.fluuium,gelidum,id eſt frigidum, quia ꝑ ſiluas defluentem, & ſaxa Hernica.i.quæ Hernę à Sabinis dicūtur: roſida i.irrigata,riuis.ſ,pręterfluentib.& ſupple illi, quos Anagnia ciuitas illa,diues.i.opulēta,paſcit,& quos ò Amaſene pater, quia Deus eſt fluminis, aut ipſe fluuius vicinus ciuitatē Priuernarum, ſup.paſcis Arma non ſonant ilis omnibus.i. nō fuerūt ſecum,arma inuaſiua,vt cęteræ nationes,nec clypei.i.arma defenſiua,vt pro vel,currus.ſ.commitatum, aut arma ferāe unt belli gerentur,ſed maxima pars eorum ſpargit,ſ.è ſunda,iaciendo glandes.i.maſſulas,aut globulos plumbi, liuentis.i. liuorem inducentis,dum tangitur(Quia filio Vulcani ſubditi ſunt, niſi nouitiæ ſint machinæ,quas colubrinas vocāt, quadraret illis glandes iecisſe,quia miniſterio ignis eiciuntur)pars.ſ eorū, geſtat manu bina ſpicula.i.iacula in morē ſpicarum acuta,& habent galeros fuluos.i.quoddam genus pileorum coloris fului, quia de pelle lupi,tegmen.i ut ſint veſtimētum.capiti.ſ.ſuo, & inſtituere veſtigia ſiniſtri pedis nuda.i.hēnt ſiniſtros pedes, nudos(tales enim, vt Macrobius recitat dicit Euripides Aetholos inceſſiſſe qđ tñ repræhendit Ariſtoteles,dicens, Dextrum pedē illis nudum fuiſſe)pero.i.calciamentum,crudus,i.indigeſtum,& rude, tegit,altera.i.ueſtigia, hoc eſt dextera At.i.ſed. Meſapus domitor equum.i.equorum,proles,Neptunia.i.filius Neptuni, quia ꝑ mare in Italiam venit. quem neque fas ſupple erat cuiquam ſternere igni,nec ferro.i.qui neque ferro,neqȝ igni extingui poterat, vocat ſubito in arma populos reſides.ſ.ab armorū exercitio,iampridem.i.à pluſculis temporibus,& agmina deſueta bello.i.aliena à conſuetudine bellandi,& retractat.i.iterum. tractat ferrū.i.arma ferrea,hi.ſ.populi.Meſapo ſubditi,habent, id eſt habitant,arces Feſceninas.i.Feſcenium, oppidum Italiæ, & Faliſcos.i.illos populos,æquos,id eſt iuſtos,ut,Seruius dicit

ASC.

alij dicunt, Aequosq; Faliſcos, quia Aequi etiam populi ſunt Italiæ, hi habent arces Soractis. ſ. oppidi Apollini ſacri, & arua Flauinia, & lacū Cymini, cū mōte. i. qui eſt iuxta mōtē, & canebant regem. ſ. Meſſapū. Ceu. i. quēadmodū, ſup. canunt, quondam. i. aliqñ, cycni niuei. i. candore niuali, cum referunt ſeſe a paſtu inter nubila liquida, & dant modos. i. modulos, canoros. i. bene ſonantes more canētiū. p lōga colla, amnis. ſ. iuxta quē canunt in Myſia, ſrequenter ſonat. i. reſonat, & Aſia palus ad differētiam regionis. pulſa. i. repcuſſa, a ſono cycnorū, ſonat, ſup. Nec quiſq̃ putet acies ex tanto agmine miſceri ætas, id eſt æreis, aut ferreis armis tectas, hoc eſt dictos uiros audirent canētes regē non putaret eos eſſe armatos, nec bellicos, ſed putet nubem aeriā. i. in aere uolātem, uolucrum raucarū. ſ. cycnorum, quorū uox dulciter raueſcit, urgeri. i. depelli ab alto gurgite, quia quādo urgētur, & uolare coguntur, canere inceptāt. hoc eſt, qui eos uideret, & nō audiret, putaret cycnos, non homines ſe audire. tam ſuauiter cōcinunt, quanquam plurimi ſunt.

VARIA LECT. FRATRIS Tiburti dictam cognomine gentem. In Roma. I t. Tyburni, legit. Eſt & ubi legas, Tyburtia limina Quos diues Anagnia paſcit. In nullis libris, Paſcis, habetur. Nec clypei currus ſonan. In antiquis libris, Curruſque legitur. Tegmē habent capiti. In pleriſque libris antiquis, Habet, notatum eſt. Nec ſternere ferro in antiquis aliquot exemplaribus. Nec ſiſtere legitur.

COEL. RHOD. EST Ariſtophanis poetarum facetiſſimi comœdia, cui titulus ἱππῆς. i. Equites. In ea, Cleon remis ueliſq; proſcinditur; inter probra alia quibus eius infamatur uita, illud itē eſt. ubi: Cleonis manus eſſe in Aetolis ſcribit. mentem uero in Clopidis. Sed rectius commodiuſq; fuerit, Græca ſubtexuiſſe uerba, quæ ſolicitius forſan ſtudioſorum requirent aliqui:

Τὼ χεὶρ ἐν αἰτωλοῖς, ὁ νοῦς δ᾽ ἐν κλωπιδῶν.

Quid uero ſit, in Aetolis manum hēe poetę interpretes appoſitiſſime explicant, & meminit Euſtachius, cū in ſortis extremæ hominē, ſemperq; in petēdo paratū, ac nil niſi rapinās meditātē ut qui nil ſuauius opinaretur, q accipere, dici interpretat. loci aūt grā ex uerbi Græci notione conſurgit: nam αἰτεῖν, petere ſignat. Sed & qui Ethnica ſcripſit, Aetolum eſſe epitheton, quādoque ſcribit ab αἰτεῖν. Quod uero infertur, in Clopidis fuiſſe mētē, vrbaniſſime item in depeculatorē pronunciatur quando κλοπὴν furtum indicat. Vrbanitas uero inde elicitur, quia Clopidæ in Leontide recenſebantur tribu. Dū ergo ſignari loca vūt, mores impoſtoris, ac nefarij hominis ſcitius occultiusve tegūtur, comicoq. inſpergunt felle. Faciūt ad hęc, quę apud Athenæū legimus. & Polybium obſeruata. Aetolicum fuiſſe rapere τὰ τῶν πέλας. i. res eorum qui prope forēt, νῦν δὲ καὶ τὰ πόῤῥω. i. nunc & quæ remotiora. Sed & bellaces tū fuiſſe Aetoli produntur, ac propter ea μονοκρηπῖδες, id eſt crepidæ unius, qđ Pindarici nouerunt interpretes, & ad Hernicos tranſtulit Maro

Veſtigia nuda ſiniſtri.

Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.

Nec omiſit in Cœnis Macrobius. Quod autem de manu in Aetolis diximus, ad notādum & illud quod in hiſtoriis poſuit Pleton Gemiſthus, Carthaginenſium legatum ad Andromachum miſſum, poſtea quam elate multa minaciterq. diſſeruit, denique manum producentem nunc ſupinam, nunc pronam, iuſſiſſe remitti Timoleontem. Quod irridens Andromacho geſtu comparari manu prolata, primo quoque tempore, ut inde enauigaret, pręcipit. Verū ad inſtitutū redeo. Clopia. i. κλεπτεία, ſaltationis fuit ſpecies, meminit Theatricorū quarto Iubas. Dignū ſcitu; κλεπτάδαι Græcis dici clam tacitaque. i. λάθρα τι facere quid, uel loqui, ut furari. Audaciam magnam paræmiæ forma quadam Polybius Hiſtoriarum quinto, Aetolicam dicit.

SERV. ECce Sabinorum priſco de ſanguine. Vſurpat hoc? Nam Clauſus Sabinorum dux, poſt exactos reges cum quinque millibus clientum, & amicorū Romam uenit, & ſuſceptus habitandam partem vrbis accepit, ex quo Claudia & trib. eſt, & familia nominata. Priſco de ſanguine. De antiquis Sabinis. Magnū agmē. Propter quinque milia clientum. Partem data Roma Sabinis. Hoc de alia trahit hiſtoria. Nā poſt Sabinarum raptum. & factū inter Romulum, & Titū Tatium fœdus, recepti in urbē Sabini ſūt, ſed hac lege ut in omnibus eſſent ciues Romani, excepta ſuffragij latione. nā magiſtratūs nō creabāt. Amiterna cohors. De Amiterno oppidu. Priſciq. Quirites. i. Sabini. Priſci autem iō, quia poſt fœdus Titij, & Romuli placuit ut quaſi unus de duob. fieret populus. Vnde & Romani Quirites dicti ſunt, quod nomen Sabinorum fuerat a ciuitate Curib. & Sabini a Romulo Romani dicti ſunt. Ereti manus omnis Oppidum eſt dictum a Iunone. i. ἥρα q̄ illic colitur.

Ecce Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar;
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Vna ingens Amiterna cohors, priſciq. Quirites,
Ereti manus omnis, oliferæque Mutuſcę:
Qui Nomentum vrbem, qui roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Seuerum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, & flumen Himellę:
Qui Tyberim, Fabarimque bibunt, quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quàm multi Libyco voluuntur marmore fluctus
Sæuus ubi Orion hybernis conditur vndis:
Vel cum ſole nouo denſæ torrentur ariſtæ
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Troiani nominis hoſtis
Curru iungit Haleſus equo, Turnoque feroces
Mille rapit populos: uertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque iuxta
Aequora, quique Cales linquunt, amniſque uadoſi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus, teretes ſunt aclides illis
Tela, ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Leuas certa tegit, falcati comminus enſes.

poſt quod tāta eſt ea loca ſecura fertilitas, ut & perticæ lōgitudinē altitudine ſuperarit herbarū, quin etiam quātū per diem demptum eſſet, tātum per noctes creſcebat. Quod Virgilius ad ſua prouinciam trāſtulit, dicēs, Et quantū longis carpent armenta diebus, Exigua tantū gelidus ros nocte reponet. Tetricæ horrētes rupes. Tetricus mōs in Sabinis aſperrimus. Vñ triſtes homines, Tetricos dicimus. Montēq; ſeuerum. Proprium nomen mōtis eſt, ſicut agri. Roſeus. Caſperiamque colunt. Foruli & Caſperia ciuitates ſunt. Flumen Himellæ. Himella fluuius ē, & ſic dicit Himellæ flumē, ut Butroti urbem. Qui Tyberim Fabarimq; bibūt. Bene bibūt, nā Tyberis in Tuſcia oritur, ſed tranſit & per Sabinos. Vnde Bibūt, nō poſsidēt dixit. Et ſciēdū Turno dari auxiliū a tractu Piceni Samnij Campaniæ, & pro parte Apuliæ, omnis uero Tuſcia ſuperior, & Venetia Aeneæ pſtat auxiliū. Fabarim autem quem dicit, & ipſe per Sabinos tranſit, & Farfarus dicitur. Plautus.

Oliferæq; Mutuſcæ. Hæc Trebia poſtea dicta eſt, quām modo Tribulanę dicunt, apud quam Annibal deleuit populum R. Lucanni, Canarum fuimus Trebiæque iuuentus. Qui Nomentū urbem. Hoc ex ſua perſona dicit poeta. Nam adhuc ciuitas Nomentana non fuerat, ut in ſexto ait, Hi tibi Nomentum & Gabios. Item hæc tunc nomina erant. Roſea rura Velini, Velinus lacus eſt circa Reate iuxta agrum qui Roſolanus uocatur. Varro tamen dicit lacum hunc a quodam conſule, in Narrante, Narem fluuium (nam vtrunque dicitur eſſe diſtuſum: Diſſipabo te tanquam folia Farfari. Ouidius, Et amænę Farfarus vmbræ. Frigida miſit Nurſia. Piceni ciuitas. Frigida autem, aut re uera, aut certe venenoſa, nocens, Gracchi nāq; vbique in concionibus ſuis. Nurſinos ſceleratos appellauerunt; & ſcimus amare Virgilium hiſtoriarum rem per tranſitum tangere. Hortinę claſſes. Hortiui equites qui claſſes dicuntur. Vnde & eorum tubas, claſſica dicimus, & partes populi claſſes uocamus, quæ quinq; fuerunt. Populi latini. Qui intererant Albani montis uiſcerationi. Infauſtum interluit Allia nomen.

Allia fluuius haud longe ab urbe eſt iuxta quem Galli, Brenno duce 15 calend. Auguſtarum die deleto exercitu poſt triduū deleuerunt etiam urbem excepto Capitolio. Sanè Allia additū eſt l, propter metrum, ut relliquias Lucanus bene poſuit Quas Aliæ clades, Marmore, Mari. Vel cum ſole nouo. Prima, æſtatis parte Nam propriè ſol nouus eſt 8 cal Ianuarias, ſed tunc non ſunt ariſtæ. Hermi campo, Hermus Lydiæ fluuius, qui ſuperfuſus campis gignit fertilitatem. Vnde arenas aureas fingitur trahere. Lyciæ flauentibus auris. Prouincia eſt fertilis frugum. Hinc Agamemnonius Troiani nominis hoſtis Hunc Agamemnonis plerique comitem, pleriq. nothum filium volunt, qui cū veniſſet ad Italiam audito aduentu Aeneæ, in bellum ruit non amore Turni, ſed odio hoſtilitatis antiquæ Vnde ait, Troiani nominis hoſtis. Rapit populos. Raptim adducit. Etiam Campaniæ loca commemorat Nam Maſſicus mons eſt vitibus plenus Maſſica autem dixit, ut Menala. Aurunci miſerere patres. Iſti Græce Auſones nominantur. Sidicinaque iuxta æquora, ab oppido quod Sidicinum dicitur Cales linquunt Ciuitas eſt Campaniæ. Nā in Flaminia eſt, quæ Cale dicitur eſt & in Gallia hoc nomine, quam Saluſt. captam à Perpenna commemorat. Amniſque uadoſi Accola uulturni. Fuluius iuxta Cumas cadit in mare Saticulus aſper. Populus Campaniæ aſper moribus. Oſcorumque manus Capuenſes dicit, qui ante Oſci appellati ſunt, quòd illic plurimi abundauere ſerpentes. Aclides illis Tela. Aclides ſunt tela quædam antiqua, adeo ut nec uſquā commemorentur in bello. Legitur tamen quod ſint clauæ cubito ſemis factæ, eminētibus hinc, & hinc acuminibus quibuſdā, quæ ita in hoſtē iaciuntur religatæ loro uel lino, ut peractis vulneribus poſſint redire Putatur tamē eſſe teli genus, quod per flagellum immenſum iaci poteſt. Læuas cetra tegit Scutum loreum quo utuntur Afri, & Hiſpani Falcati comminus enſes. Affectauit uarietatem Nam conſequens fuerat, Dextras armāt gladij falcati. Falcatus autem enſis eſt harpe, qua vſus eſt Perſeus. Lucanus, Harpen alterius monſtri iam cæde rubentam.

ASCENSIVS.

ECCE Sabinorum, &c. Perpetuo tenore alios duces, populoſque Italiæ deſcribit. Vnde cum parum ſit difficultatis, nihil à Donato allatum dicitur, quod ſit lectione dignum. Ordo itaque eſt. Ecce, q.d. quod mirabere, propter generis antiquitatē, Clauſus exiſtens de priſco. i valde antiquo ſanguine Sabinorū, qui ſunt populi Italiæ, non longe à Roma, agens. i. conducens magnum agmen, & ipſe exiſtens inſtar. i. in ſtatum, & valorem magni agminis, a quo & tribus, & gens i. progenies, Claudia i. Claudiorum, qui Romæ nobiles erant: diffunditur i. multiplicatur. diffundendo in diuerſas familias, per Latium. i. totā Italiā poſtquam Roma data eſt. ſ. a Romulo, Sabinis in partē. i. poſtq̄ Sabini donati ſunt ciuitate Romana. Ingēs, cohors Amyterna. i. ex Amyterno oppido, & Quirites Priſci. i. Sabini antiqui, & omnis manus. i. multitudo. Ereti ſ oppidi, & Mutiſcæ i. eius urbis nō longe a Roma, q̄ poſtea Trebula dicta eſt: Oliuiferæ. i. multum oliui, ac olearum ferentis. &, ſupple ij, qui colunt Nomentum vrbem, & rura Velini. i. illius lacus, roſea, pro eo quod eſt rorida. aut roſida i. multo rore perfuſa, & ita fertilia, q. d. irrigua, & qui colūt rupes Tetricæ. ſ. regiones, vbi ſunt Tetrici mōtes aſperrimi, a quibus omnes rigidi, Tetrici noiantur, vnde addit, horrentis. i rigidæ. & aſperæ: &, pro. i. Montē Seuerum. ſ. Tetricum: & qui colunt Caſperiam. ſ vrbem, & Forulos, etiam oppidum, & flumen Himeliæ. ſ, Himallam, & qui bibunt Tyberim. ſ. fluuium, & Fabarim, etiam fluuium, qui ambo, Sabiniam tranſeunt, & ſup. ij, quos Nurſia frigida. ſ. aut natura, aut morib. quia venefica mittit, & claſſes Hortynæ, & populi Latini, & ſup. illi, quos Allia, infauſtum nomen. ſ. propter cladem Romanorū, apud eum fluuiū factā, interluit. i. inter medios alluendo fluit, ſecans. i diuidens eos per mediū, vna. i ſimul ſup. venerūt, quā. i. quantū, multi fluctus voluuntur; Marmore. i. mari Libyco vbi. i. qn̄ Orion ſæuus. i. ſidus Orionis, læuum, & nimboſum, cōditur. i. abſcōditur, vndis hybernis. i. hyemnibus, vel quot, ſuppleatiſtæ. i. ſpicæ aridæ, denſæ. i. crebræ, torrētur cū ſole nouo. s. recēs orto, aut in principio æſtatis; aut, ſup. in campo Hermi. i. quem Hermus fluuius Lydiæ irrigat, aut in aruis Lyciæ flauentibus. i. ariſtis flauis, tam multa, ſup & tot ſcuta ſonāt. ſ. eorum, qui in bellum congreſſuri ſunt & tellus eſt exterrita pulſu horum quaſi ipſe pēſſundata ſuccumbere timeat; hinc. i. poſt hos; Haleſus, hoſtis numinis Troiani, Agamemnonius. i, Agamemnonis aut ſocius, aut nothus. i. filius naturalis, & nō legitimus, iungit equos curru. i. ad currum; rapit. i. raptim collegit: Turno. i. in auxilium Turni; mille populos. i. viros feroces, qui vertūt raſtris. Maſſica. i. montes Maſſicos, felicia. i. feraces, fertileſq. Baccho i. vino, & ſup. illi, quos Arunci patres. qui ſunt de antiquiſſimis populis Italiæ, miſere. ſ. in auxilium Turni, iuxta æquora Sidicina. i. ab oppido Sidicinio dicta, & ſupp. ij qui linquunt Cales, oppidum illud Campaniæ, & accola Vulturni, amnis vadoſi. i. vadis pleni, & vadabilis, & pariter Saticulus populus ille Campaniæ, in Italia, aſper. ſ moribus, & manus. i. multitudo Oſcorum, illorum populorum Italiæ, ſup. vna veniunt; Aclides. i tela, de longe iaci apta, teretes. i. in longum rotūdę ſunt Illis tela. i. pro telis, ſed mos eſt, ſup. ipſis, aptare hęc. i. has Aclydes. flagello lento. i. dum lentum, & flexibile eſt. cetra. i ſcutū loreum, quo tunc vtebantur Hiſpani, & Aphri, tegit læuas. i. ſiniſtras partes corporum eorum, enſes falcati. i incurui. ſ. harpæ, ſupple tegunt, cominus. i. de propè, quaſi cum manu conſerta, manus, ſupp. dextras. Beroaldus in Seruium errantem in deſcriptione Trebiæ, & Mutiſcæ, dicit ſic. Quis non videt Seruium, in rebus interdum leuiſſimis impinguere, & rot (vt aiunt) errare cœlo? vel hoc potiſſimum in loco, cum dicit apud Trebulam, quæ dicta ſit, & Trebia, ab Annibale victos eſſe Romanos quod a fide hiſtorica penitus eſt alienum, namq. Annibal, apud Trebiam, fluuium Placentinum maximo prælio vicit cōſules Rom. Sempronium Longum, & Corn. Scipionem Africani patrem, vt Liuius, Sylius, atque Polybius apertiſſime, ac copioſiſſime narrant. & nemo vllo tempore hoc vnquam inficias iuit. Errat itaque euidenter Seruius exiſtimans Trebiam idem eſſe quod Trebula, cum interuallo locorū, & diſſimilitudine ſignificationis disiungantur. Nam Trebia, fluuius eſt notiſſimus, iuxta Placentiam. Trebula vero, oppidum fuit haud procul ab urbe Romana, ut auctor eſt Plinius. Et olim Trebulanis ciuitas data fuit à Romanis, ut ſcribit Liuius in X. Trebulę caſei laudatiſſimi cōficiebantur Trebulani cognominati, de quibus ſic ſcribit Martialis in Xenijs, Trebula nos genuit, commendat gratia duplex Siue rui flamma, ſiue domamur aqua. Trebiani fuerunt quoq; populi contermini Trebulanis, ſed hi nihil ad Trebiā, vbi Annibal, Romanos profligauit. Nec verſus Lucani quidquam iuuerit Seruij opinionem, cum apertiſsime referatur ad Trebiā Placentinorum, perperam itaq. allegatur a Seruio, qui altero quoque loco alterum Lucani carmen, parum diligēter, parūq. curioſe penſitauit, namq. ſuper eo Maroniano verſiculo, Infauſtum interluit Allia nomen ita ſcriptum reliquit, Allia, fluuius eſt, cui additur vnum l, propter metrum, vt relliquias Lucanus bene poſuit, Quas Aliæ clades. non poſſum non vehemēter admirari Seruium in errores tam pueriles, tam manifeſtarios, tā crebro incidere, Exiſtimauit enim Lucani uerſum, referendū eſſe ad cladem Allienſem, quod quàm ridiculum ſit, quiuis animaduertere poterit, qui librum Lucani ſeptimum diligentius introſpexerit, in quo carmen hoc legitur, Non iſtas habuit pugnę Pharſalia partes, Quas alię clades, cuius ſenſus eſt manifeſtiſſimus. vult. n. oſtendere Lucanus omnes alias clades, quas Romani ſuperioribus temporibus paſsi ſint non eſſe cōparandas cū Pharſalica clade, quæ cunctas alias exuperat. & ita, aliæ ſine controuerſia accipitur pro pronomine. Seruius vero credidit, aliæ clades, accipi pro Allienſi clade, tanquam ab Alia fluuio deriuetur cuius primam ſyllabam apud pòetas ſemper productam reperi. quamuis Seruius reclamet. Ouidius, Hæc erat in faſtis cui dat grauis Allia nomen. Loc Et damnata diu Romanis Allia faſtis. Syllius, Maior honorificis ſeſe extulit Allia ripis. Sic a poetis omnibus ſecutis naturam nominis, nulla metrica neceſsitate cogente, Allia, ponitur prima ſyllaba producta, quemadmodum a Virgilio traditum, & per geminum. ll, ab eruditis ſcribitur.

VARIA LECTIO.

POSTQVAM in partem data Roma Sabinis. In antiquis aliquot libris, legere eſt, Poſtquam pars eſt data Roma Sabinis. Qui Roſea rura Velini. Sunt quidam libr. in quibus Roſcida, legatur. Caſperulamq. colunt. Ex antiquis lib. omnino Caſperiam, legendum. Foruloſque. In antiq. aliquot, Ferulos, habes. Ita. Himillæ, pro Himellæ. Fabarumq. bibunt. Fabrium, in antiq. aliquot lib. habetur. Voluuntur marmore fluctus. In pleriſque lib. antiq. pro Marmore, Littore ſcriptum inuenias.

uenias Scuta ſonāt,pulſuque pedum tremit excita tellus. In pleriſq. antiq.lib.ſcriptum inueni.Scuta ſonant,pulſuq. pedū conterrita tellus.Oſcorumq. manus. Male in quibuſdam antiq. lib. Thuſcorum eſt. Teretes ſunt Aclides illis Tela.In quodam antiq.lib.legimus, Alcides. Læuam cetra tetigit. In antiq.libris, Læuas legitur.

Nec tu carminibus noſtris indictus abibis
Oebale,quem generaſſe Telon Sebetride nympha
Fertur,Teleboum Capreas cum regna teneret
Iam ſenior: patrijs,ſed non & filius aruis
Contentus,late iam tum ditione premebat
Sarraſteis populos,& quę rigat æquora Sarnus,
Quiq. Rufras, Batulumq. tenent,atq; arua Celennæ,
Et quos maliferę deſpectant mœnia Abellę,
Teutonico ritu ſoli torquere cateias.
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex:
Aerateq. micant peltę, micat ęreus enſis.
Et te montoſę miſerere in prælia Nurſæ
Vfens,inſignem fama,& felicibus armis.
Horrida præcipue cui gens,aſſuetaq. multo
Venatu nemorum,duris Aequicola glebis,
Armati terram exercent,ſemperq. recentes
Conuectare iuuat prædas,& viuere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam,& felici comptus oliua,
Archippi regis miſſu fortiſſimus Vmbro.
Vipereo generi,& grauiter ſpirantibus hydris,
Spargere qui ſomnos,cantuq. manuq. ſolebat,
Mulcebatq. iras,& morſus arte leuabat:
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Eualuit,neque eum iuuere in vulnera cantus
Somniferi,& Marſis quæſitę in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ,vitrea te Fuſcinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.

SERV. OEbale: Oebalius filius eſt Telonis, & Nymphæ Sebethidis. Hæc aūt eſt iuxta Neapolim. Sed Telon diu regnauit apud Capreas Inſulam cōtra Neapolim ſitā. [Filius vero eius patrijs non cōtentus imperijs,tranſit ad Cāpaniam, & multis populis ſubiugatis ſuum dilatauit imperiū. Teleboū Capreas, cum regna teneret. Cū teneret.Capreas regna Teleboū. Nam Teleboæ Caprearū sūt populi,quos Telon ſuo rege bat imperio. Sarraſteis populos,Populi Campanię ſunt a Sarro fluuio.Rufras Batulūque tenent.Caſtella Campaniæ.Arua Celennæ. Iununis locus Campanię eſt Celēna, ſacer Iunoni.Et quos maliſeræ deſpectant mœnia Bellæ. Multi.Nulam volunt intelligi, & dīt iratum Virgilium nomen eius mutaſſe propter ſibi negatum hoſpitiū: & ita aperte voluiſſe dicere, ſed oſtēdere p periphraſim, Nā illic Punica mala naſcunt,vt nūc Bella p Nola poſuerit. Alij volūt accipi,vt ſit ſynalępha & legatur męnia Abellę. Cateias.Tela Gallica.Vnde, & Teutonicum ritum dixit, Raptus de ſubere cortex. Bene raptus, quia recēs ſuberis cortex inquam vis formam tota flectitur facilitate. Montoſæ Nurſæ.Ciuitas in montibus poſita. Inſignem fama Bene fama,quia occidetur: vt, Vfentemq. Gyas;cadit,& Tolūnius augur.Horrida pcipua cui gens.Aequicolam gentē dicit, & morum,& vitæ qualitate prædnram. Sanè aliud pendet ex alio. Ideo erant horridi, quia venabātur.Ideo venabant, quia habebant duras glebas.i.infertiles.Nam molles,feraces ſunt; Vt in Georgicis docet.Et cui putre ſolum, nanq. hoc imitat arando.Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos.Medea qñ relicta Colchis Iaſonem ſecta eſt, dr̄ ad Italiam perueniſſe, & populos quoſdam circa Fucinū ingentē lacum habitantes,q Marrubij appellabantur,quaſi circa mare habitantes;propter paludia magnitudinem docuit remedia cōtra ſerpētes. Quanquam alij Marrubios reges dictos velint. Hi ergo populi Medeam Angitiam nominauerunt ab eo,q eius carminibus ſerpentes angerent. Ab his nunc Vmbronem veniſſe dicit non regem,ſed ducem. Sunt autem iſti Marſorum populi. Fronde ſuper Galeam, & felici comptus oliua. Frondibus comptus ſertæ oliuæ. Vipereo generi. Terrenis ſerpentibus. Grauiter ſpirantibus hydris.Atq. ſerpentibus.Grauiter aūt ſpirantib. ſolo nocentibus flatu.Lucan.Ante venena nocent.Spargere.Conficere,vt,Et ſpargere venena didicerūt.Arte leuabat. Leuiores eſſe faciebat;vt,Noſtrumq. leues quæcunque laborem. Medicati cuſpidis ictum.Medicor illam rem, & illi rei ſicut modulor.Liquidi fleuere lacus.Etiam alibi.

p latū populos Sarraſtas ſeu Sarraſteis,& ęquora.i.plana & ęqua arua,q Sarnus, fluuius ille rigat.i.irrigat, ſi textus eſt,q rigat,ordo ē,&,ſupple pmebat Sarnum. i.accolas eius,quos.ſ.Sarnus,rigat æquora i.arua adiacentia, q ęquora ſunt:&,ſupp.eos,qui tenent,Rufras,& Batulū, caſtella illa Cāpaniæ i atq. arua Celēnę.i.illius loci, i Cāpaniā Iunonis ſacri; & ſup. eos, quos męnia Abellæ. i. Nolanæ,vt quidā volūt,ciuitatis maliferę i afferētis multa mala,deſpectāt.i.deorſum in ſpectādo vident, q ain altiore ſita ſunt loco,ij, ſupple ſoliti,ſup.ſunt torquere cateias.i.tela Gallica, & Germanica,ritu Teutonico.i. more Teutonū,qui & Alemani,& Germani dr̄, queis.i.quib. populis tegmina capitū ſup. erāt,cortex, raptus de ſubere .i.de arbore illa cuius cortex facile flectitur,& leuis eſt, & queis ſup. peltæ. i. ſcuta breuia æratę.i ære munita, micant.i.reſplendent,& queis, ſeu quibus enſibus ęreus micat,& ò Vfens Nurſæ, mōtoſæ i.vrbs illa in montib poſita,hoc eſt,ciues eius,miſeræ. i.miſerū(media lōga)in plia, te inſignē fama,& armis felicib.i.q̄b.feliciter vti ſolebas,cui.ſ. Vfenti,gēs.ſ.æquicola, horrida.i.aſpera cultu,& aſſueta multo venatu.i.frequēti venationi,duris glebis.i.ad colendas duras glebas.pcipue.i. ſupra ceteras gente a,qui.ſup.exercent terram armati i exiſtentes ī armis.& iuuat.i.delectat,ſup.eos ſemp,cōuectare pdas recētes.i. recēter raptas,& viuere rapto.i. ex rapina Quin.i.quinēt. Vmbro fortiſſimus.ſ.vir exiſtens ſacerdos,de gēte Marrubia,q iuxta Fucinū lacū habitans Medea originē traxiſſe fert,venit ſup. in plia miſſu.i.miſſione regis Archippi exiſtens comptus ſup galeam fronde,& felici oliua.i.frondibus felicis,& feſtę oliuę, qui ſolebat ſpargere.ſ.conficere,aut infundere,generi vipereo .i.viperis,& hydris.i.ſerpentib. aquaticis ſpirantibus.i.efflantib.grauiter i ad grauamen eorū,in quos ſpirant ſomnos,cantu. i.incantatione, & manu. i. herbis potentib. & qui mulcebat.i.mitigabat & ſedabat,iras.ſ.viperarū, & ſerpentū aquatiliū,& leuabat.i.curabat, & tollebat, arte.ſ. medica,morſus.ſ. ſerpētinos,ſed nō eualuit.i.ad plenū nequit,medicari.i. medice curare,ictū cuſpidis Dardaniæ.i.teli Troiani, quo occiſus eſt,neq; cantus ſomnifer iuuare eū,ſ. i.cōtra vulnera, & herbę Marſæ.i.quib gens Marſorū multū pōt,q hodie quoq; ſerpentibus dominatur,& dicit ſe de familia ſancti Pauli, quæſitę in montib.ſup.nō iuuerunt eū,nemus Angitiæ,qd in illis regionibus eſt:Fuſcinus.ſ.lacus,vnda vitrea.i. habens aquam vitrei coloris,& lacus.ſ.alij,liquidi fleuerunt te,o ſacerdos, facit n. vt,commiſerationem excitet apoſtrophen ad eum.

ASC. NEC tu carminibus,&c. Eandem rē proſequit de qua cū Donatus dicat nihil.Ordo eſt.Nec,id eſt,& non,& Oebale, tu non abibis inductus,id eſt illaudatus (ſicut Horatius. Prima dicte mihi ſumma dicende camœna) noſtris carminibus, id eſt carmina noſtra,te quoq. dicent, quem Telon, rex Caprearū fert generaſſe, ſup. ex nympha Sebethride,ſic a loco iuxta Neapolim dicta,tūc ſup.cū teneret Capreas regna Teleboū, p Teleboarū, q ſunt populi Caprearum,exiſtens iam ſenior. i.prouectioris ætatis. Sed filius.ſ.Oebalus, non contētus aruis patrijs.i.paternis,pmebat iam tū ditione.i.imperio late,id eſt

VARI. LEC. PATRIIS ſed non, & filius aruis Cōtentus.In antiquis aliquot libris,Sed nō iam,legitur. Batulumq. tenent,atq. arua Celennæ.In Romano libro,Batulam,& Celennæ,legitur. Deſpectant mœnia Abellæ. Antiqui omnes lib. quotquot habui, Mœnia Bellæ legunt.Miſere in prœlia Nurſæ.In Romano libro, Nyrſæ ſcribitur. Sunt, & pleriq; libri in quibus Nerſæ ſcriptum eſt. Quin & Marrubia venit. Veteres libros, Marruuia,legunt. Romanus tamen,Marula,habet. Neque eum iuuere in vulnera cantus. In antiq.pleriſque lib. In vulnere, legunt. Quæſitæ in montibus herbæ. In antiquis pleriſque

exempl.legitur. Quæſitæ montibus, abſque. In. Te nemus Angitiæ, antiqua aliquot exemplaria, Aigitiæ legunt.

COEL. ROD. SED forte ex ijs quiſpiam, quod ἑρμηνεύσις vocant Græci; nos diſcendi cupidos dicere poſſumus, quærat ex me nunc, quam eſſe genus ſerpentis putem, quæ paſſim dr̃ Latine vipera, in Græcorum vero literis echidna, nam mas echis nuncupatur. Ego quantum coniectura ducor, Viperam ſuſpicor vulgo dici maraſſum, quæ nomenclatura, nec Barbara eſt, nec citra rationem excogitata, quippe Marſorum populis interpretatione Etymologica duci nomen videtur, quia id genus maxime conſectarentur Marſi, circumferrentq;. Quod ne quis pro libidine confictum auctore nullo arbitretur, ſignificat id maximus artis medicæ magiſter Galenus, volumine xj. ſimplicium pharmacorum, necnon ad Glauconem. Innuit, & poeta nobilis illis verſibus, quos & appoſuimus:

Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam, & felici comptus oliua,
Archippi regis miſſu fortiſſimus vmbro.
Vipereo generi, & grauiter ſpirantibus hydris.
Spargere qui ſomnos, cantuque, manuque ſolebat,
Mulcebatq; iras, & morſus arte leuabat.

Marrubios vero eſſe Marſorum populos, non ferè eſt in literis (modo aſſiduior, vt Varronis vtamur verbo) qui neſciat. Plin. quoque auctor eſt Marſos a Circes filio ortos, ob idq; affuiſſe illis ingenitam vim contra ſerpentes. Quin & Angitios putant nuncupatos, qđ obluctantes angerent ſerpentes. Firmicus quoq; Matheſeos quarto, in lunæ decretis: Si, inquit, in Saturni domo fuerit iſta coniunctio, tortores aut carnifices faciet, aut Marſos tales, qui aſpides venari conſueuerunt. Nec me fallit, ea eruditioribus quendã ædito & libello, Maraſſum a vipera diſparaſſe, quo Nicolai Leoniceni viri vndecũq; ſcientiſſimi placita vberius de huius animalis natura conuellat.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Viribus inſignem quem mater Aritia miſit,
Eductum Aegeriæ lucis, Hymettia circum
Littora pinguis vbi, & placabilis ara Dianæ.
Namq; ferunt fama Hippolytum, poſtquã arte nouercę
Occiderit, patriaſq. explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Aetheria, & ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pœonijs reuocatum herbis, & Amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquẽ indignatus ab vmbris.
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis, & artis,
Flumine Phœbigenam ſtygias detruſit ad vndas.
At Triuia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Aegeriæ, nemoriq. relegat:
Solus vbi in ſiluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, verſoq. vbi nomine Virbius eſſet.
Vnde etiam Triuiæ templo, luciſq. ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum,
Et iuuenem monſtris pauidi effundere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruq. in bella ruebat.

SERV. IBat & Hippolyti proles pulcherrima bello Virib. Theſeus mortua Hyppolyte Phędrã Minois, & Paſiphę filiã ſuperduxit Hippolyto. Qui cũ illam de ſtupro interpellãtem cõtempſiſſet, falſo delatus ad patrẽ eſt, quod ei vim voluiſſet inferre. Ille Egeum patrem, rogauit, ut ſe vlciſceretur, qui agitanti currus Hippolyto immiſi Focã: qua equi territi eũ traxerũt. Tunc Diana eius caſtitate cõmota, reuocauit. n. in vitã per Aeſculapium filiũ Apollinis, & Coronidis, qui natus erat exſecto matris vẽtre, quod cum Apollo audiſſet a Coruo eius cuſtode eã adulteriũ cõmittere, iratus Coronidẽ maturo iam partu, cõfixit ſagittis. Coruum vero nigrum fecit ex albo, & exſecto vẽtre Coronidis produxit Aeſculapium, qui factus eſt medicinæ peritus. Huc poſtea Iuppiter ꝓpter reuocatũ Hippolytũ interuenit. Vnde Apollo iratus Cyclopas fabricatores fulminũ cõfixit ſagittis, ob q̃ rẽ à Ioue iuſſus eſt Admeti regis nouẽ annis apud Amfriſum armenta paſcere diuinitate depoſita. Sed Diana Hippolytũ reuocatũ ab inferis in Aritia Nymphę cõmẽdauit Aegeriæ, & eũ Virbiũ, quaſi bis virũ iuſſit vocari, cuius nũc filiũ cognomine dicit in bellũ venire adeo oĩa iſta fabuloſa ſunt. Nã cũ caſtus vbiq; inductus ſit, & q ſemꝑ ſolus habitauerit, habuiſſe tñ fingit filiũ. Re vera aũt, & vt ſupra diximus. Virbius eſt nomẽ cõiunctũ Dianæ, & matri deũ Attis, Mineruæ Erichthonius. Veneri Adonis. Quẽ mater Aritia miſit. Ciuitas iuxta Albã. Matet aũt ꝑꝑ Auguſtum dicit, qui fuerat ex Aricina matre progenitus: ac ſi diceret, quæ tanti auctor eſt generis. Aegeriæ lucis. Nympha in Aricino nemore: quã amica ſuã Numa eſſe fingebat, ad firmandam legũ ſuarũ auctoritatẽ. Pinguis vbi & placabilis ara Dianæ. Pinguis frequenti ſacrificio, placabilis aũt, ac ſi diceret, nõ qualis ante fuit, vel illic vel apud Centauros humano gaudens cruore, quã hiſtoriã plene in ſecũdo diximus, cũ Iphigenię incidit cõmemoratio. Arte nouercę occiderit. Bene vim ſceleris expreſſit ſola nouercæ cõmemoratiõne. Pœonijs reuocatum herbis, aut medicinalib. a Pœone medico deorum, qui Pęan ſm̃ Doricos dr̃: ſm̃ Iõnem, Pæon. Aut re vera herba Pæoniam dicit, cuius Creta ferax eſt. Et amore Dianæ. Amore. i. cura. Medicinæ talis, & artis. Quæ ẽt fata diſſolueret. Pœonigenam. Matre Eœna genitum, alij Phœbi genam legunt; vt Probus. Relegat. Commendat ab alijs ſegregatam. Solus In ſolis locis. Nam ſolus quomodo, qui filium dicitur ſuſcepiſſe? Ignobilis. Non vilis, ſed ignotus, quanquam poſſit etiam ad illud referri, quod dicunt quibuſdam artibus hominum vitã vltra fata protendi: ita tamen ut ſolam habeant vitæ imaginationem, videntur enim omnia facere, nec faciunt. Verſoq. vbi nomine. De re facto, vt, Oeſtrum Graij vertere vocãtes. Vnde etiam Triuiæ templo. Exponit τὸ αἴτιον Nam Callimachus ſcripſit αἴτια: I quibus ẽt hoc cõmemorat. Haud ſecius. Nõ ſegnius patre. Dicit aũt tantæ eũ fuiſſe audaciæ, vt nec paternæ mortis terretur exemplo.

ASCE. IBAT & Hippolyti. Idẽ facit. cõmemorans videlicet omneis inſigneis, quos eo tẽpore in Italia fuiſſe, hiſtorici atteſtant: vnde & Virbius, Virbij. i. bis viri, Hippolyti filiũ cũ alij exercitũ ducit. Vnde, quia Donat. ſublatus eſt. Ordo eſt. Virbius, proles pulcherrima Hippolyti, ibat, & .i. ẽt; bello. i. in bellum quem .ſ. Hippolyti filium Virbiũ: Aritia, ciuitas illa iuxta Albã mater. ſ. generoſiſſimæ ꝓlis, quia ẽt Auguſti, miſit inſignem. l. clarũ, & nobilẽ, eductũ lucis. i. ſiluis incęduis, Aegeriæ. ſ. Nymphę, amicę poſt modum Numæ circum littora Hymetia. i. Hymeri fluminis, vbi. i. ad q̃ littora, eſt ara pinguis, quia frequẽti ſacrificio imbuta, & Dianæ placabilis. i. mitis. & non gaudentis humano ſanguine. Hippoliti dixit prolẽ, namq. ꝓ quia, ferunt. ſ. plurimi, vñ fabuloſum indicat, fama .i. ea fama, & relatione aliorũ, Hippolytũ. ſ. Theſei filiũ, veniſſe rurſus ad ſidera ætherea. i. cœleſtia, quia ſunt ẽt apud inferos ſidera, vñ in xj. Solemq. ſuũ ſidera norunt, & ſub auras ſuperas cœli, reuocatũ. ſ. in vitam, herbis Pœonis. i. medicinalibus, a Pœone medico dictis, aut, herbis, q̃ Pœoniæ vocantur, & amore. i. ꝑꝑ amorẽ Dianę. Horatius tñ dicit, neq;. n. Diana pudicũ Liberat Hippolytu reuocatũ, dicit, poſtquam occiderit. i. mortuus fuerit, arte. i. fraudulenta inſimulatione nouercæ. ſ. Phædræ, & poſtquã explerit ꝓ expleuerit, ſanguine. i. vita ſua, pęnas patrias. i. a patre, aut eius noĩe, illatas, exiſtẽs diſtractus. i. in diuerſa tractus, & diſſolutus equis turbatis. i. cõſternatis Phocis, vcʒ ab Aegeo, illis oſtenſis, vñ Hippolytus ſꝫ prius ſit dictus, ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ λύω. i. ab hippos, q̃ eſt equus, & equa & lyo i. diſſoluo, ferunt, dicit, ſic interẽptũ, veniſſe rurſus ſidera ætherea. i. cœleſtia, & ad auras ſupas, vcʒ, a cœlis, reuocatũ. ſ. in vita herbis Pœonijs. i. medicinalibus, aut ſic dictis, & amore Dianæ. ſ. Amitæ Aeſculapij. q eũ reuocauit. Tum. i. deĩde, pr̃ oĩpotẽs. ſ. Iuppiter, aũmus deorũ, ĩdignatus. i. ægre, & indigne ferẽs, aliquẽ mortalẽ ſurgere ab vmbris infernis ad limina vitæ, detruſit ipſe, quaſi dicat ꝓpria manu, repertorẽ talis medicinæ, & artis. ſ. Aeſculapiũ, Phœbigenã. i. a Phębo genitũ ĩ vndas ſtigias. i. infernas, fulmine. ſ. triſulco, q̃ Iouis telũ eſt, ſicut tridens Neptuni. At. i. ſed, Triuia. ſ. Diana alma. i. ſancta. aut virgo eius altrix, recõdit. i. abſcõdit Hippolytũ, ſedibus ſecretis, ne. i. a Ioue proſterneretur, & relegat. i. relegatũ a ſe cõmẽdat, nymphæ Aegeriæ, quæ in Italiam patriam habebat, & nemori. ſ.

Aegeriæ

Aegeriæ ſacro, vbi ipſe ſolus, & ita ignobilis. i. ignotus, & tanq̃ ignobilis, exigeret. i. tranſigeret: æuum. i. reliquum t̃ps vitę ſuæ in ſiluis Italis. i. Italicis, aut ignobilis Italis, exigeret æuum in ſiluis, & vbi eſſet Virbius, quaſi vir bis effectus, nomine verſo, id eſt traducto, ab euentu, ſicut prius Hippolytus, q̃a equis ſolutus, vnde eſt qua de cauſa, equi cornipedes. i. corneos pedes habētes, qđ cōe eſt Epitheton, arcentur. i. depelluntur & tēplo Triuiæ. i. Dianæ, tres vias habentis, in cœlo veꝫ: vbi Luna dr̃, in ſiluis terreſtribus, vbi Dianā, & in inferno, vbi Proſerpina, & a lucis, ſacraris ſ. Triuiæ: id, inquit, ꝙ. i. quia, ipſi equi pauidi. i. conſternati, monſtris, videlicet Phocis, hoc eſt uitulis marinis, effudere littore. i. per littus, currum. ſ. Hippolyti, & iuuenem. ſ. ipſum Hippolytum. Filius ſ. Hippolyti, & Virbius dictus, de quo, veꝫ nunc loquitur, exercebat haud ſecius. i. nihilominus, aut non ſegnius, quamuis pater ab equis interemptus eſſet, equos ardenteis, id eſt acreis, & animoſos, æquore. i. in æquo loco, ſeu planici campi. i. capacis, & ampli, & ruebat in bella curru. i. cum curru, aut in curru, de quo depugnabat.

HYMETTIA circum littora. In Romano libro legere eſt, Humentia circum littora Stygias detruſit ad vndas, in antiquis libris, In vndas, legitur. Exigeret, veroq. vbi Plerique libri antiqui abſque particula, quæ legunt. Vnde etiam Triuię templo. Plures antiqui libri habent. Templo Triuiæ. Quod littore currum, in libris aliquot antiquis. Quo littore legitur. Haud ſecius æquore campi, in antiquis pleriſque libris. Segnius, legitur. VARI. LEC.

Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Suſtinet, Aetneos efflantem faucibus ignes,
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quàm magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At leuem clypeum ſublatis cornibus Iò
Auro inſignibat, iam ſetis obſita iam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cęlataq. amnem, fundens pater Inachus vrna
Inſequitur nimbus peditum, clypeataq. totis
Agmina denſantur campis, Argiuaq. pubes,
Auruncęq. manus, Rutuli, veteresq. Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus Tyberine tuos, ſacrumq. Numici
Littus arant, Rutuloſq. exercent vomere colles,
Circęumq. iugum, quis Iuppiter Anxurus aruis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Quà Saturæ iacet atra palus, geliduſq. per imas
Quęrit iter valles; atq. in mare conditur Vfens.

SERV. VErtitur, id eſt agit. Et toto vertice ſupra eſt. Statius, Et toto deſpectat pectore bellum. Aetneos efflantem faucib. igneis. Nimios, quales hos habet Aetna. Tam magis illa fremens & triſtibus effera flammis. Quàm magis effuſo crudeſcūt ſanguine pugnę. Legitur in arte ꝙ tam magis, maxime, minus, minime, poſitiue tātum iungitur, quod tamen tunc obſeruabitur, ſi ponatur ad augmentū iſtę particulę, tūc .n. vitioſam faciunt elocutionem. Ceterum ſi ad exęquationem poſitæ ſint, poſſunt vel comparatiuo, vel ſuperlatiuo, vel pro his gradibus ipſæ inter ſe iungi. Hinc ergo eſt. Tam magis illa fremēs, & triſtibus effera flammis: Quam magis effuſo crudeſcit ſanguine pugnæ. Nō .n. ad prælationem poſitę ſunt, ſꝫ ad exęquationē. Maiores .n. noſtri vitia non in dicto, ſed in ſignificatione eſſe voluerūt. Hinc eſt Saluſtio. Ita quā quiſq; peſſime fecit tā maxime tutus eſt. Na & exęquatio eſt, non cōparatio. Iò Auro inſignibat. Hęc Inachi filia Argiuorū fluminis fuit. Hanc amauit Iuppiter, & dum cum ea eſſet, Iuno ſuperuenerit. Timens ille ne deprehenderetur Iouē mutauit in vaccā. & ea poſcenti dedit Iunoni, ne pellicem confiteret, cui Iuno Argū oculatū oib. membris Ariſtoris filium cuſtodē appoſuit. Quē cū Iuppiter p Mercuriū interemiſſet, Iuno eum in Pauonē mutauit; Ioni vero immiſit œſtrum, quo diu exagitata ad Aegyptū venit, & Iouis voluntate in Iſin mutauit eſt. Inſignibat. Signo ſuo clarum eſſe faciebat ſua pictura inſignē faciebat. Argumentū ingens. Aut fabulā, vt Cicero, Argumenta erant in valuis. Aut re vera argumentum quo ſe Græcum comprobare cupiebat. Hoc .n. etiam Amata ſuperius dixit. Inachus Acriſiusq. patres, mediaq. Mycenæ. Cuſtos. Ne reuerti poſſet in formam priorem. Pater Inachus. Pater non tm̃ ipſius Iouis: ſed auctor originis Turni. Totis Agmina dēſentur campis. Qui oculis poterant ſubiacere. Denſentur, Denſeo denſes dicimus, aliter non Argiuaque pubes. Et hoc ad gn̄is, vt ſupra diximus pertinet probationem, ꝙ eum ſequebatur. Argiui. Vetereſq. Sicani. Bene Veteres: nam vbi nunc Romana eſt, ibi fuerūt Sicani, quos poſtea pepulerunt aborigines. Sacranæ acies Dn̄t quendam Corybantē veniſſe ad Italiam, & tenuiſſe loca q̃ nunc vrbi vicina ſunt. Et ex eo populos ducentes originem, Sacranos appellatos. Nam ſacrati ſunt matri deū Corybantes. Alij Sacranas Acies Ardeatum volunt, qui aliqn̄ cum peſtilentia laborarent, ver ſacrum nouerunt. Vnde Sacrani dicti ſunt. Picti ſcuta Labici Glaucus Minois filius venit ad Italiam, & cum ſibi imperium poſceret, nec acciperet: ꝗ quod nihil præſtabat ſicut eius pater pręſtiterat Zonam eis tranſmittēdo, cū antehac diſcincti eſſent, oſtendit ſcutum a quo & ipſe Labicus dictus eſt, & ab eo populi ἀπὸ τῆς λαβῆς quam latine anſam vocamus. Picti aūt ſcuta .i. in bello frequenter probati. Nam apud maiores virorū fortium picta erant ſcuta: econtra inertium, & tyronum pura erant. Vnde eſt, Parmaq. inglorius alba. i. nō picta. Qui ſaltus Tyberine tuos. Non originem, vt diximus ſupra. Sacrūq; Numici Littus arāt. Aut iam tūc ſacrum aut Prolepſis eſt. nam cōſecratus eſt Numicus poſtquā inuentum eſt illi cadauer Aeneæ. Litus arant. Litus fluminis; vt, Viridiq; in littore conſpicitur ſus Circęumq; iugum. Circa hunc tractum Campanię colebantur puer Iuppiter, quē Anxurus dicebat, quaſi ἄνευ ξυρᾶς. i. ſine nouacula, quia barbā nunq̃ raſiſſet, & ī vno virgo, q̃ Feronia dicebat. Eſt aūt fons in Campania iuxta Terracinam, quę aliqn̄ Anxur eſt dicta. Et viridi gaudens Feronia luco. Nō vacat qđ addidit viridi. Nam cum aliqn̄ huius fontis lucus fortuito arſiſſet incendio: & vellent incolæ exinde transferre ſimulacra, ſubito reuiruit. Qua ſaturæ iacet atra palus. Secundum hanc lectionem re vera ſaturam paludem intelligimus. Sed alij aſturæ legunt, q̃ ſi eſt. paludem pro flumine poſuit. Nam haud longe a Terracina oppidum eſt Aſtura, & eiuſdem cognominis fluuius. Quærit iter valles. Satis ſignatis verbis expreſſit flumen anguſtum. Contra Tyberino ait In mare prorumpit.

ASC. IPSE inter primos præſtanti corpore &c. Poſt reliquos, more ſuo, cōmemorat ducem, & principē exercitus veꝫ Turnum, dicens. Ipſe. ſ. dux, & caput belli, Turnus præſtanti corpore, id eſt habens præſtans corpus, a quo eum, plus quàm ab aīo, cōmendat, vertitur. i. agit, inter primos. i. primores, & principes viros, tenens arma, & eſt ſupra. i. præeminet toto vertice. Cui. ſ. Turno Galea alta, crinita triplici iuba. i. habens quaſi ꝓ crinib. triplicem iubam. i. tricam capillorum, vt eſt iuba in eq̃s, ſuſtinet chimeram. i. monſtrū chimerę ſimile, ꝓ inſigni, ſuper poſitum efflantem faucibus igneis ætneos. i. ſulphureo, & copioſos, quales ſunt ętnei, ſic .n. erat effigies chimerę cōſtructa, vt ex motu incenſo ſulphure, flammas immitteret, illa. ſ. chimera: tā. i. tanto magis, ſup. eſt fremens, & effera. i. fremens, & indomita, ac terribilis ob id flāmis triſtibus, aut triſtis odoris aut triſtitiam afferentib. quam. i. quanto. Nam pro eo qđ eſt quantū, iungit quam, poſitiuo: & id figurate. i. cū interrogatione admirationi cōueniete, aut alia figura, & ꝓ quanto vt hic, qđ tñ rarū eſt, iungitur cōparatiuo, ꝓ valde aūt, ſuperlatiuo) quàm igit. i. quanto magis pugnæ crudeſcūt ſanguine effuſo. At. i. ſed. Iò. ſ. Inachi filia, olim in vaccam mutata, inſignibat. i. inſigni decorabat, auro clypeū leuē. i. politū, & nō aſperū, cornib. ſublatis. i. depoſitis: Iò, inq: exiſtēs ia obſita ſetis. i. duris pilis, & iā bos, appoſitorie, ingēs argm̄. i. fabula, aut approbatio ꝙ è Græcis oriūdus eēt, & Argus, vir ille oculatiſſimus, cuſtos virginis. i. iuuēculæ. ſ. ei deputatus eſt a Iunone, & Inachus pr. ſ. puellę & totius gn̄is Turni, fundēs āuē. i. aquā, vrna cælata. i. ſculpta, quo ſignificabat decus fluminis. Nīb. peditū i copioſus exercitus, puluerulētā nubē excitans: ſequit. ſ. Turnū, & agmina clypeata. i. munita. denſantur. i. condenſantur, & cōſtipantur,

tur totis cāpis,& pubes Argiua.i.iuuentus ab Argis oriunda, aut(reuera) Argiuas& manus Aruncæ.i.exercitus Aruncorum qui ſunt antiquiſſimi populi Italiæ,& Rutulum.ſ. populi, qui Argiui erant,à Rutulo denominati,ſed nunc Turno ſubiecti, & Sicani.i.Siculi;veteres.i antiqui,qui inter primos Italię habitatores memorantr; & acies Sacranæ.i Sacranorū q populi vicini erant ei loco,vbi nūc Roma eſt;aut Ardeates,& Labici.ſ.populi, à Glauco Labico denominati, picti ſcuta.i habentes ſcuta depicta, ab armis ipſis victorū;q erat,ò Tyberine, tuos ſaltus.i.flumini tuo vicinos,& littus ſacrū.i.ſacrā ripā, Numici ſ lacus,in quē Aeneas ſubmerſus dr̄, & exercent vomere.i. ſulcant colles Rutulos,& iugū Circæū.i.a Circe denominatū; queis.i.quib. aruis; Iuppiter Anxurus.i. ſine nouacula dictus, quia adhuc imberbis præſidet, & Feronia.ſ Iuno,gaudēs luco viridi,quia olim reuixit poſtq̄ arſerat, imò cōbuſtus fuerat ſuccus ille qua,ſup. parte,aut regione,atra palus Saturæ.illius regionis,iuxta Terracinam iacet.i.ſita eſt,& Vfens fluuius ille,nō lōge a Terracina,in Tyrrhenū cadēs,gelidus.i.frigidus quiriter,qa anguſtus eſt eius alueus in valleis imas, atq; cōditur.i.abſcōdit in mare,hoc eſt incidit in mare, Tyrrhenum.

VARIA LECTIO.

DENSANTVR. In antiquis libris,Denſentur, obſeruaui.Iuppiter anxurus.In Rom. & aliquot alijs, Auxirus, In alijs pleriſque,Anxyris, ſcribitur.

COEL. RHOD.

QVONIAM vero ab Satyris exorſi ſumus,ideſt forſan expendiſſe præſtiterit,quod ita coruum ſatyram autem dixeritiu Valerij Coruini hiſtoria Lucius Florus. Et ſunt qui ad ſellationem putent referendum, de qua Martial.

Corue ſalutator, quare fellator haberis,
In caput intraui mentula nulla tuum.

Et Plin,li.x.Coruos,inquit,ore parere,aut coire,vulgus credit. Id ab Anaxagora item traditum. Verum libro de animalium generatione tertio,negat Ariſtoteles. Comminit libro 17. Auicenna.Quod ſi ad ſaturam paludem,ſeu ſatyram,relatum malis Ea vero Pontina eſt,viginti quatuor vrbium olim locus capax. Virg.Aen.vij.

Qua Saturæ iacet atra palus,gelidusque per imas
Quærit iter valles,atque in mare conditur Vfens.

In agro autem Pontino rem geſtam, auctor idem Florus eſt, nec non Aulus Gellius, ac Titus Liuius, etiam ſi apud hunc Pomptino legitur. Quo autem argumento coruum paludis nomine ſignificarit diſertiſſimus hiſtoricus, ex Theone ſumi poteſt apud Aratum,qui prodit, cornicem ac coruum inſigniter aquis oblectari, quod earum alitum corpora inarueſcant vehementius,proinde humentia expetere admodum, quin & ſolitudinis amicum animal coruus eſt, prouerbio ſuffragante ἀλλ' εἰς κόρακας, Erat proxime Tarentum locus item Styra,vel Satyrion,vt Stephanus.

Hos ſuper aduenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum,& florentes ære cateruas,
Bellatrix non illa colo,calathiſve Mineruæ
Fœmineas aſſueta manus,ſed prœlia virgo
Dura pati,curſuq; pedum præuertere ventos.
Illa vel intactę ſegetis per ſumma volaret
Gramina,nec teneras curſu lęſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium,fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter,celeſtes nec tingeret ęquore plantas.
Illam omnis tectis,agriſq. effuſa iuuentus,
Turbaq. mirantur matrum & proſpectat euntem
Attonitis inhians animis, vt regius oſtro
Velet honos leues humeros,& vt fibula crinem
Auro internectat,Lyciam vt gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

SERV. HOs ſuperaduenit Volſca de gente Camilla. Prudēter poſt impletam cōmemorationē virorū tranſit ad fœminas.Ita.n. de Troianis legitur, qui vltimū Amazonum auxilium poſtulauerunt. Quæ res ab Homero prætermiſſa eſt. Sanè iam præſagiū eſt infelicitatis futuræ q inter ipſa principia armātur,& fœminæ Volſca de gēte. De priuerno Volſcorum oppido vt, Priuernū antiquā Metabus cū excederet vrbe. Florentes ære cateruas. Ennius & Lucretius florēs dīr omne quod nitidum eſt,hoc eſt ſecutus Virgilius. Aliter acyrologia ē.Lucretius,Florebat nauibus portus. Calathisve Mineruæ. Minerua & armorum dea eſt, & lanificij: ſed Camilla animum ad arma ſola contulit.Curſuq. pedum. Bene pedum adiecit, ne per equum eius gloria minueretur. quod ei obijcitur, Quid tamen egregium,ſi fœmina forti Fidis equo? Ariſtas. Primas ſpicæ partes,dictas ab eo q primæ areſcant. Tingeret:Mergeret vt, Tingat equos. Iuuentus, Turbaq; miratur matrum. Aute, ornatum eius,poſt, arma dicturus eſt. Vnde Hyſteron proteron in reſpondendo eſſe voluerunt, vt, Ornatum matres,viri vero arma mirantur. Sed melior ſenſus eſt,ſi ſicut dictū eſt, accipiamus, Ea.n.ſexu,vterq; miratur quæ ſunt poſita contra opinionem, vt mirentur fœminæ arma in muliere, viri ornatum in bellatrice. Inhians. Stupore quodam in ore patefacto. Lyciam pharetram,Quaſi Lyciam, Vt legimus, Cretenſes egere ſagittas. Paſtoralem præfixa cuſpide myrtum. Non haſtam myrteam, ſed ipſam myrtum. Statius, Lerneam iacit ille trabem.

ASCENSIVS.

HOS ſuperaduenit. Vltimo dicit,Camillam virginē. bello nobilem veniſſe in auxilium Turno: alludens vero ad Pentheſileam, Amazonum reginam, quæ Hectori tandem in auxilium venerat. Quin vero per totum hunc locum deſideratur. Donat. Ordo eſt, Camilla.ſ.uirgo,aduenit ſupple, id eſt vltra hos;aut ſuper aduenit hos ſ iam dictos, de gente Volſca, quæ Italia eſt;agens agmen equitū,& cateruas florētes.i. nitidas copias,& reſplendentes ære.i. in armis æreis,exiſtens bellatrix:quia illa non aſſueta,ſup.fuit manus fœmineas.i nō habuit manus fœmineas aſſuetas,colo.i.inſtrō nēdi,mote cetera rū fœminarū:ve, ꝑ vel, calathis Mineruæ.i. qualib.lanificæ,morte Mineruæ, vti ſolent,ad lanam,aut fila lanea reportanda. vñ Iuuen. Calathiſq. pacta refertis vellera. ſed ipſa virgo. i. cū eſſet virgo,aſſueta,ſup. fuit pati dura prælia, & aſſueta præuertere.i.anteueniēdo a proſlare, impedire ventos curſu pedum.i.tam celeriter currere ſolita,vt ventos pręueniret. Illa.ſ.nobiliſſima bellatrix ſ volaret. ſ. ſi vellet. i. volare poſſet:per ſumma gramina.i herbam ſegetis intactæ.ſ.a pedibus eius,hoc eſt,nec læſiſſet teneras ariſtas curſu.i. currēdo ſup eas, vel ferret.i. ſi vellet iter.i. incederet. ſuſpenſa fluctu tumenti,id eſt per rumorem,erecto per medium mare,nec tingeret, id eſt madefaceret,æquore,id eſt aqua marina,plantas celeres, id eſt celerrime percurrentes. Hæc omnia aūt per hyperbolem poeticam dicta ſunt mira quoq; ,ſed non tanta celeritas ab Homero & a Papinio noſtro attribuitur Achilli,quem ſuper glaciem vna nocte concretam potuiſſet percurrere, Sta. in Achilleide docet. Omnis iuuentus,id eſt multitudo iuuenum, quæ per ætatem,rerum imperitia, eſt effuſa. i. ſine ordine cum tumultu egreſſa, tectis & agris,& omnis turba matrum, quæ per ſexum imperitæ,ac ſtupidæ ſunt miratur illam,ſcilicet Camillam,& proſpectat,id eſt porrò aſpectat.euntem, id eſt procedentem, greſſu virili inhians,id eſt auide intenta,animis attonitis, id eſt ſtupefactis,vt,id eſt quemadmodū:honos,id eſt honor regius.h.i.regalis,q regibus debitus,vellet,id eſt veſtiat, oſtro, id eſt purpura,humeros.ſ.Camillæ:lenes,id eſt non pilosos, nec aſperos, ſed ſucci plenos,& vt,id eſt quemadmodū,fibula internectat,crinē auro.i.reticulo aureo,habēte fibulam,& vt ipſa gerat pharetram Lyciam.i.pulchrā,& bonam,vt Lycia dicimereatur & vt gerat myrtum.i.arborem integram, paſtoralē.i. quæ paſtoribus vſui eſſe potuiſſet vmbra ſua,cuſpide præfixa.i.habentem cuſpidem ferream præfixam in morem haſtæ.

VARIA LECTIO

FLVCTV ſuſpenſa tumenti.In aliquot veteribus lib.legere eſt,Fluctus tumentis. Vt gerat ipſa pharetram. Sunt antiqui libri vbi, Ferat,ſcriptum eſt. Eſt & pronomen,illa,in antiquis exempl.

Præparat

ASCENSIVS.

PRAEPARAT &c. Arg. ordo eſt. Poeta, ſup. P̄parat octauo. ſ Aen. lib. j. pręparari deſcribit bellū, & ſup. populos quos mittat I hoſtes contra hoſtes. Maiores arg. ordo, Turnus. ſ. princeps exercitus, dat ſignum belli. i. vexillum pandit, ab arce Laurenti. i. Laurolauinij, quod prius a Lauro, Laurentium dictum erat. Et Venulus, legatus ille, ſeu orator, mittitur ad vrbem Diomedis magni, quia contra Aeneam viriliter ſteterit, Diomedes aūt, iam in Apulia habitabat, qui. i. vt âs, petat auxilium, & doceat, quæ cauſa, ſup. ſit, petendi. ſ. auxilij aut auxilium, Aeneas adit regem. ſ. Euandrum, Arcada. i. ex Arcadia profectū ad ea loca ubi nunc Roma ē monitis diuum. i. vt dij eum admonuerant, & prius per oracula, & nunc in ſomnis, Euandrum dicit profugum Arcadia, id eſt ab Arcadia profectum, & petētē noua regna, quia paullò añ venerat in Italiam, Aeneas, ſupple accipit hinc. i. ab hoc rege auxiliū, & Euander iungit hic natum, id eſt filiū ſuum, cui Pallāti nomē erat, & agmina ſocia id ē ſocialia, Pallas, id ē filius Euandri, ibat. ſ. cum Aenea, exiſtēs comes eius, fatis iniquis. i. non fauentib. quia occidendus eſt, exiſtēs iā habilis, id eſt idoneus, bello. i. ad bellum gerēdum, & lætus in armis maternis, id eſt, quę mater illi ꝓcurauerat, aut ſic, & Aeneas lætus armis maternis. i. quę Venus ei ꝓcurauerat, & ſortitus fata, & fortunas, ducum præcipue Augusti, & Antonij. & caſus ſuorū clypeo, id eſt deſcripta ī clypeo, tentus eſt. ſ. cum admiratione, & in arte diuina, ſcilicet Vulcani, qui artificioſe ea ſculpſerat quæ multo poſt futura erant.

IN VIII. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Præparat octauo bellum, & quos mittat in hoſtes.

IN EVNDEM MODESTINI IVRISC. ARGVMENTVM.

Dat belli ſignum Laurenti Turnus ab arce.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad Vrbem:
Qui petat auxilium, & doceat quæ cauſa petendi.
Aeneas diuum monitis adit Arcada regem
Euandrum Arcadia profugum, noua regna petentem.
Accipit auxilium, hinc natum & ſocia agmina iungit
Euander, Pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamq́, habilis bello, & maternis lætus in armis,
Fataq́, fortunasq́, ducum, caſusq́, ſuorum
Sortitus clypeo, diuina tentus in arte eſt.

ALIVD IN EVNDEM.

Vidit vt Aeneas ſumma vi bella parari,
Arcadas, Euandrumq́, ſenem ſibi fœdere iungit:
Dardaniq́, duci ſociatur Ethruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber, in clypeoq́,
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS LIBER OCTAVVS.

VT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Vtq; acres concuſſit equos, vtq́ue impulit arma:
Extemplo turbati animi, ſimul oē tumultu
Coniurat trepido Latium, ſæuitq́. iuuentus
Effera. ductores primi Meſapus, & Vfens,
Contemptorq́. deum Mezentius, vndiq. cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur, & magni Venulus Diomedis ad vrbem,
Qui petat auxilium, &, Latio conſiſtere Teucros,
Aduectum Aeneam claſſi, victosq́. penates
Inferre, & fatis regem ſe diſcere poſci,
Edoceat, multasq́. viro ſe adiungere gentes
Dardanio, & late Latio increbreſcere nomen:
Quid ſtruat his cœptis: quem, ſi fortuna ſequatur,
Euentum pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi,

SERV. VT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce Extulit. Apud maiores noſtros tria erant militię gña in bellis gerendis. Nā aut legitima erat militia, aut cōiuratio, aut euocatio. Legitima erat militia eorū, q ſinguli iurabant ꝓ rep. ſe eſſe facturos, nec diſcedebāt niſi cōpletis ſtipēdijs. i. militiæ tpib. & ſacrām vocabatur. Aut certe ſi eēt tumultus. i. bellū Italicū, vel Gallicū, in quib. ex periculi vicinitate erat timor multus, qa ſingulos interrogare nō vacabat, q fuerat ducturus exercitium, ibat ad Capitoliū, & exinde ꝓferēs duo vexilla, vnū roſeum, qđ pedites euocabat, & vnū cęruleū qđ erat equitū (nā cęruleus color maris eſt, a cuius deo equū cōſtat inuētū) dicebat. Qui rēp. ſaluam eſſe vult, me ſequat, & qui cōuenissent. ſimul iurabāt, & dicebatᷣ iſta militia coniuratio. Fiebat & euocatio. Nā ad diuerſa loca diuerſi pp cogendos mittebanᷣ exercitus. Mō ergo duo ſunt gña militię, cōiurō & euocatio, quippe in tumultu. Sanè incongruū nō eſt, qđ ſignum belli. i. vexilli eleuationē Turno dat, cū de rege Latino dixerit ſupra Rerumq. reliquit habenas. Belli aūt ſignum gñaliter dixit (uā multa ſunt) ſed vexillum ſignificat, quod ē tractum veli diminutiōe, vt velū uexillū. Strepuerunt cornua. Quæ ſimul ſanabāt, vt Acreaq. aſsē ſa conſpirant cornua rauco. Vtq́ue acres cōcuſſit equos. Hoc ad equites pertinet. Vtque īpulit arma. Hoc ad pedites. Eſt aūt ſacrorū, nā is qui belli ſuſceperat curā, ſacrariū Martis īgreſſus primo ancilla cōmouebat, poſt haſtā ſimulacri ipſius dicēs, Mars vigila. Ea templo. Aut ſubito, aut re vera ex ipſo templo. i. poſt diuina arma cōmota, tumultu trepido. Feſtino more ſuo. Cōiurat, nota de re bona cōiurationē dici poſſe. Nā cōiuratio συνωμοσία eſt. Iuuētus Effera Efferata per furiā. Meſapus, & Vfens. Bona electio perſonarū ad delectū hñdū: vnuſequiſque bonus. i. Meſapus mittiᷣ, alter pedes egregius. Cōtēptorq́. deum Mezētius. Quid. n. iniuſtius q̄ ꝙ ſacrilegus contra pios, & ꝑpararet bellū & gereret? Vaſtāt cult. Abducendo cultores, vaſtos, & deſertos efficiunt. Mittiᷣ, & magni Venulus Diomedis ad vrbē, Qui petat auxiliū. Diomedes poſtq̄ reperit ira Veneris a ſe vulneratę, vxorē apud Argos turpiter viuere, noluit reuerti, ſed tenuit partes Apuliæ, & edomita oī mōtis Gargani multitudine, in eodē tractu ciuitates plurimas cōdidit. Nam & Beneuētū, & Aequū tuticū ipſe cōdidit, & Arpos q̄ & Argiripa dr ad quā nunc Venulus mittiᷣ, nō Arpinū quā cōſtat eē Cāpanię, vñ Cic. Arpinas Sanè ſciēdū Apuliam uno dictā vocabulo, ſed huius partē quā Diomedes tenuit, Meſſapiā & Peucetiā a duob. fratribus dictam, qui illic imperarunt. Item, Danniū a Dauno

gere Apulię. Venulus. Hunc fuiſſe cōſtat Argiuum. Nam Typus eſt, vtile iudicat locus Prædam Tyburtum ex agmine raptam, Portare uās. Conſideratæ ergo hic ad Diomedē mittit, vt eū vel quaſi ciuis adduceret, vel citius poſſit mouere. Conſiſtere Teucros. Iā eſſe conditos. i. fundaſſe ciuitatē. Regem ſe diſcere poſci. Vnde illud eſt. Expectate ſolo Laurentū. Et dicendo poſci, agit ſubtiliter. Nā ſi nō venit errore, ſed fato, oēm ſibi vtiq; eſt v-dicaturos Italiā, ſine dubio, & Diomedis Imperiū. Viro ſe adiungere gētes Dardanio. Bene nō Aeneę dixit, ſed viro Dardanio, vt nō ſit mirū ſi ſequebāt hoiem ſibi cognatione ſociatū: vt Hinc Dardanus ortus. Huc repetit. Quid ſtruat his cœptis, Cū hęc iam cęperit. Et principaliter dixit ab eo qd eſt incipio, cœptus facit. Hinc eſt cœptis. Quē, ſi fortuna ſequatur. Euentū pugnæ cupiat, manifeſtius ipſi. Si eum fortuna comitet. quē finē ſuæ velit eſſe victoriæ ipſum melius noſſe qui iā antiquus eſt hoſtis. Vult aūt intelligi Aeneam & cętera Diomedem bella geſturū, non tantū pp nūs imperiū, ſed & cauſa hoſtilitatis antiquæ. Talia p Latium. Gerebant ſubaudi. & eſt formoſa Eclipſis. Cuncta videns. Mente pertractās. Nam non videbat. Curarum fluctuat æſtu; His verbis futuram præoccupat comparationem, quæ eſt Apollonij de verbo ad verbum. Sole repercuſſum. Aut vacat re, aut hō repercuſſum, q̄a primo aquā ferit, inde poſtea tendit ad recta. Radiātis imagine Lunę, Negant omnes Phyſici lumē Lunæ aliud ex ſe reddere, & vituperat hoc dicto Vir. quod tn̄ tolerabile eſt, quia non Lunam, ſed imaginē dixit, Lunę quam à Sole lumen accipere manifeſtum eſt. Laquearia. Multi lacunaria legunt, nam lacus dñr. Vnde eſt in Horatio, Nec mea renidet in domo lacunar. Alituum. Pro alitū; ſed metricā, vt diximus ſupra addidit ſyllabam. Sub ætheris axe. i. ſub aere. Seramq; dedit per mēbra quietē. Tardā quippe in bellicis curis. Tyberinos Bene Tyberinos, quia ſup dixerat deus. Nā in ſacris Tyberinus I Cęnolexia Tuberis, in poemate Tybris vocat. Senior. At q vbiq; eū flauū dixit, ſ; ſenior aut pp ſpumas dictū ē, aut ad venerātiā ptinet. Luca. de vrbe Rom. adhuc flurēte, Turrigero canos effundē vertice crines. Curas his demere dictis. Habitū futuræ orōnis oſtēdit. O ſate gēte deū. Alibi, Deū certiſſima ples Vrbē Qui reuehis nobis. Vt Iliū in Italiā portās. Vrbē ergo, p ciuib poſuit Reuehi aūt pp Dardanū. Expectare ſolo Laurēti. Dat effectū ēt locis, vt, ipſæ te Tityre pinus. Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabāt. Hic tibi certa domus Qd ſupius aq Apolline popoſcerat, hoc nūc īdicat Tyberis, vt, Da ppriā Tymbrex domū da mœnia feſſis. Tumor oia, & iræ Cōceſſere

Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium, quæ Leomedontius heros·
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu;
Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In parteſq; rapit varias, perq; omnia uerſat.
Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia peruolitat late loca, iamq; ſub auras
Erigitur, ſummiq; ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes
Alituum, pecudumq; genus ſopor altus habebat:
Cum pater in ripa, gelidiq; ſub ętheris axe
Aeneas triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſeramq; dedit per membra quietem.
Huic deus ipſe loci, fluuio Tyberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus, eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines vmbroſa tegebat arundo.
Tunc ſic affari, & curas his demere dictis:
TYB. O ſate gente deum Troianam ex hoſtibus vrbem
Qui reuehis nobis, ęternaq; Pergama ſeruas,
Expectate ſolo Laurenti, aruiſq; Latinis,
Hic tibi certa domus, certi, ne abſiſte, penates,
Neu belli terrere minis. timor omnis, & iræ
Conceſſere deum.
Iamq; tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba ſolo recubans, albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum,
Ex quo terdenis vrbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, aduerte, docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus vrbem,
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina.
Hoc caſtris adhibe ſocios, & fœdera iunge.
Ipſe rogo te ripis, & recto flumine ducam.
Aduerſum remis ſuperes ſubuectans vt amnem.
Surge age nate dea, primiſq; cadentibus aſtris,
Iunoni fer rite preces, iramq; minaſq;
Supplicibus ſupera votis, mihi victor honorem
Perſolues, ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cęruleus Tybris, Cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus: celſis caput vrbibus exit.

deū Aliqua hemiſtichia in Vir. tā ſūt ſenſu immutata q̄ verbis, vt ecce hoc loco. Naq; nō poſſumus intelligere qeuiſſe eū tumorē, & irā deorū cū & adhuc inimica ſit Iuno, & ad Troianorū perniciē addant alia numina, vt Furia, & Iuturna. Vñ mire quidam cōcluſit hunc verſū dicēs, Cōceſſere deū pfugis noua mœnia Teucris. Quod ſi ita acceperimus, vt dicat Teucros cōſtituere ciuitatē, nec ea numina, q̄ irata ſunt vetant, nihil erit cōtrariū. Nā & ipſa Iuno h.d. Nō dabit regnis, eſto, phibere Latinis. Atq; Imota manet fatis Lauinia cōiux. Hic aūt ſenſus ēt ſi detrahas ſubauditionē, pōt accipi a ſuperiorib. vt ſit, Tumor oīs, & irę cōceſſiſſe deū, vt, hic tibi certa domus, certi penates, Littores ingens. Licet poſſumus ēt de fluuio litus dicere, ponit tn̄ diſcretionem vt hic, ſub illeib. paulò poſt Viridiq; in littore cōſpicit ſus. Porcā āt lecū habuere Troiani quā amiſsā I Capaniā inuenerūt cū fetu circa Laurentē agrū, quam iō Aeneas imolauit Iunoni, q̄a ipſa dr Terra vt, Coniugis ī gremiū lætæ deſcēdit. ASC.
Scimus aūt hoc animal inimicū eſſe frugib. vt caprū vitib. q̄ Libero imolat. Enixa iacebit. Participio vtēns tangit hiſtoriam. Solo recubans. Solo vr̄ abundare. Ex quo. Qua rōcinatione. Qd'. Iſtat. Qd' ſolū ex laborib. Euandri reſtat factū, cura. n Aeneæ, pſentis fuerat neceſſitatis. Arcades his oris, genus a Pallante profectū. Euander Arcas fuit nepos Pallantis regis Arcadię, hic patrē ſuū occidiſſet ſuadēte matre Nicoſtrata (q̄ etiā Carmētis dicta ē, quia carminib. vaticinabat) dimiſſa ſua venit ad Italiā, & pulſis Aboriginib. tenuit loca in quib. nūc Roma eſt, & modicū oppidū fundauit in mōte Pallatino. Hic aūt mōs Palatinus ſm Virg. a Pallāte auo Euādri ē dictus ſm Vir. & alios, a filia Euādri Pallātia ab Hercule vitiata, & poſtea ☙ic ſepulta, vel certe a Pallāte eius filio illic ſepulto. Alij à Ballatus Ballāteū volūt dictū. Et exinde p antiſtīcō Pallāteū dictū. Sed ſi a Ballatu hoc nomē venerit, Pa, lōga ē, ſicut etiā Mar ponit plerūq. Si aūt a Pallāte, Pa, breuis ſit, vt eam ponit vbiq; Virg. cū ſua opinione Genus a Pallāte pfectū. Profectū ad has oras genus a Pallāte. nō a Pallāte pfectū. In montibus. Vt diximus ſupra, ſunt in minoribus illis colliculis. Pallantis proaui. Cōfundit noīa vt plerunq; ſolet. Nam auus fuit, ſic & illud dixit, Luco tunc forte parentis Pilūni Turnus. Et alibi, Pilūnuſq. illi quartus pr̄. Hi bellū aſſidue ducūt cū gēte Latina ducūt, aut gerūt, aut lōgū trahūt. Et bñ pſtādorū auxiliorū exprimit cam, ne magis Turno, quā Græco fauere credant.

Fœdera iunge. Legitur &. Fœdere iunge. Recto flumine ducã, Recto fluminis itinere, & ſic dixit, Tunc ſe ad Caietæ recto fert littore portum. Hoc eſt a littore non recedens. Sic ergo & nunc a littore fluuij non recedentem ſignific t. Eſt & alia expoſitio, ut recto flumine, edomito, frenato, & in tranquillitatem redacto intelligamus, quod etiam fecit: ut, Mitis vt in morem ſtagni placidiq́ue paludis, ut ſit recto præteriti temporis participiũ. Iunoni fer rite preces. Sicut & Helenus monuit. Mihi uictor honorem perſolues. Bene ei adimit belli eam curã promittendo uoti fore compotem. Stringentem ripas, Rapientem, imminuentem, nam hoc eſt Tyberini fluminis proprium adeo vt ab antiquis Rumon dictus ſit, quaſi ripas ruminans, & exedens, in ſacris etiam Serra dicebatur. Vnde ait nunc, Et pinguia culta ſecantem, in aliqua etiam urbis parte Tarẽtũ dr, eo q ripas terat. Cæruleus Tybris. Altus, pro fundus. Cælo gratiſſimus. Pro is qui in cælo ſunt. Hic mihi magna domus. ſ. certa caitũ ſuum. Alij Romam dicũt Tyberini eſſe domicilium. Celſis caput vrbibus exit. De Thuſcia, q̃ illis multum conſtat floruiſſe temporibus. Nam & Lucumones reges habebat, & maximam Italiæ ſuperauerat partẽ.

ASC. VT belli ſignum Laurẽti Turnus ab arce Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua &c. Poſtq̃ in 7. deſcripſit eos qui in bellum cõtra Aeneã cõgreſſuri erant, conſequens eſt, ut in 6. deſcribat, quõ. eis collectis in bello ꝓgreſſam ſit, & quod cõtra tantam aliorum uim Aeneæ auxilij fuerit. Dixit ergo uexillo extenſo, & copijs coactis, Latium coniuraſſe, quod & in Aulide Græci in Troiam fecerant. Dicitq. ad Diomedem miſſũ auxilium ab eo petendũ, quæ res ſummopere in gloriam uergit Aeneæ, cum is unus tot ducibus terrori fuerit. Vnde dicit Do. ſic ſimul omne tumultu Simul & omne diai. i. uno tempore, oib. in unum coeuntibus. Coniurat. Coniuratio aũt totius Latij, & tumultus .i. timor multus, & concitatio tot populorũ ad laudes Aeneæ pertinẽt. Inſeruit ẽt Aeneæ hic tumultus, ne peregrinus in hoſpites, & ſocius in fœderatos impius uideat, ſi primus bellũ moueat. Vndique cogunt Auxilia. Non congregant, ſed iri cogũt timidiores. In qua re etiam, ipſi duces timorem ſuũ oſtendũt. Cõtemptor deũ Mezentius, Magna laus Aeneæ, ut Mezentius contemptor diuũ aliqñ inuenerit, quẽ timeret. Hæc ille. ordo eſt. Vt. i. poſtq̃ (nõ eſt aut legendũ. At, quia ſequit, Vtq; acres concuſſit &c. Turnus extulit. i. expandit, ſignum belli. i. uexillum, ab arce. i. ſummo munimine, Laurenti. i Taurolauinijs, ex regia ſ. Latini, & cornua ſtrepuerũt canturanco. i. bellicũ cantatũ eſt, utq; . i. & ut. i. poſtq̃. ipſe cõcuſſit. i. cõmouit, ſtrepitu cornuũ, & clangore tubarũ, equos acres. i. uehementi ſpiritu fretos; ut. i. poſtq̃, ipſe Turnus. ſ. impulit arma. ſ. peditum. aut arma, Martis, aut potius, impulit haſtam in hoſtium fines, ut per fæciales fieri ſolebat poſtea, vt docet Liuius, aĩ. ſ. Italorum, qui conuenerant, turbati ſunt. ſ. furore bellico, extemplo. i. ilico è veſtigio, & omne Latium coniurat ſimul tumultu trepido. i. ſicut in bello tumultuario fieri ſolet: & oĩs iuuentus ſæuit, exiſtens effera. i. effrenis, & indomita, aut ferociens. primi ductores. ſ. Meſapus, & Vfens, & Mezentius contemptor deũ. i. deorum, cogunt. i. cõgregant & in unum cõuenire cõpellunt, undiq; . i. ex oĩ parte, auxilia. i. auxiliares copias, & uaſtant. i. vaſte ſpoliant agros latos, cultorib i. Colonis: Et Venulus, orator ille Argiuus, mittit ad urbem Diomedis magni. i. qui contra Aeneam ſtetit, & Venerem vulnerauit. ſ. ad Argiripã, qui. i. vt is petat. ſ. a Diomede, auxilium, & qui edoceat Teucros conſiſtere, Latio. i. in Italia Aeneam. ſ. hoſtem Diomedis, aduectum claſſi, i. nauib multis, & inferre. ſ. Latio. penates uictos. ſ. a Græcis ſemel, & dicere ſe poſci regem. ſ. Latinorum, fatis. i. per fata, quæ id iuſſerũt, & multas gentes adiungere ſe uiro Dardanio, & nomen. ſ. Aeneæ, increbeſcere. i. crebrum fieri, late. i. ampliter, Latio, i. per Latium & edoceat qui ſtruat. i. ꝑtendat, his, ſitã magnis cœptis, q. d. non aliud, quam occupato regno rei, quos oẽs Italiæ habitatores expellere, & quẽ. i. qualẽ euentũ pugnæ, ſup. Aeneas, cupiat. i. optet, ſi fortuna ſequatur. i. accidere uelit, apparere manifeſtius ipſi. i. Diomedis, qui Troianos melius nouerat q̃ Turno regi, aut latino regi. qb. fraus, & factio Troianorũ nõdũ perſpecta, ſed tamẽ audita erat. Talia &c. Recitat cõtra Aeneas egerit, & quomodo per Tyberinũ deum ad monitus ſit, ab Euandro auxilia petere, quæ fictio opportuna eſt, ad Tybrim caſtrametatus erat, vt illic excogitatus q̃ ſi a deo iſpiratum puteſ, aut quia viſa opportunitate id Euandrum ꝑueniẽdi, & cognito, q ſimili fato agitaretur, illic animũ cepit. Vnde Don. dicit ſic. Cũcta uidẽs. i. nihil ex ijs q̃ hoſtes agerẽt, illũ latuit Laomedontius heros. Virtute & calliditate Laomedonti reſpondens. Aeſtu curarũ; Propter exiguas copias ſuas, & tanto hoſtiles apparatus, Hæc ille. Ordo eſt. Talia ſup. gerebantur, per Latium. i. per Italiam. in ea potiſſimum parte vbi Latiũ eſt, q̃ cũcta. i. oĩa heros Laomedontis. i a Laomedonte, Troianorũ rege, denominatus ꝓpter uirtutis, & al ſimilitudinem Aeneas videns. i. cõſiderãs, fluctuat magno æſtu. i. freto, & feruore curarum. tranſlatio a mari. Atq. diuidit. i. in diuerſa uertit animum, nunc huc. i. in hanc ſententiam, nunc illuc i. in illam ſententiam, & rapit animum. ſ. in uarias partes, & uerſat per omnia ſ. conſilia aut q̃ agenda erãt, Sicut lumen. i. radius ſolaris, tremulum. i ſubito motũ, repercuſſum ſole. i. generatum ea percuſſione radiorum ſolis, ſupp. in labris. i. uaſis maioribus ahenis. i. æreis aquæ. i. in quibus eſt aqua, aut repercuſſũ imagine. i. effigie, Lunæ radiantis. i. reſplẽdẽtis, quia (ut dictum eſt) Splẽdet tremulo ſub lumine pontus. Peruolitat omnia loca late, dũ in aqua recipiens ſplendorẽ Solis, aut Lunæ mouetur radijs. Percutit nunc hanc partem uaſis, nunc illã, & erigit iam ſub auras. in altum, & ferit laquearia. i. connexiones trabium, aut tabulatorum ſummi tecti, quia ſplẽdor ex aheno diffundit in aera, & illinc in proximũ obiectũ, qđ eſt e diuerſo Solis incumbentis. Nemo eſt, qui talem ſplendorẽ tremulũ non uiderit, atque ita non difficilis eſt huius exẽpli rõ. Nox erat, & ſopor altus. i. profundus, habebat. i. occupabat, animalia feſſa. i. exercitio diurno, per oẽs terras, genus. ſ. alituum, pro alitum. i. degentiũ in aere, & pecudum. i. degentiũ in terris; iam, ſup. cũ. i. qñ. Aeneas pr. i. vir, ueneratione paterna dignus, turbatus pectora, i. habẽs pectora turbata. & bello triſti. ſ. omnibus, & ẽt ipſi, quia pius erat, & prudens, ſciens ſine multa effuſione ſanguinis non poſſe geri, ſeq. ſuos amiſſurum, cum & Latinos ſuos cenſeat, procubuit in ripa, & ſub axe gelidi ætheris. i. ſub dio: & dedit quietem ſeram. i. tarde cõceſſam. per mẽbra. i. ꝓpter grauamen & molem membrorum., aut dedit per mẽbra, cũ aĩum nõdũ quietũ haberet. Bene aũt dicit, ſeram; quia turpe Duci totam ſomno perducere noctem. Ipſe deus loci. ſ. Tyberinus, ſenior, id eſt aſpectu uenerabili, uiſus eſt huic. ſ. Aeneæ dormienti, attollere ſe amœno flumine. i. flumine, quod amœnum erat inter frondes populeas. i. populi arboris, ad ripam creſcentis, & potiſſimum ad Padi ripam, unde populifer dicitur, ſed nihil uetat ad Tybridis ripam, etiam populos fuiſſe, & ſub eis Aeneam procubuiſſe. Carbaſas. i. genus lini, aut veli tenuis, velabat eum. i. Tyberinum, amictu glauco. i coloris aquæ conuenientis, & arundo umbroſa. i. frõdoſa, & ita vmbroſa tegebat crines. ſ. Tyberini, quia eo ornatu utitur, quem plurimum habet. Tunc ſic affari, & cura his demere dictis: O ſate gente deum Troianam ex hoſtib &c. Recitat orõnem Tyberini ad Aeneam habitam, quæ in genere deliberatiuo uerſatur, & omnes numeros perſuaſionis habet. De qua re dicit Don. ſic. Nec uana putes. Quia ſolent multi in ſomnis decipi, dat ſignum quo cognoſcat hoc ſomnium uerum eſſe. Arcades. Breuitate utitur, ne tædio afficiat Aeneam. Genus. Genus. n. dicit, & nomen, & urbem, & ſpem dat auxilij cum hoſtib. Illi hoſtes ſint, & peregrini, quos iure oderint Latini. Hic ego. Pollicetur homini ignaro uiam ſe oſtenſurum Iunoni. Matutinum tempus congruum ſacrificijs oſtendit. Docet potentum iras ſupplicando, potiuſquam repugnando, ſuperari. Ego ſum. Non arrogãter, ſed neceſſario laudat ſuum officium. Hæc Ille: Ordo autem eſt Tunc. ſup viſus eſt, aut cæpit Tyberinus, affari. i. alioquii Aeneam, aut Tyberinus affari, pro affabatur tunc Aeneam, ſic, & demere. i demebat, aut uiſus eſt, ſeu cœpit demere curas his dictis. ſ. ſermonib. ſequentib. O Aenea ſate. i. progenite, gente, i. genere, ſeu ꝓgenie, deum, pro deorum: qui reuenis nobis. i. ad noſtram gloriam & utilitatem, ex hoſtib. ſ. Græcis, urbem Troianam. i. auſpicia nouæ Troiæ condẽdæ, & ſeruas Pergama i. mœnia Troiana, æterna, i. indelebilia, aut in ſe, aut in ijs quæ ab eis orientur, ſeruas, inquit, expectate, i. optate, & deſiderate, ſolo Laurenti. i. regioni, ubi Laurentium eſt, & Laurentes habitant, & aruis Latinijs, Latino ſubditis, qui exterņum generum expectabat. Certa domus i. quam mutare non debebis eſt, tibi hic. i. in hac regione noſtra, & penates certi, ſup. ſunt tibi hic, ne abſiſte. i ne abſiſtas, hoc eſt ne diſcedas, nec ſtatuas te alio, neu. i. ne ue, hoc e. l uel ne terrere, pro ne terrearis, minis belli. ſ. cõtra te moti, omnis tumor. i. inflatura, & iræ deum cõceſſere. ſ. ut Ser vult hic tibi certa n domũ & certos penates, aut cõceſſere fatis tuis, aut iræ deũ, pro deorum,

rum, in Troianos conceſſere.i.ſedatæ & mitigatæ ſunt licet Iuno adhuc moliatur in te, ut omnes dij dicãtur, quorũ pluri mæ ſunt uoces, ac ſi dicã, oĩs ſenatus tibi cõſentit, licet unus aut aliter diſſentiat. Et ne putes ſomnum fingere tibi hæc va na ſus ingens iacebit iam inacta tibi. ita te ſub ilicibus.i. iſtis arboribus glandiferis de genere quercuũ, enixa fœtus trigin ta capitum, exiſtens alba, & recubans ſolo Et vari.i fœtus albi, ſup iacebunt circum ubera, hic locus, ſ. in quo iacebit, erit ſu pr. locus urbis. ſ. olim condẽdæ, quæ & Alba uocabitur. Hæc omnia verba retulerat in tertio, Helenus, ex oraculo, unde fidẽ adhibere poteſt Aeneas). ſ. ea vrbs, erit certa requies laborum. Ex quo. i. qua ratione, quia requies laborum erit, aut ex quo. i. poſt cuius inuentionem, Aſcanius condet urbem, ſ. Albam, clari cognominis. i. cognominandam ab alba ſua inuenta, & clara oraculorũ manifeſtatione, & hoc terdenis annis redeũtibus. i. quod in primo dixit, Triginta magnos uoluendis mẽſibus orbes. Imperio explebit, regnũque a ſede Lauini Transferet, & longam multa vi muniet Albam, Ego cano haud incerta imo certiſſimis oraculis tibi prius ſignificata. Ego docebo nũc, paucis. ſ. uerbis, aduerte. ſ. animũ. qua ratione. i. via & modo expedias victor. i. cum victoria, id, ſup. bellum, quod inſtat. ſ. gerendum. Arcades. i. populi ex Arcadia, appoſitoris, genus profectum. i. ortum, aut deſcendens, a Bellante. ſ. rege Arcadiæ, qui ſecuti regem Euandrum, & qui ſecuti ſigna. i. pdigia oraculorum. delegere locum in his oris, i. regionib. & poſuere in montibus. i. colliculis his urbem. ſ. Pallanteam, de nomine Pallantis, proai. ſ. Euãdri, ea autem vrbs modica erat fere, ubi nunc Roma eſt Hi. ſ. populi, ducunt bellum aſſiduũ cum gente Latina, cum qua. ſ. tibi gerendum eſt, non ſocialiter, ſed hoſtiliter, quia omne Latium coniurauit in te adhibe hos ſocios caſtris, ſ. tuis. i. exercitui tuo in caſtris degenti (Caſtra autem, ſunt munimina exercitus tranſportabilia, cum tẽtorijs & armis) & iunge. i. inijce, fœdera. i. pactum ſocietatis cũ eis, ipſe. i. ego. ſ. deus numinis ducã te ripis, & flumine recto. i. nullo errore te circumuenturo, vt. ſ. tu ſuperes ſubuectus remis, amnem aduerſum i. licet aduerſum, quia beneficio dei, facilitet etiam aduerſum. i. contra fluxum eius, ſuperauit. i. aſcendit, Age, adhortandi uox, ò nate dea ſurge, & fer. i. offer, rite. i. ut decet, preces iunoni. ſ. aduerſariæ tuæ, quod & Helenus monuerat primis aſtris cadentibus. i. cum primum aſtra deciderint, hoc eſt cum prima luce, & ſupera. i. uince uotis ſupplicib. i. ſuppliciter factis, iras, & minas. ſ. Iunonis, tu victor. i. poſtq̃ uictor fueris, non ante perſolues mihi honorẽ. i. ſacrificiũ honorificũ, ego ſum Tybris cæruleus. i. marini coloris, quẽ cernis ſtringẽtẽ. i. radẽtẽ, ripas. ſ. Tyberinas, pleno flumine. i. ſum deus fluminis huius, & quẽ cernis ſecãtẽ. i. refluẽtẽ, culta. ſ. arua, pinguia. i. optima, exiſtẽs amnis gratiſſimus cœlo. i. ijs qui in cælo ſunt. magna domus. i. ingens domiciliũ, exiſtens caput. i. columẽ, aut decus præcipuũ, urbib celſis. ſ. Etruſcis, atq; alijs ad Tybrim ſitis, exit. i. extendit mihi, hic. i. in hoc fluuio, quia quantus eſt alueus tãta eſt illius domus. & ita dicit exit non ſtat, & hic quia vbique eſt, non hinc.

VARIA LECT. EVENTVM pugnæ cupiat, In aliq. antiq lib. Cupiet legit, ſed longe venuſtius, Cupiat. Ne abſiſte, penates. In pleriſq. lib. antiq. Adſiſte, legitur. Tumor omnis & iræ Conceſſere Deum. In veter. omnibus lib. quotquot habui, Tumor, legitur. Iamq. tibi, ne uana putes. In Rom. li. Nec vana putes, legitur. Aduerſum remis ſuperes ſubuectans ut amnem. in lib. aliq. mutato numero, Aduerſum ſuperes remis In aliquibus autem manuſcriptis uerſus hic non habetur. Surge age nata dea. in Romano lib & quibuſdam alijs antiquis non habetur, Age. Supplicibus ſupera uotis. In pleriſque lib. Donis, legitur. Ego ſum, pleno quem flum. cernis. In lib. aliq. antiq, legere eſt, Ego ſum quem pleno gurgite cernis.

POE. Dixit, deinde lacu fluuius ſe condidit alto
Ima, petens, nox Aeneam, ſomnuſq. reliquit.
Surgit, & ætherei ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cauis vndam de culmine palmis
Suſtulit, ac tales effundit ad æthera uoces.
AEN. Nymphæ Laurẽtes nymphæ genus amnib. vñ eſt.
Tuque ò Tybri, tu o genitor cũ flumine ſancto,
Accipite Aeneam, & tandem arcete periclis,
Quo te cunq. lacus miſerantem incommoda noſtra,
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis,
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum:
Adſis ò tandem, & propius tua numina firmes.
POE. Sic memorat, geminaſque legit de claſſe byremes,
Remigioque aptat. ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum, atque oculis mirabile monſtrum,
Candida per ſiluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conſpicitur ſus:
Quam pius Aeneas, tibi enim, tibi maxima Iuno.
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris ea fluuium, quam longa eſt nocte tumentem
Lenijt, & tacita refluens ita ſubſtit unda,
Mitis ut in morem ſtagni, placidaque paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abeſſet.
Ergo iter incæptum celerant rumore ſecundo:
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
Miratur nemus inſuetum, fulgentia longe
Scuta virum fluuio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
Et longo ſuperant flexus varijſque reguntur
Arboribus, viridesque ſecant placido æquore ſiluas.

SERV. NOX Aeneã, ſummũq; reliquit. Vt Feſſos cũ ſole reliqui. Vndam de flumine palmis Suſtulit. Quia dr̃ nox ẽt ſolo ſomno pollue re. Vnde eſt, Et noctem flumine purgat. Nymphæ, Hic diſtinguendi, ut generalitatem ſequatur ſpecialitas, ut in Georgicis: Mater Tyrrhe ne mater. Nam uitioſum eſt poſt ſpeciem genus inferre. Tuque ò genitor cum flumi ne Sic.n. inuocatur in preci bus. Adeſto Tiberine cũ tuis vadis. Tyberim vero alij a rege. Aboriginum dictum volunt, qui iuxta dimicans interẽptus eſt. Alij ab eo rege, quem Glaucus Minois filius in Italia interemit. Alij inter quos & Liuius ab Albono rege qui in eum eccicidit. Arcete periclis, Hypallage eſt pro a me prohibete pericula. Quo te cunque. lacus tenet Lacus ẽ quoddam latentis adhuc aquę recepta culũ dictus quaſi lacuna, ex qua erũpens aqua efficit fõ tem, qui cum fluere cæpit al ueum facit Vñ tria iſta dixit, lacum, fõtem alueũ Hoc n. ẽ Quocunq; ſolo pulcherrimus exis Quãquam multi hoc uerſu ſuperfuſionẽ eius velint ſignificari Ideo antẽ hoc dixit Aeneas, q̃a audierat. Hac mihi magna domus celſis caput urbib exit. Semper honore meo, Satis Aeneas pie pollicetur cum Tyberis verecunde popoſcerit. At nanq; Mihi uictor honorẽ perſolues. Corniger Flumina iõ cum cornib. pingunt, ſiue q mugitum boum imitatẽ murmur vndarum, ſiue q plerunq. in cornuum ſimilitudine curuatas cernimus ripas. Heſperidum regnator aquarum. Bene addidit Heſperidum. i. Italicarum. Nam Eridanus rex eſt fluminum Heſperiæ, ut. Fluuiorum rex Eridanus. Fluuius Vocatiuus antiquus ẽ, quia apud maiores in oĩ forma ſimilis erat nominatiuo Sed mõ alter eſt in ſecũda tñ forma, nanq; ſi proprium fuerit nomen. & i. ante us, habuerit, ut perdita facit uocatiuum, ut Terentius. Terenti, nullo excepto, ſi autẽ appellatiuum ſit, in e, mittit uocatiuum, vt pius, pie: fluuius, fluui, excepto filius, oã fili facit. Plerunq. tñ poetæ Euphoniæ cauſa antiquitatem ſequuntur. Et proprius Legit & proprius, ſed ſi pprius, familiarius, proprius, citius ſignificat virg. ppius res aſpice nr̃as. Cic. in Ver. Nec q̃dq̃ eſt ppius factum, quam vt illud exemplum de Adriano Syracuſis referret. Et hoc eſt melius, nã ſtatim porca eſt cõſpecta, & Aeneas nõ dubitat de fide oraculi, ſed ea ponit celeritatẽ Tua numina Tua oracula & pmiſſa. Mõſtrum, Quia & ſubito & cum 30 porcellis eſt viſa. Viridiq; in littore fluuiali. ſ. Conſpicitur ſus. Horat. Et amica luto ſus. Sciendum tñ hoc eſſe uitioſum ſyllaba finiri uerſum, niſi forte ipſo monoſyllabo minora exprimentẽ animalia, ut. Parturient montes, naſcetẽ ridiculus mus. Gratiores, n. uerſus iſti ſunt ſecundum Lucilium Tibi enim. Vacat. n. & tantum ad ornatum ptinet. integrum eſt ergo

tibu

tibi,vt ex iteratione creſcat augmentum,Ter.O Myſis,Myſis. Maxima Iuno. Quæſitum eſt quæ ſit Iuno maxima.Na vt diximus,variæ ſunt eius poteſtates vt Curentis,Lucina, Matrona regina,& dicunt Theologi ipſam eſſe matrem Deum, q̄ Terra dicitur. Vnde & porca ei ſacrificatur. Ergo perite elegit epitheton, vt maximam diceret. Mactat. Mactat o poſt immolationē eſt, vnde bono vſus eſt compendio. Sane Hyſteron proteron eſt in hunc verſu; Primum eſt,Cum grege ſiſtit ad aram,& ſic mactat,i.auget,perficit. Quam longa eſt,Nocte. Inquantum longa eſt,vt. Nunc hyemem inter ſe luxu quam longa fouere. Refluens. Velut in alueum ſuum recurrens,vt Aeneas contra vndas pergens deſcendentis celeritate propemodum vinceret. Aequor aquis. Ipſius æqualitatem Rumore ſecundo. Hoc eſt bona fama cum nemine læderet Aut certe dicit eos ante veniſſe q̄ fama nunciaret venturos. Aut rumone ꝓ rumore poſuit. Nam vt ſupra diximus. Rumor dictus eſt;vnde & ficus ruminalis ad quam eiecti ſunt Remus & Romulus,q̄ fuit vbi nunc eſt Lupercal in Circo,hac.n.labebatur Tyberis,antequam Vertūnus factis ſacrificijs auerteretur. Quamuis ficum ruminalem alij à Romulo velint dictā,quaſi Romularē.Alij a lacte īfantib. dato,nā pars gutturis ruma dicit. Ergo ſi fuerit Rumone ſecūdo,fauent fluuio intelligimus. Labitur vncta vadis abies. Deſcendentis celeritate prope conſcendit. Statius de diſco,Similisq; cadenti Creſcit in aduerſum. Mirantur & vndæ. Laus Troianorum per phantaſiam quandam ex vndarum vel nemorus admiratione veniens. Noctemq; , diemq; fatigant. Vt, Siluasq; fatigant, pro ipſi fatigantur. Superant flexos. Hic oſtēdit non eſſe alueum fluminis rectum. Varijsq; teguntur Arboribus. Hoc eſt, Hunc inter fluuio Tyberinus amœno. Secant placido æquore ſiluas. Oſtendit adeo perſpicuam fuiſſe naturam fluminis, vt in eo apparerent imagines nemorum quas Troianæ naues ſecabant. Terētianus,Natura ſic eſt fluminis, vt obuias imagines nemorum recepter in lucem ſuam.

ASC. DIXIT, deinde lacu unius ſe condidit alto Ima petens, nox Aeneam,ſomnusq; &c. poſtquam deus euanuerat, & Aeneas ſomno,& viſione leuatus ſurrexerat, ablutus ſacro flumine, vota preceſq; ſoluit,& remigium ad Euandrū inſtruit, videns fatalem ſuē,qua Iunoni mactata, ad Euandrū ꝓficiſcit. De hac autem re Don. ſic. Nymphæ, Laurentes nymphæ, genus amnibus vnde eſt. Poteſt ſic diſtingui Nymphæ Laurētes, qm̄ ipſe in tpe fuerant neceſſariæ. Deinde pone, Nymphæ genus,amnibus vnde eſt,poſſumus ēt intelligere eſſe publicationem. Tertia diſtinctio eſt,vt dicas, Nymphę,vt generaliter ꝓferatur. Deinde ad ſpēm redeat,& dicat, Laurentes nymphæ, q̄ erant præferendæ. Tuq; ò Tybri, tu ò genitor cum flumine ſancto. Honoris cā,Vel,quia ſubit,vt pater conſuluerat. Quo te tunque lacus miſerantem incommoda noſtra Fonte tenet, quocunq; ſolo pulcherrimus exis; Semper. Quocunque lacu, & quocunque fonte. Alterum,ad eius originem. Alterum, ad exitum pertinet. Fons eſt aquę initium. Lacus,vbi fontis aqua colligitur. Corniger Heſperidem fluuius regnator aquarum; Vt oſtendat omnibus fluminibus potiorem. Placidus. Et mente, & flumine propter nauigationem. Atq; oculis mirabile monſtrum.i. quod eſt contra rationem naturæ Mactat ſacra ferēs. & cum grege ſiſtit ad aram. Prius,ſiſtit; deinde,mactat. Ergo ordo eſt, Quam Aeneas tibi ad aras cū grege ſiſtit,& cū grege mactat,vt intelligatur ēt fœtus mactaſſe. Hæc ille. Ordo eſt Dixit fluuius.i. Tyberinus,Deus fluuij,aut ſi legitur,fluuij; vt ſic, dixit ſ. Tyberinus,deinde condidit.i abſcondidit, & immerſit ſe,alto.i. ꝓfundo,lacu.i receptaculo aquarū fluuij ſed quia paulo poſt, fluuium, ꝓ deo ponet, ſequere priorē conſtructionē petens.i.adiens,ima.i. ꝓfundū,nox,& ſomnus reliquit Aeneā .i. oriente die expergiſcitur,ſurgit,& ſpectas lumina ſolis ęthe rei.i.cœleſtis(quia ēt apud inferos,ſolē dixit in 6. Solemq; ſuū ſua ſidera norunt)orientia.i.cum ſole,ſuſtulit.i. ſurſum tulit, rite.i.iuxta morem ſacrificandi; palmis cauis.i. in concauitatem contractis,de flumine.ſ.Tyberino,vndam.i.aquā rec.tē, ac elludit ad æthera tales voces .i.preces O nymphę.i.quęcunque eſtis,nymphę,inquit Laurētes.i.q̄ peſtis fontibus,& amnibus Laurentibus,vnde a quibus,genus.i.ortus, eſt amnibus.i. fluuijs circunſtantibus,hoc eſt quibuſcunq; aquis currentib. Nymphę.n.ſunt nimbi,& nubes,q̄ aquas producunt currētes, & tu ò Tybri genitor i.pater fluminis huius, aut paterna veneratione digne,cum tuo ſancto flumine.i.ſimul, & tu,& flumen tuū ſanctū,accipite Aenea. ſ.me,& arcete tandē periclis .ſ.ingruentibus, Alludit ad hiſtoriam Coclytis, qui ſe de pōte ſublicio, cum ſimili fere cōprecatione,in Tybrim pcipitē dedit,vt recitat Liuius. Quocunq; fonte lacus.i.vndecunq; effuſus ſit lacus,qui te tenet i.vbi habitas,& quocunq; ſolo.i. terra,tu exis:exiſtens pulcherrimus, tu celebrabere.i.cum celebritate honorabere,ſemper meo honore.i. mea honoratione, & veneratione,& donis ſ.meis.tu,inquit,celebrabere,ea iſtēs fluuius corniger.i.cornua gerens i.ſimilitudinem cornuū in littoribus incuruis.regnator.i tenens regna,& principatū,aquarum Heſperidum.i.Italicorum,licet.n. Padus maior ſit, vnde prius in Georgicis,Fluuiorum rex Eridanus,&c.tamen ꝓpter Romam & ceteras vrbes,Tyberis eſt regnator. Aut dicamus Aeneā,nondum vidiſſe Padum,aut Padum nō attingere potiorem partem Italiæ,& hoc modo conſtruendo,nō eſt opus dicere, fluuius, eſſe vocatiui caſus. Adſis.i.auxilio ſis igitur,ò,optatiuis eſt, tandē.i poſt tanta matium pericula, & firmes tua numina.i.diuina munera nobis oblata, ꝓpius i familiarius, ipſe,ſup Aeneas,memorans.i.loquens, aut potius locutus ſit, legit de claſſe.i.omni ex numero nauiū,biremes.i. naues duorū ordinum remorum geminas.i.duas,& pares,& aptat remigio.i.ad remigium.i.vt poſſint remis agi, aut aptat remigio.i. remis aptā facit,& inſtruit ſimul ſocios armis. Aūt, ꝓ ſed, ecce,q.d.repente,& ex improuiſo mōſtrum ſubitū,atq; mirabile .ſ.ſus,candida.i. penitus alba,concolor.i.eiuſdē coloris, cum fœtu ſ.triginta capitum,albo procubuit per ſiluam,& cōſpicit oculis.ſ.Aeneę,in littore viridi.i.virenti, aut gramineo, q̄ Aeneas,pius,ſ.in deos,ēt erga Iunonem inimicam mactat, ſubito ii.pro quia,mactat tibi ; tibi,inquit,ò maxima Iuno,ferens ſacra.i.ſacrificans,aut offerens pro ſacrificio,& ſiſtit.i.ſtare facit eam cum grege.ſ.ſucculorum,ad aram.ſ.tibi extructam, Tybris.ſ.deus fluit , ſeurit.i.lenem,& tranquillum efficit,ea nocte q̄.i.quantum longa ſup. fuit, fluuium.ſ Tyberim,tumentē .i.inflatum prius,& ſup.fluuius,refluens.i. ortum petens fluxu ſuo,vnda tacita.i.ſine murmure rediens, ſubſtitit i.manſit, ſtans ita.ſ.uſq; adeo mitis,ut ſterneret.i. ſternendo ſe faceret, æquor.i.planiciē aquis.i.in ipſis aquis, in morē.i. ad ſimilitudinem ſtagni,i.aquę ſtantis,& paludis.i aquę paluſtris,placidæ.i.tranquillæ,& non motæ,ut.ſ luctamen,abeſſet remo.i.ut non eſſet luctandum remo, cum aquis aduerſis,& defluentib. cū nauis aſcenderet. Ergo.i.quia vident fluuium tā conuenirē, ipſi celerant.i.celeriter tranſigunt iter i. ꝓfectionē ad Euandrum, rumore ſecūdo.i. cū proſpero murmure, aut bona fama, aut rumore.i ſecreto ſermone inter Troianos de felici profectione,aut rumone,pro rumore.i.Tybri ſecundo,quia refluo, vt ſit abies.i.nauis ex abiete facta, uncta i.picata, labitur.i.celeriter agitur, vadis.i p uada Tyberis,rumone.i. ipſo Tyberi, ſecundo.i iam refluo , & ita idoneo ad nauigationem, unde miratur.ſ tam celerem nauis aſcenſum, & nemus inſuetum.ſ, videre talia,miratur ſcuta virum.i.uirorum.ſ.fortium fulgentia,longe.i.de longe,& carinas pictas,quia Troiani omnia expolita ſemper habuerunt, vnde molles iudicati ſunt, innate fluuio.ſ.Tyberi,olli.i.omnes illi fatigant remigio.i.remigando,noctem & diem.i.totam tempeſtatem, donec peruenerant ad Euandrum,& ſuperant.i. tranſcendunt, longos fluxus. ſ. Tyberis incuruos,& teguntur uarijs arboribus.ſ.in littore ſtantibus,& ſecant.i.intercidunt curſu ſuo , & æquore placido.i. per aquas Tyberis,æquas i.proſtratas,& tranquillas, ſiluas. i. vmbras arborum virides,ut ſalignas in littore creſcentes, hoc eſt feruntur per medias arbores, quæ omnia afferuntur a poeta ad hoc, ut veriſimile faciat in tanta coniuratione Aeneam potuiſſe ſaluum cum paucis ad Euandrum perueniſſe. Nam propterea dicit, fluuium,fuiſſe refluum, & tranquillum a deo redditum,ſtudio ſummo adnauigaſſe,occultos fuiſſe arborib. & ſiluis frondoſis, rumorem fuiſſe ſecundum,ut.ſ.ſi quis eos vidiſſet, nihil mali ſuſpicatus fuiſſet.

SOMNVSQVE reliquit. In antiq. aliq. exemp Relinquit,legitur. Suſtulit In antiq. aliq. lib. Suſtinet,legitur. Et quod ſequitur, Tales effudit, quod in vulgatis, Fundit. habetur. Tuque ò Tybri,tu ò genitor. Pleriqué lib.habent, Tuq; o Tybri,tuq; ò genitor. Fonte tenet In Rom.lib. Tenent, legit. Semper celebrabere donis. In pleriſq; lib.antiq. Venerabere legitur. Adſis tandem. In Rom lib.& in Med. Adſis o tantum legitur. In aliquot alijs, Adſis & tandem, Quam longa eſt, nocte,in lib. aliq. antiq.non habetur, Eſt. Ergo iter inceptum celerant,in pleriſque lib.antiq. Peragunt,legitur. In Med. Celebrant Labitur vncta uadis abies, in lib. aliquot antiq. Vda, non, Vncta,legitur, VARIA LECT.

Sol medium cæli conſcenderat igneus orbem,
Cum muros,arcemque procul,& rara domorum
Tecta vident,quæ nunc Romana potentia cœlo
Aequauit.tum res inopes Euandrus habebat.
Ocius aduertunt proras,urbique propinquant.
Forte die ſolennem illo rex Arcas honoram
Amphitryoniadæ magno,diuiſque ferebat
Ante vrbem in luco Pallas huic filius vnà,
Vnà omnes iuuenum primi,pauperque ſenatus.
Thura dabant,trepiduſque cruor fumabat ad aras,
Vt celſas uidere rates,atque inter opacum
Adlabi nemus,& tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito,cunctique relictis
Conſurgunt menſis.audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat,raptoque uolat telo obuius ipſe,
Et procul è tumulo.PAL.Iuuenes,quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit,
Qui genus? vnde domos? pacem ne huic fertis? an arma?
POE.Tum pater Aeneas puppi ſic fatur ab alta;
Paciferæque manu ramum prætendit oliuæ.
AEN.Troiugenas,ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Euandrum petimus.ferte hæc,& dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces ſocia arma rogantes.

SERV. SOL medium cæli conſcenderat igneus orbem. Alterius.ſ. diei.Cum muros,arcemq. procul.Palatinum uidit nec ſi tum præſentem conſiderare debemus. Tunc.u.nullis obſtantibus ædificijs & Tyberi per Luperca,ut diximus,fluente facile mons poterat uideri Palatinus.Forte diem ſolennē illo. Cœnae.i. bono nomine victori deo Troianis uenientib.facta celebrabantur,bona etiam vſus eſt œconomia. Amphytrioniadę magno,diuſq. ferebat. Satis petite. Nam cuius deo ſacrificaret, neceſſe erat poſt ipſum etiam reliquos inuocari.Ante urbem.Secundū,Antiquum ſitum. Tūc.n.breuis ciuitas fuerat. Pallas huic filius. Pro,cum hoc iuuenum primi,pauperq. ſenatus. Totam oſtendit ætatem, nam per ſenatum ſeniores ſignificant. Pauper autē aut ad numerū retulit(centum. n. ſub Romulo fuerūt)aut reuera pauper⁹, per qđ Romani imperij oſtēditur parſimonia pro laude tunc habita. Trepiduſque cruor Fruſtra quidam cruorē pecorum,ſanguinē, hominū volunt.Nam Iuuen.ait:

Sanguinis iret & a magno ceruix ferienda magiſtro Virgil.

Atq; atro ſiccabat veſte cruores.

Celſas uidere rates, Quia dixit, Geminaſque legit ad claſſe biremes Inter opacum,Adlabi nemus.Per nemus:ut,

Hunc inter fluuio Tyberinus amœnó.

Et eſt honeſta elocutio, ut ſi dicas,Inter cœnam locutus ſum.i.per cænam. Tacitis incumbere remis,Pro ipſi taciti,hoc eſt ſine celeumate. Audax quos rumpere Pallas ſacra vetat. Ne interruptione ſacrificijs piaculum committeretur. Vnde etiam Helenus, ne qua inter ſacratos ignes in honore deorum hoſtilis facies occurrat,& turbet omnia,Denique cum ludi Circenſes Apollini celebrarentur, & Annibal nunciatus eſſet circa portam Colliuam & urbi ingrueret,omnes raptis armis concurrerunt.Reuerſi poſtea cum piaculum formidarent,inuenerunt,ſaltatorem in circo ſenem quendam,qui cū interrogatus dixiſſet ſe nō interrupiſſe ſaltationem,dictum eſt hoc prouerbium,Salua res eſt ſaltat ſenex.Audacem autem dicit vbique Virg.quoties vult oſtendere uirtutem ſine fortuna.Vnde etiam Turnum audacem vocat.Iuuenes,quæ cauſa ſubegit. Succincta & plena interrogatio cui per ſingula reſpondet Aeneas.Qui genus?Quo genere Vnde? Vnde domo? De qua ciuitate? An arma? Tropum fecit metri cauſa. Nam conſequens erat vt diceret,an bellum?Paciferæque ramus prætendit oliuæ,Ne moram faceret in reſpōſione.Tela vides inima Latinis:Bona cōciliatio.Nā audierat.

Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina.

Quos illi bello profugos Sicut & uos. Et mouet conciliationem etiam ea ſimilitudine fortunæ. Ferte hæc, Hoc ad ramū pertinet.Dicite.Ad verba.

ASCENSIVS.

SOL medium &c.Docet quomodo applicuerunt claſſem ad regiam Euandri,quæ tunc humilis.& modica erat,ubi nūc Roma eſt,ante cuius muros,dicit aduentu Aeneæ ſacrificium fieri Herculi,quo turbato.ſ.nō intermiſſo, cōcurſū eſſe ad naues ignotas, cognitoq; Aeneæ dexteras datas.Vnde habemus hæc Donati.Pauper ſenatus,Et numero,& opib. intellige.Audax.Non temerarius,ſed propria virtute confidens.Et procul. Cum aſſiduum bellum gererent,cum gente Latina nō mirū ſi anxiæ cuncta exploraret.O Iuuenes.Oratio neceſſarijs,in tanto metu interrogationibus plena.Quo tenditis?Quia ex dexteru uidebat illos uelle deſcendere. Superbo.Quia iniuſtum,Profugos. Vt oſtēdat iuxta peregrinos immites.Dicite:Quia non ſolus in tanto tumulto uenerat Pallas.H ec Ille.Ordo autē eſt, Sol igneus.i.ignei coloris,aut ardē, , ut in ſerenitate fieri ſolet cōſcenderat mediū orbem cæli.i.iam meridies erat, quo circa dī igneus,aut mediū orbē cœli,i hemiſperium noſtrum, tēpore matutino oriens,& ignei coloris, in ſignū ſerenitatis futuræ,quod magis placet,quia vult dicere, cum primum lux data eſt eos uidiſſe muros.oppidi Pallantei,cum. i. quando, ipſi, ſup. Troiani,uident procul i.cū adhuc longe eſſent. & ita quia eos offendebant rē ſacram tractantes,uerosimile eſt de matutino loqui,& arcem,& tecta domorum raras que.ſ.rara tunc tecta,id eſt rara domicilia,potentia Romana æquauit,id eſt æquiparatur nunc cælo.ita, ut Roma cęlum mereatur dici,unde in Bucolicis, Vrbem quā dicūt Romam &c.ſed Euander.ſ.arcas,habebat tum, id eſt tunc, ſup illic,res inopes i.tenues, & modicas Ipſi aduertunt. i. applicant ocyus, ideſt celeriter,proras, i.priores nauium partes,& propinquat urbi.i. ad urbem rex Arcas, ſ Euander,ferebat. i. offerebat forte illo die,non ergo forte ferebat,ſed forte illo die ferebat, quo Troiani aduenerant ferebat(dicit)Amphytrioniadę .i. Amphytrionis filio optatiuo, uidelicet Herculi Iouis, Alcmena,Amphitryonis cōiuge filio, unde addit magno.ſ.ſine exemplo ,& diuis. ſ.reliquis aut cœleſtibus dijs honorem ſolennem ſacrificium ante urbem.ſ.Pallanteam,in luco,i.ſilua incædua Herculi conſecrata Pallas filius.i.Euādri.i.ſimul cum patre, & omnes primi iuuenum.i.principes iuuētutis,& ſenatus pauper,id patres ſeu ſeniores,qui græcè preſbyteri dicuntur, & tunc pauperes erant dabant una.i ſimul,tunc thura, & cruor trepidus. ſ. ex mactatis hoſtiis fumabat ad.i iuxta,aras,ut id eſt poſtquam ipſi videre rates.i. naues,celſas.i.altas , adlabi inter nemus opacum.i ſiluoſum,& incūbere remis tacitis.i.nihil murmuris facientibus,quaſi adorti,& per inſidias inuadere uellent, terrētur viſu ſubito.i.ex opinato otto,& cuncti conſurgūt.ſ.a ſacrificio menſis.ſ.deorum,ad quas ſolennes epulas ponebat relictis,quos Pallas audax.i.propria uirtute confiſus,uetat rumpere.i.interrumpere,ſacra.i.ſacrificia.id.n.ne as putabatur,& ipſe,q.d.cum paucis relictis.ſ.cæteris,uolat obuius.ſ. aduentantibus,telo rapto.i.quod primum inuenit accepto. Et procul.i. cum adhuc procul eſſet,quod a temeritate eum purgat(cum.n. aſſidue gereret bellum cum Latinis,imprūdenter egiſſet,ſi in eos inſiluiſſet)inquit,è tumulo,i.colliculo,o iuuenes,q̃ a ſeniores manſerant in Sicilia & tali expeditioni inutiles erant,q̃ ea ſubegit uos tentare uias ignotas?inſueras,quo tenditis?qui genus?id eſt ſm genus,hoc eſt de quo genere.i.unde.i.de qua domo?ne.i.an affertis pacem? id eſt bella?Aeneas pater fatur cū ſic ab alta puppi & prætendit. i.præ ſeſe extendit,ramū oliuæ paciferæ. i.pacem afferte oliuæ,quod & columba a Noe emiſſa ſignificauit:fatur, inquit dicens,tu uides Troiugenas, id eſt uiros in Troia genitos,ac tela i.arma,inuaſiua ſ. inimica,Latinus.ſ.quibus & vos inimici eſtis,quos ſ. Troiugenas profugo.ſ.patria ſua,illi.ſ.Latini,egere, laceſſiuere,aut expulere, ſuperbo bello.i.aſſumpto per ſuperbiam,nos petimus Euandrū.ſ.huius loci regem,ferte.ſ.uos omnes. hæc ſ. pacis indicia, videlicet ramum oliuæ:& dicite,uiros Dardaniæ,id eſt Troianos lectos,id eſt electos ueniſſe,ſcilicet ad eum rogantes arma ſocia,id eſt ſocialia in Latinos.

VARIA LECTIO.

Cum muros,arcemq; procul,& rara domorum. In Oblōgo libro peruetteri, & quibuſdam alijs,Arces,legitur. Eſt etiā pro. Errata.In Roman.libr.& in Mediceo,ac Euander habebat.In.

Rom.

·Rôm.& in Mediceo,Euandrus, legitur. Forte die ſolennem illo. In Romano lib. Solennem.genere neutro legitur. Adlabijnemus,&tacitis incübere remis. In Romano lib.& aliquot alijs, Tacitos, legitur. Quę cauſa ſubegit Ignotas tentare vias? In antiqnis aliquot exempl. Quæ cura, legitur. Quod genus In antiqui s aliquot lib. Qui genus, poſitũ eſt. In aliquot alijs, Qui genus. Dardaniæ veniſſe viros. In lib.& aliquot alijs, Duces, legitur.

SERV. TAnto peculſus nomine. Dardani ſ.commemoratione. Quicunque es Hoc ad nomen Aeneæ pertinet. Nã eſſe Troianos audierat. Dextramq; amplexus inhæſit. Oſtẽdit uirum, & uirtutis & hoſpitalitatis amatorem. Subeunt luco, fluuiumq. relinq. Hypallage in sẽſu. Optime Graiugenum. Quãtũ ad Aeneã ptinet Græci ne que boni neq meliores sũt. Ergo optime Graiugenũ ſuplariuus eſt ꝓpoſinuo. Nã, optimus malorũ, non poſſumus dicere. Superlatiuus.n. ſuo rãrũ iũgitur generi. Sic ergo dixit ut Hom. δικαιότατος κενταύρων. i. iuſtiſſimus Cẽtaurorũ, pro iuſtus. Cui me fortuna ꝑcari antiquũ eſt. Nam modo, quæ precari dicimus. Terẽt. Credo qui mihi ſic oret. Itẽ facite ut uobis decet. Sal. Locũ editiorẽ, quam victorib. decedat,& eſt græcũ ut εὔχω ἀπόλλων. Vitta comptos ramos, Vt in pacis petitione ramus oliuæ cum uittis offeratur, partim fabulæ, partim naturæ efficit ratio. Nam cum de nomine Athenarũ Neptunus & Minerua contenderent, & iuſſiſſet Iuppiter, ut illius nomine diceretur ciuitas, qui munus melius obtuliſſet hominibus, equum Neptunus. Minerua oliuam protulit,& ſtatim vicit. Vnde cum eius ramus alicui offertur indicat eum eſſe meliorẽ. Hinc eſt illud ꝓuerbium, Herbam do. i. cedo uictoriam. Quod Varro in Actijs ponit, cũ in agonib herbã in modũ palmæ dat aliquis ei, cũ quo contendere non conatur,& fitetur eſſe meliorem. Vittas aũt hẽt ramus oliuæ ideo, ut inertiam, & imbecillitatẽ offerentis oſtendat. Scimus.n. oues egere alieno ſemper auxilio. Voluit. Hinc eũ laudat φ tantus enim uir rogare cõpellitur. Danaũ φ ductor, & Arcas. Nec φ multitudinẽ habetes extimui, nec φ eſſes Arcas ut illuc hoc tendat, Geminis cõiunctus: Atridi. i Agamẽnoni,& Menelao cognatione coniunctus. Ex hoc ad laudem Euandri pertinet, qui qualitate morũm meruit non timeri. Fores, Pro fuiſſes. Et notandum forer de præterito. Mea me virtus. Hæc arrogatio ad honorem Euandri pertinet. Sancta oracula diuũ. Tyberini, ſcilicet. Dedita fama Diuulgata: vt,

Dalitur hic ſuauis Troiana per agmina rumor.

Fatis egere uolentem. Quod uoluntaris fuerat, egit neceſſitas fati. Dardanus Iliacæ primus pater urbis,& auctor. Reddit φ ait ſupra, Cognatique patres. ſanè ſciendũ Atlantes tres fuiſſe. Vnum Maurum qui eſt maximus. Alterum Italicum patrẽ Electrę. unde natus eſt Dardanus. Tertium Arcadicum patrẽ Maiæ, vnde natus eſt Mercurius. Sed nunc ex nominũ ſimilitudine facit errorẽ,& dicit. Electram & Maiam filias fuiſſe Atlantis maximi. Nec prçter rationem ait,& maximi, & Atlas idem generat. nã & ipſe habuit etiam horum nominum filias. i. Electram & Maiam. Vt Graij perhibent. Vt ueſtiæ cõtinent literæ. Candida Maia. Splendidior. u. eſt Maia inter Pleiadas, quæ eſt una ex Atlantib. hoc eſt Pleiadibus. Cyllene. Mons Arcadiæ, ubi Maia Mercurium eſt enixa Fudit autem non iniurioſe dictum eſt, Vt in Piſonem, Quæ te belluam ex utero non hominem fudit, ſed celeritatem parentis oſten-

POE. Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
PAL. Egredere ò quicunque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
POE. Accepitque manu, dextramq. amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt lucos, fluuiumque relinquunt,
Tum regem Aeneas dictis affatur amicis.
AEN. Optime Graiugenum, cui me fortuna precari.
Et vitta comptos voluit prætendere ramos;
Non equidem extimui, Danaum φ ductor, & Arcas,
Quodq. a ſtirpe fores geminis coniunctus Atridis.
Sed mea me virtus,& ſancta oracula diuum,
Cognatiq. patres, tua terris dedita fama,
Coniunxere tibi,& fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater vrbis,& auctor,
Electra, vt Graij perhibent Athlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maximus Athlas
Edidit, ętherios humero qui ſuſtinet orbes
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit.
At Maiam (auditis ſi quidquam credimus) Athlas,
Idem Atlas generat, cæli qui ſidera torquet,
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab vno.
His fretus, non legatos, nec prima per artem
Tentamenta tu pepigis me me ipſe, meumque
Obieci caput,& ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur, nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub iuga mittant,
Et mare, quod ſupra teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora. ſunt animi,& rebus ſpectata iuuentus.

dit φ infantibus dẽ omen feliciratis afferre. Spectat etiã ad rõnem phyſicam. Nam celer eſt ubiq; Mercurius, vt diximus ſup. Ideo dicit eum etiam in ortu fuiſſe nelocẽ. Neque prima per artem Tẽtamẽta tui pepigi. Cum nullo ante pactus ſum ut te aut per artem aliquam, aut per legatos probarem, ſed iotre pidum me tibi commiſi. Tẽtamenta pepigi. Expetimenta pactus ſum. Nam geminum eſt hic prærerit ĩ ab eo quod eſt paciſcor, facit. n.& pepigi & pectus ſum, ſicut placeo & placui & placitus ſum. Pago. n. unde multi uenire volunt pepigi, nuſquã eſt lectum. Gens eadem, quę te. Sic agit, ut & ipſe præſtare nideatur. Nam & ſup. ait, Socia arma rogantes. Daunia. Rutula a Dauno. Crudeli bello. Supra, Bello profugos egere ſuperbo. Nihil abfore credunt. Sibi obfuturũ nihil arbitrãtur. Accipe, da que fidem, ab vtili agit. Hoc eſt quod ait in decimo. Humanis quæ ſit fiducia rebus Reb. ſpectata iuuentus. Decennali prælio. Et bene promiſſionem rebus confirmat & teſtimonijs, quę eſt uerbis inualida.

OBSTVPVIT tanto &c. Docet beneuole acceptum Aeneam ad Euandrum adductum, coramque eo diſertam habuiſſe orationem. Circa quem locum habemus ex Donato uerba hæc. Quicunque, ad hominem non ad originem referas. Coramque parentem Alloquere, optime ſummũ iudiciũ ſeruat parẽti & regi. Vt Graij perhibent. Vt hoc tuorum teſtimonio probem Idem. Atlas. De ſimilitudine nominis falſo id uſurpare uideretur. Obieci. Cum petiturus eſſem quæ etiam tibi ſalutaria eſſent, non expaui. Nam cum gente tibi inimica,& crudeli, bellum gero, & dicendo unã g tẽ, extenuat timorem belli. Accipe daque fidem. Sume auxilium,& da. Fortia Pectora,& animi. Nam in bello aĩ furtitudo,& corporis robor, reqrit. Spectata. De qua iã factũ eſt periculũ. Sic ille. Ordo aũt eſt. Pallas. ſ. filius Euandri, perculſus, ſeu percuſſus tanto nomine. i. tanti nominis cõmemoratione. ſ. Dardaniæ, ſciuit. n. Dardanũ Ioue ortum. obſtupuit. i. ob ſtuporem fixus hęſit,& ait, o quicunque es, ægredere & alloquere parentem, corã. i in pſentia eius, ac ſuccede hoſpes. i. iure hoſpitalitatis, noſtris penatib. i. laribus,& excepit. ſ. Aeneam è naui, manu. ſ. ſua,& amplexus dextram inhæſit. i. moram traxit in amplexu quod amoris indicium eſt, ipſi ꝓgreſſi. i. poſtq̃ ꝓceſſerant ſubeunt luco. i. ſubintrant lucum, vbi ſacrificia fiebant, Herculi,& relinquũt fluuium, quod nõ vacat, quia poſſet lucus eſſe ad fluuiũ, ſed eſt hypallage, ſecundum Seruium. Dũ. i. deinde Aeneas affat regẽ. ſ. Euandrũ, dictis amicis. i. amicabilib. Optime Graiugen Graiugenarũ i a Græcis, aut inter Græcos genitorũ: cui. i. ad cuius honorem & grãm,& fortuna uoluit me precari i. humiles preces fundere, & ſupplicẽ eſſe. (Nam aliter diceret, quẽ me fortuna precari &c)& cui uoluit me ꝓtẽdere. i. ut ꝓtẽderem, ramos ſ oliuæ cõptos, uitta i. ſerta lanea, in ſignũ (vt Ser. dicit) inertiæ, aut quia alienis opus habeam opibus Equidem, id eſt ego quidem, hoc eſt certe uoo ex·imui, quod, ideſt quia, tu fores, id eſt

eſſe

eſſe ductor, Danaum, id eſt Græcorum, & Arcas, id eſt ex Arcadia oriundus, & quod fores cõiũctus geminis Atridis, a ſtirpe, id eſt origine generis, ſed mea virtus, quæ, ſcilicet dijs placuit, & fiduciam mihi fecit, & ſancta oracula diuũ, id eſt diuorũ, & patres, id eſt maiores noſtri cognati, id eſt de eadẽ ſtirpe nati, & fama tua dedita, i. diuulgata, & dimiſſa terris, id eſt p terras. (Nã ſicut dare, eſt dicere, & mittere, ita debere, quaſi didere, in diuerſa dicere, & mittere) cõiũxere tibi me, & egere, id eſt impulere me, volentem fatis, ſ. ſic iubentibus, quia vt dicit Seneca. Fata, volentem ducunt nolentẽ, trahunt. Quidquid autem fatale eſt, quantum ad fata eſt neceſſitatis, quia & inuito omni mortali fiet. Nam fata, viam inueniunt, ſed quantũ ad libẽter facientẽ, voluntatis eſt: & ita dixit egere, quantũ ad fata, & volentem, quãtũ ad obedientẽ libenter, vñ neceſſitatis eſt mori. Sunt tñ qui voluntate moriuntur, ſuntq; qui coacti tantum, docet autem quõo habeant cognatos patres, dicens, Dardanus primus id eſt qui præcipuus, nam Teucer, prior erat, pater vrbis Iliacæ, id eſt Troianæ & auctor Il cæ vrbis, cretus, id eſt progenitus, vt Graij, id eſt Græci, q. d. auctores veſtri, perhibent, id atteſtantur. Electra Atlantide, id eſt Atlantis, ſed Itali, filia, aduehitur Teucros, id eſt ad eos, qui & Teucri tunc dicebantur, Atlas maximus. hoc poetice, nam nõ Mauritaniæ rex, ſed Italiæ, hanc Electram genuit, Poetarum aũt eſt, nõa quæ vnius nominis hoĩbus attribuuntur, vni attribuere, edidit, id eſt progenuit Electrã; Atlas, inquit, qui ſuſtinet, id eſt ſurſum tenet, & portat humero, orbes ætbereos, id eſt cælos, Mercurius eſt pater vobis. ſ. Arcadibus, nam mercurius ex Nicoſtrata Euandrum genuit, qui Mercurius eſt, filius Iouis qui pater Tantali, qui Atridarum progenitor, quem Mercurium, Maia candida, quæ vna eſt ex eis, quæ in ſtellas ſeptem tranſlata dñt, fudit, id eſt progenuit in Cyllenes, appoſitoriè, vertice gelido, id eſt monte frigido in Arcadia. At ſi nos credimus quidquã auditi, bene dubitat, quia reuera, non idẽ fuit Atlas, Atlas, immo idem Atlas, qui torquet, tãquã iniquũ pondus, quod altius trudere conatur, ſidera cœli, generat pro eo, quod eſt generauit Maiam. ſ. matrem Mercurij, ſic quia nos ab Atlante, per Electram deſcendimus, & ab Ioue, per Dardanum, & vos, ab eodẽ Atlante deſcendiſtis per Mercurium, & per eundem, ab Ioue, genus amborum. ſ. noſtrorum, ſcindit ſe, id eſt diuidit, in diuerſos cõſanguinitatis ramos, ab vno ſanguine. Ego itaq; fretus, id eſt confiſus, his. ſ. dictis, id eſt affinitate, & cauſa belli, & virtute mea non pepigi, id eſt non ſum pactus per legatos, neque p artem, ſ. oratoriam, aut per ſcripta, prima tentamenta, id eſt ad amicitiam conciliandam pericula, ſed ipſe, id eſt egomet, obieci me, & meum caput, & veni ſupplex ad limina, ſ. tua. Quia eadem gens Daunia, id eſt Rutula, a Dauni filio ducta, quæ inſequitur te bello crudeli, id eſt impie ſuſcepto, contra videlicet profugum pacis amatorem, & nihil iniuriæ molientẽ, ſi pellant nos, ſ. a finibus ſuis, credunt nihil abfore. s. abfuturum, ſeu defuturum eſſe, quin mittat ſub ſua iuga penitus omnẽ Heſperiam, id eſt Italiam, & quin teneant mare, quod alluit, ſ. Italiam. ſupra, id eſt ab Orientali plaga, id eſt mare Adrianum, & quod alluit infra, id eſt ab inferiore parte, ſ. mare Tyrrhenum accipe ſ. a nobis, & da. ſ. nobis, fidem, id eſt ſanctam compromiſſionem, pectora ſunt nobis, id eſt nos habemus pectora fortia, bello, id eſt ad bellum gerendum, & iuuentus ſpectata, id eſt perſpecta, & explorata, rebus, ſcilicet bellicis, quia decennali bello vexata. Et ita oſtendit petitionem ſuam honeſtam, vtilem, & facilem.

VARIA LECTIO.

OBSTVPVIT tanto perculſus noĩe Pallas, Percuſſus, in antiq. lib. habetur, a percutio. Egredere ò quicunque es, In Romano lib. Et gradere, legitur. Coramq; parentem Alloquere. Codices plerique veteres, Parente, legunt. Excepitq. manu, dextramque amplexus inhæſit. In pleriſque lib. antiq. Accepitque manu, dextramq. & pro Amplexus, ſunt libri, in quibus, Implexus, legit. Tua terris dedita fama, In antiquis aliq. lib. Debita, legitur, cum, Dedita in emendatioribus habeatur. Cyllenes gelido conceptum in vertice fudit In antiquis li. partim Cyllene, partim Cyllenæ, legitur. Et, Conceptum vertice, abſque. In. Auditis ſi quidquam credimus. In lib. aliquot antiquis, Si cuiquam, legitur. Qui ſidera tollit. In lib. antiquis. Torquet, legitur. Meme ipſe, meumq. In antiquis aliq. lib. Memet ipſe, & Meque ipſe, legitur. Quodque alludit. In antiquis Abluit, legitur. Et rebus ſpectata iuuentus. In lib. nonnullis antiquioribus, E rebus, legitur.

POE. Dixerat Aeneas: ille os, oculoſque loquentis
Iandudum, & totum luſtrabat limine corpus,
Tunc ſic pauca refert. E V. Vt te fortiſſime Teucrum
Accipio, agnoſcoque libens: vt verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor:
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden: Primum Salamina petentem,
Protinus Archadiæ gelidos inuiſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore iuuenta:
Mirabarque duces Teucros, mirabar, & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniungere dextram
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram Lyciasq; ſagittas
Diſcedens, clamidemq; auro dedit intertextam,
Frenaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas,
Ergo &, quam petitis, iuncta eſt mihi fœdere dextra.
Et, lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lętos dimittam, opibusq; iuuabo.
Interea ſacra hęc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate fauentes
Nobiſcum, & iam nunc ſociorum aſſueſcite menſis,
POE. Hæc vbi dicta, dapes iubet, & ſublata reponi
Pocula, gramineoq. viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque toro, & villoſi pelle leonis
Accipit, Aeneam, ſolioque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim araque ſacerdos

SERV. TOtum luſtrabat lumine corpus, paterna in eo lineamenta cognoſcens. Lumine. Pro luminibus id eſt oculis. Pauca refert. Nõ pauca. ſꝫ paucis. i. breuiter. Hoc vult dicere, multa cum dixiſſet, ſed paucis. Agnoſcoq; libens. Poſtquam cognouit ex habitu corporis vera eſſe, q̃ dicebat Aeneas, per Anchiſen eum laudat adulatione depoſita. Sanè inter agnoſco, & cognoſco ſuperfluo q̃dam volunt facere diſcretionẽ, vt cognoſcamus nouos, agnoſcamus antiquos, ſed hæc a poetis metri neceſſitate variãtur. Nam agnoſco propter Synalepham dixit. Heſiones viſentem regna ſororis. Vt diximus ſupra Hercules euerſa Troia Heſionẽ Laomedontis filiam Telamoni ſuo comiti dedit, ex qua natus eſt Teucer. Priamus poſtea cũ Salamina tenderet, ad viſendum regnum ſororis per Arcadiam iter fecit, & tunc ab Euandro eſt ſuſceptus Anchiſes. Viſentem regna. Videre cupientẽ, Protinus. Vno eodemq. tempore, hoc eſt dum pergit, vidit Arcadiã. Nam nõ poſſumus ſimul intelligere, cũ Salamina inſula ſit Arcadiæ incõtinẽti. [Mirabarq. duces Teucros,] Hos laudat quo melior ſit ille quẽ pfert. Iuuenili ardebat amore. Ineſt. n. iuuenib. ſtudiũ acquirẽdarum amicitiarũ. Horat. animuſque virilis. Quærit opes, & amicitias. Phenei ſub mœnia oppidi Arcadiæ. Hom. ...
... . Nec nos debet mouere, qđ Euander de Palãteo ſic dicit Phenei ſub mœnia, cum ſciamus poetas vicinas oẽs pro vna habere ciuitates, ſicut de Didone facit, quam nonnunquam Tyriam, aliquoties Sidoniã vocat. Ille mihi inſignem pharetram. Ius hoſpitij habet inter ſe remunerationẽ, ſed verecũde tacet Euãder de ſuis muneribus. Auro dedit intertextã. Legitur & intertexto. [Frænaq. bina,] Poetice. Nã duo debuit dicere Bina. n. ſecundum Cic. non dicuntur, niſi de his, quæ ſunt numeri tantum pluralis. Nam Cic. p epiſtolam culpat filium dicens, male eum dixiſſe, Direxi literas duas, cum litteræ quoties epiſtolam ſignificãt, numeri tantum pluralis ſint, Cõtra epiſtolas binas nõ dicimus, Bina literæ.

Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris.
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Aeneas ſimul, & Troiana iuuentus.
Perpetui tergo bouis, & luſtralibus extis.
Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Euandrus ait. EVAN. Non hæc ſolennia nobis
Has ex amore dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio, veterumve ignara deorum
Impoſuit. ſæuis, hoſpes Troiane, periclis
Seruati facimus, meritoſque nouamus honores.
Iam primum, ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem,
Diſiectæ procul vt mores, deſertaq. montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inacceſſam radijs. ſemperq. recenti
Cæde tepebat humus, foribuſque effixa ſuperbis
Ora virum triſti pendebat pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater. illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit, & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium, aduentumq. die: nam maximus vltor
Ter gemini nece Geryonis, ſpolijsq. ſuperbus
Alcides aderat, tantoſq. hac victor agebat.
Ingentes, vallemq. boues, amnemq. tenebant.

[illegible] cimus, ſed duas. Iuncta eſt mihi fœdera dextra, antiquis amicitijs per Anchiſæ hoſpitium. Quando hic veniſtis amici. Si quidem amici iam veniſtis. Extraneos. n. ad ſacra nõ licebat adhibere. Hos aũt adhibet ad ſacra, quaſi antiquis iũctos amicitijs. Vnde infert, Etiam nũc ſociorũ aſſueſcite menſis. Annua quę differre nefas, Anniuerſaria ſacrificia ideo nõ differunt, quia nec iterari poſſunt, Solẽne aũt hoc eſſe ipſe ait; Forte diem ſolennẽ illo tea Arcas honorem. Nam calendaria ſi qua fuerint ratione dilata, poſſunt repeti, nec piaculum eorum intermiſſione committitur. Dapes. Epulæ deorum propriæ. vt Iouis cœna Sedili. Bene ſedili. Nam in templo Herculis lectiſternion eſſe non licebat. Toros & villoſi pelle leonis Accipit Aeneam, aut ſuſcipit ad ſedendum, aut paſcit: vt, Illos porticibus rex accipiebat in amplis. Torum autem herbarum ſuper ſoliũ fuiſſe intelligamos, ne ſit ſedili contrarium. Congrue autem de leonis pelle dr. coopertũ, quaſi in Herculis ſacris. Tunc lecti iuuenes. Nõ vacat Lecti. In ſacris.n. Herculis nec ſerui intererãt, nec liberti, adeo vt Appius qui ſacra hæc trãſtulit, in libertos, & caruerit oculis, & intra annum oẽm familiam perdiderit Pinnariorũ. Certatim. i. ſtudioſe. Aræque ſacerdos. Maximæ, ſcilicet. Nondum.n. templum Herculis fuerat, ſed ara tantũmodo quã maximam dicit ex magnitudine fabricæ. Laboratæ Cereris, Quæ eget laboris, vt mox: Et frumentis labor additus, vt mala culmos eſſet rubigo. Glandes. n. ſine vllo labore naſcuntur. perpetui tergo bouis, aut ſecundum Homerum intelligendum q dicit carnes dorſi appoñ. ſolitas honorabilioribus, vt iit in ſuis talis, Poſuit ante eos magni bouis carnes eas, quæ apud maiores in honore fuerunt. Aut re vera perpetui: na de hoc boue immolato Herculi carnes carius vendebantur cauſa religionis, & inde alter redimebatur, qui ex illius precio cõparatus quaſi perpetuus eſſe videbatur. Tergo autem, poteſt à parte totum intelligi. Luſtralibus, aut pinguibus. Moris.n. fuerat completo luſtro pingues victimas offerre cenſores. Aut certe de quinquennali boue. i. perfectæ ætatis. Nam Hom. dicit;

Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι
Νώτοισιν δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν
Ἥρως Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

Poſtquam exempta fames. & amor compreſſus edendi. Poſtquam, & neceſſitati ſatisfactum eſt, & voluptati. Nõ hæc ſolennia. variat in vno pronomine, Non hæc ſolẽnia nobis, Has ex more, dapes, Hanc tantã numinis aram. Vana ſuperſtitio. Superſtitio eſt timor ſuperfluus & delirus. Aut ab aniculis dicta ſuperſtitio, quia multę ſuperſtites per ętatẽ delirãt, & ſtultę ſunt. Aut ſecundum Lucretium, ſuperſtitio eſt ſuperſtãtium rerũ. i. cæleſtium, & diuinarũ, quæ ſuper nos ſtãt, inanis, & ſuperfluus timor. Veterumve ignara deorum. Duo dicit, Non iõ Herculem colimus, aut quia omnem religionem verã putamus, aut quia deos ignoramus antiquos. Cautum.n. fuerat, & apud Athenienſes, & apud Romanos, nequis nouas introduceret religiones. Vnde, & Socrates damnatus eſt, & Chaldæi, & Iudæi ſunt vrbe depulſi. Nouamus honores. Detraxit re, nam renouamus debuit dicere, quam particulam alibi addit, vt Fata renarrabat diuũ. Suſpenſam hanc aſpice rupem. Cacus ſecundum fabulas, Vulcani filius fuit, ore ignem ac fumũ vomens, qui vicina oia populabatur. Veritas tamen ſecundũ Philologos, & hiſtoricos hoc habet, hũc fuiſſe Euandri nequiſſimum ſeruum ac furem.

Nouimus aũt malum è Græcis Cacum dici quem ita illo tpe Arcades appellabant, poſtea tranſlato accentu Cacus dictus eſt. vt Helene Helena. Ignem aũt dictus eſt vomere, quod agros igne populabatur. Hunc ſoror ſua eiuſdem nominis prodidit. Vnde etiã ſacellum meruit, in quo ei p virgines Veſtæ ſacrificabat. Suſpenſam rupem, Quaſi iã, iamq; lapſuram. Semihominis. Feritate corrupti. Inacceſſam. Participium ſine verbi origine, Accedor. n. non dicimus, ſed tale eſt, vt placita, nupta triũphata. Huic monſtro. Bene mutauit caſum in quo erat turpis ſignificatio. Et nobis. Sicut multis, quib. Hercules profuit mõſtra purgãdo. Aetas. Beneficium tpis: vt, Voluenda dies, an attulit vltro. Maximus vltor. Non tantum noſter, ſed omnium terrarum. Tergemini, nece Geryonis, Hanc fabulam diximus illo loco: Poſtquã Laurentia victor Geryone extincto Tirynthius attigit arua. Spolijsq. ſuperbus. Atqui boues abduxerat, ſed ſpolium eſt quidquid de hoſtibus tollitur, vt Addit equos, & tela quibus ſpoliauerat hoſtem. Item; Poſtquam illum vita victor ſpoliauit Achilles.

DIXERAT Aeneas, &c. Proſequitur reſponſum Euãdri & beneuolentiam eius in Aeneã, qui eũ epulis ſolennibus accepit. De qua re dicit Don. ſic. Pauca. Ne longior oratio ſolen. oia impediret. Inſignẽ pharetram. Mire, munera exornat, ne videantur leuia. Sublata, aut metus cauſa, aut ſatietate interueniente. Sedili, Nam mos fuit non accumbendi, ſed ſedendi in his ſacris, vnde in 7. Hæc ſacris ſedes epulis. Leonis. Quod conueniebat Herculis ſacris. Viſcera. Nulla erat ambitio in eſcis, caro portabatur copioſa, ſed bubula. Male autẽ accepturi fuiſſet, ſi tollatur ſacrorum religio. Hæc ille. Ordo eſt. Aeneas dixerat i. finiuerat, ſermonem ſuum. Ille. ſ. Euander, luſtrabat lumine. i. viſu, hoc eſt circunſpiciebat, & annotabat, iandudũ. i. ab eo tpe quo loqui cœperat, aut eum primũ viderat os, oculos, & totum corpus. ſ. reliquum, loquens. ſ. Aeneam. tũ. i. deinde, refert. i. rñdet, pauca. i. pauci, ſic. i. in talẽ formam, vt, id eſt quanam libẽs, o fortiſſime Teucrom. i. Teucrorum, ego accipio. ſ. hoſpicio, aut accipio. i. audio, & agnoſco te, vt. i. quãtum, q. d. quammaxime recordor i. ad memoriã refero, verba. i. formam dicendi, & vocem. i. modum proferendi, & vultum parẽtis. ſ. tui, Anchiſæ. Nam ego memini Laomedontiadẽ. i. Laomedontis filiũ. ſ. Priamũ, viſentem. i. eũtem videre, regna (ſ. id in grãm eius dicit, nam meretricio cõtubernio, tenebat a Thelamone, non, lẽimo matrimonio) ſororis. ſ. ſuæ, Heſione, & petentem Salamina. ſ. patriam Thelamonis (declinatur aũt hæc Salamis, vel Salaminn, huius Salaminis, vel Salaminos, & eſt ciuitas in Achaia) inuiſeri protinus. i. perpetuo tenore, & eadẽ profectione (dicit autem, inuiſere. non inuiſiſſe, quia, vt docet Agretius, memini, præſentis, non præteriti temporis, verbũ poſtulat) fines gelidos Arcadiæ. i. tranſire Arcadiam, iuuẽta. i. iuuenilis ætas, prima. i. incipiẽs, veſtibat, pro veſtiebat, mihi tũ. i. tũc, genas. i. extrema maxillare, flore. i. lanugine, hoc eſt barba tenui, & ego mirabar duces Teucros. ſ. qui cũ Priamo venerãt, & mirabar ipſum Laomedõtiaden. i. Laomedõtis filiũ: ſed Anchiſes. ſ. pater tuus, ibat. i. icedebat, altior cũctis. ſ. reliquis; Mẽs ardebat mihi iuuenili amore, quia iuuenes gaudẽt pceritate, & elegãtia corporum compellare. i. affari eũ venerationevirum, & coniungere dextræ. Lilius, dextram. ſ. meam, acceſſi. ſ. ad eum, & cupidus. ſ. eius amicitiæ, & cognationi duxi. ſ. ipſum, ſub mœnia Phœnei. ſ. oppidi Arcadię, quod nomen forte pro Pallanteo poſuit, ille diſcedens. i. cũ diſcedere vellet.

ed dit

dedit mihi pharetram inſignẽ,& ſagittas Lycias,& Chlamidẽ, id eſt veſtẽ militarẽ,intertextã auro. i. filis aureis.(eſt aũt verſus ſpondaicus)& dedit bina.i.duo,aurea frena,quæ Pallas.ſ.filius meus,habet nũc. Ergo & dextra.i.fides,quam petis.ſ.à me, eſt iuncta mihi fœdere.i.pacto ſociali,& cum primum.i.ut, vel vbi primum lux craſtina reddet ſe terris , ego dimittam vos lætos auxilio,& iuuabo.opibus.i.facultatibus,& diuitijs meis. Interea qñ.i.qñquidem,vos veniſtis hoc.i. ad nos, ſacrificantes, amici,& ita non turbaſtis ſacra , celebrare nobiſcum fauentes hæc ſacra annua.i.quæ quotãnis hoc;die fiũt,q́.ſ.ſacra, nefas, ſup.ſit,differre.ſ.in aliud tpſ,& aſſueſcite iã nunc,id eſt ea hoc deinceps,menſis ſociorum,i.vobis ſociali fœdere coniunctorũ, vbi.i.poſtquã,hæc dicta,ſup.ſont ab Euandro,ipſe iubet dapes, & pocula ſublata. ſ.timore hoſtilis aduentus,reponi.ſ. ad menſas,& ipſe locat viros in ſedili gramineo,ex ceſpite.ſ.facto,& accipit Aeneam præcipuum.i.principem virum. toro.i. iubis intortis,& pelle leonis villoſi,& inuitat.ſup.eũ,ſolio acerno.i. ex acere arbore facto,vnde fiebant,& tabulæ,de quibus Martialis, Aurea qui dederit bona minora dabit,tum i deinde poſt quam conceſſum eſt,iuuenes lecti.i.egregij,& ſacerdos aræ.i.ſacrificulus,ferunt. i. afferunt,viſcera taurorum toſta.i.carnes taurinas aſſas,& onerãt.i.onerando opponũt,ſup.è caniſtris.i.ſportulis, aut corbibus,ſeu calathis,dona Cereris laborata. i. panis confecti artificioſe,& miniſtrant.i.propinant;Bacchum.i.vinum, Aeneas,& Troiana iuuentus,veſcitur ſimul tergo bouis perpetui i.vnde datur perpetuum epulũ , quia eius precio redimitur alter.aut perpetui.i.integri,& extis luſtralibus.i.purgatiuis, q́ expugnatione oblata erant. Poſt quam exempta,&c. Poſtquam, inquis,ſedata eſt fames,nam prius ſilentiũ fieri ſolet,cum ſuo quiſq; intentus ſit negocio , ſermo habitus eſt ab Euandro de origine ſacrorum Herculi inſtitutorũ , in qua enarrãda deſcribit reditũ Herculis ex Hiſpania per Italiam, ubi Cacũ , furem abigeũ interemerat,occaſione cuius,ea ſacra illi perpetuã inſtituta fuerant. Vnde dicit Don. ſic.Poſtquam exẽpta fames. Nõ libenter audiũtur ſermones,niſi uenter ſatur ſit. Has dapes.Dũ originem ſacrorũ narrat,epulas ẽt excuſat.Hoc ille. Ordo eſt, Poſtquam fames eſt exẽpta.ſ.epulis,us in primo dixit,& amor. i.auiditas,edendi.i.comedendi,cõpreſſus, ſup.eſt i. ſedata eſt. Rex Euandrus;Nam oĩa Græca in ros,apud nos exeunt in rus, & in er,ut Teucrus,& Teucer : Euandrus, & Euander, & inde duplex eſt vocatiuus,non per metatheſim ut dicit Alexander, ait,Superſtitio vana.i.delira,& ſtulta religio , quem diu ſuperſtitibus eſſe ſolet,ue,pro uel,ignara veterum deorum, non impoſuit uobis hæc ſolennia,& has dapes,ſ.ſolennes, ex more. i. quas ex more damus,& edimus,& hac arã.ſ.maximam, Sic.n. dicebatur,tanti numinis.ſ.Herculis,qui præcipuus eſt victorũ deus,ſed,ſup.o hoſpes Troiane,nos ſeruati.i,erepti,ſæuisi,i.immanib.periclis,pro periculis.ſ. imminẽtibus a Caco, facimus ſup.hæc ſolẽnia,& nouamus.i. innouamus quotãnis, honores meritos.i.quos Hercules meruit ſeruãdo nos. Aſpice iam primum.i.pro exordio declarationis meæ . hanc rupẽ ſuſpenſam ſaxis, & aſpice vt.i.quemadmodum moles.ſ.ſaxorum diſiectæ. ſup.ſtant.i.deuolutæ ſunt,& vt diximus.i.ſpelũca, & habitatio montis,id eſt quam Cacus habuerat in monte,ſtas deſerta,id eſt derelicta.ab habitatore interempto,& vt ſcopuli,id eſt eminentia ſa xa traxere ingentẽ ruinam,id eſt ruendo ingentem partẽ, ſecum traxerunt. Spelunca ſommota,id eſt ſepoſita, à frequẽtia hominum,vaſto.i.valde amplo receſſu,fuit hic, id eſt hoc loco, quã facies,id eſt effigies atque ſpecies, dira.i.execranda , quaſi deorũ ira pducta:Caci,illius filij Vulcani, ſemihominis, id eſt feritate corrupti,& habẽtis ſolum figuram humanam , tenebat inacceſſam i.non aditam radijs ſolis,& humus.ſ.fundi eius,tepebat ſemper recenti cæde,i. ſanguine effuſo per cędem, & oĩa virũ,pro virorum,affixa foribus ſuperbis,i.tyrãnicis, & ſæuis pendebat pallida triſti tabo i. cruore immondo, & ſanie triſti aſpectu. Vulcanus erat pater huic monſtro.ſ.Caco, qui vomens ore ignes atros.i.fumoſos,aut vaporoſos.vnde & fulgura fiũt,illius.ſ.patris ſui Vulcani ferebat ſe, ſup.cum magna mole. i.vaſto corpore Aetas. i.longa tẽpeſtas , aut æuum illud, attulit aliquando.i tandem,&.i.ẽt,nobis,ſicut , videlicet multis alijs nobis,inquit,optantibus.i.qui ante optabamus auxilium.ſ. Herculis,que, pro.i aduentum dei,cum quo nobis auxilium venit. Nam Alcides.i.Alcei nepos,aut virtute præditus, Hercules maximus vltor.ſ. monſtrorum , aderat ſuperbus.i. magnificus,& clarus,nece.i.cæde, & interemptione Geryonis,illius regis Hiſpani,ter gemini.i.tria corpora habentis , per quæ treis exercitus trium inſularum,intelligi volunt,& ipſe victor,agebat huc. i.ad nos,aut,ad hanc regionem , tauros ingentes. i. valde magnos,& boues.i.vaccæ eius,tenebant.i. occupabant . vallem.ſ. hanc,vicinam Tyberi,& amnem.ſ.hunc , videlicet Tyberim.

VARIA LECTIO.

ACCIPIO, agnoſcoq; libens.In li.aliquos antiquis Aſpicio adgnoſcoque legitur . Heſione viſentem regna. Varia declinatio genitiui in antiq. libr. Nam in alijs , Heſiones, In alijs Heſione. Genas veſtigat flore iuuenta . In nonnullis libris,Iuuentus.In alijs quibuſdã,Iuuentas,inuenitur. Iuuenili ardebat amore In Romano lib.& in quibuſdam alijs, Iuuenali,legitur. Et dextræ cõiungere dextram. In antiquis aliquot lib.legere eſt,Dextrã, coniũgere dextræ. Acceſſi,& cupidus Phenei.In antiq.exemp.uarie legitur.Nam & Phenei, & Phœnei, & Phinei,inuenitur. Chlamidemque auro dedit intertextam. In Romano lib. legere eſt,Intertexto. Auxilio lætos dimittam. In li aliquot antiquis.Auxilio ſuos,legitur. Rex Euander ait. Pauci libris ſunt,in quibus Euander legatur,ſed Euandros. Vana ſuperſtitio verumve.In quibus lib.antiq.legere eſt, Veterum que.Iam primum ſaxis.In peruetuſti li. Iampridem, legitur.Diſiectæque procul ut moles.In Romano lib.Deiectæ.legitur. Facies quam dira tenebat.In Rom.lib.& aliq.alijs , Tegebat legitur. Foribuſque affixa ſuperbis.In aliquot exempl. legere eſt, Foribus ſuſpenſa ſuperbis.In Mediceo , Foribus affixa legitur. Nam maximus vltor . In libro nonnullis peruetuſtibus, Maximus heros,legitur .

At furijs Caci mens effera : ne quid inauſum,
Aut intentatum, ſceleriſve dolive fuiſſet ,
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Auertit, totidem forma ſpectante iuuencas,
Atque hos,ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos,verſiſq; viarum ,
Indicijs raptos,ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant .
Interea,cum iam ſtabulis ſaturata moueret
Amphitryoniades armenta,abitumq; pararet,
Diſceſſu mugire boues , atque omne querelis
Impleri nemus,& colles clamore relinqui .
Reddidit vna boum vocem,vaſtoq́. ſub antro
Mugijt, Caci ſpem cuſtodita ſefellit ,
Hic vero Alcidæ furijs exarſerat atro.
Felle dolor : rapit arma manu,nodiſq́. grauatum
Robur,& aerij curſu petit ardua montis .
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,

SERV. AT furijs Caci mens.Pro ingẽti ſcelere,furijs nomen poſuit . Capitale.n. crimen apud maiores fuit ante pecoram quadrupli. Auertit. Erat ꝓpriũ Abegit,ſed reſpexit ad ꝓdã q̃ auerti dr,aut,Raptas ad littora auertere ꝓdas. Atq; hos . Quoties maſculinum,& femininũ iungũtur, hæc diſciplina eſt,vt ẽt ſi poſterius eſt fœmininum , maſculino rñdeamus . Verſiſq; viarum indicijs. Hoc eſt veſtigijs,quod auerſis trahebantur.i.contra naturã inijcientib.errorẽ iudicijs.Ipſa inqr, decipiebant indicia, quę indicare conſueuerunt . Nã iudicium ab indicẽdo nomen accepit. Signa. Et hic pro veſtigijs.Omne querelis imple ri nemus . Non ut multi dicunt,quia conſortes perdidetant, ſed quia vellebantur à paſcuis . Inſita. n. eſt bobus auiditas edendi. Vnde eſt. Ite domũ paſti,ſi quis pudor,itẽ iuuẽci.Et colles.Clamore relinqui.Cum clamore,vt Atq; Ixionei vento rota conſtitit orbis, cum vento . Et hoc eſt melius , nam multi dicunt, Relinquebantur ; colles etiã clamore, hoc eſt tantũ receſſerãs a collibus boues , vt nec Echo reſultaret.ſ.ad colles iã clamore non perueniente , quod non procedit,quia hoc ſenſu illud excludit. Reddit vna boum uocem .Si. n .tam longe fuerunt, vt nulla rõne recedentium bonum mugitus colles derelictos ferires, quemadmodũ zeloſi bouis eſt clamor auditus ab Hercu

Turbatumq́. oculis fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamq́, petit.pedibus timor addidit alas.
Vt ſeſe incluſit,ruptiſq. immane cathenis
Deiecit ſaxum,ferro quod,& arte paterna
Pendebat,fultoſq́. emunit obi,ce poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius,omnemq́,
Acceſſum luſtrans,huc ora ferebat,& illuc,
Dentibus infrendens ter totum feruidus ira
Luſtrat Auentini montem,ter ſaxea tentat
Limina nequicquam,ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex,præciſis vndiq. ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens,altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat ad amnem,
Dexter in aduerſum nitens concuſſit,& imis
Auulſam ſoluit radicibus: inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther.
Diſſultant ripæ,refluitq́. exterritus amnis.
At ſpecus,& Caci detecta apparuit ingens
Regia,& vmbroſæ penitus patuere cauernæ:
Non ſecus,ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes,& regna recludat
Pallida,dijs inuiſa,ſuperq́. immane barathrum
Cernatur,trepidentq́. immiſſo lumine manes.
Ergo inſperata depreenſum in luce repente,
Incluſumq́. cauo ſaxo,atq́. inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit,omniaq́. arma
Aduocat,& ramis,vaſtiſq́. molaribus inſtat.
Ille autem(neque enim fuga iam ſuper vlla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum,mirabile dictu,
Euomit,inuoluitq́. domum caligine cæca.
Proſpectum eripiens oculis,glomeratq́. ſub antro
Fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides,animis,ſeq́. ipſe per ignem
Præcipiti iecit ſaltu,qua plurimus vndam
Fumus agit,nebulæq́. ingens ſpecus æſtuat atra:
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus,& angit inhærens
Eliſos oculos,& ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra reuulſis,
Abſtractæq́. boues,abiurateq́. rapinæ
Cœlo oſtenduntur,pedibusq́. informe cadauer
Protrahitur nequeunt expleri corda tuendo
Terribileis oculos,vultum,villoſaq́. ſetis
Pectora ſemiferi,atq́. extinctos faucibus ignes:
Ex illo celebratus honos,lætiq́. minores
Seruauere diem,primus Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit,quæ maxima ſemper
Dicetur nobis,& erit quæ maxima ſemper.
Quare agite,ò iuuenes tantarum in munere laudum
Cingite fronte comas, & pocula porgite dextris,
Communemq́. vocate deum,& date vina volentes.

ſeq Mugijt, More ſuo, pro mugiuit,vt,Audijt & Triuiæ lõge lacus. Atro felle dolor. Quo iraſcimur ſecundum Phyſicos ut plenè ridemus. Perſius, Sed ſum petulanti ſplene cachinno. Rapit arma manu, nodisq; grauatũ robur. Duo dixit,ſagittas & clauã,& nõ vacat.Q ue Nam ſi armorũ, Expexegeſis eſt.Nobis grauatum robur. Granatum autẽ, pro graue poſuit.Nã graue eſt per naturam ponderoſum,grauatum,quod onerat extrinſecus. Turbatumq́. oculis Ea parte turbatum, quod proditria mẽtis eſt,alij oculi legunt, & accipiunt à ſuperiorib. videre turbatũ oculi, Arte paterna.Perſeuerat in fabula. Sanè & alitur ferro,& alit arte. Emunijt. Sicut & munijt & mugit, pro mugiuit.& pro emunijt.Obice poſtes. Hãc obicẽ dicimus,vt,Ecce mariſmagna claudit nos obice põtus. Dubitant.n. multi vtrum ſit maſculinum.Tirynthius. A Tirynthia I qua nutritus eſt ciuitate, vt diximus ſupra. Auentini montẽ.Vt fontem Timaui,Butroti vrbem.Ter feſſus valle reſedit.Egens cõſilij. Saluſtius,Feſſus in Pamphiliã ſe receperat.Nã corpore fatigatũ dicimus,aĩo vero feſſum, quãuis hoc ſępe confundat auctoritas Stabat acta ſilex.Penè omnes hunc ſilicem dixerunt nã & Varro & Lucretius ita dñt. Tanta tñ eſt Virgilij auctoritas, vt perſuadeat nobis ẽt hanc ſilicem dici.Dirarum uolucrũ modo Dirarum, non mali ominis dicit, vt ſunt bubones,ſed quæ humanis cadaueribus veſcebantur. Dixit enim foribus affixa ſuperbis Ora virum, triſti pendebant pallida tabo.Concuſſit. Solnit,Ipulit. Satis ſignatis vſus eſt verbis. Refluitq; exterritus amnis. Rẽ naturæ vertit in fabulã, cum ruina rupis in ſe recurrere neceſſe ſit impetũ fluminis. Ingẽs Regia, ſicut Cacus putabat. Sic eſt & illud dictũ,Illa ſe iactet in aula Aeolus. Penitus patuere.Admiſſum lumen eſt vſq; ad ſecreta ſpelũcæ.Cauernas aũt ſpeluncæ per tapinoſim dixit.[Si qua vi] Terræ hiatus nõ niſi ea terræ motu ſit, qui quoniam aut motu aquę inferioris naſcit, aut crebris tonitribus,aut de concauis terris erũpentibus ventis,iõ ait. Si qua vi.Quod autem dicit, Infernas reſeret ſedes, notandum eſt etiam de impoſſibilibus fieri poſſe comparationem. Dijs inuiſa,Superis, ſcilicet. Trepidentq́. immiſſo lumine manes. Lucan. Et ſubito feriere die. Inſueta rudentem. Clamantem.

Rudere. Et abuſiue dictũ eſt,ſicut ſupra de leonibus, Et ſera ſub nocte rudentum.Nam rudere proprie aſinorum eſt.Perſius, Findor vt Arcadiæ pecuaria rudere dicas. Telis premit, Omne quod

ſae? põt telum vocat,dictum ἀπὸ τοῦ τηλόθεν. Vnde, Omniaq́. arma addidit. Aduocat mularibus.Aſperrimis ſaxis non vnde molæ fiunt & ſecundum Home. dixit, αὐτὰρ ὁ δ᾽ ἀμφ᾽ αἶτ᾽ ἐν βαλλόμεναι μυλάκεσσι Per ignem. Per eam rem vnde ille ſperabat auxilium. Incendia vana. Vana quantum ad Herculẽ pertinet. Angit inhærens eliſos oculos,& ſiccũ ſanguine gutt. Angit guttur.bene dicimus,angit oculos non procedit. Ergo angit ad vnã rem pertinet.vt,Diſce puer virtutẽ ex me, verumq; laborem, Fortunam ex alijs. Nam fortuna non dr̃. Vnde multi Elidens legunt,& integer ſenſus eſt Na Eliſos ſolœcophanes facit, ſi ſit ita,Angit guttur,& Eliſos oculos facit. Siccum ſanguine.Per hoc iã exanime cadauer oſtẽdit. Abiurareq́ rapinæ.Abiurare eſt rem creditam negare per iurio,ſed hoc iſti loco nõ cõgruit. Vnde modo abiuratas rapinas contra ius retentas intelligamus. *Abiurare.* Informe cadauer. Magnum, cuius formã non ſit facile complecti,& cadauer eſt corpus nõdũ ſepultũ,qđ careat honore ſepulturæ. *Cadauer.* Nequeunt expleri corda tuendo Terribileis oculos. Nã poterant hoĩes vidẽdo cadauer,ſua corda ſatiare. Letique minores.Noue& ſatis lidẽter Minores dixit,cũ ab ipſo Euãdro Herculẽ cõſtet eẽ ſuſceptũ,& minores,nõ dicamus,niſi quoties graduũ decit nomen, vt puta filius,nepos, pronepos,abnepos,adnepos Vbi iſti gradus defecerĩt merito iã dicimus minores, ſicut & maiores dicimus, poſt patris,aui, proaui,abaui, atauiq; vocabulũ. Primusq; Potitius auctor, Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri. Apud maiores raro aduenæ ſuſcipiebant,niſi haberet ius hoſpitij Incertum.n.erat quo animo venirent. Vnde, etiam Hercules primo nõ eſt ab Euandro ſuſceptus,poſtea vero cum ſe & Iouis filium dixiſſet, & morte Caci virtutẽ ſuã probaſſet,& ſuſceptus, & pro numine habitus eſt. Denique ara eſt ei maxima conſtituta, qđ Herculi Delphicus Apollo in Italia fore prædixerat. Cum ergo de ſuo armẽto ad ſua ſacrificia boues dediſſet,inuenti ſunt duo ſenes Pinarius & Potitius quib qualiter ſe coli vellet,oſtendit.ſ. vt mane & veſpere ei ſacrificaret. Perfecto itaq, matutino ſacrificio cum circa ſolis occaſum eſſent ſacra repetẽda,Potitius prior aduenit,Pinarius poſtea extis iã redditis. Vnde iratus Hercules ſtatuit vt Pinariorũ familia tm̃ miniſtra eſſet epulantibus Potitijs,& complẽtib.ſacra. Vnde & Pinarij dicti ſunt ἀπὸ τῆς πείνης.i.a fame. Nam ſenem illum Pinarium conſtat alio nomine nuncupatum. Hinc

eſt quod paulò poſt Potitij tñ facit cõmemorationem. Vt, Primusq́. Potitius ibat. Quod aũt dicit. Domus Herculei cuſtos pinaria ſacri. Non eſt contrarium. Nam cuſtos eſt miniſtra, vt in xi. At Triuiæ cuſtos iãdudum in montibus opis Alta ſedet. i. miniſtra. Luco, Templum. n. nondum habuerat Hercules, ſed aram tantũmodo, vt diximus ſupra. Maxima. Ingens n. eſt ara Herculis, ſicut videmus, hodieq́; Porgite dextris. Præbete inuicem pocula, & eſt Homeri τοὺς μὲν ἄρα χρυσείοισ ἀντίλλοιστ' ἄγασ ὤν δειδέχατ' ἄλληλοι ἄλλος. Cõmunemq. vocate deum. Aut quia Argiuus eſt Hercules, vt ſupra dixit Aeneas tã Græcos, quam Troianos de vno ſanguinis fontis deſcendere, aut cõem dixit inter deos atque homines. vñ medius fidius dictus. Aut vtriuſq; naturæ medium. i. inter mortalitatem & diuinitatem. Sunt. n. numina aliqua tantum cæleſtia. aliqua tñ terreſtria, aliqua media, quos deos Apuleius Medioximos vocat, hoc eſt qui ex hominibus dij fiunt, alij cõem deum, ideo dictum volunt, quia ſecundum pontificalem ritum, idem eſt Hercules qui & Mars. Nam & ſtellam vnam habere dicuntur, & nouimus Martem communem dici. Cic. Martemque communem. Virg. Et dijs communibus aras. Item paulò poſt dat Salios Herculi, quos Martis eſſe non dubium eſt.

A S C E N S I V S.

AT furijs Caci, &c. Proſequitur narrationem inceptã, quo modo. ſ. Cacus abigeus: Etiam Herculis boues furatus, & ab eo interemptus, occaſionem præbuit ſacrificij ſolennis Herculi liberatori quotãnis perſoluẽdi, cui ſ. nũc Aeneas intereat. De qua re dicit Donat. Diſceſſu mugire boues. Nam & bruta quẽdam familiaritatis effectum habent Reddidit vna boum vocẽ. Nam, & bruta, ſua voce affectum exprimunt. vnde & in 3. dixit, Qui volucrum linguas ſentit. Cuſtodita. Nihil profuit cuſtodia, & aſtutia, Rapit. Et non cepit nec paſſibus, ſed curſu, magis iniuriam quam damnum dolens. Timentẽ. Hoc tria ſigna oſtendunt. Oculis. Qui oẽs animi motus indicant. Curſu. Celerior ſolito, & quod in ſpeluncam, non in loca aperta, ſe contulit, Rupis. Nam celeritas ſoluere prohibuit Stabat acuta ſilex. Non ſolum virtus, ſed etiam prudentia Herculis oſtenditur. Hæc ille. Ordo eſt At i ſed mens Caci efſera i. eminẽter fera, aut extra rõnis ſtatum elata, furijs. i. per furias auaritiæ, ne quid, ſceleris ve, doli ve. i. vel ſceleris, vel doli, fuiſſet inauſũ .i. quod non auderet. aut intentatum. i. quod nõ attẽtaret, auertit. i. abegit auertendo à ſtabulis. ſ. armentorũ Herculis, vbi ſtabant in paſcuis, quatuor tauros pſtanti corpore, & totidem iuuencas ſuperante i. præſtanti forma. i. hñtes præſtantem, & excellentem formam, atq; occultabat ſaxo opaco. i. in ſpelunca, opaca ſaxo obtruſa, hos. ſ. tauros, & iuuẽcas, raptos. ſ. a ſe, & tractos in ſpeluncam, cauda. i per caudam, & indicijs viarũ. i. veſtigijs, verſis. i contra verſis, ita, vt quæ intrarant, exiſſe viderentur, & auerſa, non aduerſa, putentur, ne qua. i. non aliqua, veſtigia. i. quibus inueſtigari poſſent indicia, forent pedibus rectis .i. naturali ordine introgreſſis, & ita nulla ſigna ferebant, q̃ ié tem. ſ. Herculem ad ſpeluncam. Interea cũ Amphytrioniades .i. Amphytrionis filius putatiuus Hercules, moueret iã ſtabulis. i. a ſtatione ſua, armenta ſaturata. ſ. optimis pratis, & pararet abitum. i. profectionem in aliam regionem, boues mugire ſup cęperant, aut mugiebant, diſceſſu. i. pp diſceſſum, atq; oẽ nemus impleri, ſup. cœpit, aut implebatur, querelis. i. querulo ſis mugitibus, & colles relinqui. i. relinquebant, ſup. cũ clamore vna boũ. ſ. incluſarũ, & reddidit vocẽ. i. reſpondit, mugiẽdo ad mugitum aliorum diſcedentiũ, &, pro. i. mugijt ſub antro vaſto, & ipſa cuſtodita feſellit ſpem Caci. ſ. cuſtodientis, & obſeruantis ne mugirent, & ſperantis iã eas poſſidere ſecure. Vero, p ſed, dolor exarſerat. i. inflãmauerat, hic. i. modo cũ talia fierent; Alcidæ. i. Herculi furijs. i. pp furorem atro felle. i. amara fellis cõmotione, aut atra bili, rapit arma manu, & pro. i. robur grauatum. i. oneratum, nodis. i. clauam robuſtam, & nodoſam, & petit curſu ardua. i. ſublimitatem, & verticem montis aerij. i. alti, & in aera protenſi, noſtri. ſ. ſubditi. & cohabitatores, videre tũ, id tunc, primum Cacum timentem, quia nullum antea timuerat, & turbatum oculis. i. turbationem indicantibus, ipſe fugit. i. ſe proripit, exiſtens ocyor. i. velocior, Euro. i. vẽto illo Oriẽtali, & petit ſpeluncã. ſ. ſuã, & timor addidit pedibus alas: quia timẽt, qua auolant, vt. i. poſtquam, ipſe incluſit ſeſe. i. ſe ipſum, & deiecit. i. deorſum iecit, ſaxum immane. i. tã magnũ, vt errori eſſet & hoc cathenis, qbus. ſ. ſuſtẽtabat, vt circumagi dũ vellet: Cacus, poſſet, ruptis. i. diſruptis, quod. ſ. ſaxum, pẽdebat. ſ. ſupra ſpeluncã, ferro, & arte paterna. i. Vulcani artificio, & emunijt, pro emuniuit, poſtes fultos. i. ſuſtẽtatos, obice. ſ. ferreo. Ecce, q. d. de repente. Tyrinthius. ſ. Hercules aderat furens aĩs, & luſtrans. i. circunſpiciens, & indagans oẽm acceſſum. i. aditũ, ferebat hora huc, & illuc, infrendens dentib. & ipſe feruidus ira luſtrat ter, totum montẽ Auentini. i. ab Auentino ſic dictum, qui vnus eſt ea ſeptẽ collib. Romæ, & niſi ſignificaret Auentinum eſſe nomen regis monti datum, diceret Auentinũ montem, appoſitiue, & tentat. i. attentat, frangere, aut irrũpere, ter limina ſaxea, ſed nequidquam. i. fruſtra, & ipſe feſſus reſedit. i. requieuit ſedẽdo, ter ſup. in valle. Silex acuta. i. lapis illius generis aſper, ſtabat. i eminebat in altum, ſaxis. ſ. reliqs, p ciſis vndiq. . i. circunquaque, inſurgens dorſo ſpeluncæ. i. eminens ſup dorſum ſpelũcę, in qua erat Cacus, exiſtẽs altiſſima viſu id dũ videbat, aut ad videndũ appruit vie, domus opportuna nidis volucrum dirarum. i. rapaciũ, & quæ humanis carnibus veſcuntur. Hercules dexter. i. ſtans à dextris, nitẽs i. innitẽs in aduerſum. i. ex aduerſa parte in aduerſam, cõcuſſit hãc. ſ. ſilicem vt. i. ſecundum, qđ ipſa prona iugo. i. in iugo mõtis, incũbebat ad amnem. ſ. Tybrim, læuum. i. ſiniſtra fluẽtem, & ſoluit. i diſſoluit, ſup. eã radicib imis. i. radicitus, a fundo vſque, quo impulſu æther maximus. i. ſummus, q maximũ occupat ambitum, inſonat. i. multũ ſonat, ripæ diſſultãt. ſ. ex repercuſſione aeris, & amnis exterritus. i. quaſi exterritus, refluit. i. recurrit, ſed impeditur ſaxo, qđ inciderat. At ſpecus & Caci detecta apparuit ingẽs Regia, & vmbroſę penitus patuere cauernę &c. Idẽ facit, vnde Don. ſic dicit At ſpecus ingẽs. Hoc loco ſpelunca, ſignificat lõgitudinem, & interiores receſſus. Regia. Latitudinem. Cauernæ. Coarctatas anguſtias, monſtrat, fuit ſpelunca, ſed p qualitate perſonæ dicta eſt regia. Cauernas aũt dixit potuiſſe. i. non ſolũ latas partes, ſed anguſtas. Regia, quia ibi tyrannidem agitaret. Communem. Vt per cõiunctionem fœderum, ſe Troianis commixtum oſtẽdat, vel quia Troianis & Arcadibus, idem erat genus. Hæc ille. Ordo aũt eſt. At. i. ſed ſpecus. i. ſpelunca, & ingens regia, ſm opinionem Caci, quia illic tyrannidem exercebat, detecta. i. diſcooperta, & nudata, amoto. ſ. aperuit. i. late patuit, & cauernæ vmbroſæ. ſ. prius, aut ẽt tunc, cũ ſol ẽ latere eſſet, patuere penitus; & non ſecus. i. nõ aliter, ac. i. quã, ſi terra dehiſcens. i. hiatũ faciẽs, & aperiens ſe penitus i oĩno intus, qua. i. aliqua, vi. i. violentia, aut virtute, reſeret. i. pandat & aperiat, ſed eis infernas, & recludat. i. aperiat (re. n. cũ verbo, ad clauſuram, ſeu tecturam pertinẽte, cõtrariũ notat, vt, reſero, retego, reuelo, retexo, & ſic de cõſimilibus) regna pallida inuiſa dijs. ſ. ſuperis, oue, pro & ſi baratrũ immane .i. vorago inferni immanis, cernat ſuper. i. deſuper, & manes trepident, lumine immiſſo, quia eius inſolitũ eſt, & cruciatũ affert, vt in 5. Et me ſęuus equis oriens afflauit anhelis. Ergo. ſ. qa ſaxũ deiecerat. Alcides i. Hercules, premit. i. vrget, te, ſup. telis. i. armis, quæ de longe iaci poſſunt, ſup Cacũ, deprenſum .i. deprehenſum, in luce inſperata. i. quam nõ timuerat (nam ſperare, vſurpat p timere. Iunen. Quartanã ſperantib. ęgris. i. timentib. & illud Virgilij, At ſperate deos, &c.) in ſpeluncam ingreſſuram, repente. i ea improuiſo, & incluſam ſaxo cauo. i. ſpelunca ſaxea excauata, ſorte ſicut de antro Chironis. dicit Stat. quia pars exhauſta manu, partẽ ſua ruperat ætas, atq; rudentem inſueta. i. inſueto more, & ipſe Alcides aduocat. i. in auxiliũ vocat, arma quod de morte fit acriter pugnantib. & ſi ſoli ſint, & inſtat armis. ſ. detractis arborib, & molaribus. i. lapidib. tam magnis, vt ex eis molares fieri poſſent, vñ addit, vaſtis. i. valde amplis. Aũt, pro ſed, ille. ſ. Cacus, neq; . n. i nam non, vlla fuga. i. euitatio periculi, non ſupereſt. i. non reliqua eſt, hoc eſt, qa effugere nõ poterat, euomit faucib. ingentem fumũ (mirabile dictu. i. q̃ res eſt mirabilis dictu & inuoluit domum. i. ſpeluncam ſuam, caligine cæca. i. prohibente viſum eripiens oculis proſpectum inſpectionẽ, q̃ porrò ſeu pcul fiat & glomerat. i circũagit ſub antro noctem. i. nubem obſcuram, fumiferã. i. afferentem fumum, & hoc tenebris cõmixtis igne. Alcides nõ tulit. i. paſſus non eſt animis. i. pp magnanimitatem ſuam, & iecit ſe præcipiti ſaltu per ignem, ea, ſupp. parte qua fumus plurimus agit vndam. i. plurimum vaporis inundantis, & ſpecus ingens ęſtuat. i. efferuet, atra nebula. i. fumo, & corripit hic. i. in hoc loco tenebris. ſ. vomentem, incẽdia vana. i. in vanũ, q̃a nihil pfutura, corripit inquam eũ plexus, ſup. eum in nodũ. i. per mediũ in morem nodi, & cingit, i. ſtringit gutt. ſ. Caci ſi cũ ſanguine. i. ſine ſanguine, q̃a flãmas remouebat, inhærens. i. fixus in eo manens, & elidens oculos, aut ſi eſt, eliſos ſic. i. & inhęrẽs ãgit gutt, & oculos eliſos. i. elidẽdos eos, domus atra panditur

tur.i.aperitur.extēplo.i.illico,forib. i.valuis reuulſis.ſ.a cardi ne ſuo,& boues abſtractæ,& rapinę abiuratæ,i.contra ius detẽ tæ,licet non periurio,quia cum vi oia auferret, non opus erat periurio,oſtenduntur cælo.i.veniunt in lucem,& reuelant, & ca dauer informe protrahitur pedibus,quaſi iure talionis,ut q ad uerſus attraxerat boues,aduerſus extrahat. corda.i.aſtantium poſtquam reſciuerunt factũ,nequeunt expleri tuendo.i.inſpi- ciendo terribiles oculos multum,ſup.terribilẽ,& pectora villo ſa feris.i.pro.villis,habẽtia ſetas.i.duriſſimos pilos, more luũ. ſemiferi.ſ.Caci,quem prius ſemihominẽ dixit,atque igneis ex- tinctos faucibus.i.intra fauces eius, honos.i.honorificũ ſacrifi ciũ,celebratus,ſup.eſt,ex illo.ſ.tempore poſt illud tp., & mino- res.i.iuniores,læti ſeruauere.i.obſeruauerunt,diem.ſ.illum.& Potitius,vir ille,ſup. erat primus auctor,& domus Pinaria, cu- ſtos.i.obſeruatrix,ſacri Herculei.(Seruius hiſtoriam latere ci- tat,& Liuius in.i.ab vrbe condita. Sanè qd dicit,minores, non eſt de poſteris intelligetur,ſed de iunioribus,cum ſeniores Po titius,& Pinarius primi eſſent,neque dictũ eſt ex perſona poe- tæ,cum oia ſint verba Euandri,veruntamen ſi de poſteris di- ctum uelis dicas Euandrum uatis filium,et ſpiritum uaticinij habere potuiſſe,vnde dicet,& erit quæ ſemper maxima ex do, no ꝓphetico)domus ergo Pinaria,ſtatuit hanc aram luco.i.in luco hoc quæ ara dicet ſemper nobis maxima, & quæ erit ſem per maxima Quare.i.quamobrem,cũ rite,ſuſcepta ſint hæc ſa crificia,o iuuenes.ſ.Troiani,cingite comas,ſup. veſtras , frõde .ſ.populea,in munere,i.in officio cantarũ laudum,& porgite.i. porrigite,& præbete iouicẽ pocula.i.uaſa potoria,dextris.ſ.ue ſtris,& uocate.i.inuocare deũ communem.ſ.Herculem, qui & Mars eſt,aut nobis communiter colendum,& dare uolentis vi na.i.libate illi voluntarie ſacrificium uini & diuinitatẽ . Sunt numina aliqua tantũ cæleſtia,aliqua tantum terreſtria,aliqua media,quos deos Apuleius,mediocres vocat Alij,communem deum,ideo dictum uolunt quia ſecundum pontificialem ritũ. Idem eſt Hercules,qui & Mars, nam ſtellam vnam habere di- cuntur,& nouimus Martem communẽ dici:Cicero,Martemq. deum communem,Virg.Ipſe & dijs cõmunibus.Itẽ paulò poſt, Dat ſalios Herculi,quos Martis eſſe dubium non eſt.

VARIA LECTIO.

AT Furijs Caci mens effera.In Rom.lib & quibuſdam alijs recentioribus libris,furi,legi.Aut intemptatum ſceleris.Iunio- res.Intentatũ ſcribunt.In Rom.lib.Intractatum,legitur.Quæ- rentem nulla In Rom.lib.& aliquot alijs,Quærentes, legitur. In Mediceo,Quærentem.Sub antro Mugijt In antiquis pleriſ que libris Mugit, per ſynæreſin ſcribitur. Munijt obiice po- ſtes. In antiq. lib.Obice,legitur. Omnemque Acceſſum lu- ſtrans.In pleriſque lib.antiq.omnem,Acceſſum,legitur. Maxi mus inſonat æther.In antiq.aliq.lib.intonat,habetur. Et re- gna recludat.In lib.aliq.antiq.Reſerat,& Recluditur , legitur. Trepident immiſſo lumine Manes.In Rom.lib Trepidentq; legitur deprenſum in luce.In lib. aliquot antiq. non habetur In.Inſueta rudentem.Sunt libris antiqui. in quibus. Inſueta pauentem ſcriptum eſt.Fuga iam ſuper vlla periculi eſt.In ple riſque lib.antiq.non habetur,Eſt uerbum.Qua plurimus un- dam.In antiq.aliq.lib. Quo legitur. Domus atra reuulſis. In lib.aliq.Recluſis legitur. Pocula porgite dextris . In lib. aliq. antiq.Spargite legitur.

POE. Dixerat: Herculea bicolor cum populus umbra
Velauitq; comas,folijsq; innexa pependit,
Et ſacer impleuit dextram ſcyphus,ocyus omnes
In menſam læti libant,diuosq; precantur.
Deuexo interea propior fit veſper Olympo:
Iamq; ſacerdotes,primusq; Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti,flammasq; ferebant.
Inſtaurant epulas,& menſę grata ſecundæ
Dona ferunt,cumulantq; oneratis lancibus aras.
Tum Salij ad cantus,incenſa altaria circum
Populeis adſunt coniuncti tempora ramis.
Hic iuuenum chorus,ille ſenum,qui carmine laudes
Hercules & facta ferant,ut prima nouercæ
Monſtra manu,geminosq; premens eliſerit angueis:
Vt bello egregias idem diſiecerit urbes
Troianamq; Oechaliamq;. ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit,tu nubigenas inuicte bimembres
Hyleumq;,Pholumq. manu tu Creſſia mactas
Prodigia,& vaſtum Nemeę ſub rupe leonem:
Te Stygij tremuere lacus,te ianitor Orci,
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento:
Nec te ullæ facies non terruit ipſe Typhœus
Arduus,arma tenens:non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circunſteterit anguis.
Salue uera Iouis proles,deus addite diuis:
Et nos,& tua dexter adi pede ſacra ſecundo.

Herculea populus. Her- culi conſecrata,qui cũ ad inferos deſcendẽs fatiga retur labore , dicitur de hac arbore corona facta caput velaſſe,vnde foliorum pars temporib.cohæreos, & capi ti albuit ſudore,pars vero ex terior pp inferorũ colorem nigra permanſit: Et honeſte ait, Pependit populus.i.coro- na de populo. Sacer im- pleuit dextrã ſcyphus. Legit in antiqs Herculem ad Ita liã ingẽs ligneũ poculũ at- tuliſſe,quo vtebantur in ſacris qd nectare cõſumeretur, pice oblitum ſeruabatur,cuius ma- gnitudinem ſignificat dicen do,Impleuit dextrã ſcyphus. Deuexo Olympo, Inclinato io noctem cęlo. Pellibus in morem cincti , aut in morẽ Herculis aut certe ſacerdo- tum.Et menſæ grata ſecundæ Dona ferunt . Quia vt diximus una carnis fuerat, al- tera pomorum.Cumulantq; oneratis lãcibus aras Id eſt reddunt exta. Salij . Qui tri- pudiantes aras circuibant. Laudes Herculeas, facta fe- rũt. Senes tantũ uoce laudes Herculis exquebantur : Iu- uenes & geſtu corporis eius facta monſtrabant.Prima nouercę monſtra. Bene prima.nam & alia omnia Iunonis inſidijs pertulit. Fabula autem hoc ha bet. Hercules natus eſt cum Iphiclo Amphitryonis filio, ſed cũ Iuno duos ſerpentes immiſiſſet Herculi,Iphiclus de eunis

Herculis fabula. terrore lapſus ſuo uagitu excitauit parẽtes,q cũ ſurrexiſſent, viderunt Herculem ſtringentem manib. angues immiſſos ei nouerca libus odiis.Eliſerit.Præfocauerit.Troianãque. Vt ſu- pra diximus. Troiani Hercules euertit pp negatos ſibi a Lao medonte equos diuino ſemine procreatos , & Heſionę nu- ptias,quam a Ceto liberauerat,uecato eius patre Laomedon te. Sane Critici fruſtra culpãt Virgilium,q præſentib. Tro ianis laudari introduxit ex- cidiũ,non reſpicientes,quia hoc rõ fecit hymnorum,qui bus aliquid ſubtrahere ſa- crilegium eſt.Oechaliamq;. Eurythus rex Oechaliæ Io- nam filiam denegauit Her- culi ante ꝓmiſſam,iõ qd eũ fuerat filius dehortatus, di- cens ab Hercule & Megera vxorem,& ex ea filios interẽ ptos,quod factum fuerat Iu- nonis inſtinctu. Vnde iratus Hercules propter nuptias ſi- bi denegatas,euerſa ciuitate interemit Eurythum,& Iuuẽ ſuſtulit. Mille labores rege ſub Euryſtheo.Cuius aſperrima impetia ſuſtinuerat Her cules uolũtate Iunonis.Nam hoc eſt quod dicit Fatis Iu- nonis.i volũtate. Nubigenas. De Ixione & Nube procrea- tos Centauros, ut ſupra dixi mus.Hyleumque Pholumq;. Hyleum Theſeus interemit. Pholus uero Herculem ſu- ſcepit hoſpitio eo . tempore quo ad expugnandos Cẽtau ros eſſet ꝓfectus , Lucanus, Hoſpes & Alcidæ magni Phole. Vnde apparet p poeti cã licentiam noia eſſe ꝓ no- minibus poſita. Creſſia mactas prodigia. Mactas bene ad leo nem quem interemit refertur. Nam Cretenſem taurum non mactam,ſed incolumem ad Euryſtheum perduxit. Vno tñ ver bo utrunque ſæpe;cõcludit aliquoties una pars.ut, Diſce puer uirtutem ex me,uerum que laborem, Fortunam ex alijs . Ne- mæa ſub rupe. Nemea ſilua eſt uicina Thebis,in qua Hercu les interemit leonem . Nemea autem anapæſtus eſt. nam & ne,& me,breues ſunt. Stygij tremuere lacus Inferni,quo tem- pore deſcendit ad rapiendum Cerberum.Oſſa ſuper recubãs. Aut ad terrorem dictum,eſt, aut certe illud eſt quod et ſupra

diximns Cerberum eſſe terram,qoę corpora ſepolta cõſumit. Nam inde Cerberus dictus eſt quaſi κρεοβόρος. Alij pueriliter noluot a Cerbero Amphiarai oſſa cõſumi,qui hiatu terræ ſm Stat.deſcendit ad inferos, Semeſa cruento Semeoſum nõ dicimus ſicut nec enſum.nã eſum facit & comeſum.Nec te vllę facies. Facies.i.ſpecies, more ſuo. Ipſe Typhoeus arduus, arma tenens.Et hoc poetice.oã ſi interemit Centauros,quemadmodum & giganteũ interſuit prælio, qui ante innumeros annos fuiſſe dñr?Non te rationis egentem. Liptotes figura.nam minus dixit,& plus intelligimns.hoc.n.dicit.Prudentiſſimum te nõ circunuenit Lernæus Angius,i.Hydra Turba capitum.Et eſt talis figura,qualis munera nec ſperno. Vera Iouis proles. Nnllus.n.humano ſanguine procreatus tanta perficeret Dexter.i.propitius.Pede ſecundo.Omine proſpero.

ASCENSIVS.

DIXERAT, Herculea bicolor cum populus vmbra: Velauitq.comas,ſpolijsq. innexa pependit,Et ſacer impleuit dextrã &c. Recitat quo ritu,& quo carmine, Herculea ſacra inſtaurata ſunt.De qua re hoc ſolum eſt Donati. Secunda.i proſpera Ordo igitur eſt. Dixerat.ſ.Euander,eum.i.quandó,populus.i.arbor illa,bicolor.duorum colorũ.ſ.ſub albi intrinſecus: & ſubnigri,extrinſecos,hoc ẽ corona populea,velauit.i.coopeṛuit in morem ueli comas.ſ.eius,& ceterorũ vmbra Herculea .i.qua Hercules,refocillatus erat,hoc eſt populea,& pepẽdit innexa folijs.i.habens folia innexa ſeu frõdei s innexas hoc eſt implicatas,et inſertas,& ſcyphos.i.poculum magnum.ſacer.i. Herculi ſacrũ,impleuit dextrã.ſ.Euãdri libatur i uina. Oẽs.ſ. Arcades,& Troiani,q ſacris intererãt,libãt ocyus.i. celeriter, in menſam,id eſt ſecundũ ordinẽ menſæ,cui aſtabant,aut fundũ in mẽſam libantes,& peccant.i.inuocant diuos. Veſper.i. ſtella veſpertina, q̃ & Heſperus & Veſperus & Veſperugo dr̃, fit inter ea proprior.i.vicinior,& hoc Olympo deuexo.i.cęlo in noctẽ inclinato,aut vt ſit datiui caſus, fit propior.i.appropinquat,olympo deuexo.i.deorſum vexo, hoc eſt cæpit occidere, & occaſum apparere,nam Veſper,vr̃ in occaſu Lucifer,in ortu, ſacerdotes ibant iam.ſ.more ſolenni, & Potitius,primus.ſ.ſacerdotum, cincti pellibus in morem.ſ.ſacerdotum, ſacrificantium,& gerebãt flammas,& inſtaurant.i.innouant,& in ſtatũ priorẽ reponunt epolas.ſ.ſolenneis,& ferunt.i.afferunt,dona grata menſę ſecũdæ,quæ pomorum erat,aut quia in ſacrificijs illis,binis menſis carnium vtebant̃,altera ante hymnos,altera poſt hymnos, aut potiſſimũ quia propter aductum Troianorum duplicabãt ſacrificia,vnde dixit, Inſtaurãt &c. nihil.n.de pomis meminit,vñ ſubdit,& cumulãt .i.augmẽtant aras, hoc eſt reddunt exta lancib.oneratis.i.oppletis, põdere, & onere magno. Tum.i.deinde,Salij,q proprie ſacerdotes Martis sũt, poſtea Romæ a Numa inſtituti.i.ſacerdotes,more Saliorũ,cũ hymnis ſaltantium,adſunt ad cantus,& circũ altaria incenſa, euincti tempora.i.habentes tempora cuincta, ramis populeis .i.populi arboris, Herculis ſacræ, vñ in Buc. Populus Alcidæ gratiſſima,& hic.i.alter,erat chorus.i.cætus canentiũ,& trepidantiũ iuuenũ,ille.i.reliquus erat,ſup.chorus ſenum,q ferunt .i.efferũt,& extollũt carmine.i.hymno rhythmico,laudes Herculeas.i.Herculanas,aut ipſius Herculis,& facta,ſup. Herculana.i.egregia facinora eius,videlicet,ut.i.qualiter.ipſe premẽs .i.cõprimẽs ,manu eliſerit.i.ſtrangulauerit:prima mõſtra nouercæ.ſ.Iunonis,que pro.i.angueis,geminos.i.duos , & pares. Id.n. factũ Herculis,qd adhoc in cunis iacẽs geſſit,principiũ laborũ eius fuit,& ut.i.qualiter.ſ.Hercules,aut Alcides, diſiecerit aut deiecerit,bello.i.expugnatione,urbes egregias. ſcilicet Troia Laomedonte,unde in 2.Satis una, ſuperq. vidimus excidia,& captæ parauimus urbi,& Oechaliã ſ.urbẽ Euriſthei regis,&.i.qualiter,ipſe pertulerit. i. perpeſſus ſit mille.i. ualde multos,duros,labores.ſ.alios,ſub Euriſtheo rege, qui eũ iuſſu Iunonis ad talia impulit, ac miſit.fatis.i. uoluntate Iunonis iniquæ:canẽtes,ſup.in hãc formam,tu, o Hercules inuicte tu mactas.i.occidis manu, nubigenas.i.Centauros, ab Ixione ẽ nube genitos, bimẽbres.i.publicẽ membrorũ, quia vmbilico tenus equina habebant mẽbra & ſuperna, humana,quod fictũ putat̃,quia primi in equis conſpecti ,talis formæ a longe uidẽtibus cenſebant̃:nubigenas, inquit Hyleum,& Pholũ, gigantes illos,tu,ſup.aufers prodigia i.mõſtra,Creſſia.i Cretẽſia.uidelicet tantum indomitũ,& tu mactas leonẽ uaſtum.i. ualde amplũ,ſub rupe Nemeæ.ſ.ſiluæ, in Peloppõneſo, ut Beroald. docebit. Lacus Stygij tremuere,i.tremuerunt te cũ tremuere,cũ .ſ.ad inferos deſcẽderat Pirithoum liberaturus:unde Cerberũ abſtraxit:unde addit,ianitor.i. cuſtos ianuæ, Orci.i. inferni, oĩa urgẽtis.ſ.Cerberus,recubans ſuper oſſa,quia carnes deuorauerat,vnde & carniuorax dr̃,ſemeſa.i ſemi abſumpta, ſub.in antro,cruento.i. cruore,& ſanie aſpſo,ſubtremuit te. Nec ullæ facies.i.ſpecies,& figuræ monſtrorum, ſubtremuerunt te, ipſe Typhoeus.ſ.gigas a Ioue fulmina proſtratus, non terruit,pro nõ terruiſſet,te,ẽt ſi in bello giganteo affuiſſes,aut quem etiã affuiſſe cenſent, putantes eundẽ eſſe, Martem, & Herculem. Mars aũt in bello giganteo fuit,ſed qũo Alcmenæ filius,dicit̃, Mars ſ.dicemus ergo poetice dictũ,aut eundẽ Herculẽ prius fuiſſe,non.n.labores Herculis, omnes uni conuenire poſſunt.nec placet,ſi dicatur Typhoeus,iacẽs,ſub Inarime monte, aut (ue Ouid. vult) ſub Aetna,quia illic religatus iacet.hic aũt dr̃, arduus tenens arma, Anguis Lerneus.i.Hydra(quam Lerna palude extulit)circunſtetit turba.i.multitudine capitum,non egẽtem rõnis.i.nõ exanimatũ,nec confuſum animo,ſed prudentiſſimũ,& circunſpectiſſimũ.Igitur,o ſup.Hercoles,add te dinis decus i.ornamentom.ſalue, exiſtens uera ſoboles Iouis, & adi.i.aggredere in auxiliũ ueniendo,pede ſecundo.i. proſpero, nos,& tua ſacra. Beroal.de Nemea,dicit in Seruió ſic. Nemea, ſilua eſt in Pelopponeſo, inter Cleonas,& Phliuntem , in qua Argiui,ſacra celebrare cõſueuerunt,quæ, Nemea cognominantur,ut auctores ſunt Strab. & Diodorus, Thebæ uero ſunt, in Bœotia,maximo interuallo,a Nemea ſilua diſiunctæ.

VARIA LECTIO.

ET ſacer impleuit dextram ſcyphus In lib.aliquot antiq. legere eſt.Et dextrã impleuit ſanctus ſcyphos. Flammaſq.gerebant In lib.aliquot antiq.Flammamq.ferebant,legitur. Euincti tempora.In lib.aliquot antiq. Et uincti legitur. Hic iuuenũ chorus,ille ſenum, in nonnullis lib. Atq; ſenum,legitur. Diſiecerit vrbes.In uetuſtis aliquot libris,Deiecerit,legitur, Nemeę ſub rupe leonem.In Rom.lib.Nemea,legitur.

POE.Talia carminib.celebrant,ſuper omnia Caci
Speluncam adijciunt,ſpirantemq.ignibus ipſum
Conſonat omne nemus ſtrepitu,colleſq.reſultant,
Exin ſe cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectus referunt.ibat Rex oblitus æuo,
Et comitem Aeneam iuxta,natumq. tenebat
Ingrediens,varioque viam ſermone leuabat.
Miratur,facileſque oculus fert omnia circum
Aeneas,capiturque locis,& ſingula lætus
Exquiritque,auditque,uirum manumenta priorum.
Tum rex Euandrus,Romanæ conditor arcis:
VE.Hæc nemora indigenæ Fauni, nympheq. tenebant,
Genſq.virum truncis,& duro robore nata:
Queis neq.mos,neq.cultus erat, nec iungere tauros,
Aut componere opes norant,aut parcere parto,

SERV. SVper omnia Caci.i. hne factum laudãt vltra omnia. Et ſic eſt dictum, Vt eſt, Et te ſup omnia dona Vnũ oro. Et bene quantuio ad ipſos pertinet,rem maiorẽ & utiliorem ſeruare poſt oĩa. Oblitus æuo. Aetate inuolutus,vt Terentius Annis pannisq; obſitus. Facileſq; oculos fert omnia circũ .Phiſici dicunt ex vino mobiliores oculos fieri. Plautus: Faciles oculos hẽt .i.mobiles vino. Capiturq; locis. Delectatur .i.vno loco diutius retinet̃. Romanæ conditor arcis Cõditor Pallanteũ, ubi nũc palatium eſt,quod non eſt uera arx , ſed tenet cũſi oĩum principatum. Hæc nemora indigenæ Fauni. Indigenæ.i. inde geniti Et ſciendũ ſecũdum Heſiodi theogoniã primo deos genitos,inde hemitheos, poſt heroas;ĩde homines innocẽtes,vltimo ſceleratos quẽ hic nunc ordinẽ ſeruat. Truncis,& rupto robore nata Hoc figmentum ortũ eſt ex antiqua hominũ habitatione,q ante factas domos aut in cauis arborib.aut in ſpeluncis manebãt qui cum exinde egrederent̃,aut ſuam educerent ſobolẽ,dicti ſunt inde procreati. Neq; mos cultus erat.i. nullã ſui curam habebant,

Sed rami,atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo.
Arma Iouis fugiens,& regis exul ademptus.
Is genus indocile,ac diſperſum montibus altis
Compoſuit,legeſque dedit, Latiumque uocari
Maluit,hic quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aureaque,vt perhibent,illo ſub rege fuere
Secula,ſic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim,ac decolor ætas,
Et belli rabies,& amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes uenere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris.
A quo poſt Itali fluuium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit uerum uetus Albula nomen.
Me pulſum patria,pelagique extema ſequentem
Fortuna omnipotens,& ineluctabile fatum
His poſuere locis, matriſque egere tremenda
Carmentis nymphę montia & Deus auctor Apollo.

bant.Componere opes. Reſeruare, ordinare. Parcere, parto. De die,inqt,uiuebãt, nec inuecta ſeruabant,Rami, atq; aſper victus venatus alebat. Cognato quodammodo victu alebantur, aut venatu mõtiũ,aut arborũ ramis. Primus ab Etherio venit Saturnus Olympo. Hoc dicit ſm poeticum morem. Nam Saturnus rex fuit Cretæ, quem Iuppiter filius bello pepulit. Hic fugiẽs, ab Iano eſt ſuſceptus,qui regnabat in Italia, quem cum docuiſſet uſum vinearũ, & falcis,in partem eſt admiſſus imperij, & ſibi oppidũ fecit,poſtea ſuũ repe tiuit imperiũ. Is genus indocile. Pro indoctum. nam indocile eſt quod penitus non poteſt diſcere,indoctũ,quod nondum didicit.Hos autem dicit compoſitos,unde apparet quia indocile dixit ꝑ indoctum. Hoc autem eſt qđ dixit Cic.in r.Rhe. Feros adhuc homines magni cuiuſdã uiri orõne compoſitos.Legeſq; dedit,atqui dixit,Haud uinclo nec legib.ęquam.ſed intelligamus Saturnũ dediſſe leges,quib.adeo obtemperauerũt,ut iam ita ꝑ naturam ſine legib.viuerẽt. Latium uocari maluit.Bene maluit.nam Saturnia dicta eſt,ut, Et nomen poſuit Saturnia tellus.Et Virg. Latium vult dici, quod illic Saturnus latuit.Varro aũt Latia dici putat ꝙ latet Italia inter præcipitia Alpium, & Apennini.Sic placida populos in pace regebat: Vt merito aurea ſecula crederẽtur.Decolor ætas Vitioſa.in oĩ.n.uitioſo corpore ineſt peſſimus color. Et alludit ad naturam metalli,quã cernimus diſcolorem, nec immerito. ſupr.n.dixerat Aurea ſecula, ideo nunc dicit, Aetas decolor. Tũc manus Auſoniæ. Oẽs terræ habitatores, aut indigenæ,aut aduenæ, aut cõuenæ;indigenæ ſunt inde geniti, vt de Faunis dixit,aduenæ, de uno loco uenientes, ut Saturnus. conuenæ,de diuerſis,ut Auſones,& Sicani. Sicani aũt ſm nõnullos populi ſunt Hiſpaniæ,a fluuio Sicori dicti. Lucan.Heſperios inter Sicoris non vltimus amnis. Hi duce Siculo uenerũt ad Italiam & eam tenuerũt excluſis Aboriginibus.Mox ipſi pulſi ab illis quos ante pepulerãt,inſulam vicinam Italiæ occupauerunt,& eam Sicaniam ag ntis nomine,Siciliam ueto a ducis nomine dixerunt quanquam Thucidides dicat de Sicilia Italum regem ueniſſe,& ab eo eſſe Italiã appellatã. Immane corpore Tybris. Hic Tuſcorũ rex fuit,qui iuxta hũc fluuium pugnans cecidit,& ei nomen impoſuit. Alij uolunt iſtũ ipſum regẽ latrocinatum eſſe circa huius fluminis ripas & tranſeuntibus crebras iniurias intuliſſe. Vnde Tybris, quaſi ὕϐρις dictus eſt, ἀπὸ τῆς ὕβρεως.i.ab iniuria.Nã amabat maiores ubi aſpiratio erat,s ponere,ut ἑπτὰ ſeptẽ,uel,ſ,ut ἑλένη ſelena, Alij ut ſupra diximus,uolunt eos qui de Sicilia uenerunt, Tyberim dixiſſe ad ſimilitudinem foſſæ Syracuſanæ,quam fecerunt per iniuriam Afri & Athenienſes iuxta ciuitatis murũ.Nam ꝙ Liuius dicit,ab Albano rege Tyberino Tyberim dictũ,nõ ꝓcedit.iõ quia ẽt ante Albam Tybris dictus inuenitur. Albula nomẽ,antiquũ.hoc nomẽ a colore habuit.Me pulſum pãtria,aut,ut diximus ſupra, ꝑꝑ parricidiũ, aut certe oraculorũ neceſſitate cõpulſum.Pelagiq; extrema.Per extrema pelagi actũ aut,ut dicit Donatus, ꝑ pelagus externa ſequentẽ,aut pelagi aduerbium. Fortuna oĩpotens,& ineluctabile,fatum ſm Stoicos locutus eſt,qui naſci & mori fatis dant,media omnia,fortunæ. Nam vitę humanę incerta ſunt omnia,vnde, Et miſcuit,ut quaſi plenum oſtenderet dogma. Nã nihil tam contrarium eſt fato quam caſus,ſed ſm Stoicos dixit. Egere. Coegerunt,ut quaſi oſtendat inuitum. Carmentis nymphæ monita. Matris eius. Nymphæ autem maritæ dixit. Nam grecè ſponſa dicitur. hæc autem non vere Nimpha fuit, ſed vaticinatrix. Auctor.ſ.oraculorum.

ASCENSIVS.

TALIA carminib. &c. Recitat quomodo peracto ſacrificio,& re diuina,Euander Aeneam è luco,in regiam ſuam per duxit, q inter eũdum,ſingula loca diſquirit,eoq; tendit, Euãdri interrogati reſpõſio, vt locus vbi Roma poſtmodũ cõdita ẽ,dijs ſemper gratus, acceptuſq. fuiſſe demonſtretur. Recitat præterea Euander aduẽtus ſui in Italiã cauſas.De quibus hoc ſolum memorari dignũ ex Donato dicunt decerptũ. Me pulſum. Nõ ſua culpa patria caruiſſe, ſed fatorũ demõſtrat,quæ vt dicit,ſunt inſuperabilia. Matris. Nã & maret,& dea, quæ contra pietatis meritum monere filium non poſſet. Hæc ille.Ordo autem eſt.Sacerdotes,& iuuenes,ceterique qui in ſacris interterãt, celebrãt.i.celebria faciunt,carminib. talia ſ. facinora Herculis,& adijciunt ſuper omnia.i.poſt omnia,aut præcipue,ſpeluncam Caci.i.ab Hercule expugnatam,& ipſum.ſ.Cacum,ſpirantem.i.emittentem anhelitũ, ſupp.cum ignib.i.ſimul igneus,oẽ nemus cõſtat. ſ. canentib. per ſomnum Echus,& colles reſultant ſtrepitu. ſ. ſaltãtium & pſallentium. Exin. i. ex eo loco & tempore,oẽs referunt ſe ad vrbẽ,reb.diuinis perfectis.i. poſtq̃ res diuinæ eſſent perfectæ. Rex.ſ.Euander.obſitus æuo i.annoſus ibat, ſ.in urbẽ, & ingrediens tenebat Aeneam comitem.i. comitantem,& natũ.i.filiũ ſuũ Pallanta,iuxta.ſ.incedentem,& leuabat uiam. i.onus itineris,& moleſtiã viæ,ſermone uario.i.de uarijs reb. unde in Mimis Publij comes facundus in uia pro uehiculo eſt. Aeneas miratur. ſ.omnia,& fert oculos faciles.i.mobiles,& agiles, ac vacãtes,faciliter circũ oĩa.ſ.q̃ occurrebant,& capit.i. delectatur, & afficitur,locis.i.amœnitate locorũ,& ipſe lætus. i.uoluntate affectus,exquirit ſingula,i.ſingulas res,& audit. ſ.ab Euãdro, abs quo diſquiſiorat, monumẽta.i.veſtigia,indicia relicta ad memoriã ueterũ virũ,pro uirorum Priſcorum. Tum. i. tunc: Euander rex cõditor.i.primus ædificator arcis Romanæ. i.palatij,ꝙ arcis loco habetur, ꝑꝑ rerũ principatũ, quamuis tunc Palanteum uocaretur,inquit,ſup.indigenæ.i.inde geniti, & ꝙ aliũde nõ aduenerant,ut Fauni,& Nymphæ; tenebant hæc nemora. ſ.dũ ipſe illuc adueniret,& gens i.genus,aut generatio, uirũ,pro virorũ nata robore duro,aut in robore.i.in trũco arboris uetuſtate exeſo,& id ſm hiſtoriam, aut de robore, & id ſm fabulam,aut vulgi opinionẽ,q̃ ſępe poetæ ſequuntur,vt admirationem faciant,non quod ſic eſſe credant.Quis.i.quibus viris,aut gentibus,neque erat mos. i. conſuetudo conuiuendi ab antiquo inſtituta,neque cultus.ſ.ſui atq; agrorum erat,nec norant iungere tauros.ſ.ad iugum,ut arent, aut curtum trudant,aut componere.i. cogere, & accumulare,opes,i.diuitias, aut parcere parto.i.acquiſito, hoc eſt in diem uiuebãt,non cogitantes de craſtino,ſed rami, ſup. alebant eos.i.baccæ,& acini ſylueſtres,& uenatus aſper.i.difficilis exercitationis, alebant eos,ſup.victu. Saturnus uenit primus. ſ.in Italiam,ab Olympo æthereo.i.de cælis,cũ eius originẽ neſciebant,aut ab Olympo monte Cretæ,æthereo.i.ſublimi fugiens arma Iouis. ſ. filij ſui, & exul ademptis.i.ablatis a filio regis.ſ.q̃ poſſederat Is.ſ.Saturnus,cõpoſuit.i.cõgregauit,genus.ſ.hoĩum,indocile.i.indoctũ, aut difficulter docile,ac diſperſum altis montibus (Videmus quã manifeſtarius fuerit illorũ error. Nã ſi Saturnus, primus deorum fuerat,imò primus hominum,mirandum quos populos in Italia inuenerat,quos ue in Creta deliquerat, ſed philoſophi nõ minus errãtes,putauerũt è limo ſole calefacto,quaſi per putrefactionẽ vt nonnulla animalia procreantur, procreatos primos hoĩes)& Saturnius dedit legẽ. ſ.ijs populis,quos illic offenderat,& maluit uocari Latium. ſ.quam ſuo, aut priſtino nomine,quod illi erat,qm̃ ipſe latuiſſet in his oris.i. regionibus,tutus. .a filio,& ſecula aurea fuerunt (vt perhibent. i. ut pleriquc omnes atteſtãtur)ſub illo rege. ſ. Saturno, regebat.n. ſic populos in pace placida, ut ſ.aurea cenſerentur ſecula,donec ætas deterior,i.minus bona,& decolor.i.degeneratus a calore auri,paulatim ideſt per paulum,hoc eſt ſucceſſiue.& ideſt

 ſimul

ſimul, rabies belli, & amor habendi ſ. diuitias, & opes ac regna ſucceſſit. ſ. in locum placidę pacis, & parſimoniæ, ac aſperi victus. Tū. i. deinde, manus Auſonia. i. ab Auſone, Vlyſſis filio denominata, & gentes Sicanæ. i. Siculæ, venere i. venerūt, ſup. in Italiā, & tellus Saturnia. i. a Saturno primū recta, & denominata, poſuit. i. depoſuit, nomen. ſ. uetus, accipiendo. ſ. nouū, vñ Itali Oenotrij, Auſonij, Latini, Heſperij, Arunci, Sabini, Tyrrheni, Etruſci, Tuſci, & alijs multis nominibus, ꝓ diuerſis tēporibus, & locis appellati ſunt. Tū. i. deinde, ſup. venere reges, & Tybris, ſupp. ꝓcipue, vt ſe paret more ſuo principem a ceteris, aſper. i. acer, immani. i. valde magno corpore, a quo nos Itali dicimus, poſt. i. poſtea, fluuiū cognomine i. cognominatū, nā Tyberis. aut Tybris dr: Albula vetus. ſ. nomen, aut Albula vetus. i. fluuius antiquiſſimus, qui nunc Tyberis dr̄, & tūc ab albedine aquarū, Albula dicebatur, amiſit verū nomen. i. nomē ei ex re conueniens. Fortuna oīpotens. ſ. ſm Epicureos, de quibus Iuuen. Sūnt qui in fortunæ iā caſibus oīa ponat, & fatum ineluctabile, ſm Stoicos, q̃ dicunt contra fatum inanem eſſe luctam, poſuere his locis me pulſum patria. ſ. mea. oraculorū neceſſitate, nam parricidium non confiteretur, & ſequentem extrema. ſ. peſſima quæque, & duriſſima pelagi. i. quæ in pelago pati ſolemus, vnde in tertio, Viuo equidem, vitamq. extrema per omnia duco, que pro &, monita matris. ſ. meę: Carmentis nymphæ. i. ſponſæ, ac vatis nymphis æquiparādæ, tremenda. i. reuerenda, & cum religione ſuſcipienda, & Apollo deus, auctor. ſ. monitorum & oraculorum matris, egere. i. compulere, ſup. me ad hæc loca, aut ſubſidere his locis.

VARI. LEC.

NEC iungere. In aliq. antiq. Neque particula ea ter repetita: Quis neque mos, neque cultus erat, neq; iungere tauros. Aureaq; vt perhibent, illo ſub rege fuerunt Secula. Veteres li. ferè omnes legunt, Aurea quæ perhibent. In aliquot vero lib. legere eſt, Aureaq; perhibent illo ſub rege fuiſſe Secula. Tum manus Auſonia. In Rom. lib. Auſoniæ, legitur.

COEL. RHOD.

QVOD in cœlo ſol & luna, ipſum id ſunt in homine oculi. Sol & Luna duo mundi lumina oculi certiſſima in carne ſidera fulgente ſublimi, ſplendore micantiſſimo inferna colluſtrant. perinde ac in ſtatione ſpeculatores interdiu noctuque nobis excubantes. Quibus mira voluptatis accedit celeritas, vñ nobiliſſimo poetæ li. viij. oculi nuncupant̄ faciles, ēt ſi vino id contingere nimio haud ita multū videtes opinent̄ nōnulli. Certe Aſtronomicon primo M. Manilius ait. Circūfer faciles oculos, vultūq; ꝑ orbē. Addunt ſcientiſſimi, oculorū ſplēdorē ingenij ꝓſerre ſolertiſſimū acumen. Qđ ipſum in pupillis color indicet glaucus. Quo argū ſapientiæ Pallas dea Glaucopis creditur cognominata. Quod ad faciles oculos ſpectat, vtique in lib. De venatione Xenophon canum oculos faciles nūcupauit. Virg. carmē. Miratur, facileſq. oculos, fert omnia circum.

POE. Vix ea dicta, dehinc progreſſus monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam.
Quam memorant nymphæ priſcū Carmentis honorem
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Retulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal
Parrhaſio dictum panos de more Licæi.
Nec non & ſacri monſtrat nemus Argileti:
Teſtaturq́. locum & letum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit
Aurea nunc, olim ſilueſtribus horrida dumis.
Iam tum religio pauidos terrebat agreſtes
Dira loci, iam tum ſiluam, ſaxumq́. tremebant.
EV. Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem.
(Qui deus, incertum eſt) habitat deus: Arcades ipſum
Credunt ſe vidiſſe Iouem, cum ſæpe nigrantem
Aegida concuteret, dextra, nimboſq́. cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias, veterumq́. vides monimenta virorum.
Hanc Ianus patre, hanc Saturnus condidit vrbem:
Ianiculum huic, illi fuerāt Saturnia nomen.

SERV. MOnſtrat, & arā. Quam matri fecit Euanctæ. Eſt autem iuxta portam quę primo à Carmento Carmentalis dicta eſt, poſt Scelerata a Fabijs trecentis viris, qui ꝑ ipſam in bellum profecti, nō ſunt reuerſi. Vatis fatidicæ. Bene addidit fatidicæ, nam vatem & poetam poſſumus intelligere. Vnde ſolum plenum nō erat. Ergo tale eſt, vt illud in Saluſtio. In tugurio mulieris ancillę. Nō ꝗ a mulieris, ſtatim & ancillę. Si autē ancillę, ſtatim, & mulieris. Quę prima. Quę poſtea etiā Sibylla dixit Nobile Pallanteū. Futurum. ſ. ſicut & Aeneades. Aſylū Retulit. Poſt quam Hercules migrauit è terris, nepotes eius timētes inſidias eorū quos auus afflixerat Athenis, ſibi primi Aſylum, hoc eſt templum miſericordię collocauerunt, vnde nullus poſſet abduci, quod & Statius dicit, vt, Herculeos fama fundaſſe nepotes. iō ait, Quē Romulus acer Aſylū Retulit. Hoc eſt fecit ad imitationem Athenienſis Aſyli quod iō Romulus fecit, vt haberet ad venas plures, cum quibus conderet Romam. Iuuen. Et tñ vt longe repetas, longeq́; reuolutas, Numen ab infami gentem deducis Aſylo. Gelida monſtrat ſub rupe Lupercal. Sub monte Palatino eſt quædam ſpelunca, in qua de capro luebat̄. i. ſacrificabatur. vnde & Lupercal dictum nōnulli putant. Alij ꝙ illic lupa Remum & Romulum nutrierat. Alij (quod eſt veriſimilius) locum eſſe hunc ſacratū Pani deo Arcadiæ. Cui & mons Lycęus in Arcadia eſt conſecratus. Et dictus eſt Lycęus quod lupos non ſinat in oues ſæuire. Ergo iō & Euander deo gentis ſuæ ſacrauit lucum, & nominauit Lupercal, quod præſidio ipſius numinis, lupi a pecudibus arcerent̄. Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi. Ordo eſt, Monſtrat Lupercal Panos Lycęi dictum de more Parrhaſio; id eſt oſtendit Lupercal Panos Lycęi dicatum ex more Arcadico. Nam Parrhaſia, Arcadia eſt. Dictum. Dicatum, conſecratum. Panos Lycæi. Huius Panos, genitiuus eſt græcus. & Panos Lycæi ſic dictum eſt, vt Iouis Olympi, Apollinis Delphos. Sacri monſtrat nemus Argileti. Sacri, execrabilis. Sanè Argiletum, quaſi Argilætum multi volunt a pingui terra, alij a fabula. Nam Euander Argum. quēdam ſuſcepit hoſpitio, qui cum de eius cogitaret interitu, vt ipſe regnaret, Euādro hęc nō ſentiente ſocij intellexerunt, & Argū, necarūt. Cui Euāder & ſepulchrum fecit, & locū ſacrauit nō quod ille merebatur, ſed hoſpitalitatis cauſa. Bene autem in hac re Euāder immorat̄, & docet cauſas ne apud hoſpitem veniat in ſuſpicionem. Ergo Argiletum ab Argo illic ſacrato & ſepulto. Teſtatur locū. Iurat non ſua culpa iura hoſpitij eſſe violata. Aurea. Nunc ad vtrūque pertinet, & ad aurea, & ad Tarpeiam ſedem, nam Tarpeia ſedes dicta eſt a Tarpeia virgine, cum. n. Romulus contra Sabinos bella tractaret, & Tarpeo cuidā dediſſet arcē tuendam, eius Tarpeia filia aquatū ꝓfecta in hoſtes incidit, quam cum hortarentur ad proditionem, illa pro præmio popoſcit ornatū manuū ſiniſtrarum, id eſt armillas. Facta itaque arcis proditione, hoſtes ingenioſa morte, promiſſa ſoluerunt. Nam ſcuta. i. ſiniſtrarum ornatum, ſuper illā iacientes eam luce priuarunt, quæ illic ſepulta, Tarpeiæ ſedi nomen impoſuit. Religio. i. metus ab eo quod mentem religet dicta religio. Dira. Magna, vt, An ſua cuique deus ſic dira cupido? Hoc nemus, Bene vbique Nemus dicit: nam tunc ædificia non erant. Ipſum Credunt ſe vidiſſe Iouem, In hoc ſcilicet nemore. Sanè ad illud alludit, quod primi dicuntur Ioui templa feciſſe, nec enim longe ſunt a monte Olympico, vnde eos dicit locum vidiſſe, & quod ipſi ſunt προσέληνοι, id eſt ante Lunam creati. vt Statius, Arcades aſtris, Lunæque priores, licet dicat Saluſtius primo Cretenſes inueniſſe religionem, vnde apud eos natus fingitur Iuppiter. Aegida concuteret. Hic diſtinguendum, nam ęgida, id eſt pellem Amaltheæ capræ, a qua nutritus eſt, in ſiniſtra Iuppiter tenet, Dextra, nimboſque cieret. Et de dextra fulmina cū moueret, nam modo nimbos pro fluminibus poſuit, quæ de dextra iacit. Egidis autem concuſſio commouet pluuias. Disiectis oppida muris Vnum Iani, aliud Saturni, iam tunc vetuſta. Monimenta virorum. Hoc ſermone oſtendit etiam Saturnum virum fuiſſe.

Vix

COEL. RHOD.

VIX ex dicta. Docet, quomodo deinde oſtendit loca, in quibus nunc eſt Roma, etiam tunc religioſa, & veneratione digna. Vnde dicit Don. ſic. Cecinit quæ prima. Magnum argumentum, quod dea fuerit & fatidica. Cum prima cecinerit Aeneadas futuros magnos, & Pallanteum futurum nobile. Lucum Qui poſtea a Romulo, Aſyli nomen accepit. Lupercal. Vnde Luperci & lupercalia dicuntur. Argileti, ab Argo, qui ex hoſpite factus eſt inimicus, vnde non erat pudendum, ſi hoſpitem talem interemiſſet, qui hoſpitalis religionis oblitus fuiſſet. Ducit oſtendendo, non autem ambulando, nam ſenex Ardua non aſcendiſſet, veſpertino tempore. Hæc ille. Ordo eſt. Ea. ſ. quæ dicta ſunt, vix. ſup. erant dicta, & ſup. Euander, progreſſus. i. procedens, aut poſtquam proceſſerat, monſtrat, &. i. etiam, aras. ſ. dicatam Carmenti, & portam quam memorant. i. memoriam reuocandum nominant Carmentalem, Romano nomine, ſicut ipſam poſtea Romani nominarunt, appoſitorie, priſcum honorem Carmentis nymphæ, & vatis. i. poetriæ, & cantatricis, fatidicæ. i. etiam vati canentis & fata enunciantis, aut ſi legendum eſt, qua ordo eſt, qua. i. per quam portam memorant priſcum honorem Carmentis nymphæ vatis fatidicæ, quæ cecinit prima futuros. i. in Italia Aeneadas. i. viros ab Aenea oriundos, magnos. i. ſine comparatione, vt ſunt Iulius, & Auguſtus, & primus Romulus & Pallanteum, ſup. futurum, nobile. ſ. per acceſſionem Aeneadarum Et monſtrat, ſup. hinc, lucum. i. ingentem ſiluam, quia ſactum, ingentem. i. valde magnum, quem Romulus acer. i. ſtrenuus, vindex in Amulium, & fratrem, retulit, i. in morem Aſyli Athenienſis effecit, Aſylum. i. talem, vt ab eo nemo abſtraheretur, ſed immunitatē haberet, quā nunc Phanis ſacris, & terris vicinis cōſecratis, Chriſtiana concedit religio, & monſtrat ſub rupe gelida Lupercal. i. locū, ſic dictū, aut ab abluenda capra, aut a lupa Romulo & Remi nutrice, vt docet Seruius, dictum. i. appellatum, ſic de more Parrhaſio. i. Arcadico, Panos. ſ. dei Arcadum (vnde in Bucol Pā deus Arcadię mecum ſi iudice certet) Lycęi. i. mōte Lycæo, qui in Arcadia eſt, verſari ſoliti. Necnon. i. &, monſtrat nemus Argileti. ſ. illius loci, a leto. i. morte, Argi hoſpitis, ſic dicti, ſacri. i. ipſi hoſpiti, interempto conſecrati, in recōpenſam vitæ, & teſtatur. i. obteſtatur, locum. i. loci conſecratione ſe Immunem a leto hoſpitis, & docet letū. i. necem, hoc eſt cauſam, & formam necis, Argi hoſpitis. ſ. ſui & ducit hinc ad ſedē Tarpeiam. i. quæ poſtea Tarpeia dicta eſt, à Tarpeia virgine, & ꝑ. i capitolia, a capite dicta, aurea nunc. i. quæ nunc. i. tempore noſtro (inquit Poeta) ſunt aurea, olim. i iam, tunc horrida ſiluestribus dumis, hoc eſt penitus inculta, ab hominib. ſed ira. i. magna & terribilis religio loci, tenebant iam tum. i. tunc tēporis, agreſtes pauidos. ſ. rerum diuinarum, quia ignotarum. ſtupor. n. & pauor, ex ignorantia ſæpe rerum proueniunt, dū. ſ. maiora, aut magis verenda, quæ ignoramus, quàm ſint putamus, & tremebant. i. religioſe obſeruabant iam tum, ſiluam & ſaxum. i. rupem, vbi poſtea Tarpeia, arx, & capitolium erat, ſup. Euander, inquit deus, ſup. aliquis, ſed ſup. incertum eſt qs deus, habitat hoc nemus, & ſup. hunc collem, vertice frondoſo. i. habentem verticem frondoſum, Arcades. i. ij, qui mecum ex Arcadia venerunt, credunt ſe vidiſſe ſup. in hoc nemore, ipſum Iouem, vnde in capitolio poſtea Iuppiter, & Minerua colebantur, cum. i. quando concuteret ſæpe. ſ. ſiniſtra, Argida. i. pellem Amalthęa capram nutricis ſuæ, nigrantem. i. ſubnigrā, aut de longe viſam, aut propter nubeis & tonitrua quæ, illic concitabat, nigrantem dicit, vnde addit, & cum cieret. i. concitaret, dextra. ſ. manu, nimbos. i. nubeis ventoſas, quas ſæpe tonitrua concomitantur. Præterea, tu vides hæc duo oppida. i. quæ olim erant oppida, muris diſiectis. ſ. nunc. i. reliquias & monumenta veterum virorum. i. quæ antiquiſſimi viri reliquerant monumenta ſui. Ianus pater condidit hāc vrbem. ſ. quæ nunc diruta eſt, & nomen fuerat huic. ſ. vrbi a Iano conditæ, Ianiculum. Saturnus condidit hanc. i. aliam vrbem, & nomen fuerat. ſ. tunc, illi. ſ. vbi, a Saturno conditæ, Saturnia.

VARIA LECTIO.

NOBILE. In Rom. lib. legitur, Nomine. Et letum. In libr. aliquot legere eſt, Et mortem. Iam tum ſiluam. In Rom. Siluas. In quibuſdam alijs, Iamiam. ſiluam. Vrbem, In lib. aliq. antiq. Arcem, non, Vrbem, legas.

SERV. PAſſimque armenta videbant Quæ poſt mortem Caci paſſim nullo timore vagabantur. Romanoque foro. Romanum forū eſt, vbi nūc roſtra ſunt. Lautis mugire carinis. Carinæ ſunt ędificia facta in carinatū modum, q̄ erant intra templū Telluris. Lautas, autem dixit, aut pp elegantiam ædificiorum, aut pp Auguſtum, qui natus eſt in curijs veterib. & nutritus ī lautis carinis. Victor Alcides ſubijt ἐυωνύμ. i. bonū omen Aeneæ oſtēditur. Aude hoſpes contemnere opes. Bene Aude, quaſi rē arduam & difficilem. Dignū Finge deo, Compone te in ſimilitudinē numinis. Non aſper. Non aſpernator. i. faſtidioſus. Anguſti ſubter faſtigia tecti Ingentem Aeneā duxit. Ex contrarietate q̄ſitus ornatus. ait. n. Anguſti tecti ſubter faſtigia ingentem Aeneā dixit. Pelle Libyſtidis vrſæ, ſpecies ꝓ genere, nam cuiuſlibet feræ poſſumus accipere. Exterrita mater. Ideo territa, quia mater. Dictis diuinum inſpirat amorem. Pericura ꝓ filio de adulterio ꝓcreatio, orōnē ſuam ingēti arte compoſuit, quod etia Vulcanus ipſe refatur dicens, Quid cauſas petis ex alto? Non. n. aperta eſt eius petitio; ſed longo proœmio peruerſam amore mariti circumuenit mentem Ergo quęſtionē hanc quæ naſcitur ex petitione Veneris īpudica, ſoluimus his modis. Primo ꝙ Vulcanum amore circumvenit. Deinde ꝙ nacta eſt occaſionem eius temporis, quo mariti arma faciebat, quem fuiſſe ſciebat adulterum, per quod datur intelligi Vulcanū iam omnem ſuſpicionē, & iram, quam habuit circa Venerem, depoſuiſſe adeo ut arma & ipſi fabricaret adulterio. Præterea Vulcanū vxoriū fuiſſe teſtatur & ipſe Virgi. dicens, Tunc pater æterno fatur deuinctus amore. Et Stat. vbi Martem Venus alloquitur, vt, At non eadem Vulcania nobis Obſequia & læſi ſerui tū ira mariti. Nam quod dicit Don. potuiſſe fieri; vt cum Anchiſa concumberet Venus ante quam Vulcano nuberet, non procedit. Constant. n. a principio Venerem vxorem fuiſſe Vulcano Debita. Fataliter ad exitium deſtinata Miſeris, anti qui honeſtum e[illegible] miſeris ſubuenire, ſed hoc dicit, cur te fatigarem pro [illegible] omnibus fati ne [illegible] debe[r]em plurima natis] Scimus quòd Paridi tantum debuit

POE. Talibus inter ſe dictis, ad tecta ſubibant
Pauperis Euandri, paſſimq́. armenta videbant
Romanoq́. foro, & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad ſedes. E V. Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubijt: hæc illum regia cœpit.
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge deo, rebusq́. veni non aſper egenijs.
POE. Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Aeneam duxit, ſtratisq́. locauit,
Effultum folijs, & pelle Libyſtidis vrſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequidquàm exterrita mater,
Laurentumq́. minis, & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoq. hæc coniugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aſpirat amorem.
VE. Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges.
Debita, caſuraſq. inimicis ignibus arces:
Non vllum auxilium miſeris, non arma rogaui
Artis, opiſq; tuæ, nec te cariſſime coniux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamuis & Priami deberem plurima natis,
Et durum Aeneæ fleuiſſem ſæpe laborem.
Nunc Iouis imperijs Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniux.
Aſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me, excidiumq́. meorum.

bnit,ſed hoc idem habet ad aliarum cōmemorationem perſonatum ne ex turpi cauſa Paridi debuiſſe videatur. Aeneæ fleuiſſe ſæpe laborem. Bene poſt Pergama Troianos, Priami liberos cum excuſatione commemoratio fit. Aeneæ. Dicit. n. ſe eius Infelicitate commotam Iouis imp. Ne videretur imprudens, ſi aliena regna depoſceret, & hoc latenter dicere videat, Faue huic, cui & Iuppiter fauet. Eadem, Quæ nunc. ſ. ſilui. Arma rogo. Hic diſtinguendum, vt cui petat non dicat, ſed relinquat intelligi. Genitrix nato te filia Nerei. Thetis, quæ Achilli arma impetrauit. Et bonis vtitur comparationib. dicēdo filia Nerei, cum ipſa Iouis ſit filia. Item vxor Tithonia, cum ipſa ſit Vulcani. Neri aūt pro Nerei. Omnia. n. q̄ in eus exeunt hodie, apud maiores in es, exibant, vt, Nereus, Neres: Tydeus, Tydes, & genitiuum in eis mittebātur, vt, Tydais, Nereis: ſed quia plerunque, s in latinitate detrahitur, remanebat ei hinc eſt filia Nerei, Immittis Achillei. Item in Saluſt. Ad bellū Perſei Macedonicum, ſic aſper. Tithonia coniux Aurora petiuit pro Memnone. Clauſis Ferrum acuāt portis. Dixit. n. ſuperius Quinque adeo magnæ poſitis incudibus vrbes. In me. Artificioſe arma petit etiam ſibi profutura. Nam à gręcis fuerat vulnerata. Vnde eſt, Equidem credo mea vulnera reſtant.

ASCENSIVS.

TALIBVS inter &c. Docet q̄ſo tandem ſuſceptus, eſt hoſpitio, & ad frugalitatem inuitatus, quaſi vero iā tunc loci illius cultores parſimonia, & frugalitate, rerumq. modicitate præſtarent, quibus ſtātibus rex Romana poſtmodū diu creuit donec ſænior armis luxuria incubuit, vñ dicit de paupertate

SERV. Luc. Et munera nondum Intellecta deū ſi. n. paupertatis bona intellexiſſent Romani, nō ſic eā abieciſſent. Seneca aūt pertractans hoc aureum verbum, Aude hoſpes contemnere opes, & te quoq. dignum Finge deq; dicit, nullum dignū deo, niſi paupertatis amatorem. Donat. ad hunc locum dicit ſic. Ad tecta. Vt iam appropinquaſſe oſtendit, non aūt tecta ne ingredi viderentur. Regia. Quæcunq; domus modo a rege habitetur, regia, iure dr̄. Aude hoſpes. Multum tribuit Aeneæ, cum Herculi comparat. Rebuſq. veni non aſper egenis. i. ne aſpere veni, rebus non egenis. Sum. n pauper, cui, & ſi copia deſit, aliquātæ tamen ſubſtantiæ ſunt, ſed nō ſum egenus. Ille. n. in miſeria eſt & egeſtate. Ergo, nō bis repetendum. Lybiſtidis vrſæ. Vt ex precio beſtiæ, aliquid gratiæ illi ſtrato adderet. Vulcanum alloquitur. Tantum habens ſpei, quantum vxor de viro concipere debet, & tm̄ deſperationis, quātum odium inter victricum & priuignum eſſe conſueuit. Ergo illum fraude adoritur. Thalamo. Vt inter ſecreta lectuli extorqueret; q̄d ille nollet Diuinum. Quem humanis pectoribus dono inſerere cōſueuit. Nā amor q̄ eſt ex voluntate noſtra, humanus eſt. Priami natis. De Creoſa maxime intelligit. Laborat aūt, vt verecūde videat petere, ne mariti auxiliū inaniter rogaret, in rebus quę moueri non poſſent. Eadem. Quæ tacui. Genitrix nato. Maiorē miſerationem mouet hominibus neceſſitudinum, quam mouiſſet nominib. proprijs. In me Iunxit perſonam ſuam, vt magis moueret. Hæc ille. Ordo eſt. Aeneas, Euander, & Pallas, ſubibant ad. i. iuxta, tecta. i. domicilia Euandri pauperis, ergo & tecta tunc modica erant, & videbant armenta paſſim. i. ferè per ſingulos paſſus, circa regium Euandri mugire. ſ. tunc, foro Romano. i. vbi poſtea Romanū forū fuit, ad roſtra. ſ. & carinis. i. ædificijs, ad modū carinum factis, lautis. i. mundis, & ſplēdidis quæ erant ad viam ſacram, vbi nunc ſunt diui Petri vincula, vt. i. poſtquam, ventum, ſup. eſt ab eis. i. poſtquam venerant ad ſedes. ſ. regias. i. ad domicilia Euandri: Euāder, inquit, Alcides. i. Hercules, victor. ſ. monſtrorum, vt Geryone, & Caci, ſubijt. i. ſubintrauit, hæc limina, & hæc. ſ. tam modica, regia. i. regis domus, cepit. i. accepit, aut ſuſcepit, ſeu recepit illum. ſ. tm̄ deum, & victorem, Iouiſq; filiū. Ergo iñ, ò hoſpes Aenea, aude. quaſi rē terribilem, & præter hominum opinionem paradoxon, Prædicet contemnere opes. i. diuitias, & finge. i. effice, & compone ſeu oſtende factis, te quoque. i. & te, dignum deo. i. qui p̄ deo habearis, quia deorum eſt humanas opes contemnere, aut fingere dignū deo. i. illius hoſpitio ſuſceptus illi æqueris, & veni non aſper. i. benignus, & placidus, faciliſq. reb. egenis i. in res modicas, aut, vt Don. vult. rebus non egenis, quamuis non luxurioſis, vt bis dicatur, non dixit, & duxit Aeneam ingentem, ſubter faſtigia. i. culmina, anguſti tecti. i. modici domicilij. & arcti, ſi ad dignitatē Aeneæ reſpexeris, facit ergo antitheſim, nā antitheta ſunt, ingētem, & anguſti, quę ornatū, pariūt alijs nimis affectatū, vnde Perſius; Librat in antithetis &c. & locauit. i. conſtituit eū, ſtratis. i. lectiſternis, effultum. i. ſuſtentatū folijs. ſ. arborū, & pelle vrſæ, Libyſtidis. i. ex Libya. Nox ruit in terea. ſ. dū cænarent, & amplectitur. i. circūplectitur tellurem. i. terrā alis fuſcis. i. vmbris eius. ſ. telluris. At. i. ſed, Venus mater. ſ. Aeneæ, exterrita, haud. i. non nequicquā. i. fruſtra, ſed grauiter de cā, & moraminis Laurentum. i. Laurentium populorum. & tumultu duro. i. difficili ſedatu, alloquitur Vulcanū. ſ. maritū ſuum, & incipit hic. i. hunc ſermonē, exordit aureo. i. ornatiſſimo thalamo, coniugis. i. mariti ſui, & aſpirat dictis. i. verbis ſuis, diuinum amorem. i. gr̄am diuinitatis ſuæ. Dum. i. quādiu, aut docet, ſeu q̄ñ reges Argolici. i. Græci, ſed præcipue Argolici, vaſtabant bello. Pergama. i. Troiam debita. ſ. ex fatis, ignib. inimicis, & arces. ſ. Illi, caſuras. i. quæ cadere debebant, ignib. inimicis. ego non rogaui miſeris. i. Troianis, vllum auxilium. ſ. abs te, & non rogaui arma tuæ artis, & opis. i. facultatis, nec. i. & non; & ego, ò cariſſime coniux, non volui exercere te · ve, p̄ vel, tuos labores incaſſum. i. fruſtra, quāuis ego deberē plurima natis Priami, præcipue Paridi, qui pro eo indicarat, cōtra Mineruam, & Iunonem, & Creuſę, q̄ Aenęę nupſerat, & quamuis fleuiſſem ſæpe laborem durum. i. vix tolerabilem, aut diu duraturū Aeneæ, qui ſup. conſtituit. i. conſtitutus eſt nūc imperijs Iouis. i. per imperia, & voluntatem Iouis, oris. i. regionib. Rutulorum, illorum populorū, Turno ſubditorum, ergo, quia nunc in ſummo periculo verſatur, & tñ illi ſuccurri pōt, quia fata non obſtant, ergo eadē, quæ. ſ. prius, nihil contra fata molita ſum, venio ſupplex. ſ. ad te, & ò numen ſanctum. i. obſeruādum mihi, ego genitrix. i. mater, rogo. i. expecto, nato. i. filio meo, arma vt pia ſit petitio. Seruius tñ, quia marito triſti eſſet ſubuenire filio vxoris ex adulterio cōcepto, vult ordinem eſſe, Ego eadem rogo nunc, o ſanctum mihi numen, arma, non dicendo. ſ. cui, aut pro quo vr̄ tñ ſatis innuere cui, quia præmiſerat, & durum Aeneæ fleuiſſem ſæpe laborem, ſi tñ Seruium ſequamur quod non placet dicamus, filia Neri. ſ. Thetis, genitrix ſ. Achillis, potuit flectere nato. i. filio ſuo Achilli, hoc eſt ad commodum eius, te lacrymis ſ. ſuis, & coniux Tithonia. i. Aurora, potuit te flectere lacrymis, vt. ſ. Memnoni filio eius arma fabricares, vnde in primo: Nūc quib. Aurorę veniſſet filius armis, & alibi; Et nigri Memnonis arma. Aſpice qui. i. quales populi, coeant. i. congregētur. Hic manifeſte docet, ſe p̄ Aenea rogare, & q̄ mœnia acuant ferrum i. arma. quia dictum eſt, q̄d quinq; vrbes, portis. ſ. ciuitatum clauſis, vt in graui bello fit, in. i. contra me, & in. i. ad excidium. i. deſtructionem meorum.

VARIA LECTIO

CARINIS. In Romano libro legitur. Cauernis Subter faſtidia tecti. In libris aliquot antiquis. Subeunt. legitur. Aſpirat. In aliquot antiquis libris, Inſpirat, legitur. Opiſue. In antiquis aliquot lib. Opusve. Et etiam, Opiſq. legere. Imperijs Rutulorum In Oblongo libro, & quibuſdam alijs antiquis, Imperio. legitur. Nerei, In libris aliquot antiquis, Neri, legitur. In nonnullis, Neres.

SERV. Cunctantem. ſ. de promiſſione, quam rem per amplexum ſuum immiſſo amore perſoluit. Accepit ſolitam flammam. Alludit ad rem naturalem. Nanq; ideo Vulcanus maritus fingit Veneris. q̄d Veneriū officium nō niſi calore cōſiſtit. Vnde eſt Frigidus in Venerem ſenior *La-*

POE. Dixerat, & niueis hinc atque hinc diua lacertis
Cunctantem amplexo molli fouet: ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſq. medullas
Intrauit calor, & labefacta per oſſa cucurrit
Non ſecus, atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia coniux.
Tum pater ęterno fatur deuinctus amore.

befacta per oſſa. Si oſſa labefacit, quanto magis animū? Atque olim Fere vt ſolet. nā non eſt aduerbiū tp̄is. Ignea rima micans i. flumen, cuius naturā expreſſit. Nanque nubes vento coactæ plerūq; rūpuntur, & ex ſe flumē emittunt. Formæ conſcia coniux Intellexit ſe dolis & pulchritudine

dine peruertiſſe mẽtem marito. Deuinctus. Hoc ſermone oſtendit eũ poſſe cũcta cõcedere. Ex alto? Argumentatione longe repetita. Nec fata vetabant Stare, atqui ſupra ait, debita. Sed ſciendum ſ̃m aruſpicinæ libros & ſacra Archerontia q̃ Tages cõpoſuiſſe dr̃, fata decem annis quadam rõne differri, quod ſ nunc dicit Vulcanus potuiſſe fieri. Ergo non eſt contrarium, nam fata differuntur tantum, nunquam penitus immutantur, quod & Iuno dicit, Atque immota manet fatis Lauinia coniux. Attrahere atq; moram tantis licet addere rebus. Si bellare paras. Quia dixerat, In me exci diumq; meorũ. Poſſum promittere curæ; Quidquid in me curæ eſt.i.officij, & ſolicitudinis. Liquido electro; Puro, & ſ̃m Plin. in naturali hiſtoria, ſunt tria electri genera, vnũ ex arborib. quod ſuccinum dr̃, aliud quod naturaliter inuenitur. tertium quod fit de tribus partibus auri, & vna argenti, quas partes & ſi naturá reſoluas, inuenies. Vnde errant qui dicunt melius eſſe naturale. Electri aũt natura probatur veneno, quo recepto, & ſtridorem emittit, & varios ad diſſimilitudinem reddit colores. Animæ. Venti, ἀπὸ τῶν ἀνέμων Horat. Impellunt aĩæ lintea Thraciæ. Vñ & aĩa dr̃, q̃ ſ̃m aliquos ventus eſt vt, Atq; in ventos vita receſſit. Precando Viribus indubitare tuis.i.dubitare, nã in vacat, & hoc dicit, Precum nimietas, poſtulationis ſignat dubitationem. Coniugis infuſus gremio, hoc eſt ante concubuit, & ſic quieuit, Probus vero & Carminis pp ſenſum Cacephaton, infuſum legunt, vt ſit ſenſus, Dormijt cum coniuge dormiente, id eſt petijt ſoporem infuſum & coniugis gremio, Curriculo. Tempore modo, alias loco, alias officio. Colo. Hinc ſequimur, nam huius coli dicimus, non vt Statius, huius colus. Tenuiq; Minerua. Et non filio tenui, ſed paruo precio lanificij. Et alij hic diſtinguunt, & ſubaudiunt mos eſt, aut placet, vt ſit ſenſus, Cui tolerare colo vitam, tenuiq; Minerua mos eſt, vel placet, & ſic inferunt. Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes, vt econtra Horat. Incedis per ignes ſuppoſitos cineri doloſo. Alij ſic legunt: Tenuiq; minerua impoſitum.i. cui hęc neceſſitas eſt fataliter data. Noctem addens operi. Per tranſitum oſtendit noctem eſſe partẽ diei. Exercet penſo. fatigat. Teren. Primo hęc vitã parcè, ac duriter agebat, Hinc ergo traxit Vir. vt diceret, Caſtũ vt ſeruare cubile.i. Ignipotens Vulcanus, vt diximus, ignis eſt, & dr̃ Vulcanus quaſi volicanus, ꝙ per aerem volet. Ignis.n. ex nubib. naſcitur. vñ & Hom. dicit eũ de aere præcipitatum in terras, ꝙ oẽ fulmen de aere cadit, quod q̃a crebro in Lemnũ inſulam iacitur, iõ in eam dr̃ cecidiſſe Vulcanus. Claudus aũt dicitur, quia per naturam nũquam rectus eſt ignis. Ad fabrilia ſurgit. Dura, & ex contrarijs epithetis fecit ornatum, dicẽs, Mollib. è ſtratis ſurrexit ad opera fabrilia.

ASC. DIXERAT, & niueis, &c. Recitat qũo Vulcanus, Veneris illectus blanditijs, & valido irretitus amore, ad fabricãda arma conſenſit. De qua re dicit Donat. ſic. Accepit ſolitã flammam. Oſtendit plus ꝓfuiſſe loci, tpis, & perſonæ obſeruationem, q̃ verba. Pater. Qui loco patris Aeneę eſſet profuturus. Quid cauſas. Ita loquitur, quaſi non ipſe eſſet qui paulò ante cunctabatur Ex alto? Longa circuitione verborum. Nec pater omnipotens. Non poſſe penitus ſubuerti, ſed poſſe differri fata, oſtendit poeta. Ferro, ad robur pertinet. Electro, ad pulchritudinem. Sed armorum ſplẽdor vehementer terret hoſtes. Animæ. Venti, quibus ignis animatur, Gremio. Intelligimus gremium, non ſolum ſedentis ſinum, verumẽt quicquid homini ad requiem præſtiterit locum. Ita alibi, Et forum gremio dea tollit in altum. Famulas. Pro manibus accipiamus, quibus vice famulatum vtuntur pauperiores, quibus ad comparandas famulas, pecunia non eſt. Hæc ille, Ordo eſt. Diua ſcilicet.

VVL. Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diua mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet:
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, ducemq́. alios Priamum ſuperare per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atq. hæc tibi mens eſt;
Quidquid in arte mea poſſum promittere curę;
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro;
Quantum ignes, animæq́. valent, abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. POE. Ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumq́. petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum, ceu fœmina primum,
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua,
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſq. ad lumina longo
Exercet penſo, caſtrum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.

Venus, dixerat.i. finierat orationem ſuam, atque fouet molli amplexu, lacertis niueis cãdidiſſimis, hinc atq; hinc i. vtrinq. circũplectentibus. Vulcanũ. ſ. cunctantẽ.i. dubitãtẽ, an pro filio ex adulterio cõcepto obſequi deberet, ille. ſ. ſic cunctans. Vulcanus accepit flãmmam. ſ. amoris, ſolitam.i. conſuetã illi, & calor notus i. ſolitus. ſ. amoris intrauit medullas, & cucurrit p oſſa labefacta.i. mollificata, & labentia, nõ ſecus.i. non aliter, ac.i. quã, rima.i. fiſſura, aut per fiſſurã exiliẽs ignea.i. fulmen, qđ p rimas nubiũ exilit micans.i. reſplẽdens, percurrit lumine coruſco.i. tremulo, nimbos.i. nubes ventoſas, Cõiux læta dolis. ſ.i. artificioſa circũuẽtione, & cõſcia formę.i. cõfidẽs de forma ſua ſenſit.i. pcepit, Vulcanũ amore captũ & labefactũ. Tum.i. tunc pater ſ. Vulcanus, Aeneę patris loco futurus deuictus.i. obligatus. Veneri æterno amore fatur, ſup. ſic. Quid.i. ad quid, petis cauſas ex alto? id eſt longe petitas, p circumlocutionem, & inſinuationem. Quo.i. id eſt, qũo aut quo legatur, o diua, fiducia mei.i. quam prius habuiſti de me ceſſit, ſupp. tibi.i. receſſit a te, ſ ſimilis cura fuiſſet, ſup. tibi.i. ſolicitudo de armis habendi, fuiſſet nobis fas.i. licitũ, quoq;.i. &, tum.i. tũc. ſ. cum Argolici reges vaſtarent Pergama, armare.i. armis inſtruere, Teucros.i. Troianos, nec pater oĩpotẽs. ſ. Iupiter, nec fata vetabant. Troiam ſtare.i. diutius, & Priamũ ſupereſſe.i. eatare, per decem alios annos, quia tot in obſidione erãt Græci. Et nunc, ſi tu paras bellare i. bella gerere, atque ſi hæc.i. hmõi mens eſt tibi, abſiſte indubitare tuis viribus precando, id eſt ſuppliciter orando, qui.n. precatur, ſignificat ſe non poſſe, niſi per eum quem precat, abſiſte, inquit, indubitare, quidquid curę, id eſt ſolicitæ diligentię poſſunt promittere in mea arte, & id, quod põt fieri ferro: ve, pro vel, electro liquido.i. puro. Et eſt verſus ſpondaicus, nam (vt Landinus docet) licet inueniatur apud Lucretiũ poteſtur, q̃ ait in iij. Quod tamen expleri nulla rõne poteſtur. tñ hoc loco non põt dici poteſtur, eo quod electrum, primam productam habet, ſcribitur.n. per ἦτα quod ſemper producitur, ſic ἤλεκτρον de quo per Politianum ſtatim videbimus plura, & quantum ignes, & animæ.i. vẽti, valent, ſupple efficere in fabrili arte, Vulcanus. ſupple locutus ea verba, dedit amplexus optatos, id eſt quos plurimum iã inflammatus optauerat, & infuſus gremio coniugis, petiuit placidum ſoporem, per membra. ſ. ſingula, id eſt poſt coitum placidæ dormiuit in gremio cõiugis, inde.i. deinde, vbi prima quies abiecta.i. tranſacta, & abſumpta, iã medio curriculo noctis, id eſt per hoc quod mediũ curriculum noctis tranſierat. hoc eſt tp̃s quo nox currit, ceu.i. veluti fęmina, cui primũ.i. pcipuũ eſt, tollerare.i. ſuſtẽtatore, colo.i. nẽdo, & Minerua tenui.i. exercitio Mineruæ, hoc eſt ex tura tenui, vitam. ſ. ſuã, ſuſcitat cinerem impoſitum. ſ. ſuper ignem, & ignes ſopitos.i. coopertos cineribus, addens operi.i. operationi noctem.i. partem noctis impartiens, & exercet penſo longo.i. fatigat ſtamine penſo.i. ad põdus dato, aut lineo ſeu lanitio colo, impoſito ad lumina. ſ. lucernarum famulas. ſ. manus ſuas aut pauperculas ancillas, ut poſſit ſeruare cubile cõiugis. ſ. ſui caſtũ, ita nõ cogatur curpi quæſtu vitã defendere, & educere.i. educare, & in matrimoniũ, aut aliã familiã docere, paruos natos.i. liberos ſuos. Si eſt cũ fœmina primũ, Ordo eſt. Dum.i. qñ, fœmina cui &c. ſuſcitat primum &c. ſed quia ſequitur haud ſecus, &c. dicerem ceu, ut reperi. Haud ſecus.i. non aliter ignipotẽs. ſ. Vulcanus, deus ignis, nec ſegnior. ſ. quã fęmina dicta, Laurentius tñ Vallenſis, ſe meo iudicio non recte ſentit ordinẽ eſſe nec ſegnior ille tpe, ſed melior eſt, ſurgit illo tempore. ſ. quo fęmina ſurgit è ſtratis mollibus, ſcilicet vbi Venerem dereliquit ad opera fabrilia, quæ nimirum dura ſunt, & ita eſt antithetõ in epithe

tis

tis ſaltem. Verba Politiani ſunt. Pudet referre quã manifeſtũ: ſed nõdũ tñ a quodã quod ſciam, niſi nobis indicib. animaduerſum mendũ Virgilianis codicibus inoleuerit lib. Aen 8. Quod fieri ferro, liquido poteſtur electro Cæterum volumine illo, quod eſt in intima Vaticana bibliotheca mire uetuſtum, & grandibus characteribus præſcriptum, non poteſtur oſtendas ſed poteſt vſitatius verbum, quæ etiã uerior eſſe lectio vel inde probatur, quod electrum ubique prima ſyllaba longa, tã apud Græcos ponitur, quam apud noſtros, neq. quicquã interpretes ſuper uerbo poteſtur alioquin nouo, inuſitatoq; loquutur. Haud tñ pterit me ueteres hoc quoque protuliſſe, ſicut Pacuuium in Chryſe, ſicut & Lucretiũ, quẽadmodũ, & poteratur lectũ a Nonio Marcello eſt in Ceciliãnis annalibus. Sed & alter locus iiſdem uitio conſimili laboret apud eundem poetam, Scepta Palatini, ſedemque petiuit Euandri. Cum in uolumine eodem non petiuit triſſylabum, ſed petit, diſſyllabũ ſcriptum inueniatur. Quòd & metri uis cogit alioqui prima ſyllaba Euandri, contra uẽm uel rõnẽ, vel cõſuetudinẽ, breuis foret. Eſt uero in utroq; uerſu, ſpõdeus in quinta ſede. In uerbo autem petit, ſyllaba ipſa poſterior, uel quia ſit in fine, uel q̃a cõualuerit una ex duabus iure producta eſt. Martianus aũt Capella, ſyllabã docet ubiq; eſſe cõem, q̃ deſignat in t, lr̃am, ſicut I illo cecinimus, Vir. Nã tibi Tibre caput Euadri abſtulit enſis.

VARIA LECT. E T, labeſacta per oſſa. In pleriſq; lib. antiq. Calefacta legi. Aeterno fatur deuinctus amore. In Rom. lib. & quibuſdã alijs, Deuictus, legit. Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit. Quò tibi. Legitur utroque loco. Quid, ut repetitio ſit, Quid cauſas. petis ex alto? fiducia ceſſit. Quid tibi diua mei? Placidumque: petiuit Coniugis infuſis. Sunt lib. in quibus, Infuſum, legitur. Tum fœmina primum, Cui tolerare colo uitam, tenuique Minerua. Sunt in libris, in quibus ita legitur. Ceu fœmina primũ, Cui tolerare colo uitam, calatiſque Mineruæ.

Inſula Sicanium juxta latus, Aeoliamque
Erigitur liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopũ exeſa caminis
Antra Aetnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: ſtriduntque cauernis
Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcanis, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brontesque, Steropeſque & nudus membra Pyragmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat:
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri,
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque uolucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Aegidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquammis ſerpentum, auroque polibant;
Connexoſque angues, & ipſamque in pectore diuæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.
VVL. Tollite cuncta, inquit cæptuſque auferte labores
Aetnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem
Arma acri facienda uiro: nunc uiribus vſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra,
Præcipitate moras, POE. Nec plura effatus. at illi
Ocyus incubuere, omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs riuis, aurique metallum:
Vulnificuſque chalyb vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informat, unum omnia contra
Tela Latinorum: ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt, alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alij ſtridentia tingunt
Aera lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt,
In numerum uerſantque tenaci forcipe maſſam.

SERV. INſula Sicanium iuxta latus, Aeoliamque Erigitur Liparem. Phyſiologia eſt cur Vulcanus in his locis officinam habere fingatur inter Aetnã, & Liparẽ. ſ. propter ignẽ & vẽtos q̃ apta ſunt fabris. Aeoliã aũt iñ Liparẽ, quia una eſt de illis ſeptẽ inſulis, in quib. Aeolus imperat. Antra Aetnæa tonãt. Magnitudinem ictuũ oſtendit, quib. etiã uicini montes, reſultabant, aut certe Aetnæa quaſi Aetneæ dixit Auditi referunt gemitum, Per echo, & breuiter ſignificauit. Stricturæ chalybũ; Strictura eſt cetera ferri in maſſã coacta, Chalybes aũt ꝓprie populi ſunt, apud quos naſcitur ferrum; vt, Ipſe ad chalybes nudi ferunt uiroſaq. Pontus Caſtorea Vnde modo chalybum poſuit ſtricturas, ꝓferri maſſis. Hoc tunc. i huc tunc, & Hoc, pro Huc poſuit ẽm antiquũ morem. Nam antea Hoc aduerbiũ loci, fuit quod nũc aboleuit Nam crebro in antiquis lectionibus inuenitur ſicut in epiſtolis probat Verrius Flaccus exemplis, auctoritate, ratione, dicens in aduerbijs pro u, o pleráque maiores ponere conſuetos & ſic pro huc, hoc ueteres dicere ſolebãt, ſicut pro illuc, illo dicimus, Vnde ẽt hoc, ò longũ eſſe apparet, ſicut illo dicimus, quod pro illuc ponitur. Bröteſque Quod facturi ſint ex nominib. docet. Nam Brõtes a tonitru dictus eſt. ἀπὸ τῆς βροντῆς. Steropes, a Fulgetra. ἀπὸ τῆς στεροπῆς. Pyragmon, uero, qui nunquam à calẽti incude diſcedit ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ἄκμονος. Nam πῦρ ignis eſt ἄκμων incus. Nudus membr. Per hanc ẽt cæteros nudus fuiſſe ſignificat Informatũ. In quandam formam deſignatum, & compoſitũ. Dicit aũt in fulmine partẽ nõ perfectã, partem iam politam fuiſſe. Toto genitor quæ plurima cælo. Toto cœlo i ab oĩ parte cœli. Nam dicũt phyſici de ſexdecim partibus cœli iaci fulmina. Quæ, autem, qualia, ut, Hunc ego te Euryale aſpicio. i talẽ. Ergo hoc dicit, Faciebant fulmẽ in eorum ſimilitudinem, q̃ Iupiter iacit toto cælo. hoc eſt diuerſis partibus cœli. ſ. ſexdecim. Tres imbris torti ia Conſtricti, & coacti in grandinem. Statius, Siccos quo aſper hiatu Præſolidat Boreas. Et ſciẽdum hoc eũ uellet oſtẽdere, toto anno iaci fulmẽ, nam per has, Periphraſis tẽpore oſtẽdit anni totius, q̃ & quattuor eſſe, & ternos mẽſes hr̃e manifeſtũ eſt. Vñ dicit Tres imbris torti radios, hoc ẽ grandinis q̃ abũdat per hyemem. Tres nubis aquoſæ Hoc eſt ueris, quo tẽpore nimiæ ſunt pluuiæ: ut, Et ruit imbriferũ uer. Rutuli tres ignis Hoc ẽ æſtatis (Et alitis auſtri) i. autũni, quo vẽtorum crebra ſunt flumina. Et prudẽter his nominib, naturam exp̃mit fulminis, q̃ neceſſe eſt ut per nubes naſcatur & uentos. Fulgores nunc terrificos quas fulgetras dicunt. Sonitumq. metũq. Per ſonitũ, tonitrua oſtẽdit, per metũ, fulgetras, Et hunc ordinẽ ſic poſuit ut hominibus uĩ, Nam re uera prior colliſio nubiũ, vnde ignis micat. Nos autẽ ideo prius fulgetras uidemus q̃ conitrua audiantur, quia uelocior oculorũ q̃ auriũ ſenſus eſt Sequacib. Perſecutricib: Aegidaq; horrificam. Aegis proprie eſt munimẽtum pectoris æreũ, habens in medio Gorgonis caput, q̃ munimentum ſi in pectore numinis fuerit ægis uocatur, ſi in pectore hoĩs ſicut in antiq̃s imperatorũ ſtatuis uidemus lorica dr̃. Turbatæ. ꝓ turbãtis, nã timuit Homæoteleutõ & fecit ſupinum ſignificationẽ Alij ad ſabula referũt, quia dr̃ in bello gigantũ arma perdidiſſe turbata, vt q̃ſi ipſa nũc raperet, cuius dicti nullus auctor idoneus inuenit. Squamis ſerpentũ, auroque polibant, ægida horriferam anteis ſq̃uis ſerpẽtũ certatim polibant. Alij nolũt re uera de corio ſerpentũ dicere arma, eſſ: leuigata. Cõnexoſque ang. Gorgonijſq. ſ. capiti. Deſecto uertentem lumina collo, aut ſua lumina circuſerentem, & mortis indignatione q̃rẽtẽ quorũ ſe interitu poſſet ulciſci. Aut certe intuentũ lumina in ſaxa vertentẽ. Hoc aũt caput iò Minerua fingit hr̃e in pectore, q̃ illic eſt oĩs prudentia q̃ contundit alios, & imperitos ac ſaxeos cõprobat. Tollite cũcta, inquit. Vile eſt quod pleriq. dñt ꝓpter arma Martis iratũ eſſe Vulcanũ p̃ſertim cũ & arment Mineruam & fabricẽt fulmina Cyclopes, & Vulcanus dixerit, Cũcta tollite,

Ergo

Ergo tollite, aut differre eſt, aut celerius terminare. Cęptosq́. auferte labores. Quia dixerat, His informatū manib. iā parte polita Fulmen erat. Aetnæi. Cyclopes, vt Aetnæos fratres. Nūc viribus vſus. Nunc eſt veſtrarū virium exercitiū.i. tps eſt exercendæ virtutis circa arma viri fortis. Arte magiſtra. Ambitioſius q̃ ſi magiſtri diceret, rem perſonæ in artem tranſtulit, vt ſi dicas, opus eſt peritia medicinæ non medici. Præcipitate moras. Præcipitanter.i. feſtinanter abijcite. Nec plura effatus. Sicut feſtinantem decebat. Ocyus incubuere. Quam ille præceperat. Pariter. Pari modo. Sortiti diuiſerunt inter ſe laboris officium, vt. Sortiti remos. Vulnificusque chalybs. Populū apud quos naſcitur, pro ferro poſuit. Et. Liqueſcit. Dixit proprie. Nā ferrum non ſoluitur, ſed molleſcit. Informant. Deſignant. Ingentem, aūt & magnitudine, & ſoliditate. Nam & Clypeum. Dixit, q magnitudine corpus furat. Vnde & clypeus dictus eſt ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, & dicturus eſt. Septenosq́; orbibus orbes Impediunt.i. veluti ſeptem ſcuta facta in vnitate connectunt. Accipiunt. redduntq. Iungendum, non. n. eodem q tempore partim reddunt, partim ventos accipiunt. Stridentia tingūt. Tingendo ſtridere faciunt. In numerum. In ordinem; vt, Tunc vero in numerum Faunosq. feraſq. videres Ludere. Forcipe. forfices ſunt quibus incidimus, forcipes quibus aliquid forum tenemus, quaſi forficapiens. Nā forū eſt calidū Vñ & formoſos dicimus qb. calor ſaguinis ex rubore pulchritudinē creat.

ASCENSIVS.

INSVLA Sicanium &c. Docet ergo, vbi Vulcanus fabricā, & officinam ſuā habebat, & quibus fabris vtebant, & quo in opere tūc verſabant, cū adueniret. Vnde, quia res facilis eſt, & nihil habemus Donati. Ordo eſt. Inſula. ſ. vbi dr̄ Vulcani antrum, erigitur.i. eminet, & extenditur, exiſtens ardua ſaxis fumantib. ſ. ex ardore intrinſecus proueniente, erigit. dicit inter latus Sicanum.i. Sicilienſe latus, hoc eſt inter Aetna, & Liparē ſ. inſulam, Aeoliam.i. q̃ eſt vna ex Aeoli regionibus ſubterquā. ſ. inſulam arduam, ſpecus, & antra Aetnea. i. ſimilia Aetneis, & eis vicina, exeſa caminis i. fornacibus, aut ipſis ignibus Cyclopum, tonant.i. vehementem ſonitum edunt, & ictus validi. i. vehementer auditi, incudibus.i. quia ſuper incudes fiunt; referunt gemitum.i. ingentem ſonum, ex imò, & ſtricturę.i. maſſæ teneræ, iam compactæ chalybum.i. ferri chalybum, aut eis ſimilis, ſtridūt cauernis.i. per cauernas, & ignis anhelat i. quaſi reſpirat, & anhelitū defeſſus emittit, fornacibus.i. fabrilibus appoſitorie, domus.i. qui locus eſt domus Vulcani, & tellus eſt noīe.i. nominatur Vulcania Ignipotens. ſ. Vulcanus, deſcendit tunc hoc i ad hanc dictā inſulā, ab alto cœlo. ſ. de thalamo Veneris, per ſphæram ignis, & Cyclopes i. fabri, ipſius famuli, vnum cyclum.i. oculum latum in fronte habentes. ſ. Brontes, & Steropes, & Pyragmon, nudus membra.i. habens mēbra nuda (quæ noīa, ab officio ficta ſunt, vt Seruis docet. Heſiod. pro Pyragmone, Harpem ponit) exercebant ferrū.i. fabricabant, & mulcebant ſe, exercentes in antro. ſ. Vulcani, vaſto.i. valde amplo, fulmen informatum.i. adhuc informe, & nondum perfectam formam habens, ſed parte iam polita, erat his. ſ. dictis fabris, ſup. in manibus, quæ. ſ. fulmina, genitor. ſ. hominum deorumque, Iuppiter dijcit toto cœlo, plurima in terras, & pars manebat imperfecta, quia nondum abſoluerant, ipſi addiderant i. commiſcuerant. ſ. prius, tres radios imbris torti. i. conſtricti, in grandinem, & tres radios nubis aquoſę.i. in aquam reſolubilis, & tres radios ignis rutuli. i. rutilantis, & reſplendentis, & tres Auſtri.i. venti, hoc eſt aeris, & exhalationis alitis.i. volatilis, & miſcebant.i. commiſcebant nunc. ſ. cum Vulcanus adueniret, fulgores terrificos, & ſonitum, & metum, poetice rem phyſicam deſcribit, & miſcebant operi, & flammis ſequacibus.i. perſecutricibus iras.i. uim proſternendi, qualis eſt in iratis. Et ipſi inſtabant. i. inſtanter faciebant alia parte q priore, naturalis: hęc, artificialis erat Marti, vnde patet Veneris potentia, quæ maritum ad hoc impellere potuit, vt adultero operam præſtaret, & currus, & rotas volucres, quibus. ſ. in bello utatur. Et ipſi polibant, pro poliebant, certatim ſquāmis ſerpentum.i. in modum earum, quas habent ſerpentes, & auro i. ſquammis aureis, ægida horrificam. i. ſcutum terribile appoſitorie, arma Palladis turbatæ.i. qn̄ turbatur, & polibant angues connexos, & ipſam Gorgona. ſ. Meduſam, cuius capilli in angues verſi erant, & pectore i. quæ penderet de pectore, diuę. ſ. Palladis (bene aūt Marti, & Palladi, morem gerit, quia vterque eſt, de natura ignis) Gorgona, inquit, vertentem lumina.i. oculos, ex indignatione collo, deſecto.i. enſe diuiſo. Et. ſup. Vulcanus, inquit, o Cyclopes Aetnei, tollite cuncta. ſ. hæc, & auferte labores cœptos, & aduertite mentem huc.i. ad hęc quę dicam, per quod verbum innuit rem artificioſam, & arduam velle fieri. Arma, ſup. ſunt facienda, viro acri.i. ſtrenuo, non dicit, cui, ne turpe ſit pro adulterino filio, ex coniuge quidquam facere, ſed innuit opera, per hoc, quantum poſſent blanditiæ mulierum in uiros, qui niſi dedecus obſtet, vltra honeſtatem ſæpe morigerentur. Vſus.i. vtilitas, & opus eſt nunc, viribus (alij legunt, viribus vſi, ut ſit, vos niſi, &c.) Præcipitate. ſ. virib. validis, & opus eſt nunc, manibus rapidis.i. raptim operantibus, vrgebat. n. neceſſitas, & opus eſt nunc arte magiſtra, vt. ſ. vtiliter cito, & ſcienter fiant. Præcipitate.i. pręcipitanter abijcite moras. Nec Vulcanus, ſup. effatus eſt plura; at illi. ſ. Cyclopes dicti; incubuere.i. operam dedere, oēs ocyus.i. valde cito, & ſortiti ſunt pariter laborem; ęs fluit riuis.i. per riuos, & metallum auri, ipſum aurum fluit riuis, & chalybs.i. ferrum duriſſimum quod chalybes temperant vulnificus.i. vulnera facere ſolitum; liqueſcit.i. liqueſit, fornace vaſta, & informant.i. valde formant, & artificioſe faciunt, clypeum ingentem.i. valde magnum, vnum .i. qui ſolus ſit cōtra oīa tela Latinorum, & impediunt.i. implicāt, ſeptenos orbes orbib. ſ. ſingulis. Alij.i. quidā ex illis, ergo plures erāt, q̃ dicti tres, accipiūt follib. ventoſis auras.i. vētos, & reddūt. ſ. acceptos.i. efflant, aut expellūt cōpreſſi, Alij tingūt lacu.i. aqua in morē lacus ſtātis, æra ſtridētia, dū. ſ. intingunt, antrū gemit incudibus impoſitis, illi. ſ. fabri, tollunt multa vi inter ſe in numerū.i. ſecundū ꝓportionē rhythmicā, brachia. ſ. ſua, & verſant maſſam. ſ. illius, cōmixti ex ferro, ære, & auro, forcipe.i. inſtrumento, quo forum.i. calidum capitur è fornace tenaci.i. fortiter tenenti, vnde a quibuſdam tenella dicitur.

QVAM ſubter ſpecus. In vetuſtis exemplar. Qua ſubtus, habetur. Hoc tunc ignipotens. Plerique libri, Huc, legunt. Fulgores nunc terrificos. In veteribus libris, Horrificos, legere eſt. Cæptoſq. auferte. In libris antiquis, Certos, legitur. Præcipitate moras. In antiq. Moram, legitur.

Hæc pater Aeolijs properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaq́, inducitur artus;
Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis,
Tum lateri, atq. humeris Tegæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læua pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumq́. canes comitantur herilem.
Hoſpitis Aeneę ſedem, & ſecreta petebat,
Sermonum memor, & promiſſi muneris heros.
Nec minus Aeneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi iungunt dextras, medijsq́. reſidunt
Aedibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc.

SERV. DVm hæc properat. Properāter facit, & eſt honeſta elocutio. Aeolijs. Nā, vt diximus, Vulcania vna eſt de ſeptem Aeolijs. Lemnius: Quia in Lemnum inſulam, vt diximus, cecidit, a Iunone pp deformitatem deiectus, quam aerem conſtat eſſe ex quo fulmina ꝓcreant. Ideo autem Vulcanus ex femore Iunonis fingit natus qd̄ fulmina de vno aere naſcuntur quod etiam Lucan. dicit:

Fulminibus terra propior ſuccenditur aer.

Pacem ſumma tenent. Volucrum ſub culmine poteſt & generaliter volucrū quarumuis accipi, poteſt & ſpecialiter, vt hirundinum. Tyrrhena vincula. Tuſca calceamēta. Et dicit crepidas quas primo habuere ſenatores, poſt equites Romani, nunc milites. Tegęū enſem. Arcadicū gladiū. Demiſſa ab lęua pantherę terga retorquēs, a ſiniſtrū humero pellē demiſſam habuit, quā retorquens, & in dextrā reuocās partē ſe. amiciebat. Gemini cuſtodes hoc & in Homero lectum eſt, & I hiſtoria Romana q̃ ait, Syphax inter duas canes ſtans Scipionem appellauit. Sermonum memor. ſ. promiſſi auxilij: vt, Auxilio tutos dimittā opibusq. iuuabo. Heros. Hoc nomen nō tm̄ præ-

ſen.

ſen. Vnde eſt, q Euandrum Heroem dicit, cum ſit virtutis emeritę, plerunq; heros & generis eſt. Matutinus agebat. Rem tēporis ad perſonam tranſtulit. Licito tandem ſermone. Tandem, quia amborum deſiderio nox fecerat moram,

ASC. HAEC pater &c. Narrat quod poſtero die ab Euandro, Aeneaq. dictū & factum ſit, & quō in colloquium venerant. Vnde quia ſuper reliquam huius libri partem nihil extat. Dona. Ordo eſt. Cum pater Lemnius. i. in Lemnum inſulam præcipitatus. ſ. Vulcanus fluminis, & fabrorum pater, & Aeneę paterna affectione obſequēs, ꝓperat. i. properāter facit hęc. l prius dicta, in oris Aeoliis. i. quibus Aeolus præſidet, lux alma ſuſcitat Euandrū ex tecto humili, & cantus matutini volucrū. ſ. pręcipue hirundinum, ſm Heſiodum, ſub culmine. i. q ſub culmine nidificant, ſup. ſuſcitat Euandrum. Ipſe ſenior cōſurgit, & induitur artus. i. habet artus indutos, & veſtitos. nō ſtaret verſus, ſi legatur, induitur, tunica. ſ. interiore, & circundat vincula Tyrrhena. i. calceamenta Tuſca. plantis pedum. i. quæ ligabant, & muniebāt plantas pedū. Tū. i. deinde, ſubligat enſem Tegæum. i. Arcadicum lateri; atq; humeris, ita vt ligatura. per latera dependeret retorquens terga pantheræ, illius aīalis maculoſi, demiſſa. i. deorſum miſſa, ab læua ſ. parte. Nec nō & canes gemini. i. duo, & pares, procedunt ab alto limine. ſ. reſpectu canum, ſed reſpectu regum erant humilia limina, aut erāt alta per naturam, quia in colle ſita, & humilia per artificium, procedunt, inquit, exiſtentes cuſtodes, & comitantur greſſum herilem. i. heri, ac dōi ſui. ſ. Euandri. Et ipſe heros. ſ. Euander, petebat ſedem. i. cubile, & ſecreta. i. locum remotum a turba, vt illic quietius colloqueretur, hoſpitis. ſ. ſui Aeneæ, exiſtens memor ſermonū, & muneris promiſſi. i. Auxilij. Nec minus. i. cōſimiliter, Aeneas agebat. i. erigebat, ſe exiſtēs matutinus. i. mane ſurgens. Pallas filius ibat comes huic. ſ. Euandro, & Achates ibat comes olli. i. illi. ſ. Aeneæ, & ipſi congreſſi iungūt dextras, & reſidunt. i. ſedē capiunt, & conſident medijs ædibus, & fruuntur tandem. ſ. poſtquam amoti eſſent arbitri, & ſatellites, ſermone licito. i. quem non niſi fidiſſimis communicare licebat. Rex. ſ. loci, Euander, ſup. dixit prior hæc ſ. ſequentia.

VARIÆ LECT. DEMISSA ab læua. antiqui lib. Ab læuo, legunt, vt ſubintelligatur humero.

EVAN. Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nūquā
Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor,
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto.
Exiguæ vires; hinc Tuſco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murum circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaq; regnis
Iungere caſtra paro, quam ſors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Vrbis Agyllinæ ſedes: vbi Lydia quondam
Gens bello præclara, iugis inſedit Hetruſcis.
Hanc multos florentem annos, rex deinde ſuperbo
Imperio, & ſæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cędes, quid facta tyranni
Effera? dij capiti ipſius, generiq; reſeruent.
Mortua quinetiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, & ſanie, taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem ciues, infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumq; domumq;
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furijs ſurrexit Hetruria iuſtis;
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt,
His ego te Aenea ductorem millibus addam.
Toto nanque fremunt condenſæ littore puppes,
Signaq; ferre iubent, retinet longæuus aruſpex,
Fata canens. O Meonię delecta iuuentus
Flos veterum, virtuſq; virum, quos iuſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubiungere gentem,
Externos optate duces, tum Hetruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita diuum.
Ipſe oratores ad me, regniq; coronam
Cum ſceptro miſit, mandatq; inſignia Tarcon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaq; regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu, ſeclisq; effœta ſenectus
Inuidet imperium, ſeræq; ad fortia vires.
Gnatum exhortare, immixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere ô Teucrum, atq; Italum fortiſſime ductor,

SERV. NVnquam Res equidem Troiæ victas. Satis mature equidem dixit. i. ego q̄dem Troiam te viuo victam nō arbitror, quantum eſt in opinione mea. Pro nomine tanto. Pro tui nominis gloria. Et murum circumſonat armis. Et breuitatē ſui oſtendit imperij, & hoſtilem neceſſitatem ob quam ſe penitus exarmare nō poterat. Amni aūt claudimur Tuſco. Ideo dixit, quia ipſe fuit Romani ſuis Imperij. Iuuenal.

Et quę imperij fines Tyberinum virgo natauit.

Sed tibi ego. artificioſe ait, vt etiam quæ monſtrantur auxilia, ipſius videantur eſſe. Ingentes autem populos. Non ſine cauſa dixit, nam Tuſcia duodecim Lucumones habuit. i. reges quibus vnus pręerat. Vñ eſt. Gens illi triplex populi ſub gente quaterni. Quā ſors inopina. Hoc beneficium caſus pſtat, qui efficit vt eo tpe quæras auxilium, quo Tyrrheni ducem requirunt. Fatis huc te poſcentib. affers. Perge illuc poſcentib. fatis, nā talis eſt ſenſus. Si legeris affert, ſimiliter iungit fortunam fato, vt ſupra, vbi ait Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum. Si autem legeris affers, ſenſus erit talis, Fati neceſſitate factum eſt ut uenires: fortunæ beneficio ut illi ducem requirat. Legimus ergo affert & affers. Saxo colitur fundata vetuſto, antiquo opere, ut Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto. Vrbis Agyllinæ ſedes. Quæ nunc Cære dicit. Lydia quoodam Gens. Quondam inſedit, nō quondam bello præclara, nam & tunc florebat. Sanè etiam ſupra diximus; Mæoniam prouinciam eſſe, cuius dum breuitas duos fratres Lydum & Tyrrhenum ferre non poſſe, ex ſorte Tyrrhenus cum ingēti multitudine pfectus partē Italię tenuit, & Tyrrheniā nominauit. Hi diu piraticā exercuerunt, vt & Cic. in Hort. docet, Cū captiuos nouis pęnis affligerēt occiſorū eos religantes cadaueribus, qd Virg. dat Mezentio, ſciēs eſſe lectū de gente Tirrhenorū. Sanè illo tpe Tirrheni dicti ſunt, poſt Tuſci, ἀπὸ τοῦ θύειν. Lydij aūt a Lido rege fratre q in prouincia remanſerat. Quid memorē infandas cædes. Figura oratoria q Paralepſis vocatur. Cic. Nam illa nimis antiqua ꝑtereo. Effera. Crudelia. Dij capiti ipſius. Vt; Q d dij prius omē in ipſum Conuertant. Tormēti genus, Exclamatio eſt venti ſupplicij, & deteſtatio. Sanie, taboq;. Sanies, mortui ē tabo, viuentis. ſ. ſanguinis, cōfugere. Confugiebat, & vt diximus, hiſtoricus ſtilus eſt. Defendier. Defendi. i. defendebatur. Et vertit hiſtoriam, nam vt diximus, Turnus magis confugit ad Mezentium. Præſenti Marte repoſcunt. Sine aliqua dilatione. Addā. aut dabo, aut re vera addam habentibus Tarcontem. Lōgæuus aruſpex, argumento ętatis vult doctū videri. Externos optare duces. Votis. ſ. Hoc acies cāpo. Quaſi iā in bellū parati. Regniq; coronam. Inſigne non re vera coronam q Toſci nūquā reges habuerunt, ergo ſpecies eſt ꝓ gne. Mādatq; ꝓ inſignia, aut mittit inſignia. i. omnia ornamenta regalia, aut re vera mādat inſignia. i. mandat vt, Caſtris ſuccedam & capeſſam regna Tyrrhena. Sed mihi tarda gelu. Occurrit tacitis qōnibus, dicens ſe non iſſe pp ętatē ſenilem, filium vero pp mixtū genus p originē matris. Vñ Aeneā dicit ire debere, cui ætas & origo regna cōcedūt, Seclisq; effœta ſenectus, Notādum dicta

ſecu-

ſecula & in uno hoīe ſecundū eos q dicūt ſeculū triginta annos habere. Nā alij uolunt centum, & decē, alij mille anni putant ſeculum cōtinere. Inuidet imperiū. Bona elocutio est, Liber pāpineas inuidit collib. umbras. Quō numina poſcunt. Vt, Externos optate duces. Italum fortiſſime ductor, ἄνυ ξεῖνε iam ductorem Italiæ uocat Aeneā. Spes, & ſolatia. Spes, quia multa ſibi de eius uirtute ꝓmittebat pater: ſolatiū, quia amiſſa coniuge, unici filij utebatur ſolatio. Tolerare. Quaſi rē aſperam, & difficilem. Miretur. Imitetur, Lucanus, Miratoremq; Catonis. Optima enim ingentia neceſſe eſt ut ea q̄ mirantur imitētur. Suo nomine. Bene in omnibus filij gratiam facit, nā dicit, cat tibi Pallas milites ducentos ſuo nomine, ipſe uero a me accipiet ducentos. Triſti cum corde, Propter breuitatē auxiliorum. Cælo aperto. Sereno, ut Aperta ſerena proſpicere. Improuiſo. Nullū.n. iudicatū ꝓceſſerat nubiū. Fulgur, fulgetra.cū ſonitu. Tonitru.ſ. Et ut diximus ſupra, ordinem tenuit qui uobis apparet, ut fulgetras dicat priores, cū ſint añ tonitrua. Ruere omnia. Sic.n. ſonat ut uideat ruina, alibi, Cæliq; ruina. Bene āt tēperauit dicens. Viſa repente, Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor. Tyrrhenum clangorē dixit tubæ, iō quia apud Tuſcos tubā cōſtat inuentam eſſe: Ergo Tyrrhenus clangor ſonus Tyrrhenarum turbarū. Et bene cōgruis oībus arma nunciantur ꝑ ſonū tubarū. Fragor intonat ingens: Fragor eſt proprie armorum ſonus, q̄ āt dicit intonat, illuc ſpectat, Fulminat Aeneas armis & uult fragore tonitrua, ſplendore fulgetrā imitari. Nō āt mirum eſt a Venere allatis armis ineſſe fulgorē. Nā & Homerus dicit a Thetida oblata arma habere motū quēdam, & ſpiritū, q̄ dum in aqua eſſe manifeſtū eſt. Thetidē aūt nouimus Nympham. Inter nubē. Per nubē, more ſuo. Et dicit in ſerena parte cæli fuiſſe nubem, ꝑ quam arma portata ſunt. Per ſudum. Sudum eſt quaſi ſub udum, ſerenum poſt pluuias: ut uer ſudum. Agnouit ſonitum. Hoc eſt quid ſonitus ſignificaret. Diuæ promiſſa parentis. κατὰ τὸ σιωπώμενον, intelligitur Venerem ei promiſiſſe. Hoſpes. Et qui ſuſcipit, & qui ſuſcipitur, hoſpes uocatur, ut hoc loco Euander. Item ſupra Hoſpitis Aeneæ ſedem. Ne quære uero profectos. Ambæ particulæ ad ornatū ꝑtinet tantū. Portenta. Modo bona oīa. Ego poſcor Olympo. Aut de Olympo poſcor, id eſt hæc ſigna ea mei fiunt: aut certe in Olympū poſcor. Diua creatrix. Rerū omnium generaliter. Heu. Adeo de uictoria fretus eſt, ut ēt hoſtiū miſeratur, & hinc naſcitur ille ſenſus, Non hæc ò Palla dederas promiſſa parenti. Item Aeneas, Hi noſtri reditus, expectatique triumphi, Hæc mea magna fides? Fœdera rūpant. Quæ ſe facturum Latinis promiſerat, non enim erant facta.

MAXIME Teucrorū, &c. In hac Euandri oratione, oſtenditur paupertas, & beneuolentia eius, docēturq; amici officium, quod efflagitat, ut quibus opibus poſſimus, amicos iuuemus ſi non ſatis amplis, conſilio ſaltem, ut Euander facit, qui filium cum quadringētis Arcadibus pollicetur, & ad Thuſcos ire conſulit, quando quidem illis opus eſſet duce externo, contra Mezentium tyrannum, & deorum contemptorem, in quē, ut iuſtum, Hetruſcorum doceat odium, recitat nōnulla immanitatis eius facinora. Quia uero Donat. non extat. Ordo eſt O maxime ductor Teucrorū, quo ſoſpite, id eſt exiſtente incolumi equidē.i. ego quidē, nunquā fatebor res Troiæ uictas, aut regna Troiæ victa.i. ſuccubuiſſe, aut penitus deleta, exiguæ uires, ſup. ſūt nobis ad auxiliū belli ꝑ noīe tāto.i. ꝑ nois gloria aut pro tanto debito, tracta metaphora à debitorib. quorū nomina inſcribunt, Nos claudimur hinc.i. ex una parte amni, Tuſco.i. Tybri, q̄ per Hetruriā fluit Rutulus.i. populus ferox, premit. ſ. nos, ne limites augeamus hinc.i. ex altera parte. & circumſonat murū armis.i. facit arma ſua ſonare circū muros noſtros, & ita opus ſibi ſignificat præſidio, ſed ego paro.i. intendo, & meditor iungere tibi populos ingentes, & caſtra opulenta regnis, id eſt per diuerſa regna, quia in Hetruria erant duodecim reges, quos Lucumones appellabant, quam ſalutem, uel ò quā.i. qualē ſalutem, uel quā.i. ò quātū fors inopina, oſtentat tibi ſalutē, tu afferas te huc ideſt ad has oras, fatis poſcentib.i. opportuniſſime aut iuxta oracula Hetruſcis facta. Sedes urbis Agyllinę, q̄ nūc Cęrete dr̄, fundata ſaxo uetuſto, colit haud ꝓcul.i. ñ lōgę. hinc.i. ab his locis, ubi gēs Lydia.i. q̄ cū Lydi fratre Tyrrheno ex Mæonia uenerat, ꝓclara bello inſedit.i. ſedem cepit, ſup. in iugis.i. mōtibus Hetruſcis, Mezentius rex.ſ. Hetruſcorū, tenuit hanc.ſ. gentē, florentē multos annos.i. poſtquam multos annos floruerat, deinde imperio ſuperbo, & ſæuis.i. uiolentis, & tyrannicis armis. Quid, id eſt ad qd memorē, q.d. fruſtra, cū notiſſimæ ſint, infandas.i. tam deteſtabiles, ut de eis fari non dēat cędes.i. occiſiones, qd memorē effera.i. immania facta tyranni q̄ ſup. dij, referuent capiti, & generi ipſius. Qui etiā.ſ. uiam ꝑter cetera, iungebat & uiuis corpora mortua, cōponens manibus.ſ. defunctorum, manu ſ. uiuentiū, atq; oribus defunctorum ora.ſ. uiuētium & econuerſo (ubi annotandū, q̄ ēt oribus dixit,) Tormēti genus, exclamatio, q.d. o quale tormēti genus, ſed non profert ò, quia præſens non eſt, in quem exclamabat, & ipſe necabat ſic lōga morte. fluentes ſanie.ſ. mortuorū, & tabo.ſ. uiuentiū, in complexu miſero, id eſt tandiu cogebat ſe cōplecti, dū uiuorū ſanguis in tabem conuerteret, & defunctorum pus in ſaniem. At crines ſ. eius, feſſi tandem circūſiſtunt armati, ipſum furentē infanda.i. infando more, & circūſiſtunt domū, id eſt eius, & obtruncant ſocios i. complices, eius, & iactant ignem ad faſtigia.i. culmina domus eius ille.ſ. Mezentius, elapſus inter cædes.ſ. ſociorum.i. dum ſocij, & cōplices eius cædrentur, cōfugere, ſup. cæpit, aut confugiebat in agros, Rutulorum.ſ. ad Turnum, & cæpit defendier.i. defendi, aut defendebatur armis, Turni hoſpitis.i. cui iure hoſpitalitatis erat deuictus. Ergo, oīs Hetruria.i. Tuſcia, ſurrexit.ſ. contra Mezentium, iuſtis furijs.i. tumultu iuſte ſuſcepto: & repoſcunt præſenti Marte.i. bello regē.ſ. ſuū Mezentium, ad ſuppliciū i, tormentū mortis. O Aenea, ego addam te ductorem his millibus Nanque, pro quia, puppes.ſ. Hetruſcorum condenſæ fremunt toto littore, & iubēt ferre ſigna.ſ. bellica, hoc ē vexilla. At aruſpex lōgæuus, & ergo peritus, & ſeuerus, retinet.i. immoratur, eos, ne exeant in bella canēs fata.i. uoluntates deorū ſibi reuelatas, ac dicens, ſupple o iuuētus delecta.ſ. ad expeditionē præſentem, aut prius a Tyrrheno, flos, & uirtus ueterum uirū, pro virorum, qui optimi habiti ſunt, quia ut quiſque uetuſtiſſimus, ita optimus eſt habitus, quos iuſtus dolor fert in hoſte, & Mezentius accēdit ira merita ſ. contra ſe, nulli, ideſt non ulli, nō eſt fas ulli Italo ſubiungere, id eſt ſubiugare, tantam gentē .ſ. Rutulorum, & Latinorum, quibuſcum Mezētius nūc fœdus percuſſit, optate.i. deligite duces externos. Acies Hetruſca reſedit, i. quieuit hoc campo, ubi.ſ. erat, nec proceſſit exiſtēs exterrita monitis diuum. Ipſa Tarcōn .ſ. qui electus erat, eorū dux, miſit ad me oratores.i. legatos, quos vulgo, ambaſiatores vocat,

Hunc tibi præterea, & ſpes, & ſolatia noſtri,
Pallanta adiungam. ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis, & te miretur ab annis;
Arcades huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo, totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
POE. Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Aeneas, Anchiſiades, & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ni ſignum cælo Cytherea dediſſet aperto:
Nanque improuiſo vibratus ab æthere fulgur
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrrenusque tubæ mugire per æthera clangor,
Suſpiciunt: iterum atq; iterum fragor intonat ingens,
Arma inter nubem, cæli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alij, ſed Troius heros
Agnouit ſonitum, & diuę promiſſa parentis;
Tum memorat. AEN. Ne uero hoſpes, ne quęre ꝓfectō
Quem caſum portenta ferant, ergo poſcor Olympo,
Hoc ſignum cecinit miſſuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant;
Quas pænas mihi Turne dabis, quam multa ſub undas,
Scuta virum, galeasq; , & fortia corpora uolues
Tybri pater: poſcant acies, & fœdera rumpant

& coronã regni cum ſceptro.i.uirga regali,& mãdat inſignia .ſ.cætera, vt faſces lictorũ,& reliqua, q̇ Romani poſtea accepenint ornamenta,vt. ſ.ſuccedant caſtris .i.ad caſtra,vtorũ,& capeſſam.i. eam capturn regna Tyrrhenia.i. Hetruriam,in q̃ Tyrhenus venit ex Mœonia. Sed ſenectus tarda gelu.i.frigore immunito ſ.ſanguine & effœta.i. uiribus exhauſta, ſeclis.i.tẽporibus,& ſenio inuidet mihi imperium,& uires.i.neq;ſerq.i. tardæ, ad fortia,ſup gerenda,inuidẽt mihi imperiũ,ego exhortarer gnatum.i.filium meum,ni.i.niſi,ipſe mixtus.ſ.generi Italorũ,matre Sabella.i.ex Sabinis,traheret hinc.i.ex matre,partẽ patriæ.i.niſi ꝓ parte materna eſſet Italus,te cuius annis,q̃a floridus es,& generi,quia Phrygius,vtroque parente,fatum indulget.i.indulgenter concedit,regnum Hetruriæ,& quẽ numina.i.deorum oracula,poſcunt.i ad Hetruriæ dictum,ingredere.i.procede in bellum,ò fortiſſime ductor Teucrũ,atque Italũ.i. Teucrorũ,atq; Italorum.i.qui & Teucros, & Italos ducas (Regunt aũt genitiui,a uerbali ductor,non a ſuperlatiuo fortiſſime Italũ.q̃a non erat Italus,q̃d ſi propter originem dicendus ſit Italus,fata eum non poſcerent.)Ego præterea iungam tibi hunc.ſ.Pallanta,filiũ noſtrum,appoſitione,& ſpes,& ſolatia noſtri.(Valla diceret,noſtrũ,aut potius noſtra)ut ſup. aſſueſcat tolerare ſub te magiſtro,malitiã,& graue opus Martis.i.bellũ,& aſſueſcat cernere tua facta.ſ.egregia , & miret.i. ꝓp admirationem imitetur te ab annis primis,ego dabo huic equites Arcadas bis centum i.ducentos,appoſitione,robora.i. fortia corpora,pubis.i.iuuentutis,lecta.i electa, & Pallas,ſup. dabit tibi,totidem ſuo noĩe.i.alteros ducẽtos,& ita erunt quadringenti equi,q̃ pauciſſimi ſunt cõtra tot inimicos, vñ ſubditur, Vix ea &c Docet Aeneam ex tali reſponſo ſanè perplexũ effectũ,cũ parum ſibi opis ab Euãdro paratũ uideret , nã quid quadringenti contra tantam manũ fortiſſimorum bellatorũ? Verũ cõſolatum aduentu matris,q̃ illi Vulcania obtulit dona, videlicet arma radiantia,quibus & materno auxilio fretos nihil dubitabat in hoſtẽ progredi. Sed ne multis agã . Ordo eſt: Euãder,ſup.uix erat fatus ea.ſ.q̃ dicta ſunt,& Aeneas Anchiſiades.i.Anchiſæ filius,& achates fidus.ſ.Aeneæ comes,defixi .ſ.in terrã tenebãt ora.i.vultus ſuos in terrã, ut anxij,& cogitabũdi facere ſolẽt,& putabãt.i.voluiſſent cũ ſuo triſti corde i.cũ hoc ꝙ cor triſte habebãt,nã niſi cõcomirantiã ſignificet, abundet,cũ,non.i.inſtrũ denotat,multa dura.ſ.aduerſa difficulter tolerabilia,ni.i.niſi ſ.quæ fuiſſent dura, niſi Cytherea. .i.Venus,dediſſet ſignum.ſ aduentus ſui,aperto cælo Nãque, ꝓ quia,fulgor uibratus.i.uibrando cõcuſſus,ab æthere improuiſo uenit cũ ſonitu,& oĩa ſuor uiſa ruere repẽte,ꝗ ſignũ aduentus numinis ẽt in tertio poſuit, & clãgor Tyrrhenus. i.a Tyrrhenis, & Lydijs inuentus.ſ.tubæ, ſup.uiſu. eſt mugire p æthera. Aeneas,ſup.& Achates,ſuſcipiunt.i.auribus captant, clãgorẽ illũ,aut ad ſe capiunt,& ratũ faciunt ꝓdigũ,& fragor ingens intonat iterũ,atque iterũ.i.frequenter, & ſup. uident, arma rutilare i.reſplẽdere,& micare,p ſudum.i.ſerenũ & ſerſum ab vdo,regione cęli exiſtente ſerena, inter nubẽ.ſ.quam Venus aſſumpſerat,aut qui arma attulerat, & vidẽt arma pulſa ſonare.i.per ſon i tonitru imitari, alij obſtupuere ãĩs , ſed heros Troius.ſ.Aeneas,agnouit ſonitũ,& dona diuæ parẽtis .ſ.Veneris,promiſſa.i.arma allata eſſe.q̃ Venus promiſerat, vbi tñ & qñ non conſtat ex Poeta.ſed multa,& dicta & facta, inter matrem,& filium eſſe poſſunt,quæ ſcripta non ſunt,ſed promiſſa,dicens nũc,ſignificat ſatis Venerem aliquando promiſiſſe Tũ.i.deinde,memorat .i. narrat, ac dicit,ò hoſpes vero .i certe,& profecto,ne,inquit, quære , pro eo ꝙ eſt q̃ras,ſup. doceri,quem caſum.i.quem euentum & rei exitum,hæc portẽta.i.prodigia,rem nouam portendentia, ferant.i.afferant.ego poſcor.i.exigor,Olympo i de cælo,aut potius in cælum Diua creatrix.ſ.generabiliũ omnium. Venus cecinit.i.quodam oraculo prædixit, ſupp.ſe miſſuram hoc ſignum,bellum ingrueret,quæ,pro.i.cecinit,ſup.ſe laturam.i.allaturam,auxilio.i.in auxilium meum,per auras,arma Vulcania.i.Vulcano marito ſuo,fabrefacta Heu,cõmiſerantis uox,ſicut illa Eſa.i Heu ego cõſolabor ſuper hoſtib.meis, & uindicabor de inimicis meis. Quantæ.i. quam magnæ cedes,q.d.maximæ, inſtant.i.imminẽt,Laurẽtibus miſeris,quia Turnũ ſecuti ſunt ductorẽ cõtra ſata,Quas.i.quales pęnas dabis mihi,ò Turne,q̃ [illegible] ò Tybri pater,quam.i.quantum,multa ſcuta uirũ, [illegible] interemptorum,non qui ea abijcient, ſed qui cum eis abijciẽtur in fluuium,& galeas,& corpora fortia.i.robuſta dum ainerent,volues ſub undas.ſ.tuas Poſcant ſ. Laurentius , [illegible] velint,& eſt amar a conceſſio,ac ſi d.exercitus inſtruct,& rũpant fœdera.ſ.quę cũ Latino inijciet Aeneas, niſi Turnus omnia turbaſſet,commoto prius populo per furiam inſtinctu Iunonis,ut prius uiſum eſt.

VARIA LECTIO

ET mutuum circumſonat armis.In libris aliquot antiquis, Arcens,legitur.In aliquot alijs,Aruns Taboq; fluentos.In antiquis libris.Fluenti,quippe tabo legitur. Ille inter cæles Rutulorum.In Vaticanis,omnib.libris,Cædem legitur.Nulli fas Italo.In antiquis aliquot libris mutato numero legitur. Fas Italo nulli.Mandatq;inſignia Tarcon.In antiquo lib.Tarcon. Et generi fatum indulgent.In Mediceo libro , fata indulgent, ſcriptum eſt. Hunc tibi p̃terea. In aliquot antiquis legere eſt. Nunc tibi.Primis,& te miret ab annis Sunt libri antiqui, in quibus legere eſt,Te imitetur. Arcades huic eqtes.In antiq; libris,Arcadas, ſcriptum eſt.Robora pubis Lecta dabo. In antiquis aliquot lib. Robora pubis, legunt. Totidemq; ſuo tibi noĩe Pallas.In libris aliquot antiq. legere eſt, Suo tibi munere Pallas.Defixiq; ora tenebant. Vetuſta quædã exẽpl.legunt, Intentiq;.Fragor intonat ingẽs. Antiqui pleriq; lib.Increpant legunt.Quod uero paulò poſt leguntur.Pulſa tonare,in antiq. aliquot,Sonare,legere eſt,Sunt & libri,in quibus,Fragor intonat aures legatur.Agnouit ſonitum,& diuæ. In Rom.lib. non habetur,Et.Ne uero hoſpes, ne quære profecto. In lib.aliquot antiquis legere eſt, Ne quære hoſpes,ne quære profectos. Quam multa ſub vndas.In Rom.lib.legere eſt,Sub unda.

HErculeis ſopitas ignibus aras.Hypallage eſt .i. ſuſcitauit aras Herculeas in quib. erant ignes ſopiti. Heſtenumq; larẽ. Cui pridiè ſacrificauerat,& eſt iteratio,nam male q̃dam exterum legunt.i.extraneũ. Poſt hinc ad naues graditur. Vnũ uacat, aut poſt,hinc,ut,Poſt hinc digrediens iubeo frẽdentia capris,Tale eſt & illud,Primus ibit ante oẽs.Qui ſeſe in bella cõſequantur.In expeditionẽ,& bellicam p̃parationem. nam ut ſupra diximus, bellũ eſt tẽps omne quo uel p̃paratur aliq̃d pugnæ neceſſariũ, uel quo pugna geritur . Prœlium autẽ dr̃ conflictus ipſe bellorum. Vnde modo bene dicit. Qui ſeſe bella ſequantur non in prælium,nam ad auxilia petenda uadit, non

POE.Hæc vbi dicta dedit.ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat:heſtenumq; larẽ, paruoſque penates
Lætus adit,mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter,pariter Troiana iuuentus.
Poſt hinc ad naues graditur,ſociosque reuiſit:
Quorum de numero:qui ſeſe in bella ſequantur
Præſtantes uirtute legit pars cetera prona
Fertur aqua,ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio,rerumque,patriſque.
Dantur equi Teucris,Tyrrhena petentibus arua:
Ducunt exortem Aeneæ,quem fulua leonis
Pellis obit totum,præfulgens vnguibus aureis.
Fama uolat paruam ſubito vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres:propiusque periclo
It timor,& maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret inexpletum lacrymans,ac talia fatur.

ad pugnam.Quanquam & ſi diceret qui ſe in prælium ſequantur,nõ ualde ab re eſſe uidebatur,Hi.o.equites,cum a Tarcõre accepiſſet Aeneas auxilia,cũ aliis Hetruſcis eq̃tibus p terram miſſis, obuios ſtatim habuere bellantes , & quaſi iam hinc recta pergere vñt in pręlium..Vnde ẽt a Cymodocea nauiganti Aeneæ dr̃,Iam loca iuſſa tenet forti permixtus Hetruſco Arcas eques. Segnis. Sine remigio. Et reſpexit ad deſcendente , de quib.ait,Remigio noctem que diemq; fatigant,licet ſuerit leniſſimus fluuius. Rerũ. Quas geſſerat. Patris . Vbi eſſet Exortem Aeneæ. Per id, q̃d non eſt factũ, ꝙ factũ eſt indicatur: per exortem autẽ, optimum & præcipuum ſignificat. Pellis obit totum .

Pellis

pellis oſtenditur magnitudo ſo hoc, quod dicit totū obit. Vnguibus aures. Aut quia vngues ipſi cum aruerint, auri imitantur colorem, aut quia ſolebāt deaurari. Statius, Auro māſueuerat vngues. Subito vulgata. Cur ſubito? ipſe dicit: quaſi per paruam vrbē. Ocyus. Poſitiuus antiquus eſt. i. celeriter. nec. n. poteſt eſſe cōparatiuus, vbi nulla eſt comparatio. Vota metu duplicāt matres. Bene duplicāt metu, nā ineſt ſemper in matrib. votum. Propiuſq; periclo It timor. Periclo, id eſt ad periculum vicinus, aut certe. It timor propius periclo, pro propior, nā matres quod timēt hoc putant liberis poſſe contingere. Iam apparet Adhuc illis pergentib. tam prælium cogitabatur matribus. Dextram cōplexus euntis. Filij. ſ. quia dixerat pater. Hæret inexpletum. Multi hic diſtinguunt, vt ſit, Inexpletus hæſit, & talia locutus eſt lacrimans. Alij legūt inexpletus lacrymis. Honeſtius tñ eſt inexpletū lacrymans, vt ſit nomē pro aduerbio. i. inexplebiliter. O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos: Et o, & ſi, optātia ſunt, quæ nunc iunguntur, nā ſingula anteponebantur, vt, Si nūc ſe nobis ille aureus arbore ramus. Ergo vnum uacat quantum ad antiquitatem, & notandum votum de præterito fieri Qualis erā cum primum aciē. aut vt ſim talis, qualis tūc eram qn̄ iſta perfeci. Aut certe laudantis eſt, Qualis eram cum primā aciē Præneſte ſub ipſa Straui. Scutorumq. incēdi victor aceruos. Hoc traxit de hiſtoria. Tarquinius. n. Priſcus victis Sabinis in honorem Vulcani eorū arma ſuccendit. quē poſtea ſecuti ſunt ceteri. Cui tres animas. Per tranſitum oſtendit illā Platonis, & Ariſtote. cōtentionē, qui dubitat vtrū quatuor, an tres animæ ſint in homine θρεπτικὴν, αἰσθητικὴν, νοητικὴν. Hoc aūt loco per tres animas magnū, & perfectū indicat virū. Nā quantum ad fabulam pertinet, tres animas pp tria habuit corpora, attendendum eſt ſane hoc ſibi Euandrum vindicare quod fuit in Hercule. Nā vt ille Gerionē extinxit, ita hic Herylū occidit, inde eſt quod paulò poſt dicit, Neque hoitimo Mezentius vnquam. Huic capiti inſultās. Herculis. n mos fuit vt ēt nō rogatus laborantib. ſubueniret Tunc. n. ſicut, & Varro dicit, Omnes qui fecerāt fortiter, Hercules vocabant. licet eos primo 43. enumerauerit. Hinc eſt quod legimus Herculē Tirynthiū, Argiuū, Thebanum, Libym, Feronia mater. Nympha Cāpaniæ, quam & ſupra diximus, hæc & libertorum dea eſt. in cuius tēplo raſo capite pileū accipiebant: Cuius rei etiā Plautus facit mentionē in Amphytrione, Quod vtinā ille faxit Iuppiter vt raſo capite portem pileū. Terna arma mouēda Figura poetica, nā terna debuit dicere. Arma. n. numeri ſunt tā tū pluralis, mouēda aūt vel contra ipſum, vel ab ipſo. Finitimo, aut in finitimo, aut finitimo capiti. Viduaſſet ciuibus vrbem. ſ. viris fortib. peremptis, & proprie viduaſſet dixit, quia vrbs generis eſt fœminini. Horatius abuſiue, & ſatis incōgrue in genere maſcolino poſuit, dicēs, Viduus pharetra riſit Apollo. At vos ò ſuperi. Iam hinc quaſi pater loquitur. diuiſa enim eſt hæc allocutio, & vltima pars eius habet parētis affectum, qd & ipſe oſtendit dicēs. Et Patrias audite preces. Prima vero viri fortis eſt; vt, Qualis eram cū primam aciē Præneſte ſub ipſa Strani, Durare laborem. Ipſius. ſ. ſenectutis. Terentius. Senectus ipſa morbus eſt. Durare autem eſt ſuſtinere. Horatius;

Ac ſine funibus, vix durare carinæ.
Poſſunt imperioſius æquor.

Infandum caſum. Parentis eſt nolle memorare quod formidat. Crudelē vitam; Quæ filio eſt ſuperſtes. Sola, & ſera. Quia vnus erat, & ſerius ſuſceptus.

EVAN. O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos:
Qualis eram, cum primam aciem, præneſte ſub ipſa
Straui, ſcutorumque incendi victor aceruos,
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu dederat: terna arma mouenda:
Ter leto ſternendus erat: cui tum tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego non dulci amplexu diuellerer vſquam
Nate tuo, neque finitimis Mezentius vnquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæua dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet ciuibus vrbem.
At vos ò ſuperi, & diuum tu maximè rector
Iuppiter, Arcadij quæſo, miſereſcite regis,
Et patrias audita preces ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſeruant:
Si viſurus eum viuo, & venturus in vnum:
Vitam oro; patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum fortuna minaris:
Nunc nunc ò liceat crudelem abrumpere vitam;
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri:
Dum te chare puer mea ſera, & ſola voluptas,
Complexu teneo; grauior ne nuncius aures
Vulneret. Poe. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat, famuli collapſum in tecta ferebant.

ASC. HAEC vbi dicta dedit ſolio ſe tollit ab alto. Et primū Herculeis ſopitas ignib. aras Excitat, heſternumque larē, paruosq; penates Lætus &c. Recitat quomodo Aeneas, ſocios præmiſit ad Aſcaniū, nauib. quib. aduectus fuerat, & quomodo ipſe cum Pallante poſt maſtum vale diſceſſit ab Euandro, equos ad Etruſcos. Ordo eſt. Vbi, id eſt poſt quā Aeneas dedit. i. elocutus eſt hæc dicta, ſuſcitat primū aras ſopitas, ignibus Herculeis. i. igneis Herculeos, ſopitos in aris Herculeis. ſ. p Hypallagē, & larē. i. ignē heſternū, id eſt pridianū, quo pridie eius diei, in ſacrificijs Herculis vſi erāt, & ipſe lętus adit penates paruos. i. deos domeſticos pro fortunæ tenuitate modicos, & mactat bidētes. ſ. oues, lectas. ſ. de grege, more. i. iuxta ritū quia boues intacti, & oues lectæ, & ſues eximij mactandi erāt rite: ſacrificantib. & Euāder, ſup. mactabat pariter, & iuuentus Troiana mactabat pariter cū Aenea. ſ. & gradit poſt. i. poſtea, hic. i. e a hoc loco ſacrificij, ad naues. ſ. vbi ſocij erant quibuſcū aduectus erat, & reuiſit ſocios, de quorū numero legit præſtantes. i. præſtantiores, qui ſequantur ſeſe. i. eligētem Aeneam ad bella, retera pars. ſ. ſociorum, fert aqua prona. i. deflua, & exiſtēs ſegnis, quia ſine remigio, aut tardior ad bella defluit. i. deorſum fluit amni. ſ. Tybri, ſcdo. i. a tergo ſequēte, hoc eſt defluēte ventura. i. vt veniat Aſcanio nuncia. i. annunciatria, rerum. ſ. geſtarum a patre, & pris. Equi dant ſ. Euandro, vt promiſerat auxilio lætos dimittam, opibusq. iuuabo Teucris, petentib. arua Tyrrhena. i. qui cum Aenea, & Pallante in Hetruriam profecturi erant, Et, ſup. Arcades, miniſtri regis Euandri, dñr, quia pp nobilitatē equi, & dignitatē Aeneæ nō incidebant, ſed ducebant ad manum Aeneæ. i. ad Aeneam, & ad vtilitatē eius, ſup. equum, exortē. i. extra ſortē dandum, hoc egregium, & nō de cōi ſorte, quē. ſ. equum, pellis leonis fulua. i. fului coloris pfulgēs vnguib aureis. i. inauratis, aut aurei coloris, obit. i. circundat, & operit totum. Fama vulgata ſubito, iō ſubito, quia p paruam vrbē. ſ. Pallāteum, volat. equites ire ocyus. i. celeriter, ad littora regis Tyrrheni. l. ad Tarchonē, mīres. ſ. Arcadum, qui cum Aenea profecturi erāt, duplicāt. i. duplicia faciunt, vota metu. i. pp metum. Et timor it ppius. i. ppior, periculo. i. ad periculum, & maior. i. euidētior, imago Martis i. belli, apparet iam. ſ. cum abirent iuuenes. Aut imago Martis. ſ. dei, hoc eſt ſimulacrum eius apparet iam maius. i. excelſius, & inflatius ſolito, in ſignum cōmotionis, & iracundiæ, ſed abſolutior ſenſus eſt, qd iam apparet maior apparatus belli. Tum. i. deinde, Euandrus, nam vtrunq; dr Euandrus, & Euander cōplexus dextram. ſ. Aeneæ euntis, id eſt abire parantis, hæret, id eſt inhæret, aut adhæret ei lacrymans, inexpletum. i. inexplebiliter, ac fat talia o ſi. i. utinam, Iuppiter referat mihi annos pteritos, hoc eſt vt ſim talis qualis eram, cum, id eſt qñ, ego ſtraui, id eſt pſtraui, primam aciē. ſ. Italorum, ipſum expellere, aut repellere volētium, ſub ipſa Præneſte. ſ. vrbe, & cum ego victor incendi. i. comburere feci, aceruos ſcutorum. ſ. pſtratorum hoſtium, & miſi hac dextra. ſ. manu mea, regem. ſ. Præneſtinorum, Herylum. ſ. noīe, ſub Tartara. i. ad inferos, cui Feronia mater. ſ. eius, & dea Libertinorum in Hetruria dedit naſcēti, id eſt cum naſceret, id eſt naturam humanam ſortiret, tres aīas, quia erat tricorpor, ſicut & Geryones fuiſſe fingit, horrendum dictum. i. q̄ res eſt horrēda dictu, & a quo, ſupple terna arma erant mouēda. i. admouenda, aut cui. i. in quem, tria arma erant mouenda. i. cōcitanda, ſed prior modus pſtat, vnde ſequitur, & qui ſupple erat ſternēdus, ter leto. i. morte. ſ. ſingulorum morte corporum cui hæc

deatra

dextra.ſ.mea,tunc quidem inualida abſtulit tamē.ꝓ.oibilomi nuſ;nunc.ſ.cum ſolidum robur haberem oēs animas, quia de tribus dicimus,omnes,Ariſtotele teſte,& exuit ſup. corona cu ius totidem.i ēr tr.b.armis,quia ſingula ſingulis dicet,quare id optauerit,dicens,ò guate .i.quia fili,ego non diuelleret vſquam a dulci complexu , ſemper in complexu meo eſſem , & tec.i ꝓficiſcerer,neq;Mezentius inſultas.ſ.p irriſionem huic.i. meo capiti,finitimo.ſ.ibi,hoc eſt irridens me,& vires meas ꝓpter ſenium,dediſſet nunquam ferro tot ſæua funera.i.nunquam occidiſſet,ſæuiēter tot bonos ciueis.nec viduaſſet. i.orbaſſet: vrbē.ſ ſuā iam multis ciuib.ſ.quàm multis nūc viduauit.At.i. ſed uos,ò ſuperi,& tu ò iuppiter, maxime rector diuum.i.diuorum, ego quæſo, miſereſcite regis Arcadij,hoc eſt mei qui rex ſum populi , & præcipue colentis , & audite preces patrias.i. quas ego pater pro filio effundo,ſi ueſtra numina.i.diuinę potestates,& ſi fata reſeruant mihi Pallanta. ſ.filiū meū incolumem .i.ſaluū rediturū,& ſi ego viuo uiſurus.i.qui adhuc uideā eū,& ſi uiuu venturus.i.qui ueniā in unū. ſ.locū, eū ipſo oro.i. peto a vobis,vitā.ſ.ad id tps duraturā,& patiar durare,i.duriter tolerare,quēuis.i.quēlibet laborē,aut queuis laborem,durare.ꝑmanere,ſin.i.ſed ſi,ò fortuna,tu minaris aliquē infandū caſum non auder propter malū omē dicere,necē filij, & mise in uiuſ,bona a dijs dari, mala a caſu obuenire,ò.i. utinā liceat licitum ſit,& permittatur nunc abrumpere uita crudelem.i.q̄ crudelis eſſet.ſi appetat durare uſq; ad mortem filij mei. Nūc, inquit dū curæ ſunt ambiguæ ſ.inter ſpē.& metum, & dū ſpes futuri eſt incerta: aut dum, i.donec;ſpes eſt incerta futuri. i. de re futura.Et dū ò chare puer,mea ſola,& ſera uoluptas,ego teneo te meo complexu , ne. ſ.nuncius grauior. i. moleſtior, & durior,ſeu triſtior.quam facile pati poſſem. vulneret aureis ſ meas Genitor.ſ.Euāder,fundebat hæc dicta.i.ex animo elocutus eſt:hæc,ſup.in ſupremo digreſſu famuli ferebant ſu tecta .i.in regiam ſuam,collapſum,id eſt poſtquam præ dolore conciderat,quæ triſtitia,tam vehemēs mali fuit,nimirum omnis, vnde & Pallas caſurus eſt in prælio.

Herculeas ſopitis ignibus aras Suſcitat.In antiq.lib. Excitat,legitur.Heſternumq. larem. In Romano libro; Exterum, legitur Euanuet pariter In antiq.lib. Euandrus , legitur Tyrrheni ad limina regis. Antiqui aliquot lib. Ad lumina, habent Timor,& maior Martis iam apparet imago.In Romano libr. Et timor maior. Sūt & lib in quibus abſque particula, Iam,ita legitur,Maior Martis apparet imago. Hæte: inexplerum lacrymans.In quibuſdam lib.antiq.Inexpletus,legit.In aliquot alijs.In amplexus lachrymans,habetur Cum primā aciem. In antiq.lib Primum legitur,Neque finitimo Mezentius nūquā Huic capiti inſultans.In antiq.lib.ſinitimus,legitur , & Exultans,legitur,&,Vſquā,in libris aliquot antiquis Quęſo miſereſcite regis,Et,patrias audit: preces.In antiq.lib. lectio hæc variat in hunc modum.Quæſo remiſcere regis.Exaudique ꝑces patrias Pariar quēuis durare laborem.In antiq.li.Patior, eſt.Nunc runc.ò liceat in lib.Rom.& quibuſdam alijs, legere, eſt,Nunc,ò nunc liceat.Mea ſola,& ſera uoluptas.In Mediceo tranſpoſitis uerbis,legere eſt,Mea ſera,& ſola voluptas. Complexu teneo.In Romano libro,legere eſt,Compleaus.

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos,& fidus Achates:
Inde alij Troiæ proceres:ipſe agmine Pallas,
In medio chlamyde,& pictis conſpectus in armis,
Qualis,vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes.
Extulit os ſacrum cœlo,tenebraſque reſoluit.
Stant pauidæ in muri matres,oculiſque ſequuntur
Puluerearn nubem,& fulgentes ære cateruas,
Olli per dumos,quà proxima meta uiarum
Armati tendunt:it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit vngula campum,
Et ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum late ſacer:vndique colles
Incluſere caui,& nigra nemus abiete cingunt.
Siluano fama eſt ueteres ſacraſſe Pelaſgos,
Aruorum,pecoriſq. deo,lucumq., diemq.:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarco, & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latè tendebant in aruis.
Huc pater Aeneas,& bello lecta iuuentus
Succedunt,feſſique & equos,& corpora curant.
At Venus æthereos inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat,natumque in valle reducta
Vt procul egelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis,ſeq. obtulit vltro.
VEN.En perfecta mei promiſſa coniugis arte
Munera:ne mox aut Laurentes nate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum.
POE.Dixit,& amplexus nati Cytherea petiuit:
Arma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu.

IAmq; adeo exierat. Adeo ad ornatum pertinet tatū. Ipſe agmine Pallas In medio.Hic. n.mos fuit ut tyrones ponerentur in medio,& abirēt uiri fortes exercituū. Aut certe honori, eſt mediū locum in exercitu tenere, ut ipſe alibi , Medio dux agmine Turnus . Conſpectus Cōſpicuus, cōſpicabilis. Nā pro nomine participium poſuit Ante alios aſtrorum diligit ignis. Venus in cęlo habet unam propriam ſtellam q̄ oriēs Luciferum , occidēs Veſperū facit. Inde Statius, Et alterno deprehēdit vnus in ortu. Habet et duas alias, vnam in ſigno Tauri, & vnā in Septētrione Vnde ēt Taurus domus eſſe dr̄ Veneris. Ideo dixit,Quē Venus alios aſtrorum diligit ignes. Sacrū.Venerabile . Tenebras. Autē reſoluit propter iubar; quod ſola poſſidens aliquod afficiat lumen. Agmine facto.Agmen proprie eſt exercitus ambulās quidquid fuerit alind,abuſiuè dr̄,prope. Cæritis amnem , Agilla ciuitas eſt Tuſciæ a conditore appellata. cui ex iuſtitia Romana aliud eſt inditum nomē.Nam cum Romani euntes per Tuſciam interrogarent Agillinos q̄ diceret ciuitas,illi ut pote Græci quid audirent ignorantes, & optimum ducentes ſi prius eos ſalutarent. dixerunt quam χαῖρε ſalutationē,Romani nomē ciuitatis eſſe putauerunt, & detracta aſpiratione eā Ceræ nominauerūt, ut dixit Ignius in vibib Italicis. Amnis aūt Minio dr̄ , vt , Qui Cærete domo,q ſunt Minionis in aruis Late lacer. Hoc eſt nō ſolum colebant a ciuib. ſed etiam ab accolis. Nigra. Vmbroſa.more ſuo. Veteres ſacraſſe Pelaſgos. De his uaria eſt opinio . Nam alij

eos ab Athenienſibus , alij a Laconibus , alij a Theſſalis dicūt originē ducere,quod ē propenſius. Nam multas in Theſſalia Pelaſgorum conſtat eſſe ciuitates . Hi primi Italiam tenuiſſe perhibent. Aruorū,pecoribuſq; deo. Publica ceremoniarum opinio hoc habet,pecorum & agrorum deū eſſe Syluanum. Prudentiores tamē dicunt eū eſſe ὑλικὸν θεόν. hoc eſt deū τῆς ὕλης, Hyle autē eſt fex omnium elementorum.i. ignis ſordidior,& aer , itē aqua,& terra ſordidiora, vnde cuncta procreātur,quā ὕλην,Latini materiam appellauerunt , nec incōgrue cum materiæ ſiluarū ſint.Ergo qđ Græci a toto hoc Latini à parte dixerūt, ſLucūq. diēq. Hoc a Romanis traxit, apud quos nihil fuit tam ſolēne q̄ dies conſecrationis Hic ē illud,Noſtroſque huius meminiſſe minores.Tarco,& Tyrrheni. Tarco Latinus nominatiuus eſt de gręco ueniens ab eo quod eſt Tarcon,perdito ν,& ω,cōmunicata ī a,ut,ἀπόλλων Apollo, & πλάτων Plato aliter verſus cōſtat. Tuta tenebant Caſtra locis. Hoc eſt & natura,& induſtria muniſſima. Sed nouimus caſtra per naturam munita eſſe nō poſſe, niſi in collibus fuerint,qđ in mōtib.ſunt,& quō ꝓcedit Latis t.debat in aruis? Ne ſit ergo cōtrarium intelligamus q hodie videmus & legimus,hunc collem fuiſſe. nāmq;ut planicies eſſet in ſummo,in qua caſtra inerant Tarcōtis.Quanq̄ multi uelint, Celſoq. oēs de colle uideri Iam poterat legio ad Aeneam referri,ut intelligamus uenītes in collib. fuiſſe Troianos;Caſtra uero Hetruſca in cāpis. Quod ſi velimus accipere quēadmodum ꝓcedit, Tuta tenebant Caſtra locis.i.per naturam,

turam locorum, Tendebat in aruis, vt, Hic ſæuus tendebat Achilles. Ebello lecta. Quia ait ſupra, Qui ſeſe in bella ſequātur. Præſtantes virtutem legit. Aut lecta proprie, quia delectus eſt militum eſt. Feſſique & equos, & corpora curant. Ingēti arte quod ſequebatur omiſit, redditurus in decimo. nanq. ſi vellet dicere veniſſe Aeneam, vidiſſe Tarcontem, petiſſe auxilia, ſatis longū fuerat, & peribat illud qđ ait ſupra, Toto nanq; fremunt condenſæ litore puppes, cum & Hetruſcorum feſtinationi, dicentis breuitas cōgruat. Verū hoc qđ in iſto loco prætermiſit, reddidit in x. dicēs, Nāq; vt ab Euandro caſtris ingreſſus Hetruſcis Regem adit, & regi memorat nomenq. genusq. Aetherios nimbos. Per aerem numinū. ſ. purgationē qui circa deos eſt, ἡ δὲ τῶν σωματικῶν παρέδωρα ἀέρι. Reducta. Secreta. Egelido ſecretum flumine vidit. Egelido. i. nimium gelido, & eſt vna pars orōnis, vt, Eduramque pirum. i. val de durā. Et ſic dicit, Secretum flumine egelido, hoc eſt præſidio fluminis vt dicimus, ſecretus eſt mōte uel ſiluis. Latenter aūt oſtendit Aeneā nō niſi flumine ablutū, numen videre potuiſſe Obtulit vltro. i. deam cōfeſſa, ut in ij. dicit, & eſt ordo. Obtulit ſe, & locuta eſt. Promiſſa. κατὰ τὸ σιωπώμενον, vt ſupra. Hoc ſignū cecinit miſſurā diua creatrix. Laurentes ſuperbos, vt, Quos illi bello profugos egere ſuperbo. Acrē Turnum. Fortē, & proprie apud nos acer eſt qui δεινὸς apud Græcos dr̄; nam fortē, & vehementem, & aſperum, & amarum poteſt ſignificare. Poſcere. Prouocare. Cicero: Poſcunt maioribus poculis. i. prouocant.

IAMQVE adeo exierat portis equitatus apertis, Aeneas inter primos, & fidus Achates: Inde alij Troiæ proceres, &c. Docet, q̄ ſic profecti ſunt ad Tarconta, ſeu latine Tarcontem, Hetruſcorū ductorem, vtq. Venus Aeneæ Vulcania obtulit arma, ipſum complectens, atque cohortans. Vnde, q̄a Donati nihil habemus. Ordo eſt. Equitatus. i. cœtus, aut claſſis equitū exierat iam adeo. i. p̄cipue iam; aut oīno portis apertis. Exierat, inquit, videlicet Aeneas, & Achates fidus. ſ. Aeneæ comes, inter primos. Inde. i. deinde, ſup exierant alij proceres Troiæ. Ipſe Pallas cōſpectus i. cōſpicuus in medio agmine, in ſup. chlamyde, & armis pictis, q̄. ſ. a patre obtinuerat, ſup. exierat talis, qualis Lucifer, vbi. i. poſtquā, ipſe perfuſus vnda. Oceani. i. lotus, ſ̄m opinio. vulgi, Oceani. i. Oriens, quē. ſ. Luciferum, (eſt. n. ſtella Veneris) Venus diligit añ alios igneis, i. fulgores aſtrorum: extulit cœlo os. i. conſpectum ſuum, ſacrum. i. venerabilē, & reſoluit tenebras. ſ. nocturnas, vnde Lucifer, ꝙ lucē afferat, dr̄. Matres pauidæ ſtant in muris, & ſequuntur oculis. i. obtutu, quia pedibus ſtantes, non poterant, nubem puluerea. i. puluerulentam, ex puluere pedum collectam, & cateruas fulgētes ære. i. armis æreis fulgentibus inter nubem illam: Olli. i. oēs illi armati, tendunt p dumos, id eſt loca inuia. ſ. ea, qua p̄xima meta proximum cōpendiū viarum, ſup. erat, clamor. ſ. ſe inſtigantium, it. i. diffundit̃ per aera, & vngula. ſ. equina, quatit cāpum putrem, ſonitu quadrupedante i a quadrupedātib. i. quaternis pedibus incedētib. equis facto, & hoc agmine. i. ordine militariter procedentium, facto. i. inſtituto. Ingens lucus eſt p̄pe amnem gelidum. i. ſubfrigidum pp ſiluam; Cæretis. i. vrbis Agillinæ, ſacer. i. venerabilis, late. in latum, religione. i. obſeruātia, & religioſo cultu patrum. i. maiorum. Colles. i. monticuli, caui. i. habentes vallem interiacentem, incluſere, ſup. lucum illum, vndiq;. i. ex oī parte, & cingunt nemus abiete nigra. i. vmbroſa. Fama eſt veteres Pelaſgos. i. Græcos qui in Italiam venerant ſacraſſe. i. dicaſſe, Syluano, deo aruorum, & pecoris, & lucum ſup. illum, & diem, ſup. ſolennem, & ſacrum. Pelaſgos, inquit, q primi habuere. i. poſſederūt aliqñ, ſines Latinos, Tarco; & Tyrrheni. ſ. populi, tenebant haud procul hinc. i. nō longē ab hoc loco, caſtra tuta locis. i. munitione locorū, & oīs legio. ſ. Tyrrhenorum, poterat iā uideri. ſ. ab Aenea de colle celſo. i. arduo, & difficulter acceſſibili, ſed planiciem latā habēte. aut, oīa legio Aeneæ venientis poterat videri a Tarcōte de colle excelſo, vbi excubias fecerat, licet in valle munita, exercitū haberet, & caſtra. Sed prior modus, quia placet Seruio, placet & mihi, eo qđ ſequit̃, & tendebat. i. tentoria habebat, ſicut in ij. Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles. i. ī aruis latis. i. late ſe extēdentibus, in planicie collis. Pater Aeneas, & iuuentus lecta. i. delecta, aut electa, bello. i. ad bellum, ſuccedūt huc. i. ad hunc collem, vbi erat Tarcon, & ipſi feſſi curant. i. reficiunt, & reparant, & equos, & corpora ſua. ſ. priuſquā ad Tarcontem accederent. At Venus dea candida. i. relucēs, inter nimbos. i. nubem, æthereos. i. lucidam, & quaſi cæleſtē aderat, ferens dona. ſ. arma, a Vulcano abſtracta, & vt. i. poſtquā ipſa vidit natū. i filiū, in valle reducta. i. inter duos colleis incluſa, vidit, dicit procul. i. de longe ſecr. tum i. diuiſum ab exercitu aliorū flumine egelido. i. multū, & eminenter gelido, niſi ſit nomen eius. affata eſt, ſupp. eum talibus dictis, & obtulit ſe. ſ. videndā conſpectui eius, vltro. i non requiſita Et munera perfecta, arte coniugis mei. ſ. Vulcani promiſſa. i. quam ipſe mihi promiſerat, aut quā me p̄miſeram tibi perfecta, daturā arma, aut quā mihi promiſſam dixi a marito, ſed hoc vltimū refellit̃, & primum refellit̃ ea eo, ꝙ venus in orōne ſua non meminit promiſſionis, dicemus ergo, medium. ſ. Venerem p̄miſiſſe Aeneæ ſe laturam, arma p̄fecta, arte mariti ſui, vnde dictū eſt, At Troius heros. Agnouit ſonitum, & diuæ promiſſa parentis, ne ò nate, dubites poſcere. i. prouocare, in prœlia, Laurentes. ſ. populos ſuperbos. ſ. pp virtutē ſuam bellicam, aut pp ductores ſuos, aut Turnum acrem. i. ſtrenuum, ductorem eorū & capitalē tibi inimicum, Cytherea. i. Venus, a Cytheris montib. Cypri. dicta, dixit. i finiuit orōnem, & petiuit amplexus nati. i. filij ſui, & ſup. poſuit ſub quercu aduerſa. i. è regione, & ex aduerſo ſita, arma radiantia. i. reſplendentia, & quaſi radios emittentia.

TVTA tenebant. In lib. antiq. legere eſt. Cuncta tenebāt. Egelido. In Romano libro, Hæc gelido. In aliis, E gelido ſeparatim legitur.

DEæ donis. Propter arma. Tanto lætus honore. Quod manifeſtam viderat matrem, & plenam numinis ſui. Interq; manus, & brachia verſat. Iungendum eſt, vt intelligas Aeneā manibus minora, brachijs maiora arma conſideraſſe, vtputa loricā, & ſcutū, hæc. n. ſunt arma maiora, minora vero galeā, gladiū, ocreas Verſat. Cōſiderat. Vt, Hoc illuc vinclorū immēſa volumina verſat. Rigentem ſanguineam, ingentem, diſtinguendū p̄pter plura epitheta. Solis inardeſcit radijs. Irim phyſica rōne deſcribit, quæ fit cum aquoſam nubem ſolis ardor irradiat. Nec eſt in congrua hæc cōparatio, cū lorica de diuerſis metallis fieri plerūque cōſueuerit. Leues ocreas. Nitida tibi alia. Recocto ſæpe purgato. Sic Hom.

Illæ deæ doni;, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atq. oculos per ſingula voluit:
Miratusq. interq. manus, & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammasq. vomentem,
Fatiferumq. enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis, cum cærula nubes
Solis inardeſcit radijs, longeq. refulget.
Tum leues ocreas electro, auroq. recocto.
Haſtamq. & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq. triumphos,
Haud vatum, ignarus, venturiq. inſcius ęui
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataq. in ordine bella,
Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam; geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos, illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conceſſu caueę, magnis Circenſibus actis.

Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.
Τεῦξε δέ οἱ κόρυθα βριαρὴν κροτάφοις ἀραρυῖαν.
Καλὴν δαιδαλέην, ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε.
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.

Non enarrabile. Bene non enarrabile. cum. n. in clypeo omnem Rom. hiſtoriā velis eſſe deſcriptam, dicēdo, Illic genus omne futuræ Stirpis, ab Aſcanio, pugnataq. in ordine bella, carptim tñ pauca cōmemorat, ſicut in primo ait, videt Iliacas ex ordine pugnas, nec tñ vniuerſa deſcripſit. Haud vatū ignarus. Futurorū nō inſcius. Venturiq. inſcius ęui. Nō ęui ſed q̄ in æuo erant futura. Stirpis Ab Aſcanio. Vſque ad Auguſtum Cæſarem. Mauortis in

Addiderat,ſubitoq́. nouum conſurgere bellum
Romulidis,Tatioq́. ſeni,Curibusq́. ſeueris.
Poſt ijdem inter ſe poſito certamine reges
Armati Iouis ante aram,paterasq́. tenentes
Stabant,& cęſa iungebant fœdera porca.

antro. Poteſt accipi, & fecerat lupam Mauortis, & Mauortis in antro Dicendo aūt &, oſtendit multa alia fuiſſe depicta. Procubuiſſe .i. prima parte ſe inclinaſſe, quod Græci πρηνλ-νεν τινα dīit, vt Iclinatione corporis vbera pberet infantib. Nam ſi procubuiſſe, iacuiſſe accipias, contrarium eſt quod dicit, Ludere pedētes pueros. Sciēdum tñ eſt voluiſſe eū geſtum proprie exprimere, quem in ipſius lupæ cernimus ſtatois. Geminos huic. Re vera geminos mō, alias ſimiles. Sanè totus hic locus Ennianus eſt. Ludere Moueri. Terent. Cōgruū iſtum maximū in aqua ſiuit o ludere.i. moueri. Pendētes, Ceſſantes, vt, pēdent opera interrupta, minęq. Matrē. quaſi matrē, cuius affectum pueris exhibebat. Tereti ceruice. Rotunda cum lōgitudine, vt, Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ. Mulcere alternos. Nō quod in pictura erat dicit, ſed id qđ intelligimus factū fuiſſe, vt, Ter circū Iliacos raptauerat Hectora muros. Et corpora fingere lingua.i. tergere. Cic in Feſtiana, Spongijs ſanguis effingebatur.i. tergebatur. Nec procul hinc Romam. Cōgrue iuxta proprios conditores. Raptas ſine more Sabinas. Raptas ſpectaculo ſine vllo exēplo. Conſeſſu caueæ. Cauea eſt vbi populus ſpectat. Magnis Circenſib. actis. Magnis, quātū ad paupertatē priſtinā ptinet. Nā legimus pp equorū inopiā diuerſis eos tūc vſos aīalib. Raptæ aūt ſunt Sabinæ Cōſualib. hoc eſt menſe Martio. Conſus aūt deus eſt conſiliorum, qui iō tēplum ſub tecto habet, vt oſtēdat tectū eſſe debere conſiliū, inde eſt qđ & Fidei pāno velata manu ſacrificabaẛ, q a fides tecta eē dēt, & velata. Iō aūt dicato Cōſi ſimulacro rapuerunt Sabinas, vt regerēt initū de rapto cōſilium. Iſte Conſus & eques Neptunus dr, vñ ēt in eius honorem Circēſes celebranẛ Erant ergo qui dīit magnis Circēſib. aut Megaleſiacis, aut Romanis quos cōſtat fieri añ Calē. Ian. Actis aūt, cum agerenẛ, quia nō erat pſeus a paſſiuo participium, vt, Et qua vectus Abas. Circenſib. Circenſes dicti vel a circuitu, vel φ vbi nunc metę ſunt, olim gladij ponebanẛ, quos circumibant dicti Circenſes ſine adiectione ludorū, cū ita dicamus ludos theatrales, ludos gladiatorios, ludos Circenſes. Romulidis. Hic datiuus pluralis venit ab eo quod ē hic Romulida Curibuſq; ſeueris. Mire dixit ſeueris. Cum. n. filias perdiderint Ceninenſe, Antēnates, Cruſtumini, & Sabini, ceteris quieſcentib. Sabini ſoli bella ſumpſerunt, qui interuenientibus poſtea triginta fœminis iam coiais de illis q̃ raptæ erant pax facta eſt ea quarū noībus Curiæ appellatæ ſunt in cōem ēt mulierū honorē, Calendæ eis dicatæ ſunt Martiæ. Horat. Martiæ cœlebs quid agā calendis; Iuuen. Munera fœminęis tractat ſecreta calendis. Nec. n. aliter congruit Martias calendas eſſe fœminarum, niſi quia, vt diximus, fœminæ bella ſedarunt. Sanè ſciendum oēs virgines raptas excepta Herſilia, q̃ ſublata a marito ſibi Romulus fecit vxorē. Poſito certamine. Finito, vt Ante diem clauſo cōponet veſper Olympo. Iouis añ aram. Ante templum Iouis Statoris qđ fecerat Romulus poſtquam orans elatis armis meruit ne ſuus exercitus fugeret. Iungebāt fœdera porca. Fœdera, vt diximus ſupra, dicta ſunt a porca fœdē & crudeliter occiſa, cuius mors optabaẛ ei qui a pace reſiliſſet. Falſo aūt ait porca. Nā ad hoc genus ſacrificij porcus adhibebatur, ergo aut vſurpauit genus p genere, vt, Timidi venient ad pocula damæ, cū has damas dicamus. Itē ſupra lupā, cum artus ſit hic, & hæc lupus. Aut certe illud oſtendit, quia in oībus ſacris fœminei generis plus valent victimæ. Denīq; ſi p marē litare non poſſent, ſuccidanea dabaẛ fœmina. Si aūt per fœminam non litaſſet, ſuccidanea adhiberi non poterat.

ASC. ILLAE deæ donis. Cōmemorat q̃ arma Aeneas a matre ſuſceperat, & potiſſimum clypei deſcribit ſculpturam, res Romanorū pcipuas vſq; ad Auguſti tpa cōtinentem, vnde & Auguſti egregia facinora, opportunitatem nactus cōpendio, ingenioſus Poeta percurrit: qñ rem eſt explodenda eorum opinio, qui poetā conſtituiſſe dīit, ad Auguſtum vſque perducere opus, & illius geſta recenſere, quod ſi eſſet, nō hic & in 6. tam diligenter ea percurriſſet. Potuiſſet tñ ſi ſuperuixiſſet Augu-

ſtum, alio tpe inſtar iſtius exceſſiſſe, qđ in Buc & Georg polli. citus eſt. Ordo aūt eſt. ille. ſ. natus Veneris Aeneas, lætus donis deę. ſ. matris, ſed potius deę quaſi a mortali talia cōferri nequirent, & lętus tanto honore quia mater ipſum ſuo cōplexu dignata erat, aut tanto honore, quantus eſt tam inſignibus armis fulgere, nequit expleri.i. ſatiari, videndo, atq; voluit oculos per ſingula. ſ. arma, & miraẛ. ſup. ea, & verſat inter manus, & brachia, galeam.i. caſſidē terribilem, criſtis.i. habentem terribiles criſtas, & vomentem flammas, ſicut de galea Turni dictū ē, & enſem fatiferū.i. letiferū, aut mortiferū multis, & loricā.i. thoracē, rigentē.i. ferè ſtantē, & rigidā ex ęre.i. ſquāmis ęreis, ſanguineam.i. ſanguinei coloris, & ſup. ingentem.i. valde magnā, ſup. talē, qualis, ſup. eſt, nubes cęrula.i. cęrulei coloris, cū.i. qñ, inardeſcit.i. reſplendet radijs ſolis. ſ. ea aduerſo incūbentibus, & arcum cœleſtem producentibus, & refulget lōge i. refulgere vř, præcipue a longe ſtantib. tum, ſupp. miraẛ, & verſat ocreas.i. munimina crurum, leuis.i polita, nō aſpera, aut politas, & leuigatas, ſi ad ocreas refers, ſupp. factas, ex electro, & auro recocto.i. iterū fuſo, & ita purgatiore, & haſtā & textū.i textura, & ſculpturam clypei, nō enarrabile.i. difficile enarratu, declinaẛ ergo hoc textum, texti p re ipſa contexta. Ignipotens. ſ. Vulcanus, haud ignarus vatū.i. vaticiniorū a vatib. editorum, aut officij vatū nō inſcius, q̃. p.i. nō inſcius qui futuri, fecerat illic.i in illo clypeo, res Italas, & triūphos Romanorum, & fecerat illic oē genus ſtirpis i. pgeniei futuræ ab Aſcanio, & fecerat in ordine bella pugnata .i. et bellata.i bello geſta erant, & lupam fœtā.i. enixam, nuper pcubuiſſe.i. prima parte ſe inclinaſſe, I viridi antro Mauortis.i. Martis.i. vbi erāt Martis, filij Remus, & Romulus, & ab ea nutriendi, & geminos pueros pēdētes circū vbera ludere huic.i. ſ cius applauſum. ſ lupæ, & matrē.i. q̃ tanquam matrē ſe gerebaẛ .ſ. lupam, lambere ſup. pueros. ſ Remū, & Romulū, īpauidos.i. Iperterritos, quo īdicio, Martis filij pbabanẛ, nam pueri, naliter ſunt pauidi. Aut Ordo eſt, & pueros īpauidos lambere.i. dulciter ſugere, matrē.i. lupam, p mře, & illā ſ. lupā, reflexā ceruicetereti.i. rotūda ī lōgū, mulcere.i. mitigare, aut placare lambēdo alternos vt catulos ſuos ſolent lupæ, q̃ res, cū vna eſſet ſculpi, aut fingi nō poterat, nam ſi alterū u. ſa eſt lābere, aut mulcere nō potuit alterū ēt mulcere, ſed ſic. ſculpta erat, vt lambiſſe viſa alterē, ad alterū feſtinaret, & fingere.i. tergere, & ſolida ſe corpora. ſ. infantū, lingua. ſ. ſua, qđ vrſis propriū eſt. Nec.i & nō, & addiderat, nō procul hinc.i. ab hac ſculptura iā dicta, Romā, & Sabinas. ſ. virgines, & mřonas raptas. ſ. a Romulo, & cohabitatorib eius, poſtquā a finitimis cōiugia impetrare nō poterat, ſine mora.i. extēplo, quia nota intētione. dū. n. cōſualia Neptuno agerēt.i. haſticos ludos q̃ haſtiludia nōnulli vocat, cōuocatis vicinis ad ſpectaculā, vbi cōueniſſēt ſuā, ſibi quiſq; rapuit, vñ dicit, raptas cōſeſſu caueę.i in loco cōcauo, vbi cōſederant in circuitu ſpectantes, & hoc magnis Circēſib. ſ. ludis, qui iccirco fiebant actis.i. dū agi dēřēt, & addiderāt nouū bellū cōſurgere ſubito Romulidis, & Tatio ſeni, & curib ſeueris.i. inter Romulidas, ex vna parte, & Tatio, ducē Sabinorū, & inter ciues Curēſeis, quos Seueros vocat, q̃a ceteris quieſcētib. iniuriā vlciſci voluerūt, & tria bella cū Romanis geſſerūt. Eſt aūt hæ Cures, harū Curium, ciuitas olim Sabinorū, vñ Numa Pōp. erat. Poſt.i. poſtea, ijdē reges. ſ. Romulus, & Tatius, certamine poſito.i. ſedato inter ſe, ſtabant armati ante aram Iouis, & tenētes pateras. ſ quib. Ioui libabant, & iūgebant i. inibant, fœdera porca cæſa.i. icta, & pcuſſa fœde. Nam qui fœdus percutiēs, porcū inibant, dicebant antequā ferirēt, Iuppiter, populū N. ſic ferito, vt ego hunc porcum ferito, tantoq; magis ferito, quanto magis potes polleſq; ſi. ſ. fœdus non ſeruaret.

VAR. LECT. MIRATVR interq; manus. In pler. lib. antiq. legere eſt. Miraturq; interque manus. Auroque recocto. In Oblon li. Auroque nitētem, legiẛ, Reflexam Mulcere. In Ro lib. Reflexa legitur. Quod vero ſubſequitur. Et corp. fing. ling. Sunt antiq lib. in quib. Lingere, ſcriptum ſit. Sed. n. fingere, agnoſcit Seruius.

Haud procul inde citæ Metum in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant: (ut tu dictis Albane maneres)
Raptabatq́, viri mendacis viſcera Tullus
Per ſiluam ſparſi rorabant ſanguine vepres.

SERV. CItæ Metum in diuerſa quadrigæ. Don. hoc loco contra metrum ſentit dicens, Citæ, diuiſæ, ut eſt in iure, erecto non cito id eſt patrimonio, uel hæreditate non diuiſa. Na Cites cū diuiſus ſignificat, ci, longa eſt. Ergo Citæ, ueloces intelligamus. Quod autem dicit Virg. Metum, Metius Suffetius

Necnon Tarquininm eiectum Porſenna iubebat
Accipere,ingentiq́, vrbem obſidione premebat,
Aeneadę in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimulem ſimilemq́. minanti
Aſpiceres,pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo,& Capitolia celſa tenebat;
Romuleoq́. recens horrebat regia culmo.
Atq. hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus,Gallos in limine adeſſe canebat,
Galli per dumos aderant,arcemq́. tenebant,
Defenſi tenebris,& dono noctis opacæ.
Aurea cęſaries ollis,atq́. aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis,tum lactea colla
Auro innectuntur,duo quiſque alpina coruſcant
Geſa manu,ſcutis protecti corpora longis.
Hinc exultantes Salios nudoſq́. Lupercos,
Lanigeroſq́. apices,& lapſa ancylia cælo
Extuderat,caſtæ ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus;hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes,alta oſtia Ditis,
Et ſcelerum pœnas,& te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo,furiarumq́. ora trementem,
Secretoſq́. pios,his dantem iura Catonem.

ſtius dictus eſt,quod nomen mutilauit cauſa metri. Nouimus aūt nominum vel mutationem vel mutilationē conceſſam poetis, ſic ꝑ Polluce, Caſtorem ꝑ Citberide, Lycoridem poſuit,vt Sed q̄ legat ipſa Lecoris. Hic aūt Metius Suffetius cum apud Albanos ſummam rerū teneret,a Romanis in auxilium cōtra Fidenates vocatus iure ſocietatis venit quidem, ſed in ꝓlio ipſo ad hoſtes defecit. Quod cernens Tullus Hoſtilius ait voce maxima militib. ſuis,ita vt & hoſtis audiret. Ne trepidetis,meo cōſilio factū eſt,vt factioſe Metius Suffetius ad hoſtes tranſiret. Quo cōſilio & ſuis perditā iam amiſſas vires reddidit, & effecit ne hoſtes crederent Metio, quē poſt victoriam captum,Tullus Hoſtilius religauit ad binas quadrigas,ita vt ab vnis quadrigis traherētur manus, pedes vero ab alteris.quibus agitatis velociter,cū crudeli morte diſcerpſit. Vidēs ergo poeta Romano nō incōgruam eſſe vindictā,culpā in criminis retorquet auctorē dicēs, ex ſua pſona ad ipſum Metium. At tu dictis Albane maneres. Id eſt. Mendacis. Infert, vt tacitæ q̄oni. & inuidiæ crudelitatis occurrat Necnon Tarquiniū eiectum Porſenna iubebat. Tarquinius Superbus habuit perditos filios, inter quos Aruntem, qui dum in caſtris eſſet,patre ſuo Ardeam obſidente, & ortus eſſet inter eum,& Collatinum maritum Lucretiæ, de vxoribus ſermo,eo vſq; contentio proceſſit,vt ad probandos earum mores,arreptis equis ſtatim domos ſuas ſimul proficiſcerent. Ingreſſi itaq; ciuitatē Collatiā vbi Lucretiæ domus erat, inuenerunt eam lanificio operam dantem, & triſtem pp mariti abſentiam. Inde ad Aruntis domum profecti cū vxorē eius inueniſſent cantilenis,& ſaltationibus indulgentem, reuerſi ad caſtra ſunt. Qd Aruns dolens,cū de expugnāda Lucretię caſtitate cogitaret,mariti eius noīe epiſtolam finxit,& dedit Lucretię, in qua hoc continebat, vt Aruns ſuſciperet hoſpitio. Quo facto,p noctem ſtricto gladio eius ingreſſus cubiculum cū Aethiope hac arte egit vt ſecū coiret dicēs, Niſi mecū concubueris,Aethiopem tecū interimam,tanq̄ in adulterio dephenderim. Timēs itaq. Lucretia ne caſtitatis amore famā deperderet (quippe quā ſine purgatione futurā eſſe cernebat) inuita turpibus imperijs paruit. Altero die cōuocatis propinquis marito Collatinu, patre Tricipitino, Bruto auunculo, qui tribunus equitū celerum fuerat,rē indicans,petijt ne violatus pudor, oeve inultus eius eſſet interitus & erecto gladio ſe interemit, quē Brutus de eius corpore extractū tenens ꝓceſſit ad populū; & multa cōqueſtus de Tarquinij ſuperbia,& filiorū eius turpitudine, egit ne in vrbē reciperent auctoritate qua plurimū poterat,nā vt diximus, Brutus tribunus equitū fuerat. Sed cū nō ſuſciperent, Tarquinius cōtulit ſe ad Porſennā regē Tuſcię,qui ꝓ Tarquinio cū ingentib. copijs capto Ianiculo. & illic caſtris poſitis, Romam vehemēter obſedit. Et cū per ſublicium pōtem,hoc eſt ligneū tranſire conaret,ſolus Cocles hoſtilem impetū ſuſtinuit,donec a tergo pōs ſolueret a ſocijs,quo ſoluto ſe cū armis ꝓcipitauit in Tyberim. Et ibi læſus in coxa,tn̄ eius fluenta ſuperauit. Vn̄ eſt illud ab eo dictū cū ei in comitijs coactū vitiū obijceret: Per ſingulos gradus admoneor triūphi mei. Ad tantā aūt obſidionis neceſſitatē populus venerat,vt obſides daret,ex quib. Clœlia inuenta occaſione tranſnatauit fluuiū,& Romam reuerſa eſt. Redditaque rurſus eſt,pacis lege eam Porſenna repetente,q̄ admiratus virtutem puellæ dedit ei optionem,ut cū quib vellet rediret. Illa elegit virgines,vn̄ Porſenna hoc quoq; miratus conceſſit, & rogauit per lr̄as populum R. vt ei aliquid virile decerneretur, cui data eſt ſtatua equeſtris, quam in ſacra via hodieque conſpicimus. Eiectum. Atqui facile poterat ſuſcipi. Si nō n eſt ſuſceptus,quia occidi nō poterat religione impediēte. rex.n. erat ſacrorum fuerat. Vn̄ poſtea alij facti ſunt conſules,alij reges ſacrorum. Porſenna. Vnum, n, addidit metri cā,vn̄ penultimę datus accentus eſt. Nam Porſena dictus eſt, Martialis, Hanc ſpectare manum ,Porſena non potuit Aeneadæ. Satis longe petitum epitheton Illū. Coclitem. Et mō Cocles in hoc hoīe de quo dicit, proprium eſt nomen. In alijs appellatiuum. nā luſcos, coclites dixerunt antiqui. Vnde & Cyclopas, coclitas legimus dictos, q vnū oculū habuiſſe, perhibent. Vinclis innaret Clœlia ruptis. Atqui obſides non ligantur,ſed vincla pro cuſtodijs accipiamus. Aut certe vīclis ruptis pontis.i. iā ponte reſoluto. In ſummo cuſtos Tarpeiæ Mālius arcis. In ſūma clypei parte. Et bona ſine vtit in pictura, apta vnicuiq; rei loco diſtribuens. Io.n in ſumma clypei parte dicit factum eſſe Capitolium, quia hoc arcē vrbis eſſe manifeſtū eſt. Hiſtoria talis eſt, Brenno duce Senones Galli venerūt ad vrbē,& circa Alliam fluuiū occurrentem ſibi,deleuerūt exercitū oēm populi R. Altaq́. die cū vellent ingredi ciuitatem, primo cunctati ſunt timētes inſidias,qa & patentes portas,& nullū in muris videbant. Poſtea paulatim ingreſſi cuncta vaſtauerūt octo ītegris menſib. adeo vt ea q̄ incendere non poterant, militari manu diruerent,ſolo remanente Capitolio,ad qđ cū vtenſilib. reliqui cōfugerant ciues,quē tm̄ a Gallis obſidebant,ēt id penetrare cupiētib. quoa alij per dumeta, & ſaxa aſpera,alij per cuniculos ſūt conatoa aſcendere. Tūc Manlius cuſtos Capitolij Gallos detrufit arce clangore anſeris excitatus.quem priuatus quid. dono Iunoni dederat. Nāq; ſm Pliniū,nullū aīal ita odorem hoīs ſentit. Pro tēplo. Pro defenſione tēpli,nā ante templū,nō ꝓcedit, cū obſeſſus intra tēplū eſſet, Sic ī ita Ipſi intus dextra ac lęua ꝓ turrib. aſtant, Terent. Nam niſi hæc ita eſſent pro illo haud ſtares Phędria. Tenebat. Defendebat. & eſt militare verbū,vt et Saluſtius dicit. Vn̄ ecōtra victos,loco motos dicimus. Cicero, Loco ille motus eſt. Horrebat regia culmo. Curiam Calabriam dicit, q̄ Romulus texerat culmis. Ad q̄ calabat.i.vocabat ſenatus,vocabat,& populus a rege ſacrificio,vt qñ adhuc faſti nō erant,ludorū & ſacrificiorū ꝓnoſcerent dies Atq; hic. In Capitolio. Et ſatis prudenter argenteū anſerem dixit,nam quaſi epithetum eſt coloris,& ſignificauit rem veram. Nam in capitolio in honorem illius anſeris,qui Gallorū nunciauerat aduentum,poſitus fuerat anſer argenteus. Auratis porticib. Hoc ad tps retulit florentis Romanæ reip. Nam illo loco vbi dixit, Horrebat regia culmo,nō addidit Romuleo,vt incipientis, & pauperis adhuc imperij tpa deſignaret. Canebat. Quaſi ꝓdiuinabat Nam canere.& dicere,& diuinare ſignificat. Arcemq; tenebant. Deeſt plenè. Nam ꝓpè tenuerunt. Defenſi tenebris,& dono noctis opacæ. Multi netationem volunt. Alij, dūt tenebris pp cuniculos. Dono noctis Sōno. Nam ſomnus noctis eſt donum Aurea veſtis. Hoc eſt barba. Vn̄ econtra inueſtes dicimus imberbes, vnde eſt, Tunc mihi prima genas veſtibat flore iuuentas. Virgatis lucent ſagulis. Quæ habebant in virgarum modum deductas ınas. Et bene alluſit ad Gallicam linguam, per quā virga purpura dr̄ Virgatis ergo,ac ſi diceret purpuratis Geſa. Haſtas viriles. Nam et viros fortes Galli gelos vocant Scutis longis. Per hęc,corporū oſtendit magnitudo,vt ſupra, Stabant tercentum nitidi in præſepib. altis. Per quod equorum magnitudine n eapteſſit. Hic in eodem ſcuto. Et congrue ſacerdotes ſtatim poſt templa cōmemorat. Salios. Qui ſunt in tutela Iouis,

Martis.Quirini.Dicti Salij iõ qđ circa aras ſaliũt,& tripudiãt. Nudoſq; Lupercos. Cum in honore Panos Lupercaliorum ſolennitas celebraret̃ pecora Romanorũ ſubito a latronib rapta ſunt illi ꝓiectis veſtib.perſecuti ſunt latrones quib.oppreſſis, & receptis aialibus pp rem à nudis proſpere geſtam conſuetudo permanſit vt nudi Lupercalia celebrarent. Lanigeroſq; apices. Flamines in capite habebant: pileum in quo erat breuis virga deſuper habens lanæ aliquid. Quod cum per ęſtus ferre non poſſent,filio tñ capita religare cęperunt. Nã nudis penitus eos capitib.in cedere nefas fuerat. Vñ a filio quo vtebant̃ flamines dicti ſunt.quaſi filamines. Verum feſtis dieb.filio depoſito,pilea neceſſe erat accipere,q̃ ſm alios ad oñdendam ſacerdotij eminentiam ſunt reperta,ſicut columnæ mortuis nobilibus ſuperponunt̃ ad oſtendendum eorum columen. Alij dñr nõ pp eminentiam dignitatis hoc factum, ſed quia cũ ſacrificarent apud Laurolauinium, & eis exta frequenter aues de vicinis venientes locis abriperent, eminẽtia virgarum eas terrere voluerunt. Exinde ẽt conſuetudo, permanſit, vt apud Laurolauinium ingentes haberent virgas, non breues, vt in vrbe. Lapſa ancilia cælo. Regnante. Numa Pompilio ſcutum breue,& rotundum cœlo lapſum eſt. Et cum aruſpices reſpondiſſent illic fore vrbis imperium vbi illud fuiſſet, diligentia Nnmæ,ne qñq; ab hoſtibus poſſet auferri adhibita. Mamurio fabro multa ſimilia facta ſunt & in templo Martis locata. Qđ aũt dicit ancilia plurali vtit̃ numero ꝓ ſingulari. Nam vnum lapſum eſt. Ancile autẽ dr̃, aut quaſi vndiq; circunciſum, aut quaſi ἀμφίχειλον.i.vndiq; labrum hñs. Extuderat. Studioſe fecerat. Ducebant. Deducebat. Hęc.n fuerat conſuetudo. Pilẽtis matres in mollib. Pilenta ſunt vehicula, ſicut nunc baſternas videmus. Erant aũt tunc Veneti coloris, non vt nunc roſati q̇bus niſi caſtę vtebant̃. Mollibus aũt penſilibus, aut cõtra, Plumas penſiles dicimus,& molles ſignificamus. Hinc procul. Bene longe a templis inferos facit. Scelerũ pœnas. Pro ſceleratorũ. Et bñ ait, ſcelerum pœnas, in crimina n.perſonæ incidunt, non ipſarum proprie ſunt crimina. Vñ & ſceleribus ſunt ſtatuta ſupplicia,q̃ in ſe incidentes hoĩes obnoxios faciunt. Et te Catilina minaci Pendentem ſcopulo. hoc quaſi in Ciceronis grãm dictum vr̃. His dantem iura Catonẽ, vt,& ſupra diximus, Cenſorium ſignificat, non Vticenſem qui contra Cęſarem bella ſuſcepit. Et ſupergreſſus eſt hoc loco Homeri diſpoſitionẽ. Si q̃dẽ ille Minoẽ, Rhadamãtũ, Aeacũ de impijs iudicare dicit hic Romanum ducem innocentibus dare iura commemorat.

HAVD procul,&c. Percurrit cetera Romanorum geſta. Ordo eſt. Quadrigæ.i.equi quaterni trahentes currus, aut currus ipſi citę.i.citati,& inſtigati, diſtulerant.i.diſtraxerãt, haud.i.nõ ꝓcul, inde.i.ab iam dicta pictura, in diuerſa.i. in diuerſas partes, Metum.i.Metium Suffetium, Albanorum principem, fide fragum, vt Liuius ad longum,& Seruius ſatis expreſſe recitant Et quia hoc atrox factum vr̃, docet Poeta, iuſtam eſſe vltionem, dicens, at.i.tametſi, hoc crudele vr̃ tibi, o Albane.ſ.o Meti, tu maneres.i.manere.i.ſtare deberes, dictis.i.promiſſis conuentis cum Romanis,& Tullus.ſ.Hoſtilius, raptabat. i.diſtrahere faciebat, viſcera viri mendacis.ſ.Metij. per ſiluam,& vepreis.i ſenteis,& dum rorabant, ſparſi.i.reſperſi, ſanguine.ſ.Metij. Necnon i.ẽt Porſenna.ſ.rex Tuſciæ, cauſa aũt metri adiecit n, litteram: nam Martialis. Porſena, media breui profert, iubebat.i. iubere Romanis videbatur, accipere.i.vt recipe rent, Tarquinium.ſ.ſuperbum, qui volunt ſecundam longam eſſe, ſcribunt Tarquinium, ſicut metum, eiectum.ſ. propter ſuperbiam eius,& Lucretiæ, a ſ̃lio violationem, & premebat vrbem.ſ.Romam, ingenti obſidione; Aeneadæ.i.Romani, qui ab Aenea deſcenderant,& præcipue Brutus Collatinus, & Tricipitinus, ruebant in ferrum, i.arma, pro libertate.ſ.tuenda, expulſis regibus. Tu aſpiceres illum.ſ. Porſennam, ſimilem indignanti,& ſimilem minanti, ꝙ Cocles, Romanus ille, auderet vellere.i.diuellere,& interrumpere, ſecuri pontem.ſ. ſublicũ, ingruentibus hoſtibus, quod Clœlia.ſ.virgo Romana, cũ alijs obſidibus data, innarẽt fluuium.ſ.Tybrim,& hoc vinclis.i.cuſtodijs arctis, ruptis.i.illiſis aut ruptis vinclis.i.ſic abnatantis, & cum ſumma periculo aufugientis, ac ſi in vinclis tenta fuiſſet. Hiſtorias recitat Seruius, quas & in Liuio facile eſt inſpicere, vñ breuior ſum. In ſummo cuſtos. Eãdem rem perſequit̃, vñ ordo eſt. Manlius.ſ.vir ille Romanus, cuſtos arcis Tarpeię.i.capitolij a Tarpeia virgine poſtea denominati, ſtabat in ſummo.ſ.clypei, pro templo.i.pro defenſione templi capitolini,& tenebat.i.defendebat, capitolia celſa.i.ſublimia, & arcem Romanam,& regia recens.i.paucis annis antea cõſtructa.ſ. Calabria domus, horrebat.i.horrida,& aſpera erat cultu Romuleo.i.ſicut Romulus coluerat,& Culmus cooperuerat. Atq. anſer argenteus.ſ.albus, aut, re uera, in Clypeo argenteus, vt albadinẽ referret, volitans.i.volitanti,& alas clangenti ſimilis, hic.i.in capitolio, canebat Galles.ſ.Senones adeſſe porticibus auratis.i.auro coopertis, in limine.i.in ingreſſu, Nam, ſup. Galli, aderant per domos, & tenebant arcem. i. capitolium, & id quaſi nondum.n.oĩo tenebant defenſi tenebris,& dono.i.indulgentia,& opportunitate, noctis opacæ. i. valde tenebroſæ: Cæſaries.i.coma vento cedens, aurea.i.aurei coloris, vt fulua, erat, ſup. illis, atq. veſtis.i.barba erat illis aurea,& lucent ſingulis.i. illis indumentis militaribus, virgatis.i.interciſis purpura. aut purpuratis, tũ.i.inſuper, colla lactea.i. candidiſſima, innectũtur auro.i.indumento aureo, quiſq;.i.ſinguli, coruſcant.i.quatiunt, manu.ſ.ſua, deo Geſſa, ſeu Geſa. i. haſtilia; Alpina.i.ex Alpib.decerpta, protecti corpora i.habẽtes corpora protecta, longis ſcutis, quia & ipſi lõgi erant. Et Vulcanus extuderat.i. ſtudioſe fecerat (ab extundo nã excudo,& excudi, ſeu excuſſi, mediam producunt, vt in ſexto. Excudent alij ſpirãtia mollius era.) Salios.i.ſacerdotes Martis, a Numa inſtitutos, exultãtes.ſ.tripudiantib.& Lupercos.ſ.ſacerdotes Panos Lycęi, nudos.ſ.q̃ nudi diſcurrebant,& apices.ſ.inſularum, lanigeros.i.lanã gerentes, vñ & flamines, quaſi filamines dicti ſunt, & ancila.ſ. ſcuta breuia circunciſa, lapſa cœlo, ſaltem illo tempore Numę matres.ſ.matronæ Romanæ caſtæ, ducebant.i.deducebant, ſacra.ſ.Romana, per vrbẽ.ſ. Romanã, in pilentis.i. vehiculis ſic dictis, mollib.i.penſilibus,& molliter incedentib. Et, ſup. Vulcanus adit procul hic. i. longe ab horum ſculptura, & ſe deis tartareas.i.infernales.ſ.alta.i. ꝓfunda hoſtia. Ditis.i.Plutonis, & pœnas ſcelerum.i.ſceleratorũ Romanorũ, & te, ò Catilina (cuius Saluſt. deſcribit bellum,& quẽ Cic.vicerat, in cuius gratiam hæc dicta putant) pendentẽ ſcopulo minaci.i.minanti, tibi aſſidue ꝓcipitium, quod infertur iuſte per ambitionem rem publicam occupantib. vt Catilina conabat̃, & tremantem ora furiarum.ſ.infernalium,& pios.ſ.naueis Rom. piorũ, dum viuerent,& Catonem.ſ.maiorem qui Cenſorinus dictus eſt; dãtẽ his,ſ. pijs, iura, id eſt iuſta moderamina uitę, ſicut in vita fęcerat, quia Quę grãm currũ, Armorumq; fuit viuis, quæ cura nitentis Paſcere equos eadem ſequitur tellure repoſtos, hoc eſt, eadem exercent apud inferos, quæ exercuerant apud ſuperos vt dictum eſt in 6 Ad hoc autem ſupplicia noxiorum inducit, vt viuos a ſceleribus deterreat: vtq̇. non ſolum pijs præmia, ſed & impijs tormenta apud inferos parata ſignificet.

VARIA LECTIO

CITAE, Metum in diuerſa quadrigæ. Antiq.lib. metiom legunt,& Mettium, Pontem auderet quod vellere Cocles. In antiq.li.legitur. Audere quia vellere. Manlius arcis. In Romano lib. Malius arcis. In alijs, Mallius, legitur. Atq; hic auratis. In quibuſdam lib antiq. Hinc legitur Galli per dumos aderãt. In antiquo admodum lib. Olli, legitur. Aurea cęſaries illis, hoc autem loco, Ollis, in antiquis habetur exemplarib. Hinc exultantes Salios, in antiq. aliquot, Hic, legitur. Exuderat. In Ro.lib. extuderant, legitur.

COEL. RHOD.

SED & in tunicis virgæ purpureæ vocantur paryphi, vñ & in Latinis litteris virgæ veſtes,& apud Poetam Aeneidos octauo, ſagula virgata, quæ haberent in virgarum modum deductas vias, cui ſententię ſubſcribit 6. Bibliotheces Diodorus, tã etſi in eo alluſum Seruius putat, ad Gallicam linguam, qua virgę diceretur purpura. Virg. verſus eſt. Virgatis lucent ſagulis, tum lactea collo Auro innectuntur.

HAec inter. Bene inter inferos. & ſuperos mare factum dicit, quod, vt ſupra diximus, nos ab antipodib. diuidit, qui inferi ſũt nr̃i

Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora verrebant caudalis, æſtumq̇. ſecabant.

cõparatione. Imago au.] nõ eſt cõtrariũ qđ,& cęruleã, & aureã & argẽteã maris eẽ dicit imaginẽ, q̃ ſcimus ꝓ vẽtorũ qualitate mutari, & colo-

res

In medio claſſes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq; inſtructo Marte videres
Feruere Leucaten, auroq. effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar
Cum patribus, populoq. penatibus & magnis dijs,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumq. aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis, & dijs Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum
Tempora nauali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope Barbarica, varijsq. Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore rubro,
Aegyptum, viresq. Orientis, & vltima ſecum
Bactra vehit, ſequiturq. (nefas) Aegyptia coniux,
Vna omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Conuulſum remis, roſtriſq. ſtridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſq. volatile ferrum
Spargitur: arma noua Neptunia cæde rubeſcunt.

tes varios reddere, quod expreſſum in ſcuto fuiſſe ſignificat. Cærula. i. maria. Fluctu cano, oîs. n. ſpuma alba ẽ. In orbem In circuitum. Aeſtũq; ſecabant. naturalem rẽ oſtendit, nam ſemper mare turbatur cum Delphini apparuerunt. Cernere erat. Græca figura Leucaten. In promontorio Epiri eſt mõs Leucate. Hinc Auguſtus agẽ Italos. Cum de ſtatu reipu. eſſet longa contentio inter Auguſtũ, & Antoniũ, & Lepidum, placuit vt totum Orientẽ teneret Antonius, Auguſt. Gallias, & Hiſpanias cũ Italia. Lepidus Africam, Siciliam, Sardiniam. ad cauſam maioris fidei Antonius ſororem Auguſti duxit vxorem Profecti itaq; ſunt in prouincias ſuas. Sed Antonius in Aegypto captus ẽ amore Cleopatræ, nõ vſquequaq; adeo vt ea dimiſſi cõtra Parthos ꝓficiſceret. q́b. victis dũ Cleopatræ cupiditate feſtinat exercitum oẽm frigore in Armenia ꝑdidit. Ipſe tñ animalium cadauerib. paſtus cum paucis ad Aegyptum eſt reuerſus, vbi ea cœpit ſuadere Cleopatra vt ſe ſortiretur vxorẽ derelicta ſorore Auguſt. quo facto Auguſtus vehemẽter accenſus cõtra eum cœpit bella moliri. Antonius re comperta collectis Orientis virib. prior cũ vxore Cleopatra venit ad bellum. Conflictum eſt nauali certamine circa Actiũ Epiri ꝓmontorium, vbi victi ſunt Antonius, & Cleopatra, & in fugã coacti. poſtea occiſo Antonio illa ſibi ſerpentes adhibuit. Sed quia belli ciuilis triũphus turpis vr, laborat poeta vt probet iuſtum bellũ fuiſſe, dicens Auguſtũ eſſe cũ patrib. populoq; penatib. & magnis dijs. Contra cum Antonio auxilia peregrina & monſtroſa Aegypti numina: & re vera in exercitu Antonij oẽs Barbari fuerunt, qđ & Virg. dicit, Aegyptũ viresq. Orientis, atq; vltima ſecum Bactra vehit. Vnde & de hoc bello egit triumphum. Nec. n. ciuile putatũ eſt, quod tñ mõ Romano duce geſtum eſt, qui & ipſe Barbaræ ſeruiebat vxori, adeo vt ꝓtoria ei caſtra concederet: Quorũ quĩ potiebatur imperio, ipſe vocabat exercitũ. Vnde en illo loco de Cleopatra, Patrio uocat agmina ſiſtro. Nã Antonius conſulare ſibi tñ detinuit imperiũ, in quo ſola eſt prãs iubendi. Ille. n. ducit exercitũ, q̃ hẽt in prãte caſtra ꝓtoria Penatibus magnis dijs, alij vnum uolũt eſſe, alij ſeparant. Vt magnos deos accipias Iouem, Mineruã, Mercurium, quos Aeneis de Samothracia ſuſtulit. Tempora flammas Læta vomunt. Naturali. e. n. Auguſtus igneos oculos habuiſſe dr̃, adeo vt quidam eques Rom. interrogatus ab eo cur ſe viſo verteret faciem, dixerit, quia fulmen oculorum tuorum ferre non poſſum, ſicut ait Suetonius. Aperitur vertice ſydus. Sydus in vertice, hoc eſt ſuper galeam. Nam ex quo tpe per diem ſtella viſa eſt, dum ſacrificaretur Veneri genitrici, & ludi funebres Cæſari exhiberent, (cuius ſidus, putatum eſt Auguſto perſuadente) in honorem patris Auguſtus, ſtellam in galea cæpit habere depictam. Parte alia. Non econtra, ſed in alia parte aciei. Ventis, & dijs Agrippa ſecundis Secundis dixit Auguſti comparatione. Nam hic dicit Auguſtus, Numin venior ſ & numinum vtebatur fauore. Agrippa ſecũdis. Hoc eſt, Ille habuit primum fauorem, hic ſm. Nauali roſtrata corona Sex Põpeius Pompeij filius Sicilia piraticã exercuit, contra quẽ primo cum Agrippa pugnauit Auguſtus. Poſtea Agrippæ cura dita eſt qui eum deleuit, ob quod ei Auguſtus roſtratam dedit coronam, quia vicerat nauali certamine. Hinc, a parte contraria victor ab Auroræ populis. Quia vicerat Parthos, vt diximus. Littore rubro. Erythreo mari quod eſt inter Aegyptum, & Indiã. Et vltima ſecum Bactra venit Vltima non quantum ad fines ſpectat orbis terrarum, ſed vltima in imperio Antoniano. Conſtat. n. Bactrianos poſſe habere gentes innumeras. Nefas. Exclamatio eſt, non in eo tantum quod Aegyptum Romanus duxerat, ſed et quod mulier caſtra ſequebatur. Quod. n. augẽ-

ti turpitudine apud maiores fuit. Vnde Bellaturus Pompeius in Leſbo reliquit vxorem. Ruere. Ruebãt i. veniebant cum impetu. Concurrere montibus altos, alij, altis legunt, vnum tamẽ eſt Turritis puppib. inſtãt. Hoc de hiſtoria traxit, nam Agrippa primus hoc genus turriũ inuenit, ut de tabulatis ſubito erigerentur, ſimul ac ventum eſſet in prælium turres hoſtibus improuiſæ. Arma noua Neptunia cęde. Noua cæde, magna nimis. Nã non dicit re vera noua.

A S C. HAEC inter &c. Peruenit tandem ad id qđ primũ ꝓtendit. ad Auguſti ſ. egregia facta deſcribenda, & potiſſimum, ad pugnam Actiacam deſcribendam, q̃ illi, & gloriæ, & vtilitati plurimæ fuit. Nã in ea M. Antoniũ Triũvirum, quem vnum habebat tũ collegã, nã Lepidus multo añ interierat ſuperauit cũ Cleopatra; Aegypti regina, quo deleto, ſolus rerum potitus eſt. Ordo aũt eſt. Imago aurea. i. ex auro ſculpta, maris. ſ. Actiaci, tumidi. i. inflati. ibat ire videbatur, inter hæc. ſ. ſumma, & infima, nam capitoliũ in ſummo, & regna Ditis, nimirũ in imò erant; vnde & trium fratrum, eorundemq. ſummorum deorũ regna deſcripſit Iouis, in capitolio; Plutonis, ĩ tartaro, & nũc Neptuni, in mari, ſed cęrula. i. aquę marina at ipſa maria, ſpumabant flucta cano. i. albo, & delphines. ſ. piſces clari. i. fulgentes, argento i. ex ſplendore argenti, vnde erant, vertebant, aut vertebant caudis. ſ. ſuis, æquora. i. maris, circum i. in circuitu in orbem, i. gyrum, & circuitum rotundum, & ſecabant. i. diuidebant, æſtum. i. fretum, ſeu feruorem aquarum. Erat. i. contingebat, aut dabat cernere in medio. ſ. maris, claſſes æratas. i. bellicas, ęre munitas appoſitorie bella Actia. i. q uib. bella Actiaca poſtmodu geſta ſunt, & tu videres. i. videre poſſes, accipiendo ſecundam perſonam, ꝓ qualibet. i. quilibet videns clypeum, videre Leucaten. i. montem illũ in promontorio Epiri, feruere. ſ. fulgorib. armatorum aut Leucaten. i. mare vicinum, feruere claſſib æratis, aquas fulgantib. & pro. i. fluctus. ſ. iuxta Leucaten effulgere auro. i. ſplendere auro, Verum q̃ per tertiã coniugationẽ deduxit, a feruo, & effulgo, Cęſar Auguſtus erat, ſup hinc. i. ex vna parte agens. i. impellens, Italos i. prælia, & ſtans in celſa puppi, tanq̃ princeps exercitus, & claſſis cum patribus. i. ſenatorib. cum populo. ſ. Romano, & cum magnis dijs. i. cum fauore magnorũ deorũ, quos pſentes ſculpſerat Vulcanus, tanq̃ Auguſti partes iuuantes, cui. ſ. Auguſto, tpa læta, qđ boni exitus ſignum eſt, vomunt geminas flãmas ſ. oculorum, vt interpretat Seru. aut geminas, quia ab vtriſq; tpib. diffuſas, & ſidus patriũ i. patris eius, adoptiui ſ. Iulij. i. Cæſaris, de quo dictum eſt, Ecce Dionei ꝓceſſit Cęſaris aſtrum, aperit. i. aperte vr, vertice i. in ſummitate galeę. Agrippa. ſ. affinis, & amicus Auguſti, arduus. i. ſublimis, erat ſup. agens, agmen id eſt Italorum, ſup. in parte alia. i à latere, & in alio quodamodo cornu, agens itaquã, & ventis, & dijs ſecundis. ſ. in fauore, & prãte, qa primum Auguſtus obtinuerat fauorẽ, & auxilium, cui. ſ. Agrippę tpa fulgent roſtrata. i. quaſi roſtris nauium, ornati ſ. corona nauali, q̃ fiebat ex roſtris nauium victarum, & dabat victori, appoſitorie, inſigne. i q̃ erant inſigne. i. ornamẽtum, ſuperbum. i. glorioſum, & magnificum belli. ſ. naualis. Antonius. ſ. Marcus triumuir, vehit hinc. ſ. ex aduerſa parte, ope Barbarica. i. a Barbaris contracta, & armis varijs. i. variorum populorum exiſteos victor, vehit (dicit) ſecũ à populis Auroræ ſ. Parthis, & ab littore rubro. i. mari Erythreo, quod eſt inter Aegyptum, & Indiam, & i. ſimul, Aegyptum. i. populum, & potentiam Aegypti, & vires Orientis i. populi Orientalis, & Bactra. i. Bactrianos populos, vltima. i. vltimos in imperio Antoniano Orientem verſus, & coniux Aegyptia ſ. Cleopatra ſequitur. ſ. exercitum nefas. i. quę res nefanda eſt, & deteſtanda Romano viro,

bnit, ſed hoc idem habet ad aliarum cōmemorationem perſonarum ne ex turpi cauſa Paridi debuiſſe videatur. Aeneæ fletuiſſe ſæpe laborem. Bene poſt Pergama Troianos, Priami liberos cum exeuſatione commemoratio fit. Aeneæ. Dicit. n. ſe eius Infelicitate commotam Iouis imp. Ne videretur imprudens, ſi aliena regna depoſceret, & hoc latenter dicere videat̃, Faue huic, cui & Iuppiter fauet. Eadem, Quæ nunc. ſ. filui. Arma rogo. Hic diſtinguendum, vt cui petat non dicat; ſed relinquat autelligi. Genitrix nato te filia Nerei. Thetis, quæ Achili arma impetrauit. Ex bonis vtitur comparationib. dicēdo filia Nerei, cum ipſa Iouis ſit filia. Item vxor Tithonia, cum ipſa ſit Vulcani. Neri aūt pro Nerei. Omnia. n. q̃ in eus exeunt hodie, apud maiores in es, exibant, vt, Nereus, Neres: Tydeus, Tydes, & genitiuum in eis mittebātur; vt, Tydeis, Nereis: ſed quia plerunque, s in latinitate detrahitur, remanebat ei hinc eſt filia Nerei, Immittis Achillei. Item in Saluſt. Ad bellū Perſei Macedonicum, ſic aſper. Tithonia coniux. Aurora petiuit pro Memnone. Clauſis Ferrum acuāt portis. Dixit. n. ſuperius Quinque adeo magnæ poſitis incudibus vrbes. In me. Artificioſe arma petit etiam ſibi profutura. Nam à grecis fuerat vulnerata. Vnde eſt, Equidem credo mea vulnera reſtant.

ASCENSIVS.

TALIBVS inter &c. Docet q̃ſio tandem ſuſceptus, eſt hoſpitio, & ad frugalitatem inuitatus, quaſi vero iā tunc loci illius cultores parſimonia, & frugalitate, rerumq. modicitate præſtarent, quibus ſtātibus res Romana poſtmodū diu creuit donec ſæuior armis luxuria incubuit, vñ dicit de paupertate

SER V. Luc. Et munera nondum Intellecta deū ſi. n. paupertatis bona intellexiſſent Romani, nō ſic eā abieciſſent. Seneca aūt pertractans hoc aureum verbum, Aude hoſpes contemnere opes, & te quoq. dignum Finge deo; dicit, nullum dignū deo, niſi paupertatis amatorem. Donat. ad hunc locum dicit ſic. Ad tecta. Vt iam appropinquaſſe oſtendit, non aūt tecta ne ingredi viderentur. Regia. Quæcunq; domus modo a rege habitetur, regia, iure dr̃. Aude hoſpes. Multum tribuit Aeneæ, cum Herculi comparat. Rebuſq. veni non aſper egenis. i. ne aſpere veni, rebus non egenis. Sum. n. pauper. cui, & ſi copia deſit, aliquātæ tamen ſubſtantiæ ſunt, ſed nō ſum egenus. Ille. n. in miſeria eſt & egeſtate. Ergo, nō bis repetendum. Lybiſtidis vrſæ. Vt ex precio beſtiæ, aliquid gratiæ illi ſtrato adderet. Vulcanum alloquitur. Tantum habens ſpei, quantum vxor de viro concipere debet, & tm̄ deſperationis, quātum. odium inter victricum & priuignum eſſe conſueuit. Ergo illum fraude adoritur. Thalamo. Vt inter ſecreta lectuli extorqueret; qđ ille nollet. Diuinum. Quem humanis pectoribus dono inſerere cōſueuit. Nā amor q̃ eſt ex voluntare noſtra, humanus eſt. Priami natis. De Creuſa maxime intelligit. Laborat aūt, vt verecūde videat̃ petere, ne mariti auxiliū inaniter rogaret, in rebus quę moueri non poſſent. Eadem. Quæ tacui. Genitrix nato. Maiorē miſerationem mouet hominibus neceſſitudinum, quam monuiſſet nominib. proprijs. In me Iunxit perſonam ſuam, vt magis moueret. Hæc ille. Ordo eſt. Aeneas, Euander, & Pallas, ſubibant ad. i. iuxta, tecta. i. domicilia Euandri pauperis, ergo & recta tunc modica erant, & videbant armenta paſſim. i. ferè per ſingulos paſſus, circa regium Euandri mugire. ſ. tunc, foro Romano. i. vbi poſtea Romanū forū fuit, ad roſtra. ſ. & carinis. i. ædificijs, ad modū carinum factis, lautis. i. mundis, & ſplēdidis quæ erant ad viam ſacram, vbi nunc ſunt diui Petri vincula, vt. i. poſtquam, ventum, ſup. eſt ab eis. i. poſtquam venerant ad ſedes. ſ. regias. i. ad domicilia Euandri; Euāder, inquit, Alcides. i. Hercules, victor. ſ. monſtrorum, vt Geryone, & Caci, ſubijt. i. ſubintrauit, hæc limina, & hæc. ſ. tam modica, regia. i. regis domus, cepit. i. accepit, aut ſuſcepit, ſeu recepit illum. ſ. tm̄ deum, & victorem, Iouiſq; filiū. Et tū, ò hoſpes Aenea, aude. quaſi rē terribilem, & præter hominum opinionem paradoxon, Prædicet contemnere opes. i. diuitias, & finge. i. effice, & compone ſeu oſtende factis, te quoque. i. & te, dignum deo. i. qui ꝑ deo habearis, quia deorum eſt humanas opes contemnere, aut fingere dignū deo. i. illius hoſpitio ſuſceptus illi æqueris, & veni non aſper. i. benignus, & placidus, facilíſq. reb. egenis i. in res modicas, aut, vt Don. vult. rebus non egenis, quamuis non luxurioſis, vt bis dicatur, non dixit, & duxit Aeneam ingentem, ſubter faſtigia. i. culmina, anguſti tecti. i. modici domicilij. & arcti, ſi ad dignitatē Aeneæ reſpexeris, facit ergo antitheſim, nā antitheta ſunt, ingētem, & anguſti, quę ornatū, pariūt alijs nimis affectatū, vnde Perſius; Librat in antithetis &c. & locauit. i. conſtituit eū, ſtratis. i. lectiſternijs, effultum. i. ſuſtentatū: folijs. ſ. arborū, & pelle vrſæ, Libyſtidis. i. ex Libya. Nox ruit in terra. ſ. dū cænarent, & amplectitur. i. circūplectitur tellurem. i. terrā alis fuſcis i. vmbris eius. ſ. telluris. At. i. ſed, Venus mater. ſ. Aeneæ, exterrita, haud. i. non nequidquā. i. fruſtra, ſed graui de cā, & mota minis Laurentum. i. Laurentium populorum. & tumultu duro. i. difficili ſedatu, alloquitur Vulcanū. ſ. maritū ſuum, & incipit hic. i. hunc ſermonē, exordit̃ aureo. i. ornatiſſimo thalamo, coniugis. i. mariti ſui, & aſpirat dictis. i. verbis ſuis, diuinum amorem. i. gr̃am diuinitatis ſuæ. Dum. i. quādiu, aut docet, ſeu qū reges Argolici. i. Græci, ſed præcipue Argolici, vaſtabant bello. Pergama. i. Troiam debita. ſ. ex fatis, ignib. inimicis, & arces. ſ. Illi, caſuras. i. quæ cadere debebant, ignib. inimicis. ego non rogaui miſeris. i. Troianis, vllum auxilium. ſ. abs te, & non rogaui arma tuæ artis, & opis. i. facultatis, nec. i. & non; & ego, ò chariſſime coniux, non volui exercere te, ve, ꝑ vel, tuos labores incaſſum. i. fruſtra, quāuis ego deberē plurima natis Priami, præcipue Paridi, qui pro eo iudicarat, cōtra Mineruam, & Iunonem, & Creuſę, q̃ Aeneę nupſerat, & quamuis fleuiſſem ſæpe laborem durum. i. vix tolerabilem, aut diuturnū Aeneæ, qui ſup. conſtitit. i. conſtitutus eſt nūc imperijs Iouis. i. per imperia, & voluntatem Iouis, oris. i. regionib. Rutulorum, illorum populorū, Turno ſubditorum, ergo, quia nunc in ſummo periculo verſatur, & tñ illi ſuccurri pōt, quia fata non obſtant, ergo eadē, quæ. ſ. prius, nihil contra fata molita ſum, venio ſupplex. ſ. ad te, & ò numen ſanctum. i. obſeruādum mihi, ego genitrix. i. mater, rogo. i. expecto, nato. i. filio meo, arma vt pia ſit petitio. Seruius tñ, quia marito triſti eſſet ſubuenire filio vxoris ex adulterio cōcepto, vult ordinem eſſe, Ego eadem rogo nunc, o ſanctum mihi numen, arma, non diceudo. ſ. cui, aut pro quo vr̃ tñ ſatis innuere cui, quia præmiſerat, & durum Aeneæ fleuiſſem ſæpe laborem, ſi tñ Seruium ſequamur quod non placet dicamus, filia Neri. ſ. Thetis, genitrix ſ. Achillis, potuit flectere nato. i. fillo ſuo Achilli, hoc eſt ad commodum eius, te lacrymis ſ. ſuis, & coniux Tithonia. i. Aurora, potuit te flectere lacrymis, vt. ſ. Memnoni filio eius arma fabricares, vnde in primo: Nūc quib. Auroræ veniſſet filius armis, & alibi; Et nigri Memnonis arma. Aſpice qui. i. quales populi, coeant. i. congregētur. Hic manifeſte docet, ſe ꝑ Aenea rogare, & q̃ mœnia acuant ferrum i. arma. quia dictum eſt, qđ quinq; vrbes, portis. ſ. ciuitatum clauſis, vt in graui bello fit, in. i. contra me, & in. i. ad excidium. i. deſtructionem meorum.

VARIA LECTIO

CARINIS. In Romano libro legitur, Cauernis. Subter faſtidia tecti. In libris aliquot antiquis. Subeunt. legitur. Aſpirat. In aliquot antiquis libris, Inſpirat, legitur. Opiſue. In antiquis aliquot lib. Opusve. Et etiam, Opiſq. legere. Imperijs Rutulorum In Oblongo libro, & quibuſdam alijs antiquis, Imperio. legitur. Nerei, In libris aliquot antiquis, Neri, legitur. In nonnullis, Neres.

POE. Dixerat, & niueis hinc atque hinc diua lacertis
Cunctantem amplexo molli fouet: ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſq́. medullas
Intrauit calor, & labefacta per oſſa cucurrit
Non ſecus, atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia coniux.
Tum pater æterno fatur deuinctus amore.

SERV. CVnctantem. ſ. de promiſſione, quam rem per amplexum ſuum immiſſo amore perſoluit. Accepit ſolitam flammam. Alludit ad rem naturalem. Nanq; ideo Vulcanus maritus fingit̃ Veneris. qđ Veneriū officium nō niſi calore cōſiſtit. Vnde eſt Frigidus in Venerem ſenior La- befacta per oſſa Si oſſa labefacit, quanto magis animū? Atque olim Fere vt ſolet. nā non eſt aduerbiū tpis. Ignea rima micans i. flumen, cuius naturā expreſſit. Nanque nubes vento coactæ plerūq; rūpuntur, & ex ſe flumē emittunt. Formæ conſcia coniux Intellexit ſe dolis & pulchritudine

VVL. Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diua mei? ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet:
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, ducemq́. alios Priamum ſuperare per annos.
Et tunc ſi bellare paras, atq. hæc tibi mens eſt;
Quidquid in arte mea poſſum promittere curę;
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro;
Quantum ignes, animæq́. valent, abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. POE. Ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumq́. petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem
Inde, vbi prima quies medio iam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum, ceu fœmina primum,
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua,
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſq. ad lumina longo
Exercet penſo, caſtrum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.

dine peruertiſſe mētem marito. Deuinctus. Hoc ſermone oſtendit eū poſſe cūcta cōcedere. Ex alto? Argumentatione longe repetita. Nec fata vetabant Stare, atqui ſupra ait, debita. Sed ſciendum ſm̄ aruſpicinæ libros & ſacra Archerontia q̄ Tages cōpoſuiſſe dr̄, fata decem annis quadam rōne differri, quod ſnunc dicit Vulcanus potuiſſe fieri. Ergo non eſt contrarium, nam fata differuntur tantum, nunquam penitus immutantūr, quod & Iuno dicit, Atque immota manet fatis Lauinia coniux. Attrahere atq; moram tantis licet addere rebus. Si bellare paras. Quia dixerat, In me caci diumq; meorū. Poſſum promittere curæ; Quidquid in me curæ eſt. i. officij, & ſolicitudinis. Liquido electro; Puro, & ſm̄ Plin. in naturali hiſtoria, ſunt tria electri genera, vnū ea arborib. quod ſuccinum dr̄, aliud quod naturaliter inuenitur. tertium quod fit de tribus partibus auri, & vna argenti, quas pariter & ſi naturā reſoluas, inuenies. Vnde errant qui dicunt melius eſſe naturale. Electri aūt natura probatur veneno, quo recepto, & ſtridorem emittit, & varios ad diſſimilitudinem reddit colores. Animę. Venti, ἀπὸ τοῦ ἄειν Horat Impellunt aīæ lintea Thraciæ. Vn̄ & aīa dr̄, q̄ ſm̄ aliquos ventus eſt. vt, Atq; in ventos vita receſſit. Precandu Viribus indubitare tuis. i. dubitare, nā in vacat, & hoc dicit, Precum nimietas, poſtulationis ſignat dubitationem. Coniugis infuſus gremio, hoc eſt ante concubuit, & ſic quieuit, Probus vero & Carminis pp ſenſum Cacephaton, infuſum legunt, vt ſit ſenſus, Dormijt cum coniuge dormiente, id eſt petijt ſoporem infuſum & coniugis gremio, Curriculo. Tempore modo, alias loco, alias officio. Colo. Hinc ſequimur, nam huius coli dicimus, non vt Statius, huius colus. Tenuiq; Minerua. Et non filio tenui, ſed paruo precio lanificij. Et alij hic diſtinguunt, & ſubaudiunt mos eſt, aut placet, vt ſit ſenſus, Cui tolerare colo vitam, tenuiq; Minerua mos eſt, vel placet, & ſic inferunt. Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes, vt econtra Horat. Incedis per ignes ſuppoſitos cineri doloſo. Alij ſic legunt: Tenuiq; minerua impoſitum. i. cui hęc neceſſitas eſt fataliter data. Noctem addens operi. Per tranſitum oſtendit noctem eſſe partē diei. Exercet penſo. fatigat. Tenen. Primo hęc vitā parcè, ac duriter agebat, Hinc ergo traxit Vir. vt diceret, Caſtū vt ſeruare cubile. i. Ignipotens vulcanus, vt diximus, ignis eſt, & dr̄ Vulcanus quaſi volicanus, q̄ per aerem volet. Ignis. n. ea nubib. naſcitur. vn̄ & Hom. dicit eū de aere præcipitatum in terras, q̄ oē fulmen de aere cadit, quod qa crebro in Lemnū inſulam iacitur, iō in eam dr̄ cecidiſſe Vulcanus. Claudus aūt dicitur, quia per naturam nūquam rectus eſt ignis. Ad fabrilia ſurgit. Dura, & ex contrarijs epithetis fecit ornatum, dicēs, Mollib. è ſtratis ſurrexit ad opera fabrilia.

ASC. DIXERAT, & niueis, &c. Recitat qūo Vulcanus, Veneris illectus blanditijs, & valido irretitus amore, ad fabricāda arma conſenſit. De qua re dicit Donat. ſic. Accepit ſolitā flammam. Oſtendit plus pfuiſſe loci, tpis, & perſonæ obſeruationem, q̄ verba. Pater. Qui loco patris Aeneę eſſet profuturus. Quid cauſas. Ita loquitur, quaſi non ipſe eſſet qui paulò ante cunctabatur Ex alto? Longa circuitione verborum. Nec pater omnipotens. Non poſſe penitus ſubuerti, ſed poſſe differri fata, oſtendit poeta. Ferro, ad robur pertinet. Electro, ad pulchritudinem. Sed armorum ſplēdor vehementer terret hoſtes. Animæ. Venti, quibus ignis animatur, Gremio. Intelligimus gremium, non ſolum ſedentis ſinum, verumēt quicquid homini ad requiem præſtiterit locum. Ita alibi, Et forum gremio dea tollit in altum. Famulas. Pro manibus accipiamus, quibus vice famularum vtuntur pauperiores, quibus ad comparandas famulas, pecunia non eſt. Hæc ille, Ordo eſt. Diua ſcilicet Venus, dixerat. i. finierat orationem ſuam, atque fouet molli amplexu, lacertis niueis cādidiſſimis, hinc atq; hinc i. vtrinq. circūplectentibus. Vulcanū. ſ. cunctantē. i. dubitātē, an pro filio ex adulterio cōcepto obſequi deberet, ille. ſ. ſic cunctans. Vulcanus accepit flāmmam. ſ. amoris, ſolitam. i. conſuetā illi, & calor notus i. ſolitus. ſ. amoris intrauit medullas, & cucurrit p oſſa labefacta. i. mollificata, & labentia, nō ſecus. i. non aliter, ac. i. quā, rima. i. fiſſura, aut per fiſſurā calicēs ignea. i. fulmen, qđ p rimas nubiū exilit micans. i. reſplēdens, percurrit lumine coruſco. i. tremulo, nimbos. i. nubes ventoſas, Cōiux læta dolis. ſ. i. artificioſa circūuētione, & cōſcia formę. i. cōfidēs de forma ſua ſenſit. i. pcepit, Vulcanū amore captū & labefactū. Tum. i. tunc pater ſ. Vulcanus, Aeneę patris loco futurus deuictus. i. obligatus. Veneri æterno amore fatur, ſup. ſic. Quid. i. ad quid, petis cauſas ea alto? id eſt longe petitas, p circumlocutionem, & inſinuationem. Quo, id eſt, qūo aut quo legatur, o diua, fiducia mei. i. quam prius habuiſti de me ceſſit, ſupp. tibi. i. receſſit a te, ſi ſimilis cura fuiſſet, ſup. tibi. i. ſolicitudo de armis habendis, fuiſſet nobis fas. i. licitū, quoq;. i. &, tum. i. tūc. ſ. cum Argolici reges vaſtarent Pergama, armare. i. armis inſtruere, Teucros. i. Troianos, nec pater oīpotēs. ſ. Iupiter, nec fata vetabant. Troiam ſtare. i. diutius, & Priamū ſupereſſe. i. extare, per decem alios annos, quia tot in obſidione erāt Græci. Et nunc, ſi tu paras bellare i. bella gerere, atque ſi hæc. i. hmōi mens eſt tibi, abſiſte indubitare tuis viribus precando, id eſt ſuppliciter orando, qui. n. precatur, ſignificat ſe non poſſe, niſi per eum quem precat, abſiſte, inquit, indubitare, quidquid curę, id eſt ſolicitæ diligentię poſſum promittere in mea arte, & id, quod pōt fieri ferro: ve, pro vel, electro liquido. i. puro. Et eſt verſus ſpondaicus, nam (vt Landinus docet) licet inueniatur apud Lucretiū poteſtur, q̄ ait in iij. Quod tam expleri nulla rōne poteſtur. tn̄ hoc loco non pōt dici poteſtur, eo quod electrum, primam productam habet, ſcribitur. n. per ἦτα quod ſemper producitur, ſic ἤλεκτρον de quo per Politianum ſtatim videbimus plura, & quantum ignes, & animæ. i. vēti, valent, ſupple efficere in fabrili arte, Vulcanus. ſupple locutus ea verba, dedit amplexus optatos, id eſt quos plurimum iā inflammatus optauerat, & infuſus gremio coniugis, petiuit placidum ſoporem, per membra. ſ. ſingula, id eſt poſt coitum placidæ dormiuit in gremio cōiugis, inde. i. deinde, vbi prima quies abiecta. i. tranſacta, & abſumpta, iā medio curriculo noctis, id eſt per hoc quod mediū curriculum noctis tranſierat. hoc eſt tp̄s quo nox currit, ceu. i. veluti fęmina, cui primū. i. p̄cipuū eſt, tolleratr. i. ſuſtētatore, colo. i. nēdo, & Minerua tenui. i. exercitio Mineruæ, hoc eſt extura tenui, vitam. ſ. ſuā, ſuſcitat cinerem impoſitum. ſ. ſuper ignem, & ignes ſopitos. i. coopertos cineribus, addens operi. i. operationi, noctem. i. partem noctis impartiens, & exercet penſo longo. i. fatigat ſtamine penſo. iō ad pōdus dato, aut lineo ſeu lanitio colo, impoſito ad lumina. ſ. lucernarum famulas. ſ. manus ſuas aut pauperculas ancillas, ut poſſit ſeruare cubile cōiugis. ſ. ſui caſtū, ita nō cogatus turpi quæſtu vitā defendere, & educere. i. educare, & in matrimoniū, aut aliā familiā docere, paruos natos. i. liberos ſuos. Si eſt cū fœmina primū, Ordo eſt. Dum. i. qn̄, fœmina cui &c. ſuſcitat primum &c. ſed quia ſequitur haud ſecus, &c. dicerem ceu, ut reperi. Haud ſecus. i. non aliter ignipotēs. ſ. Vulcanus, deus ignis, nec ſegnior. ſ. quā fęmina dicta, Laurentius tn̄ Vallenſis, ſe meo iudicio non recte ſentit ordinē eſſe nec ſegnior ille tpe, ſed melior eſt, ſurgit illo tempore. ſ. quo fęmina ſurgit è ſtratis mollibus, ſcilicet vbi Venerem dereliquit ad opera fabrilia, quæ nimirum dura ſunt, & ita eſt antithetō in epithe

tia

tit ſaltem. Verba Politiani ſunt. Pudet referre quã manifeſtũs ſed uõdũ tũ a quodã quod ſciam, niſi nobis indicib. animaduerſum mendũ Virgilianis codicibus inoleuerit lib. Aen 8. Quod fieri ferro, liquido poteſtur electro Cæterum uolumine illo, quod eſt in intima Vaticana bibliotheca mire uetuſtum, & grandibus characteribus præſcriptum, non poteſtur oſtendas ſed poteſt vſitatius verbum, quæ etiã uerior eſſe lectio vel inde probatur, quod electrum ubique prima ſyllaba longa, tã apud Græcos ponitur, quam apud noſtros, neq. quicquã inter ꝑtes ſuper uerbo poteſtur alioquin nouo, inuſitatoq; loquuũtur. Haud tũ ꝑterit me ueteres hoc quoque protuliſſe, ſicut Pacuuium in Chryſe, ſicut & Lucretiũ, quẽadmodũ, & poteratur lectũ a Nonio Marcello eſt in Cecilianis annalibus. Sed & alter locus itidem uitio conſimili laboret apud eundem poetam, Scepta Palatini, ſedemque petiuit Euandri. Cum in uolumine eodem non petiuit triſſylabum, ſed petit, diſſyllabũ ſcriptum inueniatur. Quòd & metri uis cogit alioqui prima ſyllaba Euandri, contra oẽm uel rõnẽ, vel cõſuetudinẽ, breuis foret. Eſt uero in utroq; uerſu, ſpõdeus in quinta ſede. In uerbo autem petit, ſyllaba ipſa poſterior, uel quia ſit in fine, uel quia copaluerit una ex duabus iure producta eſt. Martianus aũt Capella, ſyllabã docet ubiq; eſſe cõem, q̃ deſignat in t, lr̃am, ſicut ĩ illo certiimus, Vir. Nã tibi Tibre caput Euãdri. abſtulit enſis.

VARIA LECT.

ET, labeſacta per oſsa. In pleriſq; lib. antiq. Calefacta legi. Aeterno fatur deuinctus amore. In Rom. lib. & quibuſdã alijs, Deuictus, legit. Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit. Quò tibi. Legitur utroque loco. Quid, ut repetitio ſit, Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit. Quid tibi diua mei? Placidumque petiuit Coniugis infuſus. Sunt lib. in quibus, Infuſum, legitur. Tum fæmina primum. Cui tolerare colo uitam, tenuique Minerua. Sunt in libris, in quibus ita legitur. Ceu fœmina primũ, Cui tolerare colo uitam, calatiſque Mineruæ.

Inſula Sicanium iuxta latus, Aeoliamque
Erigitur liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopũ exeſa caminis
Antra Aetnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum: ſtriduntque cauernis
Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcanis, & Vulcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum excerbant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropeſque & nudus membra Pyragmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cælo
Deijcit in terras, pars imperfecta manebat:
Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Auſtri,
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque uolucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Aegidaque horrificam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquammis ſerpentum, auroque polibant;
Connexoſque angues, & ipſamque in pectore diuæ
Gorgona defecto vertentem lumina collo.
VVL. Tollite cuncta, inquit cæptuſque auferte labores
Aetnæi Cyclopes, & huc aduertite mentem
Arma acri facienda uiro: nunc uiribus vſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra,
Præcipitate moras, POE. Nec plura effatus. at illi
Ocyus incubuere, omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs riuis, aurique metallum:
Vulnificuſque chalyb vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informat, unum omnia contra
Vela Latinorum: ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt, alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alij ſtridentia tingunt
Aera lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt.
In numerum uerſantque tenaci forcipe maſſam.

SERV. INſula Sicanium iuxta latus, Aeoliamque Erigitur Liparem. Phyſiologia eſt cur Vulcanus in his locis officinam habere fingatur inter Aetnã, & Liparẽ. ſ. propter ignẽ & vẽtos q̃ apta ſunt fabris. Aeoliã aũt iõ Liparẽ, quia una eſt de illis ſeptẽ inſulis, in quib. Aeolus imperauit. Antra Aetnæa tonãt. Magnitudinem ictuũ oſtendit, quib. etiã uicini montes, reſultabant, aut certe Aetnæa quaſi Aetneæ dixit Auditi referunt gemitum, Per echo, & breuiter ſignificauit, Stricturæ chalybũ; Strictura eſt certa ferri in maſſã coacta, Chalybes aũt ꝓprie populi ſunt, apud quos naſcitur ferrum; vt, Ipſe ad chalybes nudi ferunt uiroſaq. Pontus Caſtorea Vnde modo chalybum poſuit ſtricturas, ꝓferri maſſis. Hoc tunc. i huc tunc, & Hoc, pro Huc poſuit ſm antiquũ morem. Nam antea Hoc aduerbiũ loci, fuit quod nũc aboleuit Nam crebro in antiquis lectionibus inuenitur ſicut in epiſtolis probat Verrius Flaccus exemplis, auctoritate, ratione, dicens in aduerbijs pro u, o pleroſque maiores ponere conſuetos, & ſic pro huc, hoc ueteres dicere ſolebãt, ſicut pro illuc, illo dicimus, Vnde & hoc, õ longũ eſſe apparet, ſicut illo dicimus, quod pro illuc ponitur. Brõteſque. Quod factum ſint ex nominib. docet. Nam Brõtes a tonitru dictus eſt. ἀπὸ τῆς βροντῆς. Steropes, a Fulgetra. ἀπὸ τῆς στεροπῆς. Pyragmon, uero, qui nunquam à calẽti incude ꝺiſcedit ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ἄκμονος Nam πῦρ ignis eſt ἄκμων incus. Nudus membr. Per hanc & cæteros nudos fuiſſe ſignificat Informatũ. In quandam formam deſignatum, & compoſitũ. Dicit aũt in fulmine partẽ nõ perfectã, partem iam politam fuiſſe. Toto genitor quæ plurima cælo. Toto cœlo. i ab oĩ parte cœli. Nam dicũt phyſici de ſexdecim partibus cœli iaci fulmina. Quæ, autem, qualia, ut, Hunc ego te Euryale aſpicio. i. talẽ. Ergo hoc dicit, Faciebant fulmẽ in eorum ſimilitudinem, q̃ Iupiter iacit toto cælo. hoc eſt diuerſis partibus cœli. ſ. ſexdecim. Tres imbris torti. i. a. Conſtricti, & coacti in grandinem. Statiut, Sicces quo aſper hiatu Præſolidat Boreas. Et ſciẽdum hoc eũ uellet oſtẽdere, toto anno iaci fulmẽ, nam per has, Periphraſis tẽpore oſtẽdit anni totius, q̃ & quattuor eſſe, & ternos mẽſes hr̃e manifeſtũ eſt. Vñ dicit Tres imbris torti radios, hoc ẽ grandinis q̃ abũdat per hyemem. Tres nubis aquoſæ Hoc eſt ueris, quo tẽpore nimiæ ſunt pluuiæ: ut, Et ruit imbriferũ uer. Rutuli tres ignis Hoc ẽ æſtatis. (Et alitis auſtri) i. autũni, quo vẽtorum crebra ſunt flumina. Et prudẽter his nominib, naturam expmit fulminis, q̃ neceſſe eſt ut per nubes naſcatur & uentos. Fulgores nunc terrificos quas fulgetras dicunt. Sonitumq. met'q. Per ſonitũ, tonitrua oſtẽdit, per metũ, fulgetras, Et hunc ordinẽ ſic poſuit ut hominibus uĩ, Nam re uera prior colliſio nubiũ, vnde ignis micat. Nos autẽ ideo prius fulgetras uidemus q̃ tonitrua audiantur, quia uelocior oculorũ q̃ auriũ ſenſus eſt Sequacib. Perſecutricib: Aegidaq; horriferam. Aegis proprie eſt munimẽtum pectoris æreũ, habens in medio Gorgonis caput, q̃ munimentum ſi in pectore numinis fuerit ægis uocatur, ſi in pectore hoĩs ſicut in antiq̃s imperatorũ ſtatuis uidemus lorica dr̃. Turbatæ. ꝓ turbãtis, nã timuit Homæoteleutõ & fecit ſupinum ſignificationẽ Alij ad fabula referũt, quia dr̃ in bello gigantũ arma perdidiſſe turbata, vt q̃ſi ipſa nũc raperet, cuius dicti nullus auctor idoneus inuenit̃. Squamis ſerpentũ, auroque polibant, ęgida horriferam aureis lr̃uis ſerpẽtũ certatim polibant. Alij uolũt re uera de corio ſerpentũ dicere arma, eſſ: leuigata. Cõnexoſque ang. Gorgonijſq. ſ. capiti. Defecto uertentem lumina collo, aut ſua lumina circuferentem, & mortis indignatione q̃rẽtẽ quorũ ſe interitu poſſet ulciſci. Aut certe intuentũ lumina in ſaxa vertitẽ Hoc aũt caput iõ Minẽrua fingit̃ hr̃e in pectore, q̃ illic eſt oĩs prudentia q̃ contundit alios, & imperitos ac ſaxeos cõprobat. Tollite cũcta, inquit. Vile eſt quod pleriq. dũt ꝓpter arma Martis iratũ eſſe Vulcanũ ꝓſertim cũ & arment Mineruam & fabricẽt fulmina Cyclopes, & Vulcanus dixerit, Cũcta tollite.

ſtrictura Calybes.

Ergo

Ergo tollite,aut differre eſt , aut celerius terminare . Cęptosq. auferte labores. Quia dixerat, His informatū manib. iā parte polita Fulmen erat. Aetnæi. Cyclopes,vt Aetnæos fratres. Nūc viribus vſus.Nunc eſt veſtrarū virium exercitiū.i. tēps eſt exercendæ virtutis circa arma viri fortis. Arte magiſtra . Ambitioſius q̄ ſi magiſtri diceret, rem perſonæ in artem tranſtulit, vt ſi dicas,opus eſt peritia medicinæ non medici. Præcipitate moras. Præcipitanter.i. feſtinanter abijcite. Nec plura effatus. Sicus feſtinantem dicebat. Ocyus incubuere. Quam ille præceperat. Pariter. Pari modo. Sortiti diuiſerunt inter ſe laboris officium,vt. Sortiti remos. Vulnificusque chalybs. Populū apud quos naſcitur,pro ferro poſuit. Et. Liqueſcit. Dixit proprie. Nā ferrum non ſoluitur,ſed molleſcit. Informant . Deſignant. Ingentem,aūt & magnitudine , & ſoliditate. Nam & Clypeum . Dixit,q magnitudine corpus furat. Vnde & clypeus dictus eſt ἀπὸ τοῦ κλέπτειν,& dicturus eſt. Septenosq; orbibus orbes Impediunt.i. veluti ſeptem ſcuta facta in vnitate connectunt. Accipiunt redduntq. lungendum, vno. n. eodemq; tempore partim reddunt,partim ventos accipiunt. Stridentia tingūt. Tingendo ſtridere faciunt. In numerum. In ordinem;vt, Tunc vero in numerum Faunosq. ferasq. videres Ludere. Forcipe. forfices ſunt quibus incidimus, forcipes quibus aliquid forunm tenemus,quaſi foruicapiens. Nā foruū eſt calidū. Vñ & formoſos dicimus q̄b. calor ſaguinis ex rubore pulchritudinē creat.

ASCENSIVS.

INSVLA Sicanium &c. Docet ergo, vbi Vulcanus fabricā,& officinam ſuā habebat,& quibus fabris vtebant̕,& quo in opere tūc verſabant̕,cū adueniret. Vnde,quia res facilis eſt,& nihil habemus Donati. Ordo eſt. Inſula. ſ. vbi dr̄ Vulcani antrum,erigitur.i. eminet,& extenditur, exiſtens ardua ſaxis fumantib.ſ.ex ardore intrinſecus proueniente,erigit̕,dicit inter latus Sicanum.i. Sicilienſe latus,hoc eſt inter Aetna,& Liparē ſ.inſulam,Aeoliam..i.q̄ eſt vna ex Aeoli regionibus ſubterquā. ſ.inſulam arduam,ſpecus,& antra Aetnea . i. ſimilia Aetneis, & eis vicina,cæſa caminis i. fornacibus,aut ipſis ignibus Cyclopum,tonant.i. vehementem ſonitum edunt,& ictus validi. i. vehementer audiri,incudibus.i. quia ſuper incudes fiunt; referunt gemitum.i. ingentem ſonum ,ex imo,& ſtricturę,i. maſſæ teneræ,iam compactæ chalybum.i. ferri chalybum, aut eis ſimilis, ſtridūt cauernis.i. per cauernas,& ignis anhelat i. quaſi reſpirat,& anhelitū defeſſus emittit,fornacibus.i. fabrilibus appoſitorie,domus.i. qui locus eſt domus Vulcani,& tellus eſt noīe.i. nominatur Vulcania Ignipotens. ſ. Vulcanus , deſcendit tunc hoc i ad hanc dictā inſulā,ab alto cœlo.ſ.de thalamo Veneris,per ſphæram ignis,& Cyclopes i. fabri,ipſius famuli, vnum cyclum.i. oculum latum in fronte habentes. ſ. Brontes, & Steropes,& Pyragmon,nudus membra.i. habens mēbra nuda(quæ noīa,ab officio ficta ſunt, vt Seruis docet. Heſiod. pro Pyragmone,Harpem ponit)exercebant ferrū.i. fabricabant,& mulcebant ſe,exercentes in antro.ſ. Vulcani,vaſto.i. valde amplo,fulmen informatum.i. adhuc informe, & nondum perfectam formam habens,ſed parte iam polita,erat his.ſ. dictis fabris,ſup. in manibus, quæ.ſ. fulmina,genitor.ſ. hominum deorumque,Iuppiter dijcit toto cœlo , plurima in terras, & pars manebat imperfecta, quia nondum abſoluerant, ipſi addiderant i. commiſcuerant.ſ. prius , tres radios imbris torti. i. conſtricti,in grandinem , & tres radios nubis aquoſę. i. in aquam reſolubilis,& tres radios ignis rutuli. i. rutilantis, & reſplendentis,& tres Auſtri.i. venti, hoc eſt aeris , & exhalationis alitis. i. volatilis,& miſcebant.i. commiſcebant nunc. ſ. cum Vulcanus adueniret,fulgores terrificos,& ſonitum,& metum,poetice rem phyſicam deſcribit,& miſcebant operi,& flammis ſequacibus.i. perſecutricibus iras.i. uim proſternendi, qualis eſt in iratis. Et ipſi inſtabant. i. inſtanter faciebant alia parte q̄ prior,naturalis:hęc,artificialis erat Marti,vnde patet Veneris potentia , quæ maritum ad hoc impellere potuit , vt adultero operam præſtaret,& currus,& rotas volucres,quibus.ſ. in bello utatur. Et ipſi polibant,pro poliebant, certatim ſquāmis ſerpentum.i. in modum earum,quas habent ſerpentes,& auro i. ſquammis aureis,ægida horrificam. i. ſcutum terribile appoſitorie,arma Palladis turbatæ.i. q̄ñ turbatur,& polibant angues conuexos,& ipſam Gorgona.ſ. Meduſam, cuius capilli in angues verſi erant,& pectore.i. quæ penderet de pectore , diuę.ſ. Palladis(bene aūt Marti,& Palladi, morem gerit,quia vterque eſt,de natura ignis)Gorgona, inquit, vertentem lumina.i. oculos,ea indignatione colo,deſecto.i. enſe diuiſo. Et.ſup. Vulcanus, inquit,o Cyclopes Aetnei,tollite cuncta.ſ. hæc, & auferte labores cœptos,& aduertite mentem huc.i. ad hęc quę dicam, per quod verbum innuit rem artificioſam,& arduam velle fieri. Arma,ſup. ſunt facienda,viro acri.i. ſtrenuo, non dicit , cui, ne turpe ſit pro adulterino filio,ex coniuge quidquam facere, ſed innuit opera,per hoc,quantum poſſent blanditiæ mulierum in uiros, qui niſi dedecus obſtet , vltra honeſtatem ſæpe morigerentur. Vſus.i. vtilitas,& opus eſt nunc,viribus (alij legunt,viribus vſi,ut ſit,vos niſi,&c.)Præcipitate.ſ virib. validis, & opus eſt nunc,manibus rapidis.i. raptim operantibus, vrgebat.n. neceſſitas,& opus eſt nunc arte magiſtra, vt.ſ. vtiliter cito,& ſcienter fiant. Præcipitate.i. pręcipitanter abijcite moras. Nec Vulcanus,ſup. effatus eſt plura;at illi.ſ. Cyclopes dicti;incubuere.i. operam dedere,oēs ocyus.i. valde cito, & ſortiti ſunt pariter laborem;ęs fluit riuis.i. per riuos,& metallum auri,ipſum aurum fluit riuis , & chalybs.i. ferrum duriſſimum quod chalybes temperant vulnificus.i. vulnera facere ſolitum; liqueſcit.i. liqueſit,fornace vaſta,& informant.i. valde formant , & artificioſe faciunt,clypeum ingentem .i. valde magnum , vnum .i. qui ſolus ſit cōtra oīa tela Latinorum,& impediunt.i. implicāt,ſeptenos orbes orbib.ſ. ſingulis. Alij.i. quidā ex illis , ergo plures erāt,q̄ dicti tres,accipiūt follib. ventoſis auras.i. vētos, & reddūt.ſ. acceptos.i. efflant,aut expellūt cōpreſſi, Alij tingūt lacu.i. aqua in morē lacus ſtātis,æra ſtridētia,dū.ſ. intingunt̕, antrū gemit incudibus impoſitis,illi.ſ. fabri, tollunt multa vi inter ſe in numerū.i. ſecundū proportionē rhythmicā, brachia. ſ. ſua,& uerſant maſſam.ſ illius,cōmiati ea ferro,ære,& auro, forcipe.i. inſtrumento,quo foruum.i. calidum capitur è fornace tenaci.i. fortiter tenenti,vnde a quibuſdam tenella dicitur.

QVAM ſubter ſpecus. In vetuſtis exemplar. Quā ſubtus, habetur. Hoc tunc ignipotens. Plerique libri, Huc legunt. Fulgores nunc terrificos. In veteribus libris , Horrificos , legere eſt. Cæptoſq . auferte. In libris antiquis, Certos, legitur. Præcipitate moras. In antiq. Moram, legitur .

Hæc pater Aeolijs properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior,tunicaq́. inducitur artus;
Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis,
Tum lateri,atq. humeris Tegæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab læua pantheræ terga retorquens.
Necnon & gemitu cuſtodes limine ab alto
Procedunt,greſſumq́. canes comitantur herilem.
Hoſpitis Aeneę ſedem,& ſecreta petebat,
Sermonum memor,& promiſſi muneris heros.
Nec minus Aeneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas,olli comes ibat Achates.
Congreſſi iungunt dextras,medijsq́. reſidunt
Aedibus,& licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc,

CCCCV. DVm hæc properat. Properāter facit , & eſt honeſta elocutio . Aeolijs . Nā, vt diximus, Vulcania vna eſt de ſeptem Aeolijs. Lemnius . Quia in Lemnum inſulam, vt diximus, cecidit, a Iunone pp deformitatem deiectus , quam aerem conſtat eſſe ex quo fulmina pcreant̕ . Ideo autem Vulcanus ea femore Iunonis fingit̕ natus qđ fulmina de vno aere naſcuntur quod etiam Lucan. dicit:

Fulminibus terra propior ſuccenditur aer.

Pacem ſumma tenent. Volucrum ſub culmine poteſt & generaliter volucrū quarumuis accipi, poteſt & ſpecialiter, vt hirundinum. Tyrrhena vincula. Tuſca calceamēta. Et dicit crepidas quas primo habuere ſenatores , poſt equites Romani, nunc milites. Tegęū enſem . Arcadicū gladiū. Demiſſa ab lęua pantherę terga retorquēs, a ſiniſtrū humero pellē demiſſam habuit, quā retorquens,& in dextrā reuocās partē ſe. amiciebat. Gemini cuſtodes hoc & in Homero lectum eſt,& I hiſtoria Romana q̄ ait , Syphax inter duas canes ſtans Scipionem appellauit . Sermonum memor . ſ. promiſſi auxilij : vt, Auxilio tutos dimittā opibusq. iuuabo . Heros. Hoc nomen nō tm̄ præ-

ſen.

ſen. Vnde eſt, q Euandrum Heroem dicit, cum ſit virtutis eme ritę, plerunq; heros & generis eſt. Maturinus agebat. Rem tẽporis ad perſonam tranſtulit. Licito tandem ſermone. Tandem, quia amborum deſiderio nox fecerat moram,

ASC. HAEC pater &c. Narratquod poſtero die ab Euandro, Aeneaq. dictũ & factum ſit, & quõ in colloquium venerant. Vnde quia ſuper reliquam huius libri partem nihil extat. Dona. Ordo eſt. Cum pater Lemnius. i. in Lemnum inſulam præcipitatus. ſ. Vulcanus fluminis, & fabrorum pater, & Aeneę paterna affectione obſequẽs, ꝓperat. i. properãter facit hęc. ſ. prius dicta, in oris Aeoli‑s. i. quibus Aeolus præſidet, lua alma ſuſcitat Euandrũ ex tecto humili, & cantus matutini volucrũt. ſ. ꝑcipue hirundinum, ẽm Heſiodum, ſub culmine. i. q̃ ſub culmine nidificant, ſup. ſuſcitat Euandrum. Ipſe ſenior cõſurgit, & induitur artus. i. habet artus indutos, & veſtitos. nõ ſtaret verſus, ſi legatur, induitur, tunica. ſ. interiore, & circundat vincula Tyrrhena. i. calceamenta Tuſca, plantis pedum. i. quæ ligabant, & muniebãt plantas pedũ. Tũ. i. deinde, ſubligat enſem Tegæum. i. Arcadicum lateri, atq; humeris, ita vt ligatura per latera dependeret retorquens terga pantheræ, illius aĩalis maculoſi, demiſſa. i. deorſum miſſa, ab læua ſ. parte. Nec nõ & canes gemini. i. duo, & pares, procedunt ab alto limine. ſ. reſpectu canum, ſed reſpectu regum erant humilia limina, aut erãt alta per naturam, quia in colle ſita, & humilia per artificium, procedunt, inquit, exiſtentes cuſtodes, & comitantur greſſum herilem. i. heri, ac dñi ſui. ſ. Euandri. Et ipſe heros. ſ. Euander, petebat ſedem. i. cubile, & ſecreta. i. locum remotum a turba, vt illic quietius colloqueretur, hoſpitis. ſ. ſui Aeneæ, exiſtens memor ſermonũ, & muneris promiſſi. i. Auxilij. Nec minus. i. cõſimiliter, Aeneas agebat. i. erigebat, ſe exiſtẽs matutinus. i. mane ſurgens, Pallas filius ibat comes huic. ſ. Euandro, & Achates ibat comes olli. i. illi. ſ. Aeneæ, & ipſi congreſſi iungũt dextras, & reſidunt. i. ſedẽ capiunt, & conſident medijs ædibus. & fruuntur tandem. ſ. poſtquam amoti eſſent arbitri, & ſatellites, ſermone licito. i. quem non niſi fidiſſimis communicare licebat. Rex. ſ. loci, Euander, ſup. dixit prior hæc. ſ. ſequentia.

VARIA LECT. DEMISSA ab leua. antiqui lib. Ab læuo, legunt, vt ſubintelligatur humero.

EVAN. Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nũquã
Res equidem Troiæ victas, aut regna fatebor,
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto.
Exiguæ vires; hinc Tuſco claudimur amni:
Hinc Rutulos premit, & murum circunſonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaq; regnis
Iungere caſtra paro, quam ſors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Vrbis Agyllinæ ſedes: vbi Lydia quondam
Gens bello præclara, iugis inſedit Hetruſcis.
Hanc multos florentem annos, rex deinde ſuperbo
Imperio, & ſæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem inſandas cędes, quid facta tyranni
Effera? dij capiti ipſius, generiq. reſeruent.
Mortua quinetiam iungebat corpora viui,
Componens manibusq. manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, & ſanie, taboque fluentes
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem ciues, infanda furentem
Armati circumſiſtunt, ipſumq. domumq.
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere, & Turni defendier hoſpitis armis,
Ergo omnis furijs ſurrexit Hetruria iuſtis;
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt,
His ego te Aenea ductorem millibus addam:
Toto nanque fremunt condenſæ littore puppes,
Signaq; ferre iubent, retinet longæuus aruſpex,
Fata canens. O Meonię delecta iuuentus
Flos veterum, virtuſq. virum, quos iuſtus in hoſtem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubiungere gentem,
Externos optate duces, tum Hetruſca reſedit
Hoc acies campo, monitis exterrita diuum.
Ipſe oratores ad me, regniq. coronam
Cum ſceptro miſit, mandatq. inſignia Tarcon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu, ſeclisq. effœta ſenectus
Inuidet imperium, ſeræq ad fortia vires.
Gnatum exhortare, immixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. tu, cuius & annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere ò Teucrum, atq. Italum fortiſſime ductor,

SERV. NVnquam Res equidem Troiæ victas. Satis mature equidem dixit. i. ego q̃dem Troiam te viuo victam nõ arbitror, quantum eſt in opinione mea. Pro nomine tanto. Pro tui nominis gloria. Et murum circunſonat armis. Et breuitatẽ ſui oſtendit imperij, & hoſtilem neceſſitatem ob quam ſe penitus exarmare nõ poterat. Amni aũt claudimur Tuſco. Ideo dixit, quia ipſe fuit Romani finis Imperij. Iuuenal.

Et quę imperij fines Tyberinum virgo natauit.

Sed tibi ego. artificioſe ait, vt etiam quæ monſtrantur auxilia, ipſius videantur eſſe. Ingentes autem populos. Non ſine cauſa dixit, nam Tuſcia duodecim Lucumones habuit. i. reges quibus vnus prę erat. Vñ eſt. Gens illi triplex populi ſub gente quaterni. Quã ſors inopina. Hoc beneficium caſus pſtat, qui efficit vt eo tpe quæras auxilium, quo Tyrrheni ducem requirunt. Fatis huc te poſcentib. affers. Perge illuc poſcentib. fatis, nã talis eſt ſenſus. Si legeris affert, ſimiliter iungit fortunam fato, vt ſupra, vbi ait Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum. Si autem legeris affers, ſenſus erit talis, Fati neceſſitate factum eſt ut uenires: fortunæ beneficio ut illi ducem requirat. Legimus ergo affert & affers. Saxo colitur fundata vetuſto, antiquo opere, ut Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto Vrbis Agyllinæ ſedes. Quæ nunc Cære dicit. Lydia quondam Gens. Quondam inſedit, nõ quondam bello præclara, nam & tunc florebat. Sanè etiam ſupra diximus; Mæoniam prouinciam eſſe, cuius dum breuitas duos fratres Lydum & Tyrrhenum ferre non poſſe, ex ſorte Tyrrhenus cum ingẽti multitudine ꝓfectus partẽ Italię tenuit, & Tyrrheniã nominauit. Hi diu piraticã exercuerunt, vt & Cic. in Hort. docet, Cũ captiuos nouis pęnis affligerẽt occiſorũ eos religantes cadaueribus, qđ Virg. dat Mezentio, ſciẽs eſſe lectũ de gente Tirrhenorũ. Sanè illo tpe Tirrheni dicti ſunt, poſt Tuſci, ἀπὸ τοῦ θύειν. Lydij aũt a Lido rege fratre q̃ in prouincia remanſerat. Quid memorẽ infandas cædes. Figura oratoria q̃ Paralepſis vocatur. Cic. Nam illa nimis antiqua ꝓtereo. Efferа. Cruenta. Dij capiti ipſius. Vt, Quæ dij prius omẽ in ipſum Conuertant. Tormẽti genus, Exclamatio eſt venti ſupplicij, & deteſtatio. Sanie, taboq;. Sanies, mortui ẽ tabo, viuentis. ſ. ſanguinis, cõfugere. Confugiebat, & vt diximus, hiſtoricus ſtilus eſt. Defendier. Defendi. i. defendebatur. Et vertit hiſtoriam, nam vt diximus, Turnus magis confugit ad Mezentium. Præſenti Marte repoſcunt. Sine aliqua dilatione. Addã. aut dabo, aut re vera addam habentibus Tarcontem. Lõgæuus aruſpex, argumento ętatis vult doctũ videri. Externos optare duces. Votis. ſ. Hoc acies cãpo. Quaſi iã in bellũ parati. Regniq; coronam. Inſigne, non re vera coronam q̃ Tuſci nũquã reges habuerunt, ergo ſpecies eſt ꝓ gñe. Mãdatq; ꝓ inſignia, aut mittit inſignia. i. omnia ornamenta regalia, aut re vera mãdat inſignia. i. magnas vt, Caſtris ſuccendam & capeſſam regna Tyrrhena. Sed mihi tarda gelu. Occurrit tacitis q̃õnibus, dicens ſe non iſſe pp ętatẽ ſenilem, filium vero pp mixtũ genus ꝑ originẽ matris. Vñ Aeneã dicit ire debere, cui ætas & origo regna cõcedũt, Seclisq; effœta ſenectus, Nocũdum dicta ſecu-

ſecula & in uno hoīe ſecundū eos q dicūt ſeculū triginta annos babere. Nā alij uolunt centum, & decē, alij mille anni putant ſeculum cōtineri. Inuidet imperiū. Bona elocutio: ut, Liber pāpineas inuidit collib. umbras. Quō numina poſcunt. Vt, Externos optate duces. Italum fortiſſime ductor, ἀντὶ τοῦ iam ductorem Italiæ uocat Aeneā. Spes, & ſolatia. Spes, quia multa ſibi de eius uirtute ꝓmittebat pater: ſolatiū, quia amiſſa coniuge, uoice filij utebatur ſolatio. Tolerare. Quaſi rē aſperam, & difficilem. Miretur. Imitetur, Lucanus, Miratoremq; Catonis. Optima enim ingentia neceſſe eſt ut ea q̄ mirantur imitētur. Suo nomine. Bene in omnibus filij gratiam facit, nā dicit, eat tibi Pallas milites ducentos ſuo nomine, ipſe uero a me accipiet ducentos. Triſti cum corde, Propter breuitatē auxiliorum. Cælo aperto. Sereno, ut Aperta ſerena proſpicere. Improuiſo. Nullū.n. indicatū ꝓceſſerat nubiū. Fulgur, fulgetra, eū ſonitu. Tonitru.ſ. Et ut diximus ſupra, ordinem teouit qui nobis apparet, ut ſulgetras dicat priores, cū ſint añ tonitrua. Ruere omnia. Sic.n. ſonat vt videat̄ ruina, alibi, Cæliq; ruina. Bene āt tēperauit dicens. Viſa repente, Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor. Tyrrbenum clangorē duxit tubæ, iō quia apud Tuſcos tubā cōſtat iuuentam eſſe Ergo Tyrrhenus clangor ſonus Tyrrhenarum turbarū. Et bene cōgruis oībus arma nunciantur p ſonū tubarū Fragor intonat ingens: Fragor eſt proprie armorum ſonus, q̄ āt dicit intonat, illuc ſpectat, Fulminat Aeneas armis & vult fragore tonitrua, ſplendore fulgetrā imitari Nō āt mirum eſt a Venere allatis armis inesse fulgorē. Nā & Homeros dicit a Thetida oblata arma habere motū quēdam, & ſpiritū, q̄ duo in aqua eſſe manifeſtū eſt. Thetidē aūt nouimus Nympham Inter nubē. Per nubē, more ſuo. Et dicit in ſerena parte cæli fuiſſe nubem, p quam arma portata ſunt. Per ſudum Sudum eſt quaſi ſub udum, ſerenum poſt pluuias: vt uer ſudum. Agnouit ſonitum. Hoc eſt quid ſonitus ſignificaret. Diuæ promiſſa parentis. κατὰ τὸ σιωπώμενον, intelligitur Venerem ei promiſiſſe. Hoſpes. Et qui ſuſcipit, & qui ſuſcipitur, hoſpes vocatur, ut hoc loco Euander Item ſupra Hoſpitis Aeneæ ſedem. Ne quære vero profectos. Ambæ particulæ ad ornatū ptinet tantū. Portenta. Modo bona oīa. Ego poſcor Olympo. Aut de Olympo poſcor, id eſt hæc ſigna ca mei fiunt; aut certe in Olympū poſcor. Diua creatrix. Rerū omnium generaliter. Heu. Adeo de uictoria fretus eſt, ut ēt hoſtiū miſeratur. & hinc naſcitur ille ſenſus, Non hæc ò Palla dederas promiſſa parenti. Item Aeneas, Hi noſtri reditus, expectatique triumphi, Hæc mea magna fides? Federa rūpant. Quæ ſe facturum Latinus promiſerat, non enim erant facta.

Hunc tibi præterea, & ſpes, & ſolatia noſtri,
Pallanta adiungam, ſub te tolerare magiſtro
Militiam, & graue Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat, primis, & te miretur ab annis;
Arcades huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo, totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
POE. Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Aeneas, Anchiſiades, & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant,
Ni ſignum cælo Cytherea dediſſet aperto:
Nanque improuiſo vibratus ab æthere fulgur
Cum ſonitu venit, & ruere omnia viſa repente,
Tyrenusque tubæ mugire per æthera clangor,
Suſpiciunt: iterum atq; iterum fragor intonat ingens,
Arma inter nubem, cæli in regione ſerena
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alij, ſed Troius heros
Agnouit ſonitum, & diuę promiſſa parentis;
Tum memorat. AEN. Ne uero hoſpes, ne quęre ꝓfecto
Quem caſum portenta ferant, ergo poſcor Olympo,
Hoc ſignum cecinit miſſuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant;
Quas pœnas mihi Turne dabis, quam multa ſub undas,
Scuta virum, galeaſq; , & fortia corpora uolues
Tybri pater: poſcant acies, & fœdera rumpant

ant pro tanto debito, tracta metaphora à debitorib. quorū nomina inſcribunt̄, Nos claudimur hinc.i. ex una parte amni, Tuſco.i. Tybri, q̄ per Hetruriā fluit. Rutulus.ſ. populus ferox, premit.ſ. nos, ne limites augeamus hinc.i. ex altera parte. & circunſonat murū armis.i. facit arma ſua ſonare circū muros noſtros, & ita opus ſibi ſignificat præſidio, ſed ego paro.i. intendo, & meditor iungere tibi populos ingentes, & caſtra opulenta regnis, id eſt per diuerſa regna, quia in Hetruria erant duodecim reges, quos Lucumones appellabant, quam ſalutem, uel ò quā.i. qualē ſalutem, uel quā.i. ò quātū fors inopina, oſtentat tibi ſalutē, tu afferat te huc ideſt ad bas orat, fatis poſcentib i. opportuniſſime aut iuxta oracula Hetruſcis facta. Sedes urbis Agillinę, q̄ nūc Cęrete dr̄, fundata ſaxo uetuſto, colit̄ haud ꝓcul.i. ñ lōgę. hinc.i. ab his locis, ubi gēt Lydia.i. q̄ cū Lydi fratre Tyrrheno ex Mæonia uenerat, ꝑclara bello inſedit.i. ſedem cepit, ſup. in iugis.i. mōtibus Hetruſcis, Mezenitus rex.ſ. Hetruſcorū, tenuit hanc.ſ. gentē, florentē multos annos.i. poſtquam multos annos floruerat, deinde imperio ſuperbo, & ſæuis.i. uiolentis, & tyrannicis armis. Quid, id eſt ad qd memorē? q.d. fruſtra, cū notiſſimæ ſint, infandas.i tam deteſtabiles, ut de eis fari non dēat cędes.i. occiſiones, qd memoré effera.i. immania facta tyranni q̄ ſup. dij, referuent capiti, & generi ipſius. Quinetiā.ſ. nam ꝑter cetera, iungebat & uiuis corpora mortua, cōponens manibus.ſ. defunctorum. manu ſ. uiuentiū, atq. oribus defunctorum ora.ſ. uiuētium & ecōuerſo (ubi anno tandū, q̄ ēt oribus dixit,) Tormēti genus, exclamatio, q.d. o quale tormētū genus, ſed non profert ò, quia præſens non eſt, in quem exclamabat, & ipſe necabat ſic lōga morte. fluentes ſanie.ſ. mortuorū, & tabo.ſ. uiuentiū, in complexu miſero, id eſt tandiu cogebat ſe cōplecti, dū uiuorū ſanguis in tabem conuerteret̄, & defunctorum pus in ſaniem. At crines ſ. eius, feſſi tandem circūſiſtunt armati, ipſum furentē in fanda.i. infando more, & circūſiſtunt domū, id eſt eius, & obtruncant ſocios i. complices, eius, & iactant ignem ad faſtigia.i. culmina domus eius ille.ſ. Mezentius, elapſus inter cædes.ſ. ſociorum .i. dum ſocij, & cōplices eius cæderentur, cōfugere, ſup. cæpit, aut confugiebat in agros, Rutulorum.ſ. ad Turnum, & cæpit defendier.i. defendi, aut defendebatur armis, Turni hoſpitis.i. cui iure hoſpitalitatis erat deuictus. Ergo, oīs Hetruria.i. Tuſcia, ſurrexit.ſ. contra Mezentium, iuſtis furijs.i. tumultu iuſte ſuſcepto; & repoſcunt præſenti Marte.i bello regē.ſ. ſuū Mezentium, ad ſuppliciū i. tormentū mortis. O Aenea, ego addam te ductorem his millibus Nanque, pro quia, puppes.ſ. Hetruſcorum condenſæ fremunt toto littore, & iubēt ferre ſigna.ſ. bellica, boc ē vexilla. Aruſpex lōgæuus, & ergo peritus, & ſeuerus, retinet.i. immoratur, eos, ne exeant in bella canēs fata.i. uoluntates deorū ſibi reuelatas, ac dicens, ſupple o iuuētus delecta.ſ. ad expeditionē præſentem, aut prius a Tyrrheno, flos, & uirtus ueterum uirū, pro virorum, qui optimi habiti ſunt, quia vt quiſque vetuſtiſſimus, ita optimus eſt habitus, quos iuſtus dolor fert in hoſte; & Mezentius accēdit ira merita ſ contra ſe, nulli, ideſt non ulli, nō eſt fas ulli Italo ſubiungere, id eſt ſubiugare, tantam gentē .ſ. Rutulorum, & Latinorum, quibuſcum Mezētius nūc fœdus percuſſit, optate, i. deligite duces externos. Acies Hetruſca reſedit, i. quieuit hoc campo, ubi.ſ. erat, nec proceſſit. exiſtēs exterrita monitis diuum. Ipſa Tarcon .ſ. qui electus erat, eorū dux, miſit ad me oratores.i. legatos, quos vulgo, ambaſiatores vocat,

MAXIME Teucrorū, &c. In hac Euandri oratione, oſtenditur paupertas, & beneuolentia eius, docetureq; amici officium, quod efflagitat, ut quibus opibus poſſimus, amicos iuuemus ſi non ſatis amplis, conſilio ſaltem, ut Euander facit, qui filium cum quadringētis Arcadibus pollicetur, & ad Thuſcos ire conſulit, quando quidem illis opus eſſet duce externo, contra Mezentium tyrannum, & deorum contemptorem, in quē, vt iuſtum, Hetruſcorum doceat odium, recitat nōnulla immanitatis eius facinora. Quia uero Donat. non extat. Ordo eſt O maxime ductor Teucrorū, quo ſoſpite, id eſt exiſtente incolumi equidē.i. ego quidē, nunquā fatebor res Troiæ uictas, aut regna Troiæ victa.i. ſuccubuiſſe, aut penitus deleta, exiguę uires, ſup. ſūt nobis ad auxiliū belli ꝓ noie tāto.i. ꝓ nois gloria

&

& coronã regni cum ſceptro.i.uirga regali,& mãdat inſignia .ſ.cætera, vt faſces Lictorũ,& reliqua, q̃ Romani poſtea acceperunt ornamenta,vt. i.ſuccedam caſtris.i ad caſtra,veniã,& capeſſam.i. eam capium regna Tyrrhena.i. Hetrutiam,in q̃ Tyrhenis venit ea Mœonia. Sed ſenectus tarda gelu.i.frigore emmunito ſ ſanguine & effœta.i. uiribus exhauſta, ſeclis.i tẽporibus,& ſenio inuidet mihi imperium,& uires.i.meę,ſerę.i. tardæ, ad fortia,ſup gerenda,inuidẽt mibi imperiũ,ego exhortarer gnatum i.filium meum,ni.i.niſi,ipſe miꝺtus.ſ.generi Italorũ,matre Sabella.i.ea Sabinis,traheret hinc.i.ex matre,partẽ patriæ.i.uiſi ꝑ parte materna eſſet Italus,te cuius annis,ga floridus es,& generi,quia Phrygius,vtroque parente,fatum indulget i.indulgenter concedit,regnum Hetruriæ,& quẽ numina.i.deorum oracula,poſcunt.i ad Hetruriæ dictum,ingredere.i.procede in bellom,ò fortiſſime ductor Teucrũ,atque Italũ.i. Teucrorũ,atq, Italorum.i.qui & Teucros, & Italos ducas (Regunt aũt genitiui,a uerbali ductor.non a ſuperlatiuo fortiſſime Italũ.qa non erat Italus,qđ ſi propter originem diſcendus ſit Italus,fata eum non poſcerent.)Ego præterea iungam tibi hunc.ſ.Pallanta,filiũ noſtrum,appoſitione,& ſpes,& ſolatia noſtri.(Valla dicaret,noſtrũ,aut potius noſtra)ut ſup. aſſueſcat tolerare ſub te magiſtro,malitiã,& graue opus Martis.i.bellũ,& aſſueſcat cernere tua facta.ſ egregia , & miretũ. ꝑp.admirationem imiterur te ab annis primis,ego dabo huic equites Arcadas bis centum i.ducentos,appoſitione,robora.i. fortia corpora,pubis.i.iuuentutis,lecta.i electa, & Pallas,ſup. dabit tibi,totidem ſuo noĩe.i.alteros ducẽtos,& ita erunt quadringenti equi,q̃ pauci uiſi ſunt cõtra tot inimicos, vñ ſubditur, Vix ea &c Docet Aeneam ea tali reſponſo ſauè perplexũ effectũ,cũ parum ſibi opis ab Euãdro paratũ uideret, uã quid quadringenti contra tantam manũ fortiſſimorum bellatorũ? Verũ cõſulatum aduentu matris,q̃ illi Vulcania obtulit dona, videlicet arma radiantia,qnibus & materno auxilio fretos nihil dubitabat in hoſtẽ progredi. Sed ne multis agã . Ordo eſt: Euãder,ſup.uia erat fatus ea.ſ.q̃ dicta ſunt,& Aeneas Anchiſiades.i.Anchiſæ filius,& achates fidus.ſ.Aeneæ comes,defixi .ſ.in terrã tenebãt ora.i.vultus ſuos in terrã, ut anxij,& cogitabũdi facere ſolẽt,& putabãt.i.voluiſſent cũ ſuo triſti corde i.cũ hoc ꝙ cor triſte habebãt,nã niſi cõcomitantiã ſignificet, abundet,cũ,non.i.inſtrũm denotat,multa dura.ſ.aduerſa difficulter tolerabilia,ni.i.niſi ſ quæ fuiſſent dura, uiſi Cytherea. .i Venus,dediſſet ſignum.ſ.aduentus ſui,aperto cælo . Nãque, ꝑ quia,fulgor uibratus i.uibrando cõcuſſus,ab æthere im prouiſo uenit cũ ſonitu,& oĩa ſunt uiſa ruere repẽte,q̃ ſignũ aduentus numinis ẽt in tertio poſuit, & clãgor Tyrrhenus. i.a Tyrrhenis, & Lydijs inuentus.ſ.tubæ, ſup.uiſu. eſt mugire p æthera. Aeneas,ſup & Achates,ſuſcipiunt.i.auribus captant, clãgorẽ illũ,aut ad ſe capiunt,& ratũ faciunt ꝓdigũ,& fragor ingens intonat iterũ,atque iterũ.i.frequenter, & ſup. uident, arma rutilare i.reſplẽdere,& micare,p ſudum.i.ſerenũ & ſeorſum ab vdo,regione cęli exiſtente ſerena, inter nubẽ.ſ.quam Venus aſſumpſerat,aut qui arma attulerat, & vidẽt arma pulſa ſonare.i.per ſon i tonitrui imitari, alij obſtupuere aĩs , ſed heros Troius.i.Aeneas,agnouit ſonitũ,& dona diuæ parẽtis .ſ.Veneris,promiſſa i.arma allata eſſe.q̃ Venus promiſerat, vbi tñ & qñ non conſtat ex Poeta.ſed multa,& dicta & facta, inter matrem,& filium eſſe poſſunt,quæ ſcripta non ſunt,ſed promiſſa,dicens-nũc,ſignificat ſatis Venerem aliquando promiſiſſe Tũ.i.deinde,memorat i.narrat, ac dicit,ò hoſpes vero .i certe,& profecto,ne,inquit, quære , pro eo ꝙ eſt q̃ras,ſup. doceri,quem caſum.i.quem euentum & rei exitum. hæc portẽta.i.prodigia,rem nouam portendentia, ferant.i.afferant.ego poſcor.i.exigor,Olympo i de cælo,aut potius in cælum Diuæ creatrix.ſ.generabiliũ omnium. Venus cecinit.i.quodam oraculo prædixit, ſupp.ſe miſſuram hoc ſignum,bellum ingrueret,quæ.pro.i.cecinit,ſup.ſe laturam.i.allaturam,auxilio.i.in auxilium meum,per auras,arma Vulcania.i.Vulcano marito ſuo.fabrefacta Heu,cõmiſerantis uox,ſicut illa Eſa.i Heu ego cõſolabor ſuper hoſtib.meis, & uindicabor de inimicis meis. Quantæ.i.quam magnæ cedes,q.d.maximæ, inſtant.i. imminẽt,Laurẽtibus miſeris,quia Turnũ fortiti ſunt ductorẽ contra fata,Quas.i.quales pęnas dabis mihi,ò Turne,qui agitatiſſimus ò Tybri pater,quam.i.quantum,multa ſcuta uirum.i.fortium interemptorum,non qui ea abijcient, ſed qui cum eis abijcientur in fluuium,& galeas,& corpora fortia.i.robuſta dum uiuerent,volues ſub undas.ſ.tuas.Poſcant ſ. Laurentius , quantum velint,& eſt amar a conceſſio,ac:e.i. exercitus in ſtructo,& rũpant fœdera.ſ.quę cũ Latino inijciet Aeneas, niſi Turnus omnia turbaſſet,commoto prius populo per furiam inſtinctu Iunonis,ut prius uiſum eſt.

VARIA LECTIO

ET mutum circumſonat armis.In libris aliquot antiquis, Arcens,legitur.In aliquot alijs,Aruns.Taboq; fluentos.In antiquis libris.Fluenti,quippe tabo legitur.Ille iuret cædes Rutulorum.In Vaticanis,omnib.libris,Cædem legitur.Nulli fas Italo.In antiquis aliquot libris mutato numero legitur. Fas Italo nulli.Mandatq; inſignia Tarcon.In antiquo lib.Tarco. Et generi fatum indulgent.In Mediceo libro , fata indulgent, ſcriptum eſt. Hunc tibi pterea. In aliquot antiquis legere eſt. Nunc tibi.Primis,& te miretũ ab annis Sunt libri antiqui, in quibus legere eſt, Te imitetur. Arcades huic eqies.In antiqs libris,Arcadas, ſcriptum eſt.Robora pubis Lecta dabo. In antiquis aliquot lib. Robora pubis, legunt. Totidemq; ſuo tibi noĩe Pallas.In libris aliquot antiq. legere eſt,Suo tibi munere Pallas.Defixiq; ora tenebant.Vetuſta quædã exẽpl.legunt, Intentiq;.Fragor intonat ingẽs.Antiqui pleriq; lib.Increpant legunt.Quod uero paulò poſt ſequitur.Pulſa tonare,in antiq. aliquot,Sonare,legere eſt,Sunt ẽt libri,in quibus,Fragor intonat aures legatur.Agnouit ſonitum,& diuæ. In Rom.lib. non habetur,Et.Ne uero hoſpes, ne quære profecto. In lib.aliquot antiquis legere eſt, Ne quære hoſpes , ne quære profectos. Quam multa ſub vndas.In Rom.lib.legere eſt,Sub unda.

POE.Hæc vbi dicta dedit.ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat:heſtenumque larẽ, paruosque penates
Lætus adit,mactat lectas de more bidentes,
Euandrus pariter,pariter Troiana iuuentus.
Poſt hinc ad naues graditur,ſociosque reuiſit:
Quorum de numero:qui ſeſe in bella ſequantur
Præſtantes uirtute legit pars cetera prona
Fertur aqua,ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio,rerumque,patriſque.
Dantur equi Teucris,Tyrrhena petentibus arua:
Ducunt exortem Aeneæ,quem fulua leonis
Pellis obit totum,præfulgens vnguibus aureis.
Fama uolat paruam ſubito vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres:propiusque periclo
It minor,& maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret inexpletum lacrymans,ac talia fatur.

HErculeis ſopitas ignibus aras. Hypallage eſt .f. ſuſcitauit aras Herculeas in quib. erant ignes ſopiti. Heſtenumq; larẽ. Cui pridiè ſacrificauerat,& eſt iteratio,nam male q̃dam externũ legunt.i.extraneũ. Poſt hinc ad naues gradit. Vnũ uacat, aut poſt,aut hinc,ut,Poſt hinc digrediens iubeo frõdentia capris, Tale eſt & illud,Primus ibit ante oẽs.Qui ſeſe in bella cõſequantur. In expeditionẽ,& bellicam ꝑparationem. nam ut ſupra diximus, bellũ eſt tp̃s omne quo uel ꝑparatur aliqd pugnæ neceſſariũ, uel quo pugna geritur . Prælium autẽ dr̃ conflictus ipſe bellorum. Vnde modo bene dicit . Qui ſeſe bella ſequantur non in prælium,nam ad auxilia petenda uadit, non ad pugnam.Quanquam ẽt ſi diceret qui ſe in prælium ſequantur,nõ ualde ab re eſſe uidebatur, Hi.u.equites,cum a Tarcõte accepiſſet Aeneas auxilia,cũ aliis Hetruſcis eqtibus p terram miſſis, obuios ſtatim habuere bellantes , & quaſi iam hinc recta pergere vñt in prælium. Vnde ẽt a Cymodocea nauiganti Aeneæ dr̃,Iam loca iuſſa tenet forti permixtus Hetruſco Arcas eques. Segnis. Sine remigio. Et reſpexit ad deſcendentem , de quib.ait,Remigio noctemque diemq; fatigant,licet fuerit leniſſimus fluuius. Rerũ. Quas geſſerat. Patris . Vbi eſſet Exortem Aeneæ. Per id, qđ non eſt factũ, ꝙ factũ eſt indicatur: per exortem autẽ, optimum & præcipuum ſignificat. Pellis obit totum .

EVAN. O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos:
Qualis eram, cum primam aciem præneſte ſub ipſa
Straui, ſcutorumque incendi victor aceruos,
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu dederat: terna arma mouenda:
Ter leto ſternendus erat: cui tum tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego non dulci amplexu diuellerer vſquam
Nate tuo, neque finitimis Mezentius vnquam
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæua dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet ciuibus vrbem.
At vos ò ſuperi, & diuum tu maximè rector
Iuppiter, Arcadij quæſo, miſereſcite regis,
Et patrias audita preces ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſeruant;
Si viſurus eum viuo, & venturus in vnum:
Vitam oro; patiar quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum fortuna minaris:
Nunc nunc ò liceat crudelem abrumpere vitam;
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri:
Dum te chare puer mea ſera, & ſola voluptas,
Complexu teneo; grauior ne nuncius aures
Vulneret. Poe. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat, famuli collapſum in tecta ferebant.

pellis oſtenditur magnitudo in hoc, ꝙ dicit totū obit. Vnguibus aures. Aut quia vngues ipſi cum aruerint, auri imitantur colorem, aut quia ſolebāt deaurari. Statius, Auro māſueuerat vngues. Subito vulgata. Cur ſubito ē ipſe dicit: quaſi per paruam vrbē. Ocyus. Poſitiuus antiquus eſt. i. celeriter. nec. n. pōt eſſe cōparatiuus, vbi nulla eſt comparatio. Vota metu duplicāt matres. Bene duplicāt metu, nā ineſt ſemper in matrib. votum. Propinſq; periclo It timor. Periclo, id eſt ad periculum vicinius, aut certe. It timor propius periclo, ꝓ propior, nā matres quod timēt hoc putant liberis poſſe contingere. Iam apparet Adhuc illis pergentib. tam prælium cogitabatur matribus. Dexteram cōpleans eūtis. Filij. ſ. quia dixerat pater. Hæret inexpletum. Multi hic diſtinguunt, vt ſit, Inexpletus hæſit, & talia locutus eſt lacrimans. Alij legūt inexpletus lacrymis. Honeſtius tñ eſt inexpletū lacrymas, vt ſit nomē ꝓ aduerbio. i. inexplebiliter. O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos; Et o, & ſi, optātis ſunt, ꝙ nunc iunguntur, nā ſingula anteponebantur, vt, Si nūc ſe nobis ille aureus arbore ramus, Ergo vnum uacat quantum ad antiquitatem, & notandum votum de præterito fieri. Qualis erā cum primum aciē. aut vt ſim talis, qualis tūc eram qñ iſta perfeci. Aut certe laudantis eſt, Qualis eram cum primā aciē Præneſte ſub ipſa Straui. Scutorumq; incēdi victor aceruos. Hoc traxit de hiſtoria. Tarquinius. n. Priſcus victis Sabinis in honorem Vulcani eorū arma ſuccendit, quē poſtea ſecuti ſunt cęteri. Cui tres animas. Per tranſitum oſtendit illā Platonis, & Ariſtot. cōtentionē, qui dubitat vtrū quatuor, an tres animæ ſint in homine φυσικὴ, αἰσθητικὴ, ... Hoc aūt loco per tres animas magnū, & perfectū indicat virū. Nā quantum ad fabulam pertinet, tres animas pp tria habuit corpora, attendendum eſt ſane hoc ſibi Euandrum vindicare quod fuit in Hercule. Nā vt ille Gerionē extinxit, ita hic Herylū occidit, unde eſt quod paulò poſt dicit, Neque finitimo Mezentius vnquam. Huic capiti inſultās. Herculis. n. mos fuit vt ēt nō rogatus laborantib. ſubueniret Tunc. n. ſicut, & Varro dicit, Omnes qui fecerāt fortiter, Hercules vocabant. licet eos primo 43. enumerauerit. Hinc eſt quod legimus Herculē Tirynthiū, Argiuū, Thebanum, Libym, Feronia mater. Nympha Cāpaniæ, quam ēt ſupra diximus, hæc ēt libertorum dea eſt, in cuius tēplo raſo capite pileū accipiebant: Cuius rei etiā Plautus facit mentionē in Amphytrione, Quod vtinā ille faxit Iuppiter vt raſo capite portem pileū. Terna arma mouēda Figura poetica, nā trina debuit dicere. Arma. n. numeri ſunt tātū pluralis, mouēda aūt vel contra ipſum, vel ab ipſo. Finitimo, aut in finitimo, aut finitimo capiti. Viduaſſet ciuibus vrbem. ſ. viris fortib. peremptis, & proprie viduaſſet dixit, quia vrbs generis eſt fœminini. Horatius abuſiue, & ſatis incōgrue in genere maſculino poſuit, dicēs, Viduus pharetra riſit Apollo. At vos ò ſuperi. Iam hinc quaſi pater loquitur. diuiſa enim eſt hæc allocutio, & vltima pars eius habet parētis affectum, qđ & ipſe oſtendit dicēs. Et Patrias audite preces. Prima vero viri fortis eſt; vt, Qualis eram cū primam aciē Præneſte ſub ipſa Straui, Durare laborem. Ipſius. ſ. ſenectutis. Terentius. Senectus ipſa morbus eſt. Durare autem eſt ſuſtinere. Horatius,

Ac ſine funibus, vix durare carinæ
Poſſunt imperioſius equor.

Infandum caſum. Parentis eſt nolle memorare quod formidat. Crudelē vitam; Quæ filio eſt ſuperſtes. Sola, & ſera. Quia vnus erat, & ſerius ſuſceptus.

ASC. HAEC vbi dicta dedit ſolio ſe tollit ab alto. Et primū Herculeis ſopitas ignib. aras Excitat, heſternumque larē, paruosq; penates Lætus &c. Recitat quomodo Aeneas, ſocios præmiſit ad Aſcaniu, nauib. quib. aduectus fuerat, & quomodo ipſe cum Pallante poſt maſtum vale diſceſſit ab Euandro, equos ad Etruſcos. Ordo eſt. Vbi, id eſt poſt quā Aeneas dedit. i. elocutus eſt hæc dicta, ſuſcitat primū aras ſopitas, ignibus Herculeis. i. igneis Herculeos, ſopitos in aris Herculeis. ſ. p Hypallagē, & larē. i. ignē heſternū, id eſt pridianū, quo pridie eius dici, in ſacrificijs Herculis vſi erāt, & ipſe lętus adit penates paruos. i. deos domeſticos ꝓ fortunæ tenuitate modicos, & mactat bidētes. ſ. oues, lectas. ſ. de grege, more. i. iuxta ritū quia boues intacti, & oues lectæ, & ſues eximij mactandi erāt rite: ſacrificantib. & Euāder, ſup. mactabat pariter, & iuuentus Troiana mactabat pariter cū Aenea. ſ. & gradiē poſt. i. poſtea, hic. i. ea hoc loco ſacrificij, ad naues. ſ. vbi ſocij erant quibuſcū aduectus erat, & reuiſe ſocios, de quorū numero legit præſtantes. i. præſtantiores, qui ſequantur ſeſe. i. eligētem Aeneam ad bella, cetera pars. ſ. ſociorum, fert aqua ꝓna. i. deflua, & exiſtēs ſeguis, quia ſine remigio, aut tardior ad bella defluit. i. deorſum fluit amni. ſ. Tybri, ſedo. i. a tergo ſequēte, hoc eſt defluēte vētura. i. vt veniat Aſcanio nuncia. i. annunciatrix, rerum ſ. geſtarum a patre, & pris. Equi dant ſ. Euandro, vt promiſerat auxilio lætos dimittam, opibusq. iuuabo Teucris, petentib. arua Tyrrhena. ſ. qui cum Aenea, & Pallante in Hetruriam ꝓfecturi erant, Et, ſup. Arcades, miniſtri regis Euandri, dāt, quia pp nobilitatē equi, & dignitatē Aeneæ nō incidebant, ſed ducebant ad manum Aeneæ. i. ad Aeneam, & ad vtilitatē eius, ſup. equum, exortē. i. extra ſortē dandum, hoc egregium, & nō de cōi ſorte, quē. ſ. equum, pellis leonis fulua. i. fului coloris ꝑfulgēs vnguib aureis. i. inauratis, aut aurei coloris, obit. i. circundat, & operit totum. Fama vulgata ſubito, iō ſubito, quia p paruam vrbē. ſ. Pallāteum, volat. equites ire ocyus. i. celeriter, ad littora regis Tyrrheni. ſ. ad Tarchonē, mrēs. ſ. Arcadum, qui cum Aenea profecturi erāt, duplicāt. i. duplicia faciunt, uota metu. i. pp metum. Et timor it ꝓpius. i. ꝓpior, periculo. i. ad periculum, & maior. i. euidētior, imago Martis i. belli, apparet iam. ſ. cum abirent iuuenes. Aut imago Martis. ſ. dei, hoc eſt ſimulacrum eius apparet iam maius. i. excelſius, & inflatius ſolito, in ſignum cōmotionis, & iracundiæ, ſed abſolutior ſenſus eſt, qđ iam apparet maior apparatus belli. Tum. i. deinde, Euandrus, nam utrunq; dī Euandrus, & Euander cōplexus dextram. ſ. Aeneæ euntis, id eſt abire parantis, hæret, id eſt inhæret, aut adhæret ei lacrymans, inexpletum. i. inexplebiliter, ac fat talia o ſi. i. utinam, Iuppiter referat mihi annos ꝑteritos, hoc eſt vt ſim talis qualis eram, cum, id eſt qñ, ego ſtraui, id eſt ꝓſtraui, primam aciē. ſ. Italorum, ipſum expellere, aut repellere volētium, ſub ipſa Præneſte. ſ. vrbe, & cum ego victor incendi. i. comburere feci, aceruos ſcutorum. ſ. ꝓſtratorum hoſtium, & miſi hac dextra. ſ. manu mea, regem. ſ. Præneſtinorum, Herylum. ſ. noīe, ſub Tartara. i. ad inferos, cui Feronia mater. ſ. eius, & dea Libertinorum in Hetruria dedit naſcēti, id eſt cum naſceret, id eſt naturam humanam ſortiret, tres aīas, quia erat tricorpor, ſicut & Geryones fuiſſe fingit, horrendum dictum. i. ꝙ res eſt horrēda dictu, & a quo, ſupple terna arma erant mouēda. i. admouenda, aut cui. i. in quem, tria arma erant mouenda. i. cōcitanda, ſed prior modus ꝑſtat, vnde ſequitur, & qui ſupple erat ſternēdus, ter leto. i. morte. ſ. ſingulorum morte corporum cui hæc

dextra.ſ.mea,tunc quidem inualida abſtulit tamē.ſ.nihilominus;nunc.ſ.cum ſolidum robur haberem oēs animas, quia de tribus dicimus,omnes,Ariſtotele teſte,& exuit ſup. corona cuius totidem.i ēt trib.armis,quia ſingula ſingulis docet,quare id optauerit,dicens,ò gnate.i.quia fili,ego non diuellerer vſquam a dulci complexu , ſemper in complexu tuo eſſem , & tecū ꝓficiſcerer,neq; Mezentius inſultās.ſ.p irriſionem huic.i. meo capiti,finitimo.ſ. ibi,hoc eſt irridens me,& vires meas ꝓpter ſenium,dediſſet vnquam ferro tot ſæua funera.i.nūquam occidiſſet,ſæuiēter tot bonos ciueis.nec viduaſſet. i.orbaſſet: vrbē.ſ ſuā tam multis ciuib.ſ.quàm multis nūc vidnanit.At.i. ſed uos,ò ſuperi,& tu ò iuppiter, maxime rector diuum.i.diuorum, ego quæſo, miſereſcie regis Arcadij,hoc eſt mei qui rex ſum populi , & præcipue colentis , & audite preces patrias. i. quas ego pater pro filio effundo,ſi ueſtra numina.i.diuinę poteſtates,& ſi fata reſeruant mihi Pallanta. ſ.filiū meū incolumem i. ſaluū rediturū,& ſi ego viuo uiſurus.i.qui adhuc uideā eū,& ſi uiuo vēturus. i.qui ueniā in unū. ſ. locū, cū ipſo oro.i. peto a vobis,vitā.ſ.ad id tp̄s duraturā,& patiar durare,i.duriter tolerare,quēuis.i.quēlibet laborē,aut queuis laborem,durare. ꝑmanere,ſin.i.ſed ſi,ò fortuna,tu minatis aliquē infandū caſum non audet propter malū omē dicere,necē filij, & mire in nuit,bona a dijs dari, mala.a caſu obuenire,ò i. urio à liceat. licitum ſit,& permittatur nunc abrumpere uitā crudelem.i.q̄ crudelis eſſet.ſi appetat durare uſq; ad mortem filij mei. Nec, inquit dū curæ ſunt ambiguæ ſ.inter ſpē.& metum, & dū ſpes futuri eſt incerta: aut dum, i.donec;ſpes eſt incerta futuri. i. de re futura.Et dū ò chare puer,mea ſola,& ſera uoluptas,ego teneo te meo complexu , ne. ſ.nuncias; grauior. i. moleſtior, & durior,ſeu triſtior. quam facile pati poſſem. vulneret aureis ſ meas Genior.ſ.Euāder,fundebat hæc dicta.i.ex animo elocutus eſt:hæc,ſup.in ſupremo digreſſu famuli ferebant in tecta .i.in regiam ſuam,collapſum,id eſt poſtquam præ dolore concideat,quæ triſtitia,tam vehemēs mali fuit,nimirum omnis, vnde & Pallas caſurus eſt in prælio.

Herculeas ſopitis ignibus aras Suſcitat.In antiq.lib Excitat,legitur.Heſternumq. larem. In Romano libro; Exreicum, legitur Euander pariter In antiq.lib. Euandius , legitur Tyrrheni ad littora regis. Antiqui aliquot lib. Ad lumina,habent Timor,& maior Martis iam appaiet imago.In Romano libr. Et timor maior. Sūt ēt lib in quibus abſque particula, Iam,ita legitur,Maior Martis apparet imago. Hæret inexpletum lacrymans.In quibuſdam lib.antiq.Inexpletus,legit.In aliquot alijs.In amplexus lachrymans,habetur Cum primā aciem. In antiq.lib Primum legitur,Neque finitimo Mezentius nūquā Huic capiti inſultans.In antiq.lib.finitimus,legitur , & Exultans,legitur,&,Viquā,in libris aliquot antiquis Quęſo miſereſcite regis,Et,patrias audite preces.In antiq.lib. lectio hæc variat in hunc modum.Quæſo reminiſcere regis.Exaudique ꝑces patrias.Patiar quēuis durare laborem.In antiq.li.Patior, eſt.Nunc tunc.ò liceat in lib.Rom.& quibuſdam alijs, legere, eſt,Nunc,ò nunc liceat.Mea ſola,& ſera uoluptas.In Mediceo tranſpoſitis uerbis,legere eſt,Mea ſera,& ſola voluptas. Complexu teneo.In Romano libro,legere eſt,Complexus.

Iamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos,& fidus Achates:
Inde alij Troiæ proceres:ipſe agmine Pallas,
In medio chlamyde,& pictis conſpectus in armis ,
Qualis,vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes.
Extulit os ſacrum cœlo,tenebraſque reſoluit.
Stant pauidæ in muri matres,oculiſque ſequuntur
Pulueream nubem,& fulgentes ære cateruas,
Olli per dumos,quà proxima meta uiarum
Armati tendunt:it clamor, & agmine facto
Quadrupedate putrem ſonitu quatit vngula campum,
Et ingens gelidum lucus prope cæritis amnem,
Religione patrum late ſacer: vndique colles
Incluſere caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Siluano fama eſt ueteres ſacraſſe Pelaſgos ,
Aruorum,pecoriſq. deo,lucumq. , diemq.:
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarco, & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri
Iam poterat legio , & latis tendebant in aruis.
Huc pater Aeneas,& bello lecta iuuentus
Succedunt,feſſique & equos,& corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat,natumque in valle reducta
Vt procul egelido ſecretum flumine vidit,
Talibus affata eſt dictis,ſeq. obtulit vltro.
VEN.En perfecta mei promiſſa coniugis arte
Munera:ne mox aut Laurentes nate ſuperbos,
Aut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum.
POE.Dixit,& amplexus nati Cytherea petiuit :
Arma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu.

IAmq; adeo exierat. Adeo ad ornatum pertinet tātū. Ipſe agmine Pallas In medio.Hic. n.mos fuit ut tyrones ponerentur in medio,& ambiēt uiri fortes exercitū. Aut certe honori, eſt mediū locum in exercitu tenere, ut ipſe alibi , Medio dux agmine Turnus . Conſpectus Cōſpicuus, cōſpicabilis. Nā pro nomine participium poſuit Ante alios aſtrorum diligit ignis.Venus in cęlo habet unam propriam ſtellam q̄ oriēs Luciferum , occidēs Veſperū facit. Inde Statius, Et alterno deprehēdit vnus in ortu. Habet ēt duas alias, vnam in ſigno Tauri, & vnā in Septētrione Vnde ēt Taurus domus eſſe dr̄ Veneris. Ideo dixit,Quē Venus alios aſtrorum diligit ignes. Sacrū.Venerabile . Tenebras. Autē reſoluit propter iubar; quod ſola poſſidens aliquod afficiat lumen. Agmine facto.Agmen proprie eſt exercitus ambulās quidquid fuerit aliud,abuſiuè dr̄,prope. Cæritis amnem , Agilla ciuitas eſt Tuſciæ a conditore appellata. cui ex iuſtitia Romena aliud eſt inditum nomē.Nam cum Romani euntes per Tuſciam interrogarent Agillinos q̄ diceret ciuitas,illi ut pote Græci quid audirent ignorantes, & optimum ducentes ſi prius eos ſalutarent. dixerunt quam χαῖρε ſalutationē,Romani nomē ciuitatis eſſe putauerunt, & detracta aſpiratione eā Ceræ nominauerūt, ut dixit Iginius in vrbib Italicis.Amnis aūt Minio dr̄ , vt , Qui Cærete domo,q ſunt Minionis in aruis Late ſacer. Hoc eſt nō ſolum colebant a ciuib. ſed etiam ab accolis.Nigra. Vmbroſa more ſuo, Veteres ſacraſſe Pelaſgos. De his uaria eſt opinio. Nam alij eos ab Athenienſibus , alij a Laconibus , alij a Theſſalis dicūt originē ducere,quod ē propenſius. Nam multas in Theſſalia Pelaſgorum conſtat eſſe ciuitates . Hi primi Italiam tenuiſſe perhibent. Aruorū,pecoribuſq; deo. Publica ceremoniarum opinio hoc habet,pecorum & agrorum deū eſſe Syluanum. Prudentiores tamē dicunt eū eſſe ὑλικὸν θεόν. hoc eſt deū τῆς ὕλης, Hyle autē eſt fex oīum elementorum. i. ignis ſordidior,& aer , itē aqua,& terra ſordidiora, vnde cuncta procreātur,quā ὕλην,Latini materiam appellauerunt , nec incōgrue cum materiæ ſiluarū ſint.Ergo qđ Græci a toto hoc Latini à parte dixerūt, Lucūq. diēq. Hoc a Romanis traxit , apud quos nihil fuit tam ſolēne q̄ dies conſecratiōis Hic ē illud,Noſtroſque huius meminiſſe minores. Tarco,& Tyrrheni. Tarco Latinus nominatiuus eſt de græco ueniens ab eo quod eſt Tarcon,perdito ν,& ω,cōmunicata I a,ut,ἀπόλλων Apollo, & πλάτων Plato aliter verſus cōſtat. Tuta tenebant Caſtra locis. Hoc eſt & natura,& induſtria munitiſſima. Sed nouimus caſtra per naturam munita eſſe nō poſſe , niſi in collibus fuerint,qđ in mōtib.ſunt,& quo ꝓcedit Latis tendebat in aruis? Ne ſit ergo cōtrarium intelligamus q hodie videmus & legimus,hanc collium fuiſſe. nam,ut planicies eſſet in ſummo,in qua caſtra inerant Tarcōtis.Quanq̄ multi uelint,Celſoq. oēs de colle uideri Iam poterat legio ad Aeneam referri,ut intelligamus uenīētes in collib. fuiſſe Troianos;Caſtra uero Hetruſca in cāpis.Quod ſi velimus accipere queādmodum ꝓcedit, Tuta tenebant Caſtra locis.i.per naturam ,ſ

turam locorum. Tendebat in aruis, vt, Hic ſæuus tendebat Achilles. E bello lecta. Quia ait ſupra, Qui ſeſe in bella ſequātur. Præſtantes virtutem legit. Aut lecta proprie, quia delectus eſt militum eſt. Feſſique & equos, & corpora curant. Ingēti arte quod ſequebatur omiſit, redditurus in decimo. nanq. ſi vellet dicere veniſſe Aeneam, vidiſſe Tarcontem, petiſſe auxilia, ſatis longū fuerat, & peribat illud qđ ait ſupra, Toto nanq; fremunt condenſæ litore puppes, cum & Hetruſcorum feſtinationi, dicentis breuitas cōgruat. Verū hoc qđ in iſto loco prætermiſit, reddidit in x. dicēs, Nāq; vt ab Euandro caſtris ingreſſus Hetruſcis Regem adit, & regi memorat nomenq. genusq. Aetherios nimbos. Per aerem numinū. ſ. purgationē qui circa deos eſt, οὐδὲ τι σαικανθοῦ παρέδωρα ἔρωτα. Reducta. Secreta. Egelido ſecretum flumine vidit. Egelido. i. nimium gelido, & eſt vna pars orōnis, vt, Eduramque pirum. ſ. val de durā. Et ſic dixit, Secretum flumine egelido, hoc eſt præſidio fluminis vt dicimus, ſecretus eſt mōte uel ſiluis. Latenter aūt oſtendit Aeneā nō oīſi flumine ablutū, numen videre potuiſſe. Obtulit vltro. ſ. deam cōfeſſa, vt in ij. dixi, & eſt ordo. Obtulit ſe, & locuta eſt. Promiſſa. κατὰ τὸ σιωπώμενον, vt ſupra. Hoc ſignū cecinit miſſurā diua creatrix. Laurentes ſuperbos, vt, Quos illi bello profugos egere ſuperbo. Acrē Turnum. Fortē, & proprie apud nos acer eſt qui δεινὸς apud Græcos dr̄; nam fortē, & vehementem, & aſperum, & amarum poteſt ſignificare. Poſcere. Prouocare. Cicero: Poſcunt maioribus poculis. i. prouocant.

ASCE. IAMQVE adeo exierat portis equitatus apertis, Aeneas inter primos, & fidus Achates: Inde alij Troiæ proceres, &c. Docet, quō profecti ſunt ad Tarconta, ſeu latine Tarcontem, Hetruſcorū ductorem, vtq. Venus Aeneæ Vulcania obtulit arma, ipſum complectens, atque cohortans. Vnde, q̄a Donati nihil habemus. Ordo eſt. Equitatus. i. cętus, aut claſſis equitū exierat iam adeo. i. p̄cipue iam; aut oīno portis apertis. Exierat, inquit, videlicet Aeneas, & Achates fidus. ſ. Aeneæ comes, inter primos. Inde. i. deinde, ſup. exierant alij proceres Troiæ. Ipſe Pallas cōſpectus. i. cōſpicuus in medio agmine, in ſup. chlamyde, & armis pictis, q̄. ſ. a patre obtinuerat, ſup. exierat talis, qualis Lucifer, vbi. i. poſtquā, ipſe perfuſus vnda. Oceani. i. lotus, ſm opinio. vulgi, Oceani. i. Oriens, quē. ſ. Luciferum, (eſt. n. ſtella Veneris) Venus diligit an̄ alios igneis, i. fulgores aſtrorum: extulit cœlo os. i. conſpectum ſuum, ſacrum. i. venerabilē, & reſoluit tenebras. ſ. nocturnas, vnde Lucifer, q lucē afferat, dr̄. Matres pauidæ ſtant in muris, & ſequuntur oculis. i. obtutu, quia pedibus ſtantes, non poterant, nubem puluerеam. i. puluerulentam, ex puluere pedum collectam, & cateruas fulgētes ære. i. armis æreis fulgentibus inter nubem illam: Olli. i. oēs illi armati, tendunt p dumos, id eſt loca inuia. ſ. ea, qua p̄maxima meta proximum cōpendiū viarum, ſup. erat, clamor. ſ. ſe inſtigantium, it. i. diffundit̄ per aera, & vngula. ſ. equina, quatit cāpum putrem, ſonitu quadrupedante. i. a quadrupedātib. i. quaternis pedibus incedētib. equis factū, & hoc agmine. i. ordine militariter procedentium, ſacto. i. inſtituto. Ingens lucus eſt p̄pe amnem gelidum. i. ſubfrigidum pp ſiluam, Cæteris. i. vrbis Agillinæ, ſacer. i. venerabilis, late. in latum, religione. i. obſeruātia, & religioſo cultu patrum. i. maiorum. Colles. i. monticuli, caui. i. habentes vallem interiacentem, incluſere, ſup. lucum illum, vndiq;. i. ex oī parte, & cingunt nemus abiete nigra. i. vmbroſa. Fama eſt veteres Pelaſgos. i. Græcos qui in Italiam venerant ſacraſſe. i. dicaſſe, Syluano, deo aruorum, & pecoris, & lucum ſup. illum, & diem, ſup. ſolennem, & ſacrum. Pelaſgos, inquit, q primi habuere. i. poſſederūt aliqn̄, fines Latinos, Tarco, & Tyrrheni. ſ. populi, tenebant haud procul hinc. i. nō longe ab hoc loco, caſtra tuta locis. i. munitione locorū, & oīs legio. ſ. Tyrrhenorum, poterat iā uideri. ſ. ab Aenea de colle celſo. i. arduo, & difficulter acceſſibili, ſed planiciem latā habēte, aut, oīs legio Aeneæ venientis poterat videri a Tarcōte de colle excelſo, vbi excubias fecerat, licet in valle munita, exercitū haberet, & caſtra. Sed prior modus, quia placet Seruio, placet & mihi, eo qđ ſequit̄, & tendebat. i. tentoria habebat, ſicut in ij. Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles. i. I aruis latis. i. late ſe extēdentibus, in planicie collis. Pater Aeneas, & iuuentus lecta. i. delecta, aut electa, bello. i. ad bellum, ſuccedūt huc. i. ad hunc collem, vbi erat Tarcon, & ipſi feſſi curant. i. reficiunt, & reparant, & equos, & corpora ſua. ſ. priuſquā ad Tarcontem accederent. At Venus dea candida. i. relucēs, inter nimbos. i. nubem, æthereos. i. lucidam, & quaſi cæleſtē aderat, ferēs dona. ſ. arma, a Vulcano fabrefacta, & vt. i. poſtquā ipſa vidit natū. i. filiū, in valle reducta. i. inter duos colleis incluſa, vidit, dicit procul. i. de longe ſecretum. i. diuiſum ab exercitu aliorū flumine egelido. i. multū, & eminenter gelido, niſi ſit nomen eius. affata eſt, ſupp. eum talibus dictis, & obtulit ſe. ſ. videndā conſpectui eius, vltro. i. non requiſita. En munera perfecta, arte coniugis mei. ſ. Vulcani promiſſa. i. quam ipſe mihi promiſerat, aut quā me p̄miſeram tibi perfecta, daturā arma, aut quā mihi promiſſam dixi a marito, ſed hoc vltimū refellit̄, & primum refellit̄ ex eo, q venus in orōne ſua non meminit promiſſionis, dicemus ergo, medium. ſ. Venerem p̄miſiſſe Aeneæ ſe laturam, arma p̄fecta, arte mariti ſui, vnde dictū eſt, At Troius heros. Agnouit ſonitum, & diuæ promiſſa parentis, ne dubites poſcere. i. prouocare, in prælia, Laurentes. ſ. populos ſuperbos. ſ. pp virtutem ſuam bellicam, aut pp ductores ſuos, aut Turnum acrem. i. ſtrenuum, ductorem eorū & capitalē tibi inimicum, Cytherea. i. Venus, a Cytheris montib. Cypri, dicta, dixit. i. finiuit orōnem, & petiuit amplexus nati. i. filij ſui, & ſup. poſuit ſub quercu aduerſa. i. è regione, & ex aduerſo ſita, arma radiantia. i. reſplendentia, & quaſi radios emittentia.

TVTA tenebant. In lib. antiq. legere eſt. Cuncta tenebāt. Egelido. In Romano libro, Hæc gelido. In alijs, E gelido ſeparatim legitur.

DEæ donis. Propter arma. Tanto lætus honore. Quod manifeſtam viderat matrem, & plenam numinis ſui. Interq; manus, & brachia verſat. Iungendum eſt, vt intelligas Aeneā manibus minora, brachijs maiora arma conſideraſſe, vt puta loricā, & ſcutū, hæc. n. ſunt arma maiora, minora vero galeā, gladiū, ocreas. Verſat. Cōſiderat. Vt, Hoc illuc vinclorū immēſa volumina verſat. Rigentem ſanguineam, ingentem, diſtinguendū p̄pter plura epitheta. Solis inardeſcit radijs. Irim phyſica rōne deſcribit, quæ fit cum aquoſam nubem ſolis ardor irradiat. Nec eſt incongrua hæc cōparatio, cū lorica de diuerſis metallis fieri plerūque cōſueuerit. Leues ocreas. Nitida tibi alia. Recocto ſæpe purgato. Sic Hom.

Illæ deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atq. oculos per ſingula voluit:
Miratusq. interq. manus, & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammasq. vomentem,
Fatiferumq. enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem; qualis, cum cærula nubes
Solis inardeſcit radijs, longeq. refulget.
Tum leues ocreas electro, auroq. recocto.
Haſtamq. & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq. triumphos,
Haud vatum, ignarus, venturiq. inſcius æui
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataq. in ordine bella,
Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam; geminos huic vbera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impauidos, illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conceſſu caueæ, magnis Circenſibus actis.

Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.
Τεῦξε δ' οἱ κόρυθα βριαρὴν κροτάφοις ἀραρυῖαν.
Καλὴν δαιδαλέην, ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε.
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.

Non enarrabile. Bene non enarrabile. cum. n. in clypeo omnem Rom. hiſtoriā velis eſſe deſcriptam, dicēdo, Illic genus omne futuræ Stirpis, ab Aſcanio, pugnataq. in ordine bella, carptim tū pauca cōmemorat, ſicut in primo ait, videt Iliacas ex ordine pugnas, nec tū vniuerſa deſcripſit. Haud vatū ignarus. Futurorū nō inſcius. Venturiq. inſcius æui. Nō æui ſed q̄ in æuo erant futura. Stirpis Ab Aſcanio. Vſque ad Auguſtum Cæſarem. Mauortis in

Addiderat, ſubitoq́. nouum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioq́. ſeni, Curibusq́. ſeueris.
Poſt ijdem inter ſe poſito certamine reges
Armati Iouis ante aram, paterasq́. tenentes
Stabant, & cęſa iungebant fœdera porca.

antro. Poteſt accipi, & fecerat lupam Mauortis, & Mauortis in antro Dicendo aūt &, oſtendit multa alia fuiſſe depicta. Procubuiſſe .i. prima parte ſe inclinaſſe, quod Græci πρηνιζειν τινα dn̄t, vt īclinatione corporis vbera pberet infantib. Nam ſi procubuiſſe, iacuiſſe accipias, contrarium eſt quod dicit, Ludere pendētes pueros. Sciēdum tn̄ eſt voluiſſe eū geſtum proprie exprimere, quem in ipſius lupæ cernimus ſtatuis. Geminos huic. Re vera geminos mō, alias ſimiles. Sanè totus hic locus Ennianus eſt. Ludere Moueri. Terent. Cōgruū iſtum maximū in aqua finit ludere. i. moueri. Pendētes. Ceſſantes, vt, pēdent opera interrupta, minęq́. Matrē. quaſi matrē, cuius affectum pueris exhibebat. Tereti ceruice. Rotunda cum lōgitudine, vt, Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ. Mulcere alternos. Nō quod in pictura erat dicit, ſed id qđ intelligimus factū fuiſſe, vt, Ter circū Iliacos raptauerat Hectora muros. Et corpora fingere lingua. i. tergere. Cic. in Feſtiana, Spongijs ſanguis effingebatur. i. tergebatur. Nec procul hinc Romam. Cōgrue iuxta proprios conditores. Raptas ſine more Sabinas. Raptas ſpectaculo ſine vllo exēplo. Conſeſſu caueæ. Cauea eſt vbi populos ſpectat. Magnis Circenſib. actis. Magnis, quātū ad paupertatē priſtinā ptinet. Nā legimus pp equorū inopiā diuerſis eos tūc vſos alalib. Raptæ aūt ſunt Sabinæ Cōſualib. hoc eſt menſe Martio. Conſus aūt deus eſt conſiliorum, qui iō tēplum ſub tecto habet, vt oſtēdat tectū ē eſſe debere conſiliū, inde eſt qđ & Fidei pāno velata manu ſacrificabat, q̄a fides tecta eē dēt, & velata. Iō aūt dicato Cōſi ſimulacro rapuerunt Sabinas, vt regerēt initiū de rapto cōſilium. Iſte Conſus & eques Neptunus dr̄, vn̄ ēt in eius honorem Circēſes celebrant. Erant ergo qui dn̄t magnis Circēſib. aut Megaleſiacis, aut Romanis quos cōſtat fieri an̄ Calē. Ian. Actis aūt. cum agerent, quia nō erat pſens a paſſiuo participium, vt, Et qua vectus Abas. Circenſib. Circenſes dicti vel a circuitu, vel q̄ vbi nunc metę ſunt, olim gladij ponebant, quos circumibant dicti Circenſes ſine adiectione ludorū, cū ita dicamus ludos theatrales, ludos gladiatorios, ludos Circenſes. Romulidis. Hic datiuus pluralis venit ab eo quod ē hic Romulida Curibusq́; ſeueris. Mire dixit ſeueris. Cum. n. filias perdiderint Ceninenſe, Antēnates, Cruſtuminij, & Sabini, ceteris quieſcentib. Sabini ſoli bella ſumpſerunt, qui interuenientibus poſtea triginta fœminis iam enixis de illis q̄ raptæ erant pax facta eſt ex quarū noībus Curiæ appellatæ ſunt in cōem ēt mulierū honorē, Calendæ eis dicatæ ſunt Martiæ. Horat. Martiæ cœlebs quid agā calendis; Iuuen. Munera fœmineis tractat ſecreta calendis. Nec. n. aliter congruis Martias calendas eſſe fœminatum, niſi quia, vt diximus, fœminæ bella ſedarunt. Sanè ſciendum oēs virgines raptas excepta Herſilia, q̄ ſublata a marito ſibi Romulus fecit vxorē. Poſito certamine. Finito, vt Ante diem clauſo cōponet veſper Olympo. Iouis an̄ aram. Ante templum Iouis Statoris qđ fecerat Romulus poſtquam orans elatis armis meruit ne ſuus exercitus fugeret. Iungebāt fœdera porca. Fœdera, vt diximus ſupra, dicta ſunt a porca fedē & crudeliter occiſa, cuius mors optabat̃ ei qui a pace reſiliſſet. Falſo aūt ait porca. Nā ad hoc genus ſacrificij porcus adhibebatur, ergo aut vſurpauit genus p̄ genere, vt, Timidi venient ad pocula damæ, cū has damas dicamus. Itē ſupra lupā, cum artis ſit hic, & hæc lupus. Aut certe illud oſtendit, quia in oībus ſacris fœminei generis plus valent victimæ. Deniq; ſi p mare litare non poſſent, ſuccidanea dabat̃ fœmina Si aūt per fœminam non litaſſet, ſuccidanea adhiberi non poterat.

ASC. ILLAE deæ donis. Cōmemorat q̄ arma Aeneas a matre ſuſceperat, & potiſſimum clypei deſcribit ſculpturam, res Romanorū pcipuas vſq; ad Auguſti tpa cōtinentem, vnde & Auguſti egregia facinora, opportunitatem nactus cōpendio, ingenioſus Poeta percurrit. q̄n rem eſt explodenda eorum opinio, qui poetā conſtituiſſe dn̄t, ad Auguſtum vſque perducere opus, & illius geſta recenſere, quod ſi eſſet, nō hic & in 6. tam diligenter ea percurreret. Potuiſſet tn̄ ſi ſuperuixiſſet Auguſtum, alio tpe inſtar iſtius cecīniſſe, qđ in Buc & Georg polli citus ē. Ordo aūt eſt. ille. ſ. natus Veneris Aeneas, lætus donis deę. ſ. matris, ſed potius deę quaſi a mortali talia c̄ ferri nequirent, & lętus tanto honore, quia mater ipſum ſuo cōplexu dignata erat, aut tanto bonore, quantus eſt tam inſignibus armis fulgere, nequit expleri. i. ſatiari, videndo, atq; voluit oculos per ſingula. ſ. arma, & mirat̃, ſup. ea, & verſat inter manus, & brachia, galeam. i. caſſidē terribilem, criſtis. i. habentem terribiles criſtas, & vomentem flammas, ſicut de galea Turni dictū ē, & enſem fatiferū. i. letiferū, aut mortiferū multis, & loricā. i. thoracē, rigentē. i. ferè ſtantē, & rigidā ex ęre. i. ſquāmis ęreis, ſanguineam. i. ſanguinei coloris, & ſup. ingentem. i. valde magnā, ſup. talē, qualis, ſup. eſt, nubes cęrula. i. cęrulei coloris, cū. i. qn̄, inardeſcit. i. reſplendet radijs ſolis. ſ. ex aduerſo incūbentibus, & arcum cœleſtem producentibus, & refulget lōge i. refulgere vī, pręcipue a longe ſtantib. tum, ſupp. mirat̃, & verſat ocreas. i. munimina crurum, leuis. i. polita, nō aſpera, aut politas, & leuigatas, ſi ad ocreas refers, ſupp. factas, ex electro, & auro recocto. i. iterū fuſo, & ita purgatiore, & haſta & textū. i. textura, & ſculpturam clypei, nō enarrabile. i. difficile enarratu, declinat̃ ergo hoc textum, textī p̄ te ipſa contexta. Ignipotens. ſ. Vulcanus, haud ignarus vatū. i. vaticiniorū a vatib. editorum, aut officij vatū nō inſcius. q̄. p̄. i. nō inſcius eui futuri, fecerat illic. i. in illo clypeo, res Italas, & triūphos Romanorum, & fecerat illic oē genus ſtirpis. i. p̄geniei futuræ ab Aſcanio, & fecerat in ordine bella pugnata. i. vt bellata. i. bello geſta erant, & lupam fœta. i. enixam, nuper p̄cubuiſſe. i. prima parte ſe inclinaſſe, I viridi antro Mauortis. i. Martis. i. vbi erāt Martis, filij Remus, & Romulus, & ab ea nutriendi, & geminos pueros pēdētes circū vbera ludere huic. i. I eius applauſum. ſ. lupæ, & matrē. i. q̄ tanquam matrē ſe gerebat. ſ. lupam, lambere ſup. pueros. ſ. Remū, & Romulū, ipanidos. i. Iperterritos, quo īdicio, Martis filij p̄babant̃, nam pueri, naliter ſunt pauidi. Aut Ordo eſt, & pueros Ipauidos lambere. i. dulciter ſugere, matrē. i. lupam, p̄ mre, & illā. ſ. lupa, reflexa ceruice tereti. i. rotūda I lōgū, mulcere. i. mitigare, aut placare lambēdo alternos vt catulos ſuos ſolent lupæ, q̄ res, cū vna eſſet ſculpi, aut fingi nō poterat, nam ſi alterū viſa eſt lābere, aut mulcere nō potuit alterū ēt mulcere, ſed ſic. ſculpta erat, vt lambiſſe viſa alterū, ad alterū feſtinaret, & fingere. i. tergere, & ſolida re corpora. ſ. infantū, lingua. ſ. ſua, qđ vrſis propriū eſt. Nec. ē & nō, & addiderat, nō procul hinc. i. ab hac ſculptura iā dicta, Romā, & Sabinas. ſ. virgines, & mronas raptas. ſ. a Romulo, & cohabitatorib eius, poſtq̄nā a finitimis cōiugia impetrare nō poterat, ſine more. i. exēplo, quia noua inuētione. dū. n. cōſualia Neptuno agerēt. i. haſticos ludos q̄ haſtiludia nōnulli vocat, cōuocatis vicinis ad ſpectaculā, vbi cōueniſſēt ſuā, ſibi quiſq; rapuit, vn̄ dicit, raptas cōſeſſu cauę. i. in loco cōcauo, vbi cōſederant in circuitu ſpectantes, & hoc magnis Circēſib. ſ. ludis, qui iccirco fiębant actis. i. dū agi dērēt, & addiderāt nouū bellū cōſurgere ſubito Romulidis, & Tatio ſeni, & cur b ſeueris. i. inter Romulidas, ex vna parte. & Tatiū, ducē Sabinorū, & inter ciueis Curēſeis, quos Seueros vocat, q̄a ceteris quieſcētib. iniuriā vlciſci uoluerūt, & tria bella cū Romanis geſſerūt. Eſt aūt hæ Cures, hatū Curium, ciuitas olim Sabinorū, vn̄ Numa Pōp. erat. Poſt. i. poſtea, ijdē reges. ſ. Romulus, & Tatius, certamine poſito. i. ſedato inter ſe, ſtabant armati ante aram Iouis, & tenētes pateras. I quib. Ioui libabant, & iūgebant i. inibant, fœdera porca cæſa. i. icta, & pcuſſa fœde. Nam qui fœdus percutiēs, porcū inibant, dicebant anteq̄ ferirēt, Iuppiter, populū N. ſic ferito, vt ego hunc porcum ferito, tantoq; magis ferito, quanto magis potes polleſq; ſi. ſ. fœdus non ſeruaret.

VAR. LECT. MIRATVR interq; manus. In pler. lib. antiq. legere eſt. Miraturq; interque manus. Auroque recocto. In Oblon li. Auroque nitētem, legit̃, Reflexam Mulcere. In Ro lib. Reflexa legitur. Quod vero ſubſequitur. Et corp fing. ling. Sunt antiq lib. in quib. Lingere, ſcriptum ſit. Sed. n. fingere, agnoſcit Seruius.

Haud procul inde citæ Metum in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant: (ut tu dictis Albane maneres)
Raptabatq́. viri mendacis viſcera Tullus
Per ſiluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

SERV. CItræ Metrum in diuerſa quadrigæ. Don. hoc loco contra metrum ſentit dicens, Citæ, diuiſæ, ut eſt in iure, erecto non cito idest patrimonio, uel hæreditate non diuiſa. Na Cites cū diuiſus ſignificat, ci, longa eſt. Ergo C tæ, ueloces intelligamus. Quod autem dicit Virg. Metum, Metius Suffetius

Necnon Tarquinium eiectum Porſenna iubebat
Accipere, ingentiq. vrbem obſidione premebat,
Aeneadę in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem ſimilemq. minanti
Aſpiceres, pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat;
Romuleoq. recens horrebat regia culmo.
Atq. hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat,
Galli per dumos aderant, arcemq. tenebant,
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cęſaries ollis, atq. aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quiſque alpina coruſcant
Geſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hinc exultantes Salios nudosq. Lupercos,
Lanigerosq. apices, & lapſa ancylia cælo
Extuderat, caſtæ ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus; hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis,
Et ſcelerum pœnas, & te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo, furiarumq. ora trementem,
Secretosq. pios, his dantem iura Catonem.

nius dictus eſt, quod nomen mutilauit cauſa metri. Nouimus aūt nominum vel mutationem vel mutilationē conceſſam poetis, ſic ꝓ Polluce, Caſtorem ꝓ Citheride, Lycoridem ponit, vt Sed q̄ legat ipſa Licoris. Hic aūt Metius Suffetius cum apud Albanos ſummam rerū teneret, a Romanis in auxilium cōtra Fidenates vocatus iure ſocietatis venit quidem, ſed in ꝓlio ipſo ad hoſtes defecit. Quod cernens Tullus Hoſtilius ait voce maxima militib. ſuis, ita vt & hoſtis audiret. Ne trepidetis, meo cōſilio factū eſt, vt factioſe Metius Suffetius ad hoſtes tranſiret. Quo cōſilio & ſuis penè iā amiſſas vires reddidit, & effecit ne hoſtes crederent Metio, quē poſt victoriam captum, Tullus Hoſtilius religauit ad binas quadrigas, ita vt ab vtris quadrigis traheretur manus, pedes vero ab alteris. quibus agitatis velociter, cū crudeli morte diſcerpſit. Vidēs ergo poeta Romano nō incōgruam eſſe vindictā, culpā in criminis retorquet auctorē dicēs, ex ſua pſona ad ipſum Metium. At tu dictis Albane maneres. Id ēt. Mendacis. Infert, vt tacitæ quōd . & inuidiæ crudelitatis occurſat Necnon Tarquiniū eiectum Porſenna iubebat. Tarquinius Superbus habuit perditos filios, inter quos Aruntem, qui dum in caſtris eſſet, patre ſuo Ardeam obſidente, & ortus eſſet inter eum, & Collatinum maritum Lucretiæ, de vxoribus ſermo, eo vſq; contentio proceſſit, vt ad probandos earum mores, acceptis equis ſtatim domus ſuas ſimul proficiſcerent. Ingreſſi itaq; ciuitatē Collatiā vbi Lucretiæ domus erat, inueniunt eam lanificio operam dantem, & triſtem pp mariti abſentiam. Inde ad Aruntis domum profecti cū vxorē eius inueniſſent cantilenis, & ſaltationibus indulgentem, reuerſi ad caſtra ſunt. Qd Aruns dolens, cū de expugnāda Lucretiæ caſtitate cōgitaret, mariti eius noīe epiſtolam finxit, & dedit Lucretię, in qua hoc continebat, vt Aruns ſuſciperet hoſpitio. Quo facto, ꝑ noctem ſtricto gladio eius ingreſſus cubiculum cū Aethiope hac arte egit vt ſecū coiret dicēs, Niſi mecū concubueris, Aethiopem tecū interimam, tanq̄ in adulterio dep̄henderim. Timēs itaq. Lucretia ne caſtitatis amore fāmā deperderet (quippe quā ſine purgatione futurā eſſe cernebat) inuita turpibus impeſijs paruit. Altero die cōuocatis propinquis marito Collatino, patre Tricipitino, Bruto auunculo, qui tribunus equitū celerum fuerat, rē indicans, petijt ne violatus pudor, neve inultus eius eſſet interitus & erecto gladio ſe interemit, quē Brutus de eius corpe extractū tenens, ꝓceſſit ad populū; & multa cōqueſtus de Tarquinij ſuperbia, & filiorū eius turpitudine, egit ne in vrbē reciperent auctoritate qua plurimū poterat, nā vt diximus, Brutus tribunus equitū fuerat. Sed cū nō ſuſciperent, Tarquinius cōtulit ſe ad Porſennā regē Tuſcię, qui ꝓ Tarquinio cū ingentib. copijs capto Ianiculo. & illic caſtris poſitis, Romam vehemētes obſedit. Et cū per ſublicium pōtem, hoc eſt ligneū tranſitu conaret, ſolus Cocles hoſtilem impetū ſuſtinuit, donec a tergo pōs ſolueret a ſocijs, quo ſoluto ſe cū armis ꝓcipitauit in Tyberim. Et lz læſus in coxa, tn̄ eius fluenta ſuperauit. Vn̄ eſt illud ab eo dictū cū ei in comitijs coxę vitiū obijceret: Per ſingulos gradus admoneor triūphi mei. In tantā aūt obſidionis neceſſitatē populus venerat, vt obſides daret, ex quib. Clœlia inuenta occaſione tranſnatauit fluuiū, & Romam reuerſa eſt. Redditaque rurſus eſt, pacis lege eam Porſenna repetente, q̄ admiratus virtutem puellæ dedit ei optionem, ut cū quib. vellet rediret. Illa elegit virgines, vō Porſenna hoc quoq; miratus conceſſit, & rogauit per lr̄as populum R. vt ei aliquid virile decerneretur, cui data eſt ſtatua equeſtris, quam in ſacra via hodieque con-

ſpicimus. Eiectum. Atqui facile poterat ſuſcipi. Sed nō eſt ſuſceptus, quia occidi nō poterat tribunis impedientibus. rex. n. ēt ſacrorum fuerat. Vn̄ poſtea alij facti ſunt conſules, alij reges ſacrorum. Porſenna. Vnum, n. addidit metri cā, vn̄ penultimę datus accentus eſt. Nam Porſena dictus eſt, Martialis, Hanc ſpectare manum, Porſena non potuis Aeneadæ. Satis longe petitum epitheton Illū. Coclitem. Et mō Cocles in hoc hoīe de quo dicit, proprium eſt nomen. In alijs appellatiuum. nā luſcos, coclites dixerunt antiqui. Vnde & Cyclopas, coclitas legimus dictos, q̄ vnū oculū habuiſſe, perhibent. Vinclis innaret Clœlia ruptis. Atqui obſides non ligantur, ſed vincla pro cuſtodijs accipiamus. Aut certe vinclis ruptis pontis. i. iā ponte reſoluto. In ſummo cuſtos Tarpeiæ Mālius arcis. In ſūma clypei parte. Et bona ſane vtit̄ in pictura, apta vnicuiq; rei loco diſtribuens. Nō. n. in ſumma clypei parte dicit factum eſſe Capitolium, quia hoc arcē vrbis eſſe manifeſtū eſt. Hiſtoria talis eſt, Brenno duce Senones Galli venerūt ad vrbē, & circa Alliam fluuiū occurrentem ſibi, deleuerūt exercitū oēm populi R. Aliaq; die cū vellent ingredi ciuitatem, primo cunctati ſunt timētes inſidias, qa & patentes portas, & nullū in muris videbant. Poſtea paulatim ingreſſi cuncta vaſtauerūt octo integris menſib. adeo vt ea q̄ incendere non poterant, militari manu diruerent, ſolo remanente Capitolio, ad qd cū vtenſilib. reliqui cōfugerant ciues, quæ tm̄ a Gallis obſidebant, ēt id penetrare cupientib. quorum alij per dometa, & ſaxa aſpera, alij per cuniculos dūt conatos aſcendere. Tūc Manlius cuſtos Capitolij Gallos detruſit arce clangore anſeris excitatus, quem priuatus quidā dono Iunoni dederat. Nāq; ſm Pliniū, nullū aīal ita odorem hoīs ſentit. Pro tēplo. Pro defenſione tēpli, nā aū templū, nō ꝓcedit, cū obſeſſus intra tēplū eſſet, Sic Ter. Ipſi intus dextra ac lęua ꝓ tectib. aſtant, Terent. Nam niſi hæc ita eſſent pro illo haud ſtares Phędria. Tenebat. Defendebat. & eſt militare verbū, vt et Saluſt. dicit. Vn̄ econtra victos, loco motos dicimus. Cicero, Loco ille motus eſt. Horrebat regia culmo. Curiam Calabram dicit, q̄ Romulus texerat culmis. Ad q̄ calabat̄. i. vocabat̄ ſenatus, vocabat̄, & populus a rege ſacrificio, vt qm̄ adhuc faſti nō erant, ludorū & ſacrificiorū ꝓnoſcerent dies Atq; hic. In Capitolio. Et ſatis prudenter argenteū anſerem dixit, nam quaſi epitheta eſt coloris, & ſignificauit rem veram. Nam in capitolio i honorem illius anſeris, qui Gallorū nunciauerat aduentum, poſitus fuerat anſer argenteus. Auratis porticib. Hoc ad ſpē retulit pręſentis Romanæ reip. Nam illo loco vbi dixit, Horrebat regia colmo, nō addidit Romuleo, vt incipientis, & pauperis adhuc imperij tpa deſignaret. Canebat. Quaſi ꝓdiuinabat Nam canere. & dicere, & diuinare ſignificat. Arcemq; tenebant. Deeſt plenè Nam ꝓpè tenuerunt. Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ. Multi iterationem volunt. Alij dūt tenebris pp cuniculos. Dono noctis Sōno. Nam ſomnus noctis eſt donum Aurea veſtis. Hoc eſt barba. Vn̄ econtra inueſtes dicimus imberbes, vnde eſt, Tunc mihi prima genas veſtibat flore iuuentas. Virgatis lucent ſagulis. Quæ habebant in virgarum modum deductas mas. Et bene alluſit ad Gallicam linguam, per quā virga purpura dr̄ Virgatis ergo, ac ſi diceret purpuratis Geſa. Haſtas viriles. Nam et viros fortes Galli geſus vocant. Scutis longis. Per hęc, corporū oſtendit magnitudo, vt ſupra, Stabant tercentum nitidi in præſepib. altis. Pes quod equorum magnitudine non exceſſit. Hic in eodem ſcuto. Et congrue ſacerdotes ſtatim poſt templa cōmemorat. Salios. Qui ſunt in tutela Iouis,

Martis. Quirini. Dicti Salij idẽ qđ circa aras ſaliũt, & tripudiãt. Nudoſq; Lupercos. Cum in honore Panos Lupercaliorum ſolennitas celebraret̃ pecora Romanorũ ſubito a latronib rapta ſunt illi ꝓiectis veſtib. perſecuti ſunt latrones quib. oppreſſis, & receptis aĩalibus ꝑ rem à nudis proſpere geſtam conſuetudo permanſit vt nudi Lupercalia celebrarent. Lanigeroſq; apices. Flamines in capite habebant: pileum in quo erat breuis virga deſuper habens lanæ aliquid. Quod cum per ęſtus ferre non poſſent, filio tm̃ capita religare cęperunt. Nã nudis penitus eos capitib. incedere nefas fuerat. Vñ a filio quo vtebant̃ flamines dicti ſunt, quaſi filamines. Verum feſtis dieb. filio depoſito, pilea neceſſe erat accipere, q̃ ſm alios ad oñdendam ſacerdotij eminentiam ſunt reperta, ſicut columnæ mortuis nobilibus ſuperponunt̃ ad oſtendendum eorum columen. Alij dñt nõ ꝑ eminentiam dignitatis hoc factum, ſed quia cũ ſacrificarent apud Laurolauinium, & eis exta frequenter aures de vicinis venientes locis abriperent, eminẽtia virgarum eas terrere voluerunt. Exinde ẽt conſuetudo, permanſit, vt apud Laurolauinium ingentes haberent virgas, non breues, vt in vrbe. Lapſa ancilia cælo. Regnante. Numa Pompilio ſcutum breue, & rotundum cœlo lapſum eſt. Et cum aruſpices reſpondiſſent illic fore vrbis imperium vbi illud fuiſſet, diligentia Numæ, ne qñq; ab hoſtibus poſſet auferri adhibito. Mamurio fabio multa ſimilia facta ſunt & in templo Martis locata. Qđ aũt dicit ancilia plurali vtit̃ numero ꝓ ſingulari. Nam vnum lapſum eſt. Ancile autẽ dr̃, aut quaſi vndiq; circuncisum, aut quaſi ἀμφίχειλον. i. vndiq; labrum hñs. Extuderat. Studioſe fecerat. Ducebant. Deducebat. Hęc. n fuerat conſuetudo. Pilẽtis matres in mollib. Pilenta ſunt vehicula, ſicut nunc baſternas videmus. Erant aũt tunc Veneti coloris, non vt nunc roſari quibus niſi caſtę vtebant̃. Mollibus aũt penſilibus, aut cõtra, Plumas penſiles dicimus, & molles ſignificamus. Hinc procul. Bene longe a templis inferos facit. Scelerũ pœnas. Pro ſceleratorũ. Et bñ ait, ſcelerum pœnas, in crimina n. perſonæ incidunt, non ipſarum proprie ſunt crimina. Vñ & ſceleribus ſunt ſtatuta ſupplicia, q̃ in ſe incidentes hoĩes obnoxios faciunt. Et te Catilina minaci Pendentem ſcopulo. hoc quaſi in Ciceronis grãm dictum vr̃. His dantem iura Catonẽ, vt, & ſupra diximus, Cenſorium ſignificat, non Vticenſem qui contra Cęſarem bella ſuſcepit. Et ſupergreſſus eſt hoc loco Homeri diſpoſitionẽ. Si qđẽ ille Minoẽ, Rhadamãtũ, Aeacũ de impijs iudicare dicit hic Romanum ducem innocentibus dare iura commemorat.

HAVD procul, &c. Percurrit cetera Romanorum geſta. Ordo eſt. Quadrigæ. i. equi quaterni trahentes currus, aut currus ipſi citę. i. citati, & inſtigati, diſtulerant. i. diſtraxerãt, haud. i. nõ ꝓcul, inde. i. ab iam dicta pictura, in diuerſa. i. in diuerſas partes, Metum. i. Metium Suffetium, Albanorum principem, fidefragum, vt Liuius ad longum, & Seruius ſatis expreſſe recitant Et quia hoc atrox factum vr̃, docet Poeta, iuſtam eſſe vltionem, dicens, at. i. tametſi, hoc crudele vr̃ tibi, o Albane. ſ. o Meti, tu maneres. i. manere. i. ſtare deberes, dictis. i. promiſſis conuentis cum Romanis, & Tullus. ſ. Hoſtilius, raptabat. i. diſtrahere faciebat, viſcera viri mendacis. ſ. Metij. per ſiluam, & vepreis. i ſenteis, & dum rorabant, ſparſi. i. reſperſi, ſanguine. ſ. Metij. Necnon i. ẽt: Porſenna ſ rex Tuſciæ, cauſa aũt metri adiecit n. litteram: nam Martialis. Porſena, media breui profert, iubebat. i. iubere Romanis videbatur, accipere. i. vt recipe rent, Tarquinium. ſ. ſuperbum, qui volunt ſecundam longam eſſe, ſcribunt Tarquinium, ſicut metum, eiectum. ſ. propter ſuperbiam eius, & Lucretiæ, a ſilio violationem, & premebat vrbem. ſ. Romam, ingenti obſidione; Aeneadæ. i. Romani, qui ab Aenea deſcenderant, & præcipue Brutus Collatinus, & Tricipitinus, ruebant in ferrum, i. arma, pro libertate. ſ. tuenda, expulſis regibus. Tu aſpiceres illum. ſ Porſennam, ſimilem indignanti, & ſimilem minanti, ꝙ Cocles, Romanus ille, auderet vellere. i. diuellere, & interrumpere, ſecuri pontem. ſ. ſublicium, ingruentibus hoſtibus, quod Clœlia. ſ. virgo Romana, cũ alijs obſidibus data, innarẽt fluuium. ſ. Tybrim, & hoc vinclis. i. cuſtodijs arctis, ruptis. i. illiſis aut ruptis vinclis. i. ſic abnatantis, & cum ſumma periculo aufugientis, ac ſi in vinclis tenta fuiſſet, Hiſtorias recitat Seruius, quas & in Liuio facile eſt inſpicere, vñ breuior ſum. In ſummo cuſtos. Eãdem rem perſequit̃, vñ ordo eſt. Manlius. ſ. vir ille Romanus, cuſtos arcis Tarpeię. i. capitolij a Tarpeia virgine poſtea denominati, ſtabat in ſummo, ſ. clypei, pro templo. i. pro defenſione templi capitolini, & tenebat. i. defendebat, capitolia celſa. i. ſublimia, & arcem Romanam, & regia récens. i. paucis annis antea cõſtructa. ſ. Calabria domus, horrebat. i. horrida, & aſpera erat culta Romuleo. i. ſicut Romulus coluerat, & Culmus cooperuerat. Atq. anſer argenteus. ſ. albus, aut, i. euera, in Clypeo argenteus, vt albadinẽ referret, volitans. i. volitanti, & alas clangenti ſimilis, hic. i. in capitolio, canebat Galles. ſ. Senones adeſſe porticibus auratis. i. auro coopertis, in limine. i. in ingreſſu, Nam, ſup. Galli, aderant per domos, & tenebant arcem. i. capitolium, & id quaſi nondum. n. oĩo tenebant defenſi tenebris, & dono. i. indulgentia, & opportunitate, noctis opacæ. i. valde tenebroſæ. Cæſaries. i. coma vento cedens, aurea. i. aurei coloris, vt fulua, erat, ſup. illis, atq. ueſtis. i. barba erat illis aurea, & lucent ſingulis. i. illis indumentis militaribus, virgatis. i. interciſis purpura. aut purpuratis, tũ. i. inſuper, colla lactea. i. candidiſſima, innectũtur auro. i. indumento aureo, quiſq;. i. ſinguli, coruſcant. i. quatiunt, manu. ſ. ſua, deo Geſſa, ſeu Geſa. i. haſtilia: Alpina. i. ex Alpib. decerpta, protecti corpora i. habẽtes corpora protecta, longis ſcutis, quia & ipſi lõgi erant. Et Vulcanus extuderat. i. ſtudioſe fecerat(ab extundo nã excudo, & excudi, ſeu excuſſi, mediam producunt, vt in ſexto. Excudent alij ſpirãtia mollius era.) Salios. i. ſacerdotes Martis, a Numa inſtitutos, exultãtes. ſ. cũ ancilib. & Lupercos. ſ. ſacerdotes Panos Lycęi, nudos. ſ. q̃ nudi diſcurrebant, & apices. ſ. inſularum, lanigeros. i. lanã gerentes, vñ & flamines, quaſi filamines dicti ſunt, & ancila. ſ. ſcuta breuia circunciſa, lapſa cœlo, ſaltem vno tempore Numę matres. ſ. matronæ Rómanæ caſtæ, ducebant. i. deducebant, ſacra. ſ. Romana, per vrbẽ. ſ. Romanã, in pilentis. i. vehiculis ſic dictis, mollib. i. penſilibus, & molliter incedentib. Et, ſup. Vulcanus adit procul hic. i. longe ab horum ſculptura, ẽt ſe deis tartareat. i. infernales. ſ. alta. i. ꝓfunda hoſtia. Ditis i. Plutonis, & pœnas ſcelerum. i. ſceleratorũ Romanorũ, & te, ò Catilina (cuius Saluſt. deſcribit bellum, & quẽ Cic. vicerat, in cuius gratiam hæc dicta putant) pendentẽ ſcopulo minaci. i. minanti, tibi aſſidue ꝑcipitium, quod infertur iuſte per ambitionem rem publicam occupantib. vt Catilina conabat̃, & tremantem ora furiarum. ſ. infernalium, & pios. ſ. manes Rom. piorũ, dum viuerent, & Catonem. ſ. maiorem qui Cenſorinus dictus eſt; dãtẽ his, ſ. pijs, iura, id eſt iuſta moderamina vitę, ſicut in vita fęcerat, quia Quę grãm currũ, Armorumq; fuit viuis, quæ cura nitentis Paſcere equos eadem ſequitur tellure repoſtos, hoc eſt, eadem exercent apud inferos, quæ exercuerant apud ſuperos vt dictum eſt in 6. Ad hoc autem ſupplicia noxiorum inducit, vt viuos a ſceleribus deterreat. vtq. non ſolum pijs præmia, ſed & impijs tormenta apud inferos parata ſignificet.

VARIA LECTIO

CITAE, Metum in diuerſa quadrigæ. Antiq. lib. metium legunt, & Metrium, Pontem auderet quod vellere Cocles. In antiq. li. legitur. Audere quia vellere. Manlius arcis. In Romano lib. Malius arcis. In alijs, Mallius, legitur. Atq; hic auratis. In quibuſdam lib antiq. Hinc legitur Galli per domos aderãt. In antiquo admodum lib. Olli, legitur. Aurea cęſaries illis, hoc autem loco, Ollis, in antiquis habetur exemplarib. Hinc exultantes Salios, in antiq.; aliquot, Hic, legitur. Exuderat. In Ro. lib. extuderant, legitur.

COEL. RHOD.

SED & in tunicis virgæ purpureæ vocantur patyphi, vñ & in Latinis litteris virgæ veſtes, & apud Poetam Aeneidos octauo, ſagula virgata, quæ haberent in virgarum modum deductas vias, cui ſententię ſubſcribit 6. Bibliothecęs Diodorus, tã etſi in eo alluſum Seruius putat, ad Gallicam linguam, quia virgę diceretur purpura. Virg. verſus eſt. Virgaris lucent ſagulis, tum lactea collo Auro innectuntur.

HAec inter Bene inter inferos, & ſuperos mare factum dicit, quod, vt ſupra diximus, nos ab antipodib. diuidit, qui inferi sũt nři

Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora verrebant caudalis, æſtumq́. ſecabant.

cõparatione. Imago au.] nõ eſt cõtrariũ qđ, & cęruleã, & aureã & argẽteã maris eẽ dicit faginẽ, q̃ ſcimus ꝓ vẽto. rũ qualitate mutari, & colo-

In medio claſſes æratas, Actia bella
Cernere erat: totumq́; instructo Marte videres
Feruere Leucaten, auroq́. effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar
Cum patribus, populoq́. penatibus & magnis dijs,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Lęta vomunt, patriumq́. aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis, & dijs Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum
Tempora nauali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope Barbarica, varijsq́ Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis, & littore rubro,
Aegyptum, viresq. Orientis, & vltima ſecum
Bactra vehit, ſequiturq́. (nefas) Aegyptia coniux,
Vna omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Conuulſum remis, roſtrisq́. ſtridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flammna manu, telisq́. volatile ferrum
Spargitur: arma noua Neptunia cæde rubeſcunt.

res varios reddere, quod expreſſum in ſcuto fuiſſe ſignificat. Cærula. i. maria. Fluctu cano, ols. n. ſpuma alba ē. In orbem In circuitum. Aeſtu[i]que ſecabant. naturalem rē oſtendit, nam ſemper mare turbatur cum Delphini apparueruot. Cernere erat. Gręca figura Leucaten. In promontorio Epiri eſt mōs Leucate. Hinc Auguſtus agē. Italos. Cum de ſtatu reipu. eſſet longa contentio inter Auguſtū, & Antoniū, & Lepidum, placuit vt totum Orientē teneret Antonius, Auguſt. Gallias, & Hiſpanias cū Italia. Lepidus Africam, Siciliam, Sardiniam. ad cauſam maioris fidei Antonius ſororem Auguſti duxit vxorem Profecti itaq; ſunt in prouincias ſuas. Sed Antonius in Aegypto captus ē amore Cleopatræ, nō vſquequaq; adeo vt ea dimiſſi cōtra Parthos ꝓficiſceref. q̃b. victis dū Cleopatrę cupiditate feſtinat exercitum oēm frigore in Armenia ꝑdidit. Ipſe tñ animalium cadauerib. paſtus cum paucis ad Aegyptum eſt reuerſus, vbi ea cœpit ſuadere Cleopatra vt ſe ſortiretur vxorē derelicta ſorore Auguſt. quo facto Auguſtus vehemēter accenſus cōtra eum cœpit bella moliri. Antonius re comꝑta collectis Orientis virib. prior cū vxore Cleopatra venit ad bellum. Conflictum eſt nauali certamine circa Actiū Epiri ꝓmontorium, vbi victi ſunt Antonius, & Cleopatra, & in fugā coacti. poſtea occiſo Antonio illa ſibi ſerpentes adhibuit. Sed quia belli ciuilis triūphus turpis vr̃, laborat poeta vt probet iuſtum bellū fuiſſe, dicens Auguſtū eſſe cū patrib. populoq; penatib. & magnis dijs. Contra eum Antonio auxilia peregrina & monſtroſa Aegypti numina; & re vera in exercitu Antonij oēs Barbari fuerunt, qđ & Virg. dicit, Aegyptū viresq. Orientis, atq; vltima ſecum Bactra vehit Vnde ēt de hoc bello egit triumphum. Nec. n. ciuile putatū eſt, quod tñ mō Romano duce geſtum eſt, qui & ipſe Barbaræ ſeruiebat vxori, adeo vt propria ei caſtra concederet: Quorū qui potiebatur imperio, ipſe vocabat exercitū. Vnde eſt illo loco de Cleopatra, Patrio vocat agmina ſiſtro. Nā Antonius conſulare ſibi tñ detinuit imperiū, in quo ſola eſt pr̃is iubendi. Ille. n. ducit exercitū, q̃ hēt in p̃tāte caſtra ꝓpria Penatibus magnis dijs, alij vnum uoluēt eſſe, alij ſeparant. Vt magnos deos accipias Iouem, Mineruā, Mercurium, quos Aeneas de Samothracia ſuſtulit. Tempora flammas Læta vomunt. Naturaliter. n. Auguſtus igneos oculos babuiſſe dr̃, adeo vt quidam eques Rom. interrogatus ab eo cur ſe viſo verteret faciem dixerit, quia fulmen oculorum tuorum ferre non poſſum, ſicut ait Suetonius. Aperitur vertice ſydos. Sydus in vertice, hoc eſt ſuper galeam Nam ex quo tempore diem ſtella viſa eſt, dum ſacrificaretur Veneri genitrici, & ludi funebres Cęſari exhiberenf, (cuius ſidus, putatum eſt Auguſto perſuadente) in honorem patris Auguſtus, ſtellam in galea cæpit babere depictam. Parte alia. Non econtra, ſed in alia parte aciei. Ventis, & dijs Agrippa ſecundis Secundis dixit Auguſti comparatione. Nam hoc dicit Auguſtus, Nimio ventorū & numinum vtebatur fauore. Agrippa ſecūdis. Hoc eſt, Ille habuit primum fauorem, hic ſcđm. Nauali roſtrata corona Sex Pōpeius Pompeij filius Sicilia piraticā exercuit, contra quē primo cum Agrippa pugnauit Auguſtus. Poſtea Agrippę cura data eſt qui eum deleuit, ob quod ei Auguſtus roſtratam dedit coronam, quia vicerat nauali certamine. Hinc, a parte contraria victor ab Auroræ populis. Quia vicerat Parthos, vt diximus. Littore rubro. Erythreo mari quod eſt inter Aegyptum, & Indiā. Et vltima ſecum Bactra venit Vltima non quantum ad fines ſpectat orbis terrarum, ſed vltima in imperio Antoniano. Conſtat. n. Bactrianos poſſ. habere gentes innumeras. Nefas. Exclamatio eſt, non in eo tantum quod Aegyptiā Romanus duxerat, ſed ēt quod mulier caſtra ſequebatur. Quod. n. magnę

ti turpitudine apud maiores fuit. Vnde Bellaturus Pompeius in Lesbo reliquit vxorem. Ruere. Ruebāt i. veniebant cum impetu. Concurrere montibus altos, alij, altis legunt, vnum tamē eſt Turritis puppib. inſtāt. Hoc de hiſtoria traxit, nam Agrippa primus boc genus turriū inuenit, ut de tabulatis ſubito erigerentur, ſimul ac ventum eſſet in prælium turres hoſtibus improuiſæ. Arma noua Neptunia cęde. Noua cæde, magna nimis. Nā non dicit re vera noua.

HAEC inter &c. Peruenit tandem ad id qđ primū ꝓpendit. ad Auguſti ſ. egregia facta deſcribenda, & potiſſimum, ad pugnam Actiacam deſcribendam, q̃ illi, & gloriæ, & vtilitati plurimæ fuit. Nā in ea M. Antoniū Triūvirum. quem vnum habebat tū colleg. nā Lepidus multo añ interierat ſuperauit eū Cleopatra; Aegypti regina, quo deleto, ſolus rerum potius eſt. Ordo aūt eſt. Imago aurea. i. ex auro ſculpta, maris. ſ. Actiaci, tumidi. i. inflati. ibat ire videbatur, inter hæc. ſ ſumma, & infima, nam capitoliū in ſummo, & regna Ditis, nimirū in imō erant; vnde & trium fratrum, eorundemq. ſummorum deorū regna deſcripſit Iouis, in capitolio; Plutonis, I tartaro, & nūc Neptuni, in mari, ſed cęrula. i aquę marina aut ipſa maria, ſpumabant fluctu cano. i. ſubalbo, & delphines. ſ. piſces clari. i. fulgentes, argento. i. ex ſplendore argenti, vnde erant, vertebant, aut vertebant caudis. ſ ſuis, æquora. i. maris, circum i in circuitu in orbem, i. gyrum, & circuitum rotundum, & ſecabant. i. diuidebant, æſtum. i. fretum, ſeu feruorem aquarum. Erat. i. contingebat. aut dabaf cernere in medio ſ. maris, claſſes ęratas. i. bellicas, ęre munitas appoſitoríe bella Actia. i. q nb. bella Actiaca poſtmodu geſta ſunt, & tu videres. i. videre poſſes, accipiendo ſecundam perſonam, ꝓ qualibet. i. quilibet videns clypeum, videre Leucaten. i. montem illū in promontorio Epiri, feruere. ſ. fulgorib. armatorum aut Leucaten. i. mare vicinum, feruere claſſib æratis, aquas ſulcantib. & pro. i. fluctus. ſ. iuxta Leucaten effulgere auro. i. ſplendore auri. Verum ꝗ per tertiā coniugationē deduxit, a feruo, & effulgo, Cęſar Auguſtus erat, ſup hinc. i. ex vna parte agens. i. impellens, Italos i. prælia, & ſtans in celſa puppi, tanq̃ princeps exercitus, & claſſis cum patribus. i. ſenatorib. cum populo. ſ. Romano, & cum magnis dijs . i. cum fauore magnorū deorū, quos p̄ſentes ſculpſerat Vulcanus, tanq̃ Auguſti partes tutantes, cui. ſ. Auguſto, tpa læta, qđ boni exitus ſignum eſt, vomunt geminas flāmas ſ. oculorum, vt interpretaf Seru. aut geminas, quia ab vtriſq; tpib. diffuſas, & ſidus patriū. i. patris eius, adoptiui ſ. Iulij. i. Cæſaris, de quo dictum eſt, Ecce Dionei ꝓceſſit Cęſaris aſtrum, aperif. i. aperte vr̃, vertice i. in ſummitate galeę. Agrippa. ſ. affinis, & amicus Auguſti, arduus. i. ſublimis, erat ſup. agens, agmen id eſt Italorum, ſup. in parte alia i à latere, & in alio quodāmodo cornu, agens in quā, & ventis, & dijs ſecundis. ſ. in fauore, & p̃tāte, qua primum Auguſtus obtinuerat fauorē, & auxilium, cui. ſ Agrippę tpa fulgent roſtrata. i. quaſi roſtris nauium, ornata ſ. corona nauali, q̃ fiebat ex roſtris nauium victarum, & dabaf victori, appoſitoríe, inſigne. i q̃ erant inſigne. i. ornamētum, ſuperbum. i. glorioſum, & magnificum belli. ſ. naualis. Antonius. ſ. Marcus, triumuir, vehit hinc. ſ. ex aduerſa parte, ope Barbarica . i. a Barbaris contracta, & armis varijs. i. variorum populorum exiſtens victor, vehit (dicit) ſecū à populis Auroræ ſ Parthis, & ab littore rubro. i. mari Erythreo, quod eſt inter Aegyptum, & Indiam, & i. ſimil, Aegyptum. i. populum, & potentiam Aegypti, & vires Orientis i. populi Orientalis, & Bactra. i. Bactrianos populos, vltima. i. vltimos in imperio Antoniano Orientem verſus, & coniux Aegyptia ſ. Cleopatra ſequitur. ſ. exercitum nefas. i. quę res nefanda eſt, & deteſtanda Romano viro,

vnde per exclamationem dicit, nefas Oẽs ruere.i.ruebant, aut ruere videbant, vna.i.pariter ac totum æquor, ſpumare, ſupp. cœpit, aut viſum eſt, aut tuorabat, c... auitum.i.ſulcatum, remis reductis.i.retrorſum ductis, vt fortius impingant, & roſtris.ſ. nauium ſtridentib.i.cum ſtridore aquas ſulcantibus, ceu ſecãtibus, & ſup.oẽs petunt, alta.i.pfunda maria, vbi.ſ. ſuperficies aquæ alta eſt, vt in medio mari, nam aqua ſphærica eſt, vt cætera elementa, tu credas.i.credere poſſis, ſi videas Cycladas.i. inſulas illas, reuulſas.ſ.à continentibus, aut à fundo ſuo, innare pelago.i.nare per pelagus, aut altus montes concurrere altis montibus tanta.i.tam magna, mole.i.tanto molimine inſtant viri puppib.turritis.i.propugnacula habentibus. Flãma ſtuppea.i.radicata in ſtuppa, ſpargitur manu.ſ.in alternas naueis & ſerrum volatile.i.quod ad volatum aptatum eſt ſpargitur telis.i.cũ ipſis telis, & arua Neptunia.i. maria madeſcut.i.tinguntſ. cæde noua.i.eff.. ſione ſanguinis magna, & inſolita.

VARI. LECT. SPVMANT cærula cauo In antiq.lib Spumabat, legitur. Actia bella. In antiq.lib legitur. Accia. Totumque inſtructo Marte. Antiqui aliquot lib. Eatructo legunt. Aliquot alij Inſtructum. Stans celſa in puppi.in R.li. & quibuſdam alijs, Stat. Varijſq. Antonius ar. In li aliq.anti. Varijs Antonius armis legit. Roſtris ſtridentib. æquor, aliqui li. Roſtriſq; legunt.

COEL. ROD. SVNT & in belli vſibus Harpagæ, ab Agrippa excogitatæ, capiendis ablaqueandiſq. nauib. Ea vero ſunt cubitorũ quinque ligna.ferro circumplexa, fibulaſq. ab capite viroq; præfixas continentia, vni falx ferro curuata inhæret, alteri funes deſtinantur plurimi falces machinis attrahentes, vbi in tendiculam incidit hoſtica nauis, cui intercipiendæ machinula præſto, & altera eſt, coracã vocant.i.coruum. Quod autem ad Agrippam attinet, ſunt qui ab eodem genus id turrium adinuentum ſcribant, vt de tabularis ſubito erigerentur, ſimul ac in prælium foret ventum. Ad quod alluſerit poeta nobilis, Tãta mole viri turritis puppibus inſtant Harpagones inquit Plini. Anacharſis excogitauit primus, & manus Pericles Athenienſis, auctor nobis eſt in Viris illuſtribus Nepus Cornelius, hiſce vſum ex Romanis primum imperatorem Duillium.

Regina in medijs patrio vocat agmina ſiſtro:
Nec dum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omnigenumq́; deum monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraq. Mineruam
Tenent: ſæuit medio in certamine Mauors,
Cælatus ferro, triſteſq. ex æthere Diræ:
Et ſciſſa gaudens vadit diſcordia Palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo,
Deſuper: omnis eo terrore Aegyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos iam iamq́. immittere funes.
Illam inter cædes Pallentem morte futura
Fecerat ignipotens, vndis, & Iapyge ferri:
Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pandentemq́. ſinus, & tota veſte vocantem.
Cæruleum in gremium, latebroſaq. flumina victos.

SERV. PAtrio vocat agmina ſiſtro. Cleopatra ſibi tm̃ aſſumpſerat, vt ſe Iſin vellet videri. Iſis aũt eſt genius Aegypti qui per ſiſtri motum, quod gerit in dextra, Nili acceſſus, & receſſus ſignat p ſitulã quã ſiniſtra retinet, oſtẽdit fluentiã oĩum lacunarũ. Iſis aũt lingua Aegyptiorũ, eſt terra, quã Iſim volunt eſſe. A tergo reſpicit angues. Hoc eſt mudũ videbat, mortem futuram. Deum mõſtra. ideo monſtra dixit, quia ſub Auguſto necdum Romani Aegyptia ſacra ſuſceperant. Latrator Anubis. Quia capite canino pingitur. hunc volunt eſſe Mercuriũ, iõ q̃a nihil eſt cane ſagacius. Cõtra Neptunũ. Humerũ ſequitur qui deos dicit contra ſe pro diuerſis partib habere certamen. Cælatus ferro, aut in armis locatus, aut de ferro ſculptus .i. metallo ſibi congruo. Diræ Diræ proprie ſunt vltrices deæ, & bene has intereſſe dicit prælio ad puniẽdum Antonium, q matrimonij læſerat fœdus. Sciſſa diſcordia Palla. Ideo diſcordia, quia vnius ciuitatis erant & bene Diram diſcordia ſequit, q̃ Bellona comitatur. Nam per diſcordiam venitur ad bellum. Horat. Ita, truces inimicitias, & funebre bellum. Actius hæc cernens. Quem poſtea Actium nominauit Auguſtus. Vertebant terga Sabæi. Omnes iſti populi orientis ſunt. Iam, iãq; .ſ. auiditate fugiendi. Inter cædes. Inter ſuorum cadauera. Morte futura. Omine mortis futuræ. Iapyge ferri. Vento qui de Apulia flans optime ad Tarentum ducit. Horat. Obſtructis alijs præter Iapiga. Magno corpore. Septenfluo. Vocantem Cæruleum in gremium. Hæc de hiſtoria eſt, nam legitur Cleopatram præſagio mortis futuræ oblitam eſſe receſſus Aegypti petere in q̃bus facile poterat bella reparare. Ille qua te ſe moriens dẽ increpaſſe. Latebroſaq; flumina, quia Nili origo naſcitur, licet Pli. dicat haud lõge ab Aethiopia Maurorum poſt maiorem Atlanticum lacum eſſe ea qua erumpit. Quod videtur eſſe veriſimile ex belluarum ſimilitudine.

ASCE. REGINA in &c. Oſtendit quõ deſcripta eſt reliqua pars pugnæ Actiacæ in Clypeo à Vulcano fabrefacto, dicens; Regina.ſ. Cleopatra Aegyptiorum regina, exiſtens in medijs.ſ. bellantium, vocat ſiſtro patrio.i.tympano, aut cymbalo illo Aegyptio, quo Iſis vſa dr, agmina.ſ. ſuorum, necdum.i.& non adhuc.& nõ reſpicit adhuc geminos angueis, a tergo i. qui eam perſequebantur a tergo, quibus.ſ.mors illi prætendebatſ: hoc eſt, nondum videbat mortem ſibi imminentem. Nam gemini angues, mortem prætendere putãtur, aut angues vocat cornua exercitus Auguſti: Monſtra deum, id eſt deorum, omnigenũ, pro omnigenorum i.omnis generis. Nam & bruta colebãt, vt canes, feles, crocodilus, & herbas, vt cæpe, & porrũ, vnde Iuuẽ. Quis neſcit volu Bithynice, qualia demẽs Aegyptus portenta colat? & Anubis latrator. i q colitſ in ſpecie canis. mõſtra ergo deorũ omnigenorum.i.deorum Aegyptiorũ, tenent tela cõtra Neptunũ, & Venerem, & cõtra Mineruam, qui.ſ. Auguſto fauebãt. Mauors.i. Mars, deus belli, ſæuit ĩ medio certamine, aut quia cõis eſt deus, aut, quia belli deus vtroſq; animabat. exiſtens cælatus.i.inſculptus ferro, quod metallum Marti cõgruit, eo quod ferreus, & durus eſt, cælatus autem erat in clypeo, ſicut erat Auguſti tempora in bello, per imaginationẽ. l. & fictionẽ poeticã; Diræ.i. Deæ vltrices, demiſſæ.ſ.ex æthere, ſup vadunt ad vlciſcendũ Antoniũ q matrimoniale læſerat fœdus, & diſcordia.ſ. Martis filia, aut potius, mater vadit.i.incedit, gaudens.i.læta, palla.i.chlamyde ſua, ſciſſa.i. diuiſa p factionem, quia ciuis in ciuẽ pugnabat, vnde in Buc. En quo diſcordia ciues. Perduxit miſeros. Quam.ſ. diſcordiã, Bellona.i.dea belli.i.bellũ ipſum, ſequitur flagello.i.cum flagello, conſanguineo.i.cognato. Bonus & naturalis eſt ordo; nam Martis planeta, diras.i. ſæuas iras concitat, vnde naſcuntur diſcordiæ, quas Bellona.i. bellũ ſequitur, vnde Horat in epiſt. Ita truces inimicitias, & funebre bellum. Apollo actius.i.ſic poſtea dictus, quod Auguſto in actiaco bello auditorium attulit, aut ille votum fecerat, cernẽs hæc.i. hanc cõmotionẽ, & alea belli, ita q̃d Mars eſſet medius i.anceps eſſet victoria, ipſe intẽdebat arcũ .ſ. ſuum, quẽ iratus, tenet ſicut placidus plectrum deſuper i. ex alto. Omnis Aegyptus, & Indi. ſupp. oẽs, oĩs Arabs, & oẽs Sabei, qui populi orientales ſunt, vertebant terga eo terrore.i.pp eum terrorem, ipſa regina.i. Cleopatra, videbatur.ſ. in ſculptura aut cælatura, dare vela ventis vocatis.i. optatis, aut inuocatis ad celerem fugam, & immittere.ſ. velis iam, iamq.i.magis, & magis, funeis laxos, vt.ſ. plus venti ſuſcipiant, & fortius impellantur. Ignipotens.ſ. Vulcanus, fecerat illi pallentẽ inter cædes.i.cadauera ſuorum, morte futura.i.omine mortis futuræ, quia tunc primum timere cæperat & ſup. ferri.i.auehi, vndis.ſ. defluis, & Iapige i.vento illo, illi a tergo flante, autẽ, p ſed, fecerat, ſup. cõtra.i.econtrario Nilum.ſ. fluuium Aegypti, mærẽtẽ i.dolentẽ, magno.i.ſeptenfluo, corpore.ſ. fluctus ſui, & pãdẽtẽ ſinus.ſ. ſuos.i. vltima receptacula, ad quæ doluit Cleopatra non confugiſſe ad reparandum exercitum, & vocantẽ vota veſte.i.exterioribus indicijs ſuis, victus.ſ. Aegyptios, & reliquos Antonij ſocius, in gremium cæruleum.i.receptacula maris, & ſ flumina latebroſa.i.occulta, aut de quorum origine dubitatur.

VARIA LECTIO.

ET latrator Anubis. In libris antiquis, Natator Anubis, legitur

legitur. Triſteſque ex æthere Diræ: In Romano libro, & in Mediceo, Diuæ, legitur. Quem conſanguineo ſequitur Bello na flagello. Legendum diſtinctis dictionibus, Cum ſangui-neo Accius hæc cernens arcum, intendebat Apollo. Actius, hoc loco legēdum, vt ſuperius adnotatum eſt. Eſt vero in Mediceo Tendebat.

At Cæſar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia, dijs Italis, votum immortale, ſacrabat
Maxima tercentum tota delubra per vrbem,
Lætitia, ludiſque viæ, plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtrauere iuuenci.
Ipſe ſedens niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam veſtis, & armis:
Hic Nomadum genus, & diſcinctus Mulciber Afros,
Hic Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat: Euphrates ibat iam mollior vndis:
Extremique hominum Morini, Rhenuſq; bicornis,
Indomitique Daæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur, rerumq; ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque, & fata nepotum.

SERV. Triplici triūpho. Tres. n Auguſtus habuit triū phos. Nam primo die trium pbauit exercitus, qui Antonium uicerat. Secundo, qui Dalmatas vicerat. Tertio ipſe cū Alexādrino eſt ingreſſus triūpho. Ludiſq; viæ, plauſuque tremebant. Hoc eſt capitalitij ludi celebrati ſunt. [Candentis liminе Phœbi.] In templo de ſolido marmore effecto, quod allatū fuerat de portu lunę qui eſt in Liguria. Dona recognoſcit populorū. Aurum coronarium dicit, quod hodieq; a victis gētibus datur. Imponebant autem hoc imperatores ꝑpter conceſſam vitam. Ideo ergo dixit Donat. uā ſi hoc eſſet, ſpolia diceret. Hic Numadū genus. Atqui Antonius Orientis habuit populos, ſed intelligamus has gentes Africæ operas ſuas locaſſe, & ſimul cum Antonio ab Auguſto eſſe ſuperatas. Diſcinctos. Vel habitum eorum oſtendit, qui vſq; in talos fluebat. Q̄ꝰ Plautus ridet in Penulo dicens, Quę eſt illa auis cum Afrum uidiſſet veſtem demiſſam trabeutē Aut diſcinctos dixit inhabiles militiæ. Omnes.n. qui militant cincti ſunt. Aut certe inefficaces, vt contra ꝑcinctos, ſtrenuos, dicimus. Horatius, Alrius ac nos ꝑcincti ſunt. Vñ & græce ἄζωνος appellaꝰ, non qui bonā zonam hēt, ſed qui eſt ſtrenuus. Mulciber. Vulcanus ab eo quod totū ignis permulcet. Lelegas. Theſſalos. Lucan. de Theſſalia. Mox Lelegū dextra preſſum deſcendit aratrum. Caraſq;. Caræ inſulani populi fuerunt piratica famoſi, victi a Minoe, vt & Tucydides, & Saluſt. dicunt. Gelonos. Populos Scythię. Euphrates ibat iā mollior vndis. Sentiens quaſi ſe eſſe ſuperatum. Horatius, Minores voluere vertices Morini. Populi Galliæ in finib. qui Britanniā ſpectant. Rhenus Fluuius Galliæ. Bicornis Autem, quia per duos fluit alueos, per unū qua Romanum imperium eſt, per alterum qua interluit Barbaros. Indomitique Daæ, populus Scythiæ, Araxes. Fluuius Armeniæ quem pontib. nixus eſt Xerſes conſcendere. Parentis. Nunc honoris. Rerum Futurarum, quæ nondum fuerunt. Famamque. Gloriam. Nepotum. Poſterorum.

VAR. LEC.

ASCENSIVS.

At Cæſar triplici inuectus Romana triumpho &c. Commemorat præcipuos Cæſ. Auguſti triumphos, dicens, At Cæſar. ſ. Augu inuectus mœnia Romana, ſup. cum triumpho, triplici .ſ. de Antonio, de Dalmatis, & de Alexandrinis ſacrabat. ſ. in ſculpturis clypei, dijs Italis votum immortale. i. qd perpetuo tpe permanſurum eſt in re perſoluta, per uotum. ſ. tercentum maxima delubra. i. templa, per totā vrbē, aut potius per totum urbē. viæ. i. cōpita, & triuia, fremebant. ſ. partam uictoriā, lætitia, & ludis, & plauſu. chorus matrū. i. matronarū ſupplicium ſup. erat in omnib. templis, & omnibus aris. i. ad omnes aras, & iuuenci cæſi. i. mactati ad ſacrificiū, ſtatuere i. æquauerunt corpore ſuo terrā ante aras, aut cæſi ante aras, ſtrauerūt terrā corpore ſuo. Ipſe. ſ. Auguſtus, ſedens, ſup. in limine niueo. i. de candido marmore facto Phœbi. i. Apollinis, candētis. i. reſplendentis, recognoſcit. i. recēſet, &(vt dicunt) reuiſitat, dona populorū. i. q̄ populus in templa noua cōferebat, & aptat. i. adiungit. & affigit ea, poſtib. i. portis ſuperbis. i. magnifice extructis Gētes victę. ſ. ab Auguſto, incedūt longo ordine, qa tādē monarchiā obtinuit, vñ, Exijt edictū a Cæſare Auguſto, vt deſcriberet vniuerſus orbis, ſm Lucam, quam. i. quantum, variæ, ſupp. incedunt gentes, uictæ linguis. i. loquelis, tā. i. intantū, ſup. variæ habitu, veſtib. & armis. Et Mulciber i. Vulcanus, finxerat. i. ſculpſerat; hic, id ē, in hac parte, aut hinc. i. poſt hec dicta. ſ. genus Nomadū. i. Nomadarum, populorū Africæ, & Afros. ſ. reliquos, diſcinctos. i. minime accinctos, & imparatos ad bellū, & finxerat hinc Lelegas. i. populos illos nō Theſſalię, ſed Aſiæ, & Caras. i. eoſdē populos, q̄ peculiari noīe Barbari vocanꝰ, vt auctoritate Beroaldina ſtatim cōprobabimus, & Gelonos, populos Scythię ſagittiferos. i. ſagittas, quib. plurimū valēt, in bella ferentes. Euphrates, fluuius ille Armeniæ, ibat iā mollior. i. lēior vndis. ſ. ſuis, quaſi demiſſis aīs, quia ſe victū ſētiebat, ſi aūt hæc ſculpſit Vulcanus, bñdicī, meruit uō enarrabile textū, & Morini i. populi Gallię Belgicæ, qui Terrani, vulgo dñr, ad Britānos, quos in Buc. dicit. Penitus toto diuiſos orbe, urgentes, vñ dñt hi, Extremum hominū, quia non longe ſunt ab Oceano, ultra eos tñ nūc ſunt Flādrini, & conterminі, ſup. ibāt molliores, & Rhenus. i. fluuius ille, Galliā ab Alemania diſterminās, bicornis. i. duo cornua. aut duo alueos hēns, & Daæ, populi Scythię, indomiti. ſ. ab alijs, aut difficulter domabile, & Araxes, fluuius Armeniæ: indignatus pontem ſ. quē Xerſes ſup eū extruſerat qua diſrupit eū ſupp. ibat mollior quia ſe quoq; domādum ſentiebat ab Auguſto, Aeneas miratꝰ talia dona parentis. i matris ſuæ, per clypeum Vulcani. Seruius dicit, parētis honoris eſſe, quaſi ſit ordo. miratꝰ per clypeū Vulcani parentis. i. pr̄is loco, honorandi talia dona, & ipſe ignarus rerū. i. neſciens quas res ſignificarent. nondum. n. erant, gaudet imagine. i. ſculpturis, & cælaturis. ſ. rerū, quia pulchræ uiſæ ſunt, gaudet, inquit attollens, i. erigens humero, famam. i. gloriam, & fata nepotū i. res futuras, haud dubie nepotib. i. poſteris ſuis.

Morini.

Verba Beroaldi ī Seruiū ſunt hæc: Sæpe admonuimus multa deprehēdi in cōmentarijs Seruij, q̄ ad geographiā ꝑtinent, nō ſatis exacte, nec adamuſſim penſitata, q̄ v rgula cenſoria notari mereanꝰ, quale eſt hoc. Nā Cares nō ſunt inſulani, vt ipſe autumat, ſed in cōtinenti, & populi ſunt Aſiatici, iuxta Mæoniam, Lyciā, atque Ioniā collocati, vt Plin. Strabo, & Mela, tradiderūt. Cariæ, toti imperauit olim Mauſolus, vt auct. eſt Victruuius in ij. In Caria, fuit Halicarnaſſeus, & Mauſoleum illud celebratiſſimū, qd inter ſeptē orbis ſpectacula meruit annumerari. Nec Leleges ſunt in Teſſalia, vt curioſe refert cōmeſſitator. Sed Leleges, & Cares idē ſunt populi, vt meminit Strab. in 7. nōnulli geographi tradūt eos eſſe finitimos, atq; in multis Carię locis ſepulchra Lelegū, & monumēta Lelegia nūcupata oſtenduntꝰ, & olim Ioniā Aſiaticā, Cares, & Leleges incoluerūt. Cares peculiariter, Barbari ſunt cognominati. Ceterū, vt ego arbitror, vr̄ exiſtimaſſe Seruius, Lelegas eſſe Theſſalos, qm̄ verſu Lucani, quē ipſe allegat, oſtenditur Lelegas agrum Theſſalicū quondam tenuiſſe. At qui Lucanus ideo vr̄ hoc tradidiſſe, quoniam Leleges fuerunt populi errabūdi, & diuerſis in locis habitarunt. Nam, vt ſcr. Ariſt in Politicis, Acarnanum, Aetolorum, Leucadiorum. Leleges hæc omnia loca incoluerunt, & olim etiam Theſſaliam tenuerūt, ſed nō ipſi Theſſali fuerut Ouid. Caras & Lelegas ita carmine coniunxit. ſicut & Virg. qm̄ videlicet ſunt inter ſe cōterminі verſus Ouid. ex lib. 9 Metam. hic eſt Caras, & armiferos, Lelegas, Lyciamque pererrat. Scribit Pli. in V. Mileti Ioniæ caput Lelegeida fuiſſe nominatam. Idem Seru. exiſtimat, Thermodoonta, fluuiū eſſe Thraciæ, cum ſit Capadociæ, q̄ regio eſt Aſiatica, vt Pli. Strab. atque Iuſtinus meminerunt, iuxta quem, olim Amazones cōſederunt, quarum regina (vt auctor eſt Diodorus) in oſtijs Tehermodoontis, vrbem condidit, Themiſcryam nuncupatam. Inde pugnas Amazonum Thermodoonticas appellat

Beroaldo

Cares.

Leleges.

Thermodoon.

pellat

pellat Papinius in primo ſiluarum, & Propertius in tertio ſic ait:

Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis
Thermodoonteis turba lauatur aquis.

VAR. LECT.

LAETITIA, Iudiq́ue viæ. In Oblongo libro. Luſu legitur. Martium chorus omnibus aris. In antiquis libris legere eſt. Omnib. ar: . Loogo ordiue gentes. In lib. antiq. Matres non, Gentes, habetur. Hic Nomadum genus. In antiq. lib Numidum, legitur. Sagittiferosque Gelonos Finxerat. In Romano libro, Tinxerat. In aliquot alijs, Fixerat legitur Indomitique Daæ. Nomen huius gentis variè ſcribitur in antiquis libris. Nam ſunt, in quibus, Daci. Io aliquot, Dacæ. In Rom. lib. Dathæ.

IN IX. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Nonus habet pugnas, nec adeſt dux ipſe tumultu.

IN EVNDEM MODESTINI. IVRISC. ARGVMENTVM.

Atque ea diuerſa penitus dum parte geruntur,
Iunonis monitu Turnus feſtinat in hoſtem.
Teucrorum in naueis Rutulis iaculantibus ignem,
Nympharum in ſpeciem diuino numine verſæ.
Euryali, & Niſi cęptis fuit exitus impar.
Pugnatur caſtra Aeneadæ, vallumq́, tuentur.
Audacem Rutulum dat leto pulcher Iulus
Fit via vi, Turnus Bitian, & Pandaron altum
Deijcit: & totis victor dat funera caſtris.
Iamq́, fatigatus recipit ſe in caſtra ſuorum.

ALIVD IN EVNDEM.

Ad Turnum propere Iunonia mittitur Iris,
Inſtigatq́, animos, acies monet ille, Phrygasque
Obſidet, in nymphas verſa eſt Aeneia claſſis.
Euryalus, Niſuſque luunt nece prælia noctis.
Vi Turnus potitur caſtris, mox pellitur inde.

NONVS habet, &c. In octauo libro intermiſſa narratione de Turno, actum eſt de Aenea, & de eius ad Euandrum profectione, & illinc reditu. In hoc autem 9. reditur ad Turnum, oſtenditurq́ue, quid abſente Aenea in Caſtris Iulij actũ ſit. Nam ſignificatum eſt in j. Aeneam iecisse fundamenta nouæ Troiæ caſtrorũ in morem. Vt uero totum argumentum ſub oculos referamus verſiculorum id explicantium. Ordo eſt. Nonus, ſupple liber Aeneidos, habet pugnas, ſcilicet Turni, oppugnantis Troianos, nec ipſe dux, ſcilicet Aeneas, adeſt tumultu, pro tumultui, aut in tumultu, aut tumultuante exercitu, & hoc eſt Monoſticon. ſeorſum legẽdum. Reliquum argumentum eſt. Atque dum ea quæ dicta ſunt, geruntur, ſcilicet ab Aenea parte penitus diuerſa, ſcilicet a Turno, & Aſcanio. Turnus feſtinat ſe in hoſtẽ, ſcilicet exercitum Troianum, monitu Iunonis, quæ ad hoc Irim demiſit, & hoc Rutulis, ſcilicet populis Turni iaculantibus ignem in naueis Teucrorum, ipſæ, ſupp. naues, uerſæ ſunt in ſpeciem Nympharum. numine diuino, ſcilicet matris deum, quę hoc illis ꝑcurauerat, quia in Phrygio monte Ida, creuerant arbores vnde factæ erant. Exitus, id eſt finis Euryali, & Niſi, fuit diſpar cœptis, id eſt inceptis, & principio, quia in principio uictores, in fine uicti erant. Pugnatur ſcilicet, & Turno, & Troianis, Aeneadæ tuentur, id eſt defendunt caſtra, & vallum, id eſt munitionem caſtrorũ, & tentoriorum. Iulus pulcher dat leto, id eſt morti, Rutulum, ſcilicet quendam nomine Numanum, cognomẽto Remulum, audacem, quia, Is primam ante aciem digna atque indigna relatu Vociferans, tumiduſq; nouo præcordia regno Ibat, & ingẽtem ſeſe clamore ferebat. Via, id eſt irruptio in caſtra. fit vi, id eſt impetu Turni, Turnus deijcit, id eſt proſternit, Bitian, & Pandaron altũ. i. ſublimem, utrunque Troianum, & ipſe victor dat funera totis caſtris. i. per tota caſtra. Et ipſe Turnus fatigatus .ſ. a cæde, & ſtrage, quam fecerat, recipit ſe in caſtra ſuorum, ſcilicet caſtrã Troianorum obſidentium.

SERV. ATQVE ea diuerſa penitus dũ parte geruntᷓ. In hoc libro eſt mutatio omniũ rerũ. Nam & aliæ pſon e,& loca alia ſunt.& aliud negociũ incipitᷓ ab Aeneas.n.traſit ad Turnũ, a Tuſcia ad deam,a petitione auxiliorũ ab bellũ,quē tranſitum quidam culpant,neſciētes Virgilium prudenter iunxiſſe ſuperintibus negocijs ſequētia per illam particulam atq; ea diuerſa penitus dum parte geruntur. Scilicet dum offerũtur arma,dum dantur auxilia. Sanè formatus ē iſte liber ad illud Homeri,ubi dicit per noctem egreſſos eſſe Diomedem & Vlyſſem,cum capto Dolone caſtra penetrauerunt. nam partē maximā & œconomiæ & negociorum exinde habet.[Diuerſa penitus] Valde diuerſa, & lōgius remota. vnde paulo poſt dicit, Nec ſatis extremas Coriti penetrauit ad urbes, Lidorũque manum. Irim. Iris quaſi ἔρις dicta eſt. nunquam.n.ad conciliationem mittitur ſicut Mercurius, ſed ad disturbationem Et eſt miniſtra nō tantum dearum,ſed & deorũ. & Virg. hoc probat dicēs, Aeriam cęlo nam Iuppiter Irim Demiſit germanæ haud mollia iuſſa ferentem Audacem ad Turnum. Fortē, ſine felicitate, ſicut de Pallāte diximus. Parentis Pilumni. Pilumnus & Pithumnus fratres fuerunt & dij horum, Pitumnus uſum ſtercurandum inuenit agrorum,unde & Sterquilinus dictus eſt. Pilumnus uero pinſendi frumenti, unde & a piſtorib. colitur. Ab ipſo & pilum dictum eſt. Sacrata ualle. Ideo Sacrata, quia ut diximus nunquam eſt lucus ſine religione. Sedebat. Vt aſper dicit, eratque clauſula antiqua eſt & de uſu remota. Secundum Plautum ſedere, eſt, conſilium capere, qui inducit ſeruum dicētem. Sine iuxta aram ſedeam, & dabo, meliora conſilia. Sed ſecundum augures, ſedere eſt augurium captare, namq; poſt deſignatas cœli partes a ſedentibus captantur auguria, quod & ſupra ipſe oſtēdit latenter inducens Picum ſolum ſedētem, ut paruaque ſedebat ſuccinctus trabea, Aut erat, aut cōſilia capiebat, aut augurabatur, Thaumantias. Secundum poetam, Thaumantis filia. Ceterum ex admiratione hoc nomen accepit, quæ admiratio de eius coloribus naſcitur Diuum promittere nemo Nemo pro nullus poſuit. & eſt Acyrologia, nam diuum nemo non poſſumus dicere, cum propriè nemo ſit nec hō. Auderet, docet per tranſitum multa interdum tēpis rōne prouenire, quæ numini præſtare non poſſunt. quod etiam paulo poſt in Matris deum petitione Iuppiter probat dicens, Cui tanta deo permiſſa poteſtas. Voluenda. Pro uolubilis. Nec ſatis, Quia occurrebat ab Euādro eum facile poſſe remeare. Coriti. Mōtis Tuſciæ qui ut diximus, nomē accipit a Corito rege, cuius cũ uxore cōcubuit Iuppiter, vñ natus eſt Dardanus. Armat agreſtes. Ne ei formidinē iniiciat, agreſtes eſſe commemorat. Et turbata arripe caſtra. Aut arripe, & turbata, aut turbata inuade per abſentiā Aeneā Secuit ſub nubibus arcum. Hoc dixit, ut, Ille uiam ſecat ad naues. Et re vera arcus ipſe eſt coloribus ſectus. Bene autem Sub nubib. quia ſine nubis beneficio arcus nō vř. Agnouit iuuenis, Irim tantũ agnouit, nō & a quo miſſa eſſet, utrum a Ioue an Iunone. Hinc eſt quod dicit, Quis te mihi nubib. actum detulit in terras? Repente. Item aliud augurium Nam cum Iris ſine nubibus non poſſit uideri, poſt eius abſceſſum ſtatim eſt ſecuta ſerenitas. Clara autem bene addidit, quia tēpeſtas τῶν μέσων eſt. Diſcindere cœlum, Chaſma dicit factum. i. ſubitā aeris diſruptionem, & quendā receſſum p quod vult uideri Chaſmatũ Irim ſe recepiſſe, Medicum, autem bene dixit. nā eſt & ſummum unde eſt, Sic uertice cœli Conſiſtit. Nubes autē in medio ſunt. ubi omnia fiunt ſigna quæ dicit. i. Iris, ſerenitas, Chaſma, nā ſi in ſũmo fieret, nullus uidere potuiſſet. Humani. n. oculi altiorē & nimiũ ſplendorem ferre non poſſunt, Sanè chaſma eſt (ita.n. Plin. uocat) diſruptio & quidam cœli diſceſſus, Palāteſq; polo ſtellas. Bene Pallantes, quaſi in alienum tempus errore uenientes. omnia tanta. Scilicet cæleſtia quiſquis in arma uocas, uel Iuno, uel Iuppiter. Onerauitq; æthera uotis Iterũ atq. iterũ eſt uota pollicitus. Locus autē iſte dictus eſt ſm augurum morē, apud quos fuerat conſuetudo, ut ſi poſt acceptũ augriũ ad aquam ueniſſent, nec Iclinati haurirēt, exinde manib. & fuſis precib. uota promitterent. ut uiſum perſeueraret augurium, quod aquæ interceſſu diſrumpitur. Vnde & in 7. uiſum augurium ꝙ aquæ interceſſu diſrumpitur, firmum eſt, quia cygnus dimiſſus ab Aquila in fluuium cecidit: vt, Prædāq. ex vnguib. ales proiecit fluuio. Hinc vř & Turnus minime potuiſſe liberari. Iāq. oīs cāpis exercitus ibat, intelligamus hũc exercitũ primo cōfuſe in campo fuiſſe poſt digeſtum in ordines, ut ſit ſequentium

P. VIRGILII.

MARONIS AENEIDOS.

LIBER NONVS.

ATque ea diuerſa penitus dum parte gerũtur.
Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Piluni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt.
IR. Turne, quod optanti diuum promittere nemo
Auderet, uoluenda dies en attulit vltro.
Aeneas, urbe, & ſocijs, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petiuit Euandri.
Nec ſatis: extremas Coriti penetrauit ad urbes.
Lydorumque manum collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tēps equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
POE. Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, dupliceſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt uoce ſecutus
TVR. Iri decus cæli quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? video medio diſcindere cælum,
Palanteſque polo ſtellas. ſequor omnia tanta
Quiſquis in arma uocas. POE. Et ſic effatus, ad vndā
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas.
Multa deos orans, onerauitque æthera uotis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equum, diues pictai ueſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto uertice ſupra eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum refluit campis, & iam ſe condidit alueo.

gaudentium fluminũ cõgrua cõparatio quæ flumina dicit poſt camporum inundationem in alueos ſuos reuerti. nam hoc vult dicere, ut de campis flumina in alueos ſuos redeunt, ſic digeſta eſt in acies militum multitudo, quæ fuerat ante diffuſa. Diues equum. Per genitiuum frequentius utimur hac figura, quã per ablatiuum, Coercent. Cogunt, colligunt Altus per tacitum Ganges. Fluuius Indiæ eſt, qui ſm Senecam in ſinu Indiæ nouem alueis fluit, ſm Melonem ſeptem, qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere ꝙ tribus alueis fluat. Virg. tamen Nilo eum iungens ſeptem alueos habere ſignificat. Hanc uarietatem Don. fugiens longum Hyperbaton facit, dicens. Ceu ſurgens ſeptem amnibus Nilus aut Ganges. Altus per tacitum. Sanè bene addidit. Per tacitum altus, hoc eſt per profundam altitudinem. nam licet creſcat, inter ripas tamẽ eſt, nec ſuperfunditur campis unde aſper diſtinxit Altus per tacitum. Pingui flumine Nilus. Nilus dictus eſt, quaſi νέαν ἰλὺν hoc eſt nouum limum trahens, quod volens exprimere dixit. Pingui flumine. i. fluore, quæ res fœcundam efficit terram. quod & ipſe in Georgicis oſtendit dicẽs, Liquũtur montibus amnes, Felicemque trahunt limum. Item: Et uiridem Aegyptum nigra fœcundat arena.

ASCENSIVS.

ATQVE ea diuerſa penitus &c. In principio igitur 9. lib. redit Poeta ad narrationem geſtorũ Turni, interea dum Aeneas in Hetruria manũ colligeret, dicitque admonitum ab Iride, miſſa a Iunone, ad deturbanda, imo expugnanda, ſi poſſet caſtra Troianorum interea dum Aeneas abeſſet, quæ res ſummopere uergit in gloriam Aeneæ. Nã ſicut Ho. in gloriam Achillis, docet eo bellãte Græcos uictores, & ceſſante, victos fuiſſe, ut conſtaret, quanta eſſet eius vnius uirtus, ita Maro, in gloriã Aeneæ trahit, ꝙ non niſi eo abſente eſſet Turno, expugnãdi caſtrorũ ſpes, atque fiducia etiam Iunone id exhortante, per quam quidam ambitionem intelligunt, quæ ferè ad regna aliena inuadenda mortales inueſtigat. Pediſſequa aũt Iunonis, dr̃ Iris, quia in inferiore regione aeris, quã Iuno repræſentat, tantum conſpicitur, unde uarietas colorũ in Iride & Pauone, quaſi a Iunone produci u detur, cũ ſine illuminato aere non conſpiciantur. Sed Donatum audiamus, cuius verba ſunt. Diuerſa A Troianorum caſtris remota, ſic in 5. Quo diuerſus abis. i. a me remotus. Sedebat In ocio erat, & non tractibus neceſſarijs vacabat, vt multi volunt. Vult n. Poeta, illius inertia laudes Aeneæ per comparationem extollere, & vt Aenea laudata a loco & frigore fluminis ſic hũc vituperat, in loco amœno ociaretur, cum Aeneas per laborem ſubijſſet remota & lõginqua patre perijſſet. Miſit ergo Irim Iuno, vt torpentem excitaret. Audacem. Inconſultum & temerarium. Iris vero hinc hortatur, illinc obiurgat Turne. Nomine excitat. & proponit occaſionem vtilẽ non omittendam. Aeneas. Magnum pondus in nomine. Nunc tempus equos. Monet, quid faciendum ne ille in conſultando perdat tẽpus. Hæc ille. Ordo autem eſt. Atque dum ea. ſ. quæ in octauo narrata ſunt, geruntur. ſ. ab Aenea, & Euandro, ſup. in parte penitus diuerſa. i. remota, à Troianorum caſtris. Iuno Saturnia. i. Saturni filia, & inimica Aeneæ. miſit Irim. i. deam, arcus, cęleſtis pediſſequam ſuam, de cælo, ad Rutulum audacem. i. temerarium, & confidentem nimis, nec rebus ſuis proſpicientem ob temeritatem, Turnus ſedebat. ſ. otioſus forte. tum. i. tunc forte, quia fortuitum erat, ꝙ tũc in valle Pilumni parentis. i. progenitoris, unde poſtea, cui Pilumnus auus &c. Nam Daunus erat pater eius ſacrate. ſ. illi quia pro deo habitus eſt, & ita illi lucum conſecrauerant. Ad quem. ſ. Turnum, illic ſedẽtem, Thaumantias. i. Iris Thaumantias filia locuta eſt ſic ore roſeo i. ſubrubro, & uenuſto. Turne en dies uoluenda. i. volubilis. i. tempeſtas ipſa, attulit ultro. i. non requirente te, id quod nemo. i. nullus diuum auderet promittere, quia contra fatum videtur per ablatam occaſionem, Troiani Italia poſſe depelli, & penitus deleri, quod nullus diuum auderet promittere. Aeneas petit, pro petijt, ſeu petiuit) Nã Politianus, ut in octauo uidimus docet uerſum nõ ſtare, ſi legatur petiuit, utramque lectionem eſſe petit per ſyncopam. aut coalitionem duarum uocalium in unam ſyllabam longam, unde ſpondaicus eſt uerſus, laborem, & molimen Aeneæ depingens) ſceptra & ſedem Euandri Palatini. i. Palatini, & Palanteum oppidum tenentis, & hac urbe. ſ. noua, in morem caſtrorũ extructa, & ſocijs, & claſſe relicta zeugma ab inferiore. Nec ſatis, ſup. eſt Euãdrũ petiſſe penetrauit, ſup. inſup. extremas vrbes Coriti. ſ. mõtis Thuſcię, aut quas Coritus ea olim tenuerat, & armet agreſtes collectos, appoſitione, manum. i. exercitũ. Lydorũ. i. Tyrrhenorum, qui ex Lydia oriundi ſunt. Quid dubitas. ſ. inuadere caſtra, aut quid quaſi dubitãs immoraris? tpus eſt nunc poſcere. i. poſcendi, equos & currus rumpe moras omnes, unde dicit Lucã. Tolle moras nocuit ſemp differre paratis, que, pro, & arripe caſtra turbata. i. quę facile turbare potes, aut turbata, & ꝑ abſentiam, & diuturnam moram Aeneæ. Non fit, ſynalęphe, turbata q. arripe, eſt n̄ verior lectio q̃ & turbata arripe &c Dixit &c. Recitat conſequẽter, quo Turnus ab Iride excitatus, expeditionẽ in Troianos aſſumpſit. Vñ dicit Don. ſic. Dixit Nam obiurgata eſt. Terruit. Inſtituit, hortatus eſt. Decus cœli. Quanta eſt laus ornare cœlum, & meritũ, & pulchritudo. Per cõparationẽ, oſtẽdit magno ſilentio iuiſſe Turnum. ut improuiſus opprimeret incautos, quẽ ingẽs puluis illos manifeſtauit, Hęc ille. Ordo ẽ. Iris, ſup dixit i. finiuit orationẽ ſuam, qua partes oratoris deplerat, obiurgando, terrendo, inſtruẽdo, & hortãdo, & ſuſtulit. i. ſurſum tulit ſe in cælũ. alis partibus. i. pleno uolatu, & ſecuit ſub nubibus ingentẽ arcũ fuga. i. ſimul cũ fugeret. Iuuenis. i. Turnus, agnouit. ſ. Irim fuiſſe ex arcu cœleſti, & ſuſtulit. i extulit, & erexit, ad ſidera palmas duplices. i. cõplicatas manus, ac ſecutus eſt fugientẽ. Irim, tali uoce. i. orõne. O Iri, decus. i. ornamentũ cæli ꝑꝑ ſpeciẽ colorũ, q̃ detulit. i. demiſit te, actã nubibus. i. ꝑ nubes in terras? unde ſup. orta eſt hæc tam clara tẽpeſtas, rep: i. ſubito? quia Iris ſine nube uideri nequiuerat, quam ergo adueniẽs attulerat nubem eandem fugiens abſtulit, & ſerenu reliquit cœlũ, cęn uideo diſcindere. i. diuidere cęlũ mediũ, aut cælum mediũ diſcindere, ſup. ſe, & video ſtellas pallãtes. i. oberrãtes, & diuagantes, polo. i. per polum, ego ſequar tanta omnia. i. ꝓdigia tua quiſquis vocas. i. quicunque es, qui uocas in arma, q̃a ſciuit Irim, nõ niſi nunciam. & interpretẽ eſſe. Tu. i. deinde, ipſe effatus. i. locutus. effata. i. auguralia verba, auguriu ac ceptum ſignificantia, proceſſit ad undam. ſ. fluentum, & hauſit de ſũmo gurgite. i. puriſſimas, & defæcatiſſimas lymphas. i. aquas, orans deos multa i. multum, aut multas res & onerauit æthera uotis. ſ. pollicendo, ſi uictoriam conſequatur. Etiã. i. poſt vota, & preces Turni, & poſtq̃ ſuos admouerat, omnis exercitus. ſ. Turni in 7. deſcriptus ibat iam apertis cãpis, extẽſtens diues equum. i. equorum, & diues ueſtis pictai. i. pictæ. & auri Meſſapus. ſ. equũ domitor, Neptuni filius, ſup. coercet primas acies, & iuuenes Tirrhidæ. i. Tyrrei, magiſtri pecorũ filij exercẽt extrema ſup. agmina, aut extremas ptes exercitus, Turnus dux. ſ. totius exercitus, uertitur. i. circumuoluitur, ſup. in medio agmine, tenens arma. ſ. hoſtilia, & eſt. i. imminet. ſup. i. reliquos toto uertice, Ceu. i. quẽadmodum Ganges, fluuius ille Indiæ, ex Caucaſo Oriẽs, ſurgẽs altus ſeptẽ amnib. ſedatis. i. cõpreſſis, refluit ꝑ tacitũ. i. tacite, poſtq̃ ſedati ſunt aẽs, aut ceu Nilus, cum refluit flumine pingui. i. per inundationem, arua uicina pinguia faciens, & condidit ſe iam alueo ſ. ſuo, ſup. in medio fluctuum, profluit impetuoſo, ſed ordinato agmine aquarum. Vult ergo comparatio Turnum ſic in medio numeroſi exercitus ſui ꝓceſſiſſe, ut nullus dimageret, ſed intra ordinẽ ſuum ſe q̃ſq; teneret, ut fluctus Gangis dum ſeptẽ amnes quos recipit, ſedati ſunt, ita ut non cogatur effluere, & Nilus, dũ ſe intra alueos ſuos recepit. tunc. n. ordinato quaſi agmine uterq. fluit, ſed tñ adhuc impetuoſus fertur.

VARIA LECTIO.

Sceptra Palatini, ſedemque petiuit Euandri. In Ro. libr & in quibuſdam alijs, legere eſt. Sceptra Palatini. regnumq. petit Euãdri. Lidorumq. manum collectoſq. armat agreſteis In lib. aliq. antiq. legere eſt Ludorumq. manum, & collectos armat. In nõnullis, Ludorumq. collectos armat agreſtes. Nunc poſcere currus. In Med. & aliquot alijs, Currum, legitur. Rumpe moras omneis, turbata arripe caſtra. In libris omnib. quos legi, Et turbata arripe caſtra. Et in cœlum paribus ſe ſuſtulit. alis. In aliq. antiq. lib. Pariter, habetur. Duplicesque ad ſidera palmas. Suſtulit, ac tali. In antiq. aliq. Duplicis ad, abſque, que & Suſtulit, & tali. Video medium diſcindere cœlum. Antiqua ferè omnia exemplaria legunt, Medium uideo diſcedere cælum. Sequar omnia tanta. In pleriſque lib. uetuſtis. Sequor legitur. Quiſquis in arma uocas. In lib. aliq. antiq. Vocat, notatum eſt. Onerauitq. æthera uotis. Pleriq; ueteres libri, Onerauit æthera, abſque particula, que, legunt.

Quis

Hic ſubitam nigro glomerari puluere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab aduerſa conclamat mole Caicus.
Quis globus ò ciues caligine voluitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros:
Hoſtis adeſt POE. Eia ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens pręceperat optimus armis
Aeneas, ſi qua interea fortuna fuiſſet.
Ne ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo & tutos ſeruarent aggere muros:
Ergo, & ſi conferre manum pudor, iraque monſtrat,
Obijciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cauis expectant turribus hoſtem.
Turnus vt ante uolans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuiſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque regit galea rubra.
TVR, Ecquis erit mecū iuuenes, q primus in hoſtē?
En. POE. Ait. & iaculum intorquēs emittit in auras,
Principium pugnæ, & campo ſeſe arduus inferr,
Clamorem excipiunt ſocij, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrum mirantur inertia corda,
Non æquo dare ſe campo, non obuia ferre
Arma viros, ſed caſtra fouēt: huc turbidus, atq; huc
Luſtrat equo muros, aditumq. per auia quærit:

QVis globus. i. quantus. admirantis. n eſt, non interrogantis. nec. n. interrogat q nūciat. Hoſtis adeſt. Eia. Hic diſtinguendū, ut eia militū ſit ꝑperantiū clamor, & eſt Ennianū, qui ait, Eia Machatas, ergo eia ingēti clamore dicētes, ad portas ruebat. Alij, Hoſtis adeſt, eia, legunt. Nanque ita diſcedens præceperat Excuſatio Troianorū ne portas clauſiſſe timore uideantur. Optimus armis. Peritus armorū dux egregius q futura prouidit fore. Si qua interea fortuna fuiſſet. i. bellicus caſus. Pudor, itaque mōſtrat. Licet eos hortaretur ira & pudor. Tardum agmen. Peditū dicit, qui equitū cōparatione tardi ſunt. Vrbi. Troię quam fecerat. Aeneas caſtrorū in mortē. Maculis quem Thracius, albis. Noue albas maculas dixit. cū proprie macularū hæc ſit natura ut obſcuritate ſua albū aliquid infuſcēt. Criſtaque tegit galea aurea rubra. Duo ablatiui ſunt, & duo nominatiui, quos metrica ratione diſcernimus. Nam rubra criſta, longæ ſunt vltimæ, quia ablatiui ſunt caſus. ſane hmōi verſus peſſimi ſunt. Principiū pugnę. Hoc de Romana ſolennitate tractum eſt. Cum enim volebāt bellum indicare, Pater patratus, hoc ē princeps fecialium proficiſcebatur ad hoſtiū fines, & præfatus q̄dam ſolennia, clara uoce dicebat ſe bellū indicere propter certas cauſas, Aut quia ſocios læſerāt, aut q nec abrepta animalia, nec obnoxios reddiderāt, & hæc clarigatio dicebatur a claritate uocis. Poſt quam clarigationem haſta in eorum fines immiſſa indicabatur iam pugnæ principium. Clamorem excipiunt ſocij, Legitur & clamore. Si Clamore, ſenſus erit talis, Haſtæ iactum ſocij clamore comitantur. Si clamorem, intelligimus Turni eos clamorē excepiſſe, & cum fremitu eum ſequuntur. Inertia corda. Non re uera, ſed ſicut hoſtibus uidebatur. Aditumque per auia quærit. Etiam per auia. Sane exprimitur Turni uiolentia. nam viā per auia nullus requirit.

HIC ſubitam &c. Docet quō exercitus Turnus ab Aeneadis uiſus ſit, vtq; illi iuxta imperiū Aeneæ, ſeſe intra caſtra te-
4IC. nebant. Item, ut Turnus primam haſtam limites hoſtiles intulit. & Teucros in apertum cāpū prouocare conatus eſt. De qua re dicit Don. ſic Quis globus. Primo dubitauit, deinde cognouit eſſe hoſtes. Tela etiam lapides & omnia miſſilia dici poſſunt. Namque ita diſcedens pręceperat, aliter. n. timidi poterant uideri Troiani, qui inſtructa acie non exirent contra hoſtes, Aeneæ præceptum pp incertos fortunæ caſus ſapiens fuit. Ergo duas dedit virtutes; altera ne imbelles uiderētur, alterā ut regi parerent Tardū. Nō q tarde ambularet, ſed comparatione Turni. Iaculū. Dedit principiū pugnæ. id. n. ſignū fuit anteq nulli licebat arma mouere. Hæc ille ordo eſt. Teucri proſpiciunt hic. i. hoc tempore quo Turni exercitus prodibat, aut hic. i. in hoc Turni exercitu nubem ſubitā. i. de repēte ortam, glomerari. i. inglomē. aut globos colligi, puluere nigro. i. denſo, & ita umbroſo, aut è terra, ac proſpiciunt tenebras inſurgere campis ex puluere. ſ. per aerem reſperſo, Caicus, uir ille Troianus, conclamat primus ab aduerſa mole. i. ſpecula magna ea diuerſo ſita. O ciues. quis. i. qualis, aut quantus, q. d. dij boni q̄ magnus globus. i. cumulus īcēdētiū, in globū collectorū, uoluitur. i. cū molimine incedit, atra caligine. i. cum nube puluerulēta, & nigra. Et cū hoc dixiſſet, paulo poſt agnouit hoſtes, & dixit Ferte citi ferrū. i. arma repulſiua, date tela, quæ. ſ. lōge iaci poſſunt, ſcandite muros, quia ſup. hoſtis adeſt. Bene ter præcipiti dat ordinē congruū ſublatis cōiunctionib. Teucri cōdunt. i. includunt ſe, p oēs portas, dicentes, ſup. eis. i de ſe mutuo cohortando, ingenti clamore, & cōplent mœnia. i. murorū ꝑpugnacula. Nā Aeneas optimus. i. peritiſſimus armis. i. de bello gerēdo, diſcedens. i. cū diſcederet, pręceperat ita, ſi qua fortuna, i. inſultus hoſtilis fuiſſet interea, ſ. dū ab eſſet neu. i. vel ne, auderēt ſtruere. i. inſtruere aciē, ne cauderēt credere. i. cōmittere, ſup. ſe, cāpos ſ pariēti, & utriuſq; partibus ęquo, ſed, ſup. ſeruarēt modo. i. dūtaxat, & ſolummodo caſtra, &. ꝑ. i. muros tuos, i. munitos tute, aggere. i. accumulatis terris, & vallo Ergo & ſi. i. quanq̄ pudor & ira, q̄ duo plurimum (Homero teſte) ad bellum valent, monſtrat. i. indicat eis, & rohortat cōferre manum. i. cū hoſtibus inſultātib. tū ipſi obijciūt. ſ. hoſtib. portas, & faceſſunt. i. faciūt præcepta. ſ. Aeneæ, & ipſi armati expectant hoſtem ſup. in turribus cauis. i. propugnaculis capacibus factis in extremitatib. caſtrorū, quę in morem urbis extruxerant, Turnus, adeſt improuiſus. i. priuſquam ab eis, aut videri, aut animaduerti poſſet, quia videbat ingentem globum illum adhuc lōge abeſſe, ſed adeſt Turnus, urbi, improuiſus. ſ. ſecundum quod ipſe ante uolans præceſſerat, agmen tardum. i. tarde. i. militariter incedentem, aut tardum quantū ad ardorem Turni, adeſt inquā comitat. i. ſtipatus, uiginti equitum. i. ex equitibus, quos plures q̄ uiginti habebat, unde genitiuo multitudinis uſus eſt Poeta, lectis. i. electis. ex omnib. alijs, quem ſcilicet Turnum, equus Thracius. i. è Thracia, ubi dicti ſunt optimi, & ferociſſimi equi ꝑpagati ab equis Diomedis Biſtonijs, ut quos Rhœſus in Troiam inuehere cupiebat albis maculis. i. habens albas maculas. i. habens albas maculas, & quem galea aurea. i. ex auro facta, ac iſte rubra. i. habens criſtam rubram tegit. ſ. a capite, & ait, ò iuuenes, ecquis erit, an erit, ſup. aliquis, qui primus in hoſtē. ſup. inſultet, aut inuehat mecum. attorquēs iaculum i. haſtam, quam feciales Romani inanes inimicorū, in principio belli inijcere poſtea inſtituerunt, emittit, ſup. ipſum iaculum, aut ipſam haſtam in auras appoſitorie principium. id eſt quod factum erat exordium pugnæ; & ipſe arduus. i. eminēs, infert ſe campo, quaſi expectaturus hoſtem, quem adiectione haſtæ prouocauerat. Socij accipiunt clamorem. i. acclamant, & applaudunt illi facto, & ſequuntur. ſ. Turnum, fremitu horriſono & mirantur corda Teucrum. i. Teucrorum, inertia. i. ignaua, & demiſſa ſecundum Rutulorum opinionem, quos latebat mandatum Aeneæ. ſ. non dare. i. q non darent, nec crederent ſe campo, æquo. i. æqualiter, vtriuſque parenti, & ubi neuter altero munitior eſſet, & ipſos uiros. i. cum uiri ſint nō ferre arma obuia, ſed fouere caſtra, ſicut gallinæ nidum fouent, & ſup. Turnus turbidus. i. commotus ira, luſtrat. i. circunſpicit, uagando huc, atque huc, id eſt in diuerſos angulos muros ſcilicet caſtrorum, aut urbis, in morem caſtrorum extructæ, equo, id eſt in equo aut ſuper equum, & quęrit aditum, id eſt acceſſum, per auia, id eſt loca inacceſſ.

VARIA LECTIO.

DATE tela, ſcandite muros. In Rom. lib & quibuſdam alijs legere eſt, Et ſcandite. In oblongo aſcendite Ne ſtruere auderent aciem, In quibuſdam antiq. libr. Ne ſtruere auderent acies, legitur. Et tutos ſeruarent aggere In oblongo lib. Tuto aggere, legitur. In alijs. Totos. Qui primus in hoſtem. In Med. lib. Quis primus, habetur. Et iaculū vltor emittit in auras, In alio lib. Torquens, legas, & in pleriſque alijs, intorquēs, & ꝑ, Emittit, Euertitur legitur. Et campo ſeſe arduus infert. In Rom. lib. Campis, & pro, Infert, Affert, legitur. Clamorē excipiunt ſocij. In Rom. lib, Clamore, ſeptimo caſu legitur.

Ad

Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbres
Nocte ſuper media, tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira
Sæuit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces:
Haud aliter Rutulo muros, & caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet,
Qua tenet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adiuncta latebat,
Aggeribus ſeptem circum, & fluuialibus vndis
Inuadit, ſociosq. incendia poſcit ouantes,
Atq; manum pinu, flagranti feruidus implet.
Tum vero incumbunt: vrget præſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris,
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commixtam Vulcanus ad aſtra fauillam.
Quis Deus o Muſæ tam ſæua incendia Teucris
Auertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: priſca fides, facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Aeneas claſſem, & pelagi petere alta parabat,
Ipſa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Iouem: CYB. Da nate petenti,
Quod tua cara parens domito te poſcit olympo.
Pinea ſilua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea, trabibusq. obſcurus acernis.
Has ego Dardanio iuueni, cum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius vrget.
Solue metus, atq. hoc precibus ſine poſſe parentem,
Nec curſu, quaſſatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur: proſit noſtris in montibus ortas.
POE. Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi.
IVP. O genitrix, quò fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortali ne manu factæ, immortale carinæ
Fas habeant? certusq. incerta pericula luſtret
Aeneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?
Imo vbi defunctæ, finem, portusq. tenebunt
Auſonios, olim quæcunque euaſerit vndis,
Dardaniumq. ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam, formam, magniq. iubebo
Aequoris eſſe deas, qualis Nereia Cloto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
POE. Dixerat: idq. ratum Stygij per flumina fratris
Per pice torrentes, atraq. voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cum Turni iniuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.

ASC. AD caulas. Munimenta & ſepta ouium, Eſt.n. Græcum nomen, c, detracto. Nam Græci aulas vocant aialium receptacula. Nocte ſuper media. Vltra mediam noctem. i. maiore eius parte tranſacta. Et eſt bona elocutio facta per Sylleplin, vt ſi dicas, Legi nocte ſuper media. i. vltra mediam noctẽ. Nulla.n. Syllepſis eſt q̃ non & caſus mutet, & egeat ſubauditione, vt, Hanc ego nunc ignaram huius quodcunq; pericli eſt. Sæuit in abſentes. Phantaſiã ſæuitiæ expreſſit, quia lupi ſic circa caulas fremunt, ut in ipſis aialibus ſolent. Ex lõgo rabies, abſoluta elocutio, vt ſi dicas, Ille fatigatur fame ex longo. Et qua uia clauſos. Qua, aduerbiũ loci eſt, non pronomen, nam non ſtat verſus ſi via ſeptimus ſit, non nominatiuus, ergo. Qua via, per quam partem viæ vallo Troianos excutiat. Legitur tñ. Et quæ via. & eſt ſenſus abſolutior. Facib. pubes accingitur atris. Armat, inſtruitur. Piceum fert humida lumen. Sordidior. n. ex tedis & ignis & fumus ẽ. Quis Deus o Muſæ. Quia res deorum eſt & ardua, iõ per ſe eam non põt dicere. Hic autẽ gloria Turni latenter oſtẽditur, cuius vis niſi a numinibus repelli non potuit. Priſca fides, facto, ſed fama perẽnis. Omnis antiquitas difficile, pura & incorrupta manat in poſteros. Hoc.n. dicit, Factũ hoc licet priſcũ ſit. i. antiquũ, tñ fama eius non eſt obliterata tpis vetuſtate. Quo primum. Hoc eſt in initio, non.n ſecundo factæ ſunt naues apud Idam ab Aenea. Formabat, id eſt formare cogitabat, nõ.n. in Ida, ſed apud Antandrum factæ ſunt Alta pelagi, abſolutum, Vt lata camporum. Ipſa Deum ferẽ genitrix Figmẽtum hoc, licet poeticum ſit, tñ quia exemplo caret, notatur a Criticis. Vnde longo proœmio excuſatur, nam ideo & priſca rõne religionis, & Iouis beneficio dicit eſſe perfectum, vt naues mutarentur in nymphas, quo vel aliqua ex parte poſſit eſſe veriſimile. Berecynthia. Mater deum a monte Phrygiæ Berecinto, cuius vltima ſyllaba caret aſpiratiõe quã addimus quoties montẽ Deli Cynthũ dicimus Eſt autẽ tenuis iſta diſcretio, quibus nõibus ſubtrahi debeat aſpiratio. Nam ecce, Ripei montes Arcadiæ nõ ſcribuntur cum aſpiratione, quã addimus, cum Riphæos montes Scythiæ ſignificamus. Da nate petẽti, ac ſi diceret, Ei qui iubere debuerat. Domito te poſcit olympo. Videt hoc dicere, Præſta ei cuius beneficio ſeruatus ad Olympi regni veniſti. Saturnus. n. cum oẽs conſumerent filios, Iouem ſolum eſſe non potuit, cælatum matris auxilio. Domito ergo Olympo, in tuas leges per beneficium meum mundo redacto. Pinea ſilua mihi. Congrue, nam pinus eſt in tutela Matris deũ. In arce fuit ſumma, Hoc eſt apud Gargara, q̃ dicta ſunt. quaſi ακροακρα id eſt caput capitis altitudinis altitudo, ακρα eſt κεφαλη Gargara aũt ſunt montis Idæ cacumina, pp quod dicit, In arce ſũma. Nigranti picea Nigranti, vmbroſa, & picea arboris genus tis genus eſt, vnde pix deſudat. Harum autem ẽm Plin. quinq. ſunt ſpecies, ſicut & ſupra diximus. Has ego nõ trabes, nam de acere naues non fiũt Vnde melius arbores intelligimus, referentes ad piceas vel pinos: amẽ notandum trabes, nõ niſi iã cæſæ ſint, & cõpoſitæ dici. Claſſis egeret. Iuſta Aeneæ petitio, & cõcedentis benignitas numinis excluſit piaculum. Nam his remotis ſacrilegiũ cõmitteret. Timor anxius angit, aut perpetuũ eſt timoris epithetoo, aut certe verũ timorem voluit ſignificare, vt ſepararet ab eodem cupiditate naſcitur ꝓſperorum, vt, Exultantiaq; haurit Corda pauor pulſans. Proſit noſtris in montib. ortas. Bona breuitate detraxit, & bis & eſſe. nã plenũ eſt ꝓſit his ortas eſſe in noſtris montibus quod fecit elocutiõis cauſa. [Torquet] Suſtinet, regit, [Quò fata trahis?] Oſtendit fata poſſe aliquatenus trahi non tamen vſquequaq. Hic. n. dicit, Quò, i. ad quã rem. Petis iſtis? Id eſt ꝓ iſtis, nã ſic dicimus, peto tibi. pro te. Fas habeant? Ius, nec.n. poſſunt æterna eſſe quæ ab hominibus facta ſunt. Horat. Debemur morti nos, noſtraque. Nam ſicut animi fata ſunt immortalia, ita corporis pereunt. Saluſtius; Cæterum ſtudia o ia nr̃a ſicut aĩa, immortalia ſunt. Certuſque incerta pericula luſtret Aeneas. Et hoc dicit, caſibus licẽtiam. hæc petitio vult adimere. Nã Aeneas forte qua homo eſt, nauigationis dẽt timere periculum, quod peril ſi eius nauib æternitas det. Cui tanta Deo permiſſa poteſtas? Cui, ac ſi diceret nec regi quidem deorum. Defunctæ, Liberatæ, vnde.

O tandem magni pelagi defuncte periclis.

Portusq. tenebunt. Nautico vſus eſt verbo eñ de nauib. diceret. Quæcunq. Hic oſtẽdit aliquas perituras eſſe. Euaſerit vndis. De vndis exierit, cum venierit ad eum locũ, de quo nauigatura iam non ſit. Alij legunt euaſerit vndarum periculũ. Mortalẽ eripiam formam Bene dixit Mortalem. nec.n. põt fieri vt eadem res & mortalis ſit, & immortalis ante eſt vt deſinat eſſe mortalis. Qualis Nereia, Clotho. Non dixit tales erunt, ſicut ſopra, Qualis mugitus fugit cum faucibus aram Taurus. Per pice torrẽtes. Ardẽteis, & eſt figmen-

figmentum poeticum. Aderat promiſſa dies Promiſſum tempus aduenerat, Turni iniuria, ſ. quam inferebat. Et modo iniuria eſt ἀδικημα, i. iniuſtitia. Hinc eſt apud comicos iniurius, qui audet aliquid contra ordinem iuris. Et bene iniuria, nam & contra neceſſitatem fati, & contra rationem fœderis bella commouerat.

ASCENSIVS.

AC veluti, &c. Docet quomodo remanentibus Teucris intra caſtra ſua, Turnus eorum claſſem incẽdere conatus ſit. Vnde hoc ſolum affertur donati. Vrget præſentia Turni. Plus valet præſentia eius qui poſt iubere, quam iuſſio. Cum autem dicit, Fumida tela, exprimit quare dixerit, facibus atris. Hęc ille. Ordo eſt. Ac veluti cum lupus inſidiatus pleno ouili, fremit ad caulas, id eſt ouilia, aut ſepta, perpeſſus ventos, & imbres, dũ. ſ. exceptat & captat aditũ, ſuper media nocte. i. circa, aut vltra mediam noctẽ, ſed pro ultra diceret, ſuper mediã noctem, nũc autem dicẽs, nocte ſuper, videtur accipi pro ſub, ut i pſa media nocte, agni tui. ſ. per ſepta, & munimẽta caularum, exercẽt ſub matribus belatum, quo. ſ. lupum irritãt, vnde ille aſper & im ꝓbus. ſ. affectu, ira, id eſt furore, quia repellitur, aut ſecluditur, ſæuit, i. ſæuitiã ſuã acuit, in abſentes, id eſt ſecluſos a ſe, rabies edendi id eſt fames rabioſa collecta, id eſt contracta, ex longo. ſ. tẽpore, fatigat, id eſt torquet, & urget ipſum, & fauces ſiccę. i. non imbutæ ex longo tempore, ſanguine ſ. prædarum. ſup. fatigant ipſum. Haud i non aliter iræ igneſcunt, ideſt ignit v fiũt, & incenduntur Rutulo. ſ. Turno, tuenti, id eſt inſpicienti muros, & caſtra, & dolor ardet, ſup. i. duris oſſibus, ideſt medullas vſque penetrans, cogitanti. ſ. qua rõne, id eſt uia, & mõ tẽtet. i. moliatur aditus, & qua, id eſt per quàm partem uia, id eſt rõ inuenta, excutiat Teucros uallo (nõ eſt dicẽdũ, qua via, ideſt qua ratione, quia ſic via, cũ ſit ſeptimi caſus ꝓduceretur. Sed alij legunt, q̃ uia, id eſt quæ ratio excutiat. Alij, qua vi, quod ego potiſſimum dicerem, ſi auctoritate iuuaret, quia opportunus eſt ſpondaicus uerſus, in tanto molimine poſitus) atq; effundat ideſt effuſi in venire, cogat, in equor. i. campum ęquũ, & ſup. hoc cogitãs, inuadit claſſem. ſ. Teucrorũ, circũſeptã aggeribus, & vndis fluuialibus, quæ latebant adiuncta lateri caſtrorum, & poſcit ſocios ouãtes, id eſt expoſcit a ſocijs ouantibus & lætis, & quaſi de imbellibus triumphãtibus, ſicut in nõ ſatis ampla uictoria, Romani fecerũt poſtmodũ, incendia, id eſt ut immittant incendia, aut faces incendia facturas, atq; ipſe feruidus implet manum, ſ. ſuã, pinu. i. arbor pingui, & reſinoſa flagranti, id eſt ardenti, & ſup. Rutuli, incumbunt, ſ. cõbuſtioni nauium, tũ uero. i. præcipue tũc, aut tũc ad uerũ, qa pręſentia Turni vrget, id ẽ inſtigat, ſup. eos. Atq. oẽs pubes. ſ. Rutulorũ, accingitur facib. atris, id fumoſis ex pice, aut nocinis, & infeſtinis, diripuere, id eſt admouerũt, foras, id tabulata ſuperiora, aut diripuere focos, id eſt ignes, accipiendo continẽs pro contento. Teda, id eſt arbor illa pinguis, humida fert lumẽ piceum, id eſt quale ex pice fit, & Vulcanus, id eſt ignis fert ad aſtram fauillam, id eſt flammulam, cõmixtã. ſ. fuligine picea. Quis Deus &c. Quia res difficilis eſt creditu, & præter opinionem interuenire, facit auctoritatem muſarum, id autem figmẽtum hoc interſerit, ut delectet nouitate & decorum ſeruet. Nã ſi bello niuida uirtus fuit Troianorum, non eſſet decorum claſſem. ante oculos incenſam uidere ſine defenſione ulla. Donati uerba ſunt. Tempore quo primum, Veriſimilis fit res, cũ tempus & locus exponitur. Ipſa Deum genitrix. Nullus homo hæc viderat aut audierat, ſed muſæ Poetam docuerunt. Da. Imperatiua uox oſtenditur parentis. Nate. Quod nomen ad impetrandum multum valet. Cara. Vt ſit de parente quàm diligis, & quæ te amat. Rem aũt arduum petitura, cauſas iuſtas inſerit. Torquet qui ſidera mundi. Cui eſt omnium rerum poteſtas, ſed tã non debet aliquid præſtare, contra fatum ut illa petit. Cur & naues, & Aeneas non ſint ſubiecti caſibus. Hæc ille. Ordo eſt. O Muſæ, dicite, quis Deus, q. d. mortaliũ neminem potuiſſe, auertit Teucris, id eſt a nauibus Teucrorum. nã dum nra ardẽt, uõ ardere dicimur, ſicut i. Iam ꝓximus ardet Vcalegon. Incendia tam ſæua. i. tam magna, & uiolenta, & qi Deus depulit ratibus. i. pepulit de ratibus. tantos ignes, dicite, inqt, quia fides eſt facto priſca. i. valde antiqua & ita ſub obſcura & debili coſe, ſed fama eſt, ſup. perẽnis. i. per annos durans, & ad nos uſque perducta. Incipit aũt narrare, quaſi & dictarib. muſis Tempore quo Aeneas formabat, primũ in Ida Phrygia claſſem. ſ. ſuã, & parabat petere alta pelagi. Ipſa Berecynthia, ſcilicet Cybeles, quæ in Berecyntho colit, genitrix, id eſt mater, deum id eſt deorũ, fertur affata Iouem magnũ, ſ. ſine exemplo, his uocibus ò nate, da id eſt concede petẽti, ſup. id, quod tua cara parẽs, id eſt mater, poſcit te, id eſt requirit a te, Olympo domito: id poſtq̃ cæli dominus effectus es, & voti cõpos, atque omnia potens: Incipit autem ducere, quod velit ſilua pinea, id eſt in qua plurimæ pinus naſcuntur. dilecta mihi p mul tos annos fuit in ſumma arce, hoc eſt apud Gargara, lucus, id ẽ incædua, vt ſit mihi locus conſecratus, quo id eſt ad quem lucum, ſup. Phrygij ferebant ſacra lucus inquam exiſtens obſcurus, id eſt umbroſus; picea, ſup. arbore nigrãti, id eſt nigredinẽ tẽdenti. & trabibus acernis, id eſt ex acere arbore precioſa. Ego læta, id eſt lubens & uolens dedi has. ſ. arbores, iuueni Dardanio. i. Aeneæ, cũ egeret claſſis non ergo ſacrilegus erat, nec cõtemptor diuum, timor anxius, id eſt anxie. atem afferre ſolitus vrget nunc me ſolicitam, quia ſciuit claſſem Aeneę appetendã ignibus, ſolue metus. ſ. meos, de pectore meo, atque ſine. i. permitte. parentem, i. matrem tuam, poſſe hoc precibus i. per ꝑces. neu. i. ne ve, ipſæ uincant quaſſatæ ullo curſu, neu ullo turbine uenti proſit, ſup. ipſis ortas eſſe in noſtris mõtibus. Filius. ſ. Iuppiter, qui torquet ſidera mũdi id eſt cui eſt rerum omniũ ptãs cõtra. i. ecõtrario, loquit boc eſt reſpõdet huic ſic. O genitrix, quo. i. in quam conditionem uocas fata ut. ſ. contra fatorũ ordinationem, corruptibiles arbores non corrũpant nam nihil tam fatale uolunt, q̃ mortalia mori, & corruptibilia corrũpi, unde fatum, pro morte uſurpant, aut, quid petis iſtis, in datiuo, id eſt pro iſtis. ſ. vilibus rebus, ac in ſenſibilibus, petis ne, ſup. vt carinæ factę manu mortali. habeant fas. i. ius, & permiſſum immortale. i. ut immortales ſint, & ut Aeneas, incertus quia mortalis, & ſubmergibilis, luſtret. i. circunſpiciat, & experiatur pericula exiſtens certus. i. tutus, eo quòd naues tutæ eſſent cui deo eſt tanta poteſtas permiſſa, q. d. nulli præterquam mihi. unde animaduertit in Aeſculapiũ, qui Hippolitũ ab inferis reuocauerat. Imo, q. d. quinimo id potius faciam, i. poſtquam, naues defunctę. ſ. munere nauigandi, & uehendi Aeneam, ſicut de Aenea dictum eſt: O tãdẽ magnis pelagi defuncte periclis. Tenebunt finem. ſ. nauigationem, & pro. i. portus Auſonios, olim. i. aliquando, tempore futuro, poſt ſeptennales. ſ. errores, quæcunq; euaſerit vndis, quia perijt una inter Syrteis, ut dictum in primo eſt. & vexerit ducem Dardanum. ſ. Aeneam, ſup. ad arua Laurentia, ego eripiam, ſup. ei, formam mortalem & iubebo ſupp omnes eſſe deas magni æquoris. i. nymphas marinales Clotho Nereia. i. Nerei filia. Nereides, maris nymphæ humanam habentes effigiem, quarum noĩa ſunt Nyſee, & Cymothoe, & Galatea, (q̃ nympha eſt marina a lactis candore ſic dicta, quaſi lactis dea, quia gala, lac ſignificat. unde etiam Galaxia & Galatthites gẽmæ ſunt colore lacteo) ſecant pectore pontum ſpumantem, id eſt mare ſpumens dixerat. ſ. Iuppiter, & annuit. id eſt nutu ſignificauit. id ratum. id eſt firmum, & ſolidum eſſe, per flumina fratris Stygij, id eſt per Plutonis Stygem, dij cuius iurare timent, ac fallere numẽ, & per ripas torrentes pice. & atra uoragine, id eſt per Stygias Paludes, & tremefecit nutu totum Olympum. Ergo dies ꝓmiſſa, id eſt tempus excoluendi promiſſum aderat, & Parcæ compleuerant, pro cõpleuerant, tempora debita: cum, id eſt, quando, iniuria, id eſt uiolentia iniuſta Turni. admonuit matrem, ſcilicet deorum, depellere ratibus ſacris, id eſt ſacratis arboribus factis, tedas, id eſt faces ex tedis factas.

Nereides. Galatea. Galaxia. Galathites. Deorũ iuramentũ.

VARIA LECTIO.

IGNOSCVNT iræ, & duris dolor oſſibus ardet. In antiquis lib. hic uerſus ita legitur. Ignoſcunt iræ, duris dolor oſſibus hæret. Et qua uia clauſos. Excutiat Teucros uallo, In Romano lib. & pleriſque alijs, legere eſt, Et quę via clauſo, Excutiat Teucros vallo. Atque effundat in æquor. in Rom. lib. legere eſt, In æquum. Aggeribus ſeptum circum, In Romano libr. Clauſam, ſed enim, Septam, magis placet. id uero per æ, diphthongon ſcribitur. Sed fama perennis In Romano libro, legere eſt, Sit fama perennis. Ipſa Deum fertur genitrix, In Romano lib. legitur, Ipſa deum genetrix fertur, Timor anxius vrget. In Mediceo lib. in Porcio, & aliquot alijs, Angit, uõ, Vrget, eſt, Nec curſu, quaſſatæ In lib. antiq. Nec curſu legitur qualis, Nereia Clotho, In lib. aliquot antiquis. Quales Nereia Doto, legitur. Admonuit ratibus ſacris. In antiquis libris legere eſt, Admonuit ſacri ratibus.

a

Noua

SERV. NOua lux.i.nimbus deorum, quod ipſe paulopoſt dicit. Ne trepidate meas, pro ne feſtinetis. Et per hoc ſignificatur, ideo ad nauium defenſionem egreſſos non eſſe Troianos, quia numen vetuit Ite Deæ Pelagi. Alij hucuſque uolunt matrē deū locutā. Alij iungūt Genetrix iubet. Obſtupuere animis Rutuli. Timuerūt Rutuli, timuit Meſſapus numinis filius, timuit Tyberis. Per hos autē gradus, maior Turni deſignatur audacia. Tale eſt & ī quarto, At non infelix animi Phœniſſa. Et amnis Rauca ſonās. Licet antiquitas habuerit hic & hæc amnis, melius tamē eſt rauca ſonās accipere pro raucè, quàm rauca amnis. Reuocatque pedem Tyberinus ab alto. Nunc ipſum deum territum, dixit ſupra undas fuiſſe perterritas & in ſe repreſſas. Animos tollit dictis. Magnanimitatē ſuam comprobat dictis. tale eſt illuc contrarium. Turbatumq. oculis. Hęc mōſtra petunt. Appetunt, vt, Reginam petit. Iuppiter ipſe. ſ. qui omnib. præſtare cōſueuit. Vnde & Iuppiter dictus eſt quaſi iuuans pater. Solitum ergo auxiliū. Non circa Troianos accipimus, ſed quod ipſe præſtare conſueuit. Non tela, neque ignes Expectāt Rutulos. Non expectant Troiani ut Rutulorum telis aut ignibus pereant qui iam nauiū amiſſione perierunt Maria inuia Teuc. Color eſt. Nam rem quam pro ſe Troiani putabant, in contrarium uertit dicens, nauigationis auxiliū & fugæ perdidiſſe Troianos, quos conſtat pro felicitate habuiſſe nauigationis uitare diſcrimina. Rerū pars altera Humanę.n.naturę duo elemēta cōceſſa ſunt. mare. & terra. Nil me fatalia terrēt Tacitis occurrit q̄onibus dicens, Si fataliter ſe ueniſſe ad Italiā dicunt, iā venerūt, completa ſunt fata, & callide tacuit qd' erat fatale. Troiani.n. dicebāt Italiæ ſibi regna deberi. Et eſt oratorū q̄ones ita proponere, vt facile ſolutionis ſortiantur euentum. Si qua Phryges præ ſe iactant. Quaſi & iſta confingant. Sūt & mea cōtra Fata mihi, Hoc falſum eſt q dicit Turnus, ſed in arte rhetorica tūc nobis cōceditur uti mendacio, cū redarguere nullus pōt. Vt hoc loco eſt. quis.n. uere pōs ſcire Turno data ſint, necne reſpōſa? quia ſcit falſum eſſe quod dixit, argumentis probare dicta cōtendit, dicens eſt ſceleratam gentem, rapti ſibi cōiugē, in quo facto utitur Græcorū exemplo, qui rapta Helena gētē deleuere Troianā Coniuge prærepta Inuidioſe ſpōſam, cōiugē, uocat. Nec ſolos tāgit Atridas iſte dolor. Cur nō I ſimilitudine criminis ſit pœnæ ſimilitudo ſi culpa reperitur, ſupplicia quoq; geminātur. Penitus modo non genus oē peroſos Fœmineū Mō oē genus fœmineum, non eos penitus peroſos eſſe decebat. Locutus eſt autem figurate. Foſſarumq; moræ. Non tutela. ſed mortis dilatio. An non uiderunt. Legitur & at non. ſi an non, abſolutum eſt ſi at non, inceptiua particula eſt ad ornatum pertinens. Horat. At ò deorum quidquid in cœlo eſt regit. Tale eſt, At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor?

Hic primum noua lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori: tum uox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumque agmina complet.
CYB. Ne trepidate meas Teucri defendere naues,
Ne ve armate manus: Maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus. vos ite ſolutæ,
Ite Deæ pelagi, genitrix iubet, POE. Et ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt: hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoſque feruntur,
Quot prius æratæ ſteterant, ad littora proræ.
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, reuocatque pedem Tyberinus ab alto:
At non audaci ceſſit fiducia Turno,
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro,
TVR. Troianos hęc monſtra petunt, his Iuppiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit non tela, nec ignes
Expectant Rutulos, ergo Maria inuia Teucros.
Nec ſpes vlla fugæ, rerum pars altera adempta eſt.
Terra autem in manibus noſtris, tot millia gentes
Arma ferunt Italæ nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe iactant, reſponſa Deorum,
Stat fatis, Venerique datum eſt, tetigere quòd arua
Fertilis Auſoniæ Troes, ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam excindere gentem,
Coniuge prærepta, nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt; peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omnes peroſos
Fœmineum, quibus hæc medij fiducia ualli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parua,
Dant animos: an non viderunt mœnia Troiæ,
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?

A'S C. HIC primum noua lux oculis effulſit & ingens Viſus ad Auroram cœlum tranſcurrere nimbus &c. Docet ergo, quomodo naues Troianorum, in nymphas mutatæ ſint, & quomodo in prodigiū a'nſus Turnus in ſuum uertebat cōmodū docens id ſibi a dijs factū, ne amplius aufugerent Phryges. Eam aūt deorū eſſe uoluntatē, probat ex ſimili. Nā ſicut vlti ſunt raptū Paridis, ita & Aeneę vlturi ſint, cū par ſit ratio. Purgat præterea Turnus, oia q Phryges de fatorū oraculis ſibi pollicita adducere poſſint, ſeq; Græcis collatum præfert. De quibus omnib. dicit Don. ſic. Hic primū noua lux oculis effulſit, & ingens Viſus &c. Debuerunt ante cōturationē præire ſigna, ne caſu res facta uideatur. Deinde uox ſequitur ut conjectura ſignorū firmetur. Maria ante. Pulchre a loco in quo erant, poſſibilitatem ſumpſit. Totidem. Vt appareret ipſas eſſe q ſuerāt ueſæ Increpat ultro. Temeritas maxima q cū factū intellexiſſet, debuit potius fortunam ſuā deflere. Auxiliū ſolitū. q.d. qui fugere ſemper ſoliti ſunt. Tot millia. Separa. & deinde dic, Gētes Phryges, pro conuitio poſuit. Solos Atridas. Siluerūt pœnas primarū iniuriarum in Atridas pulſi patria luent, & iſtarum in nos iam exorte, & ideo imbecilliores, eſt ergo mirū exemplum. Deprimit aūt oīa illorum geſta apud Troiam, & ſe Græcis præponit, q non fraude, ſed vt velit adoriri. Hæc ille. Ordo eſt. Lux noua.i. magna, & inſolita, effulſit primum hic. i. in hac cauſtione nauiū, aut hoc loco dicto, & ingens nimbus. i. lucida nubes, uiſus eſt tranſcurrere cœlum. i. aerē, incipiens. ſ. ab Aurora i parte Orientali. Et chori Idæi. i. qui ſunt in tutela matris deorum, ſup uiſi ſunt Tum. i. inſuper, una horrenda. i. metuenda, & reuerenda, cum horrore quodā excidit per auras, & complet Troiā. ſ. nouā, in more caſtrorum extructam, & agmina Rutulorum, i. populorum Turni. O Teucri, ne trepidate. i. ne cum timore feſtinetis, defendere naues meas. i. mihi, ꝓpter pinus ſacras, ue, ꝓ. uel, ne armare manus. ſ. ad defenſionē. dabitur Turno ante. i. prius. i. citius. aut ſ. citius exurere Maria quā ſacras pinus. i. naues ea pinib. ſacris mihi ædificatas, vos. ſ. adhuc naues. ite ſolutæ, ite, inquit, deæ pelagi, genitrix. ſ. deum iubet Et puppes. ſ. ipſæ naues incipiētes a puppibus nymphæ fieri, abrūpunt vincula q. i. qlibet ſua. ſ. vincula, ſeu retinacula, ripis, i. ab ipſis ripis, & petunt ima æquora, roſtris demerſis more delphinorum, & totidem facies virgineæ, mirabile mōſtrum. i. q res eſt mirabile mōſtrum reddunt ſe. i. exhibēt ſe, emergentes ex aquis, & ferūtur Pōto. i. in mare, totidē littora, inquit, q proræ æratæ & ſteterant prius ad littora, Rutuli obſtupuere animis, & ipſe Meſſapus. ſ. ductor exercitus domitor equorum & filius Neptuni, qui audaciſſimus eſſe debuit, cunctatur. i. ſtans māſit, exiſtēs cōterritus, & hoc equis turbatis. & amnis ſonēs rauca. i. rauce, quaſi ꝑcluſa voce ꝑ ſtupore, trāslatio ab hoīe a lupis uiſo, ſup. cōterritus cunctatur, & ipſe Tyberinus ſ. deus, hoc ē Tyberis. reuocat pedē ab alto. ſ. mari. i. non audet influere Tyrrhenum mare in q ſe nymphæ ex nauibus factæ receperant. At. i. ſed fiducia, i. cōfidēs virtus & animoſitas, nō ceſſit. i. non amota eſt, & Turno audaci. i. a Turno audace, & tollit animos. ſ. ſuorum obſtupeſcentium, ultro i. inſuper, dictis. i. uerbis cōſolidatorijs. atq; increpat ultro. i. nō ſolum nō turbat, aut ſi oit, eos turbare, ſed inſuper increpat, atq. redarguit turbatos, dicēs, Hæc monſtra. i. prodigia, i. affectant in perniciem & vltionē eorum Troianos, quia ipſe Iuppiter, quem. ſ. dicunt ſuæ profectionis au-

ctorem

torẽ, eripuis ijs. liris auxilium ſolitum, quia non poterũt amplius nauib. aufugere, ut hactenus aufugerũt Ipſi Troiani nõ expectãt tela, neq; igneis Rutulos. i. Rutulorũ manib. immiſſos, hoc eſt dẽnt iam nõ expectare, ſed uereri Ergo. ſ. quia naues ablatæ ſunt, maria, ſup. sũt inuia. i. inacceſſibilia Teucris Nec ulla ſpes fugę. ſup eſt eis reliqua. Altera pars rerũ. i. auxiliorum, quæ in fuga collocabant, eſt eis adẽpta. i. ablata, terra autem eſt in noſtris manibus. i. potentia noſtra eſt, quidquid in terra noſtra eſt, nam tot millia gentis Italę. i. Italicæ, ferũt arma. ſ. contra tã paucos, quod tamẽ, ob gloriã ſuã reticet; Reſponſa deorum. i. oracula fatalia, ſi Phryges. i. Troiani iactant qua. i. aliqua, præ ſe nihil terrent me. i. nihil moueor. quod fatale eius fuerit in Italiam peruenire. Nam ſat. i. ſatis, datũ. i. cõceſſũ, eſt fatis. ſ. Troianorũ, & Veneri i. petitioni Veneris, q. i. quia Troes tetigere, arua auſoniæ. i. illius partis Italiæ, fertilis. Sunt &. i. ẽt, mihi mea i. mihi fauentia fata, contra. i. ſu contrarium. ſ. exciderit ferro i. gladio, gentem ſceleratam. i. impiam, coniugij uiolatricem, & hoc coniuge prærepta. i quia mihi coniux Lauinia prærepta eſt. Nec iſte dolor. ſ. de raptu cõiugis, tãgat ſolũ Atridas, q. d. ẽt me tãgit, nec licet. i. cõceſſũ eſt a dijs, ſolis Micenis. i. populis Menelai, capere arma. i. contra raptorẽ cõiugis. Et ſi dicantur Phryges ſatis puniri, propter raptum Helenæ a Paride factum, & ita deos, placidos dicit, q nõ, q̃a ſi ſatis eſt perijſſe ſemel fuiſſet. i. eſſe debuiſſet, ſatis añ. i. prius, aut potius, peccare ſemel fuiſſet ſatis ante fuiſſet, inquit, ſatis peccare eos peroſos mõ non penitus, omne genus fœmineum quia, non ſe, qui potius fœminæ ſunt, quã uiri dicẽdi, ſed alias omnes ſœminas uero ſimile ẽ peroſos eſſe, q b. ſup ẽ hæc. ſ ſola fiducia, medij valli. i. q̃a uallum habẽt inter mediũ, quo à nobis eripiuntur, & quib. moræ. i. dilationes foſſarũ. i. quas foſſæ faciunt. paruo diſcrimine. i. parua diſtantia, leti. i. a morte, dũt aĩos. i. fiduciã, an non, aut at, non, p

ironiam, viderunt mœnia Troię, fabricata manu Neptuni cõſidere in ignes, q. d. maxime, ut uero ſimile, ſic hæc parua caſtra, & vallum modicum non poſſe diu ſtare.

LVX oculis effulſit. In Rom. lib. & aliquot alijs, Offulſit, & Obſulſit, habetur. Sed, Effulſit, receptum. Genitrix iubet. In quibuſdã libris antiq. ita ſcript i inuent, Genetrixque iubet, ſua quæque. Hinc Virgineæ. (Mirabile monſtrum) Reddunt ſe totidem. In Rom lib. legere eſt, Mirabile dictu, Redduntur totidem. Quot prius æratæ ſteterant ad litiora proræ. Verſus hic non habetur prorſus in pleriſque libris antiquis, niſi ſubditicius. & ubi inuenitur adſcriptitius, non Proræ, ſed puppes legitur, & in aliquibus, Naues. Neque tamen diſſimulandum q̃d in codice Porcio uerſus is inuenitur quidẽ, ſed nõ eo ordine, quo in vulgatis exemplaribus. ſed ita tranſpoſitus:

Iam pe: ... hinc virgineæ mirabile monſtrum.
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Reddunt ſe totidem facies pontoque feruntur.

Turbatis Maſſapus equis. In Rom. lib. legitur, Turbatus præterea Meſapus, varie ſcribitur. Aut non audaci ceſſit fiducia Turno. In lib aliq. antiq. tranſpoſitis dictionibus legitur, Ac non audaci Turno fiducia ceſſit. Terra autem in noſtris manib. In quibuſdã antiquis lib. legere eſt, In manibus noſtris. Tot millia gentis. In antiq. lib. Getes, legitur. Stat fatis. Venerque datum eſt. In lib. antiq. Eſt, uõ legitur. Sed perijſſe ſemel ſatis eſt. In libris uetuſtis, legere eſt, Si perijſſe. & pro peccare Peccaſſe. Penitus modo non genus omnes peroſos. In li. aliq. antiquiſſimis. Modo nec genus. legitur. Eſt & ubi, Peroſum legatur. Foſſarumque moræ, leti diſcrimine paruo. In Rom. lib. legere eſt, Fuſſarumque mora, & lethi diſcrimine paruo. In eodem, in Portio, & alijs quibuſdam manuſcriptis, Diſcrimina parua. legitur per appoſitionem. Quod ualde placet. An non viderunt. In antiquis pleriſque libris, Ad, non legitur.

SERV. VAllum, Vallum dr̃ ipſa munitio. Nã valli fuſtes ſunt, quibus vallum munitur, Ipſe de ſuſtẽtaculis uitium, Primus uallos ſub tecta referre. Nõ armis mihi Vulcani, non mille carinis. Bene arma generaliter dixit. Nam ipſe habuit à Vulcano, ſed ſolum gladium ue enſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda. Per hoc autem quaſi latẽter dicit ſe Achille eſſe meliorẽ qui ſe Troianos etiã ſine diuinis armis ſuperare poſſe confidit. Addant ſe protinus omnes. Ne timore videatur auxiliorũ multitudinem, dicit incrementa eſſe victoriæ. Luce palam. Propter tenebras & furta inertia. Quos diſtulerit Hector. Bene ſolius Hectoris facta eſt cõmemoratio, ut oſtendatur ipſe periſſe, qui potuit eſſe terrori, per quod vult Aeneam nihil fortiter in bello feciſſe Troiano. Melior quoniam pars acta diei. i. maior, & prima. Bene geſtis corpora rebus. In eo tantum quod hoſtes nõ auſi ſunt egredi. Pugnam ſperare parati. ſ. contra Troianos, non a Troianis, ne uideatur contra ſupradicta omnia nunc ſocijs, inferre timorem. Vigilum excubijs, Excubiæ, diurnæ ſunt, Vigiliæ, nocturnæ. Centeni quemque. Centurionum. ſ. ex more Romanæ militiæ. nam ex numero militum qui eos ſequutur, gradus dignitatis apparet. Vertunt crateras ahenos. Potant, & eſt hemiſtichium Ennianum.

Sed vos ò lecti, ferro quis ſcindere vallum
Appareat? & mecum inuadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Et opus in Teucros. addant ſe protinus omnes
Hetruſci ſocios: tenebras, & inertia furta
Palladij, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant, nec equi cæca condemur in aluo;
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem ſaxo, & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimũ quod diſtulit Hector in annũ:
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
POE. Interea vigilum excubijs obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſeruent,
Delecti: aſt illos centeni quenque ſequuntur.
Purpurei criſtis iuuenes, auroq. coruſci.
Diſcurrunt variantque voces, fuſiq. per herbas;
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent igneis, noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.

ASCENSIVS.

SED vos ô &c. Continuo proſequitur Turnus cohortationem ſuam, circa quam partẽ nihil habemus Donati. Ordo igitur eſt. Sed uos ô, ſupp. uiri lecti ad militiam, aut inter delectos electi, quis, ſupple ueſtrum, appareat ſcindere vallum. i. caſtrorum Aeneadum munitionem? & quis ueſtrum inuadit mecum caſtra trepidantia. i. aut fragilia, & infirma, aut Phrygum trepidãtium metu? (Omnia mire dicta. Nam præſenti vtitur tempore, vt rem non gerendam, ſed iam noo geri, fiducia quadam ſignificet, dicit, lectos, ut ſuę virtutis admonitos faciat. dicit, mecum, ut ſe participem laboris doceat, dicit, ferro, ut inſtrumẽti copia mõſtret. dicit, caſtra trepidantia, ut facilitatem rei indicet) non eſt mihi opus. i. non indigeo neceſſario in Teucros. i. ad excidium Teucrorum, armis Vulcani, ſicut Achilli, fuiſſe legit, cui Thetis, mater Vulcania, p curauit arma non eſt etiam opus mille carinis, tot. n. vſi ſũe Græci, unde & in ij. Non anni domuere decem non mille carinæ. Addant permittentis verbum. i. concedo aut permitto, ut omnes Hetruſci addant ſe ſocios Teucris, protinus. i. porro tenus. i. circumquaque, aut ſtatim, tamen ſup. ne timeant, id eſt non opus eſt ut timeant, val admoneo, ut timeãt tenebras. i. ne per tenebras adoriar, & furta inertia. i. quæ inertibus, non ſtrenuis uiris, conueniũt Palladij. i. quibus Vlyſſes cum ſocijs, Palladium ex arce Troiana ſuſtulit, ut in principio ſecundi uiſum. cuſtodibus ſummæ arcis. ſ. Ilij, cæſis. i. interemptis per inſidias. Non timeant, inquit, q. d. nos id non faciemus, nec nos condemur. i. abſcõdemur, vt Græci, in aluo cæca. i. tenebroſa, equi. ſ. lignei. Certum eſt. i. deliberatum & decretum eſt mihi, circundare muros igni. i. obſidere caſtra, & ea perſequi incẽdio luce, ergo nõ per tenebras, & palã, ergo nõ p inertia furta. Ego ſacio. i. facere aut faciam, ut ſup. haud i. non, putent rem. ſ. militarẽ, hoc eſt bellum eſſe ſibi cum Danais, & pube Pelaſga, q. d. imbelli, & ignauia,

ſgnaua, reſpectu noſtri, quos. ſ. Danaos, & Pelaſgos, Hector diſtulit. i. dimouit a victoria & a patria, aut extendit in caſtris verſantes, in. i. vſq; ad decimũ annũ. Nunc, o viri læti. i. egregij, qm̃ melior. i. maior aut magis opportuna pars diei, eſt acta. i. tranſacta, adeo. i. oĩo, quod. i. q̃ res ſupereſt i. reliqua eſt vobis facienda, aut quod. ſ. didi, ſupereſt. i. quantũ huius diei reliquum eſt, ꝓcurate. i. reficite corpora veſtra, rebus geſtis bene. i. feliciter, quod contra portẽtũ dicit, & vos parati. i. refecti, ſperate. i. affectate, & appetite pugnam. ſ. cõtra Troianos, aut licet Seruius aliter ſentiat, ſperate. i. cũ ſpe expectate, pugnã. i. inuaſionem Teucrorum, nam nõ tã parui fecit Troianos, ut non putet ſe poſſe ab eis inuadi, fruſtra. n. aliter excubias inſtituiſſet, vnde addit Poeta, cura, obſidere. i. obſidẽdi, ab obſido non, obſideo, portas. ſ. nouæ Troiæ, aut caſtrorum Troianorũ, excubijs. i. cum excubijs, vigilum. i. agendi vigilias nocturnas & cingere. i. cingẽdi, mœnia. i. vallum caſtrorum flãmis, datur interea, dũ. ſ. ſe reficiunt Meſſapo. Biſſeptem. i. quatuordecim Rutuli delecti, ſup. ſunt, qui ſeruent. i. obſeruent, ne q̃d inferat aut exeat, muros. ſ. caſtrorum, milite. i. manu, ſeu multitudine militum. aſt. i. ſed, illi ſequunt̃ centeni iuuenes purpureis criſtis. i. habentes in galeis criſtas purpureas, & corruſci. i. fulgentes auro ſequunt̃, inquam, quẽq; . i. quẽlibet cẽturionũ diſcurrunt, & variant, vices. i. exercent ſe militariter, & ipſi fuſi per herbam indulgent vino, & vertunt. i. funditus ebibunt crateras, a nominatiuo crateres, tertiæ declinationis, cuius ſingularis hic crater abenos. i. æreos, igneis collucẽt. ſ. in caſtris, & cuſtodia, ducit ludo. i. ludendo, noctem inſomnem. i. ſine ſomno.

SED vos, o lecti ferro quis ſcindere? In lib. aliq. antiq. Sed vos electi, legitur. In Mediceo vero hr̃, Ferro qui ſcindere vallũ. Cæſis ſummæ cuſto lib. arcis. In Ro. li. Cæſis latæ cuſtodib. arcis, legitur. In quibuſdam alijs, Late aduerbialiter. Nec equi cæca condemur in alno. In quibuſdam lib antiquis, Cæco legitur. Eſſe putent. In lib. aliq. antiq. Eſſe ferant, legitur. Para acta, dict. In pleriſq; lib. antiquis, Diei eſt, legitur. Et pugnam ſperare parati. Antiqui lib. Sperate parati, legunt. Cingere flãmis. In antiquis, Flamma, legitur. Centeni quemque ſequuntur. In Ro. lib. Secuti, legitur. Purpurei criſtis iuuenes. Sunt li. in quibus, Purpureis criſtis, legatur.

Hæc ſuper è vallo proſpectat Troes, & armis
Alta tenent necnon trepidi formidine portas
Explorant potenſq́. & propugnacula iungunt,
Tela gerunt, inſtant Mneſtheus, acerq́. Sereſtus,
Quos pater Aeneas, ſi quando aduerſa vocarent,
Rectores iuuenum, & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercerq́. vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides, comitem Aeneæ quem miſerat Ida
Venatrix, iaculo celerem, leuibuſq́. ſagittis:
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Troiana nec induit arma.
Ora puer primæ ſignans intonſa iuuenta.
His amor vnus erat, pariterq́. in bella ruebant:
Tunc quoq; communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait. NIS. Dij ne hunc ardorem mentibus addũt
Euriale? an ſua cuique Deus fit dira cupido
Aut pugnam, aut aliquid iandudum inuadere magnum
Mens agitat mihi: nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: ſomno vinoq́. ſoluti
Procubuere: ſilent late loca: percipe porrò
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Aeneam acciri omnes populuſq́. patreſq́.
Expoſcunt, mittiq; viros, qui certa reportent:
Si tibi, quæ poſco, promittunt, (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros, & mœnia Pallantea.

SERV. TRepidi formidine. Feſtini per formidinẽ. Nã non eſt iteratio. Pontes Qui ſiunt in muris anguſtiorib. Propugnacula Pilas. Rectores iuuenum. Legitur & iuueni: Si iuueni, Aſcanio; ſi iuuenum, magiſtros militum accipe. Sortita periclũ. Sorte diuiſa ad defenſionẽ pericli. Quod cuiq; tuendũ eſt. Exercet vnuſquiſq; vices ad id, quod accepit tuendũ. Ida Venatria, A pleriſq. Ida mater Niſi accipitur quia dicit Venatrix. Nam ſi montẽ volueris accipere, abuſiue Idã venatricẽ dictã intellige ꝑ venationib. abundantẽ. Nã venatria eſt ꝓprie q̃ venat̃, non q̃ venationib. abundat. Iaculo celerem. Bene inducit Niſum optimum eſſe iaculatorẽ, & hãc præmittit ad motum peritiam, qua plurimũ potuit in Euryali defenſione. Troiana neq; induit arma. Hoc eſt qui nõdũ bellicoſa arma induerat. i. acceperat. Et hoc dicit, Pulcher quidẽ erat, ſed nondũ bellandi peritus. Dij ne huic ardorem mentib addunt Euryale? an ſua cuiq. Deus fit dira Cupido? Apud Plotinũ philoſophum, & alios quæritur verũ mentis noſtræ acies per ſe ad cupiditates & conſilia moueatur, an impulſu alicuius numinis. Et primo dixerũt mẽtes humanas moueri ſua ſponte, deprehenderunt tñ ad oĩa honeſta impelli nos Genio, & numine quõdam familiari, quod nobis naſcentibus datur, praua vero, noſtra mente nos cupere & deſiderare, Nec. n. põt fieri vt ſupra numinum voluntate cupiamus, quibus nihil malum conſtat placere. Vnde nunc oreus eſt ſenſus hoc. n. dicit Niſus, O Euryale, dij ne noſtris mentibus cupiditates inijciunt, & deſideria, an deus ſit ipſe mentis cupiditas? Mentibus addunt. Bene addunt. Nã aĩus ſui natura prudens eſt, ſed ei adduur, aut aliquid impatienter deſideret. Dira cupido? Magna. Aliquid magnum. ſ. per hoſtis tranſitũ. Mens agitat mihi, molitur. Quiete eſt. Modo ocio, non ſomno, nam in vigilijs fuerat collocatus. Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum. Ipſius deſiderij vult rõnabile ſeſſe cauſas. Somno, vinoq; ſepulti. Alterum pendet ex altero. Porro. Hortantis eſt Quid dubitem. i. cogitem: omnis enim cogitatio in dubitatione eſt ante ſn̄iam. Populuſque, patreſque. Transfert in Troianos Romanam conſuetudinem, vt ſolet plerunque. Primus enim iubebat aliquid populus, poſtea confirmabat ſenatus. Reportẽt portent. nam re, vacat. Si tibi, quæ poſco, promittunt, poſcere eſt ſecundum Varronem quoties aliquid ꝓ merito noſtro depoſcimus. Petere vero eſt cum aliquid humiliter, & cum precib poſtulamus. Et bene quod Euryalũ nolit ducere, latẽter oſtẽdit. Mœnia Pallantea. Vbi nunc credunt eſſe Aeneam.

HAEC ſuper &c. Docet quã contra defenſionem pararent Teucri, vtq; Niſus de Aenea adeundo ſolicitus, Euryalum amicum allocutus ſit. Vnde dicit Don. ſic. Iuueni, Aſcanio. Aut, appellatione vnius, omnes intelleait. Niſus. Quam cito dicit, nomen patris locum in quo natus, & quib. eẽt ſtudijs? Troiana induit arma. Ceteris pulchrior pulcherrimus autem, cũ eſſet armatus. Dira cupido? Cogitationes maximas, deus aliquis mouet, an ipſa ſibi mens deus eſt? Hæc ille. Ordo eſt. Troes proſpectant hæc ſuper. i. deſuper, è vallo, & tenent. i. defendunt & protegunt, alta. ſ. propugnacula, armis. ſ. ſuis, necnõ. i. inſuper, ipſi trepidi. i. trepidantes, & feſtinantes, formidine. i. pp formidinem, explorant. i. ſcrutantur portas, an. ſ. ſatis firmiter clauſæ, atq; munitæ ſint, & iungunt. ſ. portis, ponteis. ſ. ligneos, quos ſurſum trahunt, & propugnacula, id eſt pinnas ferro munitas, quibus hoſtem arceant, & gerunt. ſ. ad muros, tela. i. iacula, & miſſa, ac ſaxa, Mneſtheus, & Sereſtus acer. i. ſtrenuus vir, de his autem in 5. in nauali certamine viſum eſt, inſtant. ſ. operi, id eſt inſtanter intendunt, quos. ſ. duos, pater Aeneas dedit iuueni. ſ. Aſcanio, ſic. n Donat. legit, addens iuueni, pro eo quod eſt iuuentuti etiam poſitum intelligi poſſe. Seruius quoque, iuueni legi poſſe aſſerit, & iuuenũ, & magiſtros rerum. ſ. gerendarum ſi aduerſa, veluti hoſtium oppugnationes, & obſidiones, vocarent. i. exigerent. ſ. eorũ accurationẽ, & præſidium. Omnis legio. i. exercitus Troianorũ excubat. i. extra cubiculum degit, hoc eſt vigilat, per muros. i. in circuitu murorũ, ſortita. i. poſt quã ꝑ ſorteis quilibet quod obiret, acceperat, periculũ pro eo q̃d eſt periculum. i. locum periculoſum, hoc. n. pacto, nulla põt eſſe inter milites querimonia, quia, qui maius periculum obire coguntur, & difficiliorẽ

pro-

prouinciam gerere,non inuidia cuiuſquam , ſed forte id factũ agnoſcunt,& exercet uices.i.uiciſſim,& per vices, qđ tuẽdũ.i.defendendũ,& protegendũ eſt,cuiq;i.quiſq;quod ſuę ꝓtectioni deputatũ eſt,& ne ſimul oẽs excubuiſſe putentur, qđ diu durare non poſſet,addit,ex ercetque vices,&c. Niſus Hyrtacides,i.Hyrtaci filius,acerrimus.i.maxime ſtrenuus,armis .i.in rebus bellicis,erat cuſtos portæ,quẽ.ſ. Niſum:Ida. ſ.mater eius,hoc nomine dicta,venatrix.i.venationi intendere ſolita,ſicut & Parthenię virgines in Arcadia,aut Ida.ſ.mõs ſilvoſus in Phrygia,venatrix.i.venationi conueniens , miſerat Aeneæ comitẽ,celerem.i.inexpeditum , iaculũ.i.quia ſolum iaculum portare ſolebat, & ita velociſſimo curſui intendere, & ſagittis ſ.ex arcu mittẽdis,cum iaculum manumittat, leuibus.i.non põderoſis. Et Euryalus iuxta,ſup ipſum Niſũ,erat etiam cuſtos quo alter Aeneadũ,.pro Aeneadarũ. i. inter Aeneadas,nõ erat pulchrior,nec induit adhuc.ſ.arma Troiana exiſtens puer,ſignans ora intõſa.i.imberbia, & lenia adhuc, prima iuuenta.i.in flore iuuentæ,& ita nondũ habilis viſus fuit ad arma, ſed tũc primũ cœperat deputari armis, aut nec alter Troianorũ induit pulchrior arma Troiana,ita vt arma Troiana illũ maxime decerent,nã qđo ſe quoq; inter labores traditũ diceret à pr̃e, ſi fuerit eatenus inermis, vnus.i.vniformis,amor.i.dilectio vehemẽs,erat his.ſ.duob.& ruebant pariter in bella.(Si in bella ruebant,quõ dicit Seruius,quod Troiana nec induit arma:ſic intelligi,quod nondũ armatus fuerat?Illud ergo,nec,nõ determinat,induit,ſed alter pulchrior, vt ſit,nec alter pulchrior,&c)& tenebãt tum quoque.i. & tũc portam, cõi ſtatione.i. deputati ad ſtãdum pro portis in eodẽ loco. Niſus ait.ſ.ad Euryalũ.O Euryale,addũt ne dij,aut, ne. i.an,dij addunt mentib.noſtris.ſ.hunc ardorem.i.hunc vehementem affectum aliquid noui , & inſolitũ perficiendũ? hoc eſt an genij(quem nos angelum, ac ſpiritum nobis deputatũ dicimus)alicuius inſpiratione moueat? an cuique ſua dira.i. vehemẽs,& execrabilis cupido,fit deus.i.principium motionis quod competit? vide Seruium egregie hunc locum proſequeutẽ,hoc eſt,an ego inſpiratione alicuius boni numinis ad facinus magnũ inſtiger?an prauitate propriæ mẽtis ad aliqđ imprudẽter gerendũ mouear?Mens agitat.i.verſat,& meditatur mihi,iandudũ.i iam à pauco tempore , aut pugnam , aut inuadere aliquid magnum,nec ipſa mẽs eſt cõtẽta quiete placida.i.nõ poteſt quieſcere,etiam ſi quieſcere conet. Cernis.i. vides,quæ.i.qualis,& quãta fiducia rerũ habeat i.teneat, Rutulos?Lumina.ſ.nocturnorum,ignium,micãt rara ipſi ſepulti.i.ſoſpiti,& obruti,ſomno,& vino,procubuere.i. ꝓcul extẽſi cubuerunt,loca ſilent late.Percipe porrò.i profundius,quid dubitem.i.cogitem,dicit Seruius , aut(re vera)quid dubitẽ. i. cũ dubio formidẽ,& quæ ſñia ſurgat nunc animo. i.quid decreui(ſubobſcura,ſed opportuna obſcuritate eſt oratio. Nam in re quam palam enunciare erubeſcimus,ex induſtria obſcuri ſumus,ſicut hoc loco Niſus qui duo dicit,unum ſe dubitare,& alterũ,conſtituiſſe,dubitat an populus,& patres pmittãt Euryalum ad facinus inſolitum, & magnũ aſſumi in ſocium,qđ ſe pro amicitia poſcere dicit,cõſtituiſſe aũt ad Aeneã proficiſci per mediũ hoſtiũ,Oẽs,& populus, & patres,expoſcunt Aeneã acciri.i.aduocari ad nos,& mitti,ſupp.aliquos , viro.i.ad virum,qui reportent. ſ.ab eo certa. i. quid nobis in hoc caſu agendum ſit.aut(ſecundum Seru.)qui vult,te,vacare ſic,qui reportent.i.afferant, & portent uiro. i. ad uirum. ſ. Aeneam,certa.ſ.noua,de rebus noſtris. Sed dubito, ſupp.ſi.ſ. patres promittunt.i.permittãt tibi,aut promittut tibi.i.de te, quæ poſco.i.cupio,promitti.i. te mecum proficiſci. Nam mihi.i.quãtum eſt de me,fama facti eſt ſat.i. ſatis, ſcio, quod ex claritate geſtorum , merueris conceſſionem gerendorũ. Aut potius fama facti.ſ.tui,eſt mihi ſat.i.ſatis.i. nihilo diffido de te,cognoſco te ſatis uirilem,ſed dubito de conſenſu patrum , dicit autem,quæ ſententia ſurgat,uideor.ſ. mihi poſſe reperire uiam ad muros,& ad mœnia Pallantea.i.ad Euãdrum, vbi Aeneam eſſe putabat ſub illo tumulo.i. eundo ſub illo tumulo.i.colliculo,quem uides,hoc.n dicens mõſtrauit ille tumulum.i.tumorem quendam terræ, per noctem prominentem.

VAR. LECT.

ET iuxta comes Euryalus)In antiq aliq. exempl Et Niſũ iuxta Euryalus legitur.(Troiana nec induit arma) In antiq. aliquot lib. Neque induit,legitur.(Somno,vinoq; ſep.) In lib. aliq.legere eſt,Soloti.(Aeneam acciri omnes)In antiq.li.Omnis,legitur.(Tumulo videor reperire)In lib.aliquot peruetuſtis.Aperire,legitur.

DIGNVM ſcitu, quod cum Proclo Apuleius,inquit, Quodam ſignificatu animum humanum etiam in corpore conſtitutum nũcupari dæmonem, vnde & apud Virg. Dij ne hunc ardorem mentib.addunt Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?Ergo,& bona cupido animi, Deus eſt, unde eudæmonas dici beatos putant,quorum dæmon bonus.i.animus virtute perfectus eſt. COEL. RHOD

XV.

SVmmis adiungere rebus] Summum,& extremum dicimus,& laudabile. Bene igitur in re dubia ſermone vſus eſt dubio,non h. d. Nõ debes me,nec à tua gloria, nec à periculis ſegregare(Genitor bellis aſſuetus)Ipſe puer eſt necdum probatus. Vnde ſe & ab illis epibus , & a pr̃is uirtute cõmendat(Argolicum terrorem)Quem Græci inferebãt. (Sublatum) Suſceptum. (Eſt hic, eſt animus)Hic põt eſſe, & aduerbium demõſtrantis , vt,ſit, Eſt hic.i.in meo pectore.põt,& ſic accipi, ut dicas , Eſt hic animus lucis contemptor, hoc eſt,eſt iſte animus. Ergo hic & ꝓduci põt, & corripi.(Iſtũ qui vita bene credat emi quo tendis , honorem) Quo tẽdis.i.ad quem niteris, libenter emat vita.i.uitæ præcio.(Nil tale verebar)Quale tu ſuſpicaris.(Hæc)Humana negocia,vel quæ loquit.(Mãdet humo (Multi hic diſtinguũt,alij iungunt mandet humo ſolita , vt cõmẽdet in terra.(Solita aũt fortuna (Quæ pijs Inidere cõſueuit. Statius hinc trahẽs colorem ait,Inuida fata pijs , & fors ingentib.

POE. obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus,ſimul his ardentem affatur amicum:
EVR. Me ne igitur ſocium ſummis adiungere rebus
Niſe fugis?ſolum te in tanta pericula mittam ?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Sublatum erudijt,nec tecum talia geſſi ,
Magnanimum Aeneam, & fata extrema ſecutus .
Eſt hic,eſt animus lucis contemptor,& iſtum
Qui vita bene credat emi,quo tendis,honorem,
POE. Niſus ad hæc. NIS. Equidẽ de te nil tale verebar
Nec fas:non,ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter,aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis(quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in aduerſum rapiat caſusve,Deusve,
Te ſupereſſe velim:tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna preciove redemptum
Mandet humo ſolita,aut ſi qua id fortuna vetabit
Abſenti ferat inferias,decoreq; ſepulcro:
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris:
Quæ te ſola puer multis è matribus auſa
Proſequitur,magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem. EVR. Cauſas nequidquam nectis inanis,
Nec mea iam mutata loco ſententia cedit.
Acceleremus. POE. Ait:uigiles ſimul excitat illi
Succedunt,ſeruantq.uices:ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, Regemque requirunt.

auſis Rara comes(Abſẽti ferat inferias,) Hoc eſt cenotaphiũ faciat, & impleat honorẽ ſepulchri.(E matrib.) E nobilib.nam mr̃es nõ niſi nobiles dicimus. Vnde & mr̃onæ dictæ ſunt. Scimus aũt nõ oẽs mulieres ĩ Sicilia remanſiſſe,nam legit in 11. Et mẽſtũ Iliades crinẽ d̃ more ſolutæ.(Ille aũt)Hunc locũ eſſe interruptum orõne Niſi intelligimus. (Vigiles ſimũl excitat)Qui vigiliarum officiũ hẽbant(Seruantq; vices) Hic diſtinguẽdum eſt, alias ſenſus nõ ꝓcedit (Regemq; requirũt)Regis filiũ , vt, Magoum reginæ , ſed.n. miſeratus amorem.

OBSTVPVIT, &c.] Recitat reſpõſum Euryali,& rurſus Niſi , ipſum à profectione ob matrem dehortantis, & tandẽ cõſentientis. Vnde Donatus hoc ſolũ dixiſſe nobis pmiſſus eſt (Sed ſi quis) ola huc refert, quod in cauſa minus ſpei , & plus timoris ineſt. Hæc ille. Ordo eſt, Euryalus, pculſus magno amore, id eſt deſiderio laudũ obſtupuit.ſ.nouitate rei , & affatur ſimul,ſcilicet cũ ſtupeſce-

pesce-

peſceret amicum.ſ.Niſum,ardentem.ſ.cupiditate gloriç,& rei glorioſæ gerendæ. Igitur quia.ſ.te dubitare dicis,& rem aperire non audes. ne.i.an,ò Niſe fugis.i.refugis,& renuis,adiūgere me rebus ſummis.ſ.quas gerere paras, mittam te ſolum in tāta pericula,q.d.nequaquam id fecero,uel,vis ne, vt ego mittam te ſolum,q.d.id non recte velis,quia Opheltes genitor.i.pater meus.qui me generauit,aſſuetus bellis.i. vir ab iuuente ætate rei militari aſſuetus,non erudijt me ita.ſ.me ſocium fugere debeas,non erudijt,dicit,ſublatum.i.educatum,inter terrorem Argolicum.i.quem Argolici inferebant,& cum ad verū inſtituerentur in re militari, iuuenes. & inter labores Troiæ.i.cum Troia incœperat laborare, penuria bellatorum,nec ego geſſi tecum talia.ſ.vt fugias me,vnde etiam apparet,prius armatum fuiſſe, ſecutus tecum magnanimum Aeneam , & fata extrema.i.vſque ad fatalem terram . Hic animus.ſ.meus eſt, inquit, contemptor lucis. i. vitæ, præ gloria, aut animus eſt, inquit,etiam, ſup hic.i.in hoc corpore meo:cōtemptor lucis.i.vitæ,& qui credat iſtum.i.tuum, & a te, modo contemptum honorem,quo.i.ad quem, tendis.i.properas , bene emi vita.i.pretio vitç. Niſus,ſup.reſpōdit,ad hæc.ſ.Euryali dicta. Equidē.i.ego quidem,ò Euryale,nil.i.non aliquid , ego non verebar de te aliquid tale.i.ſatis confidebam virtuti,&animoſitati tuç, nec fas,ſup eſt me,de te quidquam dubitare:nō ſup. fas eſt ita.i.ſicuti verum,aut,qd ſentio,dico,magnus Iuppiter referat.i.reducat me,ouantem.i mediocri victoria lætantem.Iuppiter, dicit,aut quicunque, ſup.deus aſpicit hæc oculis ęquis.i.fauorabilibus,ex cuius.ſ.inſpirationibus, eam mentem cōceperat. Sed ſi quis.i.aliquis,ſi quis, inquit,ve,pro vel,caſus,uel deus, quæ.i.qualia.ſ.pericula,autq;.i.quas res,tu vides multa.i.plurima : tu, ſup.tali diſcrimine.i periculo, quale eſt p medios hoſtes viā captare,raptat.ſup,me(ſed id timore mali omnis non pſert)tu aduerſum.i.rē aduerſā.ſ.in mortē, ego velim te ſupeſſe.i.ſuperuiuere poſt mortē,ma ętas eſt dignior vita.ſ.quam mea,qui verior ſum,velim,inquit,ſupereſſe,vt ſit,qui mandet humo ſolita.i.ſepeliat me raptum.ſ.morte, in pugna.i.inter pugnandum,& redemptum precio,ſicut Achilles Hectoris corpus reddebat,aut ſi qua fortuna,vetabit id,videlicet,me hēc legitimam ſepulturam.vt ſup.ſit aliquis, qui ferat mihi abſenti ferias.i.ſacrificium infeſtis placandis fieri ſolitum,& qui decorer.i.ornet me,in ſepulchro.ſ. inani , quod in neceſſitatis caſu,pro vero reputetur. Neu ego ſim miſeræ.i. miſerādo matri.ſ.tuæ cauſa tanti doloris,quæ.ſ.mater tua,auſa.ſ.mare,iterum ingredi,proſequitur te ò puer,ſola è multis matribus.ſ. Troianis,quæ in Sicilia manſerant,vt dictum eſt in quinto , nec curat mœnia magni Aceſtæ ſ.regis Siciliæ,à quo,Aceſta vrbs,Troianis addita ædificata eſt Autem,pro ſed,illa. ſ. Euryalus,ſupp.reſpondet,tu nectis.i.ingeris,& implicas ,aut inuoluis ; nequidquam .i.fruſtra, cauſas inaneis.i.nihil in me profuturas,quia non dimoueas a ſententia mea.vnde addit, Nec mea ſententia cedit iam loco mutata, id neque mutabit, neqs cedet a ſtatione ſua.Ipſe(ait(acceleremus, id eſt ppperemus,ad conceptū facinus,habito commeatu à patribus,& excitat ſimul vigiles,id eſt qui officio vigilādi addicti erant, excitat aūt,quia viciſſim dormiebant,vnde addit, illi ſuccedūt.ſ.uigilijs,quas viciſſim,& ſucceſſiue agebāt,& ſeruant viceis, id eſt officium vigilandi ſtatione,id eſt pro ſtatione,relicta.ſ.à Niſo & Euryalo Ipſe.ſ.Euryalus,graditur comes Niſo: & requirunt regem.i.regis filium,ſcilicet Aſcanium.

VARIA LECTIO.

ET fata extrema] In Rom.lib.Fame,legitur.[Quæ te ſola puer multis è matribus,auſa Proſequitur]In Rom.lib.Multis à matrib.habetur,& pro,Auſa,Vna.&,Perſequitur, non,Proſequitur. Taugit enim hoc perſeuerātiam in ſecundo gnato. [Regemq;requirūt]In antiq.aliq.lib Reui ſuut,habetur.

Cetera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas,& corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi,& delecta iuuentus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent,quisve Aeneæ iam nuncius eſſet .
Stant longis adnixi haſtis,& ſcuta tenentes
Caſtrorum,& campi medio: tum Niſus,& vna
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, preciumque moræ fore. primus Iulus
Accepit trepidos,ac Niſum dicere iuſſit.
Tunc ſic Hyrtacides. NIS. Audite ò mentibus æquis
Aeneadæ,neve hoc noſtris ſpectentur ab annis ,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno,uinoque ſepulti
Conticuere.locum inſidis conſpeximus ipſi,
Qui patet in biuio portæ quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur.ſi fortuna permittitis uti
Quæſitum Aeneam ad mœnia Pallantea ,
Mox hic cum ſpolijs,ingenti cæde peracta ,
Aſtore cernetis:nec nos uia fallit euntes ,
Vidimus obſcuris primam ſub uallibus urbem
Venatu aſſiduo,& totum cognouimus amnem,
POE. Hic annis grauis,atque animi maturus Alethes
AL. Dij patrij, quorum ſemper ſub nomine Troia eſt
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos iuuenum, & tam certa tuliſtis
Pectora. PO. Sic memorans humeros,dextraſq;tenebat
Amborum,& vultum lacrymi, atque ora rigabat
AL. Quæ uobis,quæ digna uiri pro laudibus iſtis
Præmia poſſe rear ſolui?pulcherrima primum
Dij moreſq;dabunt ueſtri:tum cetera reddet
Acturum pius Aeneas,atque integer ęui
Aſcanius,meriti tanti non immemor vnquam .

SERV. CAEtera per terras] Exaggerat more ſuo vigilantum laborem.[Cōſilium ſummis regni de reb. habebant) Lucilij verſus , uno tñ ſermone mutato. Nā ille ait, Cōſilium ſummis hominū de reb habebant.(Iam nuncius eſſet)Iam,aut cito , aut cum nullum inueniret.(Adnixi haſtis) Oſtendit iā eos diurna ſtatione fatigatos , qd aūt ſtāt, & Romani moris eſt,& bellicę neceſſitatis. Hūc aūt ſtandi habitum,& Sal.comemorat,vt, Feſſi arma ſua quiſq; ſtātes incūbere.(Caſtrorū,& cāpi medio) In medio cāpi eſt ſtatio, qui cāpus caſtrorū medius fuit.(Rē magnā,preciumq; morę fore) Dicebāt ſe afferre rem magnā,cuius mora pciū poſſet afferre. i.pœnam. Terēt. Ego pcium ob ſtultitiam fero, vt ſit ſenſus , Si tardius mittamur ad Aeneā luemus hoſtiū pœnas. Alij ſic intelligunt ſcimus quidē aduentū noſtrum mora veſtris afferre cōſilijs, verū huius moræ erit precium.i.remuneratio. Nanq; hoc offerebant quod illi cogitabant, vt diximus , ſup. Quisve Aeneæ iā nuncius eſſet? (Accepit trepidos)Feſtinos more ſuo.(Ne ne hęc nr̄is ſpectentur ab annis.)Bene excuſat,qa ſcit de ætate Puerorū poſſe dubitare,dicēs oōe ex ſuggerentū pſona,ſed ſua vi cōſilia pōderanda.(Portæ, quæ proxima Ponto) Apparet, vt ſupra diximus, caſtra Troiana in Hoſtienſi fuiſſe. Siquidē nullus alter locus ī Laurolauinati hinc fluuio cohęret,hinc pelago. Et nūc dicit, Portę,quę pxima pōto. Item paulò poſt dicturus eſt, Oppoſuere aciē, nā dextera cingit amni(Interrupti ignes) Supra aliter Lumina rara micāt.(Fumus erigit) Signū eſt ſopitorum ignīū,quoties maior ſumus erigit.(Fortuna,Occaſione. Quæſitū)Vt qramus.(Cum ſpolijs)Hinc eſt qd ſupra Euryalo dixit , me referat tibi manus ouātē Iuppiter,reſpiciēs ad id qd poſſet fortiter facere. (Nec nos via fallit) Bene vbiq; cuncta cū amico cōicat.(Obſcuris primā ſub vallib.vrbē)Nos in obſcuris vallib.poſiti uidimus primā vrbē,hoc eſt primā partē vrbis. Nā Pallanteū in monte eſt,nō in vallib.(Annis grauis,atq; aī maturus Alethes) Sal.de Phil.Qui ętate,& cōſilio ceteros antcibat. (Non tñ oīno Teucros delere paratis)Ac ſi diceret, Licet iraſcimini ad tps,hinc apparet nō velle vos penitus delere Troianos, qa tales aīos nris iuuenibus datis. (Humeros dextraſq; tenebat)Hoc ad effectū retulit nec.n. ſimul fieri pōt.intelligimus aūt qd, & ſingulos,& mēbratim amplectebat (Vultu lacrymis, atq. ora rigabat Poet ce iuo xit,& mō vnū ſignificat,eſt aūt iteratio. Interdū recipiūt diſcretionē.(Pro laudib.) . i. virtutib.ab eo qd præcedit id qd ſequitur.(Dij,moreſq; dabunt

bunt veſtri]Cic.eſt tractum de philoſophia,qui dicit ſufficeteadgloriam,benefacti conſciam[Actutum]Confeſtim,ſine dilatione,& eſt aduerb.temporis.[Integer æui]adoleſcẽ,cui adhuc ætas integra ſupereſt. Vnde Ennius deos æui integros dicit,quib.multum æui ſupereſt.[Meriti]Preſtiti vt,Merui quoque.Item,Quique ſui memores alios fecere merendo.

CETERA per terras,&c.]Docet quomodo rem ad patres, Iulumq; tunc de re cõſultantes retulerint,vtq;acceptiſſima ipſis fuerat pollicitantib. pro talib auſis magna præmia. Vnde dicit Don.ſic.[Vidimus]Demonſtrat rẽ fieri poſſe.[Dij]maturi hominis matura oratio. Rectè aũt incipit à dijs quorũ fauore reſp.tales viros recipiunt, lacrymæ autem congratulationis fuerant,quod extitiſſent tales, item doloris qđ recordaretur tot fortium virorum iã amiſſorum, quia dixerat. Non tñ oĩno Teucros delere paratis[Dij]qui bonis fauent. [Moresq; veſtri]Rectè viuendo Aeneas, & vt diuturnior res ſit Aſcanius. Hæc ille. Ordo eſt. Cetera aĩalia laxabant, ſomno.i.dormiendo curas oẽs p terras, aut laxabant curas p oẽs terras,ſed plus ad contentionem facit, ſi laxarent omneis curas,cũ Teucri haberent plurimas,& corda oblita, ſup.erãt laborũ,ſed ſup.ductores,primi.i.præcipui,Teucrũ. i. Teucrorũ,& iuuentus delecta.ſ.ad hoc,cũ non oẽs ad conſilium admittendi ſint,habebant conſiliũ,ſup p.de ſummis reb.regni. i.de publica,quid facerent.i.ſacere dẽrent,ve, p uel,qs eſſet iã.ſ.in tã arcta obſidione,nũcius Aeneæ.i. qui talia nũciaret Aeneæ.Ipſi ergo ſtant annixi,i.ſuffulti,quas in manib. habebant,lõgis haſtis,& tenentes ſcuta in medio caſtrorum, & cãpi.i.areæ,quæ erat in noua vrbe nondũ ædificata,tũc Niſus, & Euryalus alacres.i.læti, & p ſe ferentes fiducia orãt vna. i. pariter,admittier.i.admitti,ad conſiliũ,&,ſup.dicunt,aut p mittunt rẽ magnã,& pciũ meræ.i.differendi cõſilij, fore.ſ.ex ipſorũ admiſſione,Iulus accepit primus ipſos trepidos.i.feſtinos. & geſtiẽtes,ac iuſſit Niſum dicere. ſ qđ vellet. Tunc Hyrtacides.i.filius Hyrtaci,Niſus,ſic,ſup.orſus eſt,ò Aeneadæ,audite,ſup quæ dicam æquis mentib. i.æquanimiter, neve hæc q ferimus.i.afferimus,ſpectentur.i.conſiderentur,ab annis nřis.i.non iudicent pro iuuenili ætate nřa,quia iuuenes conſtat,raro eſſe prudentes. Rutuli.ſ.qui vrbẽ hanc obſidet,ſepulti.i.ſopiti,& immerſi,ſomno, & vino procubuere.i. proſtrauerũt ſe,nos ipſi conſpeximus locũ,ſup.aptũ, inſidijs .ſ.Rutulis faciẽdis,qui.ſ.locus,patet in biuio portæ.i.qđ reddit ad portã.q.ſ porta,eſt proxima Ponto i. mari Tirrheno, ad portũ.ſ.Hoſtiẽſem.Ignes ſ.Rutulorũ,ſunt interrupti, qđ ſignũ eſt dormire & fumus ater erigit ad ſidera, ſi vos pmittitis uti fortuna i.occaſione,fortuito nobis oblata,vos cernetis Aeneã q̃ſitũ.i inueſtigatũ à nobis(Seru.dicit,quaſi ſit ſupinũ.i vt q̃ramus) ad mœnia Palantea, affore mox hic cũ ſpolijs,& hoc ingẽti cæde peracta.ſ.ab ipſo nobiſcũ, nec via fallit nos euntes.i.q̃n imus, nos uidimus vrbem.ſ. Pallanteam, primam.i.pro prima parte,ſub obſcuris vallib.i exiſtentes in obſcuris vallib & cognouimus totũ oẽm.ſ.Tyberinũ,aſſiduo venatu.ſ.priuſquam obſidio eſſet,& bene dicit, venatorẽ i.æ venatricis filium,Alethes,vir ille,cuius conſilio in 5.vſus eſt Aeneas,grauis annis.i.ſenio,& maturus aĩus, aut legat animi.i.qui & animum conſilio maturauerat,inquit,ſupp.hic.i. ad hæc Niſi verba o patrij dij,ſub quorum numine. i. diuino nutu,& protectu eſt ſemper Troia, tñ.i.tametſi hactenus in ſummo periculo verſamur,tñ vos non paratis delere, oĩno. i.penitus,ad vnum.ſ.Teucros,cum.i.q̃nquidẽ,tuliſtis.i. pduxiſtis.(Approbat ergo primã partem,quam Niſus ſtrigerat, Dij ne hunc ardorẽ mentib.addunt. hoc eſt affectum bonum à dijs inſpiratum)taleis aĩos,& tam certa pectora iuuenum, ipſe memorans,ſic,tenebat humeros,& dextras amborum,q̃tas qui id fieri potuit? ſed ſi ambos ante ipſum poſitos intelligas,& ipſum à tergo illis incumbentẽ, atq; iniectis lacertis per humeros dextram tenuiſſe, vt in affectione amica ſolemus,nihil ſit ambiguitatis,niſi quia altior, & maior dicatur Alethes ſenior,Atq; rigabat vultum.ſ.eorum,aut potius ſuũ, atque ora,ſup.ſua lacrymis,& ſup.dixit,o uiri.i.uiriles aĩ, q̃que,inquit,pmia reat,poſſe ſolui uobis pro iſtis.ſ.veſtris laudib i.uirtutib.q.d.ignoro,ſed dij,& veſtri mores. i.conſciẽtia benefacti,& requies aĩ,dabũt uobis primum.i. præcipue, aut ſtatim,vt etiam uelle bene agere cœperitis, pulcherrima. ſ.pmia,quia ipſa uirtus ſibi quodammodo præmium eſt, atque animæ vera merces,deus tum.i.inſuper, Aeneas pius reddet actutum. i.cõfeſtim,cetera. i.quæ præter conſcientiam requirenda ſunt munera ad ſuſtentationẽ. Atque ſi forte Aeneam cito moriturũ timueritis, Aſcanius integer æui. i. integro æuo,non immemor.ſ.futurus vnquam tãti meriti.ſ.veſtri,reddet,ſupp.cetera,quæ dij,& pius Aeneas non referent,quia ergo res ardua eſt,multis promiſſis afficiuntur.

VAR. LECT.

PRIMI,& delecta iuuentus]In lib. antiq. verſus legitur abſque Et,copulatiua particula.[Conſiliũ ſummis]In lib. aliq. manuſcriptis,Conſilium,legas.[Iam nuncius eſſet]In antiq. aliq,exempl.Iſſet,legitur.[Caſtrorum, & campi in medio] In lib.antiq.In,præpoſitio non habetur. Sunt vero lib.qui legant,Caſtrorum,& medio campi.[Tunc ſic Hirtacides]In antiq.Tum,legitur.[Vinoque ſepulti]In aliq.lib.Soluti, legitur.[Præcubuere]Veteres lib.excepto Med.Concubuere,legant.[Quæ proxima ponto]In antiq.lib.Quæ proxima ponto eſt.[Quæſitũ Aeneam ad mœnia Pallantea]In antiq. Et mœnia,legitur.[Atq; animi maturus Alethes]In Ro.lib.Animis,legitur.[Iuuenum & tam certa tuliſtis]In antiq.exempl. Iuuenum tam certa tuliſti,legitur.[Quæ digna viri pro laudibus iſtis]In lib.aliquot antiq.Pro talibus auſis, legitur.

ASC.Imò ego vos,cui ſola ſalus genitore reducto
Excipit Aſcanius,per magnos Niſe penates,
Aſſaracique larem,& canæ penetralia Veſtæ
Obteſtor,quæcunque mihi fortuna,fideſque eſt,
In veſtris pono gremijs, reuocate parentem,
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto:
Bina dabo argento perfecta, atque aſpera ſignis
Pocula,deuicta genitor quæ cepit Ariſba;
Et tripodas geminos,auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam,ſceptriſque potiri
Contigerit victori,& prædæ ducere ſortem:
Vidiſti quo Turnus equo,quibus ibat in armis
Aureus: ipſum illum clypeum, cryſtaſque rubentes
Excipiam ſorti,iam nunc tua præmia Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora,captiuoſque dabit,ſuaq; omnibus arma:
Inſuper id campi,quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero,mea quem ſpatijs propioribus ætas
Inſequitur,venerande puer iam pectore toto
Accipio,& comitem caſus complector in omnes,

EXcipit Aſcanius].i ſubſequitur, & à poeta dictũ ẽ.[Canæ Veſtæ]venerabilis, antiquiſſimæ.[Obteſtor]Adiuro,& eſt ordo, Imò ego cui ſola ſalus genitore reducto, Vos obteſtor p deos reuocate parentem.[Fortuna fideſque eſt[Quidq̃d caſu,q̃dquid conſilio egero,uobis cõmittam.nam p fidẽ, cõſilia ſignificat,p fortunã opes,& imperiũ & cuiuslibet rei poſſibilitatẽ.[Nihil illo triſte recepto]Subaudis erit Deuicta genitor q̃ cepit Ariſba;] At q ſm Home Ariſba miſit auxilium Troianis,& ab Achille ſubuerſa ẽ Sed accipimus aut ante bellũ Græcorũ Ariſbam à Troianis captam,& in amicitię fędus admiſſã. Aut certe pocula hęc data ab Heleno, q in Achillis bona p Pyrrhi ſucceſſerat hẽditatem. vt ſit. q̃ cepit. pro quæ accepit[Deuicta Ariſba]ſ.ab Achille.]Duo magna talẽta]Bene addidit magna. nam varium apud diuerſas gẽtes pondus eſt talenti. Vñ talentum põt,& breue aliquid & magnum ſignificare. Nã vt ſup.diximus ſm Plautum,talentum 70.libra. eſt, qui cum dixiſſet dẽre centũ quadraginta libras, pauló poſt intulit duo talenta,p iocũ dicens: Dẽtur talẽta tot, quot ego, & tu ſumus: Item Homerus talentũ breue q̃ddam oſtendit,quippe qđ accepit victus, cũ victori leuia data ſint munera.[Ducere ſortẽ]Statuere. Alij pprie ducere legunt,qđ eſt ſortiũ, vt, ſtat ductis ſortib. vrna.[Excipiã ſorti]Præter ſortẽ dabo. [Inſup his]Sup hæc.[Cãpi, qđ rex habet ipſe Latinus] Mox fuerat vt viris fortib. ſiue regib pro honore dareẽ aliqua publici agri particula, vt habuit Tarquinius ſupbus in campo Martio. quod

Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, ſeu bella geram. tibi maxima rerum
Verborumque fides. POE. Contra quem talia fatur
Euryalus. EVR. Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda,
Aut aduerſa cadat: ſed te ſuper omnia dona
Vnum oro: genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ:
Hanc ego nunc ignaram huius, quodcunq; pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo (nox, & tua teſtis
Dextera) quod nequeam lacrymas perferre parentis:
At tu oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ:
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. POE. Perculſa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas, ante omnes pulcher Iulus:
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur.

ſpatium ab Homero Ἰλιάδος dicitur: hoc ergo qđ Latinus per honorem de rep. habuit, ab Aſcanio itelligamus eſſe promiſſum (Pectore toto) Omni affectu rerũ.) Verborumq; fides) Et remp. tibi committam, & tecum cõicabo omne conſiliũ. (Me nulla dies tam fortib. auſis Diſſimilem arguerit) Ab hoc officio, & ab hac audacia accesſu tpis inferior non probabor, qualiſcunq; fortuna comitet. (Tm̃) Tantummodo hoc poſſum de me ꝓmittere, vt ſemper audeam, ſemp velim fortiter facere, nã hoc eſt quod dicit fortib. auſis. (Diſſimilem arguerit) Tm̃ ergo meum eſt ꝓmittere, ſiue ꝓſpera, ſiue aduerſa fortuna comitetur, nam aut disiunctiua particula eſt, non negantis aduerbium: (Super oĩa dona) Vltra oĩa dona (Priami de gente vetuſta) De familia. Et bene eam & ex cognõne commẽdat, nam Aſcanius nepos eſt Priami p Creuſam. (Miſeram) Quæ ſic impatienter diligat filium. (Mecum excedentem) Vt ille meum comitatur iter. vult. p. intelligi ſui cã matrem ſecutam. (Qđcunq; pericli eſt) Syllepſis, nam ſubaudis periclum. (Inq; ſalutatam linquo) Inſalutatam, & eſt Tmeſis, vt, Inutilis inq; ligatus cedebat. Qđ nequeam lacrymas pferre parentis) Excuſat ne videat crudelis. Vñ ſeqnit matris eius tragicus, & miſerabilis ille conqueſtus. Potuiſti linquere ſolam Crudelis? & talia. (Inopem) Mõ auxilij egentem. (In caſus omnes) Vt ſup. Fortuna ſecũda, aut aduerſa. O Pulcher Iuli) Incongruũ epithetou pulchritudinis poſuit, cum res ſit in hoc loco religionis. (Strinxit piet. imago) Præſtrinxit, momordit, admonuit. Senſus aũt eſt, aut poſtquam uidit iſtũ ſic amare matrẽ, p̃næ pietatis virtutẽ cœpit agnoſcere. Aut certe cœpit & ipſe ſic in pietatẽ moueri, vt eius cõſueuerat pr̃. Aut certe exemplo Euryali audius cœpit amare p̃rem & ante dilectũ.

ASC. IMO ego, &c.) Docet quõo ſubſequutus ſit Aſcanius, & quã pie, atque beneuole, vtrunq; & p̃cipue Euryalũ affatus ſit, cuius ingenua clementia, atq; pietas, laudat nimirum, qđ Poeta maximopere p̃tendit. domus Iulia, in quam Auguſtus per adoptionem aſſumptus erat. Habet quoque pientiſſima Euryali de matre cura. De quib. hæc ſunt Donati verba. (Canæ veſtæ) Dicit canam, antiquam, & perpetuam. (Obteſtor) Obteſtari aũt eſt ob aliquam cauſam deos teſtes adhibere. Victa Ariſba) Nihil. n. tollit poſt victoriam niſi qđ ſit magni meriti (Inſuper) Mos mirandus in Poeta, vbi. n. multa narranda ſunt, ne cõtinuatio faſtidiũ pariat, diuidit interponẽdo aliqđ qđ tamen nõ ſit alienũ. (Genitrix) Magnũ põdus in his verbis. Maternũ. n. nomen, oẽs affectus tranſit. Præterea, q ſit ẽ genere Priami, nõ acceſſione noua, ſed uetuſtate coniuncta. Laudauit ergo à genere, ſed quia fruſtra laus originis tangit, niſi is qui laudat, vita, & morib. ſe maiorib. ſuis dignũ gerat, ponit ſuas virtutes, excuſat aũt, qđ ignaram relinquat, quia niſi illa cauſa interceſſiſſet, ſcelus nõ paruũ cõmiſiſſet. Hæc ille. Ordo eſt. Aſcanius excipit. i. ſermonẽ ex ore loquẽtis capit, qđ indecorũ hic non eſt, quia illius dictũ approbat, & de ſe ſpondet, qđ ille de ipſo, tanq̃ de alio ſpopõderat excipit ergo ſic: Imo ò Niſe ego cui ſalus ſola. i ſolum, & duntaxat eſſe põe, genitore reducto, obteſtor uos p magnos penates. i. deos domeſticos, p Larẽ. i. deũ familiarẽ: Aſſaraci. i. domus Anchiſæ, & p penetralia. i. ſacra tẽpla: Veſtæ. ſ. deæ ignis, & caſtitatis, canæ. i. antiquæ. & ſanè religioſe colẽdæ, ego pono. i. colloco, in veſtris gremijs. i. in cõplexu, & poteſtate veſtra, eã, ſup. fortunam, & fidẽ, q̃cunq; fortuna, & fides mihi ẽ. i. quidquid caſu, aut cõſilio agẽdum eſt, ego, inquit, obteſtor. i. adiuro vos p ſacra, teſtando, reuocate parẽtẽ, & reddite conſpectũ, ſupp. eius nobis, quia nihil, ſupp. erit nobis triſte, illo recepto. ſ. in caſtra ſua, ego dabo nobis bina pocula pfecta argẽto. i. ex argẽto atq; aſpera ſignis. ſ. inſculptis, q̃. ſ pocula, genitor. i. p̃r meus, cepit, ſ. ab Heleno, Ariſba, id eſt illa ciuitate, deuicta ab Achille. Ita tamẽ nõ uerteret in laudem Aeneę, vnde mallem dicere, Ariſbã prius deuictam à Troianis, & eis cõfederatã, poſtea iterum à Grçcis expugnatam, & dabo tripodas. i. ſedes; quales ſunt tripodes Apollinis geminos. i. duos, & pareis, & duo magna talenta auri, & cratera antiquum, ergo & ebarũ, & magni põderis, quem Dido Sidonia dat. ſ. uobis, qa mihi ab ea datũ eſt, vero, p ſed, ſi cõtigerit mihi, aut pr̃i victori, capere Italiam, & potiri, ſceptris. i. regalib. inſignib. & ita & regno, & dicere ſortem p̃dę. i. cõſtitue re ſortem ita, vt dux ſibi qđuis munus extra ſortem recipiat, dicit aũt ſe recepturum equum Turni, vñ addit, Vidiſti quo equo & ĩ qb. armis, Turnus aureus. i. aureis armis inſignitus ibat. i. eqtabat heri, cũ nos oppugnaret, & in cãpũ ꝓuocaret, ego excipiã. i. recipiã, ſorti, i. extra ſortẽ illũ ipſum clypeũ, quẽ. ſ. Turnus hẽbat, & illas ipſas, ſup. criſtas. ſ. galeæ eius, rubẽtes, qa purpureas, ò Niſe, iã nunc. i. ex hoc tpe tua p̃mia, audacter pollicet aĩoſus iuuenis. Præterea genitor dabit his ſex. i. duodecim corpora, matrũ. i. ancillarũ fertiliũ, lectiſſima. i. maxime egregia, & eligẽda, & dabit captiuos. ſ. liberos, earũ aut potius biſſex captiuos. ſ. viros, & dabit oĩbus ſua arma, & qa bona ſeruorũ accedũt poſſidebitis cũ dñis & arma. Inſup, ſup. dabit id cãpi qđ ipſe rex Latinus hẽt. Vero, pro ſed, ò venerãde puer. ſ. Euryale, quẽ mea ætas inſequit, propiorib. ſpatijs, i. q̃ mihi in ætate uiciniores, & minus anteis, quã Niſus, ego accipio te toto pectore. i. pfecto amore, & cõplector te comitẽ. l. ſociũ hoc loco, aut quia regis filius (reuera) comitẽ in oẽs caſus, nulla gloria q̃ret meis reb. ſine te. ſeu gerã pacẽ, ſeu gerã bella, fides. i. conſmiſſio, & creditio rerũ, & verborũ, erit, ſup. tibi maxima. Contra quẽ Euryalus fat talia. Nulla dies. i. tẽpeſtas, arguerit. i. ꝓbauerit cũ reprehẽſione, me diſſimilẽ. i. impatẽ, aut indignũ tã fortib. auſis, vt. ſ. mecũ inceperis, aut nũc aggredior tm̃. i. qđ tm̃ de me polliceri poſſunt, qđ. ſ. conabor efficere me dignũ, cadat fortuna ſcđa, aut aduerſa. i. qualitercũque euenerit, ſiue ꝓſpere, ſiue aduerſo, ſed oro te unũ. i. unã rem, ſup. i pluſquã oĩa dona. Genitrix de gente. i. ꝓgenie vetuſta Priami, eſt mihi. i. ego habeo matrẽ de genere nobili, & antiquo ipſius Priami, ſicut & genitrix tua quæ eius ſanguinis, & filia erat, quã miſerã. i. miſerandã, non tenuit tellus Ilia. i. Troiana, excedẽtẽ mecũ. i. vt me ſequeret, nec mœnia regis Aceſtæ, ſup. tenuerũt in Sicilia. Ego linquo nũc hanc. ſ. tã piam, tamq; nobilẽ mr̃em, ignaram huius pericli, pro periculi, qđcunq; ſup. i. & inſalutatam, i. non ſalutatam, nox. ſ. hæc & tua dextera. i. virtus, eſt teſtis, qđ nequaquam pferrẽ lacrymas parentis ex pietate ergo relinquit inſalutatam, ſicut dñs dixit, nũ mr̃, ſed mulier, ecce filius tuus. At ego oro, tu ſolare inopẽ. i. miſeram & cõſolõnis indigentẽ & ſuccurre relictæ. ſ. à me, ſine me ferre. ſ. mecũ, hanc ſpẽ tui. i. de te q̃a ego ibo audẽtior (In verſu nõ fit aſſumptio, nec correptio vocalis ante vocalẽ, qa ſniatũ eſt diuiſio, & ita diſtinctio hiatũ excuſat) in oẽs caſus Dardanidæ dederũt lacrymas, mente pculſa. ſ. miſeratione pueri, & Iulus pulcher ante oẽs, ſupp. lacrymas dedit, & imago pietatis p̃riæ. i. qualis ẽ in Aenea p̃re, ſtrinxit. i. anguſtiauit, aĩũ ſ. a, ſup. eius, & effat tũ. i. deinde, ſic. i. ad inſequentem modũ, Importune (dicit) pulchrũ nunc. niſi lacrymas innuat decoras.

GENITORE reducto] Mediceus liber, & aliquot alij Recepto, legunt. (Si vero capere Italiam) In aliquot veteribus lib. legitur. Si vero Italiam capere. (Criſtaſque rubentes) In Rom. lib. Comantis, legitur. (Inſup id campi quod rex habet) Lib. veteres, Inſuper his, campi quod, & quos. Alij legũt, His campis, quod rex habet. (Quodcunq; pericli eſt) In Rom. lib. Pericli, abſq;. Eſt, legit (At tu (oro) ſolare inopẽ) In libris aliquot manuſcriptis, Hanc to, legitur. (Tum ſic effatur) In antiq. & Tum, & Tunc, inuenio. VAR. LEC.

SERV. NEc paratum gratia talem Patua manet (Debet ab omnib. coli quæ talē creauit. (Caſus factum quicunq; ſequetur) Satis congrue. Præmia.n.non debentur euentui, ſed volūtati. (Per quod pater ante ſolebat) Alij volunt ideo ante, q̃a abſens eſt Aeneas, non iurare poſſumus & per abſentis filij caput. Alij ad cauſam religionis trahunt, quæ p̃cipit vt filij imitent̃ in omnibus rebus ſuos parētes, vt nunc quaſi imitatio ſit iuriſiurandi, vt dicat Aſcanius, Iuro per caput meū ſicut præſens pater ſuum caput iurare conſueuerat, quoties fidem ſuā coofirmare cupiebat. Alij volunt ideo dictum ante, q̃a pontificibus per liberos iurare non licebat, ſed per deos tantūmodo, vt ſit antequam pontifex eſſet Aeneas. (Reduci rebuſque ſecūdis) Mira arte moratur in proſperis, & ea iterat, tacet aduerſa, & magis intellectui, & ſubauditioni relinquit. Cum enim dicat, ſi non redieris, ait. (Matrique tuæ, generique manebunt) Hoc aūt ſecundū morē Romanorū dicit, apud quos ita præmia decernebantur illi, liberiſque eius, vt darentur liberis quæ nō potuiſſent accipere parētes. (Lycaon Gnoſius) Cretenſis. Et eſt laus ab artifice. hūc autem gladium Euryalo datum intelligimus. quam Niſus accepit pellem, & galeam. (Pellem, horrentiſq; leonis Exuuias) το φυτο diait, hoc eſt bis idem, vt, Bellū ēt pro cæde bonum ſtratiſq; iuuencis Laomedontiadæ. (Galeam fidus permutat Alethes) Aliæ.n. ſunt explorātū, ſicut etiam Homerus oſtendit. (Primorum Genitiuus.) Hic venit ab eo quod eſt hi primores, ſicut hi proceres, quorum nominum nominatiuus ſingularis non inuenitur, licet dicamus huius primoris. [Votis) Aut cum votis, aut pro reditu vota facientes. (Et nubibus irrita donant) Vt, Ipſe partem volucres diſperſit in auras. (Caſtra inimica) Non tantum hoſtilia, ſed & pernicioſa, nam cū dolore dictum eſt inimica, vnde. ſ. redituri non erant. quod ex ſequētibus comprobatur. dicendo.n. Multis tamē ante futuri Exitio, oſtendit pernicioſa eſſe caſtra, quæ ipſis mortem fuerant allatura. (Vina ſimul) Vaſa ſ. vini, in quibus vina ponuntur. (Ore locutus) Non eſt Periſſologia, nam ſecundum Homerū exploratores, quæ volunt, plerunque nutu ſignificant. (Audendū dextra) Quia audemus, & curſu, & animo. (Hac iter eſt) Per hoſtium cædem, & audaciam noſtram. (Hæc ego vaſta dabo) De quibus dicit, Corpora fuſa vident.

ASC. Spondeo digna tuis ingentibus omnia cęptis.
Nanque erit iſta mihi genitrix, nomenq́ue Creuſæ
Solum defuerit: nec partum gratia tálem
Patua manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante ſolebat,
Quæ tibi pollliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matriq́ue tuæ, generiq́ue manebunt
POE. Sic ait illacrymans, humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſq́ue leonis
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq́ue ſenumq́ue
Proſequitur votis. necnon, & pulcher Iulus,
Ante annos, animumq́uegerens curamq́ue virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant:
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſq́ue per vmbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio paſſim vino ſomnoq́ue per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos littore currus,
Inter lora, rotaſque viros, ſimul arma iacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
NIS. Euryale, audendum dextra nunc ipſa vocat res:
Hac iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.

ASCENSIVS.

ASC. SPONDEO digna, &c.) Proſequitur orationem ſuā Aſcanius, donatq; proficiſcentes congruis donis. Vnde nihil extat Don. Sed ordo eſt. Ego, ò Euryale ſpondeo.i.promitto, omnia digna ingentibus cœptis tuis, id eſt & hæc petis, & quæcunq; alia mereris per ingentia cœpta tua. Nāque iſta, id eſt tua genitrix, erit mihi genitrix.i.habeo eam matris loco, & ſolum nomen Creuſæ. ſ.matris meæ defuerit.i.deerit, aut ſi nomen defuerit, erit tua mater mihi eo loco quo Creuſa fuerat, nec parua gratia manet talem partem.i. quod me peperit p amicitiæ nřæ fœdera, quibus cū ego effectus ſim alter tu, & tu alter ego, illius quoq; filij, ambo effecti ſumus. Seruius tñ, & Landinus accipiūt ſic, nec parua gratia manet. i. non parua remuneratio ſequetur, talem partū.i.quia te talem peperit, quicunq; caſus ſequetur factum.i.ſiue incolumis redibis, ſiue nō. Ego iuro per hoc caput.i.meum, per quod pater.ſ.Aeneas ſolebat ante.i.prius, iurare.ſ.quod, ſup.hæc eadem, quæ ego polliceor tibi: reduci.i reducto, & redeūti, & reb. tuis ſecundis.i.bene geſtis, manebūt.i.firma, & cōſeruata erunt. Ergo maneo, cum datiuo & accuſatiuo cōſtruitur, vt, Nec partū gratia talem parua manet, & hic manebūt, matri tuæ, & generi, ſup.tuo, Aſcanius ait ſic lacrymās, & exuit ſimul humero.i.ab humero ſub enſē auratū, bene ab humero, nā cum adhuc impuber eſſet Iulus, nō potuit talem enſem lateri ac commodare, ſed dependentē ab humero gerebat, quem.ſ. enſem: Lycaon Gnoſius id eſt Cretenſis, fecerat mira arte, atque aptarat habilem, id eſt portabilem, vagina eburna, id eſt ex ebore facta, i qua ipſum Aſcanius gerebat, & Euryalo nūc dat, Mneſtheus dat Niſo pellem, &, pro id eſt exuuias leonis horrentis. i. qua exuerat leonem horribilem. Alethes. ſ.ſenior ille, & fidus vir, permutat galeam, ſcilicet ſuam, quæ melior, & aptior erat, forte quia nigra, dat Niſo, accipiens pro ſe Niſi galeam. Ipſi armati, ſcilicet pro expeditione, incedunt, id eſt proficiſcuntur protinus, quos omnis manus, id ē multitudo, & iuuenum, & ſenū, proſequitur.i.porrò, & longo ordine ſequitur, ad portas votis, id eſt cum votis, & faciendo pro eorum reditu vota. Necnon, id eſt etiam, aut inſuper. Iulus pulcher, id eſt decorus; & honeſtus iuuenis, gerens animum, & curam virilem ante annos. ſ maturos, dabat, ſupp. ipſis multa mandata, portanda, id eſt deferenda, patri, id eſt ad patrē ſuū, ſed auræ. i.venti, diſcerpunt omnia, & donant nubib. omnia, ſcilicet mandata, irrita, id eſt fruſtrata per eorum necem. Ipſi egreſſi, ſcilicet caſtris, aut caſtra, ſuperant foſſas, ſcilicet ante caſtra factas, & petunt caſtra inimica.i.hoſtilia, & pernicioſa, hoc eſt ipſis nocitura, propterea quod illic diu immorati in hoſteis incidēt, per vmbras noctis.i.quia nox erat, & nō videbantur, futuri tamen ante.i.priuſquam caſtra illa inimica eis ſint.i.pernicioſa, multis.ſ.Rutulis exitio.i. ad exitium, & necem Ipſi vident corpora.ſ.Rutulorū, & potius corpora, quā Rutulos dicit, quia ſpiritus ſopitus, ſomno, & vino non apparebat.in eis fuſa.i. proſtrata paſſim. i. qua i per ſingulos paſſus, ſomno, & vino per herbam, quia lectos in caſtris nō habebant, & videat currus.ſ.quibus depugnabant, arrectos.i. habentes temones arrectos, littore.i.ad littus, & vidēt viros, & arma ſimul, & vina.i.vaſa vini, aut (reuera) vina, quæ pota euomuerant, iacere ſimul inter lora.i. habenas, & rotas.ſ.curruum. Hirtacides locutus eſt prior ore.i. nō iudicio, aut nutu ſolo, ſed expreſſa voce, ò Euryale audendum.i.audacter operandum eſt dextra, ipſa res.i.opportunitas, vocat nunc. Iter.ſ.ad Aeneā eſt hac.i.per hoſtium cædem, & noſtram audaciam: tu cuſtodi.i. obſerua, ne qua.i ne aliqua, manus.i.cuneus bellātium, poſſit attollere.i.erigere, ſe nobis.i.contra nos à tergo.ſ.noſtro, & cōſule.i. proſpice, longe, & late. Ego dabo hæc.ſ.loca, vaſta.i.ſine obſtaculo peruia, & ducam te lato limite.i.apertam tibi viam qua ſequaris, latam, & vaſtam. *Manet*

VARIA LECTIO.

CASVS factū quicunq; ſequetur (In antiq.lib. Sequent̃, habetur. In aliquot, Factū caſus quicunq; ſequetur (Hæc ait illacrymans) in veterib.lib. Sic ait, legitur. (Multa patri portanda dabat mandata) In antiq.exempl. Multa patri mandata dabat portanda. (Noctiſq; per vmbrā) Antiq.lib. Per vmbras, legunt. (Inter lora, rotaſque.) Legitur in nonnullis lib. Inter tela. (Hæc ego vaſta dabo,) Pleriq; veteres lib. legunt, Vaſtabo.

POE. Sic memorat, voceq́; premit, ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur: qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur,
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres iuxta famulos temere inter tela iacentes,
Armigerumq́; Rhemi premit, aurigamq́ue ſub ipſis
Nactus equis, ferroq́ue ſecat pendentia colla:
Tum caput ipſi aufert domino, truncumq́ue relinquit
Sanguine ſingultantem, atro tepefacta cruore
Terra, toriq́ue madent: necnon Lamirumq́; Lamumq́;
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luſerat inſignis facie, multoq́ue iacebat
Membra deo victus: felix, ſi protinus illum
Aequaſſet nocti ludum, in lucemq́ue tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditq́ue trahitq́ue
Molle pecus, mutumq́; metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes; incenſus, & ipſe
Perfurit, ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumq́; Hebeſumq́ue ſubit, Rhetumq́; Abarimque,
Ignaros, Rhetum vigilantem, & cuncta videntem,
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in aduerſo totum cui comminus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cum ſanguine mixta
Vina refert moriens. Hic furto feruidus inſtat:
Iamque ad Meſſapi ſocios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breuiter cum talia Niſus
(Senſit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
NIS. Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt: via facta per hoſtes.
Multa virum ſolido argento perfecta relinquunt
Armaq́ue crateraſque ſimul, pulchroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tyburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona hoſpitio, cum iungeret abſens
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli, prædaque potiti.
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſq́ue decoram
Induit: excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.

SEd non augurio potuit depellere peſtem] Oſtendit perſpicuum fati neceſſitatē nulla peritia poſſe depelli. Eſt aūt Homericus verſus, ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν. [Temere] Paſſim, fortuito, negligenter. [Premit] Opprimit. [Sub ipſis equis] Circa ipſos. Pēdentia colla] Quaſi ebriorum. [Singultantem] Cum ſingultu animam efflantem. [Plurima luſerat] Pro plurimum. [Deo] Vino, vel ſomno. Per ouilia turbans] Perturbans ouilia. Nā Tm. ſis eſt. [Mutumque metu] .i. pecus. nam male quidā accipiunt mutum fremit, de leone, quod ſi dixeris, vacat metu. [Incenſus & ipſe perfurit] exemplo Niſi. [Sine nomine plebem] Bene expreſſit, & bellatoris peritiam, & tyronis incōſideratam auiditatem. Nam Niſus reges interemit: Euryalus ſæuit in plebē. vt Saluſt. Et in ſolētia auidius male faciendi. Sine nomine autem dicit, ſine gloria, quorū per humilitatem nō ſunt omnib. nota nomina. [Rhetumque vigilantem] Hoc loco non tantum Rheti timor, ſed & Niſi audacia cōprobatur. [Et multa morte recepit.] Purpuream. [Multi hoc diſtinguūt, vt ſit ſenſus talis. Eduxit gladium multo cruore purpureū. Alij multa morte recepit, vt ſit, Eduxit gladiū cum multo cruore. & ſic inferunt, purpuream vomit ille aīam: ſecundum eos qui animam dicūt eſſe ſanguinem. [Recepit] Eduxit: vt, Haſtaq; receperat Oſſibus hærentem. [Vina refert] Proprie, q̄ paulò ante potauerat. [Hic furto feruidus inſtat.] ſ. Euryalus, qui ſæuiebat latēter: vt ſit furto nocturno prœlio. Nam fures iden dicti ſunt quòd furuo, id eſt nigro tempore, furta committūt, aut re vera furtim feruidus quia Meſſapi galeā ſuſtulit, & Rhamnetis phaleras. [Religatos] Non ſolutos, ſed diligenter ligatos. Vnde addidit rite. i. cōſuetudine militari optime ligatos. [Lux inimica] Proditrix. [Pœnarum exhauſtum ſatis eſt] Bene exhauſtum, vt oſtendat eos auidos cædis fuiſſe, & cruoris hoſtilis. [Via facta per hoſtes] Vt hæc, Ego vana dabo, & lato te limite ducam. [Euryalus phaleras Rhānetis, & aurea bulles Cingula] Phaleræ ornamenta equorū ſunt, & eſt ſermo græcus. [Cingulū] Aūt hominum, generis neutri eſt. Nam aīaliū, fœminino gn̄e, dicimus has cingulas. [Tyburti Remulo ditiſſimus olim Quæ mittit dona] Cōſuetudo erat apud maiores, vt inter ſe hoīes hoſpitij iura mutuis munerib. copularent. vel in pſenti, vel p internuncios. Senſus ergo nūc talis eſt. Cæcus dic quidā Tyburti Remulo cū eum ſibi abſens hoſpitio vellet adiungere, miſit phaleras, & cingula bullis aureis, hoc eſt clauis inſignita. Remulus moriēs nepoti ſuo cognomini hæc reliquit, q poſtea victus à Rutulis eſt, & occiſus, poſt cuius mortē apud Rhamnetē Rutulū, ab Euryalo reperta ſunt hæc munera. Qd aūt dixit Tyburti Remulo, aut Tyburtino intelligimus, hoc eſt de Tyburte, vt ſit datiuus ab appellatiuo veniens hic Tybur, aut Tyburti, hoc eſt filio Tyburti, ab eo nā eſt hic Tyburtus huius Tyburti, vt ſit Tyburti Remulus, ſicut Deiphobe Glauci. [Suo moriens dat hēre nepoti] Remulo, quē ſupra auo cognominē diximus. Nam quoties aperte non ponitur nomē filij, vel nepotis, cognominem eū eſſe intelligimus auo, vel patri, quorum nomen aperte poſitum inuenimus, & econtra, ſi filij, vel nepotis poſitū nomen fuerit, prætermiſſum aūt parentum, cognomines eos eſſe intelligamus neceſſe eſt. Poſt mortem: ſ. Remuli, ſecūdum ſupradictum ſenſum. Nā Donatus dixit, poſt mortem Niſi & Euryali, bello potiti ſunt Rutuli, quod non procedit ſi diligēter aduertas. Sanè ſciēdum locum hunc eſſe vnum de duodecim Virgilij, ſiue pernatura obſcuris, ſiue inſolubilibus, ſiue emēdandis, ſiue ſic relictis vt à nobis per hiſtoriæ antiquæ ignorātiam liquide non intelligatur. [Nequidquam] Non fruiturus: & eſt, nequidquā aptat: non, nequidquam fortibus. Galeam Meſſapi] Non occiſi Meſſapi abſtulit galeam (nam dimicaturus eſt paulò poſt) ſed inuenit iacentem, & ſuſtulit: Criſtisq; decoram] Bene præmittit dicens decoram, nam eius ſplēdore prodente. Euryalus capitur. [Excedūt caſtris] Rutulorum, ſ. nam ſupra dixit, Caſtra inimica petunt.

Sic memorat, &c. [Oſtendit quam cædem Niſus, & Euryalus in caſtris Rutulorum, vino, ſomnoque ſepultorum fecerint, & quibus ſe onerantes ſpolijs, ſe illinc amouerint. De qua re dicit Dona. ſic [Temere] Oſtendit hos ita vino fuiſſe oppreſſos, vt cecidiſſe potius quā corpora ad quietem tradidiſſe videretur. [Secat] Quod non fit ſine mora. Hoc veniebat ex ſecuritate agentis, & ignoratione patientis, & nimia ebrietate. [Deo victus] oſtēdit hunc, ſola ebrietate oppreſſum eſſe. [Vigilātem] Hic ſolo timore perijt, q nec clamare, nec ire contra auſus eſt (Purpuream) Purpura nigra eſt cū rubore, ſic ſanguis propter copiam vini, nigrior in eo fuerat. [Inſtāt feruidus] Occaſio rei gerēdæ, illum accendebat. Oſtendit autē hos, nō motos eſſe precio regum, ſed gloria, qui abſtulerunt ſolum ea quib. ornarentur. [Nequidquā] Quia omnia in morte perditurus erat.

ASC

Hæc ille. Ordo eſt. Niſus, ſup. memorat, id eſt alloquitur ſic: & premit vocem, id eſt ſubmiſſe loquitur aut ſupprimit & tacet: & aggreditur ſimul Rhamnetem, id eſt Rutulum illum, ſuperbum. ſ. dum vigilaret, aut ſuperbe, & luxurioſe ornatum aggreditur: dicit, enſe, qui ſcilicet Rhamnes: extructus, id eſt eminēter locatus: forte. i. per ſortem, tapetibus altis, proflabat ſomnum, id eſt vapores, & exhalationes, unde ſomnus producitur, pectore. i. ſtomacho toto. Idem. ſ. Rhamnes: erat ſupple rex: & augur gratiſſimus Turno: ſed non potuit depellere peſtem, id eſt perniciem: augurio, id eſt arte augurandi, qua debebat ſua mala præuiſa cauere: & ſupple Niſus: premit id eſt opprimit, & interficit ſimul treis famulos iacentes temere, id eſt inatim, & uno ordine, aut ratione, inter tela: & premit armigerum. i. eum qui ſolebat geſtare, quoadusque pugnandum erat, arma Rhemi, illius viri: & aurigam. i. directorem curruum, ua[illegible]

la

la tenpeſtate de curribus pugnāt, nactus, ſup. ipſum ſub ipſis e quis. i. inter aut circa equos, & ſecāt ferm. i. amputātgladio, aut ſecuit colla. ſ. aurigæ pendentia, quia caput uino ſomnoq. grauatum erat, & auſert tum. i. deinde. ipſi domito. ſ. Rhāneti, caput, & relinqui truncū. i. corpus truncatū, & ſine capite, ſingultantem. i. quaſi ſingultando fluentem ſanguine atro, quia potu uinato, & terra, & tori, ſ. herbacei, aut quia nō tapetibus illic unus iacebat, potuit & lectum illic habuiſſe, mandent. i. humectantur, exiſtentia tepeſacta, crunre. ſ. effuſo. Necnon. i. inſuper, ſup. premit. i. opprimit Lamyrū, & Lamū, & Serranū iuuenem, qui luſerat plurima. i. plurimum, & nomen pro aduerbio, illa nocte. i. ad plurimam partem noctis exiſtens inſignis facie, & qui, ſup iacebat, uictus. i. proſtratus, mēbra. i. hñs mēbra proſtrata, recubantia, ideo. ſ. uini Baccho, hoc eſt ipſo uino, & ſelix i. qui felix fuiſſet, ſi æquaſſet. i. æquiparaſſet, protinus. i. porrò teous, & amplitet nocti, illum ludum. i. ſi luſiſſet noctem totam, & ſi tuliſſet. i. pertuliſſet illum ludum, in. i. vſq; ad lucem. Ceu. i. quemadmodum, leo impaſtus. i. famelicus, & qui pabulum non inueni. turbans. i. perturbans, ouilia plena. ſ. ouium turbans, dicit enim, pro quia fames ueſana. i. male, aut parum ſana, ſuadet, ſup. lupo ouilia turbare, & mandit & trahit, pecus molle. i. teneros agnos, & metū metu. cui balatus ablatus eſt præ timore, & ſup. leo, fremit ore cruēto. i. ſanguine perfuſo, aut ſanguinis ſitiente Nec cædes Euryali, ſup. erat, minor, q̄. ſ. cædes Niſi. i. quā Niſus fecerat, unde cædes hic accipitur actiue. Ipſe &. i. etiam, inceoſus. ſ. ardore vindictæ, perſurit. i. perfecte, & ad omneis numeros furit, ac ſubit. i. ſubaggreditur multam plebem, ſine nomine. i. ignobilem, exiſtens in medio. ſ. eorū, que, pro &, hoc eſt & inter nominatos Fadū, & Hebeſum, & Rhetum, & Abatim ignaros, quia vino, ſomnoque ſepultos, ſed Rhetum vigilantem & uidentem cuncta, quæ . ſ. fecerant Niſus & Euryalus, ſed ſup. ipſe metuens. i. formidine captus tegebat. i. abſcondere uolebat ſe, poſt cratera. i. uas vinarium, magnum, cui. ſ. Rheto, Euryalus. ſup. condidit. abdidit comminus. i. de propinquo, quaſi conferta manu, totū enſem. ſ. capulotenus, in pectore aduerſo, & recepit. i. iterum ad ſe traxit, ſup. cū multa. i. dura morte. ſ. Rheti, q̄ educto mucrone ſtatim mortuus eſt, qui diutius ſuperuiuere potuiſſet, ſi in vulnere enſem dereliquiſſet Ille. ſ. Rhetus, uomit animam purpureā. i. ſanguinē, qui eſt ſedes animæ, & moriens refert, i. regerit, & euomit uina mixta cū ſanguine, Euryalus, feruidus. ſ. ex ſucceſſu, inſtar furto i. furtiuæ cædi. Et tenebat iā ad ſocios Meſſapi, ubi uidebat ignem extremum deficere. i. extingui, & uidebat equos religatos. i. iterum & diligentius ligatos, ad ſtipitem. ſ. circum quē paſcebant. rite. i. ex more militari, aut ironicos dicit, religatos rite, q. d ſolutos contra ritum militarem quæ res illi animum dabat, cum i. quando. Niſus (. n. pro quia, ſenſit. ſ. Euryalum ferri. i. abripi, nimia cęde, atq; cupidine. i. affectione cædendi) ait, inquit, abſiſtamus, nam lux inimica. . ſ. nobis. qui pauci ſumus, propinquat, ſatis pęnarum eſt exhauſtū, uia eſt facta per hoſtes, & ſup. hoc dicto, ipſi relinquūt multa arma uirum. i. virorum, perfecto ſolido. i. integro, & impermixto argento, & crateras, ſupp. perfectos ſolido argento, & tapetas pulchros. i. decēter acu pictos, aut intertextos, Euryalus rapit phaleras. i. ornamenta equorum Rhamnetis, & cingula aurea bullis. i. habentia bullas aureas quæ Cædicus ditiſſimus olim mittit. i. mittebat olim dona. i. pro donis Remulo Tyburtino, cum ipſe abſcedēs iūgeret ſe ſup. illi hoſpitio. i. iure hoſpitalitatis. Ille. ſ. Rhemus Tyburtinus maior, moriēs. i. cum moreretur, dat. i. concedit. teſtamento. & legat nepoti. ſ. ſ. ſuo, Remulo iuniori, nunc interfecto, habere, ſup. ea, poſt mortem Rutuli. ſ. alicuius uiri ſuitis, pot. eiuſ. ijs cingulis, bello & pugna. Seruius dicit, inſolubilem difficultatem, ſed meo iudicio ſic ſoluitur, Cædicus, poſtquam a Rutulo quouis diuite & pōpoſo a ſe ſeparato bello publico, & ſingulari pugna, cingula illa abſtuliſſet, legauit ea Remulo Tyburtino, q moriēs, teſtamento legauit Remulo iuniori, nunc interfecto, unde abſtulit Euryalus. Rapit ergo hæc. ſ. tam precioſa, & tam antiqua charitate obſeruata, & tanto ſudore parta, atque aptat, ſup. ea nequidquam. i. fruſtra, & ſine utilitate, quia non diu ea poſſeſſurus erat humeris fortibus. Tum. i. inde, induit galeam Meſſapi, habilem. i. portabilem, & decorā criſtis, ſed pernicioſam, quia micantem unde deprehenderetur, hunc autē abſtulit, nō interfecto Meſſapo, qui poſtea pugnaturus eſt, ſed in tentoria eius illapſus, & inde conſilio Niſi reductus. Ipſi ergo excidunt criſtis, & capeſſunt. i capium eunt, tuta. ſ. loca ſine hoſtibus, quæ tuta putabant, ſed aduentāte nouo equitatu, minime tuta inuenerunt, unde inſequitur, Interea præmiſſi, &c.

VAR. LECT.

Armigerumque premit Rhemi] Pleriq. lib. antiqui legunt. Armigerumque Rhemi premit. [Necnon Lamiūque] Antiq. lib. legunt, Tamirumq. Allqui, Lomurumq. & Lymirum [Fadumque, Habeſumque ſubit] In antiquis pleriſque libr. Hereſum, legas. [Rhetumque, Abarimque] In libris nonnullis tranſpoſitis conſonantibus, Arabiumque, legere eſt [Hic furto feruidus] In Oblongo libr. Huic inuenias ſcriptum. [Vbi ignē] In lib. aliquot antiq. Ibi ignem, [Pugnæque potiti] in R. libr. Prædaque potiti, legitur.

IRV.

Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Iamq. propinquabant caſtris, muroq. ſubibant,
Cum procul hos læuo flectentes limite cernunt,
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radijsq. aduerſa refulſit.
Haud temere ē uiſū cōclamat ab agmine Volſcēs.
VOL. State viri: q̄ cauſa uiæ: qui ue eſtis in armis?
Quo ue tenetis iter? POE. Nihil illi tendere cōtra,
Seu celerare fugam in ſiluas, & fidere nocti.
Obijciunt equites ſe ſe ad diuortia nota,
Hinc, atq. hic; omnemq. aditum cuſtode coronāt.
Silua fuit late dumis, atque ilice nigra.
Horrida quam denſi complerant, undiq. ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles:
Euryalum tenebat ramorum, oneroſaque præda
Impediunt, fallit timor regione viarum.

VRbe Latina] Non eſt contrariū illi loco, ubi ait, Septū ſe tectis, rerumque reliquit habenas, φ modo a Latina urbe auxilia ueoiſſe commemorat. intelligimus n. Latinum in principio diſcordiæ, & tumultus paululum ſe abſtinuiſſe, poſtea tamen nec ſuorum copias, nec propria denegaſſe cōſilia, nam eum & cæui & fæderibus interfuiſſe dicturus eſt. [Legio campis inſtructa moratur] Propriæ. nam regiones peditum ſunt, turmę uero, equitū. [Tercentum] Quia Romani equites primo tercenti fuerunt. De ſingulis. n. curijs deni dabantur, quas triginta fuiſſe diximus. [Scutati omnes] Non clypeati. nam clypei, peditum ſunt, ſcuta, equitum. Volſcēte magiſtro] Proprie. nā magiſter equitum dicitur. [Muro] Troianorum. [Læuo limite] Reſpiciens ſitū regionis locutus eſt. [Subluſtri noctis ī umbra] ſubluſtris nox eſt habens aliquid lucis. Horat. Nocte ſubluſtri aſtra nihil pręter Vidit, & undas [Radijs] Lunaribus. (Haud temere) Particula hæc modo non ſine cā ſignificat, alias fortuito, alias male, aliàs improuide, quæ pro loco intelliguntur. (Nihil illi tendere contra,) Hoc eſt illi contra nihil reſponderunt, nā tendo cōtra ſermonem tuum, eſt reſpondeo tibi, tendo contra iter tuū. eſt occurro tibi. ergo nihil contra tendebant. i reſpondebant contra. [Ad diuortia] Ad diuerticula viæ militaris. Teren. Vbi ad ipſum ueni diuerticulum. Diuerticula autem ſunt ſemitæ tranſuerſę, quæ ſunt a latere vię militaris [Aditum coronant] Melior eſt lectio abitum, quam aditum. Cingunt enim ſiluam ne abeant, nō ne abire poſſint. [Ducebat ſemita calles] legitur & lucebat, quod ſi eſt. [Rara] Pro raro accipiēdum eſt, ut ſit, Raro lucebat herbis. ſ. in aliq. locis interuenientibus. Si ducebat intelligimus inter calles pecorum ratam fuiſſe ſemitam, hoc eſt hominū uiam. [Euryalum impediunt] Impedio te dicimus per accuſatiuum, & caſus mutari non poteſt niſi deſeras uerbum, ut dicas impedimento mihi es. Sciendum ſanè multas cōferri in Euryalum excuſationes.

Interea præmiſſi, &c.) Poſt uariam multiplicemq ſtragē a Niſo. Euryaloque edita, mutauit fortuna, ut ſolet, vultum, nā in hoſtes inciderunt ab urbe Latina, id ē Laurolaunio ad Turnum miſſos, a quib. per galeā Euryali uiſi, atque in fuga

verũ ſunt, donec Euryalus equitibus circunſeptus, atq; cõpreſſus eſt. In qua re dat doctrina non oĩa, q̃ pulchra aſpectu ſunt, continuo vtilia eſſe. Nam ſicut in ſecundo dictum eſt, Chorœbus iuuenis conſilium dedit, dicens: Danaum inſignia nobis aptemus, q̃ res illis pernicioſiſſima fuit, vnde ſequit. Vadimus immixti Danais haud noĩe nr̃o. Et hic Euryalus, per galeam relucentem agnitus atq; deprehenſus, & ſibi & Niſo, cauſa fuit. De hac aũt re dicit Don. ſic. [Sublustri] Vmbra noctis, q̃ ſereno cœlo habet aliquid luminis. [Stat] Mira breuitate oĩa interrogat. [Silua] Breuis deſcriptio, & q̃ ea ſola continent q̃ errorem Euryalo facere poſſint, huc ſeparati ſunt, quos diſcerni non oportuit. Hæc ille. Ordo eſt, Equites p̃miſſi ab vrbe Latina. ſ. vt vna cum Turno obſidionem firmarent, nam totum Latiũ cõiurauerat in Troianos, ibant. i. prodibant, & ferebant Turni regis reſpõſa, ſuper ea re, an. ſ. vẽturi eſſent Latini in auxiliũ cõtra Troianos. Ibant ergo interea dum cetera legio. ſ. peditum, moratur inſtructa. i. dũ inſtruit. campis. i. in locis capacib. & amplis. Equites, inquit tercenti oẽs ſcutati, & hoc Volſcẽte, ſup. exiſtẽte magiſtro. ſ. equitũ illorũ. Et ſup. hi trecẽti equites, propinquabãt iã caſtris ſ. ſuorũ aut Troianorum, & ſubibant muro. i. Troianorũ vallo, p mœnib. & muro deſignato, cum. i. qñ, cernunt procul hos. ſ. Niſum & Euryalũ, flectẽtes. ſ. iter, læuo limite. i. p limitẽ. i. viã tranſuerſam à ſiniſtra parte, & galea. ſ. Meſſapi cuius decora pdidit. i. manifeſtauit hoſtib. in vmbra noctis ſublustri. i. parũ lucis habẽte, pdidit, dico Euryalũ immemorem, ſ. quia galeã abijceret fulgentẽ, & ita ĩmemorẽ ſaluris ſuæ, & ipſa galea aduerſa. i. obiecta oculis equitũ, refulſit radijs. ſ. fulgorib. emiſſis, haud temere. i. via eſt viſũ (quia temere, ſignificat ferè, haud temere, ferè nũquam: vt Præcox illud ingenium haud temere ad frugẽ peruenit. hoc aũt loco. vult Ser. ſignificare, haud temere. i. nõ ſine rõne) viſum eſt. ſ. a Volſcente hoc eſt putauit nõ temere factum quod illi armati fugerent. aut haud. i. nõ, & temere. i. quaſi, hoc eſt quaſi non hoc eſt, via eſt viſum. ſ. illos fugere, cum. i. qñ, Volſcens clamat ab agmine. O viri ſtate. i. ſiſtite curſum, q̃ eſt cauſa viæ; ve, p vel qui eſtis in armis, ve, pro vel quo tenetis iter. i. quo tenditis, illi. ſ. Niſus, & Euryalus, nihil tendere. i. tendebat contra; hoc eſt nihil ei reſpondent, ſed celerare. i. celerabant, hoc eſt celeriter arripiebant fugam in ſiluas, & fidere. i. confidebant, nocti. i. tenebris per quas elabi ſperabant. Equites obijciunt ſe ad diuortia. i. ad diuerticula viarum, nota. ſ. ſibi, quia Latini erant, hinc atq; hinc. i. vtrunq; & coronant. i. cingunt in morẽ coronę, omnem habitum. i. locum, per quem abire poſſent. Alij tñ legunt aditum. Silua fuit, ſup. illic, horrida. i. aſpera, late. i. ampliter, dumis atq; ilice nigra i. denſa, & oſcura quam. ſ. ſiluam ſentes denſi. i. ſpinæ denſæ, cõſitæ cõplebant vndiq. i. ex oĩ parte, ſed ſup. ſemita. i. anguſta via, quaſi ſemis iter, ducebat. ſ. euntes illac, p calles occultos. ſ. à ſpinis, & veprib. Tenebræ ramorũ, & oneroſa præda. ſ. ſpoliorum impediunt Euryalum, & timor fallit. i. circumuenit eum. i. errare facit, regionẽ, quia ignorauit regionem viarum Et ita, vt dicet, ab hoſtib. cõprehẽſus eſt.

Volſcente magiſtro] In aliq. lib Voleſcente, legere eſt. [Muroq. ſubibant] Vetera aliq. exempl. Muros, habent.] Haud temere eſt viſum] in libris nonnullis, Haud temere viſum, abſq; eſt. [Omnemq́. abitum cuſtode c.] In R. lib. & in Mediceo, aditum, legitur.

Niſus abit] Bene meminit velocitatis, quam ei in quinto dedit; vt Primus abit. longeq; ante oĩa corpora Niſus emicat. [Imprudens]. ſ. remanentis Euryali. [Albę de noĩe] Vel Porcę, uel ciuitatis, vel regis Albani, cui ſucceſſit Porcas. [Infelix, quare reg. rel.] Se infelicem dicit, q̃ dolet non illum p p quem dolet. [Iter oẽ reuol.] Vrbanus huc vſq; verba Niſi vult eſſe. Alij poetę dant, Rurſus perplexũ iter oẽ reuoluẽs [Signa ſequẽtũ] Militarẽ ſonũ dicit, q varius eſt, nã interdũ canit, vt ĩ ſequant eos q fugiunt, interdũ receptui. [Nec lõgum in medio tps] Inter auditum ſonũ, & viſum Euryalũ] Oppreſſum rapit] Quem iã manus oĩs rapit, nam male q̃dẽ, Videt, rapit. accipitur, qd ſi admiſeris, vacat. Quẽ iã manus oĩs. [Pulchrã pperet p vulnera mortẽ] Glorioſum. n. eſt p amico perire. Et pulchrã ex perſona poetæ dictũ eſt. Tu p̃ſes nr̃o ſuccurre labori.] Nõ dicit, q̃ præſens es, ſed p̃ſens ſuccurrere. i. illico, ſtatim. [Si qua] qua vacat, & hic, & in ſequenti. [Suſpendive tholo] Tholus eſt proprie veluti ſcutum breue, quod in medio tecto eſt, in quo trabes coeunt, ad quod dona conſueuerũt ſuſpendi, Bene aũt venatorem inducit numen inuocare ſiluarum. [Turbare globũ] Sana petitio. Nam quia vincere impoſſibile fuerat, petit vt ſaltem perturbet telorum beneficio. [Rege tela per auras,] Per noctem, in qua ſine auxilio numinis recti iactus eſſe nõ poſſunt [Ferrũ Cõijcit: haſta] De ferro ad haſtã tranſijt, Cõijcit, pro coicit. nam coicit antiquũ eſt. [Aduerſi in tergũ Sulmonis,] Tergũ, pro tergus dixit. Sal,

Niſus abit: iamq́. imprudens euaſerat hoſtes,
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani, tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Vt ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
NIS. Euryale infelix, qua te regione reliqui:
Quave ſequar? POE. Rurſus perplexum iter omne re-
Fallacis ſiluæ, ſimul & veſtigia retro (uoluens
Obſeruata legit, dumiſq. ſilentibus errat.
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
Peruenit, ac videt Euryalum, quem iam manus omnis
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi iuuenem: quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat? & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
NIS. Tu Dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos,
Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi;
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
Hunc ſine me turbare globum, & rege tela per auras.
POE. Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conijcit: haſta volans noctis diuerberat vmbras,
Et venit aduerſi in tergum Sulmonis, ibiq.
Frangitur, ac fixo tranſit præcordia ligno.
Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diuerſi circunſpiciunt: hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure,
Dum trepidant: it haſta Tago per tempus vtrunq;
Stridens, traiectoq. hæſit tepefacta cerebro.

Tergis vincebant. p tergoribus, vt intelligamus haſtã in ſcutũ veniſſe, & illic eſſe colliſam, vt [Frãgitur] Sic collidit. [Fiſſo] Sicuti ligno & p̃cordia penetraſſe, aliter nõ procedit, nam ſi haſtã teucra fractam accipiamus, rõne caret, quod dicit, Fiſſo tranſit p̃cordia ligno. Alij te vera in tergũ volunt eſſe percuſſum. qd̃ falſum eſt. nam quo añ fiſsũ lignum eſt, & ſic p̃cordia penetratũ? Sciendum tñ locum hunc vnũ eſſe de his quos diximus ſup. [Hoc acrior idẽ] Quod latuerat, & qd̃ ei p ſpe te primus ceſſat iactus. [Telum librabat ab aure] geſtus iaculantis exprimitur, duob. aũt generibus manualia tela mittunt, aut. n. ab aure, aut à latere tela iaciunt. [Per tp̃us vtrunq;. Congrue dicit telum per tp̃s vtrunq; tranſiſſe, ait. n. [Diuerſi circumſpiciunt,] Hoc eſt huc & illuc ora circũferunt, per quam opportunitatem potuit telum tp̃s vtrunque tranſire. aſper tamen dicit, per tp̃s vtrunque hoc eſt inter tp̃s vtrunque, vt ecõtra, Hũc inter fluuio Tyberinus amœno. i. per hunc Quod ſi eſt intelligamus eum in fronte eſſe vulneratum. [Tepefacta cerebro] Alibi Et axo ferrum in pulmonem tepefecit.

Niſus abit, &c.] Docet quõ Niſus elapſus pernicitate ſua ac pedum qua plurimũ ualere in quinto comprobatus eſt velocitate. tandẽ Euryalũ abeſſe cognoſcẽs, eũ requiſiuit: ac ſagittis, q eum circunſtabãt, turbauit. Vnde dicit Donatus ſic. [Euryale infelix,] Duplex eſt lectio: vel, infelix Euryale: vel Euryale ego infelix, qua regione reliqui te, ſed magis ad ſe refert, cui labores, & pericula iam peracta repetenda ſunt.

[Fraude

[Fraode loci]Iã liberat Niſum ab inertia.[Tu Dea] Vt poſſis. [Aſtrorum decus]laudat quam rogat, vt beneuolum reddat ſe, qua oſtendit meritum, quod nihil proficeret, niſi pro ſe pater feciſſet.[Tholo]Tholum aũt dñt medietat ẽrecti, in rotundũ collecti.[Et rege tela]petit aũt quod facile eſt, nõ liberationẽ ſui, & ſocij, ſed turbationẽ globi.[Sũma librabat ab auro]Sũma copia ſcriptoris, nam ſupra dixit, Abducto lacerto. Hec il le Ordo aũt eſt. Niſus abit. i. aufugit, & ipſe imprudens. i. ignarus remanentis Euryali, euaſerat iam hoſtes. atq; ſup. euaſerat, aut potius legamus, Adq; vt ſit, Et vt ſtetit ad locos, q̃ dicti ſunt poſt. i. poſtmodum, Albani de noĩe Albæ. ſ. ſuis, aut ciuitatis. rex Latinus habebat tum. i. tunc cum hoc fieret, alta ſtabula, ſ. equorum, illic in patria ſtare ſolitorum, vt ego. i. poſtquã ſtetit ad illos locos, & reſpexit. i. retrorſum ſuſpiciendo, oculis quæſiuit, fruſtra, quia abſentem amicum ſ. Euryalum, inquit, ſup. ò Euryale infelix, aut, ò Euryale, qua regione infelix reliqui te, ve, pro vel, qua ſequar, ſup. te. Inquit, ſup. reuoluens rurſus oẽ iter, perplexum. i. implicitũ, varijs circuitib. ſiluæ fallacis. ſ. errore, & ambagib. ſemitarum, & legit ſimul retro. i. reperit veſtigia, obſeruata. i. memori e cõmendata, quia ipſe abiuerat, Idem in ſecundo dictum eſt de Aenea, Creuſam repetente, & erat dumis ſilentibus. i inter dumos, vbi alta erant ſilẽtia. Audit equos, & audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum. Nec longum tp̃s, ſup. erat in medio, cum clamor, ſ. eorum, qui Euryalũ comprehenderant, peruenit ad aures. ſ. Niſi, ac videt Euryalũ quem oĩs manus. ĩ. multitudo, rapit oppreſſum fraude loci, quia non inuenerat ſiluas abitum & ſubito tumultu noctis turbante. ſ. eum & conantem plurima. ſ. eluctari, aut hoſtem ferire. fruſtra, quia circunuentus a tot nil potuit Quid faciat, ſup. dubitauit Niſus (& eſt bona eclipſis, q̃ nihil obſcoritatis, ſed plurimum cõmiſerationis habet, quaque alibi, vt in iiij. Georg. in dubitatione Orphei vſus eſt) qua vi, & quibus armis audeat eripere iuuenem & an ipſe moriturus. i. certus mori, inferat ſe in medios hoſtes, & properet. i. feſtinet, & celeriter prouocet, pulchram mortem per vulnera. ſ. hoſtibus illata, & ab illis ſuſcepta. Ipſe torquens ocyus. i. cito. haſtile. i. iaculum miſſile, & leue lacerto adducto. ſ. ad ſe, vt fortius emittat, precatur ſic, voce. ſ. expreſſa, cum & mente præcari poſſet, ſuſpiciẽs. ſurſum aſpiciens, lunam altam. Tu, ò Latonia. ĩ. ò Latonæ filia, Diana, ſeu Phœbe, aut Luna decus aſtrorum. ſ. nocturnorum, & cuſtos nemorum, quia venatrix, & Dea. ĩ. quæ quia Dea es potes ſuccurrere præſens. i. aut fauorabilis, aut cito ſuccurrere potẽs, noſtro labori. i. laborioſo periculo. ſi pater ſ. meus Hyrtacus nomine, tulit vnquam qua. i. aliqua, dona tuis aris. i. ad tuas aras, ꝑ me. i. ꝑ ſalute mea, & ſi ego auxi meis venatib. i. quę ego cepi, qua. i. aliqua dona, quia de venatione Dianæ ſacrificare ſolebant, vnde in Bucol.

Setoſi caput hoc apri tibi Delia paruus
Et ramoſa Micon viuacis cornua cerui &c.

Ve, pro vel, ſi ego ſuſpendi ſup. aliqua. tholo. i. ad trabiũ in ęde tua cõnexionem, ad quem dona ſuſpendi ſolẽt, aut ſi fixi, ſup. aliqua, ad faſtigia. i. ſublimitatem, ſacra. i. delubri, aut veſtibuli ſacri, ſine. i. permitte quod minus eſt q̃ ſi dicat, da. quaſi ipſe poſſit ſi illa non impediat, me turbare hunc globum, & rege tela per auras. Dixerat ſ Niſus & connixus. i. cõnitens toto corpore conijcit ferrum. i. haſtile ferratum, haſta volans. diuerberat vmbras noctis, & venit in tergum. i. ſcutum, tergore tectũ, Sulmonis auerſi. i. auerſe ſtantis, & ſup. haſta frangit ibi, ac tranſit præcordia. i. intima cordis cingẽtia & hoc ligno. ſ. ſcuti, fiſſo. i. diuiſo, & ſecto: Ille. ſ. Sulmo. voluitur. ſ. retrorſum, vomens de pectore flumen calidum. i ſanguinem, exiſtens frigidus. i. moriens, & pulſat. i. trahit, Ilia longis ſingultib. Ipſi circunſpiciunt diuerſi. i. ad diuerſa loca, & idem. ſ. Niſus, ſup. effectus, acrior. i. vehementior, hoc. i. per hunc talem euentũ, ecce q. d. præter opinionem ſtantiſi, ac præter ſpem eius librabat. i. librando, hoc eſt circũrotando emittebat, aliud telum, ab aure ſumma. i. deſup, & lõge educto brachio. dum trepidant. ſ. metu & feſtinatione, haſta ſtridens. i. cũ ſtridore. hoc eſt impetu magno volãs, ijt. i. tranſijt, Tago. i. illi viro, per vtrunq; tp̃s. i. ab altero in alterũ, & ipſa tepefacta cerebro traiecto, hæſit. ſ. in eo. Nihil aũt mirũ, ſi haſta impetu ꝑ parte fracta, ꝑ parte trãſijt.

Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur.] In Romano lib. & aliquot alijs, legere eſt. Altam ad Lunam, in alijs. Et ſic voce precatur. Eſt & ore precatur. [Ilia pulſat]In Roma. li. Pulſant legitur[Telum vibrabat]In lib. plerisq. legitur. Librabat. [It haſta Tago]In aliquot libris, ijt, legitur. VARI. LECT.

Sæuit atrox Volſcens, nec teli conſpicit vſquam
Auctorem, ne quo ſe ardens immittere poſſit.
VOL. Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolue. ambotum. POE. Inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. tum vero exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
NIS. Me me, adſum qui feci, in me conuertite ferrum
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit: cœlum hoc, & ſidera conſcia teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
POE. Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rupit.
Voluitur Euryalus leto, pulchroſq́. per artus
It cruor, inq́. humeros ceruix collapſa recumbit:
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens: laſſo ve papauera collo
Demiſere caput, pluuia cum forte grauantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumq́ue per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes, hinc comminus, atq;
Proturbant inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
Condidit auerſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe proiecit amicum
Confoſſus, placidaq́. ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt:
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo.
Dum domum Aeneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit

SERV. INterea] Donec ille inueniretur. [Perſolues amborum] Aut occiſorum, aut tuas, & Niſi. Nam duos eos fuiſſe nouit, ſup. n. ait. State viri. [Me] Subaudis interrupta elocutio dolore turbati. [Nec potuit] Validior argumentatio ex impoſſibilitate; vt, Quid Troes potuere? Item. Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis. [Tantum infelicem nimium dilexit amicum] Cõtra illud, Cur ergo veniret? dicit Tantum amicum dilexit, vt cum nihil poſſet tamen veniret. [Voluitur Euryalus leto] Aut ſeptimus eſt, aut datiuus, ſed ſi datiuus fuerit, figuratũ eſt, id eſt in letum: vt, It clamor cœlo. [Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro Langueſcit] Habetur ratio cõparationis. videtur enim Euryalo Hyacinthum comparare, qui pulcherrimus fuit, & poſt mortem conuerſus in florem eſt. [Laſſo ve papauero collo Demiſere caput]Homeri eſt, & comparatio, & figura, nam & ille ſic ait, vt multorum vnum dicere caput, [Volſcentem petit.] Ap. petit. petitionis. n. proprie dicimus impetus gladiatorũ. Vnde Cicero, Quot ego tuas petitiones ita coniectas, vt vitari nullo modo poſſent, parua quadam declinatione, &, vt aiũt, corpore exceſſi. [Proturbant.]Confodiunt. Vnde paulò poſt. confoſſus. [Non ſegnius] Nõ ſecius quam vulneratus. [In ore Condidit aduerſo] Archaiſmos eſt, vt ſupra, Pectore in aduerſo enſi totum comminus enſem Condidit. [Placidaque ibi demum morte quieuit.] Aut propriũ eſt mortis epitheton, aut ex actu percuſſoris dictum ẽ, qui cum amico moriebatur [Si quid mea carmina poſſunt.] Verecũde. [Domus] Familia [Capitoli immobile ſaxum. Accolet] In vrbe Roma Iouis templum nõ fuit, quod cum iam deuotum à Priſco Tarquinio vellet Superbus Tarquinius ædificare, cæpit auguriis captare, qui mons huic tẽplo eſſet aptiſſimus. Et cũ in omnib. Tarpeius eſſet inuentus (in quo erant multa diuerſorum numinum ſacella) actum eſt vt exinde ad alia templa omnia euocaretur ſacrificijs, quo poſſet libere & ſine piaculo templum Iouis ædificare. Cumq; omnes dij libenter inde migraſſent. Terminus ſolus. hoc eſt limitum deus, abſcedere noluit, ſed illic remãſit. Tũc de hoc ſacrificatum eſt, & deprehenſum, quod Terminus cũ Ioue to-

tu remanens æternum vrbi imperium cum religione ſignificaret. Vnde in Capitolio prona pars tecti patet, quæ lapidem ipſum Termini ſpectat. nam Termino non niſi ſub diuo ſacrificabatur. Hinc ergo nunc dixit, Capitoli immobile ſaxũ Accolet, quia Terminus non eſt reuulſus de loco.

SAEVIT atrox &c.] Recitat necẽ Euryali, & deinde Niſi amicorum, miſerandã, & memoria digniſſima, quã neqꝫ fraudandam pollicetur. Vnde dicit Donatus ſic. (Sæuit) Creſcit ira, quã auctor facti non apparebat. [Purpureus] Ad totum cui pus fertur hæc cõparatio. (Papauera) Papauer vero ad ceruicẽ, & ad caput. (Dum domus) Oſtẽdit oĩa ventura ad finem. Hæc ille. Ordo eſt. Volſcens. ſ. equitum magiſter, atrox. i. fero ciens, ſæuit. i. ſerociter efficitur. nec i. quia nõ conſpicit vſquã auctorem teli nec conſpicit quo ipſe ardens poſſit immittere. i. inſerere ſe, & inquit, tamen. i. tametſi, non conſpiciam auctorem, nec quem punire merito debeam, tamen tu (ad Euryalum loquitur) perſolues interea. ſ. dum auctor teli latebit, mihi ſanguine. ſ. tuo calido, pœnas. i. ſumam de ſanguine tuo vindictam, & vltionem, amborum. ſ. Sulmonis, & Tagi interfectorum, & ibat ſimul. ſ. cum id diceret, in, id eſt contra, Euryalum enſe recluſo, id eſt euaginato, quia re, cum verbo ad clauſuram, aut velamen ſpectante contrarium importat. Niſus exterritus, tum vero. i. maxime tunc, aut tũc primum ad verum, conclamat, exiſtens amens. i. ſine mẽte, quia illum ſaluare nõ poterat, vt ſe'& à quibus miſſus erat, & tamẽ immemor, & ſuę, & reipub. ſalutis, nec potuit celare. i. occultare ſe amplius, aut perferre tantum dolorem, quantus erat amicum, ante oculos interfici. Conclamat igitur, ò Rutuli, me, me. i. petite. & interficite me, me, inquit, qui feci. ſ. facinus, quo illi pereunt conuertite ferrum in me, omnis fraus eſt mea, ille. ſ. quem occiditis, nec auſus, ſup. eſt quidquam, nec potuit. ſup. quidquam, teſtor. i. in teſtimonium veritatis cito hoc cœlum, ſub quo. ſ. ſumus, & ſidera conſcia. ſ. facti. (Hæc eadem verba, vir quidam pius de morte Chriſti conuertit, vno verbo mutato. ſ. pro, ò Rutuli, Iudæi, dicẽs. Me, me. adſum qui feci, in me cõuertite ferrũ. Iudæi &c. Acclamat aũt Poeta) Tm̃. i. intantum, Niſus dilexit nimium amicum infelicem. ſ. Euryalum, aut tantum dilexit amicũ in ſelicem nimiũ, ſed potius adhærerem priori expoſitioni, ne vitioſe cohærerẽt duo epitheta. Seruius vult eſſe, niſi verba, vt ſit, Sed ideo venit, quia dilexit tm̃ amicum. ſ. me, ſuum nimium infelicem, ipſe Niſus dabat talia dicta, ſed enſis adactus, id eſt accuſſus viribus, adigit ſupp. ſe, transcoſtas, aut tranſadigit, pro eo quod eſt tranſit coſtas, & rupit pectora candida. Euryalus voluitur leto. i. per letum, hoc eſt mortem proſternitur, & cruor it. i. fluit per pulchros artus, & ceruix collapſa recumbit in humeros veluti cum flos purpureus, videlicet Hiacynthus, cum id eſt quando, ipſe ſuccisſus aratro. i. euulſus vomere, aut ſalce reciſus, lãguẽ ſcit. i. flaccidus fit moriẽs. ſ. morte animę vegetatiuę. i. deſiccari incipit, ve, pro vel, cũ ſup. papauera dimiſere. i. deorſum miſerunt, caput collo laſſo. i. defatigato pondere, cum. i. quando, ipſa grauantur forte pluuia ſ. vehementius incumbente. At. i. ſed. Niſus ruit in medios, & petit per omnes. i. prætereuns alios omnes, ſolum Volſcẽtem ſ. auctorem mortis Euryali, & moratur in ſolo Volſcente. ſ. iam reperto, quẽ. ſ. Niſum hoſtes circum glomerati, hinc atque hinc. i. vtrinque, proturbant. i. confodiunt, aut potius. cum turba, & impetu, irrumpunt poſtea confoſſuri. &. ſupple Niſus, inſtat. ſ. in perſequendo Volſcente nõ ſecius. id eſt nõ ſegnius, nec aliter, ſi proturbatus nõ eſſet, & rotat. i. circumagit, enſem fulmineũ. i. in more fulminis vibratũ, donec condidit. i. abſcõdit cũ in ore aduerſo Rutuli. ſ. Volſcentis clamantis Seruius dicit improprium eſſe ſermonẽ, inuenẽ dicẽdũ eſſe condidit in os aduerſum. ſed ſi intelligimus enſem prius in os aduerſũ immiſſum, & cũ illic eſſet in eo conditũ. ſtet Latinitatis rõ, & ipſe moriẽs. i. letaliter vulneratus, abſtulit aĩam hoſti. ſ. Volſcenti, & proiecit tũ. i. deinde, poſtquam hoſtis ceciderat, ſe ſuper amicum. ſ. Euryalum, exanimem. i. mortuum, in quo non erat aĩa exiſtens cõfoſſus, & quieuit demum ibi morte placida. i. placẽte, quia ibi. ſ. ſuper corpus amici, ambo, ſup. eſtis (alloquitur enim eos in ſecũda perſona, vnde conſtat ambo, & vocandi eſſe caſus, ſaltem, ſi quodãmodo collectiue ſumatur, vt ſit) O vos ambo fortunati, ſup. eritis, aut eſtis, ſi mea carmina poſſunt quid. i. aliquid ad felicitatẽ facere (quod poſſe atteſtatur Hor. dicẽs: Cœlo Muſa beata &c.) Nulla dies. i. nulla tempeſtas eximet vnquam vos æuo memori. ſ. veſtri, dum. ſ. quandiu, domus. i. familia Aeneæ, accolet immobile ſaxũ Capitoli, pro Capitolij. i. habitabit Romã, & dum pater. ſ. patriatus, id eſt princeps Romanus, habebit imperium. ſ. rerum omnium, quod æternum fore pollicitus Iuppiter in I. dicens de Romanis:

His ego nec metas rerum nec tempora pono,
Imperium ſine fine dedi &c.

De domo Aeneæ. i. Iulio Cæſare, naſcetur pulchra Troianus origine, Cęſar imperium Oceano famam qui terminet aſtris. Et dij penates in 3. loquentes de Italia:

Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

Verum iam ea domus extincta eſt. Nec tamen Niſi Euryaliqꝫ domos excidit memoria hoc plus poſſunt carmina, quã arma.

VAR. LECT. HAVD tantũ potuit) In antiq. lib. Aut tm̃, legitur. (Nihil iſte, nec auſus) In Rom. lib. Neque auſus, legitur. (Et cõſcia ſidera teſtor) Veteres lib. legunt, Et ſidera conſcia. (Tranſadigit coſtas) In Rom. lib. Tranſabijt, legit. & in aliquot alijs, Tranſadijt. (Et candida pectora rupit) Romanus li. cum aliquot alijs, Pectora cãdida legit. (Laſſo ve papauera collo) Antiquis plerique lib. Laſſo, aliquot alij, Lapſo, habent [At Niſus ruit in medios) In Oblongo. Ac. In quibuſdam alijs, Et. (Proturbant.) In antiquis aliquot, Perturbant. (Inſtat non ſegnius) In antiq. libris, Non ſecius legitur.

Victores præda Rutuli, ſpolijsque potiti
Volſcentes exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis vna tot cæde peremptis.
Serranoque, Numaque, ingens concurſus ab ipſa
Corpora, ſeminecesque viros, tepidumque recenti
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe galeamque nitentem,
Meſſapi, & multos phaleras ſudore receptas.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum liquens Aurora cubile,
Iam ſole infuſo, iam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe
Suſcitat, æratasque acies, in prœlia cogit
Quiſque ſuos, varijsque acũnt rumoribus iras.
Quin ipſe arrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali, & Niſi.
Aeneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
(Oppoſuere aciem, nam dextra cingitur amni)
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis

SERV. PRæda Rutuli, ſpolijsque potiti) Non ſolum ſuis armis eos exuerunt, ſed etiã illa pręda, quæ Rutulis fuerat ante detracta. (Serranoque, Numaque) Decima Antapodoſis, quæ fit quoties commemorantur ea, quæ non ſunt ante prædicta. (Tepidaqꝫ recẽtẽ Cæde locum) Hypallage eſt, tepidum locum recenti cęde, vnde multi legũt, Tepidumque recẽti Cæde locum (Spumanti ſanguine riuos) Spumas tunc habet ſanguis cum effunditur, nam poſtea cõquieſcit. Vnde bene dixit Spumãti riuos, quia pmiſit, Semineceſque viros. (Iam rebus luce retectis) Supra, Et reb. nox abſtulit atra colorẽ (Quiſque ſuos). ſ. comites. nam plenũ eſt Aratasqꝫ acies. (Acuunt rumoribus iras) Quia duo auſi ſunt per eorum caſtra trãſire (Euryali, & Niſi) Volunt nõnulli clamorẽ eſſe militum, ſed melius hoc à poeta dictũ accipiamus. nã Rutuli, eorum nõ nouerant nomina, vt ſit, Quinetiam capita Euryali, & Niſi pfigunt in arrectis haſtis, & cũ magno clamore comitantur. (Cingitur amni) Amne debuit dicere: nũquã n. bene in i, exeunt, niſi quæ cõis ſunt generis, vt docilis, agilis. Sed ideo auſus eſt ita ponere ablatiuum, quia vt ſupra diximus apud maiores hic, & hæc amnis dicebatur. (Tenent foſſas) Tuentur, defendunt. (Nota nimis miſeris) Hoc plus commouebantur, quã et abſciſſi vultus, necdum et agnitionis amiſerãt notas. (Excuſſi manib. radij) Bene Excuſſi, quaſi neſcientis, melius quaſi diceret proiecti (Femineo vlulatu) Impat. ẽ. tiuę, Fœmineo prædæ, & ſpoliorum ardebat amore. (Prima petit) Ideoqꝫ prima, quia ſolent in extrema neceſſitate

etiam

Stant mœſti: ſimul ora virum præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea paulatim volitans pennata per vrbem
Nuncia fama ruit, matriſque adlabitur aures
Euryali, ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radij, reuolutaque penſa.
Euolat infelix, & fœmineo vlulatu,
Sciſſa comam, muros amens, atque agmina curſu
Prima petit. non illa virum, non illa pericli,
Telorumque memor, cœlum dehinc queſtib. implet:
EVR. Hunc ego te Euryale aſpicio? tu ne ille ſenectę
MAT. Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam
Crudelis? ne te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu, terra ignota, canibus data præda Latinis,
Alitibuſque iaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſi ue oculos, aut vulnera laui
Veſte tegens, tibi quam noctes feſtina, dieſque
Vrgebam, & tela curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus, auulſaque membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc ſum terraque, marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas, in omnia tela
Conijcite, ô Rutuli, me primam abſumite ferro:
At tu magne pater diuum miſerere, tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub tartara telo,
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

etiam mulieres muros aſcendere: vt, Ipſę de muris mſts. [Non illa virum, non illa pericli] Vnū pudoris eſt, aliud ſalutis. [Hūc] talē Et eſt conqueſtio matris Euryali plena artis rhetoricæ, ita penè oēs partes habet de miſericordia commouenda à Cicerone in rhetoricis poſitas. [Hūc te aſpicio?] A qualitate cędis. [Sera meæ requies?] Euander. Mea ſera, & ſola voluptas. [Potuiſti linquere ſolā] Ab intercepto ſolatio. [Crudelis?] Qui potuiſti linquere ſolam cum pius eſſes. [Affari extremum] Anchiſes ſic. O ſic poſitū, affari diſcedere corpus. Terēt. Quid igitur dū licet loquimini mecum Antipho? [Nec te tua funera mater] i. funereā. Nam apud maiores funeras dicebant eas ad quas funus pertinet, vt ſororē, matrem. nam præficæ, vt & ſup. diximus, ſunt planctus principes, nō doloris. funeras aūt dicebant, quaſi funereas ad quas pertinet funus. [Funus lacerum tellus habet?] Dilaniatum cadauer. nam funus pro cadauere poſuit. [Si qua eſt pietas] Si qua eſt pietas in occidendo, in me probetur. [Me primam abſumite ferro] Vnuſquiſque enim in ꝓpriæ ſalutis deſperatione, credit vniuerſa etiam poſſe cōſumi. vnde eſt quod modo dixit, Me primā. [Inuiſum hoc detrude caput ſub tartara telo] Inuiſum quidē eſt hoc, & odioſum caput, uerum eſt miſericordiæ genus, ſi me etiam iratus interimas. [Quādo aliter nequeo crudelem, abrumpere vitam] Hinc traxit illum colorem Iuuen.

ASC. *Quod facinus dignum tam longo admiſerit æuo?*

VICTORES præda, &c.] Commemorat quomodo Rutuli ſeſe in caſtra receperunt mœſti, quidem propter magiſtri ſui mortem, qui & mœſtos inuenerunt propter ſtragem Niſo, Euryaloque factam, quorum capita ita moti haſtis præfixa, in conſpectum Troianorum inferebāt: vnde, infauſta fama auribus matris Euryali increbuit quæ re cognita, miſerabilē edit lamētationem, Vnde dicit Don. ſic. [Victores] Irriſorie, tāquā qui magnum putarent ſi trecenti duos uicerint, cum duo tres interemiſſent. [Duri] Durantes in labore. In matre autem Euryali, oſtendit quid poſſit dolor cū oblita ſexus, & ætatis tantū fureret. Denique accuſat eorum, quæ & ſi facta fuiſſent, nihil tamen prodeſſent. [Canib. date præda] Non ſolum morte, ſed mortis accidentibus cruciatur. Hæc ille. Ordo eſt. Rutuli victores. i. qui ſe uictores iactabant cū potius uicti cenſendi ſint. & potiti præda, ſcilicet rerum, quas exportarant, & ſpolijs, quæ è caſtris Turni extulerant ferebant flentes Volſcentē exanimē, in caſtra. ſ. Turni. Nec minor luctus, ſup. erat in caſtris, & hoc Rhamnete reperto, exangui. i. ſine ſanguine, quia enim effuderat, hoc eſt occiſo, & tot primis, ideſt, de primoribus peremptis vna cęde. i. unius noctis occiſione, ſup. repertis. ſ. Serrano & Numa, cuius prius non meminit. Ingens concurſus, ſup. factus eſt, aut fit ad ipſa corpora, & uiros ſemineces. i. ſemi interemptos, & ad locū recentē, tepida cæde, pro eo quod eſt tepidū. recenti cæde. i. ſanguine recenter per cædem effuſo, & ad riuos plenos ſanguine ſpumanti. i. impetuoſo, & cum ſpumis defluenti Ipſi agnoſcūt inter ſe ſpolia. i. quorum fuerant, quæ Niſo, & Euryalo abſtulerant ſpolia, & galeam Meſſapi nitentem, qua ſcilicet agnitus erat Euryalus, & phaleras receptas. i. iterum, atque iterum, vt dictum eſt, captas, & prius ab Euryalo alijs ablatas, & nunc rurſus à Rutulis, Euryalo. vnde bene addit, multo ſudore: Et Aurora prima, i. prima pars Auroræ, linquēs cubile Tithoni. i. regis Orientalis, croceum. i. crocei coloris, ſpargebat iam terras nouo lumine, & hoc iam ſolis effuſo. ſ. in aetem, & rebus iam retectis, ideſt denudatis, & apertis luce, quæ ſcilicet occultæ fuerant tenebris. Turnus ſuſcitat viros in arma, exiſtēs ipſe, quod dicitur ipſemet, aut in ꝓpria perſona, circūdatus armis. ſ. ſuis & circunſtip: tlum, & cogit .i. cōpellit, acies æratas. i. ære munitas, hoc eſt armis æreis cogit, ducit quiſq; i. quilibet, & ſup. ductor, ſuos. ſ. ſubditos, & cōmiſſos, & acuūt. i. accendūt iras, varijs rumoribus. i. vario murmure Quin. i. quin & prætigunt ipſa capita. Euryali, & Niſi, ſ. haſtis arrectis, & ſequuntur, ſup. cum multo clamore, mirabile aut potius miſerabile. i. q̄ res miſerabilis erat, uiſu. i. ad uidēdū, aut dum uidebātur. Aeneadæ duri. i. aduerſa fortiter tollerantes, oppoſuere aciem in ſiniſtra parte murorum, nā dextra ſup. pars cingitur amni. ſ. videlicet Tyberi. Et tenent. i. tuentur, & defendunt ingentes foſſas, & ipſi mœſti. i. ſeueri, & circūſpecti, ac mœſti propter amicorum necem: ſtant ſup. in, aut, pro altis turribus, & videbāt ſimul aut ſtāt mœſti ſimul. i. ſtatim, dum videbāt ora virum. i. virorum præfixa. ſ. haſtis uta, inquit, nota nimis miſeris. i. ipſis miſeratione dignis, qui libenter ſuccurrere noluiſſent ſi ſciuiſſent, & potuiſſent, aut miſerere ſe affligentibus, & fluētia atra tabo, id eſt ſanguine, & concreto, & corrupto. Fama nuncia, ſcilicet malorum, uolitans pennata i. quia pēnata ruit interea per urbem pauidam, & allabitur. i. lapſu peruenit, ad aures matris Euryali. At calor ſubitus. i. ſubito aufugiens, relinquit miſeræ. ſ. matri oſſa. Radij ſ. rotæ, qua nebat, aut fila ad textoriam artē voluebat, excuſſi ſup. ſunt. i. illico proiecti de manib. penſa. ſ. lanam appenſam textrīa, reuoluta i. retrorſum voluta, aut in contrarium voluta ſunt. Ipſa infelix euolat ſ. è domo, & ipſa ſciſſa comam. i. habens comam ſciſſam, & manib. diſiectam, amens, id eſt auerſa a mente, & rōne, petit prima, id eſt ante alias matronas, aut petit, id eſt antevolat prima agmina, ſed meliorem prior ſenſus, petit prima. ſ. mulierum, agmina, ſcilicet virorū, curſu, id eſt currendo, ſupple cum ululatu fœmineo, id eſt uehementi, qualis fœminis eſſe ſolet. & præcipue in luctu unigeniti, etiam in ſanctis literis celebrato Illa non eſt, ſupple memor, virum. i. uirorum, hoc eſt quod nō deceret inter uiros ſic diuagari Illa non eſt memor pericli, id eſt periculi, illa nō eſt memor telorum, quæ. ſ. ancipitia ſunt, nec cuiquam inermi parcūt, & ipſa implet dehinc, id eſt poſtquam nati ora cōſpexit, cœlum queſtib. id eſt querelis (a queror, unde & ante bis, hic) dicens ſupp. ò Euryale, reſpicio ego te hunc, id eſt huiuſmodi detruncatum. ſ. & atro tabo manentē. tu ne illa ſera requies meæ ſenectæ potuiſti linquere, ò crudelis me ſolam nec copia, id eſt. facultas, eſt data, id eſt, facta, miſeræ matri. ſ. mihi, affari extremum, ideſt extremo, ſeu ſupremo loco te miſſum, id eſt cum mitteretis ſub tanta pericula? Heu tu iaces præda, id eſt exiſtēs præda, data canibus Latinis, & alitibus, id eſt auibus in terra ignota Nec ego mater funera, id eſt quæ debebam eſſe funera tua, id eſt præfecta funeri tuo, & declinatur, hæc funera, huius funeræ, pro muliere, ad quam funus pertinet, produxit. i. ad ſepulchrum, aut vſtrinam duxi te, ſcilicet cum cæteris, nec ego preſſi. i. occluſi, oculos. ſ. tuos, aut laui. id eſt & non laui, vulnera. ſ. tua, aqua calida, vt ſpiritus, uitalis reuocari poſſet tegens, id eſt cooperiēs te, veſte. ſ. funebri, aut potius ueſte, qua uiuens gaudere poſſis. nam hodie quoq; in Italia in caris veſtibus efferuntur & ſepeliuntur plurimi: quam, ſupp. ueſtem, ego feſtina vrgeb. i, id eſt vigenter contexebam, aut nebā tibi noctes, & dies & ſolabar, id eſt leniebam, curas aniles. i. ſenectutis, tela. i. texēdo telam, quo ſequar, ſup. ſe, aut quæ tellus habet nunc artus,

gus,ſ.euos,& mębra auulſa,& funus.i.cadauer iacẽti:?O nate, refers.i.reddis,hnc ſ.ſolatiũ aut beneficium de te mihi. ſ.matri tuæ quæ ſum ſecuta.ſup.te,terra.i.per terram,& mari.i.per mare.O Rutuli,ſi qua pietas eſt ſup.in vobis,figite. i.transfigi te me iaculis,& conijcite in me omnia tela.i.omne telorum, & abſumite me primã ferro.i.armis inuaſiuis,aut,tu, ſ.iuppiter,magne pater diuum,miſerere,ſup.mei. Magna autem eſt miſeria uitæ eius,quæ pro beneficio mortẽ ſuſcipiat,& detrude tuo telo.ſ.fulmine triſulco, hoc.i. meum caput,inuiſum.ſ.ſuperis, ſub tartara, id eſt ad inferni tenebras. quando,id eſt quandoquidem,ego nequeo abſumere uitam crudelem,id eſt me crudeliter torquentem,aliter.i.alia via. Vbi lectum eſt.Canibus data præda. Donatus legit.Canibus date præda,vt ſit latinitas ſicut ibi.Salua ucra Iouis proles decus adite diuis. Et ordo.Heu tu:ò date præda canibus Latinis & alitibus Latinis iaces in ignota terra.putem Poetam iu eta Donati lectionem ſcripſiſſe,quia maior eſt uis in ſermone maiorque uenuſtas, ſed rarior latiuitas,quam ſi data præda,legatur.

Volſcentem exanimem)In Rom.lib.Volſcentem exanimũ.(Tepidaque recentem Cæde locum)In Rom.lib. Tepidumq. recenti Cæde,locum legitur. In Porcio, Tepidaque madentẽ Cæde lucum,habetur.Iam rebus luce retectis.Antiqua exemplaria,Receptus,ſcriptum habẽt.(Murorum in parte ſiniſtra) In Rom. libr. Murorum parte tegitur,abſque,In (Ora virum præfixa videbant)In quibuſdam libris peruetuſtis, Mouebant legere eſt.(Tibi quam noctes)In Rom.lib.Tibi quod,legitur, (Nate refers(quæ ſum terraque)Exemplaria manuſcripta ita leguut,Gnate eefers?hoc ſum terraque.

Hoc fletu concuſſi animi, meſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prœlia vires
Illam incedentem luctus Idæus, & Actor
Ilionei monitu, & multum lachrymantis Iuli
Corripiunt interq. manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & ſcalis adſcendere muros.
Qua rara eſt acies, interluceteque corona
Non tam ſpiſſa viris: telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti contra meros defendere bello.
Saxa quoque infeſto uoluebant pondere, ſi quà
Poſſent tecta aciem perrumpere: cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nam iam ſufficiũt:nam quà globus imminet ingens
Immanem Teucri molem uoluuntq. ruuntq.
Quæ ſtrauit Rutulos late, armorumque reſoluit
Tegmina: nec curant cęco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu, quaſſabat Hetruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius igneis.
At Meſſapus equum domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia prodit.

SERV. TOrpent infractæ) Antea infractæ,nunc tamen torpent:vt,

Turnus vt infractos aduerſo marte Latinos.

(Lachrymanti iuli)puero dat lachrymas cui pòt ſine pudore,uiris fortibus. tantum dolorem. (Sub tecta reponunt) Homerice Quod autem dicit Corripiunt,nõ iniuriæ,eſt,ſed celeritatis. i. raptim tollunt. (At tuba terribilem ſonitum) Hemmiſtichium Ennij, nam ſequentia iſte murauit. Ille.n. ad exprimendum tubæ ſonũ ait Taratãtara Et multa hmõi Virgilius cum aſpera inuenerit mutat. Bene tamen hic electis uerbis imitatur ſonum tubarum. (Increpuit) Et intonuit & ſegnitiem increpauit. (Volſci) Non mirum quia dicit Volſcos, cum & Camilla de Volſcis ſit; Et Volſca de gẽte Camilla. Nanque pars aliqua Tuſciæ dat Turno auxilia, cũ Tuſcos dixerimus ſpecialiter Aeneæ fauere. Item e contra pars Venetiæ auxiliũ præſtat Aeneæ, quam Turni fuiſſe ſuperius diximus. (Teſtudineo) Teſtudo eſt ſcutorũ conuexio in teſtudinis modũ. Nanque in armorum generibus milites ſumunt ab animalib. nomina,ut aries. Saluſtius. In modum hirci militaris(Foſſas implere parant) Vertit ordinem,nam ante eſt ut impleatur foſſa,tollantur ualli,& ſic teſtudine accedatur ad murum Quanquam poſſumus intelligere etiam ad foſſas eos facta ueniſſe teſtudine. (Effundere contra. Proprie tela.n.non iaciuntur in ſubiecto,ſed funduntur,& dicendo.Omne genus telorum oſtendit telum uocari oẽ q̃ iacitur, Græci τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ βάλλειν,ſicut latine tela, ἀπὸ τοῦ τῆλε,.i.longe) Aſſueti longo.)Docet vſum in hominib. plurimum poſſe(Infeſto uoluebant põdere)Infeſti ponderis.(Hic ſufficiunt)Diu iam non ſuſtinent (Armorumque reſoluit tegmina)Hic oſtendit armorum connexionem eſſe teſtudinem. Lucanus de teſtudine.

At poſtquam virtus incerta virorum
Perpetuam rupis defeſſo milite cratem,
Singula continui cefferunt ictibus arma.

(Hetruſcam Pinum)ipſe Hetruſcus.

ASC. Hoc fletu,&c.)Docet quo dolore concuſſi,Teucri miſeram abduxerint Euryali matrem,utq. totis uiribus conati ſint Rutuli caſtra Troianorũ expugnare,& Troiani eadem defendere.Nihil extat Donat. Ordo eſt.Animi ſcilicet Troianorum, concuſſi.i.perculſi ſunt,hoc fletu.ſ.matris Euryali, & gemitus mœſtus.i.mæroris,index,it,per omnia. ſ.Troianos, uires infractæ.i.nunquam fractæ ad prælia torpent.i.labaſcunt,quaſi fractę hoc fletu,ſi in ſecundo:

Captique dolos,lachrymiſque coacti.
Quos neque Tydides,nec Lariſſeus Vlyſſes,
Non anni domuere decem,non mille carinæ.

Idæus, & Actor, Troiani illi (declinatur Actor,huius Actoris, pẽultima breui)corripiũt.i.ſimul rapiunt,& abducunt, illam.ſ.Euryali matrem in ęc dẽtem.i. excitãtem luctus corripiunt, inquã, monitu.i.per admonitionẽ Ilionei prudentis, & facundi illius uiri,& Iuli,multum lachrymantis, ut paternã in eo agnuſcas pietatem,& clementiam,quam domus Iulia, quaſi hæreditariã obtinuit,&reponunt ſub tecta inter manus.ſ adducta.At tuba.ſ.bellica. increpuit procul ære canoro.i.concauo. Vt latius canat, ſonum terribilem ſcilicet claſſicum,ac bellicum ſignũ,clamor. ſ.virorum,ſequitur.ſ.tubæ clangorem, & cælũ remugit.i.roboat, aut reſonat Volſci,qui.ſ. Volſcente magiſtro aduenerant Italiæ populi.accelerant.i.celeriter inſultũ faciunt,pariter. i. conſerta manu,& hoc teſtudine.i.coopertura,ex clypeis acta, ſicut teſtudo teſta ſua integitur.Et parant.i.nirũtur,implere foſſas.ſ.vallorum,ac vellere.i.deijcere,vallum.i. munitionem caſtrorum,ex vallis,ſeu ſtipitib. factam.Pars.i.ipſi partim,quærunt.i.inquirunt,& indagantur aditum,& aſcẽdẽre muros ſcalis,ſup.ea parte, qua acies eſt rara,& qua corona,circunſtantium manus interlucet.i.per medium lucet,exiſtẽs non tã ſpiſſa uiris.i.habens interualla, per quæ lux quædam apparebat. Teucri,ſup.arant contra. i.econtrario,effundere omne genus telorum,ac detrudere.ſ.aſcendẽtes contis,id eſt ſudib.& perticis duris,id eſt induratis,aut durẽ inuſtis; aſſueti. i.aſſuefacti,& experti,longo bello.ſ.decẽuali, defendere muros,& ipſi uoluerant quoque,id eſt etiam,ſaxa pondere infeſto,id eſt uim inferẽte,& moleſtãte,ſi qua ſup. vi,aut ratione,id eſt ut quacunque ratione poſſint perrumpere aciẽ.ſ.hoſtium,tectã.ſ.clypeis,hoc eſt ſub teſtudine incedentem,cum tamen libet,ſ.hoſtibus eorum,hoc eſt Volſcis,& Rutulis,ferre.i.tolerare,omnes caſus.i.aduerſa,aut potius omnia quæ cadunt exiſtentes ſubtec denſa teſtudine(Nunc ſi quidem ſubter accuſatiuo iungitur.Perſ.Ilia ſubter Cæcum vulnus habẽs.Olim communis erat præpoſitio,ſicut & ſuper, quia ergo ſubeus erant,nec eſt mutatio loci, vſus eſt ablatiuo) nec ſufficiunt iam.i.amplius.ſ.ſuſtinere uim Teucrorum.nam Teucri voluũt,id eſt deuoluunt,& ruunt ex parte,qua ingens globus, id eſt maximus cuneus hoſtium imminet,molẽ ingẽtẽ, id eſt fragmẽtum muri,aut rupis maximi ponderis,quæ ſtrauit late Rutulos,& reſoluit tegmina armorũ,& ex clypeis,ſ.facta,nec Rutuli audaces,id eſt licet audaces,curant amplius contendere Marte cæco.i.non uiſi nec plane uidentes,ſed certant pellere miſſilib.i.iaculis,& ſagittis,uallo i.de uallo,ut illis pulſis ipſi conſcẽdãt Mezẽtius,cõtẽptor ille diuum, & immaniſſimus,

vir, 2

vir,unde dicitur,horrendus niſu.i.horribilis,& horrori hndus quaſſabant alia parte, pinum Hetruſcam.i.haſtã,ea ſolida pinu Hetruſca,qa ipſe Hetruſcus erat,& infert igneis fumi. feros,i.pice,& reſina,aut ſup.hure foros. At Meſſapus domitor equũ.i.equorũ,proles Neptunia.i.filius Neptuni reſcindit.i.recat vallũ,officio ſ.paterno intẽtus,unde in ſecũdo.

Neptunus muros,magnoque emota tridenti,

Fundamenta quatit.

Fundamenta.n.Neptuno conſecrata dicuntur, eo quod ſit aquatum Deus,ad quas fundamẽta ferè pinguntur, & poſcit: i.exigit a ſuis ſcalas,in mœnia.i.ad mœnia exuperãda, & expugnanda,diſſecto prius vallo,

VAR. LECT.

SVB tacta reponunt]In antiq.lib.In tecta reponunt habetur.In Porcio,Sub tecta reportant [Ac vellere vallum] In Rom.lib.Pellere eſt[Ferre liber]In Mediceo,Iuuat, ſcriptum eſt.[Reſcindit uallum]In libris uetuſtis legere eſt, Tranſcendit uallum.

VOs ò Calliope pcor] Sylle pſis p nũeros.erat.n rectũ Vos muſę,aut tu Calliope. [Aſpirate]canenti]Fauete:vt, Aſpirat primo fortuna labori]Aras euoluite belli] narrate non tantum initia,ſed etiam extrema bellorum. Nam oræ ſunt extremitates. [Et meminiſtis.n.diuę & memorare poteſtis] differt. meminiſſe ad memorare, eum illud ſit memoriter tenere, Memorare vero exponere,& narrate.[Eſt autem Homeri ſententia, ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι, ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε ἴστέ τε πάντα.[Turris erat]Turres huiuſmodi eſſe ad munitionem ciuitatum. & in ſecundo legimus; ſed hæ pleruunque mobiles ſũt plerunque fixæ. fixæ, ut in iꝫ. Turres ac domorum mobiles, ut in t2.meminit: Subijcq. rotas, ponteſque inſtrauerat altos.] Opportuna loco] id eſt circa portas. [Cauas] patulas. [Opum ui] Poteſt & Hypallage eſſe , ut ſit Ope uirium.[Dẽſi]Pro tela denſa.]Et flammam affixit lateri] Affectare, Debuit enim dicere affixit autem facẽ, aut malleolum, nõ flammam. [Quæ pluri.uen to] Gliſcens,& magna facta per uentum.[Hæſit adeſis] Non iam adeſit , ſed quos exedit adhærendo. [Malorum Velle fugam] Honeſtiſſima elocutio. [Peſte] Incendio, ut,Et toto deſcendit corpore peſtis. [Vnus] Sub.audis,& alter. nam non procedit unus. Helenor,Et Lycus elapſi]. ſ.nõ mortem,ſed turris ruinam. [Mœonio regi] aut cognomine eum filio intelligamus,quia ut ſup. diximus,cũ filij uel pr̃is nomẽ præmittitur, & aliud tacetur, cognomines eſſe ĩtelligamus. [Furtim Suſtulerat. Ex ſtupro educauerat.hinc eſt , Et dulcia furta. [Vetitiſque ad Troiam miſerat armis] Secundum Donat.uetitis fato, ſed melius lege militari intelligimus, quia ſerui a militia prohibebantur. Vnde in Deiotariana purgat

Vos ò Calliope precor aſpirate canenti.
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit,quem quiſque verũ demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meminiſtis enim diuę,& memorare poteſtis.
Turris erat uaſto ſuſpectu,& pontibus altis.
Opportuna loco: ſummis quam uiribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perq; cauas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima uento
Corripuit tabulas,& poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus,fruſtraque malorum
Velle fugam dum ſe glomerant, retroq. reſidũt
In partem,quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito,& cælũ tonat omne fragore.
Semineces ad terram,immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis,& pectora duro
Transfoſſi ligno ueniũnt,uix unus Helenor,
Et Lycus elapſi.quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem ſerua Lycimnia furtim
Suſtulerat,uetitiſque ad Troiam miſera armis,
Enſe leuis nudo,parmaque inglorius alba,
Iſque,ubi ſe Turni media inter milia uidit,
Hinc acies,atque hinc acies aſtare Latinas,
Vt fera,quæ denſa venantũm ſepta corona
Contra tela furit,ſeſeque haud neſcia morti.
Inijcit,& ſaltu ſupera uenabula fertur:
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hoſtes
Irruit,& quà tela videt denſiſſima,tendit.
At pedibus longe melior Lycus,inter & hoſtes,
Inter & arma fuga muros tenet,altaque certat
Prendere tecta manu,ſociũq. attingere dextras.
Quẽ Turnus pariter curſu,teloq. ſecutus. (mens
Increpat hic uictor.TVR. Nr̃as ne euadere de-
Sperasti te poſſe manus? PO. Simul arripit ipſũ
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit,
Qualis ubi aut leporẽ,aut cãdẽti corpore cycnũ
Suſtulit alta petens pedib. Iouis armiger uncis,
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a ſtabulis rapuit lupus. Vndiq; clamor
Tollitur inuadunt,& foſſas agere complent.
Ardentes tædas alij ad faſtidia iactant.

amæno.[Prendere ſaxa manu] quia tunc alti non erant muri, ſed ad imperum tantum repellendum, ut etiã Saluſtius oſtẽdit, Vbi Sertorium humeris ſublatum per muros aſcendiſſe commemorat Curſu, teloq. ſecutus]Nimiam eius oſtendit celeritatem, qui potuit telum miſſum conſequi.nam hoc dicit, Cum præmiſſo telo ad hoſtem venit Siat. Et miſſum curſu comprehendere telum.(Reuellit] In uerbo uello, facit in participio vulſus. (Qualis ubi aut leporem] Pro qualiter. Cõparatio Homerica:

οἴμησεν δ' ὥς αἰετὸς ὑψιπετήεις,
ὅς τ' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν,
ἁρπάξων ἢ ἄρνα ἀμαλὴν ἢ πτῶκα λαγωόν.

[Pedibus Iouis armiger und.) Quia dicitur de Aquila in bello Gigantum Ioui arma miniſtraſſe, quod tamẽ fingitur. Nam ut ſupra diximus,Iuppiter & Saturnus reges fuerunt. Sed Iuppiter dum cum patre Saturno haberet de agris contentionem , natum bellum eſt, ad quod egrediens Iuppiter, Aquilæ uidit augurium, cuius enim uiciſſet auſpicio, fictum eſt, ꝙ ei pugnanti tela miniſtrauerit, Vnde etiam a felici augurio natum eſt ut Aquilæ militum ſigna comitentur. (Quæſitum) Qui requiritur, nam præſens a paſſiuo non habuit, & eſt hyſteron proteron.nam poſt raptum requiritur.(Martius lupus)aut cruentus aut Marti dedicatus. (Aggere) Agger eſt cuiuslibet rei coaceruatio,vnde foſſę,aut valles poſſunt repleri.

VOS ò Calliope precor aſpirate canẽti, Quas ibi tum ferro ſtrages,quæ funera Turnus Ediderit,quem &c.(Quia rem maiorem quàm quæ humanis uiribus geri poſſit,nec ſatis uero ſimilem dicturus ẽ. Facit inuocationem Muſarũ inuocans principem earum ,

hoc Cicer.cum fuiſſet obiectum inter equites quos Deiotarus miſerat Cæſari,unum ſeruum fuiſſe. Virgilium autem nouimus tralicie aliqua de hiſtoria. Seruos ſanè nunquam militaſſe conſtat, niſi ſeruitute depoſita, excepto Annibalis tempore cum poſt Cãnenſe prælium in tãta neceſſitate fuit Vrbs Roma,ut ne liberandorum quidem ſeruorum daretur facultas.(Enſe nudo.)id eſt ſtricto.[Parmaq; inglorius alba] Quaſi tyro,ut diximus ſupra.[Longe melior Lycus] Ergo & Helenor bonus.(Inter]Per:ut,Hunc inter fluuio Tyberinus Calliopẽ.ſ.pro omnibus,unde & numerum mutat.Recitat autem inſtructus a Muſis ingẽtẽ pugnã, & propugnaculi cuiuſdam ruinam,ꝙ duos iuuenes ſecum traxit,quorũ miſerabilem,licet diuerſum ſubiũgit vitæ exitum, tanta dicendi grã,ut auditorẽ,ac lectorẽ penitus illiciat , nõ obtũdat. Vñ Do nihil lectu dignũ attuliſſe uiſus eſt.Ordo igitur eſt. O Calliope.i. Muſa ,bonæ uocis,ꝗ Heroico carmini præes, ego pcor uos.ſ.Muſas oẽs,aſpirate.i.fauorẽ date,& inſpirate,canẽti.ſ.mihi.i.quas ſtrages, & ꝗ funera Turnus ediderit,

tus,ſ.tuos,& mẽbra auulſa,& funus.i.cadauer iacẽtis.O nate, ſe fers.i.reddis,hoc.ſ.ſolatiõ aut beneficium de te mihi. ſ.magni tuæ quæ ſum ſecuta.ſup.te,terra.i.per terram,& mari.i.per mare.O Rutuli,ſi qua pietas eſt ſup.in vobis,figite. i.transfigite me iaculis,& conijcite in me omnia tela.i.omne telorum, & abſumite me primã ferro.i.armis inuaſiuis,aut,tu, ſ.inppiter,magne pater diuum,miſerere,ſup.mei. Magna autem eſt miſeria uitæ eius,quæ pro beneficio mortẽ ſuſcipiat, & detrude tuo telo.ſ.fulmine triſulco, hoc.i. meum caput,inuiſum.ſ. ſuperis, ſub tartara, id eſt ad inferni tenebras. quando,id eſt quandoquidem,ergo nequeo abſumere uitam crudelem,id eſt me crudeliter torquentem,aliter.i.alia via. Vbi lectum eſt.Canibus data præda.Donatos legit.Canibus date præda,vt ſit latinitas ſirus ibi.Salua uera Iouis proles decus addite diuis. Et ordo.Heu terrã date præda canibus Latinis & alitibus Latinis iaces in ignota terra,putem Poetam iuxta Donati lectionem ſcripſiſſe,quia maior eſt uis in ſermone maiorque uenuſtas, ſed rarior latiuitas,quam ſi data præda,legatur.

Volſcentem exanimem)In Rom.lib. Volſcentem exanimũ. (Trepidaque recentem Cæde locum)In Rom.lib. Tepidumq. recenti Cæde,locum legitur. In Porcio, Tepidaque madentẽ Cæde locum,habetur.Iam rebus lure retectis.Antiqua exemplaria,Receptis,ſcriptum habẽt.(Murorum in parte ſiniſtra) In Rom. libr. Murorum parte tegitur,abſque,In (Ora virum præfixa videbant)In quibuſdam libris peruetuſtis, Mouebant legere eſt.(Tibi quam noctes)In Rom.lib.Tibi quod,legitur, (Nate refers(quæ ſum terraque)Exemplaria manuſcripta ita legunt,Gnate refers,hoc ſum terraque.

Hoc fletu concuſſi animi, meſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prœlia vires
Illam incedentem luctus Idæus, & Actor
Ilionei monitu, & multum lachrymantis Iuli
Corripiunt interq. manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit:ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, & ſcalis adſcendere muros.
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris: telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti contra meros defendere bello.
Saxa quoque infeſto uoluebant pondere, ſi quà
Poſſent tecta aciem perrumpere: cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nam iam ſufficiũt:nam quà globus imminet ingens
Immanem Teucri molem uoluuntq. ruuntq.
Quæ ſtrauit Rutulos late,armorumque reſoluit
Tegmina:nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu,quaſſabat Hetruſcam
Pinum,& fumiferos infert Mezentius igneis.
At Meſſapus equum domitor,Neptunia proles,
Reſcindit vallum,& ſcalas in mœnia poſcit.

SERV. TOrpent infractæ) Antea infractæ,nunc tamen torpent:vt,

Turnus vt infractos aduerſo marte Latinos.

(Lachrymanti iuli)puero dat lachrymas cui põt ſine pudore,uiris fortibus . tantum dolorem . (Sub tecta reponunt) Homerice Quod autem dixit Corripiunt,nõ iniuriæ,eſt,ſed celeritatis. i. raptim tollunt. (At tuba terribilem ſonitum) Hemmiſtichium Ennij , nam ſequentia iſte mutauit. Ille.n. ad exprimendum tubæ ſonũ ait Taratãtara Et multa hmõi Virgilius cum aſpera inuenerit mutat . Bene tamen hic electis uerbis imitatur ſonum tubarum. (Increpuit) Et inſonuit & ſegnitiem increpauit. (Volſci) Non mirum quia dicit Volſcos , cum & Camilla de Volſcis ſit; Et Volſca de gẽte Camilla. Nanque pars aliqua Tuſciæ dat Turno auxilia, cũ Tuſcos dixerimus ſpecialiter Aeneæ fauere. Item econtra pars Venetiæ auxiliũ præſtat Aeneæ, quam Turni fuiſſe ſuperius diximus. (Teſtudineo) Teſtudo eſt ſcutorũ connexio in teſtudinis modũ. Nanque in armorum generibus milites ſumunt ab animalib. nomina,ut aries. Saluſtios. In modum hitei militaris(Foſſas implere parant) Vertit ordinem,nam ante eſt ut impleatur foſſa,tollantur ualli,& ſic teſtudine accedatur ad murum Quanquam poſſumus intelligere etiam ad foſſas eos facta ueniſſe teſtudine. (Effundere contra.Proprie tela.n.non iaciuntur in ſubiecto,ſed funduntur,& dicendo.Omne genus telorum oſtendit telum uocari oẽ q̃ iacitur , Græci τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ βάλλειν,ſicut latine tela, ἀπὸ τοῦ τῆλε,.i.longe) Aſſueti longo,)Docet vſum in hominib. plurimum poſſe(Infeſto uoluebant põdere)Infeſti ponderis.(Hic ſufficiunt)Diu iam non ſuſtinent (Armorumque reſoluit tegmina)Hic oſtendit armorum connexionem eſſe teſtudinem. Lucanos de teſtudine.

At poſtquam virtus incerta virorum
Perpetuam rupis defeſſo milite cratem,
Singula continui ceſſerunt ictibus arma.

(Hetruſcam Pinum)ipſe Hetruſcus.

ASC. Hoc fletu,&c.)Docet quo dolore concuſſi, Teucri miſeram abduxerint Euryali matrem,utq. totis uiribus conati ſint Rutuli caſtra Troianorũ expugnare,& Troiani eadem defendere.Nihil extat Donat. Ordo eſt.Animi ſcilicet Troianorum, concuſſi.i.perculſi ſunt,hoc fletu.ſ.matris Euryali, & gemitus mœſtus.i.mœroris,index,it,per omnia. ſ.Troianos , uires infractæ.i.nunquam fractæ ad prælia torpent.i.labaſcunt,quaſi fractę hoc fletu,ſi in ſecundo:

Captique dolis,lachrymiſque coacti.
Quos neque Tydides,nec Lariſſeus Vlyſſes.

Non anni domuere decem,non mille carinæ.

Idæus , & Actor, Troiani illi (declinatur Actor,huius Actoris, pẽultima breui)corripiũt .i.ſimul rapiunt,& abducunt, illam.ſ.Euryali matrem incedẽtem.i. excitãtem luctus corripiunt, inquã, monitu.i.per admonitionẽ Ilionei prudentis, & facundi illius uiri,& Iuli,multum lachrymantis , ut paternã in eo agnoſcas pietatem,& clementiam,quam domus Iulia, quaſi hæreditariã obtinuit,& reponunt ſub tecta inter manus.ſ.adducta At tuba.ſ.bellica . increpuit procul ære canoro.i.concauo. Vt latius canat, ſonum terribilem ſcilicet claſſicum,ac bellicum ſignũ,clamor. ſ.virorum,ſequitur.ſ.tubæ clangorem, & cælũ remugit.i.reboat, aut reſonat Volſci,qui.ſ. Volſcente magiſtro aduenerant Italiæ populi.accelerant. i.celeriter inſultũ faciunt,pariter. i. conſerta manu,& hoc teſtudine.i.coopertura,ex clypeis acta, ſicut teſtudo teſta ſua integitur.Et parant.i.nitũtur,implere foſſas. ſ.vallorum,ac vellere.i.deijcere,vallum.i. munitionem caſtrorum,ex vallis,ſeu ſtipitib. factam.Pars.i.ipſi partim,quærunt.i.inquirunt,& indagantur aditum,& aſcẽdẽre muros ſcalis,ſup.ea parte, qua acies eſt rara,& qua corona,circunſtantium manus interlucet.i.per medium lucet,exiſtẽs non tãſpiſſa uiris.i.habens interualla, per quæ lux quædam apparebat. Teucri,ſup.arant contra. i.econtrario,effundere omne genus telorum,ac detrudere.ſ.aſcendẽtes contis,id eſt ſudib.& perticis duris,id eſt induratis,aut duræ iuuſtis; aſſueti. i.aſſuefacti,& experti,longo bello.ſ.decẽnali, defendere muros,& ipſi uoluerant quoque,id eſt etiam,ſaxa pondere infeſto,id eſt uim inferẽte,& moleſtãte,ſi qua ſup. vi,aut ratione,id eſt ut quacunque ratione poſſint perrumpere aciẽ.ſ.hoſtium,tectã.ſ.clypeis,hoc eſt ſub teſtudine incedentem,cum tamen libet,ſ.hoſtibus eorum,hoc eſt Volſcis,& Rutulis,ferre.i.tolerare,omnes caſus.i.aduerſe,aut potius omnia quæ cadunt exiſtentes ſubter denſa teſtudine(Nunc ſi quidem ſubter accuſatiuo iungitur.Perſ.Ilia ſubter Cæcum vulnus habẽs.Olim communis erat præpoſitio,ſicut & ſuper, quia ergo ſubtus erant,nec eſt mutatio loci , vſus eſt ablatiuo) nec ſufficiunt iam.i.amplius.ſ.ſuſtinere uim Teucrorum.nam Teucri voluũt,id eſt deuoluunt,& ruunt ex parte,qua ingens globus, id eſt maximus cuneus hoſtium imminet,molẽ ingẽtẽ, id eſt fragmẽtum muri,aut rupis maximi ponderis,quæ ſtrauit late Rutulos,& reſoluit tegmina armorũ,& ex clypeis,ſ.facta,nec Rutuli audaces,id eſt licet audaces,curant amplius contendere Marte cæco.i.non uiſi nec plane uidentes,ſed certant pellere miſſilib.i.iaculis,& ſagitis,uallo.i.de uallo,ut illis pulſis ipſi conſcẽdãt Mezẽtius,cõtẽptor ille diuum, & immaniſſimus,

vir, 3

vir,unde dicitur,horrendus viſu.i.horribilis,& horrori hãdus quaſſabant alia parte, pinum Hetruſcam.i.haſtã,ex ſolida pinu Hetruſca,qa ipſe Hetruſcus erat,& inſert igneis fumiferos,i.pice,& reſina,aut ſup.bure foros. At Meſſapus domitor equũ.i.equutũ,proles Neptunia.i.filius Neptuni reſcindit.i.rececat vallũ,officio ſ.paterno intẽtus,unde in ſecũdo.

Neptunus muros,magnoque emota tridenti,
Fundamenta quatit.

Fundamenta.n.Neptuno conſecrata dicuntur, eo quod ſit aquarum Deus,ad quas fundamẽta ferè pungunt, & poſcit. i.exigit a ſuis ſcalas,in mœnia.i.ad mœnia exuperãda, & ex pugnanda,diſſecto prius vallo,

VAR. LECT.

SVB tacta reponunt]In antiq.lib. In tecta reponunt habetur.In Porcin,Sub tecta reportant [Ac vellere vallum] In Rom.lib.Pellere eſt[Ferre liber]In Mediceo,Iuuat, ſcriptum. eſt.[Reſcindit uallum]In libris uetuſtis legere eſt, Tranſcendit uallum.

Vos ô Calliope precor aſpirate canenti.
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit,quem quiſque virũ demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Et meminiſtis enim diuæ,& memorare poteſtis.
Turris erat uaſto ſuſpectu,& pontibus altis.
Opportuna loco: ſummis quam uiribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque euertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere ſaxis,
Perq; cauas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri:quæ plurima uento
Corripuit tabulas,& poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus,fruſtraque malorum
Velle fugam dum ſe glomerant, retroq. reſidũt
In partem,quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito,& cælũ tonat omne fragore.
Semineces ad terram,immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis,& pectora duro
Transfoſſi ligno ueniunt,uix unus Helenor,
Et Lycus elapſi.quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem ſerua Lycimnia furtim
Suſtulerat,uetitiſque ad Troiam miſera armis,
Enſe leuis nudo,parmaque inglorius alba.
Iſque,ubi ſe Turni media inter milia uidit,
Hinc acies,atque hinc acies aſtare Latinas,
Vt fera,quæ denſa venantũm ſepta corona
Contra tela furit,ſeſeque haud neſcia morti.
Inijcit,& ſaltu ſupera uenabula fertur:
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hoſtes
Irruit,& quà tela videt denſiſſima,tendit.
At pedibus longe melior Lycus,inter & hoſtes,
Inter & arma fuga muros tenet,altaque certat
Prendere tecta manu,ſociũq. attingere dextras.
Quẽ Turnu pariter curſu,teloq. ſecutus, (mens
Increpat hic uictor. TVR. Nr̃as ne euadere de.
Speraſti te poſſe manus? PO. Simul arripit ipsũ
Pendentem, & magna muri cum parte reuellit,
Qualis ubi aut leporẽ,aut cãdẽti corpore cycnũ
Suſtulit alta petens pedib. Iouis armiger uncis,
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a ſtabulis rapuit lupus. Vndiq; clamor
Tollitur inuadunt,& foſſas agere complent.
Ardentes tædas alij ad faſtidia iactant.

VOs ô Calliope p̃cor] Syllepſis p̃ nũeros.erat.n rectũ Vos muſę,aut eu Calliope. [Aſpirate]canenti] Fauete:vt, Aſpirat primo fortuna labori.]Aras euoluite belli] narrate non tantum initia,ſed etiam extrema bellorum. Nam oræ ſunt extremitates. [Et meminiſtis.n.diuę & memorare poteſtis] diſtat. meminiſſe ad memorare, cum illud ſit memoriter tenere, Memorare vero exponere,& narrare. [Eſt autem Homeri ſententia. ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ᾽ ἔχουσαι, ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε ἴστέ τε πάντα. [Turris erat] Turres huiuſmodi eſſe ad munitionem ciuitatum, & in ſecundo legimus; ſed hæ plerunque mobiles ſũt plerunque fixæ. fixæ, ut in ij. Turres ac domorum mobiles, ut in 12.meminit: Subijtq. rotas, pontesque inſtrauerat altos.] Opportuna loco] id eſt circa portas. [Cauas] patulas. [Opum ui] Poteſt & Hypallage eſſe , ut ſit Ope uirium. [Dẽſi]Pro tela denſa.]Et flammam affixit lateri] Affectare, Debuit enim dicere affixit autem facẽ, aut malleolum, nõ flammam. [Quæ pluri.uento] Gliſcens,& magna facta per uentum. [Hæſit adeſis] Non iam adeſis, ſed quos exedit adhærendo. [Malorum Velle fugam] Honeſtiſſima elocutio. [Peſte] Incendio, ut,Et toto deſcendit corpore peſtis. [Vnus] Sub.audis,& alter. nam non procedit unus. Helenor,Et Lycus elapſi]. ſ.nõ mortem,ſed turris ruinam. [Mæonio regi] aut cognomine eum filio intelligamus,quia vt ſup. diximus,cũ filij uel p̃tis nomẽ præmittitur, & aliud tacetur, cognomines eſſe ĩtelligamus. [Furtim Suſtulerat. Ex ſtupro educauerat.hinc eſt, Et dulcia furta. [Vetitiſque ad Troiam miſerat armis] Secundum Donat.uetitis fato, ſed melius lege militari intelligimus,quia ſerui a militia prohibebantur. Vnde in Deiotariana purgat hoc Cicer.cum fuiſſet obiectum inter equites quos Deiotarus miſerat Cæſari,unum ſeruum fuiſſe. Virgilium autem nouimus trahere aliqua de hiſtoria. Seruus ſanè nunquam militaſſe conſtat,niſi ſeruitute depoſita, excepto Annibalis tempore cum poſt Cãnenſæ prælium in tãta neceſſitate fuit Vrbs Roma,ut ne liberandorum quidem ſeruorum daretur facultas.(Enſe nudo.)id eſt ſtricto.[Parmaq; inglorius alba] Quaſi tyro,ut diximus ſupra.[Longe melior Lycus] Ergo & Helenor bonus.(Inter]Per:ut,Hunc inter fluuio Tyberinus amœno.[Prendere ſaxa manu] quia tunc alti non erant muri, ſed ad impetum tantum repellendum, ut etiã Saluſtius oſtẽdit, Vbi Sertorium humeris ſublatum per muros aſcendiſſe commemorat Curſu, teloq. ſecutus] Nimiam eius oſtendit celeritatem, qui potuit telum miſſum conſequi.nam hoc dicit, Cum præmiſſo telo ad hoſtem venit Stat. Et miſſum curſu comprehendere telum. (Reuellit] In uerbo uello, facit in participio vulſus. (Qualis ubi aut leporem] Pro qualiter. Cõparatio Homerica:

οἴμησεν δ᾽ ἀλεὶς ὥς τ᾽ αἰετὸς ὑψιπετήεις
ὅς τ᾽ εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
ἁρπάξων ἢ ἄρν᾽ ἀμαλὴν ἢ πτῶκα λαγωόν

[Pedibus Iouis armiger und.] Quia dicitur de Aquila in bello Gigantum Ioui arma miniſtraſſe, quod tamẽ fingitur. Nam ut ſupra diximus,Iuppiter & Saturnus reges fuerunt. Sed Iuppiter dum cum patre Saturno haberet de agris contentionem , ortum bellum eſt, ad quod egrediens Iuppiter, Aquilæ uidit auguriũ , cuius cum uiciſſet auſpicio, fictum eſt, q̃ ei pugnanti tela miniſtrauerit, Vndę etiam a felici augurio natum eſt ut Aquilæ militum ſigna comitentur. (Quæſitum) Quod requiritur, nam præſens a paſtino non habuit, & eſt hyſteron proteron. nam poſt raptum requiritur. (Martius lupus) aut cruentus aut Marti dedicatus. (Aggere) Agger eſt cuiuslibet rei coaceruatio,vnde foſſę,aut valles poſſunt repleri.

VOS ô Calliope precor aſpirate canẽti, Quas ibi tum ferro ſtrages,quæ funera Turnus Ediderit,quem &c. (Quia rem maiorem quàm quæ humanis uiribus geri poſſit,nec ſatis uero ſimilem dicturus ẽ. Facit inuocationem Muſarũ inuocans principem earum, Calliopẽ.ſ.pro omnibus,unde & numerum mutat. Recitat autem inſtructus a Muſis ingẽtẽ pugnã, & propugnaculi cuiuſdam ruinam, q̃ duos iuuenes ſecum traxit, quorũ miſerabilem,licet diuerſum ſubiũgit vitæ exitum, tanta dicendi gr̃a,ut auditorẽ,ac lectorẽ penitus illiciat, nõ obtũdat. Vñ Do nihil lectu dignũ attuliſſe uiſus eſt. Ordo igitur eſt. O Calliope.i. Muſa,bonæ uocis,q̃ Heroico carmini pręes, ego p̃cor uos. ſ. Muſas oẽs,aſpirate.i. fauorẽ date,& inſpirate,canẽti.ſ.mihi.i.quas ſtrages, & q̃ funera Turnus ediderit,

Stabat in egregijs, Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie: genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Martis luco, Symethia circum
Flumina, pinguis ubi, & placabilis ara Palici:
Stridentem fundam, poſitis Mezentius armis,
Ipſe ter adducta circum caput egit habena,
Et media aduerſi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius, fortemque manus fudiſſe Numanum:
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat.
Is prima ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque nouo præcordia regno
Ibat, & ingenti ſe ſe clamore ferebat.
NVM Non pudet obſidione iterum, valloq. teneri
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
Quis deus Italiam, quæ uos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlyſſes.
Durum a ſtirpe genus: natos ad flumina primum
Deferimus, ſæuoque gelu duramus, & undis.
Venatu inuigilant pueri, ſiluaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum, paruoque aſſueta iuuentus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, uerſaque iuuencum
Terga fatigamus haſta nec tarda ſenectus
Debilitat uireis animi, mutatque vigorem:
Caniciem galea premimus, ſemperq. recentes
Connectare iuuat prædas, & uiuere rapto.
Vobis picta croco, & fulgenti murice ueſtis,
Deſidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
O uere Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta
Dyndima, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana uox, buxuſque uocat Berecyntia matris
Idææ: ſinite arma uiris, & cedite ferro.

ante ſuppreſſerat. Sic in quarto: Infixum ſtridit ſub pectore vulnus. (Spiramenta animæ) Diffinitio pulmonum. (Pictus acu clamydem) id eſt Phrygiam habens clamydẽ. (Ferrugine clarus Ibera) Ferrugo coloris genus eſt, qui uicinus eſt purpuræ ſubnigræ. Ibera autem modo, non Hiſpana, ſed pontica. nam Iberia pars pōti eſt, ut oſtendit Horat. dicens. Herbaſq; quas Colchos atque Iberia mittit Venenorum ferax. [Genitor quem miſerat Arcens] Ordo eſt, Stabat Arcentis filius Arcens in armis egregius. nam non congruit ut huius filij ſupermiſſo nomine, bis fiat patris commemoratio. [Symethia circum Flumina] Symethos fluuius eſt Siciliæ haud longe ab urbe Catineſi, circa quem ſunt Palici dei, quorũ talis eſt fabula, Aetnam nympham Iuppiter cum uitiaſſet, & feciſſet grauidã, timẽs Iunonem (ſecundum alios ipſam puellam) commendauit Terræ, & illic enixa eſt. Secũdum alios, partus eius poſtea cum de terra erupiſſet, duo pueri, Palici dicti ſunt, quaſi iterum uenientes. nam πάλιν eſt rurſus ἥκειν, eſt uenire. Hi primo humanis hoſtijs placabantur, poſtea quibuſdam eris mitigati ſunt & eorum immutata ſacrificia. Ideo ergo Placabilis ara, quia mitigata ſunt eorum numina. [Liquefacto tẽpora plũbo. Diffidit] Plumbum enim iactum nimio rotatu, & aeris calore diſſoluitur. Stat.

Et arſura cæli per mania glãdes.

[Porrectũ extendit arena] Intelligimus cõ cecidiſſet traſmurum. dicendo autem multa, oſtendit corporis proceritatem. [Minorẽ Germanã] Quia maior Nympha fuerat Iouis uolũtate [Digna, atque indigna relatu] Indigna. i. turpia, & obſcœna. [Nouo regno] Aut noua regij generis affinitate, aut quia etiam ipſi per regis filiam portio debebatur imperij. [Ingẽtem ſe ſe clamore ferebat] Nõ erat ingens ſed ſe eſſe ciamitabat ingentem. [Iterum] Denuo. Nam iam tertio obſidentur, & iterum non niſi de duobus dicimus. [Bis capti Phryges] Semel ab Hercule, poſtea a Græcis. [Morti prætẽdere muros] Emphaſis eſt. Morti enim pro bello poſuit. Sic ſupra. Leti diſcrimine paruo [Noſtra cõnubia] aut quaſi Turni cognatus loquit, aut inuidioſe retorquet, & uult cãm omniũ eſſe cõem. [Nõ hic Atridæ] Exaggeratio uituperationis, nã non tñ ſe Troianis, ſed ẽt eorum uictorib. præfert. [Fandi fictor Vlyſſes] Aut fallax, aut logodædalus. i. qui dolum cœlat ſermonis ornatu. (Durũ a ſtirpe genus,) Italiæ diſciplina, & uita laudatur, quam & Cato in originib. & Varro in gẽte populi Rom commem. (Gelu duramus, & undis) Vndis gelidis, & eſt ἓν διὰ δυοῖν ut, Hamis auroque. Na nemo quod plus eſt prius dicit. Si enim duo eſſent, ante anuam diceret, poſtea gelu. (Venatu) Pro uenatui, ut, Curru pro currui. [Siluaſque fatigant. Ipſi fatigantur in ſiluis, aut pro feris ſiluas poſuit in quibus ſunt feræ. [Flectere ludos equos] Alius labor noſtræ pueritiæ ludus eſt. (At patiens operum, paruoque aſſueta iuuẽtus) Hoc & in Georgicis laudat. uam magnę uirtutis eſt in nimio labore paruis eſſe contentum. (Terram domat) Be-

ne bellico uſus eſt uerbo, & ne a re militari diſcederet, nõ dixit terras colimus, ſed domamus, ac ſi diceret, cũ hoſtes deſunt, terras ferro domamus. [Verſa iuuẽcum Terga fatigamus haſta,] Agriculturã ſine officio belli nõ gerimus. eſt autẽ ἀλληγορία & ὑπερβολή. Nec ſenectus Debilitat uires animi [Bene animi qui non eſt auſus corporis dicere. Nec enim poteſt fieri, ut quamuis robuſtus ſenex vires habeat prioris ætatis, & ſuæ comparetur adoleſcentiæ. Nunc ergo licet dicat fortes eſſe etiam ſenes, bona tamen eſt uſus comparatione ut diceret nihil animorum uigori derogare temporis uetuſtatẽ. [Vobis picta croco.] Vituperatio Troianorum, in qua utiſ argumentis, quæ in Rhetoricis commemorat Cicero à gẽte, ab habitu, a geſtu, ab animo. [Fulgenti murice] Purpura Hanc autem uero, & dedecori apud maiores fuiſſe conſtat. Iuuen. Peregrina ignotaque nobis Ad ſcelus atque nefas quæcunque purpura ducit. [Deſidiæ cordi:] Vobis ſunt. [Choreis] Seruauit hoc loco naturam ſyllabæ, quam I ſexto, metri cauſa corripuit. Vt, pars pedib. plaudunt choreas, & carmina dicunt. [Et tunicæ manicas] Tunicæ ueſtræ habent manicas, quod etiam Cicero uituperat, dicens Manicatis, & talaribus tunicis, uam collobijs utebantur antiqui. [Et habent redimicula mitrę] Illud dicturus fuerat. Habetis in pileis redimicula, quod conuertit in uituperationem maiorem, dicens, Religatas habetis mitras. nã pilea, uirorum ſunt, mitrę, fœminarũ, quas calticas dicũt. Mitra autem proprie Lydorũ fuit, ut, Mæonia mentum mitra quẽ habitũ imitati ſunt Troiani. (O uere Phrygiæ) ipſos uituperat Phryges, ſed nũc ad maiorem iniuriã Phrigias non Phryges (Alta Dindyma) Montes matris deũ (Biforẽ dat tibia cantũ) Biſonum imparem. Et ſeruauit eis tibiarum ſuarum naturã. Tibiæ aut ſerranæ dicunt, quę ſunt pares, & ęquales hñt cauernas. Aut Phrygiæ, quę & impares ſunt, & inæquales habent cauernas Ergo biforem, diſſimilem, diſſonum. Non. n. ſunt pari modulatione compoſitæ. Vt enim ait Varro, Tibia Phrygia dextra unũ foramen habet ſiniſtra duo quorum unum acutum ſonum habet, alterum grauamen. (Buxuſq. uocat Berecynthia) A mõte Berecynthio. Dr aũt & hęc buxus, & hoc buxum. ut, Et Turno raſile buxum. Vnde ſuperfluo quidã arborem generis fœminini eſſe uolunt, cum hoc loco etiam de ligno generis fœminini habeamus exemplum. (Et cedite ferro, aut ferrum relinquite, & eſt iteratio. Aut cedite ferro. i. cum uiri non ſitis, abſcondite partem uirorum.

ASC. Ilioneus &c.) Proſequitur reliquam pugnæ partem, commemorans etiam eos quos Troiani ſtrauerunt. Inducitq. Numanum Remulum, qui Turni ſororem paulo ante duxerat, Troianis inſultãtem. Occaſione cuius, Aſcanius primum arma hoſtilia tractaũt, Vnde dicit Don. ſic. (Dicitur, ante feras) poeta quoniam impoſſibile uidebatur pueri manib. cecidiſſe, robuſtiſſimum uirum non ſe facit actorem. Hæc ille. Moris. n. eſt Virgiliani, in rebus fictitij aut dubijs, addere particulam dr, fertur, ut perhibent, ut aiunt, ut fama eſt. Sed ordo eſt. Ilioneus

Tro-

Troianus ille, uir ſtrenuus, & facundus, ſternit ſaxo: atque, pro. i. ingenti fragmine montis. i. rupis ſaxoſæ: Lucetiũ, Rotulum illum: ſubeuntem. i. ab inferiori imminentem, portæ. i. ad portam, & ferentem. i. inferentem igneis: Liger. i. vt uidetur Italus, quaſi Ligur, aut Ligus. i. ab Liguria ſternit: Emathiona. i. Troianum illum, & id quidem uocabula indicant, ſed ſeries verborũ poſtulare vĩ, ut dicamus Liger. ſ. Troianus, ille, ſternit. Emathiona. ſ. Rutulorũ. nã is proprie ſteroit, qui deſuper incumbit, ut Itali, non Rutuli: Aſylas Troianus ſternit Chorineũ Italũ. hic. ſ. Chorineus: erat, ſup. bonus. i. peritus, & utilis iaculo, & hic. ſ. Aſylas: bonus, ſup. erat, ſagitta fallen ſe longe. i. cum procul iacitur. Cæneus. Troianus ille ſternit, ſup. Ortygium Italũ, Turnus, ſup. ſternit Cænea, victorẽ: ſ. Ortygij, & Turnus. ſ. idẽ: ſternit Itin, & Clonium, & Dioxippum, & Promulum, & Sagarim & Idam, ſtantẽ, pro ſummis turribus. i. pro defenſione ſummarum turriũ, aut ante ipſas ſummas turreis, aut ſic magnũ, vt pro turri haberi & putare poſſit. Omnes autem q̃ a Turno ſternuntur, Troiani intelligẽdi ſunt. Capys, Troianus ille ſternit, ſup. Priuernũ, Rutulũ, illũ, lenis haſta Themillæ, ille illius Troiani ſtrinxerat i. leuiter vulnerauerat, primo hũc. ſ. quẽ Capys ſtrauit, Priuernũ. Ille. ſ. Priuernus: demẽs. i. maleſanus, & immemor ſalutis ſuæ, tulit manum ad vulnus. ſ. factum, a ſagitta Themillæ, & hoc tegmine. ſ. corporis. huc ex clypeo proiecto. Ergo, quia. ſ. inermis uidebat, ſagitta. ſ. a Capy immiſſa. illapſa, ſupp. eſt, alijs quia (reuera) pennarum plumis dirigitur: alis igitur, i. pennis, & manus. ſ. quam ad vulnus tulerat: infixa eſt lateri læuo. i. ſimul cum latere transfixa eſt, aut quaſi clauo lateri affixa eſt, & ipſa ſagitta abdita. i. abſcondita intus: rupit. i. fregit: vulnere letali. i. mortifero, ſpiramenta animæ. i. pulmonẽ, aut præcordia. Arcens, uir ille qui inter Troianos erat, & forte ab Aceſte comes datus, filius Arcẽtis, ſtabat inarmis egregijs, pictus chlamidẽ. i. habens chlamidẽ pictã, acu. ſ. opa phrygionum, & clarius i. relucẽs, ferrugine. i. purpura ſubnigra. Ibera. i. Pontica. exiſtens inſignis. i. p̃ter cæteros ſpectabilis facie, quã Arcens genitor miſerat edictũ. i. educatũ, luco Martis. i. Marti deo ſacro, circum flumina Symethia. i. ipſum Symethõ fluuiũ in Sicilia, nõ lõge ab agro Cathinenſi: ubi. ſup. eſt ara Palici. ſ. dei pinguis. ſ. frequenti ſacrificio, & placabilis. ſ. alia hoſtia, quàm humana. Ipſe Mezẽtius egit armis poſitis. i. depoſitis: fundã ſtridentem. i. cum ſtridore emittentem glandem aut lapidem, & hoc habena. ſ. fundæ: quia. ſ. tenebatur, abducta ter circũ caput, ut. ſ. fortius emittatur, & diffidit. i. diſſecuit tempora. ſ. Arcẽtis, aduerſi. i. ex aduerſo: ſtãtis media. i. per mediũ: & hoc plũbo i. glãde plũbea, liquefacto. ſ. ex celerrimo impetu, vehementi moto, ac extendit. ſ. Arcentem: porrectum, i. extenſum, cũ morte grauaret, ſup. in media arena. Aſcanius ſolitus ante. ſ. illa tpa, terrere feras fugaceis, dicitur, tunc, primum intendiſſe bello. i. more bellico, aut animo bellandi, & hoſtili, ſagittam celerem. i. celeriter emiſſam, & dr̃ fudiſſe manu. i. ſagitta è manu miſſa: Numanum fortẽ. i. robuſtum, cui ſ. Numano. cognomẽ erat Remulus, & ſup. qui ſociatus, nuper. i. paulo antea, thalamo. ſ. matrimoniali, habebat germanam. i. ſororem Turni minorẽ, quia maior erat Iuturna, amica Iouis Is. i. Numanus, Remulus uociferans ante primam aciem, digna, atq; indigna relatu. i. q̃ referantur, & tumidus. i. inflatus præcordia. i. habens præcordia tumida, & inflata nouo regno, quia per ſororem regis in partem regni, aduenerat, ibat. ſ. cõſpicuus, & ferebat ſe ſe ingentem, i. egregiũ. & præſtãtem clamore. i. uociferatione & inclamatione ſua. Clamabat aũt quæ ſequũtur. Non pudet obſidione. (Non pudet) Hæc ſunt verba Remuli Troianos uituperantis, q̃ mœnibus incluſi tenerentur, & ſeſe obſidione iterum premi ſinerent Dico iterum cum textu, Nã licet Seruius uelit denuo dici, quia non iterum. i. ſecundo, duntaxat obſeſſi erant, ſm eum, ſed iam tertio, tamen, quia Troiani iuuenes erãt, & quia prior obſidio magnæ Troiæ ab Hercule facta, non erat longa, ſed potius expugnatio, quàm obſidio. Ideo placet iterum, obſeſſos dici Troianos, licet iam bis fuerint capti. Sed Don. uerba ſunt. (Phryges) Pro conuitio poſuit, q. d. ideo capti, quia Phryges. (En) Vituperãtis demonſtratio, [Qui] ſ. mendici & exules. [Noſtra] Quaſi meliorum, & fortiorum. [Bello] Cum ſciant in ſimili cauſa ſe uictos. [Nõ hic Atridæ] Inuenietis fortiores his, qui tñ uos uicerunt. [Durum] Fortem. [A ſtirpe] Non arte, ſed natura. [Flectere ludis equos. Non. n. inertibus ludi intenti ſunt, [Tarda] Quæ faciat homines tardos. Hæc ille. Ordo autem eſt. O Phryges bis capi non, idest non ne pudet nos teneri, iterum. i. denuo aut ruſum obſidione & uallo q. d. id merito fieri debere quamuis non fiat, nõ ne pudet prætendere. i. obijcere, morti. i. bello letifero muros, aut prætendere morti muros. i. habere ſolummodo, a morte diſcrimen murorum, quaſi ſi muros non haberent, omnes extincti eſſent. En, irridẽtis uox, qui i. quales q. d. muliebris animi, qui ſe intra muros claudant, poſcunt ſibi bello. i. uirtute bellica, noſtra. i. nobis pacta, & debita connubia. Bene dicit noſtra, quia communis videtur iniuria, ſi n. regi impune auferatur cõiux, aut ſponſa, uero ſimile eſt nullum deinceps habiturum p̃priam, quod dicit Statius in Achille, ſic, Quid maneat populos ubi tanta iniuria primos Degraſſata duces? Quis deus, q. d. non bonus vobis, unde addit, quæ dementia adegit. i. adire coegit uos, quaſi ſtolidum pecus, Italiam. Non hic, ſupp. ſunt. Atridæ. i. lenti illi bellatores, ſed tamẽ ueſtri uictores, nec Vlyſſes, fictor, i. cõpoſitor, & exornator. fandi. i. loquendi, qui Græce λογοδαιδαλος dr̃, hoc eſt non confidimus in caliditate ſermonum, ſed in uirtute noſtra. Nos enim durum genus a ſtirpe. i. ab origine, & longa propagatione deferimus natos, primum. i. ut primum liberi nati ſunt ad flumina, ut ſcilicet illic indureſcant, & duramus. i. induramus, ſæuo gelu, & undis. i. undis gelidis, aut gelu. i. frigore undarum, aut gelu etiam in aere & vndis. i. frigore aquarum. Puerum. i. cum adhuc ſunt pueri, ipſi inuigilant uenatu, i. uenatui, datiuus antiquus, aut uigilant. i. uigilantes & attenti ſunt in uenatu, & fatigant ſiluas, idest, feras ſiluarum, & plus eſt quàm ſi dicat, fatigatur ſiluas flectere, equos etiam, ſup. eis ludus, aut (vt Don. accipit) ludus. i. exercitatio eorum, dum ludunt eſt flectere equos, & tendere ſpicula. i. ſagittas, cornu. i. ex arcu cornu munito, ſaltem in extremis angulis. At iuuentas idest ea multitudo, quæ ad iuuentam peruenit, patiens operum idest ſciens pati opera, & labores, & aſſueta paruo. i. frugalitati, & parſimoniæ, intentat, aut domat terrã raſtris, aut quatit. i. concutit, ut eruat oppida bello, omne æuum teritur ferro, aut. n. venabulis, aut raſtris, aut ſarculis, aut bellicis armis incumbunt, quin etiam dũ agriculturæ inſudãt armati ſunt. Nam nñ fatigamus terga iuuẽcum. i. iuuẽcorum, hoc eſt boum aratorum. haſta ferro munita, ut parati ſimus contra inſultus hoſtium etiam in agris, nec ſenectus tarda. i. tardificans corpus, debilitat vireis animi, mutatque. i. & non mutat vigorem. ſ. animi. (Refertur enim negatio præcedens ad vtrunque verbum ſequens) Nos premimus caniciem. i. canos capillos. ſ. galea i. etiam caneſcentes induimur galea, & iuuat ſemper conuectare prædas recenter. i. recenter raptas, aut ex nemore, aut ex iuſto bello. Nam prius dixit. gentem Italicam, ſine legibus æquam, & iuuat viuere rapto. i. ex his, quæ ab hoſte, aut in ſiluis rapuimus. Veſtis picta croco, & murice. i. purpura fulgenti, & ſup. deſidiæ. i. ignauiæ, ſunt uobis cordi. i. ad cor & placitum ueſtrum. hoc eſt placent uobis, & iuuat, ſupp. vos indulgere, i. nimium intendere. & animum illaxare, choreis. i. crepudijs, & ſalutationibus, & tunicæ, ſup ueſtræ, hñt manicas. i. tegmina, ad manus vſque protenſa, quę brachia impediunt, & mitræ. i. capitum indumẽta potius fœminis, quã viris apta, habent redimicula. i. religaturas ad ornamentum ſpectãtes, ò vere. i. certiſſime, Phrygię. i. mulier Phrygia, neq. n. i. uiri ex Phrygia, ire per Dindyma alta. i. montes illos Phrygios, matri deum ſacros, ubi tibia dat uobis aſſuetis. ſ. ad ſonũ tibiarum ſaltem, cantum biforem. i. binis & diſparib. foraminibus emiſſum concentum, timpana. i. inſtrumenta muſica, habentia pellem extenſam, & Græce τυμπανον & buxus. i. fiſtula ex buxo, buxus, inquit, & Berecynthia i. quæ creſcit in Berecyntho monte, matris. ſ. deum. Idææ. i. Phrygiæ, uocat uos. ſ. ad choreas, ſinite. i. permittite, arma uiris. ſ. nobis, & cedite. i. diſcedite, aut dare locum. ferro. i. armis ferreis quæ tractare neſcitis. aut cedite. i virilia, & pudenda. more Gallorum idest ſacerdotum Cybelis, ſed non procedit, quia non ferro, ſed cultro lapideo, aut teſta, abſcindebant ea, unde dicam, cedite. i. dare locum & diſcedite a ferro.

E T læuo infixa, & lateri manus) In antiquis aliquot, Adfixa. quod nequaquam diſplicet (Et morti prætendere muros) In libris antiquis, Marti legitur. Sæuoque gelu.) In antiq. lib. Duroque gelu hr̃. [Cõuectare iuuat prædas.) In peruetuſtis aliqb. libr. comportare legitur. Tympana uos, buxuſque uocat) In antiq. exempl. Vocant, legitur.

Perſis item uidentur lege permiſſa fuiſſe furta. Nam qui rapto uiuerent apud eos, Cardaces uocabantur, quia carda, virile ac bellicoſum ſignat. Apud Pauſaniam, & Ammonium, Cardaces pro militibus accipi uidentur, a Caribus uerbum eſſe propagatum, ſcribit Euſtachius. Apud Aelium Dionyſium, impios homines dici Cardaces obſeruaui. Eſſe enim mercede militan

tes

tes Barbaros, apud Theopompum; Simpliciter uero, inquit, ſe quemlibet forte ſaracemq; Cardaca uocant, Cares primos mercede militaſſe, auctor Pauſanias eſt. Tauro Scythas Herodotus ſcribit in Melpomene ſurandi licentia ſibi uictũ cõparare, atq; itẽ ex bello. Refert Gellius, apud veteres Aegyptios, qđ genus hoĩes conſtat, & in artib. reperiendis ſolertes cum primus extitiſſe, & in cognitione rerum indaganda ſagaces, furta omnia indiſcriminatim fuiſſe licita, & prinde citra vllam noxam pœnamve. Sed & poeta nobilis Aeneid. 9. de Latinis ita cauit.

Canitiem galea premimus, ſemper querentes
Comportare iuuat prædas, & viuere rapto.

Sed quod paulo ante ab eodem de Latinis eiſdẽ pronũciat,

Durum a ſtirpe genus, natos, ad flumina primam
Deferimus, ſæuoſque gelu duramus, & undis

Videtur idem de Spartanis tractum moribus. Nam, vt Seneca nobis auctor eſt, libro Suaſoriarũ primo, Omnib. ſua decora ſunt. Athenæ eloquentia inclytæ habebantur, Thebæ ſacris: Sparta armis. Ideo Eurotas amnis hanc circunfluit, qui pueritiam indurat ad futuræ militię patientiam.

POE. Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius; neruoque obuerſus equino
Contendit telum; diuerſaque brachia ducens,
Conſtituit ante Iouem, ſupplex per vota precatus.
ASC. Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
POE. Audijt, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit læuum. ſonat vna letifer arcus,
Effugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traijcit. ASC. I, verbis uirtutem illude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.

IActantem. De ſuorũ gloria. Dira canentem ad iniuriam Troianorum. Ante Iouem ſupplex per vota precatus atq; Apollinem debuit inuocare iaculaturus ſagittas. ſed diximus ideo Iouẽ inuocatũ, quia omne initiũ Ioui debet, vt, Ab Ioue principium muſæ. Vnde nunc Aſcanius nõ quid faciat, cogitat, ſed primum facit, inde inuocationem. Iuppiter omnipotens. Hoc epithetum interdum ad gloriam numinis ponitur, interdum ad cauſam dicentis; Nanque hoc loco dicendo Omnipotens, oſtẽdit eum etiam ijs qui p ſe minus valent. præſtare poſſe virtutẽ. Feram ſolennia dona Feram, de iuuenco non dicimus, ſed adducam. Intelligimus ergo eum alia dona ferre promiſiſſe. Singulis. n. numinibus certa ſunt dona quæ offeruntur. vnde eſt, Strueremque ſuis altaria donis. i. congruis. Et ſtatuam ante aras aptam ſe daturum uictimam oſtendit alibi, Eductus cornu ſtabit ſacer hircus ad arã. Quoties. n. victima reluctabatͬ, oſtendebat ſe improbari. Lucan. Diſcuſſa fugit ab ara taurus. Iuuẽcum autem ſecũdum Romanas ceremonias dixit. Nam Ioui de tauro nõ immolabatur, vt etiam in III. diximus, niſi cum triumphi nomine ſue uel tauro fiebat, quod tñ ideo admiſſum eſt, quia non tantum Ioui, ſed & alijs dijs qui bello p̄ſunt, ſacrificabatur. Aurata fronte iuuencum. Ita. n. victima ornari conſueuerat. Candẽtem Candidum. Iuuen. Duc in Capitolia magnum cretatumque bouem. Caput cum matre ferẽtem æqualem matri, nondum patri. Iuuen. Quem iam pudet vbera matris ducere, qui uexat naſcenti robora cornu. De parte ſerena vt non cauſæ ſit, ſed augurij. Intonuit læuum ꝓſpectum. Vt n. etiam ſupra diximus, quæ ſiniſtra nobis videntur, intuentib. cœlum illic dextra ſunt, non ꝙ ſiniſtra bona ſunt, ſed quòd dextra cœli, nobis ſiniſtra ſunt. Sonat vna letifer arcus. Simul atque augurium. Et fugit Melius effugit legitur. Perque caput Remuli venit Figmenta hæc vulnerum non ſine ratione ponunt poetæ. Nam mõ hunc ideo in capite dicit eſſe percuſſum, quia eum ſupra vaniloquum introduxerat, & ſuperbum, quod vitio capitis euenit. Horat. Attollens uacuum plus nimio gloria uerticem. Sic Hom Therſitẽ a tergo vulneratũ dicit vſq; ad ꝓcordia (nã ait *μετάφρενον*) q̃a eum ſtultũ induxerat Itẽ de Achille dixit, *πόδας ὠκὺς ἀχιλλεύς*. Item *ποδάρκης δῖος ἀχιλλεύς*: quem legimus in talo eſſe vulneratum. Virtutem illude. Illudo tibi, & inſulto dicimus Nam illudo te, figuratum eſt, vt hoc loco. Item, Inſulto te Saluſt. multos a pueritia bonos inſultauerat.

ASCENSIVS.

TALIA iactantem &c. Recitat quomodo Aſcanius, implorato diuino auxilio, eoque impetrato, Numanum iaculis ſuis transfixit, quo facto docet diuinus poeta, iactantiã, & vaniloquentiam multis obfuiſſe, cum tantum virum ephœbus deiecerit. Donatus dicit ſic. Precatus. Quia primordia erant belli, recte Iouẽ p̄catus eſt. Hæc ille. Ordo eſt. Aſcanius nõ tulit. i. nõ perpeſſus eſt, nec ferre, aut tollerare potuit; Numanũ, ſupple iactantẽ, talia. i. facinora ſua, & ſuorũ dictis. i. verbis laudatorijs, ac canentẽ dira. i. execrabili in Troianos, & ipſe obuerſus. i. controuerſus, vt fortius iaciat, neruo equino, id eſt arcu corroborato neruo equino, cõtẽdit i. toto conatu tenuit in hoſtem, telũ, i. eſt ſagittam, & ducens brachia diuerſa. i. in diuerſas partes ita vt arcus, lignũ, & chorda, multũ diſtraherentur, cõſtituit ante Iouem. i. in cõſpectu Iouis quem ſuſpexit, p̄catus. i. precans ſupplex. i. ſuppliciter, per vota. i. ſimul uouens, ac dicens: O iuppiter iupiter omnipotens, ſi, oĩpotens, ergo, & arcipotẽs, vi, videlicet Iuppiter poſſit ad oĩa inuocari cetera numina, ad ea dũtaxat, quib. preęſſe dicũtur officia, vñ ſicut Phœbus a Ioue accipit diuinandi poteſtatem, iuxta illud I tertio huius, Quæ Phœbo pater oĩpotens mihi Phœbus Apollo Prædixit, &c. ita & ſagittandi, quocirca nunc Iuppiter inuocatus annuiſſe dicitur, & tamen Phœb. quaſi a Ioue miſſus, auxilio affuiſſe, quia ergo Iuppiter oĩpotens, & illa oĩa rerum, debẽtur auſpicia, bene inuocat eũ, cum Niſus, qui alias ſæpe in hoſtẽ tela miſerit, Dianam inuocauerit. Veneradã eſt autem in hac re poetæ noſtri religio, & pietas qui in omnibus egregijs facinorib docet, diuina numina imploranda admonens, & a nobis magnum aliquid conaturis imploranda Iuppiter igitͬ omnipotẽs, annue cœptis audacib. quia audacię erat, in ephębo talem uirum appetere, a quo ſi eũ nõ ſtrauiſſet, graue periculum imminuiſſet. Ipſe. i. egomet, ferã. i. offeram, cum adductus fuerit iuuẽcus, ad. i. apud tua templa, dona ſolẽnia. i. tantũ ſolennẽ, hoc eſt ſtatuam ante aras, iuuencum candentẽ frõte aurata, & ferentem caput, pariter. i. pariformiter, & æquè altè, cum matre. ſ. ſua, qui petat iã. i. laceſſat, & prouocet quẽuis cornu, & qui ſpargat arenam pedibus, quod bonæ habitudinis, & valetudinis, atq; animoſitatis indiciũ eſt Poſſet verbum, feram, accipi pro eo qđ eſt, afferã; vt ſit, afferã dona ſolẽnia. i. quædam alia ſacrificia præter iuuencum, ad tua tẽpla, & ſtatuam, &c. Genitor. ſ. deorũ, ac hominum Iuppiter, audijt. i. exandiuit. ſ. Aſcanium, & læuũ cœli intonuit de parte ſerena, ita vt a Ioue ſignificandæ exanditionis gratia factum intelligat. nã in ſereno nõ fit naturaliter tonitruum. Poſſet eſſe ordo, genitor cœli audijt, & intonuit. i. tonare fecit, læuũ. i. læuã partem cœli, vnde rara fiũt auguria, & prodigia, quia, q̃ cęlum ſuſpicientib. læua ſunt, ipſi ſuperis dextera, de parte ſerena. i. ubi erat ſerenitas. Arcus. ſ. Aſcanij, letifer. i. mortem allaturus, Numano ſonat vna. i. pariter. Sagitta elapſa effugit. i. fugienti ſimilis, puolat ſtridens horrendũ. i. horribiliter, & venit p caput Remuli. ſ. Numani, & traijcit ferro. ſ. qđ ei affixũ erat, tẽpa caua. i. cõcaua, aut cerebri experta, & ſup. dixit (q̃a ſequitur hoc tantum Aſcanius) ideſt vade modo, & illude ideſt irride uirtutem, aut potius illude ideſt ſimula per luſum, virtutem uerbis ſuperbis. i. ſuperbe loquendo, cũ nequiter agas. Phryges his capti, remittunt Rutulis hæc reſponſa. i. ſic reſpondent temeritati eorum, fortiter. ſ. agendo, & parum dicendo.

VARIA LECTIO.

LETIFER. arcus. In libris nonnullis legitur, Fatifer. (Effugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta) Vetera exempl. Et fugit, legunt, & pro, Elapſa, Adlapſa, & Allapſa, & Adducta. inueni,

O Hæc

SERV. HAEC tantum Aſcanius. Et dixit, & fecit. Animoſque aut ſuos, aut Aſcanij per fauorem. Nube ſedens. Sicut ſedēt numina. Iuno nec tu me aeria ſolam nunc nube uideres. Digna indigna pati. Macte magis aucte affectatæ gloriæ. Et eſt ſermo tractus a ſacris. Quoties.n. aut tus, aut uinū ſuper uicti mam fundebatur, dicebāt, mactus eſt taurus vino vel ture, hoc eſt cumulata hoſtia, & magis aucta. Noua virtute puer. aut magna, vt Pollio. & ipſe facit noua carmina, Aut re verā noua quantū ad bellū. Dijs genite. pp Venerem. Geniture deos, pp Iul. Cæſarem, & Auguſtū. iure oīa bella. Merito. Gente ſub Aſſaraci. Sub gente Romana. Aſſaracus.n. pi eſt Capyo, auus Anchiſæ. Fato ventura. Magna, hęc n. bella ſunt grauia, quæ fatali ratione proueniunt, vt Troiana, & Thebana. Nec te Troia capit. Maioris es meriti q̃ ciuitas in qua nūc es. Lucanus de Cæſare. Plus pr̃ia potuiſſe ſua. Spirantes. Vitales, quib. ſpiramus, & uiuimus. Petit. Notandū petit ſine inſidijs dictū. Fidusq; ad limina cuſtos, æditius fuit, qd vt ſupra diximus, in ingēti honore apud maiores fuit. illic enim, & epulabantur, & deos colebant. Senſus ēt illi omnis ſeruabatur, quod, & Plautus docet in Aſinaria, in qua inducit Sauriā ſeruum atriēſem in tota familia plurimū poſſe. Sæua ſonorib. arma. Strepitu terribilia. Ardētem. Deſiderio dimicandi. Vnde, Animoſq; ad ſidera tollunt, Melius Aſcanij intelligimus, ſicut Statius de Menœceo, Et laudib. impiet honeſtis. Aeneide, patronymicū hoc non venit ab eo quod eſt Aeneas. Nam hic Aeneadas, & ô Aeneadæ faceret. Primam hanc tibi magnus Apollo. Dicēdo primam hāc, pollicetur, & aliam. Concedere aūt ſe iō dixit, quia ſagittarum deus eſt, & licet eum Iuppiter iuuerit, Apollo tñ officium ſibi ſuū vindicat, quod dicit conceſſiſſe, quia non prohibuit. Ea .n. quæ ab alijs numinib. poſcimus, tunc implentur, ſi nō aduerſentur numina, quorū propria ſunt quæ poſcimus. vnde & in quarto, Iuno ait, Adero, & tua ſi mihi certa voluntas. Hoc eſt, Quod in me eſt, iungam eos, reſtat, vt & tuum velis impleri officium. Paribus non inuidet armis pari gloria. Nam ut Apollo puer occiſo Pythone, vltus eſt mr̃is iniuriam, ſic Aſcanius occiſo Numano, Troianorum caſtra iniuriasque defendit. Parib. ergo armis, id eſt ſimilibus, non peritia, ſed genere victoriæ. Cætera. Deinceps, & eſt aduerbium. Orſus. Modo locutus alias cœpit, quod magis eſt proprium, vt, Sic Venus, at Veneris. contra ſic filius orſus. Medio ſermone. Ideo medio, quia non reſpondit Aſcanius. Fuga Abſceſſu. Pharetramque ſonantem. Quia dixit ſupra, Et ſæua ſonoribus arma. Dictis propter auditam orationem. Numine propter agnitum deum. Intendūt acreis arcus pro ipſi acres. Vt enim, & in primo diximus, arcum unuſquiſq; habet pro virib. ſuis. Amentaq; torquent. pro tela amentis torquēt. nam amentum, eſt lorum quo media haſta religatur, & iacitur. Flictu pro Afflictu, id eſt ictu, nam detraxit more ſuo præpoſitionem. Pluuialibus hœdis. Super Tauri cornua eſt ſignū Cui auriga nomē eſt: huic eſt Tauro una clara ſtella coniūgit. Retinet autē Auriga ſtellas duas in manu, quo Hędi vocantur. quorum, & ortus, & occaſus tēpeſtates grauiſſimas facit. Oriuntur autem cum Scorpio menſe Octobri. Iuppiter. Aer. vt Horat. Manet ſub Ioue frigido uenator Mōtibus æquos. ideo, uel cuius arborib. exæquandos. Ducis imperio commiſſa, aut quæ ei commiſſa fuerat impeſio abeuntis Aeneæ, aut, qd eſt melius, q̃ imperio Aeneę fuerat cōmiſſa Pādaro, & Bitiæ, ne cōtrarium ſit quod dixit, Rectores iuuenū, & rerum dedit eſſe magiſtros. Ducis imperio commiſſa. Scimus qd Mneſtheo, & alijs ducib. imperauerat Aeneas ad petēda proficiſcēs auxilia, ne portas aperirēt. vt, Caſtra mōꝫ rutos ſeruarēt aggere muros. Itē legimus Mneſthea, & Sereſtū ductores fuiſſe, & rerū magiſtros, nō Pandarū, & Bitiā. Vñ apparet, quia hunc locū male intellexit Donatus dicēs, Commiſſam portā, id eſt creditam Pandaro, & Bitiæ, qui duces non erāt. Cornutus vero, & melius ſēſit dicēs, Portam quæ ducis imperio commiſſa fuerat, hoc eſt clauſa, eam aperuerūt. Commiſſura.n. dicitur tabularum coniunctio, ſicut Cicero in Fundamina meminit. Ergo melius eſt vt commiſſam dicamus clauſam, quàm creditā Pandaro, & Bitiæ. Pro turrib. aut uice turrium, aut pro defenſione. Armati ferro, aut bene inſtructi armis, aut, ut Aſper dicit, ferrea corda habentes, id eſt dura, & cruenta comitantes. vt Ennium ſit ſecutus, qui ait, Succincti corda macheris. Liquetia flumina. Iuxta Padū, & Atheſim. Venetiæ flumina, eſt etiā fluuius Liquetius, quem nunc cōmemorat. Ergo Liquetia, proprium eſt nomē, non epitherō, ne incipiamus a generalitate ad ſpēm reuerti, qd vitioſum eſt. vt ſi dicas, circa flumina naſcunt arbores, & ſic inferas, circa Tyberim vel amnem. Sufficiētem dixiſſe circa flumina gñaliter. Vnde apparet quia Liqueti legendū eſt, & non Liquentia. Intonſaq; cœlo. Hoc ad ſupradictas criſtas refertur. Geminæ quercus. Non quia tantum duæ naſcuntur, ſed ad iſtorum ſimilitudinem reſpexit. i. quando ſimiles eleuantur quercus.

HAEC tantum. Proſequitur ea quæ facinus illud egregium Aſcanij ſubſecuta ſunt. Quomodo videlicet poſt applauſum Troianorum affatus ſit Aſcanium Apollo, cumq; ad virtutem

conoſ

POE. Hæc tantū Aſcanius, Teucri clamore ſequunť,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies, vrbemque videbat
Nube ſedens, atque his victorem affatur Iulum.
APOL. Macte noua virtute puer, ſic itur ad aſtra,
Dijs genite, & geniture deos, iure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident,
Nec te Troia capit. POE. ſimul hæc effatus, ab alto
Aethere ſe mittit, ſpirantes dimouet auras,
Aſcaniumque petit, forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fidusque ad limina cuſtos,
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longæuo ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines albos, & ſæua ſonoribus arma;
Atque his ardentem dictis affatur Iulum.
APOL. Sit ſatis Aeneide, telis impune Numanum
Oppetijſſe tuis. primam hanc tibi magnus Apollo,
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis.
Cetera parce puer bello. POE. Sic orſus Apollo,
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres, diuinaque tela
Dardanidæ, pharetramq; fuga ſenſere ſonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Aſcaninm prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animasq; in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris
Intendunt acreis arcus, armentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis. tum ſcuta, cauæque
Dant ſonitum flictu galeæ, pugna aſpera ſurgit
Quantus ab occaſu veniens pluuialibus Hœdis
Verberat imber humum: quàm multa grādine nimbi
In vada præcipitant, cum Iuppiter horridus auſtris
Torquet aquoſam hyemen, & cælo caua nubila rūpit.
Pandarus, & Bitias Idæo Alcanore creti,
Quos Iouis eduxit loco ſilueſtris Hiera,
Abietibus iuuenes patrijs, & montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus, dextra, ac læua pro turribus aſtant
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſcis.
Quales aeriæ Liquetia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.

cohortatus, atque in Buten tran[illegible]figurat, [illegible] abiisset, familiaris Ascanii [illegible] forma dei Ascanii dereliquit. De quibus omnibus hoc solum habemus Donati, In Buten. Nam vetere, & longa exercitatione dignus erat, cuius consilium [illegible] Aeneas. Abeo quod in [illegible] casu Aeneas. Apollo mortalis [illegible] sub homine [illegible] Hæc ille. Ordo est Ascanio [illegible] tamen hoc. [illegible] [illegible] [illegible] sequuntur, sup. amore. applausit & signum [illegible] præ lætitia, & tollunt [illegible] ad sidera sup. tunc [illegible] Apollo [illegible] radios solis [illegible] ætherea. i. cælesti [illegible] Italorum, & vobem [illegible] nubem [illegible] deri vix possit, atque [illegible] Iulum victorem [illegible] verbis [illegible] [illegible] numeris deorum [illegible] & genitus [illegible] & Iulum [illegible] omnia bella ventura [illegible] principes Troiani [illegible] Anchises [illegible] interemptis Latinis, & [illegible] Seruius [illegible] vt [illegible] bella ventura fato resident [illegible] placabuntur merito, [illegible] uero [illegible] nec [illegible] Apollo [illegible] Albam condid[illegible] [illegible] [illegible] ante [illegible] danio [illegible] adlumina [illegible] [illegible] Aenea addidit [illegible] [illegible] dis, & [illegible] desiderio [illegible] laude [illegible] Aeneæ [illegible] [illegible] Aeneæ [illegible] Aeneidæ dedit [illegible] Seruio [illegible] Aeneidæ [illegible] sicut Achilles [illegible] [illegible] Apollo [illegible] primam [illegible] [illegible] sit [illegible] tera [illegible] cætera [illegible] Apollo [illegible] ordine locutus [illegible] mortali [illegible] & in forma mortali, sit, ut Donatus [illegible] mortalis [illegible] ad medium duntaxat perd[illegible] quia se ip[illegible] expecta[illegible] quo sine sermo tibi est comp[illegible] & e [illegible] ex oculis i. mortalium [illegible] [illegible] corpus aer[illegible], quod

assumpserat in elementum suum. Agnouere deum proceres, &c. Postquam Troiani Apollinem abeuntem certis indiciis agnouere, acrius bellum instaurant. Quod Pandarus & Bitias [illegible] fretis illis, portam [illegible] & hostem, vt ingrederetur prouocauerunt [illegible] [illegible] peperit exitum [illegible] [illegible] exitio fuit, vt sequentia docebunt. Vnde id solum est [illegible] Pro turribus i. turrium. Ordo igitur est. Proceres i. principes [illegible] & principe D[illegible] Troiani agnouere deum [illegible] Apollinem & sensere pharetram [illegible] Apollinis sonantem fugam [illegible] inter fugiendum [illegible] fugeret. Ergo quia deum agnouerant ipsi prohibent [illegible] a pugna, dictis i. monitis, ac numine i. auctoritate. Phœbi [illegible] cætera, parce puer, Ascania [illegible] [illegible] & ipsi incedunt rursus in certamina, & mittunt [illegible] periculo aperta. Clamor it [illegible] diffunditur per propugnacula totis muris, quæ erat in totis muris, & ipsi intendunt arcus acres i. robustos, aut ipsis acres intendunt arcus, & torquent amenta i. tela amentis, hoc est lorum, quibus duæ [illegible] & iaciuntur hastæ leues, seu iacula. Omne solum sternitur, i. cooperitur telis [illegible] simul, testa & galeæ cauæ, qui [illegible] pulsa erant [illegible] nam aliter non [illegible] petras, [illegible] corporibus [illegible] & pugna aspera surgit i. in [illegible] tanta quantus imber veniens ab occasu, hœdis [illegible] sub his signo pluuialis ab Octob. orientis, verberat [illegible] aqua [illegible] humum i. terram, & quam [illegible] cum quam multa grandine nimbi i. nubes grandine [illegible] præcipites cadunt in vada [illegible] aquarum [illegible] quando Iuppiter [illegible] horridus, Austris i. [illegible] Austros torquet [illegible] impellit hyemem. Et tempestatem [illegible] rumpit [illegible] cælo. Pandarus & Bitias, maximi illi Troiani creti, procreati, Alcano [illegible] Idæo Troiano, quos Hiera [illegible] in [illegible] sola [illegible] eduxit [illegible] Ioui sacro, [illegible] iuuenes æquo [illegible] in patria [illegible] nascendo, [illegible] sup. patris [illegible] portam, quæ erat [illegible] ab [illegible] ducis, i. Aeneæ [illegible] fretis ad armas, aut [illegible] confisi armis [illegible] hostem propelle [illegible] muros hostem [illegible] Ipsi [illegible] dextra, a læua. Vtrinque pro turribus [illegible] armati ferro, & [illegible] capita [illegible] habentes capita [illegible] galearum [illegible] cut [illegible] flumina Liquentia i. flu[illegible] Venetia, aut sup. in ripis Padi [illegible] Athesis [illegible] Venetiæ [illegible] placido [illegible] & [illegible] & [illegible] ad cælum [illegible] [illegible] & [illegible] videntur, vertice [illegible] idest alte & super humum [illegible]

ATHESI [illegible] In [illegible] libris, M [illegible] VARIA LECT. [illegible] albos. In Portio, & [illegible] habetur [illegible] In Romano lib. & [illegible] legitur In [illegible] tum [illegible] galeæ. Idæo Alcanore cret. Veteres [illegible] Nam habet Pro turribus astant. In veteribus libris, Instant legitur. Liquentia flumina circum, in Oblongo quidem libro, Liquetia, legitur. Romanus tamen liber cum plerisque [illegible] Liquentia allegauit.

SERV. Pulcher Equicolus armis. Vt pulcher [illegible] sit pulcher armis, hoc est per arma. Et quo [illegible] armo retulit ad personam. Præceps animi [illegible] genitiu [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] gitiuos esse [illegible] A [illegible] certe al[illegible] fugato quos interceptos An[illegible] [illegible] scordibaræ. Hostibus. Præ[illegible] ignoris, q à Rutulis de cu[illegible] dabant. Fratresque. Quos supra dixit portam [illegible] Sese primus agebat. Hoc est incedebat. Vt, Sese Palinurus agebat. Brachia que ferro

Irrumpunt aditus Rutuli, ut videre patentes.
Continuo Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis [illegible] irae:
[illegible] collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno diversa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hostem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos.
Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,

est a ratione physica. Nam agitur corpus animi iudicio, Vnde Terentius, Quo te agis? Sarpedonis alti. i. nobilis. Itala cornus. Telum de Itala cornu factum. Stomacho. Græcus [illegible] est. Specus vulneris, Poetica exaggeratio. Erymanthe manu, id est gladio cominus fert. Nam illi, de quibus superius diximus, non manu occisi sunt, sed missa iaculo. Ergo ad differentiam teli, addit accipe manu, s. gladio. Ardentesque oculos, animique frementem. Et gesta corporis, & mentis commotum. Vitam dedisset. Pro reddidisset. Phalarica venit. De hoc telo le-

 gitur

Coniecto ſternit iaculo, volat Itala cornus
Aera per tenerum, ſtomachoq; infixa ſub altum
Pectus abit, reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tū Meropen atq; Erymanthā manu, tū ſternit Aphid-
Tū Bitiā ardentem ocu[illegible], animi[illegible], fr[illegible]te, (nū:
Non iaculo. neq; enim iaculo vitam ille dediſſet:
Sed magnum ſtridens contorta Phalarica venit,
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis, & auro
Suſtinuit. collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus g[illegible]tum, & clypeum ſuperintonat ingens.
Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit: magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt ponto. ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ:
Tum ſonitu Proch[illegible]y a[illegible] tremit, duruſq. cubile
Inarime Iouis imperijs impoſita Typhœo.

gitur, quòd eſt ingens Turno factum, habēs ferrū cubitale, & rotunditatem de plumbo I modum ſphæræ. In ipſa ſummitate eſt etiam ignem habere affixum. Hoc aūt telo pugnatur de turribus, quas phalas dici manifeſtum eſt. Iuu. Coo ſulit ante phalas delphinorumq; columnas. ergo a phali dicta ē phalarica, ſicut à muro muralis. Sanè phalaricā Lucanus dicit neruis mitti tortilib. & quada machina, ut, Hunc aut tortilib. vibrata phalarica neruis Obruat. Virg. vero ait, Turnū manu iac[illegible]la ſi potuiſſe. Vnde apparet aut à Lucano ad auxeſim [illegible]ius q occidendus fuerat, eſſe dictū, aut a Virg. ad laudem Turni, qui talem haſtam manu iacu latus eſt. Fulminis acta modo, Amaſtela cū impetu ve[illegible] Fulmini [illegible] compara re. Taurea te[illegible]. V[illegible] urpauit pro taurina. Alibi taurinis follib. Vnde ſicut & [illegible] dicit derivationes, firmas non habent regulas, ſed e[illegible] prout auctoribus placet. Bene aūtē per t[illegible] ſitum eius a[illegible] deſcripſit. Duplici ſquamma, & auro .i. duplici ſquammis aureis. Squammæ autem ſunt loricarum cathenæ in modum ſquammæ compoſitæ. Sanè ſ[illegible] & [illegible]dorem ligne[illegible] a piſcib. veniat, & ſordes [illegible] ſed io Vir. ſplendorem vbiq; ſignificat. Et clypeum ſuperint[illegible] ingens. Aut ipſe ingens ſuper clypeum intonat, aut [illegible] clypeum ſuper ipſum tonat. Nam lectum eſt & hoc cl[illegible]um, ut probat Caper, quod m[illegible] debemus accipere. Nam [illegible] rum imitatus eſt, qui ita ait [illegible] ἐπ' αὐτῷ. E[illegible] co Baiarum littore. Bene Bai[illegible] addidit ne Euboicam inſulam intelligeremus. Vnde Chalcidenſes [illegible] qui cond[illegible]derunt Cumas, quæ ſunt Bais vicinæ. Prona trahit. Ita.n. ædificatur. Prochyta alta tremit. Atqui hæc [illegible] ita plana eſt, [illegible] epitheton d[illegible] [illegible] Nam, v[illegible] Plin. in natu[illegible] hyſtoria, Inarimes mon[illegible] fuit qui [illegible] ruptu[illegible] inſulam fecit, quæ Proc[illegible] ab effuſione dicta [illegible], ſun[illegible] eſt [illegible]. Procyta [illegible], quondam. Duruſq; cubile Mortuorum, ad pœnam ſtatutum.

ruit .i. præcipitanter currit, ad portam Dardaniā .i. quā Dardanidæ aperuerāt, quod por[illegible] Troianā, & ad[illegible] ſu[illegible]perbos .i Pandarum, & Bitiā, & ſternit primū Aphidnū [illegible] filium naturale, & [illegible] haſtā dū[illegible] nō Sarpe[illegible] illius viri Troiam. [illegible] Thebana [illegible] Thebis T[illegible] ſternit (d[illegible] iac[illegible] coniecto, & ſternit primū, enim, pro quia: is [illegible] agebat ſe. Subaudi ob q[illegible] cornus Itala .i. Italica, a Turno e[illegible], hoc eſt telum ex cornu [illegible], volat p aera te[illegible] & infixa ſtomacho abit ſub p[illegible] altum .i. profundū, aut eleuat .i. [illegible] .i. foramē factum [illegible] atri vulneris ſpum[illegible] & [illegible] fixum pulm[illegible] tep[illegible] ibidē. Tum. [illegible] poſt [illegible] ſtrauerat A[illegible] ſternit manu ſua Meropē atq; Erymantha. & ſternit [illegible] ſternit B[illegible] ardentem oculis, & f[illegible] animo, non dicit ſternit iaculo, n[illegible] enim [illegible] non. [illegible] non dediſſet [illegible] non potuiſſet leta[illegible] [illegible] ſed phala[illegible] [illegible] pro [illegible] Turni, venit ſtridē mag[illegible] magn[illegible] pe. modum fulminis, quam ſ. phalaricam, nec duo terga, tau[illegible] taurina. ſupple. ſuſtinuerint, nec lori[illegible] fide[illegible] ſquamm[illegible] & .i. ſquamma aurea duplici [illegible] hab[illegible] ſquamm[illegible] ſuſtinuit .i. [illegible] ita vt non [illegible] penet[illegible] & [illegible] immani membra co[illegible] labentia, ruunt [illegible] T[illegible] g[illegible]tum & ipſe [illegible] ualde magnu[illegible] intonat ſupe[illegible] clypeum, [illegible] ce[illegible], aut [illegible] cecidit, & hoc cl[illegible] dicitur. Ordo eſt. [illegible] ſuper ſ[illegible] corpus proſtratum. Q[illegible] columna ſaxea [illegible] quonda[illegible] (nam cecidit tempore Poetæ, [illegible] & Horat. in Arte, Debemur morti nos noſtraq. ſiue receptus Ter[illegible] [illegible] opus, ſterilisq; diu palus, aptaq. remis V[illegible] vrbes al[illegible], &c. E[illegible] Ilio[illegible] partem mar[illegible] ſed præualuit mare, etiam Auguſti tempore) in l[illegible] Euboi[illegible] ab Euboicis C[illegible] in Italia, iuxta [illegible] hab[illegible] quam ſ. pilam conſt[illegible] i. prius magni[illegible] ſup[illegible] ſluctu, aut proc[illegible] iaciunt .i. deijciunt, ponto, ſic [illegible] ruinam, [illegible] ſ. ſaxea pila, [illegible] inclinata ad terr[illegible] trahit [illegible] ſic [illegible] Bitias cecidit & [illegible] penitus [illegible] intus [illegible] recumbit [illegible] proſternitur, & [illegible] aut quia profundæ, aut quia [illegible] attolluntur .i. eriguntur, tum .i deinde, Prochyta [illegible] inſula alta, ante Miſenum promontorium [illegible] olim ad Inarime, inſula alta ſ. olim antequam per effuſionem pla[illegible] cata eſſet, tremit, ſup. cum ſonitu. aut: [illegible] alta .i. altum. [illegible] ab alto, & Inarime altera in[illegible] la vicina, abs qua Prochyta (vt dixi) [illegible] aquarum abſciſſa eſt, impoſita .i. impoſita, & pro[illegible] etia (vt dicunt) aſſignata Typhœo ſ. giganti, [illegible] contra deos pugnare au[illegible] ſo, impoſita, inquit imperi[illegible] pers[illegible] Iouis, appoſitoque, durum, cubile, aut impo[illegible] ut ſi[illegible] durum [illegible] Quia phala[illegible] a [illegible] a Landin[illegible] deſcri[illegible] [illegible] pa quæ ſunt Phal[illegible] Amia[illegible] appellata eſt, a [illegible] anno, vel quod phalas .i. turres [illegible] eſt a[illegible] haſt[illegible] & teres præterquam ad extremum vbi [illegible] dale, ſtuppa circum[illegible] & pice, & [illegible] ro a[illegible] bitum[illegible] & [illegible] non emit[illegible] concepta flamma, ut cum per aerē de[illegible] fulmen videatur [illegible] & igni.

ASCENSIVS.

IRRVMPVNT aditus Rutuli, &c. Docet, ut dixi, q[illegible] Rutuli pro[illegible] irrupe[illegible] de magna ſtrages [illegible] ſecu[illegible] ta eſt, non [illegible] magno [illegible], qui portas temere aperuerunt malo, nā ambo ſucceſſu tpis [illegible] ſunt, cum alijs q̄ pluſimis: vt ex ordine [illegible] Quæ quia nihil habemus Donati. Ordo talis eſt. Ru[illegible] populi ipſius Turni, irrumpunt [illegible] ptionē faciunt, vt. ſ[illegible] aut vt .i. poſtquam videre [illegible] portarum patentes .i. apertos, continuo, .i. illico, Quercēs, & Equicolus, pulcher armis .i. habens [illegible] arma; aut potius pulcher in armis. ſicum eſſet armatus & Tmarus præceps animi .i. præcipita[illegible] ſuum inſtabilis animi, & Hæmon Mauortius .i. bel[illegible] & Marti ſimilis (abſumitur, s, cum uocalis, ſicut, m, abſumi ſolet, cum [illegible] Tmarus & Mauortius Hæmon. aut igitur omittēda eſt coniunctio, &, aut Martius, nō Mauortius, legendum e[illegible] quia alibi eandē vi feciſſe abſumptionē vt [illegible] & decernere ferro, [illegible] quoq; eam eſſe cenſ[illegible] aut uerſi, ſup. ad agmina[illegible] dedere terga. [illegible] aut poſuere vitam in [illegible] limine .i. introitu portæ, ira, Increſcunt .i. motus creſcunt, & augmētantur, tū .i. tunc magis animis diſcordib. .i. dātib. quia alij expugnare, alij propugnare tendebant & Troes collecti [illegible] eundē locū, cum hoſtes, & audent [illegible] cōferre manū, & procurrere longius. ſ. extra portas. Nuncius perfertur Turno ductori furē[illegible] in diuerſa parte .i. ab hac, ubi porta erat aperta, & turbanti [illegible] ad Turnum ductorē, &c. hoſtē feruere noua .i. magna, & inaudita cæde, & præbere portas patentes, & ita ipſe deſerit inceptum. atq; concitus .i. cōcitatus, immani .i. crudeliſſima ira,

VARIA LECTIO.

CONTINVO Quercens. in antiquis libris, Querquēs, habetur. Et pulcher Equicolus. in anti[illegible] libris, Aq[illegible]iculus, legitur. Et præceps animi Tmarus. in antiquis libris, Amarus. Aut verſi terga dedere. in libris nonnullis, Aueſi terga dede-

dederunt Ant ipſo portæ. In nõnullis exemplis, Ipſi, habetur, Troes glomerantur eodem. In Roma. lib. legere eſt. In vnum. Aera per tenuem. In pleriſque libris, Tenerum inuenias. Atri vulneris vndam. Sunt lib. antiqui, in quib. Sanguinis vndam, legas Tũ ſternit Aphydnum. In lib. Ro. Achidnum. In Oblõgo, Afidnum, in alijs, Adfidum, in alijs Aphidnum. Conſtructã põto faciunt. Antiq. libr. legunt, Conſtructam iaciunt ponto. Penitus vadis illiſa. In antiquis libris legitur, Vndis inliſa.

SERV. STimulos acres. Sæuiendi. ſ, nam ſunt & timoris, & libidinis ſtimuli. Notanda quoque proœconomia quæ id agit vt uerißimile ſit Turnum victorem euaſiſſe è caſtris. Vndique conueniunt. Illi ſine dubio quibus Mars iniecit audaciam, inuenta opportunitate irruperũt caſtra Troiana. Duro in certamine linquit. Sine ſpe euadendi. Aſt alios ſecum includit. Statius, Par operi iactura lucro, namque hoſte recepto. Excluſere ſuos. Vltro. Inſuper. Demens. Hoc eſt affectione ſua poſuit poeta. Alibi, Sed tum forte caua dum per ſonat æquora concha Demens, & cantu vocat in certamina diuos. Dotalis regia Amatæ. Tibi data per dotem. Et bene Amatæ, quæ illum ſola generum eſſe cupiebat. Sanè notandum quia id agit, vt oſtendat ſe non per imprudentiam Turnum incluſiſſe, ſed illum per temeritatem ſibi minime profuturã caſtra penetraſſe. Olli ſubridens. Magnam confidentiam virtutis oſtendit. Priamo narrabis Achillem. Propter illud Sybillæ. Alius Latio iam partus Achilles. Et dictum eſt vt illud, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Rudem nodis. Non leuem, nec pulchrã, ſed fortem. Cortice crudo. Viridi. Nam haſtæ torrentur. Vulnus Saturnia Iuno detorſit veniens. Plerique ſed non idonei commentatores, dicunt eſſe hoc loco occiſum Turnum, ſed cauſa œconomiæ gloriam a poeta Aeneæ eſſe ſeruatam, quod falſum eſt. Nam ſi veritatem hiſtoriæ requiras, primo prœlio interemptus eſt Latinus. Inde vbi Turnus Aeneam ſuperiorem vidit Mezentij implorauit auxilium. Secundo prælio Turnus occiſus eſt, & nihilominus Aeneas poſtea non comparuit. Tertio prœlio Mezentium occidit Aſcanius, hoc Liuius dicit, & Cato in Originibus, Telum. Huc loco telum gladium dixit a lõgitudine. Vnde & muſtela dicitur, quaſi mus longus. Telum autẽ pro gladio poſuiſſe illud ſignificat, quod infert paulò poſt Cõſurgit in enſem. Is. Talis, par, ſimilis Alte conſurgit in enſem. Genus feriẽdi Gallicanum, Saluſtius, Regreßi ad facilius ictus loco cedebant.

Hic Mars armipotens animum, vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit,
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Vndique conueniunt, quoniam data copia pugnæ:
Bellatorque animo deus incidit.
Pandarus, vt fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa conuerſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes
Demens qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, vltroque incluſerit vrbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo noua lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inuiſam, atq; immania membra
Turbati ſubito Aeneadæ tum Pandarus ingens
Emicat. & mortis fraternæ feruidus ira,
Effatur. PAN. Non hæc dotalis regia Amatæ;
Nec muris cohibet patrijs media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
POE. Olli ſubridens ſedato pectore Turnus.
TVR. Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextrã:
Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
POE. Dixerat. ille rudem nodis, & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Iuno
Detorſit veniens, portæque infigitur haſta.
TVR. At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat
Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
POE. Sic ait: & ſublatum alte conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi in partibus æquis
Huc caput, atq; illuc humero ex vtroque pependit.

ASC. HIC animum Mars armipotens animum &c. Proſequitur reliquam pugnæ narrationem, doceeque Turno vireis arte infuſas. imitatur in hoc Homerum, qui deos, bello Troiano ſe immiſcuiſſe frequeter atteſtatur Faciensq; veroſimile, Turnũ tantam vim belli ſuſtinuiſſe: quocirca etiam Teucris animos ablatos dicit, vt non ſua ignauia, ſed deorum violentia in fugã verſi cenſeantur: ſic enim abunde purgantur. Nam (vt in ij. dictum eſt) nihil inuitis fas quenquam fidere diuis. Docet prꝫterea portam a Pandaro, qui eam temerarie pateſecit: inconſulte clauſam, excluſis videlicet cõſocijs, & incluſo Turno. De quibus omnib. nihil decerptum eſt ex Donato. Ordo igitur eſt,

Mars armipotens. i. armorum, & bellorum deus; addidit hic. i. hoc loco, & tempore, Latinis. ſ. Turni populis; uires. ſ. animorum, & corporum, quia geminat victoria vireis, & vertit. i. vertendo pungit (tractum a virga, quæ dum uertitur, boues ſtimulantur) ſub pectore. i. præcordijs: ſtimulos acreis. i. vehementis furoris, & iræ; & immiſit Teucris fugam. i. animum fugiendi: quæ, pro. i. timorem atrum i. perniciosum, & deteſtabilem, atque ignominioſum, quia ſicut rem laudabilem, claram, & illuſtrem dicimus, ita vituperabilem, atram, & obſcurã. Latini, ſup. conueniunt undique. i. ex omni parte: quoniam copiam. i. copioſa facultas, pugnæ. i. pugnandi, data, ſupp eſt. i. facta, & conceſſa, & deus bellator. i. Mars, incidit animo. i. in animum eorum, hoc eſt omnem acceperunt animum, ſeu cupiditatem bellaudi. Pandarus, vt. i. poſtquam, cernit germanum. ſ. Bitiam, corpore fuſo. i. cuius corpus erat fuſum, aut habentem corpus fuſum, & vt cernit. i. conſiderat, & videt. quo loco. i. in quo ſtatu, & qua conditione ſit fortuna, quia uidẽt eam ad Latinos, relictis Teucris deſeciſſe. & qui. i. qualis caſus, agat res. ſ. bellicas, torquet. i. applicat, & claudit, torquendo multa ui, portam conuerſam. i. quam conuertebat ad poſtes ſuos vt claudatur, torquet iniquam obnixus. i. obnitens humeris latis, & linquit multos ſuorum. i. ex ſuis commilitonibus, excluſos mænibus. ſ. nouæ Troiæ, aut caſtrorum Troianorum, ſub certamine duro, quia inuito Marte, qui quos Latinis addidit, Teucris abſtulerat animos. At ideſt ſed includit alios ſecum, & recipit ruentes. i. præcipitanter accurrentes, vt recipiantur exiſtens demens, qui. i. vtpote, qui non uiderit regem Rutulum, id eſt Rutulorum, aut qui & ipſe Rutulus erat, hoc eſt Turnum, in medio agmine. ſ. Troianorum, ruentium. ſ. ad portas, & ita irrũpentẽ. i. ui intrantẽ, & qui incluſerit vrbi. i. in urbem, ultro i. ultra id quod deberet facere, quia quã debebat ſumma vi propulſare, ignarus recepit, atque incluſit, veluti, ſup. includeret Tigrim immanẽ. i. ferociſſimã, inter pecora inertia. i. arte repugnãdi, aut ſe defendendi carẽtia, ut ſunt oues, & capræ, quas, ut decorum ſtyli ſeruet, periphraſticos tantum, & nõ expreſſe ponit, ne in re tã ſublimi, humillima nominet, ſicut alibi ꝓ ciconia, dixit. Cãdida uenit auis &c.) continuo. i. ſtatim, ut receptus, atque incluſus eſt, lux i. fulgor, noua. i. inſolitus, & uehemẽs, effulſit. i. emicuit, oculis. ſ. Turni, & arma, ſup. eius ſonuerũt horrẽdum. i. horrẽde, aut horribiliter criſtæ. ſ. ipſius galeæ, de qua dictum eſt, quam magis illa tremẽs, tãto magis effera flammis, ſanguineæ. i. ſanguinei, quia ignei coloris, & mittit clypeũ. i. in clypeũ, fulmina micãtia. i. radios in morem fulminis reſplẽdẽtes, Aeneadæ. i. Aeneæ ſubditi. ſ. Troiani turbati, ſubito. i. ex re ſubita, aut de repẽte, agnoſcunt, & faciẽ inuiſam. i. quã odio

habebant, aut talẽ, cui inuideri poſſet, quaſi inuiſibilem, ſi in ea ſignificatione diceretur, atq; immania membra i. valde magna & terribilia, quæ tei in gloria cedet. Aeneæ, quia talẽ vincere poterit. iã. i. tũc; Pandarus ingens. i. valde magnus, & ſine exẽplo, emicat. i. eminet, & extra alios tollitur, & feruidus. i. feruẽs, & incẽſus, ira mortis fraternæ. i. concepta, pp necẽ fratris eius ſ. Bit. r, affatur. i. palam, & clara voce loquitur. Hęc non eſt regia dotalis Amatę. i. quam Amata Latini coniux in dotẽ tibi cum filia ſpopondit, nec Ardea. ſ. ciuitas patria; Turni media. i. medio ſui, cohibet. i. continet: Turnum. ſ. mediũ in ea, vt ſit media. pro medium, muris patrijs. i. intra quos natus es tu ò Turne vides caſtra inimica nulla poteſtas exire. i. exeundi hinc: eſt, ſup. tibi. Turnus ſubridens olli, id eſt tunc illi, pectore ſedato, id eſt tranquillo, inquit, ſupp. incipe i. ini mecũ certamen, aut duellum, ſi qua. i. aliqua virtus eſt animo, & conſere dextram. i. mecum. tractum a luctatoribus, tu narrabis Priamo. ſ. apud inferos, quo te mittam, ſicut Pyrrhus in ſecundo. Referens ergo hæc, & nuncius ibis Pelidę genitori illi mea triſtia facta, Degeneremque Neoptolemum, narrare memento. narrabis ergo Priamo Achilli ſimilem, inuentum, etiã hic, i. in hac noua Troia. Dixerat. ſ. Turnus ille. ſ. Pandarus annixus. i. annitens, ſummis viribus, intorquet. ſ. in Turnum, licet non peruenit in eum vſque, haſtam rudem nodis, & crudo. i. impolito rortice. Auræ. i. aer, & ventus, accepere. ſ. haſtam. Iuno Saturnia detorſit. ſ. de Turno. vulnus. i. haſtam, veniens. ſ. in Turnum, niſi Iuno depuliſſet. Aut ſic. Auræ accepere vulnus. i. læſæ, & vulneratæ ſunt, hoc eſt tranſfixę, & non Turnus, quia, ſupp. Turnus ait, tu non effugies hoc telum, ſcilicet comminus concertatur enſe, videlicet, quod. ſ. telum. i. quem enſem, mea dextra verſat. i. vibrat, & tractat. n. i. nam, auctor teli, nec vulneris eſtis. i. talis ſ. qualis tu es. Ait inquam Turnus ſic & conſurgit. i. erigit ſe in enſem ſublatum. i. ſurſum erectum, & diuidit ferro. i. enſe ferreo, frontem. ſ. Pandari, mediam inter gemina. i. ambo tempora i. extremitates concauas capitis, & diuidit malas. i. maxillas, impubes. i. imberbes, vulnere immani. ſ. ſęuiſſimo, ſonus fit. ſ. ex ictu, & tellus concuſſa eſt ingenti pondere. ſ. corporis cadentis. Ipſe enim Pandarus moriẽs, ſternit humi. i. ſuper humum, artus. ſ. ſuos collapſos, atque arma cruenta. i. fœdata, cerebro. ſ. effuſo, atque caput pependit illi in partibus æquis. i. æqualibus, ex vtroque humero, huc atque illuc. i. in utranque partem, tam dextram, quam ſiniſtram.

VARI. LECT. QVI caſus agat rei. In Romano libro, Quis legitur. Lux oculis effulſit. In Romano libro, Offulſit. Micantia fulmina mittit. In libris antiquis, Fulgura, & verbum. Mittit numero variat Si qua animo virtus In Romano. Animi legitur. Verſat. Eſt in Mediceo, Librat. Neque enim is teli. In Romano, libro eſt ſcriptum. Neque enim es. Gemina inter tempora. Libro nonnulli legunt. Media inter tempora. Atque illi in partibus. Antiqui libri legunt abſque, in, Atque, illi partibus.

Diffugiunt verſi trepida formidine Troes:
Et, ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſociosq. immittere portis:
Vltimus ille dies bello gentiq. fuiſſet:
Sed furor ardentem, cædisq. inſana cupido
Egit in aduerſos.
Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum (Iuno vires, animumq. miniſtrat)
Addit Halyn comitem, & confixum Phegea parma:
Ignaros deinde in muris, Martemq. cientes,
Alcandrumq., Haliumq., Nœmonaq., Prytanimq.
Lycea tendentem contra, ſociosq. vocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: huic vno dejectum comminus ictu
Cum galea longe iacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Vngere tela manu, ferrumq. armare veneno:
Et Clythium, Aeoliden, & amicum Cretea Muſis;
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numerosq; intendere neruis:
Semper equos, atque arma virum, pugnasq; canebat.
Tandem ductores, audita cæde ſuorum,
Conueniunt Teucri, Mneſtheus, acerq. Sereſtus,
Pallanteſq. vident ſocios, hoſtemq. receptum, (quit.
Et Mneſtheus. MN. Quo deinde fugã, quo tenditis in-
Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?
Vnus homo, & veſtris o ciues vndiq. ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumq; deorum,
Et magni Aeneæ ſegnes miſeretq;, pudetq;?

SERV. BEllo, gentiq; fuiſſet: Duo dicit. Et bellum finiri potuit omnibus interemptis & genti penitus fuiſſet extincta occiſo Aſcanio, à quo Romani ducũt originẽ. Ideo Bello, gentique dixit, quia bellum plerunq; finitur gente ſuperſtite, vt in bello Troiano contigit Cædisq; inſana cupido. Excuſat Turnũ cur nõ a potea fugatis Troianis penitus deleta ſint caſtra. Principio. Intra caſtra, poſt Troianorũ fugã. Succiſo poplite Gygen. Excipit. Ordo eſt, Excipit, & ſuccidit poplite, nam añ ſuit vt eum eſt circumuenire inſidijs. Poplex aũt, po correpta eſt, ſicut in Sereno legitur, ſed producitur poſitione. Hinc. Nec loci eſt, nec temporis, ſed ordinis. i. deinde. Raptas aũt, de hoſtilib cadaueribus. Nã qđ dicit Donatus, ab armigero, non procedit, nec. n. lectum eſt. Iuno vires animumq, miniſtrat. Nec ſit incongruum vnum tot occidiſſe, dat Iunonis auxiliũ. Horatius in arte poetica. Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus inciderit. Alcandrũq. Haliũq. Nœmonaq;, Phrythanimq. Homeri verſus, tantum ſolum dictione mutata. ἄλκανδρον θ' ἅλιόν τε νοήμονά τε πρύτανίν τε Vnde apparet non ad hiſtoriam, ſed ad ornatum poematis hęc nomina pertinere. Tendentem contra. In ſe facientem impetum. Cum galia longe iacuit caput. Ad exprimendam celeritatem præterito vſus eſt tempore, Potuiſſet autem caput cum galea longe iaci, præmiſſa loci altitudo ſignificat. Ergo cum comminus percuſſum intelligamus, ſed tantam vim ictus fuiſſe vt longe caput excuteret. Felicior. Peritior. Nam in vngendis telis non eſt felicitas, ſed peritia. Sanè nec vngo, nec vnguentum v, recipit, excepto vno noie, ut vnguem. Vnde eſt, Et pingues vnguine ceras, Ferrumque armare veneno, Specioſe dictum armabat ferrum, quoſquos armare conſueuimus. Amicum Cretea muſis. Poetam Lyricum, & tale eſt ſchema per repetitionem, vt ſequitur Pulcherrimus Aſtur, Aſtur equo fidẽs. Numerosq; intẽdere neruis. Rhythmos facere intentione neruorum. Nam nunc ſunt Rhythmi, vt, Numeros memini, ſi verba tenerem. Ergo hoc dicit, Secundum chordas verba componebat. Audita cæde ſuorum. Seruat, τὸ πρέπον. id eſt decorum, ne præſentibus ducib. Turnus tot ſtrages feciſſe videatur Quo deinde fugam? Aut vacat deinde, vt tandem, gentium, locorum. Aut intelligimus mẽte eum tractaſſe, quod de campis milites ſolent ad caſtra confugere, & ſic dixiſſe, Quo deinde? ſcilicet de caſtris, quo fugitis vlterius? & hoc eũ melius. Vnde & ſequitur, Quos alios muros? & ſic eſt dictum poſt cogitationem, Quo deinde? ſicut Terent, dixit. Quid igitur faciã? Vnus homo Ac ſi diceret mortalis. Et bona attenuatio eſt, cum ſupra dixerit Rutulum ĩ medio non agmine regem. Infelicis patriæ. Troiæ, in qua nunc ſunt. Veterumq; deorũ. Penates ſignificat, quos ſemper coluere. Troiani. Miſeretque, pudetq; Sic Pallas Nũc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.

ASC. DIFFVGIVNT verſi. &c. Docet exemplis, quæ ſit alea belli, cum ẽt vnum hoſtem intra mœnia ſua clauſum, fugerint Troes, & Turnus immemor ſalutis, & victoriæ, non meminerit portas aperire, atque ſocios recipere, quos ſi recepiſſet, gentem Troianam delere potuiſſet. Deſcribit præterea, primorum bellatorum reſiſtentiam & Cretei vt varietate opus placeat, etiam in muſica peritiam, & Mneſthei acrem increpationem. De quibus omnibus hoc tñ receptum eſt Donati. Semper equos. Laus hominis, quod tanquã muſicũ, non ad turpeis actus, ſed ad res egregias adhiberet Mi

feret. Pertinet ad deos. Pudet. Pertinet ad Aeneam. Hæc ille. Ordo eſt. Teucri verſi. ſ. in fugam, formidine trepida. i. re, ſi quibus eſt, ut mentes Teucrorum præ anxietate trepidas faciente, diffugiunt. i. in diuerſa fugiunt, & ſi ea. i. talis cura. i. ſolicitudo aut prouidentia, ſubiſſet. i. ſubiuiſſet, cõtinuo. ſ. vt diffugerunt, victorem. i. mentem, victoris. ſ. Turni, rumpere clauſtra. i. clauſuras portarum, manu. ſ. ſua, & immittere portis. i. in portas, vt ſit datiui caſus, aut, per portas, vt ſit ablatiuus, per locum ſignificans, ſocios. i. commilitones, ille dies fuiſſet vltimus: bello. ſ. cum Troianis gerendo, & genti. ſ. Troianæ, quam morte Aſcanij deleuiſſet. ſed furor. ſ. Martius, & inſana cupido cædis, i. occidendi, egit. i. impulit eum, in aduerſos. i. obſtantes ſi qui erant. Ipſe igitur, excepit. i. medio mortalium tollit, principio Phalarim, & Gygen, poplite ſucciſo. i. cui poples prius ab eo ſucciſus erat. Eſt autem poples poplitis non poplex poplicis, poſterior pars cruris, ſupra ſuras ex aduerſo genuum, vbi eſt neruorum eminẽtia. & ipſe ingerit hinc. i. deinde, aut ex hac nece, fugientibus. ſ. Troianis, haſtas raptas. i. quas rapuit de terra elapſas fugientibus, ingeritq́; inquã in tergum, quia terga dedere. Iuno miniſtrat vires, & animũ (vt veriſimile ſit, vnum tot potuiſſe Iunonis atteſtatur auxilium Turno præſens fuiſſe) addit igitur, proſtratis: Halyn comitem. i. ſocium mortis, & Phegea confixum, parma. i. ſimul cum parma: deinde, ſup. addit, aut occupat (ut ſequitur) in muris, i. intra muros ignaros. i. ignorantes, quod ipſe Turnus intra mœnia eſſet, & cientes. i. aduocantes, ſocios. ſ. excluſos. Addit inquam Alcandrum, & Halium, & Nœmona, & Prytanim, alij tamen, Prytanium, legunt legendo autem ut Ser. Prytanin, erit ſpondeus in quinto, & ipſe dexter. i. expeditus bellator, potius quam a dextera ueniens, conuixus ab aggere, occupat gladio vibranti. i. euaginato, & micanti, nam dum gladius molli bractea quatitur, vibrare dicitur. Lyncea. i. virum illum a nominatiuo Lynceus, tendentem contra. i. facientem impetum, & uocantem ſocios, caput iacuit hinc deiectũ cum galea, longe. ſ. a trunco, vno ictu, comminus. ſ. facto, hoc eſt quaſi coniuncta manu. Inde, ſup. occupat: Amycum, virũ illum, media breui, & proprium, vaſtationem ferarum. i. interfectorem faciendo ſiluas, abactis, aut ſublatis feris uaſtas, quo. ſ. Amyco, alter non erat felicior. i. magis idoneus, aut cũ maiore felicitate, & dexteritate ſolitus, vngere manu. ſ. ſua tela, & armare veneno ferrum, quo. ſ. nos armamur, &, ſup. occupat Clytium Aeoliden. i. Aeoli filium, & Cretea, amicum Muſis. i. Philomuſum, & poetam Lyricum, habet autem mediam longam, quia adiectiuum hinc, eſt amicum, Creteã inquit, comitem Muſarum, cui carmina, & cithara erant, ſup. ſemper, cordi. i. voluptati, & ad cor, & intendere numeros neruis. i. neruos numeris, ut ſit hypallage, aut intendere numeros. i. facere rhythmos, neruis. i. ad crepitũ neruorũ. Qui, ſup. canebat ſemper equos, atque arma virum. i. virorũ, & pugnas. i. Lyricus erat, vnde Horat. in arte, Muſa dedit fidib. diuos pueroſq́; deorũ. Et pug. lẽ victorem, & equũ in certamine primum. Ductores Teucri. ſ. Mneſtheus, & Sereſtus acer. i. ſtrenuus, cõueniunt tandem cæde ſuorum audita, & vidẽt ſocios pallẽtes. i. temere oberrantes, & hoſtem. ſ. Turnum, receptũ. ſ. in mœnia. Et Mneſtheus, inquit deinde, aut quo deinde. i. deinceps, & poſthac: quo, inquit tenditis. i. dirigitis. Fugã. i. vos fugientes, ꝙ muros alios, & quæ mœnia vltra. ſ. iſta habetis? q. d. nullos, & nulla O ciues, vnus homo, & ſup. is ſeptus. i. circũuallatus vndique veſtris aggeribus, ediderit. i. permittatur ne edere, impune. i. paſſim, & ſine vindicta, ꝑ vrbẽ. ſ. veſtrã, tantas ſtrages, & miſerit. i. permittetur, mittere Orco. i. ad Orcũ. i. inferũ, tot primos iuuenũ. i. principes iuuentutis? q. d. indignũ eſſe. Vnde addit. Non. i. non ne, ò ſegnes. i. ignaui, & inertes, miſeret, ſupple vos infelicis patriæ, quæ penitus exterminaſ, & deorũ veterũ. i. quos antiqua religione coluiſtis, nõ. i. nõne pudet, ſup. vos, magni Aeneæ. i. tñ dedecus facere Aeneæ tanto viro? aut non. i. nunquid pudet, ſup. vos, magni Aeneæ. i. nũquid ideo non reſiſtitis, quas Aeneas vobis pudori, & dedecori eſt? q. d. id non decere, ſed prior conſtructio placet.

CAEDITQVE inſana cupido. In veteribus exempl. legitur, Infanda. In tergum. Romano libro, Tergus, habet Et confixum Phegea parma. Veteres libris. Confixa, legunt.

SERV. CEu ſæuum turba leonẽ. Senſus hic eſt. Haud aliter Turnus retrocedens petebat fluuiũ ac ſolet leo preſſus multitudine, nec terga ꝑbere, ꝑp iram vel pudorẽ, nec poſſe, licet cupiat in uenantes impetũ facere Nec contra vires audes Saturnia Iuno. Atqui fauẽte numine debuit & cõtra multitudinem poſſe, ſ; hoc Iuppiter vetuit. Haud mollia iuſſa ferẽtem. Melius q̃ Homerus, hũc locum executus eſt. Saluo n. ſẽſu vitauit, & fabuloſa, & vilia. Nã ille ipſas minas exequitur. Ergo. Quia nũmis ẽ deſertus auxilio. Telis obruitur. Lucanus eundẽ ſenſum ꝑ declamationẽ dicit, Telorũ nimbo peritura, & põdere ferri. Vmbo. Scutũ. Ni a parte totum ſignificat. Et piceũ (nec reſpirare poteſtas) Flumen agit: Ordo eſt, Sudor piceum flume agit, hoc eſt lordidũ, quia ſine reſpiratione pugnabãt. Tum demũ. Poſt quam aliter ſe enadere poſſe non vidit. Omnibus armis. Cum minus eſt. Ille ſuo cũ gurgite flauo. Hyſterologia eſt, cum ille eum excepit. Nõ. n. procedit eum ſuo gurgite, quaſi poſſet fieri vt eum ſine ſuis fluentis exciperet. Sane quærunt multi cũ Tyberis Aeneæ faueat, cur liberauit Turnũ. Sed ſoluitur iſta rõne. Nam ob hoc Turnum dicit eſſe liberatum, ut maior Aeneæ gloria ſeruaretur.

POE. Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paularim excedere pugna.
Et fluuium petere, ac partem: quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. ceu ſæuum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens retrò redit: & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur; nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens; potis eſt per tela, viroſq́.
Haud aliter retro dubius, ueſtigia Turnus
Improperata refert. & mens exæſtuat ira.
Quinetiam bis tum medios inuaſerat hoſtes:
Bis conuerſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere: aeriam cœlo nam Iuppiter Irim
Demiſit: germanæ haud mollia iuſſa ferentem,
Ni turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextera ualet; iniectis ſic vndique, telis
Obruitur. ſtrepit aſſiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt,
Diſcuſſæque iubæ capitis: nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troes, & ipſe
Flumineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluuium dedit. ille ſuo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis,
Et lætum ad ſocios abluta cæde remiſit.

VARI LECT.

ASC. TALIBVS accenſi firmantur, &c. Docet quomodo tandem Turnus ſe in Tyberim ꝑcipitem dedit, ſaluuſq́; ſocijs redditus poſtquam uariam ediderat ſtragem Vnde hoc ſolum habemus ex Donato. Talib. accenſi. Oſtẽdit quãtum commoda hortamẽta valent. Hæc ille. Ordo eſt. Troes, ſup. accenſi; talibus. ſ. verbis Mneſthei, firmantur, id eſt firmi, & conſtantes efficiuntur, & conſiſtunt, id eſt ſimul ſtant, aut circunſtãt Turnum agmine denſo, Turnus. ſupple cœpit excedere, aut excedere. i. excedebat paulatim pugna i. è cõflictu & petere, ſcilicet cœpit, aut petebat fluuium. ſ. Tyberim, ac partem. ſ. vrbis, quæ cingitur amni, hoc eſt dexteram Teucri; incumbere. i. incumbebant, aut cœperunt incumbere; hoc, id eſt tãto acrius, ſupple cum magno clamore, & glomerare. i. circũducere manum, ceu. i. quemadmodum, cum, id eſt quando: turba, id eſt multitudo populi, premit telis infenſis. i. infeſtis b. vim leonem ſæuum. i. ferocẽ, ac ille. ſ. Leo territus, tuẽs. i. inſpiciens, acerba. i. acerbe redit,

retro.i.retrorſum, & neq; ira, aut virtus patitur dare terga. i. verti in fugam, nec paritur tendere cõtra. i. impetum facere in tantam multitudinẽ; nec, ſupp. ille cupiens quidẽ. i. licet cupiat, hoc. ſ. tendere cõtra, eſt potius. i. põt per tela, & per uiros. i. ꝑ p tela, & viros. quib. impeditur, aut non eſt potis tendere contra per tela, & per viros cupiens quidẽ hoc. i. licet hoc cupiat, haud. i. nõ aliter Turnus dubius. ſ. quid faceret, refert retro. i. retrorſum, veſtigia improperata. i. non ꝑperata, ſed maturata. uam enim interdum inſiliret, non aufugit properãter, & mens, ſupp. eius exæſtuat. i. efferuet, & excandeſcit ira. Quinetiam. i. inſuper, ipſe inuaſerat tum. i. tũc bis hoſtes medios, & cõuertit bis agmina. ſ. Troianorum, conuerſa fuga. i. per fugam per muros. i. per longitudinem murorum, ſed oĩs. i. tota manus. i. armatorum multitudo, coit. i. congredit̃ propter. i. feſtinanter, in unũ. ſ. globum. Nec Iuno Saturnia, uidet ſufficere i. ſubminiſtrare vires, contra i. in contrariũ, contra Troianorum. ſ. impetũ. Nam Iuppiter demiſit cęlo Irim auream. i. in aere verſari ſolitam ad arcum pluuialem, ferentẽ. i. afferentẽ, aut deferentẽ, germanę. ſ. Iouis, hoc eſt Iunoni, quæ de ſe in primo dixit: Aſt ego q̃ diuũ incedo reginæ, Iouiſque. Et ſoror, & coniux, &c. Iuſſa. i. mendata, haud mollia. i. non lenia, ſed aſpera, & magni momenti. ſ. interitum Turni, ni. i. niſi, Turnus cedat. i. excedat, mœnib. Teucrorum altis. i. aut ſublimib. aut nobilib. & dijs ſuperis caris, quia fataliter conſtructis. Ergo quia. ſ. Iuno retraxit manum, & ita auxilio deorum deſtitutus erat, iuuenis. ſ. Turnus, nec valet ſubſiſtere. i. ſuſtinere, tantum. i tantam vim, clypeo nec dextra, ſic. i. vſque adeo, aut in tantum obruitur ipſe telis iniectis vndiq; galea. ſ. Turni ſtrepit circũ tempora caua, tinnitu. i. crepitu, qualem æs reddere ſolet. aſſiduo. i. ſine intermiſſione durante, & æra, id eſt arma ærea ſolida i. firma, & fortia, fatiſcũt. i. affatim biſcunt, & aperiunt̃ ſaxis. ſ. iniectis in ea, & iubæ. i. galeę criſtæ aut ornatus in morẽ iubæ dependentes diſcuſſæ ſunt capiti. i a capite. nec vmbo. i. curuatura clypei ſufficit ictib. & Troes. ſ. gregarij, & ipſe Mneſtheus. ſ. ductor, & egregius vir fulmineus. i. morem fulminis impetũ faciẽs, ingeminant. ſ. ictus, haſtis. ſ. iniectis, tum. i. deinde, ſudor liquit. i. defluit, toto corpore. ſ. Turni, & agit. i. impellit, flumen piceũ. i. craſſum, & ſubnigrũ, qualis eſt ſudor inter arma, nec ptãs. i. facultas eſt reſpirare, pro eo qđ eſt reſpirandi anhelius æger. i. ſau eius, & defatigatus, quatit. i. cõcutit, & trabit, artus feſſos. i. fatigata mẽbra. Tum demũ. i. & tunc deniq, ipſe præceps de dit ſe ſaltu. i. ſaliendo, ſup. cum omnib. armis: in fluuium. ſ. Tyberim. Ille. ſ. fluuius, accepit cũ gurgite ſuo flauo. i. ſimul, dum a gurgite ſuſciperet̃, vt & deus, & fluuius eum ſuſcepiſſe intelligatur, nam uitioſum ſit, ſi eum inſtrumẽto pręponãt, accepit ergo cum uenientem, ac extulit eũ undis mollibus. i. molliter, & lente defluentib. & miſit lætũ ad ſocios, cæde, id eſt ſanguine ex cæde ſuperfuſo, abluta. ſ. aquis Tyberinis: Bene diſſoluit Seruius quęſtionem de fauore Tyberis. Sed dicere poſſemus Tyberim utriſq; ſauere poſſe, quamuis ipſis inter ſe capitales fuerint hoſtes.

VARIA LECTIO.

PAVLATIM excedere pugnna. In Rom lib. Pugnę, leg. ſ. Quæ cingitur amni. In Romano libro, & alijs, Vnda, ꝑ. Amni, habetur. Demiſit germanæ haud mollia. In libris antiqs legere eſt, Miſit germanæ haud. Accepit uenientem. In antiquis libris, Fugientem, repoſitum eſt. Et lætum ſocijs. Antiqui libri, Ad ſocios, legunt.

IN IX. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Occidit Aeneę decimo Mezentius ira.

IN EVNDEM MODESTINI, IVRISC. ARGVMENTVM.

Concilium diuis hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli. portis circum omnibus inſtant.
Aduenit Aeneas multis cum millibus heros,
Mars uocat, & totis in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prelia Turnus
Caduntrq; duces, cadit & ſine nomine vulgus:
Subtrabitur pugnæ Iunonis nomine Turnus:
Aeneas perſtat Mezenti cæde piata:
Et Lauſum inuicta perimit per vulnera dextra.
Mox vltor nati Mezentius occidit ipſe.

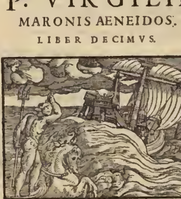
ALIVD IN EVNDEM.

Placat, & vxoris dicti, & iurgia natæ
Iuppiter. auxilijs inſtructus Troius heros
Aduenit: occurrunt Rutuli, atque in littore pugnant,
Occidit a Turno Pallas, victorq; ſuperbus
Aeneæ eripitur: Mezentius interit acer.

ASC. OCCIDIT Aeneæ, &c. hoc monoſtiõ ſeorſum a ſequenti argumẽto legendum eſt: eius autem eſt Ordo, Mezentius occidit, id eſt cadit in mortem, decimo. ſ. Aeneidos libro ira, id eſt propter irã, & furorẽ, quia ſ. Pallas Euandri filius, interẽptus erat Hæc autem particura, ira, latam complectit̃ libri 10. materiam, nam longa eſt indagatio, q̃ fuerint illius cauſa iræ. Conciliũ diuis hominum, &c. In 10. libro, acre, & totis uirib. geritur bellum, iam. ſ. rebus omnibus diſpoſitis, & præmiſſo deorum cõcilio, qđ arduitatem indicat futuri negocij, ſed ne lõgior ſim, Ordo eſt. Concilio, id eſt cõgregatio, & cõuentio, aut conſiliũ, id eſt cõſultatio, habetur diuis, id eſt a dijs, aut inter deos, de reb. hominũ, id eſt humanis, Rutuli circũſtãt interea. ſ. dum dij conſultant, & Aeneas aduena omnib. portis, id eſt ad omnes portas, Aeneas heros, id eſt vir heroica virtute, & generoſitate pręd tus, aduenit cum multis milib. ſ. Etruſcorũ. Mars uocat, ſcilicet in certamen, & itur. ſ. vtrinque, in pugnam totis uirib. Turnus potens in prœlia i. robuſtus Pręliator, interimit. i. occidit: Pallanta ſ. filium Euandri, & duces. ſ. diuerſi, vtriuſque partis cæduntur. i. occiduntur, & vulgus ſine nomine. i. nobilitate, & fama. i. ignobile cadit. Turnus ſubtrabitur. i. clanculũ per ſubtilitatem, & calliditatẽ pugna. i. ab ipſa pugna, numine, id eſt diuina ptãte: & nutu. i. voluntate Iunonis. Aeneas perſtat. i. pſeuerat in pugna, aut ſupſtat cæde, id eſt nece, Mezenti, pro Mezẽtij: piata, id eſt purgata, & peremit p vulnera, id ẽ letaliter vulnerat, dextra inuicta, id eſt quæ nũquam victa fuerat, Lauſum. ſ. filiũ Mezentij, quẽ prius laudauit, forte in commẽdationẽ auunculi ipſius Romuli. Nam (vt dixit Ouidius) Iliacum Lauſo de Numitore ſati. i. alludit. n. ad uomina futura, ut eorũ antiquitatẽ probet Mezentius, ipſe vltor. i. uindex nati. i. filij ſui Lauſi, occidit i. oppetit. & in necem cadit mox, id eſt paulò poſt, & ita do etur anceps, & formidoloſa belli alea.

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS.

LIBER DECIMVS.

PANDITVR interea domus omnipotentis Olympi:
Conſiliumq́ue vocat diuum pater, atque hominum rex
Sideream in ſedem: terras vnde arduus omnes
Caſtraq́; Dardanidum aſpectat, populosq́; Latinos,
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe:
IVP. Cœlicole magni, quia nam ſententia vobis
Verſa retro? tantumq́; animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus, aut hos,
Aut hos arma ſequi, ferrumq́; laceſſere ſuaſit?
Adueniet iuſtum pugnæ (ne accerſite) tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atque Alpes immitet apertas.
Tum certare odijs, tum res rapuiſſe licebit:
Nunc ſinite, & placidum leti componite fœdus.
POE. Iuppiter hæc paucis: at non Venus aurea cōtra
Pauca refert.
V. O pater, ò hominum diuumq́; æterna poteſtas,
(Nanque aliud q̄d ſit, quod iā implorare queamus?)
Cernis vt inſultent Rutuli, Turnusq́ue feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt iam mœnia Teucros,
Quin intra portas, atque ipſis prælia miſcent
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Aeneas ignarus abeſt. nunquam ne leuari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Troiæ, necnon exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Aetolis ſurgit ab Arpis
Tydides equidem credo mea vulnera reſtant,
Et tua progenies mortalia demoror arma:
Si ſine pace tua, atque inuito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos

XV. PANDITVR interea domus omnipotentis Olympi: Secundum poeticum morem, hoc dicit, factus eſt dies, quia dicunt poetæ matutino tempore aperiri cœlum, noctu vero claudi. Vnde eſt illud, Ante diem clauſo cōponet veſper Olympo. Nam & paulo poſt deſcripturus eſt noctem: vt, Iamq; dies cęlo concesserat, vt intelligamus alium diem eſſe conſūptum, & nunc cum more ſolito noctis prætermiſiſſe deſcriptionē. Quanquam pādi tur cœlum, etiam ſimpliciter poſſumus accipere quouis tēpore. ſ. ad numina conuocāda, quod & melius eſt, q̄a ait interea. i. dum hæc geruntur, nam interea particula ꝑterita negocia cōiungit futuris. Sideream in ſedem. In aſtris ferum circulum. non. n. omnes circuli aſtriferi ſunt, ſed ſolus ſuperior. Vnde arduus omnes, Vt,

Et iam finis erat cū Iuppiter æthere ſummo
Deſpiciens mare veliuolum.

Caſtraq; Dardanidum aſpectat, populosq; Latinos. Poſt generalitatem intulit ſpēm, conſequens. n. eſt vt omnes terras uidens, cernat, & caſtra Troiana. Bipatentibus. Phyſicè dixit, na celū patet ab ortu, & occaſu. Et & aūt ſermo Ennianus tractus ab oſtijs quæ ab utraque parte aperiuntur. Vnde & modo bipatentibus, apertis intelligimus Cœlicolæ magni Orationis iſtius intētio hoc agit vt ab odijs Troianorum Iuno reuocetur. Quianā. Cur Ennianus ſermo eſt. Verſa retro? Mutata: vt, Quæ te genitor ſniā vertit? Certatis. Aut contra vos, aut contra ſentētiam meam. Abnuerā bello Italiā cōcurrere Teucris. Prohibuerā Italiam cōtra Troianos bella ſuſcipere. Atqui dixit in primo, Bellū ingēs geret Italia. q̄d ita ſoluitur, aut q̄a cū vno deo, aut dea aliter loquit̄. Vnde eſt in primo:

Hic tibi fabor enim quando hæc te cura remordet.

Aliter vero cū omnib. dijs, vtilitatis cauſa ꝑpter remouendam contentionem eorū & diſſenſionem, Aut certe quia ait ſu primo:

Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.

Illic. n. dixit Aeneam ī Italia contra Rutulos tm̄ eſſe pugnaturū. Nūc aūt omnis eſt Italia in bella commota Iunonis inſtinctu, q̄d & Alecto promiſit. vt, Finitimas in bello feram rumorib. vrbes. Et Iuno pollicita ē ſe magis eſſe facturam: vt, Ego ſi qua ſuper fortuna laborum eſt, ipſa regam. Abnueram. Prohibueram, vt cōtra, annuit, permittit, & cōſentit ſignificat.

Quæ contra vetitum diſcordia? Prohibitionem meam. Et ſic dixit vetitum vt æquum, vnde eſt; Et ſeruantiſſimus æqui. Sanè ſub commotione oīum deorū maxime ſolā tangit Iunonem, cuius odia inſequebantur, hoc ēt bello Troiano, quod & ſequētes Iouis allocutiones manifeſtius indicāt. Ferrumq; laceſſere. Pro ferro ſe laceſſere. Ne accerſite tp̄s; Nolite bellorum tempora præoccupare. Et bene ſatisfacit uxori cum prohibitione. Significat autē bellum Punicum ſecūdum, quo Annibal ingreſſus Italiam apud Cannas, uicū Apuliæ, oēm populi R. deleuit exercitum. Olim. Quandoq; Alpes immittet apertas. Emphaſis eſt. non n. dixit p Alpes immittet exercitum, ſed ipſas Alpes, quas patefecit, non ſibi tantum, ſed omnib. gentib. quę ſecundum Catonem, & Liuium muri vicebā tur Italiæ, quas Annibal poſt bella Italiæ, Hiſpaniæ, quę quatuordecim annis cō fecit, aceto rupit. Iuuen.

Et montem rupit aceto.

Deniq; loca ipſa quæ rupit, Apenninæ Alpes vocantur. Res rapuiſſe licebit. Clarigationem exercere, hoc eſt per feciales bellum indicere. Nā Ancus Martius cum videret populum R. ardentem amore bellorū, & plerunq; inferre bella gētib. nulla iuſta extante cāuſa, & exinde pericula creari, miſit ad gentem Equiculanam, & accepit iura fecialia, per quę bellum indicebatur hoc mō, ſicut etiam de Albanis retulit Liuius. Nam ſi q̄n hoīes aut animalia ab aliqua gēte rapta eſsēt populo R. eum fecialib. id eſt ſacerdotib. qui faciendis ꝑſunt fœderib. proficiſcebatur etiam pater patratus, & ante fines ſtans clara uoce dicebat belli cauſam, & nolētib. res raptas reſtituere, uel auctores iniuriæ tradere, iaciebat haſtā, q̄ res erat pugnæ principiū, & ſic licebat more belli res rapere. Clarigatio aūt dicta eſt aut a clara voce qua vtebat̄ pr̄ patratus, aut ἀπὸ τοῦ κλήρου hoc eſt ſorte, nam per bellicam ſortē inuadebant agros hoſtium. Vnde & κληρονόμοι dicuntur Græce qui iure ſortiuntur bona defuncti. Placitum. Mihi ſ. Iuppiter hęc paucis. Habet perſonarum cōſiderationē, vt ſuperioribus perſonis det breuiloquium, econtra inferiori poteſtati prolixam orationem. Vnde ait de Venere. At non Venus aurea contra Pauca refert. Item Dido quaſi regina paucis locuta eſt, vt, Tum breuiter Dido. O pater, ò hominum. Et Titianus, & Caluus, qui themata omnia de Virgilio elicuerunt, & deformauerūt ad dicendi

Iuueris auxilio. ſin tot reſponſa ſecuti,
Quæ ſuperi, maneſq; dabant: cur nunc tua quiſquam
Vertere iuſſa poteſt? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in littore claſſes?
Quid tempeſtatum Regem, ventoſq; furentes
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet, & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italum bacchata per vrbes.
Nil ſuper imperio moueor: ſperauimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis.

cendi vſum, in exemplo controuerſiarum has duas poſuerunt allocutiones, dicentes Venerem agere ſtatu abſolutiuo cum dicit Iunoni, Tu cā fuiſti periculorū his quibus Italiam fata conceſſerāt, Iunonem vero niti ſtatu relatiuo, per quē oſtēdit Troianos non ſua cā laborare, ſed Veneris. O pater. Generaliter pater accipe, nō tātū Veneris nā ſup. ait, Diuum pater, atq; hoīum rex. Et bene in principiis fauorē ſibi arte cōciliat. Hominum diuumq; æterna poteſtas. Hunc locū Prob. quærit, ſed dicit una rē ſcd'um Phyſicos, alterā ſecūdū Mathematicos, nam diū ptās eſt, quia ipſe eſt æther qui elementorum poſſidet principatū, hoīum vero quia bona Iouis irradiatio honores hominib. tribuit. Aeternā aūt ptātē adiecit propter aliorū numinū diſcretionē. Nam legimus, & Apollinē depoſuiſſe diuinam ptātē, & Herculē vel Liberū prēm nō ſemper deos fuiſſe. Nanq; aliud ſit. Ac ſi diceret, cū penes oēs dij in fauorē Iunonis conceſſerint. Nanq; .n. cōiunctio oſtēdit eam hanc habuiſſe cogitationē. Implorare Implorare eſt auxiliū cū miſeratione depoſcere, quia rōne bene dicimus, Imploro te vt miſero feras auxiliū cōtra, Imploro te ad diē feſtū, nō procedit. Cernis Ad augendam inuidiam ait cernis, ac ſi diceret, nō eſt opus narrōne, cū Troianorū miſerias ipſe cōſpicias. Inſultēt Rutuli, Propter illud, interea Rutuli portis circū omnib. inſtant. Inſultare aūt eſt inimicis irridere per cautlationē. Exultare vero, gloriari, & lætū eſſe. Per medios. Suos. ſ. Inſignis equis, Propter illud, Viginti lectis equitum comitatus. nam caſtra nō eques irruperat. Secūdo Marte. Ad illud reſpicit. Hic Mars omnipotens animū vireſque Latinis Addidit. Ruat; Irruat Clauſa mœnia. Magna inuidia. Scimus n. vltimū eſſe pſidiū in caſtra cōfugere, & hoſtilē impetum plerunque differre, ſicut factum eſt in bello Troiano Mō ergo dicit adē pta eſſe & hanc aram miſericordiæ, ſi quidē intra muros hoſtis inſultat Quin. Quin & Ipſis. In ipſis Aggerib Autem munitionib. ſed abuſiue. Et in muris iō, quia ſup. dixit, Ignatos deinde in muris. Marteq; cientes. Aggerib. Agger ppria dr terra illa quę vallo facto ppius ponit, ſed abuſiue & muros, & munimenta omnia aggerem dicimus, ſicut mō. Aggeribus mœrorum, Pro munimētis. Mœrorum p murorum antique. Nam veteres pleraq; eorū quæ nos p u, dicimus, per œ, diphtō gum pnunciabant, hinc eſt mœrorum, p murorum. Et econtra punio p pœnio, qd' uerbum a pœna venit, hinc eſt, Et Punica regna vides, cum Pœnas vbiq; legerimus, hoc autem facit ortographia Græca, nam quam nos u, habemus, illi diphtō gō hñt, ou, & iō putauerunt poſſe p hac lrā, licet nō eadem, diphthōgum poni, Inundant, & Implent, & inundare faciūt. Leuari. Obſidione ſiues; Liberari, & obliq; per Iouem inuidiam ei mouet Iunoni. Aetolis ſurgit ab Arpis. Atq nō eſt venturus. Vñ accipiamus Venerem nō quaſi deā loqui, ſed quaſi vnam de Troianis, vt in primo, Vnius ob iram Prodimur. Itē, Cęli quib annuis arcem; ne futura ignorare videat', Aetolis autem Arpis ſic dixit, vt Cumas Euboicas, nā de Aetolia Diomedes venit q Arpos in Apulia collocauit. Mea vulnera reſtat; Vt poſſim iterum vulnerari Demoror. Expecto, ſuſtineo, Si ſine pace tua, Si ſine tua bñuolentia; vt, Orantes pacem, veniamq; precantes Item, exorat pacem diuum ergo pace, beneuolentia, ſuffragio. Dicendo autem, Si ad Italiam ſine deorū voluntate venerunt, dent pęnas, oſtendit ſtatim eſſe abſolutū. Inuito numine Tros. Sylleptis per genus eſt. Luant peccata. Luant i. abſoluant. Dicimus autem & luo pęnam, melius, & luo peccatum, nam peccatum ſoluit pęna. Qui. n. crimine tenetur obnoxius, pœna eū liberat a priſtina obligatione. Contra, luo pœna ſi dixeris, nō procedit quare pœna ſoluatur, tñ auctoritas iſta licēter cōfunditur more quo ſolet poni, uel a ſequēti, qđ præcedit vel a præcedenti qđ ſequitur. Neq; illos Iuueris auxilio. Cōceſſiuus eſt iſte modus ſm Probū, nanque in actib non inuenitur Fit aūt quoties tædio cōtētionis quaſi videmur cōcedere, qđ tñ nolumus fieri, nam id agit hoc loco Venus, vt Iuppiter magis præſtet auxiliū. Rñſa ſecuti, Hoc eſt, Si nō ſolum prohibiti nō ſunt, ſed eis etiam cōceſſum eſt.

Superi. Vt Apollo. Manes. Vt Creuſa, & Anchiſes. Quiſquā. Verecūde, quia apud maritū contra vxorem agit. Exuſtas Erycino in littore claſſes: Argumentum eſt verum habeat voluntatem nocendi quę nocuit, Erycino aūt in littore ſecundum opinionem ſuam dixit. Nam alij apud Caietam dicūt exuſta nauigia, vnde & Caieta dicta eſt Actam nubibus Irim; Impulſam. ſ. vt perſuaderet matrib. nauium incēdiū. Aut ſcd'um artē Rhetoricam, rem unam in duas diuiſit, nam p Irim naues exuſtę ſunt. Sed melius eſt (vt ſit iteratio) ad Turnum miſſa intelligere, nec nos moueat ordo conuerſus. Solent. n. grauiora in principijs, & in fine ſm artem Rhetorica poni. Nubibus. Per nubes. Sors rerū. i. regnum, nam per ſortem inter ſe fratres mundi regna diuiſerunt, quæ Iuno præter inferos in Troianorū pniciē mouerat. Superis immiſſa. Ac ſi diceret, nō iam Troianis, ſed dijs. Reſpexit aūt ad illud, Et cęli cōuexa per auras. Bacchata p vrbes perſuit. Et bene bacchata per vrbes, qa per ſimulationem ſacrorū Liberi patris, matres egerat in furorem Sup imperio. De imperio, vt, Multa ſup Priamo rogitans. Eſt aūt verecunda petitio, & obliqua, perquam magna Ioui inuidia commouetur. Sperauimus iſta, Abſolute dixit.

ASCENSIVS.

PANDITVR interea, &c. Quemadmodum præmiſimus in hoc 10. lib. ſicut cōſummatiſſimus eſt numerorum denarius, ita ad conſummationem perducentur bellorum præludia, ſummis. n. virib. vtrinque concurretur, præſentibus uidelicet ducib. Ceterum, quia vbi tantum eſt rerum, vtriuſq; periculum, non ſine conſilio inchoandum eſt, quia (vt dicit Sal.) Priuſquam incipias cōſulto, & vbi conſulueris mature facto opus eſt, iō ex more Homerico, in dijs agit rerum humanarum officia, docetq; Iouem concilium concitaſſe deorum, illicq; inter Venerem, & Iunonē, ſummum fuiſſe certamen, cuius cum Iuppiter modū non inueniret, pollicetur ſe æquum vtriſq; fore, nec alterum pluſquam alterum adiuturum, vt. ſ. cognoſcamus quanto præſtantior ſit Turno Aeneas, quem ſine numinis ſuffragio facile vicerit Tota ergo fictio Poetæ, in Aeneæ gloriam tendit, vtque ea pata doao Stoicorum, doceat deis ipſis res humanas curæ eſſe. Habemus ergo poſt deorum conſilium Iouis, cōtentionē ſane argutam, Meminerimus aūt ab Egnatio legi, Omnipatentis Olympi, nō, Oīpotentis, idq; ſequemur, Donati, uerba ſunt Cęlicolæ. Oīum facit cauſam, quoniam fauore Iunonis, omnes contra Troianos erāt, noīatim aūt, vxorem ſuam carpere uoluit. Snīa Verſa. Oſtendit nō decere deos mutari, aut iniuſtos eſſe. Abnueram bello Italiam cōcurrere. Non eſt contra id, qđ dixit in j. Bellum ingens geret Italia, nam Aeneam dixit geſturum bellum in Italia, non, Italiam geſturam. Cum autem oēs deos obiurgat, Iunone inſolētię rephendit. Venus aūt nacta eſt tēpus congruū q̄relis, quia uidit Iouē fauentem Troianis. Hæc ille Ordo eſt. Domus Olympi oīpatentis. i. cęlū, panditur. i. aperitur, interea ſ. orto ſole & pr̄ diuum. i. diuorū, & rex hoīum. ſ. Iuppiter, uocat cōciliū. ſ. deorum i. deos ipſos cōcitat, & cōuocat, in ſedē æthercam. ſ. ſup æthera, vñ. i. de qua ſede, ipſe arduus ſpectat oēs terras, & caſtra Dardanidū, p Dardanidarū. i. Troianorū, a Dardano Iouis filio ortorū, & populos Latinos. i. Italicos, Turno fauētes, ſup. dij, cōſidunt. i. ſimul ſedē capiūt, tectis bipatentib. i. vtrinq; patentib. & ſuperne, & inferne, aut ab ortu, & occaſu. Ipſe incipit. ſ. cōcionē. O cęlicolæ. i. dij ſuperi, cęlū colētes magni. i. maximi numinis, ſummæq; ptātis. qa na. i. quaobrem, inīa i. decretū, & ſtatutum fatale, qđ ſemel ſenſiſtis, eſt nobis uerſa retro. i. retrorſū hoc eſt reuocatū ē, & nō pcedis, nec ſortitur effectū, & q̄a nō. i. cur, & certatis tm̄. i. intantū, animis iniquis. ſ. cōtra placidū & decretū molientib. Abnuera. i. noluera, & contra nutum. i. voluntatem meam, erat Italiam concurrere bello, Teucris, id eſt cū Troianis, voluit tamen Teucros bellum gerere in Italia. Nam in j. dixit, Bellum ingens geret Italia. ſic autem

Lon.

Non ſoluit difficultatem. Sed malim dicere. Iouem in j dixiſſe Veneri, non quod approbaret, ſed quod futurum ſciret, ſicut (ſi licet ꝓphana ſacris aſtruere) Chriſtus Petrus dixit, Ter me negabis. aut de Iuda, Vnus veſtrū me traditurus eſt, non indicās qđ vouit, ſed qđ futurū nouit. Quæ. i. qualis eſt, ſup. iſthæc diſcordia, cōtra vetitū i. prohibitionem meam quis metus. i. q̄ religio ſuaſit, aut hos. i. Teucros, aut hos. i. Rutulos, ſequi arma, & laceſſere ferrum. i. laceſſere ſe ferro, aut ferrū lacerum efficere nimia pugna. Tp̄s iuſtum. i. debitum & legitimum pugnæ, adueniet. ſ. olim, ſponte ſua, ne accerſite. i. nolite ꝓuocare, olim. ſ. cū fera, Carthago immitteret arcibus Romanis. i. in arces Romanas, magnū exitiū. i. excidium, & eladē multorū ciuium, atq; immitteret Alpes apertos. i. Alpinos populos, aut eos quos per Alpes traduxit Annibal, montē qui fregit aceto, vt dicit Iuuen. Licebit. i. licitum erit, tū i. tūc, certare, odijs, & licebit tū. i. tūc, rapuiſſe res. i. rapinas facere, ſinite. i. deſinite nunc, & vos læti. i. concordes, & fauentes, cōponite fœdus placitum. ſ. mihi, qui nolo Italiā cōcutere Teucris. Iuppiter &c. Subinfert orōnem Veneris, Iunonem acerrime incuſantis, qđ in Aeneā, Aeneæq; ſocios, grauius iraſcatur. Vnde dicit Donat. ſic. Alecto. Cōmouerat ſuperos, ventos, fluctus, terras, homines, reſtabant aut inferi, ſed & hos nuper mouit. Quia nihil extat Donati Ordo eſt. Iuppiter hæc. ſ. elocutus eſt, paucis, ſu. verbis, at. i. ſed, Venus aurea. i. formoſiſſima, refert contra. i. ecōtrario, hoc eſt reſpondet non pauca. i. multa. O pater, ſ. omnium, nam iuuans pater, interpretatur Iuppiter, & quia deum & deorum, hominūq; regem alloquitur, generaliter accipiendom, recte cēſet Seruios, o æterna poteſtas hominum & diuū. i. diuorū. i. qui æternum habes imperium in homines, & deos oēs (facit aūt parentheſim, quia Iuppiter, dicat, quid me compellas gnata? ad hoc. n. reſpondet, in eo ſolo eſſe ſpem ſalutis, dicens: Nanq;. i. ideo te alloquor, nam qđ aliud. ſ. nomen aut auxilium ſit vſquam? ſ. alibi quam in te. qđ queamus implorare. i. plorata efflagitare, aut depoſcere? q. d. nullum) Tu cernis, vt. i. quemadmodū Rutuli inſultent. ſ. ob victoriam partam inſolentiores effecti, & vt. i. qualiter. Turnus feratur ꝑ medios. ſ. Rutulos exiſtens inſignis equis, & vt ipſe tumidus. i. inflatus Marte ſecundo, i. bello, ꝓſpere peracto, fauore Martis, ruat. i. præceps vehatur, mœnia clauſa. i. tametſi clauſa, nō tegunt. i. protegunt iā Teucros, quin. i. quinetiam, vel inſuper, ipſi. ſ. Rutuli, miſcent prælia intra portas, & ipſis aggeribus murorū. i. mœnium, aut murorum, & foſſæ. ſ. ſub aggeribus factæ, inundāt ſanguine. ſ. Troiano, Aeneas. ſ. princeps eorū, & ꝓtector, abeſt ignarus. i. tantæ cladis. Sines. i. permittes ne, nūquā, aut vnquam (Nam duæ negationes ſic ſitæ, non plus interdū faciunt quā vna) eos, ſup. leuari. i. liberari, obſidione. ſ. qua opprimunt, & aggrauant, vnde leuari dixit, hoſtis imminet iterum muris Troiæ naſcentis. i. reædificati cœptæ, necnō. i. & ēt, alter exercitus, ſup. imminet muris, ſicut exercitus Græcorum imminuit muris veteris Troiæ, quos & euertit, atq; Tydides. i. Tydei filius Diomedes, ſurgit iterū in Teucros. i. in perniciē Teucrorū, ab Arpis Aetolis. i. ab Aetolo Diomede, in Calabria ædificatis, equidē. i. ego quidem, credo quod ſup. mea vulnera reſtant. i. quod iterū vulnerabor a Diomede, ſicut ante Troiā ab eo vulnerata ſum, & ego progenies tua. i. a te genita, demoror. i. expecto futura arma, mortalia. i. a mortali mihi inferenda. Si Troes petierunt Italiam, ſine tua pace. i. beneuolētia, & ſuffragio, aut (reuera) pace, & recōciliatiōe q̄a & Iuppiter illis offenſus fuiſſe vr̄, ex eo quod dictum eſt in ij. Ferus omnia Iuppiter Argos Tranſtulit, atq; numine inuito. i. diuina voluntate tua refragaute, luant. i. pmitto vt luant. i. abluant, & purgēt peccata. ſ. ſua per pænitentiam, aut dent pœnas ꝓ peccatis, neque iuueris. i. permitto ut non iuues illos auxilio, ſin. i. ſed ſi, ipſi ſecuti tot reſpōſa q̄ ſuperi, & manes. i. inferi dabant, cur qs q̄ (intelligit de Iunone) pōt nunc vertere i. inuertere, & in perniciē mutare, tua iuſſa i. q̄ iuſſiſti, hoc eſt, cur cedit Troianis in perniciē, quis paruiſſe mandatis? aut cur quiſquā pōt condere noua facta. Quid. i. ad quid? q. d. fruſtra, cum manifeſtatū ſit, repetā claſſes exuſtas, in littore Erycino. i. iuxta Erycem, in Sicilia, vbi Venus templū habet, & pręcipue colit, q. d. in conſpectu meo, & in regno meo. Quid, ſup. repetam, regem tēpeſtatum ſ. Aeolum, excitum. i. excitatum, & cōmotum ad nocēdum Troianis, & ventos furentes excitos. i. euocatos Aeolia. i. ex Aeoli regia aut Irim, actā nubib. quæ. ſ. Turno dedit, obſidendæ vrbis nouæ cōſilium. Ipſa, ſup. Iuno, quam non nominat, quia cōiugem Iouis mouet ēt nunc manes. i. inferos, vnde ipſa in vij. Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo. hæc ſors rerum. ſ. infernalium, manebat. ſ. antea, intētata. ſ. nō ſolicitata. Alecto. i. furia illa infernalis, immiſſa ſuperis. i. ad ſuperos bacchata ſup. eſt per medias urbes, Italum. i. Italorū. Ego nil. i. nullo modo moueor. i. afficior, ſuper imperio. i. promiſſione facta de imperio in j. His ego nec metas rerum nec tpa pono Imperium ſine fine dedi. Erat aūt in fatis imperium olim per Teucros, in Italia fore, quod & Iuno prius ſibi notū ſignificauit Nos ſperauimus iſta. ſ. inania polſicita dum fortuna fuit. ſ. talis, ut ſperare poſſimus, vincant, ſup. illi, quos tu mauis vincere, id eſt ſint uoti compotes, & rerum potiantur, dum modo Troiani non penitus deleantur.

Panduntur interea domus omnipotentis Olympi. Sunt qui. Omnipotentis, legunt, &, Omniparētis. Et ꝓ, Olympi, Olympia. Conciliūq; vocat. Sunt lib. antiq. vbi, Cōſiliū, ſcriptum inueniatur. Quianam ſnīa vobis. Vetuſti libri ſunt in quib. Quonam, legitur. Nec accerſite tp̄s. Rom. liber, & hic, & alibi verbū hoc in hanc ſuīam, Arceſſite ſcribit, & ita in aliquot alijs antiquę exemp. notatum obſeruaui, Et placidum læti. Rom. liber atque Med. Placitum, legit. Diuūmque æterna poteſtas. Rom liber vna cum alijs quibuſdam, legunt. Rerumq. Aggerib. mœrorum. In Rom. lib. in Med. in Porcio. & pleriſq. alijs manuſcriptis, Murorum, notatum eſt. Plura uero ſuper hoc videris apud Seruium. Et inundant ſanguine foſſæ. Antiq. lib. pleriq; legunt, Foſſas, vt Rutuli ſit ſubiectum. Vertere iuſſa poteſt? In Rom. lib. Iura, legitur. In Oblongo, Flectere.

ET quia de Olympo facta mentio eſt, ſcribit Cæcil Minutianus Apuleius Olympum etiam dici Iouem, vnde Næu. Panditur in terra domus altitonantis Olympi, Ex quo Virg. Oīpotentis Olypi. quod ſi eſt, falluntur, qui legēdū arbitrant, Oīparētis Olimpi. Ni & En. ait, Deceſſit Olimpius autro, Au. tor quinetiā Diod. rē eſt, Iouē eſſe Olympium cognominatū ab Olympo præfecto, abs quo ingenij cultum acceperit.

ET qm̄ de Olympo meminimus, hoc nō prętermittamus Olympum ſignificare Iouem. Næuius, Pāditur interea domus altitonantis Olympi, i. Iouis, quē Næuium æmulatus eſt. Vir. in x. ſic, Pandit interea domus oīpotentis Olympi, ſic ēt legit Quint. in j. licet quidam ſed nimis licentioſe omnipotentis Olympi emendauerint, cœlū intelligētes. Olympus qn̄ ſignificat cœlum, vt Diod. dr̄ ab Olympo Iouis præceptore, vt Xenophō de ęquiuocis, dr̄ quaſi olos. i. totus, & lympos. i. lympidus, & fulgens, & inquit, omnis mons regionis Olympus a Gręcis dicitur, quando vero eſt foſſa pomærij ab Aruſpicibus ſic interpretatur ab o, quod eſt priſcum, ęternum, perpetuum, & lympum, quod eſt circulus extremus. Olympus ergo dicitur a forma circulari continua, & perpetua cum interiore area.

Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua coniux
Dura per euerſæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obteſtor, liceat dimittere ab armis
Incolumen Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Aeneas ſanè ignotis iactetur in undis;
Et, quamcunque uiam dederit fortuna, ſequatur.
Hunc tegere, & diræ ualeam ſubducere pugnę.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliçq. domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic æuum. magna ditione iubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde

SERV. COniux Dura. Hic diſtinguendum, ne incipiant eſſe duo epitheta, Dura fumātia excidia, quod contra artē ſit, nulla interpoſita coniunctione. Nulla autem regio. Inuidioſe dixit, vt ſupra, Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis, cum a ſola arceantur Italia. Per euerſæ genitor fumantia Troiæ. Cum dicimos, Rogo te per deos hoc videmur dicere, Memineris religionis certæ eſſe petitionem meam? ſicut in j. expreſſit, At ſperate deos memores fandi atque nefandi. Cum aūt dicimus, Rogo te per miſerias meas, videmur dicere, Memineris ab eo te rogari qui miſerias pertulit, ut qui rogatur, ad miſericordiā miſeriarum commemoratione flectatur, ſicut eſt omne in Veneris petitione. Nam ideo ſic rogat, ut commemoratione infelicitatis Troianæ impetret miſericordiam.

Alias

Alias ſtultum eſt cum adiuratur Iuppiter per excidia Troianorum. Incolumen Aſcanium. Ideo Venus pro Aenea non petit hoc loco, non quia pro eo non moueatur, ſed aut quia ſcit eum celerius moriturum, aut quia ſoli Aſcanio debetur imperium, vt, Cui regnum Italiæ, Romanaque tellus. Debentur. Amathus, & Paphos. Cypri inſulæ ciuitates ſunt Veneri conſecratæ. Cythera. Inſula Veneri conſecrata. Dicimus autem hæc Cythera, ſicut hæc Solyma, hæc Artaxata. Idalium, ciuitas Cypri. In glorius. Sine triumphis, immemor gloriæ. Inde .i. ab Aſcanio. Tyrij nihil timebunt, & verum eſt, nam Scipio vaſtaturus eſt Africam. Quid peſtem euadere belli. Iuuit. In fine iam agit miſerabiliter ſicut egit, & in principijs. Nam hoc præcipit ars Rhetorica vt epilogi, & principia pari argumentatione tractentur. Peſtem autem, incēdium ſignificari vt, Et toto deſcendit corpore peſtis, cum de nauibus loqueretur incenſis. Fugiſſe per ignes? Exprimit quid ſit peſtem belli euadere. Recidiuaque pergama. Renaſcentia. Tractus autem ſermo eſt ab arboribus quæ alijs ſectis repollulant, ergo illud ſolum recidiuum dicimus quod poſtea renaſcitur, vnde modo recidiua dixit, quæ renouantur ab his, qui ſunt ſuperſtites Troianis periculis. Cineres patriæ inſediſſe. Propter illud, dulceſque meorum Relliquias colerem. Atque ſolum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoenta Redde oro miſeris. Ambiguum eſt vtrum dicat, redde nobis reuera antiquam Troiam, an redde nobis terras in Italia ad ſimilitudinem Troiæ. Nouimus enim hanc fuiſſe conſuetudinem, vt aduenæ patriæ imaginem ſibi redderentur, Effigiem Xanthi, Troiamque videtis. Bene ergo Venus medio vſa eſt loquendi genere, vt utrūque ſignificaret, & antiquæ Troiæ reditum, & imperium Italiæ, quod Troianis Iuppiter ad ſimilitudinem Troiæ fore ꝓmiſerat, & magis hoc eſt quod latenter deſiderat atque petit, Iterumque reuoluere caſus. Si ad Troiam vis referre ſic dic, Nobis redde Troiam per naufragia, & pericula .i. patiamur denuo quæ pertulimus, duntaxat nobis Troia reddatur. Si uero ad Italiam vis referre, ſic intellige, Redde nobis Italiam, & libenter repetimus ea quæ in Troia pertulimus. Alta ſilentia. Iuno vbique ſilens inducitur. Vnde ei oratio niſi ex nimia neceſſitate non dat. hinc eſt, Acta furore graui. Stat. Iunonem tacitā furibunda ſilentia torquent. Et notandum quia ſigillatim dicta Veneris hac oratione ſoluuntur. Silentia cogis Rumpere. Silentiū rumpere, eſt nō tacere. Vnde apparet uſurpatiue dictum eſſe, Compoſito rumpit uocem .i. loquitur, nam vocem rūpere, ſilere eſt, ſilentiū rumpere, loqui. Obductum dolorem? Celatum, & diuturna iam cicatrice coopertum, nam obduci dicuntur vulnera, quæ cicatrice clauduntur. Aeneam hominū quiſquam, Celat quæ facta ſunt, & quæ non ſunt facta, commemorat. Nā nō Aeneas, ſed Turnus Iunonis inſtinctu bella cōmouit. Vtitur aūt replicatione rerū obiectarum, poſt enim ſequitur reſolutio Eſto. Modo aduerbium cōcedentis eſt, nam græcum

Obſtabit Tyrijs: quid peſtem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medios fugiſſe per ignes?
Totque maris, vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, recidiuaque pergama quærūt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troia fuit? Xanthum, & Simoëta
Redde oro miſeris: iterumque reuoluere caſus
Dat pater Iliacos Teucris. POE. Tum regia Iuno
Acta furore graui. IV. Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Aenean hominum quiſquam, diuumque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petijt fatis auctoribus, eſto,
Caſſandræ impulſus furijs; num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut uitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenam ve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? vbi hic Iuno, demiſſa ve nubibus Iris?
Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis
Naſcentem, & patria Turnum conſiſtere terra:
Cui Pilumnus auus, cui diua Venilia mater?
Quid face Troianos atra vim ferre Latinis
Arua aliena iugo premere, atque auertere prædas?
Quid ſoceros legere, & gremijs abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Aeneam manibus ſubducere Gratum,
Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem claſſem conuertere nymphas.
Non aliquid Rutulos contra iuuiſſe nefandum eſt.
Aeneas ignarus abeſt ignarus, & abſit,
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera',
Quid grauida bellis vrbem, & corda aſpera tentas?
Nos ne tibi fluxas Phrygias res uertere fundo
Conamur; nos, an miſeros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque, & fœdera ſoluere furtos?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi foui ve Cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis nunc ſera querelis
Haud iuſtis aſſurgis, & irrita iurgia iactas,

eſt. Illo autem loco verbum eſt, Eſto nunc ſol teſtis. Caſſandræ impulſus furijs. Bene furijs plurali numero, quod de vaticinantibus non dicitur, vt videantur merito eſſe decepti, qui Caſſandræ inſanienti crediderunt quod falſo dicitur a Iunone, ſicut ex uerbis probamus Anchiſæ, qui ait, Vt quem tum vates Caſſandra moneret. Vitā committere uentis? .i. incertis, & inanibus rebus. Num puero ſummam belli, Exaggeratio ab ætate. Tyrrhenamque fidem. Inire ſocietatem cum inimicis gentibus Turno, aut certe diſrumpere fœdera quæ Turnus cum Tyrrhenis inierat. Sciendum ſane Turnum auxiliorum cauſa ad Mezentium confugiſſe. Gentes quietas? Nam licet uellent in bella prorumpere, tamen erant quietæ, propter illud oraculum, Externos optate duces. Quis deus in fraudem. i. periculum. ita. n. in iure lectum eſt, Fraudi erit illa res, id eſt periculo. Quæ dura potentia noſtra. Ad illud reſpicit, Si nulla eſt regio Teucris, quam de tua coniux Dura. Nubibus Iris. Propter illud aut aſtam nubibus Irim. Indignum eſt Italos Troiam circundare flammis. Rhetoricum eſt. Nam quoties aliqua non poſſumus ſoluere, paria opponimus, nunc Iuno facit. nam negare non poteſt, nec ſoluere quia obſidentur Troiani. Vnde dicit, Hoc indignum eſt, Troianos obſideri, alienos matrimonia præcipere dignum eſt. Sic in Bucol. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum. Pilumnus auus. Cōparat genus Turni cum Aenea, dicens etiam auum eius eſſe deum. Item ad Veneris obtrectationem dicit. Cui diua Venilia mater. Nam Venilia nympha eſt. Pilumnum autem Turni auum ideo dicit, vt a uicino, nobilis genere eſſe uideatur, ſicut eſt Aeneas. Nam paulo poſt dictura eſt ipſa Iuno, Pilumnuſque illi quartus pater. Atra face. Sæuo bello, & eſt belli diffinitio. Non enim facibus Troiani pugnauerant. Auertere prædas. inuidioſe, ceterum nihil rapuerant. Legere. Furati. vnde, & ſacrilegi dicuntur qui ſacra legunt id eſt furantur. Alibi, Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper. Gremijs abducere pactas? .i. ſponſas. Nam ante uſum tabularum, matrimonij cautiones ſibi inuicem emittebant, in quibus ſpondebant ſe conſentire in iura matrimonij, & fideiuſſores dabant Vnde & admiſſum eſt vt dicamus virum a ſpondeo ſponſum. Ceterū proprie Spondere puellæ eſt, ergo ſponſus, non quia promittitur, ſed quia ſpondet, & ſponſores dat. Sanè exaggeratio eſt nimia in eo quod ait, Gremijs abducere: tanquam iam vxores. Præfigere puppibus arma? Propter illud, Scuta uirum fluuio pictaſque carinas. Scilicet quando ad petenda nauigauit auxilia. Pacem autem Orare, propter, Centū oratores Auguſta ad mœnia regis Ire iubet. Proque viro nebulam. Ad opprobrium pro viro dixit, non pro filio rem inanem oppoſitam dicit autem qđ eū Venus a Diomede liberauit, uel Neptunus ab Achille, qđ Veneri imputatur, quia in eius gratiā factum eſt. Ventos inanes. Vacuos, & eſt nebulæ diffinitio. Et potes in totidem claſſem cōuertere nymphas. Licet hoc Mater deum fecerit, tamen hoc

Veneri imputatur, quia eius gratia factum eſt: ut in illo loco, Quas illi Philomela dapes cũ Progne fecerit, ſed propter Philomelã, aut certe q[illegible] Venerẽ dicunt eſſe Martẽ deũ. Aeneas ignarus abeſt. Ea quæ ſo uere nõ poſſumus [illegible] idemus, ut hoc loco ſic in Bucolicis pro[illegible]it, D[illegible] opus Al[illegible]medontis poſt ea per irriſionẽ ait, Et nobis id[illegible] duo pocula fecit. Grauidã belli urbem, al. [illegible] feroces. Cõtundet. Vibẽ aũt prouinciã dici, quo [illegible] in quæ ſo patriam Nos ne ubi fluxas. Status relatum [illegible] em oſtendit Venerem magis Troianis fuiſſe [illegible] ptorum. Fluxas Moles, quæ [illegible] oſſent etiam ſine inimicis perire. Res ſ[illegible] ma, ſinuam rem [illegible]. Fœdera ſoluere furto. Legitur in hiſtoria [illegible] Troiani cũ Græcis fœdus habuerunt. Vnde & Paris [illegible] cum hoſpitio, & ſic eum miſit ad[illegible] ſcriptum. Ergo ſ[illegible] re, eſt furto amicitias diſſipare, ut ſuprà [illegible] eſt, [illegible] Et [illegible] cia furti. Et euerſa Ilij hæc eſt uera cauſa, [illegible] Græcos & Troianos fuerunt ita ſolita ſunt [illegible] expugnato Ilio ſiliam Laomedontis Heſionam Priami [illegible] Telamoni dediſſet, profecti ſunt legati cum Pria[illegible] repetere potuerunt, illis dicentibus ſe eam habere iure bel[illegible]. Vnde cõmotus Priamus miſit [illegible] cum exercitu ut aliquid tale abduceret, aut uxorẽ [illegible] filiam, qui expugnata Sparta Helenam rapuit. Hinc ergo Virg. utrunq; tangit, & iſtam hiſtoriam quã modo diximus, & propter iudicium Paridis, quãuis fabula ſit illa res, & a poeta [illegible] Qui Troas Achiuis, atqui de Venere loquitur, [illegible] de Aſſenoribus ſunt, ut diximus ſupra, ideo ſic di[illegible], nam in ſubauditione ponimus ea quæ non poſſumus dicere aperte. Dardanius. Non præter iniuriam Aeneæ hoc [illegible] Dardanius dr. Nam ſ[illegible] nomen elegit [illegible] contumeliam [illegible] Aeneæ. Sparta expugnauit. Hoc de hiſtoria eſt, ut diximus. Nam ſolicitata Helena cum Parim ſequi [illegible] uiſſet, egreſſus ille ciuitatem [illegible] dit, quã euerſa Helenam [illegible] & recipit [illegible] a marito. Tela dedi [illegible], i. bello. De[illegible] meruiſſe. Optima eſt elocutio. nam utrunque præteriti eſt temporis. [illegible] enim dixeris, Decet meruiſſe, congruum eſt, quia Decet præſentis eſt, Meruiſſe præteriti. Sera. [illegible] Ventilas.

SI nulla eſt. Proſequitur Venus coniurationem, orans ut ſi in Italia Aeneas regnare non poſſit, ſaltem non occidat, ſed incolumis, ad Veneris regna commeare permittatur, Donec. Tua coniux. Obliqua hactenus in eam locuta eſt, nunc doloris neceſſitate compellitur ut eam nominet. Ignotis undis; Per ignota maris æquora errores. Hæc ille. Ordo eſt. Si nulla eſt regio quam coniux tua dura. ſ. Troianis Iuno. det. i. permittat Teucris: aut ſic, ſi nulla regio eſt Teucris, quam tua coniux dura det. aut, quam det tua coniux, ne uidelicet uideat imperare coniugẽ, coram coniuge, ego, o genitor, obſecro. ſ. obſecro per diuta excidia Troiæ euerſæ, fumantia. ſ. adhuc. & id inuidioſe dictum, cũ poſt ſeptennium non amplius fument, liceat dimittere ab armis Aſcanium incolumẽ. i. ſanum, & illæſum, & liceat ſupereſſe nepotem. ſ. meum, quia nepos erat Veneris. aut generaliter accipiendo. i. pronepotem [illegible] & iactetur ſane Aeneas undis ignotis. i. per undas [illegible], ſicut hactenus iactatus eſt, & ſequatur uiam quamcunque fortuna dederit. valeam i. permittã ualere, regere. [illegible] c. ſ. Aſcanium & ſubducere pugnæ dira: A[illegible] itas illa C[illegible] inſulæ, eſt mihi. i. ego habeo eam. Et Papho [illegible] uitas celſa. i. ſublimis eſt mihi. i. ſacra, atq; Cythera, ſup. ſunt mihi, & domus Idaliæ. i. ipſius Idalij ciuitatis Cypri, ſup ſunt mihi, [illegible] eto, ut, ſup. Aſcanius, exigat hic. ex[illegible] s inglorius. i. nõ glorioſus, nec inclytus, ſed ignobilis [illegible] ad extremũ uſ[illegible], agat a[illegible] armis [illegible] depoſitis ſup. [illegible] tione magna. Et ſub[illegible] Carthago, premat. i. opprimat, ditio[illegible] Auſ[illegible] am. quod factura eſſet ſi domus Aeneæ ab Italia [illegible] inde ni. Hoc regnum dea genitrix [illegible] Si qua fata ſinant, [illegible] ſequi, fouerq. Progeniem, [illegible] n. Troiano a ſanguine duci audierat, tyrias olim quæ uerterent arces &c. Nihil obſtabit inde. i. ab his locis mihi ſacris urbib[illegible] T[illegible], & præcipue Carthagini. q. d. Iunonẽ, nulla mora ad domum Aeneæ proſequendam habeo eam, ſi quo i[illegible] num Italiæ Tyri[illegible] auerteret arces, ut [illegible] huius dictum eſt. Quid iuuit. i. profuit euadere, pro euaſiſſe, peſtem belli. ſ. Troian[illegible], & ſ[illegible] per m[illegible] ignes, Argolicos. i. ab E go licis Troiæ [illegible], & quid, ſup. iuuit. [illegible] pericula maris, & vaſtæ terræ, exhauſta, [illegible] eſſe. i. [illegible] dum Teucri [illegible] Latium, & Pergama recidiua. i. iterũ caſura, q. d. nihil. Seruius vult legere, recidiua. i. renaſcentia. Nõ. i. nonne, q. d. multo ſatius. i. melius, & ſalutarius fuit, inſediſſe. i. inhabitaſſe, aut reſidendi cauſa occupaſſe, cineres ſupremos patriæ. ſ. Troiæ, atq; inſediſſe ſolum, ubi Troia fuit, redde, oro, iterum miſeris. ſ. Troianis Xanthum, & Simoenta. i. fluentã illa Troiana, & ò pater, ego oro da miſeris Teucris reuoluere iterum caſus Iliacos. i. Troianos. hoc autem dicens amaritudine oppreſſa vr defeciſſe Venus, unde ſequitur. Acta furore &c. Tum regia Iuno acta furore graui. [illegible] tat reſponſionem Iunonis ſane artificioſam, ut & Seruius & Donatus edocent. Donati uerba ſunt. Acta Furore; ergo iniuſte commota. Oſtendit Iuno ſ[illegible] iniuſtam cogi. Nam nihil rumpitur, niſi magna mole. &, Aeneam nititur colorare falſa, nam Aeneas bellum non mouit, ſed inſtinctu Iunonis. Latini. Num [illegible] uero. Hoc quoq; falſum eſt. Nam legationibus rẽ reliquit, & pugnam committere uetuit. Cui Pilumnus auus, per comparationẽ Aeneæ, & Veneris, & ſ[illegible], & Turni, extollit cauſam ſuam & deprimit aduerſariorũ. N[illegible] a[illegible] uid. Extennat factum ſuum. Verum Venus aſtruit cauſæ, cui [illegible] & fata fauebant. Me duce. Quæ grauiora ſunt argumenta in fine ſeruat. Hoc ille. Ordo aũt eſt. Tum. i. deinde poſt [illegible] nam conticuit Venus, Iuno regia. ſ. coniux acta. i. impulſa, & ſtimulata graui furore, inquit, ſup. quid. i. ad quid, cogis me rũpere. [illegible] nte irrũpere alta ſilentia. i. alto, hoc eſt imo pectore recondita [illegible] quæ rũpuntur dum loquimur, eſt ergo quid me cogis proloqui, quæ ſilere mallem, q̃ in te quidquam [illegible] ere, & quid cogis me vulgare. i. vulgo manifeſtare, uerbis. i. aperto ſermone, dolorem obductum. i. celatum, & abſtruſum? q. d. id non facis cum tuo commodo. nã, ut te falſo conqueſtam probem, dic mihi an quiſquã hominũ & Deum ſubegit, i. cõpulit Aeneã ſequi bella aut inferre ſe hoſtem regi Latino? q. d. quia iniuſtum eſt extrem[illegible] velle propellere indigenas, & ita ſi receptus non eſt abijſſe debuit ſine bello, & ne Venus dicat eadẽ fata q̃ coegerunt in Italiã venire, cogere & bellum inferre, purgat hoc dicens Eſto, i. concedatur, & ita ſit, q perijt Italiã fatis auctoribus. i. fatorũ auctoritate. (Nõne aũt dicuntur fata auctores [illegible] ſi[illegible] te tes (impulſus. [illegible] ſui, [illegible] inſano vaticinio Caſſandræ filiæ Priami. num. i. nũquid nos ſumus hortati linquere. i. ut linquat caſtra, aut cõmittere. i. ut cõmittat vitã ventis. i. ince[illegible] & inanibus rebus, aut ideo ventis, quia [illegible] ſi vento Tyberis fuiſſet innauigabilis factus, fuiſſet ab hoſtibus deprehenſ[illegible] ut [illegible] non phiſice dicat. q priui poet[illegible] Na ſic poſſumus intel[illegible] gere aquas. Tyberis eſſe factas nauigabiles nõ numine Tybris dei, ſed ui uentorum ab inferiore contra flantium & impedientium curſum. Num & hortati ſumus ipſum cõmittere puero. ſ. [illegible] ſcanio ſummã, i. præcipuam adminiſtrationem belli? quod & non fecerat Aeneas. ſed oratione pro ſe ſumit Iuno quę vero ſimilia ſunt. Nã nihil pati illo carius [illegible] etiam hortari [illegible] edamre Iuno de ſe loquens maſculino vtitur genere, nõ quia de eo d[illegible] ctum ſit. Nec dextram tetanti [illegible] ſed quia d[illegible] hortati, ſignificat, ſe multos deorum habere fautores & conſectaneos, non ergo hortati ſumus, credere. i. cõmittere puero muros, aut agitare. i. prouocare, & laceſſere fidem Tyrrhenam. [illegible] ietatẽ & fœdus quãm & q inter ſe habent, & gentes quietas. [illegible] ante Aeneæ aduentum. Quis deus egit. i. impulit [illegible] cum [illegible] facendam Turno, aut quæ dura potentia noſtra eg[illegible] ſup. eũ in fraudem? q. d. nullus, & nulla vbi, ſup. fuit h[illegible] ad[illegible] as res f[illegible] das Iuno Iris demiſſa nubibus? q. d. nuſquã interfuit nec [illegible] it, & loquitur de ſe tanquam de alia in tertia p[illegible] na. q. d. [illegible] qua tantopere cauſas non interfui his Aeneæ [illegible] facinoribus turpibus & negligentiæ ignauæ. Indignum eſt a. re indigne ferẽda, Italos circundare Troiam naſcentem flammis & Turnum [illegible] ſiſtere. i. perſtare & conſiſtere Turnum in terra patria, cui. ſ. Turno Pilũnus. ſ. deus eſt auus & diua Venilia. ſ. n[illegible] eſt mater, q. d. q indignũ eſt r[illegible] e ſuo regno deturbare [illegible] dignum & iuſtum eſt alterius regni, inuaſores & flammis prope[illegible], & iniquas ſedes cauſere. Quid, ſup. cenſores iuſtu ne ati iniuſtum, Troianos ferre. i. q Troiani inferunt Latinis vim. i. violentiam, face atra. i. iniqua & pernicioſa, & premere iugo. i. ſeruitute, arua aliena atq; auertere prædas, i depredari agros a rettendo pecora & armenta? [illegible] uid, ſup. cenſ[illegible] legere, adult ſuti[illegible] ſoceros, & abducere gremiis. i. ex gremio ſponſi [illegible] etas. ſ. ſponſ[illegible] s. & inuidioſe de re una pluraliter loquitur. Quid ſup. eſt an cenſes eſſe orare manu. i. indiciis manuum prætendo, ſ. ra[illegible] oliuæ, pacem. i. concordiam, & præfige e puppibus arma, & eſt bellũ minari ac ſtatim inferre? [illegible] d. at, id merito indignum cenſeatur, denique & tu is Aeneam eripere, [illegible] cis quo pa[illegible] id facias, quia tu potes, id enim feciſti, ut in ſecundo: De[illegible] endo ac

ducente

ducente deo flammam inter, & hostes expedior, &c. subducere, i. clam abducere Aeneā manibus Graiorū, & obtendere & contra tendere & præsentare pro viro, quem unum esse iactas, nebulam, i. rem inanē & fœdam, unde nebulones dicti sunt, & autem fecit id congressu cū Diomede ubi vulneraca est Venus, & potest obtundere ventos inanes pro viro nefandū & rem umquam iudicium tuū, aut ironia est, aut interrogatio est, ne nefandum nos contra. i. e ... aliquid. i. ... quo Rutulos, q. d. minime. Aeneas inquis abest ignatus absit ignatus q. d. ... postea, aut quæ ... abest & ... na: Est tibi Paphos, & Idalium sunt alta Cythera ciuitates, & loca Cypri mollissima, q. d. absque Aeneam ... ad quid tentas ... gravida bellis ... qui olim multa bella gessit, & colda. ... viros asperas ... acria & strenua dura tibi, & tuis futura. Conamur ne nos vertere ... fundo ... pernicie ... Phrygiæ, fluxas, i. fragiles, q. d. non, unde addit, nos ne. sup. id conamur, an sup. ... Paris, qui obiecit Achiui ... Troas miseros ... quæ causa fuit Europam, sup. propter Graios, & Asiam propter Phryges consurgere in arma, & soluere futura. per raptum furtiuum Helenæ,

fœ... quasi diceret nulla. ... Dardanus i. Phrygius. f. Paris, ... Amyclas nomine me duce, ... amorta ... cupidine ... facere, ... in surgis ... querelis haud iustis, i. iniquis, & ...

VARIA L...

AENEAS ... Rom. lib. Procal ... Undis ... exemp. ... Et dixe ... Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera In exemplo Palatino lib. legere est, Amathus, ... Cythera. Sunt ... scriptum fit. Ex ... Ex genit, legunt. Et Argolicos medios ... antiquis, Me ... Rom. libris, & aliis, ... In libris non nullis lege ... Pacem orare manu præstat ... In antiq. ... Cupidine bella. In antiq. lib. ... lege ...

SERV. ORabat. Loquebatur. Vnde & oratio et dicimus, ... non procedit ... magis cō ... Quia ... Iunonis ... flam nati ... Cum deprensa fremunt siluis, Cum ... Murmura. ... paratione, sed signi ... stas futuræ. Quadam, ... na, sonesit ut murmur in siluis ante uentorum aduentu. Vnde ait Cæca murmura, quorum ratio nō apparet ... in nubibus ignes ... ficant animos. Si ... Continuo ventis surgentibus ... ficta ... Incipiunt agitata tumescere, & aridum altis Montibus audiri fragor. ... mefacta solo ... suspensi ... d iur per ... mutationem. ... motu est ... & contra, terra mōtu ... semper ... mobilis. Vnde ... Et hæc tellus.

POE. Talibus orabat Iuno: cunctiq. fremebant
Cœlicolæ assensu vario: ceu flamina prima,
Cūm deprensa fremunt siluis, & cœca volutant
Murmura, venturos nautis prudentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit. eo dicente, Deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum zephyri posuere, premit placida æquora pōtus.
IVP. Accipite ergo animis. atq. hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios cōiungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec uestra capit discordia finem:
Quæ cuiq. est fortuna hodie, quam quisq. secat spē,
Tros, Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italum castra obsidione tenentur,
Siue errore malo Troiæ, monitisq. sinistris.
Nec Rutulos soluo. sua cuiq. exorsa laborem,
Fortunamq. ferent. rex Iuppiter omnibus idem.
Fata uiam inuenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes, atraq. uoragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit olympum.
Hic finis fandi. solio tum Iuppiter aureo
Surgit, cælicolæ medium quem ad limina ducunt.

Siue malo fato Italorum obsidentur castra Troiana, siue Troiani malo errore & sinistris monitis ad Italiam venerunt, ne ... Vnde propter ... distingue, ... Castra obsidione ... Ipsi ... Soluo. ... nam Aphæresis ... Monitis ... per Cassandræ, impulsus ... Laborem, Fortunam ... Scientum hoc esse ... Aeneas imperet in Italia. Stygii per flumina fratris. Hypallage ... per flumina fratris flumina. Et bene ... iureiurando dicta confirmat. Totum nutu tremefecit olympum. Homeri ... est ...

TALIBVS orabat Iuno. Post Veneris orationem, & Iunonis responsum, concludit Iuppiter eq... fore, unde dicit Don. Infit. Nam cum sibi potestas ... Totum hic locus de primo ... habere ... ducis ... Iunonis ... Venus, postea ... Iunonem ... Venerem. Vnde ... Ergo ... accipite. Quandoquidem ... & in Sallustio, & in ... indicamus ... tu est. Et ... placitum est. Ter Vbi sunt ... Quæ ... fortuna ... Spe ... Troianis ... arte ... totum ... Iunone ... Nam ... fortuna ... hodie ... valere quæ ... Venus ... sui ... Aeneæ ... de Turni parentibus diceret, ... commendat ... Vnde & ... dicimus, habetur ... Fuat. fuerit. Fortunam ... Seu fatis Italorū castra obsidione teneātur.

... loquitur. Accipite ... solidæ partes, ... aut uxorem ... omnibus pollicitus est. Hæc ... Orat ... defendebat, talibus ... Veneri ... assensu ... cum ... Et ... deprehensa ... cæca ... Iuppiter ... Alta domus ... deorum ... summa ... arduus ... Zephyri ... aequora ... aquas maris æquas & ... Accipite ... & figite ... memores ... dicta ... odia ... Teucris ... Troianis ... quæcunque fortuna est hodie, ... pugna

pugnatorum ſiue proſpera, ſiue aduerſa.i.ciuiliter permittã ſua fortuna vti,& quam ſpem quiſqꝫ fecit.i. perfectam ſequitur,& tenet confiſus virib. & uirtuti ſuæ.i.permittam, & virtute valere. Seu.i.ſiue caſtra ſ. Troianorum tenẽtur obſidione. i.obſidentur fatis.i.fatalis pernicie,& malo exitu,Italũ.i.Italorũ ſiue malo errore Troiæ.i. Troianorũ,& ſiniſtris.i. ſini. ſtredatis vt male intellectis monitis.ſ.deorũ, nec ego ſoluo.i. libero,& indẽnes facio Rutulos, cuiqꝫ i.cuiliber Rutulo, & Phrygi,ſua.i.propria, ſiue numinis ſuffragio aut meo impedimento ferent.i.obtinebunt aut ſortient,laborẽ, & fortunã i. & laborẽ,& fortunã libere ſortientur. Iuppiter rex eſt omnib. idem.i.eiuſdẽ auxilij: Fata inuenient viam. ſ. perueniendi ad id,qđ in fatis eſt. Iuro,ſup.ita fore(Nã vt dicamus,annuit per flumina,& cetera nõ tã cohæret)per flumina fratris Stygij.i. Plutonis,aut per flumina Stygia quę ſunt fratris. ſ.Plutonis. Per ſtygiã aũt paludẽ non audent dij peierare,vt in 6.dictum. & iuro,ſup. per ripas. ſ.Stygij fluminis,torrentes.i.abundãte, & feruentes pice,& voragine atra.i.nigra aut obſcura qa ſulfurea,& fumoſa,Annuit.ſ.Iuppiter(inquit Poeta,)id eſt nutu ſe aſſẽtire,& approbare quod dixit ſignificauit,& tremefecit totum olympum nutu, id eſt annuendo.finis fandi, ſup. fuit hic,id eſt per hoc iuramentum Iouis Iuppiter ſurgit tũ,id eſt deinde,ſolio aureo, id eſt ſede de aureo ſolido facta quã cœlicolæ ducunt medium,id eſt exiſtentem in medio qui eſt principum locus,ad limina,ſcilicet cœleſtis throni.

VAR. LEC. RERVM cui ſumma poteſtas. In Rom.li. Prima poteſtas Tum Zephyri poſuere.In antiq.aliquo,Et Zephyri. Quę cui que eſt fortuna.In vetuſtis lib. Quæcunq; habetur. Tros,Rutulus ve.In antiq.lib.Rutulus ne,legitur. Fata uiam inuenient. In Med.lib.Inueniant,ſcriptum eſt.

PORTIS circũ omnibus inſtant.Portis omnib circum.i. circum circa fuſi. Nã modo circum, aduerbium loci eſt Vallis. Intra uallos.i. fuſtes foſſarum, qui valli vocantur. Nam munitio, ipſa, vallum dicitur neutraliter,& hoc dicit,Tenebantur Troiani intra uallos,quos ipſi poſuerãt,ne eorum caſtra facile irrumperent Rutuli. Vallum enim non modo obſidẽtium, ſed obſeſſorum debemus accipere. Nec ſpes vlla fugę Fuga miſerrimum, & vltimũ ꝑſidium eſt, tamen etiam hoc carebant. Imbraſides.Imbraſi filius Hicetaonius. Hicetaonis filius, Ex varietate ſyllabarum quęſiuit ornatum. Nam prõnymica aut in des, aut in ius,exeunt,quib. & vti poſſumus. Quæ n.in on, terminantur, ad nos tranſire nõ poſſunt. Senior cum Caſtore Tybris. Poſſumus, & ſolum Tybrim ſecum accipere, poſſumus, & Caſtorem, ſi legamus, Et ſenior cum Caſtore. Nam Amphibologia eſt. Prima acies. Hoc ẽ magni viri, & eſt diffinitio eorum q̃ in prima acie fuerunt. vnde laudis magis eſt quod dicit; Prima acie.ordinis. n. eſſe non poteſt, quia res in muro agitur. Germani Sarpedonis. Aut inter ſe germani filij Sarpedonis,aut Sarpedonis fratres. Alta. Nobili. Lyrneſius. i.Phrygæ. Lerneſos.n.ciuitas ẽ Phrygiæ, vñ fuit Briſeis. Meneſtheo. Nõ Mneſtheo. Nam Mneſtheo de quo paulo poſt dicturus eſt,legendũ non eſt, ne verſus nõ ſtet, ſed Meneſtheo,ita tñ vt meminerimus in vltima ſyllaba eſſe ſyneresim propter rectam ſcanſionem, Hi iaculis,Rutuli.ſ.illi certant. Troiani Veneris iuſtiſſima cura,Quia illi debebatur imperium. Caput detectus. Siue galea,quaſi nõ pugnaturus,nam audierat, Cetera parce puer bello. Erat autem inter duces quaſi dux Honeſtum,Pulchrum. Terent.Ita me dij bene ament honeſtus eſt. Micat. ſ. Aſcanius,ſulget quaſiter gemma. Aut collo,aut capiti,Figuratè, nam colli uel capitis erat commune. Oricia terebintho. Oricas ciuitas eſt

Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros,& mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadum vallis obſeſſa tenetur,
Nec ſpes vlla fugæ, miſeri ſtant turribus altis
Nequidquam,& rara muros cinxere corona.
Aſius Imbraſides,Hicetaoniusque Tymœtes,
Aſſaracique duo,& ſenior cum Caſtore Tybris
Prima acies.hos germani Sarpedonis ambo,
Et clarus Ethemon Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum
Haud partem exiguam montis Lyrneſius Agmon,
Nec Clytio genitore minor,nec fratre Meneſtheo.
Hi iaculis,illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, neruoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios Veneris iuſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti, vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur, fuſus ceruix cui lactea crines
Accipit,& molli ſubnectit circulos auro,
Te quoque magnanimæ viderunt Iſmare gentes
Vulnera dirigere,& calamos armare veneno,
Mẹonia generoſe domo, vbi pinguia culta
Exercentque viri,Pactolusque irrigat auro,
Affuit, & Mneſtheus,quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimen gloria tollit,
Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant.media Aeneas freta nocte ſecabat,
Nanque vt ab Euandro caſtris ingreſſus Hetruſcis,
Regem adit, & regi memorat nomenque genusq́.
Quid ve petat,quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet: violentaque pectora Turni
Edocet:humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet,immiſcetq́. preces,haud fit mora, Tarchõ
Iungit opes,fœdusque ferit tum libera fatis
Claſſem conſcendit iuſſis genus Lydia diuum
Externo commiſſa duci Aeneia puppis
Prima tenet,roſtrã Phrygios ſubuecta leones:
Imminet Ida ſuper,profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Aeneas,ſecumque volutat
Euentus belli varios: Pallasque ſiniſtro
Affixus lateri, iam quærit ſidera opacæ
Noctis iter,jam quæ paſſus terraque marique.

Epiri,iuxta quam naſcitur terebynthus nigrũ lignum habens,folia in buxi ſpẽm. Rutuli autem comparationem ad candidũ vultum, qui erat crinibus cinctus. Magnanimæ. Gentes.ſ.Iſmare. Modo nomẽ eſt proprium. nã Iſmarius appellatiuũ facit a monte Iſmaro Thraciæ. Vulnera dirigere, Aut vulnus pro ſagitta poſuit, vt, inſequitur infeſto vulnere Pyrrhus, aut acerrime expreſſit ineuitabiles ſagittas, dicens eũ vulnera,non tela dirigere. Mẹonia. Lydia, q̃ ante Mæonia vocabatur. Pactolusque irrigat auro. Pactolus, & Hermus Lydiæ flumina ſunt, aurũ ſicut Tagus trahentia Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur vrbi. Iſte quidem dicit a Capy dictam eſſe Campaniã. Sed Liuius vult a locis cãpeſtribus dictam,in quib. ſita eſt. Sed conſtat eam a Tuſcis cõditam viſo falconis augurio, qui Tuſca lingua Capys dĩ. Vnde eſt noĩata Campania. Tuſcos aũt oẽm penè Italiam ſubiugaſſe manifeſtum eſt. Contulerant. Nocte interueniente peregerunt, & eſt explanatio rerum, quas Aeneas geſſit poſtquam ẽ ꝓfectus ab Euandro ad petenda auxilia dum inter ſuos & Turnum bella gerebant.rem .n.añ omiſſam breuiter exequitur. Quidve petat.ſ.auxiliũ. Quidve ipſe ferat, Viciſſitudinem auxilij,vt ſupra, Accipe,daque fidem. Mezentius arma Quæ ſibi concilior. Inducit latenter timorẽ, ne forte poſſit collectis auxilijs in regna remeare, a quibus fuerat ante depulſus. Violentaq; pectora a Turni. Superbia vt, Quos illi bello profugos egere ſuperbo. Humanis quæ ſit fiducia rebus. Latẽter hoc dicit, Nolite putare fixam eſſe & ſtabilem felicitatẽ. magna eſt.n.rerũ varietas,inuicem accipietis auxilia. Admonet,immiſcetq; preces, Partim rogat,partim admonet hoc ſolatium eſſe vitæ humanæ tutiſſimum,ſi vel mutua dẽtur auxilia,vel I

proſpe-

pcoſp. ris poſiti etiam ſubiecta conſiderent, & ſuperioris uerſus expreſſin. Nam edocet quod pateret, & quid eū ſolicitabat. Admonet vero vel cauſa Mezētij, uel quia inſtabilis eſt & vaga ſoituna. Tarchō. Hoc nomē ubiq; gręce ponit excepto vno in loco, ut Haud procul, hinc Tarcho, & Tyrrheni quod mīi cauſa fecit. Libera fatis. Exempta fatali neceſſitare, qua pugnare non poterant ꝑp illud, Externos optare duces. Prima tenet. More uiri fortis in principijs eſt. Alibi, Princeps ante oēs den ſum Palinurus agebat agmē. Roſtr. Phrygios ſubiecti Leones. Vult pro iugo roſtrum nauis fuiſſe. Leones aūt ſingulos, in ſingulis nauis partib. fuiſſe depictos. Sanè notatur a Creticis Virgilius hoc loco quemadmodum ſic cito dixit potuiſſe naues Aeneæ fieri, quod excuſat pictura, quam ſolam mutatam debemus accipere. Gratiſſima. Propter illic facta nauigia. Euentus belli [illegible]rios. Licet haberet fortiſſimum militem, cogitabat tamen incerta bellorum Noctis iter. Aut per quæ nox decurrit, aut quæ intuentes nautæ inter pelagum noctibus. Iam. Modo. ut, Iamque ho[illegible]ur ſu, iam præterit illos.

ASCENSIVS.

Interea Rutuli. Redit ad hiſtoriam demiſſam in fi IX. docetque quid Rutuli, poſtridie quam Turnus, ſic elapſus erat per flumen egerunt, & quid contra Troiani addens Aeneæ aduentum cum Etruſcorum auxilijs. Occaſionem quoque nactus in gratiam Iuliæ domus, deſcribit decus & ornamentum filia pugna, ut monitus erat ceſſantis, unde dicit Don. ſic. Interea. Redit ad narrationem quam poſuit in fine noni libri. Stabant vt pote qui aduerſus plurimos non auderent. Caput detectus. Nō pugnaturus, quia prohibuerat deus Mneſteus, & Capys. Alterum laudat a facto, alterum a merito ciuitatis. Nocte. Ad laudem Aeneæ. Et regi memorat. Tria dixit, memorat, edocet, admonet. Memorat ergo nomen & genus, quid petat, & quid ferat edocet. Turni uiolenta pectora, quæ arma conciliant. Admonet quæ ſit humanis rebus fiducia. Nomen ut cognoſcat. Genus. Ne ab ignobili putet ſe rogari. Hęc illē. Ordo eſt. Rutuli inſtant interea. ſ. dum ſic ſuperi cōſultant omnib. portis, circum. i. circūcirca, ſeu per circuitū, ſternere. i. ut ſternāt. i. cęde ti, occiſione, uiros. ſ. Troianos uiriliter reſtātes, & Cingere Mœnia. ſ. nouæ Troiæ, ſeu caſtrorum, flammis. i ſecibus ardentib. Aſt. i. ſed, legio. i. manus Aeneadū tenetur obſeſſa. i. obſidetur vallis. ſ. Rutulorū, nec ulla ſpes fugæ i. fugiendi, eſt, ſup. ipſis, ipſi ſi miſeri ſtant, ſup. in altis turribus nequidquā. i. fruſtra, quia cōgregi nō audēt, & cīgere ei muros corona. i. multitudine in coronæ formā ſtāre, rara. i. minime dēſa. ſ. Iaſius Imbraſides. i. Imbraſi filius & Timœtes Hicataonius; i. Hicetaonis filius, & duo aſſarici. ſ. maior & minor, & Tybris ſenior, cum Caſtore, ſtabāt ſup. prima. i. pcipua acies. Ambo germani. s. fratres Sarpedonis. illius viri Troiani. ſ & . i. ſimul, Clarus. ſ. nomine, Erbemō (Corripitur autem Clarus in priore, quia propriū eſt, vt ſit differētia ab appellatiuo, ut Amycus, & amicus, & cōtra Ruſticus corripitur ut ruſticus) comitantur hoc. ſ. iam prędictos, an Lycia. ſ. patria ſua alta. i. ſublimi. Agmon Lyrneſius. i. ab Lyrneſo oppido Phrygiæ oriundus, conuiaus. i. conuitens toto corpore fert ingens ſaxum appoſitorie, haud exiguam. i. non paruam nec exilem, ſed magnam partem montis exiſtens, nec minor genitore ſuo Clytio. ſ. nomine, nec Mneſtheo fratre. Hi. q̄dam ex Troianis, certant defendere iaculis. i. alij ſaxis, aut forte hi. ſ. Rutuli certant iaculis, quæ foris immittebant, & illi. ſ. Itali certant defendere. ſ. ſe ſaxis, & moliri. i. cū mole & conamine eijcere ignem. ſ. è phalaricis, & aptare ſagittas, nervo. i. arcui neruis abducto. Ecce ipſe puer Dardanius. ſ. Aſcanius iuſtiſſima cura Veneris, quia ſciuit illi regnum deberi, micat inter medios. ſ. Troianos, detectus caput honeſtū. i. habēs caput honeſtum. i. pulchrum & præ ſe ferens honeſtatem detectum, q̄a prohibitus erat ab Apolline dicēte. Cetera parce puer. micat. ſ. inquam exiſtens talis qualis gemma quæ diuidit aurum fuluū. i. q̄ eſt medio annuli aurei. aut aliter, aut eo circūdatis exiſtēs decus. i. ornamentū aut collo. ſ. in monili, aut capiti. i. in corona, uel quale. i. qualiter, ebur lucet incluſum per artē, i. artificioſe, aut buxo aut terebyntho arbore. nigra Oricia. i. ī Orico ciuitate Epiri, hoc eſt circū eā plurima naſcenti, cui. ſ. Aſcanio. i. ad cuius decorem, ceruix lactea. i. coloris lactei, accipit crines fuſos. i. diffuſos, hoc eſt Cæſare, & circulus. i. torques ſi ad collū reſpicis, aut potius redimiculū capitis, ſubnectat ſ. eapillos, ò Iſmara gentes magnanimę. ſ. inter quas uerſabaris (& quia ſimilis ſimili applaudit, ipſe quoq; per hoc magnanimus reputatur) viderunt quoq;, i. etiā, te dirige vulnera. i. tela quib, directis vulneraſti multos, & armare calamos. i. arūdines, hoc eſt ſagittas leues ueneno. ut. ſ. uel leui ictu interimant, ò iſmare inquam, generoſe. i. alti & magni generis domo. i. de domo. Mæonia. i. Lydia, ubi & uiri exercent. i. uoluunt arua pinguia i. optima, feracia, & Pactolus. i. fluuius irrigat auro. i. fluctibus auriferis. Mneſtheus. ſ. ductor ille fortis aſtuit, &c. i. etiam cum alijs quem priſtina. i. pridie illius diei parta gloria Turni pulſi . i. de Turno pulſo, aggere murorum tollit. i. extollit ſublimem, i. elatum, & magnanimū & Capy, Troianus. ſ. ille aderat. hic pro unde. i. a quo nomen urbis Campanæ dicitur. ſ. in Italia Capua nomine illi. ſ. Rutuli & Itali contulerant. i. commiſcuerant inter ſe certamina duri belli, &, ſup. Aeneas ſecabat me[illegible] nocte. i. etiam media nocte, freta. i. maria, Nanq;, &c. Redit [illegible]rrationē de geſtis Aeneæ poſtquam ab Euandro diceſſerat [illegible]ætermiſit in fine octaui. Nanq; pro quia, ut. i. poſtquam ipſe Aeneas ingreſſus, ſup. eſt ab euandro, caſtris Hetruſcis. i. in caſtra Hetruſca aut Hetruſcorum, ipſe adit regem. ſ. Tarchōtem, & memorat. i. recenſet regi. ſ. Tarchonti nomen. ſ. ſuum ſignificans ſe nobilem, & genus, ſignificans ſe generoſum & externum ut dux merito ſit ipſius Hetruſcus, quibus vates externū prædicabāt expetēdum, & memorat, ue pro uel, quid petat. i. ſimul quid petat, uel quid ferat. i. ſimul quod afferat, quia perijt & attulit auxilium, quia uterque alteri auxilio eſſe poterat, cū neuter ſine altero ſufficeret, quæ. i. qualia arma Mezentius. ſ. ſæuiſſimus Hetruſcorū hoſtis, & ab eis propter ſæuam Tyrannidem expulſus conciliet. i. comparet & aſciſcat ſibi, q. d. potentiſſima Latini & Turni regum auxilia, & edocet violēta pectora Turni,]& admonet quæ fiducia ſit reb. humanis, hoc eſt fragilem eſſe humanam cōditionē cū & iuſti ab ab impijs opprimi ſoleant niſi uiriliter reſiſtant, immiſcet p̄ces. i. ſimul precatur, ut in cōe. ſ. cōſolāt. Mora haud ei non fit. i. nulla fit mora, & ſupp. aut dum Tarchon, ſ. nunc Hetruſcorum rex, iungit opes. i. facultates & copias ſuas, & ferit, i. percutit, fœdus. i. pactū ſocietatis & amicitiæ penſſo fœdere porco, tum. i. deinde, gēs Lydia. i. ex Lydia oriunda libera fatis. i. exēpta fatali neceſſitare cōſcendit claſſem iuſſis diuū. i. ut dij iuſſerant, habito. ſ. externo duce, unde addit, commiſſa. ſ. duci externo. ſ. Aeneæ, unde puppis Aeneia. i. in qua Aeneas uehebat, tenet prima. i. primas partes in nauigādo ſubiunctos in roſtro, leones Phryglos ſ. qui erāt inſignia Phrygum, & potiſſimum Hectoris, Ida. ſ. ſelua gratiſſima Teucris profugis. i. cum primū profugerēt, quia illuc conuenerant, imminet. i. ſic depicta eſt, ut imminere uideātur, ſup. i. deſup Aeneas magnus. ſ. præter ceteros ſedet hic. i. in hac puppi, & volutat ſecū uarios euētus belli, & Pallas. ſ. filius Euandri affixus lateri. quærit iam ſidera, i nomina, & naturam ſiderum noctis opacæ. i. quę appareat in nocte opaca, & quęrit iam. i. aliqñ, quæ. ſ. mala & aduerſa Aeneas. ſ. ſit paſſus, & terra & mari, quę inquit Donatus, quęſtiones minime neceſſariæ erant, ſed puero conueniebant, cū Aeneas maiora ſecum uolutaret.

VARIA LECTIO.

Iaſius Imbraſides, Rom. liber. Aſias. legit. Et clarus Ethemō Lycia comitantur ab alta. Romanus liber, una cum ueteribus pleriſque alijs legunt. Et clarus, & Hemon Lycia comitantur ab alta, Lyneſius agmō. Antiqua exēplaria. Acmō p e. ſcribūt. Nec fratre Mneſtheo. Antiqua exemplaria, Mneſtheo, legunt. Aut Oricia terebīthō. Multi libri, Orithia, & Corichia, legūt. Subnectit circulus auro. In libris uetuſtis, Subnectens, legit. Pactoluſque irrigat auri: In Rom. lib. Pactolos, legitur. In aliquot alijs, Pactolus, & irrigat. Aggere murorū Mœrorum, hoc loco ſcriptum eſt in Rom. lib. Tum libera fatis. In Rom. lib. & Oblongo, Fati, legitur. Phrygios ſubuecta leones. In Mediceo, & alijs libris ſcriptum eſt, Subiuncta.

Pandite nunc Helicona deæ Parnaſſus mons eſt Theſſaliæ iuxta Bęotiam, in duo findit iuga. Cithero nem Liberi & Heliconē A-

Pandite nunc Helicona deæ, cantuſque mouere,
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Aeneam, armetque rates. pelagoque uehatur.
Maſſicus ęrata princeps ſecat æquora Tigri:

polinis, & muſatū. Maſſicus ærata pinceps ſecat æquora tigri, Licet ſit catalogus, id eſt inſcriptio, ī quo enumerātur hi qui uenerūt de Tuſcia

Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas, qui tela, ſagittæ,
Corytique leues humeris, & letifer arcus.
Vnà toruus Abas. huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes. aſt Ilua trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum, diuumque interpres Aſylas
Cui pecudum fibræ cœli cui ſidera parent,
Et linguæ uolucrum, & præſagi fulminis ignes,
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere iubent Alphæ ab origine Piſæ.
Vrbs Etruſca ſolo, ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & uerſicoloribus armis.
Ter centum adiiciunt: mens omnibus una ſequendi
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in aruis,
Et Pyrgi ueteres, intempeſtæque Grauiſcæ.

ſcia, inuenit tamen aliquam uarietatem quod hos cum nauibus ueniſſe commemorat, cum in ſeptimo Turni præſidia per terram ueniſſe commemorauerit. Sanè ſciendum amare Virgilium Italis ducibus dare nomina uel fluuiorum uel montium. Vt ergo ſupra Almunem, & Auentinum cōmemorauit, ſic nunc Maſſicū dicit. Nam Maſſicus mons eſt, unde & uinum Maſſicum dicitur Plæriq; tamen nolunt Maſſicum eſſe proprium nomen; ſed appellatiuum, dicentes Oſinium eſſe Maſſicum regē Nam paulo poſt dicturus eſt Qua rex Cluſinis aduectus Oſinius oris. & nunc dicit, Qui mœnia cluſi. Multi aliū Maſſicum alium Oſiuium eſſe uolunt. Tigri ærata Cuius roſtrum, erat in ſimilitudinem tigridis Nāque ſolent naues uocabula accipere a pictura tutelarū, hinc eſt, Hunc uehit immanis Triton. Itē, Et aurato fulgebat Apolline pupis. Tigri autem ſecundum regulam dixit. nam græca nomina, quæ genitiuum ſingularem in dis mittunt, in datiuum & in datiuū creſcūt, in accuſatiuo, & in ablatiuo paria ſūt nominatiuo: ut, Tigris, tigridis, tigridi, tigrim, tigris, tigri, Iſis, iſidis, iſidi, iſim, iſis, iſi. Si aliter inuenerimus, abuſiue dictū eſt, ut in Lucano:

Ocyor & cœli flammis, & tigride fœta.

[Mœnia Cluſio] pro Cluſii, nam Cluſium dicitur, & eſt dictū ꝑ Synæreſim, ſicut, Nec citra peculi, pro peculii Cluſium autē oppidum eſt iuxta Maſſicum Coſas Ciuitas Tuſciæ, quæ in numero dicitur ſingulari ſecundum Salūſtium. Vnde apparet eſſe uſurpationem; Coritiq;. Coriti proprie ſunt arcuum thecæ, dicuntur tamē etiam ſagittarū, quas & pharetras uocamus. Toruus. Terribilis. Fulgebat. Scilicet puppis Aurato Apolline. Armis. Exercitu. Populonia Ciuitas Tuſciæ. Matrem autem eorum qui uenerant, dixit alibi inſignem quem mater Aritia miſit. Expertos. Peritos. nam expertes ſunt ignari. Ilua Inſula adiacens Tuſciæ. In exhauſtis Chalybū generoſa metallis. Quanto exhauſta fuerit, tāto generoſior. Ergo in exhauſtis, nō eſt una pars orationis. Nanque Plinius ſecundus dicit cum in aliis regionibus effoſſis metallis terræ ſunt uacuæ, apud Iluam hoc eſſe mirum qđ ſublata renaſcūtur, & rurſum de iiſdē locis effodiuntur. Varro & aliud dicit, naſci quidem illi ſe ferrum, id in ſtructurā non poſſe cogi niſi tranſuectum in Populonā Tuſciæ ciuitatem. Interpres hominum, diuumq; Interpres medium eſt. nam & deorū interpretatur & hominū, quibus diuinas indicat mētes interpres uocatur. Et notādū qđ ait Nigidius Figulus has artes ita inter ſeſe eſſe coniunctas, ut alterum ſine altero eſſe nō poſſit. Vnde his quos ꝑfectos uult ꝓbare Virgilius, omniū diuinādi artiū præſtat ſcientiā; ut hoc loco: Itē ſupra Heleno de quo ait,

Troiugena interpres diuum, qui numina Phœbi
Qui tripodas Clarii lauros, qui ſidera ſentis.

Nigidius autem ſolus eſt poſt Varronem, licet Varro præcellat in theologia, hic in communibus literis, nam uterque utrūque ſcripſerunt. Fibræ. Iecoris extremitates. Patent. Autem, peritiſſima agnoſcuntur, quod ad omnia referendum eſt ad fibras ſidera uoces auium, & fulmina. nam ſi uidētur, tātum accipias, cuiuis poſſunt uideri, nec tamen intelligi. Itē uoces auium non uidentur, ſed agnoſcuntur auditæ. Nec parent, obtemperant, procedit. nam quomodo ſidera, uel fibras, uel aues, uel fulgura poſſunt obtemperare? Rapit. Raptim ducit. Denſos acie. In acie conſtrictos, & coniunctos Alphæ ab origine Piſæ. Alphæus fluuius eſt inter Piſas, & Elidem ciuitates Arcadiæ, ubi eſt tēplū Iouis Olympici, ex quibus locis uenerunt qui Piſas in Italia condiderunt, dictas a ciuitate patria. Vnde addidit. Vrbs Etruſca ſolo. Cum præmiſiſſet alphæ ab origine Piſæ. Equo fidens. Eques optimus. Verſicoloribus armis. Depictis, per quod bellicoſus oſtenditur. Tercentum adiiciunt. Accedunt, & conſentiunt eius uoluntati, unde ait. Mens omnibus una ſequendi. Id eſt coniurati ſunt. Qui Cærete domo.

Ac ſi diceret, qui ſunt domo Carthagine. Cære autem, ut & ſupra diximus, etiam Agillina dicitur. Nec uideatur contrarium quod ait. Ducit agillina nequidquam ex urbe ſecutor, quaſi & Turno & Aeneæ præſtet auxilium, nā illi Lauſum fugientem ſecuti ſunt, hi uero communi odio in Mezētium arma cummouerunt. Minionis. Fluuius eſt Minio. Et Phrygi ueteres. Hoc caſtellum nobiliſſimum fuit eo tempore, quo Tuſci piraticam exercuerunt. nā illic Metropolis fuit. Intempeſtæque Grauiſcæ. Grauiſcarum oppidum, alii intempeſtum dicunt uentis, & tempeſtatibus carens, quod nulla poteſt ratione contingere. In tempeſtas ergo, grauiſcas accipiamus peſtilentes. & ſecundum Plinium nat. hiſt. & Catonem in Originibus, ut intempeſtas intelligas, ſine temperie, id eſt tranquilitate. nam ut ait Cato, ideo Grauiſcę dictę ſunt, qđ grauem aerem ſuſtinent.

PANDITE nunc Helicona deę. Recitat hoc loco quos Aeneas ex Etruria ſecum aduexerit ſocios, quę res quia nimis priſca eſt non ſine numinis peragitur inuocatione, dicit autem Donatus ſic. Pandite. Hęc inuocatio tenet ſummam rerum, & ſpeciem propoſitionis. Toruum. Aut de oculis diſtortis aut cōtracto uultu Verſicolor. Qui dum uertitur mutat colorem Hęc ille. Ordo eſt. O deę. i. o uos Muſæ. pandite. i. aperite, & reſerate nobis, nūc Helicona. i. montem illum nobis ſacrum, & mouere. i. excitate nobis mouendo pręcordia cantus. i. carmina rerum occultarum. i. q ę manus comitetur. Interea. ſ. dum ſupradicta fierent Aeneam ab oris Tuſcis. i. ab Hetruria, & quæ manus armet rates, & uehatur pelago Maſſicus. ille ille, unde mōs ut ſit dictus eſt, princeps. ſ. ſuorum ſecat i. ſulcat æquora Tigri. i. naui a uelocitate ſic dicta, ærata. i. ære munita, ſub quo. ſ. Maſſico, ſup. erat manus. i. multitudo mille iuuenum, q liquere. i. liquerunt diſcendentes mœnia Cluſi. i. Cluſii oppidi iuxta Maſſicū mōtem Cāpanię Italię, & qui liquere Coſas, urbē Hetruria. q ſ. i. quibus tela. i. arma inuaſiua, quę longe iactantur. ſup. erāt ſagittæ, aut qbus ſagittę erāt tela, & coriti i. arcuū, & ſagittarū thecę, leues. i. probabiles erant, ſup humeris. i. ab humeris dependētes, & arcus letifer. i. mortē afferre inimicis ſolitos Albas, Tuſcus ille, toruus. i terribilis & torua frōte, una. i. ſimul, ſup ince debat, totū agmē erat, ſup. huic. i. hic habebat totū agmē ſuū armis inſignibus. i. habens inſignia arma, aut inſignitu armis, & puppis fulgebat huic Apolline. i. ſigno Apollinis, aurato. i. auro obducto. Populonia. i. ciuitas illa Tuſciæ, mater. i. patris, & alūna, dederat illi ſexcentos iuuenes expertos. i. peritus belli, aſt. i. ſed: Ilua. i. inſula illa adiacēs Tuſciæ, dederat, ſup. trecētos, inſula, inq t, exiſtēs generoſa. i. nobilitata & clara metallis. Chalybū. i. duriſſimi ferri, quæ hñt & indurant Chalybes inexhauſtis. i. nūq̄ exhauſtis è fodinis ſuis, quin ſuperſit ſem ꝑ qđ exhaurias, meritus ille. i. clariſſimus interpres hominū & diuū. i diuorū, ſ. Aſylas, cui fibræ. i. uenæ iecoris pecudū i oui parēt. i. obedire uidētur eo quæcūque dixerit eos prænotare eueniūt, hoc eſt. q peritiſſimas eſt aruſpex, cui ſidera cœli parēt. i. q peritiſſimus eſt aſtrulogus, & cui parēt linguæ uolucrum. i. qui optimus eſt augur, & cui, ſup. parent ignes fulminis præſagi. i. ſagacis, portendentis futura. i. poſtētorū optimus interpres, tertius inquā, nā uerbum uondum poſuit, rapit mille. ſ. iuuenes aut uiros dēſus acie. i. agminatim incedentes, atque denſos haſtis horrentibus. i. aſpectu & horrorem incutientibus: Piſæ. ſ. in Italia hodie quoque ſic dictæ Alphæ, ab origine. i. quæ traxerunt originem, & denuminationem a Piſis, iuxta Alphæum fluuium Arcadiæ appoſitorū, urbs Etruſca ſolo. i. ſitu & loco iubent parere. ſ. ducto ri ſuo Aſylę, hos ſ. dictos mille, Aſtur pulcherrimus ſeq. i. quartus eſt in ordine, Aſtur, inquit, fidens equo, & armis uerſicoloribus. i. uarie depictis, tercētu, ſup. uiui adiiciunt ſe i. Aſtori, una. i. uniformis uoluntas ſequēdi. erat, ſupple omnibus, qui ſunt domo, i. familia, aut patria Cærete. i. ex Cęrete. i. urbe Agellina, &

q ſunt in aruis Minionis. Cillius fluuij: & Pyrgi.i. paruum oppidum, ſeu caſtellum in Tuſcia, veteres.i. ab antiquis tempo ribus Hetruſcorum piratica nobiles. & Grauiſcę intempeſtę.i. peſtilentes, ſup adiciunt ſe, aut quid ſimile.

VARIA LECTIO.

INTEMPESTAEQVE Grauiſcæ] In Romano libro, Gabiſcæ legitur, ſed melius, Grauiſcæ.

Non ego te Ligurum ductor, fortiſſime bello,
Tranſierim Cycne. & paucis comitate Cupano;
Cuius olorinæ ſurgunt de uertice pennæ,
Crimen amor ueſtrum, formęque inſignæ paternæ.
Nanque ferunt luctu, Cycnum Phaethontis amati.
Populeas inter frondes, umbramque ſororum
Dum canit, & męſtum muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;
Linquentem terras, & ſidera uoce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet; ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patrijs agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Manthus, & Thuſci filius amnis;
Qui muros, matriſque dedit tibi Mantua nomen,
Mantua diues aui: ſed non genus omnibus unum,
Gens illi triplex populi ſub gente quaterni;
Ipſa caput populis. Thuſco de ſanguine uires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat?
Quos patre Benaco uelatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It grauis auletes centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens, ſpumant uada marmore uerſo.
Hunc uehit immanis Triton, & cærulea concha
Exterrens freta; cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominum præfert, in Piſtrin deſinit aluus.
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda.

SERV. CVpano. O Cupano & declinatur Cupauo, ſicut Cic. Cato Nāque ferunt luctu, Cyrnum Phaethontis amati] Phaethon Clymenes, & Solis filius fuit. qui cū doleret obiectum ſibi ab Epapho rege Aegypti quod eſſet non de Sole, ſed de adulterio procreatus duce matre uenit ad Solem. & popoſcit, ut ſi uere eius eſſet filius, petēda pſtaret. Qđ cum Sol iuraſſet per ſtygiam paludem eſſe facturum, petiit ille, ut eius currus agitaret. Sol poſt iuſiurandum negare non potuit. acceptis itaque curribus Phaethon, cum orbitā Solis exceſſiſſet & cœpiſſet mundus ardere à Ioue fulminatus, in Eridanum cecidit, qui & Padus dicitur. Huius interitum ſorores flentes Phetuſa, & Lāpetuſa deorū miſeratione, in arbores commutatæ ſunt; ut hic dicit, in populos, & in Bucolicis, in alnos. Fuit etiam Ligus, Cygnus nomine, amator Phaethontis, qui cum eum fleret extinctum in auem ſui nominis uerſus eſt. Cuius nūc filium Cupauonem dicit, habere Cycni pēnas in galea ad formæ paternæ inſigne mōſtrandum [Crimen amor ueſtrum] Phaethontem amatum a Cycno. aut pie, aut turpiter accipiamus neceſſe eſt Si turpiter, alis eſt ſenſus, Crimen eſt ueſtrum ò Cycne, Phaethon, quod ſit amaſtis, hoc uobis poteſt tantum obiici. Alii ueſtrum, pro tuum accipiunt, & ad ſolum Cycnum ſe ferunt ut, Vos ò Calliope precor: Si pie amauit, ſecundum Aſperum crimen erit cauſa, ut alibi. Et crimine ab uno Diſce omne, ut ſit ſenſus, ò Phaethontiades ſorores, & ò Cycne. cauſa ueſtrum i. ueſtrę mutationis amor eſt. Ambramque ſororum Ambitioſe dictum, pro inter arbores de ſororibus factas. Et eſt vnum de his quę habet Virgilius immutabilia & ſua propria. Tale eſt, Sinu atque alterna uolumina curuum. Item, Cum primum ſulcos æquant ſata Muſa. Carmine, cithara, cantilena. Canētē ſenectam Qui canentem ſenectā mollibus tranſegit in plumis ſidera uoce ſequentem. Cum cantu cœlum petentem, uel quod eſt, re uera relatus in ſidera ſicut uidemus in ſphæra. Aequales comitatus claſſe cateruas. Per naues habens diſtributas æqualiter cateruas Ocnus. Is eſt quem in Bucolicis Bianorem dicit. ut, Nanque ſepulcrum incipit apparere Bianoris hic Mantuam dicitur condidiſſe, quam a matris nomine appellauit, nam fuit filius Tybaris, & Mantus Tyreſiæ Thebani uatis filiæ, quæ poſt patris interitum ad Italiam uenit. Mantus genitiuus græcus eſt. nam ſi latine declinaueris, Mantonis facit, ſicut in Plauto Ionia legimus. Diues auis. Maioribus præpotens. Sed non genus omnibus unum. Quia origo Mantuanorum, & ab Tuſcis uenit, qui in Mantua regnabant, & a Venetis, quia in Venetia poſita eſt, quæ & Gallia Ciſalpina dicitur. Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni. Quia Mantua tres habuit tribus, quæ in quaternas curias diuidebātur & ſingulis ſinguli Lucomones imperabant, quos tota in Tuſcia duodecim fuiſſe manifeſtū eſt, ex quibus unus omnibus pęrat, hi autē totius Tuſciæ diuiſas habebant quaſi præfecturas, ſed omniū populorum principatum Mantua poſſidebat. Vnde eſt. Ipſa caput populis. Tuſco de ſanguine uires. Robur totum a Lucomonibus habuit. In ſe armat. Ordo ſui in arma compellit. Patre Benaco uelatus arundine glauca Mincius, infeſta ducebat in æquora pinu. Benacus lacus eſt Venetiæ, de quo fluuius naſcitur Mincius, iure ergo dux Venetus fluuium prouinciæ ſuæ depinxit in naui, quem Benaci filiū, quia ex ipſo habet originem, dicit [Grauis] Fortis: ut, Ferit enſe grauē Tymbreus Oſirim. [Cētenaq; arbore] Non ait remis, ſed arboribus ad exprimendū nauis magnitudinem, quæ plures habuit remorū ordines. Vnde ait Lucanus, Et ſummis longe ferit æquora remis. [Marmore.] Mari. [Cærula] Cærula freta, non cæruleam concha. Nam ſterilus non ſtat. [Hiſpida] Horrida, ſetoſa [Frons hominē præfert] Modo frontē, primā partem hominis intelligere debemus, nam hoc dicit, A capite uſque ad ima latera, hominis monſtrabatur effigies.

ASC. NON ego, &c.] Eandem ſem proſequitur enumerās uidelicet populos, & ductores q cū Aenea in Tuſcia uenerunt, unde dicit Don. Ocnus filius fuit Mantus, qui muros dedit urbi, & de matris nomine illā uocauit. Armat in ſe. Armat quis cauſam præbuit quod illi ia ſe armarent. Hæc ille Ordo eſt. O Cycne ductor Lygurum.i. populorum in Italia inferiore ad eam quę nunc Longobardia dicitur partem, fortiſſime.i. qui eſt fortiſſimus bello .i. in bello, ego non tranſierim.i. nolim tranſiſſe te.ſ. indictum, & ò Cupano comitare, ideſt qui comitatus es paucis, ego non tranſierim etiam te, de cuius uertice ſurgunt pennæ olorinæ, quia Cycnus in olorem uerſus eſt, crimen ueſtrum, ſcilicet ò Cycne, & Phaethon eſt amor, ideſt quia nimium inter uos amaſtis, & inſigne eſt paternę formæ, id eſt ex forma paterna ſumptū. Aut crimen ueſtrū, ſcilicet ò Cycne, & Cupauo eſt amor. peccauit enim Cycnus nimis amando Phaethonta, & Cupauo ſe paternis plumis ornando ob amorem tamē patris. nanque ferunt, bene ferunt dicit, quia res fabuloſa eſt: Cycnū luctu, id eſt propter luctum nimium Phaethōtis amati, dum canit inter frōdes populeas, ſcilicet ad padū naſcentes. unde ab Ouidio Populi fer dicitur, in eas autem finguntur ſorores Phaethōtis uerſæ unde addit appoſitorie, & umbrā ſororum.i. arborum in qua ſorores Phaethontis trāsfiguratę dicuntur, & dum ſolatur muſa.i. cantu ſono amorem mæſtum.i. quia cauſa mœſtitiæ erat, ferunt in quam dixiſſe ſenectam canentem .i. albicantem, & caneſcentem (a canēo, nō a cano) molli pluma, qualem.ſ. Olores ſeu Cycni habentem liquentem terras, & ſequentē voce, id eſt cum cantu ſonoro ſidera.i. ſublimem aerem. Filius.ſ. Cycni Cupano nomine comitatus cateruas.i. habēs in comitatu cateruas ęquales claſſe.i. diſtribuens per proportionem nauium, promouet remis ingentem Centaurum.i. nauem ſic dictam. Ille inſtat, id eſt inſtanter incumbit aquę, & ſaxum immane.i. ualde magnū, minat undis.i. in ipſis undis aut per undas, & ipſe arduus ſulca alta maria lōga carina Ille etiam.ſ. nobiliſſimus Ocnus, filius Mātus ſ. nymphæ fatidicæ, id eſt uaticinātis, & amnis Tuſci.ſ. Tyberis, qui o Mantua dedit tibi muros, & nomen, matris ciet.i. excitat, agmen ab oris patriis.i.a regionibus patriæ ſuæ. Mantua, inqt, diues auis.i. maioribus, & ędificatoribus, aut fundatorib. Gens, ſup. fuit illi triplex.i. tres habuit tribus, & populi, ſup. fuerunt, ſub gente quaterni.i. in ſingulis tribubus quatuor curiæ. Ipſa.ſ. Mātua, ſupp. fuit caput populis.ſ. illis ter quaternis.i. oēs illi populi in Mantua progeniti ſunt. uires, ſup. erāt de ſanguine Tuſco.i. ex eo illi xii populi robur, & auctoritatem traxerunt,

quia

q. a ex duodecim lucumonibus.i.regibus Tuſciæ originē babuerunt.Mcaſtine.ſ.Tyrānus armas in ſe.i.cōtra ſe,quoque i.ēt.hic .i.ex bis populis Mātuanis,quingētos.i.quinquies cētum armatos quos Mincius.i.fluuius iuxta Mantuā fluēs patre Benaco i. habens originem ex Benaco lacu uelatus arūdine glauca.i.glauci coloris ducebat in æquora pinu.i.naui ex pinu facta, infeſta .i.uim boſtibus inferente. hęc & ſecundum Seruium in naui eius erat Mincius, boc modo depictus. Nam ut per Mincium fluuium,qui in Padum incidit & ille in mare Adriaticum eos nauigaſſe putemus,non eſt uerisimile nec ratio loci patitur. Auletes it ille,grauis i.fortis & robuſtus,it.i.progreditur,& aſſurgens.i.deſuper incumbens uerberat fluctum centena arbore.i. remis centum ſimul aquae ferientibus, & ita uada ſpumant ſ. propter celeritatem,& ictus repētinos,& uiolentos,& hoc mar more i.aqua marina,uerſo.i.inueſſa palmulis remorū: Immanis Trito.i.ſic dicta nauis uehit hunc.ſ Auleſtem.& cōcha cærula exterrens freta,ſup.uehit būc.Seruius tamen dicit non dicendum eſſe cærulea concha, ſed cęrulea.i.cærulei propter uerſum dictę, ſed ſi concha intelligatur nominatiui caſus, & regatur a uerbum uehit,non erit malus uerſus, ſiue dicetur concha cærulea,ſiue freta cærula.ſ.naui,ut conche nauti.i.dum nat, frons hiſpida.i.piloſa,aut horrida, & hirſuta tenus laterum.i.uſq; ad latera, præfert hominem, i.figuram, & formam bumanam alius ſpuma.i.ſpumoſa,deſinit in Piſtrim.i monſtrum illud marinum,& unda murmurat ſub pectore ſemifero i.ſemi indomito,hoc eſt cuius facies præcipue bumana erat, ſed cetera in piſcem deſinebant.

VARIAE LECT. TRANSIERIM Cycnē.In uetuſtis pleriſque exempl.legitur, Cinere.In Ro. Cumare.Surgunt de uertice pennę. in aliq.exēp. Criſtæ,notatum eſt. Ille etiam patriis agmē ciet Ocnus ab oris. In antiquo exempl.legere eſt,Quinetiam,in aliis antiquoribus, legitur,Patriis Ocnus ciet agmen ab oris. Centenaque arbore fluctum.in Rom.lib. fluctua,legitur.In Piſtrin deſinit aluus. In antiquioribus,Priſtin,babetur

Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant.
Subſidio Troiæ & campos ſalis ęre ſecabant.
Iamque dies cœlo conceſſerat,almaque curru
Noctiuago Phębe medium pulſabat olympum
Aeneas(neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clauumque regit,uelisque miniſtrat,
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum,nymphæ quas alma Cybele
Numen habere maris,nymphasque è nauibus eſſe
Iuſſerat.innabant pariter,fluctusque ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Agnoſcunt longe regem,luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima cymodocea,
Pone ſequens,dextra puppim tenet,ipſaque dorſo
Eminet,ac læua tacitis ſubremigat undis.
Dum ſic ignarum alloquitur uigilas ne Deum gens
Aeneas? uigila & uelis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de uertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ claſſis tua.perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus,flammaque premebat,
Rupimus inuitæ tua uincula,teque per æquor
Quærimus hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas,æuumque agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro,foſſisque tenetur
Tela inter media,atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca iuſſa tenet forti permixtus Hetruſco
Arcas eques.medias illis opponere turmas,
Ne caſtris iungunt,certa eſt ſententia Turno.
Surge age,& aurora ſocios ueniente uocari
Primus in arma iube, & clypeū cape,quem dedit ipſe
Inuictum ignipotens,atque oras abijt auro
Craſtina lux,mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis aceruos.

SERV. TErdenis. Triginta accipiamus naues fuiſſe, nō ut quidam uolunt ſingulos duces triceuas habuiſſe non enumeratorum militum non conuenit numerus,præſertim cum ſequatur. Subſidio Troiæ.i.paruo auxilio.Nam apud maiores bella non ambitu,ſed uirtute conſtabant. Phœbe. Luna ſicut Sol Phœbus. Item & Titan Sol, & Titanis Luna. Deſcribit autem noctem mediam, & dicit finitum diē ſm Romanum ritum. Nec Lunæ ſic ſine cauſa commemoratio. Nam aliter uideri Nymphæ non poterant. Clauumque regit. Iam ei & in quinto dedit gubernandi peritiam. Medio in ſpatio. Inter nauigandum.Alma Cybele.Mater Deorum,dicta Cybele, ἀπὸ τοῦ κυβιστᾶν τὴν κεφαλὴν, quod ſemper Galli per furorem, motu capitis comam rotantes,vlulātes futura prænunciabant.Lucanus,Crinemq; rotantes Sanguinei populis vlularunt triſtia Galli. Cybele autem Bacchius eſt,nam Cybele Anapæſtus:ut,Hic mater culti ex Cybele. Quot prius. Subtraxit. Tot. Doctiſſima Cymodocea. Poetice, ſicut etiam in ratio ipſa confingitur.Nam ſtultiſſimum eſt, quod ait quidam, ideo doctiſſima, quia Ilionei nauis fuit.Dorſo eminet. Paritia natandi oſtēditur. Subremigat. Subnatat. Vigilas ne Deum gens. Verba ſunt ſacrorum.nam uirgines Veſtæ certa die ibant ad regem ſacrorum,& dicebant, Vigilas ne rex? uigila.Quod Virgilius iure dat Aeneę, quaſi & regi, & quē ubique & pontificem & ſacrorū inducit peritum.Deum gens.Propter, Dus,gentte,& genituræ Deos.piius boc loco,ſecundum quartam declinationem dixit,in Buc.iuxta ſecundam, ut, Menalus argutumq; nemus pinosque loquentes Semper habet. Nos ſumus.Loquitur per diffinitiones. Perfidus.Qui poſt fœdus bella commouit.hinc Latinus, Ipſi has ſacrilegio pendetis ſanguine pœnas.Inuitæ.Ac ſi diceret,malueramus ubi potius ſeruire, quam in Nympharum numina commutari. Teque per æquor quærimus Hæc nobis vagandi eſt cauſa ut te inuenire poſſimus Refecit. Aut re uacat, aut quia ante in ipſis forma fuerat nauium. Et dedit eſſe deas. Græca figura, ut, Donat. habere uiro. Iam loco iuſſa tenet. Vt & ſupra diximus, boc κατὰ τὸ σιωπώμενον accipiendum eſt. nam intelligimus eum equites miſiſſe per terram. Ne caſtris iungant. Aut ſe ſubaudis, aut eos,

ASC. gantur Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putatis, Ingentes Rutulæ ſpectabit cędis aceruos. Spectabit, eſt uera lectio, & ordo eſt, Si meā dicta irrita non putaris,craſtina lux ingentes aceruos cędis uidebit. nam male quidam Spectabilis legunt, & ad lucem referunt, quod non procedit. nulla.n. ſic loquitur ò Aenea, ſi quæ dico minima credis, ò lux craſtina ingentes cędis aceruos uidebis

TOT lecti proceres, &c. Exponit numerum nauium, quibus uehebantur Aeneas,& Hetruſci, docetq; Aeneā obuias habuiſſe nymphas ex nauibus ſuis factas & ab eis quid faceret admonitū Vnde dicit Donat.ſic.Iamq; dies, laua Aeneæ qđ die noctēq; continua a nauigatio illum nō defatigaret, ſedebat ergo,& vigilabat & cū pluta cogitaret,tamē & remone nauem regebat, & uelis Agnoſcat. Nam propter nocturnas tenebras,alii non facile cognoſcerent. Vigila Rectè dubitat,nam tempus ſomnum, curæ uigilias ſuadebant. Surge. Sedentem excitat,non dormiētem. Aurora antequam plenè ueniat lux Spectabit aceruus, prædixit futura, ut dea apparet. Tollit audierat à nympha etiam Aduerſa, ergo non lætabatur, ſed quia plura nunciabāt,proſpera,attollebat animos.Hæc ille. Ordo eſt.Tot proceres.i.primores,& vt dicunt capitanei(quia proceres ſunt eminentię trabium pondus ædificii ſuſtinentes)ibat nauibus terdenis.i.triginta, quæ non ſingulis, ſed omnibus erant ſubſidio i. ad ſubſidium.i.paruum auxilium Troiæ.ſ.nouæ & ſecabant ęre .i nauibus æratis,aut roſtris nauium ære munitis,campos ſalis .i.maris, hoc eſt aquas marinas metaphora ab oratione & dies diſceſſerat,iam cœlo.i.ab Hemiſpherio noſtro,& Phœbe.i.luna alma.i.rerum altrix,quę cum cremēto creſcunt pulſabat Olympum medium i.aſcenderat ad medium uſque cęli, curru noctiuago i.per noctem uagari ſolito,nam licet luna interdiu quoque currat,tamen facta eſt ut preeſſet nocti erat.Ergo medium noctis Aeneas(enim pro quia,quia cura nō dat membris quietem,ideſt quia dormire nō poteſt)ſedens,ſcilicet ad gubernaculum ipſe i propria manu & miniſterio, regit.i.dirigit clauū.i. gubernaculum & miniſtrat uelis ſup.uentos aut miniſteriū exhibit ut ſit abſolute dicta.n atque ecce chorus.i multitudo concedētium, ſuarum co uitu n.i.nympharum ex nauibus,quas

ab Troia eduxerat factarum, occurrit illi, io medio ſpatio.ſ. cur ſus, ſui qua tranſire debebat chorus, inquit, appoſitorum nymphę .i.q; erat nymphæ, quas alma Cybele.i. mater Deû iuſſerat hre nomē.i. diuinâ poteſtatē maris, & eſſe nymphas ſup. uerſas è nauibus.i quæ prius fuerant naues ipſæ igitur. occurrentes innabant pariter, & ſecabant.ſ. pectore ſuo pariter ſup. fluctus exiſtē tes ſupp. tot quot puppes ęratę ſteterant prius ad littora.i. ripas Tyberis iuxta Troiana caſtra. Ipſæ agnoſcunt lōge.i.a longu regē.ſ. ſuū olim Aeneā & luſtrāt.i. circueunt choreis.ſ. ductis qua rū ea q̃ ſup. erat doctiſſima fandi.i. eloquētiſſima naturali facū dia (n̄.n. didicerat) Cymodocea.ſ. noīe ſequēs pone.i. de ,ppè, ſed à tergo tenet puppim.ſ. Aeneę dextra.ſ. ſua, & ipſa eminet dorſo, ac ſubremigat.i. more remigātis natat lęua.i. ſiniſtra manu. undis tacitis.i. nulla ui agitatis, & alloquitur eum.i. deinde poſt q̃ puppim tenebat Aeneā ignarū.ſ. miraculi facti & q̃d in nymphas mutatæ eſſent naues ſuæ. O Aenea gēs.i. genus & ,pgenies, Deum. deorū uigilas ne? uigila ò Aenea, & immitte rudentes.i. chordas uelis. Nos pinus Idææ.i. q̃ fuimus quōdā pinus Idæ de uertice.ſ. Idę, ſacro.ſ. matri Deū tua claſſis.i. quę fuimus tua claſſis ſumus nūc nymphæ pelagi, ut.i. poſtquā Rutulus.i. Turnus, ,pfidus q̃ a abſentē perſequit ac fœdus uiolat, premebat nos ferro & flāma nos inuitę rupimus præcipitēs tua uincula, i. retinacula, & quærimus te per æquor genitrix.ſ. Deū Cybele, miſerata .ſ. Cōditionē nr̄am, aut miſeras refecit hāc faciē.i. figurā, ſeu formā noſtrā, hoc eſt transformauit nos, aut ſi genitrix deū natura eſt reuera refecit eas quas prius pinus fecerat, & dedit.i. conceſſit eſſe deas, & agitare æuum.i. longiſſimum tēpus aut ęternam uitā, ſub undis.i. inter undas uerſātes. At.i. ſed puer.i. filius tuus adhuc puer, ſ. Aſcanius tenetur.i. ,ptegitur muro, & foſſis, inter media tela.ſ. hoſtium, atq; inter latinos horrētes Marte.i. bello martio. Eques arcas.i. ex Arcadia profectus, aut Euandrus permiſtus iam Hetruſco.ſ. milite quos ſimul per terras in auxiliū miſiſti, id.n. κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligitur feciſſe, tenet.i. occupat loca iuſſa.i. quę iuſſiſti ut caperētur ab eis ſi forte obſeſſa eſſent caſtra. certa ſentētia.i. deliberatio eſt Turno.i. Turnus decreuit opponere illis turmas medias ne iungant ſupp. ſe caſtris Age (Adhortādi aduerb.) ſurge & iube primus ſocios uocari in arma. Aurora ſurgente.i. ut primū aurora ſurget, & cape clypeū quē ipſe ignipotens.ſ. Vulcanus dedit inuictum.i. inuincibilē, atque ambijt oras.i. extremitates auro. Lux craſtina.i. dies craſtinus ſpectabit ingentes aceruos.i. ingētē ſtrāgē, cędis Rutulæ .i. cadauerum Rutulorum occiſorum ſpectabit, inquit, ſi nō putaris.i. putaueris mea dicta irrita.i. friuola, & inania, & pro irritis hn̄da, quia ſi fidem adhibebit inſtruet aciem ſuam, & Rutulos inuadet, quęs inuſſurus nō erit ſi irrita habuerit eius monitā.

VARIA LECT. CAMPOS ſatis ęre ſecabant. In aliq. lib. Ruebant, legitur. Iamque dies cœlo diſceſſerat In antiq. exemp. Conceſſerat, legitur. Quot prius ęratæ ſteterant ad littora proræ. In Oblongo libr. nō Proræ, ſed Naues, ſcriptū eſt in aliquot aliis, Puppes, legitur Rupimus inuitæ, in Med. & pleriſq; aliis Rupimus habetur. Primus in arma Sunt libris antiqui, ubi Pronus, ſcriptum eſt. Quē dedit ipſe. In libris antiquis legere eſt, Quem dedit ingens.

POE. Dixerat & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignata modi, puppim: fugit illa per undas
Ocyor & iaculo, & uentos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animo tamen omine tollit.
Tum breuiter ſupera aſpectans conuexa precatur.
AEN. Alma parens Idæa Deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, biiugique ad fræna leones,
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibusque adſis pede diua ſecundo.
POE. Tantum effatus, & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe
Iamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra
Stans celſa in puppi. Clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem. clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu iaciunt: quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu fugiuntque notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibusque ea mira uideri
Auſonijs. donec uerſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtisque à uertice flamma
Funditur, & uaſtos umbo uomit aureus ignes:
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Syrius ardor:
Ille ſitim morbosque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, & læuo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, & uenientis pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat ultro.
Quod uotis optaſtis, adeſt, perfringere dextra.
Immanibus Mars ipſe, uiri. nunc coniugis eſto
Quiſque ſuæ, tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum laudis: ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egresſisque labant ueſtigia prima.
Audentes fortuna iuuat.

SERV. Haud ignara modi. Moderationis, quippe quæ fuerat nauis. Inde aliæ celerant curſus. Inde aliæ Nymphæ nauium curſus celeriores efficiunt, ſicut fecerat Cymodocea. Inſcius. Rerum quas audierat. nam credere ex aperto nō poterat. Omine. Augurio promiſſę uictoriæ] Alma parens Idææ Deum] alma propriè eſt tellus. ab eo quod nos alat, abuſiue etiam aliis numinibus hoc epitheton datur. Terram autem conſtāt eſſe matrem Deum. Vnde & ſimulachrum eius cum claui pingitur nam terra aperitur verno hyemali clauditur tempore. Dyndima. Mons Phrygiæ. Turrigeręque urbes. Ciuitates turritæ. Vnde & cum corona turrita Mater pingitur deum Ad fræna leones. ideo hoc fingit, quod omnis feritas maternæ ſubiacet affectioni, & ſubiuga ta eſt. Propinques. Familiare eſt fictas: ut, Et propius res aſpice noſtras. Phrygibusque adſis. Ac ſi diceret cultoribus tuis. Tantum effatus. Breuiter ut ſupra, ait propter lucem iam maturam.i. plenam. nam non crepuſculum, ſed lux matura deſcribitur. Reuoluta. Aperta, ſicut contra inuolutum dicimus eſſe q̃d clauſum eſt. Ruebat. Autem, oriebatur: ut, Et ruit Oceano nox, & eſt in ſenſu hyſteron proteron. prius.n. nox fugatur, ſic dies oritur. Sic ſe dicit: Secundū edicta Nymphæ. Signa ſequantur. Vel teſſeræ, uel tubarum, uel ſigna militaria. Qualis ſub nubibus atris. Id eſt altis. Strymonię uero grues a fluuio Thraciæ Strymone, iuxta quem habitabt. Hęc autem comparatio non ad telorum pertinet iactum, ſed ad Troianorum clamorem.

Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν, ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό.
Αἵ τ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων.

[Fugiuntque notos] Aut quoſuis uentos frigidos. nam etiā grauem ſignificant tempeſtatem futuram, ut in Georgicis legimus, aut illum ſurgentem uallibus imis Aeriæ fugere grues. Aut re uera notos, horum enim calorem fugiunt, cum reuertuntur in Thraciā [Allabi claſſibus æquor] Cum claſſibus labi ardet apex capiti Ex ſequentibus intelligimus Aeneę armorum fieri deſcriptionē. nā dicturus eſt. At non audaci Turno fiducia ceſſit, quamuis talia arma conſpiceret. Si tamē primam reſpicias connexionem. quaſi de Turno uidetur dicere, quod non procedit [Apex] Conū altitudo hoc loco. Eſt autem Ho. & locus & comparatio:

Παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο
Ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὅν τε κύν' Ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσι
Λαμπρότατος μὲν ὅ γ' ἐστί, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται,
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Hoc autem ille uiolentius poſuit, quia illæ ſtellæ tantum facit comparationē, hic etiam ſtellæ peſtiferę reſpiciens quas clades Rutulis ſic illaturus Aeneas. [Cometæ ſanguinei lugubre,

gubre rubent. Pro lugubriter, Cometæ autẽ Latinæ crinitæ appellãtur. Et Stoici dicũt has ſtellas eſſe ultra triginta duas, quarum nomina & effectus Abienus, qui iam his ſcripſit Virgilij fabulis, memorat. Plinius etiã ſecundus dicit Cometas ſtellas eſſe naturales, quæ apparẽt certis temporibus. Itẽ hoc quoque cõmemorat, cometas oriri de planetis quinque, unde interdũ bona, interdum peſſima ſignificant. nã ſi de Venere aut Ioue fiãt optima pronunciãt, ſi de Marte aut Saturno, deteriora. Nam Mercurialis ſemper talis eſt, qualis ille cui cohęret. Vñ & miniſter deorũ fingitur. hinc eſt quod modo ait, cometæ ſanguinei lugubre rubent. i. noxij. Syrius ardor. Syrius ſtella eſt in oreca-nis, quæ ut in tertio diximus, quantum in ipſa eſt, peſtifera eſt, ſed pro qualitate adiacẽtium aut uincitur, aut maioribus utitur uiribus. Hinc eſt, ꝙ cum certo tempore oriatur, non ſemper eſt noxia. Læuo noxio. Quod aũt ait. Contriſtat lumine cœlum. Cũ de ſtella loqueretur quam armis ſplẽdentibus comparauit, bene hoc Statius ad ipſa arma tranſtulit dicens, Armaque in auro Triſtia. Quod uotis optaſtis, adeſt. Magna eſt perſuadentis ars, ut quod cœpit fieri, in præiudiciũ trahat. Sic hoc loco, quia uult Turnus ut opitẽt pugnã eius ſocij, hanc eos dixit ſemper optaſſe. Perfringere dextra. Fortiter facere. & bene eſt uerbo uſus militari. In manibus. Nõ iam in uotis, ſed in manibus res eſt. Eſto Pro ſit, tertia perſona eſt. Referto facta patrum. Alij hic diſtinguũt, ut ſit, Referat modo unuſquiſque facta patrum, & laudes. Et ſecuum. Saluſt hoc dixit, quia ait Hiſpanorũ fuiſſe morẽ, ut in bella euntibus iuuenibus parentum facta memorarentur a matribus. Alij diſtinguũt nũc magna referto facta, ut duas ter dixerit, Nũc unuſq; ſq; ſuorũ factorũ meminerit, & laudis parẽtum.

Dixerat &c. Docet quomodo poſt diſceſſum nympharum precatus matrẽ Deum a ſuis uiſam claſſem appulit, & quo ea recognita Turnus ſuos in aduentantes cohortatus ſit, de quibus omnibus dicit Don. ſic. Alma parẽs Idæa, ex ijs tribus nominib. captauit beneuolentiam. Edicit eſt edicere cum auctoritate aliquid curandum iubere. Dardanidæ è muris, oſtendit quid poſſit ſpes, nam qui metu fugiebant nunc ſpes in hoſtes inſurgũt. At Rutuli, hi enim in plano conſtituti uidere Aeneã non poterant. Totum ad littora. Moraliter quidem nam repentino turbatis motu omnia maiora uidentur. Hæc ille. Ordo eſt. Dixerat. ſ. Cymodocea nympha. i. finiuerat ſermone & diſcẽdens impulit dextera puppim altam, haud ignara i. perita modi. ſ. impellẽdi, hoc eſt moderationis illa. ſ. puppis impulſa fugit per undas ocyor. i. uelocior, & .i. ſimul iaculo. i ſagitta emiſſa, & ſagitta ęquante, ſ. uelocitate uolatus uentos. Inde aliæ. ſ. nymphæ, celerãt. celeriter peragunt curſus nauium ipſe Anchiſiades Tros. i. Troianus Aeneas inſcius. ſ. unde tãta eſſet celeritas ſtupet & tamen .i. licet inſcius ſtuperat ipſe tollit. i. extollit, omine. ſ. uiſo & audito animos. ſ. ſuos & aſpectans cõuexa ſupera. i. cæleſtia precatur tũ. i deinde breuiter i. paucis uerbis. O alma parẽs. i. mater, Deũ .i. deorum Idæa i. quæ in Ida monte Phrygio præcipue colitur, cui Dindyma. i mons ille in Phrygia, & urbes turrigeræ. i. ciuitates turritæ, & leones biiugi. i biiu iugo currus tui ſubacti, ad fręna. i. habenas q̃ bus aguntur, ſunt cordi. i. ad cor & uoluptatẽ tu ſup ſis mihi nunc princeps. i. auſpex & pñs pugnæ ſicut Iuno pro Græcis. unde ueteriſq; memor Saturnia belli, Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis, &c. tu propinques i. familiarẽ facias, & propius aduenire augurium. ſ. portentum hoc: & ò diua adſis Phrygibus. ſ. tui cultoribus, pede ſecundo. i. dextero, & fauorabili, ipſe effatur ſup. eſt tantum. i. id ſolum, & dies ruebat interea reuoluta i. rediẽs ꝑ reuolutionem, & hoc luce ſup. exiſtẽte iam matura, & fugarat noctẽ, cum ſup Aeneas edicit. i. manifeſte præcipit ſocijs ut ſup. ſequãtur ſigna. i. uexilla, atque aptent animos. i. irritẽt eos, armis i. ad arma, aut arma tractãdo & parent ſe pugnę & Aeneas habet iam Teucros & ſua caſtra in conſpectu. ſ. ut poſſit caſtra ſua cõſpicere, & a ſuis conſpici, ſtans in puppi celſa, tum. i. tũc deinde. i. cõtinuo extulit ſiniſtrã ſup. manu, clypeum. ſ à Vulcano factum ardentem. i. radiantem Dardanidæ tollunt e muris clamorem ad ſidera, & ſpes. i. uictoriæ uiſu regis addita. i. quæ acceſſerat, ſuſcitat iras. i animoſitatem qualis eſt in iratis & iaciũt tela manu exiſtẽtes tales quales grues ſtrimonię. i. Traciæ, dãt ſigna. ſ. auolatus. i. cũ quali clamore auolãt ſub nubibus atris. i. caliginoſis, tranant, ęthera. i. ſublimem aerẽ cum ſonitu, & fugiunt notos. i. uentos pluuios ſup. cum clamore ſecundo i, eas ſequente quaſi celerius uolent ante faciem uenti quæ uox aeri immiſſa afferri poſſet, aut ſecundo. i. lęto unde ſequitur. At. i. ſed ea. ſ. ſigna lætitia uideri ſup. cæperunt aut uidebantur mira, regi Rutulo. ſ. Turno & ducibus Auſonijs donec reſpiciunt puppes. ſ. Aeneę & ſonitũ eius. Verſas ad littora & dum reſpiciunt totum æquor allabi ſ. ad littora claſſibus. i. cum nauibus ipſis, aut propter, claſſes allabentes, apex. i. ſummitas galeæ Aeneæ ardet. i. reſplendet capiti. i. capite eius & flamma funditur criſtis. i à criſtis a uertice. i. deſuper, & umbo. i. curuatura clypei, aureus. i. ex auro facta uomit ignes .i. fulgores uaſtos. i. uide amplius non ſecus. i. non aliter ac ſup. ignes uomunt cometæ ſanguinei i. ſanguinei coloris & ſanguinis effuſionẽ portendentes. ſi rubent lugubre i. lugubriter quãdo. i. aliquãdo liquida. i. humida, & ſublucida nocte, aut ſi ille ardor ſyrius. i. illius ſtellæ ardentis naſcitur ferens. i. afferens aut inferens mortalibus ægris i. miſeris & ægre uiuẽtibus morbos .ſ uarios & contriſtat cœlum. i. aerem, lumine lęuo. i. ſiniſtro, hoc eſt inimico, tamen. i. licet ſic animatos uideret in caſtris & uecedentes è nauibus fiducia. i. bene ſperandi & fidendi uirtus, non ceſſit. i. non amota eſt, nec abijt, aut diſceſſit Turno audaci. ſ. ſine felicitate, non ceſſit dicit præripere. i. quo minus præripiat, aut fiducia pręripere, id eſt præripiendi littora & pellere, id eſt pellendi, aut quo minus pellat terra. i. à terra uenientes ſ. ad eam Hetruſcos Nam ſup tollit. i. erigit & effert ultro. i. inſuper animos. ſ. ſuorum dictis. i. uerbis cohortatorijs, atque increpat .i. cum increpatione cohortatur ultro, i. inſuper ultra id quod timere potuiſſet, increpat autem dicens. Id ſupp. quod optaſtis uotis. ſ. perfringere. i. fortiter agere, & hoſtem conterere dextra .ſ. ueſtra nam ipſe Mars. i. poteſtas pugnãdi, eſt uiris. i. uirilibus bellatoribus. in manibus. i. prompto, nunc quiſque. ſ. ueſtrum eſto memor coniugis ſuæ, & tecti. i. domus. (Sic. n. apud Liu. ferè in concionibus ante pugnam admouet ſuos doctores ipſi) referto. ſ. quiſque i facito ut referat, i repræſentet nunc fortia facta patrum. i maiorum ſuorum & laudes patrum ſuorum, occurramus ultro. i prius quam inuadant, ad undam. ſ. Tyberis, dum. i. quandiu ipſi trepidi ſup. ſunt & prima ueſtigia; labant. i. titubant & uacillant, egreſſis. i primum e naui egredientibus, fortuna iuuat audentes quæ res in bello ſępe probata eſt, & ſolet pro prouerbio dici.

VARIA LECTIO.

Svpra Aſpectans conuexa. In lib antiquis, ſpectans, legitur. Clypeum tum deinde. In antiq. libris. Cum legitur. Dardanidę è muris. In Rom. lib. Dardanidę muris, legitur ardet apex capiti, In Rom. lib. Capitis, legitur. Chriſtiſque à uertice flamma. In Rom libr. legere eſt, Ac uertice flamma. In aliquot alijs, Chriſtis, ac uertice, legitur. Vomit aureus ignes. In antiq lib Aereus, legitur, Littora pręripere, In antiq lib. legitur, Pręcipere. In manibus Mars ipſe uiris. Rom liber, Viri, legit uocandi caſu. Dum trepidi egreſſiſque labant. Rom. liber, Egreſſique Alij quidam lib. Greſſuſque, legunt.

SERV. Verſat quos ducere contra. Cogitat quidem, ſed non facit, ne diuiſo exercitu utrobique uincantur, quod ſequentia indicant Nam paulò poſt dicturus eſt, Et rapit acer totam aciem in Teucros. Concredere. Conuadat. Pontibus. Scalis nauium. Languentis. Tranquilli. Breuibus. Vadis. Per remos. i ſcaphis. Nõ ſperãt. Legitur & ſperat, quod & melius eſt. Nam dum uada eſſe non ſperat, incidit in ea.

POE. Hæc ait, & ſecum uerſat quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Aeneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. multi ſeruare recurſus
Languentis pelagi, & breuibus ſe credere ſaltu.
Per remos alij ſpeculatus littora Tarchon,
Quà uada non ſperat, nec fracta remurmurat unda.
Sed amare in offenſum creſcenti allabitur æſtu,
Aduertit ſubito proras, ſociosque precatur.
TVR. Nunc ò lecta manus ualidus incumbite remis.
Tollite, ferte rates, inimicam findite roſtris

Tollite, ferte. Ad celeritatem dictum eſt. Findite roſtris. Militari ſelle dictum eſt, ut etiam terra ipſa quodammodo ſentiat hoſtis aduentum. Statione. Statio eſt portus temporalis. nam portus eſt ubi hyematur. ſed modo ſtatio ſiccum littus ſignificat, hoc enim dicit, Potiar terra, & nauem, frangere non recuſo. Innocuæ. Innocuus eſt cui non nocetur. Innoxius, qui non nouit nocere, ſed hoc

Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina,
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. POE. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocij conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates aruis inferre Latinis,
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes innocuæ, ſed non puppis tua Tarchon:
Nanque inflicta uadis, dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diu, fluctusque fatigat,
Soluitur, atque uiros medijs exponit in undis.
Fragmina remorum, quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora, ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra id littore ſiſtit.
Signa canunt: Primus turmas inuaſit agreſtes
Aeneas, omen pugnæ, ſtatuitque Latinos,
Occiſo Therone, uirum qui maximus ultro
Aeneam petit. huic gladio, perque ærea ſcuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum, iam matre perempta.
Et tibi Phœbe ſacrum: caſus euadere ferri
Cui licuit paruo, nec longe Cyſſea durum,
Immanemque Gyam, ſternentes agmina claua,
Deiecit leto nihil illos Herculis arma,
Nil ualidę iuuere manus, genitorque Melampus
Alcidæ comes, uſque graues dum terra labores
Præbuit ecce Pharon uoces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum, clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flauentem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix noua gaudia Cydon,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui iuuenum tibi ſemper erant, miſerande iaceres,
Ni fratrum ſtipata cohors foret obuia, Phorci
Progenies ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conijciunt. partim galea, clypeoque reſultant
Irrita deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidum Aeneas affatur Achaten.
AEN. Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterant quæ in corpore Graium
Iliadis campis. POE. Tum magnam corripit haſtam,
Et iacit. illa uolans clypei tranſuerberat æra
Mæonis, & Thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra traiecto miſſa lacerto,
Protinus haſta fugit, ſeruatque cruenta tenorem,
Dexteraque ex humero neruis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Aeneam petijt ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.

poeta plerunque cōfundunt. Dorſo iniquo. Dorſum eſt durior arena, quæ remeantibus fluctibus, & curſibus denſatur, & in modū ſaxi indureſcit qđ a nautis puluinus uocatur Iniquo. Sibi nocenti. Fluctuſque fatigat. ſubaudis eam. Nam fluctus nominatiuus eſt ſingularis. Exponit in undis. ideo in undis, non in undas quia in ipſo loco res agitur, nec eſt mutatio, Omen pugnæ. Sal. Pugnam illam pro omine belli futuram. Ideo ergo omen, quia ſicut nunc, ſic ubiq; uincet Aeneas, Inuaſit agreſtes. Quia dixit, Et latos uaſtant cultoribus agros. Therone hoc nomē in Pindaro lectum eſt tantum. Tunicā ſqualentem. Splendentem loricam. Haurit. Ferit modo ſignificat. Et tibi Phœbe ſacrum. Omnes qui ſecto matris uentre procreantur, ideo ſunt Apollini conſecrati, quia Deus eſt medicinę. per quam lucem ſortiuntur. Vnde Aeſculapius eius fingitur filius, ita.n. eū ꝑcreatum ſupra diximus Cæſarum etiam familia ideo ſacra retinebat Apollinis quia q̄ primus de horū familia fuit, execto matris uentre natus eſt. Vnde etiam Cæſar dictus eſt, licet uaria & Etymologia huius nominis dicantur, ut diximus ſupra. Quod licuit paruo. Legitur & cui licuit. Vſque Tandiu, donec. Ecce Pharon. Legitur & Pharo: ut, It clamor cœlo ut ſit datiuus ab eo quod eſt Pharus. Si autem Pharo legeris, figuratum eſt nam de nominatiuo tranſit ad datiuū dicens Clamanti. Infelix noua gaudia Cydon. De Cretēſibus accipimus, ꝙ in amores puerorum intemperantes fuerūt. quod poſtea in Laconas, & in totam Gręciam trāslatum eſt, adeo ut & Ci. dicat in li. de rep. opprobrio fuiſſe adoleſcentibus, ſi amatores non haberēt, ꝓp quod poeta Cydonem inducit amatorem Nouimus autem Cydones Cretenſes dici ſanè. Cydon quando nomen eſt ꝓpriū, Cy. naturaliter ꝓducit, ſi appellatiuum, corripit Cy. ut Patiens ſine Cydon telum immedicabile torſit. Tamen Stat. etiā in proprio corripuit: ut Hæc regi promiſſe Cydon, hæc lampe dabamus, quod fecit abutens licentia, qua utimur nominibus proprijs. Flauentem malas. Flauentes malas habentem, primæ ætatis. Noua gaudia. Quem tunc primum amare cœperat. Stratus. Deeſt pene. Miſerande. Pro miſerandus. Nam pro nominatiuo uocatiuum poſuit, ut contra, Socer arma Latinus habeto. licet illic poſſit accipi. Socer arma Latinus habeat. nam habeto & ſecundæ tertiæ perſonæ eſt. tamen etiam alibi nominatiuum pro uocatiuo poſuit: ut: Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum. Stipata cohors. Vnanimiter ueniens. Septenaque tela. more ſuo pro ſeptem, ut bina pro duobus. Deflexit partim ſtringentia corpus Alma Venus. Male ait Don. hoc loco antedictorum oblitum eſſe Virgilium, quòd poſt Iouis prohibitionem bellis facit numina intereſſe. nō reſpiciens Iouem magis Deos, hortatum eſſe in fœdera, q a bellis prohibuiſſe Nā & paulo poſt tam Iuno q̄ Iuturna bellis interuerunt. Achatem Omnia nomina quæ in tes exeunt, uocatiuum in a, mittūt, ut Achates Achata, Timœtes, Timœta, Suggere tela mihi. Ordo eſt, Suggere tela mihi, quæ in campis Iliacis in Græcorum ſteterant corporis. nullum. n. mea dextera in Rutulos ſine cauſa iaculabitur telum eorum, quæ iam ſunt cede hoſtium cōprobata. Tranſuerberat. Scindit. Traiecto miſſa lacerto. Quæ fuerat miſſa retroacto lacerto, Protinus. Iugiter, continuo. Thenorem. Currendi modum. Moribunda. Morienti ſimilis. Quod ita eſſe etiam Sal. oſtendit, qui ait, Quaſi uitabundus per tramites, & ſaltuoſa loca exercitum ductare. Nam Iugurtha non uitabat legatum. ſed ſe eum uitare ſimulabat, nā quia nomē eſt, ideo ſignificat ſimilitudinem, nō paſſionem. Quod ſi participaliter diceretur a paſſiuo ueniret. Omnia .n. a paſſiuo participia, in dus exeunt. Moribūda, ſimilis morienti. non. n. participialiter, aliquid ſignificat, ſed nominis habet ſignificationem nominis autem ſignificatio ſimilitudinem habet, non paſſionē. Quādo dico Moriturus eſt, uero moriturus eſt. Moribundus autem, non uere, ſed ſimilis morienti eſt. unde & Saluſt. dicit, Quaſi uitabundus. Fratris de corpore rapto. Si diceret fratrum de corpore, ſpecioſius eſſet quod ideo omiſit, quia haſta Alcanoris tantum uulnerauerat manum, in Męonis uero hæſerat corpore Femur. Dicimus, quia lectū eſt, & declinatur hoius femoris. Illius uero ablatini non inuenitur nominatiuus, Lætus Eripit a femine. licet Caper in libris enucleati ſermonis dicat femem, ſed nō ponat exēplū. ergo aut hoc femur, aut hoc femen Nā femus non dicimus penitus,

ASCENSIVS.

HAEC ait, & ſecum uerſat quos ducere contra, Vel &c. Poſt Turni concionem docet, quo modo Tarchonis cohortatione appulſa ſit claſſis Aeneia ad littus, unde eſt hoc ſolum Donat. Verſat quos ducere, in tanta deſperatione, nec conſilium nec uim animi amiſit. Hæc ille. Ordo eſt, Turnus ſupp. ait hęc & uerſat, ideſt cogitat & diſquirit ſecum, ideſt in animo ſuo quos poſſit ducere contra. ſ. aduentantes hoſtes uel quibus poſſit concedere. i. quaſi fidei committere muros ſ. caſtrorum, obſeſſos Interea, ſcilicet dum hęc ageret Turnus, Aeneas exponit ſocios de altis puppibus, pontibus. i. per ſcalas, multi ſeruare. i. ſeruabant recurſus. i. refluxus pelagi languentis. i. tranquilli ac non impetuoſi, & credere. i. credebant ſe breuibus. ſcilicet uadis, ſaltu. i. ſaliendo in ea alij credere ſup. ceperant, ut crederent ſe breuibus per remos ideſt auxilio remorum, Tarchon ideſt, Etruſcorum rex & præcipuus ductor ſpeculatus, id eſt conſpicatus, & uidens littora,

ſupp.

ſup. ea parte quæ non ſperat.i. timet rada.i. fundum vadorũ ꝑ quem vadere licet, ſed non nauigare, nec vnda fracta .ſ. nimio impetu immurmurat.i. vehementẽ ſonũ edit,hoc eſt rhi,neq; defectus,neq; nimia uis eſt aquarũ,ſed mare allabitur .ſ. ad litus,inoffenſum i.nõ offenſum nec impeditũ , æſtu creſcenti.i. exuberãti,ipſe aduertit.i.applicat ſubito ꝓras.i.anteriores partes,quæ aquas prorunt,& precatur ſocios.O manus.i.multitudo armatorũ lecta.i. electa, incũbite nunc validis remis tollite .i erigite ferte.i. trãsferte ad littus,rates & findite roſtris ſ.nauiũ hanc inimicã terrã.& ipſa carina i.capacitas, ſeu venter nauis,ꝑmar.ſ ꝑmẽdo faciat ſibi ſulcũ,nec ego recuſo frãgere puppim tali ſtatione.i. ad breue tp̃s portu , & hoc tellure ſemel arrepta.i.ſi ſemel tellurẽ arripuerimus,q̃ talia i.talis modi verba, poſtq̃ Tarchon eſt affatus.ſocij cõſurgere ſup.cœperunt aut cõſurgebãt tonſis ſ.remis & inferre.i interebãt,aruis latinis.i. in arua latina,rates ſpumãtes .i. ſpumis aquarum nimio impulſu excitatis reſperſas donec roſtra i. anteriores partis prorarũ tenent ſiccum,& carinæ.i, ventres nauium. ſedere.ſ.ſuper fundũ exiſtẽtes uẽs innocuę i.ſine nocumẽto,ſed ò Tarchon tua puppia non ſup.ſedit innocua , nãque ipſa inflicta radis dũ pendet anceps.i vacillãs dorſo.ſ.ſcopuli iniquo.i. nimis alto,& ipſa ſuſtẽtata dudum fluctus fatigat,ſup eam,ipſa ſoluitur i. finditur, atque exponit viros in medijs undis quos ſupp. viros fragmina remorũ,& tranſtra i.ſumma tabulata nauiũ.fluitantia.ſ per aquas,impediunt,& unda relabens trahit ſimul pedes, quæ res eos ſaluauit. Nec Turnum ſegnis retinet mora, &c.Docet quo modo totis viribus concurſum eſt educente , videlicet Turno, ſuas copias in aduentantes hoſtes , quæ res ferè ſumpta eſt ex applicatione Græcorũ ad littora Troiana,quia Troianis,& potiſſimũ ab Hectore duriter accepti ſunt.Recitat ergo variã ſtragem,de qua re hoc ſolum eſt Donati. Thorax,indumentũ quo bellator vſq; ad pectus munitur.Hæc ille.Ordo eſt.Nec mora ſegnis.i.quæ ſegnes facere,ac ſegnib.eſſe ſolet,retinet Turnũ,ſed ipſe acer.i.ſtrenuus rapit.i. celeriter adducit totã aciẽ in .i. contra Teucros,& ſiſtit.i.exercitũ ſtatuit contra,id eſt aduerſo,aut contra aduentantes,in littore. Et ſup. tibicines, aut cornicines canũt.i.canẽdo faciũt ſigna.ſ. ineundi prælij Aeneas inuaſit primus turmas agreſtes .i. agricolarum,aut agros vaſtãtium appoſitotie omẽ pugnæ.i. quæ res erat omen pugnæ portendens indigenas ſuperãdos cum agreſtes ſuperentur, & ſtrauit Latinos occiſo Therone.i.poſtquam occiderat. Theronem corũ ductorem,qui exiſtens maximus uirũ.i. virorũ petit.i.aggreditur Aeneam vltro.i.non laceſſitus,cum tamen ſi ſaperet ab eo merito declinaret.& ſup.Aeneas haurit i ferit aut exaurit,huic .ſ.Theroni.latus apertum.i poſtquam apparuerat gladio,& per ſcuta ærea, & per tunicam ſqualentẽ .i. relucentem in morẽ ſquamaſum ſerpẽtũ auro.i.ſquamis aut hamis aureis.Seruius dicit haurit .i. ferit, ſed quia addit apertum, quod non ferit, ſed exaurit extrahendo ſanguinẽ,ego potius acciperem in actiua ſignificatione.Inde.i.deinde ferit Lycham exectum.i.per ſectionẽ exemptum iam matre perempta, quę res Cęſarum familię competit,& ſacrum.i.cõſecratum tibi o Phœbe,quia arte medica conualuit,vnde domus Iuliæ fautor inducitur Appollo,ut in bello Actiaco uiſum in clypeo Vulcani.Cui.ſ Lychę licuit.i. permiſſũ & datum eſt paruo i.cum adhuc in vtero eſſet matris: euadere caſus ferri.i necem per ferrum quam nunc incurrit ſenior.Nec .i & non,& deiecit non longe .ſ. ab eis iam dictis Cyſſea uirum illum durum.i.fortẽ ꝓ robuſtum,& Gyam immanem.i. valde magnũ & ferocem deiecit dico leto.i.morte eos ſternentes claua.i.baculo nodato quali vſus eſt Hercules,agmina .ſ. Phrygũ, & Hetruſcorum, arma Herculis .i. qualibus Hercules vbique victor uſus erat nil i.in nullo iuuere.ſ.eos, & manus validæ nil iuuere eos,nec Melampus genitor ſ. eorum,& comes Alcidæ i. Herculis,vſque,i.ſẽmper du.i. donec terra præbuit ſ.Herculi labores graues.ſ. ad domanda varia terrarum monſtra Ecce,q.d. præter opiniomẽ dũ Pharon iactat.i.iactãter effatur,uoces inertes.i.friuola & inania uerba. Aeneas ſupp. intorquens iaculũ ſiſtit.i.plantat & ſtatuit ipſum clamãti.ſ. Pharoni in ore.i.cũ iã eſſet in ore aliter diceret in os. Tu quoque ò Cydon infelix dũ ſequeris Clytiũ.ſ.puerum aut adoleſcentem flauentem .i. habẽtem flauentes malas i.maxillas prima lanugine.i. rara.quia prima barba appoſitotie noua gaudia i. nouas amorũ voluptates tuas,iaceres o miſerãde ſtratus dextra.Dardãia.i. ipſius Aeneę Dardani exiſtẽs ſecutus amorum.i. nũ amplius curans de amoribus,quia amores iuuenum erant,tibi ſemper .ſ.dũ uiueres,iaceres inquam ſtratus ni.i. niſi cohors fratrũ appoſitotie progenies Phorci.i. cohors filiorum Phorci, qui inter ſe erãt fratres, foret.i.eſſet obuia i. obuiã ueniret.ſtipata.i condẽſata mutuo compreſſu, qui ſupp. erant ſeptẽ numero,& conijciunt tela ſeptena.ſ.uno impetu,quia ſinguli ſingula,quę ſupp tela reſultãt .i.retrorſum ſaliunt re ꝑcuſſa irrita.ſ. effecta,partim galea.ſ Aeneæ, & partim clypeo, & Venus alma deflexit partim,ſtringentia.i.leuiter cõtingentia corpus .ſ. Aeneæ,& Aeneas ſic.ſ.oppreſſus affatur Achatem.ſ.armigerũ ſuum fidum,vt in primo fidus, quæ tela gerebat Achates,affatur autẽ dicens. Suggere.i.ſubminiſtra aggerenda mihi tela,dextera ſupp noſtra.i.nõ ullum,nõ torſerit fruſtra in Rutulos vllum ſupp. telũ corũ quæ ſteterãt in corpus Graiũ in campis Iliacis tum.i.deinde corripit magnã haſtã, & iacit ſup.eam,illa volans trãſuerberat æra clypei Męonis,& rũpit ſimul Thoraca.i munimen pectoris cũ pectore: Alcanor frater.ſ eius ſubit.i.ſuccurrit huic.ſ. Męoni & ſuſtẽtat dextera fratrem,ruentẽ haſta miſſa.ſ.ab Aenea fugit.i propellitur protinus.i.cõtinuo,lacerto.i brachio traiecto, & cruẽta ſeruat tenorem.i.currendi modum,dextera moribũda.i. iamiam moritura pependit neruis.i.per neruos ex humero. Tum.i. deinde Numitor petijt Aeneam iaculo rapto de corpore fratris,ſed nõ eſt licitum.i.permiſſum ei figere contra .i. ecõuerſo.ſ in corpus Aeneæ,& perſtrinxit.i.leuiter vulnerauit femur.i.coxã magnã Achatę cuius ferè cum bona ſignificentia meminit Poeta.

VARIA LECTIO.

MVLTI ſeruare recuſus. Sunt lib. antiq. in quibus legat̃ Receſſus Quà vada non ſperat. Rom. lib.legit. Quà uada non ſpirant, & alij.Qui vada.Sunt etiam qui legant, Quà vada non ſpumant.Eſt & Spectat. Nec tali puppim. Rom .lib. & alij quidam peruetuſti legunt. Puppes. Et fluitantia.In antiq. lib.legitur,Etfluitantia.Retrahitque pedes.In lib antiq. Pedẽ,legitur. Perq; ærea ſcuta. In Rom. lib Suta legitur. Inde Lycam ferit, ex ſectum, iam matre perempta. In Rom.lib Exectum,legitur. In alijs,Exemptum.In Oblõgo,Et ſectum. Et tibi Phæbe ſacrũ: In antiquis libris, Satũ,legitur.Cui licuit parno. In libris antiquis ſcriptum eſt, Quod licuit Nil illos Herculis arma, Nil validæ. In antiq. lib ita legit̃ Nihil illos Herculis arma, Nec validæ.Ecce Pharon.Romanus liber,& Oblõgus , Pharo,abſque .n. ſcribũt.Steterãt quæ in corpore.In antiquis libris, Steterũt legitur. Mæonis. In antiquis libris , cum diphthongo , Męonis. Cum pectore rumpit. In Romano libro,Rupit,eſt.

Hic Curibus, fidem primæuo corpore, Lauſus.
Aduenia, & rigida Dryopen ferit eminus haſta
Sub mentum grauiter preſſa,pariterq; loquentis
Vocem,animamq; rapit traiecto gutture , at ille
Fronte ferit terram,& craſſum uomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema ,
Et tres,quos Idas pater, & patria Iſmara mitti ,
Per uarios ſternit caſus occurrit Haleſus.
Auruncæq; manus; ſubit & Neptunia proles ,
Inſignis Meſſapus equis.expellere tendunt
Nunc hi,nunc illi.certatur limine in ipſo
Auſoniæ . magno diſcordes æthere uenti
Prœlia ceu tollunt , animis, & viribus æquis.

SERV. HIC Curibus. Hoc eſt tunc. Eſt ordo . Tunc fidens primæuo corpore aduenit Lauſus Curibus, q erat de Curibus,ut Verres Romulia. Aut fidẽs Curibus.ut, Ecce Sabino rum priſco de ſanguine magnum Agmen agens Lauſus. Rigida. Tenens eã,nõ vibrans & iaciẽs. Boreæ de gẽte ſuprema. aut originem ducentes a Zeto & Calai, qui filij Boreæ & Orithiæ Nymphæ fuerunt, vt De gente , de gñe accipiamus. Aut certe in Hyperboreis montibus natos, vnde eſt origo uenti Boreæ . Iſmara. Thraciæ ciuitas a monte Iſmaro. Expellere tẽdunt. Loco ſe inuicẽ mouere contendũt. Limine .i.littore. Magno æthere .i.aere in magno. nam uẽti in æthere non ſunt , ſed in aere, ſicut ſupra, Atque æthera tranant cũ ſonitu pro aere. Obnixa oĩa contra. Mare mari, nubes nubibus,vẽti uentis Legiĩ & obnixi, vt referat ad uẽtos. Hæret pede pes , pro pedi. Nã Antiptoſis eſt, & eſt Hom. verſicul ἀσπὶς δ' ἀσπίδ' ἐρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ Arcadas. Accuſatiuus eſt pluralis,cui vltima ſyllaba iõ breuis

Non ipſi inter ſe, non nubila, non amare cedit,
Anceps pugna diu, ſtant obnixi omnia contra:
Haud aliter Troianæ acies, aciesq́; Latinæ
Concurrunt, hæret pede pes, denſusq́; uiro uir.
At parte ex alta, qua ſaxa rotantia late
Intulerat torrens, arbuſtaq́; diruta ripis
Arcadas inſuetos acies inferre pedeſtres
Vt uidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera quis natura loci dimittere quando
Suaſit equos: unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
PAL. Quo fugitis ſocij? per uos, & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictaq; bella,
Speq; meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtes
Eſt uia, qua globus ille uirum denſiſſimus urget.
Hac nos & Pallanta ducem patria alte repoſcit.
Numina nulla præmunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis animæq́;, manusq́;
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deeſt iam terra fugæ. pelago Troiam ne petemus?
POE. Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obuius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus. hunc, magno uelit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit, haſtamq́; receptat
Oſſibus hærentem, quem non ſuper occupat Hiſbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum thalamos auſum inceſtare nouercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in aruis,
Daucia, Laride, Tyberque ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratusque parentibus error.
At nunc dura dedit nobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum Laride dextera quærit,
Semianimesq; micant digiti, ferrumque retractant.

uis eſt, q̃s nominatiuus plura lis in es, terminatur, vt hi Arcades, vt delphines delphinas. Latio ſequaci. Pro Latinis, alibi, Inuadunt urbẽ ſomno vinoq; ſepultã. Dimittere quando. Si quidem. Et eſt Romanæ militię, nam in locis impeditis equos comitibus dabãt, & pedeſtri certamine confligebant. Quò fugitis. Hoc amare dictum eſt, nam preces ſequuntur. Deuictaq; bella. Finita. Exhauſta. nam Hoſtis vincitur, non bellum. Fidite ne pedibus. Datiuus eſt pedibus, nam fido tibi dicimus. Hac uos, & Pallanta ducem patria alta repoſcit. Hoc uult patria ut per cædes hoſtiũ reuertamur. Numina nulla præmunt. Argumentatur a facili dicens non contra deos, ſed contra mortales bella tractamus. Ecce maris. Quod eſt efficax, in fine poſuit, nam dicit eos quo fugiant non habere cũ terra teneatur ab hoſtibus, mare autẽ pedibus tranſire nõ poſſint, caſtra uero ingredi turpiſſimum ſit Aut certe etiam hoc impoſſibile, ſi ab hoſtibus obſidentur et quidã volunt intelligentes. Et rapit acer totam aciem in Teucros .ſ. quam deducebat ceteris relictis. Magna claudit nos obice pontus. Modo uſus habet ut hic obex dicamus, vnde quidam Magno obice legunt. Antiqui etiam hæc obex dicebãt ſecundũ quod eſt magna obice. Hinc eſt quod nonnulli uitant generis dubietatem, & legunt Magni ſcilicet maris. Caper tamen in libris dubij generis probat dici & hic obex & hæc obex, quod ut diximus, hodie de uſu receſſit. Denſos prorumpit in hoſtes. Vt eos dehortaretur exemplo. Fatis iniquis. Exitum præoccupauit futurum. Magno ponderè. Magni ponderis: vt, Acre cauo clypeum, pro æris caui. Receptat. Ideo frequentatiuo vſus eſt, quia hærentem haſtam oſſibus auellere facile non poterat. Ergo receptat, ex frequenti concuſſione diuellit. Quem non ſuperoccupat. Quem non deſuper occupat. ideo autem de ſuper, quia Pallas ad euellendum haſtam fuerat inclinatus. Nam Pallas ante ruentem, dum furit Ordo, eſt, nam eundem Pallas ante excipit i. dolo interemit. Ille enim incautus fuerat furẽs ꝓpter crudelem mortem ſodalis. vnde & incautus fuerat. Tumidu in pulmone. Et naturaliter tumido. & quia furebat. In pulmone autem recondit, Archaiſmos eſt pro in pulmonem. Rhęti de genre vetuſta Anchemolum. Hæc fabula nuſquam inuenitur in auctoribus. Abienus tamen qui totum Virgilium, & Liuium iambicis ſcripſit, hanc commemorat, dicens gręcam eſſe. Rhœtus ergo Marrubiorum rex fuerat in Italia, qui Anchemolo filio Caſperim ſuperduxit nouercũ: hanc priuignus ſtuprauit. Quo cognito cum eum pater perſequeretur, & ad pœnam vocaret fugiens ille, ſe ad Turnum contulit. Suis. Etiam ſuis. Lucanũs: Et amiſſum fratrem lugẽtibus offert, Diſcrimina. Differentias. Tymbre. Pro Tymber, metri cauſa Metaplaſmum fecit. Euandrius abſtulit enſis. Poſſeſſiuum eſt modo, non patronymicum. Semianimeſq; micant digiti, ferrumque retractant. Ennij eſt, vt, Oſcitat in cãpis, caput à ceruice reuulſũ. Semianimesque micant oculi, lucemque requirunt. Quem uerſum ita tranſtulit ad ſuum carmen Varro & Tacenus.

HIC Curribus, &c. Proſequitur reliquã pugnæ partẽ, AS C. de qua re dum propter facilitate nihil dicat Donat. Ordo eſt. Lauſus fidens primæuo corpore .i. quia erat in primo flore ætatis aduenit hic .i. modo Curibus, aut Lauſus primęuo flore aduenit hic fidens in Curibus .i. Sabinis quos è Curib. eduxerat, & ferit eminus .i. de lõge quaſi emiſſo telo è manu Dryopen .ſ. Rutulum. Haſta rigida .i. dura, & difficulter flexibili, aut quã rigide renuit, & preſſa .i. impreſſa & impulſa grauiter, id eſt uiolẽter Dryopi .ſ. ſub mẽtum. & rapit pariter uocem, & animam loquentis .ſ. Dryopis, & hoc gutture, ſup. eius traiecto. At .i. ſed ille .ſ. Dryops ferit .i. concutit terrã fronte, & vomit ore cruorem craſſum. Et ſup. Lauſus ſternit quoque .i. etiã tres Threicios .i. Thracios uiros de ſuprema .i. ultima gente .i. gñe aut progenie boreæ .ſ. venti Thraciã perflãtis aut dei illius venti & ſternit tris, quos Idas pater mittit .ſ. in auxiliũ, & tris, quod Iſmara ciuitas illa Thraciæ patria .ſ. illorũ mittit, ſternit in quam per varios caſus .i. uario euentu, & uario genere mortis Haleſus occurrit .i. in occurſum properat, & manus Auruncæ .i. Auruncorũ, qui ſunt antiquiſſimi Italiæ populi copiæ ſuppl. occurrunt, & Meſſapus proles Neptunia ideſt filius Neptuni, ſubit ideſt ſubſequitur in auxilium ueniens exiſtens inſignis ideſt inſigniter inſtructus equis quia prius dictus eſt domitor equorum ipſi tendunt ideſt contẽdunt aut prætendunt expellere. ſcilicet aduerſarios ſuos nunc .i. aliquando hi .i. unius partis nunc illi .i. alterius partis, certatur .ſ. ab omnibus, aut ab utriſque partibus, in ipſo limine .i. littore & ingreſſu, Auſoniæ .i. eius partis Italiæ ab Auſone dictæ, ceu id ẽ queadmodum, uẽti diſcordes, magno .i. ſpatioſo æthere, id eſt aere, tollunt .i. erigunt & cum elatione exercent animis & viribus, æquis .i. æqualibus: & ſupple ipſi uenti non cedunt inter ſe .i. alter alteri, & nubila non cedunt, quæ .ſ. ad utriuſque equia viribus impelluntur, & mare, id eſt aqua maris, non cedit: & pugna, ſupple committitur diu ancept, id eſt incertæ uictoriæ, & ſtant, ſup. uenti obnixi contra omnia, aut omnia .ſ. elemẽta ſtãt obnixa .i. obnitentia, contra .i. ex aduerſa parte. Acies Troianæ, & acies Latinæ concurrunt haud .i. naturaliter, pes ſ. unius aduerſarij, hæret i. coniungitur, pede .i. pedi, & uir hæret exiſtens denſus uiro. At i. ſed. ut .i. poſtquam, Pallas .ſ. filius Euandri, uidit, id eſt conſpexit, Arcadas inſuetos inferre acies pedeſtres, id eſt pedeſtri pręlio certare, dare terga, Latio, id eſt Latino populo, ſequaci, id eſt ꝑſecutori, uidit, dico, ex alia parte, qua torrẽs id eſt amnis impetuoſus, intulerat ſaxa rotãtiã .i. obuoluta late, & arbuſta, ſupple erant ad diruta ripis, id eſt cum ripis, aut in ipſis ripis; quis, id eſt quibus Arcadibus, quãdo .i. quãdo quidem, aſpera natura loci, id eſt quia inacceſſibilis, videbatur: ſuaſit, id eſt perſuaſit dimittere equos, ipſe accendit virtutẽ .i. animoſitatem eorum. nunc, id eſt aliquãdo prece, & nũc dictis amaris, id eſt increpationibus, quod unum, id eſt quæ vna & ſolares reſtat, id eſt reliqua eſt, rebus egenis .i. cõſilio, & ope egẽtibus. Accendit antẽ dicens, O ſocij quo fugitis, obſecro, ſupp,

aut

AIC ant obteſtor per vos & ſortia ſacta,ſupple neſtra i alijs prelijs (Soleat n.duces milites ſuæ uirtutis admonere nt ſimilẽ exbi bebant,& per nomen.ſ.ſamam,& gloriam Euandri ducit.i.qui uos duxit,& per bella deuicta.i.cum victoria geſta, & per ſpem meam.i.quæ eſt de me, aut quã habeo de nobis, quæ ſpes mea ſubit nũr æmula.i.imitatrix,laudis patriæ.i.paternæ hoc eſt pa tris mei Euandri,vel quia tantum de me incipit deſperari quan tum de patre partum eſt gloriç aut quia tantum de uobis ſpe rare incipio quantum pater ſolebat,per hæc ergo obſecro.ne fi dite.i. confidatis, pedibus.i. nolite ſpem in ſuga collorare.Via eſt rumpenda.i.debet rumpi.& ſit aperiri,ſerro.i.armis ſerreis, ꝑ hoſtes.ſ medios,hac.ſ.parte qua ille globus uirum.i. virorũ, vrget denſiſſimus .i.frequentiſſimus har repoſcit.i. exigit,& re quiris patria alta.i. nobis,& inclyta ſacta, & nos Pallanta.i.me durem ſ veſtrũ.Nulla numina.i.nullæ diuinæ poteſtates,ꝑmũt .i.opprimũt nos,quia nos urgemur ab hoſte mortali.i.qui poteſt mori vti nos. Totidem animæ,& manus ſunt nobis morta les quot.ſ.hoſtibus.Ecce.i. ſi neſciris animaduertite,quia Pontus.i. mare,claudit nos magno obire .i. obiectu, & obſtaculo maris,& ita,terra deeſt iã ſugæ.i.non eſt quo fugiamus,locus peretis ne Troiã pelago?.i. ꝑ pelagus.Hæc ait,&c.Eandem rem proſequitur,& potiſſimum in hanc partem oſtendit egregiam uirtutẽ Pallantis.Cum uero nihil habeamus Donati.Ordo eſt. Pallas,ſup.ait hæc.ſ. ante dicta,& ipſe medius prorumpit in ho ſtes dẽſos,Lagus.i.Rutulus ille adductus iniquis ſatis.i. ipſum ad mortem vrgẽtibus fit obuius primum.i. primo loco huic.ſ. Pallanti dum ſaxum magno pondere.i. magni ponderis, vellit .i. proſternit hunc.ſ. Lagũ ipſum infigit coſtis diſcrimina .i. ci catrices telo intorto.i.intorſum torto per medium, ſup.ea par te qua ſpina dedit coſtis diſcrimina, & receptat.i.frequenti conamine recipit,haſtam hærentem oſſibus.ſuper quem Hisbon non occupat.ſ. quia non potuit ille.ſ. Hisbon, quidem.i. certe ſperans hoc.ſ.poſſe occupare Pallanta, nam Pallas excipit ante .i.prius ipſum ruẽtem.exiſtentem incautum,dum furit crudeli mortale ſodalis.ſ. ſui,atque recõdit enſem in pulmone tumido.i. inflato. Et ipſe petit hinc .i. poſt hos Stelenũ & Anchemolũ de vetuſta gente Rhœti.ſ Marrubiorũ regis Aachemolũ in quam auſum inceſtare.i.per inceſtum polluere,Thalamos no uercæ.ſ Caſpiæ. Vos etiam gemini .ſ.fratres,cecidiſtis in armis Rutulos ò Laride, & tu Tymber proles Daucia .i. ipſius Dauci ſimillima.ſ.inter uos,proles inquã ſimillima, & indiſcreta ſuis parentibus,qui,ſup.error eſt gratus parẽtibus At,i. ſed, Pallas dedit vobis diſcrimina .i. differentias mortis , dura .i. difficilia tolratu, imò intolerabilia,nam ò Tymbre enſis Euandrius .i. quem Euandri filius tractat,abſtulit tibi caput,& ò Laride dex tera abſciſſa quærit te ſuum.ſ fauorem & adiutorẽ,& digiti ſe mianimes.i.ſemiuiui adhuc palpitãtes miram.i. viciſſim ſe mo uent,& retractant ſerrum.i. arma quæ deteſtantur.

HIC Curibus,fidens primæuo corpore, Clauſus Aduenit. In multis libris,hic verſus varie legitur ſic,Hic uiribus,fidens, & uiribus hic.Et ꝑ, Clauſus,Lauſus Et ꝑ, Aduenit, Adulat. Occurrit Alęſus. In antiquis libris, Occurrit Alęſus, & Haleſus,ſcribitur.Stant obnixi omnia rõtra. In antiquis exemplarĩbus legere eſt. Stãt obnixa omnia rõtra. Dimittere qñ.In antiquis libris,Demittere,legitur.Subit æmula laudis In Romano libro,Laudi legitur. Qua globus.In Romano li.Quo,habetur, Ecce maris magno. In antiquis libris ,Magna, fœmineo genere.Deeſt iam terra fugæ.pelago Troiam ne peteris? Pelago impreſſa omnia exemplaria legunt. Cum tamen in vetuſtioribus omnibus. Fugæ pelagus,legatur. Quod alij viderint. Præterea pro, Petetis, petemus ,perſona prima in pleriſque libris habetur. In aliquot ex ijs,qui apud me ſunt , Petamus , legere eſt. Quod figuratiuus eſt.Hũc,magno vellit dum pondere ſaxũ. In Romano libro ita legitur, Hic uellit magno cum pondere ſaxum.Hinc Helenum petit. In antiquis libris, Stelenum, & Stenelum,&, Sthenelum, legitur. VARIA LECT.

Arcades accenſos monitu , & pręclara tuentes
Fata uiri,mixtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas biiugis fugientem Rhœtea præter
Traiicit, hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo ;
Ilo nanque procul ualidam direxerat haſtam ;
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra
Te fugiens, fratremq; Tyren; curruſq; uolutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arua.
Ac uelut optata uentis æſtate coortis
Diſperſa immittit ſiluis incendia paſtor ;
Correptis ſubito medijs, extenditur vna
Horrida per latos acies Vulcania campos ;
Ille ſedens uictor flammas deſpectat ouantes.
Non aliter ſocium uirtus coit omnis in unum ;
Teque iuuat Palla. ſed bellis acer Haleſus
Tendit in aduerſos,ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona,Pheretaq; , Demodocumq; :
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe ,
Elatam in iugulum : ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſpergit cerebro permixta cruento;
Fata canens ſiluis genitor cęlarat Haleſum ;
Vt ſenior leto canentia lumina ſoluit
Iniecere manum Parcæ,teliſque ſacrarunt
Euandri. quem ſic Pallas petit ante precatus ,
PAL. Da nunc Tybri pater fero,quod miſſile libro,
Fortunam, atque uiam duri per pectus Haleſi.
Hæc arma, exuuiaſq; uiri tua quercus habebit .
POE. Audijt illa deus , dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum .

SERV. TVentes. Modo viuentes, alibi deſendentes . Dolor , & pudor. Sic de Mezentio,Aeſtuat ingens vno in corde pudor, mixtoq; inſania luctu.Fugientem Rhœtea.Præter ſugientem. Hoc ſpatium, tantumq; moræ fuit Ilo: Subandis ad mortem. Ili hoc ſpatiũ fuit ſolũ , & hæc ſola mora quominus Ilius periret. Teuthra . Ab eo quod eſt hic Theuthras Theutræ, quõ Aeneas Aeneas . Tyren. Ab eo quod eſt hic Tyres. Optato.i. ex uoto.Per æſtatem enim vẽti ſrequenter optãtur, & quaſi contingere videntur ex voto. extenditur una. ſicut duces diuerſis locis commiſſa ꝓlia continuauerant. Acies Vulcania. Ideo abuſus eſt quia cõparatio ad bellum pertinet , nam de igne dicere aciem, ſatis incõgruum eſt , ergo acies Vulcania, nis ignis , quæ late per campos eſſunditur Victor Cui vota proceſſerunt , voti compos.i.ἐπιτυχών.Ouantes. Abuſio eſt non proprietas . Coit omnis in vnum. Vnanimiter omnes fortiter faciunt. Sed bellis acer. Sed modo inceptiua particula eſt , vt in Saluſtio ſæpius , ſicut at interdum, nam non eſt coniunctio ratiocinantis . In ſua colligit arma. Poſt ſecutum ſe clauſit. Alibi , Et ſe collegit in arma. Elatam in iugulum. Iugulo ſuo vulnus minantem . Fata canens, quaſi diuinus. Alij Cauent ,legunt,ſecundum quod nõ ſtatim, & diuinus , nam & ab alijs audita cauere potuerat. Canentia lumina, aut Hypallage eſt, pro ipſe canens,aut phyſicam rem dixit . dicuntur enim pupillæ mortis tempore albeſcere. Iniecere manum Parcæ . Taxerũt debitum ſibi. Et ſermone uſus eſt iuris.nam manus iniectio dicitur, quoties nulla iudicis auctoritate expectata, rem nobis debitam vindicamus.Da nunc Tybri pater. Virinum innorat numen , circa cuius ripas bella tractantur, ſic ſupra,Tu dea tu præsẽs noſtro ſuccurre labori. Tua quercus. In tuis ripis creata . Audijt. Modo exaudijt,& ad effectum deduxit. Paulò poſt tantum audijt . Vt , Audijt Alcides iuuenem. Dum texit. Dũ ſpoliat. Nam tempus præſens eſt , non præteritum , ab eo quod eſt tego. Sic Plautus , Ego hunc hominem detextam pallio.

ARCADAS accenſos, Commemorat ſtragem quam cum ſuis edidit Pallas, vnde Donatus. Arcades uehementer mouentur uirtus alieno exẽplo maxime ducis. Petit telo, & precatur uerbis. Hæc ille. Ordo eſt. Dolor,& pudor mixtus armat in hoſtes Arcadas accenſos monitu uiri ideſt viriliter agentis Pallantis .i. & tuentes .i. inſpicientes Præclara facta uiri. Tũ.i.deinde,cum videret ſuos animatos, Pallas traiicit .ſ. haſta. Rhœtea præterfugientem bijugis id eſt binis equis tractus.Hoc ſpatium,& tãtum moræ, id eſt dilationis a morte fuit Ilo,nanque ipſe Pallas,direxerat Ilo,id eſt in Ilum, procul, id eſt de longe ; haſtam ualidam quam Rhœteus medius , id eſt in medium occurrens intercipit , id eſt intercur ASC.

rena

rens in ſe capit, Rhœtheut, inquit, fugiẽs telo Theutra optime .i. peritiſſime, & fugiẽs fratrem, ſupp tuum, Tyrẽ .ſ. nomine, & qui ſemianimis .i. ferre examinatus, & volutus deiectus curru, cædit calcibus .i. pedibus ferit arua Rutulorũ. Ac velut paſtor immittit ſiluis .i. ſiluas, incendia diſperſa, & hoc ventis coortis .i. ſimul ortis, æſtate i. p æſtatẽ & æſtiualẽ ęſtũ. optato .i. ex uoto, aut ſic, immittit optato i. uoto, ſeu dedita opera incendia diſ pſa uẽtis coortis æſtate i. tpe ſiccitatis, acie Vulcania .i. ignea, hoc eſt copia flammarũ, extẽditur una .i. ſimul, ſubito .i. derepẽ te, & hoc medijs .i. obſtãtibus correptis .i. ſimul arreptis. exiſtẽs horrida per latos campos, ille .ſ. paſtor qui optato incendia im miſit ſedẽs victor .i. uoti compos deſpectat .i. deſuper aſpicit, p quod ſignificatur ſedere in loco editiore flammas ouãtes i. mo re ouantium ſalientes. & crepitantes, omnis virtus ſocium .i. ſo ciorum Pallantis, coit .i. cõuenit & conglobatur in unum .ſ. cõ ſẽſum & locũ, & iuuat te ò Palla. ſed Haleſus Rutulus ille acer bellis .i ſtrenuus bellator, tẽdit in aduerſos .ſ. Arcadas, & colligit ſe in ſua arma .i. circũuoluit, & munuit ſe ſcuto ſuo, hic .ſ. Hale ſus, aut hic .i modo vbi ſe in hoſtes iniecerat, mactat .ſ. occidit ſumpta metaphora a ſacrificijs, Lacona virum illum a nomina tiuo hic Lacon, & Phareta, a nominatiuo Phares, ſicut Darbes Darheta facit, & Demodocum, & diripit Strymonio (quod hic proprium uř, nam ſi Thracium dixeris, nimis cõfuſa eſſet locu tio) dexteram .ſ. manum: enſe fulgenti .i. reſplẽdenti, dexterã di xit elatam i. extenſam in iugulum, ſcilicet ipſius Haleſi. & ferit ora Thoantis ſaxo .i. lapide, & diſpregit oſſa ſ. capitis, permixta cerebro cruento .i. cruore cõmixto, aut cruoris pleno. Genitor .i. pater Haleſi etiã Haleſus nomine ſm regulã Seruianã, canẽs .i. pronoſticãs ei fata, aut potius canens .i. euitans, fata, id fatalẽ neceſſitatem, dux Haleſo necem minabatur cælarat .i. occulta uerat Aleſum ſiluis, ſed ut .i., oſtq, ipſe ſenior .ſ. pater, ſoluit i. diſſoluit, leto i. morte lumina canẽtia .i pupillas albicãtes inſtã te morte, aut ipſe canens ſenio, Parcæ .i. deæ fatales, & fatorum diſpenſatrices, iniecere manum .i vendicarunt ſibi, & traxerũt ſibi debitũ, & ſacrarunt .i addixerunt telis Euãdri vt .ſ. illis ma ctetur, quaſi ſacer .i. execrabilis, quẽ Pallas petit precatus ante .i. priuſquam petat. aggrediatur eum ſic, ò Tybri pater, da fer ro quod miſſile .i vt cinitiatur, ego libro i diſtrictum teneo, for tunam .i. proſperum contactum atque viam per pectus duri Ha leſi, quercus tua .i. tibi ſacra hoc eſt tholus aut poſtis tuus, habe bit hæc arma, & has exuuias uiri Deus .ſ. Tybris, audijt .i. exau diuit, illa i. vota & verba Pallantis; & ita dũ Haleſus texit .i. pro texit Imaona ſ. conſocium ſuum, ipſe felix dat .i exponit, telo Arcadio .i. ab Arcade .ſ. Pallãte miſſo pectus inermum .i. ſine ar mis diſarmatu, dicitur etiã hic & hęc inermis, & hoc inerme.

V A R I A L E C T I O.

MIXTVS dolor, & pudor. In Romano lib. pro, Pudor, legitur, Furor. Ac velut optata. In antiquis libris, Optato, legitur. Non aliter ſocium virtus coit. In Oblongo numerus ita mutatus, Non aliter virtus ſocium coit. Fulgẽti diripit enſe. In Rom. lib Deripit. Oſſaq; diſpregi. In antiquis libris, Diſperſit, habetur. Fata canens ſiluis. In libris nonnullis, Fata cauens, legitur. Haleſus. In aliquot antiq. Alæſus, & Aleſus legitur. Dum texit Imaona. In aliquot antiquis, Imæona, legitur.

C OE L. R H O D I G.

NARRABAMVS nuper T. Liuij ſummi hiſtorici librũ ab Vrbe condita ſcm, incidimusq in eum locum, qui eſt de Valerio Publicola: Ante omnes, inquit, de prouocatione legẽ tulit aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandoq; cũ bonis capite eius, qui regni occupãdi cõſilia inijſſet. Scrutabamur quid eſſet ſacrare cum bonis caput. Si enim eruditiorem ſenſum ex recõdita hiſtoria proruendum nos putes, nec velut per trãſennam inſpectãdum frigidior Platonis legibus fiet eminẽtiſſimi auctoris ſnia. Quis.n cõſecrationis metu è regni affectione deterreatur? Aliud ergo ſcitius doctiusq; quærẽdum Cõperimus igitur omnem (vt aiunt) lapidẽ mouentes, apud Halicarnaſeũ Dionyſiũ de clientũ, & patronorũ iure ad hũc modũ libro Romanarũ antiquitatũ ſcdo. Cõiter, inquit, utriſque neque piũ, neque fas erat, accuſare ſe inuicem, nec contra teſtimonium dicere, nec ſuffragium aduerſum ferre, nec cũ inimicis adnumerari, quod ſi quid horũ quis feciſſe argueretur, & lege proditionis tenebatur, quã Romulus ſanxerat, deprehẽſum autẽ ſi quis vellet occidere, piũ erat, tanq Iouis inferni hoſtiã. Inde.n. Romani, quos vellent hac pęna mori, eorũ corpora deorum cuipiã, præcipueque manibus dicabant. Hęc Dionyſius. Quod ſi curioſior aliquis, & amplius intro ſpiciẽdam excutiendãq; putet hiſto iã hanc, & noſſe cupiat quid ita, dijs dicatos occidendi cuiuſlibet põtificium foret, id utique ex Dionyſio perlici nequit. Nos aũt ita obſeruauimus. Cetera quidem ſacra uiolari fuiſſe nefas hominem vero ſacrum occidere fas. Et ratio hæc, veteribus is erat deorum metus, & obſeruantia, vt illis ſacrũ dicatũ quę animal prorſus in ſuis finibus eſſe, haud paterẽtur. Sed ad deorum abigerent loca, quibus id ſacrum foret. Animas uero huiuſmodi ſacratorum hominum, quos Ζάνας Græci uocãt, dijs debitas omnino exiſtimabant. Sed eas in cœlum mitti a ſo poſſe, & ad eos, ad quos iam pertinerẽt, alia ratione nulla videbant, niſi corpore viduatas. Igitur primo quoque tempore, vt irent, eiuſmodi hominem interficiendi cuilibet erat arbitrium. Morem hunc, vetuſtatis prudẽtiſſimus Maro expreſſit in Haleſo, de quo paulò mox oppetituro ita ſcribit. Iniecere manum Parcæ, telisque ſacrarũt Euãdri. In quo itẽ diuini humanique iuris proprietatẽ eſſe executum, adnotauit Macrob. Quippe ex manus iniectione mãcipium deſignauit & ſacrationis uocabulo diuini iuris obſeruantiam impleuit.

At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interemit, pugnæ nodumq; moramq;
Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Hetruſci,
Et uos ò Graijs imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq;, & uiribus æquis,
Extremi addenſent acies: nec turba moueri
Tela, manusq; ſinit hinc Pallas inſtat, & urget.
Hinc contra Lauſus; nec multum diſcrepat ætas:
Egregij forma, ſed quis fortuna negarat
In patriam reditus, ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator olympi;
Mox illos ſua fata manent maiore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum; qui volucri curru medium ſecat agmen.
TVR. Vt uidit ſocios; tempus deſiſtere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet
POE. Hæc ait, & ocij ceſſerunt æquore iuſſo.
At Rutulum abſceſſu iuuenis, tum iuſſa ſuperba.

SERV. AT non cæde viri tanta perterrita Lauſus. Subaudis eſſe. Nodumque moramq;. Bene addidit Moram, ne nodum aliũ acciperemus. Nam Nodus, proprie eſt denſa peditum multitudo, ſicut turma equitum vt lectum eſt in diſciplina militari. Nodum ergo pro difficultate accipe, quæ uix poſſit reſolui. Graijs impedita corpora Teucri. Quos Græci perdere nequiuerunt. Teucros autem accipimus, quos ſecum duxit Aeneas. nam ait, Quorum de numero qui ſeſe in bella ſequantur Pręſtantes uirtute legit. Alias nõ procedit paulò poſt eruptura ſunt qui obſidentur in caſtris. Extremi addenſent acies: Lucan. Quorum pedeprima relato Conſtringit gyros acies. Denſo aũt ſecundæ coniugationis eſt. Nec turba mouert Tela, manusq; ſinit. Lucan. Gladiorq; ſuos compreſſa timebat. Maiore ſub hoſte, ſub hoſtilitate. Nam ſub diuerſis hoſtibus pereunt. Aequore iuſſo. Pro ipſi, iuſſi, & eſt uſurpatum participium. Nam iubeor non dicimus, vnde poteſt uenire iuſſus. Sic ergo hic participium vſurpauit, vt Horat. verbum, dicens: Hæc ego procurare, & idoneus imperor & non inuitus, Ergo ſatis licenter dictum eſt, adeo vt huic loco Probus hic correptum a longum poſuerit. Tũ. Deinde. Tyranni. Regis ſuperbi. Aut ſpolijs ego iam raptis laudabor opimis, Aut leto. Dilemma, & eſt cornutus ſyllogiſmus, argumentum quod eſt ab utraque parte firmiſſimũ. & cõcludit aduerſarium. Spolijs optimis. Quæ dux duce detrahit, ut diximus ſupra opima ſunt ſpolia. Frigidus Arcadib. coit in præcordia ſanguis. Præſagio mortis futuræ. Specula cum uidit ab alta.

Miratus, ſtupet in Turno, corpus qua per ingens
Lumina uoluit, obitque truci procul omnia uiſu:
Talibu ,& dictis it contra dicta tyranni.
Aut ſpoliis ego iam raptis laudabor opimis.
Aut leto inſigni: ſorti pater æquus utrique eſt:
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor,
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis,
Deſiluit Turnus biiugis. pedes apparat ire
Comminus. utque leo, ſpecula cum uidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat. haud alia eſt Turni uenientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſe fore credidit hauſtæ:
Iræ prior Pallas, ſi qua fors adiuuet auſum
Viribus imparibus: manũque ita ad æthera fatur.
Per patris hoſpitiũ, & mẽſas, quas aduena adiſti,
Te precor Alcidæ, ceptis ingentibus adſis:
Cernat ſeminect ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides iuuenem, magnumque ſub imo
Corde præmit gemitu, lacrymasque effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis.
Stat ſua cuique dies. breue, & irreparabile tempus
Omnibus eſt uitæ; ſed famam extendere factis
Hoc uirtutis opus. Troiæ ſub mænibus altis
Tot nati cecidere Deum; quin occidit una
Sarpedon mea progenies. etiam ſua Turnum
Fata uocant, metasque dati peruenit ad æui.

Hucad cuttus altitudinem ſpectat, leto ad Turni uiolentiam atq; feritatẽ, & eſt ordo. Vtq; leo aduolat, talis eſt Turni imago uenientis. Contiguum. Poſtq̃ uidit eum ueniſſe intra iactum teli ſ. ut poſſet feriri. Ire prior Pallas. Subaudis uoluit. Fors Fortuna, propter illud, Audentes fortuna iuuat. Te precor Alcide. Supra contra inferiores hoſtẽ, fluminis implorauit auxiliũ, nunc contra hoſtem maiorẽ uiribus, Deũ inuocat uirtute præſtantem. Cernat ſeminect. Ad illud quod ait Turnus, Cuperẽ ipſe patens ſpectator adeſſet, hic dicit, Ipſe ſuum cernat interitum. Victoremque ferant moriẽtia lumina Turni. Dona tua dicit meminerint, ſed melius eſt ſuſtineant, quaſi pondua & pœnam. nec enim meminiſſe poſſunt oculis. Lacrymasque effundit inanes, Oſtẽdit euentum futurum. Stat ſua cuique dies. Sectis philoſophorum poetæ pro qualitate negociorũ ſemper utũtur, nec ſe nunquã ad unã alligãt, niſi quorũ hoc ꝓpoſitum eſt, ut fecit Lucretius, qui Epicureus tantũ ſecutus eſt, Scimus autem inter ſectas eſſe contrarias opiniones. Vnde fit ut in uno poeta aliqua contraria inueniamus, non ex ipſius uitio, ſed ex uarietate ſectarum, Illud nanque quod ait in quarto. Sed miſera ante diem, epicureorum eſt, qui caſibus cuncta concedunt. Nunc quod dicit, Stat ſua cuique dies, Stoicorum eſt, qui dicunt fatorum ſtatuta ſeruari. Sane prudenter fecit ut luxam, & uagam opinionem Epicureorum daret homini (nam illud ex perſona poetæ dictum) hanc autem ualidam daret Ioui: nã Stoici, & nimiæ uirtutis ſunt cultores deorum. Stat. Fixa eſt, Dies, Tempus uitæ, nam fœminino uſus eſt genere cum.n. maſculino utimur re uera diem ſignificamus, Breue tempus uitæ. Quia quandoque finitur, ipſe paulò poſt. Rhœbe diu res, ſi qua diu mortalibus ulla eſt Viximus. Item Cicero, quid eſt.n. hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremus? Omnibus eſt. Magna conſolatio quæ oſtendit non eſſe dolenda cõta. Sed famam extendere factis. Contra illud, quod occurrebat uitanda eſſe ardua ſi breuis eſt uita: dicit ideo amandas eſſe uirtutes, vt uitę breuitas fama, & gloriæ meritis poſſit augeri Opus. Officium. Nati Deum. Vt Achilles Thetidis, Memnon Auroræ Aſcalaphus. Sarpedon. Secundum. Virgilii declinationem: ut, Notum Sarpedonis alti; ultima habebit accentum in nominatiuo, ſm Homerum, qui & Sarpedontos Sarpedonos facit, & ultima, & penultima. Etiam ſua Turnum. Multi ẽt legunt, ut ſit Ecce, & pertinent ad conſolationẽ, ſic ait, Periturus eſt ille qui uincit, Metas Fines. ut, His ego nec metas rerum, nec tempora pono. Peruenit. Bene ad exprimendum celerem mortis aduentũ, præterito uſus eſt tempore.

ASC. AT non cæde, &c. In hac parte recitat poeta egregia Lauſi, & Pallantia facinora, & Turni cum Pallante cõgreſſum, & primoque congreſſuri habebant uerba, de quibus eſt hoc Donati. Caperem ipſe pater, Ipſe. ſ. qui amat, ipſe qui inimicis meis auxilia ſubminiſtrate, ipſe a quo miſſu eſt cõtra me. Spectator. Quia grauiora ſunt quæ uideatur, q̃ quæ audiuntur. Quod leo ai Turnum, & tauro Pallantem comparet iam euẽtum res demõſtrat. Hæc ille. Ordo eſt. At.i. ſed, Lauſus. ſ. egregius iuuenis ille filius Mezentii, appoſitorie ingens pars belli, non ſinit, i. nõ permittit, agmina. ſ. Rutulorũ, perterriti, ſupp eſſe, aut perterreri, tanta.i. tam uehementi cęde. uiri ſ. Haleſi, aut potius cęde tanti uiri legendum eſt nam ut tanta agmina conſtruamus nõ patitur metrũ, ſed ſup. ipſe Primus ſ. irrumpẽs, interimit Abãtem Troianum illum de quo in primo. Et qua uectus Abas, &c. Oppoſitum pugnæ, id eſt qui ſuſtentaret onus ingruentium pugnatorum oppoſitum dicit. appoſitorie. nõdũ, & moram .i. ut ſit, & nodus.i. connexio perditũ, & mora.i. obſtaculũ moram facturũ ingruere uolentium Proles.i. iuuentus, & pubes Arcadię. i. ex Arcadia profecta, q̃ duce Pallantes uenerat, ſternitur.i. ꝓſternitur, & occiditur, & Herruſci qui cũ Tharconte uenerant in auxilium Aeneæ, ſternuntur. ſ. a Lauſo, & non ò Teucri corpora imperdita.i. nõ ꝑdita, Graiis.i. a Græcis. ſup. ſternimini ab Latinis, & Rutulis. Agmina cõcurrunt ducibusque & uiribus æquis.i. habẽtia uires, & duces æquales. Extremi addẽſent.i. condenſat acies. i. nec turba i. multitudo compreſſa ſinit i, patitur tela, & manus moueri. tam denſe conſtipatur, ut nõ poſſint brachia mouere ad feriendum. Pallas. ſ filius Euandri, inſtat & urget hinc.i, ex una parte, Lauſus. ſ. filius Mezentii. inſtat, & urget hic.i. ex alia parte, contra .i, ex aduerſo, nec ætas. ſ. amborum, diſcrepat. id eſt diſtat multũ, & ſup. ſunt ambo egregii forma.i. habent egregiam formam, ſed, ſupple tales, quis i. quibus fortuna negarat reditus in patriam tamẽ regnator magni Olympi. ſ. Iuppiter, haud.i. non paſſus, ſup. eſt ipſos concurrere inter ſe, ſed illos manent.i. expectant mox.i. paulò poſtea ſua id eſt propria fata, id eſt moriendi genera, ſub hoſte maiore, quia Pallas ſub Turno moriturus eſt Lauſus ſub Aenea, Soror alma.i. diua, & nympha. ſ Iuturna, monet interea Turnũ .ſ, fratrum ſuum ſuccurrere Lauſo, qui. ſ. Turnus ſecat medium agmen, id eſt quod oppoſitum inuenit curru uolucri.i, uelociter acto, ut.i. poſtquam, ipſe uidit ſocios. ſ contra Pallanta certãtẽs, ait, ſupple tempus eſt deſiſtere pugnæ.i. pugna, quia ego ſolus feror in Pallanta Pallas.i. de Pallante uictoria, debetur mihi ſoli, ego cuperem, ut ſupple ille parens ſ. Euander adeſſet ſpectator. Turnus in quam ait hæc, & ſocii ceſſerunt i. diceſſerunt, ęquore.i. a campo æquo, & pleno iuſſo, id eſt quod eius iuſſerat derelinquere. At.i. ſed iuuenis. ſ Pallas miratus abſceſſu.i. per abſceſſum Rutulum.i. Rutulorum i. quia Rutuli iam cito patebant, ſuperba.i. magnifica iuſſa. ſ. Turni ipſe ſtupet in Turno, & uoluit lumina.i uiſum aut oculos, per ingens corpus. ſ. eius, & obit.i. circumit, aut circumuagatur omnia ſ. quæ Turnum cõtingebant uiſu truci.i. truculẽto, & immiti. & ipſe it: i. ingreditur, & procedit contra dicta tyranni.i. ſuperbi, talibus. ſ. uerbis, aut ergo iam laudabor iam ſpoliis opimis.i. de principe hoſtilis exercitus, quæ Ioui dicari ſolebant, raptis.i. detractis, aut laudabor lęto.i. morte inſigni.i. clara, & glorioſa pater. ſ. meus Euander, quem ſpectatorem optas, eſt ęquus. ſ. indifferens, vtrique ſorti, id eſt ſeu uincam ſeu uincat dummodo glorioſa, & ita nihil triſte ſpectaret in me Ea autem erant Lacedæmoniorum præcepta ut aut uincant, aut fortiter cadant. Tolle, id eſt amoue minas, & ipſe fatus i. locutus ſic, prodit in ęquor medium, id eſt in Planiciem, ſanguis frigidus ſ. pręc timore coit i congelatur Arcadibus in præcordia.i. ad uicina cordis, ubi ſunt paſſionũ ſedes, Turnus deſiluit. ſ. ſaluit de biiugis.i. bigis, & apparet i. diſponit, ire pedes i. pedeſtris, cominus.i. ut dicunt, de propè, quaſi conſerta manu, Et ut.i quemadmodum leo cum uidit ab alta ſpecula ſ. mõtis, aut rupis, taurum ſtare procul in ſupple campis meditantem.i. in animo agitantem prælia. ſ. ſe exercentem ad prœlia, & in cornu iraſcẽtem, ipſe aduolat. ſ. ad. ipſum taurum, haud .i. non alia, imago, i. ſpecies, & ſimilitudo, eſt Turni uenientis.i. contra Pallãta. Vbi.i. poſtq̃. Pallas credidit hunc ſ. Turnũ, forte .i. ſtatim futurũ eſſe cõtiguum haſtæ miſſæ, id eſt poſſe ab haſta cõtingi, ne ſup uoluit prior, aut incœpit prior. ſi a ſi forte fors adiuuet qua, id eſt aliqua via, auſum, id eſt audẽtem quia dictũ

eſt

eſt audentes, fortuna iuuat, adiuuet dicat, dicit auſum .ſ. côtendere viribus imparibus .i. longe inferioribus, & fatur ita ad magnum ęthera .i. ad Deos cœleſtes, & potiſſimũ ad Herculem, ô Alcide .i. Hercules, ego precor te q. hoſpitium patris .ſ. Euandri, q. te hoſpitio accepit, & ꝑ eas mẽſas quas tu adiſti aduena .i. cũ ex Hiſpania exteruus, & ignotus primum aduentres, ut ſup. adſis .i. auxilio ſis ingẽtibus cœptis .ſ. meis, cernat, ſup. Turnus me rapere ſibi ſemineci .i. ſeminecto, aut necato, arma cruenta, .i. cruore ſuo ꝑfuſa, & lumina Turni moriẽtia ferãt .i. ſuſtineãt, aut pati cogãtur, uictor emi .ſ. me. Alcides, .i. Hercules audit iuuenem .ſ. Pallanta, & premit ſub imò corda magnum gemitũ, q. a exaudire nõ potuit, & effudit lacrymas inanes .i. ſi impetratuſas. Tũ genitor .ſ. Iuppiter, affatur gnatũ .ſ. Herculẽ, dictis amicis, .i. amicabilibus, Cuiq; .i. unicuique, ſtat, .i. cõſtituta eſt, ſua .i. ꝓpria dies .i. tẽps uitæ, uñ Iob. Cõſtituiſti terminos eius. q. præterirẽ non poterunt, tẽps uitæ, ẽt longiſſimæ, eſt omnibus breue, & irreparabile .ſ. poſtquam ſemel elapſum eſt, ſed extendere famam factis .i. promereri claris facinoribus æternam famam, hoc eſt opus, uirtutis .i. ad uirtutem pertinẽs, q. a noſtris dicitur, nõ referre quandiu, ſed q̃ bene uixerit. Tot .i. ualde multi (nõ enim dicit quot) gnati .i. filij, Deũ .i. deorũ, ut Achilles, Memnon, Aſcalaphius, Sarpedũ, cecidere ut .i. occubuerunt ſub altis mœnibus Troiæ, quin .i. quinetiam, Sarpedon mea progenies .i. generatio mea, aut filius meus, cecidit una .i. pariter cum alijs, etiam Turnum uocãt .i. expectãt ſua .i. debita fata, quia & ipſe occidetur, ſed ab Aenea, ut in fine operis patebit, & peruenit .ſ. ferè ad metas eui .i. ad periodon uitæ conceſſæ.

VARI LECT. PRIMVS Abantem. In antiq. lib. Abanthum legitur. Oppoſitum interimit, pugnæ. In Rom. lib. Interimit ſcribitur Monet ſuccurrere Lauſo. In pluribus manuſcriptis, Succedere ſcriptum animaduerti. Tempus deſiſtere pugnæ. In Romano libro, Pugna eſt. Ceſſerunt æquore iuſſi. In Mediceo libro, Iuſſo legitur. Tum iuſſa ſuperba. In Oblongo libro, Dicta, legitur. Miratus ſtupet. Quidam libr. antiq. Miratus, habent. Meditantem prelia, taurum Antiqui. lib legunt; Meditantem in prœlia. Cernat ſemineci. In Oblongo libro, Cernant, legitur. Morientia lumina. In Oblongo libro, Mortalia, legitur. Lacrymaſque effundit inanes. In aliquot antiq. libris: Lacrymaſque effundit inanis. Etiam ſua Turnum Fata uocant. In libris aliq Manent, legitur ſed, Vocant, magis placet: quia magis faciat ad conſolationem ſi pœna non differatur, & Vocant inſtare ſignificat.

POE. Sic ait, atque oculos Rutulorũ reiicit aruis.
At Pallas magnis emittit uiribus haſtam,
Vaginaque caua fulgentem diripit enſem.
Illã uolans, humeri ſurgunt quà tegmina ſumma,
Incidit, atque uiam clypei molita per oras,
Tãdem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur.
TVR. Aſpice nũ magne ſit noſtrũ penetrabile telum.
POE. Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris
Cum pelli toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſuerberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de uulnere telum:
Vna, eadẽque uia ſanguiſque animuſq; ſequuntur.
Corruit in uulnus: ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens, ſic ora profatur.
TVR. Arcades hæc, inq̃t, memores mea dicta referte
Euandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quidquid ſolamẽ humãdi eſt,
Largior. haud illi ſtabunt Aeneïa paruo
Hoſpitia. Et læuo preſſit pede talia fatus
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas: una ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœde, thalamiq; cruenti;
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro;
Quo nunc Turnus ouat ſpolio, gaudetque potitus
Neſcia mens hominum, fati ſortiſque futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta, diemque
Oderit. at ſocii multo gemitu lacrymisque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti;
Hęc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cum tamen ingentes Rutulorũ linquis aceruos.

SERV. Rvtulorũ reiiciat ar. Reſpiciendo fecit partem feliciorem: ut, Aſpicenos hoc tantum. quidquid. enim Iuppiter uides admodum iuuat Reiicit. Re naturaliter breuis ẽ, & eã ꝓ lõga poſuit. Sic alibi, Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis, qđ licet poſſit excuſari, q. a cũ facit reieci inter duas uocales .i. poſita ꝓducit ſuperiorẽ, vt dicam⁹ lõgã eã eſſe ſpecies, quæ declinationem longa futura eſt, tñ q. a in hac re argũ magis eſt q̃ ratio, dicamus ectaſim facta, q̃ poeta plerunque conceditur. Fulgentem diripit enſem. Ne iacto telo, inermis eſſet. Viam molita. Hoc eſt cũ difficultate quæſiuit, ꝑ quod & ſoliditas Clypei, & minua firmus haſtæ ictus oſtenditur. Nũ magne ſit. Legitur, & magis eſt, unus tamẽ ſenſus eſt. Sed ſi mage legamus, propter metrum dictum eſt pro magis, ſicut ẽt pote, ꝓ potis. Perſ. Qui pote uis dicam nugaris cũ tibi Calue? Qđ adeo in uſum uenit, ut etiã in proſa inueniatur. Cicero in frumentaria, Mage condemnatũ hominem in iudiciũ adducere non poſſe. Penetrabile. Pro pẽnetrale dicitur, nũ quod penetrat, penetrale dicit, qđ autem penetratur, penetrabile. Cuſpis ingens. Ita accipiẽdum eſt, ne incõgruũ ſit ſi de puero dixeris ingens pectus. Sane cuſpidẽ abuſiue pro haſte mucrone poſuit. Et pectus perforat: Hic ſubdiſtinguẽdum eſt. ut ingẽs (ut ſupra diximus) ad ſuperiora poſſit referri. Animuſq; ſequuntur. Pro uia, nã animus, conſilii eſt. anima. uitæ Referte Euandro; Poteſt & hic diſtingui, poteſt & ſupra referri, ut ſit Euandro remitto qualem meruit filium. Solamen humandi eſt. Quia ſolatium eſt uiuentium humare defunctos Stabunt. conſtabunt. Paruo. Nõ paruo periculo. Baltei. Pòt & Synæreſis eſſe baltei, poteſt & hypermetur uerſus eſſe, nã ſequens a uocali inchoat. Balteus aũt, a numero ſingulari maſculini ẽ tñ generis. Iuuen. Balteus & tunicæ, & criſtæ. In numero vero plurali, & neutri Iuẽ Iuue. Quoties rumoribus ulciſcuntur baltera. Impreſſumque nefas. Inſculptũ Danidũ nefas: Donatus tamẽ dicit impreſſũ coactum', qđ a patre cõpulſæ ſunt facere, quarum fabula talis eſt. Danaus, & Egiſtus. Beli filii fuerunt, ex his, Danaus quinquaginta filias habuit, & Egiſtus totidem filios. Danaus coactus à fratre, ut filias ſuã iuuenibus eius traderet in matrimonium, in ipſos nuptiarum dies gladios uirginibus dedit, quibus ille ex præcepto patris ſpõſos ſuos interfecerunt; excepta Hipermeſtra que Lyceum ſeruauit. Bonus Euritiõ. Laus ab artifice: ut Mira quem fecerat arte Lycaõ. Itẽ, Diuini opus Alcimedontis. Neſcia mens hominũ. Quia ꝑꝑ hunc periturus eſt balteũ quẽ nunc ſe ſuſtuliſſe lætatur. Sublata. Elata. Magno cum optauerit ſ precio, Sic alibi, Et magno mercentur Atridæ, & eſt ſenſus talis, Erit tẽpus quo Turnus optabit quouis p̃tio redimere, ne ipſe Pallantẽ occidiſſe uideatur Multo gemitu. Cum multo gemitu. O dolor, atq; decus Hos duos uerſus pleriquè à poeta dictos uolẽt. Alii a ſociis qui reportant cadauer. Dolor aũt ꝑꝑ hæc, Te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert. Decus, ꝑꝑ hoc, Cũ tñ ingẽtes Rutulorum linquis aceruos.

ASC. SIC ait. Recitat Pallantis necẽ a Turno illatã, & ab eodẽ eiuſdẽ tanta ſpolia balteũ; uidelicet, eximiũ cadauere ſepulturę conceſſo In qua re & generoſitas, & infelicitas. Turni ſignificatur. Nam ob rapta ſpolia interficiendus eſt ueniam alioqui exoraturus a pio Aenea. Hæc autem ſolo receptum eſt. Don. Vna ſub nocte iugali. Huius modi cælatura triſte augurium detulit. Turno futurum ſcilicet ut ipſe nuptiarum ca . ſam eſſe periturus. Hæc ille. Ordo eſt. Iuppiter, ſupp. ait ſic .ſ. ad Herculẽ, & reiicit oculos aruis .i. ad arua Rutulorũ, hoc eſt ſimul inſpexit ad Rutulos ei pientem uictoriam

ſtoriam annuens. Signandũ aut, ꝙ reiicit primam habet cõem cum naturaliter ſit breuis; unde Priſcianus proceleũ aticũ poſuit ſibi Reiice ſpolia. Nã licet, ii, geminetur, tñ nõ eſt uera poſitio. At. i. ſed. Pallas emittit haſtã magnis uiribus, & diripit enſem fulgentem, uagina caua. i. quam cauam dereliquit. Illa. ſ. haſta, uolans. i. poſtquam uolauerat, incidit, ſup. in eã partem qua ſumma. i. ſuprema, tegmina. i. munimẽta humeri ſurgunt, atq; moliia eſt uiã per oras. i. extremas circũferẽtias clypei, & ſtrinxit. i. abſtulit, nõ nihil tãdem ſ. poſt uaria molimina, & conatus de magno corpore Turni. i. Turnus hic. i. modo ſic contactus, iacit. i. proiicit librans. i dirigens diu, robur pfixum ferro acuto. i. haſtam ex robore, aut robur ipſum cui erat ferrum acutũ præfixum. i. in parte anteriori fixum iacit, dico, in Pallantia, atque fatur i. ſimul loquitur, ita. i. in hunc modum Aſpice i. attende, num. i. non ne, aut an ne, noſtrum telum ſit mage. i. magis penetrabile. i. penetratiuũ dixerat. ſ. Turnus at cuſpis. i. acies haſtæ, tranſuerberat ictu uibranti. i. per haſtam uibrantem illato, & ꝑforat moras. i. impedimenta loricæ, hoc eſt munimenta pectoris, ut thoraca, quibus moræ fiebant, & pforat ingens pectus. ſ. Pallãtis, uel quia egregiũ habuit in pectore animum, uel quia & corpus præſtans. Ille. ſ. Pallas, rapit. i. celeriter extrahit. telũ calidum. i haſtã calefactã ſanguine, de uulnere ſ. ſuo, & ſanguis & animus. i. anima, ſequũtur. ſ. telũ una, & eadẽ uia. i. ꝑ uulnus. Corripit præter morẽ ſin ſyllabam in dictione eadem, ut, ſicut grammatiſtæ dicũt, ſubitam ſanguinis effuſionem depingeret, ſicut ille. Non eodem curſu reſpondent ultima primis, ſubitam rerum permutationem per correptionem mediæ ſyllabæ in dictione eadem ſignificauit. Ipſe Pallas corruit in. i. ſuper uulnus qđ in pectore habuit, & arma dedere ſuper. i. deſuper ſonitum, & ipſe moriens. i. cum ſentiret anguſtias mortis ne ſtreatũ aut gemitum uiro forti indignum emitteret, petit ore cruento. i. oppetiit moriẽdo terra hoſtile. i. quã occupauit hoſtis, ſuper quẽ Turnus aſſiſtens, inquit. O Arcades uos memores, referte Euandro. i. ad Euandrum, hæc mea dicta, ego remitto Euandro, aut dicite, quia remitto ei filiũ, ſup. talem qualem meruit. ſ. remitti a me, hoc eſt mortuum qui ad me occidẽdum miſſus erat, Ego largior. i. de largitate mea, & non ex merito ipſius dono, ſup. totum honorem, quiſquis. i. quicunque honos eſt tumuli. i. ſepulturæ, &, ſup. totum illud quidquid. i. quæcunque res, ſolamẽ humandi. i. ſepeliendi, quod ſolamen eſt uiuis nõ defunctis hoſpitia, Aeneida. i. iura hoſpitalitatis cum Aenea contracta ſtabunt, id eſt conſtabunt ei, haud paruo. i. non modico, ſed magno & ipſe fatus talia, preſſit. i. obuoluit, exanimum. i. extinctum Pallanta. ſ. pede læuo. i. ſiniſtro rapiens immania põdera baltei, quo. ſ. ornatus erat Pallas, & nefas. i. nefandũ facinus Donati, dum. ſ. ſup. erat impreſſum. inſculptum ſ. manus. i. multi ludo iuuenũ. i. quinquaginta filiorum Aegypti, cæſa. i. occiſa ſ. a Danaidibus. i. a filiabus Danai fœde. i. turpiter, & in honeſte, qui cõtra iura cõſanguinitatis, & affinitatis, ſub nocte iugali. i. quam primũ iunxerant cum nouis nuptis, & thalami cruẽti i. cruore aſperſi, ſup. erant inſculpti in balteo, quæ. i. quas res, Eurytion. ſ. ſculptor bonus. i. artificioſus, cælauerat. i. iſculpſerat, multo. i. denſo auro, unde immania pondera prius dixit, quo i. cuius baltei ſpolio, Turnus ouat. i. exultat nunc, & gaudet potius ſ. eo, ſed mẽs hominũ eſt, ſupp. neſcia fati. i. præordinationis diuinę, quia ſæpe lęta principia infelicem ſortiuntur exitum, unde irridet Plinius Thraces q̃ calculi albis dies bonos numerabãt neſcientes, qui dies reuera futuri ſunt boni, & ſortis aut foris ſuturæ, & nuſcia ſublata. i. elata, & ſublimata rebus ſecũdis. i. proſperis, ſeruare modũ. i. menſurã. ſ. in eis Tps erit. i. adueniat Turno, cũ. i. qñ, ipſe optauerit emptũ magno. ſ. precio. i. care emiſſe Pallanta intactũ. i. qđ nõ tetigiſſet eũ & cũ oderit iſta. ſ. pnicioſa ſibi, quibus nũc exultat ſpolia. & diẽ. ſ qua ea abſtulit. At i. ſed, ſocii frequẽtes referũt; ſupple cũ multo gemitu, & lacrymis, Pallãta. impoſitũ ſcuto. ſ ſuo. O Palla redditure. i. q̃ rediturus es (acclamatio eſt poetæ, aut ſociorũ lamẽtatio) parenti. ſ. Euandro: dolor, atque magnũ decus. i. exiſtens, dolor, quia hæc dies dedit primum bello te, & hæc eadẽ auferte. ſ. bello per mortem, & exiſtẽs magnum decus, quia licet aufert te, aufert tamẽ cum linquis ingẽtes aceruos. i. magnam ſtragem Rutulorum. ſ. a te occiſorum.

VARIA LECTIO.

FVLGENTEM diripit enſem. In Romano lib. Deripit, more ſuo, ut. i. ſuperius: Humere ſurgũt qua tegmina ſumma. In nonnullis libris Humeris, habetur. Et pro Summa, Prima, legitur in Romano lib. Tot. ferri terga. In antiquis lib. reperitur, Cum, non, Tot. Vibranti cuſpis medium. In aliquot, Vibranti medium cuſpis De uulnere telum. In Romano legitur, De pectore. Sanguiſque, animuſq;. In Rom. lib. Sanguis, animuſque. Corruit in uulnus. In Oblongo lib. Concidit, legitur. Quem Turnus ſuper. In Romano lib. uerſus eſt integer, his additis, Sic ore profatus. Quæ bonus Eurytion. in antiq. Eurytides, eſt. Epirgeion illud, Bonus uariat. Nam alii, Clonus. Alij Clonius. Alii, Conus, legunt. Dolor, atque decus magnum rediture parenti: In Romano libro, Parcotis, legitur.

ASC. Certior auctor, i. nuncius uerus. Turni diſcrimine leti. Modico mortis interſtitio, per quod magna Pallantis uirtus oſtenditur, quo interempto omnis eſt in fugam cõcuſſus exercitus. Verſis. Fugatis, Latum limitem ardens agit per agmen. i. facit ſic melius, quam ſi dicas, latum per agmen. Ergo ſic intelligamus aut ꝑ ordinẽ, aut per Hypallagen. Nam & ſupra ſic ait, Hæc ego uaſta dabo & lato te limite ducã Pallas. Euander, in ipſis. Omnia ſunt oculis Erat rectũ, Pallas, Euander, menſę quas aduena primus tunc addit, dextręque datæ, In ipſis oĩa ſunt oculis. Sed perite ſciſſa eſt narratio, per quam animus Aeneæ perturbatus exprimitur. Inferias quos immolet umbris. Inferiæ ſunt ſacra mortuorũ q̃ inferis ſoluuntur. Sane mos erat in ſepulcris uirorum fortiũ captiuos necari, qđ poſtquam crudele uiſum eſt, placuit gladiatores añ ſepulcra dimicare qui abuſtis cineribus buſtuarii appellati ſunt,

Nec iam fama mali tanti, ſed certior auctor
Aduolat Aeneæ, tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos, tempus uerſi ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limite agit ferro, te Turne ſuperbum
Cæde noua quærens. Pallas. Euander. in ipſis
Omnia oculis menſæ, quas aduena primus
Tunc addut, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captiuoque rogi perfundat ſanguine, flammas.
Inde Mago procul infenſam cũ tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſuperuolat haſta,
Et genua amplectens affatur talia ſupplex.
MAC. Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animã ſeruens natoque, patrique.
Eſt domus alta: iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti,
Infectique mihi non hic uictoria Teucrum
Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
POE. Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit.
AEN. Argenti atq; auri memoras q̃ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante perempto,
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.

ὁ δ' ἐπεὶ κάμε χεῖρας ἐναίρων
Ζωοὺς ἐκ ποταμοῖο δυώδεκα λέξατο κούρους
Ποινὴν πατρόκλοιο μενοιτιάδαο θανόντος.
Captiuo ſanguine: pro captiuorum: ut, Caprini pẽdent currus. Item: Captiuaque ueſtis congeritur. & eſt ut diximus, ſpecioſus ornatus. Mago, Datiuus eſt, ut ſupra, Illo nanque procul. Subit. Subſedit. Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli. per eas perſonas rogat ꝑ quas precatur. Penitus defoſſa talenta. Multi enim diuitias ſuas obruebant. Vnde Horat. Quid iuuat immenſum te argenti pondus, & auri Furtim defoſſa timidum deponere terra? Sanè melius infoſſa diceret, quam defoſſa, ad quod eſt metri neceſſitate compulſus. Nam fugit dubiam ſyllabam. Hic locus eſt Hom.
Ζώγρει ἀτρέος υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα,
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται
Χαλκός τε, χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος,

Non

P O E. Sic fatus, galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Aemonides, Phœbi, Triuiæque ſacerdos,
Inſula cui ſacra redimibat tempora uitta,
Totus collucens ueſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo: lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue tropheum:
Inſtaurant acis Vulcani ſtirpe creatus
Cęculus, & ueniens Marſorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit; Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem,
Dixerat ille aliquid magnum, uimque affore uerbo
Crediderat, cæloque animum fortaſſe ferebat,
Caniciemque ſibi, & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat.
Obuius ardenti ſeſe obtulit: ille reducta
Loricam, clypeique ingens onus impediat haſta.
Tum caput orantis nequidquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque repente
Prouoluens, ſuper hæc inimico pectore fatur.
A E N. Iſtic nunc metuende iace, non te optima mater
Codet humi, patrioque onerabit membra ſepulcro:
A litibus linquere feris; aut gurgite merſum
Vnda feret, piſceſque impaſti uulnera lambent.
POE. Protinus Antheũ, & Lycã prima agmina Turni;
Perſequitur, fortemque Numa, fuluumque Camertẽ
Magnanimo Volſcente ſatum. ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidũ, & tacitis regnauit Amyclis.
Aegæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus quinquaginta oribus ignem,
Pectoribuſque arſiſſe, Iouis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Aeneas deſæuit in æquore uictor,
Vt ſemel intepuit mucro quin ecce Niphæi
Quadriiuges in equos, aduerſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem, & dira frementem
Vt uidere, metu uerſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem rapiuntque ad littora currus:

Non hic uictoria Teucrum uertitur Lucan. Non pondera rerum. Nec momenta ſumus. Gnatis parce tuis. Qui in Virgilium ſcripſit declamationes. ita hoc loco hoc ait. Improbus es qui aut regi dones, aut filio exhæredes. Parce autem, eſt ſecũdũ antiquos ſerua, ut apud Lucilium, & Ennium inuenitur. Hnatis parce ſuis. Atque ſupra dixit: Gnatoque patrique, quomodo ait gnatis! Non eſt contrarium, nam liberos & unum dicimus filium, adeo ut Terentius etiã filiã liberos dixerit, ut in Hecyra; Qui illum dignum decreuerant ſuos cui cõmitterẽt liberos, ubi pater de filia ad uxorem loquitur. Ergo uſurpauit reſpiciens ad libero, ut gnator de uno diceret. Commercia. Viciſſitudines & ignoſcendi facultatem. Nec procul Aemonides. Hoc nomen licet poſſit eſſe patronymicũ, quia in des exit, ut dicamus, Aemonis filius, tamen melius eſt ut id proprium eſſe dicamus, quia nuſquam aliud nomen eius aut præmiſſum eſt aut ſecutum. ergo ſimile eſt patronymico, ut ſit Aemonides, ſicut Thucidides. Inſula. Faſcia in modum diadematis. a qua uittæ ex utraque parte dependent, quæ plerunque lata eſt, plerunque tortilis de albo, & cocco. Inſignibus armis. Aſper ſic elegit, & vtitur Saluſtij exemplo, qui ait Equo ait, atque armis inſignibus. Probus uero, inſignibus albis dicit legendum, ut ueſtes albas accipiamus, quæ ſunt ſacerdotibus congruæ, ſicut Statius de Amphiarao dicit. Campo. Per campum. Immolat Quaſi uictimam, ut ille conſueuerat, nam hoc uerbo ad ſacredotis nomen alluſit. Ingentique umbra tegit. Aut magnitudine corporis ſui obumbrat eius cadauer. Aut ingenti umbra. i. morte tegit: vt, In ęternam clauduntur lumina noctem. Aut ingenti umbra tegit, ſecundum uſum accipiendum eſt. i. inſultatione eum opprimit, & adumbrat Sereſtus, Sareſtos duos intelligamus, unum in caſtris, & unum cũ Aenea. Nam Troiani nondum erupere de caſtris, ut intelligamus eum quem ſupra dixit. Ergo duo ſunt, nec mirum, cum ipſe dixerit quod exemplo eſſe poſſit, Aſſaracię duo. Lecta refert. Proprie dixit, nam ſpolia, quæ aptantur tropheis, legi dicuntur .i. eligi. Tropheum. Declinatio latina eſt, unde penultima habebit accentum, in numero plurali, quia tropheæ dicimus ſicut Græci, nec aliquid inde mutilamus erit in antepenultima accenſus, ſicut apud Grecos. Inſtaurant acies Vulcani ſtirpe creatus Cæculus. κατὰ τὸ σιωπώμενον, Nam ante fuſas accipimus, ex eo quod dixit Inſtaurãt. Vulcani ſtirpe creatus. Notandum ſtirpem de patre dictam, cum ſemper de longa generis ſignificatione dicatur. Dardanides. Patronymicũ a maioribus. Dixerat ille aliquid magnum. Prouerbialiter dictum eſt, ac ſi diceret nõ mirum ſic occiſum eſſe eum, qui ſibi plurimum arrogabat. Cœloque animum fortaſſe ferebat forte exæquauerat, cęlo, ut de Aenea, Drances quibus cęlo te laudibus à quem. Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha creauit. Faunus hoc loco quidam ruſticus intelligendus eſt: non Deus ſicut ſupra Anxyrus, quem legimus Iouem nonnulli etiam nympham non deam volunt, ſed Græce ſpõſam dictam, ne incredibile ſit ex duobus nu-

minibus procreatũ eſſe mortalem, quanquam hæc numine ſecundum Ariſt. aliquãdo moriantur, ille reducta. i. longa; ut Interea uidet Aeneas in ualle reducta. Et intelligimus protenſa haſta Tarquiti arma eſſe impedita. Alii. reducta, retroacta dicunt quod nõ procedit. Iſtic nunc. Sarcaiſmos eſt hoſtilis irriſio. Eſt autem Hom uerſus;

Ἐνταυτοῖ νῦν κεῖσο μετ᾽ ἰχθύσιν οἵ σ᾽ ὠτειλὴν
Αἷμ᾽ ἀπολιχμήσοντ᾽ ἀκηδέες.

[Patrio ſepulcro. Etiam hinc apparet Faunum hoiem fuiſſe. Impaſti. Ita audi, ut ſemper credatur impaſti, ſicut de Harpyis dixit, Et Pallida ſemper Ora fame, quaſi fame. Auſonidum. Pro Auſonidarũ, ſicut Deũm pro deorum. uam Auſonidum à genere fœminino uenit, ut hæc Auſonis, hæ Auſonides. Auſonidarum uero uenit ab eo quod eſt hæc Auſonida huius. Auſonidæ. Tacitis regnauit. Amyc. Inter Caietam & Tarracinam oppidum conſtitutum eſt a Laconibus, q. comites Caſtoris & Pollucis fuerunt, & ab Amycliis prouinciæ: Laconicę ciuitate ei inditum nomen eſt Lacones. itaque iſti cum ſm Pythagoreã ſectam a cęde oiũ animalium abſtinerent. (Vnde Iuuen. a cunctis animalibus. ſ. abſtinuit) quia tãquam hominem, & ex uicinis paludibus natas ſerpentes occidere nefas putatẽt, ab iiſdẽ interempti ſunt. Vñ Amyclas tacitas dici. i. Pythagoreas, nam Pythagorica uirtus eſt quinquẽnale ſilentiũ. Eſt & alia expoſitio. Cũ frequenter falſo nunciaretur hoſtes, & inani terrore ciuitas quaſſaretur, lata lege cautum eſt nequis unquam hoſtis nunciaret aduentum. Poſtea cum uere hoſtis ueniret nullo nunciante, ex improuiſo ciuitas capta eſt, Vnde tacitæ Amyclæ dictæ ſunt, quod periere ſilentio Hinc eſt quod ait Lucil. Mihi neceſſe eſt loqui nãſcio Amyclas tacendo periiſſe. Aegæõ qualis. Ipſe eſt, & Briareus Ignem Pectoribus arſiſſe. Aſper dicit ignẽ hunc animæ, intelligendum calorem, uenientem ex ferocitate, ut ſi. Cum uim ſuæ crudelitatis efflaret. Alii ignem hunc fulminis uolunt ut ſi dictum quemadmodum in primo. Illum exſpirantem transfixo pectore flammas. Sanè notandum ignem arſiſſe, cum igni alia res ardeat Sic Vt nõ unam putares manũ, nãque ad hoc pertinet comparatio, ut intelligamus eum multitudinis uice dimicaſſe. Intepuit mucro; Nimia ſcilicet cęde. Quadriiuges. Propter Homœoteleuton noluit dicere quadriiuges, & contulit ſe ad aliam declinationẽ, nam & quadriiuges, & quadriiugos dicimus, ſicut inermes, & inermos, exanimes, & exanimos Atque illi Equi ſ. nam ad ſuperiora retulit, quod ſciendum eſt eſſe uitioſum, interpoſuit enim, Aduerſaque pectora. Longe gradientem. Longis gradibus incedentem, & eſt militaris inceſſus.

N E C iam fama mali. Docet quõ Aeneas audito morte Pallantis, & fuga ſuorum accelerauit obuios quoſque interimens in quorum mortis commemoratione aliquantiſper immoratẽ poeta. Dona autem ſunt verba: Metit ſicut qui metit facile ſecat ſegetes, & obſtantia mouet ſic Aeneas facile cædebat qui obſtabant. Quatuor Sulmone creatos, Mira uirtus hois qui tanta facilitate ASC.

ciſitate tot uiuentes hoſtes rapiat. Hæc ille. Ordo eſt. Nec iam fama.i rumor incertus tanti mali,ſed actor.i.nũcius certior ad uolat Aeneæ.i.ad Aeneam ſuos ſ. Aeneæ ſocios eſſe ſupp.io te nui.i.modico diſcrimine.i.differentia,& diſtantia mortis, & tẽ pus ſupp.eſſe,ſuccurrere pro ſuccurrẽdi, Teucris uerſis.ſ.in fu gã,& ita ipſe metit.i.quaſi metẽs ſalce herbas interſecat, & am putat proxima quæque.i.quæcũque proxima erant aut prima occurrebant,& ipſæ ardens.i.furore excandeſcens , & cæde ferueus agit ferro limitem latum per agmen.ſ.hoſtium quærẽs o Turne te ſuperbientem, noua.i.inſolita & magna cæde.ſ.Pallã tis, Pallas. Euãder menſę quas ipſe aduena.i cũ adueniret adijt tunc primus,& dextræ.ſ.amicitiæ,& fidei datæ.ſ.Euandro & ab eo receptæ , omnia.ſ.hęc ſunt in oculis uidelicet Aeneę.i.hæc omnia cõſiderat,& animo cõplectitur. Ipſe, capit in huiuſmo di ardore,quatuor iuuenes creatos Sulmone,& totidem quos Vſens educat.i.tollit.hoc ẽ ãt quatuor filios Vſentis;capit dicit uiuẽtes.i.uiuos non occidens adhuc eos quos.i.ideo.ut eos immolet,umbris.i.manibus præcipue Pallãtis inferias.i.ut ſint ſa cra mortuorum,& ſup.quorum.ſ.ut eorũ, hoc eſt ut ꝓfundat, flammas rogi.i.pyræ incenſæ,in qua Pallas concremabitur,ſan guine captiuo.i. captiuorum Inde,i. deinde ipſe contenderat mago.i.in Magum uirum illum procul.i. de lõge haſtam infenſam.i.ualde offenſam aut inferentem uim.Ille ſ. Magus uidens haſtam uenientem ſubit.i.ſubinfert ſe ac appropriat ſub haſtã, aſtu.i.fraude & uerſutia,ut haſta tremebunda,ex forti.ſ.impulſu ſuꝑuolat.i.volat ſupra ipſum nec cõtingit,& ipſe Magus ſupplex amplectens genua in quibus.ſ.ſedes miſericordiæ eſt,affatur.ſ Aeneã talia , Ego precor te per manes patrios i patris tui Anchiſæ.Vnde latus eſt Aeneæ ꝙ hoſtes de eo ſoliciti ipſius genus dicerant,& per ſpes Iulii ſurgentis.ſ.ad gloriã & imperium, ut ſup. ſerues nato,i.filio unico & patri.ſ.mihi hanc animam.ſ. meã qua ablata ẽt filius præ dolore moriturus eſt,domus alta eſt ſup.mihi talenta.i. magna pondera argẽti.cęlati.i culpti ut in poculis iacent.ſ.mihi defoſſa penitus.i.pene intus in hac.ſ.alta domo.& pondera auri facti.i.tam mundi ut facti aut execrabilis(ſicut in tertio.Auri ſacra fames & infecti.i.nondũ effigiati nec ſignati uictori Teucrum i.Teucrorum nõ uertitur.i.immutatur nec trãſfertur hic.i.In hac re, hoc eſt ſi me ſaluas vna anima.i.unius hominis uita, nõ dabit tanta diſcrimina i.tãtas differentias & ea ſalua uicti cẽſerẽtur,quia ea extincta uictores ſint.Dixerat.ſ.Magus,cui Aeneas reddit cõtra,i.reſpõdet talia, parce.i.conſerua tuis natis.i.liberis talẽta argenti & aurei,quæ tu memoras multa.Turnus ſuſtulit prior iſta.i iſtiuſmodi commercia belli,vt.ſ.caput auro redimas,ubi ille,& uitam,& aureũ balteum abſtulit Pallãti iã tũ Pallante perempto.i.ſimul ac Pallãta interemit , Manes patris Anchiſę ſupp ſentiunt hoc.i.ut ſimiliter faciã,& Iulus ſentit hoc, ipſe fatus ſic tenet galeam læua,atque addit enſem capulo tenues i.uſque ad capulum.i manubrium quo capitur ſupp in ceruice reflexa.i. incuruata orantı.ſ.magi. Nec ꝓcul ſup abeſt. Aemonides uir ille ſacerdos Phæbi.i.Apollinis & Triuiæ.i.Dianę cui inſula , & faſcia redimibat tempora.i coronã capitis,uitta ſacra.i. ſacerdoti conſecrata,ad eſt inquam collucens totus ueſte ſ.inſignibus albis quem ſ. Aemonidem Aeneas congreſſus.i.congred.ẽs,ipſe agit.i.fugat, & proſequitur,campo,& quem immolet ſuperſtans lapſum.i,ſtãs ſuper lapſum,& tegit,ſ.caduer eius ingẽti umbra.ſ.tuẽ inclinãs ſe ex aduerſo ſolis ſuꝑ eũ collucẽtẽ,ut dictũ eſt,Sereſtus.i.Troianus alter ab eo , ꝗ in caſtris adhuc erat uerum non Sereſtus, ſed Segeſtus dictus eſt in caſtris eſſe, refert humeris arma.ſ.illa inſignia lecta.i.collecta trophæũ.i.in trophæum,& ut ſuſpẽdat trophæum tibi o Gradiue.i Mars. Nam Thracum lingua,gradiuus dicitur.[Inſtaurat &c.] Proſequitur reliqͣ Aeneę potiſſimũ uirtutẽ. Solum aũt hoc habemus Donati , Cauticemq; ſibi arridet qui futurorum ſcientię cõfidunt Meruendęꝗ te metuendũ arbitratus es.Ordo igitur eſt. Cæculus creatus ſtirpe.i.de geneſe,imò ut iactabat de ſemine Vulcani, & Vmbro ueniẽs i ꝗ ue nerat tempus pro tempore a montibus Marſorum.i.populorũ in Italia olim inſtaurãt.i.reficiunt & in ſtatum priorẽ redigũt, acies,ſ fuſas ab Aenea, aut ſociis eius, Dardanides.i.nepos,accipiendo pro omni deſcendente a Dardano , Dardani.ſ. Aeneas, furit contra.i.econtrario,& deiecerat enſe.i.gladio,ſiniſtram.ſ. manum, Anxuris.i.illius uiri, & deiecerat ferro totum orbem clypei.Ille.ſ.Anxur dixerat aliquid magnum.i.magnificium, & crediderat uim.i.efficaciam afferri uerbo,& ferebat.i.efferebat & extollebat fortaſſe cœlo.i ad cęlum uſque animum , & ꝓmiſerat ſibi caniciem,& longos annos cũ ſ.inter dicendũ & cogitandũ traiiceretur.quo facto monet nos poeta,iactantiæ fugere uitiũ,& fragilitatis humanæ memores facit.Tarquitus exultans contra.i.ex aduerſo contra Aeneam,armis fulgẽtibus,quẽ .ſ.Tarquitum Dryope nympha crearat.i.ꝓcreauerat Fauno ſiluicolæ.i.ſiluas colenti, obtulit ſeſe ardenti, obtulit dico exiſtẽs obuius.i obuiam ueniens Aeneæ ardenti,ille.ſ. ardens Aeneas impetit,impetuoſe petit loricam,& ingens onus clypei,aut impedit haſta reducta.i longa. Tum.i. deinde deturbat terræ.i.ad terram caput.ſ.Tarquiti,orantis nequidquam.i.fruſtra multa, & parantis dicere multa,& ipſe prouoluens.i.porro voluẽs truncum repentem.i ſemicalidum,fatur hæc ſup.i.ſuper pectore inimico.i.hoſtili animo,aut fatur ſuper pectore inimico.ſ.Tarquiti,ſicut gemina ſuper arbore ſidũt & fronde ſuper uiri . O metuende.i qui te metuendum putabas iace nunc iſtic,mater optima non condet te humi,ue,pro uel,non onerabit.i.accumulabit membra.ſ.tua ſepulcro patrio i.aut in patria,aut patris tui ut Faunus mortalis intelligat ſm Seru. ſed uideor mihi ꝓ hoc neſcio qđ argutius intelligere , nam ex Fauno Deo & nympha procreatũ dixit.poeta ex ꝑſona ſua ꝗ res Aeneã latuit,uon.u.tã pius in deorũ ꝓgenis petulãtius inſultaſſe , uñ ut eũ ex mortalibus creatũ ſe putare doceat,dicit eũ ſepeliẽdũ ſepulcro patris. Tu linquere.i.linquere i linqueris, penultima longa in futuro ĩdicatiui uerbi paſſiui,feris alitibus,aut alitibus feriſq;ſ.terreſtribus aut unda feret te merſũ gurgite.ſ. uaſto & piſces impaſti.i.famelici & ieiuni lambent uulnera.ſ.tua Aeneas ꝓſequitur ꝓtinus.i cõtinuo poſt ſtragẽ Tarquiti Antheũ,& Lyca prima agmina Turni.i ꝗ ſuſtẽtabãt p.ima agmina,& Numã fortẽ,& Camertẽ fuluũ,ſatũ.i.ꝓgenitũ magnanimo Volſcẽte.Qui fuit ditiſſimus Auſonidũ pro Auſonidarũ agri Alter genitiuus,ut potẽ pluralis,regit̃ ex natura gradus,alter a natura uocabuli, & ꝗ regnauit Amyclis tacitis.i. ſectã Pythagoreũ tenẽtibus ob ꝗ̃ perierũt.Qualis.i.qualiter Aegæõ.ſ.Gygas,alio uocabulo Briareus dictus cui.ſ.Aegæoni dicunt ſup.fuiſſe cẽtũ brachia,& manus centenas i. centũ cui dicunt ignẽ.i.animæ calorẽ uehementẽ arſiſſe quinquaginta oribus , & quinquaginta pectoribus. ſup.deſæuit tũc cũ ſtreperet.i.ſtrepitũ faceret, tot paribus clypeis,& cũ ſtringeret.i.euaginaret,tot enſes,cõtra arma Iouis.i. fulmina inbella giganteo,ſic Aeneas uictor deſæuit.i multũ ſæuit in toto æquore,vt.i.poſtquã mucro.ſ.eius,intepuit ſemel, ſanguinea.i poſtquam ſemel concitatus eſt ad ira quin.i.quinimò ecce. q.d.derepẽte, ipſe Aeneas tẽdit in equos quadriiugos, & in pectora aduerſa.Atque pro &, ut.i.poſtquam illi.ſ.equi uidere longe.i.de longe Aeneam ſup.gradientem,& fremẽtem dira.i.dire verſi & retro ruentes metu.i.prę timore,effundunt ducem.ſ.Niphæum,rapiunt currus ad littora.ſ.Tyberina.

VARIA LECTIO.

SVCCVRRERE Teucris. In Ro.lib.Succedere,legitur. Primus Tũc adiit.In Romano lib.Primum, in aliis quibuſdam, rimas.Inde Maho procul infenſam contenderat haſtam, In Romano libro,& aliis ita legitur.Inde Mago procul infeſtam cum tenderet. Eſt etiam, Contorſerat. Abdidit enſem. Rom.lib.legit,Applicat enſem. Inſula cui ſacra. Romanus liber. Sacro. legit.Truncumque repentem.Oblon.lib.atque etiam alii.Repente,legunt,Romano,Petentem. Non optima mater. In antiquis libris legitur. Nunc te optima. Protinus Antheum, & Lycam. In Oblongo libro, Lycam,eſt, Romano Lucam, habet, Prima agmina Turni.antiqua exemplaria, Turnum, habent.Deſæuit in ęquore victor.Sunt lib.antiq.in quibus,In agmine,legatur. Quin ecce Nyphęi, In antiquis aliq; Niper legitur , Quadriiuges in equos. In libris antiquis, Quadriiugos legas. Rapiuntq; tulutore currus.Rom.lib.Ad littora currum.legit.In quibuſdã aliis lib.Ad littora curſus.

IIXV. Interea biiugis infert ſe Lucagus albis
In medios,fraterque Liger:ſed frater habenis
Flectit equos,ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Aeneas tanto feruore furentes:

Biiugis. Erit. nominatiuus hic biiugis, nam biiugibus faceret, ſi eſſet tertiæ formæ, ab eo quòd eſt hic biiugus huius biiugis.Non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis. Duos obiicit, a quibus eſt uictus Aeneas occ tñ uſquequaque,nam eorum impetus euitauit. Dicta parat,

Poteſt

poteſt legi. Edicta parat contra Pronus Pendens, Pronus nomen eſt. nam & comparatur, ut pronior. Si autem participiũ eſſet, fieret uitioſa locutio ſine interpoſitione coniunctionis, Proiecto. Extento, ut Proiectaque ſaxa Pachini Lucage nulla tuos currus fuga ſegnis equorũ Prodidit, aut uanæ uertere ex hoſtibus umbræ: Hæc allocutio contraria eſt ſuperiori. hoc n. continet. Obiecisti mihi qđ ſim. & a Diomede, & ab Achille uerſus in fugam. Tu uero Lucage nec equorũ tarditas prodidit, quod mihi contigit, cũ a Diomede occiſus eſt Pandarus, quin eodem curru dimicabat, nec aliqua umbra equi tui ſunt territi. quod factum ſæpius in Homero legitur, ſicut paulò poſt, Tenuem cogit imago Bella differere. Põt tñ & ad illud referri, quo ipe eum ab Achille nube caua Neptunus eripuit, in quinto commemoraui. Ipſe rotis ſaliens. Sarcaſmus eſt: nam per irriſionem dictum eſt. Ille. n. uulnera tus ceciderat. Curru. apperte totam. Sine. Permitte. relinque, parce, & συλγεῖ φιοεν, Latebras animæ pectus. Diffinitio pectoris. Edebat. Quaſi ad ſpectaculum. Vñ & munerum editores uocantur. Vt rebare. Vt arbitrabaris uerum eſt qđ Troiani Veneris uirtute nituntur, & dictum eſt per Ironiã, uã ſuperfluo quidam hanc orationẽ ſimpliciter dictã uolunt, ut re uera dicat Iupiter p ſeuri poſſe Troianos, qđ falſum eſt, adeo ut Iunonis oratio ad Ironiam, non ad ſimplicia reſpondeat. Nec te ſoia fallit. Hoc p parentheſim dictum eſt. Viuida, Fortis: ut, Sed bello uiuida uirtus. Cui Iuno ſummiſſa. Et humilis, & quia intellexit obliqua Troianorum accuſatione impugnari ſuum pudorem, et ipſa reſpondet oblique. Triſtia Seuera. Terent. Triſtis ſeueritas ineſt in uultu, atque in uerbis fides. Item contra Virgil. Furias amnemque ſeuerum. Quin. Vt non; nam affirmatiua particula eſt. Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas. Ἐυκτικὸν eſt. Nam nõ agitur pereat, ſed magis fauet eius ſaluti. Quod autẽ dicit pio ſanguine Aeneæ, cũ laranter exæquat, qui ubique inducitur cultor deorum. Illa tamen. Quanquam moriturus eſt tamen a nobis originem ducit. Noſtra. Diuina. Quartus pater. Abauus, nec eſt contrarium illud. Cui Pilumnus auus. Poteſt enim fieri; ut & auus eius & abauus a Pilumno Pilumni nominarentur. Si mora præſentis leti. Ex Iouis conceſſione quaſi uelit e gente Iuno cognoſcitur ſcilicet

Irruit, aduerſaque ingens apparuit haſta,
Cui Liger.
LI. Nõ Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos; nunc belli finis, & æui
His dabitur terris. POE. Veſano talia late
Dicta uolant Ligeri. ſed non & Troius heros
Dicta parat contra: iaculum nam torquet in hoſtem
Lucagus ut pronus pendens in uerbera telo
Admonuit biiugos: proiecto dum pede læuo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei. tum læuum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus uoluitur aruis
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris.
A E N. Lucage nulla tuos currus fuga ſegnis equorũ
Prodidit, aut uana uertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens iuga deſeris. P O E Hæc ita fatus
Arripuit biiugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
L I C. Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troianæ, ſine hanc animam, & miſerere precãtis.
POE Pluribus orãti Aeneas. A E N. Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.
P O E. Tũ latebras animæ, pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ uel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, & caſtra relinquunt,
Aſcanius puer, & nequidquam obſeſſa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iuppiter ultro.
I V N. O germana mihi, atque eadem gratiſſima cõiux
Vt rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Troianas ſuſtentat opes, non uiuida bello
Dextra uiris; animuſque feros, patienſque pericli,
P O E. Cui Iuno ſubmiſſa: I V. quid ô pulcherrime cõ
Sollicitas ægrã, & tu triſtia dicta timentem (iux.
Sĩ mihi, quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi nanque negares
Omnipotens quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſeruare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque ille quartus pater, & tua larga
Sæpe manu, multiſque onerauit limina donis.
P O E. Cui rex ætherei breuiter ſic fatur olympi.
I V N. Si mora præſentis leti, tempuſque caduco
Oratur iuueni, meque hoc ita ponere ſentis:
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe uacat. ſin altior iſtis
Sub precibus putas uenia ulla latet, totumque moueri
Mutari ue putas bellũ: ſpes paſcis inanes. (grauaris
P O E. Cui Iuno lacrymãs I V. Quid ſi, quod ſi uocem
Mente dares, atque hæc Turno rata uita maneret?
Nunc manet inſontẽ grauis exitus: aut ego ueri
Vana feror, quòd ut ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes orſa reflectas.
P O E. Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto,
Miſit, agẽs hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petiuit.

ut Turnus poſſet euadere. Caduco. Moriturο. Ponere. Facere. Sic Lucilius Homerum ſecutus, qui ait.
,i. fecit. Hactenus indulſiſſe uacat. Hic ingẽii arte locutus eſt. nã dicendo uacat, oſtẽdit ſupra hoc breue ſpatiũ ulterius bonã ſtellarum irradiationẽ Turni fata differre non poſſe. Vnde non ait indulſiſſe liber, ſed uacat: ac ſi diceret. undique iam in mortem truditur Turnus, hoc tantum uacat ſpatiũ. Hinc eſt qđ & ſupra ait, Metaſq; dari peruenit ad æui. Venia ulla. Beneficium quod te ſperat mereri. Quod uoce grauaris, negas Iaro. Vox enim Iouis fatum eſt Statius. Et uocem fata ſequũtur, hoc autem dicit, Vtinam quæ negas uoce. i. fato mente pſtares. Nam ſi Iouis uox fatũ eſt, põt aliquid fando fati ordinẽ commutare. Grauaris aũt, negas grauiter fers. & hæc elocutione nõ niſi per accuſatiuum utimur, ut ſi dicas, Agrauor aduentũ tuũ, i. grauiter fero, grauor præſentiam tuam. nã & ipſe ſic dixit, Quæ grauaris. aliter nõ dicimus in hac ſignificatione. Similiter etiam accuſatiuo caſu utimur. cum uolumus facere abſolutam elocutionem, & per gerundii modũ aliquid dicere: ut, Petendũ mihi eſt equum, codicem, byrrum. Hinc Virgilius. Pacem Troiano ab rege petendam. nam, ſi dixeris petendus eſt liber, tã non per Gerundii modum, ſed participaliter loquentis. Rata. Firma, perpetua. Veri uana feror. Sum ueritatis ignara. Nimbo ſuccincta. Nubibus, quia præmiſit Agẽs hyemem. quod uel ſi eſſet ſplẽdorem acciperemus qui eſt circa corpus deorum.

INTER ea biiugis. &c. Subinſert ſtragem Ligeris, & Lucani qui poſt uanam iactãtiam ab Aenea quoq; proſternuntur, additq; Teucrorum ex caſtris ſuis tandem eruptionem, unde Donatus, Achillẽ, & Diomedem non uult laudare, ſed illos cum Aenea deprimit in Phrigiis, q. d. in quibus uerſabantur imbelles. Non di. p. nam prudens non norat lingua, ſed manu utẽdum in bello. Hæc ille. Ordo eſt. Lucagus infert ſe in medios. ſ. pugnantium biiugis ſ. equis albis, & Liger frater. ſ. eius ſup. infert etiam ſe, ſed frater. ſ. Liger flectit equos habenis, i. aurigandi fungitur officio, & Lucagus acer ideſt ſtrenuus bellator rotat ideſt circumagit enſem ſtrictum ideſt nudatum: Aeneas haud tulit ideſt non eſt perpeſſus ſupp. eos furentes tanto feruore, & irruit ſup. in eos, & apparuit. i. conſpectus eſt eis haſta aduerſa. i. ex aduerſo inferenda, Cui Liger ſup. ait. Tu nõ

cernis

cernis equos Diomedis, quamuis a Diomede ferè ſuperatus fuiſti, & non cernis currum Achillis a quo etiam licet non omnino uictus fuiſti, aut cãpos Phrygiæ è quibus.ſ. euaſiſti, ſed ſup. uides equos & currũ eorũ, qui te in hoſtili terra nunc interficerent, unde addit finis belli, & erit dabitur tibi his terris, Talia dicta uolant i. effluunt, aut effluũtur, Ligeri uano.i uaniloquo late i. diffuſe, quia uox alte loquentis lõge diffunditur, ſed Troiãus heros,ſ. Aeneas nõ parat, & i. etiã contra,i. in contrariũ dicta.i. non reſpõdet illi uerbis nauis. uam torquet iaculum.i haſtam quæ iaci poſſit in hoſtem.ſ. Lucagum Lucagus ut i. poſtq̃ ipſe pẽdens pronus in uerbera, telo i. iniecto, admonuit.i inſtigauit. biiugos.ſ. equos, dum ipſe aptat ſe pugnæ, & hoc pede læuo proiecto.i. extento haſta.ſ. Aeneæ ſubit per oras.i. extremitates, imas.i. inferiores, clypei fulgẽtis.i deinde haſta proſorat inguen.i partem pudendam, aut femur læuum.i. ſiniſtrũ. Ipſe Lucagus excuſſus curru, uoluitur moribũdus arnis i. per arua quẽ Aeneas prius.i. quanquam pios affatur tũ dictis amaris. ꝓpter arrogantiam, uidelicet eius. O Lucag. (ſed quõ eius nomen nouit Aeneas qui eam nunquã prius uiderat? dicemus, uel ſocios eum mouẽtem ſuo compellaſſe nomine, uel ipſum pro ſe inter pellaſſe nomine expreſſo) nulla fuga ſegnis equorũ.i. quia equi nõ proceſſerint prodidit tuus currus ut.ſ. meos, aut umbræ uanæ i. apparitiones fantaſticæ, nõ uertere tuos currus ex hoſtibus Ipſe.i. tu ipſe ſaliens rotis.i curru, deſeris fuga.ſ quorũ. ipſe fatus hæc arripuit biiugos.ſ. equos albos frater.ſ Liger īfelix tẽdebat inermes palmas, delapſus.ſ. ſpõte ex timore tamẽ eodẽ curru ſ equo frater dederat, tendebat inquam palmas dicẽs, O uir Troiane oro ſup per te & parẽtes tuos qui genuere te talẽ i. tam inclytum, & uictorioſum, ſine.i. permitte hãc animã.ſ. in corpore, & miſerere.ſ. mei precantis. Aeneas ſup reſpondit orãti.i. orare uolẽti pluribus.ſ uerbis. To haud.i. non dabas dudum .i paulo ante talia dicta, morere, & frater ne deſere.i. ne deſeras fratrem ſ. Lucagum, tum.i. deinde poſtquam ſic locutus erat, recludit.i aperit latebras animæ.ſ. pectus mucrone.ſ. ſuo. Victor Dardanius ſ. Aeneas edebat.i. exhibebat talia funera ꝑ campos furens, more aquæ torrẽtis, uel turbinis atri.i dẽſi & caliginoſi. Aſcanius puer, & inuẽtus.ſ. cętera obſeſſa nequidquã.i. fruſtra erumpunt tandem & relinquunt caſtra.ſ ſua Iunonem interea compellat, & interſerit poeticum figmẽtum ne meram hiſtoriam ſecutus non poeta cenſeatur, ut decorum ſeruet; nam ſine deorum interceſſione difficile eſſet diſſoluere nodũ quomodo in tãtis odiis impedire potuit Aeneę cum Turno cõcurſus quẽ impeditum dicit arte Iunonis, quæ falſa imagine Aeneæ in uanam fugientis allexit & adduxit De qua re hoc ſolum extat Donat. Submiſſa humilem eſſe decet quem neceſſitas precandi urget. Hec ille Ordo autem eſt Iuppiter compellat,i. allocuturus conuenit ultro i. non requiſitus cum tamen requiri debebat Iunonem i. coniugem & ſororem ſuam, o germana atque eadẽ coniux gratiſſima mihi, ut rebare,i. arbitrabaris (nec ſententia tua fallit te) Venus ſuſtentat opes i. facultates, & copias Troianas, hoc per Ironiã dicit ac ſi dicere uelit, vides quòd non ſuffragio nec auxilio Veneris, ſed propria uirtute freti ſuperent Troiani, nã modo ſuperiores ſunt qui tũ Aenea aduenerũt atque inſuper ingruunt è caſtris recẽtes bellatores quorum uim Rutuli ferre nequibunt, nec Turnus Aeneæ excãdeſcentis, & dextra uiuida id eſt fortis bello.i. in bello, aut ad bellũ, non ſup. eſt viris, & animus ferox & patiẽs periculi.i. periculi nõ eſt viris, aut non ſuſtentat uires, opes Troianas, ſed Venus. q.d. uides q̃ ſua uirtute nullo adiuti ſuffragio uincãt. Nihil ergo Veneri imputãdũ eſt nec mihi, q̃ iuraui hodie, me omnibus æquũ fore, cui ſup reſpondit. Iuno ſummiſſe, id eſt humilis o pulcherrime cõiux quid ſolicitas.i. magis ſolicitã facies, & tẽtas, aut afficis nouo cruciatu: me ęgram.ſ. animo quia uideam, quod maxime diſplicet: uirtute.ſ. Troianos ſuperiores eſſe, & timẽtem tua dicta triſtia,i. ſeuera & fatalem neceſſitatem afferentia Si mihi foret in amore ea uis, id eſt uehementia, aut potẽtia in te, quæ fuerat, quondã, & quã eſſe decebat.ſ. tunc, & nunc quoq; decet, nãque, i. certe, aut nanque ſi mihi, &c. tu omnipotens.i. tũ omnipotens ſis, non negares mihi hęc.ſ. quæ peto quin.i. quominus poſſem ſubducere.i clam ſubtrahere pugnę Turnum, & ſeruare incolumẽ Dauno parẽti i. patri ipſius Turni. Neceſſe eſt, ut de uictoria deſperet Iuno cũ nõ uictoriam, ſed ſalutem Turni petat, nunc.ſ quia amor noſter extinctus eſt: nec mea apud te quidquã poſſunt preces pereat.ſ. Turnus, & det Teucris pœnas ſanguine pio i. ſuo, te pie colentis Tamẽ.i. nihilominus ille ducit nomẽ noſt. a origine, ideſt a ſtirpe deorũ. & Pilumnus .ſ deus eſt illi quartus pater, & ipſe onerauit ſæpe larga manu, & multis donis tua limina. Cui.ſ. Iunoni rex Olympi ętherei, id eſt cœleſtis, quia ſunt Olympi montes in terris, fatur ſic breuiter Si mora i. dilatio, leti.i. mortis pręſentis.i. imminẽtis, & ſi tẽpus.i. ſola tẽporis extẽſio, oratur iuueniſ. Turno caduco, id eſt mortali, & caſuro, licet ex deorũ ſit ſanguine oriundus, & ſi ſentis me ponere.i. conſtituere hoc ita .i. talẽ modũ tolle.i. amoue ab oculis Aeneæ, Turnum fugam.i. per fugam, atque eripe eũ fatis inſtantibus.i. urgentibus uacat i. reliquum eſt, & nõ occupatum a fatali neceſſitate indulſiſſe.i quod indulſerimus hactenus i. ad hanc uſque gratiam, quę eſt ea modicã moram occiſionis concedere ſin.i. ſed ſi ulla uenia.i. gratia, & indulgẽtia altior i. maioris momẽti latet ſub iſtis precibus, & ſi putas totum bellũ .i. ſummam belli, hoc eſt finalem victoriã ſup. poſſe moueri, vel mutari, tu paſcis.i. nutris, & foues ſpes inanes. Cui.i. Ioui Iuno illacrymans ſup. ait quid ſup mali eſſet, aut iniuriæ, q.d. nihil, aut q̃ ſ ſup. tacere, aut dicere tibi poſſem, q.d neſcio, ſi tu dares mente.i nutu & uoluntate ea ſup quæ grauaris ſupp dare uoce ideſt fato, quod uoce contendis, atq; ſi hæc uita maneret Turno. rata, i. firma, & cõſtans nunc.ſ. quia fata urgent, nec ea mutare uis grauis.i. moleſta & ignominioſa mora; manet.i certe expectat inſontem.ſ. Turnum aut ego feror.i. ducor uana.i. inanis ac imperita, ueri.i. ueritatis qui r utinã ego ludar i. illudar & decipiar potius formidine falſa, & tu qui potes reflectas tua orſa i ſtatuta fatalia exorſa, aut a parcis cõtexta ſub ordine quo eueniãt, ubi.i. poſtq̃ Iuno uidens.i. Iouẽ immutabilem, ubi.i. poſtquã ipſa dedit hæc dicta, ipſa miſit.i. demiſit protinus.i. ſtatim ſe cœlo alto, agens.i. impellẽs ante ſe hyemem.i. tempeſtatẽ uentoſam, qualis in hyeme eſſe ſolet, exiſtens ſuccincta nymbo ideſt condenſata nube in cyclum collecta, & petiuit per auras & aciem Iliacam, & caſtra Laurenta.i. Laurẽtium populorum.

VARIA LECTIO.

NON currum cernis Achillis, in aliq. lib. antiqu. Nec currus, habetur. Iaculum uam torquet in hoſtem. Exempl. pleraque In hoſtes, legunt frater tendebat inermes, in lib aliquor, inertes, legitur Victor Dardanius torrentis aquæ Probatiores lib Ductor Dardanius, legunt. Sunt etiam lib in quibus Dardanus, & torrentis aquæ legitur More furens in Roma lib. Fremens, legitur Cui Iuno ſubmiſſa in Rom. lib Et Iuno ſubmiſſa legitur. Quin & pugnæ ſubducere Turnum. in libris nonnullis, Turnũ ſubducere pugnæ, legitur. Cui Iuno illacrymans. in Romano, Lacrymans Quid ſi, quæ uoce, in antiquis exemplaribus legere eſt. Quid ſi, quod uoce. Turno rata uita, in Romano lib. Data uita, habetur Quin ut potius. Nonnulli Quin ò potius ſcripſere. Exemplaria uero alia, quod ut ò potius, legunt. Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petiuit, in aliquot libris legere eſt. Iliacamque aciem petit. & Laurentia caſtra Eſt etiam pro, Caſtra, Tecta.

MXV. NVbe caua. Erit nominatiuus hęc nubes uanę nobis non dicimus, quod ait Liuius Andronicus, q̃ primus edidit fabulam latinam apud nos Iubasq́, Propter equinam caudam, quæ eſſe ſolebat in galeis, ut, Criſtaque hirſutos eq̃na. Diuini capitis, hoc ex perſona poetæ dictum eſt intuentis futura. nam poſt mortem in numerum referetur deorũ.

Tum dea nube caua tenuem ſine uiribus umbram
In faciem Aeneæ (uiſu mirabile monſtrum)
Dardanijs ornat telis, clypeumque iubasque
Diuini aſſimulat capitis, dat inania uerba,
Dat ſine mente ſonum, greſſusque effingit euntis,
Morte obita, quales fama eſt uolitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque uirum telis, & uoce laceſſit.

Inania. Nec a membris, nec a mente uenientia. Obita. Sumpta, ſuſcepta, & completa Exultat. Exultare eſt gaudere, & per ſe plenum eſt. Nam inſultare, eſt irridere inimicos, & dicimus inſulto tibi, licet Saluſt dixerit, Multos ab adoleſcentia bonos inſultauerat. Quamuis poſſit illic alias eẽ ſignificatio, multos bonos inſultauerat, hoc eſt in ipſos

Q impetum

impetum fecerat. Irritátq́; uiſū telis. Iō hac arte ait Iuno, & imagine decipit Turnum, quia ſi ei ex aperto fugā ſuadeſet, more uiri fortis ille præponeret mortem cum pſertim ipſe in ſequentibus dicat, Vſque adeo ne mori miſerū eſt? Turbidus. Flatus arrogātia sumēs. Tellus quæſita per undas. Sic alibi. En agros, & quam bello Troiane petiſti Heſperiam metite iacens. Vociferans ſequitur. Sequens clamabat, nam ante dixit, & ſic eſt ſecutus. Nec ferre uidet ſua gaudia uentos. Prouerbium eſt, uenti ferunt gaudia, ideſt leratur in caſſum. Sic ſupra, Sed aura omnia diſcerpunt. Item, Partem menti dedit, partem uolucres diſperſit in auras Forte ratis. Deſcriptio per Ecbaſim facta, non.n. a ſuperioribus pendet, ſed antedictis adiungitur: ut Inſula Sicanium iuxta latos. Has autem deſcriptiones eſſe raras, & aptas cōuenit, ſicut etiam Horatius docet in arte poetica dicens, Purpureus late qui ſplendeat unus, alter aſſuitur pannus Sunt enim ornatus. Crepidine ſaxi. Crepido eſt abrupti ſaxi altitudo. Sanè hoc loco Antipoſitis facta eſt propter metrum. Coniuncta ergo crepidine. pro crepidini, ſicut Hæret pede pes, pro pedi. Oſinius. Ipſe eſt quem ſupra Maſſicum dixit. Ergo (ut diximus ſupra) ſi Oſinius proprium eſt, Maſſicus appellatiuum licet poſſit fieri ut duo nomina unius ſint, ut eſt Numa Pompilius. Alexand.

Inſtat cui Turnus ſtridentemque eminus haſtam
Coniicit illa dato uertit ueſtigia tergo.
Tum uero Aenean auerſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem;
TVR. Quò fugis Aeneas? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
POE. Talia uociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem, nec ferre uidet ſua gaudia uentos.
Forte ratis celſi coniuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
Qua rex Cluſinis aduectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Aeneæ fugientis imago
Conijcit in latebras, nec Turnus ſegnior inſtat,
Exuperatque moras & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat, rupit Saturnia funem,
Auulſam rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Aeneas abſentem in prœlia poſcit,
Obuia multa uirum demittit corpora morti.
Tum leuis haud ultra latebras iam quærit imago,
Sed ſublime uolans nubi ſe immiſcuit atræ,
Cum Turnum medio intereà fert æquore turbo,
Reſpicit ignarus rerum, ingratusque ſalutis,
Et duplices cum uoce manus ad ſidera tendit.
TVR. Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignū
Duxiſti? & tales uoluiſti expendere pœnas?
Quò feror? unde abii? quæ me fuga, quemue reducet?
Laurentis ne iterum muros, aut caſtra uidebo?
Quid manus illa uirum, qui me meaque arma ſecuti?
Quosque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes uideo, gemitumque cadentum
Accipio quid agam? aut quæ iam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? uos ô potius miſereſcite uenti:
In rupes, in ſaxa uolens uos Turnus adoro,
Ferte ratam, ſæuisque uadis immittite ſyrtis,
Quò neque me Rutuli, neque conſcia fama ſequatur

mora ef eſſe miſeratio, ut tuo loco. Item ſupra, Figite me, ſi qua eſt pietas. Adoro, ad uacat, & eſt metri cauſa addit ô. Syrtis. Vbi arenoſa ſunt loca, ſyrtes uocantur. Ergo immittite me ad ſæua uada ſyrtium, aut arenoſa loca, aut re uera ad ſyrtes. i. mundi extrema, quò me nec fama comitetur.

TVM dea nube cava &c. Docet quomodo abductus fuerit Turnus aſtutia Iunonis, cui quia conceſſum erat Turnum abducere fuga abducit eum fugantem ut putabat & non fugientem, unde quia nihil extat Dons Ordo eſt Dea Iuno ornat, id eſt effingit nube caua. i. ex aere, umbram tenuem. i. ſimulachrum corporis ſine uiribus, id eſt robore in faciem. i. ſicturam, & ſimilitudinem Aeneæ appoſitoriemonſtrum mirabile uiſu. i. dum uidetur. ornat dico telis Dardanijs ſcilicet dans ei tela Dardania, & aſſimulat clypeum, & iubas capitis diuini. i. eius qui in deum eſſet aſſumendus. & dat uerba inania. i. fictitia, nec a membris nec a mente uenientia, ſed ex aere ficta ſubtili quadam cōpoſitione uocis, & dat ſonum ſine mente. i. ſine cōceptu mētis, & effingit greſſus. i. modū incedendi euntis ſ. Aeneæ quales figuras. i. qualia ſimulacra, eſt fama uolitare. ſ. per umbras infernas morte obita. i. ſuſcepta, & completa, aut ſup. qualia ſama eſt uolitare ſomnia. i. ſomnia, & Phantaſmata quę deludunt ſenſus ſopitos. i. ſopore ægro oppreſſos. De quibus Horat. uelut ægri ſomnia uanę finguntur ſpecies: at. i. ſed, imago. ſ. Aeneæ læta. i. geſtiens exultat ante prima ſacies, & irritat uirum. ſ. Turnum telis, & laceſſit i prouocat uoce. i. uerbis contumelioſis. Cui Turnus inſtat. i. inſtanter imminet, & coniicit eminus. i de longe quaſi è manibus haſtam ſtridentem. ſ. per aera ex celeri motu. Illa ſ Imago uertit. i. obuertit per fugam ueſtigia, & hoc tergo dato. ſ. inſequenti Vero pro, ſed Turnus tum. i. tunc aut tum uero. i. tunc maxime, & ad uerum ut. i. poſtquam credidit Aeneam cedere. i. locum dare, atque poſtquam Turnus turbidus. ſ propter inſperatum euentum, hauſit animo, aut turbidus animo hauſit inanem ſpem, uociferabatur ſup O Aenea quo fugis ne deſere, p ne deſeras, thalamos pactos ſ. cum Latino de Lauinia; tellus quęſita per undas. ſ maris Italia. unde Italiam quæro patriam, dabitur hac. i. mea dextra, quia interfectū ſepeliendum dabo. Ipſe uociferans talia ſequitur. ſ. ſimulacrum Aeneæ, & coruſcat i. uibrat, mucronem ſtrictum. i. euaginatum, nec uidet uentos ferre ſua gaudia i. ſe inaniter gaudere. Ratis. nauis ſtabat forte quia præter ſpem Turni coniuncta crepidini. i. ad crepidinem i. eminentiam abruptam ſaxi celſi. i rupis altæ ſcalis expoſitis. i habēs ſcalas expoſitas ut per eas fieret congreſſus & regreſſus ponte. tabulato parato ſ. ad introitum, qua, ſcilicet rate aut naue Oſinius Rex, ſcilicet maſſicus dictus aduectus ſup. erat oris, ideſt ab oris cluſinis, ideſt Cluſio Tuſcię ciuitate imago Aeneæ fugientis trepide, i. feſtinanter: alij tamen habent imago Aeneæ fugientis trepida. i. quæ trepidabat, coniicit ſeſe huc. i ad hanc rate in latebras, nec Turnus inſtat ſegnior. i. tardior, ſed ſup. proſequitur in nauem uſque, & exuperat moras. i. impedimēta quæ moras facere poſſent, & tranſilit. i. celeriter tranſcurrit altos pōtes. Ipſe ſcilicet Turnus attigerat uix proram, cum ſup ſaturnia. ſ. Iuno, rupit funem i. retinacula, & rapit nauem auulſam. ſ. litore, per æquora reuoluta. i. remenſa. i. quæ reuoluebantur, & mętiebantur

ASC

Magnus Cluſinis oris. Tuſcię ciuitate. Tranſilit altos Hoc ſermone feſtinantis celeritas indicatur. Rumpit Saturnia funem. Ne deprehenſo dolo ad bellum rediret. Illum autem Aeneas abſentem in prœlia poſcit Sic melius, quam ſicut nonnulli uolunt. Vrbanus nanque ſic legit, Ille autem Aeneam abſentem in prœlia poſcit, ut, Obuia multa uirum dat corpora morti De nautis in naui inuentis intelligamus, quod non procedit, nam abſens dicitur qui recedit, quod nunc Turno congruit, non Aeneæ, qui intererat prœlijs Medio ad medium. Turbo. Vis uenti. Ignarus rerum artis, per quam euaſerat. Omnipotens genitor. Duo Antonomaſia pro uno proprio; ut, Tritonia Pallas. Tanton' Pro tanto ne. & conſtat mutilatas partes orationis accentum in eodem loco habere, in quo etiam integræ habuerunt nam μόρια ideſt minores particulæ, ut qui, ue, ne, ce. quoties iunguntur alijs partibus, ante ſe accentum faciunt, qualiſlibet ſit ſyllaba quæ præcedit ſiue breuis ſiue longa, ut, Muſaque. Illuce, Tanto ne, Adduce, Deduce, & hæc mutilata ſimiliter, proferuntur: ſcilicet ſub eodem accentu. Quem ue reducet? Qualem: ut, hunc ego te Euryale aſpicio? & quaſi neſcius ſui eſt in tanta rerum permutatione, Laurentis ne. Quaſi deliberatio eſt. Quid manus illa uirum? Syllepſis per genus. nam à manu, id eſt multitudine, ad uiros tranſitum facit. Palantes uideo. Intelligimus eum non longe a terris fuiſſe. nam quod ait ſupra. Medio fert æquore, ut diximus, ad medium accipiendum eſt, Aut quia medium dicitur omne quod eſt inter finem, & initium: ut, interea medium Aeneas iam claſſe tenebat. Gemitumque cadentum Accipio. Hic apparet de Aenea dictum, Obuia multa uirum demittit corpora morti Ima terra. Dolet ſibi etiam infelicium uota ſublata, ſi quidem in mari conſtitutus optare hiatum non poteſt terræ. imā autem terram, prudenter dixit, quæ continet maria. Miſereſcite uenti. Pro petentis qualitate, nonnunquam etiam

tiebantur tempus preteritum participii pro præſenti, quia illo in paſſiuo caremus. Antem pro, ſed, Aeneas poſcit io 1.ad prœlis.i.concertatioœm in eundem illum.ſ. Turnum abſentem, & demittit morti i.ad mortem, & ioteroicič multa corpora virū ſcilicet Rutulorum obuia i.occurentia. tum, ideſt deinde poſtquam Turnus intrauerat nauem auulſam imago leuis.i.ioanis, & ſine corpore uero haud.i.non quærit iam ultra, ideſt ut dicunt ulterius latebras.i.latibus, ſed uolaos ſublime.i.Iu ſublime immiſcuit ſe atræ oubi.i.reſoluta eſt in atram oubem, cum turbo.i.impetus uentorom fert interea Turnum iu medio æquore, ipſe ignarus rerum neſciens.i.quod propter ſalutem ſuā id egerit Iuoo, & ingratus ſalutis.i ooo babens gratam ſalutem procreaoti, reſpicit ideſt attendit quo illatus ſit, tendit ad ſidera manus duplices.i.complicataa tendit dico cum uoce.i.ſimul precans ac dicens ò genitor omnipotens.ſ.Iuppiter tantoo'.i. tanto ne, hoc eſt adduxiſti ideſt repuliſti, & cenſuiſti me dignū tanto crimioe.i.decore propter crimen prouenięte, aut tam nu ſando facinore, ſed expooit dicens & uoluiſti oe me expendere tales.i.iam contumelioſas pœnas quas.ſ.putas non expeoſurum ſine crimine. quo feror, unde abii quæ, ideſt qualis fuga, ſup.au fert me, ve pro uel quem.i.qualem reducere, ſcilicet fuga me, id eſt qualis poſt fugā rediturus ſum. uidebo ue iterum muros laurentis.ſ. ciuitatis, boc eſt Laurolauinii, aut uidebo oe iterū caſtra. Quid ſupp.faciet aut de me dicet illa manus, id eſt ille exercitus uirum.i.uirorum qui ſecuti ſunt ſupplume, & mea arma ve pro uel: quos omnes neſas, id eſt quæ res neſanda, & deteſtanda eſt, reliqui in morte neſanda, & quos ego uideu nūc Palantes, ideſt obertantes quaſi oues ſine paſtore amiſſu, ſcilicet duce & accipto, ſcilicet auribus, hoc eſt audio gemitum cadentum, ideſt occubiētium, quid agam aut quę terra ſatis imu debiſcat deorſum hiatum faciat mihi ò uos uenti miſereſcite potius, quia, ſcilicet terra deeſt, ego Turnus uolens adoro uos, id eſt cum adoratione imploro, ferte ratem in rupem, & in ſaxa.i.ſcopulos. boc eſt rumpite ratem. & ſubmergite me, & immittite me ſæuis uadis, ideſt per uada ſeua, ſyrtis 1.in ſyrtis, & breuia, hoc eſt ad extrema maris loca quo.i.ad quaa ſyrtes neque Rutuli; ſequaotur me oeque fama couſcia.ſ.talis dedecoris ſequatur me.

OSINIVS. In lib antiquis Oſirius, legitur Rupit Saturnia fuoem, Iu ueteribus lib. Rumpit, legitur. Auulſumque rapit io aotiqu.lib. Auulſam, legitur. Tum leuis baud ultra, io antiquis libris, Tuoc leuis aut, Maous ad ſidera tendit, in antiquis libris Tollit, habetur. Quæ me fuga? quem ve reducet? Romanus liber, Reducit, legit. Eſt etiam io quibuldam aliis. Quæ me fuga? quæ ut reducet? Infanda in morte. Vetuſtiora exemplaria, iofanda morte, legunt, abſque, Iu Ima dehiſcat. io Rom.lib. Dehiſcet. legitur. Vos ò potius, in Mediceo legere eſt, O uos ò potius.

SERV. MVcrone induat] Aut κα-τα χρυσικως dixit induat, pro feriat, aut Hypallage eſt, pro mucronem ſuo induat corpore. Si enim induere, eſt ueſtire, nō mucrone corpus induitur, ſed indoitur mucro corpore i.tegitur, & ueſtitur. [Crudum] Crudelē, cruentum [Animi miſerata] pro animo miſerata. Nam figurate locotus eſt, ſicot. O preſtans aoimi, pro animo, & illius rei, pro illa re. [Ad orbem] Ardeam. & ideo ſic longe ne ex propinquo ſtatim rediret: & ut eum affectus retiueret parentis. [At Iouis interea monitis] Nouimus ſacrilegum eſſe Mezentium, Iouem etiam adhortatum eſſe alioa deos, vt a bello deſiſterēt, & dixiſſe. Rex Iuppiter omnib. idem quomodo ergo ꝑcedit, At Iouis interea mooitus? Dicimus primo Iouem Iuſtitię fauere ooo partibus, quod ſi eſt, iure Mezētium in locum Turni facit uenire, ut iuſtum prælium inueniatur, oe una ſit penitus pars a ducibus deſtituta Quod autem dicit, ſacrilegum Iuppiter admonere nō debuit, noo admonet ut uincat, ſed ut poſſit perire. Ilud etiā fruſtra quæritur quemadmodum ou mini ſacrilegus obtemperare potuerit, cum Mezentium nō aperte Iuppiter mooet, ſed ei iniciat tale deſiderium. Vode eſt, Dii oe huoc ardorem mentibus addunt Euryale? an ſua cuique deus ſit dira cupido? [Monitis Mezentius ardens ſuccedit pugnæ] Ab eo quod eſt bæc monita, hic uenit datiuus. nam & hoc monitus dicimus. vude perſius, Hos pueris monitus patres infundere lippos. ſed a quarta declinatione nec ſingulari datiuo utimur, nec plurali. nam onum nomen eſt de his quæ licet duplicem babeant declinationem, tamen aliquibus eorum caſibus propter

Hæc memorans, animo nunc huc, nūc fluctuat illuc,
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem
Fluctibus an iaciat mediis, & littora nando
Curua petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma
Ter conatus utranque uiam, ter maxima Iuno
Continuit, iuuenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque, æſtuque ſecundo,
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem,
At Iouis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ Teucroſque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Vni odiiſque uiros teliſquę frequentibus inſtant.
Ille uelut rupes, uaſtum quæ prodit in æquor
Obuia uentorum furiis expoſtaque ponto,
Vim cunctam, atque minas perfert, cœlique mariſq;,
Ipſa immota manet. prole Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, palmuque fugacem
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat, os, faciemque aduerſam: poplite Palmum
Succiſo uolui ſegnem ſinit, armaque Lauſo:
Donat habere humeris, & uertice figere criſtas,
Necnon Euantem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Aequalem, comitemque una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat, urbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac uelut ille canum morſu de montibus altis.
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſilua
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia uentum eſt,
Subſtitit infremuitque ferox. & inhorruit armos;
Nec cuiquam iraſci; proprius ue accedere uirtus,
Sed iaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant:
Hand aliter iuſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſibus longe, & uaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impauidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.

aſperitatem non utimur: ut, Laurui lauribus, cū huius laurus, & ab hac lauro dicamus. [Concurrunt Tyrrhenæ acies] Quæ ſpecialiter odio Mezentii in bellum ruebant. Prodit io æquor. Extenditur. hinc Iuuen. Quæ pelago occurrūt medio, longeque relinquunt Italiam Ponto. Contra pelagus nā datiuus eſt, Cœliq; mariſq;. Sicuc Mezentius odiorum, & telorū totius exercitus. Fugacem. Velocem modo. Latagum Occupat os. Pro Latagi os occupatur. & eſt græca figura in Homero frequēs, vt ſi dicas, ἔκρουσεν ἀχιλλεα τον πόδα i Ahill ē percuſſit pedem pro percuſſit Achillis pedem. Poplite palmum. Ea parte qua plurimum poterat. Donat habere. Græca figura ut, Argenti magnū dat ferre talentum. Ciſſeis. Hecuba filia Ciſſei, ſecundum Euripidē in Hecuba. Πελουδώρος ἐκεῖθεν ταῖς γε'γος τῆς κισσέως, ſecundum alios Dymātis. Qđ autem ait. Fac prægnans. Hæc ratio eſt, quia antequam pareret, facem ſe peperiſſe, uidit io ſomniis. Vrbe paterna occombat Subaudis Paris. Quod ut non diceret metri eſt neceſſitate compulſus. Ignarum Laurens habet ora Mimanta. Scilicet caſus ſui: uera tamen eſt eſt lectio ignarum, ideſt ignoratum, qui neſciretur, & eſt ſupina ſignificatio, ſicut io quaeco, Liquitque uolatile ferrum Neſcius, pro qui oeſciebatur. Actus. Coactus in retia. Defendit. Texit, ut, Hic mihi dum teneras defendo a frigore myrto Veſulus. Mons Liguriæ, eſt iuxta Alpes. Liguria autem cohæret Tuſciæ, de qua fuerat Mezentius. uode ſatis congrua eſt comparatio. Multoſque multosve. oon enim eſt uicina palus Laurentia monti Veſulo, ut poſſit unus atque idem aperte intelligi. Paſtus pro pa-

ctum:nam ſupra ait,Quem ergo antiptoſis eſt.Laurentia.Pro Laurentinam recta deriuatio hæc eſt.Inhorruit armos.i.pro armis inhorruit.Aut certe in armos horruit,& erexit ſetas.Tutis clamoribus.Præter periculum Iuſtæ iræ propter illud.Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis,Componens manibusque manus.Cunctatur. Diſponit ſe per omnes partes.Tergo.Scuto,ut,Et uenit aduerſi in tergum Sulmonis.

HAEC memorans, &c.Docet quo Turnus delatus eſt, & in eius locū ſuffectus Mezētius,de qua re arguit diſſerit Seruius nihil autem Donatus.Ordo igitur eſt.Turnus memorans hæc ſ.dicta animo quia ſolus erat,aut memorans hæc;fluctuat.i.ꝑ modū fluctus agitur animo, nūc huc.i.in hanc ſententiam nūc illuc.i.in illam. An ipſe amens, induat i.feriat ſeſe mucrone.i. gladio ſuo, ob tm̄ dedecus: & exigat.i.extra agat enſem crudū ꝑ coſtas.i. trāſeundo coſtas an iaciat ſeſe mediis fluctibus.i.in medios fluctus:& petat nādo littora curua,& reddat ſe iterum in arma Teucrum.i.Teucrorum,ipſe conatus,ſup eſt ter utrāque uiam.i.ſe īterficere,& inſtructus dare,ſed Iuno maxima cū ſinuit ter & ipſa miſerata animi, pro animo ſuo iuuenem.ſ. Turnum, repreſſit.ſ.eum & animum eius ab inſtituto. Ipſe igitur Turnus,labitur.i.celeriter cum deſcenſu nauigat, ſecans ſitu & fluctu ſecundo,alta.ſ.maria,& defertur ad antiquā.i.nobilem urbem, & Dauni patris.ſ.eius,hoc eſt Ardeam. At.i.ſed: Mezentius ardens.i.accenſo furore Martio; ſuccedit interea pugnæ monitis.i.per internam admonitionem Iouis, & inuadit Teucros ouantes.ſ.de uictoria non triumphali, quia dux aberat Acies Tyrrhenæ.i.Hetruſcæ.concurrunt,atque inſtant omnibus odiis,uni.ſ.Mezentio,& inſtant frequentibus uni uiro.ſ. eidem Mezentio:ille.ſ.Mezentius,uelut.i.quemadmodum: rupes.i.ſcopolus abruptus,quę prodit.i.protenditur in equo obuia furiis.i.uehementi imperui uentorum, & expoſt pro expoſitus;Ponto.i.mari:præfert.i.ad finem ſuſtinet; uim.i.uiolentiā cunctam,atque minas, ſupp.cunctas,& cœli & maris, manens ipſa.i.in ſe immota;illa dico, ſic ſe habens: ſternit humi.i.ſuper humum Hebrum prolet.i.gnatum Dolichaonis;cum quo.i.cum ius ſocietate;ſternit Latagum, & Palmum fugacem.i.fugere ſolitum,ſed ipſe Mezentius,ſternit,ſup.Latagum ſaxo,atque occupat ingenti fragmine montis.i.quod ſaxum erat ingens fragmen montis:os & faciem aduerſam,ſup.eius,hoc eſt Latagi,& ſinit.i. permittit.Palmum uolui.i occumbere ſegnem.i.lentum & hoc poplitem,ſup.eius hoc eſt ueruo poſt genua.Et dr̄,hic poples poplitis, non poplex poplicis,.ucciſo.i.interciſo, & donat Lauſo.ſ.filio ſuo, habere humeris.i.ad ornatum humerorum, arma.i.Palmi, & Latagi, & donat figere uertice.i.ſuper caput ſuum in cono galeæ criſtas.ſ.Palmi, &c.necnon.i.ut etiam ſternit,ſupp.Euantem uirum illum Phrygium.i.Troianum,& Mimanta,a nominatino Mimas Mimantis,uel Minantos æqualem.i.coæuum ac contemporaneum;& comitem Paridis,quē Theano.ſ.mater,ut,ſit,Theano huius Theanus, dedit in lucem.i.edidit,& peperit,Amyco genitori,ideſt patri, & regina Ciſſeis.i. Ciſſei filia.Hecuba.ſ,prægnans.i.granida face.i.ſomnians ſe facem habere in utero creat.i.procreat,una.i.eadem nocte:Parin .ſ.Priami filium.una dico nocte,qua Theano Minanta creauit qui ſupp.Paris occubat,i.ſepultus iacet,urbe paterna.ſ.Troia, ora.i.prouincia Laurens.i.quæ eſt iuxta Lauro Lauinium, in agro Laurenti, habet Minanta ignara.i caſus ſui, aut ignarum dicit pro ignotum ac uelut,ille.ſ.nobilis aper,ideſt ſus ſilueſter actus.i pulſus de altis montibus morſu canum, ideſt quem canes minati erant,quem.ſ.Veſulus mons ille Liguriæ,pinifer.i.ferens pinus in uertice defendit.i,protexit multos annos.i.per annorum multorum ſpatium;quæ pro uel quem, ſup.palus Laurentia, id eſt laurens defendit, ſup.paſtus pro paſtum ut Seru. v.ſilua arundinea.ſ.inter arundinem paludis, poſtquam uentū eſt inter retia, i poſtquam ſentit ſe interclnſum retibus, aut ſi figuratas locutiones uitare uelis,dic ad uelut aper actus,de mōtibus altis morſu canū quē veſuiua peniſer defendi multos annosq; ꝓ uel,aut pro &, palus Laurentia defendit multos.ſ.annos,ille,ſup.exiſtens paſtus ſilua arundinea,poſtquam uentum eſt inter retia,ſubſtitit.i.manſit ſtans, & infremit, quia neque progredi,neque regredi, datur exiſtens ferox, & inhorruit armus.i.anteriores humeros, & dorſum horrentes.i.rigentes ſetis,nec cuiquam.ſ.uenatorum eſt virtus.ſ.fortitudo iraſci.i.more iratorum irruere;aut accedere propius,ſed inſtant procul talis,& clamoribus tutis, aut quibus ſe tutabantur, aut quibus nihil imminet periculi,quia procul.Haud i.non aliter,non ulli, ſup.eorum, quibus Mezentius eſt iræ iuſtæ.i.ad iram iuſtam, eſt animus.i.audiētia concurrere ferro ſtricto:ſed ſup.laceſſunt ideſt prouocant eum longe.i.de lōge miſſibus.i.iaculis, & clamore uaſto.i.ualde ample diffuſo.Autem pro ſed,ille.ſ.Mezentius,impauidus.i.imperterritus:cunctatur.i.diſponit ſe in omnes partes frendens dentibus;& decutit haſtas tergo.ſ.ſuo, hoc eſt ſcuto,tergore munito,aut de dorſo ſuo.

VARIÆ LECT. AN ſeſe mucrone.Romanus liber, Mucroni ponit,& in aliis Mucronem legitur.Et crudum per coſtas exigat, in Rom.libr. Durum,legas.In aliquot aliis,Crudum per coſtas dirigat.Iuuenemque animi uariant exempl.dum quædam,Animo, quædā, Animi,legunt ipſa immota manens. In Oblongo,Manet,legitur. Paridisque Minanta,in antiq lib.Minanta, habetur.Quem nocte Theano.Libris uetuſti, Theana legunt.Occupat, ignarū Lauiens.Sunt qui legant,Occubat,hic tarum Laurens.

Venerat antiquis Coryti,de finibus Acron,
Graius homo,infectos linquens profugus hymenæos,
Hunc ubi miſcentem longe media agmina uidit
Purpureum pennis,& pactæ coniugis oſtro;
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim ueſana fames)ſi forte fugacem
Conſpexit capream,aut ſurgentem in cornua ceruū,
Gaudet hians immane,comasque arrexit,& hæret
Viſceribus ſuper accumbens,lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron,& calcibus atram
Tundit humum expirans,infractaque tela cruentat,
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere,nec iacta cæcum dare cuſpide uulnus.
Obuius aduerſoque occurrit,ſeque uiro vir
Contulit,haud furto melior,ſed fortibus armis.
Tum ſuper abiectum poſito pede nixus,& haſta,
Pars belli haud temenda uiris,iacet altus Orodes.
POE.Conclamant ſocii lætum Pæana ſecuti.
Ille aūt expirans, ORO. Non me,quicunq; es,inulto,
Victor,nec longum lætabere:te quoque fata
Proſpectant paria,atque eadem mox arua tenebis
POE.Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira;

SERV. COryti de finibus.Corytus eſt & ciuitas Tuſciæ & mons & rex pater Dardani. Vnde nos ad quos uis poteſt referri. Grauis homo. Oriundo quidem Græcus ſed qui nunc de Tuſcia ueniſſet ad bellum.Miſcentem.Perturbantem.Purpureum pennis. Bene galeatum, ut, Purpurei criſtis iuuenes.i pulchri. Veſana fames. Alibi, Et male ſuada fames.Fugacem. Velocem. Surgentem.Creſcentem,cornibus eminentem. Comasque arrexit. Naturale enim eſt ut irati leones erigant iubas Lauit. Ab eo quod eſt lauo lauis. nam hoc uerbum & primæ eſt coniugationis,& tertiæ, a qua nūc aut lauit.Item Horatius Lauit amne crines. Item Neque dulci mala uino lauere. Infracta. Aut ualde fracta,aut reuera infracta. Orodem. Iſtum Orodem uirum fortem intelligimus,in fugam neceſſitate conuerſum. Nam ipſe paulo poſt dicturus eſt adhortendos ſocios.pars belli haud tenēda uiri,iacet altus Orodes Furto.Inſidiis. Haud tenēda uiri,Aſper uiris legit,Altus Magn⁹,ut,Sic pſ ille deū faciat,ſic altus Apollo. Pæana ſecuti.Pęā ꝓprie. Apollinis laus eſt.ſed abuſiue & aliorū dr̄.unde Pindarus opna ſuu, qđ & hominū & deorum laudes cōtinet.Pæanas vocauit. Nec longū lętabere.Duo dixit, nec duo lætaberis, nec me in defenſu Homeri aūt more morienti dedit ſcientiā futurorū, ueluti Patroculum moriētem Hectori mortem prędicere:

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν.
Οὔθην σὺ δ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη.
Ἄγχι παρέστηκε θάνατος, καὶ μοῖρα κραταιή.
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

Et Hectorem Achilli.

Φράζεο νῦν μή τοί τι θεῶν μήνιμα γένωμαι
Ἤματι τῷ ὅτε κέν σε Πάρις καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων.
Ἐσθλὸν ἐόντ' ὀλέσωσιν ἐνὶ Σκαιῇσι πύλῃσιν

Lon-

Longum. Pro longe, nomen pro aduerbio poſuit. Subridens. Per iracundiam ridens loquitur. Vnde & illud per irriſionem dictum accipitur. Aſt de me diuum pater, atq; homi num rex uiderit. Ideſt uiderit utrum Mezentio poſſit uocere ille, quem uos deorū & hominū creditis eſſe rectorem. Eduxit corpore telum. Quo facilius poſſet perire, Lucanus, Non eget ingeſtis, ſed auulſis pectore telis. Dura quies. Blande, contraria: ſic dictum eſt, & ſomnus ferreus Eſt autē Homeri comparatio.

Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον

Cædicus Alchatoum In hoc loco eſt confuſio in aliquibus nominibus. nam quis ſit Troianus, quis Rutulus, ignoratur. Rapo. Rapon dicitur, ſicut Taschon, ſed metri cauſa detraxit ut poſſit Sinalæpha fieri, ſicut ſupra, Haud procul hinc Taſcho. In frænis equi. Caſu equi aſperrimi, qui frænorum ſperneret regimen. In frænos autem etiam homines dicimus, Hinc Numidæ in fræni cingūt Dicimus autem, & infrænis, & infrænus, ſicut inermis, & inermus Proceſſerat agis. Contra Meſſapum dimicaturus, quod nequiuit, efficere. nam a Valero antequam ad Meſſapū perueniret, occiſus eſt. Haud expers. Non, ignarus uirtutis pare itum Iaculo, & longe fallente ſagitta. Iactu longe fallē tis ſagittæ. nam ἀνδιαδυοῖν dixit, ut, Hamis auroque trilicē. Item, Molēque, & montes Cædebant. Legitur, & cedebant, id eſt in terga ueniebant, ſecundum quod Ruebant, inſequebantur ſignificat. Si autem cædebant i. occidebant, Ruebant eſt cadebant. Iram miſerantur inanem generaliter dicit omnem iram bellicam. ubi enim tam inanis iracundia eſt, quā in bello, ubi ut pereamus iraſcimur? Pallida Tiſiphone. Nō ipſa dea, ſed effectus furiæ, hoc eſt inſania. Orion, Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna. Orion (ut etiam in j diximus) O enopinionis regis filius fuit, & conceſſus a Ioue, Mercurio. Neptunoque ſuſceptus hoſpitio hic uenator. Hic uenatos immenſi corpori fuis, qui quodam tempore ſuſceptus a rege, cum uellet eius filiam uitiare, ille iratus ei oculos ſuſtulit. Cæcus itaque Orion cum cōſuleret quemadmodum oculos poſſet recipere, reſponſum eſt ei poſſe lumina reſtitui ſi per pelagus ita contra Orientem pergeret, ut loca luminem radiis ſolis ſemper offerret. Quod ille efficere ita potuit. nam cum audiſſet ſtrepitum Cyclopum Ioui fulmina fabricantium, ſono ad eos ductus, unum de his humeris ſuis ſuperpoſuit, & eo duce oraculi præcepta compleuit. Nō autē incōgrue fingitur ire potuiſſe per medium pelagus, quaſi filius pro parte Neptuni. Hæc autem comparatio pertinet ad ſolam corporis proceritatem. Nerei ſtagna. Epirbeto eleuauit Tapinoſim more ſuo. imperterritus Prima eſt compoſitio, non ſecunda. nā hoc eſt perterritus, quod & territus, & tunc eſt uera compoſitio cum ſermonis natura corrūpitur. Spatium e-

ME. Nunc morere: aſt de me diuum pater, atque hominum rex.
Viderit POE Hoc dicens eduxit corpore telum
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen:
Partheniumque Rapo, & prædurum uiribus Orſen,
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten,
Illum infrænis equi lapſu tellure iacentem,
Hunc peditum pedes. & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus uirtutis auitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumque Neales
Inſignis iaculo, & longe fallente ſagitta.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauros
Funera cedebant pariter, pariterque ruebant
Victores, uictique neque his fuga nota, nec illis
Dii Iouis in tectis. iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Iuno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſæuit.
At uero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus, ingreditur campo. quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna uiam ſcindens, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus orbum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe uaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obuius ire parat, manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mola ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ:
ME. Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint: uoueo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te Lauſe trophæum
Aeneæ. POE. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa uolans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Authorem latus inter, & ilia figit
Herculis Authorem comitem, qui miſſus ab argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat urbe
Sternitur infelix alieno uulnere. cœlumque
Aſpicit. & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Aeneas haſtam iacit illa per orbem
Aere cauum triplici, per linea terga, tribusque
Tranſit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed uires haud pertulit, ocyus enſem
Aeneas uiſo Tyrrheni ſanguine lætus
Eripit a femore, & trepidanti feruidus inſtat.

menſos quantum ſatis haſtæ. Specioſa locutio Vouco. Confeſſo, & dico Prędonis corpore raptis. Prædones ſunt qui populandam alienam inuadūt prouinciam Alibi. Per ſidus al ta petens abrepta uirgine prędo. Tropæum Dictum ἀπὸ τοῦ τρέπεσθαι. i. ab hoſtium cōuerſione unde qui hoſtem fugaſſet, merebatur trophæum, qui autem occidiſſet, triumphum, ἀπὸ τοῦ θριαμβεύειν. i. ab exultatione. Sciendum ſanè Lauſo propriam ideo nihil profuiſſe pietatem, quod in eum pater mente ſacrilege munera transferebat deorum, & qui occiſorum ſpolia deuouebat. Anthorem Erit nominatiuus hic Anthores. quomodo Diores. nam ſi Anthor fuerit nominatiuus metri ratio nō procedit omnia enim græca nomina in or terminata, in obliquis caſibus corripiunt or; ut Hector Hectoris, Neſtor Neſtoris, Caſtor Caſtoris. Alieno uulnere. Telo, quod in Aeneam fuerat deſtinatum. Cœlumque aſpicit. Vt, alto quæſiuit cœlo lucem Item, Hauſit cœlum mentemque recepit Naturaliter enim non morientes cupiunt ſatiari ultimo lucis aſpectu. Dulces moriens reminiſcitur Argos. Inter phiſia ſigna moriturum, etiam hoc legitur patriç aſpectum deſiderare periturus. Linea terga. Lino enim tegebantur ſcuta, ut poſſet in hærere pictura. Ima ſis. Hypallage, pro in imo inguine. A femore. Vt etiam ſupra diximus ſecundum Captum erit nominatiuus hoc femē, licet nuſquā lectum ſit, Vt etiam ipſe commemorat.

VENERAT antiquis. &c. ASC. docet igitur quam ſtragem & Mezentius edidit, & primum mortem Acronis, deinde. Orodes. Vnde nihil eſt Dona. i. Ordo eſt. Acron homo Graius i. Græcus, uenerat de ſedibus; ab Coryti. ſ. vnde Dardanus ortus oenerat. dicit, profugus. i. patriam fugens, linquens Hymenęos. i. nuptias infectos. i. imperfectos, ubi. i. poſtquam; Mezentius, ſupp. uidit hunc miſcentem. i. turbatem media agmina, exiſtentem purpureum. i. purpurei coloris, aut purpuratum. i. ornatum pennis. ſ. cū plumis & oſtro. i. purpura coniugis, pactæ i. deſponſata; ipſe Mezētius ſup. ceu, id eſt ueluti, leo impaſtus. i. famelicus peragrans, ideſt circumiens ſæpe ſtabula alta, ideo ſæpe, enim pro, quia fames ueſana, ideſt uenia paſiēs, ſuadet. ſ. ludo. i. incitat lupū, ſi ſupp. talis leo, cōſpexit forte capreā, i. capram ſilueſtrem fugacem. i aſſidue fugiētem, aut ceruum. ſ. iuniorem ſurgētem in cornua. i. cui cornua īcipiūt ſurgere, aut ſecūdū cornua, ſeu ut cornua creſcentem, ipſe hians immane. i. immaniter gaudet, & erexit. ſ. prius, comas, & hæret. ſ. modo uiſceribus, ſuper accūbens. i accumbens quaſi deſuper, & tuor teter. i. immundus, & ditus, lauit. i imbuit, & polluit, ora improba, id eſt famelica, & improbe deuorātia. Sic Mezētius ruit alacer in medios hoſtes. Acrō infelix. ſ. quod cum tali congredi debebat. ſternitur, & expirās, ideſt emittēs ſpiritum: tundit calcibus. ſ. ore dolore, & indignatione

humum atram.i. perniciosam,& inimicam,& cruentat tela io hracta.i.quę cadendo infregit aut quæ núnquam fregerat,Idē.ſ. Mezentius haut.i.nō dignatus eſt ſternere Oroden fugiētem.i. quādiu nō puſillamitate ſed neceſſitate coactus fugeret; nec dignatus eſt dare uulnus cęcū,id eſt improuiſum cuſpide iacta .ſ.a tergo,ſed ipſe obuius occurrit & ipſe uir cōtulit ſe uiro ad uerſo i.ex aduerſo occurrenti,& non profugienti,exiſtēs haud .i.nō; melior.i.peritior: furto,i.inſidiis aut haſtu.ſup.quā Orodes ſed armis fortibus.i.multa uirtute agendis Tum.i deinde poſtquam q.a melior erat, cum proſtrauerat ipſe nixus.i innitens pede poſito ſuper abiectum. & innixus haſta poſita ſuper abiectum.ſ.Oroden.inquit, ò uiri ingens pars belli non temnēda i.contemnenda,ſed magni facienda nobis,unde ſp ereris,q.a Orodes altus iacet.i.proſtratus. Socii ſecuti i.ſubſequentes, & approbantes dictum eius conclamant Pęanā ,id eſt canticum laudis lætum.i.in ſignum lætitiæ,autem pro ſed,ille ſ.Orodes , expirans,inquit,ſup.quicūque es tu, non es uictor me inulto. i.ultio fiet de morte mea in te,nec tu uictor lætabere longum. .i.per lōgum tempus,nam pariat facta.i.ſimiles exitus mortis proſpectant quoque.i.etiam te,atque tenebris mox eadē arua, id eſt proſterneris etiam io his aruis,ad quem Mezentius ſubridēs,ita miata.i.cum amaritudine,quadam; dixit,ſup.tu morere nunc,q.d mors tua tibi certa & ineuitabilis eſt,aſt pater diuū atque Rex hominum.i.quem uos talem putatis(Ipſe.i.contemptor diuum id noo cenſuit,aut ſi cenſuit fide,'negauerat tamē factis uiderit de me,i.an mihi nocere poſſit quod tibi ſaltē negatum eſt.ipſe dicēs hoc, eduxit telū corpore.i.extraxit.)Quies dura,& ſomnus ferreus i ſopor mortis qui ut ferrum durus eſt urget olli.i.tunc illi,& lumina clauduntur in noctē æternā,Cædicus uir ille, ut ueroſimile eſt Hetruſcus obtrūcat Alchathoū Sacrator obtruncat Hydaſpem & rapo Parteniū , qui arca uſ, & Orſen prædurum.i.ualde durum uiribus.Meſſapus.ſ.equorū domitor obtruncat & Clonium,& Licaonium.& Ericaten; ob truncat dicit illum.ſ.priorem, hoc eſt Clonium iacentem tellure ſ.ſuper terrā,lapſu equi infrenis.i.aſperrimi frena recuſatis, & ipſe Pedes i.pedeſter obtruncat,hunc.i.Lycaonium peditē: & Lycius proceſſerat.ſ.cōtra eum, Argis i.ab Argis: quē ſ.Lycium Valerius haud.i.non expers.ſ.particeps uirtutis auitæ.i.aui, & maiorum ſuorum deiicit,i.proſternit Salius.i.Troianorū optimus adeuiu..m,ut in quinto uſum eſt,deiicit Antooiū & Nealces inſignis..ioalde expeditus iaculo & ſagitta longe fallēte,i. ex improuiſo inuadente,deiicit,ſup.Salium.Iam grauis,&c.Recitat poſt mortem dubium Aeneæ,& Mezētii, concutſum eiuſdem Mezentii uulnus,onde quia nihil putatur Donat argutius aū ſtetuliſſe.Ordo eſt Mauros.i.Mars grauis.i.durus,utriſque ęquabat iā luctus,& funera mutua.i.mutuo illata, ipſi cædebāt .i.occidebāt,pariter.i.pariformiter ab utraque parte,& ruebāt .i.cadebāt pariter (Melius eſt p.p antithetim dicere cædebāt q̄ cedebant,etiam quia dicturus eſt, Neque bis fuga nota neq; illis quæ ſi ceſſiſſent nota fuiſſet)ruebāt dicti uictores.ſ prius, & uicti neque fuga eſt nota his.i.unius partis uiris,neq; illis.i.alterius,dis miſerantur,i.cum miſeratione aſpiciunt, tn teſtis louis.i.in cœlo exiſtētes api in aere ſummo irā.ſ.mortalium inanē.i.nihil cōtra fatorū feriem profuturam amborū populorū, & miſerātur tātos labores eſſe mortalibus, Venus ſpectat hinc , i.ex una parte.ſ.Troianos uerſus,& Iuno Saturnia.i.Saturni filia.ſpectat cōtra.i ecōtrario , hic.i.ex oppoſita parte Tiſiphone .i.furia infernalis,hoc eſt furor bellicus , & inſania mētiū palla,i pallorem inducēs, ſæuit.i graſſatur inter media millia.ſpugnaotum.At uero.i ſed ad uerum.aut præcipue.Mezētius quatiens ingentem haſtam ingreditur campo,id eſt per campū,exiſtens turbidus,ſup.tam magnus quam magnus Orion uenator,ille maximus cū incedit pedes.i pedeſter . per maxima ſtagna.i ſtagnantes gurgites Nerei.i.maris medii.ſcindens.i interſecās uiam , & ſupereminet humero undas.ſ.maris aut quā magnus,ſup.incedit,referens, i.repotās montibus ſummis ornū. i talē arborē,annoſam i uetuſtam,& amnis plenam ,& cum ipſe ingredit ſolo i ſuper terrā, & condit.i.abſcondit, caput inter nubila,.i.nubes.Talis infert ſe Mezētius, ſup enim armis uaſtis .i ualde amplis, Aeneas contra.i.econtrario,ſperulatus ſupp.ipſum in longo agmine , parat ire obuius huic.ſ.Mezētio, ille,ſ. Mezentius ma net imperterritus.i.minime perritus, opperiēs .i expectans,hoſtem magnanimum.ſ.Aeneam uiribus ſuis innitens & con ſiſus, & ſtat.i conſiſtit ſua mole.i.quaſi illis terrorē incutiens, ac emēſus oculis ſpatium ſup tātum quātum,ſup. ſit haſtæ,inquit,ſup.dextra, & telū miſſile,quod ego libro.i.cōcutio nunc,ſint mihi deus i.loco numinis nō ergo diuinum auxilium implorat,ſed in ſuis uiribus ſpē ponit,ego uoueo.i.cōſecro & dedico teipſum Lauſe (qui filius eius erat)trophęum.i. conuerſi,& uicti hoſtis inſigne.indutum ſpoliis raptis,ſupp.de corpore prædonis.ſ.Aeneæ alienam terram inuadentis.Dixit.ſ. .Mezētius.i perfecerat uotū,& eiecit eminus i è manu , hoc eſt de longe,haſtā ſtridentem.ſ.ex celeri motu.at.i.ſed, illa.ſ.haſta uolās,eſt excuſſa clypeo.ſ.Aeneæ a Vulcano fabricato,& gir.i. trāſigit procul ſ ſtantem Anthorem.i.Arginum illum, egregiū .i.excellentem uirum,fixit dico,inter latus & ilia,anthorē dicit comitem Herculis qui miſſus ab Argi ciuitate in Peloponenſo,hæſerat,i adhæſerat Euandro,atque conſederat.i.ſimul ſedē, & habitationem acceperat in urbe Itala.ſ. Pallantea ubi poſtea Roma dicitur extructa.ipſe Antohres infelix,ſternitur uulnere .i.telo alieno.i.quod alteri putatū eſt inferri, & aſpicit cœlum & moriens reminiſcitur Argos.i.patriam ſuā dulces(In ſingulari dicit hoc Argos io plurali hi Argi)tum.i.deinde,Aeneas pius ,ſ.perpetuo epitheto,nam locale nō eſt iacit haſtam,illa ſ.trāſit per orbem.ſ.clypei,cauum.i.concauum triplici ære ſ.confectū, & per terga linea.i.lino tecta ſcuta,& per opus intextum trib. tauris i,trium taurorum tergoribus, & ipſa ima i.ad imum deducta,ſedit.i.manſit hærens inguine.i.ad inguen,ſed haud pertulit.i.non ſuperauit uires.ſ.armorū & corporis,Aeneas lætus ſanguine Tyrrheni.ſ.Mezentii uiſo,eripit ocyus enſem a femore.i qui ad femur pēdebat(Seruius a femine legit ,ſed puto primam longam)& ipſe feruidus inſtat trepidanti.ſ.Mezentio ex uiolento impetu Aeneæ.

COMASQVE attexit . In antiqu. libr. Comas arrexit , abſque uiſceribus ſuper accumbens iauit . Exempl, quædam legunt, Super incumbens . In Romano , Lauat Pars belli aut temenda uiri,in lib.antiqu.Virus,legitur . Proceſſerat Agis,in libr.antiqu.Ages legitur . in aliquot etiam,Argis Deiicit Atronum Salius. Pro Antonium At Tronium, in quibuſdam lib.inueni , Fuga nota neque illis ; in antiqu.lib.Nec legitur. Telum quod miſiſſe libro ,in Oblongo , Vibro ,legitur . Egregium Anthor . Sunt qui Hanthorem ; legant Alii , Anctorem. Per linea terga,in antiqu.libr . Ter linea terga , legitur. Et pro Linea, Lignea habetur . Eripit a femore,in Med.& antiqu. aliis exempl.A femine legitur,& femen nominatiuum agnoſcit Seru.

SERV. LAcrimęque per ora uolutæ. Non uiri fortis,ſed filii eſt conſiderata perſona , Optima facta . Alii legunt optime . die . In hoc loco,uel bello. nam aduerbium eſt . Si qua fidem tanto eſt operi . Tanto operi , non de ſuis carminibus dicit. (nec.n. ſibi arrogaret) ſed tanto operi.i.pietati & uirtutis tuæ .nam hic eſt ſenſus, Ego quidem facta tua ò Lauſe,& mortem ex pietate uenientem non ſilebo, ſi tamen crederet uetuſtas ex ſcelerato homine pium filium procreatum fuiſſe. Inque li-

Ingemuit cari grauiter genitoris amore,
Vt uidit Lauſus,lacrum æque,perora uolutæ,
Hic mortis duræ caium,tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura uetuſtas,
Non equidem nec te iuuenis memorande ſilebo,
Ille pedem referens.& inutilis,inque ligatus
Cedebat,clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit iuuenis,ſeſeque immiſcuit armis:
Iamque aſſurgentis dextræ plagamque ferentis
Aeneæ ſubit mucronem,ipſumque morando,
Suſtinuit ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret;
Telaque coniiciunt,proturbantque eminus hoſtem

gatus ; Pro illigatus , & eſt Tmeſis cum hyſterologia & Inimicum haſtile . Cuiuſdam quaſi picturæ pompa deſcribitur. Iamque aſſurgentis dextræ Iamque ſubiit mucronem Aeneæ dextræ aſſurgentis ad plagam ferentis . Morando ſuſtinuit . Moram iniiciendo eius impetum luſi . Dum genitor nati parma . De hiſtoria eſt . nam Scipio Africanus, cum eſſet annorum rix decem & ſeptem , patrem ſuum defendit in bello ,nec ceſſit uigiti ſeptem confoſſus uulneribus. Præcipitant . Præcipitantur.

Miſſilibus fuit Aeneas, tectusque tenet ſe.
Ac uelut effuſa ſi quando grandine nimbi,
Præcipitant, omnis campis diffugit arator
Omnis, & agricola, & tuta latet arce uiator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris ut poſſint ſole reducto
Exercere diem, ſic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli dum detonet, omnis
Suſtinet & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur
AEN. Quò moriture ruis, maioraque uiribus audes
Fallit incautum pietas tua POE. Nec minus ille
Exultat demens: ſæue iamque altius iræ
Dardanio, ſurgunt ductori extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt, ualidu m namque exigit enſem
Per medium Aeneas iuuenem, totumque recondit,
Tranſit, & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam molli mater quam neuerat auro:
Impleuitque ſinum ſanguis, tum uita per auras
Conceſſit mæſta ad manes corpusque reliquit.
At uero ut uultum uidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetendit
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago,
Quid tibi nunc miſerande puer pro laudibus iſtis,
AEN. Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum.
Arma, quibus lætatus, habet tua, teque parentum
Manibus, & cineri ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis. POE. increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſublcuat ipſum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor, Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis corpusque leuabat
Arboris accli is trunco; procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes, ipſe æger, anhelans
Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam;
Multa ſuper Lauſo rogitat, multosque remittit,
Qui reuocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti uulnere uictum.

pareut. Dum pluit Hic diſtinguendum. Nam ſi inueneris. Dum plait in terris, Erit Archaiſmos, debuit enim dicere in terras, tamen ſciendum eſt Hemiſtichium Lucretij hoc eſſe, quod ita, ut inuenit Virgilius, tranſtulit. exercere diem. Hypallage eſt, pro ipſe per diē exerceri. Nubem belli dum detinet Bellantium impetum ſuſtinet, donec deferueat. Et bene tranſlationem fecit a uicina comparatione. Fallit te incautum pietas tua. Quod credis iccirco me pium tibi ueniā poſſe concedere, quia & ipſe pietatis intuitu dimicas pro patris ſalute. Tua autem pietas, prudenter eſt additum quaſi non a parente deſcendens. Fila legunt. Proprium fuerat, Rumpunt tamen Legunt, eſt ant tranſeunt, aut colligunt, ut, Littoraque Epiri legimus Exigit enſem per medium. Poetica deſcriptio eſt. uam re uera fieri non potuit, ut gladius, & tranſiret per corpus iuuenis, & abſconderetur in corpore iuuenis, nam exigit enſem, eſt ex eo agitaus corpus Parmā Id eſt leuia arma, non clypeum. Minacis. Autem non Lauſi. non enim ipſe minatis fuerat. Ergo ordo eſt, Mucro minacis, Aeneæ ſ. Vita per auras Conceſſit mæſta ad manes. Id eſt anima. Et Abuſiue dictū eſt. nam ad inferos ſimulacram pergit, non anima. Pro laudibus iſtis, Quia & contra ſeruiore. & pro patris ſalute dimicare conatus eſt, ideo enim pluraliter laudibus dixit. Pius Aeneas tanta dabit indole dignū. Propter uitandam arrogantiam tertia perſona uſus eſt. Indoles antem eſt proprie imago quædam uirtutis futuræ. Quibus lætatus, habe tua a Mors. n. fuerat ut cū his rebus homines ſepelirentur quas dilexerant uiui. Si qua eſt ea cura remitto. Aut more ille dixit, quo ſol et ſepulturam ad ipſa cadauera non pertinere licet umbris, ſicut in vij legimus, pro ſit, ut, Si qua ea gloria ſignent. Itam de Pallante, Vano mæſti comitantur honore. Aut certe ſi qua eſt ea cura Mezentio. i patri ſacrilego, qui ſuperos inferosque contemnit. Aeneę magni dextra cadis. Sic alibi, Nomen haud leue patrum manibus, hoc referes telo cecidiſſe Camillæ: Comptos de more capillos. Antiquo .ſ. quo uiri ſicut mulieres componebant capillos. quod uerum eſſe, & ſtatuæ nonnullæ antiquorum docet, & perſonę, quas in tragœdiis uidemus ſimiles in utroque ſexu, quātum pertinet ad ornatum capitis Interea. Dum hæc geruntur. Et omnino ſic eſt apud poetas, Interea, ſicut eſt apud Saluſt. Eodem tempore. Vulnere ſiccabat lymphis nouæ, & Phyſice locutus eſt. nam cum aqua omnia infundantur aut ſiccabari ulnus. Fluxus; enim ſanguinis aquarum frigore continetur. Lauabat. inclinatione recreabat. Procul. Modo iuxta ſignificat, ut, Serta procul tantum capiti, delapſa iacebant. Grauia arma quieſcūt. Bene grauia, ut galeam arma, ſed leuia intelligamus. Et talis eſt figura, ſicut illa Saluſtio, Leonē atque alias feras ergo & leo fera. Quieſcunt autem quaſi in terra poſita, quoniam galea quę pendebat, poterat & moueri, Colla fouet. Suſtinens ſe arboris trunco. Fuſus propexam in pectore barbam. Barbam in pectus fuſam habens. Archaiſmos eſt quod ait in pectore ,p in pectus, ut alibi, Mediis effuſus in undis pro, In medias undas. Multa. Pro multum. ſicut. Et pede terram Crebra ferit pro crebro Super arma ferebant. Supra ſcutum, ut. Supra impoſitum clypeo referunt Pallanta frequentes.

ASCENSIVS.

INGEMVIT cari, &c. Priuſquam mortem Mezentii inſerat pmittit mortem Lauſi quem quia allocutus eſt Mezentius præſentem fuiſſe conſtat, unde ueroſimile ē laudatum uniq; iuuenem patri ſuc currere conatū, quā rem hoc loco deſcribit Poeta. At cum nihil approbatum ſic Donati. Ordo eſt. Lauſus, ſcilicet filius Mezentii, ut. i. poſtquam uidit . ſ. talia, ingemuit grauiter. i. amare, amore, id eſt, ꝓpter amorem, & pietatem genitoris cari, ſcilicet Mezentii, quamuis tyrannus eſſet, & lacrimæ uolutæ, ſcilicet ſunt pro i. Lauſi Equidem, id eſt ego quidem, non ſilebo, caſum, id eſt fortunatum euentum ducæ mortis quia contra imparem dimicādum erat, aut patrem ante oculos permittendum occideret, tua optima, id eſt laudatiſſima facta, ò iuuenis memorandæ, id eſt memoria digniſſime, ſi qua, id eſt aliqua uetuſtas, eſt latura fidem, id eſt credulitatem, tanto operi, ſcilicet tuo, nec ſilebo te ò iuuenes memorande. Ille, ſcilicet pater Lauſi Mezentius ſedebat referens pedem, exiſtens, ſcilicet inutilis. inque ligatus, id eſt, & illigatus, & trahebat clypeo. i. ſimul cum clypeo, haſtile inimicum. i. quo ab inimico uulneratus erat. Iuuenis. ſ. Lauſus, prorupit. i. porrò rapuit, ſeſe, ſupp, & immiſcuit ſeſe armis dextręiam aſſurgentis. i. erigentis ut deſuper feriat. & ferentis plagā & ſubiit mucronem Aeneæ, & ſuſtinuit. i. ſuſpenſum, & impeditum tenuit, & ipſum morando. i. impediendo ſocii, ſcilicet Lauſi, ſequuntur, ſupp. cum magno clamore, dum. i. donec, genitor abiret protectus parma. i. ſcuto, natii. filij, & coniiciunt tela, & proturbant. i. porrò diſturbant, hoſtem ſ. Aeneam, eminus id eſt de longe quaſi è manu iaciendo tela, unde addit, miſſibus. i. per miſſilia. & furit. i. ferocit, & tectus ſ clypeo contra tela, tenet. i. cuſtodit ſe, quod prudentis uiri eſt, qui non ut hoſtem inuadat quam ut ſe protegat accurrat Ac ueluti, ſi nimbi. i. nubes uentoſæ, præcipitant, ſupp ſe, quando, i. quandoque, & hoc grādine effuſa. i. uiolenter deorſum miſſa, quaſi peluibus effuſa, omnis arator diffugit campis, & omnis agricola diffugit campis, & uiator latet, ſupp. in arce tuta, aut ripis amnis. ſ. alicuius aut fornice i incuruatura ſeu circunferentia, aut teſtudine (eſt enim fornix proprie illa incuruatura arcualis, quæ eſt in pontibus portis, & aliquibus ædificiis teſtudinatis, quale erat theatrum olim in cuius fornicibus, & in murorum ciuitatis fornicibus, quia olim proſtrabant publice meretrices ſeu proſtitutæ ideo fornix pro lupanari, & fornicor pro mœchor accipitur) dū. i. quandiu, pluit in terris. ſ. apricis, ut poſſint exercere diem, id eſt exerceri in die ſole reducto, ſic, id eſt eodem modo ut agricola ſerenitatem expectās grādine obruit. Aeneas eſt, ſup obrutus telis, ſ. inimicorum. dum. i. interea, dum detinet. i. immoratur,

rens in ſe capit, Rhœtheus, inquit, fugiēs telo Theutra optime .i. peritiſſime, & fugiēs fratrem, ſupp tuum, Tyrē .ſ. nomine, & qui ſemianimis .i ferre examinatus, & volutus deiectus curru, cædit calcibus .i. pedibus ferit arua Rutulorū. Ac velut paſtor immitit ſiluit .i. ſiluat, incendia diſperſa, & hoc ventis coortis .i. ſimul urtis, æſtate i. ꝑ æſtatē & æſtualē ęſtū, optato .i. ex uoto, aut ſic, immittit optato i. uoto, ſeu dedita opera incendia diſ ꝑſa uētis coortis æſtate i. tꝑe ſiccitatis, acie Vulcania .i. ignea, hoc eſt copia flammarū, extēditur una .i. ſimul, ſubito .i. derepēte, & hoc medijs .i. obſtātibus correptis i. ſimul arreptis. exiſtēs horrida per latos campos, ille .ſ. paſtor qui optato incendia immiſit ſedēs victor .i uoti compos deſpectat .i. deſuper aſpicit, ꝑ quod ſignificatur ſedere in loco editiore flammas ouātes i. more ouantium ſalientes, & crepitantes, omnis virtus ſocium .i. ſociorum Pallantis, coit .i. côuenit & conglobatur in unum .ſ. cōactum & locū, & iuuat teò Palla, ſed Haleſus Rutulus ille acer bellis .i. ſtrenuus bellator, tēdit in aduerſoa .ſ. Arcadas, & colligit ſe in ſua arma .i. circūuoluit, & munuit ſe ſcuto ſuo, hic .ſ. Haleſus, aut hic .i modo vbi ſe in hoſtes iniecerat, mactat .ſ. occidit ſumpta metaphora a ſacrificijs, Lacona virum illum a nominatiuo hic Lacon, & Phareta, a nominatiuo Phares, ſicut Darhes Darhcia facit, & Demodocum, & diripit Strymonio (quod hic proprium uē, nam ſi Thracium dixeris, nimis cōfuſa eſſet locutio) dexteram .ſ. manum: enſe fulgenti .i. reſplēdenti, dexterā dixit elatam i. extenſam in iugulum, ſcilicet ipſius Haleſi. & ferit ora Thoantis ſaxo .i. lapide, & diſpregit oſſa ſ. capitis, permixta cerebro cruento .i. cruore cōmixto, aut cruoris pleno. Genitor .i. pater Haleſi etiā Haleſus nomine ſ. n regulā Seruianā, canēs .i. pronoſticās ei fata, aut potius cauens .i. euitans, fata, id fatalē neceſſitatem, dux Haleſo necem minabatur cælarat .i. occultauerat Aleſum ſiluis, ſed ut i. poſtq̄, ipſe ſenior .ſ. pater, ſoluit i. diſſoluit, leto i. morte lumina canētia .i pupillas albicātes inſtāte morte, aut ipſe canens ſenio, Parcæ .i. deæ fatales, & fatorum diſpenſatrices, iniecere manum .i vendicarunt ſibi, & traxerūt ſibi debitū, & ſacrarunt .i addixerunt telis Euādri vt .ſ. illis mactetur, quaſi ſacer .i. excerabilis, quē Pallas petit precatus ante .i. priuſquam petat. aggrediatur eum ſic, ò Tybri pater, da ferro quod miſſile vt emittatur, ego libro i diſtrictum teneo, fortunam .i. proſperum contactum atque viam per pectus duri Haleſi, quercus tua .i. tibi ſacra hoc eſt tholus aut poſtis tuus, habebit hæc arma, & has exuuias viri Deus .ſ. Tybris, audijt .i. exaudiuit, illa .ſ. vota & verba Pallantis; & ita dū Haleſus texit .i. protexit Imaona ſ. conſocium ſuum, ipſe felix dat .i exponit, telo Arcadio .i. ab Arcade .ſ. Pallāte miſſo pectus inermum .i. ſine armis diſarmatu, dicitur etiā hic & hęc inermis, & hoc inerme.

V A R I A L E C T I O.

MIXTVS dolor, & pudor. In Romano lib. pro, Pudor, legitur, Furor. Ac velut optata. In antiquis libris, Optato, legitur. Non aliter ſocium victus coit. In Oblongo numerus ita mutatus, Non aliter virtus ſocium coit. Fulgēti diripit enſe. In Rom. lib Deripit. Oſſaq; diſpregi. In antiquis libris, Diſperſit, habetur. Fata canens ſiluis. In libris nonnullis, Fata cauens, legitur. Haleſus. In aliquot antiq Alæſus, & Aleſus legitur. Dum texit Imaona. In aliquot antiquis, Imæona, legitur.

COEL. RHODIG.

NARRABAMVS nuper T. Liuij ſummi hiſtorici librū ab Vrbe condita &m, incidimusq́ in eum locum, qui eſt de Valerio Publicola: Ante omnes, inquit, de prouocatione legē tulit aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandoq́; cū bonis capite eius, qui regni occupādi cōſilia iniſſet. Scrutabamur quid eſſet ſacrare cum bonis caput. Si enim eruditiorem ſenſum ex recōdita hiſtoria proruendum non putes, nec velut per trāſennam inſpectādum frigidior Platonis legibus fiet em inētiſſimi auctoris ſnia Quis.n cōſecrationis metu è regni affectione deterreatur? Aliud ergo ſcitius doctiusq́; quærēdum Côperimus igitur omnem (vt aiunt) lapidē mouentes, apud Halicarnaſeū Dionyſiū dechentū, & patronorū iure ad hūc modū libro Romanarū antiquitatū ſcd̄o. Côiter, inquit, utriſque neque piū, neque fas erat, accuſare ſe inuicem, nec contra teſtimonium dicere, nec ſuffragium aduerſum ferre, nec cū inimicis adnumerari, quod ſi quid horū quis feciſſe argueretur, & lege proditionis tenebatur, quā Romulus ſanxerat, deprehēſum autē ſi quis vellet occidere, piū erat, tanq̄ Iouis inferni hoſtiā. Inde.n. Romuli, quos vellent hac pęna mori, eorū corpora deorum cuipiā, præcipueque manibus dicabant. Hęc Dionyſius. Quod ſi curioſior aliquis, & amplius intro ſpiciēdam excutiendāq; putet hiſto iā hanc, & noſſe cupiat quid ita, dijs dicatos occidendi cuiuſlibet pōtificium foret, id utique ex Dionyſio petlici nequit. Nos aūt ita obſeruauimus. Cetera quidem ſacra uiolari fuiſſe nefas hominem vero ſacrum occidere fas. Et ratio hæc, veteribus ſi erat deorum metus, & obſeruantia, vt illis ſaccū dicatū quc animal prorſus in ſuis finibus eſſe, haud paterētur. Sed ad deorum abigerent loca, quibus id ſacrum foret. Animas uero huiuſmodi ſacratorum hominum, quos Zάνας Cræci uocāt, dijs debitas omnino exiſtimabant. Sed eas in cœlum mitti a ſo poſſe, & ad eos, ād quos iam pertinerēt, alia ratione nulla videbant, niſi corpore viduatas. Igitur primo quoque tempore, vt irent, eiuſmodi hominem interficiendi cuilibet erat arbitriū. Morem hunc, vetuſtatis prudētiſſimus Maro expreſſit in Haleſo, de quo paulò mox oppetituro ita ſcribit. Iniecere manum Parcæ, teliſque ſaccarūt Euādri. In quo itē diuini humanique iuris proprietatē eſſe executum, adnotauit Macrob. Quippe ex manus iniectione mācipium deſignauit & ſacrationis uocabulo diuini iuris obſeruantiam impleuit.

At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interemit, pugnæ nodumq́; moramq́;
Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Hetruſci,
Et uos ò Graijs imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq́; , & uiribus æquis.
Extremi addenſent acies: nec turba moueri
Tela, manusq́; ſinit hinc Pallas inſtat, & urget.
Hinc contra Lauſus; nec multum diſcrepat ætas:
Egregij forma, ſed quis fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator olympi;
Mox illos ſua fata manent maiore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum; qui volucri curru medium ſecat agmen.
TVR. Vt uidit ſocios; tempus deſiſtere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror; ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet
POE. Hæc ait, & ocij ceſſerunt æquore iuſſo.
At Rutulum abſceſſu iuuenis, tum iuſſa ſuperba.

SERV. AT non cæde viri tanta perterrita Lauſus. Subaudis eſſe. Nodumque moramq́. Hoc addidit Mocam, ne nodum aliū acciperemus. Nam Nodus, propriè eſt denſa peditum multitudo, ſicut turma equitum vt lectum eſt in diſciplina militari. Nodum ergo pro difficultate accipe, quæ uix poſſit reſolui. Graijs imperdita corpora Teucri. Quos Græci perdere nequiuerunt. Teucros autem accipimus, quos ſecum duxit Aeneas. nam ait, Quorum de numero qui ſeſe in bella ſequantur Pręſtantes uirtute legit. Alias nō procedit paulò poſt erupturi ſunt qui obſidentur in caſtris. Extremi addenſent acies: Lucan. Quorum pede prima relato Conſtringit gyros acies. Denſo aūt ſecundæ coniugationis eſt. Nec turba moueri Tela, manusq́; ſinit. Lucan. Gladiosq́; ſuos compreſſa timebat. Maiore ſub hoſte, ſub hoſtilitate. Nam ſub diuerſis hoſtibus pereunt. Aequore iuſſo. Pro ipſi, iuſſi, & eſt uſurpatum participium. Nam iubeor non dicimus, vnde poteſt uenire iuſſus. Sic ergo hic participium vſurpauit, vt Horat. verbum, dicens: Hæc ego procurare, & idoneus imperor & non inuitus, Ergo ſatis licenter dictum eſt, adeo vt huic loco Probus hic correptum a longum poſuerit. Tū. Deinde. Tyranni. Regis ſuperbi. Aut ſpolijs ego iam raptis laudabor opimis, Aut leto. Dilemma, & eſt cornutus ſyllogiſmus, argumentum quod eſt ab utraque parte firmiſſimū, & cōcludit aduerſarium. Spolijs opimis. Quæ dux duci detrahit, ut diximus ſupra opima ſunt ſpolia. Frigidus Arcadib. coit in præcordia ſanguis. Præſagio mortis futuræ. Specula cum uidit ab alta.

Hoc

Miratus, ſtupet in Turno, corpus qua per ingens
Lumina uoluit, obitque truci procul omnia uiſu:
Talibu ,& dictis it contra dicta tyranni.
Aut ſpoliis ego iam raptis laudabor opimis.
Aut leto inſigni: ſorti pater æquus utrique eſt:
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor,
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis,
Deſiluit Turnus biiugis. pedes apparat ire
Comminus. utque leo, ſpecula cum uidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Aduolat. haud alia eſt Turni uenientis imago.
Hunc ubi contiguum miſſe fore credidit hauſtæ:
Iræ prior Pallas, ſi qua fors adiuuet auſum
Viribus imparibus: manúque ita ad æthera fatur.
Per patris hoſpitiū, & mēſas, quas aduena adiſti,
Te precor Alcidæ, ceptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides iuuenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitu, lacrymasque effundit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis.
Stat ſua cuique dies. breue, & irreparabile tempus
Omnibus eſt uitæ; ſed famam extendere factis
Hoc uirtutis opus. Troiæ ſub mænibus altis
Tot nati cecidere Deum; quin occidit una
Sarpedon mea progenies. etiam ſua Turnum
Fata uocant, metasque dati peruenit ad æui.

Huc ad currus altitudinem ſpectat, leto ad Turni uiolentiam atq; feritatē, & eſt ordo. Vtq; leo aduolat, talis eſt Turni imago uenientis. Contiguum. Poſtq̃ uidit eum uenisse intra tactum teli ſ. ut poſſet feriri. Ire prior Pallas. Subaudis uoluit. Fors Fortuna, propter illud, Audentes fortuna iuuat. Te precor Alcide. Supra contia inferiores hoſtē, fluminiī implorauit auxiliū, nunc contra hoſtem maiorē uiribus, Deū inuocat uirtute præſtantem. Cernat ſemineci. Ad illud quod ait Turnus, Cuperē ipſe parens ſpectator adeſſet, hic dicit, Ipſe ſuum cernat interitum. Victoremque ferant moriētia lumina Turni. Donatus dicit meminerint, ſed melius eſt ſuſtineant, quaſi pondus & pœnam. nec enim meminiſſe poſſunt oculis. Lacrymasque effundit inanes, Oſtēdit euentum futurum. Stat ſua cuique dies. Sectis philoſophorum poetæ pro qualitate negociorū ſemper utūtur, nec ſe unquā ad unā alligāt, niſi quotū hoc ꝓpoſitum eſt, ut fecit Lucretius, qui Epicureus tantū ſecutus eſt, Scimus autem inter ſectas eſſe contrarias opiniones. Vnde fit ut in uno poeta aliqua contraria inueniamus, non ex ipſius uitio, ſed ex uarietate ſectarum. Illud nanque quod ait in quarto. Sed miſera ante diem, epicureorum eſt, qui caſibus cuncta concedunt. Nunc quod dicit, Stat ſua cuique dies, Stoicorum eſt, qui dicunt fatorum ſtatuta ſeruari. Sane prudenter fecit ut luxam, & uagam opinionem Epicureorum daret homini (nam illud ex perſona poetæ dictum) hanc autem ualidam daret Ioui; nā Stoici, & nimiæ uirtutis ſunt cultores deorum. Stat. Fixa eſt, Dies, Tempus uitæ, nam fœminino uſus eſt genere cum.n. maſculino utimur re uera diem ſignificamus, Breue tempus uitæ. Quia quandoque finitur, ipſe pauló poſt. Rhœbe diu res, ſi qua diu mortalibus ulla eſt Viximus. Item Cicero, quid eſt.n hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremus? Omnibus eſt. Magna conſolatio quæ oſtendit non eſſe dolenda cōia. Sed famam extendere factis. Contra illud, quod occurrebat uitanda eſſe ardua ſi breuis eſt uita: dicit ideo amandas eſſe uirtutes, vt uitę breuitas fama, & gloriæ meritis poſſit augeri Opus. Officium. Nati Deum. Vt Achilles Thetidis, Memnon Aurore Aſcalaphus. Sarpedon. Secundum. Virgilii declinationem: ut, Notum Sarpedonis alti; ultima habebit accentum in nominatiuo, ſm Homerum, qui & Sarpedontos Sarpedonos facit, & ultima, & penultima. Etiam ſua Turnum. Multi ēt legunt, ut ſit Ecce, & pertinent ad conſolationē, ſic ait, Periturus eſt ille qui uocit, Metas Fines. ut, His ego nec metas rerum, nec tempora pono. Peruenit. Bene ad exprimendum celerem mortis aduentū, præterito uſus eſt tempore.

asc. AT non cæde, &c. In hac parte recitat poeta egregia Lauſi, & Pallantis facinora, & Turnicum Pallante cōgreſſum, & primoque congreſſuri habebant uerba, de quibus eſt hoc Donati. Caperem ipſe pater, Ipſe. ſ. qui amat, ipſe qui inimicis meis auxilia ſubminiſtrare, ipſe a quo miſſus eſt cōtra me. Spectator. Quia grauiora ſunt quæ uideatur, q̃ quæ audiuntur. Quod leoni Turnum, & tauro Pallantem comparet iam euētum res demōſtrat. Hæc ille. Ordo eſt. At i. ſed, Lauſus. ſ. egregius iuuenis ille filius Mezentii, appoſitorie ingens pars belli, non ſinit, i. nō permittit, agmina. ſ. Rutulorū, perterrita, ſupp eſſe, aut perterreri, tanta. i. tam uehementi cęde. uiri ſ. Halcſi, aut potius cędis tanti uiri legendam eſt nam ut tanta agmina conſternamus nō patitur metū, ſed ſup. ipſe Primus ſ. irrumpēs, interimit Abātem Troianum illum de quo in primo. Et qua uectus Abas, &c. oppoſitum pugnæ, id eſt qui ſuſtentaret onus ingruentium pugnatorum oppoſitum dicit. appoſitorie. nōdū, & moram i. ut ſic, & nodus. i. connexio perdiū, & mora. i. obſtaculū moram facturū ingruere uolentium Proles. i. iuuentus, & pubes Arcadię. i. ex Arcadia profecta, q̃ duce Pallantes uenerat, ſternitur. i. ꝓſternitur, & occiditur, & Hetruſci qui cū Tharconte uenerant in auxilium Aeneæ, ſternuntur. ſ. a Lauſo, & uos ò Teucri corpora imperdita: i. nō ꝑdita, Graiis. i. a Græcis. ſup. ſternimini ab Latinis, & Rutulis. Agmina cōcurrunt ducibusque & uiribus æquis. i. habētia uires, & duces æquales. Extremi addēſent. i. condenſat acies. i. nec turba i. multitudo compreſſa ſinit i. patitur tela, & manus moueri. tam denſe conſtipatur, ut nō poſſint brachia mouere ad feriendum. Pallas. ſ. filius Euandri, inſtat & urget hinc. i. ex una parte, Lauſus. ſ. filius Mezentii. inſtat, & urget hic. i. ex alia parte, contra. i. ex aduerſo, nec ætas. ſ. amborum, diſcrepat. id eſt diſtat multū, & ſup. ſunt ambo egregii forma. i. habent egregiam formam, ſed, ſupple tales, quis i. quibus fortuna negarat reditus in patriam tamē regnator magni Olympi. ſ. Iuppiter, haud. i. non paſſus, ſup. eſt ipſos concurrere inter ſe, ſed illos manent. i. expectant mox. i. pauló poſtea ſua ideſt propria fata, ideſt moriendi genera, ſub hoſte maiore, quia Pallas ſub Turno moriturus eſt Lauſus ſub Aenea, Soror alma. i. diua, & nympha. ſ. Iuturna, monet interea Turnū. ſ. fratrum ſuum ſuccurrere Lauſo, qui. ſ. Turnus ſecat medium agmen, id eſt quod oppoſitum inuenit curru uolucri. i. uelociter acto, ut. i. poſtquam, ipſe uidit ſocios. ſ. contra Pallanta certātet, ait, ſupple tempus eſt deſiſtere pugnæ. i. pugna, quia ego ſolus feror in Pallanta Pallas. i. de Pallante uictoria, debetur mihi ſoli, ego cuperem, ut ſupple ille parens ſ. Euander adeſſet ſpectator. Turnus in quam ait hæc, & ſocii ceſſerunt. i. diceſſerunt, ę quore. i. a campo æquo, & pleno iuſſo, id eſt quod eius iuſſerat derelinquere. At. i. ſed iuuenis. ſ. Pallas miratus abſceſſu. i. per abſceſſum Rutulum. i. Rutulorum i. quia Rutuli tam cito parebant, ſuperba. i. magnifica iuſſa. ſ. Turni ipſe ſtupet in Turno, & uoluit lumina. i. uiſum aut oculos, per ingens corpus. ſ. eius, & obit. i. circuit, aut circumuagatur omnia ſ. quæ Turnum cōtingebant uiſu truci. i. truculēto, & immiti, & ipſe it: i. ingreditur, & procedit contra dicta tyranni. i. ſuperbi, talibus. ſ. uerbis, aut ergo iam laudabor iam ſpoliis opimis. i. de principe hoſtilis exercitus, quæ Ioui dicari ſolebant, raptis. i. detractis, aut laudabor leto. i. more inſigni. i. clara, & glorioſa pater. ſ. meus Euander, quem ſpectatorem optas, eſt ęquus. ſ. indifferens, utrique ſorti, id eſt ſeu uincam ſeu uincat dummodo glorioſe, & ita nihil triſte ſpectatet in me Ea autem erant Lacedæmoniorum præcepta ut aut uincant, aut fortiter cadant. Tolle, id eſt amoue minas, & ipſe fatus. i. locutus ſic, prodit in ęquor medium, id eſt in Planiciem, ſanguis frigidus ſ. p̄ę timore coit i. congelatur Arcadibus in præcordia. i. ad uicina cordis, ubi ſunt paſſionū ſedes, Turnus deſiluit. ſ. ſaluit de biiugis. i. bigis, & apparet. i. diſponit, ire pedes i. pedeſtris, cominus. i. ut dicunt, de propè, quaſi conſerta manu, Et ut. i quemadmodum leo cum uidit ab alta ſpecula ſ. mōtis, aut rupis, taurum ſtare procul in ſupple campis meditantem. i. in animo agitantem prælia. ſ. ſe exercentem ad prœlia, & in cornu iraſcētem, ipſe aduolat. ſ. ad. ipſum taurum, haud. i. non alia, imago, i. ſpecies, & ſimilitudo, eſt Turni uenientis. i. contra Pallāta. Vbi. i. poſtq̃. Pallas credidit hunc ſ. Turnū, forte. i. ſtatim futurū eſſe cōtiguum haſtæ miſſæ, id eſt poſſe ab haſta cōtingi, ne ſup uoluit prior, aut ire cœpit prior. ſi a ſi ſorte fors adiuuet qua, id eſt aliqua via, auſum, id eſt audētem qui audictū

eſt

eſt audentes,fortuna iuuat,adiuuet dicat, dicit auſum.ſ.côten dere viribus imparibus.i.longe inferioribus,& fatur ita ad magnum ęthera.i.ad Deos cœleſtes , & potiſſimû ad Herculem, ò Alcide..Hercules,ego precor te q̃ hoſpitium patris.ſ.Euandri, q̃ te hoſpitio accepit,& p̃ eas mẽſas quas tu adiſti aduena.i.cû ex Hiſpania externus,& ignotus primum aduenires, ut ſup.ad ſis i.auxilio ſis ingẽtibus cœptis.ſ.meis,cernat,ſup.Turnus me rapere ſibi feminecã.i.ſeminecẽm , aut necatn , arma cruenta,ſ. cruore ſuo pfuſa, & lumina Turni moriẽtia ferât i. ſuſtineât , aut pati cogâtur,uictor emi.ſ.me. Alcides,i.Hercules audit iuuenem.ſ Pallanta,& premit ſub imò corda magnum gemitû, q̃a exaudire nõ potuit , & effudit lacrymas inanes.i.ſi impetraturas.Tû genitor.ſ.Iuppiter ,affatur gnatû ſ.Herculẽ,dictis amicis,i.amicabilibus, Cuiq;.i.unicuique,ſtat,id cõſtituta eſt, ſua i.ppria dies.i.tp̃s uitæ,nã lnb.Cõſtituiſti terminos eius.q̃ præterirê non poterunt,tp̃s uitæ,ẽt longiſſimæ,eſt omnibus breu. & irreparabile.ſ.poſtquam ſemel elapſum eſt, ſed extendere famam fatis.i promereri claris facinoribus æternam ſamam,hoc eſt opus,uirtutis.i.ad uirtutem pertinẽs, q̃ a noſtris dicitur.nõ referre quandiu,ſed q̃ bene uixerit. Tot.i.ualde multi(nõ enim dicit quot)gnati.i.filij,Deû.i deorû,ut Achilles, Memno, Aſcalaphias,Sarpedû,ceciderunt.i.occubuerunt ſub altis mœnibus Troiæ,quin.i.quinetiam, Sarpedon mea progenies.i.generatio mea,aut filius meus,cecidit una.i pariter cum aliis,etiam Turnum uocât.i.expectât ſua.i.debita fata, quia & ipſe .occidetur, ſed ab Aenea,ut in fine operis patebit,& peruenit.ſ.ferè ad metas qui i.ad peridon uitæ conceſſæ.

PRIMVS Abantem.In antiq.lib. Abantheum.legitur. Oppoſitum interimit , pugnæ. In Rom. lib. Interimit ſcribitur Monet ſuccurrere Lauſo . In pluribus manuſcriptis , Succedere ſcriptum animaduerti.Tempus deſiſtere pugnæ.In Romano libro, Pugna eſt. Ceſſerubi æquore iuſſi.In Mediceo libro , Iuſſo .legitur. Tum iuſſa ſuperba. In Oblongo libro , Dicta , legitur . Miratus ſtupet . Quidam libr. antiq. Miratus , habent. Meditantem prœlia, taurum Antiqui. lib legunt; Meditantem in prœlia.Cernat feminecã, In Oblongo libro,Cernant, legitur. Morientia lumina . In Oblongo libro, Mortalia , legitur. Lacrymasque effundit inanes . In aliquot antiq. libris . Lacrymaſque effundit inanis . Etiam ſua Turnum Fata uocant. In libris aliq Manent,legitur ſed , Vocant,magis placet: quia magis faciat ad conſolationem ſi pœna non differatur, & Vocant inſtare ſignificat. VARI LECT.

POE.Sic ait,atque oculos Rutulorû reiicit aruis.
At Pallas magnis emittit uiribus haſtam,
Vaginaque caua fulgentem diripit enſem.
Illá uolans,humeris ſubigunt qua tegmina ſumma,
Incidit,atque uiam clypei molita per oras,
Tâdem etiam magnô ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro pręfixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit,atque ita fatur:
TVR. Aſpice nû magne ſit noſtrû penetrabile telum.
POE.Dixerat:ac clypeum,tot ferri terga,tot æris
Cum pelli toties obeat circundata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſuerberat ictu,
Loricæque moras,& pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de uulnere telum:
Vna ,eadẽque uia ſanguiſque animuſq; ſequuntur.
Corruit in uulnus .ſonitum ſuper arma dedere:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens,ſic ora profatur.
TVR.Arcades hæc,inq̃t,memores mea dicta referte
Euandro:qualem meruit,Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli,quidquid ſolamẽ humãdi eſt.
Largior.haud illi ſtabunt Aeneida paruo
Hoſpitia. Et læuo preſſit pede talia fatus
Exanimum,rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas;una ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœde,thalamiq; cruenti;
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro;
Quo nunc Turnus ouat ſpolio,gaudetque potitus
Neſcia mens hominum,fati ſortiſque futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit,magno cum optauerit emptum
Intactum Pallanta,& cum ſpolia iſta,diemque
Oderit.at ſocii multo gemitu lacrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor,atque decus magnum rediture parenti;
Hęc te prima dies bello dedit,hæc eadem aufert,
Cum tamen ingentes Rutulorû linquis aceruos.

SERV. Rutulorû reiiciat ar. Reſpiciendo fecit partem feliciorem : ut, Aſpicenos hoc tantum . quidquid. enim Iuppiter uides admodum iuuat Reiicit. Re naturaliter breuis ẽ , & eã p̃ lõga poſuit.Sic alibi, Reiice, ne maculis inſuſcet vellera pullis,qđ licet poſſit excuſari, q̃a cû facit reiect inter duas uocales.i.poſita pducit ſuperiorẽ, vt dicam' lõgû eã eſſe ſpecies, quæ declinationem longa ſutura eſt, tñ q̃a in hac re argm magis eſt q̃ ratio , dicamus ectaſim facta , q̃ poeta plerunque conceditur . Fulgentam diripit enſem.Ne iactn telo,inermis eſſet.Viam molita. Hoc eſt cû difficultate quæſiuit, p̃ quod & ſoliditas Clypei,& minus firmus haſtæ iactus oſtenditur. Nû magne ſit. Legitur, & magis eſt,unus tamẽ ſenſus eſt Sed ſi mage legamus, propter metrum dictum eſt pro magis , ſicut ẽt pote, p̃ potis. Perſ. Qui pote uis dicam nugaris cû tibi Calue ? Qđ adeo in uſum uenit, ut etiã in proſa inueniatur . Cicero in frumentaria, Mage condemnatû hominem in iudiciû adducere non poſſe.Penetrabile. Pro penetrale dicitur,nã quod penetrat,penetrale dicit, qđ autem penetratur , penetrabile. Cuſpis ingens.Ita accipiẽdum eſt , ne incõgruû ſit ſi de puero dixeris ingens pectus. Sane cuſpidẽ abuſiue pro haſte mucrone poſuit. Et pectus perforat. Hic ſubdiſtinguẽdum eſt. ut ingẽs(ut ſupra diximus)ad ſuperiora poſſit referri . Animuſq; ſequuntur .Pro aĩa, nã animus,conſilii eſt. anima. uitæ Referte Euandro; Poteſt & hic diſtingui, poteſt & ſupra referri, ut ſit Euandro remitto qualem meruit filium . Solamen humandi eſt. Quia ſolatium eſt uiuentium humare defunctos Stabunt.conſtabunt.Paruo.Nõ paruo periculo. Baltei. Pôt & Synæreſis eſſe baltei,poteſt & hypermetur uerſus eſſe,nã ſequens a uocali inchoat. Balteus aût, i.numero ſingulari maſculini ẽ tñ generis.Iuuen.Balteus & tunicæ, & criſtæ.In numero uero plurali,& neutri Itẽ luui. Quoties rumoribus ulciſcuntur baltera.Impreſſumque nefas . Inſculptû Dauidû nefas: Donatus tamẽ dicit impreſſû coactum , qđ a patre cõpulſæ ſunt facere,quarum fabula talis eſt,Danaus, & Egiſtus. Beli filii fuerunt,ex his , Danaus quinquaginta filias habuit, & Egiſtus totidem filios. Danaus coactus à fratre,ut filias ſuâ iuuenibus eius traderet in matrimonium,In ipſos nuptiarum dies gladios uirginibus dedit,quibus ille ex præcepto patris ſpõſos ſuos interfecerunt , excepta Hipermeſtra que Lyceum ſeruauit . Bonus Euritiou. Laus ab artifice: ut Mira quem fecerat arte Lycaõ. Itẽ , Diuini opus Alcimedontis. Neſcia mens hominû, Quia p̃p hunc periturus eſt balteû quẽ nunc ſe ſuſtuliſſe lætatur . Sublata. Elata . Magno cum optauerit ſprecio, Sic alibi , Et magno mercentur Atridæ , & eſt ſenſus talis,Erit tp̃s quo Turnus optabit quouis p̃tio redimere , ne ipſe Pallantẽ occidiſſe uideatur Multo gemitu.Cum multo gemitu . Odolor , atq; decus Hos duos uerſus plerique à poeta dictos uolẽt.Alii s locis qui reportant cadauer.Dolor aût p̃p hæc,Te prima dies bello dedit,hæc eadem aufert. Decus, p̃p hnc, Cû tñ ingẽtes Rutulorum linquis aceruos.

ASC. SIC ait Recitat Pallantis necẽ a Turno illatã , & ab eo dẽ eiuſdẽ tanta ſpolia balteû; uidelicet , eximiû cadauere ſepulturę conceſſo In qua te & generoſitas,& infelicitas.Turni ſignificatur. Nam ob rapta ſpolia interficiendus eſt ueniam aliuqui exoraturus a pio Aenea. Hæc autem ſolo receptum eſt.Don.Vna ſub nocte iugali.Huiuſmodi cælatura triſte augurium detulit . Turno futurum ſcilicet ut ipſe nuptiarum ca . ſam eſſe periturus.Hæc ille.Ordo eſt. Iuppitter,ſupp. ait ſic.ſ.ad Herculẽ, & reiicit oculos a. tuis.i ad arua Rutulorû,hoc eſt ſimul inſpexit ad Rutulos ei pſente ui.

ctoriam

ctoriam annuens. Signandũ aut, ꝙ reiicit primam habet cõem cum naturaliter ſit breuis; unde Priſcianus proceleũ aticũ ponis ibi Reiice capellas. Nã licet, ii, geminetur, tñ nõ eſt uera poſitio. At. i. ſed. Pallas emittit haſtã magnis uiribus, & diripit enſem fulgentem, uagina caua. i. quam cauam dereliquit. Illa. ſ. haſta, uolans. i. poſtquam uolauerat, incidit, ſup. in eã partem qua ſumma. i. ſuprema, tegmina. i. munimẽta humeri ſurgunt, atq; molita eſt uiã per oras. i. extremas circũferẽtias clypei, & ſtrinxit. i. abſtulit, nõ nihil tãdem ſ. poſt uaria molimina, & conatus de magno corpore Turni. i. Turnus hic. i. modo ſic contactus, iacit. i. proiicit librans. i diriгens diu, robur ꝑfixum ferro acuto. i. haſtam ex robore, aut robur ipſum cui erat ferrum acutũ præfixum. i. in parte anteriori fixum iacit, dico, in Pallantia, atque fatur i. ſimul loquitur, ita. i. in hunc modum Aſpice i. attende, num i. non ne, aut an ne, noſtrum telum ſit mage. i. magis penetrabile. i. penetratiuũ dixerat. ſ. Turnus uccuſpis. i. acies haſtæ, transfociberat ictu uibranti. i. per haſtam uibrantem illato, & ꝑforat moras. i. impedimenta loricæ, hoc eſt munimenta pectoris, ut thoraca, quibus moræ fiebant, & ꝑforat ingens pectus. ſ. Pallãtis, uel quia egregiũ habuit in pectore animum, uel quia & corpus pręſtans. Ille ſ. Pallas, capit. i. celeriter extrahit. telũ calidum. i haſtã calefactã ſanguine, de uulnere ſ. ſuo, & ſanguis & animus. i. anima, ſequũtur. ſ. telũ una, & eadẽ uia. i. ꝑ uulnus. Corripit pręter morẽ ſm ſyllabam in dictione eadem, ut, ſicut grammatiſtæ dicũt, ſubitam ſanguinis effuſionem depingeret, ſicut ille. Non eodem curſu reſpondent ultima primis, ſubitam rerum mutationem per correptionem mediæ ſyllabæ in dictione eadem ſignificantis. Ipſe Pallas corruit in. i. ſuper uulnus qđ in pectore habuit, & arma dedere ſuper. i. deſuper ſonitum, & ipſe moriens. i. cum ſentiret anguſtias mortis oẽ ſcreatũ aut gemitum uiro forti indignum emitteret, petit ore cruento. i. oppetiit moriendo terra hoſtile. i. quã occupauit hoſtis, ſuper quẽ Turnus aſſiſtens, inquit. O Arcades vos memores, referte Euandro. i. ad Euandrum, hæc mea dicta, ego remitto Euandro, aut dicite, quia remitto ei filiũ, ſup. talem qualem meruit. ſ. remitti a me, hoc eſt mortuum qui ad me occidẽdum miſſus erat, Ego largior. i. de largitate mea, & non ex merito ipſius dono, ſup. to eum honorem, quiſquis ꝛ quicunque honos eſt tumuli. i. ſepulturæ, &, ſup. totum illud quidquid. i. quæcunque res, ſolamẽ humandi. i. ſepeliendi, quod ſolamen eſt uiuis nõ defunctis hoſpitia, Aeneida. i. iura hoſpitalitatis cum Aenea contracta ſtabunt, id eſt conſtabunt ei, haud paruo. i. non modico, ſed magno & ipſe fatus talia, preſſit. i. obuoluit, exanimum. i. extinctum Pallanta. ſ. pede læuo. i. ſiniſtro rapiens immania põdera baltei, quo. ſ. ornatus erat Pallas, & nefas. i. nefandũ facinus Donati, dum. ſ. ſup. erat impreſſum. inſculptum ſ. manus. i. multi ludo iuuenũ. i. quinquaginta filiorum Aegypti, cæſa. i. occiſa ſ. a Danaidibus. i. a filiabus Danai fœde. i. turpiter, & in honeſte, qui cõntra iura cõſanguinitatis, & affinitatis, ſub nocte iugali. i. quam primũ iunctierant cum nouis nuptis, & thalami cruẽti i. cruore aſperſi, ſup. erant inſculpti in balteo, quæ. i. quas res, Eurytion. ſ. ſculptor bonus. i. artificioſus, cælauerat. i. ſculpſerat, multo. i. denſo auro, unde immania pondera prius dixit, quo. i. cuius baltei ſpolio, Turnus ouat. i. exultat nũc, & gaudet potius ſ. eo, ſed mẽs hominũ eſt, ſupp. neſcia fati. i. præordinationis diuinę, quia ſæpe lęta principia infelicem ſortiuntur exitum, unde irridet Plinius Thraces q. calculi albis dies bonos numerabãt neſcientes, qui dies reuera futuri ſunt boni, & ſortis aut ſoris ſuturæ, & neſcia ſublata. i. elata, & ſublimata rebus ſecũdis. i. proſperis, ſeruare modũ. i. menſurã. ſ. in eis Tpš erit. i. adueniat Turno, cũ. i. qñ, ipſe optauerit emptũ magno. ſ. precio. i. care emiſſe Pallanta intactũ. i. qđ nõ tetigiſſet eũ & cũ oderit iſta. ſ. ꝑniciosa ſibi, quibus nũc exultat ſpolia. & diẽ. ſ qua ea abſtulit. At i. ſed, ſocii frequẽtes referũt; ſupple cũ multo gemitu, & lacrymis, Pallãta, impoſitũ ſcuto. ſ ſuo. O Palla rediture. i. q. rediturus es (acclamatio eſt poetæ, aut ſociorũ lamẽtatio) parenti. ſ. Euandro: dolor, atque magnũ decus. i. exiſtens, dolor, quia hæc dies dedit prima bello te, & hæc eadẽ auferte. ſ. bello per mortem, & exiſtẽs magnum decus, quia licet auferat te, aufert tamẽ cum linquis ingẽtes aceruos. i. magnam ſtragem Rutulorum. ſ. a te occiſorum.

VARIA LECTIO.

FVLGENTEM diripit enſem.. In Romano lib. Deripit, more ſuo, ut. i. ſuperius: Humere ſurgũt qua tegmina ſumma. In nonnullis libris Humeris, habetur Et pro Summa, Prima, legitur in Romano lib. Tot. ferri terga. In antiquis lib. reperitur, Cum, non, Tot. Vibranti cuſpis medium. In aliquot, Vibranti medium cuſpis De uulnere telum. In Romano legitur, De pectore. Sanguiſque, animuſq;. In Rom. lib. Sanguis, animuſque. Corruit in uulnus. In Oblongo lib. Concidit, legitur. Quem Turnus ſuper. In Romano lib. uerſus eſt integer, bis additus, Sic ore profatus. Quæ bonus Eurytion. in antiq. Eurytides, eſt. Epitgeton illud, Bonus uariat. Nam alii, Clonus. Alij Clonius. Alii, Conus, legunt. Dolor, atque decus magnum rediture parenti: In Romano libro, Parentis, legitur.

CErtios auctor, i. nuncius uerus. Turni diſcrimine leti. Modico mortis interſtitio, per quod magna Pallantis uirtus oſtenditur, quo interempto omnis eſt in fugam cõuerſus exercitus. Verſis. Fugatis, Latum limitem ardens agit per agmen. i. facit ſic melius, quam ſi dicas, latum per agmen. Ergo ſic intelligamus aut ꝑ ordinẽ, aut per Hypallagem. Nam & ſupra ſic ait, Hæc ego uaſta dabo & lato te limite ducã Pallas. Euander, in ipſis. Omnia ſunt oculis Erat rectũ, Pallas, Euander, menſę quas aduena primus tunc addit, dextręque datæ, In ipſis oĩa ſunt oculis. Sed perite ſciſſa eſt narratio, per quam animus Aeneæ perturbatus exprimitur. Inferias quos immolet umbris. Inferiæ ſunt ſacra mortuorũ q̃ inferis ſoluuntur. Sane mos erat in ſepulcris uirorum fortiũ captiuos necari, qđ poſtquam crudele uiſum eſt, placuit gladiatores añ ſepulcra dimicare qui a buſtis cineribus buſtuarii appellati ſunt,

Nec iam fama mali tanti, ſed certior auctor
Aduolat Aeneæ, tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos, tempus uerſi ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limite agit ferro, te Turne ſuperbum
Cæde noua quærens, Pallas, Euander, in ipſis
Omnia oculis menſæ, quas aduena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens,
Viuentes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captiuoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cũ tenderet haſtam,
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſuperuolat haſta,
Et genua amplectens affatur talia ſupplex.
M A C. Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animã ſerues natoque, patrique.
Eſt domus alta: iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti,
Infectique mihi non hic uictoria Teucrũm
Vertitur: haud anima una dabit diſcrimina tanta.
P O E. Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit.
A E N. Argenti atq; auri memoras q̃ multa talenta,
Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante perempto,
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.

οἱ δ' ἐπεὶ κάμε χεῖρας ἐναίρων
Ζωοὺς ἐκ ποταμοῖο δυώδεκα
λέξατο κούρους
Ποινὴν πατρόκλοιο μενοιτιά-
δαο θανόντος.
Captiuo ſanguine: pro captiuorum: ut, Captiui pẽdent currus. Item: Captiuaque ueſtis congeritur. & eſt ut diximus, ſpecioſus ornatus. Mago, Datiuus eſt, ut ſupra, Illo nanque procul. Subit. Subſedit. Per patrios manes, & ſpes ſurgentis. Iuli. per eas perſonas rogat ꝑ quas precatur, Penitus defoſſa talenta. Multi enim diuitias ſuas obruebant. Vnde Horat. Quid iuuat immenſum te argenti pondus, & auri Furtim defoſſa timidum deponere terra? Sanè melius infoſſa diceret, quam defoſſa, ad quod eſt metri neceſſitate compulſus. Nam fugit dubiam ſyllabam. Hic locus eſt Hom.
Ζώγρει ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια
δέξαι ἄποινα,
Πολλὰ δ' ἐν ἀντιμάχοιο δόμοις
κειμήλια κεῖται
Χαλκός τε, χρυσός τε πολύ-
κμητός τε σίδηρος,

Non

Non hic uictoria Teucrum uertitur Lucan. Non pondera rerum. Nec momenta ſumus. Gnatis parce tuis. Qui in Virgilium ſcripſit declamationes. ita hoc loco hoc ait. Improbus es qui aut regi dones, aut filio exhæredes. Parce autem, eſt ſecũdũ antiquos ferua, ut apud Lucilium, & Ennium inuenitur. Hnatis parce tuis. Atque ſupra dixit: Gnato que patrique. quomodo ait gnatis? Non eſt contrarium, nam liberos & unum dicimus filium, adeo ut Terentius etiã filiã liberos dixerit, ut in Hecyra; Qui illum dignum decreuerunt ſuos cui cõmitterẽt liberos, ubi pater de filia ad uxorem loquitur. Ergo uſurpauit reſpiciens ad libero, ut gnatos de uno diceret. Commercia. Viciſſitudines & ignoſcendi facultatem. Nec procul Aemonides. Hoc nomen licet poſſit eſſe patronymicũ, quia in des exit, ut dicamus, Aemonia filius, tamen melius eſt ut id proprium eſſe dicamus, quia nuſquam aliud nomen eius aut præmiſſum eſt aut ſecutum. ergo ſimile eſt patronymico, ut ſit Aemonides, ſicut Thucidides. Inſula. Faſcia in modum diadematis. a qua uitæ ex utraque parte dependent, quæ plerunque lata eſt, plerunque tortilis de albo, & cocco. Inſignibus armis. Aſper ſic elegit, & utitur Saluſtij exemplo, qui ait Equo ait, atque armis inſignibus. Probus uero, inſignibus albis dicit legendum, ut ueſtes albas accipiamus, quæ ſunt ſacerdotibus congruæ, ſicut Statius de Amphiarao dicit. Campo. Per campum. Immolat Quaſi uictimam, ut ille conſueuerat,

POE. Sic fatus, galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Aemonides, Phœbi, Triuiæque ſacerdos,
Inſula cui ſacra redimibat tempora uitta,
Totus collucens ueſte, atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo: lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique umbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue tropheum:
Inſtaurant acis Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, & ueniens Marſorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit; Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem,
Dixerat ille aliquid magnum, uimque affore uerbo
Crediderat, cæloque animum fortaſſe ferebat,
Caniciemque ſibi, & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obuius ardenti ſeſe obtulit: ille reducta
Loricam, clypeique ingens onus impediat haſta.
Tum caput orantis nequidquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque repente
Prouoluens, ſuper hæc inimico pectore fatur.
A E N. Iſtic nunc metuende iace, non te optima mater
Condet humi, patrioque onerabit membra ſepulcro:
A litibus linquere feris; aut gurgite merſum
Vnda feret, piſceſque impaſti uulnera lambent.
POE. Protinus Antheũ, & Lycã prima agmina Turni;
Perſequitur, fortemque Numa, fuluumque Camertẽ
Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidũ, & tacitis regnauit Amyclis.
Aegæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus quinquaginta oribus ignem,
Pectoribuſque arſiſſe, Iouis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Aeneas deſæuit in æquore uictor,
Vt ſemel intepuit mucro quin ecce Nuphæi
Quadriiuges in equos, aduerſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem, & dira frementem
Vt uidere, metu uerſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem rapiuntque ad littora currus:

minibus procreatũ eſſe mortalem, quanquam hæc numphe ſecundum Ariſt. aliquãdo moriantur, ille reducta .i. longa; ut Interea uidet Aeneas in uallo reducta. Et intelligimus protenſa haſta Tarquiti arma eſſe impedita. Alii, reducta, retroacta dicunt quod nõ procedit. Iſtic nunc. Sarcaſmos, eſt hoſtilis irriſio. Eſt autem Hom uerſus;
Ενταυτοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν οἵ σ' ὠτειλὴν
Αἷμ' ἀπολιχμήσοντ' ἀκηδέες.
[Patrio ſepulcro. Etiam hinc apparet Faunum hoĩem fuiſſe. Impaſti. Ita audi, ut ſemper credatur impaſti, ſicut de Harpyis dixit, Et Pallida ſemper Ora fame, quaſi fame. Auſonidum. Pro Auſonidarũ, ſicut Deũm pro deorum. nam Auſonidum à genere fœminino uenit, ut hæc Auſonis, hæ Auſonides. Auſonidarum uero uenit ab eo quod eſt hæc Auſonida huius. Auſonidæ. Tacitis regnauit. Amyc. Inter Caietam & Tarracinam oppidum conſtitutum eſt a Laconibus, q. comites Caſtoris & Pollucis fuerunt, & ab Amycliis prouinciæ: Laconicę ciuitate ei indictum nomen eſt Lacones. Itaque iſti eum ſm Pythagoreã ſectam a cede oĩum animalium abſtinerent. (Vnde Iuuen. a cunctis animalibus. ſ. abſtinuit) quia tãquam hominem, & ex uicinis paludibus natas ſerpentes occidere nefas putarẽt, ab iiſdẽ interempti ſunt. Vñ Amyclas tacitas dicit .i. Pythagoreas, nam Pythagorica uirtus eſt quinquẽnale ſilentiũ. Eſt & alia expoſitio. Cũ frequenter falſo nunciaretur hoſtes, & uano ter-

nam hoc uerbo ad ſacredotis nomen alluſit. Ingentique umbra tegit. Aut magnitudine corporis ſui obumbrat eius cadauer. Aut ingenti umbra .i. morte tegit: ut, In æternam clauduntur lumina noctem. Aut ingenti umbra tegit, ſecundum uſum accipiendum eſt .i. inſultatione eum opprimit, & adumbrat Sereſtus, Sareſtos duos intelligamus, unum in caſtris, & unum cũ Aenea. Nam Troiani nondum erupere de caſtris, ut intelligamus eum quem ſupra dixit. Ergo duo ſunt, nec mirum, cum ipſe dixerit quod exemplo eſſe poſſit, Aſſaraciq; duo. Lecta refert. Proprie dixit, nam ſpolia, quæ aptauit trophæis, lepi dicuntur .i. eligi. Tropheum. Declinatio latina eſt, unde penultima habebit accentum, in numero plurali, quia trophea dicimus ſicut Græci, nec aliquid inde mutilamus erit in antepenultima accentus, ſicut apud Græcos. Inſtaurant acies Vulcani ſtirpe creatus Cæculus. κατὰ τὸ σιωπώμενον, Nam ante fuſas accipimus, ex eo quod dixit Inſtaurãt. Vulcani ſtirpe creatus. Notandum ſtirpem de patre dictam, cum ſemper de longa generis ſignificatione dicatur. Dardanides. Patronymicũ a maioribus. Dixerat ille aliquid magnum. Prouerbialiter dictum eſt, ac ſi diceret nõ mirum ſic occiſum eſſe eum, qui ſibi plurimum arrogabat. Cœloque animum fortaſſe ferebat ſorte exæquaretat, cęlo, ut de Aenea, Drances quibus cęlo re laudibus à quem. Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha creauit. Faunus hoc loco quidam ruſticus intelligendus eſt: non Deus ſicut ſupra Aurytus, quam legimus Iouem nonnulli etiam nympham non deam volunt, ſed Græce ſpõſam dictam, ne incredibile ſit ex duobus nu-

rore ciuitas quaſſaretur, lata lege cautum eſt ne quis unquam hoſtis nunciaret aduentum. Poſtea cum uere hoſtis ueniret nullo nunciante, ex improuiſo ciuitas capta eſt. Vnde tacitæ Amyclæ dictæ ſunt, quod periere ſilentio Hinc eſt quod ait Lucil. Mihi neceſſe eſt loqui nãſcio Amyclas tacendo periiſſe. Aegæõ qualis. Ipſe eſt, & Briareus Ignem Pectoribus arſiſſe. Aſper dicit ignẽ hunc animæ, intelligendum calorem, uenientem ex ferocitate, ut ſi. Cum uim ſuæ crudelitatis efflaret. Alii ignem hunc ſui maius nolunt ut ſi dictum quemadmodum in primo. Illum exſpirantem transfixo pectore flammas. Sanè notandum ignem arſiſſe, cum igni alia res ardeat Sic Vt nõ unam putares manũ, nãque ad hoc pertinet comparatio, ut intelligamus eum multitudinis uice dimicaſſe. Intepuit mucro; Nimia ſcilicet cęde. Quadriiuges. Propter Homœoteleuton noluit dicere quadriiuges, & contulit ſe ad aliam declinationẽ, nam & quadriiuges, & quadriiugos dicimus, ſicut inermes, & inermos, exanimes, & exanimos Atque illi Equi ſ. nam ad ſuperiora retulit, quod ſciendum eſt eſſe uitioſum, interpoſuit enim, Aduerſaque pectora. Longe gradientem. Longis gradibus incedentem, & eſt militaris inceſſus.

NEC iam fama mali. Docet quõ Aeneas audito morte Pallantis, & fuga ſuorum accelerauit obuios quoſque interimens in quorum mortis commemoratione aliquantiſper immoratũ poeta. Dona autem ſunt verba: Metit ſicut qui metit facile ſecat ſegetes, & obſtantia mouet ſic. Aeneas facile cædebat qui obſtabant. Quattuor Sulmone creatos, Mira uirtus hoĩs qui tanta facilitate ASC.

cilitate tot niuentes hoſtes rapiat. Hæc ille. Ordo eſt. Nec iam
fama.i. rumor incertus tanti mali, ſed actor.i. núcius certior ad
uolat Aeneæ.i. ad Aeneam ſuos ſ. Aeneæ ſocios eſſe ſupp. in te
nui.i. modico diſcrimine.i. differentia, & diſtantia mortis, & tē
pus ſupp. eſſe, ſuccurrere pro ſuccurrēdi, Teucris uerſis.ſ. in fu
gā, & ira ipſe metit.i. quaſi metēs falce herbas interſecat, & am
putat proxima quæque.i. quæcūque proxima erant aut prima
occurrebant, & ipſe ardens.i. furore excandeſcens, & cæde fer-
uena agit ferro limitem latum per agmen.ſ. hoſtium quærēs o
Turne te ſuperbientem, noua.i. inſolita & magna cæde.ſ. Pallā
tis, Pallas. Euāder menſę quas ipſe aduena.i. cū aduenitet adijt
tunc primus, & dextræ.ſ. amicitiæ, & fidei datæ.ſ. Euandro & ab
eo receptæ, omnia.ſ. hęc ſunt in oculis uidelicet Aenecę.i. hæc
omnia cōſiderat, & animo cōplectitur. Ipſe, capit in huiuſmo
di ardore, quatuor iuuenes creatos Sulmone, & totidem quos
Vfens educat.i. tollit. hoc ē āt quatuor filios Vfentis; capit dicit
uioēres.i. uiuos non occidens adhuc eos quos.i. ideo. ut eos im-
molet, umbris.i. manibus præcipue Pallātis inferias.i. ut ſint ſa
cra mortuorum, & ſup. quorum.ſ. ut eorū, hoc eſt ut ꝑſundat,
flammas rogi.i. pyræ incenſæ, in qua Pallas concremabitur, ſan
guine captiuo.i. captiuorum. Inde, i. deinde ipſe contenderat
mago.i. in Magum uirum illum procul.i. de lōge haſtam inſen
ſam.i. ualde offenſam aut inferentem uim. Ille ſ. Magus uidens
haſtam uenientem ſubit.i. ſubinſert ſe ac appropriat ſub haſtā,
aſtu.i. fraude & uerſutia, ac haſta tremebunda, ex forti.ſ. impul
ſu ſuꝑuolat.i. volat ſupra ipſum nec cōtingit, & ipſe Magus ſup
plex amplectens genua in quibus.ſ. ſedes miſericordiæ eſt, affa-
tur.ſ. Aeneā talia, Ego precor te per manes patrios i. patris tui
Anchiſæ. Vnde latus eſt Aeneæ ꝙ hoſtes de eo ſolicitiipſius ge-
nus dicerant, & per ſpes Iulii ſurgentis.ſ. ad gloriā & imperium,
ut ſup. ſerues nato, i. filio unico & patri.ſ. mihi hanc animam.ſ.
meā qua ablata & filius præ dolore moriturus eſt, domus alta
eſt ſup. mihi talenta.i. magna pondera argēti. cęlati.i. ſculpti ut
in poculis iacent.ſ. mihi defoſſa penitus.i. pene intus in hac.ſ. al
ta domo. & pondera auri facti.i. tam mundi ut facti aut execra
bilis (ſicut in tertio. Auri ſacra fames & infecti.i. nondū effigia
ti nec ſignati uictori Teucrum i. Teucrorum uō uertitur.i. im
mutatur nec trāſfertur hic.i. in hac re, hoc eſt ſi me ſaluas vna
anima.i. unius hominis uita, nō dabit tanta diſcrimina i. tātas
differentias & ea ſalua uicti cēſerētur, quia ea extincta uictores
ſint. Dixerat.ſ. Magus, cui Aeneas reddit cōtra, i. reſpōdet talia,
parce.i. conſerua tuis natis.i. liberis talēta argenti & aurei, quæ
tu memoras multa. Turnus ſuſtulit prior iſta.i. iſtiuſmodi com
mercia belli, vt.ſ. caput auro redimas, ubi ille, & uitam, & anteū
balteum abſtulit Pallāti iā tū Pallante perempto.i. ſimul ac Pal
lāta interemit, Manes patris Anchiſę ſupp ſentiunt hoc.i. ut ſi
militer faciā, & Iulus ſentit hoc, ipſe fatus ſic tenet galeam læ-
ua, atque addit enſem capulo tenues i. uſque ad capulum.i. ma
nubrium quo capitur ſupp in ceruice reflexa.i. incuruata orau
ti.ſ. magi. Nec ꝓcul ſup abeſt. Aemonides uit ille ſacerdos Phæ
bi.i. Apollinis & Triuiæ.i. Dianę cui infula, & faſcia redimibat
tempora.i. coronā capitis, uitta ſacta.i. ſacerdoti conſecrata, ad
eſt inquam collucens totus ueſte ſ. inſignibus albis quem ſ. Ae
monidem Aeneas congreſſus.i. congrediēs, ipſe agit.i. fugat, &
proſequitur, campo, & quem immolet ſuperſtans lapſum.i. ſtās
ſuper lapſum, & regit, ſ. caduer eius ingēti umbra.ſ. ſui inclinās
ſe ex aduerſo ſolis ſup eū collucētē, ut dictū eſt, Sereſtus.i. Tro-
ianus alter ab eo, q in caſtris adhuc erat uerum non Sereſtus,
ſed Segeſtus dictus eſt in caſtris eſſe, refert humeris arma.ſ. illa
inſignia lecta.i. collecta trophæū.i. in trophæum, & ut ſuſpēdat
trophæum tibi o Gradiue.i. Mars. Nam Thracum lingua, gradi
uus dicitur. [Inſtaurat &c.] Proſequitur reliq Aenę potiſſimū
uirtutē. Solum aūt hoc habemus Donati, Caeticemq; ſibi irri
det qui ſu ſutorum ſcientię cōfidunt Metuendęq. te metuendū
arbitratus es. Ordo igitur eſt. Cæculus creatus ſtirpe.i. de gene-
re, imò ut iactabat de ſemine Vulcani, & Vmbro ueniēs i q ue
nerat tempus pro tempore e montibus Marſorum.i. populorū
in Italia olim inſtaurāt.i. reficiunt & in ſtatum priorē redigūt,
acies, ſ fuſas ab Aenea, aut ſociis eius, Dardanides.i. nepos, acci
piendo pro omni deſcendente a Dardano, Dardani.ſ. Aeneas,

fuerit contra.i. e contrario, & deiecerat enſe.i. gladio, ſiniſtram.ſ.
manum, Anxuris.i. illius uiri, & deiecerat ferro totum orbem
clypei. Ille.ſ. Anxur dixerat aliquid magnum.i. magnificium, &
crediderat uim.i. efficaciam afferri uerbo, & ferebat.i. efferebat
& extollebat fortaſſe cœlo.i. ad cęlum uſque animum, & ꝓmi-
ſerat ſibi caniciem, & longos annos cū ſ. inter dicendū & cogi-
tandū traiiceretur, quo facto monet nos poeta, iactantiæ fuge
re uitiū, & fragilitatis humanæ memores facit. Tarquitus exul
tans contra.i. ex aduerſo contra Aeneam, armis fulgētibus, quē
.ſ. Tarquitum Dryope nympha creatat.i. ꝓcreauerat Fauno ſil
uicolæ i. ſiluas colenti, obtulit ſeſe ardenti, obtulit dico exiſtēs
obuius.i. obuiam ueniens Aeneæ ardenti, ille.ſ. ardens Aeneas
impetit, impetuoſe petit loricam, & ingens onus clypei, aut im
pedit haſta reducta.i. longa. Tum.i. deinde deturbat terræ.i. ad
terram caput.ſ. Tarquiti, orantis nequidquam.i. fruſtra multa,
& parantis dicere multa, & ipſe prouoluens.i. porro voluēs trū
cum tepentem.i. ſemicalidum, fatur hæc ſup.i. ſuper pectore ini-
mico.i. hoſtili animo, aut fatur ſuper pectore inimico.ſ. Tarqui
ti, ſicut gemina ſuper arbore ſidūt & fronde ſuper uiri. O me-
tuende.i. qui te metuendum putabas iace nunc iſtic, mater opti
ma non condet te humi, ue, pro uel, non onerabit.i. accumula-
bit membra.ſ. tua ſepulcro patrio i. aut tu patria, aut patris tui
ut Faunus mortalis intelligat ſm Seru. ſed uideor mihi ꝓ hoc
neſcio qđ argutius intelligere, nam ea Fauno Deo & nympha
procreatū dixit. poeta ex ꝑſona ſua q̄ res Aeneā latuit, non. n. tā
pius in deum ꝓgenis petulātius inſultaſſe, uñ ut eū ex morta
libus creatū ſe putare doceat, dicit eū ſepeliēdū ſepulcro patris.
Tu linquere.i. linquere t linqueris, penultima longa in futuro
Idicatiui uerbi paſſiui, feris alitibus, aut alitibus feriſq; ſ. terre
ſtribus aut unda feret te merſū gurgite.ſ. uaſto & piſces impa
ſti.i. famelici & ieiuni lambent uulnera.ſ. tua Aeneas ꝓſequit ꝓ
tinus.i. cōtinuo poſt ſtragē Tarquiti Antheū, & Lyca prima ag
mina Turni.i q ſuſtētabāt prima agmina, & Numā fortē, & Ca
mertē fuluū, ſatū.i. ꝓgenitū magnanimo Volſcēte. Qui fuit di
tiſſimus Auſonidū pro Auſonidarū agri Alter genitiuus, ut po
te pluralis, tegit ea natura gradus, aliter a natura uocabuli, &
q. regnauit Amyclis tacitis.i. ſectā Pythagoreā tenētibus ob q̄
pericrūt. Qualis.i. qualiter Aegæō.ſ. Gygas, alio uocabulo Bria-
reus dictus cui.ſ. Aegæoni dicunt ſup. fuiſſe cētū brachia, & ma
nus centenas i. centū cui dicunt ignē.i. animæ calorē uehemen
tē arſiſſe quinquaginta oribus, & quinquaginta pectoribus.
ſup. deſæuit tūc cū ſtreperet.i. ſtrepitū faceret, tot paribus cly-
peis, & cū ſtringeret.i. euaginaret, tot enſes, cōtra arma Iouis.i.
fulmina inbella giganteo, ſic Aeneas uictor deſæuit.i. multū ſæ
uit in toto æquore, vt.i. poſtquā mucro.ſ. eius, intepuit ſemel,
ſanguine.i. poſtquam ſemel conciatus eſt ad ira quin.i. quinī
mò ecce. qđ derepēte, ipſis Aeneas tēdit in equos quadriiugos,
& in pectora aduerſa. Atque pro &, ut.i. poſtquam illi.ſ. equi ui
dere longe.i. de longe Aeneam ſup. gradientem, & fremētem di
ra.i. dire verſi & retro tuentes metu.i. prę timore, effunduntdu
cem.ſ. Niphæum, rapiunt currus ad littora.ſ. Tyberina.

VARIA LECTIO.

SVCCVRRERE Teucris. In Ro. lib. Succedere, legitur. Primus Tūc adiit. In Romano lib. Primum, in aliis quibuſdam, rimas. Inde Maho procul infenſam contenderat haſtam. In Romano libro, & aliis ita legitur. Inde Mago procul infeſtam cum tenderet. Eſt etiam, Contorſerat. Abdidit enſem. Rom. lib. legit, Applicat enſem. Inſula cui ſacra. Romanus liber. Sacro. legit. Truncumque tepentem. Oblon. lib. atque etiam alii. Repente, legunt, Romano, Perentem. Non optima mater. In antiquis libris legitur. Nunc te optima. Protinus Antheum, & Lycam. In Oblongo libro, Lycam, eſt, Romano Lucam, habet. Prima agmina Turni. antiqua exemplaria, Turnum, habent. Deſæuit in æquore victor. Sunt lib. antiq. in quibus, In agmine, legatur. Quin ecce Nyphei, In antiquis aliq, Nipei legitur, Quadriiuges in equos. In libris antiquis, Quadriiugus legas. Rapiuntque in littore currus. Rom. lib. Ad littora currum. legit. In quibuſdā aliis lib. Ad littora curſus.

SERV.

Biiugis. Erit. nominatiuus hic biiugis, nam biiugibus faceret, ſi eſſet tertiæ formæ, ab eo quòd eſt hic biiugus huius biiugis. Non Diome

Interea biiugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Aeneas tanto feruore furentes:

dis equos, nec currum cernis Achillis. Duos obiicit, a quibus eſt u actus Aeneas nec tā uſquequaque, nam eorum impetus cuſtauit. Dicta parat,

Poteſt

poteſt legi. Edicta parat contra Pronus Pendens, Pronus nomen eſt. nam & comparatur, ut pronior Si autem participiũ eſſet, fieret uitioſa locutio ſine interpoſitione coniunctionis, Proiecto. Extento, ut Proiectaque ſaxa Pachini Lucage nulla tuos currus fuga ſegnis equorũ Prodidit, aut uanæ uertere ex hoſtibus umbræ: Hæc allocutio contraria eſt ſuperiori. hoc n. continet. Obiecisti mihi qđ ſim. & a Diomede, & ab Achille uerſus in fugam. Tu uero Lucage nec equorũ tarditas prodidit, quod mihi contigit, cũ a Diomede occiſus eſt Pandarus, quin eodem curru dimicabat, nec aliqua umbra equi tui fuut territi. quod factum ſæpius in Homero legitur, ſicut paulò poſt, Turnum cogit imago Bella d'ſerere. Pôt tñ & ad illud referri, quo tpe eum ab Achille nube caua Neptunus eripuit, in quinto commemorator. Ipſe rotis ſaliens. Sarcaſmus eſt: nam per irriſionem dictum eſt. Ille. n. uulnera tũ ceciderat. Curru. apperte tutum Siue. Permitte. relinque. parete, & συλλγώ ρησον, Latebras animæ pectus. Diffinitio pectoris. Edebat. Quaſi ad ſpectaculum. Vñ & munerum editores uocantur. Vt rebare. Vt arbitrabaris uerum eſt qđ Troiani Veneris uirtute nitantur, & dictum eſt per Ironiã, nã ſuperfluo quidam hanc orationẽ ſimpliciter dictã uolunt, ut re uera dicat Iupiter p ſaud puſſe Troianos, qđ falſum eſt, adeo ut Iunonis oratio ad Ironiam, non ad ſimplicia reſpondeat. Nec te ſuia fallit. Hoc p parentheſim dictum eſt. Viuida, Fortis: ut, Sed bello uiuida uirtus. Cui Iuno ſummiſſa. Et humilis, & quia intellexit obliqua Troianorum accuſatione impugnari ſuum pudorem, & ipſa reſpondet oblique. Triſtia Seuera. Terent. Triſtis ſeueritas ineſt in uultu, atque in verbis fides. Item contra Virgil. Furias amnemque ſeuerum. Quin. Vt non, nam affirmatiua particula eſt Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas. ſευκ τεκώτ eſt'. Nam nõ agitur pereat, ſed magis ſauet eius ſalutẽ. Quod autẽ dicit pio ſanguine Aeneæ, cũ laſtantor exæquat, qui ubique indicitur cultor deorum. Illa tamen. Quanquam moriturus eſt tamen a nobis originem ducit. Noſtra. Diuina. Quartus pater Abauus, nec eſt contrarium illud. Cui Pilumnus auus. Potuit enim fieri, ut & auus eius & abauus a Pilumno Pilumni nominarentur. Si mora præſentis leti. Ex Iouis conceſſione quali arte egerit Iuno cognoſcitur ſcilicet.

Irruit, aduerasque ingens apparuit haſta,
Cui Liger.
LI. Nõ Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos; nunc belli finis, & æui
His dabitur terris. POE. Veſano talia late
Dicta uolant Ligeri. ſed non & Troius heros
Dicta parat contra: iaculum nam torquet in hoſtem
Lucagus ut pronus pendens in uerbera telo
Admonuit biiugos: proiecto dum pede læuo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei. tum læuum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus uoluitur aruis
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris.
A E N. Lucage nullo tuos currus fuga ſegnis equorũ
Prodidit, aut uana uertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens iuga deſertis. P O E Hæc ita fatus
Arripuit biiugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem.
L I C. Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troianæ, ſine hanc animam, & miſerere precãtis.
POE Plurib. orãti Aeneas. A E N. Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.
P O E. Tũ latebras animæ, pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Derdanius, torrentis aquæ uel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, & caſtra relinquunt,
Aſcanius puer, & nequidquam obſeſſa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iuppiter ultro.
IVN. O germana mihi, atque eadem gratiſſima cõiux
Vt rebare. Venus (nec te ſententia fallit)
Troianas ſuſtentat opes, non uiuida bello
Dextra uiris; animuſque feros, patienſque pericli,
P O E. Cui Iuno ſubmiſſa: IV. quod ò pulcherrime cõ-
Sollicitas ægrã, & tu triſtitia dicta timentem (iux.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi nanque negares
Omnipotens. quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſeruare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen:
Pilumnuſque ille quartus pater, & tua larga
Sæpe, manu, multiſque onerauit limina donis.
P O E. Cui rex ætherei breuiter ſic fatur olympi.
I V N. Si mora præſentis leti, tempuſque caduco
Oratur iuueni, meque hoc ita ponere ſentis:
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.
Hactenus indulſiſſe uacat. ſin altior iſtis
Sub precibus uenia ulla latet, totumque moueri
Mutari ue putas bellũ: ſpes paſcis inanes. (grauaris
P O E. Cui Iuno lacrymãs I V. Quid ſi, quod ſi uocem
Mente dares, atque hæc Turno rata uita maneret?
Nunc manet inſontẽ grauis exitus: aut ego ueri
Vana feror, quòd ut ò potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes orſa reflectã.
P O E. Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto.
Miſit, agẽs hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petiuit.

ut Turnus poſſet euadere. Caduco. Morituro. Ponera. Facere. Sic Lucilius Homerum ſecutus, qui ait.

,i. fecit. Hactenus indulſiſſe uacat. Hic ingẽti arte locutus eſt, nã dicendo uacat, oſtãdit ſupra hoc breue ſpatiũ ulterius bonã ſtellarum irradiationẽ Turni fata differre non poſſe. Vnde non ait indulſiſſe liber, ſed uacat: ac ſi diceret, undique iam in mortem traditur Turnus, hoc tantum uacat ſpatiũ. Hinc eſt qđ & ſupra ait, Metasq; dari peruenit ad æui. Venia ulla. Beneficium quod ea ſperat mereri. Quod uoce grauaris, negas fato. Vox enim Iouis fatum eſt Statius. Et uocem fata ſequũtur, hoc autem dicit, Vtinam quæ negas uoce. i. fato mente pſtares. Nam ſi Iouis uoa fatũ eſt, põt aliquid fando fati ordinẽ commutare. Grauaris aũt, negas grauiter fers. & hæc elocutione nõ niſi per accuſatiuum utimur, ut ſi dicas, Agrauor aduentuũ tuũ, i. grauiter fero, grauor præſentiam tuam. oũ & ipſe ſic dixit, Quæ grauaris. aliter uõ dicimus in hac ſignificatione. Similiter etiam accuſatiuo caſu utimur. cum uolumus facere abſolutam elocutionem, & per gerundii modũ aliquid dicere: ut, Petendũ mihi eſt equum, codicem, byrrum. Hinc Virgilius. Pacem Troiano ab rege petendum. nam, ſi dixeris petendus eſt liber, tã non per Gerundii modum, ſed participaliter loqueris. Rata. Firma, perpetua. Veri uana feror. Sum ueritatis ignara. Nimbo ſuccincta. Nubibus, quia præmiſit Agẽs hyemem. quod uſi eſſet ſplẽdorem acciperemus qui eſt circa corpus deorum.

ASC.

INTER ea biiugis. &c Subinfert ſtragem Ligeris, & Lucani qui poſt uanam iactãtiam ab Aenea quoq; proſternuntur, additq; Teucrorum ex caſtris ſuis tandem eruptionem, unde Donatus, Achillẽ, & Diomedem non uult laudare, ſed illos cum Aenea deprimit in Phrigiis, q. d. in quibus uerſabantur imbelles. Non di. p. nam prudens non orat lingua, ſed manu utẽdum in bello. Hæc ille. Ordo eſt. Lucagus infert ſe in medios. ſ. pugnantius biiugis ſ. equis albis, & Liger frater. ſ. eius ſup. infert etiam ſe, ſed frater. ſ. Liger flectit equos habenis. i. aurigandi fungitur officio, & Lucagus acer ideſt ſtrenuus bellator rotat ideſt circumagit enſem ſtrictum ideſt nudatum: Aeneas haud tulit ideſt non eſt perpeſſus ſupp. eos furentes tanto feruore, & irruit ſup. in eos, & apparuit. i. conſpectus eſt eis haſta aduerſa. i. ex aduerſo inferenda, Cui Liger ſup. ait. Tu nõ

cernis

cernis equos Diomedis, quamuis a Diomede ferè ſuperatus fuiſti, & non cernis currum Achillis a quo etiam licet non omnino uictos fuiſti, aut cāpos Phrygiæ ẽ quibus.ſ.euaſiſti, ſed ſup. uides equos & currū eorū, qui te in hoſtili terra nunc interficient, unde addit finis belli, & eui dabitur tibi bis terris, Talia dicta oolant.i.effluunt, aut effluūter, Ligeri uano.i uaniloquo late i.diffuſe, quia oox alte loquentis lōge diffunditor, ſed Troius heros.ſ. Aeneas nō parat, & i.etiā contra, i.in contrariū dicta.i.oon reſpōdet illi uerbis nauis. nam torquet iaculum.i haſtam quæ iaci poſſit in hoſtem.ſ. Locagom Lucagus vt i.poſtq̃ ipſe pēdens proous in uerbera, telo i.inieſto, admonuit.i inſtigauit. biiogos.ſ.equos, dum ipſe aptat ſe pugnæ, & hoc pede læuo ꝓiecto.i.estenro haſta.ſ. Aeneæ ſubit per oras.i.extremitates, imas.i.inferiores, clypei fulgētis.i deinde haſta proforat ioguen.i partem pudendam, aut femur læuom i.ſiniſtrū. Ipſe Lucagus excuſſus curru, uolutor moribūdus aruis i.per arua quē Aeneas prius.i.quanqoam prius affatur tū dictis amaris ꝓpter arrogaotiam, uidelicet eius O Lucag (ſed qūo eius nomen nouit Aeneas qui eūm nūquā prius uiderat? dicemus, vel ſocios eum moriētem ſuo compellaſſe nomine, uel ipſum pro ſe inter pellaſſe nomine expreſſo) nulla fuga ſegnis equoru.i quia equi nō proceſſeriot prodidit tuus currus ut.ſ.meos, aut umbræ uanæ i. apparitiones fantaſticæ, nō oertere tuos currus ex hoſtibus Ipſe.i.to ipſe ſaltens rotis.i curro, deſertis fuga.ſ quorū, ipſe fatus hæc atripuit biiugos.ſ equos alboa frater.ſ. Liger infelix ſēdebat inermes palmas, delapſus.ſ.ſpōte ex timore tamē eodē curru ſ equo frater dederat, tendebat ioqoam palmas dicēs, O uir Troiaoe oro ſup per te & parētes tuos qui genuere te talē i.tam inclytum, & uictorioſum, ſioe.i.permitte hāc animā.ſ in corpore, & miſerere.ſ.mei precantis. Aeneas ſup reſpondit orāti orare uolēti pluribus.ſ uerbis. To haud.i.non dabar dudum .i paulo ante talia dicta, morere, & frater ne deſere.i.oe deſeras fratrem.ſ.Lucagum, tum.i.deinde poſtqoam ſic locutus erat, recludit.i aperit latebras animæ.ſ.pectus mucrone.ſ.ſuo. Victor Dardanius ſ. Aeneas edebat.i.exhibebat talia funera ꝑ campos furens, more aquæ torrētis, uel turbinis atri.i dēſi & caliginoſi. Aſcanius puer, & iouētus.ſ.cętera obſeſſa nequidquā i.fruſtra erumpunt tandem & relinquuot caſtra.ſ ſua Iunonem interea compellat. &c.interſerit poeticum figmētum ne meram hiſtoriam ſecutus non poeta cenſeatur, vt decorum ſetocioam ſine deorum interceſſione difficile eſſet diſſoluere nodū quomodo in tātis odiis impediri potuit Aeneę cum Turno cōcurſus quē impeditom dicit arte Iunonis, quæ falſa imagine Aeneæ in nauem fugientē allexit & adduxit De qua re boc ſolum extat Donat. Submiſſa humilem eſſe decet quem neceſſitas precandi urget Hec ille Ordo autem eſt Iuppiter compellat, i.allocuturus conuenit ultro i.non requiſitus cum tamen requiri debebat Iunonem i coniugem & ſororem ſuam, o germana atque eadē coniox gratiſſima mihi, ut rebare, i.arbitrabaris (oec ſententia tua fallit te) Venus ſuſtentat opes i.facultates, & copias Troianas, nec per Irouiā dicis ac ſi dicere uelit, rides qoòd non ſuffragio nec auxilio Veneris, ſed propria uirtute freti ſuperent Troiani, uā modo ſuperiores ſunt qui cū Aenea aduenerūt atque inſuper ingruunt è caſtris recētes bellatores quorum uim Ruculi ferre nequibunt, nec Turnus Aeneæ excādeſcentis, & dextra uiuida id eſt fortis bello.i.in bello, aut ad bellū, noo ſup. eſt viris, & animos ferox & patiēs pericli.i.periculi oō eſt viris, aot non ſuſtentat uires, opes Troiaoas, ſed Veoua.q.d.uidet ꝙ ſua uirtute nullo adiuti ſuffragio uiueāt. Nihil ergo Veneri imputāduū eſt nec mihi, q̃ iuraui hodie, me omnibus æquū fore, cui ſup reſpondit. Iuno ſummiſſe, ideſt humilis o pulcherrime cōiux quid ſulicitas.i.magis ſolicitā facies, & tētas, aut afficis nouo cruciatu: me ęgram.ſ.aoimo quia uideam, quod maxime diſplicet: uirtute.ſ. Troianos ſuperiores eſſe, & timētem tua dicta triſtia, i.ſeuera & fatalem neceſſitatam afferentia Si mihi foret io amore ea uis, id eſt uehementia, aut potētia in te, quæ fuerat, quondā, & quā eſſe decebat.ſ.tunc, & nuoc quoq; deceret, nāque, i.certe, aut tanqoe ſi mihi, &c. tu omnipotens.i.cū omnipotens ſis, noa oegares mihi hęc.ſ.quæ pero quio.i.quominus poſſem ſubducere.i clam ſubtrahere pugnę Turnum, & ſeruare incolomē Dauoo patēti.i.patri ipſius Turni. Neceſſe eſt, ut de oictoria deſperet Iuno cū nō uictoriam, ſed ſalutem Turni perat, nunc.ſ quia amor ooſter extinctos eſt: nec mea apud te quidquā poſſunt preces pereat.ſ. Turnus, & det Teucris pœnas ſanguine pio ſ.ſuo, te pie colentis Tamē.i.nihilominus ille deducit oomē noſt a origine, ideſt a ſtirpe deorū, & Pilomous .ſ deos eſt illi qoartus pater, & ipſe oneraoit ſæpe larga manu, & multis donis tua limina. Cui.ſ. Iunooi rex Olympi ętherei, id eſt cœleſtis quia ſunt Olympi montes in terris, fatur ſic breoiter Si mora i.dilatio, læti.i.mortis pręſentis.i.imminētis, & ſi tēpus.i.ſola tēporis extēſio, oratur iuueni.ſ. Turno caduco, id eſt mortali, & caſuro, licet ex deorō ſit ſanguine oriundus, & ſi ſentia me pooere.i. conſtituere hoc ita .i.talē modū tolle.i.amoue ab oculis Aeneæ, Turnum fugam.i.per fugam, atque eripe eū fatis inſtantibus.i.orgentibus uacat.i.reliquum eſt. & oō occupatum a fatali neceſſitate indulſiſſe.i quod indulſerimus hactenus i.ad hanc oſque gratiam, quę eſt et modicā moram occiaa concedera ſin.i.ſed ſi olla uenia.i.gratia, & iodulgētia altior i. maioris momēti latet ſub iſtis precibus, & ſi putas totum bellū .i.ſummam belli, hoc eſt finalem victoriā ſup. poſſe moueri, vel mutari, tu paſcis.i.uotris, & foues ſpes inanes. Cui.i.Ioui Iuno illacrymans ſup. ait quid ſup mali eſſet, aut iniuriæ, q.d.oihil, aut q.i ſup. tacere, aut dicere tibi poſſem, q.d neſcio, ſi tu dares mente.i nutu & uoluotate ea ſup quæ grauaris ſupp dare uoce ideſt fato, quod uoce concedis, atq; ſi hæc uita maneret Turno. rata, i.firma, & cōſtans nuoc.ſ.quia fata urgent, oec ea mutare uis grauia.i.moleſta & igoominioſa mors maoet.i certe expectat inſontem.ſ. Turnum aut ego feror.i.ducot uana.i.inanis ac imperita, oeri.i.ueritatis qui i uetuā ego laudar i.illudar & decipiar potius formidioe falſa, & tu qui potes reflectas tua orſa i ſtatuta fatalia exorſa, aut a parcis cōtexta ſub ordine quo eueniāt. ubi.i.poſtq̃ Iuno uidens.ſ.Iouē immutabilem, ubi.i. poſtquā ipſa dedit hæc dicta, ipſa mrſit.i.demiſit protious.i.ſtatim ſe cœlo alto, ages.i.impellēs ante ſe hyemem.i.tempeſtatē uentoſam, qualis in hyeme eſſe ſolet, ex iſtes ſuccincta nymbo ideſt coudenſa nube in cyclum collecta, & petiuit per auras & aciem Iliacam, & caſtra Laurenta.i.Laurētium populorum.

VARIA LECTIO.

NON currum cernis Achillis, in aliq.lib.antiqo Nec currus, habetur. Iaculum oam torquet in hoſtem. Exempl pleraque In hoſtes, legunt frater tendebat inermes, in lib aliquot, inertes, legitur Victor Dardanius torrentis aquæ Probatiores lib Ductor Dardanius, legunt. Sunt etiam lib in qoibus Dardanus, & torrentis aquæ legitur More furentis in Romā lib. Fremens, legitur Cui Iuno ſubmiſſa in Rom.lib Et Iuno ſubmiſſa legitur. Quin & pugnæ ſuoducere Turnum. in libris nonnullis, Turnū ſubducere pugnæ, legitur. Cui Iuno illacrymans. in Romano, Lacrymans Quid ſi, quæ uoce, in antiquis exemplaribus legere eſt Quid ſi, quod uoce. Turno rata uita, in Romano lib. Data vita, habetur Quin ut potius. Noonulli Quio ò potius ſcripſere. Exemplaria uero alia, quod ut ò potius, legunt. Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petiuit, in aliquot libris legere eſt. Iliacamque aciem petit. & Laurentia caſtra Eſt etiam pro, Caſtra, Tecta.

SERV. NVbe caoa, Erit nominatiuus hęc nubes uam nubs non dicimus, quod ait Liuius Andronicoi. q̃ primus edidit fabulam latinam apud nos Iubasq; Propter equinam caudam, quæ eſſe ſolebat in galeis, ut, Criſtaque hirſutus equina. Diuini capitis, hoc ex perſona poetæ dictum eſt in iuuentis futura. nam poſt mortem in numerum referetur deorū.

Tum dea nube caua tenuem ſine uiribus umbram
In faciem Aeneæ (uiſu mirabile monſtrum)
Dardanijs ornat telis, clypeumque iubasque
Diuini aſſimulat capitis, dat inania uerba,
Dat ſine mente ſonum, greſſusque effingit euntis,
Morte obita, quales fama eſt uolitare figuras,
Aut quæ ſonitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque uirum telis, & uoce laceſſit.

Inania. Nec a membris, nec a mente ueuientia. Obita. Sumpta, ſuſcepta, & completa Exultat. Exultare eſt gaudere, & per ſe plenum eſt. Nam inſultare, eſt irridere inimicos, & dicimus inſulto tibi, licet Saluſt dixerit, Multos ab adoleſcentia booos ioſultauerat. Quamuis poſſit illic alias eē ſignificatio, multos bonos inſultauerat, hoc eſt to ipſos

Inſtat cui Turnus ſtridentemque eminus haſtam
Conijcit illa dato uertit ueſtigia tergo.
Tum uero Aenean auerſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
TVR. Quò fugis Aeneas? thalamos ne deſere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæſita per undas.
POE. Talia uociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem, nec ferre uidet ſua gaudia uentos.
Forte ratis celſi coniuncta crepidine ſaxi
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato,
Qua rex Cluſinis aduectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Aeneæ fugientis imago
Conijcit in latebras, nec Turnus ſegnior inſtat,
Exuperatque moras & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat, rupit Saturnia funem,
Auulſamque rapit reuoluta per æquora nauem.
Illum autem Aeneas abſentem in prœlia poſcit,
Obuia multa uirum demittit corpora morti.
Tum leuis haud ultra latebras iam quærit imago,
Sed ſublime uolans nubi ſe immiſcuit atræ,
Cum Turnum medio intereà fert æquore turbo,
Reſpicit ignarus rerum, ingratusque ſalutis,
Et duplices cum uoce manus ad ſidera tendit.
TVR. Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignū
Duxiſti? & tales uoluiſti expendere pœnas?
Quò feror? unde abii? quæ me fuga, quemue reducet?
Laurentis ne iterum muros, aut caſtra uidebo?
Quid manus illa uirum, qui me meaque arma ſecuti?
Quoſque (nefas) omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes uideo, gemitumque cadentum
Accipio? quid agam? aut quæ iam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi? uos ô potius miſereſcite uenti:
In rupes, in ſaxa uolens uos Turnus adoro,
Ferte ratam, ſæuisque uadis immittite ſyrtis,
Quò neque me Rutuli, neque conſcia fama ſequatur

imperium fecerat. Irritatq; uirū telis. Id hac arte ait Iuno, & imagine decipit Turnum, quia ſi ei ex aperto fugā ſuaderet, more uiri fortis ille præponeret mortem cum præſertim ipſe in ſequentibus dicat, Vſque adeo ne mori miſerū eſt? Turbidus. Flatus arrogātia tumēs. Tellus quæſita per undas. Sic alibi. En agros, & quam bello Troiane petiſti Heſperiam metire iacens. Vociferans ſequitur. Sequens clamabat, nam ante dixit, & ſic eſt ſecutus. Nec ferre uidet ſua gaudia uentos. Prouerbium eſt, uenti ferunt gaudia, id eſt leratur in caſſum. Sic ſupra, Sed auræ omnia diſcerpunt. Item, Partem menti dedit, partem uolucres diſperſit in auras Fortertis. Deſcriptio per Ecbaſim facta, non. n. a ſuperioribus pendet, ſed antedictis adiungitur: ut Inſula Sicanium iuxta latus. Has autem deſcriptiones eſſe raras, & aptas cōuenit, ſicut etiam Horatius docet in arte poetica dicens, Purpureus late qui ſplendeat unus, alter aſſuitur pannus Sunt enim ornatus. Crepidine ſaxi. Crepido eſt abrupti ſaxi altitudo. Sanè hoc loco Antipoſitis facta eſt propter metrum. Coniuncta ergo crepidine. pro crepidini, ſicut Hæret pede pes, pro pedi. Oſinius. Ipſe eſt quem ſupra Maſſicum dixit. Ergo (ut diximus ſupra) ſi Oſinius proprium eſt, Maſſicus appellatiuum licet poſſit fieri ut duo nomina unius ſint, ut eſt Numa Pompilius. Alexand. Magnus Cluſinis oris. Tuſciæ ciuitate. Tranſilit altos Hoc ſermone feſtinantis celeritas indicatur. Rumpit Saturnia funem. Ne deprehenſo dolo ad bellum rediret. Illum autem Aeneas abſentem in prœlis poſcit Sic melius, quam ſicut nonnulli uolunt. Vrbanus namque ſic legit, Ille autem Aeneam abſentem in prœlia poſcit, ut, Obuia multa uirum dat corpora morti De nauis in naui iuuentus intelligamus, quod non procedit, nam abſens dicitur qui recedit, quod nunc Turno congruit, non Aeneæ, qui intereſt prœlis Medio ad medium. Turbo. Vis uenti. Ignarus rerum artis, per quam euaſerat. Omnipotens genitor. Duo Antonomaſia pro uno proprio; ut, Tritonia Pallas. Tanton' Pro tanto ne. & conſtat mutilatas partes orationis accentum in eodem loco habere, in quo etiam integræ habuerunt nam [illegible] id eſt minores particulæ, ut qui, ue, ne, ce, quoties iunguntur alijs partibus, ante ſe accentum faciunt, qualiſlibet ſit ſyllaba quæ præcedit ſiue breuis ſiue longa, ut, Muſaque. Illucce, Tanto ne, Adduce, Deduce, & hæc mutilata ſimiliter, proferuntur; ſcilicet ſub eodem accentu. Quem ue reducet? Qualem: ut, hunc ego te Euryale aſpicio? & quaſi neſciue ſit eſt in tanta rerum permutatione, Laurentis ne. Quaſi deliberatio eſt. Quid manus illa uirum? Syllepſis per genus. nam à mano, id eſt multitudine, ad uiros tranſitum facit. Palantes uideo. Intelligimus eum non longe a terris fuiſſe. nam quod ait ſupra. Medio fert æquore, ut diximus, ad modium accipiendum eſt, Aut quia medium dicitur omne quod eſt inter finem, & initium: ut, interea medium Aeneas iam claſſe tenebat. Gemitumque cadentum Accipio. Hic apparet de Aenea dictum, Obuia multa uirum demittit corpora morti. Ima terra. Dolet ſibi etiam infelicium uota ſublata, ſi quidem in mari conſtitutus optare biſtum non poteſt terræ. imā autem terram, prudenter dixit, quæ continet maria. Miſereſcite uenti. Pro petentis qualitate, nonnunquam etiam

mora uſ eſſe miſeratio, ut hoc loco. Item ſupra, Figite me, ſi qua eſt pietas. Adoro, ad uacat, & eſt metri cauſa addit ſi. Syrtis. Vbi arenoſa ſunt loca, ſyrtes uocantur. Ergo immittito me ad ſæua uada ſyrtium, aut arenoſa loca, aut re uera ad ſyrtes. i. mundi extrema, quò me nec fama comitetur.

ASC TVM dea nube caua &c. Docet quomodo abductus fuerit Turnus aſtutia Iunonis, cui quia conceſſum erat Turnum abducere fuga abducit eum fugantem ut putabat & non fugientem, unde quia nihil extat Dona Ordo eſt Dea. ſ. Iuno ornat, id eſt effingit nube caua. i. ex aere, umbram tenuem. i. ſimulachrum corporis ſine uiribus, id eſt robore in faciem. i. facturam, & ſimilitudinem Aeneæ appoſitorie monſtrum mirabile uiſu. i. dum uidetur. ornat dico telis Dardanijs ſcilicet dans ei tela Dardania, & aſſimulat clypeum, & iubas capitis diuini. i. eius qui in deum eſſet aſſumendus. & dat uerba inania. i. fictitia, nec a membris nec a mente uenientia, ſed ex aere ficta ſubtili quadam cōpoſitione uocis, & dat ſonum ſine mente. i. ſine cōceptu mētis, & effingit greſſus. i. modū incedendi euntis ſ. Aeneæ quales figuras. i. qualia ſimulacra, eſt fama uolitare. ſ. per umbras infernas morte obita. i. ſuſcepta, & completa, aut ſup. qualia fama eſt uolitare ſomnia. i. ſomnia, & Phantaſmata quæ deludunt ſenſus ſopitos. i. ſopore ægro oppreſſos. De quibus. Horat. uelut ægri ſomnia uanæ finguntur ſpecies: at. i. ſed, imago. ſ. Aeneæ læta. i. geſtiens exultat ante prima facies, & irritat uirum. ſ. Turnum telis, & laceſſit. i. prouocat uoce. i. uerbis contumelioſis. Cui Turnus inſtat. i. inſtanter imminet, & conijcit eminus. i. de longe quaſi è manibus haſtam ſtridentem. ſ. per aera ex celeri motu. Illa ſ. Imago uertit, i. obuertit per fugam ueſtigia, & hoc tergo dato. ſ. inſequenti Vero pro, ſed Turnus tum. i. tunc aut tum uero. i. tunc maxime, & ad uerum ut. i. poſtquam credidit Aeneam cedere. i. locum dare, atque ae poſtquam Turnus turbidus. ſ. propter inſperatam euaſionem, hauſit animo, aut turbidus animo hauſit inanem ſpem, uociferabantur ſup O Aenea quo fugis ne deſere, pro ne deſeras, thalamos pactos ſ. cum Latino de Lauinia; tellus quæſita per undas. ſ. maria Italia. unde Italiam quæro patriam, dabitur hac. i. mea dextra, quia interfectū ſepeliendum dabo. Ipſe uociferans talia ſequitur. ſ. ſimulacrum Aeneæ, & coruſcat i. uibrat, mucronem ſtrictum. i. euaginatum, nec uidet uentos ferre ſua gaudia. i. ſe inaniter gaudere. Ratis. i. nauis ſtabat forte quia præter ſpem Turni coniuncta crepidini. i. ad crepidinem. i. eminentiam abruptam ſaxi celſi. i. rupis altæ ſcalis expoſitis. i. habēs ſcalas expoſitas ut per eas fieret congreſſus & regreſſus ponte. i. tabulato parato ſ. ad introitum; qua, ſcilicet rate aut naue Oſinius Rex, ſcilicet maſſicus dictus aduectus ſup. erat oris, id eſt ab oris cluſinis, id eſt Cluſio Tuſciæ ciuitate imago Aeneæ fugientis trepide, i. feſtinanter: alii tamen habent imago Aeneæ fugientis trepida. i. quæ trepidabat, conijcit ſeſe huc. i. ad hanc ratem in latebras, nec Turnus inſtat ſegnior. i. tardior, ſed ſup. proſequitur in nauem uſque, & exuperat moras. i. impedimēta quæ morar facere poſſent, & tranſilit. i. celeriter tranſcurrit altos pōtes. Ipſe ſcilicet Turnus attigerat uix proram, cum ſup Saturnia ſ. Iuno, rupit funem i. retinacula, & rapit nauem auulſam. ſ. littore, per æquora reuoluta. i. remenſa. i. quæ reuoluebantur, & metiebantur

tiebantur tempus pręteritum patricipii pro præſenti, quia illo in paſſiuo caremus. Autem pro, ſed, Aeneas poſcit in i. ad prœlia.i. concertationem in eundem illum. ſ. Turnum abſentem, & demittit morti i. ad mortem, & internicię̃ multa corpora virũ ſcilicet Rutulorum obuia i. occurentia. tum, ideſt deinde poſtquam Turnus intrauerat nauem auulſam imago leuis.i. inanis, & ſine corpore uero haud.i. non quærit iam ultra, ideſt ut dicunt ulterius latebras.i. latiuus, ſed uolans ſublime.i. in ſublime immiſcuit ſe atræ nubi.i. reſoluta eſt in atram nubem, cum turbo.i. impetus uentorum fert interea Turnum in medio æquore; ipſe ignarus rerum neſciens.i. quod propter ſalutem ſuã id egerit Iuno, & ingratus ſalutis.i non habens gratam ſalutem procreauit, reſpicit ideſt attendit quo illatus ſit, tendit ad ſidera manus duplices.i. complicatas tendit dico cum uoce.i. ſimul precans ac dicens ò genitor omnipotens. ſ. Iuppiter tanton'.i. tanto ne, hoc eſt adduxiſti ideſt repuliſti, & cenſuiſti me dignũ tanto crimine.i. decore propter crimen prouenię̃te, aut tam nefando facinore, ſed exponit dicens & noluiſti ne me expendere tales.i. iam contumelioſas pœnas quas. ſ. putas non expenſurum ſine crimine. quo feror, unde abii quæ, ideſt qualis fuga, ſup. aufert me, ve pro uel quem.i qualem reducere, ſcilicet fuga me, id eſt qualis poſt fug à rediturus ſum. uidebo ne iterum muros laurentis. ſ. ciuitatis, hoc eſt Laurolauinii, aut uidebo ne iterũ caſtra. Quid ſupp. faciet aut de me dicet illa manus, id eſt ille exercitus uirum.i. uirorum qui ſecuti ſunt ſupple me, & mea arma ve pro uel: quos omnes nefas, id eſt quæ res nefanda, & deteſtanda eſt, reliqui in morte nefanda, & quos ego video nũc Palantes, ideſt oberrantes quaſi oues ſine paſtore amiſſo, ſcilicet duce & recipio. ſcilicet auribus, hoc eſt audio gemitum cadentum, ideſt occubię̃tium, quid agam aut quę terra ſatis ima dehiſcat deorſum hiatum faciat mihi ò uos uenti miſereſcitu potius, quia, ſcilicet terra deeſt, ego Turnus uolens adoro uos, id eſt cum adoratione imploro, ferte ratem in rupem. & in ſaxa.i. ſcopulos. hoc eſt rumpite ratem. & ſubmergite me, & immittite me ſæuis uadis, ideſt per uada ſeua, ſyrtes i. in ſyrtis, & breuia, hoc eſt ad extrema maris loca quo.i. ad quas ſyrtes neque Rutuli ſequantur me neque fama conſcia. ſ. talis dedecoris ſequatur me.

OSINIVS. In lib antiquis Oſitius, legitur Rupit Saturnis ſonem, In ueteribus lib. Rumpit, legitur. Auulſumque rapit. in antiqu. lib. Auulſam, legitur. Tum leuis haud ultra, in antiquis libris, Tunc leuis aut, Manus ad ſidera rendit. in antiquis libris Tollit, habetur. Quæ me fuga? quem ve reducet? Romanus liber, Reducit, legit. Eſt etiam in quibuſdam aliis. Quæ me fuga? quæ ne reducet? Infanda in morte. Vetuſtiora exemplaria, infanda morte, legunt, abſque, In Ima dehiſcat. in Rom. lib. Dehiſcet. legitur. Vos ò potius, in Mediceo legere eſt, O uos ò potius.

Hæc memorans, animo nunc huc, nũc fluctuat illuc,
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem
Fluctibus an iaciat mediis, & littora nando
Curua petat, Teucrumque iterum ſe reddat in arma
Ter conatus utranque uiam, ter maxima Iuno
Continuit, iuuenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque, æſtuque ſecundo,
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem,
At Iouis interea montis Mezentius ardens
Succedit pugnæ Teucrosque inuadit ouantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Vni odiisque uiros teliſquę frequentibus inſtant.
Ille uelut rupes, uaſtum quæ prodit in æquor
Obuia uentorum furiis expoſtaque ponto,
Vim cunctam, atque minas perfert, cœlique mariſq;,
Ipſa immota manet. prole Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, palmuque fugacem
Sed Latagum ſaxo, atque ingenti fragmine montis
Occupat, os, faciemque aduerſam: poplite Palmum
Succiſo uolui ſegnem ſinit, armaque Lauſo:
Donat habere humeris, & uertice ſigere criſtas,
Necnon Euantem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Aequalem, comitemque una quem nocte Theano]
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Ciſſeis regina Parin creat, urbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac uelut ille canum morſu de montibus altis.
Actus aper, multos Veſulus quem pinifer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia, ſilua
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia uentum eſt,
Subſtitit infremuitque ferox, & inhorruit armos;
Nec cuiquam iraſci; proprius ue accedere uirtus,
Sed iaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant:
Haud aliter iuſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſibus longe, & uaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impauidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.

SERV. MVcrone induat] Aut κατὰ χρησιμως dixit induet, pro feriat, aut Hypallage eſt, pro mucronem ſuo induat corpore. Si enim induere, eſt ueſtire, nõ mucrone corpus induitur. ſed induitur mucro corpore i. tegitur, & ueſtitur. [Crudum] Crudelẽ, cruentum [Animi miſerata] pro animo miſerata. Nam figurate locutus eſt, ſicut. O pręſtans animi, pro animo, & illius rei, pro illa re. [Ad urbem] Ardeam. & ideo ſic longe ne ex propinquo ſtatim rediret: & ne eum affectus retineret parentis. [At Iouis interea montis] Nouimus ſacrilegum eſſe Mezentium, Iouem etiam adhortatum eſſe alios deos, vt a bello deſiſterẽt, & dixiſſe. Rex Iuppiter omnib. idem quomodo ergo procedit, At Iouis interea monitis? Dicimus primo Iouem Iuſtitię fauere non partibus, quod ſi eſt, iure Mezẽtium in locum Turni facit uenire, ut iuſtum prælium inueniatur, ne una ſit penitus pars a ducibus deſtituta Quod autem dicit, ſacrilegum Iuppiter admonere nõ debuit, non admonet ut uincat, ſed ut poſſit perire. Illud etiã fruſtra quæritur quemadmodum numini ſacrilegus obtemperare potuerit, cum Mezentium nõ aperte Iuppiter monet, ſed ei iniiciat tale deſiderium. Vnde eſt, Dii ne hunc ardorem mentibus addunt Euryale? an ſua cuique deus ſit dira cupido? [Monitis Mezentius ardens ſuccedit pugnæ] Ab eo quod eſt hæc monita, hic uenit datiuus. nam & hoc monitus dicimus. vnde perſius, Hos pueris monitus patres infundere lippos. ſed a quarta declinatione nec ſingulari datiuo utimur, nec plurali. nam unum nomen eſt de his quæ licet duplicem habeant declinationem, tamen aliquibus eorum caſibus propter aſperitatem non utimur: ut, Laurui lauribus, cũ huius laurus, & ab hac lauro dicamus. [Concurſunt Tyrrhenæ acies] Quæ ſpecialiter odio Mezentii in bellum ruebant. Prodit inæquor. Extenditur. hinc Iuuen. Quæ pelago occurrũt medio, longeque relinquunt Italiam Ponto. Contra pelagus uũ datiuua eſt, Cœliq; mariſq;. Sicut Mezentius odiorum, & telorũ totios exercitus. Fugacem. Velocem modo. Latagum Occupat os. Pro Latagi os occupatur. & eſt græca figura in Homero frequẽs, vt ſi dicas, ἔκρουσε τὸν ἀχιλλέα τὸν πόδα i. Ahill ẽ percuſſit pedem pro percuſſit Achillis pedem. Poplite palmum. Ea parte qua plurimum poterat. Donat habere. Græca figura ut, Argenti magnũ dat ferre talentum. Ciſſeis. Hecuba filia Ciſſei, ſecundum Euripidẽ in Hecuba. Πελυδώρος ἐκάβης παῖς γέγος τῆς κισσέως, ſecundum alios Dymãtis. Q' autem ait. Fac prægnans. Hæc ratio eſt, quia antequam pareret, facem ſe peperiſſe, uidit in ſomniis. Vrbe paterna occumbat Subaudis Patia. Quod ut non diceret metri eſt neceſſitate compulſus. Ignarum Laurens habet ora Mimanta. Scilicet caſus ſui: uera tamen eſt eſt lectio ignarum, ideſt ignoratum, qui neſciretur, & eſt ſupina ſignificatio, ſicut in quarto, Liquitque uolatile ferrum Neſcius, pro qui neſciebatur. Actus. Coactus in retia. Defendit. Texit, ut, Hic mihi dum teneras defendo a frigore myrto Veſulus. Mons Liguriæ, eſt iuxta Alpes. Liguria autem cohæret Tuſciæ, de qua fuerat Mezentius. unde ſatis congrua eſt comparatio. Multoſque multoſve. non enim eſt uicena palus Laurentia monti Veſulo, ut poſſit unus atque idem aperte intelligi. Paſtus pro pa-

ſtum:nam ſupra ait,Qoem ergo antiptoſis eſt.Laurentia.Pro Laurentinam recta deriuatio hæc eſt.Inhorruit armos.i.pro armis inhorruit.Aut certe in armos horruit,& erexit ſetas.Tutia clamoribus.Præter periculum . Iuſtæ iræ propter illud.Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis,Componens manibusque manus.Cunctatur . Diſponit ſe per omnes partes.Tergo.Scuto,ut,Fi ucnit aduerſi in tergum Sulmonis.

HAEC memorans, &c.Docet quo Turnus delatus eſt, & in eius locũ ſuffectus Mezẽtius , de qua re argute diſſerit Seruius nihil autem Donatus.Ordo igitur eſt.Turnus memorans hæc ſ.dicta animo quia ſolus erat,aut memorans hæc;fluctuat.i.ꝑ modũ fluctus agitur animo, nũc huc.i.in hanc ſententiam nũc illuc.i.in illam. An ipſe amens ,induat i.feriat ſeſe mucrone.i.gladio ſuo, ob tm̃ dedecus : & exigat.i.cauſa agat enſem crudũ ꝑ coſtas.i. trãſeundo coſtas an iaciat ſeſe mediis fluctibus.i.in medios fluctus:& petat nãdo littora curua,& reddat ſe iterum in arma Teucrum.i.Teucrorum,ipſe conatus,ſup eſt ter utrãque uiam.i.ſe īterficere,& inſtructus date,ſed Iuno maxima cũ tinuit ter & ipſa miſerata animi , pro animoſum iuuenem.ſ. Turnum ,repreſſit.ſ eum & animum ejus ab inſtituto . Ipſe igitur Turnus,labitur.i.celeriter cum deſcenſu nauigat, ſecans eſtu & fluctu ſecundo,alta.ſ.maria,& defertur ad antiquã.i.nobilem urbem , & Dauni patris.ſ.eius,hoc eſt Ardeam. At.i.ſed: Mezentius ardens.i.accenſo furore Martio: ſuccedit interea pugnæ monitus.i.per internam admonitionem Iouis , & inuadit Teucros ouantes.ſ.de uictoria non triumphali, quia dua aberat Acies Tyrrhenæ.i.Hetruſcæ .concurrunt,atque inſtant omnibus odiis,uni.ſ.Mezentio,& inſtant frequentibus uni uiro.ſ. eidem Mezentio:ille.ſ.Mezentius,ueluti.i.quemadmodum: rupes.i.ſcopolus abruptus,quæ prodit.i protenditur in equo obuia furiis.i.uehementi impetui uentorum, & ex poſt pro expoſita; Ponto.i.mari:præfert.i.ad finem ſuſtinet, uim.i.uiolentiã cunctam ,atque minas, ſupp.cunctas,& cœli & maris, manens ipſa.i.in ſe immota;illa dico, ſic ſe habens: ſternit humi.i.ſuper humum Hebrum proles.i.gnatum Tolichaonis;cum quo.i.cuius ſocietate:ſternit Latagum, & Palmum fugacem.i.fugere ſolitum,ſed ipſe Mezentius,ſternit,ſup.Latagum ſaxo,atque occupat ingenti fragmine montis.i.quod ſaxum erat ingens fragmen montis: os & faciem aduerſam,ſup.eius,hoc eſt Latagi,& ſinit.i.permittit.Palmum uolui.i occumbere ſegnem.i.lenitum & hoc poplitem,ſup.eius hoc eſt neruo poſt genua.Et dr̃,hic poples poplitis, non poplex poplicis,.ucciſo.i.interciſo, & donat Lauſo.i.filio ſuo , habere humeris.i.ad ornatum humerorum, arma.i.Palmi , & Latagi , & donat figere uertice.i.ſuper caput ſuum in cono galeæ criſtas.ſ.Palmi, &c.necnon.i.ut etiam Euãnit,ſupp.Euantem uirum illum Phrygium.i.Troianum,& Minanta,a nominatiuo Minas Minantis,uel Minaatos æqualem. i.coæuum ac contemporaneum;& comitem Paridis,quẽ Theano.ſ.mater,ut,ſit,Theano huius Theanus, dedit in lucem.i.edidit,& peperit,Amyco genitori,ideſt patri, & regina Ciſſeis.i. Ciſei filia.Hecuba.ſ,prægnans.i.grauida face .i.ſomnians ſe facem habere in utero creat.i.procreat,una.i.eadem nocte:Parin .ſ.Priami filium.una dico nocte,qua Theano Minanta creauit qui ſupp.Paris occubat,i.ſepultus iacet,urbe paterna.ſ.Troia, ora.i.prouincia Laurens.i.quæ eſt iuxta Lauro lauinium, in agro Laurenti, habet Minanta ignara.ſ caſus ſui , antiguarum dicit pro ignotum ac uelut,ille.ſ.nobilis aper,ideſt ſus ſilueſter actus.i pulſus de altis montibus morſu canum, ideſt quem canes minati erant,quem.ſ.Veſulus mons ille Liguriæ,pinifer.i.ferens pinus in uertice defendit.i,protexit multos annos.i.per annorum multorum ſpatium,quæ pro uel quem, ſup.palus Laurentia ,id eſt laurens defendit, ſup,paſtus pro paſtum ut Sero. v.ſilus arundinea.ſ.inter arundinem paludis, poſtquam uentũ eſt inter retia, i poſtquam ſentit ſe interc luſum retibus,aut ſi figuratas locutiones uitare uelis,dic ad uelut aper actus,de mõtibus altis morſu canũ quẽ veſulus penifer defendi multos annosq; ꝓ uel,aut pro &, palus Laurentia defendit multos.ſ.annos,ille,ſup.exiſtens paſtus ſilua arundinea,poſtquam uentum eſt inter retia,ſubſtitit.i.manſit ſtans, & infremit, quia neque progredi,neque regredi, datur exiſtens ferox, & inhorruit armus.i.anteriores humeros, & dorſum horrentes.i.rigentes ſetis,nec cuiquam.ſ.uenatorum eſt virtus.ſ.fortitudo iraſci.i.monſtratorum irruere;aut accedere propius,ſed inſtant procul telis,& clamoribus tutis , aut quibus ſe tutabantur, aut quibus nihil imminet periculi,quia procul.Haud i.non aliter,non ulli, ſup.eorum, quibus Mezentius eſt iræ iuſtæ.i.ad iram iuſtam, eſt animus.i.audiẽtia concurrere ferro ſtricto:ſed ſup.laceſſunt ideſt prouocant eum longe.i.de lõge miſſibus.i.iaculis ,& clamore uaſto.i.ualde ample diffuſo,Autem pro ſed,ille.ſ,Mezentius,impauidus.i.imperterritus:cunctatur.i.diſponit ſe in omnes partes frendens dentibus;& decutit haſtas tergo.ſ.ſuo, hoc eſt ſcuto,tergore munito,aut de dorſo ſuo.

VARIA LECT. AN ſeſe mucrone.Romanus liber, Mocroni ponit,& in aliis Mucronem legitur.Et crudum per coſtas exigat , in Rom.libr. Durum,legas.In aliquot aliis,Crudum per coſtas dirigat.Iuuenemque animi uariant exempl.dum quædam,Animo, quædã, Animi,legunt.Ipſa immota manens. In Oblongo,Manet,legitur.Paridisque Minanta,in antiq lib.Minanta, habetur.Quem nocte Theano.Libris uetuſti, Theana legunt.Occupat, ignarũ Laurens.Sunt qui legant,Occubat,hic carum Laurens.

SERV. COryti de finibus.Corytoa eſt & ciuitas Tuſciæ & mons & rex pater Dardani. Vnde nos ad quos uis poteſt referri . Grauis homo. Oriundo quidem Græcus ſed qui nunc de Tuſcia ueniſſet ad bellum.Miſcentem.Perturbantem.Purpureum pennis. Bene galeatum, ut, Purpurei criſtis iuuenes.i pulchri. Veſana fames . Alibi , Et male ſuada fames.Fugacem. Velocem. Surgentem.Creſcentem,cornibus eminentem . Comasque arrexit . Naturale enim eſt ut irati leones erigant iubas Lauit.Ab eo quod eſt lauo lauis . nam hoc uerbum & primæ eſt coniugationis,& tertiæ,aqua nũc aut lauit.Item Horatius Lauit amne crines. Item Neque dulci mala uino lauere . Infracta. Aut ualde fracta,aut reuera infracta.Orodem . Iſtum Orodem uirum fortem intelligimus,in fugam neceſſitate conuerſum . Nam ipſe paulo poſt dicturus eſt adhortendos ſocios.pars belli haud tẽnẽda uiri,iacet altus Orodes Furto.Inſidus. Haud tẽnẽda uiri,Aſper uiris legit,Altus Magnꝰ,ut,Sic pſ ille deũ ſaciat,ſic altus Apollo. Pæana ſecuti.Pæã ꝓprie. Apollinis laus eſt,ſed abuſiue & aliorũ dr̃. unde Pindarus opus ſuu, qđ & hominũ & deorum laudes cõtinet.Pæanas vocauit Nec longũ lætabere.Duo dixit, nec duo lætaberis , nec me inultum defenſo Homeri aũt more morienti dedit ſcientiã futurorũ, ueluti Patroculum morientem Hectori mortem prædicere:

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν
Οὔθην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη.
Ἄγχι παρέστηκε θάνατος, καὶ μοῖρα κραταιή.
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

Et Hectorem Achilli.

Φράζεο νῦν μή τοί τι θεῶν μήνιμα γένωμαι
Ἤματι τῷ ὅτε κέν σε Πάρις, καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων.
Ἐσθλὸν ἐόντ' ὀλέσωσιν ἐνὶ Σκαιῇσι πύλῃσιν

Venerat antiquis Coryti,de finibus Acron,
Graius homo,infectos linquens profugus hymenæos,
Hunc ubi miſcentem longe media agmina uidit
Purpureum pennis,& pactæ coniugis oſtro;
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim ueſana fames)ſi forte fugacem
Conſpexit capream,aut ſurgentem in cornua ceruũ,
Gaudet hians immane,comasque arrexit,& hæret
Viſceribus ſuper accumbens,lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron,& calcibus atram
Tundit humum expirans,infractaque tela cruentat,
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere,nec iacta cæcum dare cuſpide uulnus.
Obuius aduerſoque occurrit,ſeque uiro vir
Contulit,haud furto melior;ſed fortibus armis.
Tum ſuper abiectum poſito pede nixus,& haſta,
Pars belli haud temenda uiris,iacet altus Orodes.
POE.Conclamant ſocii lætum Pæana ſecuti.
Ille aũt expirans, ORO. Non me,quicunq; es,inulto,
Victor,nec longum lætabere:te quoque fata
Proſpectant paria,atque eadem mox arua tenebis
POE.Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira:

Lou-

ME. Nunc morere: aſt de me diuum pater, atque hominum rex.
Viderit POE. Hoc dicens eduxit corpore telum
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen:
Partheniumque Rapo, & prædurum uiribus Orſen,
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten,
Illum infrænis equi lapſu tellure iacentem,
Hunc peditum pedes. & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud ex per Valerus uirtutis auitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumque Neales
Inſignis iaculo, & longe fallente ſagitta.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauros
Funera cedebant pariter, pariterque ruebant
Victores, uictique neque his fuga nota, nec illis
Dii Iouis in tectis. iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Iuno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſæuit.
At nero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo, quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna uiam ſcindens, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus orbum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe uaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obuius ire parat, manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mola ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ:
ME. Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint: uoueo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te Lauſe trophæum
Aeneæ. POE. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa uolans clypeo eſt excuſſa, poculque
Egregium Authorem latus inter, & ilia figit
Herculis Authorem comitem, qui miſſus ab argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat urbe
Sternitur infelix alieno uulnere cœlumque
Aſpicit. & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Aeneas haſtam iacit illa per orbem
Aere cauum triplici, per linea terga, tribusque
Tranſit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed nires haud pertulit, ocyus enſem
Aeneas uiſo Tyrrheni ſanguine lætus
Eripit a femore, & trepidanti feruidus inſtat.

Longum. Pro longe, nomen pro aduerbio poſuit. Subridens. Per iracundiam ridens loquitur. Vnde & illud per irriſionem dictum accipitur. Aſt de me diuum pater, atq; hominum rex uiderit. Ideſt uiderit utrum Mezentio poſſit nocere ille, quem uos deorũ & hominũ creditis eſſe rectorem. Eduxit corpore telum. Quo facilius poſſet perire, Lucanus, Non eget ingeſtis, ſed auulſis pectore telis. Dura quies. Blande, contraria: ſic dictum eſt, & ſomnus ferreus Eſt autẽ Homeri comparatio.

Ω῾ ρό μὲν ζιὸς τὶ ἐαν κοιμή-
σατα χάλκεον ὕπνον

Cædicus Alchatoum In hoc loco eſt confuſio in aliquibus nominibus. nam quis ſit Troianus, q́s Rutulus, ignoratur. Rapo. Rapon dicitur, ſicut Tarchon, ſed metri cauſa detraxit ut poſſit Sinalæpha fieri, ſicut ſupra, Haud procul hinc Tarcho. Infrænis equi. Caſu equi aſperrimi, qui frænorum ſperneret regimen. In frænos autem etiam homines dicimus, Hinc Numidæ in fræni cingũt Dicimus autem, & infrænis, & ſufrænus, ſicut in ermis, & inermus Proceſſerat agis. Contra Meſſapum dimicaturus, quod nequiuit, efficere. nam a Valeſo antequam ad Meſſapũ perueniret, occiſus eſt. Haud expers. Non, ignarus uirtutis paternum Iaculo, & longe fallente ſagitta. Iactu longe fallẽtis ſagittæ. nam ἀντὶ σ'δυο͂ν dixit, ut, Hamis auroque trilicẽ. Item, Molẽque, & montes Cædebant. Legitur, & cedebant, id eſt in terga uertebant, ſecundum quod Ruebant, inſequebantur ſignificat. Si autem cædebant i. occidebant, Ruebant eſt cadebant. Iram miſerantur inanem generaliter dicit omnem iram bellicam. ubi enim tam inanis iracundia eſt, quã in bello, ubi ut pereamus itaſcimur? Pallida Tiſiphone. Nõ ipſa dea, ſed effectus furiæ, hoc eſt inſania. Orion, Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna. Orion (ut etiam in j. diximus) O enopinionis regis filius fuit, & conceſſus a Ioue, Mercurio. Neptunoque ſuſceptus hoſpitio hic uenator. Hic uenator immenſi corpori fuis, qui quodam tempore ſuſceptus a rege, cum uellet eius filiam uitiare, ille iratus ei oculos ſuſtulit. Cæcus itaque Orion cum cõſuleret quemadmodum oculos poſſet recipere, reſponſum eſt ei poſſe lumina reſtitui ſi per pelagus ita contra Orientem pergeret, ut loca luminem radiis ſolis ſemper offerret. Quod ille efficere eis potuit. nam cum audiſſet ſtrepitum Cyclopum Ioui fulmina fabricantium, ſono ad eos ductus, unum de his humeris fuit ſuperpoſuit, & eo duce oraculi præcepta compleuit. Nõ autẽ incõgrue fingitur ire potuiſſe per medium pelagus, quaſi filius pro parte Neptuni. Hæc autem comparatio pertinet ad ſolam corporis proceritatem. Nerei ſtagna. Epitheto eleuauit Tapinoſim more ſuo. imperterritus Prima eſt compoſitio, non ſecunda. nã hoc eſt perterritus, quod & territus, & tunc eſt uera compoſitio cum ſermonis natura corrũpitur. Spatium emenſus quantum ſatis haſtæ. Specioſa locutio Voueo. Conſecro, & dico Prędonis corpore raptis. Prædones ſunt qui populandam alienam inuadũt prouinciam Alibi, Per ſidus alta petens abrepta uirgine prędo. Tronæhom Dictum ἀπὸ τοῦ τρέπεσθαι. i. ab hoſtium cõuerſione unde qui hoſtem fugaſſet, merebatur trophæum, qui autem occidiſſet, triumphum, ἀπὸ τοῦ θριαμβεύειν. i. ab exultatione. Sciendum ſanè Lauſo propriam ideo nihil profuiſſe pietatem, quod in eum pater mente ſacrilege munera transferebat deorum, & qui occiſorum ſpolia deuouebat. Anthorem Erit nominatiuus hic Anthores, quomodo Diores. nam ſi Anthor fuerit nominatiuus metri ratio nõ procedit omnia enim græca nomina in or terminata, in obliquis caſibus corripiunt or; ut Hector Hectoris, Neſtor Neſtoris, Caſtor Caſtoris. Alieno uulnere. Telo, quod in Aeneam fuerat deſtinatum. Cœlumque aſpicit. Vt, alto quæſiuit cœlo lucem Item, Hauſit cœlum mentemque recepit Naturaliter enim non morientes cupiunt ſatiari ultimo lucis aſpectu. Dulces moriens reminiſcitur Argos. Inter phiſia ſigna morituṙum, etiam hoc legitur patriæ aſpectum deſiderare periturus. Linea terga. Lino enim tegebantur ſcuta, ut poſſet inhærere pictura. Ima ha. Hypallage, pro in imo inguine. A femore. Vt etiam ſupra diximus ſecundum Captum erit nominatiuus hoc femẽ, licet nuſquã lectum ſit, Vt etiam ipſe commemorat.

ASC. VENERAT antiquis, &c. docet igitur quam ſtragem & Mezentius edidit, & primum mortem Acronis, deinde. Orodes. Vnde nihil eſt Dons. i. Ordo eſt. Acron homo Graius i. Græcus, uenerat de ſedibus; an Coryti. ſ. vnde Dardanus ortus uenerat, dicit, profugus. i. pa - etiam fugens, linquens Hymenęos. i. nuptias infectos. i. imperfectos, ubi. i. poſtquam; Mezentius, ſupp. uidit hunc miſcentem, i. turbatem media agmina, exiſtentem purpureum. i. purpurei coloris, aut purpuratum. i ornatum pennis. ſ. cũ plumis & oſtro. i. purpura coniugis, pactæ i. deſponſata; ipſe Mezẽtius ſup. ceu, id eſt ueluti, leo impaſtus. i. famelicus peragrans, ideſt circumiens ſæpe ſtabula alta, ideo ſæpe, enim pro, quia fames ueſana, ideſt ueniã partẽs, ſuadet. ſ. ludo. i. incitat lupũ, ſi ſupp. talis leo, cõſpexit forte capreã, i. capram ſiluestrem fugacem. i aſſidue fugiẽtem, aut ceruum. ſ. iuniorem ſurgẽtem in cornua . i. cui cornua icipiũt ſurgere, aut ſecũdũ cornua, ſeu ut cornua creſcentem, ipſe hians immane i. immaniter gaudet, & erexit. ſ. prius, comas, & hæret. ſ. modo uiſceribus, ſuper accũbens. i accumbens quaſi deſuper, & cruor teter. i. immundus, & dirus, lauit. i imbuit, & polluit, ora improba, id eſt famelica. & improbe deuorãtia. Sic Mezẽtius ruit alacer in medios hoſtes. Acrõ infelix. ſ. quod cum tali congredi debebat. ſternitur, & expirãs, ideſt emittẽs ſpiritum: tundit calcibus. ſ. ore dolore, & indignatione

humum atram.i. pernicioſam,& inimicam,& cruentat tela in hracta.i.quę cadendo infregit aut quæ nũquam fregerat,Idẽ.ſ. Mezentius:haut.i nõ dignatus eſt ſternere Oroden fugiẽtem.i. quãdiu nõ puſillamitate ſed neceſſitate coactus fugeret; nec dignatus eſt dare uulnus cęcũ,id eſt improuiſum cuſpide iacta .ſ.a tergo,ſed ipſe obuius occurrit & ipſe uir cõtulit ſe uiro aduerſo i,ex aduerſo occurrenti,& non profugienti,exiſtẽs haud ,i.nõ; melior.i.peritior: furto.i.inſidiis aut haſtu.ſup.quã Orodes ſed armis fortibus.i.multa uirtute agendis Tum.i deinde poſtquam q a melior erat, eum proſtrauerat ipſe nixus.i innitens pede poſito ſuper abiectum, & innixus haſta poſita ſuper abiectum.ſ.Oroden.inquit, ò uiri iugens pars belli non temnẽda.i.contemnenda,ſed magni facienda nobis,unde ſperetis,q a Orodes altus.iacet.i.proſtratus. Socii ſecuti i.ſubſequentes, & approbantes dictum eius conclamant Pęanã , id eſt canticum laudis lætum.i.in ſignum lætitiæ,autem pro ſed,ille ſ.Orodes , expirans,inquit,ſup quicũque es tu, non es uictor me inulto. i.ultio fiet de morte mea in te,nec tu uictor lætabere longum. .i.per lõgum tempus,nam pariat facta.i.ſimiles exitus mortis proſpectant quoque.i.etiam te,atque tenebris mox eadẽ arua, id eſt proſterneris etiam in his aruis,ad quem Mezentius ſubrides,ira mixta.i.cum amaritudine,quadam; dixit,ſup.tu morere nunc,q.d mors tua tibi certa & ineuitabilis eſt,aſt pater diuũ atque Rex hominum.i.quem uos talem putatis(Ipſe.i.contemptor diuum id non cenſuit,aut ſi cenſuit fide,'negauerat tamẽ factis uideris de me,i.an mihi nocere poſſit quod tibi ſaltẽ negatum eſt,ipſe dicẽs hoc, eduxit telũ corpore.i.extraxit.)Quies dura,& ſomnus ferreus i ſopor mortis qui ut ferrum durus eſt urget olli.i.tunc illi,& lumina clauduntur in noctẽ æternã,Cædicus uir ille, ut uerosimile eſt Hetruſcus obtrũcat Alchathoũ Sacrator obtruncat Hydaſpem & rapo Parteniũ, qui arca uſ, & Orſen prædurum.i.ualde durum uiribus.Meſſapus.ſ.equorũ domitor obtruncat & Clonium,& Licaonium,& Ericaten; obtruncat dicit illum.ſ.priorem, hoc eſt Clonium iacentem tellure ſ.ſuper terrã,lapſu equi infręnis.i.aſperrimi frena recuſatis, & ipſe Pedes i.pedeſter obtruncat,hunc.i.Lycaonium pedẽtẽ:& Lycius proceſſerat.ſ.cõtra eum,Argis i.ab Argis: quẽ ſ.Lycium Valerius haud.i.non expers.ſ.particeps uirtutis auitæ.i.aui, & maiorum ſuorum deiicit,i.proſternit Salius i.Troianorũ optimus ſaeuru..m,ut in quinto uiſum eſt,deiicit Attoniũ & Nealces inſignis,.i ualde expeditus iaculo & ſagitta longe fallẽte,i. ex improuiſo inuadente,deiicit,ſup.Salium.Iam grauis,&c.Recitat poſt mortem dubium Aeneæ,& Mezẽtii, concurſum eiuſdem Mezentii uulnus,unde quia nihil putatur Donat argutiarũ attuliſſe.Ordo eſt Mauors.i.Mars grauis.i.durus,utriſque ęquabat iſ luctus,& funera mutua.i.mutuo illata, ipſi cædebãt .i.occidebãt,pariter.i.pariformiter ab utraque parte,& ruebãt .i.cadebãt pariter (Melius eſt p p antithetũm dicere cædebãt q̃ cedebant,etiam quia dicturus eſt, Neque his fuga nota neq; illis quæ ſi ceſſiſſent nota fuiſſet)ruebãt dicit uictores.ſ prius, & uicti neque fuga eſt nota his.i.unius partis uiris,neq; illis.i.alterius,dis miſerantur.i.cum miſeratione aſpiciunt, in tectis Iouis.i.in cœlo exiſtẽtes aut in acte ſummo irã.ſ.mortalium inanẽ.i.nihil cõtra fatorũ ſeriem profuturam amborũ populorũ, & miſerãtur tãtos labores eſſe mortalibus, Venus ſpectat hinc .i,ex una parte.ſ.Troianos uerſus,& Iuno Saturnia.i.Saturni filia.ſpectat cõtra.i econtrario , hic.i.ex oppoſita parte Tiſiphone .i.furia infernalis,hoc eſt furor bellicus , & inſania metuũ pallida.i pallorem inducẽs, ſæuit.i graſſatur inter media millia.ſpugnantum.At uero i ſed ad uerum.aut præcipue,Mezẽtius quatiens ingentem haſtam ingreditur campo,id eſt per campũ,exiſtens turbidus,ſup.tam magnus quam magnus Orion uenator,ille maximus cũ incedit pedes.i pedeſter, per maxima ſtagna.i ſtagnantes gurgites Nerei.i.maris medii.ſcindens.i interſecãs uiam , & ſupereminet humero undas.ſ.maris aut quã magnus,ſup.incedit,referens, i.reportãs montibus ſummis ornũ. i.talẽ arborẽ,annoſam i uetuſtam,& amnis plenam , & cum ipſe ingredit ſolo i ſuper terrã, & condit.i.abſcondit, caput inter nubila,.i.nubes.Talis infert ſe Mezẽtius , ſup cum armis uaſtis .i ualde amplis, Aeneas contra.i.econtrario,ſpeculatus ſupp.ipſum in longo agmine , parat ire obuius huic.ſ.Mezẽtio, ille,ſ. Mezentius manet imperterritus.i.minime perritus, opperiẽs .i expectans,hoſtem magnanimum.ſ.Aeneam uiribus ſuis innitens & confiſus,& ſtat.i conſiſtit ſua mole.i quaſi illis terrorẽ incuſſurus, ac emẽſus oculis ſpatium ſup tãtum quãtum,ſufficit haſtæ,inquit,ſup.dextra, & telũ miſſile,quod ego libro.i.cõcutio nunc,ſint mihi deus i.loco numinis nõ ergo diuinum auxilium implorat,ſed in ſuis uiribus ſpẽ ponit,ego uoueo.i.cõſecro & dedico teipſum Lauſe (qui filius eius erat)tropheum.i. conuerſi,& uicti hoſtis inſigne.indutum ſpoliis raptis,ſupp.de corpore prædonis.ſ.Aeneæ alienam terram inuadentis.Dixit.ſ. Mezẽtius.i perfecerat uotũ,& iecit eminus i ẽ manu , hoc eſt de longe,haſtã ſtridentem.ſ.ex celeri motu at.i.ſed, illa.ſ.haſta uolãs,eſt excuſſa clypeo.ſ.Aeneæ a Vulcano fabricato,& git.i. trãſigit procul ſ ſtantem Anthorem.i.Argiuum illum, egregiũ .i.excellentem uirum,fixit dico.inter latus & ilia,anthorẽ dicit comitem Herculis qui miſſus ab Argi ciuitate in Peloponenſo,hæſerat,i adhæſerat Euandro,atque conſederat.i.ſimul ſedẽ, & habitationem acceperat in urbe Itala.ſ.Pallantea ubi poſtea Roma dicitur extructa.ipſe Antohres infelix,ſternitur uulnere .i.telo alieno.i.quod alteri putatũ eſt inferri, & aſpicit cœlum & moriens reminiſcitur Argos.i.patriam ſuã dulces(In ſingulari dicit hoc Argos in plurali hi Argi)tum.i.deinde,Aeneas pius ,ſ.perpetuo epitheto,nam locale nõ eſt iacit haſtam,illa ſ.trãſit per orbem.ſ.clypei,cauum.i.concauum triplici ære ſ.confectũ, & per terga linea.i.lino tecta ſcuta, & per opus intextum trib. tauris i.trium taurorum tergoribus, & ipſa ima i.ad imum deducta,ſedit.i.manſit hærens inguine.i.ad inguen,ſed haud pertulit.i.non ſuperauit uires.ſ.armorũ & corporis,Aeneas lætus ſanguine Tyrrheni.ſ Mezentii uiſo,eripit ocyus enſem a femore.i qui ad femur pẽdebat(Seruius a femine legit ,ſed puto primam longam) & ipſe feruidus inſtat trepidanti.ſ.Mezentio ex uiolento impetu Aeneæ.

COMASQVE atrexit. In antiqu. libr. Comas attexit , abſque uiſceribus ſuper accumbens lauit. Exempl, quædam legunt, Super accumbens. In Romano , Lauat Pars belli aut temenda uiri,in lib.antiqu.Viris,legitur , Proceſſerat Agis,in libr.antiqu.Ages legitur . in aliquot etiam,Atgis Deiicit Attonom Salius. Pro Atooium At Tronium, in quibuſdam lib.inueni . Fuga nota neque illis , in antiqu.lib.Nec legitur. Telum quod miſiſſe libro , in Oblongo , Vibro , legitur . Egregium Anthor . Sunt qui Hanthorem legant Alii , Anctorem. Per linea terga,in antiqu.libr . Ter linea terga , legitur. Et pro Linea, Lignea habetur . Eripit a femore,in Med.& antiqu. aliis exempl.A femine legitur,& femem nominatiuo ſtragnoſcit Seru.

SERV.

Acrimęque per ora ooluta. Non uiri fortis,ſed filii eſt conſiderata perſona. Optima facta. Alii legunt optime . Hic . In hoc loco,uel bello. nam aduerbium eſt. Si qua fidem tanto eſt operi . Tanto operi , non de ſuis carminibus dicit. (nec.n. ſibi arrogaret) ſed tanto operi.i.pietati & uirtuti tuæ .nam hic eſt ſenſus, Ego quidem facta tua ò Lauſe,& mortem ex pietate uenientem non ſilebo, ſi tamen crederet uetuſtas ex ſcelerato homine pium filium procreatum fuiſſe, Inque ligatus : Pro illigatus , & eſt Tmeſis cum hyſterologia : Inimicum haſtile. Cuiuſdam quaſi picturæ pompa deſcribitur. Iamque aſſurgentis dextrę Iamque ſubit mucronem Aeneæ dextræ aſſurgentis ad plagam ferentis . Morando ſuſtinuit . Moram iniiciendo eius impetum luſi . Dum genitor nati parma . De hiſtoria eſt . nam Scipio Africanus, cum eſſet annorum uix decem & ſeptem , patrem ſuum defendit in bello ,nec ceſſit uiginti ſeptem confoſſus uulneribus. Præcipitant . Præcipitantur.

Ingemuit cari grauiter genitoris amore,
Vt uidit Lauſus,lacrum æque,perora uolutæ,
Hic mortis duræ caſum,tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura uetuſtas,
Non equidem nec te iuuenis memorande ſilebo,
Ille pedem referens.& inutilis,inque ligatus
Cedebat,clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit iuuenis.ſeſeque immiſcuit armis:
Iamque aſſurgentis dextræ plagamque ferentis
Aeneæ ſubit mucronem,ipſumque morando,
Suſtinuit ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret;
Telaque coniiciunt,proturbantque eminus hoſtem

Miſſilibus ſuit Aeneas, tectuſque tenet ſe.
Ac uelut effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator
Omnis, & agricola, & tuta latet arce uiator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris ut poſſint ſole reducto
Exercere diem, ſic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli dum detonet, omnis
Suſtinet & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur
AEN. Quò moriture ruis, maioraque uiribus audes?
Fallit incautum pietas tua POE. Nec minus ille
Exultat demens: ſæue iamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt, ualidum namque exigit enſem
Per medium Aeneas iuuenem, totumque recondit.
Tranſiit, & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam molli mater quam neuerat auro:
Impleuitque ſinum ſanguis, tum uita per auras
Conceſſit mæſta ad manes corpuſque reliquit.
At uero ut uultum uidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetendit
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc miſerande puer pro laudibus iſtis,
AEN. Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum.
Arma, quibus lætatus, habet tua teque parentum
Manibus, & cineri ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis. POE. increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſubleuat ipſum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor, Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis corpuſque leuabat
Arboris acclinis trunco; procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes, ipſe æger, anhelans
Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam;
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui reuocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti uulnere uictum.

tantur. Dum pluit Hic diſtinguendum, Nam ſi iunxeris, Dum pluit in terris, Erit Archaiſmos, debuit enim dicere in terras, tamen ſciendum eſt Hemiſtichium Lucretii hoc eſſe, quod ita, ut inuenit Virgilius, transtulit. exercere diem. Hypallage eſt, pro ipſe per diē exerceri. Nubem belli dum detinet Bellantium impetum ſuſtinet, donec deferueat. Et bene tranſlationem fecit a uicina comparatione. Fallit te incautum pietas tua. Quod credis idcirco me pium tibi veniā poſſe concedere, quia & ipſe pietatis intuitu dimicas, pro patris ſalute. Tua autem pietas, prudenter eſt additum quaſi non a parente deſcendens. Fila legunt. Proprium fuerat, Rumpunt tamen Legunt, eſt aut tranſeunt, aut colligunt, ut, Littoraque Epiri legimus Exigit enſem per medium. Poetica deſcriptio eſt. nam re uera fieri non potuit, ut gladius, & tranſiret per corpus iuuenis, & abſconderetur in corpore iuuenis, nam exigit enſem, eſt ex eo agitans corpus Parmā Id eſt leuia arma, non clypeum. Minacis. Autem non Lauſi. non enim ipſe minatus fuerat. Ergo ordo eſt, Mucro minacis Aeneæ ſ. Vita per auras Conceſſit mæſta ad manes. Id eſt anima. Et Abuſiue dictū eſt. nam ad inferos ſimulacrum pergit, non anima. Pro laudibus iſtis, Quia & contra feruiore. & pro patris ſalute dimicare conatus eſt, ideo enim pluraliter. Laudibus dixit. Pius Aeneas tanta dabit indole dignū. Propter uitandam arrogantiam tertia perſona uſus eſt. Indoles autem eſt proprie imago quædam uirtutis futuræ. Quibus lætatus, habe tua s Mos. n. fuerat ut cū his rebus homines ſepelirentur quas dilexerant uiui. Si qua eſt ea cura remitto. Aut more ille dixit, quo ſol et ſepulturam ad ipſa cadauera non pertinere licet umbris, ſicut in vij legimus, pro ſit, ut, Si qua ea gloria ſignent. Item de Pallante, Vano mœſti comitantur honore. Aut certe ſi qua eſt ea cura Mezentio. i. patri ſacrilego, qui ſuperos inferoſque contemnit. Aeneæ magni dextra cadis. Sic alibi, Nomen haud leue patrum manibus, hoc referes telo cecidiſſe Camillæ: Comptos de more capillos. Antiquo ſ. quo uiri ſicut mulieres componebant capillos, quod uerum eſſe, & ſtatuæ nonnullæ antiquorum docet, & perſonę, quas in tragœdiis uidemus ſimiles in utroque ſexu, quātum pertinet ad ornatum capitis Interea. Dum hæc geruntur. Et omnino ſic eſt apud poetas, Interea, ſicut eſt apud Saluſt. Eodē tempore. Vulnera ſiccabat lymphis nouæ, & Phyſice locutus eſt. nam cum aqua omnia infundantur aut ſiccabant ulnus. Fluens; enim ſanguinis aquarum frigore continetur. Lauabat. inclinatione recreabat. Procul. Modo iuxta ſignificat, ut, Setta procul tantum capiti, delapſa iacebant. Grauia arma quieſcūt. Bene grauia, ut galeam arma, ſed leuia intelligamus. Et taliſ eſt figura, ſicut illa Saluſtio, Leonē atque alias feras ergo & leo fera. Quieſcunt autem quaſi in terra poſita, quoniam galea quę pendebat, poterat & moueri, Colla fouet. Suſtinens ſe arbo- ris trunco. Fuſus propexam in pectore barbam. Barbam in pectus fuſam habens. Archaiſmos eſt quod ait in pectore, pro in pectus, ut alibi, Mediis effuſus in undis pro, In medias undas. Multa. Pro multum. ſicut. Et pede terram Crebra ferit pro crebro Super arma ferebant. Supra ſcutum, ut. Supra impoſitum clypeo referunt Pallanta frequentes.

ASCENSIVS.

INGEMVIT cari, &c. Priuſquam mortem Mezentii inferat, pmittit mortem Lauſi quem quia allocutus eſt Mezentius præſentem fuiſſe conſtat, unde ueroſimile ē laudatum uniq; iuuenem patri ſue currere conatū, quā tem hoc loco deſcribit Poeta. At cum nihil approbatum ſit Donati. Ordo eſt. Lauſus, ſcilicet filius Mezentii, ut. i. poſtquam uidit ſ. talia, ingemuit grauiter. i. amare, amore, id eſt, ppter amorem, & pietatem genitoris cari, ſcilicet Mezentii, quamuis tyrannus eſſet, & lacrimæ uolutæ, ſcilicet ſunt pro i. Lauſi Equidem, id eſt ego quidem, non ſilebo, caſum, id eſt fortunatum euentum duræ mortis quia contra imparem dimicūdum erat, aut patrem ante oculos permittendum occideret, tua optima, id eſt laudatiſſima facta, ò iuuenis memorande, id eſt memoria digniſſime, ſi qua, id eſt aliqua uetuſtas, eſt latura fidem, id eſt credulitatem, tanto operi, ſcilicet tuo, nec ſilebo te ò iuuenis memorande. Ille, ſcilicet pater Lauſi Mezentius ſedebat referens pedem, exiſtens, ſcilicet inutilis. inq; religatus, id eſt, & illigatus, & trahebat clypeo. i. ſimul cum clypeo, haſtile inimicum. i. quo ab inimico uulneratus erat. Iuuenis. ſ. Lauſus, prorupuit. i. porrò rapuit, ſeſe, ſupp. & immiſcuit ſeſe armis dextrę iam aſſurgentis. i. erigentis ut deſuper feriat. & ferentis plagā & ſubiit mucronem Aeneæ, & ſuſtinuit. i. ſuſpenſum, & impeditum tenuit, & ipſum morando. i. impediendo ſocii, ſcilicet Lauſi, ſequuntur, ſupp. cum magno clamore, dum. i. donec, genitor abiret protectus parma. i. ſcuto, nati. filij, & coniiciunt tela, & proturbant. i. porrò diſturbant, hoſtem ſ. Aeneam, eminus id eſt de longe quaſi è manu iaciendo tela, unde addit, miſſibus. i. per miſſilia. & furit. i. ferocit, & tectus ſ clypeo contra tela, tenet. i. cuſtodit ſe, quod prudentis uiri eſt, qui non ut hoſtem inuadat quam ut ſe protegat accurat Ac ueluti, ſi nimbi. i. nubes uentoſæ, præcipitant, ſupp ſe, quando, i. quandoque, & hoc grādine effuſa. i. uiolenter deorſum miſſa, quaſi peluibus effuſa, omnis arator diffugit campis, & omnis agricola diffugit campis, & uiator latet, ſupp. in arce tuta, aut ripis amnis. ſ. alicuius aut fornice. i. incuruatura ſeu circumferentia, aut teſtudine (eſt enim fornix proprie illa incuruatura arcualis, quæ eſt in pontibus portis, & aliquibus ædificiis teſtudinatis, quale erat theatrum olim in cuius fornicibus. & in murorum ciuitatis fornicibus, quia olim proſtabant publice meretrices ſeu proſtitutæ ideo fornix pro lupanari, & fornicor pro mœchor accipitur) dū. i. quandiu, pluit in terris. ſ. apricis, ut poſſint exercere diem, id eſt exerceri in die ſole reducto, ſic, id eſt eodem modo ut agricola ſerenitatem expectās grādine obruit, Aeneas eſt, ſup obrutus telis, ſ. inimicorum. dum. i. interea, dum detinet i. immora-

Miſſilibus fuit Aeneas, tectusque tenet ſe.
Ac uelut effuſa ſi quando grandine nimbi,
Præcipitant, omnis campis diffugit arator
Omnis, & agricola, & tuta latet arce uiator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris. ut poſſint ſole reducto
Exercere diem, ſic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli dum detonet, omnis
Suſtinet & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur
AEN. Quò moriture ruis, maioraque uiribus audes?
Fallit incautum pietas tua POE. Nec minus ille
Exultat demens: ſæuæ iamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt, ualidum namque exigit enſem
Per medium Aeneas iuuenem, totumque recondit.
Tranſiit, & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam molli mater quam neuerat auro:
Impleuitque ſinum ſanguis, tum uita per auras
Conceſſit mæſta ad manes corpuſque reliquit.
At uero ut uultum uidit morientis. & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetendit
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc miſerande puer pro laudibus iſtis,
AEN. Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum.
Arma, quibus lætatus, habet tua. teque parentum
Manibus, & cineri ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis. POE. increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſubleuat ipſum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor, Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis corpuſque leuabat
Arboris acclinis trunco; procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes; ipſe æger, anhelans
Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam;
Multa ſuper Lauſo rogitat, multosque remittit,
Qui reuocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti uulnere uictum.

tantur. Dum pluit Hic diſtinguendum. Nam ſi iunxeris. Dum pluit in terris, Erit Archaiſmos, debuit enim dicere in terras, tamen ſciendum eſt Hemiſtichium Lucretii hoc eſſe, quod ita, ut inuenit Virgilius, tranſtulit. exercere diem. Hypallage eſt, pro ipſe per diẽ exerceri. Nubem belli dum detinet Bellantium impetum ſuſtinet, donec deferueat. Et bene translationem fecit a uicina comparatione. Fallit te incautum pietas tua. Quod credis iccirco me pium tibi ueniã poſſe concedere, quia & ipſe pietatis intuitu dimicas, pro patris ſalute. Tua autem pietas, prudenter eſt additum quaſi non a parente deſcendens. Fila legunt. Proprium fuerat, Rumpunt tamen Legunt, eſt aut tranſeunt, aut colligunt, ut, Littoraque Epiri legimus Exigit enſem per medium. Poetica deſcriptio eſt. nam re uera fieri non potuit, ut gladius, & tranſiret per corpus iuuenis, & abſconderetur in corpore iuuenis, nam exigit enſem, eſt ex eo agitans corpus Parmã Id eſt leuia arma, non clypeum. Minacis. Autem non Lauſi. non enim ipſe minatus fuerat. Ergo ordo eſt, Mucro minacis, Aeneæ ſ. Vita per auras Conceſſit mæſta ad manes. Id eſt anima. Et Abuſiue dictũ eſt. nam ad inferos ſimulacrum pergit, non anima. Pro laudibus iſtis, Quis & contra ſeruiore. & pro patris ſalute dimicare conatus eſt, ideo enim pluraliter. laudibus dixit. Pius Aeneas tanta dabit indole dignũ. Propter uitandam arrogantiam tertia perſona uſus eſt. Indoles autem eſt proprie imago quædam uirtutis futuræ. Quibus lætatus, habe tua s Mors.n. fuerat ut cũ his rebus homines ſepelirentur quas dilexerant uiui. Si qua eſt ea cura remitto. Aut more ille dixit, quo ſolet ſepulturam ad ipſa cadauera non pertinere licet umbris, ſicut in vij legimus, pro ſit, ut, Si qua ea gloria ſignent. Itam de Pallante, Vano mœſti comitantur honore. Aut certe ſi qua eſt ea cura Mezentio.i. patri ſacrilego, qui ſuperos inferosque contemnit. Aeneę magni dextra cadis. Sic alibi, Nomen haud leue patrum manibus, hoc referes telo cecidiſſe Camillæ: Comptos de more capillos. Antiquo .ſ. quo uiri ſicut mulieres componebant capillos. quod uerum eſſe, & ſtatuæ nonnullæ antiquorum docet, & perſonę, quas in tragœdiis uidemus ſimiles in utroque ſexu, quãtum pertinet ad ornatum capitis Interea. Dum hæc geruntur. Et omnino ſic eſt apud poetas, Interea, ſicut eſt apud Saluſt. Eodem tempore. Vulnera ſiccabat lymphis nouæ, & Phyſice locutus eſt. nam cum aqua omnia infundantur aut ſiccabat ulnus. Fluxus; enim ſanguinis aquarum frigore continetur. Lauabat. inclinatione recreabat. Procul. Modo iuxta ſignificat, ut, Serta procul tantum capiti, delapſa iacebant. Grauia arma quieſcũt. Bene grauia, ut galeam arma, ſed leuia intelligamus. Et talis eſt figura, ſicut illa Saluſtio, Leonẽ atque alias feras ergo & leo fera. Quieſcunt autem quaſi in terra poſita, quoniam galea quę pendebat, poterat & moueri, Colla fouet. Suſtinens ſe arboris trunco. Fuſus propexam in pectore barbam. Barbam in pectus fuſam habens. Archaiſmos eſt quod ait in pectore, pro in pe

ctus, ut alibi, Mediis effuſus in undis pro, In medias undas. Multa. Pro multum. ſicut. Et pede terram Crebra ferit pro crebro Super arma ferebant. Supra ſcutum, ut. Supra impoſitum clypeo referunt Pallanta frequentes.

ASCENSIVS.

INGEMVIT cari, &c. Priuſquam mortem Mezentii inferat pmittit mortem Lauſi quem quia allocutus eſt Mezentius præſentem fuiſſe conſtat, unde ueroſimile ẽ laudatum uniq; iuuenem patri ſuccurrere conatũ, quã rem hoc loco deſcribit Poeta. At cum nihil approbatum ſit Donati. Ordo eſt. Lauſus, ſcilicet filius Mezentii, ut.i. poſtquam uidit .ſ. talia, ingemuit grauiter.i. amare, amore, id eſt, ppter amorem. & pietatem genitoris cari, ſcilicet Mezentii, quamuis tyrannus eſſet, & lacrimæ uolutæ, ſcilicet ſunt pro i. Lauſi Equidem. id eſt ego quidem, non ſilebo, caſum. id eſt fortunatum euentum duræ mortis quia contra imparem dimicãdum erat, aut patrem ante oculos permittendum occideret, tua optima, id eſt laudatiſſima facta, ò iuuenis memorandæ, id eſt memoria digniſſime, ſi qua, id eſt aliqua uetuſtas, eſt latura fidem, id eſt credulitatem, tanto operi, ſcilicet tuo, nec ſilebo te ò iuuenes memorande. Ille, ſcilicet pater Lauſi Mezentius ſedebat referens pedem, eaſtens, ſcilicet inutili t. inque ligatus, id eſt, & illigatus, & trahebat clypeo.i. ſimul cum clypeo, haſtile inimicum. .i. quo ab inimico uulneratus erat. Iuuenis. ſ. Lauſus, prorupuit.i. porrò rapuit, ſeſe, ſupp. & immiſcuit ſeſe armis dextrę iam aſſurgentis.i. erigentis et deſuper feriat. & ferentis plagã & ſubiit mucronem Aeneæ, & ſuſtinuit.i. ſuſpenſum, & impeditum tenuit, & ipſum morando.i. impediendo ſocii, ſcilicet Lauſi, ſequuntur, ſupp. cum magno clamore, dum.i. donec, genitor abiret protectus parma.i. ſcuto, nati.i. filij, & coniiciunt tela, & proturbant.i. porrò diſturbant, hoſtem ſ. Aeneam, eminus idest de longe quaſi è manu iaciendo tela, unde addit, miſſibus.i. per miſſilia. & furit.i. ferocit, & tectus ſ. clypeo contra tela, tenet .i. cuſtodit ſe, quod prudentis uiri eſt, qui non ut hoſtem inuadat quam ut ſe protegat accurrat Ac ueluti, ſi nimbi.i. nubes uentoſæ, præcipitant, ſupp ſe, quando, i. quandoque, & hoc grã dine effuſa.i. uiolenter deorſum-miſſa, quaſi peluibus effuſa, omnis arator diffugit campis, & omnis agricola diffugit campis, & uiator latet, ſupp. in arce tuta, aut ripis amnis. ſ. alicuius aut fornice i. incuruatura ſeu circunferentia, aut teſtudine (eſt enim fornix proprie illa incuruatura arcualis, quæ eſt in pontibus portis, & aliquibus ædificiis teſtudinatis, quale erat theatrum olim in cuius fornicibus. & in murorum ciuitatis fornicibus, quia olim proſtrabant publice meretrices ſeu proſtitutæ ideo fornix pro lupanari, & fornicor pro mœchor accipitur) dũ.i. quandiu, pluit in terris. ſ. apricis, ut poſſint exercere diem, id eſt exerceri in die ſole reducto, ſic, id eſt eodem modo ut agricola ſerenitatem expectãs grãdine obruit, Aeneas eſt, ſup obrutus telis, ſ. inimicorum. dum i. interea, dum detinet i. immoratur,

Imò in corde pudor,mixtoque inſania luctu,
Et furijs agitatus amor,& conſcia uirtus:
Atque hic Aeneam magna ter uoce uocauit.
Aeneas agnouit eum,lætusque precatur.
AEN.Sic pater ille Deum faciat,ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
POE.Tãtum effatus,& infeſta ſubit obuius haſta.
Ille autem.MEZ.Quid me erepto ſæuiſſime nato
Terres hæc uia ſola fuit,quia pendere poſſes:
Nec mortem horremus,nec dinum parcimus ulli.
Deſine,iam uenio moriturus,& hæc tibi porto
Dona prius.POE.Dixit,telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper,atque aliud figitque,uolatque
Ingenti gyro,ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem læuos equitauit in orbes
Tela manu iaciens:ter ſecum Troius heros
Immanem ærato circunfert tegmine ſiluam.
Inde ubi tot traxiſſe moras,tot ſpicula tædet
Vellere,& urgetur pugna congreſſus iniqua;
Multa mouens animo,iam tandẽ erũpit.& inter
Bellatoris equi caua tempora coniicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupedes,& calcibus auras
Verberat.effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat,eiectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incedunt cœlum,Troesque,Latinique;
Aduolat Aeneas,uaginaque eripit enſem
Et ſuper hæc. AEN. Vbi nunc Mezentius acer,& illa
Effera uis animi? POE.Contra Tyrrhenus,ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum,mentemque recepit.
MEZ.Hoſtis, amare, qđ intrepitas, mortéq; minaris?
Nullum in cæde nefas:nec ſic ad prœlia ueni,
Nec tecũ meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Vnum hoc per,ſi qua eſt uictis uenia hoſtibus,oro
Corpus humo patiare tegi,ſcio acerba meorum
Cirunſtare odia:hunc oro defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulcro
POE.Hæc loquit,iuguloq; haud inſcius accipit enſẽ,
Vndantique animam diffundit in arma cruore.

peratione, uel laude,quid de alia dicatur, agnoſcimus,vt hoc loco Troianos vituperatos ex equi laude cognoſcimus.Item alibi cõtra, Et nunc illa Paris.ſ. adulter. nam illo loco ex perſona Paridis uituperatur Aeneas. Exceptus tergo. Equo ſe præbente ſuſceptus.quod fieri plerunque cõſpicimus .ſ. Iaculis onerauit. Audias ſæuientis exprimitur ſæpius. Infeſta haſta.In uulnus parata. portenta. Qua perdere poſſes Deeſt me.nam q.d. niſi extincto filio nulla ſe ratione potuiſſe ſuperari.Nec diuum.parcimus ulli.Quia ut Aeneas inuocaueras Deos,vt, Sic pater ille Deum facias, ſic altus Apollo. Deſine.ſ.mortem minari,quoniam libenter moriturus aduenI. Vmbo.Scutum,nam a parte totum intelligimus. Læuos equitauit in orbes. Secundum artem militiç, nam eques ſtans facillime ſuperatur à pedite. In læuam autem partem ideo circuibat,vt Aeneæ dextram partem circum ueniret,quç vtiq; nuda erat. Pugna iniqua. Pedes contra equitem. Multa mouens.Vtrum in ipſum, an in equum telum torqueret, quo uulnerato Mezentius carebat effugio.Inter tempora.i. in frontem. Bellatoris equi: Per quem bellum geritur. aliter hoiem dicimus bellatorẽ. qui bellum gerit. Implicat. Impedit.Cernuus. Cernuus equus dicitur qui cadit in faciem quaſi in eam partẽ quã cernimus.Vnde & pueri quos in ludis uidemus ea parte qua cernunt ſtantes,cernui uocantur, ut etiam Varro in libris theatralibus docet.Clamore incedunt cœlum.Implent.Et abuſiue dixit.Troesque.Gaudio.Latinique: Dolorẽ. Hauſit cęlum. Hoc eſt aerem. Luc. In hoc cœlo qui dicitur aër. & h.d.poſtquam reſpirauit, & mentem recepit, poſt turbationem: exequi uenientem ruina. Hoſtis amare. Aſpere. Et eſt Homeri de telo dictum, quod hic ad hominem tranſtulit. Ille enim ait, πικρὸν οἱ στόν. Nullum in cęde nefas Mori, uiro forti nefas nõ eſt,nec ego ſic ut uincerẽ ueni, hoc eſt cõ uoluntate procubo. Hæc pepigit mihi fœdera Lauſus. Hoc eſt non,cum hoc pacto a te Lauſus receſſit.ut uitam requiram.Fœdera autem pepigit, per tranſlationem dixit.i.ſic non pugnauit Lauſus, ut ullu mihi uitæ relinqueret deſiderium. Venia Beneficium,ut,Orantes ueniam.Hunc oro defende furorem.Inimicorũ irẽ & poſt fata ſæuire cupientem, Defende aũt eſt prohibe; ut, Dum teneras defendo a frigore Myrtos. Et bene petit ab Aenea.q̃ eũ ſcis vltro cõcedere, ut probauit in filio. petit autẽ nõ de eius pietate dubitans,ſede timẽs iram ſuorum. Haud inſcius.Liptotes figura eſt.non.n. dixit non ignarus, ſed expectans omnibus notis; ut,Munera nec ſperno.i.libẽter accipio. In hac aũt figura plus cogitatur q̃ dicitur.Vndãtiq; animã diffundit in arma cruore. Ordo eſt, In arma undanti cruore animã diffundit, cuius ſedẽ plerique ſanguinẽ uolunt eſſe & ſic eſt dictũ: ut,Vna eademque uia ſanguis animusque ſequuntur.

ASC. AGNOVIT longe gemitum. Docet quõ audita morte Lauſi rurſus in arma ruit moriturus Mezentius, & quõ iterũ cum Aenea congreſſus ſit,De qua re hoc ſolum eſt Donat, Dixit,&c.Non enim poterat aſcendere, ſed ea ſuperiori loco ſe in equo compoſuit. Hac ille Ordo eſt. Mens.ſ Mezentii præſaga mali.i.preſagiens malum quia ſagax eſt mens hominum ad præcipienda mala.i.incommoda potius quam bona, agnouit longe.i.cum adhuc longe eſſent gementes, gemitum ſ. ſociorum, hoc eſt cauſam gemitus quæ mors Lauſi erat & deformat.i. fedat caniciẽ.ſ. capillorum aut barbæ, multo puluere, & tendit ambas manus ad cœlum, non præcaturus, ſed execraturus Deos & inhærere.ſ. Lauſo, corpore.ſ. ſuo aut hæret.i.corpore Lauſi. O nate tenuit ne me tanta uoluptas.i. cupiditas & deſiderium uiuendi, ut paterer te quem genui ſuccedere dextræ hoſtili pro me, q.d. id quidem non decuit, ſeruor ne.i. ſaluor ne ego genitor per hæc tua uulnera, uiuens tua morte? q.d. id nunque indecens. Heu dolentis interiectio,exilium.i. expulſio patria mea, eſt mihi nunc demum,cum ſ.tui.carendum eſt infelix.i. durum & intollerabile, ſicut ſunt infelicia .i.quç in felicitatem afferunt uulnus.i. dolorio eſt adactũ.ſ. in præcordia,nunc alte, id eſt profunde. Idem ego. Qui.ſ. cauſa mortis fui maculaui crimine,meo.i.tyrannide, tuum nomen i. gloriam tuam qui fuiſſet filius regis habitus,aut qui iniqui patris optimus filius ob ſcelus paternũ nomen amiſiſti. Ego pulſus ſolio,i.ſede regali, & ſcepteris.i.inſigni regali, hoc eſt regno meo. ob inuidiã meorum.i. quia mei mihi inuidebant, debueram pœnas patriæ.ſ. cui iniuriam intuleram & ipſe.i. ego dediſſem ideſt dare debuiſſem odijs paternia.i. odia quç de me patre tuo erant.per omnes mortes, id eſt omne genus moriendi, animam ſontem ideſt colpabilem, & noxiam. Nunc uiuo,qui ſcilicet mori debui, nec ideſt & non relinquo ad huc homines ideſt ſocietatem hominum, & lucem ideſt uitam aut lumen cœli,ſed linquam.ſ.ſtatem,& ipſe dicens hoc attollit.i.erigit ſe in femur ægrum i.ſaucium.& quãquam uis alto uulnere,id eſt uiolẽtia alti,i.profundi uulneris prius ſuſcepti,tarda.ſ: ipſum, aut quanquam uis plage.ſ.tarda ipſum alto uulnere;tamẽ ſup. ipſe haud.i.nõ deiectus ſ.animo, iubet equum:ſ.ſuum Rhœbũ nomine,duci.i.adduci, hoc decus:ſ.equi. erat illi & hoc ſolamẽ .i ſolatium erat illi,aut potius ſit decus.i.honeſtamentum erat illi,hoc.i.per hunc equum & ſolamen.i.ſolatium erat ei, hoc.i. per hũc equũ & ipſe abibat.i.euadebat omnibus bellis uictor, hoc.i.per hunc equum quem ſup.Mezentius alloquitur, mœrẽtem.i.triſtem, qui dominũ ſuum triſtem ſentiebat Rhœbe non viximus diu,ſi qua vlla res eſt mortalibus diu(uidetur alterum abundare aut ulla, ſed coniuncta maiorem uim habens) aut tu uictor.ſ.mecum,referes.i.reportabis hodie,illa ſpolia cruenta.i.ſanguine perfuſa ſ.Lauſi,& aliorum interfectorum,aut cũ ſãguine ipſius perfuſe erũt,& caput Aeneæ,& eris mecũ ultor dolorum Lauſi i.quos pro Lauſo patior,aut ſi nulla uis.i.uiolẽtia,& uirtus aperit uiam.ſ.ad tantam uictoriam,tu occũbes pariter.i.mecum:enim, ꝓ quia ò fortiſſima ego credo q̃ tu neq; ,i nõ dignabere pati iuſſa aliena.i alia q̃ mea, nec Teucros dominos.ſ.tuos effectos dixit.ſ.Mezentius & ipſe exceptus tergo .ſ.equi ex loco ſuperiori.nã aſcendere non potuit, locauit mẽbra aſſueta.ſ.ipſi equo & onerauit ambas manus acutis iaculis fulgẽs caput.i.habẽs caput fulgẽs ære.i. galea ænea,& hirſutus

criſta

OCEANVM interea ſurgens aurora reliquit. More ſuo ptermiſit noctis deſcriptionẽ quam trãſiſſe indicat pſens ortus diei,& hoc eſt vnde Horat.ait:Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpres.Quæ.n.naturalis ſunt,omnib. patent. Aeneas(quanquã & ſociis dare tps humandis. Conſuetudo Romana fuit ut polluti funere, minime ſacrificarent. Si tamẽ cõtingeret,ut uno eodẽque tpe, & funeſtaretur quis, & cogeretur operã dare ſacrificiis, laborabat vt antea ſacra compleret, q̃ funus agnoſceret. Vnde ẽt Horat. Puluillus in Capitolii dedicatione cum ab inimicis filios extinctus nunciaretur,ait,Cadauer ſit:nec noluit funus agnoſcere donec templa dedicaret. Secundum quẽ ritum etiã Aeneas inducitur ante operam dare ſacrificiis,& ſic ad ſociorũ, & pallantis ſepulturam reuerti. Præcipitant curæ. Vrgent. Longam.n. dilationem ſepultura non patitur. Turbataq; funere mens eſt. Funere Pallantis. κατ᾽ ἐξοχὴν, nam hæc eſt conſuetudo apud poetas,ut a plebe ſegregent duces. Sic paulo poſt ait: Interea ſocios inhumatasq; corpora terræ Mandemus. & intulit, Mœſtamque Euandri primus ad urbẽ Mittatur Pallas. Sic dictum eſt, Relliquias Danaum, atq; immitis Achilli Item, Forſitan & Priami fuerint quæ fata,requiras.Primo uictor ſoluebat Eoo. Antequam luctum ſubiret & funeſtaretur.Primo aũt Eoo,ſubaudimus tpe nã Græce ἠώς,dicitur, quam nos Auroram uocamus. Homer. ῥοδοδάκτυλος ἠώς. quod nomẽ Latini traxerunt per deriuationem, ut dicerent, Et lætus Eois Eurus equis. Item, Eoasq; acies. Sane, ut etiam ſupra diximus, in hoc ſermone, prima ſyllaba naturaliter producitur, ſed cum opus fuerit, corripitur, aut licentia nominis proprij, aut quia eam uocalis ſequitur. Conſtituit tumulo. In colle, quia trophæa non figebantur niſi in eminẽtioribus locis. Sal. de Põpeio, Deuictis Hiſpanis, trophæa in Pyrenæis iugis conſtituit. Ex quo more in urbibus figebantur trophæa in arcubus extædificatis Ideo aũt nunc.trophæũ ponit Aeneas, quia nec dum plenam eſt uictoriam cõſecutus,ſed occiſo Mezentio fugauit exercitum. plenæ.n. uictoriæ, ut ſupra diximus, triumphus debetur Et perſoluit uota, uel pp tanti ducis interitum,vel quia fas erat etiam de primitiis ſacrificare. Tibi magne tropheum Bellipotens: hoc p parentheſim dictũ eſt. Aptat,apte locat, & congrue,

P. VIRGILII MARONIS AENEIDOS

LIBER VNDECIMVS.

OCEANVM interea ſurgens aurora reliquit.
Aeneas(quanquam & ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ,turbataque funere mens eſt)
Vota Deum primo uictor ſoluebat Eoo
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo,fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias,tibi magne tropheum
Bellipotens:aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca uiri,& bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis,clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat,atque enſem collo ſuſpendit eburnum,
Tum ſocios(nam omnes cum ſtipatu tegebat
Turba ducum)ſic incipiens hortatur ouantes.
AEN.Maxima res effecta uiri timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt hæc ſint ſpolia & de rege ſuperbo
Primitiæ,manibusque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis,murosque Latinos.
Arma parate animis,& ſpe præſumite bellum,
Ne qua mora ignaros,ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi,pubemque educere caſtris,
Impediat,ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios,inhumataque corpora terræ
Mandemus:qui ſolus honos Acherõte ſub imo eſt.
Ite,ait,egregias animas,quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo,decorate ſupremi:
Muneribus;mœſtamque Euandri primus ad vrbe
Mittatur Pallas,quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies,& funere merſit acerbo.
POE.Sic ait illacrymãs,recipitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Seruabat ſenior:qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit,ſed non felicibusque æque
Tu comes auſpiciis caro datus ibat alumno.

Telaq; trunca uiri Perfracta,ita.n.in trophæis poni conſueuerunt.Iuuen,Et fracta de caſſide buccula pendens, Et curtũ themone iugum,uictæq; triremis aplauſtræ.Et bis ſex thoraca petitũ Perfoſſumq; locis Duodecim uulneribus appetitum:quia ut ſupra diximus, totius Tuſciæ populus in duodecim partes fuit diuiſus.i.ut,Gens illi triplex populi ſub gẽte quaterni,qui ſinguli Lucumonibus parebant, Moris aũt fuit vt interẽptos duces omnis vulneraret exercitus. Sicut etiã de Hectore Hom.commemorat:

Οἳ καὶ θηήσαντο φυὴν καὶ εἶδος ἀγητὸν
Ἕκτορος, οὐδ᾽ ἄρα οἵ τις ἀνουτητί γε παρέστη.

Vnde eſt: Quæ circum plurima muros Accepit patrios. Clypeumque ex ære. Figuratius, q̃ ęreum diceret. Enſem collo ſuſpẽdit eburnum, Vaginam eburneam. Sanè ebur, eboris facit, non eburis, ſicut murmur, murmuris. Vnde quia in principalitatis declinationẽ uarietas inuenitur, etiam deriuatiuo varia eſt, nã eburnus facit ab eo quod eſt ebur, eburneus ab eo quod eſt ebor, eboris. Maxima res effecta uiri, occiſo tanto duce ſimul etiam trophæi oſtenditur cauſa. Abeſto. Abnt,nam tertia perſona eſt.Quod ſupereſt. De reliquo, & eſt abſoluta elocutio. Et de rege ſuperbo primitiæ. Auctor dicit, primitiæ iſtæ quas fecimus, nõ de plebe ſunt,ſed de rege ſuperbiſſimo. Aut certe ſuperbum regem Turnum accipiamus,nam de ipſo legimus, Ac Rutulum abſceſſu iuuenis cũ iuſſa ſuperba Mitatur: ut ſit ſenſus,Hæc ſpolia,& hanc primam belli partẽ ſuperbo Turno ſuſtulimus, Nam hoc epitheton proprium Turni eſt, quod ei Virgilius pro ingenti ſcelere dat, Apud maiores.n. ſuperbia ingens facinus fuit, adeo vt Tarquinius pro multis ſceleribus ſuperbi nomen acceperit. Mezentius hic eſt. Talis eſt, Hunc ego te Euriale aſpicio ? Muros que Latinos. Iam campeſtri ſuperauimus prœlio.teſtatur vt etiã obſidione uincamus. Credit.n. quod ſibi iam aperte nullus occurrat,nec inaniter. nam & paulo poſt dicturus eſt Turnus, Fuſa paro belli. Et in tz. Latinus, Vix urbe tuemur Spes Italas. Arma parate animis. Aut Hypallage eſt, pro armis parate animos, aut certe eſt mutanda diſtinctio,vt ſit, animis & ſpe præſumite bellum, mente præoccupate.ut ſupra Turnus, Expugnã ſperare parati, Bene aũt ait Præſumite, quaſi rem iam ſui iuris, ut ei deberi uideatur iam certa uictoria. Vellere ſigna Annuerint ſuperi, Ne in mora ſitis, cũ captatis auguriis ad bellũ exire

Circum oẽs,famulumque manus,Troianaque turba,
Et mœſtæ Iliades crimen de moræ ſolutæ.
Vt vero Aeneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus mœſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt viuit,læuique patens in pectore uulnus
Cuſpidis Auſoniæ,lacrymis ita fatur obortis.
AEN.Te ne inquit,miſerande puer, cũ læta ueniret,
Inuidit fortuna mihi,ne regna videres
Noſtra,neque ad ſedes uictor ueherere paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam,cum me complexus euntem
Mitteret in magnũ imperiũ,metuensque moneret
Acreis eſſe viros,cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit,cumulatque altaria donis:
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cæleſtibus ullis
Debentem,vano mœſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus,expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides.at non Euander,pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies:nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præſidium Auſonia,& quantum tu perdis Iule.

exi re cœperimus. Vellere aũt proprie dixit, quia Romana ſigna agebantur in caſtris, & cũ ad bellum eũ dum fuiſſet, captatis auguriis auellebantur è terra,nã alibi ea figi non licebat.Sed inter auguria etiã hoc habebatur, ſi auellentem facile ſequerentur, adeo ut cum filio in Arabis Parthico bello ſit Craſſus occiſus, qui iturus ad prælium auellere ſigna nix potuit. Interea ſocios. Donec tẽpus obſidionis adueniat. Qui ſolus honor Acheronte ſub imo eſt. Propter, cẽtum erant annos, voli tantq; hæc littora circum. Et bene Acheronte ſub imo,quia hæc res ad vmbras tm̃ ptinet. Nam apud prudẽte homines nullius momenti ſunt iſta. Egregias animas. Ingenti arte laudat,potius quã miſereatur extinctos, ut p̃ſentiũ animos in bella ſuccedãt. Quam non uirtutis egentem. Enni uerſus eſt. Funere merſit acerbo. Immaturo, tranſlatio a pomis. Qui Parrhaſio Euandro Arcadico a ciuitate Arcadiæ,quam Donatus vult a Parrha aui dictam, quod procedit, ſi Parrha nomen eſt Græcum, ſi autem Latinum eſt, ſtulte ſenſit. nam Græcum nomen latinam Etymologiam non recipit.Ibat.Pro ietat Alumno.Alumnus,eſt,qui Græce τρόφιμος dicitur,quod nomẽ quia Latinum non eſt,ut ab eo qđ eſt nutrito,inueniamus eũ q nutritus eſt, tranſit ad nomen aliud,& alumnũ dixit. Iliades crinẽ de more ſolutę. Has Aeneæ ancillulas intelligimus, nam oẽs honeſtas matres,hoc eſt mulieres nobiles in Sicilia remãſiſſe dixit, excepta Euryali matre,de qua legimus.Quæ te ſola puer tãtis è matribus auſa Perſequitur.Vt vero Aeneas foribus eſſe extulit altis Naturale.n.eſt vt intermiſſa lamẽta repetãtur, cum aliquis notus aduenerit, Sic in Statio,Ingreſſis ducib. denuo defletur Archemorus.Niuei fultum Pallantis Læte pater hoc epitheton. referri.n.põt & ad candorẽ priſtinæ pulchritudinis,& ad pallorẽ ex morte uenientẽ,& ad frigus qđ proprie mortuorũ eſt,vt, Corpusq; lauãt frigentis & ungunt Lęui in pectore, Pulchro, puerili,nõdũ ſetoſo.Te ne,inquit.Iteratio eſt,nam ſupra dixit: Lacrymis ita fatur obortis. ſicut in quinto poſuit.Et ſidam ſic fatur ad aurẽ,Et paulo intulit Dic. ait.Sanè ſciendũ hanc elocutionẽ talẽ eſſe qualis illa eſt vbi deſletur Euryalus,nam locis omnibus cõmouet miſerationẽ,ab ætate,a tp̃e,a vulnere,a ſpe parentis.Cum læta ueniret,Inuidit fortuna.Ac ſi diceret, quã tum noceret aduerſa,cum lęta talẽ intulit caſum?Videtur autẽ dolore,ꝑ queri non poteſt de fortunæ crudelitate,quæ ei vno eodemq; tp̃e & tanta cõtulit beneficia, & tale intulit damnũ. Te ne inuidit fortuna mihi. Vt, Liber Pampineas inuidit collibus umbras Diſcedens dederã. κατὰ τὸ σιωπώμενον.hoc intelligimus, Nam abſcedes nuſquã eſt Euandrũ allocutus Aeneas. Cum dura prœlia gente. Subaudimus ſore. Fors & uota facit. Forte et vota ſuſcepit,põt & vnũ eſſe. Fors.ſ.forſitan. Cumulatq;altaria donis Et ſacrificat,& ſuſcipit uota.Naturaliter aũt q̃ritur de errore mẽtis humanę. Nil iam cęleſtibus vlli Debentem.Viui.n.ſuperorũ ſunt.mortui ad inferos pertinẽt.Vt in xij. Vos ò mihi manes Eſte boni, qm̃ ſuperis auerſa volũtas. Superis aũt debemus q a donec viuimus,ideo q a ut dicunt Phyſici, cũ naſci cœperimus,ſortimur a ſole ſpiritum,a Luna corpus,à Marte ſanguinẽ,a Mercurio ingeniũ,a Ioue deſideriũ,a Venere cupiditates. Saturno humorẽ, q̃ oibus ſingulis reddere uñr extinctis.Vano męſti comitamur honore.Inani,vt ſupra diximus, q̃ iũ ad uiuos ptinet.Hi noſtri reditus Tale ſũ:ut,Manibusque meis Mezẽtius hic eſt.Hęc mea magna fides κατὰ τὸ σιωπώμενον q̃ de reditu Pallãtis promiſerat.patri.Pudendis Vulneribus a tergo illatis.& eſt cõſolatio Ne ſoſpite,antiptoſis, ꝓ ſoſpiti, & hos dicit,Si fuiſſe vulneratus a tergo.ipſi ei optaret interitũ.

ASCENSIVS.

OCEANVM interea ſurgẽs aurora reliq̃t. In hoc ai. ut dictũ eſt libro varie tractantur res bellicæ primumq; pius Aeneas notum de ſpoliis ipſius Mezentii ſuſpendit trophæum,unde Dun. Vota Deũ primo. Recte diis conſecrat eius arma qui Deos ſemper cõtempſit. Bis ſex quãta nis fuit iſtius q xij.plagis occidi non potuit,nã in aperto iugulo perit Nunc iter ad regẽ Non.n. uult tunc eſſe conſultandũ de bello cũ prœlium erit gerendum, Hæc ille Ordo eſt. Aurora ſurgens interea.i.dum gererentur q̃ dicta ſunt, & q̃ facta eſſe manifeſtũ eſt, nã rõfecto prœlio Aeneã ſe cũ ſuis in caſtra recepiſſe,& cuſtodia adhĩbuiſſe notorium eſt, dum hæc fierẽt aurora ſurgens reliquit Oceanum. i. mare quod rotũ circuit terræ orbẽ,Aeneas,q̃ q̃ curæ præcipitant ideſt præcipitanter urgent dare tempora humandis ſociis ſcilicet interemptis.& quamquam mens ſup. eius eſt turbata funere.ſ Pallantis precipue tamen ſup.quia neceſſitas urgebat ipſe uictor ſoluebat primo Eoo.i. cum primo ortu Solis,purgatus.ſ flumine viuo,vt in ij.dixit, uota Deũ.i.q̃ diis ꝓ victoria habẽda vouerat & conſtituit quercũ ingẽtem.i. valde magnã ramis vndiq; decisis.i.habentẽ ramos vndiq; deciſos tumulo.i.in colliculo, & induit.ſ.quercum alma fulgẽtia.i. radiantia.appoſitorie exunias i.quæ fuerunt exuuię,Mezẽti ꝓ Mezẽtii ducis, alia appoſitio tibi ò belli potens.ſ.Mars trophæũ .ſ.ſpolia detracta duci,& ad tuam gloriam ſuſpẽſa aptat.i. ipſe, apte locat criſtas.ſ.galeæ Mezẽtij rorantes.i.diſtilantes, ſanguine,ſ.Mezentij,& tela viri trunca.i.truncata,& thoraca,i.munimẽ pectoris petitum.i laceſſitum.& perfoſſum bis ſex.i.duodecim locis,& ſubligat ſiniſtræ.i.ad ſiniſtrã partẽ clypeum ex ære, & ſuſpendit collo.i.ad collum aut ſuũ,aut Mezentii,nã ſunt q velint clypeũ & enſem de Aenea dici,ſed verſus à Mezentio intelligemus ut eius arma ad trũcũ arboris ſic ſuſpenſa dicamus; quo ea dum viueret gerebat,ad ſiniſtram ergo clypeũ ſuſpẽdit & ad collum enſem eburnũ habẽtem capulum eburnũ aut vaginam eburnam.i ex ebore factum. Tum.i. deinde Aeneas hortatur ſocios ouantes.i.exultantes & iubilantes præ gaudio ſic.i. in modum ſequẽtem ſocios dicit, namq; omni turba ducum tegebat eum ſtipata,i.denſe circunſtãs hortatur inquã ſic O uirẽ res maxima eſt affecta,quia primã victoriã,& eam inſignẽ conſecutus erat,ois timor ſup.eius quod ſupereſt.ſ.de reliqua belli parte, abeſto.i.abſit poſt hac, hæc ſunt ſpolia & primitiæ.i.primæ exuuię,de rege ſuperbo.I.Turno aut Mezẽtius, & Mezetio eſt hic.i hmõi.ſ.victus & occiſus meis manibus.Iter ſup.eſt aut reſtat nobis nũc ad regẽ ſup.Latinum & ad Muros Latinos parare arma animis ſ.veſtris & præſumite.i.præaccipite ſpe bellũ nequa.i.ne aliqua mora ĩpediat vos ſup. ignaros,i.improuiſos & imprudẽtes vbi primũ i.ſtatim poſtq,velut primum, ſuperi annuerint i.nutu conceſſerint,vellere.i.a loco ſuo vbi fixa erãt ſigna ſ bellica,hoc eſt vexilla,& educere pubem.i iuuẽtutẽ ſeu tyrones,hoc eſt nouos milites caſtris.ſ.ſuis,& ne ſententia,tardet vos ſegnes.i.pigros & ignaros.quia imparatos tardet dico, metu.i.formidine Mãdemus.interea terræ ſocios & corpora inhumata.i.corpora inhumatorũ ſociorũ q ſ.humãdi honos eſt ſolus ſub Acherũte imo.i.apud inferos,quia ſine ſepultura nõ traducũtur ad inferos,ſed centũ erant annos, ut in 6.dictũ eſt, Ite, ait, egregias. Sicut in 6 oſtẽſum eſt in pĩus operib.fuit Aeneas primus quo circa & nunc ſummã de mortuis habet curã & maximopere de remittendo Pallante a Turno interfecto,cuius miſſionem deſcribit poeta,unde eſt hoc ſolũ Donati,puerũ

dixit

dixit Pallanta,vt victoris moueret gloriam, nam alibi Iuuenē dixerat. Hæc ille Ordo igitur eſt, Aeneas ſupp ad ſocios ſuos air,ite decoratu ſupremis.i.vltimis muneribus.i.officiis animas egregias quę pepererere.i.acquiſiuere nobis,ſuo ſanguine hāc pa triā.i.regionē, & facit ſup.vt Pallas mittatur primus,i.primū, ꝙ primo loco ad vrbem Euādri mæſtam.ſ.propter mortem fu turi regis,quem.ſ.Pallāta dies atra.i.funeſta, & inimica tempe ſtas abſtulit & merſit i.oppreſſit funere a cerbo.i.acerbe tolerā do,non egentem.i.plenum,& abundātem virtutis.Aeneas illacrymans ait ſic, & recipit greſſum ad limina.ſ.caſtrorum. Vbi Acetes ſenior ſeruabat.corpus Pallāti exanimi.i.mortui,& anima carētis,poſitum i.repoſitum qui.ſ.Acetes fuit ante.ſ.quam Pallanti armiger.i.miniſter quia arma gereret Euandro Parrhaſio,i.Arcadico,ſed ibat tum.i.tunc datus comes caro.i.prædilecto alumno.i.filio.ſ.Pallanti auſpiciis.ſ.inchoandis omnibus,& fortunis,nō ęque felicibus,vt ſup.patri armiger fuerat.Omnis manus.i.multitudo famulū pro famulorum,& turba Troiana & iliades.i.Ancillæ in caſtris degētes, ſolutæ crinem mœſtæ.i. ipſæ mœſtæ habentes crinem in ſignum mœſtitiæ diſſolutū,de more.ſ.patriæ & ſacrificii,ſup.erant,aut ſtabant circum.i.in circuitu. Vero pro ſed,ut.i.poſtquam Aeneas intulit ſe ſe foribus altis,ipſi tollunt.i.erigunt ad ſidera ingentem gemitum,& hoc pectoribus tunſis.i.percuſſis,& regia.ſ.Aeneæ in caſtris immugit.i.intrinſecus mugit,&,reboat aut reſonat luctu męſto,i.męſtitiæ iudice.ipſa.ſ.Aeneas vt.i.poſtquam vidit caput Pallantis niuei,i.albiſſimi fultum.i. ſuſtentatum quia ſe ſuſtinere exanimum nō potuiſſet,& vt vidit ora ſup.eius,& vidit vulnus patēs .i. amplum & late apertum in pectore.ſ.eius cuſpidis Auſoniæ .i.quod cuſpis Auſonia intulerat,ipſe fatur ita lacrymis obortis .i.de repēte præter opinionem ortis,& ſup.inquit (nam aliter uacaret) ò puer miſerāde.i.miſeratione digne inuidit ne fortuna mihi te cū ipſa veniret lęta.ſ.parta victoria,& obtēto regno, vt iā futurū breui ſperat inuidit dicit,ne videres regna noſtra & ne veherere.i. ueharis, aut ueherereris uictor, ad ſedes paternasq́ d.iniquū eſſe ego diſcedēs.i.cum diſcedere uellē, non de deram parenti tuo Euandro,hæc.i.huiuſmodi promiſſa de te.i. de incolumitate,& eruditiōne tua cum.i qn̄ ipſe Euander complexus me euntem.i.abire uolētem, mittere ſupp.me in magnū imperium,& ipſe metuens.ſ.tibi moneret uiros.ſ. quibus cum bellādum eſſet,eſſe acres,i.ſtrenuos, & prœlia, ſup.eſſe cum gēte dura.i.aſpera & laboris toleratiua. & ille.ſ.pater tuus Euander,quidem.i.certe captus ſpe inani,facit fors.i ſorte, & .i.etiā uota ꝓ ſalute & læto reditu tuo,& cumulat.i.cumulatim onerat altaria donis.ſ.oblatitiis,ſed ſup.cum ipſe de ſalute eius ſollicitus ſit nos męſti comitamur.i.comitātes afficimus iuuenem exanimum i. extinctum & mortuum. & nil debentem.i.nō obnoxium pro ſalute,& uita conſeruanda,vllis cœleſtibus.ſ.diis, quia iam in regione inferorum eſt,honore uano.i.nihil defuncto profuturo.O Euander (a nominatiuo Euandrus, nā Gręce Euandros dicitur) infelix.i.diſfortunate tu uidebis funus nati, crudele.i.crudeliter affectū, ſunt ne,ſup. hi i.huiuſmodi noſtri reditus,& triumphi expectati,i.multū optati, & eſt ne ſup.hæc mea magna fides,qua.ſ.promiſeram te incolumen reducēdum, quaſi dicat minime. At.i ſed,o Euandre tu nō aſpicies Pallanta filium tuū pulſum vulneribus pudēdis.i. in tergum ſuſceptis, nec tu pater optabis dirum funus.crudelem mortem nati ſoſpite.i,exiſtente incolumi, vt.ſ.faciunt viri magnanimi quando audiunt filios aut in fugam turpem verſos,aut facinus deteſtabile perpetraſſe, hei mihi quantum præſidium.i munimen & defenſaculum dedi in Auſonia.aut ſup perdis Auſoniæ, & quātum perdis tu ò Iule,q.d. maximum cum talem iuuenem amicū amittas,qui & tibi & patrię ſummo futurus ſit pręſidio, & a teneris annis amicitia deuinctus.

VARIA LECT.

QVANQVAM & ſociis Sunt qui,Et particulam ſummouent,&,Quanquam ſociis,legendum vellint. Annuerint ſuperi.Rom.liber, Adnuerent, legit. Qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.Pleraq; uetera exemp.Sub imo,abſque uerbo, Eſt, legunt.Corpus ubi exanimi.In veteribus lib. legere eſt, Exanimum Circum omnis,famulumq; manus.In antiq.lib.Omnes, legitur.Et mœſtum Iliades crinem In uulgatis lib Mœſtæ,legitur.Fors & uota facit. ſunt lib. in quibus, Forſet, legatur, & Forſit.Eſt etiam,Sors & Et iuuenem exanimum.Vtrunque legitur, &,Exanimum,&,Exanimem. Expectatiq́ue triumphi.in Rom.lib Exoptati,legitur.Nec ſoſpite dirum.In Med. Durum, habetur.Hei mihi quātum.In antiq. aliquot lib.Hęu,habetur, Grammaticis malunt,Hei.

SERV. HAEC ubi defleuit. Hoc eſt, poſtquam hæc cū lacrymis duxit: Flere .n.eſt cū voce lacrymare, Vnde habemus ī ſexto: Cōtinuo auditæ uoces,uagitus, & ingens: Infantumque aīę flentes in limine primo. Toto lectos ex agmine.Troianos, Tuſcos Arcades. Exigua, Quamuis.n. magna ſint, orbitati. patris ꝓ defleri non poſſunt. Pheretrum Gręce φέρετρον dicitur. Vnde per diæreſim pheretron pheretrum facit, nam latine capulus dr̄. Vnde ait Plaut. Capularis ſenex.i. uicinus capulo. Et dictus eſt capulus, eo qđ corpus capiat. Vimine querno. Sunt aliquę duræ deriuationes,tn̄ eis ſic utimur, ut quernum uimen.Item colurnū uerū,ut,Pinguiaque in uerubus torrebimus exta colurnis. Ficulnū lignū. ut Horat. Olim truncus eram ficulnus inutile lignum.Item, Aprugnū callū. Obtentu frondis inumbrant. Veluti cameram quandam capulo ramorū extenſione fecerunt. Agreſti ſublimem ſtramine, Hoc eſt ſuper frondes ponūt. Nam hic reddit quod omiſerat, dicens, Extructoſq; thoros,nec addens unde, Demeſſum,participiū eſt, ueniēs ab ęo quod eſt metor. Sanè ab eo quod eſt meto, præteritum perfectum meſſui facit Sua forma receſſit, propria pulchritudo. Oſtroq́ue auroq; rigentes. Vnum quæ uacat, & eſt additum hiatus cauſa. Læta laborum. Figura eſt. lætus illius rei. Nam modo dicimus lætus labore. Diſcreuerat. Depinxerat. ſimul amantis affectus oſtenditur. Harum unam. De duobus, & horum alterum, & horum unū poſſumus dicere. nā artigraphi hoc tm̄ uetant, ne de duobus aliū dicamus, quod de multis proprie dr̄. Sane figurate dixit, ueſtem induit,ut, Exuuias indutus Achillis,cum in uſu, ſit,Induit illa re, ut, Indutoſque iubet truncos hoſtilibus armis, Arſuraſque comas obnubit amictu. Harum unam induit iuueni. altera caput eius uelauit, nam ſupra duas ueſtes dixit eſſe prolatas.Obnubit autem,uelauit translatio a nubibus, quibus tegitur cœlum. Vnde & nuptiæ dicūtur, quod nubentium capita uelentur. Laurentis præmia pugnæ. Mittit prēmia quæ de præda Laurentis pugnę ſuſtulerat. Nam prēda eo ꝗ eripitur, præmium quod offertur. Equos & tela,quibus ſpoliauerat hoſtem. Vel Pallas, vel Aeneas.

POE. Hæc vbi defleuit,tolli miſerabile corpus
Imperat,& toto lectos agmine mittit
Mille uiros,qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrymis; ſolatia luctus
Exigua ingentis,miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates,& molle pheretrum
Arbuteis texunt uirgis,& uimine querno,
Extructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agreſti ſublimē in ſtramine ponunt.
Qualem uirgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis uiolæ,ſeu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc,nec dū ſua forma receſſit,
Non iam mater alit tellus, uireſque miniſtrat.
Tum geminas ueſtes,oſtroque,auroque rigentes
Extulit Aeneas,quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat,& tenui telas diſcreuerat auro.
Harum unam iuueni,ſupremū mœſtus honorem
Induit,arſuraſque comas obnubit amictu
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat,& longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos,& tela,quibus ſpoliauerat hoſtem,
Vinxerat & poſt terga manus,quos mitteret umbris
Inferias,cæſo ſparſuros ſanguine flammas:
Indutoſque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces,inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acetes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ,

Nam

Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus,poſitis inſignibus,Aethon
It lacrymans,guttiſq; humectat grandibus ora.
Haſtam alii,galeamq; ferunt:nam cetera Turnus
Victor habet,tũ mæſta phalâx,Teucriq; ſequuntur
Tyrrheniq; duces,& uerſis Arcades armis.
Poſtquam omnis lõge comitũ proceſſerat ordo:
Subſtitit Aeneas,gemituque hæc addidit alto.
Nos alias hinc ad lacrymas eadẽ horrida belli
Fata uocant.ſalue æternum mihi maxime Palla,
Aeternumq; uale.Nec plura effatus ad altos
Tendebat muros,greſſumque in caſtra ferebat.

Nam ambigue poſitũ eſt. Spolia aũt cũ proprie illis ſint quibus hoſtis ſpoliari põt: ut lorica,ueſtis, abuſiue iam ſpoliũ dr quidquid hoſti h. tollitur. Vnde,eſt, Poſtquam illum victor ſpoliauit Achilles. Vmbris inferias.proprie,nam inferiæ ſunt ſacra mortuorũ. Ceſo ſanguine, pro cæſorum. Vt ſupra.Captiuoq; rogi perfundit ſanguine flammas. Ipſos ferre duces. Suos.ſ.qui illis mille præerãt. Melius tamẽ eſt,iuber truncos ferre ipſos duces.i. ducum ſpolia, ut tropbæa,duces ipſos dixerit.Sic ſupra,Manibusq; meis Mezentius hic eſt.Inimicaque nomina figi Pro inimicorum ,dicit autem affixos trophæis titulos cum nominibus occiſorum. Ducitur infelix æuo confectus Aceſtes. Quaſi qui conſternatus nimio dolore ire nõ poterat. E bene ex rerum pmutatione expreſſit doloris magnitudinem,dicens,ita doluiſſe Acetem, ut pene ca ſens humano ſenſu per ſe ire nõ poſſe,& æquũ ita ſenſiſſe interitum domini,ut inhumanum migraret affectum , nã & lacrymabat & ſponte ſequebatur cadauer. Fedans.i.vel cruentans, uel lacerans. Terræ. In terra. Poſitis ignibus . Sine phaleris. Quod autẽ dicit equum lacrymare,non mirum eſt,cum Hom. etiam diuinaurem induxerit:

Καὶ λίην σ' ἔτι νῦν γε σαώσομεν, ὄβριμ' Ἀχιλλεῦ·
Ἀλλά τοι ἐγγύθεν ἦμαρ ὀλέθριον· οὐδέ τοι ἡμεῖς
Αἴτιοι, ἀλλὰ θεός τε μέγας καὶ μοῖρα κραταιή,

Et paulo poſt:

Ἀλλὰ σοὶ αὐτῷ
Μόρσιμόν ἐστι θεῷ τε καὶ ἀνέρι ἶφι δαμῆναι.

Equos autem Achillis inducit Patroclum lugentes:

Ἵπποι δ' Αἰακίδαο μάχης ἀπάνευθεν ἐόντες
Κλαῖον, ἐπεὶ δὴ πρῶτα πυθέσθην ἡνιόχοιο
Ἐν κονίῃσι πεσόντος ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο

Aethon.Nomen,equi,quo & Auroræ equos vocatur. Nam cetera Turnus victor habet,κατὰ τὸ σιωπώμενον,& alia cũ ſuſtuliſſe intelligamus,non tñ baltheum,vt legimus ſupra. Palanx. Lingua Macedonum,legio.Quod aũt ait mœſta, Arcades intelligimus.Vnde infert.Teucriq; ſequuntur Tyrrheniq;duces,Et hoc eſt quod ait ſupra,Et toto lectos ex agmine mittit Mille viros, Verſis. Arcades armis. Lugentum more mucronem haſtæ, non cuſpidem contra terram tenentes. Scuta etiam inuertẽtes propter numina illic depicta,ne eorũ ſimulacra cadaueris polluerentur aſpectu,vt nonnullis fruſtra placet. nam lugentum mos,eſt prioris habitus immutatio.Alias hinc ad lacrymas.Ad aliã ſepulturã.Salue æternum mihi maxime Palla Aeternumq; uale. Varro in libris logiſtoricis dicit, ideo mortuis ſalue dici, non quòd aut valere aut ſalui eſſe poſſint,ſed quod ab his recedimus,eos nunquam uiſuri,hinc ortum eſt,vt etiam maledicti ſignificationem interdum obtineat, vt Teren. Valeã qui inter nos diſſidium volunt, hoc eſt ita à nobis diſcedant, vt nunquã ad noſtrum reuertantur aſpectum. ergo cum mortuo dr Vale, non etymologia conſideranda eſt,ſed conſuetudo,quod nullis vale dicimus.niſi a quibus recedimus.

ASC. HAEC vbi defleuit , Recitat pompam funebrem cum qua Pallas ad patrẽ remiſſus eſt,duce Acetes eius armigero,de qua re ſolum eſt Donati.Quibus ſpoliauerat hoſtem. Ambigue dictum uel quibus uſus fuerat dũ hoſtes interimeret.vel quibus victor hoſtes ſpoliauit. vltima tñ ſententia melior eſt Hoc ille. Ordo eſt. Vbi i.poſtquam,Aeneas , ſup.defleuit.i.cum fletu dixit,hæc ipſe imperat corpus.ſ. Pallantis,miſerabile.i.miſeratione dignũ.tolli.i.erigi,& leuari,& mittit mille uiros lectos ex toto agmine.i.oĩ exercitu qui comitẽtur.i.comitando exhibeãt, honorem ſupremum.i.ultimum,videlicet funebrem,& qui interſint lacrymis patris exiſtentes exigua ſolatia luctus ingẽtis ſed debita patri miſero.i.miſeratione digno ſ. Euandro. Alii.i. aliqui ex ipſis,haud ſegnes.i.gnaui & ſtrenui,texũt.i.cõtexunt, crates.ſ.ſuper quas feratur cadauer,& pheretrum.i.capſam qua feratur, molle, q̃a uirgis arbuteis & vimine.i. virgulto flexibili,querno.i.quercu detracto,& inumbrant.i.opacant thoros.i, lectos funebres, extructus.ſ.ad tale manus, obtẽtu.i.circũteſiona & circũpoſitione,frondis,ſ.funebris, ei ponunt iuuenem.ſ. Pallanta,ſublimem.i.altum.ſ. hic ideſt ſuper huiuſmodi thoros ſtramine agreſt.i. ſuperſtramentum agreſte, ponunt dico iuuenem talem qualem. tellus iam non alit.ſ.amplius exiſtens mater, uel tellus mater ſ.prius iam non alit.ſ.amplius , florem demeſſum.i. decerptum pollice uirgineo,florem dicit ſeu uiolæ mollis,ſeu hyacinthi languentis, cui.ſ.flori.i.a quo , neque fulgor.i.rutilantia, neque ſua.i. debita & propria forma receſſit adhuc, ſed tellus mater non alit iam.ſ.amplius, ſup.non miniſtrat, ſup.ei iam. id eſt amplius uita Tum.i.deinde , Aeneas extulit.ſ.ex ſcriniis ſuis, ueſtes geminas i.duas rigentes.i.denſe contextas vt ſtare poſſint , oſtro.i.purpura & auro,quas.ſ.veſtes,ipſa Dido Sidonia.i.ex Pœnicia . læta laborũ i.de laboribus aut laborum.ſ.ſucceſſu,aut exercitio, fecerat olim,i.cũ eius amore capta eẽt ſuis manibus.ſ.propriis, nõ ancillarum,nec mercenariorum, & diſcreuerat.i. diſtinxerat, telas.i.tegmina,tenui,i textili auro Ipſe mæſtus, induit iuueni, id eſt ad honorem,eius,unam barum.ſ.veſtium,appoſitorie,ſupremũ honorem.i. quæ res erat illi ſupremus honor ab Aenea impenſus,& obnubit.i. velat,amictu.ſ.cõgruo,comas arſuras.ſ. rogo funebri. Præterea ipſa aggerat.i. accumulat. & apponit multa præmia.i. ſpolia uictorum præmia , pugnæ Laurentis.i. obtenta in pugna,quę in agro Laurẽti facta iam erat,& iubet prædam.ſ.iuuenum quos Pallanti inferias rapuerat , ut prius dictũ eſt,duci longo ordine.i.pompoſe,addit equos, & addit tela,quibus.ſ.aut Pallas.aut ipſe Aeneas ſpoliauerat hoſtem , aut tanquam inſtro,aut potius tãquam materia circa quam,& Aeneas uinxerat.ſ paulo ante manus.ſ.iuuenum,poſt terga.ſ.ſua iuuenum dicit,quos mitteret umbris.i.ad manes& umbras infernales inferias.i.ſacrificia inferorum ſparſuros,flammã.ſ.rogi funebris,ſanguine.ſ.ſuo,& iubet ipſos duces, ferre trũcos inductos.i. ornatos , & accinctos , armis hoſtilibus i.ab hoſtibus detractis.& iubet nomina inimica.ſ.hoſtiũ,quorũ trophæa conſtituturi erant figi.ſ.ad truncos. Acetes.ſ.armiger olim Euãdri, & nunc cuſtos Pallãtis,infelix. i,qui ſine culpa ſua talem dolorem referre cogebatur,ducitur.ſ.cũ funere,quia cõfectus æuo .ſ.ſenio decrepitus, fœdãs.i.cruentans ,aut dehoneſtans, nunc .i.aliqñ pectora.ſ.ſua pugnis.& nunc.i.aliqñ,ora.ſ.ſua,unguib. dilacerãdo.ſ.ea,ipſe ſternitur & proiectus,ſup.eſt,terræ i.ſuper terram,aut ſi eſt datiuus, ad terram toto corpore.ſ.ſuo quia amẽs, & impos uiriũ affectus diriguit nec ſe cõtinere potuit, & ſup.ductores ducunt,&.i.ẽt currus perfuſos ſanguine Rutulo.i. Rutulorũ,Aethon equus.ſ.Pallantis cognominis equo Auroræ,bellator.i belliger quõdã,it poſt.ſ.hæc oĩa,lacrymãs,& hoc inſignibus.i.phaleris & ceteris ornamentis poſitis.i. depoſitis, & humectat.i.rigat ora grãdibus guttis.ſ.lacrymarũ. Alii ferũt haſtam& galeam.ſ. Pallãtis (nam Turnus uictor habet cetera .ſ.ornamẽta,ut haltheũ & paludamentum (tum.i.deinde,phalanx.i.ordinata multitudo Arcadum.ſ.mœſta,& Teucri,ſupple mœſti ſequũtur,& duces Tyrrheni,& Arcades armis uerſus.i. obuerſit in ſignum luctus, poſtquam omnis ordo comitũ pręceſſerat lõge.i.lõgo ordine, Aeneas ſubſtitit & addit.ſ.ad prius dicta,hęc.ſ ſequentia,ſup.cum alto gemitu,eadem horrida fata belli,quæ.ſ.abſtulerant.Pallanta,uocant nos hinc.i.ab iis lacrymis,ad lacrymas alias.i.aliis impẽdendas, aut de aliis habẽdas, ò Palla mihi,ſalue æternum,& uale æternum,nec.i.& non,& ipſe effatus non plura tendebat ad altos muros.ſ.nouæ Troiæ, que,pro,id eſt,ferebat greſſum in caſtra,ſcilicet ſua.

VARIA LECTIO.

LECTOS ex agmine mittit. Rom liber , Ex ordine,legit. Frondis inumbrant Oblongus liber peruetus. Obumbrant, legit.Sublimen in ſtramine.Antiqua exemp. Sublimẽ ſtramine; legũt.Oſtroq;,auroq; rigentes.Alibi legitur, Auroq;,oſtroq; rigentes.Cęſo ſparſuros ſanguine flammas.Rom.lib .Flamma; legit.Et aliquot alii, Sparſurus. Inimicaq; nomina figi.In Romano lib Fingit,legitur,Comitum præceſſerat ordo.Rom.lib. Proceſſerat. legit. Mihi maxime Palla. Rom. lib. Pallas , legit.

Orato·

SERV. **O**Ratores. Legati, a perorando pro rep. nominati. Vrbe Latina, pro Latini, i. de Lauro lauinio, Velati ramis oleæ. Non coronati (nec. n. lugentes decebat) ſed inſtructi, & ornati; i. in manibus oliuæ ramos ferentes. ſic Hom. Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος. Velati autem, ornati, ut illo ſignificat. Victori uelatum auro uittisq; iuuencum, cum uittis non ut uelentur aut coronentur uictimæ, ſed ornentur. Veniamq; rogantes. Beneficium. Ferro q̃ fuſa. Fuſa modo, interempta, alias fugata, ſed diſcernuntur epitheto, ut ſi dicas, ferro fuſus, aut metu fuſus. Redderet. Oſtendit iam campos eſſe in Troianorum poteſtate. Et Ethere caſſis. Vacuis. unde & retia, caſſes dicimus. hoc autem bene addidit, q̃ uicti poſſunt innouare certamen. Haud aſpernanda. Iuſta, nõ contemnenda, Sepulturæ. n. beneficiũ gñ aliter debet uniuerſis. Inſuper addit. Accumulat uerbis beneficiũ, dicens pacẽ ſe etiã uiuis uelle p̃ſtare, pacẽ autem ideo defunctis, quia ait. Nullum cũ uictis certamẽ, & mortuorũ pax, ſepultura eſt. Vnde elegit uerbum utriſque aptum Quæ nã. Quanta & qualis, uam admirãtis eſt, nec enim dubitat cũ ipſe dicat indigna. Implicuit. inuoluit. inuitos. Nec ueni, pro nec ueniſſem tempus eſt p̃ t̃pe. Nec bellum cum gente gero. ſed cũ Turno per quod eorum captat fauorem Huic morti δεικτικῶς. quaſi oſtendat eos iacentes. Si bellum finire manu. Hoc eſt interemptione. poteſt enim & pace finiri. Vixet. Pro uixiſſet, & eſt ſyncope Deus, aut ſua dextra dediſſet. Victoria uel uita, quia duplici rõne cõſiſtit uictoria, aut uirtute, aut uoluntate fortunæ. Miſeris ciuibus. Quaſi aliena culpa pereuntibus. Obſtupuere ſilentes. i. obſtupefacti ſunt, & ſilere cœperunt. Tũ ſenior. Cui ab ætate præſtabatur auctoritas. Odiis, & crimine Drances infenſus iuueni Turno. Aut per ſuum crimen idest inertiam, quam ſemper uirtuti conſtat eſſe cõtrariã. Aut Turni crimine, qui tot uiris mortis cauſa extiterat. Orſa refert. Cœpta uerba. O fama ingens, armis. Fruſtra ait Don. hoc nomen de his eſſe quæ non recipiunt comparationem, nã quia augmentum recipit, & comparatur, alia illa ſunt nomina in quibus eſt dubitatio utrum comparentur, ut eſt perfectus quod ſi uelis comparare, incipit perfectos non eſſe, perfectus. Cœlo tè laudibus æquem, pro his qui in cœlo ſunt. i. diis; ut, Cæruleus Tybris cœlo gratiſſimus amnis. Iuſtitiæ ne prius mirer, belli ne laborum? Figura græca. Miror illius rei, & regno illius rei, θαυμάζω καὶ ἄρχω ἐκείνου Inde Horat. ait. Et qua paupere Daunus agreſtium regnauit populorum, pro agreſtibus. populis. Si qua uiam dederit fortuna, Bene cum exceptione pollicetur, dicens, Si uoluntatem noſtram fortuna comitetur. Fœdera Turnus. Vel coniugij, uel amicitiarum. Fatales moles. Quia audierat, Niſi fata locum ſedemque dediſſent, Saxa Troiana. Ambitioſe ait, quaſi Troianis fataliter debita. Pepigere dies pacti ſunt nam ab eo quod eſt paciſcor, pepigi, & Pactus ſum facit, ſicut ab eo quod eſt parco, & parſi & peperci. pace ſequeſtra. Media. Nam ſequeſter eſt medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tp̃s ſe ponitur. Pacem ergo ſequeſtram, inducias dicit i. pacem t̃palẽ, & mediam inter bellũ p̃teritum & futurum. Mixtiq; impune Latini, apud maiores magna erat cura fidei, ideo ut inter Porſennã & Romanos factis inducijs cũ ludi Circenſes in urbe celebrarẽtur, ingreſſi hoſtium duces curuli certamine cõtenderent, & uictores coronarentur. Ferro bipenni, ad epitheton tranſtulit nomen propriũ, nã bipennis per ſe plenum eſt & ſecurim ſignificat, ut Crebriſque bipennibus inſtãt. Robora. Modo genus ligni eſt, nam eſt inter ſpecialia nominatũ. Plauſtria gementibus, Sub pondere ſonantibus.

Iamque oratores aderant ex urbe Latina
Velati ramis oleæ, ueniamque rogantes;
Corpora per campos, ferro quæ fuſa iacebant,
Reddere, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum uictis certamen, & æthere caſſis,
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque uocatis.
Quos bonus Aeneas haud aſpernanda precãtes
Proſequitur uenia, & uerbis hæc inſuper addit.
AEN. Quænam uos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & uiuis concedere uellem.
Nec ueni, niſi fata locum, ſedemque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero; rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis
Aequius huic Turno fuerat ſe opponere morti,
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
Vixet, cui uitam Deus, aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſuppoñite ciuibus ignem.
POE. Dixerat Aeneas olli ſtupuere ſilentes;
Conuerſique oculos inter ſe, atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis, & crimine Drances
Infenſus iuueni Turno, ſic ore uiciſſim
Orſa refert. O fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Iuſtitiæ ne prius mirer, belli ne laborum?
Nos uero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua uiam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles
Saxaque ſubuectare humeris Troiana iuuabit.
DR. Dixerat hæc, unoque omnes eadẽ ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra
Per ſiluas Teucri, mixtique impune Latini.
Errauere iugis: ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus euertunt actas ad ſidera pinus;
Robora, nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum.
Nec paluſtris ceſſant uectare gementibus ornos.

ASC. IAMQVE oratores aderant &c. Deſcribit aduentũ oratorem ab Latino miſſorũ petentium ueniam corpora defunctorũ ſepeliendi, quam eis ludens conceſſit Aeneas, addens etiam uiuos in gratiã recipere uoluiſſe, quæ res oratoribus perplacuit uſque adeo ut pollicitarentur ipſum regẽ ſuo Latino reconciliaturos. De quib. omnibus habemus hoc ſolum per Don Miſeris. Qui non in ſuo, ſed in Turni negocio perierant. Pace ſequeſtra, ſequeſtra pax eſt quæ ſic interponitur ut non tollat, ſed differat bellũ. Poſtquam- ma. Vel pro mulieribus poſuit, uel matres eorũ qui cæſi fuerant. Hæc ille. Ordo autem eſt. Iamq; id eſt & iam, oratores, i. caduceatores, quos & uulgus ambaſiatores uocat, aderant ex urbe Latina. t regis Latini, uelati in ſignũ pacifici aduentus, ramis oleæ. i. arboris oliuæ, quæ etiam t̃pe Noe pacis indiciũ per columbam attulit, & rogantes ueniam. i. gratiam cõceſſionem petitionis cuiuſdam. ſ. ut redderet corpora q̃ iacebant. fuſa, id eſt proſtrata, ferro, id eſt armis ferreis per campos, ac ut ſupp ſineret, id eſt permitteret, ſup. ea ſuccedere tumulo terræ. i. humationi aſſerentes, ſup. nullum certamẽ, ſup. eſſe debere cum uictis ſ. omnino: quia iam defunctis, & cum caſſis idest priuatis æthere, id eſt aura uitali, & ut, ſup. parceret hoſpitibus ſ. Latinis uocatis quondam. ſcilicet antequam. Turnus fœdus inter Latinum & Aeneam diſturbarat. Quos ſ. oratores præcantes haud aſpernãda idest licita, & honeſta Aeneas bonus proſequitur uenia idest confert eis ueniã & uerbis ſ. amicis, at addit inſup uerbis hæc O Latini, quæ nã, i. qualis fortuna, indigna. i. aſpernenda, implicuit. i. illaqueauit uos tanto bello, utpote qui fugiatis nos amicos, i. amicitiã noſtram. Oratis ne pacẽ exanimis. i. defunctis, & peremptis ſorte Martis. i. quã Marſit ſibi uẽdicat, hoc eſt bellica? Ponitur autẽ ſecũdo loco tribrachus tis equi aut pauſæ gratia ris lõgæ equiualet. Equidem. i. ego quidem, uellem concedere, & i. etiam uiuis. ſ. pacem, nec ueni. i. in Italiam. i. non ueniſſem ni. i. niſi fata dediſſent, ſ. mihi locum & ſedem ſ. firmam nec gero bellũ. ſ. nolens, & lubens, cum gẽte. ſ. latina, rex ſ. Latinus reliquit noſtra hoſpitia. i. iura hoſpitalitatis inter nos contracta, & credidit ſe potius armis. i. uirtuti bellicæ Turni æquius, i. iuſtius & conuenientius fuerat. Turno ſ. uiolatori pacis, opponere. i. obiicere ſe morti. i. periculo mortis per bellum, ſi apparat i. prẽdit finire bellum, manu. i. concertatione dextræ ſuæ, & ſi apparat pellere

Teucros.ſ.ab Italia,decuit,ſup. eum cōcurrere hic.i.in hoc cāpo mecum telis.Is,ſup noſtrū,uixet pro uixiſſet, cui decus aut ſua dextra dediſſet,uitam,nūc quia res aliter habent,ite & ſupponite miſeris ciuibus ſ.qui ex ſoluerunt, quę non rapuerunt ignem.ſ,quo crementur priuſquā cineres in urnam condātur. Aeneas dixerat.i.finiuerat ſermonē ſuū.olli.i & tunc oēs illi obſtupuere ſilentes.i. cum ſilentio & cōuerſi tenebāt inter ſe oculos atq.ora,q d.tacite dicerēt,ecce qualē uirum repellere conati ſumus.Tum.i.deinde:Drances ſenior.i.prouectioris ætatis,ſ. quam cęteri,aut ſenior,i.grandæuus, & infenſus.i.moleſtus & infeſtus ſemper Turno iuueni odijs & crimine.ſ.Turni, qui pacē rupuerat, aut crimine.ſ.inuidię, aut crimine i.cauſa odiorū legitima, refert uiciſſim ore, quia prius indicijs & geſtibus tetulerant oēs,orſa.i.exordia ſermonis ſui uiciſſim.i. p uiciſſitudinē poſtquā elocutus erat Aeneas ſic.O uir Troiane, ingens fama.i per famā,& ingentior.i,longe maior armis.i.effectu ipſo, quibus laudibus æquē i.æquiparem,& æqualem cenſeā te cœlo.i.cęleſtib. diis,q.d.neſcio, & addit, mirer ne, ſup.in te prius .i.principalius iuſtitiæ.ſ laudem a ſuperiori, nam nouum eſſet ſi nihil ſubaudias diceret mirer huius re,&c.u a pro au,ſup.prius mirer in re laborū belli,ſup laudē,uero.i pro certo,nos grati referemus hæc.i. humanitatis tuæ indicia ad urbem patria.i. Lauro Lauiniū,& ſi qua i.aliqua fortuna.i.fortuita occaſio,dederit uiā:i.modū & rōnē,nos iungemus.i.cōciliabimus,& confederabimus te regi Latino,quærat Turnus ſibi fedeta,quin & .i.quinetiā hoc ē iuſu g iuuabit.i.delectabit,ſup, nos,ſ tollere moles murorū fatales,i fataliter ꝓmiſſas,& iuuabit ſubuecta re.ſ.ad conſtructionem,murorum ſaxa Troiana.i ad Troiæ nouam conſtructionem humeris.ſ.noſtris: Dixerat hæc.ſ.Drances, & oēs ſ.reliqui oratores, fremebant hæc eadem uno ore,i.pari conſenſu,& ipſi pepigere.i,pacti ſunt bis ſenos.i.xij. dies, & Teucri, & Latini mixti impune.i,paſſim & ſine punitione aut malo, errauere,i.libere diuagati sūt,iugis.i.in ſummitatib.ſub uertice montium,per ſiluas, & hoc pace ſequeſtra.i.interuētu pacis ſequeſtræ,quæ inducias ad tēpus concedit, fraxinus.i,arbor illa alta, ſonat ferro bipenni.ſ.ſecuri duas pennas habenti, &,ſup.ipſi euertunt pinus,actas.i. extēſas ad ſidera,nec ceſſant ſcindere.i.findere cuneis,robora.i.ligna querna,& cedrū olentem.ſ.præcipue ut fœtorem cadauerum expellat,nec ceſſant vectare.ſ.ad pyram conſtruendam, ornos.i. tales arbores, plauſtris gementibus.ſ.præ magnitudine ponderis.

VARIA LECT.

VENIAMQVE rogantes. Rom. liber, Precantes, legit. Et æthere caſſis Medic. liber. & alij, Aere, legunt. Pacemne exanimis.Rom.libr.Mediceus, & plerique alij legunt, Pacem me exanimit. Concedere uellem.In antiquis libris, Mallem, legitur. Aequius huic Turno.antiqua exemplaria, Turnum, legunt.His decuit mecum concurrere telis. In Rom,libr.ſcriptum eſt,His mecum decuiſt concurrere telis. Olli obſtupuere ſilentes.In ueteribus lib,ſcriptum obſeruaui, Illi obſtupuere. Iuſtitiæ ne prius mirer,belli,ne laborū.In Rom.lib. & aliquot alij poſita hæc ſunt in caſu ſeptimo,Iuſtitia ne prius mirer,belli ne labore. Sed eſt ubi belli ne laborem. Eſt & ubi, Iuſtitiam, & laborem,accuſatiuo caſu legas Ferro ſonat alta bipenni. In antiquis lib. Acta,legitur, & icta.

Et iam fama uolans tanti prænuncia luctus,
Euandrum,Euandrique domos,& mœnia complet,
Quæ modo uictorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere,& de more uetuſto.
Funereas rapuere faces.lucet uia longo
Ordine flammarum,& late diſcriminat agros
Contra turba Phrygum ueniens plangentia iūgit
Agmina;quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt,mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis eſt uis ulla tenere,
Sed uenit in medios,pheretro Pallanta repoſto
Procubuit ſuper,atq; hæret, lacrymāſque gemēſque:
Et uia uix tandem uoci laxata dolore eſt.
EV. Non hæc ò Palla dederas promiſſa parenti,
Cautius ut ſæuo uelles te credere Marti.
Haud ignarus eram,quantum noua gloria armis,
Et prædulce decus decus primo certamine poſſet.
Primitiæ iuuenis miſeræ,belliique propinqui
Dura rudimenta,& nulli exaudita deorum
Vota,precesque meæ.tuque ò ſanctiſſima coniux,
Felix morte tua,neque in hunc ſeruata dolorem.
Contra ego uiuendo uici mea fata,ſuperſtes
Reſtarem ut genitor;Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli tellure, animam ipſe dediſſem,
Atque hæc pompa domū me non,Pallanta referret,
Nec uos arguerim Teucri,ne fœdera,nec,quas
Iunximus hoſpitio,dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ,quòd ſi immatura manebat
Mors natum cæſis Volſcorum millibus ante
Ducentem in Latium. Teucros cecidiſſe iuuabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quàm pius Aeneas,& quam magni Phryges, & quàm
Tyrrhenique duces,Tyrrhenûque exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt,quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares inmanis trūcus in armis,
Eſſet par ætas,& idem ſi robur ab annis,
Turne ſed infelix Teucros quid demoror armis
Vadite,& hæc memores regi mandata referte,

SERV. QVæ modo uictorem Latio Pallanta ferebat. Bene modo. Vno.n eodemq; die & fortiter fecit & perijt, ut. Hæc te prima dies bello dedit. hæc eadē auſert. Arcades ad portas ruere. eos dicit qui intra ciuitatem ſunt. De more uetuſto. Quia antea per noctem cadauera pro funere ferebantur cum faculis. Rapuere faces. Raptim & feſtinantes tulerunt. Diſcriminat.Diuidit. Vnde & diſcrimē capitis muliebris dicitur.Incendunt. Implent: ut, Clamore incendunt cœlum Troesque Latini. Vis ulla. Nec ætatis imbecillitas, nec ſeueritas regia. Pheretro Pallanta repoſto, id eſt poſito Pallantis pheretro.Nam antiptoſis eſt.Non hæc Palla dederas promiſſa parēti, Cautius ut ſæuo uelles te credere Marti. Duplex expoſitio eſt,aut enim hoc dicit, Non mihi talia promittebas. Vt crederem te cautius dimicaturum, ut intelligamus proficiſceretem Pallantem promiſiſſe patri victoriā,cedem hoſtium, plūrima ſpolia. Qui.n.hæc cogitat,cautelę obliuiſcitur auiditate uincēdi. aut certe Non, pro nempe accipiamus ut in Terent. Non tu hunc rus hinc producere aiebas?id eſt non ne, pro nempe,ut nunc ſit ſenſus, Nempe mihi dederas promiſſa diſcedens, quia cautius fueras dimicaturus. In armis apud armatū,cuius conſilium cupiditas victorię plerunq; conturbat. Vota preceſque meæ. Supra. Sors & uota facit. Felix morte tua. Fa re felix qua ceterī dolent. Viuendo uici mea fata. Diuidendo, ut in Bucolicis, O Lycida uiui peruenimus. Vici autē mea fata.i.naturalem ordinē uita longiore ſuperaui,nanq;.hic ordo naturalis eſt, ut ſint parentibus ſuperſtites filij. Fata ergo generalia dixit, referens ſe ad naturalem ordinem,non ad fatum proprium. Nam fata ſuperare nemo hominū pōt. Vn multi ſic diſtinguunt. Contra ego uiuendo uici uitā.ſ filij. Nam hoc eſt, Superſtes reſtarem ut genitor, ut mea fata, p exclamationē dictum ſit. Secundum tamen ēt irrationabilia dolentibus dari. Reſtarem. Eſſem. Dediſſem. Reddidiſſem. Pompa.Exequialis. Nec uos arguerim. exonerat eorum pudorem, ne uideantur ei cauſa orbitatis fuiſſe,dicens ſibi hoc fataliter debitum. Senectæ. Deeſt ætatis nam ſenecta ætas dicitur.Saluſtius: Senecta iam ętate. Per ſe autem plenum eſt, ſi ſenectus dicamus. Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe iuuabit. Lucrum quodāmodo putat, impendiſſe pro amicorum felicitatę filius, qui morti fuerat acerbo funere, fataliter debitus. Non alio digner te funere. Palla, Latenter hic Aeneæ oſtenditur pietas, qui in amici funus tanta contulit, ut pater amplius præſtare non poſſet Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis.Sicut iſti duces de quibus hæc ſunt trophæa, nā ſupra ait. Indu toſq; iubet trūcos hoſtilibus armis ipſos ferre duces. Eſſet par ætas, Vel mea, uel filij, nam ad utrunque poteſt referri. Teucros quid demoror armis ꝗ. Ab armis, & hoc uidetur

Quod uitam moror inuiſam, Pallante perempto,
Dextera cauſa tua eſt: Turnum gnatoque patrique
Quam debere uides: meritis uacat hic tibi ſolus,
Fortunæque locus non uitæ gaudia quæro,
Nec fas ſed gnato manes perferre ſub imos.
POE. Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atque labores,
Iam pater Aeneas, iam curuo in littore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quique ſuorum
More tulere patrum, ſubiectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma
It cœlo clamorque uirum, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frænaque, feruenteſque rotas, pars muner anota
Ipſorum Clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti.
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſeruant
Buſta, neque auelli poſſunt, nox humida donec
Inuertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diuerſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa uirum terræ infodiunt, auectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt,
Cetera confuſeque ingentem cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremant, tunc undiq; uaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri:
Tertia lux gelidam cælo dimouerat umbram,
Mærentes altum cinerem, & confuſa ruebant
Oſſa focis, rapidoſque onerabant aggere terræ.

tur dicere. Dimittendi ſunt Troiani, ut morte Turni ſatisfiat doloribus meis, quod etiam poſteriora ſignificant. Meritis uacat hic tibi ſolus, fortunæque locus. Nihil eſt aliud quod poſſit, uel uirtus tua, uel fortuna præſtare, nam his rebus uictoria contingit) niſi ut hoc occiſo Turno, & uindices filium, & patrem conſoleris orbitum. Sed gnato manes perferre ſub imos. Ac ſi diceret hanc ſolam eſſe cauſam, quæ cum cogat ad uitæ patientiam, ut filio Turni nunciet interitus. Extulerat lucem. Aſinius Pollito inducit ubique Virg in dici deſcriptione ſermonem aliquem ponere aptum præſentibus rebus. ut hoc loco, quia funerum, & ſepulturarum res agitur, dixit extulerat. Item in quarto, quia eſt nauigaturus Aeneas, & relicturus Didonem, dicit, Tithoni croceum linquens aurora cubile, quod licet ſuperfluum ſit, in multis tamen locis inuenitur. Miſeris mortalibus. Qui ſunt ſubiecti tot caſibus. Homerus δειλοῖσι βροτοῖσι .i. miſeris mortalibus nō timidis. Opera atque labores. Hoc opus, & hæc opera tunc dicimus quando negocium ipſum quod geritur ſignificamus. ſi autem fœminino genere diceremus operas, ipſas perſonas quæ aliquid faciunt ſignificamus, ſicut cuſtodia dicitur quæ cuſtodit, ut Cernis cuſtodia qualis. nam ut hi qui cuſtodiuntur, cuſtodiæ dicantur, uſurpatum eſt. Vnde male eſt in uſu cuſtodiæ audiuntur. Conſtituere pyras. Pyra eſt lignorum congeries. Rogus, cum ardere cœperit dicitur. Buſtum uero iam exuſtum uocatur. Quē ordinē ſeruat poeta Dicens conſtituere pyras Itē, Subiectiſq; ignibus atris ter circum accenſus. decurrere rogos. Itē poſtea Semuſta que ſeruant Buſta. More tulere patrū. Quia apud uarias gentes diuerſa fuerūt genera ſepulturæ. Inde eſt quod alii obruuntur alii exuruntur alii proprias remittuntur ad patrias, alii p diem ut nūc iſti, alii p noctē, ut ſupra. Pallas. Et perite has uarietates Virgilius poſuit. Nam Heraclitus, qui omnia uult ex igne conſtare, dicit debere corpora in igni reſolui. Thaleſius qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit obruēda corpora, ut poſſint humore reſolui. Ignibus atris. Atqui ignes atri non ſunt, ſed epithetō traxit, de negocio, ut atris diceret. hoc eſt funebribus, ut paulò, poſt Mœſtum funeris ignem. i. funebrē nam mæſtus eſſe non poteſt ignis. Conditur in tenebras altum caligine cœlū. i. aer fumi obſcuritate completur. Cincti fulgentibus armis. Fruſtra hoc epitheton notant Critici, quaſi circum euntes rogos alia arma habere debuerunt. Cincti. i. inſtructi. Decurrere rogos Pro circum rogos currere. Bene aūt ait Decurrere nō Decucurrere, Nanque uerba quę in præterito perfecto primam ſyllabam geminant, ut curro cucurri. tendo tetendi, cum compoſita fuerint, geminare non poſſunt, nam decurri, & petendi dicimus non decucurri, neque detetendi, exceptis tamen duobus do & ſto. Clangorque tubarum Ante enim mortui ad tubā deducebantur. Vnde Perſius, Hic tuba candelæ, tandemq; beatulus alto compoſitus lecto. Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis. Secundum ſuæ gentis ritum, alia hoſtilia arma, alii peremptorum cremabant. Feruenteſque rotas. Nimio, ſcilicet curſu. alibi, uolat ui feruidus axis. Hora Metaque feruidus euitata rotis Et non felicia tela, Quibus ſe defendere nequiuerunt. Mactantur corpora morti. Aut in morte, aut morti ipſi deæ. Stat in ſcopulis mors ſæua ſedet. Lucan. Ipſamque uocatam quam petat è nobis tibi mortem coge fateri, Circa autem, ideo q, a ut Hom. dicit, in mortē Patrocli circa corpus extincti, tam homines quam pecora immolabantur. Vnde eſt in vj. Oſſaque lecta cado texit Corinæus aheno. Hom. ἐν τῷ ψ. ad Patrocli pyram:

Ἐν δὲ θῆ τεσσαράκοντα καὶ ἀμφιφορῆας
Πρὸς λέχεα κλίνων. πίσυρας δ' ἐριαύχενας ἵππους
Ἐσσυμένως ἐνέβαλλε πυρῇ μεγάλα στεναχίζων.
Ἐννέα τῷ γε ἄνακτι τραπεζῆες κύνες ἦσαν.
Καὶ μὲν τῶν ἐνέβαλλε πυρῇ δύο δειροτομήσας.

Raptas Raptim aduectas, nam poſt inducias rapere nō poterāt, aut certe raptas, belli tēpore. Stellis. aptum. Coniunctum. Nec minus. Etiam Innumeras ſtruxere pyras. Hoc loco multis rebus oſtendit immenſam cædē factam eſſe Rutulorum. Finitimos tollunt in agros. Qui enim è longinquo deuenerant, referri nō poterant. Vrbique remittunt. Deeſt unicuique, & meminit antiquæ conſuetudinis, nam ante etiam homines in ciuitate ſepeliebātur. Quod poſtea Duilio conſule ſenatus prohibuit, & legauit ne quis in urbe ſepeliretur. Vnde imperatores & uirgines Veſtæ, quia legibus non tenentur, in ciuitate habent ſepulcra. Denique etiam nocentes uirgines Veſtę licet uiuæ, tamen intra urbem in campo ſcelerato obruebātur Nec honore, Quia nec numero, nam aliud uerbum pendet ex altero. Confuſa ruebant Oſſa focis. Aut quia dixit multos crematos. Aut ſi ad honoratorum cadauera referas, ut ſupra diximus. Confuſa propter ſimul animalia concremata. Ruebant. De cineribus eruebant. Tepidoque onerabāt aggere terræ, Hypallage, hoc eſt oſſa trepida.

ET iam fama, &c. Proſequitur lamentationem, & ut in argumento dictum eſt, affectus paternos Euandri in Pallāta filium unigenitum. Vnde cum nihil receptum eſt Donati. Ordo eſt. Et fama (ſcribitur etiam phama, nam & a græco, & latino deduci poteſt. ſed obſeruatum ferè eſt ut quoties, poetice pro perſona ponitur, filia uidelicet terræ per ph, ſcribitur) uolans, quia in rebus aduerſis, unde in iiij. Fama malū quo non aliud uelocius ullum Mobilitate uiget, uireſque acquirit eundo, exiſtens prænūcia tanti luctus, quantus ſ. eſſe ſolet in nece unigeniti regis, replet iam Euandrum, & domus & mœnia Euandri, ſupp. luctu aut ſermone de morte Pallātis, fama dicit, ſup. ea quæ ferebat. i. afferebat: modo i. paulò ante: Pallanta uictorem, ſup. eſſe Latio. i. in agro Latino, quia multos prinſquā occumberet ſtrauit, eaq; res ad Euādrum ſubito perlata eſt. Arcades ruere. i. ruebār: aut potius cęperunt ruere. i. effuſim currere, ad portas, & rapuere more vetuſto. i. ex antiquo inſtituto, faces funeras. i. funeribus, aptas uia lucet longo ordine flammarū, & diſcriminat. i. diuidit diſcrimina ponens agros late. i. in latum. Turba Phrygū. i. Troianorū ab Aenea cum funere miſſorum, ueniēs cōtra i. aduerſo. ungit agmina plangentia, quæ. ſ agmina plangentia poſtquam matres ſ. Arcadum, uiderunt ſuccederet tecto. i. ad tectum regium, ipſi incendunt urbem mœſtam clamoribus. i. ululatibus. At. i. ſed, ulla uis non eſt potis. i. non poteſt tenere Euā- ASC.

ſtum:nam ſupra ait,Quem ergo antiptoſis eſt.Laurentia.Pro Laurentinam recta deriuatio hæc eſt.Inhorruit armos.i.pro armis inhorruit.Aut certe in armos horruit,& erexit ſetas.Tutis clamoribus.Præter periculum Iuſtæ iræ propter illud.Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis,Componens manibusque manus.Cunctatur. Diſponit ſe per omnes partes.Tergo.Scuto,ut,Et uenit aduerſi in tergum Sulmonis.

HAEC memorans, &c.Docet quo Turnus delatus eſt, & in eius locū ſuffectus Mezētius, de qua re argute diſſerit Seruius nihil autem Donatus.Ordo igitur eſt.Turnus memorans hæc ſ.dicta animo quia ſolus erat,aut memorans hæc;fluctuat.i.ꝑ modū fluctus agitur animo, nūc huc.i.in hanc ſententiam nūc illuc.i.in illam. An ipſe amens, induat i.feriat ſeſe mucrone.i. gladio ſuo, ob tm̄ dedecus: & exigat.i.extra agat enſem crudū ꝑ coſtas.i. trāſeundo coſtas an iactat ſeſe medius fluctibus.i.in medios fluctus: & petat nādo littora curua,& reddat ſe iterum in arma Teucrum.i.Teucrorum,ipſe conatus.ſup eſt ter utrāque uiam.i.ſe īterficere,& inſtructus dare,ſed Iuno maxima cū ſinuit ter & ipſa miſerata animi, pro animo ſuo iuuenem.ſ. Turnum, repreſſit.ſ.eum & animum ejus ab inſtituto. Ipſe igitur Turnus,labitur.i.celeriter cum deſcenſu nauigat, ſecans ęſtu & fluctu ſecundo,alta.ſ.maria,& defertur ad antiquā.i.nobilem urbem, & Dauni patris.ſ.eius,hoc eſt Ardeam. At.i.ſed: Mezentius ardens.i.accenſo furore Martio; ſuccedit interea pugnæ monitis.i.per internam admonitionem Iouis, & inuadit Teucros ouantes.ſ.de uictoria non triumphali, quia dua aberat Acies Tyrrhenæ.i.Hetruſcæ.concurrunt,atque inſtant omnibus odiis,uni.ſ.Mezentio,& inſtant frequentibus uni uiro.ſ, eidem Mezentio:ille.ſ.Mezentius,uelut.i.quemadmodum: rupes.i.ſcopolus abruptus,quę prodit.i protenditur in equo obuia furiis.i.uehementi impetui uentorum, & ex poſt pro expoſita; Ponto.i.mari:perfert.i.ad finem ſuſtinet; uim.i.uiolentiā cunctam, atque minas, ſupp.cunctas,& cœli & maris, manens ipſa.i.in ſe immota;illa dico, ſic ſe habens: ſternit humi.i.ſuper humum Hebrum prolem.i.gnatum Dolichaonis;cum quo.i.cuius ſocietate:ſternit Latagum, & Palmum fugacem.i.fugere ſolitum,ſed ipſe Mezentius,ſternit,ſup.Latagum ſaxo,atque occupat ingenti fragmine montis.i.quod ſaxum erat ingens fragmen montis:os & faciem aduerſam,ſup.eius,hoc eſt Latagi,& ſinit.i.permittit.Palmum uolui.i occumbere ſegnem.i.lentum & hoc poplitem,ſup.eius hoc eſt neruo poſt genua.Et dr̄,hic poples poplitis, non poplex poplicis,.uccuſo.i.interciſo, & donat Lauſo.i.filio ſuo, habere humeris.i.ad ornatum humerorum, arma.i.Palmi, & Latagi, & donat figere uertice.i.ſuper caput ſuum in cono galeæ criſtas.ſ.Palmi, &c.nec non.i.ut etiam ſternit,ſupp.Euantem uirum illum Phrygium.i.Troianum,& Mimanta,a nominatino Minas Minantis,uel Minantos æqualem. i.coæuum ac contemporaneum;& comitem Paridis,quē Theano.ſ.mater,ut,ſit,Theano huius Theanus, dedit in lucem.i.edidit,& peperit,Amyco genitori,ideſt patri, & regina Ciſſeis.i. Ciſſei filia.Hecuba.ſ,prægnans.i.grauida face.i.ſomnians ſe facem habere in utero creat.i.procreat,una.i.eadem nocte:Parin .ſ.Priami filium.una dico nocte,qua Theano Minanta creauit qui ſupp.Paris occubat,i.ſepultus iacet,urbe paterna.ſ.Troia, ora.i.prouincia Laurens.i.quæ eſt iuxta Lauro lauinium, in agro Laurenti, habet Minanta ignata.ſ caſus ſui, aut ignarum dicit pro ignotum ac uelut,ille.ſ.nobilis aper,ideſt ſus ſiluester actus.i pulſus de altis montibus morſu canum, ideſt quem canes minari erant,quem.ſ.Veſulus mons ille Ligurię,pinifer.i.ferens pinus in uertice defendit.i,protexit multos annos.i.per annorum multorum ſpatium;quæ pro uel quem, ſup.palus Laurentia ,id eſt laurens defendit, ſup,paſtus pro paſtum ut Seru. v.ſilua arundinea.ſ.inter arundinem paludis, poſtquam uentū eſt inter retia, i poſtquam ſentit ſe interclusum retibus, aut ſi figuratas locutiones uitare uelis,dic ad uelut aper actus,de mōtibus altis morſu canū quē veſulus pinifer defendi multos annos; ꝑ uel,aut pro &, palus Laurentia defendit multos.ſ.annos,ille,ſup.exiſtens paſtus ſilua arundinea,poſtquam uentum eſt inter retia,ſubſtitit.i.manſit ſtans, & intremit, quia neque progredi,neque regredi, datur exiſtens ferox, & inhorruit armos.i.anteriores humeros, & dorſum horrentes.i.rigentes ſetis,nec cuiquam.ſ.uenatorum eſt virtus.ſ.fortitudo iraſci.i.more iratorum irruere,aut accedere propius,ſed inſtant procul telis,& clamoribus tutis, aut quibus ſe tutabantur, aut quibus nihil imminet periculi,quia procul.Haud i.non aliter,non ulli, ſup.eorum, quibus Mezentius eſt iræ iuſtæ.i.ad iram iuſtam, eſt animus.i.audiētia concurrere ferro ſtricto:ſed ſup.laceſſunt ideſt prouocant eum longe.i.de lōge miſſibus.i.iaculis ,& clamore uaſto.i.ualde ample diffuſo.Autem pro ſed,ille.ſ.Mezentius,impauidus.i.imperterritus:cunctatur.i.diſponit ſe in omnes partes frendens dentibus;& decutit haſtas tergo.ſ.ſuo, hoc eſt ſcuto,tergore munito,aut de dorſo ſuo.

VARIA LECT. AN ſeſe mucrone.Romanus liber, Mucroni ponit,& in aliis Mucronem legitur.Et crudum per coſtas exigat, in Rom.libr. Durum,legas.In aliquot aliis,Crudum per coſtas dirigat.Iuuenemque animi uariant exempl.dum quædam,Animo, quædā, Animi,legunt.Ipſa immota manens. In Oblongo,Manet,legitur.Paridisque Minanta,in antiq lib.Minanta, habetur.Quem nocte Theano.Libris uetuſti, Theana legunt.Occupat, ignarū Laurens.Sunt qui legant,Occubat,hic earum Laurens.

Venerat antiquis Coryti,de finibus Acron,
Graius homo,infectos linquens profugus hymenæos,
Hunc ubi miſcentem longe media agmina uidit
Purpureum pennis,& pactæ coniugis oſtro;
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim ueſana fames)ſi forte fugacem
Conſpexit capream,aut ſurgentem in cornua ceruū,
Gaudet hians immane,comasque arrexit,& hæret
Viſceribus ſuper accumbens,lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron,& calcibus atram
Tundit humum expirans,infractaque tela cruentat,
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere,nec iacta cæcum dare cuſpide uulnus.
Obuius aduerſoque occurrit,ſeque uiro vir
Contulit,haud furto melior;ſed fortibus armis.
Tum ſuper abiectum poſito pede nixus,& haſta,
Pars belli haud temenda uiris,iacet altus Orodes.
POE. Conclamant ſocii lætum Pæana ſecuti.
Ille aūt expirans, ORO. Non me,quicunq; es,inulto,
Victor,nec longum lætabere:te quoque fata
Proſpectant paria,atque eadem mox arua tenebis
POE. Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira:

SERV. CORyti de finibus.Corytus eſt & ciuitas Tuſciæ & mons & rex pater Dardani. Vnde nos ad quos uis poteſt referri. Grauis homo. Oriundo quidem Græcus ſed qui nunc de Tuſcia uenisſet ad bellum.Miſcentem.Perturbantem.Purpureum pennis, Bene galeatum, ut, Purpurei criſtis iuuenes.i pulchri. Veſana fames. Alibi, Et male ſuada fames.Fugacem. Velocem. Surgentem.Creſcentem,cornibus eminentem. Comasque arrexit. Naturale enim eſt ut irati leones erigant iubas Lauit. Ab eo quod eſt lauo lauis. nam hoc uerbum & primæ eſt coniugationis,& tertiæ, aqua nunc aut lauit.Item Horatius Lauit amne crines. item Neque dulci mala uino lauere. Infracta. Aut ualde fracta,aut tenera infracta.Orodem. Iſtum Orodem uirum fortem intelligimus,in fugam neceſſitate conuerſum. Nam ipſe paulo poſt dicturus eſt adhortendos ſocios.pars belli haud tēnēda uiri,iacet altus Orodes Furto.Inſidiis. Haud tēnēda uiri, Aſper uiri legit,Altus Magn⁹,ut,Sic pſ ille deū faciat,ſic altus Apollo. Pæana ſecuti.Pęā ꝓprie. Apollinis laus eſt.ſed abuſiue & aliorū dī. unde Pindarus opus ſuū, qđ & hominū & deorum laudes cōtinet.Pæanas vocauit. Nec longū lętabere.Duo dixit, nec duo lætaberis, nec me inultus defenſo Homeri aūt more morienti dedit ſcientiā futurorū, ueluti Patroculum moriētem Hectori mortem predicere:

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρε-
σὶ βάλλεο σῇσιν.
Οὔ θην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλ-
λά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκε θάνατος, καὶ μοῖ-
ρα κραταιή.
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύ-
μονος Αἰακίδαο.
Et Hectorem Achilli.
Φράζεο νῦν μή τοί τι θεῶν μήνι-
μα γένωμαι
Ἤματι τῷ ὅτε κέν σε Πάρις
καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων
Ἐσθλὸν ἐόντ' ὀλέσωσιν ἐνὶ
Σκαιῇσι πύλῃσιν

Lou-

ME. Nunc morere: aſt de me diuum pater, atque hominum rex.
Viderit POE. Hoc dicens eduxit corpore telum
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen:
Partheniumque Rapo, & prædurum uiribus Orſen,
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten,
Illum infrænis equi lapſu tellure iacentem,
Hunc peditum pedes. & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud ex per Valerus uirtutis auitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumque Neales
Inſignis iaculo, & longe fallente ſagitta.
Iam grauis æquabat luctus, & mutua Mauros
Funera cedebant pariter, pariterque ruebant
Victores, uictique neque his fuga nota, nec illis
Dii Iouis in tectis. iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Iuno.
Pallida Tiſiphone media inter millia ſæuit.
At uero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus, ingreditur campo, quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna uiam ſcindens, humero ſupereminet undas:
Aut ſummis referens annoſam montibus orbum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe uaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obuius ire parat, manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mola ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantum ſatis haſtæ:
ME. Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint: uoueo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te Lauſe trophæum
Aeneæ. POE. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa uolans clypeo eſt excuſſa, poculque
Egregium Authorem latus inter, & ilia figit
Herculis Authorem comitem, qui miſſus ab argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat urbe
Sternitur infelix alieno uulnere cœlumque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Aeneas haſtam iacit illa per orbem
Aere cauum triplici, per linea terga, tribusque
Tranſit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed uires haud pertulit, ocyus enſem
Aeneas uiſo Tyrrheni ſanguine lætus
Eripit a femore, & trepidanti feruidus inſtat.

Longum. Pid longe, nomen pro aduerbio poſuit. Subridens. Per iracundiam ridens loquitur. Vnde & illud per irriſionem dictum accipitur. Aſt de me diuum pater, atq; homi num rex uiderit. Ideſt uiderit utrum Mezentio poſſit uoce re ille, quem uos deorũ & hominũ ere ditis eſſ rectorem. Eduxit corpore telum. Quo facilius poſſet perire, Lucanus, Non eger igeſſit, ſed auul ſis pectore tela. Dura quies. Blande, contraria: ſic dictum eſt, & ſomnus ferreus Eſt autẽ Homeri comparatio.

Ὥ ῥα μὲν αὖθι πεσὼν κοιμή-σατο χάλκεον ὕπνον

Cædicus Alchatoum In hoc loco eſt confuſio in aliquibus nominibus. nam quis ſit Troianus, q s Rutulus, ignoratur. Rapo. Rapon dicitur, ſicut Tarchon, ſed matri cauſa detraxit ut poſſit Sinalæpha fieri, ſicut ſupra, Haud procul hinc Tarcho. In frænis equi. Caſu equi aſperrimi, qui frænorum ſperneret regimen. Infrænos autem etiam homines dicimus, Hinc Numidæ in fræni cingũt Dicimus autem, & infrænis, & infrænna, ſicut in ermis, & inermus Proceſſerat agis. Contra Meſſapum dimicaturus, quod nequiuit, efficere. nam a Valero antequam ad Meſſapũ perueniret, occiſus eſt. Haud expers. Non, ignarus uirtutis pare itum iaculo, & longe fallente ſagitta. Iactu longe fallẽtis ſagittæ. nam ἀνδιά δυοῖν dixit, ut, Hamia auroque trilicẽ. Item, Moléque, & montes Cædebant. Legitur, & cedebant, id eſt in terga ueniebant, ſecundum quod Ruebant, inſequebantur ſignificat. Si autem cædebant i. occidebant, Ruebant eſt cadebant. Iram miſerantur inanem generaliter dicit omnem iram bellicam. ubi enim tam inanis iracundia eſt, quã in bello, ubi ut pereamus iraſcimur? Pallida Tiſiphone. Nõ ipſa dea, ſed effectus furiæ, hoc eſt inſania. Orion, Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna. Orion (ut etiam in j diximus) O enopinionis regis filius fuit, & conceſſus a Ioue, Mercurio. Neptunoque ſuſceptus hoſpitio hic uenator. Hic uenator immenſi corpori fuis, qui quodam tempore ſuſceptus a rege, cum uellet eius filiam uitiare, ille iratus ei oculos ſuſtulit. Cæcus itaque Orion cum cõſuleret quemadmodum oculos poſſet recipere, reſponſum eſt ei poſſe lumina reſtitui ſi per pelagus ita contra Orientem pergeret, ut loca luminem radiis ſolis ſemper offerret. Quod ille eſſicere ita potuit. nam cum audiſſet ſtrepitum Cyclopum Ioui fulmina fabricantium, ſono ad eos ductus, unum de his humeris ſuis ſuperpoſuit, & eo duce oraculi præcepta compleuit. Nõ uutẽ incõgrue fingitur ire potuiſſe per medium pelagus, quaſi filius pro parte Neptuni. Hæc autem comparatio pertinet ad ſolam corporis proceritatem. Nerei ſtagna. Epitheto eleuauit Tapinoſim more ſuo. imperterritus Prima eſt compoſitio, non ſecunda. nã hoc eſt perterritus, quod & territus, & tunc eſt uera compoſitio cum ſermonis natura corrũpitur. Spatium emenſus quantum ſatis haſtæ. Speciota locutio Voueo. Conſecro, & dico Prędonis corpore raptis. Prædones ſunt qui populandam alienam inuadũt prouinciam Alibi. Per fidus alta petens abrepta uirgine predo. Tronæhum Dictum ἀπὸ τοῦ τρέπεσθαι i. ab hoſtium cõuerſione unde qui hoſtem fugaſſet, merebatur trophæum, qui autem occidiſſet, triumphum, ἀπὸ τοῦ θριαμβεύειν. i. ab exultatione. Sciendum ſanè Lauſo propriam ideo nihil profuiſſe pietatem, quod in eum pater mente ſacrilege munera transferebat deorum, & qui occiſorum ſpolia deuouebat. Anthorem Erit nominatiuus hic Anthores, quomodo Diores. nam ſi Anthor fuerit nominatiuus metri ratio nõ procedit omnia enim græca nomina in or terminata, in obliquis caſibus corripiunt or; ut Hector Hectoris, Neſtor Neſtoris, Caſtor Caſtoris. Alieno uulnere. Telo, quod in Aeneam fuerat deſtinatum. Cœlumque aſpicit. Vt, alto quæſiuit cœlo lucem Item, Hauſit cœlum mentemque recepit Naturaliter enim non morientes cupiunt ſatiari ultimo lucis aſpectu. Dulces moriens reminiſcitur Argos. Inter phiſia ſigna moriturum, etiam hoc legitur patriç aſpectum deſiderare periturus. Linea terga. Lino enim tegebantur ſcuta. ut poſſet inhærere pictura. Ima ba. Hypallage, pro in imo inguine. A femore. Vt etiam ſupra diximus ſecundum Captum erit nominatiuus hoc femẽ, licet nuſquã lectum ſit, Vt etiam ipſe commemorat.

VENERAT antiquis, &c. ASC.
docet igitur quam ſtragem & Mezentius edidit, & primum mortem Acronis, deinde. Orodes. Vnde nihil eſt Dona. i. Ordo eſt. Acron homo Graius i. Græcus, uenerat de ſedibus; an Coryti. ſ. vnde Dardanus ortus uenerat, dicit, profugus. i. patriam fugens, linquens Hymeneos. i. nuptias infectos. i. imperfectos, ubi. i. poſtquam; Mezentius, ſupp. uidit hunc miſcentem, i. turbantem media agmina, exiſtentem purpureum. i. purpurei coloris, aut purpuratum. i ornatum pennis. ſ. cũ plumis & oſtro. i. purpura coniugis, pactæ. i. deſponſata; ipſe Mezẽtius ſup. ceu, id eſt ueluti, leo impaſtus. i. famelicus peragrans, ideſt circumiens ſæpe ſtabula alta, ideo ſæpe, enim pro, quia fames ueſana, ideſt ueniã pariẽs, ſuadet. ſ. ludo. i. incitat lupũ, ſi ſupp. talis leo, cõſpexit forte capreã, i. capram ſilueſtrem fugacem. i aſſidue fugiẽtem, aut ceruum. ſ. iuniorem ſurgẽtem in cornua. i. cui cornua icipiũt ſurgere, aut ſecũdũ cornua, ſeu ut cornua creſcentem, ipſe hians immane. i. immaniter gaudet, & erexit. ſ. priua, comas, & hæret. ſ. modo uiſceribus, ſuper accũbens. i. accumbens quaſi deſuper, & cruor teter. i. immundus, & dirus, lauit. i. imbuit, & polluit, ora improba, id eſt famelica. & improbe deuorãria. Sic Mezẽtius ruit alacer in medios hoſtes. Acrõ infelix. ſ. quod cum tali cougredi debebat. ſternitur, & expirãs, ideſt emittẽs ſpiritum: tundit calcibus. ſ. ore dolore, & indignatione

humum attam.i. pernicioſam,& inimicam,& cruentat tela in hraſta.i.quę cadendo infregit aut quæ nũquam ſregerat,Idẽ.ſ. Mezentius:haut.i nõ dignatus eſt ſternere Oroden ſugiẽtem.i. quãdiu nõ puſillamitate ſed neceſſitate coactos ſugeret; nec dignatus eſt dare uulous cęcũ,id eſt improuiſum cuſpide iacta .ſ.a tergo,ſed i pſe oboius occurrit & ipſe uit cõtulit ſe uiro ad uerſo i.ex aduerſo occurrenti,& non profugienti,exiſtẽs haud ,i.nõ; melior.i.peritior: ſutto,i.inſidiis aut haſtu,ſup.quã Orodes ſed armis fortibus.i.multa uirtute agendis Tum.i deinde poſtquam q a melior erat, eum proſtraoerat ipſe nixus.i innitens pede poſito ſuper abiectum, & innixus haſta poſita ſuper abiectum.ſ.Oroden.inqoit, ò uiri iugens para belli non temnẽda i.contemneoda,ſed magni facienda nobis,unde ſperetis,q a Orodes altus iacet.i.proſtiatus. Socir ſecuti i.ſubſequentes, & upprobantes dictum eius conclamant Pęanã, id eſt canticum laodis lætum.i.io ſignum lætitiæ,autem pro ſed,ille ſ.Orodes, expirans,inquit,ſup.qoicũqne es tu, non es nictor me inulto. i.oltio fiet de morte mea io te,nec tu uictor lætabere longum. .i.per lõgum tempus,nam pariat facta,i.ſimiles exitus mortis proſpectant quoque.i.etiam te,atque tenebris mox eadẽ arna, id eſt proſternetis etiam io hia arura,ad quem Mezentius ſubrides,ita mixta.i.cum amaritudine,quadam; dixit,ſup.tu morere nunc,q.d mors tua tibi certa & ioeuitabilis eſt,aſt pater diuũ atque Rex homioum.i.quem uos talem potatis(Ipſe.i.contem pior diuum id noo cenſuit,aut ſi cenſuit fide,'oegau erat iamẽ factis uiderit de me,i.ao mihi oocere poſſit quod tibi ſaltẽ oegatum eſt,ipſe dicẽs hoc, eduxit telũ corpore.i.extraxit.}Quies dura,& ſomous ferreus i ſopor mortis qui ut ferrum durus eſt urget olli.i.tunc illi,& lumina clau ſuntur in noctẽ æternã,Cædicus uir ille, ut ueroſimile eſt Hetruſcus obtrũcat Alchathoũ Sacrator obtruocat Hydaſpem & rapo Parteniũ, qui arca uĩ, & Orſen prædurum.i.oalde durum uiribus.Meſſapus.ſ.equorũ domitor obtruncat & Clonium,& Licaonium.& Ericaten; obtruncat dicit illum.ſ.priorem, hoc eſt Clonium iacentem tellure ſ.ſuper terrã,}lapſu equi infrẹnis.i.aſpertimi freou recuſatis, & ipſe Pedes i.pedeſter obtroncat,hunc.i.Lycaonium peditẽ: & Lycius proceſſerat.ſ.cõtra eum, Argis i.ab Argis: qoẽ.ſ.Lycium Valerius haud.i.oon expers.ſ.particeps uirtutis auitæ.i.aui, & maiorom ſuorum deiicit,i.proſternit Salius i.Troianorũ optimus adcuru..m,ut in quinto uſum eſt,deiicit Atiooiõ & Nealces inſignis,. ioalde expeditus iaculor & ſagitta longe fallẽte,i. ex improuiſo iouadente,deiicit,ſop.Salium.Iam grauis,&c.Recitat poſt mortem dubium Aeneæ,& Mezẽtii, concurſum eiuſdem Mexentii uulnus,unde quia nihil putatur Donat argutia rũ attuliſſe.Ordo eſt Mauros.i.Mars graois.i.durus,utriſque ęquabat iõ luctus,& funera mutua.i.mutuo illata, ipſi cædebãt .i.occidebãt,pariter.i.pariſormiter ab utraque parte,& ruebãt .i.cadebãt pariter (Melius eſt p p antitheton dicere cædebãt q̃ cedebant,etiam quia dicturus eſt, Neque his fuga nota neq; illis quæ ſi ceſſiſſent nota fuiſſet) ruebãt dicti uictores.ſ prius, & uicti neqoe fuga eſt nota his.i.unius partis uitis,neq; illis.i.alterius,dis miſerantur,i.cum miſeratiooe aſpiciuot, in tectia louia.i.in cœlo exiſtẽtes aut io aere ſummo irã.ſ.mortalium inanẽ.i.nihil cõtra fatorũ ſeriem proſuturam amborũ populorũ, & miſerãtur tãtos labores eſſe mortalibus, Venus ſpectat hinc .i.ex una parte.ſ.Troianos uerſua,& Iuno Saturoia.i.Saturni filia,ſpectat cõtra.i ecõtrario, hic.i.ex oppoſita parte Tiſiphone .i.furia ioferoalis,hoc eſt furor bellicus , & ioſania mẽtiũ pallila.i pallorem inducẽs, ſæuit.i graſſatur inter media millia.ſpugnaotum. At uero.i ſed ad oerum,aut præcipue,Mezẽtius quatiens ingentem haſtam ingreditur campo,id eſt per campũ,exiſteos turbidus,ſup.tam magnus quam magnus Orion uenator,ille maximus cũ incedit pedes.i pedeſter. per maxima ſtagna.i ſtagnantes gurgites Nerei.i.maris medii,ſcindens.i interſecãs uiam, & ſupereminet humero undas.ſ.maris aut quã magnus,ſup incedit,referens, i.reportãs montibus ſommis ornũ. i talẽ arborẽ,annoſam i ueruſtam,& annis plenam,& cum ipſe ingredit ſolo i ſuper terrã, & condit.i.abſcondit, caput inter nubila,.i.nubes.Talis inſert ſe Mezẽtios, ſop cum armis uaſtis ,i oalde amplis, Aeneas contra.i.econtrario,ſpeculatus ſopp.ipſum io longo agmine, parat ire obuius huic.ſ.Mezẽtio, ille,ſ. Mezentius manet imperterritos.i.minime prerritus, opperiẽs .i expectaos,hoſtem magnanimum.ſ.Aeneam uiribus ſuis innitens & con fiſus, & ſtat.i conſiſtit ſua mole.i quaſi illis terrorẽ incuſſurus, ac emẽſus oculis ſpatium ſup tãtum qoãtum,ſup. ſit haſtæ,inqoit,ſup.dextra, & telũ miſſile,quod ego libro.i.cõcutio nunc,ſiot mibi dens i.loco numinis nõ ergo diuinum auxilium implorat,ſed in ſuis uiribus ſpẽ pooit,ego uoueo.i.cõſecro & dedico teipſum Lauſe (qui filius eius erat) trophęum.i. conuerſi,& uicti hoſtis inſigne.indutum ſpoliis rapitis,ſupp.de corpore prædonis.ſ.Aeneæ alienam terram inoadentis.Dixit.ſ. Mezẽtius.i perfecerat uotõ,& eiecit eminus i ẽ mano , hoc eſt de longe,haſtã ſtridentem.ſ.ex celeri motu.at.i.ſed, illa.ſ.haſta uolãs,eſt excuſſa clypeo.ſ.Aeneæ a Vulcano ſabricato,& git.i. trãſigit procul ſ ſtantem Anthorem.i.Argiuum illum, egregiũ .i.excellentem uirum,fixit. dico,inter latus & ilia,anthorẽ dicit comitem Herculis: qui miſſus ab Argi ciuitate io Peloponenſo,hæſerat,i adhæſerat Euandro,atque conſederat.i.ſimul ſedẽ, & habitationem acceperat in urbe Itala.ſ.Pallantea ubi poſtea Roma}dicitur extructa.ipſe Antohres infelix,ſternitur uulnere .i.telo alieno.i.quod alieri putatũ eſt ioferri, & aſpicit cœlum & moriens reminiſcitur Argos.i.patriam ſoũ dulces(In ſiogulari dicit hoc Argos in plurali hi Argi)tum,i.deinde,Aeneas pius .ſ.perpetuo epitheto,nam locale nõ eſt iacit haſtam,illa ſ.trãſiit per orbem.ſ.clypei,cauum.i.concauom triplici ære ſ.confectũ, & per terga linea.i.lino tecta ſcuta,& per opus intextum trib. tauris i,trium taurorum tergoribus, & ipſa ima i.ad imom deducta,ſedit.i.manſit hærens inguine.i.ad inguen,ſed haud pertulit.i.non ſuperauit uires.ſ.animorũ & corporis,Aeneas lætus ſanguine Tyrrheni.ſ.Mezentii uiſo,eripit ocyus enſem a femore.i qui ad femur pẽdebat (Seruius a femine legit ,ſed puto primam longam)& ipſe feruidus inſtat trepidanti.ſ.Mezentio ex uiolento impetu Aeneæ.

COMASQVE arrexit. In antiqu. libr. Comas arrexit, abſque uiſceribus ſuper accumbens lauit. Exempl. quædam legunt, Super incumbens. In Romano, Laoat Pars belli aut temenda uiri,io lib.antiqu.Vitis,legitur, Proceſſerat Agis,in libr.antiqo.Ages legitur. in aliquot etiam, Argis Deiicit Atronum Salius. Pro Atrooium At Trooiom, in quibuſdam lib.inueni. Fuga nota neque illis, in antiqu.lib.Nec legitur. Telum quod miſiſſe libro, in Obloogo, Vibro, legitur. Egregium Aothor. Sunt qui Hanthorem legant Alii, Anctorem. Per linea terga, io antiqu.libr. Ter linea terga, legitur. Et pro Linea, Lignea habetur. Eripit a femore,in Med.&antiqu. aliis exempl.A femine legitur,& femen nominatiuum agnoſcit Seru.

SERV. LAcrimęque per ora uolutæ. Non uiri fortis,ſed filii eſt conſiderata perſona. Optima facta. Alii leguot optime .hic. In hoc loco,uel bello. nam aduerbium eſt. Si qua fidem tanto eſt operi. Taoto operi, non de ſuis carminibus dicit. (nec.n. ſibi arrogaret) ſed tanto operi.i.pietati & uirtuti tuæ. nam hic eſt ſenſus, Ego quidem facta tua ò Lauſe,& mortem ex pietate uenientem noo ſilebo, ſi tamen crederet uetuſtas ex ſcelerato homine pium filium procreatum fuiſſe. Ioque li-

Ingemuit cari grauiter genitoris amore,
Vt uidit Lauſus,lacrum æque,per ora uolutæ,
Hic mortis duræ caſum,tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura uetuſtas,
Non equidem nec te iuuenis memorande ſilebo,
Ille pedem referens.& inutilis,inque ligatus
Cedebat,clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit iuuenis.ſeſeque immiſcuit armis:
Iamque aſſurgentis dextræ plagamque ferentis
Aeneæ ſubit mucronem,ipſumque morando,
Suſtinuit ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret;
Teliſque coniiciunt,proturbantque eminus hoſtem

gatus: Pro illigatus, & eſt Tmeſis cum hyſterologia: loimicum haſtile. Cuiuſdam quaſi picturæ pompa deſcribitur, Iamque aſſurgentis dextræ Iamque ſubiit mucronem Aeneæ dextræ aſſurgentis ad plagam ferentis. Morando ſuſtinuit, Moram iniiciendo eius impetum ſoſi. Dum genitor nati parma. De hiſtoria eſt. nam Scipio Africanus, cum eſſet annorum uix decem & ſeptem, patrem ſuum defendit in bello, nec ceſſit uiginti ſeptem confoſſus uulneribus. Præcipitant. Præcipitantur.

Miſſilibus fuit Aeneas, rectuſque tenet ſe.
Ac uelut effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator
Omnis, & agricola, & tuta latet arce uiator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris ut poſſint ſole reducto
Exercere diem, ſic obrutus undique telis
Aeneas nubem belli dum detonet, omnis
Suſtinet & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur
AEN. Quò moriture ruis, maioraque uiribus audes
Fallit incautum pietas tua POE. Nec minus ille
Exultat demens: ſæue iamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt, ualidum namque exigit enſem
Per medium Aeneas iuuenem, totumque recondit.
Tranſit, & parmam mucro, leuia arma minacis,
Et tunicam molli mater quam neuerat auro,
Impleuitque ſinum ſanguis, tum uita per auras
Conceſſit mæſta ad manes corpuſque reliquit.
At uero ut uultum uidit morientis, & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetendit
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago.
Quid tibi nunc miſerande puer pro laudibus iſtis,
AEN. Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum.
Arma, quibus lætatus, habet tua teque parentum
Manibus, & cineri ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Aeneæ magni dextra cadis. POE. increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terra ſubleuat ipſum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor, Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ſiccabat lymphis corpuſque leuabat
Arboris acclinis trunco; procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes, ipſe æger, anhelans
Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam;
Multa ſuper Lauſo rogitat, multoſque remittit,
Qui reuocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti uulnere uictum.

tantur. Dum pluit Hic diſtinguendum. Nam ſi iunxeris, Dum pluit in terris, Erit Archaiſmos, debuit enim dicere in terras, tamen ſciendum eſt Hemiſtichium Lucretii hoc eſſe, quod ita, ut inuenit Virgilius, tranſtulit. exercere diem. Hypallage eſt, pro ipſe per diē exerceri. Nubem belli dum detinet Bellantium impetum ſuſtinet, donec deferueat. Et bene tranſlationem fecit a uicina comparatione. Fallit te incautum pietas tua. Quod credis idcirco me pium tibi ueniā poſſe concedere, quia & ipſe pietatis intuitu dimicas, pro patris ſalute. Tua autem pietas, prudenter eſt additum quaſi non a parente deſcendens. Fila legunt. Proprium fuerat, Rumpunt tamen Legunt, eſt aut tranſeunt, aut colligunt, ut, Littoraque Epiri legimus Exigit enſem per medium. Poetica deſcriptio eſt. nam re uera fieri non potuit, ut gladius, & tranſiret per corpus iuuenis, & abſconderetur in corpore iuuenis, nam exigit enſem, eſt ex eo agitans corpus Parmā Id eſt leuia arma, non clypeum. Minacis. Autem non Lauſi. non enim ipſe minatus fuerat. Ergo ordo eſt, Mucro minacis, Aeneæ ſ. Vita per auras Conceſſit mæſta ad manes. Id eſt anima Et Abuſiue dictū eſt. nam ad inferos ſimulacrum pergit, non anima. Pro laudibus iſtis, Quia & contra ſeruiorem. & pro patris ſalute dimicare conatus eſt, ideo enim pluraliter laudibus dixit. Pius Aeneas tanta dabit indole dignū. Propter uitandam arrogantiam tertia perſona uſus eſt. Indoles autem eſt proprie imago quædam uirtutis futuræ. Quibus lætatus, habet tua s Mos.n. fuerat ut cū his rebus homines ſepelirentur quas dilexerant uiui. Si qua eſt ea cura remitto. Aut more ille dixit, quo ſol et ſepulturam ad ipſa cadauera non pertinere licet umbris, ſicut in vij legimus, pro ſit, ut, Si qua ea gloria ſignent. Itam de Pallante, Vano mœſti comitantur honore. Aut certe ſi qua eſt ea cura Mezentio .i. patri ſacrilego, qui ſuperos inferoſque contemnit. Aeneę magni dextra cadis. Sic alibi, Nomen haud leue patrum manibus, hoc referes telo cecidiſſe Camillæ: Comptos de more capillos. Antiquo .ſ. quo uiri ſicut mulieres componebant capillos. quod uerum eſſe, & ſtatuæ nonnullæ antiquorum docet, & perſonę, quas in tragœdiis uidemus ſimiles in utroque ſexu, quātum pertinet ad ornatum capitis Interea. Dum hæc geruntur. Et omnino ſic eſt apud poetas, Interea, ſicut eſt apud Saluſt. Eodem tempore. Vulnera ſiccabat lymphis nouæ, & Phyſice locutus eſt. nam cum aqua omnia infundantur aut ſiccabat ulnus. Fluxus; enim ſanguinis aquarum frigore continetur. Lauabat. inclinatione recreabat. Procul. Modo iuxta ſignificat, ut, Serta procul tantum capiti, delapſa iacebant. Grauia arma quieſcūt. Bene grauia, ut galeam arma, ſed leuia intelligamus. Et talis eſt figura, ſicut illa Saluſtio, Leonē atque alias feras ergo & leo fera. Quieſcunt autem quaſi in terra poſita, quoniam galea quę pendebat, poterat & moueri, Colla fouet. Suſtinens ſe arbo-ris trunco. Fuſus propexam in pectore barbam. Barbam in pectus fuſam habens. Archaiſmos eſt quod ait in pectore, p in pe

ctus, ut alibi, Mediis effuſus in ondis pro, In medias undas. Multa. Pro multum. ſicut. Et pede terram Crebra ferit pro crebro Super arma ferebant. Supra ſcutum, ut. Supra impoſitum clypeo referunt Pallanta ſi equentes.

ASCENSIVS.

INGEMVIT cari, &c. Priuſquam mortem Mezentii inferat pmittit mortem Lauſi quem quis allocutus eſt Mezentius præſentem fuiſſe conſtat, unde uероſimile ē laudatum uniq; iuuenem patri ſuc currere conatū, quā rem hoc loco deſcribit Poeta. At cum nihil approbatum ſit Donati. Ordo eſt. Lauſus, ſcilicet filius Mezentii, ut.i. poſtquam uidit .ſ. talia, ingemuit grauiter .i. amare, amore, id eſt, ppter amorem, & pietatem genitoris cari, ſcilicet Mezentii, quamuis tyrannus eſſet, & lacrimæ uolutæ, ſcilicet ſunt pro i. Lauſi Equidem, id eſt ego quidem, non ſilebo, caſum, id eſt fortunatum euentum duræ mortis quia contra imparem dimicādum erat, aut patrem ante oculos permittendum occideret, tua optima, id eſt laudatiſſima facta, ò iuuenis memorandæ, id eſt memoria digniſſime, ſi qua, id eſt aliqua uetuſtas, eſt latura fidem, id eſt credulitatem, tanto operi, ſcilicet tuo, nec ſilebo te ò iuuenes memorande. Ille, ſcilicet pater Lauſi Mezentius ſedebat referens pedem, exiſtens, ſcilicet inutilis. inque ligatus, id eſt, & illigatus, & trahebat clypeo .i. ſimul cum clypeo, haſtile inimicum. .i. quo ab inimico uulneratus erat. Iuuenis .ſ. Lauſus, proripuit .i. porrò rapuit, ſeſe, ſupp. & immiſcuit ſeſe armis dextræ iam aſſurgentis .l. erigentis ut deſuper feriat. & ferentis plagā & ſubiit mucronem Aeneæ, & ſuſtinuit .i. ſuſpenſum, & impeditum tenuit, & ipſum morando .i. impediendo ſocii, ſcilicet Lauſi, ſequuntur, ſupp. cum magno clamore, dum .i. donec, genitor abiret protectus parma .i. ſcuto, natii filij, & coniiciunt tela, & proturbant .i. porrò diſturbant, hoſtem ſ. Aeneam, eminus id eſt de longe quaſi è manu iaciendo tela, unde addit, miſſibus .i. per miſſilia. & furit .i. ferocit, & tectus ſ clypeo contra tela, tenet .i. cuſtodit ſe, quod prudentis uiri eſt, qui non ut hoſtem inuadat quam ut ſe protegat accurrat Ac ueluti, ſi nimbi .i. nubes uentoſæ, præcipitant, ſupp ſe, quando .i. quandoque, & hoc grādine effuſa .i. uiolenter deorſum miſſa, quaſi peluibus effuſa, omnis arator diffugit campis, & omnis agricola diffugit campis, & uiator latet, ſupp. in arce tuta, aut ripis amnis .ſ. alicuius aut fornice i incuruatura ſeu circunferentia, aut teſtudine (eſt enim fornix proprie illa incuruatura arcualis, quæ eſt in pontibus portis, & aliquibus ædificiis teſtudinatis, quale erat theatrum olim in cuius fornicibus, & in murorum ciuitatis fornicibus, quia olim proſtrabant publice meretrices ſeu proſtitutæ ideo fornix pro lupanari, & fornicor pro mechor accipitur) dū .i. quandiu, pluit in terris .ſ apricis, ut poſſint exercere diem, id eſt exerceri in die ſole reducto, ſic, id eſt eodem modo ut agricola ſerenitatem expectās grādine obruit, Aeneas eſt, ſup. obrutus telis, ſ. inimicorum. dum .i. interea, dum detinet .i. immora-

 tur,

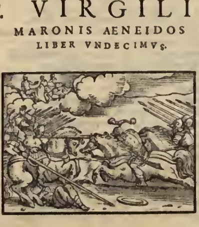
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furijs agitatus amor, & conſcia uirtus:
Atque hic Aeneam magna ter uoce uocauit.
Aeneas agnouit eum, lætusque precatur.
AEN. Sic pater ille Deum faciat, ſic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
POE. Tãtum effatus, & infeſtã ſubit obuius haſta.
Ille autem. MEZ. Quid me erepto ſæuiſſime nato
Terres hæc uia ſola fuit, quia pendere poſſes:
Nec mortem horremus, nec diuum parcimus ulli.
Deſine, iam uenio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. POE. Dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper, atque aliud figitque, uolatque
Ingenti gyro, ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem læuos equitauit in orbes
Tela manu iaciens: ter ſecum Troius heros
Immanem ærato circunfert tegmine ſiluam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congreſſus iniqua;
Multa mouens animo, iam tandẽ erũpit, & inter
Bellatoris equi caua tempora coniicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrũpedes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, eiectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incedunt cœlum, Troesque, Latinique;
Aduolat Aeneas, uaginaque eripit enſem
Et ſuper hæc. AEN. Vbi nunc Mezentius acer, & illa
Effera uis animi? POE. Contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit.
MEZ. Hoſtis, amare, qđ increpitas, mortéq; minaris?
Nullum in cæde nefas: nec ſic ad prœlia ueni,
Nec tecũ meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Vnum hoc per, ſi qua eſt uictis uenia hoſtibus, oro
Corpus humo patiare tegi, ſcio acerba meorum
Cirunſtare odia: hunc oro defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulcro
POE. Hæc loquitr, iuguloq; haud inſcius accipit enſẽ,
Vndantique animam diffundit in arma cruore.

peratione, uel laude, quid de alia dicatur, agnoſcimus, vt hoc loco Troianos vituperatos ex equi laude cognoſcimus. Item alibi cõtra, Et nunc illa Paris. ſ. adulter. nam illo loco ex perſona Paridis uituperatur Aeneas. Exceptus tergo. Equo ſe præbente ſuſceptus, quod fieri pleruuque cõſpicimus. Iaculis onerauit. Audias ſæuientis exprimitur ſæpius. Infeſta haſta. In uulnus parata. portenta. Qua perdere poſſes Deeſt me. nam q. d. niſi extincto filio nulla ſe ratione potuiſſe ſuperari. Nec diuum. parcimus ulli. Quia ut Aeneas inuocauerat Deos; vt, Sic pater ille Deum faciat, ſic altus Apollo. Deſine. ſ. mortem minari, quoniam libenter moriturus adueni. Vmbo. Scutum, nam a parte totum intelligimus. Læuos equitauit in orbes. Secundum artem militię, nam eques ſtans facillime ſuperatur à pedite. In læuam autem partem ideo circuibat, vt Aeneæ dextram partem circum ueniret, quę vtiq; nuda erat. Pugna iniqua. Pedes contra equitem. Multa mouens. Vtrum in ipſum, an in equum telum torqueret, quo uulnerato Mezentius carebat effugio. Inter tempora. i. in frontem. Bellatoris equi: Perquem bellum geritur. aliter hominem dicimus bellatorẽ. qui bellum gerit. Implicat. Impedit. Cernuus. Cernuus equus dicitur qui cadit in faciem quaſi in eam partẽ quã cernimus. Vnde & pueri quos in ludis uidemus ea parte qua cernunt ſtantes, cernui uocantur, ut etiam Varro in libris theatralibus docet. Clamore incedunt cœlum. Implent. Et abuſiue dixit. Troesque. Gaudio. Latinique: Dolorẽ. Hauſit cœlum. Hoc eſt aerem. Lucr. In hoc cœlo qui dicitur aër. & h. d. poſtquam reſpirauit, & mentem recepit, poſt turbationem: exequi uenientem ruina. Hoſtis amare. Aſpere. Et eſt Homeri de telo dictum, quod hic ad hominem tranſtulit. Ille enim ait, πικρὸν οἰστόν. Nullum in cęde nefas Mori uiro forti nefas nõ eſt, nec ego ſic ut uincerẽ ueni, hoc eſt cũ uoluntate procubo. Hæc pepigit mihi fœdera Lauſus. Hoc eſt non, cum hoc pacto a te Lauſus receſſit. ut uitam requirerem. Fœdera autem pepigit, per tranſlationem dixit. i. ſic non pugnauit Lauſus, ut ullũ mihi uitæ relinqueret deſiderium. Venia. Beneficium, ut, Orantes ueniam. Hunc oro defende furorem. Inimicorũ irẽ & poſt fata ſæuire cupientem. Defende aũt eſt prohibe; ut, Dum teneras defendo a frigore Myrtos: Et bene petit ab Aenea. quod cũ ſcit vltro cõcedere, ut probauit in filio. petit autẽ nõ de eius pietate dubitans, ſed e timẽs iram ſuorum. Haud inſcius. Liptotes figura eſt. non. n. dixit non ignarus, ſed expectans omnibus uotis; ut, Munera nec ſperno. i. libẽter accipio. In hac aũt figura plus cogitatur, quã dicitur. Vndãtiq; animã diffundit in arma cruore. Ordo eſt, In arma undanti cruore animã diffundit, cuius ſedẽ plerique ſanguinẽ uolunt eſſe & ſic eſt dictũ: ut, Vna eademque uia ſanguis animusque ſequuntur.

ASC. AGNOVIT longe gemitum. Docet quõ audita morte Lauſi rurſus in arma ruit moriturus Mezentius, & quõ iterũ cum Aenea congreſſus ſit, De qua re hoc ſolum eſt Donat, Dixit. &c. Non enim poterat aſcendere, ſed ex ſuperiori loco ſe in equo compoſuit. Hæc ille Ordo eſt. Mens. ſ. Mezentii præſaga mali. i. preſagiens malum quia ſagax eſt mens hominum ad præcipienda mala. i. incommoda potius quam bona, agnouit longe. i. cum adhuc longe eſſent gementes, gemitum ſ. ſociorum, hoc eſt cauſam gemitus quæ mors Lauſi erat & deformat. i. fœdat caniciẽ. ſ. capillorum aut barbæ, multo puluere, & tendit ambas manus ad cœlum, non præcaturus, ſed execraturus Deos & inhæreret. ſ. Lauſo, corpore. ſ. ſuo aut hæret. i. corpore Lauſi. O nate tenuit ne me tanta uoluptas. i. cupiditas & deſiderium uiuendi, ut paterer te quem genui ſuccedere dextræ hoſtili pro me, q. d. id quidem non decuit, ſeruor ne. i. ſaluo ne ego genitor per hæc tua uulnera, uiuens tua morte? q. d. id quoque indecens. Heu dolentis interiectio, exilium. i. expulſio patria mea, eſt mihi nunc demum, cum ſ. tui. carendum eſt infelix. i. durum & intollerabile, ſicut ſunt infelicia. i. quę in felicitatem afferunt uulnus. i. doloris eſt adactũ. ſ. in præcordia, nunc alte, id eſt profunde, Idem ego. Qui. ſ. cauſa mortis fui maculaui crimine, meo. i. tyrannide, tuum nomen i. gloriam tuam qui fuiſſet filius regis habitus, aut qui iniqui patris optimus filius ob ſcelus paternũ nomen amiſiſti. Ego pulſus ſolio, i. ſede regali, & ſceptris. i. inſigni regali, hoc eſt regno meo. ob inuidiã meorum. i. quia mei mihi inuidebant, debueram pœnas patriæ. ſ. cui iniuriam intuleram & ipſe. i. ego dediſſem ideſt dare debuiſſem odijs paternis. i. odia quę de me patre tuo, erant. per omnes mortes, id eſt omne genus moriendi, animam ſontem ideſt culpabilem, & noxiam. Nunc uiuo, qui ſcilicet mori debui, nec ideſt & non relinquo ad huc homines ideſt ſocietatem hominum, & lucem ideſt uitam aut lumen cœli, ſed linquam ſ. ſtatim, & ipſe dicens hoc attollit. i. erigit ſe in femur ægrum i. ſaucium. & quãquam uis alto uulnere, id eſt uiolẽtia alti, i. profundi uulneris prius ſuſcepti, tarda. ſ. ipſum, aut quanquam uis plage. ſ. tarda ipſum alto uulnere, tamẽ ſup. ipſe haud. i. nõ deiectus ſ. animo, iubet equum: ſ. ſuum Rhœbũ nomine, duci. i. adduci, hoc decus: ſ. equi. erat illi & hoc ſolamẽ. i ſolatium erat illi, aut potius ſit decus. i. honeſtamentum erat illi, hoc. i. per hunc equum & ſolamen. i. ſolatium erat ei, hoc. i. per hũc equũ & ipſe abibat. i. euadebat omnibus bellis uictor, hoc. i. per hunc equum quem ſup. Mezentius alloquitur, mœrẽtem. i. triſtem, qui dominũ ſuum triſtem ſentiebat Rhœbe nos viximus diu, ſi qua vlla res eſt mortalibus diu (uidetur alterum abundare aut ulla, ſed coniuncta maiorem uim habent) aut tu uictor. ſ. mecum, referes. i. reportabis hodie, illa ſpolia cruenta. i. ſanguine perfuſa ſ. Lauſi, & aliorum interfectorum, aut cũ ſãguine ipſius perfuſe erũt, & caput Aeneæ, & eris mecũ ultor dolorum Lauſi i. quos pro Lauſo patior, aut ſi nulla uis. i. uiolẽtia, & uirtus aperit uiam. ſ. ad tantam uictoriam, tu occũbes pariter. i. mecum: enim, ꝓ quia ò fortiſſima ego credo quod tu neq; , i nõ dignabere pati iuſſa aliena. i alia quã mea, nec Teucros dominos. ſ. tuos effectos dici. ſ. Mezentius & ipſe exceptus tergo. ſ. equi ex loco ſuperiori. nã aſcendere non potuit, locauit mẽbra aſſueta. ſ. ipſi equo & onerauit ambas manus acutis iaculis fulgẽs caput. i. habẽs caput fulgẽs ære. i. galea ænea, & hirſutus criſta

P. VIRGILII

MARONIS AENEIDOS LIBER VNDECIMVS.

OCEANVM interea ſurgens aurora reliquit.
Aeneas(quanquam & ſociis dare tem pus humandis
Præcipitant curæ,turbataque funere mens eſt)
Vota Deum primo uictor ſoluebat Eoo
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtitit tumulo,fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias,tibi magne tropheum
Bellipotens:aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca uiri,& bis ſex thoraca petitum,
Perfoſſumque locis,clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat,atque enſem collo ſuſpendit eburnum,
Tum ſocios(nam omnes eum ſtipatu tegebat
Turba ducum)ſic incipiens hortatur ouantes.
AEN.Maxima res effecta uiri timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt hæc ſint ſpolia & de rege ſuperbo
Primitiæ,manibusque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis,murosque Latinos.
Arma parate animis,& ſpe præſumite bellum,
Ne qua mora ignaros,ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi,pubemque educere caſtris,
Impediat,ſegnesque metu ſententia tardet.
Interea ſocios,inhumataque corpora terræ
Mandemus:qui ſolus honos Acherōte ſub imo eſt.
Ite,ait,egregias animas,quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo,decorate ſupremis
Muneribus;mœſtamque Euandri primus ad vrbē
Mittatur Pallas,quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies,& funere merſit acerbo.
POE.Sic ait illacrymās,recipitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis Acetes
Seruabat ſenior:qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit,ſed non felicibusque æquo
Tu comes auſpiciis caro datus ibat alumno.

SERV. OCEANVM interea ſurgens aurora reliquit. More ſuo ꝑtermiſit noctis deſcriptionē quam trāſiſſe indicat pſens ortus diei,& hoc eſt vnde Horat.ait:Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpres. Quæ.n.naturalia ſunt,omnib. patent. Aeneas(quanquā & ſociis dare tēpus humandis. Conſuetudo Romana fuit ut polluti funere, minime ſacrificarent. Si tamē cōtingeret,ut uno eodēque tpe, & funeſtaretur quis, & cogeretur operā dare ſacrificiis, laborabat vt antea ſacra compleret,q̄ funus agnoſceret. Vnde ēt Horat. Puluillus in Capitolii dedicatione cum ab inimicis filius extinctus nunciaretur,ait,Cadauer ſit:nec uoluit funus agnoſcere donec templa dedicaret. Secundum quē ritum etiā Aeneas inducitur ante operam dare ſacrificiis,& ſic ad ſociorū, & pallantis ſepulturam reuerti. Præcipitant curæ. Vrgent. Longam.n. dilationem ſepultura non patitur. Turbataq; funere mens eſt. Funere Pallantis. κατ' ἐξοχὴν, nam hæc eſt conſuetudo apud poetas,ut a plebe ſegregent duces. Sic paulo poſt ait: Interea ſocios inhumataq; corpora terræ Mandemus. & intulit, Mœſtamque Euandri primus ad urbē Mittatur Pallas. Sic dictum eſt, Relliquias Danaum, atq; immitis Achilli. Item, Forſitan & Priami fuerint quæ fata,ſequiras. Primo uictor ſoluebat Eoo. Antequam luctum ſubiret & funeſtaretur. Primo aūt Eoo,ſubaudimus tpe nā Græce ἠώς,dicitur, quam nos Auroram uocamus. Homer. ῥοδοδάκτυλος ἠώς. quod nomē Latini traxerunt per deriuationem, ut diceretur, Et lætus Eois Eurus equis. Item, Eoasq; acies. Sane, ut etiam ſupra diximus, in hoc ſermone, prima ſyllaba naturaliter producitur, ſed cum opus fuerit, corripitur, aut licentia nominis proprij, aut quia eam uocalis ſequitur. Conſtituit tumulo. In colle, quia trophæa non figebantur niſi in eminētioribus locis. Sal. de Pōpeio, Deuictis Hiſpanis, trophęa in Pyrenæis iugis conſtituit. Ex quo more in urbibus figebantur trophæa in arcubus exædificatis Ideo aūt nunc.tropheū ponit Aeneas, quia nec dum plenam eſt uictoriam cōſecutus,ſed occiſo Mezentio fugauit exercitum. plenæ.n. uictoriæ, ut ſupra diximus, triumphus debetur Et perſoluit uota, uel ꝑ tanti ducis interitum,vel quia fas erat etiam de primitiis ſacrificare. Tibi magnę tropheum Bellipotens: hoc ꝑ parentheſim dictū eſt. Aptat,apte locat, & congrue, Telaq; trunca uiri Perfracta,ita.n.in trophæis poni conſueuerunt.Iuuen, Et fracta de caſſide buccula pendens, Et currū themone iugum,uictæq; triremis aplauſtræ. Et bis ſex thoraca petitū Perfoſſumq; locis Duodecim uulneribus appetitum:quia ut ſupra diximus, totius Tuſciæ populus in duodecim partes fuit diuiſus.i.ut,Gens illi triplex populi ſub gēte quaterni,qui ſinguli Lucumonibus parebant, Moris aūt fuit vt interēptos duces omnis vulneraret exercitus. Sicut etiā de Hectore Hom.commemorat:

Οἳ καὶ θηήσαντο φυὴν, καὶ εἶδος ἀγητὸν
Ἕκτορος, οὐδ' ἄρα οἵ τις ἀνουτητί γε παρέστη.

Vnde eſt: Quæ circum plurima muros Accepit patrios. Clypeumque ex ære. Figuratius, q̄ ęreum diceret. Enſem collo ſuſpēdit eburnum, Vaginam eburneam. Sanè ebur, eboris facit, non eburis, ſicut murmur, murmuris. Vnde quia in principalitatia declinationē uarietas inuenitur, etiam deriuatiuo varia eſt, nā eburnus facit ab eo quod eſt ebur, eboreus ab eo quod eſt ebor, eboris. Maxima res effecta uiri, occiſo tanto duce ſimul etiam trophæi oſtenditur cauſa. Abeſto. Abiit,nam tertia perſona eſt. Quod ſupereſt. De reliquo, & eſt abſoluta elocutio. Et de rege ſuperbo primitiæ. Auctor dicit, primitiæ iſtæ quas fecimus, nō de plebe ſunt,ſed de rege ſuperbiſſimo. Aut certe ſuperbum regem Turnum accipiamus,nam de ipſo legimus, Ac Rutulum abſceſſu iuuenis cū iuſſa ſuperba Miratur: ut ſit ſenſus,Hęc ſpolia,& hanc primam belli partē ſuperbo Turno ſuſtulimus, Nam hoc epitheton proprium Turni eſt, quod ei Virgilius pro ingenti ſcelere dat, Apud maiores.n. ſuperbia ingens facinus fuit, adeo vt Tarquinius pro multis ſceleribus ſuperbi nomen acceperit. Mezentius hic eſt. Talis;vt, Hunc ego te Euriale aſpicio? Murosque Latinos. Iam campeſtri ſuperauimus prœlio.teſtatur vt etiā obſidione uincamus. Credit.n. quod ſibi iam aperte nullus occurſat,nec inaniter. nam & paulo poſt dicturus eſt Turnus, Fuſa paro belli. Et in 12. Latinus, Vix urbe tuemur Spes Italas. Arma parate animis. Aut Hypallage eſt, pro armis parate animos, aut certe eſt mutanda diſtinctio,vt ſit, animis & ſpe præſumite bellum, mente præoccupate ut ſupra Turnus, Et pugnā ſperate parati, Bene aūt ait Præſumite, quaſi rem iam futuris, ut ei deberi uideatur iam certa uictoria. Vellere ſigna Annuerint ſuperi, Ne in mora ſitis, cū captatis auguriis ad bellū

exire

exi re cœperimus. Vellere aũt proprie dicit, quia Romana ſigna agebantur in caſtris, & cũ ad bellum eũ dum fuiſſet, captatis auguriis auellebantur è terra. nã alibi ea figi non licebat. Sed inter auguria etiã hoc habebatur, ſi auellentem facile ſequerentur, adeo ut cum filio in Arabis Parthico bello ſit Craſſus occiſus, qui iturus ad prælium auellere ſigna uix potuit. Interea ſocios. Donec tẽpus obſidionis adueniat. Qui ſolus honor Acheronte ſub imo eſt. Propter, cẽtum errant annos, volitantq; hæc littora circum. Et bene Acheronte ſub imo, quia hæc res ad vmbras tãtũ ꝑtinet. Nam apud prudẽte homines nullius momenti ſunt iſta. Egregias animas. Ingenti arte laudat, potius quã miſereatur extinctos, ut pſentiũ animos in bella ſuccedãt. Quam non uirtutis egentem. Enni uerſus eſt. Funere merſit acerbo. Immaturo, translatio a pomis. Qui Parrhaſio Euandro Arcadico a ciuitate Arcadiæ, quam Donatus vult a Parrha auidictam, quod procedit, ſi Parrha nomen eſt Græcum, ſi autem Latinum eſt, ſtulte ſenſit. nam Græcum nomen latinam Etymologiam non recipit. Ibat. Procerat Alumno. Alumnus, eſt, qui Græce τρόφιμος dicitur, quod nomẽ quia Latinum non eſt, ut ab eo qđ eſt nutrito, inueniamus eũ q nutritus eſt, tranſit ad nomen aliud, & alumnũ dicit. Iliades crinẽ de more ſolutę. Has Aeneæ ancillulas intelligimus, nam oẽs honeſtas matres, hoc eſt mulieres nobiles in Sicilia remãſiſſe dixit, excepta Euryali matre, de qua legimus. Quæ te ſola puer tãtis è matribus auſa Perſequitur. Vt vero Aeneas foribus eſſe extulit altis Naturale.n.eſt vt intermiſſa lamẽta repetãtur, cum aliquis notus aduenerit, Sic in Statio, Ingreſſis ducib. denuo defletur Archemorus. Niuei fultum Pallantis L. te pater hoc epitheton. referri.n.põt & ad candorẽ priſtinæ pulchritudinis, & ad pallorẽ ex morte uenientẽ, & ad frigus qđ proprie mortuorũ eſt, vt, Corpusq; lauãt frigentis & ungunt Lęui in pectore, Pulchro, puerili, nõdũ ſetoſo. Te ne, inquit. Iteratio eſt, nam ſupra dixit: Lacrymis ita fatur obortis. Sicut in quinto poſuit. Et ſidam ſic fatur ad aurẽ, Et paulo intulit Dic, ait. Sanè ſciendũ hanc elocutionẽ talẽ eſſe qualis illa eſt vbi defletur Euryalus, nam locis omnibus cõmouet miſerationẽ, ab ætate, a tpe, a vulnere, a ſpe parentis. Cum læta ueniret, Inuidit fortuna. Ac ſi diceret, quũ cum noceret aduerſa, cum lęta talẽ intulit caſum? Videtur autẽ dolore, ꝓ quem non poteſt de fortunæ crudelitate, quæ ei vno eodemq; tpe & tanta cõtulit beneficia, & tale intulit damnũ. Te ne inuidit fortuna mihi. Vt, Liber Pampineas inuidit collibus umbras Diſcedens dederã. κατὰ τὸ σιωπώμενον. hoc intelligimus, Nam abſcedes nuſquã eſt Euandrũ allocutus Aeneas. Cum dura prœlia gente. Subaudimus fore. Fors & uota facit. Fortaſſe & vota ſuſcepit, põt & vanũ eſſe. Fors. ſ. forſitan. Cumulatq; altaria donis Et ſacrificat, & ſuſcipit uota. Naturaliter aũt ꝗritur de errore mẽtis humanę. Nil iam cęleſtibus vllis Debentem. Viui.n. ſuperorũ ſunt. mortui ad inferos pertinẽt. Vt in xij. Vos ò mihi manes Eſte boni, qm ſuperis aduerſa volũtas. Superis aũt debemus q a donec viuimus, ideo q a ut dicunt Phyſici, cũ naſci cœperimus, ſortimur a ſole ſpiritum, a Luna corpus, à Marte ſanguinẽ, a Mercurio ingeniũ, a Ioue deſideriũ, a Venere cupiditates Saturno humorẽ, q̃ oibus ſingulis reddere uſꝫ extincti. Vano mœſti comitamur honore. Inani, vt ſupra diximus, q̃rũ ad uiuos ptinet Hi noſtri reditus Tale ſũ: ut, Manibusque meis Mezẽtius hic eſt. Hęc mea magna fides ἀκατὰ τὸ σιωπώμενον q̃ de reditu Pallãtis promiſerat patri. Pudendis Vulneribus a tergo illatis, & eſt cõſolatio Nec ſoſpite, antiptoſis, ꝓ ſoſpiti, & hoc dicit, Si fuiſſe vulneratus a tergo, ipſi ei optaret interitũ.

Circum oẽs, famulumque manus, Troianaque turba,
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
Vt vero Aeneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus mœſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt uiuit, læuique patens in pectore uulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrymis ita fatur obortis.
AEN. Te ne inquit, miſerande puer, cũ læta ueniret,
Inuidit fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes uictor ueherere paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnũ imperiũ, metuensque moneret
Acreis eſſe viros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis:
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cæleſtibus ullis
Debentem, vano mœſti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, expectatique triumphi:
Hæc mea magna fides. at non Euander, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis Iule.

ASCENSIVS.

OCEANVM interea ſurgẽs aurora reliqt. In hoc xj. ut dictũ eſt libro varie tractantur res bellicæ primumq; pius Aeneas uotum de ſpoliis ipſius Mezentii ſuſpendit trophæum, unde Don. Vota Deũ primo. Recte diis conſecrat eius arma qui Deos ſemper cõtempſit. Bis ſex quãta uis ſuis iſtius q xij. plagis occidi non potuit, nã in aperto iugulo periit Nunc iter ad regẽ Non.n. uult tunc eſſe conſultandũ de bello cũ prœlium erit gerendum, Hæc ille Ordo eſt. Aurora ſurgens interea. i. dum gererentur q̃ dicta ſunt, & q̃ facta eſſe manifeſtũ eſt, nã cõfecto prœlio Aeneã ſe cũ ſuis in caſtra recepiſſe, & cuſtodia adhibuiſſe notorium eſt, dum hæc fierẽt aurora ſurgens reliquit Oceanum. i. mare quod totũ circuit terræ orbẽ, Aeneas, q̃q̃ curæ præcipitant idest præcipitanter urgent dare tempus humandis ſociis ſcilicet interemptis. & quamquam mens ſup. eius eſt turbata funere. ſ Pallantis pręcipue tamen ſup. quia neceſſitas urgebat ipſe uictor ſoluebat primo Eoo. i. cum primo ortu Solis, purgatus. ſ flumine viuo, vt in ij. dixit, uota Deũ. i. q̃ diis ꝓ victoria habẽda vouerat & conſtituit quercũ ingẽtem. i. valde magnã ramis vndiq; deciſis, i. habentẽ ramos vndiq; deciſos tumulo. i. in colliculo, & induit. ſ. quercum almũ fulgẽtia. i. radiantia. appoſitoriẽ exuuias i. quæ fuerunt exuuię, Mezẽti ꝓ Mezẽtii ducis, alia appoſitio tibi ò bellipotens. ſ. Mars trophæũ. ſ. ſpolia detracta duci, & ad tuam gloriam ſuſpẽſa aptat. i. ipſe, apte locat criſtas. ſ. galeæ Mezẽtij rorantes. i. diſtilantes, ſanguine, ſ. Mezentij, & tela viri trunca. i. truncata, & thoraca, i. munimẽ pectoris petitum. i laceſſitum. & perfoſſum bis ſex. i. duodecim locis, & ſubligat ſiniſtræ. i. ad ſiniſtrã partẽ clypeum ex ære, & ſuſpendit collo. i. ad collum aut ſuũ, aut Mezentiũ, nã ſunt q velint clypeũ & enſem de Aenea dici, ſed verſus à Mezentio intelligemus ut eius arma ad trũcũ arboris ſic ſuſpenſa dicamus, qũo ea dum viueret gerebat, ad ſiniſtram ergo clypeũ ſuſpẽdit & ad collum enſem eburnũ habẽtem capulum eburnũ aut vaginam eburnam. i ex ebore factum. Tum. i. deinde Aeneas hortatur ſocio ouantes. i. exultantes & iubilantes præ gaudio ſic. i. in modum ſequẽtem ſocio dicit, namq; omni turba ducum tegebat eum ſtipata, i. denſe circunſtãs hortatur inquã ſic O uiri res maxima eſt affecta, quia primã victoriã, & eam inſignẽ conſęcutus erat, oĩs timor ſup. eius quod supereſt. ſ. de reliqua bellĩ parte, abeſto. i. abſit poſt hac, hæc ſunt ſpolia & primitiæ. i. primæ exuuię, de rege ſuperbo. i. Turno aut Mezẽtius, & Mezentio eſt hic, i hmõi. ſ. victus & occiſus meis manibus. Iter ſup. eſt aut reſtat nobis nũc ad regẽ ſup. Latinum & ad Muros Latinos parate arma animis ſ. veſtris & præſumite. i. præaccipite ſpe bellũ nequa. i. ne aliqua mora ĩpediat vos ſup. ignaros. i. improuiſos & imprudẽtes vbi primũ i. ſtatim poſtq̃, velut primum, ſuperi annuerint i. nutu conceſſerint, vellere. i. a loco ſuo vbi fixa erãt ſigna ſ bellica, hoc eſt vexilla, & educere pubem. i. iuuẽtutẽ ſeu tyrones, hoc eſt nouos milites caſtris. ſ. ſuis, & ne ſententia, tardet vos ſegnes. i. pigros & ignaros. quia imparatos tardet dico, metu. i. formidine Mãdemus interea terræ ſocios & corpora inhumata. i. corpora inhumatorũ ſociorũ q ſ. humãdi honos eſt ſolus ſub Acherõte imo. i. apud inferos, quia ſine ſepultura nõ traducũtur ad inferos, ſed centũ errant annos, ut in 6. dictũ eſt, Ite, ait, egregias. Sicut in 6 oſtẽſum eſt in piis operib. fuit Aeneas primus quo circa & nunc ſummã de mortuis habet curã & maximopere de remittendo Pallante Turno interfecto, cuius miſſionem deſcribit poeta, unde eſt hoc ſolũ Donati, pueri

dixit

dixit Pallanta, vt victoris minueret gloriam, nam alibi Iuuenē dixerat. Hæc ille Ordo igitur eſt, Aeneas ſupp ad ſocios ſuoa nit, ite decoratu ſupremis.i.vltimis muneribus.i.officiis animas egregias quę peperere.i.acquiſiuere oobis, ſuo ſanguine hāc pa triā.i.regionē, & facit ſup.vt Pallas mittatur primus, i.primū, q̃ primo loco ad vrbem Euādri mæſtam.ſ.propter mortem fu turi regis, quem.ſ.Pallāta dies atra.i.funeſta, & inimica tempe ſtas abſtulit & merſit i.oppreſſit funere acerbo.i.acerbe tolerā do, non egentem.i.plenum, & abundātem virtutis. Aeneas illa- crymans ait ſic, & recipit greſſum ad limina.ſ.caſtrorum. Vbi Acetes ſenior ſeruabat.corpus Pallāti exanimi.i.mortui, & ani- ma carētis, poſitum i.repoſitum qui.ſ.Acetes fuit ante.ſ.quam Pallanti armiger.i.miniſter quia arma gereret Euandro Parrha ſin, i. Arcadico, ſed ibat tum.i.tunc datus comes caro.i.prædile cto alumno.i.filio.ſ.Pallanti auſpiciis.ſ.inchoandis omnibus, & fortunis, nō ęque felicibus, vt ſup.patri armiger fuerat. Omnis manus.i.multitudo famulū pro famulorum, & turba Troiana & iliades.i.Ancillæ in caſtris degētes, ſolutæ crinem mœſtæ.i. ipſæ mœſtæ habentes crinem in ſignum mœſtitiæ diſſolutū, de more.ſ.patriæ & ſacrificii, ſup.erant, aut ſtabant circum.i.in cir cuitu. Vero pro ſed, ut.i.poſtquam Aeneas intulit ſeſe foribus altis, ipſi tollunt.i.eriguot ad ſidera ingentem gemitum, & hoc pectoribus tunſis.i.percuſſis, & regia.ſ.Aeneæ in caſtris immu git.i.intrinſecus mugis, &, reboat aut reſonat luctu mœſto, i.mę ſtitiæ indice, ipſa.ſ.Aeneas vt.i.poſtquam vidit caput Pallantis niuei, i.albiſſimi fultum.i.ſuſtentatum quia ſe ſuſtinere exani mum nō potuiſſet, & vt vidit ora ſup.eius, & vidit vulnus patēs .i.amplum & late apertum in pectore.ſ.eius cuſpidis Auſoniæ .i.quod cuſpis Auſonia intulerat, ipſe fatur ita lacrymis obortis .i.de repēte præter opinionem ortis, & ſup.inquit (nam aliter uacaret) ò puer miſerāde.i.miſeratione digne inuidit oe fortu na mihi te cū ipſa veniret lęta.ſ.parta victoria, & obiecto regno, vt iā futurū breui ſperat inuidit dicit. ne videres regna noſtra & ne veherere.i. ueharis, aut ueghereris victor, ad ſedes pater- nasq́ d.iniquū eſſe ego diſcedēs.i.cum diſcedere uellē, non de deram parenti tuo Euandro, hæc.i.huiuſmodi promiſſa de te.i. de incolumitate, & eruditione tua cum.i qñ ipſe Euander com plexus me euntem.i.abire uolētem mittere ſupp.me in magnū imperium, & ipſe metuens.ſ.tibi moneret uiros.ſ.quibus cum bellādum eſſet, eſſe acres, i.ſtrenuos, & prœlia, ſup.eſſe cum gē te dura.i.aſpera & laboris toleratiua, & ille.ſ.pater tuus Euan- der, quidem.i.certe captus ſpe inani, facit fors.i ſorte, & .i.etiā nota ꝓ ſalute & læto reditu tuo, & cumulat.i.cumulatim one rat altaria donis.ſ.oblatitus, ſed ſup.cum ipſe de ſalute eius ſolli citus ſit oos mœſti comitamur.i.comitātes afficimus iuuenem exanimum i. extinctum & mortuum. & nil debentem.i.nō ob noxium pro ſalute, & uita conſeruanda, vllis cœleſtibus.ſ.diis, quia iam in regione inferorum eſt, honore uano.i.nihil defun cto profuturo. O Euander (a nominatino Euandrus, nā Græce Euandros dicitur) infelix.i.disfortunate tu uidebis funus nati, crudele.i.crudeliter affectū, ſunt ne, ſup. hi i.huiuſmodi noſtri reditus, & triumphi expectati, i.multū optati, & eſt ne ſup.hæc mea magna fides, qua.ſ.promiſeram te incolumen reducēdum, quaſi dicat minime. At.i ſed, o Euandre tu nō aſpicies Pallanta filium tuū pulſum vulneribus pudēdis.i. in tergum ſuſceptis, nec tu pater optabis dirum funus. crudelem mortem nato ſo- ſpite.i, exiſtente incolumi, vt ſ.faciunt viri magnanimi quando audiunt filios aut in fugam turpem verſos, aut facinus deteſta bile perpetraſſe, hei mihi quantum præſidium.i munimen & defenſaculum dedis o Auſonia. aut ſup perdis Auſoniæ, & quā tum perdis tu ò Iule, q.d. maximum cum talem iuuenem ami cū amittas, qui & tibi & patrię ſummo futurus ſit prӕſidio, & a teneris annis amicitia deuinctus.

VARIA LECT. QVANQVAM & ſociis Sunt qui, Et particulam ſummo veant, &, Quanquam ſociis, legendum vellint. Annuerint ſupe ri. Rom.liber, Adnuerent, legit. Qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt. Pleraq; uetera exemp. Sub imo, abſque uerbo, Eſt. legunt. Corpus ubi exanimi. In veteribus lib. legere eſt, Exani- mum Circum omnis, famulumq; manus. In antiq.lib. Omnes, legitur. Et mœſtum Iliades crinem In uulgatis lib Mœſtæ, legi tur. Fors & uota facit. ſunt lib. in quibus, Forſet, legatur, & Forſit. Eſt etiam, Sors &. Et iuuenem exanimum. Vtrunque le- gitur, &, Exanimum, &, Exanimem. Expectatque triumphi. in Rom.lib Exoptati, legitur Nec ſoſpite dirum. In Med. Durum, habetur. Hei mihi quātum. In antiq. aliquot lib. Heu, habetur, Grammaticis maluot, Hei.

POE. Hæc vbi defleuit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos agmine mittit
Mille uiros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrymis; ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates, & molle pheretrum
Arbuteis texunt uirgis, & uimine querno,
Extructosque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agreſti ſublimē in ſtramine ponunt.
Qualem uirgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis uiolæ, ſeu languentis haycinthi,
Cui neque fulgo adhuc, nec dū ſua forma receſſit,
Non iam mater alit tellus, uireſque miniſtrat.
Tum geminas ueſtes, oſtroque, auroque rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenuit telas diſcreuerat auro.
Harum unam iuueni, ſupremū mœſtus honorem
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliauerat hoſtem,
Vixerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:
Indutosque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acetes;
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora;
Sternitur & toto proiectus corpore terræ,

SERV. HAEC ubi defleuit. Hoc eſt, poſtquam hæc cū lacrymis duxit: Flere .n.eſt cū voce lacrymare, Vn- de habemus ī ſexto: Cōtinuo auditæ uoces, uagitus, & in- gens: Infantumque aīę flentes in limine primo. Toto lectos ex agmine. Troianos, Tuſcos Arcades. Exigua, Quamuis.n. magna ſint, orbitati. patris ꝓ deſſe non poſſunt. Pheretrum Græce φέρετρον dicitur. Vnde per diæreum pheretron phe- retrum facit, nam latine capu lus dr̃. Vnde ait Plaut. Capula- ris ſenex.i. uicious capulo. Et dictus eſt capulus, eo qđ cor- pus capiat. Vimine querno. Sunt aliquę duræ deriuatio- nes, tñ eis ſic utimur, ut quer- num uimen. Item colurnū ue- ru, ut, Pinguiaque in uerubus torrebimus exta colurnis. Fi- culnū lignū. ut Horat. Olim truncus eram ficulnus inutile lignum. Item, Aprugnū callū. Obtentu frondis inumbrant. Veluti cametam quandam ca- pulo ramorū extenſione fece- sunt. Agreſti ſublimem ſtra- mine. Hoc eſt ſuper frondes ponūt. Nam hic reddit quod omiſerat, dicens, Extructoſq; thoros, nec addens unde, De- meſſum, participiū eſt, ueniēs ab eo quod eſt meto, præteri- tum perſectum meſſui facit. Sua forma receſſit, propria pulchritudo. Oſtroque auroq; rigentes. Vnum quæ uacat, & eſt additum hiatus cauſa. Læta laborum. Figura eſt. lætus illius rei. Nam modo dici- mus lætus labore. Diſcreuerat. Depinxerat. ſimul aman- tis affectus oſtenditur. Harum unam. De duobus, & horum alterum, & horum unū poſſu mus dicere. nā artigraphi hoc tm̃ uetant, ne de duobus aliū dicamus, quod de multis pro prie dr̃. Sane figura edixit, ue- ſtem induit, ut, Exuuias indu- tus Achillis, cum in uſu, ſit, In duit illa re, ut, Induosque iu- bet truncos hoſtilibus armis, Arſuraſque comas obnubit a- mictu. Harum unam induit iuueni. altera caput eius uela uit. nam ſupra duas veſtes di- xit eſſe prolatas. Obnubit au- tem, uelauit translatio a nubi- bus, quibus tegitur cœlum. Vnde & nuptiæ dicūtur, quod nubentium capita velentur. Laurentis præmia pugnæ. Mittit pręmia quæ de præda Laurentis pugnę ſuſtulerat. Nam pręda eo q̃ eripitur, præ mium quod offertur. Equos & tela, quibus ſpoliauerat ho ſtem. Vel Pallas, vel Aeneas.

Nam

Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus,poſitis inſignibus,Aethon
It lacrymans,guttiſq; humectat grandibus ora.
Haſtam alii,galeamq; ferunt:nam cetera Turnus
Victor habet,tũ mæſta phalãx,Teucriq; ſequuntur
Tyrrheniq; duces,& uerſis Arcades armis.
Poſtquam omnis lõge comitũ proceſſerat ordo:
Subſtitit Aeneas,gemituque hæc addidit alto.
Nos alias hinc ad lacrymas eadẽ horrida belli
Fata uocant.ſalue æternum mihi maxime Palla,
Aeternumq; uale.Nec plura effatus ad altos
Tendebat muros,greſſumque in caſtra ferebat.

Nam ambigue poſitũ eſt. Spolia aũt cũ proprie illa ſint quibus hoſtis ſpoliari põt: ut lorica,ueſtis, abuſiue iam ſpoliũ dr̃ quidquid hoſtib. tollitur. Vnde,eſt, Poſtquam illum uita victor ſpoliauit Achillea. Vmbris inferias.proprie,nam inferiæ ſunt ſacra mortuorũ. Cęſo ſanguine, pro cæſorum. Vt ſupra,Captiuoq; rogi perfundat ſanguine flammas. Ipſos ferre duces. Suos.ſ.qui illis mille pręeiãt. Melius tamẽ eſt,Iuber truncos ferre ipſos duces.i. ducum ſpolia, ut tropæa,duces ipſos dixerit.Sic ſupra,Manibusq; meis Mezentius hic eſt.Inimicaque nomina figi Pro inimicorum, dicit autem affixos trophæis titulos cum nominibus occiſorum. Ducitur infelix æuo confectus Aceſtes. Quaſi qui conſternatus nimio dulore ire nõ poterat. E bene ex rerum pmutatione expreſſit doloris magnitudinem,dicens,ita doluiſſe Acetem, ut peccatus humano ſenſu per ſe ire nõ poſſe,& æquũ ita ſenſiſſe interitum domini,ut inhumanum migraret affectum, nã & lacrymabat & ſponte ſequebatur cadauer Fedans.i.vel cruentans, uel lacerans. Terræ. In terra. Poſitis ignibus. Sine phaleris. Quod autẽ dicit equum lacrymare,non mirum eſt,cum Hom. etiam diuinantem induxerit:

Καὶ λίαν σ' ἔτι νοῦγγε σαώσομεν,ὄβριμ' ἀχιλλεῦ·
Ἀλλά τοι ἐγγύθεν ἦμαρ ὀλέθριον οὐδ' ἔτ ἡμεῖς
Αἴτιοι,ἀλλὰ θεός γε μέγας καὶ μοῖρα κραταιά,

Et paulo poſt:

Ἀλλά σοι αὐτῷ
Μόρσιμόν ἐστι θεῷ τε καὶ ἀνέρι ἶφι δαμῆναι.

Equos autem Achillis inducit Patroclum lugentes:

Ἵπποι δ' αἰακίδαο μαχᾶς ἀπάνευθεν ἐόντες
Κλαῖον ἐπεὶ δὴ πρῶτα πυθέσθην ἡνιόχοιο
Ἐν κονίῃσι πεσόντος ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο

Aethon.Nomen,equi,quo & Auroræ equos vocatur. Nam cetera Turnus victor habet,κατὰ τὸ σιωπώμενον,& alia cũ ſuſtuliſſe intelligamus,non tm̃ baltheum,vt legimus ſupra Palanx. Lingua Macedonum,legio.Quod aũt ait mœſta, Arcades intelligimus. Vnde infert. Teucriq; ſequuntur Tyrrheniq; duces,Et hoc eſt quod ait ſupra,Et toto lectos ex agmine mittit Mille viros, Verſis. Arcades armis. Lugentum more mucronem haſtæ, non cuſpidem contra terram tenentes. Scuta etiam inuertẽtes propter numina illic depicta,ne eorũ ſimulacra cadaueris polluerentur aſpectu,vt nonnullis fruſtra placet. nam lugentium mos,eſt prioris habitus immutatio. Alias hinc ad lacrymas. Ad aliã ſepulturã.Salue æternum mihi maxime Palla Aeternumq; uale. Varro in libris logiſtoricis dicit,ideo mortuis ſalue dici, non quòd aut valere aut ſalui eſſe poſſint,ſed quod ab his recedimus,eos nunquam uiſuri,hinc ortum eſt,vt etiam maledicti ſignificationem interdum obtineat,vt Teren. Valeã qui inter nos diſſidium volunt, hoc eſt ita à nobis diſcedant, vt nunquã ad noſtrum reuertantur aſpectum.ergo cum mortuo dr̃ Vale, non etymologia conſideranda eſt,ſed conſuetudo,quod nullis vale dicimus.niſi a quibus recedimus.

ASC. HAEC vbi defleuit, Recitat pompam funebrem cum qua Pallas ad patrẽ remiſſus eſt,duce Acetes eius armigero,de qua re ſolum eſt *Donati*.Quibus ſpoliauerat hoſtem. Ambigue dictum uel quibus uſus fuerat dũ hoſtes interimeret.vel quibus victor hoſtes ſpoliauit. vltima tñ ſententia melior eſt Hoc ille. Ordo eſt.Vbi i.poſtquam.Aeneas, ſup.defleuit.i.cum fletu dixit,hæc ipſe imperat corpus.ſ. Palllantis,miſerabile.i. miſeratione dignũ.tolli.i.erigi,& leuari,& mittit mille uiros lectos ex toto agmine.i.oĩ exercitu qui comitẽtur.i.comitando exhibeãt, honorem ſupremum.i.ultimum,videlicet funebrem,& qui interſint lacrymis patris exiſtentes exigua ſolatia luctus ingẽtis ſed debita patri miſero.i.miſeratione digno ſ. Euandro. Alii.i. aliqui ex ipſis,haud ſegnes.i.gnaui & ſtrenui,texũt.i.cõtexunt, crates.ſ.ſuper quas feratur cadauer,& pheretrum.i.capſam qua feratur, molle, q.a uirgis arbuteis & vimine.i. virgulto flexibili.querno i.quercu detracto,& inumbrant.i.opacant.thoros.i, lectos funebres, extructos.ſ.ad tale manus, obiectu.i.circũteſiona & circũpoſitione,frondis,ſ. funebris, et ponunt iuuenem.ſ. Pallanta, ſublimem.i.altum.ſ. hic idest ſuper huiuſmodi thoros ſtramine agreſt.i. ſuperſtramentum agreſte, pono dico iuuenem talem qualem. tellus iam non alit.ſ.amplius exiſtens mater, uel tellus mater ſ.prius iam non alit.ſ.amplius, florem demeſſum.i. decerptum pollice uirgineo,florem dicit ſeu uiolæ mollis,ſeu hyacinthi languentis, cui.ſ.flori.i.a quo, neque fulgor.i.rutilantia, neque ſua.i. debita & propria forma receſſit adhuc, ſed tellus mater non alit iam. .ſ.amplius, ſup.non miniſtrat, ſup.ei iam. id eſt amplius uitea Tum.i.deinde, Aeneas extulit.ſ.ex ſcriniis ſuis, ueſtes geminas i.duas rigentes.i.denſe contextas vt ſtare poſſint, oſtro.i.purpura & auro,quas.ſ.veſtes,ipſa Dido Sidonia.i.ex Pœnicia, læta laborũ i.de laboribus aut laborum.ſ.ſucceſſu,aut exercitio, fecerat olim,i.cũ eius amore capta eẽt ſuis manibus.ſ.propriis, nõ ancillarum,nec mercenariorum, & diſcreuerat.i. diſtinxerat, telas.i.tegmina,tenui,i textili auro Ipſe mæſtus, induit iuueni, id eſt ad honorem,eius,unam harum.ſ.veſtium,appoſitorie,ſupremũ honorem.i. quæ res erat illi ſupremus honor ab Aenea impenſus,& obnubit.i.velat,amictu.ſ.cõgruo,comas arſuras.ſ. rogo funebri. Præterea ipſa aggerat.i. accumulat. & apponit multa præmia.i. ſpolia uictorum pręmia, pugnæ Laurentis.i. obtentis in pugna,quę in agro Laurẽti facta iam erat,& iubet prædam.ſ.iuuenum quos Pallanti infeſtias rapuerat, ut prius dictũ eſt,duci longo ordine.i.pompoſe,addit equos, & addit tela,quibus.ſ.aut Pallas.aut ipſe Aeneas ſpoliauerat hoſtem, aut tanquam inſtrũo,aut potius tãquam materia circa quam,& Aeneas uinxerat.ſ paulo ante manus.ſ.iuuenum,poſt terga.ſ.ſua iuuenum dicit,quos mitteret umbris.i.ad manes& umbras infernales inferias.i.ſacrificia inferorum ſparſuros,flammã.ſ.rogi funebris,ſanguine.ſ.ſuo,& iubet ipſos duces, ferre trũcos inductos.i. ornatos, & accinctos, armis hoſtilibus i.ab hoſtibus detractis.& iubet nomina inimica.ſ.hoſtiũ,quorũ trophæa conſtituturi erant figi.ſ.ad truncos. Acetes.ſ.armiger olim Euãdri, & nunc cuſtos Pallãtis,infelix.i,qui ſine culpa ſua talem dolorem referre cogebatur,ducitur.ſ.cũ funere,quia cõfectus æuo .ſ.ſenio decrepitus, fœdãs.i.cruentans, aut dehoneſtans, nunc .i.aliqñ pectora.ſ.ſua pugnis.& nunc.i.aliqñ,ora.ſ.ſua,unguib. dilacerãdo.ſ.ea,ipſe ſternitur & protectus,ſup.eſt,terræ i.ſuper terram,aut ſi eſt datiuus, ad terram toto corpore.ſ.ſuo quia amẽs, & impos uiriũ affectus diriguit nec ſe cõtinere potuit, & ſup.ductores ducunt,&.i.ẽt currus perfuſos ſanguine Rutulo.i. Rutulorũ,Aethon equus.ſ.Pallantis cognominis equo Auroræ,bellator.i belliger quõdã,it poſt.ſ.hæc oĩa,lacrymãs,& hoc inſignibus.i.phaleris & ceteris ornamentis poſitis.i. depoſitis, & humectat.i.rigat ora grãdibus guttis.ſ.lacrymarũ. Alii ferũt haſtam& galeam.ſ. Pallãtis (nam Turnus uictor habet cetera .ſ.ornamẽta,ut baltheũ & paludamentum (tum.i.deinde,phalanx.i.ordinata multitudo Arcadum.ſ.mœſta,& Teucri,ſupple mœſti ſequũtur,& duces Tyrrheni,& Arcades armis uerſus.i. obuerſit in ſignum luctus, poſtquam omnis ordo comitũ pręceſſerat lũge.i.lõgo ordine, Aeneas ſubſtitit & addit.ſ.ad prima dicta,hęc.ſ.ſequentia,ſup.cum alto gemitu,eadem horrida fata belli,quæ.ſ.abſtulerant. Pallanta,uocant nos hinc.i.ab iis lacrymis,ad lacrymas alias.i.aliis impẽdendas, aut de aliis habẽdas, ò Palla mihi,ſalue æternum,& uale æternum,nec.i.& non,& ipſe effatus non plura tendebat ad altos muros.ſ.nouæ Troiæ que,pro,id eſt,ferebat greſſum in caſtra,ſcilicet ſua.

VARIA LECTIO.

LECTOS ex agmine mittit. Rom liber, Ex ordine, legit. Frondis inumbrans Oblongus liber peruetus. Obumbrant, legit. Sublimen in ſtramine. Antiqua exemp. Sublimẽ ſtramine; legũt.Oſtroq;,auroq; rigentes. Alibi legitur, Auroq;,oſtroque rigentes. Cęſo ſparſuros ſanguine flammas. Rom.lib. Flamma, legit. Et aliquot alii, Sparſurus. Inimicaq; nomina figi. In Romano lib Fingit,legitur,Comitum præceſſerat ordo. Rom.lib. Proceſſerat. legit. Mihi maxime Palla. Rom. lib. Pallas, legit.

Orate·

SERV. ORatores. Legati, a perorando pro rep. nominati. Vrbe Latina. pro Latini. i. de Lauro lauinio, Velati ramis oleæ. Non coronati (nec. n. lugentes decebat) ſed inſtructi, & ornati; i. in manibus oliuæ ramos ferentes. ſic Hom.

Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος.

Velati autem, ornati, ut illo ſignificat. Victori uelatum auro uittiſq; iuuencum, cum uittis non ut uelentur aut coronetur uictimæ, ſed ornentur. Veniamq; rogantes. Beneficium. Ferro q̃ fuſa. Fuſa modo, interempta, alias fugata, ſed diſcernuntur epithetis, ut ſi dicas, ferro fuſus. aut metu fuſus. Redderet. Oſtendit iam campos eſſe in Troianorum poteſtate. Et Ethere caſſis. Vacuis. unde & retia, caſſes dicimus. hoc autem bene addidit, q̃ uicti poſſunt innouare certamen. Haud aſpernanda. Iuſta, nõ contemnenda. Sepulturæ. n. beneficiũ g̃ aliter debet uniuerſis. Inſuper addit. Accumulat uerbis beneficiũ, dicens pacẽ ſe etiã uiuis uelle p̃ſtare. pacẽ autem ideo defunctis, quia ait. Nullum cũ uictis certamẽ, & mortuorũ pax, ſepultura eſt. Vnde elegit uerbum utriſque aptum Quænã. Quanta & qualis, uam admirãtis eſt, nec enim dubitat cũ ipſe dicat indigna. Implicuit. inuoluit. inuitos. Nec ueni, pro uec ueniſſem tempus eſt p̃ ipr. Nec bellum cum gente gero. ſed cũ Turno per quod eorum capiat fauorem Huic morti Δεικτικῶς. quaſi oſtendat eos iacentes. Si bellum finire manu. Hoc eſt interemptione. poteſt enim & pace finiri. Vixet. Pro uixiſſet, & eſt ſyncope Deus, aut ſua dextra dediſſet. Victoria uel uita, quia duplici rõne obſiſtit uictoria, aut uirtute, aut uolũtate fortunæ. Miſeris ciuibus. Quaſi aliena culpa pereuntibus. Obſtupuere ſilentes. i. obſtupefacti ſunt, & ſilere cœperunt. Tũ ſenior. Cui ab ætate præſtabatur auctoritas. Odiis, & crimine Drances infenſus iuueni Turno. Aut per ſuum crimen idest inertiam. quam ſemper uirtuti conſtat eſſe cõtrariã. Aut Turni crimine, qui tot uiris mortis cauſa extiterat. Orſa refert. Cœpte uerba O fama ingens, armis. Fruſtra ait Don. hoc nomen de his eſſe quæ non recipiunt comparationem, nã quia augmentum recipit, & comparatur, alia illa ſunt nomina in quibus eſt dubitatio utrum comparentur, ut eſt perfectus quod ſi uelis comparare, incipit perfectos non eſſe, perfectus. Cœlo te laudibus æquem, pro his qui in cœlo ſunt. i. diis, ut, Cæruleus Tybris cœlo gratiſſimus amnis. Iuſtitiæ ne prius mirer, belli ne laborum? Figura græca. Miror illius rei, & regno illius rei. θαυμάζω καὶ ἄρχω τούτου Inde Horat. ait. Et qua paupere Dauuus agreſtium regnauit populorum, pro agreſtibus. populis. Si qua uiam dederit fortuna, Bene cum exceptione pollicetur, dicens, Si uoluntatem noſtram fortuna comitetur. Fœdera Turnus. Vel coniugii, uel amicitiarum. Fatales moles. Quia audierat, Niſi fata locum ſedemque dediſſent, Saxa Troiana. Ambitioſe ait, quaſi Troianis fataliter debita. Pepigere dies pacti ſunt nam ab eo quod eſt paciſcor, pepigi, & Pactos ſum facit, ſicut ab eo quod eſt parco, & parſi & peperci. pace ſequeſtra. Media. Nam ſequeſter eſt medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tps ſe ponitur. Pacem ergo ſequeſtram, inducias dicit ı pacem t palẽ, & mediam inter bellũ præteritum & futurum. Mixtiq; impune Latini. apud maiores magna erat cura fidei, ideo ut inter Porſennã & Romanos factis induciis cũ ludi Circenſes in urbe celebrarẽtur, ingreſſi hoſtium duces curuli certamine cõtenderent, & uictores coronarentur. Ferro bipenni, ad epitheton tranſtulit nomen propriũ, nã bipennis per ſe plenum eſt & ſecurim ſignificat, ut Crebriſque bipennibus inſtant, Robora. Modo genus ligni eſt, nam eſt inter ſpecialia nominatiũ. Plauſtris gementibus, Sub pondere ſonantibus.

Iamque oratores aderant ex urbe Latina
Velati ramis oleæ, ueniamque rogantes;
Corpora per campos, ferro quæ fuſa iacebant,
Reddere, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum uictis certamen, & æthere caſſis,
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque uocatis.
Quos bonus Aeneas haud aſpernanda precãtes
Proſequitur uenia, & uerbis hæc inſuper addit.
AEN. Quænam uos tanto fortuna indigna Latini
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis, & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & uiuis concedere uellem.
Nec ueni, ni ſi fata locum, ſedemque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero; rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Aequius huic Turno fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
Vixet, cui uitam Deus, aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite ciuibus ignem.
POE. Dixerat Aeneas olli ſtupuere ſilentes;
Conuerſique oculos inter ſe, atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis, & crimine Drances
Infenſus iuueni Turno, ſic ore uiciſſim
Orſa refert. O fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Iuſtitiæ ne prius mirer belli ne laborum?
Nos uero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua uiam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles
Saxaque ſubuectare humeris Troiana iuuabit.
DR. Dixerat hæc, unoque omnes eadẽ ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra
Per ſiluas Teucri, mixtique impune Latini.
Errauere iugis: ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus euertunt actas ad ſidera pinus;
Robora, nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum.
Nec paluſtris ceſſant uectare gementibus ornos.

ASC. IAMQVE oratores aderant &c. Deſcribit aduentũ oratorem ab Latino miſſorũ petentium ueniam corpora defunctorũ ſepeliendi, quam eis ludens conceſſit Aeneas, addens etiam uiuos in gratiã recipere uoluiſſe, quæ res oratoribus perplacuit uſque adeo ut pollicitarentur ipſum regẽ ſuo Latino reconciliaturos. De quib. orationibus habemus hoc ſolum per Don. Miſeris. Qui non in ſuo, ſed in Turni negocio perierant. Pace ſequeſtra, ſequeſtra pax eſt quæ ſic interponitur ut non tollat, ſed differat bellũ. Poſtquamma. Vel pro mulieribus poſuit, uel matres eorũ qui cæſi fuerant. Hæc ille. Ordo autem eſt. Iamq; id eſt & iam, oratores. i. caduceatores, quos & uulgus ambaſiatores uocat, aderant ex urbe Latina. i. regis. Latini, uelati in ſignũ pacifici aduentus, ramis oleæ. i. arboris oliuæ, quæ etiam tpe Noe. pacis indiciũ per columbam attulit, & rogantes ueniam. i. gratiam cõceſſionem petitionis cuiuſdam. ſ. ut redderet corpora q̃ iacebant. fuſa, id eſt proſtrata, ferro, id eſt armis ferreis per campos, ac ut ſupp ſineret, id eſt permitteret, ſup. ea ſuccedere tumulo terræ. i. humationi aſterenſes, ſup. nullum certamẽ, ſup. eſſe debere cum uictis ſ. omnino: quia iam defunctis, & cum caſſis idest priuatis æthere, id eſt aura uitali, & ut, ſup. parceret hoſpitibus ſ. Latinis uocatis quondam. ſcilicet antequam. Turnus fœdus inter Latinum & Aeneam diſturbarat. Quos ſ. oratores præcantes haud aſpernãda idest licita, & honeſta Aeneas bonus proſequitur uenia idest confert eis ueniam & uerbis. ſ. amicis, at addit inſup uerbum hæc O Latini, quæ nã, i. qualis fortuna, indigna. i. aſpernenda, implicuit. i. illaqueauit uos tanto bello, utpote qui fugiatis nos amicos. i. amicitiã noſtram. Oratis ne pacẽ exanimis. i. defunctis. & peremptis ſorte Martis. i. quã Marſis ſibi uẽdicat, hoc eſt bellica? Ponitur autẽ ſecũdo loco tribrachus tis equi aut pauſæ gratia iis longæ equiualet. Equidem. i. ego quidem, uellem concedere, & . ſ. etiam uiuis. ſ. pacem, nec ueni. ſ. in Italiam. i. non ueniſſem oi. i. niſi fata dediſſent, ſ. mihi locum & ſedem ſ. firmam nec gero bellũ. ſ. nolens, & lubens, cum gẽte. ſ. latina, rex ſ. Latinus reliquit noſtra hoſpitia, i. iura hoſpitalitatis inter nos contracta, & credidit ſe potius armis. i. uirtuti bellicæ Turni æquius, i. iuſtius & conuenientius fuerat. Turno ſ. uiolatori pacis, opponere. i. obiicere ſe morti. i. periculo mortis per bellum, ſi apparat i. p̃edit finire bellum, manu. i. concertatione dextræ ſuæ, & ſi apparat pellere

Quod uitam moror inuiſam, Pallante perempto,
Dextera cauſa tua eſt: Turnum gnatoque patrique
Quam debere uides: meritis uacat hic tibi ſolus,
Fortunæque locus non uitæ gaudia quæro,
Nec fas ſed gnato manes perferre ſub imos.
POE. Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atque labores,
Iam pater Aeneas, iam curuo in littore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quique ſuorum
More tulere patrum, ſubiectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cęlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrere rogos, ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrymis, ſparguntur & arma
It cœlo clamorque uirum, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Coniiciunt igni, galeas, enſesque decoros,
Frænaque, feruentesque rotas, pars munera nota
Ipſorum Clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti.
Setigerorque ſues, raptasque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſeruant
Buſta, neque auelli poſſunt, nox humida donec
Inuertit cęlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diuerſa in parte Latini
Innumeras ſtruxere pyras, & corpora partim
Multa uirum terræ infodiunt, auectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt,
Cetera confuſeque ingentem cædis aceruum,
Nec numero, nec honore cremant, tunc undiq; uaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri:
Tertia lux gelidam cælo dimouerat umbram,
Mærentes altum cinerem, & confuſa ruebant
Oſſa focis, rapidosque onerabant aggere terræ.

tur dicere. Dimittendi ſunt Troiani, ut morte Turni ſatis fiat doloribus meis, quod etiam poſteriora ſignificant. Meritis uacat hic tibi ſolus, fortunæque locus. Nihil eſt aliud quod poſſit, uel uirtus tua, uel fortuna præſtare, (nam his rebus uictoria contingit) niſi ut hoc occiſo Turno, & uindices filium, & patrem conſoleris orbatum. Sed gnato manes perferre ſub imos. Ac ſi diceret hanc ſolam eſſe cauſam, quæ cum cogat ad uitæ patientiam, ut filio Turni nun cietur interitus. Extulerat lucem. Aſinius Pollio inducit ubique Virg in diei deſcriptione ſermonem aliquem ponere aptum præſentibus rebus. ut hoc loco, quia funerum, & ſepulturarum res agitur, dicit extulerat. Item in quarto, quia eſt nauigaturus Aeneas, & relicturus Didonem, dicit, Tithoni croceum linquens aurora cubile, quod licet ſuperfluum ſit, in multis tamen locis inuenitur. Miſeris mortalibus. Qui ſunt ſubiecti tot caſibus. Homerus δειλοῖσι βροτοῖσιν .i. miſeris mortalibus nō timidis. Opera atque labores. Hoc opus, & hæc opera tunc dicimus quando negocium ipſum quod geritur ſignificamus. ſi autem fęminino genere dixerimus operas, ipſas perſonas quę aliquid faciunt ſignificamus, ſicut cuſtodia dicitur quę cuſtodit, ut Cernis cuſtodia qualis. nam ut hi qui cuſtodiuntur, cuſtodiæ dicantur, uſurpatum eſt. Vnde male eſt in uſu cuſtodiæ audiuntur. Conſtituere pyras. Pyra eſt lignorum congeries. Rogus, cum ardere cęperit dicitur. Buſtum. uero iam exuſtum uocatur. Quē ordinē ſeruat poeta Dicens conſtituere pyras Itē, Subiectiſq; ignibus atris ter circum accenſus. decurrere rogos. Itē poſtea Semuſta quæ ſeruant Buſta. More tulere patrū. Quia apud uarias gentes diuerſa fuerūt genera ſepulturæ. Inde eſt quod alii obruuntur alii exuruntur alii proprias remittuntur ad patrias, alii p̄ diem ut nūc iſti, alii p̄ noctē, ut ſupra. Pallas. Et perite has uarietates Virgilius poſuit. Nam Heraclitus, qui omnia uult ex igne conſtare, dicit debere corpora in igni reſolui. Thales uis qui confirmat omnia ex humore procreati, dicit obruēda corpora, ut poſſint humore reſolui. Ignibus atris. Atqui ignes atri non ſunt, ſed epithetō traxit, de negocio, ut atris diceret. hoc eſt funebribus, ut paulò, poſt Mœſtum funeris ignem. i funebrē nam mæſtus eſſe non poteſt ignis. Conditur in tenebras altum caligine cœlū. i. aer fumi obſcuritate completur. Cincti fulgentibus armis. Fruſtra hoc epitheton notant Critici, quaſi circum euntes rogos alia arma habere debuerunt. Cincti. i instructi. Decurrere rogos Pro circum rogos currere. Bene aūt ait Decurrere nō Decucurrere, Nanque uerba quę in præterito perfecto primam ſyllabam geminant, ut curro cucurri. tendo tetendi, cum compoſita fuerint, geminare non poſſunt, nam decurri, & petendi dicimus non decucurri, neque detetendi, exceptis tamen duobus do & ſto. Clangorque tubarum Ante enim mortui ad tubā deducebantur. Vnde Perſius, Hic tuba candelæ, tandemq; beatulus alto compoſitus lecto. Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis. Secundum ſuæ gentis ritum, alia hoſtilia arma. alii peremptorum cremabant. Feruentesque rotas. Nimio, ſcilicet curſu. alibi, uolat ui feruidus axis. Hora Metaque feruidus euitata rotis Et non felicia tela, Quibus ſe defendere nequiuerunt. Mactantur corpora morti. Aut in morte, aut morti ipſi deæ. Stat in ſcopulis mors ſæua ſedet. Lucan. Ipſamque uocatam quam petat è nobis tibi mortem coge fateri, Circa autem, ideo quia ut Hom. dicit, in mortē Patrocli circa corpus extincti, tam homines quam pecora immolabantur. Vnde eſt in vj. Oſſaque lecta cado texit Corinæus aheno. Hom. ἐν τῷ ψ. ad Patrocli pyram:

Ἐν δὲ θὶ τει μέλιτος καὶ ἀλεί-
φατος ἀμφιφορῆας
Πρὸς λέχεα κλίνων. πίσυρας δ'
ἐριαύχενας ἵππους
Ἐσσυμένως ἐνέβαλλε πυρῇ με-
γάλα στεναχίζων.
Ἐννέα τῷ γε ἄνακτι τραπεζῆ-
ες κύνες ἦσαν.
Καὶ μὲν τῶν ἐνέβαλλε πυρῇ δύο
δειροτομήσας.

Raptas Raptim aduectas, nam poſt inducias rapere nō poterāt, aut certe raptas, belli ſ. tēpore. Stellis. aptum. Connexum. Nec minus. Etiam Innumeras ſtruxere pyras. Hoc loco multis rebus oſtendit immenſam cædē factam eſſe Rutulorum. Finitimos tollunt in agros. Qui enim è longinquo deuenerant, referri nō poterant. Vrbique remittunt. Deeſt unicuique, & meminit antiquæ conſuetudinis, nam ante etiam homines in ciuitate ſepeliebātur. Quod poſtea Duelio conſule ſenatus prohibuit, & legauit ne quis in urbe ſepeliretur. Vnde imperatores & uirgines Veſtæ, quia legibus non tenentur, in ciuitate habent ſepulcra. Denique etiam nocentes uirgines Veſtę licet uiuæ, tamen intra urbem in campo ſcelerato obruebātur Nec honore, Quia nec numero, nam aliud uerbum pendet ex altero. Confuſa ruebant Oſſa focis. Aut quia dixit multos crematos. Aut ſi ad honoratorum cadauera referas, ut ſupra diximus. Confuſa propter ſimul animalia concremata. Ruebant, De cineribus eruebant. Tepidoque onerabāt aggere terræ, Hypallage, hoc eſt oſſa trepida.

ET iam ſama, &c. Proſequitur lamentationem, & ut in argumento dictum eſt, affectus paternos Euandri in Pallāta filium unigenitum. Vnde cum nihil receptum eſt Donati, Ordo eſt. Et fama (ſcribitur etiam phama, nam & a græco, & latino deduci poteſt. ſed obſeruatum ferè eſt ut quoties, poetice pro perſona ponitur, filia uidelicet terræ per ph, ſcribitur) uolans, quia in rebus aduerſis, unde in iiij. Fama malū quo non aliud uelocius ullum Mobilitate uiget, uireſque acquirit eundo, exiſtens prænūcia tanti luctus, quantus ſ. eſſe ſolet in nece unigeniti regis, replet iam Euandrum, & domus & mœnia Euandri, ſupp. luctu aut ſermone de morte Pallātis, fama dicit, ſup. ea quæ ferebat. i. afferebat: modo i paulò ante: Pallanta uictorem, ſup. eſſe Latio. i. in agro Latino, quia multos priuſquā occumberet ſtrauit, eaq; res ad Euādrum ſubito perlata eſt. Arcades ruere. i. ruebāt: aut potius cęperunt ruere. i. effuſim currere, ad portas. & rapuere more uetuſto. i. ex antiquo inſtituto, faces funeras. i. funeribus, aptas uia lucet longo ordine flammarū, & diſcriminat. i. diuidit diſcrimina ponens agros late i. in latum. Turba Phrygū .i. Troianorū ab Aenea cum funere miſſorum, ueniēs cōtra. i. aduerſo. iungit agmina plangentia, quæ. ſ agmina plangentia poſtquam matres ſ. Arcadum, uiderunt ſuccederet tecto. i. ad tectum regium, ipſi incendunt urbem mœſtam clamoribus. i. ululatibus. At. i. ſed, ulla uis non eſt potis. i. non poteſt tenere Euā- ASC.

drum,ſed uenit in medio.ſ.pompã ductiium,& procubuit ſuper Pallãta,& hoc pheretro.i.capulo qđ ferebatur,repoſto.i.repoſito,aut pharetro.ſup.eum Pallante repoſito ꝓcuboit.ſuper.i.deſuper,atque hæret.ſup.in eo,& lacrymans & gemẽs & uis i meatus & arteria, eſt uix.i.cum difficultate laxata tandẽ .i poſt multã moram,dolore.i.propter dolorem nimium cõſtricta.uoci.i.ſermoni,&.ſup.dixit.O Palla tu non dederas parenti .ſ mihi.hæc.i.huiuſmodi ꝓmiſſa,ſed,ſup.ut uelles credere cautius.i.prudẽtius,ſæuo Marti.i.bello te.Ego haud ignarus eram .i.bene ſciebã,quãtũ noua gloria,& prædulce decus primo certamine poſſit in armis.i.apu armatum,cuius(inquit Seru)cõſilium cupiditas uictoriẹ pleronque conturbat. Primitiæ i.auſpicia sut principis,iuuenis.ſ.cuiuſcũque ant tua ò Palla,sũt ſup.miſera.i.infelicia,& rudimenta.i.eruditiones belli propĩqui.i.ad bellũ propinquum a iuuene rite gerendum,ſunt,ſupp.dura .i.difficilia eruditori,& nulli.i.nõ ulli,& uota & preces meæ nõ ſunt exauditæ ulli deorum,& tu ò coniux.ſ.mater Pallantis ſanctiſſima.i.cuius uita integerrima hac caruit moleſtia,felix.ſup.es tua morte.i.quo mortua es,neque ſeruata in hunc dolorem. Ego contra i.ẽcõtrario,uici mea fata.i tempus uitæ ſatale,oiuẽdo ſ.ultra illud quod profuerit,.nõ ultra id,qđ fata iuſtituerũt ut ego ſuperſtes.i.ſuperuiuẽs gnato,reſtatẽ,reliquus eſſem,genitor i.cum ſim genitor,quem, ut prius natũ,ita prius deceſſiſſe decuit,& quem,ſup.ſecutum arma ſocia, Troum.i.Troianorũ, Rutuli obruerent.i obruere debebant telis.ſ.ſuis, ipſe.i.ego dediſſem.i.dare debuiſſem animam.i.uitam,atque hæc põpa referret.i.referre deberet domum me nõ Pallantis, nec ò Teucri; ego arguerim.i.reprehenſos uelim uos,nec fẹdera.ſ.noſtra,aut uobiſcũ icta,nec dextra quas iunximus hoſpitio,nec fidem iure hoſpitalitatis mutuo datã & acceptã, Iſta ſors.i.hoc infortunium,& miſera conditio debita,erat noſtrẹ ſenectæ.ſ.ætati hoc eſt fataliter nobis præſcita,quod ſi mors immatura.i.prẹcox,& ante debitos annos ueniens, manebat.i.certe expẹctabat, natũ .i.filium,iuuabit.i.delectabit me ipſum ducentũ Teucros in Latinũ,cecidiſſe.i.oppetiſſe, & hne millibus Volſcorũ cæſis.i.occiſis ab eo,ante priuſquam caderet quin.i.quinetiã,o Palla,ego non digner.i dignum cenſeam,aut faciem te alio funere.i.pompa funebri,quã ſup.dignatur pius Æneas,& quam dignantur Phryges magni.i.magnifici,aut in magnũ imperiũ vocati,& q̃ duces Tyrrheni,& quã omnis exercitus Tyrrhenũ pro Tyrrhenorum,ſup.dignantur. Nam ferunt,ſ.tecum.magna trophẹa.i.ſpolia ab hoſtibus ſuperatis,aut in fugam uerſis detracta, corũ .ſ.quos tua dextera, dat ꝓ dedit leto i.morti tu quoque.i.etiã tu,ò Turne ſtares nũc immanis truncus.i.detrũcato capite,aut ulitt membris in armis ſ tuis, ſicut Mezẽtii trophæo uiſum eſt,ſi,ſup.par ẹtas eſſet ſ.mihi,& fuiſſet filio,& ſi t lem robur eſſet ab annis.i.ſi Pallas non fuiſſet iunior quam ut tecum contenderet,& ſi ego non eſſem ſenior.Sed quid i.ad quid, ego infelix demoror.i.detineo Teucros, armis ab armis,i.cur eos non remitto,ut Turnũ cædant:uadite ò Teucri, & uos memores referre regi.ſ.ueſtro Aeneæ, hæc mandata, tua dextera eſt cauſa qđ ego moror.i.ſuſtineo vitã inuiſam.i moleſtã,& odinſam mihi,Pallante perempto.i dicite regi ueſtro. Euander dicit, quod non amplius uellet uiuere,niſi dextera tua eſſet in cauſa, quã ſcilicet dextrã, tu uides debere & nato,& patri,Turnum.i necem Turni,hic ſolus locus uacat.i.reliquus eſt tibi, & fortunæ meritis.i.merendi de Euãdro.i.dicite quod ſolum modo uobis eſt bene de me merẽdi locus, reliquus.ſ.ut Turnũ,occidat, ego non quæro gaudia uitæ.i. uoluptatem in uiuendo amplius nec fas,ſup.eſt me gaudia uitẹ q̃rere perẽpto filio, ſed q̃ro,ſup. .i.deſidero,perferre.ſ.nũcium nece Turni, ad imos manes.i.ad inferos,vbi ſunt manes Pallantis.Aurora interea,&c.Extulerat lucem, &c Recitat quomodo per inducias, & pacem ſequeſtrã mãdata ſint ſepulturẹ interfectorũ utrinque corpora. de qua re nihil extat Don. Ordo autem eſt. Aurora extulerat interea .ſ.dum hẹc apud Euandrum fierent:mortalibus miſeris, quia lucis egentibus,& conſeruationis,& ſuæ uirtuti,ſi derelinquatur pereuntibus lucem almam.i altricem,& conſeruaticẽ vitam qua uitæ.i.referens opera.i.exercitia, atque labores,pater Aeneas,& Tarcon.ſ.Hetruſcorum rex,conſtituere in littore curuo pyras.i ſtruens lignorum, ut incendantur in formam ignis aſcendentis extructas,quiſque.i.qualiber tulere huc.i.ad has pyras, corpora ſuorum.ſ.amicorum notorum neceſſarium, ac familiarium more patrum.i.ex uetere patrum inſtitutione, & traditione,]& hoc ignibus atris.i.funeribus,aut fumoſis futuris ſubiectis.ſ.ſub pyras cœlum conditur altũ.i.alte & ꝓfunde in tenebras caligine.ſ.fumi,aut quia non niſi nocte incedebantur pyre,&,ſupp. Teucri & Hetruſci atq; Arcades cincti armis .ſ.gladiis fulgentibus, decurrere.i.decurrerunt]ter circũ rogos .i.congeries lignorum, accenſos, quia tunc rogi ſunt cũ incẽſi & luſtrauere.i.circumierunt more luſtrãtium in equis ter ignẽ funeris mœſtum.i.mœſtitiam afferentẽ, & dedere ore ululatus .i.eiulatus lamẽtabiles, & tellus ſpargitur.i.conſpargitur lacrymis,& arma,ſup.eorum ſpargũtur lacrymis.Clamor uirum ꝓ uirorum & clãgor tubarum,it.i.diffunditur ? cœlo.i.ad cœlum hinc.i.deinde alii coniiciunt igni.i.in ignem,ſpolia direpta Latinis occiſis,arma dicit uidelicet galeas,& enſes decoros, & frœna,& rotas.ſ.currum feruẽtes.i.feruide actas,pars.i.partim,aut alii, ſup.coniiciunt in ignẽ munera nota ipſorum.i.arma ipſis occiſis nota,& cara,quia uiui illis oblectati erant, uidelicet clypeos.i.arma defenſiua & tela nõ felicia.i.quibus infeliciter vſi erant,cum non proſtrauerint,ſed proſtrati ſint.Multa corpora boum,mactantur morti.i.deæ morientium circa.ſ.corpora vrẽda,aut per circuitum, & iugulant in flammam.ſ.proiiciendos ſues ſetigeros.i.apros,& pecudes raptas ex omnibus ægris rum .i.deinde, ipſi ſpectant.i.proſpectant, toto littore.i per totum littus,ſocios ardentes, & ſeruant buſta ſemuſta.i ad dimidiũ exuſta (Buſtum autem dicitur quaſi bene uſtum,& eſt ubi uſtorũ cineres quaſi in urnam quæ ad urendo quoque dicitur, condũtur) neque poſſunt auelli donec nox humida inuertit cœlũ apertũ i.coniunctũ ſtellis ardentibus,i.donec nox ingruit. Nec minus.i. & nihilominus miſeri Latini ſtruxere in diuerſa parte innumeras pyras,& infodiunt multa corpora uirũ.i.uirorũ partim terræ.i.terrã ſuper quã iacebant,& tollunt partim corpora euecta in agros finitimos & remittunt,ſup.partim,in ibi.i.ad urbem ſup.eorum qui illic oriundi erant,nã cremant cætera.ſ.corpora,& ingentem acruum cædis.i.ſtragis cẹſurum confuſe i.cõmixte,quia ignobiliũ & plebeiorum,nec numero.i.& ſine numero.i.numerãdo eorum corpora nec honore.i. & ſine honore.i.ſine odoribus & inſignibus,Agri uaſti collucent tunc certatim.i.cum certamine utriuſque partis ignibus crebris. Tertia lux.ſ.ſolis dimouerat cœlo umbram,ſ.terræ gelidam.i.noctem humidam & ſubfrigidam cum ſupp.ipſi mœrentes ruebãt.i.diruebant altum cinerem & oſſa confuſa ſociis.i.ueſtrinis,& onerabant,ſup.ea aggere terrẹ tepido,quia ipſa erant tepida

VARIA LECTIO.

ET mœnia replet. Antiqua Exempl.Complet,legunt.Succedera tecto.In lib.antiq.Muris,legitur. In Med.Tectis. Palante ſe poſto.In antiq lib. Palanta,legitur, Procubuit ſuper,atque hæret.Rom.liber,Procumbit,legit.Tandem uoci laxata. In Rom. lib.uocis,habetur Nec uos arguerim Teucri,in li.Antiq Arguerem,legitur.Sors iſta ſenectæ. Antiqua exemplaria,Illa.legunt Cecidiſſe iuuabit.In Romano libro,iuuaret.legitur.Magna trophæa ferunt.In Romano,& aliquot aliis,Ferant,habetur.Ingentem cẹdis aceruum.In Rom.li.legere eſt,Stragis aceruum.

SERV. PRædiutis. More Græco epithetum incongruum huic loco poſuit Longe pars maxima luctus. Valde, & hoc eſt melius quam quod legatus Longi. Hic matres, quia ſcit hæc nomina ad aliquid pertinere,non addidit deficiebant filios,aut maritos, aut fratres. Iubent. Volunt, expoſcunt. Ingrauat. Maiorem inuidiam concitat. Teſtatur. Teſtificatur etiam legatorum fidem qui cum eo fuerant. Obumbrat. Subaudis Turnum, tuetur,defendit, & eſt translatio ab arboribus. Hoc autem dicit, Amor reginæ ad fauorem popularem plurimum prodeſſet Turno. Meritis ſuſtentat trophæis. Quia multos occiderat,ut etiam ipſe dictus eſt. Ecce ſuper. Inſuper,ad cumulationem malorum.

Iam uero in tectis prẹdiutis urbe Latini
Præcipuus fragor,& longe pars maxima luctus
Hic matres,miſerẹque nurus,hic cara ſororum
Pectora mẹrentum,puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum,Turnique hymenæos
Ipſum armis,ipſumque iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ & primos ſibi poſcat honores
Ingrauat hæc ſæuus Drances,ſolumque uocati
Teſtatur ſolum poſci in certamina Turnum

Multa ſimul contra uariis ſententia dictis
Pro Turno,& magnum reginæ nomen obumbrat,
Multa uirum meritis ſuſtentat fama trophæis
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce ſuper mœſti magni Diomedis ab urbe .
Legati reſponſa ferunt,nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum,nil dona,nec aurum
Nec magnas ualuiſſe preces,alia arma Latinis
Quærenda aut pecem Troiano ab rege petendum;
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus,
Fatalem Aeneam manifeſto numine ferri
Admonet ira deum,tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum,primosque ſuorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Olli conuenere,fluuntque ad regia plenis
Tecta uijs.ſedet in mediis rex maximus æuo,
Et primus ſceptris haud læta fronte Latinus:
Atque hic legatos Aetola ex urbe remiſſos,
Quæ referent,fari iubet,& reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo tunc facta ſilentia linguis,
Et uenulus dicto parens,ita farier infit.

rū.Mæſti Hoc ſermone eos nihil egiſſe ſignificat . Magna Diomedis ab urbe. . Legitur & magni.Nil dona. Nec aurum.Ordinem legationis exequitur dicens , inaniter perfecta omnia eſſe quæ poſſent efficaces legati perficere auro, precibusque,promiſſione,Pacem Troiano ab rege petendum. Sicut etiam ſupra diximus,cū per gerundij modum aliquid dicimus, per accuſatiuum elocutionem formemus neceſſe eſt . Lucretius Aeternas quoniam penas in morte timendum.Item Saluſt.Caſtra ſine uulnere introitum. nam caſtra accuſatiuus pluralis eſt, q̄ multis errorē facit ut uideatur eſſe nominatiuus.q̄a neutra ſiptota ſunt, & ſimilis eſt nominatiuus accuſatiuo Rex ipſe Latinus . Qui aut conſolari debuit , aut defendendæ reipub.apud inire conſilium. Fatalem Aeneam manifeſto numine ferri Modo perniciosum omnibus Aeneā Manifeſto numine,i.manifeſto deorū indicio ad Italiā ueniſſe numinum ita teſtatur,quā cognoſcimus tantorū cæde ſociorum. Alta intra limina cogit.Quæritur cur ad priuatam domum conuocetur ſenatus,qui nō niſi ad publicā,& augurato condita loca conuenire conſueuit. Sed ſcimus domum Latini augurato conditam & eandem tam templum fuiſſe q̄ curiam, namque in ſuperioribus legimus tectum auguſtum.i augurio conditū.Item paulo poſt,Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces Regibus omen erat, hoc illis curia tēplū.Merito ergo ad domū regis,quaſi ad locum publicū conuocatur ſenatus nam ut ait in 7.Tali intus templo diuuū,patriaq; Latinus Sede ſedens Iccirco etiam in Palatii atrio,qđ augurato conditum eſt apud maiores conſulabatur ſenatus,ubi et arietes immolabātur,qđ (ut in 7.diximus) Virg.ad Latini tranſtulit domū.Multi dicūt petiere Virgilium nec templi nec curiæ hoc loco feciſſe cōmemorationem.Sed tm̄ dixiſſe intra tecta regia ut oſtenderet conſiliū quod initur,non eſſe cōplēdū,quia nec rite eſt inchoatū. Et.n. quæ dicet Latinus,effectu carebunt.Olli illi,ſecundū Ennium. Fluunt Feſtinanter incedunt.Et primus ſceptris.Primus inter ſeptiferos.nāque apud maiores,omnes duces cū ſceptris ingrediebantur curiam poſtea cœperūt tantū ex conſulibus,& ſignū erat eos fuiſſe conſules.Aetola ex urbe remiſſos, Quam condiderunt hi qui de Aetolia uenerunt,Græciæ ꝓuincia.Vnde Diomedes habuit ſocios de tribus eius ciuitatibus,quas habet Aetolia Pleonē,Olenū,Calidona.Sic ergo Aetola dixit ex urbe,ut & tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.Et reſponſa repoſcit.Mire ait repoſcit. Ante enim rex ſolet a legatis uniuerſa cognoſcere. & ſic eos præſente populo iterū omnia iubere narrare,Vnde eſt, Ordine cūcta ſuo . Nam nihil licet prætermittere. Vnde & ſuperflua narrari conſueuerunt.

ASCENSIVS.

IAM uero in tectis &c. Deſcribit ſtatum domus Latini in qua uariæ de bello habitæ ſunt ſententiæ talis Turnū accuſantibus aliis ꝓp Amatā Reginā protegentibus,docetq; aduētū legatorum quos ad Diomedē qui turpitudinē cōiugis ſuæ fugiēs in Apuliam profugerat Latinus,diffidēs iam armis,& auſpiciis Turni legauerat,docetq; ad reſpōſa per eos recitāda uarie concurſum,Circa quā rē ſunt uerba Donati. Ecce ſup mœſti, Ecce inopinatum pronunciat malū hæc dictio & graue ſatis ac uehemēs.Neque aurum.quod quidē etiā q̄ nullo odio cōmoueri ſōt, in prœlium excitat,& ad iniurias ut probauit in Pygmalione, in Polymneſtore.Alta ad limina interiorē partē domus intelligit,& non curiā quā deſcripſerat,in qua de rebus lætis agebatur. Olli cōuenere,oſtēdit quā cupide propter magnitudinē periculi omnes,concurrerent Hæc ille ordo eſt.Iā uero.i.iā ad uerum aot ꝑcipue ingēs fragor,i.cōcrepitus obſtrepētium & murmurātium,erat ſup.in tectis appoſitorie, urbe, Latini prædiuitis.i. habētis latam familiam,unde ingēs oritbāt fragor , non eſt ergo impertinēs, ut Seru.uult epitherō , quia alterum pēdet ex altero , ideo.i.ingens erat fragor, & longe maxima pars luctus erat in tectis , & urbe Latini q̄a prędiuitis.i.pręter ceteras diutis, & latam familiā & multos ciues habentis. Nā matres quæ liberos lugebant, & miseræ nurus quæ maritos ac ſponſos lugebant , & cara pectora ſororum mœrentum .i mœrentium propter necem fratrum,& pueri orbi parentibus execrantur.i.cum execratione deteſtantur hic bellum dirum i.cum deorum ira acceptum,& hymenæos,i.auſpicia nuptialia Turni,& iubēt.i.uolunt, & expoſcūt aut cenſent, ipſum Turnum .ſ decernere ſup.debere armis, & ipſum decernere ferro , ipſum inquam q̄ poſcat ſibi regnum Italię.& primos i regales honores Drances.ſ,hoſtis ipſius Turni,& ideo ſæuus ingrauat.i.in malū Turni augmentat & grauiore,hoc eſt maioris momēti facit hęc.& teſtatur.i.affirmat ex legatione ſolum Turni.ſ.uocari.i.ꝓuocari ab Aenea in ſingulare certamē & ſolū Turnū poſci.ſ.ab Aenea in certamine Simul i.pariformia,multa ſnis uariis dictis,ꝓ Turno contra.ſ.Drancē facit,& magnū nomen.i.magna auctoritas, Amatæ.ſ reginæ obūbrat.i.quaſi umbra ſua ꝓtegit Turnum & multa fama ſuſtentat.i.contra aduerſarios & deprimētes ſtātem protegit uirum ſ. Turnū, Trophæis meritis.i.claris facinoribus per quæ trophæa figuræ meruerat. Ecce,q.d.repēte & præter ſpē, legati mæſti,fuerūt.i.afferūt a magna urbe Diomedis q̄.ſ in Apuliā conſtruxerat, ſuper.i inſuper,hoc eſt medió tumulto flagrante.i ardente inter hos motus.i.in urbe cōcitatos,ferunt autē reſpōſa.ſ.nihil actum,ſup.eſſe,omnibus impenſis tantorum operum i tam ſumptoſæ legationis dona nihil ualuiſſe nec aurū ualuiſſe,nec magnas ꝓces ualuiſſe.ſ.apud Diomedem contra Aeneam,& alia arma quærēda ſup.eſſe Latinis.aut (ut Seru.legit) petēdum ſup.eſſe.i petere oportere pacē ab rege Troianorum , quia non dicit arma q̄rendum , ſed quærenda,credo confirmitei per gerundiuum nomen dicat.pacem petendam ut ſit & ferunt pacem petendā,ſupp.eſſe a rege Troiano.ſ Aenea Ipſe Rex Latinus, deficit i.uiribus & quaſi exanimus defuit ingēti luctu.i præ dolore,ira deum i.deorum , hoc eſt pugna infelix quæ diis iratis uidetur cōmiſſa admonet Aeneā fatalem i.fatis cōceſſum.ferri.i.duci ad regnum Italiæ,manifeſto numine i.nutu deorum id manifeſte indicāte, & tumuli.ſ occiſorum recentes ante ora ſun.id admonent. Ergo q̄.ſ.ita perſuaſum habet cogit magnum concilium i. conuocatorum cętum.& primos ſuorū.i.primores & proceres, accinctos.i.aduocatos i imperio.i mādato regio.intra alta limina.ſ.regiæ domus,Olli.i Omnes illi q̄ uocati erāt conuenere i.comparuerūt, & fluūt.i cōfluunt,hoc eſt celeriter accurrūt uiis plenis i.opplendo uias ad tecta regia, rex.ſ.Latinus maximus æuo.i.annoſiſſimus & primus ſceptris.i intra ſceptra tenentes , aut ſedet primus in medus, ut oēs audire poſſet, ſup.cum ſceptris.i.inſigni regio frōte haud lęta.i.męſta & triſti.Atque iuber,hic.i in hoc loco & tempore.i.cum ſic ſederet legatos remiſſos ſ.a Diomede,ex urbe Aetola.i.quā Aetoli hoc eſt ex Aetolia ꝓfecti conſtruxerat in Apulia,fari q̄ referāt.i reportent a Diomede & reposcit.i.exigit reſpōſa.ſ Diomedes cūcta ſuo ordine.i ut cuncta recitētur ſuo ordine tum.i.deinde ſilentia facta ſunt linguis,& Venulus.ſ princeps legationis parens.i.obediens,dicto.i.mādato regio.infit i.incipit,fari ita.i.ad inſequentem modum,

VARIA LECTIO.

ET longe pars maxima luctus In Rom.lib.Longi,habetur. Ingrauat hæc ſæuus Drances. Ex libris antiquis, ingrauat &, legitur,Poſci in certamina Turnum . In antiquiſſimi , aliquot legitur , Certamine . Medio flagrante tumultu. Vetera exemplaria, Medio in flagrante legunt Ecce ſuper mœſti

magna Diomedis ab urbe. Libris antiqui &, Magni, & magna, legunt. Aut pacem Troiano ab rege petendum Liber Rom. antiq. A rege petendam. legit Alta intra limina cogit. In antiqu. li. Mœnia, legitur. Sedet in mediis Rex maximus æuo, Et primus ſceptris. In antiq omnibus exempl. legere eſt, Et maximus æuo Et primus ſceptris.

VEN. Videmus o ciues Diomedem, Argiuaq; caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperauimus omnes.
Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus:
Ille urbem Argirippam patriæ cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus nomen patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos:
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore.
DIO. O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ uos fortuna quietos
Solicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicunque Iliacos ferro uiolauimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis
Quos Simois præmit ille uiros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes
Vel Priamo miſeranda manus, ſcit triſte Mineruæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

SERV. Vidimus ò ciues Diomedẽ aut Diomedẽ legendũ ut ſit Latinus accuſatiuus, & admitti Ecthlipſis, ut Multum ille & terris iactatus, & alto. Aut ſi Græcũ accuſatiuum facere uoluerimus, Diomede legat, ut poſſit fieri Synalæpha ſicut, Euryale infelix qua regione reliqui? Si autem Diomedẽ dixerimus, nec Latinum eſt, nec Græcũ, nec uerſus conſiſtit, Nunq̃ enim Ecthlipſis fit ꝑ n, literam. Tñ melius eſt ut Diomede legatur, ut ſit Græcus accuſatiuus, nomina .n. Græca in ης exeuntia, q̃ genitiuũ in ους mittunt, per plenã elocutionem, cum eundem caſum per Sineręſim in ουϛ miſerint, actñ in n mittant neceſſe eſt, ideo q̃a eum naturã ſuã ſeruant, accuſatiuum in uocalem mittũt, non in conſonantẽ, & debet Syneręſim plenitudinis ſeruare rationem. Vt ecce ὁ διομήδης, plena declinatio eſt, τοῦ διομήδεος, τῷ διομήδει τὸν διομήδεα. Per Sineræſim autem facit τοῦ διομήδους, τῷ διομήδει, τὸν διομήδη. Ergo hic accuſatiuus, ideo in e, exit, non in en, quia cũ integrũ eſt hoc nomẽ in εος exit, & creſcit eius genitiuus. Si .n. ἰσοσύλλαβον ſit nominatiuus, accuſatiuõ in ην mittit, uec habens, in genitiuo, ut θουκυδίδης, θουκυδίδου, θουκυδίδην na Diomedes ideo in genetiuus, hẽt, q̃a & cũ integrũ eſt, & διομήδεος facit, hẽt a. conſonantem Caſus oẽs. Itineris. ſ Et bene utilitatẽ ſingularũ rerũ generalitate uitauit, ne diceret, Flumina latrones, Qua cõcidit Ilia tellus ἐμφατικῶς dixit pro urbs Ilia, nam terra non cõcidit, ſed ciuitas. Argirippam. Diomedes fuit de ciuitate quæ Argoſippion dicitur, de qua Homerus ἄργος ἱππόβοτον. Hor. Aptũ dicet equis Argos Hic in Apulia cõdidit ciuitate, q̃ patriæ ſuę nomine appellauit, & Argoſippion dixit, quod nomẽ poſtea uetuſtate corruptũ eſt, & factũ ut ciuitas, Argirippa diceretur qđ rurſus corruptũ Arpos fecit. Gargani cõdebat Iapygis agris. Iapygia pars eſt Apulię, in qua eſt mons, Garganos, qui ꝑ Calabriã uſque in Adriaticũ tẽditur mare. Luca. Apulus Adriacas exit Garganus in undas Gargani aũt Iapygis figura eſt pro Gargani Iapygii. & hæc eſt Iapygia Apulię, a qua & Iapyx uentus eſt nominatus nam Iapydia Venetiæ regio eſt ab oppido dicta unde eſt, Tũc ſcit acrias Alpes & Norica ſi q̃s Caſtella in tumulis & Iapydis arua Timaui. O fortunatę gẽtes Qui habitatis regna Saturnia. i ò uiri ſemꝑ pace gaudentes nã legimus, Aurea, ut perhibẽt, illo ſub rege fuerũt Secula, ſic placida populus ĩ pace regebat. Et bene hoc laudat, quod eis ꝑſuadere deſiderat. Antiqui Auſonii. Quia qui primi Italiam tenuerũt, auſones dicti ſunt. Quietos. Quibus eſt amor pacis à maioribus traditus propter regnum Saturni. Ignota laceſſere bella. ſ. Troianorũ, nõ omnia generaliter bella Nã legibus. Captiui pẽdẽt currus, curuæq; ſecures Suadet Vobis ſubaudis. nã nos a ſuperioribus nõ põt ſubaudiri, q̃a nõ te, ſed tibi dicimus ſuadeo Violauimus. Quaſi ſacra Nam uiolare de religionibus dicimus, Et ingente arte dixit, ne aut uictoriam ſuam ſileat, aut non procedendo contra eos, quos uicit, confiteatur ignauiã, dicens non eſſe contra eos, pugnandũ, quos uincere ꝑiculoſiſſimum eſt. Quos Simois premit ille uiros. id eſt toto orbe celebris alibi in primo, Vbi tot Simois correpta ſub undis Scuta uirum, galeaſque & fortia corpora uoluit. Scelerum pœnas expendimus omnes i. luimus omnes pœnas, quę ſunt Itatutæ ſceleribus Alii ſceleris omnis legunt. nã omnes non poteſt ad Græcos referri, quia nõ omnes pertulere ſupplicia. Vel Priamo miſerãda manus Etiam Priamo ut, Carmina uel cœlo poſſunt deducere lunam: Eſt autẽ Pacuuii qui dicit. Si Priamus adeſſet, ipſe eius commi ſereſceret. Scit triſtę Mineruæ Sydus. Fabula Hoc habet, propter Caſſandræ ſtuprum, Græcis iratam Mineruam, uel quod ei uictores per ſuperbiam ſacrificare noluerunt.

unde eos redeũtes grauiſſima tempeſtate fatigatos per diuerſa diſperſit. Hora. Cum Pallas uſto uertit iram ab Ilio Re uera autẽ conſtat Græcos tẽpeſtate laboraſſe ęquinoctio uernali, cũ manubiæ Mineruales. i. fulmina, tempeſtates grauiſſimas cõmouet. Vñ pariter dicẽdo Sydus, utrunque cõplexus eſt. Nã Sydus & tempeſtatem ſignificat, & re uera Sydus Hęc autem numina q̃ inter ſidera non uidemus, licet ſua ſigna propria nõ habeãt, cũ aliis poteſtate ſũt ꝑmixta, ut Orphiucus ipſe eſt Aeſculapii. Gemini, Apollinis & Herculis eſſe dñt, Sic Mineruę Artes eſſe dignoſcitur. Vltorque Caphareus τὸ αὐτὸ eſt cautes Euboicæ. Nam Euboea inſula eſt in qua mons Caphæreus circa quem Græci periere naufragio. Vltor autẽ ideo dixit, q̃ Nauplius Palamedis pater dolens filium ſuum factione interemptum, ut in ſecũdo commemorauimus, cũ uideret Græcos tempeſtate laborare, mõtem Caphareum aſcendit. & elata facula ſignũ dedit uicini portus. Quare decepti Gręci inter aſperrimos ſcopulos naufragiũ pertulerũt.

VIDI In hac parte recitatur reſponſio Diomedis quam oratoribus Latinis dederat, & in qua mira continetur Aeneę laus ut pote ab eo qui quondam hoſtis erat, fiat, id enim glorioſum eſſe ſignificauit Dido in .i. dicens. Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat de qua re cum totus deſideretur Don Ordo eſt. O ciues nos uidemus Diomedem, aut Diomedem ſecundum Græcã declinationẽ, ut Seruius docet & caſtra argiua. i caſtella ab Argiuis in Italia conſtituta, atq; nos emenſi iter ſuperauimus omnes caſus. ſ. itineris. i. perfecimus legationem noſtrã, & contigimus manum ſ. Diomedis qua i. per quã tellus Ilia. i. regio Iliaca concidit. i. deſoluta eſt & ruinam fecit Ilium, nã ipſe Diomedes cũ Vlyſſe Palladium ſuſtulit, eundemq; Aeneas fortiſſimum appellauit, dicens in i. O Danaũ fortiſſime gentis Tytide &c. ille. ſ. Diomedes ad quem legati ſumus uictor. i. uoti cõpos, cõdebat in agris Gargani. ſ. mõtis, Iapygis pro Iapygii, hoc eſt ab Iapygia quę eſt Apulia in mare Adriaticũ protendentis urbem Argirippam cognomine. i. cognomento gentis patriæ .ſ. ab Argoſippo ciuitate quæ poſtea Argirippa denominata dicitur ab equis Hippoliti, & utrunque nomẽ formatũ ab argos & hippos, quod eſt equus & equa Fuit aut triplex Argos Theſſalicũ, Achaiũ, in Peloponeſo & Aetolicũ, uñ prius dixit Argiuaq; caſtra, Iapyx ãt fuit filius Dædali quo plurima pars Apuliæ Iapygia dicta eſt poſtq̃ nos introgreſſi ſup. ſumus & copia .i. facultas fãdi corã i. in pñtia eius data ſup. ẽ nobis, nos ꝓferrimus munera, & docemus nomẽ. i. nobilitatẽ & genus noſtrũ & patriã & docemus q̃ ſ. uiri intulerit nobis bellũ q̃a antiquus ipſius hoſtis Aeneas, & q̃cã attraxerit ſup. nos Arpos ubi. ſ ipſe erat in Apulia. ille auditis. ſ. nobis reddidit hæc ore placido. i benigno, o gẽtes fortunatæ, regna Saturnia. i. i q̃ b. Saturnus olim regnauit cũ Iano, & aurea cõdidit ſecula Auſonii antiq. q̃ ſ. primi Italiã tenuiſtis, q̃ i. qualis, q̃ d. nimirũ inimica fortuna ſolicitat uos, & ſuadet ſup. nobis laceſſere. i. ꝓuocare, bella ignota. i. incognita q̃ ſi noueritis lõge fugeretis q̃a nos q̃d uictores ſumus, ſed nos oẽs q̃cũq; uiolauimus ferro. i. deuaſtauimus agros Iliacos i Troianos expẽdimus. i. ꝑſoluimus, & luimus ꝑ orbẽ. i. ꝑ uarias partes mũdi. ſupplicia infanda i. quæ effari nequam ꝑ magnitudine aut q̃ effanda nõ ſũt ꝑ turbitudine, & expẽdimus pœnas ſcelerũ. i. de ſceleribus Troianos cõmiſſis, exiſtẽtes manus. i. multitudo armata, miſerãda uel i. ẽt Priamo, mitto. i. ꝓtermitto & dicere nolo ea q̃ exhauſta. i. tranſacta ſũt bellãdo ſub altis muris. ſ. Troiæ, hoc eſt quot ſtrages ã nobis illic editæ ſint, q̃uis fuerimus uictores, & mitto. i omitto dicere, quos uiros Simois ille. ſ. notiſſim' fluui' Troiæ, ꝑmar. ſ. obruptos aq̃s. i imerſos

ſpa contineat.q.d.plurimi ſuctūbueru nt priuſquam uincemus & uictores oēs infanda ſupplicia expendimus. Sidus ī.aut conſtellatio,ſeu tempeſtas verna,cui Minerua dominatur,aut atrica ſidus Mineruę quia ei addicitur,triſtæ.i.inimicū & triſtitiā afferēs ſeit ſup quales . œ nas dedimus,ut in.ī.dictum eſt de Aiace Oilei filio,& cautes Euboicæ.i.q̄ ſunt in Euboea,hoc eſt Caphareua ultor ſ.iniurię Mineruæ illatæ aut nauplio p p mortē Palamedis. ut in ij.dictū eſt,ſcit aut ſciūt quas pœnas dedimus, q̄ a plurimi illic naufragiū paſſi ſunt,& alii ī diuerſa exilia acti.

VIDIMVS ò ciues Diomedem. In antiqu.lib Diomede legi græco declinatur.Condebat Iapygis agris.In antiq lib Aruis,legitur. Poſtquā introgreſſi In Roman.lib legere eſt, Congreſſi. Ferro uiolauimus agros In Roman.lib. Populauimus legitur. Quos Simois premat ille uiros.In antiq.lib.Premit,habetur. VARIA LECT.

Militia ex illa diuerſum ad littus adacti,
Atrides Prothei Menelaus ad uſque columnas
Exulat: Aetneos uidit Cyclopas Vlyſſes.
Regna Neoptolemi referam,uerſoſque penates
Idomenei Libycove habitantes littore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achiuum
Coniugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit:deuicta Aſia ſubſedit adulter.
Inuidiſſe deos patriis ut reditus oris,
Coniugium optatū,& pulchrā Calydona uiderem?
Nunc etiam horribili uiſu portenta ſequuntur:
Et ſocii admiſſis petierunt æthera pennis:
Fluminibusque uagantur aues(heu dire meorum
Supplicia)& ſcopulos lacrymoſis uocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi iam ſperanda fuerunt
Tempore,cum ferro cœleſtia corpora demens
Appetii,& Veneris uiolaui uulnere dextram.
Ne uero,ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama,nec ueterum memini,lætorve malorum
Munera,quæ patriis ad me portaſtis ab oris,
Vertite ad Aeneam. ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimusque manus;experto credite,quantus
In clypeum aſſurgat,quo turbine torqueat haſtam
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra uiros ultro Inachias ueniſſet ad urbes
Dardanus,& uerſus lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ
Hectois Aeneæque manu uictoria Graium
Hæſit,& in decimum ueſtigia retulit annum
Ambo animis ambo inſignes præſtantibus armis.
Hic pietate prior,coeant in fœdera dextræ,
Qua datur:aſt armis concurrant arma,cauete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint rex optime regum
Audiſti,& quæ ſit magno ſententia bello.

SERV. ATrides Prothei Menelaus. Agamemnon & Menelaus uno quidem fataliter fuerant ſupplicio deſtinati.namq; Atreus & Thyeſtes fratres fuerunt in ſe inuicē ſæui, adeo ut Thyeſtes cū Merope fratris uxore concumberet. qđ dolens atreus, liberos eius epulandos ei appoſuit. Sed cū Thyeſtes poſt cognitum facinus requireret ultionē,ei Apollo reſpondit poſſe alio ſcelere illius facinoris uindicē naſci, ſi cum Pelopeia filia concumberet.Quo facto natus eſt Aegyſtus fatalis in Atrei geminā ſobolem, Sed Iuppiter Menelai fata miſeratus eſt propter Helenæ iugalē conſortium, & eu per diuerſa errare maluit, quā Aegyſthi manibus interire.Hic errans ad Aegyptum uſque peruenit, ubi protheus deus marinus regnauerat,cui aliquando rapta Theſeo Helena dicitur commendata. Vnde q̄dam dīt quod ad eam petendam Menelaus ad Aegyptum profectus ſit poſt bella Troiana.Sunt q̄ volunt nec raptam eſſe a Paride Helenā , ſed aliā cauſam Troiani belli fuiſſe,illam.ſ.quod Herculem quærētem Hylam ſuſcipere noluerunt Qui autem uolunt eam raptam a Paride , hoc dicunt. quod recepta a Protheo , per Theſeum ad Menelaum tranſitum fecerit, & ſic eā Paris rapuerit:Secundū quod ut ſupra diximus Menelaus ad Aegyptum Iouis uoluntate peruenit.ſ.ne ab Aegyſtho poſſet interimi. Quod aūt ait Prothei columnas ratione non uacat. Nā columnas Herculis legimus & in Ponto & in Hiſpania. Hunc aūtē Protheū fortiſſimū & inuictū conſtat fuiſſe. Nouimus aūt quod omnes fortes, Hercules dicebantur,unde uidetur hoc affectaſſe Virgilius, ut pro finibus,Prothei columnas diceret,quas habuit Hercules,ut oſtēderet cū & Herculē dictū . Ad uſque colūnas Prothei.uſque ad fines Aegypti hæc eſt uſque ad Pharō ante inſulā, nūc partem Alexādriæ Lucanus,Nūc clauſtrum pelagi cepit Pharo ninſula quondā In medio ſtetit illa mari ſub tēpore uatis Protheos,at nūc Pelleis eſt proxima muris,Prothei antē, Latinus eſt genitiuus cōſtructus p Synereſim. Ad uſque aūtē ſic eſt dictū,quēadmodū.Siculo proſpexit ab uſque Pachino. Nā cum præpoſitio præpoſitioni nunquam cohęreat, Ad uſque & ab uſque licēter admiſſum eſt.Exulat.propriè,nā exulare dicūtur qui extra ſolū erant.Sanè ſciendū,q̄ a quo tēpore Menelaus iuit ad Agyptū perdidit Canobum gubernatorem,a quo uicina ciuitas nomē accepit, quæ hodieq; mutata litera, Canopos nominatur. Cyclopas,Græce declinationis accuſatiuus , unde Græcū habebit accentum.nam Latine ciclopes diceret , ſed ſi uerſus ſtare non poterat,. Regna Neoptolemi referam ? Sub iudis euerſa. Quod ex ſuperioribus intelligitur. Pyrrho autem quod cōtigerit,manifeſtum eſt. Nam ut in tertio legimus,cum uellet ducere Hermionem, Oreſti ante deſponſatam, ab eo eſt inter aras Apollinis interemptus . Vnde eſt ,Et ſcelerū furiis agitatus Oreſtes excipit incautum patriaq; obtruncat ad aras. Verſoſque penates Idomenei.Idomeneus rex Cretēſium fuit,q̄ cum tempeſtate laboraret,uouit ſe ſacrificaturū de re quæ ei primum occurriſſet. Caſu cū ei filius primus occurriſſet, & cū, ut alii dicūt immolaſſet, ut alii immolare uoluiſſet,ob crudelitatem regno a ciuibus pulſus eſt. Vnde eſt,Fama uolāt pulſum regnis ceſſiſſe paternis Idomenea ducē. Alii dicūt qđ abſcedens cuidā ſuum cōmendauerat regnū qui per eius abſentiā occupauit imperiū & reuerſum pepulit. Ergo uerſos penates, aut euerſos & funditus dirutos accipiendū. aut certe in aliena iura cōuerſos, Libycove habitantes littore Locros? Vt etiam in iij. diximus, Locri ſocii Aiaci Oilei fuerūt. Epizephirii & Ozoli. Sed hi tēpeſtate diuiſi ſunt, adeo ut Epizephirii tennerent Brutios, de q̄bus ait in iij. Hic & Naritii poſuerūt mœnia Locri.Ozoli uero deferrētur Pentapolim.de quibus nūc quæritur,dicens, Libycove habitantes littore Locros ? Deuicta Aſia ſubſedit adulter. Legitur & deuictā Aſiam . Quod ſi eſt ita,intelligimus ut ſubſedit,a dolo poſſedit. Vnde & ſubſeſſores dicūtur,qui inſidiis tauros interimūt, & hoſtiū dolos ſubſeſſas uocamus , ut ſit ſenſus. Ab Agamemnone deuictā Aſiā adulter Aegiſthus factione poſſedit, Melius rō eſt ut deuictā Aſia legamus ſm quod ſubſedit,est remanſit, ut, Extremus galeaq; ſubſedit Aceſtes,ut ſit ſenſus. Aſia propter adulterum pertulit bella qua remanēte adultero ſtatta eſſe nihil profuit.ut cum indignatione ſi dictū,dum primū adulteriū uindicat aliud rurſus emerſit. Prima inter limina In ipſo limine imperii.i.ī littore,q̄ a ſm Ho.Clitēneſtra Agamēnoni occurrit ad litus, & illic cū ſuceptū ſubmiſſo adulterio inter epulas interemit,

Ἀλλά μοι Αἴγισθος τεύξας θάνατόν τε μόρον τε
Ἔκτα σὺν οὐλομένῃ ἀλόχῳ οἶκόνδε καλέσσας
Δειπνίσσας ὥς τίς τε κατέκτανε βοῦν ἐπὶ φάτνῃ.

Qđ & Iuue.tangit,dicēs, Quippe ille dies auctoribus ultor Patris erat cæſi,media inter pocula. Alii aūt dīt qđ in ipſo regreſſu.i.prima die,qua domus ſuæ limē ingreſſus eſt,cōſilio Aegiſthi ab uxore ueſtē accepit ,clauſo capite qua implicatus adulteri manibus interiit. Inuidiſſe deos. Sthenelii filius Cylabarus Aegialā Diomedis uxorē cognouit adulterio,quo comperto Diomedes reuerti noluit, ſed in Apuliæ partib. cōdidit ſibi ſedes qđ Veneris dolo dī eſſe perfectum,q̄ in bello Troiano uulnerauerat. Vnde ait,Inuidiſſe deos. Pulchrā Calydona uiderē. unam de ſupradictis ciuitatib.q̄b' imperauit. Nunc ēt. horribili uiſu. Hoc loco nullus dubitat fabulæ huius ordinē a Virgilio eſſe conuerſum. Nam Diomedis ſocios conſtat in aues eſſe conuerſo poſt ducis ſui interitu, quē extinctum impatiētes dolebāt hæ aues.

hodieque latine Diomedeæ uocãtur, Græci eas erodios, dĩt. Habitãt aũt inſula Electride ſiue Febra, quæ eſt haud longe a Calabria in cõſpectu Tarentiuæ ciuitatis. Quinetiam de his aui b. dr̃, qđ Græcis nauibus lętæ occurrant; Romanas in Latinas uehemẽter fugiãt, memores originis ſuæ, & ꝙ Diomedes ab Illyricia interẽptus eſt. Portẽta. Re uera.n. portẽtũ eſt, hoĩes in aues eſſe conuerſos. Et ſocii amiſſi. Legũt nonnulli & Admiſſis pennis, ſed melius eſt amiſſi. Lacrymoſis uocibus. Dolentes, uel ſuam mutationem, uel regis interitum. nanq; hoc tangit latentes. Sperãda. Pro timẽda, ut, Hũc ego ſi potui tm̃ ſperare dolorem Cœleſtia corpora. Martia, & Veneris numine uulnerauit in bello. Veneris uiolaui uulnere dextrã. Artificioſe agit. nam ſciens ea q̃ dñr in fine, animis inhærere, ſuos caſus ultimos memorat. Perite ẽt Venerẽ tm̃ uulneratã a ſe dicit, Martis ſupprimẽs nomẽ, qđ ei poterat eſſe glorioſus, ut uideatur oĩa quæ ꝑtulit odio Veneris ꝑtuliſſe, cõtra cuius filiũ nunc uocatur ad pugnã ut negãs ẽt oune patria formidare uideatur dextrã aũt ſm̃ Homerum dicit. q. ait ἐπὶ καρπῷ. Tales impellite pugnas. Quarum eſt pernicioſa uictoria. Nec mihi cũ Teucris ullũ poſt eruta bellũ Pergama. Nec obiiciat̃ illa coniuratio, q̃ apud Aulidẽ Græci inierunt, dicit in Troiæ excidio factã cõiurationis, eſſe cõpletũ. Nanq; Troiã, non Troianos coniurauerãt Græci, huc.n. ſpectat quod dicit, nullum ſe cũ Troianis habere bellum poſt dirutam Troiã. Nec ueterũ memini, lętorve malorũ. Nec meminiſſe uolo uictoriarũ mearum quarum nullus obliuiſci cõſueuit, nec lætor Troianorũ malorum, pro Troianis malis quæ nobis bellantibus peruenerunt non.n. põt de ſuis malis dicere, cũ & mala ſua nullus obliuiſcat̃, & ea ipſa paulò ante memorauerit. Lætos ãt malorũ, figura Græca eſt, ſicut Horatius, Agreſtiũ regnauit populorũ, ꝓ Agreſtibus populis. Munera quæ patriis ad me portaſtis ab oris Hinc iã ſuaſio eſt & cõſiliũ, nã finita eſt auxiliorũ negatio, Vnde & paulo poſt Venulus ita diuidit dicẽs, Et reſpõſa ſimul quæ ſint rex optime regis Audiſti, & quæ ſic magno ſẽtẽtia bello. ſ. Audiſti. Et quẽadmodum negauerit auxilia, & qđ nobis dederit de pace conſilium. Stetimus tela aſpera contra, Cõtulimusq; manus. i. & cominus, & è longinquo inter nos bella tractauimus. Quantus In clypeum aſſurgat. aut quãtus eſt quoties in hoſtem ꝓgens erigit ſcutum, aut pugnã di executus eſt genus. Qui.n. ſcripſerunt de arte militari, dicunt ſummum genus eſſe dimicãdi quoties calcato umbone aduerſarij ſe in hoſtilem clypeum exigit miles, & ita contra ſtantis uulnerat terga. Si duo p̃terea. Hoc eſt alios duos. Dardanius. Pro Dardanius populus, & poſuit principale pro deriuatiuo, ſic Hom. τὸν δ᾽ ἠνίκαν τε Δαρδάνος ἀνήρ Ceſſatũ eſt. Tardatũ, & mite, quia non haberet quos imponeret Troianis triumphos, uelut eis excidi tarditatem ꝓ uictoria cedere. Hæſit. Tarda eſt. Veſtigia retulit. Retro acta eſt, & repulſa. Hic pietate prior. Id in Aenea plenalaudat, quod Latinis pacem petiturus eſt utile, ut cũ ſe credant facilius poſſe exorare. Prior, præſtãtior melior. Quia datur, qua poteſt, quacunque ratione permittitur,

MILITIA ex illa, diuerſum ad littus ab acti, Atrides Prothęi &c. Proſequitur reliquam partẽ iuſſionis Diomedis quare citat pœnas quas ipſi Græci dederint. unde Do. Munera, quæ patriis quæ auxilium non dat, dat cõſilium. Hic pietate prior. Vt facile ſit impetrare pacem. Hoc ille. Ordo aũt eſt. Nos abacti ſumus ad diuerſum littus. ſ. longe a patria nr̃a, ex illa militia. ſ. infauſta quã geſſimus apud Troiã. Menelaus Atrides. i. Atrei filius habitus, quãuis nõ ſit exulat ad uſq;. i. uſq; ad colũnas Prothei. i. ad Pharõ ac fines Aegypti, quo Iouis uolũtate ne ab Aegyſto occideretur ꝑuenit, Vlyſſes uidit Cyclopas Aetneos. i. in Aetna Siciliæ mõte habitãtes ubi a Polyphemo Cyclope interceptus eras, ut in iij. uiſum eſt, Vultia ſup. aut ad q d referam regna. Neoptolemi. i. Pyrrhi ab Oreſte occiſi, & penates. i. deos domeſticos Idomenei Regis Cretẽſiũ uerſos i. euerſos ipſo pulſo, ve, pro vel, Locros ſocios Aiacis Oilej. i. Ozolos, habitãtes, ſup. in littore Libyco. ſ. iuxta Pẽtapolim, q. d. fruſtra de iſta dicam cũ maiora ſint dicenda. Nam ipſe Myceneus. ſ. dñs ductor magnorũ Achiuũ pro Achiuorũ. ſ. Agamẽnon, oppetiit. ſ. terrã. i. occiſus eſt, dextra cõiugis. ſ. Clytemneſtræ. infandũ, i. q̃res infanda intra prima limina. i. cũ primũ domũ ſuã ingrederetur adulter. ſ. Aegyſthus ſubſedit. i. remãſit habitãt, Aſia, q a Troia deuicta q. d. Aſiã potuit uincere, ſed non adulterũ pellere Et uultis ſup. ut referã deos Inuidiſſe ſup. mihi. i. noluiſſe quaſi ꝑ inuidiã, ut ego redditus oris patriis uiderẽ coniugiũ optatũ. i. caſtũ cum priſca cõiuge, & Calidonu. ſ. ciuitatẽ meã, pulchrã i. impollutã adulterio cõiugis. q. d. fruſtra id fieri cũ notoriũ ſit, multo aliter eueniſſe, q a ꝑ adulterium cõiugis auditũ, coactus erat patriã ſuam fugere, & alienas terras petere. Nũc ẽt. i. inſuper portenta ſequunt̃. i. proſequuntur ne uiſu. i. uiſione & mõſtro horribili, & ſocii amiſſi. i. quos amiſi, petierunt æthera pẽnis. i. euolauerunt in aues q̃ Diomedeæ dñr, mutati, ſed ut Seruius dicit poſt mortẽ Diomedis, de quibus dicit Lãdinus ſic, Ariſtot. in li. de mirabil. auditu ait, Diomedẽ ab Aenea occiſũ, & loca in q b. imperauerat occupata. Interfecto illis honores diuini in inſula ab eo Diomedæa appellata, & tẽplũ cõſtitutũ eſt, eius ãt ſocii in aues cõuerſi inſulã illã incolunt, Diomedeæque a Latinis, a Græcia Erodii uocãtur; Græcis illuc adnauigãtibus læte applaudunt ceteros oẽs infeſtãt. Sũt qui dicãt hoc idcirco ita actũ eſſe ꝙ magna celeritate nauigãtes piraticã exercebãt, & ſolis Grecia paſcebãt. Theodontius aũt auctor eſt illas ſingulis annis aquã roſtris in tẽplũ illud inferre, & ſic luſtrare, Solinus uero ſcribit has aues nuſq̃ alibi niſi in inſula Diomedea apparere, q̃ regione Campaniæ eſt. Formã autẽ iis candem, quæ faſcis eſſe, colorem cãdidũ, igneos oculos, roſtra dẽtata, ac gregatim uolitare duobus ducibus altero q a frõte agmẽ ducat, altero q a tergo urgeat. Præterea eas in cauernulis a ſe effoſſis nidificare duplici relicto aditu, uno ab oriẽte, quo egrediũtur, altero ab occidente quo regrediãtur, Græcis ueluti cõciuibus applaudere, reliqs inimicari quotidie ædẽ celebrãt alis madidis quib exterſa aq̃ illam luſtrant. Refert Strabo qđ in venetia pris Diomedi diuinos ſtatuũt honores, & candidũ equũ illi immolãt. In fine ãt vj. lib. & multa alia refert de Heroe. & duas eſſe inſulas in mari ꝓpinquo Luceriæ Diomedeas appellatas quarũ altera habitetur, altera ſit deſerta, & in qua Diomedẽ quidã diſparuiſſe aiũt comitesq; in aues eſſe cõuerſos Quæ hodie quoq; mãſueſcant, & humanam quodammodo vitam agere, & erga benignos mãſuetudine uti a malignis, & ſceleratis refugere. Hæc ille. Sed ad ordinem redeo. Et ſocii aues. i. in aues uerſi agitant fluminibus, i. ꝑ flumina, & implẽt ſcopulos uocib. lacrymoſis ꝙ q a præ dolore cõtinuo dicere nõ potuit interpoſuit. Heu dira. i. execrabilia & ꝓcurata deorũ ira ſupplicia meorũ. ſ. ſubditorũ aut ſociorũ. Hęc. ſ. dicta mala ſuerũt mihi adeo. i. omnia ſperãda. i. timenda ex illo t̃pe cũ ego demẽs appetii ferro. i. uulneraui, corpora cæleſtia. ſ. ipſius Veneris, & cũ ego uiolaui vulnere. i. vulneraui dextrã Veneris ſ. Aaucã, protegentis, ut ſcr. Hom. uero, pro ſed, ne me, loquit, impellite. i. ne impellatis me ad tales pugnas. ſ. cõtra deorũ gentẽ, & Veneris filium Aeneã, nec ullũ bellum, ſup. eſt, aut erit mihi cũ Teucris, poſt Pergama eruta, ad me eruẽda oẽs ſe in Aulide iureiurando aſtrinxerãt Græci, nec ego memini, ue. pro, uel, lætor ueterũ malorũ. i. nõ recordor cũ uoluptate & delectatione malorum quæ Teucris intulimus uertite ad Aeneam munera quæ portaſtis ad me ab oris patrijs, nos ſtetimus cõtra aſpera tela. ſ. Aeneæ, & contulimus. ſ. cũ eo manus credite experto. ſ. mihi qui periculũ feci, quãtus. i. q̃ magnus & grauis aſſurgat in clypeum vt. ſ deſuper irruat, & quo turbine. i. quo impetu cũ gyro ipſe torqueat haſtam. ſ. quam impellit. Si ideę tellus Ideæ. i. Phrygia, tuliſſet. i. ꝓduxiſſet duo (ubi nũc dicimus duos) uiros tales, p̃terea. i. præter hos aut ſic præterea. i. inſup ſi Idea tellus tuliſſet duos uiros tales ipſe Dardanus. i. populus Dardanius, aut ipſe Aeneas ueniſſet vltro ad urbes Inachias. i. Argolicas quas Inachus olim poſſederat, & Græcia lugeret fatis uerſis. i. immutatis, ita ut quæ modo uictrix eſt uicta eſſet. Quidquid ceſſatum. ſ. ab expugnatione apud mœnia, Troię duræ. i. difficiliter expugnabilis uictoria Graiũ. i. Græcorũ: hæſit. i. immorata eſt manu Hectoris atque Aeneę & retulit. i. extẽdit veſtigia. i. dilata eſt in decimũ annũ, ambo ſ. tã Aeneas q̃ Hector inſignis animis atq; altus præſtãtibus. i. magnanimitate, & uirtute bellica pares erãt, quod ferè Hom. quoq; prędicat cõparãs Aeneã Hectori, ſed, ſup hic. i de quo loquor. i. Aeneas prior. i. ꝓſtantior ſup. eſt pietate. & ideo dextrę ſup. ueſtræ coeat in fœdera i. feriant fœdus cũ Aenęa & ineant pacem ſup. ea uia qua dat̃. i. quacũq; rõne poteſtatis, aſt, i. ſed cauete, arma ſup. ueſtra cõcurrant armis. i. cũ armis. ſ. illius, hæc erãt uerba Diomedis quæ nũc refert Venulus concludens, ò rex optime. ſ. Latine tu audiſti &. ſ. ſimul quæ rñſa ſup. ſint nobis data aut quę. i. qualia ſint reſponſa Diomedis & quæ ſententia ſit ſupp. Diomedis magno bello. i. de bello hoc magno q a ſuadetur pacem ineamus.

A D litius abacti. Antiqua exempl. Adacti, legunt. Libyceve habitantes. Vetera exempl. Libico ue legunt. Deuicta Aſia ſubſedit. In antiquiſſimo libro Vaticano, legere eſt, Deuictum Aſiam poſſedit. Patriis ut reditus oris. In Rom. & aliquot aliis, Aris. Nonnulli, Argis. habent. Amiſſi petie-

ſunt

ſierant æthera pennis.In aliquot antiqnis libris. Admiſſis pennis,legitur.Iam ſperanda fuctuot.In nonnullis libris,ſuperanda,legitur.Poſt eruta bellum.In Romano libro,Diruta,legitur Ad me porraſtis.In Rom.lib portaſtis,ſcriptum eſt.Victoria Gratum.In Oblongo libro,Victoria tantum,legere eſt. Et reſponſa ſimul quæ ſint rex optime regum Audiſti . In Roman- lib.in Medic. quibuſdam aliis antiquis, non regum , ſed Regis , legitur unitatis numero . ut ſit ordo ; O rex optime audiſti quæ ſint reſponſa regis Diomedis , & quæ ſit eius ſenteutia,

POE, Vix ea legati,uariiſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor,ceu,ſaxa morantur
Cum rapidos amnes,clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Vt primum placati animi,& trepida ora quierunt,
Præfatus diuos ſolito rex infit ab alto.
LAT.Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe Latini
Et uellem fuerat melius,non tempore tali
Cogere concilium,cum muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum ciues cum gente deorum,
Inuictiſque uiris gerimus,quos nulla fatigant
Prœlia,nec uicti poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Aetolum habuiſtis in armis
Ponite ſpes ſibi quiſque;ſed hæc,qui anguſta,uidetis
Cetera qua rerum iaceant perculſa ruina,
Ante oculos,interque manus ſunt omnia ueſtras,
Nec quenquam incuſo,potuit quæ plurima uirtus
Eſſe,fuit;toto certatum eſt corpore regni,
Nunc adeo quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam,& pacis(animos adhibete) docebo.
Et antiquus ager Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum,fines ſuper uſque Sicanos.
Aurunci,Rutulique ſerunt,& uomere duos
Exercent colles,atque horum aſperrima paſcunt,
Hæc omnis regio,& celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum,& fœderis æquas
Dicamus leges,ſociosque in regna uocemus,
Conſidant ſi tantus amor,& mœnia condant.
Sin alios fines,aliamque capeſſere gentem
Eſt animus,poſſuntque ſolo decedere noſtro,
Bis denas Italo texamus robore naues,
Seu plures complere ualent,iacet omnis ac undam
Materies,ipſi numerumque,modumque carinis
Præcipiant,nos æra,manus,naualia demus.
Præterea,qui dicta ferant,& fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet,pacisque manu prætendere ramos,
Munera portantes,& eborique,auriſque talenta,
Et ſellam regni,trabeamque,inſignia noſtri,
Conſulite in medium,& rebus ſuccurrite feſſis.

SERV. PEr ora turbata Per ora turbatorum. Clauſo gurgite. Saxorum obiectione præcluſo.Præfatus diuos.More antiquo.nam maiores nullam orationem niſi inuocatis numinibus inchoabant,ſicut ſunt omnes orationes Catonis,& Gracchi.nam generale caput in omnibus legimus . Vnde Cicero per irriſionem ait,Si quid ex uetere aliqua oratione,Iouem ego optimum maximum . Et Demoſthenes in oratione contra Aeſchinem , Πρῶτον μὲν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. Ante quidē ſumma de re ſtatuiſſe Latini.Latenter arguit Turnum,quod ſibi non obtemperauit ut ſædus fieret, in ſeptimo ſ.ubi ait , Te Turne nefas, te triſte manebat Supplicium, nam modo hoc tempus reuoluit . Vellem ſtatuiſſe Olim eſt quod uolui,his malis terminū dare. Vellem autem ſtatuiſſe. ſic dixit,ut uellem feciſſe,& cōpendioſa elocutio cum quærimur non eſſe factum quod fieri debuit. Bellum importunū. Concepit grauem iracundiam & ſic in hæc uerba prorupit. Importunum autem,eſt quod caret portu.i.quiete,ubi nullus eſt portus,Nam hoc quodammodo dicit,in naufragium fertur iſta contentio , quia ſupra audierat periculū eſſe et ſuperare Troianos. Cum gēte Deorum . Quia diis originem ducunt.Inuictis. Atqui ſupra legimus, Bis capti Phryges.Sed inuictos ideo dicit,quia ſequitur nec uicti poſſunt abſiſtere ferro. Poſſunt autem abſiſtere,Mire ait.ac ſi diceret Etiam ſi uelint a bellis diſcedere natura non patitur.Accitis . Euocatis, adiunctis. Spes ſibi quiſque. Subaudis Sic. Id eſt. Vnuſquiſque io ſcipſo tantum ſpem habeant.Cetera. Abſolute dixit,id eſt exercitum, auxilia uirca imperii, quæ quia ſic uideris afflicta,quid reſtat, niſi ut pacem petamus? Ante oculos,interque manus ſunt omnia ueſtras. Ac ſi,diceret non egent narratione. Inter manus πρὸ χειρῶν. Nec quenquam iocuſo. Incuſatiuo hæc oſtendit obliquam eſſe in Turnum orationem Latini.Fuit.Exhauſta & conſumpta eſt. Toto certatum eſt corpore regni.Imperii omnibus uiribus. Dubiæ menti. Meæ.ſ,cogitanti.Eſt antiquus ager Tuſco mihi proximus amni.Hoc loco Donatus errauit dicens , agrum quem Latinus donaturum ſe diſponit eſſe in Campania iuxta Vſentem fluuium, cuius terras uicioas Tuſci aliquando tenuerunt,ut inde dictum ſit,Tuſco mihi proximus amni. Agit etiam hoc argumento quod illic eſt locus, qui hodieque. Pinetum uocatur . Sed conſtat illis loca omnia eſſe campeſtria,nec procedit quod dicitur, Celſi plaga Pinea montis.Vnde ſequenda eſt potius Liuii Siſennæ & Catonis auctoritas.Nam penè omnes antiquæ hiſtoriæ ſcriptores in hoc conſentiunt Cato.n.in originibus dicit Troianos a Latino accepiſſe agrum qui eſt inter Laurentū & caſtra Troiana.Hic ēt modū agri commemrat. & dici eum habuiſſe iugera 700,Tuſco mihi proximus amni. Tyberino. Longius in occaſum Ea parte qua in occidentem tenditur, longior.Fines ſuper uſque Sicanos. Vſque ad fines quos Siculi aliquando tenuerunt.i.uſque ad ea loca in q bus Roma nunc eſt hæc n.Siculi habitauerūt Vn eſt,Et gentes uenere Sicanæ. Aurūci Rutuliq; ſerunt. Subaudis a ſuperioribus . Mihi. nam & ſupra ait , Eſt mihi antiquus ager.Ergo ſuum agrū pollicetur , aut quem tanquā ſtipendiarum habebant Rutuli & Aurunci.aut ad quem colendum quaſi regi operas dabant.Vnde ſuperfluum eſt qđ ait Donatus, non potuiſſe fieri ut pſte Turno ager Rutulorum a Latino donaret Aeneæ Duros exercēt colles extenuat agri meritum,quo uile uideatur eſſe quod donat . hinc etiā eſt , Atque horum aſperrima paſcunt Et ſupra, Aurunci Rutulique ſerūt i.nec operis ſuis excoluit.Cedat amicitiæ.in precium concedat amicitiarum. Aequas dicamus leges, ut pari inter nos ſocietate uerſemur, id eſt ut ſit neuter inferior.Sociosque in regna vocemus.Nō ſtipendiarios,ut io iiii.Cuique loci leges dedimus.Poſſuntque ſolo diſcedere noſtro.Scit eos ad Italiam fataliter ueniſſe.nā audita Fauno.Externi uenient generi. Et ab Ilioneo, Sed nos fata deum ueſtas exquirere terras , imperiiſque egere ſuis Tamen propter Turnum ſimulat ignorantiam , ut ſe etiam circa eum æquum præſtare uideatur. Multum eſt autem qđ ait. Poſſunt.iacet omnis ad undā materies,iterum extenuat. Naualia demus, naualia dicimus loca ubi naues ſunt . Sed modo de græco tranſtulit. Et Naualia poſuit pro trabibus de quibus naues fiunt.Nam Homerus νήιον dicit oapale lignum Prima de gente. Et ex numero & ex nobilitate legatorum intelligitur . negocii magnitudo .Et ſellam regni . trabeamque inſignia noſtri.Bene Noſtri Romanorum enim imperatorum inſigne fuit ſella curulis & trabea.nam diadema uelut aliarum gentium reges non habebant . Et ſciendum ſellam curulem a curru dictam,quod hi tm̄ ea utebantur qui triumphali curru uecti fuiſſent.Sicut etiam palma dicitur togam. quam merebantur hi qui reportaſſent de hoſtibus palmam,In medium in commune ut, in medium quærebant ipſaque tellus.

VIX ea legati,&c.Commoto ex tali relatione populo conſultat Latinus de pace ineunda cū Aenea,& mittendis ad eum cētum oratoribus cum muneribus & cōditione pacis,quæ eſt ut ſi oīno manere uelit habeat locū ædificādæ urbis,& recipiatur in partē regni,ſin abire uelit,habeat claſsē impenſis latini,reparatam,& cōmeatum operaq; ad profectionē neceſſarias,de hac autē re,dicit Donatus. Importunū. Quod defenſionis non habet portum,quod periculorum non inuenit rōnis ſuffragium AS C.

Fuga fidens. Cœlũ territat armis. Dictum quidem, Virgilii grauitati nõ congruit, ſed peri te Dranc. hęc data verba ſunt, q̃ tumida vti oratione induci tur. Vnde ei paulo poſt Turnus dicit: Quæ tuto tibi magna volant. Itẽ. Ventoſa in lingua. Itam: Proinde tonat eloquio. Deinde dicimus Drancẽ librare ſe ad orationẽ Latini. vñ nũc dicit, Et cęlum territat armis. quia audierat bellũ importunũ ciues cum gente deorũ Mitti Dardanidis, dicique. Mitti aurum, & cetera dici de nauibus uel agro. Egregio genero digni que hymeneis. Ergo. Turnus videtur indignus. Aeterno fędere iungas Natæ .ſ. cõiunctione nã munera, & contemni poterant, gñi uero coniunctione in æternũ pacis fœdera firmabantur. hoc autẽ dicto latanter ẽt Latini pudorem exonerat, q̃ Turno etiam ſuam promiſerat filiam, dicẽs eã reip. p̃ponderare debere, & p̃ p̃ pacem ciuium Turno Aeneam nec eſſe præferendum. Terror. Terror eſt proprie qui aliis infertur, vt ſi dicas, ille habet terrorem .i. timendus eſt. Vñ & terribilis dr̃. Metus aũt eſt quẽ hñt timentes. Sed nũc uſurpatiue terrorem pro metu poſuit. Nã hoc dicit, Qđ ſi tm̃ Turnum timemus. Veniamq́ oremus ad ipſo; Cedat uſper hic diſtinguit Quid miſeros toties in aperta pericula ciues Proiicis? Quaſi uiles, & abiiciẽdos, ſed ingẽti pondere. uniuerſa uerba ſunt poſita. Latio. Nõ uni ciuitati Caput. Principium. Et eſt antiquum. Terẽt Nam ſi hic mali eſt quid quã, hem illic eſt huic rei caput. Nulla ſalus bello. Plus eſt quam ſi ſpes diceret. Pacem te poſcimus oẽs. Te poſcimus qui ſolus es cã bellatorum. nã Aeneas iã pacẽ promiſit. Solũ inuiolabile pignus .i. eſt Lauiniam. Et hoc eſt, quod ait ſupra. pacem hanc æterno fœdere firmes Inuiſum quem tu tibi fingis. Bene quem tu fingis, ne ei tãquã inimico minime credatur, & hoc dicit, Non ſũ quidem inimicus, ſed ſi uelis eſſe, non recuſo. nam hoc eſt. Et eſſe Nil moror ſ Fugati. Deſolauimus agros, uel dum occidun tur, uel dum coguntur ad militiam, nam legimus, Et latos uaſtant cultoribus agris Dotalis regia cordi eſt. Hoc eſt regnum Latini. Sic alibi: Non hec dotalia regia Amatæ. Scilicet, ut Turno contingat regia coniux. Hęc cum quedam irriſione dicuntur. Inhumata, infletaque turba. Atqui ſepulti ſunt omnes, qui in bello perierant, ut legimus ſupra. Sed hoc factũ eſt Aeneæ beneficio, qui ſepulturæ eorũ reddidit ſocio. Ergo quantũ ad Turnum pertinet inſepulti ſunt, nã campos ſua poteſtate retinebat Aeneas. Etiam tu. Eia. Nam eſt hortantis aduerbium hoc loco. alias adhuc ſignificat, & eſt t̃pis, ut etiam currus. ẽt arma. Apud maiores, etiam conſentientis fuerat quod iñ in his recentibus idoneis auctoribus non inuenitur. Vis. Virtus. Imo pectore voces. More ſuo habitum futuræ orationis oſtendit. Larga quidem ſemper Drãce tibi copia fandi, Tum cum bella manus

Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes
Turne, ſimul pacis ſolum inuiolabile pignus
Primus ego inuiſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror en ſupplex uenio, miſerere tuorum:
Pone animos, & pulſus abi: ſat funera fuſi
Vidimus, ingentes & deſolauimus agros.
Aut, ſi fama mouet, ſi tantum pectore robur,
Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt:
Audet, atque aduerſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia coniux,
Nos animæ uiles, inhumata, infletaque turba,
Sternamur campis etiam tu, ſi qua tibi uis,
Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui uocat.
P O E. Talibus exarſit dicti uiolentia Turni.
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore uoces.
TVR Larga quidẽ ſemper Drãce tibi copia fandi.
Tũc cum bella manus poſcũt, patribusque uocatis.
Primus ades: ſed non replenda eſt curia uerbis,
Quæ tuto tibi magna uolant, dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi, meque timoris
Argue tu Drance, tot quando ſtragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſim que trophæis
Inſignis agros: poſſit quid uiuida uirtus
Experiare licet: nec longe, ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis: circumſtant, undique muros.
Imus in aduerſos, quid ceſſas? an tibi Mauors
Ventoſa in lingua, pedibusque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquã merito fœdiſſime pulſum
Arguet, Iliaco tumidum, qui creſcere Tybrim
Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe uidebit
Procubuiſſe domum, atque exuſtos Arcades armis?
Haud ita me experti Bitias, & Pandarus it gens,
Et quos mille die uictor ſub Tartara miſi
Incluſus muris; hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello: (capiti caue talia demens,
Dardanio, rebusque tuis) proinde omnia magno
Nec ceſſa turbare metũ, atque extollere uires.
Gentis bis uictæ, contra premere arma Latini.
Nũc & Myrmidonũ p̃ceres Phrygia arma tremiſcunt
Nunc & Tydides, & Lariſſeus Achilles,
Amnis, & Adriacas retro fugit aufidus undas.
Vel cum ſe pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis ſcelus & formidine crimen acerbat.
Nunquam animam talẽ dextra hac (abſiſte moueri)
Amittes: habiter tecum, & ſi pectore in iſto.

poſcunt. Sũt multa ſua ui optima quæ qm̃ q̃ ſe nõ p̃ũt uituperari, ab accidẽtibus uituperatur, vt hoc loco, qm̃ eloquentia per ſe eſt optima, cã culpat ex t̃pe, dicẽs, Tunc incumbis eloquentiæ cum manus bella depoſcunt. Patribusque uocatis primus ades Bella penitus ignorans atque formidãs, primus es inter ſenes ad danda conſilia Magna volant. Hom. Ἔπεα πτερόεντα προσηύδα. Deſtinet, A tcet. repellit, & proprie extra tenet. nam dis, ſeparantis eſt unde eſt diduco, & diſtrabo dicimus. Meque timoris Argue tu Drãce, Vt, Cãtando tu illum? Arguo aũt genitiuum regit: ut, Arguo te cędis, inſidiarũ, & eſt de Græco. nã ita dñt, κατηλέγχω σοῦ φόνου ἢ ἐπιβουλῆς. Qñ. Si quidẽ. Et p̃ irriſionẽ in illum confert laddes. Inſignis cam. Nobilitas. clarificas. nam uerbum eſt inſignio, ſed dicit exauctorari eius debere ſententiam, qđ de bello cogitat utrtuti ignarus Iſtis. Δειλτικῶς. Pulſus ago! Quia ille dixerat, Pone aios & pulſus abi, & agit coniectra. nam hoc vult intelligi non poſſe dici, merito pulſum eũ q̃ in ſequendo bella deſeruit. aperte autẽ hoc dicit, poteſt merito credi, quod pulſus ſit is cuius tot extãt trophęa. Cum ſtirpe. Occiſo .n. Pallante, interiit eius cũcta poſteritas. Bitias. Bis ſubaudi ingens cõſequentibus. Mille. Finitus numerus pro infinito. Aggere ſeptus. Vt, Veſtris, ò ciues undiq; ſeptus Aggerib. Nulla ſalus bello: capro caue talia demens Darda, Quoties argumentum nõ poſſumus ſoluere aut contraria abiectione aut riſo, aut maledicto: vt hoc loco, aduerſario reſpondemus Cane. Prodiuina. Proinde. Itaque. Et eſt ordo, Nulla ſalus bello proinde oia magno neceſſa turbare metu, cetera p̃ parentheſin dicta ſunt. Atque extollere uires Gentis bis uictę, cõtra premere arma Latini. Hæc eſt uitas eloquentię. Arma autem inuidioſe dixit. nam debuit mea dicere, Myrmidonum proceres. Græcorum principes. Dicit autem Patroclum, & Achilem nam licet ipſi aliunde ferint, tamen Myrmidonibus imperauerunt hæc autem ponit inter impoſſibilia, & utitur greco prouerbio ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγαί Sic Hor. Et ante Padus, ma cutina lauerit cacumina. Et ſic aſt modo dictum, ut .i.4. Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo Retro fugit aufidus undas. Apulię fluuius cadẽs in Adriaticum pelagus. Vel cum ſe pauidum contra mea iurgia fingit. Contra illud qđ ait. Det libertatem fandi, flatusq; remittat, nõ hoc dicit. Timorẽ ſuum naturalem inuidioſe in meam cã retorque, ut meæ præſentiæ, non illius naturę, quod timet eſſe videatur. hoc eſt .n. quod plania iterat, dicens, Et formidine crimen acerbat. Artificis ſcelus. Nam ſceleratorum eſt ſimulare formidinem Habitet tecũ, & ſit pectore in iſto. Peſſima, & uilis anima habitet in mẽbris congruis, nam talem uilem & peſſimam accipimus, quem ue-

fas

fas eſt perire ea dextra quæ uito fortes tm̃ conſueuit occidere.

TVM Drances. Poſt concionem Latini addit ſuā Drancis, qui admonuit Lauiniam quoque cum cæteris donis Aeneæ concedendam, aut Turno ſi eam ſibi uendicare uelit cū Aenea ſingulari certamine congrediendum eſſe, unde Don. ſic dicit. Ciues Proiicis? Homines omni caritate amplectēdos, ut rem uilē abiicis. In aperta Manifeſta, quod non fortis eſt, ſed temerarii. Supplex. Magna noſcendi calliditatis, qua inimicum ſumma inuidia oneret. Animos. Quandam feruentem conſiderationem. Deſolauimus agros. Nam de ſolo certabatur quod factum eſt deſertum. Scilicet, ut Turno. Neceſſario poſita eſt in fine exclamatio, ut demōſtres cauſæ priuatæ ipſius Turni non eſſe admiſcendum publicum periculum. Hæc ille. Ordo eſt. Tum .i. deinde poſtq̃ continuit Latinus, idē Drances .ſ. de quo prius meminit, infenſus .i. multū offenſus, & moleſtus Turno, quē gloria Turni agitabat inuidia obliqua .i. occulta, & nō aperta, & ſtimulis .i. puncturis inuidiæ latentis, amaris .i. acribus, & moleſtis, exiſtēs largius .i. largiter diues; opum, & melior .i. abundatior, lingua .i. ſermone facundo, ſed dextera, ſup. eius, erat, ſup. frigida bello .i. ad bellū, tarda, & inutilis, quæ res uſu uenire ſolet, nā raro p̄ter ceteros diſerti boni ſūt bello, nā & bene dicere, & fortiter agere raro in unum coeunt habitus auctor non futilis .i. nō inanis, nec profuſus verborum, conſilijs .i. in conſilijs dandis, potēs ſeditione .i. per ſeditionem, aut ad ſeditionem concitandam ualens. Nobilitas materna dabat huic genus ſuꝑbū. ſed ferebat .i. efferebat, incertū .i. penitus ignotū de parte. quia neſciebatur quis eius eſſet pater, unde pulchre fingitur loquacitatem a matre, non uirtutem a patre habuiſſe, Surgit (tunc tandem verbū affert: nam ordo eſt, tum Drāces ſurgit & onerat .ſ. Turnū, his dictis, atq; aggerat .i. accumulat iras. O bone rex, tu conſulis rē nulli obſcuram .i. omnibus manifeſtariam, nec egentem noſtræ uocis .i. declarationis, cuncti populi fatentur ſe ſcire, quid fortuna ferat .i. pacem petendam eſſe, ſed muſſant .i. non audent dicere, .i. palam mutire, ſed intra dētes murmurant, & in aures fidas ſuſurrant, det libertatem fandi, atque remittat flatus .i. uētoſas minas, det dico, is ob cuius auſpicium, & mores ſiniſtros .i. prauos, & infauſtos, nos uidemus tot lumina ducū cecidiſſe, & totam vrbem cōſediſſe luctu .i. in luctu (Quia uero Latinus dicere poſſet, ſi Turnus libertatē dicendi adimeret Dranci, nō ei tā tam audaciā in eū inuehendi interſerit ꝑ parenthesim, equidē .i. ego quidem, dicam .ſ. quod uerū eſt, & quod reip. conducere ſentio, licet minetur mihi arma, & mortē) ob cuius dicit auſpicium, nos uidemus urbem cōſediſſe .i. demerſam eſſe luctu, dū ipſe fidens fugæ, quia putabatur per fugam ereptus pugna tentat quaſi cōgredi non audens caſtra Troia .i. Troiana, & territat cœlum .i. multū minatur armis. O optime regū, q̃ tā bene tuis conſulis adiicias iſtis donis, quæ tu iubes mitti & dici plurima Dardanidis ēt .i. adhuc, unū adiicias inquit, unū .ſ. donū, nec uiolētia vllius uincat, te, quin .i. quominus, & ut nō, o patre des genero egregio, & hymenæus, dignis .ſ. Aeneæ exterui gn̄ri, & deorū prolis, gnatā .i. filiā tuā Lauiniā & quin iungas hāc pacem i. concordiā æterno fœdere .ſ. affinitatis matrimonialis, ꝙ ſi tantus terror .i. metus de Turno, habet mentes, & pectora noſtra .i. ſi tm̃ ipſum timemus, ut non audeamus, qđ reip. cōducat facere Obteſtemur ipſum Turnū .i. obſecremus ipm̄ ꝑ ſalutē patriæ & oremus ab ipſo, ueniā .i. hāc gr̄am, ut .ſ. cedat .i. cōcedat regi ꝓ priū ius qđ eſt ex ſuia facere, & remittat .i. cōcedat, hoc patriæ .i. ꝑ ſalutē patriæ quid o caput. & eā horū .ſ. tārotū malorū. Latio .i. Italiæ, hoc eſt o Turne proiicis toties ciues miſeros in pericula aperta? Nulla ſalus eſt ſup. bello, & nos oēs poſcimus te o Turne .i. exigimus a te pacē, & poſcimus ſimul pignus pacis .ſ. Lauiniā ſolū inuiolabile .i. q̃ ſola ē inuiolabile pignus pacis. Ego quē tu fingit tibi inuiſum .i. odioſum, & infenſū, & ſupp q̃ nil moror .i. nō recuſo eſſe .ſ. inuiſus tibi dū reip. cōſulā. en ego primus uenio, ſupplex miſerere tuorū, & pone animos .ſ. magnos, & elatos, & abi .ſ. ab inſtituto, pulſus .ſ. ā fortiori, nos fuſi .i. fugati, & proſtrati .i. uidimus ſat funera .i. ſatis funerū, & deſolauimus .i. uaſtos dereliq̄mus agros īgētes. aut ſi fama .ſ. nominis tui mouet .i. incitat te ad audiēdū, & ſi concipis, q d. nō habes quidem. ſed ſi cōcipis pectore tm̃ robur .i. tātā fortitudinē, & ſi regia dotalis, .i. q̃ tibi in dotē detur cū Lauinia, eſt adeo .i. uſq; adeo, cor .i. placito tuo .l. cantū tibi placet, audeatq; tu fidēs fer pectus in hoſtem, .ſ. Aeneam, aduerſum, ſcilicet, i ſcire licet, cur id facias, ut .ſ. coniux regia cōtingat Turno. Aut ſic per amaram irriſionē Scilicet .i. nonne ita dignū eſt, quod ut regia coniux, coniugat Turno, nos animæ uile, & turba inhumata, & infleta ſternentur campis .i. ſtrati ſiamus turba humata, & infleta etiam .ſ. ſed, & tu ſi qua uis eſt tibi, & habes quid .i. aliquid, Martis .i. animi uirilis & belliroſi, patrum .i. patris tui hoc eſt qualis eſt in patre aut in patria tua eſſe ſolet, aſpice cōtra .i. ex aduerſo, illū .ſ. Aeneā, q̃ uocet .i. prouocet ad ſingulari certamē. Talib. &c. Subinfert reſpōſum Turni multū in Drancē cōmoti, q̃ tñ prudēter, & callide reſpondet. nā cū inficias ire nequiret oia dicta Drāris pſonā uituperat, docetq; importuna eius facūdiā, nec uſquequaque uerā, nā ſe fugiſſe pernegat, oſtēditq; paratū in hoſtes ꝓprie, multāq; ſtragē edidiſſe oce ꝑ ſe ſtare quo minus ſit pax, cū nō illator, ſed defenſor ſit iniuriæ. deinde cōſutario Drance ad Latinū placide reſpondet, ut in ſequētibus uidebimus, Donati aūt uerba ſunt. Violentia Turni. Añ ardent manis exarſit. Oſtendit aūt Drancē uti præpoſtera eloquentia cū eo, tp̄e manibus & nō uerbis ſit utendum. Illiaco tumidū Tybrim Sāguine. Magna pompa infert ſua facta. Hæc ille. Ordo eſt Violentia Turni exarſit .i. excanduit talibus dictis .ſ. ipſius Drācis, dat gemitū .i. ingemuit, & rūpit, aut rupit, ſe drumpit uetius, ut prius exarſiſſe ēt rumpere intelligatur, unde dixit. dat, non dedit, gemitū, rumpit ergo .i. uiolēter exprimit, pectore imo .i. alto ſtomacho, & ex intima intentione, & ſumma indignatione has uoces. O Drance, ſeu Drances. large .i. abundans, & torrens, copia fandi fuit, ſupple ſemper tibi .i. tunc cum bella poſcunt manus .i. operationes non verba, & patribus vocatis, ades primus, .ſ. in conſultando, ſed cura non eſt replenda uerbis, quæ uerba uolat .i. effutiūtur tibi, tuto .i. extra periculum poſito, magna .i. ampullata, & inflata, dū .i. interea dum agger murorum diſtinet .i. diuiſū, & ſeorſum a te tenet hoſtem, nec foſſæ inūdant, .i. adhuc ſanguine .ſ. in oppugnationē īteremptorū. Proinde .i. ideo, tona .i. alte ſona eloquio ſolitum .i. quæ res eſt ſolita tibi, aut tona ſolitū .i. rē ſolitam tibi .ſ. uerboſam ſine re, & ò Drance tu .ſ. q̃ meticuloſiſſimus es, nec unq̃ quidq̃ pulchri geſſiſti, argue me .ſ. q̃ ſemꝑ audētiſſimus habitus ſum timoris .i. meticuloſitatis. q. d. id iniuſte, & inepte facis. Nā, dic mihi, qñ tua dextra ddit tot acerui uos ſtragis .i. ſtratorū hoſtiū, & qñ dedit, ſupple tot agros Inſignis .i. inſignitus paſſim trophæis .ſ. a te in fugā uerſorū, aut ſpoliatorum, ac, ſup. mea dextra, q. d. id nō poteris dicere. Et ſi dicas tibi nō fuiſſe, facultatem cum hoſte dimicandi ut mihi licet .i. licitū eſt tibi, ut, ſup. ſunt nobis longe, quia circunſtāt undiq; muros .i. ciuitatis noſtræ. Imus in aduerſos, & cū illū uideret imparatū, inquit, quid ceſſas .i. differs exire in hoſtem, an Mauors .i. Mars, hoc eſt animoſitas bellica, erit tibi ſemꝑ in lingua uentoſa .i. vaniloqua? & iſtis .ſ. tuis pedibus fugacibus .i. aſſidue fugere ſolitis. Pulſus ego, .i. dicis ne ꝙ ego pulſus ſum, aut o fœdiſſime .i. nugator arguet quiſquam merito .i. ꝓ merito, ꝓ iniuſte pulſū .i. in fugā uerſum, cū, .i. qñ, videbit Tybrium tumidū .i. inflatū, & craſſum creſcere ſanguine Iliaco .i. Troiano, & cū uidebit totam domum Euādri procubuiſſe cum ſtirpe .i. propagine, quia unicum filium intercmerat, aut cū videbit Arcadas exhauſtos .i. efferos, & euacuatos, ita vt nihil amplius poſſint arma Bitias, & Pandarus ingens .i. Troiani illi duo maximi, qui aperientes portas caſtrorum ſtabāt turribus, & a Turno interempti ſunt, vt in nono uisū & mille ſup. viri, quos ego victor incluſus muris, & ſeptus .i. circūdatus aggere hoſtili miſit ſub Tartara .i. ad inferos. die .ſ. uno .i. ſpatio unius diei experti ſunt, me haud .i. nō ita .i. talē vt pulſum dicas. Et ꝙ ſupp. dicis. Nulla ſalus bello nō eo inficias, ſed tu demēs .i. quid iuſtū ſit non cōſideras, quia bellum non eſt importādum defenſori, ſed prouocatori, qualis eſt Aeneas, qui pactam mihi è gremio auferre contēdit, & adeo cane .i. ꝑdica talia, capiti Dardanio .i. Aeneæ, & rebus tuis, quibus .ſ. nulla ſalus eſt per bellum, quia eas protegere nō audeas, proinde .i. & ideo, quia ſine ratione loqueris, ne .i. nō ceſſa turbare omnia magno metu, atque extollere vires gētis bis dictæ .ſ. ſub Laomedonte, & ſub Priamo, & præmere .i. deprimere, & vilipendere contra .i. econtrario. arma Latini, Proceres .i. primi ductores, Myrmidonū .i. illorum populorum Theſſaliæ hoc eſt Achilles, & Patroclus tremiſcunt nunc .ſ. ſm iudiciū tuū arma Phrygia, quæ iſti ſuperauerunt Tydides .i. Diomedes Tydei filius, & Achilles Lariſſæus .i. Theſſalus, ex Lariſſa Theſſaliæ oppido tremiſcūt, nūc Phrygia agmina .i. nō ueneris dicere victos victorib. eſſe terrori, & ſi tibi q̃ vires Troianas nimiū extollis credere velimus perſuaderes, quia Aufidus amnis, fluuius ille Apuliæ rapidiſſimus oīa aufidēs, & ſecum trahens, retro fugit, ſup. undas Adriaticas, id fugit retrorſū p̄ timore, liquēs mare Adriaticum, uel, i. ēt, cū ſcelus artificis .i. ipſe ſceleſtus artifex fingit ſe pauidum contra mea iurgia .i. fingit ſe non audere verū dicere,

&

& acerbat crimen formidine.i.innuit crimen meum multo maius eſſe ſi auderet.qui enim cum timore loquuntur,credantur de te minus loqui,quam ſit.O Drance abſiſte moueri,i.conturbari:tu nūquam amittes talem.i.tā uilem,& meticuloſam animam,dextra hac.i.mea qua tam egregia geſſi,q.d indignus es, qui tā nobili dextra occidiaris & ergo habitet anima tua tecū tanquam indigno ergaſtulo,& ſic in iſto.ſ tuo tam uili pectore.

VARIA LECT. NON furiis auctor. Antiqui libri, Actor, habent. Incertum de patre ferebat. In Rom.lib. Ferebant, legitur. Fugę fidens. In Rom.lib Fuga. eſt. Quę plurima mittit Dardanidis, dicique iubes. Aliquot exemplaria, Daci, legunt. Aeterno fœdere iūgas. Romanus liber, & aliquot alii legunt, Firmes. Sternamur campis. Ti. Donatus, Sternemur, legit. Dum diſtinet hoſtem (aut hoſtes(Agger murorum. In veteribus libris aliquot, Dum detinet hoſtis Aggere murorū Nec inundant ſanguine foſſæ. Apud Priſcianum, Foſſas, legitur Tona eloquio ſolitum tibi. In libr. antiq. Solito, legitur. Circunſtant, vndique muros. In libris aliquot. Circundant, legitur. Arma tremiſcunt. In Mediceo, & veteribus pene omnibus, Tremeſcunt. legitur. Et formidine crimen acerbat. In Oblongo lib. Acertuat, legitur.

Nunc ad te,& tua magne pater cōſulta reuertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus,& ſemel agmine uerſo
Funditus occidimus,nec habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem,& dextras tendamus inermes.
Quamquam ô,ſi ſolitæ quidquam uirtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios,fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi,qui,ne quid tale uideret,
Procubuit moriens,& humū ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis,& adhuc intacta iuuentus,
Auxilioque urbes Italiæ,populique ſuperſunt;
Sin,& Troianis cum multo gloria uenit
Sanguine;ſunt illis ſua funera,parque per omnes
Tempeſtas;cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubā tremor occupat artus?
Multa dies,uariuſque labor mutabilis æui
Retulit in melius,multos alterna reuiſens
Luſit,& in ſolido rurſus fortuna locauit.
Non erit auxilio nobis Aetolus,& Arpi;
At Meſſapus erit,felixque Tolumnius,& quos
Tot populi miſere duces;nec parua ſequetur
Gloria delectos Latio,& Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum,& florentes ære cateruas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamine poſcunt,
Idq; placet,tantumque bonis communibus obſto;
Non adeo has exoſa manus uictoria fugit,
Vt tanta quidquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra;uel magnum præſtet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet.uobis animam hanc,ſoceroque Latino
Turnus,ego haud ulli ueterum uirtute ſecundus
Deuoueo;ſolum Aeneas uocat;& uocet.& oro.
Nec Drances potius,ſiue eſt hæc ira deorum,
Morte luat;ſiue eſt uirtus & gloria,tollat.

SERV. CONſulta reuertor: Conſultor eſt qui cōſulit, conſultus, qui conſulitur, cōſultum vero res ipſa de qua quis conſulitur. Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis; Inſinuatione vtitur.i.callido, & ſubtili aditu ad perſuadendum. vult.n.dicere melius eſſe interire, quā pacem rogare, quod quia aperte non audet dicere latenter paulatim ad hoc ſerpit. Nanque inter principium, & inſinuationem hoc intereſt, quod principium eſt aperta rei enunciatio. Inſinuatio aūt, vt diximus, eſt callide, & ſubtilis oratio. In armis; aut meorum, aut Latinorum omnium generaliter. Si tam deſerti ſumus. Propter Diomedem qui ſolus negauit auxilia. Neque habet fortuna regreſſum: Omnia quæ ſibi pnt obiici ponit, ſed cum ſolutionibus ſuis: nam & fortuna non eſt immutabilis. & qui ſemel pellitur iterū in prœlium pōt reuerti & ab auxiliis, non ſunt penitus deſtituti, & in eorum exercitu eſt adhuc plurimum ſpei. Eſt autem ſyllogiſmus Quanquam ò, ſi ſolitæ quidquā virtutis adeſſet. Non ſe inertię arguit, ſed quæritur de virtute omiſſa per negligentiam O. autem dolentis eſt exclamatio, & intelligimus immoderatam eſſe illic eius orationem. nam exarſit dolore, quia aperte non potuit dicere morientiū potius eſſe, quā hoſtes rogando, quod tamen dixit conferens ſe ad alias perſonas, & laudans eos quibus contigit perire ne iſta conſpicerent. Ante alios Melior omnibus pręferēdia Fortunatuſque laborum, Sicut, Læta laborum, & eſt græcū, ἀτυχὴς τῶν πόνων, Tale videret, vel hoſtes rogare, uel, quod latēter inſinuat: tradi alteri ſibi ante deſponſatam. Semel ore momordit. Cito, confeſtim.i.qui tota mortis celeritate conſumptus eſt. Vulnerati autem ſolent vel terrā vel arma mordere, ne dolorem cum indicent gemitus, Lucanus de Pompeio; Timuit ne quas effundere uoces. Vellet, & æternam fletu corrumpere famam. Vrbes Italiæ. Quia Diomedes peregrinus fuerat, nam hoc dicit, Habemus robur Italum, nō Græcum militē, inertem, & diſſolutum Superſunt: Superabundāt, adſunt vltra quam bella depoſcunt. Sin & Troianis cum multo gloria uenit Sanguine; Mite agit poſt cōfirmatas partes ſuas Troianorum vires imminuēs, Quid .n.proderat dixiſſe quod ſupereſſent Latinis auxilia, ſi ēt Troianorū integræ uires eſſe probarentur? Cum multo gloria venit Sanguine, Ac ſi diceret, Non eſt iudicanda victoria, quæ per immenſa detrimenta contingit, & hoc eſt, unde laudat Sal. duces q. victoria incruētato exercitu reportauerunt. Sunt illis ſua funera.i. Troianis. Legit at & illi, & aut Aeneæ intelligimus, aut

aduerbium loci eſt pro illic, vt in ſecundo: Pater iſti ianua leto, pro iſtic. Parque per oēs Tempeſtas: Sic alibi, Quanta per Idęos ſęuis emiſſa Mycenis tempeſtas erit campos, rā bello crebro comparat tempeſtatem. Indecores. Decor decoris facit. ſicut auctor auctoris, decus, decoris. ſicut pectus pectoris, ſimiliter facit, & in compoſitione. indecor indecoris, indecus indecoris Ergo in neutro, co. breuis eſt, in maſculino producitur. Vnde apparet Syſtolem feciſſe. Virgiliū, nā indecores nominatiuus pluralis eſt a maſculino, ab eo quod eſt indecor, nam non pōt hic indecus dici, neutrum .n. ius, terminatū. maſculinum ex ſe nō facit, Aut certe dicamus indecores, declinationē eſſe, cuius nominatiuus ſingularis nō inuenitur. In limine primo. Quaſi in in ipſo initio, & aditu infelicitatis. & ad illud reſpexit quod ſupra dixerat, Et ſemel agmine uerſo Fūditus occidimus Multa dies, Ill. rei vehementer incumbit, quia dixerat, Neq; habet fortuna regreſſum, dicens fortunatam labores quam felicitatē pro temporū qualitate mutare. Dies. Tps Luſit. Decepit: vt, Quid natum toties crudelis tu quoq; falſis Ludis imaginibus? Et in ſolido rurſus fortuna locauit. Subaudis multos, & eſt ſenſus, in ſolidum reuocauit oppreſſos, & paulò ante derelictos, luſit vero, & decepit felices. Non erit auxilio nobis Aetolus, & Arpi: Reddit ad rē quia occurrebat, ſed negantur auxilia Aetolum autem dicendo, eius viris ex Græcæ gentis commemoratione debilitat. At Meſſapus erat, felixque Tolumnius. Bene dat ionet quę quęruntur in bello, fortitudinem, & felicitatem. Nam de Meſſapo iam legimus, Quem neque fas igni cuiquā nec ſternere ferro. Vtrunque aūt contra Diomedē dixit quē dicendo Gręcū, inertem ſignificauit. Infelicitatem aūt eius ſupradicta legatorum verba teſtantur. Nec parua ſequetur Gloria Liptotes figura. minus.n. dixit quā uoluit. nam hoc ſignificauit, Latina pubes celerrime victoriā adipiſcitur, quam Græci vix poſt decennium ſunt adepti. Et Volſcorū egregia de gente Camillā. Vt in ſeptimo ſegregat eam a virorū multitudine, & quia a ſexu non poteſt, laudat ex gente. Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt Quia audiuit, Illum aſpice contra Qui vocat, etiam vinitur ductu, nā oblique promittit ſe ſingulari certamine dimicare velle, cum nolit, Similiter etiam in duodecimo ait, dicens irriſorie, Sedeāt ſpectentq; Latini. Tantumque bonis communibus obſto: Et in tantum obſum commodis publicis, vt niſi ſolus dimicauero, concidat uniuerſa reſpublica. Non adeo. Non multum, non uincitur de di-

cit

cit aſſuctam manibus ſuis eſſe victoriam Tauta pro ſpe. Vt ſolus dicatur ſeruiſſe rempub. Ibo animis contra. Ac ſi diceret, Deſunt corporis vires. Vel magnum pręſtet Achillem. Et pręſto illum i. melior illo ſum, & præſto illi dicimus. Cicero in Cætatianis. Tanto ille ſuperiores gloria vicerat quãto tu omnibus præſtitiſti. Vulcani manibus parta induat arma. Bene addidit Parta nam etiam Aeneas habuit arma Vulcania, licet poſſumus dicere quod hoc Turnus ignoret, non tamen hoc valde idoneũ cõprobatur. Vobis animam hanc ſoceroq; te Latino. Bene ſibi & fauore conciliat populi, & a ſoceri nominis præiudicio Latini implicat voluntatem Illis veterum uirtute ſecundus. Dicimus & ſecundus illi & ſecũdus ab illo Nec Drances potius, ſiue eſt hæc ira deorũ, Mortes luat ſiue eſt virtus & gloria, tollat. Sẽſus obſcure quidem dictus, ſed facilis & qui de uſu nunquam recedit Nam ita irati de inimico dicere conſueuimus, Abeat, nec bonis meis, nec melius rebus interſit, nolo ſit aut meæ particeps gloriæ, aut mihi inuidiã ex infelicitatis cõmunione commoueat. Sicut nunc de Drance dicit, ſiue eſt hæc iram deorum, morte luat i. Si pereundum eſt iracundia deorum, nolo inuidiã ſuſtinere, ſi Drances forte pariter moriatur Si uero me uictur, & gloria comitabuntur, nolo ignauus felicitatis alienę ſit particeps, ſi dum meis pugnat auſpiciis, forte ſuperãter.

ASC. NVNC ad te Poſtquam acerbe reſpondit dictis Drãcis reuertitur ad dicta Latini. ad quæ placide reſpondet, non tamen, ſi Don credimus, ſine Ironia quadam, vnde Donati verba ſunt. Nunc ad te. Ea turbulenta oratione ad mitem redit. Magne pater. Occulta Ironia eſt q d. quomodo magne pater qui nõ recte conſulis filiæ tuæ? ille mihi ante Multi de Mezentio intelligunt. Procubuit moriens. Quaſi intelligat non victum, ſed ſua voluntate cecidiſſe. Deuoui qualitas iſta uerborum miſerationẽ potiuſquam pugnaturi audaciam demonſtrat. Hæc ille. Ordo eſt. O magne pater. ſ. Latine, ego reuertor i. venio (nam nondum fuit) ad te, & ad tua conſulta. i. concilia aut res de quibus conſultum eſt. Si nulla ſpem ponit ultra. i. poſt hac in noſtris armis & ſi nos ſumus tam deſerti derelicti ab auxilio deorum & hominum propriaq; uirtute deſtituti, & ſi nos occidimus, i. occubuimus, funditus. i. penitus ad fundũ uſq;, aut luudutenus agmine i. exercitu noſtro uerſo. ſ. in fugam ſemel, neq; i. & nõ, & ſi fortuna nõ habet regreſſum, i. reditum cum fauore ad tũ, unde diſceſſerit, oremus pacem. ſ. ab hoſte noſtro, & tẽdamus i. protendamus et dextras inermes. i. imbelles aut uictas aut deditiias quanquã o. i. utinam (voluit multa dicere, utpote, vtinã ſi mihi iterũ cũ oſte cõgrediendi poteſtas, ſic in quinto; Quam quã o ſuperent quibus hoc Neptune dediſti (Si quidq̃ virtutis ſolitę adeſſet, ſup nobis, ille ſup. cẽſeretur. i. haberetur mihi. i a me añ alios: ſ pſtãs & fortunatus laborẽ ſ. executionẽ. aut laborũ ꝓ laboribus & egregius animi. i. habẽs egregiũ animũ q̃ ne videret quid tale. ſ. deditionẽ hoſti factã ꝓcubuit moriẽ, & momordit ſemel. i. vno impetu, humũ ore. i. mordicus, hoc eſt mox in terrã petens, ne viro forti vocẽ emitteret indignã. hoc eſt vtinã potius q̃ dedititius fiã, & me hoſti ſubdã, aut illã rogẽ ego occubuerim fortiter ſicut Mezentius, & Lauſus occubuerũt. Sin, i. ſed ſi, & i. ſimul ſpes ſint nobis & iuuẽtus adhuc intacta eſt nobis, & ſi urbes Italię & populi Italiæ ſuperſunt nobis ad hoc auxiliũ. i. qui nobis auxilio ſint. Sin i. ſed ſi gloria. ſ. victorię uenit Troianis cũ multo ſanguine. ſ. ſuorum effuſo, & illis ſunt ſua. i. ꝓpria, & merita funera, & ſi par tempeſtas fuit, ſup. ꝓ omnes cur nos idecores. i. cõtra decus agẽtes deficimus ĩ primo limine. i. in principio belli cum iam ſemel duntaxat bellatum ſcit, aut tremor occupat artus ante tubam i priuſquã per tubam prouocaremur in arma. Dies. i tẽpeſtas varia, & varius labor. i. conatus & caſus, qui. i. vitæ noſtrę mutabilis retulit multa in melius. i. meliorẽ exitum quã incepta ſint fortuna reuiſens alterna. i. alternatim modo hos. modo illos, luſit. i. illuſit & depreſſit multos, & locauit rurſus. i iterũ ſ. iam illuſos in ſolida i. ſtatu Aetolus. ſ. Diomedes cum ſuis nõ erit uobis auxilio. i ponamus quod nõ auxiliabitur nobis, & Arpi. i. populi Arpenſes nõ erunt uobis auxilio at i. ſed Meſſapus. ſ. filius Neptuni, & Diomede præſtantior atq; felicior erit ſup auxilio nobis, & Tolumnius felia. i. in bello, & nõ felix vt Diomedes erit nobis auxilio, & duces quos tot populi miſerere i. miſerũt ſup erunt nobis auxilio, nec parua, imò magna gloria ſequetur delectos Latio. i. in ea Italię parte, & agris Laurentibus. i. ſine externo milite ſuperabunt, eſt. ſ. auxilio nobis Camilla. ſ. virgo bellatrix, de egregia. ſ. pręſtãnti gente Volſcorum. i. illorum populorum Italiæ agens agmen. i. dux equitum, & agens cateruas, i. copias coadunatas, florentes ęre. i. armis ęreis, quod ſi Teucri poſcunt me ſolum in certamina. ſ. ſingularia, vbi ignauiã Teucrorum notat cũ multi vnum petant, aut omnes ferentur periculum a ſe in ducem coniectum & ſi id placet. ſ. tibi o rex, & ego obſto quantum Drances dicit bonis communibus i. paci concordiæ, ac ſalutĩ reipub. victoria nõ exoſa has manus nõ fugit adeo. i. uſq; adeo, & ideo in tantum has manus. i. nõ iam diſfortunatus hactenus in bello fui, vt recuſem tẽtare. i. anniti. & conari (qua in re extenuat vires ſuas, & latenter ſe Aenea inferiorem fatetur) quidq̃. i. quantumlibet difficile pro tanta ſpe. ſ. pro rebus communibus, ibo contra. ſ. Aeneã, aut obuiã Aeneæ, animis, quia de viribus corporis veretur, vel. i. etiam ſi præſtet. i. exhibeat, aut ſuperet viribus magnum Achillem qui. ſ. Hectora vicit, & licet ille induit arma paria. ſ. armis Achillis, facta manibus Vulcani. qualia Aeneas tenerẽ habuit, licet id ignoraret Turnus, ſed ſciuit Achillem habuiſſe arma Vulcani manibus facta, quę illi Thetis mater exornauerat. Ego Turnus, haud ſecundus vlli. i. non inferior illo veterum virtute, licet forte felicitate deuoueo, aut vt Donat. legit deuoui. i. morte addixi, vobis. ſ. o Latini, & Latino ſocero. i. pro ſalute veſtra. Si ſupp. uerum eſt, vt tu dicis Drance q̃ Aeneas vocat me ſolum, ego oro. i. opto & bene volo vt vocet. i. ſine eum vocare paratus ſum, ſed, nihil ad te, nolo nomen tuum interponas. hoc eſt. nec, ſup. oro aut volo, vt Drances luat morte. ſ. hoc diſcrimen belli potius. ſ q̃ ego ſiue hęc eſt ira deorum. i. ſiue diis iratis, & nobis aduerſis bellare occepimus, ſiue hæc eſt virtus & gloria. i ſiue ex hoc bello maneat quáquã per virtutem gloria Drances non tollat ſup. i ea nolo Drances aut ſuccumbat, aut vincat vbi ſolus Turnus vincetur quia præſtantius geret Turnus, q̃ ipſe onus belli Et ita de ſe & de Drance p̃ſente qua ſi de alio in tertia perſona loquitur, uti moris eſt quoties in nomine aut noſtro aut eius ad quem loquimur, ſiue dignitate, ſiue indignitate pondus eſt.

VARIA LECT. E T tua magne pater. In Rom. lib. Magna, legitur. Nec habet fortuna. In antiquis exemplaribus, Neque, habetur. Dextras tendamus inermes. In Rom. lib. Inertis, legitur. Et bonum ſemel ore. In Rom. lib. Simul, habetur. Sunt illis ſua funera. In Romano lib. legere eſt, Suntq; illis. Variusq; labor. In Rom. lib. Varij, legitur. In aliis. Belli. Quod ſi me ſolum Teucri. In antiquis aliquot exemplaribus. Quod ſi me Teucri ſolum, habetur. Virtute ſecundus Deuoueo In antiquis libris, Deuoui eſt.

SERV. CAſtra Aeneas, aciemq; mouebat idest ducebat exercitum; vt, Nos caſtra mouemus. Luc. Brundusium decimis iubet hanc attingeret caſtris. i. decima deductione. Fremit arma iuuentus. Hoc eſt fremebant. arma, & militaris vox eſt. Muſſant. Modo querantur. Diſſenſu uario. alii Turni, & alii Drancis dicta probabant. Piſcoſove amne Paduſæ. Paduſa pars eſt Padi Nam Padus licet unus ſit fluuius, habet tñ fluenta plurima, e quibus eſt Paduſa, quę quibuſdam locis facit palude

Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Aeneas, aciemque mouebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magisque urbem terroribus implet,
Inſtructos acie Tyberino a flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbat. animi, concuſſaque uulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt: fremit arma iuuentus:
Flent mæſti, muſſantque patres, hinc undique clamor
Diſſenſu magnus uario ſe tollit in auras,
Haud ſecus, atque alto in luco cum forte cateruæ
Conſedere auium, piſcoloue amne Paduſæ

quæ plena eſt cycnorum. Per ſtagna loquacia cycni. In quibus habitant cycni loquaces. Rauci autẽ, τῶν μέσων ed, nam mod canores ſignificat, alias uoces peſſimas Iuuen. Rauci Theſeide Codri. Sicut uenenũ, & de bono, & de malo dicitur ut odor malus, & bonus vocatur. Arrepto tp̃e. Inuenta opportunitate. Sedentes. Pigri: ut, Immuniſque aliena ſedens ad pabula fucus. Armari edice. Figura eſt, Dic ut armentur. Edice autẽ plenus eſt imperatiuus. nam ab omnium coniugationum

Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Imo,ait,ò ciues arrepto tempore Turnus,
Cogite concilium,& pacem laudate ſedentes;
Illi ramis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit ſeſe,& tectis citius extulit altis.
Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis;
Duc,ait,& Rutulos;equites Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis;
Par aditus urbis firment,turreſque capeſſant;
Cetera,quà iuſſo,mecum manus inferat arma.
POE. Ilicet in muros tota diſcurritur in urbe.
Concilium ipſe pater,& magna incepta Latinus
Deſerit,ac triſti turbatus pectore differt;
Multaque ſe incuſat:qui non acceperat ultro
Dardanium Aeneam,generumque aſciuerit urbi.
Præfodiunt alii portas,aut ſaxa,ſudeſque
Subuectant;bello dat ſignum rauci cruentum
Buccina;tunc muros uaria cingere corona
Matronæ,puerique uocat labor ultimus omnes
Nec non ad templum,ſummaſque ad Palladis arces,
Subuehitur magna matrum regina caterua,
Dona ferens,iuxtaque comes Lauinia uirgo,
Cauſa mali tanti,atque oculos deiecta decoros.
Succedunt matres & templum thure uaporant
Et mœſtas alto fundunt de limine uoces.
MAT. Armipotens belli præſes Tritonia uirgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis,& ipſum
Pronum ſterne ſolo,portiſque effunde ſub altis.
POE. Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus,
Iamque adeo Rutulum thoraca indutus,ahenis
Horrebat ſquammis,ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc,lateriquè accinxerat enſem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exultatque animis,& ſpe iam præcipit hoſtem.
Qualis ubi abruptis fugit præſepia uinclis
Tandem liber equus,campoque potius aperto,
Aut ille in paſtus,armentaque tendit equarum:
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat,arrectiſque fremit ceruicibus alte
Luxurians,luduntque iubæ per colla,per armos.
Obuia cui Volſcorum acie comitante Camilla
Occurrit,portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit,quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis.tum talia fatur.

num infinito, detracta re ſyllaba,fit imperatiuus: ut amare,ama: docere, doce: legere, lege,audire,audi. Cum autem hic vel Dic dicimus, Apocopē verba patiuntur, Maniplis. Ars quidē exigebat: vt, Ma haberet accentum: nam, Ni longa quidē eſt, ſed eſt ex muta, & liquida,quod quoties fit,tertia a fine ſortitur accentum, ut latebræ,tenebræ, tñ in hoc ſermone vt ſecunda a fine habeat accentum uſus obtinuit. Maniplis.Signiferis, q ſecūdū antiquū morē i legione erant triginta, legio autē habeat ſeptem cohortes,ſexaginta centurias, licet in his rebus acceſſu tpis ducū varietas ſemper mutauerit militiæ diſciplinā. Equites Meſſapus in armis, Et cum fratre Coras latis diffundite campis. Equites in armis.i.armatos,nam figura eſt. Meſſapus aūt ut diceret, uitauit ὁμοιοτέλευτον.nā vitioſum erat Voluſe, Edice. Meſſape. Ergo Meſſapus aut antiqua uocatiuus eſt;ut, Heſperidum fluuius regnator aquarum.Itē Socer arma Latinus habeto, aut certo nominatiuus eſt pro uocatiuo,quanquam poſſit ēt nominatiuus eē,ut ſit, Meſſapus, & Coras equitē diffundite,ꝑ diffundant, melior tamē eſt ſenſus ſuperior. Cum fratre Coras.ſ.cū Catillo, nam legimus Catilluſq;, acerque Coras. Qua iuſſo. Pro qua iuſſero,& eſt antiquū.Ilicet. Confeſtim,Illico, quod ne diceret metri neceſſitas fecit. nam Illico dicimus. Magna incepta Quia de pace cogitabat, quæ impleri non potuit. Multaque ſe incuſat. Pro multum. Et eſt Græca figura. Generumque aſciuerit urbi. Propter urbem. Luca. de Catone. Vrbi pater eſt,urbiq; maritus. Gener aūt ideo dicit,quia ad augendum genus adhibetur. Præfodiunt alii portas.i. ante portas, foſſas faciunt,quæ res nimiam indicat deſperationem. Bello dat ſignum rauca cruentum Buccina. Bene bello, dat nam buccina inſonans, ſolicitudinem ac bella denunciat. Sic in ſeptimo, Qua buccina ſignum Dira dedit. Prelium autem tubæ indicant: ut, At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro Increpuit. Vocat labor vltimus omnes. Omnes ad laborem vltima neceſſitas cōuocat. Nec non ad templum Secundum Hom. qui inducit in ſumma deſperatione matres ad templa concurrere,vt victoria,quæ non poteſt viribus, poſſit fauore conquiri.Sic enim monet Helenus:

Ἕκτορ ἀτὰρ σὺ πόλινδε μετέρχεο,εἰπὲ δ' ἔπειτα
Μητέρι σῇ καὶ ἐμῇ,ἣ δὲ ξυνάγουσα γεραιὰς
Νηὸν Ἀθηναίης γλαυκώπιδος ἐν πόλει ἄκρῃ
Οἴξασα κληῖδι θύρας ἱεροῖο δόμοιο,
Πέπλον,ὅς οἱ δοκέει χαριέστατος ἠδὲ μέγιστος
Εἶναι ἐνὶ μεγάρῳ καί οἱ πολὺ φίλτατος αὐτῇ,
Θεῖναι Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἠυκόμοιο.

Subuehitur. Proprie,Matronæ enim pilentis vehebantur ad tēpla pergentes:vt Pilentis matres in mollibus. Dona ferens,Peplum.ſ.vt dicit in primo.ideo dimiſit hoc loco. Nam homeri locus eſt de Hecuba peplum ferente,hoc modo:

Ταὶ δ' ἀγάλλεσαι κατὰ ἄστυ γεραιάς.
Αὐτὴ δ' ἐς θάλαμον κατεβήσετο κηώεντα.
Ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποίκιλοι,ἔργα γυναικῶν.
Et paulo poſt:
Τῶν ἕν' ἀειραμένη Ἑκάβη φέρε δῶρον Ἀθήνῃ,
Ὃς κάλλιστος ἔην ποικίλμασιν ἠδὲ μέγιστος.

Oculos deiecta decoros. Sicut, Oculos ſuffuſa nitentes. De limine Ad preces feſtinantium mulierum oſtēditur deſiderium. Armipotens belli præſes Tritonia uirgo. Antonomaſia iuuit ꝓprie, hæc aūt omnia oratio uerbum ad uerbum de Hom. tranſlata eſt:
Πότνι' Ἀθηναίη ἐρυσίπτολι δῖα θεάων.
Præſes autē belli.i. qui præeſt oibus bellis, cuius nutu ſemꝑ bella tractantur. Frange manu tellū. Aut tua manu aut in eius manu tela cōfringe Hom.
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος
Et ipm Pronu. ſter. In Ho.
Ἠδὲ καὶ αὐτὸν πρηνέα δὸς πεσέειν.
Portiſque effun. ſub al. Hom.
Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
Bene āt ſub ipſis portis, quaſi ad quas feſtinabat Aeneas. Vñ eſt & illud, Perfodiunt alii portas Cingitur ipſe furens certatim in prælia Tur Oeconomica oīs hæc eſt Nam Turnus ideo cum mora armatur, & in tecto capite circa arcē incedens admonet ſingulos ut a Lauinia poſſit uideri, & ut ſit maior cā dimicādi dū ſponſæ placere contēdit Furens. Amore Lauiniæ,quā uidebat.Quod ēt ſequens indicat cōparatio. nā dicturus eſt,Aut ille in paſtus armētaque tēdit equarū, Cingitur,in plia,ut pliari poſſet,ut ſi dicas, ſego in aduocationē.i.vt aduocatus eſſe poſſim.Iamque adeo Aut vacat Adeo,aut certe ſic ſignat, ut ſit ſenſus,Adeo ſit pparatur in ꝑlia,ut, & iam vniuerſa præter galeam arma portaret, Thoraca indutus. Omnia quę in ax, exeunt Græca maſculina in obliquis caſib.a.producunt, vt thorax thoracis, pirax piracis. Nam fœminina corripiunt,vt climax climacis,ſed ad latinum non tranſeūt. Phalāx vero & alter exit,& pegrinū ēt apud Græcos Alta decurrēs aureus arce;Illic.n.& Amata fuerat,& Lauinia.Hom.

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνε
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
Χάλκεον,αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Εἵλετο,τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ' ἠύτε μήνης.

Spe iam præcipit hoſtem. Mente præoccupat hoſtis aduentum. Qualis vbi abruptis fugit preſepia vinclis. Etiam hæc comparatio Homeri eſt verbum tranſlata:
Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐυρρεῖος ποταμοῖο
Κυδιόων ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει,ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθὼς
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Potitus. Venit ab eo quod eſt potior potiris:nam,ut etiam ſupra dixit,uerbũ hoc modo tertiæ,modo quartæ inuenitur eſſe coniugationis Arrectiſque fremit ceruicibus alte. alte arrectis ceruicibus fremit,non alte fremit,aut alte luxurians Ad terrã defluxit Dicendo defluxit, artem & quandam moderationem deſcẽdendi ſignificauit ,quę eſt etiam in aſcendendo apud huius rei peritos.

ASC. ILLI hæc inter ſe &c. Recitat quomodo dum Latinus conſultare,Turnuſq; Drãces contenderent, Aeneas motis caſtris vrbi imminebat,quæ res vbi reſcita eſt variis rumoribus cõmouit urbem,Turno copias colligente, & ducibus cũ exercitu inſtructis ſeſe ad pugnam parante, Latino vero cõcilium re infecta dimmittẽte,unde nihil extat Don.Ordo autem eſt.illi.ſ.Turnus & Drances,aut Latini omnis agebant hæc certanter, inter ſe de rebus dubiis .i. inconſultabant,& diſſertabãt dum ſup. Aeneas mouebat caſtra.& aciem.i.inſtructã multitudinem populorum. Ecce,q.d.ex improuiſo nuncius ruit.i.precipitanter currit,tumultu.i.tumultuoſe.aut cum tumultu ,per tacta regia.i. p regiam Latini & implet urbem magnis terroribus nũcius.ſ. Teucros inſtructos acie, & manum Tyrrhenam.i.exercitũ Hetruſcorum,deſcẽdere intra campis a flumine Tyberino,ubi prima caſtra locauerant. Animi.ſ.populi & potiſſimum vulgi turbati,ſup.ſunt extemplo.i.illico è ueſtigio & pectora uulgi ſunt cõcuſſa.i.attonita,& perplexa,& iræ.i.furores.ſunt,ſup.arrectę .i.accenſæ ſtimulis haud mollibus.i.puncturis datis, & difficilibus toleratu,ipſi trepidi poſcunt arma manu.ſimul poſcunt,& quærunt,iuuẽtus fremit.i.cum fremitu efflagitat arma,patres .i.ſeniores mœſti flẽt & muſſant.i.taciti intra ſe murmurãt, & quærũtur magnus clamor tollit,hic i.modo undique i.ex omni parte ſe in auras vario diſſenſu quia alii a Turno,alii a Drance diſſentiebant, tollit dici ſe in aura haud ſecus.i. nõ alit er atque,ſup ſe uoces in auras tollunt cũ caterue.i.cõuolatus aurũ ut ſturnorum cõſedere.i ſimul ſedem cęperunt forte in alto in co, aut quam cycni rauci.i.canori rum raucedine quadã dant ſonitum per ſtagna loquacia.i ſtridula & ſonora cycnorum uoces referentia;ſupp.in amne Paduſæ.i.illius partis aut ut dicũt brachii Padi,piſcoſo.i.piſcibus abundanti.Imo.Turnus ait tempore arrepto.i.opportunitate inuenta,quia nactus erant occaſionem audacter increpãdi aut ſic imò ait Turnus o ciues cogite concilium ſpe arrepto, ſed prior ſnĩa præſtant;nam non cohortat Turnus ut ciues rapiãt opportunitatẽ,ſed ipſe eam rapuit Turnus igitur ait arreſto tempore.i.poſtquam ex ſubito aſſultu Aeneæ opportunitatem habuit concilii diſſoluendi aut imò o ciues cogite concilium i.conſultate.& laudate pacem ſedenter.& eſt modus imperãdi,qui nim prohibitiuam haber:uã nuli dicere non eſſe modo tempus conſultandi, ſed bellãdi aut ſaltẽ defendẽdi. Nã illi ſ.ſæuiſſimi graſſatores,& hoſtes ruunt armis in regna ſ noſtra.Nec locutus plura corripuit ſeſe & extulit ſeſe altia tectis & ita ait ad Moluſũ Vulſcũ, tu Voluſe edic.i. impera & præcipue maniplis pro manipulis.i.manipularibus, hoc eſt ſigniferis militibus,armati.i.ut armatur, & i.etiam Rutulos, Meſſapus pro eo,quod eſt,& tu Meſſape , & Coras cũ fratre.ſ.Catillo diffundite s. diffuſe recedite equites latis capis.i. in latos capos,aut ſic Meſſapus , & Coras cum fratre diffudite pro diffundant,latis campis equites,nã ſi uocatiui eſſent diceret Meſſape,& Cora cum fratre, quod autẽ in tertia pſona de eis loquatur indicant ſequentia,unde nõ abſurde legeretur diffundant vt ſit ſpondaicus verſus,ſed nihil per me immutarum uolo pars.ſ.ciuium,aut militum,firmẽt.i.muniant,& obſtruãt uditus urbis,& capeſſant.i.capiant eant ut teneãt, & defendãt turres.ſ.murorũ cetera manus.i.armata multitudo,inferat mecum,quod fortia ducis uerbum eſt. Nam & Aleſander Magnus & Cæſar,non dixerunt,ite,ſed eamus in boſtẽ:inferat ergo mecum i.vt ego , arma qua iuſſo pro iuſſero illic &.i.illic ſtatim diſcurrunt tota urbe.i.ab omni parte urbis.i.muros,ipſe pater Latinus deſerit cõcilium.i.cœtum procerum & magna incepta .ſ.de pace tractanda ac differt.i.in aliud tempus exiſtens turbatus. triſti pectore, & incuſat.i.arguit ſe multa,i.multũ, ſe dico, qui i.quia ipſe non acceperit.ſ.in generum & regnum Aeneã Dardanium.i.a Dardano ortum,& eſt acciuerit urbi.i ad urbẽ, uut in urbem ſuam generum.ſ.maritum filiæ,& regem futurũ Præfodiunt , &c. Docet quomodo ex pręcepto Turni Latini & Rutuli variis ſtudiis ciuitatẽ muniuerunt, atq; regina cum Lauinia ceteriſq; nobilibus fœminis ad templum Palladis vt iã exorarent perrexerint. Item quomodo Turnus armatus iam iamq; exiturus obuiam habuit Camillam uirginem ac bellatricem egregiam , quibus omnibus eſt hoc ſolum Donati . Dona ferens. Putabat mulieres poſſe donis , & precibus fauorem a dea impetrare. Hæc ille , Ordo eſt. Alii.i.aliqui ex ciuibus aut pſidio urbis,præfodiunt portas.i.foſſas fodiunt ante portas, qđ ſummæ deſperationis iudicium eſt,aut ſubiciũt ſaxa, & ſudes .i.ſtipites,buccina rauca.i.rauce ſonaus dat bello.ſ.ineundo ſignum cruentum.i.durum , & cruoris effundẽdi indicium tum .i.deinde,matronæ & pueri(quia labor ultimus i.ſummus . & maximus uocat omnes.i.omnis ſexus,& ætatis)cingere muros varia corona.i.cœtu in morem coronæ circũſtante. Nec nõ.i. & etiam regina.ſ.Amata ſubuehitur,i ſurſum uehitur ad templum,& ad ſummas arcer Palladis,& hoc cum, ſupp.magna caterua.i.comitiua matrum.i. matronarum ferẽs.i.afferens, aut offerens dona.ſ Palladi apte,hoc eſt peplum, & Lauinia uirgo ſubuehitur, ſup,comes.ſ.matri iuxta.i. prope ipſam exiſtẽs.i.cã tãti mali ſ.quantum bellum afferebat & ideo deiecta.i .habens deiectos,hoc eſt deorſum in terram iactos oculos matres ſuccedunt.ſ templo & uaporant templum thure fundũt mæſtas uoces de alto limine ſ.templi. O Tritonia.i Pallas uirgo exiſtens præſes belli armipotens.i habens poteſtatem ſuper arma,& bella frange manu.ſ.tua.i.irritum fac telum prædonis.i.prædatoris Phrygii.i.Troiani.ſ.Aeneç qui Turno coniugem , & reginã pręripere,& prædari conatur,& ſterne ipſum.ſ.prędonẽ pronũ .i,inclinatum ſolo.i.ad terram,& effunde.i.eminenter funde ex equo ſ.aũt euacua nires.ſub altis portis.ſ noſtris.Ipſe Turnus furens in prœlia cingitur.ſ.armis ſuis certatim.i.cũ certamine ipſum armant iũ, & tam adeo ipſe indutus thoraca.i.munimẽto pectoris Rutulum i.quali Rutuli utuntur, horrebat ſquamis ahenis,i. æreis integumentis in modum ſquammarum piſcium factis,incluſerat.ſ.prius ſuras.ſ.ſuas.i poſt tibias partes cruũ hoc eſt crura ſua,auro.i.ocreis aureis & ipſe exiſtens nudus adhuc tempora,i.habens tempora adhuc nuda , hoc eſt uondũ gelata,quia armiger galeam uſq; ad pręlium ferre ſolet,hoc accingat lateri enſem, ipſe aureus.i.aureis armis inſtructus fulgebat decurrens alta arce.ſ.regię,quam Lauiniam uidere ſperabat,& exultat animis,& præcipit.i.pręoccupat aut ante cõgreſſum capit non re,ſed ſpe,hoſtem.ſ.præcipuum Aeneã exiſtens talis qualis equus liber ramẽ & potitus cãpo aperto, fugit præſepia,ſ.ſtabulorũ vinclis abruptis,ille.ſ.equus tendit.i petit impaſtus.i.prius quam paſcatur armenta.i.gregem equarum ,aut potius ſit tendit in paſtus i.paſcua,& armenta,aut aſſuetus perfundi flumine noto aquæ , emicat.i.fremit ceruicibus arrectis alte luxurians.i.petulãter & laſciue decurrens, & iubæ,ſupp.eius ludũt p colla,& p armos. Cui ſ. Turno ſic decurrenti.Camilla occurrit obuia,& hoc acie Volſcorum comitante,& ipſa, Regina.ſ. Vulſcorum deſiluit ab equo , ſub ipſis portis,i. ante ipſas portas.quã tota cohors ſ.Volſcorum imitata, inſequẽs deſluxit.i.moliter diſcendit ad terram , equis relictis, tum.i.deinde vbi pedes Turnũ cõuenerat fatur.ſ.Camilla.talia qualia ſequũt.

VARIA LECTIO.

INSTRVCTOS acie. In Oblongo , Inſtructoſque habetur. Extẽplo turbati animi, In lib.Rom.legere eſt , Turbati animo. Diſſenſu magnus uario. In antiq. lib. Diſſenſu uario magnus. Stagna loquacia cycni. Antiqui aliquot lib. Liquentia. Aliquot alii, Stagna ſonantia, legunt. In regna ruunt. In antiquis exẽplaribus, Ruant, habetur. Triſte turbatus pectore. antiqua exemplaria, Triſti turbatus tempore, habẽt. Sudeſq; Subiiciũt. In antiq.lib. Subiectant, habetur. Tunc muros naria. Veteres lib. Tum legunt. Cauſa mali tanti, atque oculos. Antiq. lib. ita mali tanti oculo ſiue,atque patris In Rom tamen, & aliis quibuſdam. Cauſa malis tantis, legitur. De limine uoces. Antiqua exempl. De pectore, legunt. Armipotens belli præſes. Dictionum ordo in antiq. eſt lib. Armipotens præſes belli. Rutulum thoraca indutus Lib. antiqui ſunt , in quibus , Induẽtus habetur. Campoque potitus aperto. In antiquis aliquot lib. . Potitur,eſt.

SERV. SVI merito ſi qua eſt fiducia forti Si unuſquiſq; fortis hẽ aliq̃ cõ fidentiã

CAM. Turne,ſui merito ſi qua fiducia forti.
Audeo,& Aeneadũ promitto occurrere Turne,

ex cõſcientia fortitudinis ſuæ, & ego audere non dubito. Forti autem bene dixit , nã fortis com-

communis eſt generis. Hæc aũt hoc vult dicere, nõ ſexum cõſiderandum eſſe, ſed robur. Occurrere Turmæ. Equitatui, nam partem pro toto poſuit. Quas dicere grates. Sm theoricam diſciplinam dicit ſe uerba inuenire non poſſe quibus eius exprimat laudes, cum dixerit, O decus Italiæ, Sic alibi. Quibus cœlo te laudibus æquem? Cũ pmiſerit, O fama ingens, ingentior armis Vir Troiane. Sed nunc. Ordo eſt, Sed nunc mecum partire laborem. nam per Parentheſim dictum eſt. Quoniã iſte animus eſt ſupra omnia. i. ſi quidem es magna, partire autem ideo, quia ille dixerat, Solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra, Quaterent campos. Ad camporũ perturbatiõem Furta paro belli inſidias. Sal. Gens ad furta belli peridonea. Biuias fauces. Fauces dicuntur itinera inter duos montes loca anguſta, & peruia, dicta a faucium ſimilitudine. Collatis excipe ſignis. Coniunctis ducibus quos cõmemoraturus eſt. Tyburtique manus. Catilus, & Coras. Ducis, & tu concipe curã. Sicut ego, nam non dicit ſicut Meſſapus, aut, alii, ne ei fecere iniuriã videat. Concipe aũt, ſimul cũ illis ſume, Cou, enim eſt cõiũctiua particula. Vnde & conuocari de plurimis dicimus. Valles. Metri neceſſitate compellimur, ut Vallis dicamus. Stat. Vallis in ampleau nemorũ ſedet, nã plenum eſt Valles ſicut nũc Virgilius poſuit. qđ ita eſſe, diminutio indicat. nã ualiccula, ut uulpes uulpecula facit. Ergo in es, uel in is, quæ uſurpatiue, quæ naturaliter exeant nomina, ſola diminutio indicat, ea aũt q̃ in es, exeũt longa ſunt omnia. ſi in genitiuo nõ creſcunt, ut laudes, ualles, uulpes, nam ſi creſcunt, breuia ſunt, ut miles militis. Quò ſemita ducit. Legitur & Qua. Aditusque maligni. Propria Obſcuri; ut, Sub luce maligna. Ignota. ſ. Aeneæ. nam de Turno dicturus eſt; Huc iuuenis nota fertur regione uiarum. Tutique receptus. Male quidam, receſſus legunt, nam receptus dr, quo ſe cito exercitus recipit. Vñ & ſigna receptui canere dicuntur. Seu dextra, læuaque uelis occurre ac pugnæ Siue per valles. ſiue p mõtis radices, incertũ eſt. n. qua ſit venturus Aeneas. Arripuitq; locũ. Raptum tenuit. Inſedit. Proprie. nã Inſidere eſt doloſe aliquẽ expectare. unde & inſidię nominatæ ſunt. Velocẽ interea. Licet Interea particula negocia ſemper præteri

Solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra,
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte,& mœnia ſerua.
POE. Turnus ad hæc, oculos horrenda, in uirgine fixus;
TVR. O decus Italiæ uirgo, quas dicere grates.
Quas ue referre parẽ: ſed nunc(eſt omnia quãdo
Iſte animus ſupra) mecum partire laborem:
Aeneas, ut fama fidem, miſſique reportant
Exploratores, equitum leui improbus arma
Premiſit. qua terent campos; ipſe ardua montis
Per deſerta iugo properans aduentat ad urbem
Furta paro belli conuexo in tramite ſiluæ,
Vt biuias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis;
Tecum acer Meſſapus erit, turmæq; Latinæ,
Tyburtique manus; ducis,& tu concipe curam.
POE. Sic ait,& paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſque duces,& pergit in hoſtem.
Et curuo an fractu ualles, accommoda fraudi,
Armorumque dolis, quam denſis frondibus atrum
Vrget u rinque latus, tenuis quà ſemita ducit.
Anguſtæque ferunt fauces, aditusque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis, ſummoque in uertice montis
Planicies ignota iacet, tutique receptus;
Seu dextra, læuaque uelis occurrere pugnæ;
Siue inſtare iugis,& grandia uoluere ſaxa.
Huc iuuenis nota fertur regione uiarum:
Arripuitque locum,& ſiluis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Vnam ex uirginibus ſociis, ſacraque caterua
Compellabat,& triſteis Latonia uoces
Ore dabat, DI. Graditur bellum ad crudele Camilla
O uirgo,& noſtris nequidquam cing. tur armis
Cara mihi ante alias, neque. n. nouus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine monit.
Pulſus ob inuidiam regno, uireſque ſuperbas;
Priuerno, antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque uocauit
Nomine Caſmillæ mutata parte Camillam.
Ipſe ſinu præ ſe portans iuga longo petebat
Solorum nemorum, tela undique ſæua premebant,
Et circunfuſo uolitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis, tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille innare parans inſontis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti, ſubito uix hæc ſententia ſedit
Telum immane manu ualida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis,& robore cocto,
Huic natam, libro,& ſilueſtri ſubere clauſam,
Implicat, atque habile mediæ circũligat haſtæ.
Quam dextra ingenti librans ita æthera fatur,
ME. Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia uirgo
Ipſe pater famulam uoueo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit, accipe teſtor
Diua tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
POE. Dixit,& adducto contortum haſtile lacerto
Immittit, ſonuere undæ, rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in iaculo ſtridente Camilla.

tis futura contingat, tñ abruptus eſt vituperabilis tranſitus, habet aũt tales tranſitus, & in ſuperioribus libris, & in ſequenti pcipue, vbi Iuppiter appellat Iunonem. Opim. Opim quando dicimus, Nympham ſignificamus, ſi autem dicamus Opẽ, auxilium intelligimus. Terentius, Iuno Lucina fer opẽ, ſerua me obſecro. Opes vero numero plurali, cẽſus accipimus, nam Ops, terra eſt vxor Saturni. quam Græci Rheam appellant. Triſteis uoces. Habitũ futuræ orationis oſtendit Ore dabat, Pleonaſmos eſt. Bellum ad crudele Camilla. Vno verbo exitum rei docuit Noſtris ne quidquam cingitur armis. noſtris, quibus vtraq; gaudemus, ut & ipſa habet cãm doloris,& maioris iracundi. Neque. n. nouus iſtæ Dianæ Venit amor. Firmiores. n. antiquioris amicitiæ ſunt. Terentius, p amicitiam, q̃ incepta ẽ paruulis cum ætate accreuit. Similiter & Iuuen. Ille excludatur amicus Iã ſenior, cuius barbã tua ianua vidit. Pulſus ob inuidiam. Crudelitatis. nã ſequitur, Neque ipſe manus feritate dediſſet Antiqua, Nobili urbe nam hoc Priuernũ dicitur Iuga longa. i. longe poſita remotiora Saluſt. Et Metello procul a gente longa ſpes auxiliorum. i. lõge poſita. Solorum nemorũ. Deſertorum. Terent. Venit meditatus alicũde ex ſolo loco, Item ipſe, Nonne hoc deportarier in ſolas terras? Fugę medio. Dum fugit, inter fugam nã figurarum eſt. Caroque oneri timet, Anacreon φορτόν ἔρωτος. i. onus amoris. Vix hęc ſnia ſedit. Ideo Via, quia naturale eſt ut quoties multa cogitamus, uix aliquid comprobemus. Vnde vera diſtinctio eſt, Omnia ſecum uerſanti ſubito, hæc ſnia ſedit. Et robore cocto. Aut antiquã haſtam fuiſſe ſignificat, nã multi tẽporis aliquid, recoctum uocatur. Horatius; Plerũque recoctus Scriba ex quinq; uiro coruum deludet hiantem. Item Perſius; Vtra male uctus præ grandi ſubere coctum. Aut re vera cocto robore. haſtæ. n. igni plerunque durari conſueuerunt. [Huic]. ſ. telo natam implicat. [Libro] Liber dicitur corticis pars q̃ ligno cohęret. alibi Alta liberaret in ulmo. Vnde & liber dr in quo ſcribimus, quia ante vſum cartę vel mẽbranæ de libris arborum uolumina cõpaginabantur. Ipſe pater famulam uoueo, Bñ ipſe pater, quia auctorandi poteſtatẽ niſi patres ñ habẽt.

Voueo:

Voueo:autem conſecto in tnnm miniſterium. Vnde & Camilla dicta eſt, licet ſupra, & a matre dixerit eſſe uominatam. Sed illud poetice dictū eſt:nā Camilla, quaſi miniſtra dicta eſt, miniſt ros.n.& miniſtras impuberes. Camillos, & Camillas in ſaeris vocabāt. Hinc & Camilla dicta. Vnde & Mercurius Herruſca lingua Camillus dr̄, quaſi miniſter deorum. Sonuere unde, Hic diſtinguendum. Infelix Camilla. Nō eo tempore quo euaſit, ſed nunc infelix, plerunque enim epitheta preſentis tēporis ſunt licet peractis negociis, ut in ſecundo, Infelix dum regna manebat, Sæpius Andromache fere incomitata ſolebat.

ASC. TVRNE, ſui merito, &c In hac parte haberur oratio Camillæ virginis ad Turnum, animum ſuum præſtantem, & bene uolum explicantis, conſiliumque de intercipiēdo Aenea dātis; Turniq; honorifica ad eandem reſpōſio. Deſcribitur præterea locus quidā inſidiis aptus. Sed cum nihil hic extet Donati. Ordo eſt O Turne (inquit Camilla) ſi qua.i.ſi aliqua fiducia ſui.i. bene fidei ſperandi de ſe eſt forti.ſ.cuicunque ſiue mulieri, ego audeo, & promitto occurrere turmæ Aeneadum i. Aeneadarū ad vrbem ingruentium, & ego ſola audeo ire obuia cō tra equites Tyrrhenū i Graphice exprimit poeta animum mulierū q̄ ſi ſemel ad virilia opera tranſierint vltra viros audent. nihil uero audacius viragine bellatrice, vnde de Pēthesilea audetque viris concurrere virgo Sine.i.permitte me tētare manu prima pericula.i. exprimenta, aut tentamenta, ſeu p̄ludia belli, tu ſubſiſte .i.in inſidiis semouere, exiſtens pedes, i pedeſter ſine equo ad muros .ſ.ciuitatis huius, & ſerua.i, cuſtodi menia Turnus fixus oculos i habēs oculos fixos ī virgine horrenda.i. aut armis terribili aut veneratione colenda, ſup.ait ad hæc.ſ.eiua dicta. O virgo decus i ornamentū Italiæ, quas grates.i gratias parem, i. inrendā, & coner dicere ſup.tibi.ſ.verbis, ve pro vel, quas parē referre.i, re ipſa exibere, & reddere? q.d.neſcio. ſed nūc (quādo.i. quā loquidē iſte.ſ.tuus animus eſt ſupra omnia.i uincit omne genus beneficii quod in te cōferre poſſem, aut q a ſine pari magna es) partire.i.condiuide mecum laborem Aeneas (vt.i.quē admodum fama ſup facit fidem.i.crudelitatem. aut vt ſama, & exploratores miſſi reportant fidem i.crudelitatem, & certificatio nem) improbus i.improbādus, & deteſtabilis graſſator, & p̄do præmiſit leuia arma equitum i.velites hoc eſt equites leuis armaturæ, qui ſup. vt quaterent i.cōtu batent campos:i.eos q in campis, hoc eſt locis planis, & capacibus ſunt ipſe ſupetrāſ iugo.i.per iugum, q.d.collum, hoc eſt partem mōtis iuxta uerticē, ſuperās inquam ardua deſerta.i.loca ſola & inacceſſa ferè aduentat ad urbem Ego paro.i præiendo furta belli.i.ipſum excipe, aut adoriri inſidiis, ut.i.poſtquam ego obſidam.i.obſidebo, ſed a tertia cōiugatione a ſido deduxit, i tramite.i.vita qua trāſ meatur, ſiluæ.i.cui in ſilua eſt connexo.i ſub rupe, aut uertice ſuſpenſo obſidam, inquit, milite armato fauces.i.exitus abiis, q in ſilua ſunt, aut introitus ingredi volētibus binias i.in duas uias diuiſas, tu excipe.i per inſidias cape, & adorire, ſignis collatis.i.coniunctis ducibus.ſ.Meſſapo, & Tiburto equitem Tyrrhenum.i.Tyrrhenum equitatū, aut Tyrrhenoa equites, Meſſapus acer.i ſtrenuus, & vehemens bellator erit tecum, & turmæ Latinę ſupp. erunt tecum, & manus.i.exercitus Tyburti ducis ſup. erit tecum, & concipe curam.ſ. totius turmę ac equitatus, Turnus ait ſic atque cohortatur Meſſapum in prœlia.ſ.obeūda & ſocios.ſ. eius aut ſuos duces.i.ductores aliorum, hortatus dicit.i.admonet. & animat in prælia dictis paribus.ſ iis q bus Camilla hortatus eſt, & ipſe pergit in hoſtem quo facto oſtendit ſe egregium ducem. q primus quod admonuit fecit Valles (ſic enim dicitur in nominatiuo ſingulari ſicut & ualis, ut apes, & apis (accōmoda fraudi, & dolis armorum i.armatorū eſt in anfractu.i.loco circūſtracto i.angulo, curuo.ſ.poſt rupem quem.ſ. anfractum, aut quā uallem, latus atrum.i.obſcurum, urget i p̄mit, & coarctat utrinque.i.ab utraque parte, frondibus denſis, quo.i.ad quem aut qua.i.per quā uiam, ſemita tenuis ducit, & fauces anguſtę.i meatus arcti ferunt.i.cōferunt, & cōducunt, & aditus.i.acceſſus maligni.i obſcuri.aut nimis arcti ſup. ferūt. Planicies ignota.ſ.Aeneæ, aut occulta, iacet ſuper hāc.ſ.uallem in ſpecul s.i, loco apto ſpeculationi, & in ſummo uertice mōtis & receptus Tuti.i receptacula quæ te tuta recipiāt ſupp. iacent vtrinque, ſeu i.ſiue velis occurere pugnæ.i.in pugnam dextra .i.dextra parte. q vel ſeu, aut vel, læua.i.ſiniſtra, ſiue velis inſtare.i.in ſiſtere, iugis.i.p iuga & uoluere.ſ deſup, ſaxa grandia.ſ. in aſcendentes hoſtes Ipſe iuuenis.ſ.Turnus, fertur regione uiarum i.per regionem uiarum nota.i.notam ſibi, hnc.i.ad hanc vallem, & arripuit.i.occupauit locum, & inſedit, i.inſidias facturus locum cepit, ſiluis iniquis, quia uidere permittūt, & non videri. Velocem interea .&c. Factæ digreſſione deſcribit ſtudium & genus Camillæ. Vnde Donatus. Excuſat exiliū Metabi. Quod non ſua culpa, ſed inuidia.i.ſuperbia ciuiū ſit pulſus, & fugiēs, non opes, ſed filiā eripuerit, hac cā Dianæ fauorē meruit. Telū immane. Quia bellator. Nā opus fuit ingenti telo, & bellatore .i.viro forti ad rem perficiendam. Hæc ille. Ordo eſt Latonia.i. Latonę filia Diana, compellabat.i allocuta eſt, interea.ſ.dū hæc a Turno fierent, in ſedibus ſuperis.i.in cœlo Opim.ſ.nymphā uenatricem, & ideo velocem, vnam ex virginibus ſociis ſ Dianæ, & ex caterua ſacra.i.decuboro Dianę ſacrato, & dabat ore.i. eloquebatur, has voces triſtes.i.triſtitiæ indices. O virgo ſ.Opis Camilla graditur ad bellū crudele, quia fatis ipſi per id mortē minātibus, & cingitur noſtris armis.i.ſagittis, ne quidquam.i. fruſtra, quia illis ſe defenſura non eſt, exiſtēs mihi chara.i.dilecta, ante alias.i.plus quam aliæ mortales.ſ.nec.i. non, etenim pro quia. iſte.i.de quo me loqui audis: amor nō uenit Dianæ.ſ. mihi, nouus.i.recēs, & paulo ante hac inceptus; &, ſup. non mouit, i.affecit animum dulcedine ſubita, quæ.ſ.cito perire poſſet, ſed, ſup. antiqua, & inueterata. Et docet quo modo. Nam Metabus pater Camillæ, cum i.quando, ipſe pulſus ob inuidiam nō ob demerita, & ob vires ſuperbas.ſ.ciuiū aut æmulorū regno priuerno, i.priuernati, aut pulſus regno.ſ.ſuo excederet Priuerno, appoſitiue, vrbe antiqua.i.nobili, & quę diu regnauerat, ſuſtulit.i.furſum, & in humeris tulit, inter media prœlia fugiēs.i. cum fugeret ſup. Camillam infantē.ſ.adhuc comitem.i.ut eſſet comes exilii.ſ.ſuo, & vocauit, ſup. eam Camillam nomine matris Caſmillæ ſ.nomine, & hoc parte mutata, quia ablata s, littera à prima ſyllabā, Ipſe.ſ.pater, portans.ſ.filiā, ſinu.ſ.ſuo, hoc eſt inter brachia, præ ſe.i.ante ſe, perebat lōga iuga nemorū ſolorū.i.deſertorū tela ſæua.i.ſęuorū hoſtiū ipſum perſequētiū; prę mebat, ſup tunc cum vndique.i ex omni parte, & Volſci.ſ. Priuernates, volitabant.ſ.circa cū milite ſtipendiario circunfuſo ut ſic non ſit euadendi locus. Ecce, q.d. prę ter opinionem, & expectationē Metabi; Amaſenus.i.amnis, aut fluuius, ſpumabat abūdans.i.ſuperfluens ſummis ripis, ſup. in medio, fugę.i.cū Metabus exiſtēs in medio fug ę peruenſſet tranſiturus ad eum, quia tantus.i.tā copioſus imber.i.pręceps pluuia omnia imbuens ruperat.i.diſſoluerat ſe nubi.i.p nubes ruptas deſcenderat. Ille, ſ. pater parans innate.ſ.in Amaſeno amore infantis.i. vt ſaluet infantem: tardatur.i.impeditur amore infantis, quia noluit eam derelinquere: & timet oneri charo ſ.filiæ qua ſinu gerebat, hæc ſuis.ſ.ſequens; ſedit.i.placuit, & cordi fuit, vix.i.cum difficultate ipſi, verſanti.i.agitanti ſecum.i. in animo ſuo, omnia.i.omnes modos ſe, & filiā ſeruādi, ſubito.i.pręcipitāter. Accipit ſup. (nam antecedēs ponitur ſine verbo) telū immane.i.valde magnum, quod ipſe bellatorū gerebas forte manus valida, exiſtēs ſolidum.i.integrum, & durū, nec poroſum, aut auernoſum, ſed firmum nodis.i.quia nodoſum erat, & robore recto.i.igni aut fumo indurato, & ipſe implicat.i.implicando illigat, hinc.ſ.telo hoc eſt haſtæ natā.i.filiā ſuā Camillam, clauſam libro.i.interiore cortice, & ſubere.i.ligno leui, quod faciliter ſupernatat, qđ nube in crepidis videmus. & ſandalis, ſilueſtri, i.è ſiluis rapto, q a cū præter ſpē auctus eſſet, amnis nō attulerat ipſum, ſed inuenerat, atq; circumligat.ſ.natā, habilē.i. portabilē q aquas mediæ haſtę.i.ad mediam haſtam, quam.ſ.haſtam, ipſe librās.i. faciendam verſās ſatur, ita ad ęthera alma virgo Latonia.i. Latonę filia Diana, cultrix nemorū.i.habitatrix ſiluarum. ipſe.i. ego pater.i.qui maximam habeo in eam poteſtatē, uoueo.i.dico, & conſecro tibi hanc.ſ.filiam meam famulam.i.miniſtrā, ipſa tenēs per auras.i expoſita aeri, tua tela.i.iacula tibi ſacra, fugit, ſup. hoſtem.ſ.populum perſecutorem, accipe o diua, teſtor tuam.i.tibi deuotam & deditiam, quę comititur nunc auris dubiis.i.de quibus dubitandū eſt, an incolumen reddituræ ſint. Dixit.ſ. Metabus.i. finiuerat iam preces, & immittit.ſ auras haſtile cōtortū.i.impulſum; lacerto.i.brachio adducto. Vndæ, ſ. Amaſeni ſonuere.ſ.ex impulſu, & ipſa Camilla infelix.ſ.futurā. aut infelix, quia ad exitum malus reſeruata, fugit ſuper amnē, rapidum.ſ.Amaſenum, in iaculo ſtridēte.i. alligata iaculo ſtridenti, ad quod eam alligauerat pater tectam ſubere, aut ſi forte in amnem incidiſſet, nec ad vlteriorem ripā iacta fuiſſet, a ſubmerſione per haſtam & ſubere protegeretur.

VARIA LECT. OCCVRRERE turmæ. Romanus liber, Turmis, habet. Horrenda in virgine fixus. In antiquis, Fixit, legitur. Per deſerta iugo ſuperans aduentat ad vrbem. Romanus liber, & aliquot alii, ita legunt, Iugo properās aduentat in vrbem. Tybur

tique

tiq́ue manus]In antiquis libris, Tyburni, ſcriptum obſeruaui [Valles accommoda fraudi]In aliquot exemplaribus. Vallis ac commoda, legitur. [Temus qua ſemita ducit] In libro Romano, & aliquot aliis. Quo ſemita ducit. legitur. Tuiq; receptus] In ueteribus lib. Receſſus, habetur.]Vnam ex uirginibus ſociis, ſacraque caterua]Romanus liber legit. Vnam ex uirginibus ſacris, ſociaque caterua, [Triſtis Latonia uoces Ore dabat] Romanis liber, Triſti ore, legit. [Nomine Caſmillæ mutilata parte Camillam]In Romano, & aliquot aliis libris. Scamillæ, ſcriptum inueni.

At Metubus, magna propius iam urgente caterua,
Dat ſeſe fluuio, atque haſtam cum uirgine uictor
Gramioeo donum Triuiæ de ceſpite uellit.
Non illum tectis, ullæ non mœnibus urbes
Accepere, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus æuum.
Hic natam in dumis, interque horrentia luſtra
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribas, teneris immulgens ubera labris.
Vtque pedum primis infans ueſtigia plantis
Inſtiterat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculaque, ex humero paruæ ſuſpendit, & arcum:
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorſum à uertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torſit:
Et fundam tereti circum caput egit habena,
Strymoniamque gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum. ſola contenta Diana
Aeternum telorum, & uirginitatis amorem
Intemerata colit. uellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi comitumq́ue foret nunc una mearum.
Verum age, quādoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere nympha polo, fineſque inuiſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricē pharetra deprome ſagittam,
Hac quicunque ſacrum uiolarit uulnere corpus,
Tros, Italusve, mihi pariter det ſanguine pœnas
Poſt ego nube caua miſerandæ corpus, & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæq́ue reponam.
POS. Dixit, at illa leues cęli demiſſa per auras
Inſanuit, nigro circundata turbine corpus.

RV. NOn illum tectis, non ullæ mœnibus urbes Accepere] Non mirū hunc à nulla ciuitate ſuſceptum, nā licet Priuernas eſſet, tamē quia in Thuſcorum iure penè omnis Italia fuerat, generaliter in Metabum omnium odia ſe ſebantur, nam pulſus fuerat à gente Volſcorum, quæ etiam ipſa Hetruſcorū poteſtate regebatur, quod Cato pleniſſime executus eſt. Vnde & infra, Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres Optauere nurum, quod non procederet niſi inter eos eſſent iura connubii. [Non mœnibus urbes Accepere]Non tectis, non mœnibus, hoc eſt nec in ciuitates, nec in priuatam admiſſus eſt domum. Et ſic iſte etiā in primo ſeparauit Vrbe, domo ſocias. Sciēdū aūt mœnia abuſiue dici omnia publica ędificia, vt, Diuidimus muros, & mœnia pandimus urbis, nā pprie Mœnia, ſunt tm̄ muri dicta, quaſi munia à munitione ciuitatis. [Manus dediſſet] Cōſenſiſſet, & hoc dicit, Etiā ſi qui cū uoluiſſent ſuſcipere, ille tn̄ eorum conſortia morū feritate fugiſſet. [Paſtorum & ſolis exigit montibus æuum] Et paſtorum æuum exegit in mōtibus ſolis. i. paſtorali uſus eſt uita. [Armentalis equæ] Indomitæ. Vn̄ ſequitur, Et lacte ferino. [Veſtigia plantis inſtiterat] Signa pedū primis plantis expreſſerat. nam hæc ſunt ueſtigia, imagines pedum, ut Semeſam prædā, & ueſtigia prima relinquens [Palmas onerauit] Onus enim eſt quidquid teneris imponitur manibus. [Pro longæ tegmine Pallæ] Palla proprie eſt muliebris ueſtis deducta: uſque ad ueſtigia. Vnde ait Longæ, ſic ſupra, Pallam ſignis auroq́ue rigentem. [Sirimoniamq́ue gruem] Id eſt Thraciam, à fluuio Strymone. Sane ſciendum poſſe dici hic, & hæc grus [Olores] Latine ita dicimus, nā cygni græce dicūtur. [Multæ illam fruſtra] Antequam rem diceret præiudicauit Sic Saluſtius, Falſo quæritur de natura ſua genus humanum, nam antequam diceret quæritur, dixit Falſo] Matres]Inter matrem, & matremfamilias hoc intereſt, quod Mater, eſt præter illam ſignificationem, quæ eſt ad aliquid. quę tantum conuenit in matrimonium: Materfamilias vero illa dicitur quæ in matrimonium conuenit per coemptionem. nam per quandam iuris ſolennitatem in familiam migrat mariti. [Aeternum[Aeternæ. nam nomen eſt pro aduerbio[Conata]Cum conaretur [Fatis urgetur acerbis Oſtendit etiam deſideria ex fati neceſſitate deſcendere [Committitur omine pugna] pro committetur. [Hęc cape] Generaliter dixit arcum, pharetram, ut ſequentia indicant. nam dicit, Et ultricem pharetra deprome ſagittam. [Vltricem] Omina in x, terminata ablatiuum ſingularē in e, mittūt: genitiuum uero pluralem in um, exceptis his quæ ſunt omnis generis, ut felix, nam & ab hoc felici, & horum felicium facit. Lucanus, Felici non fauſta loco tentoria ponens. quod receptū eſt ideo, quia genitiuus pluralis à nominatiuo plurali minor eſſe nō debet, ſed aut par, aut maior una ſyllaba, & quia à neutro facit felicia felicium, dicere non debemus, ne propter alia genera huic pręiudicemus, oanque ab eo quod eſt felices, ut felicium dicamus, ratio patitur una n. creſcit ſyllaba ab eo qđ eſt felicia, ut felicium dicamus nō procedit. ne minor ſit genitiuus nominatiuo plurali. Similiter & ultricium, & uictricium dicimus, licet in his neutrū genus in numero ſingulari nō inueniatur. [Violarit uulnere corpus] Quia dixerat ſacrum. [Tros Italusve. mihi] Si ſimpliciter accipimus, ſic intelligimus, Siue eam Troianus interemerit, ſiue aliquis de Aeneæ auxiliis, nāque alii uolunt Arūtem de Turni eſſe partibus & indignam fęmineum ſexum plus in bello potuiſſe, quā uiros: quam rem hic dicunt perſtrinxiſſe Virgilium, & reuera ſic vbique loquitur, vt incertū ſit Aruns de cuius partib. fuerit. Vn̄ eſt & illud, Da pr̄ hoc noſtris abolere dedecus armis. [Pariter, Similiter, uno modo & eſt antiquum. [Miſerandæ corpus] Hæc œconomia, præiudicia nominantur. quoties negocii futuri exitus tollitur. uult enim nos de Camillæ cadauere nihil ulterius expectare, ſicut fecit in primo, Tu faciem illius noctem non amplius unam Falle dolo. Quod præmiſſum ſuſtulit cōmemorationem qn̄ uel Cupido receſſerat, vel Aſcanius ſit reuerſus. [Arma Inſpoliata] Aut indetracta, aut ipſius inſpoliatæ. [Nigro circūdata turbine corpus]Quia ad mærorem luctūque deſcendit. Contra in octauo. ubi ad lætitiam deſcendit Venus, claro eam nimbo circundatam dicit, ut, At Venus æthereos inter dea candida nimbos.

ASC. AT Metabus. &c.] Docet Diana, quæ reliqua egit Metabus quo modo uidelicet ſe in amnem immiſit, & receptā filiam in ſiluis educauit Admonet q́ue Opim, ut quicūque lætaliter uulnerauit Camillam morte ſua illius necem luat. De quibus nihil habemus Donati. Sed ordo eſt. At, id eſt ſed: Metabus, ſcilicet Volſcorum rex, & pater Camillæ, magna caterua. ſ. hoſtium urgente iam propius, dat ſeſe fluuio, id eſt in fluuiū, atque ipſe victor. i. uoti compos: uellit, de ceſpite eſt terra herboſa, in quam haſtam infixerat, uellit dicit. i. auellit, haſtam cum uirgine. i. ad quam Camilla erat alligata, haſtā dicit, appoſitor: c, domū Triuiæ. i. Dianæ, gramineū. i. de gramine auulſum, urbes ullæ, id eſt quæcunque in Italia eſſent, non accedere illum. ſ. Metabum. tectis, i. priuatis hoſpitiis, & nō accepere mœnibus i. publicis hoſpitiis, aut tota urbis capacitate, nec ipſe dediſſet manus i. nō ſe ſubdidiſſet. recipere uolentibus. feritate. i præ feritate ſua, & exegit æuum paſtorum i. more in montibus ſolis. i. deſertis. Ipſe nutribat hic. i. in ſolis montibus, natam. i. filiā ſuam, in dumis, & inter luſtra. ſ. ferarū, horrentia. i. aſpera, & inculte mammis equæ armentalis indomitæ, & quū gregatim inter armēta uerſabatur, & pro i lacte ferino i. equæ feræ, immulgens ubera, ſ. equæ labris teneris. i. in labia tenera Camillæ, utq; & poſtq̄, infans, ſ. Camilla, inſtituerat ueſtigia pedum primis plantis. i. ſi gnauerat ueſtigia primo ingreſſu. ipſe onerauit palmas i. manus eius, iaculo acuto. i. ſagittis, aut telo uenabulo, & ſuſpēdit partę. i ipſi cū adhuc eſſet parua ſpicula i iacula acuta, ſeu tela, & arcū. ex humero. ſ. prominētia, & exuuię Trigidis. i. pellis Tigridis

gridis deuictæ, & ab ea obſtractæ, ut exuuiæ ab hoſte detrahi ſolent pendent illi à uertice per dorſum pro auro crinali idest loco reticuli aurei, quo uirgines crines, ſeu capillos ſuos alligãt & pro tegmine id eſt ueſtitu, ſeu cooperimento Pallæ, id ueſtis muliebri longæ ideſt ad talos uſque demiſſe. Ipſa torſit iam, tũ ideſt tum adhuc eſſet in fans, manu ſcilicet ſua: tela puerilia id eſt pueritiæ apta & egit circum caput fundam ideſt inſtrumentum effundali atque iaciendi lapidem habena ideſt loro quo habetur ideſt tenetur: tereti rotundo in longum & deiecit gruem ſtrimoniam ideſt Threciam in Strymone Thraciæ palude uerſari ſolitam, uel illi ſimilem, aut olorem album, aut quia omnis adultus albus eſt, aut iam adultum, quia recens nati ſunt coloris picei, quem griſſeum uocant. Multæ matres. ſ. familiaa & nobiles matronæ, optauere fruſtra, quia nolebat nubere illam ſcilicet Camillam: nurum. i. filiorum ſuorum cõiugem. per oppida Tyrrhena. i. quæ habitant in diuerſis oppidis Tyrrhenis, ſed ſup. ipſa contenta ſola Diana. i. me præſidio meo colit amorem æternum. i. æterne duraturum, aut colit æternum. i. æterne, ſeu æternaliter, amorem telorum. ſ. uenatoriorum, & uirginitatis exiſtens intemerata. i. in tacta, & incorrupta. Ego uellem quod ſup. hand. i. non fuiſſet correpta. i. ſimul cum alijs rapta & implicita, militia tali. ſ. quam Latini contra fata gerunt, contra i. dũ conaretur laceſſere, ideſt prouocare & moleſtiis afficere Teucros. i. Troianos. Quia ſup. ipſa foret i. eſſet mihi nunc cara, & una comitum mearum, uerum age (adhortandi uox) quandoquidem ipſa urgetur fatis acerbis i. immaturis, & ineuitabilib. ò nympha. ſ. Opi, labere. i. lenter deſcende, polo. i. cœlo, & inuiſe i. intrinſecus uiſita, & ſeruare fines i limites: Latinos. i. Latinorum ubi ipſa triſtis committitur. i. ſtatim committitur pugnę, omine, i. cum omine; infauſto. i. infelici, quia intermenda eſt. Potius dixero ubi ipſa triſtis i propter infelicem rei exitum, ſicut contra læti inducti ſunt Teucri propter futuram lætitiam, ut in primo, Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum: Vela dabant læti, quia committitur infauſto omine triſtis pugnæ. quia tũc nõ diceret, cui cõmittatur) Age, inquit, cape hæc. ſ. tela, & deprome hæc pharetra. i. pharetra hanc ſagittam ultricem. i. vindicatricem necis eius,; qui cunque uiolauerit uulnere. i. n ulnerauerit. corpus ſacrum, i. mihi dicatum. Tros. i. ſiue ſit Troianus, ut pro uel. Italus ſ. Tyrrhenus det pariter. i. pari forma: pœnas ſanguine. ſ. ſuo fuſo Ego feram. i afferam, aut inferam, tumulo. i. intumultũ poſt. i. poſteaq̃ iterfecta fuerit, & uindictã fecerit, corpus & arma inſpoliata. i. nõ ablata per ſpoliationẽ, caua nube. i. exiſtẽs tecta in nube concaua, & reponã. i reſtituã patriæ. ſ. ſuę, unde exultat dixit. ſ. Diana, at. i. ſed, illa. ſ. Opis nympha leuis. i, celer aut agilis. inſonuit per auras cęli, aut per auras cęli, leuis. i. cito cedentis, circundata. i. circũ induta, corpus. i. habens corpus aſſumptum turbine nigro, quia ad rẽ lugubrem deſcendit.

VARIA LECTIO.

IACVLO palmas onerauit acuto] Romanus liber, Palmas armauit, legit. [Quandoquidem fatis urgetur acerbis] In antiquis libris, legere eſt, Fatis urgemur inquit. [Committitur omine pugnæ] Antiquus liber, Pugnai, legit [Hæc quicunque] Aliqui lib. Hanc. alij. Ac, legunt [Tros, Italusve [In Rom. lib legere eſt, Tror, Italuſque,

SER. Hetruſciq; ne duces] Hetruria dicta eſt, quod eius fines tenebantur uſque ad ripã Tyberis. Et quaſi ἑτερούρια. & per ſyncopam ἑτρουρία Nam ἕτερος eſt alter, & ὅρος finis uocatur. Roma enim antea unam tantum Tyberis ripam tenebat luuen.

Et quæ imperij fines Tyberinũ virgo natauit.

[Compoſiti numero] i. ratio nab liter, unde & ſępenumero dicimus i. frequenter & rationabiliter: hinc eſt. Tũ vero in numerũ i in ratione & rhythmum, vnde & metra, numeros dicimus. ut, Numeros memini, ſi verba tenerẽ Sanè modo generalis eſt deſcriptio equeſtris certamini: paulo poſt deſcẽdit ad ſpecialem ſicut fecit in quinto & de curſoribus & de nauali certamine. [Horret ager] Terribilis eſt, Eſt aut verſus Ennianus uituperat, à Lucilio dicere per irriſionem debuiſſe cũ dicere, Horret & Alget. Vnde Horat. de Lucilio.

Non uides uerſus Ennij grauitate minoris,

[Campique armis ſublimibus ardẽt] Reſplendẽt [Celereſq; Latini] Alludit ad militiã Romanam, nãque & equites habuit Romulus, vt illo diximus loco, Trecentum ſcutati omnes volſcente magiſtro, quos celeres appellauit uel à celeritate uel a duce Celere. qui dicitur Remum occidiſſe, in cuius gratię vicem a Romulo fieri tribunus equitum meruit. [Ala Camillæ] Equitatus. Alæ autem dicutur equites, quod alarum uice pedeſtrum exercitũ tegunt. Intra iactum teli] Vnde poſſet haſta conieſſa in hoſtē

At manus interea muris Troiana propinquat,
Hetruſcique duces equitumque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
Inſultans, ſonip. s & preſſis pugnat habenis
Huc obuerſus, & huc tum late ferreus haſtis
Horret ager campique armis ſublimibus ardent.
Necnon Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & uirginis ala Camillæ
Aduerſi campo apparent: haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris & ſpicula uibrant:
Aduentuſque uirum fremituſque ardeſcit equorum,
Iamque intra iactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore: frementeſquę
Exhortantur equos, fundunt ſimul undique tela
Crebra, niuis ritu cœlumque obtexitur umbra.
Continuo aduerſis Tyrrhenus, & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis primique ruinam
Dant ſonito ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & uitam diſpergit in auras,
Extemplo turbatæ acies, uerſique Latini
Reijciunt parmas & equos ad mœnia uertunt:
Troes agunt, princeps turmas inuaſit Aſylas.
Iamque propinquabant portis: rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt penituſque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperiacit unda
Spumeus extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu reuoluta reſorbens
Saxa, fugit littuſque uado labente relinquit.
Bis Thuſci Rutulos egere ad mœnia uerſos:
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prælia totus
Implicuere inter ſe acies, legitque uirum uir:
Tum uero & gemitus morientum, & ſanguine in alto
Armaque, corporaque & permixti cæde uirorum

uenire hinc traxit Statius ut diceret, Quare quater iaculo ſpatium ter arundine metas. Et Enniana eſt omnis hęc ambitioſa deſcriptio. [Præcipitat] Pro præcipitatur. [Reijciũt parmas, & equos ad mœnia uertunt] Reijciunt, retro agunt Sane nunc fugiunt nõ timore, ſed lege præliandi, Saluſtius, More equeſtris prælij ſumptis tergis ac redditis. [Mollia] Domita, domitorum ſcilicet. Superiacit undam] Super ſcopulos undam iacit, nam mos ſua dedit, uerbo detractam nomini præpoſitionem [Sinu] Curuatione & flexu undarum. [Extremã] Autem ad illud pertinet quod ait ſupra, Penituſque datis referũtur habenis [Aeſtu reuoluta reſorbens Saxa, fugit] Aeſtus proprie eſt maris interna commotio [Vado labente] Hypallage. pro labens ipſe per vadum. [Et ſanguine in alto] ὑπερβατικῶς cędis oſtẽditur magnitudo. [Haſtã itorſit equo] Figurate. nam intorqueo in quum dicimus, ut, In latus inque feri curuam compagibus aluum Contorſit. [Sub aure reliquit] Ex uulneris genere refulgentem ipſum intelligimus eſſe percuſſum. [Voluitur ille excuſſus humi] Humi uoluitur nam Excuſſus per ſe plenum eſt. [Deiicit Herminium] Nomen hoc de hiſtoria Romana eſt, nam cum Coclite cõtra Tuſcos Lartius & Herminius ſteterũt temporẽ quo pons ſublicius rumpebatur, unde & cum plurimum laudat, ac ſi diceret, Talis, qualis ille fuit. [Tantus in arma patet] Tantum patebat in uulnere

Semianimes uoluuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli (quando ipſum horrebat adire)
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque iactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
Voluitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Deijcit Herminium, nudo cui uertice fulua
Cæſaries, nudique humeri, nec uulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque, uirum transfixa, dolorem
Funditur alter ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per uulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon
Vnum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſat.
Nunc ualidam dextra rapit indefeſſa bipennem
Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſi quando intergum pulſa receſſit,
Spicula conuerſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comite Latinaque uirgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides, quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit pacisque bonę, bellique miniſtras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodoontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis,
Seu circum Hippolytem, ſeu cum ſe Martia curru
Pantheſilea refert, magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera uirgo
Deiicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre. cuius apertum
Aduerſi longa trauſuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille uomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensque ſuo in ſe uulnere uerſat.
Tum lyrin, Pagaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſo reuolutus equo dum colligit, alter
Cum ſubit. ac dextram labenti tendit inertem,
Pręcipites, pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturque incumbens eminus haſta.
Tereaque, Harpalycunque, & Demophoonta, chrominque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula uirgo,
Tot Phrygij cecidere uiri. procul Ornitus armis
Ignotis, & equo uenator Iapyge fertur.
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco.
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis,
Agreſtisque manus armat ſparus: ipſe cateruis
Vertitur in mediis, & toto uertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque.n. labor agmine uerſo)
Traijcit & ſuper hæc inimico pectore fatur.
CAM. Siluis te Tyrrhene, feras agitare putaſti?
Aduenit qui ueſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud leue patrum
Manibus hoc referes telo cecidiſſe Camillæ.

re.i. in hoſtilia tela totus patebat [Per armos] Abuſiue nam proprie Armi quadrupedum ſunt. [Exultat Amazon] Suſpẽdẽdum exultat, ut Amazon intelligas, quaſi Amazon. nã Camilla Volſca fuerat, ſicut in primo, Dederatque comam diffundere uentis Venatrix i. quaſi uenatrix. [Indefeſſa] Infatigabilis Et omnia ei Amazonum arma tradit, quos Tirianus unimãmas uocat. nam hoc eſt Amazon quaſi ἄνευ μαζῶν [Spicula fugientia] Pro ipſa fugiens. [At circum lectæ comites, Subaudis Dimicant, quid etiam ſequẽs Amazonũ indicat comparatio, quæ inducũtur circa reginam bella tractantes. [Latinaque uirgo] Nomina hęc nobiliſſimarum sũt Italiæ fœminarum. [Italides] Pulchra deriuatio nõ uera, nã uerum eſt Italiæ. Italus autẽ, unde eſt Italides, magis eſt patronymicum, q̃ deriuatiuum, ſicut Bellias, unde eſt Belides [Quas ipſa decus] Et ad electas, & ad ipſam poteſt referri. Decus aũt, ſi ad Camillam, nobilitas, pulchritudo. ſi ad electas, ornamentum. i quas ſibi elegit ornamentum. i. ad ornamentum [Dia Camilla] Generoſa εὐγενής. nam Græcũ eſt, cuius nominis etymologiam pleriq; uolunt uenire ἀπὸ τοῦ Διὸς, quod ſi ſic eſt, dicemus diſſentire deriuationem à principalitate nã dia, di producit, cum Διὸς corripiat, ſicut econtra, cum lux producat lucerna lu corripit. [Pacisque, bonæ, belliqúe miniſtras [Congruũ paci epitheton dedit, ut eam bonam diceret, cum bellũ econtra ſit peſſimum. nam ſine dubio & belli ſequi diceret ſi ratio uerſus admitteret. [Quales Threiciæ [Tanais fluuius eſt qui ſeparat Aſiam ab Europa, circa quem antea Amazones habitauerunt unde ſed poſtea Thermodonta fluuium Thraciç tranſtulerunt, quod etiam Saluſtius teſtatur, dicens. Dein cãpi Thremiſci, quod habuerunt Amazones, ab Tanai flumine incertum, quam ob cauſam digreſſæ. [Thermodoontis] Plenum Thermodoon, ſed per Synæreſim Thermodon facit. Vnde don circunflexum habebit accentum. Græca enim nomina neceſſe eſt ut circunflectantur quoties fit Synæreſis exigente metri neceſſitate. Ergo ſi ſit Thermodoon, do habebit accentum acutũ, quod ſi Thermodon fecerit. & in finalẽ transferint, & mutatur accentus, nam circunflexus fit. [Pulſant] Ennius, Ad muſas quæ pedibus pulſatis Olympum. [Bellantur [Pro bellant. nam ſolent uerba pro uerbis poni. Vnde nunc paſſiuam declinationem ſub actiua poſuit ſignificatione, ſicut in Georgicis, Et placidam paci nutritor oliuam, futurum tempus à paſſiuo poſuit, pro pręſenti ab actiuo. Nam

nutrior pro nutri poſuit. Vnde eſt econtra. Nox humida cœlo Præcipitat. [Hyppolyten] Hæc Amazonum fuit regina. cui uictæ Hercules Baltheum ſuſtulit. [Martia] Aut bellicoſa, aut Martis filia. [Quẽ telo primum deijcis] Homericum eſt, interrogationem ad ipſum referre qui deſcribitur, cum muſæ interrogari conſueuerint: ut, Vos ò Calliope precor aſpirate canenti. [Aſpera uirgo [Epitheton ad officium belli reſpiciens, alias incongrue uirginem aſperam dicimus [Euneum] Quia Latina eſt declinatio, ideo ne accepit accentum. nam Statius, quia gręce declinauit, gręcum accentum poſuit, dicens Nunc Euncon ante, Et nunc ante Thoas. [Longa abiete] Haſta abietali. Nam arborem pro haſta poſuit. [Suffoſo] Caſuro. nam ſuffoſſi equi dicũtur quos uulgo inceſpitatores uocant. Alij ſuffuſo legunt. i. præcipiti, & iam cadenti [Dum ſubit] Scilicet dum ſe ad Suſtentationem ruentis inclinat, & uult utrunque tanta celeritate eſſe percuſſum, ut unum ictum putares inde eſt enim. Pręcipites pariterque ruunt. [His addit Amaſtrum] Adiungit. [Armis ignotis] Nouis, inconſuetis. [Iapyge] Appulo equo. [Pellis erepta iuuenco] Ideſt lorica. nã proprie Lorica, eſt tegmen de loro factũ, quo maiores in bello uti conſueuerant. [Agreſtiſque manus Armat Sparus] Bene Agreſtis: nam Sparus eſt ruſticum telum in modum pedis recuruum. Saluſtius, Sparos & lanceas alij præacutas ſudes portare [Vertitur in medijs.] Ideſt agit. nam græce ἀναστρέφεται dixit. [Toto uertice ſupra eſt] Statius de Capaneo, Et totum tranſcendit corpore bellum. [Hunc illa exceptum] Fraude circumuentum, ut Aemulus exceptum Triton. [Traijcit] Vis iactus oſtenditur. [Siluis] Pro in ſilui, & eſt Archaiſmos caſus pro caſu. [Muliebribus armis] Vſus obtinuit ut nuptas, uirgines nuptas mulieres uocemus. Nam apud maiores indiſcrete uirgo dicebatur & mulier, utronque enim ſexum tantum ſignificabat, ut ecce hoc loco dicit armis muliebribus, cum Camillam innuptam fuiſſe manifeſtum ſit. Item in Bucolicis legimus. Ah uirgo infelix cum Paſiphaen conſtet ex Minoe ante amorem tauri filios ſuſcepiſſe. Terentius in Hecyra, etiam mulierem poſt partum, uirginem uocat. Nam uitium eſt oblatum uirgini olim ob neſcio quo improbo [Nomen tamen haud leue patrum manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ] Irriſio eſt amaritudinis plena nam ſi uoluerimus ſimpliciter accipere, ut ita ſit dictum quemadmodũ ſupra, Aeneæ magni dextra cadis, incipit cõtrarium eſſe ſuperioribus

Vnde melius eſt ut perſeueramus in ſenſu,& ita ſit dictum,Magnam reuera gloriam laturus eſt ad manes parentum,quem fęminea tela ſuperarunt.

ASC. A T manus interea &c.]Narrat quomodo exercitus Aeneæ ad urbem aduenit, & quomodo acceptus eſt ab Latinis qui tam exi etant,de qua re cum nihil ſit Donati.Ordo eſt.At, id eſt ſed, manus Troiana.i.exercitus Troianus paratus manu cōcertare, propinquat muris interea,ſcilicet dum opim dimittebat Diana & duces Hetruſci,ſupple appropinquant,& oīs exercitus equitum propinquant(nam collectiue aut conceptorie loquitur cō poſiti numero.l.ſm numerum debitum in turmas. Sonipes ſcilicet equus inſultans fremit toto ęquore.i.campo ęquo,& plano,& pugnat.i ſacit præludia pugnæ,aut potius obluctatur,& repugnat,habenis preſſis.i.cōpreſſis ne in hoſtem ruat,obuerſus.i.obtractus,huc.& huc.i.modo in hanc partem,modo in illā,cum maluiſſet in hoſtem progredi,& ager ferreus.i armis ferreis armatorū coopertus,horret.i.aſper,& rigidus eſt,late.i per latum,haſtis.ſ.ex tenſis,& campi ardent.i.reſplēdent armis ſublimibus.i. ab altis uiris geſtis aut capite poſitis. nam per hoc ſignificat armatos etiam altos,& ſublimes fuiſſe.Nec non.i.& ēt: Meſſapus.ſ.domitior equorū filius Neptuni,& Turni partes ſequēs, & Latini celeres.i.agiles.& expedit in bello,& Coras cum fratre.ſ.Catillo,& Ala.l.equitum cornu Camillę uirginis apparent contra.i.contrario,& ex aduerſa parte,ſupp.in campo,exiſtentes aduerſi.i.ex aduerſo ſtantes,& portendunt.i.extendunt, & ante ſe tendunt,longe haſtas.i.ſuas dextris reductis,i.reducibilibus.ita ut educere,& reducere poſſint,& uibrant.i.quatiunt ſpicula.i.tela in morem ſpicarum acuta,& aduentus uirum,ꝑ uirorum fremitus equorum,ardeſcit.i.feruet,& furore rapitur impatiens moræ.Et iam vterque,ſ.exercitus ſubſtiterat.i.reſtiterat progreſſus intra iactum teli,i.ut telo iactu cōtingere ſe mutuo poſſent:& ſup.uterque,aut utrique erumpūt ſ ex ſtatione ſua in pugnam clamore ſubito,& exhortatur equos furentes.ſ. ſponte ſua Martio furore ſuccenſos,& fundunt ſimul tela crebra ritu i.ad morem niuis.ſ.ex aere decidentis,& cęlum obtexitur.i.obtegitur,ombra.ſ.telorū. Videtur alludere ad eū qui dicit.Sub umbra igitur melius pugnabimus.Tyrrhenus, & Acōteos acer,uiri illi aduerſi,quia ex aduerſo uenientes ,& diuerſis fauentes prior Aeneæ,& poſterior Turno,incurrunt continuo .i.ſtatim,haſtis.i.in haſtas mutuas,& ipſi primi dant ruinam deiecti.ſ.mutuo impetu,ſup.cum ingēti ſonitu,& rumpūt pectora quadsupedantum.ſ.equorum paternis pedibus currentium, perfracta pectoribus.ſ.mutuo occurrentibus:Acōteus excuſſus .ſ.equo in morem fulminis,aut ponderis.i.lapidis aut glandulæ acti tormenti.i.machina bellica:pręcipitat, ſupp.ſeſe,aut præcipitatſ longe:& diſpergit vitam.i.ſpiritus uitales in auras.Acies.ſ. Latinorū ſunt turbatæ.i.attonitæ,exēplo,i.illico, ut uiderūt Acontea excuſſum,& ipſi uerſi ſ.ſugam,reiciunt.i.retro agunt, nō abiiciunt parmas.i.ſcuta ſua leuia, & uertunt equos ad mœnia Troes agunt.i.perſequūtur ſic arte fugientes,& Aſylas Troianos ille,princeps.i.principium tenens,inuaſit turmas.ſ.equitum Latinorū,& iā ipſi propinquabant portis,& Latini uerſi.ſ. in perſequentes,tollunt.i.edunt,clamorē.ſ.uehementem,& reflectunt colla.ſ.equorū, mollia.i.faciliter flexibilia,& ad hoc inſtituta,ac domita,& hi.ſ.qui prius inſecuti erant,fugiunt,& referunt ſ.Latini in hoſtem habenis penitus datis.i.concreſſis eq s. Qualis.i.qualiter:Pontus.i mare quoduis texiuum,'ubi.i.qñ ꝑ currens alternis.i.fluctibus;aut alternatim, ruit gurgite.i impetu oaſlo,nunc.i.aliqñ ad terram, & ſuperiacit undam ſcopulos .i.iacit undā ſuper ſcopulos. (Prior enim accuſatiuus regit' uirtute verbi,poſterior virtute prępoſitionis)exiſtēs ſpumeus.i.ſpumoſus ex feruēti agitatione,& perfundit ſinu.i.curuatione , & fluxu undarū,undam extremam i profundiſſimam,aut remotiſſimā,& fingit nunc.i.aliqñ retro,i.retrorſum reſorbens æſtu .i feruore,& impetu ſaxa reuoluta.i.quæ reuoluit, & relinquit littus uado labente i declinãte in minutis aquis , aut per hypallagē,& habens per uadū relinquit littus.Tuſci.i.Hetruſci egere Rutulos uerſos.ſ.in fugam ad męnia,& ipſi reiecti,i.repulſi bis armis.ſ.Rutulorū,reſpectant.i.retroſpiciunt tegētes terga.ſ.ſua qđ nō faciunt qui timore percuſſi in fugam uertūtur, ſed poſt quā ipſi cōgreſſi in tertia pręlia,implicuere inter ſe totas acies, & sir legit i.elegit cum quo pugnet virum,tum vero.i.maxime tunc,&.i ſimul.gemitus morientium,ſup auditi, aut facti ſunt, & arma,& corpora,& ipſi equi ſemianimes.i.ſemineces ꝑmixti cæde uirorum voluuntur in ſanguine alto.i.profundo,& dēlo, pugna ſurgit.inſtauratur aſpere, quia neutris cedentibus.Orſilochus Thuſcus ille intorſit equo Remuli haſtam,equo dicit nā horrebat.i formidabat adire i.inuadere, & petere lācea, ipſum, ſcilicet Orſilochū,& reliquit ferrū ſub aure,quia iā in fugā uerſū habebat,quo ictu,Sonipes.ſ. equus,furit exiſtēs arduus.i.erecta ceruice,& iactat crura altis pectore arrecto, exiſtēs impatiēs uulneris impatiēter ferens vulnus.Ille.ſ. Orſilochus,& excuſſus .ſ ab equo uoluitur humi.i.per humum.Catillus frater.ſ.Corę, deiicit Iolam,& Herminium ingentem animis,& ingētem corpore,& armis Cui ſ.Orſiloco:cæſaries erat,ſup.fulua,ſupple in uertice nudo,& rui.ſup humeri erant nudi nec licet humeri,& caput nuda erant.tñ.ſupple uulnera.i tela quibus uulnera fiūt non terrent,ſupp.cum tātus.i.tam vaſtos & immanis, patet in arma.i.cōtra tela quæ inferri poſſent Haſta tremit acta,huic.i. in hūc aut ad huius perniciem,per armos i.humeros latos.& ipſa transfixa.i ad ſecundum humerū penetrās,duplicat viro dolorem:Cruor ater funditur ubique,& ipſi certātes,dant.i. edūt, & efficiunt funera ferro.i.armis ferreis , & petunt pulchrā.i.honorabilem mortem per uulnera. [At medias]Recitat pugnā, & nariam ſtragē Camillæ, cuius deinceps uſque ad necē eius erit præcipua narratio. Nihil āt extat Donati. Sed ordo eſt. At.i.ſed: Camilla pharetra.i pharetris īſtructa,exerta pugnę.i.ad pugnā gerendam unum latus.i habens mãmillā alterius lateris exertā,& abſciſſam,aut exuſtā Amazon.i quaſi Amazō,more Amazonidum, exultat inter medias cædes.quas ſ.faciebat auiditate mulichri,& ipſa ſpargens manu,nunc i.aliqñ,haſtilia lenta.i.flexibilia,denſat i.condenſat,& multiplicat,ſup.ea,& ipſa indefeſſa.i.non defatigata,rapit nunc.i.aliquando dextra ſ.manu bipēnem.i.ſecurim duas pinnas habentē, ualidā.i.fortem, & ad pugnam moliū ualentē Arcus aureus.i.inauratus,ſonat ex humero ſ.eius,& arma Dianæ.i ſagittæ ſonāt, ſup.illi ex humero,illa .ſ.egregia bellatrix ſic receſſit,quando i.aliquādo pulſat.i in tergū i.retrorſum, dirigit arcu conuerſo.ſ.in hoſtem,uñ ipſa quodāmodo aduerſa abibat ſpicula fugiētia.ſ.cum ea donec emiſſa erat. At.ſ.ſed, comites.i.conſodales Camillæ.ſ.Latina uirgo , & Tulla,& Tarpea quatiens ſecurim æratam.i.ære munitā: Italides.i.in Italia ortæ fęminæ lectę,i.electæ,aut delectæ ad hoc munus errant,ſup.circum.ſ.Camillā,quas.ſ.Italides aut Italidas,ipſa dia Camilla,delegit.i.delegerat ſibi decus.i.ornamentum,ſpecimen, & miniſtras pacis bonæ.i.decentis, & honeſtæ ac utilis , nam non omnis pax bona eſt.ſi quis enim opprimitur iniuſte, nec reſiſtit dum poteſt , & debet pacem fouet non bonam , & miniſtras belli exiſtentes,ſup.tales quales Amazones Threiciæ .i.in cōfinibus Thraciæ olim reſidentes,cū.i quādo pulſant flumina Thermodoontis i.fluētis Thraciæ,& bellantur.i,belligerant,armis pictis,ſeu.i ſiue,circum Hippolytem.ſ.regionā ſuam, ſeu circum, ſupp.Pantheſileam cum ipſa Pantheſilea,Martia.i. bellicoſa aut Martis filia refert.ſ.è pugna , curru.ſ.de quo pugnauerat & agmina fęminea exultāt magno tumultu.i.tumultuoſe,peltis id breuibus,ſcutis,lunatis,id eſt in formam lunolarū inciſis O virgo.ſ.Camilla,aſpera i acria,& ſtrenua,quē deiicis telo primum,& quem poſtremum? quaſi dicat,tot deiicis,vt neſciam quem primum quem ve poſtremū dicā.aut quot corpora morientia,fundis humi i.per humū,quaſi dicat,ion numera.Ipſa,ſup.nam ad tertiam perſonam tranſit,deiicit primū Eumenium pater Clytio.i.cui Clytius erat pater,cuius aduerſi.i.ex aduerſo ſtantis,ipſa tranſuerberat pectus apertū.i.nudatū abiete.i.haſta abiegena longa.Ille.ſ. Eumenius uomens riuos ſanguinis, cadit ſ.occiſus atque mandit.i.mordicus , oppetit humum cruentā,& moriens uerſat,ſup.ſe ſub ſuo uulnere.Tum.i.deinde,ſupp.deiicit ſuper.ſ.Eumenium,Lyrio,& Pegaſum,quorum alter.i.prior ſ Lyris reuolut' equo ſuffoſo.i.caſuro, aut eo ignorante transfoſſo,dum colligit habenas.ſ.equi,alter.ſ.poſterior, hoc eſt Pegaſus reuolutus,dum ſubit.i.ſuccurrit,ac tendit.i.extendit,ac porrigit,labenti.ſ.Lyri, dextram inertem.i.ignauā,alter,dico,& alter ruunt pariter præcipites,&,ſup.Camilla, addit his Amaſtum Hippotadem i.Hippotę filium , & ipſa incumbēs eminus.i.de longe,haſta ſequitur.i.perſequitur aut inſequitur Terea,& Harpalicum,& Demophoonta,& Chromiū hoſtes illos,ut uidetur ex ſequētibus Phrygios,quia ſequitur,,& tot viri Phrygij cecidere quot ſpicula contorſit virgo emiſſa manu.ſ. Ornitus Tyrrhenus ille fertur ꝓcul armis ignotis, id eſt nouis & inconſuetis aut ignobilibus,& equo Iapyge.i appulo,exiſtēs uenator i.quo venari ſolitus erat.Cui.ſ.Ornito pugnatori.i.bellatori pellis erepta iuuenco.ſ.lorica ex loris iuuēci cōſerta,operit i.tegit,& velat latos humeros,& cui igēs,hiatus,id eſt rictu oris lupi.i.lupini,& malæ.i.maxillæ lupi,cum dentib.albis,tere

re

te,i cooperuerunt caput, & cui ſparus, telū iſtud, agreſtis ideſt ruſticū armat manus, ipſe.ſ pugnator Ornitus. uertitur.i.agit in medius catervis.ſ.ſuis, aut Rutulorum, & eſt ſupra.ſ.omnes .i.eminet toto vertice. Illa.ſ.Camilla, traiicit hunc, ſ.talem ac tātum uirum exceptum i.cum in ſe irrueret, enim pro quia, neque ideſt nō ſupp.erat labor agmine uerſo i.quia agmen prius erat uerſam in fugam, & ita impediebatur Ornitus & a fuga, & ab impetu, & latur ſuper.i.inſuper, aut ſuper ipſum proſtratū ſtās, pectore inimico.i.animo hoſtili ſ. Tyrrhene i.Ornite, puta ſti.i.putaſti ne te agitare feras.i uenari, ſup in ſiluis, dies.i.tēpeſtas aduenit, qui redargueret armis mulieribus.i à uirgine tractatis, verba veſtra.ſ.omnium Tyrrhenorum ſuperba, & magniloqua tamē tu referes, ideſt quaſi pro uictoria reportabis, manibus.i.ad manes patrum.i.maiorum tuorum hoc nomē.i. hanc famam, & laudem nō leue, i graue, & magni momenti.ſ.cecidiſſe.i.quod cecideris, & peremptus ſis, telo Camillæ i.meo, cuius nomen tam inclytum eſt, unde potius dixit telo Camillæ in tertia perſona quam telo meo. Eſt enim in ipſo nomine pondus.

VARIA LECTIO.

PORTENDVNT longa dextris] Antiq exempl. Prætendūt, legunt. [Furenteſque Exhortantur equos:] Antiq.lib. Fremēteſque, legunt. [Continuo aduerſi Tyrrhenus] In Rom.lib. Aduerſis, legitur. [Præfractaque quadrupedantum] In Rom libr. Perfracta, legitur. [Princeps turmas induxit Aſylas] Antiq exēpl. Inducit, legunt. & pro Aſylas, Aſillas. [Verſique Latini] In Antiq.lib Rurſuſque Latini, legitur [Nunc ruit ad terras] In li. aliquot antiq. Ruit ad terram, legitur [Furit arduus, altaque iactat] In antiq.lib. legere eſt, Ferit arduus, actaque, iactat. [Duplicatque uiri transfixa dolorem] Romanus liber, & aliquot alii legunt, Duplicatque uirum transfixa dolore. Sunt etiam qui non inepte repoſuere, Duplicatque uirum transfixa dolorem. [Dāt funera ferro] In Mediceo, Vulnera legitur.

POE. Protinus Orſilochum & Butē, duo maxima Teucrum
Corpora, ſed Butem aduerſum cuſpide figit
Loricam, galeamque inter, quà colla ſedentis
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magumque agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem
Tum ualidum perque arma uiro, perque oſſa ſecurim
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat uulnus, calido rigat ora celebro.
Incidit huic ſubitoque aſpectu territu hæſit
Apenniculæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant
Iſque ubi ſe nullo iam curſu euadere pugna
Poſſe, neque inſtantem reginam auertere cernit;
Conſilio uerſare dolos ingreſſus, & aſtu,
Incipit hæc: AV. Quid tam egregium, ſi fœmina forti
Fidis? equo dimitte fugam, & te communius æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Iam noſces, uentoſa ferat cui gloria laudem.
POE. Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis
Enſe pedes nudo, puraque interrita parma.
At iuuenis uiciſſe dolo ratus, auolat ipſe,
Haud mora conuerſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat,
CAM. Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequidquam patrias tentaſti lubricus artes,
Nec fraus te incolumen fallaci perferret Auno.
POE. Hæc fatur uirgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, frænisque aduerſa præhenſis
Congreditur pænaſque inimico à ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam.
Compenſamque tenet, pedibuſque euiſcerat uncis:
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ,

SERV. SEdentis] Equitis. Sanè cum ex uicino intelligimus eſſe percuſſum. [Interior] Siniſterior, breuiore ſcilicet circulo. [Cōgeminat] Hic diſtinguēdū eſt Nā nemo dicit ſecurim uolnus cōgeminat, ſed ſecuris. [Incidit huic] Figurate, pro in hanc incidit. Ter. Ego in eum incidi infelix locum, ut neque mihi amittendi, neque retinendi ſit copia. [Apenninicolæ bellator filius Auni] Quia Liguria maiore parte ſui in Apennino eſt conſtituta. Ligores autē omnes fallaces ſunt, ſicut ait Cato in ij. Originum libro. [Filius Auni] Auous.ſ.nam ut ſupra diximus cum dictis parentibus filiorum nomina ſupprimūtur, eos patri cognomines intelligimus, vt. Tiburti Remulo ditiſſimus olim. [Verſare dolos ingreſſus] Tractare: vt, Seu uerſare dolos, ſeu certe occūbere morti. [Aſtu] Malitia. Nā proprie aſtutos, malitioſos vocamus, unde in Terent poſtquam de domino dixit ſeruus Aſtute, ille iratus, ait, Carnifex quæ loquitur? Cicero, Ita fit ut iſta ratio exiſtimer aſtuta meum tamen hoc cōſilium neceſſarium [Dimitte fugam] Equi celeritatem, cui fidus, relinque [Ventoſa ferat cui gloria fraudem] Hæc eſt uera, & antiqua lectio, ut ſit ſenſus, Pedes congredio, iam cognoſces cui inanis iactantia afferat pœnam. Nam fraudem, ueteres pœnam uocabant, ut etiam in antiquo cognoſcitur iure. Saluſt.io Catilinario, Diem ſtatuit anteq uam ſine fraude liceret ab armis diſcedere. Se autem legerimus, erit ſenſus. Agnoſces cui inanis gloria affetat laudem, Ventoſa autem gloria, eſt quā Græci κενοδοξίαν uocant. [Paribuſque aſſiſtit in armis] Pedes ſicut etiam illum congreſſurum putabat, [Pura parma] Tunc enim primum in bella deſcenderat [Fugax] Fugiens. Nam nomen eſt pro participio, non enim fugacem poſſumus accipere, quem ſupra legimus bellatorem [Vane Ligur] aut fallax, aut inaniter iactans nam uanos, ſtultos, poſteriores dicere cœperūt. unde tractum eſt etiam in Neotericis. Iuuen. Sic libitum eſt uano, qui non diſtinxit Othoni. Quid autē hoc loco Vane ſignificet conſequētia demōſtrant, Fruſtraque animis elate ſuperbis [Lubricus] Fallax mobilis [Pernicibus ignea plantis] Modo uelocibus, alias perſeuerantibus. Nam pernix interdum uelox, interdū perſeuerant ſignificat, ut ipſe in Georg. Et inter dura iacet pernix inſtrato ſaxa cubili [Tranſit equum curſu] Nūc hoc incredibile eſſe uideretur niſi permiſiſſet in vij. Illa uel intactæ ſegetis per ſumma volaret Gramina, nec tenera curſu læſiſſet ariſtas. [Aduerſa] Oppoſita. [Accipiter ſaxo ſacer ales ab alto] Sacer ideo, q a eſt Marti conſecratus, aut auibus execrabilis, ut, Auri ſacra fames. Aut qđ uerius eſt. nomē Græcū expreſſit. nā ἱέραξ dicitur, hoc eſt ſacer: ἱερεὺς.n. ſacerdos uocatur. Cur autem Græce ita dictus ſit ratione nō caret, quæ nota eſt ſacrorū peritis [Cōſequitur pennis] Noua laus Camillę, ſi quidē accipiter columbā ſequitur, ipſa hoſtem præcedit. ipſa etiam auiū comparatio eſt ſumpta ex contrario. nam æquius uir accipitri, Camilla compararetur columbæ [Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumę] Ecbaſis eſt.i.excurſus.

ASC. PROTINVS Orſilochū, &c.] Proſequitor reliquam Camillæ pugnam, & quam fecit ſtragē, unde quia pro facilitate nihil receptum eſt ex commentariis Donati Ordo eſt. Nam Camilla figit protinus.i. continuo poſt ornitū necem. Orſilochum, & Butē duo maxima corpora Teucrum pro Teucrorū.i.duos Teucros maximis corporibus, ſed figit Butē aduerſo.i.ex aduerſo ſtantē cuſpide inter loricā, & galeā, ſup.ea parte qua inuenit.i.offendit colla ſedētis.ſ.de equo & qua palma.ſ.ſcutum dependet lacerto læuo.i.ſiniſtro, & figit, ſup. Orſilochū fugiēs i.cum fugam ſimularet, & eludit eū gyro.i.crebra reuolutione, & recurſu, agitata per magnū orbē .i.circuitum exiſtens interior, & ſequitur ſequentē, quia uterque alterum ſequebatur rum.i.deinde poſtquam deprebēderat eum, ipſa inſurgens altior ſup.incutit aut figit uiro i. Orſilocho ſecurim ualidā i.robuſtā per arma, & oſſa oiro dicit orāti, & præcāti multa, & congeminat uulnus.i.plagas multiplicat. q.ſup.rigat ora, ſup.ſua cerebro calido.i. recenter effuſo, filius Auni illius uiti, unde & ipſe Aunus dictus credīt Apenninicolę .i. Apennini montis Italiā intercipientis cultoris, & habitatoris Incidit huic, id eſt hanc in uirginem, & ipſe territus ſubito aſpectu hæſit.i. manſit ſtans ſuſpenſus exiſtens bellator haud, i nō extremus.i. nō uiliſſimus nec abiectiſſimus, ſed inter primos Ligurum.i.illorum populorum in parte inferioris Italiæ dū.i.do

nec.ſ.ſi.i.permittebant eũ fallere.i.uti fallacijs,;& aſtutijs in bello.Iſque.i.& is.ſ. Aunus filius Auni,ubi cernit.ſ.enim.i.nõ vllo, nou poſſe euadere ullo curſu,neque poſſe auertere reginã.i.regis filiam camillam ipſe ingreſſus.i.conatus uerſare.i.agitare,& tractare dolos cõſilio.i.prouidentia,& aſtu.i.uaſreitare,& calliditare incipit hæc.i.ſic loqui cœpit. Quid, ſup.eſt aut eſſe putas tam egregium.i excellens facinus, ſi tu fœmina fidis.i confidis equo forti.ſ.quo auehi poſſe ſperas?Di.ſu.i.equũ fugæ,pręſidiũ & ſpem, & crede.i. committe te mecum.i.vti me ego cõmitto, ſolo æquo,i.terræ æqualiter utrique ad certamen congruæ, & accinge,ſup.te pugne pedeſtri.i.quæ fit à peditib.Tu noſces iam .i.ſtatim cui.i.utri noſtrũ gloria uẽtoſa.i.auiditas laudis ferat, fraudem i.pęnam aut pernicië uel id faciat quod iactauerat.Dixit.ſ.Aunus Ligur.at.i.ſed illa.ſ.Camilla furens.ſ.ira,hoc eſt incẽſa acri dolore,tradit equum comiti.ſ.ſuæ uoi ex ſupradictis, & aſſiſtit.i.aſtat congredi parata,ſup.in armis paribus,quia pedes, id eſt pedeſtis enſe nudo.i.nudato, hoc eſt euaginato aut nudo .i.ſolo ſine altis armis inuaſiuis, & a interita.i.nõ tertia parma pura.i.nondum depicta aliquo inſigni,aut pura.i ſola ſine alio munimento. At.i.ſed iuuenis.ſ.Aunus ratus.i.arbitratos.uiciſſe .i.uotum obtinuiſſe,dolo.i.per dolum haud.i.non mora,ſup.fit & ipſe auolat,& auſertur fugaa, id eſt fugiens ue lut ſugax habentis conuerſis.ſ nutum,hoc eſt ſacta plena poteſtate,& fatigat calco ferrata.i.ferreo calcari muni a.Quæras quomodo annus aut equo ablatus aut calcaribus uſus dicatur, q a ſi, & ipſe eques erat inepte improperauerit Camillæ qđ equo fideret, & nõ cito cõſcenderit aut ſaltẽ calcaribus uſus ſit. Vnde dicemus Aunũ quoque in equo fuiſſe, ſed improperaſſe Camillæ quod equo ſorti,& inſigni fideret,quaſi fugitura ſtatim ſi uicaĩ,quocirca ſimulabat, ipſe uelle deſceodere,ſed cũ uirg.nẽ deſcendiſſe priorem uideret,ſtatim in eqoo aufugit.Sanè Cala pro parte pedis maſculinum eſſe ſolet,multi tamen textus habẽt ſerrata calce non ferrato,ut etiam ſœmininum eſſe cenſeatur.O Ligur inquit,uirgo.ſ.Camilla,uane.i. inanis,& mẽtiẽs in facto,& verbo,ſi elate fruſtra animis ſuperbis,ſ.quod ũc uiceris per fraudẽ euadẽs,tu lubricus.i.difficulter ſeruabilis ſed ut anguilla lubrica elabi ſperans tẽtaſti nequidquam.i.fruſtra artes patrias i patriæ tuæ,ſed uidetur de parte loqui ſubdit nec fraus per ferette incolumen Auno i patri ſallaci.i. Virgo.ſ Camilla fatur hæc .ſ.dicta.Sed quęras quomodo Auni nomẽ vouerit,& patris eius fraudem niſi quia multæ illã fruſtra Tyrrhena per oppida matres Optauere nurum. unde & in Liguria uerſata dici poſſet,& illic Aunum nouiſſe,qui erat haud Ligurum extremus.i.nobiliſſimus bellator filius Auni, & ipſa ignea.i.agilis & ardens ut ignis tranſit equum curſu,id eſt currendo plãtis pernicibus, id eſt ſanè uelocibus,& celeribus Et ipſa aduerſa.i iã quaſi ex aduerſo ueniens, & oppoſita equo quem præuerterat. congrediẽ .ſ Aunũ.frænis prahenſis,& ſumit pœnas de ſanguine inimico .ſ.Auni,ſup tã ſaciliter.quam.i.quantum ſacile.i.facliter, accipiter ales ſacer i.Marti conſecratus,conſequitur ab alto ſaxo,pẽnis.i.celeri uolatu alarum columbam ſublimem i.in ſublimi uolanti in nube, & tenet columbam comprehenſam, & euiscerat pedibus uncis i.unguibus, tũ.i deinde cruor,& plumæ uulſæ,labunt ab ęthere.ſ ubi columbã deprehendit,& euiſcerauit.

SED Butem aduerſum cuſpide figit] antiqui libris, legunt. Sed Butem aduerſa cuſpide figit,legitur, & aduerſum.[Tũ validam, perque arma uiro perque oſſa ſecurim Altior inſurgens] in antiq lib.legere eſt, Tum ualida, perque arma uiro,perque oſſa ſecuri Altus exſurgens.[Euadere pugna] Oblongus lib Pugnam, habet accuſatiuo caſu. Mediceus, & alii peruetetes, pugnæ ſcriptum oſtendunt [Pugnæque accingere pedeſtri]in antiq.lib.poſitum eſt,Pugnaque accinge pedeſtri [Ferat cui gloria lauden [Romanus liber,Feret,legitur &,Fraudem,pro, Laudẽ. [Acrique incenſa dolore]in Med. &pleriſque antiq lib. Acceſa,& Adcenſa legitur. [Paribuſque aſſiſtit in armis,] Pleraque exempla manuſcripta, paribuſque reſiſtit in armis legunt. Ad uolat ipſe]Hic abuolat.omnino,uel auolat, legendum. Ferrato calce fatigat]mediceus liber, Ferrata legit [Vane Ligur]pleraq; uetera exẽplaria,Ligus,legũt [Animis elate ſuperbis]in li.antiq. Armis elate ſuperbis,legit.[Inimico a ſãguine ſumit[Romanus liber,Mediceus,& alii pleriq; ueteres legunt,Inimico ex ſanguine]Tunc cruor & uulſæ]in Rom.libr.Tum cruor euulſæ,legit. VARIA LACT

At non hæc nullis hominum ſator.atque deorum
Obſeruans oculis,ſummo ſedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia læua
Suſcitat,& ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes,cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo,uarijſque inſtigat uocibus alas,
Nomine quenque uocans, reficitque in prælia pulſos.
TAR. Quis metus, ò nunquam dolituri,ò ſemper inertes
Tyrrheni,quæ tanta animis ignauia uenit?
Fęmina Palantes agit,atque hęc ãgmina uertit?
Quò ferrum,quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes,nocturnaque bella,
Aut,ubi curua choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes,& plenæ pocula menſæ.
Hic amor,hoc ſtudium,dum ſacra ſecundus aruſpex
Nunciet,ac lucos uocet hoſtia pinguis in altos.
POE. Hæc effatus equum in medios moriturus & ipſe
Concitat,& Venulo aduerſum ſe turbidus infert,
Direptumque ab equo dextra complectitur hoſtem,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cęlum clamor, cunctique Latini
Conuertere oculos,uolat igneus æquore Tarchon
Arma uirunque ferens:tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum & partes rimatur apertas.
Quà uulnus letale ferat.contra ille repugnans
Suſtinet à iugulo dextram,& uim uiribus exit.
Vtque uolans alte raptum cum fulua draconem
Fert aquila,implicuitque pedes,atque vnguibus hæſit,
Saucius at ſerpens ſinuoſa uolumina uerſat,
Arrectiſque horret ſquammis,& ſibilat ore.

SERV. NOnnullus] i.non negligentibus. Nam liptotes figura eſt.vult enim dicere, non leuiter Iuppiter intuebatur iſta certamina[Inſtigat uocibus alas] Alias incitat, & irritat ad reditum, primum enim eſt vt fugere deſinant, poſt ut in hoſtem impetum faciant.[Nomine quenque nocans] [Per hoc extrema neceſſitas indicatur. [Quis metus ;] Qualis, quantus, qui uos etiam fœminam timere compellit? Vnde paulò poſt, quæ tanta animis ignauia uenit? Fęmina palantes agit. [O nunquam dolituri [Id eſt ſtulti ſtulus enim eſt quiſquis iniuria nõ mouetur Et bene nunquam.ſi quidem antea ſæuitiam Mezentii iam pertulerunt, nec ſe ulti ſunt.Nunc præbent terga muliebri,& ne hinc quidem commouentur dolore.[Atque hęc agmina uertit? δεικτικῶς, id eſt multitudinem tantam [Irrita?] Interita, quæ non uliſci minime ualent [At non in uenerem ſegnes] Latenter dicit hoc,Fugitis mulierem,quia armata eſt, alias primi adhunc curritis ſexum.[Nocturnaque bella]Coitum.Alibi.Et ſi quando ad prælia uẽtum eſt [Curua tibia] Symphonia, Chorum. Bacchi autem ideo, quia apud ueteres ludi theatrales non erant niſi in honorem Liber patris [Expectare] Pro expectaris, modum pro modo poſuit. [Secundus aruſpex] Pro ſecunda ſacra, id eſt proſpera, ſicut contrario Homerus μάντι κακῶν i malorum diuinc. [In altos lucos]Illic enim epulabantur ſacris dicbus. [Moriturus & ipſe] Moriturus animo, nam moriturus non eſt. Quod autẽ ait, & ipſe, aut ad Camillam,aut ad Venulum reſpicit. [Turbidus] Terribilis. [Direptumq; ab equo dextra complectitur hoſtem] Hoc de hiſtoria tractũ eſt [Nam Gaius Iulius Cæſar cum dimicaret in Gallia & ab hoſte raptus eius portaretur armatus occurrit quidam de hoſtibus qui eum noſſet,& inſultãs ait Cæcos Cęſar, quod Gallorum lingua dimitte ſignificat, & ita factum eſt vt dimitteretur, Hoc autem ipſe Cæſar in Ephemeride ſua dicit,ubi propriam commemorat felicitatem. [Exit] Exultat,ut, Atque oculis uigilantibus exit, uucis exẽplum euentumq;].ſ.uirtutem & felicitatem [Mæonidæ] Lydij,ut, Mæoniæ dilecta iuuentus.[Arte]Fraude,dolo:ut,Arte pelaſga.[Qua ſecumque furens[medio tulit agmine uirgo. Hac Aruns ſubit[Vt etiam ſupra diximus,ita poeta loquitur

Arduus inſurgens, illa haud minus urget adunco
Luctantem roſtro, ſimul æthera uerberat alis
Haud aliter prædã Tyburtum ex agmine Tarchon
Porta: ouans, ducis exemplum, euẽtumque ſecuti
Mæonidę incurrunt. tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo, & multa prior arte Camillam
Circuit, &, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Qua ſe cunque furens medio tulit agmine uirgo,
Hac Aruns ſubdit, & tacitus ueſtigia luſtrat.
Quà uictrix redit illa, pedemque ex hoſte reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iamque hoc aditus, omnemque pererrat
Vndique circuitum, & certam quatit improbus haſtã
Forte ſacer Cybele Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis ahenis
In plumam ſquammis, auroque inſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus, & oſtro
Spicula torquebat lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea uati
Caſſida: tum croceã chlamydemq; ſinusq; crepantes
Carnaſeus, fuluo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc uirgo, ſiue ut templis præfigeret arma
Troiæ. captiuo ſiue ut ſe ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur, totumque incenſa per agmen
Fœmineo prędę & ſpoliorum ardebat amore:
Telum ex inſidiis cum tandem tempore capto
Conicit, & ſuperos Aruns ſic uoce precatur.
ARVN. Summe Deum, ſancti cuſtos Soractis Apollo
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus ueſtigia pruna,
Da pater hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens, non exuuias, pulſæ ue trophæum
Virginis, aut ſpolia ulla peto, mihi cetera laudem
Facta ferant, hæc dira mea dum uulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
POE. Audiit, uoti Phœbus ſuccedere partem.
Mente dedit, partem uolucres diſperſit in auras,
Sterneret ut ſubita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti; reducem ut patria alta uideret.
Non dedit, inque notos uocem uertere procellæ
Ergo ut miſſa manu ſonitum haſta nec auras
Conuertere animos acres, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa nec auræ,
Nec ſonitus memor, aut uenientis ab æthere teli;
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit, uirgineumque alte bibit acta cruorem.

sut in aliquibus locis det ſuſpicionem quod Aruns de Turni partibus fuerit, nanque & cum Camilla impetum fecit, & cũ ipſa rurſus recedit, quod niſi de ſocio non procedit. Donatus etiam dicit eſſe manifeſtũ ſignũ sociũ fuiſſe, ꝙ Apollinem Soractis inuocat mõtis, de quo, Turno, uenisse cõſtat auxilia. licet poſſit fieri ut alterius loci inuocet numen. Item ad argumentum uocat Patriã remeabo inglorius vrbẽ, quod etiam de hoſte procedit. Nam ſuperare fœminam, nullã conſtat eſſe uirtutem. [Circuitũ] Proprie. Nam circumire, inſidiarium eſt: unde eſt. Nec gregibus nocturnus obambulat [Certam haſtam] Ineuitabilẽ. Vnde contra, Et incertam excuſſit ceruicẽ ſecurim i. infirmam uitabilem [Sacer Cybele] Nam montẽ pro numine, quod in eo colitur, poſuit. Et bona occaſio ad mortem Camillæ, ut ſacerdotem maioris numinis conetur occidere. per ꝙ quaſi ex auctoratur Dianæ fauor, interueniente maioris numinis iracundia. [Quẽ pellis ahenis in plumam ſquammis. auroq; cõſerta tegebat] Cataphractum eũ fuiſſe ſignificat. Cataphracti aũt equites dicuntur, & ipſi ferro muniti ſunt, & equos ſimiliter munitos habent, de quibus Saluſt. Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modũ plumæ adnexuerant. Nũc aũt pro linteo pellem poſuit, & æneas ſquãmas, æreas laminas intelligimus. In plumã vero eſt in ſimilitudinẽ plumæ, ut, Extrinſecus Euboicæ latus ingẽs rupis in antrum i. in antri ſimilitudinem Sane ſciendũ qđ ipſos equites cataphractos dicimus, Saluſt. Et ſequebantur equites cataphracti. [Spicula torquebat lycio Cortynia cornu] [Cretenſes ſagittas lycio arcu dirigebat, quod, ut etiã ſupra diximus, ad ornatum poni cõſueuit [Caſſida] pro caſſis: nam actm poſuit pro nominatiuo [Pictus acu tunicas, & barbara tegmina cr.] Pictus tonicas, pictus, crurum barbara tegmina, Idest habebat ueſtem Phrygionis arte perfectam. Sane armorum longa deſcriptio illuc ſpectat, ut in eorum cupiditatem merito Camilla uideatur eſſe ſuccenſa.] Fœmineo] Impatienti, irrationabili, ut, Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebãt [Summe Deum] Ex effectu colentis dicitur. nam Iuppiter ſummus eſt. [Sancti cuſtos Soractis Apollo] Soractis mons eſt Hyrpinorum in Flaminia collocatus. In hoc autem montem cum aliquando Diti patri ſacrum perſolueretur (nam manibus conſecratus eſt] Subito uenientes lupi exta rapuerunt, quos cum diu ſequerentur, delati ſunt ad quandam ſpeluncam, halitum peſtiferũ eminentẽ, adeo ut iuxta ſtãtes necaret. Ex inde eſt orta peſtilentia, quia fuerant lupos ſecuti, de qua reſpõſum eſt poſſe eã ſedari ſi lupos imitarẽtur. itaq; eo uiuerẽt. Quod poſtq̃ factũ eſt, dicti ſunt ipſi populi Hirpini Sorani. Nã lupi Sabinorum lingua Hirpi vocanẽ. Sorani uero, a Dite, nã Ditis pater Soranus vocatur: quaſi lupi. Dira patria Vnde memor et Virgilius Aruntem paulò poſt cõparat lupo, quaſi Hirpinũ Soranũ [Pineus ardor] Ignis πεύκινος. [Aceruo pyra, coacer uatione lignorũ. [Freti pie.] Iſte quidẽ hoc dixit, ſed Varro vbi expugnator religionis, ait, cũ quoddã medicamentũ deſcriberet, Vt ſolent Hirpini qui ambulaturi ꝑ ignes, medicamento plantas tingunt [Multa pruna] Inter prunas. pruna aũt quãdiu ardet dr. Hor. Prætextã & latũ clauũ. prunæq; Batyllũ. Cum aũt extincta fuerit, carbo nominatur Ter. Tã excotã atq; atrã reddã, q̃ carbo eſt. Nã pruna à perurendo dicta eſt. [Exuuias, pulſæve troph.] Exuuias occiſæ, pulſæ trophæum. Et proprie, nam ut ſupra diximus: hoſtibus occiſis triũphabãt, depulſis fiebant trophæa. [Partẽ Mente dedit; partẽ volucres diſperſit in auras [Bona moderatio Apollinis inter ſacerdotis preces, & uolũtatem ſororis. [Nihil ipſa nec auras, nec ſonitus memor] Hæc eſt antiqua lectio. Nanque apud maiores trahebatur interdum a Græco genitiuus ſingularis. Hinc ẽ & paterfamilias & mater familias, quæ duo tantum in oĩs remãſerunt. nam nec huius auras dicimus, nec hui9 cuſtodias ſecũdũ Salu qui ait Caſtella cuſtodias theſaurorum, pro cuſtodię. Et ita .u. ẽt Aſper intelligit, licet alij cuſtodias accuſatiuũ veline. Sane paterfamilias quando dicimus, familias indeclinabile eſt. Si aũt paterfamilię dicere voluerimus, iã nõ erit nomẽ, ſed locutio, et familiæ erit datiuus. Nã pater mihi eſt dicimus. Terentius, Natura tu illi pater es, cõſilijs ego. Multi tñ volunt in numero plurali nomẽ vtrunque declinari, vt dicamus hi patreſfamilię, horũ patrumfamiliarũ. [Papillam exertam] Nudã. Sanè mamilla eſt omnis eminẽtia vberis, papilla vero breue illud unde lac trahitur.

AT non hæc nullis] Docet quomodo Tarchon Etruſcorum præcipuus ductor, Ioue annuente in prelia excitatus ſit quam ſtragem ediderit ſuos cohortatus, addit pręterea quomodo armis inſidiatus ſit Camillæ. vtẽs apta comparatione de qua Donatus, Aquilæ cõparatio aptiſſima. Vt n. & aquila & ſerpẽs fortiſſimi ſunt ita illi duo fortiſſimi erant itidem intra perſpicacitate. ut illi ſunt. Hæc ille. Ordo eſt. At. i. ſed ſator hominum atque deorũ ſ. Iuppiter, obſeruans hæc ſ. quæ Camilla geſſerat, nõnullis i. certis & diligẽtibus oculis, ſedet altus, ſup in ſummo Olympo, & ipſe genitor ſuſcitat. i. excitat occulta inſpiratione (unde patrẽ dicit quaſi prędominatorem in horoſcopo eius honor enim ut Homer. inquit ab Ioue eſt, ad quẽ per egregia facinora peruenitur) Tarchontem Tyrrheuum. i. Tyrrhenorũ ductorẽ in prelia ſæua, & incitat iras ſtimulis haud mollibus i. ASC.

duris, & acribus. Ergo quia incitans Tarchon, fertur equo inter cędes & agmina cedentia, id eſt terga dantia, hoc eſt inter occiſos ant fugientes, & inſtigat alas. i. equites laterales, varijs vocibus i. cohortationibus vocans. i. cōpellans, quenque i. quēlibet nomine ſ. proprio, & reficit. i. inſtaurat in prelia, pulſos. ſ. prius dicens ò Tyrrheni nunquam doliturii. i. ſemper toleraturi tantā ſtragem, tātumq́ dedecus, & ſemper inertes. i. ſine arte, aut acrimonia, & induſtria, qui metus, ſupple iſte tantus, & q̄ ignauia tanta venit animis. ſ. veſtris, fęmina. ſ. vna agit i. fugat vos palātes. i. oberrantes vt ſtolida pecora, atque vertit ſ. in fugā, hęc. ſ. tanta agmina, quo, id eſt ad quid & ad quem vſum, ve, pro vel, quid. i. ad quid gerimus (ſuam perſonā commiſcet conciliandi animorū gratia) dextris. ſ. noſtris, hęc tela irrita. i. inutilia nobis cum fugiamus omnes vnam fęminam at i. attamen nō ſegnes ſupp. eſſe ſoletis in Venerem i. non ſoletis ſic fęmina fugere, rē Veneream cum eis habituri, ut nūc unam fugitis rem Martiam tractantem, & non ſegnes ad bella nocturna quæ cū puellis gerunt in cubiculis, aut vbi tibi a Bacchi curua. i. obliqua indixit choros ſ. bacchantiū expectare. i. obſeruare dapes, & pocula mēſę plenę, id eſt qualia ſolent propinari in cęna opipara, & plena, quia hic ideſt in hac re eſt uobis amor, & ſtudium eſt uobis hic dum. i. donec auſpex ſecundus i. ſecūda, & proſpera enunciaturus, nūciet ſacra. ſ. ſecunda ac dum. i. donec hoſtia pinguis, vocet ſup. nos in lucos altos, vbi ſatis diebus epulabantur poſtea Romani, ipſe effatus hæc concitat equum in medios. ſ hoſtes moriturus, & id eſt etiā ipſe. i. tali animo ac impetu, vt qui mori parati ſunt. atque ipſe turbidus, id eſt commoto animo, infert ſe Venulo. i. illi Latino aduerſum. i. ex aduerſo, & cōplectitur dextra, hoſtem dereptū ab equo, & cōncitus multa ui aufert, ſup. ipſū ante ſuum gremium, clamor tollitur in cęlum. ſ. a Tyrrhenis, & cuncti Latini conuertere oculos, & Tarchon igneus. i. ardens, & agilis, ut ignis volat æthere. i. quaſi in æthere ferens. ſ. ſecū arma & uirum. ſ. Venulum, tum. i. deinde deſtringit ferrū ab haſta ſumma ipſius Venuli aut potius Tarchontis, & timatur. i. ſcrutatur partes apertas i. nudatas qua. l. parte. ſ. p quas partes ferat. i. inferat vulnus letale i. mortiferum Contra, id eſt econuerſo, ille. ſ. Venulus repugnans, id eſt obluctans ne occidatur, ſuſtinet. i. ſeorſum tenet, dextrā ſ Tarchontis, à iugulo ſ ſuo, & ęuitat. i. euitat uiribus ſ. ſuis uim. i uiolentiā quam hoſtis inferre poteſſat Et ut aquila fulua uolans alicm, cum. i. quādo fert dracōnē raptū à ſe. ſ. & implicuit pedes. ſ. in dracone, atque hæſit vnguibus. At. i. ſerpens. ſ quem modo dracōnē dixit ſaucius, ideſt uulneratus ab unguibus, uerſat uolumina ſinuoſa. ſ. colligendo. & trahendo ſe in ſinus, & annulos ſuos, & horret i. fit horridus, & aſper, at rigidus ſquamis. ſ. eius arrectis. i. rigentibus, & ſibilat ore inſurgens arduus. i. deſuper, illa. ſ. aquila vrget haud minus. i. nihilominus, imo plus, roſtro adunco. i. incuruo. ſ. ſerpentē luctantem. ſ ut euadat, & ſimul ipſa uerberat alis æthera Haud aliter. i. pentius ſic, portat Tarcho ouans. i. exultās prædam Tyburtum pro Tyburtinorum, ex agmine. ſ. toto. Mæonidæ. i Lydij ex Męnia profecti, ſecuti. i. inſequentes, & euentū. ſ. proſperum ducis. ſ. Tarchontis incurrunt. i. impetū faciunt, cum, id eſt quādo Aruns deditus fatis. i. deſtinatus fataliter ad mortem circuit Camillam ueloce, exiſtens prior. i peritior, & melior iaculo, & multa arte. i. ſubtilis ac honeſta, & tentat q̄ fortuna, ſcilicet ad oriēdū Camillam ſit faciliſſima. i. maxime opportuna Quacunque, ſcilicet uia uirgo furens tulit ſe medio agmine i. per mediū agmē, hac ſ. uiā Aruns ſubit. i. clam, & ſucceſſiue ſubſequitur, & ipſe tacitus luſtrat i. obſeruat ueſtigia. ſ. eius. Et qua. i. quacūque uia, illa. ſ Camilla uictrix redit, & reportat pedem ex hoſte, hac i. p eādem uiā iuuenis. ſ. Aruns detorquet furtim, i. clam, & ſecrete, habenas celeres. i. quibus ipſe celeriter vtebatur, & pererrat. i. circuit, & luſtrat iam. i. interdū hos aditus. i. acceſſus ad Camillā, & iam hos. i. alios, & pererrat, circūuagatus more errātium undique. i. ex omni parte, omnem circuitum. ſ. quem Camilla fecerat, & ipſe improbus. i. improbandus, quia nimiū auidus & infidiotus quatit haſtam certā. i. ineuitabilem, quā miſſurus eſt in Camillam. [Forte ſacer Cybele] In hac parte deſcribit necem Camillæ ab Arunte illatam, dū ardantior atque incautior Chloreū ſacerdotem Cybeles inſequitur. Incestū autem dixit ſupra Seruius curas eſſe Aruns, cum alij Turni partium eſſe dicant, & inuidia motum in Camillā telum intorſiſſe, quæ Ioannæ puellæ inſignis Frāciæ paulo ante hæc noſtra in tempora necis cauſa fuiſſe prohibetur. Alij vero Priuernatē cenſeant, quibus potius aſſentior, nam ſi Rutulum cenſuiſſet poeta inuidię cauſam nō tacuiſſet. uolunt autem tam Seruius, quam Donatus Cybelē eſſe locum in quo Cybele colebatur. Poſſet tamen & dici numen ipſum vt declinetur hæc Cybele huius Cybeles. Donati verba ſunt. [Cybele] Locus eſt in quo Cybele colebatur [Squamma] Serpentis, & piſcis, quam facit compoſitio naturalis. Nam & ordinibus digeſta eſt, & uarum plurimarum impreſſione diſtincta. Quidquid igitur in hanc ſimilitudinē facit artifex ſquāma dicitur. Hęc fit ex minutis laminis inuicem ſe retinentibus, & ita digeſtis, vt eſt in auibus pluma. [Peregrina] Quaſi dicat ex melioribus regionibus aduecta, cornu ligni ſpecies eſt Barbara nomē arcis indicat, nam hanc qui exercent Burburicarij dicuntur, qui auro, & varijs filijs hominum, & aliarū rerum figuras exprimunt acu pingentes [Tādem] Quia diu inſectatus fuerat. Teda, hoc lignum naturali ſucco veluti oleo violentius ardet Primi electi Hæc ille. Ordo eſt. Choreus ſacer, id eſt conſecratus, & ſacerdos olim Cybele aut illi loco, aut Deę fulgebat forte, ſcilicet cū Camilla occurreret lōge ſ. viſis exiſtens inſignis in armis Phrygijs i. Troianis, & agitabat equū ſpumantem. i. ferocem, & animoſum, quem. ſ equū, quia Chloreus cataphractus erat miles, pellis inſerta in plumam. i. in morem plumarū ſquāmis ahenis, & auro. i. aureis tegebat, ideſt cooperiebat, id eſt habebat pro cooperimento tegmen ex pelle, cui inſertæ erāt ſquāmæ æreæ, & aureæ in morem plumarum ac ſquammarū piſciū ſe mutuo tegentes. Ipſe. ſ. Chloreus eques erat, ſup. clarus ferrugine. i. ſubobſcura purpura, peregrina, id eſt externa in Georg dixit ferrugine̊ iberam. à loco, & clarus, id eſt inſignis oſtro, id eſt purpura, torquebat ſpicula Cortynia, id eſt ſagittas Cretenſes, cornu, id eſt arcu Lycio. Arcus aureus, id eſt inauratus & cornu munitus, vnde cornu pro arcu poſuit, nā ſi corneus erat, nō poterat aureus eſſe, nec ſi aureus corneus, habebat ergo in extremis cornu, & erat fere auro tectus, & ſonat ſcilicet Chloreo vel ex humeris, & caſſida. i. caſſis aut galea ſup erat vati aurea. (Sępe à genitiuo tertiæ fit nominatiuus ſecūdæ, vt à delphinos hic delphinus, & ab elephantos hic elephantus, & ab arabos hic arabus &c. Et nonnunquam ab accuſatiuo tertię nominatiuus primæ. vt ab accuſatiuo hanc caſſida, nominatiuus hæc caſſida, & ab accuſatiuo hunc cratera, ſtatera, panthera, hæc cratera, ſtatera, panthera) tum, id eſt inſuper ipſe collegerat auro fuluo in nodum, ſcilicet collecto, chlamydem croceam, id eſt crocei coloris, & ſinus carbaſeos, id eſt ex carbaſo factos, hoc eſt laxas veſtes per ſinum defluentes, crepantes quia auro fuluo in nodum eas collegerat, vnde quia auro rigebant crepitabant, pictus tunicas, id eſt habens tunicas pictas acu, ſcilicet Phrygionum (qui burburicarij, & gallice brodeurs dicuntur) opera, & pictus barbara, tegmina crurum, id eſt habens tegmina barbara, hoc eſt externa picta acu. Ex varietate autem veſtium ſignificat eum ſimul, & ſacerdotali habitu ornatum, & armis munitum. nam duplices veſtes illi præter arma ſignificat fuiſſe: Virgo cæca, id eſt excæcata auiditate, demens, quæ ſacerdotem Cybelis perſequi auderet, & incauta ſequebatur per totum agmen hunc, ſcilicet Chlorea ſacerdotem, vnum, id eſt ſolum ex omni certamine pugnæ, id eſt inter omnes in pugna certantes, ſiue vt ipſa præfigere templo, ſcilicet Dianæ arma Troia, id eſt Troia [eſt autem Troia trium ſyllabarum] ſiue vt ipſa venatrix ferret ſe in auro captiuo, id eſt in ueſtibus ac armis aureis ab hoſte detractis, & ipſa ardebat fœmineo, id eſt vehemēti, & impatienti amore prædæ, & ſpoliorum (poſſet dici ardebat per totum agmen, aut ſequebatur per totum agmē, ſed concinnius ſequebantur) prædæ propter aurum aut uirū, & ſpoliorum propter exuuias, Aruns ver illic conijcit ex inſidijs, ſupple ipſi Camillæ cunctanti, id eſt moram trahenti, & hoc tempore capto, id eſt opportunitate, dum cunctaretur capta, & precaretur ſuperos, præcipue Apollinem arcitenentem, ſic voce, ſcilicet expreſſa, & mente precari poſſet, O Apollo ſumme Deum, ideſt Deorum, quantum ad nos qui te pręcipuū colimus, cuſtos Soractis, ſcilicet montis Hippinosum ſancti, id eſt tibi conſecrati, quem nos colimus. primi, ideſt præcipui, & qui paſcitur, id eſt aggeritur, ardor pineus, id eſt incenſum ex pinu, aceruo, id eſt aceruatim, vel ad aceruum, & ſtruem ligno rum, id eſt quibus tibi ingentem pyram extruimus, & nos cultores, ſcilicet tui freti, ideſt cōfiſi, & muniti pietate, id eſt religione noſtra premimus veſtigia, id eſt plantas pedū, multa pruna. i. carbone pluſtemo per mediū, ideſt incedimus illæſi p mediū ignem, ſuper prunas, da ò pater omnipotens hoc dedecus, ideſt quod a uirgine ſuperamur, tot uiri aboleri noſtris armis i. hoc telo, ego non peto exuuias uirginis. ſ. cæſę, ue, pro uel, trophæū uirginis pulſæ i. detractum a uirgine in fugam uerſæ, nec peto

ulla

nulla ſpolia. Cetera facta i. quæ poſt hac facturus ſum, ferēt, id eſt afferent mihi laudem. q. d. nolo ex hac re laudem ſed ſolū dedecus uitare. & animo morē gerere meo. dum. i. dummodo, hæc dira peſtis. ſ. Camilla ut peſtis multos interimens, cadat pulſa meo uulnere. i. telo, aut uulnere, a uulnerato, remeabo i. repetā, inglorius i. ſine gloria, urbē patriam ſ. ut uidetur Soracte Phœbus audiit, ſ. preces Aruntis, & dedit partē uoti. i. deſiderij eius ſuccedere mente. i. ſecundum mētem. & uoluntatē eius, & diſperſit partem uoti in auras uolucres. i. irrita habuit Nam innuit i. aſſenſus eſt oranti. ſ. Arunti, vt ſterneret morte ſubita, Camillam turbantem, ſed non dedit i. nō conceſſit, ut patria alta uideret ſup. Aruntem reducē. i. reductum aut reuertentem, & procellæ uertere uocem i. preces quantum ad eam partem, in notos. i. uēto quolibet nimboſo. Ergo. ut i. poſt quam haſta miſſa manu. ſ. Aruntis, dedit ſonitum per auras acies. i. Volſcorum cōuertere animos. ſ. ad ſtridorem haſtæ, quaſi muuere impulſæ, & cuncti Volſci tulere. i. direxere, oculos ad reginam. ſ. Camillā, ipſa autē nihil memor ſup fuit, nec auras per auræ, nec ſonitus. i. ſtridoris, aut teli uenientis ab æthere, i. altiore aere, quaſi ui phœbea impulſi donec haſta hæſit i. infixa perlata ſub pupillam i. mamillæ parte, quæ lactātibus immittitur, exertā. i. abſciſſam, ut ſit habilis ſagittationi, & ipſa acta alte. i. profunde, bibit cruorem uirgineum. i. tincta eſt, aut imbuta cruore Camillæ uirginis.

TYRRHENVM genitor Tarchontem] Rom. liber, Mediceus. & plerique alii ueteres, Tarchonem legunt, abſque t. & Tarco abſque n. finali littera rectum ponunt. [Incitat iras] In Rom lib. & in Oblongo, Inicit habetur [Et ſemper inertes] antiqui lib. O ſemper legunt [Quid ve hæc gerens tela irrita dextris] In Rom. lib. legere eſt, Gerimus. [Expectare dapes] antiqui libri legunt, Expectare [Se turbidus infert] In Rom. lib. Offert. legitur. [Vrget adunco] Rom. liber, Odunco legit, &, Abunco [Ducit euentum, exemplum ſecuti] In antiq libris, Exemplum, euentumque habetur. [Qua ſe cunque furens] In antiquis li. Ferens, legitur. [Hosq; aditus, iamque hos aditus] In antiq lib. Hos aditus, iāque hos abitus legitur, [Forte ſacer Cybele Choreus] In lib. aliquot antiquis, Satus Cybelo Chloreus, legitur. [Auroque inſerta tegebat] Exemplaria vetuſtiora legunt, Auro cōſerta [Totumque incauta] antiqui libri, Incenſa. legunt. [Cū tandem tempore capto Conicit] Veteres quidē aliquot libri Cunctante tempore capto Cōcitat, legunt [Fata ferent] In antiq. lib. ſcriptum obſeruaui, Ferāt. [Patriam remeabo inglorius urbem] In lib. antiq. Patrias remeabo inglorius urbis, ſcriptum inueni. [Nihil ipſa nec auræ, Auras antiquam eſſe lectionem Ser. aſſeuerat. Sunt etiam libris, in quibus, Illa, ſcriptum ſit. VARIÆ LECT.

DOminam] Reginam, ut Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti. [Virginis audet] Sic fuerat conſternatus ut etiam uulneratā timeret [Occiſo paſtore lupus] Bene paſtori reginam comparat. nam reges ipſi, paſtores uocantur. Hom ποιμένα λαῶν. [Caudam pauitantem] Quæ timorem indicat, propter pauitans, [Turbidus] Modo timidus ſupra terribilis: ut, Venulo aduerſum ſe turbidus infert [Mucro] Hinc apparet mucronē eſſe cuiuslibet teli acumen [Frigida leto, alii telo legunt, & intelligunt Vulnere [Partiri curas] Subaudis conſueuerat. Hæc ita fatur] Vnum abundat nam ſupra ait, Alloquitur [Potui] abſolute, uel uiuere Succedat pugnæ] animus bellatricis oſtenditur, quæ non ſe dolet lucem, ſed bella relinquere. [Nam ſponte fluens [Non ſponte ut ſupra, Portuque ab equo regina ſup ipſis Deſiluit, quam tota cohors imitata relictis. Ad terram defluxit equis. [Paulatim exoluit ſe corpore, Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras] Seruat hoc ubique. vt iuuenum animas à corporibus dicat cum dolore diſcedere, quòd adhuc ſuperſtites eſſe poterant, quod etiam de Turno dicturus eſt. [Immenſus clamor] Troianorum, ſcilicet qui exultabant. [Crudeſcit [Crudelior fit cæde multorum [Multatam] Debilitatam damnatam.

Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mixtoque metum: nec iam amplius haſtæ,
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac uelut, ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe auius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus, magnoque iuuenco.
Conſcius audacis facti, caudaque remulcens
Subiecit pauitatem uero, ſiluasque petiuit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns.
Contentusque fuga mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit, oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat uulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida leto
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tunc ſic expirans Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ.
Qui cum partiri curas. atque hæc ita fatur
CAM. Hactenus Acca ſoror potui. nūc uulnus acerbū
Conficit; & tenebris nigreſcunt omnia circum:
Effuget & hæc Turno mandata nouiſſima perfer,
Succedat pugnæ, Troianosque arceat urbe:
Iamq; uale. POE. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paulatim exoluit ſe corpore, lentaque colla,
Et captum leto poſuit caput: arma relinquens:
Vitaq; cum gemitu fugit indignata ſua umbras.
Tum uero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: deiecta crudeſcit pugna Camilla,
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrum.
Tyrrhenique duces, Euandrique Arcadis alæ:

ASCENSIVS.

CONCVRRVNT trepidæ comites] Recitat fugā Aruntis & monētis ultima verba Camillæ, vnde nihil habemus Don. Sed ordo eſt. Comites. ſociæ belli Latina, Acca, & reliquæ concurrūt trepidæ. i. trepidātes aut feſtinæ, & ſuſcipiunt. ſ. inter ulnas dominam i. reginam. ſ. Camillā ruētem. i. cadentem. Aruns exterritus. ſ. tāto facinore fugit ante omnes i omnibus dimiſſis lætitia & metu mixto. i. habens letitiam admixtā metui, quia lætus erat de morte, ſed metuebat ultionem, nec audet iā amplius credere. i. committere ſe haſtæ uirginis, nec audet amplius occurrere telis uirginis. ſ. Camillæ uulneratæ letaliter, ſed necdum mortuæ. Ac uelut ille. ſ. ſæuiſſimus lupus conſcius audacis facti occiſo paſtore. aut magno iuuēco abdidit ſeſe cōtinuo in alto montes priuſquam tela inimica ſequantur, exiſtens auius. ſ. ſine uia, hoc eſt nullam uiam tenens, ſed qua datur fugiens & remulcēs caudam. ſ. geſtiendo prægaudio ſubiecit eam uero pauitantem. i. mixto timore, & petiuit. ſiluas, haud ſecus i. non aliter Aruns turbidus. i. turbatus metu & lætitia, abſtulit ſe ex oculis, & contentus fuga. i. non attendens ad protectionem ſui, ſed ſoli fugæ intentus, immiſcuit ſe medijs armis. Illa ſcilicet Camilla moriens trahit, id eſt extrahit telum manu. ſ. ſua, ſed mucro ferreus. i. acumen haſtæ ſtat inter oſſa ad coſtas, alto, id eſt profundo uulnere. & ita ipſe exanguis labitur. i. decidit, & lumina i. oculi labuntur frigida leto. i. morte, hoc eſt morientia, color quondam. ſ. dum uiuens ualenique eſſet purpureus reliquit ora. ſ. eius, ipſa expirans i. afflatura animam alloquitur tunc ſic Accam vnam ex æqualibus. i. coæuis, & ſodalibus quæ. ſ. Acca erat ſola fida Camillæ ante alias, qui cum, id eſt cum qua partiri, id eſt partiebatur curas ideſt ſolicitudines animi, atque fatur hæc ita. O Acca ſoror ego potui hactenus ideſt. hanc uſque horam ſed ſup. uulnus acerbum conficit ideſt interimit me nunc, & omnia nigreſcunt ſcilicet circum me tenebris ideſt caligine mortis effuge, perfer Turno hæc mandata nouiſſima ultima à me habenda, ut ſup. ſuccedat pugnæ. i. ad pugnam, & arceat. i. depellat Troianos urbe. ſ. Laurolauinio, & tu iā uale & ſimul his dictis linquebat habenas. ſ. equi fluēs ad terram nō ſpōte, ſicut prius cum Turno obuiam ueniret, eū. i. deinde ipſa frigida exoluit ſe paulatim toto corpore, id eſt animā exhalat aut exoluit ſe officio uitæ, quo perfungi debebat. & poſuit. i. inclinauit, colla lenta, i. ceruicem flexibilem, & caput captum. i. interceptum leto. i. morte relinquens arma. & uita. i. anima qua uiuebat, fugit cū gemitu

gemitu ſub umbras indignata.i.quod ante diem cogebatur exire.nondum perfecto munere uitę. Tum uero ideſt ſed tunc maxime clamor immenſus, ſurgens ideſt oriens, ferit ſidera aurea.i.extenditur ad ſidera uſque, Pugna crudeſcit ideſt fit crudelior,& ſæuior Camilla deiecta ideſt deorſum iacta, quia omnis copia Teucrum,pro Teucrorum, & Tyrrheni duces & alæ Euandri Arcadis ideſt milites leues quos Euander Arcas cū Pallante filio ſuo miſerat,incurrunt ſ.in Volſcos & cæteros hoſtes ſimul.i.pariter,& uno impetu exiſtens, denſi ideſt ſtipati,& agminatim irruentes.

LAETITIA, mixtoque metu:]In Rom.lib. Mœſtoque metu,legitur.[Magno te iuuenco]In antiq exempl. Magnoque,habetur [Labitur exanguis]Plerique libr. antiq Exſanguis. ſcribunt.Don legere uidetur,Et ſanguis.[Qui cum pārtes]Vetera pleraque exemplaria, Qua, legunt. [Troianoſque arceat urbe]In antiq libr. Vrbi legitur, Eſt etiam in Med.abſque copulatiua, Troianos.[Arma relinquens.]In Rom.lib. Reliquit, habetur.[Incurruns denſi]Rom.liber. Concurrunt, legit[Euandrique Arcadis alæ]Rom.lib.legit, Arcades.

SER. AT Triuiæ cuſtos]Miniſtra [Teucros contra laceſſere]propter illud. Bellum importunum gerimus cum gente deorum. [Coluiſſe Dianam profuit]Non deā incuſat,ſed fatorum neceſſitatem, contra quam nec numinis opitulatur auxilium. [Sine nomine] Sine gloria. [Famam patieris inultæ]Nec inuindicatę ignominiam ſubſtinebis, quod etiam Dido dolet dicens, Et moriemur inultę,Sed moriamur ait.[Monte ſub alto]Vt Monte ſub acrio. Apud maiores, nobiles aut ſub montibus, aut in domibus ſepeliebantur.unde natum eſt ut ſuper cadauera, aut Pyramides fierent, aut in gentes locarentur columnæ. [Vana tumentem] plenum κενοδοξίας [Digna Camillæ Præmia]Sic in ſecundo, Perſoluant grates dignas,& premia reddant Debita:Item alibi: Et hæc tibi porto Dona prius.[Tu ne etiā telis moriere Dianæ?]Cum ingenti amaritudine dictum eſt. nam etiā ei genus inuidet mortis.Quod autem ait tu ne etiam,ad Niobes numeroſam pertinet ſobolem.[Cornuque infenſa tetēdit]Cornu accuſatiuus eſt ſingularis, ac ſi diceret, Arcumq; infenſa tetendit. nam horum dubiorum caſus ex ſimilibus uel ſynonymis comprobantur.[Coirent Inter ſe capita] Homericā eſt iſta deſcriptio. [Teli ſtridorem]Homerus: λίγξε βιός.[Audiit una Arūs hæſitque,in corpore ferrum] Celeritas iaculantis exprimitur. Statius cum iam percuſſum dixiſſet, extinctum ait, Necdū certi iacet arcus Amyntæ [Ignoto camporum in puluere linquunt] Facterē numinis iracundia eſt relictus, ut nec ſepulturam poſſet mereri [Turbati fugiunt Rutuli]Hoc ad Camillæ pertinet laudem, qua amiſſa imputantur ſata bellorum[Acer. Atinas:] animis ſ.fugit tamen,[Deſolatique manipli] Deſerti ſignifer, quod eſt nimis diſcriminis namque ubiq; dux precipit ut frequenter circa ſint milites ſicut in Salluſtio legimus.Manipli autē dicti ſunt ſignifeni manipulos illigabāt,& hos pro ſignis gerebant. Vnde hoc nomen remanſit. [Laxos arcus.]Non intentos,ſed iam ſolutos.[Fœmineum clamorem] Impatientem. nam iam dixerat mares, per quod muliebrem clamorē poteramus accipere. [Miſerā mortē.] Quia ſequitur,Limine in ipſo.]Mœnibus in patriis].ſ.ubi ſe iam tutos eſſe credebant.[Aperire uiam].i. dare aditum. & bono locutus eſt ambitu Nam cum portis uia & aperitur & clauditur. [Oriturque miſerrima cædes]Sic in 2 ubi intulit, Armorum facie & Graiarum errore iubarum [Defendētum] Ideo defendentum, & retentum, quia ad maſculinum retulit,& hi defendentes facit, quod & de fœminino dicimus. Si autem de neutro loquamur, defendentium dicamus neceſſe eſt, quia hęc defendentia facit: &, ut ſupra diximus, genitiuus pluralis a nominatiuo plurali non debet eſſe minor. Quod ſi forte minorem cum aliquando inuenerimus,metri neceſſitas facit, & incipit etiam pathos eſſe, non declinatio. [Præcipites foſſas] In quas quis poteſt præcipitari [Cæca]Irrationabilis, quæ in clauſas portas mora arietis ruebat ideſt bellici machinamenti. [Summo certamine.]In extremo diſcrimine,ut ſupra. Vocat labor ultimus omnes. [Trepidæ]Licet trepidæ,tamen oblitæ ſexus iecula iaculabantur. Præcipites] aut feſtinę, aut in mortē ruentes [Primæque mori pro mœnibus audent] Nimij doloris. ſicut, Me primam abſumite ferro. [Sęuiſſimus implet Nuci?] Vt etiā ſupra diximus nūcius eſt qui nunciat, nuncium, quod nunciatur, ſecūdum quod nunc nec de fœmina,nec de re quæ nunciatur, procedit nuncius. Vnde multi uolūt alium intelligi, Accam uero poſtea ueniſſe,ſed melius eſt, ut nuncius de Acca dictum intelligamus, Nouimus.n.poni aliqua in ſubaudinone, quæ ex aperto dicere non debemus: ut Nec dextræ errantis Deus abfuit,cū neceſſe ſit ut aut Iunonē aut Alecto intelligamus. Item Sal. Prima qui forte uenientes exciperet, cum de inſidijs loque-

At triuiæ cuſtos iandudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis,ſpectatque interrita pugnas:
Vtque procul medio iuuenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque,deditque has imo pectore uoces.
OPIS. Heu nimium uirgo nimium crudele luiſti,
Supplicium,Teucros conata laceſſere bello:
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit,aut noſtras humero geſſiſſe pharetras:
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte, neque hoc ſine nomine letum
Per gentes erit,aut famam patieris inultæ:
Nam quicunque tuum uiolauit uulnere corpus
Morte luet merita. POE. Fugit ingens mōte ſub alto
Regis Dercenni terreno exaggere buſtum
Antiqui Laurentis,opacaque ilice tectum.
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit,& Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Vt uidit fulgentem armis,ac uana tumentem.
OPIS. Cur,inquit,diuerſus abis?huc dirige greſſum
Huc periture ueni,capias ut digna Camillæ
Premia,tu ne etiam,telis moriere Dianæ?
POE. Dixit,& aurata uolucrem Threiſſa ſagittam
Deprompſit pharetra,cornuque infenſa tetendit
Et duxit longe donec curuata coirent.
Inter ſe capita,& manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri,dextra,neruoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit una Aruns,hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii,atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit domina amiſſa,leuis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli,fugit acer Atinas,
Disiectique duces,deſolatique manipli,
Tuta petunt,& equis auerſi ad mœnia tendunt
Nec quiſquam inſtantes Teucros,letumque ferentes
Suſtentare ualet telis,aut ſiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedūque putrē curſu quatit ungula campum
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis,& è ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi rupere patentes
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba,
Nec miſeram effugiunt mortem ſed limine in ipſo
Mœnibus in patriis,atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas pars claudere portas:
Nec ſociis aperire uiam,nec mœnibus audent
Accipere orantes;oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditu,inque arma ruentum,
Excluſi ante oculos,lacrymantumque ora parentum

ri,quia ſub Romulo paug adhuc Romanus exercitus haſtis ſe

Pars in præcipites foſſas,urgente ruina,
Voluitur,immiſſi pars cæca & concita frænis
Arieta in portas,& duros obice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor uerus patriæ) ut uidere Camillam.
Tela manu trepidæ iaciunt:ac robore duro
Stipitibus ferrũ,ſudibuſque immitantur obuſtis
Præcipites,primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in ſiluis ſæuiſſimus implet
Nuncius,& iuueni ingentem fert Acca tumultum,
Deletas Volſcorum acies,ceciſſe Camillam,
Ingruere infenſo hoſtes,Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe,metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens(nam ſæua Iouis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles,nemora aſpera linquit.
Aix è conſpectus exierat,campumque tenebat,
Cum pater Aeneas ſaltus ingreſſus apertos,
Exuperataque iugum,ſiluaque euadit opaca:
Sic ambo ad muros rapidi,totoque feruntur
Agmine,nec longius inter ſe paſſibus abſunt:
At ſimul Aeneas fumantes puluere campos
Proſpexit longe,Laurentiaque agmina uidit,
Et ſæuum Aeneam agnouit Turnus in armis,
Aduentumque pedum,flatuſque audiuit equorum.
Continuoque ineanat pugnas,& prelia tenent,
Ni roſeus feſſos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos,noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem,& mœnia uallant.

actur,quas numeri pluralis tã aum eſſe pluſquam manifeſtũ eſt [Deletas Volſcorum acies] Falſum eſt,tm̃.n. fugerant.ſed vim exprimit nũcii,cuius mos eſt plus quam habet ueritas, munciare.[Ingruere] Impetũ facere: ut, Ingruit Aeneas armis.[Ille furens(nam ſæua Iouis ſi numina poſcunt)] Duplici ratione eum inſidias reliquiſſe commemorat, dolore nimio, & numinum uolun tate,quod vtrunque ideo egit, nec capi poſſet Aeneas.[Apertos] Vacantes inſidiis .[Sæua Iouis ſic numina poſcunt] Homer. Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή. [Ambo ad muros]Vt Turnus aueteret,ut obſideret Aeneas. [Fumantes puluere campos] Veluti fumantes caligine pulueris [Sæuum]Fortem, ut,Sæuus ubi Aeacides telo iacet Hector.Item , Nec minus interea maternis ſæuus in armis [Ibero] Oceano, occiduo .i.Hiſpano.Hiſpaniam autem,Iberiam ab Ibero flumine conſtat eſſe nominatam.] Conſidunt caſtris] In ſua quiſque digreſſi. [Mœnia uallant] Hinc probatur quia & qui tuentur,& qui obſident,uallere dicuntur.

ASC. AT Triuiæ cuſtos] Reddit opinionem necis Aruntis ab Opi interfecti ſagittis Dianę. Circa quem locum dicit Donat,ſic.[Pulcherrima]Bonam conſilio hic intellige.[Cur,inquit [Hæc loquitur ſecum ex dolore [Tu ne etiam]Indignatur quod telis Dianæ ſit periturus .[Ignoto camporum in puluere linquunt] Quod ſuit ultionis argumentum ut ſocii illius obliuiſceretur.Hæc ille.Ordo eſt.At i. ſed Opis.ſ.nympha cuſto Triuiæ.i,a Triuia i. Diana cuſtodiæ deputata ſedet iandudum.i. ab eo tempore quo a Diana demiſſa erat alta.ſ.ut melius proſpiceret quis Camillam occideret in montibus ſummis, & ipſa interita.i.non territa ſpectat.i.deſuper è loco tuto pugnas.ſ.aliorum. & ut.i.poſtquam ipſa proſpexit ,pcul Camillam mulctatã.i.afflictam triſti,quia inſidioſa morte,in medio iuuenum furentum clamore,ipſa ingemuit,& dedit has uoces,ſup ab imo pectore.Heu ò uirgo tu luiſti.i.perſoluiſti ſupplicium nimium.nimium,inquit crudele conata laceſſere,i.in prouocare Teucros bello Nec profuit tibi deſertæ.i.ſolitariæ coluiſſe Dianam in dumis,aut geſſiſſe humeris pharetras noſtras.i.uenatorias,tñ tua regia.ſ.Diana non linquet indecorum i. ſine decore iam in tua extrema morte neqi hoc leiũ.i.hæc mors tua ẽrit.i.diuulgabitur per gentes ſine nomine.i.ignobile imo glorioſum erit aut tu non,ſup.patieris famam inultæ.i.ultro fiet de te. Nam quicunque uiolauerit tuũ corpus,is,ſup.luet.i. purgabit illud ſcelus morte merita.i. inde cnta,qualem meruit,quia inſepultus relinquetur, Ingẽs buſtũ .i.ſepulcrum cõtinens cineres corporis combuſti regis Dercenni ſic dicti,fuit ſub monte alto ſactum ex aggere terreno Laurentis.ſ.ſoli antiqui,id nobilis,tectum Illice opaca i.ramoſa, & umbroſa Dea pulcherrima.ſ.conſilio.i.prudẽtiſſima,ſiſtit ſe primum,Niſu.i.conatu rapido i celeri hic.ſ.ſub. hac Ilice & ſpeculatur Aruntem ab alto tumulo,ut.i.poſtquam uidit ſup.ipſum fulgentem armis ac tumentem uana.i.ſuperbiẽtem in uanum, & ſup,inquit,cur abit diuerſus.ſ à nobis,Dirige greſſum huc ò periture ueni huc.i.ad me ut capias præmia Camillæ.i.pro Camillæ morte,digna.ſ te,inuidet tñ ei tã glorioſum genus mortis dicens. Moriere.i.morieris ne.etiam tu.ſ. qui uiliſſimus es. aelis Dianæ ꝙ nobiliſſima eſt Dea dixit.ſ. Opis, & ipſa Threiſſa .i.ſimilis Threiæ.ſ.Harpalicę , aut alteri uenatrice deprompſit pharetra aurata ſagittã uolucrẽ,& ipſa infenſa.i.multũ offenſa Arunti tetendit cornu.i.arcũ,& duxit.ſ.cornu,lõge.ſ.a chorda,donec capita.ſ.arcus extremitates curuata coirẽt inter ſe,& ipſa tangeret iam manibus æquis,i.ęqualiter extẽſis, aut annitentibus,læua.i.ſiniſtra manu aciem ferri.ſ. ſagittæ cuius ferrum peruenerat ad ſiniſtra, & qua arcum tenebat, & tangebat dextra & neruo i chorda ex neruo facta, papillã.ſ.mammillæ ſuæ. Aruns audiit exemplo.i.illico, uns ſimul & ſtridorem teli & auras ſonantes, & ferrum hæſit in corpore.i. nihil moræ ſuiſſe uidetur. Socij obliti.ſ Dea id.pronuncante, illum expirantem i.efflantem aĩam , atq; gemetẽ extrema i, m̃ ala, uidelicet mortia, relinquũt ſup. eũ in ignoto puluere camporum , & ſupple Opis auſertur pennis.i alis aſſumptis, ad Olympum ætbereum .i.cæleſtem, unde demiſſa erat dicẽte Diana Labere nympha polo.[Prima fugit]Ordo eſt. Ala Camillæ læuis. i.agilis , & inconſtans, ſuit prima amiſſa domina.i.regina,Rutuli turbati.id eſt conſternati fugiũt, & Atinas acer.i,quamuis acer, fuit tñ, & duces diſiecti.ſ.a ſtatione ſua in diuerſa diffugia, & manipli,id eſt uexilli feri,deſolati.i, derelicti ſine conſolatione petunt tua.ſ.receptacula urbis,& ipſi aduerſi.i.obnitentes , aut potius auerſi a facie hoſtium,tendunt equis ad mœnia.ſ.urbis,nec quiſquam valet ſuſtentare telis Teucros inſtantes,& ferentes.i.inferentes,letum i.necem, aut quiſquam non audet,ſiſtere.i.firmare greſſum,& ſtare contra.ſ.inſurgentes Teucros,ſed referunt humeris languentibus.i.laſſis, & laxis amiſſo animo.arcus laxos.i.non amplius tentos,& ungula quadrupedum.ſ. equorum, quatit.i. concutit & carpit , curſu campum putrem.i.reſolutum in puluerem,puluis uoluitur ad murus atra caligine.i.denſa nuge , & matres percuſſę pectora. i.habentes pectora percuſſa,tollunt.i. extollunt è ſeculis,unde ſpeculabatur accurſum , & fugam ſuorum , clamorem fœmineum.i.eiulatum,& planctum mulieorẽ ad ſidera cœli. Turba inimica.ſ.hoſtium perſequentium,præmit amine mixto.i.confuſo ſuperbos qui primi curſu.i.currẽdo,aut qui rupere primi curſu.i.impetu portas patentes.nec effugiunt mortem miſerã .i.miſerandam.ſed ipſi confixi io ipſo limine.ſ.urbis in mœnibus patriis,atque inter tuta.ſ.tecta,aut receptacula domorum, expirãt.i .eflant animas quaſi non uulnere. ſed laſſitudine deficiẽtes ,pars,claudere.i.claudebant portas,nec,audent apetire ſociis viam,ne accipere orantes.ſ, ſocios.& cędes miſerrima oritur.i ſurgit.& ſit cædes dicit defendentum.i.defendentium aditus ſ.urbis armis, atque tuentum.i.cadentium in arme.ſ.quæ tenebãt cõtra hoſtem ,excluſi.ſ.ante oculos & ora parentum lacrymãtum.Pars.ſ.excluſorum,uoluitur in foſſas ſ.uallorũ,aut mœnium, pręcipites.i pręcipitium pręben tes , & hoc ruina,i, irruptione irruentium urgẽtes,aut ruina calamitate urbis urgẽte.i.inſtante, & pars cęca.i.improuida, & cõcita.i.feſtina frenis immiſſis.ſ.equis qui cõcitari uno impetu ad portas ferebãtur, arietat.i.more arietum capitibus ſuis , aut ęquorum inſultum facit,in portas.ſ.clauſas.& in poſtes duros obice.i.propter obicem repagulum durę obſtantes,Ipſæ matres(quia amor uerus patrię monſtrat.i.indicat ita faciendum eſſe)ut i.poſtquam uidere Camillam.ſ.extinctã,ipſę trepidę i.feſtinæ,iaciunt ſummo certamine de muris manu.ſ.ſua,tela.iacula ac ſaxa. & immitãtur.i.affingũt ferrum robore duro,& ſtipitibus & ſudibus obuſtis,exiſtentes præcipites.i.præcipitanter in mortem ruẽtes,& audent mori primæ.i.etiam priuſquã uiri,aut ſine exemplo ,p mænibus,aut legamus patriæq; mori ,p menibus audẽt,quia non poterant primæ mori.[Interea Turnum in ſiluis &c.]Recitat quomodo nunciatum eſt Turno in ſiluis,ubi Aeneã obſeruabat aut cõgruũ irrumpẽdi tẽpus Camillã occiſam,& Volſcos in fugã uerſos tẽpusq; ſubueniẽdi reb.feſſis inſtare , & reliqua

quæ

quæ textus habet, Ordo eſt Nuncius ſeuiſſimus.i.res nunciata grauiſſima, aut nuncius i.nuncians, ſiue mas, ſiue fœmina, nā de Acca haud dubie loquitur, utrūq; ita ſignificat nuncius, & qui nunciat. & quod nunciatur, nu ncium uero unū. Vnde rectè ſentit Seruius, licet id Valla non rectè improbet, Poſſum autē per conceptione implicitā in maſculino loqui, ut uenit ad Turnum nuncius, cū de Acca loquarer. Nuncius igitur, aut res nūciata, aut q nunciat uidelicet Acca, implet interea Turnum in ſiluis, ubi.ſ.inſidias tēdebat, & pro i. Acca fert iuueni.i. ad iuuenē, aut fert.i refert & dicit iuueni.ſ.Turno ingentem tumultū. acies Volſcorū eſſe ſup. deletas.i. de ſtatione ſua amotas, & in fugā uerſas, Camillam occidiſſe i.occiſam eſſe, hoſtes infeſtos ingruere, aut irruere i, impetum facere, & irrūpere infeſtos.i.infeſtantes & moleſtātes, & corripuiſſe oīa.ſ loca. & Turni auxilia, & hoc Marte ſecundo i.præſente. & fauente, & metū iam ferri ad mœnia.i.timeri iam etiam urbi. Ille.ſ.Turnus furens ſ Martio furore, nam numina Iouis i.fata, ſæua.i.irreuocabilia, & tamē duriſſima Turno poſcunt ſic, ut.ſ furore percitus, ſingulare certamen non retractet, deſerit colles obſeſſos & linquit nemora aſpera.i.difficilia acceſſu, & ipſe uix exierat è cōſpectu, id eſt quātum conſpici poſſet.& tenebat campum ſ planum, cum pater Aeneas ingreſſus ſe ſiluis ſaltu apertus.i. nullis arboribus tectos, & exuperat, ſ.trāſcendit iugum, ſ.montis, & uadit i exit, ſiluā opaca, i.denſa frondibus. Et ſic ipſi ambo feruntur ad muros rapidi.i.ueloces, ſup.cum toto agmine, nec abſunt inter ſe lōge paſſibus, id eſt nō multis paſſibus diſtāt, forte Maro fecit, Nec multis inter ſe, aut nec longis inter ſe paſſibus abſunt i.diſtant ſed qui uolunt, s, litterā ſicut m, abſumi, apud hunc poetam immutauerunt, ſicut & alia nonnulla: Ac ſimul.i, ſtatim poſt quā Aeneas proſpexit longe campos fumantes puluere i.ueluti fumante obſeros puluere. & uidit agmina Laurentia, i.Laurentium, ſeu Latinorum, & .i etiā Turnus agnouit Aeneā ſæuū ſ. ipſi Turno qui in Deos, & ſuus pius erat aut quē Turnus indi

cauit ſæuum, aut ſæuum non ſemper, nec ubique, ſed in armis, & audiuit aduentus pedum.i pedes aduētantium, aut ſtrepitū pedum aduentantium, & ſtatus equorum, & inceant.i.iniiſſent continuo pugnam ſ ſingularē & tentent prælia, ni.i.niſi, Phœbus.i Sol.roſcus.i.rubeus ſub occaſum tingat iā equos feſſos, ſecundum opinionem uulgi, flumine Ibero.i.mari.ſeu Oceano occiduo, hoc eſt, Hiſpano. & reducat i.per diſceſſum ſuum occaſionaliter noctem die labente i occidente: Quia igitur ingruente nocte dimicare non poſſunt, ipſi conſidunt.i.ſimul locum capiunt caſtris, i in caſtris ſuis, ac tentoriis, ante urbem, & uallāt .i.circundant Vallo mœnia. Alii ne hoſtes ingrediantur. alii ne egrediantur nec commeatum recipiant.

TRISTI multatam] Lib. ueteres, Mulctatam, ſcriptum habent. [Humero geſſiſſe ſagittas] In lib. antiquis, Geſtaſſe, legitur Sed in pluribus, Geſſiſſe pharetras, habetur. [Tua te regina relinquet] in Rom lib. reliquit In aliquot aliis, Relinquit, eſt. [Extrema iam in morte] alibi, Iam morte, legitur [Neque hoc ſine nomine] In antiq aliquot Nec, ſcribitur. Eſt & Numine in Med. [Digna Camillæ] In. Rom lib. Camilla, legitur. [Auerſi ad mœnia tendunt] In Oblongo lib, legere eſt. Aduerſa [Quadrupedumq; putrem curſu] In Rom lib legere eſt, Quadrupedoq; [Et è ſpeculis] antiq aliquot l.b. E muris, legitur. [Nec miſeram effugiunt mortem] In Oblongo lib. Noctem, habes. [Atque inter tuta domorum] In Rom lib. legere eſt, Intra. In pleriſque etiā antiq. nō, Tuta, ſed, Tecta legi [Monſtrat amor uerus] In Rom. lib. Verſus, legitur, [Pro mœnibus audent] In Rom. lib. Ardēt, legitur. [Ingruere infeſtos hoſtes] Antiqua exempl Infenſos, legūt. [Ille furens [nam ſæua Iouis ſic numina poſcunt] Nōnulli, Iam ſæua, egere maluerunt, In Rom lib Et ſæua, legitur. Et ēt, Pellunt, nō, Poſcunt [Siluaque euadit opaca] In aliquot lib. Inuadit, legitur. [Ac ſimul Aeneas] in Oblongo lib. At In Rom. lib Tum pater Aeneas. [Incāt pugnam] Libri antiqui, Pugnas, legunt. VARIA LECT.

ASC. DVODECIMO Turnus, &cæt.] Duodecimum librum concludit poeta morte Turni, in qua ſumma nactus eſt Aeneas gloriam ſummamq; paritus uictoria. Quocirca, ut in Hectore tracto finiuit Iliada Homerus ne ſi procederet, cogeretur ignobilem Achillis mortem deſcribere, ita & in Turno uicto componit, atque concludit Aeneida ſua Maro noſter ne & Aeneæ triſtem obitum memorare compellitur. ubi enim ad ſummam gloriam eius quem laudare uolumus, peruētum eſt, illic ſtandum eſt. Præterea uti ſæpe diximus, mors ultima linea rerum eſt, quocirca, & morte ferè libros concluſit. Adde quod ſenis libris uigeſos quaternos Homeri exequi cōſtituit. nam ſex prioribus Odyſſeā, ſex poſterioribus Iliada exprimit. quocirca errant, qui decimum tertium Aen. aut uſque ad Auguſtum ſcripturum fuiſſe dicunt. Sed ordo eſt. Turnus occidit ab ob & cado, armis.i.ſuccumbit armis diuinis, ſcilicet Vulcani, aut Aeneæ in Deum indigentē

IN XII. AENEIDOS LIBRVM MONOSTICON.

Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.

IN EVNDEM MODESTINI IVRISC. ARGVMENTVM.

Turnus iam fractis aduerſo Marte Latinis,
Semet in arma parat: pacem cupiente Latino.
Fœdus percutitur paſſuris & omnia uictis:
Hoc Turni Iuturna ſoror confudit, & ambos
In pugnam populos agit ementia Camertem,
Aeneas, uolucri tardatur membra ſagitta.
Anxia pro nato ſeruani cura parentis.
Vrbs capitur: uitam laqueo ſibi finit Amata.
Aeneas Turnum campo congreſſus, utrinque
Circunfuſa acie, uita ſpoliauit, & armis.

ALIVD IN EVNDEM.

Troianis, Rutulisque placet coniungere fœdus;
Id Rutuli rumpunt: nato Venus alma medetur:
Dictamo: Rutuli luunt periuria uicti.
Cogitur Aeneæ Dauni concurrere proles.
Pallantea necem miſero dant cingula Turno.

trausferendi, aut fatalibus, quia diis ita uolentibus duodecimo ſup. Aeneidos lib. Et hoc monoſticon eſt. Turnus factis iam Latinis, qui antea infracti erant Marte aduerſo, parat.i. diſponit, ſemetipſum in arma Latino cupiente pacem Fœdus concutitur, ſ. inter Latinum, & Aeneam, & uictus, id eſt uter eorum uincatur paſſurus, ſupple ſit omnia .ſ.mortem & Lauiniæ, ac regni amiſſionem Iuturna, ſcilicet nympha ſoror Turni, confundit hoc.ſ fœdus conſilio Iunonis, & agit ambos populos in pugnam, ementia.i. expreſſe mentita, hoc eſt ſimulans ſe manifeſte Camertem. Aeneas tardatur membra, id eſt habet membra præcipue coxam, tardata ſagitta uolucri ab incerto auctore miſſa Cura parentis.ſ.Veneris anxia pro uato.i filio ſeruauit, ſup. eam, aut ſanauit dictamo herba, urbs capitur, & Amata.ſ.regina finit ſibi uitam laqueo i.ſuſpendit ſe, Aeneas congreſſus.ſ.cum Turno campo.ſ.patenti, & hic acie circunfuſa utriuque.i. ab utraque parte ſpoliauit Turnum uita armis præcipue Baltheo Pallantis.

PVB. VIRGILII

MARONIS AENEIDOS

LIBER XII. ET VLTIMVS.

TVRNVS ut infractus aduerſo Marte Latinos
Defeciſſe uidet, ſua nunc pro miſſa repoſci,
Se ſignari oculis; ultro implacabilis ardet,
Attolitque animos, Pœnorum qualis in aruis.
Saucius ille graui uennatum uulnere pectus,
Tum demū mouet arma leo, gaudetque commantes
Fxcutiens ceruice toros, fixumque latronis
Impauidus frangit telum, & ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit uiolentia Turno.
Turno ſic affatur regem, atque ita turbidus inſit.
TVR. Null mora in Turno: nihil eſt q̄d dicta retra-
Ignaui Aeneadæ, nec quæ pepigere, recuſent? (ctent
Congredior, fer ſacra pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra ſub Tartara mittam
Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commote refellam:
Aut habeat uictos, cedat Lauinia coniux,
POE. Olli ſedaro reſpondit corde Latinus.
LAT. O præſtans animi iuuenis, quātū ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquū eſt
Conſulere, atque omnes metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppido capta
Multa manu, necnon aurumq;, animusque Latino eſt.
Sunt aliæ innupte Latio, Laurentibus agris,
Nec genus indecores: ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, ſimul hæc animo hauri.
Ne natam ulli ueterum ſociare procorum
Fas erat: idque, omnes diuique, hominesque canebāt.
Victus amore tu, cognato ſanguine uictus
Coniugis & mæſtæ lacrymis, uincla omnia rupi.
Promiſſum eripui genero, atque arma impia ſumpſi.
Ex illo qui me caſus, quæ Turne ſequantur.

TVRNVS ut infractos] Poſtquā Turnus in bello defeciſſe uidet Latinos antea ſēper infractos nanq, ita maior eſt ſenſus. q̄ ſi infractos, ualde fractos acceperis [Sua nunc promiſſa repoſci] Quia dixerat] Ibo animis contra, uel māgnū pſtet Achillē [Se ſignari oculis] Propter illud Ante ora Latini, in te oculis referūt. [Vltro] aut inſuper, aut antēq̄ aliquis expoſcat. Saucius ille] κατ' ἐξοχὴν. Ille leo i. princeps ferarū, ſaucius aūt pectus. i. ſauciū pectus habens. Et bene alia uerba interpoſuit, qui ſaucius pectus, & ſonabat apertime, & imperitis poterat ſolæciſmus uideri. [Graui uulnere] Forti: ut Ferit enſe grauem Tymbreus Oſyrim. [Tum demum] Nouiſſime. i. poſtquā fuerat uulnere laceſſitus. Hæc. n. leonum natura, eſt ut niſi laceſſiti iraſci nequeant. i. irritati, & prouocati. [Mouet arma] Vires ſuas experitur, nā arma ſunt vainſ cuiuſq; rei poſſibilitas. Vnde eſt, Et quærere conſcius arma .i. dolos. [Latronis] Modo uenatoris, & eſt Græcum nam λατρεύειν dicunt obſequi, & ſeruire mercede, Vnde lattones uocantur cōducti milites, moris aūt erat, ut hoc imperator & circa ſe habere, & primos mitteret ad omne diſcrimen. unde nūc dicit latronis telo fixum leonem, quia etiā uenatores operas ſuas locare conſueuerunt. Varro tn̄ dicit hoc nomen poſſe habere etiā latinā etymologiam, ut latrones dicti ſunt quaſi lattones, quod circa latera regum ſint, quos nunc ſatellites uocant; una tamē eſt ſignificatio, licet diuerſa ſit etymologia. Plautus in Pirgo Polinice apertē oſtendit qui ſint lattones, dicens, Rex me Seleucus miſit ad conducēdos lattones. [Impauidus frangit telum] Luc. Per ferrum tn̄ ſecutus uulneris exit. [Fremit ore cruento] Licet os habeat ſuo cruore perfuſum. Sanè ipſa comparatio exitum oſtēdit futurum. Nam ēt Turnus ruet in mortem ferocitate compulſus, ſic in quarto indicat futurū exitū reginæ, dicens, Qualis coniecta cerua ſagitta. [Gliſcit] Creſcit, unde & glires dicti sūt quos pingues efficit ſomnus [Turbidus] Plenus terroris & perturbationis. Sane notandum. [Affatur, atque infit] Nam iteratio eſt, qua frequenter eſt uſus, licet nonnulli dicant temperare hoc interpoſitam coniunctionem. [Retractent] Repetant. & reuoluant, [Congredior] Stat. ubi Polinicem obliq. inducit loquentē, Non me ullius domus anxia culpet, Expectētve truces obliquo lumine nati, Vnde etiā ſupra ait poeta, Se ſignari oculis [Deſertorem Aſiæ] Exulem. ut, Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris? unde eſt præmiſſa illa excuſatio, & in tota ſecundi œconomia. & in 4 ubi dicit, Me ſi fata meis paterentur ducere uiam Auſpicis, & ſponte meas componere curas. Vrbem Troianam primum, dulceſq; meorū Reliquias colerem. [Sedeāt, ſpectentq; Latini] Ductus eſt, ut diximus ſupra. Pollicetur. n. ſe ſingulari certamine dimicare uelle cū nolit. nam dicens, Sedeant. ſpectentq; Latini, Latē ter eos ignauiæ arguit. quod ſolus omnibus quieſcentibus dimicet, quam rem plenius ſequens indicat uerſus. Et ſolus ferro crimen cōe refellam. i. cōe fugæ ac timoris dedecus ſolus meis uirtutibꝰ cōprimā. [Sedato corde] Quia de Turno ait, Atque ita turbidus inſit. [O præſtans animi] Et præſtans uirium & pręſtans uiribus dicimus. Sane magnæ moderationis eſt hæc oratio, nā & laudat Turnum, quaſi uictū fortem, & tamen eum à ſingulari certamine dehortatur. dicens. n. præſtans animi, latēter oſtendit eum inferiorem eſſe uirtute [Expēdere caſus] Ne ex abrupto de eius uirtute deſperare uideatur, caſuum uarietatē ſe timere cōmemorat. [Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida] Si pp regnum dimicare diſponis habes paternum, ſi pp gloriam multos uirtute ſuperaſti. Qđ aūt dicit.] Necnon aurumq;, animuſq; Latino eſt] Varie exponitur nanque alii dicūt, habes regnum paternum, habes oppida, etiam à me habes aurum & promptū animum ad danda oīa præter filiam. Alij uero ſic intelligūt ſi pp opes, & uxorē dimicaturus es, hæc non ſolus habeo, cuicunq;. n. Latino eſt & aurū, & animus promptus ingeneiū, ut latino non de ſe dicat, ſed cuicunque de Latio. [Latio, & laurentibus agris] Et in ciuitate, & in omni regno Latinorum, [Nec genus indecores] Quia iſte regis filiam petebat. [Sine me hęc] Hoc loco īntelligimus Turnum dolore uoluiſſe in uerba prorumpere. Haud mollia fatu]. i. aliqua uera, nā aſpera ſunt, quæ cū ueritate dicūtur. falſa. n. plena ſolēt eſſe blanditiis [Animo hauri] Omni attētione percipe [Nulli ueterū ſociare procorū] Generaliter dicit ꝓhibitum eſſe dari Lauiniam cuilibet Latino, ut Turnus ſolatium aliquod habere poſſit doloris [Diuique hominesq; canebant] Propter Faunum & uates [Victus amore tui] Hoc eſt pp te, ꝓpter tuū amorē. Sane inter tui cauſa feci, & tua cauſa feci, hæc diſcretio, eſt, ut tui cauſa tunc dicamus, ſi aliq̄d ipſi ad quē loquimur, pſtitimus, ut puta tui cauſa

Bella uides, quantos primus patiare labores.
Bis magna uicti pugna, uix urbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes oſſibus albent,
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat?
Si, Turno extincto, ſocio ſum accire paratus:
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid conſanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia? ad mortem ſi te (ſors dicta refutet)
Prodiderim, natā, & connubia noſtra petentem?
Reſpice res bello uarias: miſerere parentis
Longæui, quem nunc mœſtum patria Ardea longe
Diuidit; Haud quaquam dictis uiolentia Turni
Flectitur, exuperat magis, ægreſcitque medendo
Vt primum fari potuit ſic incipit ore.

cauſa te defendi, Tua uero cā, tunc, cū alteri aliquid alterius cōtemplatione præſtamus, ut tua cā tuum hunc defendi. [Cognato ſanguine] Quia Venilia mater Turni, ſoror eſt Amatæ. [Vincla omnia rupi] Et religionis & fœderis. [Promiſſam eripui genero [Verū eſt, nam Aeneę p legatus promiſerat filia, cui poſtea intulit, bellū, licet multi dicant ante eā Turno fuiſſe pmiſſam, quod falſum eſt. Nā Latinus nunq̄ cā Turno ante pmiſit. Nam nec Faunū conſuleret, ſi eam Turno ante promiſiſſet, ſed tm̄ cū eſſe generū Amata cupiebat, quod etiā legimus, Quem regia coniux Adiungi generū miro pperabat amore. [Qui me caſus [Excuſat Turnū, ut nū ipſius eſſe uideatur. quod uictus eſt, ſed ſuum, quia auſus eſt contra generū bella ſuſpicere. [Primus] Præcipuus. [Bis magna uicti pugna] Semel cū eſt occiſus Mezentius, iterum cū interiit Camilla [Albent] Vſurpauit uerbum albeo albes. [Inſania mutat] Inſania. n eſt illuc reuerti, unde uix euaſeris [Tollo?] Finiu, remouit, vt, Tollite cuncta inquit [Fors dicta reſutet [Parētheſis plena abominationis. [Natā. & cōnubia noſtra petentē] Iniquiſſimū eſt eum morti tradere, q̃ tuam affinitatē exoptat. [Reſpiceres bello uarias] Ne eum ignauiæ uideatur arguere, admouet caſum, ut ſupra. Atq; omnes metuentem expendere caſus [Mœſtum patria Ardea, longa Diuidit] Longe meſtū. i. ualde mœſtum, nam longe diuidit, nō procedit, nō enim Ardea à Laurento longe ualde diſſidet ſpatio. [Aegreſcitque medendo [Inde magna eius ægritudo creſcebat, unde ſe ei Latinus remedium ſperabat aſſerre. Medendo autem. dum ei medetur, Nam gerundij modus eſt a paſſiua ſignificatione [Vt primum fari potuit] Nimius enim dolor uel iracundia interclu ſerat eius uocē, ſic de Euandro, Et uia tandem laxata doloři eſt.

ASC. TVRNVS Vt in fractos aduerſo Marte Latinus Defeciſſe uidet] In principiu huius duodecimi, & vltimi a Virgilio q̃dē editi libri Turnus videmus Latinus defeciſſe, & inſugā verſos, nihilq; reſtare niſi vt certamē cū Aenea ineat aut loco cedat, ſtimulo amoris & generoſitate animi ad id cōpulſus pollicetur cōtra Aeneā ſtare, & omnē belli aleā ī ſuū caput recipere, quo circa cōparat eū leoni poeta q̃ tūc maxime iraſcit cū laceſſitus eſt & euadendi uiā præcluſā uidet. Hīc p̄terea Turni ad Latinū uerba q̃bus Aeneā multiſariā licet paucis uituperat, ut ingenioſe notauit Don. cuius hęc aūt uerba. [Infractus]Valde fractos. [Latinus] Nō ſolū eius gētis milites, ſed uēs q̃ eſſēt in exercitu Turni cōparat leoni. Qui beſtias imperiū habet, ut Turnus in ſuos, ſed vulnerato, & q̃ vlciſci nō pōt. [Deſertorē Aſiæ] Tria cōuitia, à loco qd̄ Aſianus, q. d. ex corrupta puincia, a genere, qd̄ eſſet Dardanius, quaſi rebellis, à facto, qd̄ eſſet pditur. [Cōmune] Nā cōe dedecus eſt, qd̄ Troiani Italiā teneāt. Hæc ille. Cōtra q̄ ſentit Seruius ſtatim in principio, dicēs infractos intelligi nō fractos ulim, ſed oīe defeciſſe. Quia uero infringere eſt interdū intrinſecus, & multū frāgere, ideo poſſēt Latini infracti dici aduerſu Marte. Verūtamē meo quidē iudicio, mēs poetæ eſt q̃ hoc ordine explicabo. Vt. i. poſtq̃, Turnus uidet. i. cōſiderat, Latinos infractos. i. nō fractos quantū ad propriā uirtutē, & fortitudinē defeciſſe, tamē Marte aduerſo i. quia Martē & ceteros Deos aduerſos habuerāt, & uidēs, ſua pmiſſa (quibus. ſ. pmiſerat ſic, Ibo animis cōtra vel magnum præſtet Achillem) repoſci. i. exigi iuſte a ſuis dictis. & ſe ſignari oculis. ſ. omnium alloqui non audientiū, ſed tacite id petentium miſerabili cōſpectu, ipſe ultro. i. nondū requiſitus nec prouocatus, expreſſe ardet. i excandeſcit, exiſtens implacabilis, attollit animos, exiſtens talis qualis. ſ. ferociſſimus utpote in barus leo, exiſtens in aruis pęnorum. i. punica regione, ſaucius pectus, i. habēs pectus ſauciū graui uulnere uenarum. i. uenatorū telo, mouet tū demū i. primū poſtquā uulneratus eſt, arma. ſ. naturalia hoc eſt iram excitat, arrectis iubis, & gaudet. ſ. de futura pugna excutiēs. i. erigēs, & figere faciens, ceruice toros. i. uil-

los, comantes. i criſpantes, & fruticātes, & impauidus frangit telum latronis. ſ. uenatoris qui a latere aut è latibulis. adortus eſt, eum fixum. ſ. in pectore ſuo, & fremit ore cruento, haud ſecus. i. non aliter, uiolentia gliſcit. i. creſcit Turno accenſo ſ. per iram, & affatur tum. ſ. poſtquam ſic excānduit regem. ſ. Latinum, atque ipſe turbidus, id eſt plenus terroris, & pturbationis, infit i ſic loqui incipit. O pater. ſ. Latine, nulla mora, ſup. eſt in Turno i. paratus ſū, quod exigunt ignaui Teucri ſingulare obire certamen, nihil eſt. i. nulla eſt rō, q. i. cur Aeneadę ignaui. i. inertes, & ſine induſtria ſuū periculum in caput regis ſui reijciētes, retractent. i. reuocēt per alium contractum, dicta, id eſt quæ prius dixerunt, nec recuſent ſcilicet pacta quæ pepigere, id eſt pacti ſunt nobiſcum, ego congredior, id eſt paratus ſum congredi, fer ſacra, id eſt ferri porcū ad fędus percutiendum, unde addit, & concipe fędus. ſ. cū Aenea dimicandi ea lege, ut ſi uictus ſit abeant Teucri, ſin uictor habeat cum regno Lauiniam, nam aut ego mittam ſub Tartara. i. occidam, hac dextra. i. mea deſertu rem Aſiæ, i. patriæ ſuæ mollis per proditionem deſertorem Dardanium, id eſt à Dardano ortum. ſ Aenęam, ſedeant & ſpectent Latini, q d. ſint ignaui & reſides quantūlibet, & ita eos ignauiæ damnat, ut non permittant ſingulare certamen. & ego ſolus refellam, id eſt abolebo crimē commune, id eſt cōmune dedecus, quod eſt ab externo omnes à ſedibus pelli, aut iniquas leges ſuſpicere, aut ſup. Dardanius deſertor Aſiæ habeat uictos, id eſt omnes in me uno qui morte mea libertatem mihi peperero, & ceteris ſeruitutem, & Lauinia cedat, id eſt concedatur illi deſertori Aſiæ coniux. Quibus omnibus quantum poteſt à duello dehortatur. [Olli ſedato reſpondet corde Latinus] In hac parte habetur reſponſio Latini ad Turnum ipſum cohortatus, ut derelicta Lauinia ad patrem reuertatur aliam coniugem ſibi expoſtulaturus quandoquidem filiā ſuam dijs exhortantibus iam Aeneæ deſponſauerit. Ex infęlicitate prætera belli contra deorum monita ſuſcepti dehortatur à bello amplius committendo, ſed nō flectitur dictis uiolentia Turni, de quibus omnibus hæc ſunt uerba Donati. [O pręſtans]Enumerat bona ac mala iuuentutis, & ſenectutis. In iuuene enim quantum emicet uim corporis tantum in omne caſus inſulta temeritate, capitur, ſola meliorum ſpe ducitur. Totum ſorum proſperum putat. Nec aduerſa præuidet in ſene uix corporis minor, conſilij maior. Omnia expen. Abeſt ab eo temeritas, cuius mala, aut in ſe expertus eſt, aut in alijs uidet. O præſtans animi, Laudat eius uirtutem cum perſuaſurus eſſet, ne pugnaret, ne putaret, quòd illi deficeret. Oſtendit deinde nuptias filiæ nunquā fuiſſe in ſua poteſtate, ſed in deorū numine, Oſtēdit ſua cauſa omnia feciſſe. Hæc ille. Ordo eſt. Latinus reſpōdit olli. i. tunc illi. ſ. Turno corde ſedato. i. tranquillo & pacato animo ò iuuenis p̄ſtans. i. pręſtantis animi, aut potius præſtās animi. i qui animum pręſtas ad quamuis rem obeundam, quātum ipſe. i. tu qui iuuenis es, exſuperas. i. excedis me ſenē, uirtute feroci. i. Martia, & bellica fortitudine, tanto impenſius. i. diligētius impendendo maturem operā ęquum eſt me, ſcilicet prouectior rem ætate conſulere. i. proſpicere reip. & me metuentem expendere. i. examinare, & pēſitare uēs caſus. i. aleas belli, & dubios rerum euentus: Regna patris. ſ. tui Dauni uidelicet, nomine ſunt tibi. i. tu habes ea, & multa oppida, capta manu. ſ. tua, ſunt tibi, necnon. i. etiam, animus. i. liberalis, & beneficus erga te, & aurum, ſupp. eſt Latino. i. iuuabo te opibus meis ad alias nuptias. Aliæ nuptiæ. i uirgines nubiles præter Lauiniam ſunt Latio. i. & in agris Laurentibus. nec indecores genus. i. non habētes genus ſi dicat indecor, hoc. inhoneſtū, ſed (per liptotem) nobile & honeſtum, ſine me aperire i. manifeſtare, tibi, dolis. i. fraudibus, & ambagibus uerborum ſublatis. i. de medio latis, haud mollia. i. res nō molles, aut leues, ſeu friuolas fatu i. dū fatur, aut ad fandū, ſed graues, & magni momēti, & hauri. i. accipe ſimul hæc aīo i. animaduerte, & pōdera hæc quæ dicam. Nulli. i nō ulli fas non erat. i. non erat fatis permiſſum me ſociare natā. i filiā, ulli

procorum

procorum ueterum ideſt eorum qui prius eam coniugem petierant, qui multi erant in Latio. & omnes homines ideſt augures, & aruſpices, & omnes diui, ut Faunius, & portenta deorum canebant, i. uaticinabantur, & quaſi oraculo dicebant, id. ſ. quòd non erat fas, ego tamen uictus amore tui & victus ſanguine cognato ſcilicet ſanguini coniugis. ſ. Amatæ & uictus lacrymis coniugis mæſtæ, rupi omnia uincula. i. obſtacula aut fœdera cum alio icta, unde ſequitur, ego eripui genero. ſ. Amatæ promiſſam. ſ. filiam, & ſumpſi arma impia, quia contra generum uiolato iure hoſpitalitatis diis iratis. O Turne tu uides quicaſus, & quæ bella ſequantur. i. perſequantur me, ex illo. ſ. tempore, aut facto i. tempus, & factum, & tu uides quantos labores tu patiare primus. i. præcipuus. Nos uicti bis magna pugna, uix euentur. i. protegimur urbe. i. mœnibus urbis, aut in urbe, tu uides ſpes Italas, ſed potius per acclamationem dixero, ſpes Italas dictum vt ſit, o ſpes Italas, quo, nos iam recidiſtis! fluenta Tyberina, recalent. i. ruſus (quia ſecunda pugna commiſſa) calent adhuc ſanguine noſtro i. Italo, hoc eſt noſtrorum effuſo, & rampi albent ingentibus oſſibus. ſ. noſtrum qui inſepulti derelicti ſunt Quò i in quam ſententiam, ego referor. i. reducor, & conuerto, toties, hoc eſt cur ſemel non auſim dicere quod ſæpe ſenſi, quæ inſania mutat mentem!, ut. ſ. quod recte deliberauerim, exequi non audeam ſi ego ſum paratus accire ſ. Troianos, ſocios regni, Turno extincto. i. poſtquam Turnus fuerit extinctus cur ego non tollo potius ipſi Turno incolumi certamina i cur non dirimo litem. Quid Rutuli conſanguinei. ſ. Lauiniæ per Amatam, ſup. dicerent? quid cetera Italia. i. gens Itala dicet, ſi ego prodiderim i. proſtiterim, & expoſuerim ac porro dederim ad mortem, te petentem natam. i. filiam noſtram, & noſtra connubia, quia uero mali ominis ueteres ſemper ſugerunt occaſionem, poſtquam ad mortem dixerat, ſubiungit per parentheſim ſors. i. bona fortuna, & bonus euentus, refutet. i. irrita faciat dicta. i. ne habeāt efficaciam quibus dixi ad mortem &c. Reſpici. i. conſidera, res uarias. i. dubias, & incertas, bello. i. quæ ſunt ſemper bello, aut in bello, miſerere parentis ſ Dauni longæui. i. ſenioris, quem. ſ. parentem tuum, Ardea patria ſ. tua, diuidit i. ſeparat nunc à te mœſtum, id eſt triſtem longe. i. multum. ſ. propter periculum & abſentiam tuam. Hæc Latinus addit pœna. Violentia Turni haud, id eſt non flectitur quidquam. i. quouis modo, aut in quauis re, ſed, ipſa exuperat. i ſupercreſcit magis, & ægreſcit i. fit ægra magis, aut Turnus fit magis æger, medendo, i. dum illi medetur, aut mederi conatur, & primum. aut cum primum potuit fari i, eloqui quod diu propter nimiam commotionem ac turbationem nequiuit, ipſe incipit ſic ore. i. expreſſe loqui ut ſequentia continent.

Cedat Lauinia coniux] Aliqui lib. Cedatque legunt. [Quantum ipſe ferociſ] In aliquot exempl. legere eſt, Quoniam [Necnō animusque, autumque] Latino in antiq. lib Latino eſt, legitur. Nonnulli uero hoc numero legunt, Necnon autumq;, animusque Latino eſt. [Promiſſam eripui genero, arma impia ſumpſi] antiqui l. b. legunt, Genero, atque arma impia ſumpſi [Quātos primus patiare labores] Rom. liber legit, Patiere. [Quo referor toties?] In Rom lib. legere eſt, Refero. [Inſania mutat?] In libr. aliquod, Motat, legitur. [Sum accire paratus, Rom lib. Adſcire, legit, ab adſciſco. [Sic incipit ore] antiqua exemplaria uno exemplo legunt, Inſtitit ore, ab inſiſto.

TVR. Quā pro me curgeris, hanc præcor optime, pro me
Deponas, letumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & noſtro ſequitur de uulnere ſanguis,
Longe illi de mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, & uanis ſeſe occulat umbris.
POE. At regina noua pugnæ conterrita ſorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat.
AM. Turne per has ego te lacrymas, per ſiquit Amatæ
Tangit honos animum (ſpes tu nunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ, decus, imperiumque Latini
Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit)
Vnum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cunque manent iſto certāmine caſus,
Et me Turne manent: ſimul hæc inuiſa relinquam
Lumina, nec generum Aeneam captiua uidebo;
POE. Accepit uocem lacrymis Lauinia matris,
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo ueluti uiolauerit oſtro
Si quis ebur, uel mixta rubent ubi lilia multa
Alba roſa; tales uirgo dabat ore colores,
Illum turbat amor: figitque in uirgine uultus
Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam;
TVR. Nec quæſo, ne me lacrymis, neue omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem
O mater: neque enim Turno mora libera mortis
Nuntius Hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer, cum primum craſtina celo
Puniceis inuecta rotis aurora rubebit:
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma quieſcant,
Et, Rutulum: noſtro dirimatur ſanguine bellum,
Illo quæratur coniux Lauinia campo.

SERV. QVam pro me curam geris, hanc præcor optime pro me Deponas] Bis quidam ait pro me, ſed diuerſa affectione, namque hæc dicit, Quā pro ſalute mea ſolicitudinem geris, hanc pro mea fama & gloria quæſo derelinquas. uir fortis. n. glorioſam mortē præponit ſaluti. [Debile ferrum] Sic in 2 Teluque imbelle ſine ictu Coniecit. [Noſtro de vulnere] Quod nos inferimus. & dubiceſt locutus. [Longe illi dea mater erit] Contra illud, Sed matris auxilio vtitur [Noua ſorte] i magna, nā nouum non eſt quod fuerat ante promiſſum, magnam aūt ſortem uocauit ſingulare certamen. [Per ſi quis Amatæ Tangit honos animum] Si quod te regina rogas tuam commouet mentem, & ſi quem honorem habes Amatæ. Sic in 7. Si qua piis animis manet infelicis Amatæ gratia. [In te omnis domus inclinata recumbit] Totum digeſſit ante per ſpecies. & ſic cōtulit ſe ad generalitatem & eſt à ruina tranſlatio. [Magnum committerer Teucris] ab omni cum bello non tātum a ſingulari certamine dehortatur. [Et me Turne manent,] Mire agit, nam quia ſcit uirum fortem ſuam mortem facile poſſe contemnere, deterret eum, dicēs ſe ſimul eſſe morituram, ut qui periculum non timet formidet inuidiam. [Accepit uocem] Ordo eſt, Accepit uocem matris Lauinia. [Flagrantes parfuſa genas] id eſt lacrymis genas perfuſas habens. Stat. Et gemitu mœſtos imitata parentes [Ignem Subiecit rubor] Hypallage eſt, pro. cui ignis animi Subiecit ruborē, mouebat aut intelligens ſe eſſe tātorum cauſa malorū, Sic ſupra, Cauſa mali tanti atque oculos deiecta decoros. [Violauerit oſtro. Si quis ebur] Homeri comparatio, unde & uiolauerit tranſtulit. Ille. n. ait ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ. [Mixta rubent ubi lilia multa Alba roſa:] aut ubi multe alba lilia mixta rubent roſa i. roſæ coniunctione. Naturaliter enim omnis candor uicinum in ſe trahit ruborem. [Illum turbat amor.] Inuenit occaſionem qua Turnus magis moueretur in bellum. [Neque. n. Turno mora libera mortis] Duplex hoc loco eſt expoſitio aut n. ordo eſt, Ne quæſo mater me lacrymis. i tanto mortis omines proſequaris ad duri Martis certamina proficiſcentem, neque. n. Turno mora libera eſt non eundi poſt iam promiſſum ſingulare certamen. Aut certe h. d. Noli me mater euntem ad bellum ominoſis lacrymis proſequi, neque enim Turno mora libera mortis. i. neque. n. eſt in poteſtate mea morā inferre uenientibus fatis, ac ſi diceret, Si imminent fata, ſum periturus etiam ſi minime ad bella proficiſcar. Sciendum tamen locum hunc unum eſſe de inſolubilibus duodecim, quæ habent obſcuritatē, licet à multis pro caput reſoluentur ingenii. [Dum primum craſtina cœlo Puniceis inuecta rotis] Hoc loco auiditas pugnarum exprimitur. Sane nunc non dicit oriri diem, ſed deſignat tempus quo uult ut vterque ad ſingulare certamen procedat. [Noſtro dirimamus ſanguine bellum] Bene ſe commendat omnibus hoc dicto, ſiquidem ſuum ſanguinem pro omni bello dicit poſſe ſufficere.

ASC. QVAM pro me &c.] Recitat animoſi Turni reſponſionem & ad eam Amatæ reginæ muliebrem, & affectuoſam precationem: Lauiniæ ad hæc pudorem, & uenuſtatē qua Turnus vehementuis

mentins inflammatus, Amatam, rurſus affatur ſignificans ſe conſtituiſſe omnino cum Aenea certamen. De qua re nihil eſt Donati. Ordo autem eſt. Optime ſubaudi parer, aut rex, ego prę cor deponas pro me ideſt pro honore meo ſeruando, & pro ani mi t.. :i uoluntate, hanc curam quam geris pro me, ſcilicet pro ſalute mea & uita ſeruanda, & ſinas, ſcilicet permittas me paciſci ideſt in pactum committere uitam pro laude ò pater. & ideſt eriam uos non ſolis Troes ſpargimus manu ſcilicet noſtra tela, & ferrum ideſt tela ferrata, haud debile ideſt fortia & robuſta, & ui multa uitenria, & ſangnis ſequitur de uulnere.i.telo noſtro aut de uulnere à nobis illato. Mater.ſ.Venus Dea, erit illi.ſ.ſæuiſſimo & iniquiſſimo hoſti Aenex, longe.i.procul quę .ſ.Dea redat i.protegat eum fugacem i.frequenrer fugere ſolitum ur à congreſſu Diomedis. nube feminea.i.uelamento fœminis apto, & occultat.ſ mater Dea ſeſe.i.ſeipſam umbris uanis.i.manibus, & mentiris, aut nihil profuturis quia & ipſa id ſaciens vulnerata eſt hęc ſup. Turnus dixit. At.i.ſed regina.i.Amata conterrita ſortę pugnę, noua.i.inſolita, & magna quia non ſolitus erat cũ tali uiro congredi Turnus licet fortiſſimo quoſ que interemerat, flebat & ipſa moritura.i.ſimilis moriturę, aut certe morte retineri nollet, aut quæ capa nibe moritura eſt, tenebar.i.complectebatur aut retinebar generum i. quem generum eſſe cupiebat.ſ.Turnum ardentem.i excandenſcentem, & uehementer incenſum ad pugnam tenebat autem hit uerbis. Turne ego oro te unum, i.unam rem. per has.i.meas lacrymas, & ſup.honorem.i.obſeruantiam, & uenerationem Amatę ſi quis honos Amatæ tangit animum.ſ.ſuum, ut debet, nam tu es nunc una.i.unica, & ſola ſpes ſenectæ ſ.noſtrę, tu es requies unica miſerere.ſ.Amatæ decus, & imperiũ Latini eſt ſup. penes te.i.in tua poteſtate, & omnis domus Latini inclinata.ſ.ad ruinam, & deſolationem, recumbit in te.i.repoſuit ſpem in te ſulcitus per te. Oro igitur unum, uidelicet deſiſte committere.i cõſerere manum Teucris.i.cum Troianis quia, ò Turne quicunq; caſus manent, i.certe expectant te in iſto certamine, manent & .i.etiam me, ego relinquam ſimul.ſ.cum mortem tuam audia ro hæc lumina inuiſa.i.hanc uitam mihi moleſtam, nec ego captiua uidebo Aeneam generum.i.meum Lauinia.ſ.uirgo filia Latini & Amatæ perfuſa genas flagrantes i.igneo rubore præ pudore ardentes.i habens eas perfuſas lacrymis accepit.i hauſit & intellexit uocem matris.ſ.ſuæ, cui.ſ.Lauinię rubor, i pudor ruborem generans plurimus.i.abundantiſſimus, ſubiecit ignẽ .i.ardorem aut igneum colorem, &.ſ ignis, hoc eſt calor natu ralis qui formam generat, eucurrit.i diſperſus eſt per ora calefacta.ſ.per ruborem, uirgo dabat ore.i.facie ſua tales colores, ueluti.i.quemadmodum qui quales dantur, ſi quis uiolauerit ideſt miſcuerit, ebur indum.i.indicum quod albiſſimum eſt, oſtro ſanguineo.i purpura ſanguinei coloris, uel ubi lilia alba rubent mixta multa roſa, Amor turbat illam ſ.Turnũ, & figit uultus in uirgine poſtquam.ſ.ſemel in eam oculos coniecerat, & ardet magis.ſ.quam prius in arma.i.ad arma tractanda in certamine cum Aenea, & affatur Amatã.ſ reginã paucis ſ.uerbis. O mater quæſo.ue:ne, inquit, proſequere me lacrymis, ve pro nel, ne proſequere.i. proſequaris tanto omine.i.indicio triſtis exitus me euntem.i.proficientem in certamina Martis duri.i.rigidi & inexhortabilis, neque.n.mora, i.dilatio mortis, ſi quidẽ moriendum eſt Turno libera, i.eriam ſi differre mortem quam mihi lacrymę tuæ portendunt, uelim tamen non poſſem fatis urgẽtibus.q.d.ſentio me inſtigatum neſcio quo numine ad cõgreſſum, hoc ſenſu legendum eſt tefer, vt ſit &, ideo ò Idmon ra fer nuncius.i.nuncians &c. Aut ideo non eſt Turno mora libera mortis, quia conſignata eſt iã dies Nam Idmon nuncius refert Tyranno Phrygio.ſ Aenex mea dicta haud placitura, cum.i.vbi aurora craſtina cõnecta rotis puniceis.i.roſeis rubebit primũ, cęlo, id eſt per cęlum, aut aerem non agat Teucros in Rutulos, ſed arma Teucrum pro Teucrorum, & Rutulum pro Rutulorũ quieſcant, &, ſup dirimamus, id eſt abſcindamus, & finiamus noſtro ſanguine bellum Lauinia quęratur illo campo, id eſt per tale certamen coniux, ſcilicet uictoris.

Si quis ebur, uel mixta rubent] In antiquis exemplaribus legere eſt, Si quis ebur aut mixta [Teucrum arma quieſcant, Et Rutulum noſtro dirimamus] In Rom lib. legera eſt, Teucrum arma quieſcant, & Rutuli noſtro dirimatur. VARIA LECT.

POE. Hæc ubi dicta dedit, rapidusq; in tecta receſſit;
Poſcit equos; gaudetque tuens ante ora frementes.
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia:
Qui candore niues anteiret curſibus auras,
Circunſtant properi aurigæ. manibusque laceſſunt
Pectora plauſa canis, & colla comantia pectunt.
Ipſe de hinc auro ſqualentem, alboque orichalco
Circundat loricã humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ,
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Aedibus aſtabat, ualidam ui corripit haſtam.
Actoris Arunci ſpolium, quaſſatque trementem
Vociferans. TUR. Nunc ò nunquã fruſtrata uocatus
Haſta meos, nunc tẽpus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,
Loricamque manu ualida lacerare reuulſam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrraque madentes.
POE. His agitur furijs, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus ueluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet. atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco. uentosque laceſſit
Ictibus & ſparſam ad pugnam proludit arena.

SERV. Poſcit equos, gaudetq; tuens ante ora frementes] Solẽt enim ex quorũ uel mæſtitia, uel alacritate euẽtum futurum dimicaturi colligere. [Pilumno quos ipſa pecus dedit Orithyia] ait Hor. in Arte Poetica. Nec quodcunq; nelit, poſcat ſibi fabula credi. Unde Critici culpant hoc loco Virgilium, dicentes incongruum eſſe figmẽtum. Nanq; Orithyia cũ Athenienſis fuerit filia Terrigenæ, & à Borea in Thraciam rapta ſit, quem admodum potuit Pilumno, qui erat in Italia, equos dare! [Decus dedit] ad ornamentum, vt, Quas ipſa decus ſibi dia Camilla delegit. Saue is uerſus ποδιάζει eſt, nam Thyi diphthõgus eſt Græca. [Qui candore niues anteirent, curſibus auras Homeri uerſus uerbum ad uerbum, λευκοὶ τεριοτχίονος θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. [Properi aurigę] Feſtini, uelo ces, & erit nominatiuus hic ꝓperus, aurigas aũt pro Agaſonibus poſuit. nam aurigæ proprie ſunt currus regentes [Alboq; orichalco] apud maiores orichalcum precioſius metallis omnibus fuit. nanque ſicut Lucret. dicit, Cum primũ homine ſiluas incendiſſent, nullã ũ adhuc rerum periti, terra uſu ferulis omniũ, ex incendi: calore deſudauit metalla, inter quæ orichalcũ precioſius viſum eſt, quod & ſplendorẽ auri & ęri duritiem poſſideret. Nam primũ de auro ſecutis facta diſplicuit cauſa mollitiei, ſimili ratione & argẽti contemptus eſt vſus, mox orichalcũ placuit, donec ve niretur ad ferrum. unde etiã ſæcula ita dicuntur fuiſſe preſa. Orichalcum aut fuiſſe precioſum etiam Plaut. docet qui ait i Milite glorioſo, Ego iſtos mores orichalco contra comparen. [Alboq; orichãlco, Auri ſ.cõparatione, nam albũ nõ eſt. [Circundat loricam humeris] Non armatur hoc loco, ſed explorat rtrum arma aptę & cõgruę eius membris inhęreant. [Aptat habendo] ad habendum. ut congrue poſſint inhærere. [Cornua criſtæ] i. comas, quas Græci κέρατα nominabant. unde & κείρειν dicunt tondere. Cornua autem ſunt proprie cincinni. [Deus ipſe parenti fecerat] ac ſi diceret, nõ per miniſtros. Statius, Plurimus ipſi ſudor ibat. Et notandũ ꝙ affectare uariauerit, ut Aeneæ uno loco arma deſcriberet. Turni uero hic haſtam gladium & loricam. In octauo autem ſcutum & galeam. [Exin] Deinde. nam ordinis eſt aduerbium.] Ingẽti adnixa columnæ] Haſtæ per columnam exprimitur magnitudo, ſicut in ſeptimo equorũ, ut, Stabant trecenti nitidi in præſentibus altis. [Stygia uada] Quaſi immortalem fecerat [Vi] Virtute, [Actoris Arunci ſpolium] Vel Actori dextraxerat Turnus, uel quod actor cuidam alteri. nam ambigue poſuit. [Quaſſataque trẽmẽtem [Quaſſat, & tremere facit. Vociferans] Hæc, ſcilicet quę dicturus eſt. Pleſũque enim ita clamor oſtẽditur, ut ſtatim ipſius clamoris uerba ſubdatur, ſic ſupra. Totumque repente Clamatio matres

Saue

Sanè nuncifa ad haſtam, quaſi ad aliquā perſonam loquitur, & ei intellectum, & auditū dat ſicut Cic. uerba reip. Sed ille ait, ſi poſſet fieri Turnus uero quaſi ad uirum ſentientem, loquit, nec immerito. nam cum inducit furentem: ut His agitur furiis, totoque ardentis ab ore Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acrib. ignis [Vocatus haſta meos] Inuocationes, & preces. Nā appellatio eſt a uerbo q̄ ſemper aut in io exit, aut in as. Si in io exeant tertiæ eſt formæ. Si in us quartę. ut ab eo qđ eſt lego, aut lectio aut lectus facit. Sed hoc nos dicimus, qđ ἰδιωτικῶς, ſicut nūc ab eo qđ eſt uoco, uocatus fecit non uocationes. [Te maximus Actor] ſubaudimus, antea gerere cōſueuerat. [Turnus nūc dextra gerit.] Eius qui eſt ſupra maximum quaſi Actorem [na ſternere] Figura græca: ut Donat habere uiro Item, dat ferre talentum. Laterare reuulſam] Vt laceratam reuelam. Laceratā autē propter illud, Et bis ſex. thoraca petitum Perfoſſumq; locis] Vibratoa calio ferro] Criſpatos calamiſtro. nam calamiſtrum eſt Acus maior quæ calefacta, adhibita intorquet capillos. Vnde etiam Cic. Calamiſtra iam comam app. llas frequenter, quæ ēt uituperationi eſt. Vnde econtra ad laudem eſt poſitum ab Horat. Hic & incomptis curium capillis. [Myrrhaque madentes] Vnguenta os. [Oculis micat acribus igni] Homeri eſt ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην. Terrificos ciet Hinc apparet mugitus non tantum dolentum eſſe, ſed etiam iraſcentum. Ciet modo dat. ſicut in 3 legimus, Lacrymaſque ciebant. Nam proprie Ciere, eſt alter aut dolurē aut lacrymas cōmouere [Ad pugnā proludit] Præmediatur. Cic. Si mecum in hac proluſione nihil fueris, id eſt præmeditatione certaminis.

ASCENSIVS.

HAEC ubi dicta, &c. Docet quomodo ſe Turnus inſtruxit ad pugnam, armauitque armis inſignibus, unde eſt hoc ſolum oonati. Stygia unda, conſecrationem quandam enſis oſtendit. Corripit, q d. ſine conatu extulit, quamuis tanta eſſet, ut adminiculis columnæ egeret. Hoc ille ordo eſt. Vbi, id eſt poſtquam Turnus dedit hæc dicta ideſt uerba præmiſſa, & ipſe rapidus ideſt feſtinus receſſit in tecta. i. in domicilium ſuum priuatum, Ipſe poſcit, id eſt exigit equos, & gaudet tuens. i. inſpiciens eos frementes. i. animoſe geſtientes, ante ora. ſ. ſua, quos ſ. equos, ipſa Orithyæi regis Athenarum filia, & uxor Boreæ, qui ex equabus Erichthonii ſecundum Homerum ſub forma equi admiſſam generauit equos uelociſſimos, & candidiſſimos, unde Orithya ad Pilumnum atauum. Turni equos propagatos dono miſerat, aut ſi non miſera, quia tamen ipſa ſobolem conſeruauit, & educauit, unde ad Pilumnum hi qui peruenerāt per emptionem aut commutationem, aut alia quauis uia, dicitur ipſa eos miſiſſe, ſeu dediſſe, ſicut in Georg. Inda mittit ebur, quia Indi produnt elephantes. Nihil eſt ergo quod critici merito notent, cum remotiſſimi Reges ſe mutuo donetur. Sed ad ordinem redeo quos ipſa Orithya dedit pilumno. i. Atauo Turni, decus. i. pro decore, & inſigni dono qui ſcilicet equi antecerrent ideſt ſuperarent candore niues, & curſibus ideſt uelocitate auras ideſt uentos. Aurigæ. i Agaſones, circūſtant properi. i. properare, & urgere parati, & laceſſunt. i. prouocant ad curſum, & animoſitatem pectora. ſ. quorum plauſa. i. palpata manibus cauis. i. concauis, & pectūt colla comantia i. fruticantia, & piloſa, ipſe. i. Turnus dehinc. i. poſtquam equos uiſitauerat circundat humeris. i. ſuis loricam ſqualentem. i. per modum ſquammarum piſcium relucentem auro. i. ſquammis aureis, & Orichalcho. i. illo genere metalli albo. i. reſpectu auri. i paulò pallidiore, & ſimul aptat habendo. i. ut habeatur, aut habiturus, & habilem facit enſem & clypeum, & cornua rubræ criſtæ in galea, i poſita. Enſem, inquit, quem ipſe Deus igni potens. ſ Vulcanius fecerat Dauno parenti ſ. ipſius Turni, & quem candentem. i. ipſum temperaret, tinxerat unda ſtygia qua. ſ. incōſuptibile effecerat, exin. i. ex inde, hoc eſt poſtea aut deinde ipſe corripit i. celeriter rapit ui. i. uirtute, & extulit haſtam ualidam. i. ualde fortem, & magnam, quę ſtabat ſup. in ædibus annixa. i. incumbens ingenti colūnæ, quaſi parua eam ſuſtentare non potuiſſet, aut ideo ingenti dicit q a cum ipſa eſſet ingens ad paruam ſaltem longitudine ſtare non potuit appoſitoriæ, ſpolium Actoris Aurunci i. de gente Auruncorum, qui antiquiſſimi populi Italiæ ſunt aut qua Actor alioa aut qua ipſe Actora ſpoliauerat hoc hemiſtichiū aſſumit Iuuen. In deriſionem Othonis, qui ſpeculum muliebre ferebat, ſicut Turnus haſtam Actori, & ipſe quaſſat. quaſſando tremētē facit haſtam uociferans i. exclamans, ò haſta nunquam fruſtrata i. q̄ ſemper præfeciſti meos uocatus, i. inuocationes, & deſideria mea ad quæ te uocaui, maximus Actor geſſit, ſup. aliquando te, & dextera Turni gerit nunc te. Tempus adeſt nunc ſup. quo tui egebo, ad igitur ſternere corpus ſ. Aeneæ & lacerare manu ualida, loricam reuulſa. ſ. a corpore phrygis i Troianis. ſ. Aeneæ ſemiuiri. i. mollis, & effœminati, & ad fedāre in puluere crines. ſ. eius uibratos calidos ferro. i. calamiſtratos, & madentes. i delibutos, myrrha i. unguento ex myrrha facto, Turnus agita his furiis, ut. ſ. haſtam alloqueretur quaſi rationē habentē, & ſcintillā. i. ſigna ardoris abſiſtūt. i. diffundunt ab ore toto ardētes, & ignis micat i coruſcat. oculis acribus. i acrimoniæ iudicibus ueluti. i. quemadmodū cū taurus ciet. i. excitat in prima prælia. i. ad primū inſultū faciendū mugitus terrificos i. ad terrorē faciendum, aut tentat iraſci in cornua i. obnixus. i. obtinens trunco arboris, & laceſſit. i. dilacerat uentos ictibus ſ. cornuum, aut proludit. i. facit præludia, & attentamenta ad pugnam, arena ſparſa. i. pedibus, unde in Bucol. Iam cornu petat & pedibus qui ſpargat arenam.

VARIA LECTIO.

CIRCVNSTANT properi aurigæ] Veteres aliq. lib. propere leguntur. Aliquot alii, Pueri aurigæ [Pectora plauſa cauis] Antiqua pleraq; exemplaria, Pulſa legunt [Semiuiri phrygis] In lib. aliq. antiq. Phrygii, legitur Scintillæ abſi. oc.] In Rom. lib Exiſtūt, legitur. Eſt & antiquus liber, qui ita legit, Abſiſtūt ſcintillæ oculis [Cum prima in prælia] Rom. liber, atque aliquot alii Cum primū in prælia, legunt. Atque iraſci in cornua tentat] In Rom. li. Aut iraſci legitur [Et ſp. ad pu.] Antiqui lib. aut ſparſas, legunt

SERV. SAeuus] Fortis, more ſuo. Et ingentem moderationem dat Aeneę, quippe quē inducit laborātem, ut poſſit in irā moueri, cum Turnum ita dicat furere, ut nec Latini conſiliis, nec Amatæ pcibus poſſit obedire. [Acuit Martem] Irritat ſe ad futura certamina. [Componi fœdere bellum] Finiri, Vt Ante diem clauſo componet ueſper olympo. [Tum ſocios, mœſtique metum ſolatur Iuli] intelligimus hos ſpe ſingularis certaminis producis ſalute eſſe turbatos. [Latino certa referre uiros] κατὰ τὸ σιωπώμενον etiam Latinum ad Aeneam legatos miſiſſe intelligimus. Nam ſupra Turnus tantum dixerat, Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta Tyranno. [Pacis dicere leges] Quas paulò poſt in ipſo

Nec minus interea maternis ſæuus in armis
Aeneas acuit martem, & ſe ſuſcitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios, mœſtique metum ſolatur Iuli,
Fata docens, regique iubet reſponſa Latino
Certa referre uiros, & pacis dicere leges.
Poſtea uix ſummo ſpargebat lumine montes.
Orta dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant.
Campū ad certamen magnæ ſup. mœnibus urbis
Dimenſi Rutulique uiri, Teucrique parabant:
In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas alii fontemque, ignemque ferebant
Velati lino & uerbena tempora uincti.
Procedit legio Auſonidum; pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis. hinc Troius omnis,
Tyrrhenusque fuit uariis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro, quàm ſi aſpera Martis
Pugna uocet: necnon mediis in millibus ipſi

fœdere eſt dicturus. Aeneas [Lucemque elatis naribus efflāt] Ennianus uerſus eſt ordine commutato. Ille. n ait; Funduntque elatis naribus lucem. Et ſciendum nuſquam diē ſic patenter deſcripſiſſe Virgiliu [Campum ad certamen] Totus hic de fœderibus locus, de Homero trāſlatus eſt, Vbi Alexander cum Menelao ſingulari certamine eſt dimicaturus. [Dimenſi Rutulique uiri] Inter ſe per certa ſpatia diuidentes quæ quiſque loca purgaret, & hoc loco Fauni lucum euertere Troiani. Vnde eſt, Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum Suſtulerant, puto, ut poſſent concurrere campos.] Focos] Quidquid ignem fouet focus uocatur, ſiue ara ſit, ſiue quid aliud in quo ignis fouetur. [Et diis

Doctores auro uolitant, oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equum domitor, Neptunia proles.
Vtque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſsit
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant,
Tum ſtudio effuſæ matres, & uulgas intermum.
Inualidiq; ſenes turres, & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant;
At Iuno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neq; nomen erat, neq. honos aut glória mõti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & ambas
Laurentum, Trounque acięs, urbemque Latini.
Exemplo Turni ſic eſt effata ſororem
Diua Deam, ſtagnis quæ fluminibusque ſonoris
Præſidet huncilli rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro uirginitate, ſacrauit
IV. Nympha decus fluuiorũ animo gratiſsima noſtro,
Scis te cũnctis unam, quęcunque Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum aſcendere cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim.
Diſce tuum, ne me incuſes, Iuturna dolorem.
Quà uiſa eſt fortuna pati, parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis:
Parcarumque dies, & uis inimica propinquat.
Non pugnã aſpicere hunc oculis, non fędera poſſum:
Tu pro germano, ſi quid præſentibus audes,
Perge: decet miſeros meliora ſequentur.
POE. Vix ea: cum lacrymas oculis Iuturna profudit;
Terq; quaterq; manu pectus percusſit honeſtum,
IV. Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno.
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bellacie, conceptum excute fœdus:
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam uulnere mentis.

communibus aras] Dii cõmunes ſunt, ut alij dñi, Mars Bellona, Victoria: q̃ hi in bello utrique parti poſſunt fauere, vt autem altioris ſcientiæ hominibus placet dii, cõmunes ſunt qui ἆζωνοι dicuntur. i. qui cœli certas partes non habent, ſed generaliter à cunctis colũtur: vbique enim eos eſſe manifeſtum eſt, ut, Matrem Deum, cuius poteſtas in omnibus zonis eſt. Nam ideo & Mater Deum dicitur, q̃ cum omnibus, eius eſt communis poteſtas. Alii cõmunes Deos uolunt, ſolem, Lunam, Plutonem, Martem. Hi enim apud omnes homines inueniũtur & ſunt in omnibus terris Prior tamẽ ſenſus eſt ſimplex, & magis aptus negocio [Aras gramine] Romani enim moris fuerat ceſpitẽ aram ſuper imponere, & ita ſacrificare. Gramineas autem ideo, quia & de bello res agitur & Marti ſacrificatur, cui gramẽ eſt conſecratum quod ſm Plin in na hiſt. ex humano cruore procreatur. Gramen autem herbę ſpecies eſt, licet omnis herba gramẽ docetur. ſicut robur, omne lignum, cum ſit & ſpecies [Fõtemque ignemque ferebant] Fontem pro aqua poſuit, à toto partem. Sanè ad facienda fędera aque, & ignes adhibentur, unde econtra quos arcere uolumus à noſtro conſortio, eis aqua & igni interdicimus. i. rebus quibus conſortia copulantur. [Velati lino] At qui Feciales, & Pater patratus per quos bella per fœdera cõfirmabantur, nunquã, utebantur ueſtibus lineis. Vnde dicimus errore factum ut linea veſtis contra morem adhiberetur ad fędera, quæ firma futura non erant. Scimus enim hoc ubi que ſeruare Virgilium, ut rebus quibus denegatur exitus, dat etiam infirma principia. Sic in Thracia ciuitatem condens Aeneas, quam mox. fuerat relicturus contra morem Ioni ne Tauro ſacrificauit Sic ſenatum ad priuata Latinus conuocat tecta. quando eius non erunt firma conſilia. Sic paulò poſt in augurio liberatus cygnus in fluuium concidit, quia Turnum Rutuli, licet rupto fœdere, liberare non potuerunt. Caper tamẽ & Ignius hoc loco dicunt lectionem eſſe corruptam, nam Virgilium ita reliquiſſe confirmat. [Velati limo] Limus autem eſt ueſtis qua ab umblico uſque ad pedes teguntur pudenda poparum. hæc autem veſtis habet in extremo ſui purpuram limam i. flexuosã, unde & nomen accepit, nam limum, obliquum dicimus, unde & Terent. Limis oculis dicit i obliquis.] Et uerbena tẽpora uincti] Verbena proprie eſt herba ſacra ſumpta de loco ſacro capitolii. qua coronabantur Feciales, & pater patratus fędere facturi, uel bella indicturi. Abuſiue tamen iam uerbenas uocamus omnes frondes ſacratas, ut eſt Laurus, oliua, & Mirtus. Terent. Ex ara hinc ſume uerbenas. Nam Myrtum fuiſſe Menander teſtatur, de quo Terent. tranſtulit. [Legio Auſonidum] Pro Auſonidarũ, quod uenit ab eo quod eſt hic Auſonida, ſicut hic auriga. Nam Auſonis generis fœminini eſt, unde Auſonidum facit, quod ut diceret, metri eſt neceſſitate cõpulſus [Ruit] Cũ impetu uenit, qđ apud Græcos eſt ὁρμᾶν [Inſtructi ferro] Bona œconomia, & rei futuræ præparatio. rupti s. n. fœderib in bella deſcẽdunt. [Vulgus inermum] ſenũ. ſ. ac matrum, ſicut ipſe cõmemorauit. [Diua Deam] Aut Hypallage eſt, pro Dea diuã Nam Deos æternos dicimus. Diuos uero qui ex hominibus fiunt. Aut bñ dicit de Iunone diuam reſpiciens Etymologiam. Nam in Horatio legimus, Sub diuo moratus uictima nihil miſerantis Orci. i. ſub aere, quem conſtat eſſe Iunonem, Deus autem uel Dea, generale eſt omnibus. Nam quod Gręce δέος, Latine timor uocatur. Inde Deus dictus eſt quod omnis religio ſit timori. [Stagnis quę fluminibusque ſonoris præſidet] Iuturna, fons eſt in Italia ſaluberrimus iuxta Numicum fluuium, cui nomen à iuuando eſt inditũ. Cum enim naturaliter omnis aqua noxia ſit extraneorum corporibus, hic omnibus ſaluberrimus fons eſt de hoc autẽ fonte Romam ad omnia ſacrificia aqua afferri conſueuerat [Nympha decus fluuiorum] Sic ſupra, Nymphæ, genus amnibus unde eſt, animo gratiſſima noſtro Ho. ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ Cunctis prætulerim] Liptote figura per contrariũ, plus enim dicit, & minus ſignificat, nanque alias omnes eſſe perſecuta, huic uero libenter indulſit. Et dicit ſe hunc omnibus prætuliſſe, quaſi etiã alias in honore habuerit. Tale eſt, & illud Saluſtianum, Mare ponticum dulcius, quam cetera cum nullum dulce ſit. Sanè ſciendũ non immerito finxiſſe Virgilium. Nymphæ ideſt parti ſuæ indulſiſſe Iunonem. [Ingratũ cubilę] Quod gratiam caſte non preſentat uxori Iuppiter. Nam cum Iuppiter multas attiaſſe diceretur, nihil tamen à Iunone de Iuturna detractum eſt, ſed potius auctum eſt. Animaduertẽdum autem uerſum hunc ſine cæſura eſſe. Nam ſe ſpernere, quam habere creditur, in Synalœpham cadit. ut, Magnanimi Iouis ingratum aſcendere cubile. Terentianus de hoc, Rarum concedam fieri nõ poſſe negabo. [Cœli in parte] diuinitatis, nam locum nominũ pro honore poſuit. [Qua uiſa eſt fortuna pati] Quatenus, inquantum permiſit & ſic ait Qua uiſa eſt, ut ſupra Cocant in fœdera dextræ, Qua datur Sanè latenter oſtendit fauorem nũ. ſine conceſſione fatorum non poſſe procedere [Cedere res Latio] Feliciter cuncta procedere. [Video concurrere] Pro concurſorum eſſe licet quaſi dea, bene præſenti uſa ſit tempore quę etiam futura cernebat [Non pugnam aſpicere hũc oculis] Quoniam numina quoties morituros uiderint eos, quibus fauent, ab his recedunt. Sic Statius Appolinem inducit Amphiaraum deſerẽtem, ubi eum uicinum eſſe morti cognouit [Præſentibus audes] Efficacius, uehementius nam decet germanam illicita etiam pro fratris ſalute tentare [Forſan miſeros meliora ſequẽtur forte poſſit fatorum ordo mutari [Terque quaterque manu pectus percuſſit honeſtum] Quia ſolam doloris audiuerat cauſam. nihil quemadmodum fratri poſſet mederi nam paulò poſt audiet. Aut tu bellacie, cõceptumque excute fœdus [Nõ lacrymis hoc tempus, ait, Saturnia] Non flendi, ſed ſubueniendi tempus eſt. Statius, In meſtum conſolatione accenſos flebitis ignes. [Conceptumque excute fœdus] placitum animo prędeſtinatum ut fiat. [Auctor ego audendi] Nomina inter excuntis, fœmina ex ſe faciunt, quæ in trix terminantur, ſi tamen a uerbo ueniunt, vt ab eo quod eſt lego, & lector, & lectrix facit, doceo, doctor & doctrix Si autẽ à uerbo nõ venerint cõia ſũt, nã ſimiliter maſculina & fœminina in tor exeunt, ut hic & hęc ſenator, & hic. & hæc balneator, licet Petronius vſurpauerit, balneatoricem dicens. Tale, eſt, Vt hic, & hæc auctor, ſed tunc cum ab auctoritate deſcendit, ut hoc loco. Cum autem uenit ab eo quod eſt augeo, & auctor, & auctrix facit, ut dicas auctor diuitiarum, Vel auctrix patrimonij. [Reliquit incertam] Quia ſci-

cti-

ert dedecuit ei conſilium, dicendo tamen forſan, eam reliquit incertam.

ASCENSIVS.

NEC minus,&c.] Recitat quô Aeneas quoq; ad pugnã ſe excitauerat, ſtans ſæuus.i.nõ ſolum magnus, ſed etiã terribilis, quia armis maternis. Nam licet natura pius eſſent in deos, erat tñ ſtrenuus,& acer debellator hoſtiũ. Quia tamẽ innatã habuit pietatẽ, ipſe acuit Martẽ, & ſe ſuſcitat ita. Recitat præterea quô côuenerãt reges, & proceres cũ toto corpore exercitus ad fœdus feriendũ, circa quẽ locũ dicit Dona. ara propter conſecrationẽ fœderis cõmunibus: quia adhuc incertum erat quo eſſet peruẽtura victoria. Plenis portis, qui ſecuri erãt facti de alieno certamine. Varijs quia diuerſarũ terrarum erant viri. Hæc ille Ordo autẽ eſt. Nec minus.i.nihilominus, quã Turnus, Aeneas ſæuus.i. magnus, & implacabilis in Turnũ in armis maternis.i. per matrem à Vulcano obtẽtis. acuit interea Martem.i. furorem bellicum, & animam bellandi, & ſuſcitat, id eſt excitat ſe.ſ. ad pugnã ita, ſcilicet quam excitat memoria iniuriæ illatæ gaudens bellũ componi, id eſt finiri fœdere oblato.i. per fœdus oblatũ.ſ. vt ſingulariter certet cũ hoſte, Tum.i. deinde ſolatur ſocios, & metum Iuli mœſti.ſ. ob periculũ in quod pater ſe immiſſurus erat ſolatus inquam docens fata.i. fatale eſſe quod in Italia regnabit, & iubet viros referre Regi Latino certa reſpõſa, & dicere leges.i. conditiones pacis.ſ. meandæ. Dies poſtera.i. poſtridie eius diei orta, vix ſpargebat montes ſummos lumine.i. vix illuxerat dies cum.i. quando.ſ. equi ſolis, tollunt i. extollũt, & exigunt ſe primi alto gurgite.ſ. maris in quo ſe tingere, & ſecreare à ruſticis putantur, & efflans lucem.i. claritatem diei naribus elatis i. erectis adortum. Congrue equorum ſolis ardentiũ meminit in deſcriptione diei, in equo equis cõenſſuri ſunt bellãtes, & ſup. viri Rutuli, & Teucri dimenſi.i. dimentiẽtes, & per certa ſpatia inter ſe diuidentes campum ad certamen.ſ. aptũ, ſub mœnibus magnæ vrbis, quia regales parabant in medio.ſ. campi, & focos, & aras dijs cõmunibus, id eſt fecialibus, & vt dicunt neutris, id eſt neutri partium pluſquã alteri fauentibus, & ita ad fœdus cõciliandũ idoneis, aut q. Azoni.i. ſine certa Zona, & circulo ſunt aut dijs belli præſidibus, ſed prima expoſitio præſtat aras graminea.i. ex ceſpite factas, aut verbenis ſtratas. Alij.i. aliqui ex eis qui nõ erant intenti ad aras extruendas, ferebãt.i. afferebãt fontem, & ignem, velati limo.ſ. contra morem, qui infelicẽ exitum habituri aut velati limo.i. veſte ſuffemorali, & vincti tẽpora, i. habentes tẽpora vincta verbena.i. herba, aut frõde ſacra, legio Auſonidum pro Auſonidarũ, procedit.ſ. in campũ, & agmina pilata i. pilis, hoc eſt telis quibus poſtea Romani vſuri ſunt vtentia fundunt.i. effundunt ſe plenis portis.i. quantos portæ effundere poſſũt omnis exercitus Troius.i. ex Troianis collectus & Tyrrhen⁹.i. ex Tyrrhenis, ruit hinc.i. deinde varijs armis ſ. inſtructus, aut cũ varijs armis inſtincti.ſ. ferro, haud ſecus.i. nõ aliter quã ſi aſpera pugna martis voces.ſ. eos ad certamẽ ad quod vocandi ſunt, licet modo ad fœdus percutiẽdum exiſſant. Necnon.i.& etiam ipſi ductores volitant in medijs millibus exiſtentes decori auro.& oſtro.i. aurata purpura ductores dicit, videlicet, & genus.i. progenies Aſſaraci.i. duo filij eius, & Mneſtheus, & Aſilas fortis & Meſſapus (qui de parte Turni erat (domitor equũ.i. equorum proles.i. propago aut progenies Neptunia.ſ. ipſius Neptuni vterque.i & poſtquã quiſque receſſit in ſua ſpatia ſigno dato, ipſi.ſ. milites ſtãtes vtrobique defigunt.i. deorsũ infigunt haſtas tellure.i. in terra, & reclinant ſcuta, qui nõ dimicaturos ſe putabant. Tum.i. deinde matres effuſe ſtudio.ſ. videndi, & vulgus inermum.ſ. puerorũ & ſenes inualidi, obſedere turres ac tecta domum, & alij aſtãt portis ſublimibus, id eſt ad portas ſublimes.ſ. vrbis.[At Iuno ex ſummo] Cõmemorat quô Iuno fatorum non ignara videns diem fatalem Turno aduenisse alloquitur Iuturnã ſororem Turni, & nympham admonens vt fœdus quamuis ratione diſturbet, quia ſi per fœdus Turnus cũ Aenea congrediatur occidendus ſit. Recitatque Iuturnæ reſpõſionẽ. Vnde Don. animo gratiſſima noſtro ſimulata verba pro tẽpore. nã pellex nunquã placet vxori, Hoc tantum ille. Ordo autẽ eſt At i. ſed, Iuno proſpiciẽs ex ſummo tumulo, qui habetur.ſ. nuncupatus nũc.i. tempore noſtro, inquit poeta, Albanus, ſed neque nomẽ, neq; honos, neq; gloria erat tunc mõti ſpectabat campum, & ambas acies.ſ. Laurentiũ, & Troum, & vrbem Latini, & affata eſt ex templo.i. illico ſororem Turni ſ. Iuturnã ſic.i. in hæc verba affata eſt inquam exiſtens diua i. dij.ſ. aeris domina, Deam.ſ. nympham, quæ præſidet ſtagnis & fluminibus ſonoris. quæ eſt præſes fortis præſtantiſſimi Iuppiter altus rex ætheris ſacrauit illi hũc honorẽ ſ. vt nympha ſit pro virginitate erepta.i. rependens eum pro vitio illato, affata eſt inquam ſic, ô nympha decus fluuiorũ gratiſſima noſtro animo, tu ſcis, vt.i. qualiter ego prætulerim te vnam i. ſolã cunctis.ſ. pellicibus Latinis, quæcunque Latinæ aſcendere.i. aſcenderunt ingratum.i. eis minime profuturũ cubile Iouis magnanimi, & vt ego locarim.i. locauerim libens te in parte cœli.i. donauerim te cœlo diſce ô Iuturna tuũ dolorẽ, quod res tua potius quàm mea agitur ne incuſes.i. culpes me quod nõ tibi ſignificauerim, ego texi i. protexi, Turnũ & tua mœnia.i. vrbẽ tibi gratam. ſup. eatenus qua.i. quatenus fortuna eſt uiſa pati, & id ſecundũ Epicurum, & parcæ.i. Deæ fatales, hoc eſt fata ipſa, & id Stoice ſinebant res cedere.i. feliciter procedere, Latio.i. populo latino, nũc autem video iuuenem.ſ. Turnum concurrere.ſ. cum Aenea fatis imparibus.i. Aeneæ pluſquam ipſi fauentibus, & dies parcarũ.i. periodus vitæ à parcis cõſtituta, & vis i. fatalis neceſſitas inimica.ſ. Turno cui mortem minatur propinquat.i. inſtat. Ego nõ poſſum aſpicere oculis hanc pugnã, nec poſſum aſpicere oculis fœdera.ſ. hæc, tu ſi audes quid.i. aliquid præſentius.i. dexterius, & fauſtius pro germano.i. fratre tuo perge.i. perſeuera, & perage id, quod docet, forſan meliora ſequẽtur miſeros.i. bello bis iã victos, Iuno ſup. vix.ſ. fata eſt ea.ſ. quæ pmiſſa ſunt cũ Iuturna profudit.i. porro fudit, lacrymas oculis ſ. ſuis, & percuſſit ter, & quater, id eſt conſummate. & pfecte, pectus honeſtum.i. pulchrũ, & Iuno Saturnia.i. Saturni filia ait hoc tẽpus non ſ. cõgruit lacrymis, accelera.i. feſtina, & eripe fratrẽ.ſ. Turnũ morti.i. à morte, ſi quis mod⁹ eripiẽdi, ſup. eſt, ſup. reliquus, aut tu cie i. cõcita bella, & excute.i. ſeiice abs te fœdus conceptum, ego ſ. quæ diuũ incedo regina Iouiſq. & ſoror & coniux ſup. ero, aut eſſe volo auctor audendi. Iuno exhortata.i. multum hortata Iuturnam, reliquit.ſ. Iuturnã incertam.ſ. quid agat & turbatam triſti vulnere mentis.

VARIA LECTIO.

ET pacis dicere leges] In Oblongo lib. Vaticano, Diſcere legitur.[Defigũt telluſe haſtas] Rom. liber, & antiqui pleriq; alij, Telluri, habent [Turres, & tecta dom.] In antiq. exemp. Ac, hr. [Alij portis ſublimibus aſtãt] In Ro. lib. & aliquot alijs, Inſtãt, habetur.[Tunc neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti] In pleriſq. libris legere eſt, Tu neque nomen erat, neque honos, neque gloria monti. In alijs. Nec honos, nec gloria [Proſpiciens tumulo campum ſpectabat] In lib antiq. legere eſt, Adſpectabat in alijs, Aſpectabat. [Animo gratiſ. no.] In Rom. lib & aliquot alijs, Cariſſima, habetur.[Ne me incuſes] In aliq exempla. Nec legitur [Quia viſa eſt fortuna] Hoc loco lib. valde vaſtaut, nam, Quoad &, Quod, legitur in pleriſque. [Non fœdera poſ.] Alij, poſſim, legũt.[Vix ea, cũ lacrymas] In lib aliq antiquis, Tũ legitur.[Aut tu bella cie] In antiq. aliquot legere eſt. At.

SERV. INterea reges] Longum hyperbaton, nam ordo eſt, Interea reges procedunt caſtris. cetera enim per parentheſim dicta ſunt, nec eſt Eclipſis cum ſermo in omnibus congrua. [Ingẽti mole] Pompa, habitu. nã modo hoc ſignificat. [Solis aui ſpecimen eſt] Vt etiam in ſeptimo diximus, Latinus ſecundũ Heſiodum in ϑεογονίᾳ Vlyſſis & Circes, filius

POE. Interea reges ingenti molle Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radij fulgentia cingunt,
Solis aui ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cæleſtibus armis:
Et iuxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ,
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos

fuit, quam multi etiam Maricam dicunt, ſecundum quem nũc dicit, Solis aui ſpecimen Nam Circe, Solis eſt filia Sanè ſciendum Vergiliũ in varietate hiſtoriæ, ſua etiã dicta variare. Sed de Vlyſſe, vt etiam ſupra diximus, tẽporum nos ratio credere nõ ſinit. [Bigis it Turnus] Quoties vtimur nominibus tãtum pluralis numeri, & vnũ volumus ſignificare, ita

 dici-

Setigeræ fœtum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem conuerſi lumina ſolem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notent pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius Aeneas ſtricto ſic enſe precatur,
AEN. Eſto nunc ſol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotentes, & tu Saturnia Iuno
Iam melior, iam diua precor, tuque inclyte Mauors,
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſque fluuioſque uoco, quæque ætheris alti
Religio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors uictoria Turno,
Conuenit Euandri uictos diſcedere ad urbem:
Cedet Iulus agris nec poſt arma ulla rebelles
Aeneadæ referunt, ferro ve hoc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis uictoria Martem,
Vt potius reor, & potius dij numine firment:
Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Inuictæ gentes, æterna in fœdera mittant.
Sacra deoſque dabo. ſocer arma Latinus habeto.
Imperium ſolenne ſocer, mihi mœnia Teucri
Conſtituunt, urbique dabit Lauinia nomen.

dicimus, unas bigas. unas, quadrigas, unas ſcalas. Saluſt. Hi poſtquam in una mœnia conuenere.]Romanæ ſtirpis origo[hoc ad laudem Auguſti reſpicit.] Magnæ ſpes altera[Romæ]Male quidam magnæ legunt. [Puraque in ueſte ſacerdos]Impolluta & pura dicitur ueſtis, qua feſtis diebus uti cõſueuerant ſacra celebraturi. [Setigeræ fœtum ſuis] More Romano: ut Cæſa iungebant fœdera porca. nam Hom aliud genus ſacrificij commemorauit dicens:
Κῆρυκες δ' ἀνὰ ἄστυ θεῶν φέρον ὅρκια πιστὰ
Ἄρνε δύω, καὶ οἶνον ἐΰφρονα καρπὸν ἀρούρης
Ἀσκῷ ἐν αἰγείῳ. φέρε δὲ κρατῆρα φαεινὸν
Κῆρυξ Ἰδαῖος ἠδὲ χρύσεια κύπελλα.
Nõ præter rationem eſt, quod ait Fœtum ſuis: item. Intonſamque bidẽtem. i. breuem adhuc. Nam in rebus quas uolebant finiri celerius, ſenilibus etiam decreſcentibus animalibus ſacrificabãt, in rebus uero quas augeri & firmari uolebant de minoribus & adhuc creſcentibus ſacrificabant. [Dant fruges manibus ſalſas] Far & ſal quibus rebus, & cultri aſpergebãtur & uictimæ. Erant autem probationes ut tũ eſſet animal aptum ſacrificio. Obliquum etiam cultrum a fronte uſque ad caudam ante immolationem ducere cõſueuerant. Nam hoc eſt quod dicit, & tẽpora ferro Summa notãt pecudum [Eſto nũc ſol teſtis]Bene primum inuocat Deum, quem orientẽ intuens uidit. Nam ait, Illi aſſurgentem conuerſi ad lumina ſolem. Eſto autem multi uolũt tertiam eſſe perſonam. i. ſit mihi Sol teſtis, quia ſequitur, Et hæc terra, ut elocutionẽ factam per nominatiuum intelligamus. Sed hoc non procedit, quia ſequẽtia uocatiuum habent: ut, Et tu Saturnia Iuno. itẽ, Tuq; inclite Mauors Vnde per uocatiuum cũ omnia dixiſſe intelligamus, in hoc uero tantum ad nominatiuum feciſſe tranſitum. [Et hęc mihi terra precãti]Licet etiam hic poſſet eſſe uocatiuus. nam ἐκματικῶς eſt pictum. Hæc terra eſto mihi teſtis ac ſi dicere, ò Italica terra teſtis eſto. Et hoc eſt Homeri ſimile iuramentum:
Ζεῦ πάτερ Ἴδηθεν μεδέων κύδιστε μέγιστε,
Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις,
Καὶ ποταμοὶ καὶ γαῖα καὶ οἳ ὑπένερθε καμόντας
Ἀνθρώπους τίνυσθον, ὅτις κ' ἐπίορκον ὀμόσσῃ,
Ὑμεῖς μάρτυροι ἔστε, φυλάσσετε δ' ὅρκια πιστά.
[Quam propter]Propter habet accentum, quia, eſt poſtpoſita pᵒpoſitio, ut Græci περὶ βασιλείας, contra dicatur βασιλείας πέρι. [Iam melior, iam diua precor] Ac ſi diceret, Nõ Saturnia, id eſt, iam minime nocẽs, ſed Troianis propitia [Torque]Suſtines, regis [Quæque ætheris alti Religio] Poſt ſpecialia intulit generalitatem. [Ceſſerit Auſonio ſi fors] Si forte, & bene dubitat de hoc. Contra cum ad ſuum peruenerit nomen, dicet, ut potius reor, & potius dij numine firment. Sanè ratione nõ caret qᵒ primo de uictoria Turni loquitur, poſt deſcendit ad ſuam. ſolet n. in augurijs prima poſterioribus cedere. [Rebelles] Homo rebellis dicitur, res ipſa, rebellio non rebellatio ſic Suetonius [Annuerit nobis uictoria Martem]Hypallagæ pro Si noſter Maro annuat uictoriam, nam Martem uictoria comitatur [Inuictæ] Quaſi inuictæ, Et bene ſibi conciliat populum nam ſine dubio una cum rege uincetur. [Sacra deoſque dabo]. Magna fuit apud maiores ſacrorum cura, ſicut diximus ſupra, unde nec Aeneas id agit, ne pereant. Et re uera conſtat ſacrificia nũc Latinis tradita coluiſſe Romanos. [Latinus habeto] Aut antiquus uocatiuus eſt. Aut Habeto tertia perſona eſt. Sanè ſciendũ, quia crebra ſoceri cõmemoratione ſibi fauorẽ Latini conciliat. Item dicẽdo Mihi mœnia Teucri cõſtituẽt, popularẽ gratiã captat, quia ſupra dixerat Drãces, ſaxaq; ſubuectare humeris Troiana iuuabit,

INTEREA reges, &c.] Docet quomodo reges icturi fœdus conuenerant, & pᵉ quibus uerbis Aeneas uſus eſt. Vñ qᵃ nihil extat Donati. Ordo eſt, Reges. ſ. Latinus, & Aeneas pᵉcedunt interea caſtris, nã ſuperpꝫ Latinus uehitur, ingenti mole, curru quadriiugo. i. quaternis equis tracto, cui. ſ. Latino bis ſex. i. xij. radij aurati. i. fulgentes ut aurũ circumcingunt tempora fulgentia. i. reſplendentia appoſitoriè, ſpecimen. i. decus, & ornamentum, ſolis aut ſᵐ Heſiod. qui dixit. Vlyſſis & Circes, quæ eſt filia ſolis filium, ut. i. poſtquã Turnos criſpans manu bina haſtilia lato ferro, i. habentia latũ ferrum in bigis. i. biiugis equis albis. ſ. inuectus Pater Aeneas origo ſtirpis Romanæ. Nam ab eo domus Iulia orta eſt, flagrans. i. ardens, & reſplendens clypeo ſidereo, aut ſideribus ornato, ut more ſiderum, ſplendente, aut diuino artificio fabricata, aut cęlitus, hoc eſt per aerẽ demiſſo, unde addit, & armis cęleſtibus. i. cœlo demiſſus aut cęleſtiũ opera factus ſupp. uehitur hinc. i ex hac parte, & Aſcanius ſpes altera magnæ Romæ urbiũ ſup. iuxta. ſ. partẽ. Hæc uerba. magnæ ſpes altera Romæ dicitur Cicero protuliſſe in laudem Virgilij, cum eius uenã aureã accepiſſe, quæ nunc conuertit in laudẽ Iuli propter domum Iuliam, ut dixi Ratio tamen tẽporis uidetur reſtagari cũ Cic. prius cæſus fuerit. Hæc antẽ omnia per parentheſim inſerta ſũt. Nam ordo eſt. Reges. ſ. Latinus, & Turnus ex una parte, & Aeneas, & Aſcanius ex altera procedũt interea caſtris, ſacerdos. ſ. fecialis attulit in ueſte pura. i. impolluta, & ſacrificis apta fœtum ſuis ſetigeri. i. porcũ procreatũ à ſue ſetigero. i. ſetas gerenti & bidentẽ intõſum. i. ouẽ biennem adhuc creſcentẽ ut fędua diu duret, & admouit pecus. ſ. qđ ferite, aris flagrãtibus. i. incenſis. illi ſ. qᵉ fœdus percuſſuri ſunt reges cõuerſi ad lumina ſolis ſurgẽtis. i. ad orientem dant manibus fruges ſalſas i. molam cõ ſale, & notant ſummã. i. ſuprema tẽpora. i. uertices pecudũ ferro. i. forcipe & libat. i. imbuũt ad futurum ſacrificiũ altaria. ſ. in honorem deorum cõem extructa pateris. i. uino è pateris ſuperfuſo. Tum i. deinde Aeneas pius. i. religioſus deorũ cultor precatur ſic ut. ſ ſequitur enſe ſtricto i. habens enſem ſtrictũ. i. euaginatum in manu. O Sol eſto mihi precãti teſtis & ò terra. i. Italica propter quã ego potui perferre tantos labores ego mihi precãti teſtis, & tu ò pater omnipotentes. ſ. Iuppiter & tu Saturnia. i. Saturni filia coniux. ſ. Iouis o diua, ſ Iuno iã melior. i. clementior ſolito precor. i. qđ precor aut uti pręcor, & tuo Mauors. i. Mars inclyte. i. clare & glorioſe, qui tenes & qui torques. ſ. Suſtines, & quo nis impellis cũcta bella numina. i. nutu & diuina uolũtate, ſeu poteſtate, ego uoco. i. inuoco ſupp uos, uñ aptior eſſet cõſtructio ſi legeret, & Saturnia teq; inclyte Mauors, &c. & ꝗnco. ſ. in teſtimoniũ, & fontes, & fluuios. i. Deos fontium, & fluuiorum, & quæ. i. quæque. i. quæcunq; religio. i. cultus deorũ eſt ætheris alti i. quicunque dij in æthere religioſe colũtur, & numina quæ ſunt põto cæruleo. i. mari cęrulei coloris. i. obteſtor oia numina cęli, maris, terræ, & inferorum, ſi ſors. i. forte uictoria ceſſerit Turno Auſonio conuenit. i. conueniens eſt mihi, & placet nos uictos diſcedere ad urbem Euandri, & Iulus. ſ filius cui regnũ Italiæ ſciebat deberi, cedet agris, nec Aeneadæ rebelles. i. rebellantes, referent poſt ulla, arma. i nunquam deinceps rebellabunt. ut pro uel non laceſſent ferro. i. armis, hęc regna. ſ. pro quibus certamus, quę ſunt Latini. Sint. ſ. ſed, ſi uictoria annuerit nobis noſtrũ Martẽ. i. felicẽ exitum belli noſtræ uirtuti, & laris debitum, aut per hypallagem ſi noſter Mars annuerit nobis uictoriam, ut ego reor potius, ſ. futurum, & ut, ſupp. dij firment. i. confirment potius numine. i. nutu, & diuina uolũtate ſua, ego non iubebo, nec Italos parere. i. obedire Teucris

ut

ut deſitirios,neć pro mihi ſegna.i.dominium,hoc eſt ſolus dominari, ſed ambæ gentes inuictæ.i,quaſi inuictæ ſint mittât ſe in fœdera æterna.i.indiſſolubilia, legibus paribus.i.æquis neutri pluſquã alteri indigentibus, ego dabo ſacra & Deos fungat iure pontificio Latinus ſocer habeto i vt habeto concedo arma .i.ius armorum quo ciuile vocamus,& ſocer habeto,imperiũ ſolenne.i.ſolidum & toto anno duraturum. Teucri conſtituent mihi meris,& Lauinia dabit urbi nomen.

Bigis it Turnus in albis] Vulgata quædam exemp. Biiugis,legunt Sunt etiam qui legant,In altis [Setigeri fœtum ſuis] Vulgata exempl. Setigeræ fęm.gen.legunt.[Illi ad ſurgentis cõuerſi lumina Solis]Antiq.exempl.ita habent,Illi ad ſurgent cõuerſi lumina Solem.[Et hęc mibi terra precanti] In Romano libro,Vocant ,ſcriptum inueni. [Et Saturnia coniux]In Oblongo libro,& pleriſque alijs, Saturnia Iuno ,legitur[Cedet Iulus agris[Vetera quędam exempl.Cedat, habent.[Sin noſtrum annuerit]Antiqua exempl.Si noſtrum,legũt[Et potius Dii oumine firment]In quodam exempl.legere eſt.Et proprius Dij numne firment in Rom . Numina,ſcriptum eſt, [Aeterna in fędera mittant]In Oblongo lib.Mittent,eſt.

POE.Sic prior Aeneas:ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum,uenditque ad ſidera dextram.
LAT.Hæc eadem Aenea,terram,mare,ſidera,iuro,
Latonæque genus duplex,Ianumque bifrontem,
Viuique Deum infernam,& diri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor,qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras mediosque ignes,& numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis,nec fœdera rumpet,
Quo rȩs cumque cadet,nec me uis ulla uolentem
Auertet,ſi non tellurem effundat in undas
Diluuio miſcens cęlumve in tartara ſoluat.
Vt ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nã forte gerebat)
Nunquam fronde leui fundet uirgulta,nec umbras:
Cum ſemel in ſiluis Imò de ſtirpe reciſum
Matre caret,poſuitque comas & brachia ferro,
Olim arbos,nunc artificis manus ære decoro
Incluſit patribuſque dedit geſtare Latinis.
POE.Talibus inter ſe firmabant fędera dictis,
Conſpectu in medio procerum:tum rite ſacratas
In flammam iugulant pecudes,& uiſcera uiuis
Eripiunt,cumulantque oneratis lancibus aras.
At uero Rutulis impar ea pugna uideri
Iandudum,& uario miſceri pectora motu.
Tum magis,ut propius cernunt non uiribus æquis,
Adiuuat inceſſu tacito progreſſus,& aram
Suppliciter uenerans,demiſſo lumine Turnus
Pubentesque genæ,iuuęnili in corpore pallor
Quem ſimul ac iuturna ſoror crebeſcere uidit
Sermonem,& uulgi uariare labentia corda:
In medias acies formam aſſimulata Camerti,
Cui genus a proauis ingens,clarumque paternæ
Nomen erat uirtutis,& ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies,haud neſcia rerum;
Rumoreſque ſerit uarios,ac talia fatur,
IVT.Non pudet ò Rutuli cunctis pro talibus unam
Obiectare animam?numero ne,an uiribus æqui
Non ſumus?eo omnes & Troes Arcades hiſcunt
Fataliſque manus,infenſa Hetruria Turno:
Vix hoſtem,alterni ſic congrediamur,habemus.
Ille quidem ad ſuperos,quorum ſe deuouet aris.
Succedet fama,uiuusque per ora feretur:
Nos patria amiſſa dominus parere ſuperbis
Cogemur,qui nunc lenti conſedimus aruis,

SERV. Terram. mare,ſidera. iuro] Ornatior elocutio , & crebra apud maiores quam ſi uelis addere præpoſitionem , ut dicas Iuro per maria, per terras.Eadem autem bene dixit nam pro mari ille fontes poſuit pro ſideribus ſolem [Latonæque genus duplex Ac ſi diceret,utrunq; ſexũ Latonæ ſobolis Et bene in fœderibus duplicat inuocat numina , qa in unũ duo coituri ſunt populi.[Ianumque bifrontem]Rite inuocat, quia faciẽdis præeſt fœderibus Nanque poſtquam Romulus , & Titus Tatius in fęderam conuenerunt, Iano ſimulacrum duplicis frontis effectum eſt,quaſi ad imaginem duorum populorum Legimus tamen Ianum etiam quadrifontem fuiſſe. Vnde Martialis ait. Et lingua pariter locutus omni. Nam omnis deduobus non dicimus , Vim] Duritiem inexorabilem [Sacraria Ditis] Sacrarium proprie locus eſt in templo in quo ſacrare ponuntur,ſicut donarium.eſt ubi ponũtur,oblata,ſicut lectiſternia dicuntur.ubi homines in templo conſueuerunt ſedere Qui fœdera fulmine ſancit]Confirmat,ſancta eſſe facit,quia cum fiunt fœdera ſi coruſcatio fuerit confirmantur, uel certe qa apud maiores aræ non incendebantur ſed ignem diuinum præcibus eliciebãnt qui incenderent altaria. Sancire autem proprie eſt ſanctum aliquid id eſt conſecratum facere . fuſo ſanguine noſtræ , & dictum ſanctum , quaſi ſanguine conſecratum , [Si tellurem effundit in undas] Hypallage, pro, Si undas effundat in terras. diluuio miſcens] Aquæ ſuper fuſione uniuerſa perturbentur [Vt ſceptum hoc] Homeri locus uerbum ad uerbum:

Καὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
φύσει ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε
φύλλα τε καὶ φλοιόν νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται ὁ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.

[Dextra ſceptrum nam forte gerebat]Per parentheſim dictum eſt,Vt aũt ſceptrum adhibeatur ad fędera hęc ratio eſt,q maiores ſemper ſimulacrum Iouis adhibebant,quod cum tędioſum eſſet præcipue, qñ fiebant fœdera cũ longe poſitis gentibus inuentũ eſt ut ſceptrum tenentes,quaſi imaginem ſimulacri,tederent Iouis Sceptrum.n.ipſius Iouis eſt proprium.Vnde nunc tenet Latinus ſceptrum non quaſi rex, ſed quaſi Pater patratus . [Imò de ſtirpe Ion genere maſculino uſus eſt, qa de arboribus loquitur . Nam de hominibus genere fœminino dicimus.ut.Heu ſtirpem inuiſam dixit tamen,ſed uſurpatiue.Horatius de arboribus ut,Stirpesque raptas, pecus,& domus matre, carent.Vel terra: ut Antiquam exquirite matrem.Vel arbore,ut, Parua iuuenti matris ſe ſubijcit umbra. [Aere decoro ,]Id eſt orichalco [Dedit geſtare Latinus] ut,dat ferre.]Talibus inter ſe firmabant fędera dictis] Latinus, & Aeneas. Turnum autẽ non inducit iurãtem,quia dux eſt, qui rege præſente rege nõ babet poteſtatem. Et imitatus eſt Homerum . qui poſt iuſiurandum Menelai. Alexãdrum quaſi feruidum,& adoleſcentem indiscit excluſium, & Priamum adhibitum ad fęderis cõfirmationem . [Rite ſacratas] Rite expurgatas ſolennitate, quam diximus ſupra. [Videri, Et miſceri]Infiniti ſunt pro indicatiuis[Propius]Diligẽtius: ut, propius res aſpice noſtras. [Non uiribus æquis] Eos congreſſuros ſubaudit.[Inceſſu tacito]Pro ipſe tacitus, Hypalage eſt . [Cui genus à proauis ingens] Cuius auctoritatem commendabat . & origo maiorum, & paterna uirtus,& ꝓpria fortitudo [Pro cunctis talibus qualis etiam Turnus eſt, & attendit ſenſum ſuperiorem, ubi ait Turnus , Et ſolus ferro crimen commune refellam] An uiribus ęqui Non ſumus]Bene addidit Viribus.Nã legimus in Saluſt. Memorare poſſumus quibus in locis populus Roman.in gentes hoſtium copias parua manu fuderit.Virg.

Exiguus numero,ſed bello uiuida uirtus,

[En omnes]Ne occurret, Sed eſt in caſtris alter exercitus.[Fataliſq. manus Troianorum.i.qui fataliter ad Italiã uenerãt,vt ſit iteratio. [Hetruri autem infenſa]Pro Hetruſci, quorũ Turno inimici ſunt propter Mezẽtium,[Deuouet aris]Quia ait ſupra , Nobis animam & aram ſuppliciter uenerans.Item ſupra, Vobis animam hanc ſoceroq; Latino Deuoui. Nam ipſa iterat uerba.[Viuusque per ora feretur]Tanquam de uiuo omnes loquentur.[Lenti ocioſi: ut,

Nos patriam fugimus,tu Tityre lentus in umbra.

ASCENSIVS.

Sic prior Aeneas] Recitat uerba Latini ad fœdus ſanciẽdũ quo ferè celebrato cœperunt Rutuli timere partibus Turni ut ſequentia docebunt, hoc autem loco cum nihil extet Don. Ordo eſt. Aeneas prior, ſup. locutus eſt ſic. i. quemadmodum præmiſſum eſt: Latinus ſequitur deinde ſic ſuſpiciens. i. ſurſum aſpiciens cœlum, & tendit dextram ad ſidera O Aenea iuro hæc eadẽ. ſ. quæ iuraſti terram, mare, ſidera, & Latonæ genus duplex. ſ. Apollinem, & Dianã hoc eſt ſolẽ, & lunam, & Ianum bifrontẽ. i. bicipitem & uim Deum. i. deorum, infernam. i. quæ eſt apud inferos, & ſacraria. i. repoſitoria ſacrorum, aut loca execrabilia Ditis. i. Plutonis diri. i. immanis, & immitis genitor. ſ. Iuppiter hominũ, & deorũ pater, qui ſancit. i. ſanctè conſtituit & ſtabilit fœdera fulmine. i. punitione fulminis ſi uiolentur audiat hæc ſ. q̃ dicturus ſum, ego tango aras, & ignes medios. i. conſortes, & teſtor numina. ſ. deorum nulla dies. i. nullum tẽpus rumpet Italis hanc pacẽ, nec rũpet hęc fœdera quocunque. i. in quemcunque ſtatum res cadent. i. accident, nec ulla uis. i. uiolẽtia, auertet me uolentẽ. ſ. hæc fœdera firma, & rata eſſe non. ſ. auertet ulla uis ſi. i. tametſi effundet tellurem. i. terram in undas miſcens. i. cõfundens ea elementa diluuio. i. inundantia aquarum omnia diluentiũ ſicut olim, ve pro uel. i. tametſi ſoluat. i. diſſoluat, aut reſoluat cęlum in Tartara, quę dom maxime diſtãt. Vt. i. quemadmodũ hoc ſceptrum (nam gerebat forte ſceptrum dextra) nunquã geret uirgulta i. non amplius pullulabit, aut germinabit fron de leui, i. molli, & tenera nec fundet unquã umbras cum reciſũ ſemel in ſiluis de imo ſtirpe caret matre. ſ. ſua, hoc eſt arbore aut terra, & poſuit. i. depoſuit comas. i. frondes & brachia. i. ſamalia ferro i. culto, quod ſup. fuit olim arbos i. arbos uirens, & manus artificis incluſit nunc, ſup. ipſum, ęre decoro. i. orichalco ipſum decorante, & dedit patribus Latinis geſtare. i. fecit ipſia geſtabile, hoc eſt r õ prius diſſoluetur hoc fœdus quam hoc ſceptrum reuirebit & frondebit Reges, ſup. Aeneas, & Latinus firmabãt inter ſe fœdera talibus dictis, in medio conſpectu procerũ tum. i. deinde iugulãt, i. mactãt in flãmam, pecudes ſacratas. i. expurgatas rite. i. rm riſum, & ceremonias ſacrificãtiũ & excipiũt viſcera. i. inteſtina aut extra hoc loco uiuis. i. adhuc uiuẽtibus & cumulant i. cumulatim, opplent aras lancibus oneratis. i. plenis & ponderoſis [At uero, &c.] Recitat quõ Iuturna uidens Rutulos diffidentes uiribus Turni de iniqua conditione fœderis querulos ſos in ſpem Camertis fœdera dirumpere cohortata ſit, circa quam rem potiſſimum circa mœſtitiam Turni, dicit Don ſic. [Inceſſu tacito] Quattuor ponit ſigna timoris Primum eſt ingreſſus tacitus, dum. ſ. uix pedum mouebat. Alterum, q̃ arã uenerabatur oculis deiectis. Tertium, tabentiũ genarũ ex macie repentina. Quartum palloris. Hæc ille. Ordo autem eſt At uero, id eſt ſed certe, ea pugna uideri. i. uidebaſ, iandudũ. id eſt iã paulò ante impar id eſt inęqualis cum Aeneas fortior, & robuſtior uideretur quàm Turnus. & pectora miſerius miſcebantur, aut miſceri cœperunt, uario motu. i. commotione uaria. Tũ magis, i. & tũc magis, uti. poſtquam, cernũt propius. Laurentius & diligentius, ſup. uideri i. uidebãtur Aeneas, & Turnus non uiribus æquis. i. non habere uires æquas. i. æquales, Turnus progreſſus inceſſu tacito. i. ipſe tacens, & cogitabundus, & uenerãs arã ſimpliciter uultu demiſſo, adiuuat. ſ. talem opinionem, & de ipſo exiſtimationem, & genas. ſ. eius pubẽtes. i. adhuc molli barba, & tenui lanugine tectę, & pallor i corpore iuuenili, ſup. adiuuãt exiſtimationẽ talẽ, Quẽ ſermonẽ. ſ. de Turno ſimulat ac i. ſtatim poſt Iuturna ſoror. ſ. Turni: uidit crebreſcere i. crebriorem fieri, & magis, ac magis diffundi & corda uulgi labentia. i. uacillantia, uariare. ſ. ſermonem, aut ſententias de Turno alijs dicentibus uicturũ, alijs uincendũ eſſe, ipſam aſſimulata forma i. per formam: Camerti. i. illi uiro ſtrenuo, cui. ſ. Camerti, genus erat ingens i. magnum, & generoſum, & nomen uirtutis pater nę erat clarum, & qui ſup. ipſe i. ipſemet, aut in propria ut dicũt perſona, ſup. erat acerrimus. i. maxime ſtrenuus armis, dat ſeſe in medias acies, dat, inquit, ſeſe, in medias acies, haud neſcia. i. perita rerũ, ſerit uarios rumores, ac fatur talia. O Rutuli cuncti, auc pudius, ò Rutuli non pudet uos cunctos obiectare. ſ. periculo, & alcæ belli unam animã. i. unius hominis uitam pro talibus. i. tam arduis ſ. negocijs in quibus ſ. certatur pro libertate patrię. An non ſumus ęqui. i. ęquales Troianis numero, an uiribus, en omnes Troes, & omnes Arcades, qui. ſ. obſeruari nobis poſſint, ſunt hic. i. in hoc paruo exercitu, & manus fatalis. ſ. Troianorũ, qui fataliter in Italiã ſe uenire iactant, & Hetruria infenſa Turno. ſ. propter ſocietatem Mezentij, ſup. hic Nos uix habemus p habeamus alterni i. alternatim, ut dum alter habeat, alter non habeat; hoc eſt pro dimidio exercitu hoſtico i. duplo plures ſumus, ſi congrediamur. ille quidem. ſ. Turnus, ſuccedet fama ad ſuperos. i. merebitur immortalitatem, & trãsferetur ad ſuperos, quorum aris ipſe deuouet i. morti adijcit, & ſacrificat ſe. nos autem cogemus patria amiſſa i. poſtquam amiſerimus patriã i. parere obedire, & obtemperare, dominis ſuperbis i. tyrannis phrygijs de uictoria ſuperbientibus nos, inquit, qui conſedimus. i. reſides locum cepimus, lenti. i. otioſi & ignaui, ſupp. in aruis. i. campis, ubi illi congreſſuri ſunt.

VARIA LECTIO.

Et diri ſacrata Ditis] In antiq. exemp. ſcriptum eſt, Diri. [Tango aras, mediosq; ignes] In Rom. lib & aliq. alijs antiq. legere eſt, Tãgo aras medios ignis [ęluue in Tartara ſoluat] In Ro. lib. Cœlumq; ſcriptũ eſt. in ueteribus etiã lib. quibuſdã Vertat, habetur. [At uero Rutulis impar] Antiquiores aliquot lib. Rutulisq. legunt [Adiuuat inceſſu tacito] In Oblongo Vaticano, Ingreſſu ſcriptum eſt. [Et aram] Sunt qui legunt, Ad. [Pubẽteſque genę] Libri plerique, Tabentes, legunt. [Non pudet ò Rutuli cuncti pro talibus] Rom. liber, & nonnulli alij ueteres, Pro cũctis talibus, legunt. Numero ne, an uiribus ęqui] In lib. aliquot manuſcriptis, Atque habetur [En omnes, & Troes, & Arcades hic ſunt] In antiquo libro ſcriptum eſt. En omnes hi. Troes & Arcades hi ſunt. Med. uero liber, & aliquot alij ita legũt. En omnes, & Troes, & arcades hi ſunt. In Rom autem lib. legere eſt, Et Troes, & Arcades hunc ſunt [Fataliſque manus] In aliquod alijs lib. Fatales, numero multitudinis, habetur.

SERV. Fœduſque precantur infectum] Rogant ut non pro facto ſit, piaculum uideantur admittere. [Et alto dat ſignum cęlo] Vt, religio alia religione ſoluatur [Præſentius] Efficacius. [Monſtroque fefellit] Bene fefellit. nanque hoc augurium nec oblatiuum eſt, nec impetratiuum, ſed immiſſum factione Iuturnæ, quod carere fide indicat ſedes negata. Nam vbicunque firmum introducit augurium, dat ei firmiſſimam ſedem: ut Ipſa ſub ora uiri cœlo venere uolantes. Et uiridi ſedere ſolo. Item. Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix. In hoc autem augurio liberatum cygnum cecidiſſe in aquam dicit quam inſtabilem eſſe manifeſtum eſt [Littoreas agitabat aues] Paluſtres. Nam

POE. Talibus incenſa eſt iuuenum ſententia dictis,
Iam magis, atque magis, ſerpitq; per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſi Latini,
Qui ſibi iam requiem pugnæ, rebusque ſalutem
Sperabant, nunc arma uolunt, fœdus precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat ſignum cœlo, quo non præſtantius ullum
Turbauit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Nanque uolans rubra fuluus Iouis ales in æthra
Littoreas agitabat aues, turbamque ſonantem
Agminis aligeri, ſubito cum lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis
Arrexere animos Itali, cunctæque uolucres
Conuertunt clamore fugam, (mirabile uiſu)
Ætheraque obſcurant pennis hoſtemque per auras
Facta nube premunt, donec ui uictus, & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales

littus dicitur omnis terra aquis uicina ut, Viridique in littore conſpicitur ſus. [Excellentem] Magnum, ſicut in exercitu magnus eſt Turnus [Conuertunt clamore fugam] recedunt cum clamore, ſicut in exercitu ſolet fieri [Augurium ſalutant] Venerantur. Et proprie nã ſalutari dicimus Deos Terentius, Hinc Deos domum ſalutatum pergam.] Expediuntque manus] dimicare ſe uelle ſignificant. hæc enim eſt confeſſio militaris. Lucanus. Elataſque atte quæcunque ad bella uocaret Promiſere manus. [Quod ſæpe petiui] quaſi impetratum uult uideri hoc augurium [Accipio, agnoſcoque deos [Modo quaſi de oblatiuo loquitur. nã in oblatiuis augurijs in poteſtate uidẽ-

Proiecit fluuio penituſque in nubila fugit.
Tum uero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediũtq; manus primiſq; Tolumnius augur,
TOL. Hoc erat, uotis, inquit, quod ſæpe petiui.
Accipio agnoſcoque Deos, me me duce ferrum
Corripite ô Rutuli, quos impropus aduena bello
Territat inualidas ut aues, & littora ueſtra
Vi populat: pete ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit: uos unanimi denſate cateruas,
Et regem uobis pugna defendite raptum.
POE. Dixit, & aduerſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens, ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat: ſimul ingens clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta uolans, ut forte nouẽ pulcherrima fratrum
Corpora conſtituerant contra. quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gilippo,
Horum unum ac medium, teritur qua ſutilis aluo
Baltheus, & laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fuluaque extendit arena.
At fratres animoſa phalanx, accenſaque, luctu,
Pars gladios ſtringũt manibus, pars miſſibile ferrũ
Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurẽtũ: hinc denſi rurſus inundant
Troes, Agilinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it tota turbida cœlo.
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Craterasque, focosque ferunt: fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referrens infecto fœdere diuos.
Infrænant alii currus; aut corpora ſaltu
Subiiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, auidus confundere fœdus,
Aduerſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo inuoluitur aris.
In caput, inque humeros, at feruidus aduolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo grauiter ferit, atque ita fatur.
M. Hoc hẽt, hæc melior magis data uictima diuis
POE. Concurrunt Itali ſpoliantq; calentia mẽbra.

tis eſt utrum id ad ſe pertinere uelit. an refutet, & abomine tur. Ergo nunc dicit ſe augurium libenter amplecti, & agnoſcere circa ſe fauorem deorum. [Quos improbus aduena bello Territat] Interpretatur augurium, & cõfirmat id ad præſens negocium pertinere. [Littora ueſtra] bona iteratio. nam, ſupra Littoreas agitabat aues. [Vi populat] antique. nam ueteres, & populo, & populor dicebant. nunc tantum populor dicimus populo autem de uſu penitus receſſit. [Penituſque profundo uela dabit] Vt ſupra de aquila, Penituſq; in nubila fugit. [Denſate cateruas] Sicut Cygni hoſtẽ que per auras facta nube premunt. [Et aduerſos telum contorſit in hoſtes] Hoc loco ab Homeri œconomia receſſit. Ille enĩ inducit Mineruam perſuadentem Pandaro, ut iacto in Menelao telo fœdera diſſipet. hic ueſo dicit ipſum augurem telum ſponte torſiſſe, & occidiſſe unũ de nouem fratribus, quod pertinet ad œconomiam. Neceſſe enim erat ut fratres ex unius morte commoti bellum mouerent. Si enim uilis aliquis interiret, poterat eius mors ob cæderis religionem forte contemni [Sonitum dat] i. facit. [Certa] Inéuitabilis. unde incerta, eſt infirma, & uitabilis [Haſta uolans] Minus eſt Namque [Horum unum] Ordo eſt Trãſadigit unũ coſtas, & figurate dixit, unum pro unius. [Teritur qua ſutilis aluo baltheus] Rem phyſicam dixit. omnia enim quibus utimur non nos terunt, ſed ea nos terimus, ut annulum, ueſtem. [Animoſa phalanx] Quaſi phalanx id eſt legio. [Cæc.] Salutis improuidi [Inundant] More undæ fluũt. [Sic omnes amor unus habet] Sic id eſt dum paulatim ſuis inuicem ſubueniunt, omnes in bellum coacti ſunt Sic Saluſt. [Diripuere aras] Deiecerunt, diſſipauerunt. [Ferreus imber] Permanſit in tranſlatione quia dixerat, Tempeſtas telorum.] Ferunt [Auferunt. nam Aphæreſis eſt, ut temnere, pro contemnere. [Pulſatos diuos] id eſt uiolatos, læſos fractis fœderibus. Infrænant alii currus] id eſt equos. ſic alibi, Neque audit currus habenas [Subiiciunt in equos] Super quos iaciunt. ſed proprie non eſt locutus magiſque contrariẽ. nam Subiicere, eſt aliquid ſubteriacere. [Regiſque inſigne regentem id eſt diadema habentem. [Auidus confundere fœdus] Legitur & Auidum, ſed melius Auidus, quia Meſſapos Turno fauebat, qui erat impar ad ſingulare certamen [Altus equo] Equi magnitudinem latenter oſtendit [Hoc habet] Hoc eſt letali percuſſus eſt uulnere. Terent. Certe captus eſt, habet Sanè Sarcaſmos eſt, de loci qualitate inductus. nam quia ſuper aras cecidit, ait, Hæc melior magis data uictima diuis.

ASCENSIVS.

TALIBVS &c.] Docet quõ uerbis Iuturnæ in forma Camertis loquentis ex augurio per eandem fallaciter inducto uiolatum eſt fœdus, per Tolumnium augurem aſſentientibus iuuenibus. Vnde Don. [Primuſque Tolumnius] Non ſolum Rutuli, ſed etiam Tolumnius augur augurio deceptus eſt, Hoc, ille,

Ordo eſt. Sententia iuuenum incenſa eſt ſcilicet ad dirumpẽdum fœdibus. talibus dictis, ſcilicet Iuturnæ ſub ſpecie Camertis, accenſa eſt inquam iam magis atq; magis, & murmur ſerpit per agmina. ſ. fœdũ eſſe Turnum ſolum pro omnium libertate dimicare, ii, ſup. qui ſperabant id eſt optabant ſibi iam id eſt paulò ante requiem id eſt intermiſſionem, aut oblitionem pugnæ, & ſalutem rebus, uolũt id eſt expetunt nunc arma id eſt bella, & precantur fœdus infectum id eſt ut ſit nõ factum aut annihilatum, & miſerantur iniquam ſortem Turni qui ſcilicet ſolus contra fortiorem ſe dimicaturus ſit. Iuturna adiungit his aliud maius ſcilicet portentum. & pro id eſt dat ſignũ id eſt prodigium, ſeu augurium alto cœlo. i. in aere quo. ſ. ſigno ullum. ſ. aliud non turbauit præſtantius id eſt efficacius, mentes Italas. i. Italicas, aut Italorũ, uel ſic quo non ullum id eſt nullum ſignũ, exiſtens præſtãtiur. i. magis idoneum ad hoc turbauit mentes Italas, & feſellit monſtro. i. modo ſtratione falſi augurii, ſeu auſpicii Nam ales Iouis. i. aquila, fuluus, id fului coloris, uolãs in æthra. i. in aere, rubra alta & rubeſcente, agitabat aues littoreas. i. in littore uerſari ſolitas, & turbam ſonantem id eſt ſonoram, & canoram. ſ. agminis aligeri. i. auium cum. i. quando ipſæ ales Iouis lapſus. ſubito ad undas, rapit improbus. i. improbe & immaniter, pedibus uncis. i. incuruis, hoc eſt unguibus cycnum id eſt olorem excellentem, Itali. ſ. id uidentes arrexere animos, & cunctæ uolucres, conuertunt fugam clamore id eſt redeunt, ut fugerent cum clamore, mirabile uiſu. i. quæ res erat miſerabilis uiſu id eſt ad uidendum, aut dum uidetur, & ſupple uolucres omnes obſcurant. i. occultant, æthera, id eſt ſuperiorem aerem, & premunt hoſtem. ſ. Aquilam, cui Aeneam comparat, & Turnum cycno à ſuis eripiendum per auras, ergo nube. i. denſitate alarum multarum facta. ſ. ab auibus in æthere, donec ſ. ales uictus. ſupple fuit, ui. i. uiolentia. & defecit ipſo pondere. i. arduitate negocii. & donec ales proiecit fluuio, id eſt in fluuiũ, prædam. ſ. cycnum ex unguibus. i. quam habuerat prius inter ungues ſuos, & fugit penitus in nubila id eſt obſcurum aerem: Tum uero, id eſt tũc præcipue, aut ad uerum, aut ſed tunc maxime: Rutuli ſalutant. i. ueneran tur & blãde aſſentur ratum ſaluumq; eſſe cupiunt augurim. ſ. per Iuturnam fraude oblatum, & expediũt manus, id eſt ad pugnam aptant, & Tolumnius augur, inquit, primus, hoc erat in uotis, i. quod ſæpe petiui, & deſiderauit. Ego accipio, id eſt ratum habeo, & agnoſco Deos. i. uoluntatem, & fauorem deorũ erga uos O. Rutuli corripite ferrum, me me, geminatio affectum exprimit duce, id eſt ductore, & auſpice O Rutuli inquit, quos aduena, ſcilicet Aeneas improbus. i. improbandus. ut augurium indicat, territat bello, ut aues inualidas. i. imbelles, & populat i. populator, & depredatur, ui. i. uiolentia non iure, noſtra littora. i. extremas oras quaſi paulò poſt fugitur ut, ille. ſ. improbus aduena petet fugam ſicut aquila petiit, & dabit penitus uela profundo, ſ. mari, ſicut aquila penitus in nubila fugit, uos igitur denſate cateruas, id eſt acies collectas unanimi pugna, ſicut

cunctę uolucres hoſtē per auras facta nube preſſerunt,& defendite uobis.i. ad utilitatem ueſtram, regem raptum.ſ.Turnum qui per hoc fœdus in manibus prędonis eſt eripiendus à uobis per fœderis diſruptionem.Poteſt etiam ordo eſſe defendite vna nimi pugna regem aptum vobis.i.in damnum veſtrum.[Dixit] Docet quomodo augur Tolumnius ſecutus fallax auguriū primus fœdus diſſoluit.Ordo eſt Dixit.ſ.Tolumnius augur:& contorſit telum,ideſt haſtā aut iaculum in hoſtes aduerſos procurrens, cornus.i.haſta cornea,ſtridula i.cum ſtridore pertranſiēs aerem dat ſonitum & ipſa certa,id eſt ineuitabilis, ſecat.i.interſecat auras,& hoc ſup.fit ſimul, & ingenes clamor fit ſimul & oēs cunei.i.acies militum in morem cuneorum collectæ turbati ſunt,& corda,ſup omnia calefacta, ſup ſunt tumultu.Haſta uolans.ut.i.ſm quod nouem pulcherrima fratrum conſtiterāt .i.ſimul ſteterant forte.i.a caſu cōtra.i.ex aduerſo,quos tot nouē fratres, una coniua Tyrrhena.i.Hetruſca fida.i.fidelis marito ſuo crearat.i.procrearat,Gilippo.ſ.marito,ſuo Arcadi.uri.Arcadi haſta igitur uolans, adigit unum horum.ſ.nouē fratrum ad medium.i.circa umbilicū trans coſtas.ſ.eius,qua.ſ.parte,Baltheus ſutilis.i conſutus,teritur.i.abſumitur,aluo.i.iuxta aluum & qua fibula mordet iuncturas laterum,adigit dico,unū horū exiſtentē iuuenē egregiū forma, & armis ſulgentibus,& extendit.i.extenſum proſternit eum arena fuluus.at.i.ſed, fratres phalanx.i.quaſi phalāx animoſa accenſa.i.acrior facta luctu.i.dolore fratris occiſi,pars.i.partim ſtringunt.i.euaginant,& denudāt gladios, & pars.i.partim corripiunt manibus ferrum miſſile.i. iacula ferrea,aut ferrata,& ipſi cęci.i excæcati & perciti furore, ne ſalutis improuidi, ruunt ſ.in hoſtem, contra quos agmina Laurentū.i.Laurentiū, ac Latinorum,procurrunt Troes inundāt i.more undarū irruūt,hic.i hoc loco,& tpe, cū talia fierent ruſſus i iterum denſi.i.ſtipati,& ſe mutuo cōprimentes,& Agilini.i.miſſi ab Agilia urbe, & arcades pictis armis.i habētes arma picta, & inſignita, & nobiles bellatores.Vnus.i.uniformis amor,habet oēs ſic i.infantū,decernere ferro.i periculū facere, uiri fortiores ſint armis,aut unus amor hēt oēs decernere ferro,ſic.i.ut paulatim ſuis inuicē ſubueniant.Ipſi diriguere.i.diſſipauerunt aras.ſ.ad fędus ferendum extructas,& tempeſtas.i. grando,hoc eſt grandinis aut niuis ſimilis præcipitatio tellorū it ſubida toto cęlo.i.pro totū cœlum, hoc eſt turbans, & obſcurans totum aerem, ac &.i.imber ferreus.i.ferratorum teloſum ingruit.ſ.toto cœlo. Et ipſi Rutuli ferunt i auferunt, & ſecum ferunt,crateras i.pocula vinaria, & focos.i.in quibus fouebat ignis ſacrificiis ap.ius Ipſe Latinus.ſ.rex, fugit ſ.a tumultu belli,referens diuos, pulſatos.i.læſos,& repulſos fœdere infecto.i.non conſumato Alij infrenant currus i.equos, aut ſubiciunt.i.ſurſū iaciunt corpora in equos ſ.ſaliunt ſuper equos & adſunt.i. præſto ſunt enſibus ſtrictis.i.nudatis Meſſapus uis ille filius Neptuni, auidus cōfundere fœdus proterret.i.procul aut ab interiore parte terret Auleſtem Tyrrhenum, regem & gerentem inſigne regis ſ.diadema, proterret inquam equo aduerſo i.ex aduerſo obiecto. ille.ſ. Auleſtes, recedens.i. ſecedere parans, ruit.i.præceps cadit & uoluitur miſer à tergo.i.retrorſum in caput, & in humeros aris oppoſitis.i.quia inuenit aras oppoſitas, ac Meſſapus feruidus i.ardens aduolat haſta, & ipſe altus equo i in equo alto,ferit grauiter deſuper.i.à ſuperiori loco, ſup.ipſum Auleſtem orantem multa: ferit dico telo trabali .i inſtar trabis, aut trabe pro haſta ſumpta. atque Meſſapus fatur ita, hoc habet ſ.Auleſtes, hoc eſt letali percuſſus eſt uulnere, hæc eſt melior victimo data magis diuis quā ſ.porcus, qui fuiſſet in fędera cęſus.Itali concurrunt,& ſpoliunt. ſ. inſignibus regalibus membra calentia.i.adhuc tepida, & palpitantia.

VARIA LECTIO.

TALIBVS incenſa eſt]In antiquis aliq lib. Accenſa,legitur. [Quo non præſtantius ullum]antiqui aliquot li præſentius, legunt [Mirabile uiſu] Antiqui aliqđ lib.Miſerabile,legunt.] Pōdere defecit[In antiquis lib Deficeret, habetur.[Corripite ò Rutuli]In Rom.lib.legere eſt, O miſeri, non, O Rutuli [Et littora ueſtra]Sunt aliquot antiqui lib. ubi, Noſtra, legatur. [Denſate catervas]In Rom. libr. Denſete, legitur. [Telum contorſit in hoſtes]in antiquis libris, Conicit, habetur. [Fuluaque extendit arena].n Rom.lib.& aliquot alijs legitur Effudit arena.

SERV. TOrrem [Erit nominatiuus hic torris, & ita nunc dicimus, nam illud Ennii & Pacuuii penitus de vſu receſſit, ut hic torrus huius torri dicamus: [Nydorem]Modo pudorem [Ferreus Somnus Home. Κάλκεος ὕπνος. [Nudato capite,[Scilicet vt poſſit agnoſci. Sanę quęritur quemadmodum Nudato dixerit,cum ſupra eum nuſquam tecto induxerit capite nam nudatum eſt quidquid fuit ante coopertum. Nudum uero dicitur, quod tectum ante non fuerat, ergo aut Nudato pro Nudo accipiamus,ut ſit pronomine participium, aut dicamus tectum eum habuiſſe caput cum deſcendit ad campum. Nam legimus : Sidereo flagrans clypeo, & cœleſtibus armis. [Suos clamore uocabat [Vtrunque exercitum iam ſuum uocabat, ut talis fuerit eius clamor, Cur in nos inuicem ruitis mei ?[Repens] Aut ſubito, ut ſit aduerbium, id eſt repente. ut, cole ſeceus otto. [Aut repens diſcordia, pro repentina, [Faxo]Faciam [Incertum qua pulſa manu] Hoc loca adhuc quidem quaſi dubitat, tamen intelligimus à Iuturna immiſſum quendam qui uulneraret Aeneā.Quod autem paulo,poſt Iuno dictura eſt de Iuturna: Non ut tela tamen, non ut contenderet arcu : Minime eſt mirandum. nam ſcimus unicuique imputari quod alter in eius fecerit gratiam ſicut eſt. Et potes in totidem claſſes conuertere nymphas. Aeneam autem uulneratum ab homine indicat Iuppiter paulò poſt dicens. Mortali haud decuit uiolari uulnere diuum.

Nudatum / Nudum.

Obuius ambuſtum torrem Corineus ab ara
Corripit,& uenienti Ebuſo plagamq; ferenti
Occupatos flammis:illi ingens barba reluxit,
Nidoremq; ambuſta dedit:ſuper ipſe ſecutus
Cęſariem læua turbati corripit hoſtis:
Impreſſoq; genu nitens,terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit.Podalirius Alſum
Paſtorem primaq; acie per tela ruentem
Enſe ſequens nudo ſuperimminet:ille ſecuti
Aduerſi frontem mediam,mentumque reducta
Diſijcit,& ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos,& ferreus urget
Somnus,in ęternam clauduntur lumina noctem
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite,atque ſuos clamore uocabat.
AEN.Quò ruitis? quæve iſta repēs diſcordia ſurgit?
O cohibete iras:ictum iam fœdus,& omnes
Compoſitæ lege :mihi ius concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum iam debent hęc mihi ſacra.
POE.Has inter uoces,media inter talia verba,
Ecce uiro ſtridēs alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum qua pulſa manu,quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem,caſus ne,Deus ne
Attulerit:preſſa eſt inſignis gloria facti;
Nec ſeſe Aeneæ iactauit uulnere quiſquam

OBVIVS ambuſtum] ASC. Docet qua ſeriqua ſubſecuta eſt pugna, & quomodo uulneratus eſt Aeneas. Circa qua partem dicit Donatus. [Olli dura quies] Quia eſt quies non dura,& ſomnus non ferreus, & nox non æterna. [Ruitis?] Aliud eſt ire, aliud tendere, aliud ruere. Hæc ille ordo eſt. Corineus uir ille ut uidetur Troianus obuius.i. obuiam ueniens corripit ab ara torrem id eſt faciem, ambuſtum, ideſt circumuſtam, & occupat ideſt impedit Ebuſo uenienti:& ferenti ideſt inferenti,aut inferre uolenti, plagam ideſt uulnus os flammis ignis,barba reluxit illi ſcilicet Ebuſo, & ipſa ambuſta .i.circumuſta dedit nidorem id eſt fetorem, ipſe.ſ.Corineus ſecutus ſuper.i.inſuper corripit.i. celeriter rapit.læua ideſt ſiniſtra manu Cęſariem,ideſt comam hoſtis.i. Ebuſi turbati ſ.flāmis,& ipſe nitens,id eſt annitens genu impreſſo, applicas ipſū terrę, & ferit.i. percutit, ſic, ſcilicet applicito terræ enſe rigido latus

Podarilius etiam de parte Aeneæ, ferit Alſum paſtorum, & ſequens. i. perſequens enſe nudo ipſum timentem ſupp, in prima acie, per tela. i. per medium talorum, ſupereminet. i. eminẽter ſuper ipſum incumbit, ille. ſ. ſupereminens: Podalirius, aut potius Alſus, nam ſi Podalirius enſe ſequebatur nõ procedit, quòd ſecuri percuſſerit. uidetur ergo hoc dicere, quòd Alſus. ubi fugere amplius nõ poterat, reſtans inſequẽtem ſecuri percuſſit, quod genus armorum paſtori congruit Ille ergo reſtans ſ. Alſus diſijcit ſecuri reducta. i. retrorſum ducta, vt fortius feriret frontẽ mediam, & mentum aduerſi. i. oppoſiti, & contra ſtantis, & rigat arma. ſ. ipſius interfecti cruore ſparſo, id eſt ſparſim effuſo. Dura quies, & ſomnus ferẽs. i. d..us, & imperturbabilis, urget. i. pmit. olli. i. tunc illi oculos, & lumina, ſup eius clauduntur in noctem. i. caliginem æternam. At. i. ſed, pius Aeneas tẽdebat. i. extẽdebat dextram inermẽ, exiſtens capite nudato, pro eo, quod eſt, nudo, aut nudato ad hoc, ut agnoſceretur, potuiſſet enim orto tumultu galeã ſuſcepiſſe, atq; uocabat ſuos. i. nuncupabat, eos clamore. i. ſimul clamans. Quo ruitis? id eſt præcipitanter tẽditis? quæve iſta diſcordia, ſurgit repens. i. de repente, aut de repẽtina, nam à repo, prima ſecundum naturam produceretur, ò cohibere iras, quia fœdus iam ictum. i. percuſſum, & omnes leges. i. cõditiones pacis, aut fœderis ſunt cõpoſitæ, ius, ſup. eſt mihi concurrere. ſ. cum Turno, ſinite me ſolum, ſupple concurrere atque auferre metus. quos. ſ. infertis, ego faxo. i. faciã fœdera firma i. ſtabilia manu. ſ. victo hoſte capitali, hęc ſacra. i. ſacrificia uiolata, debẽt mihi Turnũ. i. caput Turni, aut uitam eius. Ecce quaſi dicat pręter ſpem, & ex improuiſo, ſagitta allapſa eſt viro, id eſt in uirum, ſtridens alis. i. plumis pẽnarum, allapſa, dico, eſt inter has. ſ. tam pias uoces, atque inter media talia uerba, incertum ſupple eſt qua manu pulſa ſupple fuerit, aut allapſa ſi, & quo turbine. i. impetu, aut tormento adacta, quis uel caſus, vel Deus attulerit Rutulis tãtam laudem, ut. ſ. Aeneas vulnerato ſit, gloria inſignis facti eſt preſſa, id eſt ſuppreſſa ignorato auctore, nec qui quam iactauit. ſ. unquã poſtea ſeu uulnere Aeneæ. i. quod uulneraueit. Aenea. Vnde putatur Iuturnæ in ſpecie Camertis monitu factum.

VARIA LECT.

MENTVMQVE reducta Deſijcit] In Romano libro, Diſcidit, legitur. Sed in Oblongo, Diſſi..it, habetur. [Clauduntur lumina noctem] antiqui libri Mortem, habent. [Quæve iſta repens] In libris aliquot antiquis, Quove, legitur Sunt etiam in quibus non, Repens, ſed, Recens. habeatur. [Me ſinite, atque auferte metus: In libris aliquot antiquis legere eſt, Me ſinite auferte metus, ſine, Atque. [Caſusve, Deusve] antique exemplaria legant, Caſus, ne Deus ne.

SERV.

MOlitur] Regit, & eſt Acyrologia, nam propriè Molitur eſt parat] Hebri Fluuij Thraciæ [Sanguineus Mauors] Gaudens ſanguine, αἱμοχαρής. [Clypeo increpat] Sonat Alibi arguit: ut, Increpat ultro Cunctantes ſocios [Vltima] Hoc eſt tota, ſi enim gemit vltima, omnis ſine dubio [Miſerabile cæſis] . i. miſerabiliter. Nomen pro aduerbio. [Ipſe Nutrierat] Solent enim plerunque filios alijs dare nutriendo parentes] Auſus Pelide pretium ſibi poſcere currus Difficilis Hypallage, nam hoc uult dicere: Qui ut Achillis equos poſſet accipere, ire auſus eſt ad caſtra Græcorum. Ordo enim non procedit, qui vt iret, auſus eſt petere. [Affecit pretio] Modũ pœna. nam pretium eſt τῶν μισθῶν. Terentius, Ergo pretium ob ſtultitiam fero. Vnde & Græci τιμωρίαν, pœnam uocant, ἀπὸ τῆς τιμῆς, quod eſt pretium. [Nec equis aſpirat Achillis] aſpirat apud maiores accedit ſignificat. Cicero. Nunquam aſpirauit ad curiam: Sed hic figurate dixit, Aſpirat equis, pro ad equos, id eſt occiſus eſt, nec ad equos Achillis acceſſit. Melius tamen eſt ut de Diomede intelligamus, ut ſit ſenſus, Diomedes occidit Dolonem, qui equos Achillis eſt auſus petere, quos nec ille qui eum uicit, popoſcit. [Dextræ mucronem extorquet] Quaſi præœconomia eſt, ut non cum ſuo tollerimat gladio ne agnoſcat quod Meſſicæ eſt, & iam omne ſuum requirat, quo facto perire poterat ſequens fracti gladii œconomia. [En agros] Quos victore Aenea te accipere poſſe credebas, unde enim ſαρκασμὸς facta eſt. Nam conſuetudo erat, ut Victores Imperatores, agros militibus ſuis darent,

Turnus ut Aeneam cedentem ex agmine uidit,
Turbatosq; duces, ſubita ſpe feruidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuq; ſuperbus
Emicat in currum, & manib. molitur habenas:
Multa uirum volitans dat fortia corpora leto.
Semineces uoluit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atq; furentes
Bella mouens, immittit equos: illi æquore aperto
Ante notos, zephyrũq; uolãt. gemit ultima pulſu
Thraca pedum, circumque atræ formidinis ora
Iræque, inſidięque, Dei comitatus aguntur.
Talis equos Alacer media inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit, miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaq; cruor calcatur arena.
Iamq; neci Sthenelũq; dedit Thamyrimq; Polũque,
Hũc congreſſus, & hũc, illũ eminus, eminus ambos
Imbraſidas, Glaucũ. atq; Ladem, quos Imbraſos ipſe
Nutrierat Lycia, paribusque ornauerat armis, (ſe
Vel conferre manum uel equo præuertere uentos.
Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Nomine auum referens, animo, manibusque parentem:
Qui quõdam, caſtra ut Danaum ſpeculator adiret,
Auſus Pelide precium ſibi poſcere currus.
Illum Tydeides alio pro talibus auſis
Affecit precio, nec equis aſpirat Achillis.
Hinc procul, ut campo Turnus conſpexit aperto;
Ante leui iaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijugos, & curru deſilit, atque
Semianimi, lapſoſq; ſuperuenit, & pede collo
Impreſſo, dextra mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tingit iugulo, atq; hæc inſuper addit.
TVR. En agros, &, quam bello Troiane petiſti.
Heſperiam, metire iacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
POE. Huic comitẽ Buten cõiecta cuſpide mittit,
Choreaq;, Sabarimq; Darataq;, Terſilocumque,
Et ſternacis equi lapſum ceruice Thymæten.
Ac uelut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto

ut in hiſtoriis legimus. Item ni Lucano.

An melius fierent piratæ magne coloni.

[Sternacis equi] ferocis, qui facile ſternit ſedentẽ. [Edoni Boreæ] Thracij nã Edon modo eſt Thraciæ. Sanè ſciendũ hoc loco erraſſe Donatũ, q dicit Edonii eſſe legendũ, ut do. breuis ſit ſecundũ Lucanum, qui dicit:

Edonis Ogygio decurrit plena Liæo.

Nanque certum eſt Syſtolẽ feciſſe Lucanum. Vnde Edoni legẽdum eſt, ut ſit, hic Edoni huius Edoni. Statius & Virgilium, & artem ſecutus ait, Triſtius Edonas hyemes Hebrumque niualem. Non Edonias [Aegeo] Mari, ſcilicet, ſicut ſequentia indicant. Sequituṡque ad littora fluctus,] Nam male ait Donatus montem eſſe, unde flat Boreas, cum certum ſit eũ de Hyperboreis montibus flare. [Inſtantem Phegeus] aut ſibi, aut omnibus. [Ad currum] Pro currui, ſe obiecit. [Citatorum] aphereſis, pro concitatorum] Bilicem. Loricam] Li, longa eſt. & accentum habet ſicut bifidum, Fi, producitur: quia & fila, & licia dicimus. [Deguſtat corpus.] Id eſt leuiter tangit, unde contra de alto uulnerauit,

Virgineumque alte bibit acta cruorem.

[Procurſu] Impetu, & eſt una pars orationis procurſus [Sæuit,] Scilicet, quia non poteſt in bella procedere, [Enſe ſeceni lato uulnus] Animum uiri fortis expreſſit [Iapix] Aptum nomẽ medico. nam ἰᾶσθαι. Græci dicunt curare.] Auguriumque citharamque dabat] Vera lectio eſt dabat. nam non dedit: Sane per citharam, ſcientiam indicat harmoniæ [Vt depoſiti] Deſperati, nam conſuetudo erat ut deſperati, ante ianuas

ant·· ſuas collocarentur . uel ut extremum ſpiritum redderent terræ, uel ut poſſent à tranſeuntibus forte curari , qui aliquando ſimili laborauerant morbo . Cicero : Aegram , & prope depoſitam reip. partem. [Poteſtates herbarum] Vim , poſſibilitatem . nam in herbarum cura nulla eſt, ratio , unde etiam ait , Mutas artes , licet alii mutam artem , tactum uanæ uelinc . Alii mutas artes, muſicæ comparatione. [Vſumque medendi] ἰμπειρικὴν ſcientiam , hoc eſt medicinam , in uſu, non in ratione conſtantem. [Inglorius] Comparatione ſagittarum , harmoniæ, & diuinitatis] Pæonium in mori [Medicinalem, a Pęone . Nam Doricæ linguæ eſt Pæan. naturale eſt Pæon] Nulla uiam fortuna regit] Nullus euentus rationem præſtat] Nihil auctor Apollo] Medicinæ inuentor. Nam Aeſculapius præeſt medicinę , quam Apollo inuenit, qui in Ouidio de hac re ait, Inuentum medicina meum eſt. [Propiusque malum] Ex fuga, ſcilicet Troianorum . [Stare] Plenum eſſe.

TVRNVS ôt Aeneam] Facit poeta in gloriam Aeneæ. quod Hom. in gloriam Achillis nam ſicut Hom. propter raptam Briſeida inducit Achillem iratum a bello deſiſtere eoque deſiſtente, Græcos omnes in fugam uerti , qui prius uictores fuerant, ita poeta noſter inducit Aeneam propter uulnus ſ..latum a bello deſtitiſſe, ut eo abſente ceteri à Turno cæderentur pateretque quanta fuerit uoius uirtus quo bellante ſui uictoriam obtinebant, ceſſante fugiebant donec ergo ſtragem quam Turnus edebat , de qua hoc ſolum eſt Donati.[Sanguineus] Non ipſe, ſed quis aliis ſanguinem effundis . Ordo eſt V.i. poſtquam Turnus uidit Aeneam cedentem ex agmine, & uidit duces turbatos.i.cooiſteruatos animo, ipſe feruidus. i.incenſus , & feruefactus, ſpe ſubita, id eſt ſubito orta , Poſcit equos atque arma ſimul , & ipſe ſuperbus.i. elatus , emicat ſaltu ideſt ſaliendo eminenter peruenit in curſum.ſ. unde depugnaret, & molitur ideſt cum molimine regit habenas, manibus.ſ.ſ..s , & ipſe uolitans.i.percurrens celeriter dat leto ideſt morti multa fortia corpora, uirum.i. uirorum.ſ.fortium, & uoluit.i. proſternit, & ſuppeditat, multo ſemineces.i ſemioccisos, aut proterit curru agmina , aut ingerit fugientibus haſtas raptas i.celeriter correptas, vnde addit cōparationē, dicens. Qualis Mauors i. Mars , ſanguineus, ſ. ſanguinē effundēs, aut ſanguinolentus, cum.i.quando ipſe cōcitu.i.feſtinus, increpat.i, crepare facit , ac reſonare clypeo.ſ. ſuo flumina Hebri.i. illius fluuii in Thracia Martis patria gelidi ſ.niuibus & glacie borētibus, atq. cum ipſe mouens bella immittit equos furentes.i incēſos Martio furore, illi.ſ. equi iam immiſſi uolant æquore aperto id eſt per æquor, hoc eſt campum æquum, & planum apertum anteuoios, & Zephyros.i.rapidiſſimos uētos, Thraca,i. Thracia ultima.i.tota, ita q̄ ad ultima uſque oram gemit pulſu pedum, ſ. equorum, & ora atræ.i.peruicioſæ formidin., & iræ, & inſidię.

Inſonat Aegeo, ſequiturque ad littora fluctus;
Qua uenti incubuere fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacunque uiam ſecat, agmina cædunt,
Conuerſæque ruunt acies: fert Impetus ipſum,
Et criſtam aduerſo curru quatit aura uolantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animisque fremētē:
Obiecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra contorſit equorum,
Dum trahitur, pēdetque iugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur rumpitque infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat uulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conuerſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem, & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnusque ſecutus,
Imam inter galeam, ſummi thoracis, & oras,
Abſtulit enſe caput , truncumque reliquit arena.
Atque ea dum campis uictor dat funera Turnus,
Interea Aeneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniusque comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus,
Sæuit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque uiam, quæ proxima, poſcit;
Enſe ſecent lato uulnus relique latebram
Reſcindunt penitus, ſeſeque in bella remittant.
Iamque aderat Phebo ente alios dilectus Iapis
Iaſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo,
Augurium, citharamque dabat, celeresq; ſagittas.
Ille, ut depoſiti proferret fata parentes,
Scire poteſtates herbarum, uſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens , ingentem nixus in haſtam
Aeneas, magno iuuenum, & mœrentis Iuli
Concurſu, lacrymisque immobilis ille retorto
Pœonium in morem ſenior ſuccinctu, amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequidquam trepidat , nequidquā ſpicula dextra
Solicitat, prenſantque tenaci forcipe ferrum.
Nulla uiam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subuenit, & ſæuus campis magis, ac magis horror
Crebreſcit, propriusque malum eſt, iā puluere cęlū
Stare uident, ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt, mediis , it triſtis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro ſub marte cadentum.

appoſitione , comitatus,i quæ res comitatus eſt Dei.i. Martis aguntur.i.impellunent . Circum.i.per circuitum , Turnus alacer.i lætus, & celer , exiſtens talis.ſ. qualis Mars , quatit in media prælia , equos fumantes inſultans hoſtibus cæſis , miſerabile.i. miſerabiliter , uel quæ res miſerabilis eſt, ungula, ſcilicet equorum , tepida.i. tepeſacta in ſanguine fuſo , ſpargit rores ſanguineos , & cruor calcatur mixta arena . Et Turnus dedit iam neci.i. occidi Sthelenum , & Thamyrim , & Pholum , illos tres Troianos dedit neci congreſſus.i. quominus, hunc.ſ athelenum , & hunc.ſ Thamyrim. & illum.ſ.Pholum eminus i. de longe quaſi è manu miſſo ielo, & dedit neci ambos(legitur & ambo, more ueteruſto) Imbraſidas i. filios Imbraſi ſ. Glaucum atque Laden, quos Imbraſus ipſe.i. propria ope, nutrierat , ſup.in Lycia, & onerauerat.ſ. ab infantia armis paribus , uel conſerre manum.i.inuadere , uel præuertere uentos equo.i. celeriter effundere. Eumedes proles antiquę.i. nobilis aut annoſi Dolonis præclara.i. inclyta bello fertur alia parte, ſcilicet a Turno, in media prælia, ferens auū nomine , quia & auus eius Eumenides dictus erat , & parentem animo.i. animoſitate , & manibus.i. rebus præclare geſtis, qui auſus, ſup. fuerat quondam poſcere ſibi currum Pelidę.i. Achillis Pelei filii præcium. i in præcium, & mercedem , ut ipſe ſpeculator adiret caſtra Danaum.i. Danaorum , hoc eſt Græcorum unde ſignificatur Troianus fuiſſe : ſed, ſupplo Tydides , ſeu Tydide , ſcilicet Diomedes Tydei filius , effecit eum pro talibus auſis alio precio. quia occidit eum exceptum inſidiis : nec , id eſt licet uictor Dolonis aſpirat.i. auſus eſt aſpirare, equis Achillis , id eſt ab equos Achillis habendo : ut.i. poſtquam Turnus proſpexit procul hunc, ſupp. in campo aperto. ſecutus , ſup eum ante.i. prius, iaculo leui.i miſſili per longum inane.id eſt per longum ſpatium aeris, qui inanis putatur, ſtetit.ſ.poſtea, id eſt ſtare fecit, equos biiugos, & deſilit curru ideſt & ſalit de curru atque ſuperuenit ſemianimi & elapſo , & pede impreſſo collo . ideſt poſtquam impreſſerat collo eius pedem ſuum, contorquet.ideſt ui expelit mucronem dextera i.quem habeat in dextra, & tinxit mucronem extortum , fulgentem ſcilicet prius, alto iugulo.ſ. occiſi.atq; addit inſuper hæc.ſ.uerba, O Troiane, en metire iacens i.iam proſtratus, agros, & Heſperiā quam petiſti bello.i per bellum, hęc.i huiuſmodi, ferūt.i.auferunt, ſupple a me, illi, qui auſi, ſup. ſunt tētare.i.laceſſere, & prouocare me bello, & ipſi condunt ſic mœnia, id eſt ſternūtur exigues, & ipſe miſit.ſ.ad inferos cuſpide coniecta. Butem.i. Troianum illum, comitem huic ſ.Eumedi, Chorē, & Sibarim, & & Darcta, & Therſilochum, & Timœtem lapſum ceruice, ideſt de ceruice, aut per ceruicem, equis ſternacis i.ferocis, & facile aut aſſidue ſternere ſoliti, inſidente dorſo ſuo. Ac uelut cū ſpiritus.i, flatus. Boreæ .i.illius uenti, Edoni.i. Traci, ab Edone monte Thraciæ flātis,

inſonuit

inſonat Aegeo.ſ.mari, & fluctibus.ſ. Aegei maris, ſequitur ad litora qua.i.quacûque parte uenit.i.flatus Boreę,incubere ſup. ca.,dant nubila fugã cœlo .i.per cœlo, hoc eſt aerem.i.quemadmodum nubes & procellæ aquarum diffugiũt a faciæ impetuo ſiſſi ni uenti,ſic cedũt agmina Turno quacũ q;ſecat.i interſecat uiã & acies ruunt cõuerſæ.ſ.in fugã impetus ferr ipſum ſ. Turnum,& aura quatit criſtam.ſ.illam efferam flammis uolantẽ.i. celeriter agitatam,curru aduerſo i.ex aducro ueniente.[Nõ tulit,&c.]Proſequitur reliquam Turni uictoriam , & quã edidit ſtragem:abſente Aenea,cuius vulneris grauitatẽ, & difficilem curationem ope humana non procedente ſubinferr. Sed cũ nihil extet Donati.Ordo eſt.Phegeus uir ille Troianus, non tulit .i.nõ eſt perpeſſus.Turnum ſup.inſtãtẽm,ſ aut ſibi aut alijs, & frementẽ animis i .feroçientem,ſed ſup obiecit ſeſe ad currũ.& detorſis dextra ſua manu,frenis i.cõtrahẽdo ſrena ora equorũ citatorum pro cõcitatorum ſpumãtia.ſ.ex impetuoſa ag tatione.Lancea lata,i latum ferrum habens conſequitur hunc.ſ.Phegea,retectam i.nudatu m,interea.ſ.dum trahitur, uidelicet ab equis & peder iugis.ſ.equorum,& lancea infixa rumpit loricã triticem.i.tribus licijs,ſeu ordinibus ſquammarum conſtantẽ, & deguſtat,i.modicum mordet ac ſauciat , corpus ſummũ ,id eſt ſuperficiem corporis hoc eſt cutem uulnere tamẽ,id eſt nihilominus quamuis leuiter uulneratus ille ſ.Phegeus ibat cõuerſus in hoſtem.ſ.Turnum,clypeo obiecto ſ.cõtra ictus, & petebat auxilium.ſ.contra hoſtem ipſum impedimẽto, mucrone ſtricto.i.nudato,aut euaginato quem roſa.ſ currus,& axis concitus,i.concitatus procurſu,i.procurrendo, impulit præcipitẽ, & effudit ſolo, & Turnus ſecutus.ſ.cadẽtem abſtulit ipſi caput enſe.i.gladio percutiẽdo.ſ.inter imam galeam,& oras i.extremitates ſummas,ſummi.ſupremi thoracis,hoc eſt ſecando ceruicem ubi iam pars galeæ ferre cõiunguntur loricæ,ſeu thoraci, quamuis thorax in pectore proprie ſit,& reliquit truncũ,id eſt truncatum,& mutilum corpus ſup.in arena, Atque interea dũ Turnus uictor dat ea funera campis.i.per cãpos Mneſtheus, & Achates fidus qui.ſ.nunquam dereliquerat ducem,& Aſcanius comes.ſocius laboris ſtatuere Aeneam cruentum.ſ.ex uulnere, ſup.in caſtris.ſ ſuis nitentem.i.molientem,& cum labore facientem greſſus alternos.i.alternatim & lõgo interuallo factos.cuſpide longa cui,ſ.ipſe longus incumbebat,aut qua fulciebatur. Ipſe ſup.ſæuit.i.ſæue iraſcitur, & indignatur, quòd ſuis adeſſe non poſſet,&. luctatur.i,conatur eripere telũ cuſpide infracta, id eſt intrinſecus fracta,& poſcit.ſ a præſentibus uiam i.modũ & rationẽ ſanandi quæ proxima.i.præſentiſſima,aut utiliſſima eſt auxilio i ad auxilium aut poſcit auxilio.ſ.in auxilium uiã quæ prima eſt,uidelicet,ut ſecent enſe lato uulnus,& recidãt.i. ſcindendo aperiant,penitus.i pene intus,& funditus,latebram teli.i.ubi telum latebat,& remittant ſeſe in bella. Iamq;,ſ.& iã aderat.ſ auxilio,Iapis Iaſides.i.Iaſi filius dilectus Phœbo.ſ,Apollini ſummo medicorũ principi ante alios i.ſuper cæteros,cui.ſ. Iapi ipſe Apollo captus quondam acri.i.uehementi amore dabat i,offerebat lætus.i.lubẽs,& gaudens ſuas artes,& ſua munera,i.officia.ſ.augurium.i.peritiam diuinandi,& citharam i.artẽ muſicam,& ſagittas celeres.i artem ſagittandi.Ille.ſ.Iapis ut ,proferret.i.extenderet,& porro tenderet fata,id eſt mortem, parentis,i.patris ſui,depoſiti.i.diſperati a medicis,& ita depoſiti,quis forte aduenerit qui ſanet in uia offendat,maluit ſcire poteſtates herbarũ,& uſum medẽdi,& agitare.i.ſectari,aut exercere artes mutas.i occultas,& gloriam nbo afferentes.unde addit exiſtens inglorius i.ſine gloria reſpectu muſices,& res bellicæ,Aeneas ſtabat fremens acerba.i.acerbe , nixus.i.annitens in haſtã ingentem,ſup.in magno concurſu iuuenũ, & Iuli ſcilicet adoleſcentis,aut ideo ſeorſum nominat ut egregiũ ſignificet,Iuli ergo mœrentis.ſ.propter dolorem patris, & belli periculũ , & ſtabat immobilis.ſ.immutabilis lacrymis.ſ.Iuli,& aliorum,ille .ſ.Iapis.ſenio , & ideo peritior, & expertior. ſuccinctus amictu retorto,i.retrouerſo,in mortem Pæonium id eſt medicinalem, trepidat.i.trepidantes tentat multa res,manu medica,& herbis Phœbi,id eſt quas Phœbus docuerat,aut quibus ſol uirtutẽ influit,unde addit potentibus.ſ.ad medicinalem uirtutem,trepidam dicit nequidquã.i fruſtra,& nihil per hoc efficiens,& ſollicitat,i tentat nequidquã fruſtra,educere dextra.ſ.manu ſpicula.i.telum acutum infixum,& prenſat.i frequenter capere tentat,ſed fruſtra,forcipe tenaci,ferrum.ſ.teli Nulla fortuna i.nullus euentus inopinatus,aut præter artem regit i.dirigit viam.i. præſtat rationẽ.Apollo auctor.ſ artis illius nihil,id eſt nõ, aut in nullo ſubuenit i.auxiliatur. & horror ſæuus crebreſcit.i.fit crebet magis ac cãpis,id eſt per campos ubi Turnus ſtragẽ faciebat & malum,i.periculum Turno imminẽs:eſt propius,id eſt uicinus,& uidens cœlum i.aerem ſtare.i.denſum,ac plenũ eſſe iam puluere,eqites ſubeunt.i appropinquant , & ſpicula i.miſſilia tela,cadunt denſa.i denſe , aut frequentia.medijs caſtris.ſ. in media caſtra immiſſa,clamor triſtis.i.lamentabilis,iuuenũ bellantum,& cadentũ ſub duro Marte.i.diffuoditur ad æthera, id eſt ad ſummum aerem.

VARIA LECTIO.

PROTERIT, aut captus]Donatus.An.legit,[Sãguineus Mauors clypeo increpat]In Rom.lib.Intonat,habetur.[Atre ſormidinis ora]In Romano libro. Atra,quippe ora,legit ur.[Thamyrinque[Et Thamarim,& Thamarum,& Thamyrum,diuerſis libris, legitur, & Quinctiam Taurum , in aliquor habetur. [Eminus ambus]Eſt &, Ambo.[Imbraſidas Glaucum,atq; Laden[Oblongus liber,Hymbraſidas,& Hymbraſus,habet,per y, & Hyadeu,non,Laden.In aliquor alijs Caden,legitur In Romano, Embraſidas,& Embraſus. [Vel equo præuertere uentos lo ueteribus aliquor exemplaribus Equis.habetur.[Media Eumenides in prælia fertur] In libris pleriſque ueteribus , Eumenides,legitur,[Sibi poſcere currum] Alibi legitur Currus.[Campo Turnus conſpexit aperto,]In Romano libro,legere eſt. Proſpexit.[Fulgentem tinxit iugulo] In Mediceo , Tingit,legitur. [Huic comitem Buten]Antiqua exemplaria. Abutẽ hic legũt. [Sibarimque]In libris aliquor, Sabarim, legitur. In nonnullis antiquis,Habarim eſt,& ubi,Fabarim,legas [Acuelant Edoni Boreæ]In antiquis librij,Ediunij,ſcribitur [Ora citatorum dextera contorſit equorum]In Mediceo,& antiquis alijs libris,De torſit. ſcriptum obſeruaui, [Dum trahitur pendetque iugis, hunc lata retectum]In libris antiq,legere eſt, Pendet iugis,hic. Sunt etiam libris,qui pro,Retectum,legant,Relictum [Ibat, & auxilium ſtricto mucrone petebat ,]In ueteribus aliquod libris legere eſt,Auxilium educto mucrone.In aliquot alijs,Ducto a mucrone. Alij malunt, Ducto mucrone. [Procurſu concitus axis] Aliqui, Pro curſu, ſed male.Impulit, effuditque ſolo]In aliquot exemplaribus,effundit, eſt. [Truncumque reliquit arena] In aliquor libris,Relinquit, eſt. Eſt & in pleriſque, Arenæ. [Aſcaniusque comes caſtris] In Romano libro,Aſcaniusque puer.non.Comes. legitur [Phœbo ante alios dilectus Iapis]In antiq.libris. Iapyx, habetur. [Lacrymiſque immobilis]In Mediceo libro,legere eſt,Lacrymis immobili.[Prenſatque tenaci forcipe ferrum]In antiquis libris,Preſſat legitur, in Romano,forfice.[Subeunt equites] In antiquis libris , Subeuntque equites,legitur.

Hic uenus indigno nati concuſſa dolore
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem folijs,& flore comantem
Purpureo.non illa feris incognita capris
Gramina.cum tergo uolucres hæſere ſagittæ.
Hoc uenus obſcuro faciem circundata nimbo
Detulit,hoc fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit,occulte medicans,ſpargitque ſalubris
Ambroſiæ ſuccos,& odoriferam Panaceam,
Fouit ea uulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans,ſubitoque omnis de corpore fugit

SERV. INdigno dolore[Qui fuerat natos ex uolnere indigne illato , ſcilicet per inſidias.[Dictamnum] Hæc herba licet ubique naſcatur, tamen melior eſt in Creta.[Puberibus caulem folijs.] Hoc eſt adultis ſic in quarto : Pubentes herbæ. Et eſt reciproca inter herbas , & homines translatio.nam & pubertatem herbarum , & florem iuuentutis uocamus. [Faciem circundata] A parte totum corpus accipimus [Fuſum amnem] Pro aqua.A toto partẽ; ſic ſupra.

Fontemque igneumque ferebant.

[Ambroſiæ ſuccos ,] Ambroſia eſt cibus deorum.nam nectar potant . [Panaceam] Genus herbæ . Sciendum tamen Lucretium Panaceam ubique ſalem dicere: unde poſſumus etiam hoc loco ſalem intelligere.nam omnem pellit dolorem.Sed melius herbam.

quia

quia ait odoriferam. [Quippe dolor] Quaſi dolor, cuius natura hæc eſt, ut adhibito remedio ſtatim recedat. Nam dolor conſequens res eſt, non principalis, unde ſublata cauſa cū ipſe ſtatim recedit, hinc ait q̃ppe, nam infuſa aqua, inhærens lauare cœperat telum, quod antea inferebat dolorem. [In Priſtina] In uſum priorē. [Maior agit Deus] Apollo inuentor ſ medicinæ. Verum que laborem] Quem per ipſum ſuſpicit: non qui ex aliorum uirtute imperatoribus aſcribi cōſueuit. [Fortunā ex aliis] Subaudimus Opta. neq; enim fortuna dicitur, & eſt Zeugma non integrum [Inter præmia] Ad p̄mia. Cicero: Dico te priore nocte adueniſſe inter falcarios, i. ad falcarios. [Matura adoleuerit ætas] Adoleſcendo matura eſſe cœperit [Antheuſque Mneſtheuſque] Seruauit τὸν πρέπον, neceſſe erat uulnerato duce, multi cum eo in caſtra remanerent [Miſcetur] Modo confunditur: alibi perturbatur: ut. Miſcet agros tellure moia inter frondea turbam. [Aggere Turnus] Eminentia de uia autem aggerem nō poſſumus dicere niſi uiæ aggerē dicere uoluerimus i. uiæ coaceruationem, quam hiſtorici uiam militarem dicūt, ut, Qualis ſæpe uiæ deprenſus in aggere ſerpens.] Atrum rapit agmen [Pulueris nube coopertum.] Abrupto ſidere] Magna tempeſtate. Alibi, Sorbet in abruptum fluctus. Item. Scit triſte Mineruæ Sidus [It mare per medium miſeris] Stat. plantas de hoc ſerſit. Deflent ſua damna coloni Et tamen oppreſſos miſerantur in æquore nautas. [Ruet] Eruet, & euertet. Aliter dictum eſt Ruit alto a culmine Troia. [Talis] Taliter, ſimilis modo Sic paulò poſt ſimilis medios Iuturna per hoſtes. [Rhœteius [Troianus à promontorio Troiæ. [Cuneis ſe quiſque coactis Agglomerant] Denentur. ut cuneatim dioi careat, ſcilicet, in cuneorum modum compoſiti [Tollitur in cœlum clamor [Occiſo eo qui auctor fuerat fœderis diſrumpēdi, exortus eſt clamor, & ſtatim ſecuta fuga Rutulorum. ut, Verſiq; uiciſſima Pulueruleora fuga Rutuli dant terga per agros [Nec tela ferentes Inſequitur.] Id eſt nec fugientes, nec contra ſtantes dignatur occidere. Et magna Aeneæ oſtenditur pietas, qui nec uulneratus traictor, ut uelit contra legem fœderis in bella mouere. [Virago] Dicitur mulier quę uirile implet officiū. [Peruolat] p magnas

Quippe dolor, omnis ſtetit imo uulnere ſanguis,
Iamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque nouæ rediere in priſtina uires.
IAN. Arma citi properate uiro, quid ſtatis? POE. Iapis
Conclamat primusque animos accendit in hoſtes:
IAN. Non hæc humanis opibus, nō arte magiſtra
Proueniunt, neque te Aenea mea dextera ſeruat:
Maior agit Deus, atque opera ad maiora remittit.
POE Ille auidus pugnæ ſuras incluſerat auro
Hinc atque hinc, oditque moras, haſtamque coruſcat
Poſtquā habilis lateri clypeus loricaque tergo eſt;
Aſcanium fuſis circum complectitur armis;
Summaque per galeam delibans oſcula, fatur.
AEN. Diſce puer uirtutem ex me, uerumque laborem,
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.
POE. Hæc ubi dicta dedit portis ſeſe extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Antheusque, Mneſtheusque ruunt: omniſque relictis
Turba fluit caſtris: tum cæco puluere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerſo uenientes aggere Turnus,
Videre Auſonii, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor: prima ante omnes Iuturna Latinos
Audiit, agnouitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille uolat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis, ruet omnia late:
Ante uolant, ſonitumque ferunt ad littora uenti.
Talis in aduerſos ductor Rhœteius hoſtes
Agmen agit. denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant, ferit enſe graue Tymbræus Oſyrim,
Archetium Mneſtheus obtruncat, Achates,
Vfentemque Gyas: cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in aduerſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor, uerſique uiciſſim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque aduerſos dignatur ſternere morti:
Nec pede congreſſos, nec equo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Iuturna uirago,
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibusque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, uocemque, & corpus, & arma Metiſci.
Nigra uelut magnas domini dum diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parua legens, nidisque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus uacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat, ſimilis medios Iuturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque uolans obit omnia curru:
Iamque hic, germanum, iamque hic oſtendit ouantē:
Nec conferre manū patitur. uolat auia longe,
Haud minus Aeneas tortos legit obuius orbes

ædes uolat, Nam more ſuo uerbo dedit detractā nomini præpoſitionem. [Vacuis.] Magnis. ut Vacua atria luſtrat Saucius. [Nec conferre manum] Cum Aenea. nam alios perſequitur. [Auia] Ab ea, ſcilicet parte qua ueniebat Aeneas, [Tortos orbes] Obliquas, & implicatas uias. Veſtigatque uitum] Inquirit, translatio a canibus, [Diſiecta per agmina] Diſſipata aduentu Aeneæ. [Heu q̃d agat?] Omne aduerbiū uerbo cohæret. Vnde heu, & atat, & ſimilia, quia uerbo cohærere nō poſſunt, ſeparatā fecerunt aliā partē orationis. ſ interiectionē, quam ſola latinitas poſſidet. [Huic] Pro in hunc, & eſt ordo, Huic dirigit. [Se collegit in arma] Ita ſe texit ut nulla parte poſſet feriri.] Apicē tamē incita [Galeæ eminentiā, quē Græci conū uocāt, in qua eminēt criſtæ.] Multa Iouem. & læſi teſtatur fœderis aras] Licet haberet iuſtā cauſā iracundiæ, q̃ effugiebat Turnus, & ipſe appetebatur inſidiis, non tamen ante prorupit ille in bellum, quam Iouis fidem, & læſa fœdera teſtaretur. [Nullo diſcrimine cædem Suſcitat] Indiſcrete obtruncat uniuerſos, q̄bus ante parcere percerat modo. Irarum habenas] Poteſtatem, facultatem: ut, Et premere, & laxas ſciret dare iuſſu habenas. Et hic moderate locutus eſt. Nam Ennius, Effundit irarum quadrigas, dixit [Quis mihi nunc tot acerba Deus] Ac ſi diceret nec muſa nec Apollo ſufficiunt: Stat. Maior ab Aoniis ſumenda audacia lucis Mecum omnes audete Deæ. [Inque uicem] In uicem Namque, uacat. [Tanton' placuit concurrere] Apoſtropha ad Iouem. Sane tanton' circunflectitur e. Nam cum per Apoſtropham, Apocopen uerba patiuntur, is qui in integra parte fuerat, perſeuerat accentus. [Ruentes Teucros] Quos Turnus inſequebatur mucrone [Crudum enſem] Modo durū, alias crudelem. [Et crates pectoris] Donatus ſuperfluam uult eſſe coniunctionem, & ut ſit Epexegeſis, adigit enſem per coſtas, id eſt pectoris crates, ubi celerius fata complentur. Et hoc eſt quod ait ſupra. Haud multa moratus [Amicum, fratremque Diorem] Hi duo duces ſunt etiam ſupra memorati. ut, Nunc Amyci caſum gemit, nunc acris Orontis. Item. Et nunc tertia palma Diores Vnde ad terrorem populi, eorum capita religantur in curru. [Curru] Autem aut ſeptimus

Veſtigatque uirum,& disiecta per agmina magna
Voce uocat quoties oculos coniecit in hoſtem.
Alipedumque fugam curſu tentauit equorum,
Auerſos toties currus Iuturna retorſit.
Heu quid agat:uario nequidquam fluctuat ęſtu:
Diuerſæque uocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus,uti læua duo forte gerebat
Tenta leuis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Aeneas,& ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens:apicem tamen incita ſummum.
Haſta tulit ſummaſque excuſſit uertice criſtas
Tum uero aſſurgunt iræ;inſidijſque ſubactus
Diuerſos ubi ſenſit equos,currumque referri,
Multa Iouem,& læſi teſtatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medius,& Marte ſecundo
Terribilis ſæuam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat irarumque omnes effundit habenas.
Qui mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diuerſas,obitumque ducum,quos æquore toto
Inque uicem nunc Turnus agit,nunc Troius heros,
Expediat:tanton'placuit concurrere motu
Iuppiter æterna gentes in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem(ea prima ruentes
Pugna loco ſtatuit Teucros)haud multa moratus
Excipit in latus,&,quà fata celerrima,crudo
Tranſadigit coſtas,& crates pectoris enſe.
Turnus equo deiectum Amycum fratremque Diorē
Congreſſus pedes,nunc uenientem cuſpide longa,
Hunc mucrone ferit:curruque abſciſſa duorum
Suſpendit capita,& rorantia ſanguine portat.
Ille Talon,Tanainque neci fortemque Cethegum
Tres uno congreſſu,& mœſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium,matriſque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos,& Apollinis agris,
Et iuuenem exoſum nequidquam bella Menætem
Arcada:piſcoſæ;cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat,pauperque domus,nec tota potentum
Munera conductaque pater tellure ferebat.

...nunt eſt,aut datiuus antiquus ſecundum regulam ne ſit maior a nominatiuo plurali.[Mœſtum Onytem]Naturaliter triſtem,ſeu eum quem Græci ἀγέλαστον dicunt, mitter autem ſocium ſupra memoratis. Sane Onyten Don. dicit aut gentile eſſe, aut patronymicum, ut nomen eius proprium ſit Echinomius. Sed hoc non procedit, quia neque patronymicum in tes,exit,neque Onytes à qua gente ueniat uſquam lectum eſt. Proprium ergo eſt,& ſequens verſus erit,Nomen Echionum i.Thebana gloria,per periphraſin Nā Echionij ſunt Thebani a rege Echione.Vnde male quidam legunt Nomine Echioniū. [Matriſque genus Peridię]Periphraſis hoc eſt filium Peridię. [Lycia miſſo Apollinis agris]Vacat & nam per Epexegeſim Lycia arua, Apollini dixit,ut, Nunc Lyciæ ſortes. [Exoſum nequidquam]Sic ſupra, Inijcere manum Parcæ Nam per tranſitū oſtendit cum urgētibus fatis ad bella deductū,quæ nequidquam ſemper uitare cupiebat Hunc autem Menętem oriundū Arcada fuiſſe intelligimus, ſed habitaſſe circa Argos nam Lerna palus eſt Argiuorum, in qua eum dicit ſolitum fuiſſe piſcari ; nam hoc ſignificat. Piſcoſę cui circum flumina Lernę Ars fuerat, pauperque domus]Hic & hæc pauper dicimus , nam paupera uſurpatū eſt Sic Plautus,Pauper eſt hęc mulier. Sed hoc hodie non utimur Ea enim nomina ablatiuo ſingulari in e, exeunt, ſi fęmina ex ſe faciunt, ſimilia faciunt, nec enim heterocli ta eſſe poſſunt i.alterius declinationis,utpote,quia ab hoc hoſpite facit,hic & hæc hoſpes dicamus neceſſe eſt Lucanus Hoſpes in extremis audiuit curia tectis.ab hoc leone hic & hec leo, & ab hoc fullone, hic & hæc fullo, ab hoc nepote,hic & hæc nepos . Nam ut neptia dicamus propter ſucceſſionis diſcreptionem admiſſum eſt. Sciendum tamen hoſpita paupera , Leæna uſurpata a poetis.[Potentum Munera] Obſequia quæ pauperes diuitibus loco munerum ſoluunt.

ASC. TVM Venus &c.] Narrat ſanationem Aeneæ opera materna factum eiusq; armationem,& in prælium properationē, unde nihil eſt Donati,ſed ordo talis.Tum.i.deinde poſtquam ſummō immineret periculū. Venus genitrix.ſ.Aeneæ,& genitorū omnium per.influentiam concuſſa indigno dolore nati.i.filij ſui Aeneæ carpit ab Ida.ſ ſiluoſo monte Cretæa,id eſt Creteuſi ad differentiā Idæ Phrygię dictamum ſ.herbam illam appoſito ſic caulem.i.Thyrſum, & coſtam per medium herbarum protenſam,folijs puberibus.i.abundātibus,& maturis ac ſucci plenis,& comantem flore purpureo Illa gramina.i.dictami,nō ſūt incognita feris capris.i.capreis,alij legunt,ſed minus apte feris captis.ſ.ferro cum.ſ.ſagittæ uolucres.i.ueloces hæſere tergo,id eſt dorſo earum Venus circundata faciem i.habens faciem circundatā nimbo obſcuro . id eſt uelamento atro ne agnoſceretur dedit hoc.ſ.dictamum,& inficit.i.miſcet hoc.ſ dictamo, amnē .i.aquam fluentem,.fuſum.i.reſperſum labiis ſplendentibus.ſ. de ſe,ſed nunc nimbo tectis medicans.i.tēperans per artē medicinæ occulte & ſpargit ſuccos ambroſiæ.i herbæ qua dij dicuntur veſci,ſalubris,id eſt ſalutem afferentis,& panaceam ſ.herbā odoriferam.Iapis longæuus.i.longi'ęui medicus,fouit uulnus,

ſcilicet Aeneę, ea lympha idest aqua ſic temperata ignorans ſcilicet ꝙ talis eſſet , & omnis dolor fugit , idest ſufugit, & euanuit quippe, i.utpote dolor,hoc eſt quaſi dolor,& non uulnus fuiſſe ſubito , idest illi eodē corpore , ſcilicet Aeneæ, & omnis ſanguis ſtetit imo uulnere , idest non emanauit, nec effluxit , & ſagitta ſecuta tam manum , ſcilicet chirurgici,nullo cogente excidit atque uires nouæ i magnæ , rediere in priſtina.i.in uſum priſtinū aut in membra priſtina . Iapis conclamat,idest ſtatim,ut hoc uidit clamat,uos Teucri ſupp. properate idest feſtinantes afferte viri.i.feſtini viri.ſ.Aeneę, arma : quid ſtatis ? & ipſe primus accendit, animos,ſcilicet Teucrorum in hoſtem, dicens .ſ Hæc non proueniūt opibus .i facultatibus,& poteſtatibus humanis , & non proueniunt arte magiſtra idest magiſterios artis medicinę,neque o Aenea mea dextera ſeruate, ſed Deus maior , ſcilicet Venus, aut Apollo inuentor medicinę agit .ſ.hanc curam, atque remittit te.i.iterum mittit te ad opera maiora . Ille.ſ.Aeneas auidus pugnæ . incluſerat ſ. priuſquam aduenerant qui ipſum armaſſent ſuras i. poſteriora tibiarū,hoc eſt a parte totum crura ſuo, auro.i. ocrea aurea , hinc atque hinc i.ex utraque parte,& odit i.odio proſequitur moras.i.dilationes , coruſcat , id eſt quatit & uibrat haſtā poſtquā clypeus habilis.i. portabilis , & aptus eſt alteri, & lorica tergo.i poſtquam armatur erat complectitur Aſcanium armis circumfuſis, & delibans per galeā ſumma oſcola i præbens oſcula ſummis labris fatur.i.inquit. O puer diſce uirtutem , & uerum laborem ex me, & ſup.opta fortunam ex alijs.ſ.felicioribus me , mea dextera dabit nunc te defenſum i. defendet nunc te bello,& ducet inter magna præmia.i participē magnorū præmiorū quia regni Tu facito mox ut cū ætas adoleuerit matura.i.adoleſcendo cęperit eſſe matura ſis memor , ut ſup.& i.ſimul pater Aeneas,& Hector auunculus excitet te repetētē animo.i.conſiderantē.& memoria repetentem exemplaria tuorū.ſ.parentum.[Hæc ubi &c.]Commemorat,ut per Aeneā inſtaurata pugna Troiani duces animoſiores effecti multos proſtrauerit Aenea ſolum Turnum inueſtigante quem Iuturnam aurigam eius mentita ſemper ab occurſu auertit. vñ mihi quoq; extat Donat Sed ordo eſt.Vbi.i.poſtquā Aeneas dedit hæc dicta, ipſe extulit ſeſe altis portis.i.caſtrorū , quatiens manu telum immane , idest haſtam terribilem præ magnitudine & ſimul id eſt una cum eo,& Anteus,& Mneſtheus,& oīs turba ruit relictis caſtris,agmine denſo,id eſt conſtipante.(Seruius legit Anteusque Mneſtheus,quæ uera mihi uidetur lectio ut Anteus ſit diſſyllaba dictio habens in fine diphthongon quæ in accuſatiuo diſſoluitur, ut in primo Antea ſi quem iactatū uento uideat)tum,id eſt deinde campus miſcetur, id eſt confunditur puluere cęco,id eſt excæcante,& tellus excita, id eſt commota pulſu pedum tremit. Turnus uidit ab aggere aduerſo,id eſt ex oppoſito, ubi ipſe erat,uenientes, ſcilicet Teucros cum Aenea,& Auſonij videre.ſ.uenientes & tremor gelidus i.frigus,& horrorem incutiens, cucurrit per ima oſſa.ſ Auſoniorum Iuturna audiit & agnouit ſonū prima ante omnes Latinos idest

priut

priuſquam aliquis Latinorum,& ipſa tremefacta ſeſe fugit.Ille.ſ. Aeneas qui cã timoris erat, volat,rapit i. ſecum trahit raptim, agmen atrum p.p. puluerem campo aperto.i. per campum apertum. Qualis nimbus i. ventoſa,& pluuioſa nubes,ſop.eſt vbi it medium mare ad terras,& hoc ſidere abrupto .i.magna tempeſtate diſſoluta.Corda præſcia longe.ſ.calamitatis futurę,heu dolentis interiecto, horreſcunt.i. horrore rigeſcũt.agricolis miſeris,ille.ſ.nimbus (vt dicũt agricolæ)dabit ruinas arboribus.i.,ꝓſternet arbores,& dabit ſatis ſtragẽ.i. proſternet ſata, & ruet.i. eruet & euertet oĩa late.Talis.i. taliter aut talis exiſtens,ductor Rhęteius.i.Troianus.ſ.Aeneas a Rhæteo promontorio Troiano denominatus,agit agmẽ in hoſtes aduerſos, & ipſi denſi agglomerant.i. condenſant,quiſque ſe, & hoc cuneis.i.aciebus in morem cuneorum coactis.i.vnũ cõpulſis.Tymbreus ait ille Phrygius à loco dictus ferit enſe Oſyrim grauẽ.i.grauatum aut pondere aut ſenio, & Mneſtheus.i. Troianus ille ferit Archetiũ, & Achates obtruncat Epolonem, virum ſic denominatum. Bona alluſio in vocabulis. Nam Achates curam ſignificat,quæ nimirum Epulonem i. guloſitatẽ obtruncat, & Gyas Troianus ille, obtruncat aut occidit Vfentem.Ipſe Tolomnius augur,qui tot ferat primus telum in hoſtes aduerſos cadit.i.occumbit,& ſupple ex eius caſu,clamor tollitur in cęlũ,& Rutoli verſi viciſſim, quia prius Teucros in fugã verterant,dant per agros terga puluerulenta,fuga.i.per fugam celeriter excitatam ipſe.ſ.princeps belli.ſ.Aeneas neque dignatur ſternere morti.i.ad mortem aduerſos.i.quos obuios,& aduerſos offendit, nec inſequitur congreſſus æquo,id eſt æquali pede,nec ferentes tela.i. licet animoſos offenderet, qui viriliter reſiſterent tamen nõ dignatur eos proſternere, ſed luſtrans.i.circunſpiciẽs veſtigat.i. inquirit ſolũ Turnum ſupple in caligine denſa,& poſcit ſolum.ſ.Turnum in certamina,ſic n.fœdera exigebãt,Iuturna virago i virile implẽs officium concuſſa mentem.i habens mentem concuſſam hoc metu excutit.i ab equis Metiſcum aurigã Turni inter media lora,& relinquit longe lapſum temone,vel reliquit lõge à temone .i.ligno oblongo,quo currus cõnectitur. & dirigitur ipſum lapſum,ipſa ſubit.i. officium gubernandi,& flectit manibus habenas vndantes.i. laxas,& abũdantes gerens.i.præ ſe ferens, cũcta & vocem, & corpus & arma Metiſci. Velut .i quemadmodum hirũdo .i. volucria illa nigra ſaltẽ pro principali parte quã nis vẽtrem albis maculis diſtinctum habeat , peruolat magnas ædes i.domos domini r heri diuitis.& luſtrat.i.circunuolat pennis.i.alis atria alta,legẽs.i. colligẽs,pabula paruã ſ muſcas,& culices,& eſcas.ſ. paruas, nidis loquacibus .i. in quibus ſunt pulli garruli,& ſonat nũc porticibus , & nũc circum ſtagna humida, ſimilis.i.ſimiliter,Iuturna fertur equis per medios hoſtes,& ipſa volans obit.i.circumit omnia curru rapido.i.raptim acto,& oſtendit germanum.i. fratrem ſuum Turnum ouantẽ iam hic .i.in vno loco,& iã hic.i.in alio loco, nec patitur ſup. eum, conferre manũ.ſ.cum Aenea,& volat,auia i.ſine via,& ordine,lõge .ſ. Aenea,Aeneas haud minus.i. eodẽ modo obuius .i. vt obius ſit, legit .i peragit orbes.i. circuitus tortus. i.obliquos, & veſtigat.i.inquirit virum.i.Turnum & vocat.ſ ipſum magna voce ꝑ agmina deiecta,& quoties coniecit oculus in hoſtem, & tentauit.i. ſimulauit fugam, curſo equorum alipedũ.i.quaſi alatos pedes habẽtium,toties retorſit Iuturna equus auerſos.ſ.ab ipſo Aenea,Et ita Aeneas fluctuat nequidquã.i.fruſtra,vario ęſtu .i. feruor iratũ,heu dolentis vox dubitat.ſ. quid agat.i.agere debeat , quia non potuit habere occurſum aduerſarij , & curæ aduerſæ vocant animum in contraria ,id eſt nunc hoc,nunc illud attentauit, vt congreſſum habeat. [Huic Meſſappus,&c. [Docet quomodo Aeneas à Meſſapo iaculo petitus , ſed non læſus eſt,verum acri furore percitus quã mortalium multos proſtrauit, vnde cum nihil habeamus Donati. Ordo eſt. Meſſapus (vt.i. ſiui ꝙ ipſe leuis curſu.i. leui militia inſtructus gerebat forte læua.i.ſiniſtra manu,duo haſtilia lenta.i. flexibilia, & vibrabilia,præfixa ferro .i. habẽtia ferrũ pręfixum) dirigit huic .i.in hunc,ſ.Aeneam vnũ horum .ſ.haſtiliũ, contorquet ſupple ipsũ ictu certo id eſt inevitabili, & firmo, Aeneas.ſ.animaduertens in ſe telum impelli ſubſtitit.i. manſit ſtans,& obſeruãs haſtile,& collegit ſe in arma.i. tenuit ſe .n.cuſtodia armorum ſubſidens.i.incuruãs ſe poplite.i.parte crurum ex aduerſo genuum, tñ.i.nihilominus quamuis ſe in arma collegerat,haſta incita tulit id eſt abſtulit ſummũ apicem.ſ.galeæ.i conum,& excuſſit vertice ſummas criſtas.Tum vero,i.præcipue tunc,aut & tunc ad verũ iræ aſſurgens.i. erigitur,& ipſe ſubactis.i. impulſus inſidijs .i.quia vidit ſe inſidijs appeti, vbi ſenſit equos diuerſos.i, in diuerſas agi, & currũ referri.ſ.à curſu inſtituto cũ obuiam traheretur,ipſe teſtatus Iouem multum,& aras fœderis læſi.i violari, ipſe iã tandẽ inuadit medios, & ipſe terribilis Marte ſecundo.i. proſpero ſucceſſu belli,ſuſcitat,id eſt excitat ſęuam.i.immitẽ.& maximam cædem.i. necem. nullo diſcrimine.i.ſine diſcretione perſonarum,& effundit omnes habenas irarum. Quis Deus(inquit poeta) expediat.i.expedite narret mihi nunc tot acerba .ſ. funera, aut vulnera, quis expediat carmine cædes diuerſas, & obitum ducũ ,quos Turnus agit nunc toto æquore .i. toto cãpo æquo inuicem .i. viciſſim, & nunc heros Troius.i.Troianus Aeneas,q.d. nullos.Vnde acclamat dicens. Tanto, tanto ne motu ò Iuppiter placuit,ſupple tibi gentes futuras in æterna pace concurrere.ſ.tunc tam hoſtiliter, Aeneas haud .i. non moratus multa excipit in latus Sucronem Rutulum, & tranſadigit enſe crudo.i.duro,coſtas.& crates.i.iuncturas pectoris.ſ.circa pręcordia in ea videlicet parte,qua fata ſop.ſunt celerrima.i.qua mors celerrime accedit,quia vulnerato corde ſtatim morimur,ea aũt pugna ſtatuit loco .i. firmauit, & ſtare fecit prima Teucros .i. Troianos,Turnus congreſſus pedes.i.pedibus innitẽs pedeſter ferit Amicũ deiectũ equo, & Diorẽ fratrẽ.ſ. eius ferit dicit cuſpide longa hunc.ſ.priorem,hoc eſt Amycum venientem .ſ. contra,& fert hunc Diorem mucrone.i.enſe,& ſuſpẽdit curru.i.ad currum capita duorum.i.amborum,illorum abſciſſa.i.amputata,& portat ſupple ea rorãtia ſanguine.i.adhuc diſtillãtia. Ille, ſcilicet Aeneas mittit neci.i.ad necem,Talon, & Tanaim,& Cethegum fortem tris.ſ.viros vno. congreſſo,& mittit neci .i. ad mortem Onytem mœſtum.i.ſeuerum,& ſignum moctis pręſe ferentem, Onytem dicit nomine. Echonium.i. gloriam Thebanam ab Echione rege dictam,& genus.i. filium Peridiæ matris .ſ.nobilis,hic.ſ.Turnus mittit neci,fratres miſſos.ſ.in auxilium Troianum.Lycia,id eſt ex illa prouincia,& pro .i. agris Appollinis & Menœtem iuuenẽ Arcada.i ex Arcadia , exoſum, id eſt deteſtatum,& abominatum, ne quidquã .i. fruſtra bella, quia occiſus eſt,cui .ſ.Menœti,ars fuerat circum flumina Lernæ,ſcilicet Paludis apud Argos piſcoſæ.i. piſcium plenæ, & cui fuerat domus pauper.i.tugurium,aut caſa modica, nec .i & non,& cui munera potentium non erant nota.i.qui nihil à potentibus acceperat & cui pater ferebat.i. ſeminabat tellure.i. arua conducta.i.conductis.

VARIA LECTIO.

TVM Venus indigno]aliqui libri,Hic Venus legunt.[Dictamum genitrix Cretæa carpit ab Ida] Ex antiquis exemplaribus hic verſus ita legitur,Ipſa manu genitrix Dictęa carpſit ab Ida. [Labris ſplendentibus amnem] In libris antiquis legere eſt,Labris pendentibus [Sparſitq́; ſalubris[antiqui lib. Spargit,legũt [Stetit imo vulnere ſanguis]In Rom. lib.Immo in vulnere,habetur. [Accendit in hoſtem:] Legitur etiam hoſtes. [Et magna inter præmia ducet]In libris veteribus,Magna inter pręlia,legitur. [Cum matura adoleuerit ætas] In antiquis exemplaribus legere eſt,Maturo,[Hæc vbi dicta dedit,portis ſeſe contulit,altis] Mediceus liber,& plures alij,non,Altis,ſed,Ingens,] eguot. [Vidit ab aduerſo venientes aggere Turnus] In Romano libro & in alijs , Agmine , legitur. [Ipſe neque aduerſos dignatur ſternere morti,Ne pede congreſſos, nec equo,nec tela ferentes Inſequitur,ſolum dẽſa in caligine Turnum] Romanus liber,& Oblongus legunt,Auerſos.Quodque inſequitur,Nec pede congreſſos æquo.Quod vero legitur, Denſa in caligine. In Romano libro,Denſo eſt virile genere contra grammaticorum pręceptionem.[Hoc concuſſa metu mentem Iuturna virago] In Oblongo lib.Hinc,legitur [Rapidoque uolans obit omnia curru.] In antiquis aliquot lib.Curſu,ſcriptum eſt.[Iamque hic germanum,iamque hic oſtendit ouantem :]Hoc loco in Romano libro, legitur, Oſtentat. Et diſiecta per agmina magna Voce,vocat In Mediceo, & aliquot alijs libris,non. Magna, ſed Longa, ſcriptũ eſt [Multa Iouem,& læſi teſtatus fęderis aras]In antiquis ferè omnibus,teſtatur,legere eſt.In Mediceo vltimus apex abraſus,& nota,quæ,Teſtatus legat,appoſita,[Tãton' placuit concurrere motu] In veteribus libris,&,Tanton' &, Tanto,habetur.Sed enim,'Tanton' notatur à grammaticis,neque remeſe agnoſcitur à Seruio. [Haud multa moratus. Excipit] In Mediceo,& aliquot alijs veteribus,Morantem, legitur. ut vno cũ vulnere confectum oſtendat. [Crudo Tranſadigit coſtas,& crates pectoris enſæ] In Mediceo, in Romano, & antiquis omnibus libris quotquot habui,Crudum Tranſadigit coſtas, & cra

tes

tes pectoris enſem ſumptum obſeruaui. quod etiam Seruius agnoſcit. Ex hoc uero ſuperiorem lectionem communire poſſit, ubi de Turno legitur, Crudum per coſtas exigat enſem. Nam, Durum, in aliquot lib. legi dicebamus. Nomen Echionium] In antiquis plerique lib. lega, Nomine Enchionum, Quam lectionem improbat Seru. neque Donato Aſſentitur, q Onytem nomen, uel patronymicum, uel gentile putat, & Echionium proprium.

Ac uelut immiſſi diuerſis partibus ignes
Arentem in ſiluam, & uirgulta ſonantia lauro:
Aut ubi decurſo rapido de montibus altis
Dant ſonitũ ſpumoſi amnes, & in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter, non ſegnius ambo
Aeneas, Turnusque ruunt per prælia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus, rumpuntur neſcia uinci
Pectora: nunc totis in uulnera uiribus itur.
Murranum hic atauos, & auorũ antiqua ſonantem
Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo, atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditque ſolo. hunc lora & iuga ſubter
Prouoluere rotæ: crebro ſuper ungula pulſu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo, animiſque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet.
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te Graium fortiſſime Creteu
Eripuit Turno, nec dij texere Cupentum
Aenea ueniente ſui: dedit obuia ferro
Pectora: nec miſero clypei mora profuit ærei,
Te quoque Laurentes uiderunt Aeole campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
Occidis, argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euerſor Achilles
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurentem ſepulchrum
Totæ adeo conuerſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equum domitor, & fortis Aſylas,
Thuſcorumque phalanx, Euandrique Arcadi alæ.
Pro ſe quiſque uiri, ſumma nituntur opum ui.
Nec mora, nec requies: uaſto certamine tendunt.

Arentem in ſiluam] Pro aridam. [Dant ſonitum ſpumoſi amnes] Bellum ſemper incendio, & fluminibus comparat. Sic in 11. In ſegetem ueluti cum flamma furentibus auſtris. Incidit, aut rapidus montano a flumine torrens. [Neſcia uinci] Horat. Pelidæ ſtomachum cedere neſcit. [Murranum hic atauos, & auorum antiqua ſonantem Nomina.] Hoc eſt cuius maiores Murrani ſunt dicti, & reges fuerunt: ut, Per reges actum genus omnes Latinos. Scimus.n. ſolere plerunque fieri, ut primi regis, reliqui nomen eius poſſideant, ut apud Romanos Auguſti uocantur, apud Albanos Syluii, apud Perſas Arſacidæ, apud Aegyptios Ptolemæi, apud Athenienſes Cecropidæ. Vnde ſuperfluum eſt quod ait Donatus debere nos accipere interemptum eſſe Murranum dum auos, & atauos Turni commemorat, & effert laudibus maximis. [Per regeſque actum genus omne Latinos] Horat. Et nepotum per memores genus omnes faſtos. de Lamo. [Nec domini memorum proculcat equorũ] Dñt immemorum.] Dextera nec tua te Gratum fortiſſime Creteu Eripuit Turno, nec dii texere Cupẽtum] Ita Aeneam comparat Turno, ut eũ ſuperiorẽ eſſe ſignificet, Namquem Turnus interemit, fortitudo ſua liberare non potuit, ei uero quem occidit Aeneas, ne ſua quidem numina prodeſſe potuerunt. Sane ſciendum Cupentum, Sabinorũ lingua ſacerdotem uocari.] Late terram conſternere] aliud ex alio oſtenditur, Nã per hoc corporis exprimitur magnitudo; ut, Stabãt trecenti nudi in præſ[...]pibus altis. Euerſor Achilles] Separat Achillem à Græcis: ut, Reliquias Danaum, atque immitis Achili. [Mortis metæ,] id eſt mors quæ meta eſt, & finis, nam metam, finem uitæ dicimus, non mortis Sciendum tamen, hoc ita de Homero eſſe tranſlatum, qui ait, Θανάτοιο τελευτή, hoc eſt finis mortis, quã in ipſa morte finis eſt. [Lyrneſſi domus alta] Lyrnea ciuitas eſt Phrygię. Vnde fuit Briſeis, & per tranſitum docet neminẽ poſſe ſtatuta uitare. [Conuerſæ acies] in bellum coactæ. Pro ſe quiſque uiri] Pro qualitate uirium ſuarum, ſic in quinto: Pro ſe quiſque, uiri & depromunt tela pharetris.] Summa nitũtur opum ui] Hemeſtichium Ennianum.

AC ueluti immiſſi diuerſis &c] Oſtendit reliquam Aeneę, Turnique ſtragem de qua nihil quidẽ habetur. Donat. Ordo autem eſt, Ac uelut ignes immiſſi diuerſi partibus. i. aduerſi locis in ſiluam arentem. i. aridam, & in uirgulta ſonantia lauro. i. frõdibus, aut foliis lauri, ſupp. ruunt quiſque populatus. i. deuaſtans, aut comburens ſuum iter. i. uiam ſuam, hoc eſt quidquid offendit. Aut ueluti ubi omnes ſpumoſis decurſu rapido. i. propter decurſum rapidũ aut in decurſu rapido. ſ. de montibus altis, dant ſonitum. i. ingẽtem, & currunt in æquora. i. in campos planos in mari a (ſed potius quia de montibus dicit, in campos intelligam) quiſque, idest uterque amnium ſupple currit, populatus. i. deuaſtãs, & ſecum trahens ſuum iter, id eſt quidquid in tinere, hoc eſt uia ſua offendit, ambo Aeneas. ſcilicet & Turnus ruunt, id eſt incurſant per prælia, non ſegnius, id eſt nõ tardius, ſed æque impetuoſe ut illi ignes in ſiluam aridã miſſi, & illi amnes in æquora decurrentes. Ita fluctuat intus. i. in præcordiis, nunc, nunc i maxime nunc, & pectora. ſ. amborũ neſcia uinci rumpuntur. ſ. rigorẽ, & ſæuitia, & itur. ſ. ambobus nunc totis uiribus in uulnera, hic. i. alter eorũ. ſ. Aenea excutit ſ. ex curru, Murranum regẽ illũ Latinorum quorũdã ſonantem atauos, & antiqua nomina atauorum i. habentẽ nomẽ ſuorũ maiorũ, qui omnes Murrani appellati erãt, & ſonante omne genus actum. i. traductum per reges Latinos excutit dicit præcipitem. i. præcipitatum ſcopulo. i. fragmento rupis, atque ingẽti turbine ſaxi. i. ſaxo ingenti turbine impulſo, & effundit ſupp. ipſum ſolo. i. in ſolum, hoc eſt terrã rotæ prouoluere. i. prouoluerunt hunc ſ. Murranum excuſſum, ſubter lora. ſ. equorũ, & iuga nec. i. nõ, & ungula equorum non memorum. i. oblitorum domini [Accipitur. n. non in dictione, nec incita. i. incitata, crebro pulſu ſuper, i. inſuper, aut ſuper, hunc proculcat, ſupp. eum, Ille ſcilicet Turnus occurrit Hilon Troiano illi ruenti. i. præcipitanter currenti, & fremẽti animis immane. i. immaniter, & torquet telum ad tempora aurata, galea tecta haſta ſtetit olli. idest tunc illi cerebro fixo, idest transfixo per galeam ; idest per medium galeæ traiecto telo. Nec o Creteu fortiſſime Graium. i. Graiorum, hoc eſt Græcorũ tua dextra eripuit te Turno (Fuit ergo Areat minus autem eſt quod ſua dextera. i. propria uirtute à Turno ſe defendere nõ potuit quam quod dii propitii, & fauentes non texerunt Cupentum ab Aenea, unde ſequitur) nec dii ſui. i. fauẽtes texere. i. protexerunt Cupentum. ſ. qui ſacerdos interpretatur Aenea uenientẽ. i. impetum in eum faciente, ipſe ſupp Cupẽtus dedit pectora obuia ferro. i. mucroni ferreo, nec mora clypei aeris pro aerei, aut nec mora aeris, id eſt facta per æs, clypei. i. quod erat in clypeo, profuit miſero. ſ. Cupento. O Aeola campi Laurentes uiderunt. i. uiderẽ oculos habuiſſent, potuiſſent, quoque i. etiam te oppetere. i. fortiter cadere terram petẽdo, & uiderunt te cõſternere terram tergo, ſ. tuo, late. i. in latũ, quia lato tergo. tu inquã Aeolo occidis. i. occumbis, & in mortem cadis, quem phalãges argiuæ. i. acies inſtructæ Argiuorum non potuere ſternere, nec Achilles euerſor regnorum Priami, ſupp potuit ſternere. Metæ mortis, i. quas mors uitæ affert, erant tibi ſ. cõſtitutæ hic. i. in cãpis Laurentibus domus alta. i. inclyti natales, aut clara progenies, & origo erat, ſupple tibi ſub Ida. ſ. Phrygiæ, domus, inquit alta, ſup: erat tibi Lyrneſſi. i. in illa ciuitate Phrygię ſepulchrum, ſupple eſt tibi in ſolo Laurente, id eſt campo Latino, Totæ acies co uerſæ ſunt adeo. i. omnino. i. coactæ ſunt in prœliu, ita ut cõtra ſe mutuo ſtarent omnes, & omnes Latini, & omnes Dardanidæ, ſcilicet Mneſtheus, & Sereſtus acer q ſunt Dardanidæ, & Meſſapus domitor equum, pro equorum qui Italus erat, & Aſilas qui etiam Italus, & phalanx Tuſcorum, id eſt Tyrrhenorum & alæ, idest leues armaturæ, & ſeu uelites Euãdri Arcadis, quos cum Pallante miſerat, ii ſupple uiri nituntur ſumma ui, opu i. facultatũ ſuarum, quiſque ſup. nititur pro ſe, & nec mora nec

requies

requies ſup. fuit qoïa tendunt.i.contendunt certamine uaſto .i. omnia uaſtante aut amplo.

AENEAS, Turnusque ruunt per prœlia] In libris aliquot antiquis, Ruunt in prœlia, legitur. [Ingentis turbine ſaxi] In Ro: ingenti, ſed magis placet, Ingenti ſaxi. [Ruenti Hilo] In antiquis lib. Hylo per y, ſcriptum eſt [Fixo ſtetit haſta cerebro] Quidam libris antiqui, Fixa ſteti haſta, legunt. [Gratum fortiſſimæ Creten] Vetera quędam exemplaria, Rheteu, ſcribunt plura Creteu [Nec Dii texere Cupentum] Antiqua omnia exemplaria, Cupē cum, legunt. Eſt &, Di, antico.i de quo ſæpe dictū [Clypei mora profuit ærei] Antiqua omnia. exemplaria quæ uolui mus, Aeris. legunt [Euandri que Arcadis alę] In antiquis omnibus exemplaribus, Arcades, ſcriptum obſeruatur. quod minime diſpliceat.

Hic mentem Aeneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique aduerteret agmen
Ocyus, & ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut ueſtigans diuerſa per agmina Turnum,
Huc, atque huc acies circuntulit aſpicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit maioris Imago:
Mneſthea, Segeſtumque uocat, fortemque Sereſtum
Ductores, tumulumque capit: quo cetera Teucrum
Concurrit legio, nec ſcuta, aut ſpicula denſi
Deponunt, celſo medius ſtans aggere fatur.
AE. Ne quam meis eſtò dictis mora, Iuppiter hac ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito,
Vrbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frenum accipere, & uicti parere fatentur,
Eruam, & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem libeat dum prœlia Turno
Noſtra pati? rurſusque uelit concurrere uictus?
Hoc caput o ciues, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fędusque repoſcite flammis.
POE. Dixerat, atque animis pariter certātibus omnes
Dant cuneum, denſaque ad muros more feruntur.
Scalæ improuiſo, ſubitusque apparuit ignis,
Diſcurrunt alii ad portas, primosque trucidant;
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Aeneas, magnaque incuſat uoce Latinum:
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad prœlia cogi,
Bis iam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia ciues,
Vrbem alii reſerare iubent & pandere portas
Dardanis, ipſumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigauit apes fumoque impleuit amaro
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magnisque acuunt ſtridoribus iras,
Voluitur ater odor tectis. tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant, uacuas it fumus ad auras,

MEntem Aeneæ genitrix pulcherrima miſit] Conſilium: ut, Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem. Et pulcherrima perpetuum eſt epitheton. nec ad negocium pertinens. Sanè bona uſus eſt œconomia, ut diceret inſtinctu numinis perfectum eſſe Aeneam ad ciuitatis excidium. Nam introngrum fuerat occupatum bello per ſe tale cepiſſe conſilium] Vrbiq; aduertere agmen] Contra urbem. [Acies circumtulit] Oculorum.ſ. & bona occaſione. [Immunem tanti belli] ſine officio dimicandi. Nam immunis eſt qui nihil præſtat, quaſi ſine muneribus ſine muniis. [Impune quietam] quæ ſpecialiter debuit pœnas luere propter fœdus abruptum. [Pugne accendit maioris imago] Subaudis eum. [Nec ſcuta, aut ſpicula denſi Deponunt] Ex eo quod non eſt factum, quod fieri ſolet indicauit; ut ſupra: Defigunt telluri haſtas, & ſcuta reclinant [Eſto] Sit. [Iuppiter hac ſtat] Pro nobis religio eſt. quam læſerunt Rutuli ruptis fœderibus. Nouimus autem interfuiſſe fœderi, ut Deos alios, & Iouis imaginem ſtepiti præſentia reddi tam [Neu quis ob imperium ſubitum mihi ſegnior ito] Tertia perſona eſt ito id eſt eat: & hortatur eos ut ira in bellum eant, quaſi res fuerit ante diſpoſita. Nam hoc dicit, Repentinum imperium nullam nobis afferat moram. Vnde eſt paulo, poſt, Scalæ improuiſo, ſubitusq; apparuit ignis] Cauſam belli] Quia illic erat Lauinia.] Hoc caput o ciues,] Vt, O Latio caput horum, & cauſa malorum.i principium. [Fędusque repoſcite flammis] Grauitate ſermonum declamationi pondus impoſuit. Nam hoc dicit, Flammas fœderis urbis innouemus incendio. nam repoſcite, eſt reuocare, innouare. Diſcurrunt alii ad portas, primosq; trucidāt] Subaudis. [Improuiſo] Et hæc ſimul pronunciāda ſunt, ut ſimul facta uideātur, quo uehemens uis bellica poſſit agnoſci. [Inter primos, Inter duces, inter principes. [Hęc altera fœdera rumpi] Bis rūpi fœdera, bis hoſtes Italos fieri, bis ſe in prœlia ſeua compelli. Nam varie candem rē iterat. Bis autem fœdera facta ſunt, ſemel per Ilioneū, & paulo ante propter ſingulare certamen [Reſerare iubent] i. uolunt ut Terētius, Iubeo Cremetē ſaluare [Trahuntque in mœnia regē] Trahere uolunt. Nā uoluntas animi eſt nō facti Trahūt autē, ut paſſi imminēs uidere diſcrimē Donatus dicit trahūt in mœnia, ꝓ dilaterār i mœnibus rumoribus ſuis [Incluſas ut cū latebroſo in pumice paſtor] Pene oia comparationis iſtius uerba ad ſupradictū pertinent bellum. Nā ita apes incluſæ ſunt, ut homines q̃ obſidētur, Ita ciuitatē, timētiū latebras dicimur, ſicut apium ſūt aluearia. Itē paſtor ut rex, & re uera paſtor & ductor exercitus, ut Homerus ποιμένα λαῶν Pumicem autem iſte maſculino genere poſuit, & hunc ſequimur licet Catullus dixerit fœminino [Fumo amaro] Quod elicit lacrymas] Trepida rerum] Neſcientes quid agant, ignaræ auxilii [Ater odor] Noue. nam in odore quis color eſt? Sed hoc dicit odor ater, fumi.ſ. ater odorē. peſſimus. ut, Fumoque impleuit amaro.

HIC mentem, &c] Docet quomodo inſtinctū Veneris Aeneas ubi uidit ſibi negatam copiam pugnandi cum Turno applicuit animum ad expugnādam urbem, de qua re nihil eſt Don. Ordo eſt. Genitrix pulcherrima.ſ. Venus, miſit hic, id eſt in hoc rerum ſtatu Aeneæ, mentem.i. conſilium, & animum, ut iret ad muros, & aduerteret.i. appellaret agmē urbi.i. ad urbem, ocyus.i. celerius, aut ſubito ualde. & turbaret Latinos clade ſubita. i. ex improuiſo de repente orta. Ille.ſ. Aeneas, ut.ſ. poſtquā, circūtulit acies.i, acumen oculorum huc atque huc, i. in diuerſas partes, ueſtigās.i. inquires Turnum per diuerſa agmina: ipſe aſpicit urbem immunem tanti belli, atque quietam impune.i. ſine pœna ac ponitione.aut ubique, quia quod impune fit ubique fieri poteſt, imago.i. ſpecies maioris pugnæ, accendit id eſt inflammat continuo, ſup. ipſum. & vocat. ſcilicet ad ſe, Mneſthea, Segeſtum, & Sereſtum fortem ductores.ſ. exercitus, & capit tumulum. i. colliculum, aut locum editiorem, ſeu altiorē, quo i. ad quem, cætera legio Teucrum pro Teucrorum accurrit nec ipſi denſi. i. quāquā denſi, & ſtipati deponunt ſcuta, aut ſpicula: & ſupp. Aeneas ſtās medius in aggere.i colliculo celſo, fatur, ſup. ſic dicens. Ne qua mora eſto i. impero, ne aliqua mora futura ſit meis dictus i. edictis, & ipſeus Iuppiter ſtat hac.ſ. parte noſtra.i, fauēt nobis, quia illi fœdera ruperunt. Neu.i neue qui ito.i. eat mihi (uacat mihi) aut in detrimētū meū: ſegnior.i. tardior, ob ineptū ſubitum.i. quia id qđ, cōcepi & incepturus ſum, ſubito ortū ſit. Ego eruā hodie urbē, appoſitorie cāu, belli & ipſa regna Latini, ni.i. niſi.ſ. urbani, aut ciues fatētur accipere frenū, & ꝓ.i parere imperiis ſicut equus freno cōſtrictus paret, & ęquo ponā culmina fumātia.i. domorū ſummitates, & fumaria æqua i. æqualia, & æque plana: ſolo.i ut ſolū eſt. Scilicet.i ſcire licet, hoc ē quaſi vero expectē i. expectare debeā donec libeat Turno pati nr̃a plia & donec ipſe uictus velit cōcurrere rurſus.ſ. ſi hēat ciuitatē in columē? O ciues, hoc eſt caput.i hæc urbs eſt principalis cā belli nefandi, & hæc eſt ſumma i. principalis cō belli nefandi ferre faces ꝓpere.i. ꝓperāter, & repoſcite.i. innouate fędus.i. qđ dictū ē, flāmis nō aeris, ſed urbi impoſitis. Dixerat.ſ. Aeneas, atq; oēs dant

dant cuneum .i.componunt ſe in cunei formã animis certaoti bus pariter.i certatim mãdatũ Aeneæ mohentibur,& oẽs ferũ sur pariter ad mutos,mole.i multitudine,& vi denſa,ſcalæ,ſup. apparuerũt imp rouiſo .i ex improuiſo, & ignis ſubi us appa ruit ſ vrbanis,vnde ſunt qui intelligant ſcalas, & ignem à vene ce miniſtrat pict ſpẽ Troianorũ , ſed verius intelligitur Aeneaa dum aſo obſidendi primũ accenderet ſcalas attuliſſe , quas nũc ſub to priuſq̃ ciues per.iperent è caſtris deprompſerunt. Alij.ſ. Teucrosũ diſcurrunt ad portas ſup. ex improuiſo,& trucidant primos.i quos primos obuios habẽt,alij torquẽ ferrũ ſ.in eos qui forte in muris erant,& obũbrant.i.obſcurant quaſi umbra æthera telis.ipſe Aeneas,tendit.i.extendit dexteram ſub mœnia, inter primos ſ.ſcanſores.ſeu inter duces,& principes & incuſat arguit,& exprobat Latinũ.ſ. regem, magna voce, & teſtatur .i. obteſtatur deos ſ cogi.i.compelli iterũ in prælia, & Italos,ſup. eſſe,aut eff:ctos iã bis hoſtes,violato .ſ bis fędere , ſemel in aduentu.& nunc per Iuturnam,& hæc altera i. ſecunda fędera rũpi.i.diſſolui Diſcordia exoritur inter ciues trepidos Nã alij iubent reſerare i aperire Dardanidis.i.Troianis,vrbem,& pande se portas.ſ.eius, & trahunt ipſum.ſ.Aeneam,& regẽ.i.vt rex ſit in mœnia. Alij ferunt arma .ſ. contra eum ,& pergunt defende ſe muros Vt .i.quẽadmodum, cum paſtor veſtigauit i. Inquiſiuit,& inuenit apes inclusas in pumice.i.lapide illo latebroſo i.cauernoſo,& impleuit,ſup. latebras aut cauernas , fumo amaro, illæ .ſ. apes, diſcurrunt intus trepidę per caſtra cerea .i. fauos ſuos,aut p cellas cereas,& acuũt i ,puocãt iras magnis ſtridoribus odor ater.i.teter ici,& fumoſæ,voluitur tectis .i ad tecta, ſaxa ſonãt nunc.i aliquãdo intus,murmure.ſ.aptũ cęco.i.occulto ſumus it ad auras vacuas,quia refũditur ex cauernis. Aut potius dicamus de urbe, ſubaudiendo ſic,ut ſit.Sic odor ater.i.fœdus & à re atra procedẽs.voluitur tectis i ad tecta urbis,& ſaxa ſonant nunc intus murmure cæco i. muſſitatione populi,aut ſaxa immiſſa ob oppugnantibus dant incertum crepitum ,ſumus it ad auras uacuas,ubi .ſ. non erant ædificia.

VRBEM hodie cauſam belli] Tres verſus in oblongo lib. hoc habẽtur ordine. Vrbem hodie cauſam belli,regina ipſa Latini,Eruã,& æqua ſolo fumantia culmina ponam,Ni frænum accipere, & victi parere fatentur. Sed .n. magis placet conditio- lia oratio,Ni frænum accipere & dictio parere fatentur.[Ferte faces propere[Veteres pleriqque lib. Properi legunt.[Primosq. trucidant: In obloogo lib. Fatigant , legitur quod non placet. [Nunc murmure cæco] In antiq. Tum legitur,pro,Nunc. VARIA LECT.

SERV. ETiam fortuna] Caſus. nam omnis caſus in poteſtate fortunæ eſt. [Tectis venientem proſpicit hoſtem] Aut è tectis proſpicit, aut contra tectis uenientẽ [Inceſſi muros] Inuali. [Mentem turbata] Vt, Oculos ſuffuſa.[Et nodum informis leti] Alij dicunt,ꝙ media ſe interemerit Sanè ſciendum quia cautũ fuerat in põtificalibus libris, ut q laqueo uitam finiſſet, inſepultus abijceretur. Vnde bene ait informis leti, quaſi mortis infamiſſimæ [Flauos Lauinia crines] Antiqua lectio floros habuit id eſt florulentulos,pulchros, & eſt ſermo Ennianus. [Et roſeas laniata genas] Moris fuerat ut ante rogus humanos ſanguis effũderetur uel captiuorum uel gladiatorum, quorũ ſi forte copia nõ fuiſſet laniãtes genas ſuum eff undebãt cruore,ut rogis illa imago reſtitueretur Tñ ſciendũ cautũ lege duodecim tabularum ne mulieres carperẽt faciem, his uerbis, Mulier faciẽ ne carpito.[Hinc totam]De domo regia [Infelix fama]Rerum infelicium nũcia. [Demittunt mẽtes] Deſperant, ſicut econtra, Sperãtes aliquid, erigunt mentes.[Coniugis attonitus fatis, urbiſq; ruina]Et priuatis & publicis luctibus [Immundo puluere] Bene immũdo addidit Sic in Georg montionibꝰ, Et cinerẽ immundum iactare per agros ,quia etiam puluis ille quo utuntur puellæ , cinis uocatur. Vnde ẽt ciniflones dicti ſunt Horat. Cuſtodes lecti cani,ciniflones paraſiti.[Bellator]Epitheton peracti temporis [Atque minus ſucceſſu lętus equorũ] Infirmitas animi ex equorum etiam tarditate ueniebat [Attulit hunc illi cęcis terroribus aura] Naturale .n. eſt,ut à qua parte uentus flat,inde clamor audiatur [Commixtum clamorem] Vel fugæ, quia fuga grande crimen eſt apud uirum

Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis :
Quæ totam luctu concuſſit funditus vrbem .
Regina vt tectis venientem proſpicit hoſtem ,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare ,
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum,& ſubito mentem turbata dolore
Se cauſam clamat,crimenque caputq; malorum :
Multaque per mœſtum demens effata furorem ,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lęti trabe nectit ab alta,
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines ,
Et roſeas laniata genas: tum cetera circum
Turba furit, reſonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix uulgatur fama per urbem:
Demittunt mentes: it ſciſſa ueſte Latinus ,
Coniugis attonitus fatis,urbiſque ruina ,
Caniciem immundo perfuſam puluere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Aeneam generumque aſciuerit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos,iam ſegnior, atque
Iam minus,atque minus ſucceſſus lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis,& illætabile murmur.
TVR. Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quis ue ruit tantus diuerſa clamor ab urbe ?
POE. Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis .
Atque huc, in faciem ſoror ut conuerſa Metiſci
Aurigæ, currumque,& equos & lora regebat ,
Talibus occurrit dictis. IV. Hac Turne ſequamur
Troiugenas: qua prima uiam uictoria pandit.
Sunt alij,qui tecta manu defendere poſſunt.
Ingruit Aeneas Italis,& prælia miſcet
Et nos ſæua manu mittamus funera Teucris
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc.
O ſoror, & dudum agnoui, cum prima per artem
Fœdera turbaſti teque hæc in bella dediſti .
Et nunc nequidquam fallis dea, ſed quis Olympo
Demiſſam tantos uoluit te ferre labores?

moſem] Ex impugnatione,& morte reginæ. [Arrectas aures] ad audiẽdum ſolicitas. Terent. Arrige aures Pamphile. [Amens] Cõſilij egens, neſcius rei gerendæ [Occurrit dictis] Orationi eius uerbis obuiam uenit. [Prima uictoria] i. primum [Nec numero inferior pugnæ nec honores] Nec pauciores interimis, nec minor te q̃ Aeneã comitabitur gloria. Nã occiſorum multitudo condenſat hoc,ꝙ tu fugientes interimis. Sane ſciẽdum hac omni ratione Iuturnam occurrere cõnibus tacitis.[Prima per artem fœdera turbaſti] Prima aut inchoantia, aut tu primæ nã poſt eius orationẽ Tolumnius tela cõtorſit. [Nam quid ago?] Argumentum à neceſſario. [Me uoce uocantẽ] Atqui hoc nuſquã legimus, ſed aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus, aut mortis eſt omen audire qđ nõ dicitur , uidere qđ minime occurrit. Sic in quarto. Hinc exaudiri gemitus, & uerba uocãtis Viſa uiri [Superat] Viuit, ut ſuperat ne,& ueſcitus aura ? [Ne noſtrum decus Vſens Aſpiceret] Ac ſi diceret, fortaſſe uiueret , niſi iõ noluiſſet occumbere , ne nos uictos uideret [Teucri potiũtur corpore,& armis] .i. etiam ſepultura caret . Nam ut in Homero legimus , de uirorũ fortium cadaueribus erat inter hoſtes grande certamen. [Dextera nec Drantis dicta te ſtellam?] .i. uirtute, nã pro rei officio ipſam rẽ poſuit, dextrã .ſ. pro uirtute. [Vſque adeo ne mori miſerum eſt ?] Tacitæ quæſtioni occurrit [Superis auerſa uoluntas] Quia, ut ſupradicimus , donec uiuimus, curæ ſumus ſuperis, poſt mortẽ ad inferos pertinemus, quibus ſe modo cõmendat [Iſtius inſcia

fortem uel rupti fœderis & læſæ religionis à qua re ſe dicit eſſe alienũ propter futura ſupplicia. [Indignus auorũ] Græca figura eſt nã nos indignus illa re dicimus contra Græci, ἀνάξιοι στεφάνου .i. indignus coronæ. [Implorãs nomine Turnum] Ex multis rebus indicat perturbationem. quò feſtinans uenit per hoſtes, quod uulneratus, quod Turnũ nomine appellat Nam contumelia eſt nomine ſuperiorem uocare. ſic in Georg. Mater Cyrene mater. cum præmiſiſſet Et te crudelẽ nomine dicit. [Turne in te ſuprema ſalus] Omnia quæ ſupra Iuturna dixerat, oratio iſta diſſoluit. [Fulminat Aeneas] Exaggeratio eſt. ſic paulo poſt, Horrendumq́; intonat armis [Minatur, deiectu rum acies] Quia dixerat Et æqua ſolo fumãria culmina ponam. [Muſſat Modo dubitat. [Præterea regina tui] Quia occurrebat, Amatam pro eius partibus niti. [Soli pro portis] Contra illud, Sunt alij qui tecta manu defendere poſſint. [Varia confuſus imagine rerum] Multiplici nuncio. [Et obtutu] Vario ſtetit uultu. Et obtutus eſt proprie uultus, quem Græci dicunt πρόσωπον [Pudor] Propter illud. Tu currũ deſerto in gramine uerſas. [Inſania] Quia in hoſtes ferebatur [Mixto luctu] Propter Amatæ cognitam mortem. [Diſcuſſæ umbræ] Poſtquã mentis caligo diſceſſit, quod ſequentia indicant: ut, Et lux reddita menti eſt [Turbidus] Plenus perturbationis. [Quã eduxerat ipſe] Quod maiorem creabat dolorem [Subdideratq; rotas] Quo poſſet trahi ad ea loca quibus hoſtis inſtabat [Quidquid acerbũ eſt morte pati] Aut quidquid morte acerbũ eſt. placet pati, hoc eſt inferna ſupplicia, quæ uel põt ſuperbus hoſtis inferre ſicut de Hectore legimus Aut certe poſitiuus ſit pro comparatiuo, Placet pati, ſi quid etiã morte acerbius uenit ur [Furere ante furorẽ] Figura antiqua, ut, Seruitutem ſeruit, Dolet dolorem. Et ſi ſenſus. ſine me furere bellicũ furorem ſ. antiquã ad eum ueniã, ut pugnã mente concipiã, & inſtructus furore in bella prorũpã. [Saxum de uertice præceps Cum ruit] Comparatio iſta futurũ euentum oſtendit. Simul notandum quod ſicut ſupra in prælio, ita nunc etiam in comparatione præfertur Aeneas. Nam Turnum partim comparat montis, mõtibus exæquat Aeneam, & eſt comparatio de Homero ſumpta.

An fratis miſeri letum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iã ſpõdet fortuna ſalutem?
Vidi oculos ante ipſe meos, me uoce uocantem
Murrhanum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere ingentem atque ingenti uulnere uictum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Vfens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore, & armis.
Excindi ne domus (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugiẽtem hæc terra uidebit?
Vſq; adeo ne mori miſerũ eſt? uos ô mihi manes
Eſte boni quoniam ſuperis auerſa uoluntas.
Sancta ad uos anima, atque iſtius inſcia culpæ.
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus amorum.
POE. Vix ea fatus erat: medios uolat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumantes Sages, aduerſa ſagitta.
Saucius ora ruitq́; implorans nomine Turnum.
SAC. Turne in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum:
Fulminat Aeneas armis, ſummaq; minatur
Deiecturum acies Italum, excidioque daturum.
Iamque faces ad tecta uolant; in te ora Latini,
In te oculos referunt, muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos uocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidiſſima dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſappus, & acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos utrinq; phalanges.
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine uerſas.
POE. Obſtupuit uaria confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit. æſtuat ingens
Et furijs agitatus amor, & conſcia virtus.
Vt primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt:
Ardenteis oculorum orbes ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata uolutus
Ad cælum undabat uortex. turrimq́; tenebat,
Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratq; rotas, ponteſq; inſtrauerat altos:
TVR. Iam iam fata ſoror ſuperant, abſiſte morari:
Quo Deus, & quò dura vocat fortuna, ſequamur
Stat conferre manũ Aeneæ: ſtat, quidquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem germana uidebis
Amplius: hunc oro ſine me furere ante furorem.
POE. Dixit, & è curru ſaltum dedit ocyus aruis:
Perq́ue hoſtes per tela ruit, mœſtamq́; ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac ueluti montis ſaxum de uertice præceps,
Cum ruit auulſum uento, ſeu turbidus imber
Proluit aut annis ſoluit ſublapſa; uetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatq́; ſolo, ſiluas, armenta, uiroſque,
Inuoluens ſecum, disiecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtridentq; haſtilibus auræ:
Significat manu, & magno ſimul incipit ore.
TVR. Parcite iã Rutuli, & uos tela inhibere Latini:
Quæcunque eſt fortuna. mea eſt: me uerius unum
Pro uobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſere omnes medij, ſpatiumque dedere.

Ἀντικρὺ μεμαὼς ὀλοοίτροχος ὡς ἀπὸ πέτρης
Ὅντε κατὰ στεφάνης ποταμὸς χειμάρροος ὤσῃ
Ῥήξας ἀσπέτῳ ὄμβρῳ ἀναιδέος ἔχματα πέτρης
Ὕψι τ᾽ ἀναθρῴσκων πέτεται κτυπέει δέ θ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ
Ὕλη, ὁ δ᾽ ἀσφαλέως θέει ἔμπεδον εἷος ἵκηται
Ἰσόπεδον, τότε δ᾽ οὔ τι κυλίνδεται ἐσσύμενός περ.
[Auulſum uento] Proprie, nã Turnus inuitus ad bellum attrahitur [Mons improbus] Pars montis. & ἰμερατικῶς dictum eſt. Sic ſupra, Aut partẽ ingentẽ montis. [Magno actu] Magno impulſu. [Vbi plurima fuſo ſanguine terra madet] Hypallage, ubi plurimo ſanguine in alio terra madet. [Stridentq. haſtilib. auræ] Sic Homer [Tela inhibite] Cohibite, & eſt translatio à nautis [Me uerius unum pro vobis]. Verius. Iuſtius, & ſenſus hic eſt, Iuſtius eſt me vnũ pro oĩb. rupti fœderis pœnas exoluere.

ACCIDIT hæc feſſi, &c.] ASC. Docet quõ Amata cum uideret urbem in periculo, laqueo uitã finiuit, unde clamor miſerabilis ſubortus eſt, quẽ Turnus accipiens eo properauit, dehortante Iuturna ſub forma Metiſci aurigæ, quam tñ Turnus agnouit, ſed audita morte Amatæ eidem non obediuit, unde quia diſpexit Donatus. Ordo eſt. Hæc fortuna ſ. aduerſa, quia ſuſpendiũ Amatæ reginæ accidit et Latinis feſſis, quæ concuſſit funditus totam vrbem luctu regina ſ. Amata, ut .i. poſtquã, proſpicit hoſtem uenientem tectis .i. ad tecta, & muros incendi & ignes uolare ad tecta ſ. urbis & acies Rutulas .i. Rutulorũ nuſquã ſup. eſſe, aut apparere aut ſtare, cõtra .i. ex aduerſo, & nulla agmina Turni, ſup. contra ſtare, ipſe inſcia, credidit iuuenem ſ. Turnum, & ideo quia iuuenẽ contra maturum virũ contẽdere auſum extinctum in certamine, & ipſa turbata mentẽ ſ. habẽs mẽtẽ turbatã ſubito dolore clamat ſe cãm, & crimen, & caput malorum .i. incõmodorum regni, & ipſa demens effata .i. elocuta multa per dolorẽ mœſtũ .i. ex mæſtitia ortum, diſcindit manu ſ. ſua amictus purpureos i. ueſtes regales moritura .i. quia certa erat mori, & nectit ab alta trabe, nodũ .i. laqueũ in nodũ contractum, leti .i. mortis informis .i. inhoneſtæ. quia qui laqueo ſibi uitam ademerant inſepulti abijciantur per fœditatẽ mortis. [Quam cladẽ .i. calamitatem, poſtquã Latinæ ſ. matres, miſeræ accipere, id eſt intellexerunt,

xerunt.ſup.laniatæ genas furores feruntur. Nam ſequitur. Lauinia filia.ſ.eius laniata prima.i.inter primas,aut ante alias crines i capillos flauus, & genar roſeas,ſup.ſurit circum tum i.deinde cętera turba.ſ.Latinarum furit.ſ.circum cadauer extinctæ. Aedes reſonant latæ aureę,ædes late reſonant plãgoribus, & ſama inſelix vulgatur bic.i ex bis laris ædibus, hoc eſt regia per tuã urbem ,demittunt.ſ.omues mentes i.animos,huc eſt deſperãt. Latinus attonitus,i.ꝑplexus quaſi tonitru ꝑculſus,fatis.i.morte cuniugis,& ruina urbis quã.ſ.imminere videbat,it ueſte ſciſſa.i.diſſecta turpaus.i.fœdans:cauiciem perſuſam.i.ꝑfundendo eam puluere immũdo,& incuſat ſe multa.i.multom qui.i.vipote qui non acceperit aute.i.priuſquã cogeretur aut ea mala ꝑueniſſent, & aſciuerit.i.aduocauit ultro.i.nondum coactus Aeneam Dardanium.i. Troianum : geuerum.i.ut dicũt in generũ uel ut ſibi gener. Turuus bellator ſequitur interea in extremo ęquore.i.extrema parte campi, paucos.ſ hoſtes palantes.i.oberrantes ſine ductore,exiſtens iam ſegnior,atque iã miuus,atque minus lætus , ſucceſſo.i.inualidu equurũ:quia.i uidebat equus quoque ſegnes effectos,& animos demiſiſſe: Aura attulit illi.ſ. Turuu clamorem cũmixtum terroribus cęcis.i.incertis , unde procederẽt,& ſouus urbis cunſuſæ & murum illętabile.i.nullo modo lætificans:impulit.i.percuſſit, & ſulicitauit illi aures arrectas.i.quas impulſas arrigebat,ut melius caperet. Et ait ſic,Hei mihi, quid.i.ad quid turbantur mœnia tantu luctu,ve pro uel, quis tantus clamor,ruit ab urbe diuerſa.ſ.diuerſa parte urbis? ait inquã ſic atque ipſe amans.i.ſine mente & conſiliu:ſubſiſtit .i.manet ſtans habentis adductus.i.ad ſe tractis. Atque ſoror.ſ. Iuturua(vt.i.ſm quod ipſa conuerſa in faciem.i.effigiem & formã Metiſci aurigæ, regebat currus,& equos,& lura.ſ.quorum) occurrit huic talibus dictis,Turne ſequamur.i ꝑſequamur Troiugenas,hac.i.per hanc uiam:qua uictoria pandit.i aperit monſtrat nobis prima.i.primũ uiam.Sunt alij,qui poſſunt defendere tecta.i.urbis manu.ſ.ſua: Aeneas ingruit.i,irruit Italis.i.in Italos: & miſcet prælia.mittamus igitur, &.i.etiam uos Teucris.i. in Teucros,manu.ſ.nr̃a funera ſęua.i. & magna & crudelia. Tu recedes.ſ.ſic faciẽdo, nec numero nec honore pugnæ inferior.ſ. Aenea.i.sot,& cũ tanto honore occiderit,ut Aeneas.Turnus ad hæc,ſup.reſpondit. O ſoror,ego agnoui, &.i.etiam dudum, cũ .i.quando tu turbaſti prima.i.præcipua,ſędera per artem.i.aſtuciã & ſubtilitatem tuam, inducens augurium lętum & faciem mentita Camertis,cohortata es ad prælium ineundũ , & cũ dediſti te in hæc bella & tu dea.i.quamuis dea fallis nunc ne quid quã.i.nullo , ſed quis uoluit te demiſſam Olympo.i.cœlo ferre tantos labores,an,ſup.ideo ueniſti aut demiſſa es vt uideres letũ i.exitiũ crudele fratris miſeri.i.miſeratione digni?Quia uero malum omen admouui, conſcientia uttare,affirmat dico dicẽs dico crudele letum,nam quod agu, ut quæ fortuna ſpondet iã ſalurem?q.d nulla,quia ipſe.i.egu uidi Murrhanũ quo alter nõ fuerat mihi clarior, Murrhanum inquã egentem, atque uictu ingenti uulnere oppetere ante mens oculos , uocantẽ me uoce id eſt,pꝛopria uucatione,ſeu appellatione.Vſens,uir ille infelix occidit i.interijt, ne aſpiceret noſtrum dedecus.Teucri potiuntur corpore & armis.ſ.eius perpetiar ne domos excindi.i.urbẽ capi,& dirui? Nã id unum,defuit rebus.ſ.noſtris miſeris, quo minas periſſent funditus, nec refellam.i.redarguã & refutabo, dextra.i,ntraliter agendu dicta.i.cõuitia Drancis.ſ.hoſtis mei capitalis?q.d.maxime conari debeo.Dabo,ſup.ne ego terga & hęc terra.ſ.quam defendere & mihi uendicare molior uidebit Turnum fugientem?q.d.non id commiſeru,ue pru au,an muri eſt uſque adeo.i.intantum miſerum,ut.ſ.malim inhoneſte fugere, quam fortiter mori ? q.d.nequaquã. & ideo O uos manes.i.dij inferi,eſte mihi boni.i.propitij.& fauorabiles quoniam uoluntas eſt ſuperis auerſa.ſ.à me.i.non amplius fauent mihi Ego deſcendam ad uos exiſtẽs anima ſancta,atque inſcia i.neſcia & inſons, iſtius.ſ.tam turpis culpæ.i.ſugæ,exiſtens haud indignus.ſ. nunquã.i,in ullo tpe magnorũ auorum,ſup.gñe aut nomine,uel magnorũ auoru,ꝑ magnis auis,niſi poeta ſcripſerit, haud ullo ubi legit haud nuquã. [Vix ea fatus erat]Docet quõ nũciata morte Amatæ reginæ,Turnus è curru deſiliens ad muros ruit,Aeneã ſi poſſet uñ auerſurus,qđ ẽt effecit.unde cũ deſit Donat .Ordo eſt . Turnus uix erat fatus ea q̃ præmiſſa ſunt & ecce,q.d pręter ſpem, & appellationẽ,Sages uir ille uectus.i. q uehebat equo uolat per medios hoſtes,ſaucius ora aduerſa.i. habẽs ora aduerſa ſaucia,& uulnerata ſagitta.ſ.immiſſa,& ruit implorans.i.imploratu uocans, & expectans Turnũ nomine.ſ. ſuus expreſſo.o Turne ſuprema.i.ultima ſalus,eſt,ſup.in te,miſerere tuorum,quia Aeneas fulminat.i.in mortẽ fulminis,ꝑſtenit,& ſæuit armis, & minatur , ſup.ſe deiecturũ ſummas arces Italum pro Italorum, & daturũ,ſup.eas excidio.i.ad excidiũ, & exterminium,& faces uolãt iam ad tecta.Latini ferũt in te ora, & oculos,& ipſe rex Latinus muſſat.i.hæſitat ſummiſſe loquendu,quos uocet generos,an Teucros,an Rutulos, & ad quæ fœdera flectat i.incliuet ſeſe,an ad ea quæ cũ Aenea ferire promiſit ,an ad tua Præterea ipſa regina.ſ.Amata, fidiſſima tui.i rei, aut perſonæ tuæ,occidit ſui manu, quia ſeſe ſuſpẽdit,& ipſa exterrita fugit lucẽ.ſ.uitalẽ malens occumbere,quẽ hoſtem tã terribilem uidere. Soli Meſſapus , & Atinas acer ſuſtentat aciẽ pro portis ſtantes.i.ante portas pru defenſione earũ Phalanges ſtãt circũ hos dẽſe utrinque.i ab utraque & parte, & ſeges ferrea.i. pubes armata, horret mucronib.ſtrictis.i.euaginis & tu uerſas .i.agitas currũ in gramine deſerto.ſ.ab buſtibus. Turnus cõfuſus uaria imagine rerũ obſtupuit,& ſtetit obtutu tacito.i.cogitabundus uno obtutu uculos tenens ne quidquã,dicens ,Ingẽs, pudor ęſtuat i.efferuet in imo corde,& inſania,ſup agitata luctu mixto.i.commixto, & amor agitatus furiis ,& uirtus cõſcia .i.cuius ipſe conſcius erat,& ſup.æſtuãt in imo corde, ut primũ .i.ubi primum rel cum primũ umbræ.i.tenebrę cæcitatis , hoc eſt perturbationes excęcantes diſcuſſæ ſunt,& lux.ſ.rationis eſt reddita mente,ipſe turbidus.i.adhuc corpore turbatus,& cõmotus,torſit acies oculorum ardentes ad męnia, & reſpexit ad magnã urbem rotis.ſ.inter quas ſedebat. Autem pro ſed , ecce vortex i ingens , cumulus flammarum & ſumi uolutus flãmis.i.ꝑ flammas inter tabulata.ſ.turris, quæ quidã fularia uocant undabat.i.undatim aſcendebat ad cœlum, & tenebat.i.occupabat turrim:turrim dicit,ſup.eam quam ipſe.ſ. Turnus eduxerat trabibus compactis,& ſup.cui ſubdiderat rotas vt transferri poſſit, & inſtruxerat altos pontes.ſ.ſcalas,quibus in ipſam deſcenderetur,& dixit,o ſoror iamiã, inquit,fata ſuperant.i.uincunt me, & uiolẽter trahunt in mortẽ,abſiſte.i.deſine morari,ſequamur quo Deus & quo dura ſors nua uocat. Stat i.placet,& decretũ eſt mihi conferre Aeneæ.i.cũ Aenea manum, & ſtat pati morte quidquid eſt acerbum:neque & uõ,& ù germana.i.ſoror tu nõ uidebis amplius me indecorẽ, id eſt expertem decoris & honoris,ſed oro ſine me furere ante.i.prius quã moriar hunc furorem.ſ.quo concepi cum Aenea congredi. Dixit inquã Turnus , & dedit ocyus i.celeriter aruis.i.in arua ſaltum è curru, & ruit per tela & per hoſtes , & deſerit ſororem,ſ.Iuturnam męſtã, ac rumpit curſu rapido agmina.ſ.hoſtium media , ac ueluti cũ ſaxum áuulſum uento ruit præceps de uertice montis,ſeu cũ imber turbidus proluit.ſ.ipſum ſaxum,ſeu cum uetuſtas ſublapſa .i.quæ clam allapſa eſt annis.ſ.tacitis,ſoluit.ſ.ſaxum ,fertur.i.ſaxũ,magno actu, id eſt impetu,in abruptũ.i.in præcipitiũ prius excſum,exiſtẽs mons improbus.i.inſtar montis improbi, quia nulli parcit quia exultat ſolo,inuoluens ſecum,& ſiluas & armẽta,& uites, id eſt quidquid offendit, ſic Turnus ruit ad muros urbis per agmina diſiecta,ſup.per eam partem ubi terra madet plurima id eſt plurimum ſanguine ſuſo,& ubi aure ſtrident,haſtilibus.ſ.miſſis , & ſignificat manu.ſ.iudicium ſiſtendi & incipit ſimul magno.i.magniluquo ore.O Rutuli parcite iã, & vos Latini cohibere.i.continete thecis ſuis tela quęcunque fortuna eſt.ſ.reliqua ea,ſup.mea eſt, uerius.i.iuſtius,& ęquius eſt me vnũ.ſ.ſolum luere.i.perſoluere , aut purgare pro uobis fœdus i. uiolationem dederis,& diſcernere pru uobis ferro.i.armis ſ.cũ Aenea omnes medij.i.qui prius erant in medio diſceſſere,& dedere ſpatium.ſ.Turno,ut cum Aenea dimicet.

Regina ut tectis uenientem proſpicit hoſtem] In Oblõgu libro,& in aliquot alijs,conſpicit, habetur.Sed enim.Proſpicit,Seruius admittit,& uetera pleraque exẽplaria conſentiunt. [Incendi muros]Libris omnino aliqui ueteres.Incendi,legunt, Sed enim Oblongus,Mediceus,atque alii peruetereslib.Incessi, legendum oſtendunt.Quod Seruius admittit,dum exponit, Inuadi, Romanus ambiguus eſt unius mutatione literę. [Pugnę iuu enem in certamine credit, Extinctum]Romanus lib.A certamine, legit.ſed melius eſt,In quædam uetera exemplaria, Iuuenem certamine , legunt, abſque A,& abſque, In.[Multaque per męſtum demens effata furorem]In Oblongo libro , Dolorem eſt.quod non æque placet,neque quidem quod Affata,vel Adfata , in nonnullis habetur.].Flauos Lauinia crines] Miror, cum Seruius aſſerat. Floreos, antiquam eſſe lectionem.eam à poſterioribus nõ admiſſam. [Reſonant late plangoribus ædes] In Oblongo libro , Clangoribus, legitur . quod non placet . Id enim turbatum eſt.In Med.autẽ Clamoribus,ſed Plangoribus, VARIA LECT.

omnino melius [Multaque ſe incuſat]In Rom.lib.deſiderãtur hi duo uerſus Multaque ſe incuſat,qui non acceperit ante Dardanium Aeneam.generumque aſciuerit urbi. Nempe, quia in undecimo iidem habentur [Curruſque & equos]In Antiq.lib. Currum ſingulari numero,legitur. [Qui teſta manu defendere poſſunt]In antiquis pleriſque libris, Poſſint,habetur. Quę ſeſe ad fœdera flectat]In oblongo libro,Mittat,legitur pro demittat uerum nõ æque placet.[Acer Atinas]In aliquot antiquis libris. Atylas, legitur.ſed & ſuperius,Acer Aunas,habetur. [Ponteſq; extruxerat altos]In antiquis aliquot libris,Inſtrauerat,legitur quod magis proprium eſt. Medicus tamen, Inſtruxerat,habet. [Stat quidquid acerbum eſt,Morte pati]Acerbum quidem Seruius agnoſcere uidetur,ſed in his antiquis exemplaribus nunc, Acerbi: nunc, Acerbum eſt,legitur.[Magno mons improbus actu]In aliquot antiquis libris, Actu,habetur, & agnoſcit à Seruio.Sed in Ob'ongo,in Mediceo,& in Porcio, Ictus,legitur qđ non diſplicet.Stridentque haſtilibus auræ] In antiquis aliquot libris,Sitidunt,legitur.

At pater Aeneas,audito nomine Turni,
Deſerit & muros,& ſummas deſerit arces:
Præcipitatque moras omnes,opera omnia rumpit
Lætitia exultans,horrendumque intonat armis
Quantus Athon,aut quantus Eryx,aut ipſe coruſcit
Cum fremit ilicibus quantus,gaudetque niuali
Vertice ſe attollens pater Appenninus ad auras.
Iam uero & Rutuli certatim,& Troes & omnes
Conuertere oculos Itali,quique alta tenebant
Mœnia,quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuere humeris.ſtupet ipſe Latinus,
Ingentes genitos diuerſis partibus orbis
Inter ſe coiiſſe uiros & decernere ferro.
Atque illi,ut uacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido coniectis eminus haſtis,
Inuadunt Martem clypeis,atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus:tum crebros enſibus ictus
Congeminant,fors,& uirtus miſcentur in unum
Ac uelut ingenti Syla,ſummove Taburno
Cum duo conuerſis inimica prælia tauri
Frontibus incurrunt,pauidi ceſſere magiſtri,
Stat pecus omne metu murum,muſſantque iuuencæ;
Qui pecori imperitet,quem tota armenta ſequantur;
Illi inter ſeſe multa ui uulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt,& ſanguine largo
Colla armosq; lauant:gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Aeneas,& Daunius heros
Concurrunt clypeis:ingens fragor æthera complet.
Iuppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet,& fata imponit diuerſa duorum.
Quem damnet labor,& quo uergat pondere letum.

SERV. QVantus Athon] Hęc eſt uera lectio Nam ſi Athos legeris ns breuis eſt,& verſus nõ ſtat. Athõ aut dici accuſatiuus indicat, nam hunc Athona facit, ſicut Apollõ Apollona.Qđ autem Herodotus hunc Athõ, & hunc Apollon dicit, Atticæ declinationis eſt. Athõ autem mons eſt Thraciæ adiacens circa Lemnon inſulam.[Niuali Vertice ſe attolens pater] Apẽninus mons Italię de hoc Luc. Nulloque à uertice tellus Altius intumuit, propiorque acceſſit olympo.[Troes, & omnes]Gręce declinauit,unde breuis eſtes, ſit ſupra, Troes arguunt [Armaque depoſuere] Vel ſpectatur, uel feſſi. [Inter ſe coiiſſe uiros,& cernere ferro]Vera & antiqua hæc eſt lectio. Nam Ennium ſecutus eſt qui ait, Olli cetuebant magnis de rebus agentes,Poſteritas cępit legere, & decernere ferro. Secũdum quam lectionem Synalępha opus eſt, excluſo os, vt ſit Vir & decernere ferro. Fors & uirtus miſcentur in unum[Caſus in Turno,uirtus in Aenea. Nam in bello etiam caſus plurimum ualet. Cicero Meloniana,Adde caſus,adde incertos exitus. Martemque cõmunem [Ac uceluti ingenti Syla. ſummove Taburno] Syla mons eſt ſiluæ Lucanię,Taburnus mons Campanię Saluſt.de fugitiuis,In Sylua Syla ſuetuor. Vnde peſſime quidam Sylua legunt, quia proprium appellatiuo non poteſt iungi & ęquari.unde bene proprium iunxit.[Pauidi ceſſere magiſtri] Proprie magiſtri, ſunt militum paſtores pecorum. Sed reciprocæ ſunt inter ſe iſtæ tranſlationes. Nam ductor militum paſtor uocatur,ut diximus ſupra & magiſtros pecorum dicimus.Cicero Quem magiſtrum pecoris eſſe dicebat [Muſſantque iuuencæ]Dubitant.ſicut,Muſſat rex ipſe Latinus.[Iuppiter ipſe duas æquato examine lances]aut poetice dictum eſt.& ratione caret,nam Iuppiter ignorare nihil poterat aut certe illud quærit qui de Turno, & Aenea mortis afferat cauſam.Nam dicunt philoſophi mortem ad eum minime pertinere.Nam bona tantum præſtat, nec ad eum quæ mala ſunt pertinent. Tamen ſciendum locum hunc à Vergilio ita eſſe trãſlatum,ut in Homero lectum eſt.

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα
Ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο,
Τὴν μὲν Ἀχιλλῆος τὴν δ' Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.
Ἕλκε δὲ μέσσα λαβών, ῥέπε δ' Ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ.
Ὤχετο δ' εἰς Ἀΐδαο, λίπεν δ' ἑ Φοῖβος Ἀπόλλων.

[Examine]Examen proprie eſt filium quo trutina regitur[Damnet labor]Liberet:ut,damnabis tu quoque uotis.[Vergat pondere letum]Bene uergat nam morientes inferos petunt.

AT pater Aeneas]Recitat congreſſum Turni, & Aeneæ in quo Turnus gladio effracto in fugam uerſus eſt,ſed nõ effugit penitus vt ſequentia docebunt.Cum uero Donatus deſit.Ordo eſt.At.i.ſed,Aeneas pater i.ui p: terna ueneratione pp pietatẽ, maieſtatẽ dignus,& ſimul deſerit muros,& deſerit ſummas arces,quas.ſ.expugnabat, deſerit dicit, audito nomine Turni.i.cum oẽs clamarent,eccum Turnũ Turnus adeſt pater, & pcipitat oẽs moras, & rumpit .i.interrũpit, & pretmittit oĩa opera.i.oẽs conatus inceptos, exultans.i.tripudians lętitia.i. præ lætitia,& intonat armis.i. armatus,& in ipſis armis horrendũ.i.horrende,& horribiliter, exiſtens.ſ.tantus i.tã eminens,quãtus Athon mons ille Macedoniæ Thraciæ imminẽs ad mare Aegeum tantæ altitudinis ut umbra ſuas in Lemnum uſque portẽdat, aut quãtus Eryx mons ille Siciliæ, aut quantus ipſe Apenninus pater .i.princeps montium, quia in principe terra uidelicet Italia, ſup. eſt cũ fremit.i.fremitum facit, ilicibus coruſcit.i.coruſcantibus,& gaudet uertice niuali i.niuibus & tecto attollẽs .i.erigens ſe ad auras.i ad altũ aerem,hoc eſt tantum eminebat Aeneas inter cæteros bellatores,quantũ montes in ſuis locis inter uicinos tolles. Vero, pro ſed, aut iam uero.i.ad uerũ,& pro uero, hoc eſt præcipue iam,& Rutuli,& omnes Troes conuertere.i.ſimul uerterunt in ſuum quæque ducẽ oculos certatim.i.cũ certamine,& æmulatione,& cõuertere dico oculos omnes Rutuli quoque.i.& qui tenebant.i.defendebant alta mœnia uidelicet Latini quique i.& qui uidelicet Troes, & Hetruſci pulſabant muros imos.i.euertere è fundamentis conabantur muros ariete.i.tali inſtrumento,& machina bellica in mortẽ arietis fronte ferientĩ, & depoſuere arma humeris,vt qui ius,& officium bellãdi ad duces ſuos referrẽt.Ipſe Latinus.ſ.rex,& cuius maxime intererat, ſtupet uiros ingentis.i.ſine exemplo magnos quaſi extra cõſuetũ genus hominũ genitos diuerſis partibus orbis, quia Turnũ in Europa & Aeneã in Aſia coiiſſe inter ſe cernere.i decernere ferro.i.armis.Atque illi.ſ.utri.Turnus & Aeneas,ut.i.poſtquam campi.i loci capaces patuere,æquore i.in equo ſpatio uacuum .ſ.hominibus inuadunt.i.auſpicantur,& ineunt Martẽ.i.pugnã virilem,pro curſu i.curſu longe incepto,rapido.i.feſtino,& hoc haſtis coniectis eminus.i.de longe manibus inuadunt dico clypeis,atque ære ſonoro,i.cum ſonoritate clypei atque cæterorũ armorum,Tellus dat gemitũ ſ ex ſonito armorũ, & procurſu pedũ Tum,id eſt deinde poſtq̃ congreſſi ſunt ipſi congeminãt, enſibus crebros ictus,fors.i.alea,& dubius exitus belli,& uirtus .ſ.militaris miſcentur in unũ.i.quidquid fortuna aut uirtus poterat impartitũ eſt pugnæ.At uceluti cum duo tauri concurrũt i.in curſu ineunt inimica prælia frontibus cõuerſis.i.cõtra ſe inuicẽ uerſis,ſup.in Syla monte illo Lucaniæ,ve pro vel,in Taburno mõte illo Cãpaniæ,ſummo.i.altiſſimo, aut in altiſſima eius parte ubi planiciem habet, tunc ,ſup magiſtri, ſcilicet pecoris pauidi,ceſſere,& omne pecus.ſ.reliquum,id eſt totum armentũ ſtat mutum.i.tacitum,& ſtupefactum metu.i.præ horrore tãti

certa

certaminis, iuuencę muſſant.i.dubitant tacite immurmurantes, quis.i. uter illorũ impariret.i. præ'ominetur pecori, & quẽ .ſ.utrum illorum tota tormenta ſequantur illi.ſ.tauri concertãtes miſcent inter ſeſe uulnera i.mixtũ inferunt uulnera multa ui, & ipſi obnixi.i.ob inimicitiam infigunt cornua, & lauant colla, armos, & humeros largo ſanguine, & omne nemus remugit i. reboat aut reſonat gemitu ſ i. ſorum, haud i.nõ alter hoc eſt cõ ſimiliter Aeneas Tros.i. Troianus.a Troe ortus, & heros Daunius.i Dauni filius Turnus concurrunt clypeis & fragor ingẽs cõplet ethera i Iuppiter ipſe.ſ.fatorum conditor ſuſtentat duas lances.i librę aut trutinæ examine.i.haſta aut uirga, ſeu lingua qua de pondere diſcernitur, æquato.i.æquali diſtantia tento.i. diu facit ambiguũ, uter uicturus ſit & imponit.ſ.trutinę æquali, diuerſa fata amborũ, quia alter uicturus, alter uincẽdus erat, ſuſtinet duo lances.i.dubiũ facit, quem.i utrum eorum labor.i. conuixes & ſtudiũ damnet i.liberet, ſcdm Seruiũ. Sed illud dãnabis tu quoque uotis, ſignificat obnoxiũ facies, unde dici poſſet, quẽ labor.i.penuria mortalitatis, & periculũ bellandi, damnet ſad mortem, & quo pondere.i.qua ui & uiolentia letum i. mors, uergat.i.ad exitum tendit & premat laborantem.

Q v a n t v s Athos, aut quantus Eryx] In antiquis Athon, legitur.[Inter ſe coijſſe uires, & decernere ferro. Ser.quidẽ quædã Cernere cõtendit ex Ennio legendũ Et Sin.lib.7 epiſt 1.in eadem eſt opinione, dum dicit Nec te longe differam, quædã ſimplicia in uſu non erant ſicuti Cernere ferro inter ſe dicebant. Idem Virg. hoc probabit ubi inter ſe coijſſe uiros, & cernere ferro. quod nunc decernere dicimus Verum contra hos ſtat codicũ penè omniũ ueterum auctoritas, in quibus legitur, Et decernere. In quodã tamen peruenerit id eſt, & ita enim legitur. Coijſſe uiros, decernere ferro [Coniectis eminus haſtis] In Rom.li. Con iectis, eſt ſed inemendate, melius enim. Coniectis.[Ac uelut ingenti Syla Peruetus liber Sylo, legit Romanus, Sylua, quam lectionẽ Seruius improbat, reliqua exẽplaria rectè. Syla, qui Brutiorum mõs hodieq; nomẽ retinet [Quis pecori imperitet, Romanus liber cum altero peruetere, Nemori. legunt. ut, Imperat aruis In aliquot alijs, Qui nemori imperet, & quẽ tota armẽta ſequantur In Mediceo, Quis pecori imperet, & quẽ quę lectio ẽt in Porcio lib. In Vitaliano quoque; & in Delphio & ipſum, hſ, altera tñ dictione corrupta[Colla, armosq; lauant] In Antiq. aliquot exempl Lauunt, a lauo, is. Haud aliter Tros Aeneas] Antiq.lib quotquot habui. Non aliter legunt.[Ingens fragor æthera complent] In oblong.lib. Pulſat, habetur in alijs Complet.

Trepidi Latini] Atqui eſſe debuerunt. Sed nimia oſtenditur Aeneæ uirtus Nam naturale eſt, ut ſocius timori ſit inter alios audacia. Vnde omnes Latini territi ſunt, ea eo quod ſuperiorem ferire auſus eſt Turnus.[Vt capulum ignotum, dextramque aſpexit inermẽ] Locus hic totus ex gloriam Aeneæ pertinet, Nam adagit, ne uideatur Turnus armorum utilitate ſuperatus, Vnde ei redditur gladius quo etiam cum diuinis armis ab Aenea poſſit extingui [Patrio mucrone] Eo.ſ.tempore quo uulneratum uidit Aeneam. Sanè Patrio, modo paterno ſignificat. Nam Dauni fuerat gladius, ut eſt illud. Enſem quem Dauno pater ignipotens Deus ipſe parenti Fecerat. Alias patrium a patria eſt deriuat uum.[Mortalis Mucro] mortali manu factus [Vndiq; enim denſa Teucri incluſere corona, Stratagema eſt Nam poſtquam Turnũ fugere, uidere Troiani, clauſere loca per quę euadere poterat. [Curſum recuſant, Retardant.ſ.genua quę impediebãt uulnus illatum ſagitta. Sanè perite lacer us gladio non utatur Aeneas, ſed haſta eminus dimicare contendat, quia impediẽte uulnere nec ſequi poterat, nec ictum conſurgere. Vnde eſt, Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta.[Incluſum flumine] Comparatio Apollonij.[Puniceæ ſeptum formidine pennæ] Lucanus, Claudit odoratæ metuentis arua pennæ [Venator canis] Pro uenaticus. [Inſidijs] Pennarum.ſ. inſtrumentum quoddam in unde ad terrendas beſtias factum.

Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit, exclamant Troes, trepidique Latini:
Arrectæque amborum acies, at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu,
Ni fuga ſubſideo ſubeat, fugit ocyor Euro
Vt capulum ignotum dextramque aſpexit inermem,
Famam eſt, præcipitem, cum prima prælia iunctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci,
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri
Suffecit. poſtquam arma Dei ad uulcania uentum eſt,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit: fulua reſplendent fragmina arena.
Ergo amnes diuerſa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes:
Vndique enim denſa Teucri incluſere corona:
Atque hinc uaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Aeneas (quanquam tardante ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant)
Inſequitur trepidique pedem pede feruidus urget
Incluſum ueluti ſi quando flumine nactus
Ceruum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ
Venator curſu canis, & latratibus inſtat:
Ille autem inſidijs, & ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque uias: at uiuidus Vmber
Hæret hians, iam iamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt
Tum uero exoritur clamor, ripæque lacuſque
Reſponſant circa & cœlum tonat omne tumultu
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes
Nomine quemque uocans, notumq; efflagitat enſem.
Aeneas mortem contra præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat; terretque trementes
Exciſurum urbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt,
Huc illuc nec enim leuia aut ludicra petuntur
Præmia, ſed Turni de uita, & ſanguine certant.

Trementes] Quis n.ſancitũ nõ timeret inſtantem, cum eum ioterget fugeret? [Ludrica præmia] Vilia, dignas laudo, hi uerſus de Hom. tranſlati

Ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον οὐδὲ βοείην
Ἀρνύσθην, ἅ τε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

E m i c a t hic, &c.] Docet quomodo Turnus quẽ ubique audacem induxit capta opportunitate, quę impune ſperauit Aeneam poſſe ferire totis uiribus ipſum conſurrexit ualidiſſimum ictum daturus, quo niſi Aeneas diuinis armis munitus fuiſſet, ſi ille paternum gladium habuiſſet, potuit totum interferuiſſe, ſed quia caſu, aut præcipitatione gladium mortali manu fabricatum in diuina arma totis uiribus contuderat fregit ipſum atq; ſtupefactus ſe in fugã dedit, quẽ quanta maxima poteſt celeritate conſequitur Aeneas. Vnde. Ordo eſt (nihil.n.habetur Donati) Turnus emicat.n.emi ocnter agit, ſeſe, hic.i hoc loco & tempore, hoc eſt rebus ſeſe hoc modo habentibus, putãs impune.i.ſine periculo, & punitione poſſe ferire, cũ Aeneã ſeſe percuſſibilem exhibere uideret, & conſurgit toto corpore in enſem ſublatũ.i ſurſum latum alte, & ferit i percuſſit Aeneam, Troes exclamant, ut .ſ.ſibi caueat deinceps Aeneas & Latini trepidi ſpæ ſiniſtera te, uertẽtes haud impune fore ꝙ ſic Aeneã feriret, etiam, ſup. exclamãt acies amborum ſunt arrectæ.i. attentiores affectæ cum ambæ ſperarent, & timerent ſt.i.ſed enſis perfidus.i.fide dño uiolans, frangitur & deſerit.ſ.Turnum ardentem.id eſt, ardenter percutientẽ, in ictu medio.i.priuſquã totas uires ictui adhibuiſſet: quia cum timore percutit, retrahit manum, qui uero audacter & affecta te adhibet uires donec penetret: deſerit, dico.i.deſtituit, ut.i.niſi fuga.i profugium ſubeat.i.ſuccedat, ſubſi

[Viuidus umber] Acerrimus Tuſcus. Nam Vmbria pars eſt Tuſciæ [Iam iamque tenet] Ita uidetur intuentibus, & hi duo uerſus uerbum ad uerbum, ſunt tranſlati de Apollonio. [Increpat] Obiurgat, incuſat.et, Aeſtatem increpitans ſeram.[Efflagitat enſem] Cum clamore depoſcit.] Terretque

dio.i.ad ſubſidium.fugit igitur ocyor i.uelocior Euro uento ra pidiſſimo,ut.i.poſtquam aſpexit capulum.i.manubrium gladij ignotũ.i incognitum,& alterius gladij quàm ſui,& dextram in ermẽ.i.ſine gladio cum effractus eſſet ſolusque capulus remanſiſſet in manu Fama eſt.Turnum præcipitem cum.i.quando cõſcendebat primum equos iunctos in prælia.i.ad currum iã præ lia ineundi rapuiſſe ferrum.i.gladium ferreum Metiſci aurige, & hoc patrio.i.paterno gladio quem Vulcanus Dauno fecerat relicto,dum.i.interea dum ſui,ſ.trepidant.i feſtinanter urgent Et id,i.ferrum ſuffecit i.ſatis fuit diu,dum i.quandiu aut donec Teucri dabant terga palantia.i.oberrãtia in uariam fugam,ſed poſtquam uentum eſt ad arma Vulcania Dei.i.à Deo uulcano fabricata,ipſe mucro mortalis.i.mortali manu fabricatus,diſſo luit.i diuerſa ſaluit,aut ſaliuit ictu.ſ.dato ceu.i.quemadmodũ glaciei futilis.i quę cito funditur,& rũpitur cum adhuc tenuis ſit,& fragmina.ſ.enſis aut glaciei,aut potius utriuſque reſpondent in arena fulua.Ergo quia.ſ dextram inermem habebat ipſe Turnus,amens,i.ſine mente petit fuga i per fugam.diuerſa æquora.i.diuerſa loca æquoris.i.campi plani,& implicat.i implicando facit incertos orbes.i.gyros,& excurſus nunc huc,deinde huc Nam non potuit euadere neque excurrere,enim,pro quia Teucri incluſere,ſup.eum undique.i.ex omni parte corna.i cœtu.circumcingente denſa.i.denſe ſtante atque palus uaſta i.ualde ampla cingit,ſup.hinc ex una parte,& mœnia ardua cingũt hũc.i ex alia parte.Nec minus.i.& æque acriter Aeneas,inſequitur.ſ.Turnum,& ipſe feruidus.i.feruente rinſtans.vrget poſſe.ſ. Turni trepidi i.trepidanter aufugientia.i.inſequitur dicit quanquam genua impediunt,& recuſant interdum curſum,& hoc ſagitta.i.uulnere ſuſcepto pro ſagittam tardante.i.immorante, & grauante.Vnde ſequitur quod non erat ad plenum ſanatus. dat autem exemplum dicens,Inſequitur,ſup.ueluti.i.quemadmodum,ſi uenator nactus i.adeptus,& qui acquiſiuit,quando .i.aliquando ceruum incluſum.ſ.canibus aut retibus in flumine.i.cum eſſet in flumine,aut ſeptum.i circundatum,formidine pennę punicæ,i.aquilarum inſectantium,quibus pennę punicei ſunt coloris,aut formidine pennę puniceæ ad terrorem perdicis,aut chordis affixæ canis.ſ.uenaticus,inſtar,ſ.curſu,& latratibus,autem pro ſed,ille.ſ.ceruus ſic circundatus territus in ſidijs,& ripa alta quam ueretur ſuperare non poſſe,quin deprehendatur à canibus,fugit,& refugit mille uias,ac canis umber .i.Tuſcus(apud quẽ plurimæ ſunt feræ pingues,ut innuit Perſius,dicens,defenſis pinguibus umbris)uiuidus.i.acer,& agilis, hæret.i.continuo perſequitur,& perſeuerat hians.i inhians,in hiando incumbẽs,& tenet iam iamq; i,proximus eſt,ut teneat, & ſemper tenturum ſe ſperat,& ipſe ſimilis tenenti increpuit.i. crepitum dedit malis.i.maxillis,quibus mordere ſperabat iam elapſum,unde ſequitur,& deluſus eſt morſu inani.i.nihil inter dentes offendenti.Tũ uero.i.ſed tunc maxime exoritur clamor .ſ.cum Turnum Aeneas tenere uideretur & ripæ lacus reſponſant.i.frequenter reſpondent,& ſonitum referunt circa.i.per circuitum.& omne.i.totum cęlum.i.totus aer tonat tumultu. Ille ſimul fugiens increpat.i obiurgat ob inertiam,& imprudẽtiam,quia gladium non afferrent,etiam non admoniti omnes Rutulus uocans quemque.ſ.ſpem habere nomine.ſ.ſuo quia q̃ multis timidis,aut inuitis imperat,nemini imperaſſe uidetur, ſi ſeorſum neminem nominat,& efflagitat notum.ſ.paternũ, quo in prœliis ſæpe uſus erat.Aeneas,contra.i.conuerſo minatur mortem,& exitum præſens,ſi quiſquam adeat.i.accedat Turnum,& terret.ſ.oẽs trementes minitans,ſup.ſe exciſurum urbem & ipſe ſaucius.i.quãuis ſaucius.i.uulneratus ſagitta immiſſa tñ inſtat.i.inſtanter perſequitur Turnum,ipſi ergo alter fugiendo,& alter perſequendo explent curſu i.percurrũt quinque orbes.i gyros,& retexunt.i.replicant totidem.ſ currentes huc illuc,nec.n.i.nam non leuia,aut ludrica præmia petuntur, ſed certant de uita,& ſanguine Turni,non autem Aeneę quia tantiſper dum Turnus inermis erat,non potuiſſet necẽ inferre.

IN medioq; ardentẽ deſerit ictu]Rom.liber,cũ aliquot aliis ueteribus legunt,Ardentẽ deſerit ictũ,ſen.ictu,ut in Med.& in Porcio eſt,magis placet.[Cum prima in prælia iunctus conſcendebat equos]in libris aliquot non tamen ita antiquiorib.Cum primum legitur,ſed magis placet.Prima in prœlia,hoc eſt initio belli pugnæ. [Fulua reſplendant fragmina arena] in aliquot antiq.lib.unitatis numero,legitur,Fulua reſplẽdet fragmẽ arena.Sed magis amplum,& maioris admirationis eſt,Reſplendẽt fragmina,quod in plures diſſiluiſſe partes enſem oſtendit.Illud uero inemendate legitur in quibuſdam lib.Glaceis cen,cũ dubio procul;Ceu legendum ſit [Quanquam tardante ſagitta. Interdum genua impediunt]Rom.lib.Mediceus,& pleraq; alia exẽpla.Tardata,legũt,quippe genua.[Si quãdo in flumine nactus] Rom.liber & aliquot alij,Si quando flumine,legunt abſque,in Quod tamen appoſitum,& ſententiæ,& numero conſulit [Formidine pennæ]in antiq.Pinnæ,de quo ſatis alibi.[Iam iamq; tenet in Rom.lib.Tenens legere eſt,ſed immendate.[Et cęlum tonat omne tumultu in Mediceo lib.& aliquot aliis antiquis legere eſt,Et cęlum intonat omne fragore.in Porcio,Tumultu. habetur,atque intonat,verbum. VARIA LECT.

SERV. SAcer olaſter]Fere omnia Latina arborum nomina generis feminini ſunt,exceptis paucis,ut hic oleaſter,hoc ſiler. Virg. Molle ſiler.Item hoc buxũ licet,& hęc buxus dicatur. Nam ſuperfluam quidã uolũt facere deſcriptionem,ut hæc buxi de arbore dicamus,buxũ uero de ligno compoſito.Legimus in Virgilio tibiis,Buxus uocat Berecynthia magiſtris Idęę.Item cum de arboribus loqueretur,dixit,Et torno raſile buxum. [Venerabile lignum] Antiquam arborem uoluit exprimere.[Vbi figere dona ſolebant] Proprie:ut,Aut ſacra ad faſtigia fixi.[Nullo diſcrimine]Sine intuitu religionis.[Fixam,& lenta radice tenebat] Plenum eſt,quã radix fixam tenebat[Ferrum terra tene]Pro tellus,elementum poſuit pro ea[Non caſſa in uota]Non ad inania uota poſcit auxilium. [Luctans moratus]Luctatus, & moratus erat integrũ,quod uitauit propter ὁμοιοτέλευτον. [Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci] κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus Iuturnam

Forte ſacer Fauni folijs oleaſter amaris
Hic ſteterat nautis olim uenerabile lignum
Seruati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti diuo,& uotas ſuſpendere ueſtes.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant,puro ut poſſent concurrere campo.
Hic haſta Aeneæ ſtabat:huic impetus illam
Detulerat fixam;& lenta in radice tenebat.
Incubuit,uoluitq́ue manu conuellere ferrum
Dardanides,teloque ſequi,quem prendere curſu
Non poterat.tum uero amens formidine Turnus
TVR.Faune precor miſerere,inquit,tuq; optima ferrum
Terra tene,colui ueſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Aeneidæ bello fecere profanos.
POE.Dixit:opemque Dei non caſſa in uota uocauit,
Nanque diu luctans,lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis ualuit diſcludere morſus
Roboris Aeneas.dum nititur acer,& inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere
Acceſſit telumque alta ab radice reuellit.
Olli ſublimes armis,animiſque refecti,
Hic gladio fidens,hic acer & arduus haſta,
Adſiſtunt contra,certamine Martis anheli.

in numen reuerſam poſtquã Turnus currum reliquit[Audaci nymphæ] Vt ſupra diximus,ubicunque inducit nitentem aliquem,ſine effectu audacem dicit [Armis,animiſque refecti]Sicut armis,ita & animis nanque annorum inopia animi ante utriuſque torpebant.[Certamina Martis anheli]Alii certamine legunt,ut ſit ſenſus,Aſſiſtunt cõtra ſe Martis anheli certamine.

FORTE ſacer] Vt uarietate delectet inducit uarios euẽtus narratque Aeneam haſtã ſuam ſtipiti ac trunco oleaſtri infixa recipere non potuiſſe, donec Turno allato gladio p Iuturnã Indignata Venus ipſam diſſoluit ac nato accõmodauit,quo facto ipſi ambo iã telis inſtructi ad acriorem pugnam ſeſe accingunt,unde nihil quidem eſt Don. Ordo aũt eſt. Oleaſter.i.olea ſilueſtris imitator oleæ ſacer.i.ſacratus fauno ſ deo ſilueſtri amaris folijs.i hñs frõdes amaras,ſteterat forte.i à caſu hic i.hoc loco,nõ quia à caſu ſtetit,ſed q̃ a preter opinionẽ,& à caſu ad al

Iam arborem Aeneas haſtā fixerat, quæ erat ſacra Fauno. ſtete rat ergo hic exiſtens olim.ſ.priuſquam Teucri ſuſtulerāt lignū uenerabile nautis.i.antiqua ueneratione, & religione cultum a nautis, ubi.i.ad quam ipſi nautæ ſeruati ex undis ſolebāt figere dona.notitia diuo Laurenti.ſ.Fauno.& ſuſpēdere ueſtes notas, in quibus.ſ.ſeruati erant, ſed Teucri ſuſtulerāt.i.amouerāt nullo diſcrimine i.ſine diſcretione religionis neſcientes arborem ſacram eſſe ſtirpem radicē arboris, ſacrum ſ Fauno, ut poſſint cōcurrere campo puro.i plano.& ſine impedimento, & arborem aſperitate haſta Aeneæ ſtabat hic.i.ad huius arboris radicē impetus detulerat illam fixam hic i ad hanc radicem, & tenebat radice lenta.i tarda ad remittēdum, quod tenebat, hoc eſt tenaci, Dardanides.i. Dardani nepos licet multo interuallo Aeneas incubuit.i infixus eſt, & noluit conuellere ferrum.i.haſtam ferratam, aut ferrū haſtæ manu.ſ.ſua, & uoluit ſequi telo.i.iaculo, quod a longe mitti poſſet, ſup.eum, quem non poterat prēdere curſu.ſ Turnū uerū pro ſed, & Turnus amens formidine, inquit, tū i.tūc, aut tū uero.i tunc præcipue, ô Faune ego precor, miſerere.ſ mei, & tu ô terra optima tene ferrum, ſ haſtę, ſi ego colui ſemp ueſtros honores quos ſ.honores Aeneadæ, ſ.ſocii. adhærētes Aeneæ, ſecere profanos.i procul a fano i, tēplo, hoc eſt reprobandos, & diis indignos bello i.per facinus bellicum. Dixit.ſ. Turnus, & uocauit opem.i auxilium Dei, in uota caſſa i.non caſſanda, ſed ratificanda. Nanque Aeneas luctans.i.luctatus diu & moratus.i.immoratus in ſtirpe lēto.haud.i.nō ualuit diſcludere .i aperire ullis uiribus morſus arboris i.recipere haſtā quam modicus tenebat terra, dū.ſ.Aeneas acer nititur, & inſtat, dea Daunia i.Iuturna Dauni regia filia, pcurrit mutata rurſus in faciem.i.ſacturam, & effigiē, Metiſci aurigæ, & reddit fratri enſem, quod.i quam rem Venus indiginata, i. ægre ferēs, licere.i q liceret & permitteret Nymphę audaci.ſ.Iuturnæ (ut fratris ſimilia dicatur uel ob factum uel quia Ioui concumbere auſa, eſt nam audaces uirgines ſtupratas dicunt) acceſſit. & reuellit telum.i.haſtam Aeneæ ab alta i.profunda radice, olli.i. & tūc illi, ſ. Turnus, & Aeneas refecti.i.inſtaurati armis & aīs.hic .ſ.Turnus fidēs gladio, hic.ſ.Aeneas acer, & arduus.i.elatus, & ſuperbus haſta, inſiſtūt anheli.i.anhelātes cōtra certamina Martis, aut inſiſtūt cōtra.i. cōtra ſtāt certamine Martis anheli.i.tali certamine quale Mars anhelās i maxime anuitēs edere ſolet.

VARIA LECT.

VBI figere dona ſolebant Laurenti diuo, & notas ſuſpendere ueſtes] Oblong. liber. Med. & pleriſque alii lib. antiq. Votas, legunt. ait. n. Seruati ex undis, quod tempeſtatem preceſſiſſe ſignificat Hunc uero morem tangit Horat. Suſpendiſſe potēti Veſtimenta maris Deo [Lenta in radice tenebat] Medicus lib & cętera quædā exemp. Lenta radice, legunt, abſque, In quod alij uiderint [Lentoque in ſtirpe moratus. Qui ſuperius, Stirpem inuiſā, fœminino gñe dixerat, nūc maſculino dicit. ait Nonius quo genere etiam Ennius, & Pacuuius in hoc nomine uſi ſunt. Nā Ennius, A ſtirpe ſupremo, &, Ad ſtirpem exquirendū Pacuuius dixit. Donatus tamē (uti ſuperius dictū) Virgiliū aut paſſim in hoc nomine ſęminino genere uſū. Agnoſcit uero Soſipater, Stirpem inuiſam fæminino genere. pro ſobole, p materia, Stirpem reciſum, adiecto Virgiliano carmine, Sed Stirpē Teucri nullo diſcrimine ne ſacrū Suſtulerāt, quamuis Pacuuius: Qui ſtirpē occidit meū, dixerit de ſobole. Pompeius Feſtus in iis, quæ ex Vertio Flacco deflorauit, antiquę fuiſſe cō uetudinis ait, Recto frōte dicere, ut Cato in deſertatione cōſulatus, ut cum ait Ennius, A ſtirpe ſupremo, & Iliadis nepos, & In pua ſœta,] Inſiſtunt contra certamina Martis Anheli] Antiqui libris, etiam manuſcripti, ita legunt, Adſiſtunt contra certamine Martis anheli.

SERV. FVlua de nube] De aere, de elemento ſuo. [Quæ iam finis erit coniux?) Iam denique. Verba iſta quaſi iam tædiantis ſunt ad longam Iunonis iracundiā, vnde paulo poſt ait, Deſine iam tandem, precibusq inflectere noſtris [Indigetem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris] Subaudis fore ēē indigetes dii ſuplici ratione dicuntur, uel ſm Lucretiū, qd nullius rei indigeāt, qui ait, Nihil indigna cure. Vel certe indigetes ſunt dii ex hoibus facti, & dicti indigetes quaſi in diis agentes Mortalin' decuit uiolari uulnere diuum? Nō letali, ſed aut quo mortales laborāt aut a mortali illato Diuū antē ſubaudis Futurū] Quid.n. ſine te Iuturna ualeret?] Parentheſis, poterat enim excuſare ſe Iuno. nihil feciſſe cōmemorās Vnde eā auctorem fuiſſe Iuppiter dixit, ppter illud, Auctor ego audendi] Deſine iam tande] Singula pronūcianda ſunt [Nec te tantus edat tacitā dolor.ſ deſine odio urgere Troianos. Sanè edo, edis, edidi, integrum uerbum eſt. Vt lego, legis, legit. Nam edo, es, eſt, eſſe anomalum cōſtat. [Troia nos potuiſti] i.iam nō potes, ideo enim præterito uſus eſt. [Submiſſo uultu] Habitum futuræ orationis oſtēdit [Quia nota mihi tua magna uolūtas Iuppiter [Obiecerat enim neceſſitatem fati, dicens, Ventum ad ſupremum eſt Sed Iuno ſciens fatum eſſe quicquid Iuppiter dixerit, dicit ſe cedere eius uoluntati. Nam id agit ut conciliet ſibi eius fauorē ad petitionem futurā. [Digna. indigna pati] i.omnia, & prouerbialiter dictū eſt. [Nō ut tela tñ, nō ut contenderet arcū] Hoc loco quaſi Iuturnā ſagittā ieciſſe ſignificat. Sed ut ſupra diximus, poſſumus accipere, quod alter in eius gratiā in Aeneam tela contorſit. Pro uita] Ac ſi diceret, pro re nobis data.i, a ſuperis. [Adiuro Stygii caput implacabile fontis] Pro Iuro. nā protheſis eſt. Quidā tamen uolunt. Iuro tunc dici debere cū cōfirmamus. aliqd, aut pmittimus, ut. Iuro me facturum, Adiuro uero, cū negamus, ut, Adiuro me non feciſſe Terentius, Adiurat ſe nō poſſe apud nos Pāphilo abſēte perdurare. Pōt tamen & ad. ualde ſignificare. [Vna ſuperſtitio] Religio, metus, eo q ſuperſtet capiti omnis & eſt Homeri locus.

Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς
ὕδωρ ὅς τε μέγιστος
Ὅρκος δεινότατός τε πέλει
μακάρεσσι θεοῖσιν.

[Reddita] Data. nam Protheſis eſt [Nulla fati quod lege tenetur [Bene Fati. nam victorię lex eſt ut uicti cedant in habitum nomēque uictorum. [Pro maieſtate tuorum] Deſpexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnauerat. Inde ait Tuorum. nam & Latinus inde originem ducit, ut, Fauno Picus pater, iſque parentem Te Saturne refert. tu ſanguinis ultimus auctor. [Eſto componēt] Conſentit, ſed inuita. [Sit Romana potens Itala uirtute propago] Hoc uidetur dicere, Si

Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur. fulua pugnas de nube, mentem:
IVP. Quæ iā finis erit coniūx? quid deniqúe reſtat?
Indigetem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris,
Deberi cœlo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quis ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit uiolare uulnere diuum?
Aut enſem (quid enim ſine te Iuturna ualeret)
Ereptum reddi Turno, & uim creſcere uictis?
Deſine iam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare uel undis
Troianos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere Hymenęos:
Vlterius tentare ueto. POE. Sic Iuppiter orſus:
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia uultu:
IVN. Iſta quidem quia nota mihi tua magna uolūtas
Iuppiter, & Turnum, & terras inuiti reliqui.
Nec tu me aeria ſolam nunc ſede uideres
Digna, indigna pati: ſed flammis cincta ſub ipſa
Starem acie, traheremque inimica in prœlia Teucros
Iuturnam miſero (fateor) ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro uita maiora audere probaui
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum,
Adiuro Stygii caput implacabile fontis:
Vna ſuperſtitio ſuperis quæ reddita diuis.
Et nunc cedo equidem pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur.
Pro Latio obteſtor, pro maieſtate tuorum:
Cum iam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cum iam leges, & fœdera iungent
Ne uetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucroſque uocari,
Aut uocem mutare uiros, aut uertere ueſtes
Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges:

Sit Romana potens Itala uirtute propago:
Occidit,occideritque ſinas cum nomine Troia,
POE. Olli ſubridens hominum,rerumque repertor.
IVP. Es germana Iouis,Saturnique altera proles:
Irarum tantos uoluis ſub pectore fluctus.
Verum age,& inceptum fruſtra ſubmitte furorem:
Do quod uis,& me uictusque uolensque remitto.
Sermonem Auſonii patrium,moresque tenebunt:
Vtque eſt,nomen erit:commixti corpore tantum
Subſidest Teucri.morem,ritusque ſacrorum
Adiiciam,faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines:ſupra ire Deos pietate uidebis:
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores,
POE Annuit his Iuno,& mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo,numenque reliquit.

ſatalitur imminet ut Troianis origo Romana deſcendat, Troiani Italorum nomen accipiant, ut Romani de Italis non de Troianis uideantur eſſe progeniti [Es germana Iouis, Saturniaq; altera ꝓles]Locus de obſcuris, de quo quidem hoc ſentiunt. Petis pene illicita.ſed concedenda ſunt, quoniam ſoror Iouis es.i Saturni filia. Quod ſi noluerimus admittere,erit ſequēs verſus incōgruus.ut,Irarū tātos uoluis ſub pectore fluctus? Vnde melius eſt ut ita intelligamus ſoror Iouis es i. Saturni filia Vnde nō mirū eſt tantam te iracūdiam retinere ſub pectore. Nam ſcimus unum quenque pro generis qualitate in iram moueri,nobiles.n.etſi ad præſens uidentur ignoſcere,tamen in poſterum iram reſeruant quod nunc Iunoni uidetur obiicere. Nam cum ſe contendere diceret,petit tamen quod grauiter poſſet obeſſe Troianis. Sic Hom inducit Calchanta dicentem de Agamemnone,Regum iræ ita ſe habent,ut etiā ſi ad pſcos indulgere videātur.ſtimulos iracūdiæ ad futurū reſeruēt.

Κρείσσων γὰρ βασιλεὺς, ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηι
Εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ
Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσῃ

[Do quod ui]Bene præſenti uſus eſt tpe. Nam promiſſio numinis pro facto eſt[Subſidest]Remanebunt latebunt,Latinorū.ſ. multitudine,vt,Galeaque ima ſubſedit Aceſtes [Ritusq.ſacrorū adiiciam] Verum eſt,nam ſacra Matris Deum Romani Phrygio more coluerunt [Mētem lætata retorſit]ſic quidem.h d.ſed cōſtat bello Punico ſecundo exoratā Iunonem, tertio uero bello à Scipione ſacris quibuſdam etiā Romani eſſe tranſlatam.

ASC. IVNONEM interea] Recitat modo alloquium Iouis & Iunonis de certantium conditione diſceptantium,in quo promiſſa Iouis in primo ad Venerā facta complentur Nam aſpera Iuno conſilia in melius refert contenta hoc ſolo ꝙ Latini priſtinum nomē & patriam ſermonem retineāt,quod quia temporibus poetæ fuit.ne Aeneas nō cēſeatur uerus uictor dicit deorū uoluntate effectū,vt victi neq; nomē,neq; ſermonē mutaret,licet nā eo ſit deductū genus Latinū.i.qđ poetæ tēpeſtate Latinū erat.nā confirmādo priſcū nomē,quaſi de nouo inſtituit,ſicut uiſum eſt in præmio illic,genus unde Latinū. Albamq; patres atq; altæ mœnia Romę Ordo aūt eſt. Rex Olympi omnipotentis.i.in quo eſt ipſe omnipotēs.ſ.Iuppiter(niſi forte melius legamus omnipotentis dicitur.n ꝙ ſit totus ſplendidus)alloquitur interea Iunonē ruentē.i.inſpiciētē pugnas.ſ.Turni & Aeneę,de nube fulua.i.nimbo in aere ſuſpenſo O cōiux quæ finis erit iā .i.tandē denīq; quid reſtat i.reliquū eſt,ut.i.ut iniata fata uincatur Turnus & uincat Aeneas? tu ipſa ſcis & fateris ſcire.Aeneā Deum indigitem.i in diis agentē.& nullius egentem deberi cęlo.i.futurū eſſe in cęlo poſt victoriā,& tolli.i.erigi fatis.i ꝑ fata, aut ſm fata ad ſidera,uń in primo Sublimēq; feres ad ſidera cæli Magnanimum Aeneam.Quid ſtruis.i moliris,& conaris contra fata,aut qua ſpe heres in nubibus gelidis i.q̃d hic expectas. Mortalin',mortali ne hoc eſt,nunquid decuit,diuū.i.Deum futurum violari i.lędi vulnere,telo,mortali.i.à mortali immiſſo, aut duo mortales uulnerari debeant,aut nunquid decuit enſē ereptum reddi,non eundem,ſed alterum aut erepti dicit,quia fatorum uiolentia neglectum reddi inquam Turno,& ſi dicat Iuno.quid mihi id imputes? Reſpondit Iuppiter per parentheſim.q.d.tibi imputo enim pro quia,quid ualerent Iuturna ſine te,q.d.nihil poſſe ſignificet. Et nunquid decuit uim.i.uirtutem, & uires creſcere uictis.i.qui iam uicti erant. Deſine iam tandē, & inflectere,aut reflectere,id eſt ſine,& permitte te flecti,precibus noſtris,id eſt uel ob noſtras preces,quia te precamur q̃ cogere poſſumus,Nec tantus dolor edat.i.rodat & cōſumat te tacitam,id eſt tacērem & nec ſupp. curę triſtes.i.triſtitiæ tuę indices,correſcent i.enim coruſcatione quadam emicant mihi ex ore tuo dulci.Vētum eſt ad ſupremum.i.finēm fatorum. tu potuiſti ſ.hactenus agitare Troianos terris,uel,id eſt etiā undis,& accedere bellum infandum.i.deteſtabile inter generum & ſo-

cerum,fatis uetantibus, & ipſis inuitis, & miſcere Hymenæos i.nuptias uirginis,luctu .ſ.matris Amatæ à ſe ſuſpenſę, & aliorum interemptorū,ego uero tentare.i.attentare,& conari ulterius, Iuppiter orſus eſt.i. ſermonē clauſit ſic,& dea ſ.Iuno contra,ſ.orſa eſt.i.incepit loqui,aut reſpondit ſic.ut ſequitur vultu ſubmiſſo.i.humili,quia ut dicit Ter. ut res dant ſeſe ita magni atque humiles ſumus. O Iuppiter quidem.i.certe, quia iſta tua magna voluntas.i.fatorum ſeries eſt nota mihi ,ego inuita reliqui, & Turnum & terras.i,negocia terrena , nec tu uideres .ſ aliter,hoc eſt niſi ſic eſſet me ſolam in ſede aerea pati digna indigna i & digne & indigna.i.quęcūque fatis iubet ſine reſpectu perſonę meæ , ſed ego ſtarem cuncta flammis ſup.i.in ipſa acie,& traherem Teucros in prelia inimica.ſ.ipſis, hoc eſt in q̃bus parirēt,ego fateor ſuaſi Iuturnam ſuccedere.i. ut Iuturna ſuccedat (n:ſi amphibologiā uitare uoluiſſet potuiſſet dixiſſe. Iuturnæ ut regatur a uerbo ſuaſi)fratri miſero.ſ. Turno & ꝓbaui.i.approbaui ipſam ſup.audere maiora.ſ. quā alioqui liceret,uita.i fratris ſeruāda,nō ꝓ laude obtinēda,ut iuſtior ſit intentio,tamen ego nō ſuaſi vt ſup.emitteret,hoc eſt emitteret facetei tela i.ſagittam, & non ſuaſi ut contenderet.i.ſimul cū ſagitta tenderet arcum.Ego adiuro caput fontis ſtygii.i ipſam ſtygē lacum infernalem Dii cuius iurare timent,& fallere numē, ut in 6.uiſum eſt,Implacabile i.immitigabile,quæ ſola ſuperſtitio .i.meticuloſa religio eſt reddita.ſ.contra periuriū,diuis ſuperis .i cœleſtibus.ſ.quia non ſuaſerim , ut cōtenderet arcū Et equidem.i.ego quidem cedo.i.locum do , nunc exoſa pugnas relinquo,ſup.eas. Ego obteſtor.i.obteſtando oro te illud quod nulla .i.non ulla,quod non tenetur ulla lege,fati,obteſtor dicit ꝓ Latio,& pro maieſtate tuorum.i a patre tuo Saturno ortorū aut qui magis tui ſunt q̃ Troiani,nā Troianis bene uoluit ab Dardanum ex Italia,ortum,cū.i quando eſto i permitto ut ita ſit ipſi component.i.conciliabunt pacē,connubiis felicibus, & cū iungent iam leges,& fœdera.ſ.perpetuæ concordię ne iubes Latinos indigenas.i.inde,hoc eſt ex Latio,& nō aliunde genitos; mutare uetus nomē,neu iubeas fieri Troas & uocari Teucros, aut uiros.ſ.Latinos mutare uocem.i ſermonem patriū,aut vertere i.mutare,ueſtes i formā ueſtium,Latium ſit, & reges Albani.ſ.poſtea denominādi ſunt per ſecula & propagatio Romana ex Albanis orta ſit potens uirtute,Itala.i.ſub titulo uirtutis Italicæ,& non Troianæ,Troia occidit,& ſinas, ut ſup.occiderit cum nomine.i ita ut ne nomē quidem maneat . Repertor i.reparator aut productor hominum & rerum. ſubridēs Olli.i.eūc illi,ſup.tu es germana ſoror mea , & altera.i.ſecunda proles Saturni,& ſup.uoluis tantos fluctus irarū ſub pectore, q.d.id nō decere.Verum.i.ſed age.ſ quod dicam,& ſummitte.i.ſupprime furorem inceptum fruſtra i ſine cauſa aut ſine utilitate, cū cōtra fata nihil poſſit,ſed potius ſine cauſa quia do i.concedo ,qđ uis,& remitto me.i.animū,uictus & uolens,non.n.uinci poſſeç nolēs,Auſonii tenebunt ſermonem patrium & mores patrios, & nomē erit,ſup.eis, ut eſt tantum,i.tātummodo Teucri ſubſident i.remanebunt,& occulte ſedem,capiēte cōmixti corpore, & non nomine,neque ſermone ego adiiciā morem,& ritus ſacrorum.ſ.Troianorum,& faciā omnes Latinos uno ore.i.una appellatione aut uno ſermone. Tu uidebis genus.ſ.hominum, quod ſurgent hinc.i.ex Troianis,mixtum.i.commixtum ſāguine Auſonio.i.Italico,ire pietate ſupra homines,& ſupra Deos, qđ propter clemētiā Iulii Cæſaris.& Auguſti dicit.Nec ulla gēs .ſ.alia celebrabit æque.i.æqualiter aut tu tantum tuos honores Iuno annuit.i.aſſenſum præbuit his & lætata retorſit i.reflexit ab ira mentem.i.animum aut memoriam odii,quia dictum eſt in j Neque enim cauſæ irarum,ſæuique dolores Exciderant animo,manet alta mente repoſtum Iudicium Paridis. Et ipſa excedit interea cœlo i aere,& reliquit nubem,è qua ſ. prius ſpeculabatur. Semper autem fauentia numina abeſſe dicuntur,dum quibus fauent triſtia obueniunt.

Pugnas

VARIA LECT. PVGNAS de nube tuentem] In Med. uidentem eſt, in alijs, Tuentem. Puto uero alteram illam lectionẽ ex paraphraſi huc irrupiſſe [Quia nota mihi tua magna uolũtas Iuppiter] Quãuis, Magna, in ueteribus aliq. legatur, non tamẽ diſplicet. quod habetur in Oblõgo libro in Porcio, & aliquot alijs. Tua magne uoluntas Iuppiter ne quatuor dictiones eodem cõcurrãt caſu. [Et terras inuita relinq.] In li. antiq. Relinquo, legit. [Cõmixti corpore tãtũ Subſidẽt Teucri] Rom lib uõ, Corpore, ſed, ſanguine, legit, eſt & ubi, Sãguine tãte, ſcriptũ ſit, ſed omnino. Tãtu. legẽdum In Med. autem, & in Porcio, Commixto corpore, legitur.

His actis, aliud genitor ſecum ipſe uolutat,
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ,
Quas, & tartaream nox intempeſta Megæra
Vno, eodemque tulit partu, paribusque reuinxit
Serpentum ſpiris, uentoſasque addidit alas.
Hæ Iouis ad ſolium, ſæuique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum, morbosque Deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes,
Harum unam celerem demittit ab æthere ſummo
Iuppiter, inque omen Iuturnæ occurrere iuſſit.
Illa uolat, celerique ad terram turbine fertur.
Non ſecus, ac neruo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſæui Parthus quam felle ueneni,
Parthus, ſiue Cydon, telum immedicabile, torſit,
Stridens, & celeres incognita tranſilit umbras.
Talis ſe ſata Nocte tulit, terrasque petiuit.
Poſtquam acies uidet Iliacas, atque agmina Turni;
Alitis in paruæ ſubito collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis, aut culminibusq; deſertis
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per umbras.
Hanc uerſa in faciem, Turni ſe peſtis ad ora
Fertque refertque ſonans, clypeumque euerberat alis.
Illi membra nouus ſoluit formidine torpor,
Arrectæque horrore comæ, & uox faucibus hæſit.
At, procul ut Diræ ſtridorem agnouit, & alas,
Infelix crines ſcindit Iuturna ſolutos,
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis
TVR. Quid nunc te tua Turne poteſt germana iuuare?
Aut quid iam miſeræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? tali'n' poſſum me opponere monſtro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obſcenæ uolucres, alarum uerbera noſco,
Letalemque ſonum, nec fallunt iuſſa ſuperba
Magnanimi Iouis, hæc pro uirginitate repoñit?
Quo uitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? haud quidquam mihi dulce meorũ
Te ſine fratre erit, ô quæ ſatis iam dehiſcat
Terra mihi, manesque deam demittat ad imo?

SERV. HIS actis] Remoto à Turno auxilio. [Dimittere ab armis] Per tranſitum hiſtoriæ vſus eſt verbis. nam qui ab exercitu relaxantur, ab armis dicuntur dimitti. Sal. de Appio ubi cum iota in cõcione ab exercitu cogit diſcedere. dicit ſocius opera non uſurũ, eumque ab armis dimitti [Peſtes, cognomine Diræ] Propriæ peſtes uocantur Diræ uero cognomine. Et dictę diræ quod non niſi ante iratum Iouem uidentur: ut, Seuiq; in limine regis Apparent. [Tartaream Megæram] bene Tartaream addidit, ut oſtendat eſſe & terrenã & aeream Megęram. Nam, ut etiam in 3. diximus uolunt periti quandam poteſtatem triplicem eſſe, & in terris, & apud ſuperos, ſicut eſt furiarũ apud inferos. Ideo autem dicit has ex Nocte progenitas, ut oſtendat, & latenter oriri, & intollerabilẽ eſſe iram deorum. [Vno, eodemq; tulit partu] Diſpoſitio hæc poetæ, quę dicit has & ſimiles eſſe furiis, & cum his eſſe procreatas, hoc agit, ut oſtendat illam prudentem opin. eſſe, tam apud ſuperos quam in terris, ſicut apud inferos furias. [Apparent] Videntur, præſto ſunt ad obſequiũ. Vnde etiam apparitores conſtat eſſe nominatos [Letum horrificum] Volunt Iouẽ non eſſe mortis auctorem, ſed poſſe mortis genere uel prodeſſe uel obeſſe mortalibus. [Inque omen] Iuturnæ occurrere iuſſit] Vt Iuturnæ omen fraternæ mortis efficeret. [Non ſecus, ac neruo per nubem impulſa ſagitta] Sic illa deſcendit ut ſolet ſagitta deſcendere. hinc Statius traxit ut diceret de diſco iacto. Similisque cadenti Creſcit in aduerſos Impulſa autem proprie. Sic ſupra Incertum qua pulſa manu. [Felle ueneni] Amaritudine: ueneni, ſuccos noxio, aut certe periphraſticos dixit ueneuum [Tranſilit umbras] Hyperbole eſt. Namque umbras ſemper tela emittuntur, hinc ait, Tranſilit umbras ſagitta Male enim quidam auras legunt. [Talis ſe] Taliter collecta, ex ui mia. ſ. furiæ magnitudine. [Culminibus deſertis] Noctuam dicit, non bubonem, nam ait.] Alitis in paruæ] Bubo autem maior eſt. [Serum canit] Triſte, diuturnum: ut, Seraque terrifici cecinerunt omnia uates. Saluſt. Serum bellum in anguſtiis futurum. [Clypeum euerberat alis] Signa ſunt iſta plangentium. [Stridorem] Vocis. ſ. ſonum nam utrunque tangit augurium, & oſcinum & præpetum, quod grauiter poſſet obeſſe Troianis. Sic Hom. inducit Calchãtem. [Diræ] Immitti, quod poſſet fratrem cernere tot laboribus ſubditum [Mõſtro?] Augurio ex Iouis uoluntate uenienti, [Obſcenæ uolucres] Inuidioſe dixit. nã una eſt. [Quo uitam dedit æternã?] Quia occurrebat, ſed præſtitit immortalitatem, dicit hanc ęternam eſſe cauſam doloris.

ASC. HIS actis] Docet quomodo placata, & amota Iunone Iuppiter Iuturnam ablegat ut ſine numinis auxilio ſit uincendus Turnus. Circa quam rem habetur hoc Donati. [Non ſecus] interponitur parabola, qua narratio interrũpatur, ut legentis tedium excludit. [Alitis] Noctuam, uel bubonem intelligit. [pro uirginitate] pro erepto uirginitatis honore. Sic ille. Ordo eſt, genitor, ſ. hominum atq; deorum Iuppiter uolutat i. agitat ſecum, aliud. i. aliam rem ad aperiendam fatis uiam, his. ſ. ſuperioribus actis. ſ. cum Iunone iam pacata, q; pro. i. parat dimittere. i. in diuerſa mittere. ſ. ab armis fratris Iuturnã. ſ. nympham. Geminæ. i. duæ, & æquales peſtes dicũtur cognomine i. cognomento Diræ. i. execrabiles quaſi deorum ira procreatæ, quas & Megęram. ſ. tertiam furiam, ſeu Diram, Nox intempeſta. i. ad nullum opus tempeſtiua, ut opportuna, tulit, uno & eodem partu (More ſuo corripuit eodem in media ſyllaba. ſ. ut grammaticæ dicunt, ut celeritatem producendi iuuat) & reuinxit. i. illigauit ſpiris. i. annulis & reuolutionis ſerpentum. i. angulum, quos pro capillis habent paribus, id eſt æqualibus numero, & mole, & ſup quibus addidit alas uentoſas. i. tam celeres, ut uento agi uiderentur hę. ſ. furiæ Tiſiphone, Alecto, & Megæra apparent. i. præſto ſunt ad obſequium, ad ſoliũ, Iouis, & in limine ſæui regis. ſ. Iouis ſæuientis. hoc eſt cum ſæuitiam ſuam oſtẽdere vult, aut de diuerſis loquitur, ut per ſęuum regem Plutonem intelligat: innuens furias & apud ſuperos, & apud inferos eſſe, & acuunt idest acriorem faciunt mortalib. ægris i. ægre uiuentibus & multis miſeriis ſubditis, ſi rex Deum ideſt deorum molitur ideſt cum difficultate, quia præter naturam ſuam, cum ſit iuuans pater, diſponit letum horrificum ideſt mortem terribiliſſimam, aut ſi terret bello urbes meritas, per quod ſignificatur Iouis æquitas, unde in 6 Aut quos æquus amauit Iuppiter, & in x. Rex Iuppiter omnibus idẽ Iuppiter demittit. i. deorſum mittit, unã trium. ſ. furiarũ. celerẽ. i. celeriter deſcendentẽ quia id minus eſt proprium eſt, ab æthere ſummo & iuſſit occurrere Iuturnę in omẽ i. ut omẽ mortis Turni efficeret, & illa id agnoſcens abiret. Illa. ſ. dira peſtis aut furia volat, & fertur ad terram, turbine i. impetu celeri, non ſecus. i. non aliter, ac, i. quam ſagitta impulſa neruo. i. arcu neruato, quam. ſ. ſagittam. Parthus, qui peritiſſimus eſt ſagittator. Parthus, inquit, ſiue Cydon, torſit, id eſt impulit, armatã infectam felle, id eſt amaritudine ueneni, ſæui appoſitoris, telũ immedicabile i. nulla medicina curabile, uulnus faciens, non ſecus dico ac talis ſagitta fertur per nubem ſtridens, & tranſilit

lit vmbras celeria.i.quas celeriter percurrit.exiſtẽs incognita.i. impercepta. Sata.i.progenita,nocte.ſ.furia, exiſtẽs talis tulit i. mouit ſe,& petiuit terras, & ſup. poſtquã videt acies Iliacas .i. Troianas,atque agmina Turni ipſa collecta .i. trãsformata ſuſcepto corpore ex aere collecto,ſubito in figuram alitis paruę .ſ.noctuæ,quæ ſedens quondã.i.aliquãdo in buſtis.i.ſepulturis cinerũ vſtorum , aut in culminibus .ſ. ſummitatibus ædificiorũ deſertis. (Spondaicum verſum facit grauitatẽ innuens) canit nocte ſerum.i triſte aut ſero per vmbras exiſtens importuna.ſ. auis peſtis.i. furia uerſa in hanc faciem i.ſpeciem,& effigiẽ huiuſmodi auis fert, & refert ſe ad ora Turni ſonans.i.cũ ſonitu, & euerberat alis clypeũ.ſ. Turni,torpor noua.i concretio ſanguinis,& uehemẽs ſoluit.i.diſſoluit illi.ſ.Turno membra,formidinæ.& comæ.ſ eius arrectæ,ſup ſunt horrore, & uox hęſit .i adhæſit faucibus.At.ſ.ſed Iuturna,ut i.poſtquã agnouit procul.i.adhuc longe exiſtens ſtridorem & alas.i. ſtridorem alarũ diræ,impia ſoror infelix ſcindit crines ſolutos,fœdãs ora.i.faciẽ unguibus,& pectora pugnis q̃bus ipſa percuſſit, & ſup inquit. O Turne quid.i.in quo poteſt tua germana .i.ſoror iuuare nũc te! q.d. in nullo aut quid ſupereſt.i reſtat mihi iã miseræ? q.d. nihil.Qua arte morer.i.detinebo tibi lucẽ i.uitã? q.d. nulla poſſum ne ego opponere tali monſtro me,q d.non & ideo ego linquo iã iam.i.præcipue iam acies ò volucres obſcęnę(atqui una erat,ſed inuidioſe ad pluralitatem trãſtulit)ne terrere i.nolite terrere me timentem ego noſco uerbera alarum.ſ.ueſtrarum qui prætendant, & pro i. ſonum letalem.i. mortis Turni indicem,nec iuſſa.i.uoluntates, hoc eſt fata aut mandata Iouis magnanimi i.pro animi ſui magnitudine oĩa gerẽtia , nec cuiquã cedentis,fallunt .i.decipiunt aut latent me. Reponit .i. rependit & perſoluit ipſe hæc.ſ.præmia pro uirginitate.ſ quæ rapta eſt, quo i.ad quid. dedit ipſe mihi uitam æternã? cur conditio mortis eſt adẽpta mihi! ego tã mortalis .i. ſi eſſem iã mortalis ego certe poſſem finire nunc tãtos dolores & poſſem ire comes fratri.ſ.Turno miſero, p̃ umbras.ſ.infernales,qđ ſ.nũc nõ poſſem, uerũ tamẽ ò frater,quidquã meorũ.i.eorũ quæ mihi côtingẽt, haud: non erit dulce,mihi ſine te ò optantis uox,quæ terra dehiſcat mihi ſatis ima .i. profunda, ut me deuoret, & demittat me Deam.i.quamuis Deam ad manes imos.q. d.nulla,& ita ſe miſerrimam prædicat cum mortem dulcem cenſeat.

VARIA LECTIO.

DEMITTIT ab æthere] In antiq. omnibus exempl. præterito tempore legitur Demiſit, in aliquot, Dimiſit. [Alitis in paruæ ſubito collecta figura] Rom.lib.& pleriſque alijs Subitã conlecta figuram In Mediceo,Subito cõuerſa,hr ſed,Collecta, magis placet eruditis. [Serũ canit importuna per umbras] In antiq. aliq Vmbrã ſingulari numero.Eſt ubi, Sęuum canit,ſed, Seruum,omnino melius.[Turni ſe peſtis ad ora] Vetera omnino aliquot exẽplaria Ad ora, legunt. ſed lõge magis placet,qđ in Rom.lib legitur,Ob ora.quod infeſtiorem ſignificat incurſationem moleſta. [Clypeumque euerberat alis] In Med.lib.Reuerberat, hr. ſed, Euerberat,ut in Poccio, & aliquot alijs omnino melius eſſe uidetur.{Aut q̃ d iã,miſeræ ſuperat mihi?]In Rom. lib.in Mediceo, & aliquot alijs libris antiquis legere eſt,Aut q̃ d iam durę ſuperat mihi,quod aliorũ iudicio relinquimus.[Quò uitam dedit æternam? cur mortis adẽpta eſt]In lib. aliq. antiq. Cur uitam.ſed id ex paraphraſi deſumptum, cum eodẽ ſignificato longe elegãtius ſit, Quo dicere.eſt munerus alius in Mediceo lib.Quò uitã æternã dedit! & cur mortis adempta eſt. [Comes ire per umbras] Mediceus liber,Ire ſub umbras,legit.[Immortalis ego? aut quidquã mihi dulce meorũ [Te ſine frater erit] Oblõg liber,Porcius,& peruetus alter legũt , Iã mortalis ego,haud quidquam Romam. & alij quidam, utrũque mẽbrũ per interrogationem legunt,Immortalis ego. aut quidquã mihi dulce meorum Te ſine frater erit. mox cum ſecum tacite deſtinaſſet mihi futurum dulce,ſubiungit, O quæ ſatis ima dehiſcat Terra mihi,nã Fratri comes ire ſub umbras , pendet a ſuperiore membro, poſſem.[O quæ ſatis ima dehiſcat Terra mihi] In lib.Med.& in Porcio,Satis alta, legitur.

POE. Tantum effata,caput glauco contexit amictu,
Multa genus,& ſe fluuio dea condidit alto,
Aeneas inſtat contra,telumq́ue coruſcat
Ingens arboreum, & ſæuo ſic pectore fatur. (ctas?
AE. Quæ nũc deinde mora eſt. aut q̃d iã Turne retra
Non curſu,ſæuis certandum eſt comminus armis.
Verte omnes in te facies, & contrahe quidquid
Siue animis,ſiue artes vales opta ardua pennis.
Aſtra ſequi, clauſumq́ue caua te condere terra.
POE. Ille caput quaſſans. TVR. Non me tua feruida
Dicta ferox dij me terrent, Iuppiter hoſtis.) terrent
POE. Nec plura effatus, ſaxum circunſpicit ingens,
Saxum antiquum ingens : campo qui forte iacebat
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.
Vix illud lecti bis ceruice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu rapum trepida torquebat in hoſtem
Altior inſurgens,& curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentem ue manu, ſaxumq́; immane mouentem
Genua labant,gelidus concreuit frigore ſanguis,
Tum lapis ipſe viri vacuum per inana uolutus
Nec ſpatium euaſit totum, nec pertulit ictum :
Ac uelut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies,nequidquam auidos extendere curſus
Velle uidemur, & in medijs conatibus ægri
Succedimus;non lingua ualet, non corpore notæ
Sufficiunt uires, nec uox,nec uerba ſequuntur:
Sic Turno, quacunque uiam uirtute petiuit,
Succeſſum Dea dira negat, tum pectore ſenſus
Vertuntur varij. Rutulos aſpectat,& urbem ;

SERV. GLauco amictu] Quaſi p̃pter v·darum ſimilitudinem [Ingens arboreũ] non ſunt duo epitheta,ſed Aeneas ingens. telum coruſcat arboreum. [Contrahe] Collige eſt autem hoſtilis iracundia. [Caput quaſſans] Concutiens: vt, Tunc quaſſans caput Et Iuppiter hoſtis]Ordo eſt,ferox hoſtis. [Saxum circumſpicit] Homeri totus hic locus eſt.

Α'λλ' ἀναχασσάμενος λίθον
εἵλετο χειρὶ παχείῃ,
Κείμενον ἐν πεδίῳ μέλανα
τρηχύν τε μέγαν τε
Ε'κτωρ δ' ἁρπάξας λᾶαν φέ-
ρεν ὅς ῥα πυλάων,

Et alibi, Ε'στήκει πρόσθεν.
[Campus qui forte iacebat Limes agro poſitus] Secundum artem proprie reſpondet. Sic Sal. Eſt in carcere locus quod Tulianum appellatur. [Manu raptum trepida] Aut feſtina, aut re uera Trepida,q̃ a ſequitur. Sed neque currentem nec ſe cognoſcit eũtem. [Torquebat] Bene imperfecto uſus eſt tempore , quia non eſt perfectum quod uoluit,vt, Nec ſpatium euaſit totum, nec pertulit ictum [Nec ſpatium euaſit] Hic diſtinguendum eſt, ut ſit. [Totũ, nec pertulit ictum] .i. euacuatus eſt impetus ipſius ſpatio longiore [Ac ueluti in ſomnis]Homeri comparatio. [Nec quò ſe eripiat] Totum enim Troiam clauſerant.[Sortitus fortunam oculis] Hunc locum ad feriẽdum oculis elegit Aeneas, quem fortuna deſtinauerat uulneri. [Fulmine tãti] Pro tonitru,ſiue quo fulmen nũquam mittitur. [Atrã turbinis inſtar] Multis utitur comparationibus ad exprimẽdum nimium impetu , & Inſtar (ut ſupra diximus) per ſe plenũ eſt, nec recipit præpoſitionẽ , licet Serenus ad inſtar dixerit,quod in idoneis auctoribus nõ Inuenitur[Ictus] Percuſſus. nũc participium eſt, ac ſi diceret,Cecidit elíſus. [Equidem merui] Secundum artem rhetoricam . nã quoties perſonæ in inuidia ſunt, aliæ pro his opponuntur. unde ira ait. Ego quidem occidi mereor, ſed tu debes ignoſcere parẽtis intuitu. [Nec deprecor] Non refuto non recuſo.[Vtere forte tua] Interfice hoſtem tuũ, [Fuit & tibi talis Anchiſes genitor] Hic diſtinguendum,ut duo dicat, & habuiſti patrẽ & pater es. [Et me, Redde meis] Ordo eſt , Redde meis , ſed ne ex aperto rem uiro forti pudẽdam peteret interpoſitione uſus eſt dicens,Seu corpus ſpoliatum lumine mauis. [Victũ tendere palmas Auſonij uidere] Ad gloriam Aeneæ pertinet, quòd ſe Turnus cunctis p̃ſentibus uictũ fatetur.[Tua eſt Lauinia cõiux]Quæ fuerat cauſa certaminis . [Vlterius

Conſtaturque metu, telumq; inſtare tremiſcit:
Nec quò ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus vſquam uidet, aurigamq; ſororem.
Cunctanti telum Aeneas fatale coruſcat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet. murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus, uolat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens orasq; recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens tranſit femur. incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totusq; remugit.
Mons circum, & uocẽ late nemora alta remittunt,
Ille humilis, ſupplexq; oculos dexteramq; precantem
Protendens. Equidem metui, nec deprecor, inquit:
Vtere ſorte tua. miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro fuit & tibi talis
Anchiſes genitor. Dauni miſerere ſenectæ:
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mauis,
Redde meis. uiciſti, & uictum tendere palmas
Auſonij uidere. tua eſt Lauinia coniux,
Vlterius ne tende odijs. Stetit acer in armis
Aeneas uoluens oculos, dextramque repreſſit.
Et iam iamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit alto
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: uictum quem uulnere Turnus
Strauerat, atq; humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille oculis poſtquam ſæui monimenta doloris
Exuuiasque hauſit, furijsque accenſus & ira
Terribilis: Tu ne hinc ſpolijs indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc uulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum aduerſo ſub pectore condit
Feruidus. aſt illi ſoluuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſum umbras.

ne tende odijs] Noli velle crudelitatem tuam vltra fata protendere, ſed redde corpus ſepulchro. [Acer in armis] Non tantũ ad præſens refertur, ſed quia ſemper in armis, acer eſſe conſueuit. [Cũctantem flectere ſermo Cœperat] Omnis intentio ad Aeneæ pertinet gloriam. Nam & ex eo ꝙ hoſti cogitat parcere, pius oſtenditur, & ex eo ꝙ eum interemit, pietatis geſtat inſigne. Nam Euandri intuitu Pallantis vleiſcitur mortem. [Infelix Balteus] Nulli domino felix, & ſic eſt dictum, Infelix balteus ſicut, Lacedemoniorque hime næos. Et ſciẽdum Balteum habuiſſe Turnum ad inſultationem & iactantiam, non ad vtilitatem, vnde eſt Atque humeris inimicum inſigne gerebat. [Monumenta doloris] Propriẽ nam & monumentum ab eo dictum eſt ꝙ mẽtem moneat. [Hauſit] Vidit: vt, Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus [Pallas Immolat] Ad ſuæ mortis, & abrupti fœderis vltionem. te tanquam hoſtiam immolat Pallas [Frigore] Morte: vt, Corpusque lauant frigentis, & vngunt. [Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras] Indignata, vel ꝗa mox pces veniã nõ meruerant, vel quia Lauiniam ſore ſciebat Aeneæ, vel quia, vt ſupra de Camilla diximus, diſcedebat a iuuene. Nam volunt phyſici animam diſcedere a corpore inuitam, cũ quo adhuc habitare naturæ legibus poterat Sic Hom.

quarto, volens elabi ſeſe in figuras varias mutabat, nec tamẽ Ariſtbęi manibus elapſus eſt) & contrahe.i. in vnum collige. quidquid vales ſiue animis, ſiue arte, Opta quia efficere non poſſet, ſequi pennis .i. inuolare aſtra ardua, quæ, pro vel, optat te condere .i. abſcondere clauſum terra, ſubandi, non tamen euades, Ille.ſ. Turnus, quaſſans .i. mouẽs ex indignatione caput: effatus eſt, ſup. ò ferox .i. ferociens hoſtis, tua feruida dictu, non terrent me dij me terrent, & Iuppiter hoſtis .i. inimicus mihi effectus, quod per Iuturnæ abceſſum, aut alitis ſiniſtræ infeſtationem agnouit Eleganter autem quia verbum repetit ſupprimit coniunctionem. Nam vt Valla docet loquendum eſt ſic, tua dicta me non terrent, ſed dij, aut verum dij, ſine verbo aut cum verbo ſine coniũctione, tua dicta me non terrent, dij me terrent. Nec Turnus effatus plura, circũſpicit .i. circunſpiciendo videt ſaxum antiquum ingens, dixi alibi. Nullum epitheton frequẽtius apud Maronem cum alio epitheto ſine coniunctione poni, quàm hoc nomen Ingens, quod ideo forte ſit, quia æquipollet prępoſitioni, & caſuali. quæ duo pro aduerbio ponuntur Tutius tamen diceretur cum Seruio Aenea ingens. Dictum eſt etiam per Seruium quoties relatiuum ponitur inter duo ſubſtantiua. quorum ſequens eſt rei proprium, ipſum ſequenti

Ψυχὴ δ᾽ ἐκ ῥεθέων πταμένη ἄϊδόσδε βεβήκει.
Ὃν πότμον γοόωσα, λιποῦσ᾽ ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

ASC. TANTVM effata] Docet abſceſſum Iuturnæ, per quem Turnus omni pręſidio diuino deſtitutus, & furijs agitatus ſaxum ingens in Aeneam impulit, ſed non perpulit. At Aeneas opportunitatem nactus haſtam in eum contorſit, & diſrupta armis acriter vulnerauit, ac ſtrauit, vnde Rutulorum miſerabilis ſubſecutus eſt clamor. de qua re verba Donati ſunt. [Aeneas inſtat] Redit ad narrationem, quam interruperat interpoſitis dictis Iunonis, Iouis & Iuturnæ. [Ingens arboreum] Non haſtam, ſed geſtatorem laudat. [Pennis] Semper pinna & non penna eſt apud Donatum. In ſomnis ponit parabolam quam quiſque in ſe expertus intelligere poteſt quid Turno euenerit. Vrbem vel in qua erat Lauinia. vel vnde expectaret, auxilium quod pudor petere vetebat. [Nec quo ſe eripiat] Fugiendi occaſio deerat. Audiendi fiducia negabatur, nullum ſperabat auxilium ſorore iam remota. Hæc ille. Ordo autem eſt. Iuturna nympha effata .i. elocuta tantum, id eſt duntaxat præmiſſa, contexit caput ſcilicet præ mœſtitia, & pudore aut miſſura ſe in quas amictu glauco .i. marini coloris, gemens multa, id eſt multum, & ipſa Dea condidit ſe alio fluuio Benedicti Dea ne puretur ſubmerſiſſe. Aeneas contra .i. ex aduerſo inſtat .i. inſtanter vrget Turnum, & coruſcat .i. quatit, & vibrat ingens arboreum telum .i. valde magnam haſtam ex arbore factam, aut arborem pro haſta ſumptã, & fatur ſic pectore ſæuo i. acri & magnifico. Quæ deinde .i. tandem mora eſt .i. quid adhuc reſtat, aut o Turne? quid retractas .i. declinas, & refugis prælium? Nõ eſt certandũ .i. non decet nos certare curſu, ſed certandũ eſt comminus .i. conſertis manibus, & de prope, armis ſæuis .i. magnis, & hoſtilibus. Verte tete .i. temetipſum, in omnes facies, id ẽ figuras [Alludit ad Protea, ꝗ vt habetur Georg.

debere conformari, ſin appellatiuum vtrius conformari poſſe. hoc igitur loco, licet forte minus eleganterꝗ, magis tamen grammatice dicere potuiſſet, campo quod forte iacebat, præſertim cum non cohæreat ſubſtantiuo ſequenti, nam ordo non eſt, qui lapis iacebat campo, ſed qui, ſcilicet lapis iacebat campo, forte, id eſt a caſu poſitus agro limes id eſt lignum termini in tranſuerſo poſitum, vt diſcerneret, id eſt dirimeret agris litem, id eſt contentionem agricolarum, aut poſſeſſorum, bis ſex, id eſt duodecim, ſupple viri lecti, id eſt electi egregij vix ſubirent illud ceruice exiſtentes talia corpora, id eſt ſi eſſent talia corpora, qualia corpora hominum tellus producit, nunc, id eſt noſtra tempeſtate, inquit poeta (vnde Iuuen

Nam genus hoc viuo iam decreſcebat Homero.
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos).

Ille ſ. Turnus torquebat in hoſtem .ſ. ſaxum illud raptũ manu trepida i. feſtina, inſurgens .i. erigens ſe altior, quominus dicatur pondere depreſſus, & concitus .i. concitatus curſu, ne cẽſeatur tardatus, ſed ipſe .ſ. captus furore neque cognoſcit ſe currẽtem, nec euntem .i. neſciebat an curreret, an iret, ve pro vel, non cognoſcit .i. non percipit ſe tollentem .i. erigentem manu ſaxũ immane, ve pro vel, mouentem, ſupple ipſum, ſed ſup. genua .ſ. Turni auxilio nominis deſtituti, labant, id eſt, labeſcunt, & flectuntur, & ſanguis gelidus, concreuit frigore, ſcilicet timoris. Tum, id eſt inſuper, lapis ipſe viri, id eſt quem ille impulit, volutus, id eſt agitatus per uacuum inane, id eſt aerem nec euaſit totũ ſpatium, id eſt non peruenit ad hoſtem .ſ. Aeneam nec pertulit, id eſt nõ ad finem vſque tulit, ictum quem .ſ. Turnus ei commiſerat ad Aeneam perferendum, alluſio ad alias res quę cũ nũcijs mittũtur Ac veluti .i. quemadmodum nos videmus in ſomnijs .i. inter dormiendum aut per inſomnia, vbi quies langui-

da

dis.i.ægris (vnde Horat.in Arte: Velut ægri ſomnia,vanæ fingũtur ſpecies) Preſſit nocte oculos, videmur inquam nequidquã .i.fruſtra velle extendere curſus auidos.i. auide procul excurrere, & nos ægri ſuccidimus,i.interdicimus, deficientes in medijs conatibus, lingua non valet ſ.proloqui,vires notæ .i. conſuetæ non ſufficiunt, ſup.in corpore, nec uox nec verba ſequuntur.ſ. conatus noſtros ſic Dea dira.i.furia negat Turno ſucceſſũ quacunque uirtute petiuit viam.i. proceſſum. Tu.i.inſuper, ſenſus uertuntur.i vertẽdo fiunt varij,pectore.i.in animo, & ipſe aſpectat Rutulos & vrbem, quod deſperantis iudicium eſt, & cũctatur.i.immoratur aut dubitat metu.i.præ timore, & tremiſcit.i. pertimeſcit,telum.ſ.Aeneæ,hoc eſt haſtam.inſtare.i. imminere, nec videt quo ſe eripiat,nec qua vi.i.violentia & impetu tendat, in hoſtem,nec uidet uſque currus. nec ſororem aurigam.i.quæ prius obiuerat munus aurigæ,Aeneas coruſcat.i.vibrat ipſi cunctanti.i. immoranti, telũ fatale.i. letale quo illi fata mortẽ præſcinerant,coruſcat dicit,ſortitus oculis fortunã.i. opportunitatem fortuitam ex illius.ſ. negligentia oblatã, & ipſe eminus.i. de longe quaſi emiſſum e manu intorquet.ſ.telũ,toto corpore .i.niau totius corporis. ſaxa nunquam fremunt.i. ſtridẽt ſic i. intantum concita.i.concite miſſa, tormẽto murali l. quo muri quatiuntur,nec tanti crepitus diſſultant.i.in diuerſa ſaliunt fulmine.i.dum fulminat. Haſta enim ferens durũ exitium.i. exterminium & morem volat inſtar.i.in ſtatum & formam turbinis .i.uenti impetuoſi, & recludit.i.aperit & reſoluit oras,i.extremitates loricæ.i.tonicæ quæ olim e loris fiebat , & ſtridens tranſit medium ſemur per extremos orbes clypei ſeptemplicis.ſeptics implicitis diuerſis tergoribus.Ipſe Turnus ictus .i.percuſſus,incidit ingens.i.exiſtens valde magnus ad terram,& hoc poplite duplicato.ſ.compreſſis genibus,Rutuli cõſurgunt gemitu.i.ſimul gemere inciþiũt,& totus mõs remugit circum .i.in circuitu,& nemora alta remittunt vocem.ſ.gementiũ,late.i per latum ſpatium. [Ille humilis] Vt ſæpe admonui,opus ſuũ concludit poeta in ſumma laude Aeneæ,quæ erat in Turno deuicto,cuius et audacem & ſuperbum animum deiecit vſque adeo vt humilẽ ſupplicemque efficeret, vt tamen iuxta præceptum Horatianũ in de Arte poetica.uterque ſit primus ad extremum ſimilis ſibi non ſic inducit Turnum humilem,vt ſe virtute inferiorẽ fateatur, ſed ſorte, dicens vtere ſorte tua nec ſic ſupplicem, vt contemplatione ſui ſupplicet, ſed patris cuius canitiem plurimum poſſe ſperabat apud eum qui in patrem ſuum piẽtiſſimus ferebatur, vnde cum, ſic ad extremum vſque inducit pium, vt etiã Turno vitã conceſſiſſet niſi Balteo Pallantis interempti uiſo, illius necem vlciſcendam iuxta Euandri parentis eius vota duxiſſet.Sicut ergo multos librorum morte alicuius concluſit,ita & totum opus morte Turni,qui mors vltima linea rerũ eſt , imitatus in hoc Homerum qui in Hectore tracto , Iliads cõpoſuit. Circa hunc autem vltimum locum ſunt verba Donati Humilis corpore.i.ſupplex,deiecto faſtu.victoria Aeneæ,quam ponit in fine operis perficis,atque abſoluit, cumulũ laudũ Aeneæ quas a principio ad finem omni artificio continuauit. Hęc ille. Ordo autem eſt. Ille.ſ.Turnus humilis ſ.corpore ſecundum Donatu, & etiam aliquantulum animo,quia vt in Hecyra Terẽtiana,dicitur.Profecto hoc ſic eſt,ut puto omnibus nobis,vt res dant ſeſe ita magni atque humiles ſumus,& ſupplex protendẽs.i.dirigens ante ſe oculos.ſ. miſerationem efflagitantes & dextrã precantem,inquit,equidem.i. ego quidem quantum de me eſt merui ſ.mortem,aut necem, quam tamẽ nominare formidat nec deprecor.i.& non precor,ut non fiat mihi,nam deprecari eſt cõtrarium eius,quod eſt precari, vnde Ouid. Sæpe precor mortẽ, mortem,quoque deprecor idem. Vtere tua ſorte.i.quam per ſata ſortitus,uerum ſup.ſi qua.i.aliqua, cura, id eſt cõmiſeratio, miſeri parentis.ſ. Dauni poteſt tangere te,& ſi ſup. Anchiſes genitor fuit tibi talis,ut.ſ.eius gratia tibi parcẽdum eſſet,ego oro miſerere ſenectæ Dauni.ſ. patris mei,& redde me .ſ.uiuum meis, ſeu manis,redde meis corpus.ſ.meum ſpoliatũ lomine.i. vita.tu uiciſti & Auſonij.i. Itali uidere ſup me victum,tendere.i. protẽdere palmas.ſ.precãtes & ſupplices, Lauinia.ſ.regis filia pro qua certauimus,eſt tua coniux.i. permittitur tibi à me,ne tẽde i ne procedas vlterius.i.ad maiorẽ vltionẽ,odijs.i.propter odia quia ad gloriam ſatis eſt me uictũ fateri. Aeneas ſtetit acer in armis, voluens oculos.ſ. in ſupplicem,& repreſſit dextram.ſ.ab ictu,& ſermo.ſ. Turni ſupplicantis cœperat flectere ſ ad miſericordiã iam & iã magis.ſ. Aeneam cunctantem i.hæſitantẽ & immorãtem iam dicit cũ Balteus Pallantis pueri infelix.i.Turno infelicitatẽ afferens apparuit,ſup in alto humero.ſ Turni,& cum cingula.i.cinctura eius fulſerũt.i.reſplenduerũt bullis notis ſ.ipſi Aeneę qui agnoſcebat inſignia Pallãtis ſibi Turnũ aptaſſe;quo facto monet poeta nemini alterius iacturam pro inſigni habendam, quoniam ſors omnia verſat.quem.ſ.Pallãta victũ Turnus ſtrauerat uulnere atque gerebat humeris inſigne inimicũ.i.per niciosum & exitiale. Ille i.Aeneas poſtquã hauſit oculis.i.auide inſpexit monumẽta ſæui.i.valde magni doloris,& exuuias i.ſpolia.ſ. Pallantis, accenſus furijs, & terribilis,inquit,ſupp.tu.ne tu indutus.i.qui indutus es ſpolijs meorum.ſ.(propter dolorẽ ad pluralẽ numerum transfert ſei inqoẽ, aut plurimũ inſignia gerebat)eripiare mihi hinc i ab hoc loco ubi ſub pedib' meis iaces, q.d.minime,Pallas,i.fili' Euãdri, Pallas te immolat.i.ſacrificat dijs manibus te hoc uulnere.ſ. qđ tibi eius gratia infero, & ſumit.ſ. per me pœnam.i punitionẽ,ex ſanguine ſ.ſuo, ſcelerato.i. multis ſceleribus polluto, & ſup. Aeneas dicens hæc condit ferrum ſub pectore aduerſo.i.oppoſito,exiſtens feruidus .i ad vindictã Pallantis ſumendam,atque mẽbra ſoluuntur.i. diſſoluuntur illi.ſ. Turno trãſitio frigore.i.mortoſeriget efaciẽte,& vita.i. anima qua uiuebat, fugit cum gemitu ſub umbras.ſ.infernas indignata.ſ quod ante diem fatalem ac periodum naturalem exire cogeretur,aut quia ab hoſte precata veniã exorare nõ poteras.

CAMPO qui forte iacebat Limes agri poſitus] In antiquis exemplaribus nonnullis,Quod,legitur,& priori reſpondere ſecũdum artem eſſe dicit Seru. Bona tamen eruditorũ pars,Qui legit habita limitis ratione eſt & illum obſeruãdum in Porcio Quod legere eſt, Limes agro poſitus elocatione non in elegãti. [Nec vox,nec uerba ſequũtur] In antiq.lib. Aut verba,legitur. [Telumque inſtare tremiſcit:] Vti ſuperius obſeruatã eſt,antiquiora omnia exemplaria verbi huius pene vltimam per e.Tremeſcit,proſeruat. [Exitium dirum haſta ferens] In Mediceo lib. Durũ habetur. [Loricæ,& clypei extremos ſeptemplicis orbes Per mediũ ſtridens trãſit femur]in Med. libro lectio ita variat, Loricæ,clypeique extremos ſeptemplicis orbes.Et medium ſtridens tranſit femur. [Supplexque oculos]in lib. antiquis quibuſdam, Supplex,legitur. Sed longe uenuſtius eſt. Ille humilis, ſupplexque,ut alterũ,huiuſmodi ſequitur, Oculos dexteramq; [Cũctantem flectere ſermo] Antiqui aliquot lib. Mentẽ,legunt.qđ alijs examinandum linquimus. [Infelix humero cũ apparuit alto Balteus] Apud Soſipatrum Cariſium ambigua lectio eſt, quod Ingens interpoſitum. Ingens Balteus. quod ei reſpondet quod in x.dictum: Rapiens immania pondera baltei. Diſputat uero Cariſius balteus maſcul genere ſemper dici,ut clypeus.Infalix humero cum apparuit ingẽs Balteus,virg dicit. Plin.tamẽ uult maſc.genere,uinculum ſignificare,neutro autem genere, lora ad alligandum apta. Sed Varro Baltea dixit , & Thuſcum uocabulum ait eſſe,uſque adeo paſſim uariãt auctorum ſententiæ. [Soluuntur membra] in antiq. nonnullis lib. Soluuntur, ita Ruont, Acuont. Ea pronunciatione,quãquam à ueteribus acceptam Etruſci adhuc incolumen ſeruauere. VARIA. LECT.

EST ſua oratoribus item homo opathia de paſſionis nata ſimilitudine,quã undiquaque ſcientiſſimus exprimit poeta: Fuit & tibi talis Anchiſes genitor: Item, Et patriæ aſtrinxit pietatis imago Et, Me quoque per multos ſimilis fortuna labores. Quod in Macrobij Sympoſiacis eſt annotatum. COEL. RHOD.

F. I N I S.

IODO.

IODOCI BADII *Aſcenſij in lib. Maphei Vegij explanatio.*

MAPHAEI VEGII LAVDENSIS Poëtæ clariſſimi liber ad additus xij. Aeneid. libris cuius eſt hoc.

ARGVMENTVM.

TVRNVS ut extremo uitam ſub
Marte profudit.
Subdunt ſe Rutuli Aeneæ, Troiana
ſequentes.
Agmina dehine ſuperis meriti
redduntur honores.
Congaudet gnato ac ſocijs memor ante malorum
Actorum pater Aeneas, Turni, inde Latinus
Morte dolet, patriæ miſeranda incendia Daunus
Euerſæ, & cari deflet pia funera nati.
Connubium inſtaurat natæ, lætosque Hymenæos
Rex ſocer Aeneæ genero, gens utraque pacto
Federe pacis ouat, tum nomine coniugis urbem
Inſtruit: & tandem placida ſub pace rigentem
Tranſtulit Aeneam venus aſtra in ſumma beatum.

TVRNVS vt extremo &c Quē admodum diximus ante ex planatione Aeneidos nō erat inſtituti ipſius auctoris ultra mortē Turni q̄ aliquā de Aenea dicere quippe in qua ſumma eius laus cōſtituta erat, & ultra quā nihil de eo glorioſum dici potuit, niſi quod in ſuperioribus libris prælibatū erat, uidelicet in cœlum à Venere tranſferendum, unde in I. Sublimemque feres ad ſidera. cœli Magnanimum Aeneam. Item, Deum indigetem, appellandum, unde in X. indigetem Aeneam ſcis ipſa & ſcire fateris. Deberi cœlo, fatisque ad ſidera tolli. Rutulos autem victores Aeneę ſubdidiſſe, Lauiniā Aeneæ nupſiſſe, diis ſacrificatum eſſe ob uictoriam per ſe manifeſtaria ſunt, unde fruſtra quidā quadrigis rotam quintam addidit. Nam ſi Homerum imitari uoluit debuit; ut ille in Ectore tracto opus clauſit, in Turno deuicto etiā ſi ſiem facere. Verumtamen, q̄a decimuſtertius a Mapheo Vegio adductus eſt nolui ipſum demere, ſed paucis, facili, & multum à Maronianis coloribus frigente uena compoſitus eſt percurrere non ordinem, ſed uocabulorum quorundam elucidationem proſequens [Extremo Marte] Extrema pugna. [Profudit uita .i. animam uitalem ſed alluditur ad ſanguinem in quo uitæ ac animę uitalis, ſedes eſt. [Memor ante malorum] Sic in I. O ſocii neque enim immemores ſumus ante malorum, Fruſtra autē additur, Actorū. [Cō gaudet [Congaudere autē i. gratulari. [Gnato] .i. filio ſuo Aſcanio, ſeu Iulio dicitur, q̄a ſcit illi regnum deberi, unde in quarto dixerat Aeneas. Ipſe quem regno Heſperiæ fraudo [Turni morte dolet] .i. de morte. Nam dicimus, doleo mortem, poetice, & oratorie, mors mihi dolet. Eius autem dolor uidetur importunus [Ouat] .i. more ouantium gaudet. [Vrbem] .ſ. Lauinium. [Nomine coniugis] ſ. Lauiniæ.

MAPHEI VEGII

LVADENSIS LIB. XII.

AENEID. LIBRIS ADDITVS.

POETA *TVRNVS ut extremo deuictus Marte profudit*
Effugientem animam: medioque ſub agmine uictor
Magnanimus ſtetit Aeneas, Mauortius heros,
Obſtupuere omnes, gemitumque dedere Latini,
Et durum ex alto remouentes corde dolorem
Concuſſis cecidere animis: ceu frondibus ingens
Silua dolet lapſis, Boreali impulſa tumultu
Tum tela infigunt terra, & mucronibus hærent,
Scutaque deponunt humeris. & prælia damnant,
Inſanumque horrent optati Martis amorem,
Nec frenum nec colla pati captiua recuſant,
Et ueniam orare, & requiem finemque malorum.
Sicut acerba quo quando in certamina tauri
Concurrunt, largo miſcentes ſanguine pugnam,
Cuique ſuum pecus inclinat, ſi a ceſſerit uni
Palma duci, mox quæ uicto pectora ante fauebant,
Nunc ſeſe imperio ſubdunt uictoris, & ulto:
Quanquam animum dolo altus habet parere fatentur.
Non alter Rutuli, licet ingens meror adhauſit.
Pectora pulſa cæſi ducis, inclita malunt
Arma ſequi, & Phrygium Aeneam, fœdusque precari
Pacis, & ęternam rebus, belloque quietem.
Tunc & Turnum ſuper aſſiſtens placido ore profatur
Aeneas; AEN. *Quæ tanta animo dementia creuit,*
Vt Teucrus ſuperum monitis. ſummique tonantis
Imperio huc uectos petereris Daunia proles
Italia, & pactis nequidquam expellere tectis?
Diſce Iouem reuereri, & iuſſa faceſſere diuum,
Magnum etiam capit ira Iouem: memoresque malorum
Sollicitat uindicta Deos. en ultima tanti.
Meta furoris adeſt, quo contra iura fidemque
Iliacum rupto turbaſti fœdere gentem.
Ecce ſuprema dies alijs exempla ſub æuum
Venturum miſſura, Iouem ne temnere fruſtra
Fas ſit, & indignos bellorum accendere motus
Nunc armis lætare, tuis: heu nobile corpus
Turne iaces; at non tibi erit Lauinia paruo,
Nec dextra tamen Aeneæ cecidiſſe pudebit.
Nunc Rutuli hinc auferte ducem ueſtrum: arma, uirumq;
Largior, atque omnem defluendæ mortis honorem.
Sed quæ Pallantis fuerant ingentia baltei.
Pondera tranſmittam Euandro, ut ſolatia eſſo
Haud leuia hoſte ferat, Turnoque exultet adempto.
Vos memores tamen Auſonij, melioribus uti
Diſcite bellorum auſpicijs: ego ſidera iuro,
Nunquam acies, nunquam arma libens in prælia moui:
Sed ueſtris actus furijs, defendere toto.
Optaui, & licuit Troianas robore partes.
POE. *Neu fatus plura Aeneas ſe lætus ad altos.*
Vertebat muros, & Troia tecta petebat.
Vna ipſum Teucrorum omnis conuerſa iuuentus
Exultans ſequitur, uolucresque per aura pedum ui
Quadrupedes citat: incuſans acri ore Latinos,
Ignauosque uocans ſtrepit altus plauſibus æther,
Et quamuis inhumata rogis dare corpora ſurgat
Ingens cura animo, ſociosque imponere flammis,
Maius opus tamen Aeneas ſub pectore uoluens
Primum aris meritos, ſuperum mandabat honores
Tum pingues patrio iugulant ex more iuuencos,

Immi-

Immittuntque ſues, nineasque in templa bidentes:
Purpuream effuſo pulſantes ſanguine terram,
Viſcera diripiunt, & cæſim in fruſtra trucidant,
Denudantque gregem, & flammis, uerubusque remittunt.
Tum uina effundunt pateris, & dona Lyæi
Accumulant, plenis uenerantur lancibus aras:
Thura ignes adolent: onerata altaria fumant:
Tum plauſus per tecta mouent, magnumque tonantem
Extollunt Venerem, & te Saturnia Iuno
Iam placidam & meliorem ingenti laude fatentur,
Mauortemque ipſum, tum cetera turba deorum
In medium effertur, ſummis cum uocibus altos
Perlata ad cælos: ante omneis gratior unus
Aeneas duplices mittebat ad æthera palmas.
Et puerum pauca ore dabat complexu Iulum.
AEN. *Nate: in quo ſpes una patris, per tanta laborum*
Quem uarij actus fatis diſcrimina duxi,
5 *Ecce inuenta quies, ecce illa extrema malorum,*
Aerumnis factura modum acceptiſſima ſemper,
Atque optata dies, quam dura in bella uocatus
Sæpe tibi dijs auſpicibus meminiße futuram
Iam memini nunc te cum primum aurora rubebit
Craſtina, ſi climen Rutulorum ad mœnia mittam.
POE. *Dehinc ſeſe ad gentem Iliacam uolebat, & alto*
Pectore uerba trahens, blando eſt ſic ore locutus.
AEN. *O ſocij per dura ac denſa pericula uecti,*
Per tantos bellorum æſtus, duplicesque furores
Armorum, per totque hyemes, per quidquid acerbum
Horrendum, graue, triſte, ingens, per quidquid iniquum,
Infauſtum & crudele foret, conuertite mentem
In melius, iam finis adeſt, hic meta malorum
Stabit, & optatam Latia cum gente quietem
Iungemus, dabit inde mihi Lauinia coniux,
Bello acri defenſa Italo cum ſanguine mixtam
6 *Troianam transfere æterna in ſecula gentem.*
Vnum oro ſocij, Auſonios communiter æquo
Ferte animo, & uoſmet ſoceros obſeruare Latinos:
Sceptrum ijdem ſublime gerent, ſententia mentem
Hæc habet: at bello uos, & præſtantibus armis
Diſcite me, & pietate ſequi, quæ gloria nobis
Ceſſerit in promptis eſt, ſed cælum, & ſidera teſtor,
Qui uos tantorum eripui de clade malorum,
Idem ego ſub maiora potens uos præmia ducam.
POE. *Talibus orabat, uariosque in pectore caſus*
Præteritos uoluens. partamque labore quietem
Haud paruo, nimium ardenti exundabat amore
In Teucro, grauibus tandem euaſiſſe periclis
Excitans, ueluti exiguis cum ex æthere gyrans
Incubuit pullis, & magno turbine miluus
Inſiliens auido ore furit ſtragemque minatur:
Tum criſtata ales perculſo pectore mater
Conſurgit, miſero natorum exterrita caſu,
Roſtrum acuit, totisque petit conatibus hoſtem,
Et multa expulſum ui tandem cedere cogit.
Dehinc perturbatos crocitans exquirit omneis
Attonitos cogit pro caris anxia natis
Et tanto ereptos gaudet ſupereſſe periclo:
Non ſecus Anchiſa genitus mulcebat amicis
Troianos dictis, antiquum corde timorem
Flagranteisque agitans curas, & gaudia longis
Tandem parta malis, & quæ perferre moleſtum
Antefuit, meminiſſe iuuat: uerum altior idem
Ingenti, & clara Aeneas ſupereminet omnis
Virtute excellens, & pro tot numina donis
Exorat, ſummisque Iouem cum laudibus effert.
Interea Rutuli magnum & miſerabile funus
Exanimumque ducem tulerant ſub tecta frequentes,
Correpti mærore animos, largumque pluentes
Imbrem oculis, & iam lato clamore Latinum
Defeſſum & uarios agitantem pectore caſus
Complerant, qui poſtquam altos crebreſcere queſtus.
Et Turnum ingenti confoſſum uulnere uidit,
Haud tenuit lacrymas, dehinc mæſtum leuiter agmen
Corripit manibus, uerbisque ſilentia ponens:
Ceu ſpumantis apri quando per uiſcera denteis
Fulmineos canis excepit, præſtantior omni
Ex numero, tunc infauſto perterrita caſu
Cetera turba fugit latrantum, atque ore magiſtrum
Circunſtans querulo pauitat, magnoque ululatu
Infremit, ac commota manu, dominique iubentis
Ore ſilet, gemitumque premit, ſeſeque coercet.
8 *Haud aliter Rutuli ſuppreſſa uoce quierunt.*
Tunc ſic illacrymans rex alto corde Latinus,
Verba dabat. LAT. *Quantos humana negocia motus*
Alternaque uices miſcent: quo turbine fertur
Vita hominum? ò fragilis damnoſa ſuperbia ſceptri,
O furor, ò nimium dominandi innata cupido,
Mortales quò cæca uehis? quò gloria tantis
Inflatos transfers animos quæſita periclis?
Quot tecum inſidias, quot mortes, quanta malorum
Magnorum tormenta geris? quot enſes
Ante oculos (ſi cernis) habes? heu dulce uenenum.
Et mundi letalis honos: heu triſtia regni
Munera, quæ haud paruo conſtent, & grandia rerum
Pondera, quæ nunquam placidam promittere pacem
Nec requiem conferre queant, heu ſortis acerbæ
Et miſeræ regale decus: magnoque timori
Suppoſitos regum caſus pacique negatos
Quid Turne ingenti Auſoniam mouiße tumultu,
Et duras Aeneadas turbaſſe in bella coactos,
Quid iuuat. & uiolaße ſacræ promiſſa quietis
Pignora? quæ tibi tanta animo impatientia uenit,
Vt Matrem cum gente Deum, iuſſuque tonantis
Huc uecta, gereres, & noſtris pellere tectis
9 *Vltro inſtans uelles, nataque abrumpere fœdus*
Pollicitæ genero Aeneæ, & me bella negante
Dura mouere manu? quæ tanta inſania mentem
Implicuit? quoties te in ſæui Martis euntem
Agmina, ſublimemque in equo, & radiantibus armis
Tentaui reuocare, & iter ſuſpendere cœptum?
Corripui, & pauitans cedentem in lumine fruſtra?
Inde ego quanta tuli, teſtantur mœnia tectis
Semirutis, manique albentes oſſibus agri.
Et Latium toto, uacuatum robore, & ingens
Exitium, fluuijque humana cæde rubentes,
Et longi, trepidique metus, durique labores,
10 *Quos toties ſenior per tanta pericula cœpi.*
At nunc Turne iaces, ubi nam generoſa iuuentæ
Gloria & excellens animus, quo ſplendidus altæ
Frontis honos? quonam illa decens in frontis imago?
Ah quantas Dauno lacrymas: acresque dolores
Turne dabis? quanto circunfluet Ardea fletu?

Sed non degneri & pudibundo uulnere foſſum
Aſpiciet:ſaltem hoc miſeræ ſolamen habebit
Mortis,ut Aeneæ Troianis exceperis enſem
POE. *Hæc fatus,lacrymisque, genus impleuit obortis*
Tum ſeſe ad turbam uoluens miſerabile corpus
Attoli,& caram mæſti genitoris ad urbem
Deferri,atque pios fieri mandabas honores.
Mox circunfuſi Rutuli læto agmine cæſum
Sublimen ingenti iuuenem poſuere pheretro.
Multa ſuper Teucrum raptorum inſignia ſecum
11 *Et galeas,& equos,enſesque & tela ferentes:*
Poſt currus Phrygia ſudantes cæde ſequuntur.
It lacrymans,& ducit equum docta arte Metiſcus
Rorantem,& fletu madidum,qui uexerat ante
Victorem Turnum:atque hoſtili ſtrage furentem.
Hinc alij uerſa arma gerunt:tum cetera pubes
Flens ſequitur,largisque humectat pectora guttis.
Et iam feſſi ib int per muta ſilentia noctis
Cædentes ſeſe,gre ſumque in tecta Latinus
Flexerat,inge ti turbatus funere mentem.
Vna omnes lacrymas matres,puerique,ſenesque
Fudebant,mæſtam implentes mugitibus urbem.
Inſcius ad tantos Daunus ſupereſſe dolores,
Et natum extremo conſumptam Marte,ſuperbam
Effudiſſe animam,largisque ad mænia duci
Cum lacrymis:alios gemitus curasque fouebat.
Nanque ex diuerſa caderent dum parte Latini,
Et calido Turnus fœdaret ſanguine terram,
Vrbem ingens flamma,& muros inuaſerat altos,
Fumabatque erutis miſeri patris Ardea teſtis,
Et tota in cinerem uergebat,& aſtra fauilla.
Altinolæ implebant:nec ſpes plus ulla ſalutis,
Siue quidem ſic dijs placitum eſt,ſeu præſcia Turni
12 *Signum ut fata darent horrendo Marte perempti.*
Extemplo concuſſi animos,turbataque ciues
Pectora cæde ites,miſerandæ ſortis iniquum
Deflebant caſum,longoque ex ordine matres.
Atque audos totis fugiebant uiribus ignes:
Ac ueluti cum nigra cohors poſuere ſub alta
Arbore & in fi ſa radice cubilia,longo
Formicæ inſtantes operi:ſin dura ſecuris
Incumbat,uerſoque infringat culmine paruas
Sæua caſas,mox certatim ſeſe agmine ſparſo
Corripiunt,mæſtaque fuga,trepidæque feruntur.
Et ueluti ignitum teſtudo euerſa calorem
Cum ſenſit,luctata diu,pedibusque renitens,
Caudam agitansque,caput magna ui cadere tentat,
Aeſtuant,& multo inſidias conamine miſcet.
Haud aliter miſeri per tanta pericula ciues
Iactabant ſeſe,& turbata mente ferebant.
Ante omnes ſenio confectus ad æthera uoces
Fundebat querulas Daunus,ſuperosque uocabat.
Tum uero è medijs uiſa eſt conſurgere flammis
Percuſſisque ales uolitare per aera pennis,
Indicium,nomenque urbis uerſæ Ardea,ſeruans:
Et cui ſublimes ſtabant in mænibus arces,
Mutata effuſis nunc circunlabitur alis.
Attoniti nouitate omnes monitisque deorum
Haud paruis confuſi,humeros atque ora tenebant.
At Daunus patriæ ardenti concuſſus amore
13 *Euerſæ,duros gemitus ſub corde premebat.*
Hæc inter magno uolitans prænuncia motu
Fama ruit,latisque animos clamoribus implet.
Aduentare nouum multo cum milite funus,
Et Turnum exanimem,& letali uulnere uictum.
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incenſas ex more faces:ardentibus agri
Collucent flammis:dehinc ſe uenientibus addunt:
Quos poſtquam toto uidere ex agmine matres,
Percuſſis uocem palmis ſuper æthera tollunt.
At Daunus,cari ut patuerunt funera nati,
Subſtitit , & demum ingenti correpta dolore
Ora mouens;medium ſeſe furibundus in agmen
Proripuit,Turnumque ſuper proſtratus & hærens,
Cum primum fari potuit,ſic edidit ore,
DAV. *Nate patris dolor,& feſſæ mirandæ ſenectæ*
Rupta quies,quò me tantis iactate periclis
Duxiſti,& ſæuis tandem deuicte ſub armis?
14 *Quò tua me præſtans animi conſtantia uexit?*
Hic claræ uirtutis honor? hæc gloria ſceptri?
Hoc magni decus imperij?tales ne triumphos
Nate refers? hęc illa quies promiſſa parenti
Afflicto toties? hæc meta optata laborum?
Heu miſerum:quàm præcipites labentia caſus
Secla agitant? quanto uoluuntur fata tumultu?
Qui iam ſublimes referebas clarus honores
Et magnus toto in Latio,quem Troes in armis
Horrendum,& trepidi toties ſenſere fruentem,
Nunc mi Turne iaces miſerandum & flexibile corpus:
Iam multum eſt ſine uoce caput;quo pulchrior alter
Non fuit,in tota Auſonibus,nec gratior ullos
Eloqui,nec quis poſitis ingentior armis.
Nate ubi forma nitens? niueaque in fronte ſerenus
Ille decor dulcisque oculorum aſpectus,& alta
Sidereus ceruicis honos? his gloria Martis
Contingit auſpicijs? talin rediture paratu
Diſcedens uoluiſti auidis te credere bellis
Heu mortem inuiſam,quæ ſola ultricibus armis
Elatos frenas animos,& communia toti
Genti ſceptra tenens,eterna que fœdera ſeruans,
15 *Quæ magnos,paruosque terris,quæ fortibus aquas*
Imbelles,populisque duces,ſeniumque iuuentæ.
Heu mortem obſcuram,quæ cauſa indigna coegit
Eripere,atque meum crudeli uulnere natum
Afficere,ò felix tam grato cædis Amata
Succeſſu lætare tuæque tanta dolorum
Fugiſti monimenta,grauisque immania caſus
Pondera.quid miſero genitori plura paratis
O ſuperi? natum rapuiſtis,& Ardea flammis
Conſumpta in cinerem uerſa eſt,nunc æthera pennis
Verberat,ha me Turne tua plus cæde cruenta.
Deerat adhuc fors iſta ſuprema ſenectæ.
At uero tali ſe res cum fœdera uerſant.
Vt quem infeſta furens miſerum fortuna moratur.
Illum omni petat infrendens & turbine cogat.
POE. *Dixerat,& multa illacrymans largo ora rigabat*
16 *Imbre,trahens duros gemitus.rapidosque dolores.*
Qualis ubi incubuit ualidis Iouis unguibus ales.
Et paruum effuſo diuulſit ſanguine fœtum
Cerua,uidens miſeri turbatur funere nati.
Poſtea lux latum ſpendore impleuerat orbem.
Tunc pater infractos fatali Marte Latinus.

Defeciſſe uident Italos,totamque potenti
Cedere fortunam Aeneæ:belli que tumultum:
Ingentisque animo curas & fœdera uoluens,
Connubij promiſſa,ſuæ nateque Himenæos
Præſtante uocat electos e xagmine toto
Mille uiros,qui Dardanium comittentur ad urbem
Spectatum uirtute ducem:iungitque togatos
Multa oratore memorans,& euntibus ultro
Imperat,(ut quando auſpiciis montisque deorum
Troianam miſcere Italo cum ſanguine gentem
Expediat)placido interſint,animoque reuiſant:
Aeneadasque uehant alta intra mœnia læti.
Interea ipſe urbem labefactam,& uulgus inerme
Componit,ſolidatque animos,requiemque futuram
Sponde, & æternam uentura in ſecula pacem.
Inde iubet meritos turma plancente triumphos,
Sublimesque domus fieri regalis honores
Atque alacris manet, unanimes ut fronte ſerena
Occurrant genero uenienti,& pectore toto
Excipiant gentem Iliacam,magnisque receptent
Plauſibus,optatæque effundant pacis amores.
Iamque instructa cohores.Teucrorum caſtra ſubibat,
Cincta comas ramis oleæ,pacemque rogabat,
Quam bonus Aeneas ad ſe intra regia duci
Tecta iubet cauſamque uia placido ore requirit.
Tunc ſenior ſic incipiens ardentia Drances
Verba mouet,nimium erepti pro funere Turni
Exultans. DRAN. *O Troiana dux inclitæ gentis,*
Gloria,ſpesq; Phrygumquo nec pietate,nec armis
Maior in orbe fuit,uicti obteſtamur,& omnes
Iuramusque diuosque deasque,inuitus in unum
Conflatum uidit Latium,& temerata Latinus
Fœdera,nec Phrygios unquam turbauit honores;
Quin natæ(quando ſuperum ſic uota ferebant)
Connubia,& generum magno te optabat amore.
17 *Sed quidquid tanto amorum flagrante tumultu*
Tantorum,furijsque operum,atque laboribus actum eſt
Id radibus Turni,& ſtimulis incenſus iniquis,
Confectusque odijs furor attulit:ille negansque
Inuitusque dedit Latias in prælia gentes,
Illum omnis conuerſas cohors paſcebat,ut armis
Cederet,& magnum ſine ſuccedere pactis
Connubijs Anchiſiaden,inde optimus ambas
Iurgebat,palmus defeſſa ætate Latinus
Infractus,nimioque ardentem Marte rogabat;
Nec noſtræ potuere preces inflectere durum.
Nec diuum portenta animum,quin acrius ignem
Spumabat ferus ore uomens.bellumque ciebat.
At uero dignum inuenit pro talibus auſis
Exitium,qui te tandem uictore momordit
Negrantem proſtratus humum;nunc improbus ædes
Tartareas uiſurus eat,quæratque ſub imo
Nunc alias Acheronte acies,aliosque Hymenæos,
Tu melior ſuccede bonis Laurentibus hæres,
In te omnis domus.& feſſi inclinata Latini
Spes iacet, unum omnes Itali ſuper aurea mittunt
Sidera,& ingentem bello,& cæleſtibus armis
Extollunt,& uera canunt præconia uoces:
Te grauium ueneranda patrum,conſultaque turba,
Inualidique ætate ſenes,te læta iuuentus,
Et cupidæ matres,pueri,innuptæque puellæ
Vnanimes æquo ore uolunt.Turnumque ſub armis
Exultant cecidiſſe tuis:te tota precatur
Auſonia,& claris præſtantem laudibus effert,
In te unum conuerſi oculi pater ipſe Latinus
Iam ſenior ſola hæc longæ ue munera uitæ,
18 *Qui gnatam tibi iunga, habet,generique nepotes*
Troianos Italo admixto in ſecula mittat.
Ergo age magne ueni Teucrorum ductor,& altos
Ingredere,celebres cape,quos ſpondemus honores.
POE. *Finierat,cunctique eadem ſimul ore fremebant.*
Quos pius Aeneas hilari cum fronte receptos
Proſequitur paucis,& amico pectore fatur.
AEN. *Nec uos, nec placida ſolitum ſub pace Latinum*
Arguerim,uerum infecti uiolentia Turni
Tantum opus haud dubito, & tanti diſcrimina Martis
Conciuit : iuuenilis enim plus laudis amore.
Quiquid,id eſt tamen Auſonij pacta recuſo
Connubia;& ſanctam æterno tum fœdera pacem
Iungere,rex idem imperium,& ueneranda tenebit
Sceptra ſocer,ſtatuentque mei mihi mœnia Teucri,
Et nomen natæ urbis,ſociosque penates
19 *Adijciam uos communes in ſecula leges,*
Concordesque ingenti animo mittetis amores.
Interea quod reſtat adhuc,imponite flammis
Corpora,quæ diri miſeranda inſania belli
Arripuit:dehinc nos cum primum craſtina ſurget
Clara dies,læti Laurentia tecta petemus.
POE. *Dixerat,& tanto affatus conuerſa tenebat*
Ora ſimul,ſtupefacti omnes,& apertius ingens
Mirantes pietatis opus,mox robore ſoto
Congeſtas rapuere pyras,ignemque repoſtis
Ciuibus immiſere,altumque ſua æthera fumus
Euolat,atque atris cælum ſublime tenebris
Conditur:innumeras ex omni rure bidentes,
Glandiuorosque ſues iugulant,pingueisque iuuencos
Immittuntque rogis.latos incendia campos
Enudant,fremit impulſus clamoribus aer.
20 *Iamque ſequens clarum extulerat lux aurea Phœbum*
Tunc Teucris,Auſonijque omnes mixto agmine læti
Conſedere in equis,& greſſum ad tecta mouebant
Laurenti,atque altis erectam mœnibus urbem.
Ante omnes pius Aeneas,poſt ordine Drances
Multi duci ſenior memorans,dehinc unica proles,
Aſcanius,multumque animis maturus Aletes,
Et grauis Ilioneus,Mneſteusque.acerque Sereſtus,
Sergeſtus,fortisque Gyas,fortisque Cloanthus:
Poſt alij,mixtimque Itali,Teucrique ſequuntur
Interea effuſi ſtabant per mœnia ciues,
Sublimeisque alta ſtatuebant laude triumphos.
Troianam cupido expectantes pectora turbam
Et iam aduentabant,quos læta fronte Latinus
Occurrens magna excepit comitante caterua
At poſtquam medio uenientem ex agmine uidit
21 *Dardanium Aeneam,haud uera illuſit imago:*
Nanque omnes ſuper excellens atque altior ibat,
Et late regalem oculis ſpargebat honorem
Sydereis: tunc cum primum data copia fundi eſt,
Et uoces capere,atque optatas iungere dextras.
Incipit,& prior aſſatur placido ore Latinus.

LAT. *Veniſti tandem: cupidum nec ſixa fefellit.*
Spes animum, lux Troianæ clariſſima gentis
Magnorum quem iuſſa Deum tot caſibus actum
Italia, & noſtris uoluerunt ſiſtere tectis
Quanquam humana furens nimis auſa licentia ſanctas
Turbauit leges, & diuum exciuerit iras,
Quinetiam inuitum toties, meque arma negantem
Tradiderit duri perferre pericula Martis
Factum etenim, ſed nec paruo ſtat: numina iuſtas
Indignata animis miſere ultricia pœnas,
Nunc age magne Phrygum ductor, quando omnis origo
Seditionis abeſt, & tanti criminis auctor,
Connubij ſuccedit, & promiſſi hymenæis.
Sunt mihi regna, manet erectis oppida muris.
Sola autem feſſę ſpes unica noſtra ſenectę,
Te generum, & natum tempus complector in omne
22 *Quem contra bonus Aeneas.* AEN. *Rex maxime nullam*
In te horum cauſam armorum, tantique tumultus
Crediderim placide aſſueto ſub tempore pacis.
Et ſi qua eſt, pone hanc curam pater optime, quæſo.
Nunc adſum, & patrem & ſocerum te lętus in omneis
Accipio caſus, magni mihi ſurgit imago
Anchiſę, & rurſum ardebo genitoris amore.
POE. *Talibus orabant inter ſe, & tecta ſubibant*
Regia, cum ſtudio effuſę matreſque, nuruſque
Longæuique patres ſtabant, iuuenumque cohortes,
Pulchra reuiſentes Troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnum Aeneam, cupidoque notabant
Altum animo genus, & præſtantem frontis honorem,
Quæſitamque alacres, pacemque optata quietis
Munera laudabant: ceu quando longus & ingens
Agricolas tenuit reſolutis nubibus imber
Suſpenſos currumque diu requieuit aratrum,
Tunc ſi clarus equos ſpacioſo limine Titan
Laxet, & aurato cælum ſplendore ſerenet,
Lætitia exundant, & ſeſe hortantur agreſtes:
Non ſecus Auſonij tam lęto in tempore rerum
Compoſuere animos, & iam rex alta Latinus
Atria, regaleſque aditus intrarat, & una
Optimus Aeneas, ſequitur quem pulcer Iulus,
Dehinc Itali mixtique Phryges: tum ſpendida læto
Applauſo, & magno completur regia cœtu.
Hæc inter matrum innumera, nurumque catervę
In medium comitata uenit Lauinia uirgo
23 *Sidereos deiecta oculos, quam Troius heros*
Virtute & forma ingentem, mirabile dictu,
Vt uidit primo aſpectu ſtupefactus inhęſit,
Et ſecum Turni caſus miſeratus acerbos.
Qui haud parua ſpe ductus, ouans in prælia tantos
Ciuiſſet motus, duriſque arſiſſet in armis.
Tum uero ęterno iunguntur fœdera nexu
Connubij, & multa cantant cum laude Hymenæos,
Dehinc plauſus, fremituſque altum ſuper aera mittunt,
Et lętum uocem per regia tecta uolutant.
At fidum interea Aeneas affatus Achaten,
Vadat & Andromachę quondam data munera ueſtes
Intextas auro ferat, & quod ſępe ſolebat,
Dum res Troianę ſtabant, circundare collo,
Auratum gemmis circunſeptumque monile:
Pręterea magnum cratera in pignus amoris,
Quem Priamus parti Anchiſę donauerat olim.
Nec mora, iuſſa ſequens pulcherrimum portat Achates
Munera, nunc ſocer ingentem cratera Latinus
Donatum capit, ac coniux Lauinia ueſtes,
Atque monile decens: placido dehinc pectore ſeſe
Demulcent, Varijſque trahunt ſermonibus horas,
Et iam tarda epulas fugientis tempora lucis
Poſcebant, mox regali conuiuia luxu
Effundunt, lætoſque alta intra tecta paratus
24 *Conuenere, omnes ſtrato diſcumbere in oſtro*
Delicijs iuſſi, & dapibus ſe inferre futuris.
Dat manibus chryſtallus aquas menſiſque reponunt
Flauentem Cererem, tum læta fronte miniſtri
Innumeri magno diſtinguunt ordine curas.
Pars dapibus reficit menſas, & pars pocula miſcet,
Craterasque replet: nunc hac non uoluitur illac
Turba frequens, uarios miſcentque per atria motus.
At puerum pater immotis ſpectabat Iulum
Luminibus, uultum admirans, moreſque Latinus:
Et grauiter puerili ex ore cadentia uerba,
Maturumque animum ante annos: & multa rogabat,
Permixtas referens uoces, dehinc oſcula figens
Dulcia complexum manibus iunctumque fouebat.
Et nimium exultans, felicem & munere diuum
Donatum Aeneam pro tali prole, ferebat.
Poſtquam epulis compreſſa fames, traducere longam
25 *Incipiunt fando, & labentem fallere noctem,*
Nunc durus Troiæ caſus, genteſque Pelaſgas
Nunc fera Laurentis memorantes prælia pugnæ,
Quo primum diffuſa acies, quo tela uiciſſim
Pulſa loco, qui primus ouans inuaſerit agmen,
Fulmineumque ardens in equo madefecerit enſem:
Præcipue Tros Aeneas, ſeniorque Latinus
Magnorum heroum, Latijque antiqua potentis
Geſta recenſebant, fugientemque horrida gnati
Arma ſui Saturnum, Italis latuiſſe ſub oris,
Hinc Latinum dixiſſe genuſque in montibus altis
Compoſuiſſe uagum, legeſque & iura dediſſe:
Et Bacchi, & frugum cultus, dehinc tecta ſecutum
Eſſe paterna Iouem, utque Electa Atlantide cretus
Iaſio Ideaſque cęſo Phrygię iſſet ad urbis
Dardanus, ex Corytho multa cum gente profectus:
Vtque inſignem aliquam dono, & Ioue pater ſuperbus
Hectoreę gentis ſignum illuſtreſque tuliſſet:
Primus auum titulos, Troianæ ſtirpis origo.
Talibus atque alijs inter ſe longa trahebant
Tempora. tum fremitus, lętæque per atria uoces
Alta uolant, ſtrepitu ingenti tectum omne repletur.
Dant lucem flammę, & læto ſplendore coruſcant
Conſurgunt Phryges, & cythara reſonante ſequuntur
Auſonij, & plauſum ingeminant, ſeque agmine toto
Permiſcent, uariantque pedes, raptimque feruntur.
Et iam feſta nouem largo connubia luxu
Attigerant celebrata dies; tum maximos hores
Aeneas urbem curuo ſignabat aratro,
Fundabantque domos & amictas aggere foſſas.
Ecce autem fatum haud paruum, diffundere flammam
Ingentem, & fulgore leuem, & ſe nubibus altis
Miſcentem ſummo Lauinia uertice uiſa eſt.
Obſtupuit pater Aeneas, duplicesque tetendit

Ad cælum cum uoce manus. AEN. Si Iuppiter unquam
Gens monitis Troiana tuis, terraque, marique
Paruit, imperijque libens, ſi numina ueſtras
Si metui, coluique aras: per ſi quid agendum eſt,
Quod reſtat placidam felici afferte quietem.
Augurio, & firmate maliſque imponite finem
POE. Talia iactantem circumſtitit aurea mater
27 Se Venerem confeſſa, almo & ſic edidit ore.
AEN. Gnate animo pone hanc curam, & meliora capeſſe
Signa Deum gaudenſque bonis ſuccede futuris:
Nunc tibi parta quies, nunc meta extrema malorum,
Nunc tandem optatam componunt ſecula pacem.
Nec flammam ad cælos perlatam è uertice caræ
Coniugis horreſce, ad conſtantem dirige mentem.
Nanque erit illa tuum celebri quæ ſanguine nomen
Troianoſque auctura duces ad ſidera mittat.
Hęc tibi magnanimos ſublimi prole nepotes
Confert, egregijs totum qui laudibus orbem
Complebunt, totumque ſua uirtute potentes
Sub iuga uictoreſque trahent: quos gloria ſummo
Oceanum tranſgreſſa ingens ęquabit Olympo:
Quos tandem innumera ardens poſt illuſtria rerum
Geſta Deos factura, uehet ſuper æthera uirtus
Hanc flammam uentura tuæ præconia gentis
Deſignat, hoc omnipotens è culmine ſignum
Sidereo dedit: at tantarum in munera laudum
Quam ſtatuit dicas à nomine coniugis urbem.
Prętereaſacros Troia ex ardente penates
Ereptos compone noua intra mœnia, & altos
Infer ad ęternum manſuros tempus honores:
Hi (tibi mira feram) tanto urbis amore trahentur,
28 Vt uecti ad ſedes alias, loca primi Latini
Sponte ſua repetent, iterumque reuerſis.
O felix quam tanta manent dehinc pace tenebis
Sub placida gentem Iliacam; poſt feſſus & æuo
Confeſſus, tandem Elyſias ſocer ibit ad umbras,
Succedes ſceptro, atque Italis dominabere, leges
Communes Teucriſque ferens: tum lętus ad altum
Te mittes cælum: ſic ſtat ſententia diuum.
POE. Dixit, & inde leues fugiens ſe uexit ad auras,
Aeneas tanto ſtupefactam nomine mentem
Percuſſus, diuę peragit mandata parentis,
Et iam compoſitos felici in pace regebat
Dardanias, & iam decedens ſceptra Latinus,
Liquerat, & pius Aeneas ſucceſſerat, omnem
Auſoniam, lataque potens ditione tenebat.
Iam paribus Phryges, atque Itali ſe moribus ultro,
Et ſocia ingenti firmabant pectora amore,
Concordique æquas miſcebant fœdere leges.
29 Tum medio uenus exultans ſe immiſit Olympo
Ante Iouem, & complexa pedes, ſic ore locuta eſt.
VE. Omnipotens genitor qui ſolus ab æthere ſummo
Cuncta moues, qui res hominum, curaſque recenſes
Dum Teucros traheret fortuna inimica, recordor,
Spondebas finem ęrumnis, rebuſque ſalutem:
Nec tua me promiſſa: pater ſententia fallit,
Namque omnes gaudere ſacra treis pace per annos
Viderunt Italæ nullo diſcrimine partes:
Verum ad ſiderei miſſurum culmina cæli
Pollicitus magnum Aeneam, meritumque ferebas
Illaturum aſtris, quid nunc ſub pectore uerſas?
Iamque optat matura polo Aeneia uirtus
POE. Olli hominum ſator atque Deum dedit oſcula, ab alto
Pectore uerba ferens. IVP. quantum cytherea potentem
Aeneam Aeneadaſque omnes infeſſus amaui:
Et terra pelago, & per tanta pericula uectos
Noſti. & ſæpe equidem indolui commotus amores
Gnata tuos, tandemque malis Iunone ſecunda
Impoſui finem: nunc ſtat ſententia menti,
Quæ ductorem alto Phrygium ſuccedere cælo
Inſtitui: & firma eſt: numeroque inferre deorum
Conſtat, & id concedo libens: tu ſi quid in ipſo
Mortale eſt, adime, atque aſtris ingentibus adde.
Quin ſi alios ſua habet uirtus, qui laude perenni
Accingant ſeſe, geſtis pręſtantibus orbem
Exhorrent, illos rurſum ſuper ęthera mittam.
Aſſenſere omnes ſuperi, nec regia Iuno
Abnuit, at magnum Aeneam ſuadebat ad altum
Efferri cælum, & uoces addebat amicas.
POE. Tum uenus aerias deſcendit lapſa per auras,
Laurentumque petit, uicinę Numicius undis
Flumineis ubi currit in ęquora arundine lectus
Tunc corpus nati abluere, & deferre ſub undas
Quidquid erat mortale, iubet, dehinc lęta recentem
Felicemque animam ſecum ſuper aera dixit,
Immiſit Aeneam aſtris, quem Iulia proles
Indigetem appellat, templiſque imponit honores.

ASCENSIUS.

TVRNVS ut extremo Effugientem animā] Vñ in fine xij. Vitaque cū gemitu fugi indignata ſub umbras [Magnanimus ſtetit] Quia uictor cū uicti fugā quærant. [Remouētes] Quaſi ex indignatione expuētes [Ceu frōdibus ing. Sylua, &c.] Cōparatio non ſatis apta, q̄a rei inſenſibili attribuit, ut ſiluę dolorem. Veruntamen id Maro quoque nonnunquam facit. Item minus apta eſt compoſitio, Silua ingens dolet, lapſus frondibus, Boreali impulſu boreali tumultu. Nam aptius diceret, lapſus frondibus Boreali impulſu. [Nec frenum, nec colla] Melius nunc, colla ut ſit. Nec colla eorum caput, recuſant nunc pati frenum. ſed in minus generoſe de Italica gente dicit. ſicut in alijs multis, circa deorum dormiat. [Et ueniam orare] i. orabant, aut nō recuſant [Sicut acerba diu] Comparatio Virgiliana [Non aliter Rutuli] Si non aliter Rutuli, queras quomodo dictum ſit, & durum ex alto reuomentes corde dolorem, nam nō reuomimus, niſi ex faſtidio & contemptu. unde non congruit, quod inclyta malunt arma ſequi, & tamen dolorem uomant. Præterea contra decorum eſt, quod cæſo duce, libenter alienum iugum ferant, licet id forte Latinis conueniat. [Non aliter] applicat comparationem taurorum ad Rutulos, ſed Virgilius aptius ad ductores ipſos prius retulit. [Belloque quietem] id rē uerisimilem facit, quia nullus ſalus bello pacem te poſſumus omnes dixerat Drances, verūtamen, quia uerborum plus quā uirtutis, à Virgilio habuiſſe prædicatur. Dicerē fato ceſſiſſe, potius quam bello, quia dictum eſt prius, Gens aſpera bello debellanda tibi eſt Latio, [Tunc Turnum ſuper aſſiſtens] Verba fere Virgiliana ſunt ſed non tam congrue, ut ab illo poſita. [Pareretis] Melius diceret conareris, ſed plus eſt, patereris. Nam ſine pati quidem debuit, multominus id facere licuit. Pati autem non debuit, quia debuit, Iouis montis, perficiendis operam præſtare [Daunia proles] Vituperatio à genere. Nam Daunus mortalis illi pater fuit, licet diua Venilia mater. [Diſce Iouem reuereri] Sic in ſexto. Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos. [Iuſſa facere] Hic facere alibi factum ire, ut Georg quarto. Nec mora continuo matris præcepta faceſſit. Sed importune uidetur mortuum ad uirtutem adhortari, & ut pietatem

tatem colat, Quoniam nó eſt in morte qui memor ſit Dei, in in
2 ferno autem quis confitebitur illi: ſed quod in mortuum dicit.
ad uiuentium pertinet exhortationem. [Memoreſque malorū
Sic in primo Aeneid Virgil.

At ſperate Deos, memor fandi, atque nefandi.

[Heu nobile corruns Tusne] Bene in uiro forti, & pio tempera-
mentum ponit iuſtitiæ, & miſerationis, ut gaudeat deorum cō
temptorem uictū eſſe dolcatque iuuenem commeruiſſe. [ut uictū
damnant, hominem commendet [At non tibi erit Lauinia par
uo. ſ. precio. Et ſunt uerba quæ Turnus & eius ſocii in contume
liam Teucrorum protulerant. Nec dextra tamen, &c [sic & Ca-
milla prius, dixit, unde & uerba & ſententiæ, ex Virgilio ſumū
tur ſere. [Sed quę Pallantis] Pietatis erat Turno, arma ſ inque
re, ſed Talionis inſigna demere, vt qui alios ſpoliauerat, ſpoliare
tur. [Ingentia baltei. [Colliſio eſt, nam non poteſt uerſus hyper-
meter eſſe, cum non ſequatur 70 calis [Vt ſolatia cæſo haud le
uia hoſte ferat [Vnde ipſe in xi

Vadite, & hæc memores regi mandata referte,
Quod uitam moror inuiſam Pallante perempto.
Dextera cauſa tua eſt Turnum, natoque, patrique,
Quam debere uides, &c.

3 [Melioribus uti, &c. Diſcite bellorum auſpiciis. [Hoc eſt, melius
auſpicemini Nam euenta rerum, incerta dici non poſſunt, licet
in xij. dictum ſit.

Diſce puer uirtutem ex me uerumque laborem
Fortunam ex aliis.

Nam illic aliud uerbum Seruius ſubaudiendum docet. Pōt etiā
accipi auſpicium pro principio, ſicut auſpicari, pro inchoare. Nā
quia Romani, nullam rem arduā nō prius facto auſpicio, i. aurū
inſpectione inchoabāt, iō accipimus auſpicium pro principio,
ut dixi Et quia capto auſpicio res ſm ipſum factæ proſperę, ple
runque ſuccedebant, iō auſpicato uenire, eſt opportune, & bo-
na aue hoc eſt proſpere uenire. [Ignauo que uocā] Ignaui, ſunt
inutiles ad laborem, qui nihil rectè nauant i quaſi nauibus qui
bus cōmode, & cito multa tranſuchuntur, operantur. Tacta eſt
enim metaphora à nauibus. ſed ut ſit melior ſonus adiecta eſt
ſimplici, g. litera: no enim nauis ſed gnauus dicitur, unde & græ
ci, γ. gni, uocant. [Et quāuis in humana to is] Sic in principio ij.
dictum eſt Aeneas, quanquam & ſocii dare tempus humandis:

Præcipitant curæ turbataque funera mens, eſt,
Vota Deum primo uictor ſoluebat Eoo, &c

[Maius opus] Quia pietas in ſuperos maior eſt quam in defun
ctos [Honores meritos] ſacrificia pro uictoria obtēnta, aut vo
ta pſolui. κατὰ τὸ ..., vt intelligatur ſe in votis aſtrin
4 xiſſe, ſi uictos euaſerit. [Tum pingues pastio iugulant ex mo-
re] Bene iugulant, dixi non iugulat, quia ſeruile eſt officium qđ
ſocis attribunt, ſicut Maro:

Obuertunt pelago, proras, &c.

[Ex more pastio] Aut quia ſubiiciunt cultros, ut ſe quaſi interi-
menter, ſponte mori, & offerri uideantur. Erant autem inuicti,
quia boues intacti: ut,

Nunc grege de intacto ſeptem mactare iuuencos *Præſtiterit.*

[Immittuntq; ſues [.i. in tæmula ſunt autem ſues, ſacrificus apti
[ſecundum Don.] Eximijs ſicut boues intacti, & oues lectæ: un
de Maro: Mactant lectas, de more bidentes. nō hic dicit, Niueaſ-
que bidentes, quia diis ſuperis & felicibus: unde Maro:

Nigram hyemi pecudem zephyris felicibus albam.

[Et cæſim] i. p inciſionem [in fruſtra] ideſt particulas, & bolos.
[Vina &] Pro. i. [Dona Lyæi] Quia dona Lyæi ideſt Bacchi, ſunt
uina, unde eſt, Munera, lætitiamque Dei, ubi tamen: & dic. legi
tur Et in ij. Georg.

Huc pater o Lenæe: tuis hic omnia plena. *Muneribus &c.*

[Thura ignes adolant] .i. incendunt, cremant. [Magnumque to
nantem] Fatorum auctorem Iouem, & generis caput. unde, Et
[mi genus ab Ioue, ſummo [Et Venerem] Quia Aeneę matrem.
Et te Saturnia Iuno, Iam placidam, & meliorem: Id audacter
dictum, quia nondū nouit populus quæ Iuppiter, cum Iunone
egiſſe à poeta, dictus eſt uerum (ut dicit Seru. in ij bello Pun le-
gitur placata [Mauortem] i Martem [Ipſum] principem bel
lorum [Cum cetera turba deorum] Alii, Tumque extra turba,
deorum melius, cetera legitur, quia poſt magnos Deos, ceteros
5 inuocabant Aerumnis factura modum] i. finem, ut in conſimi
li Maro & in 4. Nam quis erit modus. [Craſtina, ſublimen &c.]
.i. quod in xi pollicetur ſic,

Nunc te de mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet:

Ea autem præmia, uult eſſe Rutulorū menta .i. quæ Rutuli, ſibi
uendicarant iure matrimonij Bene aūt uterque fingit Aſcaniū,
in mœnia ductum, quia Aeneas occubuiſſe legitur cum Latino
nondum peracto bello. [Duplicesque furores Armorum [.i. bel
lorum Erynnes. Nam armatis maior eſt furor, unde Euander

Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis,
Et præ dulce decus primo certamine poſſit.

Vbi Seruius in armis, apud armatum, cuius cōſiliū, cupiditas vi
ctoriæ electūque conturbat. Et ideo dicit hic, duplices furores
aut certe, propter duo bella, Troianum. ſ. & Italicum. nā per ar
ma, bella intelligamus] Per torque hyemes [.i. tempeſtates plu
uioſas, & uentoſas. [per quidquid acerbum] Maronianum eſt.
[Per qui quidem iniqui] pp fœdera rupta, q̄ iniquitas nō in Tro
ianis, ſed in aduerſariis fuit [In fauſtū Quia & boni accidūt:

Interdum ut occidit, & Peleus iuſtiſſimus unus,
Qui fuit in Teucris, & ſeruantiſſimus æqui,
Dis aliter uiſum.

Præterea, inſauſta erat pugna illa Pallas, quia interemptus erat
& crudelis quia immaniter multi trucidati ſunt, ut Niſus & Eu
ryalus, & ceteri. [Optatā Latia cum gente quietem iungemus]
Id apud Maronem, quod & Liuius ſenſit, quia dubitat uter
Aſcanius ſucceſſerit, an is qui ex Creuſa an qui Lauinia, pro
creatus ſit. [Bello acri defenſa] Quia Turnus tam proſpere ni-
ſus erat [Italo cum ſanguine mixtam Troianam transferre. ſ.] 6
dabit [Vnū oro] Id Ioue inſpirare uoluiſſe, putari poteſt. quo
niā id Iuno acceperat ante finem duodecimo Aen. [Et uoſmet]
Sic Maro in primo, Et uoſmet rebus ſeruate ſecundis [At bello
&c Sic in duodecimo ad Aſcanium.

Diſce, puer uirtutem ex me uerosque labores.

[Portam] i acquiſitam [Labore Haud paruo] i. magno per li-
ptotem figurā [Criſtata ales] i. gallina cui in uertice criſta eſt,
minus tamen, quàm gallo gallinaceo [Perculſo] i. attonito ex
ſubito malo, uenit autem à precellor, nec dicitur, percuſſo, quia
nō niſi roſtro percuti poſſet. Ea autem comparatione utitur &
Saluator in Euāgelio: Quoties uolui cōgregare filios suos quē
admodum gallina cōgregat pullos ſub alas, & noluiſti? [Crocī-
tans] Vocabulum uerſum à ſono gallinæ, pullos conuocantis.
[Gaudet ſuper eſſe periclo] ideſt ex... Dulcius autem uidetur
euaſiſſe periculum, quam non habuiſſe u de in primo dictum
eſt. Meſtumque timorē Mittite forſan & hæc olim meminiſſe
iuuabit Anchiſa genitus Aeneas, ſic & Virg. declinauit qui &
inuocat ... lib. Aen. tertio

Coniugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo

Cū à nominatiuis primæ declinationis in es, vſitatiores ſint ut
uocatiuu, & ablatiuus in e, ut ... Priamide, & cetera, quo circa
ſunt qui uelint ablatiuum & uocatiuum a formari, nō ab es
ſed ab antiquo nominatiuo in a, nam antiqui declinabant, hic
Anchiſa, & hic Atrida unde eſt uocatiuus Atrida ultima breuē
apud Horat. in Serm. Atrida uetas cur [Flagrantesq; agitās cu-
ras [Bene dixit flagrantes. i. ardēt, quia cura (ſm Seruium) dr,
eo q cor urat, eſt aūt accuſatiuus Nā ordo eſt agitās. i. repellēs
corde .i ſuorum dolorem antiquū. i. inueteratū, & curas flagran
tis, & iuuat meminiſſe gaudia parta tandem i. poſt longā expe 7
ctationem Aeneis m... laboribus & ærūnis, ut Aerumnisq; ma
lo ligur ... [meminiſſe iuuat] ... eſt, ut dixi) Forſan & hæc
olim meminiſſe iuuabit, Attamē ... laudē ſua fraudē ſpecioſe
dictū eſt, Quæ perferre moleſtū ... fuit meminiſſe iuuat, &c.
[Verum altior] Dicere potuiſſet, altiſſimus, ſed non dicit altior
omnium, ſed altior ſupereminet omneis, q idem eſt ac ſi dicat
altior nibus ſupereminet omn... minet ſuper omneis, &c.
[Interea Poſt uictoriæ triumphu, dei ... ibit uict ... luctū [Tulerant
ſub tecta Non ergo exultant, ſed intulerant, quia effertur, qui
intus eſt ad ſepulchrum, aut auſtum, inſertur, qui foris [Lar-
gumq; fluentes more], i. more fluuię demittentes, lacrymas
guttatim, cadentes Liuius aūt dixit pluiſſe lapidibus, ſed hic etiā
ſumptiue acceptū, accuſatiuo iunxit Ceu ſpumātis, &c.] Ordo
eſt Ceu .i. quemadmodum qn̄ canis præſtantior ex omni nume
ro .i præſtantiſſimus, aut præſtantior ceteris omnibus. Nā cum
genitiuo comparatiuus duorum eſt [Excepit per niſcera dēteis
fulmineos i. in mortē fulminis inuadētes apri i. ſuis ſilueſtris
ſpumantis. i. ferocitate, & agitatione, tunc cetera turba latrantū
.i canum, perterrita caſu. ſ. canis laceri: infauſto. i. infelici, fugit,
atque putat, circunſtans ore queſulo. i. querenti, & lamentāti,
ſimili magiſtrum. ſ. uenatorem. & intremit, i. ualde, & intrinſe-
cus fremit magno ululatu, ac ipſa turba canū, cōmota. i admo
nita, manu domini. ſ. venatoris, iubentis. i. præcipientis ſilentiū

ſilet ore & premit gemitum, & coercet ſeſe.]Haud].i.nō aliter
hoc eſt eodem modo Rutuli quieruot, uoce ſuppreſſa &c.Quā
tos.i ò quam magnos motus & ſup.quam alternas uices.i.viciſ
ſitudines negocia humana miſcent,q.d.maximos & maxime al
ternas quo.i.quali,turbine.i turbatione,& vertigine,ſeu viciſſi
tudine,uita hominum fertur!,q.d.admirabili. O damnoſa ſu-
perbia ſceptri fragilis.i.regni noo diu daturi,unde in Georgius
Perituraq; regna,aut quod nemo nō fragilis poſſi let,ò furor,
ò Cupido dominādi innata.ſ.pectoribus, noſtris nimium,quo
tu cęca ochis mortales?.q.d.in maxime ſæpe mala,ut de Turno
potuit,quo.i.ad quem ſtatum ,aut quam cōditionem o gloria
tu quæſita.i.parta,& acquiſita tantis periclis,pro periculis trāſ
fers.i.tranquilitate ſua , animos inflatos ſ.ſpiritu ſuperbiæ &
ambitionis ? Quot inſidias geris tecum ? q.d.plurimas , omni
enim admiratione interrogat Ante oculos[ſi cernis]habes.con
tinuat ſermonem,nam ordo eſt,o gloria ſi cernis, melius dice-
ret,ſi cernas,quia cæcam dixit Heu tu habes ante oculos dulce
uenenom,quod cū dulcedine inficit,& interficit animos,& ho
nos mondi eſt ſupp.letalis.i. mortifex , heu dolentis interiectio
munera regni ſunt,ſup.triſtia quæ.i.utpote quę conſteo haud
paruo[quia ad generū Cæſeris ſine cęde & ſanguine pauci De
ſcendunt reges & ſicca morte Tyranoi.ut dicit Iuuē] i.magno?
quia uita multis conſtet . & Heu grandia pondera rerum ſup.
ſunt triſtitia quæ i.utpote,quæ nūquam queant promittere pa
cem placidam .i.ſine intrinſeca lite & agitatione . quia diuitiæ
cum anxietate poſſidentur,nec requiem placidam. Sic in quar-
to Virgil.

Nec placidam membris dat cura quietem,
Hendicas regale ,ſortis acerba , & miſere,
Hen taſus regum ſuppoſitus magno timori.
Et negatis paci.

Mortalis exclamatio,ut ex aliqua ſaltem parte moribos penſit.
O Turne quid iuuat.i.prodeſt te,ſup.mouiſſe i concitaſſe Auſo
niam.i.Italiam ſaltē pro parte,ingenti tumultu,& turbaſſe Ae-
neadas.i Aeneæ ſocios,coactos.i.cogens eos in dura bella, quia
paucis & externis,cum multis indigenis bellādum erat,q.d.ni
hil iuuat,& quid iuuat te uiolaſſe pignora ſacræ quietis.i.ſāctę
pacis fędera,quæ tāta impatientia uenit tibi animo,ut gereres
9 Martem.i.bellum, cum gente Deom.i.deorū progente , & cum
gente uecta huc.i.ad nos iuſſu tonantis q.d.maxima.[Ego uero
potius legerem, imprudentia q̄ impatientia,peccant tamē etiā
per impatientiam amorum[& tu ut inſtans ultro.i.non laceſſi
tus,uelle pellere.ſ.gentem deorum noſtris tectis [Nataq; abrū
pere fędus]Tangit hiſtorias à Virgilio deſcriptas .obſeruans ui
delicet ab illo inuēta,perinde ac ſi œconomia,ac diſpoſitio eius
operis huius 13.libro ex gerit ſubſecutionem,cum tn̄[ut prius
diximus]io conceſſo ſit Maronem ,In Turno cæco ſicut Home-
rum legerat in Hectore tracto finem operis conſtituiſſe.[Quo
ties[tētaui reuocare.]q.d.ſępe.his autem legitur in Virgilio,ut
io alterom in 12.[Inde ego quanta tuli]Vnde in 12.

Vincla omnia rupi,
Promiſſa eripui genero arma impia umpſi
Et ille,qui me caſus quæ bella ſequantur
Turne uides,&c.

10 [Semirutis]Semidirutis, & deiectis,& agri magni albentes, aut
nigri albentes,magnis oſſibus i magnorum uirorum, unde cō
formiter legēdum erit magni, ut multitudinem occiſorū ſigni
ficet.[Fluuii quę humana cęde.i ſanguine rubentes,ſic in 12.

Recalent noſtro tyberina flumina ſanguine adhuc.

[Per tanta periculo cœpi] Hoc quoque proteſtatus eſt Turnus,
in 12.Aen.dicens:

Quam pro me curam geris hanc precor optime pro me
Deponas,letumque ſinas pro laude paciſci

Et ipſe Latinus Paulo ante dicta uerba:

O præſtans animi iuuenis:quantum ipſe feroci.
Virtute exuperas,tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere:atque omnis metuentem expendere caſus,&c.

[Quonam ille dicens it]Pro abiuit [Ah quantas , &c. Videtur
diutius lamentari caſum Turni,quam par erat,quippe qui tā-
topere gratulaturus ſit Aeneę ob uictoriam ,ſed[ut dicam]po-
tuit aliud uultu præ ſe ferre,aliud corde tegere,quod tamen in
tegro uiro non conueniret [Circunfluet Ard a].i.ciuitas at
deatina,hoc eſt populus eius. Nam ipſa urbs iam conflagrauee-
rat & in auem uerſa erat,quod licet Latinum lateret,tamen ut
bi non conuenit circunfluere.[Sed non degenere]Idem ut cete
ra facit ex Marone ſumptum,ut de Palante viſum eſt.[Aſpiciet
foſſum pudibundo uulnere].i.de quo pudēdum eſſe,ut de uul-
nere ſuſcepto in tergū.[Et aſpicit ut] i.qualiter exceperis,quia
in pectus aduerſum [Enſem Aeneę Troiani.]Quaſi dicat. [Su-
blimen ingēti &c.]Omnia ſunt ex Marone deprompta,& præci
pue ex undecimo,ubi ad Euandrum miſſus eſt Pallas ut nūc ad
Daunum,Turnus.[Multa ſuper Teucrum]ſic io ſecundo:

Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ Aggerat.

Non eſt tamen eadem idoneitas in negocio Aeneas uictor,quē
penes erant corpora,& ſpolia hoſtium interemptorum,potuit
funus Pallenti ex ſ nt aria inſtruere. Latino uero cum quodā
modo uictus ſit,non competit ex Teucrorum corporibus,pom
pam funebrem inſtruere. ā id eſſet uictoribus inſultare.[Poſt 11
curru [i poſtmodum equi ſudātes cæde, ſanguine &c.aut ſic,
ferentes ſ.Rutuli enſes. & i la ſequuntur poſt curros ſudantes
ea de Phrygia &. Metiſcus]Qui dictus eſt,auriga, Turni fuiſſe
ſicut Acetes Pallantis,de quo in xi.

Dicitur infelix ante confectus Acetes.

[Et ducit equum]Sic in 2

Poſt bellator equus poſitis inſignibus Aethon, It lacrimans.

[Hinc alii uerſa arma gerunt]Sic in xi.

Tum mæſta phalanx,
Teucrique ſequuntur,Tyrrhenique duces,& uerſis
Arcades armis.

[Greſſumque in tecta Latinus]Sic de Aenea in xi

Nec plura effatus ad altos
Tendebat muros,greſſumque in caſtra ferebat

[Mugitibus]Pro eiulatibus dixit Nam mugitus proprie , tauro
rum ſunt,eiulatus mulierum [Inſcius ad tantos &c.] i.neſcios
ſup ſe ſupereſſe ad tantos dolores Supereſſe,i ſuperſtitem eſſe,
& reſtare nam[ut a Gal docet]ſignificat etiam ſuperfluum.i.ſu
pra id quod ſatis ſit. eſſe,Et eſt pathos,ab eo quod accidit pter
opinionem ,& quod minime uerebamur.[Vrbem ingens flam
ma &c]Hanc Ouid fingit,in Ardeam auem mutatam. [Tectis
rutis].i dirutis,& diſſolutis per incendium.[Fauillæ alciuolæ] i.
ſcintillæ,bene aūt alludit fabulam,nam ardea auis,vr̄ ab ardui
tate dicta,eo q̄d ardua uolat,quam naturam uf ex eo ſumpſiſſe
q̄d ex ſcintullis.& fauillis Ardeæ incenſę.facta ſit,propriū enim
eſt ſcintillarum, ac fauillarō, ardua petere, & ad globum ignis
tēdere pulchre autem alludunt poetæ in figmētis ſuis,ad res ge
ſtas.Nam cum urbs ea Ardea dicta fuerit ab arduitate , & poſt
exuſtionem ſolum remanſerit nomen , quod idem ad indiium
eſt pulchre finxerunt urbem in auem mutatā hoc eſt urbis no-
men in auis nomine perduraſſe Eſt autem hyperbole,quod di
cit, Et aſtra fauillæ impl bant, nam non tantum aſcendere poſ
ſunt[Siue quidem ſic dijs placitū[Moris eſt Virgiliani , quoties 12
cauſa non appatet ſic loqui,ut in principio ij. Aeneidi.

Poſtquam res Aſiæ ,Priamique euertere gentem
Immeritum viſum ſuperis:

Deorum enim iudicia. ſunt ſemper iuſta , ſed ſæpe ignoratur ,
cur iuſta ſint [Signum ut fata daren] Alludit ad illud quod de
Euandro dicitur 10 x.

Agnouit longe gemitum præſaga mali mens

[Pectora cęde tes]idest contundentes At ueluti cum nigra co-
hors]ſic Enn.quod & Maro ſumpſit, It nigrum campis agmen.
Bono autem eſt comparatio, nā ſi cauernula formicarum eruа
tur omnes ſarcinulas quas quæque poteſt,colligunt.unde eam
ſumpſit & Maro in quarto ad profectionem, aut fugam Troia
norum dice s.

Migrantes cernas,totaque ex urbe ruentes
Ac ueluti ingentem formicæ farris aceruum.
Cum populant hyemis memeres,tectoque reponunt
It nigrum campis agmen &c.

Vterque aut m uidetur habuiſſe reſpectum negocii, nā Troia-
ni,ſarci ulas ſuas col igebant,in fatalem terram repoenendas &
ideo comp rantur à Marone,formicis colligentibus,ciues autē
Ardeatin ex incendio, quæ poterant receperant, ad incertas ſe
des trans erendas,& ideo bene comparātur formicis poſt euer
ſum nidum partas opes recipientibus . Ab Ennio tamen nigrū
agmē de ele hantis dictum uolunt,& ab alio poeta,d Mauris
quod inconueniens noo eſt .Nam licet uerba & dicta aliorum,
ad ſuum inſtitutum conuertere. [Et ueluti ponit ſecundam cō-
parationem, umpiam a teſtudine,animali quidem imbe li, ſed
pertinaciter parieti domus incenſæ,adhærenti,& noo niſi cum
ſumma indignatione eum relinquenti,q̄uo & ciues ex incēdio,
res ſuos tātiſper dū poſſunt,recipiunt,nec deſerunt,niſi ut ſum
ma repulſi ingrueote.ſ.igne Poteſt autem prior comparatio re

ferti

ferri ad ſtrenue migrantes, poſterior ad tarde deſcendens. [Calorem ignitum]Idem ab igne procedentem lucta, din.i.renitens, contra flammæ calorem.]Caudā agitansque caput]Illud q̄ non ſuo loco poſitum eſt, niſi ſit retinens pedibus Caudam,& Agitans caput tentat cedere ſ.flammis magna ui.ſ.pro modulo corporis.[Tum uero è medijs]Fictionem ſequitur Ouidianā, ſecūdum quam, Ardea incēſa,in ſui nominis, autē trāſformata eſt. Attonitus dicitur,quaſi è tonitru perculſus & ideo omni uehementi perturbationi,ſubito obuenienti,attribuitur,recte autem attonitus dicit propter ſimilitudinem exuſtionis urbis cum tonitru. Tonitru enim fit extinctione ignis in nube, qualē crepitum dant ſæpe incendia urbis. Qui uero attonitos eſt, botore quodam cōcutitur propter inopinatam aeris commutionem, & fulminis præuiſa,licet poſt uerti apparitionem quod (ut Plin. ſentit) neminem ferit, niſi prius exanimatum. Eo autem modo ſtupefacti erant ciues ardeatini. & ex urbis incenſione, & ex Ardeæ (ut fingitur) apparitione [Monitiſque deorum]id eſt monſtris, quibus admonebantur, rem quamuis magnam portendi. [Humeros, atque ora tenebant]Humeros à uehendis faſcibus & ſarcinulis, ora, ab oratione, nihil enim dicebāt ſtupefacti, At

31 Daunus, &c Non opportune ponitur particula, at, quæ aduerſatiua eſt & rebus contrarijs congruit, vt in fine 3. Aeneid.

Feſſuſque hic finis quietis,

At regina Graij iandudum ſaucia cura.

Vulnus alit uenis.

Vbi poſt quietem Aeneæ ponit commotionē Didonis, hic uero poſt Rutulorum ſtupefactionem, nihil loquentium inducit gemitus compreſſionem.i.ſimile ſilētium unde nō recte dicitur, at, ſed rectius dixiſſet, &c. viri autem fortis, eſt corde dolorem præmere, unde, in primo de Aenea:

Spem uultu ſimulat, premit altum corde dolorem:

[Quos poſtquam toto, &c.]Similem ploratum & ululatum, inducit in funere Turni.]Percuſſis uocem]Ordo eſt, Tollunt vocē ad ſidera (male autē regeretur, ad æthera quia ad, corripi deberet) palmis percuſſis, ſcilicet inter ſe, unde dicere potuiſſet, concuſſis. Cum primum fari potuit]Sic & Maro. Male autem legeretur quam primum. Nam licet, quam acceptum pro ualde, bene iungatur ſuperlatiuo, tamē ſenſus malus eſſet Nam nō vult dicere, quod quam primum, ideſt ualde cito, ſed quod, cum primum: aut, vt primum, aut, ubi primū[Potuit fari, ſic edidit ore] Aut pleonaſmus eſt, aut ore edidit quia potuit dolorem ſuum, etiam alijs indicare. [Quo]id eſt ad quid præſtans animi. ſic Latinus ad eundem in xij

41 *O præſtans animi iuuenis, quantum ipſe feroci*

Virtute exuperas &c.

[Hic decus uirtutis honos, & gloria ſceptri]Sic Euand. in xij

Non hæc o Palla, dederas promiſſa parenti.

Cautius ut ſæuo uelles te credere Marti. Et Aeneas de eodem:

Hi noſtri reditus, expectatique triumphi?

Hæc mea magna fides?

Per hæc autem κατὰ τὸ σιωπώμενον, innuitur Turnus patri dixiſſe, quod regnū & imperiū, cū Lauinia obtineret. Vnde dicit Hæc illa quies promiſſa, &c. Heu miſerum]ſ. me.[Quam]id eſt quantum, q.d. maxime præcipites caſus agunt ſecula.i. tēpora labentia, quia tempora labuntur, more fluentes aquę. Quo pulchrior alter Non fuit, &c]Vnde Maro petit:

Ante alios pulcherrimus omneis,

Turnus at auiſque potens.

Et Alibi, cum de pulchro loqueretur, dicit,

Excepto Laurentis corpore Turni.

[Honos ſiderius].i.ſplendor, & relucētia, ac nitor ceruicis altæ, quia ipſe altus erat. Tali rediture paratu]. i.apparatu, pompa.ſ. funebri, legitur & Talin' pro Tali ne? [Bellis auidis] i.q̄ auide & feruenter geruntur.[Heu mortem inuiſam]Sic Maro, Heu ſtirpem inuiſam, ſed nouę ſecūdæ perſonæ, uerbū ſubiunxit, unde ſunt qui legendum putent, Heu mortē inuiſam, q̄ tenes ſceptra communia toti genti, quia dominatur mortalibus omnibus, & ſeruans æterna fœdera, quia oēs qui oriuntur aliqū morituri ſunt, tu frenas i.reprimis armis ultricibus.ſ.ſuperbiæ. & poſuit ultricibus in neutro genere, ſicut Maro uectricia, dicens:

Res Agamemnonias uictriciaque arma ſecutus.

[Animos elatos].i.ſuperbos, quæ res propria fuit Turno, ſicut in finem xij memorauimus, manſerat animoſus, & elatis animis, uſque ad mortem dicens, Vtere ſorte tua. Elatus autem, uenit ab effero, extuli elatum. Eſt autem metaphora, ſumpta ab equis animoſis, & ſuperbis, qui freno coercēdi ſunt, quoties ſe tociunt. Sola autem mors id poteſt, unde a Iuuenale dictum;

Nulli grauis eſt percuſſus Achilles.

[Quę magnos, paruoſq; terris, quę fortibus aquas imbelles,] 15

Quam omnia mors tollit populiſq; duces, quos poetę, ut ęgregios ſignificent, ſeparare ſolent [Heu mortem obſcuram[At q claro uulnere peremptum, dixit. Verum, obſcuram, dicit mortem ideſt deteſtabilem? Vt quæ tam clarum uirum abſtulit.[O felix]Magnus dolor, ſed ineptus. non enim decet uirum fortem ſic odiſſe uitam, ut ſuſpendium laudet, quamuis mortem honeſtam appetere poſſet. ſicut Aeneas:

O terque, quaterque beati,

Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis.

Contigit oppetere. Et Andromache in 3. Aeneid.

O felix una ante alias Priameia uirgo.

Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis Iuſſa mori.

[Deerat adhuc[Deerat diſſyllabam eſt, ſicut & apud alios: unde Lucan. *Non deeſt prolato ieiunus uendicet auro*

[At uero tali, &c. Tangit (quod prius dixi) malum malo, ſolere accumulari. una ordo eſt At res uerſant ſecum tali fœdere.i.pacto, & conſenſo inter ſe.i.ita uſu uenire ſolet, ut fortuna inſrēdens perat, & cogat.i.torqueat illum omni turbine: quem ipſa furens inſecta.i.infeſte: ut quem ipſa furens moratur i.detinet, & reſeruat ad grauiora mala, miſerum.i.miſeratione dignū, & immerito infelicem: exiſtens furens.i.inſaniens i.ſi fortuna alicui miſero conſeruat uitā id propterea facit, ut diutius, & grauius torqueat. [En multa illacrymans[.i multum nomē ꝓ aduerbio. Vtitur autem fere uerbis Virgilianis [Qualis, ubi]Ordo eſt: qualis i.qualiter cerua uidens.ſ.raptum pulli, aut hinnuli ſui, turbatur funere miſeri nati: ubi i.quando, aut poſtquam ales Iouis.i.aquila incubuit i.inuolauit & toto corpore irruit, unguibus ualidis.i.fortibus quibus, tandem prædam rapere potuit, & diuulſit (ſi Seruio ad illud 4. Aeneid. Manes ve reuelli credimus: non dicemus uelli: licet in paſſiuo ſit, diuulſus, ſa, ſum. uerum Lucanus:

Non ſutilis auctor, non ſemel uulſi protulit.

Ita, ut non ſit ſolida in ea re Seruij grammatici auctoritas diuulſit.i.dilacerauit, fœtum paruum.i.tenellum, & aniculum adhuc uerriſimilem faciat rem.[poſtera lux &c.]Redit ad geſta Latini, qui nuptias filiæ ſuæ ſumma cura celebrauit, rebus iam ſedatis[tunc pater infractos]ſic Maro:

Turnus, ut infractos aduerſo Marte Latinos defeciſſe uidet. 16

Vnde ſenſus eſſe poteſt (ut illic) duplex, ut infractos dicat.i.ualde fractos, & ut ſignificet, non fractos hoc ordine Latinus pater, videns tunc Italos fractos.i.ualde fractos, q a marte fatali.i.bello quo fatis uolentibus ſuperandi erant, defeciſſe.i penitus ſuccubiſſe. Aut ſic, pater Latinus uidens Italos infractos.i nūquam aliās fractos, defeciſſe tunc Marte.i.bello fatali, & uidens totā fortunā cedere Aeneæ potenti, & uoluens animo i conſiderās tumultum belli, & ingenteis curas.i.ſolicitudines, quas ſemper habuerat & fœdera promiſſa.i.promiſſiones connubij, & Hymenæos.i.nuptias, ſuæ natæ.i. filiæ uidelicet Lauinię, uocat Mille præſtantes uiros electos ex toto agmine: Modeſtius Virgilius centum oratores finxit. Veruntamen multa ſunt, quæ hoc purgent, ne præter modum dictum uideatur, Tum, quod apud Maronem tantum, comitabantur caduciatores, hic autem Aeneā ipſum. Tum, quod illic hoſpitem, auxilij indignum, hic autem victorem, & ſine cōtrouerſia filiæ, futurum maritū magna autem laus Aeneæ eſt, qui prædictū tanto exercitu, ut ex eo mille præſtans uiri poſſent deligi, ſuperauit, uocat inquam mille nitos, qui comitentur ad urbem, ducem Dardanium ſpectatū ultro. Et iungit oratores togatos, ad quorum morem Romani poſtea togati incedebant, memorans.i.mādatus eis multa, & imperat ultro i.inſuper, aut nondū rogatus, eūtibus.i abire volētibus, & iā iamq; profecturis, ut interſint animo, placido, & renuiſant, & uehent læti Aeneadas in alta mœnia, ſ.urbis ſuæ, quādo.ſ.quandoquidē, expediat auſpicijs.i.indicio auſpiciū, & monitis deorum miſcere gentem. Troianum cum ſanguine Italo [Interea &c. Oſtendit officium bonis principis]Et pectore toto Excipiant]Verba Iuli ad Euryalum, in nono habita.[Atque alacris monet]Terent. Quin tu es alacris. Eſt igitur alacris, communis generis ſed conſuetius hac tempeſtate dicitur hic alacer, hæc alacris, hoc alacre[Ardentia Drances Verba mouet]Quem ſcilicet Virg fecerat, legatum ad Aeneam & Turno ſemꝑ fuiſſe infectum.[Exultans]Pro funere Turni erepti, quia Turno ſemper fuerat infenſus unde, Erepti Turni, non è periculis, ſed è medio mortalium, & è uita intelligemur.[Iuramuaque diuoſque

deasq;[Primumq;, uacat, quia uixit & oēs.poſuit ergo ſatis
dute pro ratione metri.Nec dicetur Deoſque Deaſque,quia ſē
71 per in fine, hoc eſt ad poſtremum coniunctum,poni uult , pōt
autem poni poſt primum aut prius,ſed non ſolum.Quin]Ideſt
quominus,optabat connubia natæ,& te generum,&c.Sed q.d.
quid tanto armorum , &c Purgat Latinum , reiiciens omnem
culpam in Turnum. [Illum omnis , &c.]Purgat etiam populū
Latinum qui poſcebat ut Turnus armis cederet.i.diſcederet,&
ita puta Legēdum ut armis cederet potius quā in armis,niſi ſit
omnis cohors in armis cōuerſa,ſ.ad Aeneam poſcebat [ſup.ut.ſ.
cederet, & finiret magnum Anchiſiadem te ò Aenea , ſed pul-
chre inducitur orat, & de eo loqui circa adulationem quia re-
citaret uerba quæ tunc de eo uulgares habebat.[Defeſſa ætate]
Legitur etiam,defeſſa ætate,& eſt duplex ſenſus,aut q ſit mul
cum fractus,non uitio,ſed ętate defeſſa,aut defecta,aut q non
ſit fractus,hoc eſt q quāuis defeſſo,ætate tñ infractus,aut iam
tandē fractus,nec ultra uſcus iungebat ambas palmas.i.coniū
ctis manibus orabat & rogabat ardentē ideſt æſtuantē nimio
Marte i.matre belli,&c [Bellūq; ciebat].i.cōcitabat,& prouoca
bat[Dignum Exitiū]Nimium aſſentiretur,niſi pmiſſum fuiſſet
a Virgilio,quod fuerat Turno ſemp infenſus odijs , & crimine
momordit Nigrantem proſtratus humum.] Sic de Mezentio.
Et humū ſemel ore momordi. ubi dictum quod uiri fortes in
mortem cadentes ne uocem uiro indignam emitterent , humū
mordent,quod aūt Nigrantem,dicit,etiam ex Virgilio ſumpſit
[Nunc comprobus, &c.Oſtenditur pertinax odium,qui etiam
manes eius odio proſequitur . [Acheronte]Fluuius eſt inferna
lis ſine lætitia,dictus. Tu melior hæres ſuccede bonis Laurenti
bus i.diuitiis,[& imperio Laurentum,aut ſuccede Laurentibus.
ſ.populis bonis.i.tibi fauentibus.[In te &c.]Sic Maro:

in te domus inclinata recumbit.

[Et uoces] .i te laudantium canunt uera præconia.i.ita eſt ut di
cunt.[Pueri innuptæq; puellæ] Virgilianum eſt.In te unum cō-
uerſi oculi,id eſt Turno prius dictum eſt,ſed diuerſimode.Nā
81 Turnum poſtulabant ad certamen,Aeneam, ad gloriam & im-
perium[Pater ipſe Latinus iam ſenior.]Ergo è uicino,promitti
tur regni ſucceſſio[Qui gnatam tibi iungat.habet]Qui.i.utpo-
te is,qui & mittat nepotes in ſecula i.in perpetuam ſucceſſionē
ſcilicet Troianos,ad mixtos generi,ideſt progeniei Italo,hoc eſt
ſanguini Italico,ex parte materna.Hæc autem omnia,tendunt
in gloriam domus Iuliæ,quæ ad Aeneæ originē tranxiſſe gloria
batur.In qua re,ſicut in aliis fere omnibus, Virgilium inſequi
tur,illiusque verba ferè ſumit,ſed longo interuallo ſi quid mihi
ſecti eſt iudicij nam multum ab illius caloribus friget. Non eſt
tamen uſque quaque contemnendus poeta,ſeorſum ſoloſq; in
ſpiciatur.quamuis nihil ad Maronem.[Finierat,&c.]Id quoque
tractum eſt ex Marone,qui conſimilē orationem Drancis dat li
bro ſecundo Hilari cum fronte] Non uocat cum quia non in
ſtrumentum,ſed comitantiam connotat,non enim fronte, ſed
manibus recipiuntur amici .Frons autem, maxime index eſt læ
titiæ,aut triſtitiæ. unde de Marcello.Sed frons læta parum Item
pudoris ut fidei.unde dictum eſt.Fronti nulla fides,quis n.non
uitijs abundat triſtibus obſcœnis ? Et ideo dicūtur effrontes q.
pudorem & uerecundiam non habent. [Et amico pectore]Mo-
re.Virgiliano.permittit habitum futuræ orationis.[Nec placida
ſolitum ſub pace Latinum]Sic Maro in 8.

Rex arua Latinus & urbes.
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.

[Concinit] i.cōcitauit.[Iuuenilis enim plus laudis amore]Apo
ſiopeſis,ideſt reticētia eſt uoluit enim Aeneas dicere,quod plus
æquo & iuſto laudis amore efferebatur, aut quid ſimile, quod
quia inhoneſtum eſt cum defunctis contendere reticuit, addēs
Quidquid.i.ſiue iuſto, ſiue iniuſto amore laudis ſuccenſus erat
camē ò Auſonii,ego nil.i.in nullo recuſo.connubia pacta.i.per
pactum pollicita,& non recuſo iungere cum æterno fœdere,pa
cem ſanctam.i inuiolabilem. Rex quidē ideſt qui nūc urbis rex
eſt,ſocer.i.quia futurus eſt ſocer meus,tenebit imperium,& ue
neranda ſceptra i.inſigna regni.i.licet uictor,ſim tñ non aufe
ram illi regnum:Non ſtaret uerſus,ſi dicatur,idem imperium,
quia[ut dicat Donatus]Idem in maſc.productum,in neutro ue
ro,correptum eſt in prima ſyllaba.[Statuētque mei mihi,&c.]
Hoc in fœdere icto lib.xii.promiſerat Aeneas [Et nomen natæ
urbis erit]Quia à Lauinia uocabitur Lauinium.[Et adiiciam pe
nates ſocioſque]Hoc & Iuppiter ad Iunonem dixit futurum,li-
bro xii.dicens,Morem,ritusque ſacrorum Adiiciam,faciamque
omnes uno ore Latinos, unde nunc Aeneas ex Iouis inſtinctu

hæc dicit,quocirca Iuppiter prius dixit,Adiiciam, ſicut nūc Ae-
neas,quia uterque adiecit,Iuppiter,ut cauſa mouēs primum,&
Aeneas ut exequens.[Vos communes , & in ſecula leges]Quia 19
(ut Liu. cōmemorat)propter originem Romani cum Latinis
multam ſocietatem inierunt. [Dehinc quam primum] Sic ſcri-
ptum reperi.& ita forte emiſſum eſt,ſed ut prius docui, inepte
Nam debuit dicere ,cum primum,aut,ut primum,nunq̄ quod
exponitur pro ualde,ut ſit ualde pridē,aut cito,ſunt aūt uerba
Virgiliana. præterea pyrarum inſtructio, & corporum exuſtio
à Virgilio tota ſumpta eſt[Glandilegoſque ſues].i.qui glandes
legere,& poſtea frendere ſolent, ſed tñ nō eſt aptum ſuibus epi
thetum.non.n.legunt,ſed deuorant glandes quas tñ rimātur.ſ.
è rimis eruunt interdum.unde & rimari trāſumptū eſt, pro eo
quod eſt inquirere.Latos incēdia cāpos Euandant].i.ſpoliāt.ſ.
pecoribus ſu eis ereare . aut paſci ſolitis [Clarum Phœbum]:i.ſo
lem rutilum,& ſplendētem, quaſi nuncium feſtiuitatis futurę,
qđ Maro diligentius ſeruauit. [Conſedere in equis].ſ.Teucri,
in his quos Latinus prius donauerat. aut quos hoſtib. abripue 20
rant,aut quos nunc iterū Latinus. κατὰ τὸ σιωπώμενον miſiſſe
intelligerunt.[Ad tecta Laurēti[.i.Laurentum [Ante uē:[Sup.mo-
uebat greſſum,aptiorē tamen locum illi Maro conſignaſſet,vi
delicet medium.[poſt ordinem].ſ.per ordinem.Nam poſt,aduer
bium eſt.hic autem ordo obſeruari ſolet,in ſtatibus mixtis,ut
primus primi ſtatus,ac ordinis,ſic omnium primus; & primus
ſecundi ordinis,ſecundus: & ſecundus primi ordinis,tertius: &
ſic deinceps.Ergo quia Drances erat princeps legationis erat ſe
cundus in ordine.[Multi duci ſenior memorās[Ideo multa qua
ſenior,nam eſt laudator tpis acto ſe puero Dehinc unica pro-
les Aſcanius]Seruata ſ.ratione quā dixit.[Animi maturus alet-
het] Virg.maturus æui dixit, & eſt honeſtior locutio quām ſi
dicatur,maturus æuo.Is enim maturus æuo dicitur , quē æuū
maturum effecit.is uero maturus æui, qui æuum maturum fa
cit,& temperauit[Gyas]Quia uero Gyę necem prædixit Maro,
oportet aut alium eſſe Gyam,aut hunc illius immemorem . In
cęteris tñ prudēter egit,ut eos commemoret, quos Maro in V.
dixit auctores genus Romanum,& illis nomina daturus,ut Ser
geſtum domus à quo Sergii,&c.[Inter ea effuſi ſtabant per mę
nia ciues]Docetur inſtabilitas uulgi,quod fortunam ſequitur
[Quos læta fronte Latinus]Potius fronte: quā animo,dicit,q a
licet pp Amatę ſuſpendium doleret,tñ premit alto corde dolo
rem[Dardanium Aeneam]Per.n.ſcribendum eſt, propter uoca
lem ſequentem,ubi diligenter dixit Alexander,Rectus in a græ
ci,ſolet in quarto breuiari, quia a nominatiuo in as,nō breuia 21
tur ſicut nec ea ab es longa [[Haud uera illuſit imago].i.nō.n.
illuſit eam uera imago,q a facile erat eum inter cæteros agno-
ſcere etiam longe adhuc diſtantem. [Tum quam primum[Ite-
rum dicendum eſſet,cum primum data copia in 7.

Poſtquam introgreſſi,& coram data copia fandi.
Et n..ces capere. Sic in ſexto:
Veniſti tandem,tuaque expectata parenti .
Vicit iter durum pietas,datur ora tueri
Nate tua,& notas audire, & reddere uoces.

Cætera quoque uerba Virgiliana ſunt.unde in ii.Aenei. Aeneas
ad Hectorem.

O lux Dardaniæ,ſpes o fidiſſima Teucrum.

Et Anchiſes ad eum in ſexto?

Nec me mea cura feſellit.

[Factum etenim]Sed nec paruo ſtat i.non paruo cōſtat Turno
facinus , perpetratum contra deorum uoluntatem.Bene dicit,
Nec paruo.non,nec parui,quia duntaxat tanti,quāti,pluris, &
minoris cum eorum compoſitis,dum ſine ſubſtantiuis ſunt,po
nuntur cum uerbis pretii in genitiuo,nam cætera omnia in ab
latiuo,Vnde Maro in 2. Aeneid.

Et magno mercentur Atridæ.

[Numina Indignata ultricia]Diuidēda ſunt epitheta,ut ſit,Nu
mina ultricia miſere i.miſerunt, indigna.i.quia indignata ani-
mis iuxtas pœnas]Quando].i quandoquidem . [Omnis origo
Seditionis].ſ.Turnus,& amata.]Sunt mihi regna,iacent erepta
oppida muris]Vnde in 7 de Latini regia:

Multaque præterea ſacris in poſtibus arma
Captiui pendent currus,curuæque ſecures,
Et criſtæ capitum & portarum ingentia clauſtra:
Spiculaque,clypeique,ereptaque,roſtraque carinis.

Vnde uidetur interpretari locum in ii.alioqui obſcurum,de au
ro Latini,ut intelligatur regis,non populi [Quem contra]id eſt
è diuerſo,ſupp.affatur,aut contra quem(quod durum eſſet)fa
tur.

tui [Ir. te horum cauſam armorum] Abſumptio literarum, & literæ repetio, durum uerſum, ſed in re tali, utpote terribili, cōgruum faciunt Ordo eſt. In te aſſuero ſub tempore placidæ pacis. [Socerum te lætus in omneis Accipio caſus] Sic Iulus ad Euryalum lib.ix.

Iam pectore toto.
Accipio, & comitem caſus complector in omneis

[Magni mihi ſurgit imago Anchiſæ[Sic in ii.

Subijt cari genitoris imago.

[Ardebo genitoris amore]Id ſecundum grammaticem poetice autem dixit Maro:

Corydon ardebat Alexin.

[Matreſque].i.matronæ [Nurnſque]id eſt nubiles.aut ſponſæ [Pulchra reuiſeentes].i.iterum atque iterum uidentes,quia pulchra & peregrina.Sed caſtius Virg.lib.4 dicens:

Multa uiri uirtus animo,multuſque recurſat.
Gentibus honos.

Non à corpore ſed ab animis laudat Sed ibi de regina caſta,hic etiam de plebe fit mentio [Ceu quãdo longus & ingens]Quia alterum ſine altero eſſe poſſet.Eſt autem comparatio ſatis apta nam non minus per bella, quam per imbres abducuntur coloni,unde in Georg.

Squalent ob ductis arua colonis.

[Clarus Titan].i.Sol.[Laſſet].i.fatiget,celeriter correndo. [Splẽdore aurato].i.auricomis radus[Et ima rex alta Latinus Atria] Malus eſſet uerſus niſi ponatur coniunctio & quam]ablatam inuenimus.Et una Optimus Aeneas[Vna[.i.pariter coniunctis .ſ.manibus ita ut neuter alterum præcederet.Dehinc quia Latinũ comitabantur, mixtiq; Phryges bene mixti, ut poſteriores cenſeant [Tum ſplendida lato Applauſu,&c [Vt plurimum ſingulis ſingula dat epitheta, quæ carnem concinnum quidẽ reddunt,ſed nimis fucoſa[ut ait Quint]Vitandus eſt qui in hoc poemate uideri ſatis.ſuperque affectatus.[Regia]Eſt domus regis Græce αὐλή dicitur,quã aũt vulgus aualam,uocat,potius atriũ dixeris[Hæc inter] Anaſtrophe.i.inter hæc, i. dum hæc fierent. [Deiecta oculos].i.habens oculos deiectos,unde lib.11.

Subuenitur magna matrum regina caterua.
Dona ferens iuxtaque comes.

[Lauinia uirgo] Cauſa mali tanti, atque oculos deiecta decoros.ideo igitur,deiecta,quia cauſa mali tanti,& nunc,quia ſpõſa futura.[primo aſpectu ſtupefactus inhæſit] Mira laus decoris Lauiniæ unde de Aenea dictum eſt in primo:

Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde uiri tanto.

[Qui haud parua ſpe ductus] Quia operæ precium cenſuit pro tali uirgine omnia dura pati[Ciuiſſet]Concitaſſet à cieo,unde eſt, Bella cient i.concitãt]Connubii, & multa canunt] Malus uerſus,unde legendum,Connubii & multa cantant cum laude. aut Multoq; canunt cũ laudes Hymenæos i.dicunt epithalamia i.carmina nuptialia quæ læta & iocunda, cum bonorum multorum comprecatione fieri ſolent,unde Iuuen.dictum eſt, feliciter,&c.Quis autem ſit Hymenæus. dictum eſt alibi.[Et lætam uocem] Quia omnia triſtitia ab nuptiarũ auſpiciis proſcribebatur.At fidem interea Sic in primo mittitur ad naueis, ſed ibi epitheton,negocio aptum delegit Poeta dicens:

Rapidum ad naueis præmittit Achatem.

Sed non incongrue hic,fidum dicit,quia ad talia dona afferẽda, non niſi fidus mitteretur [Munera]Munera autẽ Andromachẽ Aeneæ dediſſe docuit Poeta in 3.dicens:

Nec minus Andromache digreſſus mæſta ſupremo
Fert pictuiratas auri ſub tegmine ueſtes,&c.

Magnum cratera Declinatur enim hic crater, & eſt poculum. Donatum capit Ideo capit, quia donatum. Accipimus enim, & capimus ab aliis, ſumimus per nos: Totus autem apparatus conuiuii ſumptus eſt ea in primo Aeneid.ubi deſcribitur conuiuium Didonis ſic:

At domus interea regali ſplendida luxu
Inſtruitur mediiſque parant conuiuia tectis,
Arte laboratæ ueſtes, oſtroque ſuperbo.
Ingens argentum menſis,cælataque in auro.
Fortia facta patrum,&c. ſeries longiſſima rerum.

Et paulo poſt:

Dant manibus famuli lymphas,Cereremque caniſtris.
Expediunt,&c.

Vnde quæ hic exponẽda ſunt illinc erui poſſint, ut ſtrato oſtro .i.tapetibus purpureis.Nam quæ ſternuntur,intexta uelamina tapetes,aut tapeta uocatur,quæ uero ſuſpẽduntur in aulis, aulæa dicuntur Conuenere Diſcubuere Græce id dictũ eſſet:Nam Latine dicas,diſcubitũ,aut diſcubituri aut ad diſcumbendum, unde melius conſtruas, conuenere iuſſi diſcumbere. Strato diſcumbere in oſtro.i purpura ſic in j.

Conueniunt ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro,

Sed eiuſmodi luxus non uidetur tam congruus Italicę:parſimoniæ,ac Tyriis opibus.unde de Carthagine:

Diues opum ſtudiiſque aſperrima belli.

Et ideo licet imitetur poetam, longo tamen id facit interuallo, multũq; ab illo friget, ſed nõ omnia poſſumus,omnes facilius eſſet uitia notare, quam ſine uitiis ſcribere. [Et ſe inferre Deliciis & dapibus ſutoris].i.deinceps illis nam & præſentes erant, alioqui ſ.ſe non inferrent [Cryſtallus]Vas cryſtallinum[Cererem].i.panem ad puerum pater &c.]Id & Dido in Cupidine ,ſibi forma Aſcanii fecit.Magis aũt congruæ dr̃,Latinus mores miratus,& prudẽtiam,quam uultum ,ſed uultus, etiam animi index eſt,unde & uultum decentem in puero,decentar mirati potuit.[Et grauiter, pueri ex ore candentia uerba]Id.n.mirandũ, quam uerborum grauitas puerili ætati nõ congruit. Vnde Perſ. per irriſionem ſ.ingenium,& reru prudentia uelox, ante pilos uenit, dicenda tacendaq; calles Plus præterea mirandum erat, Verba grauiter cadentia.i quod grauiter cadebãt quã ſi grauia, dixiſſet Nam facile poteſt imprudẽti. dari grauis ſermo dũmodo ex alterius ore loquatur,at difficile eſt,cũ grauiter loqui.Qđ aũt dicit,Cadentia uerba laudem auget.Nam pauca uerba, etiã grauiter proferre poſſunt pueri,ſed difficillimum eſt dum ea cadunt.i.pręcipitãter, aut in morem torrentis fluunt grauiter eſ ferri.Maturum animum quæras quomodo maturum agnouit animũ nempe oratione. Nam ex abundantia cordis os loquitur.[Donatum Aeneam pro tali prole ferebat]Quia parentum felicitas conſiſtit in bonis liberis, unde Helenus ad Anchiſen:

Vnde ait,o felix pietate. Et Aeneas ad Didonem.
O quieti talem genuere parentes

[Poſtquam epulis cõpreſſa fames] Virg.dicit , Exempta fames. [Labentẽ fallere noctem [.i.tranſigere inperceptibiliter.[Nunc 35
duros Troiæ caſus]Locus ſumptus ex fine j.Aen. ubi dicitur.

Nec non & uario noctem ſermonem trahebat
Infelix Dido,longumque bibebat amorem,
Multa ſuper Priamo rogitans ſuper Hectore multa,
Nunc quibus Auroræ ueniſſet filius armis &c.

Sed huiuſmodi traductio temporis,uidetur importuna huic loco ubi ſponſus nouæ nuptę, iungendus erat. Sumpta etiam eſt pars ſermonis,quem dat Latino ex ſermone Euandri lib 8.habito]Legeſque,& iura dediſſe]Maro aũt dicit ipſam ante aduentum præcipue Saturni gentem haud uinclis,nec legibus æquã, idem tamen atteſtatur.Saturnum eis leges dediſſe,dicens.

Primus ab æthereo uenit Saturnus Olympo
Arma Iouis fugiens,& regnis exul ademptis,
Is genus indocile,ac diſperſum montibus altis
Compoſuit,legeſque dedit,Latiumque uocari
Maluit,his quoniam latuiſſet tutus in oris &c.

[Et Bacchi,& frugum cultus]Vnde à Virg uitiſator dicitur.[Dehinc tecta ſerutum Eſſe paterna Iouem] Quia in Italiam uenit vbi eſt Electra,Atlantis filia,Dardanum genuit,qui occiſo Iaſio fratre,tandem ad Phrygiam peruẽnit.[Ex Corytho]ſcilicet vrbe Italiæ,unde in 3.

Corythum,terraſque requirat Auſonias, 26
Dictæa negat tibi Iuppiter arua

[Vtque inſignem aquilę] Aquila dr̃ in tutela Iouis, & ei fulmina miniſtraſſe,eo quod directo obtutu ſolis radios inſpicit, nec fulmine uincitur Hanc aũt Romani pro inſigni habebant , q a per auſpicium aquilarum,inditum eſt a Romulo urbi nomen, unde Luc. Signa pares aquilas adludit ergo ad Romanorum ſigna. uolens etiam Troianis unde oriundi ſunt,fuiſſe,& Dardano,ab Ioue dono data.Dant lucem flammæ Sic in j.

Et noctem flammis funalia uincunt:

[Et cythara]Sic in j.

Cythara crinitus Iopas
Perſonat aurata &c.

Variantq; pedes.ſ ſaltando , ad modulos pſallentiũ unde ductantium choreas,geſtũ exprimit.Et iam feſta nouem largo cõnubia luxu Attigerant celebrata dies Nouem dierum tempus priſcis,cerimoniis ſæpe adhibitum legimus quod & noſtræ religionis profeſſores,obſeruant in purgationibus & rebus diuinis Volunt quidã,eo quod ſit ternarius,ter repertus,ex omni an

P. VIRGILII

MARONIS OPVSCVLA, AD OCTAVIVM CVLEX.

LVSIMVS Octauij gracili modulante Thalia:
Atque vt araneoli tenuem formauimus orſum:
Luſimus.hæc propter Culicis ſint carmine dicta:
Omnis vt hiſtoriæ per ludum conſonet ordo,
Notitia ducum voces,licet inuidus adſit.
Quisquis erit culpare iocos,Muſamque paratus:
Pondera uel Culicis lenior,famaque feretur.
Poſterius grauiore ſono tibi Muſa loquetur
Noſtra dabunt cum ſecuros mihi tempore fructus.
Vt tibi digna tuo poliantur carmina ſenſu.
Latonæ,magnique decus Iouis,aurea proles
Phœbus erit noſtri princeps,& carminis auctor,
Et recinente lyra fautor:ſiue educat illum
Alma Chimæreo Xanthi perfuſa liquore,
Seu nemus aſteriæ:ſeu qua Parnaſſia rupes:
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte:
Caſtaliæque ſonans liquido pede làbitur unda.
Quare Pierij laticis decus ite ſorores
Naiadas:& celebrate Deum ludente chorea.
Et ut ſancte Pales,ad quam ventura recurrunt
Agreſtum dona,ſecura ſit cura canentis
Aerios nemorum cultus,ſiluasque virenteis.
Te cultrice uagus ſaltus feror inter & aſtra.
Et tu,cui meritis oritur fiducia tantis
Octaui venerandi meis allabere cœptis.
Sancte,puer,tibi nanque canit non pagina bellum:
Phlegra giganteo ſparſa eſt quo ſanguine tellus
Nec centaures Lapithas compllit in enſes,
Vrit Erichthonias oriens non ignibus arces.
Non perfoſſas Athos,nec magno uincula ponto
Lecta meo quærent iam ſera uolumine famam.
Non Helleſpontus pedibus pulſatur equorum,
Græcia cum timuit uenienteis undique Perſas,
Mollia ſed tenui pede currere carmina uerſu
Viribus apta ſuis Phœbo duce ludere gaudet,
Hoc tibi ſancte puer memorabile,& tibi certet
Gloria perpetuum lucens manſura per æuum;
Et tibi ſede pia maneat locus & tibi ſoſpes
Debita felices memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens,ſed nos ad cœpta feramur.
Igneus æthereas iam ſol penetrat in arces:
Candidaque aurato,quatiebat lumina curru:
Crinibus & roſeis tenebras aurora fugarat.
Protulit è ſtabulis ad pabula læta capellas
Paſtor:& excelſi montis iura ſumma petiuit:
Lurida qua patulos uelabant gramina colles
Iam ſiluis,dumisque vagæ,iam uallibus abdunt
Corpora:iamque omni celeres è parte uagantes
Tondebant tenero viridantia gramina morſu.
Scrupea deſertas hærebant ad caua rupes.
Pendula proiectis carpuntur,& arbuta ramis
Denſaque virgultis auide labruſca petuntur.
Hæc ſuſpenſa rapit carpente cacumina morſu,
Hæc ſalicis lentæ,uel quæ noua naſcitur alnus:
Hæc tenera fruticum ſentes rimatur.at illa
Imminet in riui præſtantis imaginis undam.
O bona paſtoris:ſi qui non pauperis vſum
Mente prius docta faſtidiat:& probet illi
Omnia luxuriæ precijs incognita,curis
Quæ lacerant auidas inimico pectore mentes.
Si non Aſſyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis opibus data vellera:ſi nitor auri
Sublaqueare domos animum non augit auarum:
Picturæque decus:lapidum ne fulgor in vlla
Cognitus utilitata manet:nec pocula gratum
Alconis referunt,Bœtique toreuma:nec Indi
Conchea bacamaris pretio eſt at pectore cura.
Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus:
Florida cum tellus geminantes picta per herbas
Vere notat pulcrhis diſtincta coloribus arua.
Atque illum calamo lætum retinente paluſtri.
Ociaque inuidia degentem,ac fraude remota,
Pollentemque ſibi,uiridi cum palmite lucens
Tmolita pampineo ſubter coma uelut amictu,
Illi ſunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et Nemus,& fœcunda Pales,& uallibus imis
Semper opaca nauis manantia fontibus antra
Quis magis optato queat eſſe beatior æuo,
Quam qui mente procul puras:ſenſusque probando
Non auidas agnouit opes,nec triſtia bella,
Nec funeſta timet ualidæ certamine claſſis?
Quò ſpolijs dum ſancta Deum fulgentibus ornet
Templa,nec euectus finem tranſcendit habendi:
Aduerſum ſænis ultro caput haſtibus offert.
Illi falce Deus colitur,non arte politus
Ille colit lucos: illi Panchaia thura
Floribus agreſtes herbas uariantibus adſunt:
Illi dulcis adeſt requies,& pura uoluptas,
Libera ſimplicibus curis.hinc imminet,omnes,
Dirigit huc ſenſus:hæc cura eſt ſubdita cordi:
Qualibet ut requie uictus contemptor abundet:
Iucundoque locet languentia corpora ſomno.
O pecus,o Pane,uos ò gratiſſima Tempe
Fontis Hamadryadum,quantum non diuite cultu
Aemulus Aſcræa paſtor ſibi quiſque poeta,

Securam

Securam placido traducit pectore curam
  Talibus in ſtudÿs baculo dum nixus apricas
Paſtor agit curas: dum non arte canora
Compacta ſolidum modulatur arundine carmen:
Tendit in eueſtus radios Hyperionis ardor:
Lucidaque æthereo ponit diſcrimina mundo:
Dum iacit Oceanum flammas in utrunque capaces.
Et iam compeliente uagæ paſtore capellæ
Ima ſuſurrantis repetebant ad uada lympæ:
Quæ ſubter uiridem reſidebant cærula muſcum.
Iam medias operum partes euectus erat ſol:
Cum denſa paſtor pecudes cogebat in umbras,
Ut procul aſpexit luco reſidere uirenti
Delia dia tuo, quò quondam uicta furore
Venit Nyctileum fugiens Cameis Agaue,
Infandas ſcelerata manus, & cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis, requieuit in antra
Poſterius pœnam nati ſe morte futuram
  Hic etiam uiridi ludentes Panes in herba,
Et Satyri. Dryadesque choros egere puellæ,
Naiadum cœtu, tantum non Orpheu Hebrum
Reſtantem tenuit ripis, ſiluasque canendo,
Quantum te Peneu remorante diue choreæ
Multa tuo letæ fundentes gaudia uultu.
Ipſa loci natura domum reſonante ſuſurro
Quis dabat: & dulci feſſas refouebat in antro.
Nam primum prona ſurgebant ualle, patentes
Aeriæ Platani: inter quas erat impia lotos,
Impia, quæ ſocios Ithaci mærentis abegit:
Hoſpita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus inſigni curru proiectus equorum
Ambuſtus Phaethon luctu mutauerat artus:
Heliades teneris amplexa brachia truncis,
Candida fundebant tentis uelamina ramis.
Poſterius cui Demophon æterna reliquit
Perfiliam lamentandi mala: perfide multis,
Perfide Demophoon, & nunc defende puellam,
Quam comitabantur fatalia carmina quercus.
Quercus ante datę, Cereris quàm ſemina uitæ.
Illas Triptolemi mutanti ſulcus ariſtis.
Hic magnum Argoę naui decus edita pinus
Procreas decorat ſiluas hirſuta per artus:
Appetit aerÿs coniungere montibus aſtra.
Ilicis & nigra ſpecies, & lęta cupreſſus,
Umbroſæque manent phagus. hederæque ligantes
Brachia: fraterno plangat ne populus ictus:
Ipſæ excedunt ad ſumma cacumina lentæ:
Pinguntque aureolos uiridi pallore corymbos.
Quis aderat ueteris myrtus non neſcia fati.
Ac uolucres patulis reſidentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt reſonantia cantus.
His ſuberat gelidis manans è fontibus unde,
Quę leuibus placidum riuis ſonat orta liquorem
Et quanquam geminas auium uox obſtrepit aureis
Hanc querulę referunt uoces, quis nantia limo
Corpora lympha fouet, ſonitus alit atris Echo.
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa paſſim feſſis cubuere capellæ.
Excelſisque ſuper dumis: quę leniter afflans
Auras ſurſurrantis poſſit confundere uenti,
Paſtor ut ad fontem denſa requieuit in umbra
Mitem concepit proiectus membra ſoporem,
Anxius inſidÿs nullis: ſed lentus in herbis
Securo preſſos ſomno mandauerat artus,
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni ſors incertos iuſſiſſe ducere caſus
Nam ſolitum uoluens ad tempus tractibus hydra
Immanis uario maculatus corpore ſerpens,
Merſus ut in limo magno ſub ſideris ęſtu,
Obuia uibranti carpens grauis aera lingua.
Squamoſos late torquebat montibus orbes.
Pallebant auræ liuentis ad omnia uiſus.
Iam magis atque magis corpus reuolubile uoluens
Attollit nitidis pectus fulgoribus: & fert
Sublimi ceruice caput: cui criſta ſuperne
Edita purpureo lucens maculatur amictu.
Aſpectuque micant flammantia lumina toruo.
Metabat ſeſe circum loca, cum uidet ingens
Aduerſum recubare ducem, gregis, acrior inſtat
Lumina diffundens intentus, & obuia toruo.
Sępius arripiens infringere, quod ſua quiſquam
Ad uada ueniſſet. natura comparat arma:
Ardet mente: furit ſtridoribus intonat ore:
Flexibus euerſis torquetur corporis orbis:
Manant ſanguineę per tractus undique guttę:
Spiritibus rumpit fauces. Cui cuncta paranti
Paruulus hunc prior humeris conteret alumnus:
Et mortem uitare monet, per acumina nanque,
Quę diducta genas pandebant lumina gemmis
Ac leuioris erat naturę: pupula telo
Icta leuit. tum proſiluit furibundus: & illu m
Obtritum mori miſit. cui diſſitus omnis
Spiritus exceſſit ſenſit tum torua tenentem
Lumina reſpexit ſerpentem comminus: inde
Impiger, exanimus, uix compos mente refugit;
Et ualidum dextra truncum detraxit ab orno.
Qui caſus ſociarit opem, numen ue deorum
Prodere ſit dubium: uoluit, ſed uincere tales
Horrida ſquamoſi uoluentia membra draconis
Atque reluctantis crebris. fœdeque petentis
Ictibus oſſa ferit, cingunt qua tempora criſtam,
Et quod erat tardus ſomni languore remoto,
Neſcius aſpiciens timor obcęcauerat artus:
Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
Quem poſtquam uidi cęſum langueſcere ſedit
  Iam quatit, & biiuges oriens crebro cit ęquos nox:
Et piger aurato procedit veſper ab Oeta:
Cum grege compulſo paſtor duplicantibus umbris
Vadit: & infeſſos requiem dare comparat artus:
Cuius ut intrauit leuior per corpora ſomnus;
Languidaque effuſo requierunt: membra ſopore:
Effigies ad Deum Culicis deuenit: & illi
Triſtis ab euentu cecinit conuitia mortis.
Inquit, quis meritis ad quę delatus, acerbas
Cogor adire uices? tua dum mihi carior ipſa
Vita fuit uita: rapior per inania uentis:
Tu lentus refoues iucunda membra quiete
Ereptus terris è laudibus. at mea manes
Viſcera letheas cogunt tranſnare per undas.
Pręda Charontis agor: uideo ut flagrantia tedis

Lumina collucent infeſtis omnia templis.
Obuia Tiſiphone ſerpentibus undique compta,
Et flammas,& ſæua quatis mihi uerbera,pœna
Cerberus, & dirus flagrant latratibus ora:
Anguibus hinc,atque hinc horrent cui colla reflexis:
Sanguineique micant ardorem lumina orbes.
Heu quid ab officio digreſſu eſt gratia? cum te.
Reſtitui ſuperis leti iam limine ab ipſo;
Præmia ſunt pietatis ubi? pietatis honores
In uanas abiere uices;& iure receſſit
Iuſtitiæ prior illa fide Inſtantia uidi
Alterius,ſine reſpectu mea fata relinquens.
Ad parileis agros euentus:ſit pœna merenti:
Pęna ſit exitium;modo ſit,dum grata uoluntas:
Exiſtat per officium.feror auia carpens,
Auia Cimerios inter diſtantia lucos.
Quem circà triſtes deſentur in omnia pęna.
Nam uinctus ſedet immanis ſerpentibus Othos,
Deuinctum męſtus procul aſpiciens Epialtem;
Conati quondam cum ſint incendere mundum:
Et Tiryos Latona tuæ memor anxius iræ.
Implacabilis ira nimis iacet alitis eſca.
Terreor à tantis inſiſtere terreor umbris
Ad ſtygias reuocatus aquas.uix ultimus amni
Reſtat.Nactareas diuum qui prodidit eſcas
Gutturis arenti reuolutus in omnia ſenſu.
Quid ſexum procul aduerſo qui monte reuoluit?
Contempſiſſe dolor quem numina uincit acerbus,
Ocia quęrentem fruſtra:ſub lite puellæ
Ita quibus tedas accendit triſtis Erynnis:
Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis.
Atque alias alio denſas ſuper agmine Turnas.
Impietate fera uecordem Colchida matrem
Anxia ſolicitis meditantem uulnera natis:
Iam Pandionias miſerandas prole puellas,
Quarum uox querula eſt ; & ſuperat quod Biſtonius rex,
Orbus Etops mæret , uolucres euectus in aura.
At diſcordantes Cadmeo ſanguine fratres
Iam truculenta ferunt,infeſtaque lumina corpus
Alter in alterius:iamque aduerſatus uterque
Impia germani manat quod ſanguine dextra.
Eheu mutandus nunquam labor:auferor ultra
In aduerſa magis diſtantia numina cerno.
Elyſiam tranandus agor delatus ad undam
Obuia Perſephone comites Herodias urget
Aduerſas perferre faces Alceſtis ab omni
Inuiolata uacat cura,quod ſæua mariti
In calcedoniis Admeti cura morata eſt.
Ecce Ithaci coniunx ſemper decus Icariothis
Fœminem concepta decus manet:& procul illam
Turba ferox iuuenum telis confixa procorum.
Quin miſera Eurydice tanto mærore receſſit
Pœnaque reſpectu & nunc manet Orpheus in te.
Audax ille quidem: qui mitem Cerberon unquam
Credidit:aut ulli Ditis placabile numen.
Nec timuit Phlegetona furens ardentibus undis:
Nec mæſta obtentum Ditis ferrugine regnum,.
Defoſſaſque domos,ad tartara nocte cruenta
Obſita nec facileis Diti ſine iudice ſedeis
Iudice,qui uitæ poſt mortem uindicat acta

Sed fortuna ualens audacem fecerat ante:
Iam rapidi ſteterant amnes,& turba ferarum
Blanda uoce ſequax regionem inſederat Orphei:
Iamque imam uiridi radicem mouerat alte
Quercus humo:ſteterant omnes:ſiluaque ſonora.
Sponte ſua cantus rapiebant cortice amara,
Labentes biiuges etiam per ſidera Luna
Preſſit:equos & tu correnteis menſtrua uirgo
Auditura lyram tenuiſti,nocte relicta.
Hæc eadem potuit Ditis te uincere coniux,
Eurydicemque ultro ducendam reddere,non fas,
Non erat in uitam dirę exorabile mortis
Illa quidem nimium maneis experta ſeueros
Præceptum ſignabat iter:nec retulit intus
Lumina:nec diuæ corrupit muneralingua.
Sed tu crudelis tu magis Orpheu,
Oſcula cara petens rupiſti iuſſa deorum.
Dignus amor ueni a:gratum ſi tartara noſſent
Peccatum meminiſſe graue.Et uos ſede piorum,
Vos manet heroum contra manus hic & uterque
Aeacides,Peleus nanque,& Thelamonia uirtus
Per ſecura patirs lętantur munera;quorum
Connubiis Venus,& uirtus iniunxit honorem,
Hunc rapuit feritas,illum Nerei amauit.
Aſſidet,ac iuuenis ſociat te gloria fortis.
Alter in excelſum referens à nauibus ignes
Argolicis Phrygios torua feritate repulſos.
O quis non referat talis diuortia belli:
Quæ Troia uidere,uiri,uidereque Graii
Teucria cum magno manaret ſanguine tellus:
Et Simois Xanthique liquor:Sigeaque præter
Littore,cum Troas ſæui uos Hectoris ira
Videre in claſſeis inimica mente Pelaſgas
Vulnera,tella,neces,igneis inferre paratos.
Ipſa uagis,nanque Ida potens feritatis,& ipſa,
Ida faces altrix cupidis præbebat alumnis:
Omnis ut in cinere Rhætei littoris ora
Claſſibus ambuſtis flamma lachrymante daretur.
Hinc erat oppoſitus contra Thelamonius heros:
Obiectoque dabat clypeo certamina,& illinc
Hector erat ſummum Troię decus,acer uterque.
Fulmninibus ueluti fragor ſonat ætheris in ſe
Tegminibus,teliſque ſuper Sigeaque præter
Eriperet reditus.alter Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere nauibus inſtat.
Hoc erat Aeacides multum lætatus honore.
Dardanideque alter fuſo quod ſanguini campis
Hectore luſtrauit uictor de corpore Troiam.
Rurſus acerba fremunt Paris hunc quod † letat: & huius †ledat:
† Arma dolis Ithaci uirtus quod concidit icta. †Alta
Hinc gerit euerſo proles Laertia currus:
Et iam Strimonii Rhæſi,uictorque Dolonis,
Palladio lætatur ouans:ru·ſuſque tremiſcit,
Pamoicum,Aſiamque horret Leſtrygonas atrox:
Illum Scylla rapax canibus ſuccincta Moloſſis,
Aetneusque Cyclops,illum metuenda charybdis.
Pallenteſque lacus,& ſqualida tartara terrent.
Hic tantali† generis decus amplus Atrides †genter
Aſſidet Argiuum lumen:quo flamma†regente †Aeacu:
Doris Erichthonias proſtrauit funditus arces. †regente

Redddit

Reddidit heu grauis pœnas tibi Troia furenti:
Helleſpontiacis obitu ius reddidit undis:
Illa uices hominum teſtata eſt copia quondam.
Ne quiſquam propriæ fortunę munere diues,
Iret ineuectus cęlum ſuper omne,propinquo
Frangitur inuidiæ telo.decus ibat in altum
Vix argo repetens patriam,ditataque præda
Arcis Erichthoniæ:comes huic erat aura ſecunda
Per placidum curſu pelagus: Nereis ad undas
Signa dabat:pars inflexis ſuperacta carinis.
Cum ſeu,cœleſti fato,ſeu ſideris ortu,
Vndique mutatur cœli nitor omnia,uentis
Omnia turbinibus ſunt anxia.Iam maris unda
Sideribus certat conſurgere:iamq́ue ſuperne
Corripere & ſoleis,& ſidera cuncta minantur.
Ac ruere in terras cęli fragor.hic modo lętum,
Copia nunc miſeris circundatur anxia fatis:
Immoriturque ſuper fluctus,& ſaxa Caphærei:
Euboicas autem per cautes,Oetaque late
Littora:cum Phrygię paſſim vaga pręda perempta
Fluctuat omnis in ęquoreo iam naufregia fluctu.
Hi alij ſidunt pariles uirtutis honore
Heroes:medijsque ſiti ſunt ſedibus omnes,
Omnes Roma decus magni quos ſuſcipit orbis.
Hic Fabij, Decijque,hic eſt & Horatia uirtus
Hic fama uetus uunquam moritura per ęuum
Curtius:è medijs quem quondam ſedibus urbis
Deuotum bellis conſumpſit gurges in unda.
Muthis & prudens ardorem corpore paſſu:
Legitime ceſſit cui fracta potentia regis.
His Curius Claræ ſocius uirtutis,& ille
Flaminius:deuota dedit,qui corpora flammis,
Iure igitur talis ſedes pietatis honorat
Illic Scipiadasq́ue duces deuota triumphis
Menia,quos rapidos Libycæ Carthaginis horent,
Illi laude ſua uigeant:ego Ditis opacos
Cogor adire latus uiduos à lumine Phœbi:
Et uaſtum Phlegetonta pati:quo maxima Minos
Conſcelerata pia diſcernis uincula ſede.
Ergo quam cauſam mortis quam dicere uita
Verberibus ſæuæ cogunt ab iudice pœnæ:
Cum mihi tu es cauſa mali: ne conſcius adſis:
Sed tolerabilius curis hæc immemor audis:
Et tamen in vanis dimittis ſomnia uentis.
Digredio,tanquam rediturus.tu cole fonteis,
Et virides nemorum ſiluas,& paſcua lætus:
Et mea diffuſas rapiantur dicta per auras.
Dixit,& extrema triſtis cum uoce receſſit.
Hunc ubi ſolicitum dimiſit inertia uitæ:
Interius grauiter mentem æger:nec tulit ultra
Senſibus infuſum Culicis de morte dolorem.
Quantumque ſibi uires tribuere ſeniles.
Queis tamen infeſtum pugnans deuincerat hoſtem:
Riuum propter aquę viridi ſub fronde latentem
Conformare locum capit impiger hunc, & in orbem
Deſtinat:ac ferri capulum repetiuit in uiſum,
Gramineam uiridi fodiens de ceſpite terram.
Iam memor inceptum peragens ſibi cura laborem
Congeſtum cumulauit opus:iamque aggere multo,
Telluris tumultu formatum creauit in orbem
Quem circum lapidem leui de marmore formans
Conſerit aſiduæ curę nemor, hic & acanthos,
Et roſa purpureo creſcit rubicunda colore;
Et uiolæ omne genus hic eſt,& ſpartica myrtus,
Atque hyacinthus,& hic cilico crocus editus aruo:
Laurus item Phœbi decus exurgens Rhododaphne,
Liliaque,& Roris nouania cura marini,
Herbaque thuris opes, priſcis imitata Sabinis.
Chryſanthusque, ederęque nitor,pallente corymbo,
Et Bacchus Libyæ regis memor,hic Amaranthus,
Bumaſtusque uires,& ſemper florida pinus.
Non illinc Narciſſus abeſt,cui gloria formæ
Igne cupidineo proprios exarſit in artus:
Et quoſcunque nouant uernantia tempora flores.
His tumulus ſuper inferitur.tum fronte locatur
Eulogium.tacita quod firmat littora voce,
Turue Culex,cuſtos pecudum,nil tale merenti
Funeris officium uitæ pro munere reddit.

IODOCI BADII
ASCENSII IN VIRGILII
OPVSCVLA EXPLANATIO.

LVSIMVS Octauij] Sicut in præfationo ſiluarum ſuarum atteſtatur Papinius, & Homerus, Maro fecerunt quædam quaſi ingenij ſui præludia, inter quæ Culicem expreſſe commemorat, opus profecto lepidum, & in re tenui non tenuem gloriã meritum. Inter animantia enim uix quid quam minus Culice, attamen de eo rem arduam,& ex medulis philoſophiæ hauſtam confecit inſequẽs præcipue Parodaxon Pythagoricum,aſſerens uidelicet & Culicis manes ac umbras poſt mortẽ extare,Docebat enim Pythagoras(ut litera Pithagoræ latius declaraturi ſumus)unum cũdemque eſſe in hominibus,& in brutis animũ, uſque adeo ut de unius corpore, uiciſſim in alterius corpus migret,unde oritur Culicis deploratio,cuius ad inferos cogentur manes deſcẽdere,imo iam coacti erant,recipi tamen nondũ potuerunt, cũ uiderentur adhuc corpori obnoxii, quia nondum obtinuerã legitimam ſepulturã. Quam rem tãgit Virgilius Aeo.6.ex Aegyptiorum dogmate,dicens:

Nec ripas datur horrendas,nec rauca fluenta,
Tranſportare prius,quam ſedibus oſſa quierunt,
Centum errant annos,uolitantq́ue hæc littora circum,
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.

Inducitur ergo in hoc opere ſpiritus Culicis,a paſtore interfecti,ab inferis,eo quod inſepultus eſſe rediẽs,munusq; ſepulturæ ab eo implorans,eiusq; occaſione multa quę iam apud inferos procul uiderat,recitans,Reliqua argumenti,ſatis a Calderino explicantur. Ordo igitur eſt. O Octaui.i.Auguſte, quem uulgus Octauianum appellat,non luſimus.i,tenuiter deſcripſimus, opus non magni ponderis, & hoc Thalia.i.Muſa noſtra: modulante.i.modulate dictante. Atque formauimus orſum.i.contextum: tenuem.i.modicum ut araneoli, id eſt parui araneæ. (Nam ueteris, araneus dicit tela uero propriæ ars nea ſed confunduntur.Orditur autem tam textor,quam ſcriptor: unde.

Ordimur telas,ordimur uerba loquendo.)

Luſimus,inquit, & hoc propter,ideſt propterea, hæc carmina ſunt dicta Culicis,ideſt de Culice compoſita,ut omnis ordo,id eſt contextus hiſtoriæ conſonet per ludum(quo uerbo dicendis fidem adhibiturum negat)Notitiæque ducum uoces, & ut uoces,notitię ducum conſonet ludo. Voces ſunt notitiæ ducũ. quia (ut dicit Horatius) Paulum ſepultæ diſtat inertiæ celata uirtus. Et alibi:Neque ſi chartæ ſileant,quod bene feceris mercedem tuleris,& cetera.

(Alij

Aliilegunt, Nutriceſque ducum. Alii, Nutritæ) Voces igitur ſunt notitiæ,aut nutrices ducum.licet inuidus adſit. Quiſquis erat paratus culpare iocos ſcilicet meos,& Muſam: feretur,id eſt habebitur leuior:uel,id eſt etiam pondere Culicis, & fama, Noſtra Muſa loquetur tibi poſterius , id eſt poſtmodum ſono grauiore cum tempora dabunt fructus ſecuros.id eſt ſine cura poſſidenda ocia aut forte ſignificat ſe , nec dum agrorum ſuorum fructus ſecure percipere [Vt tibi dignato]Poſt propoſitionem, faciens aliquam inuocationem dicit cum fiducia , quod Phœbus carminis auctor.ea autem ſumpta eſt ex meritis Augusti. cui Apollo ſumme fauiſſe legitur , vt in bello Actiaco.de quo in fine 8 Aeneid.

Actius hæc cernens,arcum intendebat Apollo.

Rogat autem Muſas,ut feſtiue Apollinem celebrent Ordo autē eſt,O Auguſte,ut carmina.ſ.noſtra:polliantur.i ornentur:tibi, id eſt ad tuam laudem, ſenſu dignato.(ab Appolline.i. dignato habito.capitur enim paſſiue,ut Aeneid 3.

Coniugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,

Phœbus decus Latonæ , & proles aurea magni Iouis erit princeps,& auctor noſtri carminis,& erit fautor lyra,id eſt cythara retinente,id eſt iterum, atque iterum mecū canente ſiue alma ſcilicet Luna,ſiue ſoror. Aliilegunt Luna. Alii intelligūt de Latona alma,legunt,ſiue igitur alma,ſcilicet altrix.ſeu Luna, per fuſa liquore Chimæreo,id eſt iuxta Chimæram, Lyciæ montē, ubi Latona templum habet præterfluentiæ Xanthi, ſcilicet fluminis,educaut,id eſt enutrit eum,hoc eſt ſiue conuerſator nūc in matri: templo Lycia.ſeu , id eſt ſiue ſup. eſt decus aſtrigeri, ſcilicet cœli,hoc eſt ſiue eſt in cæli (Calderinus tamen intelligit ſic,ſeu decus aſtrigeri,ſcilicet cęli,hoc eſt Iuppiter educat illum, nos tamē aliter accipimus) ſeu,ſup.eſt ea parte,qua rupes Parnaſia,id eſt Parnaſſi,montis Apollini ſacri. præpandit , cornua fronte patula,hinc atque hinc,id eſt ex utroq; uertice,eſt enim biceps,& unda Caſtaliæ, ſcilicet frontis Muſis ſacri , à quo ſæpe Caſtalides dicūtur,ſonans prælabitur liquido , ſcilicet riuo hoc eſt ubicunq, nūc eſt Apollo erit carminis noſtri,auctor,& princeps,quare,id eſt quamobrem,ò Naiades,id eſt deæ fontiuū,decus Laticis id eſt fonti Pierii,quia in Pierio antro , ex Ioue & Mnemoſyne.id eſt Memoria,genitæ ſunt ſorores, ſcilicet inter uos,ite,& celebrate,id eſt celebrem,& feſtium reddite, Deum, ſcilicet Apollinem,chorea ludente, id eſt trepudiante circa eū, & tu.ò ſancta Pales id eſt dea pabulorum,ad quam bona agreſtium,pro agreſtium , hoc eſt agricolarum,recurrūt,id eſt recurſum ſpe impetrandi auxilii habēt,uētura.id eſt ut uētura ſint. tu,inquā Pales,fac, ſup aut legamus te,id eſt per te , aut tibi id eſt ad tuum honorem fac,vt cura canenti ſic ſecure.i.ſinecura. Quæras,qui id fieri poſſit?ſed ad diuerſa referamus,ut ſit cura, id eſt ſolicitudo canentis,ſine cura non canendi,ſed ſine timore errandi.Ego feror.i.tollor,& erigor inter ſaltus aerios, nemorum,id eſt ſiluarum , & aſtra, id eſt uerſor in mediocri re,ut in media regione aeris,exiſtens inter cœlum, & terram.de te enim humili ſatis ſublimiter locuturus eſt. Et tu Octaui ueneraude. cui fiducia oritur charis meritis,ſcilicet de te, quia in tuam gratiam ſcriptis oppleto ſunt , allabere,ſcilicet per fauorem, meis cœptis Octaui, inquit, ò ſancte puer (falſum ergo quod nefas erat,puerum appellari)allabare cœptis meis,nanque pagina.ſ. noſtra,id eſt liber compactus,non canit tibi bellum,quo tellus Phlegra,id eſt Theſſalia ,ab ardendo dicta, ubi bellum gigantem com miſſum eſt,ſparſa eſt ſanguine Gigāteo,ne pagina noſtra, compellit,id eſt recitat compelli,Lapithas , populos Theſſaliæ, ab Ixione,& nube genitos,in enſes Centaureos,id eſt centaurorum uicinorum,qui eos occiderunt in nuptiis Pirithoi Oriens, ſcilicet Sol, non urit , id eſt non narratur urere ignibus , arces Erichthonia,id eſt Troianas. Nam Erichthonius, filius Dardani,& pater Trois,auus autem Laomedontis , qui pater Priami. ſummopere auxit Troianas opes ut Hom.quoque atteſtatur. Vnde merito , arces ab eo Erichthoniæ dicuntur Fuit & alius Erichthonius.per litem ex Vulcano,& Terra genitus,anguinis pedibus quam fęditatem vt tegeret,aurigandi officium primus iniit. Vnde in Georg.

Primus Erichthonius, currus & quatuor auſus
Iungere equos ,rapidiſque rotis inſiſtere uictor,&c.

Athos,ſcilicet mons Xerxis,Perſarum regis exercitus demolitus, & ſolo æquatus,nec uincula,ſcilicet iniecta magno Ponto,id eſt mori,non quærent iam ſera,id eſt ſero, poſtquam multi Græci de his ſcripſerunt famam lecta,id eſt cum lecta fuerint meo volumine,& Helleſpontus,pulſatus pedibus ęquorum,poſtquam Xerxes ſuper eum pontem extrui fecerat, cum Græcia timuit, Per fas uenietes undique,cātus enim exercitus,& dinumerari non poſſet.ſed flumina ebiberet unde Iuuenalis:Epotaque flumina Medo prandente, non,ſupple quæret famam,lecto meo uolumine,ſed ſupple mea Thalia gaudet.carmina mollia currere in uerſu tenui pede,& gaudet ludere.id eſt faciliter,cōficere, Phœbo duce,id eſt docente,carmina apta ſuis uiribus , ò ſancte puer,ſcilicet Auguſtæ, ex deorum progenie,gloria lucens.ppe tuum manſura per æuum,certet tibi,& mortalibus. certet ſoquam tibi,hoc.i per hoc, carmen noſtrum, aut in hoc carmine noſtro,id eſt faciam inter te,& mortales ſit cōcertatio,an deorum,an mortalium numero aſcribendus ſis? E locus maneat tibi,ſupple in ſede pia ,aut in cœtu deorum , aut imperio pio, & uita ſoſpes id eſt in columnis debita, tibi memoretur p annos felices & liceat,ut ſupple memoretur grata,id eſt utilis,& accepta,bonis,quia malis,diſplicent probi & iuſti principes,ſed nos feramus,id eſt dirigamur ad cœpta,ſcilicet noſtra[Igneus.&c.] Incidit narrare ſic:Sol igneus penetrarat iam in arces ętheras: & quatiebat lumine,aut lumina cādida,curru aurato,id eſt fulgēti & aurora fugabat crinibus roſeis,id eſt radiis ſuis,tenebras ſcilicet noctis,ſupple aut dū paſtor protulit,id eſt eduxit, capellas è ſtabulis,ſcilicet capilibus,ad pabula lęta & petiuit ſumma iuga excelſi montis,qua ſupple parte,gramina lurida,id eſt pinguia & lubrica uelabāt colles patulos,id eſt ſemper apertos, & patentes Capellæ uagæ,id eſt errantes paſcendo,abdunt , id eſt abſcondunt iam corpora ſiluis,dumis,& uallibus, & iam etiam ipſæ celeres, uagantes, ex omni parte, tondebat tenero morſu gramina uiridantia,& hærebāt ad ſcrupea,id eſt lapidoſa,caua, id eſt concaua,ſeu rōcauitates appoſitoriæ,rupes,deſertas. Scrupi autem (inquit Feſtus) ſunt aſpera ſaxa, & diſtantia a tractu umbræ,unde ſcrupoloſam rem eam dicimus,quæ aliquid in ſe habet aſperi, & arbuta pendula carpuntur ramis proiectis,id eſt potiò extenſis,& labruſca id eſt fructus ſilueſtrea ut uuę ſilueſtres in labris noualium aut uinearū creſcentes. (Sed in Bucol. dicitur hæc labruſcæ.

Sylueſtris raris ſparſit labruſca racemis)

Denſæ uirgultis petuntur auide ſcilicet à capris,hæc ſcilicet capra rapit morſu carpente,cacumina , ſcilicet uirgultorū exiſtēs ſuſpenſa,aut exiſtentia ſuſpenſa,id eſt pendula in præcipiti,hęc dico,petit morſu cacumina ſalicis lenta id eſt flexibilis:uel ſupple alni,quæ alnus naſcitur nona,id eſt quæ minus anooſa eſt, & ideo magis tenera.hæc rimatur,id eſt exquirit:ſentes , id eſt ſpinas:ueros,id eſt recētes:at i.ſed:illa,id eſt alia capra,imminet in undam riui imaginis præſtantis O bona paſtoris,ſi quis mente prius docta,id eſt habens mentem prius doctam,& eruditam non faſtidias vſum pauperis.& id eſt inſuper:probet,id eſt approbet uſum pauperis.Omnia ſunt illi,ſcilicet paſtori,& ceteris agreſtibus incognita præiūs luxurię,ſcilicet curis,quę lacetant mentes auidas,pectore inimico ſcilicet ſibi,hoc eſt ſe torquente curis.Si id eſt tametſi:uellera data , id eſt addita opibus Attalicis,qui primus,ueſtes.auro intexere docuit,nō fuerit hia leuata,id eſt tincta:hoc eſt bibapha colore Aſſyrio,id eſt purpura Tyria:& ſinitor auri ſublaqueare domos,id eſt domus non angit animum auarum;que pro & ſi dedecus picturæ nō angit animum:nec fulgor lapidum,ſcilicet pretioſorū,manet cognitus in nulla utilitate,nec pocula referunt gratu,toreuma,ſculpturam,aut cælaturam Alconis,& Bœti,illorum artificum laudatiſſimorum. nec bacæ, id eſt gemma, conchea, id eſt conchis decerpta, à quibus errore concipitur:maris Indi , id eſt Indici, eſt pretio,id eſt ęſtimatur magni,à pectore puro,ſcilicet ab ambitione, & luxu. Paſtores procumbunt corpus,id eſt habent corpus procumbens. Sunt qui poſterorit legendum cenſeant) ſæpe ſuper gramine tenero,(more ſuo ablatiuo dat ſuper)tunc,ſupple cum tellus florida picta per herbas gemmantes,id eſt gemmas emittentes,norat,id eſt ſignat uere,id eſt tempore uerno, arua diſtincta pulchris (Alii,dulcis legunt)coloribus Atque coma,ſcilicet arborum cum uiridi palmite:lucens , id eſt reſplendens,eclat,mollia,id eſt molliter ſuper amictu pampineo,id eſt fronde uitium redimito,uelat,inquit,illum lectum thalamo,in cubili paluſtri:& degentem ocia,id eſt ocioſe,inuidia,ac fraude remota,& pollentem ſibi,id eſt ad ſuam utilitatem Capellæ rorantes,id eſt diſtillantes lactę,ſunt gratæ illi, ſcilicet paſtori, & Venus,ſcilicet creatrix rerum,& Pales dea pabulorum, fœcunda,id eſt fæcunditatem afferens,& antra opaca in uallibus imis amātia,ſemp novis fontibus ſunt illi grata.Quis queat eſſe beatior eo optato magis quā qui procul.ſ.a cupiditate probādo, ſenſus

ſenſus agnouit mente, opes puras, & non auidas? nec tenet (potius timet) bella triſtia, nec certamen funeſta claſſis ualidæ, id eſt naualis pugnæ Quo nec euectus, id eſt ultra ſe uectus, tráſcédit finem habendi, quæ Flaccus in primo Serm. perſcribit, dum ornet ſancta templa. Deum, id eſt deorum, armis fulgétibus offert oltra caput auerſum, i. amotum, oppugnádis hoſtib. ſociis. [Illi falce] perge hoc ordine Deus, ſup. cum falce, ſcilicet Priapus, colitur illi ó potius arte, ſed rudis, ſup ille ſ. paſtor, colit lucus, thura Panchaia, i. quę præcipua in Panchea naſcuntur, cũ in Georg dicat: Solis eſt thurea uirga, Sabeis, adſunt illi, ſup. cũ floribus uariantib. i. uarie ornantibus herbas agreſtes. Requies dulcis adeſt illi, ut uoluptas pura uid... libera, curis ſimplicibus, id eſt nihil utilitatis habentibus Omnis ſenſus imminet huic, id eſt in hoc ſtudium, & dirigit huc, id eſt ad hoc ſtudium, hæc cura eſt ſubdita cordi, ut ipſe contemptor mutus, id eſt turbationis abundet qualibet requie, & locet, id eſt reponat iucũdo ſomno, corpora, id eſt membra, languentia, id eſt defeſſa. O pecus, ó Panes, i. dii paſtorum, o tempe, i. temperamenta gratiſſima, fontis Hamadryadum i. nympharum arborum quarũ cultu non diuite, id eſt faciliter parabili, quiſquis paſtor æmulus, i. innitens, poetæ Aſcræo, i. Heſiodo, traducit ſibi pectore placido uitam ſecutã. [Dum paſtor] ſ. de quo hic loquitur nixus, i. innitens, baculo, ſcilicet paſtorali, agit curas in talibus ſtudiis, & dũ modulatur carmé ſolidum, id eſt integrum non arte canora, id eſt inconditum, modulatur in quam, arundine, id eſt fiſtula cõpacta. Ardor Hyperionis i. ſolis euectus ſ. ad medium cœli, tendit, id eſt extendit, radios, ſ. ſuos, & ponit mundo æthe..., id eſt ſuperio in quo nos ſumus, diſcrimina lucida, id eſt differétias rerum per lucem apparétium, & dum iacit, i. proiicit, flammas capaces, i. amplas in utrunque Oceanum, hoc eſt, dum eſt in medio cœli noſtri capellæ uagę repet... ant ſ. ua... ima, & hoc paſtore compellente eas ad ima uada Lymphæ i. aquę lympidæ, ſuſurrantis, i. cum ſuſurro, & murmure defluentis, quę, ſ. uada, reſidebant, id eſt ſita erant circa muſcum uiridem, id eſt erant iuxta fonte, moſcoſos, quos etiam in Bucol. muſcoſos appellat. [Iam medias, &c.] Ordo eſt. Sol erat ima euectos medias partes operum, id eſt peregerat ima medium curſum diei, tum paſtor cogebat, e... udes denſas, id eſt ſtipatas in umbras, & reſpexit, p... cul eas reſidere in luco uirenti, ó diua Delia, i. Diana tuo, ſ. luco uirenti, quo i. ad qualem, Agaue, ſ. mater pentei, Cadmeis id eſt Cadmi, Thebanorum regis filia uitta quondam furore, ſ. a Baccho immiſſo, uenit fugiens Nyctileum, id eſt Bacchum nocturnum, ſcelerata manus infandas, i. habens manus ſceleratas, & cruentas, i. habens cruentatas, cæde, ſcilicet ibi ſui, quæ bacchata, iugis gelidis requieuit, i. reclinauit in antro, ſ. futuram pœnam, poſterius morte nati, id eſt poſt quã filium occiderat. Panes, id eſt dii paſtorum ſilueſtres, uidebant hic, etiã in herba uiridi, & Satyri, ſcilicet dii ſilueſtres & puellę id eſt nymphæ, Dryades id eſt arborum deæ, egere i. duxere, choros, i. choreas, ſupple in cœtu Naiadum, Orpheus non tenuit canendo, id eſt percantum tantum, id eſt i... tãtum, Hebrum, fluuium illum Thraciæ, reſtantem, id eſt immorantem ripis, & ſiluas, quãtum ó Peneu, flumen Theſſaliæ, diue, id eſt diuine, ſupple tenuerũt te, te morantem choreæ lętæ, fundẽ es multa gaudia, tuo uultu, quis, i. quibus, ipſa natura loc... dabat domum, i. manſionem, ſuſurro reſonante, & reſouebat feſſas, ſcilicet choreas, in antro molli, nam platanus (hic quartæ declinationis eſt) arbores illæ late extenſę aeriæ id eſt altæ, ſurgebant primum patentes, ſupple in ualle, inter quas ſcilicet arbores, ſu... le eſt lotos, alta arbor impia, quia ſocios Vlyſſis impie tractauit, impia, inquit, quæ abegit, ſcilicet à ratione, ſocios Ithaci, id eſt Ithacẽſis, Vlyſſis mœrentis id eſt dolentis, ob caſum ſociorum, dum ipſa heſpita tenuit ſocios Ithaci, captos nimia dulcedine, at, i. ſed populi, ſupple aut alii, quibus, i. in quas Phaethon, id eſt Erydanus, proiectus inſignis curru le qu... tu... Solis mutauerat ... rtus ambuſtos, luctu, i. præ dolore, Heliades ... fi... æ. Phaethontis ſorores, amplexæ brachia teneris r... u... is fundebãt, uelamina candida, i. cortices albicantes, ramis lentis, id eſt flexibilibus. Poſterius, ſupple erat arbor phyllidos, cui Demophoon rex Athenienſium reliquit perfidia, i. per perfidiam, æterna mala ... mentaodi, mala, dicit, perfidia, multis modis ó perfide Demophoon defende & id eſt etiam uũs, puellam, ſcilicet Phyllida, quam ... mitabantur quercus carmi... a fatalia, ſcilicet Dodona... qu... tcus, d... tæ ante uitę, id eſt ... ictui quam ſemi ... ere ... ſ. filius Tri... tolemi, id eſt ille fecit, mutau... ſcilicet quer... u... a... is, xinus qu... maguum decus oaut Argiuæ, ſcilicet Argoæ, edita, hus decorat

proceras ſiluas hirſuta per artus appetit contingere montibus aerijs aſtra [Ilicis, & nigræ] Eandem rem proſequitur, deſcribens, uidelicet, uarium ornatũ ex arboribus, additurus ſymphoniam, & concentum auium, & fontium, iucũda murmura gratamque temperiem. Bene autem dicit, ramis patulis quia patulum dicitur, quod ſemper patet, aut pandiur, ut rami arborum, qui nunquam clauduntur, patens autem quod ad tempus patet, ut docuit Seruius ad illud:

Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi.

[Excelſis quę ſuper dumis] Mira ſuo, ſuper ubi non eſt motus, cum ablatiuo conſtruit, ut in Bucol.

Tu tamen hac mecum poteris requieſcere nocte.

Fronde ſuper ui...is.

Idem tamen in Aene, i. d. xii,

Fama ſuper æthera notus.

Quod nunc loquimur Ordo autem eſt. Species ilicis nigræ, & cupreſſus læta, id eſt lætitia affectrix, & fagus umbroſæ, quia ramoſæ, & hæderæ ligentes brachia, id eſt ramos, ne populus, ſcilicet arbor, in quam ſorores Phaethontis transformatę ſunt, plangant artus fraterni, id eſt Phaethontis fratris, & ipſæ, ſcilicet hederæ lętæ, excedunt ad ſumma cacumina & pingunt uiridi Pallore, corymbos, id eſt fruct⁹ ſuos, aureolos, id eſt ſubluidos, quis id eſt quibus aderat myrtus nõ neſcia, conſcia, fati, id eſt mortis. At, id eſt, ſed uolucres reſidẽtes, ſupple in ramis patulis edunt, id eſt exprimunt, dulcia carmina, reſonatia, per uarios cantus, id eſt canendi modulos. Vnda manans é fontibus gelidis, id eſt ſub frigidis, ſuberat his, i. erat ſub his auibus, in dumis reſidentibus, quæ ora ... lenibus ſonat, id eſt ſonando indicat liquorem placidum [E quanquam uox auium obſtrepit] id eſt ſtrepitu cõcutit geminas aures, uoces querulæ, id eſt quęrenti ſimiles, referuot banc ſ. undam, aut ſtrepitum eius, quis, i. quibus fontibus Lympha fouet corpora piſcium, natãtia, limo id eſt ſuper limum. & Echo, alit ſonitus aeris, & cuncta, ſcilicet loca, fremunt cicadis argutis i. ſtridulis, & ſonorus ardor, id eſt propter ardorem ut in Bucol.

Solis ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.

Et capellæ feſſæ, cubuere paſſim circa, ſcilicet paſtorem, aut in circuitu, & ſuper dumis excelſis quæ ſcilicet omnia aura venti, ſuſurrantis id eſt obmurmurantis, & ſonantis, leniter afflans i. ſpirans leniter, poſſit confundere, id eſt commiſcere, ut, i. poſtquam, paſtor requieuit ad fontes ... i denſa umbra, proiectus mẽbra, id eſt habẽs membra proiecta, concepit ſoporem mitem, i. tranquillum. Nullis, id eſt non ... ób anxius ullis inſidiis, ſed lẽ... us in ... tois mandauerat ... us preſſos ſecuro ſomno, & ſtratus humi capiebat id eſt cepiſſet corde, id eſt etiam animo, quietẽ dulcem, id eſt placidam, ni, id eſt niſi ſors, i. fortuna, hoc eſt euentus fortuitus tuliſſet ducere ad eum, caſus incertos, [Nam ſolitum, &c.] Docet quis caſus fortuitus requiem paſtoris turbauit, per interuentum, ſcilicet ſerpentis. Ordo eſt. Nam ſerpens immanis maculatus corpore uario, id eſt per corpus varium, & uoluens, ſupple ſe ad tempus ſolitum, id eſt conſuetũ. ſupple in iiſdẽ tractibus, in quibus, ſcilicet paſtor, cubabat dormiens ut, id eſt ſecũdum, quod ipſe merſus in limo ſub magno æſtu ſideris, ſcilicet caniculæ, aut ſolis ardentis. & grauis, id eſt magnus aut moleſtus id eſt carpens lingua uibrantis. obuia, id eſt quæcũque obiecta, uidelicet aer (ut ſi per appoſitionem dictum, nam aera obuia grammatica nõ patitur) torquebat montibus, id eſt uoluptationibus (aut montibus id eſt a muntibus, ſed ſi in limo quomodo in montibus?) late, id eſt per latum, orbes id eſt annulos ſuos, & ſpiras ſquamoſos. Auræ tollebãt id eſt erigebant, & uires dabant, ſupple eum, & ei ad omnia uehementis niſus, id eſt pertinentia ad u... m orſum, aut orſũ & ita ipſe voluẽs iam longius, atque magis, ſcilicet ſic adtutus ab auris corpus reuolubile attollit pectus fulgoribus nitidis. id eſt habẽs fulgores nitidos, & caput ... ollit ſ. ſublimi ceruice, cui, ſcilicet capiti, criſta ... ta, id eſt eminens. & extã ſuperne, id eſt deſuper, maculis ... ubiicitate luces amictu purpureo, i. ſanguinolento, & lumina flammantia id eſt oculi ignitii micãt aſpectu toruo, & ſupple ſerpens: metaba..., id eſt demetiebatur, ſi ut caſtramẽtari uoluens, loca circum, id eſt in circuitu: tu, id eſt deinde, ipſe ingens ... m gregis id eſt paſtorem recubat aduerſum, id eſt in aduerſa regione & inſtar acrior, & ipſe diffundẽs, id eſt diſpergens, lumina, i. u... tendere, id eſt intendebat, ſupple ea, aut eum, & ab ipſo ſæpius obuia toruo ſ. aſpectu, intr... ideres ... frendebat, aut infr... dere cœpit, quod, i. quia quiſquam ueniſſet a... ua uada, & c... parat arma natura, ſ.

ueneuum

venenum,aut dentes,unde ardet mente,furit ſtridoribus,into
nat ore,& torquetur flexibus.i. reuoluribus,aut annulis orbis.
i.gyris,corporis uerſis.i.circumactis,guttæ ſanguineæ manant.i.
distilant undique,per tractus.i.ubi corpus lubricum trahebat,
& rumpit fauces ſpiritibus i.crebris,& magnis flatibus, quo.ſ.
ſerpente paranti cuncta.ſ.naturæ arma aduerſus paſtorem alũ
nus paruulus.i culex quem paſtor alere ſolebat a flatu,& ſan-
guine,proprio humeros i.ens l ualde prope humeros, conter-
ret hunc.ſ.paſtorem,& monet uitare mortem,nãque qua ſup.
parte lumina deducta per culmina.i.oculi aperti per ſummita
tes pendebant,ideſt aperiebant genas i receptacula lacrymarũ,
& ſinus oculorum,gemmis i.pupilis oculorum in morem gem
marum relucẽtibus,& formatis,ac pro i.qua pabula.i.pupilla,
naturę ſentoris erat icta,id eſt percuſſa leui telo.i.modico aculeo
Culicis tum.i tũc ipſe paſtor furibũdus proſiluit, & miſit mor
ti i.ad mortem,illum.ſ.culicem,paruulum obtritum.ſ. digitis,
aut palma cui ſpiritus ſ.uitalis diffiſus.i.reſolutus exceſſit om
nis ſenſus,tum.i.deinde paſtor.ſupp reſpexit, cominus i de ꝓ
pe.ſerpentem tenẽtem lumina.ſ.firma,ut noceat.inde.i.deinde
ipſe impiger,id eſt ſtrenuus &,ſupp.exanimus via compos.ſ.ſui
mentem i.in animo,effugit.ſ à ſerpente, & detraxit ab ore ſer-
pentis dextra.ſ ſua,truncum ualidum.ſ.quem ſerpens ferociẽs
abripuerat.Qui,id eſt quis,aut qualis caſus,ue,ꝓ uel,quod nu
men deorum uoluit dubium,ſupp eſſe,prodere.i. manifeſtare.
ſed noluit.ſ.caſus.aut Deus.tales.ſ.homines ſimplices, ut paſto
res uincere horrida membra uoluẽtia.i.uolubilia draconis ſqua
moſi,aut uoluentis.i.agitantis ſe,atque reluctantis crebris icti
bus,& petentis.i inuadentis paſtorem.ſ fœde.i.immaniter,icti
bus feris.id eſt ferocientis,belluæ ſimilibus,aut feri.i.draconis
ferocientis.Qua,id eſt ea parte,ſup.petent,que criſtæ cingunt
tempora,i.partes medijs capitis inter uerticẽ,& aurẽ, & quod,
id eſt quia ipſe ſerpens erat tardus omni languore remoto.i.de
natura ſua ſine lãguore extrinſeco,aut ægritudine extrinſecus
prouenientе,aſpiciens neſcius.i.quaſi ignarus,& imbellis,ac re
pugnare neſcius q a ſ. timor obcæcauerat.i. hebetauerat artus
hoc.i tãto minus,implicuit mentẽ,ſ. paſtoris,formidine dira.i.
deorum ira proueniente, hoc eſt tanto animoſior erat paſtor,
quanto ſerpens hebetior, & tardior effectus, quam.ſ.ſerpentẽ
cæſum,poſtquam paſtor,ſup.uidit,languere.i. deficere languo
re mortis,ipſe ſedit.i.ceſſauit,& requieuit. [Iam quatit,&c.]
Recitat quomodo irruente nocte, paſtor iterum ſopore obru-
tus eſt,atque illi ſpiritus Culicis, mirum in modum plangẽtis
apparuit,atque oſtendit ſibi mortem pro beneficio uitæ illatã.
Ordo eſt.Nox oriens,id eſt naſcens,erebro.i,à tenebris infernis.
quatit equos biiugis i.binos iugũ ducentes,& cit.i.excitat eos,
.i.iã noa appropinquabit,& ueſper piger i.ſerus,,& tardus q a
erat tempore quo,longi ſunt,ueſper id eſt Heſperus;ſeu ſtella
Veneris tardius apparet. tunc enim culices præcipe mordent,
procedit ab Oeta monte Theſſaliæ,aurato,id eſt aures radiis cir
cunfuſo.cum.i quando.paſtor uadi.ſ.in requiem ſuam, & hoc
grege compulſo ſ.ad ſepta,ſeu ouilia ſua,& umbris duplicanti
bus ſcilicet ſe,unde in Bucol.

Maioresque cadunt altis de montibus umbræ.

Et comparat.i.ſimul parat hoc eſt contundit,dare.i.immittere
requiem in artus feſſos,per cuius corpora i.membra:ut.i. poſt
quam,ſomnus,lenior,i aliquantulum tenuis & modicus, ut ſo
let eſſe ægrotis, & difficulter requieſcentibus quibus,uidelicet
uaria apparent phantaſmata,quæ pro,ideſt,mẽbra languida re
quierũt ſopore effuſo.i ſuper ipſa effigies.i ſimulacrum Culicis
deuenit ad eum,& ipſa triſtis ab euentu mortis.i.quia ob bene
ficium interemptus erat Culex cecinit illi.ſ paſtori, conuitia.i.
opprobria,& contumelias,& ſup.inquit,quid meritus,ſup.repẽ
ditur,aut quid meritus,ſupp ſum, ſed ſyllaba licẽter poneretur
dicẽdo meriturus,ad quæ.ſ mala ego dilatus, id eſt reſeruatus,
cogor inire acerdas uires.ſ.inferorum, dũ tua uita fuit carior,
me ipſo.i.quam uita mea,ego raptor,i. eripior,i. uita.ſ.mea uẽ
tis.i.à uẽtis,tis,per inania,ſcilicet loca aeris,quæ uulgus inania
putat. Tu lentus.id eſt ocioſus & proſtratus, refoues membra,
quiete iucunda,id eſt placida,& delectabili.ereptus,id eſt libera
tus ꝑ me. è cladibus teris.id eſt diris ſcilicet infernalibus qui-
bus immerſus fures.at,id eſt ſed manes,id eſt inferi cogũt mea
uiſcera, ideſt ſimulacrum corporis mei , tranare per undas Le-
theas,id eſt ipſius Lethe ,fluuii obliuionis apud inferos,ꝑ quẽ
intrantes animæ ad inferos(ſecundũ Gentiles)obliuiſcuntur om
nium quæ dulcia erat apud ſuperos, & redeuntes ad nos.obli-
uiſcuntur omnium quę paſſæ ſunt,aut uiderunt apud inferos,
Ego agor , id eſt impellor,exiſtens præda Charontis,id eſt port
toris ſic dicti,qui cymba ſutili traducit animas , ut dictũ eſt in
ſexto ex ſuperſtitione Aegyptiorum,uidi,quia apud Charonta
fuerat,ſed nõ poterat traduci,quia ſepultura carebat.Vnde in 6.
de talibus dictum eſt:

Centum errant omnes annos,uolitantque littora circum.

Vidi ergo ut,eſt qualitates omnia lumina collucent in templis
infernis(ſic enim Calderinus legit,cum alij ſcribant infeſtis)fla
grantia,id eſt ardentia,telis,id eſt quicunque uiſuntur apud in
feros,habent oculos ardẽtes fumoſo igni, qui à teda procedit.
Tiſyphone i furia infernalis,ultrix:& ab ultione dicta,compta
vndique ſerpentibus.i.habens pro comis,ſerpentes,& pro crini
bus,angues qu ſtit mihi.i.ad terrorẽ meum,& flammas,& ſæ-
ua uerbera.& cerberus,ſup.eſt pœna:& ora.ſ.eius,quia tria ha-
bet flagrant.i.ardẽt diris latratibus:cui,ſ.Cerbero cani tricipiti
colla arent.aut horrẽt,hinc,atque hinc.i.utrinque anguibus re
flexis & orbes luminis.i.pupillæ oculorum, micant.i.micando
emittunt.ardorem ſanguineum.id eſt ſanguinei coloris [Heu
quid ab officio]Grauis conqueſtus Culicis, dolentis beneficiũ
à ſe collatum, in perniciẽ uerſum ad inferos cogatur traduci,
ex paradoxi(ut dicit) Pythagoræ aſſerentis,unũ,eundemq́, ſpi-
ritum in hominis,ac bruti animalis corpore uiciſſim eſſe,ſpiri
tus Culicis recenſet eos,quos apud inferos ſe inuenturum no-
ſcit.Tangens plurimas hiſtorias,quas,quia Calderinus non ne
gligenter explicat,erimus ordine,& explanatu contenti qui ra
lis eſt.Heu ,dolentis uox.quid.id eſt ad quid.& quo: eſt gratia,
id eſt,gratiarum actio,aut gratitudo digreſſa ab officio.Nã (ut
Cicero docet) officiũ grati animi eſt imitari agros feraces qui
plus reddunt,quam acceperint, unde longe diſcedit ab officio
qui pro beneficio ſummam iniuriam reponit:cum,id eſt quan
doquidem ego reſtitui te.ſ exiſtentem in ipſo limine:leti,id eſt
mortis.id eſt cum parum abeſſes ab interitu per morſum ſerpẽ
tis,reſtitui te ſuperis,id eſt auris uitalibus, hoc eſt huic mundo,
qui reſpectu inferorum ſuperus eſt.ubi ſunt præmia pietatis ſ.
meæ?Honores pietatis abiere in vices vanas,id eſt omnis pietas
euanuit,& in nihilum redacta eſt,& illa prior,id eſt,priſca fides,
iuſtitiæ.ſcilicet Aſtreæ,quę erat apud antiquos tempore Satur
ni,receſſit iure,quia ut dicit Ouid.

Vltima cæleſtum terra Aſtrea reliquit.

Quod in Georg.teſtatur poeta,ego uidi i.conſidera i.ſala id eſt
mortem alterius,inſtantia,id eſt imminẽtia,relinquens mea fa
ta ſine reſpectu,id eſt conſideratione, ideſt non habẽs reſpectũ
ad mortẽ quæ per hoc mihi immineret.Ego agor nunc ad euẽ-
tua pariles.id eſt cõſimiles qui illi non euenerũt,ſed eueniſſent,
pœna,id eſt ſupplicium fit merẽti,ſcilicet beneficium, & pœna
fit exitum,id eſt redactus ſum in exitium.i exitium vitę per pę
nam quam pro bene facto rependo,cum, id eſt quandoquidẽ,
uoluntas grata ſit mihi , id eſt cum libens, & uolens beneficiũ
impenderim , exiſtat.ſupple precor, aut par eſt, ut exiſtat offi-
cium,par.i.conſimile,ut.ſ.liberet ab interitu. ego feror.i.aufe-
ror.carpens auia.i.loca inacceſſa,ſiue uia auia,dicit,diſtãtia in-
ter lucos Cimerios.i.Cumano , ubi ad inferos acceſſus eſt aut
lucos inferos, ad quod per Cimerium peruenitur, circa quẽ.ſ.
me,pœnæ triſtes denſentur.i.accumulantur, & ſtipãtur in om
nia.ſ.circumiacentia,nam Othos,filius Alcei,immanis i.horrẽ
dæ magnitudine.& crudelis, ſedet uictus ſerpentibus. Bene ſe-
det,quaſi non abiturus.unde in 6.

Sedet æternumque ſedet.

Infelix Theſeus.

Sedet , dico mœſtus aſpiciens procul Ephialten fratrem ſuũ de
uictum,id eſt etiam uictum ,cum , id eſt quandoquidem ipſi
ſunt conati quondam incendere olympum , & Tytos.i.alumnus
terræ,ò Latona,mater Apollinis,memor,id eſt memorãs tuas
iras,ut ſit Græca locutio,caſtrena anxius,iacet, ſcilicet proſtra-
tus,unde in 6.

Per tota nouem cui iugera corpus.

Porrigitur.

Exiſtens eſca alitis uiui , ſcilicet uulturis,inde fatigabilia, quia
ira, ſupple tua eſt implacabilis , aut iacet ira tua implacabilis.
[Ego terreor inſiſtere,]id eſt progredi i terreor,inqui, è tantis
umbris . Vix ille qui prodidit cœnas Nectareas , id eſt cum Ne-
ctare ſumendas,Diuum,id eſt diuorum,ſcilicet Tantalus reuo
catus ad aquas Stygias,id eſt Stygis,paludis infernalis,de qua in
ſexto ſatis dictum eſt. Vix reſtat amni,ſcilicet infernali , quem
mento tenus habet reuolutus in omnia,id eſt in omnem par-
tem,ſentu gutturis arẽti,id eſt delicato, quid ſuppl e dicam de
illo

illo.ſ.Siſypho.qui reuoluit procul ſaxū.ſ.de mōte aduerſo, quē
dolor acc:bus.i ſtimulus conſcientiæ uincit.i.cōuincut,& accu
ſat contempſiſſe numina.i. Deos.O puellæ.ſ. Belides, quærētes
fruſtra ocia.i ceſſationem,ab infundēdis aquis ſub lite.i.contē
tiones quibus tristis E rinnis.i furor,accendit tedas.ſ.maritales.i.
acuit furorē in maritos quos occidiſtis.ire.i.deſcendire a me,
q.d.triſte eſt uos uidere. Sic.i ſic ne Hymeu ſ. Deus legitimarū
nuptiarum dedit connubis mortis,præſata.i fatalia? atque dē
ſat.i.accumulauit, alias turmas.i.copias quinquaginta fratrū.
uno dempto ſuper alio agmine,id aggerendo agmen ſuper ag
men. impietate fera, idest belluina, aut feroci l cum ego nam
Colchida.i.Medeam Colchorum regis filiam,& eſt patronymi
cum parcia.matrem medicantem natis.i.filiis ſuis Diudymo, &
Theſſandro,ſolicitis.i anxiis, Vulnera anxia, & cum cernā tam
puellas pandonias.ſ. Prognem,& Philomenam,miſerandas pro
le.ſ Itbi.aut Ithylo , quarum uox eſt querula, quod.i.qua, rea
Biſtonius i.Thracius,ſ Thereus ,ſuperat.i.ſuperuiuit,exiſtēs Or
bus.ſ.filio quē comedit,& ipſe Epopos.i.effectus talis auis,mœ
ret,i.queritur , aut dolet euectus in auras uolucrer.i. uelociter
tranſibiles,& cedentes,ar.i.ſed,frarres Cadmeo ſanguine.i.pro
pagati à Cadmeo.rege Thebarum ſ.Etheocles, & Pollinices,di-
ſcordātes.i.qui diſcordes uixerunt, ferunt iam.i in morte lumi
na truculenta,& infeſta.i.oculos diros,& infenſos,exiſtens iam
uterq; aduerſatus alterius,quod.i.quia dextra impia manat.i di
ſtillat,ſanguine germani.ſ.fratris alter alterius [Eheu mutādus
nonquam labor,auferor ultra In diuerſa,&c.[Terret Culicem ſi
mulacrum,æterna apud inferos detentio, ac immorādi neceſſi
tas,quo magis nos arguendi ſimus,ſi ea res nō commoueat,re
citatque quo ordine ferè in ei.proceſſit heroidas i mulieres no
biles,cæterosque qui impariter amauerunt eſſe ferè in primo
ordine apud inferos,unde uarias tangit & fabulas,& hiſtorias
quas cum Calderinus graphice,ac diluci de ſatis explicet. Ordo
eſt.Eheu,dolentis interiectio.quæ abſolute i.ſine caſu ponitur,
ut.Eheu quid uolui miſero mihi?Et,Eheu quam pingui macer
eſt mihi taurus in eruo,labor ſ.apud inferos, nūquam mutan-
dus.ſ.in requiē,ego auferor ultra in diuerſa.ſ.loca,& cerno lu-
mina.i oculos aut potius limina magis diſtātia, & agor tranā
dus.i.tranſuehendus nauigio,delatus ad undam Elyſiam.i.per
quam traiicitur ad Elyſios campos qui beatorum ſunt,Tiſipho
ne obuia i.occurrens mihi,urget heroidas i.nobiles,ut dixit, &
quæ penè immortalitatem meruerūt puellas,ac mulieres ama
trices,comites.i quę ipſam comitātur,viget,dico,perferre faces
idest amorum,amorum, aut maritales perferre aduerſum.i.ex
aduerſo,ut earum ſemper recordarentur,ac inde torqueā. q a
eurerunt nō ipſa in morte relinquunt,ut dictū eſt in 6. Aen Alce
ſtis,ſ.uxor Admeti regis Theſſalię,intolata.i incorrupta,quia
plenam fidem ſeruauit.& legitime amauit,vacat ab omni cura
quod i.quia ſæua.i uehemens cura mariti Admeti.i. neceſſitas
moriēdi,aut ipſi,aut alicui ꝓ ipſo,morata.i immorata eſt,hic,
Calcedonias.i.Magarenſes,quæ non idem fecerunt,ut Scyllam,
quæ Niſo patri non uitam ſeruauit, ſed ademit, aut ſaliē ipſū
in auem mutari cogit. Ecce coniux Ithac.i. Ithacenſis Vlyſſis,
exiſtēs una.i.præcipus ſemper decus Charontis.ſ.portitoris ma
net cōcepta decua fœmineum Et procul illa.i.ab illa ſupple ma
net,aut procul illám, ſupp.ſequitur fero turba iuuenum pro-
cocum.i.ipſam,ad coniugium expectantiū confixa tellis.ſ.ſi Cu
pidinis , ſeu amoris, aut curarum nunc apud inferos. Quin.i.
quin etiam Euiydice,i.coniux illa Orphei de qua ad finem quar
to Georgicorum plene dictum eſt,miſeratione digna , quia ad
caſtitatem ſeruandam fugiens Ariſteum in anguem incidit un
de uulnerata interiit,receſſit ſupple à tanto,quārum ſcilicet ha
buerat hic & Orpheus,ut ſi licentioſa declinatio, uocatiuus ꝓ
nominatiuo, aut legat in genitiuo Orpheos,ut ò Eurydice pę
na reſpectus Orpheos mariti tui,manet,&.i. etiam nunc in te.
Quidem.i.certe ille,ſupple fuit audax,qui credidit Cerberon.i.
canem illum triplicitem infernalam per quem intelligitur tri
plex poteſtas Plutonis, mitem.i.benignum, & placabilem un-
quam ſicut Orpheus uideruc credidiſſe, cum cōiugem ab infe
ris reperteret , aut qui credit nomen Ditis.i. Plutonis pacabile
ulli nec timuit Plegetonta lacū aut fluuium infernalem,ab ar-
dore dictum,unde addit fucentem.i.æſtuantę undis ardētibua,
nec timuit regna mæſta ferugine.i.obſcuritate,obtēru.i.in poſ
ſeſſione Diti,& domos.i habitationes, ſeu manſiones defoſſas
quaſi ſub terra foſſas,ac tartara obſita noctę cruēta.i.ſanguino
lenta,& noxia,nec id eſt & non.ſedes Ditis non, ſup.fuit faci-
lis.ſ.auditu,aut obitu,ſine iudice,q a vt dicitur in texto.Nec ve
ro hac ſine ſorte datæ ſine iudice ſedes.Quæſitor Minos urnam
mouet,&c Sina iudice,inquit , qui uendicat poſt mortem acta
uitæ,id eſt quæ quiſque agit in uita,ſed futura.i proſper ſucceſ
ſus fecerat Orphea audacem quia amnes.ſ.inferorum aut ad in
feros ducentes rapidi.ſ.prius ſteterant iam.i.ad cātum Orphei,
& turba ferarum ſequax blanda uoce id eſt propter blādam vo
cem inſederat id eſt occupauerat regionē Orphei,idest qua ip-
ſe tranſire uellet [Iam que,]id eſt, & Iam quercus alta mouerat
imam radicem,ſupple in aut ab homo uiridi. Non ſtaret uer-
ſus ſi dicatur Iam Orpheus mouerat imam radicem altæ quer
cus,quia ſic quercus,cum ſit genitiui caſus,tu us productā exi-
ret, & amnes ſtaterant,& ſilua ſonore:ſapiebant iā ſua ſponte
cantus i.Orphei,cortice amara,id eſt corticem amarā,ſic in Bu
col.Circundat amaræ corticis cum potius maſculinū ſit:ut,Ra
pius de ſubere cortex Luna preſſit,id eſt receſſit,& a curſu re
tinuit,etiā equos biiuges,id eſt bigas trahētes,labentes.i.prius
per ſidera. id eſt ſigna cœleſtia in zodiaco Et tu o uirgo men-
ſtrua.i.mēſes diſtinguens.ſ.Luna auditura lyram.i.ut audiret ly
ram Orphei,tenuiſti currentis. ſcilicet equos nocte.i gubernatione
tione noctis relicta,ò coniux Ditis.ſ.Proſerpina hæc eadē.ſ ly-
ca potuit uincere te,& reddere.i.vincere ut cogar reddere ultro,
Eurydicem ſ.coniugem Orphei ducendam,id eſt abducendam.
Nam non erat fas,nō erat inquam abducere inuitam,& ſupple
nume diuæ mortis.i.quæ habet dominiū mortis, uidelicet Pro
ſerpinæ . non erat exhorabile.ſ precibus , ſed tamen ſuperbile
dulcedine cārnis illa,ſcilicet Eurydice,aperta manes id eſt infe-
ros,nimium ſeueros,id eſt rigidos,& ſequaces ueci ſignabat iter
præceptum.ſ.à Proſerpina,ut pegeret, nec retroſpiceret,nec ce
tulit,ſupple pedem inter lumina,nec corrupit limina diuæ lin
gua.i.nihil guſtauit apud inferos,quod tamen alibi aliter dici-
tur.Sed tu,ò Orpheu crudelis.ſ.per impatientiam amoris , qui
coniugem oſculaturus reſpexiſti,tu inquam,magis crudelis,pe
tens oſcula cara coniugis.i coniugis caræ,rupiſti iuſſa deorum,
qui.ſ iuſſerunt ne retroſpiceres,amor.ſ.tuus in coniugem : di-
gnus ſupple erat uenia ſi tactara.i.manes,noſſent grarū.i. grati
animis nocere.unde in quarto Georgicorum:

Ignoſcenda quidem ſcirent ſi ignoſcere manes.

Graue,id eſt moleſtum eſt,ſupple nobis meminiſſe,id eſt recor
dari peccatum qua torquētur neceſſaria recordatione commiſ
ſorum:unde in ſexto,nimium meminiſſe neceſſe eſt,& manus
id eſt multitudo, quæ manibus ualuit:utpote eorū manet ſup-
ple in ſede piorum,id eſt innocentum:manet,dico,contra uos
idem ex oppoſito in aduerſa regione ; uterq; Aeacides manet,
ſupple hic dicit Autem uterque Aeacides,id eſt Aeaci filius nā
que Peleus.ſi pater Achillis,alter Aeacidarum,& virtutis Thelu
monia,id eſt ipſe Thelamon patrem Aiacis, locitatur hic ꝓ nu
mina patris.ſ.Aeaci.ſecura, id eſt facientia eos ſecuros : quo -
rum connubiis Venus & uirtus innait honorē:nam feritatis,ſ.
bellica.rapuit hunc.ſ.Telamonium,qui primus muros Troia-
nos ſub Laomedōte tranſcendit,& ob id Heſionam Laomedon
tis filiam,& Priami ſororem meruit ex qua Teucrum genuit
& ex Peribia Alcati Atheniēn. Aiacem. Nereia , id eſt nympha
marina.ſ.Thetis amauit illum.ſ.Pelea , qui ea ea Achillem ge-
nuit. Ac pro,& iuuenis ſ filius Pelei,appoſitore,gloria fortis ſo
ciatæ,id eſt cōſimilis,aſſidet iuxta ſedet, & alter.ſupple iuuenis,
uidelicet Aiax,referēs in exceſſum.i.excelſiue, aut in exceſſu,
igneis Phrygios, id eſt Troianos , ab Hercule immiſſos repul-
ſos a nauibus Argolicis,aut referēs à nauibus Argolicis igneis
Phrygios repulſos,torua,id eſt immani feritate, ſup.aſſidet. Et
ideo deſcriptionem minimæ rei, uidelicet necis culici.auget re
bus maximis,ut pote geſtis in excidio Troianæ vrbis,ꝓ quod o
ſtēdit poeta fertilitatem ingenii ſui,qui res minima dilatare.&
maximas contrahere nouit.Nec tamen impertinentes, ſi rece-
perimus paradoxū Pythagoricum de animorum in aliena cor
poris tranſmigratione.[O quis non referat talis diuortia belli:
Quę Troiæ.&c.] Quia mentionem fecerat belli Troiani, facit
digreſſionem per acclamationem ,dicens,O quis non referat.i.
nō recenſeat,diuortia.i.diſſenſiones,& lites,ac certamina, aut.
diluuia,à uortice,talis belli,quæ.ſ.diuortia viri Troiæ,uidere,i.
uiderunt & Graii,id eſt Græci uidere,cum id eſt quādo,Tellus
Teucria,id eſt Troiana,manaret, id eſt diffluerer magno sāgui
ne , & Simois fluuius ille Troianus,& liquor Xanthi alterius
fluuiis.Illum perfluētis,ſupple manaret magno ſanguine,præ
ter littora Sigæa,id eſt maris Sigęi.in quod incidūt, cum id eſt
quando,ira Hectoris ſæui viderit,ros Troas paratos inferre mē
te inimica,id eſt hoſtili animo.in claſſes Pelaſgas,id eſt Græca
nicas.

alcas uulnera tela, neces & igneis, eo ſupple magis nanque ipſa Ida.ſ.ſilua pinifera Ilio uicina, potens feritatis.i.quæ potuit ſufficere & ſubminiſtrare feritati arma, & ipſa altrix.ſ.tædarũ & pinorum præbebat alumnis cupidis.ſ.incendij committendi, faces.ſ.in naueis immittendas, ut omnis ora littoris Rhœtei illius promontorii ad Troianũ, ad quod ſtabant naues Græcorum, daretur in cineres, & hoc claſſibus ambuſtis.i. circumuſtis, & flamma lacrymante.i.aquas admixtas ligno guttatim eijciente, Heros Thelamonius ſ.Aiax Thelamonis filius oppoſitus erat contra, id ex aduerſo, hinc, id eſt ex altera parte, ſcilicet Græcorum, & dabat certamina clypeo obiecto ſcilicet cõtra faces, & tela, & Hector ſummum decus Troiæ erat illinc, id eſt ex altera parte.ſ. Troianorum, uterque acer.i.ſtrenuus, ſup.erat ueluti fragor editur cęlo, id eſt in aere fulminibus, id eſt dum fulminat, & notat, ita, ſupple editur fragor tegminibus ſ domorum, hoc eſt regulis, aut in tegminib.ſ.capitum, hoc eſt galeis, editur dico, enſe, & telis ſuper, & præter Sigea ſupple littora, ut ſupple Hector eriperet reditus.i. faceret ne redirent ambuſtis nauibus, & alter.ſ Aiax, protectus, i.propulſus, inſtat depellere nubibus, ſcilicet Gręcorum ferro i.per arma ſua, uulnera Vulcania, i.quæ Vulcanus, hoc eſt ignis inſerebat, uidelicet ambuſtione, Aecides, id eſt Aeci nepos ſ.Aiax, lętatus erat uultu .i. præ ſe ferebat uultum lętum, hoc honori id eſt propter hunc honorem quod Hectorem pellere, & claſſe defendere potuit, & alter ſupple Aeacides uidelicet Achilles, lætus, ſupple erat, hoc honore quod ipſe uictor de corpore, quia animam uincere nequiuit luſtrauit. id eſt circunitraxit Hectora, campis.i per campos, Dardaniæ, i. Phrygiæ, & hoc ſanguine, ſ eius fuſo. Troia fremit rurſus, id eſt è diuerſo: acerba, id eſt acerbe. quod, id eſt quia: Paris lętat, id eſt uulnerat.ſ talis letalibus. hoc eſt mortiferis, hunc.ſ. Achillem in templo Appollinis, unde dictum eſt in ſexto:

Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores.
Dardana qui Paridis direxit in tela manuſque.
Corpus in Aeacide

Et quod. id eſt quia alta uirtus, huius ſ. Paridis, cõcidit icta dolis Ithaci.id eſt Itacenſis Vlyſſis: hinc, id eſt hac de cauſa, proles Laertia .id eſt Vliſſes, Laertæ filius, gerit currus euerſos de quibus hoſtes deiecerat. & ipſe iam uictor Rhæſi Strymonij, id eſt Regis Thraciæ de quibus primo Aeneid. dictum eſt, illic uidelicet.

Nec procul hinc Rhæſi niueis tentoria uelis.
Agnoſcit lacrymans prima quæ prodita ſomno,
Tidydes multa uaſtabat cæde cruentus,
Ardentes que auertit equos in caſtra priuſquam
Pabula guſtaſſent Troiæ, Xanthumque bibiſſent.

Et uictor Dolonis Troiani illius, qui ad Græcos explorator miſſus, ab Vlyſſe interceptus eſt, lætatus iam ouans: pallade.i. Palladio ſubrepto; ut in ſecundo Aen. dictum eſt. & ipſe atrox rurſus.i. uiciſſim & ecõuerſo tremiſcit: Pamoicon & horret Aſiam ubi.ſ. pericula paſſus eſt, & Leſtrygonas, qui carnibus humanibus uiccbantur, & in quos incidit Scylla.i uorago maris Siculi, aut per fabulam mõſtrum illud maritum rapax, i. aſſidue miſeros nautas cum nauibus ad ſe rapiens ſuccincta canibus Moloſſis.i. Epiroticis, & Cyclops.ſ. Polyphemus,: Aetneus.i qui in Aetna monte Siciliæ ipſum deprehendit. & Charybdis, aliud periculum eiuſdem maris, metuenda ſcilicet nautis, & lacus pallentes.ſ.inferni, & tartara ſqualida, id eſt obſcęna, terrẽt illũ.ſ. Vlyſſem, qui tot terruit, & inſidiis excepit. Hic & Tantalei generis decus amplus Atrides aſſidet, &c. Commemorat ceteram Græcorum nobilitatem apud inferos eſſe. Ordo autem eſt. Gener Tantalæ.ſ.domus, aut gener Tantalius, ſcilicet Amphion Niobes maritus aſſidet, ſup. hic, Aeacus amplus.i.cum tota progenie ſua, aſſidet hic. Et Atrida lumen Argiuum. i. Argiuorum, ſ. Agamenon aſſidet hic quo regente.i imperante, aut dirigente, flamma oris.ſ. eius i. oris imperanda proſtrauit funditus arces Erichthoneas i. Troianas. Nam Erichthonius fuit filius Dardani, & pater Trois: auus Laomedontis, qui pater Priami, atteſtante Ouid. his uerbis.

Huius Erichthonius, Tros eſt generatus ab illo.

Is ſunt Erichtonius ſummouere auxit res Troianas, ut & Homerus meminit quo circa Erichonias arces appellat. Heu, ò Atrida, Troia reddidit tibi pœnas grauius, id eſt multum grauiter reddidit dicit: tibi furenti, id eſt inſanienti Martio furore & reddidit obituris, id eſt omnib. qui obituri erant, undis Helleſpontiacis, id eſt ad Capharea, mõtem Euboię inſulæ, ad Helleſpontum proſpectantem Iſta copia.i. multitudo hominum armatorum, teſtata eſt quondam.ſ tempore belli Troiani, vices.i. uiciſſitudines hominum, ne quiſquam diues i. reputans ſe diuitem munere.i. beneficio propriæ fortunæ, iret in cœlũ æternũ ſuper omne.i. in cõtinua proſperitate ſuper omnia ferretur, ipſe Atrida, ſeu Atrides, frangitur telo inuidiæ propinquo .i. de proximo omnibus eũ fortunatis imminẽt. Argo. nauis illa oblonga, quia Argonautę in Colchos uecti ſunt, & redeuntes Troiam ſub Laomedonte expugnauerant, ibat in altum decus: repetens bis patriam i. iam ſecũdo, quaſi eadem fuerit nauis (Sũt tamen textus habentes. ergo, ne bis ergo, ſed ſi ſyllaba bis, contra naturam producatur, nihil autem eſt toto opere mẽdoſius ita, ut opus ſit, reuera, commento. qui ſententiam indipiſci uoluerit) repetens, dico, patriam bis, & ditata præda arcis Erichthoniæ.i Troianæ, bis, quia bis Troiam ſpoliauerant Græci, aura ſecunda, i proſpera, & à tergo flans erat huic ſ.caui. & Nereis .i. dea maris, dabat curſu.i. curſu, aut per curſum ſigna ad undas per pelagus placidum, & par.ſ. maris erat ſuperata carinis inflexis.i. curuis, cum nitor cœli mutatur undiq;, ſeu i. ſine, fato cœleſti.i. cœleſtium, prædefinito ſtatuto, ſeu ortu ſideris.ſ. tempeſtatem exercitantis Tangit hiſtoriam quæ ſic narratur. Ad radices Capharei montis, cum peruenisſent Græci, uictores Troiæ, uel ira Mineruę, ut in principio j. Aeneid tangitur ibi, Et furias Aiacis Oilei fingitur enim irata Pallas, ob ſtuprum in templo ſuo ab Aiace Ailco commiſſum, tempeſtatem illic excitaſſe, onde fato cœleſti quod partim deputat, uel fraude Naupli regis in Euboia regnantis. & cupientis ulciſci mortem Palamidis filii, dolo Vlyſis apud Troiam interemti. Argiuorum claſſis diutis caſibus agitata fuit. Nam nocte laborantibus tempeſtate Græcis lucem ſerit in Caphareo accendi, qua illi portum proximum exiſtimantes. in aſperrimos ſcopulos delati, naufragium plurimum facere, unde in 2. Aen.

Scit triſtæ mineruæ ſidus, & Euboicæ cautes.
Vltorque Caphareus, &c.

Omnia ſunt anxia.i. angentia, & angunt uentis & turbinibus, unda maris certat i. contendit conſurgere: ſideribus i. id ſidera, unde alibi, Et tortãtia vidimus aſtra eſt autem hyperbole poetica iam & ſol & ſidera.ſ. minantur minantur ſupra i. deſuper, corripere cuncta, ſ. quæ erant terrenis, & aquis. At, id eſt ſimul: fragor cœli.i. ſonitus ille, prius auditus in aere, uenit in terras, hoc .i. hoc tempore, copia lęta.i. exercitus ille lętus, modo i paulo ante circundatur exiſtens nunc anxia miſeris fatis. commiſcet vtranque opinionem ubique, ut & naturalem, & fatalem fuiſſe tempeſtatẽ cenſeat, & immoritur ſuper fluctus & ſaxa Caphar ei.ſ. montis, & pro.i. per cautes Euboicas.i. ſcopulus Euboici maris, & pro.i iate per littora Ceica, cum.i. quãdo, præda Phrygiæ.i. ex Phrygia ablata: uaga.ſ. fluctibus agitata:, paſſim id eſt quaſi per ſingulos paſſus. peracta i. conſumata, & plene obtenta fluctuat iam omnis naufraga, id eſt per naufragiũ. in fluctu æquoreo, id eſt marino, & ita oſtendit inſtabilitatem fortunæ ex maris ſimilitudine, quod & Seneca facit, quia nihil mutabilibus ipſo mari, quòd ex tranquilitate ſubito commouetur in turbinẽ ſicut ſtatus rerũ lætus in ſummã triſtitiã. Hic alii ſidũt pariles uirtutes honore Heroes, mediiſq; ſiti ſunt, &c. Dicit ẽt Romanos principes, ac nobilitatis proceres in Eliſijs eſſe de quibus & eorum hiſtoriis abunde dictum eſt aliud Georg. a.

Hæc genus acre uirum, Marſos, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcos uerutos
Extulit, hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos,
Et Scipiadas duros bello, & te maxime Cæſar &c.

Ordo igitur eſt. Alii Heroes pariles, id eſt æquales honore uirtutis, ſidunt id eſt conſidunt, & ſedent hic, ſ. in Eliſiis campis Et omnes ſunt ſiti. Id eſt poſiti in ſedibus mediis tanquam honorabilioribus, cum inferioris meriti circunſtent, quos ſcilicet betoas omnis Roma decus, magni orbis ſuſcipit, ſcilicet numerũ principum ſuorum hic ſupp. ſunt Fabii, ſcilicet Fabius Maximus, & cæteri de Fabiorum à Fabis dicta familia, & hic ſunt Decii ſcilicet pater, & filius qui ſe pro republica (ut Liuius docet) deuouerunt & hic eſt uirtus Horatia, id eſt Horatij, illi tergemini, quorum unus contra Albanos Curatios uictoriam obtinuit cũ patriæ libertate, & hic eſt curtius, ſcilicet Marcus de quo Liuius libro ſeptimo, Decadis primæ. Eodẽ anno, ſeu motu terræ, ſe qua ui alia, forum medium fermè ſpecu uaſto collapſum immenſam altitudinem dicitur, nec eam uoraginem coniectu terræ, cu pro ſe quiſq; gereret. expleri potuiſſe priuſquam Deum monitu, quę receptum quo plurimũ populus Romanus

manus paſſet, id enim illi loco dicādum uates canebant, ſi rem publicam Romanam perpetuam eſſe uellent. tum M. Curtium iuuenem, bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitātes an nullū magis Romanum bonum, quàm arma uirtusque eſſet. Silētio facto, templa, deorum immortaliū. quæ foro iminet, Capitoliumque intuentem, & manus, nunc in celum nunc in patētcis terræ hiatus ad Deos maneis porrigērem ſe deuouiſſe, equo deinde quam poterat, maxime exornato inſidentem amatū, ſe in ſpecum immiſiſſe, donaque ac fruges ſuper cū ſ multitudine uirorum, ac mulierū cōgeſtas, lacumq; Curtium ab hoc appellatum, nō ab antiquo Curtio. Hæc illa unde poeta Hic eſt Curtius appoſitorie, uerus fama, nūq̄ moritur per æuū: & hic eſt Curtius, quem deuotum bellis. i. deſtinatū propria deuotione morti in bello, ut animo conceperat obeundam, quia erat præſtanti animo eques garges, id eſt uorago, & hiatus uorans conſumpſit quondā in unda. i. hiatu aquæ undātis ſimili, in medijs ſedibus vrbis. ſ. Romæ. Et hic eſt Mutius Scæuola, prudens. l. prouidens rei exitus paſſus ardorem corpore. i. in manu ſua cui potentia regis. ſ. Porſenæ, fracta i. deuicta legitime. id eſt ut decuit ceſſit in locum, & unā dedit. unde dicit Liuius libro ſecundo ab urbe condita primo Obſidio urbis Romæ. à Porſena Hetruſcorum rege, poſt exactos Tarquinios facta, obſidio erat, & frumēti cū ſumma charitate inopia, ſedendoque expugnaturum, ſe vrbem ſpem Porſena habebat. Cum C. Mutius, adoleſcens nobilis, cui indignum uidebatur populum Romanorum ſeruiētem, cū ſub regibus eſſet nullo bello, nec ab hoſtib. ullis obſeſſum, eſſe liberum eundem populum ab ijſdē Hetruſcis obſideri, quorū ſæpe exercitus fuderit. Itaque magno audaci aliquo facinore eam indignitate uindicandā, ratus primo ſua ſpōte, penetrare in hoſtium caſtrā conſtituit, deinde metuens ne ſi conſulum iniuſſu & omnibus ignaris iter forte deprehēſus a cuſtodibus Romanis retraheretur vt tranſfuga fortuna tum urbis diſcrimē affirmante ſenatum adijt, Tranſire, inquit, Tiberim patres, & intrare, ſi poſſum, caſtra uolo non prędo, nec populationum inuicē ultor, manus, ſi dij iuuāt in animo eſt facious approbāt patres abdito intra ueſtem ferro proficiſcitur, ubi eo uenit in conferciſſima turba prope regium tribunal conſtituit, ibi cum ſtipendium forte milibus daretur, & ſcriba cum rege ſedens pariſerè ornatu multa agere, cum milites uulgo adirent, timens ſciſcitari uter Porſena eſſet, ne ignorando regem ſemetipſe aperiret, quis eſſet quo tenere traait fortuna facinus, ſcribā pro rege obtruncat: uadentē inde per trepidam turbam, cruento mucroni ſibi ipſe fecerat uiam, cum concurſu ad clamorem facto cōprehenſumque regis ſatellites traxiſſeoq; ante tribunal regis deſtitutus, tum quoque inter tātas fortuna minas, meruēdus, magis quam metuens. Romanus ſum, inquit ciuis. C. Mutium uocant, hoſtis hoſtem occidere uolui, nec ad mortem minus animi eſt, quam ad cędem fuit, & facere, & pati fortia Romanū eſt nec unus ego in te hos animos geſſi, longus poſt me ordo eſt, idem petentium decus, proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo ferrum, hoſtemque in ueſtibulo habeas regiæ, hoc tibi iuuentus Romana indicimus bellum nullam aciem, nullum prælium timueris, uni tibi, & cum ſingulis res erit. Cum rex ſimul ira incenſus, periculoq; conterritus, circundari ignibus minitabundus iuberet, niſi expromeret propere quas inſidiarum minas per ambages iaceret, en tibi, inquit, ut ſentias, quā uile corpus ſit his, q̄ magnam gloriam petunt, dexteramq; accenſo ad ſacrificium foculo inijcit, quam cum uelut alienato ab ſenſu torreret animo, propè attonitus miraculo rex cū ab ſede ſua proſiluiſſet amoueriq; ab altaribus iuuenem iuſſiſſet. tu uero abi, inquit, ne in te magis, quam in me hoſtilia auſus iuberem, macte uirtute eſſe, ſi pro mea patria iſta uirtus ſtaret, nunc iure belli, liberum te intactum, inuiolatumque hinc dimitto. Tūc Mutius, quaſi remunerans meritum. Quandoquidem, inquit, eſt apud te uirtuti honos, ut beneficio tuleris à me, qd̄ minis nequiſti ccc. coniurauimus principes iuuentutis Romanæ, ut in te hac uia graſſaremur, mea prima ſors fuit cęteri utcunque ceciderit, primi quo ad te opportunum iter fortuna dederit, quo quiſq; tēpore aderunt. Mutium dimiſſum cui poſtea Scæuola a clade dextræ manus cognomentum inditum, legati a Porſena Romam ſecuti ſunt (adeo mouerat eum, & primi periculi caſus, quo nihil ſe præter errorem inſidiatoris texiſſet, & ſubeūda dimicatio toties quot coniurati ſuper eſſent) ut pacis cōditiones ultro ferrent Romanis Hic, ſupple manet, Curius, & ſcilicet Dentatus, ſocius uirtutis, ſcilicet fortitudinis, & continentiæ,

Aliàs legitur ſic Lacumq; Curtium nō antiquo illi T. Tatij milite Curtio Metio, ſed appellatum ab hoc Hæc illa.

Nam Marcus Curius Dentatus, qui de Samnitibus triumphauit, & de Sabinis, & tertio de Lucanis, Pyrrhum Epirotam ex Italia pepulit, legatis Samnitum aurum offerentibus, cum ipſe in foco rapas torreret, malo hæc, inquit, in fictilibus meis eſſe (id eſt comedere) & aurum habentibus imperare. Vnde Iuuen.

Qui curios ſimulant, & Bacchanalia uiuunt.

Et hic manet ille Flamminius, id eſt Lucius Metellus, a flāma denominatus, qui dedit corpora deuota flammis. Nam ſexto Faſt. legitur, quod ſignum cœleſte Mineruæ armigeræ quod in Troiam conciderat Romam deductam fuerat, ſeruabaturque in templo Veſtæ, quod cum arderet, miniſtræque attonitæ flerent, Lucius Metellus, homo practicus, & pontifex, Haurit aquas tollensque manus: ignoſcite, dixit, Sacra uir intrabo nō adeunda uiro. Si ſcelus eſt, in me commiſſi pœna redundet, Sic capitis damno Roma ſoluta mei Dixit, & arripuit. factum dea rapta probauit, Pontificiſque ſui munere tuta fuit. Hec Ouid. adde quæ Plutarch dicit de comparationibus, & quæ Plin. libr. ſeptimo capit. 46. ubi dicit, Metellum, orbam luminibus exegiſſe ſenectam amiſſis incendio, cum Palladium raperet ex æde Veſtæ. De huius ſanctitate eſt illud quoque Iuuenal. Satyra tertia:

Da teſtem Romæ, tam ſanctum, quam fuit hoſpes,
Numinis Idæi, procedat, uel Numa, uel qui
Seruauit trepidam flagranti ex æde Mineruam.
Protinus ad cenſum, de moribus ultima fiet.
Quæſtio, &c.

Sed ad auctorem redeo. Igitur ſedes talis pietatis ſunt, ſupple iure honores, id eſt iure, & legitime, obtineat honorem pro tali pietate, Iſtic ſupple uideas, aut uide Scipiadas, id eſt Scipiones, duces, id eſt ductores clariſſimos, quos mœnia Carthaginis Libycæ, id eſt quæ fuit in Libya parte Africę deuota, id eſt fataliter deſtinata triumphis. i. ut de illis triumpharent. Nā Scipionum alter Carthaginem tributariā fecit, alter deleuit, quos inquam, rapidos. id eſt quaſi fulminantes, mœnia Carthaginis Libycę deuota triumphis, horrent. i. exhorrent. De his, ne nihil dicam, addam Plin. de uiris illuſtr. uerba, quæ hæc ſunt. P. Scipio, ex uirtutibus nominatus Africanus, Iouis filius eſt creditus nam anteq̄ conciperetur, ſerpens in lecto matris eius apparuit, & ipſo paruulo, draco circumfuſus nihil nocuit. In Capitolium, intēpeſta nocte euntem nunquam canes latrauerunt. nec id quod quam prius cœpit quam in cella Iouis diutiſſime ſediſſet, quaſi diuinam mentem accepiſſet 18. annorum patrem apud Ticinum ſingulari uirtute ſeruauit Clade Cannenſi, nobiliſſimos iuuenes Italiam deſerere cupientes, ſua auctoritate compeſcuit, reliquos incolumes, per media hoſtium caſtra Canuſium perduxit 24. annorum prętor in Hiſpaniam miſſus. Carthaginem qua die uenit cepit, uirginem pulcherrimam ad cuius aſpectum occurrebatur, ad ſe uetuit adduci, patrique eius ſpōſo reſtituit. Aſdrubalem, Magonēq; fratres Annibalis, Hiſpania expulit amicitiam cum Syphace, Maurorū rege coniux Maſiniſſam in ſocietatem recepit uictor domum regreſſus, cōſul ante annos factus, concedente collega, in Africam claſſe traiecit. Aſdrubalis, & Syphacis caſtra una nocte perrupit. Reuocatum ex Italia, Annibalem ſuperauit. Victis Carthaginenſibus leges impoſuit. bello Antiochi legatus fratri fuit. captum filium, gratis recepit: A Petilio trib. pleb, repetundarum accuſatus, librū rationum, in conſpectu populi ſcidit. Hac die inquit, Carthaginē uici, quaſi bonum factum, in Capitolium eamus, & dijs ſupplicemus inde in uoluntariū exiliū conceſſit, ubi reliquā egit ætatem. moriens ab uxore petiit, ne corpus ſuū Romā referretur. Idem de P. Scipione Aemyliano dicit ſic. P. Scipio Aemylianus, Macedonici filius, Scipione Africano adoptatus, in Macedonica cū patre agēs victū per ſemitā pertinaciter perſecutus eſt, ut media nocte in caſtra rediret, Lucculo in Hiſpania legatus apud Intercaciam oppidum prouocatorem, ſingulari prælio uicit muros hoſtiles ciuitatis, primus aſcendit. Tribunus in Africa ſub Tito Manlio Imperatore VII. cohortes obſidione uallatas conſilio, & uirtute ſeruauit, a quibus corona obſidionali aurea donatus, cū ædilitatem peteret, cōſul ante annos ultro factus Carthaginem intra ſex menſes deleuit Numantiam, in Hiſpania correcta prius militum diſciplina, fame uicit. hinc Numātinus, Caio Lælio, plurimum uſus, ad reges adeūdos miſſus duos ſecum p̄ter eū ſeruos duxit; Ob res geſtas, ſuperb. Gracchum, iure occiſum uideri, reſpondit, Cenſor Mumio collega ſegniore. In ſenatu, aut Vtinam mihi collegam, aut dediſſe

ſu,

tis,aut non dediſſetis. Suſcepta agrariorum cauſa,domi repente exanimit inuentus obuoluto capite, elatus ne liuor in ore appareret,huius patrimonium tã exiguum fuit,vt xxxij.libras argenti,duas, & ſimilibram auri reliquerit. Hæc ille. Vt uero tandem ad ordinem reuertamur, pergit culex miſere plangẽs, atque lamentans , ut eius lamentatione nos cõmoneat ingenio ſus poeta ſic. Illi, ſcilicet dicti principes, tam Græci quam Romani: uigeant.id eſt ſint ſemper in vigore ſua laude.id eſt propter laudem quam meruerunt, ego autem ſupple cogor adire lacus opacos,id eſt umbroſos,& obſcuros: Ditis,id ẽ Plutonis, uiduos,id eſt expoliatos, & expertes, a lumine Phœbi , ſcilicet noſtri,& cuiuslibet luminis apud tartaras damnatorum, uide licet carcerem, ſecundum tamen hunc poetam in Elyſijs cãpis eſt aliud genus luminis ſolemq; ſuum ſua ſidera norũt Et ego cogor pati Phlegetonta, fluuium illũ infernalem,ab ardore dictum declinatur autem hic Phlegeton,huius Phlegetontis,uel Phlegetontos,unde eſt accuſatiuus hunc Phlegetonta (uaſtũ, id eſt ualde amplũ, & capacem , quo) ſcilicet lacus omnes,ſunt enim quinque, Styx, Lethe, Acheron, Cocytos, & Phlegeton: Minos, ſcilicet iudex inferorum, filius Iouis,& rex Cretæ,qui ob iuſtitiã quam in terris exercuit,habitus eſt iudex inferorũ. Vnde Horat. 4.Carm.

Cum ſemel occideris, & de te ſplendida Minos
Fecerit arbitria.

Diſcernit.i.ſeiungit,maxima uincula.i.tãquã maxima uincula conſcelerata.i. conſceleratorum:per quæ uincula arcẽtur noxij apud inferos,ne illinc exiliant. Vnde in ſexto:

Et nouies Styx interfuſa coercet.

Sunt enim circuli quidam,paluſtres inferos cingentes, & in locutione eſt quædã ſpecies appoſitionis, quos maxima uincula ſcelerata,Minos diſcernit,ſup. a ſede pia,id eſt piorum,qui ſunt in Elyſijs campis: de quibus in ſexto:

Et pauci læta arua tenemus.

Ergo quia.ſ.ad inferos ire compellor,& rationẽ uitæ,ac mortis reddere,quàm cauſam mortis,& quam cauſam uitæ.ſ meæ. ſeuę pœnę ab iudice.ſ illatæ,aut minia propoſitę,verberibus.i. flagellis,cogẽt,ſup. me dicere,cum tu ſis mihi cauſa mali,id eſt mortis meæ,& non exactę,neq. expletæ uitæ,omnes enim qui uiolenter moriuntur (ſecundum hũc poetã) inuiti ad inferos accedunt: unde de Turno in fine Aeneid.

Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.

Ne.i.caue,ſis ne tu conſcius.ſ.mortis meę adlia,quaſi dicat ego enim omnem culpam in te reijciam,ſed tu immemor .i. ingratus,audis hæc curis tolerabilibus.i. modis,& tranſitorijs,cum meæ ſint intolerabiles,quia æternę. Et tamen .i. nihilominus, quamuis curis ſollicitetis.uel,& ſuauem demitte ſomnia.i.uiſionem hanc,& hæc inſomnia uentis uanis.i. inanis , & mendacibus,nihil eorum quæ acceperint reddentibus.Ego digredior.ſ. a te nunquam rediturus,ut qui nunquã redeam,durum quidem uerbum, ſed in culice ridiculum tu cole,cõceſſiuus modus,ſed concedendi forma uim prohibitiuam babẽs, uam uult dicere, nõ iuſtum eſſe,ut ille colat,fontes, & uirides ſiluas nemorum & paſcua exiſtens lętus,& mea dicta.i.monita,& lamẽta,rapiã sur per auras diffuſas.i.diuerſas.i.irrita ſint,& non meteantur ſaltem ſupremũ, hoc eſt ſepulturę honorẽ, ſine quo (ut dixi) putabant priſci gentiles ſe in ſuas ſedes apud inferos nõ poſſe recipi. Quia uero cęterorum meminimus,ſtatuimusque quæ a bonis auctoribus collecta inuenimus, conſtitut, & de Fabijs ac Decijs nonnihil adducere. Fuerunt autem multi Fabij: unde Virg. in 6.

Quo feſſum rapitis Fabij?

De morte autem Fabiæ gentis dicit Plinius iunior ſic: Romani cum aduerſus Veientes bellarent , eos ſibi hoſteis familia Fabiorum priuato nomine depoſcit: & profecti trecẽti ſex, duce Fabio conſule,fuerunt.Cum ſępe uictores extitiſſent,apud Cremeram fluuium caſtra poſuerunt: Veientes ad dolos conuerſi, pecora ex aduerſo in conſpectu illorum poſuerunt,ad quę progreſſi Fabij , in inſidias delapſi, ad vnum occiſione perierunt. Dies in quo factum eſt,inter Nefaſtos relatos: porta, qua profecti erant, ſcelerata eſt appellata, unus ex ea gẽte,pp impubesem ætatem domi relictus genus propagauit ad quintũ Fabiũ Maximum,qui Annibalem mora fregit cunctator,ab obiectã sorbua dictus. De Quinto Fabio ſic : Quintus Fabius Rutilianus primus ex ea familia ob virtutẽ maximus magiſter equitũ à Papirio ſecuti penè percuſſus,primũ de Apulis,& Nocerinis ĝerum de Samnitibus,tertio de Gallis, Vmbris , Marſis,atque Tuſci triumphauit:Cenſor Libertinus tribus amouit.Iterum cenſor fieri noluit,dicentes,non eſſe ex uſu reipublicæ eoſdem cenſores ſępius fieri. hic primus inſtituit , uti equites Romani idibus Quintilibus,ab æde Honoris equis inſidentes. in Capitoliũ tranſirent,mortuo huic tantũ æris populi liberalitate cõgeſtum,ut inde filius uiſcerationẽ, & epulas publice daret. Idẽ de Quinto Fabio Maximo,ſic Quintus Fabius Maximus, cũctator ut Verucoſus,a ueruca in labris,ita Ouicula,a clemẽtia morum,cõſul de Liguribus triumphauit: Annibalẽ mora fregit. Minutium magiſtrum equitũ , imperiũ æquari ſibi paſſus eſt, & nihilominus periclitanti ſubuenit Annibalem in agro Phalerno incluſit Manliũ Statilium trãsfugere ad hoſteis uolentẽ, equo, & armis donatis retinuit & Lucano cuidam fortiſſimo, ob amorem mulieris,in frequenti eadem emptam dono dedit, Tarentum ab hoſtibus recepit , Herculis ſignum inde trãslatũ in Capitolio dedicauit de redemptione captiuorum cum hoſtibus pepigit,quod pactum cum a ſenatu improbaretur fundum ducentis militibus uendidit , & fidei ſatisfecit. Idem de Decijs ſcripſit, de Publio quidem Decio patre ſic , Hic bello Sãnitico, ſub Valerio Coruino,& Cornelio,Coſſo cõſulibus tribunus militum,exercitu in anguſtijs Gauri mõtis inſidijs, hoſtium clauſo,accepto quod poſtulauerat præſidio,in ſuperiorẽ locũ euaſit,hoſtes terruit. Ipſe intẽpeſta nocte,p medias cuſtodias ſomno oppreſſas,incolumis euaſit , Ob hoc ab exercitu Ciuica corona de quercu, quæ dabatur ei,qui ciues in bello ſeruaſſet,& obſidionali.ſ.aurea,quæ dabatur,ei.qui obſidione ciues liberaſſet,donatus eſt.Cõſul bello Latino,collega Manlio Torquato, poſitis apud Veſerim fluuium caſtris,cum utrique cõſuli ſomnio obueniſſet eos uictores futuros,quorum dux in prelio cecidiſſet,cũ collato cũ collega ſomnio conueniſſet,ut cuius cornu in acie laboraret,is dijs ſe manibus uoueret,inclinante ſua parte ſecũ hoſtes per Valerium Pontificem,dijs manibus deuouit. Impetu in hoſteis facto uictoriam ſuis reliquit. De Publio autẽ Decio filio ſic. Publius Decius,Decij filius primo cõſul de Samnitibus triumphauit,ſpolia de ijs Cereri conſecrauit. Iterum & tertio conſul,multa domi,militiæq; geſſit. Quarto conſulatu cum Fabio Maximo,cum Galli: Samnites,Vmbri, Tuſci contra Romanos cõſpiraſſent, ibi exercitu in aciem ducto,& in cornu inclinante,exemplum patris imitatus, aduocato M.Liuio Pontifice haſtæ inſiſtens,& ſolennia uerba reſpõdens, ſe, & hoſteis, dijs manibus deuouit.Impetu hoſteis facto,uictoriam ſuis reliquit.Corpus a collega laudatum magnifice ſepultum eſt. Hæc ille. Dixit, &c Graphice docet abſceſſum culicis, quem mœſtum abſceſſiſſe dicit,aut ut paſtorem ad commiſerationem,& ſepulcrum ſuſtruendum excitaret,aut quia ad inferos abire cogeretur, ubi, ut dixit. Nunquam mutandus labor Recitat præterea, quæ poſt eius abſceſſum egerat paſtor: utque epitaphiũ culicis ſepulcro inſcripſit, qun opus ſuum clauſurus eſt poeta. Ordo autẽ eſt. Dixit, ſcilicet culex, aut ſimulacrum eius, & receſſit triſtis,cum extrema noce, id eſt ſimul extremam uocem emiſit.ubi id eſt quo tempore,inertia uitæ,id eſt, qui uitã traduxerat ſine arte,& ita in modica re,multũ turbatus erat,dimiſit hunc ſcilicet, paſtorem ſollicitũ. Nec ipſe æger,grauiter mẽtem inſertus , id eſt habens mentem intrinſecus grauiter ægrã tulit,id eſt perpeſſus eſt ultra,id eſt diutius, dolorem infuſum ſenſibus de morte culicis Et ipſe impiger,id eſt ſtrenuus , capit, id eſt incipit, aut conſtituit, confirmare locum, ſcilicet ubi,ſepulcrũ extrueret,capit, dico quantũcunque uires ſeniles,id eſt quas ipſe ſenior habebat, tribuere ſibi uires , dicit, ſenilea, tamen,ſupple tales,quis,id eſt quibus,ſen qualibus, ipſe pugnãs deuixerat. hoſtẽ infeſtũ,id eſt uim inferẽt,.ſ.ſerpentem.aut anguem latentem ſub fronte uiridi,propter,id eſt iuxta, & prope riuum,id eſt decurſum aquæ. Et ipſe deſtinat,id eſt animo format,hunc,ſcilicet locum, quem cœperatum orbem, id eſt circulum aut figuram rotundam,ac repetiuit, id eſt redegit in niſum ferri,id eſt foſſorij ferrati cupidum,id eſt celerem; ac rapidum,ut,ſupple foderet de ceſpite uiridi terram graminea̓m.Ceſpes enim eſt terra cum herbis,& radicibus auulſa. Cura,id eſt accuratio. & ſtudium, ſeu opera, iam memor peragens laborũ inceptum ſibi,cumulauit,id eſt in cumulum, & tumulum erexit,opus cõgeſtum,id eſt accumulatum,atque tumulum Telluris,id eſt tumba in terra extructa,creuit iam multo,id ẽ cumulo,Telluris,id eſt terræ in orbem formarum,id eſt tumbam orbicularis formæ circum quem,ſcilicet orbem, ac tumulũ ipſe formãs lapidem,id eſt ſarcophagum de marmore leui,id eſt polito,conſerit,ſupp. ipſum,narijs herbis,& odoribus,exiſtẽs me

mor aſſiduæ curę, id eſt ſolicitudinis hic, ſup. creſcis, &, id eſt ſimul Acbantos, virgultum illud odoriferum, ſeu frutex, ſemper in Aegypto frondens: ſic dictus, quod ſpinis eſt plenus, dictum tamen in Bucol.

Et molli circum eſt anſas amplexus Acantho.

Propterea autem quod ſemper frondet bene additur tumulto. Putauerunt enim id umbris, & manibus gratum. unde Perſ.

Nunc non e tumulo fortunataq; fauilla
Naſcentur violæ.

Et Iuuen.

Dij maiorum vmbris tenuem, & ſine pondere terram.
Spirantesque crocos, & in vrna perpetuum uer, &c.

Et roſa rubicunda, colore purpureo quem propter ſanguinis conformitatem animæ apperuni, unde in 6. Aen.

Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis,
His ſaltem accumulem donis, &c.

Et omne genus uiolæ quia ſunt & nigræ & purpureæ, unde: Et nigræ uiolę ſunt, & naccinia nigra, ſup. eſt hic, aut creſcit hic, & myrtus Spartica, quę plurima, aut præſtãtiſſima creſcit in Sparta, eſt hic, & hyacinthus. ſ. flos, de quo in Buccol. Et ſuaue rubẽs hyacinthus eſt, ſup hic, & crocus editus. ſ. primum auro Cilico. .i. in Cilicia eſt, ſup. hic Item lauri, appoſitorie, decus Phœbi, propter Daphnem in eas uerſam. unde in Bucol.

Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, &c.

Rhododaphne exurgẽs, ſcilicet hic. Eſt autem Rhododaphne, frutex, qui & Rhododendrus dicitur in Ponto crebro naſcẽs, & lilia, ſup. ſunt hic, quorum color propter lactis ſimilitudinẽ, gratus putatur. Virg. in 6.

Manibus date lilia plenis,
Purpureos ſpargam, &c.

Et cura nouauia, id eſt quæ nonano ẽ roriſmarini: eſt, ſup. hic, & herba thuris, id eſt thurifera, imitata priſcis Sabinis opes, id eſt diuitias, & chryſanthus, ab auro dictus, & nitor ederę, id eſt edera nitida, corymbo, id eſt fructu eius, pallentes, id eſt ſub albo, laudatur enim alba. unde in Bucol.

Edera formoſior alba.

Vnde in eodem opere:

Diffuſos edera ueſtit pallente corymbos.

Et memor Bacchi regis Libyæ, qui Lybiam deuicit, & inde edera coronatus reddit. hic, ſup. eſt, aut creſcit amarãchus. ſ. arbor, & bumaſtus frutex, a mamillarũ bouis ſimilitudine dictus, uirens. ſ. perpetuo, & pinus ſemper florida, & Narciſus ſ. flos, aut herba eius in quã puer uerſus dicitur, non abeſt illinc, ſed adeſt illic, cui ſ. Narciſſo puero, gloria proprię formæ, exarſit igne cupidineo. i. amoris, in proprios artus i. in propria membra, & flores quoſcunque, tempora uernantia. i. uerna, aut uer reducẽtia, nouant i. innouant, nõ abſunt ſupple illinc tumulus inſeritur .i. ſpargitur, ſuper. i. deſuper his floribus & uirgultis dictis, tum .i. deinde, elogium, id eſt epitaphium, continens titulum defuncti, & cauſam necis, locatur in frõte, id eſt prima parte marmoris ſcarcophagi, ſunt tamen qui legãt, in frõde, id eſt inter frõdes, aut quia olim in folijs palmarum, ut Sibyllæ ſcribebãt, aut quia frondes & flores ſuperponebantur, ſed potius legerem, in fronte, quia in fronte tituli inſcribi ſolent, quod, ſcilicet elogium, litera, id eſt ſcriptura quia firmat, id eſt confirmat, uoce tacita, id eſt non expreſſa, ſed ſcripta. Epitaphij autem ordo eſt. O parue Culex, ego cuſtos pecudum, aut Culex exiſtẽs cuſtos pecudum, quia paſtorem ſeruauit. ego reddo, ſupple pro munere, id eſt dono, & officio uitæ, ſcilicet ſaluatæ, officium funeris, id eſt funebre, & exequiale, reddo, inquit, ſupple tibi, nil, id eſt non aliquid non merenti aliquid tale, quia non mortis, ſed uitæ beneficium meruit. Donatus autem legit, tibi tale merenti, & reddis, vt ſit cuſtos pecudum, reddit tibi merenti tale officium funeris pro munere uitæ.

P. VIRGILII

MARONIS DIRAE IN BATTARVM.

BATTARE cycneas repetamus carmine uoces.
Diuiſas iterum ſedes, & rura canamus;
Rura, quibus Diras indiximus impia vota.
Ante lupos rapient hædi, vituli ante leones,
Delphini fugient piſces, aquilæ ante columbas,
Et conuerſa retro rerum diſcordia gliſcet,
Multa prius flent; quam non mea libera auena.
Montibus, & ſiluis dicam tua facta Lycurge
Impia, Trinacriæ ſterileſcant gaudia nobis.
Nec fœcunda ſenis noſtri, felicia rura,
Semina parturiant ſegetes, non paſcua colles,
Non arbuſta nouas fruges, non pampinus vuas,
Ipſæ non ſiluæ frondes, non flumina montes.
Rurſus, & hoc iterum repetemus Battare carmen.
Effœtas Cereris ſulci condatis auenas;
Pallida flaueſcant æſtu ſitientia prata;
Immatura cadant ramis pendentia mala;
Deſint & ſiluis frondes; fontibus humor;
Nec deſit noſtris deuotum carmen auenis.
Hæc Veneris varia florentia ſerta decore,
Purpureo campos quæ pingit auena colore,
Hinc auræ dulces, hinc ſuauis ſpiritus agri
Mutent peſtiferos æſtus, & tetra uenena.
Dulcia non oculis, non auribus vlla ferantur.
Sic precor; & noſtris ſuperent hæc carmina uotis.
Ludimus, & multum noſtris cantata libellis,
Optima ſiluarum, formoſis denſa uiretis.
Tondemus uirides herbas; nec læta comanteis
Iactabis molleis ramos inflantibus auris:
Nec mihi ſæpe meum reſonabit Battare carmen
Militis impia cum ſuccedet dextera ferro;
Formoſaq; cadent umbræ formoſior illis
Ipſe cades. ueteris domini felicia ligna,
Nequidquam noſtris potius deuota libellis,
Ignibus ętherijs flagrabunt. Iuppiter ipſe
Iuppiter hanc alluit; cinis hęc tibi fiat oportet
Thracis tum Boreæ ſpirent immania uires;

Eurus agat mixtam fulua caligine nubem:
Africus immineat nimbis minitantibus imbrem.
Cum tua Cyanco reſplendens æthere ſilua
Noſcet iter ducens Erebo tua Lydia Ditis;
Vicinæ flammæ rapiant ex ordine uiteis:
Paſcantur ſegetes: diffuſis ignibus aura
Tranſuolat arboribus: coniungat & arbor ariſtas,
Pertica, qua noſtros metata eſt impia agellos:
Quæ noſtri fines olim. cinis omnia fiant.
Sic precor: & noſtris ſaperent hæc carmina uotis.
Vnde, quæ ueſtris pulſatis littora lymphis:
Littora, quæ dulcis auras diffunditis agris.
Accipite has uoces. migret Neptunus in arua
Fluctibus: & ſpiſſa compos perfundat arena.
Qua uulcanus agros paſſus Iouis ignibus arcet:
Barbara dicatur Libycæ ſoror altera ſyrtis.
Triſtius hoc memini reuocaſti Battare carmen.
Nigro multa mari dicunt portenta natare
Monſtra, repentinus terrentia ſæpe figuris:
Cum ſubito emeſere furenti corpora ponto.
Hæc agat infecto Neptunus cæca tridenti,
Atrum conuertens æſtum maris undique uentis:
Et fuſcum cinerem canis exauriat undis,
Dicantur mea rura ferum mare. nauta caueto
Rura: quibus diras indiximus impia uota.
Si minus hæc Neptune tuis infundimus aris:
Battare fluminibus tu noſtros trade dolores:
Nam tibi ſunt fontes, tibi flumina ſemper amica.
Nil eſt, quod perdam ulterius merita omnia dictis.
Flectite: currentis lymphas uaga flumina retro
Flectite, & aduerſis rurſum diffundite campis.
Incurrant amnes paſſim rimantibus undis:
Nec noſtros ſeruire ſinant erroribus agros.
Dulcius hoc memini. reuocaſti Battare carmen;
Emanent ſubito ſicca tellure paludes:
Et metat hic iuncos, ſpicas ubi legimus olim:
Occupat arguti grilli caua garrula rana.
Triſtius hoc rurſum dicat mea fiſtula carmen.
Præcipitent altis ſpumantes montibus imbres:
Et late teneant diffuſo gurgite campos:
Quique domos infeſta minantes ſtagna relinquunt:
Vnde †elapſa meos agros peruenerit unda,
†relapſa *Piſcetur noſtris in finibus aduena arator:*
Aduena ciuili qui ſemper crimine creuit
O male deuoti prætorum crimine agelli,
Tuque inimica tui ſemper diſcordia ciuis,
Exul ego, idemnatus, egens mea rura reliqui:
Miles ut accipiat funeſti †præmia belli.
†prælia *Hinc ego de tumulo mea rura nouiſſima uiſam:*
Hinc ibo in ſiluas. obſtabunt iam mihi colles:
Obſtabunt montes: campos nec adire licebit.
Dulcia rura ualete, & Lydia dulcior illis,
Et caſti fontes, & felix nomen agelli.
Tardius ab miſeræ deſcendite monte capellæ.
Mollia non iterum carpetis pabula nota.
Tuq; reſiſte pater: & prima, nouiſſima nobis
Intueor campos. longum manet enſis in illis.
Rura ualete iterum: tuque optima Lydia ſalue:
Siue eris; & non, mecum morieris. utrunque
Extremum carmen reuocemus Battare auena

Dulcia amara prius fient; & mollia dura;
Candida nigra oculi cernent; & dextera leua:
Migrabunt caſus aliena in corpora rerum:
Quam tua de noſtris emigret cura medullis.
Quamuis ignis eris, quamuis aqua: ſemper amabo.
Gaudia ſemper enim tua meminiſſe iuuabit,
Inuideo uobis agri formoſaque prata:
Hoc formoſa magis, mea quòd formoſa puella,
Et uobis tacite noſtrum ſuſpirat amorem:
Vos nunc illa uidet: uobis mea Lydia ludit:
Vos nunc adloquitur: †uos nunc adridet ocellis. † nobis adrides.
Et mea ſummiſſa meditatur carmina uoce:
Cantat & interea, mihi quæ †cantabat in aurem †cantauit
Inuideo uobis agri: diſcetis amare.
O fortunati nimium, multumq; beati:
In quibus illa pedis niuei ueſtigia ponet:
Aut roſeis digitis uiridem decerpſerit uuam:
Dulci nanque tumet nondum uitecula bacho.
Aut inter uarios ueneri: ſtipendia flores,
Membra reclinarit: teneramq; †illiſerit herbam: † illæſeris
Et ſecreta meos furtim narrabit amores
Gaudebunt ſiluæ gaudebunt mollia prata:
Et gelidi fontes, auiumq; ſilentia fient;
Tardabunt riui labentes currere lymphæ:
Dum mea iucundas exponat cura †querelas. † querelas
Inuideo uobis agri mea gaudia habetis:
Et uobis nunc eſt, mea quæ fuit ante uoluptas.
At mihi tabeſcunt morientia membra dolore:
Et color infuſo decebit frigore mortis:
Quòd mea non mecum domina eſt non ulla puellá
Doctior in terris fuit, aut formoſior: ac (ſi
Fabula non uana eſt) tauro Ioue digna, uel auro.
Inppiter auertas aureis mea †ſola puella eſt.
Felix taure pater mani gregis, & decus, à te †digna
Vacula non unquam ſegreta tubilia captans,
Fruſtra te patitur ſiluis mugire dolorem,
Et pater hædorum felix ſemperq; beate,
Siue petis monteis præruptos, ſaxa pererrans;
Siue tibi ſiluis noua pabula faſtidire,
Siue libet campis: tecum tua læta capella eſt.
Et mas quocunque eſt, illi ſua fœmina iuncta,
Interpellatos nunquam plorauit amores.
Cur non & nobis facilis natura fuiſſet?
Cur ego crudelem patior tam ſæpe dolorem?
Sidera per uiridem redunt cum pallida mundum
Inq; uicem Phœbe currens, atque aureus orbis
Luna †tui tecum eſt, cur non eſt & mea mecum? †tua eſt cli
Luna dolor noſti quid ſit, miſerere dolentis.
Phœbe gerens in te laurus celebrauit amorem:
Et quæ pompa Deum niſi ſiluis fama locuta eſt.
Omnia uos eſtis, ſecum ſua gaudia geſtat.
Aut inſperſa uidet mundo, quæ dicere longum eſt.
Aurea quinetiam cum ſecula uoluebantur,
Conditio, ſimiliſque foret mortalibus illis, †Minoidi
Hæc quoque prætera notum †Minoidos aſtrum,
Quæq; uirum uirgo ſicut captiua ſecuta eſt.
Lædere cælicolæ potuit uos noſtra quid ætas?
Conditio nobis uitæ quo durior eſſet,
Auſus ego primus caſtos uiolare pudores?
Sacratamq; meæ uitam tentare puellæ?

Immatura mea quoque noxæ ſoluere fata?
Iſtius atque utinam facti mea culpa magiſtra
†Hero. † lamsine. *Prima foret† letum uita mihi†dulcius eſſet.*
Nam mea non ullo moreretur tempore fama:
Dulcia cum Veneris furatus gaudia primum
Dicere: atque ex me dulcis foret orta uoluptas.
†Non. *† Nam mihi non tantum tribuerunt impia uota:*
Auctor ut occulti noſter foret error amoris.
Iuppiter ante ſui ſemper mendacia furti
Cum Iunone prius coniux quam dictus uterque eſt:
Gaudia libauit dulcem furatus amorem.
Et mecum tenera gauiſa eſt ludere in herba,
†Candida. *Purpureos flores, quos inſuper accumbebat.*
†Gaudia *†Grandia formoſo ſupponens†brachia collo;*
Tum credo fuerat Mauors diſtentus in armis.
Nam certe Vulcanus opus faciebat: & illi
Triſti, turpabatque mala fuligine barbam.
Non aurora nouos etiam plorauit amores:
Atque rubens oculos roſeo cęlauit amictu?
Talia cęlicolę nunquid minus aurea promo?
Ergo quod Deus, atque heros; cur non minor ætas?
Infelix ego, non illo qui tempore natus;
Quo facilis natura fuit, ſors ò mea læua
Naſcendi; miſerumque genus, quo ſera libido
Tanta meæ uitæ cordis fecere rapinam;
Vt maneam, quod uix oculis cognoſcere poſſis.

ASCENSIVS.

BATTARE cycneas repetamus &c. Quando quidem omnia quę ad principia ſolēt, graphice à Calderino, explanata ſunt: Nos ordinē proſequimur, q talis eſt. O Battare. ſ. arbor in agro meo ſita, ſub qua olim recubui, repetamus carmine. i. iterū canamus, q a iā de Culice cecinerat, aut, quia prius cecinerat, anteq̃ ager reſtitutus erat, & iterū nūc, qn̄ado ab Ario occupatus eſt, quæ res in Mœri declarata eſt uoces cycneas. i. mæſtas, nā Cātor cycnus funeris, ipſe ſui. Canamus ſedes iterum diuiſas. ſ. a poſſeſſoribus ſeiunctas, aut militibus, diuiſas iterū, & canamus rura dura, quibus indiximus diras. i. imprecationes amaras, hoc eſt impia. i. execrabilia uota. Hædi rapient ante. i. prius lupos, contra naturam utrorumque, uituli rapient ante leones, & delphini (a nominatiuo delphinus) fugient piſces. ſ. reliquos, aquilę fugient ante columbas, & diſcordia rerum, cōuerſa retro i. retrorſum, gliſcet. i. creſcet, multa. i. multum, cum (ſecundum Saluſt.) concordia, res paruæ creſcunt, & diſcordia etiam magnæ dilabūtur. Non ſtaret uerſus ſi legatur, multo, & ita non conſtruetur cum prius, ſed cum creſcet. Creſcet ergo multa. i. multum, & id prius quam mea auena. i. fiſtula ruſtica non ſit libera. i. quam non imprecer libere quę uolo. O Lycurge rex Thraciæ, infelix & Dirę ego dicam. i. memorabo, & conſimilia imprecabor, tua impia fata. i. exitum tuū montibus & ſiluis. i. ubique in agro meo. i. imprecabor uindemiatoribus uineæ meæ, quod tibi accidit. Gaudia trinacriæ. i. apud Hyblæorum de quibus in Bucol.

Hybleis apibus florem depaſta ſalicti.

Steriliſcant nobis nec rura fecunda. i. fertilia noſtris ſeminis, de quo in eodem.

Fortunate ſenex ergo tua rura manebunt.

Nec ſegetes parturient felicia ſemina colles non parturiant paſcua. ſ. caprarū: arbuſta non parturiant nouas fruges, pāpinus i. uitis pāpinoſa, nō parturiat uuas. i. racemos, aut botros ipſæ ſiluæ nō parturiāt frōdes, ipſi, ſup. mōtes, nō parturiāt flumina. ſ. amniū, aut fōtiū. Recaptamus rurſus, & iterū ò Battare, hoc carmē. ſ. execratoriū. Effœtas Cereris Ordo eſt. O ſucci Cereris. i. facti ad Cererem, hoc eſt frugem ferendā, condatis. i. abſcondatis & foueatis loco Cereris auenas effœtas. i. ſteriles unde alibi:

Grandia ſæpe quibus mandauimus hordea ſulcis,
Infelix lolium & ſteriles dominantur auenæ.

Prata pallida. i. languidas, & pallidas herbas producētia, ſitientia æſtu, i. præ calore deſiccata, flaueſcāt. i. fiāt flaua Mala. i fructus arborum ut poma pendentia ramis, cadant. i. decidant, immatura. i. ante maturitatē, & frondes deſint ſiluis, & humor deſit fontib. nec carmen deuotum. i. deuotiuum, & imprecatiuū, ſeu execratorium, deſit noſtris auenis. i. calamis ruſticis, quib. hæc canimus Hæc ſerta ueneris. i. tam pulchra & odoriſera, ut Veneris dicas, Florētia uario colore, auræ dulces. i. ſuaues, hinc. i. procedentes ab his ſertis & ſpiritus agri. i. flatus. & odor diffuſus per agrum, hinc. i. ex his ſertis, mutent. i. per in mutationē producant, æſtus peſtiferos, & uenena terra. i. diras infectiones & peſtilentes, ulla dulcia. i. ullæ res dulces, nō ferātur oculis. i. oculos & ulla dulcia. i ullæ res dulces, non ferātur auribus. i. ad aures, ego precor ſic, & hęc carmina ſuperent. i maiora ſint, noſtris uotis. i. pp uota noſtra, uel q̃ ſint uota noſtra. Deinde ad Lydiā amicā ruſticā, q̃ derelinquere coactus eſt, conuerſus, inquit, Nos Ludimus. i. carmina amatoria conficimus, & tu, ò Battare optima ſiluarū i. præſtantiſſima inter arbores, cantata multū nr̄is libellis. ſ. Bucolicis, ubi Phagū deſcribit, dēſa uiretis. i. uirgultis uirentibus formoſis, nū tōdemus. i. amputamus umbras, ſ. tuas uirides, nec tu læta. i. luxuriās frondibus, & lætitiam afferans, iactabit ramos comantes. i. frondentes i. molles. i flexilis, & lentos, aut lenta, ſi ſit nominatiui caſus, & hoc auris inflantibus, nec ò Battare, mecū carmē reſonabit ſæpe mihi, ſicut prius, unde in Tityro, formoſā reſonare doces Amaryllida ſiluas cū. i. qn̄, dextra impia militis impii. ſ. Alii, Barbari, & immitis ſucceder ferro. i. ad ferrū applicabitur, q̃, pro &, hoc eſt ſimul formoſę umbræ ſ. tuæ cadent, & ipſa. i. tu (alii tn̄ ipſæ, legūt, ſed arboris nomen rectius fœminini non ponitur, ſicut prius, optima ſiluarum) appoſitoriæ, ligna dn̄i, iterum felicia nequidquā. i. fruſtra, & potius deuota i. exitio addicta, noſtris libellis. i. p libellos noſtros. Ipſe Iuppiter. i. aer, flagrabit. i. ardebit, ignibus ętheris i. cæleſtibus aut qui ſunt ſub globo lunæ. Iuppiter. i. aer iēpetatus, alluit hanc. ſ. arborem Battarū, q̃ Phagus eſt oportet, ut ſup. hæc. ſ. arbor fiat tibi, o Battare, cinis. i. reſoluatur in cinerem & uires borę Thracis. i. illius uenti, flanti, ex Thracia. i. Septentrione, ſpirent, tū. i. tunc, cū hæc ardebit, immania. i. immaniter nomē pro aduerbio, Africus. ſ. uentus, hoc eſt, meridionalis, purus. i. ſine nube, agat. i. impellat, nubē mixtā caligine ſulua, & imber. i pluuia immineat nimbis nutantibus. i diuerſificantib. ſe aut nutātibus i. uacillantibus cū ſilua tua i. ex te facta. Sic fere legitur, malim tamē legere. (Eurus) i. uentus Orientalis, agat nubē mixtā caligine ſulua. Et imber Africanus i. meridionalis immineat nimbis nutātibus, ut taceat Fauoniū, quia ſalutarē, reſplendens æthere Cyaneo. i. frequēter mobili, ſicut petræ Cyaneæ, iuxta Pontū dn̄r moueri. nō dicēs, iterū Erebo i. Deo inferorū, Lydia tua. ſ. amica, dixit, flāmæ uicinæ rapiant uites ex ordine i. conſumant per ordinē, & ſegetes paſcantur. i. deuorētur & abſumantur ignibus auræ. i. aeris, aut uenti orētis, diffuſis. i. p oīa impia. Et ſm Calderinū. arbor Pertica. i. uirga lignea, impia. i. ad impios uſus redacta quæ metata, i menſa eſt, quondā noſtros agellos, ab ea, ſ parte, qua ſup. ſunt fines noſtri, rināſuo lct. i. eripiatur, & eradicetur arboribus, & ſup. oia fiant cinis & pcor ſic, & hæc carmina ſuperent. i. maiora ſint. noſtris uotis. i. deſideriis, aut deuotionibus, ſicut prius expoſitū eſt Vn̄, quæ noſtris, &c. Addit cōtinuo nouas impcationes, in omnia, uidelicet quæ in agro ſuo bona norat, & quibus bene uellet ſi ſua eſſent, ut ex ordine patebit, q talis eſt. O undę, ſ. Mincii fluminis q̃. pulſat·s littora. i. ripas, noſtris lymphis. i. aq̃s ex noſtro fundo defluentibus, & q̃ diffunditis agris. i in agros dulceis auras. i. tēperamentū, aera accipite. i. intelligite has uoces. i. imprecationes meas. Neptunus, i. aqua maris, ſeu ſimilis migret i traducat ſe fluctibus. i. p fluctus, in arua. ſ. ſata & perfundat. i obducat cāpos arena ſpiſſa, i. denſa. Et qua. ſ parte, Vulcanus arcet ignib. Iouis. i. ab ardore aeris, aut fulmine agros ſ. nr̄os, dicaſ, ſup. eſſe barbara. i. aſpera, & inculta altera ſoror Syrtis Lybicæ. i q̃ in Libya eſt, raro tamen ſingulariter reperitur. O Battare, ego memini qđ. ſ. reuocaſti hoc carmen triſtius. Dicunt. ſ. hoīes, fere oēs, multa portenta. i. mōſtra natare mari. ſ. exiſtente nigro. i. turbato, portenta, dicit. i. monſtra terrenna ſæpe figuris repentinis, cum. i. qn̄ corpora emerſere ſubito ponto furenti ſubito. Neptunus agat i impellat, hæc cæca. i. incerta, & dubii odii, tridentis. ſ. baculo regali, tuſeſto alii refereotes ad fuſcinam fecerunt inſeſta ſ. fuſcina tridenti, cōuertens æſtum i. feruorem, maris i. fluuiorū undique Ventis conuertens atrum æſtum maris exauriat. i. abſumat, aut deſiccet, & exhauriat undis canis. i. albicātibus, cine

rem

rem fuſcum.i ſub nigrũ Mea rura dicãtur, mat e ferum, nauta canero rura.ſ.mea iã aquis obruta quibus indiximus.i.imprecati ſumus, diras ſppoſitorie, impia nota. O Neptune, ſi nos in fundimus minus, tui aris.i nõ ſatis ſacrificamus nec dãnus. Vt tale beneficium mercamur, tu o Battare. trade fluminibus ſcilicet Mintio, & Pado noſtros dolores.i.quę ex doloribus illis oprimus Nam fontes ſunt tibi ſemper. ſupple amici, & flumina ſunt tibi ſemper amica. Nil eſt quod perdam ulterius, quia dixi omnia merita.i pro demerito, q d.nõ imprecor ultra, quã meritum ſit, & hoc dicit, ne quis repræhendat quod ſua ira excercetur dici enim nihil ſuum eſſe, cum nihil ſit, quod ulterius perdat. O flumina uaga flectite retro.i.retrorſum, lymphas, ideſt aquas currẽtes, flectite inquã & uos aduerſi.i.oppoſiti, & contra curſum naturalem uerſi, diffundite curſum.i.fluxũ ueſtrũ, campis.i.campos. Amnes.ſ de montibus cadentes, incurrunt, ſcilicet in cãpos noſtros paſſim, & hoc undis remeantibus.i.ſeſe in gyrum uertentibus, & ita uoraginem in agro meo facientibus nec ſinant.i.non permittant, nec concedat erroribus exire meos agros i.faciant ut errores ſemp ſint in agris meis ſic Calderi. Aut ſic, nec ſinãt agros noſtros exire.i.exuit erroribus, aut nec ſinant, ſupple quem exire noſtros agros erroribus.i.ꝓpter gyros, & uortices, qui errorẽ inducunt. Ego memini, ò Battare quod reuocaſti hoc carmen dulcius, ſ.quam æquum eſt. [Emanent ſubito.] Proſequitur inſtitutum ponendo imprecationes diriſſimas, etiã contra naturæ curſum, dicẽs. Paludes.i.aquæ paluſtres, emanẽt ſubito tellure ſicca, id eſt ubi nũc terra ſicca, & arida, arationi apta, & miles.ſ. Arius metat.ſ fœnum, hinc id eſt ab hac parte agri, ubi nos collegimus olim ſpicas, id eſt fruges maturas, rana garrula occupet caua, id eſt concauitatem, & autera caua Grylli arguti id eſt ubi ſtabat prius Gryllus argutus. Mea fiſtula dicat rurſum hoc carmen triſtius imbres fumantes id eſt nebuloſi, & id ob peſtiferi, præcipitent ſe ſupple aut ꝑcipites decidant altis montibus, & teneant late campos diffuſo gurgite, id eſt impetu aquarum, quis, id eſt quibus campis minantes.ſ.milites agrorũ occupatores, & incumbatores, ne Arius & reliqui: relinquat dominis, id eſt propriis poſſeſſoribus ſtagna infeſta dominis. unde, id eſt e quibus ſtagnis, unda elapſa, id eſt effluẽs peruenerit agros meos.i.uenerit per agros meos. Arator aduena, id eſt peregrinus, & externus piſcetur in noſtris finibus aduena inquit, qui ſemper creuit, crimine ciuili.i.bello inteſtino, quod per ciuium crimen oritur. O crimina agelli de uoti male.i.multum, & cum ſummo malo, & tu, o Diſcordia, ſemper inimica tui ciuis, unde in Tityrn:

En quo diſcordia ciues Perduxit miſeros.

Ego exul indemnatus i non condemnatus propter crimen, ſed tamen non indemnis reliqui mea rura egens.i.exiſtens egenus in terra aliena, ut miles.ſ.barbarus, accipiat præmia belli funeſti.i.quo funeris cauſa eſt, aut deteſtandi, q a ciuilis, Ego uiſam hinc.i.ab hoc loco, de tumulo i.colliculo, ubi erat ſepulchrum Ocni Bianoria mea rura nouiſſima.i extremos fines eorũ, aut uiſam nouiſſima.i.nouiſſime, aut nouiſſimo de tumulo mea rura, & ibo hinc in ſiluas, & colles obſtabunt.i.contra ſtabunt, dũ in ſiluas abire uoltã. Et montes obſtabunt. Nec licebit adire cãpos, i loca plana, & campeſtria, & ita quia non dabitur aufugiẽdi locus, neque per plana, neque per aſpera dulcia rura ualere, & ò Lydia. ſ.amica ruſtica, dulcior illis. ſ.aruis meis, & fontes caſti puri.i.lympidi ac ſacri, & nomen agelli felix.i beatum a multis prædicatum, aut felix pro felicis agelli. Ah miſerę capellæ, deſcendite tardius montibus, quia non carpetis iterum pabula mollia, nota.i.aſſueta nobis, q.d.ut primum deſcẽderitis, incidetis in manus militum qui uos abſument. Et tu pater.ſ.Ruſace Maro, reſiſte.ſ.militibus, & ego intueor.i.inſpicio (pro quo q dã intuor, dñt) nouiſſima i.ultimo loco, campos prima.i.primum, hoc eſt pręcipue nobis.ſ.debitos, hoſtis manet in illis longum.i.per longum tempus, ſic enim fere de tempore dicitur lõgum, ſicut de loco longe, ut in Bucol.

Et longum formoſe uale, uale, inquit, Iola,
Rura ualete iterum, inque optima Lydia ſalue:

Vtrunque.i utroque modo, ſiue eris mecũ.i.vſque ad mortem (ſed in re læta noluit meminiſſe mortis, propter omen malum euitandum,) ſiue non morieris mecum.ſ.non eris mecum uſq; ad mortem, quam in diſſidio nominat, quaſi innuat longũ uelle uiuere ſecum, & paruificare eius mortem, ſi cum alio fuerit. Battare reuocemus i.repetamus auena, carmen extremum.i.de re amatoria, de qua extremo loco dicturus ſum. Dulcia, amara prius, &c. Ordo eſt. Dulcia fient prius amata, & mollia fient prius dura, & oculi cernent prius cõdida nigra.ſ.effecta, aut ut nigra, & cernent dextra.i.quę dextera ſunt læua, id eſt ſiniſtra, caſus i.euenta fortuita, migrabũt prius in aliena corpora rerũ, id eſt omnia prius in contrarium, & pręter naturam euenient, quãm cura tua, id eſt de re ſuſcepta (ſtaret ſententia ſi diceret, tuę ſed verſus non patitur) emigret, id eſt trãsferatur de noſtris medullis licebit enim me meminiſſe ſemper tua gaudia & ideo, O agri, & formoſa prata, ego inuideo uobis, hoc.i.eo aut tãto magis, quod mea formoſa puella eſt uobis.i.apud uos, & qđ ipſa tacite ſuſpiret.i.ſuſpirio indicet amorem ueſtri, i.quẽ de uobis habet, quia dulcis amor patrię eſt illa, uidet nũc uos, & mea Lydia, ludit nunc uobis quaſi ad delectationem ueſtram, cum ego abſim Ipſa alloquitur nunc uos, & adridet, ſupple nobis, nunc Ocellis.i.oculis per laſciuiã contractis, & meditatur.i.exercet, & cantat uoce ſubmiſſa carmina mea.i.a me, uel de me compoſits, & cantat, interea ea quæ cãtauit mihi in aurem, quaſi ſecreta, & non prodẽda, quia celari uult ſua furta Venus. O agri, ego inuideo uobis, quia dicetis amare.ſ.a Lydia, quæ amores canit, & amatoria carmina. O agri fortunati, & beati nimium, in quibus illa.ſ.tam formoſa puella, ponet ueſtigia niuei pedis, aut in quibus deſcerpſerit digitis roſeis.i.rubicundulis, & odoriferis, uuam uiridem, adhuc immaturam. Nam uitecula, quaſi a nominatiuo uites, quod ſi legatur, unde in multis, uiticula, ti, ſyllaba producit ſicut a Satyrico in Curicula, uiticula igitur, ideſt parua, & tenella uitis, nondum tumet dulci Bacco, i.maturo uino, aut ſuco, aut ſupple in quibus illa, ſ. Lydia reclinarit.i.reclinauerit, membra inter uarios flores, ſppoſitorie, ſtipẽdia uene ris.i qualem reclinationem dat Venus pro ſtipendiis, & illæſerit.i.concubendo, & reclinando ſe herbã tenerã. Et ipſa ſecreta .i ſeparata ab arbitris, & in locis ſolis exiſtens, narrabit furtim .i.furtiue, & clanculum meos amores ſiluæ audientes, ſcilicet eos, gaudebunt, & prata mollia gaudebunt, & fontes gelidi, id eſt ſubfrigidi gaudebunt, & ſilentia auium fient, id eſt aues reticebunt, & cõtinebunt cantus ſuos, ut audiant cãtilenas Lydiæ riui tardabunt, ſupple, ſe, & ideo ò lymphæ, quæ nondum illuc vſque percuſſiſtis, currite labentes continue, dum, id eſt donec, mea cura, id eſt amor meus, ſeu amica mea, quæ mihi curę eſt. Lydia exponit, querelas iucundas, id eſt amatorias O agri, ego inuideo vobis, quia habetis mea gaudia, & ea uoluptas quę fuit ante mea, eſt nunc uobis, id eſt ueſtra. Hei mihi, membra, ſcilicet mea, morientia. ſ.igne amoris, tabeſcunt, id eſt lente abſumuntur, corrupta tabe, dolore.i.præ dolore, & calor, ſcilicet naturalis, decepit. ſ.me, aut defecit frigore mortis, id eſt mortali, aut mortifero infuſo, quod, id eſt quia mea domina, ſic enim præcipua amica, uulgo dicitur. & coniux etiam a Gręcis domina uocatur, ut Helena a Delphobo in ſexto Aeneid Et hĩ domi nam ditis, &c. nõ eſt mecum, nulla puella non fuit doctior, ac formoſior in terris, ac ſi fabula, non eſt uana. ſ.re id eſt inanis, & friuola, nihil de hiſtoria continens hoc eſt ſi uera eſt fabula quæ de Europa, & Danaæ narratur, ipſa puella mea eſt digna Ioue tauro, id eſt ut in taurum eam aucturus mutetur ſicut mutatus eſt dum Europam, Agenoris filiam auexit, vel Ioue auro, id eſt in aurum hoc eſt aureum imbrem, ſicut Eunucho recitatur uerſo, ò Iuppiter, auertas, ſupple te ab ea ne capiaris, quia mea puella, eſt auro digna. Felix Taure pater magni gregis. Conqueritur ſuam conditionem eſſe deteriorem, quam tauri, qui cum uaccis ſemper uerſatur; cum ipſe ab amica longe exulet. Ordo eſt. O Taure pater, decus magni gregis id eſt armenti felix, ſupple es. Nam uaccula, id eſt iuuẽca, captans ſecreta cubilia ad te non patitur unquam, & ita leges, non autem nonnunquam, te mugire fruſtra ſupple in ſiluis dolore, id eſt præ dolore, & ò pater hœdorum, id eſt hœde, aut caper, ſi non dicitur a capendo felix, & ſemper beate, quis ſiue poteris montes pręruptos, peretrans ſaxa, ſiue libet tibi faſtidire in ſiluis noua pabula, ſiue libet faſtidire, id eſt uſque ad faſtidium ſumere, noua pabula campis .ſ.tacentibus, tua capella eſt ſemper tecum læta. Et quocunque ſupple loco eſt mas, id eſt maſculus, illi, ideſt illic, eſt ſua fœmina, uel ſic, Et quicunque mas, id eſt maſculus alius eſt, illi eſt ſua fęmina iuncta, & ideo nunquam plorauit amores, interpellatos, id eſt impeditos, ac per tẽpus interruptos, cur natura nõ fuiſſet, id eſt eſſe potuiſſet, & id eſt etiam, nobis ſcilicet hominibus, nõ ſolis pecoribus facilis, id eſt indulgens, & benigna, & ad generationem non laborioſa. Cur ego patior tam ſæpe crudelem dolorẽ, cum, id eſt quando, ſidera pallida, id eſt ſumalba, redeunt per mundũ, uiridem. ſ.ad ortus, & in orbes ſuos, & o Phœbe excurrẽs inuicẽ.i.viciſſim. atq; id eſt ſicut. orbis aureus, id eſt

globus Solis excucerit ſupp. Luna, tua ſ. ſoroc, aut amica eſt tecum cuc, &. i. etiam, mea Luna. i. amica mea, non eſt mecum, q. d. quotunque Sol percurcat, ſemper habet amicam ſorocem ſequentem, cur ergo & mea me non ſequitur, ò Phœbe, tu noſti quid ſit doloc. ſ. amocis impatientis (quia Daphnen impatienter amauit) miſerere igitur dolentis, & gerens laucus in te. i. ad hunocem tuum, hoc eſt ſacerdos tuus, & poeta tibi ſaccatus, celebrabit amorem ſ. tuum, & his, ſupple quem pompa Deum i. deorum, hoc eſt pompoſus cœtus deorum, & non quem fama locuta eſt, ſupp. in ſiluis, Omnia ſunt tam inuecta, vt difficile ſit ſententiam bonam comminiſci, referimus autem hæc ad ſuũ cuiuſque iudicium (Vos. ſ. Phœbus, & Phœbe, hoc eſt Sol, & Luna. eſtis omnia. i. omnia tenetis, aut omnium eſtis cauſæ, & id per parentheſim uideruc inſertum, hoc eſt Phœbus, quem pompa deorum extulit, non qui in ſiluis. i. rerum corruptibilium, & generabilium, regione uerſsius, ut non mortales geſtat ſecum ſemper ſua gaudia atque uidet ea inſperſa mundo quæ ſcilicet gaudia longum eſt dicere, loquitur autem de Daphoide. i. lauro, quam ſecum ferce dicituc, & quam in tercis uidet, aut de Luna ſoroce, & quam amat, quę in cœlo Luna, in terris Diana, & apud inferos Proſerpina dicitur, aut de conceutu. atque ſymphonia cœleſti: unde, & Lyrã geſtat. Quinetiam cum ſecula uoluebãtur. i. per ſiderum benignam ceuolutionem erant aurea, & cum hæc conditio. ſ. noſtra, id eſt humana, foret i. eſſet, mortalibus. ſ. nobis ſimilis illis, ſcilicet mortalibus, q a nymphę cũc errabant per ſiluas, & non minus dii, quam mortales amabant, unde, Iuuenal. Satyra 6.

Viderunt primos argentea ſecula mœchos.

Præterea aſtrum Microidis. i. Ariadens, Mionis filiæ, hoc eſt corona aurea, quia Ariadne a Baccho cocrupta meruit, & quæ in cœlũ tranſlata eſt, eſt notum ſ. cũctis, & uirgo quæ ſecuta eſt uicum. ſ. Bacchum, aut prius Dædalum, ſicut captiua. ſ. Ariaude; nota, ſup. eſt, hoc eſt manifeſtum, & Deos amaſſe, ut Phœbum, Bacchũ, Iouẽ, Martem, &c Aſſerere tamen (ut Plin. ſenſit) deorum connubia, aut adulteria proxime accedit ad dementia, cũ igitur mortales, cum diis amarent, & amacentuc ò cœlicolæ, quid i. in quo noſtra ætas. i. fragilis mortalitas, potuit lædere uos, q d in nullo, & tamen quæ conditio nitę eſſet. i. eſſe poſſet, nobis, durioc, ſup. quod hæc, quam nobis, quaſi ęmuli, cõſertis, cũ amare cogitis, nec amatis, potici ſinitis q. d. nulla, & ita peragit in quã ſortẽ. [Auſus ego primus &c.] Defendit culpã ſuam ab exẽplo deorũ, ob quam rem D. Auguſtinus deteſtatur comœdias, ut Eunuchũ Terẽ. ii, & ceteras quæ deorũ adulteria, quaſi, ad iuuenum corruptelam proponunt exempla. Ordo autẽ eſt, Auſus ne, ſupp. ſum ego primus, violare caſtos pudores? q. d nõ cũ & dii, & homines id ſępe fecerint. Et auſus ſum ego primus tẽtare. i. ſolicitare ad corruptionem, aut attingere uittã. i ſignũ uirginitatis, quod in capite ferebat, ſacratã. ſ. ueſtæ, aut uirginitati puellæ. i. amicæ meæ? q. d. non Et auſus ſum ego primus ſoluere facta meæ noxæ. i. concubitus cum Lydia mea, immatura. i. nondum ſoluenda. i. aperienda, & prodẽda? q. d. minime, atque utinam primus corrupiſſem puellas, nec alius puellam meã ſolicitaſſet, quia uita eſſet mihi diutius leto. i. diutius uiuerem in fama hominum, quam eſſet in morte. Nam mea fama non moreretuc, vllo tempore cum. i. quãdo quidem ego diceret furatus primum dulcia gaudia Veneris, id eſt concubitus, atque dulcis uoluptas, ſocer orta ex me. Nam uota impia. i. aut nefanda deſideria, aut diræ imprecationes non tantum. i. non intantum, cubueruut, hoc eſt pudore affecta ſunt ob culpã, ut error noſter ſocet. i. eſſet auctor. i. inceptor, amoris occulti. i. libidinis furtiuæ. Iuppiter factus ſemper mendacia ſui. i. de ſe, cũ Iunone ſ. ſorore, & coniuge. i. factus mendax, & aliam de ſe expectationẽ & alium exhibens effectum antequam vterque. ſ. tam ipſe, quã Iuno, dictus eſt coniux, libauit. i. degnſtauit, gaudia. i. uoluptatẽ furatus amorẽ dulcẽ, & ideo pręcipue dulcem, quia furtiuum quia, ut etiã in prouerbiis Salomonis dicitur. Aquæ furtiuę dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. cuius rei cauſa uidetur, quia Nitimur in uetitum, ſemper cupimusq; negata, unde cõmercia Veneris dicuntur furta, unde eſt, Cęlari uult ſua furta Venus. Quo circa animaduertit in Cynicos D. Auguſtinus q in propatulo uoluerunt habere Venerem argumentãtes, nihil turpe, quod idem naturale. Senſus autem eſt, Iouẽ cum tantum frater eſſe Iunonis & nondum coniux, habuiſſe commercium cum ea, ut oſtendat dat multum abeſſe, ut ipſe primus dicatur qui uirginalem uiolauerit pudorẽ, quia, ut ex Iuuen. diximus,

Viderunt primos argentea ſecula mœchos.

Verum culpa nõ ideo minor, quam antiqua, & in multis eſt, ſi cuc non minus, ſm Auguſtinum. Ardebãt, qui cum multis ardebunt. Et, ſup. puella mea Lydia, gauiſa eſt ludere mecum in herba, ergo non oppreſſit inuitam, ſupponens collo formoſo grãdia gaudia. i. res voluptatis. ſ. flores purpureos, inſuper quos, vagat in ipſa, accumbebat ſpondaicus uerſos, accumbentis, lãguorem indicans, ut uero culpam ſuam, quã fatetur, palliet inuiẽ deorum auctoritatibus, dicẽs: Ego credo quod Mauors. i. Mars, Deus belli qui cum Venere in adulterio deprehenſus eſt, fuerat diſtẽtus ſ. a Venere in armis, & id per ironiam. Nam certe Vulcanus, maritus Veneris faciebat opus ſ. fabrile, & turpabat illi barbam fuligine. i. nigredine, ex fumo facta, triſti atque mala. i. nociua, & non ad uoluptatẽ, ut eſt ea, qua ut auctor eſt Iuuen. Molles ſupercilia depingunt. Non. i. nũquid. & id per ironiam, nam vult dicere, quod maxime ita Aurora. ſ. Tithoni coniux, & mater Memnonis, ploraſuit etiam amores nouos, atque ipſa rubens cælauit i occultauit oculos, amictu roſeo i. roſei coloris? Cœlicolę. i. dii cœleſtes talia, ſup. egerunt, aut geſſerunt, & eſt honeſta eclypſi, ſicut, Talia per Latium, ſup gerebantur. Nunquid ego promo minus aurea. i. honeſta, & aureo ſeculo digna? q. d. non, quia deos arguere, nefas duxit Ergo cur ætas minor. i. fragilis, & mortalis, uidelicet humana conditio, non, ſupp. faciat, quod Deus ſup. fecit, qui erat in aureo ſeculo. atque heros, qui erat in æreo ſeculo. i. quod, & hi, qui pro diis habiti ſunt, & q. proxime ad deorum uitam acceſſiſſe putantur, ut Heroes fecerunt, nã Iuppiter, Neptunus, & Pluto, ſummo illi dei, virginum raptores leguntur, & Achilles, & Hercules, & Paris, & ſexcenti alii Ergo (ut dixi) D Auguſt. merito reprehendit eos ſuę turpitudinis citaur auctores. Ego, ſup. ſum infelix, qui, nõ ſum natus illo tempore, quo natura fuit facilis, quia, ut Amaſius poeta dicit, Tibrus uiolis puellam cõparabant O mea ſors naſcendi, ſup. leua i. inimica, mihi, ſicut dextrũ, ſecundũ, & ſauocabile dicimus, & ò miſerũ genus, Modeſtius rñ ſecundũ Vallã, & cum minore excandeſcentia ſupprimitur, q̃ exprimatur, o, cum accuſatiuo, quo: i. in quo, libido eſt ſero i. nimis tarda quia tunc primũ exæſtuans, cum negatur quod petiuerat, unde uult dicere ſe iã primum impatienter Lydiam amare, quando eo carendum eſt. Id autem ſecundum ueterem ſuperſtitionem, quę in multis hodie uſque perducat fato, id eſt naſcendi ſorti imputat. Vitæ meę fecere tantam rapinam corda, id eſt tantum abſtulerunt a corde meo. ut ego maneam, ſupple illud, quod nix poſſis cognoſcere oculis, id eſt tanta miſeria confectus & macie exauſtus per impatientiam, vt tu, id eſt quicumque. nam ſecundum perſonam, pro qualibet poſuit, vix poſſit me cognoſcere oculis, id eſt viſu, quamuis per loquelam, aut alia iudicia facile agnoſci poſſit. Et hæc in Diras, quanta potuimus commoditate.

AETNA INCERTI
AVCTORIS.

AETNA mihi ruptiſque cauis fornacibus ignes,
Et quę tam fortes uoluant incendia cauſæ;
Quod fremat imperium: quid raucos torqueat æſtus:
Carmē erit. dexter uenias mihi carminis auctor,
Seu te Cythos habet, ſeu Delo, gratior illa:
† phaſelis Seu tibi Dodone potior, tecumque † fauentes
In noua Pierio properent a fronte ſorores
Vota. per inſolitum Phœbo duce † cautius itur.
† tutius Aurea ſecuri, quis neſcit ſecula regis?
Cum domitis nemo Cererem iactaret in aruis:
Venturiſque malas prohiberet frugibus herbas
Annua ſed ſaturæ complerent horrea meſſes.
Ipſe flueret Bacchus pede: mellaque lentis
Penderent foliis, & pingui Pallas oliua.
Secretos amnes ageret cum gratia ruris,
† quidquā Non ceſſit † cuiquam melius ſua tempora noſſe.
Vltima quis tacuit iuuenum certamina Colchos?
Quis non argolico defleuit Pergamon igni
Impoſitam? & triſti natorum funere matrem?
Auerſum diem, ſparſum ue in ſemine dentem
Quis non periuræ doluit mendacia puppis,
Deſertam uacuo Minoida littora queſtus?
Quidquid in antiquum iactata eſt fabula carmen
Fortius ignotas molimur pectore curas:
Qui tanto motus operi, qu cauſaę perenneis
Explicet in denſum flammas, & trudat ab imo
Ingenti ſonitu moles, & proxima quæque
Ignibus irriguis urat mens carminis hæc eſt
† fatum Principio, nequem capiat fallacia † uatum:
Sede: eſſe Dei, tumidiſque e faucibus ignem
Vulcani ruere, & clauſis reſonare cauernis
Feſtinantis opus; non eſt tam ſordida diuis
Cura: neque extrèmas ius eſt demittere in artes
Sidera: ſeducto regnant ſublima cælo
Illa: neque artificum curant tractare laborem
Diſcrepat a prima facies hæc altera uatum.
† Illi † Illis Cyclopas memorant fornacibus uſos;
Cum ſemper incudem numeroſa in uerbera fortes,
Horrendum magno quaterent ſub pondere fulmen:
Amarentque Iouem. turpe eſt ſine pignore carmen. † Phlegæis
Proxima uiuaces Aetnæi uerticis ignes. † Campis
Impia ſollicitat † Plegræis fabula † caſtris.
Tentauere (nefas) olim detrudere mundo
Sidera: captiuique Iouis tranferre gigantes
Imperium, & uicto leges imponere cælo.
His natura ſuos aluo tenus ima per orbes
Squameus intortos ſinuat ueſtigia ſerpens,
Conſtruitur magnis ad prælia montibus agger.
Pelion Oſſa terris; ſummus prémit Oſſam Olympus:
Iam coaceruatas nituntur ſcandere moles.
Impius & miles meruentia cominus aſtra
Prouocat infenſus cunctos ad prælia diuos,
Prouocat è † admotis † † prouocat
† Iuppiter è cælo † metuit: dextramque coruſca † Metuens
Armatus flamma remouet caligine mundum,
Incurſant uaſto primum clamore gigantes.
Hic magno tonat ore pater, geminantque fauentes
Vndique diſcordes comitum ſimul agmine uenti.
Denſa per attonitas funduntur fulmina nubes:
Atque in arma ruit quęcunque potentia diuum,
Et Mars ſęuus erat: iam & cetera turbas deorum.
Stant utrinque metus calidos tum Iuppiter igneis
Increpat: & uictor perturbat fulmine montes.
Illinc † deuictę uerterunt terga ruina. † deuecta
Infestæ diuis acies, atque impius hoſtis † Infectæ
† Praces cum caſtris agitur, materque iacenteis
Impellens uictos, tum pax eſt reddita mundo: † celſi
Tum libeo † celſa uenit per ſidera cæli:
Defenſique decus mundi nunc redditur aſtris.
Gurgite trinacrie morientem Iuppiter Aetna
Obruit Enceladum: uaſti qui pondere montis
Aeſtuat, & patulis expirat faucibus ignem.
Hæc eſt mendoſe uulgata licentia famæ.
Vatibus ingenium eſt. hinc audit nobile carmen. † uerum
Plurima pars ſcenæ. † uerum eſt fallacia, uates
Sub terris nigros uiderunt carmine manes:
Atque inter cineres Ditis pallentia regna
Mentiti uates ſtygia, undaſque † caneſque.
Hi Tityon ſeptem ſtrauere in iugera fœdum. † canentes
Sollicitant illi te circum Tantalè pœna:
Sollicitantque ſiti. Minos, tuaque Aeace in umbris
Iura canunt ydemque; otant Ixionis orbem:
Quidquid & interius falſi ſibi conſcia terra eſt.
Non eſt terra ſatis: ſpeculantur numina diuum:
Nec metuunt oculos alieno admittere cęlo.
Norunt bella Deum: norunt abſcondita nobis
Coniugia: & falſa quoties ſub imagine pecent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales,
Iuppiter † Danaæ precioſus fluxerit imber † in Danaē
Debita carminibus libertas iſta, ſed omnis
In uero mihi cura. canam quo feruida motu
Aeſtuet Aetna: nouoſque rapax ſibi congerat ignes,
Quacunque immenſus terrę ſe porrigit orbis:
Extremique maris curuis incingitur undis
Nec totum inſolidum deſit. nanque omnis hiatus
Secta eſt omnis humus: penituſque cauata latebris
Exiles ſuſpenſa uias agit: utque animantis
Per tota errantes percurrunt corpora uenæ;

Ad uitam ſanguis omni qua commeat, idem
Terra uoraginibus concepta: digerit auras.
Scilicet aut olim diuiſo corpore mundi
In maria, & terras, & ſidera, ſors data cælo
Prima ſecuta maris, deſeditque infima tellus:
Sed totis rimoſa cauis, & qualis aceruus
Exilit imparibus iactis ex tempore ſaxis,
Ut crebro intorſus ſpatio uacuata corymbos
Pendeat in ſeſe. ſimili quoque terra figura
In tenues laxata uias, non omnis in arctum
Ne ſtipata coit, ſiue illi in cauſa uetuſta eſt.
Nec nata eſt facies ſeu liber ſpiritus intra
Eſfugiens molitur iter. ſeu lympha perenni
Edit humum: furtimque obſtantia mollit.
Aut etiam incluſi ſolidum exedere uapores:
Atque igni quæſita uia eſt. ſiue omnia certis
Pugnauere locis: non eſt hic cauſa docendi:
Deum ſtet opus cauſæ quis enim non credat inanes
Eſſe ſinus? penitus tantos emergere fontes
Cum uidet? ac torrens imo ſe mergere hiatu?
Non ille ex tenui, uocemque agat apta neceſſe eſt.
† Confluni *† Confluit: errantes arceſſant undique & undas*
Et trahat ex pleno quod fontem contrahat amne.
Flumina quinetiam ratis currentia riuis
Occaſus habuere ſuos, auo illo uorago
Direpta in præceps fatali condidit ore.
Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis,
Atque inopinatos referunt procul edita curſus.
Quod ſi diuerſos emittat terra canales
Hoſpitium fluuiorum; aut ſemita nulla profecto
Fontibus & riuis conſtet uia; pigraque tellus
Conferta in ſolidum ſegnis ſub pondere ceſſet.
Quod ſi præcipiti conduntur flumina terra;
Condita ſi redunt; ſi qua ante incognita ſurgunt;
Haud mirum clauſis etiam ſi libera uentis
Spiramenta latent, certis tibi pignora rebus,
Atque oculis haſura uias dabit ordine tellus.
Immenſem plerunque ſinus, & iugera poſſum
Intercepta leges, denſeque abſcondita nocti
Cernis *Proſpectare procul chaos, ac ſine fine ruinę*
ſpacioque *† Ceruas & in ſiluis † ſpacioſa cubilia retro,*
Antraque demiſſis pedibus fodiſſe latebris.
Incomperta uia eſt operum, tantum influit intra
Argumenta dabunt ignoti uera profundi.
Tu modo ſubtiles animo duce percipe curas:
Occultamque fidem manifeſtis aſtrue rebus.
Nam quo liberior, quoque eſt animoſior ignis
... uectus ſe *Semper & incluſus, nec † uectus, ſenior ira eſt*
...uior *Sub terra: penitusq. † mouet hoc plura neceſſe eſt*
mouent *Vincla magis ſoluant magis † hoc obſtantia pellant.*
nec *Nec tamen in rigidas exit contenta canales*
hac *Vis animæ: flamma auertit, qua proxima cedunt:*
Obliquumque ſecat, qua uiſa tenerrima cauſa eſt.
tremit, *Hinc terræ † tremor, hinc motus, ubi denſus hiatu*
Spiritus exagitat uenas, ceſſantiaque urget,
Quam *† Quod ſi ſpiſſa foret, ſolidoque inſtaret inani:*
Nulla daret miranda ſui ſpecula tellus,
Pigraque, & in pondus confeſtim mobilis eſſet.
Sed ſummis ſi forte putas concredere cauſis
Tantum opus; & ſummis alimentum uiribus orbi,

Quæ ualida in promotu cernis, ualidosque receſſus
Fallere: ſed nondum tibi lumine, certaque recto.
Namque † illud quodcunque uacat ſpecus omnis hiatum, † Illic
Et res introitu ſoluunt, adituque patenti
Conuerſæ languent uires, animosque remittunt. † quiſque
Quippe ubi contineat uentos: quia † quæque morantes
In uacuo deſinit, ceſſat, tantumque profundi
Explicat errantes, & in ipſo † limite tradant. † limine
Anguſtis opus eſt turbare in faucibus illo
Feruet opus, denſique † fremunt; premiturque ruina † premia
Hinc furtim Boreæ, atque Noto, nunc unus uterque eſt
Hinc uenti rabies, hinc ſeno quaſſat hiatu
Fundamenta ſolo trepidant, urbesque caducæ.
Inde neque eſt aliud, ſi fas eſt credere, mundo:
Venturam antiquam faciem, ueracius omen
Hac primo cum ſit ſpecies, naturaque terræ
Intorſus ceſſante ſolo trahit undique uenas.
Aetna ſui manifeſta fides, & proxima uero eſt.
Non illic, duce me, occultas ſcrutabere cauſas.
Occurrent oculis ipſæ, cogentque fateri.
Plurima nanque patent illi miracula monti.
Hinc uaſti terrent aditus, merguntque profundo
Corrigit hincartus, penitusque quod exigit ultra:
† Hinc ſpiſſe rupes obſtant, diſcordiaque ingens † Hic
Inter opus: nectunt † uarios, mediosque coercent,
Pars igni domitæ, pars ignes ferre coactæ, † uarium
Ut maior ſpecies Aetnę ſuccurrat inanis.
Hæc illis ſedes, tantarumque area rerum eſt
Nunc opus artificem incendii: cauſamque repoſcit.
Non illam parui, aut tenuis diſcriminis ignes
Mille ſub exiguo ponent tibi tempore ueras
Res, oculique docent: res ipſæ credere cogunt.
Quinetiam tactu moneant contingere toto
Si liceat, prohibent flammę: Cuſtodiaque ignis.
Illi operum eſt. arcent auditu, diuinaque rerum,
Ut maior ſpecies Aetnæ ſuccurrat inanis.
Cura ſine arbitrio eſt eadem procul omnia cernis.
Non tamen eſt dubium penitus quin torqueat † Aetna:
Aut quis mirandus tantæ faber imperat arti. † Aetnam
Pellitur exuſtæ glomeratus nimbus arenę.
Flagrantes properant moles uoluuntur ab imo
Fundamenta, fragor tota nunc rumpitur Aetna:
Nunc fuſca pallent incendia mixta ruina.
Ipſe procul magnos miratur Iuppiter ignes,
Ne ue ſepulta noui ſurgant in bella gigantes,
Neu Ditem pudeat regni, neu Tartara cælo
Vertat in occulto: tantum premit † omnia dextra. † uirres
Congeries aperit ſaxorum, & putris arena,
(Quæ nec ſponte ſua faciunt, nec corporis ullis
Suſtentata cadunt robuſtis uiribus) omnes.
Exigitur: uertit uaſa omnia uertice ſeuo
In denſum congeſta rotant: uoluuntque profundo.
Hæc cauſa expectata ruunt: incendia montis.
Spiritus † inflantis nomen languentibus aer.
Nam prope natura pars eſt uiolentia ſemper. † inflati
Ingenium uelox illi, motusque perennis
Verum opus † auxilium eſt tu pellat corpore; nullus
Impetus eſt ipſi: qua ſpiritus imperat, audit † auxilio
Nec princeps, magnusque ſub hoc duce militat ignis.
Nunc quoniam in promptu eſt operi natura, ſolique,

Vna ipſi uenti:quæ res incendia paſcit,
Cum ſubito cohibetur:ineſt quę cauſa ſilenti,
Subſequar.immenſus labor eſt,ſed fertilis idem.
Digna laborantis reſpondent præmia curis.
Non oculis ſolum pecudum miranda ſuere,
More:nec effuſis in humum graue paſcere corpus:
Noſſe fidem rebus,dubiasque expoſcere cauſas
Sacra per ingentem;capitique tollere cælum.
† ſit *Scire quot,& quę † ſint in magnô talia mundo*
Principia,occaſus metuunt,ad ſecula pergunt:
Et firma æterno religata eſt machina uinclo.
Solis ſcire modum,& quanto minor orbita lunæ eſt.
Cur illi breuior biſſenos peruolet orbes:
Annus illi monet:quo certo ſidere curant:
Ordine quæ ve ſuo careant incondita cura.
† denuncies *Scires uices etiam ſignorum,& tradita iura*
Nubila cur cęlo terræ † denuncia: imbres:
Quo rubeat Pæbe,quo frater palleat igne.
† tempore *† Tempora cur uariant anni:primaque inuenta*
† Ter preit æſtatem. alij, Ver æſtate preit *† Cur æſtate perit:cur æſtas ipſa ſeneſcit.*
Autumnoque obrepit hyems:& in orbe † recurrit.
† currit *Axem ſcire Helyces,& triſtem noſſe cometen:*
† quaque *Lucifer unde micet.† ſuave Heſperus unde Bootes.*
Saturni cur ſtella tenax:cur Martia pugnax,
Quo rapinat nautæ,quo ſidere lintea tendant.
Scire uias maris:& cæli prędicere curſus.
† ſaeuus & incubet. Alij ſeuus incubet *Quo uolet Orion:quo † Sirius incubet index*
Et quæcunque iacent tanto miracula mundo,
Non digeſta pati,nec aceruo connita rerum:
Sed manifeſta notis certa diſponere ſede
Singula;diuina eſt,animi,ac iucunda uoluptas.
Se prior hęc hominis cura eſt cognoſcere terram:
Et quæ nunc miranda tulit natura,notare
Hæc nobis magna affinis cęleſtibus aſtris.
† ſpecies *Nam quæ mortali † ſpes eſt? quæ amentia,maius*
In Iouis errantem regno perquirere uelle.
Tantum opus ante pedes tranſire,& perdere ſegnes.
Torquamur miſeri in paruis,permirumque labantes:
† profeſſa *Dum ſeſe precio redimant:uerumque † profeſſa eſt.*
Tum demum uiles taceant,inopesque relictæ.
Noctes,atque dies,feſtinant arua coloni.
Callent rure manus:glebarum † expellimur uſu.
† uſu experimur *Fertilis hæc ſegetique feracior:altera uiti,*
Hęc platanis humus,hæc herbis digniſſima tellus,
Hæc diti melior pecori,ſiluisque fidelis.
† ſucceſſior *Aridiora tenent oleę:† ſuccoſior ulmis*
Grata.leues cruciant animos,& corpora cauſę.
Horrea uti ſaturent:tumeant & dolia muſto.
† quod *Plenaque deſecto ſurgant fœnilia campo.*
† Implenda *Sic auidi ſemper † quia uiſum eſt carius iſtis,*
† Implendus ſibi quiſque bonis eſt artibus.illæ
Sunt animi fruges;hęc rerum maxima merces:
Scire quid occulto naturæ terra coercet:
† multis *Nullum fallere opus;non † multos cernere ſacros*
Aetnæi montis fremitus,animumque furentis.
Non ſubito pallere ſono:non credere ſubter
Scrutamur rimas,& uertimus omne profundum.
Quæritur argenti ſemen:nunc aurea uena.
Torquentur flamma terræ:ferroque domantur.
† Minos, *Cæleſti migraſſe † minas,aut tartara mundi.*

Noſſe quid impediat uentos,quid nutriat ignis:
Vnde repente quies,& multo ſædere pax ſit. † animæ
Concreſcant † animi penitus,ſeu forte cauernæ,
Introitusque ipſi ſeruent,ſeu terra minutis † ſiue in ſe abſtrahat
Rara foraminibus,† ne uenis abſtrahat auras.
Plenius hoc etiam rigido qua uertice ſergit.
Illinc infectus,atque hinc obnoxius intus
Vndique diuerſas admittere cogitat auras:
Et coniuratis addit concordia uires,
Siue intorſus agunt,nubes,& nubilus auſter.
Seu forte flexere caput:tergoque feruntur.
Præcipiti delata ſono premit una,fugatque † aures,
Torrentes † auras,pulſataque corpora denſat. † ſonoro
Nam ueluti ſonat ore diu Tritona † canoro,
Pellit opes collectus aquæ;uictusque mouere
Spiritus,& longas amugit buccina uoces:
Carmineque irriguo magis cortyna thearis
Imparibus numeroſa modis canit regentis,
Quæ tenuem impellens animam ſubremigat unda,
Haud aliter ſumota furens torrentibus aura † Credendum etiam.
Pugnat in anguſto;& magnum commurmurat Aetna.
† Credendum eſt etiam uentorum exiſtere cauſas
Sub terris ſimiles harum,quas cernimus extra.
Vt cum denſa cremant inter ſe corpora,turba
Elyſa in uacuum fugiant:& proxima ſecum
Nominat tota trahunt:tutaque in ſede reſiſtunt.
Quod ſi forte mihi quædam diſcordia tecum eſt;
Principijs alijs credas conſurgere uentos,
Non dubium rupes aliquas,penitusque cauernas
Prouehere ingenti ſonitu,caſuque propinquas
Diffugere,impellique animas,hinc cernere uento,
Aut humore etiam nebulas effundere largo,
Vt campis,agrisque ſolent,quos obruit amnis
Vallibus exoriens caligat nubilus aer,
Flumina parua ferunt auras,† uis proxima uento eſt. † uis
Et minus aſpirat fortis,& uerberat humor.
Atque hęc in uacuo ſi tanta potentia rerum eſt,
Hoc plura efficiant infra,cluſique neceſſe eſt.
His agitur cauſis extra,penitusque coactis
**Exagitant uentos, pugnant in faucibus arctæ;* * Exagitat
*Pugnantes * ſuffocat;& intus ut unda profundo* * ſuffocatus imus
Terque,quaterq; exhauſta graues ubi perbibit Euros;
Ingeminat fluctus,& primos ultimus urget.
Haud ſecus aſtrictus certamina tangitur ictu
Spiritus;inuoluensq; ſuo ſibi pondere uires
Denſa per ardentes exercet corpora uenas;
Et quacunque iter eſt properat;tranſitque morantem.
*Donec confluuio *reuolutis æſtibus amnis* *reuolutus, & æſtibus.
Exilit,atque furens tota uomit igneus Aetna.
Quod ſi forte putas iſdem decurere uentos
Faucibus;atque iiſdem pulſi remeare nota
Res oculis locos ipſe dabit,cogetque negare.
Quamuis cæruleo ſiccus Ioue frigeat æther.
Purpureoque rubens ſurgat iubar aureus oſtro;
Illinc obſcura ſemper caligine nubes,
Pigraque defuſo circumſtupet humida uultu;
Proſpecta ſublimis opus,uaſtoque receſſus.
Non illam uidet Aetna,nec ullo intercipit æſtu.
Obſequitur quacunque iubet leuis,aura,redditque,
Placantes etiam cæleſtia numina thure

Summo

Summo cerne iugo,uel qua liberrimus Aetna
Improſpectus biat,tantarum ſemina rerum
Si nibil irritet flammas,ſtupeatque profundum.
Huic igitur credis torrens ut ſpiritus illi
Qui rupes,terramque uorat,qui fulminat igneis
Cur egit uires,& præceps flexit habenas
Præſertim ipſa ſuo deliuia pondere nunquam
diripiat, Corpora † diripiant:ualidoſque abſoluere arcu.
Quod niſi fallor, adeſt ſpecies:tantuſque ruinis,
Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igitur ferit aura,mouetque:
Sparſa liquore manu ſacros ubi uentilat ignes:
Verberat ore tamen,pulſataque corpora noſtra
Incurſant:adeo in tenui uim cauſa repellit.
Non cinerem,ſtipulamve leuem,non arida ſorbet
Gramina;non tenuis plantis bumor exit eiſdem
Surgit adoratis ſublimis ſumus ab aris:
Tanta quies illi eſt,& pax innoxia parti.
Siue peregrinis igitur,propyſque potentis.
Coniurat animę cauſis:ille impetus ignis
Et montis partes atras ſubuertat arena:
Vaſtaque concurſu trepidantia ſaxa fragoris,
Ardenteſque ſimul flammas,ac fulmina,rumpunt.
Haud aliter,quam cum prono iacuere ſub auſtro:
Aut Aquilone fremunt ſiluę:dant brachia nodo
Implicitæ,hæc ſerpunt iunctis incendia ramis.
Nec te decipiant ſtolidi mendacia uulgi;
Exhauſtos ceſſare ſinus:dare tempora rurſus:
Ut rapiant uires,repetantque in prælia uicti:
Pelle nefas animo:mendacemque exue ſamam.
Non eſt diuinis tam ſordida rebus egeſtas;
† paruas Nec † paruo mendicat opes;nec corrogat auras.
Præſto ſunt operi uentorum examina ſemper;
Cauſa latet.quærunt pariter;coguntque morari
Sæpe premit fauces magnæ extructa ruinis
Congeries,clauditque uias luctamine ab imo:
Et ſciſſo ueluti tecto ſub pondere præſtat.
Haud ſecus,ac teneros cum ſecum frigida monti
Deſidia eſt,tutoque licet diſcedere montes.
Poſt ubi continuere † moram,uelocius urgent.
† morem Pellunt oppoſitas moles;ac uincula rumpunt;
Quidquid in obliquum eſt,frangunt iter;acrior ictu
Impetus exoritur;magnis operata rapinis
Flammas micat;latoſque ruens exundat in agros;
Si ceſſant a † iure ſerunt ſpectacula uenti.
† ture Nunc ſuperant quæcunque regant incendia ſiluæ;
Quæ flammas alimenta uoce;quid nutriat Aetna.
Incendi poterunt.illis uernacula cauſis
Materia;† appoſitumque igni genus utile terrent;
tumque Vritur aſſidue calidus nunc ſulfuris bumor;
Nunc ſpiſſus crebro præbet numine ſuccos.
Pingue bitumen adeſt;& quidquid cominus acres
Irritat flammas.illius corporis Aetna eſt;
Atque hanc materiam penitus diſcurrere ſontes
Infectę erumpunt & aquæ radice ſup ipſa.
Par oculis manifeſta iacet:quæ corpore dura eſt,
Ac lapis in pingui feruent incendia ſucco.
Quinetiam uaria quædam ſine nomine ſaxa
Toto monte liquant;illi cuſtodia flammę
Vera,tenaxque data eſt;ſed maxima cauſa molaris
Illius incendi lapidis,ſic uindicat Aetnam,

Quem ſi forte,manu teneas,ac robore cernas:
Nec ſeruare putes ignem;nec ſpargere poſſe.
Sed ſimul ac ferro quæras reſpondet;& ictu
Scintillat color.hunc multis circundare flammis;
Et patere extorquere animos;atque exue robur;
Fundetur ferro citius.nam mobilis illi
Et metuens natura mali eſt;ubi cogitur igni.
Sed ſimul atque hauſit flammas;non tutior hauſtu
Vlla domus ſeruans aciem,duramque tenaci
Septa fides;tutum eſt illi patientia uicto
Vix unquam.redit in uires,atque euomit ignem;
Totus enim denſo ſtipatur robore tardans;
Per tenues admiſſa uias incendia nutrit;
Cunctanterque eadem,& pigre accepta remittit.
Nec tamen hoc uno quod montis plurima pars eſt,
Vincit;& incendi cauſam tenet ille profecto;
Miranda eſt lapidum uiuax,animoſaque uirtus.
Ceteras materies quæcunque eſt fertilis igni,
Vt ſemel accenſa eſt,moritur;nec reſtat in illa.
Quod repetas tantum cinis,& ſine ſemine terra eſt.
Sic ſemel,atque iterum patiens,ac mille perhauſtis
Ignibus inſtaurat uires;nec deſinit ante,
Quàm leuis exhauſto deſecit robore pumex,
In cinerem,putreſque iacet delapſus arenas.
Cerne locis etiam ſimiles aſiſte cauernas.
Illic materiæ naſcentis copia maior;
Sed genus hoc lapidis certiſſima ſigna caloris,
Quod nulla,adiunxit opes;& languet in ignes.
Dicitur inſidijs flagrans Aenaria quondam
Nunc extincta ſuperuectiſque Neapolin inter
Et Cumas locus eſt multis iam frigidus annis;
Quamuis æternum pingueſcat ab ubere ſulfur
In mercem legitur.tanto eſt fœcundius Aetna
Inſula;cui nomen facies dedit ipſa rotonda.
Sulfur enim ſolum,nec obeſa cacumina terra eſt
Et lapis accretus regerendis ignibus aptus:
Sed raro ſumat,qui uix ſi accenditur,ardet,
In breue,mortales flammas,quod copia nutrit.
Inſula durata Vulcani nomine ſacra.
Pars tamen incendi maior refrixit,& alto
Iactatas recipit claße,portuque tuetur.
Qui reſtat minor,& diues ſatis ubere terra eſt,
Sed non Aetneis uires quæ conferat illis.
Atque hæc ipſa tam iam quondam extincta fuiſſe:
Ni furtim aggeneret ſecretis callibus humor
Materiam,ſiluamque ſuam preſſoque canali
Huc,illuc ageret uentos:& paſcere ignes.
Sed melius re ipſa nota eſt,ſpectataque ueris
Occurrit ſignis,nec tentat fallere peſtem.
Nam circa latera,atque imis radicibus Aetna
Candentes efflant lapides,diſiectaque ſaxa
Intereunt uenis;manifeſto ut credere poſſis
Pabula,& ardendi cauſam lapidem eſſe molarem.
Cuius defectis ieiunos colligit ignis.
Ille collegit flammas,iacet,& ſimul ictu
Materiam accendit,cogitque liqueſcere ſecum.
Aut equidem mirum ſactu,quod cernimus extra.
Si lenitur opus reſtat magis,utitur illic,
Sollicitatque magis uicina incendia ſaxum,
Certaque uentura præmittit pignora flammæ.
Nam ſimul atque mouet curis turbamque minutus

Diffugit

Diffugit: extemploq; ſolum trahit: iactaq; ramis,
Et graue ſub terra murmur demonſtrat: & ignes
Tum pauidum fugere, & ſacris credere rebus
Parere: & tuto ſpeculaberis omnia colle.
Nam ſubito efferuent oneroſa incendia raptis,
Accenſe ſubeunt moles: truncæq; ruinæ,
Prouoluunt: atque atra ſonant examina arenæ:
Nec recipit flammas: mons hic defeſſus anhelat:
Atque aperit ſe hoſtis: decreſcit ſpiritus illic.
Haud aliter, quam cum lęto deuicta trochæo
Prima iacet campis acies, & caſtra ſub ipſa.
Tum ſi quis lapidum ſummo pertabuit igni
Aſperior ſoſpita eſt: & quædam ſordida ſaxa eſt:
Qualem purgato cernes diſcedere ferro.
Verum vbi paulatim exiluit ſublata caducis,
Congeries ſaxis. anguſto vertice ſurgunt.
Sic veluti in fornace lapis torretur, & omnis,
Exutus penitus venis ſubit altius humor:
Amiſſis opibus, leuis ſine pondere pumex
Excoquitur: liquor ille magis feruere, magisq;
Fluminis in ſpeciem mitis procedere tandem
Incipit: & primis demittit collibus vndas
Illæ paulatim bis ſena in millia pergunt:
Quippe nihil reuocat; curtis nihil ignibus obſtat:
Nulla tenet fruſtra moles, ſimul omnia pugnant.
Nunc ſiluas, rupesq; notant hæc tela: ſolumque
Ipſa adiurat opes: facilesq; ſibi induit annos.
Quod ſi forte cauis cunctatus vaſibus hæſit:
Vt pote inæquales voluens perpaſcitur agros:
Ingeminat fluctus: & ſtantibus increpat undis.
Sicut cum curuo rapidum mare cernitur æſtu,
Ad primum tenuis ſinus agit vlteriores,
Progrediens late diffunditur & ſuccernens
Flumina conſiſtunt ripis, ac frigore durant:
Paulatimq; ignes coeunt ac flammea miſſis.
Exuitur facies tunc prima, vt quæque rigeſcit
Effumat moles: atque ipſo pondere tracta
Voluitur ingenti ſtrepitu: precepsq; ſonanti
Cum ſolido inflixa eſt: pulſatos diſſipat ictus:
Et qua diſcluſa eſt, candenti robore fulget.
Emicat examen: plagis ardentia ſaxa
Scintilla procul eſſe fide procul eſſe ruentum.
Incolumi feruore cadunt verum impetus ignes
Si ſumant quondam vt ripas traiecerit amnis,
Vix iunctis quiſquam fixo dimouerat illas.
Vicenos per ſæpe dies iacet obruta moles.
Sed fruſtra certis diſponere ſingula cauſis
Tentamus: ſi firma manet tibi fabula mendax:
Materiam vt credas aliam, furere igni fauillam
Plurima proprietate ſimul concreſcere: ſiue
Commiſſum lento flagrare bitumine ſulfur.
Nam poſt exuſtam eretam quoque robora fundit:
Et figulos huic eſſe fidem. dein frigoris vſu
Duriciem reuocare ſuam: & conſtringere venas.
Sed ſignum commune leue eſt, atque irrita cauſa,
Qua trepida uerum vbi certo pignore conſtant.
Nam velut arguti natura eſt ęris & ignis,
Cum domitum conſtat, eademq;, & robore ſaluo:
Vtranque vt poſſis æris cognoſcere portam.
Haud aliter lapis ille tener ſeu forte madentes
Effluit in flammas: ſeu ſit ſecurus ab illis:
Conſeruatq; natas: nec vultum perdidit ignis.
Quinetiam externam multis color ipſe reſoluit
Non odor, aut leuitas putris magis ille, magisque
Vna operis facies, eadem perque omnia terra eſt.
Nec tamen inficior lapides ardeſcere certos,
Interior furere accenſos: hæc propria uirtus.
Quin ipſius quędam Siculi cognomina ſaxis
Impoſuere: fricas etiam ipſo nomine ſignant
Fulſilis eſſe notas: nunquam tamen illa liqueſcunt.
Quamuis materiei foueat ſuccoſior intus:
Nec penitus venę fuerint commiſſa molari.
Quod ſi quis lapidis miratur fulſile robur:
Cogit & obſcuri veriſſima victa libelli,
Heracliti, & ibi nihil inſuperabile gigni
Omnia qua rerum natura ſemina iacta.
Sed nimium hoc mirum, denſiſſima corpora ſæpe
Et ſolido vicina, tamen compeſcimus igni:
Non animos æris flammis ſuccumbere cernis?
Lenitiem plumbi non exuit? ipſaq; ferri
Materies prædura tamen ſubuertitur igni?
Spiſſaq; ſuſpenſis fornacibus aurea ſaxa
Exudant precium? & quædam fortaſſe profundo,
Incomperta iacent: ſimiliq; obnoxiaq; ſorti.
Nec locus ingenio eſt: oculi te indice uincent.
Nec lapis ille riget perculſus, & ignibus obſtat;
Si paruis torrere uelis: cœloque parenti
Cadentem, preſſumque, agedum fornace coerce:
Nec ſufferre poteſt: nec ſęuum durat in hoſtem.
Vincitur: & ſoluit vires, captusque liqueſcit.
Quæ maiora putas autem tormenta moueri
Poſſe manu? quę tanta putas incendia noſtris
Suſtentare opibus? quanti fornacibus Aetna
Vritur, & ſacro nunquam non fertilis igne.
Sed non qui noſtro feruet moderatior vſu:
Sed cęlo propior: vel quali Iuppiter ipſe
Armatus flamma eſt: his viribus additis ingens
Spiritus aſtrictis eliſus faucibus, vt cum
Fabriles operas rudibus contendere maſſis
Feſtinant, ignes quatiunt: follesq; trementes
Exanimant: preſſoque feſtigant agmine uentos.
Hæc operis fama eſt; ſic nobilis vritur Aetna
Terra foraminibus vires trahit; vrget in arctum
Spiritus incendi niuis per maxima ſaxa.
Magnificas laudes, operoſaq; uiſcere templa
Diuitis hominum, aut ſacra memorare vetuſta
Traduce materia, & terris per proxima fatis
Currimus; atque auidi veteris mendacia fama
Eruimus; cunctasque libet percurrere gentes.
Nunc iuuat ogygys circundata mœnia Thebis.
Cernere, & fratres ille impiger; ille canorus
Condere felices alieno interſerit auo.
Inuitata pio nunc carmine ſaxa, lyraque
Nunc gemina ex vno fumantia ſaxa vapore
Miramur; ſeptemque duces, raptumque profundo.
Detinet Eurotas illic & ſparſa Lycurgi,
Et ſacer in bellum numeros ſua turba recenti.
Nunc hic Cecropiæ uarijs ſpectantur Athenæ
Carminibus, gaudensque ſua victrice Minerua.
Excidit hic reduci quondam tibi perfide Theſeu
Candida ſollicito promittere uela parenti
Tu quoque Athenarum carmen tam nobile ſidus

Erigone

Erigone. ſedes veſtra en Philumena caronis
Euocat in ſiluis, & tu ſoror hoſpita tectis
Acciperis: ſolis Tereus ferus exulat agris.
Miramur Troia cineres, & flebile victis
Pergamon extinctosq; ſuos Phrygas. Hectora primum
Conſpicimus magni tumulum ducis. hic & Achilles
Impiger, & victus magni iacit Hectoris ultro.
Quin etiam graiæ fixos tenuere tabellæ,
Cignaue, tunc Paphię rorantes parte capilli,
Sub truce nunc parui ludentes Colchide nati,
Nunc triſtes circa ſubiectæ altaria ceruæ,
Velatusq; pater, nunc gloria viua Mironis.
Quinetiam illa manus operum, turbæque morantem.
Hæc viſenda putas terræ dubiusq; , marisq;
Artificis naturæ ingens opus aſpice. nulla
Cum tanta humanis Phœbus ſpectacula cernes,
Præcipueq; vigil feruens cum Cyrius ardens
Inſequitur, miranda tamen ſua fabula montem:
Nec minus ille pius, quanquam ſors nobilis ignis.
Nam quando ruptis excanduit Aetna cauernis:
Et uelut euerſis penitus fornacibus ignes,
Et uecta in longum rapidis feruoribus vnda:
Haud aliter quam cum ſæuo Ioue fulgurat æther:
Et nitidum obſcura cœlum caligine torquet.
Ardebant aruis ſegetes, & millia culta
Iugera cum dominis, ſiluæ, collesq; virentes,
Vix dum caſtra putant hoſtem mouiſſe, tremebant:
Et iam finitimæ portas euaſerat urbis.
Tum vero ut cuique eſt animus uiresq; rapinę
Tutari conantur opes. gemit ille ſub auro.
Colligit ille arma: & ſtulta ceruice reponit.
Defectum raptis illum ſua carmina tardant.
Hic uelox nimio properat ſub pondere pauper;
Et quod cuique fuit cari fuit ipſe ſub illo.
Sed non incolumis dominum ſua præda ſecuta eſt.
Cunctantes uorat ignis: & undique torret auaros:
Conſequitur fugiſſe ratos, & præmia captis
Concrepat: ac nullis parſura incendia paſcunt,
Vel ſolis parſura pijs. namque optima proles
Amphion, fraterque pari ſub munere fortes,
Cum iam uicinis ſtreperent incendia tectis:
Aſpiciunt pigrumq; , patrem, matremq; ſenemq;
Seu iam defeſſo poſuiſſent lumine membra.
Parcite auara manus, dites attollite prædas:
Illis diuitiæ ſolæ materq; , paterq; ,
Hanc rapiant prædam: mediumq; exire per ignem
Ipſo dante fidem properant. ò maxima rerum,
Et merito pietas homini tutiſſima virtus.
Erubuere pios iuuenes attingere flammæ:
Et quacunque ferunt illi veſtigia, cedunt:
Fœlix illa dies, illa eſt innoxia terra.
Dextera ſæua tenent: læuaq; incendia feruent.
Ille per Obliquos igneis fraterq; triumphans
Tutus uterque pio ſub pondere ſufficit illam:
Et circa geminos auidus ſibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem: & ſua numina ſecum
Salua ferunt, illo mirantur carmina vatum.
Ille ſe poſuit claro ſub nomine Ditis.
Nec ſanctos iuuenes attingunt ſordida fata:
Sed uere ceſſere domus & iura piorum.

ASCENSIVS.

AETNA mihi Quia à Calderino cætera ſatis explicantur Ordo eſt Aetna, mons ille Siciliæ ꝑpetuis ignibus flagrans, & ignes rupti .i. erūpētes. aut eructati.i.cōcauis, aut excauatis fornacibus, & quæ cauſæ tam fortes.i tam efficaces, voluant incendia ſ: tāta, & tam continua quod imperium præmat, & quod imperiū, aut quid.i. quę res torqueat æſtus raucos, id eſt rauce crepitantes, erit mihi carmē, vel carmen erit mihi Aetna, id eſt canēt de Aetna, & ignibus eius, & ò Appollo, tu, ſup. eris mihi auctor carminis, dexter.i.proſper, & fauorabilis, ſeu.i. ſiue Dodone, ſilua illa Epiri, vaticinio nobilis (declinatur autē hoc loco hæc Dodone, huius Dodones) ſup erit tibi, potior.i.eligibilior, quam quiſquam alius locus, & Phaſelis, mons ille Lyciæ, ardens ut Aetna, eſt tecum, ſeu Cynthos mōs, aut potius inſula inter Cyclades, habet te, ſeu Delos eſt gratior illa.ſ. Cyntho inſula.i. vbicūque es, eris mihi carminis auctor, & ſorores.ſ. Muſæ, Iouis, & Mnemoſynes filiæ, properent.i. properāter veniant, à fonte Pierio, in noua uota.ſ. mea, q̄a itur ſ.ab omnibus poetis, Phœbo duce.i. ducente, aut ductu Phœbi, tutius per inſolitū.ſ. iter, aut per rem inſolitam, & nouam. Quare autem rem nouam ſcribere tentet, docet, ſicut in Georg.

Quis cætera quæ uacuas tenuiſſent carmina mentes.
Omnia iam vulgata, quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras &c. Et hic,
Quis neſcit aurea ſecula regis ſecuri.

Id eſt quę fuerunt ſub rege ſecuro ſ. ſub Saturno? Ideo aūt ſecuri quia regnantis, cum nemo iactaret Cererem i. frumētū in aruis domitis. i. cultis & cū nemo prohiberet frugibus vēturis.i. à futuro frumēto, herbas malas i. nociuas, ſed cū tacrę meſſes i. fruges, deorū dono, aut beneficio naturæ ſpōte naſcentes, complerent annua.i. annuę, aut annatim, vt ſit nomen, pro aduerbio, aut figurate tpā, rei accōmodat, vt ſint horrea annua.i. quotannis replenda, & cū Bacchus.i. vinum flueret ſuo pede.i. ſpōte naſcens, non calcatū pedibus uindemiatorū, & cum mella pēderēt folijs lentis ꝑꝑ pondus & liquorē. vnde de Ioue in Georg. Mellaq. decuſſit folijs, &c. Et cum Pallas .ſ. inuentrix oleæ, Minerua ageret i. duceret, riuos ſecretos i. ſecrete & facile fluētes, oliua.ſ. arbore pingui. ꝑꝑ oleum, aut oliuum, cū gratia ruris non ceſſit cuiquam noſſe ſua.i oppoitūna tpa, melius.ſ. quam alteri.i. cum oēs indifferenter ſcirent tpa, quę meſſor.q̄ curuus arator hērēt Quis tacuit.i nō deſcripſit? q.d. nemo ferè poeta, Colchos, appoſitorie, ultima i peſſima, & grauiſſima certamina iuuenū.ſ. Argonautorū, qui è Colchis redeuntes, Troiā deleuerunt. Quis nō defleuit Pergamon. i Troiam (declinatur, hæc Pergamos, & pluraliter Pergama) poſi ā igni Argolico.i. gręco, ſeu Argolicorum, manu inſecto? & quis nō defleuit matrem.ſ. Medeam triſtem, funere i propter necem, natorum.i. filiorum quos interemerat? (vt dictum eſt Eccl.3 ad iſtud.

Seuus amor docuit natorum ſanguine matrem,
Commaculare manus)

Ve, pro uel diem auerſum .ſ. à cœna Thieſte, ut declaratū eſt a Seru. ad illud Aeneid. I,

Nec tam auerſus equos Tyria ſol iungit ab vrbe.

Aut dentem.ſ. Draconis, ſparſum.ſ. a Cadmo, in ſemine.i. loco ſeminis, unde nati ſunt armati, qui ſe mutuis vulneribus intererunt. Quis non doluit is i. dolenter deſcripſit, mēdacia puppis periuriæ i. quam Theſeus periurus è Creta, uexit cum Phędra, & Ariadne, relinquens Ariadnē cui fidem iurauerat in inſula Dia? & quis non queſtus, ſupp eſt, id eſt elegit deſcripſit. (Nā verſibus impariter iunctis. Querimonia primum, &c.) Minoida.i. Minois filiam, Ariadnem deſertam derelictā, ſup. in litore vacuo, q̄a ſine marito & cultoribus, q.d. nemo nō quæſtua eſt. Quidquid.i qualitercūque fabula eſt, iactata in antiquum carmen. Sed nos molimur.i cum molimine agitamus pectore, fortius.i. accuratius, cauſas ignotas, uidelicet.q̄ motus. ſupp. ſint, tanto opere ſ. æſtus Aetnei perpetuo durātis, & mēs carminis, eſt hæc inquirere, quæ cauſa explicet. i. emittat, in denſum.i. denſe, flāmas perennes i. totum annum, imo totū tempus durantes, & ructet.i. eructet, ſup. cū ingenti ſonitu, moles.i. magna ſaxa, ab imo, id eſt fundo, vnde tertio Aeneid.

Horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.
Interdumque atra prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla.
Attollitque globo flammarum, & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos, auulſaque viſcera montis.

Cum

Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

Et quæ cauſa urat, proximus quæque. i. omnia ꝓpinqua, ignibus irriguis. i. irrigantibus q. i. ſulphuratis, & pinguibus. [Principio ne quem &c.] Hoc unum uerbum mihi fidem facit, Virgilianum non eſſe hoc carmen, quippe qui in Georg. dicet:

Me uero primum dulces ante omnia Muſæ.
Quarum ſacra fero ingenti percuſſus amore.

Et qui ad Muſas in 7. Aen. dicet:

Et meminiſtis enim diuæ, & memorare poteſtis.

Non hic tam ſeuere in poetas animaduerterit, loquitur tamẽ quiſquis eſt auctor de futilibus, & non de grauib. poetis. uerũ tamẽ nõ in tam excellenti opere (de Aeneide loquor) fabulã ſecutus eſſet de Aetna. ſi id uitio dandũ cẽſuiſſet. Præterea (ut taceã) ſtylum non congruere cũ Virgilianis muſis, nam multũ ab illis friget. Et hoc teſtimonio eſt, ꝙ Tityon hic, per ſeptem iugera porrectũ uidemus, ut in 6. Aen. per nouem. Sed ut inſtitutũ peragã. Ordo eſt Principio. ſ. dico, aut admoneo ne fallacia uatũ. i. poetarũ. capiat. i. decipiat, quem i. aliquẽ, ꝑſuadẽdo uideliceт. Sedes Dei, ſ. Vulcani, ut 7. Aen. dicet eſſe. ſub, ibi, & ignem ruere. i. præcipitẽ ferri. è faucibus Vulcani, & opus Dei feſtinantis reſonare, ſup. in cauernis clauſis, i. antro Vulcani, nõ dicit, capit, q. a principio mouet, ꝙ cura nõ eſt diuis tã ſordida, i. de tam ſordidis rebus, neq. ius eſt dimittere. ſ. Deos in artes extremas. i. uiliſſimas, & id ſm Epicurum, ſm quem dicit Flac. i. Ser. Credat Iudæus appella. Nam ego, nãq; Deos didici, ſm agere Aeuũ, nec ſi quid miri faciat natura, Deos, id Triſtes ex alto cœli dimittere tecto &c Sidera i. dij cęleſtes i ſidera tranſlati, aut quorũ ſidera lãpades, & faces ꝑeuntes putãtur, regnant ſublimia. i. i ſublimi cœlo ſeducto, i. deorſum à cœtu mortaliũ ducto. unde Perſius:

Quæ niſi ſeductis nequeas committere diuis.

Quo quidam perperã, exponunt ſeductis i. deceptis. Illa ſ. ſidera hoc eſt dij cęleſtes, neq; curant tractare laborẽ artificũ. ſ. mechanicorũ, hoc eſt non exercent artẽ fabrilẽ, ſicut poetæ Vulcano imponũt altera. ſ. ſecũda, facie i. ſpecies uatũ, diſcrepat i. diſſentit, à prima ſ. facie, & ſpecie qui ſup uates, memorat Cyclopas. ſ. ſ. bros ac paſtores unũ oculũ in fronte habentes, unũ à Cyclo, Cyclopes dicti ſunt, ſicut de Polyphemo dictum eſt, Aen. 3.

Telo lumen terebramus acuto,
Ingens quod torua ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut phœbeæ lampadis inſtar.

Dicunt ergo Cyclopas. uiros illis fornacibus quia dicnot miniſtri Vulcani, unde Aen 8.

Inſula Sicanium iuxta latus Aeoliamque,
Erigitur Liparen fumantibus ardua ſaxis,
Quam ſubter ſpecus, & Cyclopum exeſa caminis
Antra Aetnea tonant, Et paulò poſt,
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto
Ferrum exercebant uaſto Cyclopes in antro,
Brontesque Steropesque, & nudus membra Pyracmon.

Cum i. quãdo ipſi. i. Cyclopes fortes quaterẽt in uerbera numeroſi i. ſecũdũ numerũ facta, unde Pythagoras dr tõ ĩc muſicã inueniſſe, quaterẽt, dico ſuper incudẽ, ſub magno pondere fulmẽ horrendũ, & ſtinarent Iouẽ, q. i. telũ Iouis dicitur fulmẽ triſulcũ, quo gigãtes uicerat carmẽ. ſup tale eſt turpe, q. a ſine pignore. i. fide quã nõ adhibemus rebus dubijs, & ignotis ſine pignore, aut ſi tranſſore, aut ſic, carmen. ſ. quod dixi, ſine pignore eſt turpe fabula proxima. i. tertia impia. i. deteſtanda, & Deos falſo incuſans ſolicitat i. ſolicite ponit, ſup. in cãpis Phlegæis, ſic ab ardore dictis, unde Str. lib. 5 Superioribus annis lo i iunatus erat, & cãpus noĩe Phlegæus, in quo res à gigantibus geſtas fabulæ diuulgãt, nullã aliã ob cãm ut credi fas, eſt, quã qđ terra ipſa ſua pte uirtute præliorum concitatrix eſt. hæc ille. Solicitet, dico, ignes uertices Aetnei, uiuaces. i. quaſi uiuaces perdurantes. Gigantes ſ. terræ filij tentauere olim nefas. i. rem illicitã, & nefandam ſ. detrudere &c. ut ſit appoſitio, aut nefas. i. nefandũ, ut ſit interiectio, ſicut Aen. 1 Nauibus infandũ amiſſis &c. detrudere dico, mundo. ſ. cœleſti ſidera. i. Deos cœleſtes, & trãſferre imperiũ, Iouis captiui. i. quem captiuũ facere prætendebant, & imponere cœlo uicto. i. cęlicolis uictis, leges. Natura eſt hic. ſ. gigãtib. tenus aluo. i. uſque ad aluũ, ſerpẽs ſquameus, i. ſquamoſus, & ſquamis tectus, qui, ſup. ſinuat. i. incuruat ueſtigia prima. i. pedes, orbes ſuos. i. annullos, & reuolutiones. i. ſecũdũ quoſdã habent pedes ſerpentinos a natura illis datos Ager. i. accumulatio, & aggeſtio, cõſtruit. ſ. ab his, ad prælia, ſ. contra Deos, ſup ex montibus magnis, Oſſa, mõs ille Theſſaliæ, creat, i. ſubſtituit, Pelion. ſ. montẽ uicinũ, Olymphus. q. eſt in cõfinio Macedoniæ, ſũmus. ſ. mõtiũ, ita vt uẽri eius, vertice non ꝓſlent, ꝑmit Oſſam. i. ponit ſup Oſſam (per regulã Rectus in a Græci facit an quarto breuiari) ipſi, ſup gigãtes, nituntur iã ſcãdere moles. ſ. montiũ, coaceruatas. i. accumulatas, & miles impius ꝓuocat cominus i. de prope, quaſi cõſerta manu aſtra metuentia. ſ. detrudi, hoc eſt Deos metuentes, & ipſe infeſtus, ꝓuocat cunctos diuos ad prælia. Iuppiter metuẽs & armatus dextra i. habẽs in dextra ꝓ armis flãmã coruſcã. i. fulmen, renouat cęlo. i. deſuper mũdũ caligine. ſ. nubiũ, è qbus fulmen mitti ſolet [Gigãtes incurſant primũ]. i. in primo impetu, atq; inſultu. ut remetarij ſolẽt, ſup cũ uaſto clamore. Pater. ſ. deorũ, & hominũ, Iuppiter tonat hic magno ore, & geminat uentos fauẽtes. i. auxiliãtes, diſcordes fauẽtes, aut facit, uẽti ꝓ diſcordiã ex diuerſo flantes, nũc in unũ cõſpirent cõtra gigãtes fulmina deſiſcẽtes, fulmina denſa rũpunt ꝑ nubas attonitas. i. tonitru ſciſſas, & ꝑcuſſas. Atq; quæcunq; potẽtia diuũ, pro diuorũ. i. quidquid potẽtiæ eſt diuis ruit in arma. Et Mars erat tã ſæuus, & cetera turba deorũ erat tã ſęua q̃ aliās mitis eſſe ſolebat. Sanè nulla ſit ſynalœpha, cũ dr, Atq in arma ruit, &c. (Stant utrinq; metus) Proſequitur, eadẽ parte fabulæ, de bello gigãteo, non qua approbet, ſed quã dãnat non uerã cauſã incẽdij Aetnei Ordo aũt eſt. Metus. i. timores, ſtãt. i. circũſiſtũt, utrinque. i. ab utraq; parte, tũ. i. deinde. Iuppiter increpat i. reprehẽdit tarditatis, aut cũ crepitu demittit ualidos ignes. ſ. fulminis, & ꝑturbat mõtes. ſ. coniectos, fulmine iacto, ſ. in eos Ruinæ. ſ. montiũ, & gigãtũ, deuectę. i. cũ impetu deorſũ uectę, hoc eſt montes. & gigãtes deuecti, uertetũr terga. ſ. in fugã uerſi. & acies. ſ. gigantũ, infeſtæ i. deſtructæ ſup. ſunt diuis. ab ipſis diuis, & ita eſt datiuus agentis, non patiẽtis iacturã, atq; hoſtis impius. ſ. gigãtũ exercitus, q. Deos contẽnebãt, agit ꝑceps cũ caſtris. ſ. in montib. metatus, & mater. ſ. terra irata, unde in ultionẽ, famã genuiſſe dẽ. Aen. 4.

Illam terra parens ira irritata deorum. *Progenuit, &c.*

Impellens uictos iacentes i. ꝓſtratos, agitur, ſup præceps cum caſtris. Tum i. deinde Liber. ſ. Bacchus, quẽ Iupiter (εὔιον). i. bonum filium in bello gigãnteo: ſæpe appellauit, uenit per ſidera cœli, & ipſe decus i. columen & ornamentum mundi defenſi reditur nunc aſtris. i. donaẽ cœlo, Iuppiter obruit Enceladũ. ſ. gigantem, morientem gurgite Trinacrio. i. Siculo. nam Sicilia, Trinacria, & Triquetra dicitur, a tribus promontorijs, ſupp. in Aetna quoque, pro & ipſe Enceladus æſtuat. i. efferuet: pondere uaſti montis, quem habet ſuper ſe, unde Aen. 3.

Fama eſt Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Mole hac torqueri, &c.

Et ipſe petulãs. i. frequenter ſe mouẽs, expirat ignes. i. Aetnea faucibus hęc i. hmõi licentia famæ mẽdoſæ i. fabulæ, hoc eſt, hæc eſt tertia aſſertio, de cauſa incẽdij. Nã prima dicit. Vulcanũ illic habere officinam, & fabricare fulmina Ioui. Secunda dicit Cyclopes illic fabrilem artem exercere. Tertia dicit, Enceladũ cũ fulmine quo deiectus erat, illic ſepultum, & flammã dũ ſe mouet, emittere aut petulantius eructare Ingeniũ eſt uatibus. ſ. talis famę excogitandæ, & tamen nobilis poetæ, ut Homeri, aut alterius, auget hãc. ſ. hãc famã Plurima pars ſcenæ. i. rerũ quæ agũt, ĩ umbraculo comicorũ, & tragicorũ, eſt uates. i. poeta hoc eſt poetæ inuẽtio. appoſitoriæ fallacia, i. mẽdaciũ rerum. aut plurima pars rerũ ſcenę. eſt fallacia vatis & ſic potius, legerẽ, niſi ſcriptũ inuenirem, uates, ab ur forte q. eo ſequẽtib. putant conſtruendũ. ut ſic, uates uiderũt carmina, &c. ſed Calderinus legit carmina, ut ſit. Carmina i. poetæ cauetes, uiderunt manes nigros ſub terris. i. ĩ deinceps, & ꝓpterea de incognitis audent loqui. unde Maro in 6 ueniam precatur dicens:

Dij quibus imperium eſt animarum umbræque ſilentes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui, ſit numine ueſtro
Pandere res alta terra, & caligine merſas.

Atq; uiderunt regna Ditis i. Plutonis, pallentia inter cineres ſi ignis infernalis. Et uates mentiti, ſup ſunt candentes undas Stygias. i. Stygis paludis triſtis ę infernalis, Dij cuius iurare timẽt. & fallere numen, hi. ſ. uates ſtatuere. i. extenderunt, Tityon, ſ. terræ alumnum, fœdũ. i. deformem, aut propter incontinentiã, aut ꝑp magnitudinem, ſicut in Georg turpes Phocę dicuntur. in ſeptem iugera, imo in nouem ſecundum illud Aen. 6.

Nec non & Tityon terræ omniparentis alumnum
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus *Porrigitur,*

Vnde credã huius carminis eſſe alium auctorẽ quam ipſum Virgilium, licet in diuerſis operibus diuerſa interdum ſequi liceat. Et uates ſollicitãt Situm, ſic deprauata habet lectio, & librorum

corruptio

corruptio, quæ mihi non ſoli, nec ſemel impoſuit, difficile.n.eſt in omnibus ſinceram reſtituere, hunc autē locum reſtituit Deſpauterius noſter Niniuita, qui in uerſificatoria ſua docet, Scinim legendum. Et autem Scinis, latro immaniſſimus, qui Iſthmum obſidens (unde in quinto refert Dio.) duas pinus flectebat atque illis hominis deprehenſi, brachia alligabat, remittēſque ſurſum pinua, miſerabili cruciatu diſſecabat. Hic autem a poetis maxime ſolicitatus Ouid. octauo Metamorph.

Occidit ille Scinis magnis male uiribus uſus
Quid poterat curuare trabes, & agebat ab alto,
Ad terram late ſparſuras corpora pinus.

Propertius, Arboreaſq; cruces Scinis, & non hoſpita Graiis Saxa, & curuatus in ſua lata trabes. Solicitant ergo Scinim, tyrannum illum immanē, non ſinentes eius immanitatem latere, & ò Minoa, ipſi canunt tua iura in umbris, & ò Aeace, ipſi canunt tua iura in umbris.i. quę habētis apud inferos, vbi iudices eſtis. Et iidem.ſ. uates, rotant.i. uerſant, hoc eſt carminis ſuis deſcribunt. rotarū orbem Ixionis, qui cū Iunone cōcūbere uoluit, ut Aen. ſexto late patuit, & ſup. canunt. aut ſpeculantur quid terra conſcia ſibi interius ſalſi, ſup. habet, aut cōtineāt, & terra nō eſt ſatis. quia ſpeculātur numina diuū.i. diuorū. Nec meruūt i. & nō uerentur. admittere oculos.ſ. ſuos, cœlo alieno.i. ſibi negato.q.d. Cœlū cęli domino, terrā autē dedi filiis hoīum. Ipſi norunt.i. noſcium, bella Deū, & norunt cōiugia.ſ. deorum abſcondita nobis, & quoties.ſ dii, peccent.ſ. p adulterium, ſub imagine falſa.i. trāſformati in alienā ſpeciē q̄ oīa (ſm Plin.) proxime ad dementiā accedunt, ut quoties Iuppiter peccet taurus.i ſub imagine tauri, in Europen, quā ſ auexit in ſpecie candidi tauri, & ales candidus i. cycnus, ut olor, peccet in Ledā.ſ. Tyndaris uxorē, ex qua Helenā, & Pollucem genuit, & ipſe Iuppiter fluxerit, exiſtens imber pretioſus.i. aureus, in Danae.ſ. Acriſii filiam, incluſam turri p p oraculū, ut fingūt poetę. (Debita carminibus, &c. Ordo eſt. Iſta libertas.ſ. fingendi cauſas inanes, & friuolas incrodit Aenæ, eſt debita.i. cōceſſa, & permiſſa carminibus.i. poematis, aut poeſia, ſed omnis cura eſt mihi in vero.i. vera cauſa, canā ſ. uere, quo motu æſtuat.i. efferueat. Aetna feruida. & quo motu ipſa rapax congerat.i accumulet ſibi nouos i. recētes ſemper ignes. Non totum, ſ. illud ſpatium)Quacunque &c.) i. per quācūque partem, Immenſus orbis.i globus terræ, porrigit.i. extēdit ſe, & quacūq; orbis maris extremi.i. Oceani agitatur ab undis curuis, eſt ſolidum.i. integrum & pleuū ſine concauitate, nāque omnia humus.i. terra, deſit.i. fatiſcit, & deeſt hiatu.i. ſibi hiatus eſt, & omnis humus cū ſecta.ſ i rimas & fiſſuras & ipſa .ſ. cauata, penitus.i. penè intus. & omnino intrinſecus, latebris.i. per latebras eſt, ſup. ſuſpenſa.i. habēs ſuſpenſas uias, exiles i. ualde modicas & occultas, igitur uenæ animantis.i. diuagantes. p currunt per tota corpora.i. per ſingulas partes corporis, & omni ſanguis idem quia commeat.i. coit, ad uitam i ad ſuſtētationem uitæ.i ſicut per diuerſas uenas cōmeat idē ſanguis, qui uitam ſuſtentat: nā ſine ſanguine uiuere nemo poteſt, unde exāngues mortuos nocamus. ſic quædā uenæ, & quidē ſpiritus ſunt in terra, unde incendia illa perpetuo ſuſtentērur. Terra digerit i. coquit & in aliam naturā uertit, auras.i, tenuis uentos, conceptas uoraginibus.i. p uoragines, & hiatus terræ. Scilicet.i. ſcire licet, quō id fiat, quia corpore mūdi diuiſo, haud olim.i. nō modico ante hac. diuiſo dicit, in maria, ac terras, & ſidera.i. cęlum, ſors prima eſt data cęlo.i. cęlū ſortitū eſt primū locū, & ſors maris ſecuta eſt, quia ſecūda erat, unde ſecūdū, a ſequēdo dictū uolunt, & tellus ſeſedit.i. deorſum locū cepit, exiſtens infima, ſed deſcedit totus cauis.i. habens integra cauernas, & talis qualis exeat i inæqualibus: i. minime quadrātibus inter ſe, iactis ex tēpore.i. ſubito: & ex improuiſo.i. ſic globus terræ cōſolidatus ē, ut aceruus lapidū ſubito accumulatus, i quo nimirū multę manerēt concauitates, ſicut in terra, ut.i. quēadmodū, corymbus i. fructus ederæ pedet, ſup. uacuata crebro ſpatio, ita ut nō ſit cōtinuus fructibus. ipſa terra quoque.i. ēt, coit in ſeſe.i. in ſeipſū, ſimili figura laxata, in tenues uias.i. ſubtiles poros, & uenas. Nō omnis.i. terra, nec coit.i conglutinatur, in arcum.i. cumpreſſū, & condenſum, nec ipſa ſtipata.i. compreſſa. coit.i. conſolidatur, ſiue cā eſt illi.ſ. terræ uetuſta, nec facies.i. talis factura. aut ſpecies, eſt nata.i. natiua & cōnaturalis, ſeu.i. ſiue, ſpiritus.i. vētus, liber.i. non compreſſus, fugiens intra.i. intrinſecus, molitur.i. cū mole perficit iter.i. meatum, ſeu lympha.i. aqua, edit.i abſumit ſm Calderinū ſed illud edo, hab t pitmā breuem, & potius contungarur, edo, es, eſt. unde hic mallem dicere, edit i. editiorem, hoc eſt altiorē facit, dum ipſa edit.i. erigit humum, limo peremni.i. per totū annum perdutāte, niſi ſequeretur. Furtumq; obſtantia molis, ſupple edit, eſt abſumit, etiam vapores incluſi.ſ. in cauernis Aetnę, non videre ſolidum.i. integrum & pleuum, atq; via eſt quæſita igni.i. ab igne, ut ſter paſſiue, aut ad cōmodum eius, ut ſter poſſeſſiue oīa pugnauere locis certis, cauſa dolendi non eſt hic.i. in hac re. dūmodo opna cauſa ſtet.i. paratū ſit. Enim, pro quia, quis non uiderit illic eſſe ſinus.i. curuaturas concauas, & cum uidet tantos fontes emergere penitus ac nidet tantum torrentē emergere ſe penitus. ſup. ab hiatu, imo i. profundo. ille.ſ. torrens non.ſ. eſt, aut oritur ex tenui.i modicā, & neceſſe eſt, ut, ſupple terra agat.i. emittat uocem, & ut errantes.ſ. aquæ, arceſſant.i arceant, confluxia i. quæ in mare confluunt, & trahat undiq; ab undis. quod trahat ex pleno, & quod contrahat ſontem omne pleno.i. perenni, & indeficiente. Flumina quinetiam latis currentia riuis Occaſus &c. Eandem rē proſequitur. Vnde ordo eſt Quinetiam flumina currentia, latis riuis habuere ſuos occaſus.i. receptacula, aut illa uorago direpta in præceps.i. exeſa per precipitationem aquarum, condidit, ſup. ſe, ore fatali.i neceſſitate qua ſatum inſtituit in initio naturæ, aut condidit.i. abſcōdis ſe in præceps fataliore, aut flumina fluunt occulta adoperta tectis, atq; edita cauernis referūt procul curſus inopinatus, quod de Arethuſa & Nilo dicitur. vel ſic, fluunt occulta cauernis recta i. per cauernas tectas & ita adoperta. atq; edita.ſ. ex cauernis, rurſus in lucē data, referunt procul curſus inopinatos ſ. præter hominum opinionē ortus, quod ſi terra emittat diuerſos canales.i. meatus aquarū p quos ut fontes per canales, fluant. appoſitoriè, hoſpitium i. receptaculū fluuiorū, aut nulla ſup ſit profecto.i reuera, ſemita.i. anguſta uia & quaſi ſemi iter & uia.ſ. nulla, conſtet riuis & tellus pigra conſerta.i. conſtricta, in ſolidum.i. durum & dēſum ſine uacuo aut meatu, & ipſa ſegnis.i. inoperoſa, ceſſet.ſ. omni operatione, ſub pondere.ſ. molis ſuæ, aut aquarum. Quòd ſi flumina conduntur terræ præcipiti, id eſt præcipitanti ea, & ſi flumina condita.i. abſcondita redeunt, & ſi qua.i. aliqua, ēt incondita.i. quæ prius non exierant, nec rurſus recepta ſunt, ſurgūt.i. oriūtur primum, haud.i. non mirum, ſup. eſt ſi ſpiramēta, i. meatus & aperturę quibus exirent, latēt uētis clauſis ſ. in terra, prinſquam tales exhalationes emittantur, tellus dabit tibi pignora. ſ. fidei & credulitatis certis rebus, & ipſa hæſura oculis, dabit ordines.i. per ordinem uias.ſ. ad cognoſcēdum, aut per quas talia fiāt. Nam ipſa leget.i. ex ordine oculis obiiciet, ſinus ſ aquarum, intercepros, ſupp. plerunque i. plurimum immēſum.i. immenſe, aut immenſo modo, hoc eſt ſanè magnos, & leges ingera intercepta peſſum.i deorſum in præceps. & abſcondita denſę noctis.i à caligine quaſi noctutna (Tu cernis chaos.) Id eſt uoraginē nigram, hoc eſt baratrum proſpectare procul, ac ſine fine.i. termino. ruinæ.i. præcipitij, & ceruis, ſup. feras fodiſſe in ſiluis cubilia ſpatio retro.ſ. relicto, aut retro, & fodiſſe antra.ſ. noua. demiſſis latebris ſ. prioribus. uia operum.i quomodo tales cauernas operatæ ſint, eſt incomperta.i. nondū cognita, tantū.i. ſolūmodo, influit intra.i. introrſum intenditur, quæ, ſupp. res dabunt uera argumenta.i. ueras opprobationes, profundi ignoti.i. incogniti, hoc eſt per antra, q̄ aperiuntur in ſiluis à feris cū uidemus aperturas ualles pfundas, & maiores quā ut a feris excauatæ putētur, facile cōgnoſcimus, q latebras terræ ignorauimus. ò percipe modo animo duce curas.i. inueſtigationes ſubtiles & abſtrue.i. abſcōde (ſecūdum Clad.) Rebus manifeſtis fidē occultam, aut aſtrue.i. aſſere, rebus manifeſtis, fidem. .i. credulitatem, occultā.i. latentem. Nā quo.i. quanto ignis eſt liberior, quoq;.i. & quo (ſunt.n. duæ particulæ) eſt animoſior incluſus ſemper, & non uectus ſ foras. ſupp. eo. eſt ſæuior.i. maior, & uehemētior. Iira.i. indignatio, aut incendium, eſt ſ. igni, ſub terra, & mouens penitus.i. pene tutus, aut omnino neceſſe eſt, ut ſupp plura i. plures, ſoluant hoc.i. tanto magis, uincla, p uincula, & pellant hoc.i. tāto magis obſtantia, hoc eſt ignis. q in uiſceribus terræ quanto magis abſtruſus, eſt, tāto uehementius excidit, & cauat terram, nec tamen flama contēta.ſ. in terra, exit in canales rigidas i nō exſiccat uenas fontium, ſed quis animæ.i. uenti latētis, auerit flāmā, qua.ſ. ui pxima cedunt, & ſecat obliquū.i. in obliquū qua.i per quā, cā tenerrima.i. minima eſt una Nam hinc.i. ea hac cauſa, quia.ſ. ſunt ignes, & uēti, ac aquæ ſub terris, & uenti erumpere cōtendunt, terra tremit, ibi motu.i. per motum, & ſonitus denſus.i. uentus groſſus, aut uehemens, exagitet, id eſt expellit, hiatu, ſcilicet ſuo, uenas, ſcilicet aquarum, & flammarum, & urget ceſſantia.i non cito cedentia, quod ſit tellus foret ſpiſſa, id eſt ſi nō haberet illas cōcauitates,

cauitates, & inſtaret ſolido.i. integro,& plenu,inani, id eſt ſpatio medio,ſine vẽtis & flãmis,ac aquis,ipſa nulla,id eſt nõ vlla, non daret vlla miracula,ſui,id eſt de ſe,& ipſa eſſet pigra,id eſt ocioſa ac torpes,& eſſet mobilis in pondus, ſcilicet ſecundum totum globum tantum cum nunc etiã in parte moueatur per uentos incluſos Aut in pondus, id eſt deorſum, quo ſcilicet pondus.i. grauitas deprimit Sed ſummis &c. Proſequitur inſtitutum, indagans ex phyſicis principijs cauſas incendij Aetnæi. Ordo eſt. Sed ſi tu potas .i. pretendis, forte concredere, .i. committere, ſummis i. cœleſtibus cauſis,tantum opus,quãtum eſt perpetuum incendium Aetnæ, & cetera quæ in terris fiunt mira,& ſi tu putas concredere ſummis uiribus alimẽtũ oris, ſcilicet Aetnæi, hoc eſt orificii,& foraminis, vnde incendium euoluitur, alij legunt ori.i. montis, ſed Græcum eſt,& ò corripitur, vt in Oreſte patet,tu fallere i. falleris,ſupple in his, quæ tu cernis in prõptu ualida,& validos receſſu,ſupple eſſe i. quæ tu putas veras,& occultas cauſas. ſed hæc nondum ſupple ſunt tibi,certa.i. perſpecta,lumine recto.i.cognitione perfecta. Nãque quodcunque uacat.i.ex cauatum eſt illic, id ſupple omnis ſpecus ſoluit iatu,& res ſoluunt.i. aperiunt introitus, & additur pareati,& uites conuerſe,ſcilicet ad ſe,languent & remittunt animos. Quippe .i. utpote, quæ ignorant,vbi, ſcilicet ſpecus contineat uentus, & quæ ſcilicet parte, aut vi. quique,ſcilicet venti,morãtes deſint i deficiant, in vacuo,ſcilicet ſubterranio,& tantũ profundi,ideſt profunditati,ceſſat i. ociolum eſt, & explicat,ſupple uentos errãtes,& tardat.i immoratur ipſo limine.i. ſub exitu,opus eſt illos. i. uentos,turbare .i. turbinẽ excitare,in anguſtis faucibus,quando ſe erumpere uolũt nec poſſunt,opus feruet,& uenti denſi præmũt i. urgent,vi.ſ excãt.& ruina premitur .i.urgetur,& feſtinatur hinc Boreas,atque Noto,id eſt diuerſis uentis,Septẽtrionali,& Meridionali,furtim.i. in occulto, quia nondum exierunt, nunc, ſcilicet poſt congreſſus, vterque,ſcilicet uentus,Boreas & Notus,eſt vnus,quia materia uentorum conglobatur. hinc, ſcilicet deinceps , poſt exitum,aut ex hac agitatione uentorũ ſubterraneorũ eſt, rabies uenti,& hinc.i.ex agitatione,quaſſat,ſcilicet terrã,ſęuo.i. ualde magno,& terribili iatu fundamenta, id eſt ædificiorũ,trepidãt ſolo,& vrbes caducæ trepidant ſolo.Omẽ uetacius,id eſt uerax iudicium antiquam faciem .i. ſpeciem,hoc eſt chaos antiquũ, uenturam, ſupple eſſe mundo, inde .i. ex hac agitatione uentorum,qui omnia confunderet,neque eſt aliud,ſcilicet quod antiquam faciem reducat, ſi fas eſt credere, ſcilicet antiquam faciẽ venturam mundo Hæc primo ſpecies iterum alij legunt hæc prima ſpecies rerum,nec eſt mẽdoſus, quia prima producatur poſitione,aptaque erit compoſitio,ſi tamen legatur,primo,ordo eſt,hæc ſpecies primo.i. quæ primo fuit rerum,ſupple erit.& natura,terræ trahit vndique venas;ſolo ceſſante introrſus. Aetna eſt manifeſta fides.i.atteſtatio,& probatio ſui i. eorum quę de ſe ſentire facit, & eſt proxima vero,id eſt vero ſimillima. Tu non ſcrutabere illic, ſcilicet in Aetna , me duce .i. ducente me, aut doctu meo,cauſas occultas; ſed ſupple manifeſtas qa ipſæ cauſæ occorrẽt oculis, ſcilicet tuis,& cogẽt fateri , ſcilicet verũ eſſe,quod de eis prædicatur,nãque plurima miracula patent illi monti,vaſti.i. ualde ampli, & profundi aditus.i.acceſſus terrent hic.i in una parte,& mergũt profundo.i.profunda voragine maris. Arctus. ſcilicet locus i. ſtrictus , & anguſtus, corrigit ideſt ſimul dirigit, hic.i. alia parte,quod exigit.i. extẽdit,aut expellit penitus vltra.hinc.i. ex una parte,rupes ſpiſſę obſtant,ſcilicet adire volentibus,aut ne fiat exactio lapidum inflammatorum,& diſcordiã i.ea quæ ſunt diſcrepãtia inter ſe,internectũt .i.impediunt,ingens opus varium,& coercent medium,pars.i. partim rupes domitæ,ſupple ſunt.igni.i.abſumũtur,& mollificãtur ab igne,& para coactæ ſunt ferre.i.emittere ignes , ita vt maior ſpecies Aetnæ ſuccurrat.ſcilicet in rientibus,inanis.i.exhauſta, hæc , ſcilicet Aetna , eſt ſedes illis , ſcilicet miraculis dictis.Et hæc eſt area,id eſt cãpus,tantarũ rerum.i.in qua tãtę res fiunt,& eſt quædam acclamatio. Nunc opus. Pergit quo incipit hoc ordine. Opus, ſcilicet inceptũ accendit, id eſt inflãmat ſtudio perficiendi,artificem,id eſt auctorẽ ſuum,& repoſcit .i. iterum poſcit,cauſas,ſcilicet tanti incendij. Ego non ponam illos ignes parui,aut tenuis, .i. exilis diſcriminis, ſed ſupple maximi. vnde ponam tibi ſub exiguo tempore , mille res veras, quia oculi docent & cogunt cedere res certas, quinetiã,ſupple res ipſę,hoc eſt ignes moueant tactu toto,ſi liceat contingere, ſed nõ licet, quia flammæ prohibent, & cuſtodia ignis.i.ignis cuſtos, eſt illi operum,hoc eſt illi operi , & ſupple flammæ , arcent,id eſt abſtinent, aditu,id eſt ab acceſſu, ne quis accedat,& diuina cura,id eſt accuratio,& adminiſtratio rerum,eſt ſine arbitrio i. ſine opera,aut conſilio alterius,tu cernis eadẽ omnia procul,id eſt de longe,quia flammæ uetant accedere. Nec tamẽ eſt dubiũ penitus quia,quia Deus aut naturã torqueat, ſcilicet ſaxa Aetna,in illo monte,aut quis ſabet miranda,ſcilicet quicunque eſt,imperet,id eſt præſit tãtæ arti.Nimbus,id eſt multitudo,ac globus,arenæ exuſtę glomeratus,id eſt in glomos,aut glomum collectus,pellitur.i expellitur.& moles fragrantes,id eſt ponderoſa ſaxa ardentia,properant,id eſt feſtinãter emittũtur,fundamenta,ſcilicet Aetnę,voluuntur ab imo,id eſt profũdo,& fragor rumpitur,ideſt rumpendo editur nunc.i. aliquando tota Aetna & incẽdia pallent,nũc,id eſt aliquãdo,mixta ruina,fuſca.i ſubnigra,quia fumoſa,aut puluerulenta Ipſe Iuppiter miratur procul magnos ignes quia in occulto eſt , ne ve,id eſt vel ne hoc eſt,annoui gigãtes ſurgant in bella ſepulta.i. ſedata & quieta,neu,id eſt ne ve,hoc eſt vel ampudeat Ditem,id eſt Plutonem,fratrem Iouis regni. ſcilicet inferorũ neu, id eſt ne ve,Pluto,ſupple uertat tartara cœlo,id eſt in cœlum,aut cõmutare velit tartara cęlo,tantum , id eſt dũtaxat quia in occulto eſt,& cauſã incendij neſcit,ipſe premit i. coercet,omnia dextra, ideſt potentia ſua,omnis congeries operis,& putris arena ſaxorũ exigitur,id eſt extra pellitur,quæ res nec faciũt,ideſt faceſcũt,& loca mutant ſpõte ſua.i.ſuapte natura,nec ſuſtentata uiribus robuſtis,vlli ,p vllius corporis,cadunt.i.decidunt ex aere, vertit,ſcilicet Iuppiter,omnia vaſa.i. ſaxa cauata.ſęuo vertice,ſcilicet Aetnæ flagrãtis ,incendia montis cõgeſta .i. accumulata.in denſum.i.denſe rotant & voluãt,ſcilicet ſaxa profundo .i.ab imo,& ruunt.i eruũt ea,nec cauſa,ſupple eſt,expectata .i. cognita,& extrinſecus inſpecta Nomẽ eſt inſtatia , ſcilicet incẽdijs.i.dum inſtantur,ſpiritus quia a ſpirando dicitur ſpiritus, & languentibus.i.dum languent,eſt,ſupple nomen aer Nam uiolentia eſt ſemper propè i. quaſi par.i æquiualens naturę i. cũ nullum uiolentum ſit perpetuum, in Aetna violentia videtur habere vim naturę,nam ingenium velox eſt illi, & motus perennis,verum,id eſt ſedi opus,ſupple eſt auxilio nullus impetus interpellat corpore, ſupple ea parte,qua ſpiritus, ſcilicet mundi imperat: audit nunc princeps, id eſt prędominãs,& magnus ignis militat ſub hoc duce.i. ſpiritu,qui,vt Aeneidos ſexto dicitur,Omnis intus alit hoc eſt,quia ſpiritus diuinus,diffuſus eſt per omnia, regit incendia,& excitat ignes atque extinguit in Aetna prout vult. Huic quoniam, &c. Docet hominem ad rerum indignationem,natu eſſe iuxta quod eſt illud philoſophicum in principio Metaphyſices , Omnes homines natura ſcire deſiderant. Docetque quod idem philoſophus ait ex admiratione philoſophiam inuentam,quę cauſas rerum inquirit. Ordo autem eſt. Quoniam natura eſt huic operi in promptu, id eſt manifeſta,& natura ſoli .i terræ eſt vna,ſcilicet ipſi vẽti ego ſubſequar.i ſubſequẽter dicam,quæ res paſcit incendia,& quę cauſa ineſt ſilenti,id eſt conquieſcenti,ſcilicet Aetnæ,cũ i.quando cohibetur ſ.vis uentorum,ſubito i.de repente,labor eſt immenſus,ſed idem.ſcilicet labor,eſt fertilis .i. vtilis,quia pręmia digna curis.i quæ ſint operæpretia , reſpondent laborantis .i. inueſtiganti, Hæc,ſupple non fuere miranda,ſcilicet nobis,ſolum oculis .i. ſolo viſu, ſine inquiſitione cauſarum, more pecudum, quæ, ſcilicet ſtupent,& nihil indagãt, nec paſcere corpus graue .i. terrenum,effuſis, ſcilicet oculis in humum. vnde Ouid. Metamorph. 1.

Pronaque cum ſpectent animalia cętera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumque videre
Iuſſit, & erectos ad cœlum tollere vultus.

Sed vt dicetur in fine huius particulę,diuini eſt animi, ac iucũda voluptas noſſe fidem.i.certã cauſam rebus,& exquirere cauſas dubias,& perurgentem, ſcilicet hominẽ , hoc eſt inſtanter, & urgenter ad finẽ vſque uitæ curantẽ,ſacra.i. res ſacras,& religioſas,attollere cœlum capiti,aut hypallage eſt,pro eo quod eſt caput cœlo, aut ſic dictum, vt illud, Adueniat nobis regnũ tuum,non adueniamus regno tuo. Scire quot, & quæ, & cur ſint talia principia magno mundo & cur ſecula metuunt occaſus.i. finem,at pergunt,id eſt ſemper tamẽ procedunt. Alij textus habẽt ad ut ſit,& pergunt.i. procedunt,ad ſecula.i. in æternum,quantũ ſecula erunt, & quæ firma machina religata eſt mundo æterno,quia,vt dicit Horatius in Odis.

Damna tamen celeres reparant cœleſtia lunæ,
Nos vbi decidimus.

Itaque res ſingulæ dilabuntur,ſed vniuerſũ manet,& ſcire mo-

dum i. menſuram Solis,& curſus eius,& quanto obita.i.via or
bis,hoc eſt reuolutio Lunæ,eſt minor .ſ.quã Solis,cur breuior
orbita præuolet illi .ſ Lunæ,cui præuolet iſti.ſ.Soli,quæ ille an
nuus orbia mouet,quæ ſidera currãt certo ordine.ſ.omnia pręter
ter planetas,quæque.i. & quæ ſidera careãt,ſuo .ſ. ordine,exi-
ſtentia incondita.i. errantia.ſed cura.i. per ſummam accuratio
nem,quia Plinius dicit:Nihil illis quę erratica voc mus minus
errare.Sunt tamen qui legant,cura,ſed curſus, vt ſit,& quę ca
reat ſuo curſu.ſ.certo,ſed nõ procedit aut ſuo.i.proprio,vt ſũt
in firmamento,quæ motu raptus fertur,ſed verius legitur,cu
ra.Et ſcire etiam vices.i. viciſſitudines ſignorum .ſ. zodiaci,&
iura tradita.i.uires,& influẽtias earũ,cur.ſ. planeta aliquis ant
ſignum denũciet cœlo nubila,& terrę imbres,quo igni Phœbe
.i. Luna rubeat,cũ naturaliter pallidior ſit, & quo igni palleat
fratẽr.ſ.Phœbes,hoc eſt Phębus, qui Sol eſt,& cuius natura eſt
rubere potius: Cur tẽpora anni variant ſupple ſe, aut cur anni
uariãt tempora,& cur uer præit æſtatem,prima iuuẽta.i.prima
parte ſui,cur ipſa æſtas ſeneſcit .i. ad ſen-ũ, hoc eſt finem tẽdit,
& cur hyẽs obrepit.i. tacite ſuccedit autumno & recurrit,in or
be.i. gyro & circulo.quia ut dicitur Georg: Reddit agricolis la
bor actus in orbẽ,Atque in ſe ſua per ueſtigia voluitur annus.
vnde de hac tẽporũ viciſſitudine dicit Horatius in quarto lib.
carminum ſic: Immortalia ne ſpeses,monet annus,& almum,
Quæ rapit hora diẽ. Frigora miteſcunt Zephyris, ver proterit
ęſtas,Pomifer autumnus fruges effuderit,& mox bruma recur
rer iners. hæc ille. Item ſcire Axem Helyces.i. vrſæ maioris. Nã
Helyce fuit nomen oppidi cuiuſdam Achiuorum,in Pelopõne
ſo,ut dicit Iginius in quo Caliſto nata ſuit , & ab eo Helyce de
nominari,poſtquã in urſã maiorem cõuerſa fuerat. Minor au
tem urſa,Cynoſura uocatur. Et noſſe cometã .i ſidus crinitũ,
triſtem.ſ. triſtitiæ indicem, vnde in Georg. Nec tot es diri arſe
rę cometæ. Portẽdere enim dicunt, aut regnorũ,aut regũ inte
ritum.Item noſſe,unde Lucifer .i. ſtella matutina,micet,vt pro
vel.qua .ſ. luce,Heſperus.i. ſtella veſpertina,micet.i.reſplẽdeat,
vñ Bootes,q. ad plauſtrũ eſt, ſupple micet,cur ſtella,ideſt ſidus
Saturni ſit tenax,cur ſtella .i.ſidus Martia.i ipſius Martis,ſit pu
gnax i ad pugnas incitãs,quo ſidere.i.cuius ſideris ortu,nautę
rapiant i.contrahant,lintea ſ vela & quo ſidere,tendant.i.extẽ
dant, & pandant lintea. Item ſcire uias maris,& prædicere cur
ſus cœli cœleſtium,quo Orion.ſ.nimboſus,volet i.præceps fe
ratur,quo ipſa ſęuus index.ſ. pluuiæ,incubet.i.occidat,q.a indi
cat tam to orto, quam occaſu,ventos,& pluuiam,& quęcũque
miracula iacent .ſ. ignota,tanto mũdo non pati ſup ea,digeſta
.i. vt digeſta cibaria deliteſcere,nec cõdita.i. abſcõdita eſſe acer
uo rerũ,ſed diſponere ſingula manifeſta,notis.i. per notas,ſup
ple incerta ſede.i.diſpoſitione,eſt animi diuini,& voluptas iucũ
da.Sed prior hæc,&c. Vocat hominem terrenum ad cognitio-
nem terræ, quaſi dicat altiora te , ne quæſieris. Eſt autem du-
plex expoſitio primorum uerborũ,altera hęc, ſed hęc cura eſt
prior i.altior & excellentior,ut deorum cura,hominum eſt co
gnoſcere terram.Altera ſic,ſed hęc prior pro prima cura homi
num,eſt cognoſcere terrũ, & notare miranda,quæ natura nũc
tulit, hæc,ſcilicet naturæ terra magna, quia affinis cœleſtibus
aſtris, quia neceſſe eſt hunc mundum ſuperioribus lationibus
eſſe cõtiguum,ut tota eius uirtus inde gubernetur,eſt ſup.no-
bis.ſ. conceſſa,nã quæ ſpecie mortalis , quaſi dicat temeraria.
quæ amentia maior,ſupp. eſt quã uelle inquirere errantem.ſ.
planetam,in regno Iouis,id eſt in cœlo , & trãſire rãtum opus
.ſ. terræ,poſitum ante pedes. & nõ ſegnes perdere.i.negligere,
tantum opus .i.tantæ operis inquiſitionem,nos miſeri torque
mur in paruis,ſcilicet rebus,& premimur labãtes,ideſt in erro
rem cadentes, dum i dũmodo, ſpecies mortales redimãt ſeſe,
id eſt ab inertia,precio,ſcilicet talis ſtudij,& profeſſæ.ſ.ſunt,ue
rum,tum demũ.i. tunc præcipue tacent uiles,& relictæ inopes
.i.quod uiles ſunt, & inopes relictæ. Coloni feſtinant arua, no
ctes,atque dies,manus.ſ. noſtræ,callent.i.callum induunt,rure
.i. exercitio rurali,& experiuntur uſu,i. attrectatione glebarũ,
quia hæc,ſcilicet terra,eſt fertilis ſegeti, & altera eſt feracior vi
ti,& hæc humus eſt digniſſima.i. cõuenientiſſima platanis, hæc
tellus eſt digniſſima herbis quã tem in Georg. latius proſequi
tur poeta,ibi,Diuerſę arboribus terræ, ſola India nigrum Fert
hebenum,&c. Hæc.i. tellus eſt melior .i.conuenientior,pecori
diti.i.diuitem facienti,& hæc eſt fidelis ſilua,quia feliciter pro
ducit arbores,oleæ tenent aridiora,ſcilicet loca, illus, ſupple
ſuccoſior.i.pinguior eſt,grata ulmis cauſæ leues,id eſt modicę,
cruciant animos,& corpora,vt.i. ut ſaturent,id eſt repleãt hor

rea,& ut dolia tumeant muſto.i.recenti uino, & ut fęnilia.i.re
poſitoria fœni,ſurgant plena campo demeſſo .i.demeſſo à fęni
ſecis)ſi enim à Perſio appellãtur inciſores fœni) Sic.ſ.coloni ſẽ
per auidi.i.cupidi ſunt,unde.Vt quamuis auidis parerent arua
colonis,Gratum opus agricolis,eius ſupp. quod uiſum eſt iſtis
ebatius i. precioſius,cęteris.Quiſque eſt implẽdus ſibi.i.a ſe,bo
nis artibus,quia quilibet ſtudia ſua inſequitur,& id optimum
putat,quod maxime ſcit.Fruges ſunt illis.ſ.colonis,animi.i. de
litiæ,& conatus, hæc merces,eſt illis maxima rerũ,uidelicet ſci
te,q.d terra coercet.i.amouet,occulto.i.ſecreta ui naturæ,nul-
lũ opus fallere,ſupple eos . i. à nullo opere falli hoc eſt, omnia
ope ſcire.Nõ multis.i.paucis,eſt merces .i. ſtudiũ,& uoluptas,
cernere ſacros fremitus, & animũ .i. uim Aetnæi montis furẽ
tis.nõ pallere ſubito ſono,non credere.i. conſidere,nos ſcruta
mur rimas .i. fiſſuras,ſubter:i. quæ ſubtus ſunt,& euertimus,
.i. euertẽdo inquirimus omne profũdũ.Semen.i.minera,ac ue
na argẽti,quæritur.ſ.a nobis,nunc,id eſt aliquãdo,ſcilicet cau
ſa auaritiæ,& non ſcientię,atque aurea uena quæritur nũc,ter
ræ torquẽtur flamma,ſcilicet in fornacibus, & domãtur,ideſt
aperiuntur,& ſcinduntur ferro cęleſti,aiunt,ſupple minas mũ
di .i.gigantes migraſſe ad tartara, vbi ſunt ditia theſauri,Non
multis etiã eſt merces noſſe quid impediat uentos,quod exire
nequeãt,quid nutriat ignes,unde quies ſit repente.& pax ſi re
pente,ſupple cũ multo fœdere.ſcilicet inter ignes, & uẽtos, &
noſſe unde animæ .i. uenti,concreſcant,ſeu .i ſiue,caut næ ſer
uent forte ſibi, ſcilicet uentos,penitus,id eſt penè intus Et ipſi
introitus,id eſt prima receptacula terræ,ſeruent ſibi uẽtos,ſeu
terra rara foraminibus minutis.i. habẽs multos poros,ſiue ab
ſtrahat in ſeſe auras.i. uentos tenues,plenius etiam qua,ſup.
parte;hęc,ſcilicet terra,aut Aetna, ſurgit,id eſt erigitur uertice
rigendo,uentus,ſupple infeſtus, iſtinc.i.ab una parte,atque ob
noxius hinc.ſ. ab alia parte,intus, id eſt intrinſecus, cogitat ad
mittere undique diuerſas auras,& concordia, ſcilicet uentorũ
admiſſorum addit uires,quia ad hoc cõcordantes,ut ignem,&
ſaxa expellãt,fortiores ſunt,quam ſi ſinguli ſint,ſiue nubes,&
Auſter nubibus agãt,ſcilicet auras introrſus,ſeu ſupple aurę,
& venti flexere forte caput, ut ſponte intrent,& feruntur præci
pites tergo. i. per tergũ,vna,ſcilicet aura,delecta.i. de multis le
cta, & conflata,premit aures torrentes.i.inũdantes,ſono fuga
to,id eſt expulſo,& dẽſat,id eſt dẽſe uerberat corpora pulſata.
Nam ueluti buccina.i.tuba ſonitura diu Tritone.id eſt deo ma
rino,qui concha canere dicitur,canoro .i. frequenter canenti,
vnde æmulus interemit Miſenũ ſpiritus collectus, & uictus,id
eſt coactus mouere,pellit opes aquæ .i.procellas agit,& emu-
git,id eſt quaſi mugiens emittit,uoces lõgas,id eſt diu duratu
ras,& ueluti cortyna,id eſt ſecretior pars tẽpli,aut antri Apol-
linis,unde oracula prodibant , canit carmine irriguo,exiſtens
numeroſa modis imparibus, & arte regentis,id eſt dirigẽtis,q̃
ars impellens animã.i. flatum tenuem,ſubremigat,id eſt percu
tit,more remigãtium,undã,haud.i. non aliter aura ſubmota.
id eſt propulſata pugnat, id eſt obſtrepit,torrentibus,per tor-
rens, in anguſto,id eſt arcto incluſa, & Aetna commurmurat.
magnum .i. magnopere , nomen,pro aduerbio. Credendum
eſt etiam Varijs ambagibus,& uerborum inuolucris rem pro
ſequitur, affectans uerborum apparatum, rem in miraculum
trahere,unde dicit credendum etiam cauſas uentorum exiſtere
ſub terris,ſimiles harum,ſcilicet cauſarum (bene genitiuo uti
tur,quia ſubſtantiã reſpicit,ut non eſt ſimilis tui in dijs domi
ne) quas cernimus extra,ſcilicet terram,aut extrinſecus,ut ere
ment, id eſt comburant inter ſe corpora condenſa,& fugiãt in
uacuũ, .i. aerem,turba eliſa.i. euicta,& expulſa,& proxima tra
hant ſecum tota nomina,id eſt confundant nomina uentorũ,
quia non poteſt intelligi, qui uenti ſint & exeant,& reſiſtãt in
ſede tuta .i. extra turbam poſita,quod ſi quædam diſcordia eſt
mihi tecum,ò lector,ſupp. quod. i. quia credas,uẽtos conſurge
re ab his principijs,non dubium,ſupple eſt aliquas rupes,& ca
uernas,pronchere .i.porrò uehere,& ducere uentos,ſupple cũ
ingẽti ſonitu,& aias.i.uẽtos,diffugere, & impelli propinquas:
caſu.i.ad caſũ,datiuus antiquus,& nõ dubiũ eſt:uentos cerne
re hinc.i ex hoc diffugio,& impulſu,aut,ſupple aię,& aurę,ſo
lent ẽt diffundere nebulas, largo humore.i. habentes largũ hu
morẽ admixtum,aut cãpis,& agris.i per campos,& agros quo
.ſ.cãpos & agros,amnis obruit,id eſt irrigat,& aer nubilus exo
riẽs,uallibus .i.exhalatus ex cõualle,colligat,id eſt obtenebrat.
Parua flumina,ferunt,id eſt afferunt auras,uis,id eſt potentia
proxima eſt uento,& aſpirat eminus,id eſt de longe fortis,ſci

licet

licet autas,& humor,ſcilicet productus,uerberat,ſcilicet obſtã
tia atque hoc ſupple fit:in vacuos,ſcilicet uẽtos.aeri expoſitos
cuius regionem,uulgus vacuam putat,ſed ſi tãta potentia rerũ
eſt,ſcilicet ventis externis neceſſe eſt vt introduſi efficiãt plura,
hoc,ſcilicet iam dicto: uel hoc, id eſt tanto plura. Aetna agitur
his cauſis extra,id eſt exterioribus,& coactis penitus, id eſt inte
rioribus,& exagitat,id eſt expellit, uẽtos,id eſt uenti, ſcilicet ex
acti,pugnant,id eſt obſtant,aut certatim erumpunt, pugnãtes,
ſcilicet in faucibus, ſcilicet anteſ Aetnæ,ante.ſ.quam exeãt, &
pugnantes ſuffocant,id eſt claudunt iter:ut,id eſt ſicut:unda,id
eſt inundatio exuſtatque quatetque,id eſt frequenter,aut ad
perfectũ,vbi id eſt poſtquam perbibit,i abſumpſit: Euros,id eſt
uentos illos, graues.i vehementes ingemina, id eſt multiplicat
fluctus,& vltimus.ſ.fluctus,urget,id eſt premit primos haud ſe
cus,id eſt nõ aliter ſpiritus, id eſt uentus:aſtrictus,id eſt appreſ-
ſus,certamine tangitur ictu,ſcilicet ab alijs illato,inuoluẽs ſibi
uires ſuo pondere, id eſt mole.ſua Corpora denſa exercent,ſci-
licet ſe per,neruos ardenteis,id eſt per uires flagrantes,& ſpiri-
tus properat, & tranſit morantem,ſcilicet alium uentum qua-
cunque,ſcilicet parte,aut uia, aut ratione eſt iter,donec amnis,
id eſt inundatio oentorum, reuolutus cum fluuio, id eſt abun-
dantia fluuiorum, & æſtibus exilit,id eſt extra ſalit, atque ipſe
furens uomit, tota Aetna.ſ.ignes, exiſtens igneus. Quod ſi tu
putas forte vẽtos decurrere iiſdem faucibus,atque uentos pul
ſos remeare iiſdem,ſcilicet faucibus,ipſe locus dabit res notan-
das oculis, & coget negare, ſcilicet, quod prius putabas,quam
uis æther ſiccus rigeat, ſic cæruleo, id eſt natiuo colore, &
quamuis iubar aureus(Plautus etiam iubarem,genere maſculi
no dixit, ſed & gutturem papanerem)ſurgat, id eſt oriatur ru-
bens:oſtro,id eſt colore purpureo,& quamuis nubes nigra cir-
conſtrepat illinc ſemper caligine obſcura & ipſa humida cir-
cunſtrepat uultu defuſo, ipſe tamen ſublimis proſpectat opus,
& receſſus uaſtos,id eſt remotionem terrarum ualde amplam:
Aetna non uidet, ſcilicet nubem, nec intercipit ullo æſtu.
Obſequitur, id eſt ſeruit obſequendo, quacunque leuis au-
ra iubet, & reddit. Cerne etiam placantes numina cæleſtia
ebure,ſummo iugo,id eſt in altiſſimo loco,uel qua,ſcilicet par-
te libertimus improſpectus,hiat.i aperte, ſeminatarum rerum,
ſi nihil irritet,id eſt commoueat flamma & ſtupeat profundum
Huic igitur credis torrens, &c. Ordo eſt. Igitur tu credis
huic,ut ſpiritus ille torrens,qui uocat rupes, & terram. & qui
fulminat ignes:cur exit vires,ſcilicet domitas,& flexit habenas
exiſtens præceps,præſertim ipſa corpora decliuia ſuo pondere,
nunquam diripiens ſuo pondere,id eſt per ſuum pondus, & ab
ſolueret uatio,arcu,id eſt cauitate,quod, niſi fallor ſpecis ad-
eſt ruinis, & tantus impetus transfugit,ictus attentos occulo
rum,nec leuitas.ſupple transfugit tantos, ſcilicet ictus, igitur
aura fert,& mouet vbi manus ſparſa liquore ventilat igneis ſa
cros tamen,id eſt nihilominus,uerberatore, & noſtra corpora
pulſata incurſant,ideo,id eſt initãtum cauſa tenuis repellit vim
& non ſorbet cinerem, uel ſtipulam leuem,& non ſorbet gra-
mina arida,& humor(ſi uera eſt lectio,licentioſus eſt uerſus,nã
humor,primam producit)tenuis non exit eiſdem plautis,& fu
mus ſublimis, id eſt in ſublime uolans ſurgit ab aris odoratis,
id eſt odoribus,hoc eſt rebus odoriferis perfuſis tanta,id eſt iã
magna quies eſt illi & pax,alij ſex legunt,rapti eſt inno xia,ſiue
agitur peregrinis potentis pro potentiis, ſiue proprijs, animæ,
eſt ueuti continrant cauſas,id eſt cum cauſis, ille impetus ignis,
& arena ſubuertit atras partes montis, & ſaxa uaſta trepidãtia
concurſu fragoris rumpunt, id eſt irrumpunt ſimul flammas
ardenteis,ac fulmina,alij legunt flumina,haud.i.non aliter quã
cum flumina iacuere ſub Auſtro,prono,id eſt inclinato ad pro
pellendum, aut cum ſiluę fremunt, Aquilone uento Septẽtrio
nali,& ipſæ ſiluæ implicitæ,nodo,ſcilicet ex mutuo occurſu,dũ
ſe inuicem flagellant,dant brachia, id eſt flagella,& ramalia,no
do,id eſt in nodum hæc incendia,id eſt inundationes ſiluarum,
more aquarum bullientium,concuſſarum ſerpunt ramis iun-
ctis: Nec mendacia ſtolidi vulgi decipiant te dicentis, ſcilicet
ſinus Aetnæ,ceſſare,ſcilicet ab incendio, & emiſſione flamma-
rum,exhauſtos,id eſt materia ignis euacuatos,& tempora da-
re,id eſt concedere,rurſus ut capiant uires,& ipſi uicti,id eſt ef
fecti,& elanguentes, & repetant, ſcilicet uires in prælia, Pelle
nefas,id eſt nefandam opinionem animo, & exue famam men
dacem, quia non eſt tam ſordida egeſtas, ut ſcilicet uiciſſitudi-
ne,& intercapedine tẽporis, opus ſit rebus diuinis, id eſt a Deo
inſtitutis. Nec mendicant,ſcilicet Deus,aut natura opes, id eſt
facilitates,& auxilia.& ut, dicunt,elemoſynas paruo.i.a paruo,
ut potea re caduca,nec congregat auras,quibus, ſcilicet poſtea
ad incendium utatur operæ, id eſt operationes uẽtorum ſunt,
præſto,id eſt paratæ quaſi præſtantes ad iuſſa obeunda,& quæ
ſunt ſemper pariter examina,id eſt eruptiones agminatim mo
re apum factas, & cogũt morari, id eſt immorari pariter id eſt
ad libitum,nunc pariter erumpunt,& nunc pariter immoran-
tur, ſed quare id faciant cauſa latet, congeries,ſcilicet ſaxorũ,
& alterius materiæ exhauſta,ſcilicet ab igne,magnis ruinis pre
mit ſæpe fauces,& claudit uias,ab uno,id eſt uniformi luctami
ne,& eſt præſto,id eſt parata ſupponere,ſcilicet ſubeũdo, velu
ti tecto ſciſſo,id eſt coopertimento interrupto haud,id eſt,nõ ſe
cus,id eſt aliter,ac cum frigida ſcilicet cõgeries, deſudat monte
ſicco teneros,ſcilicet igneis,hoc eſt paruos,& cum licet montes
diſcedere tuto, id eſt ſine interruptione. Poſt, id eſt poſt mo-
dum,ubi,ſcilicet ignes,& flammæ continuere moram urgẽt ve
locius,pellunt moles oppoſitas ac rumpunt vincula,& frãgunt
quidquid eſt in oppoſitum, iter, impetus acrior,exoritur ictus
id eſt ex ipſo impulſu,flamma operata, id eſt exercitata magis
rapinis micat,& ruens exundat in latos agros, ſi uenti ceſſaue
a ture, ferant ſpectacula, id eſt res inſpectatione dignas, nunc
ſuperant incendia quæcunque ſiluæ regunt, quæ nocent flam
mit alimenta,& quid Aetna nutriat poterunt incendi illis cau-
ſis materia vernacula,id eſt familiaris,& materia & genus vile
oppoſitum,igni terreni,ſcilicet incendium,& tamen vtitur aſſi
due, & ita tunc humor ſulfuris calidus præbetur, nunc ſuccus,
id eſt nutrimẽtum, ſpiſſus,id eſt denſum crebro uimine, id eſt
uirgulto tenui,præbetur.ſcilicet incendio,& bitomẽ genus cre
tæ,& terræ tenacis denatura ſulfuris,unde dicit, pingue adeſt,
eſt præſto eſt quidquid irritat, id eſt prouocat, cominus, id eſt
de propè, flammas atras, id eſt fumoſas. & obſcuras Aetna
eſt illius, id eſt illioſmodi corporis, ut, ſcilicet talem materiam
præbeat. Atque hanc materiam penitus,&c. Proſequitur inten-
tum. Ordo eſt. Atque ſupple iubet diſcurrere hanc materiam,
penitus.i.omnino,fontes & aquæ infectæ, ſcilicet graui odore
ex ſulfure erumpunt ſub ipſa radice. Pars iacet manifeſto ocu-
lis Ipſa rubet,& eſt dura,ad,id eſt ſicuti lapis, & incendia feruẽt
in ſucco,id eſt alimento humido, & pingui. Quinetiam quædã
ſaxa ſunt uario uimine, id eſt quæ habent quaſi uimen ad incẽ
dium aptum,quæ ſupple liquant, id eſt diffluunt, toto monte,
cuſtodia flammę certa, tenax id eſt perpetua eſt data illis, ſed
quippe,id eſt certe maxima, ſcilicet cuſtodia illius incendi pro
incendij lapidis molaris,id eſt quaſi molaris: uindicat,id eſt de-
fendit,ſic Aetnam,quem,ſcilicet molarem ſi tu teneas forte ma
nu,& cernas robore, id eſt in globo, aut corpore, eius tu putes
nec poſſe.i.quòd nec poſſet ſeruare ignem nec ſpargere ignem,
cum tamen utrunque faciat,ſed ſimul ac,id eſt ſtatim,poſtquã
tu quæras,id eſt inquiras,ferro,hoc eſt percutias ſaxum ipſum
Chalybe reſpondet, ſcilicet uotis tuis, & calor, ſcilicet ignitus,
ſcintillat,id eſt per ſcintillas, cadit,tu potes hinc, id eſt poſtquã
ſcintillauerit circundare, ſcilicet lapidem flammis, adhibendo,
uidelicet ſtupã, atque arida circum nutrimenta, & extorquere
animos,id eſt ſpiritus ignitos,atque exue,id eſt diſſolue,robor
ipſum ſundetur citius ferro. nam natura eſt illi mobilis) alij le
gunt nobilis) & metuẽs mali, id eſt nociui,& incommodi, vbi,
id eſt quando, cogitur igni, id eſt per ignem diſſolui, ſed ſimul
atque,id eſt immediate,poſtquã hauſit flammas.id eſt incẽſum,
eſt,non ulla dumus eſt tutior ſeruans aciem,id eſt ſplendorem
hauſti,ſcilicet ignis duram,id eſt tenacem, & perdurantẽ Fid a
eſt illi tenaci,id eſt dum tenax eſt, ſepta, id eſt circundata tutũ,
id eſt tuta & patientia eſt illi uicto,id eſt dum vincitur ab igne,
quia uix reddit unquam in uires, id eſt uix reparat, aut recu
perat, aut inſtruat unquam uires, atque euomit ignem, ſti-
patur enim. id eſt circundatur toto denſo robore, & uiitur
tarda incendia admiſſa, per tenues uias, id eſt uenas lapidis,
& remittit eadem, ſcilicet incendia, accepta cunctanter, id eſt
ente, ac cum mora, & pro, id eſt tarde nec tamen uicit hoc
uno, id eſt hac una oratione,quod eſt plurima pars montis. &
quod tenet cauſam incendi, pro incendij. Profecto illa ui-
uax & animoſa uirtus lapidum quòd, ſcilicet flammam emit
tant, eſt miranda. Cetera materies quæcunque eſt fertilis
igni, id eſt poteſt produceret, ignem, ut, id eſt poſtquam, eſt
ſemel incenſa: ipſa moritur, id eſt extinguitur & conſumitur,
nec reſtat in illa quod repetes, id eſt repetere poſſis, & eſt tan-
tum cinis, & terra, ſiue ſemine, id eſt uigore alterius produ-
cendi. Sed ſupple hic lapis: patiens, ſcilicet ardorem, ſemel

atque iternm,id eſt frequenter,ac perhauſtis mille ignibus,inſtau:at, id eſt reparat uires nec deſinit antequam pumex leuis, defecit robore excocto .id eſt adſumpio ꝓ coctionẽ,& antequã iacet delapſus in cineres, & putres arenas Cerne etiã ſimiles ea uernas arſiſſe locis,ſcilicet alius maior.id eſt aliquantulum magna copia materiæ naſcentis eſt illic,ſcilicet in alius locis, ſed genus hoc lapidis,dat ſupple certiſſima ſigna coloris.ſ.nigri quaſi ſit exuſtus ab igne quod,id eſt quia ignis,nullas,id eſt nõ ullas, non adiunxit ullas opes,id eſt nutrimenta ad incendium,& languit i.ſubinde extinctus fuit. Dicitur inſidus. Recitat alia loca quæ incendio.ſed non perpetuo flagrauerunt,educẽs Aenariã, de q ia,ꝗ a Calderinus ſatis diſſerit, ordo eſt. Aenaria inſula dicitus flagrans,ſupple fuiſſe, quondam inſidijs, ſcilicet immiſſo igne per inſidias,nũc dicitur extincta ſuper tectis, id eſt ſuperficiebus. Et ſupple,eſt locus inter Cumas, & Neapolin; at, id eſt ſed frigidus tã multis annis quãuis ſulfur;pingueſcat,id eſt pingue creſcat illic æternũ,id eſt æterne, ab urbe.ſ.materno, id eſt quamuis non deſit ei loco quia ſulfuris, unde uidetur incẽdiũ poſſe cõtinuari,quod ſupple ſulfur;legitur,ideſt colligitur illic in mercem,ideſt ad mercimonium faciẽdum; Aetna inſula eſt tanto ſœcundior,quam, ſcilicet Aernaria, quia perpetuum eſt Aetnæ,ipſa facies rotunda dedit nomen,quia cum ſit exuſta in rotundum,ab incendio Aetnę uocatur.Aetneo enim incendio. Etenim pro quia,ſulſur ſolum nõ eſt,ſupple illic,nec terra obeſa,id eſt circumeſa,& abſumpta cacumine,id eſt in ſummitate, & lapis acereius, id eſt qui acercuit,'exiſtens aptus ignibus. retegendis. ſed ſumat raro, qui vix ſuccenditur,id eſt etiam parũ incenditur,& ſupple arder, quod,id eſt quia copia nutrit flammas mortales in breue, id eſt,ad breue, ſcilicet tempus, inſula durata,ſcilicet perpetua exutione eſt ſacra, nomine, id eſt ſub nuncupatione Vulcani, quia Vulcanus dicitur illic habere atrium. Tamen pars maior incendi, incendij, refrixit, id eſt frigida facta eſt,& recipit claſſes iactatas,alto,ſcilicet mari,& tuetur, id eſt protegit eas portu. Pars, ſupple quæ reſtat,eſt minor,& terra diues ab ubere,id eſt fœcunditate,ſed non ſpple talis,quæ conferat, id eſt cõparet,uires, ſcilicet ſuis illis Aetneis. ſcilicet uiribus, atque hæc ipſa, ſcilicet pars fuiſſet iam quondam,id eſt olim iam extincta,ni, id eſt niſi humor generet furtim callibus,id eſt vijs aut uenis ſecretis,materiam, & ſuam ſiluam,id eſt fomentum incendij,vnde quia pro eodem ſumis materiam,& ſiluam,patet ſiluam ab hyle deductam, & ageret uentos huc illuc canali pręſto,id eſt ſtricta uia,& anguſto meatu,& paſceret ignes, ſed res ipſa eſt melius nota,id eſt ſignum ſui, & ſpectata occurrit ueris ſignis,nec tentat fallere peſtem, id eſt incendium, aut conſumptionem. Nam efflanc lapides candentes,id eſt ſemiuſtos, & quaſi in cinerem uerſos, circum latera, & in imis radicibus Aetnæ: & ſaxa diſiecta interũt uenis, id eſt eunt inter uenas,aut mor ũtur & abſumuntur in uenis:ut poſſis credere manifeſto,id eſt manifeſte lapidẽ molarem eſſe cauſam ardendi,id eſt incendij: aut cur ardeat,cuius,ſcilicet lapidis defectus,id eſt fragmenta ignis ieiunus,id eſt auidibus,& fame licus colligit ille,ſcilicet ignis ubi, id eſt poſtquam collegit, ſcilicet ex fragmentis illis flammas,id eſt vim incendij iacet,id eſt proijcit,ſupple eas,& accendit ſimul materiã ictu,id eſt eijciendo eam, & cogit ſecũ liqueſcere, quia dum materia liquefacta defecit,ignis quoque extinguitur. Haud equidem mirum Perſtat in inſtituto pluribus uerbis,pauca explicans, ut a Maroniana phraſi, multum fugere dum de Aetna ſcribit, agnoſcas, ſed quia inſtituimus ordinem proſequamur. Equidem, id eſt certe uel hoc uocabulum monſtrat ooo eſſe Virgilianum opus: ſemper enim equidem. primæ perſonæ accommodat auctore Seruio,ut ſit,ego quidem.haud, ideſt non mirum, factu, ſupp. eſt id quod cernimus extra. id eſt exterius,ſi opus lenitur, id eſt mitigatur,& remittitur,aut intermittit.& reſtat,& uritur magis illic,ſcilicet ubi leniebatur & ſaxuum ſollicitat magis incẽdia uicinia,& præmittit certa pignora,id eſt auctoramenta,aut corroboramenta,flammæ uenturæ. Nam ſimul atque mouet, ſupple ſecurit,id eſt auxietate deficiendi, & minutus,id eſt imminutus diffugit turbam, trahit exemplo illico, ſolum, id eſt fundum, aut terram ſolidam, & trahit icta, id eſt percuſſa: ramis,id eſt ignib lateralibus, & demõſtrat ſub terra graue murmur & ignis ſupple graues; tum,id eſt tunc, ſpeculaberis,id eſt uidebis, ſupple quemlibet pauidum fugere, & decedere rebus ſactis,id eſt timendis, quaſi execrabilibus, aut dijs conſecratis, & ſpeculaberis omnia parere colli toto,ſcilicet ab acceſſu,quia nemo aſcendit collem, id eſt uerticem Aetnæ ſic incenſum.

Nam ſubito efferuent incendia onerosa, id eſt moleſta, raptis, id eſt correptis,ſcilicet is qui non aufugerant, & molles accenſæ ſubeunt,id eſt ſubſequuntur,& ruinę truncæ,id eſt abtruncatæ, & abruptę. Et arenæ uoluunt examina, id eſt copias flammarum,atra & ſonant, id eſt ſimul ſonitum edunt, nec mons recipit, id eſt capere, & continere poteſt flammas, quia, ſupple defeſſus hioc, id eſt poſt modum anhelat,atque,id eſt ſimul ac, hoſtis ſcilicet ignis aperit ſe, ſpiritus decreſcit illic, hoc, id eſt non aliter quam cum acies iacet,prona, id eſt proſtrata campis deuicto trophæo læto,ſcilicet uictori campis dicit, & ſub,id eſt ante ipſa caſtra, quaſi inclinata ad caſtra,iſtã dicere potuiſſe, caſtriſque ſub ipſi.Tum,id eſt deinde, ſi quis lapidum, id eſt ſi ꝗs lapis periabuit,id eſt mollificatus emarcuit,igni ſummo, aſperiot ſobatis,id eſt uehemẽtibus ignibus,& quædam fax eſt ſordida,ideſt immunda,ſic Calderinus legit, ferè tamen textus habent,ſoſpita,unu ſobaris,ut ſit, & quædam fax ſopita, & ſordida eſt qualẽ cernes diſcedere,id eſt abſtrahi, ferro purgato, id eſt poſtquã ferũ purgatum eſt,uerum,id eſt ſed ubi,id eſt poſtquam,congeries exiliuit,paulatim ſublata ſaxis caducis,tũc ſurgunt è uertice anguſto. ſic ueluti lapis torretur in fornace, dũ, ſcilicet calx efficitur, & omnis humor exuitur penitus uenis & pumex,id eſt lapis talis,læuis,id eſt planus, & ſine pondere, ꝗa opibus amiſſis,id eſt ſucco deperdito,& abſumpto ſubit altius, ille liquor ſcilicet pinguis excutitur magis,& incipit magis ſeruare ſupple ſe. Et incipit tandem procedere magis mitis, ꝗa in morem fluminis,& dimittit undas.ſ.liquoris,ſupple in primis collibus,illæ, ſcilicet undæ,pergunt paulatim in biſſena.i.duodecima millia ſcilicet paſſuum,quippe,id eſt vtpote, quas,aut ꝗa certe nihil reuocat, nil obſtat ignibus curtis, id eſt correptis, nulla molles,id eſt reparatio, aut moderatio,tener fruſtra, id eſt conaſ tenere,& hæc unda ignis,purgãs ſimul oia,uorat nũc ſiluas,& ruper & uorat hæc tela,id eſt ſaxa,& ſolũ, id eſt terrã, & ipſa adiurat,id eſt adiurãdo aſciſcit,opes,id eſt auxilia, & copias,& induit ſibi annos faciles,ſcilicet ad durationem. Quod ſi forte cunctatus hæſit naſibus(alijs finibus legunt,nã uaſa,uaſorum dicimus, uerum olim dicebatur,uaſum, uaſi, quo caro apud Aulum Gellium nititur, & ita poſſet pluraliter utrunque dici naſibus,a nominatiuo ſingulari,uas & uaſis, uaſum ſicut; euentus,& euenta legimus.Poſſet etiam uaſis,legi, ut ſit ſpondaicus uerſus, id eſt ſaxis canis, utpote, qui uoluens inæquales agros perpaſcitur,ſupple eos, & qui ingeminat fluctus, & increpat, id eſt crepitum facit, undis ſtantibus, id eſt ſtagnis, ſicut enim mare lapidum, id eſt marmorum,aut abundantia illorum ſaxorum, cernitur curuo æſtu, id eſt inundatione lapidum. Ac agit primum tenuis ſinus, progrediens, ac ſuccernens,id eſt occulte cernens ulteriores diffunditur late. flumina conſiſtunt ripis,ac durant,ſupple ſe,frigore,id eſt congelantur, & ignes,ac meſſis flammea,id eſt copia flammarum,coeunt, id eſt congregantur paulatim, tunc prima facies exuitur, & ut ꝙque rigeſcit.i.rigida fit moles effumat,id eſt per fumum diſſoluitur,ut atque tractat, ipſo pondere ſoluitur præceps, ſupple ſum ſtrepitu ingenti,atque ſonant,& cum inflexa eſt ſolido,id eſt ab integro,diſſipat, id eſt in uentos diffundit ictus pulsãtes. Et quia diſcluſa eſt, robore, id eſt duritia candenti fulget,' & examen, id eſt multitudo ſaxorum ex antris, more apium, ex aluearijs eductarum, efflatorum examen dico,per appoſitionẽ ſaxa ardentia plagit, id eſt vulneribus, hoc eſt ambuſtionibus, micat,ſcintilla, procul eſſe fide,protul eſſe ruentes ignes, cadũt incolumi feruore,uerum ſi fumant quondam, ut impetus traiecerit ripas amnis, nec quiſquam dimonerit illas, ſcilicet ripas, iunctis,id eſt adhærentibus, fixo, id eſt firmo & ſtabili, moles iacet ſæpe obruta uigenos dies. Sed fruſtra, &c. Si, loquit; firmiter credis id.quod fabula aſſerit, fruſtra tentamus diſponere ſingula ceruis,id eſt ueris & non fictitiis cauſis, non quod lectoris fides quidquam faciat ad cauſam re; ſed quòd fruſtra ſcripſeris,quę nemo ſit crediturus,quia oportet diſcentem credere, ſed ut cetera quoque pateant. Ordo eſt. Sed nos tentamus fruſtra diſponere cuncta certis cauſis, ſi fabula mendax manet tibi firma,id eſt firmiter tibi perſuaſum eſt, quòd fabula aſſerit, ue pro uel, ſi tu credas aliã materiam, ſupple eſſe incendio,& fauillam,id eſt tenuem flammam furere igne,& plurima concreſcere ſimul proprietate. & ſi credas ſulphur commiſtum bitumine,id eſt terra pingui & ſulphurea flagrare, id eſt ardere uento. Nam fundit quoque robore, id eſt duritia ſua,poſt cretam exutam,id eſt poſtquam bitumen exiuit,& ſingulos eſſe fidem,id eſt præbere approbationem huic rei, de hinc

ſi cre-

ſi credas reuocare ſuam duritiam, id eſt robur, uſu frigoris. ſ. nō penſautis, & conſtringere uenas. i. in quibus ignis regnat, ſed ſi gnū commune eſt lene. i. inane, atque cauſa eſt irrita quæ trepidat. i. uacilla, & periclitatur ubi uerū conſtat certo pignore. i. approbatione. Nam ueluti ignis æreus, id eſt in miſſa ærea, anſerea candenti, conducmirius, id eſt uictus, & non exedat eſt, uatu re arguta, id eſt ſubtilis aut ſtridulę, & eaſdē. ſ. natura cōſtat. &, id eſt etiam robur ſaluo ulira quam pulſis cognoſcere, porram, id eſt aptionem æris, haud, id eſt nō aliter, ille lapis tenet, ſeu eſ fluit forte in uenas madentes, ſeu ſit ſecurus, ab illis, & cōſeruat noras, id eſt ſplendorem ſuum, nec perdidit ignes nultu. Quin ēt ipſe color reſoluit multis extremā, ſcilicet naturam, nō odor aut ætas putris magis ille, ſcilicet color, magisque, ſcilicet reſoluit, una facies eſt operis, & eadē terra eſt per omnia. Nec tamē inficior, i. non inficias eo, hoc eſt non nego tamē certos lapides ardeſcere, & furere accenſus interius hr eſt illis, ſupple propria uirtus: Quin. i. quinetiam; Siculi. i. populi Sicilienſis, impoſuere ipſis ſaxis quędam cognomina, ſignant etiam fricas, id eſt frigidas petras ipſe nomine, id eſt ipſa appellatione, & ſignant notas eſſe fuſilium, ſcilicet ſaxorum, tamē illa, ſcilicet quæ fuſilia dñr, nūquam liqueſcunt, quamuis materies ſuccoſior fuerit, ſcilicet ignes intus, id eſt intrinſecus, nec furit ſummiſſa penitus, uenæ molari, id eſt molaris lapidis, quod ſi q̄s miratur robur fuſile lapidis, cogitet uerisſima dicta libelli obſcuri, ſcilicet ab obſcuro auctore editi, & dicet nihil gigni inſuperabile uero omnia ſemina quæ rarum, id eſt raro contingunt iacta, ſupple eſſe; natura per naturam, aut a natura, ſed nimium mirum, ſupple eſt, quod nos tamē compeſcimus ſæpe igni corpora denſiſſima, & uicina ſolidu, id eſt quaſi dura, & ſolida. Nun, id eſt nonne, cernis animos æris ſuccumbere flammis, id eſt ęs mitigari flammis quaſi dicat frequentiſſime. Nō, id eſt non ne, exuit, ſcilicet flamma lenitiem, id eſt mollitiem, & debilitatem plumbi; & ipſa materies ferri quamuis, ſupple pręr dura ſit, tamen ſubuertitur, ſcilicet a duritię, hoc eſt mulcetur igni: & ſaxa aurea, id eſt dilucida propter ignē ſpiſſa, id eſt denſa, & ſolida exſundant, id eſt dulciter emittunt precium, foroacibus ſuſpenſis ſ. in uertice Aetnæ, quędam iacent ſorte inrompertа, id eſt in imo fundo, & obnoxia, id eſt deuincta ſimili ſorte, quia etiam illa ſunt ſplēdida, nec locus eſt ingenio, id eſt ſcrutationi mētis; oculi uincent, id eſt qđ uolunt probabunt te iudice, id eſt porrus adhærebis rei uiſæ quam rationi quam mente concipias Nam ille lapis perculſus: riget, id eſt inuenitur durus, & obſtat ignibus, ſi tu uelis torrere, ſcilicet, ipſum paruis, ſcilicet ignibus; q̄ a magnis ſuperatus incenditur. Agedum, adhortandi aduerbium, cocrre, ſupple ipſum lapidem, cadentem cælo, id eſt aere patenti, & preſſum fornace ipſe, nec potens ſufferre, ſcilicet uim ignis, nec durat in id eſt contra, hoſtem ſæuum, id eſt ignem uehementem; & ita uincitur, & ſoluit, id eſt relaxat uires: & captus, ſcilicet ab igne, liq̄ſcit. id eſt reſoluitur in cinerem. Quæ maiora putas autem tormenta moueri. Trahit ut inceperat omnia in admirationem, ducetque ſe quoque alijs de rebus, ac fabulamētis, poſſe ſcribere, cum notas habebat plurimas, quas tāgit hiſtorias Ordo eſt. Autem, pro ſed, quę maiora tormenta putas poſſe moueri manu, id eſt artificio, & miſterio manum, quam. ſcilicet, mouentur ab incendio, & occulta ui Aetnæ quaſi dicat, nulla, quæ tanta incendia putas ſuſtētari ſ. poſſe, noſtris id eſt humanis opibus, id eſt facultatibus, aut potētijs? quaſi dicat etiam nulla. Nam Aetna uritur tantis fornacibus, & nunquam eſt nou, fertilis, id eſt ſemper eſt fertilis igne ſacro, ſcilicet Ioui, qui inde fulmina hēt aut urendo nobis. ſed nō tali, ſupple qui feruet moderatior. i. tēperatior noſtro uſu, Sed qui ſupple feruet, propior cælo, id eſt igni elementari, uel quaſi flamma Iuppiter ipſe, eſt armatus, id eſt in fulmē conflata. Ingens ſpiritus eſt additus his uiribus, & hoc facibus. ſ. fornacis, aut craterę aſtrictis, id eſt anguſtis, eliſis, id eſt attritis, aut abſumptis, ut cum. i. quādo, ſcilicet fabri, feſtinant, contendere, id eſt certatim exercere, operas fabriles, id eſt exercitia fabrorum, maſſis rudibus, id eſt laminis informibus, hoc eſt nondū formatis, ipſi quatiunt, id eſt commouent ignea, & examinat, id eſt euacuant, anima, id eſt folles trementes, & inſtigant agmine, id eſt agminatim expellunt, uentos preſſos, ſcilicet in follibus. Hæc ſcilicet dicta eſt, fama operis, ſcilicet incendij Aetnæ, Aetna nobilis, id eſt multum nota per tale incendium uritur, ſic terra trahit uias foraminibus, id eſt per foramina, hoc eſt poros. Spiritus, id eſt uis uentorum ac ignium, urget in arcum, id eſt fornicem, & curuaturam, & torcudit, id eſt diffunditur uiuus, id eſt actiuus & agilis per maxima ſaxa. Poſſemus, ſupple dicere magnificas laude hominum, & templa operoſa, id eſt operoſe elaborata diuitijs hominum, aut memorare ſaxa uetuſta, id eſt antiqua ædificia, ſed currimus materia traduce. i. nos traducente terris, id eſt in terris, per proxima fatis. i. rebus fato pereuntibus, atque nos auidi eruimus. i. euellimus; exanimę ſectoris mendacia ueteris famæ, id eſt opinionis de incendio Aetnę, quę erat mendax & erronea, & liber percurrere cunctas gentes: i. omnes hiſtorias inſignes diuerſarum gentium iuuat, id eſt delectat nos, nunc, id eſt aliquando cernere mœnia circundata Thebis Ogygijs. i. ab Ogyge conditis, & iuuat cernere quod fratres, ſupple fecere, ille impiger, id eſt acer uenator alter ille. ſ. Amphion, Canorus, id eſt muſicus, lyra canere ſolitus, felices condere. i. ad condenda aliena, ſcilicet opera, quia dicitur Amphion Thebanę conditor arcis, ſaxa muuere ſono teſtudinis, & unde ipſe interſerit æuo. i. facit memoriam perdurare, ſaxa inuitata pijs carmine, & lyra & miramur nunc gemina ſaxa fumantia ex uno uapore, uidetur de Eteocle, & Polinice loqui, qui dum, uiuerent immortali odio ſe, quāuis fratres eſſent proſequebātur, quapropter cum ſimul occiſi, uno rogo imponerentur, dicuntur eorum corpora adhuc odium retinuiſſe, nec ſimul cremari uoluiſſe, unde diſiluiſſe dicūtur, atque ita gemina ſaxa fumātia. i. vrnę, aut ſacrophagi, orta ex uno uapore, id eſt rogo uaporoſo, & miramur ſeptem duces. ſ. Thebarū, & raptum, id eſt abſorptum, profundo hiatu, hoc eſt Amphiarū uatē, ut Statius in Thebaide docet. Eurotas. ſ. fluuius Theſſalię detinet. i. nos admiratione ſui, & ſparſa. ſ. genua, Licurgi. ſ. regis Thraciæ q̄ dū uites amputare uellet, genua incidit, atque diſperſa dereliquit, & numerus ſedet. i. deuotus in bellū, hoc eſt omnium, qui bellu abſumpti ſunt ſi legatur in bellum, poſſet de Belidis. & Bellidibus intelligi, appoſitorie, turba ſua, id eſt ꝓpria, & debita, recenti, ſcilicet bello, aut cædi multa ſupple re. & intelligi oportet, quia omnia obſcura, & inuerſa ſunt. Aetnæ Cecropiæ, id eſt a Cecrope rege fundatæ, ſpectantur nunc hic. i. alia parte, uarijsque carminibus, & gaudent ſua Minerua uictrice. ſ. Neptuni. q̄ a rem utiliorem producendo meruit ciuitati nomē dare. Nā ab Aetna (ſic enim Pallas, ſeu minerua, Græce dicitur) Dictæ ſunt Athenæ. O Theſeu perfide. ſ. in patrem, ac Ariadnen, excidit, hoc eſt extra memoriam cecidit. tibi reduci. i. reuerēti, hoc eſt oblitus es, hic ſ. apud, Athenas, præmittere patri. ſ. Aegeo ſolicito de tua ſalute, uela candida. ſ. in ſignum incolumitatis tuæ, nam cum nigra uidiſſet te extinctū putaret, ſe præcipitē, in mare dedit tu quoque ò Erigone, filia Icari ſidus id eſt conuerſa in ſidus, quia in uirginem es, ſupple tam nobile carmen Athenarum, ueſtra, ſcilicet tua, & canes tui ſedes, euocat Amphiona in ſiluis Canoris, id eſt fecit ut Amphiō de nobis ſcriberet in ſiluis canoris, & tu ſoror. ſ. Progne in hirundinē uerſa acciperis tectis. i. intra tecta domorum, hoſpita. i. hoſpitio, Tereus. ſ. rex pater eius effectus, uppupa, aut epos, exulata a regia ſua agris ſolis. i. deſerti nos miramur cineres Troię. ſ. exuſtæ, & Pergamon, id eſt Ilium flabile uictis. ſ. Troianis, ſed non uictoribus Græcis, dicitur autem & hæc Pregamos, ſicut hæc ilios, ab Horatio, uerum hoc loco neutrum poſuit, & mirantur ſuos, ꝓ eius Phrygas, id eſt Phrygios, Troiæ habitatores extinctos, & Hectora (ut more ſeo, ſi Virgilio eſt Auctor, aut Virgilianos, ſi alius ducem ab exercitu ſeparet) & conſpicimus paruum tumulum magni ducis, ſcilicet Hectoris, ut Calder. declarat (Idem tamen de Alexandro Magno, Tydeo, & alijs multis dici poteſt, ſed nō erāt Troię, ut Hector.) Achilles impiger, id eſt pernix & uelocibus plantis prædirus, ut Homerus, & Statius atteſtantur, iacet, etiam hic, ſcilicet apud Troiam in Rheteo littore, & ultor magni Hectoris, ſcilicet Paris, qui Achillem interemit, unde Aeneidos ſexto:

> *Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores*
> *Dardana qui Paridis direxiſti tela, manusque*
> *Corpus in Aeacide,*

Iacet hic uictus, ſcilicet a Pyrrho Quinetiam Graiæ, ſcilicet Athenæ. timuere tabellas fixas, ſcilicet leges Solonis continentes, & timuere nunc ſigna appoſitione capillos Paphiæ, ſcilicet Veneris, ab Apelle depictæ rorantes, id eſt madidos, arte, id eſt artificioſe addito humore. Nati Dioclidæ, id eſt Dioclei filia (ut d. Cald.) ludunt nunc ſub cruca, ſcilicet futura, quia Diocleus Chretona, & Orſilochum genuit, quos, ut Hom. ait præſtantiſſimos uiros, magnanimus Aeneas, unius horę momento interemit coram ipſo Agamemnone, nūc. i. poſtmodū ſupple ſunt ſeruę triſtes quæ ꝓ inferios occidūtur, ſupple ſunt nūc circa altaria ſubiecta alij ſequunt, eoſchide, ut Medeę natis intelligas, alij

ceruæ, ut de cerua pro Iphigenia oblata accipias. alij aliud, ſed omnia tam inuerſa, atque obſcura ſunt, ut difficile uerum exitu in inuenias, & pater, ſcilicet Diocleus, uelatus, ſupple eſt, pullis ueſtibus in ſignum mœrois, & gloria minoris, ſcilicet natorum, eſt nunc uiua quia Diocleos, & dicitur Iouis gloria quam meruerunt fortiter moriendo. Quinetiam, ſupple extruuntur, illa manus, id eſt multitudo operum, & illæ ſupple turbæ. Minaces, ſcilicet Xerxis quæ Athenienſibus terrorem incuſſerunt, & cum illi in muris ligneis ſpem ſuam intelligentes, nauibus aufugiſſent, urbem combuſſerunt, bene autem dicuntur turbæ, quia tantus erat exercitus, ut dinumerari non poſſet. Hęc uiſenda. Per figuratam iuſſionem, quę uim prohibendi habet, monet auctor non admiranda eſſe talium rerum figmenta, relictis miraculis naturę, unde reuocat nos ad conſiderationem Aetnę, & quę oppidi in ea incendio deleti, cum fabula de Amphione, & Zeto, qui cum Thebani ſint mirū, unde hæc fabula nata uiſi de alijs loquatur, Sed ordo eſt. Tu dubius terræ, & maris id eſt neſcius rerum, quæ in terra aut mari a natura fiunt, puta, id eſt exiſtima, hæc, ſcilicet ſupradicta, uiſenda, id eſt digna quę uiſantur, & contemplentur, quaſi dicat id factum non decere, unde addit, Aſpice ingens opus naturę artificis, id eſt effectricis Phœbus, cū ſupple eſt feruens, exiſtens præcipue virgili i. diutiſſime ſuper Orizontem noſtrum, apparens, quia tunc uigilare, & noctu dormire, a uulgo ducatur, & cum Syrius, id eſt ſtella uicina caniculę, eſt ardens id eſt quando eſt in ſolſtitio ęſtiuali, & longiſſimi ſunt dies, & ita longiſſimum facit, quantum ad nos circuitum, nulla cernet tanta ſpectacula, ſupp. ſunt in rebus humanis: ut, ſupp. ſunt in rebus naturalibus, ut in perpetuo incendio Aetnæ. Tamen montem, ſua fabula miranda inſequitur, id eſt conſequitur, hoc eſt de monte Aetna, & eius urbis, quæ in ea fuit incendio, eſt miranda fabula. Nec ille, ſcilicet mons, eſt minus nobilis, pio, id eſt pietate quam ſorte ignis. Nam quando Aetna, ſcilicet mons, aut potius urbs in ea ſita, excanduit, id eſt exarſit, cauernis rupis, id eſt apertis foraminibus cauernarum per eruptionem ignis. & ignes, ſupple excanduerunt, uelut fornacibus penitus euerſis, & unda, ſcilicet flammarum, uecta, ſupple eſt, in longum feruoribus. i. ta feruoribus rapidis, haud, id eſt non aliter, quam cum ęther fulgurat. Ioue exiſtente ſæuo id eſt irato, aut ſuccenſo, & cum torquet cœlum nitidum. ſ. prius caligine obſcura. Segetes ardebant, ſupple in aruis, & millia iugera culta ardebant cū dominis, ſcilicet cultoribus ſiluę, & colles uirentes, dum uix putant hoſtem, ſcilicet ignem mouiſſe caſtra, i. proceſſiſſe, tremebant, ſcilicet pię timore, & iam, ſ. hoſtis ignis aut (ut Calderinus uult, is qui iuuerat ad uidendum Aeneam urbem, in monte) euaſerat iam portam urbis finitimæ. i. proxime & in confinio ſitæ. Tum uero, id eſt & tunc maxime, aut ad uetum conantur ſ. omnes tutari opes, rapinæ. i quas ex incendio rapere poterant (graphicea utem deſcribit populi trepidationē incenſa urbe) ut id eſt ſecundum quod animus eſt, & uire, ſup. ſunt cuique, ille, i. eſt unus fugientium gemit ſub auro, quod aſportare conatur, ille colligit, id eſt utenſilia ſua, aut arma bellica. & reponit ſtulta ceruice, quia ſtulte ſumuntur arma contra ignem illum defectum, id eſt deficientē, raptis. i rapinis, tardant ſua carmina, id eſt ſola carmina ſua, aſportare molitur, hic, id eſt alius pauper, properat nimium uelox ſub pondere paruum, aut nihil aſportans, & ſub illo cari. i. ſub illa re cara quod fuit cuique fugit ipſe ſed præda non eſt ſecuta incolumis. i. illæſa ſuum dominus quia ignis vorat cunctantes, id eſt immorantes, & torret auaros undique, & intus, & foris conſequitur, ſcilicet ignis, ratos, id eſt, arbitrantes, fugiſſe, id eſt iam euaſiſſe, & increpat, id eſt improperat, captis præmia, ſcilicet auaritiæ, hoc eſt exuttionem, ac incendia parſura. nullis paſcunt. i. deuorant, ſcilicet omnes, & omnia parſura, dicit nullis uel parſura ſolis deis, namque optima proles, ſcilicet Amphion, & frater. ſ. Zœtus, fortes ſub pari munere. i. officio pietatis, cum iam incendia ſtreperent tectis uicinis aſpiciunt patrem pigrum, ſcilicet ſenio, & matrem ſenilem. Eheu, condolentis uox, aut expreſſiua doloris filiorum, defeſſos. i defatigatos, ita ut non amplius poſſet progredi, qui ſupple poſuiſſent membra in primo limine, quia auferre non potuiſſent, quia uero Amphioni Thebano, & fratri Iuppiter, dicitur pater, quia hic de Aetna loquitur, oportet de alio Amphione Aetnæo, uidelicet intelligere poſuiſſent, dico, membra, niſi, ſupple fuiſſet, uox dicens. O auara manus. i. multitudo auarorum, parcite attollere. ſ. in humeros, prædas, ſcilicet quæ uos opprimant diuitiæ, ſupple ſunt illis, ſcilicet Amphioni & fratri ſoli mater, & pater, tu quiſquis es rapies hanc, id eſt co- ſimilem, prędam, ſcilicet patrem, & matrem properato exire per medium ignem, ipſo, ſcilicet igne dante fidem. i. fiduciam. Pietas, eſt merito homini maxima rerum, & tutiſſima uirtus, flammę, ſcilicet incendij, erubuere, id eſt ueritæ ſunt, attingere, pios iuuenes, & cadunt quacunque illi ferunt ueſtigia ſcilicet ſua. Illa dies, fuit felix, & illa lux, fuit innoxia terrę, quia licet exuſſit urbem, dedit documentum pietatis colendę. quod pio damno repoſitum, uult incendia ſæua, tenent. i. occupant dextera, ſcilicet loca, aut dexteras partes, aut ſi legitur dextra, id eſt in dextra & feruent lęua, id eſt in ſiniſtra parte. Ille, ſcilicet Amphion cū fratre, triumphans per ſinus obliquos, id eſt per diffugia iniurua (Prius etiam ſinus prima longa poſuit, dicens, Ac primum tenuis ſinus agit ulteriores, quia tamen ſinus, niſi capiatur pro uaſe priorem corripere ſolet, quidam legunt, ſignis, ſed difficilis eſt compoſitio) uterque tutus ſub pio pondere, id eſt oneratus patris, & matris, ſufficit, id eſt ſuſtinet, illa, ſcilicet incendia, & ignis auidus temperat ſibi, circa, geminos, ſcilicet fratres, & ita ipſi abeunt tandem ſincolumes, & ferunt ſecum ſua numina, ſcilicet parentes, & deos cum parentibus, ſalua, id eſt illęſa ab incendio, carmina uatum mirantur, id eſt in admirationem trahunt, illos, ſcilicet fratres geminos, & ille, ſcilicet Amphion, poſuit ſe ſub claro nomine, aut numine: Ditis, id eſt Plutonis, id eſt clarus ad inferos tandem deſcendit, nec fata ſordida, id eſt mors obſcura, & ignobile lętum, attingunt iuuenes ſanctos propter pietatem, quia perpetuo illuſtres erūt in memoria, ac ore hominum, ſed domus, id eſt manſiones, & iura piorum, id eſt quæ debentur pijs in Elyſijs campis, ceſſere, id eſt conceſſa, & attributa ſunt, iure, id eſt merito, his ſcilicet dictis fratribus pijs. Et hæc in Aetnam.

P. VIRGILII MARONIS CYRIS, AD MESSALAM.

ET ſi me uario iactatum ludis amore,
Iretaq; expertum: fallacis pręmia uulgi,
Cecropius ſuaues expirans hortulus auras
Florentis uiridi ſophiæ complectitur umbra:
Tum mea quæret dignum ſibi quærere carmen
Longe aliud ſtudium, atque alios accincta labores
Altius ad magni ſuſpendit ſidera mundi:
Et placidum paucis auſa eſt aſcendere collem.
Non tamen abſiſtam cœptum detexere munus:
In quo iure meas utinam requieſcere muſas

Et

Et leniter blandum liceat deponere morem.
Quod ſi mirifi. um proferre ualent genus omnes
Mirificum ſecli modo ſit tibi uelle libido,
Si me iam ſumma ſapientia pangeret arce:
Quatuor antiquis hæredibus eſt data conſors;
Vnge hominum errores longe lateq; per orbem
Deſpicere; atque humiles poſſim contemnere curas
Non ego te talem uenerare munere tali:
Non equidem quamuis interdum ludere nobis,
Et gracilem molli liceat pede claudere uerſum.
Sed magno intexens (ſi fas eſt dicere) peplo,
Qualis Erichtheis olim portatur Athenis
Debita cum caſtæ ſoluuntur uota Mineruę;
Tardave confecto redeunt quinquennia luſtro:
Cum lenis alterno Zephirus concrebuit Euro:
Et prono grauidum prouexit pondere curſum.
Felix illa dies, & felix & dicitur annus,
Felices qui talem annum uidere, diemq;.
Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ.
Magnę giganteis ornantur pepla trophęis:
Horrida ſanguineo pinguntur prælia ſucco.
Additur aurata deiectus cuſpide Typho:
Qui prius oſſeis conſternens æthera ſaxis
Emathio ceſſum duplicabat uertice olympum.
Tale deę uelum ſolemni tempore portant.
Tale te uelem iuuenem doctiſſime ritu
Purpureo inter ſoles: & candida Lunę
Sidera, cæruleis orbem pulſantia bigis,
Naturę rerum magnis inte cere cartis.
Aeternum ſophiæ coniunctum carmine nomen
Noſtra tuum ſenibus loqueretur pagina ſeclis.
Sed quoniam ad tantas non primum naſcitur artes
Nunc primum teneros firmamus robore neruos:
Hic tamen interea quę poſſumus: in quibus æui
Prima rudimenta, & iuuenes exegimus annos:
Accipe dona meo multum uigilata labore,
Et præmiſſa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigijs vt quandam exterruit amplis
Scylla nouos auium ſublimis aere cœtus
Viderit: & tenui conſcendens æthera penna
Cæruleis ſua tecta ſuper uolitauerit alis.
Hanc pro purpureo pœnam ſcelerata capillo,
Proq; patris ſoluens exciſa funditus urbe.
Complures illam magni Meſſala poetæ,
(Nam uerum fateamur: amat Polymnia uerum)
Longe alia perhibent mutatam membra figura.
Scylleum monſtra in ſaxum conuerſa uocari.
Illam eſſe ærumnis quam ſæpe legamus Vlyſſi
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.
Dulychias uexaſſe rates: gurgite in alto
Depreſſos nautas canibus laceraſſe marinis.
Sed neque mæonię patiuntur credere cartæ,
Nec malus iſtorum dubiis erroribus auctor.
Nanque alias alij uulgo finxere puellas:
Quę colophoniaco Scyllę dicuntur Homero.
Ipſe grauinei matrem, ſed ſiue Erichthei,
Siue illam monſtro genuit grandęua biformi,
Siue eſt neutra parens: atque hoc in carmine toto
Inguinis eſt uitium, & ueneris deſcripta libido,
Siue etiam iactis ſpeciem mutata uenenis
Infelix uirgo, quid enim commiſerat illa?
Ipſe pater nudam ſęua complexus arena
Coniugium carę uiolauerat amphitrites.
Attamen exegit longo poſt tempora pœnas.
Vt cum cura ſuæ ueheretur coniugis alto
Ipſa trucem multo miſceret ſanguine pontum:
Seu uero, ut perhibent, forma † cum uinceret omnes: † Conuince res.
Et cupidos quæſtu paſſim popularet amantes:
Piſcibus & canibus rapidis uallata repente,
Horribiles circum uidit ſibi ſiſtere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus
Ipſa ſuos? quoties heu pertimuit latratus:
Auſa quod eſt mulier numen fraudare deorum:
Et dictum Veneri uotorum uertere pœnam:
Quam modo multiplici iuuenum, quod ſepta caterua
Dixerat: atque animo meretrix iacta ferarum.
Infamem tali meritorum more fuiſſe
Docta Palæphatia teſtatur uoce papyrus.
Quidquid, & ut quiſque eſt tali de clade locutus,
Omnia ſint potius, liceat noreſcere Cyrin:
Atque unam ex multis Scyllam non eſſe puellis.
Quare quæ cantis meditanti mittere certos
Magna tibi cupido tribuiſtis præmia diuæ
Pierides: quarum caſtos altariæ poſtes
Munere ſæpe meo inficiunt foribusq; hyacinthi
Deponuat flores, aut ſuaue rubens Narciſſus
Aut crocus alterna coniungens lilia caſta:
Sparſaque liminibus floret roſa nunc age diuę
Pręcipue noſtro nunc aſpirate labori:
Atque nouum æterno prætexite honorem uolumen.
Sunt pandionijs uicinæ ſedibus urbes
Acteos inter colles, & candida Theſei
Purpureis lata ridentia littora conchis
Quarum non ulli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Archadio, Phœboq; decus: nanque affuit illi.
Vnde etiam citharæ uoces imitentur acutas,
Sæpe lapis recrepat cyllentia munera pulſus:
Et ueterum ſonitu Phœbi teſtatur honorem
Hanc urbem ante alios qui tum florebat in armis:
Fecerat infęſtam populator remige Minos.
Hoſpitioq; ſenis Hyppolidoſaq; uicto
Carpathium fugiens & flumina Ceratea
Texerat. hunc bello repetens Cortinius heros
Attica creata ſternebat rura ſagitta.
Sed neque tunc ciues, neque tunc rex ipſe ueretur
Infeſto ad muros uolitanti ex agmine turmas
Ducere: & indomita uirtute retundere mentes:
Reſponſum quoniam ſatis eſt memini ſſe deorum.
Nam capite a ſomno regis (mirabile dictu)
Candida Cæſareis florebant tempora lauro;
Et roſeus medio fulgebat uertice crinis.
Cuiuſquam ſeruata diu natura fuiſſet
Tam patriam incolumen Niſi, regnumq; futurum.
Concordes ſtabili firmarunt numine Parcæ:
Ergo omnis caro reſidebat cure capillo:
Aurea ſolemni comptum quoque fibula ritu
Hopſopio, terreti nectebat dente cicadæ.
Nec uero hęc nobis cuſtodia uana fuiſſet.
Nec fuerat: niſi Scylla nouo correpta furore,
Scylla patris miſeri, patrięque inuenta ſepulcrum
O nimium cupidis ſi non inbiaſſet occellis

Sed malus ille puer, quem nec ſua flectere mater.
Iratum potuit, quem nec pater, atque auus idem
Iuppiter. iſte etiam Pœnos domitare leones,
Et ualidos docuit uires manſueſcere tigris.
Ille etiam Diuos homines ſed dicere magnum eſt.
Idem tum triſtes acuebat paruulus iras
Iunonis magnæ, cuius periuria diuæ
Olim ſe meminere diu per iura puellæ
Non ulli liceat, uiolauerat inſcia ſedem.
Dum ſacris operata deæ laſcuit; & extra
Procedit longe matrum. comitumq; caterua,
Suſpenſam gaudens in corpore ludere ueſtem,
Et tumidos agitante ſinus Aquilone relaxans.
Necdum etiam caſtos guſtauerat ignis honores;
Necdum ſolenni lympha perfuſa ſacerdos
Pallentis folijs caput exornarat oliuę:
Cum lapſa è manibus fugit pila; cumq; relapſe
Procurrit uirgo, quod uti ne prodita ludo
Aurea iam gracili ſoluiſſet corpora pallam.
Omnia quę retinere gradum curſusq; morari
Poſſet; ò tecum uellem tum ſemper haberes;
Non unquam uiolata manu ſacrarta diuæ
Iurando infelix nequidquam iura piaſſes.
Et ſi quis nocuiſſe tibi periura credit;
Cauſa pia eſt. timuit fratri te oſtendere Iuno.
At leuis ille Deus, cui ſemper ad ulciſcendum
Queritur ex omni uerborum iniuria dicto;
Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
Heu nimium tereti nimium Tirynthia uiſu
Virginis in tenera defixerat omnia mente.
Quę ſimul ac uenis hauſit: ſitientibus ignem,
Et ualidum penitus concepit in oſſa furorem;
Sęua uelut gelidis Ciconum Biſtonis in oris,
Iſta ve barbarico Cybeles antiſtita buxo
Infelix uirgo tota bacchatur in urbe.
Non ſtorace Idęo flagrantes picta capillos,
Cognita non teneris pedibus ſicionia ſeruans,
Non niueo retinens bacchata monilia collo.
Multum illi incerto trepidant ueſtigia curſu.
Sæpe redit patrios aſcendere prodita muros;
Aeriasq; facit cauſam ſe uiſere turres.
Sæpe etiam triſtes; uoluens in nocte querelas
Sedibus. ex altis cœli ſpeculatur amorem:
Caſtraq; proſpectat crebris lucentia flammis:
Nulla colum nouit: charum nec reſpicit aurum
Non argutæ ſonant tenui pſalteria chorda:
Non Libyco molles plauduntur pectine telæ:
Nullus in ore rub r: ubi enim rubor, obſtat amori
Atque ubi nulla malis repetit ſolatia tantis:
Tabidulamq; uidet labi per uiſcera mortem:
Quò uocat ire dolor, ſubigunt quò tendere fata,
Fertur, & horribili pręceps impellitur œſtro:
Vt patris ab demens crimen de uertice ſeruet:
Furtimq; arguto dentoſum mitteret hoſti.
Nanque hæc conditio miſeræ proponitur una.
Siue illa ignorans, quis non bonus omnia malit
Credere, quàm tante ſceleris damnare puellam?
Heu tamen infelix (quid enim prudentia prodeſt?)
Niſe pater, cui direpta crudeliter urbe
Vix erit una ſuper ſedes in turribus altis,
Feſſus ubi extructo poſſit conſidere nido;
Tu quoque auis moriere. dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ò celeres ſubnixe nubibus altis,
Quæ mare, quę uirides ſyluas, lucosq; ſonantes
Incolitis: gaudete uagæ, blandæq; uolucres.
Vosq; adeo humani mutate corporis artus,
Vos, ò crudeli fatorum lege puellę
Dauliades (crudele) uenit chariſſima nobis
Cognatos augens reges, numerumq; ſuorum,
Cyris, & ipſe pater, uos ò pulcherrima quondam
Corpora cæruleas prauertite in æthera nubes:
Qua nouus ad ſuperum ſedes Calcheius, & quæ
Candida conceſſos aſcendat Cyris honores.
Iamq; adeo dulci deuictus lumina ſomno
Niſus erat: uigilumq; procul cuſtodia primis
Excubias floribus ſtudio iactabat inani:
Cum furtim tacito deſcendens Scylla cubili,
Auribus arrectis nocturna ſilentia tentat:
Et preſſis tenuem ſingultibus aera captat.
Tum ſuſpenſa leuans digitis ueſtigia primis
Egreditur: ferroq; manus armata bidenti
Euolat. at dempta ſubita in formidine uires,
Cærulea ſua furta prius teſtatur ad umbras.
Nam quà ſe ad patrium tendebat ſemita limen,
Veſtibulo in thalami paulum remoratur: & altum
Suſpicit ad culti nutantia ſidera mundi,
Non accepta pijs promittens munera diuis.
Quam ſimul Ogygeij Phęnicis filia Charme
Surgere ſenſit anus (ſonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus ſtridens in limine cardo)
Corripit extemplo feſſam languore puellam:
Et ſimul ò nobis ſacrum caput, inquit, alumna
Non tibi nequidquam uiridis per uiſcera pallor
Aegrotas tenui ſuffundit ſanguine uenas.
Nec leuis hoc faceret. neque enim pote cura ſubegit
Haud fallor, quod te potius Rhamnuſia fallit.
Nam qua te cauſa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fœtus?
Qua cauſa ad patriam ſolam uigilare cubile?
Tempore quo feſſas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requiſcunt flumina curſus.
Dic age nunc miſeræ ſaltem, quo ſępe petenti
Iurabas nihil eſſe mihi: cum mœſta parentis
Formoſos circum uirgo remorerę capillos.
Hei mihi, ne furor ille tuos inuaſerit artus,
Ille Arabis Myrrhę quondam qui cepit ocellos
Vt ſcelere infando (quod nec ſinit Adraſtea)
Lędere utrunque uno ſtudeas errore parentem.
Quòd ſi alio quouis animo iactaris amore:
Nam te iactari, non eſt Amathuſia noſtri
Tam rudis, ut nullo poſſim cognoſcere ſigno.
Si† conceſſus amor noto te macerat igne: †Confeſſus
Per tibi Dictynnę pręſentia numina iuro,
Prima deum quæ dulce mihi te donat alumnam:
Omnia me potius digna, atque indigna laborum
Millia uiſuram: quam te tam triſtibus iſtis
Sordibus, & ſcoria patiar tabeſcere tali.
Hæc loquitur: molliq; ut ſe uelauit amictu.
Frigidulam iniecta circundat ueſte puellam:
Quæ prius in tenui ſteterat ſuccincta corona.
Dulcia deinde genis rationibus oſcula figens:
Proſequitur miſere cauſas exquirere tales.

Nec

Nec tamen ante ullas patitur ſibi reddere uoces,
Marmoreum tremebunda pedem quàm retulit intra,
Illa autem, quid me, inquit, nutricula torques?
Quid tantum properas noſtros noniſſe furores?
Non ego conſueto mortalibus uror amore;
Nec mihi notorum deflectunt lumina uultus;
Nec genitor cordi eſt: ultro nanque odimus omnes.
Nil amat hic animus nutrix quod oportet amari:
In quo falſa tamen lateat pietatis imago.
Sed media ex acie, medij ex hoſtibus, heu, heu.
Quid dicam? quo ve ipſa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem: quoniam quid tu tibi dicere nutrix
Non ſinis? extremum hoc munus morientis habeto.
Ille uides, noſtris qui mœnibus aſſidet hoſtis:
Quem pater ipſe Deum ſceptri donauit honore:
Cui parcæ tribuere nec ullo uulnere lædi:
(Dicendum eſt, fruſtra circunuehor omnia uerbis)
Ille mea ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quod te per diuum crebros obteſtor amores,
Perq; tuum memoris hauſtum mihi pectus alumnę,
Vt me ſi ſeruare potes, ne perdere malis:
Sin autem optatæ ſpes eſt inciſa ſalutis:
Ne mihi, quam merui, inuideas nutricula mortem.
Nam ſi te nobis malus, ò malus optima Charme,
Ante hunc conſpectum cauſaue, Deus ut tuliſſet,
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod ueſte latebat)
Purpureum patris dempſiſſem uertice crinem,
Aut mihi præſenti perperiſſem uulnere letum.
Vix hæc eddiderat, cum clade exterrita triſti,
Intonſos multo deturpat puluere crines,
Et grauiter queſtu Charme complorat anili.
O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,
O iterum noſtræ Minos inimicè ſenectæ.
Semper, & aut olim natæ te propter eundem,
Aut amor inſanæ luctum portauit alumnæ.
Te ne ego tam longe capta, atque enecta, nequiui.
Tam graue ſeruitium, tam duros paſſa labores,
Effugere? obſiſtam exitium crudele meorum?
Iamiam nec nobis ea, quæ ſenioribus, ullum
Viuendi copiam uitæ genus, ut quid ego amens.
Te crepta, ò Britomarti, meæ ſpes una ſalutis,
Te Britomarti diem potui producere uitæ?
Atque utinam celeri nec tantum grata Dianæ
Venatus eſſes uirgo ſectata uirorum.
Gnoſia neu Partho contendens ſpicula cornu.
Dictæas ageres ad gramina nota capellas.
Nunquam tam obnixe fugiens Minois amores
Præceps aerijs ſpecula de montibus iſſes:
Vndę alij fugiſſe ferunt: & numina phocæ
Virginis aſſignant, alij quo notior eſſes,
Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam.
Sint hæc uera velim: mihi certe nata periſti.
Nunquam ego te ſummo uolitantem uertice montis.
Hyrcanos inter comites, agmenq; ferarum
Conſpiciam: nec te redeuntem amplexa tenebo?
Verum hæc tum nobis grauia, atque indigna fuere,
Tum mea alumna, tui cum ſpes integra maneret:
Et uox iſta meus nondum violauerat aures.
Te ne etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Te ne ò ſola meæ uiuendi cauſa ſenectæ?
Sæpe tuo dulci nequidquam capta ſapore.
Cum premeret natura, mori me velle negaui.
Vt tibi Corycio glomerarem flammea luto.
Quò nunc me infelix, aut quæ me numina ſeruant?
An neſcis qua lege patris de uertice ſummo
Edita candentes prætexat purpura crines?
Quæ tenui patriæ ſpes ſit ſuſpenſa capillo?
Si neſcis, aliquam poſſum ſperare ſalutem:
Inſcia quandoquidem ſcelus es conata nefandum.
Sin eſt, quod metuo: per me mea alumna, tuumque
Expertum multis miſeræ mihi rebus amorem,
Per te, ſacra precor per flumina Ilithyę.
Ne tantum in facinus tam nulla mente ſequaris.
Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor
Flectere amor. neque ſit cum dijs contendere noſtrum:
Sed patris incolumi potius te nubere regno:
Atque aliquos tamen eſſe velis tibi alumna penates:
Hoc unum exitio docta atque experta monebo.
Quod ſi non alia poteris ratione parentem
Flectere: ſed poteris (quid enim non unica poſſis?)
Tunc potius tamen ipſa, pio cum iure licebit.
Cum facti cauſam. tempusq; doloris habebis:
Tunc potius conata tua atque incerta referto.
Meq; deosq; tibi comites mea alumna futuros
Polliceor. nihil eſt quod texas ordine longum.
His vbi ſollicitos animi reuelauerat æſtus
Vocibus, & blanda pectus ſpe uicerat ægrum:
Paulatim tremebunda genis obducere ueſtem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem,
Inuerſo bibulum reſtinguens lumen oliuo.
Incipit ad crebros inſani pectoris ictus
Ferre manum, aſſiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam ſic mæſta ſuper morientis alumnæ
Frigidulos cubito ſubnixa pependit ocellos.
Poſtera lux ubi lęta diem mortalibus almum,
Et gelido ueniens mani quatiebat ab Oeta;
Quem pauidæ alternis fugitant, optantque puellæ.
Heſperium uitant, optant ardeſcere ſolem,
Præceptis paret uirgo nutricis, & omnes
Vndique conquirit nubendi ſedula cauſas.
Tentantur patrię ſummiſſis uocibus aures;
Laudanturque bonæ pacis bona. multus inepto
Virginis inſolitæ ſermo nouus errat in ore.
Nunc tremere inſtantis belli certamina dicit,
Communemque timere Deum; nunc regis amicis,
(Nanque ipſi uerita eſt) orbum flet mæſta parentem;
Cum Ioue communes qui quondam habuere nepotes.
Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
Inuenit; & diuum terret formidine ciues.
Nunc alia ex alijs, nec deſunt, omnia quærit.
Quin etiam caſtos auſa eſt corrumpere uates;
Vt cum cæſa pio cecidiſſet uictima ferro,
Eſſent qui generum Minoa auctoribus extis
Iungere, & ancipites ſuaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens ſulfura teſta
Narciſſum, caſiamque, herbas incendit olentes.
Terque nouena ligat triplici diuerſa colore
Fila; ter in gremium mecum, inquit, deſpue uirgo;
Deſpue ter uirgo: numero Deus impare gaudet.
Inde Ioui geminat magno frigidula ſacra,

Vndique mutabant: atque undique mutabantur.
Oris honos primum, & multis optata labella.
Et patula frontis ſpecies concreſcere in unum
Capere: & gracili mentum producere roſtro.
Tum, qua ſe medium capitis diſcrimen agebat,
Ecce repente uelut patrios imitatus honores
Puniceam concuſſit apex in uertice criſtam
At mollis uarios intexes pluma colores,
Marmoreum uolucri ueſtiuit tegmine corpus;
Lentaque perpetuasque funderunt brachia pennas,
Inde alias partes, minioque infecta rubenti
Crura, nouamque aciem obduxit ſqualida pellis,
Et pedibus teneris ungeus confixit acutos.
Et tamen hoc demum miſeræ ſuccurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum,
Nunquam illam poſt hac oculi uidere ſuorum
Purpureas flauo retinentem uertice uittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo:
Nullæ illam ſedes: quid enim iam ſedibus illis?
Quæ ſimul ut ſeſe cano de gurgite uelox
Cum ſonitu ad cælum ſtridentibus exudit alis:
Et multum late deſperſit in æquore rorem:
Infelix uirgo nequidquam morte recepta
Incultum ſolis in rupibus exigit æuum,
Rupibus, & ſcopulis, & littoribus deſertis.
Nec tamen hoc iterum pæna ſine, nanque Deum rex
Omnia qui imperio terrarum millia uerſat:
Commotos talem ad ſuperos uolitare puellam,
Cum pater extinctus cæca ſub nocte lateret,
†repenti *Illi pro pietate ſua: nam ſæpe † nitentum*
†reſpexerat aras. *Sanguine taurorum ſupplex † reſperſerat aras;*
Sæpe Deum largo decorarat munere ſedes:
Reddidit optatam mutato corpore uitam.
Fecit & in terris Haliætus ales ut eſſet.
Quippe aquilis ſemper gaudet Deus ille coruſcus
Huic uero miſeræ quoniam damnata deorum
Iudicio, natique, & coniugis ante fuiſſet:
Infecti appoſuitque odium crudele parentis.
† Iam uelu ti athera. *† Iam ut in æthereo ſignorum munere preſtans,*
Vnum quem duplici ſtellarum ſidere uidi:
Scorpius, alterius clarum fugat Oriona:
Sic inter ſeſe triſtes Haliætus in iras
Et Cyris memori ſeruant ad ſecula fato.
Qua cunque illa leuem fugiens ſecat aera pennis:
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras:
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras:
Illa leuem fugiens raptim ſecata aera pennis.

ASC. ET ſi me nario, &c.] Carmē hoc Virgilianū eſſe tota atteſtatur phraſis, Nam plurima hoc ex hoc, i alia opera trāſtuliſſe cōſtat, ut ſicut de Culice diximus, hoc opuſculū quaſi ſui ingēti tētamētū atq; periculū, p luſiſſe credere par ſit. Titulus operis eſt Cyris. Virg. ad Meſſalam, in quo etiam intentio poetæ, expreſſa uidetur, Nā Cyris preconiū dicitur, intentio ut pconiū, & ſibi, & Meſſalæ mereri. Fertago āt, ſiue argumētū carminis eſt fabola de Sciliarū transformatione, q̄ mitis ac uarii modis pſequitur. Libellus eſt unus. Qualitas carminis eſt hexameters heroicæ, non abſimilis, ſed mediocri ſtylo uerſata. Ordo āt, & explanatio, eſt hmōi. Etſi. i. quanquā. hortulus Cecropius. i. Athenieſis. hoc eſt Cœtus philoſophorū, aut ſtudium philoſophiæ, expirās ſuaueis auras: & . ſup. umbras florētes, ſophiæ. i. ſapiētiæ, nitidis. i in uigore exiſtentes cōplectitur, i. detinet iactatū, uario amore. i. deſiderio laudis. & expertū præmia uulgi fallacis, id eſt inſtabilis, & nō pro merito præmiſſis, ſupple eſſe, irrita, i. friuola, & uana, & pro nihilo habenda. Nū. i. nunquid mea ſcilicet ſophia, quæret. i. conantur quærere. i. deligere, ſibi carmen dignum co. ſ. uulgo quaſi dicat minime, unde addit, ipſa accincta, id eſt complectens longe, aliud ſtudium & longe alios labores, ſuſpendit, ſupple me, altius ad ſidera magni mundi. id eſt ad contemplationem ſiderum. & rerum cœleſtiū, & auſa eſt aſcendere collem id eſt apicem. philoſophiæ placitū multis, & ſi inquam tali laude philoſophiæ iactatus ſum, nō tamen abſiſtam, i. non deſiſtam propter ſtudiū philoſophiæ dexterè, id eſt prefecte tenere (ſicut in Bucol.

Viminibus, mollique paras detexere iunco)

Munus. ſ. poeticum, cœptum. i. inceptum, in quo. ſ. munere tibi incepio utinam liceat meas muſas. i. uires poeticas, requieſcere . i. reponi iure i. ut iuſtum eſt, & licet deponere leuiter, i. faciliter. morem blandum. i. poeticum, & facetum ſcribendi genus Quòd ſi omnes ſ. muſæ, aut artes ualent proferre mirificum uidelicet genus ſcribendi, ſcribam, ſup. aut dicam Mirificum ſecli, i. ætatis noſtræ, modo. i. dummodo libido ſit tibi uelle. ſ. tale gonus, id eſt dummodo tibi gratum, & acceptum fuerit. Si ſapientia pangere. i. compingeret, & componeret me. (Calderinus dicit, cantaret, ſed incōgrua uidetur expoſitio) ſumma arte. i. ſummo artificio ornaret, quæ. ſ ſapientia eſt data, conſors. i. in cōſimilē ſortē, quatuor antiquis hæredibus, ſ pcipuis philoſophis, Pythagoræ, Platoni, Ariſtoteli, & Epicurio. unde. i ea qua ſapiētia, ego, poſſem deſpicere. i. contēnere, quaſi in altior honeſtiori loco poſitus quia deſpicere, proprie, eſt deorſum inſpicerē errores hominum. lōge. & late per orbem. ſ diſperſorum, & poſſem contemnere curas humiles. i. de rebus terrenis Si inquam, tali arte me pangeret tali ſapientia, ego non uenerarer te talem, i. tam excellentem uirum, tali munere. i. tam humili, & iocōdi ſo carmine. Equidem. i. ego quidem non, ſupple poſſum. quod uolo, aut non ualeam te quidquam dignum efferre. aut quid ſimile, quod honeſte prætermittit. ne ſe uituperet præter æquū, quamuis liceat nobis interdum ludere. i. faciles, & de rebus humilibus uerſiculos facere, unde in Bucol.

Ludere, quæ uellem calamo permiſit agreſti. Et Ouidus:
Ille ego qui fueram tenerorum luſor amorum,
Ingenio perij Naſo poeta meo.

Et quamuis liceat nobis interdū claudere uerſum, pede gracili . i. tenui, & humili ſtylo, non dicit uenerarer te tali munere, ſed uenerarer te, intexēs uerſu magno (ſi fas eſt dicere) quia nefas uidetur diuinos honores Palladi debitos mortali accōmodare: aut ſibi tātum ſumere, ut ſperet poſſe quidquam Palladis peplo dignum contexere, peplo. i. uelo, quod Palladi offerri ab Athenienſibus ſolebat. Qualis. ſ. ceſſus, inſcriptus peplo, portatur olim, ſubaudi iam, ut ſit, iam olim (quod & carmen pateretur) Athenis Erichtheis. i. ab Erichtheo rege ſic denominatis. ſup. tū cū dona debita ſoluuntur. i perſoluūtur Mineruæ caſtæ, quæ perpetuæ uirgini & cum quinquatria, aut quinquennia. i. ludi quinquennales, redeunt tarda, quia luſtro. i. quinque annorū ſpatio, quo a Romanis luſtrum fiebat, confecto. i. complecto, hoc eſt quinto quoque anno. in menſe Maio, cum Zephyrus leuis. i. terra leuem faciens, unde in Georg.

Et Zephyro putris ſe gleba reſoluit.

Concrebuit. i. creber factus eſt: Euro alterno, id eſt alternatim ſtāte, & prouenit curſum grauidum, id eſt onéroſum, & tardū, pondere prono, id eſt inclinato aū præcipitium. Felix ille dies, Progreditur ad quinquatriorum ludorum felicitatem deſcribendam, rediturus ad rerum ſuarum, modeſtam extenuationem, per quam impetrata uenia ad narrationem accingetur. Ordo igitur eſt Felix ſupple eſt ille dies, quo peplum offertur, & annus dicitur felix, & felices ſupple dicūtur, qui uidere talem annum, & diem. Ergo, quia ſcilicet in honorem Palladis omnia fiunt pugnæ Palladiæ, id eſt quas Pallas (quæ & armorum. & ſapientiæ, ſine quibus bella recte geri nequeunt, dea) cum diuerſis geſſit, texūtur, ſcilicet in peplo. in ordine. i. per ordinē quia magna pepla ornantur trophæis giganteis. i ſpolijs de gigantibus per Palladem detractis Et prœlia horrida, quia cruenta, pinguntur. ſ. acu. ſucco ſanguineo. i. colore rubeo, ſanguineum imitāte, Et additur. ſ. ceteris gigantibus. Typho. ſ. gigas egregius, & ceterorum ductor, cuſpide deaurata, id eſt habens cuſpidē auratam, aut pingitur ſup. cum cuſpide aurata, quam in manu tenebat, qui ſcilicet Typho, conſternens prius. ſ. quam à Pallade proſterneretur, æthera, id eſt ſummum aerem, ſaxis Oſſæ. i. Oſſæ, mōtis Theſſaliæ, pelio impoſiti, duplicabat Olympum. ſ. montem

montem in confinio Theſſaliæ, & Macedoniæ, celſum.i.ſublimem (vſque ad eo enim ſublimis eſt, vt uenti, uerticem eius nō attingant, unde pro cœlo habetur) Vertice Emathio.i. Theſſalico Athenienſi ſupple portant, deæ talæ, i.taliter depictū uelum in r.p.: ſolemni ſ.ludorum quinquatrium. O doctiſſime iuuenū ſcilicet Meſſala, ego uellē intexere tali ritu.i.modo, te magnis cartis naturæ rerum.i.conſcriptis de rerum naturis: intexere, dicit te, inter ſoleis purpureos.i.rubicūdos, & inter cādida ſidera Lunæ, pulſa otia orbem ſ.ſphæram ſuam, ſignis cæruleis.i.nigreſcentibus. Et ſi, ſupp. poſſem quod uellē, noſtra pagina.i.compacta tabella, hoc eſt ſcriptura loqueretur carmine.i.metrice, ſenibus ſeclu.i iam ſeneſcentibus, & æuo confectis, tuum nomen coniunctum æternum i.ut dicunt, æternaliter, ſophiæ.i.philoſophiæ, quam deſcriberem. Sed qm̄ nos naſcimur nunc primū, ad tā.as artes.ſ poeticas, philoſophicis rebus locupletatas: quia, ut dicit Flaccus in Arte: Rem tibi Socraticæ poterunt oſtendere cartæ. Et firmamus nunc primum, robore.i fortitudine neruos tenero.i.uires graciles, ſubaudi, non audemus adhuc rem tantā uentare, ſed id (ut prius dixi) prudenter omiſit. Tamē.i.nihilominus, accipere interea hęc quę poſſumus, in quib. exegimus prima rudimenta.i.primordia, & primas eruditiones, æui.i.uitę noſtræ, & primos annos. Accipe, inquam, dona uigilata.i.cum uigilia, & lucubratione edita carmina, molsum noſtro labore.i.opera, & accipe exordia non magna.i.exigua, promiſſa tamen tuis rebus, Et hæc loco procemii dicta ſunt. [Impia prodigiis.] Aggreditur inſtitutum, quod eſt ſabulam Scyllę, in mōſtra mutatæ percurrere, quæ uariæ explicari ſolet, nā diuerſæ ſunt Scyllæ, ſed poetæ habēt hoc de more, ut omnia a cognominibus geſta, quaſi ab uno geſta recitēt, ut de his qui Iouis, Bacchi; Mercurii, Herculis, Venerisq; nō nomē ſortiti ſunt, Vnde in Bucol. fabulam confundit, dicens:

Quid loquar, aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias uexaſſe rates, gurgite in alto,
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis & c.

Vbi tamen quidam legunt:

Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut quam fama, &c.

Et ita quoque potius legerem. Nam aut ne, uel ne, nec, & ſimilia, non ponuntur in principio, niſi ponātur ēt in medio: hic tū diuerſas recitat opiniones. Vnde ordo eſt, Vt.i.quēadmodū, Scylla impia.ſ.in patrē Niſum, Megarenſiū regē exercitu quodam nouos cœtus auium ſactatum.i.hominibus, exiſtens ſublimis in aere, quia & ipſa in auē mutata eſt, & vt ipſa viderit nonos cœtus auium, & cōſcendens ſidera.i.cœlum petens, tenui .i.recens nata penna, uolitauerit, ſuper ſua tecta.i.ſuper regiā paternam alis cerulels.i cærulei coloris. Soluens ſcelerata.i. ſcelere contaminata hanc pœnam, pro capillo purpureo, quæ.ſ.pater eius, ſic habebat conſecratum, ut regnum nō amitteret, tantiſper dum illum haberet, Sed Scylla capta amore Minois, qui tunc urbem obſidebat, cum patri dormiēti abraſum, ad amatū tranſtulit, a quo tū ſpretā, in auem uerſa eſt, Niſo aui, in quam Niſus pater eius conuerſus eſt, perpetuo odio inimicam, & pro urbe patris.i.paterna, exciſa funditus.i.euerſa & uaſtata O Meſſala cōpluter & magni poetæ, perhibens illam mutatam membra.i.habere membra mutata, longe alia figura, quia dicūt quidam in mōſtrum marinū uerſam, quod plures de Scylla Phorci prædicant, perhibent, dico mutatam ſic uocari, monſtra cōuerſa in ſaxum Scylleum (nam nos fateamur uerum, nā Polyhymnia.ſ.Muſa, amat uerum. Chalderinus legit, amant, ut ſit, poetę amant, ſed non procedit, quamuis liceat dicere, ò Polyhymnia, fateamus uerum, nam plures poetæ amant de Scylla ſcribere. Sed (ut puto (appoſitum eius nominatiui, poetę perhibent. Quidam legunt Polyhymnia, & ita fere dr̄, ſed quia primā corripit & compoſitus a πολυ, & ὑμνεια, quaſi multę laudis, poſſet dici Polyhymnia ſicut in primo carminum apud Horatium, Euterpe cohibet, nec Polyhymnia Leſboum refugit tendere Barbiton Alii πολυ, & μνεια.i memoria, deducunt, & ita Polyhymniā dicerentur, ſed merito ultima longa, & perhibent illam eſſe quā nos legamus, id eſt legere poſſimus, ſæpe eſſe Vlyſſi ærumnis .i.ærumnas, quia ex ſociis eius nōnullos deuorauit, & quam legamus ſuccinctam, inguina, candida.i habentem inguina candida, ſuccincta monſtris latrātibus.i.canibus, quod fingitur, q̄ a unde cōfractæ ruper ſaxa Scyllea, quaſi latratum edunt, uexaſſe .i. uehementer agitaſſe, docēt enim Gellius, uerbū eſſe uehementiæ, & laceraſſe canibus marinis. nautas depreſſos.ſ.a tempeſtate (quod proprie de ipſis dicitur, unde in Georg.

Depreſſi olim ſtatio tutiſſima nautis,)

Id eſt gurgite alto.i.mari, ſed dicendo, alto, epitheto tapinoſim .i.humilem ſermonē leuat. Sed neque cartæ Mœoniæ.i. Homericæ patiuntur credere hæc. or.ſ.Scylla, Niſi, dicatur in mōſtrū marinum uerſa, nō malus.i.falſus auctor, ſupple facit credere erroribus dubiis.i.per errores incertos. iſtorū.ſ.uiſū, qui talia aſſerūt. Nāq; alii ſi iecerūt uulgo.i.paſſim & impune, alias puellas, quæ dicuntur Scyllæ, Homero.i.ab Homero. Colophoniaco, .i.qui Colophonius dr̄ ciuis, ſeptē.n.urbes. ut Gellius recitat, certāt de patria inſignis Homeri, ipſe.ſ.Homerus, ſupple dixit, matrē Cratem, ſed ſiue dixit, hanc, ſiue ſup mater, fuit Erychthei, .i. Athenienſis regis filia, ſiue grandeua ſ.parens, genuit illā mōſtro biformi, id eſt ut heret mouſtrū biforme, ſiue neutra.ſ.nec Cratis, nec Athis, eſt parens i mater, atq; iudicium inguinis.i. quod dr̄ pubetenus in mōſtrum uerſa eſt libido Veneris deſcripta in toto carmine: quod ſ.de Scylla a diuerſis ſcriptū eſt. Siue etiam mutata. Supple eſt: ſpeciem i habuit ſpeciem, hoc eſt formam, ſeu figuram mutatam veneni exacti.i.ductis ad hoc, aut exactis, i petitis, & quæ fontē ueneni infecit. ad hoc exegit, hoc eſt utcunq; in monſtrū uerſa, ſit, eſt, ſupple infelix virgo: enim, pro quia, quid ille cōmiſerat.i, peccauerat q̄ d. nihil, ſed ipſe pater ſ. Neptunus, cōplexus.ſ Scyllā: timidā.i.ſtuprari. ſup. in are oa ſæua q̄ a maris, aot in aqua pſugere & effugere nō poterat, uiolauerat coniugii i fidē matrimonialem, Amphitriter.ſ coniugis Et declinatur, hæc Amphitrite, huius Amphitriter, & eſt ſpondaicus uerſus care.ſ. aut prius, aut poſtea, nō tunc cum fidem uiolaret, attamen exegit pęna.ſ.a Scylla, lōgo tp̄e poſt, ut cum Scylla ueharetur, alio.ſ.mari, aut thalamo caræ coniugis, ipſa.i.amphitrite auctoritate mariti: miſcere Pontum trucem .i.mare tp̄eſtuoſum, multo ſāguine.ſ Scyllæ, quæ effuſo, priua ſanguine in monſtrum uerſa eſt. Seu, i ſiue, uero.i. pro certo, ut perhibent.i dicunt poetæ, ipſa conuinceret.i.ſuperaret omnes forma.i.formoſitate, & ita in ſe inuidiam excitaret, & ſpoliaret paſſim .i quæſtu.ſ.meretricio, hoc eſt lucro, amaores.i. amatores. cupidos.ſ. concubitus. aut copiæ eius hoc eſt ſiue per odiū Amphitrites ſiue per iouidiam omniū nympharum, cum oēs, forma ſuperaret, ſiue p̄p quæſtum meretricium, qui amanter ſpoliauit, conuerſa eſt in monſtrum: ipſa uallata.i.circundata repēte, piſcibus & canibus rapidis, qui ueterum eius iotſauerunt. vidit formas horribiles ſibi circuſiſtere.i.circunſtare, Heu condolentis uoa, quoties ipſa mutata, ſeu mutata.ſ.in monſtrum non dum amiſſa penitus ratione expalluit.ſ præ timore, ſuos artus no uos.i.quos iam induerat? q̄ d ſrequētiſſime Heu quoties p̄timuiſſe, p̄ pertimuerat, ut pertimuiſſe dicitur latrarus ſuos, quòd, id eſt quia: ipſa mulier.i.mortalis, ſicut in Aeneid.

Mixta Deo mulier.

Auſa eſt fraudere numen deorū ſ.marinorum, quos ſecum rē habere cupientes defraudauit, & quod auſa eſt uertere.i.inuertere, & immutare, pœnam uotorū i. quæ amatores ex uoto debuerant, edictum i.expreſſe addictam ueneri, ſi.ſ faceret eiua copiā amatoribus, Quam.ſ. Scyllam Pachynnus ſ.promontorium Siciliæ Docta.i.informatū: uoce Palepaphiæ.ſ.Veneris, teſtatur fuiſſe infamē tali more meritorum: quòd.i.quia ipſa ſepta.i circundata, multiplici caterua iuuenum. Dixerat mala.i. conuitię, & execrationes, aut imprecationes, aut malefica carmina, exiſtēs meretrix, iactata animo ferarum.i.ferino, aut belluino. Atq; ita multiplex eſt opinio, quę Scylla, & cur in mōſtrū uerſa ſi. unde ſequitur, Quidquid, &c. [Quidquid, &c.] Dimiſſis uariis opinionibus. potius aſſentiri ui eis qui de Scylla, Megarenſium regi filia ſabulā ſcripſerunt, quā inuocatis, ut pote ad ſē obſcurā, & difficilem muſis proſequitur, deſcribēs primo Megarenſium urbem. Ordo autem eſt. Quidquid.ſ.hæc omnia ſunt.i ſiue uera, ſiue ſalſa ſunt quę de Scylla dicūtur, & ut, id eſt qualiter quiſquis locutus eſt, de ſali clade i.calamitate Scyllæ, liceat ſup. eam noteſcere, i.clarā fieri, potius crini.i. propter capillos patris conſecratos quos abſtulit, atq; licet noteſcere.i.patere, non unam eſſe Scyllam ex multis puellis: ſed, ſupp. uarias. Quaſe, ò diua ſ.Venus: & quę.i.qualia pręmia nimis magna tribuiſti, ſup Scyllę, meditanti.i.cogitanti, mittei e cupidis.i.amatoribus, certos cantus.i carmina amatoria? q.d. ſæuiſſima ſunt quidem præmia, quia in tale mōſtrum, formoſiſſimam mutari uē magni criminis præmium, ut commune uocabulū, tam in bonam, quam in malam partem ſumendum credamus, ſed tamen incerta eſt auſa, unde inuocat Muſas, dicens, O pierides i. Muſæ, quarū altaria, i.dona oblatitia, in ſi.iunt. i.imbuūt ſæpe meo munerę, poſteſq caſtos.i.talos in tēplo ueſtro ſuſpēſos.i.quibus

ſæpę

ſæpe ſacrificio, quibus ſanguine poſtes reſpergo (nam muſarū ſacerdotem ſe fatetur in Geor. dicens:

Me primum di ſeneant Muſæ,

Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore)

Et quarum foribus, ſcilicet templi, Hyacinthi. ſ. pueri, ſimiles illis qui in florem hyacinthū uerſus dicitur, & Narciſſus, alius puer, in ſui nominis florem uerſus, rubens ſuaue, i. cum ſuauitate, aut crocus coniungens, id eſt conſerans: lilia calta, id eſt flore luteolo (ut in Bucol.

Mollia luteola pingit uaccinia calta)

Alterna, id eſt alternatim poſito, cum lilijs deponunt ſæpe flores. ſ. ſuos, aut ſemē & Crocus, puer fuiſſe dicitur. quarum liminibus. ſ. templi floret roſa ſparſa: age) adhortandi uox. ſed contra uallā, qui uult, age, ſingulari tantum conuenire, ut in eū diximus) ò diuæ: aſpiratæ, id eſt fauere nunc, præcipue noſtro labori: atque prætexite, id eſt ordinate: uolumen, id eſt libellum nomen æterno honore: Hactenus inuocatio, nunc opus auſpicatur, dicens: Vrbes ſunt uicinæ ſedibus Pandionis. i. Athenienſibus, quarum Pandion rex fuit, inter colles Actæos i. Atticos, & inter littora candida, Theſei. ſ. regis Athenarum ridentia late conchis. i. conchilibus: purpureis. i. unde purpureus color extrahitur Quarum, ſcilicet urbium, uicinarū Athenis ſtat Megara, ſcilicet urbs. non digna concedere ulli. i. urbi: fama i. famoſitate, hoc eſt quarum ad fama nulli cedat mutata, i. reparata, in melina quondam labore. Actæi. ſ. regis Calderinos legit, latex, ſed male eſt uerſua, & inepta conſtructio, pręterea dicit, quarum ſcilicet côcharum, ſed melius puto, quarum vrbium, ſed ſuus, cuiq; captus eſt utrumuis ſequere; exiſtens decus Arcadio. ſ. Mercurio, & Phœbo, propter citharam. Nanque affuit i. ornamento fuit, unde ét imitarus acutas uoces citharæ. i lyræ, illic ab Apolline depoſitæ, lapis pulſos recrepat. i. ſonare facit, munera Cyllenia, id eſt a mercurio Cyllenio accepta: ut teſtetur ſonitu. i. ſonando ueterē Phœbi. i. aut quē Phœbus a Mercurio accepit, aut quem illi attribuit, illic lyram deponendo. Minos: ſ. rex Cretenſiū, qui florebat tum in armis, ante alios. ſ: reges, i. pręcipue, fecerat hanc urbē infeſta. i. infeſtauerat, & uexauerat hanc urbē; remige i. remigio appulſus: populator. i depredator: & fuit ſeni. ſ. Niſo regi: hoſpitio. ſ. dū floreret: & Hippolydoſa. i. fœtida, ab equorum cadaueribus victo. i poſtquā deuicta erat. Heros Cortinis, &c. Scilicet Cretenſis, id eſt Minos. unde in Bucol.

Perducent aliqua ſtabula ad Cortinia uaccæ.

Fugiens Carpathium. i mare, & flumina Cerathea, id eſt Cerathi fluenta, apud Gnoſum ciuitatem Cretenſem, & eſt uerſus ſpôdaicus: texerat, i obtexerat, & obſederat: hunc. ſ ſenem regē bello, & repetens. i. expetens hunc bello: ſternabat rura Attica. i Athenienſia, ſagitta Cretea, quia præſtantes in Creta ſiunt ſagittæ. Sed neque, &c. Oſtendit ſecuritatem regis, propter capilli fatalem conſecrationē, ut pote quo ſaluo, regnum amittere nō poterat. Ordo autem eſt. Sed rex ipſe. ſ. Niſus, neque veretur tunc. ſ. cum Minos obſideret, ciues. i. bella inteſtina, aut ſeditiones ciuium, neque ueretur tunc turmas. uolitantes ad muros: infeſto. i uim inferente, agmine. ſ hoſtilis: ducere, i ducebat: & retundere i. retundebat mētes; indomita uirtute. i. licet indomita uirtute præditæ eſſent hoſtium mentes tamen nihil ducebat, & retūdebat eas fatali ſecuritate munitus. Aut ſic Nec, ſupple cura. ducere. ſ contra hoſtem. nec retundere mentes, indomita uirtute, quoniam ſatis eſt meminiſſe reſponſum deorum Nam cęſaries candida, mirabile dictu. i quę res eſt mirabilia dictu, ſup. erat. in ſummo capite regis, & tempora. i. mediæ capitis partes, florebāt lauro. i. coronam lauream gerebant, & crinis, i. capillus roſeus, aut coloris, aut odoris roſei, fulgebat medio uertice, cuius. ſ. crinis, quandiu natura fuiſſe ſeruata, tam, ſupple diu, Parcæ concordes, ſtabili numine, i. voluntate, & nutu diuino, firmarunt, p firmauerunt. i. ſtabiliuerunt, & firmiter conſtituerunt patriam Niſi, ſup. futuram eſſe incolumē, & regnum Niſi futurū, ſupp. incolume. Ergo omnis cura ſ Niſi reſidebat. i, ſita erat, ſup. in capillo, cano, i. cani capitis quem comptum ſolemni ritu fibula aurea nectebat tereti, dente cicadæ, Corſellę. i. qualis eſt apud Corſellam ciuitatem Africę frequens, hoc eſt elephantis, dente igitur eburno. Nec uero hæc cuſtodia. ſ. capilli fuiſſet, nec fuerat nobis, ſ. Magarenſibus, uana niſi. i. ſi non, Scylla. ſ. filia Niſi, côcepta. i. correpta, nouo furore. i. amore in hoſte, Scylla dicit inueniens ſepulcrum. i excidium patris miſeri, & patriæ, ſup. miſeræ, ſi non inhiaſſet i, cupiditatem inhiando indicaſſet, ocellis. i imminutis per appetitum libidinoſum, oculis o nimium cupidis. ſed ille puer. ſ. Cupido, Deus amoris, malus. i pernicioſus, ſupp. fuit quem nec ſua mater. ſ. Venus, quę ſępe impatienter amauit, potuit flectere iratum i. quoties iraſcebatur, quem nec pater, atq; auus. ſ. Iuppiter, quia Iuppiter eū ex filia genuit, ſupp potuit flectere, unde in j. Aen. lib Venus ad Cupidinem:

Nate meæ uires mea magna potentia ſolus.

Nate patris ſummi qui tela Typhoea temnis.

Ille. ſ. amor, ſeu Cupido, Deus amorum, potuit domitare etiam leones Pœnos i Punicos. qui feroces, & iubati ſunt, & docuit tigres ualida. ſ pernicitate & feritate etiam, manſueſcere uictas, ſ. amore. Ille etiā docuit manſueſcere diuos homines i. inter homines uerſantes. aut ex hominibus factos, ſed magnum eſt dicere. i. enarrare diuorum amores. Idem paruulus i, cum adhuc eſſet paruulus acuebat iras, id eſt litem fouebat, & acriter contendebat cum ſuperis. Scylla inſcia, id eſt ignara, uiolauerat ſedem. i. templum magnæ Iunonis, cuius diuæ periuria non liceat illi puellæ, ſe meminiſſe diu periura. i licite (licet per nefas meminerit) violauerat, dicit ſedem Iunonis, dum operata i. exercitata ſacris deæ. i. dum poſtquam ſacrificauerat: laſciuit, & procedit longe extra caterua m i. cœtum matrum, & comitum, gaudens veſtem ſuſpenſam i. pendentem ludere in corpore, & relaxans ſinus, ſcilicet ueſtium, tumidos. i. inflatos, Aquilone agitāte. i. impellēte, ignis. ſ. amoris, necdum i. non adhuc agitauerat id eſt expulerat. honores caſtos. i. caſtitatis, & uirginitatis, necdum i. nō adhuc, & ſacerdos. ſ. pronuba, perfuſa. i aſperſa, lympha ſolēni. i. ſolemnitati nuptiali apta, nō exornarat adhuc caput. ſ. uirginis foliis, oliuæ pallentis, quibus ornabantur nubēres, cum pila fugit lapſa è manibus. i. cū adhuc neſciuit ludere pila, cumq; ipſa uirgo procurrit relaxe. i. diſſolute. quo ludo uti. i. utebatur, ne prodita. i. manifeſtata eſſet, quod uagaretur imprudenter, palla aurea ſoluiſſet. i. laxaſſet iam gracili corpore, omnia quæ poſsēt retinere gradum, & immorari curſum, ò optanti uoa, ego vellē, ut ſup. habares, ſemper tecum tua ſacraria, non uiolata unquā manu (ſi dixeris, tua manu, non ſtabit ratio metri) quia iuſſa ne quidquā. i. nullo modo, piaſſes i. polluiſſes, unde piaculū res expiatione digna. (Nam piare, & pium facere, ac pie colere, & piaculum committere, ſignificat) iurando. ſ. per Iunonem, perquam proprium eſt uatibus iurare. Et ſi quis credat periuria nocuiſſe, tibi cauſa eſt, quia Iono timuit te oſtendere fratri. ſ. Ioui, at. i. ſed, ille Deus. ſ Iuppiter eſt, ſup. leuis. i. leuiter iraſcens, cui quæritur iniuria ex omni dicto uerborū adoleſcētum, & ſic dicitur, quod periuria rident amantum. uerum ſunt qui dicāt, ille Deus. ſ. Cupido leuis, quia alatus, unde ſequitur. depromens tela aurea, ſupple ex pharetra fulgenti, heu nimium tereti, id eſt rotundi, & oblonga, ſcilicet pharetra, & tela nimiū Tyrinthia, id eſt Herculea. hoc eſt fortia, qualibus Hercules Tirynthius uti ſolebat, defixerat interea omnia. ſ tela, mente. i. in pectore, uirginis. ſ. Scyllæ, iuſſu, ſcilicet Veneris, aut Iunonis læſę. Quæ ſimul ac venis hauſit ſitiētibus, &c Recitat quomodo Scylla capta amore Minois debacchata eſt Ordo ſit eſt. Quæ id eſt Scylla: ſimulac, id eſt ſtatim, poſtquam hauſit ignem. ſ. amoris: uenis ſitientibus. i. Cupidinis. Et concepit in oſſa i. ad medullas uſque penitus, aut amorem, penitus. i. omnino ualidum, ipſa uirgo infelix bacchatur. i. more bacchantium uagatur in tota urbe: ueluti Biſtonis. i. mulier Threſſa ad Biſtonem lacum Thracię habitans, ſupple bacchatur Sæua, id eſt incenſa: ore, id eſt cātu tibiæ; Sithonū ſ. populorum. Thracię, ue. pro uel, ut, ſupple bacchatur, antiſtita Cybeles, id eſt ſacerdotiſſa icta, id eſt ſtimulata, buxo barbarico. i. fiſtula a barbari inuenta. Non picta. i. non habens pictos capillos, ſtorace ideo. i. unguento, ex ſtorace arbore, in Ida plurimum creſcēte. Nō cognita. ſ. per generoſum inceſſum, aut non cōdita. i. incôpoſita, teneris pedibus ſeruatis, ſic omnia ſ. ornamenta incondita, aut incognita, & non retinens collo niueo monilia bacchata. i. bacchis, hoc eſt gemmis ornata ueſtigia. i. pedes trepidant illi multum, curſu incerto. i. inconſtanti. Ipſa redit ſæpe prodita. i. accuſata & manifeſtata aſcendere, ſcilicet uoluiſſe, muros patrios, & facit cauſam. i. occaſionem ſe uiſere. i, uiſum ire, turres aerias. i. ſane altas, uoluens. i. agitās. animo etiam ſæpe in nocte, querelas triſtes. i. triſtitiæ indices, ſpeculatur ex altis ſedibus cœli. i, aeris, amorem. i. amatum Minoa, aut ſpeculator amorem cœli. i. ſignificat ſe ſpeculari ſidera ob amorem cœli, & proſpectat. i, porro aſpectat, etiam caſtra. ſ. inimicorum, lucentia crebris flammis, nulla. i. non mouit colum. i. non venit, nec reſpicit aurum carum, ſ. prius. i non intererit amplius aurū, pſalteria. ſ. inſtrumēta pſallendi, arguta. i. ſtridola, & ſonora prius corda nō ſonāt amplius tenui. i, ſubtili telę molles, i. ex molli lana nō cluduntur. i. texuntur amplius pectine Lybico. i.

ebutno,

eburuo,quali utantur Tyrij in Libya, telam ad purpuream te-
xentes.Nullus robor eſt,ſupple amplius in ore,enim pro ubi ſru
bor obſtat amoris atque ubi reperit.i,inuenit,nulla ſolaria.i.re
media tantis malis,& uidet mortem turbidulā.i aliquantulum
turbidā,labi p uiſcera.ſ.ſua,ipſa fertur ſup eo, quo dolor vocat
ire,& quo fata ſubigunt tendere,& ipſa præceps impellitur hor
ribili œſtro.i ſtimulo furoris,ſicut animalia œſtro,ah vt ipſa de
mēs ferret.i.auferret crinem patris,atque mitteret,ipſum derō
ſum i abraſum,furtim.i.clanculum hoſti arguto i,callido & ua
ſro.Nanque hæc una.i.ſola conditio, de crine conſecrato oppo
nitur raptori.ſ.Minoi,ſiue illa.ſ.Scylla,ſup fecerit ingnorans,nā
quis bonus.i.pius non mali crede omnia,quam damnare puel-
lam tanti ſceleris ſ.parricidii,aut proditionis paternæ? Heus,cō
dolētis uox,tamen.i.nihilominus,quamuis ignorans ipſa,ſupp.
eſt infelix,quid enim ò Niſe pater imprudentia.ſ filiæ, prodeſt,
ſcilicet tibi?q.d.nihil,cum quo.ſ.parte ipſa una.i ſola,uixerat ſu
per ſedes in altis turribus.i.mutata in auem , & hoc urbe rapta
crudeliter.ſ.ab impio amatore,ubi tu ò pater exiſtens feſſus,poſ
ſis cōſcendere nido extructo, tu quoque.i.etiam tu ò pater mo
rtere auis,quia uerteris in auem tui nominis,filia dabit tibi pœ
nas,quia æterno odio proſequeris eam,ò uolucres.ſ.uos ambo,
gaudere iam effecti uolucres quæ ſubnixę altis nubibus incoli
tis mare uirides ſiluas & lucos ſonantes,gaudere,dico, uagę,&
blādæ uolucres,uſque adeo i.omnino mutatæ.i.habētes muta-
tos artus humani corporis,o puellæ Dauliades,Progne,& Phi-
lumela,uis fatorū eſt,ſup.crudelis.crudele ſ.fatū uenit, q.a Cy-
ris.i.Scylla cariſſima, nobis uenit, augēs reges cognatos,qui in
aues mutati.ſunt, & numerum ſuorum.ſ.maiorū,& ipſe pater
.ſ.Niſus,uenit nos ò pulcherrima quōdam corpora præuertite
.i.antecite, nubes cæruleas in æthera i.ad aera uolātes, qua Chal
cheiua.i.auricomus,rex ſ.Niſus,aſcendat ad ſedes ſuperum,pro
ſuperorum.i.primum aſcēdat æthera,& qua Cyris ſ.Scylla, Cy-
ris, à tōdendo dicta, aſcendat honores conceſſos.ſ à dijs, qui ea
in auem mutatam uoluerunt.Iamque adeo. Docet quomodo
Scylla tentata patris capillis detondere, à Carme nutrice depre
hēſa fuit,& quidnam prętēderet interrogata.Ordo eſt.Iamq i.
& iam adeo i.omnino,aut penitus,Niſus erat deuictus lumina,
id eſt habuit oculos deuictos, dulci ſomno & cuſtodia uigilum
exiſtē, pcul,iactabat inani ſtudio,excubias.i.uigilias,extra cu-
bilia exiſtentes,ut pote in primis foribus,cum i.quando, Scylla
deſcēdens cubili,tacito i.ipſa tacita, aut non ſtrepēte, furtim.i.
furtiue,tentat auribus arrectis,mores ferarum,noctuſna ſilētia,
& captat primum ſingultibus i.repreſtit,aerē tenuem i.exilem,
tum.i.deinde,ipſa leuans ueſtigia ſuſpenſa primis digitis.i.ante
rioribus pedum partibus,egreditur.ſ.cubili,& armata manus.i.
habēt manus armatas,ferro bidenti.i. forcipe inciſorio.euolat.
.ſ ē cubili,at.i.ſed uires dēptæ,ſupple ſunt in formidine ſubita,
teſtatur prius ſ quam aggreditur,ſua furta,id eſt furtiuos cona
tus de rapiendo crine paterno ad umbras cæruleas i.ſubnigras,
aut ad mare uerſa . Naio remoratur paulum. Id eſt modicum,
in ueſtibulo, id eſt parua ſtatione, hoc eſt introitu thalami,ſup
ple ea parte.qua ſemita i.parua uia , tendebat ad limen patriū,
id eſt paterni cubiculi,& ipſam ſuſpicit, id eſt ſurſum aſpicit al
tū mare.aut altū.i.alte,ad ſidera cœli mundi puri & ſereni,nutā
tia.i.ſcintillantia promitiēs munera.i.nota faciens,nō accepta,
id eſt diſplicencia.diuis pius.i.nolentibus ad parricidiū aut ne
fas aliud patrocinari,unde (ut Auguſtinus recte docet) delirāt
Chriſtiani,quo peccatū graue cum periculo commiſſuri, ſe cru-
ce muniunt. Quam ſi Syllam ſimulac, id eſt ſtatim , poſtquam
Charme,nutrix eius Charme appellata filia Phœnicis Ogygii.i.
ex Thebanis oriundi,anus.i.uetula, ſenſit ſurgere) nā cardo ſ.
oſtij gratus.i.ære munitus,ſtridēs in limine marmoreo,fecerat
illi ſonitum)corripit extemplo i.illico, puellam.ſ.Scyllam, feſ
ſam languore ſ.amoris.Et,inquit,ſimul,o alumna i.quā alui fi
lia,caput ſacrum nobis,pallor uiridis,id eſt ſublinidus,non ne-
quidquam:i.non fruſtra,aut pro nihilo,ut dicunt, ſuffundit.ti
bi tenues uenas,ſanguine ægroto,id eſt languētis per uiſcera.i.
carnes tuas,nec leuis cura ſubegit,ſupple te, neque enim face-
ret hoc:neque pote i.potens eſſet hoc facere.haud i. nō fallor,
quo id eſt ledi Rhamnuſia.i,dea indignationis fallar potius te
id eſt quàm tu ſ.uelim quod fallar,& falſo opiner te,graui cau
ſa ſubiectā Nam qua cauſa dicam te ſupple ſubigi,q.d.neſcio,
quia nec dicam te cōtingere pocula dulcis Bacchi, id eſt uini.i.
non ſurrexiſti,ut dulce uinum bibas, nec dicā te cōtingere gra
uidos fœtus i.fruges Cereris.i panē, aut cur abſtines uictu, niſi
quòd ames,Qua cauſa,ſupple dicam te uigilare ſolam ad patriū

cubile:eo ſupple tempore. quo mortalia pectora:requieſcunt.i
quieſcendo euacuant curas feſſas , quo etiā flumina requieſcūt
.i.retinent,aut remiſſus faciunt rapidos curſus.Dic nunc ſaltem
mihi miſere,quòd iurabas ſæpe petenti: quid , ſcilicet eſſet qđ
iurabas eſſe nihil:cum.ſ.ita ſit.quod tu,o uirgo,remorere.i.mo
ram facias:circū formoſos capillos parētis i patris tui Niſi, hei
mihi.uereor,ſupple ne ille furor,i.illicitus amor inuaſerit tuos
artus, ille inquam furor , qui cepit quondam ocellos myrrhæ
Arabis,quæ Cynarę,regis Cypriorum.poſtquam cum patre cir
cunuento rem habuerat,in Arabia.in arborem ſui nominis,ut
graphice deſcribit i Metamorph. Ouid.uerſa eſt , ut ſtudeas læ-
dere utrūque parentē ſ.patrem,& matrem: uno .i.eodem erro-
re & uno inſando.i deteſtabili ſcelere, ꝙ nec Adraſtea.i.Rham-
nuſia ab Adraſto culta;olim ſinit.i.patitur.& permittit:quod.i.
ſed ſi iactaris.i. agitaris. & uacillas animo quouis alio amore
Nam Amathuntia.i.Venus,aut agratia noſtra,nō eſt tam rudis,
ut nullo.i.non ullo,non poſſim cognoſcere ullo ſigno.ſ te iacta
ri;amore.i.quin iacteris & agiteris aliquo amore, ſin.i.ſed ſi;a-
mor conſeſſus.i.confitendus, & licitus,aut amor conſeſſus, aut
quem confiteris,neque diſſimulas,macerat te igne noto.Ouid.
etiam macero.prima longa poſuit,dicens:

Maceror interdum quod ſim tibi cauſa doloris.

Ego iuro per numina Dictynnæ , id eſt Dianæ;præſentia, id eſt
fauorabilia & auxiliatiua ſæpe tibi.quæ.ſ.Dictynna,hoc eſt Dia
na,venātium dea dona prima mihi te alumnam dulcem,ego iu
ro inquam me laturam,Rarum eſt inuētu,ubi laturus,primam
corripiat , id eſt toleraturam, potius omnia digna, atque indi-
gna.legendum putem,relatu, ut ſit,Iuro me potius uſurā om-
nia millia digna atque indigna relatu , ſed ut accipimus , ordo-
perficitur,& iuro me niſuram,potius millia.ſ.digna,atque ind
gna.quam ego patiar te tabeſcere i.lenta tabe cōſumi,iſtis tam
triſtibus ſordibus, & tali ſcoria.i.imunditia cutis , quæ te exe-
dit.Hæc loquitur Confitetur Scylla,crimen tentatum , & amo-
rem in Minos. Ordo autem eſt. Nutrix Scyllæ ſ.Charme, loqnē
tur hæc.& ubi,id eſt poſtquam ipſa uelauit.i.comperuit;ſe ami-
ctu molli.i. laneo , aut pelliceo.circundat pellam frigidulam, i.
aliqualiter frigidam,veſte intacta.i.munda & noua,quæ puella,
ut ſteterat prius ſuccincta tenui corona.i.poſtquā cinxerat eam
molli corona , deinde figens geni rorantibus , ſcilicet lacrymis,
oſcula dulcia pſequitur,i.perſeuerat exquirere telas cauſas mi-
ſere,i.curtam miſere periret,nec tamen patitur ſup puellam an
te,reddere ſibi vllas uoces,quam ipſa moribunda retulit pedem
intra marmoreum.ſ.thalamum, aut quam retulit pedem mar-
moreum i.cādidum:intra.i.intro. Autem pro ſed puella Scylla,
inquit.ſ.introgreſſa.o nutricula,blāda diminutio,quid.i.ad q.d.
torques nunc me? quid properas.i.feſtinas,tantum.id eſt in tan
tum,nouiſſe,id eſt cognouiſſe,a noui, imperfecto uerbo , no-
ſtros furores.i.inſanos amores?Ego non uror amore conſueto
mortalibus quia mortales non ſolent capitales hoſtes amare.
Nec uultus notorum,id eſt eorum quos noui;deflectunt, id eſt
incuruant, & attrahunt mihi lumina,id eſt oculos. Nec genitor
eſt cordi,id eſt ad cor, hoc eſt, non ardeo amore patris , ut My-
rha.namque vōs odimus ultro,id eſt inſuper,omnes ,ſcilicet no
tos;hic.i.meus animus, o nutrix, nihil amat, quod oportet, id
eſt decet amari: in quo lateat,tamen,id eſt ſaltem;falſa imago,
id eſt ſ pecies pietatis,ſed ſup.amo ex media acie, ſcilicet inimi-
corum,& ex mediis hoſtibus,eheu interiectio dolentis,quid di-
cam ? quo ore ipſa,id eſt ego exordiar, id eſt narrare incipiam,
hoc malum,id eſt hunc amorem meum pernicioſum. Equidē,
id eſt certe dicam,quoniam o nutrix,quid non ſinis, id eſt non
permittit me dicere tibi ? quaſi dicat nihil . Non ſinis ? Hoc eſt
omnia,cum ſis fidiſſima, & pientiſſima, ſinis me ducere tibi ha
bere hoc munus extremum morientitis,ſcilicet,alumnę tuę)ſic
& in Bucolicis dixit) hoc eſt priuſquam moriar , pro beneficio
reuelabo tibi ſecreta cordis mei,ille hoſtis uides , ſupp.ne eum,
qui aſſidet noſtris mœnibus quem ipſe pater Deum, ſcilicet Iu-
piter donauit,honore ſceptri id eſt regali honore.& cui Parcæ,
id eſt deæ fatales tribunt,quod nullo uulnere lædi,ſupp.poſſit.
At quia turpe eſt hoſtis præconia dicere , uidetur a conſcientia
ut taceat,admonita,ſed uicta amore,addit dicendum,id eſt fa-
tendum eſt,ego circunuehor fruſtra omnia uerbis,id eſt fru-
ſtra facio inſinuationes, & loquor per ambages.Ille,inquam il
le,idem Minos,uidelicet,qui mœnibus aſſidet, oppugnat mea
pręcordia,id eſt intimam cordis affectionem Quod, id eſt quo
circa,ego obteſtor te crebros amores. diuum, id eſt diuorum,
& per pectus tuum memoris , ſcilicet mei.Hauſtum,i. ſuctum,

& potum

& potum mihi alumnę,id eſt a me alumua tus,ut ſi potes me
ſeruare:ſerues ſupple oex malis,id eſt & noo magis uelis perde
re,ſcilicet quàm ſeruare,autem pro ſed,ſin,id eſt ſed,ſi ſpes ſa-
lutis optatæ eſt iociſa id eſt remota,ne ò notricula, iuideas mi
hi mortẽ quam merui,ut ſcilicet mibi inſerrem quæ mibi tan
tũ furorẽ incuſſi,nam ſi ò optima Charme ſcilicet outrix,ſi ma
lus,ò malus caſus,ot pro uel Deus ſuiſſet,id eſt abſtuliſſet te a
nobis ante hunc, i.metum cõſpectum ferro hoc(aperit ferrũ,
ſcilicet inciſoriũ,quod latebat,ſcilicet prius , ueſte.i.ſob ueſte)
aut ego dempſiſſem,id eſt abſtuliſſem,hoc ſerro oestice ,id eſt
de capite patris, ſcilicet Niſi, crinem purpureũ,aut peperiſſem
.i.procuraſſem,& cõſciuiſſem mibi letum , id eſt mortem oul-
nese præſenti,i.cito enecanu Et ſic tantom per ordinem decla-
rauimus contextum opuſculi,quia Calderinus eroditiſſime ex
plicat. Via hæc ediderat . Recitat nutricis cognito furore eiula
tionem,& miſeriã.Sed ordo eſt. Vix, ſcilicet Scylla , ediderat.i.
elocuta erat,hæc, ſcilicet ſupradicta: Cum Charme,ſcilicet nu-
trix,exterrita triſti clade.i.calamitate uirginis , deturpat.i.fœ-
dat,multo puluere,aut uulnere.i.dilaceratione,crines totõſos
.i.oblongos,& complorat grauiter queſtu , id eſt querimonia,
& eiulatu aoili,id eſt qualem anus,id eſt uetulę amittere ſolẽt.
Minos reddite, id eſt qui redditus,hoc eſt effectus es , nũc iterũ
mibi crudelis ò Minos ,iterum inimice noſtræ ſenectę,ſemper,
& aut olim nata,ſupple eſt Scylla.O propter te eundem,ut ſci-
licet eã quoq; perſequaris,aut ut coniugem habeas, aut amor
portauit alumnæ.ſ.Scyllæ,inſanæ.i.furenti luctũ.Nequiui ne.i.
ita ne diis placitum eſt,ut ego capta tam lõge ,ſcilicet a patria?
quia erat Phœniſſa , & euecta tam longe nequiuerim effugerẽ
tam graue ſeruitium.ſ.tuũ ò Minos,ego obſiſtam.ſ.uotis tois,
exiſtens exitium crodele meorũ,quia faciam in re,propter qđ
meos io exitium dabis.Iamiam(apta minantibus,& deſperan-
tibus uox,ut Aeneid.quarto :

Iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.)

Cicero. Iamiam Dolabella me, &c.ea copia uioendi ollum ge-
nus uitæ,quæ.ſ.datur ſenioribus ooo, ſupple eſt aut datur oo-
bis;aut quid ego amens ſopple dico hęc omnia ? q.d.ſruſtra,ò
Britomartis uirgo.ſ.quam Minos perſeqaebatur ſpes ſepulcri.
.i.ut ab aliqua mihi cara ſepeliar,eſt mihi uana te erepta,o Bri
tomartis,potoi producere diẽ uitæ te erepta? q.d.impiũ foiſſe.
Atque utinam,ò uirgo Britomartis grata Cereri. Alii legũt, Ve
neri.Nec tantum Dianæ.ſ caſtitatis,& uenationis deæ eſſes ſe-
ctata uenatus.i.uenationes uirorũ,& cootoodens ſpicula Gno
ſia,id eſt ſagittas Creteoſes, corou i.arcu.Naupacto.i.quaſi uſi
ſunt Naupactoi in Aetolia , tu ageres.i.cõpelleres, capellas Di-
ctæas.i.Cretenſes ad gramina nota, nunquam.i.& non uoquã
fugeres tã obnixæ amores Minoos,aut Minois,ſ.regis, tu iſſes
.i.foiſſes,ad Minos præceps de ſpecula.ſ.de aeriis motibus,uo-
de alii ferũt.i.dicũt te fugiſſe, & affigoaot,ſupple tibi, numioa
.i.diuinitatem uirginis. Phoræ,id eſt Phoreæ, hoc eſt illius loci
alit quo,id eſt ideo vt eſſes ootior,dixere Luoã,id eſt Diuinam,
Dictyonã de tuo oomine.i.cauſa,aut facto.Sin.id eſt ſed, ſi ego
uelim hæc uera, ſupp.eſſe, ò oata, tu periſſes mihi.i.ad antido
tũ huius doloris mei,aot ad remediũ huius mali mei.ego nun
quam coonſpiciam te,appellantem,aut vocitãtem in cacumine,
aut ſummo uertice mõtis,inter comites Hyrcanos.i. Armenios
uenatores & agmẽ ferarum,nec ego amplexa tenebo te rodeõ
tem,uerum hæc ſuere nobis,tum.i.tũc,grauia,atque indigoa
tom dico o Luoa.i.Diana cum mea ſpes tu.i.quam habebã de
te maoeres integra,& iſta noa.ſ quam Scylla protulit, oõdum
violauerat meas aures.Ne.i an,o alumna,ſup.portuna crudela
ademit mihi etiam te? ecoe ioquam ademit mihi, ò ſola cauſa.
i.quæ ſola cauſa uiuendi es,meæ ſenectæ? ego capta ſepe oe q d
quam, id eſt fruſtra tuo dulci ſopore, id eſt cum tecum dormi
rem cum natura premeret,id eſt grauaret me ſenio,& inſtaa-
ti morte,ego te oegaui me oelle mori,ut glomerarem.i in glo
mos ad texturam colligerem , flammea.i.indumẽta nuptialia,
luto.i.eo genere coloris crocei.unde in Bucol.

Croceo mutabit uellera luto.

Et ideo dicit coritio,id eſt crocco,a corito,ciuitate Siciliæ, ubi
copia eſt ſuauiſſimi croci.Quo nũc me, &c.Continoat eiulatũ
ſuom anus, ad oegocioum rediens ac vicens.Quo.i.loquam par
tem,ego infelix uertam,ſup.nunc me? aot quæ oomioa ſeruãt
nuoc me.i.uitam meam? Aoò alumna,neſcis qua lege.ſ.fatali,
purpura edita de uertice patris , prætexat.i.cooperiat crines ca
nos candentes.i.rutilantes, quæ ſuſpenſa tenui capillo præſſit.i.
compræſſit,ſcilicet canos? Si neſcis, id eſt ſi ruginorãs periculũ
attentaſti taotum nefas,ego poſſum ſperara aliquam ſalutem,
quandoquidem tu inſcia.i.ignara mali,conata es nefandũ ſce
lus,ſin,id eſt ſed ſi,eſt,ſupple illud quod metuo.i.ſi conatas es
patrẽ perdere,vt amato complaceas,o mea alumoa.ego precor,
id eſt obſecro per me,& per tuom amorem expertum,mihi mi
ſerę in multis rebus,& per flumioa ſacra Ilythiæ.i Dianę,ſilua
rum dea ſæue perdere.i.perdendum adiuratos ſi nõ obtẽperẽt.
præcor,inquit,oe ſequaris,mente tam molli i.laſciuia,aut inrõ
ſtaoti iotaotum,id eſt tam magnum, & ſceleratum facious. O
Amor,id eſt Cupido,ego oõ conor te flectere.i.reuocare ab in
cepto,quo ooo pote,ſupple eſt.i.quod noo poteſt fieri, neque
ſit ooſtrum contendere com diis,ſed potius oelis,o alumna,te
oobere,regno patris exiſtente iocolumi,atque uelis. tamẽ,i.li
cet oubas aliquos penates.i.maiorum tuorum, Deos eſſe,id eſt
ſupereſſe tibi,ego docta,atque experta exitio,id eſt ad exitium
meum,quia ſi rerum omniũ penitus ignara fuiſſet, nõ fuiſſet
nutrix regiæ puellæ effecta,moueho hoc uoom.i ſolum.Quòd
ſi non poteris flectere parentem alia ratione,id eſt via,& modo
(ſed poteris,ſupple alia ratiooe flectere, quid.n.non poſſis uni
ca.i.cum ſis unica eius filia?.q.d nihil,ergo omnia potes) tamẽ
referto.i.enarrato potius tuoe cum licebit cum pro iure, quia
oondum quidquam impie io patriã geſſeris referto,ioquit,po
tius tuo.ſcilicet patria omara , atque incepta i.adhuc dubia,cũ
quid tentare audeas adhuc dubiter,cum tu habebis cauſam fa-
cti:id eſt occaſiooem faciẽdi,quia recoſa oerit pater,& tempus
doloris.Et ego,ò mea alumna,polliceor,& me,& Deos futuros
tẽpore,ubi.i.poſtquã, reuelauarat.i.imminuerat, & ſedauerat
sibi comites.i.interceſſores apud patrem,nihil eſt quod.ſ.pater
texat longum in ordine.i.quod differat facere pro te hic.i.hoc
erat,ęſtus ſolicitos aoimi,id eſt amores,quia res eſt ſoliciti ple
oa timoris amor,& vicerat,id eſt effecerat,& cõuenerat pectus
ægrum,id eſt faucium,& languent amore,uocibus. ſcilicet blã
dis,& ſpe.ſcilicet blanda,ipſa tremebunda incipit paulatim ob
ducere genis uirginis ueſtem.i,cooperire lumẽ eius, & captare
quietem placidam teoebras.i.inducere ſomnũ per tenebras,re
ſtringeas.i.reprimens,lumen.ſ.lampadis,aut lucernę:bibulũ i.
conſomptiuum olei: & hoc oliuo i.oleo: inuerſo.i.io cõtrariũ
uerſo,ab oo quo ſolet uerti dum accendere uolumus. Nã incẽ
diam per oleum ſignificat Horat diceos: Oleum adde camino,
& iocipit ferre.i.ducere manũ ad crebros ictus, inſani pectoria
.i.uirginis amore furentis, molcens præcordia aſſiduis palmis
Et ipſa Charme,outria mœſta,pependit ſic illam noctẽ.ſ.rotã.
ſubnixa;cubito ſuper ocellos.i.oculos paruos frigidulos,quia
alumnæ morieotis.i.grauiter amore languentis.Poſtea lux.Do
cet quo poſtridie eius die, patrem ſolicitare occeperuot de pa-
ce ineunda,& ouptiis contrahendis cum Minoe.Ordo aotẽ eſt.
Vbi.i,poſtquam lua poſtera.i.poſtridiaoa; læta.i.lætificans ani-
mo,mortalium:quatiebat.i.efferebat,cum qaadũ concuſſione
lumiois diem almum,quaſi alimẽtom præbẽtem mortalibus:
& lua ueniens mani gelido.i.tempore matutioo frigidulo ſem
per (Offendi oenientem mane , ſed duo ſuot uitia,quia maoe
primam producit,& ſecundam corripit.Perſius :

Iam clarum mane feneſtras, &c.

Poſſe autẽ mani,in ablatiuo dici,auctor eſt Seruius ſuper quio
to Aeoeidos,dicens, quod aduerbia, cum oomina migrant,de
clinari poſſuot.ut apud Plautũ; A mani uſque ad neſperã &c.)
quatiebat, ſcilicet diem ab Oeta.ſ.monte , in confinia Macedo
niæ,unde Græcis dies oriuotur, quam.ſ.diem puellæ auidæ ſu
giunt,& optant alternis.ſ.uotis,fugiunt.ſ.propter laborem,&
optaot propter curas euitandas , aut quia naturaliter noctu ti
ment phaotaſmata;& laruas,ſiue deuirginationem.unde pauidę
dicuntur. Vitaot.ſ.puellæ Heſperium.ſ.ſidus.i. Veſperum , ſeu
Heſperum,quia ſub ooctem cura regreſſat, & optaot ſolẽ arde
ſcere.i.ſpleodeſcere cũ ardore . Poſtquã igitur poſterus Sol or
tus eſt,uirgo paret.i.obedit,pręceptis.i.monitis nutricis,& ipſa
ſedula.i.ſolerter diligens,conquirit uodique omnes cauſas nu
bendi. Aures patriæ i.paternæ , tentaotur uocibus ſubmiſſis i.
humilibus,& ſubmiſſo uultu ,platis,& booa bonæ pacis laudã
tor.i.commẽdaotur(Dicẽdo bonæ pacis bona,depingitur mu
liebris ſermo)multus ſermo nouo erat in ore inepto i.minus
idoneo,quia uirginis inſolitæ, ſcilicet talia patri ſuadere. Ipſa
dicit ounc , id eſt aliqñ, ſup.ſe, temere certamina belli inſtao-
ti,& dicit ſe timere Deum communem, ſcilicet Martem, nunc
dicit ſe timere amicos regis,ſcilicet Minois,qui habuere quou
dam nepotes comunes cum Ioue , quia ex eadem origine , de-
ſceoden-

ſcendentes, dixit ſe timere, nom mœſta, id eſt ſimulans mœſtitiam, verita eſt. id eſt ſimulauit ſe ueritam, ornari ipſo parente, id eſt patre. Nunc, id eſt interdum etiam iouenit, id eſt excogitat mendacia conſerta turpi dolo, & terret ciues formidine, id eſt minatione diuuio. Nûc ipſa, & nutrix, quæruot ounc alia. ſ. mendacia ex aliis, nec deſuut omnia quio etiſm auſa eſt corrũpere uates caſtos, ſcilicet alioqui, & ita uiridicos eſſe ſolitos, ut quorum mentes dii hsbitare conſueuerint: &, id eſt etiã, cũ uictima cecidiſſet cæſa, id eſt mactata, pro ferro, id eſt ſacrificiis apio cultro, ut ſiot qui ſuaderent exiis auctoribus, id eſt appio bãtibus) rarum eſt aoctor cum neutro genere cõiungi. ſed ſubſtantiue accipitur, ſicot teſtis, cum dicitur, & ſidera teſtes) Iuo gere ſcilicet dicere Minoa. generum ſcilicet Niſo, id eſt maritũ filiæ eius & qui ſuaderent tollere pugnas aocipites, id eſt dubias, & dubii exitus, licet conſecratum haberet pillũ. At, id eſt ſed nutrix cõponens ſulfura teſta patula, incendit Narciſſum, & caſiam, appoſitorie, herbas oleotes, & ligit ter nouena, id eſt ſeptem, & uigtoti filia, id eſt licia, diuerſa, id eſt diſtincta triplici colore, & id ad magicam artem pertioere putatum eſt, ot in Buc. oſum eſt. & inquit: O uirgo, deſpue, id eſt deorſum ſpue, ter circum, id eſt per circuitum, io gremiũ, ſcilicet tuum virgo, inqoit deſpue, ter, quia Deus gaudet numero impare, ꝓ impari, ut dicit Seruius in Bucul ubi eadẽ ſunt uerba Hinc, id eſt deinde generata, id eſt filia Niſi Scylla, ſecundũ Calderinũ, ſed cõtinuatior erit cootextus ſic: Charme frigidula, ſcilicet timore (ſed præter naturã ſecundam producit) pergit, id eſt perficit, & peragit ſacra generata, id eſt nata Ioui magno, ſacra inquã, nec cognita ſenibus, id eſt Phrygibus, nec Graiis, id eſt Grecis, ſpargens altaria thallo, id eſt herba uerbena. Amycleo, id eſt Spartano, ſeu Laconico, defigere, id eſt ut defigat, & diſſoluat animã regis, ſcilicet Niſi, votis Iolchiacis, id eſt quibus uſa eſt Medea in Iolcho, ciuitate Theſſaliæ, reuocando Eſona patrem Iaſoois ad inoëtam, uerũ, id eſt, ſed ubi nulla. ſ. fallacia mouet Niſum, ſtabulis, id eſt ab aola ſua (ſic enim Calderinus legit. Alii textos habent ſtabilem, id eſt firmum, & conſtantem, aut perſiſtentem io propoſito ſuo) nec homines poſſunt flectere, ſcilicet ab inſtituto, nec diui, id eſt dioorũ indicia, & portenta, per uates enunciata, tanta fiducia cauendi, ſ. mali, aut excidij eſt in crine paruo, & id per acclamationem dicit, eſtq; antitheton. Tanta, id eſt tam magna, in paruo, &c. Vbi inquam uidit, quòd nulla mouet fallacia Niſum, ipſa adiungit ſe rurſus alũnæ, ſ. Scyllæ, ſociam ad iocæptom, ſcilicet facinus. (Hic locus indicat, quod prius dixi. mentem. poetæ eſſe quòd Charme thallo uſa ſit, nõ generata, io eſt filia Niſi Scylla) Poſſet tamen dici alumnæ, id eſt outrici, aut altrici, quia ſequitur, & parat, ſcilicet Scilla, potius quàm Charme tõdere ruſus capillũ purpureum, i. purpora irretitom, cum, id eſt quãdo, quoniam captat ſuccurrere lõgo amori, illa oon minus gaudeat reuehi, id eſt reduci, quod id eſt quoniã mænia areſcant, & eſt iocunda ſepulcro cioeris patriç, id eſt ſi uideat cioerem patriç ſepultum, hoc eſt patriam in cinerem reſolutam. ita ut ama; um uideat uotorum compotẽ. Ergo metu &c. Paucis edocet Scyllam capillum de ſe cuiſſe, & deſectum ad Minoa miſiſſe, quo habito, & urbe cepta ad eum migraſſe, nec pro coniuge ſuſceptam, ſed pro perfida habitam, & naui alligata io miſerandos, quos recitat depoſuiſſe queſtus. Ordo autem eſt Ergo, quia placuit ſuccũbere amori, Scylla eſt inimica, ſcilicet effecta capiti paterno, quia ablato crine, illi exitium imminere ſciebat, & tamẽ abſtulit metu, quia metuit nõ aliter poſſe delicto complacere. Tum, id eſt deinde poſt talem deliberatioo em, coma, ſcilicet Niſi, florens oſtro ſidonio, id eſt purporæ tyriç ſimilis, aut inclu ſa oſtro purpurę tyrio, ſuccidi tur, id eſt clam detondetur, a Scylla Megara, ſcillicet urbe, capitur, tum, id eſt deiode, ſ. a Minore & reſponſa diuina probãtur. ſ. ueridica, quia dixerã: ablato capillo urbem capiendã, nec prius. Virgo Niſea id eſt Scylla. Niſi filia tum id eſt demnm, capta urbe ſuſpenſa de altis nauibus, id eſt ad gubernaculum nauis, nouo ritu i. modo trahitur per mare cæruleum. Complures oymphe iotantur illam in oodis, & oceanus pater, ſcilicet rerũ (ſecundum Mileſium Thaletem, qui dicit, omnia ex humore procreari: unde eſt illud Georg quarto:

Oceanumque patrem rerum; uel pater præcipue nympharum)

Supple miratur eam, & Tethys, ſcilicet uxor Oceani, caodida, ſcilicet dea miratur, ſupple eam, & Galatea, ſcilicet oympha, rapiens ſecum ſorores. i. alias oymphas maris, cupidas. talis ſpectaculi uidendi, ſupple miratur, & etiã illa, ſcilicet Leucothore, quæ metitur magnum ęquor piſcibus. ſ. delphinibus, iunctis. ſ. ad iugũ, & quæ metitor, equor curra glauco i. uiridi aut marmi coloris, equorum bipedum. i. binos duntaxat pedes habeotium, ſupple miratur, & Palæmon ſcilicet Deus maris, paruus i. qui puer Deus maris effoctus eſt, miratur ſup. cum matre. i. Ino, dea ſcilicet maris. Illi etiam Tyndaridæ, ſcilicet Caſtor, & Pollux gemini, quia oautis inoocati ſolẽt, vt Hor. io primo Carm. declarat, in carmine cuius principium eſt:

Sic te diua potens Cypri, ſic fratres Helenæ.
Lucida ſidera, &c.)

Sortiti, id eſt qui ſortiti ſunt alternatim, uiuendo, & moriẽdo uiuere luces æternas, appoſitorie cara ſoboles Iouis, & magnũ iocrementum Iouis, homœſtichium, hoc io Bucol. habetur. nã illic dicitur. Cara Deum ſoboles. Quod hic mutatũ eſt, quæras ſi Iouis ſoboles ſont, quomodo Tyndaridę dicantur? uerũ manifeſta eſt ſolutio, quia denominãtur a patre putatiuo, ſicut & Heleoam Tyndarida uocat: cũ Iouis ſic filia, ſed ex Leda, Tyndari uxore, cum qua Iuppiter in ſpecie cycni concubuit, unde ut dicitur illa, duo oua concepit, commixto ſemine Tiodari, nã ex altero ouo natus, dicitur Pollux immortalis, ex altero, Caſtor mortalis. Vnde primo Sermonum Horat.

Oua prognatus eodem, &c.

Similiter Herculis Iouis ex Alcmena, Amphytrionis cõiuge filius dr̃ a Virg. Amphytrioniades, Tyndaridæ, inquam, miratur niueos artus uirginis. Infelix. ſ. Scylla uoluebat, id eſt emittebat, inani quæſtu, id eſt quærela per auras io mediis fluctibus, adeo, id eſt penitus, has, id eſt huiuſmodi uoces, atque hæc lamenta, tollens, id eſt arrigens, extollens lumina ardeotia, id eſt oculos ex iodignatione ardentes, ad cœl um lumina, inquit, nam oincula arcebant teneras palmas, id eſt manus. Idem uerſiculus poſitus eſt in ſecundo Aeneidos de Caſſandra. Verba igitur Scyllæ ſunt. O, ò, inquit, uenti: ſupprimite paulum. Id eſt modicum, flumina turbata, id eſt flatus veſtros nos turbantes, dum. id eſt donec quæror, & dũ moricos alloquor diuos. hora extrema, id eſt ultima parte uitę quanquã nil, id eſt nihil, profeci, illis, teſtibus, id eſt licet eos in teſtimonium aduocauerim, tamen, ſcilicet alloquor. Idem uerſus eſt in Bucol. O uenti, & o auræ, ergo teſtabor, id eſt faciã, adeo, id eſt omnioo uos, uos, inquit, uos o uenti, ſiqui, id eſt aliqui, uenitis de gente Mantina, id eſt Thracia, quia uos centitis, ſcilicet q̃ potior aut ſic, Si uos, qui uenitis, id eſt originem ducitis, de gente Mantina. i. Thracia, ut Boreas cernitis ſupple hęc. Ego ſum illa Scylla, ſanguine cognato uobis, id eſt quæ originem traxi ex progenie ueſtra, quod ò Progne, liceat dicere tibi ſalua, ſcilicet te, aut lege potius, liceat te ſalua. ſcilicet exiſtente, quam nunc conuerſa in auem. Ego ſum illa ſcilicet notiſſima, filia Niſi regis Megarenſ. pollentis. id eſt potentis quondam, quam ſcilicet Scyllam, Græcia, id eſt nobilitas Græca, petiit ſcilicet in matrimonium, ex omni regno ſupple, ex ea parte, qua Helleſpontus curuus, id eſt mare Helleſponticũ amplectitur terras Eſt autem uerſus ſpõdacius, rerum ponderi aptus. O Minos, ego ſunt illa coniux dicta, id eſt addicta, & pacta tibi fœdere ſacrato, id eſt ſacramento iuriſiurandi firmato. Etſi, id eſt quãquam non accipis, id eſt rata non habes, & grata hæc. ſ. dicta mea tamen tu audis, ſupp. ea, oe pro an, ao ego uincta. i. alligata naui, tranabo undas magnĩ gurgitis. i maris taptoſim i. epitheton leuat. p endebo ne ſupp. uincta tot luces i. dies, aſſiduas. i. continuas, ex ordine. i. ſine intermiſſione? Equidem. i. ego quidem, non poſſum contendere me dignam, alio ſupplicio. i. quàm hoc quo me afficis quãq; ã ego ignara adduxit hoſtibus, & immiti tyranno, patriam, & penates. i. deos penes noſ natos, & domeſticos, caros. i. qui cari eſſe debebant. O Minos uerum eſt i. fateor ego ſcelerata perius illos, quorum mœnibus urbis direptis, & o ego crudelis, petiui delubra flamma. i. quorum templa incendenda curaui, hoc eſt ciues noſtros facturos, hæc. ſ. quæ me facis, ſi ſi quis talus oudaſſet. i. reuelaſſet tantæ. i. priuſquam res effectũ forma eſſet noſtra fœdera. i. pacta de reddendo capillo paterno, quo tradito urbs caperetur, uero, prin icd, ego merui. i. meruiſſem prius, uel. i. etiam ſidera mutatura ſuos curſus quam te, te victore. i. cũ eſſes uictor, & uoti compos, facturum captæ mihi talia, qualia. ſ. facis, ſed iamiam. i. precipue ſcelus uincit i. exuperat, omnia. ſ. genera malorum quæ inferre poſſis. Teo'. i. te oe. hoc eſt an ne ego perdita dilexi te plus patrio regno teu' ego inquam plus dilexi? quaſi dicat feci quidem, ſed non debui, feci autem, nec mirum, quia puella decepta uultu, qui ſcilicet amorẽ, & benignitatem præ te ferebat ut. i. ſtatim, poſtquam uidi ſupple te, ut, id eſt qualiter, quaſi dicat dii boni quam miſere, ut in Bucol. otiẽ

dimus,

dimus,ubi idē,habetur uerſiculis,ut.i.qualiter error malus.i.furor amoris,abſtulit,ſcilicet a rationis uſu,me:quaſi dicat miſerrime,& longiſſime alienauit,equidem.i.ego quidē,nō ſperaui,pro nō ſum uerita,aut nō timui(ſicut Aeneid quarto;

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.

Et perferre ſoror potero,& eſt acyrologia)tale malum,i.tantā pſidiam,aut talē cruciatum poſſe naſci ex iſto.ſ.tuo tam formoſo corpore.ego fallor forma.i.ſpecie,& pulchritudine tua,quæ aliud præ ſe fert,quā faciat,uel ſidere.i.fatali neceſſitate.quę facit,ut uultus tuus mihi alius appareat,quā ſit ut deciperer.Moris.n.eſt,amātib.facit imputare furorem,ut in Heroidib.Ouidianis late patet.Verū caſte loquitur poeta,& ſub diſiūctionē.neutrū affirmās,quod tñ ex pſona impatientera mantis affirmatū poetæ,uitio dari non poſſet,ſed ut inſtituti noſtri rōnē habeamus,breuitati nobis ſtudendū eſt.Non me delitijs &c.Proſequitur querelam ſuam Scylla,dicens regia tua diues delitijs.i.diuitijs delitias afferētib.nō cōmouit.i.nō affecit me,nō,inquit,mouit me coralio.ſ.lapide fragili.i.faciliter frangibili.tel pecta adamantis,aut parū poteuti.quantū ad amorē.nō electro ſpecie illa ſuccini,quā ex arboribus fluere crediderūt priſci,lachrymoſo.i.quod ex lacrymis ſororum Phaetontis in alnos,aut populos uerſatū diſtillare putatur.Nymphæ.i.uirgines nubiles,aut de x florētes,corpore æquali,ſupp.meeum.i.iuuenili,non ſup.poterōt retinere,me incenſam.ſ.amare,metus deorum non potuit tenere me,quia amor uincit omnia,unde in Bucol.

Omnia uincit amor,& nos cedamus amori.

Quid enim.i.nā quid ille non uinceret?quaſi dicat nihil,cū etiam deos uicerit.Tempora non ſudabunt.i.pinguefcēt,& diſtillabūt mihi iā.i.poſt hac mirrha pigui,ut nubētib.ſolēt,nec pinus pronuba.i.quæ præfertur nubentib.non acēdēt mihi odores caſtos.i.caſtitatis matrimonialis iudices,lectulus Lybs,id eſt Libycus,hoc eſt qualis acquiritur ex Libya,videlicet eburneus,nō ſternet mihi oſtro Aſſyrio.i.purpura.Ego q̄ror magna.i.magnas res,nec illa quidē.i.& ne illa q̄dē.ſ.tellus,alumna.i.altrix,communis omnib.i.in terris uiuētibus tumulabit,id eſt tumulo cōdet ſupple me.(Notum ergo,quia alumna,etiam pro alente accipitur)arena iniecta.i.ſuperiecta.i.nō ſepeliat,ſed fluctib.obruat.Me ne,id eſt an ne,non licuit me fungi munere famulatuio,inter comites.ſ.cōiugis tuæ,atq.inter cateruas Mænalias,id eſt Archadicas ancillarum,atque non licuit deuonere pēſo fuſos grauidos cōiugis tuæ,quæcunque illa beata erit ſcilicet coniux tua,at,id eſt nihilominus,ſi hoc non licuit,ſaltem neceſſe captiuam,lege.i.iure belli quo licet captos occidere,uñ ſerui dicti ſunt quia ſeruati cum occidi potuiſſent.uires feſſæ tandem,id eſt poſt longiſſimū laborē fugiunt tandē de corpore.ſ.meo,& caput lentum recumbit ceruice inflexa,id eſt inclinata. Et brachia marmorea.Id eſt alba,& lucida,ut parium marmor,labaſcunt nobis adductis,id eſt contractis in modū uerui.Peſtes æquoreæ i.monſtra marina videlicet,immania corpora,pōti.i.maris,ut cęte,& balenæ,conueniunt undiq;id eſt ex omni parte,& mirantur in gurgite glauco,id eſt marino,circū,id eſt per circuitū,Verbere caudarum,atque hiatu immanis oris.(Alij textus habēt.Verbera,& Hiatu)O Minos.reſpice iā tādem caſus hominū,quaſi dicat memineris te quoque eſſe hoīem,& in ſimilem caſum poſſe incidere,ſit ſatis hoc.ſ.me ſolē uidiſſe tm̄ malurū,uel hęc peſtis,i.tribulatio fuerit debita nobis fato,id eſt uiolentia fatali,uel caſu,id eſt fortuna,uel denique colpa merita,id eſt ob demeritum,oam putabo omnia potius quam te læſiſſe,id eſt peccaſſe in me,vel quā te maledicto,& conuitio lædam.hactenus Scylla unde addit poeta,Claſſis reuoluta ab littore labit̄ interea.i.dū Scylla ſic queritur,& littora magna ſionantur,id eſt incuruantur,& in ſinū excauantur interea.Coro,id eſt uento illo,qui & Corus dicitur repentino,id eſt ſubito obruenti,remus flectit̄,&.i.incuruat̄ in ſale,id eſt mari,uiridi,id eſt uitrei coloris,querimonia i.querela uirginis feſſæ,& ita linguida i.lāguida effecta,& habita;moritur.i.deſinit in curſu longo.Ipſa aūt ſic tracta;deſerit Iſthmō.i.ſtricturā terrę,& angulū inclu ſum anguſtis faucibus,ſ maris,& prerit regna Corynthi florēta.ſ.illo tpis;regna inquā Cypſeli filij magni.ſ.olim,& prerit,prinus arces abruptas Scytonis.ſ.tyranni,que,p,id eſt,exit ſpeleū,id eſt antrū;teſtudinis.i.fornicis,aut crepidinis,to more teſtudinis inuolutę.liræ,id eſt diri tyranni;infeſtū,id eſt uiam infeſtātis ſuis,& cautes cruentas.i.aſperſas cruore multo hoſpitū,ſeu mutuo.ſ.iā extincto hoſpite.ſ.Stytone illic appulſo.Iam adeo,&c.Docet quomō tandē in auē mutata fuit,q̄ Cyrin appellat,Ordo aūt eſt.Iāq;.i.& iam,adeo,i.penitus cernit lōge.i.procul:Pyreum.ſ.portum Athenienſ.tutum.ſ.ab effectu,q̄a tutos facit,& reſpectat ſecum.i.reſpiciendo conſiderat Athenas,heu(interdolentis uox)uotas fruſtra.aut reſpectat fruſtra,quia nō potuit illic tuta eſſe,& reſpicit iam pcul ē fluctu,arua Minoia.i.quæ Minos Cretenſium rex poſſidebat,& uidet iam Cycladas.ſ.inſulas,in Mari Aegeo florentes,& reſpicit hinc.i.deinde,Strophadas.ſ.inſulas a cōuerſione dictas,vt viſum eſt ad illud tertio Aen.

Strophades Graia ſtant nomine dictæ.

Hinc.i.deinde,patet cōtra.i.ea aduerſo,ſinus.i maris.in curuatio,hic patet ſtatio.i.ubi naues ad tp̄s ſtare ſolent,Hermionia.ſ.ciuitas ī Aegeo mari,patet cōtra.i.ea aduerſo.& Delos.ſ.inſula gratiſſima,lōge ante alias ſ.inſulas,matri Nereidū.i.nympharū marinarū,hoc eſt Doridi,& Aegeo,Neptuno(ſic

Sacra mari medio colitur gratiſſima tellus
Nereidum matri,& Neptuno Aegeo.

Et ipſa allapſa.i.allabens:pſpicit.i.porrò,ſeu pcul inſpicit.ſ.ciuitatem.incinctam.i.circundatam littore ſpumantia crebro undarum ictu,& Paron.ſ.inſulam unam ex Cycladibus,marmoream.i.candido marmore inſignitam,& Dionyſam alia inter Cycladas,inſulam viridem,quia ſiluoſam & ſimul proſpicit(in quo ſignificatur celeritas nauigātiū)Aeginam,& Seryphū inſulā,in quā noxij ablegari ſolebāt,ſemētiferā.i.afferre ſolitam copiā ſementis.Ipſa autē has inſulas proſpiciēs fertur.ſ impetu,& iactat̄ uentis incertis.mutabilius,ad,omnia dicta loca,nunc huc,nunc illuc,uelut cum cymba,id eſt ſcapha paruula,id eſt nauicula,ſeq̄t claſſes magnas:& turbo Afer,id eſt vētus Africus,turbinē facere ſolitus bacchatur in æquore hyberno.i.hyemali tp̄e,donec tale decus formæ.i.ſpecimen & ſpectaculum rerū,uexauerit ægram.ſcilicet Scyllam,q̄ ſic uexaretur ægrè ferentē.Coniux Neptunia.i.Amphitrite:polles.i.uallēs,& potēs:regno cæruleo.i.mari cęrulei coloris ñ tollit.ſ.tales dolores ac mutauit miſeros artus uirginis.ſ.Scyllæ.Sed tñ non ſtatuit,id eſt non conſtituit puellam externam,id eſt nō in mari,ſed in terris ortam.ueſtire ſquamis,ſcilicet piſcium,& committere ipſam tenerā inter piſces infidos,quia deuorant quidquid inijcitur,& aufugere neſciūt dūmodo cōmeſtibile ſit,q̄a pecus Amphitrites id eſt Deæ maris,hoc eſt marinū:eſt nimiū auidū.ſ.uorax,ſed ſuſtulit.i ſurſum tulit.potius ipſam ſublimē alias aeris.ſ.quibus in aere utatur:ut eſſet,id eſt appelleret̄,in terris Cyris,id eſt auis,ſic dicta,de nomine facti,id eſt tracto uocabulo a facto Cyris,inquit,formoſior anſere Amycleo,id eſt cycno,in quem Iuppiter conuerſus dicitur apud Amiclas,cū Leda rē habiturus,unde duo oua ſuſtulit,vñ addit anſere Ledę,qui candidiſſimus erat,ſed cycnus,non anſer.Hic.i.hoc loco,& tp̄e,ubi,& quādo Cyris mutata eſt:Velut cū effigies.ſ.auiū teneræ,q̄a nōdū ad plenū formatæ.animantur protinus in ouo niueo.i.albiſſimo,& īternodia.i.cōnexiones,ut genuū & cubitorū in boīe,impfecta i.nōdum pfecta,fluitant,ſupp,ī mēbris,cōcreta.i.cōſtipata colore nouo,q̄a immutato ouo in alium colorem,ſic corpus Scyllæ circunfuſum,æquore liquido.i.aqua marina,& artus & ſemiferi.i.ad dimidium in ferā uerſi,partib.incertis.i nondū in formā auina diſpoſitis,mutabant,ſup.ſed undiq.atq;ipſa mutabat̄ undiq;(bonus eſt uerſus ſpondaicus,quia languorē,præ ſe fert immutandæ puellæ)honos.i.decor,& pulchritudo oris,videlicet labella,optata multis,& ſpecies.i.decor ſpectabilis,frōtis,patulæ.i.ampliter ſemp patentis & extēſæ,quod ad decus eſt mulieri,cœpere concreſcere in unum.ſ.formā roſtri,& pro.i.producere i.eatēdere mentum.i.inferiorem partem oris roſtro gracili.Tam i.deinde,ecce,ſup.ea parte.qua diſcrimen capitis.i.capillorū.agebat ſe mediū i.diuidebat̄,dū puella eēt ī geminas tricas,imitat̄ repēte uelut honores patrios,i.accipit criſtā in amorē capilli paterni,& apex.i.ſummitas cōcuſſit in uertice criſtam purpuream id eſt purpurei coloris,ut fuerat capillus patris,at pluma intēxes membris uarios colores,veſtiuit corpus manſurum.i.non immutandū amplius tegmine uolucri.i.plumeo integumento,& brachia lenta fuderunt perpetuas.i.non auferendas pennas.Inde.i.deinde,infecta.i.infectis,hoc eſt tinctas habens alias partes minio ſ terra rubenti,pellis ſqualida,obduxit.i.cooperuit,crura & nouam faciē.ſ.oculorum,& confixit pedibus teneris.i.ad pedes dum puel-

 læ eſ-

læ eſſent teneros ungues acutos,quales.ſ.nunc Scylla in auẽ uerſa habet. Et tamen hoc demum &c. Concluſurus opus docet quo ſic immutata Scylla in aerẽ ſe ſuſtulit,ſ ſcopulis & rupubus habitatura a Niſo patre,in auẽ ſui nominis uerſa, ppetua inimicitia proſequenda. Ordo eſt. Et tamen.i licet miſerũ hoc fuerat ſol num tamen vix fuerat dignũ coniuge Neptuni.ſ.Amphitrite,placida.i.benigna ſuccurrere demũ id tãdẽ, poſt prolixus queſtus miſeræ. ſ.Scyllę,hoc pacto.i.mõ immutanda.ſ.in auem. Nunq̃ i.non unquam, illam oculi ſuorũ.ſ. notoiam,& familiariũ,nũquã videre põt hac·i.poſt illud ipſ (Conſtituitur accuſatiuus illã,ante ſuorum, pp relationẽ)nõ » videriſ inquã illã retinẽtẽ,uertice ſaluo,uittas purpureas. i.purpurei coloris in morem capilli paterni , thalamus.ſ. nuptialis,fragrans amomo Tyrio,aut Seyrio.(Nam in Buc.

Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.) (legitur,

Non accepit,ſup. illam poſtea, Nullę ſedes,ſup.acceperunt eã poſtea.quid. n.i.nam quid iã,ſup. opus habet ſedib. illis regalibus in quib.prius fueratq.d.nihil. Quę ſ. Scylla ſimul,vt, i.poſtquã ipſa uelox.i,uolucris effecta,exiulit ſe ſe gurgite cano.i. ſpumis albicanti.ad cęlum.i.aerẽ cũ ſonitu.ſ.cõcomitante, & hoc alijs ſtridentib.& diſperſit late multũ rorẽ.i.aſpergitionẽ aquę marinæ in æquore,ipſa uirgo infelix recepta i.dẽpta,& excepta neq̃q̃.i.fruſtra,morte,qa adhuc multis laborib.erat fatigãda.aut morte recepta i.ſuſcepta,neq̃quã. i nequaquã,exigit,i.trãſigit,æuũ incultũ.i.reliquã vita incultã, in mõtib.ſolis.i deſertis in rupibus,& ſcopulis,& in littorib deſertis.(Iterũ ſpondaicus uerſus languorẽ indicans , & molẽ curarũ)Nec tñ hoc.ſ.facit,aut fit illi ſine pœna,imò cũ maxima pœna,quã patri pendere cogitur. Nam rex deũ,i.deorũ.ſ. Iupiter qui verſat imperio,i.regit,& gubernat omnia millia. s.ſpatia terrarũ,cõmotus. i.ægre ferẽs puellã talem. ſ.quæ parricidium ppetrauerat uolitare ad ſuperos,cũ pater ſup.eius, videlicet Niſus extinctus,i.mortuus lateret ſub nocte.i.caligine,obliuionis cæca,i.ignorata,reddidit illi pro ſua. Niſi pietate(Nam Niſus,ſupples reſperſerat ſæpe aras ſ.Ioui,extructas ſanguine taurorũ,intentum.i.candidorũ,& decorarat.i.decorauerat ſępe ſedes deũ,pro deorũ. i tẽpla & ędes deorum,aut fana,munere.i.dono oblatitio.largo)reddidit ergo illi uitam optatam. Cur de filia ultionem faceret, & hoc corpore mutato,in auem ſ.Scyllæ inimica,quia fecit ut eſſet Haliætus ales .i.auis de genere aquilarum in terris,quippe.i.quia certe. ille deus.ſ.Iuppiter gaudet ſemper aquilis coruſcis.i. coruſcantibus plumis Hoc aũt dicit,aſſentando Romanis imperatorib. quib. pro inſigni aquilæ ſunt,à Romulo in condenda urbe p augurio uiſo,dicuntur autẽ in tutela Iouis,quia in bello gigateo,Ioui fulmina miniſtrabant,quod fictum eſt , quia fulmine negantur tangi Alii legunt,ille deus coruſcus.i.coruſcans. ſ.fulgore,gaudet ſemper aquilis , qđ potius approbem, quia aquilę non ſunt coruſcę. Vero,pro ſed, Iuppiter,ſupp.appoſuit hinc miſeræ. ſ. Scyllæ,odium crudele parentis.ſ. Niſi,in auẽ verſi,qui & Haliætus, & Niſus dicitur infeſti. i.perſecutoris eius & illi odium inferentis,quoniã,ſupp.ipſa fuiſſet iam ante. i.antea nata,iudicio deorum,& nati,& cõiugis.i.totius cętus deorũ,ipſam ad hoc iudicantis. Nam ueluti ſcorpius.ſ.ſignũ, præſtans munere æthereo ſignorũ.ſ.inter ſigna cæleſtia,quẽ ego uidi unum.i.ſolum,duplici ſidere ſtellatũ.de qua re abũde dictũ eſt circa princ. i.Georg.ad illos verſus.

Quo locus Erygonem inter Chelaſque ſequentes
Panditur,ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius & cæli iuſta plus parte reliquit.

Veluti inquã,ſcorpius fugit Orionem clarum. i.ſidus Orionis(Eſt aũt uerſus ſpondaicus.nam Orion,debet habere primam longam,licet in i.Aeneid.corripiatur,ubi dicit:

Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion,

Ideoq; cum nullus ſit ordo,non eſt legendum,fugiant(Alternis.ſ.uicib.)ſed raro.aut nunquam,eam particulam,apud doctos numeralibus additam inuenias,unde non dices, bina vice,ſed bis.ſic alternis.i.alternatim)ſic Haliętus.ſ.auis,in quã Niſus dicitur,& Cyris.ſ.auis,in quam Scylla transformata legitur.ſeruant inter ſeſe ad ſecula.i. in perpetuũ , iras triſtes. i.odia uera(Bene addit,triſtis,quia amantiũ iræ , redintegratio amoris eſt Sunt.n.gratæ in amantes proteruitates, & zelationes,atq; irę,ex amore procedẽtes,vñ & in Buc.dicit:

Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras,
Atque ſuperba pati faſtidia? &c.
Inſtamque,memorque precatur.

Seruant igitur iras triſte,fato memori(ſicut i. Aeneid. Et ponitur memor,in neutro genere,ſicut etiam in 4. Aeneid.

Memorem Iunonis ob iram.

Quacunque illa leuem &c. Eadem carmina alibi poſita inuenimus. Ordo eſt. Quacũque illa eſt ſ. Scylla,aut Cyris fugiens, ſ. Niſum patrẽm,aut Haliætum, ſecat.i.diuidit , & tranſuolat pennis æthera.i.aerem,leuem.i.facile cedentem,ecce, q.d de repente,præter expectationem Scyllæ,inimicus atrox. i. ferox in filiam propter facinus nefandum , inſequitur per auras,ſup.cum magno ſtridore,& qua.i.quacunque.ſ.aut parte, Niſus fert ſe ad auras,illa fugiens.ſ. Niſum raptim,id eſt celeriter ſecat æthera,leuem pennis.ſ.alarum ſuarum.

P. VIRGILII.
MARONIS MORETVM.

IAm nox hybernas bis quinq. peregerat horas:
Excubitorque diem cantu prædixerat ales,
Simulus exigui cultor cum ruſticus agri,
Triſtia uenturæ metuens ieiunia lucis,
Membra leuat ſenſim uili demiſſa grabato:
Sollicitaq; manu tenebras explorat inertes:
Veſtigatq; focum:læſus quem denique ſentit.
Paruulus exuſto remanebat ſtipite fumus:
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admonet his pronam ſummiſſa fronte lucernam,
Et producit acu ſtuppas humore carentes;
Excitat,& crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt:
Oppoſitaque manu lucem defendit ab aura:
Et reſerat clauſa,quę preuidet,oſtia claui.
Fuſus erat terrę frumenti pauper aceruus.
Hinc ſibi depromit,quantum menſura petebat,
Quę bis non octonas excurrit pondere libras.
Inde abit:aſſiſtitq; molę:paruaque tabella,
Quam fixam paries illos ſeruabat in uſus:
Lumina fida locat.geminos tunc ueſte lacertos
Liberat,& cinctus uilloſę tergore caprę
† Præuerrit cauda ſilices,gremiumq; molarum
Admonet inde manus operi,partitus utranque
Lęua miniſterio,dextra eſt intenta labori.
Hæc rotat aſſiduis gyris,& concitat orbem.
Tonſa ceres rapido ſilicum decurrit ab ictu.
Interdum feſſę ſuccedit læua ſorori:
Alternatq; uices modo ruſtica carmina cantat:
Agreſtiq; ſuum ſolatur uoce laborem.
Interea clamat Cybele (hæc erat unica cuſtos
Afra genus,tota patriam teſtante figura,
Torta comam,labroque tumens,& fuſca colore,
Pectore lata,iacens mammis, compreſſior aluo,

† Præuerrit cauda que cauda gremium que.

Crura

Cruribus exilis, ſpatioſa prodiga planta:
Continuis rimis calcanea ſciſſa rigebant)
Hanc vocat, atque arſura focis imponere ligna
Imperat: & flamma gelidos adolere liquores.
Poſtquam impleuit opus iuſtum verſatile finem:
Transfert inde manu fuſas in cribra farinas:
Et quatit, & remanent ſummo purgamina dorſo.
Subſidit ſincera, foraminibusq; liquatur
† Emendata. *† Emundata ceres, leui tum protinus illam*
Componit tabula: tepidas ſuperingerit vndas.
† Frōdes. *Contrahit admixtos tum † fontes, atque farinas.*
coactu. *Tranſuerſat durata manu, liquidoque † coacto*
Interdum grumos ſpargit ſale: iamque ſubactum
Format opus: palmisque ſuum dilatat in orbem:
Et notat impreſſis æquo diſcrimine quadris.
Infert inde foco (Cybale mundauerat aptum
Ante locum) teſtisque tegit. ſuperagggerat ignes.
Dumque ſuas peragit Vulcanus, veſtaque partes:
Similus interea vacua non ceſſat in hora:
† ne. *Verum aliam ſibi quærit opem. † neu ſola palato*
Sit non grata ceres, quas iungat, comparat eſcas.
† focis. *Non illi ſuſpenſa † focum carnaria iuxta*
† vacabāt *Durati ſale terga ſuis, truncique † vacabant.*
† parco. *Traiectus medium † ſparto ſed caſeus orbem,*
Et vetus aſtricti faſcis pendebat anethi.
Ergo aliam moratur opem ſibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus caſulæ: quem vimina pauca,
Et calamo recidiua leui muniebat arundo:
Exiguus ſpatio, variis ſed fertilis herbis.
Nil illi deerat quod pauperis exigit vſus.
Interdum locuples à paupere plura petebat:
Nec ſumptus erat huius opus, ſed regula curæ.
Si quando vacuum caſula pluuiæ ve tenebant,
Feſta ve lux: ſi forte labor ceßabat aratri:
Horti opus illud erat, varias deponere plantas
Norat, & occultæ committere ſemina terræ:
Vicinosque apte cura ſummittere riuos.
Hic holus, hic late fundentes brachia betæ,
Fæcundusque rumex, maluæq; inulæque virebant.
Hic ſiſer, & capiti nomen debentia porra.
Hic etiam nocuum capiti, gelidumque papauer,
Grataque nobilium requies lactuca ciborum,
Et grauis in latum demiſſa cucurbita ventrem.
Verum hic non domini (quis enim contractior illo?)
Sed populi prouentus erat: certiſque diebus
Venales holerum faſces portabat in vrbem.
Inde domum ceruice leuis: grauis ære redibat,
Vix vnquam vrbani comitatus merce macelli.
† Cæpe. *† Cæpa rubens, ſectique famem domat area porri,*
Quæque trahunt acri vultu, naſturtia morſu,
Intybaque, & Venerem reuocans eruca morantem.
Tum quoque tale aliquid meditans intrauerat hortum.
Ac primum leuiter digitis tellure refoſſa,
Quattuor educit cum ſpiſſis allia fibris,
Inde comas apij graciles, rutamque virentem
Vellit, & exiguo coriandra trementia filo.
Hæc vbi collegit: lætum conſedit ad ignem:
Et clara famulam poſcit mortaria voce.
Singula tum capitum nodoſo corticenudat:
Et ſummis ſpoliat corijs: contemptaque paſſim
Spargit humi: atque abicit ſeruatum gramine bulbum.
Tingit aqua: lapidisque cauum demittit in orbem.
Hinc ſalis aſpergit micas. ſale durus † adeſo † aducto.
Caſeus adijcitur. dictas ſuperingerit herbas,
Et læua veſtem ſetoſa ſub inguina fulcit.
Dextera piſtillo primum fragrantia mollit
Allia: tum pariter mixto terit omnia ſucco.
It manus in gyrum; paulatim ſingula vires
Deperdunt proprias: color eſt è pluribus vnus,
Nec totus viridis, quia lactea fruſtra repugnant:
Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus: & ſimo damnat ſua prandia vultu.
Sæpe manu ſumma lacrymantia lumina tergit,
Immeritoque furens dicit conuitia fumo.
Procedebat opus: nec tam ſalebroſus vt ante,
Sed grauior lentos ibat piſtillus in orbes.
Ergo Palladij guttas inſtillat oliui:
Exiguique ſuper vires infundit aceti:
Atque iterum commiſcet opus, mixtumque retractat.
Tum demum digitis mortaria tota duobus
Circuit: inque globum diſtantia contrahit vnum:
Conſtet, vt effecti ſpecies, nomenque Moreti.
Eruit interea Cybale quoque ſedula panem.
Quem lotis recipit manibus: pulſoque timore
Iam famis, inque diem ſecurus Similus illam,
Ambit crura ocreis paribus, tectuſque galero
Sub iuga parentes cogit lorata iuuencos:
Atque agit in ſegetes, & terræ condit aratrum.

IAM nox hybernas, &c. Hoc Publij Virgilij Maronis opuſculū, Moretū ab eo inſcriptū eſt: a paſtilli, ſeu placentæ, at cruſti genere, ex pane, & herbis cōfecto, in quo deſcribēdo, ingenij vbertatē abunde aperit, dum in re tam tenui, tamq; (vt ita dicā) nulla, tam graphice, & diſerte, ruſticanam diligētiam & continentiam, & parſimoniam præſcribit, ſubinferēs horti feracis commoda. Primo, deſcribit patrisfamilias diligentiā, in ſurgendo ante lucē, pręſertim tpe hyberno: Computat aūt horas more priſcæ ſnę, nam illic, prima hora, eſt in receſſu ſolis, cū ergo ſol occidat tpe brumali, fere hora 10. noctis, erit ſm nos quarta, qua & ruſtici ferè ad opus ſuum ſurgunt. Ordo igitur eſt, Nox peregerat iam bis quinq;. i. decē horas hybernas. i. quę erāt tpe hyemali & ales. ſ. gallus, excubitor. i. excubias curans, prædixerat. i. annunciauerat, priuſquā venerat diē. i. lucem, cum i. quando: Similus cultor horti exigui. i. modici, metuens ieiunia triſtia. i. triſtitiam afferentia, lucis vēturæ i. diei appropinquantis, leuat. i. erigit, ſenſim. i. paulatim, mēbra. ſ. ſua, demiſſa. ſ. prius. i. deorſum miſſa, & proſtrata grabato. i. ſtrato, & lecto viſi, & explorat. i. exquirit tenebras inertes i. ad nullā artem vtiles. manu ſolicita. i. ſolicite palpitāti, & veſtigat. i. inquirit, focū. i. locū vbi ignis fouebat, quem ipſe lætus. ſ. ab igne ſenſit. i. pcepit ſenſus tactus, demū. i. tādē. Na ſupp. fumus paruulus remanebat ſtipite exuſto. alij legūt manabat, &, ex vſto, duab. dictionib. vt ſit, fumus, paruulus. i. modicus, manabat ex ſtipite vſto, & cinis celabat. i. occultabat, & ſopiebat lumina. i. ſplendorē, prunæ. i. carbonis, obductæ. i. coopertę. Ipſe Similus admouet. i. applicat, bis. ſ. cineri, & prunæ, lucernam pnam. i. ad recipiendū lumē debite reflexam, aut ipſe pnus admouet frōte ſubmiſſa. i. ſurſū miſſa, ne a fumo læderet, & pducit acu. i. ferro acuto, alij legūt, acus, ſtupaſq; vt ſit, & pducit acus. i. ſtramēta, aut, vt dicūt, paleas, & ſtuppas, carētes humore. i. aridas, & excitat ignē languentē flatib. i. ſufflationib. crebris. Tenebræ recedūt tandem, & hoc fulgore. ſ. ignis, cōcepto. ſ. a ſtuppa, aut lucerna, & defendit lumē ab aura. i. vēto, ne extinguat, defendit aūt oppoſita. i. cōtra poſita, & reſerat oſtia clauſa clauis, quę puidet. ſ. an clauſa ſint, paup. i. modicus aceruus frumēti, erat fuſus terra. i. p terram, & depromit ſibi hinc. i. ex hoc aceruo, ſup. tm̄, quantum menſura. ſ. Moreti faciēdi, petebat. i. exigebat, alij tamē legūt, patebas, ASC.

tebat, q̃ eacurrit pōdere in libras bis octonas.i.ſedecim.inde. ſ.iam deprōprol ſiumēto abit,& aſſiſtit molæ.i.ad mulam, & locat lumina fida, ſopp.in tabella parua, quam paries ſeruabat fiaam in illos uſus, tūc.i.deinde, depoſita candela, aut lucerna ad tabellā, ipſe liberat.i.expedit, denudādo veſte lacertos geminos.i.ambo bracbia, & ipſe cinctos tegmine capræ villoſæ, puerrit.i.in tuto uertit, cauū.i.concanum, &, ꝓ.i.gremiū.i.receptaculū molarū, boc eſt diſponit ad molēdū Aduocat inde manus. Pergit hoc ordine. Similus aduocat. i. aſciſcit,& applicat tāquā auailiatrices, inde.i deinde, manus parti bus.i tm patiēs verāq; opi.lęua.ſ manus, ē intēta miniſterio, quia adminiſtrat ſur, aut frumētū aliud molēdū, dextra ē intenta labori, q̃a circumagit molā, hæc.ſ.dextera, rotat, & cōcitat orbē.i.molarē, aſſiduis gyris.i.circūuolutionib. Ceres trita ab rapido ictu ſilicū.i.molarū lapidū, decorrit.i.deorſum aurrit. Læua ſuccedit interdū ſorori.i.dexteræ, feſſæ.i.fatigatæ,& altetnat vices.i.alternatim,& viciſſim rotat,& cantat.ſ. Similus, mō,i.interdū carmina ruſtica,& ſolat voce agreſti.i. cātilena ruſtica laborē,& clamat interdū Cybalē.ſ.ancillā, q̃ ſup erat, vnica cuſtos ſ.domus,& erat Afra.i.ex Africa, genus.i.origine,& ſm genus,& hoc tota figura.ſ.eius corporis teſtāte patriā.i.approbante Afrā, eſſe torta comā.i.habēs comā intortā,& criſpam in morē lanæ villoſæ, tumēs labra.i.habens labra inflata,& ſpiſſa,& fuſca colore, vt Mauri ſunt. Pectora iacēt lata mammis.i.habēs mammas latas, iacētes in pectore, & aluus, ſup.iacet cōpreſſior, qd cōtra venuſtatē eſt, nam amat venter,& pectus tumēs in muliere, ſtrictis tn̄ mammillis, alij hñt, cōpreſſior aluo, vt ſit exiſtēs cōpreſſior aluo.i. habēs aluū cōpreſſiorē,& exilis.i.gracilis cruirb. & prodiga. i. vltra modū abūdans, planta.ſ.pedis ſpatioſa, calcanea.i.calces pedū, rigebant ſciſſa ci tiuuis rimis, vocat ergo hanc.i.talē, atq; imperat imponere focis ligna arſura,& adolere.i. tēperare, liquores gelidos.i.aquas frigidas flamma.ſ.ignis, ſed poſtquam verſatile.ſ.molendinū impleuit iuſtū finē.i.pfecit miuus ſuū ipſe transfert inde i, deinde farinas, ſuſas mano in cribra, & quatit i excutit, ac purgamina ſ.furfuris remanēt in ſummo dorſo.ſ.cribri: Cerea emendata.i.flos farinę, ſubſidit.i.ad ima tendit, exiſtens ſincera,& liquat i.colat, vn̄ colat, quidam cōtra attem legūt, foraminib.i.p foramina cribri, tū.i. deinde, ipſe Similus cōponit illam.ſ.cererem purgatam, tabula leui.i.polita.& leuigata,& ſuper ingerit vndas tepidas, quas Cybale temperauerat, tū.i.deinde cōtrahit frōdes.ſ.berbarū, atq; farinas admiatas, atq; tranſuerſat ſopp.iam dicta, durata.i.duriora effecta, manu.& coactu.i.coagulo liquido,& ſpargit interdū grumos.i.globulos, ſale.i.de ſale,& leuat.i.leuigat (uam primu ꝓducit)& polit iam opus ſubactū.i. extenſū,& erectū, & dilatat palmis io ſuū.i.iuſtū,& debitū orbem,& notat.i.diſtinguit notis, quadris impreſſis diſcrimine ęquo.i.æquali diſtantia,& infert, inde.i.deinde foco.i.in focū, q̃a Cybale mandauerat ante.i.prius, locū aprū.i.cōuenientem coctioni,& regens.ſ Moretū, teſtis, ſuperaggerat ignes.i.carbones ardentes, & dū Vulcanus.i.ignis groſſior,& Veſta.i.ignis potiur, peragit ſuas partes.i.coquit, Similus nō ceſſat interea, hora vacua.ſ.negocio, verū q̃rit ſibi aliam opem.i.aliud ſubſidiū cōtra famē, q̃a cōparat.i.acquirit eſcas. quas iūgat. ſ.Cereri decoctę ne Ceres ſola.i.ſine herbis,& obſonio ſit non grata palato i. inſipida. Terga ſuis.i.porci durati.ſ.cōtra putredinem ſale uō vacabant.i.ſupfluebant illi ſuſpenſa focis, iuxta carnaria.i.loca vbi carnes ſalſæ cōdunt,& triūci.ſ.ſuis ſale durati, nō vacabant illi ſuſpenſi focis, ſed caſeus traiectus mediū orbem.i.babens mediū orbem, traiectū ſparto.i.illo lini ghe, & facis.i. manipulus, verus.i.inueteratus, anbeti, illius berbæ aſtricti.i, cōtracti, aut ſole, aut vetuſtate. Ergo quia carnaria nō habebat ipſe heros.i.pr̄ familias, princeps domus ſuę, molitur.i, cūmo limine cōparat ſibi aliam opem. Hortus erat iūctus caſulæ i. tugurio, quem Vimina.ſ.lenta virgulta ſalicū, aut ſilerū, & arūdo redimita leui.i.n̄ pōderoſo, calamo.i, fiſtula,& cāna, muniebat ꝓ muniebat.ſ.ab ingreſſu beſtiarum, exiſtens exiguus ſpatio, ſed fertilis herbis. Illud qd vſus.i.vtilitas,& indigentia pauperis exigit, nō deerat illi. Locuples.i.plura loca habens, & diues terrarū, petebat interdum pluſa a paupare, nec illud opus erat ſūptus.i.expenſæ.i, nō curabat ad ſumptū, ſed erat regula curæ.i.ſolicitudinis, ſi qn̄ ve.i.vel pluuiæ ve.i.uel, lux feſta.i.feſtiua, tenebant eū caſula.i.in tugurio. vacuū.ſ.ab opere ano in agro faciēdo,& ſi labor aratri ceſſabar, forte illud erat opus horti.i.tunc vacabat hora. Ipſe notat diſponere varias plantas,& cōmittere ſemina terræ occultæ.i.occultatim ſemina ſibi credita,& ſubmittere.i.clam ſupmittere.apte.i. decenter, cura.i.cum ſolicitudine, riuos vicinos. i. ex vicino monte ſcaturientes, bic, ſupple virebat bolus,& betæ, illud genus holoris, fundentes, id eſt effuſim extendentes, brachia, id eſt caules, aut frōdes latæ,& rumex.ſ.herba, fœcūdus, id fœcunde creſcens,& maluæ,& inulæ virebant, bic cicer.illud genus leguminis, ſupp.virebat bic,& cæpe (quidam ſcripſerūt, porra) de bentia nomen capiti. quia κεφαλη κεφαλης dr̄ caput. Hic ēt, ſupple virebat papauer, nocuum, id eſt nociuum capiti,& gelidū .i.frigidum ab effectu, vn̄ ſomnum inducit,& lactuca grata requies.i.intermiſſio ciborum nobilium cum.ſ.p̄ ſatietate, illos faſtidit ſtomachus,& cucurbita, genus herbæ, e cuius fructu vaſa potoria fieri ſolent (nam cucumis, alius eſt, quanquam imperiti ꝓ eodem accipiunt) grauis, q̃a ventroſa, dimiſſa.i.extenſa, in ventrem latum ſupp. virebat hic. verum hic nō dūi, &c. Proſequitur intentum, oſtendens cōmoditatem horti, & parſimoniam Simili. Vnde redit ad cōfectionem Moreti poſt quam narrat opus diurnum Simili, qd erat arare terram, aut interdum res venales ad vrbem deferre. Ordo autem eſt. Hic nō erat ꝓuentus domini.i.viri alijs dominari volentis, & pōpoſe viuentis (Enim ꝓ q̃a, erat cōtractior.i.minus dilatus, & extenſus, quantum ad pōpas mundanas, illo.i.quam ille ? ua ſi dicat nullus) ſed erat ꝓuentus populi.i.plebeius,& popularis, & portabat dieb. notis.i.ſtatutis, quib. ſciebat mercatum eſſe, faſces holerū venales in vrbē,& redibat inde domū leuis.i.denotatus ceruice,& grauis.i.oneratus ære (Cōtra, in Buc.

Quamuis multa meis exiret victima ſeptis

Pinguis,& ingrata premeretur caſeus vrbi,

Non unquam grauis ære domum mihi dextra redibat)

Redibat, dico, domum grauis ære, comitatus via unquam, id eſt rariſſima merce, id eſt re venali, macelli vrbani, q̃ in macello vrbano venditur, boc eſt carne, aut alio obſonio delicatiore. Cæpa rubens, q̃ maior, ſed vilior eſt quam alba.& sacra porri ſecti, id eſt ſectilis) quia etiam capitatum eſt, ſed ſectile, uilius, hoc eſt porrum ipſum, domat, id eſt ſedat, & nō penitus extinguit famem.ſ. Simili ruſtici. Quæq; id eſt, & naſturtia. genus herbæ amaræ,& acetoſæ. q̃ trahunt vultus acri morſu, & intyba.ſ.herbæ fibroſæ,& eruca.ſ.herba ſalx, reuocans Venerem morantem.i.excitans appetitum coeundi, ſupp. domāt famē eius. Similus intrauerat hortum, meditans aliquid tale, id eſt aut, vt venundet, aut, vt famem domet. intrauerat tum quoq; id eſt etiam tunc, aut meditans tum quoq; aliquid, tale intrauerat hortum. ſ.ſuum, ac educit primum Tellure, id eſt terra, refoſſa, id eſt aperta per foſſionem, leuiter, id eſt modice, quatuor alia cum fibris, id eſt fidis, quibuſdam ſpiſſis, id eſt ſpiſſe ad caput adhærentib. Inde, id eſt, deinde, vellit.i.carpe comas graciles apij,& rutam rigentem. alij legunt, nitentem, quia ſemp viridis eſt, eſt tn̄, & rigens.i.firma,& ſolida herba, & vellit coriandra id eſt grana coriandri, trementia exiguo filo.ſ.cui affixa erant, vbi, id eſt poſtquam, ipſe collegit hæc.ſ. ante dicta gn̄ra herbarum ipſe conſedit ad ignem lætum.i.lætificantem,& poſcit famulam.ſ.Cybalem, id eſt ſamula ſua, mortalia.i.vas, in quo herbas illas contundat poſcit, dico voce clara, & nudas, id eſt decorticat, nūc, id eſt deinde, ſingula capitum.i.ſingula capita, vt alij & cępatum, cortice numeroſo id eſt multiplici,& ſpoliat corijs, id eſt pelliculis, ſummis, id eſt extremis,& ſpargit humi, id eſt ſup humum, paſſim cōtempta.i.reꝓbata a Moreti cōdimento (humi genitiuus ferè ponitur etiam vbi accuſatiui ſignificatum vr̄, vt, Deiecit oculos humi, id eſt in humum) atq; abijt.ſ.cōtempta) alij textus babent, adijcit, vt referantur ad ſequētia.ſ.adijcit bulbum, ſed verbum eius eſt. tingit. Siue autem abiecit, ſiue adicit, legitur p ſyncopam, ſcribetur ablato altero i, quia prima corripitur)& tingit aqua bulbum ſeruatum, ſupple cum gramine Eſt autem bolbus, ſpecies herbæ capitatæ, cuius cum multa ſint genera, vnū eſt, quod Epimenidum dicitur optimi in Africa ſaporis, incitat autem Venerem, vnde Martialis in diſtich. ſ.

Cum ſint tibi mortua membra,

Nil aliud bulbis, quam ſatur eſſe poteſ.

Quaſi dicat nō erigeris p eos,& demittit in orbem lapidis.ſ.molaris, cauum, id eſt excauatum,& inſpergit hic, id eſt mō, aut hinc, id eſt deinde, micas ſalis,& caſeum durus, aduſto ſale, adijcitur (hic ſcribetur duplici ij, quia ꝓducitur prima poſitione)& ſuperinſerit herbas dictas. ſ.ſic contutes,& ſulſit, & id eſt ſubnectit, læua, id eſt ſiniſtra manu, veſtē ſub, id eſt vſq.

falſo

falſo ſale,adijcitur)hic ſcribetur duplici ij.quia producitur prima poſitione)& ſuperinſerit herbas dictas ſ. ſic contuſas , & & fulcit,& id eſt ſubnectit,læua,id eſt ſiniſtra manu,veſtẽ ſub id eſt vſq; ad inguina,ſeroſa.i.piloſa (ſed q̃ ruſtici duros pilos hñt,maluit ſeroſa,quã piloſa dicere)dextera.ſ.manus,mollit.i.mollificat,& cõtundit primu piſtillo i.inſtrõ pinſendi, hoc eſt contundẽdi & frangendi allia fragrantia.i.multũ olentia, tum.i.deinde terit.i cõtundit oĩa pariter ſucco mixto. Manus.ſ.eius,it in gyrum.ſ.mortarij , & ſingula deperdunt paulatim proprias uires,quia accipiunt ſaporẽ mixtum, unde ẽt per ad mixtione liquidi,corrũpitur vſus olini,& unus color eſt.i.fit , è plurib.ſ.colorib.ſ.nec totus uiridis, quia fruſta.i.fragmẽta lactea,vt allij,porri,& cæpæ repugnãt nec nitens.i.nõ penitus albũ,de lacte.ſ infuſo,aut de fruſtris lacteis, quia.ſ.lac,aut cõfecto illa,uariatur à tot herbis.Spiritus.i.odor diffuſus,acer.i. vehemens,iaculatur i.in morem iaculi ferit acriter nares viri apertas,patulas,potius diceret,& damnata ſua prandia. i.eſcã prandij ſui,vultu ſummo.i.oculis flentib.propter cæpe,aut naſo cõtracto,pp allium,& tergit ſæpe manu.ſ ſua lumina lacrymantia.i oculos lacrymas emittentes,quas cæpe(vt dixi)excitat,& ipſe furens.i.inſaniens,p impatientiam,dicit cõuitia.i. contumelias,fumo immerito, quia, non pp fumũ, ſed pp cæpe,lacrymabat.Opus pcedebat.ſ.ad ſpeciem Moreti,& piſtillus.ſ.quo herbas cõtundit,non ibat iam ſalebroſus.i.aſper plenus ſalebris,ut ante,id eſt prius,ſupple,iuerat,ſed ipſe grauior ibat in orbeis lentos.i.tardantes,& conglutinãtes globos herbarum,ergo,quia.ſ.videt opus procedere, & ferè cõfectum,ipſe inſtillat guttas , ubi parſimonia eius oſtendit qui non effundit,ſed guttatim inſtillat guttas,oliui.i.olei palladij,id ẽ à Pallade inuenti,(producta primum olea dum.ſ.contẽderet cũ Neptuno de noĩe Athenarũ,& lis ad hoc deducta eſſet:vt is daret qui fœtũ utiliorem reipublicæ pduceret. Nã cum ille equum produceret,animal belligerum,hæc oleã paciferam, pferens victrix effecta,vrbi nomen dedit, nã Græce ἐλαία dicit)Et ſuperinfundit uires exigui i.modici aceti,atque commiſcet iterũ opus,& retractat mixtum,& circuit,tum demum.i.tunc tandẽ mortaria duob digitis,& contrahit diſtantia in unum globũ , vt nomen,& ſpecies conſtet.i.reſultet Moreti effecti,aut vt nomen,& ſpecies effecti cõſtet Moreti:Cybale.ſ. ancilla,ſedula.i. diligens exuit quoq;.i.etiam,operoſa interea. panem: quem Simulus recipit manibus lotis. & timore famis pulſo,hinc,id eſt deinde,& ſecurus,id eſt ſeorſum a curã , & ſolicitudine uectus in illã diẽ.i.pro tota illa die ambit crura ocreis.i.peronibus, parib.i.vtrique cruri aptis,aut æqualib.& tectus galero, id eſt pileo ruſtico,cogit iuuencos parẽtes,ſub iuga lorata, id eſt loris fulta.atque agit id eſt impellit eos,in ſegetes,id eſt terras fertiles,vnde eſt,Quid faciat lætas ſegetes,&c.condit terræ,id eſt in terram,aratrum,id eſt arat.

P. VIRGILII MARONIS HORTVLVS.

ADESTE Muſæ maximi proles Iouis: (marg.: † Laudẽ.)
Laudes feracis prædicemus hortuli,
Hortus ſalubreis corpori prebet cibos:
Varioſque cultus ſæpe cultori refert;
Olus ſuaue, multiplex herba genus
Vuas nitenteis,atque fetus arborum.
Non deſit hortis,& uoluptas maxima ,
Multiſq; † mixta commodis iucunditas, (marg.: cõmixta modis)
Aqua ſtrepentis vitreus lambit liquor:
Sulcoque ductus irrigat riuus ſata :
Flores niteſcunt diſcolore gramine;
Pinguntque terram gemmeis honoribus.
Apes ſuſurro murmurant gratæ leui;
Cum ſumma florum vel nouos rores legunt.
Fæcunda vitis coniuges ulmos grauat ;
† Textasve inumbra pampinus arundines. (marg.: † Textas)
Opaca præbent arbores vmbracula :
Prohibentque denſis feruidum ſolem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt ſonos;
Et ſe per auras cantibus mulcent ſuis.
Oblectat hortus,aduocat,paſcit,tenet,
Animoque mœſto demit † anguores graueis . (marg.: † Lãguores.)
Membris vigorem reddit:& † viſum capit. (marg.: † Viſus.)
Refert labori pleniorem gratiam;
Tribuit colenti multiforme gaudium.

ASCENSIVS.

ADeſte Muſæ &c.Opuſculum hoc,de laude hortuli,quamuis epigramma ſit, & congrue inter ſequentia epigrammata collocari poſſit,tamẽ,q̃a in Moreto, multa de herbis,& feracitate hortuli dicta ſunt,ad hæc conformia, nõ inepte illi cohæreat.Eſt ãt qualitas carminis , Iãbica trimetra ſenaria.Iãbica,ab iãbico pdominante,trimetra,q̃a ternas mẽſuras cõtinet,menſura ãt binos pedes, q̃a. n. iambus (vt Flaccus dicit in arte)pes citus eſt,iõ bini pedes, p vno metro.i.vna mẽſura computantur,eſt tñ ſenaria.i.ſenis pedibus conſtans. Recipere autẽ põt iambũ, locis omnib. ſicut in primo carmine , iambũ habet,in primo,ſecũdo,quarto,& ſexto locis.Recipit , & dactylum ac tribrachum,locis omnib.prætetquam nouiſſimo,ſpondeum vero,& anapæſtum locis precipue imparibus. ſed & ſexto loco ſpondeum,& eius loco trochæum admittit.Intentio eſt,deſcribere laudes hortubili.Ordo eſt.O Muſæ appoſitorie,proles maximi Iouis,& Mnemoſyne , videlicet(vt dicturus ſum in Epigrammate de muſarũ inuentis)adeſte i.auxilio ſitis,vt ſup.prædicemus laudẽ hortuli feracis.Hortus pbet corpori cibos ſalubres, & refert ſæpe cultori uarios cultus, & refert holus ſuaue.ſ.ad ueſcendũ,& multiples genus herbę,& vuas nitentis,atq; fętus.i.fructus arborum,vt poma,& nuces , &.i.etiam uoluptas maxima non deſit i. deeſt(ſic in Bucol.

Lac mihi non æſtate nouum,non frigore deſit)

Et iucunditas commixta multis modis nõ deſit hortis liquor vitreus.i.uitrei coloris,& tranſparentiæ æquæ ſtrepentis. i.cũ murmure decurrentis,ambit.ſ.hortulũ,& riuus ductus ſulco, irrigat ſata,flores niteſcunt in gramine diſcolore.i.diuerſorũ colorum,& pingunt terras gemmeis honorib.ſ.herbarũ,& florũ,honores aũt,pro venuſtatib.accipi ſolent,apes gratę.i.utiles,murmurant leui ſuſurro,cũ.i.qñ,legunt.i.colligũt, ſumma .i.ſummitates florũ,uel nouos .i.recenteis rores.vitis fęcunda grauat ulmos coniuges, q̃a illis in Italia maritantur. Eſt autẽ delicioſe dictum,ve,pro vel,pampinus.i.frons vitiũ,inumbrat arũdines textas.ſ circunquaque, arbores præbent umbracula vmbroſa,& prohibent ſolem feruidũ comis.i frondib. denſis. Aues garrulæ fundunt ſonos canoros,& mulcent ſe.ip, aures ſuis cantib.Hortus itaq; oblectat,auocat a curis, & vitijs, paſcit ſ.holerib.tenet.ſ.oblectamento,& demit animo męſto lãguores graues,& reddit membris,uigorem,& capit viſus,& refert labori pleniorem gratiam,quam.ſ.accepit : vt Cic.in off. dicit,Et tribuit colenti gaudium multiforme.

INCERTI AVCTORIS IN MOECENATIS OBITVM.

DEfleram iuuenis triſti modo carmine fata:
Sunt etiam merito carmina danda ſeni.
Vt iuuenis deflendus erat tam candidus, & tam

Longius annoſo viuere dignus auo.
Irreligata ratis nunquam defeſſa carina,
It, redit in vaſtos ſemper onuſta lacus.
Illa rapit iuuenes prima florente iuuenta:
Non oblita tamen ſed repetitque ſenes.
Nec mihi Mæcenas tecum fuit vſus amici:
† Lollius hoc ergo conciliauit opus.
llius. *Fidus erat nobis nam propter Cæſaris arma,*
Cæſaris, & ſimilem propter in arma fidem,
Regis erat genus Hetruſci: tu Cæſaris almi
Dextera, Romanæ tu uigil vrbis eras,
Omnia cum poßes tanto tam carus amico:
Te ſenſit nemo poße nocere tamen.
Pallade cum docta Phœbus donauerat artes.
Tu decus, & laudes huius, & huius eras.
† Vincit. *† Vincit vulgares † vincis Berillus arenas.*
† Vicisq; *Littore in extremo quas ſimul vnda mouet.*
peritus. *Quod diſtinctus eras, animo quoque, carpitur uno*
Diluuij, ac nimia ſimplicitate tua.
Sic illi uixere, quibus fuit aurea virgo:
Quæ bene præcinctos poſt modo pulſa fugit.
Inuide quid tandem tunicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?
† hoſpes. *Num minus urbis erat cuſtos? & Cæſaris † obſes*
Num tibi non tutas fecit in urbe vias?
Nocte ſub obſcura: quis te ſpoliauit amantem?
Quis tetigit ferro durior ipſe latus?
Maius erat potuiſſe tamen, nec uelle triumphos
† Maiores, maius abſtinuiſſe fuit.
† maiores magnus. *Maluit umbroſam quercum, nymphaſque canentes,*
Paucaq; pompoſi iugera certa ſoli.
Pierides, Phœbumque colens in montibus hortis
Sederat argutas garrulas inter aues,
† monimēta. *Marmora Mæonij vincunt † monumenta libelli:*
Viuitur ingenio, cetera mortis erunt.
Quid faceret? defunctus erat, comes impiger idem
Miles: & Auguſti fortiter uſque pius.
Illum piſcoſi viderunt ſaxa Pelori
† hoſtilis *Ignibus † hoſtiles reddere ligna rates.*
Puluere in Aemathio fortem uidere Phillippi:
Quam † tener ille fuit: tam grauis hoſtis erat.
† tunc ille tener. *Cum freta Niliacæ texerunt laxa carinæ,*
Fortis erat † circum, fortis, & ante ducem.
Militis Aeni fugientis, terga ſecurus
† circa. *† Tertius, ad Nili dum fugit ille caput:*
Pax erat? hæc illos laxarunt ocia cultus.
† Territus. *Omnia uictores Marte ſedente decent.*
Actius ipſe lyram plectro percuſſit eburno:
Poſtquam victrices conticuere tubæ.
Hic modo miles erat, ne poſſet fœmina Romam
Docalem ſtupri turpis habere ſui
Hic tela in profugos (tantum curauerat arcum)
Miſit ad extremos exorientis equos.
Bacche coloratos poſtquam deuicimus Indos,
Potaſti galea dulce iuuante merum.
Et tibi ſecure tunicæ fluxere ſolutæ:
Te puto purpureas tunc habuiſſe duas.
Sum memor, & certe memini ſic ducere Thyrſos
† Bracchia. *† Bacchida purpurea candidiora niue.*
Et tibi Thyrſus erat gemmis ornatus, & auro:
Serpentes edere uix habuere locum.

Argentata tuos etiam ſandalia talos
Vinxerunt certe, nec puto Bacche negas.
Mollius es ſolito mecum tum multa locutus,
Et tibi conſulto uerba fuere noua.
Impiger Alcide multo defuncte labore,
Sic memorant curas repoſuiße tuas:
Sic te cum tenera latum luſiſſe puella
Oblitum Nemeæ, iamq; Erimante tui.
Vltra nunquid erat? torſiſti pollice fuſos.
Leniſti morſu leuia fila parum.
Percuſſit † crebros te propter Lydia nodos. † crebra.
Te propter dura ſtamina rupta manu.
Lidia te tunicas iuſſit laſciua fluentes:
Inter lanificas ducere ſæpe ſuas.
Claua toroſa tibi pariter cum pelle iacebat:
Quam pede ſuſpenſo percutiebat amor.
Quis fore credebat, premere cum iam impiger infans
Hydros ingenteis uix capiente manu?
† Cumve renaſcentem tereret uelociter hydram † Tūc ne
Frangeret immanes, uel Diomedis equos?
Vel tribus aduerſis communem fratribus aluum
Et ſex aduerſa ſolus in arma manus? † aelidas
Fudit † aloidas poſtquam dominator Olympi
Dicitur in nitidum procubuiſſe diem:
Atque aquilam miſiſſe ſuam: quæ quæreret, ecquis
Poſſet † amaturo ſigna referra Ioui. † amaturo nimia, alij amori ſigna.
Valle ſub Idea dum te formoſe ſacerdos
Inuenit: & preſſo molliter vngue rapit,
Sic eſt: victor amet: uictor potiatur in umbra
Victor odorata dormiat inq. roſa,
† Victus aret: victuſque metat, metus imperet illi: † Victorē uictus metuat.
Membra nec in ſtrata † ſternere diſcat humo. † Cernere
Tempora diſpenſant uſus, & tempora cultus
Hæc homines, pecudes, hæc moderantur aues.
Lux eſt: taurus arat: nox eſt: requieſcit arator,
Liberat emerito feruida colla boui.
Conglaciantur aquæ; ſcopulis ſe condit hirundo.
Verberat egelido garrula vere lacus.
Cæſar amicus erat: poterat uixiſſe ſolute:
Cum iam † Cæſar idem quod cupiebat, erat. † Cæſar dat.
Indulſit merito: non eſt temerarius ille.
Vicimus: Auguſto iudice dignus erat.
† Argo ſaxa pauens poſtquam Scylleia legit.
Cyaneosq. metus iam religenda ratis. † Ergo.
Viſcera † diſſecti mutarat arietis † agno
Oetias, & ſuccis omne perita ſuis: † diſſecti agni.
His te Mecœnas iuueneſcere poſſe decebat.
Hæc utinam nobis colchidos † herba foret.
Redditur arboribus flores reuocantibus † æſtas † herba reuocant uitam.
Ergo non homini quod fuit ante, redit?
Viuaceſq; magis ceruos decet eſſe pauenteis? † ætas.
Si quorum in torua cornua fronte rigent?
Viuere cornices multos dicuntur in annos.
Cur nos anguſta conditione ſumus?
Paſcitur Aurora Tithonus nectare coniux: † Et modo &c. uſq. ad bigas, Illi uerſus in antea impreſſis Codicib. nō inueniūtur
Atque ita iam tremulo nulla ſenecta nocet.
Vt tibi uita foret ſemper medicamine ſacro:
Te uellem aurora complacuiſſe uirum.
Illius aptus eras croceo recubare cubili.
† Et modo punico rore leuante torum.
Illius aptus eras roſeas adiungere biges;

Tu dare purpurea lora regenda manu.
codicibus nõ inueniuntur. † *Tu mulcere iubam: cum iam torſiſſet habenas*
Procedente die reſpicientis equi.
† Tum. *Quæſiuere tori iuuenem ſic Heſperon illum:*
Quem nexum medio ſoluit in igne venus.
Quem nunc in fiſcis placida ſub nocte nitentem
Luciferum contra currere eernis equis.
Hic tibi corycium, caſias hic donat olenteis,
Hic è palmiferis balſama miſſa iugis.
Nunc precium candoris habes, nunc redditus umbris.
† Veh. † *Te ſumus obliti decubuiſſe ſenem.*
Ter Pylium fleuere ſui, ter Nectora canum
Dicebantque tamen non ſatis eſſe ſenem.
Neſtoris annoſi uixiſſes ſecula: ſi me
† Diſpenſante. † *Diſpenſata tibi ſtamina † nente forent.*
Nunc ego quid poſſum? tellus leuis oſſa teneto.
† nempe. *Pendula librato pondus & ipſa tuum.*
Semper ſerta tibi dabimus. tibi ſemper odores:
Non unquam ſitiens, florida ſemper eris.
Sic eſt Mecœnas fato ueniente locutus,
Frigidus, & iamiam cum moriturus erat.
Me ne, inquit, iuuenis primæui Iuppiter ante
Auguſtum Bruti non cecidiſſe fidem?
Pectore maturo fuerat puer, integer æuo,
Et magnum magni Cæſaris illud opus.
† Diſſidio alij diſſido. † *Diſcedo. vellemque prius, non omnia dixit:*
Incidit q; pudor, quæ prope † dixit amor.
† dici. *Sed manifeſtus erat moriens, quærebat amatæ*
Coniugis amplexus, oſcula, uerba, manus.
Si tamen hoc ſatis eſt, uixi te Cæſar amico:
Et morior dixit, dum moriorque ſatis,
Mollibus ex oculis aliquis tibi procidet humor.
Cum dicar ſubita uoce fuiſſe tibi.
† tibi. *Hoc † mihi contingat: iaceam tellure ſub æqua.*
Nec tamen hoc ultra te potuiſſe, velim.
Sed meminiſſe uelim uiuam ſermonibus illic.
Semper ero: ſemper ſi meminiſſe uoles.
† amore. *Et decet: & certa viuam tibi ſemper † amicus:*
Nec tibi qui moritur, deſinit eſſe tuus.
† quoq. *Ipſe † ego quidquid ero, cineres interque fauillas,*
Tunc quoque non potero non memor eſſe tui.
Exemplum uixi te propter molle beate:
Vnus Mecœnas teq; ego propter eram.
Arbiter ipſe fui: volui quod, contigit eſſe:
Pectus eram uere pectoris ipſe tui.
Viue diu mi care ſenex: pete ſidera ſero.
Eſt opus hoc terris: te quoque uelle decet.
† Sed. † *Et tibi ſuccreſcant iuuenes bis Cæſare digni:*
Et tradant porrò Cæſaris uſque genus.
† Et tibi ſecura quid. Ipſe. † *Sic ſecura tibi eum primum Liuia coniux:*
Expleat amiſſi munera rupta generi
Cum deus in terris diuis inſignis auitis:
Te Venus in patrio collocet alma ſinu.

ASC. ILlum. Octauius uicit Sex. Pompeium bello naualı io mari Siculo, Piſcoſi Alperi. Pelori. Pelorus ſummus eſt ex promontorijs Siciliæ, aduerſus Italiam. Rates. ſ. Sexti Pompeij. Puluere in Acmatio. Aematia, appellatur Theſſalia, ab Aemathone filio Deucalionis. Saxa notat Mecœnatem fuiſſe, ſecutum Auguſtum in bello cõtra Sex. Põpeium, p Agrippam, & fratrem, & cõmiſſa pugna, nõ longe a Charybdi, & Scylla, parte qua Pelorus Italiam reſpicit. Argo ſaxa paoens. Iaſon. Legit. i. nauigat, de Iaſone loquitur. Oetas. Oetas rex Colchórum filiam habuit Medeam. Oetas dicitur, ab Oeta. Theophraſtus ponit herbam in Aegypto qua reuiuiſcant homines. Iuba hiſtoricus tradit, ſuccis herbarum, reuocari homines ad vitam. Xanthus. i. hiſtoriarum ait, Draconis catulum. reuocatũ ad uitam, herba quadam, quam balim appellant. Colchidos Medea, in formam uetulæ mutata, intrauit Iolchõ regniam Peliæ regis Theſſaliæ, teſtans ſe miſſam ab Hiperboreis cum quibuſdam medicaminibus, ut faceret iuuenem Peliam, & ut fidem darent uerbis ſuis, experimento probauit. maſtauit. n. arietem, & in abeno coxit, & inde reſtituit in uitam. Pelias ſenex phanaticus, cupiens iuueneſcere properauit, ut id fieret, & ſic a Medea cæſus fuit.

P. VIRGILII
MARONIS EPIGRAMMA
DE VIRO BONO.

VIR bonus & prudens qualem vix repperis unũ
Millibus è multis hominum conſultus Apollo.
Iudex ipſe ſui: totum ſe explorat ad vnguem:
Quid proceres, quid leno procax, quid opinio vulgi,
Securus. mundi inſtar habens, teres atque rotundus;
Externe ne quid labis per lauia ſidat.
Ille, dies quam longus erit ſubſidere Cancri:
Quantaque nos tropico ſe porrigit in Capricorno:
Cogitat: & iuſto trutinæ ſe examine penſat:
Ne quid hiet: ne quid protuberet: anguins æquis
Partibus ut coeat: nil ut deliret amuſſis.
Sit ſolidum quodcunque ſubeſt: nec inania ſubtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina ſomnum:
Omnia quàm longi reputauerit acta diei.
Quæ præter greſſus, quid geſtum in tempore, quid non:
Cur iſti facto decus abfuit? aut ratio illi?
Quid mihi preteritum? cur hęc ſententia ſedit?
Quam melius mutare fuit miſeratus egentem
Cur aliquem fracta perſenſi mente dolorem?
Quid uolui, quod nolle bonum foret? vtile honeſto
Cur malus ante tuli? num dicto, aut denique vultis
Perſtrictus quiſquam cur me natura magis, quam
Diſciplina trahit? ſic dicta & facta per omnia
Ingrediens, ortoque a ueſpere cuncta reuoluens:
Offenſus prauis, dat palmam, & pręmia rectis.

HAec ille quæ tametſi arguta, & doctis ſatis eſſe poſſunt, tamen quoniam aridiuſcula, & nimium ieiuna, gallicæ iuuentuti, cui hanc oppellã recepimus videbuntur ampliori lucubratione omnia proſequamur, atque ut ſignificemus, quid hoc carmen contra tumidos animos, erectas ceruices faciat (aliud ſiquidem multo poeta intendere videtur) rem ipſam aggrediamur. Vir bonus, & ſapiens, Quiſquis inquit, uir bonus eſt, & ſapiens Iudex ipſe ſui, hoc eſt ſeipſum iudicat, quiſquis aũt iuſte rẽ quamuis iudicet, ipſam iuſta lãce penſitet, atq; diſquirat, ſanoq; iudicio ſit, oportet. Sed quis mortalium miſeriarum ſuarum pondus recte examinabit, nec animus ſummittẽs, ſeſe humilẽ præſtabit? Vt uerò fragilitatẽ noſtram cõſpiciamus. Plin io i. li. c. 8. ASC. ualis hiſt. uerba repetere lubeat, quæ hmõi ſunt, Cum omnia exequi humanus nequeat animus, principium iure tribuet hõi, cuius cã uidet cuncta alia genuiſſe natura magna, & ſæua mercede cõtra tãta ſua munera, ut nõ ſit ſatis æſtimare parẽs, ne melior hõi an triſtior nouerca fuerit. Ante oĩa unum aĩan tium cunctorum alienis uelat opib. ceteris uaria tegumẽta tribuit, teſtas, cortia ſpinas, villos, ſetas, pilos plumã, pennas, ſquã mas,

mas, uellere Truncos etiam arboreſq; cortice, interdũ gemino a frigorib. & calorib. tutata eſt. Hoĩem tñ nudum, & in nuda humo nat li die abijcit ad uagitus ſtatim, & ploratum ſolumq; tot animaliũ ad lacrymas, & has ꝓtinus a uitæ principio. At Hercule riſus ꝑcox illi, & celerrimus, ante quadrageſimam diem nulli dat Ab hoc lucis rudimento ꝙ ne feras quidem inter nos genitas, uincula excipiũt, & omnium membrorum nexus. Atq; infeliciter natum iacet manib pedibusq; deuictis, flens animal ceteris imperaturum, & a ſupplicijs uitã auſpicatur, unam tñ ob culpam, quia natum eſt. Heu dementia, ab his initijs exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos Prima roboris ſpes, primumq. tpis muons, quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmum cibis os? quãdiu palpitans vertex? ſummæ inter cuncta aĩalia imbecillitatis iudiciũ Iã morbi tot, atq; medicinæ tot contra mala excogitatæ, & quoq; ſubinde nouitatib. uictæ. Cetera ſẽtiũt naturã ſua, alia pnicitatẽ vſurpare, alia ꝑpetes volatus, alia vires, alia nare, hoĩem ſcite nihil pmiſit, ſine doctrina nõ fari, nõ ingredi, nõ veſci, breuiterq. non aliud naturę ſpõte, q̃ flere. Itaq. multi extitere, q non naſci optimũ cenſerent, aut quã ociſſime aboleri. vni a'antium luxus eſt datus, vni luxuria, & quidẽ innumerabilib. modis, ac p ſingula mẽbra, vni ambitio, vni auaritia, uni immenſa uiuẽdi cupido, vni ſupſtitio, uni ſepulturæ cura, atq; & poſt ſe defutura. Nulli uita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor confuſior, nulli rabies acrior. Deniq; cetera aĩantia iu ſuo genere probe degunt, congregati videmus, & ſtare cõtra diſſimilia Leonũ feritas, inter ſe nõ dimicat, ſerpentũ morſus, non petit ſerpẽtes, ne maris qdem belluæ ac piſces, niſi in diuerſa gñã ſæuiunt. At Hercule non homini ex hoĩe plurima ſunt mala: Hæc ibi. idem eiuſdem lib. 7. c. Miſeret, atque & pudet æſtimantem, q̃ ſit friuola aĩalium ſuperbiſſimi origo, cũ plerunque abortus cã fiat odor, lucernarũ extinctu, his principijs naſcũtur tyranni, carnifex his animus. Tu qui corporis uirib. fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidẽ eius exiſtimas, ſed partũ, tu cuius ſemp in uictoria mens, tu qui te deũ credis, aliquo ſucceſſu tumens, tãti tñ perire potuiſti, atqui & hodie minoris potes, quãtulo ſerpentis ictus dente! Aut & vt Anacreõ poeta Acino vuæ paſſæ, vt Fabius ſenator, ꝑtor in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus? Is demũ profecto, vitam æqua lance pẽſitabit, qui ſemp fragilitatis humanæ memor fuerit. Hæc Plin. Ex quib. ſi quis humanam condõnem penitioribus oculis intueri volet, modeſtior nimirũ euadet, qñ nihil homine fragilius reſpexerit. liquet itaq; qũo hoc vno verbo, ſi alum aduertimus, facile ſuperbiam exegerit. Nã & eccleſia ſancta, quo die nos ſummiſſiori aĩo facere vult, repetit illud, Memento homo qd cinis es, & in cinerẽ reuerteris. Neq; tamen facundiſſimus poeta, ſolam ſuperbiam in hoc opuſculo perſequitur, verum & modeſtiam, quã nunc humilitatem vocant, atq; oẽm bene viuendi rõnem præſcribit. Nam uelut imbecillitatis ſuæ memor inferiorẽ ſeſe, quã qui faſtu turgeat, æſtimabit. ita dignitatis ſuæ rõnem habens (& miſerrimus quiſque) multo ſuperiorẽ, quã qui peccati ſordibus ſeruiant, ſeſe iudicabat. Sis igitur iudex ipſe tui, & haud dubie inter ſuperbã mentis elationem, & abiectã humilitatẽ, medium (quæ modeſtia eſt) ſeruaueris, teque nõ ad inertiã, non ad ignauiã, non ad ſecordiam, nõ deniq; ad reliquas aĩorum peſtes, verum ad optimas quaſque operationes genitum, naturæ ſedulitate cẽſueris. Sed quia (vt inquit Saluſt.) Omnis vis nr̃a in animo, & corpore ſita eſt, animi imperio corporis ſeruitio magis vtimur, alterum, cum dijs, alterum, cum belluis cõe eſt, quo mihi inquit rectius eſſe vr̃, ingenij quàm uirium, opibus gloriã quærere, &c. iccirco cõſultiſſimus poeta noſter, nos ad animi ſtudia adhortatur, admonetq; vt patriam noſtram illam cœleſtẽ ſcrutemur, atq; admiremur, aſtrorumq. curſus, & potẽtias obſeruemus, q̃ res a primo illo præcepto, Iudex ipſe ſui, non abhorret, nam ſi (vt phyſici dicunt) ſuperioribus lationibus ferimur: & ad bene, ſecus ve agendũ, tametſi non ſubigimur, inducimur tñ, operæ pretium eſt illas noſſe, vt ſi ad bonũ duxerint faciles ſequamur, ſin ad malum, fortes reluctemur. Sanctũ igitur, & notatu dignũ uerbũ, Iudex ipſe ſui. Quod nimirũ olim Apollinis oraculo æquale habitũ eſt. Vnde Plin. 32. c. 7 naturalis hiſt. Rurſus mortales oraculorũ ſocietatem dedere Chiloni. tria eius præcepta Delphis cõſecrando aureis lr̃is, quę ſunt hæc. Noſſe ſe quenquã. Et, Nihil nimium cupere, Comitemq. æris alieni, atque litis eſſe miſeriam. Hæc Plin. Primũ præceptum a Iuuen. ſumitur, ubi inquit, E cœlo deſcẽdit γνῶθι σεαυτόν hoc eſt noſce teipſum. Sed Maro noſter vberius, inqt, Iudex ipſe ſui, plus. n. eſt ſeipſum iudicare, quàm noſſe duntaxat, oportet quem iudicemus, noſcamus, & in iudicio ab omni mentis morbo ſimus incorrupti, unde illud in Sermonib. Horatij:

Male uerum examinat omnis corruptus iudex.

Alterum Teren. in Andria, ſic uſurpat. Nam id arbitror apprime vita eſſe utile vt nequid nimis. Tertium vero, experientia nos docet. Sed Laertius in uita Chilonis aliter refert dicens, Sponſioni comes eſt iactura &c. quæ res nunc quoque multo uſu uenit. Verũ ne nimium philoſopher, redeo ad poetam, cuius ſingulas ferme voculas, elucidare conabor. [Vir bonus] vt grammaticuli dicunt, Vir, notat ætatem, ſexum, uel proprietatem. Aetatem, vt in Buc.

Hinc vbi te firmata virum iam fecerit ætas.

Quinta ſiquidẽ ætas, in homine uirilis dr̃. Sexũ, vt in 2. Aen. Matreſque, viroſq. Proprietatem, multiplicem notat, non cõiugalem, vt apud Comicos, Mi vir. i. marite. Nunc, animi magni ſignificationem habet: vt, Cum locus affuerit, te ꝑcor eſſe uirum. i. r. n. vir, cui & uirtutes animo, & vires in corpore plurimæ ſunt. [Bonus] Bonum dicimus, nunc a bonitate formæ, vt bona facies. i. formoſa. Nunc ab utilitate: ut, Et bello bona cornus. i. utilis. Nunc a bonitate ingenij, & artis. ut, Cur non Mopſe boni qñ conuenimus ambo. i. docti, & diſerti, ut bonus cytharœdus, bonus phyſicus i. peritus. Nunc a bonitate voluntatis, quẽ beneuolũ appellamus: vt, Adſit lętitiæ Bacchus dator, & bona Iuno. Aliqñ a multitudine: vt, At bona pars populi. i. magna pars. Deniq; quidquid cõueniẽs, aut vſui eſſe poteſt, bonũ nuncupamus. Vr̃ aũt hic accipi, uel ꝓ docto, & ſtudioſo bonitate ingenij, uel verius pro bonæ uitæ uiro, a bona animi uolũtate. Nã vt gñaliter accipias, nõ ꝓcedit, vt. n. inquit Cic. Vitandũ eſt, ne cuius genus poſueris eius ſpẽm ſicuti aliquã diuiſam, ac diſſimilẽ partẽ ponas in eadẽ partitione, ut hic ſi bonus, gñaliter accipitur, & pro ſtudioſo uirtutis, & pro docto, fruſtra adderet ſapiens. [Eſt ergo vir bonus, uir iuſtus honeſtæ uitę] Nã (vt inquit Cic. in offi.) In iuſtitia, uirtutis ſplẽdor eſt maximus, ex qua uiri boni nominaõt. Sed quia rari admodũ ſunt hmõi uiri, inquit. n. Iuuen. Rari quippe boni &c. Quia & rari ſunt ſapiẽtes. Vnde idẽ, Omnib. in terris q̃ ſunt Gadibus uſq; Auroram, & Gangen. pauci dignoſcere poſſunt vera bona, atq. illis multũ diuerſa remota. Erroris nebula &c. [Et ſapiens] Conſequens eſt, vt rariſſimus ſit, uir bonus, & ſapiẽs. Sapiens; ſi quidẽ multo ꝑſtantior eſt, quã ſciens. Nam q̃ ſapit eius qd ſit, experientiã habet. Expertus aũt (inquit philoſophus) certior eſt ſciẽte, uerbi grã (ne a ꝓpria ſignificatiõe recedamus) ſi ex phyſica demõſtratione cognoueris quemuis cibũ eſſe naturæ tuæ dulcem, & ſalubrem, iam eius rei ſciẽtiam habes. Sapientiam vero nõ priuſquã guſtaueris, atq; repertus fueris. Sic & rei honeſtæ, ſi certas cauſas certo noris: ſciẽs eris non prius tamẽ ſapiens, quã ea res tibi ſapiat, hoc eſt cordi, atque uſui ſit hanc rem. ſic in Officijs ſatis tangit Cic. teſtimonio Platonis, qui, Nõ ſolum, inquit, ſcientia q̃ eſt remota a iuſtitia, calliditas potius quã ſapientia, eſt appellanda, uerum & animus paratus ad pericula ſi ſua cupiditate, non utilitate cõi impellitur, audaciæ potius nomen habet, quàm fortitudinis. Ipſe quoque Cicero in Rhetoricis, ſic inquit: Moderatrix, omnium ſapientia rerum. Qualem &c. Quia igitur inquam tam rariſſimi ſunt boni, qui idem ſapientes intulit poeta per parẽtheſim.

Qualem vix repperis vllum
Millibus e cunctis hominum conſultus Apollo.

Parentheſis (ne quem lateat) eſt elegans interpoſitio ſentẽtiæ, qua remota, ſermo manet integer, vt hoc loco ordo eſt. Vir bonus, & ſapiens, iudex ipſe ſui &c. reliquum aũt quaſi p parẽtheſim interponitur. Eius aũt interpoſitionis cãm plerunque pathos, aut affectio parit: fit. n. quoties animus quauis paſſiõe cõmotus, cogitur ab eo qd dicere cœperat digredi. donec quomodo id patiatur indicarit, ut hoc loco poeta incipiens dicere. Vir bonus, & ſapiẽns, non potuit componere ſermonem ſuũ, donec quaſi acclamãs indicarit eiuſmodi uiri penuriã, & raritatẽ, dicẽdo, Qualẽ uix &c. Quib. uerbis neſcio quo apertius difficultatem reperiẽdi ſignificet. [Vix] Vix enim ſummam difficultatem præ ſe fert. Quod tamen uix factum, dicis factum ſit oportet, at quod quaſi factum nuncias, contigiſſe negas. Repperit. Reperire, & diligẽtiã inquirendi demõſtrat.

Eſt,

Reperit. Eſt.n.cõpoſitum,a re,& pario. Parere autẽ, eſt cũ difficultate
Pario. & molimine parare,ut mulier parit prolẽ, & uir fortis gloriã
Re. Reperire ergo,eſt rẽ perditã, aut deſtitutã reparare, qđ ut plu
rimũ ſane difficile eſt. Quia tñ particula,re, nõ ſemp importat
iterationẽ,ſed aliquando ſimplicis ſignificatũ nõ immutat
vt reuertor,unde iã primũ uertor, aliqñ contrarium eius
ſignificat, ut quoties uerbis additur quæ clauſuram connotant,
ut recludo,texo,& retexo, ſero,& reſero, uelo, & reuelo,
& texo,& retexo,contraria ſunt &c.Poſſemus dicere, repperit
hoc non eſſe ſecundo inuenit:ſed,inuenit duntaxat, & id
quidem cum difficultate Geminatur p, litera in preterito huius
uerbi,ut ſyllaba producatur, ſic etiam in reppuli, & in rettulit,
& in reddidi,d. Vllum. Hoc quoq; nomẽ ſummam rari
Vllum. tatẽ oſtendit.Eſt.n. per diminutionem, deductũ a uole unus,
vna,vnũ,ut ſit,quaſi quemuis unum.Millibus è cunctis. Hoc
uero quã maxime pondus difficultatẽ auget. nam parum eſſet,
talem repertum non eſſe in paruo hoĩm conſortio, ſed
maximũ eſt,uix ullũ repertũ millib. è cũctis hoĩum,quod additũ
vẽ,ne raros ea tẽpeſtate fuiſſe mortales, credas. Millia ergo,
inqt.hoĩum multa erant,(aliter.n non diceret cunctis) tñ,
vix ullũ repperit.Eſt autem mille interdũ (vt hoc loco)nomẽ
ſubſtãtiuũ,ſignificãs quaſi numerũ millenariũ. Eſtq; generis
neutri,& ĩ ſingulari indeclinabile,quo circa latine dices: mille
hominũ in prœlio deſideratũ eſt,mille eqrũ occiſum, mille
nũmũ uno cõuiuio abſumptum. In plurali autẽ idẽ nomẽ
declinat̃,hęc millia,horũ milliũ,his millibus,&c.quia,ego ſubſtantiuum
eſt.efflagitat adiectiuum eiuſdem generis, numeri,
& caſus.Aut ſubſtãtiuũ genitiui caſus, ut mille virum, ubi
ſi Gellio credis,nõ dices uirorũ,genitiuus. n. ſecundæ declinationis
cũ nominib.numeralib. fere ſincopat̃: vt mille denarium.
Eſt & mille interdũ adiectiuũ generis oĩs, pluralis duntaxat
numeri,& indeclinabile,ut mille fœminæ, mille capita.
Hominum,(Vt de ſingulis quid dicã) põt addi ſuperiorib.
Hominũ. ut ſit, Milliq.è cũctis hominũ,& inferioribus,ut ſit, Hominũ
cõſultus Apollo,Habuit autẽ olim,hoĩs in genitiuo, ut apud

Vulgaris in ſilvis miſerum mandebat homonem. (Enn.

Cõſultus Conſultus Apollo.Expreſſa auxiſis,quid.n.rarius, ſi hominũ
conſultus Apollo.uix è cũctismillib. hominũ reperit ullum,
qui ſit uir bonus & ſapiens. Si quidẽ mortaliũ quiſquã huius
viri indaginẽ ſumpſiſſet. poſſet aut uecordia,aut imperitia,&
Conſulo. nullum repperiſſe. Conſultus.Deflectitur a conſulor,hoc ẽ interroger
conſiliũ. Nã is cõſultus dr̃, qui conſulitur, ueruntamen,
quia qui cõſulitur, ſępe conſulit. i. cõſilium dat. Valla
docet cõſultũ,ĩ actiua ſignificatione accipi. Nihilominus tñ,
ſicut conſultor eſt,qui conſilium rogat: ita conſultus, qui conſilium
rogat̃, rogatus autẽ dare ſolet. Eſt autẽ uerbũ, cõſulo,duplicis
ſignificationis.Cum datiuo.n.eſt cõſilium do, aut ſi ad
inanima (quod ſæpe fit)referatur,prouideo,ut conſulẽ honori
& rebus meis.Cum accuſatiuo autem eſt cõſilium rogo, ut cõſule
medicum probatũ. Certũ eſt autẽ Apollinẽ a multis olim cõſultũ
eſſe.unde & eius oracula,ſunt reſponſa orantib.data. A-
Apollo. pollo.Eſt autem Apollo,ſol ipſe,de quo in Georg.

Solem quis dicere falſum audeat? &c.

Plinius autem credit,nõ aliũ eſſe naturæ deum,ac ipſum ſolẽ.
Macrob.& in Saturnalib.docet omnium numinũ poteſtates,
ac nomina uni Apollini cõpetere poſſe. Eius propriũ epithetõ
apud Græcos,eſt Phœbus:habet multa adiectiua a locis in quibus
colit̃,ut Gryneus, Tymbreus, Delius, Delphicus, Clarius,
Lycius,&c.ut uero quid Pli. de Deis ſentit,referamus,eius uerba
ſunt eiuſmodi in 6.&7.capitibus 2.libri naturalis hiſtorię.
Inter terram, cœlumq. eodẽ ſpiritu pẽdẽt certis diſcreta ſpatijs
ſidera, quæ ab inceſſu uocamus errantia,cum errent nulla
minus illis.Quorum medius,ſol fertur ampliſſima magnitudine
ac poteſtate,nec tẽporum mod o,terrarumq;,ſed ſiderũ
& ipſorum,cœliq; rector,hunc mundi eſſe totius aium,ac planius
mentẽ hunc principale naturę regimẽ, ac numẽ credere
decet,opera eius æſtimantes,Hic lucẽ reb. miniſtrat aufertq;
tenebras,Hic reliqua ſidera occultat.Hic uices tẽporum, annumq.
ſemp renaſcẽtẽ ex uſu naturę tẽperat. Hic cœli triſtitiã
diſcutit,atq; & nubila humani animi ſerenat.Hic ſuum lumẽ
ceteris quoq; ſiderib. ſerenat,pclarus,eximius, omnia intuens,
omnia ẽt exaudiens,ut principi literarum Homero placuiſſe
in eo uno uideo.Quapropter effigiem dei, formãq; quærere
imbecillitatis humanæ reor. Quiſquis eſt deus (ſi modo
alius eſt)& quacũq; in parte,totus eſt ſenſus, totus ẽ uiſus,totus
auditus,totus alæ,totus animi,totus ſui.Innumeros quidẽ
credere,atq; & ex uirtutib. uitijsq; hoĩum, & pudicitiam, concordiã,
mentem,ſpẽ,honorem,clementiã,fide aut(ut Democrito
placuit)duos oĩno pœnam,& beneficiũ, maiorem ad ſecordiã
accedit.Fragilis, & laborioſa mortalitas in partes iſta digeſſit
infirmitatis ſuæ memor vt portionib.coleret quiſq; quo
maxime indigeret.Itaq;nomina alia,alijs gẽtib.& numina in
iiſdem innumerabilia reperimus.Hæc & plura alia Pli.Ex quibus
(quod ad rem nĩam facit)palam eſt Apollinẽ,qui idem ſol
eſt,omnia ſcrutari,ideoq.uera poſſe iudicare,quocirca mirandum
eſt,qđ uix ullum reperit &c. Tangit autẽ Socratẽ, qui cũ
philoſophiam de cęlo in terras deuocaſſet,hoc eſt ab aſtrorũ,
nimia indagatione,& a naturalium cauſarum,moroſa inquiſitione,
nos ad noſtri cognitionem inuitaſſet,moralemq.philoſophiam,
quam ethicam uocãt,docẽdo, & faciendo inſtituiſſet.
Cerephonti eius diſcipulo Apollinem conſulenti,quẽ in terris
ſapientem cenſeret, ſapientiſſimus omnium pronũciatus
eſt:quæ res illi ſummam inuidiam protulit, falſoq. criminatus,
cicuta in carcere Athenienſi,diẽ clauſit. Mortuus uero æ-
nea ſtatua donatus eſt.Iudex ipſe ſui.Iudex dr̃,qui ſm leges,&
iura,iudicat de his quæ p cauſidicos ultro,citroq. habita sũt.
Arbiter,libere iudicat,ex ſentẽtia voluntatis,& rõnis ſuæ.[Ipſe]
Hic multis vacare uideret̃,quia ſatis eſſet, Vir bonus,& ſapiẽs
eſt iudex ſui,ſed ſi bene reſpexeris, miram emphaſin habet.
Eſt n.ſenſus, Vir bonus,& ſapiens,eſt iudex ſui,ipſe, inquam,
ſui,quia non vult ab alijs iudicari. Vnde Hora.in Epiſt.

Sed uereor ne cui de te plus quam tibi credas:
Ne ve putes alium a ſapiente,bonoque beatum. Et Perſ.
Examenq́, improbum in illa
Caſtiges Trutina,nec te quæſiueris extra.

Sic etiam diceres.

Rex ipſe mihi literas,ad te dedit.

Ipſe,inquam, hoc eſt non alius nomine regis. Quare autẽ a ſe
iudicetur,vir bonus in pmptu eſt,quia qui ab alijs iudicatur,
inuiti peccata deſerũt,quæ uir bonus ſui iudex,ſpõte ſua contemnit.
vnde illud in Epiſtolis Horat.

Oderunt peccare boni,virtutis amore.
Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Eſt autẽ pronomẽ,ipſe,trium perſonarum,ſicut apud Græcos,
quod idem ſignificat, αὐτός Primæ,ut.En ipſe capellas Protinus
æger ego ipſe i.ego.Itẽm & ipſum,Ludere quæ uellẽ calamo
permiſit agreſti. Ipſũ m.i me. Secũdę,vt in 6,Aen.Ipſe canas
oro.Ipſa.i.tu. Tertiæ,vt,Pollio,& ipſe facit noua carmina
&c.Declinabatur olim ipſus,ipſa,ipſum, Plautus etiam comparationem
dedit,dicens:In Trinumo ipſiſſimus, ubi etiã ipſius
ponit̃.Habent autẽ hæc tria pronomina,ille,ipſe, iſte, hoc *Ille.*
elegatiæ.Quod ille,notat ſummã nobilitatem, & rem de qua lo- *Ipſe.*
quimur notiſſimam,vt,Alexander ille Magnus.Cato ille Cen *Iſte.*
ſorius.Ipſe autẽ,emphaſim habet,& excellentiam,vt, Ioue minus
ab ipſo.i.magno,ſecundum Seruium. Iſte uero contemptum,
vt docet Don.præ ſe fert:vt, Quid iſtud,inquam ornati
eſt? Virg. Vel,quid pexis iſtis?quaſi uilibus. Adde ꝙ ſicut hic
cum omnib.aduerbijs,& caſib.ad primam perſonam,& ad eũ
locum quo ego ſum, pertinet,ut,hoc caput i.meum, omnes q̃
hinc ſunt.i.apud me,&c. Sic iſte,refertur ad ſecundam perſonam,
vt, iſtud caput.i.tuum, & aduerbia inde deducta ad locũ
in quo tu es,vt,Velim ſcire quid iſtic fiat, q̃a nemo iſtinc huc
venit. Et ille,cum ſuis,tertiam perſonã ab utroq;inter quos eſt
ſermo, remotam,reſpicit,vt.docet Valla,Sui, pronomen reci- *Sui.*
procum eſt primitiuũ, tuncq; bonam reciprocationẽ eſſe cognoſces,
quando addere poteris in eodem caſu obliquos pronominis
ipſe:vt,Iudex ipſe ſui,id eſt ſuiipſius. Quiſq. fauet ſibi,
hoc eſt ſibiipſi.Quiſq; amat ſe.hoc eſt ſeipſum,&c. Ponit̃ itaq.
ſæpe cum pronomine ipſe, ut hic, & cum nomine quiſque,cũ
quo etiam ſuus,ſua, ſuum, adiectiuum reciprocum eleganter
ponitur:vt,Cuiq.ſuus mos eſt.Item,Trahit ſua quenque uoluptas
&c.eſt ergo hic bona reciprocatio,Neque in hac ſignificatione,
benedixeris.Iudex ipſe ſuus. Vnde,licet longior fiam,
operę precium eſt,ſemel naturam vocabulorũ exponere,& poſtea
huc remittere.Scies igitur,ut docet Valla,genitiuum,om- *Significatione genitiuorũ.*
nem,aut actiue,aut poſſeſſiue,qđ ferè idem putat,aut paſſiue
ſignificare.Actiue:ut,productio,& creatio Dei,quia Deus producit,
& creat. Poſſeſſiue:vt,regnum Dei,quia deus regnat,Paſſiue,
ut timor Dei,quia Deus timetur,nec timet. Iſti autem genitiui
mei,tui,ſui,noſtri, & ueſtri, quando ſunt primitiui tantummodo
paſſiue ſignificãt.Ideoq. conſtrui uolunt cũ dictione
paſſionem inferẽte,vt cum verbo regente genitiuum,vt re-

cordare

cordare mei, memento mei, miſerere mei, indigeo tui &c. Itẽ cum verbali ab actiuo verbo deducto tam adiectiuo q̃ ſubſtãtiuo. Adiectiuo, vt, cupidus mei, amans mei, neſcins mei, quado ego, cupior, amor, neſcior. Subſtantiuo: vt, amor tui, deſideriũ mei &c. quando tu amaris, ego deſideror. Item cum nominib. quæ partitionẽ, ſeu diuiſionem, q̃ quædam paſſio eſt, inferũt, vt pars mei, aliquid mei, quidquid mei, in quib. ego ipſe, & nõ res mea, ſignificatur partiri, niſi forte fuerit genitiuus ſubſtantiuus, à neutro meum. Et qd dici de mei, dicetur & conſimili modo de alijs quatuor, vt, Iudex ipſe ſui, quia ipſe iudicatur. Contra, genitiui mis, tis, ſis, qui nunc obſoleti, & quib. aliquãdo vtimur, noſtrum, & ueſtrum, tm̃ actiue, aut poſſeſſiue ſignificabant. Et quia abſoleti ſunt, ponimus pro ipſis poſſeſſiua meus, tuus, ſuus, noſter, & veſter Qñ ergo aliquid poſſideo, nõ dicam mei, ſed meum, vt liber meus, non mei, ſimiliter, quando quid ago, vt, amor meus in te. i. quo ego amo te. Bene ergo dictum eſt, Iudex ſui. [Totum ſe explorat] Totum ſe. i. omne partem ſui, Totum. n. magnitudinẽ reſpicit, vt, totum cælum. Omne, vero, multitudinem, vt, oẽs homines. Confunduntr tñ vt in tertio Aeneid. Tonitru cœlum omne ciebo, id eſt totum. [Explorat] Explorare, eſt inquirere, & ſcrutari. vnde explorato res, ſi tñ ad originem reſpexeris, affectuè hic poſitum videbis. Componitur. n. ab ex, ſiue extra, & ploro, quaſi ſit, ꝑplorando in amaritudine animæ, uitam anteactã recogitare, q̃ prima pœnitentiæ pars eſt, altera quę cõfeſſio, ſequitur ſaltem tacita ibi. Non prius in dulcẽ &c. Tertia, q̃ ſatiſdatio dr̃, habetur ibi, Offenſus praui Complementum vero, & vltima pars, q̃ eſt, perſeuerantia in virtute cõſequitur. Dat palmam, & p̃mia rectis. Nullus. n. niſi vſque in finem legitime certauerit, coronabitur, nam palma, & præmia conſummationi debent̃, Itaque à viro ante Chriſtum defuncto Chriſtianæ religionis forma præſcribit̃ [Ad vnguẽ,] Id eſt ad perfectionem, quę res ſatis a Calderino deducitur Qd aũt hic metaphora a marmorarijs fiat patet, nã ſequitur, Nec inania ſubtus Iudicet &c. [Quid ꝓceres] Quid (vt omnia iam dicam) & oĩa eius compoſita, vt qd quid, aliquid, nequid, ſiquid, ecquid, nunquid, quilibet, quidq; &c. ſubſtantiua ſunt, ideoq; cum adiectiuo eiuſdem caſus, aut cum ſubſtantiuo genitiui caſus, conſtruunt̃: vt quidquid honeſtum, quidquid lucri non autem lucrum, ſed quodcunque lucrum. Quod. n. & omnia eius compoſita adiectiuum eſt, & vult ſubſtantiuum eiuſdem caſus: vt aliquod animal refugit autẽ adiectiuum, niſi ſubſtantiue ponatur, vt quodcunque honeſtum &c. De compoſitis vero a quis, & qui, & eorum declinatione, ſcies Quis, duob. modis componi. Primo vt ponatur in ſecunda parte cõpoſitionis, & hoc cũ his quinq; particulis, ec, vt ecquis: ne, vt nequis: num, vt numquis: ſi, vt ſiquis; ali, vt aliquis, & hoc modo in nominatiuo ſingulari, fęminini generis, & nominatiuo, & accuſatiuo pluralib. neutri generis, inuenies qua, nõ quæ, vt ſi qua cauſa, ſi qua fata, non ſi quæ. Secũdo, vt eſt prior pars cõponens, & ſubdũtur hæ particulæ, quã, vt quiſquam, que, vt quiſque, piam, vt quiſpiam, putas, vt quiſputas, & ipſum quis, vt quiſquis, quod raros caſus habet, vt docet Valla, vt quiſquis, quidquid, quenque, quoque, quaqua, quoquo, quoſquos, quæque, quibuſquibus, & reliquos addere poſſis. Et cum his particulis non ponitur qui, ſed cum dam, vt quidam, vis, vt, quiuis, cunque, vt quicũque, libet, vt, quilibet, & tam compoſita a quis, q̃ a qui, habent in illis caſib. dictis, qñ in priori parte ponũtur, non qua, ſed quæ, vt quædam mulier, non quadam, quædam poma, non quadam, optima quæque dies, nõ optima quaq;. Quiſquę aũt caret genitiuo pluraIi, ſed ꝓ eo vtimur ſingulari auctore Valla. Et licet oĩa relatiua, & interrogatiua generis nata poſteriorem partẽ in cunq; reſoluant auctore Priſciano, vt quantuſquantus, quantuſcunq; vbi, ubi, vbicunque. Quiſquis tñ non ut quiſcunq; nec qdqd, quidcunq; ſed illud fit quicunque, hoc quodcunque, proptерea quodcunq; ponitur cum, qui, non cum quis, ſed quod deflectitur a qui, non a quis. Quæ ſic differunt, qd qui, & qd ponũtur ſæpe relatiue, quis aũt, & quid nunquam relatiue, ſed uel indefinite, vt neſcio quis ſis, uel quid agas, uel interrogatiue, vt quis es? quid agis? ſimiliter, & ablatiuus a qui, vt a qui ſcis hoc? id eſt quomodo [Proceres] Proprie ſunt capita trabium eminentia in muris, & pondus ædificij ſuſtinentia, a quib. primores ciuitatis, proceres appellantur. Vaniq; læuis &c. Vanũ eſt adiectiuum vulgi, nihil enim eo vanius in ij. Aen.

Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

Veruntamẽ (vt docet A. Gellius) uani ſunt, non (vt vulgus putat) deſipientes, aut hebetes, aut inepti, ſed vt veterum doctiſſimi dixerunt, mẽdaces, & infidi, & læuia, inaniaq; ꝓ grauibus & ueris aſtutiſſime componentes &c. in ij. Aeneid.

Nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit, uanum etiam, mendacemque improba finget.

Leuis opinio uerisſimile eſt, vt uani vulgi ſit leuis opinio. Leuis aũt priori breui ſignificat ſine pondere rẽ q̃ faciliter uento huc illuc agitatur. unde fit translatio, vt leuis, dicatur inconſtãs facilis in verbis, factis, aut morib. Sed qñ leuis habet priorem longam, ſignificat politum, non aſperum, vt paulo poſt: Per leuia ſidat. Bene autem dat vulgo opinionẽ, quę falſorũ eſſe poteſt, nõ autem ſcientiam, quæ verorum duntaxat eſt, ſed neceſſariorum. Vulgi Vulgus dicitur, quaſi vilis grex, & eſt incerti generis. Aliquando maſculini: vt in ij. Aen.

Hinc ſpargere voces in vulgum ambiguas.

Sæpiſſime neutri (qd Seru. tñ contra artẽ eſſe docet) vt j. Aen.

Sæuitque animi ignobile vulgus.

Securus Ordo eſt. Vir bonus, & ſapiens eſt ſecurus. i. non curans, quid ꝓceres, ſup. gerant, & quid leuis opinio vulgi agat. Docet aũt Valla in orõnib nonnunquã uerba deeſſe, qd tunc ẽt (licet pathos nõ ſit) licite cõtingit, quãdo generale uerbũ intelligit̃, unde ſubſtantiuũ uerbũ (Priſciano teſte) facillimæ intellectionis eſt: ut, Nunc fama minores Italiam dixiſſe dicis de noĩe gentẽ. Nunc fama, ſubaudi eſt. Similiter 9 Aen. Talia ꝑ Latiũ, faciliter intelligatur, gerũtur, unde pulchrã eclypſim eſſe cẽſet Seruius, ſic hoc loco facillime intelliges, gerant, faciant, uel agant, uel apud Plin. Iuniorẽ. Studes an piſcaris, an uenaris, an ſimul oĩa ſubauditur, facis. Pathicis aũt orationibus legitima eſt eclypſis, quæ in alijs quoq; admittitur, ſi obſcuritatẽ nõ faciat. Securus dr̃, qui eſt ſeorſum a cura nequidquam ſolicitus, neque eſt idem quod tutus. Nam ſi inter mille pericula ignatus gaudia ducis, ſecurus es, nõ tutus. Cõtra, ubi nullus eſt hoſtis, ſi multos inſtare formidas, tutus es, ſecurus nõ es. Eſt ergo uir bonus, nõ implicitus negocijs nihil ad ſalutẽ facientib. talia. n. non curat, qm̃ tales curæ dehortarentur a perfecta ſapientia, unde Flaccus in epiſtola ad Florum.

Quod ſi frigida curarum fomenta relinquere poſſes,
Quo te cæleſtis ſapientia duceret, ires
Hoc opus hoc ſtudium parui properemus, & ampli,
Si patriæ volumus, ſi nobis viuere cari.

Mundi inſtar habens Mundus, dr̃ ornamentum, unde mũdus muliebris, cõplectitur quidquid ad muliebrẽ ornatũ ſpectat. Totius ẽt uniuerſi congeries, ꝓp uarios ornatus, mũdus appellatur. Legitur ẽt (vt meminit A. Gellius) præcipue in priori ſignificato, & hoc mundũ. De mũdo ſic in naturali hiſtoria Pli. Mundũ &c. & hoc qd alio noĩe cœlum appellari libuit, cuius circumplexu teguntur cuncta, numẽ eſſe credi par eſt, æternũ, immenſum, neq; genitum, neq; interiturum unquam. Huius extra indagare, nec intereſt hominum, nec capit humanæ coniectura mẽtis. ſacer eſt æternus immẽſus totus in toto, imò uero ipſe totũ infinitus, ac finito ſimilis, oĩum rerũ certus, & ſimilis incerto, extra, intra, cũcta, cõplectens in ſe, idemq; rerũ naturæ opus, & rerũ ipſa natura, furor eſt mẽſuram eius, animo quoſdã agitaſſe, atq; ꝓdere auſos &c. Hactenus ille. Rectè igitur Virgi. dicit ſapientẽ hẽre inſtar mundi. Quia ſicut mundus vndiq; ſui plenus eſt, & ſolidus, uſq; adeo ut pleriq; philoſophi oĩa unũ eſſe dixerint Et ſicut extra mũdũ nihil eſſe cõſtat, ita uir bonus, & ſapiẽs, quidquid deſideret (nihil. n. in hac mortalitate circa uirtutẽ, & bonam doctrinam quærit) in ſe hẽt. Vnde nota eſt Biãtis ſnĩa, Sapientem oĩa ſua ſecum ferre. Stoici quoq; dicũt, in quo uirtus eſt, ei nihil deeſſe. Solumq. ſapiente eſſe diuitem, prius ſic Cic. cõfirmat, Quã ob rem ut im ꝓbo ſtulto. & inerti nemini bene eſſe põt, ſic bonus uir, & ſapiens, & fortis, miſer eſſe nemo põt. Nec uero cuius uirtus, moresq; laudandi ſunt, nõ laudanda uita eſt. Neq; porrò fugienda uita eſt, quæ laudãda eſt. Eſſet aũt fugienda, ſi eſſet miſera, q̃ ob. rẽ quidquid eſt laudabile, idem & beatum, florens, & expetendũ uideri debet, ſcđm Paradoxum ſic fundatur. Contentum eſſe ſuis reb maxime ſunt & certiſſimæ diuitiæ, ſed ſolum ſapientem conſtat eſſe ſuis rebus contentum, ergo ſoli ſapienti maximæ ſunt diuitiæ, maior eſt Cic. in Parad. minor eſt poetæ nũ qui dicit, Sapientem eſſe teretem, atque rotundum. De ſapiẽte idem ſentit Hora. in Epiſt. ubi inquit.

Ad ſummam, ſapiens uno minor eſt Ioue diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,

[Inſtar] Inſtar nomẽ indeclinabile eſt, ſignificãs (vt docet Valla) hoc

laſ hoc complexum ad æquiparationem, vel ad menſurã. Conſtruiturq; cũ genitiuo nec præponiť præpoſitio ad, vt inſtar mõtis.i.ad magnitudinẽ montis. Nõ ergo dices, ad inſtar mõtis, vt vetuſtiores, nec expones, inſtar mõtis.i.ad ſimilitudinẽ, vt Seru.ineptius, ſi Vallæ ſuffragandũ eſt. Verũ hoc loco melius dixeris, inſtar mundi.i.ad ſimilitudinẽ, & formã mundi, quã ad æquiparationẽ, quis &c.n æquiparet mundum, & licet Valla dicat ſe nõ audere dicere, tabulã depictã eſſe inſtar orbis terrarũ. Virg.tñ dicit ſapientẽ hře inſtar mundi. Vt autem eſſe, quaſi in ſtatũ, & figurã, unde inſtauro, qđ eſt in ſtatum

In. priorem reddo. In, aũt hoc mõ cũ accuſatiuo cõſtructum ſignificat ad ſimilitudinẽ, vt in 6. Euboicæ latus igneus rupis

Teres. Rotũdus ſo antrũ.i.ſimilitudinẽ antri. [Teres atq; rotũdus] Teres dr̃ longus, & rotondus, qualis interdũ haſta, rotũ da figura eſt, orbicularis, & ſphærica, qualis pilæ qua ludimus. Eſt ergo vir fortis, vndiq; pleons, habens oẽs dimenſiones ſolidas. qui.n.rotundus eſt, illi nil deeſt, nec ab ante, nec a retro, nec a dextra, nec a ſiniſtra. Quĩ uero teretẽ hẽt formã, illi nihil deeſt inter ſurſum, & deorſum. oblongũ.n eſt. Iõ aũt, teres, atq: rotundus eſt. [Externe ne quid labis p leuia ſidat] Res externa eſt extrinſecus adueniens. [Labes] Labes. di vitiũ qđ in deteriorẽ cõditionẽ nos cogit dilabi. Honeſtus aũt ſermo eſt, quoties adiectiuũ partitionẽ ſonat, ponať potius in neutro gñe, & ſubſtantiuũ in genitiuo, quã ambo in eodẽ caſu, vt libentius dixero, aliqd uini, quam aliquod vinũ, ſic hic, ne quid externæ labis quã, ne qua externa labes. Læuia. (vt i adiai) polita ſunt, & nõ aſpera, qualia oĩa molliter tangi poſſunt: vt, Læuis facies quã barba nõ veſtit. Si ergo ſapiens hẽt inſtar mũdi neceſſe eſt vt ſit læuis. Quia (vt docet philoſophus) ſi ultimi mobilis connexum ſit rugoſum, aſperũ, aut anguloſum, neceſſe eſſet vt extra ipſum eſſet locus, in quẽ ſeſe reciperent anguli extantes dum ipſum moueretť, quod maxime inficias it. Si vero læuis ſit, hoc eſt nihil extantis habens, tñ non ſatis eſt, ne qđ p læuia ſidat; quoniam poſſit eſſe rimoſus, aut fiſtuloſus, atq; ita fatiſcens rimis externam labẽ accipere. Quocirca dicetur paulò poſt. Sur ſolitum quodcũque ſubeſt &c. [Sidat] Sidere, proprie eſt de-

Sidat. ſcendere ad capiendã ſedem, & in ea requiem. Vnde aues dũ repoſitorium captant, ſidere dicuntur, ut in 6. Aen.

Gemina ſuper arbore ſidunt.

Item profugi in quas terras migrãt, cõſidere dicunť, vt 1. Aen.

Vltis, & hic mecum pariter conſidere regnis?

Prætgrea feces, & limus ſidere, ſiue ſubſidere dicuntur, dum ad ima deſcẽdunt, fundoq; incubãt. Proprie ergo, & affectate omnia dicta dum labẽ ſidere teſtať, quaſi admoneat, tametſi ſordes leniter ſubſidant, difficulter tamẽ expurgari poſſe. Habet (vt monet Vallen.) hoc verbũ in præterito, ſedi, ſicut ſedeo, tametſi creditu eſt carere præterito. Hæc aũt omnia quæ Maro de uiro bono, & ſapiẽte dicit. Hora.ĩ Serm. habet, vbi inqt ſic:

Quiſnam igitur liber? ſapiens ſibi qui imperioſus,
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent.
Reſponſare cupidinibus, contemnere honores.
Fortis & in ſeipſo totus teres, atque rotundus.
Externi ne quid valeat per læue morari.
In quem manca ruit ſemper fortuna &c.

[Ille diem] Quia virum bonũ, ocioſum eſſe nõ decet. Virtutis (.n. inquit Cic. in Off.) laus in actione cõſiſtit. Nec uirũ ſapientẽ verſari in pecunia cumulãda, quam (vt Sal.) Nemo vnquã ſapiens deſiderauit. Et de qua Cic. Nihil, inquit, eſt tam anguſti animi, tamq; parui, quã amare diuitias. Iccirco optimus poeta, oſtẽdit munus uiri boni, & ſapiẽtis, dicẽs, Ille diẽ &c. Simili mõ Hor. ſermone, & ſtudiu uiri boni deſcribit ĩ Satyris, dicẽs:

Sermo oritur non de domibus, villis ne alienis,
Nec male nec ne lepos ſaltet, ſed quod magis ad nos
Pertinet, & neſcire malum eſt agitamus, vtrum ne
Diuitijs homines, an ſint virtute beati.
Quid ve ad amicitias, vſus rectum ne trahat nos.
Et quæ ſit natura boni, ſummumque quid eius, &c.

Virgilius aũt dicet ſapientem oportere aſtroru eſſe peritũ, nec

Dies præ. vacat rõne, qñ ſi ipſorum ignari fuerimus poſſent nos in laqueos illicere. Sapiens aũt dominabitur aſtris. Dies naturalis 24 horas cõp ectitur, quibus Sol.12. ſigna Zodiaci, circumit. Initiũ diei, alij ab initio lucis, alij à medio lucis, alij ab initio noctis alij a medio eius faciunt, vt.n. recitat Macr. in Saturo. M. Varro in 2. lib. rerũ humanarũ, ait, Qui ra media nocte ad proximam mediã noctem nati ſuni, uno die nati dñr. Item dicit. Ab occaſu ad occaſum Solis, Athenienſes diem finire Babylonios, ab ortu ad ortum. Vmbros, a meridie ad meridiem. Prima igiť pars diei, more Romano, erit ſtatim poſt mediam noctem. Deinde dr̃ gallicinium, quo galli canũt, tũ conticiniũ, quo oĩa tacent. tũ diluculũ, qñ lux primũ a tenebris dignoſcitur. Deinde aurora, qñ aurora incipit rubeſcere, tũ manete in

Mane. oriẽte Sole, mane dr̃, vel amano, noĩe qđ ſignificat paſturo, & taeite diſſudo, uel a manib. qñ ab inferis ſol manat, uel a mano, noĩe, qđ ſignificat bonũ cui contrariũ, immanis, crudelis, & pnicioſus dr̃. Conſuetudinis aũt erat, vt matutino tpe ſalutarent, dicerentq; Mane.i. bene ſit tibi, vnde manſit, mane, p tẽpore illo. Paulo poſt dr̃, prima lux, Sole iam lucẽte, tum dr̃ meridies quaſi medius dies. Reliquũ tp̃s, occiduum diciť ab occaſu Solis, qui occidere incipit. Sole iam uicino ad occaſum, diciť ſuprema tẽpeſtas. Vñ in 12. tabulis. Solis occaſus, ſuprema

Veſper. tẽpeſtas eſto. Oriente aũt ueſpere, ſeu veſpero (nam utrunq; legiť, & hoc veſper, in tertia declinatione, vt hic orto, a veſpere, & hic ueſpera, in ſecunda declinatione, vt Georg. 1 Deniq; qđ veſper ſerus vehat, Dicitur & ueſperus, item & heſperus) Denominatur veſpera, ueſperæ, a quo flectitur ueſpera, neſperæ, conuiũ qđ non niſi labente die inibant priſci, unde eſt. Itaq; eadem labente die conuiuia qtie. Poſt ueſperam, eſt nos cõcubia, q̃ nos ad cubandũ inuitat, Nouiſſimo, eſt nox intempeſta quæ nulli agendo tempeſtiua eſt. Et hæc de partib. diei. [Quã longus erit] Solet autẽ dupliciter accipi aliqñ generaliter pro omni tẽpeſtate, tam noctis, quam lucis, neque viginti quatuor ſolummodo, verumetiam quotuis horarum, & tunc auctorib. omnibus Seruio, Donato, Nonio Marcello, Laurentio Valleoſi, Peroto &c. fœminini duntaxat generis eſt, vt 5. Aen.

Quam nec longa dies pietas, neque mitigat vlla.

De genere diei. Longa dies.i. longum tempus. Sic dicimus, Multa dies dat magnam hominibus rerum experientiam. Quando autẽ accipiť ſpecialiter, vt quando p die, uiginti quatuor horarum, aut pro tempore lucis duntaxat ſumitur, & tunc frequẽtius ea generis maſc. ut latine magis dixerit, die dominico, die ſaturno. Reperitur tamen etiam in fœminino, unde eſt:

Poſtera cum primo ſtellas oriente fugarat Clara dies.

In plurali autem numero, uolunt duntaxat maſculinum eſſe, quia tunc ſemp ſpecialiter accipitur, unde ſignand eſt illud Tibulli, Venit poſt multas vna ſerena dies. Bene ergo hic dicitur. Quã lõgus, in maſculino gñe. Et eſt, Quã lõgus, quantũ lõgus. Quã.n. tripliciter ſumitur. Aliquãdo pro quãtũ, & id ſemper cũ poſitiuo, qđ fit quando ſignificamus nos admirari; vt, Quam bonus, dij boni, Plato fuit. aut dubitare: ut, Neſcio quã bonus fuerit, aut interrogare: ut, Quã bonus fuit Plato. aut ſuſcitari, vt, Videro q̃ bonus fuerit. item qñ cõparamus, vt, Tã doctus fuit Ariſt. quã Alexãder potẽs. Scdo accipiť ſed raro, pro quãto: vt, Quã magis illa fremẽs, tãto magis effera flãmis. Quã magis.i. q̃to magis. Tertio accipiť p ualde, & id ubi aſſertiue hoc figura loquimur, habetq; ſemper ſuperlatiuũ, vt Plato fuit quã optimus.i. ualde bonus. Caue diſertis in exponẽdo, ualde optimus, nam ualde, ſane, per, perq, oppido, apprime, ĩ primis, inter primos, p̃ter ceteros, p̃ alijs, multũ, parũ, modicũ, minimũ, & alia oĩa quæ ſuperlationẽ connotant, poſitiuo nõ ſuperlatiuo quadrant: vt, per bonus nõ peroptimus. Sapiens ergo vir, cogitat diẽ quã lõgus erit ſub ſidere Cancri.in ſolſtitio eſtiuali, quando lõgiſſimus eſt. Eſt autẽ imitatio græca, Cogitat diem quam lõgus erit, Græci.u. ſæpe anteriori verbo dant, qđ ſequẽtis eſt, vnde Comici. Scis me quid uelim (p eo qđ e Scis qđ ego uelim. & hic, cogitat diẽ &c. pro eo qđ eſt, Cogitat quã lõgus dies erit. Sub ſidere.i. in ipſo ſidere Cancri. Sub.n. vtriuſque caſus præpoſitio eſt Et (vt oẽs ſciunt) quando motũ ad locum, connotat accuſatiuum, & qñ quietẽ aut motum in loco ſine eius mutatiõe importat, ablatiuum deſiderat. Quod pari modo uerum eſt de tpe, qñ.o ſignificat quid uergere, ſeu tẽdere in tp̃us accuſatiuum regit, ut in Georg. Sub lucẽ exportãt calathis.i. paulo ante lucem, hoc eſt tendere tpe ad lucem, & 4. Aen. Sub noctem cura recurſat.i. paulo ante noctẽ. Quãdo uero notat quid eſſe, vel fuiſſe, vel futurum eſſe in tempore, ablatiuum habet, ut in principio Serm. Hor.

Sub galli cantum conſultor ubi oſtia pulſat.

Et hic ſub ſidere Cancri, hoc eſt dum Sol erit in Cancro. quo tpe dies lõgiſſimus eſt, quia eſt ſolſtitium æſtiuale. Solſtitiũ

So[lſtitium]. autem dr̃, a ſolis ſtatu, quòd quidem ſtat, uerũ quod ad aſcẽſum, & deſcenſum: non quoad circularẽ motũ, In æſtiuali.n. ſolſtitio, eo altitudinis peruenit quo altius uenire nõ põt, & in hyemali, q̃ bruma dicitur, tm̃ deſcendit, vt nõ ſit, quo amplius

plus ſeruato ſuo motu deſcendãt. [In Capricorno]Quantaq;
Porregit nox tropico ſe porrigit in Capricorno, vide Calder, [Porrigit]
i. extendit, cõponitur. n. a porro, & rego, tunc. n. nox maxime
porrigitur, hanc rem ſic j. Aen. conſequitur:

Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Cogito. [Cogitat]Frequentatiuum eſt a cogo, quod componitur a co,
& ago, & eſt cogere, in vnum locum compellere: vt, Tityre co
ge pecus. Inde ſumitur, cogitare, quod eſt omnes ingenij, intel
ligentiæq; vires in vnum cõpellere, ad quamuis rem intelligẽ-
dam. Cogitat ergo vir ſapiens, quippe qui externis rebus occu
patus non eſt (Et iuſto, trutinæ ſe examine penſat.) Hoc eſt
(meo quidem iudicio) poſtquam aſtrorum concitationes ex-
ceperit, videbit quo ab illis magis trahatur, ſororemque ſe il-
lorum uiolentiæ obijciet, ita vt in neutrum partem flectatur
Trutina. ſed lances ipſius, trutinæ æqualiter ſeſe habeant. Trutina, eſt
Examen qua res penſitantur, & trutinant, vocaturque alio noĩe ſtatera.
Examen, eſt illud quo examinatur. i. exquiritur rerũ poſitarũ
lancibus pondus. Eſt etiã fœtus apum eductarum, vt Iuuen.

Examen que apium longa conſederit vua.

Pendo. Penſat, frequentatiuum eſt a pendo. Et quia ante pecuniam ſi-
gnatã, olim omnis ſolutio fiebat pendendo, pendere accipitur
pro ſatisfacere. Quia vero pendendo, pondus vt valor rerũ di-
ſcernit, penſitare, accipitur pro æſtimare. Vnde tranſumitur
ad ſignificandum explorare, & de hoĩe incerti dicimus, q̃ ni-
hil penſi. i. firmi, rati, & explorati habeat. (Ne quid hiet &c.
Oſtendit cauſam quare vir bonus ſe pẽſat, ſimulq; oſtendit fi-
delitatẽ trutinæ. Põt. n. dari globus auri, aut argenti, q̃ teres ſit,
atq; rotundus, & tñ externa labem admittat, ſi intus, inanis, &
concauus ſit, quã rem non uidendo, non tangendo, ſed penſi-
tando deprehendis. Nõ ergo ſatis eſt, vt vir ſapiẽs foris, hoc
eſt in oculis hoĩum, plenus ſit, & contentus ſuis opib. Verum
oportet, vt intus quoq; hoc eſt in iudicio cõſcientiæ ſuæ, totus
plenus, & ſolidus ſit. Pẽſat ergo ſe, Neq́d hiet. i. ne aliqua fiſſu
ra, aut rima, ſeu concauitas ſit alterius rei capax. Præterea, ut
de primo mobili diximus, neceſſe eſt, nullus ſit angulus in vi-
ro ſapiẽte, q̃a ſi fuerit angulus, hoc eſt q̃uis pars eleuata, emi-
nens, atq; extãs, neceſſe eſt vt inane ſit, q̃a ſicut mõs nõ appa-
ret, ſi nõ eſſet vallis, ſic nec angulorũ aſperitas, niſi adſit pars
depreſſior. dicit ergo: Ne quis angulus pturbet ſe q̃ nib. verba
excludit inanitatẽ externã, ſicut ſuperioribus internã. (Aequis
partib. vt coeat) Alia uia idẽ oſtendit; Põt. n. fieri, vt aliq́d cor-
pus plenũ ſit, neq; angulosum, ſed ex una parte maius quam a-
lia, vt uidere eſt in ouo, & tale facile externũ in partẽ minorẽ
admittit, ĩõq; dicit, Vt coeat. i. cõſolidet æquis. i. æqualib. par-
tib. (Nil vt deliret amuſſis. Amuſſis vt notat Calde. eſt norma,
Amiſſis. ſeu regula, qua fabri in æquãdis muris vtunt, ea. n. dephẽdũt
ar. partes coeant, quia ſi deliret. i. extra directum tramitem
oberret, certũ eſt aliquid muro extare, & aſperũ eſſe, aut par-
tes inæquales eſſe. Delirare (vt Domitius exponit) eſt extra li-
Delirare ram. i. ſulcum, errare. Inde, delirus, q̃d ſenecturis adiectiuũ eſt,
q̃m titubant, & oberrant ſenes. Referturque ad aĩum tametſi
corporis eſt (Solidum quodcunq; ſubeſt) Excluſit rimas, exclu-
ſit angulos, excluſit inæqualitatẽ, excluſit aſperitatẽ, nunc ex-
cludit latentẽ concauitatẽ dicens. Sit ſolidũ quocunq; ſubeſt.
Solidum dicitur, quod eſt ſtipatum, & vndique plenum, & dẽ-
ſum, tale aũt durũ eſt. ideo corpora dura, ſolida vocamus, eo
q̃ nihil raritatis habeant, nihil per poros recipiant, vt Solida
marmorea ſolidus adamas &c. Subeſſe dr̃ ſubtus eſſe, ſed q̃d
Subeſſe. ſubtus eſt, latet, & occultũ eſt, ideoque tranſumitur, vt ſignifi-
cet latere, & occultũ eſſe. Enimuero, Sub eam naturam hẽt in
Sub. compoſitione, vt occultationem importet, quemadmodũ ſub-
ripio, clam rapio, ſublego, clam lego. i. furor, ſimiliter ſuffuror,
ſuppono, ſubduco, ſubtraho, &c. Nec inania ſubius &c. Ordo
eſt. Nec ictus. i. uiolentus, ductus, ſeu tractus vnguium, vt fa-
ciunt marmorarij iudicet inania eſſe ſubtus digitis palantib,
i. oberrantib. Icere eſt ferire, & pcutere, vnde dicimus per me-
Ice. taphorã ab antiqua militia, ictũ fœdus. i. percuſſum. Inde etiã
dr̃, ictus, ctus, ictui q̃d ſignificat uiolẽtã ĩpulſionẽ, qua opus
eſt vt vngues ducens, ſentiat aſperitatẽ, nam ſi molliter ducat,
poſſ t etiam aſpero non delirare. Palare autẽ eſt oberrare, & ex
Palare. tra rectũ tramitem uagari, quo vocabulo Sal. frequens utitur.
N ergo leges, l. gitis pallantib. Non prius in dulcem decli-
nat lumina ſomnũ Sancta profecto ſnĩa & paulo digna Ani-
...nus. maduerte aũt quã accurrate oĩa dicantur. Primũ, dulcẽ ſom
num, dicit. Eſt. n. quies, donum Deorum. vnde in 4. Aen.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit & dono diuum gratiſſima ſerpit.

Ideoque Virg. quoties aliquem grauiter ſomno excuſſum di
xit malum ſubſecutum edocuit. Licet ergo dulcis ſit ſomnus
non tamen prius declinat &c. Semper. n. quæ ad ſalutem ſpe-
ctant prima facienda ſunt. unde in 4. Aen.

At pius Aeneas quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas
Multa gemens multoque animum labefactus amore,
Iuſſa tamen diuum exequitur, claſſemque reuiſit.

Sic in Georg. in primis uenerare Deos. Quam acceptum autẽ
Deo ſit reputare acta diei, oſtendit diuinus uates, dicens: Dixi
confitebor aduerſum me iniuſtitiã meam domino & tu remi
ſiſti impietatẽ peccati mei, Dicit p̃terea, Declinat hoc eſt defle
ctit, Negligentiæ. n. argui deceret, ſi pfundo ſõno ſopiretur,
priusq̃ reputauerit acta diei. uerũ deus imbecillitati humanæ
ignoſcere poſſet ſi grauatus ſomno declinet lumina, Item lu-
mina dicit, quæ ut primom tenui cilio tegantur, luminis, uñ
dñtur expria ſunt. Addit. Omnia actu integra. n. debet eſſe cõ-
feſſio. ſequitur. Longi diei. Quem p ſingulas partes, quas mo-
do memorauimus, diſcurrẽdo lõgũ efficit. Tametſi. n. in toto
nihil eſt, q̃d non in aliqua parte copioſius, tñ q̃d eſſe vr̃ dum
ſingulas eius p̃tes enumeras? Quo circa (auctore Seru.) Iuppi
ter in j. Aen. ad Venerẽ, loques de imperio Aeneæ, ne parũ vi
deret ſi triennio ipſum regnaturũ diceret. diuiſit annũ dicẽs.

Sublimemque feres ad ſidera cæli. Magnanimum Aeneam &c.
Tertia dum Latio regnantem uiderit æſtas
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.

Qui itaq. in dolore ſunt, & ſingulas t̃pis pcipiſcunt partes, Putare.
multo lõgius tẽpus putãt, q̃ qui in delitijs. Reputauerit, Repu- Reputar
tauerit uero, cumulatiſſima diligẽtiã importat. Putare. n. ẽ vt
in vite ſupflua reſecare. Putamus aũt (inquit Don. præſentia &
inſtantia reputamus, præterita. Sicut ergo putator vitiũ diligẽ-
ter exquirit, quis palmes futuris vuis producendis, erit vtilis,
& q̃s inutilis, ſic uir bonus & ſapiẽs, reputãs acta totius diei.

Offenſus prauis, dat palmam & præmia rectis.

Similem confeſſionem profitetur Horat. in ſerm. ubi docet re
ſipiſcendi uiam, dicens:

Si teneros animos aliena opprobria ſæpe
Abſterrent vitijs, ex hoc ego ſanus ab illis
Perniciem quæcunque ferunt mediocribus, & quis.
Ignoſcas vitijs teneor, fortaſſis, & iſtinc
Largiter abſtulerit longa ætas, liber amicus
Conſilium proprium, neque enim cum lectulus, aut me
Porticus excepit deſum mihi, rectius hoc eſt:
Hoc faciens viuam melius, ſic dulcis amicis
Occurram, hoc quidam non belle, numquid ego illi
Imprudens olim faciam ſimile? hæc ego mecum
Compreſſis agito labris &c

Quo præter greſſus Venerabile verbũ, & multa ſanctitate fæ-
cundum, q̃d tametſi aliquibus, forte prolixitate odioſus ſiã,
ſiccis pedib. tranſire non poſſum. ſapiens, inquit, nõ ſolũ con-
ſiderabit prætergreſſus metas recti ne ſit, verum ẽt animo com
plectetur, quo præter greſſus, ſit. i. in quantã culpam ceciderit.
In qua re ſatius, ac humanius ſentit quã ipſi Stoici, qui (vt in
Paradoxis & Cic. monſtrare conĩcẽdit) peccata oĩa paria eſſe cẽ
ſent, nihil referre, parum ne an multum tranſgrediaris, ſi mõ
tranſgreſſus fueris? Nam auri nauem euertat gubernator, an
paleæ, in re aliquantum in gubernatoris inſcitia, nihil inter-
eſſe aiunt. Quam rem vrbane damnat. Flac. t. ſer. dicens:

Quis paria eſſe fere placuit peccata laborant,
Cum uentum ad uerum eſt, ſenſus mores quæ repugnant.
Atque ipſa utilitas iuſti prope mater & æqui.

Reliqua vide Sat. 3. Virg. ergo vult nos attendere ad pondua
peccatorũ, non ſolũ ad peccata. Nam) vt docet in 6. & noto ver
ſu dr̃) qui deliquit grauius grauioribus ille ſubijcitur pœnis.
Quid geſtum in t̃pe, quid non. In t̃pe, hoc eſt tempeſtiue, &
quo t̃pe oportuit, q̃ res ad uirtutem moralẽ plurimũ facit. Nõ
ergo ſimpliciter intelliges, quid n. nõ ſit in t̃pe. Cur iſti facto
decus affuit? aut rõ illi Diligenter, inquit, diſquiret opa ſua,
ne forte benefeciſſe exiſtimãs peccauerit. Itaq; ad philoſofiã
moralẽ nos cohortatur. Principiũ. n. rectẽ faciẽdi, eſt rectẽ ſape
re. Eorũ vero q̃ rectẽ gerunt, q̃dam ſola conſuetudine pbãtur,
vt ſunt inſtituta, qualia lætum cõnina interdũ agere. amici at
tidere, & reliqua, q̃ t̃pis. loci, pſonarũque decorũ expetũt. de il-
lis ergo dicit. Cur iſti facto decus affuit Alia vero ĩmutabili ra

tione

tione obſeruant, qualia ſunt iuris pcepta, & apud nos mãdata dei contra q̃, ne mortis quidẽ metu faciẽdũ eſt, talib. ergo quadrat, aut ratio illi [Cur hæc ſnĩa ſedit? Quã melius mutare fuit] Diceres forte virũ bonũ & ſapiẽtẽ, nõ poſſe peccare, qa ſi bonus eſt, uole bene operari, ſi ſapiens, ſciet quo bene operandũ eſt. Sciẽti aũt & uolenti, nunq̃ deeſt uirtus, nã non effectũ, ſed affectũ deus aſpicit. Ideoq. nõ addũt ad ſciam & uolũtatẽ, potẽtiã, quia licet illa deſit, uirtus iñ nõ minus affuerit. Ad hanc rẽ p antiphorã vĩ poeta tũdere, neminẽ in hac mortalitate, omnia ſcire, ſed paulatim per experientiã, nunc hoc, nunc illud. Quapropter, uir bonus, ubi uiderit qđ bonum putaret eſſe contra uitæ decorum, diſquirit ſecum,

Cur hæc ſententia quam melius mutare fuit.

Sedit. i. placuit, & firmiter hæſit, ut in quarto Aen.

Si mihi non animo fixum, immotumq. ſederet.

Sedere. Eſt ergo plus ſnĩam ſedere, q̃ placere, tũc. n. ſedet, qñ ſi aa ẽ. & ſup ea q̃eſcimus [Miſeratus egẽtẽ Cur aliquẽ &c. [Magni momẽti ſuĩa, quã oẽ noſtræ religionis ſanctitatis contraria putes, altius exequar, primumque poetæ noſtri uerba, ex fine ij. Georg. reperam, ubi inquit:

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis auari:
Fortunatus & ille deos qui nouit agreſtes,
Panaque, Syluanumque ſenem, nymphaſque ſorores,
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut coniurato deſcendens Dacus ab Iſtro.
Non res Romanæ, perituraque regna, neque ille
Aut doluit, miſerans inopem, aut inuidit habenti &c.

Quib. ſupremis neruis, idẽ uidetur dicere q̃ hic, Virũ bonũ & ſapientem miſeratorem eſſe nõ decere quo nihil remotius, & ſanctitate noſtra abeſt. Sic & n. Ieſus Chriſtus, noſtræ uitæ auctor, & deus, nos inſtituit ut ſup. oĩa miſericordes ſimus. Quin, & ipſe poeta, in duriſſimo carcere occluſos, dicit

Penaſque expectare.
Aut qui diuitijs ſoli incubuere repertis
Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt.

Ad hãc obiectionẽ ſic rñdet Seru. in illud Georg. Cic. in Tuſc. lib 5. hoc tractat dicens, in quẽ cadit una mẽtis pturbatio poſſe in eũ omnes cadere, ſicut poteſt omni uirtute pollere, cui uirtus una cõtigerit. Vñ nunc Virg. Noluit, inquit, dare ruſtico miſericordiã ne ei daret etiam ceteras animi paſſiones, quas nouimus a bonis, & a malis uenire reb. A bonis opinatis, duas. unã, præſentis temporis. ut gaudium: unam, futuri, ut ſpem. A malis ſimiliter duas: unam, pręſentis, vt dolorem, & unam, futuri, ut metum. Quas paſſionem eſſe animi, non dubium eſt. Vnde & ipſe ait in ſexto.

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Sal. etiam in Catilinæ bello, ait, Omnes homines qui de reb. dubijs conſultant, ab odio, amicitia, ira, atq; miſericordia, uacuos eſſe decet. Nam animus, haud facile uerum prouidet, ubi illa officiunt. Ergo, aut ſm tractatum Ciceronis hoc. d. aut (quod abſolutius eſt) intelligamus ideo ruſticum paupertate non dolere q̃ eam malum eſſe non credit, ſed munus deorum. Lucanus de paupertate,

Et munera nondum intellecta deum. Hæc ibi Seruius.

Paupia. Poſſumus ad cõfirmationẽ poſterioris opinionis, qua dr̃ ruſticũ paupertatẽ, modeſte pati ferre, Ofellum Horatianũ ac qui ruſticus a ſuis agris expulſus, poſtq̃ eos annua penſione milite redemerat ſic inq̃t.) *Saturas, atq. mox a moneas fortunam tu* (*multas.*

Quantum hinc imminuit &c. Et concludit.

Quocirca uiuite fortes,
Fortiaque aduerſis opponite pectora rebus.

Sed Virg. nũc de ruſtico nõ loquitur, imo de uiro ſapiẽte & bono. Sed ad hãc purgationẽ huiuſ ambigib. minime opus eſt. Nam poeta uetat, uirũ bonũ eſſe miſericordem, ſed ne ſic miſereatur, ut dolorem, aut fractæ mẽtis perturbationem inde ſentiat. Quamobrem dicit in illo Georg. Neq; ille aut doluit miſerans inopem, & hic miſeratus egentẽ Cur aliquem &c. Cuius eſt, Cur miſeratus egentem perpenſi aliquem dolorem fractũ, ideſt effœminata mente, hoc e.t eur ſic miſeratus, ut inde doleã. Nã de uera caritate & humanitate qua proximo miſericorditer ſuſcipimus, uir bonus dolere non poteſt. Dolet aũt, ſi uel pp turpem cauſam miſeratũ ſe ſentit, uel propter metũ futuræ egeſtatis quomodo ipſum ſui, non eius cui dat, miſeret. Vt autem ad grammaticen reſpiciam, dicimus miſeror, miſeraris, cũ accuſatino ut In 4.

Num lacrymas & uictus dedit, aut miſeratus amantem eſt:

Vbi ſignificatur (quod nunc diximus) uirum fortem nõ miſerari ex turpi cauſa. Dicimus etiã miſereor, miſereris, cum ſolo genitiuo, inquit Seru. ut in 2. Aen. **Miſereor.**

Miſerere animi non digna ferentis.
Miſerere domus labentis.

Noſtri dicũt, miſerere nobis, quod eſt ignoſce, & da ueniam. Dicimus præterea miſeret, imperſonale uerbum, quod utrũque ſimul reddit, & accuſatiuum, & genitiuũ, ut in 5. Et te lapſorum miſeret. Dicimus ad hoc, miſereſcit, quod imperſonaliter ſumptum, a miſeret imperſonali deducitur, & eoſdem caſus hẽt. ut, Inopis te miſereſcat mei, Perſonaliter uero a miſereor, flecti uidetur, & nonnunquam datiuũ regere, 2. Aen. **Miſereſcit.** **Miſereſco.**

His lacrymis uitam damus, & miſereſcimus ultro.

[Quid uolui, quid nolle bonũ foret] Certum eſt quid dicat. Foret. i. certum eſt, & habet hic præteriti imperfecti ſignificationem, aliquando præſentis. Fore autem, ſemper futuri ſignificatione gerit, idemq. eſt q̃ futurum eſſe, quo circa nunquam participijs præcipue futuri tpis, ſed ſemp nominibus iungitur, vt non dices, Spero te amaturum fore, ſed uel amaturum eſſe, vel amatorem te fore. Nec dices, intellexi te iã ſanum fore, imo ſanum eſſe. Vtile honeſto Cur malus ante tuli? Sententia ſapiente uiro digna, Nam eſt in Parad. Q ſ honeſtum ſit id ſolum bonum eſſe. Multa tamen multis uidentur utilia, quæ honeſta non ſunt: ut, Carni inſeruire, uoluptatib. indulgere, per fas & nefas diuitias accumulare. Pulchre ergo dicit, Cur malus ante tuli, hoc eſt prætuli. q. d. ſi bonus eſſem, bona duntaxat q̃rerẽ. Iucundum aũt eſt, ſi aduertetis, q̃ uir bonus ſe malum dicat. Accipitur autem malum tot modis, quot bonum, contrariorum. n. (vt aiunt) eadem eſt diſciplina. Num dicto, aut deniq; &c. Si legeris, quiſque iuſtum uirum deſcribit. Iuſtitiæ enim præcepta, ſunt honeſte uiuere. unde eſt. Vtile honeſto Cur malus ante tuli? Alteri non nocere, ut hic, Cur quiſquam eſt perſtrictus. i. male affectus, uerbo, aut vultu meo, hoc eſt truculentia uultus. Item, ius ſuum unicuique tribuere. unde ſequetur: **Foret.** **Fore.** **Iuris pcepta.**

Offenſus prauis, das palmam & præmia rectis.

Vt tamen melius ceteris quadrare, ſi legerimus, quidquam, vt ſit ſenſus: Cur ego perſtrictus ſum quidquam. i. quouis modo, aut dicto, aut vultu Itaq; omnes partes quibus peccare poſſet, exquirit. Peccamus. n. facto, ut, Vtile honeſto Cur malus ante tuli? Verbo & cogitatione. Cogitationis aũt tacite. inde eſt vultus, qui a uolendo dicitur, pro duobus ergo poſterioribus dicitur. Nam dicto, aut denique vultu &c. Vel referetur ad fortitudinem, ut ſit, Cur malus non fortem animũ omnib. obieci, ſed viſus ſum perſtrictus, arctatus, cõmotus dicto, hoc eſt ubmurmurando, aut deniq; ſi tacui, vultu, motũ ai pdidi. Cur me natura magis quã Diſciplina trahit. Vt hoc quoq. uerbum, cui equidem palmam tribuendam arbitror. altius exordiar, ſciẽdum eſt vulgarẽ fuiſſe opinionẽ, fatorum, aſtrorumq. uiolenta neceſſitate, omnia in terris geri, atq; ut quiſq. optime natus fuerit, ita eum ſanctiſſimã uitam ducere oportere. Vnde illud Satyricum, **Vultus.**

Diſtat enim quæ Sidera te excipiant, modo primos incipientem **Fata.**
Edere uagitus, & adhuc a matre rubentem,
Si fortuna uolet, fies de conſule rhetor.
Si uolet hæc eadem fiet de rhetore conſul.
Ventidius quid enim? quid Tullius? an non aliud quam
Sceldus, & occulti miranda potentia fati? Hæc Iuu.

Quia igr̃ multis mortalibus perſuaſum eſt, omnia ea neceſſitate cõtingere, in caſum ſe inuiti dicebat. quocirca multos excepit ignauia. Cõtra quẽ errorẽ, dicit aureus poeta noſter. Naturam quidem. i. naſcẽdi rõnẽ nos trahere, ſed ſi uelimus medicas manus adhibere, atq. bonis pceptionib. acquieſcere, poſſumus diſciplinam ſequi, & naturam cõprimere. Sũt. n. contra ſingula uitia, certa remedia. Vnde Horat. in Epiſto.

Laudis amore tumes: ſunt certa piacula quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello,
Inuidus, iracundus, iners, uinoſus, amator.
Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit.
Si modo culturæ patientem commodet aurem.

Diſciplina, Dicitur a diſcipulo, vna. n. eademq. res quæ a doctore procedit, doctrina dr̃, quę qui a diſcipulo ſuſcipitur, diſciplina uocatur. Sic dicta & facta pro oĩa Ingrediens. Hypmetrũ uerſum fecit, qui quoties ſit ſyllaba abundans apud Virg. quidem a ſequenti uocali abijcitur, vt hic, a, p. i. Et (ne quẽ lateat **Diſciplina.** **Doctrina.** **Hypmetrum.**

teat)hæpnettũ dicimus, io qno ſytlaba ultima abũdat, ὑπὲρ n.eſt ſup:,& μέτρον. menſura. Oitoq. a ueſpere.i,ut primum veſperetitur. De ueſpere, iam diximus. Sunt q̃ hic ſenſum pu tent,at orto ueſpere. i. è Lucifero qui idẽ noctu ſæpe ueſper dicit,ſed acqeſco priori. Offenſus prauis. Vtilitatẽ hmõi exa minis,oſtẽdit eſſe cõſummationẽ pœnitentiæ:Quẽ. n.uere p tæſumeſt peccati pœna ſibi ſtatuit ne recidat & pro beue ge ſtis,modeſte gaudet. Licitũ.n.eſt etiam uiro Chriſtiano, quo ties deum obſecrare vult,aut deſperatis oebulas repellere,de beue actis lætari.& ea recẽſere. Offenſus, dicit,is q a re q̃ offenderit.læſus eſt.& iccirco illi ſuccenſet,oſtendere. o.eſt cir ca ſpẽ inuenire,ut dũ lapidẽ ingrediẽs,pedib.iguoranter im pello,ipſum oſtendere dicor,& ille item me offeodit,hoc eſt læſit. Ob.o. ꝓpoſitio apta eſt reb.q̃ inſperate obueniunt. Offenſus ergo prauis,dat palmam.i.laudẽ,& gloriam. Nam ſummis victorib. palma debet,non(vt opinatur Plin.)quod ſemper vireat.id.n.lauro, buxo,alijſq. plurib.datũ eſt,ſed quia lignũ eius,ſemp cõtra põdus renitatur, atq; incuruetur, ſic vir fortis cõtra aduerſa,quoties ita factũ decet fortis, inuictusq; procedit,eoq; acrior,quo res quam aggreditur difficilior eſt.

P. VIRGILII

MARONIS DE LVDO contra auaritiam,& iram lepidum epigramma.

SPerne lucrũ uexat mẽtes inſana cupido.
Fraude carete graues,ignari credite doctis.
Luſuri nummos animos quoq; ponere dẽnt,
† Pone malas,quoties ludẽdo uiceris, iras.
Ludite ſecure,quib. æs eſt ſemper in arca,
Si quis habet nummos,ueniens exibit inanis.
Luſori cupido ſemper grauis exitus inſtat:
Sancta probis pax eſt:iraſci deſine uictus.
Nullus ubique poteſt felici ludere dextra.
Initio furiis ego ſum tribus addita quarta.
Plecte truceis animos,ut uere ludere poſſit:
Ponite mature bellum precor, iraque ceſſet.

† Illi duo uerſus, Iraſcimini, etc. uſq; arca leguntur alio modo, Pone malas quoties ludendo uiceris iras Ludite ſecuri, quib. æs eſt ſp in arca.

ASC.

QVouiam quidem reip. incolumitati,in qua primam nimium Romani ſibi uendicant, nibil auaritia ipſa pernicioſius ortum eſt, creſcentibus ſi quidem diuitijs, omnem honeſtæ uitæ gloriam amiſeſere. Vnde Salũſtianũ illud io Catilioatio. Igitur primo pecuniæ,deinde,imperij cupido creuit, ea quaſi materias omnium malorum fuere. Namq, auaritia.fidẽ,probitatẽ, cæterasque artes bonas ſubuertit. Pro his ſupbiam,crudelitatem deos negligere,oĩa uenalia babere, priuatas docuit. Et paulo poſt,auaritia pecuniæ ſtudium habet,quam nemo ſapiens cõcupiuit,ea quaſi uenenis malis imbuta,corpus animũq. uiri lẽ effœminat,ſemp infinita,ſemper inſatiabilis eſt, neq; copia,ueq. inopia minuitur. & in Iugurtino, Ceterum mos partium populorum,& ſenatus fictionum,ac deinde oĩum mala rum artium. paucis ante annis Romæ ortus eſt ocio, atque abũdantia earum rerum,quæ prima mortales ducunt. Nam ante Carthaginẽ deletam, Populus & Sen.Ro. placide,modeſteq; inter ſe rẽp. tractabãt. Neq; gloriæ,neq; dominationis certameo inter ciues erat Metus hoſtilis in bonis artib. ciuitate retinebat,ſed illa ubi formido deceſſit.ſ.ea quæ res ſecũdæ amant, laſciuia,atque ſuperbia inceſſere. ita qui in aduerſis rebus optauerunt ocium poſtquam adepti ſuot, aſperius, acerbiuſq; tulere. Namque cepere nobilitas, dignitatem in ſuperbiam, populus libertatem in libidinẽ uertere. Ita omnia in duas partes abſtracta ſunt, rep.quę media fuerat dilacerata. Hinc Saluſtianæ ſententiæ, correſpondet illud Iuu. in 6.

Auari-

Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas
Quondam,nec uitijs contingi parua ſinebant
Tecta,labor,ſomniq. breues,& uellere tuſco
Vexatæ,duræque manus, ac proximus urbi
Annibal,& ſtantes collina turre mariti:
Nunc patimur longæ pacis mala ſæuior armis
Luxuria incubuit,victumque ulciſcitur orbem,
Nullum crimen abeſt,facinuſque libidinis,ex quo
Paupertas Romana,perit,hinc fluxit ad hiſtros,
Et Sybaris colles: hinc ad Rhodon & Miletos,
Adque coronatum petulans madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obſcena pecunia mores,
Intulit,& turpi fregerunt ſecula luxu
Diuitiæ molles. Hęc ille.

Quooiam igitur iuquam tam nociua auaritia Romano imperio fuit, Nihil dirius Romaoi poetæ,qui ſemp Reip. ꝓdeſſe ſtuduet uot,execrati ſuut. Hioc illa exclamatio io 3. Aeo.

Quid non mortalia pectora cogis *Auri ſacra fames?*

Hine in 6. apud tartarum damoatos, dicit:

Aut qui diuitijs ſoli incubuere repertis
Nec partem poſuere ſuis,quæ maxima turba eſt,

Et paulo poſt de ijs qui auro iuſtitiam polluerunt:

Diſcite iuſtitiam moniti,& non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam,dominumque potentem.
Impoſuit,fixit leges precio,atque refixit.

Hic tota Horatij excandeſcẽtia,qa ubicũq. potio auaritiam inſurgit,atq; inſaniſſimos auaros eſſe docet, & plurimæ purgationis,quã p Helleborũ intelligit,cuius copia io Anticyra prouenit,iudigere. Vñ ait iu ſermonib. nomine Stoicorum:

Danda eſt ellebori,multo pars maxima auaris,
Neſcio an Anticyram ratio illis deſtinet omnem.

Hoc eſt neſcio an auaris oĩ elleboro opus ſit ut purgentur, omnis.n. peccati ſpecies ex mala cupiditate,quæ auaritia generaliter dici poteſt, naſcitur. Sũt aũt tria huius peſtis præcipua capita. At.n.mala cupidine ductus per fas & nefas acquirit,& proprie dicitur auarus,ab auendo,i. cupiẽdo,unde & auidus dicitur,aut res utcunque acquiſitas illiberaliter amat, ſemper ſecum ſeruat,& dicitur tenax. Aut nulli uſui expẽdit, & dicitur proprie ſordidus ſicut cõtra qui ſplẽdidum rerũ ſuarum uſum habent,lautos uocamus. Vnde Iuu. *Auarus.* *Sordid.* *Lautus.*

Atticus eximie ſi cœnat lautus habetur.

Habet autẽ auarus hoc demẽtiæ,quod(ut dicitur in 1. Serm. Horat.)Semper inuidia cruciatur. Vnde ait:

Quodque aliena capella diſtentius uber
Tabeſcat habet:. Et illud.
Quod rebus partis neſcis uti. Vnde idem ibidem.
Congeſtis undiq; ſaccis indormis inhians, & tanquam parcere ſacris Cogeris.

Adde quod auaritię uitiũ, tãto plus uitiũ habet, quanto nos imbecilliores efficimur. Eſt n.ſenib. cõe uitium, quod (vt inquit Comicus) omnes ad rem auidiores ſunt. Hioc illud Horatij io de Arte poetica:

Multa ſenem circumueniunt incommoda,vel quod
Quærit,& inuentis miſer abſtinet,& timet uti,&c.

Habet & hoc mali, ꝙ cetera uitia multo uſu diſplicent qualis ſuperbia exterior,qualis luxuries. & reliquæ peſtes. Auaritia ocio nec inopia minuitur. Vnde Iuuen.

Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit.

Et ad hoc execrabile malum,quod cetera uitia quandam apparentem dulcedinem inſipientib. pariunt. Auaris uero,tanto minus quietis,aut dulcis fruitionis,quanto magis rerum, ut.n.ioquit Seneca. Tam deeſt auaro qđ habet,quã ꝙ nõ habet. eſt ad ſummum auarus odioſus omnib. nemini amicus, nõ Deo, non ſibi,non proximo. Non ſibi,quia partis,& inuẽtis miſer abſtinet. Vnde io Sermonib. de homine auaro:

Vix credere poſſis,quam ſibi non ſit amicus
Non deo, Vnde eſt in eiſdem.
Dij inimice ſenex cuſtodis,ne tibi deſit.
Non denique proximis,quia multa,ſi poteſt, congerit.
Nec ulli impartitur quidquam.

Quando igitur.n.eſt auaritiæ malum,ut quod miſericordię maxime officit,ſeueriſſime a poeta noſtro oũe improbatur. Dices forte nihil uideo ſeueritatis. Nempe hoc eſt maximũ, ꝙ ita auaritia damnat,ut ne uitam noſtram polluat, ẽt a ludo,qui recreandi aĩ gratia fieri ſolet,nobis abſtinendum dicat. Vtitur ergo argumento a uerisimiliori. Nam ſine ludere qdẽ lucri cã poſſumus,certum eſt a malis quæſtibus abſtinẽdũ eſſe. [Sperne lucrũ.] Non dicit, Sperne ludum,quũ nec uerſus pateret,nec ſnĩa,nõ uerſus,qa ludus primam lõgam hẽt, nõ ſnĩa,quia interdũ ludẽdũ eſt. Nã & ſacri ludi ſunt, ut Apollinares. Loquitur tñ de ludo aleæ, aut pilæ, aut alterius rei, uñ lucellũ exquiritur, [Vexat mẽtes veſana libido.] Vexare,uerbum eſt magnæ uiolentiæ,ut docet A.G. Eſt.n. frequẽtatiuum a ueho,ſed qui uehitur alterius uirib. intelligitur. Qui *Vexat.*

uero

uero vexatur, nunc hunc, illuc agitur. Quando n. quis per idem ſpatium ſæpe uiolenter rapitur, atq; retrahitur, tūc pro priè non uehitur quod ſemel fit, ſed uexatur. Veſana ergo libido, uexat mētes, hoc eſt impotētes uirium agitat, & cogit ſub alio ſolo q̃rere merces. Hinc plurimi poetarū loci. Hora. in 1. Carm. Nequidquā deus abſcidit prudēs oceano diſſociabili Terras: ſi tñ impie. Non tangenda rates tranſiliūt

Ve. vada. Et multis alijs ī locis. Veſana: ve, particula aliqñ auget, vt, uehemēs, aliqñ minuit, ut ueſtibulū, aliqñ cōtrariū inducit, vt vecors, ſine corde & aīo virili, vel certe praui cordis, ſic

Libido. veſanus, maleſanus. Libido, ut plurimum in malam partē accipit, ſemel apud Salu. in bonā. refertur āt ad ambitionē, ut ē libido dominandi, & ad concupiſcentiam, ut eſt libido carnis, uē ad quāuis malam cupiditatem. unde nonnulli lib. hñt

Tria tribus ætati bus præcepta. hoc loco ucaat mentes ueſana cupido. [Fraude carere graues ignari credite doctis] Trib. uitæ noſtræ partib poeta conſulit, primæ, quæ mens ætas dr̃, cū ait, Ignari credite doctis. Mediæ, cum dixerat, Sperne lucrū. ea n. ætate ludis incumbunt, ſupremæ aūt dicēs, Fraude carere graues. Et ſūt ſanè ſalubria præcepta. Quid eſt. n. adoleſcentib. ſalubrius, quā ut diſcant? Oportet aūt (inquit philoſophus) dicentem credere. Neq; tñ vult, ut nimium creduli ſimus, ſed ut doctis, & expertis duntaxat fidem habeamus, quæ res, ſi rite ſeruet, nihil in repub. vtilius continget. Quot etenim ignari ſumus, qm̄ ab ignaris & indoctis doceri ſperabamus, & miſeri noſtri parentes, ſi doctos præceptores nobis comparaſſent non nequitiæ, ſed literis nūc incuberemus. Quid uē adoleſcentiæ & virili ætati decentius cōueniret, quā ut ludo, & libidine abſtineamus?

Officia adoleſcentis. Quid deniq; ſenectę noſtræ iucūdius, aut pulchrius cōtigit, quam ut fides nobis habeatur? quod non dubie fiat, ſi fraude uacaremus. Inqt ergo bene, Fraude carere graues, hoc eſt maturi æui. Ignari credite doctis. de hac re ſic Cicer. ubi adoleſcentiæ officia præſcribit. Eſt igit̃ adoleſcentis maiores natu vereri ex hisq; eligere optimos, & ꝓbatiſſimos, quorū cōſilio atq; auctoritate nitat̃, Incūtis. n. ætatis, inſcitia ſenum cōſtituēda & regēda, prudētia eſt, Maxime aute hæc ætas libidinibus arcenda eſt, exercendaque in labore, patientiaque & aīi & corpis, ut eorū, & imbecillis, & ciuilib. officijs uigeat induſtria. Atq. et eū relaxare aīos & dare ſe iucūditati volūt, caueant intēperātiā, meminerint uerecūdiæ, ꝙ erit facilius, ſi eiuſmodi quoq, reb maiores natu intereſſe uelint. Hæc ille. Et ſi (ut ſequēti capite docet) ſeni intereſt, ut amicos, & iuuētutē, & maxime rēp. cōſilio, & prudētia q̃ plurimu adiuuēt &c. ante oīa opus ē, ut ſine fraude inueniaut. oī (ut; iā dixi) nihil profecerimus docēdo, ſi doctrinæ aīæ pp fraudē in nobis cōpertā, fides deſit, qd. n. ꝓfuit Caſſandræ prognoſticū, de qua ſic

Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris, (Virg.
Ora dei iuſſu non unquam credita Teucris.

Luſuri &c. Ordo eſt luſuri, quod eſt quicunq; ludere parant, dent ponere numos, quoq;, i. et aīos, hoc eſt tametſi amiſerint nummos, nō tamē iraſcētur Iraſci memini uictos. Gerit præceptoris partes. Quo circa vult ſibi credat̃ tanquā exptō. memini; inquit, hoc eſt memoria cōplector, ea ijs quæ uidi, victos iraſci. Placet optime frater, &c. Facere loquur. ſolēt n. qui mortalia præcipiunt, ad liberos ſuos, utpote ad cariſſima pignora ſcribere, ſic M. Cicero ad Marcū filiū, officia ſcribit, & opus illud mortale Cū aīaduertere & ad filiū deſtinatur, dēnt. n. præcepentes, ut meminit Iuuenalis, haberi parētis loco. ſed Virg. modeſtiæ gratia optime frater, dixit, quō, & apoſtoli nři. ad ſuos ſcripſerunt. Dr̃ ante frater, quaſi fere alter.

Frater. Ludāt ſecure. Huius ſenſum potes dicerē a cōtrario ſenſu eliciendū eſſe, ut ſit, quia nulli ſp ſatis æris in arca eſt. Nulli ludant. uel intelliges ſimpliciter ſic. Ludāt præuidites, ſequi ſenſū, & theſauri exhauſt ī hēnt. Tu uero optime frater, hoc eſt q meæ cōditionis es, æs a ludo abſtineas, Aes æris, ſpecies

Aes. metalli eſt, ſed pro pecunia accipit̃, nā primi numi æri, nō aurei, aut argētei fuere Ouid. de faſtis. Aera dabāt olim, melius nunc omē in auro eſt, uictaqi conceſſit priſca moneta nouæ. Hinc pecunia debitā, æs alienū dicimus. Et ærariū, repoſitoriū publicæ pecuniæ. Seruius Tullus, primus fertur æs ſignaſſe, nā antea rudi utebant̃. Signatumq; aiūt nota pecudū, un-

Pecunia. de pecunia dicta. Nā argēteus numus, primū ſignatus eſt anno urbis 586. Deindē 62. anno ſignatus eſt aureus. Alij aliam appellandæ pecuniæ rōnē dāt. Cum olim . oē cōmerciū ſuiſſe in cōmutādis pecudib. in quib. præcipuas diuitias ſitas putabāt, ꝙ ubi ære, & auro, argētoq. fieri cœpit pecunia (ꝙ in pecudū locū ſucceſſit) appellata eſt. Sūt q̃ dicāt, extare numos æreos ſignatos ſub Iano antiquiſſimo Italiæ rege, quorum alterius partis nota eſt nauis, qua Saturnus in Italiā victus erat. Alterius Ianus biceps, pp rerū experientiā, & prudētiā. Certū aūt eſt, æs accipi ſolitu pro pecunia. unde in Buc. Nō unquā grauis ære domū mihi dextra redibat. Arca. Dr̃ ab arcēdo, qd arceat homines a reb. quas arcanas. i. ſecretas & occultas eſſe uolumus. Si quis hēt nūmos &c. Cōformiter ad priorē ſniam qua diximus, nullis ludēdū, qa nullis æs ſemper in arca eſt. Nā ſi qs hēt nūmos uentē, exhibit inanis. Inanē dicimus, cui

Inanis. pecunia nō eſt pp inanē crumenā, ſiue ſacculos ærarios ioanes. unde & uacuus dr̃. Iuu. Cantabis uacuus coram latrone

Numus. uiator. Numos, a numeris dictos putant. numo. n. numo, hoc eſt ſignato ære, orta eſt numeratio in ſatisfactione. Antea. n. æra pendebantur. Vnde hodie, pendere, ſatisfacere ſignificat

Pēdere. ut 6. Aen. Tum pēdere pœnas Cecropidæ iuſſi. Hinc ētē ꝙ hodie quoq. talentum auri, libram auri & argenti dicimus, tametſi, nō pondere, ſed numero ſatisfacimus. Luſuri Cupido, &c. Cauſa eſt, quo cæcus cupidine lucri, ludēdi petitiam non hēt. Exitus grauis. At qd dictū eſt. Exibit inanis. Sed dic, grauis. i. moleſtus & triſtis, ut apud Iuu. Quo tōdēte grauis iuueni mihi barba cadebat. Nō. n. iuuenib. grauis. i. ponderoſa barba ē, ſed moleſta. Exitus ē finis: ut, Exitus acta ꝓbat. Et 2. Aen.

Exitus. Hæc finis fatorū, hic exitus Sed pulcherrime hic ponit. alludit. n. ad exitū luſoris, a taberna luſoria. Sācta ꝓbis pax ē. Hactenus auaritiā criminatus eſt, nunc pulchro moderamine irā retinēdā docet. Et ueluti plena laus contrariorū, uituperationē hēt, ita & uera uituperatio unius contrariorū, laudi cumulatur. Cōmēdat igitur pacē, quā Chriſtiano uiro auctor, & ſaluator humani generis, ſatis cōmēdatā fecit, qñ eā ut rē precioſiſſimā cariſſimis legauit. Oib. uero mortalib. p ſe laudata eſſe poterit, qñ & feræ in ſuo genere eā ſeruēt. Nam de publica pace quid boni habet, nō dicto opus eſt uidentibus quot & quanta ſint belli mala. ꝙ uero Iuu. ait, Nūc patimur longæ pacis mala, nō pacē criminatur, ſed ocium & deſidiā, quā ingrati, ignauiq; aī ſubiere. dicit ergo, Sancta ꝓbi pax eſt Quorū uerborū ordo eſt, Pax ſancta. i. inuiolabilis eſt probis. i. probi habent pacē q̃ ſancta eſt. Vel ſic, Pax eſt ꝓbis ſancta i. pax eſt habita & æſtimata ſancta a ꝓbis. Vel ſic. Pax eſt

Pax. ſancta. i. & introducta a probis. Vnde eſt illud Horatianū in arte, Silueſtres homines ſacer interpresq; deorū Cedib. & victu fœdo deterruit Orpheus, &c. Vtrum autem dicat̃, ſenſus erit, ꝙ magnæ probitatis indiciū, eſt ſeruare pacem. Nihil. n. morib. honeſtis, tā obeſt quā lites & iurgia, unde notū uerbū poetæ, Lis eſt de paupere regno ſanctū dici uolunt. de quo ſancitū ē pœna ſanguinis, nequis uiolet, unde, Sācti ſepulchra, ſancta mœnia Romæ, &c Iraſci deſine uicti. Vide q̃ moderate īcipiat. Quia. n. ira, q̃ ſubita ſanguinis inflammatione circa cor naſcit̃, in nřa ꝑtāte nō eſt. Nec oīa ira mala ē, vt. n. docent peripatetici, ira multū ad fortitudinē facit, & in diuinis eloquijs dr̃ iraſcimini, & nolite peccare. Icirco poeta non dicit. Noli iraſci: ſed, Iraſci deſine uictus. & paulo poſt dicere, Ira q. ceſſet. Itē qñ importat primū al motū, in nřa poteſtate nō eſſe, docet Flaccus in ſermonib. dicens. Deniq; quatenus excidit penitus uitium iræ, Cetera item nequeūt ſtultis hærentia, &c. Et propterea idem in epiſtolis non vult irā oīo capelli, ſed contineri, ubi inquit, qui non moderabit̃ iræ. infectū uolet eſſe dolor quod ſuaſerit, & mens Dū pœnas odio p uim feſtinat inulto. Ira furor breuis eſt animū rege q̃ niſi parat, Imperat hunc frenis, hūc tu cōpeſce catena. Nullus ubiq; pōt feliciter ludere dextra. Prouerbiū eſt ꝙ in re cōmultū gīæ hēt, Solēt autē tali diuerbio qui uicti ſunt ſe cōſolari. Nihil eſt ex oī parte beatum, eōe, n. malū intolerabilius eſt. Initio furijs, &c. Ordo latis oſcurus eſt, ego ira ſum addita quarta furia, furijs initio trib. i. q̃ ab initio ū niſi tres erāt. Sunt tñ qui ſic legant, Initio furijs ira eſt trib addita quarta, & ſic ordo facilis eſt, & meo iudicio magis quadrans. Furiæ apud inferos, tres dñr, Alecto, Megera, & Tiſiphone, quas Acherontis filias eſſe dicunt ex nocte, nec ab re. Acherō. n. in-

Acherō. terpretat̃, abſq. lætitia. nam & priuatiua ē particula, & χαίρω dicit̃ lætitia, & nox eſt cæcitas q̃dam. & priuatio luminis. Qñ ergo nōs nřa triſtitia afficit̃ ob iniuriam illatā, nec hēt lumē rōnis, quo refrenet̃, ſtatim in furorē rapitur Itaq. ira p̄ it eſſe, quarta furiarū. Quia ira, furor breuis. Heſiodus in Theogonia aliud dicit, ſed nō oīa referre in unū locū poſſumus. Hoc tñ nō prætereo poetas ſolere, id notū rerū numerū adijcidm

teat) hæmetrũ dicimus, in quo ſyllaba ultima abũdat, ὑπὲρ n. eſt ſuper, & μέτρον, menſura. Ortoq. a ueſpere. i, ut primum veſperaſcitur. De ueſpere, iam diximus. Sunt q̃ hic ſenſum putent, at orto ueſpere. i. è Lucifero qui idẽ noctu ſæpe neſper dicit, ſed acqueſco priori. Offenſus prauis. Vtilitatẽ hmõi eſa minis, oſtẽdit eſſe cõſummationẽ pœnitentiæ: Quẽ. n. uere pertæſum eſt peccati pœna ſibi ſtatuit ne recidat & pro bene geſtis, modeſte gaudet. Licitũ. n. eſt etiam uiro Chriſtiano, quoties deum obſecrare vult, aut deſperatis nebulas repellere, de bene actis lætari. & ea receſere. Offenſus, dicit, is q a re q̃ offenderit læſus eſt. & iccirco illi ſuccenſet, oſtendere. n. eſt etea ſpẽ inuenire, ut dũ lapidẽ ingrediẽs, pedib. ignoranter impello, ipſum offendere dicor, & ille item me offendit, hoc eſt læſit. Ob. n. ꝓpoſitio apta eſt reb. q̃ inſperate obueniunt. Offenſus ergo prauis, dat palmam. i. laudẽ, & gloriam. Nam ſummis victorib. palma debet, non (vt opinatur Plin.) quod ſemper vireat. id. n. lauro, buxo, alijſq. plurib. datũ eſt, ſed quia lignũ eius, ſemp cõtra põdus renitatur, atq; incuruetur, ſic vir fortis cõtra aduerſa, quoties ita factũ decet fortis, inuictusq; procedit, eoq; acrior, quo res quam aggreditur difficilior eſt.

P. VIRGILII

MARONIS DE LVDO contra auaritiam, & iram lepidum epigramma.

†Illi duo uerſus, Iraſci me mini, etc. uſq; arca legũtur alio modo, Pone malas quoties ludendo uiceris iras Lude ſecuri, quib. æs eſt ſp in arca.

Sperne lucrũ uexat mẽtes inſana cupido.
Fraude carete graues, ignari credite doctis.
Luſuri nummos animos quoq; ponere dẽnt.
† Pone malas, quoties ludẽdo uiceris, iras.
Ludite ſecure, quib. æs eſt ſemper in arca,
Si quis habet nummos, ueniens exibit inanis.
Luſori cupido ſemper grauis exitus inſtat:
Sancta probis pax eſt: iraſci deſine uictus.
Nullus ubique poteſt felici ludere dextra.
Initio furiis ego ſum tribus addita quarta.
Plecte truceis animos, ut uere ludere poſſit:
Ponite mature bellum precor, iraque ceſſet.

ASC.

QVoniam quidem reip. incolumitati, in qua primum nimium Romani ſibi uendicant, nihil auaritia ipſa pernicioſius ortum eſt, creſcentibus ſi quidem diuitijs, omnem honeſtæ uitæ gloriam amiſere. Vnde Salũſtianũ illud in Catilinario. Igitur primo pecuniæ, deinde, imperij cupido creuit, ea quaſi materias omnium malorum fuere. Namq; auaritia fidẽ, probitatẽ, cæteraſque artes bonas ſubuertit. Pro his ſupbiam, crudelitatem deos negligere, oĩa uenalia habere, priuatas docuit. Et paulo poſt, auaritia pecuniæ ſtudium habet, quam nemo ſapiens cõcupiuit, ea quaſi uenenis malis imbuta, corpus animũq. uiri lẽ effœminat, ſemp infinita, ſemper inſatiabilis eſt, neq; copis, neq. inopia minuitur. & in Iugurtino, Ceterum mos partium popularum, & ſenatus factionum, ac deinde oĩum malarum artium. paucis ante annis Romæ ortus eſt ſocio, atque abũdantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt. Nam ante Carthaginẽ deletam, Populus & Sen. Ro. placide, modeſteq; inter ſe rẽp. tractabãt. Neq; gloriæ, neq; dominationis certamen inter ciues erat Metus hoſtilis in bonis artib. ciuitate retinebat, ſed illa ubi formido deceſſit. ſ. ea quæ res ſecũdæ amant, laſciuia, atque ſuperbia inceſſere. ita qui in aduerſis rebus optauerunt ocium poſtquam adepti ſunt, aſperius, acerbiuſq; tulere. Namque cepere nobilitas, dignitatem in ſuperbiam, populus libertatem in libidinẽ uertere. Ita omnia in duas partes abſtracta ſunt, rep. quę media fuerat dilacerata. Hinc Saluſtianæ ſententiæ, correſpondet illud Iuu. in 6.

Auari-

Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec uitijs contingi parua ſinebant
Tecta, labor, ſomniq. breues, & uellere tuſco
Vexatæ, duræque manus, ac proximus urbi
Annibal, & ſtantes collina turre mariti:
Nunc patimur longæ pacis mala, ſæuior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciſcitur orbem,
Nullum crimen abeſt, facinuſque libidinis, ex quo
Paupertas Romana, perit, hinc fluxit ad hiſtros,
Et Sybaris colles: hinc ad Rhodon & Miletos.
Atque coronatum petulans madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obſcena pecunia mores.
Intulit, & turpi fregerunt ſecula luxu
Diuitiæ molles. Hęc ille.

Quoniam igitur inquam tam nociua auaritia Romano imperio fuit, Nihil dirius Romani poetæ, qui ſemp Reip. ꝓdeſſe ſtuduerunt, execrati ſunt. Hinc illa exclamatio in 3. Aen.

Quid non mortalia pectora cogis *Auri ſacra fames?*

Hinc in 6. apud tartarum damnatos, dicit:

Aut qui diuitijs ſoli incubuere repertis
Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt,

Et paulo poſt de ijs qui auro iuſtitiam polluerunt:

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem.
Impoſuit, fixit leges precio, atque refixit.

Hic tota Horatij excandeſcẽtia, qa ubicũq. põt in auaritiam inſurgit, atq; inſaniſſimos auaros eſſe docet, & plurimæ purgationis, quã p Helleborũ intelligit, cuius copia in Anticyra prouenit, indigere. Vñ ait in ſermonib. nomine Stoicorum:

Danda eſt ellebori, multo pars maxima auaris,
Neſcio an Anticyram ratio illis deſtinet omnem.

Hoc eſt neſcio an auaris oĩ elleboro opus ſit ut purgentur, omnis. n. peccati ſpecies ex mala cupiditate, quæ auaritia generaliter dici poteſt, naſcitur. Sũt aũt tria huius peſtis præcipua capita. At. n. mala cupidine ductus per fas & nefas acquirit, & proprie dicitur auarus, ab auendo, i. cupiẽdo, unde & auidus dicitur, aut res utcunque acquiſitas illiberaliter amat, ſemper ſecum ſeruat, & dicitur tenax. Aut nullis uſui expẽdit, & dicitur proprie ſordidus ſicut cõtra qui nitidum rerũ ſuarum uſum habent, lautos uocamus. Vnde Iuu. Auarus. Sordid. Lautus.

Atticus eximie ſi cenat Lautus habetur.

Habet autẽ auarus hoc dementiæ, quod (ut dicitur in 1. Serm. Horat.) Semper inuidia cruciatur. Vnde ait:

Quodque aliena capella geſtet diſtentius uber
Tabeſcat habet: Et illud.
Quod rebus partis neſcit uti. Vnde idem ibidem.
Congeſtis undiq; ſaccis indormis inhians, & tanquam parcere ſacris Cogeris.

Adde quod auaritię uitiũ, tãto plus uitiũ habet, quanto nos imbecilliores efficimur. Eſt n. ſenib. cõe uitium, quod (vt inquit Comicus) omnes ad rem auidiores ſunt. Hinc illud Horatij in de Arte poetica;

Multa ſenem circumueniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inuentis miſer abſtinet, & timet uti, &c.

Habet & hoc mali, ꝙ cetera uitia multo uſu diſplicent qualis ſuperbia exterior, qualis luxuries. & reliquæ peſtes. Auaritia uero nec inopia minuitur. Vnde Iuuen.

Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit.

Et ad hoc execrabile malum, quod cetera uitia quandam apparentem dulcedinem inſipientib. pariunt. Auaris uero, tanto minus quietis, ſue dulcis fruitionis, quanto magis rerum, ut. n. inquit Seneca. Tam deeſt auaro qd habet, quã ꝙ nõ habet. eſt ad ſummum auarus odioſus omnib. nemini amicus, nõ Deo, non ſibi, non proximo. Non ſibi, quia partis, & inuẽtis miſer abſtinet. Vnde in Sermonib. de homine auaro:

Vix credere poſſis, quam ſibi non ſit amicus
Non deo, Vnde eſt in eiſdem.
Dijs inimice ſenex cuſtodis, ne tibi deſit.
Non denique proximis, quia multa, ſi poteſt, congeris.
Nec ullis impartitur quidquam.

Quando igitur. n. eſt auaritiæ malum, ut quod miſericordię maxime officit, ſeueriſſime a poeta noſtro nũc improbatur. Dices forte nihil uideo ſeueritatis. Nempe hoc eſt maximũ, ꝙ ita auaritia damnat, ut ue uitam noſtram polluat, ẽt a ludo, qui recreandi ai gratia fieri ſolet, nobis abſtinendum diceat. Vtitur ergo argumento a ueriſimiliori. Nam ſiue ludere qdẽ lucri cã poſſumus, certum eſt a malis quæſtibus abſtinẽdũ eſſe. [Sperne lucrũ.] Non dicit, Sperne ludum, qm̃ nec uerſus pateret, nec ſnĩa, nõ uerſus, qa ludus primam lõgam hẽt, nõ ſnĩa, quia interdũ ludẽdũ eſt. Nã & ſacri ludi ſunt, ut Apollinares. Loquitur tñ de ludo aleæ, aut pilæ, aut alterius rei, ubi lucellũ exquiritur, [Vexat mẽtes veſana libido.] Vexare, uerbum eſt magnæ uiolentiæ, ut docet A. G. Eſt. n. frequẽtatiuum a ueho, ſed qui uehitur alterius uirib. intelligitur. Qui Vexat.

nero

uero vexatur, nunc hunc, illuc agitur. Quando n. quis per idem ſpatium ſæpe uiolenter rapitur, atq; retrahitur, tūc pro priè non uehitur quod ſemel fit, ſed uexatur. Veſana ergo libido, uexat mētes, hoc eſt impotētes uirium agitat, & cogit ſub alio ſolo q̄rere merces. Hinc plurimi poetarū loci. Hora. in 1. Carm. Nequidquā deus abſcidit prudēs oceano diſſociabili Terras: ſi tñ impie. Non tangenda rates tranſiliūt vada. Et multis alijs ī locis. Veſana: ve, particula aliqñ auget, ut, uehemēs, aliqñ minuit, ut ueſtibulu, aliqñ cōtrariū inducit, vt vecors, ſine corde & aīo virili, vel certe praui cordis, ſic veſanus, maleſanus. Libido, ut plurimum in malam partē accipit, ſemel apud Salu. in bonā. refertur āt ad ambitionē, ut ē libido dominandi, & ad concupiſcentiam, ut eſt libido carnis itē ad quāuis malam cupiditatem. unde nonnulli lib. hīc hoc loco uexat mentes ueſana cupidu. [Fraude carere graues ignari credite doctis] Trib. uitæ noſtrę partib poeta conſulit, primæ, quæ mens ætas dr̄, cū ait, Ignari credite doctis. Mediæ, cum dixerat, Sperne lucrū. ea u. ætate ludis incumbunt, ſupremæ a͡te dicēs, Fraude carere graues. Et ſūt ſanè ſalubria præcepta. Quid eſt. n. adoleſcentib. ſalubrius, quā ut diſcant? Oportet aūt (ſicut philoſophus) dicentem credere. Neq; tñ vult, ut nimium creduli ſimus, ſed ut doctis, & expertis duntaxat fidem habeamus, quæ res, ſi rite ſeruet. nihil in repub. vtilius cōtinget. Quot etenim ignari ſumus, qm̄ ab ignaris & indoctis doceri ſperabamus, & miſeri noſtri parentes, ſi doctos præceptores nobis comparaſſent non nequitiæ, ſed literis nūc incuberemus. Quid itē adoleſcentiæ & virili ætati decentius cōuenire, quā ut ludo, & libidine abſtineamus? Quid deniq; ſenectę noſtræ iucūdius, aut pulchrius cōtigat, quam ut fides nobis habeatur? quod non dubie fiat, ſi fraude uacaremus. Inqt ergo bene, Fraude carere graues, hoc eſt maturi æui. Ignari credite doctis. de hac re ſic Cicer. ubi adoleſcentiæ officia præſcribit. Eſt igit̃ adoleſcentis maiores natu vereri ex hisq; eligere optimos, & ꝓbatiſſimos, quorū cōſilio atq; auctoritate uitat̃. Ineūtis. n. ætatis, inſcitia ſenum cōſtituenda & regēda, prudētia eſt. Maxime autē hæc ætas libidinibus arcenda eſt, exercendamque in labore, patientiaque & aī & corpis, ut ī eorū, & imbecillis, & ciuilib. officijs uigeat induſtria. Atq. et eū relaxare aīos & dare ſe iucūditati volūt, caueant intēperātiā, meminerint uerecūdiæ, qꝺ erit facilius, ſi eiuſmodi quoq, reb maiores natu intereſſe uelint. Hæc ille. Et ſi (ut ſequēti capite docet) ſenū intereſt, ut amicos, & iuuētutē, & maxime rēp. cōſilio, & prudētia q̄ plurimū adiuuēt &c. ante oīa opus ē, ut ſine fraude inueniaut. uī (ut iā dixi) nihil profecerimus docēdo, ſi doctrinæ uīæ pp fraudē in nob. ſcīpti, fides deſit, qd. n. ꝓfuit Caſſandræ prognoſticū, de qua ſic

Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris, (Virg.
Ora dei iuſſu non unquam credita Teucris.

Luſuri &c. Ordo eſt luſuri, quod eſt quicunq; ludere parant, dent ponere numos, quoq; i. te aīos, hoc eſt tametſi amiſerint numos, nō tamē iraſcētur Iraſci memini uictos. Gerit preceptoris partes. Quo circa vult ſibi credat̃ tanquā experto. memini, inquit, hoc eſt memoria cōplector, ex ijs quæ uidi, victos iraſci. Placet optime frater, &c. Facete loquitur. ſolēt n. qui mortalia præcipiunt, ad liberos ſuos, utpote ad cariſſima pignora ſcribere, ſic M. Cicero ad Marcū filiū, officia ſcribit, & opus illud mortale Cū aī aduertere ē ad filiū deſtinatur, dēnt. n. preceptores, ut meminit Iuuenalis, haberi parētis loco. ſed Virg. modeſtiæ gratia optime frater, dixit, quo, & apoſtoli nři. ad ſuos ſcripſerunt. Dr̄ aute frater, quaſi fere alter. Ludāt ſecure. Huius ſenſum potes dicere a cōtrario ſenſu eliciendū eſſe, ut ſit, quia nulli ſp ſatis æris in arca eſt. Nulli ludant. uel intelliges ſimpliciter ſic Ludāt prudentes, ſequi ſenſū, & theſauri exhauſtī hēnt. Tu uero optime frater, hoc eſt q meæ cōditionis es, æs a ludo abſtineas. Aes æris, ſpecies metalli eſt, ſed pro pecunia accipit̃, nā primi numi æri, nō auri, aut argētei fuere Ouid. de faſtis. Aera dabāt olim, melius nūc omē in auro eſt, uictaq; conceſſit priſca moneta nouæ. Hinc pecunia debitā, æs alienū dicimus. Et ærariū, repoſitoriū publicæ pecuniæ. Seruius Tullus, primus fertur æs ſignaſſe, nā antea rudi utebant̃. Signarumq; aūt nota pecudū, unde pecunia dicta. Nā argēteus numus, primū ſignatus eſt anno urbis 586. Deindē 62. anno ſignatus eſt aureus. Alij aliam appellandæ pecuniæ rōnē dāt. utcūt olim. oē cōmerciū fuiſſe in cōmutādis pecudib. in quib. præcipuas diuitias ſitas putabat, qꝺ ubi ære, & auro, argētoq. fieri cœpit pecunia (qꝺ in pecudū locū ſucceſſit) appellata eſt. Sūt q̄ dicāt, extare numos æreos ſignatos ſub Iano antiquiſſimo Italiæ rege, quorum alterius partis nota eſt nauis, qua Saturnus in Italiā victus erat. Alterius Ianus biceps, pp rerū experientiā, & prudētiā. Certū aūt eſt, æs accipi ſolitū pro pecunia. unde in Buc. Nō unquā grauis ære domū mihi dextra redibat. Arca. Dr̄ ab arcēdo, qd arceat homines a reb. quas arcanas. i. ſecretas & occultas eſſe nolumus. Si quis hēt nūmos &c. Cōformiter ad priorē ſnīam qua diximus, nullis ludēdū, q̄a nullis æs ſemper in arca eſt. Nā ſi q̄s hēt nūmos ueniēs, exibit inanis. Inanē dicimus, cui pecunia nō eſt pp inanē crumenā, ſiue ſacculos ærarios inanes. unde & uacuus dr̄. Iuu. Cantabis uacuus coram latrone uiator. Numos, a numeris dictos putant, iuncto. n. numo, hoc eſt ſignato ære, orta eſt numeratio in ſatisfactione. Antea. n. æra pendebantur. Vnde hodie, pendere, ſatisfacere ſignificat ut 6. Aen. Tum pēdere pœnas Cecropidæ iuſſi. Hinc ētē qꝺ hodie quoq. talentum auri, libram auri & argenti dicimus, tametſi, nō pondere, ſed numero ſatisfacimus. Luſuri Cupido, &c. Cauſa eſt, quo cæcus cupidine lucri, ludēdi peritiam non hēt. Exitus grauis. Ad qd dictū eſt. Exibit inanis. Sed dic, grauis. i. moleſtus & triſtis, ut apud Iuu. Quo tōdēte grauis iuueni mihi barba cadebat. Nō. n. iuuenib. grauis. i. ꝓderoſa barba ē, ſed moleſta. Exitus ē finis: ut, Exitus acta ꝓbat. Et 2. Aen. Hæc finis fatorū, hic exitus Sed pulcherrime hic pnnit. allu dit. n. ad exitū luſoris, a taberna luſoria. Sācta ꝓbis pax ē. Hactenus auaritiā criminatus eſt, nunc pulchro moderamine irā retinēdā docet. Et ueluti plena laus contrariorū, uituperationē hēt, ita & uera uituperatio unius contrariorū, laudi cumulatur. Cōmēdat igitur pacē, quā Chriſtiano uiro auctor, & ſaluator humani generis, ſatis cōmēdatā fecit, qñ eā ut rē precioſiſſimā cariſſimis legauit Oib. uero mortalib. p ſe laudata eſſe poterit, qñ & ferę in ſuo genere eā ſeruēt. Nam de publica pace quid boni habet, nō dicto opus eſt uidentibus quot & quanta ſint belli mala. qꝺ uero Iuu. ait, Nūc patimur longę pacis mala, nō pacē criminatur, ſed ocium & deſidiā, quā ingrati, ignauiq; aī ſubiere. dicit ergo, Sancta ꝓbis pax eſt Quorū uerborū ordo eſt, Pax ſancta. i. inuiolabilis eſt probis. i. probi habent pacē q̄ ſancta eſt. Vel ſic, Pax eſt ꝓbis ſancta i. pax eſt habita & æſtimata ſancta a ꝓbis. Vel ſic. Pax eſt ſancta. i. & introducta a probis. Vnde eſt illud Horatianū in arte, Silueſtres homines ſacer interpresq; deorū Cedib. & victu fœdo deterruit Orpheus, &c. Verum autem dicat̃, ſenſus erit, qꝺ magnæ probitatis indiciū, eſt ſeruare pacem. Nihil. n. motib. honeſtis, tā obeſt quā lites & iurgia, unde notū uerbū poetæ, Lis eſt de paupere regno ſanctū dici uolunt. de quo ſancitū ē pœna ſanguinis, ne quis uiolet, unde, Sācta ſepulchra, ſancta mœnia Romæ, &c Iraſci deſine uicti. Vide q̄ moderate p̄cipiat. Quia. n. ira, q̄ ſubita ſanguinis inflammatione circa cor naſcit̃, in nřa ptāte nō eſt. Nec oīs ira mala ē, vt. n. docent peripatetici, ita multū ad fortitudinē facit, & in diuinis eloquijs dr̄ iraſci mini, & nolite peccare. Iccirco poeta non dicit. Noli iraſci: ſed, Iraſci deſine uictus. & paulo poſt dicere, Iraq, ceſſet. Irē qñ importat primū al motū, in nřa poteſtate nō eſſe, docet Flaccus in ſermonib. dicens. Deniq; quatenus excidit penitus uitium iræ, Cetera item nequeūt ſtultis hærentia, &c. Et propterea idem in epiſtolis non vult irā oīo expelli, ſed contineri, ubi inquit, qui non moderabit̃ iræ. infectū uolet eſſe dolor quod ſuaſerit, & mens Dū pœnas odio p uim feſtinat multo. Ira furor breuis eſt animū rege q̄ niſi paret, Imperat hunc frenis, hūc tu cōpeſce catena. Nullus ubiq; pōt felici ludere dextra. Prouerbiū eſt qꝺ in re cōmuni multū gīæ hēt, Solēt autē tali diuerbio qui uicti ſunt ſe cōſolari. Nihil eſt ex oī parte beatum, cōe, n. malū intolerabilius eſt. Initio furijs, &c. Ordo ſatis obſcurus eſt, ego ira ſum addita quarta furia, furijs initio trib. i. q̄ ab initio nō niſi tres erāt. Sunt tñ qui ſic legant, Initio furijs ira eſt trib addita quarta, & ſic ordo facilis eſt, & meo iudicio magis quadrans. Furiæ apud inferos, tres dn̄r, Alecto, Megera, & Tiſiphone, quas Acherontis filias eſſe dicunt ex nocte, nec ab re. Acherō. n. interpret̃, abſq. lætitia. nam & priuatiua ē particula, & χαρὰ dicit̃ lætitia, & nox eſt cæcitas q̄dam. & priuatio luminis. Quā ergo mēs nřa triſtitia afficit̃ ob iniuriam illatā, nec hēt lumē rōnis, quo refrenet̃, ſtatim in furorē rapitur Itaq. ira p̄ it eſſe quarta furiarū. Quia ira, furor breuis. Heſiodus in Theogonia aliud dicit, ſed nō oīa referre in unū locū poſſumus. Hoc tñ nō præteribo poetas ſolere, id uotū rerū numerū adijcien-

dum

Ve.

Libido.

Tria tribus ætatibus præcepta.

Officia adoleſcentis.

Frater.

Aes.

Pecunia.

Inanis.

Numus.

Pēdere.

Exitus.

Pax.

Acherō.

eſt fœnori dat, quod a Iuriſperitis capitale dicitur, Fœnus ãt,
Fœnus. eſt lucrũ, ꝙ præter ſortẽ rei redditur. Deniq. quidquid ſortimur, i. quadã ſorte obtinemus, id ſors dicitur. Sudat frigidus. Pulchra e politio, qua oſtẽdit ſudorẽ non eſſe naturalẽ, qualis eſt, qui ex uehemẽti calore apertis poris generatur. Intoreſ quod
Odit. qđ odit. Odit, præteritis tẽis, ſignificationẽ habet, præteriti tam eſt ſm declinationẽ. Nã odio, licet ſemel in De oratore apud Ciceronẽ, odias legerit, rariſſimum inuẽtu eſt, & ſi inueniatur corriperet primam, ſicut odium, nomẽ, hic ãt longa debet eſſe prior ſyllaba, quanta eſt e pterito biſyllabo, paucis dẽptis. Effundit mala lingua virus atrũ. Mala lingua, nominatiui ſunt ſuppoſitales, illi uerbo effundit. nã ſi legas Liuor effundit mala lingua. i. per malã linguam, ut ſeptimi caſus ſint, uerſus nõ
Virus. ſtaret. Virus. Venenũ. nunc tñ tres caſus hẽt, olim & uiri, in genitiuo repertũ eſt. Pallor terribilis, Hoc eſt obſcœnus aſpe-
Gena. ctu. Genas colorat. Genæ ſunt quaſi ueſtes, quibus oculus tegitur cũ cõniuit. i. aperitur, & clauditur, quæ, ut dicit Pli. olim in Sicilia celebrãtur. Pulchrum ergo eſt, quod inuidus in ea parte liueſcit, qua peccat. Infelix macies renudat oſſa. Signate dicit, infelix macies, quia poteſt eſſe felix, ut eſt, q̃ maturo cõſilio per abſtinentiã, & ieiunĩ cõtraximus, pro ſalute animæ, aut corporis, utriq; enim officit crapula, Renudat Hoc eſt aperit, & oſtentat oſſa. exhauſto ſanguine, conſumptis carnib. & euaporat ſucco naturali. Non lux, &c. Nihil eſt ſanis iucũdius luce, unde de Didone inſaniente ex amore dicitur:

Lucemque refugit, quod vicinæ mortis indicium eſt.

Nam cib. non eſt ſuauis illi. Exhauſto enim ſanguine, im minuta ẽ uirtus digeſtiua, qua ſine nullus cib. ſuauis eſt, ut patet in ægrotis. Suauis, hic triſſyllabũ ẽ Nõ potus iuuat. Qui alias curas expellit, vñ eſt. Adſit lætitiæ Bacchus dator. Nec ſapor Lyęi. i. Bacchi, qui Lyæus dr̃, eo, ꝙ ſoluit hoĩem curis. λύω. n. eſt ſoluo, vñ mirandũ eſt, ꝙ qui nos liberos, & ſolutos omnibus curis reddere ſolet, nõ iuuet inuidũ. mirabilius quod nec ſapor ipſe iucũdus ſit, Mirabilius multo, ꝙ potus ſuauiſſimus non iuuet, ẽt ſi pocula Iuppiter ipſe propinet, abs quo qa hoſpitalitatis deus eſt, tuti ſumi poſsẽt. Maxime autẽ mirandum
Hebe. eſt, qđ nec Hebe, deorũ pincerna, & iuuenũ dea nec Ganymedes oĩum mortaliũ pulcherrimus puer, non poſſet tam delicate pocula dulcia a Ioue propinata miniſtrare, ut inuidũ iuuenit. Notæ ſunt fabulæ. Hebe, filia Iunonis, pincerna deorũ eſt, quæ dũ incautior pocula miniſtraret, caſu pudenda renudauit, ob quã rẽ iratus Iuppiter, Ganymedẽ pulcherrimũ puerũ, Trois Phrygium regis filiũ dũ in Ida ſilua uenatur rapuit, raptũq. in Hebes locum ſuffecit. Vnde eſt illud primo Aen.

Et rapti Ganymedis honores,

Quãtũ aũt ad gratiã poculorum faciant munditiæ pincernarũ, oſtẽdit Iuu. ubi de miſera cliẽtũ cænacula cõqueritur, dicẽs:

Tibi pocula curſor,
Getulus dabit, aut nigri manus oſſea Mauri.

Et paulo poſt de rege conuiuij:

Flos Aſiæ ante ipſum precio maiore paratur
Quam fuit, & Tulli cenſus pugnacis, & Anci.

Nectar. [Nectar] Eſt potus deorũ, ſicut ambroſia, dapes ſignificat ipſorum. Neq; uero dr̃ a nectando, uolũt. n. dictũ nectar, quod linguam nectat, Græcum enim eſt, κὶ νέκταρ, τοῦ νεκτάρος &c.
[Non ſumnum capit] Quod tñ munus deorũ eſt, ut 2. Aeneid.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit & dono diuum gratiſſima ſerpit.
Aut quieſcit unquam.

Plus eſt nõ quieſcere, quam non capere ſomnum, quia ſæpe animi quietem capimus, nec tamen dormimus. Vnde de Didone infeliciter amante:

At non infelix animi Phœniſſa, nec unquam
Soluitur in ſomnos, oculiſve, aut pectore noctem *Accipit.*

Quare uero nõ quieſcat, inuidus, eſt, q̃a Torquet Viſcera carnifex cruẽtus. Liuor cruẽtus. i. plenus cruoris, torquet uiſcera
Viſcus. & iõ eſt carnifex. Viſcus, uiſceris, ſm Seruium, ſignificat oẽm carnẽ intra pellẽ cõtẽtã, Viſcũ aũt ſcdæ declinationis, ſignificat illud quod aues viſcantur, glutẽ. Sunt qui in ſingulari ſolum ablatiuũ uiſcere, uſitatũ dicãt Do. ſup illud in Andr. Vix ſum apud me, ita animus cõmotus eſt, metu, ſpe, gaudio. Duo, inquit carnifex futurarum rerum ſunt, ſpes, & motus, &c. quibus uerbis accipit carnifices, ſicut nũc Virg. Veſanos tacitus, &c Hoc. n. differt liuor, ab ira, quod ille tacitus, ad præcordia
Tacitus. incubat. ita uero, manifeſte in offenſorem inſurgit. Tacitus, utroq; modo accipitur, ut docet Valla. Nunc actiue, ut ſi uelit hic, liuor tacitus i. tacẽs, mouet ueſanos furores, q̃a ĩ liuidũ debacchatur quẽ dilacerat. Nunc paſſiue, ut apud Senecã, Quod tacitum eſſe uis nemini dixeris. Et apud 6. Aen.

Quis te magne Cato tacitum, aut te Coſſe relinquat.

Sic põt hic accipi, liuor tacitus. i. occultatus, & cõditus intra viſcera liuidi, mouet ueſanos furores, quaſi diceret inteſtinos. Intentans aĩos, &c. Interpretatur quos furores moueat, eſt inquit, intentans i. intentiores faciẽs, uel a igmẽtẽs aĩo faces. i. flãmas, Erynnis. i. cõtẽtiõi furoris, ἔρις. n. cõtẽtio dr̃. Eſt talis. i. ordo eſt, qa & talis ultor eſt inuus. i. intra uiſcera inuidi, qui. i. qualis lacerat ſemp Titij comeſti, i. exeſi, quoad iecoris fibras, vt ſit totum ꝓ parte, vel leges, comeſtũ. De Tityo ſic vi. Aen. *Tyrius.*

Necnon & Tityon terræ omni parentis alumnum,
Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus,
Porrigitur, roſtroque immanis vultur adunco
Immortale iecur tondens, fecundaque pœnis
Viſcera rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis, &c.

Intelligitur autẽ ꝑ Tyrium luxurioſus. Amauit enim Latonã Apollinis, & Dyanę matrem. ob quam rem confixus iaculis Phœbi damnatus eſt apud inferos, ea pœna ur viſcera eius vultur immanis exedat, quæ tametſi continue abſumuntur, nunquam tamen deficiunt, quia ſemper renaſcuntur. Quod ideo fingitur, qm̃ credunt, moriẽtium animas ea affectione, eoque mentis habitu permanſuras, qua corpora linquunt. Vnde de amantibus in eodem vj.

Curæ non ipſa in morte relinquunt.

Et paulò poſt de alijs ſtudijs:

Quæ gratia curruum,
Armorumque fuit viuis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Quia itaque amantes, nimijs curis agitantur in uita bene fingit Tityus, quẽ Hor. incõtinentẽ appellat, ꝑpetuis gryphibus, ſeu vulturib. exedi Simili autem mõ tantiſper dum uiuit, inuidus, torquetur, q. d. ipſum hic infernales pęnas luere. Et non longe abeſt nam ſicut in inferno ſemper cruciantur, neq; tamen culpa purgatur, aut offenſio remittitur, ſic inuidus continua pœna afficitur, nec tamen melior euadit. Vultur olim dicebatur hic vulturis. Vnde Ennius:

Vulturis in ſiluis miſerum mandebat homonem,

Viuit pectore ſubdolente vulnus. uiuit. i. ſemper recens eſt, ſicut aqua ſemper fluens, uiua dicitur, vt ij. Aen.

Donec me flumine viuo abluero,

Quod quidem vulnus manus Chironia. i. ipſe Chirõ Phillyrides, iuſtiſſimus centaurorũ, leuaret. i. curaret. Nec Phębus leuaret, nec clara ſoboles Phębi. i. Aeſculapius leuaret, hoc ẽ habet incurabile vulnus. Chyron (vt dixi) Phillyrides. i. Phillyræ nymphæ, & Neptũni in equũ conuerſi filius fuit pater Thetidis, & auus Achillis, qui plurima medicinæ adiumenta inuenit, quorum q̃dã adhuc extant. Maxime peritus fuit eius quã chirurgiam uocãt, vt nõnulli putant, a Chirone denominatã, vel potius a manu, quæ χεὶρ dr̃. Docuit Achillẽ (vt dicit Statius in Achilleide) curationẽ vulnerum, vt de Telepho nobilis recitatur leuatio, quẽ ferrugine eius ferri, quo ipſum vulnerauerat, ſanum reddidit. unde eſt in Remedio Amoris: *Chyron.*

Vulneris auxilium Pelias haſta tulit.

[Phębus] Phæb. autem (vt dixit) ſolis eſt peculiare epitheton. *Phœbus.* Fingitur autem Phęb. ſiue Apollo, medicinæ peritus. quoniam omnes herbarum uirtutes, ſolis radijs percoquuntur. Aeſculapius autem, præter oẽs mortales, in hac redoctus fuit, abs quo Virg. Virbium a morte reuocatum, dicit. Et quia tãtum in medicina potuit, Apollinis filius dicitur.

P. VIRGILII
MARONIS DE VENERE, & vino, contra luxuriam, & ebrietatem.

NEC Veneris, nec tu vini tenearis amore.
Vno nanque modo vina, Venusque nocent.
Vt Venus eneruat vires, ſic copia Bacchi.
Et tentat greſſus, debilitatque pedes.

Multos cæcus amor cogit ſecreta fateri.
Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum ſæpe parit ferus exitiale Cupido.
Sæpe manus itidem Bacchus ad arma vocat.
Perdidit horrendo Troiam Venus improba bello,
Ad Lapithas bello perdis Iacche graui,
Denique cum menteis hominum furiauit vterque;
Et pudor, & probitas, & metus omnis abeſt.
Compedibus Venerem, uinclis conſtringe Lyæum:
Nec te muneribus lędat vterq; ſuis.
† Seruis finē horū trāſiluiſſe nocet, *Vina ſitim ſedent: natis Venus alma creandis*
† Seruiat, hos fines tranſiliiſſe nocet,

NEC Veneris, &c. Si penitioribus oculis Virgilianā dicē di formā conſpexeris, non interrogato opus eſſet, q̄ vitia magis fugiēda ſint. Quam etenim ſuperbiā damnaret vidiſti quanta diligentia, nos ad miſeriæ humanæ memoriam vocitauit. Cum auaritiā perniciosum illud monſtrū vilipēderet, vehementi verbo vſus eſt dicens Sperne lucrū, &c. At de ira q̄ ad acrimoniam facit, parcens, inquit, Iraq; ceſſet. Cū uero liuorem mōſtrum, nulla virtute redemptū ad parteis vocaret, quaſi excandeſcens, inquit, Liuor tabeficū malis venenū, &c. Nūc vero de Venere, & vino locuturus, quorū abuſus, nō uſus, malus eſt inquit, Nec Veneris, nec tu vini capieris amore. Non etenim Venus mala, nec vinū malū, ſed amor, & nimia indulgentia utriuſq; deteſtāda eſt. Nō ergo dicit, Nō tu capieris a- *Luxuria.* more luxuriei. Omnis.n. luxuries, damnāda eſt, non oīs ante *Venus.* Venus. Similiter non dicit. Nō capieris amore ebrietatis, oīs etenim ebrietas mala, non itidē oē vinū. Tametſi aūt Venerē, *Veneres.* pro concubitu, p metonymiā ponimus, vt, Sine Cerere, & Baccho friget Venus, non tñ pro omni, ſed pro eo duntaxat q̄ naturalis eſt, nec inceſtuoſus. nā caſtus, eſt zona Veneris, dictus a caſtitate, qua legitime nubētes cingunt. veruntamē ponunt tres Veneres, unam ex Cœlo pr̄e, & Die matre, natam apud priſcos. Et hanc honeſtæ rei præeſſe nolunt. Alterā, ex virib. cęli, & ſpuma maris, & hinc inconceſſos cōcubitus imputāt. Tertiam, Iouis, & Diones filiam, ex qua Aeneas natus dr̄: Sciemus tamen, quamuis multæ enumerent Veneres, multi Ioues, multi Mercurii &c. Poetæ tamē opera ſic confundunt, vt omnium vni addicant, ſiue quod vnam cœleſtem naturam putent omnium effectuū cauſam, tametſi p diuerſos fiāt, ſiue quod omnia in admirationē trahere uolunt. Voluit aūt Venerem dictā, quod per eam omnia veniant, & oriantur. Et quia gñatio rerū, nō ſine virili ſemine fit, ideo Veneri utriuſq; ſexus participationem dedere. Nam (vt recitat Macr.) in Cypro eſt barbatæ Veneris ſimulacrū. Quocirca Virg. loquens de Venere ait, Deſcendo ac ducēte deo. & Caluus, Pollentemq; deum. Venerē. & Ariſtophanes philoſophus Aphroditō, genere maſculino appellat. & Leuius ait, Venerē igitur almū adorans, ſiue fœmina, ſiue mas eſt &c. De Veneris autem virtute, ſic Lucr.

Aeneadum genitrix hominum diuumque voluptas,
Alma Venus cęli ſubter labentia ſigna
Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferentec
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, viſitq; exortum lumina ſolis. Hæc ille.

Propter hanc rem dicetur. Natis Venus alma creandis Seruit, Certum eſt ergo pro conuerſatione humanæ, cęterorumque animantium naturæ Veneris uſu opus eſſe, qui ſi legitima fiat iure matrimoniali laudādus eſt. Ecōtrario nemini dubiū eſt, quantū noceat tranſiluiſſe ōnē, uſque ad eo ut nulla ſit labes, qua homo à diuina mentis cōtēplatione ad corporis ſordes citius auocetur nulla pp quam plura bella fiant, nulla qua citius, & plures in turpē egeſtatē ruant. Nā Plaut. paupertatē luxuriæ filiam nuncupat, nulla itē quæ omni honeſto ſtudio magis inimica ſit, nā hoīem totū effectū reddit, ac deinde tardū, & ſegnē. uſque adeo, vt ſæpe tardū pro luxurioſo, poetę ponūt. Nocet igit̃, & aīæ, & corpori, & utriq; plurimum. De uino quoq; nihil ignotū dicam, nam oēs ſcimus ſi tēperate ſumat̃ humano ingenio adiumento eſſe. Vnde illud Horat. in epiſt,

Priſco ſi credis Mecænas docte Cratino:
Nulla placere diu, nec viuere carmina poſſunt:
Quæ ſcribuntur aquæ potoribus, vt male ſanos
Adſcripſit liber ſatyris, faunisque poetas:

Vina fere dulces oluerunt mane camœnæ *Vinum.*
Laudibus arguitur uini vinoſus Homerus: *Et ſomn.*
Ennius ipſe pater nunquam niſi potus ad arma
Proſiluit dicenda.

Et reliqua quæ cōmentarij per irriſionem dicta putant nemo tñ mihi inficias ibit, uinū modice ſumptum, acuere ingeniū. At quantū ebrietas deteſtanda ſit, facillime conſtabit, ſi hominē potū inſpexeris, qui iam nē id (loquor de rōne, & virtute) quo a belluis feriſq; differimus exuit, & ſui immūdo, q̄ homini ſimilior luto inuoluitur, facilis ad irā, facilis ad ſeditionē, facilis ad luxuriā, facilis ad blaſphemiam, deorumq; cōtumeliam, facilis ad ſecreta reuelanda, ad amicos pdendos, & ad oīa deniq; mala facienda, contra, ad nullā uirturē paratus. Quocirca, ſi ita deceſſerit iā de eius ſalute actū eſſe dixeris, ſed redeo ad poetam. Nec Veneris, nec tu uini capieris amo- *Capere.* re. Capere multa vr̄ ſignificare, ſēm q uaria ſunt quæ capiunt̃. Aliquando.n. eſt in ſe continere: ut, Atrium meum capit mille uiros. Aliqñ eſt intelligere: ut, Capio te.i. ſenſum tuū. Aliqñ auferre: ut, Quando capimus rem, qua capta, quis ea perpetuū priuatur. unde, captus oculis, dicitur priuatus, Virg.i. Georg.

Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.

Sic caper dicitur qui captus eſt coleis.i. genitalib. vt docet A. G. Aliqñ eſt ueſtalem ſuſcipere, cui rei peculiare erat uerbum. Aliquando eſt comprehendere, & in carcerem conijcere, vnde captiui dicunt̃ Aliquando eſt ineſcare, fallere, aut decipere, unde dicimus, Hoīem captū amore, captum uino, vt hic, Nec capieris.i. non illaqueaberis amore Veneris, nec ē amore uini. rō eſt, Vno nanq; mō Vina Venusq; nocēt. Vt Venus eneruat uires &c. Eneruare, eſt diſſoluere, neruis.n. conſolidamur. unde eſt, Oſſibus, & neruis compegiſti me, Sic copia uini. Co- *Copia.* pia dicitur abundantia, & plenus uſus rerum, uc meretrix facit omnib. copiam ſui. ſic copia uini eſt abundantia uini, Non tamē dices de exemplari inſtrumento, q ſit copia. ſed poteris dicere, Fac mihi copiā iſtius inſtrumenti, hoc eſt, fac ut ſum eius habeā. In plurali autem copias, copioſum exercitū uocamus, & apud poetas, neceſſitudine uerſus. Aliquando etiam in ſingulari numero idem ſignificat, ut 2 Aen.

Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro,
Et tentat greſſus, &c.

Id eſt titubare facit, ut Chremes in Eunuco Terent. Vicit me uinu qd ego bibi. At dū accumbebam, q̄ uidebat mihi eſſe pulchre ſobrius poſtquam ſurrexi, neque pes, neque mens, ſatis ſuumque officium facit. In ij. Georg. Virg. *Tenuiſq; Lageos.*

Tentatura pedes olim, vincluraque linguam
Multos cæcus amor cogit ſecreta fateri

Cuius rei Medea, & Ariadna teſtes ſunt, & in ſanctis lr̄is Sanſon. Cæcus amor.i. cæcos faciens. Pingit̃ tñ Amor, ſeu Cupi- *Cæcus.* do, puer alatus, oculis uelatis hñs in altera manu iacula in altera flamas. Cæcū aūt uocimus nūc qd nō uidet, ut hoīem cæcū, nunc quod non uidet̃, ut ſaxa occulta, cæca dicimus, nunc qd nō ſinit nos uidere, ut cæcam noctem, cæca auaritiā, cæcū amorem, & reliqua quæ nos aut mentis aut corporis lumine priuant. Arcanum demēs detegit ebrietas Hora. in epiſtolis: *Ebrietas.*

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,
Spes iubet eſſe ratas, ad prælia trudit inermem.
Sollicitis animis onus eximit, &c. Et in Serm.
Condita cum verax aperit præcordia liber.

Arcanum, dr̄ ab arca, qua arcetur. i. tegitur. Demēs, Bonū eſt *Arcanū.* adiectiuū ebrietatis. nam demens dr̄, nō qui ſine mēte eſt (qua *Demens.* ſ amens uocatur) Sed qui perſam, & deprauatam mentē hēt qualē ebrietas efficit. Bellū ſępe petit ferus exitiale Cupido. *Bellum.* Ponit exēplū de amore Paridis in Helenam, p qua deſtructa eſt Troia: exempla aūt ſine numero ſunt, unde Hora. in ſerm.

Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Cauſa: ſed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos Venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior cædebat, &c.

Bellum, per antiphraſin.i. contrarium ſenſum dici putant, eo q nihil belli.i. boni, aut pulchri habeat. Alij a belluis. Exitiale dicit̃, q ad exitum uitæ pertinet. Ferus Cupido temporale epitheton, nam eſt etiam, placidus amor, unde eſt in quarto.

Placitone etiam pugnabis amori?

Solent autem amantes infeliciter Cupidinē ferlitatis arguere; ut in Buc. *Nec lacrymis crudelis Amor, nec gramina riuis,*
Nec Cytiſo ſaturantur apes. Et alio loco:
Sęuus amor docuit natorum ſanguine matrem.

Commaculare

Commaculare manus
Semper ut inducas blandos offers mihi vultus:
Poſt tamen es miſero triſtis & aſper amor.

Cupido. Cupido genere maſculino, deũ amoris ſignificat filium. Veneris, Genere fœminino cupiditatẽ ipſam. Venus improba. Etiã temporale epitheton, quia dicturus eſt, Alma Venus, &c. Sæpe manus itidem Bacchus ad arma uocat. Dat exẽplum, Et Lapithas bello perdis Iacche graui. i. Iridẽ, i. eodẽ modo: Bacchus & Iacchus nomina ſunt Liberi patris, qui deus vini. Sed ꝑ metonomyam, nomina deorum, pro rebus quibus pręſunt, ponimus, tunc præcipue, quando rebus actionem damus, ut perdere & mouere manus. De hac re dicitur in Georg. *Nomina deorum pro reb.*

Bacchus & ad culpam cauſas dedit ille furentes.
Centauros leto domuit, Chetumque, Pholumque
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem, &c.

Lapithæ. Centauri Lapithæ. populi ſunt Theſſaliæ, & Lapitha (ſm Iſidorũ) Apollinis filia, geniti. At Centauri, dñt eſſet Ixionis filij. Ixion. n. credens eũ Iunone concumbere, cum eius ſimulacro ex nube facto rẽ habuit, unde nati ſunt Centauri: quorũ ſupnæ parte humanæ, infernæ, equinæ erãt, quæ res ficta eſt, qm̃ (vt docet Pl.) Primi pugnare in equis inuenerũt. niſi ergo a longe ſemihoĩes & ſemiequi putati ſunt ebrij effecti, & Martio furore perciti Lapithas occiderũt. Deniq; eũ mẽtes hoſum, &c. De-

Denique niq, particula eſt, qua vtimur, dũ ꝗ particulatim dicere incipiebamus, generatim abſoluimus, ut hic, Deniq; inqt, qñ mẽtes boſum alterius furore percitæ ſunt, & pudor, & probitas, & metus oĩs abeſt, qb. trib. humana natura ne effera vagetur, maxime cõmẽdatur. Pudore qui in muliebribus & adoleſcẽtib. maxime commendatur: Amiſſa nanque pudicitia, nihil in muliere cõmẽdãdũ eſt. Cicero in epiſtolis, Qui ſemel uerecundiæ fines trãſierit, eũ bene & grauiter oportet eſſe impudẽtem, quod Dido, nõdũ illecebris amorum capta, ſentiens, ait

Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentis, umbras Erebi, noctemq; profundam
Ante pudor, quam te uiolem, aut tua iura reſoluam.

De adoleſcentib. Terẽt. Erubuit, ſalua res, eſt. n. pudor, quo nos pudet turpis facinoris, per quẽ viri magni, & ſæpe ad fortia facta imitati ſunt, vñ de Hectore dicit Humerus ꝙ ueritus a Polydamante culpari, multa auſus eſt. Probitas aũt eſt, qua viri ꝓbi & ꝓbati, ne infamiam incurrant, oĩa ꝗ cõtra nouos mores & honeſtatem facere poſſent, euitant, Metus uero duplex eſt: Alter filialis, quo filius uetetur patrem offendere, de eo timore dicitur, Initium ſapientiæ timor domini, eo. n. pacto optimi quiq. uerentur peccare ne offenſam dei incurrãt. Eſt & ſeruilis timor, quo uerbera, ſerui timẽt, potius quàm dominorum indignationem, & de illo dicit Horat.

Oderunt peccare mali formidine pœnæ,

Quando autem quis, aut Veneris amore captus, aut Baccho furore tactus eſt, nullis uinculis cohibetur. Cõpedib. Venerẽ, &c. Affectate dictum. Nam Venus, à ueniendo dr̃, recte ergo, ne nimis ueniat, præcipit ut conſtringatur compedib. Cõpedes. n. ſunt impedimẽtũ pedũ Lyæum. Lyæus aũt, dicitur, ut diximus, a ſoluendo, quia ſolutos nos facit, quam ob rem uinculis conſtringendus eſt. Ne re muneribus &c. Non infitias it munera utriuſque, niſi abuſio fiat nobis vtilia eſſe, ſed cauẽdũ eſſe ne nos lędat uterque, quod nimirũ fiet, niſi & legitime, & temperate utamur. Quæ aũt munera ſint, declarat, quia Vina ſitim ſedãt. Valet, inquit, uina ad reſtringendã ſitim. Natis Venus alma creãdis. Venus ſeruit. i. vtilis eſt natis creandis i. ad ꝓlẽ ꝓcreãdã. ꝗ res apprime neceſſariæ ſunt. Sed trãſiluiſſe finẽ horũ, Hoc eſt indulgere Veneri, ob nimium luxum, & uino uſque ad ebrietatẽ nocet. Alma dicitur Venus, ab alẽdo, quia eius præſidio, alitur omnium animantium genus. *Alma.*

P. VIRGILII
MARONIS DE LITERA, Y, CARMEN.

LITTERA Pythagoræ diſcrimine ſecta Bycorni.
Humanę vitæ ſpeciem pręferre uidetur.
Nã uia uirtutis dextrum petit ardua callẽ:
Difficilemq, aditum primum ſpectantibus offert.
Sed requiem præbet feſſis in uertice ſummo.
Molle oſtentat iter uia lata: ſed vltima meta
Pręcipitat captos; voluitq; per ardua ſaxa.
Quiſquis enim duros caſus uirtutis amore
Vicerit, ille ſibi laudemq; decuſque parabit.
At qui deſidiam, luxumq; ſequetur inertem:
Dum fugit oppoſitos incauta mente labores:
Turpis, inopſque ſimul mirabile tranſiget æuum.

Littera Pythagoræ, &c. Propulſauimus quanta maxima potuimus diligentia, ſex morbos, qui ſinguli, ſingulis uirtutibus officiunt. Nunc exagitanda eſt peſtis, omni uirtuti contraria, quã nunc deſidiam, nunc pigritiam, nunc ſegnitiem, nunc accidiam, nunc inertiam, nũc ignauiã, ad ſummã omiſſionem oĩs boni uocare potes. qua quidẽ ægritudine, quicũq; cõficiũtur ingratitudinis uitio, qđ ſanè deteſtãdum eſt, cõuinci poſſũt. Si etenim cõſiderare uoluerimus, quãtũ optimo maximo deo nr̃o debeamus, quippe abs quo quidquid boni nobis eſt, aut erit, aut cæpimus, aut ſuſcepturi ſumus, fatebimur quidem egregie, nullũ eſſe deſidiæ locũ, nihilq. iacentib. aĩa eſſe damnoſius. Nã qñ quidẽ finis uniuſcuiuſq; rei optima eius operatio, videmur, niſi bona operemur, finem noſtrũ attingere Enimuero turpe ẽ homini animaliũ facile pñcipi deeſſe qđ in ceteris creaturis tã copioſe cõſpicimus, cœli. n. cęlorũq; ornamenta, quas ſtellas, & ſidera uocamus cõtinua uoluptate munera explere nõ ceſſant Elemẽta rerum, mira cõmigratione tpamentũ ut iuſſa ſunt. ſeruant animãtium quoq; nullum præter hoĩem ſibi deeſſe uidemus Auiculæ. n. fragiliſſimo corpore fretæ: Feræ multa ſæuitia indomitæ; Belluæ marinæ indulgẽtia ad ignauiã inuitatæ, ad gñationẽ tñ, & conſeruationẽ ꝓlis, nunq̃ defatigantur quiqua ꝗdq; eorũ maxime valeret arte ꝓ ingenij, hoc ẽ nr̃is indolẽtiæ benignitate, ſemꝑ in ope cõſpicit. Adde ꝙ & ipſi hoĩes ad iniqua agenda, multo vigilantiores ſunt quã ad bona. Quã rẽ Hor. ſic in epiſt. cõqueri.

Vt iugulent homines ſurgunt de nocte latrones,
Vt teipſum ſerues, non expergiſceris, &c.

Quia igit̃ nõ ſatis eſt uitia fugitaſſe niſi bñ egeris, ſcriptũ n. eſt a diuino poeta Declina a malo, & fac bonũ, id Maro uolens deſidiam proſcribere, nos ad bene operandum pulcherrime allicit. Nã ſi, vt Stoicorũ ẽ paradoxũ, oẽs mali ſtulti ſunt, ſtulti uero & inſipiẽtes, profundiſſimæ Platonicorũ doctrinę minimæ capaces. operæ pretiũ erat, doctũ, ſtolidũq; vulgus, rudi ac enormi Minerua, viã virtutis docere. Et q̃ ſignis illiteratos erudire: ad q̃ rẽ nihil accõmodatius eſt, quã litera Pythagoræ. in qua totã humanã vitã, & diuerſæ uitæ exitũ videre licet, icirco Virg. cã inſtituto ſuo accõmodat, & dicit. Littera Pythagoræ. &c. Pythagoras, ex Samo Iſula philoſophus, in Italiã uenit: Tarquinij filio regnũ obtinẽte, cui cognomẽtũ Superbus fuit. Is multa doctrina, & uirtute claruit, primũ muſicæ ſtuduit, in qua egregiã laudẽ aſſecutus ẽ. dñ, philoſophię nãli, mox & ethicæ. i. morali opã nauauit, & populũ conatus ab inſolẽtia, ad cultiorẽ uitã uocare. Virtutis amorẽ, aĩs mortalib. inſtillare ſatagebat, ꝙ quia philoſophicis rõnib. nõ potuit, ſignis & indicijs effecit, nouamq; viã cõmẽtus eſt Sciuit. n. eſu carniũ multã feritatẽ in aĩs nr̃is innaſci, multumq; uos ad libidinẽ impelli, quocirca ꝑcepit (vt meminit in transformationibus Ouid.) ut ab oĩ carne, ſicut ab humana abſtineremus, turpe. n putauit ĩ uiſcere, uiſcera cõdi, aſſignãs inauditã rõnẽ, ꝙ animę noſtræ, quoniam immortales eſſent, ẽ corporib. noſtris in alia corpora migrarẽt, neq; in humana ſolum, ſed, etiam in ferina, itaq; fieri poſſe, ut receptaculũ auitæ, aut paternæ aĩæ abſumeremus, ſi quauis carne veſcamur. Id aũt alij cum ſenſiſſe putãt, alij ita præcepiſſe duntaxat quo luxũ carnis uetaret. Ouid. 15. Metam inducit ipſum ſic loquentem:

Parcite mortales dapibus temerare nefandis,
Corpus ſunt fruges ſunt deducentia ramos
Pondere poma &c. Et iterum.
Prodiga diuitias, alimentaq; mitia tellus
Suggerit atque epulas ſine cæde, & ſanguine præbet.
Carne feræ ſedant ieiunia Et rurſum:
Heu quantum ſcelus eſt in uiſcere uiſcera condi,
Congeſtoque auidum pingueſcere corpore corpus. Item,
Quiſquis fuit ille deorum.

Corporeaſque dapes auidam demerſit in aluum,
Fecit iter ſceleri, &c.

Idem apud eũdem immortalitatem & commigrationem animæ, in diuerſa corpora ſic docet,

Morte carent animæ, ſemperque priore relicta:
Sede, nouis domib. viuunt habitantq; receptæ. Et paulò poſt.
Omnia mutantur. nihil interit, errat, & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus,
Spiritus eque feris humana in corpora tranſit,
Inque feras noſter, nec tempore deperit vllo, Item:
Parcite vaticinor cognatas cæde nefanda:
Exturbare animas ne ſanguine ſanguis alatur.

Ceterũ, vt ad virtutẽ nos alliceret, & a vitijs abſterreret, docuit virtutũ qdẽ ſemitam videri, primũ difficilem, ſed incredibilẽ animi quietẽ atq; iucunditatem parare. Contra vitiorũ latas vias, facile oĩbus patere, ſed in miſeros animi, remordẽte conſcientia, cruciatus impellere, neq; quidq̃ pter pœnitentiã producere. Et quo id rudib. oculis manifeſtius obijceret, ὑψιλὸν hoc eſt y tenue, ipſis ita figurari monſtrauit, vt in ipſo omnẽ humanã vitã dicere poſſent. Habet n. talẽ figurã, vt baſis, ſeu fundũ, quod ad diſcrimen bicorne ſeſe extẽdit acta infantiæ nĩæ, quę neq; bona, neque mala ſunt, ſignificet. Deinde, vbi ad biuiũ peruenimus, hoc eſt ad verũ diſcrimen boni ac mali, dicebat nos libere, ex libero arbitrio noſtro, in vtramuis partẽ voluerimus, progredi poſſe, ſi quidẽ in dexterã, q̃ virtutis eſt tẽdere voluerimus ſummis opib. primũ enitendũ eſſe, ſed ad amœna loca, nos puentũ ire. ſin ad ſiniſtram, q̃ uitiorũ eſt, declarauimus, facilẽ quidẽ aditũ eſſe, ſed duriſſimum inſtare exitũ. Si quis uerba ipſius Pythagoræ græca lingua hẽre uolet, quib. integritatẽ arbitrij cũ fatorũ neceſſitudine cõſiſtere docuit, petat A. G. li. 6. ca. 2. Nos interp̃tatione Gellianã poſuiſſe ſatis putauimus, quæ hæc eſt. Noſces hoĩes ſpontaneas haurire calamitates, cũ detrimẽta ſingulis a ſeipſis fiant, & ſuo impetu delinquãt, & incõmoda tuãt, ſua voluptate, atq; propoſito. pp̃ea negat oportere fieri, audire hoĩes, aut nequã, aut ignauos, & nocentes, & audaces, qui cum culpa, & maleficio teuicti ſunt, pfugiunt ad fati neceſſitatẽ, tanquam in aliqd phani aſylum, & quæ peſſime fecerunt ea, nõ ſuæ temeritati, ſed fato eſſe attribuenda dicũt. Hæc Gellius interpres Et paulò poſt, Primus aũt ſapientiſſimus, & antiquiſſimus poetarum dixit hoc trib. verſib. quos illic, ſubdit, quorumq; hæc per Gellium interpretatio eſt, & loquuntur vt intelligas, numina, ſeu Dei ipſi:

Heu mihi quid damnant mortales numina cœli,
Eſſe aiunt etenim per nos mala, cum tamen ipſis
Vecordi preter fatum ſint mente dolores.

Difficultatis aũt quæ in dextero calle eſt, cauſam ita ex philoſophorũ documentis hẽre poſſumus. nã licet Chriſtiani, nihil ambigimus, qui ſcimus originalis criminis fomite extinctum quidẽ eſſe in fonte baptiſmatis, ſed incitamẽto tñ quidda derelictũ eſſe, quo ad peccandũ proni ſumus. quid hoc ad hunc locũ in quo Poeta non Chriſtianus loquit? Neque tñ reſpuenda pp̃ea eſt doctrina philoſophorũ, ſi modo cum Chriſtiana veritate cõſentiat. Dicemus philoſophicas opiniones, nihil a fide ſanctiſſima degenerantes. dñt itaque Pythagorã, & deinde Platonẽ ſecuti, aĩas a ſingulis elementis paſſionem contraxiſſe. ſimiliter, & a ſingulis planetis; Planetarũ aũt congeriem (vt memorauimus) ſiluam vocauerant, pp̃eaque dicebant, difficile eſſe tenere dexterum callem, & uenire ad aureum ramũ, e quo Virg. in 6. per quem aliud nõ intelligit, quàm ramum huius literæ dexterum, per quem virtus ſignificatur. quocirca Aeneas, per quem omnis vir ſapiens ſignificatur, iuſſus q̃rere aureum ramum aſpectans ſiluam immenſam, hoc eſt tot cœlorum influentias, nos ad uitia trahentes, ſic precatur:

Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus,
Oſtendat nemore in tanto &c.

Vbi ſignate dicit, ſe oſtẽdat nobis, quia putabant plurimi, niſi virtus nos ſponte ad ſe vocarit, difficillime poſſe eam cõtingere. quocirca dixit Sibylla, Neminem aureum illum ramum poſſe carpere, niſi fata ipſum uocent. Videt tamen admittere humanã diligentiam, quocirca id viſa eſt dicere. Si uõ es p̃deſtinatus, precare vt prædeſtineris. ad quid. n. noſtra opus eſſet diligentia, ſi credidiſſent etiã philoſophi (nã de theologis certum eſt, quòd rectius ſentiunt) omnia fatorum neceſſitudine contingere? Verba Sibyllæ ad Aeneam in 6. ſunt hæc

Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu, namque ipſe volens facilisque ſequetur

Si te fata vocant aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.

Quibus verbis cum dicit, Veſtiga alte oculis videt, vt dictum eſt, nos inuitare ad diligentiã inquirendæ virtutis, quæ difficillima inuentu eſt. quocirca Aeneas illũ aureum ramũ nõ inuenit propria inquiſitione, ſed maternis auib. monſtrantib. quo nõ aliud ſignãtur, quã eos qui ad egregiam virtutẽ euadũt, adiutos oportere benigniore naſcendi hora. Vnde & illud Iuue.

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quam ſi te Veneris commendet epiſtola Marti.

Verum, vt ad rem redeamus, tametſi dexterũ illud iter, arduũ & difficile, ab alijs facilius peragatur, vtpote a bene natis, ab alijs difficilius, vtpote ab infelicius natis, ab oĩbus tamen ſine diſcrimine, virtus acquiri põt. Nã quãto magis infirmius ad ſcandendũ fuerit, tãto maior ſcandenti gloria cõtingit, neque deerit, ſi vt Aeneas deũ p̃cemur, q̃ conanti aſcendere, manum porriget, ſed ad rẽ: Litera, dicit ſm plures, quaſi legitera, eo qđ legat, uel quaſi litura, q̃a cũ olim in ceratis tabellis ſcriptitarẽt, ſæpe litura eſt. Itaq; volunt vno t, dẽre ſcribi, ſed q̃a prima dẽret corripi, tametſi, quidã a p̃terito deducere moliuntur, cœpit, tt, duplici ſcribi, ſicut quatuor, cũ quater, & quaternus, & ſimilia quæ corripiunt, vno t, ſcribant. Similiter quotidie, ſm multos, tt, duplici nõ alia rõne quã vt ſignificet prima lõga, ſcribit. quotus. n. prima breui, vno, t. contentũ eſt. Significat ergo litera, elementũ lecturæ, hoc eſt minimũ quod legi põt, vt a, vel b, & hic litera Pythagoræ, hoc eſt, y, aliqñdo ſignificat manũ, ſeu formam ſcribentis. Vnde ad Attic. Cic. Nam Alexidis manũ amabam qđ tam p̃pè accedebat ad ſimilitudinẽ tuę literæ. In plurali aũt, ẽt ſignificat epiſtolam, ſed cũ epiſtolã ſignificare volumus, addemus numeralia diſtributiua, quæ congrue addunt carentib. ſingulari numero. Quando vero elemẽta, hoc eſt ſingulas literas ſignificamus addenda ſunt cardinalia. Vt ſi dicis. Vnam literam ad te dedi, ſignificas te dediſſe vnũ elementum, vtputa, a, vel b Si vero dicis te dediſſe vnas literas, idẽ ẽ ac ſi diceret unam epiſtolam, & ſi duas literas, pinde eſt, ac ſi diceres duo elemẽta, vt, a, &, b, vel alia quæuis duo. Sed ſi binas literas remiſiſſe, dicis, nõ aliud eſt quam ſi diceres duas epiſtolas miſi Pythagorę. Nõ quam Pythagoras inuenit, ſed qua uitam humanam figuraram docuit, vt ſup. oñdimus, & nũc p Virgilium uidebimus. Erat, vt dixi, Pythagoras Samius, philoſophus, primusq; vt phibẽt eo noĩe nuncupatus. Nam cũ antea ſophi i. ſapiẽtes, uocant, percunctatus an ſophus eſſet, dixit, ſe philoſophũ, hoc eſt ſtudioſum, & amatorẽ ſapiẽtiæ. Diſcrimine ſecta bicorni. i. diuiſa in duo cornua, dexterũ, qđ anterius eſt, & ſiniſtrũ, qđ idẽ poſterius. Diſcrimen, dr̃ a diſcernẽdo, eſt. n. diſcernere, dignoſcere, unde diſcreti, q̃ rẽ bene diſcernũt, ſciuntq; diuidere bonũ a malo. Secta i. diuiſa, participiũ eſt a ſecor, ſecaris. videt aũt a ſectare, vſus hoc loco. nam ſecare ptinet ad itineris diſcrimẽ, vt in fine vi. Aen. Ille uiam ſecat ad nauels, & ſignificat quaſi tenere. Inde ſecta philoſophorũ, qua alij ab alijs diuidunt, tenentes ſuam quiſq; opinionẽ. ſic hoc loco, Alij ſecant dexterũ iter, hoc eſt tenẽt melius eſſe virtutem p labores acquirere, quam voluptatib. molliter indulgere. Bicorne dicit q̃ habet duo cornua, & declinat hic, & hęc bicornis, & hoc bicorne, hẽnt aũt uirgulæ huius literæ, ſe quaſi bicornua Vnde dixit Diſcrimine bicorni. Spẽs. Dr̃ a ſpeciẽdo, hoc eſt vidẽdo. licet ſpẽ, in ſimplici qdem in uſu nõ ſit. Dr̃ aũt ſpẽs q̃dq̃d oculis cõſpicit, hoc eſt forma, & diſpõ ipſa coloris. vñ ſpẽm aliq̃ñ accipimus p pulchritudine. vnde ſpecioſus Eſt ergo idẽ, qđ forma, & imago. vr̃ itaq; litera Pythagoræ p̃ferre. i. p diſpõnẽ figuræ ſuæ indicare ſpẽm. i. maginẽ humanę vitæ. Præferre. Eſt q̃buſdã ſignis & indicijs, aliq̃d certo ſignificare. Sic. n. hõ, cuius ſeuerus vĩ vultus, oĩb. eũ aſpicientib. dicit p̃ferre ſeueritatẽ. Nã via uirtutis, &c Ordo eſt. Nam uia uirtutis exiſtẽs ardua, petit dexterũ callem, hoc eſt dexterã uirgulam i ipſa lr̃a, & offert ſpectantib. primũ difficilem aditũ. i. acceſſũ, ſed p̃bet feſſis requiem. i. locũ q̃etis, in ſummo vertice. i. in altiſſimis faſtigijs. Via lata. Quæ in ſiniſtra tendit. Oſtentat molle iter, &c. Oĩa faciliora ſunt q̃ vt exponant. Dicã tamẽ nãm uocabulorũ, & ſubinde ſnĩas aliorũ, Via, actus, & iter, apud iuridicos diſtinguunt. Iter. n eſt ius eũdi ambulantis hoĩs, nõ agẽdi iumentũ, uel uehiculũ. Actus eſt, ius eundi ambulantis hoĩs & agendi iumentũ, nõ aũt uehiculũ. Via eſt ius eundi, agendi iumentum, & ducendi uehiculum. q̃ ergo uiã hẽt, habet actũ, & iter Qui actum, habet ẽt iter, ſed nõ uiam habet. Qui uero iter habet, ſolum ius eundi poſſidet, nã iter, ab eundo dr̃, & eſt

Litera. *Pythag.* *Diſcrimen* *Bicornis* *Species* *Præferre* *Iter.* *Actus.* *Via.*

quaſi

quaſi itio. Vnde facere iter, nõ eſt aliud, quã ire quaſi facere itionē, ſeu ꝓfectionē. habere iter, eſt debere ire, ut ſignarus viæ, crederē Romã ire, quo mihi eundũ eſt, & Venetias eo, rũ vere poſſum dicere, habeo iter Romã, nõ aũt facio iter Romã e diuerſo, facio iter Venetias, nõ aũt habeo iter Venetias. Eſt ergo iter ipſa itio, ſed uia, eſt ſpatium per quod itur, ita facere uiã, eſt ipſum rē facere. Dicebatur antiquitus & ita, unde
Semitas. ſemita, quaſi ſemi. i. dimidiata, & parua ita. Callis uero, ē locus
Callis. callo pedũ tritus. Callus uero eſt ille uortex, ſeu illa durities
Callum. in manibus & pedib. q̄ ex frequēti agitatione cõtraximus. Vñ
Calleo. fit Callere: qđ p trãſlationē ſignificat callide ſcire, uã in qua re faciunda nobis induruit callus, eã iãpridē experti ſumus. Vñ illud ĩ epiſtolis Flacci, D cēda tacēdaq; calles. Inde & Callidus, callida, callidũ. i. uaſer, & ex multo uſo cautior factus. Difficileq. aditũ Facilis, & difficilis, cõis ſignificationis ſunt. Nam facilis, is dicit' aliquando q̃ cito facit quod uolumus. i. exorabilis, ut faciles dei ſunt exorabiles; unde in Bucol. Virg.

Sed faciles nymphæ riſere facelle.

Facile. Hinc etiam dicimus, facultatem quaſi facilitatē faciundi. Facile & dr, quod cito fit, ut facilia doct iua, q̄ cito cõprehenditur, facile opus, qđ facile fit i. ſine difficultate. Faciles & mores dicimus, q̃ leues & incõſtantes ſunt, ut q̃ facile. i. ſine diſquiſitione faciant. Cõtra, difficiles, vocamus inexorabiles, & mo
Difficile, roſos, qui nihil faciunt, niſi exacta ad unguē rõne, quales ſunt (ſiu Cicer) ſenes. uocatur & q̄d difficile, quod cũ difficultate
Difficile, fit, ut difficilē aditũ, quo nõ facile eſt adire, &c. Aditus, aditus, aditui, quartę declinationis, & maſculini generis, uerbale eſt,
Aditus. a uerbo adeo, adis, & ſignificat aditionem, ſiue acceſſum. Sed adytum, adyti, ſecundę declinationis, & neutri generis, cõtra-
Adytum rium ſonat, eſt enim locus ſecretior, in quo res ſacras reponimus, nulli præter ſacerdotē acceſſibilis Dictus ab α, primitiua particula, & δύω, quod e ſub eo, quaſi ſine acceſſu. Spectãtib. a uerbo ſpecto, participium eſt Specto aũt frequentariuũ eſt, uerbi inuſitati, ſpecio, qđ ſignificat video, unde plurima cõpoſita, reſpicio, aſpicio, conſpicio, & cęt. ſignificat autem ſpecto, frequenter aſpicio, Inde expecto, quaſi extra ſpecto, ad illum qui memoratur, uel quem ſeruo. Optime autem uſus eſt hic frequẽtatiuo. quo pigritiãtē aĩum depingit. Piget. n. dũ q̄d laborioſum uidet ſibi faciendum, iterũ atq; iterum aſpicit, q̃ vir ſtrenus quã primum aggreditur. Spectantib. ergo aĩo languido uirtus uimirũ difficilis, & ardua vř, q̄ tñ ſi ſcãderimus, pulchritudine atq. dulcedine ſua, oẽm laborē leniret, ſcriptũ. n. eſt, Iugum meũ ſuaue, & onus meũ leue. qđ quidem uerum ăjs qui iampridē ipſum ſubeunt, nam ſpectantibus primũ etiã arduũ uidetur, oportet ergo ut rē aggrediamur, & operemur, ſi deos auxiliatores habere uolu rimus. unde M. Porcius Cato, apud Sal. in oratione de bello Catil. Scilicet res aſpera eſt, ſed vos eam non timetis. Imò uero maxime, ſed inertia, & mollitia animi, alius alium expectantes cũctamini, uelut Deis immortalibus confiſi, qui hanc remp. ſæpe in maximis periculis ſeruauere. Nõ uotis neq. ſupplicijs muliebribus auxilia deorũ parantur, vigilãdo, agendo, bene cõſulẽdo, ꝓſpere omnia cedũt. Vbi ſecordiæ te atq. ignauiæ tradideris, nequidquã deos implores; irati, infeſtiq. ſunt. Hæc ille. Horat. quoque bene ſperanti animo, rem aggrediendã monet in epiſtolis, dicens:

Nam cur, quæ lædunt oculos feſtinas demere, ſi quod,
Eſt animum differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui bene cæpit, habet ſapere aude,
Incipe uiuendi, qui recte prorogas annum,
Ruſticus expectas, dum defluat amnis &c.

Cur inquit, differs curare quod eſt. i. cõſumit animum, hoc eſt uitium aĩum obtenebrans, cũ tamē ſi inceperis, facile purgari poſſet. Vt. n. dr in principio Digeſtorũ, Vniuſcuiuſq; rei ſumma pars, eſt principiũ. Audẽdũ ergo eſt, neq; deſperãdũ ꝓpea qđ difficile eſt ad ſummã uirtutē pueniie. nã vt in eadē ſ. epiſt. Hor. dicit, qui ad ſummam uirtutem peruenire non poteſt, conari tamen debet, ut quã proxime poſſit, accedat, unde ait:

Non poſſis oculo quantum contendere Lin. rus,
Non tamen icirco contemnas lippus inungi.
Nec quia deſperes inuicti membra Glyconis,
Nodoſa corpus nolis prohibere chiragra,
Eſt quoddam prodire tenus, ſi non datur ultra.

Offert tanquam improuidis, cõpoſita. n. ex ob, prepoſitione, d.ſeruiuar uenientib. præter ſpē, ut obijcio, obuenio, offero,
Vertex. oppono, oblatro, occino, obculo; &c. Vertex. dicitur a uertendo, & eſt ſummũ cuiuslibet rei faſtigiũ, quod ubi attigerimus uertendum nobis eſt, ſi ꝓgredi uolumus, unde uertex, in capite uñ depili reſerũtur, dicitur, & uertex montis eſt ſummita eius neq; uero pp ſummitatem, uertex dicitur. Nã in aquis, ubi pp profunditatē non profluunt, ſed in gyrum reuertuntur, uorticem dicimus, antiqui. n. familiariter utebãtur o, ubi nos, e, ut, Dij bene uortant, ubi nos, Dij bene uertant. Videamus ergo antiqui momēti, hæc una dictio hoc loco ſit. Dicit, Via uirtutis præbet requiem in uertice; qđ expreſſe vult perſeuerandũ eſſe uſque in finem, nã nõ prius uerticem attigeris. Deinde oſtendit perfectionē dextri in itineris, quia qui per uoluptatem & carnis delitias, uiam læuam calcauerit, ubi iã in uertice eſt, niſi per amaritudinē animæ, & per laborem corporis reuerſus fuerit præceps in æterna ſupplicia ꝓfecto dilabitur. Qui vero per laborē, per ieiuniũ, per exubias, cæteraſq; pœnitẽtię parteis uirtutem conſcenderit, neq; defatigatus fuerit dũ uerticem ãuidis manib. pẽſitauerit illic nimirum coronabitur, neque ipſi qua uia uenerit redeũdũ erit. unde eſt quod dicit, Feſſis requiem p̃bet in uertice ſummo. Mollē oſtentat iter uia lata. Etiam in ſanctis literis dicitur quod lata ſit uia, quę ducit ad perditionem. hæc aũt oſtēdit molle. i. facile & delicate iret, ſed ultima meta, hoc eſt extremũ tpus vitæ, præcipitat. i. deijcit (ut ad euãgeliũ accedã) in tenebras exteriores, ubi eſt fletus & ſtridor dẽtiũ, & uoluit per ardua ſua, p quã tñ æternitatem pœnatum conſpicere poſſumus. i. ſ. i. philoſophi, cœlũ perpetuo motũ iri dicebant quod uoluatur, hoc eſt circulari motu impellatur ſi. n directo motu ageretur, qđ ſpatium infinitum nõ eſt aliquando terminũ cõtigeret. uoluit ergo, hoc ē circum uolutat, neq; ſatis eſt ſemel p ſaxa cecidiſſe hoc eſt diſcrimen dextrę & ſiniſtræ & in euangelio de extremo iudicio videre poſſumus, ſed qm̃ recepi poetarum, & philoſophorum dicta adducere totã hãc literæ Pytagoricæ deſcriptione, in 6. Ae. uidere poſſumus ubi &, apud inferos, hæ geminæ uię diſcernuntur. Nã poſtq̃ deſcripta ſunt loca, in quib. erant infantes inſontes, ſenes, deliri, amantes monſtroſa omnia, & imperfecta, quorũ opera per inſipiẽtiã, aut furorem patrata, neq. bona omnino, neq. mala cenſeri poſſunt, ideoq. in baſi huius literę locanda progreditur ad biuium unde ait:

Hic locus eſt parteis ubi ſe uia findit in ambas
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit.
Hac iter Elyſium nobis at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit &c.

De hac malorum carcere, ſic idē Cato, Bene & compoſite C. Ceſar paulò ante in hoc ordine, de uita & morte, diſſeruit, credo falſa exiſtimãs, ea quæ de inferis memorantur diuerſo itinere malos a bonis, loca tetra, inculta, fœda, atque formidoloſa habere. &c. Huius item rei, ſic meminit Perſius:

Et tibi quæ Samios diduxit litera ramos,
Surgentem dextro monſtrauit limite callem.

Quiſquis enim duros caſus, &c. Nunc Poeta commendat uir- *Dextera*
tutem, & econtrario uitia damnat Vtimur autem ſimul fere uerbo. eius quod apud Aulum Gellium lib. 15. c. 3. comperies. ubi ſic ait, Adoloſcentuli, cum etiam tunc in ſcholis eſſemus ἐνθυμημάτιον, id eſt commentatiunculam, hoc Græcum quod depoſui, dictum eſſe a Muſonio philoſopho audiebamus. Et quoniam uere, atque luculenter dictum uerbiſq. eſt breuib. & rotundis uinctum, per quam libenter meminetamus, Ἄν τι πράξῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει· ἄν τι πράξῃς αἰσχρὸν μετὰ ἡδονῆς, τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται, τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει, id eſt Si per laborem honeſto quippiam egeris, laborabit, boneſtum manet. Si per uoluptatem turpe feceris quippia, quod ſuaue eſt, abit, q turpe eſt manet. Poſtea, inquit. iſtam ipſam ſententiam in Catonis oratione, quam dixit Numantiæ, apud equitēs poſitam legimus, quæ & ſi laxioribus paulò longioribuſque uerbis comprehenſa eſt, præterquam illud græcum, quod diximus, quoniam tamen prior tempore, antiquiorque eſt uenerabilior uideri dēt, verba ex oratione hæc ſunt, Cogitate cum animis ueſtris, ſi quid uos per laborē recte feceris labor ille a uobis cito recedet, benefactum a uobis dum uiuetis, non abſcedet Sed ſi qua per uoluptatem nequiter fecereris, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud nos ſemper manebit Hæc illc. Xenophon. quoq; in cæli bello quę ſcripſit de dictis & factis Socratis, memoratu dignia dicit, Herculi in infantia ſuprema, uoluptatem & uirturem, habitu muliebri oblatas, qui eum utriuſq; cohortationem audiuiſſet, virtutiſq. arduum iter optatum receptaculũ habere didiciſſet, contraq; uoluptatis aditum p quam facilem, ſed ſi-

nem ſanè amarum grauib. uerbis, uoluptatem, & nequitiã aſpernatur. uirtutẽ per labores & ſudores, in dextra inſecutus eſt. De hac re ſic dicit Cic. in 1. Of. Nãq; Herculem Prodicus dicit, ut eſt apud Xenophontem cũ primũ pubeſceret, qđ tẽps a natura ad diligẽdũ quã quiſq; uiam uiuendi ſit ingreſſurus datum eſt, exiſſe in ſolitudinem, atque ibi ſedentem diu ſecũ, multumq; dubitaſſe, cũ duas cerneret uias, unã uoluptatis, alteram uirtutis, utram ingredi melius eſſet. Hęc Cic. Ariſt. Aũt dicebat ſtudiorũ liberaliũ, amaras eſſe radices, fructus uero dulces, ſimile eſt de uirtute, qđ ſic dicit Virg. Quiſquis, u &c.

Virtutis amor. Ordo eſt. Enim, pro quia, quiſquis. i. quicunq; uicerit amore uirtutis, duros caſus. i. omnia aduerſa, lubenti animo perpeſſus fuerit ille. i. is, parabit. i. comparabit ſibi laudẽ & decus. At s. ſed is, ſup. qui ſequitur deſidiam, & luxum inertem, dũ fugit, i. fugere conatur, incauta mẽte, labores oppoſitos. obiectos ſibi, ipſe turpis, inopsq. ſimul transfigit æuum, i uitam, miſerabile. i. miſerã & deteſtabilẽ. Dicit notanter uirtutis amore, qa ſi ambitioſus, ꝓ uanagloria. & popularib. auris bene egeris, operam ludis. Vñ Cic. de ſomniu Scipionis, Igitur alte ſpectare ſi uoles, atq. hãc ſedem & æternam domũ contueri, neque te ſermonib. vulgi dederis, nec in pmijs humanis ſpẽ poſueris rerũ tuarũ ſuis te illecebris, oportet ipſa uirtus trahat ad uerũ decus &c. De hac re ẽ diuina illa Perſij, ubi cõtra deſides loquit,

Magne pater diuum ſæuos punire tyrannos:
Haud alia ratione uelis, cum dira libido
Mouerit ingenium feruenti tincta ueneno,
Virtutem ut uideant, intabeſcantq; relicta:
An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Et magis auratis pendens laquearibus enſis,
Purpureas ſubter ceruices terruit imus,
Imus præcipites: quam ſi ſibi dicat & intus
Palleat infelix quod proxima neſciat uxor?

A. Gellius noctibus Atticis cap. primo. 17. libri. refert, Stoicos dicere, Malitiam ſatis eſſe ad ſummam miſeriam. Virtutem e diuerſo ad ſummum bonũ. peripateticos autem conſentire, malitiam quidem ſummam miſeriam, conficere, negare tamẽ ſummum bonum, virtute ſola perfici poſſe, niſi & naturæ & fortunæ bona acceſſerint. Idem ipſe Gellius libro undecimo, ſic inquit, Philoſophum nomine peregrinum, uirum grauẽ cui poſtea cognomentũ Proteus factum eſt, audiuimus, qui virum quidem ſapientem non peccaturum eſſe dicebat, & ſi peccaſſe eum, Dei atq. homines ignoraturi eſſent. non. n. pœnæ metu non eſſe peccandum, ſed iuſti honeſtique ſtudio, & officio &c. Iuxta quod iam adduxit Horatij illud,

Oderunt peccare boni uirtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Duros caſus. Caſus dr̃ a cadendo, itaq. quia in malũ cadere dicimur, & in mortem, ſæpe in malã partẽ accipitur, uerũtñ pro euentu ponitur uſq; adeo, ut etiam in bonam partem accipiatur, quocirca dicit, Duros caſus. i. duros euẽtus, & duros labores. Sicut 1. Aen. ubi hęc lr̃a, allegoricos deſcribit, cũ dr̃.

Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium, ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt, illic fas regna reſurgere Troiæ,
Durate & voſmet, rebus ſeruate ſecundis &c.

Quid enim aliud eſt tendere in Latiũ, niſi in patriã promiſſionis, in quam nimirum per dextrum hunc callem tendimus, ut. n. mõſtratũ eſt ille, in uertice ſummo feſſis requiem præbet, iuxta quod dicitur ſedes, ubi fata quietas, &c. Sed nõ niſi in ſummo uertice, unde &,

Durate & voſmet, rebus ſeruate ſecundis &c.

Deſidia. Atqui deſidiam. Hic maniſeſte deſidiam. ut omnium uirtutũ hoſtem exagitat. Virtutis enim (inquit Cic.) laus oĩs in actione conſiſtit, &c. Ocia uero, nos ad omnia mala concitant, præcipuè ad luxuriam: unde Ouid. in de remedio Amoris:

Quæritur Aegiſthus quare ſit factus adulter?
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat. Et alibi,
Ocia ſi tollas periere Cupidinis arcus. Et Iuu.
Nunc patimur longæ pacis mala, ſæuior armis
Luxuria incumbit &c.

Dicit autem bene, luxum inertem, quia omnino ſegnes inertes. i. ſine arte, nos facit, priuatque diuinarum rerũ cõtemplatione, quod ſignificatur 2. Aeneid. ubi Aeneas deos uidere nõ potuit, tantiſper dũ Venus adeſſet quo abſente cõtinuo uidit, Sumopere aũt priſci illi Romani, inertiam fugerunt. Vnde Sal. Prudentiſſimus quiſq, maxime negocioſus erat. Ingeniũ nemo ſine corpore exercebat. Optimus quiſq; facere quã dicere. Sua ab alijs benefacta laudari, quam ipſe aliorũ narrare malebat. Igitur domi militię boni mores colebantur &c. Quia igitur boni & ſapientis uiri eſt, non modo ſapere, uerũ ẽt agere. Afranius ut recitat Gellius, egregie ſapientiam ſic deſcribit, uſus me genuit, mater peperit Memoria, Sophiam uocãt me Graij, nos ſapiẽtiã. Pacuuius quoq. eodem (Gellio teſte ad ſapientiã ut bene agat pertinere, ſic docet, Ego odi homines ignauia opera, & philoſopha ſnĩa, Nihil. n indignius fieri poſſe, neq; intollerantius dicebat, quã quod homines ignaui, ac deſides, operi barba, & pallio mores, & emolumenta philoſophiæ in linguæ uerborũq. artes cõuerterẽt, ut uitia facũdiſſime accuſarent, intercutib. ipſi uitijs madentes. Hæc illi. Hinc *Sapientia.*

Vltra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem (Iuu.
Oceanum quoties aliquid de moribus audent,
Qui curios ſimulant, & Bacchanalia viuunt &c.

Dum fugit &c. i. dum fugere tentat, non etenim euitat. ſed dũ incautus requiem naciſci ſperat, ſenex reb. paternis cõſumptis, & corpore omni indulgentia deprauato, miſeret inops, & turpis omnib. modis, laborat. Dicit notanter in cauta mente, quia ſi ſapiens eſſet, non ita fugeret laborem. Eſt aũt quod in ſermonib. Horat.

Dum vitant ſtulti, vitia, in contraria currunt.

Et in de arte poetica.

In vitium ducit culpæ fuga ſi caret arte.

Affectate autẽ uidetur Virgilius tempora diuerſa ponere. cũ de bono dicit per uerbum de futuro, laudẽque, decuſque parabit. non enim bonus uir continuo laudatur, licet ſibi tacite gaudere poteſt. Nam ſæpe poſt fata, hoc eſt poſt corporis mortem primum gloria datur. Vnde Propertius:

At mihi quod viuo detraxerit inuida turba,
Poſt obitum duplici fœnore reddet honos.

P. VIRGILII.

MARONIS COPA.

COpa ſyriſca caput grata redimita mitella
Criſpum ſub crotalo docta mouere latus,
Ebria famoſa ſaltat laſciua taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos,
Quid iuuat æſtiuo defeſſum puluere abeſſe.
Quid potius bibulo decubuiſſe toro?
Sunt cuppæ, calices, cyathi, roſa, tibia, chordæ,
Et trochila umbriferis frigida arundinibus
En & manalio quæ garrit duce ſub antro:
Ruſtica paſtoris fiſtula in ore ſonat.
Eſt & uappa cado nuper diffuſa picato:
Eſt ſtrepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violæ de flore corollę:
Sertaq; purpurea lutea mixta roſa:
Et quæ uirgineo libata Achelois ab omni
Lilia vimineis attulit in calathis,
Sunt & caſeoli, quos ſirpea fiſcina ſiccat.
Sunt † autumnalis cerea pruna † deę, † *Autumnali.* † *Dic, alij due.*
Caſtaneęque nuces, & ſuaue rubentia mala.
Eſt hic munda Ceres, eſt amor, eſt bromius.
Sunt & mora cruenta, & lentis vua racemis.
Et pendens iunco cęruleus cucumis.
Eſt tuguri cuſtos armatus falce ſaligna,
Sed non & vaſto eſt inguine terribilis.
Huc Alibida ueni: feſſus iam ſudas aſellus:
Parce illi: ueſtrum delitium eſt aſinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbuſta cicadę:
Nunc etiam in gelida ſede lacerta † latet. † *ſedes.*
Si ſapis ęſtiuo recubans nunc prolue uitro,
Seu vis cryſtallo ferre nouos calices.

Hic

Ria. *Hic † age pampinea feſſus requieſce ſub vmbra:*
Et grauidum roſeo necte caput ſtrophio.
Formoſum teneræ decerpent ora puellæ.
Ah pereat cui ſunt criſpa ſupercilia.
Quid cineri ingrato ſeruas bene olentia ſerta?
An ne coronato vis lapide iſta tegi?
Pone metum,& talos,pereat qui craſtina curat.
Mors autem vellens viuite ait,venio.

ASC. COpa ſyriſca]Carmen hoc elegiacũ, quod Virgilio ab omnib.adſcribitur,facile quidem eſt expoſitũ, ſed non minus delitioſum, quam quæ ab epigrammatiſtis, ac elegiacis ſcribi ſolet,vt ſciamus,& elegiacum Maroni nõ fuiſſe penitus negatum. Inuitat aũt Mecœnatẽ ad uoluptatẽ, ſic tñ, vt prudentes potius ab ea retrahat. Non cõcluſum ius opus ſic. Pone merũ,& talos pereat qui craſtina curat. Addit: mors ante vellẽs viuite ait,venio. Pro quidã mendoſe legũt, Mos ante,veniens. Vellere vero aũt accipi ſolet, pro eo qđ eſt admonere, admonentes.n.id facere ſolebant,nam auris, Memoriæ dicata eſt,vt in Buc. Cynthius aũt vellit,admonuit. quia vera oĩa manifeſtaria ſunt,finẽ facio. hoc ſolum monuiſſe contentus.

R O S A.

VER erat,& blãdo mordebat frigora ſenſus,
Spirabat croceo mane reuecta dies:
Strictior eoos præceſſerat aura iugales
Aeſtiferum ſuadens anticipare diem.
† hortis. *[illegible] riguis per quadra,& compita in † hortis,*
Maturo cupiens me vegetare die.
Vidi concretas per gramina flexa pruinas
Pendere:aut oleorum ſtare cacuminibus
Caulibus,& patulis teretes colludere guttas,
Et cæleſtis aquæ pondere tunc grauidas.
Vidi pæſtano gaudere roſaria cultu
Ex oriente nouo roſcida lucifero.
Rara pruinoſis canebat gemma frutetis
Ad primi radios interitura die:
Ambigeres,raperet ne roſis aurora ruborem:
Au daret,& flores tingeret orta dies.
Ros vnus,color vnus:& vnum mane deorum,
† Nam. *Sideris,& floris † eſt domina vna Venus;*
Forſan,& vnus odor: ſed celſior ille per auras
Difflatur:ſpirat proximus iſte magis.
Communis Paphiæ dea ſideris,& dea floris
Præcipit vnius muricis eſſe habitum.
Momentum intererat,quo ſe naſcentia florum
Gemina comparibus diuiderent ſpatijs.
Hæc viret anguſto foliorum tecta galero:
Hanc tenui folio purpura rubra notat.
† peperit. *Hæc † aperit primi faſtigia celſa obeliſci*
Mucronem abſoluens purpurei capitis.
Vertice collectos illa exinuabat amictus,
Iam meditans folijs ſe numerare ſuis.
Nec mora,ridentis calathi patefecit honorem,
Prodens incluſi ſemina denſa croci.
Hæc,modo quæ toto rutilauerat igne comarum:
Pallida collapſis deſeritur folijs.
Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam:
Et dum naſcuntur,conſenuiſſe roſas.
Ecce & defluxit rutili coma punica floris:
Dum loquor,& tellus tecta rubore micat.
Tot ſpecies,tantosque ortus,variosque nouatus
† Vna dies aperit:conficit vna dies. † Ipſa.
Conquerimur natura breuis quod gratia florum eſt.
Oſtentata oculis illico dona rapis.
Quam longa vna dies:ætas tam longa roſarum:
Quas pubeſcenteis ſenecta premit:
Quam modo naſcentem rutilus conſpexit eous:
Hanc rediens ſero veſpere uidit anum.
Sed bene:quod paucis licet interitura diebus,
Succedens æuum prorogat ipſa ſuum.
Collige vere roſas:dum flos nouus,& noua pubes:
Sed memor eſto æuum ſic properare tuum.

VEr erat,&c.]Hoc quoq; carmine poeta,ſiue,vt vir doctiſſimus Hieronymus Aleander aſſerit Auſonius eſt, nos ad uoluptatem inuitare videtur, ſed prudẽtes magis deterret ab eius illecebris. Nam ſi,vt Iob dicit,Hõ,quaſi flos egredit̃, & conteritur,& fugit velut vmbra,ſtultus erit quiſquis in hac tam fragili vita qui beatitudinem ſuã conſtituerit,& voluptati inhiauerit,vnde Poeta concludens opus, his uerbis, ASC.

Collige virgo roſas,dum flos nouus, & noua pubes
Et memor eſto æuum ſic properare tuum.

Non tam ad voluptatem, quam ad laudabilia opera facienda cohortatur. Ceterum cũ omnia facilia ſint pauciſſima præter Cald.elucidabimus. Blando mor ſu, Quia ſunt frigora brumalia,q̃ lædant. vnde in Buc. Ah ne te frigora lædant,ſunt & æſtiua quæ delectent,vt in eiſdẽ: Frigus captabis opacum. Croceo mane.i.matutino tempore. Plautus tñ declinauit,dicẽs, a mani ſecundum Seru.[Iugales eus]id eſt equos Solis ab Oriente venientes.[Rara gemma.] Groſſus ab euangeliſta vocatur in vite notus,vñ pampinus exit,ſic hic.vnde roſa Venus eſt domina,quia Lucifer,& Heſperus ſtella eſt Veneris.[Forſan, & unus odos,]id eſt odor:vnde de Venere in j.Aen.

Ambroſiæque comæ diuinum vertice odorem Spirauere.

Dea Paphiæ. Paphos ciuitas Cypri,vbi Venus quæ Paphia inde dicitur,præcipue colitur,inde j.Aen.

Ipſa Paphum ſublimis abit,ſedeſq; reuiſit Læta ſuas &c.

Cõquerimur natura. Ordo eſt,O natura,nos cõquerimur,q̃ gratia florum eſt breuis &c.[Eous.].i.ſol.[Anum].i.uetulam.

EST. ET NON.

EST, & non cuncti monoſyllaba nota frequentant.
His demptis,nihil eſt hominum quod ſermo uolutet.
Omnia in his, & ab his ſunt omnia:ſiue negoci
Siue ocij quidquam:ſeu † turba, ſiue quietis, † Turbida.
Alterutro pariter nonnunquam,ſæpe ſeorſis.
Obſiſtunt ſtudiis,vt mores,ingeniumq;,
Et faciles,vel difficiles,contentio nata eſt.
Si conſentitur,mora nulla interuenit eſt,eſt,
† Sin controuerſum diſſenſio ſubiiciet non.
Hinc fora diſſultant clamoribus:hinc furioſi † Si diſſi-titur.
Iurgia ſunt Cirici:cuneati hinc † læta theatri † Læta.
Seditio,& tales agitat quoque curia lites.
Coniugia,& nati cum patribus iſta quietis,
Verba ferunt ſtudiis,ſalua pietate loquentes.
Hinc etiam placidis ſchola conſona diſciplinis,
Dogmaticas agitat placido certamine lites,
Hinc omnis certat Dialectica turba ſophorum.
Eſt lux:eſt ne dies tergo non conuenit iſtuc.
Nam facibus multis,aut † fulgoribus quoties lux, † Fulguribus.
Eſt nocturna homini,non eſt lux iſta diei.
Eſt & non igitur,quoties lucem eſſe fatendum eſt:
Sed non eſſe diem.mille hinc certamina ſurgunt.
Hinc pauci,& multi quoque talia commeditantes
Murmure concluſo rabioſa ſilentia rodunt.
Qualis uita hominum:duo quam monoſyllaba uerſant.

Eſt,

ASC. EST,& non Deridet(inquit Calderinus)Dialecticos. Mihi quoq; deflere vi,miſeram mortaliũ ſortẽ,ſub tanta ignoratione degentiũ,vt nihil certo ſciant,qđ magni uiri aſſeruiſſe leguntur.Eſt lux.Argm̃ ſophiſticum,Quæcunque lux eſt, dies eſt,Noctu dum faces accendũtur lux eſt ergo dies eſt.

Secundũ aliquos, inceriti auctoris

DE AETATIBVS ANIMALIVM.

†Per. TER † binos,deciesq́; nouẽ ſuperexit in annos
Iuſta ſeneſcentem,quos implet vota virorũ.
Hos nouies ſuperat viuẽdo garrula cornix.
Et quater egreditur Cornicis ſecula Ceruus.
Alipedem Ceruum ter vincit Coruus.† at illum
†Eu. Multiplicat nouies Phœnix reparabilis ales:
Quem non perpetuo decies † præuertimus æuo,
†Præuer timur. Nympha Hamadryades:quarum longiſſima vita eſt,
Hæ cohibent fines viuacia fata animantum.
Cetera ſecreti nouit Deus arbiter æui:

ASC. PER binos. Sunt qui hos uerſiculos præponant.

Tres annos ſepes,& tres ſepes canis explet.

Treſque canes bene uiuit,equus, ſed equos homo ternos. Per binos,&c.i. per nonaginta tres annos hoc eſt per tres curſus. Saturninos uiuit homo ,ad iuſtam ſenectã pertingens. Sunt.n.q̃ quartũ addunt, ſed meliore luto cõditi,aut regimine ꝓditi.Hos nouies.ſ.uiros.Phœnix reparabilis ales. Dicit. *Phœnix.* n.ſola annis eſſe & ad ultimũ uitæ,ligna colligere, & odorib. ac calore Solis flatu alarum adiuto incẽdere,incẽſaq; intrare, & ea cineribus ac rore cęli,nouam renaſci. De ætatibus autem Cornicis,Cerui,& Corui,Piniũ legito. Hamadriades: Sunt Nymphæ,ſiluarũ.quas cũ ſilnis oriri,& interire dicũt,vñ priſci,ſemideos diu quidẽ uiuere,ſed aliquando mori dicebant:

XII. LABORES HERCVLIS.

PRIMA Cleonæi tolerata ærumna Leonis.
Proxima Lernæam ferro, & face contulit Hydram.
Mox Erymãteum vix tertia perculit Aprũ.
Aeripedis quarto tulit aurea cornua Cerui.
Stymphalidas pepulit volucres diſcrimine quinto.
Threiciam ſexto ſpoliauit Amazona balteo,
Septima in † Augeę ſtabulis impenſa laboris,
†Argeis Octaua expulſo numeratur Adorea Tauro,
In Diomedeis victoria nona quadrigis.
Geryone extincto decimam dat Iberia palmam.
Vndecimum mala Heſperidum diſtracta triumphum.
Cerberus extremi ſupremi eſt meta laboris.

ASC. PRima &c.Monoſtichis.i.ſingulis carminib.deſcribit ærumnas.atq; labores Herculis,quos varij,varie referunt, ſed & multi memorantur Hercules, vſque adeo, vt oẽs viros fortes, Hercules cœperint nũcupari,verũ Poetæ ſuo more aſcribũt, vni Iouis ex Alcmena,Amphitrionis coniuge filio,oĩa q̃ Hercules geſſiſſe dicit̃ facinora,quorũ Maro,huius epigrãmaticis duodecim enumerat,ſed nõ eodẽ ordine, ut in explanatione uidebimus,q̃ cũ ordine talis eſt.Prima ærumna.i.calamitas, & pſecutio Euryſthei,Mycenarũ regis.Nam 45.annos illic regnauit,& Herculẽ Iunonis inſtinctu,ad varia monſtra domãda miſit,eo quidẽ aĩo,vt tandẽ ſuccũberet.verũ glorioſior inde ſemp emerſit, vñ Hercules dictus quaſi ἥρας κλέος i. Iunonis gloria,tolerata.ſ.ab Hercule,eſt,ſup.leonis Cleonæ i.iuxta Cleonas,oppidum in ſilua Nemea interfecti,unde Statius.

Illius in ſpeciem,quæ Perſeumeſia ſempe,
Amphitrioniades factum iuuenilibus armis,
Ante Cleonas veſtitur prælia monſtri.

Hic leo(vt recitat Sipõtinus)in cęlũ dicit̃ trãſlatus,a Ioue patre,vt Herculis gloriæ cõſuleret, q̃ eũ in ærumnis occiderat, & qđ hæc prima Herculis adoleſcẽtis tentatio fuerat. Eius ſimulacrum virginiꝑ ꝓximum eſt. Nigidius,hunc leonẽ traditũ à Luna iuſſu Iunonis in terra Arcadica, & regione Nemeæ educatũ, & deinde in caitiũ Hercules iuſſu Euryſthei, claua quã à Molorcho hoſpite acceperat,interfecit. Itaq; poſtea,claua ꝓ gladio,pelle leonis,pro ſcuto vſũ Herculẽ fuiſſe, leonẽ vero à Iunone inter ſidera relatũ,qui ad occaſum ſpectans ſup.caput Hydræ cõſtitutus. Dictus eſt & Nemeus leo,à Nemea ſilua inter Cleonas,& Phliuntẽ,in qua Argiui ob Herculis memoriã Nemea ſacra celebrare cõſueuerũt. Sũt aũt Cleonæ,oppidũ in via ſitũ,quẽ ex Argo Corinthiũ ducit, diſtatq; ab Argo,ſtadijs ex à Corintho vero 80.vñ hic Cleonęi leonis, & apud Luc Ille Cleonæi ꝓfecis terga leonis. Proxima ſ.ærũna i.ſeđa,q̃ eſt proxima à patria , hnc eſt Hercules in ſeđa ærumna,cõtudit ferro,& face.i.igni, Hydrã.ſ.ſerpentẽ aquatilẽ,Lernæã.i.in Lerna lacu verſari ſolitã,quã Hercules, cũ totam regionẽ deuaſtaret,primo claua pcuſſit,ſed cum amputato vno capite,continuo bina renaſceret̃, congeſta,lignorum ſtrue in cauernis abditã,igni excuſſit,atq; deleuit. Vnde Maro noſter alibi: *Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra.* *Hydra.* Et Seneca:Quid ſæua Lernæ monſtra numeroſum malũ:Nõ igne demũ uicit, & docuit mori:Hoc iđ fictum quidam exiſtimant,quia cum Lernæ palos,frequẽter ſiccaret̃,ac denuo impleret̃ aquis.Hercules deprehendit venas terræ incẽdio poſſe ꝓludi,atq; iđ poſtquam exhauſit eã,ignẽ adhibuit,& ſi qua vnda prorumpebat obſtruxit,hinc mõſtro hydræ,nomen fabulæ impoſuerũt, q̃m ὕδωρ, aquã ſignificat. Mox.i paulo poſt uis tertia.ſ.Herculi facta.i.violẽtia,aut vis.i.virtus tertia ꝑculit(a pcello).i pcuſſit,aprũ.i.ſue ſilueſtrẽ,Erymanteũ.i. Arcadicũ,ab Erymantho ſilua Archadię denominatũ.Hercules. n.aprũ;miræ magnitudinis Arcadicũ agrum vaſtãtẽ occidit, uel ut quida uolunt, viuum cepit, & detulit Euryſtheo. Sen. *Erymanthus.* Solitumq; dẽſis Hiſpidum Erymanthi iugis Arcadica quæreꝫ nemora Menaliũ ſuẽ.Dictus eſt hic aper Menalius,a Menalio Arcadiæ mõte,quãuis & oppidũ ſit eiuſdẽ noĩs,qđ,& Menala dr̃.Et ſup.Hercules, tulit.i.abſtulit,quarto.i.loco, aut quarto labore,cornua aurea ceruia eripedis.i.aerios, hoc ẽ veloces *Aper. Menalius* pedes,hñti,vt p apheresĩ,aut ſyneresĩ ęripedis,ꝓ aeripedis,dictũ ſit,vt Aen.6. *Fixeris Aeripedem ceruam licet,aut Erymanthi,* Erat.o.illic,dicit cerua, vt hic,ceruus aureis cornib. & pedib. vt quidã dicunt,æreis , ut alij,aereis. i.uelociſſimis , quam uel quẽ,Hercules curſu ſuperauit ĩ Menalo mõte Arcadiæ,& ſpoliauit.Et pepulit.ſ.a ſedibus ſuis,uolucres. i. aues aquaticas Stymphalidas.i. in Stymphalo,lacu Arcadiæ immorãtes.dñr aũt fuiſſe tantæ magnitudinis, vt ſolis radios obũbrarẽt. oẽm Arcadiã deuaſtãtes.Eſt autem Stymphalus Arcadiæ lacus, ex quo Eraſinus fluuius erũpit in Aeginam terrã, quõdam uero *Stymphalus.* exitum nõ habebat,vrbs aũt uicina, Stymphalũ dr̃. pepulit, dico,diſcrimine.i.periculo,& labore quinto & ſpoliauit Amazona.i.reginã Amazonũ, Threiciã.i.iuxta Thraciã,& Scythas regnãtem, ſpoliauit,dico,baltheo.ſ.aureo, quẽ ad Euryſtheũ reportauit. Sen. Nõ uicit illũ cælib. ſemp tori Regina gentis uidua Thermodõtiæ.Dr̃ aũt Amazõ,quaſi ſine mammilla,eo q̃ alteram inurunt,vt alibi ſatis dictũ eſt.Spoliauit aũt ſexto. *Amazõ.* ſ.diſcrimine,aut periculo.Septima impẽſa laboris,eſt,ſup.in ſtabulis Argeis.i. Argiuis,ubi ferocientem taurum interfecit. Octaua Adorea idest octaua laus bellica.Sic enim interpretatur Adorea, ab Acrone eo q̃ uictores adorent̃ à uictis. vñ & Feſtus. Adoreã laudẽ.dicebant gloriam, & glorioſum puta- *Adorea.* bãt eſſe,q̃ farris copia abũdabat. Plin aũt,gloriã deniq; ipſã à farris honore,adoreũ appellabãt.Ergo octaua adorea.i.laus numerat̃ tauro expulſo: alij egũt,numerat̃ octauo, ut ſit diſcrimine,aut labore.Et loquit̃ de Tauro, Africã regionẽ deuaſtante. Sen. Taurumq; centũ,non leuẽ populus metu. Victoria nona,ſup.numerat̃ ĩ quadrigis.i. equis quadrijugalib. Diomedeis,i.quos humanis carnib.alnerat, Diomedes Biſtonius. i. Thraicius,vñ Sipõtinus.Præterea Hercules,Diomedẽ Thraciæ regẽ,dirũ, ac ſanguinatiũ holem, q̃ equos ſuos aduenarũ carnẽ,in Tyrida,Thraciæ oppido,paſcebat:occidit,eumq; iumentis ſuis epulandũ,appoſuit Sen.Quid ſtabola memorem *Diomedes.* diri Biſtonij regis?Nam Biſtonis,ſtagnũ,& regio Thraciæ, a Biſtone rege denominant̃. Hiberia.ſ. Hiſpania,dat decimam palmam,Geryone.ſ.rege Hiſpaniorũ tricorpore,extincto, id *Biſtonius* eſt interempto,cui & boues abſtulit,è quib. Cacus , nõnullos furatus,in Italia ab eodẽ occiſus eſt,vt Aen.8 late ſcribit̃. dr̃ aũt tricorpor,quia trib.in ſulis ꝓfuit. Mala Heſperidũ.i. Atlã- *Geryõ* tidũ puellarũ quæ aurea mala.i.poma,habaerent diſtracta, ſ.

pes

Per Herculem occiſo peruigili dracone, ſupple dant vndecimũ triumphũ, unde Luc. *Aſpiri arboribus pretiũ, nemoriq; la Alcides, paſſus ſ. inopes ſine pon'ere ramos,* borem *Retulit Argolico fulgentia poma tyranno,* ſ. Euryſtheo. Sunt qui p poma, oues intelligant, quia Græce μῆλα, & poma & oues ſignificãt. & per dracone, paſtore earum cuſtodem, Cerberus, canis triceps. triplicẽ Plutonis poteſtatẽ ſignificans apud inferos. eſt ſuprema. i. ultima meta extremi laboris. Nã cũ Perithous, ad inferos detruſus eſſet, acceſſit eo cum Theſeo, & Cerberum canem tricipitem ad ſuperos traxit, è cuius vrina inter cotes ſparſa, Aconitum natum fingitur. Sunt autẽ plures alij labores Herculis, ut de Antheo, & Baſiri, & Acheloo, & Caco. ſed nos quoq; his contenti ſumus.

Cerberus

DE IISDEM.

Compreſſit nemea primum uirtute Leonem.
Extincta eſt anguis, qua pullulat Hydra ſecundo.
Tertius euictus Sus eſt Erymantius ingens.
Cornibus auratis Ceruum necat ordine quarto.
Deijcit horriſono quinto Stymphalidas arcu.
Abſtulit Hippolytæ ſexto ſua uincula uictæ.
Septimus † Augeæ ſtabulum labor egerit undis. † Argei
Octauo domuit magno luctamine Taurum.
Tum Diomedis equos, nono cum rege † peremit. † perẽpto
Geryonem decimo triplici dum corpore vicit.
Vndecimo abſtractus uidit noua Cerberus aſtra.
Poſtremo Heſperidum victor tulit aurea mala.

Compreſſit &c. Si modo (idẽ eſt auctor) alijs proſequitur verbis, quocirca, quia fabulas ſatis aperuimus, erimus ordine cõtẽti q̃ talis eſt. Hercules, ſupple compreſſit primũ Leonem, Nemeæ. ſ. ſiluæ, uirtute. ſ. ſua, uerũtñ dicitur adhuc in cunis poſitus, ſerpẽtes fraude Iunonis immiſſos ſtrangulaſſe, vnũ dicemus hũc primũ laborẽ fuiſſe, ſed primũ narratũ, niſi dicamus ad iſtum eſſe virtute, ad diſcretionẽ eorũ, q̃ geſſit non uirtute, ſed diuino auxilio adiutus. non. n. ueriſimile eſt, infantem angues potuiſſe necare, niſi Iuppiter pater auxilio fuiſſet Hydra anguis q̃ pullulat quia amputato uno capite bina renaſcebantur. Sus. i. aper Erymantius ingens. i. valde magnus euictus, eſt tertius. ſ. ordine. Et necat ordine quarto ceruũ, auratis cornib. i. habẽtẽ cornua aurata. Et deijcit Stymphalidas. i. uolucres arcu horriſono. i. horribiliter ſonãte q̃nto. i. ordine. Prius ſecundam corripuit, dicens, Stymphalidas pepulit uolucres. Eandem tñ hic ꝓducit, ſicut & Mart dicẽs, Aeripedẽ ſiluis ceruam Stymphalidas undis abſtulit. Item iu 6. Ceruã, cũ Martiale poſuit, hic, & prius ceruũ. ſed cornua ceruo cõgruunt, Abſtulit. ſ. Hercules, Hippolytæ. ſ. Amazonũ reginæ uictæ. ſ. a ſe, ſua uincula. i. balthea quib. vinciebatũr. Septimus labor egerit undis ſtabulũ Argæi, ſ. tyranni. Et Hercules domuit octauo. ſ. diſcrimine aut labore Taurũ. ſ. ferocientẽ, & Atticam regionẽ deuaſtantẽ, domuit, inquit, magno luctamine. Tum. i. deinde. ſ. nono, ſup. labore, aut luctamine ſup. domuit, equos Diomedis. ſ. Thracii, qui humanis carnibus ab eo paſcebantur, cũ rege. ſ. Diomede perempto. ſ. a ſe. Et vicit decimo. ſ. labore, Geryonem. ſ. regem Hiſpaniarum, cum triplici corpore. i. habẽte triplex corpus, & id poetice, aut cũ triplici corpore. i. cũ triplici exercitu, ex trib. iſulis collecto, Cerberus. i. canis infernalis, abſtractus. ſ. ab inferis, uidit aſtra noua. i. quæ nõ prius uiderat, cũ ſĩt apud inferos aſtra, teſtetur in 6. dicens. Solẽq; ſuũ ſua ſidera norunt, Vndecimo. ſ. labore, prius antẽ dixit, vltimo. unde non obſeruas ordinẽ rei geſtæ. Et Hercules victor, tulit poſtremo. ſ. labore. i. per poſtremũ laborem, quem undecimum prius poſuit, mala. i. poma aurea, Heſperidũ. ſ. puellarum, in Heſperia minore degentium.

MVSARVM INVENTA.

Carmina Calliope libris Heroica mandat.
Clio geſta canens tranſactis tempora † reddit. † reddis.
Dulciloquis calamos Euterpe flatib. urget.
Melpomene tragico proclamat mæſta boatu.
Terpſicore affectus citharis mouet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato ſaltat pede carmine, vultu.
Signat cuncta manu loquitur Polyhymnia geſtu.
Vranie Cœli motus ſcrutatur, & aſtra.
Comica laſciuo gaudet ſermone Thalia.
Mentis Apollineæ uis has mouet undique Muſas.
In medio reſidens complectitur omnia Phœbus.

ASC.

Clio, hiſtorias inuenit, Melpomene, tragœdias; Thalia, comœdias; Euterpe, tibeas; Terpſicore, pſalteriũ. Erato, geometriam, Calliope, literas; Vrania, aſtrologiã; Polymnia, rethoricã. Clio geſta canens &c. Opuſculũ hoc de Muſarum inuẽtis inſcribitur. Quocirca de Muſis quæ collegimus, alias paucis repetam Muſa, ſm nonnullos, dr̃ a μυῶ, quod eſt inſtruo, & in ſacris initio. Heſiod. in Theog. ait, Muſas, Iouis, & Mnemoſynes filias, in Pierio monte. ea cadẽ nouẽ noctib. genitas, quarum nomina ſic ponit Κλειώ τ' Εὐτέρπη τε Θάλειά τε Μελπομένη τε Τερψιχόρη τ' Ἐρατώ τε Πολύμνιά τ' Οὐρανίη τε Καλλιόπη τε. Et legantur ſic, Clio te, Euterere te, ſed p colliſionẽ pro fert, pro re Euterpe, Euterpe, te aũt, eſt apud Græcos id qd, quę, apud nos Thalia te. Melpomene te, Terpſicore te, Erato te, Polyhymnia te. Vrania te. Calliope te, quod ſic dices. Et Clio, & Euterpe &c. Clio aũt dicitur, quia κλέος, gloria eſt. Et poetæ ex laudibus, quas alijs tribuant, & ſibi, & illis, maximã gloriam parant, hęc hic dicitur hiſtorias inueniſſe. Vnde ordo eſt. Clio canens geſta. i. res geſtas, reddit tp̃a tranſacti s. ſ. rebus, i. reducit ad memoriã res tranſactas, memorans quib. tẽporibus actę ſunt. & paulo poſt Clio hiſtorias inuenit. Melpomene, ut ſequar ordinẽ poetę proclamat. i. porro exclamat, boatu tragico. i. quali tragici utuntur, dum tragœdias agunt, exiſtens mœſta. i p̃ ſe ferens męſtitiam dum res męſtas agit. Et paulo poſt: Melpomene tragœdias, ſup. inuenit, dicitᷓ aũt a cantus ſuauitate. Nam Græce Μέλπομαι καὶ Μέλπω. i Melpome, & Melpo dicitur canto, Thalia. ſ. Muſa, comica, quia Thalia comœdias, ſupple inuenit, gaudet ſermone laſciuõ. i. amãtib. & paraſitis, ac ſeruis nequa apto dr̃ aũt ἀπὸ τοῦ θάλλειν. i. a thallio, quod eſt florere p eã. n. poetæ diu florẽt, Euterpe. ſ. Muſa, urget. i. inflat, calamos. i. fiſtulas, & tibias flatibus dulciloquis, quia Euterpe, tibia ſu. inuenit. Euterpes uero dr̃ a iocũditate. nam εὔτερπος dr̃ iocundus, Terpſicore, mouet affectus citharis, & imperat. i. affectib. & auget. ſ. eos. Terpſicore, pſalteriũ, ſup. inuenit. Et dicitur a delectando, nam τέρπω ſignificat delecto, & τέρπομαι. delector, & τέρψις, delectatio. Erato. ſ. Muſa, aut vna è muſis, gerens plectra. i. inſtrumenta muſica, q̃ plectuntur. i. feriuntur, ſaltat pede carmine vultu. Erato, ſup. inuenit geometriã, & dictã uolũt ab amore, quẽ ἔρωτα nocant Græci. Calliope. ſ. Muſa, mãdat libris carmina heroica. Calliope, ſup. inuenit literas, dicta aũt eſt a pulchra uoce. Vrania. ſ. Muſa, ſcrutatᷓ motus poli. i. cęli & aſtra. i cœleſtia. Vrania ſup. inuenit aſtrologiam, unde a cœlo, q̃ñ a græce οὐρανὸς, dr̃, nomẽ accepit. Polyhymnia. ſ. Muſa, ſignat. i. indicat cũcta manu, & loquitur geſtu. i per geſtũ, unde rhetoricã inuenit, quę docet cum honeſto, & decenti geſtu orare, dicta autem eſt a multa memoria aut multa laude. Vis mentis Apollineę. i. Apollinis. i. Solis, mouet undiq; has, q̃a Phæbus. ſ. Apollo, reſidẽs in medio, cõplectitur omnia. ſ. Muſarũ inuẽta, & conamina. Eſt. n. medius planetarum, ſed per Muſas philoſophi ſirenas intelligunt, quas ſingulis orbibus, aut ſphæris cœleſtibus, præſidere etiam Plato aſſerit, unde mirabilem concẽtum in cœlis ponit. ſed ſatis, ſuperque de his dictum putamus.

Muſa. *Clio.* *Melpomene.* *Thalia.* *Euterpe.* *Terpſicore.* *Erato.* *Calliope.* *Vrania.* *Polyhymnia.*

DE CANTV SIRENVM.

Sirenes varios cantus Acheloia proles,
Et † ſolitę miſeros ore ciere modos. † ſolitæ
Illarum voces, illarum muſa mouebat
Omnia, quæ Thymele carmina dulcis † amat: † habet
Quod tuba, quod litui, quod cornua rauca queruntur:
Quodque foraminibus tibia mille ſonat:
Quodque leues calami, quod ſuauis cantat Aedon:
Quod lyra, quod cytharę, quod moribundus olor.
Illectos nautas dulci modulamine vocis,
Mergebant auidę fluctibus Ionijs.
Sanguine Siſyphio generatus magnus Vlyſſes
Hac tutos ſola præſtitit arte ſuos:
Illeuit cera ſociorum callidus aureis,

Atque ſuas uinclis præbuit ipſe manus.
Tranſiluit ſcopulos, & inhoſpita littora claſſis.
† Illę præcipites deſiluere freto.
Si blandas † vociſq; notas,& carmina vicit.
Sic tandem exitio monſtra canora dedit.

ASC. Sirenes. Quæ reliqua ſunt Virgiliana opuſcula, tam facilla ſunt vt explanationis nō egeāt, ne tamē nihil dicā, interdū vocabula explanabo, Sirenes Solis ex Archeloo amne filiæ tres leguntur. Parthenope, à quo Neapolis olim dicta erat, Leucoſia, & Lygia, dictæ ab eo qđ eſt σει ρεῖν. i. conuectere, & retinere mutata aſpiratione in ſ. fuerūt, inquit Seru. in parte uirgines, in parte volueres Acheloi, & Calliopes muſæ filiæ. harum vna voce altera tibijs, alia lyra canebat. & primo iuxta Pelorū, poſt in Capreis inſula habitarunt, q illectos ſuo cantu, in naufragiū deducebāt, Secūdum ueritatē meretrices fuerūt, q trāſeūtes qm deducebāt ad egeſtatē, ideò fictæ ſūt inferre naufragia Has Vlyſſes contēnendo deduxit ad mortē. Hæc ille. Obſtruxit n. ſociorū aures, & ſe alligari ad malū pcepit, donec eas pertranſiret. Carminis earū principiū eſt apud Cic. O Deus Argolicū, quin puppim flectis Vlyſſe? Miſeros modos cantus, ad miſeriā deducētes. Legendū tamē putē, muros Thymele, dr̄ pulpitū, & cœna, unde fictū eſt nomē uxoris Mimi cuiuſdā Latini noīe, apud Iuuen Sat. 1. Litui. Sunt tubæ clariſonæ. Acdō Muſici nomen. Moribundus olor. Mart. Cantator cycnus funeris ipſe ſui. Sanguine Siſyphio. Hoc illi apud Ouid. im ꝓperatur nam Siſyphus eius mr̄em, cū ad Laertē duceretur, ſtupraſſe dicitur & Vlyſſem genuiſſe. Illeuit. i. obſtruxit. Callidus. i. Vlyſſes, uel Circe. Præbuit manus uinculis. Quia ſe ligari fecit, quam captus dulcedine cantus eas ſequeretur.

DIES NATALIS.

CLARVS inoffenſo procedat lumine Titan:
Lætificusque dies eat omnibus æthere † claro.
Voſque ſimul iuuenes animis, † ac voce fauente
Concelebrate diem uotis felicibus almum.
Proſper vt is ſemper redeat, † vatique quot annis
Aſmenidę referant alacres ſua † munera nati.

ASC. Clarus in offenſo Feſtiuam lucem patriæ ſuæ carmine celebrat. Inoffenſo. i. non offenſo. Titan Sol. lætificus, lætos faciens animos. Et voce. Alibi, animis linguiſq; fauere. Quot annis. Singulis annis. Sua Mantua. Alij mœnia, alij, munera, legunt. vtcunque certum eſt corruptum eſſe.

DE FORTVNA.

FORTVNA omnipotens inſipientibus
Tantum iuris atrox quę tibi vendicas,
Euertiſque bonos, eligis improbos:
Nec ſeruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iuſtos illa viros pauperie grauat.
Indignos eadem diuitijs beat.
Hęc aufert iuuenes: retinet ſenes,
Iniuſto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, ſit ad impios.
Nec diſcrimen habēt: rectaque iudicat.
Inconſtans, fragilis, perfida, lubrica.
Nec quos clarificas, perpetuo fouet.
Nec quos deſeruit, perpetuo premit.

ASC. FOrtuna omnipotens. Hoc quoq; carmen mutilum inuenimus, poteſt tn̄ ſic perfici. Fortuna omnipotēs inſipientib. qa, vt dicit Iuuen. Nullū numen abeſt, ſi ſit prudentia, ſed te, nos facimus fortuna deam, cœloq; locamus. Genus carminis eſt lyricum aſclepiadeum, conſtans ſpondeo, dactylo, & cęſura, huc eſt ſyllaba abundante, & duobus dactylis.

DE ORPHEO.

THREIICIVS quondam uates fide creditur canora
Mouiſſe ſenſus acrium ferarum;
Atque amnes tenuiſſe vagos, †
Et ſurda cantu concitaſſe ſaxa.
Suaui ſonoſque modos teſtudinis arbores ſecutā
Umbram feruntur præbuiſſe Vati.
Sed placidis hominum dictis fera corda mitigauit:
Doctaque uitam voce temperauit.
Iuſtitiam docuit: cœtu quoque congregauit vno:
Moreſque agreſteis explorauit Orpheus.

ASC. THreiicius quōdā vates Fabula Orphei in quarto Georg. explicata eſt ſatis late, hanc antē interpretatur Horat.

Siluestres homines ſacer, interpreſque deorum,
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus.
Dictus ob hoc lenire Tygres, rabidoſque leones.

DE SEIPSO AVT ALIVS EIVS NOMINE.

MElliſluum quiſquis Romanum neſcit Homerum,
Me legat, & lectum credat vtrunque ſibi.
Illius immenſos miratur Gracia campos.
At minor eſt nobis, ſed bene cultus ager.
Non miles paſtor, curuus, non deſit arator
Hæc Graijs conſtant ſingula, trina mihi.

ASC. MElliſluum quiſquis. Aut de ſe loquitur poeta, aut quis alius nomine poetæ, videtur autem phraſis eſſe Ouidiana. Comparat autem ſe Homero, ceteriſque Græcis, atque id cum ſui prælatione, quod Virgilianæ modeſtiæ nō quadrat, vnde in Culice:

Vtque arāneoli tenuem formauimus orſum.

Minor ager. i. librorum copia. Non miles. Vt Aeneas. Paſtor. Vt in Bucol. Nō arator, curuus. Vt in Georg. Deeſt i. defieſt mihi. Hæc Graijs conſtant ſingula. Miles, Hom. in Iliade:

Paſtor Theocrito, & arator Heſiodo.

INCERTI AVCTORIS.

IMAGO IN VNDA.

REDDITVR effigies liquida ſpectantis in Vnda:
Qualis in aduerſo ſpeculorum cernitur orbe.
Formas pura refert oculis ſpectantibus vnda:
Obiecto quales ſpeculi fulgore videntur.
Fontis aquę reddunt ſimulacra imitantia verum:
Qualia leue refert ſpeculi, cum cernimus, æquor.
Exprimit oppoſitas immobilis vnda figuras:
Leuati quales ſpeculi nitor ipſe remittit.
Apparet mendax illimi fonte figura;
Qualem reiectat ſpeculi nitidiſſimus orbis,
Unda quieta, refert alto de gurgite formas;
Ac veluti ſpeculum nitido ſplendore coruſcans.
Spectantis faciem mundiſſimus aſſimulat fons;
Sicut in oppoſito ſpeculi ſolet æquore cerni.
Forma repercuſſus liquidarum finxit aquarum.
Quales purifico ſpeculorum ex orbe reducit.
Fontibus in liquidis ſimplex generatur imago;
Vt ſolet a ſpeculo facies ſplendente referri.
Effigies liquido reſpondet ab ęquore fontis;
Qualis, & à ſpeculo ſimulatrix vmbra reſultat.
Effingit ſpecies puriſſimus humor aquarum;
Plana velut ſpeculi uiuas imitantia formas.

Forte

Fonte repulſatur depicta tuentis imago:
Ceu leui in ſpeculo ſolet apparere figura.

ASC. REdditur effigies.] Eandē rem varijs modis conſequitur, atque exprimit, quo & ingenij ſui vbertatem, & in verſibus effingendis experientiam demonſtrat. Summa ait hæc eſt, ita in aquis reddi effigiem ut in ſpeculo Fontis aquæ. Ordo eſt. Aquę fontis referunt ſimulacra. i. effigies, imitantia. i. q̄ imitantur, & repreſentat, uerū. i. rem cuius ſunt, qualia. ſ. ſimulacra, refert i. repræſentāt, æquor leue. i. ſpatiū planū, & non aſperū ſpeculi. Forma repercuſſus. i. reuerberationis. Ab æquore. i. æqualitate, & placiti fontis. ſ. tranquilli, puriſſimus ardor, id eſt ſplendor aquarū. Binis vbique verſib. ſententiam cōcludit, tuentis, id eſt inſpicientis imago.

AMNIS GLACIE CONCRETVS.

QVA ratis egit iter, iuncto boue plauſtra trahuntur,
Poſtquā triſtis hyems frigore iūxit aquas.
Suſtinet vnda rotā patulæ mō puia puppi:
Vt concreta gelu marmoris inſtar habet.
Quas modo plauſtra premunt vndas, ratis ante ſecabat:
Poſtquam brumali diriguere gelu.
Vnda rotam patitur, celerem nunc paſſa carinam,
In glaciem ſolidam verſus vt amnis abit.
Quæ ſolita eſt ferre vndas rates, fit peruia plauſtris:
Vt ſtetit in glaciem marmore verſa nouo.
Semita fit plauſtro, qua puppis adunca cucurrit:
Poſtquam frigoribus bruma coegit aquas.
Orbita ſignat iter, modo qua cauus alueus exit:
Strinxit aquas tenueis vt glacialis hyems.
Amnis iter plauſtro dat, qui dedit ante carinæ
Duruit vt ventis vnda: fit apta rotis
Plauſtra boues ducunt, qua remis, acta carina eſt:
Poſtquam diriguit craſſus in amne liquor.
Vnda capax ratium, plauſtris iter algida præbet:
Frigoribus ſæuis vt ſtetit amnis iners.
Plauſtra uiam carpunt, qua puppes ire ſolebant:
Frigidus vt Boreas obſtupefecit aquas,

ASC. QVA ratis egit iter. Eadem facilitate, eodemque artificio conſtrictionē aquarum in glaciē, vt rotis curruum iter p̄beant deſcribit, vndecim pedib. ſemper concludens. eſt. n. carmen elegia cum hexametro, & pentametro conſtans. Qua ratis. i. nauis Modo. I. paulo ante, peruia. i. pertranſibilis. Inſtar, in formā, & ſtatum, ſeu duritiē marmoris, diriguere. i. congelatæ ſunt, & in glaciē cōcretæ Nouo marmore. i. ſpecie marmoris. ſ. cryſtallini. Qua puppis uecta ſunt q̄ legūt, aneſta, ſed aue ho, primam producit. Bruma. i. tempeſtas breuiſſima, hoc eſt hyems, accipiēdo tēpus pro qualitate eius. Coegit. i. coagulauit, cōdēſauit, conſtrinxit, ſeu congelauit. Orbita. i. circumferētia rotæ, ſignat iter, qua alueus citus. i. fluctum rapidū exit, p̄ exijt. modo. i. paulo ante. Vt. i. poſtq̄, hyems glacialis ſtrinxit aquas teoucis. i. flexibileis, & cito congelari ſe p̄mittentes. Amnis iter plauſtro dat. ſ. modo. Duruit ut uētis. i. poſtquā in durata eſt, Boreali preſertim frigore. Craſſus liquor. i. aqua cōmixta terreſtrib. q̄ facilius congelatur. Vñ capax ratium. i. nauiū, ſup. paulo ante, algida. i. cōgelata, p̄bet iter plauſtris. Iners amnis frigore pigro torpēs. Obſtupefecit. i. corpore affecit aquas. Eſt autem noue, & artificioſe dictum, vnde Flaccus:

Dixeris egregie notum ſi callida verbum.
Reddiderit iunctura nouum.

Vt, id eſt poſtquam, Boreas frigidus, aut, Cum frigus Boreas, pro Boreæ, legendum eſt.

I R I S.

THAVMANTIS proles varianti veſte figuras,
Multicolor picto par nubila deuolat arcu:
Cum ſol ardentes radios in nubila iecit.
Cum ſol horrifico nimbos fulgore repleuit:
Apparet varij radis diſtincta coloris
Iris, & inſigni decorat curuamine cęlum.
Clara ſub ætheriis fulget Thaumantia proles,
Nubibus: vt radijs pluuius ſol attigit imbrem:
Et picturato cęlum uelamine cingit,
Diſcolor ætherijs apparet nubibus Iris:
Poſtquam flammiferi rapuerunt lumina ſolis:
Et cælum varijs miranda coloribus ornat:
Imbriferas nubeis radijs vbi contigerit ſol:
Luce ſub aduerſa varios iacit vnda colores.
Dicitur hæc Iris picto ſpectantibus arcu.
Dum nubeis radiis tetigit fulgentibus atras
Phœbus: & aduerſo lumen reſplenduit imbri:
Tunc Iris vario circundat nubila cinctu.
Mirifico nubes ambit Thaumante creata:
Quas cum ex aduerſo tetigit rota fulgida ſolis:
Tunc iacit inſignes per nubila denſa colores.
Nuncia Iunonis vario decorata colore,
Aethera nubificum complectitur orbe decoro:
Cum Phębus radios in nubem iecit aquoſam.
Nubila cum Phębus perfudit lumine claro:
Tum fit ut humor aquæ ſuffulgeat, atque colores
Sub varia ſpecie iaciat mirabilis arcus.
Cum radiis imbres, & aquarum pendulus humor
Tangitur: exiſtit, quam Græcia nominat, Iris
Multorum inſignis vario ſplendore colorum.
Iris habet uarios ſubiecta luce colores:
Quam ſol imbrifera fulgens de nube creauit:
Cum pepulit radiis obſtantia nubila claris.
Luce repentina cum Sol impleuit aquoſas
Aduerſus nubeis: effulget protinus Iris
Picta veſte decens. & multi coloribus alis.

THAVMANTIS proles.] Simili mō arcū cœleſtem. i. Irim deſcribit, quæ Thaumātis filia dī. Vnde Tortellius, Thaumantias, uocatur eſt, Iris, ab θαῦμα, quod eſt miraculum, ſeu admirabile. Nec ſic quoq; apud mortales, is diuerſorū colorū aſpectu uiſus eſt, & iō Thaumatoris. i. miraculi filia, dicta eſt, vnde Thaumātis deriuatū eſt Virg. Aen. 9. Ad quē ſic roſeo Thaumātias ore locuta eſt. Hæc ille. Verū ἀπὸ τοῦ θαύματος. i. a genitiuo Thaumantos, qui fit a nominatiuo Thauma, nō fieret patronymicū Thaumantias, vnde vñr poetæ finxiſſe uiri nomē, Thaumas, Thaumātis: nullū o. Græcū exit in ns, ſed multa in as, recipiunt n, in obliqs, vt Gigas, Gigātis, Calchas, Calchātis. Thaumātis igitur proles, i. Iris, inſigni curuamine, i. arcu uarijs colorib. inſignito, aduerſo lumē reſplenduit imbri. Semp. n. ex aduerſo Solis, naſcitur Iris, vnde idem Maro: Mille trahit varios aduerſo Sole colores Nūcia Iunonis. Vnde alibi: Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno. Eſt n. Iuno, dea aeris, in quo Iris apparet, & qui colorib. cā eſt, unde & pauo tutelæ Iunonis aſcribitur, q̄ varietas colorū eius aeri obnoxia ē, ſed Iris & a Ioue miſſa legit' humor pendulus, periphraſis nubis. Quā Græcia nominat Iris. Alij legunt, Irim, & id quidem magis elegāter, magisq; Latine, cum ſuperius magis grammatice dicat'. Quam ſol imbrifera fulgens de luce creauit. de imbrifera luce, aut fulgens, aut vtrunque dicamus. Sol aquoſus. i. aquis intermedijs obtenebratus picta veſte decens, & multi colorib. alis. nimium feſtiue, atq; lepide dictum, principio correſpondens, Varianti ueſte figuras, Multicolor &c. ASC.

QVATVOR ANNI TEMPESTATES, OVIDII.

VERQVE nouum ſtabat cinctū florente corona:
Stabat nuda Aeſtas. & ſpicea ſerta gerebat.
Stabat, & Autumnus calcatis ſordidus vuis.
Et glacialis Hyems canos hirſuta capillos.

INCER.

INCERTI AVCTORIS.

Vere ſinum tellus aperit:floreſque miniſtrat,
Tempore ſolis,ager meſſes fert pinguis opimas.
Fæcundos Autumne lacus de uitibus imples.
Vis hyemis glacie currenteis alligat undas.
 Frigoribus pulſis nitidum Ver æthera mulcet
Scindit agros Aeſtas Phœbeis ignibus ardens.
Autumno dat hyems mixtum uicina teporem
Albenteis hæc durat aquas,& flumina nectit.
 Ver pingit uario gemmantia prata colore,
Ignea veſtit agros culmis cerealibus Aeſtas,
Vitibus Autumnis turgentes detrahit vuas.
Frigore at hyberna eſt grauidus niue nubilus æther.
 Vere Venus gaudet florentibus aurea ſertis
Flaua Ceres æſtatis habet ſua tempore regna.
Viniſero Autumno ſumma eſt tibi Bacche poteſtas.
Imperiam ſæuis hyberno tempore uentis.
 Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas.
Frugiferas aruis fert Aeſtas torrida meſſes.
Pomifer Autumnus tenero dat palmite fructum.
Mox humus hybernis albeſcit operta pruinis.
 Vere nouo lætis decorantur floribus arua
At riget æſtiuis hirſutus campus ariſtis.
Labra per autumnum muſto ſpumantia feruent.
Deponunt frondes hyemali tempore ſiluæ.
 Vel placidum vario nectit de flore coronas
Spicea ſerta gerit calidiſſima ſolibus Aeſtas.
Temporaque autumni cingunt tua Bacche racemis.
Triſtis hyems montes niueo velamine veſtit.
 Ver agrum gemmis nitidum ſtellantibus ornat.
At feruens æſtas pinguiſſima frugibus arua.
Mox autumnali redolet uindemia fœtu.
Fronde nemus male nudat hyems, amneſq; rigeſcunt.
 Purpureos flores humus effert vere comanti.
At Cereris donis horreſcunt arua per æſtum,
Bacche tuo tempus fluit autumnale liquore.
Obtegitur tellus per frigora veſte niuali.
 Vere tepet picto Zephyris ſpirantibus aer.
Decreſcunt celeres æſtiuis ignibus amnes.
Temperies autumne fluit tua nectare dulci.
Perque hyemem lentus cœlo niuis aduolat Imber.
 Veris honos tepidi flores:vere omnia rident.
Arue ſub æſtiuis undant horrentia flabris.
Vite coronatas autumnus degrauat vlmos.
Decutit ipſe rigor ſiluis hyemalis honorem.
 Flore ſolum vario depingit odoriferum ver.
Falciferamque deam meſſes remorantur in æſtu.
Dat muſto grauidas autumnus pomifer vuas.
Scythonia glacialis hyems niue cana ſeneſcit.

ASC. VERQVE nouum.] Eandem experiẽtiã ſuam docet in temporib. anni deſcribendis,quæ ut quatuor ſunt,qua ternis canit uerſib. ſingula quidem ſingulis. uidet̃ autẽ abundare quæ in principio,cum dicitur. Verque nouum ſtabat.unde ſunt qui ſcriptum aſſerant. Ver muſtum ſtabat, ſicut Plautus,muſtam,id eſt recentem uirginem,dixit,Florente corona.i.ex floribus facta,unde ſunt plebei uerſiculi.

 Ver præbet flores,æſtas pro vomere fruges,
 Poma dat autumnus, frigore torquet hyems.

Nuda æſtas qa nudos facit.unde in Georg.Nudus ara, ſere nudus.Serta ſpicea,id eſt ex ſpicis pp ſerta uerna, quæ ex florib. ſunt.Calcatis corbibus,id eſt in corbibus uuis, ſunt q ſordib. legant,ſed minus diligenter. Canos capillos,propter niues. Sinum aperit,vt in Georg.

 Vere nouo gelidus canis cum montib.humor
 Liquitur & putri,Zephyro ſe gleba reſoluit.

Opimas meſſes.i.fruges,accuſatiuus eſt,ſicut currẽtes,cũ dr. Currentes alligat vndas Phœbeis ignibus.i.ſolarib. Teporem mixtum,quia eſt autumnus inter æſtatem.& hyemẽ, utriuſq; particeps.Albenteis ſ.niue gelu,& pruina,Omnia.n q̃ a frigore producunt,albeſcunt,q̃ a caumate nigreſcũt. Nectit flumina.i.conſtringit gelu.Prata gemmantia i.florum nodis exuberantia. Vuas turgente.ſ.uino. Aether, eſt ſupple frigidus, hyberno.ſ.tpe,& grauidus niue,& nubilos.i.nubibus cinctus.Venus aurea i.pulchra. Sua tpe. Ordo eſt.Ceres flaua habet ſua regna tpe æſtatis.Imperium ſubaudi eſt. Mox humus.i.terra, albeſcit hybernis pruinis. Campis hirſutus ꝓpter ſpicas hirſutas.i.aſperas,& barbatas. Labra per autumnum.Labra ſunt vaſa magna,quib.vinum effunditur,vel labra,torcularum. Tẽporaque autumno. Ordo eſt.O Bacche, autumnus cingit tua tpa.i.coronam capitis tui,racemis,Gemmis ſtellantib. i. floribus rutilantib.Autumnali fœto.i.uino. Male.i.cum malo, & damno,quia tunc nudantur arbores, quando deberent oeſtiri.Comanti.i.comas,hoc eſt frondes,& flores producẽti. Bacche.Ordo eſt.O Bacche,tempus fluit liquore tuo,& autumni, id eſt uino. Vbi apte coniunctio, diuerſos caſus copulat. Vbi omnia rident,unde in Bucol.

 Nunc rident ſiluæ,nunc formoſiſſimus annus.

Decutit Ordo eſt. Rigor hyemalis,decutit honorẽ ſiluis.i.frõdes,& flores. Scythonia.Ordo eſt. Hyems glacialis ſeneſcit.i. ſenij indiciũ pſefert,exiſtẽs cana niue Scythonia.i. Thracia, quia iuxta Thraciam, & Scythiam perpetuæ ſunt niues.

SOLIS ORTVS.

AVRORA Oceanum croceo velamine fulgens
 Liquerat, & bijugis necta rubebat equis.
Luce polum nitida perfundit candidus orbis:
 Et clarum emicuit ſole oriente iubar.
Roſcida puniceo Pallantias exit amictu.
 Aſtrigerum inficiens luce oriente polum,
Sol inſigne caput radiorum ardente corona
 Promit ab æquoreis Tethyos ortus aquis.
Extulit oceano canit aureus igniferum Sol:
 Fugerunt toto protinus aſtra polo.
Conceſſere Deo tenebræ:rebuſque colores
 Lux iterum cunctis reddidit alma ſuos.
Titoni coniux roſeo ſub lumine † terras
 Inficit,& cœlum lutea ſidereum.
Cum ſol igniferos currus è gurgite magno † Iubar.
 Suſtulit:& claris aſtra fugauit equis.
Nox abit aſtrifero uelamine cincta micanti.
 Et redigit ſtellas:exoriturque dies.
Emicat Oceano Phœbi rota clara relicto:
 Illuſtrata nitent lumine cuncta ſuo.
Aurea fulgebat roſeis aurora capillis:
 Et matutino ore madebat humus:
Tethyos vndiuago cum proſilit æquore Titan,
 Flammiferos vultus ore micante ferens,
Exoritur Phœbus perfundens luce nitenti
 Et maria,& terras,ſtelliferumque polum.
Aſtraque ceſſerunt fulgentia crinibus aureis:
 Et nox ſidereas oculit atra faces.
Sol oriens,curruſque ſuos è gurgite tollens
 Oceano,claro reddidit orbe diem:
Flammiferumque iubar, terræque poloque reduxit:
 Et pepulit radijs aſtra repente ſuis.
Memnonis vt genitrix infecerat humida cœlum:
 Et roſeis manibus ſidera diſpulerat.
Phœbus Atlanteis è fluctibus aureus orbem
 Suſtulit igniferum,luxque dieſque redit.

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat:
Extulerat'q; alto gurgite Phœbus equos.
Noctiuagosq́; ſimul radius flagrantibus ignis
Depulerat cœlo, reddideratq́; diem.
Vix Aurora ſuo rubefecerat æthera curru:
Summaq; canebat roribus herba nouis.
Proſilit è medijs candens rota Tethyos vndis:
Et vaga ceſſerunt ſidera ſolis equis.
Surgit ab Oceano Tithoni fulgida coniux:
Et veſte ambroſea ſubruit ipſa pedes.
Tum Phœbus radijs rutilum fulgentibus orbem
Deperdit tenebras: moxq́; peracta fuit.

C. AVRORA, &c Eandem petitiam ſuam in Solis ortu deſcribẽdo varijs modis eruditiſſimus poeta oſtẽdit. Velamine croceo .i. lutei coloris. Bijugis equis, cũ Sol quadrijugis vehi fingatur. Candidus orbis .i. globus ſolaris, candens, vbi paulò altius aſcenderit, aut vbi in ortu ſudũ eſt, vnde addit, Et clarũ emicuit Sole oriente, ſi.hat q̃ pluuia impendente rubet orbis ſolis. Palantias, hic pro Aurora ponit. roſida .i. rore pfuſa, amictu puniceo .i. roſeo. Promit ab æquoreis Tethyos ortus aquis. Sol ortus ab aquis æquoreis Tethyos .i. magnę maris Oceani vxoris. Q̃uo primũ, & interdũ ſm nõianui pducit, vt in Geor.

Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Tethys autem, mater Achillis, aliter ſcribitur, & vtramq; corripit. Sane poetæ alludentes ad opinionem vulgi, dicunt ſolẽ in oceanum occidere, & rurſus inde oriri, ut Aen. 1.

Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles Hyberni, &c.

Fugerũt, uel quantũ ad apparẽtiam, quia maius lumẽ offuſcat minus, vel quãtũ ad opinionẽ vulgi, negantis interdiu ſidera in cœlo nõ eſſe. Rebusq; colores, quia ſine luce, colores nõ diſcernunt. Ipſe alibi, Et rebus nox abſtulit atra colorẽ. Tithoni coniux .ſ. Aurora. Erat aũt Tithonus, frater Laomedontis, qui ſenio in Cicadũ mutatus fingitur, unde Flaccus in Carminib.

Nihil eſt ab omni parte beatum. Abſtulit clarum
Cita mors Achillem.

Longa Tithonum minuit ſenectus. De hac re Virg. in Aen, ſic

Tithoni croceum linquens Aurora cubile &c.

tr. Sub lumine iubar, ſi uera eſt lectio præter morem, iubar, primam longa poſuit. Nam prius dixit, Sole oriente iubar: Et alibi,

Iam iubare exorto iam rebus lux redditis.

Legi poteſt Phœbum, aut ſolẽ, aut munduum, aut quid ſimile. Luthea, crocei coloris, a luthco coloris genere. Velamine aſtrifero, micanti, diſtinguenda ſunt epitheta. Retegit ſtellas .i. iterum tetigit. Aut retegit .i. aperit terras, legendum eſt, Tethyos vndiuago. Ordo eſt. Cum .i. qñ, Titan .i. ſol, proſilit .i. porro exiit .i. æquore. Tethios .i. maris Oceani æquis aquis undiuago .i. vndis uagante, &c Eſt ergo legendum una dictione, undiuago, non undauago. Curribus autem, ſynæreſis quam & alibi ſæpe facit. Et nox .ſ. atra oculi faces ſidereas. Curſusq; ſuos. Alij, curſus, legunt. & pro equis inte ligunt. Loquitur autem ſecundũ opinionem vulgi, ut iam tetigimus. Nam credit vulgus ſolẽ in occaſu deſcendere ad mare Oceanum, ut illic refocilletur. Mennonis, ut genitrix .i. Aurora. Roſeis manibus .i. radijs ſuis, Atlanteis .i. Heſperijs aut Mauritanicis, in quibus Atlas olim regnauerat. Et ueſte Ambroſea .i. ambroſei odoris, ut 1. Aen.

Ambroſiaque comæ diuinum vertice odorem Spirauere,

Dicitur autem, cibus deorum, ſicut nectar, potus. Tum Phœbus, bene commiſcet epitheta cum ſubſtantiuis .ſ. radiis fulgentibus, & orbem nitidum.

DVODECIM SIGNA COELESTIA.

PRimus adeſt Aries, Tauruſq́; inſignibus auro
Cornibus, & Fratres, & Cancer aquatile ſignum,
Geni- *Tum Leo terribilis † Nemees, atque innuba Virgo:*
Libra ſubit, caudaq́; animal quod dirigit ictum,
Armatuſq́; arcu Chiron, & Corniger hircus.
Fuſor aquæ ſimul, & fulgenti † lumine Piſces. † Piſcis in auro.
Proditor eſt Helles, & proditor Europæus,
Et gemini iuuenes, & preſſus ab Hercule Cancer,
Horrenduſq́; Leo ſequitur cum Virgine ſancta,
Libraq́; lance pari, & violentus acumine caudæ,
Inde Sagittiferi facies ſenis, & Capricornus,
Et qui portat aquam puer Vrniger, & duo Piſces.
Signorum princeps Aries, & Taurus, & vna
Tyndaridæ iuuenes, & feruida brachia Cancri
Herculeuſq́; Leo, Nemeæ pauor, almaq́;
Libra iugo æquali pendens, & Scorpius † ater, † Acer.
Centaurus, ſenex Chiron, & cornua Capri.
Et iuuenis geſtor aquæ, Piſceſq́; ſupremi:
Corniger aſtrorum ductor, Tauruſq; ſecundus,
Tum ſidus geminum, & Cancri † geminani .i. imago, † Repentis, alij geminantis.
Toruꝫ Leo, & virgo, quæ ſpicea munera geſtat:
Et libram qui Cęſar habet, Chelæq́; minaces,
Atque arcu pollens, & ſalſi gurgitis Hircus,
Vrnaq́; vmbiferi, Piſceſq́; nouiſſima forma.
Dux aries, & frons Tauri metuenda minacis.
Et Leda ſoboles, & Cancri torridus ignis,
Terribilis Leo, ſpecies quoque Virginis almæ
Momentumq́; ſequens, caudaq́; tumendus adunca
Hinc tendens arcum, liquidi Caper æquoris inde,
Troianuſq́; Puer, geminiq́; ſub æthere Piſces.
Nubigenum iuuenum vector, Taurique trucis frons,
Et proles duplex Iouis, & Nepa torrida flammis.
Aeſtifer inde Leo † iuſta cum Virgine fulgens, † Miſta.
Quam ſequitur Libra, & violenta cuſpide ſenus,
† Semiſer Arcipotens ſubit, & Capricornus aquoſus, † Semiuir arcu potens.
Et cui nomen aquæ faciunt, piſceſq́; gemelli,
Corniger in primis Aries, & Corniger alter
Taurus, item Gemini, ſequitur quos Cancer aduſtus,
Terribiliſq; feræ ſpecies, & iuſta puella,
Libra ſimul, virgamq; ferens in acumine virus,
Centauruſq́; biformis adeſt, pelagi; † procella, † Puella.
Atque amnem fundens, & Piſces ſidus aquoſum,
Corniger ductor gregis, Europæ quoque vector,
Et duo Tyndaridæ, tum Cancer Sole perustus,
Herculeaq; manu preſſus Leo, & optima Virgo,
Hinc trutinæ ſpecies venit, armatuſq́; ueneno
Scorpius, atque ſagittifer, æquoreiq; Capri frons,
Quique urnam gerit, & Piſces duo ſigna ſub uno.
Principium ſignis omnium ſator, inde Iuuencus,
Progenies duplex, & Aquarum Cancer alumnus,
Preſſa ſub Herculeis manibus fera, iuſtaq; Virgo,
Libra ſubeſt, caudaq; ferens letale ueneuum.
Tum geminus Chiron, & Corniger æquoris alti,
Dilectuſq́; Ioui puer, & duo ſidera Piſces.
Dux gregis, & placidũ pãdens † ſubit ethera Taurus † Super.
Germaniq́; pares, & cancro iam comes æſtus,
Atque Leo primus labor Herculis, & pia Virgo,
Libra comes ſequitur, mimitans, & Scorpius ictu,
Et qui tela gerit Centaurus, & æquoris Hircus,
Deucal onis aquæ, & piſces † poſtrema figura. † Extremæ.
Velleris aurati fulges pecus, aurea cœlo,
† Zetus, & Amphion, Cancriq; figura calentis. † Latus.
Hinc ſequitur Leo ſæuus, & almæ virginis aſtrum,
Hinc æquale iugum caudaq; venifer vnca,
Centauruſq; minax arcu, & Neptunia proles, † Refundit.
Quiq; † refundit aquas, & piſces vltimus ordo.

EPITAPHIA VIRGILII
quæ fecerunt diuerſi. quorum
nomina præponetur
hoc ordine.

PALLADIVS.

† Concl. hoc tumulo eſt ecce poeta.

Conditus hic ego ſum, cuius modo ruſtica muſa
Per ſyluas, per rus, venit ad arma uirum.

Aſclepiades

Tityrũ, ac ſegetes cecini Maro, et arma uirũ (que
Mantua me genuit: Parthenope ſepelit.

† Euſebius.

† Euſthenius.

Virgilius iacet hic, qui paſcua uerſib. edit,
Et ruris cultus, & Phrygis arma viri.

Pompeianus.

Qui pecu les, qui rura canit, q prælia uates,
In Calabris moriens hac requieſcit humo.

Maximianus.

Carminib. pecudes, & rus, & bella canẽdo.
Nomen inextinctum Virgilius meruit.

Vitalis.

Mantua mi patria eſt, nomẽ Maro carmina ſiluæ.
Rursq; cum bellis Parthenope tumulus.

Baſilius.

Qui ſiluas, & agros, q prælia uerſib. ornat,
† Mole ſub hac ſitus eſt, ecce poeta Maro.

Aſmodianus.

Paſtorem uates ego ſum, cui rura, ducesque
Carmina ſunt, hic me preſſit acerba quies.

Vouianus.

A ſiluis ad agros, ab aſtris ad prælia uenit
Muſa Maronis adeſt nobilis ingenio.

Eugenius. *

Bucolica expreſſi, & ruris præcepta colẽdi.
Mox cecini pugnas, eo mortuus hic habito.

Iulianus.

Hic data Virgilio requies, qui carmina dulcis
Et Pana, & ſegetes, & fera bella canit

Hilaſius.

Paſtores cecini, docui qui cultus in agris
Prælia deſcripſi, contegor hoc tumulo.

Aliud de Pictura eius.

Sub duxit morti uiuax pictura Maronem,
Et quem parca tulit, reddit imago uirũ.

Aliud.

Lucis damna nihil tanto nocuere poetæ.
Quẽ præſentat honos carminis, et placet.

VIRGILIVS AVT
alius eius nomine.

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet (nunc
Parthenope, cecini paſcua, rura, duces.
Paſtor, arator, eques, paui, colui, ſuperaui
Capras, rus, hoſtes, fronde, ligone, manu. † Alij Aſſynthinus.

QVIDAM DE IPSIVS,
Daphnide.

Triſtitia fata tui, dũ fles ĩ Daphnide placci
Docte Maro, fratrem dijs immortalibus æquas.

FINIS.

Series literarum:

† a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z.
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC.

Omnes quaterniones, præter †, duernionem, & B B, & C C, terniones.

VENETIIS,
M D LXXXV.